1.15.34

Y

BIBL

CYSSEGR-LAN

SEU

YN

DESTA

NEWY

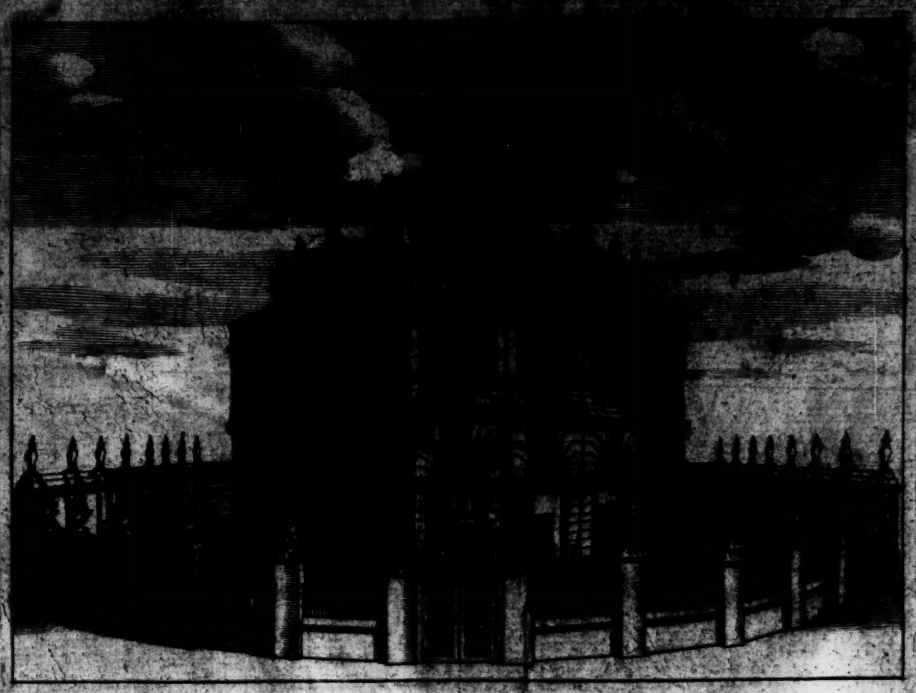

RHYDYCHAIN,

Printiedig yn y THEATR yn y flwyddyn MDCXC.

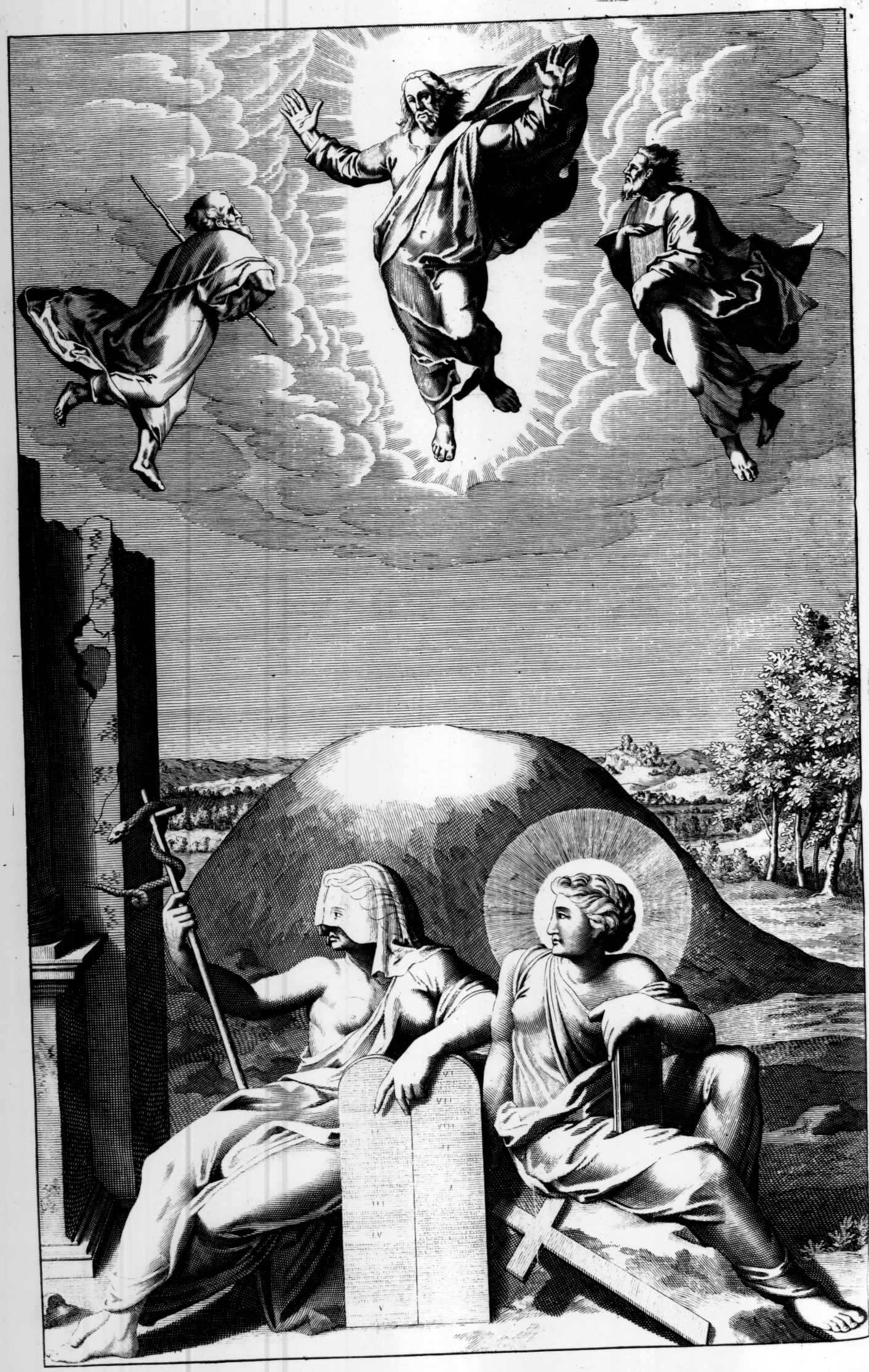

1.15.34

Y
BIBL
CYSSEGR-LAN,
SEF,
YR HEN
DESTAMENT
AR
NEWYDD.

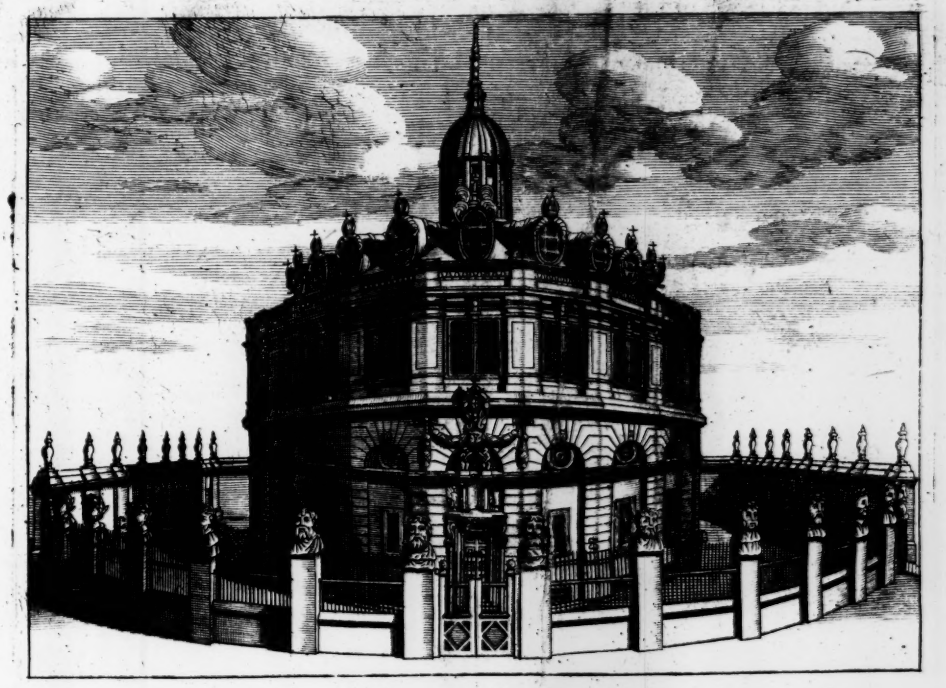

RHYDYCHAIN,
Printiedig yn y THEATR yn y flwyddyn MDCXC.

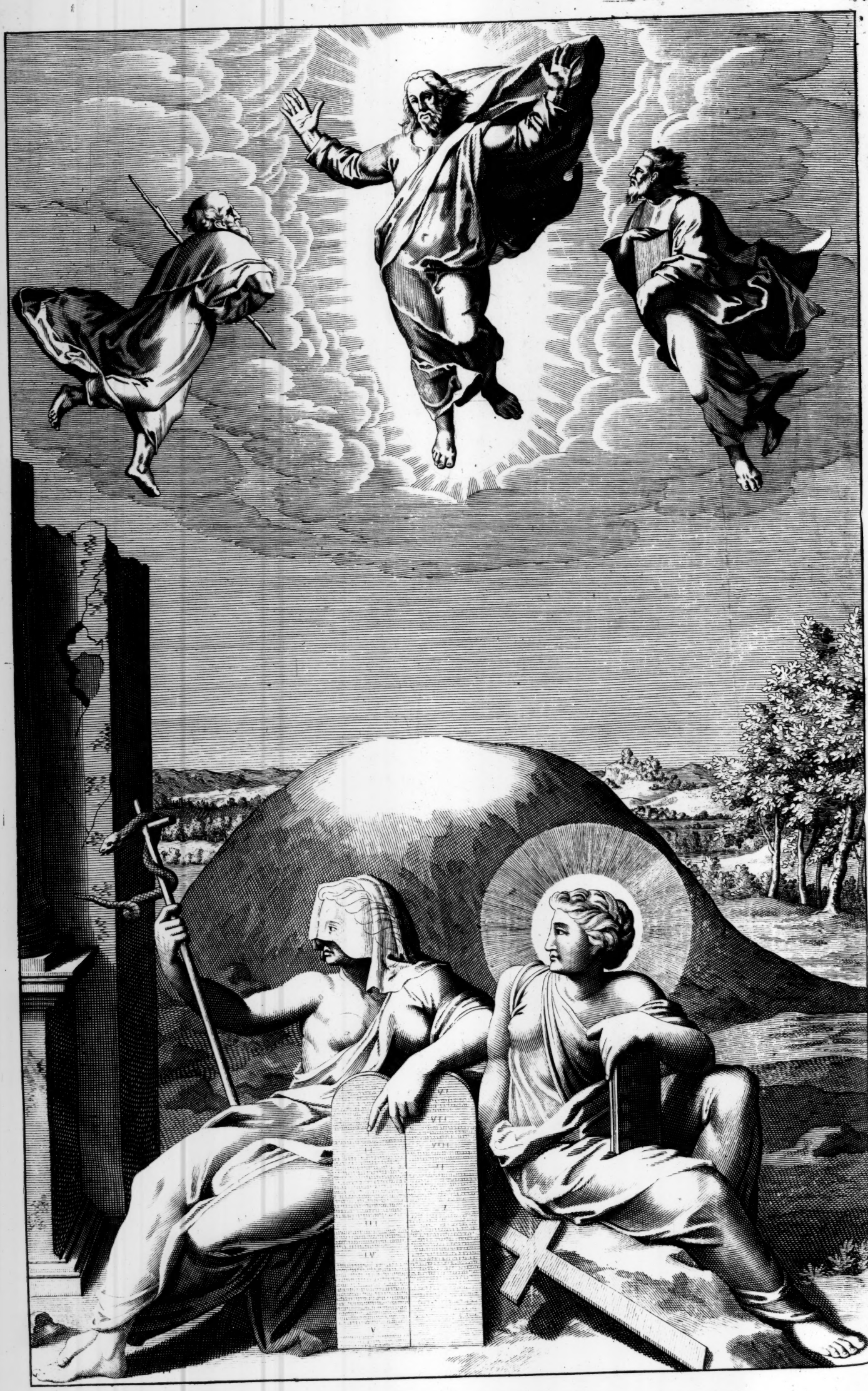

1.15.34

Y
BIBL
CYSSEGR-LAN,
SEF,
YR HEN
DESTAMENT
AR
NEWYDD.

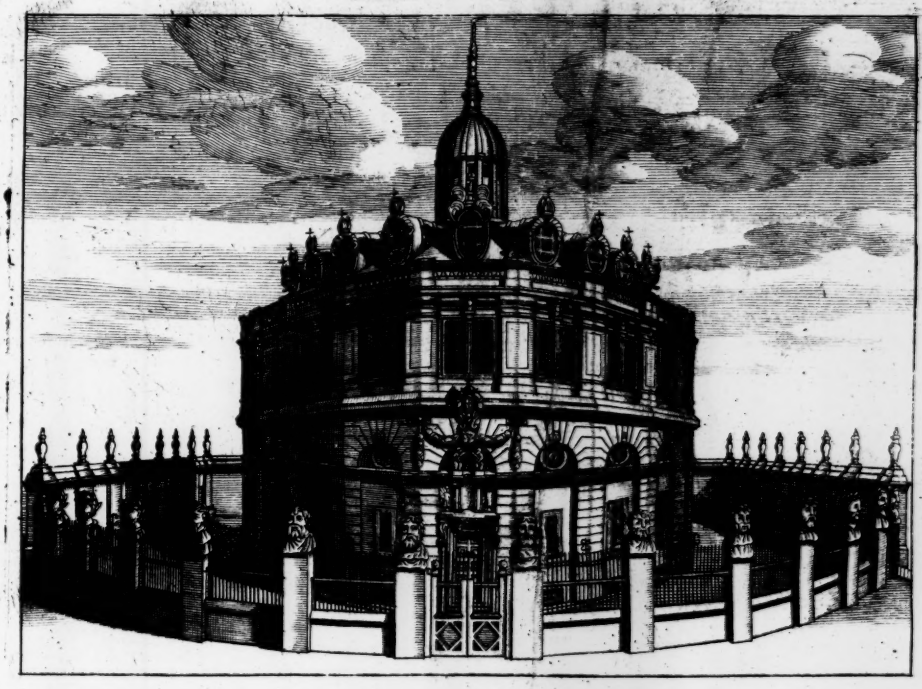

RHYDYCHAIN,
Printiedig yn y THEATR yn y flwyddyn MDCXC.

Henwau a Threfn Llyfrau 'r Hen Deſtament a'r Newydd, a rhifedi Pennodau pob Llyfr.

	Pen.
Geneſis	50
Exodus	40
Leſiticus	27
Numeri	36
Deuteronomium	34
Joſua	24
Barnwyr	21
Ruth	4
I. Samuel	31
II. Samuel	24
I. Brenhinoedd	22
II Brenhinoedd	25
I. Chronicl	29
II. Chronicl	36
Ezra	10
Nehemiah	13
Eſther	10
Job	42
Pſalmau	150
Diharebion	31
Pregethwr	12
Caniadau Salomon	8
Eſay	66
Jeremi	52
Galarnad Jeremi	5
Ezeciel	48
Daniel	12
Hoſea	14
Joël	3
Amos	9
Obadiah	1
Jonah	4
Micah	7
Nahum	3
Habaccuc	3
Zephaniah	3
Haggai	2
Zechariah	14
Malachi	4

Y Llyfrau a elwir Apocrypha.

	Pen.
I. Eſdras	9
II. Eſdras	16
Tobit	14
Judeth	16
Y darn arall o lyfr Eſther	6
Doethineb	19
Eccleſiaſticus	51
Baruch	6
Cân y tri llange	1
Hiſtori Suſanna	1
Hiſtori Bel a'r Ddraig	1
I. Maccabeaid	16
II. Maccabeaid	15

Llyfrau y Teſtament Newydd.

	Pen.
Sanct Matthew	28
S. Marc	16
S. Luc	24
S. Ioan	21
Actau 'r Apoſtolion	28
Yr Epiſtol at y Rhufeiniaid	16
At y Corinthiaid I.	16
At y Corinthiaid II.	13
At y Galatiaid	6
At yr Epheſiaid	6
At y Philippiaid	4
At y Coloſſiaid	4
At y Theſſaloniaid I.	5
At y Theſſaloniaid II.	3
At Timotheus I.	6
At Timotheus II.	4
At Titus	3
At Philemon	1
At yr Hebreaid	13
Epiſtol Iago	5
1 Petr	5
2 Petr	3
1 Ioan	5
2 Ioan	1
3 Ioan	1
Judas	1
Datcuddiad Ioan	22

LLYFR CYNTAF MOSES,
YR HWN A ELWIR
GENESIS.

PENNOD I.

1 Creadwriaeth nef a daiar, 3 ar goleuni, 6 ar ffurfafen. 9 naillduo y ddaiar oddiwrth y dyfroedd, 11 ai gwneuthur yn ffrwythlon. 14 yr haul, y lleuad, ar ſer; 20 y pyſgod ar adar, 24 yr anifeiliaid, 26 dyn ar lun Duw. 29 Ordeiniad lluniaeth ac ymborth.

a Io. 1. 1. b Pſal. 33. 6. & 89. 11, 12. & 102. 25. & 136. 5. & 146. 6. Iſa. 44. 24. Jer. 10. 12. & 51. 15. Zech. 12. 1. Act. 14. 15. & 17. 24. Heb. 11. 3.

YN [b] y dechreuad y creodd Duw y nefoedd a'r ddaiar.

2 A'r ddaiar oedd afunaidd a gwâg, a thywyllwch *oedd* ar wyneb y dyfnder, ac Yſpryd Duw yn ymſymudiad ar wyneb y dyfroedd.

2 Cor. 4. 6.

3 A Duw a ddywedodd, [c] bydded goleuni, a goleuni a fu.

† Heb. *a rhwng y.*

4 A Duw a welodd y goleuni mai da *oedd*: a Duw a wahanodd rhwng y goleuni † a'r tywyllwch.

5 A Duw a alwodd y goleuni yn Ddydd, a'r tywyllwch a alwodd efe yn Nôs: a'r hwyr a fu, a'r borau a fu, y dydd cyntaf.

Pſ. 136. 5. Jer. 10. 12. & 51. 15.

6 Duw hefyd a ddywedodd, [d] bydded ffurfafen ynghanol y dyfroedd, a bydded hi yn gwahanu rhwng y dyfroedd a'r dyfroedd.

d Pſ. 148. 4.

7 A Duw a wnaeth y ffurfafen, ac a wahanodd rhwng y dyfroedd oddi tan y ffurfafen, a'r dyfroedd oddiar y ffurfafen, ac felly y bu.

8 A'r ffurfafen a alwodd Duw yn Nefoedd: a'r hwyr a fu, a'r borau a fu, yr ail dydd.

e Job 26. 10. & 38. 8. Pſ. 33. 7. & 104. 9. & 136. 6. Dih. 8. 29. Jer. 5. 22.

9 ¶ Duw hefyd a ddywedodd, [e] caſgler y dyfroedd oddi tan y nefoedd i'r un lle, ac ymddangoſed y ſych-dir: ac felly y bu.

10 A'r ſych-dir a alwodd Duw yn Ddaiar, a chaſgliad y dyfroedd a alwodd efe yn Foroedd: a Duw a welodd mai da *oedd*.

11 A Duw a ddywedodd, egined y ddaiar egin, *ſef* llyſſiau yn hadu hâd, a phrennau ffrwythlawn yn dwyn ffrwyth, wrth eu rhywogaeth, y rhai *y mae* eu hâd ynddynt ar y ddaiar: ac felly y bu.

12 A'r ddaiar a ddug egin *ſef* llyſſiau yn hadu hâd wrth eu rhywogaeth, a phrennau yn dwyn ffrwyth, y rhai *y mae* eu hâd ynddynt wrth eu rhywogaeth: a Duw a welodd mai da *oedd*.

13 A'r hwyr a fu, a'r borau a fu, y trydydd dydd.

f Deut. 4. 19. Pſ. 136. 7. † Heb. *a rhwng y.*

14 ¶ Duw hefyd a ddywedodd, bydded [f] goleuadau yn ffurfafen y nefoedd i wahanu rhwng y dydd † a'r nôs; a byddant yn arwyddion, ac yn dymmorau, ac yn ddyddiau a blynyddoedd.

15 A byddant yn oleuadau yn ffurfafen y nefoedd, i oleuo ar y ddaiar: ac felly y bu.

† Heb. *yn rhoſi i'r, &c.*

16 A Duw a wnaeth ddau oleuad mawrion, y goleuad mwyaf † i lywodraethu y dydd, a'r goleuad lleiaf i lywodraethu y nôs, [g] a'r ſêr *hefyd a wnaeth efe.* g Job 38. 7.

17 Ac yn ffurfafen y nefoedd y rhoddes Duw hwynt, i oleuo ar y ddaiar:

18 Ac [i] i lywodraethu y dydd a'r nôs, ac i wahanu rhwng y goleuni a'r tywyllwch: a gwelodd Duw mai da *oedd*. i Jer. 31. 35.

19 A'r hwyr a fu, a'r borau a fu, y pedwerydd dydd.

20 Duw hefyd a ddywedodd, [k] heigied y dyfroedd ymluſgiaid byw, ac eheded ehediaid uwch y ddaiar, yn wyneb ffurfafen y nefoedd. k Gen. 2. 8. 47.

21 A [l] Duw a greodd y môr-feinch mawrion, a phob ymluſgiad byw, y rhai a heigiodd y dyfroedd yn eu rhywogaeth, a phob ehediad aſgellog yn ei rywogaeth: a gwelodd Duw mai da *oedd*. l Pſ. 104. 26.

22 A Duw a'i bendigodd hwynt, gan ddywedyd, [m] ffrwythwch, ac amlhewch, a llenwch y dyfroedd yn y moroedd, a lluoſoged yr ehediaid ar y ddaiar. m Gen. 8. 17. & 9. 1.

23 A'r hwyr a fu, a'r borau a fu, y pummed dydd.

24 ¶ Duw hefyd a ddywedodd, dyged y ddaiar *bob* peth byw wrth ei rywogaeth, yr anifail, a'r ymluſgiad, a bwyſtfil y ddaiar wrth ei rywogaeth: ac felly y bu.

25 A Duw a wnaeth fwyſtfil y ddaiar, wrth ei rywogaeth, a'r anifail wrth ei rywogaeth, a phob ymluſgiad y ddaiar wrth ei rywogaeth: a gwelodd Duw mai da *oedd*.

26 Duw hefyd a ddywedodd, [n] gwnawn ddyn ar ein delw ni, wrth ein llun ein hunain: ac [o] arglwyddiaethant ar byſg y môr, ac ar ehediad y nefoedd, ac ar yr anifail, ac ar yr holl ddaiar, ac ar bob ymluſgiad a ymluſgo ar y ddaiar. n Pen. 5. 1. & 9. 6. Doc. 2. 23. 1 Cor. 11. 7. Eph. 4. 24. Col. 3. 10. o Pſ. 8. 6.

27 Felly Duw a greodd y dyn ar ei ddelw ei hun, ar ddelw Duw y creodd efe ef: [p] yn wryw ac yn fenyw y creodd efe hwynt p Mal. 2. 15. Mat. 19. 4. Mar. 10. 6.

28 Duw hefyd a'i bendigodd hwynt, a Duw a ddywedodd wrthynt, [q] ffrwythwch, ac amlhewch, a llenwch y ddaiar, a daroſtyngwch hi, ac arglwyddiaethwch ar byſg y môr, ac ar ehediaid y nefoedd, ac ar bob peth byw a † ymſymmudo ar y ddaiar. q Pen. 9. 1. † Heb. *ymluſco.*

29 ¶ A Duw a ddywedodd, wele mi a roddais i chwi bob llyſſieuyn yn hadu hâd, yr hwn *ſydd* ar wyneb yr holl ddaiar, a phob pren yr hwn *y mae* ynddo ffrwyth pren yn hadu hâd, [r] i fod yn fwyd i chwi. r Pen. 9. 3. Pſal. 104. 14, 15.

30 Hefyd i bob bwyſtfil y ddaiar, ac i bob ehediad y nefoedd, ac i bob *peth* a ymſymmudo ar y ddaiar yr hwn *y mae* † enioes ynddo, *y bydd* pob llyſſieuyn gwŷrdd yn fwyd: ac felly y bu. † Hebr. *enaid byw.*

31 A [s] gwelodd Duw yr hyn oll a wnaethai, s Eccluſ. 39. 16.

ac wele da iawn *ydoedd*: felly yr hwyr a fu, a'r borau a fu, y chweched dydd.

PEN. II.

1 Y dydd Sabbath. 2 Dull y creaduriaeth, 8 Plannu gardd Eden, 10 a'i hafon. 17 Gwahardd pren Gwybodaeth yn unig. 19 Enwi y creaduriaid. 21 gwneuthur gwraig, ac ordeinio priodas.

FElly y gorphennwyd y nefoedd a'r ddaiar, [a] a'u holl lu hwynt.

[a] Pſ. 33. 6.

[b] Exod. 20. 11. & 31. 17. Deut. 5. 14. Heb. 4. 4.

2 [b] Ac ar y ſeithfed dydd y gorphennodd Duw ei waith yr hwn a wnaethai efe, ac a orphywyſodd ar y ſeithfed dydd oddiwrth ei holl waith, yr hwn a wnaethai efe.

3 A Duw a fendigodd y ſeithfed dydd, ac a'i ſancteiddiodd ef: oblegid ynddo y gorphywyſaſai oddiwrth ei holl waith, yr hwn a greaſai Duw i'w wneuthur.

4 ¶ Dymma genhedlaethau y nefoedd a'r ddaiar, pan grëwyd hwynt, yn y dydd y gwnaeth yr ARGLWYDD Dduw ddaiar a nefoedd:

5 A phob planhigyn y maes cyn ei fod yn y ddaiar, a phob llyſſieuyn y maes cyn tarddu allan: oblegid ni pharaſai yr ARGLWYDD Dduw lawio ar y ddaiar, ac nid *ydoedd* dyn i lafurio 'r ddaiar.

6 Onid tarth a eſcynnodd o'r ddaiar, ac a ddyfrhaodd holl wyneb y ddaiar.

[c] Ecclus. 17. 1. 1 Cor. 15. 47. ‡ Hebr. *Iwch.* [d] 1 Cor. 15. 45.

7 A'r ARGLWYDD Dduw a luniaſai y dyn [c] o † bridd y ddaiar, ac a anadlaſai yn ei ffroenau ef anadl einioes: [d] a'r dyn a aeth yn enaid byw.

[e] Pen. 4. 16. 2 Bren. 19. 12. Ezek. 27. 23.

8 ¶ Hefyd yr ARGLWYDD Dduw a blannodd ardd yn [e] Eden o du y dwyrain, ac a oſododd yno y dyn a luniaſai efe.

9 A gwnaeth yr ARGLWYDD Dduw, i bob pren dymunol i'r golwg, a daionus yn fwyd, ac i bren y bywyd ynghanol yr ardd, ac i bren gwybodaeth da a drwg, dyfu allan o'r ddaiar.

10 Ac afon a aeth allan o Eden i ddyfrhau yr ardd, ac oddiyno hi a rannwyd, ac a aeth yn bedwar pen.

[f] Ecclus 24. 25.

11 Henw y cyntaf *yw* [f] Piſon: hon ſydd yn amgylchu holl wlâd Hafila, lle *y mae* yr aur.

12 Ac aur y wlâd honno ſydd dda: yno *mae* Bdeliwm a'r maen Onix.

‡ Hebr. *Cuſh.*

13 A henw 'r ail afon *yw* Gihon: honno ſydd yn amgylchu holl wlâd ‡ Ethiopia.

‡ *Tua 'r dwyrain.*

14 A henw y drydedd afon *yw* Hidecel: honno ſydd yn myned ‡ o du 'r dwyrain i Aſſyria: a'r bedwaredd afon yw Euphrates.

15 A'r ARGLWYDD Dduw a gymmerodd y dyn, ac a'i goſododd ef yngardd Eden, i'w llafurio ac i'w chadw hi.

16 A'r ARGLWYDD Dduw a orchymynnodd i'r dyn, gan ddywedyd, o bob pren o'r ardd gan fwytta y gelli fwytta.

17 Ond o bren gwybodaeth da a drwg, na fwytta o honaw: oblegid yn y dydd y bwyttei di o honaw, gan farw y byddi farw.

‡ *cymmorth.* ‡ Hebr. *megis ger ei fron ef.*

18 ¶ Hefyd yr ARGLWYDD Dduw a ddywedodd, nid da bod y dyn ei hunan, gwnaf iddo ‡ ymgeledd ‡ cymmwys iddo.

[g] Edrych. Pen. 6. 20.

19 A'r ARGLWYDD Dduw a luniodd o'r ddaiar holl fwyſtfilod y maes, a holl ehediaid y nefoedd, ac [g] a'i dygodd at Adda, i weled pa henw a roddai efe iddynt hwy: a pha fodd bynnag yr henwodd y dyn bob peth byw, hynny *fu* ei enw ef.

20 Ac Adda a henwodd henwau ar yr holl anifeiliaid, ac ar ehediaid y nefoedd, ac ár holl fwyſtfilod y maes: ond ni chafodd efe i Adda ‡ ymgelédd cymmwys iddo. ‡ *cymmorth.*

21 A'r ARGLWYDD Dduw a wnaeth i drym-gwſg ſyrthio ar Adda, ac efe a gyſgodd: ac efe a gymmerodd un o'i aſſennau ef, ac a gauodd gîg yn ei lle hi.

‡ Heb. *adeiladodd.*

22 A'r ARGLWYDD Dduw a ‡ wnaeth yr aſſen a gymmeraſai efe o'r dyn, yn wraig, ac a'i dug at y dyn.

23 Ac Adda a ddywedodd, hon weithian *ſydd* aſgwrn o'm heſgyrn i, a chnawd o'm cnawd i: hon a elwir gwraig, oblegid o ŵr y [h] cymmerwyd hi. [h] 1 Cor. 11. 8.

[i] Mat. 19. 5. Mar. 10. 7. 1 Cor. 6. 16. Eph. 5. 31.

24 [i] O herwydd hyn yr ymedy gŵr â'i dâd, ac â'i fam, ac y glŷn wrth ei wraig: a hwy a fyddant yn un cnawd.

25 Ac yr oeddynt ill dau yn noethion, Adda a'i wraig, ac nid oedd arnynt gywilydd.

PEN. III.

1 Y ſarph yn hudo Efa. 6 Cywilyddus gwŷmp dyn. 9 Duw yn eu holi ac yn eu barnu hwy. 14 Melldigo y ſarph. 15 Addaw yr hâd. 16 Coſpedigaeth dyn. 21 Ei wiſgiad cyntaf. 22 A'i fwrw allan o Baradwys.

A'R ſarph oedd [a] gyfrwyſach nâ holl fwyſtfilod y maes, y rhai a wnaethai yr ARGLWYDD Dduw, a hi a ddywedodd wrth y wraig, ai ‡ diau ddywedyd o Dduw, ni chewch chwi fwytta o bob pren o'r ardd. [a] Mat. 10. 16. 2 Cor. 11. 3. ‡ Neu *am.*

2 A'r wraig a ddywedodd wrth y ſarph, o ffrwyth prennau'r ardd y cawn ni fwytta.

3 Ond am ffrwyth y pren *ſydd* ynghanol yr ardd, Duw a ddywedodd, na fwyttewch o honaw, ac na chyffyrddwch ag ef, rhag eich marw.

[b] 2 Cor. 11. 3. 1 Tim. 2. 14.

4 [b] A'r ſarph a ddywedodd wrth y wraig, ni byddwch feirw ddim.

5 Canys gwybod y mae Duw, mai yn y dydd y bwyttaoch o honaw ef, yr agorir eich llygaid, ac y byddwch megis duwiau, yn gwybod da a drwg.

‡ Neu *dymunol.* [c] Ecclus. 25. 24. 1 Tim. 2. 14.

6 A phan welodd y wraig mai da oedd *ffrwyth* y pren yn fwyd, ac mai ‡ têg mewn golwg ydoedd, a'i fod yn bren dymunol i beri deall, hi a gymmerth o'i ffrwyth ef, [c] ac a fwyttaodd, ac a roddes i'w gŵr hefyd gyd-â hi, ac efe a fwyttaodd.

7 A'u llygaid hwy ill dau a agorwyd, a hwy a wybuant eu bod yn noethion, ac a wnïaſant ddail y ffigyſ-bren, ac a wnaethant iddynt arffedogau.

8 A hwy a glywſant lais yr ARGLWYDD Dduw yn rhodio yn yr ardd, gyd-ag awel y dydd, ac ymguddiodd Adda a'i wraig o olwg yr ARGLWYDD Dduw, ym myſg prennau 'r ardd.

9 A'r ARGLWYDD Dduw a alwodd ar Adda, ac a ddywedodd wrtho, pa le *yr wyt* ti?

10 Yntef a ddywedodd, dy lais a glywais yn yr ardd, ac mi a ofnais, oblegid noeth *oeddwn*, ac a ymguddiais.

11 A dywedodd *Duw*, pwy a fynegodd i ti dy fod yn noeth? ai o'r pren y gorchymynnaſwn i ti na fwytteit o honaw, y bwytteaiſt?

12 Ac Adda a ddywedodd, y wraig a roddaiſt gyd-â mi, hi a roddodd i mi o'r pren, a mi a fwytteais.

13 A'r

13 A'r ARGLWYDD Dduw a ddywedodd wrth y wraig, pa ham y gwnaethoſt ti hyn? a'r wraig a ddywedodd; y ſarph a'm twyllodd, a bwytta a wneuthum.

14 A'r ARGLWYDD Dduw a ddywedodd wrth y ſarph; am wneuthur o honot hyn, melldigedlccach *wyt* ti nâ'r holl anifeiliaid, ac nà holl fwyſtfilod y maes: ar dy dorr y cerddi, [d] a phridd a fwyttei holl ddyddiau dy enioes.

15 Gelyniaeth hefyd a oſodaf rhyngot ti a'r wraig, a rhwng [e] dy hâd ti [f] a'i hâd hithau: [g] efe a yſſiga dy ben di, a thithau a yſſigi ei ſodl ef.

16 Wrth y wraig y dywedodd, gan amlhâu yr amlhaf dy boenau di a'th feichiogi: mewn poen y dygi blant, [h] a'th ddymuniad *fydd* at dy ŵr, [i] ac efe a lywodraetha arnat ti.

17 Hefyd wrth Adda y dywedodd, am wrando o honot ar lais dy wraig, a bwytta o'r pren am yr hwn y gorchymynnaſwn i ti, gan ddywedyd, na fwytta o honaw; [k] melldigedig *fydd* y ddaiar o'th achos di: trwy lafur y bwyttei o honi holl ddyddiau dy enioes.

18 Drain hefyd ac yſgall a ddŵg hi i ti; a [l] llyſſiau y maes a fwyttei di.

19 Trwy chwŷs dy wyneb y bwyttei fara, hyd pan ddychwelech i'r ddaiar, oblegid o honi i'th gymmerwyd; canys pridd *wyt* ti, [m] ac i'r pridd y dychweli.

20 A'r dyn a alwodd henw ei wraig ‡ Efa; oblegid hi oedd fam pob *dyn* byw.

21 A'r ARGLWYDD Dduw a wnaeth i Adda ac i'w wraig beiſiau crwyn, ac a'i gwiſgodd am danynt hwy.

22 Hefyd yr ARGLWYDD Dduw a ddywedodd, wele y dyn ſydd megis un o honom ni, i wybod dâ a drwg. Ac weithian rhag iddo eſtyn ei law, a chymmeryd hefyd o bren y bywyd, a bwytta, a byw yn dragywyddol:

23 Am hynny yr ARGLWYDD Dduw a'i anfonodd ef allan o ardd Eden, i lafurio y ddaiar, yr hon y cymmeraſid ef o honi.

24 Felly efe a yrrodd allan y dyn, ac a oſodd o'r tu dwyrain i ardd Eden y Cerubiaid, a chleddyf tanllyd yſgwydedig, i gadw ffordd pren y bywyd.

PEN. IV.

1 *Genedigaeth, celfyddyd, a chrefydd Cain ac Abel.* 8 *Lladd Abel.* 11 *Melldigo Cain.* 17 *Enoch y ddinas gyntaf.* 19 *Lamech a'i ddwy wraig.* 25 *Genedigaeth Seth,* 26 *ac Enos.*

AC Adda a adnabu Efa ei wraig, a hi a feichiogodd, ac a eſgorodd ar Gain, ac a ddywedodd, cefais ŵr gan yr ARGLWYDD.

2 A hi a eſgorodd eil-waith ar ei frawd ef Abel, ac ‡ Abel oedd fugail defaid, ond Cain oedd yn llafurio y ddaiar.

3 A bu wedi talm o ddyddiau, i Gain ddwyn o ffrwyth y ddaiar offrwm i'r ARGLWYDD.

4 Ac Abel yntef a ddug o flaen-ffrwyth ei ddefaid, ac o'i braſder hwynt: a'r ARGLWYDD a [a] edrychodd ar Abel, ac ar ei offrwm:

5 Ond nid edrychodd efe ar Gain, nac ar ei offrwm ef: a digllonodd Cain yn ddirfawr, fel y ſyrthiodd ei wyneb-pryd ef.

6 A'r ARGLWYDD a ddywedodd wrth Cain, pa ham y llidiaiſt? a pha ham y ſyrthiodd dy wyneb-pryd?

7 O's dà y gwnei, oni chei oruchafiaeth? ac oni wnei yn ddâ, pechod a orwedd wrth y drws: attat ti hefyd *y mae* ei ddymuniad ef, a thi a lywodraethi arno ef.

8 A Chain a ddywedodd wrth Abel ei frawd. Ac fel yr oeddynt hwy yn y maes, Cain a gododd yn erbyn Abel ei frawd, ac [b] a'i lladdodd ef.

9 ¶ A'r ARGLWYDD a ddywedodd wrth Gain, mae Abel dy frawd ti? yntef a ddywedodd, ni's gwn; ai ceidwad ſy mrawd *ydwyf* fi?

10 A dywedodd *Duw*, beth a wnaethoſt? llef gwaed dy frawd ſydd [c] yn gweiddi arnaf fi o'r ddaiar.

11 Ac yr awr hon melldigedig wyt ti o'r ddaiar, yr hon a agorodd ei ſafn i dderbyn gwaed dy frawd o'th law di.

12 Pan lafuriech y ddaiar, ni 'chwanega hi roddi ei ffrwyth it'; gwibiad, a chrwydrad fyddi ar y ddaiar.

13 Yna y dywedodd Cain wrth yr ARGLWYDD, mwy *yw* ſy ‡ anwiredd nag y gellir ei faddeu.

14 Wele gyrraiſt fi heddyw oddiar wyneb y ddaiar, ac o'th ŵydd di i'm cuddir: gwibiad hefyd a chrwydrad fyddaf ar y ddaiar; a phwy bynnag a'm caffo a'm lladd.

15 A dywedodd yr ARGLWYDD wrtho, am hynny y dielir yn ſaith ddyblyg *ar* bwy bynnag a laddo Gain. A'r ARGLWYDD a oſododd nôd ar Gain, rhag i neb a'i caffai ei ladd ef.

16 ¶ A Chain a aeth allan o ŵydd yr ARGLWYDD, ac a drigodd yn nhîr Nod, o'r tu dwyrain i Eden.

17 Cain hefyd a adnabu ei wraig, a hi a feichiogodd, ac a eſgorodd ar ‡ Henoch; yna'r ydoedd efe yn adeiladu dinas, ac efe a alwodd henw y ddinas yn ol henw ei fâb Henoch.

18 Ac i Henoch y ganwyd Irad: ac Irad a genhedlodd Mehuiaël, a Mehuiaël a genhedlodd Methuſaël, a Methuſaël a genhedlodd ‡ Lamech.

19 ¶ A Lamech a gymmerodd iddo ddwy o wragedd: henw y gyntaf *oedd* Ada, a henw'r ail Silla.

20 Ac Ada a eſgorodd ar Jabal, hwn ydoedd dâd *pob* preſſwylydd pabell, a *pherchen* anifail.

21 A henw ei frawd ef oedd Jubal, ac efe oedd dâd pob teimlydd telyn ac organ.

22 Silla hithau a eſgorodd ar Tubal-cain, ‡ gweithydd pob cywrein-waith prês a haiarn: a chwaer Tubal-cain *ydoedd* Naamah.

23 A Lamech a ddywedodd wrth ei wragedd, Ada a Silla, gwragedd Lamech, clywch fy llais, gwrandewch ſy lleferydd; canys mi a ‡ leddais ŵr i'm harcholl, a llangc i'm clais.

24 O's Cain a ddïelir ſeith-waith, yna Lamech ſaith ddeng-waith, a ſeith-waith.

25 Ac Adda a adnabu ei wraig drachefn, a hi a eſgorodd ar fâb, ac a [d] alwodd ei enw ef Seth; o herwŷdd Duw *eb hi* a oſododd i mi hâd arall yn lle Abel, am ladd o Gain ef.

26 [e] I'r Seth hwn hefyd y ganwyd mâb, ac efe a alwodd ei enw ef Enos: yna y ‡ dechreuwyd galw ar enw 'r ARGLWYDD.

[a] Heb. 11. 4.
[b] Doeth 10. 3. Mat. 23. 35 1 Ioan. 3. 12. Jude 11.
[c] Heb. 12. 24. Dat. 6. 10.
[d] Pen. 5. 3.
[e] Pen. 5. 6.
[f] Pſ. 132. 11. Eſay 7. 14. Mic. 5. 3.
[g] Rhuf. 16. 20. Heb. 2. 14. 1 Jo. 3. 5. Dat. 12. 7, 17.
[h] Pen. 4. 7.
[i] 1 Cor. 14. 34. 1. Tim. 2. 11, 12. Tit. 2. 5.
[k] Eſay. 24. 5, 6. Rhuf. 8. 20.
[l] Pſ. 104. 14.
[m] Preg. 12. 7.
‡ Heb. *Chafah.*
‡ Heb. *Hebel.*
‡ *ngholiedigaeth neu ſyrthiad oddiwrth.*
‡ Heb. *Chanoch.*
‡ Heb. *Lemech.*
‡ Heb. *hogyr.*
‡ Heb. *laddwn.*
‡ Heb. *dechreuaſant eu galw eu hun ar enw &c.*

PEN. V.

1 Achau, oedran, a marwolaeth y Patrieirch o Adda hyd Noah. 24 Duwioldeb Enoch, a Duw yn ei gymmeryd ef ymmaith.

a 1 Cro. 1. 1. Luc 3. 36. b Pen. 1. 26.

DYmma [a] lyfr cenhedlaethau Adda: yn y dydd y creodd Duw ddŷn, [b] ar lûn Duw y gwnaeth efe ef.

2 Yn wryw, ac yn fanyw y creodd efe hwynt, ac efe a'i bendithiodd hwynt, ac a alwodd eu henw hwynt Adda, ar y dydd y crëwyd hwynt.

130 3 ¶ Ac Adda a fu fyw ddeng mlhynedd ar hugain a chant, ac a genhedlodd *fâb* ar ei lun a'i

c Pen. 4. 25. ddelw ei hun, ac [c] a alwodd ei enw ef Seth.

d 1 Cro. 1. 1. &c. 4 [d] A dyddiau Adda wedi iddo genhedlu Seth oedd wyth gan mlhynedd, ac efe a genhedlodd feibion a merched.

5 A holl ddyddiau Adda y rhai y bu efe fyw, oedd naw can mlhynedd, a deng mlhynedd ar hugain, ac efe a fu farw.

235 6 ¶ Seth hefyd a fu fyw bum mlhynedd, a

e Pen. 4. 26. chan mlhynedd, ac [e] a genhedlodd Enos.

7 A Seth a fu fyw wedi iddo genhedlu Enos, ſaith mlhynedd ac wyth gan mlhynedd, ac a genhedlodd feibion a merched.

8 A holl ddyddiau Seth oedd ddeu-ddeng mlhynedd, a naw can mlhynedd, ac efe a fu farw.

325 9 ¶ Ac Enos a fu fyw ddeng mlhynedd a phedwar ugain, ac a genhedlodd Cenan.

10 Ac Enos a fu fyw wedi iddo genhedlu Cenan, bymtheng mlhynedd ac wyth gan mlhynedd, ac a genhedlodd feibion a merched.

11 A holl ddyddiau Enos oedd bum mlhynedd a naw can mlhynedd, ac efe a fu farw.

395 12 ¶ Cenan hefyd a fu fyw ddeng mlhynedd a thrugain, ac a genhedlodd Mahalale-el.

13 A bu Cenan fyw wedi iddo genhedlu Mahalale-el ddeugain mlhynedd ac wyth gan mlhynedd, ac a genhedlodd feibion a merched.

14 A holl ddyddiau Cenan oedd ddeng mlhynedd a naw can mlhynedd, ac efe a fu farw.

460 15 ¶ A Mahalale-el a fu fyw bum mlhynedd

‡ Iared. a thrugain mlhynedd, ac a genhedlodd ‡ Iered.

‡ Iared. 16 A Mahalale-el a fu fyw wedi iddo genhedlu ‡ Iered, ddeng mlhynedd ar hugain ac wyth gan mlhynedd, ac a genhedlodd feibion a merched.

17 A holl ddyddiau Mahalale-el oedd bymtheng mlhynedd a phedwar ugain ac wyth gan mlhynedd, ac efe a fu farw.

622 18 ¶ A ‡ Iered a fu fyw ddwy flynedd a thru-

‡ Iared. gain a chan mlhynedd, ac a genhedlodd

f Jude 14, 15. [f] Henoch.

‡ Iared. 19. A ‡ Iered a fu fyw wedi iddo genhedlu Henoch wyth gan mlhynedd, ac a genhedlodd feibion a merched.

‡ Iared 20 A holl ddyddiau ‡ Iered oedd ddwy flynedd a thrugain, a naw can mlhynedd, ac efe a fu farw.

687 21 ¶ Henoch hefyd a fu fyw bum mlhynedd a thrugain, ac a genhedlodd Methuſelah.

g Pen. 6. 9. & 17. 1. & 24. 40. Pſ. 16. 8. & 116. 9. 22 A Henoch [g] a rodiodd gyd-a Duw wedi iddo genhedlu Methuſelah, drychant o flynyddoedd, ac a genhedlodd feibion a merched.

23 A holl ddyddiau Henoch oedd bum mlhynedd a thrugain, a thrychant o flynyddoedd.

h Eccluſ. 44. 16. Heb. 11. 5. 24 A [h] rhodiodd Henoch gyd-a Duw, ac ni *welwyd* ef: canys Duw a'i cymmerodd ef.

25 ¶ Methuſelah hefyd a fu fyw ſaith mlynedd 874
a phedwar ugain a chant, ac a genhedlodd Lamech.

26 A Methuſelah a fu fyw wedi iddo genhedlu Lamech, ddwy flynedd a phedwar ugain, a ſaith gan mlhynedd, ac a genhedlodd feibion a merched.

27 A holl ddyddiau Methuſelah oedd naw mlhynedd a thrugain, a naw can mlhynedd, ac efe a fu farw.

28 ¶ Lamech hefyd a fu fyw ddwy flynedd 1056
a phedwar ugain a chan mlhynedd, ac a genhedlodd fâb,

29 Ac a alwodd ei enw ef ‡ Noah, gan ddy- ‡ Gr. *Nω.* Luc. 3. 36. Heb. 11. 7. 1 Pet. 3. 20. i Pen. 3. 17. & 4. 11.
wedyd, hwn a'n cyſſura ni am ein gwaith a llafur ein dwylo, o herwŷdd y ddaiar [i] yr hon a fell-digodd yr ARGLWYDD.

30 A Lamech a fu fyw wedi iddo genhedlu Noah, bymtheng mlhynedd a phedwar ugain, a phum can mlhynedd, ac a genhedlodd feibion a merched.

31 A holl ddyddiau Lamech oedd ddwy flynedd ar bymtheg a thrugain, a ſaith gan mlhynedd, ac efe a fu farw.

32 A Noah ydoedd fâb bum can mlwydd, a 1556
Noah a genhedlodd Sem, Cham, a Japheth.

PEN. VI.

1 Drygioni y byd, yr hwn a gyffrodd ddigllonedd Duw, ac a barodd y Diluw. 8 Noah yn cael ffafor. 13 Trefn a phortreiad, a'r achos y gwnaed yr Arch.

YNa y bû pan ddechreuodd dynnion amlhâu ar wyneb y ddaiar, a geni merched iddynt,

2 Weled o feibion Duw ferched dynnion mai têg *oeddynt* hwy, a hwy a gymmeraſant iddynt wragedd o'r rhai oll a ddewiſaſant.

3 A dywedodd yr ARGLWYDD, nid ymryſona fy Yſpryd i â dŷn yn dragywydd, [a] oblegid mai a Pſ. 78. 39. cnawd yw efe: a'i ddyddiau fyddant ugain mlhynedd a chant.

4 Cowri oedd ar y ddaiar y dyddiau hynny: ac wedi hynny hefyd, pan ddaeth meibion Duw at ferched dynion, a phlanta *o'r rhai hynny* iddynt: dymma y cedyrn *a fu* wŷr enwog gynt.

5 ¶ A'r ARGLWYDD a welodd mai aml oedd ‡ Pob *bwriad.* drygioni dŷn ar y ddaiar, a *bod* ‡ [b] holl fwriad b Pen. 8. 21. Mat. 15. 19. meddyl-fryd ei galon, yn unig yn ddrygionus ‡ Heb. *dydd.* bob ‡ amſer.

6 Ac [c] edifarhaodd ar yr ARGLWYDD wneuthur c Edrych Num. 23. 19. o honaw ef ddŷn ar y ddaiar, ac efe a ymofid- 1 Sam. 15. iodd yn ei galon. 11, 29.

7 A'r ARGLWYDD a ddywedodd, deleaf ddŷn 2 Sam. 24. yr hwn a greais oddiar wyneb y ddaiar, o ddŷn 16. hyd anifail, hyd yr ymluſgiad, a hyd ehediad y Mal. 3. 6. Iag. 1. 17. nefoedd: canys y mae yn edifar gennif eu gwneuthur hwynt.

8 ¶ Ond Noah a gafodd ffafor yngolwg yr ARGLWYDD.

9 Dymma genhedlaethau Noah, [d] Noah *oedd* d Ezek. 14. 14, 20. Eccluſ. 44. 17. Heb. 11. 7. 2 Pet. 2. 5. ‡ Neu *uwch.* wŵr cyfiawn, ‡ perffaith yn ei oes: gyd-a Duw y rhodiodd Noah.

10 A Noah a genhedlodd dri o feibion, Sem, Cham, a Japheth.

11 A'r ddaiar a lygraſid ger bron Duw, llanwaſid y ddaiar hefyd â thrawſedd.

12 A

12 A Duw a edrychodd ar y ddaiar, ac wele hi a lygrasid, canys pob cnawd a lygrasai ei ffordd ar y ddaiar.

13 A Duw a ddywedodd wrth Noah, diwedd pob cnawd a ddaeth ger fy mron: oblegid llanwyd y ddaiar â thrawsedd trwyddynt hwy: ac wele myfi a'i difethaf hwynt gyd-a'r ddaiar.

14 ¶ Gwna it' Arch o goed Gopher, yn gellau y gwnei 'r Arch, a phyga hi oddifewn, ac oddiallan â phŷg.

15 Ac fel hyn y gwnei di hi, trychant cufydd *fydd* hŷd yr Arch, deg cufydd a deugain ei llêd, a deg cufydd ar hugain ei huchder.

16 Gwna ffeneſtr i'r Arch, a gorphen *hi* yn gufydd oddiarnodd: a gosod ddrws yr Arch yn ei hyſtlys: o dri *uchder* y gwnei di hi.

17 Ac wele myfi, ïe myfi, yn dwyn dyfroedd diluw ar y ddaiar, i ddifetha pob cnawd, yr hwn *y mae* anadl enioes ynddo, oddi tan y nefoedd: yr hyn oll *fydd* ar y ddaiar a drenga.

18 Ond â thi y cadarnhaf fy nghyfammod, ac [c] i'r Arch yr ei di, tydi a'th feibion, a'th wraig, a gwragedd dy feibion gyd-a thi.

19 Ac o bob *peth* byw, o bob cnawd, y dygi ddau o bob *rhyw* i'r Arch i'w cadw yn fyw gyd-a thi; gwryw a banyw fyddant.

20 O'r ehediaid wrth eu rhywogaeth, ac o'r anifeiliaid wrth eu rhywogaeth, o bob ymluſgiad y ddaiar wrth ei rywogaeth, dau o bob *rhywogaeth*, a ddaw attat i'w cadw yn fyw.

21 A chymmer it' o bob bwyd a fwytteir, a chaſgl attat, a bydd yn ymborth i ti, ac iddynt hwythau.

22 [g] Felly y gwnaeth Noah, yn ol yr hyn oll a orchymynnaſai Duw iddo, felly y gwnaeth efe.

[c] 1 Pet. 3. ac. [d] Pet. 2. 5. [f] Edr. Pen. 8. 19. [g] Pen. 7. 5. Hebr. 11. 7.

PEN. VII.

1 Noah a'i deulu a'r creaduriaid byw yn myned i'r Arch. 11 Dechreuad, cynnydd, a pharhaad y Diluw.

YNa y dywedodd yr ARGLWYDD wrth Noah [a] dôs di, a'th holl dŷ i'r Arch: canys [b] tydi a welais i yn gyfiawn ger fy mron i, yn yr oes hon.

2 O bob anifail glân y cymmeri gyd-a thi bob yn ‡ ſaith, y gwryw a'i fanyw, a dau o'r anifeiliaid y rhai nid ydynt lân, y gwryw, a'i fanyw:

3 O ehediaid y nefoedd hefyd, bob yn ſaith, yn wryw ac yn fanyw, i gadw hâd yn fyw ar wyneb yr holl ddaiar.

4 Oblegid wedi ſaith niwrnod etto, mi a lawiaf ar y ddaiar ddeugain nhiwrnod, a deugain nhôs: ac mi a ddeleaf oddïar wyneb y ddaiar bob peth byw ar a wneuthum i.

5 A Noah a wnaeth yn ol yr hyn oll a orchymynnaſai yr ARGLWYDD iddo.

6 Noah hefyd *oedd* fâb chwe chan mlwydd, pan fu y dyfroedd diluw ar y ddaiar.

7 ¶ A Noah a aeth i mewn, a'i feibion, a'i wraig, a gwragedd ei feibion gyd-ag ef, i'r Arch, rhag y dwfr diluw.

8 O anifeiliaid glân, ac o anifeiliaid y rhai nid *oeddynt* lân, o ehediaid hefyd, ac o'r hyn oll a ymluſgai ar y ddaiar,

9 Yr aeth i mewn at Noah i'r Arch bob yn ddau, yn wryw, ac yn fanyw, fel y gorchymynnaſai Duw i Noah.

[a] Mat. 24. 38. Luc 17. 26. 1 Pet. 3. 20. 2 Pet. 2. 5. [b] Pen. 6. 9. ‡ Heb. *ſaith a ſaith*

10 Ac ‡ wedi ſaith niwrnod, y dwfr diluw a ddaeth ar y ddaiar. ‡ Neu *ar y ſeithfed dydd.*

11 ¶ Yn y chwe chanfed flwyddyn o fywyd Noah, yn yr ail mîs, ar yr ail dydd ar bymtheg o'r mîs, ar y dydd hwnnw y rhwygwyd holl ffynhonnau y dyfnder mawr, a ffeneſtri y nefoedd a agorwyd. 1656

12 A'r glaw fu ar y ddaiar ddeugain nhiwrnod a deugain nhôs.

13 O fewn corph y dydd hwnnw y daeth Noah, a Sem, a Cham, a Japheth, meibion Noah, a gwraig Noah, a thair gwragedd ei feibion efgyd-a hwynt, i'r Arch.

14 Hwynt, a phob bwyſt-fil wrth ei rywogaeth, a phob anifail wrth ei rywogaeth, a phob ymluſgiad a ymluſgai ar y ddaiar wrth ei rywogaeth, a phob ehediad wrth ei rywogaeth, pob aderyn o bob ‡ rhyw. ‡ Heb. *aden.*

15 A daethant at Noah i'r Arch bob yn ddau, o bob cnawd, *ar vedd* ynddo anadl enioes.

16 A'r rhai a ddaethant, yn wryw a banyw y daethant o bôb cnawd, fel y gorchymynnaſai Duw iddo. A'r ARGLWYDD a gauodd arno ef.

17 A'r diluw fu ddeugain nhiwrnod ar y ddaiar, a'r dyfroedd a gynnyddaſant ac a godaſant yr Arch, a hi a godwyd oddiar y ddaiar.

18 A'r dyfroedd a ymgryfhaſant, ac a gynnyddaſant yn ddirfawr ar y ddaiar, a'r Arch a rodiodd ar wyneb y dyfroedd.

19 A'r dyfroedd a ymgryfhaſant yn ddirfawr iawn ar y ddaiar, a gorchguddiwyd yr holl fynyddoedd uchel oedd tan yr holl nefoedd.

20 Pymtheg cufydd yr ymgryfhaodd y dyfroedd tuag i fynu: a'r mynyddoedd a orchguddiwyd.

21 A [c] bu farw pob cnawd a ymluſgai ar y ddaiar, yn ehediaid, ac yn anifeiliaid, ac yn fwyſt-filod, ac yn bob *rhyw* ymluſgiad a ymluſgai ar y ddaiar, a phob dŷn *hefyd*. [c] Luc 17. 27.

22 Yr hyn oll *yr oedd* ffûn anadl enioes yn ei ffroenau, o'r hyn oll *oedd* ar y ſych-dir, a fuant feirw.

23 Ac efe a ddeleodd bob fylwedd byw ar a *oedd* ar wyneb y ddaiar, yn ddyn ac yn anifail, yn ymluſgiaid, ac yn ehediaid y nefoedd, ïe delëwyd hwynt o'r ddaiar: a [d] Noah a'r rhai *oedd* gyd-ag ef yn yr Arch yn unig a adäwyd yn fyw. [d] Doeth. 10. 4. 2 Pet. 2. 5.

24 A'r dyfroedd a ymgryfhaſant ar y ddaiar, ddeng nhiwrnod a deugain, a chant.

PEN. VIII.

1 Y Dyfroedd yn llonyddu. 4 Yr Arch yn gorphywys ar fynyddoedd Ararat. 7 Y gigfran a'r golommen. 15 Noah ar orchymmyn Duw, 18 yn myned allan o'r Arch. 20 Ef yn adeiladu allor ac yn aberthu aberth, 21 yr hwn y mae Duw yn ei dderbyn, ac yn addo na felldithiai y ddaiar mwyach.

A Duw a gofiodd Noah, a phob peth byw, a phob anifail, ar *a oedd* gyd ag ef yn yr Arch: a Duw a wnaeth i wŷnt dramwy ar y ddaiar, a'r dyfroedd a lonyddaſant.

2 Cauwyd hefyd ffynhonnau y dyfnder a ffeneſtri y nefoedd; a lluddiwyd y glaw o'r nefoedd.

3 A'r dyfroedd a ddychwelaſant oddïar y
a Pen. 7. 14. ddaiar gan fyned a ddychwelyd: ac ym mhen [a] y deng nhiwrnod a deugain a chant, y dyfroedd a dreiaſai.

4 ¶ Ac yn y ſeithfed mîs, ar yr ail dydd ar bymtheg o'r mîs, y gorphywyſodd yr Arch ar fynyddoedd Ararat.

5 A'r dyfroedd fuant yn myned ac yn treio hyd y degfed mîs, yn y degfed *mîs*, ar y *dydd* cyntaf o'r mîs y gwelwyd pennau y mynyddoedd.

6 ¶ Ac ym mhen deugain nhiwrnod yr agorodd Noah ffeneſtr yr Arch a wnaethai efe.

7 Ac efe a anfonodd allan gig-frân, a hi a aeth, gan fyned allan a dychwelyd, hyd oni ſychodd y dyfroedd oddïar y ddaiar.

8 Ac efe a anfonodd golommen oddïwrtho, i weled a dreiaſai y dyfroedd oddïar wyneb y ddaiar.

9 Ac ni chafodd y golommen orphywyſfa i wadn ei throed, a hi a ddychwelodd atto ef i'r Arch, am *fod* y dyfroedd ar wyneb yr holl dîr: ac efe a eſtynnodd ei law, ac a'i cymmerodd hi, ac a'i derbyniodd hi atto i'r Arch.

10 Ac efe a arhoſodd etto ſaith niwrnod eraill, ac a anfonodd eil-waith y golommen allan o'r Arch.

11 A'r golommen a ddaeth atto ef ar brydnhawn, ac wele ddeilen oliwydden yn ei gylfin hi, wedi ei thynnu: yna y gwybu Noah dreio o'r dyfroedd oddïar y ddaiar.

12 Ac efe a arhoſodd etto ſaith niwrnod eraill, ac a anfonodd y golommen, ac ni ddychwelodd hi eil-waith atto ef mwy.

1657 13 ¶ Ac yn yr unfed flwyddyn a chwe chant, yn y *mîs* cyntaf, ar y *dydd* cyntaf o'r mîs, y darfu i'r dyfroedd ſychu oddïar y tîr: a Noah a ſymmudodd gauad yr Arch, ac a edrychodd, ac wele ſychaſai wyneb y ddaiar.

14 Ac yn yr ail mîs, ar y ſeithfed dydd ar hugain o'r mîs, y ddaiar a ſychaſai.

15 ¶ A llefarodd Duw wrth Noah, gan ddywedyd;

16 Dôs allan o'r Arch, ti, a'th wraig, a'th feibion, a gwragedd dy feibion, gyd-a thi.

17 Pob peth byw ar *ſydd* gyd-â thi, o bob cnawd, yn adar, ac yn anifeiliaid, ac yn bob ymluſgiad a ymluſgo ar y ddaiar, a ddygi allan gyd-a thi: heppiliant hwythau yn y ddaiar, a
b Pen. 1. 22. [b] ffrwythant ac amlhânt ar y ddaiar.

18 A Noah a aeth allan, a'i feibion, a'i wraig, a gwragedd ei feibion gyd-ag ef.

19 Pob bwyſt-fil; pob ymluſgiad, a phob ehediad, pob peth a ymluſgai ar y ddaiar, wrth eu rhywogaethau, a ddaethant allan o'r Arch.

20 ¶ A Noah a adeiladodd allor i'r ARGLWYDD, ac a gymmerodd o bob anifail glân, ac o bob ehediad glân, ac a offrymmodd boeth-offrymmau ar yr allor.

‡ *Perâidd.* 21 A'r ARGLWYDD a aroglodd arogl ‡ eſmwyth, a dywedodd yr ARGLWYDD yn ei galon, ni 'chwanegaf ſelldithio y ddaiar mwy er mwyn
c Pen. 6. 5 Mat. 15. 19. dyn: o herwydd bod [c] bryd calon dyn yn ddrwg o'i ieuengctid: ac ni 'chwanegaf mwy daro pob *peth* byw, fel y gwneuthum.

22 Pryd hâu, a chynhaiaf, ac oerni, a gwrês, a
d Jer. 33. 20, 25. hâf, a gaiaf, a [d] dydd, a nôs ni phaid mwy holl ddyddiau y ddaiar.

PEN. IX.

1 Duw yn bendithio Noah, 4 yn gwahardd gwaed a llofruddiaeth. 9 Cyfammod Duw, 13 a arwyddocceir trwy'r Enfys. 18 Noah yn llenwi'r byd, 20 yn plannu gwinllan, 21 yn meddwi, ac yn cael ei watwar gan ei fâb: 25 yn melldigo Canaan, 26 yn bendithio Sem, 27 yn gweddio tros Japheth, 28 ac yn marw.

DUw hefyd a fendithiodd Noah a'i feibion,
a Pen. 1. 28. & 8. 17. ac a ddywedodd wrthynt, [a] ffrwythwch a lluoſogwch, a llenwch y ddaiar.

2 Eich ofn hefyd, a'ch arſwyd fydd ar holl fwyſtfilod y ddaiar, ac ar holl ehediaid y nefoedd, a'r hyn oll a ymſymmudo ar y ddaiar, ac ar holl byſgod y môr; yn eich llaw chwi y rhoddwyd hwynt.

3 Pob ymſymmudydd yr hwn ſydd fyw, fydd i chwi yn fwyd: fel
b Pen. 1.29. [b] y gwŷrdd leſſieuyn y rhoddais i chwi bob dim.

c Lefit. 17. 14. & 19. 26. Deut. 12. 23. Act. 15. 20. d Exod. 21. 28. e Pſ. 9. 12. 4 ¶ [c] Er hynny na fwyttewch gîg ynghyd a'i enioes *ſef* ei waed.

5 Ac yn ddïau gwaed eich enioes chwithau hefyd a ofynnaf fi: [d] o law pob bwyſt-fil y gofynnaf ef, ac [e] o law dyn, o law pob brawd iddo y gofynnaf enioes dyn.

f Exod. 21. 12. Lef. 24. 17. Mat. 26. 52. Dat. 13. 10. g Pen. 1. 27. b Pen. 1. 28. & 8. 17. 6 A [f] dywallto waed dyn, drwy ddyn y tywelltir ei waed yntef, o herwŷdd ar [g] ddelw Duw y gwnaeth efe ddyn.

7 Ond chwychwi [b] ffrwythwch ac amlhewch, heppiliwch ar y ddaiar, a lluoſogwch ynddi.

8 ¶ A Duw a lefarodd wrth Noah, ac wrth ei feibion gyd-ag ef, gan ddywedyd;

i Eſay. 54. 9. 9 Ac wele [i] myfi, ïe myfi, ydwyf yn cadarnhau fy nghyfammod â chwi, ac â'ch hâd ar eich ol chwi;

10 Ac â phob peth byw 'r hwn *ſydd* gyd-a chwi, a'r ehediaid, a'r anifeiliaid, ac â phob bwyſtfil y tîr gyd-a chwi, o'r rhai oll ſydd yn myned allan o'r Arch, hyd oll fwyſt-filod y ddaiar,

11 Ac mi a gadarnhâf fy nghyfammod a chwi, ac ni thorrir ymmaith bob cnawd mwy gan y dwfr diluw, ac ni bydd diluw mwy i ddifetha y ddaiar.

12 A Duw a ddywedodd, dymma arwŷdd y cyfammod yr hwn yr ydwyfi yn ei roddi rhyngofi a chwi, ac a phob peth byw ar *y ſydd* gyd-a chwi, tros oeſoedd tragywyddol.

13 Fy mwa a roddais yn y cwmmwl, ac efe a fydd yn arwŷdd cyfammod rhyngofi a'r ddaiar.

k Eccluſ. 43. 11, 12. 14 [k] A budd pan godwyf gwmmwl ar y ddaiar, yr ymddengys y bwa yn y cwmmwl.

15 Ac mi a gofiaf fy nghyfammod yr hwn *ſydd* rhyngofi a chwi, ac a phob peth byw o bob cnawd: ac ni bydd y dyfroedd yn ddiluw mwy, i ddifetha pob cnawd.

16 A'r bwa a fydd yn y cwmmwl, ac mi a edrychaf arno ef i gofio y cyfammod tragywyddol, rhwng Duw a phob peth byw, o bob cnawd ar *y ſydd* ar y ddaiar.

17 A Duw a ddywedodd wrth Noah, dymma arwŷdd y cyfammod yr hwn a gadarnheais rhyngofi a phob cnawd ar *y ſydd* ar y ddaiar.

l Pen. 6. 10 18 ¶ A [l] meibion Noah y rhai a ddaeth allan o'r Arch oedd Sem, Cam, a Japheth, a Cham *oedd* dâd Canaan.

19 Y tri hyn *oedd* feibion Noah: ac o'r rhai hyn yr hiliwyd yr holl ddaiar.

20 A Noah a ddechreuodd *fod* yn llafurwr, ac a blannodd win-llan.

21 Ac a yfodd o'r gwîn, ac a feddwodd; ac a ymnoethodd ynghanol ei babell.

22 A Cham tâd Canaan a welodd noethni ei dâd, ac a fynegodd i'w ddau frodyr allan.

23 A chymmerodd Sem a Japheth ddilledyn, ac a'i gosodasant ar eu hysgwyddau ill dau, ac a gerddasant yn wysg eu cefn, ac à orchguddiasant noethni eu tâd; a'u hwynebau yn ôl, fel na welent noethni eu tâd.

24 A Noah a ddeffrôdd o'i wîn, ac a wybu beth a wnaethai ei fâb ieuangaf iddo.

25 Ac efe a ddywedodd, melldigedig *fyddo* Canaan, gwâs gweision i'w frodyr fydd.

26 Ac efe a ddywedodd, bendigedig *fyddo* ARGLWYDD Dduw Sem, a Chanaan fydd wâs iddo ef.

27 Duw a helaetha ar Japheth, ac efe a bresswylia ym mhebyll Sem; a Chanaan fydd gwâs iddo ef.

28 ¶ A Noah a fu fyw wedi y diluw, drychan mlhynedd, a deng mlhynedd a deugain.

2006 29 Felly holl ddyddiau Noah oedd naw can mlhynedd, a deng mlhynedd a deugain, ac efe a fu farw.

PEN X.

1 *Cenhedlaethau Noah.* 2 *Meibion Japheth.* 6 *Meibion Cam.* 8 *Nimrod y brenhin cyntaf.* 21 *Meibion Sem.*

AC dymma genhedlaethau meibion Noah, Sem, Cam, a Japheth; ganwyd meibion hefyd i'r rhai hyn wedi 'r diluw.

1 Chron. 1. 5. 2 ¶ [a] Meibion Japheth *oedd* Gomer, a Magog, a Madai, ac Jafan, a Thubal, a Mefech, a Thiras.

3 Meibion Gomer hefyd; Afcenas, a Riphath, a Thogarma.

4 A Meibion Jafan, Elifa, a Tharfis, Cittim, a Dodanim.

5 O'r rhai hyn y rhannwyd ynyfoedd y cenhedloedd yn eu gwledydd, pawb wrth ei iaith eu hun, trwy eu teuluoedd, yn eu cenhedloedd.

1 Chron. 1. 8. 6 ¶ A [b] meibion Cam *oedd* Cus, a Mizraïm, a Phut, a Chanaan.

7 A meibion Cus; Seba, a Hafilah, a Sabtah, a Raamah, a Sabtecha: a meibion Raamah, Seba, a Dedan.

8 Cus hefyd a genhedlodd Nimrod, efe a ddechreuodd fod yn gadarn ar y ddaiar.

9 Efe oedd heliwr cadarn ger bron yr ARGLWYDD: am hynny y dywedir, fel Nimrod heliwr cadarn ger bron yr ARGLWYDD.

1771 10 A dechreuad ei frenhiniaeth ef ydoedd Babel, ac Erech, ac Accad, a Chalneh, yngwlâd Sinar.

11 O'r wlâd honno yr aeth Assur allan, ac a adeiladodd Ninife, a dinas Rehoboth, a Chalah,

12 A Resen rhwng Ninife a Chalah, honno *fydd* ddinas fawr.

13 Mizraïm hefyd a genhedlodd Ludim, ac Anamim, a Lehabim, a Naphtuhim,

14 Pathrusim hefyd a Chasluhim, o'r rhai y daeth Philistim a Chaphtorim.

15 Canaan hefyd a genhedlodd † Sidon ei gyntaf-anedig, a Heth, † Heb. *Tzidon.*

16 A'r Jebusiad, a'r Amoriad, a'r Gergasiad,

17 A'r Hefiad, a'r Arciad, a'r Siniad,

18 A'r Arfadiad, a'r Semariad, a'r Hamathiad: ac wedi hynny yr ymwasgarodd teuluoedd y Canaaneaid.

19 Terfyn y Canaaneaid oedd hefyd o Sidon, ffordd yr elych i Gerar, hyd Azah: y ffordd yr elych i Sodoma, a Gomorra, ac Adma, a Seboim hyd Lesah.

20 Dymma feibion Cam, yn ol eu teuluoedd, wrth eu hiaithoedd, yn eu gwledydd, *ac* yn eu cenhedloedd.

21 ¶ I Sem hefyd y ganwyd plant, yntef *oedd* dâd holl feibion Heber, *a* brawd Japheth yr hynaf.

22 [c] Meibion Sem *oedd* Elam, ac Assur, ac † Arphaxad, a Lud, ac Aram. c 1 Chron. 1. 17. † Heb. *Arphachshad.*

23 A meibion Aram, Us, a Hul, a Gether, a Mas.

24 Ac Arphaxad a genhedlodd [d] Selah, a Selah a genhedlodd Heber. d Pen. 11. 12.

25 [e] Ac i Heber y ganwyd dau o feibion: henw un *oedd* Peleg; o herwydd yn ei ddyddiau ef y rhannwyd y ddaiar; a henw ei frawd, Joctan. e 1 Chron. 1. 19.

26 A Joctan a genhedlodd Almodad, a Saleph, a Hazarmaveth, a Jerah,

27 Hadoram hefyd, ac Usal, a Dicla,

28 Obal hefyd, ac Abimaël, a Seba,

29 Ophir hefyd, a Hafilah, a Jobab: yr holl rai hyn *oedd* feibion Joctan.

30 A'i presswylfa oedd o Mesa, ffordd yr elych i Sephar mynydd y dwyrain.

31 Dymma feibion Sem, wrth eu teuluoedd, yn ol eu hiaithoedd, yn eu gwledydd, trwy eu cenhedloedd.

32 Dymma deuluoedd meibion Noah, wrth eu cenhedlaethau, yn ol eu cenhedloedd: ac o'r rhai hyn yr ymrannodd y cenhedloedd ar y ddaiar wedi y diluw. 1771

PEN. XI.

1 *Un iaith yn y byd.* 3 *Adeiladaeth Babel.* 5 *Cymmysgu r ieithoedd.* 10 *Cenhedlaethau Sem.* 27 *Cenhedlaethau Terah tâd Abram.* 31 *Terah yn myned o Ur i Haran.*

A'R holl ddaiar ydoedd o un iaith, ac o un ymadrodd.

2 A bu, a hwy yn ymdaith o'r dwyrain, gael o honynt wastadedd yn nhîr Sinar, ac yno y trigasant.

3 A hwy a ddywedasant wrth ei gilydd, deuwch, gwnawn briddfeini, a llosgwn yn boeth: ac yr ydoedd ganddynt briddfeini yn lle cerrig, a chlai oedd ganddynt yn lle calch.

4 A dywedasant, moeswch, adeiladwn i ni ddinas, a thŵr, a'i nen hyd y nefoedd, a gwnawn i ni enw, rhag ein gwasgaru 'rhŷd wyneb yr holl ddaiar.

5 A'r ARGLWYDD a ddisgynnodd, i weled y ddinas a'r tŵr a adeiladai meibion dynion.

6 A dywedodd yr ARGLWYDD, wele y bobl yn un, ac un iaith iddynt oll, ac dymma eu dechreuad hwynt ar weithio: ac yr awr hon nid oes

oes rwyſtr arnynt am ddim oll ar a amcanaſant ei wneuthur.

7 Deuwch, diſgynnwn, a chymmyſgwn yno eu hiaith hwynt, fel na ddeallont iaith ei gilydd.

8 Felly yr ARGLWYDD a'i gwaſgarodd hwynt oddïyno, 'rhŷd wyneb yr holl ddaiar: a pheidiaſant ag adeiladu y ddinas.

† Sef, *cymmyſg.*

9 Am hynny y gelwir ei henw hi † Babel, [a] oblegid yno y cymmyſgodd yr ARGLWYDD iaith yr holl ddaiar, ac oddïyno y gwaſgarodd yr ARGLWYDD hwynt ar hŷd wyneb yr holl ddaiar.

[a] Doeth. 10. 5.

1658 10 ¶ [b] Dymma genhedlaethau Sem; Sem *yd-oedd* fâb can mlwydd, ac a genhedlodd Arphaxad ddwy flynedd wedi 'r diluw.

[b] Pen. 10. 22. 1 Chron. 1. 17.

11 A Sem a fu fyw wedi iddo genhedlu Arphaxad bum can mlhynedd, ac a genhedlodd feibion a merched.

12 Arphaxad hefyd a fu fyw bymtheng
1693 mlhynedd ar hugain, ac a genhedlodd Selah.

13 Ac Arphaxad a fu fyw gwedi iddo genhedlu Selah, dair o flynyddoedd a phedwar can mlhynedd, ac a genhedlodd feibion a merched.

1723 14 Selah hefyd a fu fyw ddeng mlhynedd ar hugain, ac a genhedlodd Heber.

15 A Selah a fu fyw wedi iddo genhedlu Heber, dair o flynyddoedd a phedwar can mlhynedd, ac a genhedlodd feibion a merched.

1757 16 [c] Heber hefyd a fu fyw bedair blynedd ar ddêg ar hugain, ac a genhedlodd [d] Peleg.

[c] 1 Chron. 1. 19.
[d] a henwir Luc 3. 35. *Phalec.*

17 A Heber a fu fyw wedi iddo genhedlu Peleg, ddeng mlhynedd ar hugain a phedwar can mlhynedd, ac a genhedlodd feibion a merched.

1787 18 Peleg hefyd a fu fyw ddeng mlhynedd ar hugain, ac a genhedlodd Reu.

19 A Pheleg a fu fyw gwedi iddo genhedlu Reu, naw o flynyddoedd, a deu-can mlhynedd, ac a genhedlodd feibion a merched.

1819 20 Reu hefyd a fu fyw ddeuddeng mlhy-
[e] Luc. 3. 35. *Saruch.* nedd ar hugain, ac a genhedlodd [e] Serug.

21 A Reu a fu fyw wedi iddo genhedlu Serug, ſaith o flynyddoedd a dau can mlhynedd, ac a genhedlodd feibion a merched.

1849 22 Serug hefyd a fu fyw ddeng mlhynedd ar hugain, ac a genhedlodd Nachor.

23 A Serug a fu fyw wedi iddo genhedlu Nachor, ddau can mlhynedd, ac a genhedlodd feibion a merched.

1878 24 Nachor hefyd a fu fyw naw mlhynedd ar
[f] Luc 3. 34. *Thara.* hugain, ac a genhedlodd [f] Terah.

25 A Nachor a fu fyw wedi iddo genhedlu Terah, onid un flwyddyn chwech ugain mlhynedd, ac a genhedlodd feibion a merched.

26 Terah hefyd a fu fyw ddeng mlhynedd a
[g] Joſua 24. 2. 1 Chron. 1. 2. thrugain, ac [g] a genhedlodd Abram, Nachor, a Haran.

27 ¶ Ac dymma genhedlaethau Terah: Te-
2008 rah a genhedlodd Abram, Nachor, a Haran: a Haran a genhedlodd Lot.

28 A Haran a fu farw o flaen Terah ei dâd, yngwlâd ei anedigaeth, o fewn Ur y Caldeaid.

29 Yna y cymmerodd Abram a Nachor idd-
[h] Pen. 22. 20. ynt wragedd: henw gwraig Abram *oedd* Sarai: a henw gwraig Nachor, [h] Milcha, merch Haran, tâd Milcha, a thâd Iſcah.

[i] Pen. 16. 1, 2. & 18. 11, 12. 30 A [i] Sarai oedd amhlantadwy, heb plentyn iddi.

31 A Therah a gymmerodd Abram ei fâb, a Lot fâb Haran, mâb ei fâb, a Sarai ei waudd, gwraig Abram ei fâb; a hwy a aethant allan ynghyd o [k] Ur y Caldeaid, i fyned i dir Canaan; ac a ddaethant hyd yn Haran, ac a drigaſant yno.

[k] Neh. 9. 7. Judith 5. 7. Act. 7. 4.

32 A dyddiau Terah oedd bum mlhynedd a 2083
deu-can mlhynedd, a bu farw Terah yn Haran.

PEN. XII.

1 *Duw yn galw Abram, ac yn ei fendithio ef trwy addewid o Griſt.* 4 *Yntef yn myned gyd-a Lot o Haran.* 6 *Yn trammwy trwy wlâd Canaan,* 7 *Yr hon a addewir iddo ef menn gweledigaeth.* 10 *Newŷn yn ei yrru ef i'r Aipht.* 11 *Ofn yn peri iddo ef ddywedyd mai ei chwaer oedd ei wraig.* 14 *Pharao, wedi ei dwyn hi oddiarno ef, a gymmhellir gan blaen i'w rhoddi hi yn ei hôl.*

A'R [a] ARGLWYDD a ddywedodd wrth Abram, dôs allan o'th wlâd, ac oddïwrth dy genedl, ac o dŷ dy dâd, i'r wlâd a ddangoſwyf i ti.

[a] Act. 7. 3. Heb. 11. 8.

2 A mi a'th wnaf yn genhedlaeth fawr, ac a'th fendithiaf, mawrygaf hefyd dy enw; a thi a fyddi yn fendith.

3 [b] Bendithiaf hefyd dy fendith-wŷr, a'th fell-
[b] Pen. 27. 29. Exod. 23. 22. Num. 24. 9.
[c] Pen. 18. 18. & 22. 18. & 26. 4. Pſal. 72. 17. Act. 3. 25. Gal. 3. 8.
ddith-wŷr a felldigaf: [c] a holl deuluoedd y ddaiar a fendithir ynot ti.

4 Yna 'r aeth Abram, fel y llefaraſai 'r ARGLWYDD wrtho, a Lot a aeth gyd-ag ef: ac Abram *oedd* fâb pymtheng mlwydd a thrugain, pan aeth efe allan o Haran.

5 Ac Abram a gymmerodd Sarai ei wraig, a 2083
Lot mâb ei frawd, a'i holl olud a glaſglaſent hwy, a'r eneidiau a enillaſent yn Haran, ac a aethant allan i fyned i wlâd Canaan: ac a ddaethant i wlâd Canaan.

6 ¶ Ac Abram a drammwyodd drwy'r tîr hyd lle Sichem, hyd [d] waſtadedd Moreh: a'r [e] Canaanead *oedd* yn y wlâd y prŷd hynny.

[d] Deut. 11. 30.
[e] Pen. 13. 18, 19. & 13. 7.

7 A'r ARGLWYDD a ymddangoſodd i Abram, ac a ddywedodd, [f] I'th hâd ti y rhoddaf y tîr hwn: yntef a adeiladodd yno [g] allor i'r ARGLWYDD, yr hwn a ymddangoſaſai iddo.

[f] Pen. 13. 15.
[g] Pen. 13. 4.

8 Ac efe a dynnodd oddïyno i'r mynydd, o du dwyrain Bethel, ac a eſtynnodd ei babell, *gan adel* Bethel tu-a'r gorllewin, a Hai tu-a'r dwyrain: ac a adeiladodd yno allor i'r ARGLWYDD, ac a alwodd ar enw 'r ARGLWYDD.

9 Ac Abram a ymdeithiodd gan fyned ac ymdaith tu-a'r dehau.

10 ¶ Ac yr oedd newŷn yn y tîr, ac Abram 2084
[h] a aeth i wared i'r Aipht i ymdeithio yno, am drymmhâu o'r newŷn yn y wlâd.

[h] Pſ. 105. 13.

11 A bu, ac efe yn neſſâu i fyned i mewn i 'r Aipht, ddywedyd o hono wrth Sarai ei wraig, wele yn awr mi a wn mai gwraig lân yr olwg *wyt* ti:

12 A phan welo 'r Aiphtiaid dydi, hwy a ddywedant, dyma ei wraig ef, a hwy a'm lladdant i, a thi a adawant yn fyw.

13 [i] Dywed, attolwg, *mai* fy chwaer *wyt* ti: fel y byddo da i mi er dy fwyn di, ac y byddwyf fyw o'th blegid ti.

[i] Pen. 20. 13. Edr. Pen. 26. 7.

14 ¶ A bu pan ddaeth Abram i'r Aipht, i'r Aiphtiaid edrych ar y wraig, mai glân odieth *oedd* hi.

15 A thywyſogion Pharao a'i gwelſant hi, ac a'i

a'i canmolasant hi wrth Pharao: a'r wraig a gymmerwyd i dŷ Pharao.

k Pen. 20. 14. ‡ *Tchen.* 16 Ac efe [k] a fu dda wrth Abram er ei mwyn hi: ac yr oedd ganddo ef ddefaid, a ‡ gwartheg, ac asllynnau, a gweision, a morwynion, ac asynnod, a chammelod.

l Pen. 20. 18. 1 Chron. 16. 21. Psl. 105. 14. 17 A'r ARGLWYDD [l] a darawodd Pharao a'i dŷ, â phlaau mawrion, o achos Sarai gwraig Abram.

18 A Pharao a alwodd Abram, ac a ddywedodd; pa ham y gwnaethoſt hyn i mi? pa ham na ſynegaiſt i mi mai dy wraig *oedd hi*?

19 Pa ham y dywedaiſt, ſy chwaer *yw hi*? fel y cymmerwn hi yn wraig i mi: ond yr awr hon, wele dy wraig, cymmer *hi*, a dôs ymmaith.

20 A Pharao a roddes orchymmyn i'w ddynion o'i blegid ef: a hwy a'i gollyngasant ef ymaith, a'i wraig, a'r hyn oll oedd eiddo ef.

PEN. XIII.

1 Abram a Lot yn dychwelyd o'r Aipht. 7 Trwy angbyttundeb yn ymadel a'i gilydd. 10 Lot yn myned i Sodom ddrygionus. 14 Duw yn adnewyddu y cyfammod i Abram. 18 Yntef yn ſymmudo i Hebron, ac yn adeiladu allor yno.

AC Abram a aeth i ſynu o'r Aipht, efe a'i wraig, a'r hyn oll *oedd* eiddo; a Lot gydag ef, i'r dehau.

2 Ac Abram *oedd* gyfoethog iawn o anifeiliaid, *ac* o arian, ac aur.

3 Ac efe a aeth ar ei deithiau, o'r dehau hyd *a* Pen. 12. 8. Bethel, hyd [a] y lle y buasai ei babell ef ynddo yn y dechreuad, rhwng Bethel a Hai:

4 I lê 'r allor a wnaethai efe yno o'r cyntaf: ac yno y galwodd Abram ar enw yr ARGLWYDD.

5 ¶ Ac i Lot hefyd, yr hwn a aethai gyd-ag Abram, yr oedd defaid, a gwartheg, a phebyll.

b Pen. 36. 7. 6 [b] A'r wlâd nid oedd abl i'w cynnal hwynt i drigo ynghŷd: am fod eu cyfoeth hwynt yn helaeth, fel na allent drigo ynghŷd.

7 Cynnen hefyd oedd rhwng bugeilydd anifeiliaid Abram, a bugeilydd anifeiliaid Lot: *c* Pen. 12. 6. [c] y Canaaneaid hefyd, a'r Phereziaid oedd yna yn trigo yn y wlâd.

8 Ac Abram a ddywedodd wrth Lot, na fydded cynnen attolwg rhyngof fi a thi, na rhwng fy mugeiliaid i a'th fugeiliaid ti, o herwŷdd ‡ Heb. *gwyr o frodyr.* Edr. Pen. 11. 27. Exod. 2. 13. Act. 7. 26. ‡ brodyr ydym ni.

d Pen. 20. 15. & 34. 10. 9 [d] Onid yw yr holl dîr o'th flaen di? ymnailltua attolwg oddiwrthyf: o's ar y llaw assŵy y *troi di*; minneu a droaf ar y ddehau: ac o's ar y llaw ddehau, minneu *a droaf* ar yr assŵy.

10 A Lot a gyfododd ei olwg, ac a welodd holl wastadedd yr Iorddonen, mai dyfradwy *ydoedd* oll, cyn i'r ARGLWYDD ddifetha Sodoma a Gomorrah, fel gardd yr ARGLWYDD, fel tîr yr Aipht, ffordd yr elych i Soar.

11 A Lot a ddewisodd iddo wastadedd yr Iorddonen, a Lot a aeth tua'r dwyrain: felly yr ymnailltuasant bob un oddiwrth ei gilydd.

12 Abram a drigodd yn nhîr Canaan, a Lot a drigodd yn ninasoedd y gwastadedd, ac a luestodd hyd Sodoma.

e Pen. 18. 20. Ezek. 16. 49. 13 A [e] dynnion Sodoma *oedd* ddrygionus, ac yn pechu yn erbyn yr ARGLWYDD yn ddirfawr.

f Pen. 12. 7 & 15. 18. & 17. 8. & 24. 7. & 26. 4. Deut. 34. 4. Act. 7. 5. *g* Pen. 15. 5. & 22. 17. & 26. 4. & 28. 14. & 32. 12. Exod. 32. 13. Num. 23. 10. Deut. 1. 10. 1 Bre. 4. 20. 1 Chron. 27. 23. Esay. 48. 19. Jer. 33. 22. Heb. 11. 12. *h* Pen. 14. 13. *i* Pen. 35. 27. & 37. 14.

14 ¶ A'r ARGLWYDD a ddywedodd wrth Abram, wedi ymnailltuo o Lot oddiwrtho ef, cyfod dy 'lygaid, ac edrych o'r lle yr wyt ynddo, tua 'r gogledd, a'r dehau, a'r dwyrain, a'r gorllewin.

15 Canys yr holl dîr a weli, [f] i ti y rhoddaf [g] ef, ac i'th hâd byth.

16 [g] Gwnaf hefyd dy hâd ti fel llwch y ddaiar, megis o's dichon gŵr rifo llwch y ddaiar, yna y rhifir dy hâd ditheu.

17 Cyfod, rhodia drwy 'r wlâd, ar ei hŷd, ac ar ei llêd, canys i ti y rhoddaf hi.

18 Ac Abram a ſymmudodd *ei* luest, ac a ddaeth, ac a drigodd yngwastadedd Mamre, [i] yr hwn *ſydd* yn Hebron, ac a adeiladodd yno allor i'r ARGLWYDD.

PEN. XIV.

1 Pedwar brenin yn rhyſela yn erbyn pump. 12 Dala Lot yn garcharor. 14 Abram yn ei achub ef. 18 Melchiſedec yn bendithio Abram. 20 Abram yn talu degwm iddo ef. 22 Wedi i'w gyfran-wyr gael eu rhannau, mae ef yn rhoddi y rhan arall o'r yſglyfaeth i frenin Sodoma.

ABu yn nyddiau Amraphel brenin Sinar, Arioch brenin Elasar, Cedorlaomer brenin Elam, a Thidal brenin y cenhedloedd: 2092

2 Wneuthur o honynt ryfel â Bera brenin Sodoma, ac â Birſa brenin Gomorrah, *a* Sinab brenin Adma, ac *â* Semeber brenin Seboïm, ac *â* brenin Bela, hon *yw* [a] Soar. *a* Pen. 19. 22.

3 Y rhai hyn oll a ymgyfarfuant yn nyffryn Sidim: hwnnw yw 'r môr heli.

4 Deuddeng mlhynedd y gwasanaethasant Cedorlaomer, a'r drydedd flwyddyn ar ddeg y gwrthryfelasant.

5 A'r bedwaredd flwyddyn ar ddeg y daeth Cedorlaomer, a'r brenhinoedd y rhai *oedd* gydâg ef, ac a darawsant [b] y Rephaïmiaid yn Asteroth-Carnaïm, [c] a'r Zusiaid yn Ham, [d] a'r Emiaid yn ‡ Safeh-Ciriathaïm. *b* Pen. 15. 20. *c* Deut. 2. 20. *d* Deut. 2. 10, 11. ‡ *gwastadedd.*

6 [e] A'r Horiaid yn eu mynydd Seir, hyd ‡ wastadedd Paran, yr hwn *ſydd* wrth yr anialwch. *e* Deut. 2. 12. ‡ *El.* Num. 12. 16. & 13. 3.

7 Yna y dychwelasant, ac y daethant i Enmiſpat, honno *yw* Cades, ac a darawsant holl wlâd yr Amaleciaid, a'r Amoriaid hefyd, y rhai oedd yn trigo yn [f] Hazezon-tamar. *f* 2 Chron. 20. 2.

8 Allan hefyd yr aeth brenin Sodoma, a brenin Gomorra, a brenin Adma, a brenin Seboïm, a Brenin Bela, honno *yw* Soar: ac yn nyffryn Sidim y lluniaethasant ryfel â hwynt;

9 A Chedorlaomer brenin Elam, a Thidal brenin y cenhedloedd, ac Amraphel brenin Sinar, ac Arioch brenin Elasar: pedwar brenin yn erbyn pump.

10 A dyffryn Sidim *oedd* lawn o byllau clai, a brenhinoedd Sodoma a Gomorra a ffoisant, ac a syrthiasant yno: a'r lleill a ffoisant i'r mynydd.

11 A hwy a gymmerasant holl gyfoeth Sodoma a Gomorra, a'i holl luniaeth hwynt, ac a aethant ymmaith.

12 Cymmerasant hefyd Lot *nai* âb brawd Abram, a'i gyfoeth, ac a aethant ymmaith, o herwŷdd yn Sodoma yr ydoedd ef yn trigo.

13 A daeth un a ddianghasai, ac a ſynegodd

Pen. 13. i Abram yr Hebread, ac *g* efe yn trigo yngwastadedd Mamre 'r Amoriad, brawd Escol, a brawd Aner, a'r rhai hyn *oedd* mewn cyngrair âg Abram.

14 A phan glybu Abram gaeth-ludo ei frawd, efe a ‡ arfogodd o'i hyfforddus *weision* a aneſid yn ei dŷ ef, ddau naw a thrychant, ac a ymlidiodd hyd Dan.

‡ Neu, *ddygodd allan*

15 Ac efe a ymrannodd yn eu herbyn hwy liw nôs, efe a'i weision, ac a'i tarawodd hwynt, ac a'i hymlidiodd hyd Hoba, yr hon *ſydd* o'r tu aſſwy i Ddamaſcus.

h Eſay. 41. 2, 3.

16 Ac efe a ddûg drachefn yr holl gyfoeth, a'i frawd Lot hefyd a'i gyfoeth a ddug efe drachefn, a'r gwragedd hefyd, a'r bobl.

17 ¶ A brenin Sodoma o aeth allan i'w gyfarfod ef, (wedi ei ddychwelyd o daro Cedorlaomer, a'r brenhinoedd oedd gyd-âg ef,) i ddyffryn Safeh, hwn yw *i* dyffryn y brenin.

i 2 Sam. 18. 18.

18 *k* Melchiſedec hefyd Brenin Salem, a ddug allan fara a gwin, ac efe *oedd* offeiriad i Dduw goruchaf.

k Heb. 7. 1.

19 Ac a'i bendithiodd ef, ac a ddywedodd; bendigedig fyddo Abram gan Dduw goruchaf, meddiannydd nefoedd a daiar.

20 A bendigedig fyddo Duw goruchaf, yr hwn a roddes dy elynion yn dy law di. Ac efe a roddes iddo *l* ddegwm o'r cwbl.

l Heb. 7. 4.

21 A dywedodd brenin Sodoma wrth Abram, dôd i mi ‡ y dynion, a chymmer i ti y cyfoeth.

‡ Heb. *yr eneidiau.*

22 Ac Abram a ddywedodd wrth brenin Sodoma, derchefais fy llaw at yr ARGLWYDD Dduw goruchaf, meddiannydd nefoedd a daiar,

23 *m* Na chymmerwn o edef hyd garrai eſgid, nac o'r hyn oll *ſydd* eiddo ti, rhac dywedyd o honot, myfi a gyfoethogais Abram.

m Felly Eſth. 9. 15, 16.

24 Ond yn unig yr hyn a fwyttaodd y llangciau, a rhan y gwŷr a aethant gyd-â mi, Aner, Eſcol, a Mamre: cymmerant hwy eu rhan.

PEN. XV.

1 *Duw yn cyſſuro Abram.* 2 *Abram yn cwyno nad oedd gantho etifedd.* 4 *Duw yn addo mâb iddo, ac amlhau ei hâd ef.* 6 *Abram a gyfiawnheir trwy ffydd.* 7 *Addewid o wlâd Canaan trachefn, a'i gadarnhâu trwy arwŷdd,* 12 *a gwaredigaeth.*

WEdi y pethau hyn y daeth gair yr ARGLWYDD at Abram mewn gweledigaeth, gan ddywedyd; nac ofna Abram, myfi *ydyw* dy *a* darian, dy *b* wobr mawr iawn.

a Pſ. 3. 3. & 5. 12. & 84. 11. & 91. 4. & 119. 114.
b Pſ. 16. 5.

2 A dywedodd Abram, ARGLWYDD Dduw, bêth a roddi di i mi? gan fy mod yn myned yn ddi-blant, a goruchwiliwr fy nhŷ *yw* Eleazar yma o Ddamaſcus.

3 Abram hefyd a ddywedodd, wele ni roddaiſt i mi hâd, ac wele fy nghaeth-wâs fydd fy etifedd.

c Jer. 33. 22.

4 Ac wele air yr ARGLWYDD atto ef, gan ddywedyd, nid hwn fydd dy etifedd, onid un a ddaw allan o'th ymyſgaroedd di fydd dy etifedd.

d Exod. 32. 13. Deut. 10. 22. 1 Chr. 27. 23. Rhuf. 4. 18. Heb. 11. 12. Edr. Pen. 13. 16.

5 Ac efe a'i dug ef allan, ac a ddywedodd, golyga yn awr y nefoedd, a rhif y ſêr, *c* o gelli eu cyfrif hwynt: dywedodd hefyd wrtho, *d* felly y bydd dy hâd ti.

e Rhuf. 4. 3, 9, 22. Gal. 3. 6. Iag. 2. 23.

6 Yntef *e* a gredodd yn yr ARGLWYDD, ac efe *f* a'i cyfrifodd iddo yn gyfiawnder.

f Pſ. 106. 31.

7 Ac efe a ddywedodd wrtho, myfi *yw* yr ARGLWYDD, yr hwn a'th ddygais di allan o *g* Ur y Caldeaid, *h* i roddi i ti y wlâd hon i'w hetifeddu.

g Pen. 11. 28.
h Pſ. 105. 42.

8 Yntef a ddywedodd, ARGLWYDD Dduw, *i* trwy ba beth y câf wybod yr etifeddaf hi?

i Edr. Pen. 24. 13, 14. Bar. 6. 17. 37. 1 Sam. 14. 9, 10. 2 Bren. 20. 8.

9 Ac efe a ddywedodd wrtho, cymmer i mi anner dair blwydd, a gafr dair blwydd, a hwrdd tair blwydd, a thurtur, a chyw colommen.

10 Ac *k* efe a gymmerth iddo y rhai hyn oll, ac a'i holltodd hwynt ar hyd *eu* canol, ac a roddodd bob rhan ar gyfer ei gilydd, ond ni holltodd efe yr adar.

k Jer. 34. 18.
l Lef. 1. 17.

11 A phan ddiſgynnai yr adar ar y celanedd, yna Abram a'i tarfai hwynt.

12 A phan oedd yr haul ar fachludo, y fyrthiodd trym-gwſg ar Abram; ac wele ddychryn *a* thywyllni mawr yn fyrthio arno ef.

13 Ac efe a ddywedodd wrth Abram, gan wybod gwybydd, *m* y bydd dy hâd di yn ddieithr mewn gwlâd nid *yw* eiddynt, ac a'i gwaſanaethant, a *n* hwyntau a'i cyſtuddiant bedwar can mlhynedd.

m Exod. 12. 40. Act. 7. 6.
n Exod. 1. 11.

14 A'r genhedlaeth hefyd yr hon a wasanaethant, a farnaf fi: ac wedi hynny *o* y deuant allan â chyfoeth mawr.

o Exod. 12. 36. Pſ. 105. 37.

15 A thi a ai at dy dadau mewn heddwch: *p* ti a gleddir mewn henaint têg.

p Pen. 25. 8.

16 Ac *yn* *q* y bedwaredd oes y dychwelant yma, canys ni chyflawnwyd etto anwiredd yr Amoriaid.

q Exod. 12. 40.

17 A bu pan fachludodd yr haul, a hi yn dywyll, wele ffwrn yn mygu, a lamp danllyd yn tramwyo rhwng y darnau hynny.

18 Yn y dydd hwnnw *r* y gwnaeth yr ARGLWYDD gyfammod âg Abram, gan ddywedyd; *s* I'th hâd ti y rhoddais y wlâd hon, o afon yr Aipht hyd yr afon fawr, afon Euphrates:

r Pen. 24. 7.
ſ Pen. 12. 7. & 13. 15 & 26. 4. Ex. 23. 31. Num. 34. 3. Deut. 1. 7. & 11. 24. & 34. 4. Joſ. 1. 4. 1 Bren. 4. 21. 2 Chro. 9. 26. Neh. 9. 8. Eſay. 27. 12.

19 Y Ceneaid, a'r Ceneziaid, a'r Cadmoniaid,

20 Yr Hethiaid hefyd, a'r Pherezïaid, a'r Rephaïmiaid,

21 Yr Amoriaid hefyd, a'r Canaaneaid, a'r Girgaſiaid, a'r Jebuſiaid.

PEN. XVI.

1 *Sarai yn amhlantadwy, yn rhoddi Hagar i Abram.* 4 *Hagar wedi ei chyſtuddio am ddiyſtyru ei meiſtres, yn rhedeg i ffordd.* 7 *Angel yn ei danfon hi yn ei hôl i'w daroſtwng ei hun,* 11 *ac yn dywedyd iddi am ei mâb.* 15 *Genedigaeth Iſmaël.*

SArai hefyd gwraig Abram ni phlantaſai iddo, ac yr ydoedd iddi forwŷn o Aiphtes, a'i henw *a* Agar. 2083

a Gal. 4. 24.

2 A Sarai a ddywedodd wrth Abram, wele yn awr, yr ARGLWYDD a luddiodd i mi blanta: *b* dôs attolwg at fy llaw-forwŷn, fe allai ‡ y ceir i mi blant o honi hi: ac Abram a wrandawodd ar lais Sarai.

b Felly Pen. 30. 3, 9
‡ Heb. *yr adeiledir fi genthi hi.*

3 A Sarai gwraig Abram a gymmerodd ei morwŷn Agar yr Aiphtes, wedi trigo o Abram ddeng mlhynedd yn nhîr Canaan, a hi a'i rhoddes i Abram ei gŵr yn wraig iddo.

4 ¶ Ac efe a aeth i mewn at Agar, a hi a feichiogodd: a phan welodd hitheu feichiogi o honi, yr oedd ei meiſtres yn wael yn ei golwg hi.

5 Yna y dywedodd Sarai wrth Abram, *By-*

dded

dded fy ngham i arnat ti: mi a roddais fy morwŷn i'th fynwes, a hitheu a welodd feichiogi o honi, a gwael ydwyf yn ei golwg hi: barned yr ARGLWYDD rhyngof fi a thi.

6 Ac Abram a ddywedodd wrth Sarai, wele dy forwŷn yn dy law di, gwna iddi yr hyn a fyddo da yn dy olwg dy hun: yna Sarai a'i cyſtuddiodd hi, a hitheu a ffodd † rhagddi hi.

† Heb. rhag ei bwyneb.

7 ¶ Ac angel yr ARGLWYDD a'i cafodd hi wrth ffynnon ddwfr, yn yr anialwch, wrth y ffynnon yn ffordd [c] Sur.

c Exod. 15. 22.

8 Ac efe a ddywedodd, Agar morwŷn Sarai, o ba le y daethoſt; ac i ba le yr ei di? a hi a ddywedodd, ffoi yr ydwyfi rhag wyneb fy meiſtres Sarai.

9 Ac angel yr ARGLWYDD a ddywedodd wrthi, dychwel at dy feiſtres, ac ymddaroſtwng tan ei dwylo hi.

10 Angel yr ARGLWYDD a ddywedodd heſyd wrthi hi; [d] gan amlhâu yr amlhaf dy hâd ti, fel na rifir ef o luoſogrwydd.

d Pen. 17. 20.

11 Dywedodd angel yr ARGLWYDD heſyd wrthi hi, wele di yn feichiog, a thi a eſgori ar fâb, ac a elwi ei enw ef † Iſmaël: canys yr ARGLWYDD a glybu dy gyſtudd di.

† Sef, Duw a wrendy.

12 Ac efe a fydd ddŷn gwŷllt, a'i law yn erbyn pawb, a llaw pawb yn ei erbyn yntef, [e] ac efe a drig ger bron ei holl frodyr.

e Pen. 25. 18.

13 [f] A hi a alwodd enw 'r ARGLWYDD yr hwn oedd yn llefaru wrthi, ti ô Dduw wyt yn edrych arnafi: canys dywedodd, oni edrychais ymma heſyd ar ôl yr hwn ſydd yn edrych arnaf?

f Edr. Pen. 32. 30.

14 Am hynny y galwyd y ffynnon [g] † Beerlahai-roi: wele rhwng Cades a Bered *y mae hi.*

g Pen. 24. 62. & 25. 11.
† Sef ffynnon yr hwn oy'n byw ac yn fy ngweled.

15 ¶ Ac [h] Agar a ymddug fâb i Abram: ac Abram a alwodd enw ei fâb a ymddygaſai Agar, Iſmaël.

h Gal. 4. 22.

2094 16 ¶ Ac Abram *oedd* fâb pedwar ugain mlwydd a chwech o flynyddoedd, pan ymddug Agar Iſmaël i Abram.

PEN. XVII.

1 *Duw yn adnewyddu y Cyfammod.* 5 *Newidio henw Abram yn arwŷdd o fendith mwy.* 10 *Ordeinio Enwaediad.* 15 *Newid henw Sarai, a'i bendithio.* 17 *Addewid o Iſaac.* 23 *Enwaedu ar Abram ac Iſmaël.*

2107 A Phan oedd Abram onid un mlwydd cant, yr ymddangoſodd yr ARGLWYDD i Abram, ac a ddywedodd wrtho; myfi *yw* Duw hollalluog, [a] rhodia ger fy mron i, a bydd † berffaith.

a Pen. 5. 22. & 48. 15. 1 Bren. 2. 4. & 8. 25.
† Neu, union, neu bur.

2 Ac mi a wnaf fy nghyfammod rhyngof a thi, ac [b] a'th amlhâf di yn aml iawn.

b Pen. 12. 2. & 13. 16.

3 Yna y ſyrthiodd Abram ar ei wyneb, a llefarodd Duw wrtho ef, gan ddywedyd,

4 Myfi, wele mi *a wnaf* fy nghyfammod â thi, a thi a fyddi yn dâd llawer o genhedloedd.

5 A'th henw ni elwir mwy Abram, onid [c] dy enw fydd Abraham, [d] canys yn dâd llawer o genhedloedd i'th wnaethum.

c Neh. 9. 7.
d Rhuf. 4. 17.

6 Ac mi a'th wnaf yn ffrwythlon iawn, ac a wnâf [e] genhedloedd o honot ti, a brenhinoedd a ddaw allan o honot ti.

e Pen. 35. 11.

7 Cadarnhâf heſyd fy nghyfammod rhyngof a thi, ac â'th hâd ar dy ôl di trwy eu hoeſoedd, yn gyfammod tragywyddol, i fod yn Dduw i ti, ac i'th hâd ar dy ôl di. 2107

8 Ac [f] mi a roddaf i ti, ac i'th hâd ar dy ôl di, wlâd dy ymdaith, *ſef* holl wlâd Canaan yn etifeddiaeth dragywyddol, ac mi a fyddaf yn Dduw iddynt.

f Pen. 12. 7. & 13. 15.

9 ¶ A Duw a ddywedodd wrth Abraham, cadw ditheu fy nghyfammod i, ti a'th hâd ar dy ôl, trwy eu hoeſoedd.

10 Dymma fy nghyfammod a gedwch rhyngof fi a chwi, a'th hâd ar dy ôl di: [g] enwaedir pob gwryw o honoch chwi.

g Act. 7. 8.

11 A chwi a enwaedwch gnawd eich dienwaediad: a bydd [h] yn arwŷdd cyfammod rhyngof fi a chwithau.

h Rhuf. 4. 11.

12 Pob gwryw yn wyth niwrnod oed [i] a enwaedir i chwi trwy eich cenhedlaethau: yr hwn a aner yn tŷ, ac a brynner am arian gan neb dieithr, yr hwn nid yw o'th hâd ti.

i Lef. 12. 3. Luc 2. 21. Io. 7. 22.

13 Gan enwaedu enwaeder yr hwn a aner yn dy dŷ di, ac a brynner am dy arian di: a bydd fy nghyfammod yn eich cnawd chwi, yn gyfammod tragywyddol.

14 A'r gwryw dienwaededig yr hwn ni enwaeder cnawd ei ddienwaediad, torrir ymmaith yr enaid hwnnw o fyſg ei bobl: *oblegid* efe a dorrodd fy nghyfammod i.

15 ¶ Duw heſyd a ddywedodd wrth Abraham, Sarai dy wraig ni elwi ei henw Sarai, onid *Sara fydd* ei henw hi.

16 Bendithiaf hi heſyd, a rhoddaf i ti fâb o honi: ïe bendithiaf hi fel y byddo yn [k] genhedloedd: brenhinoedd pobloedd fydd o honi hi.

k Pen. 35. 11.

17 Ac Abraham a ſyrthiodd ar ei wyneb, ac a chwarddodd, ac a ddywedodd yn ei galon, a blentir i fâb can mlwydd? ac a blanta Sara yn ferch ddeng mlwydd a phedwar ugain?

18 Ac Abraham a ddywedodd wrth Dduw, oh na byddai fyw Iſmaël ger dy fron di.

19 A Duw a ddywedodd, [l] Sara dy wraig a ymddwg i ti fâb yn ddiau, a thi a elwi ei enw ef Iſaac: ac mi a gadarnhaf fy nghyfammod âg ef yn gyfammod tragywyddol, *ac* a'i hâd ar ei ol ef.

l Pen. 18. 10. & 21. 2.

20 Am Iſmaël heſyd i'th wrandewais, wele [m] mi a'i bendithiais ef, ac mi a'i ffrwythlonaf ef, ac a'i lluoſogaf yn aml iawn: [n] deuddeg tywyſog a genhedla efe, ac mi a'i gwnaf ef yn genhedlaeth fawr.

m Pen. 16. 10.
n Pen. 25. 12, 16.

21 Eithr fy nghyfammod a gadarnhaf âg Iſaac, [o] yr hwn a ymddwg Sara i ti y prŷd hwn, y flwyddyn neſaf.

o Pen. 21. 2.

22 Yna y peidiodd a llefaru wrtho, a Duw a aeth i fynu oddiwrth Abraham.

23 ¶ Ac Abraham a gymmerodd Iſmaël ei fâb, a'r rhai oll a aneſid yn ei dŷ ef, a'r rhai oll a brynnaſai efe â'i arian, pob gwryw o ddynnion tŷ Abraham, ac efe a enwaedodd gnawd eu dienwaediad hwynt o fewn corph y dydd hwnnw, fel y llefaraſai Duw wrtho ef.

24 Ac Abraham *oedd* fâb onid un mlwydd cant, pan enwaedwyd cnawd ei ddienwaediad ef.

25 Ac Iſmaël ei fâb ef yn fâb tair blwydd ar ddeg, pan enwaedwyd cnawd ei ddienwaediad ef.

26 O fewn corph y dydd hwnnw 'r enwaedwyd Abraham, ac Iſmaël ei fâb.

27 A holl ddynnion ei dŷ ef y rhai a aneſid yn tŷ, ac a brynneſid ag arain gan neb dieithr, a enwaedwyd gyd-ag ef.

2107

PEN. XVIII.

1 Abraham yn derbyn tri Angel i'w dŷ. 9 Sara a geryddir am chwerthin rhyngddi a hi ei hun o ran yr addewid dieithr. 17 Duw yn rhybuddio Abraham am ddiniſtr Sodoma. 23 Ac Abraham yn eiriol troſtynt.

A'R ARGLWYDD a ymddangoſodd iddo ef yngwaſtadedd Mamre, ac efe yn eiſtedd *wrth* ddrws y babell, yngwrês y dydd.

a Heb. 13. 2. 2 [a] Ac efe a gododd ei lygaid, ac a edrychodd, ac wele dry-wŷr yn ſefyll ger ei fron: a phan eu gwelodd; efe a redodd o ddrws y babell i'w cyfarfod hwynt, ac a ymgrymmodd tua 'r ddaiar.

3 Ac a ddywedodd, fy Arglwydd, o's cefais yn awr ffafor yn dy olwg di, na ddôs heibio attolwg oddiwrth dy wâs.

b Pen. 43. 24. 4 [b] Cymmerer attolwg ychydig ddwfr, a golchwch eich traed, a gorphywyſſwch dan y pren:

c Barn. 6. 18. & 13. 15. 5 Ac [c] mi a ddygaf dammeid o fara; a chryfhewch eich calon, wedi hynny y cewch fyned

d Pen. 19. 8. & 33. 10. ‡ Heb. *heibio i'ch.* ymmaith, [d] o herwŷdd i hynny y daethoch ‡ at eich gwâs: a hwy a ddywedaſant, gwna felly fel y dywedaiſt.

6 Ac Abraham a fryſſiodd i'r babell at Sara, ac a ddywedodd, parottoa ar frŷs dair phïoled o flawd peillied, tylina, a gwna yn deiſennau.

7 Ac Abraham a redodd at y gwartheg, ac a gymmerodd lô tyner a da, ac a'i rhoddodd at y llangc, yr hwn a fryſſiodd i'w barottoi ef.

8 Ac efe a gymmerodd ymenyn, a llaeth, a'r llô a barottoiſai efe, ac a'u rhoddes o'i blaen hwynt: ac efe a ſafodd gyd-â hwynt tan y pren, a hwy a fwyttaſant.

9 ¶ A hwy a ddywedaſant wrtho ef, mae Sara dy wraig? ac efe a ddywedodd, wele *hi* yn y babell.

e ad. 14. 10 Ac *un* a ddywedodd, [e] gan ddychwelyd y

f 2 Bren. 4. 16. dychwelaf attat ynghylch amſer bywiolaeth, ac

g Pen. 17. 19, 21. & 21. 2. Rhuf. 9. 9. wele [g] fâb i Sara dy wraig. A Sara oedd yn clywed *wrth* ddrws y babell, yr hwn *oedd* o'i ôl ef.

h Pen. 17. 17. Rhuf. 4. 19. Heb. 11. 11, 12. 11 [h] Abraham hefyd a Sara *oedd* hên, wedi myned mewn oedran; *a* pheidiaſai fod i Sara yn ôl arfer gwragedd.

i Luc 1. 18. 12 Am hynny y chwarddodd Sara rhyngddi a hi ei hun, gan ddywedyd, [i] ai gwedi fy heneiddio y bydd i mi drythyllwch, k 1 Pet. 3. 6. [k] a'm harglwydd yn hên *hefyd*?

13 A dywedodd yr ARGLWYDD wrth Abraham, pa ham y chwarddodd Sara fel hyn, gan ddywedyd, a blantaf inneu yn wîr, wedi fy heneiddio?

l Jer. 32. 17. Zech. 8. 6. Mat. 19. 26. Luc 1. 37. m Pen. 17. 21. 14 [l] A fydd dim yn anhawdd i'r ARGLWYDD? [m] ar yr amſer nodedig y dychwelaf attat, ynghylch amſer bywiolaeth, a mâb *fydd* i Sara.

15 A Sara a wadodd, gan ddywedyd, ni chwerddais i; o herwŷdd hi a ofnodd: yntef a ddywedodd, nag ê, oblegid ti a chwerddaiſt.

16 ¶ A'r gwŷr a godaſant oddïyno, ac a edrychaſant tua Sodoma: ac Abraham a aeth gyd-â

n Rhuf. 15. 24. hwynt, [n] i'w hanfon hwynt.

o Ioan 6. 17 A'r ARGLWYDD a ddywedodd, [o] A gelaf

p Amos 3. 7. Ioan 15. 15. fi rhag Abraham yr hyn a wnaf?

q Pen. 12. 3. & 22. 18. Act. 3. 25. Gal. 3. 8. 18 Canys Abraham yn ddïau a fydd yn genhedlaeth fawr a chref, ac [p] ynddo ef y bendithir holl genhedloedd y ddaiar. 2107

19 Canys mi a'i hadwaen ef, y gorchymmyn efe i'w blant, ac i'w dylwyth ar ei ôl, gadw o honynt ffordd yr ARGLWYDD, gan wneuthur cyfiawnder a barn, fel y dygo 'r ARGLWYDD ar Abraham yr hyn a lefarodd efe am danaw.

20 Yr ARGLWYDD hefyd a ddywedodd, am *fod* [q] gwaedd Sodoma a Gomorra yn ddirfawr, a'i pechod hwynt yn drwm iawn; q Pen. 4. 10. & 19. 15. Iag. 5. 4.

21 [r] Diſgynnaf yn awr, ac edrychaf, ai yn ôl ei gwaedd a ddaeth attafi, y gwnaethant yn hollawl: ac onide, mynnaf wybod. r Pen. 11. 5.

22 A'r gwŷr a droeſant oddiyno, ac a aethant tua Sodoma: ac Abraham yn ſefyll etto ger bron yr ARGLWYDD.

23 ¶ Abraham hefyd a neſſaodd, ac a ddywedodd, a ddifethi di y cyfiawn hefyd ynghŷd a'r annuwiol?

ſ Jer. 5. 1. 24 [ſ] Ond odid y mae deg a deugain o rai cyfiawn yn y ddinas, a ddifethi di *hwynt* hefyd, ac ni arbedi y lle er mwyn y deg a deugain cyfiawn ſydd o'i mewn hi?

25 Na byddo i ti wneuthur y cyfryw beth, gan ladd y cyfiawn gyd-a 'r annuwiol, fel y byddo y cyfiawn megis yr annuwiol: na byddo *hynny* i ti; [t] oni wna barnudd yr holl ddaiar farn? t Job 8. 3. & 34. 17. Rhuf. 3. 6.

26 A dywedodd yr ARGLWYDD, o's câf fi yn Sodoma ddeg a deugain yn gyfiawn o fewn y ddinas, mi a arbedaf yr holl fangre er eu mwyn hwynt.

27 Ac Abraham a attebodd, ac a ddywedodd, wele yn awr y dechreuais lefaru wrth fy ARGLWYDD, a mi [u] yn llwch ac yn lludw. u Pen. 3. 19. Job 4. 19. Preg. 12. 7. 1 Cor. 15. 47, 48. 2 Cor. 5. 1.

28 Ond odid bydd pump yn eiſiau o'r deg a deugain cyfiawn: a ddifethi di 'r holl ddinas er pump? yntef a ddywedodd, na ddifethaf o's câf yno bump a deugain.

29 Ac efe a 'chwanegodd lefaru wrtho ef etto, ac a ddywedodd: onid odid ceir yno ddeugain: yntef a ddywedodd, ni's gwnaf er mwyn y deugain.

30 Ac efe a ddywedodd, oh na ddigied fy ARGLWYDD os llefaraf, ceir yno onid odid ddeg ar hugain: yntef a ddywedodd ni's gwnaf, o's caf uno ddeg ar hugain.

31 Yna y dywedodd efe, wele yn awr y dechreuais lefaru wrth fy ARGLWYDD: ond odid ceir yno ugain: yntef a ddywedodd ni's difethaf er mwyn ugain.

32 Yna y dywedodd, [x] oh na ddigied fy ARGLWYDD, a llefaraf y waith hon yn unig, ond odid ceir yno ddeg: yntef a ddywedodd ni's difethaf er mwyn deg. x Barn. 6. 39.

33 A'r ARGLWYDD a aeth ymmaith pan ddarfu iddo ymddiddan âg Abraham: ac Abraham a ddychwelodd i'w le ei hun.

PEN. XIX.

1 Lot yn derbyn angylion i'w dŷ. 4 Taro y Sodomiaid annuwiol â dallineb. 12 Danfon Lot i'r mynydd er mwyn ei ddiogelwch. 18 Yntau yn cael cennad i fyned i Zoar. 24 Diniſtrio Sodom a Gomorrah. 26 Troi gwraig Lot yn golofn halen. 30 Lot yn trigo mewn ogof. 31 Godinebus fonedd Moab ac Ammon.

A Dau angel a ddaeth i Sodoma yn yr hwyr, a Lot yn eiſtedd ym mhorth Sodoma: a phan

2107 phan welodd Lot, efe a gyfododd i'w cyfarfod hwynt, ac a ymgrymmodd *a'i* wyneb tu-a'r ddaiar.

2 Ac efe a ddywedodd, wele yn awr fy Arglwyddi, [a] trowch attolwg i dŷ eich gwâs, lletteuwch heno hefyd, a [b] golchwch eich traed, yna codwch yn forau ac ewch i'ch taith: A hwy a ddywedaſant, [c] nag ê, o herwŷdd nyni a arhoſwn heno yn yr heol.

3 Ac efe a fu daer iawn arnynt hwy: yna y troeſant atto, ac y daethant i'w dŷ ef: ac efe a wnaeth iddynt wledd, ac a bobodd fara croiw, a hwy a fwyttaſant.

4 ¶ Eithr cyn gorwedd o honynt, gwŷr y ddinas, *ſef* gwŷr Sodoma, a amgylchaſant o amgylch y tŷ, hên ac ieuangc, *ſef* yr holl bobl o bob cwrr.

5 Ac a alwaſant ar Lot, ac a ddywedaſant wrtho, mae y gwŷr a ddaethant attat ti heno? [d] dwg hwynt allan attom ni, fel yr adnabyddom hwynt.

6 Yna y daeth Lot attynt hwy allan i'r drws, ac a gauodd y ddôr ar ei ôl,

7 Ac a ddywedodd, attolwg fy mrodyr, na wnewch ddrwg.

8 [e] Wele yn awr, *y mae* dwy ferched gennyfi, y rhai nid adnabuant ŵr; dygaf hwynt allan attoch chwi yn awr, a gwnewch iddynt fel y gweloch yn ddâ: yn unig na wnewch ddim i'r gwŷr hyn, [f] o herwŷdd er mwyn hynny y daethant dan gyſgod fy nghronglwyd i.

9 A hwy a ddywedaſant, ſaf hwnt: dywedaſant hefyd, efe a ddaeth i ymdaith yn unig, ac yn awr ai gan farnu y barna efe? yn awr nyni a wnawn fwy o niwed i ti nag iddynt hwy. A hwy a bwyſaſant yn drwm ar y gŵr, *ſef* ar Lot, a hwy a neſſaſant i dorri y ddôr.

10 A'r gwŷr a eſtynnaſant eu llaw, ac a ddygaſant Lot attynt i'r tŷ, ac a gauaſant y ddôr.

11 Tarawſant hefyd y dynion [g] *oedd wrth* ddrws y tŷ à dallineb, o ſychan i fawr, fel y blinaſant yn ceiſio y drws.

12 ¶ A'r gwŷr a ddywedaſant wrth Lot, A oes gennitti ymma neb etto? mâb ynghyfraith, a'th feibion, a'th ferched, a'r hyn oll *ſydd* i ti yn y ddinas, a ddygi di allan o'r fangre hon.

13 Oblegid ni a ddinyſtriwn y lle hwn, am fod [h] eu gwaedd hwynt yn fawr ger bron yr ARGLWYDD: a'r ARGLWYDD a'n hanfonodd ni i'w ddinyſtrio ef.

14 Yna yr aeth Lot allan, ac a lefarodd wrth ei ddawon, y rhai oedd yn priodi ei ferched ef, ac a ddywedodd; cyfodwch, deuwch allan o'r fan ymma: o herwŷdd y mae 'r ARGLWYDD yn diſetha y ddinas hon: ac yngolwg ei ddawon yr oedd efe fel un yn cellweir.

15 ¶ Ac ar godiad y wawr yr angylion a fuant daer ar Lot, gan ddywedyd; cyfod, cymmer dy wraig, a'th ddwy ferched, y rhai ſydd i'w cael, rhag dy ddiſetha di ‡ yn anwiredd y ddinas.

16 [i] Yntef a oedd hwyr-frydig, a'r gwŷr a ymaflaſant yn ei law ef, ac yn llaw ei wraig, ac yn llaw ei ddwy ferched, am doſturio o'r ARGLWYDD wrtho ef; ac a'i dygaſant ef allan, ac a'i goſſodaſant o'r tu allan i'r ddinas.

17 Ac wedi iddynt eu dwyn hwynt allan, efe a ddywedodd, diangc am dy enioes, [k] nac edrych ar dy ôl, ac na ſaf yn yr holl waſtadedd: diangc i'r mynydd rhag dy ddiſetha. 2107

18 A dywedodd Lot wrthynt, oh nid *felly* fy Arglwyddi.

19 Wele yn awr, cafodd dy wâs ffafor yn dy olwg, a mawrheaiſt dy drugaredd a wnaethoſt a mi, gan gadw fy enioes, ac ni allaf fi ddiangc i'r mynydd rhag i ddrwg fy ngoddiweddyd, a marw o honof.

20 Wele yn awr y ddinas hon yn agos i ffoi iddi, a bechan yw: oh gâd i mi ddiangc yno: (onid bechan yw hi?) a byw fydd fy enaid.

21 Yntef a ddywedodd wrtho, wele mi a ‡ ganiadheais dy ddymuniad hefyd am y peth hyn, fel na ddiniſtriwyf y ddinas *am* yr hon y dywedaiſt.

22 Bryſſia, diangc yno, o herwŷdd [l] ni allaf wneuthur dim nes dy ddyfod yno: am hynny y galwodd efe [m] enw y ddinas Zoar.

23 ¶ Cyfodaſai yr haul ar y ddaiar, pan ddaeth Lot i Zoar.

24 Yna 'r [n] ARGLWYDD a lawiodd ar Sodoma a Gomorra frwmſtan, a thân oddiwrth yr ARGLWYDD, allan o'r nefoedd.

25 Felly y diniſtriodd efe y dinaſoedd hynny, a'r holl waſtadedd, a holl drigolion y dinaſoedd, a chnŵd y ddaiar.

26 ¶ Eithr ei wraig ef a edrychodd drach ei chefn o'i du ôl ef, a hi a aeth [o] yn goloſn halen.

27 ¶ Ac Abraham a aeth yn forau i'r lle [p] y ſaſaſai efe ynddo ger bron yr ARGLWYDD.

28 Ac efe a edrychodd tua Sodoma a Gomorra, a thua holl dîr y gwaſtadedd, ac a edrychodd, ac wele cyfododd mŵg y tîr, fel mŵg ffwrnes.

29 ¶ A phan ddiſethodd Duw ddinaſoedd y gwaſtadedd, yna y cofiodd Duw am Abraham, ac a yrrodd Lot o ganol y dinyſtr, pan ddinyſtriodd efe y dinaſoedd yr oedd Lot yn trigo ynddynt.

30 ¶ A Lot a eſgynnodd o Zoar, ac a drigodd yn y mynydd, a'i ddwy ferched gyd-ag ef: o herwŷdd efe a ofnodd drigo yn Zoar, ac a drigodd mewn ogof, efe a'i ddwy ferched.

31 ¶ A dywedodd yr hynaf wrth yr ieuangaf, ein tâd ni *ſydd* hên, a gŵr nid oes yn y wlâd i ddyfod attom ni, wrth ddeſod yr holl ddaiar.

32 Tyred, rhoddwn i'n tâd wîn i'w yfed, a gorweddwn gyd-ag ef, fel y cadwom hâd o'n tâd.

33 A hwy a roddaſant wîn i'w tâd i yfed y noſon honno, a'r hynaf a ddaeth ac a orweddodd gyd-a'i thâd, ac ni wybu efe pan orweddodd hi, na phan gyfododd hi.

34 A thrannoeth y dywedodd yr hynaf wrth yr ieuangaf, wele myfi a orweddais neithiwyr gyd a'm tâd, rhoddwn wîn iddo ef i'w yfed heno hefyd, a dôs ditheu a gorwedd gyd-ag ef, fel y cadwom hâd o'n tâd.

35 A hwy a roddaſant wîn i'w tâd i yfed y noſon honno hefyd, a'r ieuangaf a gododd, ac a orweddodd gyd-ag ef: ac ni wybu efe pan orweddodd hi, na phan gyfododd hi.

36 Felly dwy ferched Lot a feichiogwyd o'i tâd.

37 A'r hynaf a eſgorodd ar fâb, ac a alwodd ei enw ef Moab: efe yw tâd y Moabiaid hyd heddyw.

38 A'r

a Heb. 13. 2. Pen. 18. 4.
b Edr. Luc. 7. 44.
c Edr. Barn. 19. 24.
d Barn. 19. 22.
e Edr. Pen. 18. 5.
f Edr. Pen. 18. 5.
g Doeth. 19. 17. Edr. 2 Bren. 6. 18. Act. 13. 11.
h Pen. 18. 20.
‡ *ynghoſpedigaeth.*
i Doeth. 10. 6.
k Ad 26. Mat. 24. 16, 17, 18. Luc. 9. 62. Phil. 3. 13, 14.
l Edr. Pen. 32. 25, 26. Exod. 32. 10. Deut. 9. 14. Mat. 6. 5.
‡ *Ddarbynlais dy wyneb.*
m Pen. 13. 10. & 14. 2.
n Deut. 29. 23. Luc. 17. 29. Eſay 13. 19. Jer. 50. 40. Eze. 16. 49. Hoz. 11. 8 Am. 4. 11. Zeph. 2. 9. 2 Pet. 2. 6. Jud. 7.
o Doeth. 10. 7. Luc. 17. 32.
p Pen. 18. 22.

2107 38 A'r ieuangaf hefyd a eſgorodd hithau ar fâb, ac a alwodd ei enw ef Benammi: efe yw tâd meibion Ammon hyd heddyw.

PEN. XX.

1 Abraham yn ymdaith yng Ngerar, 2 Yn gwadu ei wraig ac yn ei cholli hi. 3 Ceryddu Abimelec mewn breuddwyd o'i hachos hi. 9 Yntef yn ceryddu Abraham, 14 Yn rhoddi Sara yn ei hôl, 16 Ac yn ei cheryddi hi, 17 Ac yn cael ei iachau trwy weddi Abraham.

AC Abraham a aeth oddïyno i dîr y dehau, ac a gyfanneddodd rhwng [a] Cades a Sur, ac a ymdeithiodd yng Ngerar.

[a] Pen. 16. 7. 14.

2 A dyweddod Abraham am Sara ei wraig, [b] fy chwaer yw hi: ac Abimelec brenin Gerar a anfonodd ac a gymmerth Sara.

[b] Pen. 12. 13.

3 Yna [c] y daeth Duw at Abimelec noſwaith [d] mewn breuddwyd, ac a ddywedodd wrtho, wele dŷn marw wyt ti am y wraig a gymmeraiſt, a hithau yn berchen gŵr.

[c] Pſal. 105. 14. [d] Job 33. 14, 15.

4 Ond Abimelec ni neſſaſai atti hi: ac efe a ddywedodd, ARGLWYDD, a leddi di genedl gyfiawn hefyd?

5 Oni ddywedodd efe wrthyf fi, fy chwaer yw hi? a hithau hefyd ei hun a ddywedodd fy mrawd yw efe: ‡ ym mherffeithrwydd fy nghalon, ac ynglendid fy nwylo y gwneuthum hyn.

‡ *yn ſymlrwydd.*

6 Yna y dywedodd Duw wrtho ef mewn breuddwyd, minnau a wn mai ym mherffeithrwydd dy galon y gwnaethoſt hyn: a [e] mi a'th atteliais rhag pechu [f] i'm herbyn: am hynny ni adewais i ti gyffwrdd a hi.

[e] Pen. 31. 7. & 35. 5. Exod. 34. 24. 1 Sam. 25. 26. [f] Pen. 39. 9. Lef. 6. 2. Pſal. 51. 4.

7 Yn awr gan hynny dôd y wraig drachefn i'r gŵr, o herwŷdd prophwyd yw efe, ac efe a weddïa troſot, a byddi fyw: ond oni roddi hi drachefn, gwybydd y byddi farw yn ddïau, ti a'r rhai oll ydynt eiddoti.

8 Yna y cododd Abimelec yn forau, ac a alwodd am ei holl weiſion, ac a draethodd yr holl bethau hyn ‡ wrthynt hwy, a'r gwŷr a ofnaſant yn ddirfawr.

‡ Heb *yn eu cluſtiau hwy.*

9 Galwodd Abimelec hefyd am Abraham, a dywedodd wrtho, beth a wnaethoſt i ni? a pheth a bechais i'th erbyn, pan [g] ddygyt bechod *mor* fawr arnafi, ac ar fy nheyrnas? gwnaethoſt â mi weithredoedd ni ddyleſid eu gwneuthur.

[g] Pen. 26. 10.

10 Abimelec hefyd a ddywedodd wrth Abraham, beth a welaiſt, pan wnaethoſt y peth hyn?

11 A dywedodd Abraham, am ddywedyd o honofi, yn ddïau nid *oes* ofn Duw yn y lle hwn: a hwy a'm lladdant i o achos fy ngwraig.

12 A hefyd yn wîr fy chwaer *yw* hi: merch fy nhâd yw hi, ond nid merch fy mam; ac y mae hi yn wraig i mi.

13 Ond pan barodd Duw i mi gyrwydro o dŷ fy nhâd, yna y dywedais wrthi hi, dymma dy garedigrwydd yr hwn a wnei â mi ymmhôb lle y delom iddo, [h] dywed am danaf fi fy mrawd yw efe.

[h] Pen. 12. 13.

14 Yna [i] y cymmerodd Abimelec ddefaid, a gwartheg, a gweiſion, a morwynion, ac a'i rhoddes i Abraham: rhoddes hefyd iddo ef Sarai ei wraig drachefn.

[i] Pen. 12. 16.

15 A dywedodd Abimelec, wele fy ngwlâd ger dy fron di, trîg lle y byddo da yn dy olwg.

16 Ac wrth Sara y dywedodd, wele rhoddais 2107 i'th frawd fîl o *ddarnau* arian: wele efe yn orchudd llygaid it', i'r rhai oll *ſydd* gyd-a thi, a chyd-a phawb *eraill*: fel hyn y ceryddwyd hi.

17 ¶ Yna Abraham a weddïodd ar Dduw, a Duw a iachaodd Abimelec, a'i wraig, a'i forwynion, a hwy a blantaſant.

18 O herwŷdd yr ARGLWYDD gan gau a gauaſai ar bob crôth yn nhŷ Abimelec, o achos Sara gwraig Abraham.

PEN. XXI.

1 Genedigaeth Iſaac, 4 a'i Enwaediad. 6 Llawenydd Sara. 9 Bwrw Hagar ac Iſmaël allan. 15 Hagar mewn cyfyngdra. 17 Yr Angel yn ei chyſſuro hi. 22 Cyngrair rhwng Abimelec ac Abraham ym Meerſheba.

A'R ARGLWYDD a ymwelodd â Sara fel y dywedaſai, a gwnaeth yr ARGLWYDD i Sara [a] fel y llefaraſai.

[a] Pen. 17. 19. & 18. 10, 14.

2 O herwŷdd Sara [b] a feichiogodd, ac a ymddug i Abraham fâb yn ei henaint, ar yr amſer nodedig y dywedaſai Duw wrtho ef.

[b] Act. 7. 8. Gal. 4. 22. Heb. 11. 11.

3 Ac Abraham a alwodd henw ei fâb a aneſid iddo (yr hwn a ymddygaſai Sara iddo ef) [c] Iſaac.

[c] Pen. 17. 19.

4 Ac Abraham a enwaedodd ar Iſaac ei fâb yn wyth niwrnod oed; [d] fel y gorchymynnaſai Duw iddo ef.

[d] Pen. 17. 10. 12.

5 Ac [e] Abraham *oedd* fâb can mlwydd, pan 2108 anwyd iddo ef Iſaac ei fâb.

[e] Pen. 17. 1, 17.

6 ¶ A Sara a ddywedodd, [f] gwnaeth Duw i mi chwerthin; pob un a glywo a chwardd gyd-â mi.

[f] Eſay. 54. 1. & 66. 10. Gal. 1. 27.

7 Hi a ddywedodd hefyd, pwy a ddywedaſai i Abraham y rhoiſai Sara ſugn i blant? canys mi a eſgorais ar fâb yn ei henaint ef.

8 A'r bachgen a gynnyddodd, ac a ddiddyfnwyd: ac Abraham a wnaeth wledd fawr ar y dydd y diddyfnwyd Iſaac. 2113

9 ¶ A Sara a welodd fâb Agar yr Aiphtes, yr hwn a ddygaſai hi i Abraham [g] yn gwatwar.

[g] Gal. 4. 29.

10 A hi a ddywedodd wrth Abraham, [h] bwrw allan y gaeth-forwŷn hon a'i mâb; o herwŷdd ni chaiff mâb y gaethes hon gyd-etifeddu a'm mâb i Iſaac.

[h] Gal. 4. 30. Edr. Pen. 25. 6. & 36. 6, 8.

11 A'r peth hyn fu ddrwg iawn yngolwg Abraham, er mwyn ei fâb.

12 ¶ A Duw a ddywedodd wrth Abraham, na fydded drwg yn dy olwg am y llangc, nac am dy gaeth-forwŷn: yr hyn oll a ddywedodd Sara wrthyt, gwrando ar ei llais: o herwŷdd [i] yn Iſaac y gelwir i ti hâd.

[i] Rhuf. 9. 7. Heb. 11. 18.

13 Ac am fâb y forwŷn gaeth hefyd, mi a'i gwnaf ef [k] yn genhedlaeth, o herwŷdd dy hâd ti ydyw ef.

[k] Pen. 16. 10. & 17. 20. ad. 18.

14 Yna y cododd Abraham yn forau, ac a gymmerodd fara, a choſtrel o ddwfr, ac a'i rhoddes at Agar, gan oſod ar ei hyſgwydd hi *hynny* a'r bachgen hefyd, ac efe a'i gollyngodd hi ymmaith: a hi a aeth, ac a gyrwydrodd yn anialwch Beerſebah. 2114

15 A darfu y dwfr yn y goſtrel, a hi a fwriodd y bachgen tan un o'r gwŷdd.

16 A hi a aeth, ac a eiſteddodd ei hunan yn bell ar *ei* gyfer, megis ergyd bwa: canys dywedaſai, ni allaf fi edrych ar y bachgen yn marw: felly

felly hi a eisteddodd ar *ei* gyfer, ac a ddechafodd ei llef, ac a wylodd.

17 A Duw a wrandawodd ar lais y llangc, ac angel Duw a alwodd ar Agar o'r nefoedd, ac a ddywedodd wrthi, beth *a ddarfu* i ti Agar? nac ofna, o herwŷdd Duw a wrandawodd ar lais y llangc lle y mae efe.

18 Cyfod, cymmer y llangc, ac ymafel ynddo â'th law, oblegid [l] myfi a'i gwnaf ef yn genhedlaeth fawr. [l] 13.

19 A [m] Duw a agorodd ei lygaid hi, a hi a welai ffynnon dŵr, a hi a aeth, ac a lanwodd y gostrel o'r dŵr, ac a ddiododd y llangc. [m] Num. 22. Edr. 6. 17, 10. Luc. 16, 31.

20 Ac yr oedd Duw gyd-a'r llangc, ac efe a gynnyddodd, ac a drigodd yn yr anialwch, ac a aeth yn berchen bwa.

21 Ac yn anialwch Paran y trigodd efe, a'i fam a gymmerodd iddo ef wraig o wlad yr Aipht.

22 ¶ Ac yn yr amser hwnnw, [n] Abimelec a Phicol tywysog ei lu ef a ymddiddanasant âg Abraham, gan ddywedyd, Duw *sydd* gyd-â thi yn yr hyn oll yr ydwyt yn ei wneuthur. [n] Pen. 20. 2.

23 Yn awr gan hynny, tyng wrthyf fi yma i Dduw, na † fyddi anffyddlon i mi, nac i'm mâb, nac i'm hŵyr; yn ôl y drugaredd a wneuthym â thi y gwnei di â minnau, ac â'r wlad yr ymdeithiaist ynddi. † neb. *ddyngelwydd of.*

24 Ac Abraham a ddywedodd, mi a dyngaf.

25 Ac Abraham a geryddodd Abimelec, o achos y pydew dŵr [o] a ddygasai gweision Abimelec trwy drais. [o] Pen. 15, 18, 21, 22.

26 Ac Abimelec a ddywedodd, nis gwybum i pwy a wnaeth y peth hyn: tithau hefyd ni fynegaist i mi, a minnau ni chlywais *hynny* hyd heddyw.

27 Yna y cymmerodd Abraham ddefaid a gwartheg, ac a'i rhoddes i Abimelec, a hwy a wnaethant gyngrair ill dau.

28 Ac Abraham a osododd saith o hesbinod o'r praidd wrthynt eu hunain.

29 Yna y dywedodd Abimelec wrth Abraham, beth *a wna* y saith hesbin hyn a osodaist wrthynt eu hunain?

30 Ac yntef a ddywedodd, canys ti a gymmeri y saith hesbin o'm llaw, i fôd yn dystiolaeth mai myfi a gloddiais y pydew hwn.

31 Am hynny efe a alwodd henw y lle hwnnw † Beer-sebah: oblegid yno y tyngasant ill dau. † *ffynon y llw.*

32 Felly y gwnaethant gyngrair ym Meer-sebah: a chyfodod Abimelec, a Phicol tywysog ei lu ef, ac a ddychwelasant i dîr y Philistiaid.

33 ¶ Ac yntef a blannodd † goed ym Meer-sebah, ac a alwodd yno ar enw yr ARGLWYDD Dduw tragywyddol. † *lwyn.*

34 Ac Abraham a ymdeithiodd ddyddiau lawer yn nhîr y Philistiaid.

PEN. XXII.

1 Profi Abraham i aberthu ei fâb. 3 Yntef yn dangos ei ffydd a'i ufudd-dod. 11 Yr angel yn ei rwystro ef. 13 Newid Isaac am hwrdd. 14 Galw'r lle Jehofah-jireh. 15 Bendithio Abraham drachefn. 20 Cenhedlaeth Nachor hyd Rebecca.

[a] Heb. 11. 17.

AC wedi y pethau hyn y bu i Dduw [a] brofi Abraham, a dywedyd wrtho, Abraham: yntef a ddywedodd, wele fi.

2 Yna y dywedodd *Duw*, cymmer yr awr hon dy fâb, sef dy unig Isaac, yr hwn a hoffaist, a dos rhagot i dîr [b] Moriah, ac offrymma ef yno yn boeth-offrwm ar un o'r mynyddoedd yr hwn a ddywedwyf wrthyt. [b] 2 chr. 3. 1.

3 ¶ Ac Abraham a forau-gododd, ac a gyfrwyodd ei asyn, ac a gymmerodd ei ddau langc gyd-âg ef, ac Isaac ei fâb, ac a holltodd goed y poeth-offrwm, ac a gyfododd, ac a aeth i'r lle a ddywedasai Duw wrtho.

4 Ac ar y trydydd dydd y derchafodd Abraham ei lygaid, ac efe a welai y lle o hir-bell.

5 Ac Abraham a ddywedodd wrth ei langciau, arhoswch chwi yma gyd-a'r asyn, a mi a'r llangc a awn hyd accw, ac a addolwn, ac a ddychwelwn attoch.

6 Yna y cymmerth Abraham goed y poeth-offrwm, ac a'i gosododd ar Isaac ei fâb: ac a gymmerodd y tân, a'r gyllell yn ei law ei hun, a hwy a aethant ill dau ynghyd.

7 A llefarodd Isaac wrth Abraham ei dâd, ac a ddywedodd, fy nhâd; yntef a ddywedodd, wele fi, fy mâb: yna ebr ef, wele dân a choed, ond mae † oen y poeth-offrwm? † *nghyd*

8 Ac Abraham a ddywedodd, fy mâb, Duw a edrych iddo ei hun am oen y poeth-offrwm: felly'r aethant ill dau ynghyd.

9 Ac a ddaethant i'r lle a ddywedasai Duw wrtho ef, ac yno'r adeiladodd Abraham allor, ac a osododd y coed mewn trefn, ac a rwymodd Isaac ei fâb, ac [c] a'i gosododd ef ar yr allor ar uchaf y coed. [c] Ia. 2. 21.

10 Ac Abraham a estynnodd ei law, ac a gymmerodd y gyllell i ladd ei fâb.

11 Ac angel yr ARGLWYDD a alwodd arno ef o'r nefoedd, ac a ddywedodd, Abraham, Abraham: yntef a ddywedodd, wele fi.

12 Ac efe a ddywedodd, na ddôd dy law ar y llangc, ac na wna ddim ideo: o herwŷdd gwn weithian i ti ofni Duw, gan nad atteliaist dy fâb, dy unig *fâb* oddiwrthyf fi. 2133

13 Yna y derchafodd Abraham ei lygaid, ac a edrychodd, ac wele o'i ôl *ef* hwrdd, wedi ei ddal erbyn ei gyrn mewn drysni: ac Abraham a aeth ac a gymmerth yr hwrdd, ac a'i hoffrymmodd yn boeth-offrwm yn lle ei fâb.

14 Ac Abraham a alwodd henw y lle hwnnw † Jehofa-jireh, fel y dywedir heddyw, ym mynydd yr ARGLWYDD y gwelir. † *yr Arglwydd a edrych neu a ddarpara*

15 ¶ Ac Angel yr ARGLWYDD a alwodd ar Abraham yr ail waith o'r nefoedd;

16 Ac a ddywedodd, [d] i mi fy hun y tyngais, medd yr ARGLWYDD, o herwŷdd gwneuthur o honot y peth hyn, ac nad atteliaist dy fâb, dy unig fâb, [d] Pf. 105. 9. Eccius. 44. 21 Luc. 1. 73. Heb. 6. 13.

17 Mai gan fendithio i'th fendithiaf, a [e] chan amlhâu 'r amlhaf dy hâd, fel sêr y nefoedd, ac fel y tywod yr hwn *sydd* ar † lan y môr: a'th hâd a feddianna borth ei elynion. [e] Pen. 13. 16. † *fn.*

18 Ac [f] yn dy hâd ti y bendithir holl genhedloedd y ddaiar: o achos gwrando o honot ar fy llais i. [f] Pen 12. 3. & 18, 18. & 26. 4. Ecclus. 44. 22. Act. 3. 25. Gal. 3. 8, 16, 18.

19 Yna Abraham a ddychwelodd at ei langciau, a hwy a godasant, ac a aethant ynghyd i Beer-sebah: ac Abraham a drigodd ym Meer-sebah.

20 ¶ Darfu hefyd wedi y pethau hyn, fynegi i Abraham

[h] Pen. 11. 29. i Abraham gan ddywedyd, wele dûg [h] Milcha hithau hefyd blant i Nachor dy frawd.

21 Hus ei gyntaf-anedig, a Buz ei frawd: Cemuel hefyd tâd Aram,

22 A Cheſed, a Hazo, a Phildas, ac Idlaph, a Bethuel.

[i] Pen. 24. 15. 23 A [i] Bethuel a genhedlodd Rebecca: yr wyth hyn a blantodd Milcha i Nachor brawd Abraham.

24 Ei ordderch-wraig hefyd, a'i henw Reumah, a eſgorodd hithau hefyd ar Tebah, a Gaham, a Thahas, a Maachah.

PEN. XXIII.

1 *Oedran a marwolaeth Sara.* 3 *Prynnu Machpelah,* 19 *Lle y claddwyd Sara.*

AC oes Sara ydoedd gan mlhynedd a ſaith mlynedd ar hugain: *dymma* flynyddoedd oes Sara.

2145 [a] Barn. 1. 10. 2 A Sara a fu farw ynghaer Arbah, [a] honno *yw* Hebron yn nhîr Canaan: ac Abraham a aeth i alaru am Sara, ac i wylofain *am dani* hi.

3 ¶ Yna y cyfododd Abraham i fynu oddi ger bron ei *gorph* marw, ac a lefarodd wrth feibion Heth, gan ddywedyd,

[b] Heb. 11. 13. 4 [b] Dïeithr ac alltud ydwyfi gyd-a chwi: rhoddwch i mi feddiant beddrod gyd-a chwi, fel y claddwyf fy marw allan o'm golwg.

5 A meibion Heth a attebaſant Abraham, gan ddywedyd wrtho,

‡ *Cadarn.* 6 Clyw ni, fy Arglwydd: tywyſog ‡ Duw *wyt* ti yn ein plith: cladd dy farw yn *dy* ddewis o'n beddau ni: ni rwyſtr neb o honom ni fedd i ti, i gladdu dy farw.

7 Yna y cyfododd Abraham, ac a ymgrymmodd i bobl y tîr, *ſef* i feibion Heth:

8 Ac a ymddiddanodd a hwynt gan ddywedyd, o's yw eich ewyllys i mi gael claddu fy marw allan o'm golwg, gwrandewch fi ac eiriolwch troſof fi ar Ephron fâb Zohar:

9 Ar roddi o honaw ef i mi yr ogof Machpelah, yr hon *ſydd* eiddo ef, ac *ſydd* ynghwr ei faes: er ei llawn *werth* o arian rhodded hi i mi, yn feddiant beddrod yn eich plith chwi.

10 Ac Ephron oedd yn aros ym-myſg meibion Heth: ac Ephron yr Hethiad a attebodd Abraham, lle y clywodd meibion Heth: yngwŷdd pawb a ddeuent i borth ei ddinas ef, gan ddywedyd,

[c] Edr. 2 Sam. 24. 21 -- 24. 11 [c] Nagê, fy Arglwydd, clyw fi; rhoddais y maes i ti, a'r ogof *ſydd* ynddo, i ti y rhoddais hi, yngwŷdd meibion fy mhobl y rhoddais hi i ti: cladd di dy farw.

12 Ac Abraham a ymgrymmodd o flaen pobl y tîr.

13 Ac efe a lefarodd wrth Ephron lle y clywbu pobl y tîr, gan ddywedyd, etto o's tydi *a'i rhoddi* attolwg gwrando fi: rhoddaf werth y maes, cymmer gennyf, ac mi a gladdaf fy marw yno.

14 Ac Ephron a attebodd Abraham, gan ddywedyd wrtho,

[d] Exod. 30. 15. Ezek. 45. 12. 15 Gwrando fi, fy Arglwydd, y tîr *a dâl* bedwar cant [d] ſicl o arian: beth yw hynny rhyngof fi a thithau? am hynny cladd dy farw.

16 Felly Abraham a wrandawodd ar Ephron, a phwyſodd Abraham i Ephron yr arian a ddywedaſai efe lle y clybu meibion Heth: pedwar cant ſicl o *arian* cymmeradwy ym mhlith marchnad-wŷr.

[e] Pen. 25. 9. & 50. 13. Act. 7. 16. 17 ¶ Felly y ſiccrhâwyd [e] maes Ephron yr hwn *oedd* ym-Machpelah, yr hon *oedd* o flaen Mamre, y maes a'r ogof *oedd* ynddo, a phob pren ar *a oedd* yn y maes, ac yn ei holl derfynau o amgylch,

18 Yn feddiant i Abraham, yngolwg meibion Heth, yngwŷdd pawb a ddelynt i borth ei ddinas ef.

19 Ac wedi hynny Abraham a gladdodd Sara ei wraig, yn ogof maes Machpelah, o flaen Mamre, honno *yw* Hebron, yn nhîr Canaan.

20 A ſiccrhâwyd y maes, a'r ogof yr hon oedd ynddo, i Abraham yn feddiant beddrod, oddiwrth feibion Heth.

PEN. XXIV.

1 *Abraham yn peri i'w wâs dyngu.* 10 *Taith y gwâs:* 12 *Ei weddi:* 14 *Ei arwŷdd.* 15 *Rebecca yn ei gyfarfod ef,* 18 *yn cwplâu ei arwŷdd ef,* 22 *yn derbyn tlyſſau,* 23 *yn dangos ei chenedl,* 25 *ac yn ei wahodd ef adref.* 26 *Y gwâs yn bendithio Duw.* 28 *Laban yn ei groeſaſu ef.* 34 *Y gwâs yn treuthu ei neges.* 50 *Laban a Bethuel yn fodlawn.* 58 *Rebecca yn cyd-ſynio i fyned.* 62 *Iſaac yn cyfarfod â hi.*

AC Abraham oedd hên, wedi myned ‡ yn oedrannus, a'r ARGLWYDD a fendithiaſai Abraham ym mhob dim. ‡ Heb. *mewn dyddiau.*

2 A dywedodd Abraham wrth ei wâs hynaf *yn* ei dŷ, [a] yr hwn oedd yn llywodraethu ar yr hyn oll ar *a oedd* ganddo: [b] goſod, attolwg, dy law tan fy morddwyd. [a] Pen. 15. 2. [b] Pen. 47. 29. 1 Chr. 29. 24.

3 Ac mi a baraf i ti dyngu i ARGLWYDD Dduw y nefoedd, a Duw y ddaiar, [c] na chymmerech wraig i'm mâb i o ferched y Canaaneaid, y rhai 'r ydwyf yn trigo yn eu myſg: [c] Pen. 26. 35. & 27. 46. & 28. 2. Exod. 34. 16. Deut. 7. 3.

4 Ond i'm gwlâd i yr ei, ac at fy nghenedl i yr ei di, ac a gymmeri wraig i'm mâb Iſaac.

5 A'r gwâs a ddywedodd wrtho ef, onid odid ni fyn y wraig ddyfod ar fy ôl i i'r wlâd hon: gan ddychwelyd a ddychwelaf dy fâb di i'r tîr y daethoſt allan o honaw?

6 A dywedodd Abraham wrtho, gwilia arnat rhag i ti ddychwelyd fy mâb i yno.

7 ¶ ARGLWYDD Dduw y nefoedd, [d] yr hwn a'm cymmerodd i o dŷ fy nhâd, ac o wlâd fy nghenedl, yr hwn hefyd a ymddiddanodd â mi, ac a dyngodd wrthyf gan ddywedyd; [e] i'th hâd ti y rhoddaf y tîr hwn, efe a enfyn ei angel o'th flaen di, a thi a gymmeri wraig i'm mâb oddiyno. [d] Pen. 12. 1. 7. [e] Pen. 12. 7. & 13. 15. & 15. 18. & 26. 4. Exod. 32. 13. Deut. 34. 4. Act. 7. 5.

8 Ac o's y wraig ni fyn ddyfod ar dy ôl di, yna glân fyddi oddiwrth fy llw hwn: yn unig na ddychwel di fy mâb i yno.

9 A'r gwâs a oſododd ei law tan forddwyd Abraham ei feiſtr, ac a dyngodd iddo am y peth hyn.

10 ¶ A chymmerodd y gwâs ddeg camel, o gamelod ei feiſtr, ac a aeth ymaith: (‡ canys holl dda ei feiſtr *oedd* tan ei law ef:) ac efe a gododd, ac a aeth i Meſopotamia, i [f] ddinas Nachor. ‡ Neu, *a mewn dyddiau.* [f] Pen. 27. 43.

11 Ac efe a wnaeth i'r camelod orwedd o'r tu allan

allan i'r ddinas, wrth bydew dwfr ar bryd nawn, ynghylch yr amſer y byddai *merched* ‡ yn dyfod allan i dynnu dwfr.

‡ Neu, *a dynnai ddwfr, yn dyfod allan.*

12 Ac efe a ddywedodd, ô ARGLWYDD Dduw fy meiſtr Abraham, attolwg, pâr i mi lwyddiant heddyw; a gwna drugaredd â'm meiſtr Abraham.

13 ¶ Wele fi yn ſefyll wrth y ffynnon ddwfr, a [b] merched gwŷr y ddinas yn dyfod allan i dynnu dwfr:

[a] ad. 43.
[b] Pen. 29. 9. Exod. 12. 36.

14 A bydded, mai 'r llangces y dywedwyf wrthi, gogwydda attolwg dy 'ſtên, fel yr yfwyf: o's dywed hi, ŷf, a mi a ddiodaf dy gamelod di hefyd, honno a ddarperaiſt i'th wâs Iſaac: ac [i] wrth hyn y caf wybod wneuthur o honot ti drugaredd â'm meiſtr.

[c] Gen. 17. 27. 1 Sam. 6. 7. & 14. 8. & 20. 7. 1 Mac. 5. 40.

15 ¶ A bu, cyn darfod iddo lefaru, wele Rebecca yn dyfod allan, (yr hon a aneſid i Bethuel fâb [k] Milcha, gwraig Nachor, brawd Abraham,) a'i hyſtên ar ei byſgwydd.

[k] Pen. 11. 29. & 22. 23.

16 A'r llangces *oedd* dêg odieth yr olwg, yn forwŷn, a heb i ŵr ei hadnabod, a hi a aeth i wared i'r ffynnon, ac a lanwodd ei 'ſten, ac a ddaeth i fynu.

17 A'r gwâs a redodd i'w chyfarfod, ac a ddywedodd, attolwg gâd i mi yfed ychydig ddwfr o'th yſtên.

18 A hi a ddywedodd, ŷf, fy meiſtr; a hi a fryſſiodd, ac a ddiſgynnodd ei 'ſtên ar ei llaw, ac a'i diododd ef.

19 A phan ddarfu iddi ei ddiodi ef, hi a ddywedodd, tynnaf hefyd i'th gamelod hyd oni ddarffo iddynt yfed.

20 A hi a fryſſiodd, ac a dywalltodd ei 'ſtên i'r cafn, ac a redodd eil-waith i'r pydew i dynnu, ac a dynnodd i'w holl gamelod ef.

21 A'r gŵr yn ſynnu o'i phlegid hi, a dawodd, i wybod a lwyddaſai 'r ARGLWYDD ei daith ef, ai nad do.

22 A bu pan ddarfu i'r camelod yfed, gymmeryd o'r gŵr ‡ gluſt-dlws aur yn hanner ſicl ei bwys: a dwy fraichled i'w dwylo hi, yn ddeg *ſicl* o aur eu pwys.

‡ *Taldlws.*

23 Ac efe a ddywedodd, merch pwy *ydwyt* ti? mynega i mi attolwg: a oes lle i ni i lettyu *yn* nhŷ dy dâd?

24 A hi a ddywedodd wrtho, [l] myfi *ydwyf* ferch i Bethuel fâb Milcha, yr hwn a ymddug hi i Nachor.

[l] Pen. 22. 23.

25 A hi a ddywedodd wrtho ef, *y mae* gwellt ac ebran ddigon gennym ni, a lle i lettyu.

26 A'r gŵr [m] a ymgrymmodd, ac a addolodd yr ARGLWYDD.

[m] ad. 52. Exod. 4. 31.

27 Ac a ddywedodd, bendigedig fyddo ARGLWYDD Dduw fy meiſtr Abraham, yr hwn ni adawodd fy meiſtr heb ei drugaredd, a'i ffyddlondeb: yr *ydwyf* fi ar y ffordd; dûg yr ARGLWYDD fi *i* dŷ brodyr fy meiſtr.

28 A'r llangces a redodd, ac a fynegodd yn nhŷ ei mam y pethau hyn.

29 ¶ Ac i Rebecca 'r *oedd* brawd: a'i enw [n] Laban: a Laban a redodd at y gŵr allan i'r ffynnon.

[n] Pen. 29. 5.

30 A phan welodd efe y cluſtdlws, a'r breichledau am ddwylo ei chwaer, a phan glywodd efe eiriau Rebecca ei chwaer yn dywedyd, fel hyn y dywedodd y gŵr wrthyfi, yna efe a aeth at y gŵr; ac wele efe yn ſefyll gyd-a'r camelod wrth y ffynnon.

31 Ac efe a ddywedodd, tyred i mewn, ti fendigedig yr ARGLWYDD, pa ham y ſefi di allan? canys mi a barottoais y tŷ, a lle i'r camelod.

32 ¶ A'r gŵr a aeth i'r tŷ, ac yntef a ryddhaodd y camelod, ac a roddodd wellt ac ebran i'r camelod, a dwfr i olchi ei draed ef, a thraed y dynnion *oedd* gyd-ag ef.

33 A goſodwyd *bwyd* o'i flaen ef i fwytta; ac efe a ddywedodd, ni fwyttâf hyd oni thraethwyf fy negeſau: a dywedodd yntef, traetha.

34 Ac efe a ddywedodd, gwâs Abraham *ydwyf* fi.

35 A'r ARGLWYDD a fendithiodd fy meiſtr yn ddirfawr, ac efe a gynnyddodd: canys rhoddodd iddo ddefaid, a gwartheg, ac arian, ac aur, a gweiſion, a morwynion, a chamelod, ac aſlynod.

36 Sara hefyd gwraig fy meiſtr a ymddug fâb i'm meiſtr, wedi ei heneiddio hi, ac efe a roddodd [o] i hwnnw yr hyn oll *oedd* ganddo.

[o] Pen. 25. 5.

37 A'm meiſtr a'm tyngodd i, gan ddywedyd, na chymmer wraig i'm mâb i, o ferched y Canaaneaid, y rhai 'r ydwyf yn trigo yn eu tîr.

38 Ond ti a ei i dŷ fy nhâd, ac at fy nhylwyth, ac a gymmeri wraig i'm mâb.

39 A dywedais wrth fy meiſtr, ſe allai na ddaw 'r wraig ar fy ôl i.

40 Ac efe a ddywedodd wrthyf, yr ARGLWYDD [p] yr hwn y rhodiais ger ei fron, a enfyn ei angel gyd-a thi, ac a lwydda dy daith di: a thi a gymmeri wraig i'm mâb i o'm tylwyth, ac o dŷ fy nhâd.

[p] Pen. 17. 1.

41 Yna y byddi rydd oddiwrth fy llw, o's ti a ddaw at fy nhylwyth: ac oni roddant i ti, yna y byddi rydd oddiwrth fy llw.

42 A heddyw y daethym at y ffynnon, ac a ddywedais, ARGLWYDD Dduw fy meiſtr Abraham, o's ti ſydd yr awr hon yn llwyddo fy nhaith, yr hon yr wyfi yn myned arni;

43 Wele fi [q] yn ſefyll wrth y ffynnon ddwfr, a'r forwŷn a ddelo allan i dynnu, ac y dywedwyf wrthi; dôd i mi attolwg ychydig ddwfr i'w yfed o'th yſtên:

[q] ad. 13.

44 Ac a ddywedo wrthyf innau, ŷf di, a thynnaf hefyd i'th gamelod; bydded honno y wraig a ddarparodd yr ARGLWYDD i fâb fy meiſtr.

45 A chyn darfod i mi ddywedyd yn fy nghalon, wele Rebecca yn dyfod allan, a'i hyſtên ar ei hyſgwydd, a hi a aeth i wared i'r ffynnon, ac a dynnodd: yna y dywedais wrthi, dïoda fi attolwg.

46 Hithau a fryſſiodd, ac a ddiſgynnodd ei 'ſtên oddiarni, ac a ddywedodd, ŷf; a mi a ddyfrhâf dy gamelod hefyd: felly yr yfais, a hi a ddyfrhaodd y camelod hefyd.

47 A mi a ofynnais iddi, ac a ddywedais, merch pwy *ydwyt* ti? hithau a ddywedodd, merch Bethuel mâb Nachor, yr hwn a ymddug Milcha iddo ef. Yna y goſodais y cluſtdlws wrth ei hwyneb, a'r breichledau am ei dwylo hi:

48 Ac a ymgrymmais, ac a addolais yr ARGLWYDD, ac a fendithiais ARGLWYDD Dduw fy meiſtr Abraham, yr hwn a'm harweiniodd ar hŷd yr iawn ffordd, i gymmeryd merch brawd fy meiſtr i'w fâb ef.

49 Ac yn awr o'd ydych chwi yn gwneuthur trugaredd a ffyddlondeb â'm meiſtr, mynegwch i mi: ac onidê, mynegwch i mi, fel y trowyf ar y llaw ddehau, neu ar y llaw aſſwy.

50 Yna'r attebodd Laban, a Bethuel, ac a ddywedaſant; oddiwrth yr ARGLWYDD y daeth y peth hyn: ni allwn ddywedyd wrthyt ddrwg, na da.

51 Wele Rebecca o'th flaen, cymmer *hi*, a dôs, a bydded wraig i fâb dy feiſtr, fel y llefarodd yr ARGLWYDD.

52 A phan glybu gwâs Abraham eu geiriau hwynt, yna efe [r] a ymgrymmodd hyd lawr i'r ARGLWYDD.

[r] Gad. 26.

‡ *Ddodrefn.*

53 A thynnodd y gwâs allan ‡ dlyſau arian, a thlyſau aur, a gwiſgoedd, ac a'i rhoddodd i Rebecca: rhoddodd hefyd bethau gwerthfawr i'w brawd hi, ac i'w mam.

54 A hwy a fwyttaſant, ac a yfaſant, efe, a'r dynion *oedd* gyd-ag ef, ac a letteuaſant dros nôs: a chodaſant yn forau; ac efe a ddywedodd, [s] gollyngwch fi at fy meiſtr.

[s] Gadn. 56, 59.

‡ *Flwyddyn gyfan*, neu *ddeg o* fiſoedd.

55 Yna y dywedodd ei brawd, a'i mam, triged y llangces gyd-a ni ‡ ddeng nhiwrnod o'r lleiaf, wedi hynny hi a gaiff fyned.

56 Yntef a ddywedodd wrthynt, na rwyſtrwch fi, gan i'r ARGLWYDD lwyddo fy nhaith; gollyngwch fi, fel yr elwyf at fy meiſtr.

57 Yna y dywedaſant, galwn ar y llangces, a gofynnwn iddi hi.

58 A hwy a alwaſant ar Rebecca, a dywedaſant wrthi, a ei di gyd-a'r gŵr hwn? a hi a ddywedodd, âf.

59 A hwy a ollyngaſant Rebecca ei chwaer, [t] a'i mammaeth, a gwâs Abraham, a'i ddynion:

[t] Pen. 35. 8.

60 Ac a fendithiaſant Rebecca, ac a ddywedaſant wrthi: ein chwaer wyt, bydd di fîl fyrddiwn: ac [u] etifedded dy hâd borth ei gaſeion.

[u] Pen. 22. 17.

61 ¶ Yna y cododd Rebecca a'i llangceſau, ac a farchogaſant ar y camelod, ac a aethant ar ôl y gŵr; a'r gwâs a gymmerodd Rebecca, ac a aeth ymmaith.

62 Ac Iſaac oedd yn dyfod o ffordd [x] pydew Lahaï-roi, ac efe oedd yn trigo yn nhîr y dehau.

[x] Pen. 16. 14. & 25. 11.

‡ *Weddïo.*

63 Ac Iſaac a aeth allan i ‡ fyſyrio yn y maes, ym mîn yr hwŷr, ac a dderchafodd ei lygiad, ac a edrychodd, ac wele y camelod yn dyfod.

64 Rebecca hefyd a dderchafodd ei llygaid, a phan welodd hi Iſaac, [y] hi a ddiſgynnodd oddiar y camel.

[y] Jof. 15. 18.

65 Canys hi a ddywedaſai wrth y gwâs, pwy *yw* 'r gŵr hwn ſydd yn rhodio yn y maes i'n cyfarfod ni? a'r gwâs a ddywedaſai, fy meiſtr *yw* efe: a hi a gymmerth orchudd, ac a ymwiſgodd.

66 A'r gwâs a dynegodd i Iſaac yr hyn oll a wnaethai efe.

67 Ac Iſaac a'i dûg hi i mewn i babell Sara ei fam, ac efe a gymmerth Rebecca, a hi a aeth yn wraig iddo, ac efe a'i hoffodd hi: ac Iſaac a ymgyſſurodd ar ôl ei fam.

PEN. XXV.

1 *Plant Abraham o Cetura.* 5 *Rhannu ei ddâ ef.* 7 *Ei oedran a'i farwolaeth.* 9 *Ei gladdedigaeth.* 12 *Cenhedlaethau Iſmaël.* 17 *Ei oedran a'i farwolaeth.* 21 *Iſaac yn gweddïo tros Rebecca, yr hon oedd yn amhlantadwy.* 22 *Y plant yn ymwthio yn ei chrôth hi.* 24 *Genedigaeth Eſau a Jacob.* 27 *Y rhagor oedd rhyngthynt hwy.* 29 *Eſau yn gwerthu braint ei enedigaeth.*

AC Abraham a gymmerodd eilwaith wraig, a'i henw Cetura.

2 A [a] hi a eſgorodd iddo ef Zimran, a Jocſan, a Medan, a Midian, ac Isbac, a Suah.

[a] 1 Chron. 1. 32.

3 A Jocſan a genhedlodd Seba, a Dedan: a meibion Dedan oedd Aſſurim, a Letuſim, a Leummim.

4 A meibion Midian *oedd* Ephah, ac Epher, a Hanoch, ac Abida, ac Eldaah: yr holl rai hyn *oedd* feibion Cetura.

5 ¶ Ac [b] Abraham a roddodd yr hyn oll *oedd* ganddo i Iſaac.

[b] Pen. 24. 36.

6 Ac i feibion gordderch-wragedd Abraham, y rhoddodd Abraham roddion, ac efe a'i hanfonodd hwynt oddiwrth Iſaac ei fâb, tu-a'r dwyrain, i dîr y dwyrain, ac efe etto yn fyw.

7 Ac dyma ddyddiau blynyddoedd enioes Abraham, y rhai y bu ef fyw; can mlhynedd, a phymtheng mlhynedd a thrugain. 2182

8 Ac Abraham a drengodd, ac [c] a fu farw mewn oed têg, yn hên, ac yn gyflawn *o ddyddiau*, ac efe a gaſglwyd at ei bobl.

[c] Pen. 15. 15. & 49. 29.

9 Ac Iſaac ac Iſmaël ei feibion a'i claddaſant ef yn ogof Machpelah, ym maes Ephron fâb Zohar yr Hethiad, yr hwn *ſydd* o flaen Mamre:

10 [d] Y maes a brynnaſai Abraham gan feibion Heth: yno y claddwyd Abraham a Sara ei wraig.

[d] Pen. 23. 16.

11 ¶ Ac wedi marw Abraham, bu hefyd i Dduw fendithio Iſaac ei fâb ef: ac Iſaac a drigodd wrth [e] ffynnon Lahaï-roi.

[e] Pen. 16. 14. & 24. 62.

12 ¶ Ac dyma genhedlaethau Iſmaël fâb Abraham, yr hwn a ymddug Agar yr Aiphtes morwŷn Sara i Abraham.

13 Ac [f] dyma henwau meibion Iſmaël, erbyn eu henwau, trwy eu cenhedlaethau; Nebaioth cyntaf-anedig Iſmaël, a Cedar, ac Adbeel, a Mibſam,

[f] 1 Chron. 1. 29.

14 Miſma hefyd, a Dumah, a Maſſa,

15 † Hadar, a Thema, Jetur, Naphis, a Chedemah.

‡ New Hadad.

16 Dyma hwy meibion Iſmaël, ac dyma eu henwau hwynt wrth eu trefydd, ac wrth eu ceſtyll: [g] yn ddeuddeg o dywyſogion yn ôl eu cenhedloedd.

[g] Pen. 17. 20.

17 Ac dyma flynyddoedd enioes Iſmaël, can mlhynedd, a dwy ar bymtheg ar hugain o flynyddoedd: yna y trengodd, ac y bu farw, ac y caſglwyd ef at ei bobl. 2231

18 Preſſwyliaſant hefyd [h] o Hafilah hyd Sur, yr hon *ſydd* o flaen yr Aipht, ffordd yr ei di i Aſſyria: ac [i] yngŵydd ei holl frodyr ‡ y bu efe farw.

[h] 1 Sam. 15. 7.

[i] Pen. 16. 12. ‡ Heb. *cwympodd.*

19 ¶ Ac dyma genhedlaethau Iſaac fâb Abraham: [k] Abraham a genhedlodd Iſaac.

[k] Mat. 1. 2.

20 Ac Iſaac oedd fâb deugain mlwydd, pan gym- 2147

gymmerodd eſe Rebecca ferch Bethuel y Syriad, o Meſopotamia, chwaer Laban y Syriad, yn wraig iddo.

2167 21 Ac Iſaac a weddiodd ar yr ARGLWYDD dros ei wraig, am ei bod hi 'n amhlantadwy: a'r ARGLWYDD a wrandawodd arno ef, a [l] Rebecca ei wraig ef a feichiogodd.

l Rhuf. 9. 10.

22 A'r plant a ymwthiaſant a'i gilydd yn ei chrôth hi; yna y dywedodd hi, o's felly, beth *y mnaf* fi fel hyn? a hi a aeth i ymofyn a'r ARGLWYDD.

23 A'r ARGLWYDD a ddywedodd wrthi hi, dwy genedl *ſydd* yn dy grôth di, a dau *fâth ar* bobl a wahenir o'th fru di, [m] a'r naill bobl fydd cryfach na'r llall, [n] a'r hynaf a waſanaetha 'r ieuangaf.

m 2 Sam. 8. 14.
n Pen. 27. 29. Mal. 1. 3. Rhuf. 9. 12.

24 ¶ A phan gyflawnwyd ei dyddiau hi i eſgor, wele gefelliaid *oedd* yn ei chrôth hi.

25 A'r cyntaf a ddaeth allan yn gôch [o] troſto ei gŷd, fel cochl flewog: a galwaſant ei enw ef Eſau.

o Pen. 27. 11, 16, 23.

26 Ac wedi hynny y daeth ei frawd ef allan, [p] a'i law yn ymaflyd yn ſodl Eſau: a galwyd 2167 [q] ei enw ef Jacob. Ac Iſaac oedd fâb trugeinmlwydd pan anwyd hwynt.

p Hoſ. 12. 3.
q Pen. 27. 36.

27 A'r llangciau a gynnyddaſant; ac Eſau oedd ŵr yn medru hela, *a* gŵr o'r maes: ac Jacob *oedd* ŵr diſyml yn cyfanneddu mewn pebyll.

28 Iſaac hefyd oedd hôff ganddo Eſau, am ei fod yn bwytta o'i helwriaeth ef: a Rebecca a hoffai Jacob.

2199 29 ¶ Ac Jacob a ferwodd gawl: yna Eſau a ddaeth o'r maes, ac eſe yn ddeffygiol.

30 A dywedodd Eſau wrth Jacob, gâd i mi yfed attolwg ‡ o'r *cawl* côch yma: o herwŷdd deffygiol *wyf* fi: am hynny y galwyd ei enw ef Edom.

‡ Heb. *o'r coch, o'r coch yma.*

31 A dywedodd Jacob, gwerth di heddyw i mi dy anedigaeth-fraint.

32 A dywedodd Eſau, wele fi yn myned i farw, a pha lês a wna yr anedigaeth-fraint hon i mi?

33 A dywedodd Jacob, twng i mi heddyw: ac eſe a dyngodd iddo; ac [r] eſe a werthodd ei anedigaeth-fraint i Jacob.

r Heb. 12. 16.

34 Ac Jacob a roddes i Eſau fara a chawl ffacbys, ac eſe a fwyttaodd, ac a yfodd, ac a gododd, ac a aeth ymaith: felly y diyſtyrodd Eſau ei anedigaeth-fraint.

PEN. XXVI.

1 *Iſaac o achos newŷn yn myned i Gerar.* 2 *Duw yn ei addyſgu ac yn ei fendithio ef.* 7 *Abimelec yn ei geryddu ef am wadu ei wraig.* 12 *Efe yn myned yn gyfoethawg.* 18 *Yn cloddio ffynnon Eſec, Sitnah, a Reboboth.* 23 *Abimelec yn gwneuthur cyngrair ag ef ym Meerſebah.* 34 *Gwragedd Eſau.*

2200 A Bu newŷn yn y tîr, heb law [a] y newŷn cyntaf a fuaſai yn nyddiau Abraham: ac Iſaac a aeth at [b] Abimelec brenin y Philiſtiaid i Gerar.

a Pen. 12. 10.
b Pen. 20. 2.

2 A'r ARGLWYDD a ymddangoſſaſai iddo ef, ac a ddywedaſai, na ddôs i wared i'r Aipht: aros yn y wlâd a ddywedwyf i wrthyt.

3 Ymdeithia yn y wlâd hon, a mi a fyddaf gyd-â thi, ac a'th fendithiaf: o herwŷdd i ti ac i'th hâd [c] y rhoddaf yr holl wledydd hyn, ac mi a gyflawnaf [d] fy llw a dyngais wrth Abraham dy dâd ti. 2200

c Pen. 13. 15. & 15. 18.
d Pen. 22. 16.

4 Ac [e] mi a amlhâf dy hâd ti fel ſêr y nefoedd, a rhoddaf i'th hâd ti 'r holl wledydd hyn: a holl genhedlaethau y ddaiar a fendithir yn dy hâd ti:

e Pen. 15, 5.
f Pen. 12. 3. & 22. 18.

5 Am wrando o Abraham ar fy llais i, a chadw fy nghadwriaeth, fy ngorchymynnion, fy neddfau, a'm cyfreithiau.

6 ¶ Ac Iſaac a drigodd yng Ngerar.

7 A gwŷr y lle hwnnw a ymofynnaſant am ei wraig ef; ac [g] efe a ddywedodd, fy chwaer *yw* hi: canys ofnodd ddywedyd fy ngwraig *yw*, rhag *eb ef* i ddynnion y lle hwnnw fy lladd i am Rebecca: canys *yr ydoedd* hi yn dêg yr olwg.

g Pen. 12. 13. & 20. 2, 13.

8 A bu gwedi ei fod ef yno ddyddiau lawer, i Abimelec brenin y Philiſtiaid edrych trwy 'r ffeneſtr, a chanfod, ac wele Iſaac yn chwarae a Rebecca ei wraig.

9 Ac Abimelec a alwodd ar Iſaac, ac a ddywedodd, wele, yn ddiau dy wraig *yw* hi: a pha ham y dywedaiſt fy chwaer *yw* hi? yna y dywedodd Iſaac wrtho, am ddywedyd o honof, rhag fy marw o'i phlegid hi.

10 A dywedodd Abimelec, pa ham y gwnaethoſt hyn a ni? hawdd y gallaſai un o'r bobl orwedd gyd-a'th wraig di, [h] felly y dygaſit arnom ni bechod.

h Pen. 20. 9.

11 A gorchymynnodd Abimelec i'r holl bobl, gan ddywedyd; yr hwn a gyffyrddo a'r gŵr hwn, neu a'i wraig, a leddir yn farw.

12 Ac Iſaac a hauodd yn y tîr hwnnw, ac a gafodd y flwyddyn honno y can-cymmaint. A'r ARGLWYDD a'i bendithiodd ef.

13 A'r gŵr a gynnyddodd, ac a aeth rhagddo, ac a dyfodd, hyd onid aeth yn fawr iawn.

14 Ac yr oedd ganddo ef gyfoeth o ddefaid, a chyfoeth o wartheg, a ‡ gweiſion lawer: a'r Philiſtiaid a gynfigennaſant wrtho ef.

‡ Neu, *ac hwſmonnaeth.*

15 A'r holl bydewau [i] y rhai a gloddiaſai gweiſion ei dâd ef, yn nyddiau Abraham ei dâd ef, y Philiſtiaid a'i cauaſant hwy, ac a'i llanwaſant â phridd.

i Pen. 21. 30.

16 Ac Abimelec a ddywedodd wrth Iſaac, dôs oddiwrthym ni: canys [k] ti a aethoſt yn gryfach o lawer nâ nyni.

k Exod. 1. 9.

17 ¶ Ac Iſaac a aeth oddiyno, ac a werſyllodd yn nyffryn Gerar, ac a breſſwyliodd yno.

18 Ac Iſaac eilwaith a gloddiodd y pydewau dwfr, y rhai a gloddiaſent yn nyddiau Abraham ei dâd ef, ac a gauaſai y Philiſtiaid, wedi marw Abraham; ac a henwodd henwau arnynt, yn ôl yr henwau a henwaſai ei dâd ef arnynt hwy.

19 Gweiſion Iſaac a gloddiaſant hefyd yn y dyffryn, ac a gawſant yno ffynnon o ddwfr ‡ rhedegog.

‡ Heb. *byw.*

20 A bugeiliaid Gerar a ymryſonaſant a bugeiliaid Iſaac, gan ddywedyd; y dwfr *ſydd* eiddom ni; yna efe a alwodd henw y ffynnon ‡ Eſec; o herwŷdd ymgynhennu o honynt ag ef.

‡ Hynny yw, *Cynnen.*

21 Cloddiaſant hefyd bydew arall, ac ymryſonaſant am hwnnw: ac efe a alwodd ei enw ef ‡ Sitnah.

‡ Hynny yw, *Cât.*

2200 22 Ac efe a fudodd oddiyno, ac a gloddiodd bydew arall, ac nid ymryſonaſant am hwnnw, ac efe a alwodd ei enw ef ‡ Rehoboth; ac a ddywedodd, canys yn awr yr ehangodd yr ARGLWYDD arnom, ac ni a ffrwythwn yn y tîr.

‡ Hynny yw *Ehangder.*

23 Ac efe a aeth i fynu oddi-yno i Beerſebah.

24 A'r ARGLWYDD a ymddangoſodd iddo y noſon honno, ac a ddywedodd, myfi *yw* Duw Abraham dy dâd ti: nac ofna, canys byddaf gyd-a thi, ac a'th fendithiaf, ac a luoſogaf dy hâd er mwyn Abraham fy ngwâs.

l Pen. 12. 7. & 13. 18.

25 Ac efe [l] a adeiladodd yno allor, ac a alwodd ar enw'r ARGLWYDD, ac yno y goſododd efe ei babell; a gweiſion Iſaac a gloddiaſant yno bydew.

m Pen. 21. 22.

26 ¶ Yna y daeth [m] Abimelec atto ef o Gerar, ac Ahuzzah ei gyfeill, a Phicol tywyſog ei lû.

27 Ac Iſaac a ddywedodd wrthynt, pa ham y daethoch chwi attaf fi? gan i chwi fy nghaſau; a'm gyrru oddiwrthych?

28 Yna y dywedaſant, gan weled ni a welſom fôd yr ARGLWYDD gyd-a thi; a dywedaſom, bydded yn awr gyngrair rhyngom ni, *ſef* rhyngom ni a thi; a gwnawn gyfammod â thi,

‡ Heb. *O's gwnai.*

29 ‡ Na wnei i ni ddrwg, megis na chyffyrddaſom ninnau a thi, a megis y gwnaethom ddaioni yn unig a thi, ac i'th antonaſom mewn heddwch; ti yn awr *wyt* fendigedig yr ARGLWYDD.

30 Ac efe a wnaeth iddynt wlêdd, a hwy a fwyttâſant, ac a yfaſant.

31 Yna y codaſant yn forau, a hwy a dyngaſant bob un i'w gilydd: ac Iſaac a'i gollyngodd hwynt ymaith, a hwy a aethant oddiwrtho ef mewn heddwch.

32 A'r dydd hwnnw y bu i weiſion Iſaac ddyfod, a mynegi iddo ef o achos y pydew a gloddiaſent, a dywedaſant wrtho, cawſom ddwfr.

‡ Hynny yw, *llw.* † Hynny yw, *ffynnon y llw.*

33 Ac efe a'i galwodd ef ‡ Sebah: am hynny henw y ddinas *yw* † Beerſebah hyd y dydd hwn.

2208 *n* Pen. 36. 2.

34 ¶ Ac yr oedd [n] Eſau yn fâb deugein mlwydd, ac efe a gymmerodd yn wraig, Judith ferch Beeri 'r Hethiad, a Baſemath ferch Elon yr Hethiad.

o Pen. 27. 46.

35 A [o] hwy oeddynt chwerwder yſpryd i Iſaac, ac i Rebecca.

PEN. XXVII.

1 Iſaac yn anſon Eſau am helwriaeth. 5 Rebecca yn dyſgu Jacob i gael y fendith. 15 Jacob yn rhîth Eſau yn ei chaffael. 30 Eſau yn dwyn ei ſaig. 33 Iſaac yn dychrynnu. 34 Eſau yn cwynofain, a thrwy daerni yn caffael bendith. 41 Yn bygwth Jacob. 42 Rebecca yn ei ſiommi ef.

2245 *p* Pen. 48. 20.

A Bu wedi heneiddio o Iſaac, a [p] thywyllu ei lygaid fel na welai, alw o honaw ef Eſau ei fâb hynaf, a dywedyd wrtho, fy mâb; yntef a ddywedodd wrtho ef, wele fi.

2 Ac efe a ddywedodd, wele mi a heneiddiais yn awr, ac nis gwn ddydd fy marwolaeth.

3 Ac yn awr cymmer attolwg dy offer, dy gawell ſaethau, a'th fwa, a dôs allan i'r maes, a hela i mi helfa.

4 A gwnà i mi flaſuſ-fwyd o'r fâth a garaf, a dŵg i mi, fel y bwyttawyf, fel i'th fendithio fy enaid cyn fy marw. 2245

5 A Rebecca a glybu pan ddywedodd Iſaac wrth Eſau ei fâb: ac Eſau a aeth i'r maes i hela helfa i'w dwyn.

6 ¶ A Rebecca a lefarodd wrth Jacob ei mâb, gan ddywedyd; wele clywais dy dâd yn lefaru wrth Eſau dy frawd, gan ddywedyd,

7 Dŵg i mi helfa, a gwnâ i mi flaſuſ-fwyd fel y bwyttawyf, ac i'th fendithiwyf ger bron yr ARGLWYDD cyn fy marw.

8 Ond yn awr, fy mâb, gwrando ar fy llais i, am yr hyn a orchymynnaf i ti.

9 Dôs yn awr i'r praidd, a chymmer i mi oddiyno ddau fyn gafr da, a mi a'i gwnâf hwynt yn fwyd blaſus i'th dâd, o'r fâth a gâr efe.

10 A thi a'i dygi i'th dâd, fel y bwyttao, ac i'th fendithio cyn ei farw.

11 A dywedodd Jacob wrth Rebecca ei fam, wele Eſau fy mrawd yn ŵr blewog, a minneu yn ŵr llyfn.

12 Fy nhâd ond odid a'm teimla, yna y byddaf yn ei olwg ef fel twyll-wr; ac a ddygaf arnaf felldith, ac nid bendith.

13 A'i fam a ddywedodd wrtho, arnaſi *y byddo* dy felldith, fy mâb, yn unig gwrando ar fy llais, dôs a dŵg i mi.

14 Ac efe a aeth, ac a gymmerth *y mynnod* ac a'i dygodd at ei fam: a'i fam a wnaeth fwyd blaſus o'r fâth a garai ei dâd ef.

15 Rebecca hefyd a gymmerodd hoff-wiſgoedd Eſau ei mâb hynaf, y rhai *oedd* gyd-a hi yn tŷ, ac a wiſgodd Jacob ei mâb ieuangaf.

16 A gwiſgodd hefyd grwyn y mynnod geifr am ei ddwylo ef, ac am lyfndra ei wddf ef.

17 Ac a roddes y bwyd blaſus, a'r bara a arlwyaſai hi, yn llaw Jacob ei mâb.

18 ¶ Ac efe a ddaeth at ei dâd, ac a ddywedodd, fy nhâd: yntef a ddywedodd, wele fi: pwy wyt ti fy mâb?

19 A dywedodd Jacob wrth ei dâd, myfi *yw* Eſau dy gyntaf-anedig: gwneuthym fel y dywedaiſt wrthyf: cyſod attolwg, eiſtedd, a bwytta o'm helfa, fel i'm bendithio dy enaid.

20 Ac Iſaac a ddywedodd wrth ei fâb, pa fodd fy mâb y cefaiſt mor fuan a hyn? Yntef a ddywedodd, am i'r ARGLWYDD dy Dduw beri *iddo* ddigwyddo o'm blaen.

21 A dywedodd Iſaac wrth Jacob, tyred yn nês yn awr fel i'th deimlwyf fy mâb; ai tydi *yw* fy mâb Eſau, ai nad ê.

22 A naſſaodd Jacob at Iſaac ei dâd: yntef a'i teimlodd, ac a ddywedodd, y llais *yw* llais Jacob, a'r dwylo, dwylo Eſau *ydynt*.

23 Ac nid adnabu efe ef, am fod ei ddwylo fel dwylo ei frawd Eſau, yn flewog: felly efe a'i bendithiodd ef.

24 Dywedodd hefyd, ai ti yw fy mâb Eſau? yntef a ddywedodd, myfi yw.

25 Ac efe a ddywedodd, dŵg yn nês attafi, ac mi a fwyttâf o helfa fy mâb, fel i'th fenditho fy enaid: yna y dûg atto ef, ac efe a fwyttaodd: dûg iddo wîn heryd, ac efe a yfodd.

26 Yna y dywedodd Iſaac ei dâd wrtho ef, tyred yn nês yn awr, a chuſſana fi, fy mâb.

27 Yna

2245 27 Yna y daeth efe yn nès, ac a'i cussanodd
ef, ac a aroglodd ei wisgoedd ef, ac a'i bendi-
thiodd ef, ac a ddywedodd, wele arogl fy mâb
fel arogl maes, yr hwn a fendithiodd yr ARGLWYDD.

b Heb. 11. 20. 28 A [b] rhodded Duw i ti o wlith y nefoedd,
ac o frasder y ddaiar, ac amldra o ŷd a gwîn.

c Pen. 9. 25. & 25. 23. 29 [c] Gwasanaethed pobloedd dydi, ac ym-
grymmed cenhedloedd i ti: bydd di arglwydd
d Pen. 49. 8. ar dy frodyr, ac [d] ymgrymmed meibion dy
e Pen. 12. 3. fam i ti: melldigedig *fyddo* a'th felldithio, a ben-
digedig a'th fendithio.

30 ¶ A bu, pan ddarfu i Isaac fendithio Jacob,
ac i Jacob yn brin fyned allan o wŷdd Isaac ei
dâd, yna Esau ei frawd a ddaeth o'i hela.

31 Ac yntef hefyd a wnaeth fwyd blasus, ac
a'i dûg at ei dâd, ac a ddywedodd wrth ei dâd,
cyfoded fy nhâd, a bwyttaëd o helfa ei fâb, fel
i'm bendithio dy enaid.

32 Ac Isaac ei dâd a ddywedodd wrtho, pwy
wyt ti? yntef a ddywedodd, myfi *yw* dy fâb, dy
gyntaf-anedig Esau.

33 Ac Isaac a ddychrynnodd â dychryn mawr
iawn, ac a ddywedodd; pwy? p'le mae yr hwn
a heliodd helfa, ac a'i dûg i mi, a mi a fwytteais
o'r cwbl cyn dy ddyfod, ac a'i bendithiais ef?
f Pen. 28. 3, 4. [f] bendigedig hefyd fydd efe.

g Heb. 12. 17. 34 Pan glybu Esau eiriau ei dâd, [g] efe a wae-
ddodd â gwaedd fawr a chwerw iawn, ac a ddy-
wedodd wrth ei dâd, bendithia fi, ie finneu, fy
nhâd.

35 Ac efe a ddywedodd, dy frawd a ddaeth
mewn twyll, ac a ddûg dy fendith di.

h Pen. 25. 26. 36 Dywedodd yntef, [h] ond iawn y gelwir ei
‡ Hynny yw, *Disodlwr.* enw ef ‡ Jacob, canys efe a'm disodlodd i ddwy
i Pen. 25. 33. waith bellach: [i] dûg fy nganedigaeth-fraint, ac
wele yn awr efe a ddygodd fy mendith: dywe-
dodd hefyd, oni chedwaist gyd-a thi fendith i min-
neu.

k ad. 29. 37 Ac Isaac a attebodd, ac a ddywedodd wrth
Esau, wele [k] mi a'i gwneuthym ef yn arglwydd
i ti, a rhoddais ei holl frodyr yn weision iddo ef:
âg ŷd a gwîn y cynheliais ef: a pheth a wnâf i ti-
theu fy mâb weithian?

38 Ac Esau a ddywedodd wrth ei dâd, ai un
fendith sydd gennyt, fy nhâd? bendithia finneu,
finneu hefyd, fy nhâd. Felly Esau a dderchafodd
l Heb. 12. 17. ei lef, ac [l] a wylodd.

m ad. 28. Heb. 11. 20. 39 Yna 'r attebodd Isaac ei dâd, ac a ddywe-
dodd wrtho, wele [m] ym-mrasder y ddaiar y bydd
dy bressŵylfod, ac ym mysg gwlith y nefoedd
oddiuchod.

n Pen. 25. 23. Obad. 18, 19, 20. *o* 2 Sam. 8. 14. 40 Wrth dy gleddyf hefyd y byddi fyw, [n] a'th
frawd a wasanaethi: [o] onid bydd *amser* pan feistro-
lech di, ac y torrech ei iau ef oddiam dy wddf.

41 ¶ Ac Esau a gasiaodd Jacob am y fendith
â 'r hon y bendithiasai ei dâd ef: ac Esau a ddy-
wedodd yn ei galon, nessau y mae dyddiau galar
p Obad. 10. fy nhâd, [p] yna lladdaf Jacob fy mrawd.

42 A mynegwyd i Rebecca eiriau Esau ei mâb
hynaf: hithau a anfonodd, ac a alwodd am Jacob
ei mâb ieuangaf, ac a ddywedodd wrtho, wele
Esau dy frawd sy yn ymgysuro o'th blegid ti, *ar*
fedr dy ladd di.

43 Ond yn awr, fy mâb, gwrando ar fy llais:
cyfod, ffô at Laban fy mrawd i Haran.

44 Ac aros gyd-ag ef ychydig ddyddiau, hyd
oni chilio llîd dy frawd:

45 Hyd oni chilio digofaint dy frawd oddi- 2245
wrthyt, ac anghofio o honaw ef yr hyn a wnae-
thost iddo: yna 'r anfonaf ac i'th gyrchaf oddi-
yno: pa ham y byddwn yn ymddifad o honoch
eich dau *mewn* un dydd?

46 Dywedodd Rebecca hefyd wrth Isaac,
q Pen. 26. 35. & 28. 8. [q] blinais ar fy enioes o herwŷdd merched Heth:
o's cymmer Jacob wraig o ferched Heth, fel y
rhai hyn o ferched y wlâd, i ba beth y *chwen-*
nychwn fy enioes?

PEN. XXVIII.

1 *Isaac yn bendithio Jacob, ac yn ei anfon ef i Pa-*
dan Aram. 9 *Esau yn priodi Mahelath merch*
Ismaël. 12 *Gweledigaeth yr Ysgol Jacob.* 18 *Maen*
Bethel. 20 *Addunedi Jacob.*

YNa y galwodd Isaac ar Jacob, ac a'i bendi-
thiodd ef: efe a orchymmynnodd iddo
hefyd, ac a ddywedodd wrtho, [a] na chymmer
wraig o ferched Canaan.

a Pen. 24. 3.

2 [b] Cyfod, dôs i † [c] Mesopotamia, i dŷ [d] Bethu-
el tâd dy fam, a chymmer i t' wraig oddiyno, o
ferched [e] Laban brawd dy fam.

b Hos. 12. 12. † *Padan Aram.* *c* Pen. 25. 20. *d* Pen. 22. 22. *e* Pen. 24. 29.

3 A Duw Holl-alluog a'th fendithio, ac a'th
ffrwythlono, ac a'th luosogo, fel y byddech yn
gynnulleidfa pobloedd:

f Pen. 12. 2.

4 Ac a roddo i ti [f] fendith Abraham, i ti, ac
i'th hâd gyd-â thi, i etifeddu o honot dir dy ym-
daith, yr hwn a roddodd Duw i Abraham.

5 Felly Isaac a anfonodd ymaith Jacob, ac efe
a aeth i † Mesopotamia at Laban fâb Bethuel y
Syriad, brawd Rebecca, mam Jacob ac Esau.

† *Padam Aram.*

6 ¶ Pan welodd Esau fendithio o Isaac Jacob,
a'i anfon ef i † Mesopotamia, i gymmeryd iddo
wraig oddiyno, a gorchymmyn iddo wrth ei
fendithio, gan ddywedyd; na chymmer wraig
o ferched Canaan;

† *Padan Aram.*

7 A gwrando o Jacob ar ei dâd, ac ar ei fam,
a'i fyned i Mesopotamia:

8 Ac Esau yn gweled mai drwg oedd ferched
Canaan yngolwg Isaac ei dâd:

9 Yna Esau a aeth at Ismaël, ac a gymmerodd
[g] Mahalath merch Ismaël mâb Abraham, chwaer
Nebaioth, yn wraig iddo, at ei wragedd *eraill.*

g Pen. 36. 3. *Hi a elwir* Basemath.

10 ¶ Ac Jacob [h] a aeth allan o Beer-seba, ac a
aeth tu-a [i] Haran.

h Hos. 12. 13. *i*, a elwir Act. 7. 2. *Charran.*

11 Ac a ddaeth ar ddamwain i fangre, ac a let-
teuodd yno tros nôs, oblegid machludo 'r haul:
ac efe a gymmerth o gerrig y lle hwnnw, ac a
osododd tan ei ben, ac a gysgodd yn y fan honno.

12 Ac efe a freuddwydiodd, ac wele ysgol yn
sefyll ar y ddaiar, a'i phen yn cyrhaeddyd i'r ne-
foedd: ac wele [k] Angylion Duw yn dringo ac yn
disgyn ar hyd-ddi.

k Ioan 1. 51. Heb. 1. 14.

13 Ac [l] wele yr ARGLWYDD yn sefyll arni, ac
efe a ddywedodd, myfi *yw* ARGLWYDD Dduw A-
braham dy dâd, a Duw Isaac: y tîr yr wyt ti yn
gorwedd arno, i ti y rhoddaf ef, ac i'th hâd.

l Pen. 35. 1. & 48. 3.

14 [m] A'th hâd ti fydd fel llŵch y ddaiar, a
thi a dorri allan [n] i'r gorllewin, ac i'r dwyrain, ac
i'r gogledd, ac i'r dehau: a holl deuluoedd y ddai-
ar a fendithir ynot ti, ac [o] yn dy hâd ti.

m Pen. 13. 16. *n* Deut. 12. 20. *o* Pen. 12. 3. & 18. 18 & 22. 18. & 26. 4.

15 Ac wele [p] fi gyd-a thi, ac mi a'th gadwaf pa
le bynnag yr elych, ac a'th ddygaf drachefn i'r
wlâd hon: o herwŷdd ni'th adawaf hyd oni
wnelwyf yr hyn a leferais wrthyt.

p Edr. ad. 20, 21.

2245 16 ¶ Ac Jacob a ddeffrôdd o'i gwſg, ac a ddywedodd, dïau fod yr ARGLWYDD yn y lle hwn, ac nis gwyddwn i.

17 Ac efe a ofnodd, ac a ddywedodd, mor ofnadwy yw y lle hwn? nid *oes* yma onid tŷ i Dduw, ac dyma borth y nefoedd.

18 Ac Jacob a gyfododd yn forau, ac a gymmerth y garreg a oſſodaſai efe tan ei ben, ac efe [q] a'i goſododd hi yn golofn, ac a dywalltodd olew ar ei phen hi.

[q] Pen. 31. 13, 45. & 35. 14.

19 Ac efe a alwodd henw [r] y lle hwnnw ‡ Bethel: ond Lus *fuaſai* henw y ddinas o'r cyntaf.

[r] Bar. 1. 23, 26. Hoſ. 4. 15.

‡ Hynny yw, *Ty Dduw.*

20 Yna yr addunodd Jacob adduned, gan ddywedyd, o's [ſ] Duw fydd gyd-a myfi, ac a'm ceidw yn y ffordd yma, yr hon yr ydwyf yn ei cherdded, a rhoddi i mi [t] fara i'w fwytta, a dillad i'w gwiſgo,

[ſ] Ad. 15.

[t] 1 Tim. 6. 8.

21 A dychwelyd o honof mewn heddwch i dŷ fy nhâd; yna y bydd yr ARGLWYDD yn Dduw i mi.

22 A'r garreg yma, yr hon a oſſodais yn golofn, [u] a fydd yn dŷ Dduw, ac o'r hyn oll a roddech i mi, gan ddegymmu mi a'i degymmaf i ti.

[u] Pen. 35. 7, 14.

PEN. XXIX.

1 *Jacob yn dyfod at ffynnon Haran.* 9 *Yn ymgaredigo a Rahel.* 13 *Laban yn ei groeſſafu ef i'w dŷ.* 18 *Jacob yn gwneuthur ammod am Rahel.* 23 *Ei ſiommi ef â Leah.* 28 *Yntef yn priodi Rahel, ac yn gwaſanaethu am dani hi ſaith mlynedd eraill.* 32 *Leah yn dwyn Reuben,* 33 *Simeon,* 34 *Leſi,* 35 *a Juda.*

‡ Heb. *draed.*

A C Jacob a gymmerth ei ‡ daith, ac a aeth i wlâd meibion y dwyrain.

2 Ac efe a edrychodd, ac wele bydew yn y maes, ac wele dair dïadell o ddefaid yn gorwedd wrtho: o herwŷdd o'r pydew hwnnw y dyfrhaënt y dïadelloedd: a charreg fawr *oedd* ar enau y pydew.

3 Ac yno y ceſglid yr holl ddïadelloedd: a hwy a dreiglent y garreg oddïar enau y pydew, ac a ddyfrhaënt y praidd; yna y rhoddent y garreg trachefn ar enau y pydew yn ei lle.

4 A dywedodd Jacob wrthynt, fy mrodyr, o ba le 'r *ydych* chwi? a hwy a ddywedaſant, o Haran yr ydym ni.

5 Ac efe a ddywedodd wrthynt, a adwaenoch chwi Laban fâb Nachor? a hwy a ddywedaſant, adwaenom.

6 Yntef a ddywedodd wrthynt hwy, a *oes* ‡ llwyddiant iddo ef? a hwy a ddywedaſant, *oes* llwyddiant: ac wele Rahel ei ferch ef yn dyfod gyd-a'r defaid.

‡ Heb. *Heddwch.*

7 Yna y dywedodd ef, wele etto y dydd yn ‡ gynnar, nid *yw* brŷd caſglu yr anifeiliaid: dyfrhewch y praidd, ac ewch, *a* bugeiliwch.

‡ Heb. *fawr.*

8 A hwy a ddywedaſant, ni allwn ni, hyd oni chaſgler yr holl ddïadelloedd, a threiglo o honynt y garreg oddïar wyneb y pydew, yna y dwfrhawn y praidd.

9 ¶ Tra yr ydoedd efe etto yn llefaru wrthynt, daeth Rahel hefyd gyd-a'r praidd *oedd* eiddo ei thâd, oblegid hi oedd yn bugeilio.

10 A phan welodd Jacob Rahel ferch Laban brawd ei fam, a phraidd Laban brawd ei fam; yna y neſſaodd Jacob, ac [x] a dreiglodd y garreg oddïar enau y pydew, ac a ddwfrhaodd braidd Laban brawd ei fam. 2245

[x] Exod. 2.

11 Ac Jacob a guſſanodd Rahel, ac a ddercha-fodd ei lef, ac a wylodd.

12 A mynegodd Jacob i Rahel, mai brawd ei thâd oedd efe, ac mai mâb Rebecca oedd efe: hithau a redodd, ac a fynegodd i'w thâd.

13 A phan glybu Laban ‡ hanes Jacob mâb ei chwaer, yna efe a redodd i'w gyfarfod ef, ac a'i cofleidiodd ef, ac a'i cuſſanodd, ac a'i dug ef i'w dŷ: ac efe a fynegodd i Laban yr holl bethau hyn.

‡ Heb. *ſon am.*

14 A dywedodd Laban wrtho ef, yn ddïau fy aſgwrn i a'm cnawd ydwyt ti; ac efe a drigodd gyd-ag ef ſïs o ddyddiau.

15 ¶ A Laban a ddywedodd wrth Jacob, ai o herwŷdd mai fy mrawd wyt ti, i'm gwaſanaethi yn rhâd? mynega i mi beth *fydd* dy gyflog?

16 Ac i Laban *yr oedd* dwy o ferched: henw yr hynaf *oedd* Lea, ac enw yr ieuangaf Rahel.

17 A llygaid Lea *oedd* weiniaid: ond Rahel oedd dêg *ei* phrŷd, a glandeg yr olwg.

18 A Jacob a hoffodd Rahel, ac a ddywedodd, mi a'th waſanaethaf di ſaith mlynedd am Rahel dy ferch ieuangaf.

19 A Laban a ddywedodd, gwell yw ei rhoddi hi i ti, na'i rhoddi hi i ŵr arall: aros gyd-a mi.

20 Felly Jacob [b] a waſanaethodd am Rahel ſaith mlynedd: ac yr oeddynt yn ei olwg ef fel ychydig ddyddiau; am fod yn hoff ganddo efe hi.

[b] Hoſ. 12. 13.

21 ¶ A dywedodd Jacob wrth Laban, moes i mi fy ngwraig, (canys cyflawnwyd fy nyddiau) fel yr elwyf atti hi.

22 A Laban a gaſglodd holl ddynnion y fan honno, ac a wnaeth wlêdd.

23 Ond bu yn yr hwyr, iddo gymmeryd Lea ei ferch, a'i dwyn hi atto ef, ac yntef a aeth atti hi.

24 A Laban a roddodd iddi Zilpah ei forwŷn, yn forwŷn i Lea ei ferch.

25 A bu, y borau wele Lea *oedd* hi: yna y dywedodd efe wrth Laban, pa ham y gwnaethoſt hyn i mi? onid am Rahel i'th waſanaethais? a pha ham i'm twyllaiſt?

26 A dywedodd Laban, ni wneir felly yn ein ‡ gwlâd ni, gan roddi yr ieuangaf o flaen yr hynaf.

‡ Heb. *lle.*

27 Cyflawna di wythnos hon, ac ni a roddwn i ti hon hefyd, am y gwaſanaeth a waſanaethi gyd-a mi etto ſaith mlynedd eraill.

28 A Jacob a wnaeth felly, ac a gyflawnodd ei hwythnos hi: ac efe a roddodd Rahel ei ferch yn wraig iddo.

29 Laban hefyd a roddodd i Rahel ei ferch, Bilha ei forwŷn, yn forwŷn iddi hi.

30 Ac efe a aeth hefyd at Rahel, ac a hoffodd Rahel yn fwy nâ Lea, ac a waſanaethodd gyd-ag ef etto ſaith mlynedd eraill.

31 ¶ A phan welodd yr ARGLWYDD mai câs oedd Lea, yna efe a agorodd ei chrôth hi: a Rahel *oedd* amhlantadwy.

32 A Lea a feichiogodd, ac a eſgorodd ar fâb, ac a alwodd ei enw ef ‡ Reuben, o herwŷdd hi a ddywedodd, dïau edrych o'r ARGLWYDD ar fy nghyſtudd, canys yn awr fy ngŵr a'm hoffa i.

‡ Hynny yw, *Gwelwch fâb.*

33 A hi a feichiogodd eilwaith, ac a eſgorodd ar fâb, ac a ddywedodd, am glywed o'r ARGLWYDD

GLWYDD mai câs *ydwyf* fi, am hynny y rhoddodd efe i mi hwn hefyd: a hi a alwodd ei enw ef ‡ Simeon. ‡ Sef, *Clywed.*

34 A hi a feichiogodd drachefn, ac a esgorodd ar fâb, ac a ddywedodd, fy ngŵr weithian a lŷn yn awr wrthyfi, canys plentais iddo dri mâb. Am hynny y galwyd ei enw ef ‡ Lefi. ‡ Sef, *Glynu.*

35 A hi a feichiogodd drachefn, ac a esgorodd ar fâb, ac a ddywedodd, weithian y moliannaf yr ARGLWYDD: am hynny y galwodd ei enw ef [c] ‡ Juda: a hi a beidiodd a phlanta. c Math. 1. 2. ‡ Sef, *Moliant.*

PEN. XXX.

1 *Rahel gan fod yn ddigllon nad vedd yn planta, yn rhoddi Bilha ei llaw-forwŷn i Jacob.* 5 *Hithau yn dwyn Dan a Naphtali.* 9 *Lea yn rhoddi Zilpah ei llaw-forwŷn, yr hon a ymddug Gad ac Aser.* 14 *Reuben yn cael mandragorau, am y rhai y mae Lea yn prynnu ei gŵr gan Rahel.* 17 *Lea yn dwyn Isacar, Zabulon, a Dina.* 22 *Rahel yn dwyn Joseph.* 25 *Jacob yn deisyfu cael myned ymaith.* 27 *Laban yn ei attal ef ar gyfammod newŷdd.* 37 *Dyfais Jacob, trwy 'r hon yr ymgyfoethogodd ef.*

PAn welodd Rahel na phlantasai hithau i Jacob, yna Rahel a genfigennodd wrth ei chwaer, ac a ddywedodd wrth Jacob, moes feibion i mi, ac onidê mi *a fyddaf* farw.

2 A chynneuodd llîd Jacob wrth Rahel, ac efe a ddywedodd; ai myfi *sy* yn lle Duw, yr hwn a attaliodd ffrwyth y grôth oddiwrthyt ti?

3 A dywedodd hithau, [a] wele fy llaw-forwŷn Bilha, dôs i mewn atti hi, a hi a blanta ar fy ngliniau i, fel ‡ y caffer plant i minnau hefyd o honi hi. a Edr. Pen. 16. 2. ‡ Heb. *yr ddeilader fi ganddi hi.*

4 A hi a roddes ei llaw-forwŷn Bilha iddo ef [b] yn wraig, a Jacob a aeth i mewn atti. b Pen. 35. 22.

5 A Bilha a feichiogodd, ac a ymddûg fâb i Jacob.

6 A Rahel a ddywedodd, Duw a'm barnodd i, ac a wrandawodd hefyd ar fy llais, ac a roddodd i mi fâb: am hynny hi a alwodd ei enw ef ‡ Dan. ‡ Sef, *Barnu.*

7 Hefyd Bilha llaw-forwŷn Rahel a feichiogodd eilwaith, ac a ymddûg yr ail mâb i Jacob.

8 A Rahel a ddywedodd, ymdrechais ymdrechiadau ‡ gorcheftol a'm chwaer, a gorchfygais: a hi a alwodd ei enw ef ‡ [c] Naphtali. ‡ Heb. *Duw.* ‡ Sef *fy ymdrech.* c a elwir, Mat. 4. 13. *Nephthalim*

9 Pan welodd Lea beidio o honi a phlanta, hi a gymmerth ei llaw-forwŷn Zilpah, ac a'i rhoddes hi yn wraig i Jacob.

10 A Zilpah llaw-forwŷn Lea a ymddûg fâb i Jacob.

11 A Lea a ddywedodd, y mae tyrfa yn dyfod: a hi a alwodd ei enw ef ‡ Gad. ‡ Sef, *Bagad.*

12 A Zilpah llaw-forwŷn Lea a ymddûg yr ail mâb i Jacob.

13 A Lea a ddywedodd, yr ydwyf yn ddedwŷdd, oblegid merched a'm galwant yn ddedwŷdd: a hi a alwodd ei enw ef ‡ Aser. ‡ Sef, *Dedwydd.*

14 ¶ Reuben hefyd a aeth yn nyddiau cynhaiaf gwenith, ac a gafodd fandragorau yn y maes, ac a'i dûg hwynt at Lea ei fam: yna Rahel a ddywedodd wrth Lea, dyro attolwg i mi o fandragorau dy fâb.

15 Hithau a ddywedodd wrthi, ai bychan *yw* dwyn o honot fy ngŵr? a fynnit ti hefyd ddwyn mandragorau fy mâb? A Rahel a ddywedodd, cysged gan hynny gyd-a thi heno am fandragorau dy fâb.

16 A Jacob a ddaeth o'r maes yn yr hwyr, a Lea a aeth allan i'w gyfarfod ef, ac a ddywedodd, attaf fi y deui: oblegid gan brynnu i'th brynnais am fandragorau fy mâb: ac efe a gysgodd gyd-a hi y nôs honno.

17 A Duw a wrandawodd ar Lea, a hi a feichiogodd, ac a ymddûg y pummed mâb i Jacob.

18 A Lea a ddywedodd, rhôdd Duw fy ngwobr *i mi*, o herwŷdd rhoddi o honofi fy llawforwŷn i'm gŵr: a hi a alwodd ei enw ef ‡ Isfacar. ‡ Sef, *Gwobr.*

19 Lea hefyd a feichiogodd etto, ac a ymddûg y chweched mâb i Jacob.

20 A Lea a ddywedodd, cynhysgaeddodd Duw fyfi â chynhysgaeth dda: fy ngŵr a drîg weithian gyd-a mi, oblegid chwech o feibion a ymddygais iddo ef: a hi a alwodd ei enw ef ‡ Zabulon. ‡ Sef, *Trigfa.*

21 Ac wedi hynny hi a esgorodd ar ferch, ac a alwodd ei henw hi ‡ Dina. ‡ Sef, *Tarn.*

22 ¶ A Duw a gofiodd Rahel, a Duw a wrandawodd arni, ac a agorodd ei chrôth hi.

23 A hi a feichiogodd, ac a esgorodd ar fâb, ac a ddywedodd; Duw a dynnodd [d] fy ngwarthrudd ymaith. d 1 Sam. 1. 6. Esay. 4. 1. Luc 1. 25.

24 A hi a alwodd ei enw ef ‡ Joseph, gan ddywedyd; [e] yr ARGLWYDD a ddyry yn ychwaneg i mi fâb arall. 2259 ‡ Sef, *chwaneg.* e Pen. 35. 17.

25 ¶ A bu wedi esgor o Rahel ar Joseph, ddywedyd o Jacob wrth Laban; gollwng fi ymmaith, fel yr elwyf i'm brô, ac i'm gwlâd fy hun. 2259

26 Dyro fy ngwragedd i mi, a'm plant, y rhai y gwasanaethais am danynt gyd-a thi, fel yr elwyf ymaith: oblegid ti a wyddost fy ngwasanaeth a wneuthym i ti.

27 A Laban a ddywedodd wrtho, o's cefais ffafor yn dy olwg, *na fyfi*: [f] da y gwn i'r ARGLWYDD fy mendithio i o'th blegid ti. f Pen. 39. 5.

28 Hefyd efe a ddywedodd, dogna dy gyflog arnaf, a mi a'i rhoddaf.

29 Yntef a ddywedodd wrtho, ti a wyddost pa ddelw y gwasanaethais dydi; a pha fodd y *bu* dy anifeiliaid ti gyd-a myfi.

30 Oblegid ychydig *oedd* yr hyn ydoedd gennyt ti cyn fy *nyfod* i, ond yn lluosogrwydd ‡ y cynnyddodd: o herwŷdd yr ARGLWYDD a'th fendithiodd di ‡ er pan ddaethym i: bellach gan hynny pa bryd y darparaf hefyd i'm tŷ fy hun? ‡ Heb. *torrodd allan.* ‡ *wrth fy nhroed i.*

31 Dywedodd yntef, pa beth a roddaf i ti? ac Jacob a attebodd, ni roddi i mi ddim; o's gwnei i mi y peth hyn, bugeiliaf *a* chadwaf dy braidd di drachefn.

32 Tramwyaf trwy dy holl braidd di heddyw, gan nailltuo oddiyno bob llwdn mânfrith, a mawr-frith, a phob llwdn coch-ddu ym mhlith y defaid; y mawr-frith hefyd a'r mânfrith ym mhlith y geifr: ac *o'r rhai hynny* y bydd fy nghyflog.

33 A'm cyfiawnder a dyftiolaetha gyd-a mi ‡ o hyn allan, pan ddêl hynny yn gyflog i mi o flaen dy wyneb di: yr hyn oll ni *byddo* tân-frith neu fawr-frith ym mhlith y geifr, neu goch-ddu ym mhlith y defaid, lladrad *a fydd* hwnnw gyd-a myfi. ‡ Heb. *y foru.*

34 A dywedodd Laban, wele, ô na byddai ar ôl dy air di.

2259 35 Ac yn y dydd hwnnw y neilltuodd efe y bychod cylch-frithion, a mawr-frithion, a'r holl eifr mân-frithion, a mawr-frithion, yr hyn oll yr *oedd peth* gwŷn arno, a phôb coch-ddu ym mhlith y defaid, ac a'i rhoddes tan law ei feibion ei hun.

36 Ac a osododd daith tri diwrnod rhyngddo ei hun a Jacob: ac Jacob a borthodd y rhan arall o braidd Laban.

[f] Edr. Pen. 31. 9-12.

37 ¶ A [g] Jacob a gymmerth iddo wïail gleision o boplys, a chyll, a ffawŷdd, ac a ddiriſglodd ynddynt ddiriſgliadau gwynion, gan ddatguddio y gwŷn yr hwn *ydoedd* yn y gwïail.

38 Ac efe a osododd y gwïail y rhai a ddiriſglasai efe, yn y cwtterydd, o fewn y cafnau dyfroedd, lle y deuai y praidd i yfed, ar gyfer y praidd, fel y cyfebrent pan ddelent hwy i yfed.

39 A'r praidd a gyfebrasant wrth y gwïail, a'r praidd a ddûg rai cylch-frithion, a mân-frithion, a mawr-frithion.

40 A Jacob a ddidolodd yr ŵyn, ac a osododd wynebau y praidd, tu-ag at y cylch-frithion, ac at bob coch-ddu ym mhlith praidd Laban: ac a osododd ddiadellau iddo ei hun o'r nailltu, ac nid gyd-a phraidd Laban y gosododd hwynt.

41 A phob *amser* y cyfebrai y defaid cryfaf, Jacob a osodai y gwïail o flaen y praidd yn y cwtterydd, i gael o honynt gyfebru wrth y gwïail.

42 Ond pan fyddai y praidd yn weniaid, ni osodai efe *ddim*: felly y gwannaf oedd eiddo Laban, a'r cryfaf eiddo Jacob.

43 A'r gŵr a gynnyddodd yn dra rhagorol: ac yr ydoedd iddo ef braidd helaeth, a morwynion, a gweision, a chamelod, ac aſſynnod.

PEN. XXXI.

1 Jacob ar ſorriant yn ymadel yn ddirgel. 19 Rahel yn lledratta delwau ei thâd. 22 Laban yn canlyn ar ei ôl ef, 26 ac yn achwŷn rhag y cam. 34 Dyfais Rahel i guddio 'r delwau. 36 Jacob yn achwŷn o herwŷdd Laban. 43 Y cyfammod rhwng Laban ac Jacob ynGaleed.

2265 AC efe a glybu eiriau meibion Laban yn dywedyd, Jacob a ddûg yr hyn oll *oedd* i'n tâd ni, ac o'r hyn *ydoedd* i'n tâd ni y cafodd efe yr holl anrhydedd hyn.

2 Hefyd Jacob a welodd wyneb-pryd Laban, ac wele nid *ydoedd* tu-ag attaw ef megis † cynt.

† Heb. *doe ac ecndoe.*

3 A'r ARGLWYDD a ddywedodd wrth Jacob, dychwel i wlâd dy dadau, ac at dy genedl, ac mi a fyddaf gyd-a thi.

4 Ac Jacob a anfonodd, ac a alwodd Rahel a Lea i'r maes, at ei braidd,

5 Ac a ddywedodd wrthynt, myfi a welaf wyneb-pryd eich tâd chwi, nad yw fel cynt tuag attafi: a Duw fy nhâd a fu gyd-a myfi.

6 A chwi a wyddoch mai â'm holl allu y gwasanaethais eich tâd.

[a] ad. 41.
[b] Num. 14. 22. Neh. 4. 12. Job 19. 3. Zec. 8. 23.

7 A'ch tâd a'm twyllodd i, ac [a] a newidiodd fy nghyflog i [b] ddeng-waith: ond nis dioddefodd Duw iddo wneuthur i mi ddrwg.

8 O's fel hyn y dywedai; y mân-frithion a fydd dy gyflog di, yna yr holl braidd a heppilient fân-frithion: ond o's fel hyn y dywedai; y cylch-frithion a fydd dy gyflog di, yna 'r holl braidd a heppilient *rai* cylch-frithion. 2265

9 Felly Duw a ddûg anifeiliaid eich tâd chwi, ac a'i rhoddes i mi.

10 Bu hefyd yn amſer cyfebru o'r praidd, dderchafu o honof fy llygaid, ac mewn breuddwyd y gwelais, ac wele † yr hyrddod (y rhai oedd yn llammu y praidd) yn gylch-frithion, yn fân-frithion, ac yn fawr-frithion.

† Neu, *a bychod.*

11 Ac angel Duw a ddywedodd wrthyf mewn breuddwyd, Jacob; minneu a attebais wele fi.

12 Yntef a ddywedodd, derchafa weithian dy lygaid, a gwêl, yr holl hyrddod y rhai ydynt yn llammu y praidd yn gylch-frithion, yn fân-frithion, ac yn fawr-frithion; oblegid gwelais yr hyn oll y mae Laban yn ei wneuthur i ti.

13 Myfi *yw* Duw Bethel, [c] lle 'r enneiniaiſt y golofn, *a* lle 'r addunaiſt adduned i mi: [d] cyfod bellach, dôs allan o'r wlâd hon, dychwel i wlâd dy genedl dy hun.

[c] Pen. 28. 18.
[d] Pen. 32. 9

14 A Rahel a Lea a attebasant ac a ddywedasant wrtho; a *oes* etto i ni ran, neu etifeddiaeth yn nhŷ ein tâd?

15 Onid yn eſtronesau y cyfrifodd efe nyni? oblegid [e] efe a'n gwerthodd; a chan dreulio a dreuliodd hefyd ein harian ni.

[e] Pen. 29. 15, 27.

16 Canys yr holl olud yr hwn a ddûg Duw oddiar ein tâd ni, nyni a'n plant a'i pïau: ac yr awr hon yr hyn oll a ddywedodd Duw wrthyt, gwnâ.

17 ¶ Yna Jacob a gyfododd, ac a osododd ei feibion a'i wragedd ar gamelod.

18 Ac a ddûg ymaith ei holl anifeiliaid, a'i holl gyfoeth yr hwn a enillasai, *ſef* ei anifeiliaid meddiannol, y rhai a enillasai efe ym † Meſopotamia, i fyned at Iſaac ei dâd, i wlâd Canaan.

† *Padan Aram.*

19 Laban hefyd a aethai i gneifio ei ddefaid: a Rahel a ledrattasai y † delwau *oedd* gan ei thâd hi.

† Heb. *Teraphim.*

20 Ac Jacob a aeth ymaith yn lledradaidd † heb wybod i Laban y Syriad: canys ni fynegodd iddo mai ffo yr oedd.

† *heb galon Laban.*

21 Felly y ffôdd efe a'r hyn oll *oedd* ganddo, ac a gyfododd ac a aeth tros yr afon, ac a gyfeiriodd *at* fynydd Gilead.

22 A mynegwyd i Laban ar y trydydd dydd, ffoi o Jacob.

23 Ac efe a gymmerth ei frodyr gyd-ag ef, ac a erlidiodd ar ei ôl ef daith ſaith niwrnod, ac a'i goddiweddodd ef ym mynydd Gilead.

24 A Duw a ddaeth at Laban y Syriad liw nôs [f] mewn breuddwyd, ac a ddywedodd wrtho, cadw arnat rhag yngen o honot wrth Jacob, na da, na drwg.

[f] Job. 33. 15.

25 ¶ Yna Laban a oddiweddodd Jacob: ac Jacob a osododd ei babell yn y mynydd: Laban hefyd a wersyllodd ynghyd a'i frodyr ym mynydd Gilead.

26 A Laban a ddywedodd wrth Jacob, pa beth a wnaethoſt? oblegid ti a aethoſt yn lledradaidd oddïwrthyf i, ac a ddygaiſt fy merched, fel caethion cleddyf.

27 Am ba beth y ffoaiſt yn ddirgel, ac y lledratteaiſt † oddïwrthyf fi, ac ni fynegaiſt i mi, fel yr hebryngaſwn dydi â llawenydd, ac â chaniadau, â thympan, ac â thelyn?

† Heb. *fi.*

28 Ac

2265 28 Ac na adewaiſt i mi guſanu fy meibion a'm merched? gwnaethoſt yr awr hon yn ffôl gan wneuthur hyn.

29 Mae ar fy llaw i wneuthur i chwi ddrwg: ond Duw eich tâd a lefarodd wrthyf neithiwyr, gan ddywedyd, cadw arnat rhag yngen wrth Jacob, na da, na drwg.

30 Weithian gan hynny, ti a fynnit fyned ymaith, oblegid gan hiraethu yr hiraethaiſt am dŷ dy dâd. *Ond* pa ham y lledratteaiſt fy nuwiau i?

31 A Jacob a attebodd ac a ddywedodd wrth Laban, am ofni o honof: oblegid dywedais, rhag dwyn o honot dy ferched oddiarnaf trwy drais.

g Edr. Pen. 44. 9. 32 Gyd-a'r hwn y ceffych dy dduwiau, [g] na chaffed fyw: ger bron ein brodyr myn wybod pa beth o'r eiddoti ſydd gyd-a myfi, a chymmer i ti: ac ni's gwyddai Jacob mai Rahel a'i lledrattaſai hwynt.

33 A Laban a aeth i mewn i babell Jacob, ac i babell Lea, ac i babell y ddwy law-forwŷn, ac ni's cafodd hwynt: yna yr aeth allan o babell Lea, ac y daeth i babell Rahel.

34 A Rahel a gymmeraſai y delwau, ac a'i goſodaſai hwynt yn offer y camel, ac a eiſteddaſai arnynt; a Laban a ‡ chwiliodd yr holl babell ac ni's cafodd.

‡ Heb. *deimlodd.*

35 A hi a ddywedodd wrth ei thâd, na ddigied fy arglwydd, am nas gallaf gyfodi ger dy fron di; canys arfer gwragedd *a ddigwyddodd* i mi: ac efe a chwiliodd, ac ni chafodd y delwau.

36 ¶ A Jacob a ddigiodd, ac a roes ſenn i Laban: ac Jacob a attebodd ac a ddywedodd wrth Laban, pa beth *yw* fy nghamwedd i? pa beth *yw* fy mhechod, gan erlid o honot ar fy ôl?

‡ Heb. *deimlo.*

37 Gan it' ‡ chwilio fy holl ddodrefn i, pa beth a gefaiſt o holl ddrodrefn dy dŷ di? goſod *ef yma* ger bron fy mrodyr i a'th frodyr dithau, fel y barnant rhyngom ni ein dau.

38 Myfi bellach *a fum* ugain mlhynedd gŷd-a thi, dy ddefaid a'th eifr ni erthylaſant, ac ni fwytteais hyrddod dy braidd.

b Exod. 12. 10, &c. 39 [h] Ni ddygum 'ſglyfaeth attat ti; myfi a'i gwnawn ef yn dda; o'm llaw i y goſynnit hynny, yr hyn a ledratteïd y dydd, a'r hyn a ledratteïd y nôs.

40 Bûm y dydd, y gwrês a'm treuliodd, a rhew y nôs: a'm cwſg a giliodd oddiwrth fy llygaid.

41 Felly y bûm i ugain mlhynedd yn dy dŷ di: pedair blynedd ar ddeg y gwaſanaethais di am dy ddwy ferched, a chwe blynedd am dy braidd, a [i] thi a newidiaiſt fy nghyflog ddeg o weithiau.

i ad. 7.

42 Oni buaſai *fod* Duw fy nhâd, Duw Abraham, ac arſwyd Iſaac gyd-a mi, diau yr awr hon y gollyngaſit fi ymaith yn waglaw: Duw a welodd fy nghyſtudd a llafur fy nwylaw, ac a'th geryddodd *di* neithiwyr.

43 ¶ A Laban a attebodd, ac a ddywedodd wrth Jacob, y merched *hyn ydynt* fy merched i, a'r meibion *hyn ŷnt* fy meibion i, a'r praidd *yw* fy mhraidd i: a'r hyn oll a weli, eddo fi yw: a heddyw pa beth a wnâf i'm merched hyn, ac i'w meibion hwynt y rhai a eſgoraſant?

44 Tyred gan hynny yn awr, gwnawn gyfammod mi a thi, a bydded yn dyſtiolaeth rhyngofi a thithau.

45 A Jacob [k] a gymmerth garreg, ac a'i cododd hi yn golofn. 2265

k Pen. 28. 18.

46 Hefyd Jacob a ddywedodd wrth ei frodyr, ceſglwch gerrig: a hwy a gymmeraſant gerrig, ac a wnaethant garnedd, ac a fwyttaſant yno ar y garnedd.

47 A Laban a'i galwodd hi ‡ Jegar-Sahadutha: ac Jacob a'i galwodd hî Galeed.

‡ Sef, *Carneidd y dyſtiolaeth.*

48 A Laban a ddywedodd, y garnedd hon ſydd dŷſt rhyngofi a thitheu heddyw: âm hynny y galwodd *Jacob* ei henw hi Galeed,

49 A [l] ‡ Miſpah: oblegid efe a ddywedodd, gwilied yr ARGLWYDD rhyngofi a thitheu, pan fôm ni bob un o olwg ei gilydd.

l Barn. 11. 29.

‡ Sef, *Diſgwilfa.*

50 O's gorthrymmi di fy merched, neu o's cymmeri wragedd heb law fy merched i: nid *oes neb* gyd-a ni, edrych, Duw *ſydd* dŷſt rhyngofi a thithau.

51 Dywedodd Laban hefyd wrth Jacob, wele y garnedd hon, ac wele y golofn hon a oſodais rhyngofi a thi.

52 Tŷſt *a fydd* y garnedd hon, a thŷſt *a fydd* y golofn, na ddeuafi tros y garnedd hon attat ti, ac na ddoi ditheu tros y garnedd hon, na'r golofn hon attafi, er niwed.

53 Duw Abraham, a Duw Nachor a farno rhyngom ni, Duw eu tadau hwynt. Ac Jacob a dyngodd i ofn ei dâd Iſaac.

54 Hefyd Jacob a ‡ aberthodd aberth yn y mynydd, ac a alwodd ar ei frodyr i fwytta bara, a hwy a fwyttaſant fara, ac a drigaſant tros nôs yn y mynydd.

‡ Neu, *laddodd.*

55 A Laban o gyfododd yn forau, ac a guſanodd ei feibion a'i ferched, ac a'i bendithiodd hwynt? felly Laban a aeth ymaith, ac a ddychwelodd i'w frô ei hun.

PEN. XXXII.

1 Gweledigaeth Jacob ym Mahanaïm. 3 Ei gennadwriaeth at Eſau. 6 Mae ef yn ofni dyfodiad Eſau, 9 Yn gweddïo am ymwared, 13 Yn anfon anrheg i Eſau, 24 Yn ymdrech âg Angel yn Peniel, lle y gelwir ef Iſraël. 31 Mae efe yn cloffi.

AC Jacob a gerddodd i'w daith yntef: ac angylion Duw a gyfarfu ag ef.

2 Ac Jacob a ddywedodd pan welodd hwynt, dyma werſyll Duw, ac a alwodd henw y lle hwnnw ‡ Mahanaïm.

‡ Sef, *Dwy werſyll.*

3 Ac Jacob a anfonodd gennadau o'i flaen at ei frawd Eſau, i wlâd Seir, *i* ‡ wlâd Edom.

‡ Heb. *faes.*

4 Ac a orchymynnodd iddynt, gan ddywedyd; fel hyn y dywedwch wrth fy arglwydd Eſau, fel hyn y dywed dy wâs dî Jacob: gyd-â Laban yr ymdeithiais, ac y trigais hyd yn hyn.

5 Ac y mae i mi eidionnau, ac aſſynnod, defaid, a gweiſion, a morwynion: ac anfon a wnaethym i fynegi i'm harglwydd, i gael ffafor yn dy olwg.

6 ¶ A'r cennadau a ddychwelaſant at Jacob, gan ddywedyd, daethom at dy frawd Eſau, ac [a] y mae efe yn dyfod i'th gyfarfod ti, a phedwar cant o wŷr gyd-ag ef.

a Pen. 33. 1.

7 Yna Jacob a ofnodd yn fawr, a chyfyng oedd arnaw, ac efe a rannodd y bobl *oedd* gyd-ag ef, a'r defaid, a'r eidionnau, a'r camelod, yn ddwy fintai.

2265 8 Ac a ddywedodd, o's daw Eſau at y naill fintai, a tharo honno, yna y fintai arall a fydd diangol.

9 ¶ A dywedodd Jacob, o Dduw fy nhâd Abraham, a Duw fy nhâd Iſaac, ô ARGLWYDD, yr hwn a ddywedaiſt wrthyf, [b] dychwel i'th wlâd, ac at dy genedl, ac mi a wnâf ddaioni i ti:

[b] Pen. 31. 13.

† Heb. *Llai wyf nât'h holl*, &c.

10 † Ni ryglyddais y lleiaf o'th holl drugareddau di, nac o'r holl wirionedd a wnaethoſt â'th wâs: oblegid â'm ffon y daethym tros yr Iorddonen hon, ond yn awr yr ydwyf yn ddwy fintai.

11 Achub fi attolwg o law fy mrawd, o law Eſau; oblegid yr ydwyfi yn ei ofni ef, rhag dyfod o honaw a'm taro, [c] *a'r* fam † gyd-a'r plant.

[c] Hoſ. 10. 14.

† Heb. *ar y.*

12 A [d] thydi a ddywedaiſt, gwnâf ddaioni i ti yn ddiau; a'th hâd ti a wnâf fel tyfod y môr, yr hwn o amlder ni ellir ei rifo.

[d] Pen. 28. 13, 14.

13 ¶ Ac yno y lletteuodd efe y noſon honno: ac o'r hyn a ddaeth i'w law ef y cymmerth efe anrheg i'w frawd Eſau:

14 Dau cant o eifr, ac ugain o ſychod, dau cant o ddefaid, ac ugain o hyrddod;

15 Deg ar hugain o gamelod-blithion a'i llydnod, deugain o wartheg, a deg o deirw, ugain o aſſynnod, a deg o ebolion.

16 Ac efe a roddes yn llaw ei weiſion, bob gyrr o'r nailltu, ac a ddywedodd wrth ei weiſion; ewch troſodd o'm blaen i, a goſodwch encyd rhwng pob gyrr a'i gilydd.

17 Ac efe a orchymynnodd i'r blaenaf, gan ddywedyd; o's Eſau fy mrawd a'th gyferfydd di, ac a ymoſyn â thydi, gan ddywedyd; I bwy *y perthyni* di? ac i ba le 'r ei? ac eiddo pwy *yw* y rhai hyn o'th flaen di?

18 Yna y dywedi, eiddo dy wâs Jacob: anrheg yw, wedi ei hanfon i'm harglwydd Eſau: ac wele yntef hefyd ar ein hôl ni.

19 Felly y gorchymynnodd hefyd i'r ail, ac i'r drydydd, ac i'r rhai oll oedd yn canlyn y gyrroedd, gan ddywedyd, yn y modd hwn y dywedwch wrth Eſau, pan gaffoch afael arno.

20 A dywedwch hefyd, wele dy wâs Jacob ar ein hôl ni: oblegid (eb ef) bodlonaf ei wyneb ef â'r anrheg *ſydd* yn myned o'm blaen: ac wedi hynny edrychaf yn ei wyneb ef, onid antur efe a dderbyn fy wyneb inneu.

21 Felly yr anrheg a aeth troſodd o'i flaen ef: ac efe a letteuodd y noſon honno yn y gwerſyll.

22 Ac efe a gyfododd y noſon honno, ac a gymmerth ei ddwy wragedd, a'i ddwy law-forwŷn, a'i un mâb ar ddeg, ac a aeth tros rŷd Jabboc.

23 Ac a'i cymmerth hwynt, ac a'i troſglwyddodd trwy 'r afon: felly efe a droſglwyddodd yr hyn *oedd* ganddo.

24 ¶ Ac Jacob a adawyd ei hunan: yna yr ymdrechodd gŵr ag ef, nes codi 'r wawr.

25 A phan welodd na byddai drech nag ef, efe a gyffyrddodd â chyffwllt ei forddwyd ef, [e] ſel y llaſodd cyffwllt morddwyd Jacob, wrth ymdrech o honaw ag ef.

[e] Edr. Mat. 26. 41. 2 Cor. 12. 7.

26 [f] A'r *Angel* a ddywedodd, gollwng fi ymmaith, oblegid y wawr a gyfododd: yntef a attebodd, [g] ni'th ollyngaf oni 'm bendithi.

[f] Edr. Luc. 24. 28.

[g] Hoſ. 12. 4.

27 Hefyd efe a ddywedodd wrtho, beth *yw* dy henw? ac efe a attebodd, Jacob.

28 Yntef a ddywedodd, [h] mwyach ni elwir dy henw di Jacob, ond Iſraël: oblegid cefaiſt nerth

[h] Pen. 25. 10. 2 Bren. 17. 34.

gyd-a Duw fel tywyſog, a chyd-a dynnion, ac a orchfygaiſt. 2265

29 A Jacob a ymofynnodd, ac a ddywedodd, mynega attolwg dy henw: ac yntef a attebodd, i ba beth y gofynni hyn am fy henw i? ac yno efe a'i bendithiodd ef.

30 A Jacob a alwodd henw y fan † Peniel: oblegid [i] gwelais Dduw wyneb yn wyneb, a diangodd fy enioes.

† Sef, *wyneb Duw.*

[i] Pen. 16. 13. Exod. 24. 11. & 33. 20. Deut. 5. 24. Barn. 6. 22. & 13. 22. Eſay 6. 5.

31 A'r haul a gyfodaſai arno fel yr oedd yn myned tros Penuel, ac yr *oedd* efe yn gloff o'i glûn.

32 Am hynny plant Iſrael ni fwyttânt y gewyn a gilliodd, yr hwn *ſydd* o fewn cyffwllt y forddwyd hyd y dydd hwn: oblegid cyffwrdd â chyffwllt y forddwyd, ar y gewyn a gilliodd.

PEN. XXXIII.

1 Caredigrwydd Jacob ag Eſau wrth gyfarfod. 17 Jacob yn dyfod i Succoth, 18 Yn prynu maes yn Salem, ac yn adeiladu allor a'i henw El-Elohe-Iſraël.

AC Jacob a dderchafodd ei lygaid, ac a edrychodd, ac wele [a] Eſau yn dyfod a phedwar cant o wŷr gyd-ag ef: ac efe a rannodd y plant at Lea, ac at Rahel, ac at y ddwy law-forwŷn.

[a] Pen. 32. 6.

2 Ac ym mlaen y goſododd efe y ddwy law-forwŷn, a'i plant hwy; a Lea a'i phlant hitheu yn ol *y rhai hynny*, a Rahel a Joſeph yn olaf.

3 Ac yntef a gerddodd o'i blaen hwynt, ac a ymoſtyngodd i lawr ſeith-waith, oni ddaeth efe yn agos at ei frawd.

4 Ac Eſau a redodd i'w gyfarfod ef, ac a'i cofleidiodd ef, ac a ſyrthiodd ar ei wdd ef, ac a'i cuſanodd ef: a hwy a wylaſant.

5 Ac efe a dderchafodd ei lygaid, ac a ganfu y gwragedd, a'r plant, ac a ddywedodd, pwy *yw* y rhai hyn gennyt ti? yntef a ddywedodd, y plant a roddes Duw o'i râs i'th wâs di.

6 Yna y llaw-forwynion a neſſaſant; hwynthwy a'i plant, ac a ymgrymmaſant.

7 A Lea a neſſaodd a'i phlant hitheu, ac a ymgrymmaſant: ac wedi hynny y neſſaodd Joſeph a Rahel, ac a ymgrymmaſant.

8 Ac efe a ddywedodd, pa beth *yw* gennyt yr holl fintai accw a gyfarfûm i? yntef a ddywedodd, *anfonais hwynt* i gael ffafor yngolwg fy arglwydd.

9 Ac Eſau a ddywedodd, y mae gennyfi ddigon, fy mrawd: bydded i ti yr hyn *ſydd* gennyt.

10 A Jacob a ddywedodd, nagê attolwg, o's cefais yn awr ffafor yn dy olwg; cymmer fy anrheg o'm llaw i: canys am hynny y gwelais dy wyneb, fel pe gwelſwn wyneb Duw, a thi yn fodlon i mi.

11 Cymmer attolwg fy mendith, yr hon a ddycpwyd i ti; oblegid Duw a fu raſlon i mi, ac am fod gennyfi bob peth: ac efe a fu daer arno, ac yntef a gymmerodd.

12 Ac a ddywedodd, cychwynnwn, ac awn, a mi a âf o'th flaen di.

13 Yntef a ddywedodd wrtho, fy arglwydd a wŷr mai tyner *yw* y plant, a *bod* y praidd a'r gwartheg † blithion gyd-â myfi: o's gyrrir hwynt un diwrnod yn rhy chwyrn, marw a wnâ yr holl braidd.

† *cyfloiom.*

14 Aed

2265 14 Aed attolwg ſy arglwydd o flaen ei wâs, a minneu a ddeuaf yn araf fel y gallo 'r anifeiliaid *ſydd* o'm blaen i, ac a gallo 'r plant, hyd oni ddelwyf at ſy arglwydd i Seir.

‡ Heb. *geſodaf.* 15 Ac Eſau a ddywedodd, ‡ gadawaf yn awr gyd-â thi *rai* o'r bobl *ſydd* gyd-â mi: yntef a

b Pen. 34. 11. ddywedodd, I ba beth *y gwnei* hynny? [b] cafwyf ffafor yngolwg ſy arglwydd.

16 ¶ Felly Eſau y dydd hwnnw a ddychwelodd ar hŷd ei ffordd ei hun i Seir.

17 Ac Jacob a gerddodd i Succoth, ac a adeiladodd iddo dŷ, ac a wnaeth ſythod i'w anifeiliaid: am hynny efe a alwodd henw y lle ‡ Succoth.

‡ *Bythod.*

† *i Salem.* 18 ¶ Hefyd Jacob a ddaeth † yn llwyddiannus i ddinas Sichem, yr hon *ſydd* yngwlâd Ca-

‡ *Padan Aram.* naan, (pan ddaeth efe o ‡ Meſopotamia,) ac a werſyllodd o flaen y ddinas.

c Joſ. 24. 32. † a elwir, *Act.* 7. 16. *Emor.* * Neu, *o wyn.* 19 Ac [c] a brynnodd ran o'r maes y lledaſai ei babell ynddo, o law meibion † Hamor, tâd Sichem, am gan * darn o arian.

d Pen. 35. 7. ‡ Sef, *Duw, Duw Iſrael.* 20 Ac a oſſododd yno allor, ac [d] a'i henwodd ‡ El-Elohe-Iſraël.

PEN. XXXIV.

1 Sichem yn treiſio Dina. 4 Yn ei gofyn hi yn briod. 13 Meibion Jacob yn cynnyg i'r Sichemiaid ammod yr enwaediad. 20 Hemor a Sichem yn eiriol arnynt am ei dderbyn. 25 Meibion Jacob ar y fantais honno yn eu lladd hwynt, 27 ac yn yſpeilio eu dinas. 30 Jacob yn ceryddu Simeon a Leſi.

2272 A [a] Dina merch Lea, yr hon a ymddygaſai hi i

a Pen. 30. 21. Jacob, a aeth allan i weled merched y wlâd.

2 A Sichem mâb Hemor yr Hefiad, tywyſog y wlâd, a'i canfu hi, ac a'i cymmerth hi, ac a or-

‡ Heb. *daroſtyngodd.* weddodd gyd-a hi, ac a'i ‡ treiſiodd.

3 A'i enaid ef a lynodd wrth Dina ferch Jacob; ïe efe a hoffodd y llangces, ac a ddywedodd

* Edr. Eſay 40. 2. Hoſ. 2. 14. * wrth *fodd* calon y llangces.

4 Sichem hefyd a lefarodd wrth Hemor ei dâd, gan ddywedyd; cymmer y llangces hon yn wraig i mi.

5 A Jacob a glybu *i Sichem* halogi Dina ei ferch: (a'i feibion ef oedd gyd-a'i anifeiliaid ef yn y maes;) ac Jacob a dawodd â ſôn hyd oni ddaethant hwy *adref.*

6 ¶ A Hamor tâd Sichem a aeth allan at Jacob, i ymddiddan âg ef.

7 A meibion Jacob a ddaethant o'r maes, wedi clywed o honynt, a'r gwŷr a ymofidiaſant, a

b Joſ. 7. 15. digiaſant yn ddirfawr, oblegid [b] gwneuthur *o Sichem* ffolineb yn Iſraël, gan orwedd gyd-a merch Jacob; canys ni ddyleſid gwneuthur felly.

8 A Hemor a ymddiddanodd â hwynt, gan ddywedyd, glynu a wnaeth enaid Sichem fy mâb i wrth eich merch chwi: rhoddwch hi attolwg yn wraig iddo ef.

9 Ac ymgyfathrechwch â ni, rhoddwch eich merched chwi i ni, a chymmerwch ein merched ni i chwithau.

10 A chwi a gewch breſſwylio gyd-a ni, a'r wlâd fydd o'ch blaen chwi: trigwch a negeſeuwch ynddi, a cheiſiwch feddiannau ynddi.

e Pen. 33. 15. 11 Sichem hefyd a ddywedodd wrth ei thâd hi, ac wrth ei brodyr, [c] cafwyf ffafor yn eich golwg, a'r hyn a ddywedoch wrthyf a roddaf. 2272

12 Goſodwch arnaf fi ddirfawr gynhyſgaeth a rhôdd, ac mi a roddaf fel y dywedoch wrthyf: rhoddwch chwithau y llangces i mi yn wraig.

13 A meibion Jacob a attebaſant Sichem, a Hemor ei dâd ef yn dwyllodrus, ac a ddywedaſant, o herwŷdd iddo ef halogi Dina eu chwaer hwynt:

14 Ac a ddywedaſant wrthynt, ni allwn wneuthur y peth hyn, gan roddi ein chwaer i ŵr dienwaededig; oblegid [d] gwarthrudd *yw* hynny i ni.

d Joſ. 5. 9.

15 Ond yn hyn y cyttunwn â chwi, o's byddwch fel nyni, gan enwaedu pob gwryw i chwi.

16 Yna y rhoddwn ein merched ni i chwi, ac y cymmerwn eich merched chwithau i ninnau, ac ni a gyd-trigwn â chwi, ac ni a fyddwn yn un bobl.

17 Ond oni wrandewch arnom ni i'ch enwaedu, yna y cymmerwn ein merch, ac a awn ymeith.

18 A'i geiriau hwynt oedd dda yngolwg Hemor, ac yngolwg Sichem mâb Hemor.

19 Ac nid oedodd y llangc wneuthur y peth, oblegid efe a roddaſai ſerch ar ferch Jacob: ac yr oedd efe yn anrhydeddusach nâ holl dŷ ei dâd.

20 ¶ A Hemor a Sichem ei fâb ef a aethant i borth eu dinas, ac a lefaraſant wrth eu dinaſyddion, gan ddywedyd;

21 Y gwŷr hyn heddychol *ynt* hwy gyd-a ni, trigant hwythau yn y wlâd, a gwnânt eu negeſeuau *ynddi*: a'r wlâd, wele, ſy ddigon ehang iddynt hwy: cymmerwn eu merched hwynt i ni yn wragedd, a rhoddwn ein merched ninnau iddynt hwy.

22 Ond yn hyn y cyttuna y dynnion â ni, i drigo gyd-a ni, ar fod yn un bobl, o's enwaedir pob gwryw i ni, fel y maent hwy yn enwaededig.

23 Eu hanifeiliaid hwynt, a'i cyfoeth hwynt, a'i holl yſgrubliaid hwynt, onid eiddo ni *fyddant* hwy? yn unig cyttunwn â hwynt, a hwy a drigant gyd-a ni.

24 Ac ar Hemor ac ar Sichem ei fâb ef, y gwrandawodd pawb ar a oedd yn dyfod allan o borth ei ddinas ef: ac enwaedwyd pob gwryw, *ſef* y rhai oll oedd yn dyfod allan o borth ei ddinas ef.

25 ¶ A bu ar y trydydd dydd pan oeddynt hwy yn ddolurus, gymmeryd o ddau o feibion Jacob, Simeon a Leſi, brodyr Dina, bob un ei gleddyf, a dyfod ar y ddinas yn hyderus, a [e] lladd pob gwryw.

e Pen. 49. 6.

26 Lladdaſant hefyd Hemor a Sichem ei fâb, â mîn y cleddyf: a chymmeraſant Dina o dŷ Sichem, ac a aethant allan.

27 Meibion Jacob a ddaethant ar y lladdedigion, ac a yſpeiliaſant y ddinas, am halogi o honynt eu chwaer hwynt.

28 Cymmeraſant eu defaid hwynt, a'i gwartheg, a'i haſſynnod hwynt, a'r hyn *oedd* yn y ddinas, a'r hyn *oedd* yn y maes.

29 A'i holl gyfoeth hwynt, a'i holl rai bychain, a'i gwragedd a gaethgludaſant hwy, ac yſpeiliaſant yr hyn oll *oedd* yn y tai.

30 A Jacob a ddywedodd wrth Simeon a Leſi,

f Pen. 49. 5. *g* Exod. 5. 21. [f] trallodaſoch fi [g] gan beri i mi fod yn ſſiaidd gan breſſwylwŷr y wlâd, gan y Canaaneaid, a'r Phereziaid: a minneu yn ychydig o nifer; a hwy a

ymgaſglant yn ſy erbyn, a tharawant fi, ſelly y difethir fi, mi a'm tŷ.

31 Hwythau a attebaſant, ai megis puttain y gwnai efe ein chwaer ni ?

PEN. XXXV.

1 Duw yn anfon Jacob i Bethel. 2 Mae ef yn glanhau ei dŷ o ddelwau. 6 Yn adeiladu allor ym Methel. 8 Debora yn marw yn Alhon-bachuth. 9 Duw yn bendithio Jacob ym Methel. 16 Rahel wrth eſgor ar Benjamin yn marw ar y ffordd i Edar. 22 Reuben yn gorwedd gyd-a Bilha. 23 Meibion Jacob. 27 Jacob yn dyfod at Iſaac i Hebron. 28 Oedran, marwolaeth, a chladdedigaeth Iſaac.

A Duw a ddywedodd wrth Jacob, cyfod, eſgyn i Bethel, a thrîg yno, a gwnâ yno allor i Dduw, [a] yr hwn a ymddangoſodd i ti, [b] pan ffoaiſt o ŵydd Eſau dy frawd.

2 Yna Jacob a ddywedodd wrth ei deulu, ac wrth y rhai oll *oedd* gyd-ag ef, bwriwch ymmaith [c] y duwiau dieithr ſydd yn eich plith chwi, ac ymlanhewch, a [d] newidiwch eich dillad,

3 A chyfodwn, ac eſgynnwn i Bethel, ac yno y gwnâf allor i Dduw, yr hwn a'm gwrandawodd yn nŷdd ſy nghyfyngder, ac a fu gyd-a myfi yn y ffordd a gerddais.

4 A hwy a roddaſant at Jacob yr holl dduwiau dieithr y rhai *oedd* ŷn eu llaw hwynt, a'r cluſtdlyſau *oedd* yn eu clyſtiau: ac Jacob a'i cuddiodd hwynt tan [e] y dderwen *oedd* yn ymmyl Sichem.

5 A hwy a gychwynnaſant: ac [f] ofn Duw *oedd* ar y dinaſoedd, y rhai *oedd* o'i hamgylch hwynt, ac nid erlidiaſant ar ôl meibion Jacob.

6 ¶ Ac Jacob a ddaeth i Luz yngwlâd Canaan, hon *yw* Bethel, efe a'r holl bobl y rhai *oedd* gyd-ag ef:

7 Ac a adeiladodd yno allor, ac [g] a henwodd y lle † El-bethel, oblegid yno yr ymddangoſaſai Duw iddo ef, pan ffoiſai efe o ŵydd ei frawd.

8 A [h] marw a wnaeth Debora mammaeth Rebecca, a hi a gladdwyd îſlaw Bethel dan dderwen: a galwyd henw honno † Alhon-bachuth.

9 ¶ Hefyd [i] Duw a ymddangoſodd eilwaith i Jacob pan ddaeth efe ‡ o Meſopotamia, ac a'i bendithiodd ef.

10 A Duw a ddywedodd wrtho, dy henw di *yw* Jacob: ni elwir dy henw di Jacob mwy, onid [k] Iſraël a fydd dy henw di: ac efe a alwodd ei enw ef Iſraël.

11 Hefyd Duw a ddywedodd wrtho, [l] myfi *yw* Duw Holl-alluog: cynnydda, ac amlhâ: [m] cenedl a chynnulleidfa cenhedloedd a fydd o honot ti, a brenhinoedd a ddaw allan o'th lwynau di:

12 A'r wlâd, [n] yr hon a roddais i Abraham, ac i Iſaac, a roddaf i ti, ac i'th hâd ar dy ôl di y rhoddaf y wlâd.

13 A Duw a eſgynnodd oddiwrthaw ef yn y ſan lle y lleſaraſai efe wrtho.

14 Ac Jacob [o] a oſododd golofn yn y ſan lle'r ymddiddanaſai efe ag ef, *ſef* colofn faen: ac efe a dywalltodd arni ddiod-offrwm, ac a dywalltodd olew arni.

15 A Jacob a alwodd henw y ſan lle 'r ymddiddanodd Duw ag ef; [p] Bethel.

16 ¶ A hwy a aethant ymaith o Bethel: ac yr oedd etto † megis milltir o dîr i ddyfod i Ephrath: yno 'r eſgorodd Rahel, a bu galed *arni* wrth eſgor.

17 A darfu pan oedd galed *arni* wrth eſgor, i'r fyd-wraig ddywedyd wrthi hi, nac ofna; oblegid llyma hefyd i ti fâb.

18 Darfu hefyd wrth ymadel o'i henaid hi (oblegid marw a wnaeth hi) iddi alw ei enw ef ‡ Benoni: ond ei dâd a'i henwodd ef † Benjamin. 2275

19 A [q] Rahel a fu farw, ac a gladdwyd yn y ffordd i [r] Ephrath; hon *yw* Bethlehem.

20 Ac Jacob a oſododd golofn ar ei bedd hi: honno *yw* colofn bedd Rahel [s] hyd heddyw.

21 Yna Iſraël a gerddodd, ac a ledodd ei babell o'r tu hwnt i [t] † Migdal-eder.

22 A phan ydoedd Iſraël yn trigo yn y wlâd honno, yna Reuben a aeth ac [u] a orweddodd gyd-a Bilha gordderch-wraig ei dâd, a chlybu Iſraël *hynny*. Yna meibion Jacob oeddynt ddeu-ddeg.

23 Meibion Leah, [x] Reuben cyntaf-anedig Jacob, a Simeon, a Lefi, a Juda, ac Iſacar, a Zabulon.

24 Meibion Rahel, Joſeph, a Benjamin.

25 A Meibion Bilha llaw-forwŷn Rahel; Dan, a Naphthali.

26 A meibion Zilpah llaw-forwŷn Lea; Gad, ac Aſer. Dyma feibion Jacob, y rhai a anwyd iddo yn-Meſopotamia.

27 ¶ A Jacob a ddaeth at Iſaac ei dâd i [y] Mamre, i gaer Arba, hon *yw* Hebron, lle'r ymdeithiaſai Abraham ac Iſaac.

28 A dyddiau Iſaac *oedd* gan mlynedd a phedwar ugain mlynedd. 2288

29 Ac Iſaac a drengodd, ac a fu farw, ac [z] a gaſglwyd at ei bobl, yn hên, ac yn gyflawn o ddyddiau: a'i feibion Eſau ac Jacob [a] a'i claddaſant ef.

PEN. XXXVI.

1 Tair gwragedd Eſau. 6 Ei ſymmudiad ef i fynydd Seir. 9 Ei feibion. 15 Y Dugiaid a ddaethant o'i feibion ef. 20 Meibion a dugiaid Seir. 24 Ana yn cael mulod. 31 Brenhinoedd Edom. 40 Y Dugiaid a ddaethant o Eſau.

AC dyma genedlaethau Eſau: efe *yw* Edom.

2 [a] Eſau a gymmerth ei wragedd o ferched Canaan; Ada merch Elon yr Hethiad, ac [b] Aholibama merch Ana, merch Zibeon yr Hefiad:

3 [c] Baſemath hefyd merch Iſmaël, chwaer Nebaioth.

4 Ac [d] Ada a ymddug Eliphas i Eſau: a Baſemath a eſgorodd ar Reuel.

5 Aholibama hefyd a eſgorodd ar Jeüs, a Jalam, a Chorah: dymma feibion Eſau, y rhai a anwyd iddo yngwlâd Canaan.

6 Ac Eſau a gymmerodd ei wragedd, a'i feibion, a'i ferched, a holl ddynion ei dŷ, a'i aniſeiliaid, a'i holl yſgrubliaid, a'i holl [e] ystoeth a gaſglaſai efe yngwlâd Canaan, ac a aeth ymmaith i'r wlâd o ŵydd ei frawd Jacob.

7 [e] Oblegid eu cyfoeth hwynt oedd fwy nag y gellynt gyd-trigo: ac [f] nis gallai gwlâd eu hymdaith eu cynnwys hwynt gan eu hanifeiliaid.

8 Felly y trigodd Eſau ym [g] mynydd Seir: Eſau *yw* Edom.

9 ¶ Ac dymma genedlaethau Eſau tâd yr Edomiaid ym mynydd Seir.

10 Dymma henwau meibion Eſau: [h] Eliphas mâb

† Neu, *ychydig ffordd.* 2 Bren. 5. 19.

‡ ſef, *nawb ſy ngalar.* † ſef, *mâb y ddeheulaw.* q Pen. 48.7. r Ruth. 1.2. & 4. 11.

ſ 1 Sam. 10. 2.

t Mic. 4. 9. † *Tŵr Eder.*

u Pen. 49. 4. 1 Chr. 5. 1. Edr. 2 Sam. 16. 22. & 20. 3. 1 Cor. 5. 1.

x Pen. 46. 8. Exod. 1. 2.

y Pen. 13. 18. & 23. 2.

z Pen. 15. 15. & 25. 8.

a Pen. 49. 31.

a Pen. 28. 2.
b Pen. 27. 43.
c Pen. 31. 19, 34. Joſ. 24. 2.
d Exod. 19. 10.
e Joſ. 24. 26. Barn. 9. 6.
f Exod. 15. 16. & 23. 27. & 34. 24. Deut. 11. 25. Joſ. 2. 9. & 5. 1. 1 Sam. 14. 15. 2 Chron. 14. 14.
g Pen. 28. 19.
† Sef, *Duw Bethel.*
h Pen. 24. 59.
† ſef, *Derwen wylofain.*
i Hoſ. 12. 5.
‡ *Padan Aram.*
k Pen. 32. 28.
l Pen. 17. 1. & 48. 3.
m Pen. 17. 5, 6, 16. & 28. 3. & 48. 4.
n Pen. 12. 7. & 13. 15. & 26. 3, 4.
o Pen. 28. 18.
p Pen. 28. 19.

mâb Ada gwraig Eſau, Reuel mâb Baſemath gwraig Eſau.

11 A meibion Eliphas oedd Teman, Omar, Zepho, a Gatam, a Chenaz.

12 A Thimna oedd ordderch-wraig i Eliphas mâb Eſau, ac a eſgorodd Amalec i Eliphas: dymma feibion Ada gwraig Eſau.

13 Ac dymma feibion Reuel; Nahath a Serah, Samma, a Mizza; y rhai hyn oedd feibion Baſemath gwraig Eſau.

14 ¶ Hefyd y rhai hyn oedd feibion Aholibama merch Ana, merch Zibeon gwraig Eſau: a hi a ymddug i Eſau, Jeüs, a Jalam, a Chorah.

15 ¶ Dymma ddugiaid o feibion Eſau; meibion Eliphas cyntaf-anedig Eſau, duwc Teman, duwc Omar, duwc Zepho, duwc Cenaz.

16 Duwc Corah, duwc Gatam, duwc Amalec: dymma y dûgiaid o Eliphas yngwlâd Edom: dymma feibion Ada.

17 ¶ Ac dymma feibion Reuel mâb Eſau, duwc Nahath, duwc Serah, duwc Samma, duwc Mizza: dymma 'r dûgiaid o Reuel yngwlâd Edom: dymma feibion Baſemath gwraig Eſau.

18 ¶ Dyma hefyd feibion Aholibama gwraig Eſau, duwc Jeüs, duwc Jalam, duwc Corah: dymma 'r dûgiaid o Aholibama, merch Ana gwraig Eſau.

19 Dyma feibion Eſau, (hwn yw Edom;) ac dymma eu dûgiaid hwynt.

20 ¶ [i] Dyma feibion Seir yr Horiad, cyfanneddwŷr y wlâd; Lotan, a Sobal, a Zibeon, ac Ana,

21 A Diſon, ac Eſer, a Diſan: dymma ddûgiaid yr Horiaid meibion Seir yngwlâd Edom.

22 A meibion Lotan oedd Hori, a Hemam: a chwaer Lotan *oedd* Timna.

23 Ac dymma feibion Sobal; Alfan, a Manahath, ac Ebal, Sepho, ac Onam.

24 Ac dymma feibion Zibeon; Aia, ac Ana: hwn yw Ana a gafodd [k] y mulod yn yr anialwch wrth borthi aſſynnod Zibeon ei dâd. [i] Gdr. Lef. 19. 19.

25 Ac dymma feibion Ana; Diſon, ac Aholibama merch Ana.

26 Dymma hefyd feibion Diſon; Hemdan, ac Esban, ac Ithran, a Cheran.

27 Dymma feibion Eſer, Bilhan, a Saafan, ac Acan.

28 Dymma feibion Diſan; Us, ac Aran.

29 Dymma ddûgiaid yr Horiaid; duwc Lotan, duwc Sobal, duwc Zibeon, duwc Ana,

30 Duwc Diſon, duwc Eſer, duwc Diſan. Dyma ddûgiaid yr Horiaid, ym-mhlith eu dûgiaid yngwlâd Seir.

31 ¶ [l] Dyma hefyd y brenhinoedd a deyrnaſaſant yngwlâd Edom, cyn teyrnaſu brenin ar feibion Iſraël. [l] 1 Chr. 1. 43.

32 A Bela mâb Beor a deyrnaſodd yn Edom: a henw ei ddinas ef *oedd* Dinhabah.

33 A Bela a fu farw; a Jobab mâb Serah o Bozra a deyrnaſodd yn ei le ef.

34 Jobab hefyd a fu farw; a Huſam o wlâd Temani a deyrnaſodd yn ei le ef.

35 A bu Huſam farw; a Hadad mâb Bedad yr hwn a darawodd Midian ym maes Moab, a deyrnaſodd yn ei le ef: a henw ei ddinas ef *oedd* Afith.

36 Marw hefyd a wnaeth Hadad, a Samlah o Maſrecah a deyrnaſodd yn ei le ef.

37 A bu Samlah farw; a Saul o Rehoboth *wrth* yr afon, a deyrnaſodd yn ei le ef.

38 A bu Saul farw; a Baalhanan mâb Achbor a deyrnaſodd yn ei le ef.

39 A bu Baalhanan mâb Achbor farw; A Hadar a deyrnaſodd yn ei le ef, a henw ei ddinas ef *oedd* [m] Paü; a henw ei wraig Mehetabel, merch Matred, merch Mezahab. [m] 1 Chro. 1. 50.

40 Ac dymma henwau'r [n] dûgiaid o Eſau yn ôl eu teuluoedd, wrth eu trigleoedd, erbyn eu henwau; duwc Timna, duwc Alfah, duwc Jetheth, [n] 1 Chro. 1. 51.

41 Duwc Aholibama, duwc Ela, duwc Pinon,

42 Duwc Cenaz, duwc Teman, duwc Mibſar,

43 Duwc Magdiel, duwc Iram. Dyma'r dugiaid o Edom, yn ôl eu preſſwylfeydd, yngwlâd eu perchennogaeth: dymma Eſau tâd ‡ yr Edomiaid. ‡ Heb. Edom.

PEN. XXXVII.

1 Joſeph yn cael ei gaſſau gan ei frodyr. 5 Ei ddau freuddwyd ef. 13 Jacob yn ei anfon ef i ymweled a'i frodyr. 18 Hwythau yn cyd-fwriadu ei lâdd ef. 21 Reuben yn ei achub ef. 26 Hwynt yn ei werthu ef i'r Iſmaëliaid. 31 Ei dâd wedi ei ſiommi trwy'r ſiacced waedlyd, yn galaru am dano ef. 36 Ei werthu ef i Putiphar yn yr Aipht.

A Thrigodd Jacob yngwlâd [a] ymdaith ei dâd, yngwlâd Canaan. [a] Pen 36. 7. Heb. 11. 9.

2 Dymma genhedlaethau Jacob; Joſeph yn ſâb dwy flwydd ar bymtheg oedd fugail gyd-a'i frodyr ar y praidd: a'r llangc oedd gyd-a meibion Bilha, a chyd-a meibion Zilpah gwragedd eu dâd: A Joſeph a ddygodd eu dryg-air hwynt at eu tâd. 2276

3 Ac Iſraël oedd hoffach ganddo Joſeph nâ'i holl feibion, oblegid efe oedd fâb ei henaint ef, ac efe a wnaeth ſiacced fraith iddo ef.

4 A phan welodd ei frodyr fod eu tâd yn ei garu ef yn fwy nâ'i holl frodyr; [b] hwy a'i caſſaſant ef, ac ni fedrent ymddiddan *ag* ef yn heddychol. [b] Pen. 49. 23,

5 ¶ A Joſeph a freuddwydiodd freuddwyd, ac a'i mynegodd i'w frodyr: a hwy a'i caſſaſant ef etto yn ychwaneg.

6 Ac efe a ddywedodd wrthynt, gwrandewch attolwg y breuddwyd hwn a freuddwydiais i.

7 Ac [c] wele rhwymo yſgubau 'r oeddym ni yng-hanol y maes, ac wele fy yſgub i a gyfododd, ac a ſafodd hefyd; ac wele eich yſgubau chwi a ſafaſant o amgylch, ac a ymgrymmaſant i'm hyſgub i. [c] Pen. 42. 6, 9. & 43. 26. & 44. 14.

8 A'i frodyr a ddywedaſant wrtho, ai gan deyrnaſu y teyrnefi arnom ni? ai gan arglwyddiaethu 'r arglwyddiaethi arnom ni? a hwy a 'chwanegaſant etto ei gaſſau ef, oblegid ei freuddwydion, ac oblegid ei eiriau.

9 ¶ Hefyd efe a freuddwydiodd etto freuddwyd arall, ac a'i mynegodd i'w frodyr, ac a ddywedodd; wele breuddwydiais freuddwyd etto; ac wele [d] yr haul, a'r lleuad, a'r un ſeren ar ddeg yn ymgrymmu i mi. [d] Pen. 46. 29.

10 Ac efe a'i mynegodd i'w dâd, ac i'w frodyr; a'i dâd a feiodd arno, ac a ddywedodd wrtho, pa freuddwyd yw hwn, a freuddwydiaiſt ti? ai gan ddyfod y deuwn ni, mi a'th fam, a'th frodyr, i ymgrymmu i lawr i ti?

11 [c] A'i frodyr a gynfigennaſant wrtho ef, ond ei dâd [f] a ddaliodd ar y peth. [e] Act. 7. 9. [f] Dan. 7. 28. Luc. 2. 19, 51.

12 ¶ A'i frodyr a aethant i fugeilia praidd eu tâd yn Sichem.

2276 13 Ac Iſraël a ddywedodd wrth Joſeph, onid *yw* dy frodyr yn bugeilio yn Sichem? tyred, a mi a'th anfonaf attynt: yntef a ddywedodd wrtho, wele fi.

14 A dywedodd wrtho, dôs weithian, edrych *pa* lwyddiant *ſydd* i'th frodyr, a *pha* lwyddiant *ſydd* i'r praidd, a dŵg eilchwyl air i mi: felly efe a'i anfonodd ef o ddyffryn Hebron, ac efe a ddaeth i Sichem.

15 ¶ A chyfarfu gŵr ag ef, ac wele efe yn cyrwydro yn y maes: a'r gŵr a ymofynnodd *ag* ef, gan ddywedyd, pa beth yr wyt ti yn ei geiſio?

16 Yntef a ddywedodd, ceiſio fy mrodyr yr ydwyfi; mynega attolwg i mi pa le y maent hwy yn bugeilio?

17 A'r gŵr a ddywedodd, hwy a aethant oddïyma, oblegid mi a'i clywais hwy yn dywedyd, awn i Dothan. A Joſeph a aeth ar ôl ei frodyr, ac a'i cafodd hwynt [g] yn Nothan.

[g] 2 Bren. 6. 13.

18 Hwythau a'i canfuant ef o bell, a chyn ei ddyneſſu ef attynt, hwy a gyd-fwriadaſant *yn* ei *erbyn* ef, i'w ladd ef.

19 A dywedaſant wrth ei gilydd, wele y breuddwyd-wr yn dyfod.

20 Deuwch gan hynny yn awr, a lladdwn ef, a thaflwn ef yn un o'r pydewau, a dywedwn, bwyſt-fil drwg a'i bwyttaodd ef; yna y cawn weled beth a ddaw o'i freuddwydion ef.

[h] Pen. 42. 22.

21 A [h] Reuben a glybu, ac a'i hachubodd ef o'i llaw hwynt; ac a ddywedodd, na laddwn ef.

22 Reuben a ddywedodd hefyd wrthynt, na thywelltwch waed; bwriwch ef i'r pydew hwn *ſydd* yn yr anialwch, ac nac eſtynnwch law arno; fel yr achubai ef o'i llaw hwynt i'w ddwyn eilwaith at ei dâd.

23 ¶ A bu pan ddaeth Joſeph at ei frodyr, iddynt ddïoſg ei ſiacced oddïam Joſeph, *ſef* y ſiacced fraith *ydoedd* am dano ef.

24 A chymmeraſant ef, a thaflaſant i bydew: a'r pydew *oedd* wâg heb ddwfr ynddo.

25 A hwy a eiſteddaſant i fwytta bwyd, ac a dderchafaſant eu llygaid, ac a edrychaſant, ac wele fintai o [i] Iſmaëliaid yn dyfod o Gilead, yn myned i wared i'r Aipht, a'i camelod yn dwyn llyſſiau, a [k] balm, a myrr.

[i] Edr. ad. 28, 36.

[k] Jer. 8.22.

26 A dywedodd Juda wrth ei frodyr, pa leſâd *a fydd* o's lladdwn ein brawd, a chelu ei waed ef?

27 Deuwch, a gwerthwn ef i'r Iſmaëliaid, ac na fydded ein llaw ni arno ef: oblegid ein brawd ni a'n cnawd ydyw efe: a'i frodyr a ‡ gyttunaſant.

‡ Hebr. *wrandawſant.*

28 A phan ddaeth y marchnad-wŷr o Midian heibio, y tynnaſant, ac y cyfodaſant Joſeph i fynu o'r pydew, ac [l] a werthaſant Joſeph i'r Iſmaëliaid, er [m] ugain *darn* o arian: hwyntau a ddygaſant Joſeph i'r Aipht.

[l] Pſ. 105. 17. Doeth. 10. 13. Act. 7. 9.

[m] Edr. Mat. 27. 9.

29 ¶ A Reuben a ddaeth eil-waith at y pydew, ac wele nid *ydoedd* Joſeph yn y pydew; ac yntef [n] a rwygodd ei ddillad,

[n] Job. 1. 20.

30 Ac a ddychwelodd at ei frodyr, ac a ddywedodd, y llangc nid yw accw, a minneu, i ba le 'r âf fi?

31 A hwy a gymmeraſant ſiacced Joſeph, ac a laddaſant fyn gafr, ac a drochaſant y ſiacced yn y gwaed.

32 Ac anfonaſant y ſiacced fraith, ac a'i dygaſant at eu tâd, ac a ddywedaſant, hon a gawſom: myn wybod yn awr ai ſiacced dy fâb *yw* hi ai nad ê. 2276

33 Yntef a'i hadnabu hi, ac a ddywedodd, ſiacced fy mâb *yw hi*, [o] bwyſt-fil drwg a'i bwyttaodd ef: gan larpio y llarpiwyd Joſeph.

[o] Pen. 44. 28.

34 Ac Jacob a rwygodd ei ddillad, ac a oſodd ſach-len am ei lwynau, ac a alarodd am ei fâb ddyddiau lawer.

35 A'i holl feibion, a'i holl ferched a godaſant i'w gyſſuro ef: ond efe a wrthododd gymmeryd cyſſur, ac a ddywedodd; [p] yn ddïau diſgynnaf yn alarus at fy mâb i'r beddrod: a'i dâd a wylodd *am dano* ef.

[p] Pen. 42. 38. & 44. 29, 31.

36 [q] A'r Midianiaid a'i gwerthaſant ef i'r Aipht i Putiphar, tywyſog Pharao, *a'r* diſtain.

[q] Pen. 39. 1.

PEN. XXXVIII.

1 Juda yn cenhedlu Er, Onan, a Selah. 6 Er yn priodi Tamar. 8 Camwedd Onan. 11 Tamar yn aros am Selah, 16 yn ſiommi Juda, 27 ac yn dwyn gefeilliaid, Phares a Zarah.

AC yn y cyfamſer hwnnw, y darfu i Juda fyned i wared oddïwrth ei frodyr, a throi at ŵr o Adulam, a'i henw Hirah.

2 Ac yno y canfu Juda ferch gŵr o Ganaan, a'i enw ef *oedd* [a] Sua, ac a'i cymmerodd hi, ac a aeth atti hi.

[a] 1 Chr. 2. 3.

3 A hi a feichiogodd, ac a eſgorodd ar fâb, ac efe a alwodd ei enw ef [b] Er.

[b] Num. 26. 19.

4 A hi a feichiogodd eil-waith, ac a eſgorodd ar fâb, a hi a alwodd ei enw ef Onan.

5 A thrachefn hi a eſgorodd ar fâb, ac a alwodd ei enw ef [c] Selah. Ac yng Nghezib yr oedd efe pan eſgorodd hi ar hwn.

[c] Num. 26. 20.

6 A Juda a gymmerth wraig i Er ei gyntaf-anedig, a'i henw Tamar.

7 Ar yr oedd Er cyntaf-anedig Juda yn ddrygionus yngolwg yr ARGLWYDD, a'r ARGLWYDD a'i lladdodd ef.

8 A Juda a ddywedodd wrth Onan, dôs at [d] wraig dy frawd, a phrïoda hi, a chyfod hâd i'th frawd.

[d] Deut. 25. 5.

9 Ac Onan a wybu nad iddo ei hun y byddai 'r hâd: a phan elai efe at wraig ei frawd, yna y collai efe ei *hâd* ar y llawr, rhag rhoddi o honaw hâd i'w frawd.

10 A drygionus oedd yr hyn a wnaethai efe yngolwg yr ARGLWYDD: am hynny efe a'i lladdodd yntef.

11 Yna Juda a ddywedodd wrth Tamar ei waudd, trîg yn weddw *yn* nhŷ dy dâd, hyd oni chynnyddo fy mâb Selah: (oblegid efe a ddywedodd, rhag ei farw yntef fel ei frodyr.) A Thamar a aeth, ac a drigodd *yn* nhŷ ei thâd.

12 ¶ Ac wedi llawer o ddyddiau, marw a wnaeth merch Sua gwraig Juda: a Juda a gymmerth gyſſur, ac a aeth i fynu i Timnath, at gneifwŷr ei ddefaid, ef a'i gyfaill Hirah yr Adulamiad.

13 Mynegwyd hefyd i Damar, gan ddywedyd; wele dy chwegrwn yn myned i fynu i Timnath, i gneifio ei ddefaid.

14 Hithau a ddïoſgodd ddillad ei gweddwdod oddïam dani, ac a'i cuddiodd ei hun â gorch-

udd,

udd, ac a ymwisgodd, ac a eisteddodd yn nrws ‡ Enaïm, yr hwn *sydd* ar y ffordd i Timnath: oblegid gweled yr oedd hi fyned Selah yn fawr, ac na roddasid hi yn wraig iddo ef.

‡ mewn lle amlwg.

15 A Juda a'i canfu hi, ac a dybiodd mai puttain ydoedd hi; oblegid gorchguddio o honi ei hwyneb.

16 Ac efe a drodd atti hi i'r ffordd, ac a ddywedodd, tyred attolwg, gâd i mi ddyfod attat: (oblegid nid oedd efe yn gwybod mai ei waudd ef *ydoedd* hi:) hitheu a ddywedodd, beth a roddi i mi, o's cei ddyfod attaf?

17 Yntef a ddywedodd, mi a hebryngaf fyn gafr o *blith* y praidd: hitheu a ddywedodd, a roddi di wystl hyd oni hebryngech?

18 Yntef a ddywedodd, pa wystl a roddaf i ti? hitheu a ddywedodd, dy sêl, a'th freichledau, a'th ffon *sydd* yn dy law: ac efe a'i rhoddes iddi, ac a aeth atti, a hi a feichiogodd o honaw ef.

19 Yna y cyfododd hi, ac a aeth ymaith, ac a ddiosgodd ei gorchudd oddiam dani, ac a wisgodd ddillad ei gweddwdod.

20 A Juda a hebryngodd fyn gafr yn llaw 'r Adulamiad ei gyfaill, i gymmeryd y gwystl o law y wraig: ond ni chafodd *hwnnw* hi.

21 Ac efe a ymofynnodd a gwŷr y fro honno, gan ddywedyd, pa le *y mae* y buttain honno a ydoedd yn ‡ Enaïm wrth y ffordd? a hwythau a ddywedasant, nid oedd yma *un* buttain.

‡ Neu yr amlwg.

22 Ac efe a ddychwelodd at Juda, ac a ddywedodd, ni chefais hi: a gwŷr y fro honno hefyd a ddywedasant, nid oedd yma *un* buttain.

23 A Juda a ddywedodd, cymmered iddi hi, rhag i ni ‡ gael cywilydd: wele, mi a hebryngais y myn hwn, a thitheu ni chefaist hi.

‡ Heb. *fod yn ddirmyg.*

24 ¶ Ac ynghylch pen tri mîs y mynegwyd i Juda, gan ddywedyd; Tamar dy waudd di a butteiniodd, ac wele hi a feichiogodd hefyd mewn godineb. A dywedodd Juda, dygwch hi allan, a llosger hi.

Deut. 25.

25 Yna hi (pan ddygwyd hi allan) a anfonodd at ei chwegrwn, gan ddywedyd; o'r gŵr biau y rhai hyn yr ydwyfi yn feichiog: hefyd hi a ddywedodd, adnebydd attolwg, eiddo pwy *yw* y sêl, a'r breichledau, a'r ffon yma.

26 A Juda a adnabu *y pethau hynny*, ac a ddywedodd; cyfiawnach yw hi nâ myfi; o herwŷdd na roddais hi i'm mâb Selah: ac ni bu iddo ef a wnaeth a hi mwy.

27 ¶ Ac yn amser ei hesgoredigaeth hi, wele efelliaid yn ei chrôth hi.

28 Bu hefyd pan esgorodd hi, i *un* roddi *allan ei* law: a'r fyd-wraig a gymmerth ac a rwymodd am ei law ef *edef* gôch, gan ddywedyd; hwn a ddaeth yngyntaf allan.

29 A phan dynnodd efe ei law yn ei hôl, yna wele ei frawd ef a ddaeth allan: a hitheu a ddywedodd, pa ‡ fodd y torraist allan? bîd y torriad hwn arnati: am hynny y galwyd ei enw ef ‡ [e] Phares.

‡ Neu, *pa ham y gwnaethost y rhwygiad hwn i'th erbyn.* ‡ Sef, *torriad.*

30 Ac wedi hynny ei frawd ef a ddaeth allan, yr hwn *yr oedd yr edef* gôch am ei law: a galwyd ei enw ef Zarah.

e 1 Chr. 2. 4. Mat. 1. 3.

PEN. XXXIX.

1 Codiad Joseph yn nhŷ Putiphar. 7 Ei feistres yn ei demptio ef, ac yntef yn ei gwrthwynebu hi. 13 Achwŷn arno ef ar gam. 19 Ei fwrw ef yngharchar. 21 A Duw gyd-ag ef yno.

A Joseph a ddygwyd i wared i'r Aipht, a [a] Putiphar yr Aiphtwr, tywysog Pharao *a'i* ddiystain, a'i prynnodd ef o law 'r Ismaëliaid, y rhai a'i dygasent ef i wared yno.

a Pen. 37. 36 Ps. 105. 17.

2 Ac [b] yr oedd yr ARGLWYDD gyd-â Joseph, ac efe oedd ŵr llwyddiannus: ac yr oedd efe yn nhŷ ei feistr yr Aiphtiad.

b ad. 21. 1 Sam. 16. 18. & 18 28. Act. 7. 9.

3 A'i feistr a welodd fod yr ARGLWYDD gyd-ag ef, a bod yr ARGLWYDD yn llwyddo yn ei law ef yr hyn oll a wnelai efe.

4 A Joseph a gafodd ffafor yn ei olwg ef, ac a'i gwasanaethodd ef: yntef a'i gwnaeth ef yn olygwr ar ei dŷ, ac a roddes *yr hyn* oll oedd eiddo dan ei law ef.

5 Ac er pan wnaethai efe ef yn olygwr ar ei dŷ, ac ar yr hyn oll *oedd* eiddo, [c] bu i'r ARGLWYDD fendithio tŷ 'r Aiphtiad, er mwyn Joseph: ac yr oedd bendith yr ARGLWYDD ar yr hyn oll oedd eiddo ef yn y tŷ, ac yn y maes.

c Pen. 30. 27.

6 Ac efe a adawodd yr hyn oll *oedd* ganddo tan law Joseph: ac ni wyddai oddiwrth ddim ar *a oedd* gyd-ag ef, oddieithr y bwyd yr oedd efe yn ei fwytta: Joseph hefyd oedd dêg o brŷd, a glân yr olwg.

7 ¶ A darfu wedi y pethau hynny, i wraig ei feistr ef dderchafu ei golwg ar Joseph, a dywedyd, gorwedd gyd-â mi.

8 Yntef a wrthodod, ac a ddywedodd wrth wraig ei feistr, wele, fy meistr ni wyr pa beth *sydd* gyd-â mi yn y tŷ: rhoddes hefyd yr hyn oll *sydd* eiddo, tan fy llaw i.

9 Nid oes *neb* fwy yn y tŷ hwn nâ myfi, ac ni waharddodd efe ddim rhagof, onid tydi; oblegid ei wraig ef *wyt* ti: pa fodd gan hynny y gallaf wneuthur y mawr-ddrwg hwn, a [d] phechu yn erbyn Duw?

d Pen. 20. 6. Lef. 6. 2. Psal. 51. 4.

10 A bu fel yr oedd hi yn dywedyd wrth Joseph beunydd, ac yntef heb wrando arni hi, i orwedd yn ei hymyl hi, neu i fod gyd-a hi.

11 A bu ynghylch yr amser hwnnw i Joseph ddyfod i'r tŷ i wneuthur ei orchwŷl; ac nid *oedd* yr un o ddynnion y tŷ yno yn tŷ.

12 Hithau a'i daliodd ef erbyn ei wîsg, gan ddywedyd, gorwedd gyd-â mi: yntef a adawodd ei wîsg yn ei llaw hi, ac a ffodd, ac a aeth allan.

13 A phan welodd hi adel o honaw ef ei wîsg yn ei llaw hi, a ffoi o honaw allan,

14 Yna hi a alwodd ar ddynnion ei thŷ, ac a draethodd wrthynt, gan ddywedyd; gwelwch, efe a ddûg i ni Hebrëwr i'n gwradwyddo: daeth attafi i orwedd gyd-â myfi, minnau a waeddais â llef uchel.

15 A phan glywodd efe dderchafu o honofi fy llef, a gweiddi: yna efe a adawodd ei wîsg yn fy ymyl i, ac a ffodd, ac a aeth allan.

16 A hi a otodod ei wîsg ef yn ei hymmyl, hyd oni ddaeth ei feistr ef adref.

17 A hi a lefarodd wrtho yn y modd hyn, gan ddywedyd; yr Hebrëwâs yr hwn a ddygaist

gaiſt i ni, a ddaeth attaf i'm gwradwyddo.

18 Ond pan dderchefais fy llef, a gweiddi, yna efe a adawodd ei wîſg yn fy ymmyl, ac a ffôdd allan.

19 A Phan glybu ei feiſtr ef eiriau ei wraig, y rhai a lefarodd hi wrtho ef, gan ddywedyd, yn y modd hwn y gwnaeth dy wâs di i mi; yna yr enynnodd ei lîd ef.

20 A meiſtr Joſeph a'i cymmerth ef, ac [e] a'i rhoddes yn [f] y carchar-dŷ, yn y lle yr oedd carcharorion y brenin yn rhwym. Ac yno y bu efe yn y carchar-dŷ.

21 ¶ Ond yr ARGLWYDD oedd gyd-a Joſeph, ac a ddangoſodd iddo ef ‡ drugaredd, ac [g] a roddes ffafor iddo yngolwg pennaeth y carchar-dŷ.

22 A phennaeth y charchar-dŷ a roddes tan law Joſeph yr holl garcharorion, y rhai *oedd* yn y carchar-dŷ, a pha beth bynnag a wnaënt yno, efe oedd yn ei wneuthur.

23 Nid *oedd* pennaeth y charchar-dŷ yn edrych am ddim oll *ar a oedd* tan ei law ef, am *fod* yr ARGLWYDD gyd-ag ef; a'r hyn a wnai efe, yr ARGLWYDD a'i llwyddai.

e Pſ. 105. 18.
f Edr. Pen. 40. 15. & 41. 14.
‡ Neu *garedigrwydd.*
g Exod. 3. 21. & 11. 3. & 12. 36. Pſ. 106. 46. Dihar. 16. 7. Dan. 1. 9.

PEN. XL.

1 Bwtler a Phobydd Pharao yngharchar, 4 tan ſiars Joſeph. 5 Ef yn deongli eu breuddwydion hwy. 20 A'r rhai hynny yn dyfod i ben ar ol ei ddeongliad ef. 23 Anniolchgarwch y bwtler.

2286 ‡ *wiler.* A Darfu wedi y pethau hynny, i ‡ drulliad brenin yr Aipht a'r pobydd, bechu yn erbyn eu harglwydd, brenin yr Aipht.

2 A Pharao a lidiodd wrth ei ddau ſwyddwr, *ſef* wrth y pen-trulliad, a'r pen-pobydd.

3 Ac a'i rhoddes hwynt mewn dalfa, yn nhŷ y diſtain, *ſef* yn y charchar-dŷ, y lle 'r oedd Joſeph yn rhwym.

4 A'r diſtain a wnaeth Joſeph yn olygwr arnynt hwy: ac efe a'i gwaſanaethodd hwynt, a buant mewn dalfa tros amſer.

5 ¶ A breuddwydiaſant freuddwyd ill dau, pob un ei freuddwyd ei hun yn yr un nôs, pob un ar ôl deongliad ei freuddwyd ei hun, trulliad a phobydd brenin yr Aipht, y rhai oedd yn rhwym yn y carchar-dŷ.

6 A'r borau y daeth Joſeph attynt, ac a edrychodd arnynt, ac wele hwynt yn athriſt.

7 Ac efe a ymofynnodd a ſwyddwŷr Pharao, y rhai *oedd* gyd-ag ef mewn dalfa *yn* nhŷ ei arglwydd, gan ddywedyd; pa ham *y mae* eich wynebau yn ddrwg heddyw?

8 A dywedaſant wrtho, breuddwydiaſom freuddwyd, ac nid *oes* a'i deonglo: a Joſeph a ddywedodd wrthynt, [a] onid i Dduw *y perthyn* deongli? mynegwch attolwg i mi.

9 A'r pen-trulliad a fynegodd ei freuddwyd i Joſeph, ac a ddywedodd wrtho; yn fy mreuddwyd *yr oedawn*, ac wele win-wydden o'm blaen.

10 Ac yn y win-wydden *yr oedd* tair caingc: ac *yr oedd* hi megis yn blaen-darddu; ei blodeuyn a dorraſai allan, ei grawn-ſyppiau hi a ddûg rawn-wîn addfed.

11 Hefyd *yr oedd* cwppan Pharao yn fy llaw; a chymmerais y grawn-wîn, a gweſgais hwynt i gwppan Pharao, a rhoddais y cwppan yn llaw Pharao.

a Edr Pen. 41. 16. Dan. 2. 11, 28.

12 A Joſeph a ddywedodd wrtho, dyma ei ddeongliad ef; tri diwrnod yw y tair caingc.

13 O fewn tri diwrnod etto Pharao [b] a ‡ dderchafa dy ben di, ac a'th rydd di eilwaith yn dy le, a rhoddi gwppan Pharao yn ei law ef, fel y buoſt arferol yn y cyntaf, pan oeddyt drulliad iddo.

b a Bren. 25. 29. ‡ neu, *gyfrif.*

14 Etto cofia fi gyd-a thi, pan fo daioni i ti, a gwna attolwg â mi drugaredd, a chofia fi wrth Pharao, a dŵg fi allan o'r tŷ hwn.

15 Oblegid yn lledrad i'm lledrattawyd o wlâd yr Hebreaid, ac yma hefyd ni wneuthym ddim, fel y bwrient fi yngharchar.

16 Pan welodd y pen-pobydd mai da oedd y deongliad, efe a ddywedodd wrth Joſeph, minneu hefyd *oeddwn* yn fy mreuddwyd, ac wele dri chawell ‡ rhwyd-dyllog ar fy mhen.

‡ neu, *gwymon.*

17 Ac yn y cawell uchaf *yr oedd* peth o bôb bwyd Pharao o waith pobydd; a'r ehediaid yn eu bwytta hwynt o'r cawell oddiar fy mhen.

18 A Joſeph a attebodd, ac a ddywedodd, dyma ei ddeongliad ef; tri diwrnod yw y tri chawell.

19 O fewn tri diwrnod etto y ‡ cymmer Pharao dy ben di oddiarnat, ac a'th groga di ar bren, a'r ehediaid a fwyttânt dy gnawd ti oddiam danat.

‡ *Cyfrif.*

20 ¶ Ac ar y trydydd dydd, yr oedd dydd genedigaeth Pharao, ac efe [c] a wnaeth wlêdd i'w holl weiſion: ac efe a ‡ dderchafodd ben y pentrulliad, a'r pen-pobydd ym myſg ei weiſion.

c Mar. 6. 21. ‡ neu, *gyfrifodd.*

21 Ac a oſododd y pen-trulliad eilwaith yn ei ſwydd, ac yntef a roddes y cwppan i law Pharao.

22 A'r pen-pobydd a grogodd efe, fel y deonglaſai Joſeph iddynt hwy.

23 Ond y pen-trulliad ni chofiodd Joſeph, eithr anghofiodd ef.

PEN. XLI.

1 Dau freuddwyd Pharao. 9 Joſeph yn eu deongli hwy. 33 yn rhoddi cyngor i Pharao. 38 Codiad Joſeph. 50 Mae ef yn cenhedlu Manaſſeh ac Ephraim. 54 Y newŷn yn dechreu.

2289 YNa ym-mhen dwy flynedd lawn, y bu i Pharao freuddwydio; ac wele efe yn ſefyll wrth yr afon.

2 Ac wele yn eſgyn o'r afon ſaith *o* wartheg têg yr olwg, a thewon o gîg, ac mewn gweirglodd-dîr y porent.

3 Wele hefyd ſaith o wartheg eraill yn eſgyn ar eu hôl hwynt o'r afon, yn ddrwg yr olwg, ac yn gulion o gîg; a hwy a ſafaſant yn ymmyl y gwartheg *eraill* ar lan yr afon.

4 A'r gwartheg drwg yr olwg a chulion o gîg, a fwyttaſant y ſaith gwartheg têg yr olwg, a breiſion: yna y dihunodd Pharao.

5 Ac efe a gyſgodd, ac a freuddwydiodd eilwaith; ac wele ſaith o dywyſennau yn tyfu ar un gorſen, o *rai* ‡ breiſcion a da.

‡ Neu, *breiſion.*

6 Wele hefyd ſaith o dywyſennau teneuon, ac wedi deifio gan wŷnt y dwyrain, yn tarddu allan ar eu hôl hwynt.

7 A'r tywyſennau teneuon a lyngcaſant y ſaith dywyſen fraiſc, a llawn: a deffrôdd Pharao, ac wele breuddwyd *oedd.*

8 A'r

2289 8 A'r borau y bu i'w yſpryd ef gynhyrfu, ac
a Dan. 2. 2. [a] efe a anfonodd, ac a alwodd am holl ddewiniaid
yr Aipht, a'i holl ddoethion hi: a Pharao a fy-
negodd iddynt hwy ei freuddwydion; ond nid
oedd a'i deonglai hwynt i Pharao.

9 ¶ Yna y llefarodd y pen-trulliad wrth Pha-
rao, gan ddywedyd; yr wyf fi yn cofio fy meiau
heddyw.

10 Llidio a wnaethai Pharao wrth ei weiſion,
ac efe a'm rhoddes mewn carchar *yn* nhŷ y diſ-
tain, myfi a'*r* pen-pobydd.

11 A ni a freuddwydiaſom freuddwyd yn yr
b Pen. 40. 5. un nôs, mi ag ef: breuddwydiaſom [b] bob un ar
ôl deongliad ei freuddwyd.

12 Ac *yr oedd* yno gyd-a nyni ſâb ieuangc o
Hebread, gwâs i'r diſtain: ac ni a *ſynegaſom*
c Pen. 40. 12, &c. iddo ef, yntef [c] a ddeonglodd i ni ein breuddwy-
dion, i bob un yn ôl ei freuddwyd, y deonglodd
efe.

13 A darfu, fel y deonglodd i ni, felly y bu:
rhôdd fi eilwaith i'm ſwydd, ac yntef a grogodd
efe.

dPſ. 105. 20. 14 ¶ [d] Pharao gan hynny a anfonodd, ac a
alwodd am Joſeph: hwythau ar redeg a'i cyr-
chaſant ef o'r carchar: yntef a eilliodd *ei wallt*, ac
a newidiodd ei ddillad, ac a ddaeth at Pharao.

15 A Pharao a ddywedodd wrth Joſeph, breu-
ddwydiais freuddwyd, ac nid *oes* a'i deonglo: ac
myfi a glywais ddywedyd am danat ti, y medri
‡ Heb. *wrando.* ‡ ddeall breuddwyd i'w ddeongli.

16 A Joſeph a attebodd Pharao, gan ddywe-
dyd: nid myfi, Duw a ettyb lwyddiant i Pharao.

17 A Pharao a ddywedodd wrth Joſeph; wele
fi yn ſy mreuddwyd yn ſetyll ar ſîn yr afon.

18 Ac wele 'n eſgyn o'r afon ſaith o wartheg
tewon o gîg, a thêg yr olwg, ac mewn gweir-
glodd-dîr y porent.

19 Wele hefyd ſaith o wartheg eraill yn eſgyn
ar eu hôl hwynt, truain, a drwg iawn yr olwg,
ac yn gulion o gîg: ni welais rai cynddrwg a
hwynt yn holl dîr yr Aipht.

20 A'r gwartheg culion a drwg, a fwyttaſant
y ſaith muwch tewon cyntaf.

21 Ac er eu myned i'w boliau, ni wyddid
iddynt fyned i'w boliau, ond yr olwg arnynt
oedd ddrwg megis yn y dechreuad: yna mi a
2289 ddeffroais.

22 Gwelais hefyd yn ſy mreuddwyd, ac wele
ſaith dywyſen llawn a thêg, yn cyfodi o'r un gor-
ſen.

23 Ac wele ſaith o dywŷs mân, teneuon, wedi
deifio *gan* ddwyrein-wŷnt yn tyfu ar eu hôl hwynt.

24 A'r tywyſennau teneuon a lyngcaſant y
ſaith dywyſen dda: ac mi a ddywedais *hyn* wrth
y dewiniaid, ond nid oedd a'i deonglai i mi.

25 ¶ A dywedodd Joſeph wrth Pharao, breu-
ddwyd Pharao ſydd un; yr hyn y mae Duw yn
ei wneuthur a ſynegodd efe i Pharao.

26 Y ſaith o wartheg têg, ſaith mlynedd
ydynt: a'r ſaith dywyſen dêg, ſaith mlynedd
ydynt: y breuddwyd un yw.

‡ Neu, *breiſion.* 27 Hefyd y ſaith muwch culion a drwg, y
rhai *oedd* yn eſgyn ar eu hôl hwynt, ſaith mly-
nedd *ydynt*: a'r ſaith dywyſen gwâg gwedi dei-
e 2 Br. 8. 1. fio *gan* y dwyrein-wŷnt, a fyddant [e] ſaith mly-
nedd o newŷn.

28 Hyn yw y peth a ddywedais i wrth Pha-
rao: yr hyn a wnâ Duw, efe a'i dangoſodd i 2289
Pharao.

29 Wele y mae ſaith mlynedd yn dyfod, o
amldra mawr trwy holl wlâd yr Aipht.

30 Ond ar eu hôl hwynt y cyfyd ſaith mly-
nedd o newŷn, ac anghofir yr holl amlder
trwy wlâd yr Aipht: a'r newŷn a ddifetha y
wlâd.

31 Ac ni wybyddir *oddiwrth* yr amldra yn y
wlâd, o herwŷdd y newŷn hwnnw wedi hynny:
oblegid trwm iawn fydd.

32 Hefyd am ddyblu y breuddwyd i Pharao
ddwywaith, *hynny a fu* oblegid ‡ ſicrhau y ‡ Neu, *darparu.*
peth gan Dduw, a bod Duw yn bryſio i'w wneu-
thur.

33 Yn awr gan hynny edryched Pharao *am*
ŵr deallgar a doeth, a goſoded ef ar wlâd yr
Aipht.

34 Gwnaed Pharao hyn, a goſoded olyg-
wŷr ar y wlâd, a chymmered bummed ran
cnwd gwlâd yr Aipht, tros ſaith mlynedd yr
amldra.

35 A chaſglant holl ymborth y blynydd-
oedd daionus ſy ar ddyfod: a chaſglant ŷd dan
law Pharao, a chadwant ymborth yn y dinaſoedd.

36 A bydded yr ymborth ynghadw i'r wlâd
tros y ſaith mlynedd newŷn, y rhai fyddant
yngwlâd yr Aipht, fel na ‡ ddifether y wlâd gan ‡ Neu, *thorrer ymaith.*
y newŷn.

37 ¶ A'r peth oedd dda yngolwg Pharao, ac
yngolwg ei holl weiſion.

38 A dywedodd Pharao wrth ei weiſion, a
gaëm ni ŵr fel hwn, [f] yr hwn *y mae* yſpryd f Num. 27.
Duw ynddo. 18. Dan. 5. 11.

39 Dywedodd Pharao hefyd wrth Joſeph, gan
wneuthur o Dduw i ti wybod hyn oll, nid mor
ddeallgar a doeth neb a thydi.

40 [g] Tydi a fyddi ar fy nhŷ, ac wrth dy air g Pſ. 105.
di y † llywodraethir fy mhobl oll: *yn* y deyrn- 21. 1 Mac.
gadair yn unig y byddaf fwy nâ thydi. 2. 53. Act. 7. 10.

† Heb. *arfogir*, neu *cuſana.*

41 Yna y dywedodd Pharao wrth Joſeph,
edrych, goſodais di ar holl wlâd yr Aipht.

42 A [h] thynnodd Pharao ei fodrwy oddiar ei h Eſt. 3. 10. & 8. 2, 8.
law, ac a'i rhoddes hi ar law Joſeph, ac a'i gwiſ-
godd ef mewn gwiſgoedd ‡ ſidan, ac [i] a oſododd ‡ Neu, *lliain main.*
gadwŷn aur am ei wddf ef. i Dan. 5. 7, 29.

43 Ac a wnaeth iddo ſarchogaeth yn yr ail cer-
byd *oedd* gantho: a llefwyd o'i flaen ef, * Abrec: * *Plygu'n iſ y glin.*
felly y goſodwyd ef ar holl wlâd yr Aipht.

44 Dywedodd Pharao hefyd wrth Joſeph, myfi
yw Pharao, ac hebot ti ni chyfyd gŵr ei law na'i
droed, trwy holl wlâd yr Aipht.

45 A Pharao a alwodd henw Joſeph, Zaph-
nath-Paaneah, ac a roddes iddo Aſnath merch Po-
tipherah ‡ offeiriad On, yn wraig: yna yr aeth ‡ *Tywyſog.*
Joſeph allan dros wlâd yr Aipht.

46 ¶ A Joſeph *ydoedd* ſâb deng-mlwydd ar
hugain pan ſafodd ef ger bron Pharao brenin yr
Aipht: a Joſeph a aeth allan o wŷdd Pharao, ac
a dramwyodd drwy holl wlâd yr Aipht.

47 A'r ddaiar a gnydiodd tros ſaith mlynedd
yr amldra, yn ddyrneidiau.

48 Yntef a gaſglodd holl ymborth y ſaith
mlynedd a fu yngwlâd yr Aipht, ac a roddes ym-
borth i gadw yn y dinaſoedd: ymborth y maes
yr hwn *fyddai* o amgylch pob dinas, a roddes ef
i gadw ynddi.

49 A Joſeph a gynnullodd ŷd fel tywod y môr, yn dra-lluoſog, hyd oni pheidiodd a'i rifo: oblegid *yr ydoedd* heb rifedi.

50 Ond cyn dyfod blwyddyn o newŷn, [k] y ganwyd i Joſeph ddau fâb, y rhai a ymddûg Aſnath merch Potipherah † offeiriad On iddo ef.

51 A Joſeph a alwodd henw ei gyntaf-anedig, ‡ Manaſſeh: oblegid *eb efe* Duw a wnaeth i mi anghofio ſy llafur oll, a thylwyth ſy nhâd oll.

52 Ac efe a alwodd henw 'r ail † Ephraïm: oblegid *eb efe* Duw a'm ffrwythlonodd i yngwlâd fy ngorthrymder.

53 ¶ Darfu y ſaith mlynedd o amldra, y rhai a fu yngwlâd yr Aipht.

54 A'r ſaith mlynedd newŷn a ddechreuaſant ddyfod, fel y dywedaſai Joſeph; ac yr oedd newŷn yn yr holl wledydd; ond yn holl wlâd yr Aipht yr ydoedd bara.

55 A phan newynodd holl wlâd yr Aipht; y bobl a waeddodd ar Pharao am fara: a Pharao a ddywedodd wrth yr holl Aiphtiaid, ewch at Joſeph; yr hyn a ddywedo efe wrthych, gwnewch.

56 Y newŷn hefyd ydoedd ar holl wyneb y ddaiar; a Joſeph a agorodd yr holl *leoedd* yr *ydoedd* ŷd ynddynt, ac a werthodd i'r Aiphtiaid: oblegid y newŷn oedd drwm yngwlâd yr Aipht.

57 A daeth yr holl wledydd i'r Aipht at Joſeph i brynnu: o herwŷdd y newŷn oedd drwm yn yr holl wledydd.

PEN. XLII.

1 Jacob yn anfon ei dâêg mâb i'r Aipht i brynnu ŷd. 6 Joſeph yn eu carcharu hwy yn lle 'ſpïwŷr. 18 Ac yn ei rhyddhau hwy tan ammod iddynt ddwyn Benjamin. 21 Eu cydwybod yn eu cyhuddo hwy o achos Joſeph. 24 Cadw Simeon yn wŷſtl. 25 Hwynt yn dychwelyd ag ŷd, a'i harian yn eu ſachau. 29 Ac yn treuthu y newyddion i Jacob. 36 Jacob yn gwrthod danfon Benjamin.

PAn welodd [a] Jacob fod ŷd yn yr Aipht, dywedodd Jacob wrth ei feibion, pa ham yr edrychwch ar ei gilydd?

2 Dywedodd hefyd, wele, clywais fod ŷd yn yr Aipht: ewch i wared yno, a phrynnwch i ni oddïyno, fel y bôm [b] fyw, ac na byddom feirw.

3 ¶ A deg brodyr Joſeph a aethant i wared i brynnu ŷd i'r Aipht.

4 Ond ni ollyngai Jacob Benjamin brawd Joſeph gyd-a'i frodyr: oblegid efe a ddywedodd, rhag digwŷdd niweid iddo ef.

5 A meibion Iſraël a ddaethant i brynnu ymmhlith y rhai oedd yn dyfod; oblegid yr ydoedd y newŷn yngwlâd Canaan.

6 A Joſeph oedd lywydd ar y wlâd, ac oedd ei hun yn gwerthu i holl bobl y wlâd: a brodyr Joſeph a ddaethant, ac [c] a ymgrymmaſant i lawr iddo ef *ar eu* hwynebau.

7 A Joſeph a gantu ei frodyr, ac a'i hadnabu hwynt, ac a ymddieithrodd iddynt hwy, ac a leſarodd wrthynt yn † arw, ac a ddywedodd wrthynt, o ba le y daethoch? hwythau a attebaſant, o wlâd Canaan i brynnu lluniaeth.

8 A Joſeph oedd yn adnabod ei frodyr: ond nid oeddynt hwy yn ei adnabod ef.

9 A Joſeph [d] a gofiodd ei freuddwydion, a freuddwydiaſai efe am danynt hwy, ac a ddywedodd wrthynt; 'ſpïwŷr *ydych* chwi: i edrych noethder y wlâd y daethoch. 2297

10 Hwythau ddywedaſant wrtho ef, nagê, fy Arglwydd, onid dy weiſion a ddaethant i brynnu lluniaeth.

11 Nyni oll *ydym* feibion un gŵr: *gwŷr* cywir *ydym* ni: nid yw dy weiſion di 'ſpïwŷr.

12 Yntef a ddywedodd wrthynt hwy, nagê; onid i edrych noethder y wlâd y daethoch.

13 Hwythau a ddywedaſant, dy weiſion di *oedd* ddeuddeng mrhodyr, meibion un gŵr yngwlâd Canaan: ac wele y *mae* yr ieuangaf heddyw gyd-a'n tâd ni, a'r llall [e] nid yw *fyw*.

14 A Joſeph a ddywedodd wrthynt, dyma yr hyn a adroddais wrthych, gan ddywedyd; 'ſpïwŷr *ydych* chwi.

15 Wrth hyn i'ch profir: [f] myn enioes Pharao *nid* ewch allan oddïyma, onid drwy ddyfod o'ch brawd ieuangaf yma.

16 Hebryngwch un o honoch, i gyrchu eich brawd, a rhwymer chwithau, fel y profer eich geiriau chwi, *a oes* gwirionedd ynoch: oblegid onid ê (myn enioes Pharao) 'ſpïwŷr yn ddiau *ydych* chwi.

17 Ac efe a'i † rhoddodd hwynt eu gŷd yng-ngharchar dridiau.

18 Ac ar y trydydd dydd y dywedodd Joſeph wrthynt, gwnewch hyn ſel y byddoch fyw: [g] ofni Duw 'r wyf fi.

19 O's gwŷr cywir *ydych* chwi, rhwymer un o'ch brodyr chwi yn eich carchardŷ: ac ewch chwithau, dygwch ŷd *rhag* newŷn i'ch tylwyth.

20 A [h] dygwch eich brawd ieuangaf attaf fi, felly y cywirir eich geiriau chwi, ac ni byddwch feirw: hwythau a wnaethant felly.

21 ¶ Ac a ddywedaſant wrth eu gilydd, diau bechu o honom yn erbyn ein brawd: oblegid gweled a wnaethom gyſyngdra ei enaid ef, pan ymbiliodd efe â ni, ac ni wrandawſom ef: am hynny y daeth y cyſyngdra hwn arnom ni.

22 A Reuben a'i hattebodd hwynt gan ddywedyd, [i] oni ddywedais i wrthych, gan ddywedyd; na phechwch yn erbyn yr herlod; ac ni wrandawech chwi, wele am hynny ynte y gofynnir ei waed ef.

23 Ac nis gwyddent hwy fod Joſeph yn eu deall; am *fod* cyfieithydd rhyngddynt.

24 Yntef a drôdd oddïwrthynt, ac a wylodd, ac a ddaeth eilchwyl attynt, ac a leſarodd wrthynt hwy, ac a gymmerth o'i myſg hwynt Simeon, ac a'i rhwymodd ef o flaen eu llygaid hwynt.

25 ¶ Joſeph hefyd a orchymynnodd lenwi eu ſachau hwynt o ŷd, a rhoddi dracheſn arian pob un *o honynt* yn ei ſâch, a rhoddi bwyd iddynt i'w fwytta ar y ffordd: ac felly y gwnaeth iddynt hwy.

26 Hwythau a gyfodaſant eu hŷd ar en haſſynnod, ac a aethant oddïyno.

27 Ac [k] un a agorodd ei ſâch ar fedr rhoddi ebran i'w aſſyn yn y lletty, ac a ganfu ei arian: canys wele hwynt yngenau ei ffettan ef.

28 Ac a ddywedodd wrth ei frodyr, rhoddwyd adref fy arian, ac wele *hwynt* hefyd yn fy ffettan: yna y digalonnaſant hwy, ac a

[a] Act. 7. 12.
[b] Pen. 46. 20. & 48. 5.
† *Tywyſog*
2292 ‡ Sef, *Anghofio.*
2293 † Sef, *Ffrwythlon.*
2296 [l] Pſal. 105. 16.
2297 [b] Pen. 43 8. Pſ. 118. 17. Eſay 38. 1.
[c] Pen 37. 7.
† *Galed.*
[d] Pen. 37 5.
[e] Galar. 5. 7. Edr. Pen. 44. 20.
[f] Edr. 1 Sam. 1 26. & 17. 55.
† Heb. *caſelodd.*
[g] Neh. 5. 15.
[h] Pen. 43. 5. & 44. 23.
[i] Pen. 37. 21.
[k] Edr. Pen. 43. 21.

ofnaſant,

2297 ofnaſant, gan ddywedyd wrth eu gilydd; pa ham y gwnaeth Duw i ni hyn?

29 ¶ A hwy a ddaethant at Jacob eu tâd i wlâd Canaan, ac a fynegaſant iddo ef eu holl ddamweiniau, gan ddywedyd,

30 Dywedodd y gŵr *oedd* arglwydd y wlâd yn ‡ arw wrthym ni, ac a'n cymmerth ni fel ‡ Heb. galed. 'ſpïwŷr y wlâd.

31 Ninnau a ddywedaſom wrtho ef, gwŷr cywir *ydym* ni; nid 'ſpïwŷr ydym.

32 Deuddeg o frodyr *oeddym* ni, meibion ein tâd ni: un nid *yw fyw*, ac *y mae* yr ieuangaf heddyw gyd-a'n tâd ni yngwlâd Canaan.

33 A dywedodd y gŵr oedd arglwydd y wlâd wrthym ni, wrth hyn y câf wybod mai cywir *ydych* chwi, gadewch gyd-a myfi un o'ch brodyr, a chymmerwch *luniaeth i dorri* newŷn eich teuluoedd, ac ewch ymaith.

34 A dygwch eich brawd ieuangaf attaf fi, fel y gwybyddwyf nad yſpïwŷr *ydych* chwi, onid *eich bod* yn gywir: *yna* y rhoddaf eich brawd i chwi, a chewch farchnatta yn y wlâd.

35 ¶ Fel yr oeddynt hwy yn tywallt eu ſachau, yna wele godeid arian pob un yn ei ſach: a phan welſant y codau arian, hwynt-hwy a'i tâd, ofni a wnaethant.

36 A Jacob eu tâd hwynt a ddywedodd wrthynt hwy, diblantaſoch fi; Joſeph nid *yw fyw*, a Simeon yntef nid *yw fyw*, a Benjamin a ddygech ymaith: yn fy erbyn i y mae hyn oll.

37 A dywedodd Reuben wrth ei dâd, gan ddywedyd; lladd fy nau fâb i, oni ddygaf ef drachefn attat ti: dyro ef yn fy llaw i, a mi a'i dygaf ef attat ti eilwaith.

38 Yntef a ddywedodd, nid â fy mâb i wared gyd-a chwi, oblegid bu farw ei frawd, ac yntef a adawyd ei hunan: [l] pe digwyddai iddo ef niweid ar y ffordd yr ewch 'rhyd-ddi, yna chwi [m] a barech i'm penwynni ddiſgyn i'r bedd mewn triſtwch.

l Pen. 44. 29.

m Pen. 37. 35. & 44. 31.

PEN. XLIII.

1 Jacob yn flîn gantho ollwng Benjamin. 15 Joſeph yn croeſaſu ei frodyr. 31 Yn gwneuthur iddynt wlêdd.

A'R newŷn *oedd* drwm yn y wlâd.

2298 2 A bu wedi iddynt fwytta 'r ŷd a ddygaſent o'r Aipht, ddywedyd o'i tâd wrthynt hwy, ewch eilwaith, prynnwch i ni ychydig luniaeth.

3 A Juda a attebodd, gan ddywedyd, gan rybuddio y rhybuddiodd y gŵr nyni, gan ddywedyd; nac edrychwch *yn* fy wyneb oni bydd eich [a] brawd gyd-a chwi.

a Pen. 42. 20. & 44. 23.

4 O's anfoni ein brawd gyd-a ni, ni a awn i wared, ac a brynnwn i ti luniaeth.

5 Ond o's ti nid anfoni, nid awn i wared: oblegid y gŵr a ddywedodd wrthym ni, nac edrychwch *yn* fy wyneb oni bydd eich brawd gyd-a chwi.

6 Ac Iſraël a ddywedodd, pa ham y drygaſoch fi, gan ſynegi i'r gŵr *fod* i chwi etto frawd?

7 Hwythau a ddywedaſant, gan ymofyn yr ymofynnodd y gŵr am danom ni, ac am ein cenedl, gan ddywedyd; ai byw eich tâd chwi etto? oes frawd *arall* i chwi? ninnau a ddywedaſom wrtho ef ar ôl y geiriau hynny: a allem ni gan wybod wybod, y dywedai efe, dygwch eich brawd i wared? 2298

8 Juda a ddywedodd hefyd wrth ei dâd Iſraël, gollwng y bachgen gyd-a mi, ninnau a gyfodwn ac a awn ymaith, fel y byddom byw, ac na byddom feirw; nyni, a thithau, a'n plant hefyd.

9 Myfi a fechnïaf am dano ef, o'm llaw i y gofynni ef: [b] onis dygaf ef attat ti, a'i oſod ef ger dy fron di, yna y byddaf euog o fai i'th erbyn byth. b Pen. 44. 32.

10 Canys pe na buaſem hwyrfrydig, daethem eilchwyl yma ddwy waith bellach.

11 Ac Iſraël eu tâd a ddywedodd wrthynt, O's rhaid yn awr felly, gwnewch hyn: cymmerwch o ddewis ffrwythau y wlâd yn eich lleſtri, a dygwch yn anrheg i'r gŵr, ychydig balm, ac ychydig fêl, llyſſiau, a myrh, cnau, ac almonau.

12 Cymmerwch hefyd ddau cymmaint o arian gyd-a chwi, a dygwch eilwaith gyd-a chwi yr arian a roddwyd trachefn yngenau eich ſachau: onid odid amryfuſedd *fu* hynny.

13 Hefyd cymmerwch eich brawd, a chyfodwch, ewch eilwaith at y gŵr.

14 A Duw oll-alluog a roddo i chwi drugaredd ger bron y gŵr, fel y gollyngo i chwi eich brawd arall, a Benjamin: * minneu fel i'm diblantwyd a ddiblentir. * Edr. Eph. 4. 16.

15 ¶ A'r gwŷr a gymmeraſant yr anrheg honno, a chymmeraſant arian yn ddwbl yn eu llaw, a Benjamin *hefyd*, a chyfodaſant ac a aethant i wared i'r Aipht, a ſafaſant ger bron Joſeph.

16 A Joſeph a ganfu Benjamin gyd-a hwynt, ac a ddywedodd wrth yr hwn *oedd olygwr* ar ei dŷ, dŵg y gwŷr hyn i'r tŷ, a lladd laddfa, ac arlwya; oblegid y gwŷr a gânt fwytta gyd-a myfi ar hanner dydd.

17 A'r gŵr a wnaeth fel y dywedodd Joſeph: a'r gŵr a ddûg y dynnion i dŷ Joſeph.

18 A'r gwŷr a ofnaſant, pan ddycpwyd hwynt i dŷ Joſeph, ac a ddywedaſant, oblegid yr arian a roddwyd eilwaith yn ein ſachau ni yr amſer cyntaf, y dycpwyd nyni i mewn: i † fwrw hyn arnom ni ac i ruthro i ni, ac i'n cymmeryd ni yn gaethion, a'n haſſynnod hefyd. ‡ Heb. ymdreiglo.

19 A hwy a neſſaſant at y gŵr *oedd olygwr* ar dŷ Joſeph, ac a lefaraſant wrtho, wrth ddrws y tŷ,

20 Ac a ddywedaſant, fy arglwydd, [c] gan ddiſgyn y diſgynnaſom yr amſer cyntaf, i brynnu lluniaeth. c Pen. 42. 3.

21 A [d] bu pan ddaethom i'r lletty, ac agoryd ein ſachau, yna wele arian pob un yngenau ei ſach: ein harian ni *meddaf* yn ei bwys: ond ni a'i dygaſom eilwaith yn ein llaw. d Pen. 42. 27, 35.

22 Dygaſom hefyd arian arall i wared yn ein llaw, i brynnu lluniaeth: nis gwyddom pwy a oſododd ein harian ni yn ein ffettanau.

23 Yntef a ddywedodd, heddwch iwch': nac ofnwch, eich Duw chwi, a Duw eich tâd, a roddes i chwi dryſor yn eich ſachau; daith eich arian chwi attafi: Ac efe a ddûg Simeon allan attynt hwy.

24 A'r gŵr a ddûg y dynnion i dŷ Joſeph, ac a [e] roddes ddwfr, a hwy a olchaſant eu traed, ac efe a roddes ebran i'w haſſynnod hwynt. e Pen. 18. 4. & 24. 32.

2298 25 Hwythau a barottoiſant eu hanrheg erbyn dyfod Joſeph ar hanner dydd: oblegid clywſent mai yno y bwyttaënt fara.

26 ¶ Pan ddaeth Joſeph i'r tŷ, hwythau a ddygaſant iddo ef yr anrheg *oedd* ganddynt i'r tŷ, ac [f] a ymgrymmaſant iddo ef hyd lawr.

27 Yntef a ofynnodd iddynt am eu ‡ hiechyd, ac a ddywedodd, ‡ ai iâch yr hên ŵr eich tâd chwi, [g] yr hwn y ſoniaſoch *am danaw*? ai byw ef etto?

28 Hwythau a ddywedaſant, iâch yw dy wâs, ein tâd ni, byw *yw* efe etto: yna yr ymgrymmaſant, ac yr ymoſtyngaſant.

29 Yntef a dderchafodd ei lygaid, ac a ganfu ei frawd Benjamin, mâb ei fam ei hun, ac a ddywedodd; ai dyma eich brawd ieuangaf chwi, [h] am yr hwn y dywedaſoch wrthyf fi? yna y dywedodd, Duw a roddo grâs i ti, fy mâb.

30 A Joſeph a fryſſiodd, (oblegid cynneſſaſai ei ymyſgaroedd ef tu-ag at ei frawd;) ac a geiſiodd *le* i wylo, ac a aeth i mewn i'r yſtafell, ac a wylodd yno.

31 Gwedi hynny *efe* a ölchodd ei wyneb, ac a ddaeth allan, ac a ymattaliodd, ac a ddywedodd, goſodwch fara.

32 Hwythau a oſodaſant *fwyd* iddo ef wrtho ei hun, ac iddynt hwy wrthynt eu hun, ac i'r Aiphtiaid y rhai oedd yn bwytta gyd-ag ef wrthynt eu hunain: oblegid ni allai 'r Aiphtiaid fwytta bara gyd-a'r Hebreaid: o herwŷdd [i] ffieidd-dra oedd hynny gan yr Aiphtiaid.

33 Yna'r eiſteddaſant ger ei fron ef, y cyntaf-anedig yn ôl ei gyntafanedigaeth, a'r ieuangaf ar ôl ei ieuengtyd: a rhyfeddodd y gwŷr bob un wrth ei gilydd.

34 Yntef a gymmerodd ſeigiau oddi-ger ei fron ei hun iddynt hwy: a mwy ydoedd ſaig Benjamin o bum rhan nâ ſeigiau 'r un o honynt oll: felly yr yfaſant ac [k] y gwleddaſant gyd-ag ef.

f Pen. 37. 7, 10.
‡ Heb. *heddweh.*
‡ Heb. *oet heddwch ſ'r.*
g Pen. 42. 11, 13.
h Pen. 42. 13.
i Pen. 46. 34.
k Edr. Hag. 1. 6. Ioan 2. 10.

PEN. XLIV.

1 *Dyfais Joſeph i attal ei frodyr.* 14 *Vfudd ddeiſyfiad Juda at Joſeph.*

AC efe a orchymynnodd i'r hwn *oedd olygwr* ar ei dŷ ef, gan ddywedyd, llanw ſachau y gwŷr o fwyd, cymmaint ag a allant ei ddwyn, a dôd arian pob un yngenau ei ſach.

2 A dôd fy nghwppan fy hun, *ſef* y cwppan arian yngenau ſach yr ieuangaf, gyd-ag arian ei ŷd ef: yntef a wnaeth ar ôl gair Joſeph, yr hwn a ddywedaſai efe.

3 Y borau a oleuodd, a'r gwŷr a ollyngwyd ymaith, hwynt a'i haſſynnod.

4 Hwythau a aethant allan o'r ddinas, *ac* nid aethant nepell, pan ddywedodd Joſeph wrth yr hwn *oedd olygwr* ar ei dŷ; cyfod, *a* dilyn ar ôl y gwŷr: a phan oddiweddech hwynt, dywed wrthynt, pa ham y talaſoch ddrwg am dda?

5 Onid dyma *y cwppan* yr yfai fy arglwydd ynddo, ac yr arferai ddewiniaeth wrtho? drwg y gwnaethoch yr hyn a wnaethoch.

6 ¶ Yntef a'i goddiweddodd hwynt, ac a ddywedodd y geiriau hynny wrthynt hwy.

7 Y rhai a ddywedaſant wrtho yntef, pa ham y dywed fy arglwydd y cyfryw eiriau? na atto Duw i'th weiſion di wneuthur y cyfryw beth.

8 Wele, ni a ddygaſom attat ti eilwaith o wlâd Canaan yr arian a gawſom yngenau ein ſachau; pa fodd gan hynny y lladrattaëm ni arian neu aur o dŷ dy arglwydd di?

9 Yr hwn o'th weiſion di y ceffir *y cwppan* gyd-ag ef, [a] bydded hwnnw farw; a ninnau hefyd a fyddwn gaeth-weiſion i'm harglwydd.

10 Yntef a ddywedodd, Bydded yn awr fel y dywedaſoch chwi: yr hwn y ceffir *y cwppan* gyd-ag ef a fydd wâs i mi, a chwithau a fyddwch ddïeuog.

11 Hwythau a fryſſiaſant, ac a ddiſgynnaſant bob un ei ſach i lawr, ac a agoraſant bawb ei ffettan.

12 Yntef a chwiliodd: ar yr hynaf y dechreuodd, ac ar yr ieuangaf y diweddodd: a'r cwppan a gafwyd yn ſach Benjamin.

13 Yna y rhwygaſant eu dillad, ac a bynniaſant bawb ar ei aſſyn, ac a ddychwelaſant i'r ddinas.

14 ¶ A daeth Juda a'i frodyr i dŷ Joſeph, ac efe etto yno; ac a ſyrthiaſant i lawr ger ei fron ef.

15 A dywedodd Joſeph wrthynt, pa waith *yw* hwn a wnaethoch chwi? oni wyddech chwi y medr gŵr fel myfi ddewiniaeth?

16 A dywedodd Juda, pa beth a ddywedwn wrth fy arglwydd? pa beth a lefarwn? pa fodd yr ymgyfiawnhäwn? cafodd Duw allan anwiredd dy weiſion: wele ni yn weiſion i'm harglwydd, ïe nyni, a'r hwn y cafwyd y cwppan gyd-ag ef hefyd.

17 Yntef a ddywedodd, na atto *Duw* i mi wneuthur hyn; y gŵr y cafwyd y cwppan yn ei law, efe fydd wâs i mi; ewch chwithau i fynu mewn heddwch at eich tâd.

18 ¶ Yna 'r aeth Juda atto ef, ac a ddywedodd, fy arglwydd, caffed attolwg dy wâs ddywedyd gair ynghluſtiau fy arglwydd, ac nac enynned dy lîd wrth dy wâs, o herwŷdd yr wyt ti megis Pharao.

19 Fy arglwydd a ymofynnodd a'i weiſion, gan ddywedyd; a oes i chwi dâd neu frawd?

20 Ninnau a ddywedaſom wrth fy arglwydd, y mae i ni dâd yn hên ŵr, a phlentyn ei henaint ef, un bychan: a'i frawd fu farw, ac efe a adawyd ei hunan o'i fam ef; a'i dâd fy hôff ganddo ef.

21 Titheu a ddywedaiſt wrth dy weiſion, [b] dygwch ef i wared attaf fi fel y goſodwyf fy llygaid arno.

22 A ni a ddywedaſom wrth fy arglwydd, y llangc ni ddichon ymadel â'i dâd: oblegid o's ymedy ef â'i dâd, marw fydd *ei dâd.*

23 Titheu a ddywedaiſt wrth dy weiſion, [c] oni ddaw eich brawd ieuangaf i wared gyd-a chwi, nac edrychwch *yn* fy wyneb mwy.

24 Bu hefyd wedi ein myned ni i fynu at dy wâs fy nhâd, mynegaſom iddo ef eiriau fy arglwydd.

25 A [d] dywedodd ein tâd, ewch eilwaith, prynnwch i ni ychydig luniaeth.

26 Dywedaſom ninneu, nis gallwn fyned i wared: o's bydd ein brawd ieuangaf gyd-a ni, nyni a awn i wared: oblegid ni allwn edrych *yn* wyneb y gŵr oni bydd ein brawd ieuangaf gyd-a ni.

27 A dywedodd dy wâs fy nhâd wrthym ni: chwi

a Pen. 31. 32.
b Pen. 42. 15.
c Pen. 43. 3, 5.
d Pen. 43. 2.

2298 chwi a wyddoch [e] mai dau a blantodd fy ngwraig i mi:

[e] Pen. 46. 19.

28 Ac un a aeth allan oddiwrthyf fi, minneu a ddywedais, [f] yn ddiau gan larpio y llarpiwyd ef, ac nis gwelais efhyd yn hyn.

[f] Pen. 37. 33.

29 O's cymmerwch hefyd hwn ymaith o'm golwg, a digwyddo [g] niweid iddo ef, yna y gwnewch i'm penllwydni ddisgyn mewn gofid i fedd.

[g] Pen. 42. 38.

30 Bellach gan hynny pan ddelwyf at dy wâs, fy nhâd, heb fod y llangc gyd-a ni; (gan fod [h] ei hoedl ef ynglŷn wrth ei hoedl yntef,)

[h] 1 Sam. 18. 1.

31 Yna pan welo efna *ddaeth* y llangc, marw fydd efe; a'th weision a barant i benwynnedd dy wâs ein tâd ni ddisgyn mewn gofid i fedd.

32 Oblegid dy wâs a aeth yn feichiau am [i] Pen. 43. 9. y llangc i'm tâd, gan ddywedyd, [i] Onis dygaf ef attat ti, yna byddaf euog o fai yn erbyn fy nhâd byth.

33 Gan hynny weithian, attolwg, arhosed dy wâs tros y llangc, yn wâs i'm harglwydd, ac aed y llangc i fynu gyd-a'i frodyr.

34 Oblegid pa fodd yr âf i fynu at fy nhâd, a'r llangc heb *fod* gyd-a mi? rhag i mi weled y gofid a gaiff fy nhâd.

PEN. XLV.

1 *Joseph yn ei hysbysu ei hun i'w frodyr.* 5 *Yn eu cyssuro hwynt a rhagluniaeth Duw.* 9 *Yn danfon am ei dâd.* 16 *Pharao yn sicrhau 'r peth.* 21 *Joseph yn ffwrneisio ei frodyr i'r daith, ac yn eu hannog hwynt i fod yn gyttûn.* 25 *Jacob yn ymlawenychu wrth y newyddion.*

YNa Joseph ni allodd ymattal ger bron y rhai oll oedd yn sefyll gyd-ag ef: ac efe a lefodd, perwch allan bawb oddiwrthyf. Yna nid arhosodd neb gyd-ag ef, pan ymgydnabu Joseph a'i frodyr.

2 Ac efe a godes ei lef mewn wylofain, a chlybu 'r Aiphtiaid, a chlybu tŷ Pharao.

3 A Joseph a ddywedodd wrth ei frodyr, [a] Act. 7. 13. myfi *yw* Joseph, ai byw fy nhâd etto? a'i frodyr ni fedrent atteb iddo, oblegid brawychasent ger ei fron ef.

4 Joseph hefyd a ddywedodd wrth ei frodyr, dyneswch attolwg attafi, hwythau a ddynesasant: yntef a ddywedodd, myfi *yw* Joseph eich brawd [b] Pen. 37. 28. chwi, [b] yr hwn a werthasoch i'r Aipht.

5 Weithian gan hynny na thristewch, ac na ‡ ddigiwch wrthych eich hunain, am werthu o honoch fyfi yma, [c] oblegid i achub enioes yr hebryngodd Duw fyfi o'ch blaen chwi.

‡ Heb. *Na fydded dig yn eich llygaid.*

[c] Pen. 50. 20.

6 Oblegid dyma ddwy flynedd o'r newŷn o fewn y wlâd: ac *fe a fydd* etto bum mlhynedd, y rhai *a fydd* heb nac âr na medi.

Pf. 105. 16, 17. Edr. 2 Sam. 16. 10. Act. 4. 24.

7 A Duw a'm hebryngodd i o'ch blaen chwi, i ‡ gadw i chwi hiliogaeth yn y wlâd, ac i beri bywyd i chwi, trwy fawr ymwared.

‡ Heb. *osod.*

8 Ac yr awr hon nid chwi a'm hebryngodd i yma, onid Duw: ac efe a'm gwnaeth i yn dâd i Pharao, ac yn arglwydd ar ei holl dŷ ef, ac yn llywydd ar holl wlâd yr Aipht.

9 Brysiwch, ac ewch i fynu at fy nhâd, a dywedwch wrtho, fel hyn y dywed dy fâb Joseph; Duw a'm gosododd i yn arglwydd ar yr holl Aipht: tyred i wared attaf, nac oeda.

10 A [d] chei drigo yngwlâd Gosen, a bod yn agos attafi, ti a'th feibion, a meibion dy feibion, a'th ddefaid, a'th wartheg, a'r hyn oll *sydd* gennyt. 2298 [d] Pen. 47. 1.

11 Ac yno i'th borthaf; (oblegid pum mlhynedd o newŷn *a fydd* etto;) rhag dy fyned mewn tlodi; ti a'th deulu, a'r hyn oll *sydd* gennyt.

12 Ac wele eich llygaid chwi, a llygaid fy mrawd Benjamin yn gweled, mai fy ngenau i *sydd* yn ymadrodd wrthych.

13 Mynegwch hefyd i'm tâd fy holl anrhydedd i yn yr Aipht, a'r hyn oll a welsoch: brysiwch hefyd, a [e] dygwch fy nhâd i wared yma. [e] Act. 7. 14.

14 Ac efe a fyrthiodd ar wddf ei frawd Benjamin, ac a wylodd; Benjamin hefyd a wylodd ar ei wddf yntef.

15 Ac efe a gusanodd ei holl frodyr, ac a wylodd arnynt: ac yn ôl hynny ei frodyr a chwedleuasant ag ef.

16 ¶ A'r gair a ddaeth i dŷ Pharao, gan ddywedyd; brodyr Joseph a ddaethant: a da oedd *hyn* yngolwg Pharao, ac yngolwg ei weision.

17 A Pharao a ddywedodd wrth Joseph, dywed wrth dy frodyr, gwnewch hyn; Llwythwch eich ysgrubliaid, a cherddwch, *ac* ewch i wlâd Canaan;

18 A chymmerwch eich tâd, a'ch teuluoedd, a deuwch attaf fi: a rhoddaf i chwi ddaioni gwlâd yr Aipht, a chewch fwytta [f] brasder y wlâd. [f] Pen. 27. 28.

19 Gorchymmyn yn awr a gefaist, gwnewch hyn; cymmerwch i chwi o wlâd yr Aipht gerbydau i'ch rhai bach, ac i'ch gwragedd; a chymmerwch eich tâd, a deuwch.

20 Ac nac arbeded eich llygaid chwi *ddim* dodrefn; oblegid dâ holl wlâd yr Aipht fydd eiddo chwi.

21 A meibion Israël a wnaethant felly; a rhoddodd Joseph iddynt hwy gerbydau yn ôl ‡ gorchymmyn Pharao, a rhôdd iddynt fwyd ar hŷd y ffordd. ‡ Heb. *genau.*

22 I bob un o honynt oll y rhoddes bâr o ddillad: ond i Benjamin y rhoddes dry-chant *o ddarnau* arian, a phum pâr o ddillad.

23 Hefyd i'w dâd yr anfonodd fel hyn; deg o assynnod yn ‡ llwythog o dda'r Aipht, a deg o assynnod yn dwyn ŷd, bara, a bwyd i'w dâd ar hŷd y ffordd. ‡ Heb. *cludo.*

24 Yna y gollyngodd ymaith ei frodyr, a hwy a aethant ymaith: ac efe a ddywedodd wrthynt hwŷ, nac ymryfonwch ar y ffordd.

25 ¶ Felly yr aethant i fynu o'r Aipht, ac a ddaethant i wlâd Canaan, at eu tâd Jacob:

26 Ac a fynegasant iddo, gan ddywedyd; y mae Joseph etto 'n fyw, ac y mae yn llywodraethu ar holl wlâd yr Aipht: yna y llesgaodd ei galon yntef, oblegid nid oedd yn eu credu.

27 Traethasant hefyd iddo ef holl eiriau Joseph, y rhai a ddywedasai efe wrthynt hwy: A phan ganfu efe y cerbydau a anfonasai Joseph i'w ddwyn ef, yna y bywiogodd yspryd Jacob eu tâd hwynt.

28 A dywedodd Israël, digon *ydyw*, y mae Joseph fy mâb etto 'n fyw: âf fel y gwelwyf ef cyn fy marw.

2298

PEN. XLVI.

1 Duw yn cyſſuro Jacob ym Meerſeba. 5 Efe a'i deulu yn mynd oddïyno i'r Aipht. 8 Rhifedi ei deulu ef y rhai a aeth i'r Aipht. 28 Joſeph yn cyfarfod Jacob. 31 Mae ef yn dyſgu i'w frodyr pa fodd yr attebant Pharao.

YNa y cychwynnodd Iſraël, a'r hyn oll oedd ganddo, ac a ddaeth i Beerſeba, ac a aberthodd ebyrth i Dduw ei dâd Iſaac.

2 A llefarodd Duw wrth Iſraël mewn gweledigaethau nôs, ac a ddywedodd, Jacob, Jacob: yntef a ddywedodd, wele fi.

3 Ac efe a ddywedodd, myfi *yw* Duw, Duw dy dâd, nac ofna fyned i wared i'r Aipht; canys gwnâf di yno yn genhedlaeth fawr.

4 Myfi a âf i wared gyd-a thi i'r Aipht, a myfi
[a] Pen. 50. 1. gan ddwyn a'th ddygaf drachefn: [a] Joſeph hefyd a eſyd ei law ar dy lygaid ti.

[b] Act. 7. 15. 5 A chyfododd [b] Jacob o Beerſeba: a meibion Iſraël a ddygaſant Jacob eu tâd, a'i rhai bach, a'i gwragedd, yn y cerbydau a anfonaſai Pharao i'w ddwyn ef.

6 Cymmeraſant hefyd eu hanifeiliaid, a'i golud a gaſglaſent yn nhîr Canaan, ac a ddaethant
[c] Joſ. 24. 4. Pſ. 105. 23. Eſay 52. 4. i'r Aipht, [c] Jacob, a'i holl hâd gyd-ag ef.

7 Ei feibion, a meibion ei feibion gyd-ag ef, ei ferched, a merched ei feibion, a'i holl hâd a ddûg efe gyd-ag ef i'r Aipht.

[d] Exod. 1. 1. & 6. 14. [e] Num. 26. 5. 1 Chr. 5. 1. 8 ¶ Ac [d] dyma henwau plant Iſraël, y rhai a ddaethant i'r Aipht, Jacob a'i feibion: [e] Reuben, cynſâb Jacob.

9 A meibion Reuben; Hanoch, a Phalu, Heſron hefyd, a Charmi.

[f] Exod. 6. 15. 10 ¶ A [f] meibion Simeon; Jemuel, a Jamin, ac Ohad, a Jachin, a Zohar, a Saul mâb Cananees.

[g] 1 Chr. 6. 1, 16. 11 ¶ Meibion [g] Lefi hefyd; Gerſon, Cohath, a Merari.

[h] 1 Chr. 2. 3. & 4. 21. [i] Pen. 38. 3. 7, 10, 29, 30. [k] 1 Chr. 2. 5. 12 ¶ A meibion [h] Juda; Er, ac Onan, a Selah, Phares hefyd, a Zarah: a buaſai farw [i] Er ac Onan yn nhîr Canaan. A [k] meibion Phares oedd Heſron, a Hamul.

[l] 1 Chr. 7. 1. 13 ¶ [l] Meibion Iſacar hefyd; Tola, a Phuah, a Job, a Simron.

14 ¶ A meibion Zabulon; Sered, ac Elon, a Jahleel.

† *Padan Aram.* 15 Dyma feibion Lea, y rhai a blantodd hi i Jacob ym ‡ Meſopotamia, a Dina ei ferch: ei feibion, a'i ferched *oeddynt* oll, dri dŷn ar ddeg ar hugain.

[m] Num. 26. 15, &c. 16 ¶ A meibion Gad; [m] Ziphion, a Haggi, Suni, ac Esbon, Eri, ac Arodi, ac Areli.

[n] 1 Chr. 7. 30. 17 ¶ [n] A meibion Aſer; Jimnah, ac Iſuah, ac Iſui, a Beriah, a Serah eu chwaer hwynt. A meibion Beriah; Heber, a Malchïel.

[o] Pen. 30. 10. [p] Pen. 29. 24. 18 [o] Dyma feibion Zilpah, [p] yr hon a rôdd Laban i Lea ei ferch: a hi a blantodd y rhai hyn i Jacob, *ſef* un dŷn ar bymtheg.

[q] Pen. 44. 27. 19 ¶ Meibion Rahel, [q] gwraig Jacob, *oedd* Joſeph, a Benjamin.

20 Ac i Joſeph y ganwyd yn nhîr yr Aipht Manaſſeh, ac Ephraim, [r] y rhai a blantodd Aſnath
[r] Pen. 41. 50. ‡ *Tywyſog.* merch Potipherah ‡ offeiriad On iddo ef.

[ſ] 1 Chr. 7. 6. & 8. 11. [t] Num. 26. 38, 39. [u] Num. 26. 39. 21 ¶ [ſ] A meibion Benjamin; Bela, a Becher, ac Asbel, Gera, a Naaman, [t] Ehi, a Ros, [u] Muppim, a Huppim, ac Ard.

22 Dyma feibion Rahel, y rhai a blantodd hi i Jacob; yn bedwar dyn ar ddeg oll. 2298

[x] 1 Chr. 7. 12. 23 ¶ [x] A meibion Dan *oedd* Huſim.

[y] 1 Chr. 7. 13. 24 ¶ [y] A meibion Nephtali; Jahſeel, a Guni, a Jeſer, a Sillem.

[z] Pen. 30. 5. [a] Pen. 29. 29. 25 [z] Dyma feibion Bilha, [a] yr hon a rôdd Laban i Rahel ei ferch: a hi a blantodd y rhai hyn i Jacob, yn ſaith nŷn oll.

[b] Exod. 1. 5. ‡ Hebr. *forddwyd.* 26 [b] Yr holl eneidiau, y rhai a ddaethant gyd-ag Jacob i'r Aipht, yn dyfod allan o'i ‡ lwynau ef, heb law gwragedd meibion Jacob, *oeddynt* oll chwe enaid a thrugain.

27 A meibion Joſeph y rhai a anwyd iddo ef yn yr Aipht *oedd* ddau enaid: [c] holl eneidiau
[c] Deut. 10. 22. Edr. Act. 7. 14. tŷ Jacob y rhai a ddaethant i'r Aipht *oeddynt* ddeg a thrugain.

28 ¶ Ac efe a anfonodd Juda o'i flaen at Joſeph, i gyfarwyddo ei wyneb ef i Goſen: yna y daethant i dîr Goſen.

29 A Joſeph a barottôdd ei gerbyd, ac a aeth i fynu i gyfarfod Iſraël ei dâd i Goſen, ac a ymddangoſodd iddo: ac efe a ſyrthiodd ar ei wddf ef, ac a wylodd ar ei wddf ef ennyd.

[d] Felly. Luc 2. 20. 30 A dywedodd Iſraël wrth Joſeph, [d] byddwyf farw bellach, wedi im' weled dy wyneb, gan dy fod ti yn fyw etto.

31 A dywedodd Joſeph wrth ei frodyr, ac wrth deulu ei dâd, mi a âf i fynu, ac a fynegaf i Pharao, ac a ddywedaf wrtho, fy mrodyr a theulu fy nhâd, y rhai *oedd* yn nhîr Canaan a ddaethant attaf fi.

32 A'r gwŷr, bugeiliaid defaid ydynt; canys perchen anifeiliaid ydynt: a dygaſant *yma* eu praidd, a'i gwartheg, a'r hyn oll *oedd* ganddynt.

[e] Pen. 47. 2, 3. 33 A phan alwo Pharao am danoch, a [e] dywedyd, beth *yw* eich gwaith?

[f] Exod. 8. 26. 34 Dywedwch; dy weiſion fuant drin-wŷr anifeiliaid o'n hieuengctyd hyd yr awr hon, nyni a'n tadau hefyd; er mwyn cael o honoch drigo yn nhîr Goſen. Canys [f] ffieidd-dra ŷr Aiphtiaid *yw* pob bugail defaid.

PEN. XLVII.

1 Joſeph yn dwyn pump o'i frodyr, 7 a'i Dâd ger bron Pharao. 11 Yntef yn rhoddi iddynt drigfa a modd i fyw. 13 Mae ef yn cael holl arian yr Aiphtiaid, 16 a'i hanifeiliaid, 18 a'i tiroedd, i Pharao. 22 Ni phrynnwyd mo dîr yr offeiriaid. 23 Mae ef yn goſod y tîr iddynt er y bummed ran. 28 Oedran Jacob. 29 Mae ef yn peri i Joſeph dyngu y claddai efe ef gyd-a'i dadau.

YNa y daeth Joſeph ac a fynegodd i Pharao, ac a ddywedodd; fy nhâd a'm brodyr, a'i defaid, a'i gwartheg, a'r hyn oll *oedd* ganddynt, a ddaethant o dîr Canaan; ac wele hwynt yn
[a] Pen. 45. 10. [a] nhîr Goſen.

2 Ac efe a gymmerth rai o'i frodyr, *ſef* pumnŷn, ac a'i goſododd hwynt o flaen Pharao.

[b] Pen. 46. 34. 3 A dywedodd Pharao wrth ei frodyr ef, beth *yw* eich gwaith chwi? hwythau a ddywedaſant wrth Pharao; [b] bugeiliaid defaid yw dy weiſion, nyni a'n tadau hefyd.

4 Dywedaſant hefyd wrth Pharao, i orymdaith yn ywlâd y daethom, am nad *oes* borfa i'r defaid gan dy weiſion: canys trwm *yw* 'r newŷn yng-

ngwlâd

2298 ngwlâd Canaan: ac yr awr hon attolwg caëd dy weision drigo yn nhîr Gosen.

5 A llefarodd Pharao wrth Joseph, gan ddywedyd; dy dâd a'th frodyr a ddaethant attat.

6 Tîr yr Aipht ſydd o'th flaen: cyflea dy dâd a'th frodyr yn y man gorau yn y wlâd: trigant yn-nhîr Gosen: ac o's gwyddoſt iod yn eu myſg wŷr grymmus, gosod hwynt yn ben-bugeiliaid ar yr eiddof fi.

7 A dûg Joseph Jacob ei dâd, ac a'i gosododd ger bron Pharao: a Jacob a fendithiodd Pharao.

8 A dywedodd Pharao wrth Jacob, pa faint *yw* dyddiau blynyddoedd dy enioes di?

c Heb. 11. 9. 13. 9 A Jacob a ddywedodd wrth Pharao, c dyddiau blynyddoedd fy ymdaith *ydynt* ddeg ar hugain, a chan mlhynedd: Ychydig a drwg fu dyddiau blynyddoedd fy enioes, ac ni chyrheddaſant ddyddiau blynyddoedd enioes fy nhadau, yn nyddiau eu hymdaith hwynt.

10 A bendithiodd Jacob Pharao, ac a aeth allan o wŷdd Pharao.

11 ¶ A Joseph a gyfleodd ei dâd, a'i frodyr, ac a roddes iddynt feddiant yngwlâd yr Aipht, ynghwrr gorau y wlâd, yn-nhîr Rameſes, fel y gorchymynnaſai Pharao.

12 Joseph hefyd a gynhaliodd ei dâd, a'i frodyr, a holl dylwyth ei dâd, â bara, ‡ yn ôl *eu* teuluoedd. ‡ Neu, *fel bwydo deuyn.*

13 ¶ Ac nid *oedd* bara yn yr holl wlâd: canys y newŷn oedd drwm iawn, fel yr oedd gwlâd yr Aipht, a gwlâd Canaan, yn dyddfu gan y newŷn.

14 Joseph hefyd a gaſglodd yr holl arian a gawſid yn-nhîr yr Aipht, ac yn-nhîr Canaan, am 2300 yr ymborth a brynnaſent hwy: a Joseph a ddûg yr arian i dŷ Pharao.

2301 15 Pan ddarfu yr arian yn-nhîr yr Aipht, ac yngwlâd Canaan, yr holl Aiphtiaid a ddaethant at Joseph, gan ddywedyd; moes i ni fara, canys pam y byddem ni feirw ger dy fron? o herwŷdd darfu yr arian.

16 A dywedodd Joseph, moeſwch eich anifeiliaid; a rhoddaf i chwi am eich anifeiliaid, o's darfu 'r arian.

17 A hwy a ddygaſant eu hanifeiliaid at Joseph; a rhoddes Joseph iddynt fara, am y meirch, ac am eu diadelloedd defaid, ac am eu gyrroedd gwartheg, ac am yr aſſynnod; ac a'i ‡ cynhaliodd hwynt â bara, am eu holl anifeiliaid tros y flwyddyn honno. ‡ Heb. *dywyſſodd.*

18 A phan ddarfu y flwyddyn honno, y dae-2302 thant atto ef yr ail flwyddyn, ac a ddywedaſant wrtho, ni chelwn oddiwrth fy arglwydd ddarfod yr arian, a *myned ein* hyſgrubliaid a'n hanifeiliaid at fy arglwydd: ni adawŷd *i ni* ger bron fy arglwydd, onid ein cyrph, a'n tîr.

19 Pa ham y byddwn feirw o flaen dy lygaid, nyni a'n tîr? pryn ni a'n tîr am fara, a nyni a'n tîr a fyddwn gaethion i Pharao: dôd titheu i ni hâd fel y byddom fyw, ac na fyddom feirw, ac na byddo y tîr yn anghyfannedd.

20 A Joseph a brynnodd holl dîr yr Aipht i Pharao: canys yr Aiphtiaid a werthaſant bob un ei faes: oblegid y newŷn a gryfhaſai arnynt: felly yr aeth y tîr i Pharao.

21 Y bobl hefyd, efe a'i ſymmudodd hwynt i ddinaſoedd, o'r naill gwrr i derfyn yr Aipht, 2302 hyd ei chwrr *arall.*

22 Yn unig tîr yr ‡ offeiriaid ni phrynnodd efe: canys rhan *oedd* i'r offeiriaid wedi ei phennu iddynt gan Pharao, a'i rhan a roddaſai Pharao iddynt a fwyttaſant hwy: am hynny ni werthaſant hwy eu tîr. ‡ Neu, *Tywyſogion.*

23 Dywedodd Joseph hefyd wrth y bobl, wele prynnais chwi heddyw, a'ch tîr i Pharao: wele i chwi hâd, heuwch chwithau y tîr.

24 A bydded i chwi roddi i Pharao y bummed ran o'r cnŵd, a bydd y pedair rhan i chwi, yn hâd i'r maes, ac yn ymborth i chwi, ac i'r rhai *ſydd* yn eich tai, ac yn fwyd i'ch rhai bach.

25 A dywedaſant, cedwaiſt ni yn fyw: gâd i ni gael ffafor yngolwg fy arglwydd, a byddwn weision i Pharao.

26 A Joseph a oſododd hynny yn ddeddf hyd heddyw ar dîr yr Aipht, gael o Pharao y bummed ran, onid o dîr yr ‡ offeiriaid yn unig; yr hwn nid oedd eiddo Pharao. ‡ *Tywyſogion.*

27 ¶ Trigodd Iſraël hefyd yngwlâd yr Aipht o fewn tîr Gosen, ac a gawſant feddiannau ynddi: cynyddaſant hefyd, ac amlhaſant yn ddirfawr.

28 Jacob hefyd a fu fyw yn nhîr yr Aipht ddwy flynedd ar bymtheg: felly 'r oedd dyddiau Jacob, *ſef* blynyddoedd ei enioes ef yn faith mlynedd a deugain, a chan mlhynedd.

29 A dyddiau Iſraël a neſſaſant i farw, ac efe a alwodd am ei fâb Joseph, ac a ddywedodd wrtho, o chefais yn awr ffafor yn dy olwg, d gosod attolwg dy law tan fy morddwyd, a gwna â mi drugaredd a gwirionedd: e na chlâdd fi attolwg yn yr Aipht. d Pen. 24. 2. e Felly Pen. 50. 25.

30 Eithr mi a orweddaf gyd-â'm tadau, yna dwg fi allan o'r Aipht, a f chlâdd fi yn eu beddrod hwynt; yntef a ddywedodd, mi a wnâf yn ôl dy air. f Pen. 49. 29.

31 Ac efe a ddywedodd, twng wrthyf, ac efe a dyngodd wrtho. Yna g Iſraël a ymgrymmodd ar ben y gwely. g Heb. 11. 21. Edr. 1 Bren. 1. 47.

PEN. XLVIII.

1 Joseph a'i ddau fâb yn ymweled a'i dâd yn ei glefyd. 2 Jacob yn ymgryfhau i'w bendithio hwy. 3 Yn adrodd yr addewid. 5 Yn cymmeryd Ephraïm a Manaſſeh yn eiddo ei hun. 7 Yn crybwyll wrtho am fedd ei fam. 9 Yn bendithio Ephraïm a Manaſſeh. 17 Yn gosod yr ieuangaf o flaen yr hynaf. 21 Yn prophwydo am eu dychweliad hwy i Ganaan.

ABu wedi y pethau hyn, ddywedyd o un wrth 2305 Joseph, wele y mae dy dâd yn glâf: ac efe a gymmerth eu ddau fâb gyd-ag ef, Manaſſeh ac Ephraïm.

2 A mynegodd *un* i Jacob, ac a ddywedodd, wele dy fâb Joseph yn dyfod attat: ac Iſraël a ymgryfhaodd, ac a eiſteddodd ar y gwely.

3 A dywedodd Jacob wrth Joseph, Duw Holl-alluog a ymddangosodd i mi yn a Luz, yngwlâd Canaan, ac a'm bendithiodd. a Pen. 28. 13. & 35. 6.

4 Dywedodd hefyd wrthyf, wele mi a'th wnâf yn ffrwythlon, ac a'th amlhâf, ac yn dyrfa o bobloedd i'th wnâf, a rhoddaf y tîr hwn i'th hâd ti, ar dy ôl di, yn etifeddiaeth dragywyddol.

5 ¶ Ac

2305 5 ¶ Ac yr awr hon, dy [b] ddau fâb, y rhai a anwyd i ti yn-nhîr yr Aipht, cyn fy nyfod attat i'r Aipht, eiddo fi *fyddant* hwy: Ephraïm a Manaſſeh fyddant eiddo fi, fel Reuben a Simeon.

[b] Pen. 41. 50. & 46. 20. Joſ. 14. 4.

6 A'th heppil y rhai a genhedlych ar eu hôl hwynt fyddant eiddo ti dy hun; ar enw eu brodyr y gelwir hwynt yn eu hetifeddiaeth.

7 A phan ddaethym i o ‡ Meſopotamia, bu [c] Rahel farw gyd-a mi yn-nhîr Canaan, ar y ffordd, pan oedd etto filldir o dîr hyd Ephrath: a chleddais hi yno ar ffordd Ephrath, honno *yw* Bethlehem.

‡ *Padan Aram.*
[c] Pen. 35. 19.

8 A gwelodd Iſraël feibion Joſeph, ac a ddywedodd, pwy *yw* y rhai hyn?

9 A Joſeph a ddywedodd wrth ei dâd, dyma fy meibion i, a rôdd Duw i mi yma: yntef a ddywedodd, dŵg hwynt attolwg attafi, ac mi a'i bendithiaf hwynt.

[d] Pen. 27. 1.

10 [d] Llygaid Iſraël hefyd oedd drymmion gan henaint, *fel* na allai efe weled: ac efe a'i dygodd hwynt atto ef, yntef a'i cuſanodd hwynt, ac a'i cofleidiodd.

11 Dywedodd Iſraël hefyd wrth Joſeph, ni feddyliais weled dy wyneb, etto wele, parodd Duw im' weled dy hâd hefyd.

12 A Joſeph a'i tynnodd hwynt allan oddiwrth ei liniau ef, ac a ymgrymmodd i lawr ar ei wyneb.

13 Cymmerodd Joſeph hefyd hwynt ill dau, Ephraïm yn ei law ddehau tu-a llaw aſſwy Iſraël, a Manaſſeh yn ei law aſſwy, tu-a llaw ddehau Iſraël; ac a'i neſſaodd hwynt atto ef.

14 Ac Iſraël a eſtynnodd ei law ddehau ac a'i goſododd ar ben Ephraïm, (a hwn oedd yr ieuangaf,) a'i law aſſwy ar ben Manaſſeh: gan gyfarwyddo ei ddwylaw trwy wybod, canys Manaſſeh *oedd* y cynfâb.

[e] Heb. 11. 21.
[f] Pen. 17. 1. & 24. 40.

15 ¶ Ac [e] efe a fendithiodd Joſeph, ac a ddywedodd, Duw, [f] yr hwn y rhodiodd fy nadau Abraham, ac Iſaac, ger ei fron; Duw yr hwn a'm porthodd er pan ydwyf, hyd y dydd hwn,

[g] Pen. 28. 15. & 31. 11, 13.

16 Yr angel [g] yr hwn a'm gwaredodd i oddiwrth bob drwg, a fendithio y llangciau; fy enw hefyd, ac enw fy nhadau Abraham ac Iſaac a alwer arnynt: heigiant hefyd yn lliaws yngnghanol y wlâd.

17 Pan welodd Joſeph oſod o'i dâd ei law ddehau ar ben Ephraïm, bu anfodlon ganddo: ac efe a ddaliodd law ei dâd, i'w ſymmud hi oddiar ben Ephraïm ar ben Manaſſeh.

18 Dywedodd Joſeph hefyd wrth ei dâd, nid felly fy nhâd: canys dyma y cynfâb: goſod dy law ddehau ar ei ben ef.

19 A'i dâd a ommeddodd, ac a ddywedodd, mi a wn, fy mâb, mi a wn: bydd hwn hefyd yn bobl, a mawr fydd hwn hefyd: ond yn wîr [h] ei frawd ieuangaf fydd mwy nag ef, a'i hâd ef fydd yn lliaws o genhedloedd.

[h] Num. 1. 33, 35. & 2. 19, 21. Deut. 13. 17. Dat. 7. 6, 8.

20 Ac efe a'i beridithiodd hwynt yn y dydd hwnnw, gan ddywedyd; [i] ynot ti y bendithia Iſraël, gan ddywedyd; gwnaed Duw di fel Ephraïm, ac fel Manaſſeh: ac efe a oſſodod Ephraïm o flaen Manaſſeh.

[i] Felly Ruth 4. 11, 12.

21 Dywedodd Iſraël hefyd wrth Joſeph, wele fi yn marw: a bydd Duw gyd-a chwi, ac efe a'ch dychwel chwi i dîr eich tadau.

[k] Joſ. 24. 32. Ioan 4. 5.

22 Ac [k] mi a roddais i ti un rhan goruwch dy frodyr, yr hon a ddygais o law'r Amoriaid â'm cleddyf, ac â'm bwa.

PEN. XLIX.

1 Jacob yn galw ei feibion i'w bendithio. 3 Bendith pob un o honynt. 29 Mae ef yn rhoddi ſiars arnynt ynghylch ei gladdedigaeth, 33 ac yn marw.

YNa y galwodd Jacob ar ei feibion, ac a ddywedodd; ymgeſglwch, fel y mynegwyf i chwi 'r hyn a ddigwydda i chwi yn y dyddiau diweddaf. 2315

2 Ymgeſglwch, a chlywch meibion Jacob: ïe gwrandewch ar Iſraël eich tâd.

3 ¶ [a] Reuben fy nghynfâb, tydi *oedd* fy ngrym, a [b] dechreuad fy nerth, rhagoriaeth braint, a rhagoriaeth cryfder.

[a] Pen. 29. 32.
[b] Deut. 21. 17. Pſal. 78. 51.

4 Anſaſadwy *oeddit* fel dwfr, ‡ ni ragori di, canys [c] dringaiſt wely dy dâd: yna yr halogaiſt *ef*: fy ngwely a ddringodd.

‡ Heb. *na ragora.*
[c] Pen. 35. 22. 1 Chr. 5. 1.

5 ¶ [d] Simeon a Lefi *ſydd* frodyr, ‡ offer creulondeb *ſydd yn* eu hanneddau.

[d] Pen. 29. 33, 34.
‡ Neu, *Arfau trawſder yw eu cleddyfau.*

6 Na ddeled fy enaid i'w cyfrinach hwynt: fy ngogoniant na fydd un a'i cynnulleidfa hwynt: canys [e] yn eu dîg y lladdaſant ŵr, ac o'i gwirfodd y ‡ diwreiddiaſant gaer.

[e] Pen. 34. 35.
‡ Neu, *diwyllia ſant ychen.*

7 Melldigedig fyddo eu dîg, canys tôſt *oedd*; a'i llîd, canys creulon *fu*: [f] rhannaf hwynt yn Jacob, a gwaſgaraf hwynt yn Iſraël.

[f] Joſ. 19. 1. & 21. 5, 6, 7. 1 Chr. 4. 24, 39.

8 ¶ [g] Titheu Juda, dy frodyr a'th glodforant di: dy law *fydd* yngwarr dy elynion, [h] meibion dy dâd a ymgrymmant i ti.

[g] Pen. 29. 35.
[h] 1 Chr. 5. 2.

9 Cenew llew *wyt ti* Juda: o'r yſglyfaeth y daethoſt i fynu, fy mâb: [i] ymgrymmodd, gorweddodd fel llew, ac fel hên lew: pwy a'i cyfyd ef?

[i] Num. 23. 24. & 24. 9.

10 Nid ymedy y deyrn-wialen o Juda, na [k] deddfwr oddi-rhwng ei draed ef, [l] hyd oni ddêl Silo: ac atto ef *y bydd* cynnulliad pobloedd.

[k] Pſ. 60. 7. & 108. 8.
[l] Ezec. 21. 32. Luc 1. 32.

11 Yn rhwymo ei ebol wrth y win-wydden, a llwdn ei aſſyn wrth y bêr win-wydden: golchodd ei wîſg mewn gwîn, a'i ddillad yngwaed y grawn-wîn.

12 Côch *fydd* ei [m] lygaid gan wîn, a gwŷn *fydd* ei ddannedd gan laeth.

[m] Dihar 23. 29.

13 ¶ [n] Zabulon a breſſwylia ym mhorthleoedd y môr, ac efe a fydd yn borthladd llongau, a'i derfyn fydd hyd Sidon.

[n] Deut. 33. 18. Joſ. 19. 10.

14 ¶ Iſſacar fydd aſſyn aſgyrnog, yn gorwedd rhwng dau bwn.

15 Ac a wêl lonyddwch mai da yw, a'r tîr mai hyfryd: efe a ogwydda ei yſgwydd i ddwyn, ac a fydd yn gaeth tan deyrnged.

16 ¶ [o] Dan a farn ei bobl fel un o lwythau Iſraël.

[o] Deut. 33. 22.

17 Dan fydd ſarph ar y ffordd, a ‡ neidr ar y llwybr, yn brathu ſodlau y march, fel y ſyrthio ei farchog yn ôl.

‡ Heb. *ſaeth neidr.*

18 [p] Am dy iechydwriaeth di y diſgwiliais, ARGLWYDD.

[p] Pſ. 119. 166.

19 ¶ [q] Gad, llu a'i gorfydd, ac yntef a orfydd o'r diwedd.

[q] Deut. 33. 20. 1 Chr. 5. 18.

20 ¶ O [r] Aſſer brâs *fydd* ei fwyd ef, ac efe a rydd ddainteithion brenhinol.

[r] Deut. 33. 24. Joſ. 19. 24.

21 ¶ Nephthali *fydd* ewig wedi ei gollwng, yn rhoddi geiriau têg.

[s] Deut. 33. 23.

22 ¶ Jo-

2315 22 ¶ Joſeph *ſydd* gangen ffrwythlon, cangen ffrwythlon wrth ffynnon, ‡ ceingciau yn cerdded ar hŷd mur.

‡ Hebr. *merched.*

23 A'r ſaethyddion fuant chwerw wrtho ef, ac a ſaethaſant, ac a'i caſſaſant ef.

r Job 29.20. 24 Er hynny arhôdd ei [r] fwa ef yn gryf, a breichiau ei ddwylo a gryfhaſant, trwy ddwylo s Pſ. 132.2. [s] grymmus *Dduw* Jacob: oddïyno y *mae* 'r bugail, maen Iſraël.

25 Trwy Dduw dy dâd, yr hwn a'th gynnorthwya, a'r Holl-alluog, x Deut. 33. 13. [x] yr hwn a'th fendithia, â bendithion y nefoedd oddïuchod, a bendithion y dyfnder yn gorwedd iſod, a bendithion y bronnau a'r grôth.

26 Rhagorodd bendithion dy dâd ar fendithion fy rhïeni, hyd derfyn brynniau tragywyddoldeb: byddant ar ben Joſeph, ac ar goryn yr hwn a nailltuwyd oddïwrth ei frodyr.

27 ¶ Benjamin a 'ſglyſaetha *fel* blaidd; y borau y bwytty yr yſglyſaeth, a'r hŵyr y rhan yr yſpail.

28 ¶ Dyma ddeuddeg llwyth Iſraël oll, ac dyma 'r hyn a lefarodd eu tâd wrthynt, ac y bendithiodd efe hwynt: pob un yn ôl ei fendith y bendithiodd efe hwynt.

29 Yna y gorchymynnodd efe iddynt, ac a y Pen. 15. 15. & 25.8. z Pen. 47. 30. ddywedodd wrthynt, myfi [y] a geſglir at fy mhobl: [z] cleddwch fi gyd-a'm tadau, yn yr ogof *ſydd* ym-maes Ephron yr Hethiad:

30 Yn yr ogof *ſydd* ym-maes Machpelah, yr a Pen. 23. 16. hon *ſydd* o flaen Mamre, yngwlâd Canaan, [a] yr hon a brynnodd Abraham gyd-a'r maes gan Ephron yr Hethiad, yn feddiant beddrod.

b Pen. 23. 19. & 25.9. c Pen. 35. 30. 31 [b] Yno y claddaſant Abraham a Sara ei wraig: [c] yno y claddaſant Iſaac a Rebecca ei wraig: ac yno y cleddais i Lea.

32 Meddiant y maes a'r ogof *ſydd* ynddo, *a gaëd* gan feibion Heth.

33 Pan orphennodd Jacob orchymmyn i'w feibion, efe a dynnodd ei draed i'r gwely, ac a fu farw, a chaſglwyd ef at ei bobl.

PEN. L.

1 *Arwyl Jacob.* 4 *Joſeph yn cael cennad gan Pharao i fyned i'w gladdu ef.* 7 *Y cladded igaeth.* 15 *Joſeph yn cyſſuro ei frodyr, y rhai oedd yn gofyn ei nawdd ef.* 22 *Ei oedran.* 23 *Mae ef yn gweled y drydydd genhedlaeth o'i feibion.* 24 *Yn darogan i'w frodyr eu dychweliad.* 25 *Yn cymmeryd llw ganthynt am ei eſgyrn.* 26 *Yn marw, ac yn cael ei roddi mewn arch.*

a Pen. 46.4. YNa [a] y ſyrthiodd Joſeph ar wyneb ei dâd, ac a wylodd arno ef, ac a'i cuſanodd ef.

2 Gorchymynnodd Joſeph hefyd i'w weiſion y meddygon [b] bêr-arogli ei dâd ef: felly y meddy- b 2 Chr. 16. 14. Ioã 19. 40. gon a bêr-aroglaſant Iſraël.

3 Pan gyflawnwyd iddo ddeugain nhiwrnod; (canys felly y cyflawnir dyddiau y rhai a bêr-aroglir:) Yna 'r Aiphtiaid a'i arwylaſant ef ddeng-nhiwrnod a thrugain.

4 Pan aeth dyddiau ei arwyl ef heibio, yna y llefarodd Joſeph wrth deulu Pharao, gan ddywedyd; o's cefais yr awr hon ffafor yn eich golwg, lleferwch wrth Pharao attolwg, gan ddywedyd,

c Pen. 47. 29. 5 [c] Fy nhâd a'm tyngodd, gan ddywedyd, wele fi yn marw: yn fy mêdd [d] yr hwn a gloddiais im' yngwlâd Canaan, yno i'm cleddi: ac yr awr hon caffwyf fyned i fynu attolwg, fel y claddwyf fy nhâd, yna mi a ddychwelaf. 2315 d 2 Chron. 16.14. Eſay 22.16. Mat. 27.60.

6 A dywedodd Pharao, dôs i fynu, a chlâdd dy dâd, fel i'th dyngodd.

7 ¶ A Joſeph a aeth i fynu i gladdu ei dâd: a holl weiſion Pharao, *ſef* henuriaid ei dŷ ef, a holl henuriaid gwlâd yr Aipht, a aethant i fynu gyd-ag ef,

8 A holl dŷ Joſeph, a'i frodyr, a thŷ ei dâd: eu rhai bach yn unig, a'i defaid, a'i gwartheg a adawſant yn nhîr Goſen.

9 Ac aeth i fynu gyd-ag ef gerbydau a gwŷr meirch hefyd: ac yr oedd yn llu mawr iawn.

10 A hwy a ddaethant hyd lawr dyrnu Atad, yr hwn ſydd tros yr Iorddonen, ac a alaraſant yno alar mawr, a thrwm iawn: canys gwnaeth alar dros ei dâd ſaith niwrnod.

11 Pan welodd y Canaaneaid, y rhai oedd yn preſwylio yn y wlâd, y galar yn llawr dyrnu Atad: yna y dywedaſant, dyma alar trwm gan yr Aiphtiaid: am hynny y galwaſant ei henw, ‡ Sef, *Galar yr Aiphtiaid* ‡ Abel Miſraïm, yr hwn *ſydd* tros yr Iorddonen.

12 A'i feibion a wnaethant iddo, megis y gorchymynnaſai efe iddynt.

e Act. 7.16. 13 Canys [e] ei feibion a'i dygaſant ef i wlâd Canaan, ac a'i claddaſant ef yn ogof maes Machpelah, yr hon [f] a brynnaſai Abraham gyd-a'r maes, f Pen. 23. 16. yn feddiant beddrod, gan Ephron yr Hethiad, o flaen Mamre.

14 ¶ A dychwelodd Joſeph i'r Aipht, efe, a'i frodyr, a'r rhai oll a aethant i fynu gyd-ag ef i gladdu ei dâd, wedi iddo gladdu ei dâd.

15 ¶ Pan welodd brodyr Joſeph farw o'i tâd, hwy a ddywedaſant, Joſeph ond odid a'n caſsâ ni, a chan dalu a dâl i ni 'r holl ddrwg a wnaethom ni iddo ef.

16 A hwy a ‡ anfonaſant at Joſeph i ddywedyd; dy dâd a orchymynnodd o flaen ei farw, gan ddywedyd, ‡ Heb. *a yrraſant orchymmyn.*

17 Fel hyn y dywedwch wrth Joſeph; attolwg maddeu 'r awr hon gamwedd dy frodyr, a'i pechod hwynt: canys gwnaethant it' ddrwg: ond yr awr hon, maddeu attolwg gamwedd gweiſion Duw dy dâd: ac wylodd Joſeph pan lefaraſant wrtho.

18 A'i frodyr a ddaethant hefyd, ac a ſyrthiaſant ger ei fron ef, ac a ddywedaſant, wele ni yn weiſion i ti.

g Pen. 45.5 19 A dywedodd Joſeph wrthynt, [g] nac ofnwch, canys a *ydwyf* i yn lle Duw?

20 Chwi a fwriadaſoch ddrwg i'm herbyn, ond Duw a'i buwriadodd i ddaioni, i ddwyn i ben fel *y gwelir* heddyw, i gadw 'n fyw bobl lawer.

21 Am hynny nac ofnwch yr awr hon: myfi a'ch cynhaliaf chwi a'ch rhai bach: ac efe a'i cyſſurodd hwynt, ac a lefarodd wrth *fodd* eu calon.

22 ¶ A Joſeph a drigodd yn yr Aipht, efe, a 2369 theulu ei dâd: a bu Joſeph fyw gan mlhynedd a dêg.

h Num. 32. 39. 23 Gwelodd Joſeph hefyd o Ephraïm orwyrion: [h] maethwyd hefyd plant Machir fâb Manaſſeh ar liniau Joſeph.

i Heb. Ir. 22. Exod. 3. 16. 24 A dywedodd Joſeph wrth ei frodyr, myfi ſydd yn marw: a [i] Duw gan ymweled a ymwel â chwi, ac a'ch dŵg chwi i fynu o'r wlâd hon,

k Pen. 15. 14. & 26. 3. & 35. 12. & 46. 4. *l* Exod. 13. 19. Joſ. 24. 32. Act. 7. 16.

hon, i'r wlâd [k] a dyngodd efe i Abraham, i Iſaac, ac i Jacob.

25 A [l] thyngodd Joſeph feibion Iſraël gan ddywedyd, Duw gan eich gofwyo a'ch gofwya chwi: dygwch chwithau fy eſgyrn i fynu oddïyma.

26 A Joſeph a fu farw yn fâb deng-mlwydd a chant: a hwy a'i pêr-aroglaſant ef, ac ſe a oſodwyd mewn arch yn yr Aipht. 2369

Yr ail Llyfr MOSES, Yr hwn a elwir EXODUS.

PEN. I.

1 *Plant Iſraël ar ôl marwolaeth Joſeph yn amlhau.* 8 *Po mwyaf y mae y brenin newŷdd yn ei gorthrymmu, mwyaf y maent yn amlhau.* 15 *Duw ioldeb y byd-wragedd yn cadw yn fyw y plant gwryw.* 22 *Pharao yn gorchymmyn bwrw y plant gwryw i'r afon.*

a Gen. 46. 8. Pen. 6. 14.

DYMA yn awr [a] henwau ‡ meibion Iſraël, y rhai a ddaethant i'r Aipht: gyd-ag Jacob y daethant, bob un a'i deulu.

2 Reuben, Simeon, Lefi, a Juda.

3 Iſachar, Zabulon, a Benjamin.

4 Dan, a Nephtali, Gad, ac Aſer.

‡ Neu, *lwynau*. Heb, *forddwyd*.

5 A'r holl eneidiau a ddaethant allan o ‡gorph Jacob oedd [b] ddeng henaid a thri ugain: a Joſeph oedd yn yr Aipht.

b Gen. 46. 27. Deut. 10. 22.

6 A [c] Joſeph a fu farw, a'i holl frodyr, a'r holl genhedlaeth honno.

c Gen. 50. 26.

d Deut. 26. 5. Act. 7. 17.

7 ¶ A [d] phlant Iſraël a hiliaſant ac a gynnyddaſant, amlhaſant hefyd, a chryfhaſant yn ddirfawr odieth: a'r wlâd a lanwyd o honynt.

2427

8 Yna y cyfododd brenin newŷdd yn yr Aipht; yr hwn ni adnabuaſai mo Joſeph.

e Pſ. 105. 24.

9 Ac efe a ddywedodd wrth ei bobl; wele [e] bobl plant Iſraël yn amlach ac yn gryfach nâ nyni.

f Act. 7. 19.

10 Deuwch, [f] gwnawn yn gall â hwynt; rhag amlhau o honynt, a bod pan ddigwyddo rhyfel, ymgyſylltu o honynt â'n caſeion, a rhyfela i'n herbyn, a myned i fynu o'r wlâd.

11 Am hynny y goſodaſant arnynt feiſtred gwaith, [g] i'w gorthrymmu â'i beichiau: a hwy a adeiladaſant i Pharao ddinaſoedd tryſſorau, *ſef* Pithom a Raamſes.

g Gen. 15. 13.

12 Ond fel y gorthrymment hwynt, felly 'r amlhaënt, ac y cynnyddent: a drwg oedd ganddynt o herwŷdd plant Iſraël.

13 A'r Aiphtiaid a wnaeth i blant Iſraël waſanaethu yn galed.

14 A gwnaethant eu henioes hwynt yn chwerw drwy y gwaſanaeth caled, [h] mewn clai, ac mewn priddfaen, ac ym-mhob gwaſanaeth yn y maes: a'i holl waſanaeth y gwnaënt iddynt waſanaethu ynddo, *oedd* galed.

h Pſal. 81. 6.

15 A brenin yr Aipht a lefarodd wrth fydwragedd yr Hebreeſau: o ba rai, henw un *oedd* Siphra, a henw 'r ail Puah.

16 Ac efe a ddywedodd, pan fyddoch fydwragedd i'r Hebreeſau, a gweled o honoch hwynt yn eſgor; o's mâb fydd, lleddwch ef; ond o's merch, bydded fyw.

17 Er hynny y byd-wragedd a ofnaſant Dduw, ac ni wnaethant yn ôl yr hyn a ddywedaſai brenin yr Aipht wrthynt: eithr cadwaſant y bechgyn yn fyw.

18 Am hynny brenin yr Aipht a alwodd am y byd-wragedd, ac a ddywedodd wrthynt, pa ham y gwnaethoch y peth hyn? ac y cadwaſoch y bechgyn yn fyw?

19 [i] A'r byd-wragedd a ddywedaſant wrth Pharao, am nad *yw* yr Hebreeſau fel yr Aiphtieſau: oblegid y maent hwy yn fywiog, ac yn eſgor cyn dyfod byd-wraig attynt.

i Edr. Joſ. 2. 4, &c. 2 Sam. 17. 19, 20.

20 Am hynny y bu Duw dda wrth y byd-wragedd: a'r bobl a amlhaodd, ac a aeth yn gryf iawn.

21 Ac o herwŷdd i'r byd-wragedd ofni Duw, yntef [k] a wnaeth dai iddynt hwythau.

k Edr. 1 Sam. 2. 35. 2 Sam. 7. 11, 27, 29. 1 Bren. 2. 24. & 11. 38.

22 A Pharao a orchymynnodd i'w holl bobl, gan ddywedyd; [l] pob mâb ar a enir, bwriwch ef i'r afon, ond cedwch yn fyw bob merch.

l Act. 7. 19.

PEN. II.

1 *Geni Moſes,* 3 *a'i fwrw mewn cawell yn yr hêſg.* 5 *Merch Pharao yn ei gael ef, ac yn ei ddwyn i fynu.* 11 *Efe yn lladd Aipht-wr.* 13 *Yn ceryddu Hebrëwr.* 15 *Yn ffo i Midian.* 21 *Yn priodi Sephora.* 22 *Genedigaeth Gerſhom.* 23 *Duw yn yſtyried uchenaid yr Iſraëliaid.*

a Pen. 6. 20. Num. 26. 59. 1 Chr. 23. 13.

YNa [a] gŵr o dŷ Lefi a aeth, ac a briodod ferch i Lefi.

2433

2 A'r wraig a feichiogodd, ac a eſgorodd ar fâb: a phan welodd hi mai tlŵs ydoedd efe, [b] hi a'i cuddiodd ef dri mîs.

b Act. 7. 20. Heb. 11. 23.

3 A phan na allai hi ei guddio ef yn hŵy, hi *a* gymmerodd gawell iddo ef o lafrwyn, ac a ddwbiodd hwnnw â chlai ac â phyg; ac a oſododd y bachgen ynddo, ac a'i rhoddodd ym myſg yr hêſg ar fîn yr afon.

4 A'i chwaer ef a ſafodd o bell; i gael gwybod beth a wneid iddo ef.

5 ¶ A merch Pharao a ddaeth i wared i'r afon i ymolchi, (a'i llangceſau oedd yn rhodio ger llaw 'r afon:) a hi a ganfu y cawell ynghanol yr hêſg, ac a anfonodd ei llaw-forwŷn i'w gyrchu ef.

6 Ac wedi iddi ei agoryd, hi a ganfu y bachgen, ac wele y plentyn yn wylo: a hi a doſturiodd wrtho, ac a ddywedodd, *un* o blant yr Hebreaid *yw* hwn.

7 Yna ei chwaer ef a ddywedodd wrth ferch Pharao, a âf fi i alw attat fammaeth o'r Hebreeſau, fel y mago hi y bachgen i ti?

8 A merch Pharao a ddywedodd wrthi, dôs: a'r llangces a aeth ac a alwodd fam y bachgen.

9 A dywedodd merch Pharao wrthi, dŵg y-

maith

maith y bachgen hwn, a maga ef i mi, a minneu a roddaf i ti dy gyflog: a'r wraig a gymmerodd y bachgen ac a'i magodd.

10 Pan aeth y bachgen yn fawr, hi a'i dûg ef i ferch Pharao, ac efe a fu iddi yn fâb; a hi a alwodd ei enw ef ‡ Moſes, o herwŷdd (ebr hi) o'r dwfr y tynnais ef.

‡ Sef, *un a dynnwyd allan.*

2473
11 ¶ A bu yn y dyddiau hynny [c] pan aeth Moſes yn fawr, fyned o honaw allan at ei frodyr, ac edrych ar ei beichiau hwynt, a gweled Aiphtwr yn taro Hebrëwr *un* o'i frodyr.

[c] Act. 7.23. Heb. 11.24.

12 Ac efe a edrychodd yma ac accw, a phan welodd nad *oedd yno* neb; efe a laddodd yr Aiphtiad, ac a'i cuddiodd yn y tywod.

13 Ac [d] efe a aeth allan yr ail dydd, ac wele ddau Hebrëwr yn ymryſon: ac efe a ddywedodd wrth yr hwn oedd ar y cam, pa ham y tarewi dy gyfaill?

[d] Act. 7. 26.

14 A dywedodd yntef, pwy a'th oſododd di yn bennaeth, ac yn frawdwr arnom ni? ai meddwl yr wyt ti fy lladd i megis y lleddaiſt yr Aiphtiad? A Moſes a ofnodd, ac a ddywedodd, diau y gwyddir y peth hyn.

15 Pan glybu Pharao y peth hyn, efe a geiſiodd ladd Moſes: ond [e] Moſes a ffôdd rhag Pharao, ac a arhoſodd yn-nhîr Midian, ac a eiſteddodd wrth bydew.

[e] Act. 7.29.

‡ *Dywyſog.* Felly Gen. 41.45.

16 Ac i ‡ offeiriad Midian yr ydoedd ſaith o ferched: a'r *rhai hynny* a ddaethant, ac a dynnaſant *ddwfr*, ac a lanwaſant y cafnau i ddyfrhau defaid eu tâd.

17 Ond y bugeiliaid a ddaethant ac a'i gyrraſant ymaith: yna y cododd Moſes, ac a'i cynnorthwyodd hwynt, ac a ddyfrhaodd eu praidd hwynt.

18 Yna y daethant at Reuel eu tâd: ac efe a ddywedodd, pa ham y daethoch heddyw cyn gynted?

19 A hwy a ddywedaſant, Aiphtwr a'n hachubodd ni o law y bugeiliaid; a chan dynnu a dynnodd ddwfr hefyd i ni, ac a ddyfrhaodd y praidd.

20 Ac efe a ddywedodd wrth ei ferched, pa le *y mae* efe? pa ham y gollyngaſoch ymaith y gŵr? gelwch arno, a bwyttaëd fara.

21 A bu Moſes foddlon i drigo gyd-a'r gŵr: ac yntef a roddodd Sephora ei ferch i Moſes.

22 A hi a eſgorodd ar fâb, ac efe a alwodd ei enw ef [f] Gerſhom; o herwŷdd [g] dieithr (ebr ef) a fum i mewn gwlâd ddieithr.

[f] Pen. 18.3. [g] Heb. 11. 13, 14.

2494
23 ¶ Ac [h] yn ôl dyddiau lawer bu farw brenin yr Aipht, a phlant Iſraël [i] a ucheneidiaſant oblegid y caethiwed, ac a waeddaſant, [k] a'i gwaedd hwynt a ddêrchaſodd at Dduw, oblegid y caethiwed.

[h] Pen. 7.7. Act. 7.30. [i] Num. 20. 16. [k] Gen. 18. 20. Pen. 22. 23, 27. Deut. 24. 15. Iag. 5.4. [l] Gen. 15. 14. & 46.4.

24 A Duw a glybu eu huchenaid hwynt: a Duw a gofiodd ei [l] gyfammod ag Abraham, ag Iſaac, ac ag Jacob.

25 A Duw a edrychodd ar blant Iſraël: Duw hefyd [m] a gydnabu *â hwynt.*

[m] Pen 3.7.

PEN. III.

1 *Moſes yn bugeilio defaid Jethro.* 2 *Duw yn ymddangos iddo mewn perth yn lloſgi.* 9 *Ac yn ei anfon ef i waredu Iſraël.* 14 *Henw Duw.* 15. *Ei gennadwriaeth ef at Iſraël.*

A Moſes oedd yn bugeilio defaid Jethro ei chwegrwn offeiriad Midian; ac efe a yrrodd y praidd o'r tu cefn i'r anialwch, ac a ddaeth i [a] fynydd Duw, Horeb.

[a] Pen. 18.5. [b] Bren. 19. 8. [c] Deut. 33. 16. Act. 7. 30.

2513
2 Ac angel yr ARGLWYDD a ymddangoſodd iddo mewn [b] fflam dân o ganol perth: ac efe a edrychodd, ac wele y berth yn lloſgi yn dân, a'r berth heb ei difa.

3 A dywedodd Moſes, mi a droaf yn awr ac a edrychaf ar y weledigaeth fawr hon; pa ham nad yw y berth wedi lloſgi.

4 Pan welodd yr ARGLWYDD ei fod efe yn troi i edrych; Duw a alwodd arno [c] o ganol y berth, ac a ddywedodd, Moſes, Moſes: a dywedodd yntef, wele fi.

5 Ac efe a ddywedodd, na neſsâ yma, [d] dioſg dy eſgidiau oddiam dy draed, o herwŷdd y lle'r wyt ti 'n ſefyll arno ſydd ddaear ſanctaidd.

[d] Joſ. 5. 15. Act. 7. 33.

6 Ac efe a ddywedodd, [e] myfi *yw* Duw dy dâd, Duw Abraham, Duw Iſaac, a Duw Jacob. A Moſes a guddiodd ei wyneb, oblegid [f] ofni 'r ydoedd edrych ar Dduw.

[e] Mat. 22. 32 Mar. 12. 26. Luc 20. 37. Act. 7. 32. [f] Felly 1 Bren. 19. 13. Eſay 6. 2, 5.

7 ¶ A dywedodd yr ARGLWYDD, gan weled y gwelais gyſtudd fy mhobl ſydd yn yr Aipht, [g] a'i gwaedd o achos eu meiſtred gwaith a glywais; canys mi a wn oddiwrth eu doluriau.

[g] Pen. 2.23.

8 Ac [h] mi a ddiſgynnais i'w gwaredu hwy o law 'r Aiphtiaid, ac i'w dwyn o'r wlâd honno, i wlâd dda a helaeth, i wlâd yn llifeirio o laeth a mêl; i le [i] y Canaaneaid, a'r Hethiaid, a'r Amoriaid, a'r Pherezïaid, yr Hefiaid hefyd, a'r Jebuſiaid.

[h] Gen. 11.5, 7. & 18.21. [i] Gen. 15. 18.

9 Ac yn awr wele, gwaedd meibion Iſraël a ddaeth attafi; a hefyd mi a welais y gorthrymder, â'r hwn y gorthrymmodd yr Aiphtiaid hwynt.

10 [k] Tyred gan hynny yn awr, a mi a'th anfonaf at Pharao, fel y dygech fy mhobl, plant Iſraël, allan o'r Aipht.

[k] Pſ. 105. 26.

11 ¶ A dywedodd Moſes wrth Dduw, [l] pwy ydwyfi fel yr awn i at Pharao, ac y dygwn blant Iſraël allan o'r Aipht?

[l] Edr. Eſay 6. 5, 8. Jer. 1. 6.

12 Dywedodd yntef, diau [m] y byddaf gyd-a thi; a hyn a fydd arwŷdd it' mai myfi a'th anfonodd: wedi it' ddwyn fy mhobl allan o'r Aipht, chwi a waſanaethwch Dduw ar y mynydd hwn.

[m] Joſ. 1. 5.

13 A dywedodd Moſes wrth Dduw, wele *pan* ddelwyf fi at feibion Iſraël, a dywedyd wrthynt, Duw eich tadau a'm hanfonodd attoch; o's dywedant wrthyf, beth *yw* ei enw ef? beth a ddywedaf fi wrthynt?

14 A Duw a ddywedodd wrth Moſes, YDWYF YR HWN YDWYF: dywedodd hefyd, fel hyn yr adroddi wrth feibion Iſraël, [n] YDWYF a'm hanfonodd attoch.

[n] Pen. 6. 3. 2 Cor. 1.20. Heb. 13. 8. Dat. 1. 4.

15 A Duw a ddywedodd drachefn wrth Moſes, fel hyn y dywedi wrth feibion Iſraël; ARGLWYDD Dduw eich tadau, Duw Abraham, Duw Iſaac, a Duw Jacob, a'm hanfonodd attoch: dyma [o] fy enw byth, a dyma fy nghoffadwriaeth o genhedlaeth i genhedlaeth.

[o] Pſ. 135. 13.

16 Dôs a [p] chynnull henuriaid Iſraël, a dywed wrthynt, ARGLWYDD Dduw eich tadau, Duw Abraham, Iſaac, ac Jacob, a ymddangoſodd i mi, gan ddywedyd; [q] gan ymweled yr ymwelais â chwi, a *gwelais* yr hyn a wnaed i chwi yn yr Aipht.

[p] Pen. 4.29. [q] Gen. 50. 24.

17 A dywedais, mi a'ch dygaf chwi i fynu o adfyd yr Aipht i wlâd y Canaaneaid, a'r Hethiaid, a'r Amoriaid, a'r Pherezïaid, yr Hefiaid hefyd, a'r Jebuſiaid; i wlâd yn llifeirio o laeth a mêl.

18 A [r] hwy a wrandawant ar dy lais, a thi a ddeui, ti a henuriaid Iſraël, at frenin yr Aipht, a

[r] Pen. 4. 31.

2513 dywedwch wrtho, ARGLWYDD [f] Dduw yr Hebreaid a gyfarfu a ni; ac yn awr gâd i ni fyned attolwg daith tri diwrnod i'r anialwch, fel yr aberthom i'r ARGLWYDD ein Duw. 2513

[f] Pen. 5. 3.

19 ¶ A mi a wn na edy brenin yr Aipht i chwi fyned, ond mewn llaw gadarn.

20 Am hynny mi a eſtynnaf fy llaw, ac a darawaf yr Aipht â'm holl ryfeddodau, y rhai a wnâf yn ei chanol; ac wedi hynny efe a'ch gollwng chwi ymaith.

21 A rhoddaf hawddgarwch i'r bobl hyn yngngolwg yr Aiphtiaid: a bydd [t] pan eloch nad eloch yn wâg-law:

[t] Gen. 15. 14.

22 [u] Ond *pob* gwraig a fenthygia gan ei chymydoges, a chan yr hon fyddo yn cyttal a hi ‡ ddodreſn arian, a dodreſn aur, a gwiſgoedd: a chwi a'i goſodwch *hwynt* am eich meibion, ac am eich merched, ac [x] a yſpeiliwch yr ‡ Aiphtiaid.

[u] Pen. 11. 2. & 12 35.

‡ *Dyſſau.*

[x] Ezec. 39. 10.

‡ Neu, *Aipht.*

PEN. IV.

1 *Troi gwialen Moſes yn Sarph.* 6 *Ei law ef yn gwahan-glwyfo.* 10 *Ef yn anewyllyſgar i'w anfon.* 14 *Appwyntio Aaron i'w helpu ef.* 18 *Moſes yn ymadel oddiwrth Jethro.* 21 *Cennadwriaeth Duw at Pharao.* 24 *Sephora yn enwaedu ar ei mâb.* 27 *Danfon Aaron i gyfarfod a Moſes.* 31 *Y bobl yn credu iddynt.*

A Moſes a attebodd, ac a ddywedodd, etto wele ni chredant i mi ac ni wrandawant ar fy llais: onid dywedant, nid ymddangoſodd yr ARGLWYDD i ti.

2 A'r ARGLWYDD a ddywedodd wrtho, beth ſydd yn dy law? dywedodd yntef, gwialen.

3 Ac efe a ddywedodd, tafl hi ar y ddaiar; ac efe a'i taflodd hi ar y ddaiar, a hi a aeth yn ſarph, a Moſes a giliodd rhagddi.

4 Yr ARGLWYDD hefyd a ddywedodd wrth Moſes, eſtyn dy law ac ymafel yn ei lloſgwrn hi: ac efe a eſtynnodd ei law ac a ymaflodd ynddi, a hi a aeth yn wialen yn ei law ef.

5 Fel y credant ymddangos i ti o ARGLWYDD Dduw eu tadau, Duw Abraham, Duw Iſaac, a Duw Jacob.

6 ¶ A dywedodd yr ARGLWYDD wrtho drachefn, dôd yn awr dy law yn dy fynwes, ac efe a roddodd ei law yn ei fynwes: a *phan* dynnodd ef hi allan, wele ei law ef yn wahan-glwyfol [a] fel yr eira.

[a] Num. 12. 10. 2 Bren. 5. 27.

7 Ac efe a ddywedodd, dôd eil-waith dy law yn dy fynwes; ac efe a roddodd eil-waith ei law yn ei fynwes, ac a'i tynnodd hi allan o'i ſynwes, ac wele hi a droiſai fel ei gnawd *arall* ef.

8 A bydd oni chredant i ti, ac oni wrandawant ar lais yr arwŷdd cyntaf, etto y credant i lais yr ail arwŷdd.

9 A bydd oni chredant hefyd i'r ddau arwŷdd hyn, ac oni wrandawant ar dy lais, ti a gymmeri o ddwfr yr afon ac a'i tywellti ar y ſych-dîr: ‡ a bydd [b] y dyfroedd a gymmerech o'r afon yn waed ar y tîr ſych.

‡ Heb. *Bydd a bydd.*

[b] Pen. 7. 19.

10 ¶ A dywedodd Moſes wrth yr ARGLWYDD, ô ſy Arglwydd, ni *bum* ŵr ymadroddus, ‡ na chyn hyn, nag er pan leferaiſt wrth dy wâs; eithr [c] ſaſn-drwm a thafod-trwm ydwyf.

‡ Heb. *na doe nac echdoe.*

[c] Pen. 6. 12.

11 A dywedodd yr ARGLWYDD wrtho, [d] pwy a wnaeth enau i ddyn? neu pwy a ordeiniodd fudan, neu fyddar, neu 'r neb ſy'n gweled, neu 'r dall? ond myfi 'r ARGLWYDD?

[d] Pſ. 94. 9

12 Am hynny dôs yn awr, a mi a fyddaf [e] gyd-a'th enau, ac a ddyſgaf i ti yr hyn a ddywedych.

[e] Mat. 10. 19. Mar. 13. 11. Luc 12. 11.

13 Dywedodd yntef, ô fy Arglwydd, danfon attolwg gyd-a *'r hwn* a ddanfonych.

14 Ac enynnodd digoſaint yr ARGLWYDD yn erbyn Moſes, ac efe a ddywedodd, ond dy frawd *yw* Aaron y Lefiad? mi a wn y medr ef lefaru yn groyw; ac wele efe yn dyfod allan i'th gyfarfod, a phan i'th welo, efe a lawenycha yn ei galon.

15 [f] Llefara ditheu wrtho ef, a goſod y geiriau hyn yn ei enau: a minneu a fyddaf gyd-a'th enau di, a chyd-a'i enau yntef, a dyſgaf i chwi 'r hyn a wneloch.

[f] Pen. 7. 1, 2.

16 A llefared yntef troſot ti wrth y bobl: ac felly y bydd efe yn lle genau i ti, [g] a thitheu a fyddi yn lle Duw iddo yntef.

[g] Pen. 7. 1.

17 Cymmer hefyd y wialen hon yn dy law, yr hon y gwnei wrthiau â hi.

18 ¶ A moſes a aeth ac a ddychwelodd at Jethro ei chwegrwn, ac a ddywedodd wrtho, gâd i mi fyned attolwg a dychwelyd at fy mrodyr *ſydd* yn yr Aipht, a gweled a ydynt etto yn fyw: a dywedodd Jethro wrth Moſes, dôs mewn heddwch.

19 A'r ARGLWYDD a ddywedodd wrth Moſes ym Midian, dôs, dychwel i'r Aipht; o herwŷdd [h] bu feirw yr holl wŷr oedd yn ceiſio dy enioes.

[h] Pen 2. 15, 23. Mat. 2. 20.

20 A Moſes a gymmerth ei wraig, a'i feibion, ac a'i goſodod hwynt ar aſſyn, ac a ddychwelodd i wlâd yr Aipht: cymmerodd Moſes hefyd wialen Duw yn ei law.

21 A dywedodd yr ARGLWYDD wrth Moſes, pan elych i ddychwelyd i'r Aipht, gwêl it' wneuthur ger bron Pharao yr holl ryfeddodau a roddais yn dy law: ond [i] mi a galedaf ei galon ef, fel na ollyngo ymaith y bobl.

[i] Pen. 7. 3, 13. & 9. 12. & 10. 1. & 14. 8. Deut. 2. 30. Joſ. 11. 20. Eſay 63. 17. Io. 12 40.

22 A dywed wrth Pharao; fel hyn y dywedodd yr ARGLWYDD, [k] fy mâb i, *ſef* [l] fy nghyntaf-anedig *yw* Iſraël.

[k] Rhuf. 9. 18. [k] Rhuf 9. 4. [l] Jer. 31. 9. Iag. 1. 18.

23 A dywedais wrthyt, gollwng fy mâb fel i'm gwaſanaetho: ond o's gwrthodi ei ollwng ef, wele [m] mi a laddaf dy fâb di, *ſef* dy gyntaf-anedig.

[m] Pen. 11. 5. & 12. 29.

24 ¶ A bu ar y ffordd yn y lletty, [n] gyfarfod o'r ARGLWYDD ag ef, a cheiſio ei lâdd ef.

[n] Num. 22. 22.

25 Ond Sephora a gymmerth ‡ [o] gyllell lem, ac a dorrodd ddienwaediad ei mâb, ac a'i bwriodd i gyffwrdd â'i draed ef; ac a ddywedodd, diau dy *fod* yn briod gwaedlyd i mi.

‡ Neu, *garreg.*

[o] Joſ. 5. 2, 3.

26 A'r *Arglwydd* a beidiodd ag ef: yna y dywedodd hi, priod gwaedlyd wyt, oblegid yr enwaediad.

27 ¶ A dywedodd yr ARGLWYDD wrth Aaron, dôs i gyfarfod â Moſes i'r anialwch: ac efe a aeth ac a gyfarfu ag ef ym [p] mynydd Duw, ac a'i cuſanodd ef.

[p] Pen. 3. 1.

28 A Moſes a fynegodd i Aaron holl eiriau 'r ARGLWYDD, yr hwn a'i hanfonaſai ef; a'r holl arwyddion a orchymynnaſai efe iddo.

29 ¶ A Moſes ac Aaron a aethant, ac a gynnullaſant holl henuriaid meibion Iſraël.

30 Ac Aaron a draethodd yr holl eiriau a lefaraſai 'r ARGLWYDD wrth Moſes; ac a wnaeth yr arwyddion yngolwg y bobl.

31 A chredodd y bobl: a phan glywſant ymweled o'r ARGLWYDD a meibion Iſraël, ac iddo edrych ar eu gorthrymder, yna [q] hwy a ymgrymmaſant, ac a addolaſant.

[q] Pen. 12. 17.

PEN.

2513

PEN. V.

1 *Pharao yn rhoddi ſen i Moſes ac Aaron am eu cennadwriaeth.* 5 *Yn 'chwanegu taſg yr Iſraëliaid.* 15 *Yn eu ceryddu hwynt am eu hachwynion.* 21 *Hwythau yn llefain yn erbyn Moſes ac Aaron.* 22 *Moſes yn cwyno wrth Dduw.*

AC wedi hynny Moſes ac Aaron a aethant i mewn, ac a ddywedaſant wrth Pharao; fel hyn y dywedodd ARGLWYDD Dduw Iſraël, gollwng ymaith fy mhobl, fel y cadwant ŵyl i mi yn yr anialwch.

2 A dywedodd Pharao, [a] pwy *yw* 'r ARGLWYDD fel y gwrandawn i ar ei lais, i ollwng Iſraël ymaith? yr ARGLWYDD nid adwaen, ac Iſraël ni ollyngaf. [a] Job. 21. 15.

3 A dywedaſant hwythau, [b] Duw 'r Hebreaid a gyfarfu â ni: gâd i ni fyned, attolwg, daith tridiau yn yr anialwch, ac aberthu i'r ARGLWYDD ein Duw, rhag iddo ein rhuthro â haint, neu â chleddyf. [b] Pen. 3. 18.

4 A dywedodd brenin yr Aipht wrthynt, Moſes ac Aaron, pa ham y perwch i'r bobl beidio a'i gwaith? ewch at eich beichiau.

5 Pharao hefyd a ddywedodd, wele pobl y wlâd yn awr ydynt lawer; a pharaſoch iddynt beidio â'i llwythau.

6 A gorchymynnodd Pharao y dydd hwnnw i'r rhai oedd feiſtred gwaith ar y bobl, a'i ſwyddogion, gan ddywedyd,

7 Na roddwch mwyach wellt i'r bobl i wneuthur pridd-feini megis o'r blaen; elant a chaſglant wellt iddynt eu hunain.

8 A rhifedi y pridd-feini y rhai yr oeddynt hwy yn ei wneuthur o'r blaen a roddwch arnynt, na leihewch o hynny; canys ſegur ydynt, am hynny y maent yn gweiddi, gan ddywedyd, gâd i ni fyned ac aberthu i'n Duw.

9 Trymhaër y gwaith ar y gwŷr, a gweithiant ynddo, fel nad edrychant am eiriau ofer.

10 ¶ A meiſtred gwaith y bobl, a'i ſwyddogion a aethant allan, ac a lefaraſant wrth y bobl, gan ddywedyd, fel hyn y dywed Pharao, ni roddaf wellt i chwi.

11 Ewch chwi a cheiſiwch iwch' wellt lle y caffoch, er hynny ni leiheir dim o'ch gwaith.

12 A'r bobl a ymwaſgarodd trwy holl wlâd yr Aipht, i gaſglu ſofl yn lle gwellt.

13 A'r meiſtred gwaith oedd yn ei pryſſuro, gan ddywedyd; gorphennwch eich gwaith, dogn dydd yn ei ddydd, megis pan oedd gwellt.

14 A churwyd ſwyddogion meibion Iſraël, y rhai a oſodoſai meiſtred gwaith Pharao arnynt hwy: a dywedpwyd, pa ham na orphennaſoch eich taſg ar wneuthur pridd-feini ddoe a heddyw, megis cyn hynny?

15 ¶ Yna ſwyddogion meibion Iſraël a ddaethant, ac a lefaſant ar Pharao, gan ddywedyd; pa ham y gwnei fel hyn â'th weiſion?

16 Gwellt ni roddir i'th weiſion, a gwnewch bridd-feini i ni, meddant: ac wele dy weiſion a gurwyd, a'th bobl di dy hun ſydd ar y bai.

17 Ac efe a ddywedodd, ſegur, ſegur ydych; am hynny 'r ydych chwi yn dywedyd, gâd i ni fyned *ac* aberthu i'r ARGLWYDD.

18 Am hynny ewch yn awr, gweithiwch; ac ni roddir gwellt i chwi: etto chwi a roddwch yr *un* cyfrif o'r pridd-feini. 2513

19 A ſwyddogion meibion Iſraël a'i gwelent eu hun mewn *lle* drwg, pan ddywedid, na leihewch *ddim* o'ch pridd-feini, dogn dydd yn ei ddydd.

20 ¶ A chyfarfuant a Moſes ac Aaron yn ſefyll ar eu ffordd: pan oeddynt yn dyfod allan oddiwrth Pharao.

21 A dywedaſant wrthynt, edryched yr ARGLWYDD arnoch chwi, a barned, am i chwi beri i'n ſawŷr ni [c] ddrewi ger bron Pharao, a cher bron ei weiſion, gan roddi cleddyf yn eu llaw hwynt i'n lladd ni. [c] Gen. 34. 30.

22 A dychwelodd Moſes at yr ARGLWYDD, ac a ddywedodd: ô ARGLWYDD, pa ham y drygaiſt y bobl hyn? i ba beth i'm hanfonaiſt?

23 Canys er pan ddaethym at Pharao i lefaru yn dy enw di, efe a ddrygodd y bobl hyn: a chan waredu ni waredaiſt dy bobl.

PEN. VI.

1 *Duw yn adnewyddu ei addewid trwy ei henw JEHOFAH.* 14 *Achau Reuben,* 15 *Simeon,* 16 *a Leſi, o'r hwn y daeth Moſes ac Aaron.*

YNa y dywedodd yr ARGLWYDD wrth Moſes, yn awr y cei weled beth a wnâf i Pharao: canys [a] trwy law gadarn y gollwng efe hwynt, a thrwy law gadarn [b] y gyr efe hwynt o'i wlâd. [a] Pen. 3. 19. [b] Pen. 12. 33. 39.

2 Duw hefyd a lefarodd wrth Moſes, ac a ddywedodd wrtho, myfi *yw* JEHOFAH.

3 A mi a ymddangoſais i Abraham, i Iſaac, ac i Jacob tan enw [c] Duw Holl-alluog; onid *erbyn* fy enw [d] JEHOFAH ni bum adnabyddus iddynt. [c] Gen. 17. 1. & 35. 11. & 48. 3. [d] Pen. 3. 14.

4 Hefyd mi a ſicrheais fy nghyfammod â hwynt, [e] am roddi iddynt wlâd Canaan, ſef gwlâd eu hymdaith, yr hon yr ymdeithiaſant ynddi. [e] Gen. 17. 8. & 28. 4.

5 A [f] mi a glywais hefyd uchenaid plant Iſraël, y rhai y mae 'r Aiphtiaid yn eu caethiwo: a chofiais fy nghyfammod. [f] Pen. 2. 24.

6 Am hynny dywed wrth feibion Iſraël, myfi *yw* yr ARGLWYDD, ac myfi a'ch dygaf chwi allan oddi-tan lwythau yr Aiphtiaid, ac a'ch rhyddhâf o'i caethiwed hwynt: ac a'ch gwaredaf â braich eſtynnedig, ac â barnedigaethau mawrion.

7 Hefyd mi a'ch cymmeraf yn bobl i mi, ac a fyddaf yn Dduw i chwi: a chewch wybod mai myfi *yw* 'r ARGLWYDD eich Duw, yr hwn ſydd yn eich dwyn chwi allan oddi-tan lwythau 'r Aiphtiaid.

8 A mi a'ch dygaf chwi i'r wlâd, am yr hon ‡ y [g] tyngais y rhoddwn hi i Abraham, i Iſaac, ac i Jacob: ac mi a'i rhoddaf i chwi yn etifeddiaeth: myfi *yw* yr ARGLWYDD. ‡ Heb. *Codais fy llaw.* Edr. Gen. 14. 22. Deut. 32. 40. [g] Gen. 15. 14. & 26. 3. & 35. 12.

9 ¶ A Moſes a lefarodd felly wrth feibion Iſraël: ond ni wrandawſant ar Moſes, gan gyſyngdra yſpryd, a chan gaethiwed caled.

10 A'r ARGLWYDD a lefarodd wrth Moſes, gan ddywedyd;

11 Dôs i mewn, dywed wrth Pharao brenin yr Aipht, am iddo ollwng meibion Iſraël allan o'i wlâd.

12 A Moſes a lefarodd ger bron yr ARGLWYDD, gan ddywedyd; wele plant Iſraël ni wrandawſant

2513 ſant arnaſi, a pha fodd i'm gwrandawai Pharao,
b Pen. 4.10. & ad. 30. a minnau [b] yn ddïenwaededig o wefuſau.

13 A'r ARGLWYDD a lefarodd wrth Moſes ac Aaron, ac a roddodd orchymmyn iddynt at feibion Iſraël, ac at Pharao brenin yr Aipht; i ddwyn meibion Iſraël allan o wlâd yr Aipht.

i Gen. 46.9. 1 Chr. 5. 3. 14 ¶ Dyma eu pen-cenedl hwynt: [i] meibion Reuben y cyntaf-anedig i Iſraël; Henoch, a Phalu, Heſron, a Charmi: dyma deuluoedd Reuben.

k 1 Chr. 4. 24. 15 [k] A meibion Simeon; Jemuel, a Jamin, Ohad, a Jachin, Sohar hefyd, a Saul mâb y Ganaanites: dyma deuluoedd Simeon.

l Num. 3. 17. 1 Chr. 6. 1, 16. 16 ¶ Dyma hefyd henwau [l] meibion Lefi yn ôl eu cenhedlaethau; Gerſhon, Cohath hefyd, a Merari: A blynyddoedd oes Lefi *oedd* gant ac onid tair blynedd deugain.

m 1 Chr. 6. 17. & 23. 7. 17 [m] Meibion Gerſhon; Libni, a Simi, yn ôl eu teuluoedd.

n Num. 26. 57. 1 Chr. 6. 2, 18. 18 A [n] meibion Cohath; Amram, ac Izhar, Hebron hefyd, ac Uzziel: A blynyddoedd oes Cohath oedd dair ar ddeg ar hugain, a chan mlhynedd.

o 1 Chr. 6. 19. & 23. 21. 19 [o] Meibion Merari *oedd* Mahali, a Muſi: dyma deuluoedd Lefi yn ôl eu cenhedlaethau.

p Pen. 2. 1. Num. 26. 59. 20 Ac [p] Amram a gymmerodd Jochebed, ei fodryb chwaer ei dâd, yn wraig iddo, a hi a ymddûg iddo Aaron a Moſes: a blynyddoedd oes Amram *oedd* onid tair deugain a chan mlhynedd.

q Num. 16. 1. 1 Chr. 6. 37, 38. 21 ¶ A [q] meibion Izhar; Corah, a Nepheg, a Sichri.

r Lef. 10. 4. Num. 3. 30. 22 A [r] meibion Uzziel; Miſaël, ac Elzaphan, a Zithri.

ſ Ruth. 4. 19, 20. 1 Chr. 2. 10. *t* Num. 3. 2. & 26. 60. 1 Chr. 6. 3. & 24. 1. 23 Ac Aaron a gymmerodd Elizebah merch [ſ] Aminadab chwaer Nahaſon, yn wraig iddo: a hi a ymddûg iddo [t] Nadab ac Abihu, Eleazar ac Ithamar.

24 Meibion Corah hefyd; Aſſir, ac Elcanah, ac Abïaſaph: dyma deuluoedd y Corahiaid.

u Num. 25. 11. 25 Ac Eleazar mâb Aaron a gymmerodd yn wraig iddo *un* o ferched Putïel, a [u] hi a ymddûg iddo ef Phineas: dyma bennau cenedl y Lefiaid, y ôl eu teuluoedd.

26 Dyma Aaron a Moſes; y rhai y dywedodd yr ARGLWYDD wrthynt, dygwch feibion Iſraël allan o wlâd yr Aipht, yn ôl eu lluoedd.

27 Dyma y rhai a lefaraſant wrth Pharao brenin yr Aipht, am ddwyn meibion Iſraël allan o'r Aipht. Dyma Moſes ac Aaron hwnnw.

28 ¶ A bu ar y dydd y llefarodd yr ARGLWYDD wrth Moſes yn nhîr yr Aipht,

29 Lefaru o'r ARGLWYDD wrth Moſes, gan ddywedyd, myfi *yw* 'r ARGLWYDD; dywed wrth Pharao brenin yr Aipht yr hyn oll yr ydwyfi yn ei ddywedyd wrthyt.

x Pen 4.10. 30 A dywedodd Moſes ger bron yr ARGLWYDD; wele fi [x] yn ddïenwaededig o wefuſau, a pha fodd y gwrendy Pharao arnaf?

PEN. VII.

1 *Duw yn rhoi calon ym Moſes i fyned at Pharao.* 7 *Ei oedran ef.* 8 *Ei wialen ef yn troi yn ſarph.* 11 *Yr hudolion yn gwneuthur y cyffelyb.* 13 *Caledu calon Pharao.* 14 *Cennadwriaeth Duw at Pharao.* 19 *Troi 'r afon yn waed.*

a Pen. 4. 16. A'R ARGLWYDD a ddywedodd wrth Moſes, gwêl, mi a'th wneuthym [a] yn Dduw i Pharao; ac Aaron dy frawd fydd yn brophwyd i tithau. 2513

2 Ti a leferi yr hyn oll a orchymynnwyf it': ac Aaron dy frawd a lefara wrth Pharao ar iddo ollwng meibion Iſraël ymaith o'i wlâd.

b Pen. 4. 21. 3 A [b] minneu a galedaf galon Pharao; ac a amlhâf fy arwyddion a'm rhyfeddodau yng-ngwlâd yr Aipht.

4 Ond ni wrendy Pharao arnoch; yna y rhoddaf fy llaw ar yr Aipht; ac y dygaf allan fy lluoedd, fy mhobl, meibion Iſraël, o wlâd yr Aipht, [c] trwy farnedigaethau mawrion. *c* Pen. 6. 6.

5 A'r Aiphtiaid a gânt wybod mai myfi *yw* yr ARGLWYDD, pan eſtynnwyf fy llaw ar yr Aipht; a dwyn meibion Iſraël allan o'i myſg hwynt.

6 A gwnaeth Moſes ac Aaron fel y gorchymynnodd yr ARGLWYDD iddynt, *ie* felly y gwnaethant.

7 A Moſes *ydoedd* fâb pedwar ugain mlwydd, ac Aaron yn fâb tair blwydd a phedwar ugain, pan lefaraſant wrth Pharao.

8 ¶ A'r ARGLWYDD a lefarodd wrth Moſes, ac Aaron, gan ddywedyd;

9 Pan lefaro Pharao wrthych, gan ddywedyd, dangoſwch gennych wrthiau; yna y dywedi wrth Aaron, [d] cymmer dy wialen, a bwrw *hi* ger bron Pharao, a hi a â yn ſarph. *d* Pen. 4. 2, 17.

10 ¶ A Moſes ac Aaron a aethant i mewn at Pharao, ac a wnaethant felly, megis y gorchymynnaſai 'r ARGLWYDD: ac Aaron a fwriodd ei wialen ger bron Pharao, a cher bron ei weiſion, a hi a aeth yn ſarph.

e Gen. 41. 8. *f* 2 Tim. 3. 8. 11 A Pharao hefyd [e] a alwodd am y doethion, a'r [f] hudolion: a hwyntau hefyd, *ſef* ſwynwŷr yr Aipht, a wnaethant felly drwy eu ſwynion.

12 Canys bwriaſant bob un ei wialen, a hwy a aethant yn ſeirph: ond gwialen Aaron a lyngcodd eu gwïail hwynt.

g Pen. 4. 21. 13 A chalon Pharao a galedodd, fel na wrandawai arnynt hwy, [g] megis y llefaraſai yr ARGLWYDD.

h Pen. 8. 15. & 10. 1, 20, 27. 14 ¶ A dywedodd yr ARGLWYDD wrth Moſes, [h] caledodd calon Pharao: gwrthododd ollwng y bobl ymaith.

15 Dôs at Pharao yn forau: wele efe a ddaw allan i'r dwfr: ſâf ditheu ar lan yr afon erbyn ei ddyfod ef; a chymmer yn dy law y wialen a drôdd yn ſarph.

i Pen. 3. 12, 18. & 5. 1, 3. 16 A dywed wrtho ef, ARGLWYDD Dduw yr Hebreaid a'm hanfonodd attat, i ddywedyd, gollwng ymaith fy mhobl [i] fel i'm gwaſanaethont yn yr anialwch: ac wele hyd yn hyn ni wrandewit.

17 Fel hyn y dywedodd yr ARGLWYDD, wrth hyn y cei wybod mai myfi *yw* yr ARGLWYDD: *k* Pen. 4. 9. [k] wele myfi â'r wialen *ſydd* yn fy llaw a daraw'ſ y dyfroedd *ſydd* yn yr afon, fel y troër hwynt [l] yn waed. *e* Dat. 16. 6.

18 A'r pyſg *ſydd* yn yr afon a fyddant feirw, a'r afon a ddrewa; a bydd blîn gan yr Aiphtiaid yted dwfr o'r afon.

19 ¶ Yr ARGLWYDD hefyd a ddywedodd wrth Moſes, dywed wrth Aaron, cymmer dy wialen, ac eſtyn dy law ar ddyfroedd yr Aipht, ar eu ffrydiau, ar eu hafonydd, ac ar eu pyllau, ac ar eu holl ‡ lynnau dyfroedd, fel y byddont yn waed: a bydd gwaed drwy holl wlâd yr Aipht, ‡ Heb. *gaſgliad ea dyfroedd.*

yn

2513 yn eu *lleſtri* coed a cherrig hefyd.

20 A Moſes ac Aaron a wnaethant fel y gorchymynnodd yr ARGLWYDD, ac efe [m] a gododd ei wialen ac a darawodd y dyfroedd y rhai *oeddynt* yn yr afon yngŵydd Pharao, ac yngŵydd ei weiſion: a'r holl [n] ddyfroedd y rhai *oeddynt* yn yr afon a drowyd yn waed.

21 A'r pyſgod y rhai oeddynt yn yr afon a fuant feirw, a'r afon a ddrewodd, ac ni allai yr Aiphtiaid yfed dwfr o'r afon: a gwaed oedd trwy holl wlâd yr Aipht.

22 [o] A ſwyn-wŷr yr Aipht a wnaethant y cyffelyb drwy eu ſwynion: a chaledodd calon Pharao, ac ni wrandawodd arnynt, [p] megis y llefaraſai 'r ARGLWYDD.

23 A Pharao a drôdd ac a aeth i'w dŷ, ac ni oſodod hyn at ei galon.

24 A'r holl Aiphtiaid a gloddiaſant oddiamgylch yr afon am ddwfr i'w yfed: canys ni allent yfed o ddwfr yr afon.

25 A chyflawnwyd ſaith o ddyddiau, wedi i'r ARGLWYDD daro 'r afon.

PEN. VIII.

1 Danfon llyffaint. 8 Pharao yn ymbil a Moſes. 12 A Moſes trwy weddi yn eu tynnu hwy ymaith. 16 Troi 'r llwch yn llau, yr hyn ni allai y ſwynwŷr ei wneuthur. 20 Yr heidiau ednog. 25 Pharao yn lled-foddloni'r bobl i fyned, 32 eto efe a galedir.

A Dywedodd yr ARGLWYDD wrth Moſes, dôs at Pharao, a dywed wrtho, fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, gollwng ymaith fy mhobl fel i'm gwaſanaethont.

2 Ac o's gwrthodi *eu* gollwng; wele, mi a darawaf dy holl derfynau di â [a] llyffaint.

3 A'r afon a heigia lyffaint, y rhai a ddringant, ac a ddeuant i'th dŷ, ac i 'ſtafell dy orweddle, ac ar dy wely; ac i dŷ dy weiſion, ac ar dy bobl, ac i'th ffyrnau, ac ar dy ‡ fwyd gweddill.

4 A'r llyffaint a ddringant arnat ti, ac ar dy bobl, ac ar dy holl weiſion.

5 ¶ Yr ARGLWYDD hefyd a ddywedodd wrth Moſes, dywed wrth Aaron, eſtyn dy law a'th wialen ar y ffrydiau, ar yr afonydd, ac ar y llynnoedd, a gwnâ i lyffaint ddyfod i fynu ar hŷd tîr yr Aipht:

6 Ac Aaron a eſtynnodd ei law ar ddyfroedd yr Aipht; [b] a'r llyffaint a ddaethant i fynu, ac a orchguddiaſant dîr yr Aipht.

7 [c] A'r ſwyn-wŷr a wnaethant yr un modd drwy eu ſwynion; ac a ddygaſant i fynu llyffaint ar wlâd yr Aipht.

8 ¶ Yna Pharao a alwodd am Moſes ac Aaron, ac a ddywedodd, [d] gweddïwch ar yr ARGLWYDD ar iddo dynnu y llyffaint ymaith oddïwrthyfi, ac oddïwrth fy mhobl; a mi a ollyngaf ymaith y bobl fel yr aberthont i'r ARGLWYDD.

9 A Moſes a ddywedodd wrth Pharao, cymmer ogoniant arnafi: ‡ pa amſer y gweddïaf troſot, a thros dy weiſion, a thros dy bobl, am † ddifa y llyffaint oddïwrthyt, ac o'th dai; a'i gadel yn unig yn yr afon?

10 Ac efe a ddywedodd, ‡ y foru: a dywedodd yntef, yn ôl dy air *y bydd*, fel y gwypech nad *oes neb* fel yr ARGLWYDD ein Duw ni.

11 A'r llyffaint a ymadawant â thi, ac â'th dai, ac â'th weiſion, ac â'th bobl: yn unig yn yr afon y gadewir hwynt.

12 A Moſes ac Aaron a aethant allan oddi wrth Pharao. A Moſes a lefodd ar yr ARGLWYDD o achos y llyffaint y rhai a ddygaſai efe ar Pharao.

13 A'r ARGLWYDD a wnaeth yn ôl gair Moſes: a'r llyffaint a fuant feirw o'r tai, o'r pentrefydd, ac o'r meuſydd.

14 A chaſglaſant hwynt yn bentyrrau: fel y drewodd y wlâd.

15 Pan welodd Pharao fod ſeibiant *iddo*, [e] efe a galedodd ei galon, ac ni wrandawodd arnynt; megis y llefaraſai 'r ARGLWYDD.

16 ¶ A dywedodd yr ARGLWYDD wrth Moſes, dywed wrth Aaron, eſtyn dy wialen, a tharo lwch y ddaiar; fel y byddo yn llau trwy holl wlâd yr Aipht.

17 Ac felly y gwnaethant: canys Aaron a eſtynnodd ei law a'i wialen, ac a darawodd lwch y ddaiar, ac [f] efe a aeth yn llau ar ddyn ac ar anifail: holl lwch y tîr oedd yn llau drwy holl wlâd yr Aipht.

18 A'r ſwynwŷr a wnaethant felly drwy eu ſwynion *i* ddwyn llau allan, ond ni allaſant: felly y bu y llau ar ddyn ac ar anifail.

19 Yna y ſwynwŷr a ddywedaſant wrth Pharao, [g] bys Duw *yw* hyn: a chaledwyd calon Pharao, ac ni wrandawai arnynt, megis y llefaraſai 'r ARGLWYDD.

20 ¶ A dywedodd yr ARGLWYDD wrth Moſes, cyfod yn forau, a ſâf ger bron Pharao, wele efe a ddaw allan i'r dwfr: yna dywed wrtho, fel hyn y dywedodd yr ARGLWYDD, gollwng ymaith fy mhobl fel i'm gwaſanaethont.

21 O herwŷdd o's ti ni ollyngi fy mhobl, wele fi yn gollwng arnat ti, ac ar dy weiſion, ac ar dy bobl, ac i'th dai ‡ gymmyſg-bla: a thai 'r Aiphtiaid a lenwir â'r gymmyſg-bla, a'r ddaiar hefyd yr hon y maent arni.

22 A'r dydd hwnnw [h] y naillduaffi wlâd Goſen, yr hon y mae fy mhobl yn aros ynddi, fel na byddo y gymmyſg-bla yno: fel y gwypech mai myfi yw 'r ARGLWYDD ynghanol y ddaiar.

23 A mi a oſodaf † wahan rhwng fy mhobl i a'th bobl di: ‡ y foru y bydd yr arwŷdd hwn.

24 A'r ARGLWYDD a wnaeth felly: a [i] daeth cymmyſg-bla drom i dŷ Pharao, ac i dai ei weiſion, ac i holl wlâd yr Aipht: a llygrwyd y wlâd gan y gymmyſg-bla.

25 ¶ A Pharao a alwodd am Moſes ac Aaron, ac a ddywedodd, ewch, aberthwch i'ch Duw yn y wlâd.

26 A dywedodd Moſes, nid cymmwys gwneuthur felly; oblegid nyni a aberthwn i'r ARGLWYDD ein Duw [k] ffïeidd-beth yr Aiphtiaid: wele o's aberthwn ffïeidd-beth yr Aiphtiaid yngŵydd eu llygaid hwynt, oni labyddiant hwy ni?

27 Taith [l] tridiau 'r awn i'r anialwch, ac nyni a aberthwn i'r ARGLWYDD ein Duw, megis [m] y dywedo efe wrthym ni.

28 A dywedodd Pharao, mi a'ch gollyngaf chwi fel yr aberthoch i'r ARGLWYDD eich Duw yn

---

[a] Dat. 16. 13.

[m] Pen. 17. 5.

[n] Pſ. 78. 44. & 105. 29.

[o] Doeth 17. 7.

[p] Ad 3.

[b] Pſal. 78. 45. & 105. 30.

[c] Doeth. 17. 7.

[d] Pen. 9. 28. & 10. 17. Num. 21. 7. 1 Bren. 13. 6. Act. 8. 24.

[e] Pen. 7. 14.

[f] Pſal. 105. 31.

[g] 1 Sam. 6. 3, 9. Pſal. 8. 3. Mat. 12. 28. Luc 11. 20.

[h] Pen. 9. 4, 26. & 10. 23. & 12. 13.

[i] Pſ. 78. 45. & 105. 31. Doc. 16. 9.

[k] Gen. 43. 32. & 46. 34.

[l] Pen. 3. 12.

[m] Pen. 3. 18.

‡ Gafnau *eglino*, neu *does*.

‡ Neu, *erbyn pa bryd*.

† Hebr. *dorri y-maith*.

‡ Neu, *erbyn y foru*.

‡ *Heddiw o ednog*.

† Heb. *ymwared*

‡ Neu, *erbyn y foru*.

2513 yn yr anialwch, ond nac ewch ym mhell:
n Ad. 8. Pen. 9.28. 1 Brē.13.6. [n] gweddïwch troſofi.

29 A dywedodd Moſes, wele myfi a âf allan oddïwrhyt, ac a weddïaf ar yr ARGLWYDD ar gilio y gymmyſg-bla oddïwrth Pharao, oddïwrth ei weiſion, ac oddïwrth ei bobl y foru: ond na thwylled Pharao mwyach, heb ollwng ymaith y bobl i aberthu i'r ARGLWYDD.

30 A Moſes a aeth allan oddïwrth Pharao; ac a weddïodd ar yr ARGLWYDD.

31 A gwnaeth yr ARGLWYDD yn ôl gair Moſes: a'r gymmyſg-bla a dynnodd efe ymaith oddïwrth Pharao, oddïwrth ei weiſion, ac oddïwrth ei bobl: ni adawyd un.

o Ad 15. 32 A [o] Pharao a galedodd ei galon y waith honno hefyd; ac ni ollyngodd ymaith y bobl.

PEN. IX.

1 Haint ar anifeiliaid. 8 Plâ y cornwydydd llinorog. 13 Cennadwriaeth Moſes ynghylch y cenllyſg. 22 Plâ y cenllyſg. 27 Pharao yn ymbil â Moſes, 35 ac er hynny efe a geledir.

YNa y dywedodd yr ARGLWYDD wrth Moſes, dôs i mewn at Pharao; a llefara wrtho ef, fel hyn y dywed ARGLWYDD Dduw yr Hebreaid, gollwng ymaith fy mhobl, fel i'm gwaſanaethont.

2 Oblegid o's gwrthodi *eu* gollwng hwy ymaith, ac attal o honot hwynt etto;

3 Wele llaw 'r ARGLWYDD fydd ar dy anifeiliaid, y rhai *ſydd* yn y maes: ar feirch, ar aſſynnod, ar gamelod, ar y gwartheg, ac ar y defaid; *y daw* haint trwm iawn.

a Pen.8.22. 4 A'r [a] ARGLWYDD a nailltua rhwng anifeiliaid Iſraël, ac anifeiliaid yr Aiphtiaid: fel na byddo marw dim o gwbl *ar ſydd* eiddo meibion Iſraël.

5 A goſododd yr ARGLWYDD amſer nodedig, gan ddywedyd; y foru y gwnâ 'r ARGLWYDD y peth hyn yn y wlâd.

6 A'r ARGLWYDD a wnaeth y peth hynny
b Pſ.78.50. drannoeth: a [b] bu feirw holl anifeiliaid yr Aiphtiaid: ond o anifeiliaid meibion Iſraël, ni bu farw un.

c Pen 7.14. 7 A Pharao a anfonodd, ac wele ni buaſai farw un o anifeiliaid Iſraël: [c] a chalon Pharao a galedwyd, ac ni ollyngodd y bobl.

8 ¶ A dywedodd yr ARGLWYDD wrth Moſes, ac wrth Aaron, cymmerwch iwch' lonaid eich llaw o ludw ffwrn, a thaned Moſes ef tu-a 'r nefoedd yngŵydd Pharao:

9 Ac efe fydd yn llŵch ar holl dîr yr Aipht:
d Dat. 16. 2. ac a fydd ar ddyn ac ar anifail [d] yn gornwyd llinorog, trwy holl wlâd yr Aipht.

10 A hwy a gymmeraſant ludw'r ffwrn, ac a ſafaſant ger bron Pharao: a Moſes a'i tanodd
e Deut. 28. 27. tu-a 'r nefoedd; ac efe a aeth [e] yn gornwyd llinorog ar ddyn ac ar anifail.

11 A'r ſwyn-wŷr ni allent ſefyll ger bron Moſes gan y cornwyd: oblegid yr oedd y cornwyd ar y ſwyn-wŷr, ac ar yr holl Aiphtiaid.

12 A'r ARGLWYDD a galedodd galon Pharao
f Pen. 4.21. fel na wrandawai arnynt; [f] megis y llefaraſai yr ARGLWYDD wrth Moſes.

13 ¶ A'r ARGLWYDD a ddywedodd wrth Moſes, cyfod yn foreu, a ſâf ger bron Pharao; a dywed wrtho, ſel hyn y dywed ARGLWYDD Dduw 'r Hebreaid, gollwng fy mhobl, fel i'm gwaſanaethont. 2513

14 Canys y waith hon yr anfonaf fy holl blaau ar dy galon, ac ar dy weiſion, ac ar dy bobl; fel y gwypech nad oes gyffelyb i mi yn yr holl ddaiar.

15 O herwŷdd yn awr mi a eſtynnaf fy llaw, ac a'th darawaf di a'th bobl, â haint y nodau: a thi a dorrir ymaith oddïar y ddaiar.

g Rhuf. 9. 17. Edr. Pen. 14. 17. Dihar. 16. 4. 1. Pet. 2. 8. ‡ *ynot.* 16 Ac yn ddïau [g] er mwyn hyn i'th gyfodais di, i ddangos ‡ it' fy nerth; ac fel y myneger fy enw trwy 'r holl ddaiar.

17 A wyt ti yn ymdderchafu ar fy mobl etto, heb eu gollwng hwynt ymaith?

18 Wele mi a lawiaf ynghylch yr amſer yma y foru genllyſg trymmion iawn; y rhai ni bu eu bâth yn yr Aipht o'r dydd y ſylfaenwyd hi hyd yr awr hon.

19 Anfon gan hynny yn awr, caſgl dy anifeiliaid, a phob dim ar y ſydd it' yn y maes: pob dyn ac anifail a gaffer yn y maes, ac nis dyger i dŷ, y diſgyn y cenllyſg arnynt, a byddant feirw.

20 Yr hwn a ofnodd air yr ARGLWYDD o weiſion Pharao, a yrrodd ei weiſion a'i anifeiliaid i dai.

‡ Heb. *Ni ſyſtyriodd ei galon ar.* 21 A'r hwn ‡ nid yſtyriodd air yr ARGLWYDD, a adawodd ei weiſion a'i anifeiliaid yn y maes.

h Dat. 16. 21. 22 ¶ A'r ARGLWYDD a ddywedodd wrth Moſes, eſtyn dy law tu-a'r nefoedd, fel y byddo [h] cenllyſg yn holl wlâd yr Aipht, ar ddŷn ac ar anifail, ac ar holl lyſſiau y maes, o fewn tîr yr Aipht.

i Pſ.78.47. & 105.32. 23 A Moſes a eſtynnodd ei wialen tu-a 'r nefoedd; a'r [i] ARGLWYDD a roddodd daranau a chenllyſg, a'r tân a gerddodd ar hŷd y ddaiar, a chaſododd yr ARGLWYDD genllyſg ar dîr yr Aipht.

24 Felly 'r ydoedd cenllyſg; a thân yn ymgymmeryd ynghanol y cenllyſg, yn flîn iawn: yr hwn ni bu ei fâth yn holl wlâd yr Aipht, er pan ydoedd yn genhedlaeth.

25 A'r cenllyſg a gurodd drwy holl wlâd yr Aipht gwbl ar *oedd* yn y maes, yn ddyn, ac yn anifail: y cenllyſg hefyd a gurodd holl lyſſiau y maes, ac a ddrylliodd holl goed y maes.

k Pen.8.22. & 10. 23. & 11. 7. & 12. 13. 26 [k] Yn unig ynglwâd Goſen yr hon yr ydoedd meibion Iſraël ynddi, nid oedd dim cenllyſg.

27 ¶ A Pharao a anfonodd, ac a alwodd ar Moſes ac Aaron, ac a ddywedodd wrthynt, pechais y waith hon; yr ARGLWYDD ſydd gyfiawn, a minneu a'm pobl yn annuwiol.

l Pen. 8. 8, 18. & 10. 17. Act. 8. 24. 28 [l] Gweddïwch ar yr ARGLWYDD, (canys digon *yw hyn*,) na byddo taranau Duw na chenllyſg, ac mi a'ch gollyngaf, ac ni arhoſwch yn hŵy.

29 A dywedodd Moſes wrtho, pan elwyf allan o'r ddinas, mi a ledaf fy nwylaw at yr ARGLWYDD, *a'r* taranau a beidiant, a'r cenllyſg ni bydd mwy: fel y gwypych [m] mai 'r ARGLWYDD piau 'r ddaiar. m Pſ. 24. 1.

30 Ond mi a wn nad wyt ti etto, na'th weiſion, yn ofni wyneb yr ARGLWYDD Dduw.

31 A'r llîn, a'r haidd a gurwyd: canys yr haidd *oedd* wedi hedeg, a'r llîn wedi hadu.

32 A'r gwenith a'r rhŷg ni churwyd: o herwŷdd ‡ diweddar *oeddynt* hwy.

33 A

2513 33 A Moſes a aeth oddiwrth Pharaó allan o'r ddinas, ac a ledodd ei ddwylo at yr ARGLWYDD: a'r taranau a'r cenllyſg a beidiaſant, ac ni thywalltwyd glaw ar y ddaiar.

34 A phan welodd Pharao beidio o'r glaw, a'r cenllyſg, a'r taranau, efe a 'chwanegodd bechu; ac a galedodd ei galon, efe a'i weiſion.

[a] Pen.4.21. 35 [a] A chaledwyd calon Pharao, ac ni ollyngai efe feibion Iſraël ymaith, megis y llefaraſai 'r ARGLWYDD trwy law Moſes.

PEN. X.

1 *Duw yn bygwth anfon Locuſtiaid.* 7 *Pharao ar ddeiſyfiad ei weiſion yn lled-foddlon i'r Iſraëliaid i fyned ymaith.* 12 *Plâ y Locuſtiaid.* 16 *Pharao yn ymbil â Moſes.* 21 *Plâ y tywyllwch anferthol.* 24 *Pharao yn ymbil â Moſes,* 27 *etto efe a galon-galedir.*

[a] Pen.4.21. & 7.14. A DYwedodd yr ARGLWYDD wrth Moſes, dôs at Pharao; [a] o herwŷdd mi a galedais ei galon ef, a chalon ei weiſion, fel y dangoſwn ſy arwyddion hyn yn ei wŷdd ef:

[b] Pſal.71. 18. & 78. 5, &c. 2 Ac fel [b] y mynegit wrth dy fâb, a mâb dy fâb, yr hyn a wneuthym yn yr Aipht, a'm harwyddion a wneuthym yn eu plith hwynt: ac y gwypoch mai myfi *yw* yr ARGLWYDD.

3 A daeth Moſes ac Aaron i mewn at Pharao, a dywedaſant wrtho, fel hyn y dywedodd ARGLWYDD Dduw'r Hebreaid, pa hŷd y gwrthodi ymoſtwng ger fy mron? gollwng ymaith fy mhobl fel i'm gwaſanaethont.

[c] Doeth.16. 9. 4 O herwŷdd o's ti a wrthodi ollwng fy mhobl; wele, y foru y dygaf [c] locuſtiaid i'th frô.

‡ Heb. *lygad.* [d] Joel 1.4. 5 A hwynt-hwy a orchguddiant ‡ wyneb y ddaiar, fel na allo un weled y ddaiar: a [d] hwy a yſſant y gweddill a adawyd i chwi yn ddïangol gan y cellyſg; diſant hefyd bob pren a fyddo yn blaguro iwch' yn y maes.

6 Llanwant hefyd dy dai di, a thai dy holl weiſion, a thai 'r holl Aiphtiaid, y rhai ni welodd dy dadau, na thadau dy dadau, er y dydd y buont ar y ddaiar hyd y dydd hwn. Yna efe a drôdd, ac a aeth allan oddiwrth Pharao.

7 A gweiſion Pharao a ddywedaſant wrtho, pa hŷd y bydd hwn yn fagl i ni? gollwng ymaith y gwŷr, fel y gwaſanaethont yr ARGLWYDD eu Duw: oni wyddoſt ti etto ddifetha 'r Aipht?

8 A dychwelwyd Moſes ac Aaron at Pharao: ac efe a ddywedodd wrthynt, ewch, gwaſanaethwch yr ARGLWYDD eich Duw: *ond* ‡ pa rai ſy 'n myned?

‡ Heb. *pwy a phwy.*

9 A Moſes a ddywedodd, â'n llangciau, ac â'n henafgwŷr yr awn ni: â'n meibion hefyd, ac â'n merched, â'n defaid, ac â'n gwartheg yr awn ni: oblegid *rhaid* i ni *gadw* gŵyl i'r ARGLWYDD.

10 Ac efe a ddywedodd wrthynt, yr un môdd y byddo 'r ARGLWYDD gyd-a chwi, ag y gollyngaf chwi, a'ch rhai bach: gwelwch mai ar ddrwg y mae eich brŷd.

11 Nid felly, ewch yn awr y gwŷr, a gwaſanaethwch yr ARGLWYDD, canys hyn yr oeddych yn ei geiſio: felly hwy a yrrwyd allan o wŷdd Pharao.

12 ¶ A dywedodd yr ARGLWYDD wrth Moſes, eſtyn dy law ar wlâd yr Aipht am locuſtiaid, fel y delont i fynu ar dîr yr Aipht; ac y bwyttaont holl lyſſiau y ddaiar, *ſef* y cwbl ar a adawodd y cenllyſg. 2513

13 A Moſes a eſtynnodd ei wialen ar dîr yr Aipht, a'r ARGLWYDD a ddûg ddwyrein-wŷnt ar y tîr yr holl ddiwrnod hwnnw a'r holl nôs honno: a *phan* ddaeth y borau, gwŷnt y dwyrain a ddûg locuſtiaid.

[e] Pſal. 78. 46. & 105. 34. 14 A'r [e] locuſtiaid a aethant i ſynu tros holl wlâd yr Aipht, ac a arhoſaſant ym mhob ardal i'r Aipht: blîn iawn oeddynt; [f] ni bu y fâth locuſtiaid o'i blaen hwynt, ac ar eu hôl ni bydd y cyffelyb. [f] Joel 2. 2.

15 Canys toiſant wyneb yr holl dîr, a thywyllodd y wlâd, a hwy a yſſaſant holl lyſſiau y ddaiar, a holl ffrwythau y coed, yr hyn a weddillaſai y cenllyſg: ac ni adawyd dim gwyrddleſni ar goed, nac ar lyſſiau y maes, o ſewn holl wlâd yr Aipht.

‡ Heb. *a fryſiodd i alw.* 16 ¶ Yna Pharao ‡ a alwodd am Moſes ac Aaron ar frŷs; ac a ddywedodd, pechais yn erbyn yr ARGLWYDD eich Duw, ac yn eich erbyn chwithau.

[g] Pen.9.28. 17 Ac yn awr maddeu attolwg fy mhechod y waith hon yn unig, a [g] gweddïwch ar yr ARGLWYDD eich Duw, ar iddo dynnu oddiwrthyf y farwolaeth hon yn unig.

18 A *Moſes* a aeth allan oddiwrth Pharao, ac a weddïodd ar yr ARGLWYDD.

‡ Heb. *rhwymodd.* [h] Joel 2.20. 19 A'r ARGLWYDD a drôdd wŷnt gorllewin cryf iawn, ac efe a gymmerodd ymaith y locuſtiaid, ac ali ‡ bwriodd hwynt [h] i'r môr côch: ni adawyd un locuſt o ſewn holl derfynau 'r Aipht.

[i] Pen. 4.21. & 11.10. 20 Er hynny, [i] caledodd yr ARGLWYDD galon Pharao, fel na ollyngai efe feibion Iſraël ymaith.

21 ¶ A dywedodd yr ARGLWYDD wrth Moſes, eſtyn dy law tu-a'r nefoedd, fel y byddo tywyllwch ar dîr yr Aipht, tywyllwch a aller ei deimlo.

[k] Pſ.105.28. Doe. 17.2, &c. 22 A Moſes a eſtynnodd ei law tu-a'r nefoedd: a bu [k] tywyllwch du-dew drwy holl wlâd yr Aipht dri diwrnod.

[l] Pen.8.22. Doe. 18.1. 23 Ni welai neb ei gilydd, ac ni chododd neb o'i le dri diwrnod: [l] ond yr ydoedd goleuni i holl feibion Iſraël yn eu trigfannau.

24 ¶ A galwodd Pharao am Moſes ac Aaron, ac a ddywedodd, ewch; gwaſanaethwch yr ARGLWYDD: arhoëd eich defaid, a'ch gwartheg yn unig: aed eich rhai bach hefyd gyd-a chwi.

25 A dywedodd Moſes, ti a roddi hefyd yn ein dwylo ebyrth, a phoeth-offrymmau, fel yr aberthom i'r ARGLWYDD ein Duw.

26 Aed ein hanifeiliaid hefyd gyd-a ni; ni adewir ewin yn ôl, oblegid o honynt y cymmerwn i waſanaethu 'r ARGLWYDD ein Duw: ac nis gwyddom â pha beth y gwaſanaethwn yr ARGLWYDD hyd oni ddelom yno.

[m] Pen.14.4, 8. 27 ¶ Ond yr ARGLWYDD [m] a galedodd galon Pharao, ac ni fynnai eu gollwng hwynt.

28 A dywedodd Pharao wrtho, dôs oddiwrthyf, gwilia arnat rhag gweled fy wyneb mwy: oblegid y dydd y gwelych fy wyneb, y byddi farw.

[n] Heb. 11. 27. 29 A dywedodd Moſes, union y dywedaiſt, [n] ni welaf dy wyneb mwy.

2513

PEN. XI.

1 *Cennadwriaeth Duw at yr Iſraëliaid i fenthygio tlyſau gan ei cymmydogion.* 4 *Moſes yn bygwth Pharao â marwolaeth y cyntaf-anedig.*

A'r ARGLWYDD a ddywedodd wrth Moſes, Un blâ etto a ddygaf ar Pharao, ac ar yr Aipht; wedi hynny efe a'ch gollwng chwi oddïyma: [a] pan i'ch gollyngo, gan wthio efe a'ch gwthia chwi oddïyma yn gwbl.

2 Dywed yn awr lle y clywo 'r bobl; a [b] benthygied pob gŵr gan ei gymmydog, a phob gwraig gan ei chymmydoges, ddodrefn arian, a ‡ dodrefn aur.

3 A'r [c] ARGLWYDD a roddodd i'r bobl ffafor yngolwg yr Aiphtiaid: ac *yr oedd* [d] Moſes yn ŵr mawr iawn yngwlâd yr Aipht, yngolwg gweiſion Pharao, ac yngolwg y bobl.

4 Moſes hefyd a ddywedodd, fel hyn y llefarodd yr ARGLWYDD; [e] ynghylch hanner nôs yr âf fi allan i ganol yr Aipht.

5 A [f] phob cyntaf-anedig yngwlâd yr Aipht a fydd marw, o gyntaf-anedig Pharao, yr hwn ſydd yn eiſtedd ar ei deyrn-gadair, hyd gyntaf-anedig y waſanaeth-ferch *ſydd* ar ôl y felin; a phob cyntaf-anedig o anifail.

6 A bydd gweiddi mawr drwy holl wlâd yr Aipht; yr hwn ni bu ei fâth, ac ni bydd mwyach ei gyffelyb.

7 [g] Ond yn erbyn neb o blant Iſraël [h] ni ſymmud cî ei dafod, ar ddyn, nac anifail: fel y gwypoch fod yr ARGLWYDD yn gwneuthur rhagor rhwng yr Aiphtiaid ac Iſraël.

8 A'th [i] holl weiſion hyn a ddeuant i wared attafi, ac a ymgrymmant i mi, gan ddywedyd, dôs allan, a'r holl bobl *ſydd* ar dy ôl, ac wedi hynny yr âf fi allan: felly efe a aeth allan oddiwrth Pharao mewn ‡ digllonedd llidiog.

9 A dywedodd [k] yr ARGLWYDD wrth Moſes, ni wrendy Pharao arnoch; fel [l] yr amlhaër fy rhyfeddodau yngwlâd yr Aipht.

10 A Moſes ac Aaron a wnaethant yr holl ryfeddodau hyn ger bron Pharao: a'r [m] ARGLWYDD a galedodd galon Pharao, fel na ollyngai efe feibion Iſraël allan o'i wlâd.

PEN. XII.

1 *Newidio dechreuad y flwyddyn.* 3 *Ordeinio y Pasc.* 11 *Defod y Pasc.* 15 *Bara croyw.* 29 *Marwolaeth y cyntaf-anedig.* 31 *Gyrru 'r Iſraëliaid allan o'r tîr.* 37 *Hwythau yn dyfod i Succoth.* 43 *Ordinhâd y Pasc.*

YR ARGLWYDD hefyd a lefarodd wrth Moſes ac Aaron yn nhîr yr Aipht, gan ddywedyd;

2 Y mîs hwn *fydd* i chwi yn ddechreuad y miſoedd: cyntaf *fydd* i chwi o miſoedd y flwyddyn.

3 ¶ Lleferwch wrth holl gynnulleidfa Iſraël, gan ddywedyd, ar y degfed *dydd* o'r mîs hwn, cymmerant iddynt bob un oen, yn ôl teulu *eu* tadau, *ſef* ‡ oen dros bob teulu.

4 Ond o's y teulu lydd ry fychan i'r oen, efe a'i gymmydog neſſaf i'w dŷ a'i cymmer, wrth y rhifedi o ddynnion: pob un yn ôl ei fwytta a gyfrifwch at yr oen.

5 Bydded yr oen gennych [a] yn berffaith-gwbl, yn wryw, *ac* yn llwdn blwydd: o'r defaid, neu o'r geifr y cymmerwch *ef*.

6 A bydded ynghadw gennych hyd y pedwerydd dydd ar ddeg o'r mîs hwn: a [b] lladded holl dyrfa cynnulleidfa Iſraël ef, ‡ yn y cyfnôs.

7 A chymmerant o'r gwaed, a rhoddant ar y ddau yſtlys-boſt, ac ar gappan drws y tai y bwyttânt ef ynddynt.

8 A'r cîg a fwyttânt y nôs honno, wedi ei roſtio *wrth* dân, a [c] bara croyw, gyd-a *dail* ſurion y bwyttânt ef.

9 Na fwyttewch o honaw yn amrwd, na 'chwaith wedi ei ferwi mewn dwfr, eithr wedi ei roſtio *wrth* dân; ei ben gyd-a'i draed, a'i ymyſgaroedd.

10 [d] Ac na weddillwch *ddim* o honaw hyd y boreu: a'r hyn ſydd yngweddill o honaw erbyn y boreu, lloſgwch yn tân.

11 ¶ Ac fel hyn y bwyttewch ef; wedi gwregyſu eich lwynau, a'ch eſgidiau am eich traed, a'ch ffyn yn eich dwylo: a bywttewch ef ar ffrŵſt: Paſc yr ARGLWYDD *ydyw* efe.

12 O herwŷdd mi a dramwyaf drwy wlâd yr Aipht y nôs hon, ac a darawaf bob cyntaf-anedig o fewn tîr yr Aipht, yn ddyn, ac yn anifail: [e] a mi a wnâf farn yn erbyn holl ‡ ddüwiau 'r Aipht; myfi *yw* yr ARGLWYDD.

13 A'r gwaed ſydd i chwi yn arwŷdd ar y tai lle *byddoch* chwi: a phan welwyf y gwaed, yna yr âf heibio i chwi, ac ni bydd plâ ‡ dinyſtriol arnoch chwi, pan darawyf dîr yr Aipht.

14 A'r dydd hwn fydd yn goffadwriaeth iwch'; a chwi a'i cedwch ef yn wŷl i'r ARGLWYDD trwy eich cenhedlaethau: cedwch ef yn wŷl drwy ddeddf dragywyddol.

15 [f] Saith niwrnod y bwyttewch fara croyw; y dydd cyntaf y bwriwch ſur-does allan o'ch tai: o herwŷdd pwy bynnag a fwyttao fara lefeinllyd o'r dydd cyntaf hyd y ſeithfed dydd, [g] yr enaid hwnnw a dorrir ymaith oddiwrth Iſraël.

16 Ar y dydd cyntaf hefyd *y bydd* i chwi gymanfa ſanctaidd, a chymanfa ſanctaidd ar y ſeithfed dydd: dim gwaith ni wneir ynddynt, onid yr hyn a fwytty pob ‡ dyn, hynny yn unig a ellwch ei wneuthur.

17 Cedwch hefyd *wŷl* y bara croyw: o herwŷdd o fewn corph y dydd hwn y dygaf eich lluoedd chwi allan o wlâd yr Aipht: am hynny cedwch y dydd hwn yn eich cenhedlaethau, drwy ddeddf dragywyddol.

18 ¶ [h] Yn y *mîs* cyntaf, ar y pedwerydd dydd ar ddeg o'r mîs yn yr hŵyr, y bwyttewch fara croyw, hyd yr unfed dydd ar hugain o'r mîs yn yr hŵyr.

19 Na chaffer ſur-does yn eich tai [i] ſaith niwrnod: canys pwy bynnag a fwyttao fara lefeinllyd, yr enaid hwnnw a dorrir ymaith o gynnulleidfa Iſraël, yn gyſtal y dïeithr a'r prïodor.

20 Na fwyttewch ddim lefeinllyd: bwyttewch fara croyw yn eich holl drigfannau.

21 ¶ A galwodd Moſes am holl henuriaid Iſraël, ac a ddywedodd wrthynt; tynnwch a chymmerwch i chwi ‡ oen yn ôl eich teuluoedd, a lleddwch y Paſc.

22 [k] A

2513

[a] Lef. 22. 20, 21. Mal. 1. 8. Heb. 9. 14. 1 Pet. 1. 19.
[b] Lef. 23. 5. Num. 9. 3. & 18. 16. Deut. 16. 1.
‡ Heb. *rhwn; y ddau hwyr.*
[c] 1 Cor. 5. 8.
[d] Pen. 23. 18. & 34. 25.
[e] Num. 33. 4.
‡ Neu, *dywyſogion.*
‡ Heb. *yn ddinyſtr.*
[f] Pen. 13. 6. & 23. 15. & 34. 18, 25.
[g] Gen. 17. 14.
‡ Heb. *enaid.*
[h] Lef. 23. 5. Num. 28. 16.
[i] Deut. 16. 3.
‡ Neu, *fyn.*

[a] Pen. 12. 3, 33, 39.
[b] Pen. 3. 22. & 12. 35.
‡ *dlyſau.*
[c] Pen. 12. 36.
[d] Eccleſ. 45. 1.
[e] Pen. 12. 29.
[f] Pen. 12. 12.
[g] Pen. 8. 22.
[h] Joſ. 10. 21.
[i] Pen. 12. 21, 33.
‡ Heb. *Toethder digllonedd.*
[k] Pen. 3. 19. & 10. 1.
[l] Pen. 7. 3.
[m] Pen. 10. 20.

2513 22 [k] A chymmerwch duſſw o yſſop, a throchwch ef yn y gwaed a *fyddo* yn y cawg, a rhoddwch ar gappan y drŵs, ac ar y ddau yſtlyſboſt o'r gwaed a *fyddo* yn y cawg: ac nac aed neb o honoch allan o ddrws ei dŷ hyd y borau.

k Heb. 11. 28.

23 O herwŷdd yr ARGLWYDD a dramwya i daro 'r Aiphtiaid; a phan welo efe y gwaed ar gappan y drws, ac ar y ddau yſtlyſ-boſt; yna 'r ARGLWYDD a â heibio i'r drws, ac [l] ni âd i'r dinyſtrudd ddyfod i mewn i'ch tai chwi i ddinyſtrio.

l Exec. 9.6. Dat. 7. 3. & 9. 4.

24 A chwi a gedwch y peth hyn yn ddeddf i ti, ac i'th feibion yn dragywydd.

25 A phan ddeloch i'r wlâd a rydd yr ARGLWYDD i chwi, megis yr adawodd; yna cedwch y gwaſanaeth hwn.

26 [m] A bydd pan ddywedo eich meibion wrthych: pa waſanaeth *yw* hwn gennych?

m Joſ. 4. 6.

27 Yna y dywedwch, aberth Paſc yr ARGLWYDD ydyw, yr hwn a aeth heibio i dai meibion Iſraël yn yr Aipht, pan darawodd efe yr Aiphtiaid, ac yr achubodd ein tai ni. Yna [n] yr ymgrymmodd y bobl, ac yr addolaſant.

n Pen. 4. 31.

28 A meibion Iſraël a aethant ymaith, ac a wnaethant, megis y gorchymynnaſai 'r ARGLWYDD wrth Moſes ac Aaron; felly y gwnaethant.

29 ¶ Ac [o] ar hanner nôs y tarawodd [p] yr ARGLWYDD bob cyntaf-anedig yngwlâd yr Aipht, [q] o gyntaf-anedig Pharao 'r hwn a eiſteddai ar ei frenhin-faingc, hyd gyntaf-anedig y gaethes *oedd* yn y ‡ carchar-dŷ; a phob cyntaf-anedig i anifail.

o Pen. 11. 4. Num. 8. 17. & 33. 4. p Pſal. 78. 51. q 105. 36. r 135. 8. s 136. 10. Pen. 4. 23. Doe. 18. 11. ‡ Heb. *ty y pydew.*

30 A Pharao a gyſododd liw nôs, efe a'i holl weiſion, a'r holl Aiphtiaid; ac yr oedd gweiddi mawr yn yr Aipht: oblegid nid *oedd* dŷ ar nad *ydoedd* un marw ynddo.

31 ¶ A [r] efe a alwodd ar Moſes ac Aaron liw nôs, ac a ddywedodd, codwch, ewch allan o fyſg fy mhobl, [ſ] chwi a meibion Iſraël hefyd: ac ewch, a gwaſanaethwch yr ARGLWYDD, fel y dywedaſoch.

r Pſ. 105. 38. ſ Pen. 10. 9.

32 [t] Cymmerwch eich defaid, a'ch gwartheg hefyd, fel y dywedaſoch, ac ewch ymaith, a bendithiwch finneu.

t Pen. 10. 26.

33 A'r Aiphtiaid a fuant daerion ar y bobl, gan eu gyrru ar ffrwſt allan o'r wlâd: oblegid dywedaſant, *dynnion* meirw ydym ni oll.

34 A'r bobl a gymmerodd eu toes cyn ei lefeinio: a'i ‡ toes oedd wedi ei rwymo yn eu dillad ar eu hyſgwyddau.

‡ *Cafnau ſylino.*

35 A meibion Iſraël a wnaethant yn ôl gair Moſes: ac [u] a fenthygiaſant gan yr Aiphtiaid dlyſau arian, a ‡ thlyſau aur, a gwiſgoedd.

u Pen. 3. 22. & 11. 2. ‡ *Dodrefn.*

36 A'r ARGLWYDD a roddaſai i'r bobl hawddgarwch yngolwg yr Aiphtiaid, fel yr echwynaſant iddynt: a [x] hwy a yſpeiliaſant yr Aiphtiaid.

x Gen. 15. 14. Pen. 3. 22. Pſ. 105. 37.

37 ¶ A [y] meibion Iſraël a aethant o [z] Rameſes i Succoth, ynghylch [a] chwe chan mîl o wŷr traed, heb law plant.

y Num. 33. 3, 5. z Gen. 47. 11. a Pen. 38. 26. Num. 1. 46. & 11. 21.

38 A phobl gymmyſg lawer a aethant i fynu hefyd gyd-a hwynt: defaid hefyd a gwartheg, *ſef* da lawer iawn.

39 A hwy a bobaſant y toes a ddygaſent allan o'r Aipht, yn deiſennau croyw, o herwŷdd yr oedd heb ei leſeinio: canys [b] gwthiaſid hwynt o'r Aipht, ac ni allaiant aros, ac ni pharottoiſant iddynt eu hun lunaeth.

b Pen. 6. 1. & 11. 1.

40 ¶ A phreſſwyliad meibion Iſraël, tra y trigaſant yn yr Aipht, *oedd* [c] ddeng mlhynedd ar hugain a phedwar can mlhynedd. 2513

c Gen. 15. 13. Act. 7. 6. Gal. 3. 17.

41 Ac ym mhen y deng mlhynedd ar hugain a phedwar can mlhynedd, ïe o ſewn corph y dydd hwnnw, yr aeth holl luoedd yr ARGLWYDD allan o wlâd yr Aipht.

42 [d] Nôs yw hon i'w chadw i'r ARGLWYDD, ar yr hon y dygwyd hwynt allan o wlâd yr Aipht: † nôs yr ARGLWYDD yw hon, i holl feibion Iſraël i'w chadw drwy eu hoeſoedd.

d Edr. Deut. 16. 6. † Heb. *not cadwriaeth.*

43 ¶ Yr ARGLWYDD hefyd a ddywedodd wrth Moſes ac Aaron, dyma ddeddf y Paſc: na fwyttaëd neb dieithr o honaw.

44 Ond pob gwaſanaethwr wedi ei brynnu am arian; gwedi yr enwaedych ef, a fwytty o hono.

45 Yr alltud, a'r gwâs cyflog ni chaiff fwytta o honaw.

46 Mewn un tŷ y bwytteir ef: na ddŵg *ddim* o'r cig allan o'r tŷ; ac [e] na thorrwch aſgwrn o hono.

e Num. 9. 12. Ioan 19. 36.

47 Holl gynnulleidfa Iſraël a wnânt hynny.

48 A [f] phan arhoſo dieithr gyd-a thi, ac ewyllyſio cadw Paſc i'r ARGLWYDD, enwaeder ei holl yrfiaid ef, ac yna neſſaëd i wneuthur hynny; a bydded fel yr hwn a aned yn y wlâd: ond na fwyttaëd neb dienwaededig o honaw.

f Num. 9. 14.

49 Yr un gyfraith fydd i'r priodor, ac i'r dieithr a arhoſo yn eich myſg.

50 Yna holl feibion Iſraël a wnaethant, fel y gorchymynnaſai 'r ARGLWYDD wrth Moſes ac Aaron: felly y gwnaethant.

51 Ac o ſewn corph y dydd hwnnw, y dûg yr ARGLWYDD feibion Iſraël o wlâd yr Aipht [g] yn ôl eu lluoedd.

g Pen. 6. 26.

PEN. XIII.

1 Cyſſegru y cyntaf-anedig i Dduw. 3 Gorchymyn cadw coffadwriaeth o'r Paſc. 11 Nailltuo y cyntaf o'r anifeiliaid. 19 Yr Iſraëliaid wrth fyned allan o'r Aipht yn dwyn eſgyrn Joſeph gyd-a hwynt. 20 Yn dyfod i Etham. 21 Duw yn eu harwain mewn colofn o niwl a cholofn o dân.

A'R ARGLWYDD a leſarodd wrth Moſes, gan ddywedyd;

2 [a] Cyſſegra i mi bob cyntaf-anedig, *ſef* beth bynnag a agoro 'r grôth ym myſg meibion Iſraël, o ddyn ac anifail: eiddo fi *yw*.

a Pen. 22. 29. & 34. 19. Lef. 27. 26. Num. 3. 13. & 8. 16, 17. & 18. 15. Luc. 2. 23.

3 ¶ A dywedodd Moſes wrth y bobl, cofiwch y dydd hwn, *ar* yr hwn y daethoch allan o'r Aipht, o dŷ † y caethiwed: oblegid trwy law gadarn y dûg yr ARGLWYDD chwi oddïyno: am hynny na fwyttaër bara leſeinllyd.

† Heb. *y gweiſion.*

4 Heddyw yr ydych chwi yn myned allan; [b] ar y mîs Abib.

b Pen. 23. 15. Deut. 16. 1.

5 ¶ A phan ddygo yr ARGLWYDD di i wlâd y Canaaneaid, a'r Hethiaid, a'r Amoriaid, yr Hefiaid hefyd a'r Jebuſiaid, yr hon a dyngodd efe wrth dy dadau y rhoddai efe i ti, *ſef* gwlâd yn llifeirio o laeth a mêl: [c] yna y gwnei y gwaſanaeth yma ar y mîs hwn.

c Pen. 12. 25, 26.

6 [d] Saith niwrnod y bwyttei fara croyw: ac ar y ſeithfed dydd *y byd* gŵyl i'r ARGLWYDD.

d Pen. 12. 15, 16.

7 Bara croyw a fwytteir ſaith niwrnod: ac na weler bara leſeinllyd gyd-a thi: ac na weler

2513 gennyt ſur-does o ſewn dy holl derſynau.

8 ¶ A mynega i'th fâb y dydd hwnnw gan ddywedyd, o herwŷdd yr hyn a wnaeth yr ARGLWYDD i mi pan ddaethym allan o'r Aipht *y gwneir hyn.*

e Edr. ad. 16. Num. 15. 38. Deut. 6. 8. & 11. 18. Dihar. 1. 9. Eſay 49. 16. Jer. 22. 24. Mat. 23. 5.

9 A bydded it' *e* yn arwŷdd ar dy law, ac yn goffadwriaeth rhwng dy lygaid, fel y byddo cyfraith yr ARGLWYDD yn dy enau: o herwŷdd â llaw gadarn y dûg yr ARGLWYDD dydi allan o'r Aipht.

10 Am hynny cadw y ddeddf hon, yn ei hamſer nodedig, o flwyddyn i flwyddyn.

11 ¶ A phan ddygo 'r ARGLWYDD di i wlâd y Canaaneaid megis y tyngodd efe wrthyt, ac wrth dy dadau, a'i rhoddi i ti,

f Pen. 22. 29. & 34. 19. Lef. 27. 26. Num. 8. 17. Deut. 15. 19. Ezek. 44. 30.

12 Yna *f* y nailltui i'r ARGLWYDD bob cyntafanedig: a phob cyntaf i anifail a fyddo eiddo ti, y gwrywiaid eiddo 'r ARGLWYDD fyddant.

g Num. 18. 15, 16. ‡ *A myn.* *h* Num. 3. 47. & 18. 16. † Heb. *y foru.*

13 A *g* phob cyntaf i aſſyn a brynni di ‡ ag oen: ac oni phrynni di *ef*, yna torſynygla ef; a phob dyn cyntaf-anedig o'th feibion *h* a brynni di hefyd.

14 ¶ A phan ofynno dy fâb † yn ôl hyn, gan ddywedyd, beth *yw* hyn? yna dywed wrtho, â llaw gadarn y dûg yr ARGLWYDD ni allan o'r Aipht, o dŷ y caethiwed.

15 A phan oedd anhawdd gan Pharao ein gollwng ni, y lladdodd yr ARGLWYDD bob cyntafanedig yngwlâd yr Aipht, o gyntaf-anedig dyn hyd gyntaf-anedig anifail: am hynny 'r ydwyf yn aberthu i'r ARGLWYDD bob gwryw a agoro y grôth: ond pob cyntaf-anedig o'm meibion a brynnaf.

16 A bydded hynny yn arwŷdd ar dy law, ac yn ractalau rhwng dy lygaid: canys â llaw gadarn y dûg yr ARGLWYDD ni allan o'r Aipht.

17 ¶ A phan ollyngodd Pharao y bobl, ni arweiniodd yr ARGLWYDD hwynt drwy ffordd gwlâd y Philiſtiaid, er ei bod yn agos: oblegid dywedodd Duw, rhag i'r bobl edifarhau pan welant ryfel, a *i* dychwelyd i'r Aipht.

i Deut. 17. 16. *k* Pen. 14. 2. ‡ Heb. *yn bumpan.*

18 Ond Duw *k* a arweiniodd y bobl o amgylch, trwy anialwch y môr côch: ac ‡ yn arfogion yr aeth meibion Iſraël allan o wlâd yr Aipht.

19 A Moſes a gymmerodd eſgyrn Joſeph gydag ef: o herwŷdd efe a wnelſai i feibion Iſraël dyngu trwy ſw gan ddywedyd; *l* Duw a ymwel â chwi yn ddiau; dygwch chwithau fy eſgyrn oddiyma gyd-a chwi.

l Gen. 50. 25. Joſ. 24. 32. Act. 7. 16.

m Num. 33. 6.

20 ¶ A *m* hwy a aethant o Succoth; ac a werſyllaſant yn Etham, ynghwr yr anialwch.

n Pen. 40. 38. Num. 9. 15. & 14. 14. Deut. 1. 33. Neh. 9. 12, 19. Pſal. 78. 14. & 99. 7. & 105. 39. 1 Cor. 10. 1.

21 A'r *n* ARGLWYDD oedd yn myned o'i blaen hwynt y dydd mewn colofn o niwl, i'w harwain ar y ffordd; a'r nôs mewn colofn o dân, i oleuo iddynt: fel y gallent fyned ddydd a nôs.

22 Ni thynnodd efe ymaith y golofn niwl y dydd, na'r golofn dân y nôs, o flaen y bobl.

PEN. XIV.

1 *Duw yn hyfforddi'r Iſraëliaid yn eu taith.* 5 *Pharao yn erlid ar eu hôl hwynt.* 10 *Yr Iſraëliaid yn tuchan* 13 *Moſes yn eu cyſuro hwy.* 15 *Duw yn dyſgu i Moſes beth a wnai.* 19 *Y niwl yn ſymmudo i'r tu ôl i'r gwerſyll.* 21 *Yr Iſraëliaid yn myned trwy 'r môr côch,* 22 *a'r Aiphtiaid yn boddi yntho.*

A'R ARGLWYDD a lefarodd wrth Moſes, gan ddywedyd,

2 Dywed wrth feibion Iſraël, *a* am ddychwelyd a gwerſyllu o flaen *b* Pihahiroth, rhwng Migdol a'r môr, o flaen Baal-ſephon: ar ei chyfer y gwerſyllwch wrth y môr. 2513

a Pen. 13. 18. *b* Num. 33. 7.

3 Canys dywed Pharao am feibion Iſraël, rhwyſtrwyd hwynt yn y tîr; cauodd yr anialwch arnynt.

4 A *c* mi a galedaf galon Pharao fel yr erlidio ar eu hôl hwynt: felly i'm gogoneddir ar Pharao, a'i holl fyddin; a'r Aiphtiaid a gânt wybod mai myfi yw 'r ARGLWYDD: ac felly y gwnaethant.

c Pen. 4. 21.

5 ¶ A mynegwyd i frenin yr Aipht fod y bobl yn ffo: yna *d* y trôdd calon Pharao a'i weiſion yn erbyn y bobl, a dywedaſant, beth yw hyn a wnaethom, pan ollyngaſom Iſraël o'n gwaſanaethu?

d Pſ. 105. 25.

6 Ac efe a daclodd ei gerbyd, ac a gymmerodd ei bobl gyd-ag ef.

7 A chymmerodd chwe chant o ddewis gerbydau, a holl gerbydau yr Aipht, a chapteniaid ar bob un o honynt.

8 A'r ARGLWYDD a galedaſai galon Pharao brenin yr Aipht, ac efe a ymlidiodd ar ôl meibion Iſraël: ond *e* yr oedd meibion Iſraël yn myned allan â llaw uchel.

e Num. 33. 3.

9 A'r *f* Aiphtiaid a ymlidiaſant ar eu hôl hwynt, *ſef* holl feirch *a* cherbydau Pharao, a'i wŷr meirch, a'i fyddin, ac a'i goddiweddaſant yn gwerſyllu wrth y môr, ger llaw Pihahiroth o flaen Baal-ſephon.

f Joſ. 24. 6. 1 Mac. 4. 9.

10 ¶ A phan neſſaodd Pharao, meibion Iſraël a godaſant eu golwg, ac wele yr Aiphtiaid yn dyfod ar eu hôl, a hwy a ofnaſant yn ddirfawr: a meibion Iſraël a waeddaſant ar yr ARGLWYDD.

11 A dywedaſant wrth Moſes, ai am nad oedd beddau yn yr Aipht, y dygaiſt ni i farw yn yr anialwch? pa ham y gwnaethoſt fel hyn â ni, gan ein dwyn allan o'r Aipht?

12 *g* Ond dyma y peth a lefaraſom wrthyt yn yr Aipht, gan ddywedyd, paid a ni, fel y gwaſanaethom yr Aiphtiaid? canys gwell fuaſai i ni waſanaethu 'r Aiphtiaid na marw yn yr anialwch.

g Pen. 5. 21. & 6. 9.

13 ¶ A Moſes a ddywedodd wrth y bobl, *h* nac ofnwch; ſefwch, ac edrychwch ar iechydwriaeth yr ARGLWYDD, yr hwn a wnâ efe i chwi heddyw: oblegid yr Aiphtiaid y rhai a welſoch chwi heddyw, ni chewch eu gweled byth ond hynny.

h 2 Chr. 20. 15, 17.

14 *i* Yr ARGLWYDD a ymladd troſoch: am hynny tewch chwi a ſôn.

i Neh. 4. 20.

15 ¶ A'r ARGLWYDD a ddywedodd wrth Moſes, pa ham y gweiddi arnaf? dywed wrth feibion Iſraël am gerdded rhagddynt.

16 A chyfod titheu dy wialen, ac eſtyn dy law ar y môr, a hollta ef: a meibion Iſraël a ânt trwy ganol y môr ar dîr ſych.

17 Wele fi, ïe myfi a galedaf galon yr Aiphtiaid, fel y delont ar eu hôl hwynt: a mi a ogoneddir ar Pharao, ac ar ei holl fyddin, ar ei gerbydau ef, ac ar ei farchogion.

18 A'r Aiphtiaid a gânt wybod mai myfi yw'r ARGLWYDD; pan i'm gogoneddir ar Pharao, ar ei gerbydau, ac ar ei farchogion.

19 ¶ Ac Angel Duw, *k* yr hwn oedd yn myned o flaen byddin Iſraël, a ſymmudodd, ac a aeth o'i hôl hwynt: a'r golofn niwl a aeth ymaith

k Pen. 13. 21.

o'i

2513 o'i tu blaen hwynt, ac a'ſafodd o'i hôl hwynt.

20 Ac eſe a ddaeth rhwng llu yr Aiphtiaid
l Edr. Eſay. 8. 14. 2 Cor. 4. 3. a llu Iſraël, ac [l] yr ydoedd yn gwmmwl ac yn dywyllwch *i'r Aiphtiaid*, ac yn goleuo y nôs *i Iſraël*: ac ni neſſaodd y naill at y llall ar hŷd y nôs.

21 A Moſes a eſtynnodd ei law ar y môr, a'r ARGLWYDD a yrrodd y môr *yn ei ôl* trwy
m Pſ. 66. 6. ddwyrein-wŷnt eryf ar hŷd y nôs, ac [m] a wnaeth y môr yn ſychdir, [n] a holltwyd y dyfroedd.
n Joſ. 3. 15. & 4. 23. Neh. 9. 11. Pſ. 74. 13. & 106. 9. & 114. 3.

22 A [o] meibion Iſraël a aethant trwy ganol y môr ar dîr ſych: a'r dyfroedd *oedd* yn ſûr iddynt
o Num. 33. 8. Pſ. 74. 13. 1 Cor. 10. 1. Heb. 11. 29. o'r tu dehau ac o'r tu aſſwy.

23 ¶ A'r Aiphtiaid a erlidiaſant, ac a ddaethant ar eu hôl hwynt, *ſef* holl feirch Pharao a'i ger-
p Edr. Pſ. 77. 17, &c. bydau, a'i farchogion, i ganol y môr.

24 Ac ar y wiliadwriaeth foreu [p] yr ARGLWYDD a edrychodd ar ſyddin yr Aiphtiaid trwy y goloſn dân a'r cwmmwl, ac a derfyſgodd ſyddin yr Aiphtiaid.

25 Ac eſe a dynnodd ymaith olwynion
‡ *A barodd iddynt gerdded.* eu cerbydau, ac ‡ yr oeddynt yn gyrru yn drwm: ſel y dywedodd yr Aiphtiaid, ffown oddiwrth Iſraël; oblegid yr ARGLWYDD ſydd yn ymladd troſtynt hwy yn erbyn yr Aiphtiaid.

26 ¶ A'r ARGLWYDD a ddywedodd wrth Moſes, eſtyn dy law ar y môr; ſel y dychwelo y dyfroedd ar yr Aiphtiaid, ar eu cerbydau, ac ar eu marchogion.

27 A Moſes a eſtynnodd ei law ar y môr, a dychwelodd y môr cyn y borau i'w nerth, a'r
‡ Heb. *yſgytiodd.* Deut. 11. 4. Pſ. 78. 53. Aiphtiaid a ffoiſant yn ei erbyn ef: a'r ARGLWYDD a ‡ ddymchwelodd yr Aiphtiaid yng-
q Hab. 3. 8, 13. nghanol y môr.

28 [q] A'r dyfroedd a ddychwelaſant, ac a orchguddiaſant gerbydau, a marchogion, a holl ſyddin Pharao, y rhai a ddaethant ar eu hôl hwynt
r Pſ. 106. 11. i'r môr: [r] ni adawyd o honynt gymmaint ag un.

ſ Pſ. 77. 20. 29 Ond [ſ] meibion Iſraël a gerddaſant ar dîr ſych ynghanol y môr: a'r dyfroedd *oedd* yn ſûr iddynt ar y llaw ddehau, ac ar y llaw aſſwy.

30 Felly 'r ARGLWYDD a achubodd Iſraël y dydd hwnnw o law 'r Aiphtiaid: a gwelodd Iſ-
‡ Heb. *llaw fawr.* raël yr Aiphtiaid yn feirw ar fîn y môr.

31 A gwelodd Iſraël y ‡ grymmuſder mawr a wnaeth yr ARGLWYDD yn erbyn yr Aiphtiaid;
t Pſ. 106. 12. a'r bobl a ofnaſant yr ARGLWYDD, ac [t] a gredaſant i'r ARGLWYDD, ac i'w wâs ef Moſes.

PEN XV.

1 *Cân Moſes.* 22 *Y bobl ac eiſiau dwfr arnynt.* 23 *chwerw ddyfroedd Marah.* 25 *Pren yn eu pereiddio hwy.* 27 *Deuddeg ffynnon o ddwfr, a deg palm-wydden a thri ugain yn Elim.*

a Doeth. 10. 20. YNa [a] y canodd Moſes a meibion Iſraël y gân hon i'r ARGLWYDD, ac a leſaraſant gan ddywedyd; Canaf i'r ARGLWYDD, canys gwnaeth yn rhagorol iawn, taflodd y march a'i farchog i'r môr.

b Deut. 10. 21. Pſ. 18. 2. & 22. 3. & 109. 1. & 118. 14. Eſay 12. 2. 2 Fy nerth a'm [b] cân *yw* 'r ARGLWYDD, ac y mae efe yn iechydwriaeth i mi: efe yw fy Nuw, efe a ogoneddaf fi, Duw fy nhâd, a mi a'i derchafaf ef.

3 Yr ARGLWYDD *ſydd* ryfelwr: yr AR- 2513
GLWYDD *yw* ei enw.

4 Efe a daflodd gerbydau Pharao a'i fyddin yn y môr: ei gapteniaid dewiſol a foddwyd yn y môr côch.

5 Y dyfnderau a'i toiſant hwy: [c] diſgynnaſant i'r gwaelod fel carreg.
c Neh. 9. 11.

6 [d] Dy ddeheu-law, ARGLWYDD, ſydd ardderchog o nerth: a'th ddeheu-law, ARGLWYDD, a ddrylliodd y gelyn.
d Pſ. 118. 15, 16.

7 Ym mawredd dy ardderchawgrwydd y tynnaiſt i lawr y rhai a gyfodaſant i'th erbyn: dy ddigoſaint a anfonaiſt allan, *ac* efe a'i hyſſodd hwynt [e] fel ſofl.
e Eſay 5. 24. & 47. 14.

8 [f] Drwy chwythad dy ffroenau y caſglwyd y dyfroedd ynghyd: y ffrydiau a ſafaſant fel pentwr: y dyfnderau a geulaſant ynghanol y môr.
f Pen. 14. 21. Job 4. 9. 2 Theſſ. 2. 8.

9 [g] Y gelyn a ddywedodd, mi a erlidiaf, mi a oddiweddaf, mi a rannaf yr yſpail; câf fy ngwynfyd arnynt: tynnaf fy nghleddyf, fy llaw a'i ‡ diſetha hwynt.
g Bara. 5. 30.
‡ *Groeſgyn.*

10 Ti a chwythaiſt â'th wŷnt, y môr a'i tôdd hwynt: [h] ſoddaſant fel plwm yn y dyfroedd cryfion.
h Ad. 5.

11 [i] Pwy *ſydd* debyg i ti, ô ARGLWYDD, ymmhlith y ‡ duwiau? pwy fel tydi yn ogoneddus mewn ſancteiddrwydd, yn ofnadwy mewn moliant, yn gwneuthur rhyfeddodau?
i 2 Sam. 7. 22. 1 Bren. 8. 23. Pſ. 86. 8. & 89. 6. Jer. 10. 6. & 49. 19.
‡ *cedyrn.*

12 Eſtynnaiſt dy ddeheulaw, llyngcodd y ddaiar hwynt.

13 Arweiniaiſt yn dy drugaredd y bobl y rhai a waredaiſt: yn dy nerth y tywyſaiſt *hwynt* i anneddle dy ſanctеiddrwydd.

14 [k] Y bobloedd a glywant *ac* a ofnant: dolur a ddeil breſſwyl-wŷr Paleſtina.
k Num. 14. 14. Deut. 2. 25. Joſ. 2. 9.

15 Yna [l] y ſynna ar ddugiaid Edom: [m] cedyrn hyrddod Moab, dychryn a'i deil hwynt: [n] holl breſſwyl-wŷr Canaan a doddant ymaith.
l Deut. 2. 4. *m* Num. 22. 3. Iſai. 5. 6. *n* Joſ. 5. 1

16 [o] Ofn ac arſwyd a ſyrth arnynt, gan fawredd dy fraich y tawant fel carreg, nes myned trwodd o'th bobl di, ARGLWYDD, nes myned o'r bobl [p] a ennillaiſt ti trwodd.
o Deut. 2. 25. & 11. 25. Joſ. 2. 9. *p* Pen. 19. 5. Deut. 32. 9. 2 Sam. 7. 23. Tit. 2. 14. 1 Pet. 2. 9.

17 Ti a'i dygi hwynt i mewn, ac [q] a'i plenni hwynt ym mynydd dy etifeddiaeth, y lle a wnaethoſt, ô ARGLWYDD, yn anneddle it': y cyſſegr, ARGLWYDD, à gadarnhaodd dy ddwylaw.
q Pſ. 44. 2. & 80. 8.

18 [r] Yr ARGLWYDD a deyrnaſa byth, ac yn dragywydd.
r Pſ. 146. 10. Eſay 57. 15.

19 O herwŷdd meirch Pharao a'i gerbydau a'i farchogion a aethant i'r môr, a'r ARGLWYDD a ddychwelodd ddyfroedd y môr arnynt: ond meibion Iſraël a aethant ar dîr ſych ynghanol y môr.

20 ¶ A Miriam y brophwydes, chwaer Aaron, [ſ] a gymmerodd dympan yn ei llaw; a'r holl wragedd a aethant allan ar ei hôl hi [t] â thympanau, ac a dawnſiau.
ſ 1 Sam. 18. 6. *t* Barn. 11. 34. & 21. 21.

21 A dywedodd Miriam wrthynt: cenwch i'r ARGLWYDD, canys gwnaeth yn ardderchog: bwriodd y march a'r marchog i'r môr.
2 Sam. 6. 16. Pſ. 68. 11, 25.

22 Yna Moſes a ddûg Iſraël oddiwrth y môr côch, ac aethant allan i anialwch [u] Sur: a hwy a gerddaſant dri diwrnod yn yr anialwch, ac ni chawſant ddwfr.
u Gen. 16. 7. & 25. 18.

23 ¶ A phan ddaethant i [x] Marah, ni allent yfed dyfroedd Marah, am eu bod yn chwerwon:
x Num. 33. 8.

2513 o herwŷdd hynny y gelwir ei henw hi ‡ Marah. ‡ *Chwerwder.*

24 A'r bobl a duchanasant yn erbyn Moses, gan ddywedyd, beth a yfwn ni?

25 Ac efe a waeddodd ar yr ARGLWYDD: *y* Eccl. 38. 5. a'r ARGLWYDD a ddangosodd iddo ef *y* bren, *z* ac *z* Edr. 2. Bren. 4. 41. efe a'i bwriodd i'r dyfroedd, a'r dyfroedd a *a* Edr. Ios. 24. 25. bereiddiasant: yno *a* y gwnaeth efe ddeddf a *b* Pen 16. 4. chyfraith, ac yno *b* y profodd efe hwynt,

26 Ac a ddywedodd, o's gan wrando y gwrandewi ar lais yr ARGLWYDD dy Dduw, ac o's gwnei di yr hyn sydd union yn ei olwg ef, a rhoddi clust i'w orchymynnion ef, a chadw ei *c* Deut. 7. 15. holl ddeddfau ef: *c* ni roddaf arnat un o'r clefydau a roddais ar yr Aiphtiaid: o herwŷdd myfi *d* Pen. 23. 25. Ps. 103. 2. & 147. 3. *yw* yr ARGLWYDD *d* dy iachawdwr di.

e Num. 33. 9. 27 ¶ A *e* daethant i Elim, ac yno'r oedd deuddeg ffynnon o ddwfr, a deg palm-wydden a thri ugain: a hwy a wersyllasant yno wrth y dyfroedd.

PEN. XVI.

1 Yr Israëliaid yn dyfod i Sin. 2 Ac yn tuchan o eisiau bara. 4 Duw yn addo iddynt fara o'r nefoedd. 11 Danfon sosl-ieir, 14 a Manna. 16 Trefn y Manna. 25 Na cheid ef ar y dydd Sabboth. 32 Cadw llonaid Omer o hono ef.

A Hwy a symmudasant o Elim, a holl gynnulleidfa meibion Israël a ddaethant i *a* Num. 33. 11. *a* anialwch Sin, yr hwn *sydd* rhwng Elim a Sinai; ar y pymthegfed dydd o'r ail mîs wedi iddynt fyned allan o wlâd yr Aipht.

2 A holl gynnulleidfa meibion Israël a duchanasant yn erbyn Moses ac Aaron yn yr anialwch.

3 A meibion Israël a ddywedasant wrthynt, ô na buasem feirw trwy law 'r ARGLWYDD yngwlâd yr Aipht, *b* Num. 11. 4, 5. *b* pan oeddym yn eistedd wrth y crochanau cîg, ac yn bwytta bara ein gwala: ond chwi a'n dygasoch ni allan i'r anialwch hwn, i ladd yr holl dyrfa hon â newŷn.

4 ¶ Yna y dywedodd yr ARGLWYDD wrth *c* Ps. 78. 24, 25. & 105. 40. Ioa 6. 31, 32. 1 Cor. 10. 3. * Dihar. 30. 8. Mat. 6. 11. Moses, wele, mi a lawiaf arnoch *c* fara o'r nefoedd; a'r bobl a ânt allan, ac a gasglant * ddogn dydd yn ei ddydd, fel y gallwyf eu *d* profi, a rodiant yn fy nghyfraith, ai nas *gwnânt*.

d Pen. 15. 25. Deut. 8. 2, 16. *e* Edr. Lef. 25. 21. 5 Ond ar y chweched dydd y darparant yr hyn a ddygant i mewn: a *e* *hynny* fydd dau cymmaint ag a gasglant beunydd.

f Edr Ad. 1. 6 A dywedodd Moses ac Aaron wrth holl feibion Israël, *f* yn yr hŵyr y cewch wybod mai 'r ARGLWYDD a'ch dûg chwi allan o wlâd yr Aipht.

g Edr Ad. 2. 7 Y borau hefyd y cewch weled *g* gogoniant yr ARGLWYDD, am iddo glywed eich tuchan chwi yn erbyn yr ARGLWYDD: a pha beth ydym ni, i chwi i duchan i'n herbyn?

8 Moses hefyd a ddywedodd, *hyn fydd* pan roddo yr ARGLWYDD i chwi yn yr hŵyr gîg i'w fwytta, a'r borau fara eich gwala; am glywed o'r ARGLWYDD eich tuchan chwi 'r hwn a wnaethoch yn ei erbyn ef: o herwŷdd beth *ydym* ni? nid yn ein herbyn ni *y mae* eich tuchan, onid *h* yn erbyn yr ARGLWYDD.

h Edr. 15. 7. Num. 26. 10. 16. Deut. 1. 9. 9 ¶ A Moses a ddywedodd wrth Aaron, dywed wrth holl gynnulleidfa meibion Israël, deuwch yn nês ger bron yr ARGLWYDD; o herwŷdd 2513 efe a glywodd eich tuchan chwi.

10 Ac fel yr oedd Aaron yn llefaru wrth holl gynnulleidfa meibion Israël, yna 'r edrychasant tu-a'r anialwch; ac wele gogoniant yr ARGLWYDD *i* a ymddangosodd yn y cwmmwl. *i* Pen. 13. 21.

11 ¶ A'r ARGLWYDD a lefarodd wrth Moses, gan ddywedyd,

12 Clywais duchan meibion Israël: llefara wrthynt, gan ddywedyd, yn yr hŵyr y cewch fwytta cîg, a'r borau i'ch diwellir o fara: cewch hefyd wybod mai myfi *yw* yr ARGLWYDD eich Duw chwi.

k Num. 11. 31. Ps. 105. 40. 13 Felly yn yr hŵyr y *k* sosl-ieir a ddaethant, ac a orchguddiasant y wersyllfa; a'r borau yr oedd caenen o wlith o amgylch y gwersyll.

l Num. 11. 7. Neh. 9. 15. Psal. 78. 24. & 105. 40. Doeth. 16. 20. 14 A phan *l* gododd y gaenen wlith; wele ar hŷd wyneb yr anialwch dippynnau crynnion cyn faned a'r llwyd-rew ar y ddaiar.

15 Pan welodd meibion Israël *hynny*, hwy a ddywedasant wrth eu gilydd, ‡ Manna *yw*: canys ni wyddent beth *ydoedd*: a dywedodd Moses wrthynt, *m* hwn yw y bara a roddodd yr ARGLWYDD i chwi i'w fwytta. ‡ Neu, ¦ *Beth yw hwn?* Neu *Rhan yw.* *m* Ios 6. 31. 1 Cor. 10. 3.

16 ¶ Hyn yw 'r peth a orchymynnodd yr ARGLWYDD, cesglwch o honaw bob un yn ôl ei fwytta; Omer i bob † un yn ôl rhifedi eich eneidiau, cymmerwch bob un i'r rhai fyddant yn ei bebyll. † Heb. *Pen.*

17 A meibion Israël a wnaethant felly: ac a gasglasant, rhai fwy, a rhai lai.

n 2 Cor. 8. 15. 18 A phan fesurasant wrth yr Omer, *n* nid oedd gweddill i'r hwn a gasglasai lawer, ac nid oedd eisiau ar yr hwn a gasglasai ychydig: casglasant bob un yn ôl ei fwytta.

19 A dywedodd Moses wrthynt; na weddilled neb ddim o honaw hyd y borau.

20 Er hynny ni wrandawsant ar Moses, onid gado a wnaeth rhai o honaw hyd y borau, ac efe a fagodd bryfed ac a ddrewodd: am hynny Moses a ddigiodd wrthynt.

21 A hwy a'i casglasant ef bob borau, pob un yn ôl ei fwytta: a phan wresogai yr haul, efe a doddai.

22 ¶ Ac ar y chweched dydd y casglent ddau cymmaint o fara, dau Omer i un: a holl bennaethiaid y gynnulleidfa a ddaethant, ac a fynegasant i Moses.

o Gen. 2. 3. 23 Ac efe a ddywedodd wrthynt, hyn yw 'r peth a lefarodd yr ARGLWYDD, y foru *y mae* ° gorphywysfa Sabboth sanctaidd i'r ARGLWYDD: pobwch *heddyw* yr hyn a boboch, a berwwch yr hyn a ferwoch; a'r holl weddill, rhoddwch i gadw iwch' hyd y borau.

24 A hwy a'i cadwasant hyd y borau fel y gorchymynnasai Moses: ac ni ddrewodd, ac nid oedd prŷf ynddo.

25 A dywedodd Moses, bwyttewch hwn heddyw, oblegid Sabboth *yw* heddyw i'r ARGLWYDD: ni chewch hwn yn y maes heddyw.

26 Chwe diwrnod y cesglwch chwi ef; ond ar y seithfed dydd, yr hwn yw y Sabboth, ni bydd efe.

27 ¶ Etto *rhai* o'r bobl a aethant allan ar y seithfed dydd i gasglu, ond ni chawsant ddim.

28 A'r ARGLWYDD a ddywedodd wrth Moses;

pa

2513 pa hŷd y gwrthodwch gadw fy ngorchymynnion a'm cyfreithiau?

29 Gwelwch mai 'r ARGLWYDD a roddodd i chwi y Sabboth, am hynny efe a roddodd i chwi y chweched dydd fara dros ddau ddydd: arhoſwch bawb gartref, nac aed un o'i le y ſeithfed dydd.

30 Felly y bobl a orphywyſaſant y ſeithfed dydd.

31 A thŷ Iſraël a alwaſant ei henw ef Manna; ac [p] yr oedd efe fel hâd Coriander, yn wŷn, a'i flâs fel afrllad o fêl. [p] Num. 11. 7.

32 ¶ A Moſes a ddywedodd, dyma y peth a orchymynnodd yr ARGLWYDD: llanw Omer o honaw i'w gadw i'ch cenhedlaethau; fel y gwelant y bara y porthais chwi ag ef yn yr anialwch, pan i'ch dygais allan o wlâd yr Aipht.

33 A Moſes a ddywedodd wrth Aaron, [q] cymmer grochan, a dôd ynddo lonaid Omer o'r Manna; a goſod ef ger bron yr ARGLWYDD ynghadw i'ch cenhedlaethau. [q] 1 Bre. 8. 9. Heb. 9. 4.

34 Megis y gorchymynnodd yr ARGLWYDD i Moſes; felly y goſododd Aaron ef i gadw ger bron y dyſtiolaeth.

35 A meibion Iſraël a fwyttaſant y Manna ddeugain mlhynedd, [r] nes eu dyfod i dîr cyfanneddol: Manna a fwyttaſant nes eu dyfod i gwrr gwlâd Canaan. [r] Ioſ. 5. 12. Neh. 9. 15.

36 A'r Omer ydoedd ddegfed ran Epha.

PEN. XVII.

1 Y bobl yn tuchan am ddwfr yn Rephidim. 5 Duw yn eu hanfon hwy am ddwfr i'r graig yn Horeb. 8 Gorchfygu Amalec trwy ddal dwylaw Moſes i fynu. 15 Moſes yn adeiladu 'r allor JEHOFAH-Niſſi.

A [a] Holl gynnulleidfa meibion Iſraël a aethant o anialwch Sin, wrth eu teithiau, yn ôl gorchymmyn yr ARGLWYDD: ac a werſyllaſant yn Rephidim, ac nid oedd dwfr i'r bobl i yfed. [a] Num. 33. 12, 13.

2 [b] Am hynny y bobl a ymgynnhennaſant â Moſes, ac a ddywedaſant, rhoddwch i ni ddwfr i yfed: a dywedodd Moſes wrthynt, pa ham yr ymgynnhennwch â mi? pa ham [c] y temptiwch yr ARGLWYDD? [b] Num. 20. 3, 4. [c] Pſ. 78. 41. 1 Cor. 10. 9.

3 A'r bobl a ſychedodd yno am ddwfr, a thuchanodd y bobl yn erbyn Moſes, ac a ddywedodd, pa ham y peraiſt i ni ddyfod i fynu o'r Aipht i'n lladd ni, a'n plant, a'n hanifeiliaid â ſyched?

4 A Moſes a lefodd ar yr ARGLWYDD, gan ddywedyd, beth a wnâf i'r bobl hyn? ar ben ychydig etto hwy a'm llabyddiant i.

5 A dywedodd yr ARGLWYDD wrth Moſes, cerdda o flaen y bobl, a chymmer gyd-a thi o henuriaid Iſraël: cymmer hefyd dy wialen yn dy law, yr hon [d] y tarewaiſt yr afon â hi, a cherdda. [d] Pen. 7. 20.

6 [e] Wele, mi a ſafaf o'th flaen yno ar y graig yn Horeb, taro ditheu y graig, a daw dwfr allan o honi, fel y gallo y bobl yfed. A Moſes a wnaeth felly yngolwg henuriaid Iſraël. [e] Num. 20. 9. Pſ. 78. 15. & 105. 41. & 114. 8. Deu. 11. 4. 1 Cor. 10. 4.

7 Ac efe a alwodd henw y lle [f] ‡ Maſſah a † Meribah; o achos cynnen meibion Iſraël, ac am iddynt demtio yr ARGLWYDD, gan ddywedyd, a ydyw yr ARGLWYDD yn ein plith, ai nid *yw*? [f] Num. 20. 13. Pſ. 81. 7. & 95. 8. Heb. 3. 8. ‡ *Profedigaeth.* † *Cynnen.*

8 ¶ [g] Yna y daeth Amalec, ac a ymladdodd ag Iſraël yn Rephidim. 2513 [g] Deut. 25. 17. 1 Sam. 15. 2. Doe. 11. 3.

9 A dywedodd Moſes wrth [h] Joſua, dewis i ni wŷr, a dôs allan ac ymladd ag Amalec: y foru mi a ſafaf ar ben y bryn a [i] gwialen Dduw yn fy llaw. [h] A elwir *Jeſu.* Act. 7. 45. [i] Pen. 4. 20.

10 Felly Joſua a wnaeth fel y dywedodd Moſes wrtho, ac a ymladdodd ag Amalec: a Moſes, Aaron, a Hur a aethant i fynu i ben y bryn.

11 A phan godai Moſes ei law y byddai Iſraël yn drechaf: a phan ollyngai ei law i lawr, Amelec a fyddai drechaf.

12 A dwylaw Moſes oedd drymmion, a hwy a gymmeraſant faen, ac a'i goſodaſant tano ef, ac efe a eiſteddodd arnaw: ac Aaron a Hur a gynnaliaſant ei ddwylaw ef, un ar y naill tu, a'r llall ar y tu arall: felly y bu ei ddwylaw ef ſythion nes machludo haul.

13 A Joſua a orchfygodd Amelec a'i bobl â mîn y cleddyf.

14 A'r ARGLWYDD a ddywedodd wrth Moſes, 'ſgrifenna hyn mewn llyfr, yn goffadwriaeth; a mynega i Joſua: canys [k] gan ddileu y deleaf goffadwriaeth Amelec oddi-tan y nefoedd. [k] Num. 24. 20. 1 Sam. 15. 3, 7. & 30. 1, 17. 2 Sam. 8. 12. Eſt. 9. 14.

15 A Moſes a adeiladodd allor, ac a alwodd ei henw hi, ‡ JEHOFAH-Niſſi. ‡ *Tr. Arglwydd yw fy maner.*

16 Canys efe a ddywedodd, o herwŷdd † tyngu o'r ARGLWYDD *y bydd* i'r ARGLWYDD ryfel yn erbyn Amelec o genhedlaeth i genhedlaeth. Edr. Bar. 6. 24. † Neu, *bod llaw ar orſeddfainge yr Arglwydd.*

PEN. XVIII.

1 Jethro yn dwyn at Moſes ei wraig a'i ddau fâb. 7 Moſes yn ei groeſaſu ef. 13 Ynteu yn derbyn cyngor Jethro. 27 Jethro yn ymadel.

PAn glywodd [a] Jethro offeiriad Midian, chwegrwn Moſes, yr hyn oll a wnaethai Duw i Moſes ac i Iſraël ei bobl, a dwyn o'r ARGLWYDD Iſraël allan o'r Aipht; [a] Pen. 2. 16. & 3. 1.

2 Yna Jethro chwegrwn Moſes a gymmerodd Siphora gwraig Moſes, (wedi ei hebrwng hi yn ei hôl,)

3 A'i dau fâb hi: o ba rai [b] henw un *oedd* ‡ Gerſhom, oblegid efe a ddywedaſai, dïeithr fûm mewn gwlâd eſtronol. [b] Pen. 2. 22. ‡ Sef, *dieithr yno.*

4 Ac enw y llall *oedd* ‡ Eliezer: o herwŷdd Duw fy nhâd *oedd* gynnorthwy i mi *eb efe*, ac a'm hachubodd rhag cleddyf Pharao. ‡ Sef, *Fy Naw ſydd gymmorth.*

5 A Jethro chwegrwn Moſes a ddaeth a'i feibion a'i wraig at Moſes i'r anialwch, lle 'r ydoedd efe yn gwerſyllu *ger llaw* [c] mynydd Duw. [c] Pen. 3. 1.

6 Ac efe a ddywedodd wrth Moſes, myfi Jethro dy chwegrwn di ſydd yn dyfod attat ti, a'th wraig a'i dau fâb gyd-a hi.

7 ¶ A Moſes a aeth allan i gyfarfod a'i chwegrwn, ac a ymgrymmodd, ac a'i cuſanodd; a chyfarchaſant well bob un i'w gilydd, a daethant i'r babell.

8 A Moſes a fynegodd i'w chwegrwn yr hyn oll a wnaethai 'r ARGLWYDD i Pharao ac i'r Aiphtiaid er mwyn Iſraël; a'r holl flinder a gawſent ar y ffordd, ac achub o'r ARGLWYDD hwynt.

9 A llawenychodd Jethro o herwŷdd yr holl ddaioni

2513 ddaioni a wnaethai 'r ARGLWYDD i Iſraël : yr hwn a waredaſai ef o law 'r Aiphtiaid.

10 A dywedodd Jethro, bendigedig *fyddo* yr ARGLWYDD yr hwn a'ch gwaredodd o law 'r Aiphtiaid, ac o law Pharao : yr hwn a waredodd y bobl oddi tan law 'r Aiphtiaid.

11 Yn awr y gwn mai mwy ydyw 'r ARGLWYDD nâ 'r holl Dduwiau : [d] oblegid yn y peth yr oeddynt talch o honaw *yr oedd efe* yn uwch nâ hwynt.

d Pen. 1. 10, 16, 22 & 5. 7. & 14. 18.

12 A Jethro chwegrwn Moſes a gymmerodd boeth-offrwm ac ebyrth i Dduw : a daeth Aaron a holl henuriaid Iſraël i fwytta bara gyd-a chwegrwn Moſes ger bron Duw.

13 ¶ A thranoeth Moſes a eiſteddodd i farnu y bobl : a ſafodd y bobl ger bron Moſes o'r borau hyd yr hŵyr.

14 A phan welodd chwegrwn Moſes yr hyn oll yr ydoedd efe yn ei wneuthur i'r bobl ; efe a ddywedodd, pa beth *yw* hyn yr wyt ti yn ei wneuthur i'r bobl ? pa ham yr eiſteddi dy hun, ac y ſaif yr holl bobl ger dy fron di, o'r borau hyd yr hŵyr ?

15 A dywedodd Moſes wrth ei chwegrwn ; am fôd [e] y bobl yn dyfod attaf i ymgynghori â Duw.

e Lef. 24. 12. Num. 15. 34.

16 Pan fyddo iddynt achos, attafi y deuant, a myfi ſydd yn barnu rhwng ‡ pawb a'i gilydd ; ac yn hyſpyſu deddfau Duw a'i gyfreithiau.

‡ Heb. *gwr.*

17 A dywedodd chwegrwn Moſes wrtho ; nid da y peth yr ydwyt ti yn ei wneuthur.

18 Tydi a lwyr-ddeffygi, a'r bobl yma hefyd y rhai ſydd gyd-a thi : canys rhy drwm yw y peth i ti, [f] ni elli ei wneuthur ef dy hun.

f Num. 11. 14. Deut. 1. 9.

19 Gwrando ar fy llais i yn awr, mi a'th gynghoraf di, a bydd Duw gyd-a thi : Bydd di dros y bobl ger bron Duw, a dŵg eu hachoſion at Dduw.

20 Dyſg hefyd iddynt y deddfau, a'r cyfreithiau : ac hyſpyſa iddynt y ffordd a rodiant ynddi, a'r gweithredoedd a wnânt.

21 Ac edrych ditheu allan o'r holl bobl am [g] wŷr nerthol, yn ofni Duw, gwŷr geirwir, yn caſlau cybydd-dod : a goſod *y rhai hyn* arnynt hwy, yn dywyſogion ar filoedd, yn dywyſogion ar gantoedd, ac yn dywyſogion ar ddegau a deugain, ac yn dywyſogion ar ddegau.

g Deut. 1. 16. & 16. 18. 2 Chr. 19. 7, 9.

22 A barnant hwy y bobl bob amſer, ond dygant bob peth mawr attat ti, a barnant eu hun bob peth bychan : felly yr yſgafnhei arnat dy hun, a hwynt-hwy a ddygant *y baich* gyd-a thi.

23 O's y peth hyn a wnei, a'i orchymmyn o Dduw i ti, yna ti a elli barhau : a'r holl bobl hyn a ddeuant i'w lle mewn heddwch.

24 A Moſes a wrandawodd ar lais ei chwegrwn ; ac a wnaeth yr hyn oll a ddywedodd efe.

25 A [h] Moſes a ddewiſodd wŷr grymmus allan o holl Iſraël, ac a'i rhoddodd hwynt yn bennaethiaid ar y bobl : yn dywyſogion ar filoedd, yn dywyſogion ar gantoedd, yn dywyſogion ar ddegau a deugain, ac yn dywyſogion ar ddegau.

h Deut. 1. 15.

26 A hwy a farnaſant y bobl bob amſer : y pethau caled a dygent at Moſes, a phob peth bychan a farnent hwy eu hunain.

27 ¶ A Moſes a ollyngodd ymaith ei chwegrwn : ac [i] efe a aeth adref i'w wlâd.

i Num. 10. 29—32.

PEN. XIX.

1 Y bobl yn dyfod i Sinai. 3 Cennadwriaeth Duw at y bobl trwy law Moſes allan o'r mynydd. 8 Dwyn atteb y bobl at Dduw. 10 Paratoi y bobl erbyn y trydydd dydd. 12 Ni waſanaetha cyffwrdd a'r mynydd. 19 Dychrynllyd breſennoldeb Duw ar y mynydd.

YN y trydydd mîs wedi dyfod meibion Iſraël allan o wlâd yr Aipht, y dydd hwnnw [a] y daethant i anialwch Sinai.

a Num. 33. 15.

2 Canys hwy a aethant o Rhephidim, ac a ddaethant i anialwch Sinai, gwerſyllaſant hefyd yn yr anialwch : ac yno y gwerſyllodd Iſraël ar gyfer y mynydd.

3 [b] A Moſes a aeth i fynu at Dduw : a'r ARGLWYDD a alwodd arno ef o'r mynydd, gan ddywedyd, fel hyn y dywedi wrth dŷ Jacob, ac y mynegi wrth feibion Iſraël.

b Act. 7. 38.

4 [c] Chwi a welſoch yr hyn a wneuthym i'r Aiphtiaid ; y modd [d] y codais chwi ar adenydd eryrod ; ac i'ch dygais attafi fy hun.

c Deut. 29. 2. d Deut. 32. 11. Eſay. 63. 9. Dat. 12. 14.

5 [e] Yn awr gan hynny, o's gan wrando y gwrandewch ar fy llais, a chadw fy nghyfammod ; [f] chwi a fyddwch yn dryſor priodol i mi o flaen yr holl bobloedd : canys [g] eiddo fi yr holl ddaiar.

e Deut. 5. 2. f Deut. 4. 20. & 7. 6. & 14. 2, 21. & 26. 18. & 32. 8, 9. g Pſ. 135. 4. Can. 8. 12. Eſay. 43. 1. Jer. 10. 16. Mal. 3. 17. Tit. 2. 14. g Deut. 10. 14. Pſ. 24. 1. & 50. 12. h 1 Pet. 2. 5, 9.

6 A chwi a fyddwch i mi yn [h] frenhiniaeth o offeiriaid, ac yn genhedlaeth ſanctaidd. Dyma y geiriau a leferi di wrth feibion Iſraël.

7 ¶ A daeth Moſes, ac a alwodd am henuriaid y bobl ; ac a oſododd ger eu bron hwynt yr holl eiriau hyn, a orchymynnaſai 'r ARGLWYDD iddo.

8 [i] A'r holl bobl a gyd-attebaſant, ac a ddywedaſant, nyni a wnawn yr hyn oll a lefarodd yr ARGLWYDD. A Moſes a ddûg drachefn eiriau 'r bobl at yr ARGLWYDD.

i Pen. 24. 3, 7. Deut. 5. 27. & 26. 17.

9 A'r ARGLWYDD a ddywedodd wrth Moſes, wele mi a ddeuaf attat [k] mewn cwmmwl tew, fel y clywo y bobl pan ymddiddanwyf â thi, ac fel [l] y credont it' byth. A Moſes a fynegodd eiriau 'r bobl i'r ARGLWYDD.

k Act. 16. Pen. 20. 21. & 24. 15, 16. Pſ. 18. 11, 12.

10 ¶ Yr ARGLWYDD hefyd a ddywedodd wrth Moſes, dôs at y bobl, a ſancteiddia hwynt heddyw ac y foru, a [m] golchant eu dillad.

l Pen. 14. 31. m Gen. 35. 2.

11 A byddant barod erbyn y trydydd dydd ; o herwŷdd y trydydd dydd [n] y diſgyn yr ARGLWYDD yngolwg yr holl bobl ar fynydd Sinai.

n Pen. 34. 5. Deut. 33. 2

12 A goſod derfyn i'r bobl o amgylch, gan ddywedyd, gwiliwch arnoch rhag myned i fynu i'r mynydd, neu gyffwrdd a'i gwrr ef : [o] pwy bynnag a gyffyrddo â'r mynydd a leddir yn farw.

o Heb. 12. 20.

13 Na chyffyrdded llaw ag ef, onid gan labyddio llabyddier ef, neu gan ſaethu ſaether ef : pa un bynnag ai dŷn ai anifail fyddo, ni chaiff fyw ; pan gano 'r udcorn yn hir-llaes, deuant i'r mynydd.

14 ¶ A Moſes a ddiſgynnodd o'r mynydd at y bobl, ac a ſancteiddiodd y bobl ; a hwy a olchaſant eu dillad.

15 Ac efe a ddywedodd wrth y bobl, byddwch barod erbyn y trydydd dydd : [p] nac ewch yn agos at eich gwragedd.

p 1 Sam. 21. 4, 5. Zech. 7. 3 1 Cor. 7. 5.

16 A'r trydydd dydd ar y boreu-ddydd yr oedd

2513 oedd [q] taranau, a mellt, a chwmmwl tew ar y mynydd, a llais yr udcorn ydoedd gryf iawn; fel y dychrynnodd yr holl bobl oedd yn y gwersyll.

[q] Heb. 12. 18.

[r] Deut. 4. 10. 17 A [r] Moses a ddûg y bobl allan o'r gwersyll i gyfarfod â Duw: a hwy a safasant yngodre y mynydd.

[s] Deut. 4. 11. & 32. 2. Barn. 5. 4. Pſ. 68. 7, 8. Hab. 3. 3. [t] Heb. 12. 26. 18 A [s] mynydd Sinai oedd ei gŷd yn mygu, o herwŷdd disgyn o'r ARGLWYDD arno mewn tân: a'i fŵg a dderchafodd fel mŵg ffwrn, [t] a'r holl fynydd a grynnodd yn ddirfawr.

[u] Heb. 12. 21. [x] Neh. 9. 13. Pſ. 81. 7. 19 Pan ydoedd llais yr udcorn yn hîr, ac yn cryfhau fwyfwy, [u] Moses a leferodd, a [x] Duw a attebodd mewn llais.

20 A'r ARGLWYDD a ddisgynnodd ar fynydd Sinai, ar ben y mynydd: a galwodd yr ARGLWYDD Moses i ben y mynydd, a Moses a aeth i fynu.

[y] Edr. 1 Sa. 6. 19. 21 A dywedodd yr ARGLWYDD wrth Moses, dôs i wared, gorchymmyn i'r bobl; rhag iddynt ruthro at yr ARGLWYDD [y] i hylldremmu, a chwympo llawer o honynt.

22 Ac ymsancteiddied yr offeiriaid hefyd, y rhai a nesânt at yr ARGLWYDD; rhag i'r ARGLWYDD ruthro arnynt.

23 A dywedodd Moses wrth yr ARGLWYDD, ni ddichon y bobl ddyfod i fynu i fynydd Sinai: oblegid ti a dystiolaethaist wrthym, gan ddywedyd, gosod derlyn ynghylch y mynydd, a sancteiddia ef.

24 A'r ARGLWYDD a ddywedodd wrtho, dôs, cerdda i wared, a thyred i fynu ac Aaron gyd-a thi: ond na ruthred yr offeiriaid a'r bobl i ddyfod i fynu at yr ARGLWYDD, rhag iddo yntef ruthro arnynt hwy.

25 Yna 'r aeth Moses i wared at y bobl, ac a ddywedodd wrthynt.

PEN. XX.

1 *Y deg gorchymmyn.* 18 *Y bobl yn ofni.* 20 *Moses yn eu cyssuro o hwy.* 22 *Gwahardd gau ddduwiaeth.* 24 *Portreiad yr Allor.*

[a] Lef. 26. 1. Deut. 5. 6. Pſal. 81. 10. Hos. 13. 4. [b] Pen. 13. 3. ‡ Heb. *Gweision.* [c] Lef. 26. 1. Deut. 4. 15. Pſal. 97. 7. [d] Pen. 34. 14. Deut. 6. 15. Jos. 24. 19. Nah. 1. 2. [e] Pen. 34. 7. Lef. 20. 5. Num. 14. 18, 33. 1 Bren. 21. 29. Job 5. 4. & 21. 19. Pſ. 109. 14. Eſay 14. 20, 21. & 65. 6, 7 Jer. 2. 9. & 32. 18. [f] Deut. 7. 9. Pſal. 89. 34. [g] Lef. 19. 12. Deut. 5. 11. Mat. 5. 33. [h] Mic. 6. 11. [i] Pen. 23. 12 & 31. 14. & 34. 21. Lef. 23. 3. Ezec. 20. 12. Luc 13. 14.

A Duw a lefarodd yr holl eiriau hyn, gan ddywedyd,

2 [a] Myfi *yw* yr ARGLWYDD dy Dduw; yr hwn a'th ddûg di allan o wlâd yr Aipht, [b] o dŷ y ‡ caethiwed.

3 Na fydded it' ddduwiau eraill ger fy mron i.

4 [c] Na wna it' ddelw gerfiedig, na llûn dim ar *y fydd* yn y nefoedd uchod, nac ar *y fydd* yn y ddaiar isod; nac ar *fydd* yn y dwfr tan y ddaiar.

5 Nac ymgrymma iddynt, ac na wasanaetha hwynt: oble id myfi yr ARGLWYDD dy Dduw *wyf* Duw [d] eiddigus; [e] yn ymweled ag anwiredd y tadau ar y plant, hyd y drydedd a'r bedwaredd *genhedlaeth* o'r rhai a'm casânt;

6 Ac [f] yn gwneuthur trugaredd i filoedd, o'r rhai a'm carant, ac a gadwant fy ngorchymmynnion.

7 [g] Na chymmer enw yr ARGLWYDD dy Dduw yn ofer: canys [h] nid dieuog gan yr ARGLWYDD yr hwn a gymmero ei enw ef yn ofer.

8 Cofia y dydd Sabboth i'w sancteiddio ef.

9 [i] Chwe diwrnod y gweithi, ac y gwnei dy holl waith.

10 Onid y seithfed dydd *yw* Sabboth yr ARGLWYDD dy Dduw: na wnâ *ynddo* ddim gwaith, 2513 tydi, na'th fâb, na'th ferch, na'th wasanaethwr, na'th wasanaeth-ferch, na'th anifail, na'th ddieithr ddyn a fyddo o fewn dy byrth.

[k] Gen. 2. 2. 11 O herwŷdd *mewn* [k] chwe diwrnod y gwnaeth yr ARGLWYDD y nefoedd a'r ddaiar, y môr, a'r hyn oll *fydd* ynddynt, ac a orphywysodd y seithfed dydd: am hynny y bendithiodd yr ARGLWYDD y dydd Sabboth, ac a'i sancteiddiodd ef.

[l] Lef. 19. 3. Deut. 5. 16. Mat. 15. 4. Eph. 6. 2. 12 ¶ [l] Anrhydedda dy dâd a'th fam; fel yr estynner dy ddyddiau ar y ddaiar, yr hon y mae yr ARGLWYDD dy Dduw yn ei rhoddi i ti.

[m] Mat. 5. 21. Rhuf. 13. 9. 13 [m] Na ladd.

[n] Mat. 5. 27. 14 [n] Na wnâ odineb.

15 Na ledratta.

[o] Deut. 19. 16. 16 [o] Na ddŵg gam dystiolaeth yn erbyn dy gymmydog.

[p] Act. 20. 33. Rhuf. 7. 7. [q] Job 31. 9. 17 [p] Na chwennych dŷ dy gymmydog, [q] na chwennych wraig dy gymmydog, na'i wasanaethwr, na'i wasanaeth-ferch, na'i ŷch, na'i asyn, na dim ar *fydd* eiddo dy gymmydog.

[r] Heb. 12. 18. 18 ¶ [r] A'r holl bobl a welsant y taranau, a'r mellt, a sain yr udcorn, a'r mynydd yn mygu: a phan welodd y bobl, ciliasant, a safasant o hirbell.

[s] Deut. 5. 24. & 18. 16. Gal. 3. 19, 20. Heb. 12. 19. 19 A dywedasant wrth Moses, [s] llefara di wrthym ni, ac nyni a wrandawn: ond na lefared Duw wrthym, rhag i ni farw.

20 A dywedodd Moses wrth y bobl, nac ofnwch, o herwŷdd i'ch profi chwi y daeth Duw, ac i fod ei ofn ef ger eich bronnau, fel na phechech.

[t] Pen. 19. 16. 1 Bren. 8. 12. 21 A safodd y bobl o hirbell: a nesaodd Moses i'r [t] tywyllwch, lle *yr ydoedd* Duw.

[u] Deut. 4. 36. Neh. 9. 13. [x] Edr. 1 Sa. 5. 4, 5. 2 Bren. 17. 33. Ezec. 20. 39. & 43. 8. Zeph. 1. 1, 5. 2 Cor. 6. 14, 15, 16. [y] Lef. 1. 2. 22 ¶ A'r ARGLWYDD a ddywedodd wrth Moses, fel hyn y dywedi wrth feibion Israël; chwi a welsoch mai [u] o'r nefoedd y lleferais wrthych.

23 Na wnewch [x] gyd-a mi dduwiau arian, ac na wnewch i chwi dduwiau aur.

[z] Deut. 27. 5 Jos. 8. 31. 1 Mac. 4. 47. 24 ¶ Gwnâ i mi allor bridd, ac abertha arni dy boeth-ebyrth a'th offrymmau hêdd, [y] dy ddefaid, a'th eidionnau: ym mhob man lle y rhoddwyf goffadwriaeth o'm henw, y deuaf attat, ac i'th fendithiaf.

25 Ond [z] o's gwnei i mi allor gerrig, na wnâ hi o gerrig nâdd: pan gottech dy forthwyl arni, ti a'i halogaist hi.

26 Ac na ddôs i fynu ar hŷd grisiau i'm hallor; fel nad amlyger dy noethni wrthi.

PEN. XXI.

1 *Cyfreithiau gweision.* 5 *Am y gwâs a dyller ei glust.* 7 *Am forwynnion.* 12 *Am lofruddiaeth.* 16 *Am lad on dynnion.* 17 *Am y rhai a felldithio eu rhieni.* 18 *Am darawŷr.* 22 *Am f w damwain.* 28 *Am ŷch a gornio.* 33 *Am yr hwn a fo achos o niwed i arall.*

[a] Pen. 24. 3, 4. DYma y barnedigaethau [a] a osodi di ger eu bron hwynt.

[b] Lef. 25. 39. Deut. 15 12 Jer. 34. 14. 2 [b] O's prynni wâs o Hebread, gwasanaethed chwe blynedd; a'r seithfed y ceiff yn rhâd fyned ymaith yn rhydd.

‡ Heb. *a'i gorph.* 3 O's ‡ ar ei ben ei hun y daeth, ar ei ben ei hun y caiff fyned allan: o's perchen gwraig fydd ele, aed ei wraig allan gyd-ag ef.

4 O's ei feistr a rydd wraig iddo, a hi yn

2513 planta iddo feibion, neu ferched: y wraig a'i phlant fydd eiddo ei meiſtr, ac aed efe allan ar ei ben ei hun.

c Deut. 15. 16. 5 [c] Ac o's y gwâs gan ddywedyd a ddywed, hôff gennyfi fy meiſtr, fy ngwraig, a'm plant; nid âf fi allan yn rhydd:

6 Yna dyged ei feiſtr ef at y barnwŷr, a dyged ef at y ddôr, neu at yr orſin; a thylled ei feiſtr ei gluſt ef â mynawyd, ac efe a'i gwaſanaetha ef byth.

7 ¶ Ac o's gwerth gŵr ei ferch yn forwŷn gaeth; ni chaiff hi fyned allan fel yr êl y gweiſion caeth allan.

‡ Hebr. *drwg fydd hi.* 8 O's ‡ heb ryglyddu bodd yngolwg ei meiſtr y bydd hi, yr hwn a'i cymmerodd hi yn ddyweddi, yna gadawed ei hadbrynnu hi: ni bydd rhydd iddo ei gwerthu hi i bobl ddieithr, wedi iddo ef ei thwyllo hi.

9 Ac o's i'w fâb y dyweddiodd efe hi, gwnaed iddi yn ôl deddf y merched.

10 Ac o's arall a briода efe, na wnaed yn llai ei hymborth, ei dillad, na'i dlêd priodas.

11 Ac o's y tri hyn nis gwnâ efe iddi; yna aed hi allan yn rhâd heb arian.

d Gen. 9. 6. Lef. 24. 17. Mat. 26. 52. 12 ¶ Rhodder i farwolaeth [d] y neb a darawo ŵr fel y byddo marw.

e Num. 35. 11. Deut. 19. 3. Joſ. 20. 2. 13 Ond yr hwn ni chynllwynodd, onid rhoddi o Dduw ef yn ei law ef, [e] mi a oſodaf it' fan lle y caffo ffoi.

f 1 Bren. 2. 28. 2 Bren. 11. 15. 14 Ond o's daw dyn yn rhyfygus ar ei gymmydog i'w ladd ef trwy dwyll: [f] cymmer ef i farwolaeth oddiwrth fy allor.

15 ¶ Y neb a darawo ei dâd, neu ei fam, rhodder ef i farwolaeth.

g Deut. 24. 7. 16 ¶ [g] Yr hwn a ledrattao ddyn, ac a'i gwertho, neu o's ceir ef yn ei law ef, rhodder ef i farwolaeth.

h Lef. 20. 9. Dih. 20. 20. Mat. 15. 4. Mar. 7. 10. 17 ¶ [h] Rhodder i farwolaeth yr hwn a felldithio ei dâd neu ei fam.

18 ¶ A phan ymryſſono dynnion, a tharo o'r naill y llall â charreg, neu â dwrn; ac efe heb farw, onid gorfod iddo orwedd;

19 O's cyfyd efe a rhodio allan wrth ei ffon, yna y tarawŷdd a fydd diangol: yn unig rhodded ei ‡ golled am ei waith, a chan feddyginiaethu meddyginiaethed ef.

‡ Heb. *am ei orphywys.*

20 ¶ Ac o's tery un ei waſanaethwr, neu ei waſanaeth-ferch, â gwialen, fel y byddo farw tan ei law ef, gan ddial dialer arno.

i Lef. 25. 46. 21 Ond o's erys ddiwrnod neu ddau ddiwrnod, na ddialer arno, canys [i] *gwerth* ei arian ei hun ydoedd efe.

22 ¶ Ac o's ymrafaelia dynnion, a tharo o honynt wraig feichiog, fel yr êl ei beichiogi oddiwrthi, ac heb fôd marwolaeth; gan goſpi coſper ef, fel y goſodo gŵr y wraig arno, a rhodded *hynny* trwy farn-wŷr.

23 Ac o's marwolaeth fydd: rhodder enioes am enioes,

k Lef. 24. 20. Deut. 19. 21. 24 [k] Llygad am lygad, dant am ddant, llaw am law, troed am droed,

Mat. 5. 38. 25 Lloſg am loſg, archoll am archoll, a chlais am glais.

26 ¶ O's tery un lygad ei waſanaeth-wr, neu lygad ei waſanaeth-ferch, fel y llygro ef; gollynged ef yn rhydd am ei lygad.

27 Ac o's tyrr efe ymaith ddant ei waſanaeth-wr, neu ddant ei waſanaeth-ferch; gollynged ef yn rhydd am ei ddant. 2513

l Gen. 9. 5. 28 ¶ Ac os ŷch a gornia ŵr neu wraig, fel y byddo farw; [l] gan labyddio llabyddier yr ŷch, ac na fwyttaër ei gîg ef, ac aed perchen yr ŷch yn rhydd.

29 Ond os yr ŷch oedd yn cornio o'r blaen, a *hynny* trwy dyſtion wedi ei hyſpyſu i'w berchennog; ac efe heb ei gadw ef, ond lladd o hono ŵr neu wraig; yr ŷch a labyddir, a'i berchennog a roddir i farwolaeth hefyd.

m Num 35. 31. 30 Os iawn a roddir arnaw, rhodded [m] werth am ei enioes, yn ôl yr hyn oll a oſſoder arno.

31 Os mâb a gornia efe, neu ferch a gornia efe, gwneler iddo yn ôl y farnedigaeth hon.

32 Ond os gwaſanaeth-wr, neu waſanaeth-ferch a gornia 'r ŷch, rhodded i'w perchennog

n Edr. Mat. 26. 15. Phil. 2. 7. [n] ddeg ſicl ar hugain o arian, a llabyddier yr ŷch.

33 ¶ Ac os egyr gŵr bydew, neu os cloddia un bydew, ac heb gau arno; a ſyrthio yno ŷch neu aſſyn;

34 Perchen y pydew a dâl *am danynt*: arian a dâl efe i'w perchennog, a'r *anifail* marw a fydd iddo yntef.

35 ¶ Ac os ŷch gŵr a dery ŷch ei gymmydog fel y byddo efe farw; yna gwerthant yr ŷch byw, a rhannant ei werth ef, a'r *ŷch* marw a rannant hefyd.

36 Neu os gwybuwyd ei fôd ef yn ŷch hwyliog o'r blaen, a'i berchennog heb ei gadw ef; gan dalu taled ŷch am ŷch, a bydded y marw yn eiddo ef.

PEN. XXII.

1 Am ledrad. 5 Am golled. 7 Am farhaëd. 14 Am fenthyg. 16 Am aniweirdeb. 18 Am ddewiniaeth. 19 Am orwedd gyd-ag anifail. 20 Am ddelw-addoliaeth. 21 Am ddieithraid, a gweddwon, ac ymddifaid. 25 Am uſuriaeth. 26 Am wyſtlon. 28 Am barch i Swyddogion. 29 Am flaen-ffrwythau.

OS lledratta un ŷch neu ‡ ddafad, a'i ladd, neu ei werthu, taled bum ŷch am ŷch, a [a] phedair dafad am ddafad.

‡ Neu, *Aſr.*

a 2 Sam. 12. 6. Luc. 19. 8. Edr. Dihar. 6. 31.

2 ¶ Os ceir lleidr yn torri *tŷ*, a'i daro fel y byddo farw, na *choller* gwaed am dano.

3 Os bydd yr haul wedi codi arno, *coller* gwaed am dano: efe a ddyly gwbl-dalu: oni bydd dim ganddo, gwerther ef am ei ledrad.

4 Os gan gael y ceir yn ei law ef y lledrad yn fyw, o eidion, neu aſſyn, neu ddafad, taled yn ddwbl.

5 ¶ Os pawr un faes, neu win-llan, a gyrru ei anifail i bori maes un arall, taled o'r hyn gorau yn ei faes ei hun, ac o'r hyn gorau yn ei win-llan ei hun.

6 ¶ Os tân a dyrr allan, ac a gaiff afel mewn drain, fel y difaër dâs o ŷd, neu ŷd ar ei droed, neu faes; cwbl-daled yr hwn a gynneuodd y tân.

7 ¶ Os rhydd un i'w gymmydog arian, neu ddodrefn i gadw, a'i ledratta o dŷ 'r gŵr, os y lleidr a geir, taled yn ddwbl.

8 Os y lleidr ni cheir, dyger perchennog y tŷ at y ſwyddogion *i dyngu*, a eſtynnodd efe ei law at dda ei gymmydog.

9 Am bob mâth ar gamwedd, am eidion, am aſſyn,

assyn, am ddafad, am ddilledyn, *ac* am bob peth a gollo 'r hwn y dywedo *arall* ei fod yn eiddo: deued achos y ddau ger bron y barnwŷr, a'r hwn y barno y swyddogion yn ei erbyn, taled i'w gymmydog yn ddwbl.

10 Os rhydd un assyn, neu eidion, neu ddafad, neu un anifail at ei gymmydog i gadw, a marw o honaw, neu ei friwo, neu ei yrru ymaith heb neb yn gweled:

11 Bydded llw 'r ARGLWYDD rhyngddynt ill dau; na roddes efe ei law at dda ei gymmydog: a chymmered ei berchennog *hynny*, ac na wnaed *y llall* iawn.

12 [b] Ac os gan ledratta y lledratteir ef oddiwrtho, gwnaed iawn i'w berchennog.

13 Os gan ysglyfaethu yr ysglyfaethir ef, dyged ef yn dystiolaeth, *ac* na thaled am yr hwn a ysglyfaethwyd.

14 ¶ Ond os benthygia un gan ei gymmydog *ddim*, a'i friwo, neu ei farw, heb *fod* ei berchennog gyd-ag ef; gan dalu taled.

15 Os ei berchennog *fydd* gyd-ag ef; na thaled: os llôg *yw* efe, am ei lôg y daeth.

16 ¶ [c] Ac os huda un forwŷn yr hon ni ddyweddiwyd, a gorwedd gyd-a hi; gan gynnysgaeddu cynnhysgaedded hi 'n wraig iddo ei hun.

17 Os ei thâd a lwyr-wrthyd ei rhoddi hi iddo, ‡ taled arian yn ôl gwaddol morwynion.

18 ¶ [d] Na chaffed hudoles fyw.

19 ¶ [e] Llwyr-rodder i farwolaeth bob un a orweddo gyd-ag anifail.

20 ¶ [f] Lladder yn farw a abertho i dduwiau, onid i'r ARGLWYDD yn unig.

21 ¶ [g] Na orthrymma, ac na flina y dieithr; canys dieithraid fuoch chwithau yn nhîr yr Aipht.

22 ¶ [h] Na chystuddiwch un weddw, nac ymddifad.

23 Os cystuddiwch hwynt mewn un modd, a gwaeddi o honynt ddim arnaf, mi a lwyr-wrandawaf eu gwaedd hwynt;

24 A'm digofaint a ennyn, a mi a'ch lladdaf â'r cleddyf; a bydd [i] eich gwragedd yn weddwon, a'ch plant yn ymddifaid.

25 ¶ [k] Os echwyni arian i'm pobl *sy* dlawd yn dy ymmyl, na fydd fel occrwr iddynt: na ddôd usuriaeth arnynt.

26 [l] Os cymmeri ddilledyn dy gymmydog ar wŷstl, dyro ef adref iddo erbyn machludo haul.

27 O herwŷdd hynny yn unig *sydd* i'w roddi arno ef, hwnnw yw ei ddilledyn am ei groen ef: mewn pa beth y gorwedd? a bydd, os gwaedda efe arnaf, i mi wrando, canys trugarog ydwyf fi.

28 ¶ [m] Na chabla y ‡ swyddogion, ac na felldithia bennaeth dy bobl.

29 ¶ Nac oeda *dalu* † y cyntaf o'th ffrwythau addfed, ac o'th ‡ bethau gwlybion; dôd i mi [n] y cyntaf-anedig o'th feibion.

30 Felly y gwnei am dy eidion, *ac* am dy ddafad; [o] saith niwrnod y bydd gyd-a'i fam, a'r wythfed dydd y rhoddi ef i mi.

31 ¶ A byddwch yn ddynnion sanctaidd i mi: [p] ac na fwyttewch gîg wedi ei ysglyfaethu yn y maes; teflwch ef i'r ci.

¶

Heb. *Pwyfed.*
[a] Lef. 19. 26, 31. & 20. 27.
Deut. 18. 10, 11.
[b] Sam. 28. 9.
[c] Lef. 18. 23. & 20. 15.
[d] Deut. 13. 5, 13. *&c.* & 17. 2.
[e] Mac. 2. 24.
[f] Exo. 23. 9. Lef. 19. 33. & 25. 35.
[g] Zec. 7. 10. Deu. 10. 18. & 24. 17. & 27. 19. Efay 1. 17. Iago 1. 27.
[h] Pſ. 109. 9.
[i] Lef. 25. 35, 36, 37. Deu. 23. 19. Neh. 5. 7. Pſal. 15. 5. Ezec. 18. 8, 17.
[k] Deut. 24. 6, 10, 13. Job 24. 3, 9. Dih. 20. 16. & 22. 27. Amos 2. 8.
[l] Preg. 10. 20. Act. 23. 5. Jud. 8.
[m] *Duwiau.*
† Heb. *dy gyfiawnder.*
‡ Heb. *ddagrau.*
[n] Pen. 13. 2, 12. & 34. 19. Deu. 15. 19.
[o] Lef. 22. 27.
[p] Lef. 22. 8. Eze. 44. 31.

PEN. XXIII.

1 *Am enllib, a gau dystiolaeth.* 3, 6 *Am gyfiawnder.* 4 *Am gymmydogaeth.* 10 *Am y flwyddyn orphywys.* 12 *Am y Sabboth.* 13 *Am ddelw ddoliaeth.* 14 *Am y tair gŵyl.* 18 *Am waed a brasder yr aberth.* 20 *Addaw Angel, a bendith os bwy a ufuddhânt.*

NA ‡ [a] chyfod enllib; na ddôd dy law gyd-a'r annuwiol i fod yn dyst anwir. ‡ Neu, *Dderbyn.* [a] Pſal. 15. 3.

2 ¶ [b] Na ddilyn liaws i wneuthur drwg, ac nac atteb mewn ymrafael, gan bwyso yn ôl lawerodd i wyro *barn*: [b] Lef. 19. 15. Deut. 1. 17.

3 ¶ [c] Na pharcha y tlawd ychwaith yn ei ymrafael. [c] Pſal. 72 2.

4 ¶ [d] Os cyfarfyddi ag eidion dy elyn, neu a'i assyn, yn myned ar gyfrgoll, dychwel ef adref iddo. [d] Deu. 22. 1. Job 31. 29. Dih. 24. 17. & 25. 21. Mat. 5. 44. Rhu. 12. 20.

5 [e] Os gweli assyn yr hwn a'th gasâ yn gorwedd dan ei phwn, a beidi a'i gynnorthwyo? gan gynnorthwyo cynnorthwya gyd-ag ef. [e] Deu. 22. 4.

6 Na wyra farn dy dlawd yn ei ymrafael.

7 Ymogadw ym mhell oddiwrth gamfatter: Na ladd ychwaith na'r gwirion, na'r cyfiawn: canys [f] ni chyfiawnhâf fi 'r annuwiol. [f] Pen. 34. 7.

8 ¶ [g] Na dderbyn wobr, canys gwobr a ddallo y ‡ rhai sy yn gweled, ac a wyra eiriau y cyfiawn. [g] Deut. 16. 19. Dih. 17. 8, 23. Pre. 20. 29. ‡ *Doethion.*

9 ¶ [h] Na orthrymma y dieithr; chwi a wyddoch † galon y dieithr; o herwŷdd chwi a fuoch ddieithraid yn nhîr yr Aipht. [h] Pſ. 22. 21. Deu. 10. 19. & 24. 14, 17. & 27. 19. † Heb. *enaid.*

10 [i] Chwe blynedd yr heui dy dîr, ac y cesgli ei *ffrwyth*: [i] Lef. 25. 3.

11 A'r seithfed paid ag ef, a gâd ef yn llonydd, fel y caffo tlodion dy bobl fwytta: a bwyttaëd bwyst-fil y maes eu gweddill hwynt: felly y gwnei am dy winllan, ac am dy oliwydden.

12 [k] Chwe diwrnod y gwnei dy waith, ac ar y seithfed dydd y gorphywysi; fel y caffo dy ŷch a'th assyn lonyddwch, ac y cymmero mâb dy forwŷn gaeth, a'r dieithr ddyn ei anadl atto. [k] Pen. 20. 8. Deut. 5. 13. Luc 13. 14.

13 Ac ymgedwch ym mhob peth a ddywedais wrthych; [l] na chofiwch enw duwiau eraill: na chlywer *hynny* o'th enau. [l] Num. 32. 38. Deut. 12. 3. Jos. 23. 7. Pſal. 16. 4. Hos. 2. 17. Zec. 13. 2.

14 ¶ [m] Teir-gwaith yn y flwyddyn y cedwi wŷl i mi. [m] Lef. 23. 5. Deu. 16. 16.

15 [n] Gŵyl y bara croyw a gedwi: saith niwrnod y bwyttei fara croyw, fel y gorchymynnais it', ar yr amser gosodedig o fis Abib: canys ynddo y daethost allan o'r Aipht: [o] ac nac ymddangosed *neb* ger fy mron yn waglaw: [n] Pen. 23. 15. & 13 3. & 34. 18. [o] Pë. 34. 20. Deu. 16. 16. Ecclus 35. 4

16 A gŵyl cynhaiaf blaen-ffrwyth dy lafur yr hwn a heuaist yn y maes: a gŵyl y cynnull yn niwedd y flwyddyn, pan gynnhullech dy lafur o'r maes.

17 Tair gwaith yn y flwyddyn yr ymddengys dy holl wrywaid ger bron yr ARGLWYDD Dduw.

18 [p] Nac abertha waed fy aberth gyd-a bara lefeinllyd: ac nac arhoëd brasder fy ‡ aberth dros nôs hyd y borau. [p] Pë. 34. 25. Lef. 2. 11. Deut. 16. 4. ‡ Neu, *ngwyl.*

19 [q] Dŵg i dŷ 'r ARGLWYDD dy Dduw y cyntaf o flaen-ffrwyth dy dîr. [r] Na ferwa fyn yn llaeth ei fam. [q] Pë. 34. 26. [r] Deut. 14. 21.

20 ¶ [s] Wele fi yn anfon angel o'th flaen i'th gadw ar y ffordd; ac i'th arwain i'r man a barottoais. [s] Pen. 33. 2, 14. Num. 20. 16.

2513 21 Gwilia rhagddo, a gwrando ar ei lais ef, na chyffroa ef; canys ni ddioddef eich anwiredd, oblegid *y mae* fy enw ynddo ef.

22 O's gan wrando y gwrandewi ar ei lais ef, a gwneuthur y cwbl a lefarwyf, [t] mi a fyddaf elyn i'th elynion, ac a wrthwynebaf dy wrthwynebwŷr.

[t] Gen. 12. 3. Deut. 30. 7. Jer. 30. 20.

[u] Ad. 20. [x] Jof. 24. 11. 23 [u] O herwŷdd fy angel a â o'th flaen di, [x] ac a'th ddŵg di i mewn at yr Amoriaid, a'r Hethiaid, a'r Pherezziaid, a'r Canaaneaid, yr Hefiaid, a'r Jebuſiaid: a mi a'i difethaf hwynt.

24 Nac ymgrymma i'w duwiau hwynt, ac na waſanaetha hwynt, ac [y] na wnâ yn ôl eu gweithredoedd hwynt, [z] onid llwyr-ddinyſtria hwynt, dryllia eu delwau hwynt yn gandryll.

[y] Lef. 18. 3. Deut. 12. 31. [z] Pen. 34. 13. Num. 33. 52. Deut. 7. 5, 25. & 12. 3.

25 A chwi a waſanaethwch yr ARGLWYDD eich Duw, ac [a] efe a fendithia dy fara, a'th ddwfr, a [b] mi a dynnaf ymaith *bôb* cleiyd o'th fyſg.

[a] Deut. 28. 5, 8. [b] Pen. 15. 26. Deut. 7. 15.

26 ¶ [c] Ni bydd yn dy dîr di ddim yn erthylu, na heb hilio: mi a gyflawnaf rifedi dy ddyddiau.

[c] Deut. 7. 14.

27 Mi a anfonaf fy arſwyd o'th flaen, ac a ddifethaf yr holl bobl y deui attynt, ac a wnâf i'th holl elynion droi eu gwarrau attat.

28 A [d] mi a anfonaf gaccwn o'th flaen, a hwy a yrrant yr Hefiaid, a'r Canaaneaid, a'r Hethiaid allan o'th flaen di.

[d] Deut. 7. 20. Joſ. 24. 12. Doeth. 12. 8.

29 [e] Ni yrraf hwynt allan o'th flaen di mewn un flwyddyn; rhag bod y wlâd yn anghyfannedd, ac i fwyſt-filod y maes amlhau yn dy erbyn di.

[e] Deut. 7. 22.

30 O feſur ychydig ac ychydig y gyrraf hwynt allan o'th flaen di, nes i ti gynnyddu ac etifeddu y tîr.

31 A [f] goſodaf dy derfyn o'r môr côch hyd fôr y Philiſtiaid, ac o'r diffaethwch hyd yr afon: canys mi a roddaf yn eich meddiant breſſwylwŷr y tîr, a thi a'i gyrri hwynt allan o'th flaen.

[f] Gen. 15. 18 Num. 34. 3. Deut. 11. 24. Joſ. 1. 4. 1 Bren. 4. 21, 24. Pſal. 72. 8.

32 [g] Na wnâ ammod â hwynt, nac â'i duwiau.

[g] Pé. 34. 15. Deut. 7. 2.

33 Na âd iddynt drigo yn dy wlâd, rhag i-ddynt beri it' bechu i'm herbyn: canys o's gwaſanaethi di eu duwiau hwynt, [h] diau y bydd *hyny* yn dramgwydd i ti.

[h] Pé. 34. 12. Deut. 7. 16. Joſ. 23. 13. Barn. 2. 3. 1 Sam. 18. 21. Pſ. 106. 36.

PEN. XXIV.

1 Galw Moſes i'r mynydd. 3 Y bobl yn addo ufudd-dod. 4 Moſes yn adeiladu allor a deuddeg colofn. 6 Yn taenellu gwaed y Cyfammod. 14 Aaron a Hur a ſiars y bobl arnynt. 15 Moſes yn myned i'r mynydd, lle y mae efe yn aros ddeugain nhiwrnod, a deugain nhôs.

AC efe a ddywedodd wrth Moſes, tyred i fyny at yr ARGLWYDD, ti ac Aaron, Nadab ac Abihu, a'r deg a thrugain o henuriaid Iſraël: ac addolwch o hir-bell.

2 Ac aed Moſes ei hun at yr ARGLWYDD, ac na ddelont hwy, ac nac aed y bobl i fyny gyd-ag ef.

3 ¶ A Moſes a ddaeth, ac a fynegodd i'r bobl holl eiriau 'r ARGLWYDD, a'r holl farnedigaethau: ac attebodd yr holl bobl yn un-air, ac a ddywedaſant, [a] ni a wnawn yr holl eiriau a lefarodd yr ARGLWYDD.

[a] Pen. 19. 8. Ad 7. Deut. 5. 27.

4 A Moſes a 'ſgrifennodd holl eiriau 'r ARGLWYDD, ac a gododd yn forau, ac a adeiladodd allor iſlaw y mynydd, a deuddeg colofn, yn ôl deuddeg llwyth Iſraël.

5 Ac efe a anfonodd langciau meibion Iſraël, a hwy a offrymmaſant boeth-offrymmau, ac a aberthaſant fuſtych yn ebyrth hedd i'r ARGLWYDD. 2513

6 A Chymmerodd Moſes hanner y gwaed, ac a'i goſododd mewn cawgiau, a hanner y gwaed a daenellodd efe ar yr allor.

7 Ac efe a gymmerth lyfr y cyfammod, ac a'i darllenodd lle y clywai y bobl: a dywedaſant, [b] ni a wnawn, ac a wrandawn yr hyn oll a lefarodd yr ARGLWYDD.

[b] Ad. 3.

8 A chymmerodd Moſes y gwaed, ac a'i taenellodd ar y bobl, ac a ddywedodd, wele [c] waed y cyfammod yr hwn a wnaeth yr ARGLWYDD a chwi, ar ôl yr holl eiriau hyn.

[c] Heb. 9. 20. & 13. 20. 1 Pet. 1. 2.

9 ¶ Yna 'r aeth Moſes i fyny, ac Aaron, Nadab, ac Abihu, a deg a thrugain o henuriaid Iſraël.

10 A gwelſant Dduw Iſraël, a than ei draed megis gwaith o faen [d] Saphir, ac fel corph y nefoedd o ddiſgleirder.

[d] Ezec. 1. 26. & 10. 1.

11 Ac ni roddes ei law ar bendefigion meibion Iſraël, onid [e] gwelſant Dduw, a bwyttaſant, ac yfaſant.

[e] Gen. 16. 13. & 32. 30. Pen. 33. 20. Deut. 4. 33. Bar. 13. 23.

12 ¶ A dywedodd yr ARGLWYDD wrth Moſes, tyred i fyny attaf i'r mynydd a bydd yno: ac mi a roddaf it' [f] lechau cerrig, a chyfraith, a gorchymynnion y rhai a 'ſgrifennais i'w dyſgu hwynt.

[f] Pen. 31. 18. & 32. 16.

13 A chododd Moſes, a Joſua [g] ei weinidog, ac aeth Moſes i fyny i fynydd Duw.

[g] Pen. 32. 17.

14 Ac wrth yr henuriaid y dywedodd, arhoſwch ni yma, hyd oni ddelom attoch dracheſn: ac wele Aaron a Hur gyd-a chwi; pwy bynnag *a fyddo* ag achos iddo, deued attynt hwy.

15 A Moſes a aeth i fyny i'r mynydd; a [h] chwmmwl a orchguddiodd y mynydd.

[h] Pen. 19. 9, 16.

16 A [i] gogoniant yr ARGLWYDD a arhôdd ar fynydd Sinai, a'r cwmmwl a'i gorchguddiodd chwe diwrnod, ac efe a alwodd am Moſes y ſeithfed dydd o ganol y cwmmwl.

[i] Num. 14. 10.

17 A'r golwg ar ogoniant yr ARGLWYDD *oedd* fel tân [k] yn difa ar ben y mynydd, yngolwg meibion Iſraël.

[k] Deut. 4. 36.

18 A Moſes a aeth i ganol y cwmmwl, ac a aeth i fyny i'r mynydd: a [l] bu Moſes yn y mynydd ddeugain nhiwrnod, a deugain nhôs.

[l] Pen. 34. 28. Deut. 9. 9.

PEN. XXV.

1 Pa beth ſydd raid i'r Iſraëliaid ei offrwm tu-ag at wneuthur y Babell. 10 Dull yr Arch. 17 Y drugareddfa a'r Cerubiaid. 23 Y Bwrdd a'i arlwy. 31 Y Canwyllbren a'i offer.

A'R ARGLWYDD a lefarodd wrth Moſes, gan ddywedyd;

2 Dywed wrth feibion Iſraël, † am ddwyn o honynt i mi ‡ offrwm: [a] gan bob gŵr ewyllyſgar ei galon y cymmerwch fy offrwm.

† Heb. *gymeryd.* ‡ *Offrwm. derchafael.* [a] Pen. 35. 5. 1 Chr. 29. 3, 5, 9, 14. Ezr. 2. 68. & 3. 5. Neh. 11. 2.

3 Ac dyma 'r offrwm a gymmerwch ganddynt; aur, ac arian, a phrês,

‡ *Sidan.*

4 A *ſidan* glâs, a phorphor, ac yſcarlat, a ‡ lïain main, a *blew* geifr,

[b] Pen. 27. 20. [c] Pen. 30. 23.

5 A chrwyn hyrddod yn gochion, a chrwyn daiar-fôch, a choed Sittim,

[d] Pen. 30. 34.

6 [b] Olew i'r goleuni, [c] llyſſieuau i olew 'r ennaint, ac i'r [d] pêr-arogl-darth,

[e] Pen. 28. 4, 6. [f] Pen. 28. 15.

7 Meini Onix, a meini i'w goſod yn [e] yr Ephod, ac yn [f] y ddwyfronneg.

[g] Pen. 29. 45. 1 Bren. 6. 12. 2 Cor. 6. 16. Heb. 3. 6. Dat. 21. 3.

8 A gwnânt i mi gyſſegr, fel [g] y gallwyf drigo yn eu myſg hwynt.

9 Yn

2513 9 Yn ôl holl waith y tabernacl, a gwaith ei holl ddodrefn y rhai 'r ydwyf yn eu dangos it', felly y gwnewch.

[b] Pen. 37.1. Heb. 9. 4. 10 ¶ A [b] gwnânt Arch o goed Sittim, o ddau gufydd a hanner ei hŷd, a chufydd a hanner ei llêd, a chufydd a hanner ei huchder.

11 A gwîfg hi ag aur coeth; o fewn ac oddiallan y gwîfgi hi: a gwnâ arni goron o aur o amgylch.

12 Bwrw iddi hefyd bedair modrwy aur, a dôd ar ei phedair congl: dwy fodrwy ar un yſtlys iddi, a dwy fodrwy ar yr yſtlys arall iddi.

13 A gwnâ drofolion o goed Sittim, a gwîfg hwynt ag aur.

14 A gofod y trofolion trwy y modrwyau, gan yſtlys yr Arch, i ddwyn yr Arch arnynt.

[i] 1 Bré. 8. 8. 15 [i] Ym modrwyau 'r Arch y bydd y trofolion, na fymmuder hwynt oddiwrthi.

[k] Pen. 16. 34. & 31. 18. Deut. 10. 2. 1 Bren. 8. 9. Heb. 9. 4. [l] Pen. 37. 6. 16 A dôd yn yr Arch [k] y dyſtiolaeth a roddaf it'.

17 A [l] gwnâ drugareddfa o aur coeth, o ddau gufydd a hanner ei hŷd, a chufydd a hanner ei llêd.

18 A gwnâ ddau Gerub o aur; o gyfan-waith morthwyl y gwnei hwynt, yn nau gwrr y drugareddfa.

19 Un Cerub a wnei yn y naill ben, a'r Cerub arall yn y pen arall: o'r drugareddfa, ar ei dau ben hi y gwnewch y Cerubiaid.

[m] 1 Bren. 8. 7. 2 Chr. 28. 18. Heb. 9. 5. 20 A bydded [m] y Cerubiaid yn lledu *eu* hefgyll i fynu, gan orchguddio y drugareddfa â'i hefgyll, a'i hwynebau bob un at ei gilydd: tu-a'r drugareddfa y bydd wynebau y Cerubiaid.

21 A dôd y drugareddfa i fynu ar yr Arch, ac yn yr Arch dôd y dyſtiolaeth a roddaf i ti.

[n] Pen. 29. 42. & 30. 36. Lef. 16. 2. Num. 7. 89. & 17. 4. 22 A [n] mi a gyfarfyddaf â thi yno, ac a lefaraf wrthyt oddiar y drugareddfa, oddi-rhwng y ddau Gerub y rhai a fyddant ar Arch y dyſtiolaeth, yr holl bethau a orchymynnwyf wrthyt i feibion Iſraël.

[o] Pé. 37. 10. 1 Bré. 7. 48. 2 Chr. 4. 8. 23 ¶ A [o] gwnâ di fwrdd o goed Sittim, o ddau gufydd ei hŷd, a chufydd ei lêd, a chufydd a hanner ei uchder.

24 A gofod aur coeth troſto, a gwnâ iddo goron o aur o amgylch.

25 A gwnâ iddo wregys *o lêd* llaw o amgylch, a gwnâ goron aur ar ei wregys o amgylch.

26 A gwnâ iddo bedair modrwy o aur, a dôd y modrwyau wrth y pedair congl y rhai *a fyddant* ar ei bedwar troed.

27 Ar gyfer y cylch y bydd y modrwyau, yn lleoedd i'r trofolion i ddwyn y bwrdd.

28 A gwnâ y trofolion o goed Sittim, a gwîfg hwynt ag aur, fel y dyger y bwrdd arnynt.

[p] Num. 4. 7. ‡ Neu, *gorchguddir.* [q] Lef. 24. 5. 29 A gwnâ [p] ei ddyſglau ef, a'i lwyau, a'i gauadau, a'i phïolau, y rhai y ‡ tywelltir â hwynt: o aur coeth y gwnei hwynt.

30 A dôd ar y bwrdd [q] y bara dangos ger bron fy wyneb yn oeſtadol.

[r] Pen. 37. 17. 1 Bré. 7. 49. Zech. 4. 2. Dat. 1. 12. & 4. 5. 31 ¶ [r] Gwnâ hefyd ganhwyll-bren; o aur pûr yn gyfan-waith y gwneir y canhwyll-bren: ei baladr, ei geingciau, ei bedyll, ei gnappiau, a'i flodau, a fyddant o'r un.

32 A *bydd* chwe chaingc yn dyfod allan o'i yſtlyſau: tair caingc o'r canhwyll-bren o un tu, a thair caingc o'r canhwyll-bren o'r tu arall.

33 Tair padell o waith almonau, cnap a blodeuyn ar un gaingc: a thair padell o waith almonau, cnap a blodeuyn ar gaingc arall; felly ar y chwe chaingc *a fyddo* 'n dyfod allan o'r canhwyll-bren. 2513

34 Ac yn y canhwyll-bren y bydd pedair padell ar waith almonau, a'i gnappiau, a'i flodau.

35 A bydd cnap tan ddwy gaingc o honaw, a chnap tan ddwy gaingc o honaw, a chnap tan ddwy gaingc o honaw, yn ôl y chwe chaingc a ddeuant o'r canhwyll-bren.

36 Eu cnappiau, a'i ceingciau a fyddant o'r un: y cwbl fydd aur coeth o un cyfan-waith morthwyl.

[ſ] Pen. 27. 21. & 30. 8. Lef. 24. 3, 4. ‡ Neu, *gyfodi.* [t] Num. 8. 2. 37 A thi a wnei ei faith luſern ef, ac [ſ] a ‡ oleui ei luſernau ef, fel [t] y goleuo efe ar gyfer ei wyneb.

38 A *bydded* ei efeiliau, a'i gafnau o aur coeth.

39 O dalent o aur coeth y gwnei ef, a'r holl leſtri hyn.

[u] Num. 8. 4 1 Chr. 28. 11, 19. Act. 7. 44. Heb. 8. 5 40 Ond [u] gwêl wneuthur yn ôl eu portreiad hwynt a ddangoſwyd it' yn y mynydd.

PEN. XXVI.

1 Deg llen y Tabernacl, 7 Yr un llen ar ddeg o flew geifr. 14 Y Babell-len o grwyn hyrddod. 15 Byrddau y Tabernacl gyd-a 'i morteiſiau a'i barrau. 31 Y waban-len i'r Arch. 36 Y gauad-len i'r drws.

[a] Pen. 36. 8. ‡ Heb. *waith y cywraint.* 1 Y Tabernacl hefyd a wnei di o ddeg llen o liain main cyfrodedd, ac o *ſidan* glâs, a phorphor, ac yſcarlat: yn Gerubiaid o ‡ gywreinwaith y gwnei hwynt.

2 Hŷd un llen *fydd* wyth gufydd ar hugain, a llêd un llen *fydd* pedwar cufydd; yr un meſur a fydd i'r holl lenni.

3 Pum llen a fyddant ynglŷn bob un wrth ei gilydd, a phum llen *eraill* a fyddant ynglŷn wrth ei gilydd.

4 A gwnâ ddolennau o *ſidan* glâs ar ymmyl un llen, ar y cwrr, yn y cydiad; ac felly y gwnei ar ymmyl eithaf llen arall yn yr ail cydiad.

5 Deg dolen a deugain a wnei di i un llen, a deg dolen a deugain a wnei ar gwrr y llen *a fyddo* yn yr ail cydiad: y dolennau a dderbynniant bob un ei gilydd.

6 Gwnâ hefyd ddeg bâch a deugain o aur, a chydia â'r bachau y llenni bob un wrth ei gilydd, fel y byddo yn un tabernacl.

[b] Pen. 36. 14. 7 ¶ A [b] gwnâ lenni o *flew* geifr *i fod* yn babell-len ar y tabernacl: un llen ar ddeg a wnei.

8 Hŷd un llen *fydd* deg cufydd ar hugain, a llêd un llen *fydd* pedwar cufydd; a'r un meſur *fydd* i'r un llen ar ddeg.

9 A chydia bum llen wrthynt eu hun, a chwe llen wrthynt eu hun: a dybla y chweched len ar gyfer wyneb y babell-len.

10 A gwnâ ddeg dolen a deugain ar ymmyl y naill len, ar y cwrr, yn y cydiad *cyntaf*; a deg dolen a deugain ar ymmyl y llen *arall* yn yr ail cydiad.

11 A gwnâ ddeg bâch a deugain o brês, a dôd y bachau yn y dolennau, a chylymma y babell-len, fel y byddo yn un.

12 A'r gweddill a fyddo tros ben, o lenni y babell-len *ſef* yr hanner llen weddill, a fydd yng-ngweddill ar du cefn y tabernacl.

2513 13 Fel *y byddo* o'r gweddill gufydd o'r naill du, a chufydd o'r tu arall, o hŷd babell-len: bydded hynny dros ddau yſtlys y tabernacl, o'r tu yma ac o'r tu accw, i'w orchguddio.

c Pen. 36. 19. 14 A c gwnâ dô i'r babell-len o grwyn hyrddod wedi eu lliſo yn gochion, a thô o grwyn daiarfôch yn uchaf.

15 ¶ A gwnâ i'r tabernacl yſtyllod o goed Sittim, yn eu ſefyll.

16 Deg cufydd fydd hŷd yſtyllen, a chufydd a hanner cufydd fydd llêd pob yſtyllen.

‡ Hebr. *dwy law.* 17 *Bydded* ‡ dau dyno i un bwrdd, wedi eu goſod mewn trefn, bob un ar gyfer ei gilydd: felly y gwnei am holl fyrddau y tabernacl.

18 A gwnâ 'ſtyllod i'r tabernacl, ugain yſtyllen o'r tu dehau, tu-a'r dehau.

19 A gwnâ ddeugain mortais arian tan yr ugain yſtyllen, dwy fortais tan un yſtyllen i'w dau dyno, a dwy fortais tan yſtyllen arall, i'w dau dyno.

20 A *gwnâ* i ail yſtlys y tabernacl, o du 'r gogledd ugain yſtyllen,

21 A deugain mortais o arian, dwy fortais tan un yſtyllen, a dwy fortais tan yſtyllen arall.

22 Hefyd i yſtlys y tabernacl o du'r gorllewin, y gwnei chwech yſtyllen.

23 A dwy 'ſtyllen a wnei i gonglau y tabernacl yn y ddau yſtlys.

‡ *Cydblethu.* 24 A byddant wedi eu ‡ cyſſylltu oddi-tanodd: byddant hefyd wedi eu cyd-gydio oddiarnodd wrth un fodrwy: felly y bydd iddynt ill dau; i'r ddwy gongl y byddant.

25 A byddant yn wyth yſtyllen, a'i morteiſiau arian yn un fortais ar bymtheg: dwy fortais dan un yſtyllen, a dwy fortais tan yſtyllen arall.

26 ¶ Gwnâ hefyd farrau o goed Sittim, pump i yſtyllod un yſtlys i'r tabernacl,

27 A phum barr i 'ſtyllod ail yſtlys y tabernacl, a phum barr i yſtyllod yſtlys y tabernacl i'r ddau yſtlys tu-a'r gorllewin.

28 A'r barr canol ynghanol yr yſtyllod, a gyrraedd o gwrr i gwrr.

29 Goſod hefyd aur tros yr yſtyllod, a gwnâ eu modrwyau o aur, i oſod y barrau drwyddynt: gwiſg y barrau hefyd ag aur.

d Pen. 25. 9, 40. Act. 7. 44. Heb. 8. 5. 30 A chyfod y tabernacl d wrth ei bortreiad, yr hwn a ddangoſwyd it' yn y mynydd.

e Pen. 36. 35. f 2 Chr. 3. 14. Mat. 27. 51. Heb. 9. 3. 31 ¶ A e gwnâ f wahan-len o *ſidan* glâs, porphor, ac 'ſcarlat, ac o liain main cyfrodedd: â Cherubiaid o waith cywreint y gwnei hi.

32 A dôd hi ar bedair colofn o *goed* Sittim wedi eu gwiſgo ag aur, a'i pennau o aur ar bedair mortais arian.

33 ¶ A dôd y wahan-len wrth y bachau, fel y gellych ddwyn yno o fewn y wahan-len Arch y dyſtiolaeth: a'r wahan-len a wnâ wahan i chwi

g Heb. 9. 2, 3. rhwng g y cyſſegr, a'r cyſſegr ſancteiddiolaf.

34 Dôd hefyd y drugareddfa ac Arch y dyſtiolaeth yn y cyſſegr ſancteiddiolaf.

h Heb. 9. 2. 35 A h goſod y bwrdd o'r tu allan i'r wahanlen, a'r canhwyll-bren gyferbyn a'r bwrdd, ar y tu dehau i'r tabernacl: a dôd y bwrdd ar du y gogledd.

i Pen. 36. 37. 36 A i gwnâ gauad-len i ddrws y babell, o *ſidan* glâs, a phorphor, ac yſcarlat, ac o liain main cyfrodedd o wniad-waith.

37 A gwnâ i'r gauad-len bum colofn *o goed* Sittim, a k gwiſg hwynt ag aur: a'i pennau fydd o aur, a bwrw iddynt bum mortais brês. 2513

k Pen. 36. 38.

PEN. XXVII.

1 *Allor y poeth-offrwm a'i lleſtri.* 9 *Cynteddfa y Tabernacl wedi ei gau â llenni ac â cholofnau.* 18 *Meſur y Cynteddfa.* 20 *Yr olew i'r lamp.*

a Pen. 38. 1. ‡ *Bedwar ſgwâr.* GWnâ hefyd a allor o goed Sittim, o bum cufydd o hŷd, a phum cufydd o lêd: yn ‡ bedair-ongl y bydd yr allor, a'i huchder o dri chufydd.

2 A gwnâ ei chyrn ar ei phedair congl: o'r un y bydd ei chyrn; a b gwiſg hi â phrês. b Edr. Num. 16. 38.

3 Gwnâ hefyd iddi bedyll i dderbyn ei lludw, a'i rhawiau, a'i chawgiau, a'i chigweiniau, a'i phedyll tân: ei holl leſtri a wnei o brês.

4 A gwnâ iddi alch o brês, ar waith rhwyd; a gwnâ ar y rhwyd bedair modrwy o brês ar ei phedair congl.

5 A dôd hi dan amgylchiad yr allor oddi-tanodd, fel y byddo y rhwyd hyd hanner yr allor.

6 A gwnâ droſolion i'r allor *ſef* troſolion o goed Sittim, a gwiſg hwynt â phrês.

7 A dôd ei throſolion trwy y modrwyau, a bydded y troſolion ar ddau yſtlys yr allor i'w dwyn hi.

8 Gwnâ hi ag yſtyllod yn gau: fel c y † dangoſwyd i ti yn y mynydd; felly y gwnânt hi. c Pen. 25. 40. & 26. 30.

9 ¶ A d gwnâ gynteddfa y tabernacl ar y tu dehau tua'r dehau: llenni y cynteddfa fyddant liain main cyfrodedd, o gan cufydd o hŷd i un yſtlys. † Hebr. *dangoſodd.* d Pen. 38. 9.

10 A'i hugain colofn, a'i hugain mortais *fydd* o brês: pennau y colofnau, a'i cylchau *fydd* o arian.

11 Felly o du'r gogledd ar hŷd, y bydd llenni, o gant *cufydd* o hŷd, a'i hugain colofn, a'i hugain mortais o brês: a phennau y colofnau, a'i cylchau o arian.

12 ¶ Ac i lêd y cynteddfa o du 'r gorllewin *y bydd* llenni o ddeg cufydd a deugain: eu colofnau *fyddant* ddeg, a'i morteiſiau yn ddeg.

13 A llêd y cynteddfa tua'r dwyrain o godiad haul, *a fydd* deg cufydd a deugain.

14 Y llenni o'r *naill* du *a fyddant* bymtheg cufydd, eu colofnau yn dair, a'i morteiſiau yn dair.

15 Ac i'r ail tu *y bydd* pymtheg llen, eu tair colofn a'i tair mortais.

16 ¶ Ac i borth y cynteddfa, *y gwneir* cauadlen o ugain cufydd o *ſidan* glâs, porphor, ac yſcarlat, ac o liain main cyfrodedd o wniad-waith: eu pedair colofn, a'i pedair mortais.

17 Holl golofnau y cynteddfa o amgylch a gylchir ag arian: a'i pennau yn arian, a'i morteiſiau yn brês.

18 ¶ Hŷd y cynteddfa *fydd* can cufydd, a'i lêd yn ddeg a deugain o bob tu: a phum cufydd o uchder o liain main cyfrodedd, a'i morteiſiau o brês.

19 Holl leſtri y tabernacl yn ou holl waſanaeth, a'i holl hoelion hefyd, a holl hoelion y cynteddfa fyddant o brês.

20 ¶ A e gorchymmyn ditheu i feibion Iſraël ddwyn o honynt attat bur olew 'r oliwydden coethedig, yn oleuni, i beri i'r lamp † loſgi yn oeſtad. e Lef. 24. 2. † Hebr. *dderchafu.*

21 Ym mhabell y cyfarfod f o'r tu allan i'r wahanlen, yr hon *fydd* o flaen y dyſtiolaeth, y trefna f Pen. 26. 31, 33.

g Aaron

2513 g Aaron a'i feibion hwnnw, o'r hŵyr hyd y borau, ger bron yr ARGLWYDD: deddf dragywyddol iydd, trwy eu hoeſoedd, gan feibion Iſraël.

PEN. XXVIII.

1 *Nailltuo Aaron a'i feibion i ſwydd yr offeiriaid.* 2 *Gorchymmyn gwiſgoedd ſanctaidd.* 6 *Yr Ephod.* 15 *Y ddwyfronneg a'r deuddeg maen gwerth-fawr.* 30 *Yr Urim a'r Thummim.* 31 *Mantell yr Ephod gyd-a'i phomgranadau a'i chlŷch.* 36 *Dalen y meitr.* 39 *Y bais wniad-waith.* 40 *Gwiſgoedd meibion Aaron.*

A Chymmer [a] Aaron dy frawd attat, a'i feibion gyd-ag ef, o blith meibion Iſraël, i offeiriadu i mi: *ſef* Aaron, Nadab, ac Abihu, Eleazar, ac Ithamar, meibion Aaron.

2 [b] Gwnâ hefyd wiſgoedd ſanctaidd i Aaron dy frawd; er gogoniant a harddwch.

3 A [c] dywed wrth yr holl rai doeth o galon, [d] y rhai a lenwais i ag yſpryd doethineb, am wneuthur o honynt ddillad Aaron i'w ſancteiddio ef i offeiriadu i mi.

4 Ac dyma y gwiſgoedd a wnânt, dwyfronneg, ac Ephod, mantell hefyd, a phais o waith edef a nodwydd, meitr, a gwregys: felly y gwnânt wiſgoedd ſanctaidd i Aaron dy frawd, ac i'w feibion i offeiriadu i mi.

5 Cymmerant gan hynny aur, a *ſidan* glâs, a phorphor, ac yſcarlat, a lliain main.

6 ¶ A gwnânt yr Ephod o aur, *ſidan* glâs, a phorphor, ac yſcarlat, a lliain main cytrodedd o waith cywraint.

7 Dwy yſgwydd fydd iddi wedi eu cydio wrth ei dau gwrr: ac felly y cydir hi ynghyd.

8 A gwregys cywraint ei Ephod ef, yr hwn fydd arni, fydd o'r un, yn unwaith a hi; o aur, ſidan glâs, â phorphor, ac ſcarlat hefyd, a lliain main cyfrodedd.

9 Cymmer hefyd ddau faen Onix, a nâdd ynddynt enwau meibion Iſraël.

10 Chwech o'i henwau ar un maen; a'r chwe henw arall ar yr ail maen, yn ôl eu genedigaeth.

11 [e] A gwaith naddwr mewn maen fel naddiadau ſêl, y neddi di y ddau faen, â henwau meibion Iſraël: gwnâ hwynt a boglynnau o aur o'i hamgylch.

12 A goſod y ddau faen ar yſgwyddau yr Ephod, yn feini coffadwriaeth i feibion Iſraël. Ac Aaron a ddwg eu henwau hwynt ger bron yr ARGLWYDD ar ei ddwy yſgwydd yn goffadwriaeth.

13 ¶ Gwnâ hefyd foglynnau aur;

14 A dwy gadwyn o aur coeth yn eu pennau: o bleth-waith y gwnei hwynt: a dôd y cadwynau plethedig ynglŷn wrth y boglynnau.

15 ¶ [f] Gwnâ hefyd ddwyfronneg barnedigaeth o waith cywraint; ar waith yr Ephod y gwnei hi: o aur, *ſidan* glâs, a phorphor, ac yſcarlat, a lliain main cyfrodedd y gwnei hi.

16 Pedair-ongl fydd hi *yn* ddau ddyblyg; yn rhychwant ei hŷd, ac yn rhychwant ei llêd.

17 Llanw hi yn llawn o feini, *ſef* pedair rhês o feini: un rhês fydd ‡ Sardius, a Thophas, a Smaragdus: hyn fydd y rhês gyntaf.

18 A'r ail rhês *fydd* Carbuncl, Saphir, ac Adamant.

19 A'r drydydd rhês *fydd* Lygur, ac Achat, ac Amethyſt. 2513

20 Y bedwared rhês *fydd* Beryl, ac Onix, a Jaſpis: byddant wedi eu goſod mewn aur yn eu lleoedd.

21 A'r meini ſyddant â henwau meibion Iſraël, yn ddeuddeg yn ôl eu henwau hwynt: o naddiad ſêl, bob un wrth ei henw y byddant yn ôl y deuddeg llwyth.

22 ¶ A gwnâ ar y ddwyfronneg gadwynau ar y cyrrau, yn bleth-waith o aur coeth.

23 Gwnâ hefyd ar y ddwyfronneg ddwy fodrwy o aur, a dôd y ddwy fodrwy wrth ddau gwrr y ddwyfronneg.

24 A dôd y ddwy gadwyn blethedig o aur, trwy y ddwy fodrwy, ar gyrrau y ddwyfronneg.

25 A'r ddau ben arall i'r ddwy gadwyn blethedig dôd ynglŷn wrth y ddau foglyn, a dôd ar yſgwyddau yr Ephod o'r tu blaen.

26 ¶ Gwnâ hefyd ddwy fodrwy o aur, a goſod hwynt ar ddau ben y ddwyfronneg; ar yr ymmyl *ſydd* ar yſtlys yr Ephod o'r tu mewn.

27 A gwnâ ddwy fodrwy o aur, a dôd hwynt ar ddau yſtlys yr Ephod oddi-tanodd, tu-a'i thu blaen, ar gyfer ei chydiad, oddiar wregys yr Ephod.

28 A'r ddwyfronneg a rwymant â'i modrwyau wrth fodrwyau 'r Ephod â llinyn o ſidan glâs, fel y byddo oddiar wregys yr Ephod, fel na ddatoder y ddwyfronneg oddiwrth yr Ephod.

29 A dyged Aaron yn nwyfronneg y farnedigaeth, henwau meibion Iſraël ar ei galon, pan ddelo i'r cyſſegr, yn goffadwriaeth ger bron yr ARGLWYDD yn oeſtadol.

30 ¶ A [g] dôd ar ddwyfronneg y farnedigaeth yr Urim a'r Thummim, a byddant ar galon Aaron pan elo i mewn ger bron yr ARGLWYDD: ac Aaron a ddwg farnedigaeth meibion Iſraël ar ei galon, ger bron yr ARGLWYDD yn oeſtadol.

31 ¶ [h] Gwnâ hefyd fantell yr Ephod oll o *ſidan* glâs.

32 A bydd twll yn ei phen uchaf hi ar ei chanol: gwrym o waith gwehydd o amgylch y twll, megis twll lluric fydd iddi, rhag rhwygo.

33 ¶ A gwnâ ar ei godrau hi bomgranadau o *ſidan* glâs, a phorphor, ac yſcarlat, ar ei godrau o amgylch; a chlych o aur rhyngddynt o amgylch.

34 Cloch aur a phomgranad, *a* chloch aur a phomgranad, ar odrau y fantell o amglych.

35 [i] A hi a fydd am Aaron wrth weini: a cheir clywed ei ſŵn ef pan ddelo i'r cyſſegr, ger bron yr ARGLWYDD, a phan elo allan, fel na byddo farw.

36 ¶ [k] Gwnâ hefyd ddalen o aur coeth; a nâdd arni fel naddiadau ſêl, SANCTEIDDRWYDD I'R ARGLWYDD.

37 A goſod hi wrth linyn o *ſidan* glâs, a bydded ar y meitr: o'r tu blaen i'r meitr y bydd.

38 A hi a fydd ar dalcen Aaron, fel y dygo Aaron anwiredd y pethau ſanctaidd, a gyſſegro meibion Iſraël yn eu holl roddion ſanctaidd: ac yn oeſtad y bydd ar ei dalcen ef, fel y byddo iddynt ffafor ger bron yr ARGLWYDD.

39 ¶ Gweithia ag edef a nodwydd y bais o liain main; a gwnâ feitr o liain main; a'r gwregys a wnei o wniad-waith.

40 ¶ I

a Heb. 5. 1, 4.
b Pen. 39. 2.
c Pen. 36. 1.
d Pen. 31. 3. 35. 30.
e Deut. 18. 24.
f Pen. 39. 8.
‡ Neu, *Rubi.*
g Lef. 8. 8. Deut. 33. 8. 1 Sam. 28. 6. Ezra. 2. 63. Neh. 7. 65.
h Pen. 39. 22.
i Ecclus. 45. 9.
k Pen. 39. 30.

2513 40 ¶ I feibion Aaron hefyd y gwnei beiſiau, a gwnâ iddynt wregyſau: gwnâ hefyd iddynt gappiau, er gogoniant a harddwch.

41 A gwîſg hwynt am Aaron dy frawd a'i feibion gyd-ag ef: ac [l] enneinia hwynt, ‡ cyſſegra hwynt hefyd, a ſancteiddia hwynt i offeiriadu i mi.

l Pen. 29.7. & 30. 30. ‡ Heb. *llanw eu llaw.*

42 Gwnâ hefyd iddynt lodrau lliain i guddio eu cnawd noeth: o'r lwynau hyd y morddwydydd y byddant.

43 A byddant am Aaron, ac am ei feibion pan ddelont i mewn i babell y cyfarfod, neu pan ddelont yn agos at yr allor i weini yn y cyſſegr, fel na ddygont anwiredd, a marw: *hyn fydd* deddf dragywyddol iddo ef, ac i'w hâd ar ei ôl.

PEN. XXIX.

1 *Yr aberth a'r ceremoniau a arferid wrth gyſſegru yr offeiriaid.* 28 *Y lloſg-offrwm gwaſtadol.* 45 *Addewid Duw ar drigo ymhlith plant Iſraël.*

DYma hefyd yr hyn a wnei di iddynt i'w cyſſegru hwynt, i offeiriadu i mi: [a] cymmer un buſtach ieuangc, a dau hwrdd perffeithgwbl,

a Lef. 8. 2.

2 A [b] bara croyw, a theiſennau croyw wedi eu cymmyſgu ag olew, ac afrllad croyw wedi eu hiro ag olew: o beillied gwenith y gwnei hwynt.

b Lef. 6.20.

3 A dòd hwynt mewn un cawell, a dŵg hwynt yn y cawell gyd-a'r buſtach a'r ddau hwrdd.

4 Dŵg hefyd Aaron a'i feibion i ddrws pabell y cyfarfod; a golch hwynt â dwfr.

5 A chymmer y gwiſgoedd, a gwîſg am Aaron y bais, a mantell yr Ephod, a'r Ephod hefyd, a'r ddwyfronneg: a gwregyſa *ef* [c] â gwregys yr Ephod.

c Pen. 28.8.

6 A goſod y meitr ar ei ben ef, a dôd y goron gyſſegredig ar y meitr.

7 Yna y cymmeri [d] olew yr enneiniad, ac y tywellti ar ei ben ef, ac yr enneini ef.

d Pẽ. 30.25.

8 A dŵg ei feibion ef, a gwîſg beiſiau am danynt.

9 A gwregyſa hwynt â gwregyſau, *ſef* Aaron a'i feibion, a ‡gwîſg hwynt â chappiau: a bydd yr offeiriadaeth iddynt yn ddeddf dragywyddol: a thi [e] a gyſſegri Aaron a'i feibion.

‡ Heb. *Rhwym.*

e Pen. 28. 41.

10 A phâr ddwyn y buſtach ger bron pabell y cyfarfod; a [f] rhodded Aaron a'i feibion eu dwylo ar ben y buſtach.

f Lef. 1. 4.

11 A lladd y buſtach ger bron yr ARGLWYDD, *wrth* ddrws pabell y cyfarfod.

12 A chymmer o waed y buſtach, a dôd ar [g] gyrn yr allor â'th fŷs; a thywallt yr holl waed *arall* wrth droed yr allor.

g Pen. 27.2. & 30. 2.

13 [h] Cymmer hefyd yr holl fraſder a fydd yn gorchguddio y perfedd, a'r ‡ rhwyden *a fyddo* ar yr afu, a'r ddwy aren, a'r braſder *a fyddo* arnynt; a lloſg ar yr allor.

h Lef. 3. 3. ‡ Y *llinyn* yw medd yr Hebrewyr.

14 Ond [i] cîg y buſtach, a'i groen, a'i fiſwel, a loſgi mewn tân, o'r tu allan i'r gwerſyll: aberth tros bechod yw.

i Lef. 4.11, 21. Heb. 13.11.

15 ¶ Cymmer hefyd un hwrdd; a goſoded Aaron a'i feibion eu dwylo ar ben yr hwrdd.

16 A llâdd yr hwrdd; a chymmer ei waed ef, a thaenella ar yr allor o amgylch.

17 A thorr yr hwrdd yn ddarnau; a golch ei berfedd, a'i draed, a dôd hwynt ynghŷd a'i ddarnau, ac ‡ a'i ben.

2513 ‡ Neu, *a'i.*

18 A lloſg yr hwrdd ei gyd ar yr allor, poeth-offrwm i'r ARGLWYDD yw: arogl peraidd, aberth tanllyd i'r ARGLWYDD yw.

19 ¶ A chymmer yr ail hwrdd; a rhodded Aaron a'i feibion eu dwylo ar ben yr hwrdd.

20 Yna lladd yr hwrdd, a chymmer o'i waed, a dôd ar gwrr iſaf cluſt ddehau Aaron, ac ar gwrr iſaf cluſt ddehau ei feibion, ac ar fawd eu llaw ddehau hwynt, ac ar fawd eu troed dehau hwynt; a thaenella y gwaed *arall* ar yr allor o amgylch.

21 A chymmer o'r gwaed a fyddo ar yr allor, ac o [k] olew 'r enneiniad, a thaenella ar Aaron, ac ar ei wiſgoedd, ar ei feibion hefyd, ac ar wiſgoedd ei feibion gyd-ag ef: felly [l] ſanctaidd fydd efe a'i wiſgoedd, ei feibion hefyd, a gwiſgoedd ei feibion gyd-ag ef.

k Pen. 30. 25.

l Heb. 9.22.

22 Cymmer hefyd o'r hwrdd, y gwêr, a'r gloren, a'r gwêr ſydd yn gorchguddio y perfedd, a rhwyden yr afu, ar ddwy aren, a'r gwêr *ſydd* arnynt, a'r yſgwyddog ddehau: canys hwrdd cyſſegriad yw:

23 Ac un dorth o fara, ac un deiſen o fara olewëdig, ac un afrlladen o gawell y bara croyw, yr hwn *ſydd* ger bron yr ARGLWYDD.

24 A dôd y cwbl yn-nwylo Aaron, ac yn-nwylo ei feibion, a chwhwſana hwynt yn offrwm cwhwſan ger bron yr ARGLWYDD.

25 A chymmer hwynt o'u dwylo, a lloſg ar yr allor yn boeth-offrwm; yn arogl peraidd ger bron yr ARGLWYDD: aberth tanllyd i'r ARGLWYDD yw.

26 Cymmer hefyd [m] barwyden hwrdd y cyſſegriad yr hwn *fyddo* tros Aaron, a chwhwſana ef yn offrwm cwhwſan ger bron yr ARGLWYDD, a'th ran di fydd.

m Lef. 8. 29.

27 A ſancteiddia [n] barwyden yr offrwm cwhwſan, ac yſgwŷddog yr offrwm derchafel, yr hwn a gwhwſanwyd, a'r hwn a dderchafwyd, o hwrdd y cyſſegriad, o'r hwn *a fyddo* tros Aaron, ac o'r hwn *a fyddo* tros ei feibion.

n Lef. 7.34. Num. 18. 18. Deut. 18.3.

28 Ac eiddo Aaron a'i feibion fydd trwy ddeddf dragywyddol oddiwrth feibion Iſraël; canys offrwm derchafel yw, ac [o] offrwm derchafel a fydd oddiwrth feibion Iſraël, o'i haberthau hedd, *ſef* eu hoffrwm derchafel i'r ARGLWYDD.

o Lef. 7.34

29 ¶ A dillad ſanctaidd Aaron a fyddant i'w feibion ar ei ôl ef, i'w henneinio ynddynt, ac i'w cyſſegru ynddynt.

30 [p] Yr hwn o'i feibion ef a fyddo offeiriad yn ei le ef, a'i gwîſg hwynt ſaith niwrnod, pan ddelo i babell y cyfarfod i weini yn y cyſſegr.

p Num. 20. 28.

31 ¶ A chymmer hwrdd y cyſſegriad, a berw ei gîg yn y lle ſanctaidd.

32 A bwyttaëd Aaron a'i feibion gîg yr hwrdd, [q] a'r bara yr hwn *fydd* yn y cawell, *wrth* ddrws pabell y cyfarfod.

q Lef. 8. 31. Mat. 12. 4

33 A hwy a fwyttânt y pethau hyn y gwnaed y cymmod â hwynt, i'w cyſſegru hwynt ac i'w ſancteiddio: ond y dieithr ni chaiff eu bwytta, canys cyſſegredig ydynt.

34 Ac o's gweddillir o gîg y cyſſegriad, neu o'r bara, hyd y boreu, yna ti a loſgi y gweddill â thân; ni cheir ei fwytta, oblegid cyſſegredig yw.

35 A

2513 35 A gwnâ fel hyn i Aaron, ac i'w feibion, yn ôl yr hyn oll a orchymynnais it': ſaith niwrnod y cyſſegri hwynt.

36 A phob dydd yr aberthi fuſtach yn aberth tros bechod, er cymmod: a glanhâ'r allor wedi it' wneuthur cymmod troſti, ac enneinia hi i'w chyſſegru.

37 Saith niwrnod y gwnei gymmod tros yr allor, ac y ſancteiddi hi: felly [r] yr allor fydd ſanctaidd; [ſ] pob peth a gyffyrddo a'r allor a ſancteiddir.

38 ¶ A dyma yr hyn a offrymmi ar yr allor: [t] dau oen flwyddiaid [u] bob dydd yn oeſtadol.

39 Yr oen cyntaf a offrymmi di y borau: a'r ail oen a offrymmi di yn y cyfnos.

40 A chyd-a'r naill oen ddegfed ran o beillied wedi ei gymmyſgu â phedwaredd ran Hin o olew coethedig, a phedwared ran Hin o wîn yn ddïod-offrwm.

41 A'r oen arall a offrymmi di yn y cyfnos; ac a wnei iddo yr un modd ag i twyd-offrwm y borau, ac i'w ddïod-offrwm, i fod yn arogl peraidd, yn aberth tanllyd i'r ARGLWYDD:

42 Yn boeth-offrwm gwaſtadol drwy eich oeſoedd; *wrth* ddrws pabell y cyfarfod, ger bron yr ARGLWYDD, [x] lle y cyfarfyddaf â chwi i leſaru wrthyt yno.

43 Ac yn y lle hwnnw y cyfarfyddaf â meibion Iſraël: ac *efe* a ſancteiddir drwy fy ngogoniant.

44 A mi a ſancteiddiaf babell y cyfarfod a'r allor: ac Aaron a'i feibion a ſancteiddiaf i offeiriadu i mi.

45 ¶ A [y] mi a breſſwyliaf ym myſg meibion Iſraël, ac a fyddaf yn Dduw iddynt.

46 A hwy a gânt wybod mai myfi *yw* 'r ARGLWYDD eu Duw, yr hwn a'i dygais hwynt allan o dîr yr Aipht, tel y trigwn yn eu plith hwynt: myfi *yw* yr ARGLWYDD eu Duw.

PEN. XXX.

1 *Allor yr arogl-darth.* 11 *Yr iawn tros bob enaid.* 17 *Y golch-leſtr prês.* 22 *Yr olew ſanctaidd i enneinio.* 34 *Defnydd yr arogl-darth.*

[a] GWnâ hefyd allor [b] i arogl-darthu arogl-darth: o goed Sittim y gwnei di hi.

2 Yn gufydd ei hŷd, ac yn gufydd ei llêd, (pedeir-ongl fydd hi) ac yn ddau gufydd ei huchder: ei chyrn *fyddant* o'r un.

3 A gwîſg hi ag aur coeth, ‡ ei chefn a'i hyſtlyſau o amgylch, a'i chyrn: a gwnâ hefyd iddi goron o aur o amgylch.

4 A gwnâ iddi ddwy fodrwy aur oddi-tan ei choron, wrth ei dwy ‡ gongl: ar ei dau yſtlys y gwnei *hwynt*, fel y byddant i wiſgo am droſolion i'w dwyn hi arnynt.

5 A'r troſolion a wnei di o goed Sittim: a gwîſg hwynt ag aur.

6 A goſod hi o flaen y wahan-len *ſydd* wrth Arch y dyſtiolaeth, o flaen y drugareddfa *ſydd* ar y dyſtiolaeth, lle y cyfarfyddaf a thi.

7 Ac arogl-darthed Aaron arni arogl-darth lyſſieuog bob boreu; pan [c] daclo efe y lampau, yr arogl-dartha efe.

8 A phan ‡ oleuo Aaron y lampau † yn y cyfnôs, arogl-darthed arni arogl-darth gwaſtadol ger bron yr ARGLWYDD drwy eich cenhedlaethau. 2513

9 Nac offrymmwch arni arogl-darth dïeithr, na phoeth-offrwm, na bwyd-offrwm: ac na thywelltwch ddïod-offrwm arni.

10 A gwnaed [d] Aaron gymmod ar ei chyrn hi unwaith yn y flwyddyn, â gwaed pech-aberth y cymmod: unwaith yn y flwyddyn y gwnâ efe gymmod arni drwy eich cenhedlaethau: ſancteiddiolaf i'r ARGLWYDD *yw* hi.

11 ¶ A'r ARGLWYDD a leſarodd wrth Moſes, gan ddywedyd,

12 [e] Pan rifech feibion Iſraël, ‡ dan eu rhifedi, yna rhoddant bob un iawn am ei enioes i'r ARGLWYDD pan rifer hwynt: fel na byddo plâ yn eu plith pan rifer hwynt.

13 Hyn a ddyry pob un a elo tan rîf, [f] hanner ſicl, yn ôl ſicl y Cyſſegr: [g] ugain Gerah *yw* y ſicl: hanner ſicl *fydd* yn offrwm i'r ARGLWYDD.

14 Pob un a elo tan rîf, o fâb ugein-mlwydd ac uchod, a rydd offrwm i'r ARGLWYDD.

15 ‡ Ni rydd y cyfoethog fwy, ac ni † rydd y tlawd lai nâ hanner ſicl, wrth roddi offrwm i'r ARGLWYDD, i wneuthur cymmod tros eich eneidiau.

16 A chymmer yr arian cymmod gan feibion Iſraël, a [h] dôd hwynt i waſanaeth pabell y cyfarfod, fel y byddant yn goffadwriaeth i feibion Iſraël ger bron yr ARGLWYDD i wneuthur cymmod tros eich eneidiau.

17 ¶ A'r ARGLWYDD a leſarodd wrth Moſes, gan ddywedyd,

18 [i] Gwnâ noe brês, a'i throed o brês, i ymolchi: a dôd hi rhwng pabell y cyfarfod a'r allor; a dôd ynddi ddwfr.

19 A [k] golched Aaron a'i feibion o honi eu dwylo a'i traed.

20 Pan ddelont i babell y cyfarfod, ymolchant â dwfr fel na byddont feirw: neu pan ddelont wrth yr allor i weini, gan arogl-darthu aberth tanllyd i'r ARGLWYDD.

21 Golchant eu dwylo a'i traed, fel na byddont feirw: a bydded *hyn* iddynt yn ddeddf dragywyddol, iddo ef, ac i'w hâd, drwy eu cenhedlaethau.

22 ¶ Yr ARGLWYDD hefyd a leſarodd wrth Moſes, gan ddywedyd,

23 Cymmer it' ddewis lyſſiau, o'r Myrh pûr, *bwys* pum cant *ſicl*, a hanner hynny o'r Cinamon peraidd, *ſef pwys* deucant a deg a deugain *o ſiclau*, ac o'r Calamus peraidd *pwys* deucant a deg a deugain *o ſiclau*.

24 Ac o'r Caſia *pwys* pum cant *o ſiclau* yn ôl ſicl y Cyſſegr: a [l] Hin o olew oliwydden.

25 A gwnâ ef yn olew enneiniad ſanctaidd, yn ennaint cymmyſgadwy o waith yr ‡ apothecari: olew enneiniad ſanctaidd fydd efe.

26 Ac enneinia ag ef babell y cyfarfod, ac Arch y dyſtiolaeth;

27 Y bwrdd hefyd, a'i holl leſtri, a'r canhwyllbren, a'i holl leſtri, ac allor yr arogl-darth;

28 Ac allor y poeth-offrwm, a'i holl leſtri, a'r noe, a'i throed.

29 A chyſſegra hwynt, fel y byddant yn ſancteiddiolaf: [m] pob peth a gyffyrddo â hwynt a fydd ſanctaidd.

[r] Pé. 40. 10.
[ſ] Pé. 30. 29. Mat. 23. 19.
[t] Num. 28. 3
[u] Edr. Dan. 9. 27. & 12. 11.
[x] Pé. 30. 36.
[y] Pen. 25. 8. Lef. 26. 12. Zech. 2. 10. 2 Cor. 6. 16. Dat. 21. 3.
[a] Pé. 37. 25.
[b] Edr. Ad. 10. Lef. 4. 7, 18.
[c] Pé. 27. 20.
[d] Lef. 16. 14. & 23. 27.
[e] Pé. 38. 25. Num. 1. 2, 3. & 26. 2.
[f] Mat. 17. 24
[g] Lef. 27. 25. Num. 3. 47. Eze. 45. 12.
[h] Pé. 38. 25.
[i] Pen. 38. 8.
[k] Pſal. 26. 6. Eſa. 52. 11. Heb. 10. 22.
[l] Pé. 29. 40.
[m] Pé. 29. 37.

‡ Heb. ei nen a'i pharwydydd.
‡ Heb. Aſſen.
‡ Gyfoda.
† Heb. rhwng y ddau hwyr.
‡ Heb. Ni 'chwanega.
† Heb. leihâ.
‡ Peraroglwr.

2513 30 Enneinia hefyd Aaron, a'i feibion; a chyſſegra hwynt i offeiriadau i mi.

31 A llefara wrth feibion Iſraël, gan ddywedyd; olew enneiniad ſanctaidd a fydd hwn i mi, trwy eich cenhedlaethau.

32 Nac enneinier ag ef gnawd dŷn, ac ar ei waith ef na wnewch ei fâth: ſanctaidd yw, bydded ſanctaidd gennych.

33 Pwy bynnag a gymmyſgo ei fâth, a'r hwn
n Gē.17.14. a roddo o honaw ef ar *ddyn* dieithr, [n] a dorrir ymaith oddiwrth ei bobl.

34 ¶ Yr ARGLWYDD hefyd a ddywedodd wrth Moſes, cymmer it' lyſſiau peraidd, *ſef* ſtacte, ac Onycha, a Galbanum; y llyſſiau *hyn*, a Thus pûr; yr un faint o bob un.

35 A gwnâ ef yn arogl-darth arogl-bêr, o waith yr Apothecari; wedi ei ‡ gyd-tymheru yn bûr, ac yn ſanctaidd.

‡ Heb. *Halltu.*

36 Gan guro cûr yn fân beth o honaw, a dôd o honaw ef ger bron y dyſtiolaeth, o fewn pa-
o Pen.29.42. Lef. 16. 2. bell y cyfarfod, [o] lle y cyfarfyddaf â thi: ſanctei-ddiolaf fydd efe i chwi.

37 A'r arogl-darth a wnelech, na wnewch i chwi eich hunain ei fâth ef: bydded gennyt yn ſanctaidd i'r ARGLWYDD.

38 Pwy bynnag a wnêl ei fâth ef, i arogli o honaw, a dorrir ymaith oddiwrth ei bobl.

PEN. XXXI.

1 Galw Bezaleel, ac Aholïab, a'i gwneuthur yn gymmwys i waith y Tabernacl. 12 Ail gorchymmyn cadw y Sabboth. 18 Moſes yn derbyn y ddwy lêch.

A'R ARGLWYDD a lefarodd wrth Moſes, gan ddywedyd,

a Pen 35.30. 2 [a] Gwêl, mi a elwais wrth *ei* enw ar Bezaleel
b 1 Chr. 2. 20. [b] fâb Uri, fâb Hur, o lwyth Juda:
c 1 Bré.7.14. 3 Ac a'i [c] llenwais ef ag yſpryd Duw mewn doethineb, ac mewn deall, ac mewn gwybodaeth hefyd, ac ym mhôb rhyw waith,

4 I ddychymmygu cywreinrwydd, i weithio mewn aur, ac mewn arian, ac mewn prês,

5 Ac mewn cyfarwyddyd i *oſod* meini, ac mewn ſaerniaeth pren, i weithio ym mhob gwaith.

6 Ac wele mi a roddais gyd-ag ef Aholïab fâb Achiſamah o lwyth Dan: ac ynghalon pob doeth o galon y rhoddais ddoethineb i wneuthur yr hyn oll a orchymynnais wrthyt:

7 Pabell y cyfarfod, ac Arch y dyſtiolaeth, a'r
‡ Ddodrefn. drugareddfa yr hon *ſydd* arni; a holl ‡ leſtri y babell;

8 A'r bwrdd, a'i leſtri; a'r canhwyll-bren pûr, a'i holl leſtri; ac allor yr arogl-darth;

9 Ac allor y poeth-offrwm, a'i holl leſtri; a'r noe, a'i throed;

d Pen.39.1, 41. Num. 4.6, &c. 10 A [d] gwiſgoedd y weinidogaeth; a'r gwiſgoedd ſanctaidd i Aaron yr offeiriad, a gwiſgoedd ei feibion ef i offeiriadu *ynddynt*;

11 Ac olew yr enneiniad, a'r arogl-darth peraidd i'r cyſſegr, a wnânt yn ôl yr hyn oll a orchymynnais wrthyt.

12 ¶ A'r ARGLWYDD a lefarodd wrth Moſes, gan ddywedyd,

13 Llefara hefyd wrth feibion Iſraël, gan ddy-
e Exod. 20. 12. 23. Lef. 19.3,30. & 26. wedyd, [e] diau y cedwch fy Sabbothau: canys arwŷdd yw rhyngoſi a chwithau drwy eich cen- 2513
hedlaethau, i wybod mai myfi yw yr ARGLWYDD *ſydd* yn eich ſancteiddio.

14 Am hynny [f] cedwch y Sabboth, oblegid f Pen.20. 8. Deut. 5.12. Ezec.20.12. ſanctaidd yw i chwi: llwyr-rodder i farwolaeth yr hwn a'i halogo ef: o herwŷdd [g] pwy bynnag g Num. 15. 34. a wnelo waith arno, torrir ymaith yr enaid hwnnw o blith ei bobl.

15 Chwe diwrnod y gwneir gwaith, ac ar y ſeithfed dydd *y mae* Sabboth gorphywyſdra ‡ ſanctaidd i'r ARGLWYDD; pwy bynnag a wnelo waith y ſeithfed dydd, llwyr-rodder ef i farwolaeth. ‡ Heb. *ſanctei-ddrwydd.*

16 Am hynny cadwed meibion Iſraël y Sabboth, gan gynnal Sabboth drwy eu cenhedlaethau, yn gyſtammod tragywyddol.

17 Rhyngoſi a meibion Iſraël y mae yn arwŷdd tragywyddol, mai [h] mewn chwe diwrnod b Gen.1.31. & 2. 2. y gwnaeth yr ARGLWYDD y nefoedd a'r ddaiar, ac *mai* ar y ſeithfed dydd y peidiodd, ac y gorphywyſodd efe.

18 ¶ Ac efe a roddodd i Moſes, wedi iddo orphen llefaru wrtho ym-mynydd Sinai, [i] ddwy i Pen.32.16. Deut. 9. 10. 2 Cor. 3. 3. lêch y dyſtiolaeth: *ſef* llechau o gerrig wedi eu 'ſgrifennu â bŷs Duw.

PEN. XXXII.

1 Y bobl yn abſen Moſes yn peri i Aaron wneuthur llô, 7 a hynny yn digio Duw, 11 ac yntau ar ymbil Moſes yn diddigio. 15 Moſes yn dyfod i wared a'r llechau. 19 Yn eu torri hwy. 20 Yn difetha y llô. 22 Eſgus Aaron troſto ei hun. 25 Moſes yn gorchymmyn lladd y delwaddolwŷr, 30 ac yn gweddio tros y bobl.

PAn welodd y bobl fod Moſes yn oedi dyfod i wared o'r mynydd; yna yr ymgaſglodd y bobl at Aaron, ac y dywedaſant wrtho, a Act. 7.40. [a] cyfod, gwnâ i ni dduwiau i fyned o'n blaen, canys y Moſes hwn, y gŵr a'n dûg ni i fynu o wlâd yr Aipht, ni wyddom beth *a ddaeth* o hono.

2 A dywedodd Aaron wrthynt, tynnwch y cluſt-dlyſau aur *ſydd* wrth gluſtiau eich gwragedd, a'ch meibion, a'ch merched, a dygwch attafi.

3 A'r holl bobl a dynnaſant y cluſt-dlyſau aur *oedd* wrth eu cluſtiau; ac a'i dygaſant at Aaron.

4 [b] Ac efe a'i cymmerodd o'i dwylo, ac a'i b 1 Bren.12. 28. Pſ. 106.19. lluniodd â chŷn, ac a'i gwnaeth yn llô tawdd: a hwy a ddywedaſant, dyma dy dduwiau di Iſraël, y rhai a'th ddûg di i fynu o wlâd yr Aipht.

5 A phan ei gwelodd Aaron, efe a adeiladodd allor ger ei fron ef: ac Aaron a gyhoeddodd, ac a ddywedodd, *y mae* gŵyl i'r ARGLWYDD y foru.

6 A hwy a godaſant yn forau dranoeth, ac a offrymmaſant boeth-offrymmau, ac a ddygaſant aberthau hêdd: a'r [c] bobl a eiſte-c 1 Cor. 10. 7. ddaſant i fwytta ac i yfed, ac a godaſant i fynu i chwarae.

7 ¶ A dywedodd yr ARGLWYDD wrth Moſes; [d] cerdda, dôs i wared, canys [e] ymlygrodd d Deut.9.12. e Deut. 32. 5. dy bobl a ddygaiſt i fynu o dîr yr Aipht.

8 Buan y ciliaſant o'r ffordd a orchymynnais iddynt: gwnaethant iddynt lô tawdd, ac

2513 ac addolaſant ef, ac aberthaſant iddo; dywedaſant hefyd, [f] dyma dy dduwiau di Iſraël, y rhai a'th ddygaſant i fynu o wlâd yr Aipht.

[f] 1 Bren. 12. 28.

9 Yr ARGLWYDD hefyd a ddywedodd wrth Moſes; [g] gwelais y bobl hyn, ac wele, pobl war-galed ydynt.

[g] Pen. 33. 3. Deut. 9. 6, 13. Eſay 48. 4.

10 Am hynny yn awr, gâd im' lonydd fel yr ennynno fy llîd yn eu herbyn, ac y difethwyf hwynt: ac [h] mi a'th wnâf di yn genhedlaeth fawr.

[h] Num. 14. 12.

11 A [i] Moſes a ymbiliodd ‡ ger bron yr ARGLWYDD ei Dduw, ac a ddywedodd, pa ham ARGLWYDD yr ennynna dy ddigofaint yn erbyn dy bobl, y rhai a ddygaiſt allan o wlâd yr Aipht, drwy nerth mawr, a llaw gadarn?

[i] Deu. 9. 18. Pſ. 106. 23.
‡ Heb. *gerbron wyneb.*

12 [k] Pa ham y caiff yr Aiphtiaid lefaru, gan ddywedyd, mewn malis y dygodd efe hwynt allan i'w lladd yn y mynyddoedd, ac i'w difetha oddiar wyneb y ddaiar? trô oddiwrth angerdd dy ddigofaint, a bydded edifar gennyt y drwg *a amcenaiſt* i'th bobl.

[k] Num. 14. 13. Deut. 9. 28. & 32. 27.

13 Cofia Abraham, Iſaac, ac Iſraël dy weiſion, y rhai y tyngaiſt wrthynt i ti dy hun, ac y dywedaiſt wrthynt, [l] mi a amlhâf eich hâd chwi fel ſêr y nefoedd: a'r holl wlâd yma, yr hon a ddywedais, a roddaf i'ch hâd chwi, a hwy a'i hetifeddant byth.

[l] Gen. 12. 7. & 13. 15. & 15. 7, 18. & 26. 4. & 28. 13. & 48. 4.

14 Ac edifarhaodd ar yr ARGLWYDD am y drwg a ddywedaſai efe y gwnai i'w bobl.

15 ¶ A Moſes a drôdd ac a ddaeth i wared o'r mynydd, a dwy lêch y dyſtiolaeth yn ei law: y llechau a 'ſgrifennaſid o'i dau tu, hwy a 'ſgrifennaſid o bob tu.

16 [m] A'r llechau hynny *oedd* o waith Duw: yr yſgrifen hefyd *oedd* yſgrifen Duw, yn 'ſgrifennedig ar y llechau.

[m] Pſ. 31. 18.

17 A phan glywodd Joſua ſŵn y bobl yn bloeddio, efe a ddywedodd wrth Moſes, *y mae* ſŵn rhyfel yn y gwerſyll.

18 Yntef a ddywedodd, nid llais bloeddio am oruchafiaeth, ac nid llais gwaeddi am ‡ golli 'r maes, onid ſŵn canu a glywaf fi.

‡ Heb. *leſgedd.*

19 ¶ A bu wedi dyfod o honaw yn agos i'r gwerſyll, iddo weled y llo a'r dawnſiau: ac ennynnodd digofaint Moſes, ac efe a daflodd y llechau o'i ddwylaw, ac a'i torrodd hwynt iſlaw y mynydd.

20 [n] Ac efe a gymmerodd y llô a wnaethent hwy, ac a'i lloſgodd â thân, ac a'i malodd yn llwch; ac a'i tanodd ar wyneb y dwfr, ac a'i rhoddes i'w yfed i feibion Iſraël.

[n] Deu. 9. 21.

21 A dywedodd Moſes wrth Aaron, beth a wnaeth y bobl hyn i ti; pan ddygaiſt arnynt bechod *mor* fawr?

22 A dywedodd Aaron, nac ennynned digofaint fy Arglwydd: ti a adwaenoſt y bobl mai ar ddrwg y maent.

23 Canys dywedaſant wrthyf, gwnâ i ni dduwiau i fyned o'n blaen; canys y Moſes hwn, y gŵr a'n dûg ni i fynu o wlâd yr Aipht, ni wyddom beth a *ddaeth* o hono.

24 A dywedais wrthynt, i'r neb *y mae* aur, tynnwch ef: a hwy a'i rhoddaſant i mi, a mi a'i bwriais yn tân, a daeth y llo hwn allan.

[o] 2 Chron. 28. 19.
‡ Heb. *y rhai a gyfodent i'w herbyn.*

25 ¶ A phan welodd Moſes fod y bobl yn noeth: (canys Aaron [o] a'i noethaſai hwynt i'w gwradwyddo ym myſg ‡ eu gelynnion:)

26 Yna y ſafodd Moſes ym mhorth y gwerſyll, ac a ddywedodd, pwy ſydd ar du yr ARGLWYDD? *deued* attafi; a holl feibion Lefi a ymgaſglaſant atto ef. 2513

27 Ac efe a ddywedodd wrthynt, fel hyn y dywed ARGLWYDD Dduw Iſraël, goſodwch bob un ei gleddyf ar ei glun; ac ewch, cynniwerwch o borth i borth drwy y gwerſyll, a [p] lleddwch bob un ei frawd, a phob un ei gyfaill, a phob un ei gymmydog.

[p] Nu. 25. 5, Deut. 33. 9.

28 A meibion Lefi a wnaethant yn ôl gair Moſes: a chwympodd o'r bobl y dydd hwnnw ynghylch tair mîl o wŷr.

29 Canys dywedaſai Moſes, ‡ cyſſegrwch eich llaw heddyw i'r ARGLWYDD, † bob un ar ei fâb, ac ar ei frawd; fel y rhodder heddyw i chwi fendith.

‡ Heb. *llenwch.*
† Neu, *am fod pob un yn erbyn ei fâb, ac yn erbyn,* &c.

30 ¶ A thranoeth y dywedodd Moſes wrth y bobl, chwi a bechaſoch bechod mawr: ac yn awr mi a âf i fynu at yr ARGLWYDD: [q] ond odid mi a wnâf gymmod tros eich pechod chwi.

[q] 2 Sam. 16. 12. Am. 5. 15.

31 A Moſes a ddychwelodd at yr ARGLWYDD, ac a ddywedodd; Och, pechodd y bobl hyn bechod mawr, ac a wnaethant iddynt dduwiau o aur.

32 Ac yn awr, o's maddeui eu pechod: ac [r] o's amgen, delea fi attolwg allan o'th [ſ] lyfr a 'ſgrifennaiſt.

[r] Rhuf. 9. 3.
[ſ] Pſ. 69. 28. Dan. 12. 1. Phil. 4. 3. Dat. 3. 5. & 13. 8. & 20. 12.

33 A dywedodd yr ARGLWYDD wrth Moſes; [t] pwy bynnag a bechodd i'm herbyn, hwnnw a ddeleaf allan o'm llyfr.

[t] Eze. 18. 4.

34 Am hynny dôs yn awr, arwain y bobl i'r *lle* a ddywedais wrthyt: [u] wele fy angel a â o'th flaen di: [x] a'r dydd yr ymwelwyf yr ymwelaf â hwynt am eu pechod.

[u] Pen. 33. 2, 14, &c.
[x] Deur. 32. 35.

35 A'r ARGLWYDD a darawodd y bobl; am iddynt wneuthur y llo a wnaethai Aaron.

PEN. XXXIII.

1 Yr Arglwydd yn gwrthod myned gyd-a'r bobl fel yr addawſai. 4 Y bobl yn galaru am hynny. 7 Symmudo y Tabernacl allan o'r gwerſyll. 9 Yr Arglwydd yn llefaru wrth Moſes wyneb yn wyneb. 12, 18 Moſes yn deiſyfu cael gweled gogoniant Duw.

A'R ARGLWYDD a ddywedodd wrth Moſes, cerdda, dôs i fynu oddïyma, ti a'r bobl a ddygaiſt i fynu o wlâd yr Aipht; i'r wlâd *am* yr hon y tyngais wrth Abraham, Iſaac, ac Jacob, gan ddywedyd, [a] i'th hâd ti y rhoddaf hi.

[a] Gen. 12. 7. Pen. 32. 13. [b] Pſ. 32. 34. Deut. 7. 22. Joſ. 24. 11.

2 [b] A mi a anfonaf angel o'th flaen di; ac a yrraf allan y Canaanead, yr Amoriad, a'r Hethiad, y Phereziad, yr Hefiad, a'r Jebuſiad:

3 I wlâd yn llifeirio o laeth a mêl: o herwŷdd nid âf fi i fynu yn dy blith; oblegid pobl [c] war-galed wyt, rhag i mi [d] dy ddifa ar y ffordd.

[c] Pen. 32. 9. Deut. 9. 13. [d] Pſ. 23. 21.

4 ¶ A phan glywodd y bobl y drwg chwedl hwn, galaru a wnaethant: ac ni wiſgodd neb ei hardd-wiſg am dano.

5 Oblegid yr ARGLWYDD a ddywedaſai wrth Moſes, dywed wrth feibion Iſraël, pobl war-galed *ydych* chwi: yn ddiſymmwth y deuaf i fynu i'th ganol di, ac i'th ddifethaf: am hynny yn awr dioſg dy hardd-wiſg oddiam danat, fel y gwypwyf beth a wnelwyf it'.

6 A meibion Iſraël a ddïoſgaſant eu hardd-wiſg wrth fynydd Horeb.

2513 7 A Moſes a gymmerodd y babell, ac a'i lledodd o'r tu allan i'r gwerſyll, ym mhell o ddiwrth y gwerſyll, ac a'i galwodd pabell y cyfarfod: a phob un a geiſiai yr ARGLWYDD, a ai allan i babell y cyfarfod, yr hon *ydoedd* o'r tu allan i'r gwerſyll.

8 A phan aeth Moſes i'r babell, yr holl bobl a godaſant, ac a ſafaſant bob un *ar* ddrws ei babell; ac a edrychaſant ar ôl Moſes, nes ei ddyfod i'r babell.

9 A phan aeth Moſes i'r babell, y diſgynnodd colofn y cwmmwl, ac a ſafodd *wrth* ddrws y babell: a'r *ARGLWYDD* a lefarodd wrth Moſes.

10 A gwelodd yr holl bobl golofn y cwmmwl yn ſeſyll *wrth* ddrws y babell: a'r holl bobl a gododd, ac a addolaſant bob un *wrth* ddrws ei babell.

c Gĕ.32.30. Num.12.8. Deut.34.10. 11 c A'r ARGLWYDD a lefarodd wrth Moſes wyneb yn wyneb, fel y llefarai gŵr wrth ei gyfaill. Ac efe a ddychwelodd i'r gwerſyll, ond y llangc Joſua mâb Nun ei weinidog ef ni ſyflodd o'r babell.

12 ¶ A Moſes a ddywedodd wrth yr ARGLWYDD, gwêl, ti a ddywedi wrthyf, dŵg y bobl yma i fynu, ac ni ddangoſaiſt i mi yr hwn a anfoni gyd-a mi: a thi a ddywedaiſt, f Jer.1.5. f mi a'th adwaen wrth *dy* enw, a chefaiſt hefyd ffafor yn fy ngolwg.

13 Yn awr gan hynny o chefais ffafor yn dy olwg, hyſpyſa i mi dy ffordd attolwg fel i'th adwaenwyf, ac fel y caffwyf ffafor yn dy olwg: gwêl hefyd mai dy bobl di *yw* y genedl hon.

14 Yntef a ddywedodd; fy wyneb a gaiff fyned *gyd-a thi*, a rhoddaf orphywyſdra it'.

15 Ac efe a ddywedodd wrtho; onid â dy wyneb *gyd-a ni*, nac arwain ni i fynu oddïyma.

16 Canys pa fodd y gwyddir yma gael o honofi ffafor yn dy olwg, mi a'th bobl? onid g Pen.34.10. drwy fyned o honot ti gyd-a ni? felly g myfi a'th bobl a ragorwn ar yr holl bobl *ſydd* ar wyneb y ddaiar.

17 A'r ARGLWYDD a ddywedodd wrth Moſes, gwnâf hefyd y peth hyn a leferaiſt: oblegid ti a gefaiſt ffafor yn fy ngolwg, a mi a'th adwaen wrth *dy* enw.

18 Yntef a ddywedodd; dangos i mi attolwg dy ogoniant.

h Pĕ.34.5,6. 19 Ac efe a ddywedodd, h gwnâf i'm holl ddaioni fyned heibio o flaen dy wyneb, a chyhoeddaf enw yr ARGLWYDD o'th flaen di: i Rhuf.9.15. ac mi i a drugarhâf wrth yr hwn y cymmerwyf drugaredd arno, ac a doſturiaf wrth yr hwn y toſturiwyf.

20 Ac efe a ddywedodd, ni elli weled fy k Gĕ.32.30. Deut. 5.24. Barn 13.22. Eſay 6.5. Dat.1.16,17. wyneb: canys k ni'm gwêl dyn a byw.

21 Yr ARGLWYDD hefyd a ddywedodd, wele fan yn fy ymmyl, lle y cei ſeſyll ar graig.

22 A thra yr elo fy ngogoniant heibio, mi a'th oſodaf o fewn agen yn y graig; a mi a'th orchguddiaf â'm llaw nes i mi fyned heibio.

23 Yna y tynnaf ymaith fy llaw, a'm tu cefn a gei di ei weled: ond ni welir fy wyneb.

PEN. XXXIV.

1 Adnewyddu y llechau. 5 Cyhoeddi Henw 'r Arglwydd. 8 Moſes yn ymbil â Duw ar iddo fynd gyd-a hwy. 10 Duw yn gwneuthur cyfammod a hwynt, ac yn ail-adrodd rhai o orchymmynnion y llech cyntaf. 28 Moſes wedi bod ddeugain nhiwrnod yn y mynydd, yn dyfod i lawr a'r llechau. 29 Ei wyneb ef yn diſgleirio, ac yntef yn rhoddi llen gudd arno.

2513

A Dywedodd yr ARGLWYDD wrth Moſes, a Nâdd it' ddwy o lechau cerrig fel y rhai cyntaf: a mi a 'ſgrifennaf ar y llechau y geiriau oedd ar y llechau cyntaf, y rhai a dorraiſt. a Deut.10.1.

2 A bydd parod erbyn y borau; a thyred i fynu yn foru i fynydd Sinai, a ſaf i mi yno b ar ben y mynydd. b Pĕ. 19.20.

3 Ond c na ddeued neb i fynu gyd-a thi, ac na weler neb ar yr holl fynydd: na phored hefyd na dafad, nac eidion, ar gyfer y mynydd hwn. c Pen. 19. 12, 13.

4 ¶ Ac efe a naddodd ddwy o lechau cerrig, o fath y rhai cyntaf, a Moſes a gyfododd yn foru, ac a aeth i fynydd Sinai fel y gorchymynnaſai yr ARGLWYDD iddo; ac a gymmerodd yn ei law y ddwy lech garreg.

5 A'r ARGLWYDD a ddiſgynnodd mewn cwmmwl, ac a ſafodd gyd-ag ef yno, ac d a gyhoeddodd enw 'r ARGLWYDD. d Pen.33.16.

6 A'r ARGLWYDD a aeth heibio o'i flaen ef, ac a lefodd, JEHOFAH, JEHOFAH, e y Duw trugarog, a graſlawn, hwyr-frydig i ddîg, ac aml o drugaredd, a gwirioned, e Num. 14. 18.

7 f Yr hwn ſydd yn cadw trugaredd i filoedd, gan faddeu anwiredd a chamwedd, a phechod, a'g heb gyfrif *yr anwir* yn gyfiawn; yr hwn a ymwel ag anwiredd y tadau ar y plant, ac ar blant y plant, hyd y drydedd a'r bedwaredd genhedlaeth. f Pen. 20.5. Deut. 5.9. Pſ. 86.15. Jer. 32. 18. g Pen. 23. 7, 21. Joſ. 24. 19. Job. 10.14 Mic. 6. 11. Nah. 1. 3.

8 A Moſes a fryſſiodd; ac a ymgrymmodd tu-a 'r llawr, ac a addolodd,

9 Ac a ddywedodd, o's cefais yn awr ffafor yn dy olwg, ô Arglwydd, eled fy Arglwydd attolwg yn ein plith ni (canys pobl war-galed yw) a meddeu ein hanwiredd, a'n pechod, a chymmer ni yn etifeddiaeth i ti.

10 ¶ Yntef a ddywedodd, wele h fi yn gwneuthur cyfammod yngwydd dy holl bobl: gwnâf ryfeddodau y rhai ni wnaed yn yr holl ddaiar, nac yn yr holl genhedloedd: a'r holl bobl yr wyt ti yn eu myſg a gânt weled gwaith yr ARGLWYDD; canys ofnadwy *yw* yr hyn a wnâf â thi. h Deut. 5.2.

11 Cadw yr hyn a orchymynnais it' heddyw: wele mi a yrraf allan o'th flaen di yr Amoriad, a'r Canaanead, a'r Hethiad, a'r Pherezïad, yr Hefiad hefyd, a'r Jebuſiad.

12 A i chadw arnat rhag gwneuthur cyfammod a phreſſwyl-wŷr y wlâd yr wyt yn myned iddi; rhag eu bod yn fagl yn dy blith. i Pĕ. 23. 32. Deut. 7. 2.

13 Eithr dinyſtriwch eu hallorau hwynt; k dryllliwch eu delwau hwynt; a l thorrwch i lawr eu llwynau hwynt. k Pĕ. 23.24. Deut. 12.3. l Bar. 6. 25. 2 Bren. 18. 4. & 23.14.

14 Canys ni chei ymgrymmu i dduw arall: oblegid yr ARGLWYDD, Eiddigus *yw* ei enw; Duw m eiddigus *yw* efe. 1 Chr.31.1. & 34. 3. m Pen.20.5.

15 Rhag

2513 15 Rhag it' wneuthur cyſammod a phreſ-
ſwylwŷr y tîr; ac iddynt butteinio ar ôl eu
duwiau, ac aberthu i'w duwiau, a'th alw di, ac
i tithau ſwytta o'i haberth,

16 A chymmeryd o honot o'i [n] merched i'th
feibion; a [o] phutteinio o'i merched ar ôl eu duw-
iau hwynt, a gwneuthur i'th feibion di butteinio
ar ôl eu duwiau hwynt.

17 Na wna it' dduwiau tawdd.

18 ¶ Cadw wŷl [p] y bara croyw; ſaith niwr-
nod y bwyttei ſara croyw fel y gorchymynnais
it', ar yr amſer ym mîs Abib: oblegid ym [q] mîs
Abib y daethoſt allan o'r Aipht.

19 [r] Eiddo fi yw pob peth a agoro y grôth, a
phob *gwryw* cyntaf o'th anifeiliaid, yn eidion-
nau, ac yn ddefaid.

20 Ond y cyntaf i aſſyn a bryna di ‡ ag
oen: ac oni phrynni, torr ei wddf: [ſ] hefyd
bob cyntaf-anedig o'th feibion, ac [t] nac ymdda-
ngoſed *neb* ger fy mron yn waglaw.

21 ¶ [u] Chwe diwrnod y gweithi, ac ar y
ſeithfed dydd y gorphywyſi: yn amſer aredig,
ac yn y cynhaiaf y gorphywyſi.

22 ¶ [x] Cadw it' hefyd wŷl yr wythnoſau, o
flaen-ffrwyth y cynhaiaf gwenith; a gwŷl y
cynnull *ar* ddiwedd y flwyddyn.

23 ¶ [y] Tair gwaith yn y flwyddyn yr ym-
ddengys dy holl wrywiaid ger bron yr Ar-
glwydd Dduw, Duw Iſraël.

24 Canys mi a yrraf y cenhedloedd allan
o'th flaen di, ac a helaethaf dy derfynau di: ac
[z] ni chwennych *neb* dy dîr di, pan elych i fynu
i ymddangos ger bron yr Arglwydd dy Dduw,
dair gwaith yn y flwyddyn.

25 [a] Nac offrymma waed fy aberth gyd-a
bara leſeinllyd; ac [b] nac arhoëd aberth gŵyl y
Paſc tros nôs hyd y borau.

26 [c] Dŵg y ‡ gorau o flaen-ffrwyth dy dîr
i dŷ yr Arglwydd dy Dduw. [d] Na ferwa fyn
yn llaeth ei fam.

27 Yr Arglwydd hefyd a ddywedodd wrth
Moſes, 'ſgrifenna it' y geiriau hyn; oblegid yn ôl
y geiriau hyn y gwneuthym gyfammod â thi,
ac ag Iſraël.

28 [e] Ac efe a fu yno gyd-a'r Arglwydd ddeu-
gain nhiwrnod, a deugain nhôs: ni fwyttaodd
fara, ac nid yfodd ddwfr: ac [f] efe a 'ſgrifennodd
ar y llechau eiriau y cyfammod, *ſef* y deg
gair.

29 ¶ A phan ddaeth Moſes i wared o fynydd
Sinai, a dwy lech y dyſtiolaeth yn llaw Moſes,
pan ddaeth efe i wared o'r mynydd, ni wyddai
Moſes i [g] groen ei wyneb ddiſgleirio, wrth lefaru
o honaw ef wrtho.

30 A phan welodd Aaron a holl feibion Iſraël
Moſes, wele yr oedd croen ei wyneb ef yn diſ-
gleirio: a hwy a ofnaſant neſſau atto ef.

31 A Moſes a alwodd arnynt; ac Aaron a holl
bennaethiaid y gynnulleidfa a ddychwelaſant
atto ef: a Moſes a lefarodd wrthynt hwy.

32 Ac wedi hynny neſſaodd holl feibion Iſraël:
ac efe a orchymynnodd iddynt yr hyn oll a le-
faraſai yr Arglwydd ym mynydd Sinai.

33 Ac *nes* darfod i Moſes lefaru wrthynt, efe
a roddes [h] len gudd ar ei wyneb.

34 A phan ddelai Moſes ger bron yr Ar-
glwydd i lefaru wrtho, efe a dynnai ym aith y
llen gudd nes ei ddyfod allan: a phan ddelai efe 2513
allan y llefarai wrth feibion Iſraël yr hyn a or-
chymynnid iddo.

35 A meibion Iſraël a welſant wyneb Moſes,
fod croen wyneb Moſes yn diſgleirio: a Moſes a
roddodd drachefn y llen gudd ar ei wyneb hyd
oni ddelai i lefaru wrth Dduw.

PEN. XXXV.

1 *Y Sabboth.* 4 *Ewyllyſgar offrymmau i'r Ta-*
bernacl. 20 *Parodrwydd y bobl i offrymmu.*
30 *Galw Bezaleel ac Aholiab i'r gwaith.*

CAſglodd Moſes hefyd holl gynnulleidfa mei-
bion Iſraël, a dywedodd wrthynt; dyma
y pethau a orchymynnodd yr Arglwydd eu
gwneuthur.

2 [a] Chwe diwrnod y gwneir gwaith, ar y [a] Pen. 20. 9.
ſeithfed dydd y bydd i chwi ddydd ‡ ſanctaidd, Lef. 23. 3.
Sabboth gorphywys i'r Arglwydd: llwyr- Deut. 5. 12.
rodder i farwolaeth pwy bynnag a wnelo waith Luc 13. 14.
arno. ‡ Heb. *ſanctaidd-*
rwydd.

3 [b] Na chynneuwch dân yn eich holl anne- [b] Pen. 16.
ddau ar y dydd Sabboth. 23.

4 ¶ A Moſes a lefarodd wrth holl gynnulleid-
fa meibion Iſraël, gan ddywedyd; dyma y
peth a orchymynnodd yr Arglwydd, gan
ddywedyd,

5 [c] Cymmerwch o'ch plith offrwm yr Ar- [c] Pen. 25. 2.
glwydd; pob un ewyllyſgar ei galon dyged hyn
yn offrwm i'r Arglwydd: aur, ac arian, a phrês;

6 A *ſidan* glâs, a phorphor, ac yſcarlat, a lliain
main, a *blew* geifr,

7 A chrwyn hyrddod wedi eu lliſo yn go-
chion, a chrwyn daiar-foch, a choed Sittim,

8 Ac olew i'r goleuni, a lyſſiau i olew yr
ennaint, ac i'r arogl-darth peraidd,

9 A meini Onix, a meini i'w goſod yn yr
Ephod, ac yn y ddwyfronneg.

10 A [d] phob doeth ei galon yn eich plith; [d] Pen. 31. 6.
deuant a gweithiant yr hyn oll a orchymynnodd
yr Arglwydd;

11 [e] Y tabernacl, ei babell-len, a'i dô; ei fachau [e] Pen. 26.
a'i 'ſtyllod, ei farrau, ei golofnau, a'i ſorteiſiau, 1, &c.

12 Yr Arch, a'i throſolion, y drugareddfa,
a'r wahan-len, yr hon *a'i* gorchguddia,

13 Y bwrdd, a'i droſolion, a'i holl leſtri, a'r
bara dangos,

14 ¶ A chanhwyll-bren y goleuni, a'i offer, a'i
lampau, ac olew y goleuni,

15 [f] Ac allor yr arogl-darth, a'i throſolion, ac [f] Pen. 30. 1.
olew yr enneiniad, a'r arogl-darth peraidd, a
chauad-len y drws i fyned i'r tabernacl,

16 [g] Allor y poeth-offrwm a'i halch brês, ei [g] Pen. 27. 1.
throſolion, a'i holl leſtri, y noe a'i throed,

17 Llenni y cynteddfa, ei golofnau, a'i ſortei-
ſiau, cauad-len porth y cynteddfa,

18 Hoelion y tabernacl, a hoelion y cyntedd-
fa, a'i rhaffau hwynt,

19 A gwiſgoedd y weinidogaeth i weini yn
y cyſſegr; ſanctaidd wiſgoedd Aaron yr offei-
riad, a gwiſgoedd ei feibion ef, i offeiriadu *yn-*
ddynt.

20 ¶ A holl gynnulleidfa meibion Iſraël a
aethant allan oddi-ger bron Moſes.

21 A phob un yr hwn y cynnhyrfodd ei galon
ef; a phob un yr hwn y gwnaeth ei yſpryd ef

2513 yn ewyllyſgar, a ddaethant, *ac* a ddygaſant offrwm i'r ARGLWYDD, tu-ag at waith pabell y cyfarfod, a thu-ag at ei holl waſanaeth hi, a thuag at y gwiſgoedd ſanctaidd.

22 A daethant yn wŷr, ac yn wragedd; pob un ar a oedd ewyllyſgar ei galon a ddygaſant freichledau, a chluſt-dlyſau, a modrwyau, a chadwynau, pob math ar dlyſau aur; a phob gŵr ar a offrymmodd offrwm *a offrymmodd* aur i'r ARGLWYDD.

23 A phob un ar y caed gyd-ag ef *ſidan* glâs, a phorphor, ac yſcarlat, a lïain-main, a *blew* geifr, a chrwyn hyrddod wedi eu llifo yn gochion, a chrwyn daiar-foch, a'i dygaſant.

24 Pob un ar a offrymmodd offrwm o arian a phrês, a ddygaſant offrwm i'r ARGLWYDD: a phob un ar y caed gyd-ag ef goed Sittim i ddim o waith y gwaſanaeth, a'i dygaſant.

25 A phob gwraig ddoeth o galon a nyddodd â'i dwylaw: ac a ddygaſant yr edafedd *ſidan* glâs, a phorphor, ac yſcarlat, a lïain main.

26 A'r holl wragedd y rhai y cymhyrfodd eu calonnau hwynt mewn cyfarwyddyd, a nyddaſant *flew* geifr.

27 A'r pennaethiaid a ddygaſant feini Onix, a meini i'w goſod ar yr Ephod, ac ar y ddwyfronneg;

h Pen. 30. 23. 28 A [h] llyſſiau, ac olew i'r goleuni, ac i olew yr ennaint, ac i'r arogl-darth peraidd.

29 Holl blant Iſraël yn wŷr ac yn wragedd, y rhai a glywent ar eu calon offrymmu tu-ag at yr holl waith a orchymynnaſai yr ARGLWYDD drwy law Moſes ei wneuthur, a ddygaſant i'r ARGLWYDD offrwm ewyllyſgar.

i Pen. 31. 2. 30 ¶ A dywedodd Moſes wrth feibion Iſraël, [i] galwodd yr ARGLWYDD erbyn ei enw, Beſaleel fâb Uri, fâb Hur, o lwyth Juda:

31 Ac a'i llanwodd ef ag yſpryd Duw, mewn cyfarwyddyd, mewn deall, ac mewn gwybodaeth, ac mewn pob gwaith;

32 I ddychymmygu cywreinrwydd, i weithio mewn aur, ac mewn arian, ac mewn prês,

33 Ac mewn cyfarwyddyd i oſod meini, ac mewn ſaerniaeth pren; i weithio ym mhob gwaith cywraint.

34 Ac efe a roddodd yn ei galon ef ddyſgu *eraill*: efe, ac Aholïab mâb Achiſamah o lwyth Dan.

35 Efe a'i llanwodd hwynt â doethineb calon, i wneuthur pob gwaith ſaer a chywreinwaith, a gwaith edef a nodwydd, mewn *ſidan* glâs, ac mewn porphor, ac mewn ſcarlat, ac mewn lïain main, ac i wau; gan wneuthur pob gwaith, a dychymmygu cywreinrwydd.

PEN. XXXVI.

1 Rhoddi offrwm y bobl yn llaw y gweithwŷr. 5 Gorfod gwahardd haelioni y bobl. 8 Llenni y Cerubiaid. 14 Y llenni o flew geifr. 19 Y babell-len o grwyn. 20 Y byrddau a'i morteiſiau. 35 Y wahan-len. 37 Y gauad-len i'r drws.

2514 YNa y gweithiodd Beſaleel ac Aholïab, a phob gŵr doeth o galon, y rhai y rhoddaſai yr ARGLWYDD gyfarwyddyd a deall ynddynt, i fedru gwneuthur holl waith gwaſanaeth y cyſſegr, yn ôl yr hyn oll a orchymynnaſai yr ARGLWYDD.

2514 2 A Moſes a alwodd Beſaleel ac Aholïab, a phob gŵr celfydd y rhoddaſai yr ARGLWYDD gyfarwyddyd iddo: pob un yr hwn y dug ei galon ei hun ef i neſſau at y gwaith i'w weithio ef.

3 A chymmeraſant gan Moſes yr holl offrwm a ddygaſai meibion Iſraël i waith gwaſanaeth y cyſſegr, i'w weithio ef. A hwy a ddygaſant atto ef ychwaneg o offrwm gwir-fodd bob borau.

4 ¶ A'r holl rai celfydd a'r oedd yn gweithio holl waith y cyſſegr a ddaethant bob un oddiwrth ei waith, yr hwn yr oeddynt yn ei wneuthur.

5 A lleſaraſant wrth Moſes, gan ddywedyd, y mae 'r bobl yn dwyn mwy na digon er gwaſanaeth i'r gwaith a orchymmynnodd yr ARGLW[illegible] ei wneuthur.

6 A Moſes a roes orchymmyn, a hwy a baraſant gyhoeddi trwy y gwerſyll, gan ddywedyd, na wnaed na gŵr na gwraig waith mwy tu-ag at offrwm y cyſſegr: felly yr attaliwyd y bobl rhag dwyn *mwy*.

7 Canys yr ydoedd digon o ddefnydd i'r holl waith i'w wneuthur, a gweddill.

a Pen. 26. 3, 4. 8 ¶ [a] A'r holl rhai celfydd o'r rhai oedd yn gweithio gwaith y tabernacl, a wnaethant ddeg llen o lïain main cyfrodedd, a *ſidan* glâs, a phorphor, ac yſcarlat: â Cherubiaid o waith cywraint y gwnaethant hwynt.

9 Hŷd un llen *oedd* wyth gufydd ar hugain, a llêd un llen, pedwar cufydd: yr un meſur *oedd* i'r holl lenni.

10 Ac efe a gydiodd bum llen wrth eu gilydd; ac a gydiodd y pum llen *eraill* wrth eu gilydd.

11 Ac efe a wnaeth ddolennau o *ſidan* glâs ar ymmyl un llen, ar *ei* chwrr eithaf yn y cydiad: felly y gwnaeth efe ar ymmyl llen arall ynghydiad yr ail.

b Pe. 36. 10. 12 [b] Deg dolen a deugain a wnaeth efe ar un llen, a deg dolen a deugain a wnaeth efe yn y cwrr eithaf i'r llen ydoedd ynghydiad yr ail: y dolennau oedd yn dal y naill *len* wrth y llall.

13 Ac efe a wnaeth ddeg a deugain o fachau aur; ac a gydiodd y naill len wrth y llall â'r bachau, fel y byddai yn un tabernacl.

14 ¶ Efe a wnaeth heſyd lenni *o flew* geifr, *i fod* yn babell-len ar y tabernacl: yn un llen ar ddeg y gwnaeth efe hwynt.

15 Hŷd un llen oedd ddeg cufydd ar hugain, a llêd un llen *oedd* bedwar cufydd: a'r un meſur oedd i'r un llen ar ddeg.

16 Ac efe a gydiodd bum llen wrthynt eu hunain; a chwe llen wrthynt eu hunain.

17 Efe a wnaeth heſyd ddeg dolen a deugain ar ymmyl eithaf y llen yn y cydiad: a deg dolen a deugain a wnaeth efe ar ymmyl y llen ynghydiad yr ail.

18 Ac efe a wnaeth ddeg a deugain o fachau prês, i gydio y babell-len i fôd yn un.

19 Ac efe a wnaeth dô i'r babell-len o grwyn hyrddod wedi eu llifo yn gochion, a thô o grwyn daiar-foch yn uchaf.

20 ¶ Ac efe a wnaeth yſtyllod i'r tabernacl o goed Sittim, yn eu ſefyll.

21 Deg cufydd *oedd* hŷd yſtyllen: a chufydd a hanner cufydd llêd pob yſtyllen.

22 Dau

2514 22 Dau dyno *oedd* i'r un yſtyllen, wedi eu goſod mewn trefn y naill ar gyfer y llall: felly y gwnaeth efe i holl yſtyllod y tabernacl.

23 Ac efe a wnaeth yſtyllod i'r tabernacl: ugain yſtyllen i'r tu dehau, tu-a'r dehau.

24 A deugain mortais arian a wnaeth efe dan yr ugain yſtyllen: dwy fortais dan un yſtyllen i'w dau dyno, a dwy fortais dan yſtyllen arall i'w dau dyno.

25 Ac i ail yſtlys y tabernacl o du y gogledd efe a wnaeth ugain yſtyllen,

26 A'i deugain mortais o arian; dwy fortais tan un yſtyllen, a dwy fortais tan yſtyllen arall.

27 Ac i yſtlyſau y tabernacl tu-a'r gollewin y gwnaeth efe chwech yſtyllen.

28 A dwy yſtyllen a wnaeth efe ynghonglau y tabernacl i'r ddau yſtlys.

† Heb. *pleths.* 29 Ac yr oeddynt wedi eu † cydio odditanodd; ac yr oeddynt hefyd wedi eu cydio oddiarnodd wrth un fodrwy: felly y gwnaeth iddynt ill dwy yn y ddwy gongl.

‡ Heb. *Dwy fortais, dwy fortais i'r yſtyllen.* Pé. 25.28. & 30. 5. 30 Ac yr oedd wyth yſtyllen; a'i morteiſiau oedd un ar bymtheg o forteiſiau arian: ‡ dwy fortais tan bob yſtyllen.

31 ¶ Ac efe a wnaeth [c] farrau o goed Sittim: pump i yſtyllod un yſtlys i'r tabernacl,

32 A phum barr i yſtyllod ail yſtlys y tabernacl, a phum barr i yſtyllod y tabernacl i'r yſtlyſau o du y gorllewin.

33 Ac efe a wnaeth y barr canol i gyrhaeddyd trwy 'r yſtyllod o gwrr i gwrr.

34 Ac efe a oſododd aur tros yr yſtyllod, ac a wnaeth eu modrwyau hwynt o aur i fyned am y barrau: ac a wiſgodd y barrau ag aur.

[d] Pé. 26.31. 35 ¶ Ac efe a wnaeth [d] wahan-len o *ſidan* glâs, a phorphor, ac yſcarlat, a lliain main cyfrodedd: â Cherubiaid o waith cywraint y gwnaeth efe hi.

36 Ac efe a wnaeth iddi bedair colofn *o goed* Sittim, ac a'i gwiſgodd hwynt ag aur, a'i pennau *oedd* o aur: ac efe a fwriodd iddynt bedair mortais o arian.

[e] Pé. 26.36. 37 ¶ Ac efe a wnaeth [e] gauad-len i ddrws y tabernacl o *ſidan* glâs, a phorphor, ac yſcarlat, a lliain main cyfrodedd, o waith edef a nodwydd;

38 A'i phum colofn, a'i pennau; ac a oreurodd eu pennau hwynt, a'i cylchau ag aur: ond eu pum mortais *oedd* o brês.

PEN. XXXVII.

1 *Yr Arch.* 6 *Y Drugareddfa a'r Cerubiaid.* 13 *Y bwrdd a'i leſtri.* 17 *Y Canwyll-bren, a'i lampau, a'i offer.* 25 *Allor yr arogl-darth.* 29 *Olew 'r enneiniad, a'r pêr-arogl-darth.*

[a] Pé. 37.10. A Beſaleel a wnaeth [a] yr Arch o goed Sittim; o ddau gufydd a hanner ei hŷd, a chufydd a hanner ei llêd, a chufydd a hanner ei huchder.

2 Ac a'i gwiſgodd hi ag aur pur o fewn ac oddi-allan; ac a wnaeth iddi goron o aur o amgylch.

3 Ac a fwriodd iddi bedair modrwy o aur ar ei phedair congl; ſef dwy fodrwy ar ei naill yſtlys, a dwy fodrwy ar ei hyſtlys arall.

4 Efe a wnaeth hefyd droſolion o goed Sittim, ac a'i gwiſgodd hwynt ag aur.

5 Ac a oſododd y troſolion drwy y modrwyau ar yſtlyſau yr Arch, i ddwyn yr Arch. 2514

[b] Pé. 25.17. 6 ¶ Ac efe a wnaeth [b] drugareddfa o aur coeth; ‡ o ddau gufydd a hanner ei hŷd, a chufydd a hanner ei llêd.

7 Ac efe a wnaeth ddau Gerub aur: o un dryll cyfan y gwnaeth efe hwynt ar ddau ben y drugareddfa.

‡ Neu, *o'r pen.* 8 Un Cerub ‡ ar y pen o'r tu yma, a Cherub arall ar y pen o'r tu arall: o'r drugareddfa y gwnaeth efe y Cerubiaid ar ei dau ben hi.

9 A'r Cerubiaid oeddynt, gan ledu eſgyll tu-ac i fynu, â'u heſgyll yn gorchguddio y drugareddfa, a'i hwynebau bob un at ei gilydd: wynebau y Cerubiaid *oedd* tu-ac at y drugareddfa.

[c] Pé. 25.23. 10 ¶ Ac efe a wnaeth [c] fwrdd o goed Sittim: dau gufydd ei hŷd, a chufydd ei lêd, a chufydd a hanner ei uchder.

11 Ac a oſododd aur pur troſto, ac a wnaeth iddo goron o aur o amgylch.

12 Gwnaeth hefyd iddo gylch o amgylch o lêd llaw: ac a wnaeth goron o aur ar ei gylch o amgylch.

13 Ac efe a fwriodd iddo bedair modrwy o aur; ac a roddodd y modrwyau wrth ei bedair congl, y rhai *oedd* yn ei bedwar troed.

14 Ar gyfer y cylch yr oedd y modrwyau, yn lle i'r troſolion i ddwyn y bwrdd.

15 Ac efe a wnaeth droſolion o goed Sittim, ac a'i gwiſgodd hwynt ag aur i ddwyn y bwrdd.

16 Efe a wnaeth hefyd y lleſtri *fyddai* ar y bwrdd, ei [d] ddyſglau ef a'i lwyau, a'i phïolau, a'i gauadau i ‡ gau â hwynt, o aur pur. [d] Pé. 25.29. ‡ Neu, *dywallt.*

[e] Pé. 25.31. 17 ¶ Ac efe a wnaeth [e] ganhwyll-bren o aur coeth: o un dryll cyfan y gwnaeth efe y canhwyll-bren, ei baladr, ei geingciau, ei bedyll, ei gnappiau, a'i flodau oedd o'r un.

18 A chwech o geingciau yn myned allan o'i yſtlyſau: tair caingc o'r canhwyll-bren o un yſtlys, a thair caingc o'r canhwyll-bren o'r yſtlys arall.

19 Tair padell ar waith almonau, cnap a blodeuyn *oedd* ar un gaingc, a thair padell o waith almonau, cnap a blodeuyn ar gaingc arall: yr un modd *yr oedd* ar y chwe chaingc, y rhai oedd yn dyfod allan o'r canhwyll-bren.

20 Ac ar y canhwyll-bren *yr oedd* pedair padell o waith almonau, ei gnappiau a'i flodau.

21 A chnap tan ddwy gaingc o honaw, a chnap tan ddwy gaingc o honaw, a chnap tan ddwy gaingc o honaw: yn ôl y chwe chaingc oedd yn dyfod allan o honaw.

22 Eu cnappiau a'i ceingciau oedd o'r un: y cwbl o honaw *ydoedd* un dryll cyfan o aur coeth.

23 Ac efe a wnaeth ei ſaith lamp ef, a'i efeiliau, a'i gafnau, o aur pur.

24 O dalent o aur coeth y gwnaeth efe ef, a'i holl leſtri.

[f] Pen. 30. 25 ¶ [f] Gwnaeth hefyd allor yr arogl-darth o goed Sittim: o gufydd ei hŷd, a chufydd ei llêd, yn bedair ongl; ac o ddau gufydd ei huchder: ei chyrn oedd o'r un.

26 Ac efe a'i gwiſgodd hi ag aur coeth, ei chauad, a'i hyſtlyſau o amgylch, a'i chyrn;

ac

2514 ac efe a wnaeth iddi goron o aur o amgylch.

27 Ac efe a wnaeth iddi ddwy fodrwy o aur wrth ei dwy gongl, ar ei dau ystlys, oddi-tan ei choron; i fyned am drosolion i'w dwyn arnynt.

28 Ac efe a wnaeth drosolion o goed Sittim; ac a'i gwisgodd hwynt ag aur.

g Pen. 30. 23, 35. 29 ¶ Ac efe a wnaeth g olew yr enneiniad sanctaidd, a'r arogl-darth llysieuog pur o waith yr Apothecari.

PEN. XXXVIII.

1 Allor y poeth-offrwm. 8 Y Noe brês. 9 Y Cynteddfa. 21 Cyfrif o offrymmau y bobl.

a Pen. 27. 1. AC efe a a wnaeth allor y poeth-offrwm o goed Sittim: o bump cufydd ei hŷd, a phump cufydd ei llêd, yn bedair ongl; ac yn dri chufydd ei huchder.

2 Gwnaeth hefyd ei chyrn hi ar ei phedair congl; ei chyrn hi oedd o'r un: ac efe a'i gwisgodd hi â phrês.

3 Efe a wnaeth hefyd holl lestri yr allor, y crochanau, a'r rhawiau, a'r cawgiau, a'r cigweiniau, a'r pedyll tân: ei holl lestri hi a wnaeth efe o brês.

4 Ac efe a wnaeth i'r allor alch brês ar waith rhwyd; dan ei chwmpas oddi-tanodd hyd ei hanner hi.

5 Ac efe a fwriodd bedair modrwy i bedwar cwrr yr alch brês; i fyned am drosolion.

6 Ac efe a wnaeth drosolion o goed Sittim; ac a'i gwisgodd hwynt â phrês.

7 Ac efe a dynnodd y trosolion trwy y modrwyau ar ystlysau yr allor, i'w dwyn hi arnynt: yn gau y gwnaeth efe hi ag ystyllod.

b Pé. 30. 17. 8 ¶ Ac efe a wnaeth b noe brês, a'i throed o brês, o ddrychau *gwragedd* y rhai a ymgasglent *yn finteioedd* at ddrws pabell y cyfarfod.

c Pé. 27. 9. 9 ¶ Ac efe a wnaeth c y cynteddfa ar yr ystlys dehau, tu-a 'r dehau: llenni y cynteddfa *oedd* o liain main cyfrodedd o gant cufydd.

10 A'i hugain colofn, ac a'i hugain mortais o brês: a phennau y colofnau a'i cylchau o arian yr oeddynt.

11 Ac ar du y gogledd, *y llenni oedd* gan cufydd, eu hugain colofn, a'i hugain mortais o brês: a phennau y colofnau a'i cylchau o arian.

12 Ac o du y gorllewin, llenni o ddeg cufydd a deugain: eu deg colofn, a'i deg mortais, a phennau y colofnau, a'u cylchau o arian.

13 Ac i du y dwyrain tu-a'r dwyrain *yr oedd llenni* o ddeg cufydd a deugain.

14 Llenni o bymtheg cufydd *a wnaeth efe* o'r *naill* du i'r porth: eu tair colofn, a'i tair mortais.

15 Ac *efe a wnaeth* ar yr ail ystlys o ddeutu drws porth y cynteddfa lenni o bymtheg cufydd, eu tair colofn, a'u tair mortais.

16 Holl lenni y cynteddfa o amgylch *a wnaeth efe* o liain main cyfrodedd.

17 A morteisiau y colofnau *oedd* o brês: pennau y colofnau, a'i cylchau o arian: a gwisg eu pennau o arian; a holl golofnau y cynteddfa oedd wedi eu cylchu ag arian.

18 A chauad-len drws y cynteddfa *ydoedd* waith edef a nodwydd, o *sidan* glâs, a phorphor, ac yscarlat, a lliain main cyfrodedd: ac yn ugain cufydd o hŷd, a'i huchder o'i llêd yn bump cufydd, ar gyfer llenni y cynteddfa. 2514

19 Eu pedair colofn hefyd, a'i pedair mortais *oedd* o brês, a'i pennau o arian; gwisg eu pennau hefyd a'i cylchau *oedd* arian.

20 A holl d hoelion y tabernacl, a'r cynteddfa oddiamgylch *oedd* brês. d Pé. 27. 19.

21 ¶ Dyma gyfrif *perthynasau* y tabernacl, *sef* tabernacl y dystiolaeth, y rhai a gyfrifwyd wrth orchymmyn Moses, *i* wasanaeth y Lefiaid, drwy law Ithamar fâb Aaron yr offeiriad.

22 A Besaleel mâb Uri, mâb Hur, o lwyth Juda, a wnaeth yr hyn oll a orchymynnodd yr ARGLWYDD wrth Moses.

23 A chyd-ag ef yr ydoedd Aholiab, mâb Achisama, o lwyth Dan, saer cywraint, a gwnïedydd mewn *sidan* glâs, ac mewn porphor, ac mewn yscarlat, ac mewn lliain main.

24 Yr holl aur a weithiwyd yn y gwaith, *sef* yn holl waith y cyssegr, sef aur yr offrwm, ydoedd naw talent ar hugain, a saith gan sicl a deg ar hugain, yn ôl e sicl y cyssegr. e Pé. 30. 13.

25 A'r arian y rhai a gyfrifwyd o'r gynnulleidfa, *oedd* gan talent, a mîl a saith gant a phymtheg sicl a thrugain yn ôl sicl y cyssegr.

26 f Becah am bob pen, *sef* hanner sicl yn ôl sicl y cyssegr, am bob un a elai heibio dan rîf, o fâb ugein-mlwydd ac uchod, *sef* am g chwe chan mîl a thair mîl a phum cant a deg a deugain. f Pé. 30. 15. g Num. 1. 46.

27 Ac o'r can talent arian y bwriwyd h morteisiau y cyssegr, a morteisiau y wahan-len: can mortais o'r cant talent, talent i bob mortais. h Pen. 26. 19, 21, 25, 32.

28 Ac o'r mîl, a saith gant, a phymtheg *sicl* a thrugain, y gwnaeth efe bennau y colofnau; ac y gwisgodd eu pennau, ac y cylchodd hwynt.

29 A phrês yr offrwm *oedd* ddeg talent a thrugain; a dwy fîl a phedwar cant o siclau.

30 Ac efe a wnaeth o hynny forteisiau drws pabell y cyfarfod, a'r allor brês, a'r alch prês yr hwn oedd iddi; a holl lestri yr allor:

31 A morteisiau y cynteddfa o amgylch, a morteisiau porth y cynteddfa, a holl hoelion y tabernacl, a holl hoelion y cynteddfa o amgylch.

PEN. XXXIX.

1 Gwisgoedd y weinidogaeth, a'r gwisgoedd sanctaidd. 2 Yr Ephod. 8 Y ddwyfronneg. 22 Mantell yr Ephod. 27 Y peisiau, y meitr a'r gwregys o liain main. 30 Talaith y goron sanctaidd. 32 Moses yn golygu y cwbl, ac yn eu bendithio.

AC o'r *sidan* glâs, a'r porphor, a'r yscarlat, y gwnaethant wisgoedd gweinidogaeth i weini yn y cyssegr: a gwnaethant y gwisgoedd sanctaidd i Aaron, b fel y gorchymmynnasai yr ARGLWYDD wrth Moses. a Pen. 31. 10. & 35. 19. b Pen. 28.

2 Ac efe a wnaeth yr Ephod o aur, *sidan* glâs, a phorphor, ac yscarlat, a lliain main cyfrodedd.

3 A gyrrasant yr aur yn ddalennau teneuon,

2514 on, ac a'i torraſant yn edafedd i weithio yn y *ſidan* glâs, ac yn y porphor, ac yn yr yſcarlat, ac yn y lliain main, yn waith cywraint.

4 Yſgwyddau a wnaethant iddi yn cydio: wrth ei dau gwrr y cydiwyd hi.

5 A gwregys cywraint ei Ephod ef, yr hwn oedd arni *ydoedd* o'r un, yn un-waith a hi; o aur, *ſidan* glâs, a phorphor, ac yſcarlat, a lliain main cyfrodedd: megis y gorchymynnaſai yr ARGLWYDD wrth Moſes.

[c] Pen.28.9. 6 ¶ [c] A hwy a weithiaſant feini Onix wedi eu goſod mewn boglynnau aur, wedi eu naddu â naddiadau ſêl, a henwau meibion Iſraël *ynddynt*.

7 A goſododd hwynt ar yſgwyddau yr Ephod, [d] Pé.28.12. yn feini [d] coffadwriaeth i feibion Iſraël; megis y gorchymynnodd yr ARGLWYDD wrth Moſes.

8 ¶ Efe a wnaeth hefyd y ddwyfronneg o waith cywraint, ar waith yr Ephod; o aur, *ſidan* glâs, porphor hefyd, ac yſcarlat, a lliain main cyfrodedd.

9 Pedair-ongl ydoedd; yn ddau ddyblyg y gwnaethant y ddwyfronneg: o rychwant ei hŷd, a rhychwant ei llêd, yn ddau ddyblyg.

10 A goſodaſant ynddi bedair rhês o feini: rhês o ‡ Sardius, Tophas, a Smaragdus *ydoedd* y rhês gyntaf.

11 A'r ail rhês *oedd* Carbuncl, Saphyr, ac Adamant.

12 A'r drydedd rhês *ydoedd* Lygur, Achat, ac Amethyſt.

13 A'r bedwaredd rês *ydoedd* Beryl, Onix, a Jaſpis; wedi eu hamgylchu mewn boglynnau aur yn eu lleoedd.

14 A'r meini *oedd* yn ôl henwau meibion Iſraël, yn ddeuddeg, yn ôl eu henwau hwynt: pob un wrth ei henw *oeddynt* o naddiadau ſêl, yn ôl y deuddeg llwyth.

15 A hwy a wnaethant ar y ddwyfronneg gadwynau ar y cyrrau, yn bleth-waith o aur pur.

16 A gwnaethant ddau foglyn aur, a dwy fodrwy o aur: ac a roddaſant y ddwy fodrwy ar ddau gwrr y ddwyfronneg.

17 A rhoddaſant y ddwy gadwyn blethedig o aur trwy y ddwy fodrwy, ar gyrrau y ddwyfronneg.

18 A deu-pen y ddwy gadwyn blethedig a roddaſant ynglŷn yn y ddau foglyn: ac a'i goſodaſant ar yſgwyddau yr Ephod, o'r tu blaen.

19 Gwnaethant hefyd ddwy fodrwy o aur, ac a'i goſodaſant ar ddau ben y ddwyfronneg, ar yr ymmyl ſydd ar yſtlys yr Ephod, o'r tu mewn.

20 A hwy a wnaethant ddwy fodrwy aur, ac a'i goſodaſant ar ddau yſtlys yr Ephod, odditanodd tu-a'i thu blaen, ar gyfer ei chydiad, oddiar wregys yr Ephod.

21 Rhwymaſant hefyd y ddwyfronneg erbyn ei modrwyau, wrth fodrwyau yr Ephod, a llinyn o *ſidan* glâs, i fod oddiar wregys yr Ephod, fel na ddattodid y ddwyfronneg oddi-wrth yr Ephod: megis y gorchymynnaſai yr ARGLWYDD wrth Moſes.

22 ¶ Ac efe a wnaeth fantell yr Ephod ei gŷd o ſidan glâs yn wauad-waith.

23 A thwll y fantell *oedd* yn ei chanol, fel 2514 twll lluric, a gwrym o amgylch y twll rhag ei rhwygo.

24 A gwnaethant ar odrau y fantell bomgranadau, o *ſidan* glâs, porphor, ac yſcarlat, a lliain cyfrodedd.

[e] Pé. 28.33. 25 Gwnaethant hefyd [e] glŷch o aur pur, ac a roddaſant y clŷch rhwng y pomgranadau, ar odrau y fantell o amgylch, ym myſg y pomgranadau.

26 Clôch a phomgranad, a chlôch a phomgranad, ar odrau y fantell o amgylch, i weini *ynddynt*; megis y gorchymynnaſai yr ARGLWYDD wrth Moſes.

27 ¶ A hwy a wnaethant beiſiau o liain main o wauad-waith, i Aaron ac i'w feibion,

28 A meitr o liain main, a chappiau hardd o liain main, a [f] llawdrau lliain o liain main cyfrodedd, [f] Pé.28.42.

29 A gwregys o liain main cyfrodedd, ac o *ſidan* glâs, porphor, ac yſcarlat, o waith edef a nodwydd: fel y gorchymynnaſai yr ARGLWYDD wrth Moſes.

30 ¶ Gwnaethant hefyd dalaith y goron ſanctaidd o aur pur, ac a 'ſgrifennaſant arni 'ſgrifen fel naddiad ſêl; [g] SANCTEIDDRWYDD I'R ARGLWYDD. [g] Pé.28.36.

31 A rhoddaſant wrthi linyn o ſidan glâs, i'w dal hi i fynu ar y meitr: fel y gorchymynnaſai yr ARGLWYDD wrth Moſes.

32 ¶ Felly y gorphennwyd holl waith y tabernacl *ſef* pabell y cyfarfod: a meibion Iſraël a wnaethant yn ôl yr hyn oll a orchymynnaſai yr ARGLWYDD wrth Moſes, felly y gwnaethant.

33 ¶ Dygaſant hefyd y tabernacl at Moſes, y babell a'i holl ddodrefn; ei bachau, ei hyſtyllod, ei barrau, a'i cholofnau, a'i morteiſiau,

34 A'r tô o grwyn hyrddod wedi eu llifo yn gochion, a'r tô o grwyn daiar-foch; a'r llen wahan yr hon oedd yn gorchguddio;

35 Arch y dyſtiolaeth, a'i throſolion, a'r drugareddfa;

36 Y bwrdd hefyd, a'i holl leſtri, a'r bara dangos;

37 Y canhwyll-bren pur, a'i lampau, a'r lampau i'w goſod mewn trefn, ei holl leſtri, ac olew i'r goleuni;

38 A'r allor aur, ac olew'r enneiniad, a'r arogldarth llyſſieuog, a chauad-len drws y babell;

39 Yr allor brês, a'r alch brês yr hon *oedd* iddi, ei throſolion, a'i holl leſtri; y noe a'i throed;

40 Llenni y cynteddfa, ei golofnau a'i forteiſiau, a chauad-len porth y cynteddfa, ei raffau a'i hoelion, a holl ddodrefn gwaſanaeth y tabernacl, ſef pabell y cyfarfod;

41 Gwiſgoedd y weinidogaeth i weini yn y cyſſegr; ſanctaidd wiſgoedd Aaron yr offeiriad, a gwiſgoedd ei feibion ef i offeiriadu.

42 Yn ôl yr hyn oll a orchymynnaſai yr ARGLWYDD wrth Moſes: felly y gwnaeth meibion Iſraël yr holl waith.

43 A Moſes a edrychodd ar yr holl waith, ac wele hwy a'i gwnaethent megis y gorchymynnaſai yr ARGLWYDD, felly y gwnaethent; a Moſes a'i bendithiodd hwynt.

2514 PEN. XL. 2514

1 *Gorchymmyn codi y Tabernacl,* 9 *a'i enneinio,* 13 *a ſancteiddio Aaron a'i feibion.* 16 *Moſes yn gwneuthur fel y gorchymynnaſid iddo.* 34 *Cwmmwl yn gorchguddio y babell.*

A'r ARGLWYDD a lefarodd wrth Moſes, gan ddywedyd,

2 Yn y mîs cyntaf ar y *dydd* cyntaf o'r mîs y cyfodi y tabernacl pabell y cyfarfod.

3 A goſod yno Arch y dyſtiolaeth; a gorchguddia yr Arch â'r wahan-len.

a Pé.26.35. 4 [a] Dŵg i mewn hefyd y bwrdd, a threfna ‡ Heb. ei drefn ef. ‡ ef yn drefnus: dŵg i mewn hefyd y canhwyll-bren, a goleua ei lampau ef.

5 Goſod hefyd allor aur yr arogl-darth ger bron Arch y dyſtiolaeth: a goſod gauad-len drws y tabernacl.

6 Dôd hefyd allor y poeth-offrwm o flaen drws tabernacl pabell y cyfarfod.

b Pé.30.18. 7 [b] Dôd hefyd y noe rhwng pabell y cyfarfod a'r allor, a dôd ynddi ddwfr.

8 A goſod hefyd y cynteddfa oddiamgylch, a dôd gauad-len *ar* borth y cynteddfa.

c Pé.30.26. 9 A chymmer oleŵ yr enneiniad, ac [c] enneinia y tabernacl, a'r hyn oll *ſydd* ynddo, a chyſſegra ef a'i holl leſtri: a ſanctaidd fydd.

10 Enneinia hefyd allor y poeth-offrwm, a'i d Pé.29.37. holl leſtri; a'r allor a gyſſegri: a [d] hi a fydd yn allor ſancteiddiolaf.

11 Enneinia y noe a'i throed, a ſancteiddia hi.

12 A dŵg Aaron a'i feibion i ddrws pabell y cyfarfod, a golch hwynt â dwfr.

13 A gwîſg am Aaron y gwiſgoedd ſanctaidd; ac enneinia ef, a ſancteiddia ef i offeiriadu i mi.

14 Dŵg hefyd ei feibion ef, a gwîſg hwynt â pheiſiau.

15 Ac enneinia hwynt megis yr enneiniaiſt eu tâd hwynt i offeiriadu i mi: felly bydd eu henneiniad iddynt yn offeiriadaeth dragywyddol drwy eu cenhedlaethau.

16 Felly Moſes a wnaeth yn ôl yr hyn oll a orchymynnodd yr ARGLWYDD iddo: felly y gwnaeth efe.

17 ¶ Felly yn y mîs cyntaf o'r ail flwy- e Num.7.1. ddyn, ar y *dydd* cyntaf o'r mîs, y codwyd y tabernacl.

18 A Moſes a gododd y tabernacl, ac a ſiccrhaodd ei forteiſiau, ac a oſododd i fynu ei yſtyllod, ac a roddes i mewn ei farrau, ac a gododd ei golofnau.

19 Ac a ledodd y babell-len ar y tabernacl, ac a oſododd dô y babell-len arni oddi-arnodd, fel y gorchymynnaſai yr ARGLWYDD wrth Moſes.

f Pé. 25.16. 20 ¶ Cymmerodd hefyd a rhoddodd [f] y dyſtiolaeth yn yr Arch, a goſododd y troſolion wrth yr Arch; ac a roddodd y drugareddfa i fynu ar yr Arch. 2514

21 Ac efe a ddûg yr Arch i'r tabernacl, ac g Pé. 35.12. [g] a oſododd y wahan-len orchudd, i orchguddio Arch y dyſtiolaeth; megis y gorchymynnaſai yr ARGLWYDD wrth Moſes.

22 ¶ Ac efe a roddodd y bwrdd o fewn pabell y cyfarfod ar yſtlys y tabernacl, o du'r gogledd, o'r tu allan i'r wahan-len.

23 Ac efe a drefnodd yn drefnus arno ef y bara ger bron yr ARGLWYDD: fel y gorchymynnaſai yr ARGLWYDD wrth Moſes.

24 ¶ Ac efe a oſododd y canhwyll-bren o fewn pabell y cyfarfod, ar gyfer y bwrdd, ar yſtlys y tabernacl, o du 'r dehau.

25 Ac efe a oleuodd y lampau ger bron yr ARGLWYDD; fel y gorchymmynnaſai yr ARGLWYDD wrth Moſes.

26 ¶ Efe a oſododd hefyd yr allor aur ym mhabell y cyfarfod, o flaen y wahan-len.

27 Ac a arogl-darthodd arni arogl-darth peraidd; megis y gorchymynnaſai yr ARGLWYDD wrth Moſes.

28 ¶ Ac efe a oſododd y gauad-len *ar* ddrws y tabernacl.

29 Ac efe a oſododd allor y poeth-offrwm *wrth* ddrws tabernacl pabell y cyfarfod; ac a offrymmodd arni boeth-offrwm a bwyd-offrwm; h Pé 30.9. [h] fel y gorchymynnaſai yr ARGLWYDD wrth Moſes.

30 ¶ Efe a oſododd y noe hefyd rhwng pabell y cyfarfod a'r allor, ac a roddodd yno ddwfr i ymolchi.

31 A Moſes, ac Aaron, a'i feibion, a olchaſant yno eu dwylo, a'i traed:

32 Pan elent i babell y cyfarfod, a phan neſ- i Pé. 30.19. ſaënt at yr allor yr ymolchent; [i] fel y gorchymynnaſai yr ARGLWYDD wrth Moſes.

33 Ac efe a gododd y cynteddfa o amgylch y tabernacl, a'r allor, ac a roddodd gauad-len *ar* borth y cynteddfa. Felly y gorphennodd Moſes y gwaith.

34 ¶ [k] Yna cwmmwl a orchguddiodd babell k Lef. 16.2. Num.9.15. 1 Brē. 8.10. 2 Chron.5. 13. & 7.2. Eſay 6.4. Dat. 15.8. y cyfarfod, a gogoniant yr ARGLWYDD a lanwodd y tabernacl.

35 Ac ni allai Moſes fyned i babell y cyfarfod, am fod y cwmmwl yn aros arni, a gogoniant yr ARGLWYDD yn llenwi y tabernacl.

36 A phan gyfodai y cwmmwl oddiar y tabernacl, y cychwynnai meibion Iſraël i'w holl deithiau.

37 Ac oni chyfodai y cwmmwl, yna ni chychwynnent hwy hyd y dydd y cyfodai.

38 Canys [l] cwmmwl yr ARGLWYDD *ydoedd* l Pé. 13.21. ar y tabernacl y dydd, a thân ydoedd arno y nôs; yngolwg holl dŷ Iſraël yn eu holl deithiau hwynt.

Y trydydd Llyfr MOSES, Yr hwn a elwir LEFITICUS.

2514

PENNOD I.

1 *Trefn y poeth-offrymmau,* 3 *o eidionnau,* 19 *o ddefaid, neu eifr,* 14 *ac o adar.*

A'R ARGLWYDD a alwodd ar Moſes, ac a lefarodd wrtho o babell y cyfarfod; gan ddywedyd,

2 Llefara wrth feibion Iſraël a dywed wrthynt; [a] pan ddygo dyn o honoch offrwm i'r ARGLWYDD, o anifail *ſef* o'r eidionnau, neu o'r praidd, yr offrymmwch eich offrwm.

a Pé. 22.18.

3 O's poeth-offrwm o eidion *fydd* ei offrwm ef, offrymmed ef yn wryw perffaith-gwbl: a dyged ef o'i ewyllys ei hun i ddrws pabell y cyfarfod, ger bron yr ARGLWYDD.

4 [b] A goſoded ei law ar ben y poeth-offrwm, ac fe a'i cymmerir ef yn gymmeradwy ganddo, i wneuthur cymmod troſto,

b Exod. 29. 10, 15. Pen. 4. 15.

5 Lladded hefyd yr eidion ger bron yr ARGLWYDD; a dyged meibion Aaron yr offeiriaid y gwaed, a thaenellant y gwaed o amgylch ar yr allor, yr hon *ſydd wrth* ddrws pabell y cyfarfod.

6 A blinged y poeth-offrwm, a thorred ef yn ei ddarnau.

7 A rhodded meibion Aaron yr offeiriad dân ar yr allor, a goſodant goed mewn trefn ar y tân.

8 A goſoded meibion Aaron yr offeiriaid y darnau, y pen, a'r braſder, mewn trefn ar y coed *a fyddant* ar y tân *ſydd* ar yr allor.

9 Onid y perfedd, a'i draed, a ylch efe mewn dwfr; a'r offeiriad a lyſg y cwbl ar yr allor, yn boeth-offrwm, yn aberth tanllyd, o arogl peraidd, i'r ARGLWYDD.

10 ¶ Ac o's o'r praidd *ſef* o'r defaid, neu o'r geifr *yr offrymma efe* boeth-offrwm, offrymmed ef yn wryw perffaith-gwbl.

11 A lladded ef ger bron yr ARGLWYDD o du 'r gogledd i'r allor: a thaenelled meibion Aaron yr offeiriaid ei waed ef ar yr allor o amgylch.

12 A thorred ef yn ddarnau, gyd a'i ben a'i braſder; a goſoded yr offeiriad hwynt ar y coed *a fyddant* ar y tân *ſydd* ar yr allor.

13 Onid golched y perfedd a'r traed mewn dwfr: a dyged yr offeiriad y cwbl, a lloſged ar yr allor: hwn ſydd boeth-offrwm, aberth tanllyd, o arogl peraidd i'r ARGLWYDD.

14 ¶ Ac o's poeth-offrwm o aderyn *fydd* ei offrwm ef i'r ARGLWYDD, yna dyged ei offrwm

c Pen 5. 7. [c] o durturau, neu o gywion colomennod.

15 A dyged yr offeiriad ef at yr allor, a thorred ei ben ef, a lloſged ef ar yr allor: a gwaſger ei waed ef ar yſtlys yr allor.

16 A thynned ymaith ei grombil ef ynghŷd a'i ‡ blu, a bwried hwynt ger llawyr allor o du 'r dwyrain, i'r lle *y byddo* y lludw. 2514

‡ Neu, *Aflendid.*

17 Hollted ef a'i eſgyll hefyd, *etto* [d] na wahaned ef: a lloſged yr offeiriad ef ar yr allor, ar y coed a *fyddant* ar yn tân: dyma boeth-offrwm, aberth tanllyd, o arogl peraidd i'r ARGLWYDD.

d Gé. 15.10.

PEN. II.

1 *Y bwyd-offrwm tanllyd gyd-ag olew ac arogl-darth,* 4 *Naill ai wedi ei bobi mewn ffwrn,* 5 *ai ar radell,* 7 *ai mewn padell ffrïo;* 12 *Neu o'r blaen-ffrwyth yn y dywyſen.* 13 *Halen y bwyd-offrwm.*

PAN offrymmo dŷn [a] fwyd-offrwm i'r ARGLWYDD, bydded ei offrwm ef o beillied: a thywallted olew arno, a rhodded thus arno.

a Pen. 6. 14. & 9. 17. Num. 15. 4.

2 A dyged ef at feibion Aaron yr offeiriaid; a chymmered efe oddïyno lonaid ei law o'i beillied ac o'i olew, ynghŷd a'i holl thus, a lloſged yr offeiriad ei goffadwriaeth ar yr allor, yn offrwm tanllyd o arogl peraidd i'r ARGLWYDD.

3 A *bydded* [b] gweddill y bwyd-offrwm i Aaron ac i'w feibion: [c] ſanctteidd-beth o danllyd offrymmau yr ARGLWYDD *ydyw.*

b Pen. 7. 6. & 10. 12. Ecclus 7. 31
c Num. 18. 9.

4 ¶ Hefyd pan offrymmech fwyd-offrwm, wedi ei bobi *mewn* ffwrn, teiſen beillied groyw, wedi ei chymmyſgu trwy olew, neu afrllad croyw wedi eu henneinio ag olew, a fydd.

5 ¶ Ond o's bwyd-offrwm ar radell *fydd* dy offrwm di, bydded o beillied wedi ei gymmyſgu yn groyw trwy olew.

6 Torr ef yn ddarnau, a thywallt arno olew; bwyd-offrwm yw.

7 ¶ Ac o's bwyd-offrwm padell *fydd* dy offrwm, gwneler o beillied trwy olew.

8 A dŵg i'r ARGLWYDD y bwyd-offrwm, yr hwn a wneir o'r rhai hyn, ac wedi y dyger at yr offeiriad, dyged ynteu ef at yr allor.

9 A choded yr offeiriad ei [d] goffadwriaeth o'r bwyd-offrwm, a lloſged ef ar yr allor, [e] yn offrwm tanllyd o arogl peraidd i'r ARGLWYDD.

d Ad. 2. e Ex. 29. 18.

10 A *bydded* i Aaron ac i'w feibion weddill y bwyd-offrwm; ſanctteidd-beth o danllyd offrymmau yr ARGLWYDD ydyw.

11 Na wneler [f] yn lefeinllyd ddim bwyd-offrwm a offrymmoch i'r ARGLWYDD: canys dim ſur-does na mêl ni loſgwch yn offrwm tanllyd yr ARGLWYDD.

f Edr. Mat. 16. 12. Mar. 8. 15. Luc 12. 1. 1 Cor. 5. 8. Gal. 5. 9.

12 ¶ Offrymmwch i'r ARGLWYDD offrwm y blaen-ffrwyth, ond na ‡ loſger hwynt ar yr allor yn arogl peraidd.

‡ Heb. *dderchafer.*

13 [g] Dy holl fwyd-offrwm hefyd a hellti di â halen; ac na phalled halen cyfammod dy Dduw o fod ar dy fwyd-offrwm: offrymma halen ar bob offrwm it'.

g Mar. 9. 49.

14 Ac o's offrymmi i'r ARGLWYDD fwyd-offrwm y ffrwythau cyntaf; tywyſennau irion wedi eu

2514 crasu wrth y tân, *sef* ŷd a gurir allan o'r dywysen lawn, a offrymmi di yn fwyd-offrwm dy ffrwythau cyntaf.

15 A dôd olew arno, a gosod thus arno; bwyd-offrwm *yw*.

16 A llosged yr offeiriad ei goffadwriaeth ef o'i ŷd wedi ei guro allan, ac o'i olew ynghŷd a'i holl thus: offrwm tanllyd i'r ARGLWYDD yw.

PEN. III.

1 Yr aberth hedd o eidion, 6 o'r praidd, 7 naill ai oen, 12 ai gafr.

[a] Pen. 7.11, 29. & 22. 18, 21.

AC o's [a] aberth hedd *fydd* ei offrwm ef, pan offrymmo efe eidion, offrymmed ef ger bron yr ARGLWYDD yn berffaith-gwbl; pa un bynnag ai yn wryw ai yn fanyw.

[b] Exod. 29. 10.

2 A [b] rhodded ei law ar ben ei offrwm, a lladded ef *wrth* ddrws pabell y cyfarfod: a thaenelled meibion Aaron yr offeiriaid y gwaed ar yr allor o amgylch.

3 Ac offrymmed o'r aberth hedd aberth tanllyd i'r ARGLWYDD: *sef* [c] y weren fol, a'r holl wêr a fydd ar y perfedd,

[c] Exod. 29. 13, 22.

4 A'r ddwy aren, a'r gwêr *a fyddo* arnynt hyd y tenewŷn, a'r ‡ rhwyden hefyd *a fydd* oddi-ar yr afu a dynn efe ymaith, ynghyd a'r arennau.

‡ Neu, *llisain gig.*

[d] Pen. 6.12.

5 A [d] llosged meibion Aaron hynny ar yr allor, ynghyd a'r offrwm poeth *sydd* ar y coed *a fyddant* ar y tân, yn aberth tanllyd, o arogl peraidd i'r ARGLWYDD.

6 ¶ Ac o's o'r praidd *y bydd* yr hyn a offrymmo efe yn hedd-aberth i'r ARGLWYDD, offrymmed ef yn wryw neu yn fanyw perffaith-gwbl.

7 O's oen a offrymma efe yn ei offrwm, yna dyged ger bron yr ARGLWYDD.

8 A gosoded ei law ar ben ei offrwm, a lladded ef o flaen pabell y cyfarfod: a thaenelled meibion Aaron ei waed ef ar yr allor oddiamgylch.

9 Ac offrymmed o'r aberth hedd yn aberth tanllyd i'r ARGLWYDD: ei weren, a'r gloren ei gyd: torred hi ymaith wrth asgwrn y cefn, ynghyd a'r weren fol, a'r holl wêr *a fyddo* ar y perfedd:

10 A'r ddwy aren, a'r gwêr *a fyddo* arnynt hyd y tenewŷn; a'r rhwyden oddiar yr afu, ynghyd a'r arennau, a dynn efe ymaith.

[e] Edr. Pen. 21. 6, 7, 8, 21, 22. & 22. 25. Ezec. 44. 7. Mal. 1. 7, 12.

11 A llosged yr offeiriaid hyn ar yr allor: [e] bwyd aberth tanllyd yr ARGLWYDD ydyw.

12 ¶ Ac o's gafr *fydd* ei offrwm ef, dyged hi ger bron yr ARGLWYDD:

13 A gosoded ei law ar ei phen, a lladded hi o flaen pabell y cyfarfod, a thaenelled meibion Aaron ei gwaed hi ar yr allor o amgylch.

14 Ac offrymmed o hynny ei offrwm o aberth tanllyd i'r ARGLWYDD, sef y weren fol, a'r holl wêr *a fyddo* ar y perfedd.

15 A'r ddwy aren, a'r gwêr *a fyddo* arnynt, hyd y tenewŷn, a'r rhwyden oddiar yr afu ynghyd a'r arennau, a dynn efe ymaith.

[f] Pen. 7.23, 25.

16 A llosged yr offeiriad hwynt ar yr allor: bwyd-aberth tanllyd o arogl peraidd ydyw: [f] yr holl wêr sydd eiddo 'r ARGLWYDD.

17 Deddf dragywyddol drwy eich cenhedlaethau, yn eich holl anneddau *yw*; na fwyttaoch ddim gwêr na dim [g] gwaed. 2514

[g] Gen. 9.4. Pe. 7.23,26. & 17.10,14. Deu. 12.16. 1 Sa. 14.33. Ezec. 44.7.

PEN. IV.

1 Aberthau tros bechod a wnelai 'r offeiriad, 13 Neu 'r holl gynnulleidfa, 22 Neu y pennaeth mewn anwybod.

LLefarodd yr ARGLWYDD hefyd wrth Moses, gan ddywedyd,

2 Llefara wrth feibion Israël, gan ddywedyd, [a] pan becho dyn mewn anwybod yn erbyn yr un o orchymynnion yr ARGLWYDD, a gwneuthur yn erbyn yr un o honynt, y pethau ni ddylid eu gwneuthur:

[a] Num. 15. 22.

3 O's offeiriad enneiniog a becha yn ôl pechod y bobl, offrymmed tros ei bechod a wnaeth [b] fustach ieuangc perffaith-gwbl, yn aberth dros bechod i'r ARGLWYDD.

[b] Pen. 9.2.

4 A dyged y fustach i ddrws pabell y cyfarfod ger bron yr ARGLWYDD, a gosoded ei law ar ben y fustach, a lladded y fustach ger bron yr ARGLWYDD.

5 A [c] chymmered yr offeiriad enneiniog o waed y fustach, a dyged ef i babell y cyfarfod.

[c] Pen. 16.14. Num. 19.4.

6 A throched yr offeiriad ei fŷs yn y gwaed, a thaenelled o'r gwaed ger bron yr ARGLWYDD seithwaith, o flaen gwahan-len y cyssegr.

7 A gosoded yr offeiriad *beth* o'r gwaed ger bron yr ARGLWYDD ar gyrn allor yr arogl-darth peraidd, yr hon *sydd* ym mhabell y cyfarfod: a thywallted [d] holl waed *arall* y fustach wrth droed allor y poeth-offrwm, yr hon *sydd wrth* ddrws pabell y cyfarfod.

[d] Pen. 5.9.

8 A thynned holl wêr fustach yr aberth dros bechod oddiwrtho: y weren fol, ar holl wêr *fyddo* ar y perfedd.

9 A'r ddwy aren, a'r gwêr *a fyddo* arnynt hyd y tenewŷn, a'r rhwyden oddiar yr afu, a dynn efe ymaith, ynghyd a'r arennau,

10 [e] Megis y tynnodd o fustach yr aberth hedd. A llosged yr offeiriad hwynt ar allor y poeth-offrwm.

[e] Pen. 3 3.

11 [f] Ond croen y fustach, a'i holl gîg ynghyd a'i ben, a'i draed, a'i berfedd, a'i fiswel,

[f] Ex. 29 14. Num. 19.5.

12 A'r holl fustach hefyd a ddwg efe allan i'r tu allan i'r gwersyll, i le glân [g] wrth dywalltfa y lludw, ac [h] a'i llysg ar goed yn tân: wrth dywalltfa y lludw y llosgir ef.

[g] Pen. 6.11. [h] Heb. 13.11.

13 ¶ Ac [i] o's holl gynnulleidfa Israël a becha mewn anwybod, [k] a'r peth yn guddiedig o olwg y gynnulleidfa, a gwneuthur o honynt yn erbyn yr un o orchymynnion yr ARGLWYDD, ddim o'r hyn ni ddylid eu gwneuthur, a myned yn euog:

[i] Num. 15. 24. [k] Pen. 5.2, 3, 4.

14 Pan wypir y pechod y pechasant ynddo, yna offrymmed y gynnulleidfa fustach ieuangc dros y pechod, a dygant ef o flaen pabell y cyfarfod.

15 A gosoded henuriaid y gynnulleidfa eu dwylo ar ben y fustach ger bron yr ARGLWYDD, a lladdant y fustach ger bron yr ARGLWYDD.

16 A dyged yr offeiriad enneiniog o waed y fustach i babell y cyfarfod.

17 A throched yr offeiria ei fŷs yn y gwaed, a thaenelled ger bron yr ARGLWYDD seithwaith, o flaen y wahanlen.

18 A

2514 18 A gosoded o'r gwaed ar gyrn yr allor *sydd* ger bron yr ARGLWYDD, *sef* yr hon *sydd* ym mhabell y cyfarfod, a thywallted yr holl waed *arall* wrth waelod allor y poeth-offrwm, yr hon sydd wrth ddrws pabell y cyfarfod.

19 A thynned ei holl wêr allan o honaw, a llosged ar yr allor.

20 A gwnaed i'r bustach hwn megis y gwnaeth [l] i fustach y pech-aberth, felly gwnaed iddo; a'r offeiriad a wnâ gymmod trostynt, ac fe a faddeuir iddynt. [l] Ad. 3.

21 A dyged y bustach allan i'r tu allan i'r gwersyll, a llosged ef fel y llosgodd y bustach cyntaf: dyma aberth dros bechod y gynnulleidfa.

22 ¶ O's pecha pennaeth, a gwneuthur mewn anwybod yn erbyn yr un o orchymynnion yr ARGLWYDD ei Dduw, ddim o'r hyn ni ddylid eu gwneuthur, a bod yn euog:

23 Neu o's daw i wybod ei fai yr hwn a wnaeth, dyged ei offrwm o lwdn gafr gwryw perffaith-gwbl.

24 A gosoded ei law ar ben y llwdn, a lladded ef yn y lle *y lleddir* y poeth-offrwm, ger bron yr ARGLWYDD: dyma aberth tros bechod.

25 A chymmered yr offeiriad o waed yr aberth tros bechod â'i fys, a gosoded ar gyrn allor y poeth-offrwm, a thywallted ei waed ef wrth waelod allor y poeth-offrwm.

[m] Pen. 3. 5. 26 A llosged ei holl wêr ar yr allor fel [m] gwêr yr aberth hedd, a gwnaed yr offeiriad gymmod drosto am ei bechod, a maddeuir iddo.

[n] Num. 15. 27. [†] Heb. *un anaid.* 27 ¶ Ac [n] o's pecha [†] neb o bobl y wlâd mewn anwybod, gan wneuthur yn erbyn yr un o orchymynnion yr ARGLWYDD ddim o'r *pethau* ni ddylid eu gwneuthur, a bod yn euog:

28 Neu o's ei bechod yr hwn a bechodd a ddaw i'w wybodaeth ef: yna dyged ei offrwm o lwdn gafr fanyw berffaith-gwbl dros ei bechod a bechodd efe.

29 A gosoded ei law ar ben yr aberth dros bechod, a lladded yr aberth tros bechod yn y lle *y lleddir* y poeth-offrwm.

30 A chymmered yr offeiriad o'i gwaed hi â'i fys, a rhodded ar gyrn allor y poeth-offrwm, a thywallted ei holl waed hi wrth waelod yr allor.

[o] Pen. 3. 14. [p] Pen. 3. 3. 31 A [o] thynned ei holl wêr hi, [p] fel y tynnir y gwêr oddiar yr aberth hedd, a llosged yr [q] Exod. 29. 18. offeiriad *ef* ar yr allor, [q] yn arogl peraidd i'r ARGLWYDD: A gwnaed yr offeiriad gymmod trosto, a maddeuir iddo.

32 Ac o's dwg efe ei offrwm tros bechod *o* oen, dyged hi 'n fanyw berffaith-gwbl.

33 A gosoded ei law ar ben yr aberth dros bechod, a lladded hi tros bechod yn y lle y lleddir y poeth-offrwm.

34 A chymmered yr offeiriad â'i fys o waed yr aberth tros bechod, a gosoded ar gyrn allor y poeth-offrwm, a thywallted ei holl waed hi wrth waelod yr allor.

[r] Pen. 3. 5. 35 A thynned ei holl wêr hi, fel y tynnir gwêr oen yr aberth hedd, a llosged yr offeiriad hwynt ar yr allor, [r] fel aberth tanllyd i'r ARGLWYDD: A gwnaed yr offeiriad gymmod trosto am ei bechod yr hwn a bechodd, a maddeuir iddo.

PEN. V.

2514

1 Y neb a bechodd trwy gelu 'r hyn a wypo, 2 trwy gyffwrdd â dim aflan, 4 neu trwy lw. 6 Ei offrwm tros ei gamwedd o'r praidd, 7 o'r adar, 11 o beillied. 14 Yr offrwm tros gamwedd mewn cyffegr-ladrad, 17 ac mewn pechodau o anwybod.

O'S pecha dyn a chlywed llais llw, ac yntef yn dŷst naill ai 'n gweled ai 'n gwybod, oni fynega, yna efe a ddŵg ei anwiredd.

2 [a] O's dyn a gyffwrdd â dim aflan, pwy un bynnag ai burgyn bwyftfil aflan, ai burgyn anifail aflan, ai burgyn ymlusgiad aflan, er *bod y peth* yn guddiedig oddiwrtho ef; aflan, ac euog yw efe. [a] Pe. 11. 24, 28, 31, 39.

3 Neu pan gyffyrddo [b] ag aflendid dyn, pa aflendid bynnag iddo, yr hwn y bydd efe aflan o'i blegid, a'r *peth* yn guddiedig rhagddo, pan gaffo wybod, yna euog yw. [b] Pen. 12, & 13, & 15.

4 Neu o's dyn a dwng, gan draethu â'r gwefusau ar [c] wneuthur drwg, neu [d] wneuthur da; beth bynnag a draetho dyn drwy lw, a'r *peth* yn guddiedig rhagddo, pan gaffo efe wybod; euog yw o un o hyn. [c] Edr. 18a. 25. 22. Act. 23. 12. [d] Edr. Mar. 6. 23.

5 A phan fyddo efe euog o un o hyn; yna [e] cyffesfed yr hyn y pechodd ynddo; [e] Num. 5. 7.

6 A dyged i'r ARGLWYDD ei offrwm dros gamwedd am ei bechod yr hwn a bechodd: *sef* banyw o'r praidd, oen neu fynn gafr yn aberth tros bechod, a gwnaed yr offeiriad gymmod trosto am ei bechod.

7 Ond [f] o's ei law ni chyrraedd werth oen, dyged i'r ARGLWYDD am ei gamwedd yr hwn a bechodd, ddwy [g] durtur neu ddau gyw colomen, y naill yn aberth tros bechod, a'r llall yn boeth-offrwm. [f] Pen. 12. 8. & 14. 21. [g] Pen. 1. 14.

8 A dyged hwynt at yr offeiriad, ac offrymmed efe yr hwn *fydd* tros bechod yn gyntaf, [h] a thorred ei ben wrth ei wegil, ond na thorred ef ymaith. [h] Pen. 1. 15.

9 A thaenelled o waed yr aberth tros bechod ar ystlys yr allor, a [i] gwasger y rhan arall o'r gwaed wrth waelod yr allor; dyma aberth tros bechod. [i] Pen. 4. 7, 18, 30, 34.

10 A'r ail a wnâ efe yn offrwm poeth yn ôl [k] y ddefod: a'r offeiriad a wnâ gymmod drosto am ei bechod yr hwn a bechodd, a maddeuir iddo. [k] Pen. 1. 14.

11 ¶ Ac o's ei law ni chyrraedd ddwy durtur neu ddau gyw colomen; yna dyged yr hwn a bechodd ei offrwm o ddegfed ran Epha o beillied yn aberth tros bechod: [l] na osoded olew ynddo, ac na rodded thus arno; canys aberth tros bechod yw. [l] Nu. 5. 15.

12 A dyged hynny at yr offeiriad, a chymmered yr offeiriad o honaw lonaid ei law [m] yn goffadwriaeth; a llosged ar yr allor, [n] fel ebyrth tanllyd i'r ARGLWYDD: dyma aberth tros bechod. [m] Pen. 2. 2. [n] Pen. 4. 35.

13 A gwnaed yr offeiriad gymmod drosto ef am ei bechod a bechodd efe yn un o'r rhai hyn, a maddeuir iddo: [o] A bydded i'r offeiriad y gweddill, megis *o'r* bwyd-offrwm. [o] Pen. 2. 3.

14 ¶ A llefarodd yr ARGLWYDD wrth Moses, gan ddywedyd,

2514 15 [p] O's gwnâ dŷn gamwedd, a phechu drwy amryfuſedd, yn y pethau a gyſſegrwyd i'r ARGLWYDD; yna dyged i'r ARGLWYDD dros ei gamwedd, hwrdd perffaith-gwbl o'r praidd gyd-a'th brîs di o ſiclau arian, yn ôl [q] ſicl y cyſſegr, yn aberth tros gamwedd.

[p] Pé. 22.14.
[q] Exod. 30. 13.

16 A thaled am y niwaid a wnaeth *yn* y peth cyſſegredig, a [r] rhodded ei bummed ran yn ychwaneg atto, a rhodded ef at yr offeiriad, a gwnaed yn offeiriad gymmod troſto â hwrdd yr offrwm tros gamwedd; a maddeuir iddo.

[r] Pé. 22.14. & 27. 13, 15, 27. Num. 5. 7.

17 ¶ Ac o's pecha [ſ] enaid, a gwneuthur *yn erbyn* gorchymynnion yr ARGLWYDD ddim o'r hyn ni ddylid eu gwneuthur, er na wyddai, etto euog ſydd, a'i anwiredd a ddwg.

[ſ] Pen. 4. 2.

18 A dyged hwrdd perffaith-gwbl o'r praidd, gyd-a'th brîs di, at yr offeiriad yn offrwm tros gamwedd: a gwnaed yr offeiriad gymmod troſto am ei amryfuſedd a gamgymmerodd efe, ac yntef heb wybod; a maddeuir iddo.

19 Aberth tros gamwedd *yw* hyn: camwedd a wnaeth yn ddiau yn erbyn yr ARGLWYDD.

PEN. VI.

1 *Yr offrwm tros gamwedd mewn pechodau a wneler trwy wybod.* 8 *Cyfraith y poeth-offrwm,* 14 *A'r bwyd-offrwm.* 19 *Yr offrwm wrth gyſſegru offeiriad.* 24 *Cyfraith y pech-offrwm.*

A Llefarodd yr ARGLWYDD wrth Moſes, gan ddywedyd,

2 [a] O's pecha dyn a gwneuthur camwedd yn erbyn yr ARGLWYDD, a dywedyd celwŷdd wrth ei gymmydog am yr hyn a rodded atto i'w gadw, neu am yr hyn y rhoddes efe ei law, neu yn yr hyn drwy drawſder a ddygodd efe, neu yn yr hyn y twyllodd ei gymmydog;

[a] Num. 5. 6.

3 Neu o's cafodd beth gwedi ei golli, a dywedyd celwŷdd am dano, neu dyngu yn anudon, am ddim o'r holl bethau a wnelo dyn, gan bechu ynddynt:

4 Yna am iddo bechu a bod yn euog, bydded iddo roddi yn ei ôl y trais a dreiſiodd efe, neu 'r peth a gafodd trwy dwyll, neu 'r peth a adawyd i gadw gyd-ag ef, neu 'r peth wedi ei golli a gafodd efe;

5 Neu beth bynnag y tyngodd efe anudon am dano, [b] taled hynny erbyn ei ben, a 'chwaneged ei bummed ran atto: † ar y dydd yr offrymmo dros gamwedd, rhodded ef i'r neb a'i piau:

[b] Pen. 5. 16.
† Heb. *yn nydd ei gamwedd.*

6 A dyged i'r ARGLWYDD ei offrwm dros gamwedd, hwrdd perffaith-gwbl o'r praidd, [c] gyd-â'th brîs di, yn offrwm dros gamwedd, at yr offeiriad.

[c] Pen. 5. 15.

7 A gwnaed yr offeiriad gymmod troſto ger bron yr ARGLWYDD: a maddeuir iddo, am ba beth bynnag a wnaeth, i fod yn euog o honaw.

8 ¶ Llefarodd yr ARGLWYDD hefyd wrth Moſes, gan ddywedyd,

9 Gorchymmyn i Aaron, ac i'w feibion, gan ddywedyd, dyma gyfraith y poeth-offrwm: (poeth-offrwm yw o herwŷdd y lloſgi ar yr allor ar hŷd y nôs hyd y borau, a thân yr allor a gynneuir arni.)

10 [d] Gwiſged yr offeiriad hefyd ei lïeinwiſg am dano, a gwiſged lodrau lïain am ei gnawd, a choded y lludw lle 'r yſſodd y tân y poeth-aberth ar yr allor, a goſoded ef [e] ger llaw 'r allor.

[d] Exod. 28. 40, 41, 43.
[e] Pen. 1. 16.

11 A dioſged ei wiſgoedd, a gwiſged ddillad eraill, a dyged allan y lludw i'r tu allan i'r gwerſyll, [f] i le glân.

[f] Pen. 4. 12.

12 A chynneuer y tân *ſydd* ar yr allor arni; na ddiffodded: onid lloſged yr offeiriad goed arni bob boreu: a threfned y poeth-offrwm arni, a lloſged [g] wêr yr aberth hedd arni.

[g] Pen. 3. 3, 9, 14.

13 Cynneuer y tân bob amſer ar yr allor: na ddiffodded.

14 ¶ [h] Dyma hefyd gyfraith y bwyd-offrwm: dyged meibion Aaron ef ger bron yr ARGLWYDD o flaen yr allor:

[h] Pen. 2. 1. Num. 15. 4.

15 A choded o honaw yn ei law o beillied y bwyd-offrwm, ac o'i olew; a'r holl thus yr hwn *fydd* ar y bwyd-offrwm, a lloſged ei [i] goffadwriaeth ef ar yr allor, yn arogl peraidd i'r ARGLWYDD.

[i] Pen. 2. 2, 9.

16 [k] A'r gweddill o honaw a fwytty Aaron a'i feibion; yn groyw y bwytteir ef: [l] yn y lle ſanctaidd o fewn cynteddfa pabell y cyfarfod y bwyttânt ef.

[k] Pen. 2. 3.
[l] Pé. 10. 12.

17 Na phober ef trwy leſain: [m] rhoddais ef yn rhan iddynt o'm haberthau tanllyd: [n] peth ſancteiddiolaf yw hyn, megis yr aberth tros bechod, a'r aberth tros gamwedd.

[m] Num. 18. 9, 10.
[n] Pen. 2. 3.

18 Pob gwryw o blant Aaron a fwyttânt hyn: deddf dragywyddol fydd yn eich cenhedlaethau, am aberthau tanllyd yr ARGLWYDD: [o] pob un a gyffyrddo â hwynt fydd ſanctaidd.

[o] Exod. 29. 37. Pen. 22. 4, 5, 6.

19 ¶ A llefarodd yr ARGLWYDD wrth Moſes, gan ddywedyd,

20 [p] Dyma offrwm Aaron, a'i feibion, yr hwn a offrymmant i'r ARGLWYDD ar y dydd yr enneinir ef: degfed ran [q] Epha o beillied yn fwyd-offrwm gwaſtadol, ei hanner y borau, a'i hanner bryd nawn.

[p] Exod. 29. 2.
[q] Ex. 16. 36.

21 Gwneler ef trwy olew mewn padell; *yna* y dygi ef i mewn wedi ei graſu; ac offrymma ddarnau y bwyd-offrwm wedi ei graſu, yn arogl peraidd i'r ARGLWYDD.

22 A'r offeiriad o'i feibion ef, [r] yr hwn a enneinir yn ei le ef, gwnaed hyn, *drwy* ddeddf dragywyddol, [ſ] lloſger y cwbl i'r ARGLWYDD.

[r] Pen. 4. 3.
[ſ] Ex. 29. 25.

23 A phob bwyd-offrwm tros yr offeiriad a fydd wedi ei loſgi oll: na fwyttaër ef.

24 ¶ Llefarodd yr ARGLWYDD hefyd wrth Moſes, gan ddywedyd,

25 Llefara wrth Aaron ac wrth ei feibion, gan ddywedyd, [t] dyma gyfraith yr aberth tros bechod; [u] yn y lle y lleddir y poeth-offrwm y lleddir yr aberth tros bechod ger bron yr ARGLWYDD; [x] ſancteiddiolaf *yw* efe.

[t] Pen. 4. 2.
[u] Pen. 1. 3, 5, 11. & 4. 24, 29, 33.
[x] Pé. 21. 22.

26 [y] Yr offeiriad a'i hoffrymmo dros bechod a'i bwytty, yn y lle ſanctaidd y bwytteir ef, yng-nghynteddfa pabell y cyfarfod.

[y] Num. 18. 9.

27 Beth bynnag a gyffyrddo â'i gîg ef a fydd ſanctaidd: a phan daeneller o'i waed ef ar ddilledyn, golch yn y lle ſanctaidd yr hyn y taenellodd *y gwaed* arno.

28 A [z] thorrer y lleſtr pridd y berwer ef ynddo; ond o's mewn lleſtr prês y berwir ef, yſgwrier a golcher ef mewn dwfr.

[z] Pé. 11. 33.

29 Bwyt-

2514 29 Bwyttaëd pob gwryw ym myſg yr offeiriaid ef: ſancteiddiolaf *yw* efe.

[a] Pen. 4. 7, 11, 12, 18, 21. & 16. 27. Heb. 13. 11. 30 [a] Ac na fwyttaër un offrwm tros bechod, yr hwn y dygir o'i waed i babell y cyfarfod, i wneuthur cymmod yn y lle ſanctaidd, *ond* lloſger mewn tân.

PEN. VII.

1 Cyfraith yr offrwm tros gamwedd, 11 *a'r aberthau hedd,* 12 *pa un bynnag fo ai aberth diolch,* 16 *ai addunedd, ai rhodd o wir-fodd.* 22 *Gwahardd y braſder a'r gwaed.* 28 *Rhan yr offeiriaid o'r aberthau hedd.*

[a] Pen. 5, & 6. 1 DYma hefyd gyfraith yr offrwm dros gamwedd: [b] ſancteiddiolaf *yw*.

[b] Pen. 21. 22. 2 [c] Yn yman lle y lladdant y poeth-offrwm y lladdant yr aberth tros gamwedd; a'i waed a daenella efe ar yr allor o amgylch.

[c] Pen. 1. 3, 5, 11, & 4. 24, 29, 33. 3 A'i [d] holl wêr a offrymma efe o honaw; y gloren hefyd a'r weren ſol,

[d] Exod. 29. 13. Gen. 3. 4, 10. & 4. 8, 9. 4 A'r ddwy aren, a'r gwêr *ſydd* arnynt, hyd y tenewyn: a'r rhwyden oddiar yr afu, ynghyd â'r arennau, a dynn efe ymaith.

5 A lloſged yr offeiriad hwynt ar yr allor yn aberth tanllyd i'r ARGLWYDD: Aberth tros gamwedd *yw*.

[e] Num. 18. 9, 10. 6 [e] Pob gwryw ym myſg yr offeiriaid a'i bwytty: yn y lle ſanctaidd y bwytteir ef; ſancteiddiolaf *yw*.

7 Fel *y mae* yr aberth tros bechod, felly *y bydd* [f] yr aberth tros gamwedd; un gyfraith *ſydd* iddynt; yr offeiriad yr hwn a wnâ gymmod ag ef a'i piau.

[f] Pen. 6. 26. 8 A'r offeiriad a offrymmo boeth-offrwm neb, yr offeiriad a gaiff iddo ei hun groen y poeth-offrwm a offrymmodd efe.

[g] Pen. 2. 3, 10. Num. 18. 9. 9 A [g] phob bwyd-offrwm a graſer mewn ffwrn, a'r hyn oll a wneler mewn padell, neu ar radell, ſydd eiddo 'r offeiriad a'i hoffrymmo.

10 A phob bwyd-offrwm wedi ei gymmyſgu trwy olew, neu yn ſych, a ſydd i holl feibion Aaron, bob un fel ei gilydd.

[b] Pen. 3. 1. & 22. 18, 21. 11 [h] Dyma hefyd gyfraith yr ebyrth hedd a offrymma efe i'r ARGLWYDD.

12 O's yn lle diolch yr offrymma efe hyn, offrymmed gyd-a'r aberth diolch deiſennau croyw, wedi eu cymmyſgu drwy olew; ac afrllad croyw, wedi eu hiro ag olew; a pheillied wedi ei graſu 'n deiſennau, wedi eu cymmyſgu ag olew.

13 Heb law y teiſennau, offrymmed fara lefeinllyd *yn* ei offrwm gyd-a'i hedd-aberth o ddiolch.

14 Ac offrymmed o hyn un *dorth* o'r holl offrwm, yn offrwm derchafel i'r ARGLWYDD; *a* bydded *hwnnw* eiddo 'r offeiriad a daenello waed yr ebyrth hedd.

15 A chîg ei hedd-aberth o ddiolch a fwytteir y dydd yr offrymmir ef: na adawer *dim* o honaw hyd y borau.

[i] Pen. 19. 7, 8. 16 Ond [i] o's adduned neu offrwm gwir-fodd ſydd aberth ei offrwm ef, y dydd yr offrymmo efe ei aberth bwyttaër ef: a thranoeth bwyttaër yr hyn ſyddo yn weddill o honaw.

17 Ond yr hyn a fyddo o gîg yr aberth yn weddill y trydydd dydd, lloſger yn tân.

18 Ac o's bwytteir dim o gîg offrwm ei ebyrth hedd ef o fewn y trydydd dydd, ni byddir bodlon i'r hwn a'i hoffrymmo ef, *ac* nis cyfrifir iddo, ffieidd-beth ſydd: a'r dyn a fwytty o honaw a ddwg ei anwiredd.

19 A'r chîg a gyffyrddo â dim aflan, ni fwytteir; mewn tân y lloſgir ef: a'r chîg *arall*, pob glân a fwytty o honaw.

20 A'r dyn a fwyttao gîg yr hedd-aberth, yr hwn *a berthyn* i'r ARGLWYDD, [k] a'i aflendid arno, [l] torrir ymaith y dyn hwnnw o fyſg ei bobl.

[k] Pen. 15. 3. [l] Gen. 17. 14.

21 Ac o's dyn a gyffwrdd â dim aflan, *ſef* ag [m] aflendid dyn, neu ag anifail [n] aflan, neu ag un ffieidd-beth aflan, a bwytta o gîg yr hedd-aberth, yr hwn *a berthyn* i'r ARGLWYDD; yna y torrir ymaith y dyn hwnnw o fyſg ei bobl.

[m] Pen. 12, & 13, & 15. [n] Pen. 11. 24, 28.

22 ¶ Llefarodd yr ARGLWYDD hefyd wrth Moſes, gan ddywedyd,

23 Llefara wrth feibion Iſraël, gan ddywedyd; [o] na fwyttewch ddim gwêr eidion, neu ddafad, neu afr.

[o] Pen. 3. 17.

24 Etto gwêr burgyn, neu wêr yſglyfaeth a ellir ei weithio mewn pob gwaith: ond gan fwytta na fwyttewch *ef*.

25 O herwŷdd pwy bynnag a fwyttao wêr yr anifail, o'r hwn yr offrymmir aberth tanllyd i'r ARGLWYDD; torrir ymaith yr enaid a'i bwyttao o fyſg ei bobl.

[p] Gen. 9. 4. Deut. 3. 17. & 17. 14. 26 [p] Na fwyttewch ychwaith ddim gwaed o fewn eich cyfanneddau, o'r eiddo aderyn nac o'r eiddo anifail.

27 Pob enaid a fwyttao ddim gwaed, torrir ymaith yr enaid hwnnw o fyſg ei bobl.

28 ¶ A'r ARGLWYDD a lefarodd wrth Moſes, gan ddywedyd,

29 Llefara wrth feibion Iſraël, gan ddywedyd, y neb a offrymmo ei aberth hedd i'r ARGLWYDD, dyged ei rôdd o'i aberth hedd i'r ARGLWYDD.

[q] Pen. 3. 3, 4, 9, 14. 30 [q] Ei ddwylo a ddygant ebyrth tanllyd yr ARGLWYDD, y gwêr ynghyd a'r barwyden a ddwg efe: [r] y barwyden *ſydd* i'w chwhwfan, yn offrwm cwhwfan ger bron yr ARGLWYDD.

[r] Exod. 29. 24, 27

31 A lloſged yr offeiriad y gwêr ar yr allor: a bydded y barwyden i Aaron ac i'w feibion.

32 Rhoddwch hefyd y balfais ddehau yn offrwm derchafel i'r offeiriad, o'ch ebyrth hedd.

33 Yr hwn o feibion Aaron a offrymmo waed yr ebyrth hedd, a'r gwêr, bydded iddo ef yr yſgwyddog ddehau yn rhan.

[ſ] Exod. 29. 28. Pen. 10. 14. Num, 18. 18. Deut. 18. 3. 34 O herwŷdd [ſ] parwyden y cwhwfan, ac yſgwyddog y derchafael, a gymmerais i gan feibion Iſraël o'i hebyrth hedd, ac a'i rhoddais hwynt i Aaron yr offeiriad, ac i'w feibion drwy ddeddf dragywyddol, oddiwrth feibion Iſraël.

35 ¶ Hyn yw *rhan* enneiniad Aaron, ac enneiniad ei feibion, o ebyrth tanllyd yr ARGLWYDD, yn y dydd y neſſaodd efe hwynt i offeiriadu i'r ARGLWYDD:

[t] Exod. 40. 13, 15. Pen. 8. 12, 30. 36 Yr hwn o orchymynnodd yr ARGLWYDD ei roddi iddynt, [t] y dydd yr enneiniodd efe hwynt allan o feibion Iſraël *drwy* ddeddf dragywyddol, drwy eu cenhedlaethau.

37 Dyma gyfraith y poeth-offrwm, y bwyd-

2514 bwyd-offrwm, a'r aberth tros bechod, a'r aberth tros gamwedd, a'r cyſſegriadau, a'r aberth hêdd;

38 Yr hon a orchymynnodd yr ARGLWYDD wrth Moſes ym mynydd Sinai, yn y dydd y gorchymynnodd efe i feibion Iſraël offrymmu eu hoffrymmau i'r ARGLWYDD, yn anialwch Sinai.

PEN. VIII.

1 *Moſes yn cyſſegru Aaron a'i feibion.* 14 *Eu haberth tros bechod.* 18 *Eu poeth-offrwm.* 22 *Hwrdd y cyſſegriadau.* 31 *Y lle a'r amſer y cyſſegrid hwynt.*

A Llefarodd yr ARGLWYDD wrth Moſes, gan ddywedyd;

a Exod. 29. 1. b Exod. 28. 2, 4. c Exod. 30. 24.

2 [a] Cymmer Aaron a'i feibion gyd-ag ef, a'r [b] gwiſgoedd, ac [c] olew i'r enneiniad, a buſtach yr aberth tros bechod, a dau hwrdd, a chawell y bara croyw:

3 A chaſgl yr holl gynnulleidfa ynghyd i ddrws pabell y cyfarfod.

4 A gwnaeth Moſes fel y gorchymynnodd yr ARGLWYDD iddo: a chaſglwyd y gynnulleidfa i ddrws pabell y cyfarfod.

d Exod. 29. 4.

5 A dywedodd Moſes wrth y gynnulleidfa, [d] dyma y peth a orchymynnodd yr ARGLWYDD ei wneuthur.

6 A Moſes a ddug Aaron a'i feibion: ac a'i golchodd hwynt â dwfr.

e Exod. 28. 4.

7 Ac efe a roddes am dano ef [e] y bais, ac a'i gwregyſodd ef â'r gwregys, ac a wiſgodd y fantell am dano, ac a roddes yr Ephod am dano, ac a'i gwregyſodd â gwregys cywraint yr Ephod, ac a'i cauodd am dano ef.

8 Ac efe a oſododd y ddwyfronneg arno, ac a

f Exod. 28. 30.

[f] roddes yr Urim a Thummim yn y ddwyfronneg.

9 Ac efe a oſododd y meitr ar ei ben ef, ac a oſododd ar y meitr ar ei dalcen ef, y dalaith aur,

g Exod. 28. 37, &c.

y goron ſanctaidd, fel [g] y gorchymynnaſai yr ARGLWYDD i Moſes.

h Exod. 30. 26.

10 [h] A Moſes a gymmerodd olew 'r enneiniad, ac a enneiniodd y tabernacl, a'r hyn oll *oedd* ynddo; ac a'i cyſſegrodd hwynt:

11 Ac a daenellodd o honaw ar yr allor ſaith waith, ac a enneiniodd yr allor a'i holl leſtri, a'r noe hefyd a'i throed, i'w cyſſegru.

i Exod. 29. 7. & 30. 26. Pſ. 133. 2. Eccluſ. 45. 15.

12 Ac efe [i] a dywalltodd o olew 'r enneiniad ar ben Aaron, ac a'i enneiniodd ef, i'w gyſſegru.

k Exod. 29. 8.

13 [k] A Moſes a ddug feibion Aaron, ac a wiſgodd beiſiau am danynt, a gwregyſodd hwynt â gwregyſau, ac o ‡ oſododd gappiau am eu pennau, fel y gorchymynnaſai 'r ARGLWYDD wrth Moſes.

‡ Heb. *rhwymodd.*

l Exod. 29. 10.

14 [l] Ac efe a ddug fuſtach yr aberth tros bechod; ac Aaron a'i feibion a roddaſant eu dwylo ar ben buſtach yr aberth tros bechod.

15 Ac efe *a'i* lladdodd, a Moſes a gymmerth y gwaed, ac a'i rhoddes ar gyrn yr allor o amgylch

m Exod. 29. 36.

â'i tŷs; ac [m] a burodd yr allor, ac a dywalltodd y gwaed wrth waelod yr allor, ac a'i cyſſegrodd hi i wneuthur cymmod arni.

16 Ete a gymmerodd hefyd yr holl wêr *oedd* ar y perfedd, a'r rhwyden oddïar yr atu, a'r ddwy aren a'i gwêr, a Moſes a'i lloſgodd ar yr allor. 2514

17 A'r buſtach, a'i groen, a'i gîg, a'i fiſwel, a loſgodd efe mewn tân o'r tu allan i'r gwerſyll; fel [n] y gorchymynnaſai yr ARGLWYDD wrth Moſes.

n Exod. 29. 14. Pen. 4. 11.

18 ¶ [o] Ac efe a ddûg hwrdd y poeth-offrwm; ac Aaron a'i feibion a oſodaſant eu dwylo ar ben yr hwrdd.

o Exod. 29. 15.

19 Ac efe a'i lladdodd; a Moſes a daenellodd y gwaed ar yr allor o amgylch.

20 Ac efe a dorrodd yr hwrdd yn ddarnau, a lloſgodd Moſes y pen, y darnau, a'r gwêr.

21 Ond y perfedd a'r traed a olchodd efe mewn dwfr, a lloſgodd Moſes yr hwrdd oll ar yr allor: poeth-offrwm *yw* hwn, i *fod* yn arogl peraidd ac yn aberth tanllyd i'r ARGLWYDD: fel [p] y gorchymynnodd yr ARGLWYDD i Moſes.

p Exod. 29. 18.

22 ¶ Ac [q] efe a ddug yr ail hwrdd, ſef hwrdd y cyſſegriad: ac Aaron a'i feibion a oſodaſant eu dwylo ar ben yr hwrdd.

q Exod. 29. 19.

23 Ac efe a'i lladdodd, a Moſes a gymmerodd o'i waed, ac a'i rhoddes ar gwrr iſaf cluſt ddehau Aaron, ac ar fawd ei law ddehau, ac ar fawd ei droed dehau.

24 Ac efe a ddug feibion Aaron, a Moſes a roes o'r gwaed ar gwrr iſaf eu cluſt ddehau, ac ar fawd eu llaw ddehau, ac ar fawd eu troed dehau: a thaenellodd Moſes y gwaed ar yr allor oddiamgylch.

25 Ac efe a gymmerodd hefyd y gwêr, a'r gloren, a'r holl wêr *oedd* ar y perfedd, a'r rhwyden oddiar yr afu, a'r ddwy aren a'i braſder, a'r yſgwyddog ddehau.

26 A chymmerodd o gawell y bara croyw yr hwn *oedd* ger bron yr ARGLWYDD, un deiſen groyw, ac un deiſen o fara olewëdig, ac un afrlladen, ac a'i goſododd ar y gwêr, ac ar yr yſgwyddog ddehau:

r Exod. 29. 24, &c.

27 Ac a roddes y cwbl [r] ar ddwylo Aaron, ac ar ddwylo ei feibion, ac a'i cwhwfanodd hwynt yn offrwm cwhwfan, ger bron yr ARGLWYDD.

28 A Moſes a'i cymmerth oddiar eu dwylo hwynt, ac a'i lloſgodd ar yr allor, ar yr offrwm poeth: dyma gyſſegriadau o arogl peraidd: dyma aberth tanllyd i'r ARGLWYDD.

29 Cymmerodd Moſes y barwyden hefyd, ac a'i cwhwfanodd yn offrwm cwhwfan ger bron yr ARGLWYDD: [s] rhan Moſes o hwrdd y cyſſegriad oedd hi, fel y gorchymynnaſai yr ARGLWYDD wrth Moſes.

s Exod. 29. 26.

30 A [t] chymmerodd Moſes o olew 'r enneiniad, ac o'r gwaed *oedd* ar yr allor, ac a'i taenellodd ar Aaron, ar ei wiſgoedd, ar ei feibion hefyd, ac ar wiſgoedd ei feibion ynghyd ag ef: ac efe a gyſſegrodd Aaron, a'i wiſgoedd, a'i feibion hefyd, a gwiſgoedd ei feibion ynghyd ag ef.

t Exod. 29. 21. & 30. 30.

31 ¶ A dywedodd Moſes wrth Aaron, ac wrth ei feibion, [u] berwch y cîg *wrth* ddrws pabell a cyfarfod; ac yno bwyttewch ef, a'r bara hefyd *ſydd* ynghawell y cyſſegriadau, megis y gorchymmynnais, gan ddywedyd, Aaron a'i feibion a'i bwytty ef.

u Exod. 29. 31.

32 A'r gweddill o'r cîg, ac o'r bara a loſgwch yn tân.

33 Ac nac ewch tros ſaith niwrnod allan o ddrws

2514 ddrws pabell y cyfarfod, hyd y dydd y cyflawner dyddiau eich cyssegriadau: o herwŷdd [x] saith niwrnod y bydd efe yn eich cyssegru chwi.

[x] Exod. 29. 30, 35.

34 Megis y gwnaeth efe heddyw, y gorchymynnodd yr ARGLWYDD wneuthur, i wneuthur cymmod drosoch.

35 Ac arhoswch *wrth* ddrws pabell y cyfarfod saith niwrnod ddydd a nôs, a chiedwch wiliadwriaeth yr ARGLWYDD, fel na byddoch feirw: canys fel hyn i'm gorchymynnwyd.

36 A gwnaeth Aaron a'i feibion yr holl bethau a orchymynnodd yr ARGLWYDD trwy law Moses.

PEN. IX.

1 Yr offrymmau cyntaf a offrymmodd Aaron trosto ei hun a'r bobl. 8 Y pech-offrwm, 12 a'r poeth-offrwm trosto ei hun. 15 Yr offrymmau tros y bobl. 23 Moses ac Aaron yn bendithio y bobl. 24 Tân yn dyfod oddiwrth yr Arglwydd ar yr allor.

YNa y bu ar yr wythfed dydd i Moses alw Aaron a'i feibion, a henuriaid Israël;

2 Ac efe a ddywedodd wrth Aaron, [a] cymmer it' lô ieuangc yn aberth tros bechod, a hwrdd yn boeth-offrwm, o rai perffaith-gwbl, a dwg *hwy* ger bron yr ARGLWYDD.

[a] Pen. 4. 3.

3 Llefarodd hefyd wrth feibion Israël, gan ddywedyd, [b] cymmerwch fyn gafr, yn aberth tros bechod, a llô, ac oen, blwyddiaid perffaith-gwbl, yn boeth-offrwm;

[b] Pen. 4. 23. Ezra 6. 17.

4 Ac eidion, a hwrdd, yn aberth hedd, i aberthu ger bron yr ARGLWYDD; a bwyd-offrwm wedi ei gymmysgu trwy olew: o herwŷdd [c] heddyw yr ymddengys yr ARGLWYDD i chwi.

[c] Ad. 23.

5 ¶ A dygasant yr hyn a orchymynnodd Moses ger bron pabell y cyfarfod: a'r holl gynnulleidfa a ddaethant yn agos, ac a safasant ger bron yr ARGLWYDD.

6 A dywedodd Moses, dyma'r peth a orchymynnodd yr ARGLWYDD i chwi ei wneuthur; ac ymddengys gogoniant yr ARGLWYDD i chwi.

7 Dywedodd Moses hefyd wrth Aaron, dôs at yr allor, ac [d] abertha dy aberth tros bechod, a'th boeth-offrwm, a gwna gymmod drosot dy hun, a thros y bobl; ac abertha offrwm y bobl, a gwna gymmod drostynt, fel y gorchymynnodd yr ARGLWYDD.

[d] Heb. 5. 3. & 7. 27. & 9. 7.

8 ¶ Yna y nesaodd Aaron at yr allor, ac a laddodd lô yr aberth tros bechod, yr hwn *oedd* trosto ef ei hun.

9 A meibion Aaron a ddygasant y gwaed atto, ac efe a wlychodd ei fŷs yn y gwaed, ac [e] a'i gosododd ar gyrn yr allor, ac a dywalltodd y gwaed *arall* wrth waelod yr allor.

[e] Edr. Pen. 4. 7.

10 Ond efe a losgodd ar yr allor o'r aberth tros bechod y gwêr a'r arennau, a'r rhwyden oddiar yr afu, fel [f] y gorchymynnasai yr ARGLWYDD wrth Moses.

[f] Pen. 4. 8.

11 [g] A'r cîg, a'r croen a losgodd efe yn tân, o'r tu allan i'r gwersyll.

[g] Pen. 4. 11.

12 Ac efe a laddodd y poeth-offrwm, a meibion Aaron a ddygasant y gwaed atto, ac efe a'i taenellodd ar yr allor o amgylch.

13 A dygasant y poeth-offrwm atto gyd-a'i ddarnau, a'i ben hefyd; ac efe a'i llosgodd hwynt ar yr allor.

2514

14 Ac efe a olchodd y perfedd a'r traed, ac a'i llosgodd hwynt ynghyd a'r offrwm poeth ar yr allor.

15 ¶ Hefyd efe a ddug offrwm y bobl, ac a gymmerodd fwch yr aberth tros bechod y bobl, ac a'i lladdodd, ac a'i hoffrymmodd tros bechod, fel y cyntaf.

16 Ac efe a ddug y poeth-offrwm, ac a'i offrymmodd [h] yn ôl y ‡ ddefod.

[h] Pen. 1. 3, 10.
‡ Neu, *ordinhad.*

17 Ac efe a ddug [i] y bwyd-offrwm, ac a lanwodd ei law o honaw, ac *a'i* llosgodd ar yr allor [k] heb law poeth-offrwm y boreu.

[i] Pen. 2. 1, 2.
[k] Ex. 29. 38.

18 Ac efe a laddodd y bustach a'r hwrdd [l] yn aberth hedd, yr hwn *oedd* tros y bobl: a meibion Aaron a ddygasant y gwaed atto, ac efe a'i taenellodd ar yr allor o amgylch.

[l] Pen. 3. 1.

19 *Dygasant* hefyd wêr y bustach a'r hwrdd, y gloren, a'r weren fol, a'r arennau, a'r rhwyden oddiar yr afu.

20 A gosodasant y gwêr ar y parwydennau, ac efe a losgodd y gwêr ar yr allor.

21 Y parwydennau hefyd, a'r ysgwyddog ddehau a gwhwfanodd Aaron [m] yn offrwm cwhwfan ger bron yr ARGLWYDD, fel y gorchymynnodd Moses.

[m] Exod. 29. 24, 28. Pen. 7. 34.

22 A chododd Aaron ei law tu-ag at y bobl, ac [n] a'i bendithiodd; ac a ddaeth i wared o wneuthur yr aberth tros bechod, a'r poeth-offrwm, a'r ebyrth hedd.

[n] Nu. 6. 23.

23 A Moses ac Aaron a aethant i babell y cyfarfod, a daethant allan, ac a fendithiasant y bobl; a gogoniant yr ARGLWYDD a ymddangosodd i'r holl bobl.

24 A [o] daeth tân allan oddi-ger bron yr ARGLWYDD, ac a yssodd y poeth-offrwm, a'r gwêr, ar yr allor: a gwelodd yr holl bobl, a gwaeddasant, a chwympasant ar eu hwynebau.

[o] Gen. 4. 4. Barn. 6. 21. 1 Bre. 18. 38. 2 Mac. 2. 10, 11.

PEN. X.

1 Nadab ac Abihu am offrymmu tân dieithr a losgir gan dân. 6 Gwaharddir i Aaron ac i'w feibion alaru am danynt. 8 Gwahardd gwîn i'r offeiriaid pan fônt ar fyned i'r babell. 12 Y gyfraith ynghylch bwytta pethau sanctaidd. 19 Escus Aaron am ei throseddu.

YNa [a] Nadab ac Abihu, meibion Aaron, a gymmerasant bob un ei thusser, ac a roddasant dân ynddynt, ac a osodasant arogl-darth ar hynny, ac a offrymmasant ger bron yr ARGLWYDD dân dieithr, yr hwn ni orchymynnasai efe iddynt.

[a] Num. 3. 3, 4. & 26. 61. 1 Chr. 24. 2.

2 A [b] daeth tân allan oddi-ger bron yr ARGLWYDD, ac a'i difaodd hwynt; a buant feirw ger bron yr ARGLWYDD.

3 A dywedodd Moses wrth Aaron, dyma'r hyn a lefarodd yr ARGLWYDD, gan ddywedyd, mi a sanctteiddir yn y rhai [b] a nesânt attaf, a cher bron yr holl bobl i'm gogoneddir. A thewi a wnaeth Aaron.

[b] Ex. 19. 22. Esa. 52. 11.

4 A galwodd Moses Misaël ac Elsaphan, meibion [c] Uzïel, ewythr Aaron, a dywedodd wrthynt, deuwch yn nês, dygwch eich brodyr

[c] Ex. 6. 18. Num. 3. 19.

2514 oddi-ger bron y cyſſegr allan o'r gwerſyll.

5 A neſſau a wnaethant, a'i dwyn hwynt yn eu peiſiau allan o'r gwerſyll, ſel y llefaraſai Moſes.

6 A dywedodd Moſes wrth Aaron, ac wrth
d Pé.13.45. & 21.1,10. Num.6.6. Deut.33.9. Eze.24.16. Eleazar, ac wrth Ithamar ei feibion, [d] na ddïoſgwch oddïam eich pennau, ac na rwygwch eich gwiſgoedd, rhag iwch' feirw, a dyfod digofaint ar yr holl gynnulleidfa: ond wyled eich brodyr chwi, holl dŷ Iſraël, am y lloſgiad a loſgodd yr ARGLWYDD.

7 Ac nac ewch allan o ddrws pabell y cyfarfod, rhag iwch' farw: o herwŷdd *bod* olew enneiniad yr ARGLWYDD arnoch chwi. A gwnaethant ſel y llefarodd Moſes.

8 ¶ Llefarodd yr ARGLWYDD hefyd wrth Aaron, gan ddywedyd,

eEze.44.21. 1 Tim.3.3. 9 [e] Gwîn a dïod gadarn nac ŷf di, na'th feibion gyd-a thi, pan ddeloch i babell y cyfarfod, fel na byddoch feirw: deddf dragywyddol drwy eich cenhedlaethau *fydd hyn.*

fJer.15.19. Eze.22.26. & 44.23. 10 A *hynny* [f] er gwahanu rhwng cyſſegredig a digyſſegredig, a rhwng aflan a glân;

11 Ac i ddyſgu i feibion Iſraël yr holl ddeddfau a lefarodd yr ARGLWYDD wrthynt, drwy law Moſes.

12 ¶ A llefarodd Moſes wrth Aaron, ac wrth Eleazar, ac wrth Ithamar, y rhai a adawſid o'i
gEx.19.2. Pen.8.2. feibion ef, cymmerwch [g] y bwyd-offrwm ſydd yngweddill o ebyrth tanllyd yr ARGLWYDD, a bwyttewch yn groyw, ger llaw 'r allor: o her-
h Pé.21.22. wŷdd [h] ſancteiddiolaf yw.

13 A bwyttewch ef yn y lle ſanctaidd, o herwŷdd dy ran di, a rhan dy feibion di o ebyrth
i Pen.2.3. & 6.16. tanllyd yr ARGLWYDD yw hyn: canys [i] fel hyn i'm gorchymynnwyd.

k Exod.29.24. Pen.7.31, 34. 14 [k] Y barwyden gwhwfan hefyd, a'r yſgwyddog dderchafel a fwyttewch mewn lle glân; tydi, a'th feibion, a'th ferched, ynghyd â thi: o herwŷdd hwynt a roddwyd yn rhan i ti, ac yn rhan i'th feibion di, o ebyrth hedd meibion Iſraël.

l Pen.7.29, 30. 15 [l] Yr yſgwyddog dderchafel, a'r barwyden gwhwfan a ddygant ynghyd ag ebyrth tanllyd o'r gwêr, i gwhwfan offrwm cwhwfan ger bron yr ARGLWYDD: a bydded i ti, ac i'th feibion
‡ Drwy ddeddf. gyd-a thi, ‡ yn rhan dragywyddol; ſel y gorchymynnodd yr ARGLWYDD.

m Pen.9.3. 16 ¶ A Moſes a geiſiodd yn ddyfal [m] fwch yr aberth tros bechod, ac wele ef wedi ei loſgi; ac efe a ddigiodd wrth Eleazar, ac Ithamar, y rhai a adawſid o feibion Aaron, gan ddywedyd,

17 Pa ham na fwyttaſoch yr aberth tros bechod yn y lle ſanctaidd; o herwŷdd ſancteiddiolaf *yw*, a *Duw* a'i rhoddodd i chwi, i ddwyn anwiredd y gynnulleidfa, gan wneuthur cymmod troſtynt, ger bron yr ARGLWYDD.

18 Wele ni ddygwyd ei waed ef i fewn y cyſſegr: ei fwytta a ddylaſech yn y cyſſegr,
n Pen.6.26. [n] fel y gorchymynnais.

19 A dywedodd Aaron wrth Moſes, wele heddyw yr offrymmaſant eu haberth dros bechod, a'i poeth-offrwm ger bron yr ARGLWYDD: ac ſel hyn y digwyddodd i mi: am hynny o's bwyttawn aberth tros bechod heddyw, a fyddai hynny dda yngolwg yr ARGLWYDD?

20 A phan glybu Moſes *hynny*, efe a fu fodlon.

2514

PEN. XI.

1 *Pa anifeiliaid a ellir, 4 a pha rai ni ellir eu bwytta. 9 Pa byſgod hefyd, 13 a pha adar. 29 Pa ymluſgiaid ſydd aflan.*

A Llefarodd yr ARGLWYDD wrth Moſes ac Aaron, gan ddywedyd wrthynt,

2 Lleferwch wrth feibion Iſraël, gan ddywe-
a Deu.14.4. Actau. 10. 12, 14. dyd, [a] dyma yr anifeiliaid a fwyttewch, o'r holl anifeiliaid *ſydd* ar y ddaiar.

3 Beth bynnag a hollto 'r ewin, ac a fforchogo hollt yr ewinedd, ac a gnô ei gîl, o'r anifeiliaid, hwnnw a fwyttewch.

4 Ond y rhai hyn ni fwyttewch, o'r rhai a gnoant eu cîl, ac o'r rhai a holltant yr ewin: y Camel er ei fod yn cnoi *ei* gîl, am nad yw yn hollti 'r ewin; aflan *fydd* i chwi.

5 A'r gwningen, am ei bod yn cnoi *ei* chîl, ac heb fforchogi 'r ewin; aflan yw i chwi.

6 A'r yſgyfarnog, am ei bod yn cnoi *ei* chîl, ac heb fforchogi 'r ewin; aflan yw i chwi.

7 [b] A'r llwdwn hwch, am ei fod yn hollti 'r
b 2 Mac. 6. 18. & 7.1. ewin, ac yn fforchogi fforchedd yr ewin, a heb gnoi *ei* gîl; [c] aflan yw i chwi.
cEſay.65,4. & 66.3,17.

8 Na fwyttewch o'i cîg hwynt, ac na chyffyrddwch â'i burgyn hwynt; [d] aflan ydynt i
d Edr. Act. 10.14,15. & 15.29. Rhuf.14. 14,17. 1 Cor.8.8. Col.2.22. chwi.

9 ¶ Hyn a fwyttewch o bob dim a'r ſydd yn y dyfroedd: pob peth *y mae* iddo aſgell a chen, yn y dyfroedd, yn y moroedd, ac yn yr afonydd, y rhai hynny a fwyttewch.

10 A phob dim nid *oes* iddo aſgell a chen, yn y moroedd, ac yn yr afonydd; o bob dim a ymſymmudo yn y dyfroedd, ac o bob peth byw, y rhai *fyddant* yn y dyfroedd, byddant ffiaidd gennych.

11 Byddant ffiaidd gennych: na fwyttewch o'i cîg hwynt, a ffieiddiwch eu burgyn hwy.

12 Yr hyn oll yn y dyfroedd ni *byddo* eſgyll a chen iddo; ffieidd-beth fydd i chwi.

13 ¶ A'r rhai hyn a ffieiddiwch chwi o'r adar: na fwyttewch *hwynt*, ffieidd-dra ydynt: ſef yr Eryr, a'r wydd-walch, a'r fôr-wennol,

14 A'r fwltur, a'r barcud yn ei ryw,

15 Pob cig-frân yn ei rhyw,

16 A chyw 'r eſtrys, a'r frân nôs, ar gôg, a'r gwalch yn ei ryw,

17 Ac aderyn y corphau, a'r fulfrân, a'r dylluan,

18 A'r gocfrân, a'r pelican, a'r bïogen,

19 A'r ciconia, a'r crŷr yn ei rhyw, a'r gornchwigl, a'r yſtlym.

20 Pob ehediad a ymluſgo, *ac* a gerddo ar bedwar troed, ffieidd-dra yw i chwi.

21 Ond hyn a fwyttewch, o bob ehediad a ymluſgo, ac a gerddo ar bedwar *troed*, yr hwn y byddo coeſau iddo oddïar ei draed, i neidio wrthynt ar hŷd y ddaiar:

22 O'r rhai hynny, y rhai hyn a fwyttewch;
e Mat. 3.4. Mar. 1.6. [e] y Locuſt yn ei ryw, a'r Selam yn ei ryw, a'r Hargol yn ei ryw, a'r Hagab yn ei ryw.

23 A phob ehediad *arall* a ymluſgo, yr hwn *y mae* pedwar troed iddo, ffieidd-dra fydd i chwi.

24 Ac am y rhai hyn y byddwch aflan: pwy bynnag a gyffyrddo â'i burgyn hwynt a fydd aflan hyd yr hwyr.

25 A

2514 25 A phwy bynnag a ddygo ddim o'i burgyn hwynt, golched ei ddillad, ac aflan fydd hyd yr hwyr.

26 Am bob anifail fydd yn hollti 'r ewin, ac heb ei fforchogi, ac heb gnoi ei gîl, aflan ywy rhai hynny i chwi; aflan fydd pob un a gyffyrddo â hwynt.

27 Pob un hefyd a gerddo ar ei balfau, o bob anifail a gerddo ar bedwar *troed*, aflan ydynt i chwi: pob un a gyffyrddo a'i burgyn a fydd aflan hyd yr hwyr.

28 A'r hwn a ddygo eu burgyn hwynt, golched ei ddillad, a bydded aflan hyd yr hwyr: aflan ydynt i chwi.

29 ¶ A'r rhai hyn fydd aflan i chwi o'r ymluſgiaid a ymluſgo ar y ddaiar: ‡ y wengci, a'r
‡ Fronwen. [f] llygoden, a'r llyffant yn ei ryw,
[f] Eſa.66.17.

30 A'r draenog, a'r lyſard, a'r ſtelio, a'r falwoden, a'r wâdd.

31 Y rhai hyn ydynt aflan i chwi o bob ymluſgiaid: pob dim a gyffyrddo â hwynt, pan fyddant feirw, a fydd aflan hyd yr hwyr.

32 A phob dim y cwympo *un* o honynt arno, wedi marw, a fydd aflan; pob lleſtr pren, neu wiſg, neu groen, neu ſâch, pob lleſtr y gwnelir dim gwaith ynddo, rhodder mewn dwfr, a bydded aflan hyd yr hwyr; felly y bydd glân.

33 A phob lleſtr pridd yr hwn y ſyrthio *un* o'r rhai hyn i'w fewn, aflan fydd yr hyn oll *fydd*
[g] Pen. 6.28. 15.12. o'i fewn, a [g] thorrwch ynteu.

34 Aflan fydd pob bwyd a fwytteir, o'r hwn y dêl dwfr *aflan* arno: ac aflan fydd pob diod a yfir mewn lleſtr *aflan*.

35 Ac aflan fydd pob dim y cwympo *dim* o'i burgyn arno, y ffwrn a'r badell a dorrir; aflan ydynt, ac aflan fyddant i chwi.

36 Etto glân fydd y ffynnon a'r pydew, lle
‡ Heb. *maſgliad dyfroedd.* mae ‡ dyfroedd lawer: ond yr hyn a gyffyrddo a'i burgyn a fydd aflan.

37 Ac o's ſyrth *dim* o'i burgyn hwynt ar ddim hâd hauedig, yr hwn a heuir, glân yw efe.

38 Ond o's rhoddir dwfr ar yr hâd, a ſyrthio dim o'i burgyn hwynt arno ef; aflan fydd efe i chwi.

39 Ac o's bydd marw un anifail a'r ſydd i chwi yn fwyd, yr hwn a gyffyrddo â'i furgyn ef a fydd aflan hyd yr hwyr.

[h] Pen.17.15. & 22.8. Deu.14.21. Ezec.4.14. & 44.31. 40 [h] A'r hwn a fwytty o'i furgyn ef, golched ei ddillad, a bydded aflan hyd yr hwyr: a'r hwn a ddygo ei furgyn ef, golched ei ddillad, a bydded aflan hyd yr hwyr.

41 A phob ymluſgiad a ymluſgo ar y ddaiar fydd ffieidd-dra: na fwyttaër ef.

42 Pob peth a gerddo ar ei dor, a phob peth
‡ Heb. *a amlhao draed.* a gerddo ar bedwar *troed*, a phob peth ‡ aml ei draed, o bob ymluſgiad a ymluſgo ar y ddaiar, na fwyttewch hwynt, canys ffieidd-dra ydynt.

[i] Pen.20.25. 43 [i] Na wnewch eich eneidiau yn ffiaidd oblegid un ymluſgiad a ymluſgo, ac na fyddwch aflan o'i plegid, fel y byddech aflan o'i herwŷdd.

44 O herwŷdd myfi yw 'r Arglwydd eich
[k] Pen. 19.2. & 20.7. 1 Pet. 1.15, 16. Duw chwi: ymſancteiddiwch a [k] byddwch ſanctaidd, o herwŷdd ſanctaidd *ydwyf* fi: ac nac aflanhewch eich eneidiau wrth un ymluſgiad a ymluſgo ar y ddaiar.

45 Canys myfi *yw* 'r Arglwydd, yr hwn a'ch dug chwi o dîr yr Aipht, i fod yn Dduw i chwi; byddwch chwithau ſanctaidd, canys ſanctaidd *ydwyf* fi. 2514

46 Dyma gyfraith yr anifeiliaid, a'r ehediaid, a phob peth byw a'r ſydd yn ymſymmud yn y dyfroedd, ac am bob peth byw a'r ſydd yn ymluſgo ar y ddaiar:

47 I wneuthur gwahan rhwng yr aflan a'r glân, a rhwng yr anifail a fwytteir a'r hwn nis bwytteir.

PEN. XII.

Puredigaeth gwraig yn ôl eſgor.

A Lleſarodd yr Arglwydd wrth Moſes, gan ddywedyd,

2 Lleſara wrth feibion Iſraël, gan ddywedyd, o's gwraig a feichioga, ac a eſgor ar wryw, yna [a] bydded aflan ſaith niwrnod: [b] fel dyddiau gwahaniaeth ei miſ-glwyf y bydd hi aflan.

[a] Luc 2.22. [b] Pen. 15.19.

3 A'r [c] wythfed dydd yr enwaedir ar gnawd ei ddienwaediad ef.

[c] Gen.17.12 Luc 1.59. & 2.21. Ioan 7.22.

4 A thri diwrnod ar ddeg ar hugain yr erys yngwaed ei phuredigaeth: na chyffyrdded a dim ſanctaidd, ac na ddeued i'r cyſſegr, nes cyflawnu dyddiau ei phuredigaeth.

5 Ond o's ar fenyw yr eſgor hi, yna y bydd hi aflan bythefnos, megis *yn* ei gwahaniaeth: a chwe diwrnod a thrugain yr erys yngwaed ei phuredigaeth.

6 A phan gyflawner dyddiau ei phuredigaeth ar fâb neu ferch, dyged oen blwydd yn offrwm poeth, a chyw colomen, neu durtur, yn aberth tros bechod, at yr offeiriad i ddrws pabell y cyfarfod:

7 Ac offrymmed efe hynny ger bron yr Arglwydd, a gwnaed gymmod troſti: a hi a lanheir oddiwrth gerddediad ei gwaed: dyma gyfraith yr hon a eſgor ar wryw neu ar fenyw.

8 [d] Ac o's ei llaw ni chyrraedd werth oen, yna cymmered ddwy durtur, neu ddau gyw colomen, y naill yn offrwm poeth, a'r llall yn aberth tros bechod: a gwnaed yr offeiriad gymmod troſti, a glân fydd.

[d] Pen. 5.7. Luc 2.24.

PEN. XIII.

1 Y Deddfau a'r arwyddion, wrth ba rai y cyfarwyddir yr offeiriad i adnabod y gwahanglwyf.

A'R Arglwydd a lefarodd wrth Moſes ac Aaron, gan ddywedyd,

2 Dyn (pan fyddo yng-nghroen ei gnawd ‡ chwydd, neu grammen, neu ddiſglairder, a bod ynghroen ei gnawd ef megis pla y clwyf gwahanol,) [a] a ddygir at Aaron yr offeiriad, neu at un o'i feibion ef yr offeiriaid.

‡ Neu, *Sodiad.* [a] Deu.17.8. & 24.8.

3 A'r offeiriad a edrych ar y pla ynghroen y cnawd: o's y blewŷn yn y pla fydd wedi troi yn wŷn, a gweledîad y pla yn ddyfnach nâ chroen ei gnawd ef, pla gwahan-glwyf yw hwnnw: a'r offeiriad a'i hedrych, ac a'i barn yn aflan.

4 Ond o's y diſgleirdeb fydd gwŷn ynghroen ei gnawd ef, ac heb fod yn îs ei weledîad nâ 'r croen, a'i flewŷn heb droi yn wŷn, yna caued yr offeiriad ar y clwyfus faith niwrnod.

2514 5 A'r ſeithfed dydd edryched yr offeiriad ef; ac wele, o's ſefyll y bydd y pla yn ei olwg ef, heb ledu o'r pla yn y croen, yna caued yr offeiriad arno ſaith niwrnod eil-waith.

6 Ac edryched yr offeiriad ef yr ail ſeithfed dydd; ac wele, o's bydd y pla yn odywyll, heb ledu o'r pla yn y croen, yna barned yr offeiriad ef yn lân: crammen yw honno; yna golched ei wiſgoedd, a glân fydd.

7 Ac o's y grammen gan ledu a leda yn y croen, wedi i'r offeiriad ei weled, i'w farnu yn lân, dangoſer ef eilwaith i'r offeiriad.

8 Ac o's gwêl yr offeiriad, ac wele, ledu o'r grammen yn y croen; yna barned yr offeiriad ef yn aflan: gwahan-glwyf yw.

9 ¶ Pan fyddo ar ddyn bla gwahan-glwyf, dyger ef at yr offeiriad:

10 Ac edryched yr offeiriad; yna o's chwydd gwŷn *a fydd* yn y croen, a hwnnw wedi troi y blewŷn yn wŷn, a dim cîg noeth byw yn y chwydd:

11 Hên wahan-glwyf yw hwnnw ynghroen ei gnawd ef, a barned yr offeiriad ef yn aflan; na chaued arno: o herwŷdd y mae efe yn aflan.

12 Ond o's y gwahan-glwyf gan darddu a dardda yn y croen, a gorchguddio o'r gwahan-glwyf holl groen y clwyfus, o'i ben hyd ei draed, pa le bynnag yr edrycho 'r offeiriad:

13 Yna edryched yr offeiriad: ac wele, o's y gwahan-glwyf fydd yn cuddio ei holl gnawd ef, yna barned *yr offeiriad* y clwyfus yn lân; trôdd yn wŷn ei gŷd, glân yw.

14 A'r dydd y gwelir ynddo gîg byw, aflan fydd.

15 Yna edryched yr offeiriad ar y cîg byw, a barned ef yn aflan: aflan yw 'r cîg byw hwnnw: gwahan-glwyf yw.

16 Neu o's dychwel y cîg byw a throi 'n wŷn; yna deued at yr offeiriad:

17 Ac edryched yr offeiriad arno, ac wele, o's trôdd y pla yn wŷn; yna barned yr offeiriad y clwyfus yn lân: glân yw efe.

18 ¶ Y cnawd hefyd y bu ynddo gornwyd yn ei groen, a'i iachau,

19 A bod yn lle y cornwyd chwydd gwŷn, neu ddiſglairder gwyn-goch, a'i ddangos i'r offeiriad:

20 O's pan edrycho yr offeiriad arno, y gwelir ef yn îs nâ'r croen, a'i flewŷn wedi troi yn wŷn; yna barned yr offeiriad ef yn aflan: gwahan-glwyf yw efe wedi tarddu o'r cornwyd.

21 Ond o's yr offeiriad a'i hedrych, ac wele ni bydd ynddo flewŷn gwŷn, ac ni bydd îs nâ'r croen, ond ei fod yn odywyll: yna caued yr offeiriad arno ſaith niwrnod.

22 Ac o's gan ledu y lleda yn y croen; yna barned yr offeiriad ef yn aflan: pla yw efe.

23 Ond o's y diſglairder a ſaif yn ei le heb ymledu, craith cornwyd yw efe, a barned yr offeiriad ef yn lân.

24 ¶ O's cnawd fydd a ‡ lloſgiad yn y croen, a bod i'r cîg byw ſy yn lloſgi ddiſglairder gwyn-goch neu wyn:

25 Yna edryched yr offeiriad ef, ac wele, o's y blewŷn yn y diſglairdeb fydd wedi troi yn wŷn, ac yn îs i'w weled nâ'r croen; gwahan-glwyf yw hwnnw yn tarddu o'r lloſgiad: a barned yr offeiriad ef yn aflan: pla gwahan-glwyf 2514 yw hwnnw.

26 Ond o's yr offeiriad a'i hedrych, ac wele ni bydd blewŷn gwŷn yn y diſglairder, ac ni bydd îs nâ'r croen, ond ei fod yn odywyll; yna caued yr offeiriad arno ſaith niwrnod.

27 Ac edryched yr offeiriad ef y ſeithfed dydd: o's gan ledu y lledodd yn y croen; yna barned yr offeiriad ef yn aflan: pla gwahan-glwyf yw hwnnw.

28 Ac o's y diſglairdeb a ſaif yn ei le, heb ledu yn y croen, ond ei fod yn odywyll; chwydd y lloſgiad yw efe; barned yr offeiriad ef yn lân: canys craith y lloſgiad yw hwnnw.

29 ¶ O's bydd gŵr neu wraig a phla arno mewn pen neu farf;

30 Yna edryched yr offeiriad y pla; ac wele o's îs y gwelir nâ'r croen, a blewŷn melyn main ynddo; yna barned yr offeiriad ef yn aflan: y ddufrech yw hwnnw; gwahan-glwyf pen neu farf yw.

31 Ac o's yr offeiriad a edrych ar bla y ddufrech, ac wele ni bydd yn îs ei weled nâ'r croen, a heb flewŷn du ynddo, yna caued yr offeiriad ar *yr hwn y bo arno* y ddu-frech ſaith niwrnod.

32 Ac edryched yr offeiriad ar y pla y ſeithfed dydd: ac wele, o's y ddu-frech ni bydd wedi lledu, ac ni bydd blewŷn melyn ynddi, a heb fod yn îs gweled y ddu-frech nâ'r croen:

33 Yna eillier ef, ac nac eillied *y fan y byddo* y ddufrech; a chaued yr offeiriad ar *berchen* y ddu-frech ſaith niwrnod eilwaith.

34 A'r ſeithfed dydd edryched yr offeiriad ar y ddu-frech: ac wele, o's y ddufrech ni ledodd yn y croen, ac ni bydd îs ei gweled nâ'r croen; yna barned yr offeiriad ef yn lân, a golched ei ddillad, a glân fydd.

35 Ond o's y ddu-frech gan ledu a leda yn y croen, wedi ei lânhau ef;

36 Yna edryched yr offeiriad ef, ac wele, o's lledodd y ddu-frech yn y croen, na chwilied yr offeiriad am y blewŷn melyn: y mae efe yn aflan.

37 Ond o's ſefyll y bydd y ddu-frech yn ei olwg ef, a blewŷn du wedi tyfu ynddi: aeth y ddu-frech yn iâch, glân yw hwnnw, a barned yr offeiriad ef yn lân.

38 ¶ O's bydd ynghroen cnawd gŵr neu wraig lawer o ddiſglair fannau gwynion;

39 Yna edryched yr offeiriad; ac wele, o's bydd ynghroen eu cnawd hwynt ddiſgleiriadau gwynion wedi gordduo; brychni yw hynny yn tarddu yn y croen; glân yw efe.

40 A gŵr pan ‡ ſyrthio gwallt ei ben, moel yw; *etto* glân fydd. ‡ Hebr. *hiſer es ben.*

41 Ac o's o du ei wyneb y ſyrth gwallt ei ben, efe a fydd tâl-foel; *etto* glân fydd efe.

42 Ond pan fyddo anafod gwŷn-goch yn y pen-foeledd, neu yn y tâl-foeledd, gwahan-glwyf yw efe yn tarddu yn ei ben-foeledd, neu yn ei dâl-foeledd ef.

43 Ac edryched yr offeiriad arno: ac wele, o's bydd chwydd yr anafod yn wyn-goch, yn ei ben-foeledd, neu yn ei dâl-foeledd ef, fel gweledigaeth gwahan-glwyf ynghroen y cnawd,

44 Gŵr gwahan-glwyfus yw hwnnw, aflan yw; a'r offeiriad a'i barna ef yn llwyr-aflan: yn ei ben *y mae* ei bla.

45 A'r

2514 45 A'r gwahan-glwyfus yr hwn y byddo pla arno, [b] bydded ei wiſgoedd ef wedi rhwygo, a'i ben yn noeth, a rhodded gauad ar ei wefus uchaf, a llefed; aflan, aflan.

[b] Ezec. 24. 17, 22. Mic. 3. 7.

46 Yr holl ddyddiau *y byddo* 'r pla arno, bernir ef yn aflan: aflan yw efe; triged eu hunan, [c] *bydded* ei drigfa allan o'r gwerſyll.

[c] Num. 5. 2. & 12. 14. 2 Bren. 7. 3. & 15. 5. 2 Chr. 26. 21.

47 ¶ Ac o's dilledyn fydd a phla gwahanglwyf ynddo, o ddilledyn gwlân, neu o ddilledyn llîn,

48 Pwy un bynnag ai yn yr yſtof, ai yn yr anwe o lîn, neu o wlân, neu mewn croen, neu mewn dim a wnaed o groen:

49 O's gwyrdd-lâs neu gôch fydd yr anafod yn y dilledyn, neu yn y croen, neu yr yſtof, neu yn yr anwe, neu mewn ‡ dim o groen; pla y gwahan-glwyf yw efe, a dangoſer ef i'r offeiriad.

‡ Heb. *lleſyr, neu, offeryn.*

50 Ac edryched yr offeiriad ar y pla; a chaued ar y peth y bo 'r pla arno ſaith niwrnod.

51 A'r ſeithfed dydd edryched ar y pla: o's y pla a ledodd yn y dilledyn, pa un bynnag ai mewn yſtof, ai mewn anwe, ai mewn croen, neu beth bynnag a wnaed o groen: gwahanglwyf yſſol yw y pla; aflan yw.

52 Am hynny lloſged y dilledyn hwnnw, pa un bynnag ai yſtof, ai anwe, o wlân, neu o lîn, neu ddim o groen, yr hwn y byddo pla ynddo; canys gwahan-glwyf yſſol yw efe; lloſger yn tân.

53 Ac o's edrych yr offeiriad, ac wele ni ledodd y pla mewn dilledyn, mewn yſtof, neu mewn anwe, neu ddim o groen;

54 Yna gorchymynned yr offeiriad iddynt olchi yr hyn y byddo 'r pla ynddo, a chaued arno ſaith niwrnod eilwaith.

55 Ac edryched yr offeiriad ar y pla wedi ei olchi: ac wele, o's y pla ni thrôdd ei liw, ac ni ledodd y pla, efe a fydd aflan: lloſg ef yn tân; yſſiad yw, pa un bynnag y bo yn llwm, ai ‡ o'r tu mewn, ai o'r tu allan.

‡ Heb. *yn ei ben neu ei dalcen.*

56 Ac o's edrych yr offeiriad, ac wele 'r pla yn odywyll, yn ôl ei olchi; yna torred ef allan o'r dilledyn, neu o'r croen, neu o'r yſtof, neu o'r anwe.

57 Ond o's gwelir ef etto yn y ddilledyn, yn yr yſtof, neu yn yr anwe, neu mewn dim o groen; tarddu y mae efe: lloſg yr hwn *y mae* y pla ynddo yn tân.

58 A'r dilledyn, neu 'r yſtof, neu 'r anwe, neu pa beth bynnag o groen, y rhai a olcher; o's ymadawodd y pla â hwynt, a olchir eilwaith: a glân *fydd.*

59 Dyma gyfraith pla gwahan-glwyf, mewn dilledyn gwlân, neu lîn, mewn yſtof, neu anwe, neu pa beth bynnag o groen, i'w farnu 'n lân, neu i'w farnu 'n aflan.

PEN. XIV.

1 *Y Ceremoniau a'r aberthau wrth lanhau y gwahan-glwyfus.* 33 *Arwyddion y gwahan-glwyf mewn tŷ.* 48 *Y modd y glanheir y tŷ hwnnw.*

L Lefarodd yr ARGLWYDD hefyd wrth Moſes, gan ddywedyd,

[a] Matth. 8. 2, 4. Marc 1. 40, 44. Luc 5. 12, 14, & 17. 14.

2 Dyma gyfraith y gwahan-glwyfus, y dydd y glanheir ef: [a] dyger ef at yr offeiriad:

3 A'r offeiriad a ddaw allan o'r gwerſyll, ac edryched yr offeiriad; ac wele, o's pla y gwahan-glwyf a iachaodd ar y gwahan-glwyfus: 2514

4 Yna gorchymynned yr offeiriad i'r hwn a lanheir, gymmeryd dau aderyn y tô, byw *a* glân, a [b] choed Cedr, ac [c] Yſcarlat, ac [d] Yſop.

[b] Num. 19. 6. [c] Heb. 9 19. [d] Pſ. 5. 1, 7.

5 A gorchymynned yr offeiriad ladd y naill aderyn y tô mewn lleſtr pridd oddiar ddwfr rhedegog.

6 A chymmered efe yr aderyn byw, a'r coed Cedr, a'r Yſcarlat, a'r Yſſop, a throched hwynt a'r aderyn byw hefyd yngwaed yr aderyn a laddwyd oddiar y dwfr rhedegog.

7 A thaenelled ſeithwaith ar yr hwn a lanheir oddiwrth y gwahan-glwyf, a barned ef yn lân, yna gollynged yr aderyn byw yn rhydd ar wyneb y maes.

8 A golched yr hwn a lanheir ei ddillad, ac eillied ei holl flew, ac ymolched mewn dwfr; a glân fydd: a deued wedi hynny i'r gwerſyll, a [e] thriged o'r tu allan i'w babell ſaith niwrnod.

[e] Num. 12. 15.

9 A'r ſeithfed dydd bydded iddo eillio ei holl flew, ſef ei ben, a'i farf, ac aeliau ei lygaid; ïe eillied ei holl flew, a golched ei ddillad, a golched ei gnawd mewn dwfr, a glân fydd.

10 A'r wythfed dydd cymmered ddau oen perffaith-gwbl, ac un hesbyn flwydd perffaith-gwbl, a thair degfed ran o beillied [f] yn fwyd-offrwm, wedi ei gymmyſgu trwy olew, ac un Log o olew.

[f] Pen. 2. 1.

11 A goſoded yr offeiriad a lanhao y gŵr a lanheir, a hwynt hefyd, ger bron yr ARGLWYDD, *wrth* ddrws pabell y cyfarfod.

12 A chymmered yr offeiriad un hesbwrn, ac [g] offrymmed ef yn aberth tros gamwedd, a'r Log o olew, a [h] chwhwfaned hwynt yn offrwm cwhwfan ger bron yr ARGLWYDD.

[g] Pen. 4. 2. [h] Ex. 29. 24.

13 A lladded ef yr oen, [i] yn y lle y lladder y pech-aberth, a'r poeth-offrwm, *ſef* yn y lle ſanctaidd: o herwŷdd [k] yr aberth tros gamwedd ſydd eiddo 'r offeiriad, yn gyſtal a'r pech-aberth; [l] ſancteiddiolaf yw.

[i] Ex. 29. 11. Pen 3. 8. & 4. 4, 24. [k] Pen. 7. 7. [l] Pen. 2. 3. & 21. 22.

14 A chymmered yr offeiriad o waed yr aberth dros gamwedd, a rhodded yr offeiriad ef [m] ar gwrr iſaf cluſt ddehau yr hwn a lanheir, ac ar fawd ei law ddehau, ac ar fawd ei droed dehau ef.

[m] Exod. 29. 20. Pen. 8 23.

15 A chymmered yr offeiriad o'r Log olew, a thywallted ar gledr ei law aſſwy ei hun.

16 A gwlyched yr offeiriad ei fŷs dehau yn yr olew *fyddo* ar ei law aſſwy, a thaenelled o'r olew â'i fŷs ſeith-waith ger bron yr ARGLWYDD.

17 Ac o weddill yr olew *fyddo* ar ei law, y dŷd yr offeiriad ar gwrr iſaf cluſt ddehau yr hwn a lanheir, ac ar fawd ei law ddehau, ac ar fawd ei droed dehau, ar waed yr offrwm tros gamwedd.

18 A'r rhan arall o'r olew *fyddo* ar law 'r offeiriad a rydd efe ar ben yr hwn a lanheir; a gwnaed yr offeiriad gymmod troſto ger bron yr ARGLWYDD.

19 Ië offrymmed yr offeiriad [n] aberth tros bechod, a gwnaed gymmod tros yr hwn a lanheir oddiwrth ei aflendid, ac wedi hynny lladded y poeth-offrwm.

[n] Pen. 4. 2.

20 Ac aberthed yr offeiriad y poeth-offrwm a'r bwyd-offrwm, ar yr allor: a gwnaed yr offeiriad gymmod troſto, a glân fydd.

2514 21 Ond [o] o's tlawd ſydd, a'i law heb gyrrhae-
[o] Pen. 5. 7. ddyd *hyn*; yna cymmered un oen, yn aberth tros gamwedd, i'w gwhwfanu, i wneuthur cymmod troſto, ac un ddegfed ran o beillied wedi ei gymmyſgu trwy olew, yn fwyd-offrwm, a Log o olew,

22 A dwy durtur, neu ddau gyw colomen, y rhai a gyrrhaeddo ei law; a bydded un yn bech-aberth, a'r llall yn boeth-offrwm.

23 A dyged hwynt yr wythfed dydd i'w lanhau ef at yr offeiriad, wrth ddrws pabell y cyfarfod; ger bron yr ARGLWYDD.

24 A chymmered yr offeiriad oen yr offrwm tros gamwedd, a'r Log olew, a chwhwfaned yr offeiriad hwynt yn offrwm cwhwfan ger bron yr ARGLWYDD.

25 A lladded oen yr offrwm tros gamwedd, a chymmered yr offeiriad o waed yr offrwm tros gamwedd, a rhodded ar gwrr iſaf cluſt ddehau yr hwn a lanheir, ac ar fawd ei law ddehau, ac ar fawd ei droed dehau.

26 A thywallted yr offeiriad o'r olew ar gledr ei law aſſwy ei hun.

27 Ac a'i fŷs dehau taenelled yr offeiriad o'r olew *fyddo* ar gledr ei law aſſwy ſeith-waith ger bron yr ARGLWYDD.

28 A rhodded yr offeiriad o'r olew *a fyddo* ar gledr ei law, ar gwrr iſaf cluſt ddehau 'r hwn a lanheir, ac ar fawd ei law ddehau, ac ar fawd ei droed dehau, ar y man *y byddo* gwaed yr offrwm tros gamwedd.

29 A'r rhan arall o'r olew *fyddo* ar gledr llaw yr offeiriad a rydd efe ar ben yr hwn a lanheir, i wneuthur cymmod troſto ger bron yr ARGLWYDD.

30 Yna offrymmed un o'r turturau, neu o'r cywion colomennod, *ſef* o'r rhai a gyrrhaeddo ei law ef;

31 Y rhai *meddaf* a gyrrhaeddo ei law ef, un yn bech-aberth, ac un yn boeth-offrwm, ynghyd â'r bwyd-offrwm: a gwnaed yr offeiriad gymmod tros yr hwn a lanheir ger bron yr ARGLWYDD.

32 Dyma gyfraith yr un *y byddo* pla y gwa-
[p] Ad. 10. han-glwyf arno, yr hwn ni chyrraedd ei law [p] yr hyn a berthyn i'w lanhâd.

33 ¶ A llefarodd yr ARGLWYDD wrth Moſes ac Aaron, gan ddywedyd,

34 Pan ddeloch i dîr Canaan, yr hwn yr ydwyf yn ei roddi i chwi yn feddiant, o's rhoddaf bla gwahan-glwyf ar dŷ *o fewn* tîr eich meddiant;

35 A dyfod o'r hwn bïau y tŷ, a dangos i'r offeiriad gan ddywedyd, gwelaf megis pla yn tŷ:

36 Yna gorchymynned yr offeiriad iddynt
‡ Neu, ‡ arloeſi y tŷ, cyn dyfod yr offeiriad i weled y pla, fel na haloger yr hyn oll *a fyddo* yn tŷ; ac wedi hynny deued yr offeiriad i edrych y tŷ.

37 Ac edryched ar y pla; ac wele, o's y pla *fydd* ym-mharwydydd y tŷ, yn agennau gwyrddleiſion, neu gochion, a'r olwg arnynt yn îs nâ'r pared;

38 Yna aed yr offeiriad allan o'r tŷ, i ddrws y tŷ, a chaued y tŷ ſaith niwrnod.

39 A'r ſeithfed dydd deued yr offeiriad trachefn, ac edryched; ac o's lledodd y pla ym-mharwydydd y tŷ,

40 Yna gorchymynned yr offeiriad iddynt 2514
dynnu y cerrig *y byddo* 'r pla arnynt, a bwriant hwynt allan o'r ddinas i le aflan.

41 A phared graſu y tŷ o'i fewn o amgylch, a thywalltant y llwch a grafont o'r tu allan i'r ddinas i le aflan.

42 A chymmerant gerrig eraill, a goſodant yn lle y cerrig hynny, a chymmered bridd arall a phridded y tŷ.

43 Ond o's daw 'r pla dracheſn, a tharddu yn tŷ, wedi tynnu y cerrig, ac wedi crafu y tŷ, ac wedi priddo;

44 Yna doed yr offeiriad, ac edryched, ac wele, o's lledodd y pla yn y tŷ, gwahan-glwyf yſſol yw hwnnw yn y tŷ: aflan yw efe.

45 Yna tynned y tŷ i lawr, ei gerrig, a'i goed, a holl bridd y tŷ: a bwried i'r tu allan i'r ddinas i le aflan.

46 A'r hwn a ddêl i'r tŷ yr holl ddyddiau y parodd efe ei gau, efe a fydd aflan hyd yr hwyr.

47 A'r hwn a gyſgo yn y tŷ, golched ei ddillad: felly yr hwn a fwyttao yn tŷ, golched ei ddillad.

48 Ac o's yr offeiriad gan ddyfod a ddaw, ac a edrych, ac wele ni ledodd y pla yn tŷ, wedi priddo y tŷ; yna barned yr offeiriad y tŷ yn lân, o herwŷdd iachau 'r pla.

49 A [q] chymmered i lanhau y tŷ ddau aderyn [q] Ad. 4.
y tô, a choed Cedr, ac yſcarlat, ac Yſſop.

50 A lladded y naill aderyn mewn lleſtr pridd, oddïar ddwfr rhedegog.

51 A chymmered y coed Cedr, a'r Yſſop, a'r yſcarlat, a'r aderyn byw, a throched hwynt yngngwaed yr aderyn a laddwyd, ac yn y dwfr rhedegog, a thaenelled ar y tŷ ſeith-waith.

52 A glanhaëd y tŷ â gwaed yr aderyn, ac â'r dwfr rhedegog, ac â'r aderyn byw, ac a'r coed Cedr, ac â'r Yſſop, ac â'r yſcarlat.

53 A gollynged yr aderyn byw allan o'r ddinas ar wyneb y maes, a gwnaed gymmod tros y tŷ; a glân fydd.

54 Dyma gyfraith am bob plâ y clwyf gwahanol, ac am y [r] ddu-frech, [r] Pé. 13. 30.

55 Ac am wahan-glwyf gwiſg, a thŷ,

56 Ac am chwydd, a chrammen, a diſgleirdeb:

57 I ddyſgu † pa bryd y bydd aflan, a pha † Heb. *Yn nydd yr aflan ac yn nydd y glan.* bryd *yn* lân: dyma gyfraith y gwahan-glwyf.

PEN. XV.

1 *Aflendid gwŷr yn eu diferlif.* 13 *Eu puredigaeth.* 19 *Aflendid gwragedd yn eu diferlif:* 28 *a'u puredigaeth.*

A Llefarodd yr ARGLWYDD wrth Moſes ac Aaron, gan ddywedyd,

2 Lleferwch wrth feibion Iſraël, a dywedwch wrthynt; [a] pob un a fyddo diferlif yn [a] Num. 5. 2. rhedeg o'i gnawd a fydd aflan oblegid ei ddiferlif.

3 A hyn ſydd ei aflendid yn ei ddiferlif: o's ei gnawd ef a ddifera ei ddiferlif, neu ymattal o'i gnawd ef oddïwrth ei ddiferlif, ei aflendid ef *yw* hyn.

4 Pob gwely y gorweddo ynddo un diferllyd a fydd aflan: ac aflan fydd pob † peth yr † Heb. *dodref yn.* eiſteddo efe arno.

5 A'r

2514 5 A'r neb a gyffyrddo â'i wely ef, golched ei ddillad, ac ymdroched mewn dwfr, a bydd aflan hyd yr hwyr.

6 A'r hwn a eisteddo ar ddim yr eisteddodd y diferllyd arno, golched ei ddillad, ac ymolched mewn dwfr, a bydd aflan hyd yr hwyr.

7 A'r hwn a gyffyrddo â chnawd y diferllyd, golched ei ddillad, ac ymolched mewn dwfr, a bydd aflan hyd yr hwyr.

8 A phan boero y diferllyd ar un glân, golched *hwnnw* ei ddillad, ac ymolched mewn dwfr, a bydd aflan hyd yr hwyr.

9 Ac aflan fydd pob cyfrwy y marchogo y diferllyd ynddo.

10 A phwy bynnag a gyffyrddo â dim a fu tano, bydd aflan hyd yr hwyr: a'r hwn a'i dycco hwynt, golched ei ddillad, ac ymolched mewn dwfr, a bydd aflan hyd yr hwyr.

11 A phwy bynnag y cyffyrddo y diferllyd ag ef, heb olchi ei ddwylo mewn dwfr, golched ei ddillad, ac ymolched mewn dwfr, a bydd aflan hyd yr hwyr.

Gen. 6.28. 21. 32, 12 A'r [b] lleſtr pridd y cyffyrddo y diferllyd ag ef a ddryllir: a phob lleſtr pren a olchir mewn dwfr.

13 A phan lanheir y diferllyd oddiwrth ei Lef. 14. 10. ddiferlif, yna [c] cyfrifed iddo ſaith niwrnod i'w lanhau, a golched ei ddillad, a golched ei gnawd mewn dwfr rhedegog, a glân fydd.

14 A'r wythfed dydd cymmered iddo ddwy Lef. 14.22. durtur, neu [d] ddau gyw colomen, a deued ger bron yr ARGLWYDD i ddrws pabell y cyfarfod, a rhodded hwynt i'r offeiriad.

15 Ac offrymmed yr offeiriad hwynt, un yn bech-aberth, ar llall yn boeth-offrwm: a gwnaed yr offeiriad gymmod troſto ef am ei ddiferlif ger bron yr ARGLWYDD.

Deut. 23. 16 Ac [e] o's gŵr a ddaw oddiwrtho ddiſgynniad hâd, yna golched ei holl gnawd mewn dwfr, a bydd aflan hyd yr hwyr.

17 A phob dilledyn, a phob croen, y byddo diſgynniad hâd arno, a olchir mewn dwfr, ac a fydd aflan hyd yr hwyr.

18 A'r wraig y cyſgo gŵr *mewn* diſgynniad hâd gyd-a hi; ymolchant mewn dwfr, a byddant aflan hyd yr hwyr *ill-dau*.

Gen. 12. 2. 19 ¶ A [f] phan fyddo gwraig a diferlif arni, a bod ei diferlif yn ei chnawd yn waed, bydded ſaith niwrnod yn ei gwahaniaeth, a phwy bynnag a gyffyrddo â hi, bydd aflan hyd yr hwyr.

20 A'r hyn oll y gorweddo hi arno yn ei gwahaniaeth fydd aflan: a'r hyn oll yr eiſteddo hi arno a fydd aflan.

21 A phwy bynnag a gyffyrddo â'i gwely hi, golched ei ddillad, ac ymolched mewn dwfr, a bydd aflan hyd yr hwyr.

22 A phwy bynnag a gyffyrddo â dim yr eiſteddodd hi arno, golched ei ddillad, ac ymolched mewn dwfr, a bydd aflan hyd yr hwyr.

23 Ac o's ar y gwely *y bydd* eſe, neu ar ddim y byddo hi yn eiſtedd arno, wrth gyffwrdd ag ef, hyd yr hwyr y bydd eſe aflan.

Edr. Pen. 20. 18. 24 Ond [g] o's gŵr gan gyſgu a gwſg gyd-a hi, ſel y byddo o'i miſglwyf hi arno ef, aflan fydd eſe ſaith niwrnod, ac aflan fydd yr holl wely y gorwedd eſe arno.

25 A [h] phan fyddo diferlif ei gwaed yn rhedeg ar wraig lawer o ddyddiau, allan o amſer ei hanhwyl; neu pan redo diferlif arni ar ôl ei hanhwyl, bydded holl ddyddiau diferlif ei haflendid hi, megis dyddiau ei gwahaniaeth: aflan fydd hi. 2514 [h] Mat. 9.20.

26 Pob gwely y gorweddo hi arno holl ddyddiau ei diferlif, fydd iddi fel gwely ei miſglwyf, a phob dodrefnyn yr eiſteddo hi arno fydd aflan, megis aflendid ei miſglwyf hi.

27 A phwy bynnag a gyffyrddo â hwynt, aflan fydd, a golched ei ddillad, ac ymolched mewn dwfr, a bydd aflan hyd yr hwyr.

28 Ac o's glanheir hi o'i diferlif, yna cyfrifed iddi ſaith niwrnod; ac wedi hynny, glân fydd.

29 A'r wythfed dydd cymmered iddi ddwy durtur, neu ddau gyw colomen, a dyged hwynt at yr offeiriad, i ddrws pabell y cyfarfod.

30 Ac offrymmed yr offeiriad un yn bech-aberth, a'r llall yn boeth-offrwm, a gwnaed yr offeiriad gymmod troſti ger bron yr ARGLWYDD, am ddiferlif ei haflendid.

31 Felly y neilltüwch blant Iſrael oddiwrth eu haflendid, fel na byddant feirw yn eu haflendid; pan halogant fy mhabell, yr hon *ſydd* yn eu myſg.

32 Dyma gyfraith yr hwn y byddo y diferlif arno, a'r hwn y daw oddiwrtho ddiſgynniad hâd, fel y byddo aflan o'i herwŷdd:

33 A'r glâf o'i miſ-glwyf, a'r neb y byddo y diferlif arno, o wryw, ac o fenyw, ac i'r gŵr a orweddo ynghŷd-a 'r hon a fyddo aflan.

PEN. XVI.

1 Y modd y mae i'r Arch-offeiriad fyned i mewn i'r Cyſſegr. 11 Y pech-aberth troſto ei hun. 15 Y pech-aberth tros y bobl. 20 Yr afr ddiangol. 29 Gŵyl y cymmod bob blwyddyn.

LLefarodd yr ARGLWYDD hefyd wrth Moſes, wedi [a] marwolaeth dau fâb Aaron, pan offrymmaſant ger bron yr ARGLWYDD, ac y buant feirw; [a] Pen. 10.2.

2 A dywedodd yr ARGLWYDD wrth Moſes, Llefara wrth Aaron dy frawd, [b] na ddelo bob amſer i'r cyſſegr, o fewn y wahan-len, ger bron y drugareddfa *ſydd* ar yr Arch, fel na byddo efe farw: o herwŷdd [c] mi a ymddangoſaf ar y drugareddfa yn y cwmmwl. [b] Ex. 30.10. Pen. 23.27. Heb. 9.7. [c] Ex. 40.35. 1 Bré. 8.12.

3 A hyn y daw Aaron i'r cyſſegr, [d] â buſtach ieuangc yn bech-aberth, ac â hwrdd yn boeth-offrwm. [d] Pen. 4. 3.

4 Gwiſged [e] bais lliain ſanctaidd, a bydded llodrau lliain am ei gnawd, a gwregyſer ef â gwregys lliain, a gwiſged feitr lliain: gwiſgoedd ſanctaidd *yw* y rhai hyn: [f] golched yntef ei gnawd mewn dwfr, pan wiſgo hwynt. [e] Exod. 28. 39, 43. [f] Ex. 30.20.

5 A chymmered gan gynnulleidfa meibion Iſraël ddau lwdn gafr yn bech-aberth, ac un hwrdd yn boeth-offrwm.

6 Ac offrymmed Aaron fuſtach y pech-aberth *a fyddo* troſto ei hun, a [g] gwnaed gymmod troſto ei hun, a thros ei dŷ. [g] Heb. 7. 27, 28. & 9.7.

7 A chymmered y ddau fwch, a goſoded hwynt ger bron yr ARGLWYDD, *wrth* ddrws pabell y cyfarfod.

2514 8 A rhodded Aaron goel-brennau ar y ddau fwch; un coel-bren tros yr ARGLWYDD, ar coel-
‡ Heb. *Azazel.* bren arall tros ‡ y bwch diangol.
‡ Heb. *derchafodd.* 9 A dyged Aaron y bwch y ‡ fyrthiodd coel-bren yr ARGLWYDD arno, ac offrymmed ef yn bech-aberth.

10 A'r bwch y fyrthiodd arno y coel-bren i fod yn fwch diangol a roddir i ſefyll yn fyw ger bron yr ARGLWYDD, i wneuthur cymmod ag ef, *ac* i'w ollwng i'r anialwch yn fwch diangol.

11 A dyged Aaron fuſtach y pech-aberth *a fyddo* drоſto ei hun, a gwnaed gymmod drоſto ei hun, a thros ei dŷ; a lladded fuſtach y pech-aberth *a fyddo* troſto ei hun.

12 A chymmered lonaid thuſſer o farwor tanllyd oddiar yr allor, oddi-ger bron yr AR-
[h] Exod. 30. 34. GLWYDD, a llonaid ei ddwlo o [h] arogl-darth peraidd mân, a dyged o fewn y wahan-len.

13 A rhodded yr arogl-darth ar y tân, ger bron yr ARGLWYDD, fel y cuddio mŵg yr arogl-darth y drugareddfa, yr hon *ſydd* ar y dyſtiolaeth, ac na byddo efe farw.

[i] Heb. 9. 13, 25. & 10. 4. [k] Pen. 4. 6. 14 A [i] chymmered o waed y buſtach a [k] thaenelled â'i fŷs ar y drugareddfa tu-a'r dwyrain: a ſaith waith y taenella efe o'r gwaed â'i fys o flaen y drugareddfa.

15 ¶ Yna lladded fwch y pech-aberth *fydd* tros y bobl, a dyged ei waed ef o fewn y wahanlen, a gwnaed *â'i* waed ef megis ag y gwnaeth â gwaed y buſtach, a thaenelled ef ar y drugareddfa, ac o flaen y drugareddfa.

[l] Edr. Exod. 29. 36. Heb. 9. 23. 16 A [l] glanhaëd y cyſſegr oddiwrth aflendid meibion Iſraël, ac oddiwrth eu hanwireddau, yn eu holl bechodau: a gwnaed yr un modd i babell y cyfarfod, yr hon ſydd yn aros gyd-a hwynt, ym myſg eu haflendid hwynt.

[m] Luc 1. 10. 17 [m] Ac na fydded un dŷn ym-mhabell y cyfarfod, pan ddelo efe *i mewn* i wneuthur cymmod yn y cyſſegr, hyd oni ddelo efe allan, a gwneuthur o honaw ef gymmod troſto ei hun, a thros ei dŷ, a thros holl gynnulleidfa Iſraël.

18 Ac aed efe allan at yr allor *ſydd* ger bron yr ARGLWYDD, a gwnaed gymmod arni, a chymmered o waed y buſtach, ac o waed y bwch, a rhodded ar gyrn yr allor oddiamgylch.

19 A thaenelled arni o'r gwaed ſeith-waith â'i fŷs, a glanhaëd hi, a ſancteiddied hi, oddiwrth aflendid meibion Iſraël.

20 ¶ A phan ddarffo iddo lanhau y cyſſegr, a phabell y cyfarfod, a'r allor, dyged y bwch byw.

21 A goſoded Aaron ei ddwylaw ar ben y bwch byw, a chyffeſſed arno holl anwiredd meibion Iſraël, a'i holl gamweddau hwynt, yn eu holl bechodau, a rhodded hwynt ar ben y bwch,
‡ Heb. *cyfamſer.* ac anfoned *ef ymaith* yn llaw gŵr ‡ cymmwys i'r anialwch.

22 A'r bwch a ddwg eu holl anwiredd hwynt arno, i dîr naillduaeth: am hynny hebrynged efe y bwch i'r anialwch.

23 Yna deued Aaron i babell y cyfarfod, a dïoſged y gwiſgoedd llïain a wiſgodd efe wrth ddyfod i'r cyſſegr, a gadawëd hwynt yno.

24 A golched ei gnawd mewn dwfr yn y lle ſanctaidd, a gwiſged ei ddillad, ac aed allan, ac offrymmed ei boeth-offrwm ei hun, a phoeth-offrwm y bobl, a gwnaed gymmod troſto ei hun, a thros y bobl. 2514

[n] Pen. 4. 12. 25 A lloſged [n] wêr y pech-aberth ar yr allor.

26 A golched yr hwn a anfonodd y bwch *i fod* yn fwch diangol, ei ddillad, a golched ei gnawd mewn dwfr, ac yna deued i'r gwerſyll.

[o] Pen. 4. 12, 21. & 6. 30. Heb. 13. 11. 27 [o] A buſtach y pech-aberth, a bwch y pech-aberth, y rhai y dygwyd eu gwaed i wneuthur cymmod yn y cyſſegr, a ddwg *un* i'r tu allan i'r gwerſyll, a hwy a loſgant eu crwyn hwynt, a'i cnawd, a'i biſwel yn tân.

28 A golched yr hwn a'i lloſgo hwynt ei ddillad, golched hefyd ei gnawd mewn dwfr, wedi hynny deued i'r gwerſyll.

[p] Ex. 30. 10. Pen. 23. 27. Num. 29. 7. 29 ¶ A bydded *hyn* yn ddeddf dragywyddol i chwi: [p] y ſeithfed mîs, ar y degfed *dydd* o'r mîs y cyſtuddiwch eich eneidiau, a dim gwaith nis gwnewch, y prïodor a'r dieithr a fyddo yn ymdaith yn eich plith.

30 O herwŷdd y dydd hwnnw y gwnâ *yr offeiriad* gymmod droſoch, i'ch glanhau o'ch holl bechodau, *fel* y byddoch lân ger bron yr ARGLWYDD.

31 Sabboth gorphywyſdra yw hwn i chwi, yna cyſtuddiwch eich eneidiau, trwy ddeddf dragywyddol.

[q] Pen. 4. 3, 5, 16. ‡ Heb. *lanwo ei law.* 32 [q] A'r offeiriad yr hwn a enneinio efe, a'r hwn a ‡ gyſſegro efe, i offeiriadu yn lle ei dâd, a wnâ 'r cymmod, ac a wîſg y gwiſgoedd llïain, *ſef* y gwiſgoedd ſanctaidd.

33 Ac a lanhâ y cyſſegr ſanctaidd, ac a lanhâ babell y cyfarfod, a'r allor; ac a wnâ gymmod tros yr offeiriaid, a thros holl bobl y gynnulleidfa.

34 A bydded hyn yn ddeddf dragywyddol i chwi, i wneuthur cymmod tros feibion Iſraël am eu pechodau oll [r] un waith yn *y* flwyddyn. Ac efe a wnaeth megis y gorchymynnodd yr ARGLWYDD wrth Moſes.

[r] Ex. 30. 10. Heb. 9. 7.

PEN. XVII.

1 Rhaid yw offrwm i'r Arglwydd wrth ddrws y babell waed yr holl anifeiliaid a leddir. 7 Ni waſanaetha iddynt aberthu i gythreuliaid. 10 Gwahardd bwytta gwaed, 15 a phob peth a fo marw ei hun, neu a yſglyfaethwyd.

A Llefarodd yr ARGLWYDD wrth Moſes, gan ddywedyd,

2 Llefara wrth Aaron ac wrth ei feibion, ac wrth holl feibion Iſraël, a dywed wrthynt, dyma y peth a orchymynnodd yr ARGLWYDD, gan ddywedyd,

[a] Edr. Deut. 12. 5, 15, 21. 3 Pob un o dŷ Iſraël [a] a laddo ŷch, neu oen, neu afr, o fewn y gwerſyll, neu a laddo allan o'r gwerſyll,

4 Ac heb ei ddwyn i ddrws pabell y cyfarfod, i offrymmu offrwm i'r ARGLWYDD, o flaen tabernacl yr ARGLWYDD; gwaed a fwrir yn erbyn y gŵr hwnnw: gwaed a dywalltodd efe; a thorrir y gŵr hwnnw ymaith o blith ei bobl.

5 O herwŷdd yr hwn beth, dyged meibion Iſraël eu haberthau y rhai y maent yn eu haberthu ar wyneb y maes: ïe dygant hwynt i'r ARGLWYDD i ddrws pabell y cyfarfod, at yr offeiriad, ac aberthant hwynt yn aberthau hedd i'r ARGLWYDD.

6 A thaenelled yr offeiriad y gwaed ar allor yr ARGLWYDD *wrth* ddrws pabell y cyfarfod, a lloſged y gwêr [b] yn arogl peraidd i'r ARGLWYDD.

7 Ac nac aberthant eu haberthau mwy [c] i gythreuliaid, y rhai [d] y buant yn putteinio ar eu hôl: deddf dragywyddol fydd hyn iddynt drwy eu cenhedlaethau.

8 ¶ Dywed gan hynny wrthynt, pwy bynnag o dŷ Iſraël, ac o'r dieithraid a ymdeithio yn eich myſg, a offrymmo boeth-offrwm, neu aberth,

9 Ac nis dwg ef i ddrws pabell y cyfarfod, i'w offrymmu i'r ARGLWYDD, torrir ymaith y gŵr hwnnw o blith ei bobl.

10 ¶ [e] A phwy bynnag o dŷ Iſraël, ac o'r dieithraid a ymdeithio yn eich myſg, a fwyttao ddim gwaed, [f] myfi a oſodaf fy wyneb yn erbyn yr enaid a fwyttao waed, a thorraf ef ymaith o fyſg ei bobl.

11 O herwŷdd enioes y cnawd ſydd yn y gwaed, a mi a'i rhoddais i chwi ar yr allor, i wneuthur cymmod tros eich eneidiau; o herwŷdd [g] y gwaed hwn a wnâ gymmod tros yr enaid.

12 Am hynny y dywedais wrth feibion Iſraël, na fwyttaëd un enaid o honoch waed, a'r dieithr a ymdeithio yn eich myſg, na fwyttaëd waed.

13 A phwy bynnag o feibion Iſraël, neu o'r dieithraid a ymdeithio yn eu myſg, [h] a helio helfa o fwyſt-fil, neu o aderyn a fwyttaër, tywallted ymaith ei waed ef, a chuddied ef â llwch.

14 [i] O herwŷdd enioes pob cnawd yw ei waed, yn llê ei enioes ef y mae: am hynny y dywedais wrth feibion Iſraël, na fwyttewch waed un cnawd; o herwŷdd enioes pob cnawd yw ei waed: pwy bynnag a'i bwyttao a dorrir ymaith.

15 [k] A phob dyn ar a fwyttao ‡ y peth a fu farw *o hono ei hun*, neu 'ſglyfaeth, pa un bynnag ai priodor ai dieithr-ddyn, golched ei ddillad, ac ymolched mewn dwfr, a bydded aflan hyd yr hwyr: yna glân fydd.

16 Ond o's efe nis gylch *hwynt*, ac ni ylch ei gnawd; yna y dŵg efe ei anwiredd.

PEN. XVIII.

1 *Priodaſau anghyfreithlon.* 19 *Chwantau anghyfreithlon.*

ALlefarodd yr ARGLWYDD wrth Moſes, gan ddywedyd,

2 Llefara wrth feibion Iſraël, a dywed wrthynt, myfi *yw* yr ARGLWYDD eich Duw.

3 Na wnewch yn ôl gweithredoedd gwlâd yr Aipht, yr hon y trigaſoch ynddi: ac na wnewch [a] yn ôl gweithredoedd gwlâd Canaan, yr hon yr ydwyf yn eich dwyn chwi iddi: ac na rodiwch yn eu deddfau hwynt.

4 Fy marnedigaethau i a wnewch, a'm deddfau a gedwch, i rodio ynddynt: myfi *yw* yr ARGLWYDD eich Duw.

5 Ië cedwch fy neddfau a'm barnedigaethau: a'r [b] dyn a'i cadwo a fydd byw ynddynt: myfi *yw* yr ARGLWYDD.

6 ¶ Na neſſaëd neb at ‡ gyfneſſaf ei gnawd, i ddinoethi *eu* noethni: myfi *yw* yr ARGLWYDD.

7 Noethni dy dâd, neu noethni dy fam, na ddinoetha: dy fam yw hi, na ddinoetha ei noethni.

8 [c] Na ddinoetha noethni gwraig dy dâd: noethni dy dâd yw.

9 [d] Noethni dy chwaer, merch dy dâd, neu ferch dy fam, yr hon a anwyd gartref, neu a anwyd allan: na ddinoetha eu noethni hwynt.

10 Noethni merch dy fâb, neu ferch dy ferch; na ddinoetha eu noethni hwynt; canys dy noethni di ydyw.

11 Noethni merch gwraig dy dâd, plentyn dy dâd, dy chwaer ditheu yw hi; na ddinoetha ei noethni hi.

12 [e] Na ddinoetha noethni chwaer dy dâd; cyfneſſaf dy dâd *yw* hi.

13 Na ddinoetha noethni chwaer dy fam; canys cyfneſſaf dy fam *yw* hi.

14 [f] Na noetha noethni brawd dy dâd, ſef na neſsâ at ei wraig ef; dy fodryb *yw* hi.

15 [g] Na noetha noethni dy waudd; gwraig dy fâb yw hi; na noetha ei noethni hi.

16 [h] Na ddinoetha noethni gwraig dy frawd; noethni dy frawd yw.

17 [i] Na noetha noethni gwraig a'i merch; na chymmer ferch ei mâb hi, neu ferch ei merch hi, i noethi ei noethni hi; ei chyfneſſaf hi yw y rhai hyn: yſgelerder yw hyn.

18 Hefyd na chymmer wraig ynghyd ‡ a'i chwaer, i'w chyſtuddio *hi*, gan noethi noethni honno gyd-a'r llall, yn ei byw hi.

19 Ac [k] na neſsâ at wraig yn naillduaeth ei haflendid, i noethi ei noethni hi.

20 Ac [l] na chyd-orwedd gyd-a gwraig dy gymmydog, i fod yn aflan o'i phlegid.

21 Ac na ddôd o'th hâd [m] i fyned trwy *dân* i Moloch, ac na haloga enw dy Dduw: myfi *yw* yr ARGLWYDD.

22 Ac [n] na orwedd gyd-a gwryw, fel gorwedd gyd-a benyw; ffieiddra *yw* hynny.

23 Ac [o] na chyd-orwedd gyd-ag un anifail, i fod yn aflan gyd-ag ef: ac na ſafed gwraig o flaen un anifail i orwedd tano; ‡ cymyſgedd *yw* hynny.

24 Nac ymhalogwch yn yr un o'r pethau hyn; canys yn y rhai hyn oll yr halogwyd y cenhedloedd yr ydwyf yn eu gyrru allan o'ch blaen chwi.

25 A'r wlâd a halogwyd; am hynny yr ydwyf yn ymweled a'i hanwiredd yn ei herbyn, fel y chwydo y wlâd ei thrigolion.

26 Onid [p] cedwch chwi fy neddfau, a'm barnedigaethau i, ac na wnewch ddim o'r holl ffiaidd bethau hyn; na'r priodor, na'r dieithr-ddyn ſydd yn ymdaith yn eich myſg:

27 (O herwŷdd yr holl ffiaidd bethau hyn a wnaeth gwŷr y wlâd, y rhai *a fu* o'ch blaen, a'r wlâd a halogwyd.)

28 Fel [q] na chwydo y wlâd chwithau, pan halogoch hi, megis y chwydodd hi y genedl *oedd* o'ch blaen.

29 Canys pwy bynnag a wnêl ddim o'r holl ffiaidd bethau hyn, torrir ymaith yr eneidiau a'i gwnelo o blith eu pobl.

30 Am hynny cedwch fy neddf i, [r] heb wneuthur *yr un* o'r deddfau ffiaidd a wnaed o'ch blaen chwi, ac nac ymhalogwch ynddynt: myfi *yw* yr ARGLWYDD eich Duw chwi.

PEN. XIX.

Ail-adrodd amryw gyfreithiau.

A Llefarodd yr ARGLWYDD wrth Moſes, gan ddywedyd,

2 Llefara wrth holl gynnulleidfa meibion Iſraël, a dywed wrthynt, [a] Byddwch ſanctaidd, canys ſanctaidd *ydwyf* fi yr ARGLWYDD eich Duw chwi.

3 ¶ [b] Ofnwch bob un ei fam, a'i dâd, a [c] chedwch fy Sabbothau: yr ARGLWYDD eich Duw *ydwyf* fi.

4 [d] Na throwch at eulynnod, ac [e] na wnewch i chwi dduwiau tawdd: yr ARGLWYDD eich Duw *ydwyf* fi.

5 ¶ A [f] phan aberthoch hedd-aberth i'r ARGLWYDD, yn ôl eich ewyllys eich hun yr aberthwch hynny.

6 Ar y dydd yr offrymmoch, a thranoeth y bwytteir ef, a lloſger yn tân yr hyn a weddillir hyd y trydydd dydd.

7 Ond o's gan fwytta y bwytteir ef o fewn y trydydd dydd, ffiaidd fydd efe; ni bydd gymeradwy.

8 A'r hwn a'i bwyttao a ddwg ei anwiredd, am iddo halogi cyſſegredig *beth* yr ARGLWYDD; a'r enaid hwnnw a dorrir ymaith o blith ei bobl.

9 ¶ A [g] phan gynhaiafoch gynhaiaf eich tîr, na feda yn llwyr gonglau dy faes, ac na chynnull loffion dy gynhaiaf.

10 Na loffa hefyd dy winllan, ac na chynnull rawn gweddill dy winllan: gâd hwynt i'r tlawd ac i'r dïeithr: yr ARGLWYDD eich Duw chwi *ydwyf* fi.

11 ¶ [h] Na ladrattewch, ac na ddywedwch gelwŷdd, ac na thwyllwch bob un ei gymmydog.

12 ¶ Ac [i] na thyngwch i'm enw i yn anudon: ac *na* haloga enw dy Dduw: yr ARGLWYDD *ydwyf* fi.

13 ¶ [k] Na cham-attal oddïwrth dy gymmydog, ac na yſpelia ef: [l] na thriged cyflog y gweithwr gyd-a thi hyd y boreu.

14 ¶ Na felldiga y byddar, ac [m] na ddôd dramgwydd o flaen y dall; ond ofna dy Dduw: yr ARGLWYDD *ydwyf* fi.

15 ¶ Na wnewch gam mewn barn: [n] na dderbyn wyneb y tlawd, ac na pharcha wyneb y cadarn: barna dy gymmydog mewn cyfiawnder.

16 ¶ Ac [o] na rodia yn athrodwr ym myſg dy bobl: na ſâf yn erbyn gwaed dy gymmydog: yr ARGLWYDD *ydwyf* fi.

17 ¶ [p] Na chaſſâ dy frawd yn dy galon: [q] gan geryddu cerydda dy gymmydog, ‡ ac na ddioddef bechod ynddo.

18 ¶ Na ddïala, ac na chadw lîd i feibion dy bobl; ond [r] câr dy gymmydog megis ti dy hun: yr ARGLWYDD *ydwyf* fi.

19 ¶ Cedwch fy neddfau: na âd i'th anifeiliaid gydio o amryw rywogaeth; [s] ac na haua dy faes ag amryw hâd; ac nac aed am danat ddilledyn cymmyſg o lîn a gwlân.

20 ¶ A phan fyddo i ŵr a wnelo â benyw, a hitheu yn forwŷn gaeth wedi ei ‡ dyweddio i ŵr, ac heb ei rhyddhau ddim, neu heb roddi rhydd-did iddi, bydded † *iddynt* gurfa, ac na ladder hwynt, am nad oedd hi rydd.

21 A [t] dyged efe yn aberth tros ei gamwedd i'r ARGLWYDD, i ddrws pabell y cyfarfod, hwrdd dros gamwedd.

22 A gwnaed yr offeiriad gymmod troſto â'r hwrdd tros gamwedd, ger bron yr ARGLWYDD, am ei bechod a bechodd efe: a maddeuir iddo am ei bechod a wnaeth efe.

23 ¶ A phan ddeloch i'r tîr, a phlannu o honoch bôb pren ymborth, cyfrifwch yn ddïenwaededig ei ffrwyth ef: tair blynedd y bydd efe megis ddïenwaededig i chwi: na fwyttaër o hono.

24 A'r bedwaredd flwyddyn y bydd ei holl ffrwyth yn ‡ ſanctaidd i foliannu'r ARGLWYDD *ag ef*.

25 A'r bummed flwyddyn y bwyttewch ei ffrwyth, fel y 'chwanego efe ei gnwd i chwi: myfi *yw* yr ARGLWYDD eich Duw.

26 ¶ [u] Na fwyttewch ddim ynghŷd â'i waed: [x] nac arferwch na fwynion, na choel ar frudiau.

27 [y] Na thalgrynnwch odre eich pen, ac na thorr gyrrau dy farf.

28 Ac [z] na wnewch dorriadau yn eich cnawd am un marw, ac na roddwch brint nôd arnoch: yr ARGLWYDD *ydwyf* fi.

29 ¶ Na haloga dy ferch gan beri iddi butteinio, rhag putteinio y tîr, a llenwi y wlâd o 'ſgelerder.

30 ¶ [a] Cedwch fy Sabbothau, a pherchwch fy nghyſſegr: yr ARGLWYDD *ydwyf* fi.

31 ¶ [b] Nac ewch ar ôl dëwiniaid, ac nac ymofynnwch â'r brudwŷr, i ymhalogi o'i plegid: yr ARGLWYDD eich Duw *ydwyf* fi.

32 ¶ Cyfod ger bron penwynni; a pharcha wyneb henuriad; ac ofna dy Dduw: yr ARGLWYDD *ydwyf* fi.

33 ¶ A [c] phan ymdeithio dïeithr-ddyn ynghyd a thi yn eich gwlâd; na ‡ ffinwch ef.

34 [d] Bydded y dïeithr i chwi, yr hwn a ymdeithio yn eich plîth, fel yr un a haniſſo o honoch, a [e] châr ef fel ti dy hun: o herwŷdd dïeithraid fuoch yngwlâd yr Aipht; yr ARGLWYDD eich Duw *ydwyf* fi.

35 ¶ Na wnewch gam ar farn, ar lathen, ar bwys, nac ar feſur.

36 Bydded iwch' [f] gloriannau cyfiawn, gerrig cyfiawn, Epha gyfiawn, a Hin gyfiawn: yr ARGLWYDD eich Duw *ywyf* fi, yr hwn a'ch dygais allan o dîr yr Aipht.

37 Cedwch chwithau fy holl ddeddfau, a'm holl farnedigaethau, a gwnewch hwynt: yr ARGLWYDD *ydwyf* fi.

PEN. XX.

1 *Am yr hwn a roddo ei hâd i Moloch.* 4 *Am yr hwn a arbedo y cyfryw.* 6 *Am fyned at frudwŷr.* 7 *Am ymſanctteiddio.* 9 *Am yr hwn a felldithio ei rïeni.* 10 *Am odineb.* 11, 14, 17. *Am ymloſgach.* 13 *Am orwedd gyd-a gwryw,* 15 *neu gyd-ag anifail.* 18 *Am aflendid.* 22 *Gorchymmyn ufudd-dod gyd-a ſanctteiddrwydd.* 27 *Rhaid yw rhoddi brudwŷr i farwolaeth.*

A Llefarodd yr ARGLWYDD wrth Moſes, gan ddywedyd,

2 [a] Dywed hefyd wrth feibion Iſraël, [b] pob un o feibion Iſraël, neu o'r dïeithr a ymdeithio yn Iſraël,

---

a Pen.11.44. & 20.7, 26. 1 Pet. 1. 16.
b Ex.20.12.
c Ex. 20. 8. & 31. 13.
d Ex. 20. 4.
e Ex.34.17. Deut.27.15.
f Pen. 7.16.
g Pſ. 23.22. Deu. 24.19. Ruth 2. 15, 16.
h Ex.20.15. & 22. 1, 7, 10.Pen.6.2.
i Ex. 20.7. Pen. 6. 3. Deut. 5.11. Mat. 5. 34. Iag. 5. 12.
k Ecclus. 10.6.
l Deut. 24. 14, 15. Mal. 3. 5. Tob. 4. 14. Iago 5. 4.
m Deut. 27. 18.
n Ex. 23. 3. Deut. 1.17. & 16. 19. & 27. 19. Dih. 24.23. Iago 2. 6.
o Exo.23.1. Pſal. 15. 3. & 50. 20. Dih. 11. 13. & 20. 19.
p 1 Ioa2.11. & 3. 15.
q Eccus. 19. 13. Mat. 18.15. Luc. 17. 3. Gal. 6. 1. Eph. 5. 11. 1Tim.5.20.
‡ Neu, *rhag it' ddwyn pechod troſto.* Edr. Rhuf. 1. 32.
1 Cor. 5. 2. Eph. 5. 11. 2 Tim. 5. 22. 2 Io. 10,11.
r Mat.5.43. & 22. 39. Rhuf 13.9. Gal. 5. 14. Iago 2. 8.
ſ Deut. 22. 9, 10, 11.
‡ Neu, *amherchi gan reb.* Heb. *enllibio gan neu am wr.*
† Neu, *iddi.*
t Exo. 5.15.
u Pen. 17. 10, &c.
x Deut. 18. 10. 1 Sam. 15. 23.
y Pen. 21, 5.
z Deut.14.1. Jer. 16.6.
a Pen.26.2.
b Pen. 20. 6, 27. Deut.18.11. Eſay 8. 19. Act. 16.16.
c Ex.22.21. & 23. 9.
‡ *Orthymmoch.*
d Ex. 23.9.
e Deu.10.19.
f Deut.25. 13. Dihar.11.1. & 16. 11. & 20. 10.

a Pé. 18.21.
b Deut. 18. 10.
2 Bren. 17. 17. &23.12. Jer. 32. 35.

2514 Iſraël, yr hwn a roddo o'i hâd i Moloch, a leddir yn farw: pobl y tîr a'i llabyddiant ef â cherrig.

c Pé. 17.10. 3 A [c] mi a oſodaf fy wyneb yn erbyn y dyn hwnnw, ac á'i torraf o fyſg ei bobl, am iddo roddi o'i hâd i Moloch, i aflanhau fy nghyſſegr, ac i halogi fy enw ſanctaidd.

4 Ac o's pobl y wlâd gan guddio a guddiant eu llygaid oddiwrth y dyn hwnnw (pan roddo efe ei hâd i Moloch) ac nis lladdant ef:

d Pé. 17.10. e Ex. 20.5. f Pen. 17.7. 5 Yna [d] y goſodaf fy wyneb yn erbyn y dyn hwnnw, ac [e] yn erbyn ei dylwyth, a thorraf ymaith ef, a phawb [f] a ddilynant ei butteindra ef, gan butteinio yn ôl Moloch, o fyſg eu pobl.

g Pé. 19.31. 6 ¶ [g] A'r dyn a drô ar ôl dewiniaid, a brudwŷr, i butteinio ar eu hôl hwynt, goſodaf fy wyneb yn erbyn y dyn hwnnw hefyd, a thorraf ef ymaith o fyſg ei bobl.

h Pé. 11.44. Ic 19. 2. i Pet. 1.16. 7 ¶ [h] Ymſancteiddiwch gan hynny, a byddwch ſanctaidd: canys myfi *yw* yr ARGLWYDD eich Duw chwi.

8 Cedwch hefyd fy neddfau, a gwnewch hwynt: myfi *yw* yr ARGLWYDD eich ſanctteiddydd.

k Ex. 21.17. Deu. 27.16. Lefih. 20.20. Mat. 15.4. 9 ¶ [i] O's bydd neb a felldigo ei dâd neu ei fam, lladder ef yn farw: ei dâd neu ei fam a felldigodd efe; ei waed *fydd* arno ei hun.

l Pé. 18.20. Deu. 22.22. Joan. 8.4,5. 10 ¶ [k] A'r gŵr a odinebo gyd-a gwraig gŵr *arall*, ſef yr hwn a odinebo gyd-a gwraig ei gymmydog, lladder yn farw y godinebwr a'r odinebwraig.

m Pen. 18.8. 11 [l] A'r gŵr a orweddo gyd-a gwraig ei dâd, a noethodd noethni ei dâd: lladder yn feirw hwynt ill dau; eu gwaed *fydd* arnynt eu hunain.

n Pé. 18.15. Deu. 27.23. 12 [m] Am y gŵr a orweddo ynghyd a'i waudd, lladder yn feirw hwynt ill dau; cymyſgedd a wnaethant; eu gwaed *fydd* arnynt eu hunain.

o Pé. 18.22. 13 [n] A'r gŵr a orweddo gyd-a gŵr, fel gorwedd gyd-a gwraig, ffieidd-dra a wnaethant ill dau: lladder hwynt yn feirw; eu gwaed *fydd* arnynt eu hunain.

p Pé. 18.17. Deu. 27.23. 14 [o] Y gŵr a gymmero wraig, a'i mam, 'ſgelerder *yw* hynny: lloſgant ef a hwythau yn tân, ac na fydded 'ſgelerder yn eich myſg.

q Pé. 18.23. Deu. 27. 21. 15 [p] A lladder yn farw y gŵr a ymgydio ag anifail; lladdant hefyd yr anifail.

16 A'r wraig a êl at un anifail i orwedd tano, lladd di y wraig a'r anifail hefyd; lladder hwynt yn feirw: eu gwaed *fydd* arnynt eu hunain.

r Pé. 18.9. Deu. 27.22. 17 [q] A'r gŵr a gymmero ei chwaer, merch ei dâd, neu ferch ei fam, ac a welo ei noethni hi, ac y gwelo hitheu ei noethni yntef; gwradwydd *yw* hynny; torrer hwythau ymaith yngolwg meibion eu pobl: noethni ei chwaer a noethodd efe; efe a ddwg ei anwiredd.

s Pé. 18.19. Edr. Pen. 15.24. 18 [r] A'r gŵr a orweddo gyd-a gwraig glâf o'i miſglwyf, ac a noetho ei noethni hi; ei diferlif hi a ‡ ddatcuddiodd efe, a hitheu a ddatcuddiodd ddiferlif ei gwaed ei hun: am hynny torrer hwynt ill dau o fyſg eu pobl.

‡ Heb. *ddinoethodd.*

t Pen. 18. 12, 13. 19 [s] Ac na noetha noethni chwaer dy fam, neu chwaer dy dâd; o herwŷdd ei gyfneſſaf ei hun y mae yn ei noethi: dygant eu hanwiredd.

u Pé. 18.14. 20 [t] A'r gŵr a orweddo gyd-a gwraig ei ewythr frawd ei dâd, a noetha noethni ei ewythr: eu pechod a ddygant; byddant feirw yn ddiblant.

21 [u] A'r gŵr a gymmero wraig ei frawd: (‡ peth aflan *yw* hynny:) efe a noethodd noethni ei frawd; diblant fyddant. 2514

u Pé. 18.16. ‡ Yſcarieth.

22 ¶ Am hynny cedwch fy holl [x] ddeddfau, a'm holl farnedigaethau, a gwnewch hwynt, fel [y] na chwydo y wlâd chwi, yr hon yr ydwyf yn eich dwyn iddi i breſſwylio ynddi.

x Pé. 18.26. y Pé. 18.25, 28.

23 Ac [z] na rodiwch yn neddfau y genedl yr ydwyf yn ei bwrw allan o'ch blaen chwi, o herwŷdd yr holl bethau hyn a wnaethant, [a] am hynny y ffieiddiais hwynt.

z Pen. 18. 3, 30. a Deut. 9.5.

24 Ac wrthych y dywedais, chwi a etifeddwch eu tîr hwynt; mi a'i rhoddaf i chwi i'w feddiannu: gwlâd yn llifeirio o laeth a mêl: myfi *yw* yr ARGLWYDD eich Duw chwi, yr hwn a'ch naillduais chwi oddiwrth bobloedd *eraill*.

25 [b] Rhoddwch chwithau wahaniaeth rhwng yr anifail glân a'r aflan, a rhwng yr aderyn aflan a'r glân; ac na wnewch eich eneidiau yn ffiaidd o herwŷdd anifail, neu o herwŷdd aderyn, neu o herwŷdd dim oll a ‡ ymluſgo ar y ddaiar, yr hwn a neillduais i chwi i'w gyfrif yn aflan.

b Pen. 11.2. Deut. 14.4. ‡ Neu, *a ymfymmado.*

26 Byddwch chwithau ſanctaidd i mi: [c] o herwŷdd myfi 'r ARGLWYDD *ydwyf* ſanctaidd, ac a'th neillduais chwi oddiwrth bobloedd *eraill* i fod yn eiddo fi.

c Ad. 7. Pen. 19.2. 1 Pet. 1.16.

27 ¶ [d] Gŵr neu wraig a fo ganddynt yſpryd dewiniaeth neu frud, hwy a leddir yn farw; â cherrig y llabyddiant hwynt; eu gwaed *fydd* arnynt eu hunain.

d Deut. 18. 10, 11. 1 Sam. 28. 7, 8.

PEN. XXI.

1 *Am alar yr offeiriaid.* 6 *Am eu ſanctteiddrwydd.* 8 *Am eu cymmeriad.* 7, 13 *Am eu priodaſau.* 16 *Ni chaiff yr offeiriaid a fo arnynt anaf weini yn y Cyſſegr.*

A Dywedodd yr ARGLWYDD wrth Moſes, lleſara wrth yr offeiriaid, meibion Aaron, a dywed wrthynt; [a] nac ymhaloged *neb* am y marw ym myſg ei bobl:

a Ezec. 44. 25.

2 Ond am ei gyfneſſaf agos iddo: am ei fam, am ei dâd, ac am ei fâb, ac am ei ferch, ac am ei frawd,

3 Ac am ei chwaer o forwŷn, yr hon ſydd agos iddo, yr hon ni fu eiddo gŵr: am honno y gall ymhalogi.

‡ Neu, *gwr priod.*

4 Nac ymhaloged ‡ pennaeth ym myſg ei bobl, i'w aflanhau ei hun.

b Pen. 19. 27, 28. Deut. 14.1. Eze. 44.20.

5 [b] Na wnânt foelni ar eu pennau, ac nac eilliant gyrrau eu barfau, ac na thorrant dorriadau ar ei cnawd.

6 Sanctaidd fyddant i'w Duw, ac na halogant enw eu Duw: o herwŷdd offrymmu y maent ebyrth tanllyd yr ARGLWYDD, *a* [c] bara eu Duw; am hynny byddant ſanctaidd.

c Edr. Pen. 3. 11.

d Ezec. 44. 22.

7 [d] Na chymmerant buttain-wraig, neu un halogedig, yn wraig: ac na chymmerant wraig wedi yſgar oddiwrth ei gŵr; o herwŷdd ſanctaidd yw efe i'w Dduw.

8 A chyfrif di ef yn ſanctaidd, o herwŷdd bara dy Dduw di y mae efe yn ei offrymmu; bydded ſanctaidd it', o herwŷdd ſanctaidd *ydwyf* fi 'r ARGLWYDD eich ſancteiddydd.

9 ¶ Ac o's ‡ dechreu merch un offeiriad butteinio, halogi ei thâd y mae; lloſger hi yn tân.

‡ Neu, *ymhalogo &c. gan butteinio.*

2514 10 A'r offeiriad pennaf o'i frodyr, yr hwn
e Exo.30.30. y tywalltwyd [e] olew 'r enneiniad ar ei ben, ac [f] a
f Exo.28.2. Pen.16.32. gyflegrwyd i wifgo y gwifgoedd, [g] na ddïofged
g Pen. 10.6. oddi-am ei ben, ac na rwyged ei ddillad.

11 Ac na ddeued at gorph un marw, nac ymhaloged am ei dâd, nac am ei fam.

12 Ac nac aed allan o'r cyflegr, ac na halo-
h Ex.38.36. ged gyflegr ei Dduw: am *fod* [h] coron olew enne-
iniad ei Dduw arno ef: myfi *yw* yr ARGLWYDD.

i Exc.44.22. 13 A [i] chymmered efe wraig yn ei morwyndod.

14 Gwraig weddw, na gwraig wedi yfgar, nac un halogedig, na phuttain; y rhai hyn na chymmered: onid cymmered forwŷn o'i bobl ei hun yn wraig.

15 Ac na haloged ei hâd ym myfg ei bobl: canys myfi *yw* yr ARGLWYDD ei fancteiddydd ef.

16 ¶ A llefarodd yr ARGLWYDD wrth Mofes, gan ddywedyd,

17 Llefara wrth Aaron, gan ddywedyd, na
‡ Neu, *ym-* neffaëd un o'th hâd ti drwy eu cenhedlaethau,
horth. yr hwn y byddo anaf arno, i offrymmu ‡ ba-
ra ei Dduw.

18 Canys ni chaiff un gŵr y byddo anaf ar-
k Pe. 22.23. no neffau: y gŵr dall, neu y cloff, neu'r trwyn-
dwn, neu y neb y byddo dim [k] gormodd
ynddo,

19 Neu'r gŵr y byddo iddo droed twn, neu law don,

‡ *Yn gorr.* 20 Neu a fyddo ‡ yn gefn-grwm, neu a magl neu byfen ar ei lygad, neu 'n grachlyd, neu yn glafrllyd, neu wedi yfligo ei eirin.

21 Na neffaëd un gŵr o hâd Aaron yr offei-
riad, yr hwn y byddo anaf arno, i offrymmu ebyrth tanllyd yr ARGLWYDD: anaf fydd arno; na neffaëd i offrymmu bara ei Dduw.

22 Bara ei Dduw o'r *pethau* fanctaidd cyffe-
gredig, ac o'r *pethau* cyffegredig, a gaiff efe ei fwytta.

23 Etto nac aed i mewn at y wahan-len, ac na neffaëd at yr allor, am *fod* anaf arno, ac na haloged fy nghyffegroedd: canys myfi *yw* yr ARGLWYDD eu fancteiddydd hwynt.

24 A llefarodd Mofes *hynny* wrth Aaron, ac wrth ei feibion, ac wrth holl feibion Ifraël.

PEN. XXII.

1 Rhaid i'r offeiriaid yn eu haflendid ymgadw oddiwrth y pethau cyffegredig. 6 Y modd y mae eu puro hwynt. 10 Pwy yn nhŷ 'r offeiriad a all fwytta o'r pethau cyßegredig. 17 Rhaid i'r aberthau fôd yn ddianaf. 26 Oedran yr aberth. 29 Y gyfraith am fwytta 'r aberth diolch.

A Llefarodd yr ARGLWYDD wrth Mofes, gan ddywedyd,

2 Llefara wrth Aaron ac wrth ei feibion, am iddynt ymneilltuo oddiwrth bethau cyffegredig meibion Ifraël, ac na halogant fy enw fanctaidd, *yn y pethau* y maent yn eu cyffegru i mi: myfi *yw* yr ARGLWYDD.

3 Dywed wrthynt, pwy bynnag o'ch holl hiliogaeth, trwy eich cenhedlaethau, a neffao at y pethau cyffegredig a gyffegro meibion Ifraël i'r ARGLWYDD, a'i aflendid arno, torrir ymaith yr enaid hwnnw oddi-ger fy mron: myfi *yw* yr ARGLWYDD.

4 Na fwyttaëd neb o hiliogaeth Aaron o'r pethau cyffegredig, ac ynteu yn wahan-glwyfus, neu 2514
a yn ddifeilyd, [b] hyd oni lanhaer ef: na'r hwn a a Pen. 15.2.
c gyffyrddo â dim wedi ei halogi wrth y marw, b Pen. 4.2. & 15.13.
na'r hwn [d] yr êl oddiwrtho ddifgynniad hâd, c Nu.19.11. d Pe. 15.16.

5 Na'r un [e] a gyffyrddo ag un ymlufgiad, trwy'r e Pe. 12.24.
hwn y gallo fod yn aflan, neu â [f] dyn y byddai f Pen. 15.7, 19.
aflan o'i blegid, pa aflendid bynnag fyddo arno;

6 A'r dyn a gyffyrddo ag ef a fydd aflan hyd yr hwyr, ac na fwyttaëd o'r pethau cyffegredig, oddieithr iddo olchi ei gnawd mewn dwfr.

7 A phan fachludo 'r haul, glân fydd, ac wedi hynny bwyttaëd o'r pethau cyffegredig, canys ei fwyd ef *yw* hwn.

8 Ac [g] na fwyttaëd o ddim wedi marw ei g Ex.22.31. Pen. 17.15. Ezec.44.31.
hun, neu wedi ei 'fglyfaethu, i fod yn aflan o'i blegid: myfi *yw* yr ARGLWYDD.

9 Ond cadwant fy neddf i, ac na ddygant bechod *bob un* arnynt ei hunain i farw o'i blegid, pan halogant hi: myfi *yw* yr ARGLWYDD eu fancteiddydd hwynt.

10 Ac [h] na fwyttaëd un alltud o'r peth cyffe- h Edr.
gredig: dieithr-ddyn yr offeiriad, a'r gwâs cy- 1 Sam.21.6.
flog ni chaiff fwytta y peth cyffegredig.

11 Ond pan brynno 'r offeiriad ddyn ‡ am ‡ Heb. *a*
ei arian, hwnnw a gaiff fwytta o honaw, a'r hwn *gwerth ei a-*
a aner *yn* ei dŷ ef: y rhai hyn a gânt fwytta o'i *rian.*
fara ef.

12 A merch yr offeiriad pan fyddo hi eiddo gŵr dieithr, ni chaiff hi fwytta o offrwm y pethau cyffegredig.

13 Ond merch yr offeiriad o's gweddw fydd hi, neu wedi yfgar, a heb blant iddi, ac wedi dychwelyd i dŷ ei thâd, a gaiff fwytta o fara ei thâd, [i] megis *yn* ei hieuengctyd: ac ni chaiff neb i Pen.10.14.
dieithr fwytta o honaw.

14 ¶ A phan fwyttao un beth cyffegredig mewn anwybod, yna 'chwaneged ei bummed ran atto, a rhodded gyd-â'r peth cyffegredig i'r offeiriad.

15 Ac na halogant gyffegredig bethau mei-
bion Ifraël, y rhai a offrymmant i'r ARGLWYDD.

16 Ac na ‡ wnânt iddynt ddwyn cofp cam- ‡ Neu, *ym-*
wedd pan fwyttaont eu cyffegredig bethau *fwythant a*
hwynt: o herwŷdd myfi *yw* yr ARGLWYDD *chofp.*
eu fancteiddydd.

17 ¶ A llefarodd yr ARGLWYDD wrth Mofes, gan ddywedyd,

18 Llefara wrth Aaron, ac wrth ei feibion, ac
wrth holl feibion Ifraël, a dywed wrthynt, [k] pwy k Pen. 1, 2, 3, 10.
bynnag o dŷ Ifraël, ac o ddieithr yn Ifraël, a o-
ffrymmo ei offrwm yn ôl ei holl addunedau, ac yn ôl ei holl roddion gwir-fodd, y rhai a offrymmant i'r ARGLWYDD yn boeth-offrwm:

19 Offrymmwch wrth eich ewyllys eich hun, un gwryw perffaith-gwbl o'r eidionnau, o'r defaid, neu o'r geifr.

20 [l] Nac offrymmwch ddim *y byddo* anaf arno: l Deu.15.21. & 17.1. Mal. 1.8.
o herwŷdd ni bydd efe gymmeradwy trofoch.

21 A [m] phan offrymmo gŵr aberth hedd i'r m Pen.3.1.
ARGLWYDD, gan neilltuo ei adduned, neu rodd ewyllyfgar o'r eidionnau, neu o'r praidd, bydded berffaith-gwbl fel y byddo gymmeradwy: na fydded un anaf arno.

22 [n] Y dall, neu yr yflig, neu yr anafus, neu y n Ad. 20
dafadennog, neu 'r crachlyd, neu 'r clafrllyd, nac offrymmwch hwy i'r ARGLWYDD, ac na roddwch aberth tanllyd o honynt ar allor yr ARGLWYDD.

23 A'r

2514 23 A'r eidion, neu 'r ‡ oen a fyddo °gormod neu ry fychain ei aelodau, gellwch ei offrymmu yn offrwm gwir-fodd, ond tros adduned ni bydd cymmeradwy.

‡ Heb. *myn.* ° Pe. 21. 18.

24 Nac offrymmwch i'r ARGLWYDD ddim wedi llethu, neu yſſigo, neu ddryllio, neu dorri: ac na wnewch yn eich tîr *y fath beth.*

25 Ac nac offrymmwch o law un dieithr fwyd eich Duw o'r holl bethau hyn: canys y mae eu llygredigaeth ynddynt: anaf *fydd* arnynt: ni byddant gymmeradwy troſoch.

26 ¶ A llefarodd yr ARGLWYDD wrth Moſes, gan ddywedyd,

p Ex. 22. 30. & 23. 19. & 34. 26. Deu. 14. 21.

27 P Pan aner eidion, neu ddafad, neu afr, bydded faith niwrnod tan ei fam; o'r wythfed dydd ac o hynny allan y bydd cymmeradwy yn offrwm o aberth tanllyd i'r ARGLWYDD.

q Neu, *afr.* Deut. 22. 6.

28 Ac am fuwch neu ‡ ddafad, na leddwch hi q a'i llwdn, yn yr un dydd.

29 A phan aberthoch aberth diolch, i'r ARGLWYDD, offrymmwch wrth eich ewyllys eich hunain.

r Pen. 7. 15.

30 Y dydd hwnnw y bwytteir ef: r na weddillwch o honaw hyd y borau: myfi *yw* 'r ARGLWYDD.

31 Cedwch chwithau fy ngorchymynnion, a gwnewch hwynt: myfi *yw* yr ARGLWYDD.

s Pen. 10. 3.

32 Ac na halogwch fy enw ſanctaidd, ond s ſancteiddier fi ym myſg meibion Iſraël: myfi *yw* yr ARGLWYDD eich ſancteiddydd,

33 Yr hwn a'ch dygais chwi allan o dîr yr Aipht, i fod yn Dduw i chwi: myfi *yw* yr ARGLWYDD.

PEN. XXIII.

1 *Gwyliau 'r Arglwydd.* 3 *Y Sabboth.* 4 *Y Pasc.* 9 *Yr yſſgub flaen-ffrwyth.* 15 *Gwyl y Sulgwyn.* 22 *Rhaid yw gadel peth i'r tlodion i'w loffa.* 23 *Gwyl yr udcyrn.* 26 *Y dydd cymmod.* 33 *Gwyl y pebyll.*

L Lefarodd yr ARGLWYDD hefyd wrth Moſes, gan ddywedyd,

2 Llefara wrth feibion Iſraël, a dywed wrthynt, gwyliau 'r ARGLWYDD y rhai a gyhoeddwch yn gymmanfeydd ſanctaidd, *ydyw* fy ngwyliau hyn.

a Ex. 20. 9. & 23. 12. & 31. 13. & 34. 21. Pen. 19. 3. Deut. 5. 13. Luc. 13. 14.

3 a Chwe diwrnod y gwneir gwaith, a'r ſeithfed dydd y bydd Sabboth gorphywyſdra, *ſef* cymmanfa ſanctaidd: dim gwaith nis gwnewch: Sabboth *yw* efe i'r ARGLWYDD, yn eich holl drigfannau.

4 ¶ Dyma wyliau 'r ARGLWYDD: y cymmanfeydd ſanctaidd y rhai a gyhoeddwch yn eu tymmor.

b Ex. 12. 18. & 13. 3. & 23. 15. & 34. 18. Num. 9. 2. & 28. 16. Deut. 16. 1.

5 b O fewn y mîs cyntaf, ar y pedwerydd *dydd* ar ddeg o'r mîs yn y cyſnos, *y bydd* Pasc yr ARGLWYDD.

6 A'r pymthegfed dydd o'r mîs hwnnw y bydd gwyl y bara croyw i'r ARGLWYDD; faith niwrnod y bwyttewch fara croyw.

7 Ar y dydd cyntaf y bydd iwch' gymmanfa ſanctaidd: dim caeth-waith ni chewch ei wneuthur.

8 Ond offrymmwch ebyrth tanllyd i'r ARGLWYDD faith niwrnod. Ar y ſeithfed dydd *bydded* cymmanfa ſanctaidd: na wnewch ddim caeth-waith.

9 ¶ A llefarodd yr ARGLWYDD wrth Moſes, 2514 gan ddywedyd, llefara wrth feibion Iſraël, a dywed wrthynt,

c Ex. 23. 16. & 34. 22. Num. 28. 26. Deut. 16. 9.

10 c Pan ddeloch i'r tîr a roddaf i chwi, a medi o honoch ei gynhaiaf, yna dygwch ‡ yſgub blaen-ffrwyth eich cynhaiaf at yr offeiriad.

‡ Neu, *ddyrnaid.* Heb. *Omer.*

11 Cwhwfaned yntef yr yſgub ger bron yr ARGLWYDD, i'ch gwneuthur yn gymmeradwy: tranoeth wedi y Sabboth y cwhwfana 'r offeiriad hi.

12 Ac offrymmwch ar y dydd y cwhwfaner yr yſgub oen blwydd perffaith-gwbl yn boeth-offrwm i'r ARGLWYDD.

13 A'i fwyd-offrwm *o* ddwy ddegfed ran o beillied wedi ei gymmyſgu ag olew, yn aberth tanllyd i'r ARGLWYDD, yn arogl peraidd: a'i ddiod-offrwm fydd o wîn; pedwerydd ran Hin.

14 Bara hefyd, nac ŷd wedi ei graſu, na thywyſennau îr, ni chewch eu bwytta hŷd gorph y dydd hwnnw, nes dwyn o honoch offrwm eich Duw: deddf dragywyddol drwy eich cenhedlaethau, yn eich holl drigfannau *fydd hyn.*

d Deut. 16. 9.

15 ¶ d A chyfrifwch i chwi o dranoeth wedi 'r Sabboth, o'r dydd y dygoch yſgub y cwhwfan; ſaith Sabboth cyflawn fyddant:

16 Hyd tranoeth wedi y ſeithfed Sabboth y cyfrifwch ddeng nhiwrnod a deugain, ac offrymmwch fwyd-offrwm newŷdd i'r ARGLWYDD.

17 A dygwch o'ch trig-fannau ddwy dorth gwhwfan, dwy ddegfed ran o beillied fyddant; yn lefeinllyd y pobir hwynt, e yn flaen-ffrwyth i'r ARGLWYDD.

e Ex. 23. 16, 19. & 34. 26.

18 Ac offrymmwch gyd-a'r bara ſaith oen blwyddiaid perffaith-gwbl, ac un buſtach ieuangc, a dau hwrdd: poeth-offrwm i'r ARGLWYDD fyddant hwy; ynghŷd â'i bwyd-offrwm a'i diod-offrwm, *ſef* aberth tanllyd o arogl peraidd i'r ARGLWYDD.

Num. 15. 17. & 28. 26. Deut. 26. 1.

19 Yna aberthwch f un bwch geifr yn bech-aberth, a dau oen blwyddiaid g yn aberth hedd.

f Pen. 4. 2. g Pen. 3. 1.

20 A chwhwfaned yr offeiriad hwynt ynghyd â bara y blaen-ffrwyth, yn offrwm cwhwfan ger bron yr ARGLWYDD, ynghyd â'r ddau oen: h cyſſegredig i'r ARGLWYDD *ac* eiddo 'r offeiriad fyddant.

h Num. 18. 12. Deut. 18. 4.

21 A chyhoeddwch, o fewn corph y dydd hwnnw y bydd cymmanfa ſanctaidd i chwi: dim caeth-waith nis gwnewch: deddf dragywyddol yn eich holl drig-fannau drwy eich cenhedlaethau *fydd hyn.*

i Pen. 19. 9.

22 ¶ i A phan fedoch gynhaiaf eich tîr, na lwyr-feda gyrrau dy faes, k ac na loffa loffion dy gynhaiaf: gâd hwynt i'r tlawd a'r dieithr: myfi *yw* yr ARGLWYDD eich Duw chwi.

k Deut. 24. 19.

23 ¶ A llefarodd yr ARGLWYDD wrth Moſes, gan ddywedyd,

24 Llefara wrth feibion Iſraël, gan ddywedyd, ar y l ſeithfed mîs ar y *dydd* cyntaf o'r mîs, y bydd i chwi Sabboth, yn gofiadwriaeth caniad udcyrn *a* chymmania ſanctaidd.

l Nu. 29. 1.

25 Dim caeth-waith nis gwnewch, ond offrymmwch ebyrth tanllyd i'r ARGLWYDD.

26 ¶ A llefarodd yr ARGLWYDD wrth Moſes, gan ddywedyd,

2514

27 [m] Y degfed *dydd* o'r ſeithfed mîs hwn, y bydd dydd cymmod: cymmanſa ſanctaidd fydd i chwi: yna cyſtuddiwch eich eneidiau, ac offrymmwch ebyrth tanllyd i'r ARGLWYDD.

28 Ac na wnewch ddim gwaith o fewn corph y dydd hwnnw; o herwydd dydd cymmod yw, i wneuthur cymmod troſoch, ger bron yr ARGLWYDD eich Duw.

29 Canys pob enaid ar ni chyſtuddier o fewn corph y dydd hwn [n] a dorrir ymaith oddiwrth ei bobl.

30 A phob enaid a wnelo ddim gwaith o fewn corph y dydd hwnnw, difethaf yr enaid hwnnw hefyd o fyſg ei bobl.

31 Na wnewch ddim gwaith: deddf dragywyddol drwy eich cenhedlaethau yn eich holl drigfannau *yw hyn.*

32 Sabboth gorphywyſdra *yw* efe i chwi: cyſtuddiwch chwithau eich eneidiau ar y nawfed *dydd* o'r mîs yn yr hwyr: o hwyr i hwyr y † cedwch eich Sabboth.

33 ¶ A llefarodd yr ARGLWYDD wrth Moſes, gan ddywedyd,

34 Llefara wrth feibion Iſraël, gan ddywedyd, [o] ar y pymthegfed dydd o'r ſeithfed mîs hwn, *y bydd* gwyl y pebyll ſaith niwrnod i'r ARGLWYDD.

35 Ar y dydd cyntaf *y bydd* cymmanſa ſanctaidd: dim caeth-waith nis gwnewch.

36 Saith niwrnod yr offrymmwch aberth tanllyd i'r ARGLWYDD, [p] ar yr wythfed dydd [q] y bydd cymmanſa ſanctaidd i chwi; a chwi a offrymmwch aberth tanllyd i'r ARGLWYDD; † uchel wŷl yw hi: na wnewch ddim caeth-waith.

37 Dyma wyliau 'r ARGLWYDD, y rhai a gyhoeddwch yn gymmanfeydd ſanctaidd i offrymmu i'r ARGLWYDD aberth tanllyd, offrwm poeth, bwyd-offrwm, aberth, a diod-offrwm; pob peth yn ei ddydd:

38 Heb law Sabbothau 'r ARGLWYDD, a heb law eich rhoddion chwi, a heb law eich holl addunedau, a heb law eich holl offrymmau gwirfodd, a roddoch i'r ARGLWYDD.

39 Ac ar y pymthegfed dydd o'r ſeithfed mîs, pan gynnhulloch ffrwyth eich tîr, cedwch wŷl i'r ARGLWYDD ſaith niwrnod: *bydded* gorphywyſdra ar y dydd cyntaf, a gorphywyſdra ar yr wythfed dydd.

40 [r] A'r dydd cyntaf cymmerwch i chwi ‡ ffrwyth pren prydferth, canghennau palmwydd, a brîg pren cauad-frîg, a helig afon; ac ymlawenhewch ger bron yr ARGLWYDD eich Duw ſaith niwrnod.

41 A chedwch hon yn wŷl i'r ARGLWYDD ſaith niwrnod yn y flwyddyn: deddf dragywyddol yn eich cenhedlaethau *yw*: ar y ſeithfed mîs y cedwch hi *yn wŷl.*

42 Mewn bythod yr arhoſwch ſaith niwrnod; pob prïodor yn Iſraël a drigant mewn bythod:

43 Fel y gwypo eich cenhedlaethau chwi mai mewn bythod y perais i feibion Iſraël drigo, pan ddygais hwynt allan o dîr yr Aipht: myfi *yw* yr ARGLWYDD eich Duw.

44 A thraethodd Moſes wyliau 'r ARGLWYDD wrth feibion Iſraël.

m Pé. 16.29. Num. 29.7.

n Gé. 17.14.

† Heb. *gorphywyſfa h.*

o Ex. 23.16. Num. 29. 12. Deut. 16. 13.

p Ioſ. 7. 37. q 2 Chr. 7. 9.

† Heb. *dydd gwaharddedig.*

r Neh. 8.15.

‡ Neu, *geirgeiau.*

PEN. XXIV.

2514

1 Olew y lluſernau. 5 Y Bara-goſod. 10 Mâb Selomith yn cablu. 13 Cyfraith cabledd, 17 a llofruddiaeth. 18 Am golled. 23 Llabyddio y cablwr.

A Llefarodd yr ARGLWYDD wrth Moſes, gan ddywedyd,

2 [s] Gorchymmyn i feibion Iſraël ddwyn attat olew oliwydden pur coethedig i'r goleuni, i beri i'r lampau † gynneu bob amſer.

3 O'r tu allan i wahan-len y dyſtiolaeth, ymmhabell y cyfarfod, y trefna Aaron ef, o hwyr hyd forau, ger bron yr ARGLWYDD bob amſer; deddf dragywyddol drwy eich cenhedlaethau *fydd hyn.*

4 Ar y canhwyll-bren [t] pur y trefna efe y lampau ger bron yr ARGLWYDD bob amſer.

5 ¶ A chymmer beillied a phoba ef yn ddeuddeg [u] teiſen: dwy ddegfed ran fydd pob teiſen.

6 A goſod hwynt yn ddwy rês, chwech *yn* y rhês, ar y bwrdd pur ger bron yr ARGLWYDD.

7 A dôd thus pur ar bob rhês, fel y byddo ar y bara yn goffadwriaeth, *ac* yn aberth tanllyd i'r ARGLWYDD.

8 Ar bob dydd Sabboth y trefna efe hyn ger bron yr ARGLWYDD bob amſer, yn gyfammod tragywyddol oddiwrth feibion Iſraël.

9 A [d] bydd eiddo Aaron a'i feibion, a hwy a'i bwytty yn y lle ſanctaidd; canys ſanctteiddiolaf yw iddo ef o ebyrth tanllyd yr ARGLWYDD *drwy* ddeddf dragywyddol.

10 ¶ A mâb gwraig o Iſraël, a hwn yn fâb gŵr o'r Aipht, a aeth allan ym myſg meibion Iſraël; a mâb yr Iſraëlites a gŵr o Iſraël a ymgynnhennaſant yn y gwerſyll.

11 A mâb y wraig o Iſraël a gablodd enw *yr ARGLWYDD*, ac a felldigodd: yna y dygaſant ef at Moſes; ac enw ei fam oedd Selomith merch Dibri o lwyth Dan.

12 [e] A goſodaſant ef yngharchar fel yr hyſpyſid iddynt o enau 'r ARGLWYDD *beth a wnaent.*

13 A llefarodd yr ARGLWYDD wrth Moſes, gan ddywedyd,

14 Dwg y cablydd i'r tu allan i'r gwerſyll, a [f] rhodded pawb a'i clywſant ef eu dwylo ar ei ben ef, a llabyddied yr holl gynnulleidfa ef.

15 A llefara wrth feibion Iſraël, gan ddywedyd; pwy bynnag a gablo ei Dduw a ddwg ei bechod.

16 A [g] lladder yn farw yr hwn a felldithio enw 'r ARGLWYDD, yr holl gynnulleidfa gan labyddio a'i llabyddiant ef: lladder yn gyſtal y dïeithr a'r prïodor, pan gablo efe enw 'r ARGLWYDD.

17 ¶ [h] A'r neb a † laddo ddyn, lladder yntef yn farw.

18 A'r hwn a laddo anifail, taled am dano; ‡ anifail am anifail.

19 A phan wnelo un anaf ar ei gymmydog; fel [i] y gwnaeth, gwneler iddo:

20 Torriad am dorriad, llygad am lygad, dant am ddant: megis y gwnaeth anaf ar ddyn, felly y gwneir iddo yntef.

21 [k] A'r hwn a laddo anifail a dâl am dano; a laddo ddyn, a leddir.

22 Bydded

s Exod. 27. 20.

† Heb. *ddercha fu.*

t Exo. 31. 8.

u Ex. 25. 30.

d Ex. 29. 33. Pen. 8. 31. 1 Sam. 21. 6. Mat. 12. 4.

e Nu. 15. 34.

f Deu. 13. 9. & 17. 7.

g 1 Brē. 21. 10, 13.

h Ex. 21. 12. Nu. 35. 31. Deu. 19. 21.

† Heb. *a darawo einioes dyn.*

‡ Heb. *einioes am einioes.*

i Ex. 21. 24. Deu. 19. 21. Mat. 5. 38.

k Ex. 21. 33.

2514 22 Bydded [1] un farn i chwi, bydded i'r dieithr
1 Ez.12.49. fel i'r priodor; myfi *ydwyf* yr ARGLWYDD eich Duw.

23 ¶ A mynegodd Moſes *hyn* i feibion Iſraël, a hwynt a ddygaſant y cablydd i'r tu allan i'r gwerſyll, ac a'i llabyddiaſant ef â cherrig; felly meibion Iſraël a wnaethant megis y gorchymynnodd yr ARGLWYDD wrth Moſes.

PEN. XXV.

1 *Sabboth y ſeithfed flwyddyn.* 8 *Y Jubili yn y ddegfed flwyddyn a deugain.* 14 *Am orthrymmu.* 18 *Bendith am ufudd-dod.* 23 *Gollyngiad tiroedd,* 29 *a thai.* 35 *Toſturio wrth y tlawd.* 39 *Eſmwyth drîn caethion.* 47 *Adbrynnu gweiſion.*

LLefarodd yr ARGLWYDD hefyd wrth Moſes ym mynydd Sinai, gan ddywedyd;

2 Llefara wrth feibion Iſraël, a dywed wrthynt, pan ddeloch i'r tîr yr hwn a roddaf i chwi, yna gorphywyſed y tîr [a] Sabboth i'r ARGLWYDD.

Exod. 20. Lev. Pen. 34.

3 Chwe blynedd yr heui dy faes, a chwe blynedd y torri dy winllan, ac y ceſgli ei chnwd.

4 Ac ar y ſeithfed flwyddyn y bydd Sabboth gorphywyſdra i'r tîr, *ſef* Sabboth i'r ARGLWYDD: na haua dy faes, ac na thorr dy winllan.

Lev. Pen. 29. Heb. Gwin dy allduaeth.

5 [b] Na chynhaiafa 'r hyn a dyfo o honaw ei hun, ac na chaſgl † rawnwin dy winwydden ni thecclaiſt: bydd yn flwyddyn orphywyſdra i'r tîr.

6 Ond bydded *ffrwyth* Sabboth y tîr yn ymborth i chwi, *ſef* i ti, ac i'th waſanaethwr, ac i'th waſanaeth-ferch, ac i'th weinidog cyflog, ac i'th alltud yr hwn a ymdeithio gyd-a thi,

7 I'th anifail hefyd, ac i'r bwyſt-fil *fydd* yn dy dîr, y bydd ei holl gnwd yn ymborth.

8 ¶ Cyfrif hefyd it' ſaith Sabboth o flynyddoedd, *ſef* ſaith mlynedd ſeithwaith, dyddiau y ſaith Sabboth o flynyddoedd fyddant i ti yn naw mlynedd a deugain.

† Heb. Buchelfain. c Pſ. 25.27. 9 Yna pâr ganu it' udcorn † y Jubili ar y ſeithfed mîs, ar y degfed dydd o'r mîs; [c] ar ddydd y cymmod cenwch yr udcorn trwy eich holl wlâd.

10 A ſancteiddiwch y ddegfed flwyddyn a deugain, a chyhoeddwch rydd-did yn y wlâd i'w holl drigolion: Jubili fydd hi i chwi, a dychwelwch bob un i'w etifeddiaeth, ïe dychwelwch bob un at ei deulu.

11 Y ddegfed flwyddyn a deugain honno fydd Jubili i chwi: na heuwch, ac na fedwch ei chnwd a'r dyfo o honaw ei hun; ac na chynhullwch ei gwinwydden ni thacclwyd.

12 Am ei bod yn Jubili, bydded ſanctaidd i chwi: o'r maes y bwyttewch ei ffrwyth hi.

13 O fewn y flwyddyn Jubili hon y dychwelwch bôb un i'w etifeddiaeth.

14 Pan werthech ddim i'th gymmydog, neu brynnu ar law dy gymmydog, na orthrymmwch bawb ei gilydd.

15 Pryn gan dy gymmydog yn ôl rhifedi y blynyddoedd ar ôl y Jubili: a gwerthed efe i titheu yn ôl rhifedi blynyddoedd y cnydau.

16 Yn ôl amldra y blynyddoedd y 'chwanegi ei brîs, ac yn ôl anamldra y blynyddoedd y lleihei di ei brîs: o herwŷdd rhifedi y cnydau 2514
y mae efe yn ei werthu it'.

17 Ac na orthrymmwch bob un ei gymmydog, ond ofna dy Dduw, canys myfi *ydwyf* yr ARGLWYDD eich Duw chwi.

18 ¶ Gwnewch chwithau fy neddfau, a chedwch fy marnedigaethau, a gwnewch hwynt, a chewch drigo yn y tîr yn ddiogel.

19 Y tîr hefyd a rydd ei ffrwyth, a [d] chewch d Pen. 26.5.
fwytta digon, a thrigo ynddo yn ddiogel.

20 A hefyd o's dywedwch, beth a fwyttawn y ſeithfed flwyddyn? wele ni chawn hau, ac ni chawn gynnull ein cnwd:

21 Yna mi a archaf fy mendith arnoch y chweched flwyddyn, a hi a ddwg ei ffrwyth *i waſanaethu* dros dair blynedd.

22 A'r wythfed flwyddyn yr heuwch, ond bwyttewch o'r hên gnwd hyd y nawfed flwyddyn; nes dyfod ei chnwd hi y bwyttewch o'r hên.

23 ¶ A'r tîr ni cheir ei werthu † yn llwyr, † Heb. Fyw dirri ymaith.
canys eiddo fi *yw* y tîr, o herwŷdd [e] dieithraid e Pſ. 119.19. 1 Pet. 2.11.
ac alltudion ydych gyd-a mi.

24 Ac yn holl dîr eich etifeddiaeth rhoddwch ollyngdod i'r tîr.

25 O's tlodi dy frawd, a gwerthu *dim* o'i etifeddiaeth, a [f] dyfod ei gyfneſaf i'w ollwng, *yna* f Ldr. Ruth 3.2, 9, 12. Jer. 32. 7.
efe a gaiff ollwng yr hyn a werthodd ei frawd.

26 Ond o's y gŵr nî bydd gantho neb a'i gollyngo, a chyrnhaeddyd o'i law ef ei hun gael digon i'w ollwng:

27 Yna cyfrifed flynyddoedd ei werthiad, a rhodded drachefn yr hyn fyddo tros ben i'r gŵr yr hwn y gwerthodd ef iddo; felly aed eilwaith i'w etifeddiaeth.

28 Ac o's ei law ni chaiff ddigon i dalu iddo, yna bydded yr hyn a werthodd efe yn llaw yr hwn a'i prynnodd hyd flwyddyn y Jubili; ac yn y Jubili yr â yn rhydd, ac efe a ddychwel i'w etifeddiaeth.

29 A phan wertho gŵr dŷ annedd *o fewn* dinas gaerog, yna bydded ei ollyngdod hyd *ben* blwyddyn gyflawn wedi ei werthu; *tros* flwyddyn y bydd rhydd ei ollwng ef.

30 Ac oni ollyngir cyn cyflawnu iddo flwyddyn gyfan, yna ſiccrhaër y tŷ 'r hwn fydd yn y ddinas gaerog yn llwyr i'r neb a'i prynnodd *ac* i'w hiliogaeth; nid â yn rhydd yn y Jubili.

31 Ond tai y trefi nid oes caerau o amgylch iddynt a gyfrifir fel maeſydd: bid gollyngdod iddynt, ac yn y Jubili yr ânt yn rhydd.

32 Ond [g] dinaſoedd y Lefiaid a thai dinaſoedd eu hetifeddiaeth hwynt, bid i'r Lefiaid eu gollwng bob amſer. g Ldr. Num. 35. 2. Joſ. 21. 2, &c.

33 Ac o's ‡ pryn un gan y Lefiaid, yna aed y tŷ a werthwyd a dinas ei etifeddiaeth ef allan yn y Jubili: canys tai dinaſoedd y Lefiaid ydyw eu hetifeddiaeth hwynt ym myſg meibion Iſraël. ‡ Gollwng.

34 Ac ni cheir gwerthu maes pentrefol eu dinaſoedd hwynt: canys etifeddiaeth dragywyddol yw efe iddynt.

35 ¶ A phan dlodo dy frawd gyd-a thi, a lleſcau o'i law, † cynnorthwya ef: fel y byddo byw gyd-a thi; *er ei fod* yn ddieithr-ddyn neu yn alltud. † Heb. cryfha.

36 [h] Na

36 [h] Na chymmer gantho occreth na llôg: ond [i] ofna dy Dduw, a gâd i'th frawd fyw gyda thi.

37 Na ddôd dy arian iddo ar uſuriaeth, ac na ddôd dy fwyd iddo ar lôg.

38 Myfi *yw* yr ARGLWYDD eich Duw chwi, yr hwn a'ch dygais allan o dîr yr Aipht, i roddi iwch' dîr Canaan, *ac* i fod yn Dduw i chwi.

39 ¶ A [k] phan dlodo dy frawd gyd-a thi, a'i werthu ef it': na ‡ wnâ iddo waſanaethu yn gaeth-wâs.

40 Bydded gyd-a thi fel gweinidog cyflog; fel ymdeithydd, hyd flwyddyn y Jubili y caiff waſanaethu gyd-a thi.

41 Yna aed oddiwrthyt ti, efe a'i blant gyd-ag ef, a dychweled at ei dylwyth, ac aed drachefn i etifeddiaeth ei dadau.

42 Canys fy ngweiſion i ydynt, y rhai a ddygais allan o dîr yr Aipht: na werther hwynt ‡ fel caeth-weiſion.

43 [l] Na feiſtrola arno ef yn galed, ond ofna dy Dduw.

44 A *chymmer* dy waſanaeth-wr, a'th waſanaeth-ferch y rhai fyddant i ti, o fyſg y cenhedloedd y rhai *ydynt* o'ch amgylch: o honynt y prynnwch waſanaeth-wr a gwaſanaeth-ferch.

45 A hefyd o blant yr alltudion y rhai a ymdeithiant gyd-a chwi, prynnwch o'r rhai hyn ac o'i tylwyth y rhai *ŷnt* gyd-a chwi, y rhai a genhedlaſant hwy yn eich tîr chwi: byddant hwy i chwi yn feddiant.

46 Ac etifeddwch hwynt i'ch plant ar eich ôl, i'w meddiannu *hwynt* yn etifeddiaeth; gwnewch iddynt eich gwaſanaethu byth: ond eich brodyr meibion Iſraël, na feiſtrolwch yn galed y naill ar y llall.

47 ¶ A phan gyrrhaeddo llaw dŷn dieithr neu ymdeithydd *gyfoeth* gyd-a thi, ac i'th frawd dlodi yn ei ymmyl ef, a'i werthu ei hun i'r dieithr yr hwn fydd yn trigo gyd-a thi, neu i un o hiliogaeth tylwyth y dieithr-ddyn:

48 Wedi ei werthu, ceir ei ollwng yn rhydd: un o'i frodyr a gaiff ei ollwng yn rhydd;

49 Naill ai ei ewythr, ai mâb ei ewythr a'i gollwng ef yn rhydd, neu *un* o'i gyfneſſaf ef o'i dylwyth ei hun a'i gollwng yn rhydd; neu o's ei law a gyrraedd, gollynged efe ef ei hun.

50 A chyfrifed a'i brynnwr o'r flwyddyn y gwerthwyd ef, hyd flwyddyn y Jubili: a bydded arian ei werthiad ef fel rhifedi y blynyddoedd, megis dyddiau gweinidog cyflog y bydd gyd-ag ef.

51 O's llawer *fydd* o flynyddoedd yn ôl, taled ei ollyngdod o arian ei brynnedigaeth yn ôl hynny.

52 Ac o's ychydig flynyddoedd fydd yn ôl hyd flwyddyn y Jubili pan gyfrifo ag ef, taled ei ollyngdod yn ôl ei flynyddoedd.

53 Megis gwâs cyflog o flwyddyn i flwyddyn y bydd efe gyd-ag ef: ac na feiſtroled arno yn galed yn dy olwg di.

54 Ac o's efe ni ollyngir ‡ o fewn *y blynyddoedd* hyn, yna aed allan flwyddyn y Jubili, efe a'i blant gyd-ag ef.

55 Canys gweiſion i mi *yw* meibion Iſraël, ſy ngweiſion ydynt y rhai a ddygais o dîr yr Aipht. Myfi *ydwyf* yr ARGLWYDD eich Duw chwi.

[h] Ex.22.25. Deu.23.19. Dih. 28. 8. Ezec. 18. 8. & 22. 12.
[i] Neh. 5. 9.
[k] Ex. 21. 2. Deu. 15. 12. Jer. 34. 14.
‡ Heb. *na waſanaetha mo honot dy hun ag ef a'i waſanaeth.*
‡ Heb. *a gwerth caethwas.*
[l] Eph. 6. 9. Col. 4. 1.
‡ Neu, *yn y modd hyn.*

PEN. XXVI.

1 *Am ddelw-addoliaeth.* 2 *Am grefydd.* 3 *Bendith i'r rhai a gadwant y gorchymynnion,* 14 *A melldith i'r rhai a'i torrent.* 40 *Duw yn addo cofio y rhai a edifarhânt.*

NA wnewch [a] eulynnod iwch', ac na chodwch i chwi ddelw gerfiedig, na cholofn, ac na roddwch ‡ ddelw faen yn eich tîr i ymgrymmu iddi, canys myfi *yw* yr ARGLWYDD eich Duw chwi.

2 [b] Fy Sabbothau i a gedwch, a'm cyſſegr i a berchwch: myfi *ydwyf* yr ARGLWYDD.

3 ¶ [c] O's yn fy neddfau i y rhodiwch, a'm gorchymynnion a gedwch, a'i gwneuthur hwynt;

4 Yna mi a roddaf eich glaw yn ei amſer, a rhydd y ddaiar ei chynnyrch, a choed y maes a rydd eu ffrwyth.

5 [d] A'ch dyrnu a gyrraedd hyd gynhaiaf y grawn-wîn, a chynhaiaf y grawn-wîn a gyrraedd hyd amſer hau: [e] a'ch bara a fwyttewch yn ddigonol, [f] ac yn eich tîr y trigwch yn ddiogel.

6 Rhoddaf heddwch hefyd yn y tîr, a [g] gorweddwch hefyd heb ddychrynnydd, a gwnâf i'r bwyſtfil niweidiol ‡ ddarfod o'r tîr: ac nid â cleddyf drwy eich tîr.

7 Eich gelynnion hefyd a erlidiwch, a ſyrthiant o'ch blaen ar y cleddyf.

8 A [h] phump o honoch a erlidia gant, a chant o honoch a erlidia ddeng-mil, a'ch gelynnion a ſyrth o'ch blaen ar y cleddyf.

9 A mi a edrychaf am danoch, ac a'ch gwnâf yn ffrwythlawn, ac a'ch amlhâf, ac a gadarnhâf ſy nghyfammod â chwi.

10 A'r hên 'ſtôr a fwyttewch, ie yn hên a fwriwch chwi allan o achos y newŷdd.

11 [i] Rhoddaf hefyd ſy nhabernacl yn eich myſg, ac ni ffieiddia fy enaid chwi.

12 [k] Ac mi a rodiaf yn eich plith, a byddaf yn Dduw i chwi, a chwithau a fyddwch yn bobl i mi.

13 Myfi *yw* 'r ARGLWYDD eich Duw, yr hwn a'ch dygais chwi allan o dîr yr Aipht, rhag eich bod yn gaeth-weiſion iddynt, a thorrais rwymau eich iau, a gwneuthum iwch' rodio yn ſythion.

14 ¶ [l] Ond o's chwi ni wrandewch arnaf, ac ni wnewch yr holl orchymynnion hyn:

15 O's ſy neddfau hefyd a ddirmygwch, ac o's eich enaid a ffieiddia fy marnedigaethau, heb wneuthur fy holl orchymynnion, ond torri fy nghyfammod:

16 Minneu hefyd a wnâf hyn i chwi, goſodaf yn oruchaf arnoch ddychryn, darfodedigaeth, a'r crŷd poeth, y rhai a wnâ i'r llygaid ballu, ac a ofidiant eich eneidiau, [m] a heuwch eich hâd yn ofer, canys eich gelynnion a'i bwyttŷ.

17 Ac [n] a oſodaf ſy wyneb i'ch erbyn, a chwi a ſyrthiwch o flaen eich gelynnion: a'ch caſeion a feiſtrola arnoch: [o] ffowch hefyd pan na byddo neb yn eich erlid.

18 Ac o's er hyn ni wrandewch arnaf, yna y 'chwanegaf eich coſpi chwi ſaith mwy am eich pechodau.

19 Ac mi a dorraf falchder eich nerth chwi, a gwnâf eich nefoedd chwi fel haiarn, a'ch tîr chwi fel prês:

20 A'ch

[a] Ex. 20. 4. Deut. 5. 8. & 16. 12. & 27. 15. Pſ. 97. 7.
‡ Heb. *faen llun.*
[b] Pſ. 19. 30.
[c] Deu. 28. 1.
[d] Amos 9. 13.
[e] Pſ. 25. 19.
[f] Tob. 11. 18. Eſay. 35. 9. Eze. 34. 25.
[g] Job 11. 19. Eſay 35. 9. Eze. 34. 25.
[h] Deut. 32. 30. Joſ. 23. 10.
‡ Beidio.
[i] Ezec. 37. 26.
[k] 2 Chr. 6. 16.
[l] Deut. 28. 15. Gala. 2. 17. Mal. 2. 2.
[m] Job. 31. 8. Jer. 5. 17. & 12. 13.
[n] Pſ. 17. 10.
[o] Pſ. 53. 5. Dih. 28. 1.

2514 20 A'ch cryfdwr a dreulir yn ofer, canys eich tîr ni rydd ei gynnyrch, a choed y tîr ni roddant eu ffrwyth.

21 ¶ Ac o's rhodiwch yngwrthwyneb i mi, ac ni fynnwch wrando arnafi, mi a 'chwanegaf bla faith mwy arnoch yn ôl eich pechodau.

Deut. 32. 22 [p] Ac anfonaf fwyft-fil y maes yn eich erbyn, ac efe a'ch gwnâ chwi yn ddiblant, ac a ddifetha eich anifeiliaid, ac a'ch lleihâ chwi, [q] a'ch ffyrdd a wneir yn anialwch.

Lev. 26. 23 A o's wrth hyn ni chymmerwch ddyfg gennyf, ond rhodio yn y gwrthwyneb i mi:

Barn. 5. 6. Chron. 15. 5. Hag 33. 8. Malar. 1. 4. 24 [r] Yna y rhodiaf finnau yn y gwrthwyneb i chwithau, a mi a'ch cofpaf chwi hefyd etto 'n faith mwy am eich pechodau.

25 A dygaf arnoch gleddyf yr hwn a ddial fy nghyfammod; a phan ymgafgloch i'ch dinafoedd, yna yr anfonaf haint i'ch myfg, a chwi a roddir yn llaw y gelyn.

Sam. 22. 7. Pfal. 18. 26. Efay 3. 1. Lev. 4. 16. 5. 16. 14. 13. Jer. 6. 14. 8. 1. 6. 26 [s] A phan dorrwyf ffon eich bara, yna deg o wragedd a bobant eich bara mewn un ffwrn, ac a ddygant eich bara adref dan bwys, a [t] chwi a fwyttewch, ac nis digonir chwi.

27 Ac o's er hyn ni wrandewch arnaf, ond rhodio yngwrthwyneb i mi;

28 Minnau a rodiaf yngwrthwyneb i chwithau mewn llîd, a myfi, ïe myfi a'ch cofpaf chwi etto faith mwy am eich pechodau.

Deut. 28. 29 [u] A chwi a fwyttewch gnawd eich meibion, a chnawd eich merched a fwyttewch.

Lev. 5. 10. Pfal. 2. 3. 30 ‡ Eich uchelfeydd hefyd a ddinyftriaf, ac [x] a dorraf eich delwau, ac a roddaf eich celaneddau chwi ar gelaneddau eich eulynnod, a'm henaid a'ch ffieiddia chwi.

Chron. 7. Lev. 6. 4, 13. 31 A gwnâf eich dinafoedd yn anghyfannedd, ac [y] a ddinyftriaf eich cyffegroedd, ac ni aroglaf eich aroglau peraidd.

Pfal. 74. 7. Malar. 1. 10. Lev. 9. 6. 21. 7. 32 A mi a ddinyftriaf y tîr, fel y byddo aruthr gan eich gelynnion y rhai a drigant ynddo o'i herwŷdd.

Deut. 4. 7. & 28. 36, 64. 33 [z] Chwithau a wafgaraf ym myfg y cenhedloedd, a gwnâf dynnu cleddyf ar eich ôl; a'ch tîr fydd diffaithwch, a'ch dinafoedd yn anghyfannedd.

2 Chron. 36. 21. 34 [a] Yna y mwynhâ y tîr ei Sabbothau, yr holl ddyddiau y byddo yn ddiffaithwch, a chwithau a fyddwch yn nhîr eich gelynnion: yna y gorphywys y tîr, ac y mwynhâ ei Sabbothau.

35 Yr holl ddyddiau y byddo yn ddiffaithwch y gorphywys, o herwŷdd na orphywyfodd ar eich [b] Sabbothau chwi, pan oeddych yn trigo ynddo.

Pen. 25. 2. Dih. 28. 1. 36 A'r hyn a weddillir o honoch, dygaf lefgedd ar eu calonnau yn nhîr eu gelynnion; a [c] thrwft deilen yn yfgwyd a'i herlid hwynt: a ffoant fel ffo rhag cleddyf, a fyrthiant hefyd heb nêb yn *eu* herlid.

Efa. 10. 4. 37 A [d] fyrthiant bawb ar ei gilydd megis o flaen cleddyf, heb nêb yn eu herlid: ac ni ellwch fefyll o flaen eich gelynnion.

Deu. 4. 29. & 30. 1. Neh. 1. 9. Jer. 3. 25. & 29. 12, 13. Zecc. 4. 17. & 6. 9. & 20. 44. & 24. 23. & 33. 10. & 36. 31. Hof. 5. 15. Zech. 10. 9. 38 Difethir chwi hefyd ym-myfg y cenhedloedd, a thîr eich gelynnion a'ch bwytty.

39 A'r rhai a weddillir o honoch [e] a doddant yn eu hanwireddau yn nhîr eich gelynnion, ac yn anwireddau eu tadau gyd-a hwynt y toddant.

40 O's cyffeffant eu hanwiredd, ac anwiredd eu tadau, ynghyd â'i camwedd yr hwn a wnaethant i'm herbyn, a hefyd rhodio o honynt yn y gwrthwyneb i mi, 2514

41 A rhodio o honof innau yn eu gwrthwyneb hwythau, a'i dwyn hwynt i dîr eu gelynnion: o's yno 'r ymoftwng eu calon [f] ddienwaededig, a'i bod yn fodlon am eu cofpedigaeth: [f] Edr. Jer. 6. 10. & 9. 25, 26. Rhuf. 2. 29. Col. 2. 11.

42 Minne a gofiaf fy nghyfammod ag Jacob, a'm cyfammod hefyd ag Ifaac, a'm cyfammod hefyd ag Abraham a gofiaf, ac a gofiaf y tîr hefyd.

43 A'r tîr a adewir ganddynt, ac a fwynhâ ei Sabbothau tra fyddo yn ddiffaethwch hebddynt, a hwyntau a fodlonir am eu cofpedigaeth; o achos ac o herwŷdd dirmygu o honynt fy marnedigaethau, a ffieiddio o'i henaid fy neddfau.

44 Ac er hyn hefyd, pan fyddont yn nhîr eu gelynnion, [g] nis gwrthodaf ac ni ffieiddiaf hwynt i'w difetha, gan dorri fy nghyfammod â hwynt, o herwŷdd myfi *ydyw* 'r ARGLWYDD eu Duw hwynt. [g] Deu. 4. 31. Rhu. 11. 26.

45 Ond cofiaf er eu mwyn gyfammod y rhaigynt, y rhai a ddygais allan o dîr yr Aipht yngolwg y cenhedloedd, i fod iddynt yn Dduw: myfi *ydwyf* yr ARGLWYDD.

46 Dyma y deddfau, a'r barnedigaethau, a'r cyfreithiau, y rhai a rôdd yr ARGLWYDD rhyngddo ei hun a meibion Ifrael ym mynydd Sinai drwy law Mofes.

PEN. XXVII.

1 Yr hwn a wnelo addunedau hyfpyfawl, eiddo 'r Arglwydd fydd. 3 Prîs y cyfryw addunedau. 9 Am anifail a rodder trwy addunedau. 14 Am dŷ. 16 Am faes a'i ollyngiad. 28 Ni ryddheir un diofryd-beth. 32 Nid rhydd newid y degwm.

A Llefarodd yr ARGLWYDD wrth Mofes, gan ddywedyd,

2 Llefara wrth feibion Ifraël, a dywed wrthynt, pan addunedo neb addunedneilltuol, y dynnion fydd eiddo 'r ARGLWYDD yn dy brîs di.

3 A bydd dy brîs am wryw o fâb ugain mlwydd hyd fâb trugain mlwydd; ïe bydd dy brîs ddeg ficl a deugain o arian, yn ôl ficl y cyffegr.

4 Ac o's benyw fydd, bydded dy brîs ddeg ficl ar hugain.

5 Ac o fâb pum mlwydd hyd fâb ugain mlwydd, bydded dy brîs am wryw ugain ficl, ac am fenyw ddeg ficl.

6 A bydded hefyd dy brîs am wryw o fâb mifyriad hyd fâb pum mlwydd, bum ficl o arian: ac am fenyw dy brîs *fydd* tri ficl o arian.

7 Ac o fâb trugein-mlwydd ac uchod, o's gwryw *fydd*, bydded dy brîs bymtheg ficl, ac am fenyw ddeg ficl.

8 Ond o's tlottach fydd efe na'th brîs di, yna fafed ger bron yr offeiriad, a phriffied yr offeiriad ef: yn ôl yr hyn a gyrrhaeddo llaw 'r addunedydd, *felly* y priffia 'r offeiriad ef.

9 ¶ Ond o's anifail, yr hwn yr offrymmir o honaw offrwm i'r ARGLWYDD, *fydd ei addunedu*: yr hyn oll a roddir o'r cyfryw i'r ARGLWYDD, fanctaidd fydd.

10 Na rodded un arall am dano, ac na newidied ef, y da am y drwg, neu 'r drwg am y da; ac o's gan newidio y newidia anifail am

2514 anifail; bydded hwnnw, a bydded ei gyfnewid hefyd yn ſanctaidd.

11 Ac o's *adduneda efe* un anifail aflan, yr hwn ni ddylent offrymmu o honaw offrwm i'r ARGLWYDD, yna rhodded yr anifail i ſefyll ger bron yr offeiriad:

12 A phriſſied yr offeiriad ef, o's da o's drwg ‡ Heb. *yn ôl dy bris di.* *fydd*; ‡ tel y priſſiech di 'r offeiriad *ef*; felly y bydd.

13 Ac o's efe gan brynnu a'i pryn, yna rhodded at dy brîs di ei bummed ran yn 'chwaneg.

14 ¶ A phan ſancteiddio gŵr ei dŷ yn ſanctaidd i'r ARGLWYDD, yna 'r offeiriad a'i priſſia, o's da o's drwg fydd: megis y priſſio 'r offeiriad ef, felly ynaif.

15 Ac o's yr hwn a'i ſancteiddiodd a ollwng ei dŷ yn rhydd, yna rhodded bummed ran arian dy brîs yn ychwaneg atto, a bydded eiddo ef.

16 ¶ Ac o's o faes ei etifeddiaeth y ſancteiddia gŵr i'r ARGLWYDD, yna bydded dy brîs yn ôl ei hauad: hauad Omer o haidd *fydd* er deg ſicl a deugain o arian.

17 O's o flwyddyn y Jubili y ſancteiddia efe ei faes, yn ôl dy brîs di y ſaif.

18 Ond o's wedi y Jubili y ſancteiddia efe ei faes, yna dogned yr offeiriad yr arian iddo, yn ôl y blynyddoedd ſyddant yn ôl, hyd flwyddyn y Jubili, a lleihaër ar dy brîs di.

19 Ac o's yr hwn a'i ſancteiddiodd gan brynnu a bryn y maes, yna rhodded bummed ran arian dy brîs di yn ychwaneg atto, a bydded iddo ef.

20 Ac onis gollwng y maes, neu o's gwerthodd y maes i ŵr arall, ni cheir ei ollwng mwy.

21 A'r maes fydd, pan elo efe allan yn y Jubili, yn gyſſegredig i'r ARGLWYDD fel maes diofryd: a bydded yn feddiant i'r offeiriad.

22 Ac o's ei dîr pryn, yr hwn ni *bydd* o dîr ei etifeddiaeth, a ſancteiddia efe i'r ARGLWYDD:

23 Yna cyfrifed yr offeiriad iddo ddogn dy brîs di hyd flwyddyn y Jubili, a rhodded yntef dy brîs di yn gyſſegredig i'r ARGLWYDD y dydd hwnnw. 2514

24 Y maes a â yn ei ôl flwyddyn y Jubili, i'r hwn y prynnaſſid ef ganddo, ſef yr hwn *oedd* eiddo etifeddiaeth y tîr.

25 A phob prîs it' fydd wrth ſicl y cyſſegr: [a] ugain Gerah fydd y ſicl. [a] Ex. 30. 13. Nu. 3. 47. Eze. 45. 12.

26 ¶ Ond [b] y cyntaf-anedig o anifail yr hwn fydd flaen-ffrwyth i'r ARGLWYDD, na chyſſegred neb ef, pa un bynnag ai eidion, ai dafad *fyddo*: eiddo 'r ARGLWYDD *yw* efe. [b] Ex. 13. 2. 12.

27 Ond o's *ei adduned ef fydd* o anifail aflan, yna rhyddhaëd ef yn dy brîs di, a rhodded ei bummed ran yn ychwaneg atto; ac onis rhyddhâ, yna gwerther ef yn dy brîs di.

28 ¶ [c] Ond pob diofryd-beth a ddiofrydo un i'r ARGLWYDD, o'r hyn oll *a fyddo* eiddo ef, o ddŷn neu o anifail, neu o faes ei etifeddiaeth, ni werthir, ac ni ryddheir: pob diofryd-beth fydd ſancteiddiolaf i'r ARGLWYDD. [c] Joſ. 6. 19,

29 Ni cheir gollwng yn rhydd un *anifail* diofrydog, yr hwn a ddiofryder gan ddyn: lladder yn farw.

30 ¶ A [d] holl ddegwm y tîr, o hâd y tîr, *ac* o ffrwyth y coed, yr ARGLWYDD a'i piau: cyſſegredig i'r ARGLWYDD *yw*. [d] Ge. 28. 22. Num. 18. 21, 24. Mal. 3. 8. 10.

31 Ac o's gŵr gan brynnu a bryn ddim o'i ddegwm, rhodded ei bummed ran yn ychwaneg atto.

32 A phob degwm eidion, neu ddafad, yr hyn oll [e] a elo dan y wialen; y degfed fydd cyſſegredig i'r ARGLWYDD. [e] Edr. Jer. 33. 13. Eze. 20. 37.

33 Nac edryched pa un ai da ai drwg *fydd efe*, ac na newidied ef; ond o's gan newidio y newidia efe hwnnw, bydded hwnnw, a bydded ei gyfnewid ef hefyd yn gyſſegredig: ni ellir ei ollwng yn rhydd.

34 Dyma y gorchymynnion a orchymynnodd yr ARGLWYDD wrth Moſes i feibion Iſraël ym mynydd Sinai.

Y pedwerydd Llyfr MOSES, Yr hwn a elwir NUMERI.

PENNOD I.

1 *Duw 'n peri rhifo y bobl.* 5 *Capteniaid y llwythau.* 17 *Rhifedi pob llwyth.* 47 *Naillduo y Lefiaid i waſanaeth yr Arglwydd.*

YR ARGLWYDD a lefarodd wrth Moſes yn anialwch Sinai, ym mhabell y cyfarfod, ar y *dydd* cyntaf o'r ail mîs, yn yr ail flwyddyn wedi eu dyfod hwy allan o dîr yr Aipht, gan ddywedyd,

2 [a] Cymmerwch nifer holl gynnulleidfa meibion Iſraël, yn ôl eu teuluoedd, wrth dŷ eu tadau, dan rîf ei henwau, pob gwryw wrth eu pennau; [a] Ex. 30. 12. & 38. 26.

3 O fâb ugain mlwydd ac uchod, pob un a allo fyned i ryfel yn Iſraël: ti ac Aaron a'i cyfrifwch hwynt yn ôl eu lluoedd.

4 A bydded gyd-a chwi ŵr o bob llwyth, ſef y gŵr pennaf o dŷ ei dadau.

5 ¶ A dyma henwau y gwŷr a ſafant gyd-a chwi: o *lwyth* Reuben, Elizur mâb Zedeŵr.

6 O *lwyth* Simeon, Selumiël mâb Suri Sadai.

7 O *lwyth* Juda, Nahſon mâb Aminadab.

8 O *lwyth* Iſſachar, Nethaneel mâb Zuar.

9 O *lwyth* Zabulon, Eliäb mâb Helon.

10 O feibion Joſeph *dros* Ephraïm, Eliſama mâb Ammihud: tros Manaſſes, Gamaliel mâb Pedahzur.

11 O *lwyth* Benjamin, Abidan mâb Gideoni.

12 O *lwyth* Dan, Ahïezer mâb Ammi Sadai.

13 O *lwyth* Aſer, Pagïel mâb Ocran.

14 O *lwyth* Gad, Eliaſaph mâb [b] Deuel. [b] Pen. 2. 14 a elwir *Reuel.*

15 O *lwyth* Nephthali, Ahira mâb Enan.

16 Dyma rai enwog y gynnulleidfa, tywyſogion llwythau eu tadau, pennaethiaid miloedd Iſraël *oeddynt* hwy.

17 ¶ A

2514 17 ¶ A chymmerodd Moſes ac Aaron y gwŷr hyn, a hyſpyſaſid wrth *eu* henwau.

18 Ac a gaſglaſant yr holl gynnulleidfa yngnghŷd ar y *dydd* cyntaf o'r ail mîs, a rhoddaſant eu hachau, drwy eu teuluoedd, yn ôl tŷ eu tadau, tan rîf eu henwau, o fâb ugain mlwydd ac uchod, erbyn eu pennau.

19 Megis y gorchymynnodd yr ARGLWYDD i Moſes, felly y rhifodd efe hwynt yn anialwch Sinai.

20 ¶ A meibion Reuben cyntaf-anedig Iſraël wrth eu cenedl eu hun, yn ôl eu teuluoedd, o dŷ eu tadau, dan rîf eu henwau, erbyn eu pennau, pob gwryw o fâb ugain mlwydd ac uchod, pob un ar a allai ſyned i ryfel;

21 Y rhai a rifwyd o honynt, ſef o lwyth Reuben, *oedd* chwe mîl a deugain a phum cant.

22 ¶ O feibion Simeon *wrth* eu cenhedlaethau, yn ôl eu teuluoedd, o dŷ eu tadau, eu rhifedigion *oedd* dan rîf *eu* henwau, erbyn eu pennau, pob gwryw o fâb ugain mlwydd ac uchod, *ſef* pob un ar a allai ſyned i ryfel;

23 Eu rhifedigion hwynt o lwyth Simeon *oedd* onid un mîl tri ugain mîl a thrychant.

24 ¶ O feibion Gad wrth eu cenhedlaethau, yn ôl eu lluoedd, o dŷ eu tadau, dan rîf *eu* henwau, o fâb ugain mlwydd ac uchod, pob un a allai ſyned i ryfel;

25 Eu rhifedigion hwynt o lwyth Gad *oeddynt* bum mîl a deugain a chwe chant a deg a deugain.

26 ¶ O feibion Juda wrth eu cenhedlaethau, yn ôl eu teuluoedd, o dŷ eu tadau, dan rîf *eu* henwau, o fâb ugain mlwydd ac uchod, pawb ar a oedd yn gallu myned i ryfel;

27 Eu rhifedigion hwynt o lwyth Juda *oedd* bedair mîl ar ddeg a thri ugain a chwe chant.

28 ¶ O feibion Iſſachar wrth eu cenhedlaethau, yn ôl eu teuluoedd, o dŷ eu tadau, dan rîf *eu* henwau, o fâb ugain mlwydd ac uchod, pob un ar a oedd yn gallu myned i ryfel;

29 Eu rhifedigion hwynt o lwyth Iſſachar *oedd* bedair mîl ar ddeg a deugain a phedwar cant.

30 ¶ O feibion Zabulon wrth eu cenhedlaethau, yn ôl eu teuluoedd, o dŷ eu tadau, dan rîf *eu* henwau, o fâb ugain mlwydd ac uchod, pob un ar a ydoedd yn gallu myned i ryfel;

31 Eu rhifedigion hwynt o lwyth Zabulon *oedd* ddwy fil ar bymtheg a deugain a phedwar cant.

32 ¶ O feibion Joſeph, *ſef* o feibion Ephraïm, wrth eu cenhedlaethau, yn ôl eu teuluoedd, o dŷ eu tadau, dan rîf *eu* henwau, o fâb ugain mlwydd ac uchod, pob un ar a ydoedd yn gallu myned i ryfel;

33 Eu rhifedigion hwynt o lwyth Ephraïm *oedd* ddeugain mîl a phum cant.

34 ¶ O feibion Manaſſeh wrth eu cenhedlaethau, yn ôl eu teuluoedd, o dŷ eu tadau, dan rîf *eu* henwau, o fâb ugain mlwydd ac uchod, pob un ar a oedd yn gallu myned i ryfel;

35 Eu rhifedigion hwynt o lwyth Manaſſeh *oedd* ddeuddeng mîl ar hugain a dau gant.

36 ¶ O feibion Benjamin wrth eu cenhedlaethau, yn ôl eu teuluoedd, o dŷ eu tadau, dan rîf *eu* henwau, o fâb ugain mlwydd ac uchod, pob un ar a oedd yn gallu myned i ryfel;

37 Eu rhifedigion hwynt o lwyth Benjamin *oedd* bymtheng mîl ar hugain a phedwar cant. 2514

38 ¶ O feibion Dan wrth eu cenhedlaethau, yn ôl eu teuluoedd, o dŷ eu tadau, dan rîf *eu* henwau, o fâb ugain mlwydd ac uchod, pob un a'r oedd yn gallu myned i ryfel;

39 Eu rhifedigion hwynt o lwyth Dan *oeddynt* ddwy fîl a thrugain a ſaith gant.

40 ¶ O feibion Aſer wrth eu cenhedlaethau, yn ôl eu teuluoedd, o dŷ eu tadau, dan rîf *eu* henwau, o fâb ugain mlwydd ac uchod, pob un ar a oedd yn gallu myned i ryfel;

41 Eu rhifedigion hwynt o lwyth Aſer *oeddynt* un mîl a deugain a phum cant.

42 ¶ O feibion Nephtali wrth eu cenhedlaethau, yn ôl eu teuluoedd, o dŷ eu tadau, dan rîf *eu* henwau, o fâb ugain mlwydd ac uchod, pob un ar a ydoedd yn gallu myned i ryfel;

43 Eu rhifedigion hwynt o lwyth Nephtali *oedd* dair mîl ar ddeg a deugain a phedwar cant.

44 Dyma y rhifedigion, y rhai a rifodd Moſes, ac Aaron, a thywyſogion Iſraël: *ſef* y deuddeng-wr, *y rhai oedd* bob un dros dŷ eu tadau.

45 Felly yr ydoedd holl rifedigion meibion Iſraël, wrth dŷ eu tadau, o fâb ugain mlwydd ac uchod, pob un ar a ydoedd yn gallu myned i ryfel yn Iſraël;

46 A'r holl rifedigion oedd [c] chwe chan mîl a thair mîl a phum cant a deg a deugain.

47 ¶ Ond [d] y Leſiaid, drwy *bôl* lwythau eu tadau, ni rifwyd yn eu myſg hwynt.

48 Canys llefaraſai yr ARGLWYDD wrth Moſes, gan ddywedyd,

49 Ond na chyfrif lwyth Leſi, ac na chymmer eu nifer hwynt, ym myſg meibion Iſraël.

50 Ond dôd i'r Leſiaid awdurdod ar babell y dyſtiolaeth, ac ar ei holl ddodrefn, ac ar yr hyn oll a *berthyn* iddi: hwynt-hwy a ddygant y babell, a'i holl ddodrefn, ac a'i gwaſanaethant, ac a werſyllant o amgylch i'r babell.

51 A phan ſymmudo y babell, y Leſiaid a'i tyn hi i lawr: a phan arhoſo y babell, y Leſiaid a'i geſyd hi i fynu: lladder y dieithr a ddelo yn agos.

52 A gwerſylled meibion Iſraël, bob un yn ei werſyll ei hun, a phob un wrth ei lumman ei hun, drwy eu lluoedd.

53 A'r Leſiaid a werſyllant o amgylch pabell y dyſtiolaeth, fel na byddo llîd yn erbyn cynnulleidfa meibion Iſraël: a chadwed y Leſiaid wiliadwraeth pabell y dyſtiolaeth.

54 A meibion Iſraël a wnaethant yn ôl yr hyn oll a orchymynnaſai yr ARGLWYDD wrth Moſes, felly y gwnaethant.

PEN. II.

Trefn y llwythau yn eu pebyll.

A'R ARGLWYDD a lefarodd wrth Moſes, ac wrth Aaron, gan ddywedyd.

2 Meibion Iſraël a werſyllant bob un wrth ei lumman ei hun, dan arwyddion tŷ ei tadau, o amgylch pabell y cyfarfod y gwerſyllant ‡ o hirbell.

‡ Hebr. *cyferŷn.*

3 ¶ A'r rhai a werſyllant o du y dwyrain tu-a

[c] Ex. 38. 26. Edr. Exod. 12. 37. Pen. 26. yr. 4 Edr. Pen. 3, & 4. & 26. 57. 1 Chron. 6 & 21. 6.

2514 chodiad haul, *fydd gwŷr* llumman gwerſyll Juda, yn ôl eu lluoedd: a chapten meibion Juda *fydd* Nahſon mâb Aminadab.

4 A'i lu ef, a'i rhai rhifedig hwynt, *fyddant* bedair mîl ar ddeg a thrugain a chwe chant.

5 A llwyth Iſſachar a werſyllant yn neſſaf atto: a chapten meibion Iſſachar *fydd* Nethaneel mâb Zuar.

6 A'i lu, a'i rhifedigion, *fyddant* bedair mîl ar ddeg a deugain a phedwar cant.

7 *Yna* llwyth Zabulon; ac Eliab mâb Helon *fydd* capten meibion Zabulon.

8 A'i lu, a'i rhifedigion, *fyddant* ddwy fil ar hymtheg a deugain a phedwar cant.

9 Holl rifedigion gwerſyll Juda *fyddant* yn ôl eu lluoedd yn gan mîl a phedwar ugain mîl a chwe mil a phedwar cant: yn flaenaf y cychwŷn y rhai hyn.

10 ¶ Llumman gwerſyll Reuben *fydd* tu-a'r dehau, yn ôl eu lluoedd: a chapten meibion Reuben *fydd* Elizur mâb Sedeür.

11 A'i lu ef, a'i rhifedigion, *fyddant* chwe mîl a deugain a phum cant.

12 A'r rhai a werſyllant yn ei ymmyl ef *fydd* llwyth Simeon, a chapten meibion Simeon *fydd* Selumïel mâb Suri Sadai.

13 A'i lu ef, a'i rhifedigion, *fydd* ônid un trugain mîl a thrychant.

14 Yna llwyth Gad: a chapten meibion Gad
a Edr. Pen. 1. 14. *fydd* Eliaſaph mâb [a] Reuel.

15 A'i lu ef, a'i rhifedigion hwynt, *fyddant* bum mîl a deugain a chwe chant a deg a deugain.

16 Holl rifedigion gwerſyll Reuben *fyddant* gan mîl ac un ar ddeg a deugain o filoedd a phedwar cant a deg a deugain, yn ôl eu lluoedd: ac yn ail y cychwymant hwy.

17 ¶ A phabell y cyfarfod a gychwŷn ynghanol y gwerſyllœdd, *gyd-a* gwerſyll y Lefiaid: fel y gwerſyllant, felly y ſymmudant, pob un yn ei le, wrth eu llummanau.

18 ¶ Llumman gwerſyll Ephraïm *fydd* tu-a 'r gorllewin, yn ôl eu lluoedd: a chapten meibion Ephraïm *fydd* Eliſama mâb Ammihud.

19 A'i lu ef, a'i rhifedigion, *fyddant* ddeugain mîl a phum cant.

20 Ac yn ei ymmyl ef llwyth Manaſſeh: a chapten meibion Manaſſeh ſydd Gamaliel mâb Pedazur.

21 A'i lu ef, a'i rhifedigion, *fyddant* ddeuddeng-mîl ar hugain a dau gant.

22 Yna llwyth Benjamin: a chapten meibion Benjamin *fydd* Abidan mâb Gideoni.

23 A'i lu ef, a'i rhifedigion, *fyddant* bymtheng-mîl ar hugain a phedwar cant.

24 Holl rifedigion gwerſyll Ephraïm, *fyddant* yn ôl eu lluoedd, gan mîl ac wyth mîl a chant: ac a gychwynnant yn drydydd.

25 ¶ Llumman gwerſyll Dan *fydd* tu-a 'r gogledd, yn ôl eu lluoedd: a chapten meibion Dan *fydd* Ahïeſer mâb Ammi Sadai.

26 A'i lu ef, a'i rhifedigion, *fyddant* ddwy fil a thrugain a ſaith gant.

27 A'r rhai a werſyllant yn ei ymmyl ef *fydd* llwyth Aſer: a chapten meibion Aſer *fydd* Pagïel mâb Ocran.

28 A'i lu ef, a'i rhifedigion, *fyddant* un mîl a deugain a phum cant.

29 Yna llwyth Nephtali; a chapten meibion Nephtali *fydd* Ahira mâb Enan. 2514

30 A'i lu ef, a'i rhifedigion, *fyddant* dair mîl ar ddeg a deugain a phedwar cant.

31 Holl rifedigion gwerſyll Dan, *fyddant* gan mîl ac onid tair mîl tri ugain mîl a chwe chant: yn olaf y cychwynnant a'u llummanau.

32 ¶ Dyma rifedigion meibion Iſraël, wrth dŷ eu tadau: [b] holl rifedigion y gwerſyllœdd yn ôl eu lluoedd, *oedd* chwe chan mîl a thair mîl a phum cant a deg a deugain. b Ex. 38. 26. Pen. 1. 46.

33 Ond [c] y Lefiaid ni chyfrifwyd ym myſg meibion Iſraël, megis y gorchymynnaſai yr ARGLWYDD wrth Moſes. c Pen. 1. 47.

34 A meibion Iſraël a wnaethant yn ôl yr hyn oll a orchymynnaſai 'r ARGLWYDD wrth Moſes: felly y gwerſyllaſant wrth eu llummanau, ac felly y cychwynnaſant, bob un yn ei deuluoedd, yn ol tŷ eu tadau.

PEN. III.

1 *Meibion Aaron.* 5 *Rhoddi y Lefiaid i'r offeiriaid er mwyn gwaſanaeth y babell,* 11 *yn lle y cyntaf-anedig.* 14 *Rhifo y Lefiaid wrth eu teuluoedd.* 21 *Teuluoedd, rhifedi, a ſwydd y Gerſoniaid,* 27 *y Cohathiaid,* 33 *y Merariaid.* 38 *Lle a ſwydd Moſes ac Aaron.* 40 *Bod y cyntaf-anedig yn rhydd oddiwrth y Lefiaid.* 44 *Prynnu y rhai oedd tros ben.*

AC dyma genhedlaethau Aaron, a Moſes; ar y dydd y llefarodd yr ARGLWYDD wrth Moſes ym-mynydd Sinai.

2 Dyma henwau meibion Aaron: Nadab [a] y cyntaf-anedig, ac Abihu, Eleazar, ac Ithamar. a Ex. 6. 23.

3. Dyma henwau meibion Aaron, yr offeiriaid enneiniog, y rhai a ‡gyſſegrodd efe i offeiriadu. ‡ Hebr. *a lanwodd eu llaw.*

4 A [b] marw a wnaeth Nadab ac Abihu ger bron yr ARGLWYDD, pan offrymmaſant dân dïeithr ger bron yr ARGLWYDD yn anialwch Sinai: a meibion nid oedd iddynt: ac offeiriadodd Eleazar ac Ithamar yngŵydd Aaron eu tâd. b Lef. 10. 1. Pen. 26. 61. 1 Chr. 24. 2.

5 ¶ A'r ARGLWYDD a lefarodd wrth Moſes, gan ddywedyd,

6 Neſſâ lwyth Lefi, a gwnâ iddo ſefyll ger bron Aaron yr offeiriad, fel y gwaſanaethont ef.

7 A hwy a gadwant ei gadwraeth ef, a chadwraeth yr holl gynnulleidfa, o flaen pabell y cyfarfod, i wneuthur [c] gwaſanaeth y tabernacl. c Edrych Pen. 1. 50.

8 A chadwant holl ddodrefn pabell y cyfarfod, a chadwraeth meibion Iſraël i waſanaethu gwaſanaeth y tabernacl.

9 A [d] thi a roddi y Lefiaid i Aaron, ac i'w feibion: y rhai hyn ſydd wedi eu rhoddi yn rhodd iddo ef o feibion Iſraël. d Pen. 8. 19.

10 Ac urdda di Aaron a'i feibion i gadw eu hoffeiriadaeth: [e] a'r dïeithr-ddyn a ddelo yn agos a roddir i farw. e Ad. 28. Pen. 18. 4.

11 ¶ Llefarodd yr ARGLWYDD hefyd wrth Moſes, gan ddywedyd,

12 Ac wele [f] mi a gymmeraiſy Lefiaid o blith meibion Iſraël yn lle pob cyntaf-anedig, *ſef pob cyntaf* f Pen. 8. 16. & 18.

2514 *cyntaf* a agoro y grôth o feibion Iſraël: am hynny y Lefiaid a fyddant eiddo fi.

13 [g] Canys eiddo fi yw pob cyntaf-anedig; [h] ar y dydd y tarewais y cyntaf-anedig yn nhîr yr Aipht, cyſſegrais i mi fy hun bob cyntaf-anedig yn Iſraël o ddyn ac anifail; eiddo fi ydynt; myfi *yw* yr ARGLWYDD.

14 ¶ Yr ARGLWYDD hefyd a lefarodd wrth Moſes yn anialwch Sinai, gan ddywedyd,

15 Cyfrif feibion Lefi yn ôl tŷ eu tadau, drwy eu teuluoedd; cyfrif hwynt bob gwryw o fâb miſyriad ac uchod.

16 A Moſes a'i cyfrifodd hwynt wrth ‡ air yr ARGLWYDD, fel y gorchymynnaſid iddo.

17 [i] A'r rhai hyn oedd feibion Lefi wrth eu henwau; Gerſon, a Cohath, a Merari.

18 Ac dyma henwau meibion Gerſon yn ôl eu teuluoedd; Libni a Simei.

19 A meibion Cohath yn ôl eu teuluoedd; Amram, Izehar, Hebron, ac Uzziel.

20 A Meibion Merari yn ôl eu teuluoedd; Mahli, a Muſi: Dyma deuluoedd Lefi wrth dŷ eu tadau.

21 O Gerſon *y daeth* tylwyth y Libniaid, a thylwyth y Simiaid: dyma deuluoedd y Gerſoniaid.

22 Eu rhifedigion hwynt dan rîf pob gwryw o fâb miſyriad ac uchod, eu rhifedigion *meddaf oedd* ſaith mîl a phum cant.

23 Teuluoedd y Gerſoniaid a werſyllant ar y tu ôl i'r tabernacl tu-a'r gorllewin.

24 A phennaeth tŷ tâd y Gerſoniaid *fydd* Eliaſaph mâb Laël.

25 A [k] chadwraeth meibion Gerſon ym mhabell y cyfarfod *fydd* [l] y tabernacl, a'r [m] babell, [n] ei thô *hefyd*, a [o] chauad-len drws pabell y cyfarfod,

26 A [p] llenni y cynteddfa, a [q] chauad-len drws y cynteddfa, yr hwn *ſydd* ynghylch y tabernacl, a'r allor o amgylch, [r] a'i rhaffau i'w holl waſanaeth.

27 ¶ Ac o Gohath *y daeth* tylwyth yr Amramiaid, a thylwyth yr Iſehariaid, a thylwyth yr Hebroniaid, a thylwyth yr Uzziëliaid: dyma dylwyth y Cohathiaid.

28 Rhifedi yr holl wrywiaid, o fâb miſyriad ac uchod, oedd wyth mîl a chwe chant, yn cadw cadwraeth y cyſſegr.

29 Teuluoedd meibion Cohath a werſyllant ar yſtlys y tabernacl tu-a'r dehau.

30 A phennaeth tŷ tâd tylwyth y Cohathiaid *fydd* Eliſaphan mâb Uzziël.

31 A'i [s] cadwraeth hwynt *fydd* [t] yr Arch, a'r [u] bwrdd, a'r [x] canhwyll-bren, a'r [y] allorau, a lleſtri y cyſſegr, y rhai y gwaſanaethant â hwynt, a'r [z] gauad-len, a'i holl waſanaeth.

32 A phennaf ar bennaethiaid y Lefiaid *fydd* Eleazar mâb Aaron yr offeiriad; a llywodraeth ar geidwaid cadwraeth y cyſſegr *fydd iddo ef*.

33 ¶ O Merari *y daeth* tylwyth y Mahliaid, a thylwyth y Muſiaid: dyma dylwyth Merari.

34 A'i rhifedigion hwynt, wrth gyfrif pob gwryw o fâb miſyriad ac uchod, *oedd* chwe mîl a deu-cant.

35 A phennaeth tŷ tâd tylwyth Merari *fydd* Zuriel mâb Abihaël: ar yſtlys y tabernacl y gwerſyllant tu-a'r gogledd.

36 Ac [a] ‡ ynghadwraeth meibion Merari *y bydd* yſtyllod y tabernacl, a'i droſolion, a'i golofnau, 2514 a'i forteiſiau, a'i holl offer, a'i holl waſanaeth,

37 A cholofnau y cynteddfa o amgylch, a'i morteiſiau, a'i hoelion, a'i rhaffau.

38 ¶ A'r rhai a werſyllant o flaen y tabernacl tu-a'r dwyrain, o flaen pabell y cyfarfod tu-a chodiad haul *fydd* Moſes, ac Aaron a'i feibion, y rhai a gadwant gadwraeth y cyſſegr, a chadwraeth meibion Iſraël: a'r [b] dieithr a ddelo yn agos a roddir i farwolaeth.

39 [c] Holl rifedigion y Lefiaid, y rhai a rifodd Moſes ac Aaron yn ôl gair yr ARGLWYDD, trwy eu teuluoedd, *ſef* pob gwryw o fâb miſyriad ac uchod, *oedd* ddwy fil ar hugain.

40 ¶ A dywedodd yr ARGLWYDD wrth Moſes, cyfrif bob cyntaf-anedig gwryw o feibion Iſraël, o fâb miſyriad ac uchod, a chymmer rifedi eu henwau hwynt,

41 A chymmer y Lefiaid i mi (myfi *yw* yr ARGLWYDD) yn lle holl gyntaf-anedig meibion Iſraël: ac anifeiliaid y Lefiaid yn lle pob cyntaf-anedig o anifeiliaid meibion Iſraël.

42 A Moſes a rifodd, megis y gorchymynnodd yr ARGLWYDD iddo, pob cyntaf-anedig o feibion Iſraël.

43 A'r rhai cyntaf-anedig oll, o rai gwryw, dan rîf *eu* henwau, o fâb miſyriad ac uchod, o'i rhifedigion hwynt, oedd ddwy fil ar hugain a dau gant a thri ar ddeg a thrugain.

44 ¶ A llefarodd yr ARGLWYDD wrth Moſes, gan ddywedyd,

45 Cymmer y Lefiaid yn lle pob cyntaf-anedig o feibion Iſraël; ac anifeiliaid y Lefiaid yn lle eu hanifeiliaid hwynt; a bydded y Lefiaid i mi: myfi yw yr ARGLWYDD.

46 Ac am y rhai ſy i'w prynnu o'r tri ar ddeg a thrugain a deu-cant, o gyntaf-anedig meibion Iſraël, y rhai ſy dros ben y Lefiaid;

47 Cymmer bum ſicl am bob pen; yn ôl ſicl y cyſſegr y cymmeri: [d] ugain Gerah *fydd* y ſicl.

48 A dôd yr arian, gwerth y rhai ſydd yn ychwaneg o honynt, i Aaron ac i'w feibion.

49 A chymmerodd Moſes arian y prynnedigaeth, y rhai oedd dros ben y rhai a brynnwyd am y Lefiaid.

50 Gan gyntaf-anedig meibion Iſraël y cymmerodd efe yr arian, pump a thrugain a thrychant a mîl, o ſiclau y cyſſegr.

51 A Moſes a roddodd arian y prynnedigion i Aaron ac i'w feibion, yn ôl gair yr ARGLWYDD, megis y gorchymynnaſai 'r ARGLWYDD i Moſes.

PEN. IV.

1 *Oedran a chylch gwaſanaeth y Lefiaid.* 4 *Clûd y Cohathiaid wedi i'r offeiriaid dynnu i lawr y babell.* 16 *Gorchwyliaeth Eleazar.* 17 *Swydd yr offeiriaid.* 21 *Clûd y Gerſoniaid,* 29 *a'r Merariaid.* 34 *Rhifedi y Cohathiaid,* 38 *y Gerſoniaid,* 42 *a'r Merariaid.*

A'R ARGLWYDD a lefarodd wrth Moſes, ac wrth Aaron, gan ddywedyd,

2 Cymmer nifer meibion Cohath, o blith meibion Lefi, wrth eu teuluoedd, yn ôl tŷ eu tadau,

[g] Ex.13.2. Lef.27.26. Pen. 8. 16. Luc 2.23.
[h] Ex. 13. 12, 15.
‡ Heb. *enau.*
[i] Gê.46. 11. Ex. 6.16. Pen.26. 57. 1 Chr.6.1. & 23. 6.
[k] Pen.4.24.
[l] Ex.25.9.
[m] Ex.26. 1.
[n] Ex.26. 7, 14.
[o] Ex.26.36.
[p] Ex. 27.9.
[q] Ex.27.16.
[r] Ex.35.18.
[s] Pen.4. 4, 15.
[t] Ex.25.10.
[u] Ex.25.23.
[x] Ex.25.31.
[y] Ex. 27. 1. & 30. 1.
[z] Ex.26.31.
[a] Pen.4.31.
‡ Neu, *yn ſwydd cadwraeth.*
[b] Ad. 10.
[c] Edr. Pen. 26. 62.
[d] Ex.30.13. Lef.27. 25. Pen. 18.16. Eze. 45.12.

2514 3 [a] O fâb deng mlwydd ar hugain ac uchod
[a] Edr. Pen. 8. 24. hyd fâb deng mlwydd a deugain, pob un a elo i'r llu i wneuthur gwaſanaeth ym mhabell y cyfarfod.

4 Dyma weinidogaeth meibion Cohath, ym-mhabell y cyfarfod, *ynghylch* y pethau ſanct-eiddiolaf.

5 ¶ A deued Aaron a'i feibion, pan gychwyn-
[b] Ex. 26. 31. no y gwerſyll, a thynnant i lawr [b] y wahan-len orchudd, a gorchguddiant â hi Arch y dyſtiolaeth:

6 A goſodant ar hynny dô o grwyn daiar-foch, a thanant arni wiſg o *ſidan* glâs ei gŷd, a
[c] Ex. 25. 13. goſodant [c] ei throſolion *wrthi.*
[d] Ex. 25. 30. 7 Ac ar [d] fwrdd *y bara* dangos y tanant frethyn glâs, a goſodant ar hynny y dyſglau, a'r
‡ Neu, *dywallt.* cwppanau, a'r phïolau, a'r cauadau ‡ i gau: a bydded y bara bob amſer arno.

8 A thanant arnynt wiſg o 'ſcarlat, a gorch-guddiant hwnnw â gorchudd o groen daiar-foch, a goſodant ei droſolion *wrtho.*

9 Cymmerant hefyd wiſg o ſidan glâs a gorch-
[e] Ex. 25. 31. guddiant [e] ganhwyll-bren y goleuni, [f] a'i lampau,
[f] Exod. 25. 37, 38. a'i efeiliau, a'i gafnau, a holl leſtri yr olew, y rhai y gwaſanaethant ef â hwynt.

10 A goſodant ef, a'i holl ddodreſn mewn gorchudd o groen daiar-foch, a goſodant *ef* ar droſol.

11 A thanant frethyn glâs ar yr allor aur, a gorchguddiant hi â gorchudd o groen daiar-foch, a goſodant ei throſolion *wrthi.*

12 Cymmerant hefyd holl ddodreſn y gwa-ſanaeth, y rhai y gwaſanaethant â hwynt yn y cyſſegr, a rhoddant mewn brethyn glâs, a gorchguddiant hwynt mewn gorchudd o groen daiar-foch, a goſodant ar droſol.

13 A thynnant allan ludw 'r allor, a thanant arni wiſg o borphor.

14 A rhoddant arni ei holl leſtri, â'r rhai y gwaſanaethant hi, *ſef* y pedyll tân, y cigweiniau,
‡ Neu, *phiolau.* a'r rhawiau, a'r ‡ cawgiau, *ie* holl leſtri yr allor: a thanant arni orchudd o groen daiar-foch, a goſodant ei throſolion wrthi.

15 Pan ddarffo i Aaron ac i'w feibion orch-guddio y cyſſegr, a holl ddodreſn y cyſſegr, pan gychwynno y gwerſyll; wedi hynny deued
[g] Edr. 2 Sam. 6. 6. meibion Cohath i'w dwyn *hwynt*: ond [g] na chyffyrddant â'r hyn a fyddo cyſſegredig, rhag idd-
[h] Pen. 3. 31. ynt farw: [h] dyma faich meibion Cohath, ym mhabell y cyfarfod.

16 ¶ Ac i ſwydd Eleazar mâb Aaron yr offei-
[i] Exo. 25. 6. [k] Ex. 30. 34. [l] x. 29. 40. [m] Exod. 30. 23. riad y perthyn [i] olew y goleuni, [k] a'r arogl-darth peraidd, [l] a'r bwyd-offrwm gwaſtadol, ac [m] olew yr enneiniad, *a* gorchwyliaeth yr holl dabernacl, a'r hyn oll *fydd* ynddo, yn y cyſſegr ac yn ei ddodreſn.

17 ¶ A llefarodd yr ARGLWYDD wrth Moſes ac Aaron, gan ddywedyd,

18 Na thorrwch ymaith lwyth tylwyth y Cohathiaid o blith y Lefiaid.

19 Ond hyn a wnewch iddynt, fel y byddont fyw, ac na fyddont feirw: pan neſſânt at y pethau ſancteiddiolaf, Aaron a'i feibion a ânt i mewn, ac a'i goſodant hwy bob un ar ei waſanaeth, ac ar ei glud.

[n] Edr. Exo. 19. 21. 1 Sam. 6. 19. 20 Ond [n] nac ânt i edrych pan fydder yn gorchguddio yr hyn fydd gyſſegredig, rhac ma-
rw o honynt.

21 ¶ A'r ARGLWYDD a lefarodd wrth Moſes, gan ddywedyd,

22 Cymmer nifer meibion Gerſon hefyd, trwy dŷ eu tadau, wrth eu teuluoedd:

23 O fâb deng-mlwydd ar hugain ac uchod hyd fâb deng-mlwydd a deugain y rhifi hwynt: pob un a ddêl i † ddwyn ſwydd i waſanaethu gwaſanaeth ym-mhabell y cyfarfod. † Hebr. *filiorio miſeriaeth.*

24 Dyma weinidogaeth tylwyth y Gerſoniaid, o waſanaeth a'c o glud.

25 Sef [o] dwyn o honynt lenni y tabernacl a [o] Pen. 3. 25. phabell y cyfarfod, ei len dô ef, a'r tô *o grwyn* daiar-foch, yr hwn *fydd* yn uchaf arno, a chudd-len drws pabell y cyfarfod,

26 A llenni y cynteddfa, a chauad-len drws porth y cynteddfa, yr hwn *ſydd* ynghylch y tabernacl, a'r allor o amgylch, a'i rhaffau, a holl offer eu gwaſanaeth hwynt; a'r hyn oll a wnaed iddynt; felly y gwaſanaethant hwy.

27 Wrth † orchymmyn Aaron a'i feibion y bydd holl waſanaeth meibion y Gerſoniaid, yn eu holl glud, ac yn eu holl waſanaeth: a dodwch attynt eu holl glud i'w cadw. † Hebr. *enau.*

28 Dyma waſanaeth tylwyth meibion Ger-ſon ym-mhabell y cyfarfod, ac ar law Ithamar mâb Aaron yr offeiriad *y bydd* eu llywodraethu hwynt.

29 ¶ *A* meibion Merari, drwy eu teuluoedd, wrth dŷ eu tadau y cyfrifi hwynt;

30 O fâb deng-mlwydd ar hugain ac uchod hyd fâb deng-mlwydd a deugain y rhifi hwynt: pob un a ddêl i † ddwyn ſwydd, i waſanaethu gwaſanaeth pabell y cyfarfod. † Hebr. *Yr ſilwriaeth.*

31 Ac [p] dyma orchwyliaeth eu clud hwynt, [p] Pen. 3. 36. yn eu holl waſanaeth ym-mhabell y cyfarfod: *ſef* [q] yſtyllod y tabernacl, a'i farrau, a'i golof-
[q] Ex. 26. 15. nau, a'i forteiſiau,

32 A cholofnau y cynteddfa oddïamgylch, a'i morteiſiau, a'i hoelion, a'i rhaffau, ynghyd a'i holl offer, ac ynghyd a'i holl waſanaeth: rhifwch hefyd y dodreſn erbyn eu henwau, y rhai a gadwant *ac* a gludant hwy.

33 Dyma waſanaeth tylwyth meibion Merari, yn eu holl weinidogaeth ym mhabell y cyfarfod, dan law Ithamar fâb Aaron yr offeiriad.

34 ¶ A rhifodd Moſes, ac Aaron, a phennae-thiaid y gynnulleidfa, feibion Cohath drwy eu teuluoedd, ac yn ôl tŷ eu tadau;

35 O fâb deng-mlwydd ar hugain ac uchod hyd fâb deng-mlwydd a deugain, *ſef* pob un a ddêl mewn ſwydd i waſanaethu ym-mhabell y cyfarfod;

36 A'i rhifedigion drwy eu teuluoedd oedd ddwy fîl faith gant a deg a deugain.

37 Dyma rifedigion tylwyth y Cohathiaid, *ſef* pob gwaſanaethydd ym-mhabell y cyfarfod; y rhai a rifodd Moſes ac Aaron, wrth orchym-myn yr ARGLWYDD drwy law Moſes.

38 Rhifedigion meibion Gerſon hefyd drwy eu teuluoedd, ac yn ôl tŷ eu tadau;

39 O fâb deng-mlwydd ar hugain ac uchod, ac hyd fâb deng-mlwydd a deugain, *ſef* pob un a ddelai mewn ſwydd i waſanaeth ym-mha-bell y cyfarfod;

40 A'i rhifedigion hwynt drwy eu teuluoedd,

yn

2514 yn ôl tŷ eu tadau, oeddynt ddwy fil a chwechant a deg ar hugain.

41 Dyma rifedigion tylwyth meibion Gerſon, *ſef* pob gwaſanaethydd ym-mhabell y cyfarfod, y rhai a rifodd Moſes ac Aaron, wrth orchymyn yr ARGLWYDD.

42 ¶ A rhifedigion tylwyth meibion Merari, drwy eu teuluoedd, yn ôl tŷ eu tadau;

43 O fâb deng-mlwydd ar hugain ac uchod hyd fâb deng-mlwydd a deugain, *ſef* pob un a ddelai mewn ſwydd i waſanaethu ym-mhabell y cyfarfod;

44 A'i rhifedigion hwynt drwy eu teuluoedd, oeddynt dair mîl a dau gant.

45 Dyma rifedigion tylwyth meibion Merari, y rhai a rifodd Moſes ac Aaron, wrth orchymyn yr ARGLWYDD drwy law Moſes.

46 Yr holl rifedigion y rhai a rifodd Moſes ac Aaron, a phennaethiaid Iſraël, o'r Leſiaid drwy eu teuluoedd, ac yn ôl tŷ eu tadau;

47 O fâb deng-mlwydd ar hugain ac uchod hyd fâb deng-mlwydd a deugain, *ſef* pob un a ddelai i wneuthur gwaith gwaſanaeth, neu waith clud ym-mhabell y cyfarfod;

48 A'i rhifedigion oeddynt wyth mîl pum cant a phedwar ugain.

49 Wrth orchymyn yr ARGLWYDD drwy law Moſes y rhifodd efe hwy, pob un wrth ei waſanaeth, ac wrth ei glud: fel hyn y rhifwyd hwynt, fel y gorchymynnaſai yr ARGLWYDD wrth Moſes.

PEN. V.

1 *Symmudo'r aflan allan o'r gwerſyll.* 5 *Rhaid yw gwneuthur iawn tros gamweddau.* 11 *Eiddigedd, pa un ai heb achos ai trwy achos y mae.*

A'R ARGLWYDD a leſarodd wrth Moſes, gan ddywedyd,

2 Gorchymyn i feibion Iſraël anfon allan o'r gwerſyll bob [a] gwahan-glwyfus, a phob un y byddo [b] diferlif arno, a phob un a halogir wrth [c] y marw.

3 Yn wryw ac yn fenyw yr anfonwch *hwynt*; allan o'r gwerſyll yr anfonwch hwynt; fel na halogont eu gwerſylloedd, y rhai yr ydwyf yn preſſwylio yn eu plith.

4 A meibion Iſraël a wnaethant felly, ac a'i hanfonaſant hwynt i'r tu allan i'r gwerſyll: megis y llefarodd yr ARGLWYDD wrth Moſes, felly y gwnaeth meibion Iſraël.

5 ¶ A llefarodd yr ARGLWYDD wrth Moſes, gan ddywedyd,

6 Llefara wrth feibion Iſraël, [d] o's gŵr neu wraig a wnâ *un* o holl bechodau dynol, gan wneuthur camwedd yn erbyn yr ARGLWYDD, a bod o'r enaid hwnnw yn euog;

7 Yna cyffeſſant eu pechod a wnaethant; a rhodded yn ei ôl yr hyn a fyddo efe euog o honaw [e] erbyn ei ben, a 'chwaneged ei bummed ran atto, a rhodded i'r hwn y gwnaeth efe gam ag ef.

8 Ac oni bydd i'r gŵr gyfneſſaf i dalu *am* y camwedd iddo, *yr iawn am* y camwedd yr hwn a delir i'r ARGLWYDD *fydd* eiddo yr offeiriad: heb law [f] yr hwrdd cymmod yr hwn y gwnâ efe gymmod ag ef troſto. 2514

9 A phob [g] offrwm derchafel, o holl ſanctaidd bethau meibion Iſraël, y rhai a offrymmant at yr offeiriad fydd eiddo ef.

10 A ſancteiddio gŵr, eiddo ef fyddant: hyn a roddo neb i'r offeiriad, [h] eiddo ef fydd.

11 ¶ Llefarodd yr ARGLWYDD hefyd wrth Moſes, gan ddywedyd,

12 Llefara wrth feibion Iſraël, a dywed wrthynt, pob gŵr pan wyro ei wraig ef a gwneuthur bai yn ei erbyn ef,

13 A bod [i] gŵr a wnelo â hi, a bod yn guddiedig o olwg ei gŵr hi, ac yn gyfrinachol, a hithau wedi ei halogi, ac heb dyſt yn ei herbyn, a hithau heb ei dal *ar ei gweithred*:

14 A dyfod ‡ gwŷn eiddigedd arno, ac eiddigeddu o honaw wrth ei wraig, a hithau wedi ei halogi: neu ddyfod yſpryd eiddigedd arno, ac eiddigeddu o honaw wrth ei wraig, a hithau heb ei halogi:

15 Yna dyged y gŵr ei wraig at yr offeiriad, a dyged ei hoffrwm troſti hi, degfed ran Epha o flawd haidd; na thywallted olew arno, ac na rodded thus arno; canys offrwm eiddigedd yw; offrwm côf yn coffau anwiredd:

16 A neſſaëd yr offeiriad hi, a phared iddi ſefyll ger bron yr ARGLWYDD.

17 A chymmered yr offeiriad ddwfr ſanctaidd mewn lleſtr pridd, a chymmered yr offeiriad o'r llwch fyddo ar lawr y tabernacl, a rhodded yn y dwfr:

18 A phared yr offeiriad i'r wraig ſefyll ger bron yr ARGLWYDD, a dioſged oddiam ben y wraig, a rhodded yn ei dwylaw offrwm y coffa, offrwm eiddigedd *yw* efe: ac yn llaw yr offeiriad y bydd y dwfr chwerw ſy'n peri 'r felldith.

19 A thynged yr offeiriad hi, a dyweded wrth y wraig, oni orweddodd gŵr gyd-a thi, ac oni wyraiſt i aflendid *gyd-ag arall* ‡ yn lle dy ŵr, bydd di ddiniwaid oddiwrth y dwfr chwerw hwn ſy 'n peri 'r felldith.

20 Ond o's gwyraiſt ti oddiwrth dy ŵr, ac o's halogwyd ti, a chydio oneb â thi heb law dy ŵr dy hun:

21 (Yna tyngheded yr offeiriad y wraig â llw melldith, a dyweded yr offeiriad wrth y wraig,) rhodded yr ARGLWYDD dydi yn felldith ac yn llw ym myſg dy bobl, pan wnelo 'r ARGLWYDD dy forddwyd ‡ yn bwdr, a'th grôth yn chwyddedig:

22 Ac aed y dwfr melldigedig hwn i'th goluddion, i chwyddo dy grôth, ac i bydru dy forddwyd: a dyweded y wraig, Amen, Amen.

23 Ac yſgrifenned yr offeiriad y melldithion hyn mewn llyfr, a golched *hwynt* ymaith â'r dwfr chwerw:

24 A phared i'r wraig yfed o'r dwfr chwerw ſy 'n peri y felldith, ac aed y dwfr ſy 'n peri y felldith i'w mewn hi, yn chwerw.

25 A chymmered yr offeiriad o law y wraig offrwm yr eiddigedd, a chwhwfaned yr offrwm ger bron yr ARGLWYDD, ac offrymmed ef ar yr allor.

26 A chymmered yr offeiriad o'r offrwm lonaid ei law, ei goffadwriaeth, a lloſged ar yr allor, ac wedi *hynny* pared i'r wraig yfed y dwfr.

27 Ac

[a] Lef. 13. 46. [b] Lef. 15. 2. [c] Lef. 21. 1. [d] Ẽ. 9. 6, 10. [e] 19. 11. [f] 31. 19. [d] Lef. 6. 2, 3. [e] Lef. 6. 5. [f] Lef. 6. 6. &7. 8. [g] Ex. 29. 28. Lef. 6. 18, 26. &7. 6, 32. Pẽ. 18. 8. Deut. 18. 3. [h] Lef. 10. 13.

‡ Neu, *a thi ym meddiant dy ŵr.* Heb. *Tan dy ŵr.*

‡ Heb. *ſyrthio.*

‡ *Yſpryd.*

2514 27 Ac wedi iddo beri iddi yfed y dwfr, bydd, o's hi a halogwyd, ac a wnaeth fai yn erbyn ei gŵr, yr â dwfr fy 'n peri y felldith yn chwerw ynddi, ac a chwydda ei chrôth, ac a bydra ei morddwyd: a'r wraig [i] a fydd yn felldith ym myſg ei phobl.

i Deut. 28. 57. Pſ. 83. 9, 11. Jer. 24. 9. & 29. 18, 22. & 42. 18. Zech. 8. 13.

28 Ond o's y wraig ni halogwyd, eithr glân yw, yna hi a fydd dïangol, ac a blanta.

29 Dyma gyfraith eiddigedd, pan wyro gwraig *at arall* yn lle ei gŵr, ac ymhalogi:

30 Neu o's daw ar ŵr wŷn eiddigedd, a dal o honaw eiddigedd wrth ei wraig, yna goſoded y wraig i ſefyll ger bron yr ARGLWYDD, a gwnaed yr offeiriad iddi yn ôl y gyfraith hon.

31 A'r gŵr fydd dïeuog o'r anwiredd, a'r wraig a ddwg ei hanwiredd ei hun.

PEN. VI.

1 *Cyfraith y Nazaread.* 22 *Y dull y bendithir y bobl.*

LLefarodd yr ARGLWYDD hefyd wrth Moſes, gan ddywedyd,

2 Llefara wrth feibion Iſraël, a dywed wrthynt, pan ymnailltuo gŵr neu wraig i addo adduned Nazaread, ‡ i ymnailltuo i'r ARGLWYDD:

‡ Heb. *ymNazareiddio.*

3 Ymnailltued oddiwrth wîn a dïod gref, nac yfed finegr gwîn, na finegr dïod gref: nac yfed ychwaith ddim ſugn grawn-wîn, ac na fwyttaëd rawn-wîn îrion, na ſychion.

4 Holl ddyddiau ei Nazareaeth ni chaiff fwytta o ddim oll a wneir o winwydden y gwîn, o'r dingcod hyd y bilionen.

5 Holl ddyddiau adduned ei Nazareaeth ni chaiff [a] ellyn fyned ar ei ben, nes cyflawnu y dyddiau yr ymnailltuodd efe i'r ARGLWYDD; ſanctaidd fydd, gadawëd i gudynnau gwallt ei ben dyfu.

a Barn. 13. 5. 1 Sa. 1. 11.

6 Holl ddyddiau eu ymnailltuaeth i'r ARGLWYDD, [b] na ddeued at gorph marw.

b Pë. 19. 11.

7 *Nac ymhaloged wrth ei dâd, neu wrth ei fam, wrth ei frawd, neu wrth ei chwaer, pan fyddant feirw; am *fod* Nazareaeth ei Dduw ar ei ben ef.

*Lef. 21. 1.

8 Holl ddyddiau ei Nazareaeth, ſanctaidd fydd efe i'r ARGLWYDD.

9 Ond o's marw fydd un yn ei ymmyl ef yn ddiſymmwth, a halogi pen ei Nazareaeth; yna eillied ei ben [c] ar ddydd ei buredigaeth; ar y ſeithfed dydd yr eillia efe ef.

c 1 Chr. 19. 14.

10 Ac [d] ar yr wythfed dydd y dwg ddwy durtur, neu ddau gyw colomen at yr offeiriad, i ddrws pabell y cyfarfod.

d Lef. 5. 7. & 14. 22. & 15. 14, 29.

11 Ac offrymmed yr offeiriad un yn bech-aberth, ac un yn boeth-offrwm, a gwnaed gymmod droſto, am yr hyn a becho wrth y marw; a ſanctëiddied ei ben ef y dydd hwnnw.

12 A nailltued i'r ARGLWYDD ddyddiau ei Nazareaeth, a dyged oen blwydd [e] yn offrwm tros gamwedd: † ac aed y dyddiau cyntaf yn ofer, am halogi ei Nazareaeth ef.

e Lef. 5. 6. † Heb. a *fyrwym ed.*

13 ¶ Ac dyma gyfraith y Nazaread: pan gyflawner dyddiau ei Nazareaeth, dyger ef i ddrws pabell y cyfarfod.

14 A dyged yn offrwm droſto i'r ARGLWYDD un hesbwrn blwydd perffaith-gwbl, yn boeth-offrwm, ac un hefpin flwydd perffaith gwbl [f] yn bech-aberth, ac un hwrdd perffaith-gwbl [g] yn aberth hedd,

f Lef. 4. 2, 27, 32. g Lef. 3. 6. 2514

15 Cawellaid o fara croyw hefyd, *ſef* [h] teiſennau peilliaid wedi eu tylino drwy olew, ac afrllad croyw, wedi eu henneinio ag olew, a'i bwyd-offrwm, a'i dïod-offrwm hwy.

h Lef. 2. 4.

16 A dyged yr offeiriad *hwynt* ger bron yr ARGLWYDD, ac offrymmed ei bech-aberth a'i boeth-offrwm ef.

17 Offrymmed hefyd yr hwrdd yn aberth hedd i'r ARGLWYDD, ynghyd a'r cawellaid bara croyw, ac offrymmed yr offeiriad ei fwyd-offrwm a'i ddïod-offrwm ef.

18 Ac [i] eillied y Nazaread *wrth* ddrws pabell y cyfarfod ben ei Nazareaeth, a chymmered flew pen ei Nazareaeth, a rhodded ar y tân a *fyddo* tan yr aberth hedd.

i Act. 21. 24.

19 Cymmered yr offeiriad hefyd balfais o'r hwrdd, wedi ei berwi, ac un deiſen groyw o'r cawell, ac un afrlladen groyw, a rhodded ar ddwylo y Nazaread, wedi eillio o honaw ei Nazareaeth.

20 A chwhwfaned yr offeiriad hwynt, [k] yn offrwm cwhwfan ger bron yr ARGLWYDD: ſanctaidd yw hyn i'r offeiriad, heb law parwyden y cwhwfan, a phalfais y derchafel: ac wedi *hyn* y caiff y Nazaread yfed gwîn.

k Ex. 29. 27, 28.

21 Dyma gyfraith y Nazaread a addunedodd, a'i offrwm i'r ARGLWYDD am ei Nazareaeth, heb law yr hyn a gyrrhaeddo ei law ef; fel y *byddo* ei adduned a addunedo, felly gwnaed, heb law cyfraith ei Nazareaeth.

22 ¶ Llefarodd yr ARGLWYDD hefyd wrth Moſes, gan ddywedyd,

23 Llefara wrth Aaron ac wrth ei feibion, gan ddywedyd, fel hyn y bendithiwch feibion Iſraël, *gan* ddywedyd wrthynt,

24 Bendithied yr ARGLWYDD di, a chadwed ti:

25 *A* llewyrched yr ARGLWYDD ei wyneb arnat, a thrugarhaëd wrthyt:

26 [l] Derchafed yr ARGLWYDD ei wyneb arnat, a rhodded it' dangnheddyf.

l Pſ. 4. 6.

27 Felly y goſodant fy enw ar feibion Iſraël, a mi a'i bendithiaf hwynt.

PEN. VII.

1 *Offrwm y tywyſogion wrth geſſegru y Tabernacl.* 10 *Offrwm pob un o honynt wrth gyſſegru 'r Allor.* 89 *Duw yn llefaru wrth Moſes o'r drugareddfa.*

AC ar y dydd y gorphennodd Moſes [a] godi y Tabernacl a'i enneinio, a'i ſancteiddio ef, a'i holl ddodreſn, yr allor hefyd a'i holl ddodreſn, a'i enneinio a'i ſancteiddio hwynt:

a Ex. 40. 18. Lef. 8. 10.

2 [b] Yr offrymmodd tywyſogion Iſraël, pennaethiaid tŷ eu tadau (y rhai oedd dywyſogion y llwythau, ac wedi eu goſod ar y rhifedigion:)

b Pen. 1. 4 &c.

3 A'i hoffrwm a ddygaſant hwy ger bron yr ARGLWYDD, chwech o fenni diddos, a deuddeg o ychen: men dros *bob* dau dywyſog, ac ŷch dros *bob* un: a cher bron y tabernacl y dygaſant hwynt.

4 A llefarodd yr ARGLWYDD wrth Moſes, gan ddywedyd,

5 Cymmer ganddynt, a byddant i waſanaethu gwaſanaeth pabell y cyfarfod: a dôd hwynt

2514 hwynt i'r Leſiaid, *i* bob un yn ôl ei waſanaeth.

6 A chymmerodd Moſes y menni, a'r ychen, ac a'i rhoddodd hwynt i'r Leſiaid.

7 Dwy ſen a phedwar ŷch a roddes efe i feibion Gerſon, yn ôl eu gwaſanaeth hwynt;

8 A phedair men ac wyth ŷchen a roddodd efe i feibion Merari, yn ôl eu gwaſanaeth hwynt, [c] tan law Ithamar fâb Aaron yr offeiriad.

9 Ond i feibion Cohath ni rôdd efe *ddim*, am [d] *fod* gwaſanaeth y cyſſegr arnynt; [e] ar eu hyſgwyddau y dygent *hwnnw*.

10 ¶ A'r tywyſogion a offrymmaſant *tu-ag at* [f] gyſſegru yr allor, ar y dydd yr enneiniwyd hi; a cher bron yr allor y dug y tywyſogion eu rhoddion.

11 A dywedodd yr ARGLWYDD wrth Moſes, pob tywyſog ar ei ddiwrnod a offrymmant eu hoffrymmau, tu-ag at gyſſegru 'r allor.

12 ¶ Ac ar y dydd cyntaf yr oedd yn offrymmu ei offrwm, Nahſon mâb Aminadab, tros lwyth Juda.

13 A'i offrwm ef *ydoedd* un ddyſgl arian o ddeg ar hugain a chant *o ſiclau* ei phwys, un phïol arian o ddeg ſicl a thrugain yn ôl [g] ſicl y cyſſegr; yn llawn ill dwyoedd o beillied wedi ei gymmyſgu trwy olew [h] yn fwyd-offrwm:

14 Un llwy aur o ddeg *ſicl*, yn llawn arogldarth:

15 [i] Un buſtach ieuangc, un hwrdd, un oen blwydd, yn offrwm poeth:

16 Un bwch geifr [k] yn bech-aberth:

17 Ac [l] yn aberth hedd, dau ŷch, pum hwrdd, pum bwch, pum hesbwrn blwyddiaid: a dyma offrwm Nahſon fâb Aminadab.

18 ¶ Ac ar yr ail dydd yr offrymmodd Nethaneel mâb Zuar, tywyſog Iſſachar.

19 Efe a offrymmodd ei offrwm, *ſef* un ddyſgl arian o ddeg ar hugain a chant *o ſiclau* ei phwys, un phïol arian o ddeg ſicl a thrugain yn ôl y ſicl ſanctaidd; yn llawn ill dwyoedd o beillied wedi ei gymmyſgu trwy olew yn fwyd-offrwm:

20 Un llwy aur o ddeg *ſicl*, yn llawn arogldarth:

21 Un buſtach ieuangc, un hwrdd, un oen blwydd, yn offrwm poeth:

22 Un bwch geifr yn bech-aberth:

23 Ac yn aberth hedd, dau ŷch, pum hwrdd, pum bwch, pum hesbwrn blwyddiaid: dyma offrwm Nethaneel fâb Zuar.

24 ¶ Ar y trydydd dydd *yr offrymmodd* Eliab mâb Helon, tywyſog meibion Zabulon.

25 Ei offrwm ef ydoedd un ddyſgl arian o ddeg ar hugain a chant *o ſiclau* ei phwys, un phïol arian o ddeg ſicl a thrugain yn ôl y ſicl ſanctaidd, yn llawn ill dwyoedd o beillied wedi ei gymmyſgu trwy olew, yn fwyd-offrwm:

26 Un llwy aur o ddeg *ſicl*, yn llawn arogldarth:

27 Un buſtach ieuangc, un hwrdd, un oen blwydd, yn offrwm poeth:

28 Un bwch geifr yn bech-aberth:

29 Ac yn hedd-aberth, dau ŷch, pum hwrdd, pum bwch, pum hesbwrn blwyddiaid: dyma offrwm Eliab mâb Helon.

30 ¶ Ar y pedwerydd dydd *yr offrymmodd* Elizur mab Zedeür, tywyſog meibion Reuben.

31 Ei offrwm ef *ydoedd* un ddyſgl arian o ddeg ar hugain a chant *o ſiclau* ei phwys, un phïol arian o ddeg ſicl a thrugain yn ôl y ſicl ſanctaidd, yn llawn ill dwyoedd o beillied wedi ei gymmyſgu trwy olew, yn fwyd-offrwm: 2514

32 Un llwy aur o ddeg *ſicl*, yn llawn arogldarth:

33 Un buſtach ieuangc, un hwrdd, un oen blwydd, yn offrwm poeth:

34 Un bwch geifr yn bech-aberth.

35 Ac yn hedd-aberth, dau ŷch, pum hwrdd, pum bwch, pum hesbwrn blwyddiaid: dyma offrwm Elizur mâb Zedeür.

36 ¶ Ar y pummed dydd *yr offrymmodd* Selumïel mâb Suri Sadai, tywyſog meibion Simeon.

37 Ei offrwm ef *ydoedd* un ddyſgl arian o ddeg ar hugain a chant *o ſiclau* ei phwys, un phïol arian o ddeg ſicl a thrugain yn ôl y ſicl ſanctaidd, yn llawn ill dwyoedd o beillied wedi ei gymmyſgu trwy olew, yn fwyd-offrwm:

38 Un llwy aur o ddeg *ſicl*, yn llawn arogldarth:

39 Un buſtach ieuangc, un hwrdd, un oen blwydd, yn offrwm poeth:

40 Un bwch geifr yn bech-aberth:

41 Ac yn hedd-aberth, dau ŷch, pum hwrdd, pum bwch, pum hesbwrn blwyddiaid: dyma offrwm Selumïel mâb Suri Sadai.

42 ¶ Ar y chweched dydd *yr offrymmodd* Eliaſaph mâb Deuel, tywyſog meibion Gad.

43 Ei offrwm ef *ydoedd* un ddyſgl arian o ddeg ar hugain a chant *o ſiclau* ei phwys, un phïol arian o ddeg ſicl a thrugain yn ôl y ſicl ſanctaidd, yn llawn ill dwyoedd o beillied wedi ei gymmyſgu trwy olew, yn fwyd-offrwm:

44 Un llwy aur o ddeg *ſicl*, yn llawn arogldarth:

45 Un buſtach ieuangc, un hwrdd, un oen blwydd, yn offrwm poeth:

46 Un bwch geifr yn bech-aberth:

47 Ac yn hedd-aberth, dau ŷch, pum hwrdd, pum bwch, pum hesbwrn blwyddiaid: dyma offrwm Eliaſaph mâb Deuel.

48 ¶ Ar y ſeithfed dydd *yr offrymmodd* Eliſama mâb Ammihud, tywyſog meibion Ephraïm.

49 Ei offrwm ef *ydoedd* un ddyſgl arian o ddeg ar hugain a chant *o ſiclau* ei phwys, un phïol arian o ddeg ſicl a thrugain yn ôl y ſicl ſanctaidd, yn llawn ill dwyoedd o beillied wedi ei gymmyſgu trwy olew, yn fwyd-offrwm:

50 Un llwy aur o ddeg *ſicl*, yn llawn arogldarth:

51 Un buſtach ieuangc, un hwrdd, un oen blwydd, yn offrwm poeth:

52 Un bwch geifr yn bech-aberth:

53 Ac yn hedd-aberth, dau ŷch, pum hwrdd, pum bwch, pum hesbwrn blwyddiaid: dyma offrwm Eliſama mâb Ammihud.

54 ¶ Ar yr wythfed dydd *yr offrymmodd* Gamaliel mâb Pedazur, tywyſog meibion Manaſſeh.

55 Ei offrwm ef *ydoedd* un ddyſgl arian o ddeg ar hugain a chant *o ſiclau* ei phwys; un phïol arian o ddeg ſicl a thrugain yn ôl y ſicl ſanctaidd, yn llawn ill dwyoedd o beillied wedi ei gymmyſgu trwy olew, yn fwyd-offrwm:

56 Un llwy aur o ddeg *ſicl*, yn llawn arogldarth:

[c] Pen. 4. 28, 33.
[d] Pen 4.15.
[e] Pen. 4. 6, 10,12,14. Sam. 6. 13.
[f] Edr.Deut. 10. 5. Bré.8.63, 2r. 6. 16. eh.12.27. 1. 30. tit.
[g] Ex.30.13.
[h] Lef. 2. 1.
[i] Lef. 1. 2.
[k] Lef. 4.23.
[l] Lef. 3. 1.

2514 57 Un buſtach ieuangc, un hwrdd, un oen blwydd, yn offrwm poeth:

58 Un bwch geifr yn bech-aberth:

59 Ac yn hedd-aberth, dau ŷch, pum hwrdd, pum bwch, pum hesbwrn blwyddiaid: dyma offrwm Gamaliel mâb Pedazur.

60 ¶ Ar y nawfed dydd *yr offrymmodd* Abidan mâb Gideoni, tywyſog meibion Benjamin.

61 Ei offrwm ef *ydoedd* un ddyſgl arian, o ddeg ar hugain a chant *o ſiclau* ei phwys, un phïol arian o ddeg ſicl a thrugain yn ôl y ſicl ſanctaidd, yn llawn ill dwyoedd o beillied wedi ei gymmyſgu trwy olew, yn fwyd-offrwm:

62 Un llwy aur o ddeg *ſicl*, yn llawn arogl-darth:

63 Un buſtach ieuangc, un hwrdd, un oen blwydd, yn offrwm poeth:

64 Un bwch geifr yn bech-aberth:

65 Ac yn hedd-aberth, dau ŷch, pum hwrdd, pum bwch, pum hesbwrn blwyddiaid: dyma offrwm Abidan mâb Gideoni.

66 ¶ Ar y degfed dydd *yr offrymmodd* Ahïezer mâb Ammi Sadai, tywyſog meibion Dan.

67 Ei offrwm ef *ydoedd* un ddyſgl arian o ddeg ar hugain a chant *o ſiclau* ei phwys, un phïol arian o ddeg ſicl a thrugain yn ôl y ſicl ſanctaidd, yn llawn ill dwyoedd o beillied wedi ei gymmyſgu trwy olew, yn fwyd-offrwm:

68 Un llwy aur o ddeg *ſicl*, yn llawn arogl-darth:

69 Un buſtach ieuangc, un hwrdd, un oen blwydd, yn offrwm poeth:

70 Un bwch geifr yn bech-aberth:

71 Ac yn aberth hedd, dau ŷch, pum hwrdd, pum bwch, pum hesbwrn blwyddiaid: dyma offrwm Ahïezer mâb Ammi Sadai.

72 ¶ Ar yr unfed dydd ar ddeg *yr offrymmodd* Pagïel mâb Ocran, tywyſog meibion Aſer.

73 Ei offrwm ef *ydoedd* un ddyſgl arian o ddeg ar hugain a chant *o ſiclau* ei phwys, un phïol arian o ddeg ſicl a thrugain yn ôl y ſicl ſanctaidd, yn llawn o beillied ill dwyoedd wedi ei gymmyſgu trwy olew, yn fwyd-offrwm:

74 Un llwy aur o ddeg *ſicl*, yn llawn arogl-darth:

75 Un buſtach ieuangc, un hwrdd, un oen blwydd, yn offrwm poeth:

76 Un bwch geifr yn bech-aberth:

77 Ac yn hedd-aberth, dau ŷch, pum hwrdd, pum bwch, pum hesbwrn blwyddiaid: dyma offrwm Pagïel mâb Ocran.

78 ¶ Ar y deuddegfed dydd *yr offrymmodd* Ahira mâb Enan, tywyſog meibion Nephtali.

79 Ei offrwm ef *ydoedd* un ddyſgl arian o ddeg ar hugain a chant *o ſiclau* ei phwys, un phïol arian o ddeg ſicl a thrugain yn ôl y ſicl ſanctaidd, yn llawn ill dwyoedd o beillied wedi ei gymmyſgu trwy olew, yn fwyd-offrwm:

80 Un llwy aur o ddeg *ſicl*, yn llawn arogl-darth:

81 Un buſtach ieuangc, un hwrdd, un oen blwydd, yn offrwm poeth:

82 Un bwch geifr yn bech-aberth:

83 Ac yn hedd-aberth, dau ŷch, pum hwrdd, pum bwch, pum hesbwrn blwyddiaid: dyma offrwm Ahira mâb Enan.

84 Dyma gyſſegriad yr allor, gan dywyſogion Iſraël, ar y dydd yr enneiniwyd hi: deuddeg dyſgl arian, deuddeg phïol arian, deuddeg llwy aur: 2514

85 Deg ar hugain a chant *o ſiclau* arian *ydoedd* pob dyſgl, a deg a thrugain pob phïol: holl arian y lleſtri *oedd* ddwy fil a phedwar cant *o ſiclau* yn ôl y ſicl ſanctaidd.

86 Y llwyau aur *oedd* ddeuddeg, yn llawn arogl-darth, o ddeg *ſicl* bob llwy yn ôl y ſicl ſanctaidd: holl aur y llwyau *ydoedd* chwech ugain *ſicl*.

87 Holl eidionnau yr offrwm poeth *oedd* ddeuddeg buſtach, deuddeg o hyrddod, deuddeg o ŵyn blwyddiaid, a'i bwyd-offrwm; a deuddeg o fychod geifr, yn offrwm tros bechod.

88 A holl ychen yr aberth hedd *oedd* bedwar ar hugain o fuſtych, trugain o hyrddod, trugain o fychod, trugain o hesbyrniaid: dyma gyſſegriad yr allor wedi ei henneinio.

89 Ac fel yr oedd Moſes yn myned i babell y cyfarfod i lefaru wrth Dduw; yna efe a glywai [m] lais yn llefaru wrtho oddïar y drugareddfa, yr hon *oedd* ar Arch y dyſtiolaeth, oddirhwng y ddau Gerub, ac efe a ddywedodd wrtho. [m] Exod. 25. 22.

PEN. VIII.

1 Y modd y mae goleuo y luſernau. 5 Cyſſegru y Leſiaid. 23 Oedran a thymmor ei gwaſanaeth hwynt.

A 'R Arglwydd a lefarodd wrth Moſes, gan ddywedyd,

2 Llefara wrth Aaron, a dywed wrtho, pan [a] oleuech y lampau, llewyrched y ſaith lamp ar gyfer y canhwyll-bren. [a] Exod. 25. 37. & 40. 25.

3 Ac felly y gwnaeth Aaron; ar gyfer y canhwyll-bren y goleuodd efe ei lampau ef, megis y gorchymynnodd yr Arglwydd wrth Moſes.

4 [b] Dyma waith y canhwyll-bren; cyfan-waith o aur *fydd* hyd ei baladr, *ïe* hyd ei flodau [c] cyfan-waith fydd, [d] yn ôl y dull a ddangoſodd yr Arglwydd i Moſes, felly y gwnaeth efe y canhwyll-bren. [b] Ex. 25. 31. [c] Ex. 25. 18. [d] Ex. 25. 40.

5 ¶ Lefarodd yr Arglwydd hefyd wrth Moſes, gan ddywedyd,

6 Cymmer y Leſiaid o fyſg meibion Iſraël, a glanhâ hwynt.

7 Ac fel hyn y gwnei iddynt i'w glanhau; taenella arnynt [e] ddwfr puredigaeth, a gwnânt i'r ellyn fyned tros eu holl gnawd, a golchant eu gwiſgoedd, ac felly ymlanhânt. [e] Pen. 19.

8 Yna cymmerant fuſtach ieuangc * a'i fwyd-offrwm o beillied wedi ei gymmyſgu trwy olew, a buſtach ieuangc arall a gymmeri di yn aberth tros bechod. * Lef. 2. 1.

9 A phâr i'r Leſiaid ddyfod o flaen pabell y cyfarfod; a chynnull holl gynnulleidfa meibion Iſraël ynghŷd.

10 A dwg y Leſiaid ger bron yr Arglwydd, a goſoded meibion Iſraël eu dwylo ar y Leſiaid.

11 ‡ Ac offrymmed Aaron y Leſiaid ger bron yr Arglwydd, yn †offrwm gan feibion Iſraël, fel y byddont hwy i waſanaethu gwaſanaeth yr Arglwydd. ‡ Heb. *A chhwſ.wael.* † Heb. *offrwm cnhwſ.n.*

12 A goſoded y Leſiaid eu dwylo ar ben y buſtych:

2514 buſtych: ac offrwm ditheu un yn bech-aberth, a'r llall yn offrwm poeth i'r ARGLWYDD, i wneuthur cymmod tros y Lefiaid.

13 A goſod y Lefiaid ger bron Aaron, a cher bron ei feibion, ac offrwm hwynt yn offrwm i'r ARGLWYDD.

14 A nailltua y Lefiaid o blith meibion Iſraël, *f* Pen. 3. 45. a [f] bydded y Lefiaid yn eiddo fi.

15 Wedi hynny aed y Lefiaid i mewn i waſanaethu pabell y cyfarfod: a glanhâ di hwynt, ac offrymma hwynt yn offrwm.

16 Canys hwynt a roddwyd yn rhodd i mi *g* Pen. 3. 12. o blith meibion Iſraël: [g] yn lle agorydd pob crôth, *ſef* pob cyntaf-anedig o feibion Iſraël, y cymmerais hwynt i mi.

h Ex. 13. 2, 12, 15. Pen. 3. 13. Luc 2. 23. 17 [h] Canys i mi *y perthyn* pob cyntaf-anedig ym-mhlith meibion Iſraël, o ddyn ac o anifail: er y dydd y tarewais bob cyntaf-anedig yngwlâd yr Aipht, y ſancteiddiais hwynt i mi fy hun.

18 A chymmerais y Lefiaid yn lle pob cyntaf-anedig o feibion Iſraël.

i Pen. 3. 9. 19 A [i] rhoddais y Lefiaid yn rhodd i Aaron, ac i'w feibion o blith meibion Iſraël, i waſanaethu gwaſanaeth meibion Iſraël ym mhabell y cyfarfod, ac i wneuthur cymmod tros feibion Iſraël; *k* Edr 2 Chr. 26. 16. [k] fel na byddo plâ ar feibion Iſraël, pan ddelo meibion Iſraël yn agos at y cyſſegr.

20 A gwnaeth Moſes ac Aaron a holl gynnulleidfa meibion Iſraël i'r Lefiaid, yn ôl yr hyn oll a orchymynnaſai yr ARGLWYDD wrth Moſes am y Lefiaid: felly y gwnaeth meibion Iſraël iddynt.

21 A'r Lefiaid a lanhäwyd, ac a olchaſant eu dillad: ac Aaron a'i hoffrymmodd hwynt yn offrwm ger bron yr ARGLWYDD: a gwnaeth Aaron gymmod troſtynt i'w glanhau hwynt.

22 Ac wedi hynny y Lefiaid a ddaethant i waſanaethu gwaſanaeth ym mhabell y cyfarfod ger *l* Pen. 4. 4. bron Aaron a'i feibion: [l] megis y gorchymynnodd yr ARGLWYDD wrth Moſes am y Lefiaid, felly y gwnaethant iddynt.

23 ¶ A'r ARGLWYDD a lefarodd wrth Moſes, gan ddywedyd,

24 Dyma yr hyn *a berthyn* i'r Lefiaid: o fâb pum mlwydd ar hugain ac uchod, y deuant i filwrio milwriaeth yngwaſanaeth pabell y cyfarfod.

25 Ac o fâb deng-mlwydd a deugain y caiff un ddychwelyd yn ei ôl o filwriaeth y gwaſanaeth fel na waſanaetho mwy.

26 Ond gwaſanaethed gyd-a'i frodyr ym mhabell y cyfarfod, i orchwylio; ac na waſanaethed waſanaeth: fel hyn y gwnei i'r Lefiaid yn eu gorchwyliaeth.

PEN. IX.

1 *Ail-gorchymmyn y Paſc.* 6 *Caniattau ail-Paſc i'r rhai oedd aflan neu abſennol.* 15 *Y Cwmmwl yn cyfarwyddo 'r Iſraëliaid i ſymmudo ac i werſyllu.*

A'R ARGLWYDD a lefarodd wrth Moſes yn anialwch Sinai, yn yr ail flwyddyn wedi *a* Exod. 12. 2, &c. Lef. 23. 5. Pen. 28. 16. Deut. 16. 2. eu dyfod hwynt allan o dîr yr Aipht, ar y mîs cyntaf, gan ddywedyd,

2 Cadwed meibion Iſraël [a] y Paſc hefyd yn ei dymmor.

3 Ar y pedwerydd dydd ar ddeg or mîs hwn 2514 ‡ yn y cyſnos, y cedwch ef yn ei dymmor; yn ôl ei holl ddeddfau, ac yn ôl ei holl ddefodau y cedwch ef. ‡ Heb. *rhwng y ddau hwyr.*

4 A llefarodd Moſes wrth feibion Iſraël am gadw y Paſc.

5 A chadwaſant y Paſc ar y *mîs* cyntaf, ar y pedwerydd dydd ar ddeg o'r mîs yn y cyſnos, yn anialwch Sinai: yn ôl yr hyn oll a orchymynnaſai yr ARGLWYDD wrth Moſes, felly y gwnaeth meibion Iſraël.

b Pen. 5. 3. & 19. 11. 6 ¶ Ac yr oedd dynnion y rhai oedd [b] wedi eu halogi wrth gelain dyn, fel na allent gadw y Paſc ar y dydd hwnnw; a hwy a ddaethant ger bron Moſes a cher bron Aaron ar y dydd hwnnw.

7 A'r dynnion hynny a ddywedaſant wrtho, yr *ydym* ni wedi ein halogi wrth gorph dyn marw: pa ham i'n gwaherddir rhag offrymmu offrwm i'r ARGLWYDD yn ei dymmor ym myſg meibion Iſraël?

8 A dywedodd Moſes wrthynt, ſefwch, a mi a wrandawaf beth a orchymynno yr ARGLWYDD o'ch plegid.

9 ¶ A'r ARGLWYDD a lefarodd wrth Moſes, gan ddywedyd,

10 Llefara wrth feibion Iſraël, gan ddywedyd, pan fyddo neb wedi ei halogi gan gorph marw, neu *neb* o honoch neu o'ch hiliogaeth mewn ffordd bell, etto cadwed Baſc i'r ARGLWYDD.

c 2 Chr. 30. 2, 15. 11 [c] Ar y pedwerydd dydd ar ddeg o'r ail mîs yn y cyſnos y cadwant ef: ynghyd â bara croyw, a *dail* chwerwon y bwyttânt ef.

d Ex. 12. 10. *e* Ex. 12. 46. Ioan 19. 36. 12 [d] Na weddillant *ddim* o honaw hyd y boreu, ac [e] na thorrant aſgwrn o hono: yn ôl holl ddeddf y Paſc y cadwant ef.

13 A'r gŵr a fyddo glân, a heb fod mewn taith, ac a beidio a chadw 'r Paſc, torrir ymaith yr enaid hwnnw o fyſg ei bobl, am na offrymmodd offrwm yr ARGLWYDD yn ei dymmor: ei bechod a ddwg y gŵr hwnnw.

14 A phan ymdeithio dieithr gyd-a chwi, ac ewyllyſio cadw Paſc i'r ARGLWYDD; fel *y byddo* deddf y Paſc a'i ddefod, felly y ceidw: [f] yr un *f* Ex. 12. 49. ddeddf fydd i chwi, ſef i'r dieithr ac i'r un ſydd a'i anedigaeth o'r wlâd.

g Ex. 40. 34. 15 ¶ Ac [g] ar y dydd y codwyd y Tabernacl, y cwmmwl a gauodd am y Tabernacl tros babell y dyſtiolaeth, *h* Ex. 13. 21. & 40. 38. [h] a'r hwyr yr ydoedd ar y Tabernacl megis gwelediad tân hyd y boreu.

16 Felly yr ydoedd yn waſtadol: y cwmmwl a gauai am dano *y dydd*, a'r gwelediad tân y nos.

17 A phan gyfodai y cwmmwl oddiar y babell, wedi hynny y cychwynnai meibion Iſraël: ac yn y lle yr arhoſai y cwmmwl ynddo, yno y gwerſyllai meibion Iſraël.

18 Wrth orchymmyn yr ARGLWYDD y cychwynnai meibion Iſraël, ac wrth orchymmyn yr ARGLWYDD y gwerſyllent: *i* 1 Cor 10 1. [i] yr holl ddyddiau yr arhoſai y cwmmwl ar y Tabernacl, yr arhoſent yn y gwerſyll.

19 A phan drigai y cwmmwl yn hîr ar y Tabernacl lawer o ddyddiau, yna meibion Iſraël a gadwent wiliadwraeth yr ARGLWYDD, ac ni chychwynnent.

2514 20 Ac o's byddai y cwmmwl ychydig ddyddiau ar y tabernacl, wrth orchymmyn yr ARGLWYDD y gwerſyllent, ac wrth orchymmyn yr ARGLWYDD y cychwynnant.

21 Hefyd o's byddai y cwmmwl o hwyr hyd forau, a chyfodi o'r cwmmwl y borau, hwythau a ſymmudent: pa un bynnag ai dydd ai nôs *fyddai* pan gyfodai y cwmmwl, yna y cychwynnent.

22 O's deu-ddydd, o's mîs, o's blwyddyn *fyddai* tra y trigai y cwmmwl ar y Tabernacl, gan aros arno, meibion Iſraël [k] a arhoſent yn eu pebyll, ac ni chychwynnent: ond pan godai efe, y cychwynnent.

[k] Exod. 40. 36, 37.

23 Wrth air yr ARGLWYDD y gwerſyllent, ac wrth air yr ARGLWYDD y cychwynnent: *felly* y cadwent wiliadwriaeth yr ARGLWYDD, yn ôl gair yr ARGLWYDD trwy law Moſes.

PEN. X.

1 Beth a wneid â'r udcyrn arian. 11 Yr Iſraëliaid yn ſymmudo o Sinai i Paran. 14 Trefn eu cerddediad hwy. 29 Moſes yn attolwg ar Hobab nad ymadawai â hwynt. 33 Bendith Moſes wrth ſymmudo a gorphywyſo o'r Arch.

A Llefarodd yr ARGLWYDD wrth Moſes, gan ddywedyd,

2 Gwnâ it' ddau udcorn arian: yn gyfanwaith y gwnei hwynt, a byddant it'i alw y gynnulleidfa ynghŷd, ac i beri i'r gwerſylloedd gychwyn.

[a] Joel 2. 15.

3 A phan [a] ganant â hwynt, yr ymgaſgl yr holl gynnulleidfa attat, wrth ddrws pabell y cyfarfod.

4 Ond o's ag un y canant, yna y tywyſogion, *ſef* pennaethiaid miloedd Iſraël a ymgaſglant.

5 Pan ganoch alarwm, yna y gwerſylloedd, y rhai a werſyllant tu-a 'r dwyrain, a gychwynnant.

6 Pan ganoch alarwm yr ail waith, yna y gwerſylloedd y rhai a werſyllant tu-a 'r dehau a gychwynnant; alarwm a ganant hwy wrth eu cychwyn.

7 Ac wrth alw ynghŷd y gynnulleidfa cenwch yr udcyrn; ond na chenwch alarwm.

8 A meibion Aaron yr offeiriaid a ganant ar yr udcyrn; a byddant i chwi yn ddeddf dragywyddol trwy eich cenhedlaethau.

[b] Pen. 31. 6. 2 Chr. 13. 14.

9 Hefyd [b] pan eloch i ryfel yn eich gwlâd yn erbyn y gorthrymmwr a'ch gorthrymmo chwi, cenwch alarwm mewn udcyrn: yna y coffeir chwi ger bron yr ARGLWYDD eich Duw, ac yr achubir chwi rhag eich gelynnion.

[c] Pen. 29. 1. 1 Chr. 15. 24. 2 Chr. 5. 12. & 7. 6. & 29. 26. Ezra 3. 10. Neh. 12. 35. Pſ. 81. 3.

10 Ar [c] ddydd eich llawenydd hefyd, ac ar eich gwyliau goſodedig, ac ar ddechrau eich miſoedd, y cenwch ar yr udcyrn uwch ben eich offrymmau poeth, ac uwch ben eich aberthau hedd: a byddant i chwi yn goffadwriaeth ger bron eich Duw: myfi *yw* yr ARGLWYDD eich Duw.

11 ¶ A bu yn yr ail flwyddyn, ar yr ail mîs, ar yr ugeinfed *dydd* o'r mîs, gyfodi o'r cwmmwl oddiar dabernacl y dyſtiolaeth.

[d] Pen. 2. 9, 16, 24, 31.

12 A meibion Iſraël [d] a gychwynnaſant i'w taith o anialwch Sinai, a'r cwmmwl a arhoſodd yn anialwch Paran.

13 Felly y cychwynnaſant y waith gyntaf, wrth air yr ARGLWYDD trwy law Moſes. 2514

14 ¶ [e] Ac yngyntaf y cychwynnodd llumman gwerſyll meibion Juda yn ôl eu lluoedd: ac ar ei lû ef *yr ydoedd* [f] Nahſon mâb Aminadab.

[e] Pen. 2. 3.
[f] Pen. 1. 7.

15 Ac ar lû llwyth meibion Iſſachar, Nethaneel mâb Zuar.

16 Ac ar lû llwyth meibion Zabulon, Eliab mâb Helon.

17 Yna [g] y tynnwyd i lawr y tabernacl; a meibion Gerſon, a meibion Merari a gychwynnaſant, [h] gan ddwyn y tabernacl.

[g] Pen. 1. 51.
[h] Pen. 4. 24, 31.

18 ¶ Yna [i] y cychwynnodd llumman gwerſyll Reuben yn ôl eu lluoedd, ac *yr ydoedd* ar ei lû ef Elizur mâb Sedeür.

[i] Pen. 2. 10.

19 Ac ar lû llwyth meibion Simeon, Selumïel mâb Suri Sadai.

20 Ac ar lû llwyth meibion Gad, Eliaſaph mâb Deuel.

21 A'r Cohathiaid a gychwynnaſant gan ddwyn [k] y cyſſegr, *a'r* ‡ *lleill* a godent y tabernacl, tra fyddent hwy yn dyfod.

[k] Pen. 4. 4. & 7. 9.
‡ Sef, y Geſoniaid a'r Merariaid, Ad. 17.

22 ¶ Yna [l] llumman gwerſyll meibion Ephraïm a gychwynnodd yn ôl eu lluoedd; ac *yr oedd* ar ei lû ef Eliſamah mâb Ammihud.

[l] Pen. 2. 18.

23 Ac ar lû llwyth meibion Manaſſeh, Gamaliel mâb Pedazur.

24 Ac ar lû llwyth meibion Benjamin, Abidan mâb Gideoni.

25 ¶ Yna [m] llumman gwerſyll meibion Dan, yn olaf o'r holl werſylloedd, a gychwynnodd yn ôl eu lluoedd; ac *yr ydoedd* ar ei lû ef Ahïeſer mâb Ammi Sadai.

[m] Pen. 2. 25.

26 Ac ar lû llwyth meibion Aſer, Pagïel mâb Ocran.

27 Ac ar lû llwyth meibion Nephtali, Ahira mâb Enan.

28 Dyma gychwynniadau meibion Iſraël yn ôl eu lluoedd, pan gychwynnaſant.

29 ¶ A dywedodd Moſes wrth Hobab mâb Raguël y Midianiad, chwegrwn Moſes; myned yr ydym i'r lle, am yr hwn y dywedodd yr ARGLWYDD, rhoddaf hwnnw i chwi: tyred gyd-a ni, a [n] gwnawn ddaioni it'; canys llefarodd yr ARGLWYDD ddaioni am Iſraël.

[n] Barn. 1. 16.

30 Dywedodd yntef wrtho, nid âf ddim, onid i'm gwlâd fy hun, ac at fy nghenedl fy hun yr âf.

31 Ac efe a ddywedodd, na âd ni attolwg; canys ti a adwaenoſt ein gwerſyllfaoedd yn yr anialwch, ac a fyddi yn lle llygaid i ni.

32 A phan ddelych gyd-a ni, a dyfod o'r daioni hwnnw, yr hwn a wnâ yr ARGLWYDD i ni, ninnau a wnawn ddaioni i titheu.

33 ¶ A hwy a aethant oddiwrth [o] fynydd yr ARGLWYDD daith tri diwrnod; ac Arch cyfammod yr ARGLWYDD oedd yn myned o'i blaen hwynt daith y tri diwrnod, [p] i chwilio am orphywyſfa iddynt.

[o] Edr. Exo. 3. 1.
[p] Deu. 1. 33. Jer. 31. 2. Ezec. 20. 6.

34 A [q] chwmmwl yr ARGLWYDD *oedd* arnynt y dydd, pan elent o'r gwerſyll.

[q] Ex. 13. 21. [r] Pſ. 68. 1. & 132. 8.

35 A hefyd pan gychwynnai yr Arch, Moſes a ddywedai, [r] cyfod, ARGLWYDD, a gwaſgarer dy elynnion, a ffoëd dy gaſeion o'th flaen.

36 A phan orphywyſai hi y dywedai efe; dychwel, ARGLWYDD, *at* ‡ fyrddiwn miloedd Iſraël.

‡ Ddeng mil o filoedd.

PEN.

2514

PEN. XI.

1 Y lloſgiad yn Nhaberah yn diffoddi trwy weddi Moſes. 4 Y bobl yn blysio cîg ac yn galaru am y Manna. 10 Moſes yn cwyno o ran ei ſiars. 16 Duw yn rhannu ei faich ef rhwng deg a thrigain o henuriaid. 31 Duw yn roddi ſoflieir yn ei ddigloneddyng Nghibroth-Hattaafah.

a Deu.9.22. A'R bobl ſel tuchanwŷr oeddynt flîn ynghluſtiau'r ARGLWYDD, a chlywodd yr ARGLWYDD hyn, a'i ddîg a ennynnodd, a thân yr

b Pſ.78.21. ARGLWYDD a gynneuodd [b] yn eu myſg hwynt, ac a yſſodd gwrr y gwerſyll.

2 A llefodd y bobl ar Moſes, a gweddïodd Moſes ar yr ARGLWYDD, a'r tân a † ddiffoddodd.

† Heb. ſuddodd.

3 Ac efe a alwodd henw y lle hwnnw ‡ Taberah; am gynneu o dân yr ARGLWYDD yn eu myſg hwy.

‡ Sef, lloſgiad.

c Fel Exod. 12.38. † Heb. ſyr.

4 ¶ A'r [c] llïaws cymmyſg yr hwn *ydoedd* yn eu myſg a flyſſiaſant † yn ddirfawr, a meibion Iſraël hefyd a ddychwelaſant ac a wylaſant, ac a

d Pſ.78.18. & 106.14. 1 Cor.10.6.

ddywedaſant, [d] pwy a rydd i ni gîg i'w fwytta.

e Ex. 16.3.

5 [e] Côf yw gennym y pyſgod yr oeddym yn ei fwytta yn yr Aipht yn rhâd, y cucumerau, a'r pompionau, a'r cennin, a'r winiwn, a'r garlleg.

6 Ond yr awr hon y mae ein heneidiau ni yn gwywo, heb ddim ond y Manna yn ein golwg.

f Exod. 16. 14, 31. † Heb. ŷgad fel liygad.

7 [f] A'r Manna hwnnw oedd fel hâd coriander, a'i † liw fel lliw Bdeliwm.

8 Y bobl a aethant o amgylch ac *a'i* caſglaſant, ac *a'i* malaſant mewn melinau, neu a'i curaſant mewn morter, ac a'i berwaſant mewn peiriau, ac *a'i* gwnaethant yn deiſennau: a'i flâs ydoedd fel blâs olew îr.

9 A phan ddiſgynnai y gwlith y nôs ar y gwerſyll, diſgynnai y Manna arno ef.

10 ¶ A chlybu Moſes y bobl yn wylo trwy eu tylwythau, bob un yn nrŵs ei babell; ac en-

g Pſ.78.21. nynnodd [g] dîg yr ARGLWYDD yn fawr, a drwg oedd gan Moſes.

11 Dywedodd Moſes heſyd wrth yr ARGLWYDD, pa ham y drygaiſt dy wâs? a pha ham na chawn ffafor yn dy olwg, gan it' roddi baich yr holl bobl hyn arnaf?

12 Ai myfi a feichiogais ar yr holl bobl hyn? ai myfi a'i cenhedlais fel y dywedech wrthyf, dwg hwynt yn dy fynwes (megis y dwg tadmaeth y plentyn ſugno) i'r tîr a addewaiſt trwy lŵ i'n tadau?

13 O ba le *y byddai* gennyfi gîg i'w roddi i'r holl bobl hyn? canys wylo y maent wrthyf gan ddywedyd, dôd i ni gîg i'w fwytta.

h Ex.18.18. 14 [h] Ni allaf fi fy hunan arwain yr holl bobl hyn, canys rhy drwm ydyw i mi.

i Edr. 1 Bré. 19.4. Ioan 4.3. 15 Ac o's felly y gwnei i mi, attolwg [i] gan ladd lladd fi, o's cefais ffafor yn dy olwg di; fel na welwyf fy nryg-fyd.

k Edr. Ex. 4.9. 16 ¶ A dywedodd yr ARGLWYDD wrth Moſes, caſgl i mi [k] ddeng-wr a thrigain o henuriaid Iſraël, y rhai a wyddoſt eu bod yn henuriaid y bobl, ac yn ſwyddogion arnynt, a dwg hwynt i babell y cyfarfod, a ſafant yno gyd-a thi.

17 Canys diſgynnaf a llefaraf wrthyt yno, ac

l mi a gymmeraf o'r yſpryd ſydd arnat ti, ac a'i goſodaf arnynt hwy, ſelly y dygant gyd-a thi faich y bobl, fel na ddygech di *ef* yn unig. 2514 l Neh.9.20.

18 Am hynny dywed wrth y bobl, ymſancteiddiwch erbyn y foru, a chewch fwytta cîg: canys wylaſoch ynghluſtiau'r ARGLWYDD, gan ddywedyd, pwy a ddyry i ni gîg i'w fwytta? canys *yr ydoedd* yn dda arnom yn yr Aipht: am hynny y rhydd yr ARGLWYDD i chwi gîg, a chwi a fwyttewch.

19 Nid un dydd y bwyttewch, ac nid dau, ac nid pump o ddyddiau, ac nid deg diwrnod, ac nid ugain diwrnod.

20 *Ond* hyd fis o ddyddiau, hyd oni ddêl allan o'ch ffroenau, a'i fod yn ffiaidd gennych: am i chwi ddirmygu yr ARGLWYDD yr hwn *ſydd* yn eich plith, ac wylo o honoch yn ei ŵydd ef, gan ddywedyd, [m] pa ham y daethom allan o'r Aipht?

m Pen.21.5.

21 A dywedodd Moſes, [n] chwe chan mîl o wŷr traed *yw* y bobl yr ydwyf fi yn eu plith, a thi a ddywedi, rhoddaf gîg iddynt i'w fwytta fis o ddyddiau.

n Ex.12.37. & 38.26. Pen.1.46.

22 [o] Ai y defaid a'r gwartheg a leddir iddynt, fel y byddo digon iddynt? ai holl byſg y môr a geſglir ynghŷd iddynt, fel y byddo digon iddynt?

o Edrych Ioan 6.7.

23 A dywedodd yr ARGLWYDD wrth Moſes, [p] a gwttogwyd llaw yr ARGLWYDD? yr awr hon y cei di weled a ddigwydd fy ngair it', ai na *ddigwydd*.

p Eſa. 50.2. & 59.1.

24 ¶ A Moſes a aeth allan, ac a draethodd eiriau yr ARGLWYDD wrth y bobl, ac a gaſglodd y deng wr a thrigain o henuriaid y bobl, ac a'i goſododd hwynt o amgylch y babell.

25 Yna y diſgynnodd yr ARGLWYDD mewn cwmmwl, ac a lefarodd wrtho, ac a gymmerodd o'r yſpryd *oedd* arno, ac a'i rhoddes i'r deg henaf-gwŷr a thrigain: A [q] thra y gorphywyſai yr yſpryd arnynt [r] y prophwydent, ‡ a chwaneg ni wnaent.

q Edrych 2 Bré.2.15. r Edr. 1 Sa. 10.5, 10. ‡ *ac ni pheidient.*

26 A dau o'r gwŷr a drigaſant yn y gwerſyll, (henw un *ydoedd* Eldad, a henw y llall Medad:) a gorphywyſodd yr yſpryd arnynt hwy, am eu bod hwy o'r rhai a 'ſgrifennaſid, [f] ond nid aethant i'r babell, etto prophwydaſant yn y gwerſyll.

f Edr. 1 Sa. 20.26. Jer. 36.5.

27 A rhedodd llangc, a mynegodd i Moſes, ac a ddywedodd, y mae Eldad a Medad yn prophwydo yn y gwerſyll.

28 A Joſuah mâb Nun gweinidog Moſes o'i ieuenctyd a attebodd ac a ddywedodd, [t] Moſes fy Arglwydd, gwahardd iddynt.

t Edr. Luc 9.49. Ioan 3.26.

29 A dywedodd Moſes wrtho, ai cynfigennu yr ydwyt ti troſofi? [u] o na byddai holl bobl yr ARGLWYDD yn brophwydi, a rhoddi o'r ARGLWYDD ei yſpryd arnynt.

u 1 Cor 14.1.

30 A Moſes a aeth i'r gwerſyll, efe a henuriaid Iſraël.

31 ¶ Ac fe aeth [x] gwŷnt oddïwrth yr ARGLWYDD, ac a ddug ſofl-ieir oddïwrth y môr, ac a'i tanodd wrth y gwerſyll, megis ‡ taith diwrnod ar y naill du, a thaith diwrnod ar y tu arall, o amgylch y gwerſyll, a *hynny* ynghylch dau gufydd ar wyneb y ddaiar.

x Ex.16.13. Pſ. 78.26. & 105.40. ‡ Heb. ffordd.

32 Yna y cododd y bobl y dydd hwnnw oll, a'r nôs oll, a'r holl ddydd dranoeth, ac a

2514 gaſglaſant y ſoſi-ieir: yr hwn a gaſglodd leiaf a gaſglodd ddeg Omer: a chan danu y tanaſant hwynt iddynt eu hunain o amgylch y gwerſyll.

y Pſal. 78. 30. 31. 33 A'r [y] cîg *oedd* etto rhwng eu dannedd hwynt heb ei gnoi, pan ennynnodd digofaint yr ARGLWYDD yn erbyn y bobl, a'r ARGLWYDD a darawodd y bobl â phlâ mawr iawn.

‡ Sef, *Beddau y blys.* 34 Ac efe a alwodd henw y lle hwnnw ‡ Cibroth-Hattaafah: am iddynt gladdu yno y bobl a flyſſiaſent.

z Pē. 33. 17. † Heb. *yr oeddynt.* 35 [z] O Feddau y blŷs yr aeth y bobl i Hazeroth: ac † arhoſaſant yn Hazeroth.

PEN. XII.

1 Duw yn ceryddu cynnen Miriam ac Aaron. 10 Ac yn iachau gwahan-glwyf Miriam ar weddi Moſes. 14 Duw yn gorchymmyn ei chau hi allan o'r gwerſyll.

LLefarodd Miriam hefyd ac Aaron yn erbyn Moſes, o achos y wraig o ‡ Aethiop, yr hon a † briodaſai efe: canys [a] efe a gymmeraſai Aethiopes yn wraig.

‡ *Cus.* † Heb. *gymmeraſai.* a Ex. 2. 21.

2 A dywedaſant, ai yn unig trwy Moſes y llefarodd yr ARGLWYDD? [b] oni lefarodd efe trwöm ninnau hefyd? a'r ARGLWYDD a glybu *hynny.*

b Ex. 15. 20. Mic. 6. 4.

3 A'r gŵr Moſes *ydoedd* [c] larieiddiaf o'r holl ddynnion *oedd* ar wyneb y ddaiar.

c Ecclus. 45. 4.

4 A dywedodd yr ARGLWYDD yn ddiſymmwth wrth Moſes, ac wrth Aaron, ac wrth Miriam, deuwch allan eich trïoedd i babell y cyfarfod; a hwy a aethant allan ill trïoedd.

5 Yna y diſgynnodd yr ARGLWYDD yngholofn y cwmmwl, ac a ſafodd *wrth* ddrws y babell, ac a alwodd Aaron a Miriam: a hwy a aethant allan ill dau.

6 Ac efe a ddywedodd, gwrandewch yr awr hon fy ngeiriau; o's bydd prophwyd yr ARGLWYDD yn eich myſg, [d] mewn gweledigaeth yr ymhyſpyſaf iddo, *neu* [e] mewn breuddwyd y llefaraf wrtho.

d Gen. 15. 1. & 46. 2. Ezec. 1. 1. Dan. 8. 2. & 10. 8, 16, 17. e Gen. 31. 10, 11. 1 Bren. 3. 5.

7 Nid felly *y mae* fy ngwâs Moſes, [f] yr hwn *ſydd* ffyddlon yn fy holl dŷ.

f Heb. 3. 2.

8 [g] Wyneb yn wyneb y llefaraf wrtho *mewn* gweledigaeth, nid mewn dammegion, onid caiff edrych ar wedd yr ARGLWYDD: pa ham gan hynny nad oeddych yn ofni dywedyd yn erbyn fy ngwâs, *ſef* yn erbyn Moſes?

g Ex. 33. 11. Deu. 34. 10.

9 A digofaint yr ARGLWYDD a ennynnodd yn eu herbyn hwynt, ac efe a aeth ymaith.

10 A'r cwmmwl a ymadawodd oddi-ar y babell; ac [h] wele Miriam *ydoedd* [i] wahan-glwyfus, fel yr eira: ac edrychodd Aaron ar Miriam, ac wele hi yn wahan-glwyfus.

h Deu. 24. 9. i 2 Bren. 5. 27.

11 Yna y dywedodd Aaron wrth Moſes, oh fy Arglwydd, attolwg na oſod yn ein herbyn y pechod yr hwn yn ynfyd a wnaethom, *a thrwy* yr hwn y pechaſom.

12 Na fydded hi attolwg fel un marw, yr hwn y bydd hanner ei gnawd wedi ei ddifa pan ddêl allan o grôth ei fam.

13 A Moſes a waeddodd ar yr ARGLWYDD, gan ddywedyd, ô Dduw, attolwg meddyginiaetha hi 'r awr hon.

14 ¶ A dywedodd yr ARGLWYDD wrth Moſes, [k] o's ei thâd a boerai yn ei hwyneb, oni chywilyddiai hi ſaith niwrnod? [l] cauer arni ſaith niwrnod o'r tu allan i'r gwerſyll, ac wedi hynny derbynnier hi.

k Edr. Heb. 12. 9. l Lef. 13. 46.

15 A chauwyd ar Miriam o'r tu allan i'r gwerſyll ſaith niwrnod: a'r bobl ni chychwynnodd, hyd oni ddaeth Miriam i mewn drachefn.

16 Ac wedi hynny yr aeth y bobl o [m] Hazeroth, ac a werſyllaſant yn anialwch Paran.

m Pē. 11. 35. & 33. 18.

PEN. XIII.

1 Henwau y gwŷr a ddanfonwyd i chwilio'r wlâd: 17 Eu haddyſg: 21 Eu gweithredoedd: 26 Eu newyddion.

ALlefarodd yr ARGLWYDD wrth Moſes, gan ddywedyd,

2 [a] Anfon it' wŷr i edrych tîr Canaan, yr hwn yr ydwyf fi yn ei roddi i feibion Iſraël: gŵr tros bob un o lwythau eu tadau a anfonwch: pob un yn bennaeth yn eu myſg hwynt.

a Pen. 32. 8. Deut. 1. 22.

3 A Moſes a'i hanfonodd hwynt o anialwch Paran, wrth orchymmyn yr ARGLWYDD: pennaethiaid meibion Iſraël *oedd* y gwŷr hynny oll.

4 Ac dyma eu henwau hwynt: tros lwyth Reuben, Sammua mâb Zaccur.

5 Tros lwyth Simeon, Saphat mâb Hori.

6 Tros lwyth Juda, Caleb mâb Jephunneh.

7 Tros lwyth Iſſachar, Igal mâb Joſeph.

8 Tros lwyth Ephraïm, Oſea mâb Nun.

9 Tros lwyth Benjamin, Palti mâb Raphu.

10 Tros lwyth Zabulon, Gadïel mâb Sodi.

11 O lwyth Joſeph, tros lwyth Manaſſeh, Gadi mâb Suſi.

12 Tros lwyth Dan, Amïel mâb Gemali.

13 Tros lwyth Aſer, Sethur mâb Michaël.

14 Tros lwyth Nephtali, Nahbi mâb Fophſi.

15 Tros lwyth Gad, Geuel mâb Machi.

16 Dyma henwau y gwŷr a anfonodd Moſes i edrych anſodd y wlâd: a Moſes a henwodd Oſea fâb Nun, Joſuah.

17 ¶ A Moſes a'i hanfonodd hwynt i edrych anſodd gwlâd Canaan, ac a ddywedodd wrthynt, ewch yma tua 'r dehau, a dringwch i'r mynydd.

18 Ac edrychwch y wlâd beth yw hi, a'r bobl ſydd yn trigo ynddi, pa un ai cryf ai gwan, ai ychydig ai llawer ydynt:

19 A pheth *yw* y tîr y maent yn trigo ynddo, ai da, ai drwg; ac ym mha ddinaſoedd y maent yn preſſwylio, ai mewn pebyll, ai mewn amddiffynfeydd:

20 A pha dîr, ai brâs yw efe ai cûl; a oes goed ynddo ai nad *oes*: ymwrolwch a dygwch o ffrwyth y tîr: a'r dyddiau *oeddynt* ddyddiau blaen-ffrwyth grawn-wîn.

21 ¶ A hwy a aethant i fynu ac a chwiliaſant y tîr, o anialwch Syn hyd Rehob, ffordd y deuir i Hamath.

22 Ac a aethant i fynu i'r dehau, ac a ddaethant hyd Hebron: ac yno *yr oedd* [b] Ahiman, Seſai, a Thalmai, meibion Anac: a Hebron a adeiladaſid ſaith mlynedd o flaen Zoan yn yr Aipht.

b Joſ. 11. 21, 22. & 15. 13. Barn. 1. 10.

23 [c] A daethant hyd ‡ ddyffryn † Eſcol, a thorraſant oddïyno gangen, ac un ſwp o rawnwîn, ac a'i dygaſant ar droſol rhwng dau; *dygaſant rai* o'r pomgranadau hefyd, ac o'r ffigys.

c Deu. 1. 24. ‡ *afon.* † Sef, *grawnwin.*

24 A'r

2514 *a ſon.*

24 A'r lle hwnnw a alwaſant ‡ dyffryn Eſcol, o achos y ſwp grawn-wîn a dorrodd meibion Iſraël oddi-yno.

25 A hwy a ddychwelaſant o chwilio y wlâd yn ôl deugain nhiwrnod.

26 ¶ A myned a wnaethant, a dyfod at Moſes ac at Aaron, ac at holl gynnulleidfa meibion Iſraël i [d] Cades yn anialwch Paran: a dygaſant yn eu hôl air iddynt, ac i'r holl gynnulleidfa, ac a ddangoſaſant iddynt ffrwyth y tîr.

27 A mynegaſant iddo, a dywedaſant, daethom i'r tîr lle 'r anfonaiſt ni: ac yn ddiau llifeirio y mae o [e] laeth a mêl: ac dyma ei ffrwyth ef.

28 Ond *y mae* [f] y bobl ſydd yn trigo yn y tîr yn gryfion, a'r [g] dinaſoedd yn gaerog, *ac* yn fawrion iawn; a gwelſom yno hefyd feibion Anac.

29 Yr Amaleciaid ſydd yn trigo yn nhîr y dehau, a'r Hethiaid, a'r Jebuſiaid, a'r Amoriaid, yn gwladychu yn y mynydd-dir: a'r Canaaneaid yn preſſwylio wrth y môr, a cher llaw yr Iorddonen.

30 A goſtegodd [h] Caleb y bobl ger bron Moſes, ac a ddywedodd, gan fyned awn i fynu, a pherchennogwn hi, canys gan orchfygu y gorchfygwn hi.

31 Ond y gwŷr y rhai a aethant i fynu gyd-ag ef a ddywedaſant, ni allwn ni fyned i fynu yn erbyn y bobl, canys cryfach ydynt nâ nyni.

32 A rhoddaſant allan anglod am y tîr a chwiliaſent wrth feibion Iſraël, gan ddywedyd, y tîr yr aethom troſto i'w chwilio, tîr yn difa ei breſſwylwŷr yw efe: [i] a'r holl bobl a welſom ynddo *ydynt* wŷr corphol:

33 Ac yno y gwelſom y cawri, meibion Anac, *y rhai a ddaethant* o'r cawri: ac yr oeddem yn ein golwg ein hunain fel ceiliogod rhedyn, ac felly yr oeddem yn eu golwg hwythau.

PEN. XIV.

1 Y bobl yn tuchan o ran y newyddion. 6 Joſuah a Chaleb yn ceiſio eu llonyddu hwynt: 11 Duw yn eu bygwth. 13 Moſes yn ymbil a Duw, ac yn caffael iddynt hwy faddeuant. 29 Y tuchanwŷr heb gael myned i'r wlâd. 36 Y gwŷr a roiſant anglod i'r tîr yn marw o'r blâ. 40 Y bobl a fynnai oſod ar y wlâd yn erbyn ewyllys Duw, yn cael eu taro.

YNa yr holl gynnulleidfa a dderchafodd ei lleſ ac a waeddodd, a'r bobl a wylaſant y nôs honno.

2 A holl feibion Iſraël a duchanaſant yn erbyn Moſes, ac yn erbyn Aaron; a'r holl gynnulleidfa a ddywedaſant wrthynt, ô na buaſem feirw yn nhîr yr Aipht, neu [a] ô na buaſem feirw yn y diffaethwch hwn.

3 A pha ham y mae 'r ARGLWYDD yn ein dwyn ni i'r tîr hwn, i gwympo ar y cleddyf? ein gwragedd a'n plant fyddant yn yſpail: onid gwell i ni ddychwelyd i'r Aipht?

4 A dywedaſant bawb wrth ei gilydd, goſodwn ben *arnom*, a [b] dychwelwn i'r Aipht.

5 [c] Yna y ſyrthiodd Moſes ac Aaron ar eu hwynebau, ger bron holl gynnulleidfa tyrfa meibion Iſraël.

6 ¶ Joſua hefyd mâb Nun, a Chaleb mâb Jephunneh, *dau* o yſpïwyr y tîr, a rwygaſant eu dillad, 2514

7 Ac a ddywedaſant wrth holl dorf meibion Iſraël, gan ddywedyd, y tîr yr aethom troſto i'w chwilio *ſydd* dîr da odieth.

8 O's yr ARGLWYDD ſydd fodlon i ni, efe a'n dŵg ni i'r tîr hwn, ac a'i rhydd i ni, *ſef* y tîr ſydd yn llifeirio o laeth a mêl.

9 Yn unig na wrthryfelwch yn erbyn yr ARGLWYDD, ac [d] nac ofnwch bobl y tîr, canys bara i ni ydynt: ciliodd eu ‡ hymddiffyn oddiwrthynt, a'r ARGLWYDD *ſydd* gyd-a ni; nac ofnwch hwynt.

10 A'r holl dorf a ddywedaſant am eu llabyddio hwynt â meini: a [e] gogoniant yr ARGLWYDD a ymddangoſodd ym mhabell y cyfarfod i holl feibion Iſraël.

11 ¶ A dywedodd yr ARGLWYDD wrth Moſes, pa hŷd y digia y bobl yma fi? a pha hŷd y byddant heb gredu i mi, am yr holl arwyddion a wneuthum yn eu plith?

12 Tarawaf hwynt à haint, a gwaſgaraf hwy, a [f] gwnâf di yn genhedlaeth fwy, a chryfach na hwynt-hwy.

13 ¶ [g] A dywedodd Moſes wrth yr ARGLWYDD, felly yr Aiphtiaid a glyw, (canys o'i myſg hwynt y dygaiſt y bobl yma i fynu yn dy nerth)

14 Ac a ddywedant i breſſwylwŷr y tîr hwn: ([h] canys clwyſant dy fod ti ARGLWYDD ym myſg y bobl yma, a'th fod ti ARGLWYDD yn ymddangos *iddynt* wyneb yn wyneb, a bod [i] dy gwmmwl di yn aros arnynt, a'th fod ti yn myned o'i blaen hwynt mewn colofn o gwmmwl y dydd, ac mewn colofn dân y nôs.)

15 O's lleddi y bobl yma fel un gŵr, yna y dywed y cenhedloedd y rhai a glywſant ſôn am danat, gan ddywedyd,

16 [k] O eiſiau gallu o'r ARGLWYDD ddwyn y bobl yma i'r tîr y tyngodd efe iddynt, am hynny y lladdodd efe hwynt yn y diffaethwch.

17 Yr awr hon gan hynny, mawrhaër attolwg nerth yr ARGLWYDD, fel y lleferaiſt, gan ddywedyd,

18 [l] Yr ARGLWYDD *ſydd* hwyrfrydig i ddîg, ac aml o drugaredd, yn maddeu anwiredd, a chamwedd, a chan gyfiawnhau ni chyfiawnhâ efe *yr euog*, [m] ymweled y mae ag anwiredd y tadau ar y plant, hyd y drydedd a'r bedwaredd *genhedlaeth*.

19 Maddeu, attolwg, anwiredd y bobl yma, yn ôl dy fawr drugaredd, ac megis y maddeuaiſt i'r bobl hyn o'r Aipht hyd yma.

20 A dywedodd yr ARGLWYDD, maddeuais yn ôl dy air.

21 Ond o's byw fi, yr holl dîr a lenwir o ogoniant yr ARGLWYDD.

22 [n] Canys yr holl ddynion y rhai a welſant fy ngogoniant a'm harwyddion a wneuthum yn yr Aipht, ac yn y diffaethwch, ac a'm temptiaſant y deng-waith hyn, ac ni wrandawſant ar fy llais,

23 † Ni welant y tîr y tyngais wrth eu tadau hwynt, ſef y rhai oll a'm digiaſant, nis gwelant ef.

24 Ond fy ngwâs [o] Caleb, am fod yſpryd arall gyd-ag ef, ac [p] iddo fy nghyflawn-ddilyn,

dygaſ

a Edr. Ad. 28, 29.
b Edr. Deut. 17. 16.
c Pen. 16. 4.
Pen. 20. 16. & 2. 8. & 3. 36. Deut. 1. 19. Iſ. 14. 6.
Exod. 3. 8. & 33. 3.
Deut. 2. 9, 21. Deu. 1. 28.
Iames 2. 9.
d Deu. 20. 3.
‡ Heb. *oyſgod.*
e Exod. 24. 16, 17. & 40. 34. Lef. 9. 23. Pen. 16. 19, 42. & 20. 6.
f Ex. 32. 10.
g Ex. 32. 12. Deu. 32. 27.
h Ex. 15. 14. Joſ. 2. 9. & 5. 1.
i Ex. 13. 21. & 40. 38.
k Deu. 9. 28.
l Exo. 34. 6. Pſ. 103. 8. & 145. 8. Ioan 4. 2.
m Ex. 20. 5. & 34. 7.
n Deu. 1. 35. Pſal. 95. 11. & 106. 26. Heb. 3. 17.
† Hëb. *O's gwelsant* Pen. 32. 11
o Joſ. 14. 8.
p Pen. 32. 12

2514 dygaf ef i'r tîr y daeth iddo, a'i hâd a'i hetifedda ef.

25 (Ond y mae yr Amaleciaid a'r Canaaneaid yn trigo yn y dyffryn:) y foru trowch, ac ewch i'r diffaethwch *ar hŷd* ffordd y môr côch.

26 ¶ A'r ARGLWYDD a lefarodd wrth Moſes, ac wrth Aaron, gan ddywedyd,

27 Pa hŷd *y cyd-ddygaf* â'r gynnulleidfa ddrygionus hon ſydd yn tuchan i'm herbyn? clywais duchan meibion Iſraël, y rhai ſydd yn tuchan i'm herbyn.

28 Dywed wrthynt, [q] *fel mai* byw fi, medd yr ARGLWYDD, [r] fel y llefaraſoch yn fy nghluſtiau, felly y gwnâf i chwi.

29 Yn y diffaethwch hwn y cwŷmp eich celaneddau, a'ch holl rifedigion drwy eich holl rif, o fab ugain mlwydd ac uchod, y rhai a duchanaſoch yn fy erbyn,

30 Dïau ni ddeuwch chwi i'r tîr, am yr hwn y codais fy llaw, am wneuthur i chwi breſſwylio ynddo, ond Caleb mâb Jephunneh, a Joſua mâb Nun.

31 Ond eich plant chwi, y rhai y dywedaſoch y byddent yn yſpail, hwynt-hwy a ddygaf *i'r wlâd*, a hwy a gânt adnabod y tîr a ddirmygaſoch chwi.

32 A'ch celaneddau chwi a gwympant yn y diffaethwch hwn.

33 A'ch plant chwi a ‡ fugeilia yn y diffaethwch [f] ddeugain mlhynedd, ac a ddygant *goſp* eich putteindra chwi, nes darfod eich celaneddau chwi yn y diffaethwch.

34 [t] Yn ôl rhifedi y dyddiau y chwiliaſoch y tîr, *ſef* [u] deugain niwrnod, pob diwrnod am flwyddyn, y dygwch eich anwireddau, *ſef* deugain mlhynedd: a chewch wybod ‡ torriad fy ngair i.

35 Myfi yr ARGLWYDD a leferais, dïau y gwnâf hyn i'r holl gynnulleidfa ddrygionus yma ſydd wedi ymgynnull i'm herbyn i: yn y diffaethwch hwn y darfyddant, ac yno y byddant feirw.

36 A'r dynnion a anfonodd Moſes i chwilio y tîr, y rhai a ddychwelaſant, ac a wnaethant i'r holl dorf duchan yn ei erbyn ef, gan roddi allan anair am y tîr;

37 Y dynnion *meddaf* y rhai a roddaſant allan anair drwg i'r tîr, [x] a fuant feirw o'r plâ, ger bron yr ARGLWYDD.

38 Ond Joſuah mâb Nun, a Chaleb mâb Jephunneh, a fuant fyw o'r gwŷr hyn a aethant i chwilio y tîr.

39 A Moſes a lefarodd y geiriau hyn wrth holl feibion Iſraël: a'r bobl a alarodd yn ddirfawr.

40 ¶ A chodaſant yn foreu i fyned i ben y mynydd, gan ddywedyd, wele [y] ni, ac ni a awn i fynu i'r lle *am* yr hwn y dywedodd yr ARGLWYDD: canys ni a bechaſom.

41 A dywedodd Moſes, pa ham yr ydych fel hyn yn troſſeddu [z] gair yr ARGLWYDD? a hyn ni lwydda.

42 Nac ewch i fynu: canys nid *yw* yr ARGLWYDD yn eich plith: rhag eich taro o flaen eich gelynnion.

43 Canys yr Amaleciaid a'r Canaaneaid *ydynt* yno o'ch blaen chwi, a chwi a ſyrthiwch ar y cleddyf: canys am i chwi ddychwelyd oddiar ôl yr ARGLWYDD, ni bydd yr ARGLWYDD gyd-a chwi. 2514

44 Etto rhyfygaſant fyned i ben y mynydd: ond Arch cyfammod yr ARGLWYDD a Moſes ni ſymmudaſant o ganol y gwerſyll.

45 Yna y diſgynnodd yr Amaleciaid a'r Canaaneaid, y rhai oedd yn preſſwylio yn y mynydd hwnnw, ac a'i tarawſant, ac [a] a'i difethaſant hyd [b] Hormah.

PEN. XV.

1 *Cyfraith y bwyd-offrwm a'r ddïod-offrwm.* 13, 29 *Bod y dieithr-ddyn tan yr un gyfraith.* 17 *Cyfraith blaenion toes yn offrwm derchafel.* 22 *Yr aberth am bechod o anwybod.* 30 *Coſpedigaeth rhyfyg.* 32 *Llabyddio'r hwn a dorrodd y Sabboth.* 37 *Cyfraith y ridens.*

A'R ARGLWYDD a lefarodd wrth Moſes, gan ddywedyd,

2 [a] Llefara wrth feibion Iſraël, a dywed wrthynt: pan ddeloch i dîr eich preſſwylfod, yr hwn yr ydwyf fi yn ei roddi i chwi,

3 Ac offrymmu o honoch aberth tanllyd i'r ARGLWYDD, offrwm poeth, neu aberth [b] wrth ‡ dalu adduned, neu mewn offrwm gwirfodd, neu [c] ar eich gwyliau goſodedig, gan wneuthur [d] arogl peraidd i'r ARGLWYDD o'r eidionnau, neu o'r praidd:

4 Yna [e] offrymmed yr hwn a offrymmo ei rodd i'r ARGLWYDD o beillied ddegfed ran, wedi ei gymmyſgu trwy bedwaredd ran Hin o olew, [f] yn fwyd-offrwm.

5 Ac offrwm di gyd-a'r offrwm poeth, neu 'r aberth, bedwaredd ran Hin o wîn, am bob oen, yn ddïod-offrwm.

6 A thi a offrymmi yn fwyd-offrwm gyd-a hwrdd, o beillied ddwy ddegfed ran, wedi ei gymmyſgu trwy drydedd ran Hin o olew:

7 A thrydedd ran Hin o wîn yn ddïod-offrwm, a offrymmi yn arogl peraidd i'r ARGLWYDD.

8 A phan ddarperych lô buwch yn offrwm poeth, neu yn aberth yn talu adduned, neu [g] aberth hedd i'r ARGLWYDD:

9 Yna offrymmed yn fwyd-offrwm gyd-a llo y fuwch, o beillied dair degfed ran wedi ei gymmyſgu trwy hanner Hin o olew.

10 Ac offrwm hanner Hin o wîn yn ddïod-offrwm, yn aberth tanllyd o arogl peraïdd i'r ARGLWYDD.

11 Felly y gwneir am bob ŷch, neu am bob hwrdd, neu am oen, neu am fyn.

12 Yn ôl y rhifedi a ddarparoch, felly y gwnewch i *bob* un yn ôl eu rhifedi.

13 Pob prïodor a wnâ y pethau hyn felly, wrth offrymmu aberth tanllyd o arogl peraidd i'r ARGLWYDD.

14 A phan ymdeithio dïeithr-ddyn neu yr hwn *ſydd* yn eich plith, drwy eich cenhedlaethau, a darparu aberth tanllyd o arogl peraidd i'r ARGLWYDD: fel y gwneloch chwi, felly gwnaed yntef.

15 [h] Yr un ddeddf *fydd* i chwi o'r dyrfa, ac i'r ymdeithydd dïeithr: deddf dragywyddol *yw* drwy eich cenhedlaethau megis: yr ydych chwi, felly y bydd y dïeithr ger bron yr ARGLWYDD.

16 Un

---

q Pe. 26. 65. & 32. 11. Deut. 1. 35. Heb. 3. 17.
r Edr. Ad. 2.
‡ *Grwydra.*
ſ Edrych Deut. 2. 14.
t Pe. 13. 25.
u Pſ. 95. 10. Eze. 4. 6.
‡ Neu, *Newidiad fy amcan.*
x 2 Cor. 10. 10. Heb. 3. 17. Jud. 5.
y Deu. 1. 41.
z Act 25.
a Deu. 1. 41.
b Edrych Pen. 21. 3. Barn. 1. 17.
a Lef. 23. 10.
b Lef. 7. 16. & 22. 18, 21.
c Lef. 23. 8, 12, 36. Pen. 28. 16, 27. & 29. 2, 8, 13. Deu. 16. 10.
‡ Heb. *neilldua.*
d Exo. 29. 18.
e Lef. 3. 1. & 6. 14.
f Exo. 29. 40. Lef. 23. 13.
g Lef. 7. 11.
h Exo. 12. 49.

2515 16 Un gyfraith, ac un ddefod fydd i chwi ac i'r ymdeithydd a ymdeithio gyd-a chwi.

17 ¶ A llefarodd yr ARGLWYDD wrth Moſes, gan ddywedyd,

18 Llefara wrth feibion Iſraël, a dywed wrthynt, pan ddeloch i'r tîr yr ydwyf yn eich dwyn chwi iddo:

19 Yna pan fwyttaoch o fara y tîr, y derchefwch offrwm derchafel i'r ARGLWYDD.

20 O flaenion eich toes yr offrymmwch deiſen yn offrwm derchafel: fel [i] offrwm derchafel y llawr dyrnu, felly y derchefwch hitheu.

Lef. 2. 14. & 23. 10, 16.

21 O ddechreu eich toes y rhoddwch i'r ARGLWYDD offrwm derchafel drwy eich cenhedlaethau.

22 ¶ A [k] phan eſoch tros y ffordd, ac na wneloch yr holl orchymynnion hyn, y rhai a lefarodd yr ARGLWYDD wrth Moſes,

Lef. 4. 2.

23 Sef yr hyn oll a orchymynnodd yr ARGLWYDD i chwi trwy law Moſes, o'r dydd y gorchymynnodd yr ARGLWYDD, ac o hynny allan, trwy eich cenhedlaethau:

24 Yna bydded, o's allan o olwg y gynnulleidfa y gwnaed *dim* trwy anwybod, i'r holl gynnulleidfa ddarparu un buſtach ieuangc yn offrwm poeth, i *fod* yn arogl peraidd i'r ARGLWYDD, a'i fwyd-offrwm, a'i ddiod-offrwm, wrth y ddefod, ac un bwch geifr yn bech-aberth.

25 A gwnaed yr offeiriad gymmod tros holl gynnulleidfa meibion Iſraël, a maddeuir iddynt; canys anwybodaeth yw: a dygant eu hoffrwm, aberth tanllyd i'r ARGLWYDD, a'i pech-aberth, ger bron yr ARGLWYDD, am eu hanwybodaeth.

26 A maddeuir i holl gynnulleidfa meibion Iſraël, ac i'r dieithr a ymdeithio yn eu myſg: canys *digwyddodd* i'r holl bobl trwy anwybod.

[l] Lef. 4. 27.

27 ¶ Ond [l] o's un dyn a bechia trwy amryfuſedd, yna offrymmed afr flwydd yn offrwm dros bechod.

28 A gwnaed yr offeiriad gymmod tros y dyn a becho yn amryfus, pan becho trwy amryfuſedd ger bron yr ARGLWYDD, gan wneuthur cymmod troſto, a maddeuir iddo.

29 Yr hwn a aned o feibion Iſraël, a'r dieithr a ymdeithio yn eu myſg, un gyfraith ſydd i chwi am wneuthur *pechod* trwy amryfuſedd.

† Heb. *a llaw uchel.*

30 ¶ Ond y dyn a wnêl bechod † mewn rhyfyg, o briodor, neu o ddieithr, cablu'r ARGLWYDD y mae; torrer ymaith y dyn hwnnw o fyſg ei bobl.

31 O herwŷdd iddo ddïyſtyru gair yr ARGLWYDD, a thorri ei orchymmyn ef, llwyr-dorrer ymaith y dyn hwnnw; ei anwiredd *fydd* arno.

32 ¶ Fel yr ydoedd meibion Iſraël yn y diffaethwch, cawſant wŷr yn cynnytta ar y dydd Sabboth.

33 A'r rhai a'i cawſant ef, a'i dygaſant ef, *ſef* y cynnyttwr, at Moſes, ac at Aaron, ac at yr holl gynnulleidfa.

[m] Lef. 24. 12.

34 Ac a'i dodaſant ef [m] mewn dalfa, am nad oedd hyſpys beth a wneid iddo.

[n] Ex 31. 14.

35 A dywedodd yr ARGLWYDD wrth Moſes, [n] lladder y gŵr yn farw, llabyddied yr holl gynnulleidfa ef â meini o'r tu allan i'r gwerſyll.

36 A'r holl gynnulleidfa a'i dygaſant ef i'r tu allan i'r gwerſyll, ac a'i llabyddiaſant ef â meini, fel y bu efe farw, megis y gorchymynnodd yr ARGLWYDD wrth Moſes.

37 ¶ A llefarodd yr ARGLWYDD wrth Moſes, 2515 gan ddywedyd,

38 Llefara wrth feibion Iſraël, a dywed wrthynt, [o] am wneuthur iddynt ‡ eddi ar odre eu dillad, drwy eu cenhedlaethau, a rhoddant bleth o ſidan glâs ar eddi y godre.

[o] Deut. 22. 12. Mat. 23. 5. ‡ *rideus.*

39 A bydded i chwi yn ridens i edrych arno, ac i gofio holl orchymynnion yr ARGLWYDD, ac i'w gwneuthur hwynt: ac [p] na chwiliwch yn ôl eich calonnau eich hunain, nac yn ôl eich llygaid eich hunain, y rhai yr ydych [q] yn putteinio ar eu hôl:

[p] Edrych Deut. 29. 19. Job 31. 7. Ezec. 6. 9. [q] Pſ. 73. 27. Iago 4. 4.

40 Fel y cofioch ac y gwneloch fy holl orchymynnion i, ac y byddoch ſanctaidd i'ch Duw.

41 Myfi ydyw yr ARGLWYDD eich Duw, yr hwn a'ch dygais chwi allan o dîr yr Aipht, i fod i chwi yn Dduw: myfi *yw* yr ARGLWYDD eich Duw.

PEN. XVI.

1 *Gwrth-ryfel Corah, Dathan, ac Abiram.* 23 *Moſes yn gwahanu'r bobl oddiwrth bebyll y gwrthryfelwyr.* 31 *Y ddaear yn llyngcu Corah, a thân yn difa y lleill.* 36 *Cadw y thuſferau er mwyn defnydd ſanctaidd.* 41 *Lladd pedair mil ar ddeg a ſaith gant am rwgnach yn erbyn Moſes ac Aaron.* 46 *Aaron drwy arogl-darthu yn attal y bla.*

YNa [a] Corah mâb Izhar, mâb Cohath, mâb Lefi, a Dathan ac Abiram meibion Eliab, ac On mâb Peleth, meibion Reuben, a gymmeraſant *wŷr.*

[a] Pen. 26. 9. & 27. 3. Eccluſ. 45. 18. Jud 11.

2 A hwy a godaſant o flaen Moſes, ynghŷd a dau gant a deg a deugain o wŷr *eraill* o feibion Iſraël, pennaethiaid y gynnulleidfa, [b] pendefigion y gymmanfa, gwŷr enwog.

[b] Pen. 26. 9.

3 Ac [c] ymgaſglaſant yn erbyn Moſes, ac yn erbyn Aaron, ac a ddywedaſant wrthynt; gormod i chwi *byn*, canys *y mae* 'r holl gynnulleidfa yn ſanctaidd bob un o honynt, ac *y mae* 'r ARGLWYDD yn eu myſg: pa ham yr ymgodwch goruwch cynnulleidfa yr ARGLWYDD.

[c] Pſ. 106. 16.

4 A phan glybu Moſes, [d] efe a fyrthiodd ar ei wyneb.

[d] Pen. 14. 5. & 20. 6.

5 Ac efe a lefarodd wrth Corah, ac wrth ei holl gynnulleidfa ef, gan ddywedyd, y boreu y dengys yr ARGLWYDD yr hwn *ſydd* eiddo ef, a'r ſanctaidd, a *phwy* a ddylai neſſau atto ef: canys yr hwn a ddewiſodd efe a neſsâ efe atto.

6 Hyn a wnewch, cymmerwch i chwi, *ſef* Corah a'i holl gynnulleidfa, thuſſerau.

7 A rhoddwch ynddynt dân, a goſodwch arnynt arogl-darth y foru ger bron yr ARGLWYDD: yna bydd i'r gŵr hwnnw fod yn ſanctaidd yr hwn a ddewiſo 'r ARGLWYDD: gormod i chwi *hyn* meibion Lefi.

8 A dywedodd Moſes wrth Corah, gwrandewch attolwg meibion Lefi.

9 Ai bychan gennych nailltuo o Dduw Iſraël chwi oddiwrth gynnulleidfa Iſraël, gan eich neſſau chwi atto ei hun, i waſanaethu gwaſanaeth tabernacl yr ARGLWYDD, ac i ſefyll ger bron y gynnulleidfa i'w gwaſanaethu hwynt?

10 Canys efe a'th neſſaodd di, a'th holl frodyr meibion Lefi gyd-a thi: ac a geiſiwch chwi yr offeiriadaeth hefyd?

2515 11 Am hynny dydi, a'th holl gynnulleidfa ydych yn ymgynnull yn erbyn yr ARGLWYDD: ond Aaron beth *yw* efe i chwi i duchan yn ei erbyn?

12 ¶ A Moſes a anfonodd i alw am Dathan ac Abiram meibion Eliab: hwythau a ddywedaſant, ni ddeuwn ni ddim i fynu.

13 Ai bychan *yw* dwyn o honot ti ni i fynu o dîr yn lliſeirio o laeth a mêl, i'n lladd ni yn y diffaethwch; oddieithr hefyd arglwyddiaethu o honot yn dôſt arnom ni?

[e] Exo. 3. 8. Lef. 20. 24. 14 Etto ni ddygaiſt ni i [e] dîr yn lliſeirio o laeth a mêl, ac ni roddaiſt i ni feddiant *meŵn* † Heb. *dylli.* maes, nâ gwiñ-llan: a † dynni di lygaid y gwŷr hyn? ni ddeuwn ni i fynu ddim.

15 Yna y digiodd Moſes yn ddirfawr, ac y [f] Gen. 14. 4, 5. dywedodd wrth yr ARGLWYDD, [f] nac edrych ar [g] 1 Sa. 12. 3. Act. 20. 33. eu hoffrwm hwy: [g] ni chymmerais un aſſyn oddi-arnynt, ac ni ddrygais un o honynt.

16 A dywedodd Moſes wrth Corah, bydd di a'th holl gynnulleidfa ger bron yr ARGLWYDD; ti, a hwynt, ac Aaron y foru.

17 A chymmerwch bob un ei thuſſer, a rhoddwch arnynt arogl-darth, a dygêd pob un ei thuſſer ger bron yr ARGLWYDD, *ſef* dau gant a deg a deugain o thuſſerau: *dwg* ditheu hefyd, ac Aaron, bob un ei thuſſer.

18 A chymmeraſant bob un ei thuſſer, a rhoddaſant dân ynddynt, a goſodaſant arogl-darth arnynt, a ſafaſant *wrth* ddrws pabell y cyfarfod ynghŷd â Moſes ac Aaron.

19 Yna Corah a gaſglodd yr holl gynnulleidfa yn eu herbyn hwynt, i ddrws pabell y cyfar- [h] Exod. 16. 7, 10. Lef. 9. 6, 23. Pen. 14. 10. fod: a [h] gogoniant yr ARGLWYDD a ymddangoſodd i'r holl gynnulleidfa.

20 A llefarodd yr ARGLWYDD wrth Moſes, ac wrth Aaron, gan ddywedyd,

[i] Edr. Gen. 19. 17, 22. Jer. 51. 6. Dat. 18. 4. 21 [i] Ymnailltüwch o fyſg y gynnulleidfa hon a mi a'i difaf hwynt ar unwaith.

[k] Pſ. 27. 16. Job. 12. 10. Preg. 12. 9. Eſay 57. 16. Zech. 12. 1. Heb. 12. 9. 22 A hwy a ſyrthiaſant ar eu hwynebau, ac a ddywedaſant, o Dduw, [k] Duw yſprydion pob cnawd, un dyn a bechodd, ac a ddigi di wrth yr holl gynnulleidfa?

23 ¶ A llefarodd yr ARGLWYDD wrth Moſes, gan ddywedyd,

24 Llefara wrth y gynnulleidfa, gan ddywedyd, ewch ymaith o gylch pabell Corah, Dathan, ac Abiram.

25 A chyfododd Moſes, ac a aeth at Dathan, ac Abiram: a henuriaid Iſraël a aethant ar ei ôl ef.

26 Ac efe a lefarodd wrth y gynnulleidfa, gan ddywedyd, ciliwch attolwg oddiwrth bebyll y dynion drygionus hyn, ac na chyffyrddwch â dim o'r eiddynt, rhag eich difetha yn eu holl bechodau hwynt.

27 Yna yr aethant oddiwrth babell Corah, Dathan, ac Abiram o amgylch: a Dathan ac Abiram, eu gwragedd hefyd, a'i meibion, a'i plant a ddaethant allan, gan ſefyll *wrth* ddrws eu pebyll.

28 A dywedodd Moſes, wrth hyn y cewch wybod mai 'r ARGLWYDD a'm hanfonodd i wneuthur yr holl weithredoedd hyn, ac nad o'm meddwl fy hun *y gwneuthum hwynt.*

29 O's bydd y rhai hyn feirw fel y bydd marw pob dyn, ac *o's* ymwelir â hwynt ag ymweleddiad pob dyn, nid yr ARGLWYDD a'm 2515 hanfonodd i.

30 Ond o's yr ARGLWYDD a ‡ wnâ newydd- ‡ Heb. *gres greadur.* beth, fel yr agoro y ddaiar ei ſafn, a'i llyngcu hwynt a'r hyn oll *ſydd* eiddynt, fel y diſgynnont yn fyw i uffern; yna y cewch wybod ddigio o'r gwŷr hyn yr ARGLWYDD.

[l] Pen. 26. 10. & 27. 3. Deu. 11. 6. Pſ. 106. 17. 31 ¶ [l] A bu wrth orphen o honaw leſaru yr holl eiriau hyn, hollti o'r ddaiar *oedd* tanynt hwy.

[m] Edr. Ad. 17. Pen. 26. 11. 1 Chron. 6. 22, 37. 32 Agorodd y ddaiar hefyd ei ſafn, a llyngcodd hwynt, a'i tai hefyd, a'r [m] holl ddynion *oedd* gan Corah, a'i holl gyfoeth.

33 A hwynt, a'r rhai oll ar a *oedd* gyd-a hwynt, a ddiſgynnaſant yn fyw i uffern: a'r ddaiar a gauodd arnynt: a difethwyd hwynt o blith y gynnulleidfa.

34 A holl Iſraël y rhai *oedd* o'i hamgylch hwynt, a ffoiſant wrth eu gwaedd hwynt: canys dywedaſant, *cilitwn* rhag i'r ddaiar ein llyngcu ninnau.

35 Tân hefyd a aeth allan oddiwrth yr ARGLWYDD, ac a ddifaodd y dau gant a'r deg a deugain o wŷr oedd yn offrymmu yr arogl-darth.

36 ¶ A lefarodd yr ARGLWYDD wrth Moſes, gan ddywedyd,

37 Dywed wrth Eleazar fab Aaron yr offeiriad, am godi o honaw efe y thuſſerau o fyſg y lloſg, a gwaſgara y tân oddi-yno allan, canys [n] ſanctaidd ydynt. [n] Edr. Lef. 27. 28.

38 Sef thuſſerau y rhai hyn a bechaſant yn erbyn eu heneidiau eu hun: a gweithier hwynt yn ddalennau llydain *i fod* yn gaiad i'r allor: canys offrymmaſant hwynt ger bron yr ARGLWYDD, am hynny ſanctaidd ydynt, a byddant yn arwŷdd i feibion Iſraël.

39 A chymmerodd Eleazar yr offeiriad y thuſſerau prês, â'r rhai yr offrymmaſai y *gwŷr* a loſgaſid, ac eſtynnwyd hwynt yn gaiad i'r allor:

40 Yn goffadwriaeth i feibion Iſraël, fel na neſſao gŵr dieithr (yr hwn ni byddo o hâd Aaron) i loſgi arogl-darth ger bron yr ARGLWYDD, ac na byddo fel Corah, a'i gynnulleidfa; megis y llefaraſai yr ARGLWYDD trwy law Moſes wrtho ef.

41 ¶ A holl gynnulleidfa meibion Iſraël a duchanaſant dranoeth yn erbyn Moſes, ac yn erbyn Aaron, gan ddywedyd, chwi a laddaſoch bobl yr ARGLWYDD.

42 A bu wedi ymgaſglu o'r gynnulleidfa yn erbyn Moſes, ac Aaron, edrych o honynt ar babell y cyfarfod, ac wele toaſai y cwmmwl hi, ac ymddangoſodd gogoniant yr ARGLWYDD.

43 Yna y daeth Moſes ac Aaron o flaen pabell y cyfarfod.

44 ¶ A'r ARGLWYDD a lefarodd wrth Moſes, gan ddywedyd,

45 Ciliwch o blith y gynnulleidfa hon, a mi a'i difaf hwynt yn ddiſymmwth: a [o] hwy a ſyr- [o] Pen. 20 6 thiaſant ar eu hwynebau.

46 ¶ Dywedodd Moſes hefyd wrth Aaron, cymmer thuſſer, a dôd dân oddiar yr allor ynddi, a goſod arogl-darth *arni*, a dôs yn fuan at y gynnulleidfa, a gwnâ gymmod troſtynt: canys digoſaint a aeth allan oddi-ger bron yr ARGLWYDD; dechreuodd y blâ.

47 A chymmerodd Aaron megis y llefarodd Moſes,

2515 Moſes; ac a redodd i ganol y gynnulleidfa, ac wele dechreuaſai y blâ ar y bobl: ac efe a rôdd arogl-darth, ac a wnaeth gymmod tros y bobl.

48 Ac efe a ſafodd rhwng y meirw a'r byw, a'r blâ a attaliwyd.

49 A'r rhai a fuant feirw o'r blâ oedd bedair mîl ar ddeg a ſaith gant, heb law y rhai a fuant feirw yn achos Corah.

50 A dychwelodd Aaron at Moſes i ddrws pabell y cyfarfod: a'r blâ a attaliwyd.

PEN. XVII.

1 *Gwialen Aaron ymhlith holl wiail y llwythau yn unig yn blodeuo.* 10 *Ei gadael hi yn lle coffadwriaeth yn erbyn y gwrthryfelwŷr.*

A Llefarodd yr ARGLWYDD wrth Moſes, gan ddywedyd,

2 Llefara wrth feibion Iſraël, a chymmer gan bob un o honynt wialen, yn ôl tŷ eu tadau, *ſef* gan bob un o'i pennaethiaid, yn ôl tŷ eu tadau, deuddeg gwialen: yſgrifenna henw pob un ar ei wialen.

3 Ac yſgrifenna henw Aaron ar wialen Lefi: canys un wialen *fydd* dros *bob* pennaeth tŷ eu tadau.

4 A gâd hwynt ym mhabell y cyfarfod, ger Ex.25.22. bron y dyſtiolaeth, [a] lle y cyfarfyddaf â chwi.

5 A gwialen y gŵr a ddêwiſwyf a ffodeua: ac mi a wnâf i furmur meibion Iſraël, y rhai y maent yn ei furmur i'ch erbyn, beidio â mi.

6 ¶ A llefarodd Moſes wrth feibion Iſraël, a'i holl bennaethiaid a roddaſant atto † wialen tros Heb. *wialen tros pennaeth, gwialen yn un pennaeth.* bob pennaeth, yn ôl tŷ eu tadau, *ſef* deuddeg gwialen: a gwialen Aaron *oedd* ym myſg eu gwiail hwynt.

7 A Moſes a adawodd y gwiail ger bron yr ARGLWYDD ym mhabell y dyſtiolaeth.

8 A thranoeth y daeth Moſes i babell y dyſtiolaeth; ac wele, gwialen Aaron tros dŷ Lefi a flaguraſai, ac a fwriaſai flagur, ac a flodeuaſai flodau, ac a ddygaſai almonau.

9 A dug Moſes allan yr holl wiail oddi-ger bron yr ARGLWYDD at holl feibion Iſraël: hwythau a edrychaſant, ac a gymmeraſant bob un ei wialen ei hun.

10 ¶ A dywedodd yr ARGLWYDD wrth Mo- Heb. 9.4. ſes, dôd [b] wialen Aaron dracheſn ger bron y dyſtiolaeth, i'w chadw yn arwŷdd i'r meibion gwrthryſelgar; fel y gwnelech i'w tuchan hwynt beidio â mi, ac na byddant feirw.

11 A gwnaeth Moſes, fel y gorchymynnodd yr ARGLWYDD iddo; felly y gwnaeth efe.

12 A meibion Iſraël a leſaraſant wrth Moſes, gan ddywedyd, wele ni yn trengi; darfu am danom; darfu am danom ni oll.

13 Bydd farw pob un gan neſſau a neſſáo i dabernacl yr ARGLWYDD: a wneir pen am danom gan drengi?

PEN. XVIII.

1 *Swydd yr offeiriaid a'r Leſiaid.* 9 *Rhan yr offeiriaid.* 21 *Rhan y Leſiaid.* 25 *Rhoddi yr offrwm derchafel i'r offeiriaid allan o ran y Leſiaid.*

A Dywedodd yr ARGLWYDD wrth Aaron, tydi a'th feibion a thylwyth dy dâd gyd-a thi a ddygwch anwiredd y cyſſegr: a thi a'th 2515 feibion gyd-a thi, a ddygwch anwiredd eich offeiriadaeth.

2 A dwg hefyd gyd-a thi dy frodyr *o* lwyth Lefi, *ſef* llwyth dy dâd, i [a] lynu wrthyt ti, ac i'th [b] waſanaethu: titheu a'th feibion gyd-a thi *a waſanaethwch* ger bron pabell y dyſtiolaeth. a Edr. Gen. 29. 34. b Pen. 3. 6, 7.

3 A hwy a gadwant dy gadwriaeth di, a [c] chadwriaeth yr holl babell: ond na ddeuant yn agos at ddodrefn y cyſſegr, nac at yr allor, rhag eu marw hwynt a chwithau hefyd. c Pen. 3. 25, 31, 36.

4 Ond hwy a lynant wrthyt, ac a orchwyliant babell y cyfarfod, yn holl waſanaeth y babell: ac na ddeued dieithr yn agos attoch.

5 Eithr cedwch chwi [d] orchwyliaeth y cyſſegr, a gorchwyliaeth yr allor, fel na byddo digofaint mwy yn erbyn meibion Iſraël. d Ex. 27. 21. & 30. 7. Lef. 24. 3. Pen. 8. 2.

6 Ac wele, mi [e] a gymmerais dy frodyr di y Leſiaid o yſg meibion Iſraël: [f] i ti y rhoddwyd hwynt megis rhodd i'r ARGLWYDD, i waſanaethu gwaſanaeth pabell y cyfarfod. e Pen. 3. 12, 45. f Pen. 3. 9.

7 Titheu a'th feibion gyd-a thi a gedwch eich offeiriadaeth, ynghylch pob peth *a berthyn* i'r allor, ac o fewn y llen wahan y gwaſanaethwch: yn waſanaeth rhodd y rhoddais eich offeiriadaeth chwi; a'r dieithr a ddelo yn agos a leddir.

8 ¶ A llefarodd yr ARGLWYDD wrth Aaron, wele [g] mi a roddais i ti hefyd orchwyliaeth fy offrymmau derchafel, o holl gyſſegredig bethau meibion Iſraël: rhoddais hwynt i ti, o herwŷdd yr enneiniad, ac i'th feibion, drwy ddeddf dragywyddol. g Lef. 6. 16, 18, 26. & 7. 6, 32. Pen. 5. 9.

9 Hyn fydd i ti o'r pethau ſanctaiddiolaf *o gedwir allan* o'r tân: eu holl offrymmau hwynt, eu holl [h] fwyd-offrwm, a'i holl [i] aberthau tros bechod, a'i holl [k] aberthau tros gamwedd y rhai a dalant i mi, fyddant ſanctaiddiolaf i ti, ac i'th feibion. h Lef. 2. 2, 3. i Lef. 4. 22, 27. & 6. 25. k Lef. 5. 1. & 7. 7. & 10. 12. & 14. 13.

10 O fewn y cyſſegr ſanctaidd y bwyttei ef; [l] pob gwryw a'i bwytty ef: cyſſegredig fydd efe i ti. l Lef. 6. 29. & 7. 6.

11 Hyn hefyd *fydd* i ti; [m] offrwm derchafel eu rhoddion hwynt, ynghŷd â holl offrymmau cwhwfan meibion Iſraël; [n] i ti y rhoddais hwynt, ac i'th feibion, ac i'th ferched gyd-a thi, trwy ddeddf dragywyddol: [o] pob un glân yn dy dŷ a gaiff fwytta o hono. m Ex. 29. 27. Lef. 7. 31. n Lef. 10. 14. Deut. 18. 3. o Lef. 22. 2.

12 [p] Holl † oreuon yr olew, a holl oreuon y gwîn a'r ŷd, *ſef* eu blaen-ffrwyth hwynt, yr hwn a roddant i'r ARGLWYDD, a roddais i ti. p Deu. 18. 4. † Heb. *braſder.*

13 Blaen-ffrwyth pob dim yn eu tîr hwynt, [q] yr hwn a ddygant i'r ARGLWYDD, fydd eiddo ti: pob un glân yn dy dŷ a fwytty o hono. q Ex. 22. 29. & 23. 19. & 34. 26. Lef. 2. 14.

14 [r] Pob diofryd-beth yn Iſraël fydd eiddo ti. Pen. 15. 19.

15 ‡Pob peth a agoro [ſ] y gròth o bob cnawd yr hwn a offrymmir i'r ARGLWYDD, o ddyn ac o anifail, fydd eiddo ti; ond [t] gan brynnu y pryni bob cyntaf-anedig i ddyn, a phryn y cyntaf-anedig i'r anifail aflan. Deut. 26. 2. r Lef. 27. 28. ſ Ex. 13. 2. & 22. 29. Lef. 27. 26. Pen. 3. 13. t Ex. 13. 13. & 34. 20.

16 A phâr brynnu y rhai a brynner o honynt, o fâb miſyriad [u] yn dy brîs di, *er* pump ſicl o arian, wrth ſicl y cyſſegr: [x] ugain Gerah *yw* hynny. u Lef 27. 2. x Ex. 30. 13. Lef. 27. 25. Pen. 3. 47. Eze. 45. 12.

17 Ond na phryn y cyntaf-anedig o eidion, neu gyntaf-anedig dafad, neu gyntaf-anedig gafr; ſanctaidd ydynt hwy: eu gwaed a daenelli ar

2515 yr allor, a'i gwêr a lofgi yn aberth tanllyd o arogl peraidd i'r ARGLWYDD.

y Exod. 29. 26, 28. 18 Ond eu cîg fydd eiddo ti; fel [y] parwyden y cwhwfan, ac fel yr yfgwyddog ddehau y mae yn eiddo ti.

19 Holl offrymmau derchafel y pethau fanctaidd, y rhai a offrymmo meibion Ifraël i'r ARGLWYDD, a roddais i ti, ac i'th feibion, ac i'th ferched gyd-a thi, trwy ddeddf dragywyddol: z 2 Chr. 13. 5. [z] cyfammod halen dragywyddol fydd hyn ger bron yr ARGLWYDD i ti, ac i'th hâd gyd-a thi.

20 ¶ A dywedodd yr ARGLWYDD wrth Aaron, na fydded i ti etifeddiaeth yn eu tîr hwynt, ac na fydded it' ran yn eu myfg hwynt: [a] myfi *yw* dy ran di a'th etifeddiaeth, ym myfg meibion Ifraël.

a Deu. 10. 9. & 12. 12. & 18. 2. Joſua. 13. 14, 33. Ezec. 44. 28.

21 Ac wele [b] mi a roddais i feibion Lefi bob degwm yn Ifraël yn etifeddiaeth, am eu gwafanaeth y maent yn ei wafanaethu, fef gwafanaeth pabell y cyfarfod.

b Lef. 27. 30.

22 Ac na ddeued meibion Ifraël mwyach yn agos i babell y cyfarfod, rhag iddynt ddwyn pechod ‡ a marw.

‡ Hebr. *i farw.*

23 Ond gwafanaethed y Lefiaid wafanaeth pabell y cyfarfod, a dygant eu hanwiredd: deddf dragywyddol *fydd hyn* drwy eich cenhedlaethau, nad etifeddant hwy etifeddiaeth ym myfg meibion Ifraël.

24 Canys degwm meibion Ifraël, yr hwn a offrymmant yn offrwm derchafel i'r ARGLWYDD, o roddais i'r Lefiaid yn etifeddiaeth: am hyny dywedais wrthynt, c Deu. 10. 9. & 14. 27, 29. & 18. 1. [c] nad etifeddent etifeddiaeth ym myfg meibion Ifraël.

25 ¶ A llefarodd yr ARGLWYDD wrth Mofes, gan ddywedyd,

26 Llefara hefyd wrth y Lefiaid, a dywed wrthynt, pan gymmeroch gan feibion Ifraël y degwm a roddais i chwi yn etifeddiaeth oddiwrthynt, yna offrymmwch o hynny offrwm derchafel i'r ARGLWYDD, *fef* degwm o'r degwm.

27 A chyfrifir i chwi eich offrwm derchafel fel yr ŷd o'r yfgubor, ac fel cyflawnder o'r gwinwryf.

28 Felly yr offrymmwch chwithau hefyd offrwm derchafel i'r ARGLWYDD, o'ch holl ddegymmau a gymmeroch gan feibion Ifraël, a rhoddwch o hynny dderchafel-offrwm yr ARGLWYDD i Aaron yr offeiriad.

29 O'ch holl roddion offrymmwch bob offrwm derchafel yr ARGLWYDD o bob ‡ gorau o hono, fef y rhan gyfegredig, allan o honaw ef. ‡ Hebr. *brasder.*

30 A dywed wrthynt, pan dderchafoch ei oreuon allan o honaw, cyfrifir i'r Lefiaid fel torcth yr yfgubor, a thoreth y gwinwryf.

31 A bwyttewch ef ym mhob lle, chwi a'ch tylwyth: canys d 1 Tim. 5. 18. [d] gwobr yw efe i chwi am eich gwafanaeth ym mhabell y cyfarfod.

21 Ac ni ddygwch bechod o'i herwŷdd, gwedi y derchafoch ei oreuon o honaw: na halogwch chwithau bethau fanctaidd meibion Ifraël, fel na byddoch feirw.

PEN. XIX.

1 Y dwfr naillduaeth a wneid o ludw anner goch. 11 Y gyfraith pafodd yr arferid ef wrth buro 'r aflan.

LEfarodd yr ARGLWYDD hefyd wrth Mofes, ac wrth Aaron, gan ddywedyd,

2 Dyma ddeddf y gyfraith a orchymynnodd yr ARGLWYDD, gan ddywedyd, llefara wrth feibion Ifraël am ddwyn o honynt attat anner goch berffaith-gwbl, yr hon ni byddo anaf arni, ac nid aeth iau arni. 2515

3 A rhoddwch hi at Eleazar yr offeiriad, a phared efe ei dwyn hi o'r [a] tu allan i'r gwerfyll, a lladded *un* hi ger ei fron ef. a Heb. 13. 11.

4 A chymmered Eleazar yr offeiriad *beth* o'i gwaed hi ar ei fŷs, a [b] thaenelled o'i gwaed hi ar gyfer wyneb pabell y cyfarfod faith waith. b Heb. 9. 13.

5 A lloſged *un* yr anner yn ei olwg ef; [c] ei chroen, a'i chîg, a'i gwaed, ynghyd â'i bifwel, a lyfg efe. c Ex. 29. 14. Lef. 4. 11, 12.

6 A chymmered yr offeiriad goed Cedr, ac Yſſop, ac yfcarlat; a bwried i ganol lloſgfa yr anner.

7 A golched yr offeiriad ei wifgoedd, troched hefyd ei gnawd mewn dwfr, ac wedi hynny deued i'r gwerfyll, ac aflan fydd yr offeiriad hyd yr hwyr.

8 Felly golched yr hwn a'i lloſgo hi ei ddillad mewn dwfr, a golched hefyd ei gnawd mewn dwfr, ac aflan fydd hyd yr hwyr.

9 A chafgled un glân [d] ludw 'r anner, a gofoded o'r tu allan i'r gwerfyll mewn lle glân: a bydded ynghadw i gynnulleidfa meibion Ifraël yn ddwfr naillduaeth: pech-aberth yw. d Heb. 9. 13.

10 A golched yr hwn a gafglo ludw yr anner ei ddillad, aflan fydd hyd yr hwyr: a bydd hyn i feibion Ifraël, ac i'r dieithr a ymdeithio yn eu myfg hwynt, yn ddeddf dragywyddol.

11 ¶ [e] A gyffyrddo â chorph marw dyn, aflan fydd faith niwrnod. e Lef. 21. 1. Pen. 5. 2. & 31. 19. Galar. 4. 14. Hag. 2. 13.

12 [f] Ymlanhaëd trwy *y dwfr* hwnnw y trydydd dydd, a'r feithfed dydd glân fydd: ac o's y trydydd dydd nid ymlanhâ efe, yna ni bydd efe lân y feithfed dydd. f Pſ. 31. 19.

13 Pob un a gyffyrddo â chorph marw dyn fyddo wedi marw, ac nid ymlanhao, [g] fydd yn halogi tabernacl yr ARGLWYDD: a thorrir ymmaith yr enaid hwnnw oddiwrth Ifraël, am na thaenellwyd dwfr naillduaeth arno, aflan fydd efe, ei aflendid *fydd* etto arno. g Lef. 15. 31.

14 Dyma y gyfraith pan fyddo marw dyn mewn pabell; pob un a ddelo i'r babell, a phob un a *fyddo* yn y babell, fydd aflan faith niwrnod.

15 A phob lleſtr [h] agored ni byddo cadach wedi ei rwymo arno, aflan *yw* efe. h Pſ. 31. 18.

16 Pob un hefyd a gyffyrddo, ar wyneb y maes, ag un wedi ei ladd â chleddyf, neu ag un marw, neu ag aſgwrn dyn, neu â bedd, a fydd aflan faith niwrnod.

17 Cymmerant tros yr aflan o ‡ ludw lloſg yr offrwm tros bechod, a rhodder atto ddwfr ‡ rhedegog mewn lleſtr: ‡ Hebr. *lwch.* ‡ Hebr. *yn*

18 A chymmered [i] Yſſop, a golched un dihalogedig *ef* mewn dwfr, a thaenelled ar y babell, ac ar yr holl leſtri, ac ar yr holl ddynion oedd yno, ac ar yr hwn a gyffyrddodd ag aſgwrn, neu un wedi ei ladd, neu un wedi marw, neu fedd. i Pſal. 51.

19 A thaenelled y glân ar yr aflan y trydydd dydd, a'r feithfed dydd: ac ymlanhaëd efe y feithfed dydd, a golched ei ddillad, a ymolched mewn dwfr, a glân fydd yn yr hwyr.

20 Ond y gŵr a haloger, ac nid ymlanhao, torrir

2552 torrir ymaith yr enaid hwnnw o fyſg y gynnulleidfa: canys efe a halogodd gyſſegr yr ARGLWYDD, ni thaenellwyd arno ddwfr y nailltuaeth, aflan *yw* efe.

21 A bydd iddynt yn ddeddf dragywyddol, bod i'r hwn a daenello ddwfr y nailltuaeth, olchi ei ddillad: a'r hwn a gyffyrddo â dwfr y nailltuaeth a fydd aflan hyd yr hwyr.

22 A'r hyn oll a gyffyrddo 'r aflan ag ef, fydd aflan: a'r dyn a gyffyrddo *â hynny* fydd aflan hyd yr hwyr.

PEN. XX.

1 Plant Iſraël yn dyfod i Zin lle y bu farw Miriam. 2 Hwynt-hwy yn tuchan o eiſiau dwfr. 7 Moſes yn taro y graig ac yn dwyn allan ddwfr ym-Meribah. 12 Coſpedigaeth Moſes ac Aaron am eu petruſedd. 14 Moſes yng Nghades yn deiſyfu ffordd i dramwy trwy Edom, ac yn cael ei natcau. 22 Aaron yn rhoddi i fynu ei le i Eleazar, ac yn marw.

A Meibion Iſraël *ſef* yr holl gynnulleidfa a ddaethant i anialwch Zin yn y mis cyntaf: ac arhôdd y bobl yng-Nghades; yno hefyd y bu farw Miriam, ac yno y claddwyd hi.

2 Ac nid oedd dwfr i'r gynnulleidfa: a hwy a ymgaſglaſant yn erbyn Moſes ac Aaron.

a Ex. 17. 2. 3 Ac [a] ymgynhennodd y bobl â Moſes, a lle-
b Pen. 11. 1, 33. & 14. 37. & 16. 32, 35, 46. faraſant gan ddywedyd, ô na buaſem feirw [b] pan fu feirw ein brodyr ger bron yr ARGLWYDD.

c Ex. 17. 3. 4 [c] Pa ham y dygaſoch gynnulleidfa 'r ARGLWYDD i'r anialwch hwn, i farw o honom ni a'n hanifeiliaid ynddo?

5 A pha ham y dygaſoch ni i fynu o'r Aipht, i'n dwyn ni i'r lle drwg yma? lle heb hâd na ffigyſ-bren, na gwinwydden, na phomgranad-bren, ac heb ddwfr i'w yfed.

d Pen. 14. 5. & 16. 4. e Pſ. 14. 10. 6 A daeth Moſes ac Aaron oddi-ger bron y gynnulleidfa i ddrws pabell y cyfarfod, ac [d] a ſyrthiaſant ar eu hwynebau; [e] a gogoniant yr ARGLWYDD a ymddangoſodd iddynt.

7 ¶ A llefarodd yr ARGLWYDD wrth Moſes, gan ddywedyd,

f Ex. 17. 5. 8 [f] Cymmer y wialen, a chaſgl y gynnulleidfa, ti ac Aaron dy frawd, ac yn eu gŵydd hwynt
g Neh. 9. 15. Pſ. 78. 15, 16. & 105. 41. & 114. 8. Eſay 43. 20. & 48. 21. lleferwch wrth y graig, a hi a rydd ei dwfr: [g] a thyn ditheu iddynt ddwfr o'r graig, a dioda y gynnulleidfa a'i hanifeiliaid.

9 A Moſes a gymmerodd y wialen oddi-ger bron yr ARGLWYDD, megis y gorchymynnaſai efe iddo.

h Pſ. 106. 33. 10 A Moſes ac Aaron a gynnullaſant y dyrfa ynghŷd o flaen y graig: ac [h] efe a ddywedodd wrthynt, gwrandewch yn awr chwi wrthryfelwŷr, ai o'r graig hon y tynnwn i chwi ddwfr?

i Ex. 17. 6. 1 Cor. 10. 4. 11 A Moſes a gododd ei law, ac a darawodd y graig ddwy-waith â'i wialen: a [i] daeth dwfr lawer allan, a'r gynnulleidfa a yfodd, a'i hanifeiliaid hefyd.

k Pſ. 27. 14. Deu. 1. 37. & 3. 26. & 32. 51. l Deu. 33. 8. Pſal 95. 8. & 106. 32, &c ‡ Hynny yw, *Cynnen.* 12 ¶ A dywedodd yr ARGLWYDD wrth Moſes ac wrth Aaron, am [k] na chredaſoch i mi, i'm ſanctteiddio yngŵydd meibion Iſraël, am hynny ni ddygwch y dyrfa hon i'r tîr a roddais iddynt.

13 [l] Dyma ddyfroedd ‡ Meribah, lle yr ymgynhennodd meibion Iſraël â'r ARGLWYDD, ac y ſanctteiddiwyd ef ynddynt.

14 ¶ A Moſes a anfonodd gennadon o Gades at frenin Edom; fel hyn y dywed Iſraël [m] dy frawd, ti a wyddoſt yr holl flinder a gawſom ni: 2552

m Deu. 23. 7. Oba. 10. 12. 15 Pa wedd yr aeth ein tadau i wared i'r Aipht, ac yr aroſaſom yn yr Aipht lawer o ddyddiau, ac y drygodd yr Aiphtiaid ni, a'n tadau.

n Ex. 2. 23. & 3. 7. o Ex. 14. 19. & 23 20. 16 A [n] ni a waeddaſom ar yr ARGLWYDD, ac efe a glybu ein llef ni, ac [o] a anfonodd angel, ac a'n dug ni allan o'r Aipht: ac wele ni yng-Nghades, dinas *ar* gwrr dy ardal di.

17 Attolwg gâd i ni fyned trwy dy wlâd: nid awn trwy faes, na gwin-llan, ac nid yfwn ddwfr *un* ffynnon: prif-ffordd y brenin a gerddwn, ni thrown ar y llaw ddehau, nac ar y llaw aſſwy, nes i ni fyned allan o'th derfynau di.

18 A dywedodd Edom wrtho, na thyred heibio i mi, rhag im' ddyfod â'r cleddyf i'th gyfarfod.

19 A meibion Iſraël a ddywedaſant wrtho, 'rhŷd y brif-ffordd yr awn i fynu: ac o'ſmyfi neu fy aniferiliaid a yfwn o'th ddwfr di, [p] rhoddaf ei werth ef; yn unig ar fy nhraed yr âf trwodd yn ddiniwed. p Deut. 2. 6, 28.

20 Yntef a ddywedodd, ni chei fyned trwodd: a daeth Edom allan i gyfarfod ag ef â phobl lawer, ac â llaw gref.

21 Felly Edom [q] a naccaodd roddi ffordd i Iſraël trwy ei frô; am hynny [r] Iſraël a drôdd oddiwrtho ef. q Edr. Deu. 2. 29. r Deu. 2. 4, 5. Barn. 11. 18.

22 ¶ A meibion Iſraël, *ſef* yr holl gynnulleidfa [ſ] a deithiaſant o Gades, ac a ddaethant i fynydd Hor. ſ Pſ. 33. 37.

23 A'r ARGLWYDD a lefarodd wrth Moſes ac Aaron ym mynydd Hor, wrth derfyn tîr Edom, gan ddywedyd,

24 Aaron a geſglir at ei bobl, ac ni ddaw i'r tîr a roddais i feibion Iſraël, am i chwi anufuddhau i'm ‡ gair, wrth ddwfr † Meribah. ‡ Heb. *genau.* † Hynny yw, *Cynnen.*

25 [t] Cymmer Aaron ac Eleazar ei fâb, a dwg hwynt i fynu i fynydd Hor. t Pſ. 33. 38. Deu. 32. 50.

26 A dioſg ei wiſgoedd oddiam Aaron, a gwiſg hwynt am Eleazar ei fâb ef: canys Aaron a geſglir *at ei bobl*, ac a fydd farw yno.

27 A gwnaeth Moſes megis y gorchymynnodd yr ARGLWYDD: a hwy a aethant i fynydd Hor, yngŵydd yr holl gynnulleidfa.

28 A dioſgodd Moſes oddiam Aaron ei wiſgoedd, ac a'i gwiſgodd hwynt am Eleazar ei fâb ef; a [u] bu farw Aaron yno ym mhen y mynydd: a diſgynnodd Moſes ac Eleazar o'r mynydd. u Deu. 10. 6. & 32. 50.

29 A'r holl gynnulleidfa a welſant farw Aaron, a holl dŷ Iſraël a wylaſant am Aaron [x] ddeng-nhiwrnod ar hugain. x Felly Deu. 34. 8.

PEN. XXI.

1 Iſraël trwy beth golled yn difetha y Canaaneaid yn Hormah. 4 Y bobl yn tuchan ac yn cael eu brathu gan ſeirph tanllyd, 7 ac ar eu hedifeirwch yn cael eu hiachau gan y ſarph brês. 10 Amryw deithiau 'r Iſraëliaid. 21 Gorchfygu Sehon, 33 ac Og.

A [a] Brenin Arad y Canaanead, preſſwylydd y dehau, a glybu fod Iſraël yn dyfod 'rhŷd ffordd yr yſpïwyr, ac a ryfelodd yn erbyn Iſraël, ac a ddaliodd *rai* o honynt yn garcharorion. a Pen. 33. 40. Edr. Barn. 1. 16.

2 Ac addunodd Iſraël adduned i'r ARGLWYDD,

2552 ac a ddywedodd, o's gan roi y rhoddi y bobl yma yn fy llaw, yna mi a ddifrodaf eu dinaſoedd hwynt.

3 A gwrandawodd yr ARGLWYDD ar lais Iſraël, ac a roddodd y Canaaneaid *yn ei law* ef: ac efe a'i difrododd hwynt, a'i dinaſoedd, ac a alwodd henw y lle *hwnnw* ‡Hormah.

‡ Hynny yw, *Difrod.*

4 ¶A [b]hwy a aethant o fynydd Hor, *'rhŷd* ffordd y môr coch, i amgylchu tîr Edom: a chyfyng ydoedd ar enaid y bobl, o herwŷdd y ffordd.

b Pé. 33.41.

5 A llefarodd y bobl yn erbyn Duw, ac yn erbyn Moſes, pa ham y dygaſoch ni o'r Aipht, i feirw yn yr anialwch? canys nid *oes* na bara na dwfr: [c] a ffiaidd yw gan ein henaid y bara gwaèl *hwn*.

c Pen. 11.6.

6 [d] A'r ARGLWYDD a anfonodd ym myſg y bobl [e] ſeirph tanllyd, a hwy a frathaſant y bobl, a bu feirw o Iſraël bobl lawer.

d Doeth. 16. 1, 5. 1 Cor. 10.9. e Deu. 8.15.

7 ¶ A daeth y bobl at Moſes, a dywedaſant, pechaſom; canys llefaraſom yn erbyn yr ARGLWYDD, ac yn dy erbyn ditheu: [f] gweddïa ar yr ARGLWYDD ar yrru o honaw ef y ſeirph oddiwrthym: a gweddïodd Moſes tros y bobl.

f Exod. 8. 8, 28. 1 Bré. 13.6. Act. 8. 24.

8 A dywedodd yr ARGLWYDD wrth Moſes, gwna it' ſarph danllyd, a goſod ar droſtan: a phawb a frathêr, ac a edrycho ar honno, fydd byw.

9 A [g] gwnaeth Moſes ſarph brês, ac a'i goſododd ar droſtan: yna o's brathai ſarph ŵr, ac edrych o hono ef ar y ſarph brês, byw fyddai.

g 2 Bren. 18.4. Ioan 3. 14.

10 ¶ A meibion Iſraël a gychwynnaſant *oddiyno*, ac [h] a werſyllaſant yn Oboth.

h Pé. 33.43.

11 A hwy a aethant o Oboth, ac [i] a werſyllaſant † yngharneddau Abarim, yn yr anialwch, yr hwn *oedd* ar gyfer Moab, tu-a chodiad haul.

i Pé. 33.44. † Hebr. *yn lle—Abarim.*

12 ¶ [k] Cychwynnaſant oddïyno, a gwerſyllaſant wrth afon Zared.

k Deu. 2.13.

13 Cychwynnaſant oddïyno, a gwerſyllaſant wrth rŷd Arnon, yr hon *ſydd* yn yr anialwch, yn dyfod allan o ardal yr Amoriaid: canys [l] Arnon *oedd* derfyn Moab, rhwng Moab a'r Amoriaid.

l Barnwyr 11. 18.

14 Am hynny y dywedir yn llyfr rhyfeloedd yr ARGLWYDD, ‡ y peth a wnaeth efe yn y môr coch, ac yn afonydd Arnon,

‡ Neu, *Vaheb yn Suphah.*

15 Ac *wrth* raiadr yr afonydd, hwn a dreigla i breſwylfa Ar, ac a bwyſa at derfyn Moab.

16 Ac oddïyno *'r aethant* i Beer: honno *yw* 'r ffynnon lle y dywedodd yr ARGLWYDD wrth Moſes, caſgl y bobl ynghŷd, ac mi a roddaf iddynt ddwfr.

17 ¶ Yna y canodd Iſraël y gân hon, cyfod ffynnon, ‡ cenwch iddi.

‡ Neu, *attebwch.*

18 Ffynnon a gloddiodd y tywyſogion, *ac* a gloddiodd pennaethiaid y bobl, ynghŷd â'r deddfwr a'i ffynn: ac o'r anialwch *yr aethant* i Mattanah:

19 Ac o Mattanah i Nahalïel, ac o Nahalïel i Bamoth:

20 Ac o Bamoth *yn* y dyffryn *ſydd* † yngwlâd Moab, i ben ‡ y bryn ſydd yn edrych tu-a † 'r diſſaethwch.

† Hebr. *yn nant.* ‡ *Piſgah.* † *Jeſimon.*

21 ¶ Yna [m] yr anfonodd Iſraël gennadon at Sehon brenin yr Amoriaid, gan ddywedyd,

m Deut. 2. 26, 27. Barn. 11. 19.

22 [n] Gâd i mi fyned trwy dy dîr: ni thrown i faes na gwinllan, nid yfwn ddwfr *un* ffynnon: ar hŷd ffordd y brenin y cerddwn, hyd onid elom allan o'th derfynau di.

n Pé. 20.17.

23 [o] Ac ni rôdd Sehon i Iſraël ffordd trwy ei wlâd, onid caſglodd Sehon ei holl bobl, ac a aeth allan yn erbyn Iſraël i'r anialwch: ac efe a ddaeth i Jahaz, ac a ymladdodd yn erbyn Iſraël. 2552

o Deu. 29.7.

24 Ac [p] Iſraël a'i tarawodd ef â mîn y cleddyf, ac a oreſgynnodd ei dîr ef, o Arnon hyd Jabboc, hyd at feibion Ammon: canys cadarn *oedd* derfyn meibion Ammon.

p Deu. 2.32. & 29.7. Joſ. 12. 2. & 24. 8. Neh. 9. 22. Pſal. 135. 10, 11. & 136. 19. Amos 2.9.

25 A chymmerodd Iſraël yr holl ddinaſoedd hynny, a thrigodd Iſraël yn holl ddinaſoedd yr Amoriaid, yn Hesbon, ac yn ei holl † bentrefydd.

† Hebr. *ferchéd.*

26 Canys dinas Sehon brenin yr Amoriaid ydoedd Hesbon, ac yntef a ryfelaſai yn erbyn brenin Moab, yr hwn a fuaſai o'r blaen, ac a ddug ei dîr ef oddiarno hyd Arnon.

27 Am hynny y dywed y dihareb-wŷr, deuwch i Hesbon, adeilader, a chadarnhaër dinas Sehon.

28 Canys [q] tân a aeth allan o Hesbon, *a* fflam o ddinas Sehon: bwyttaodd Ar *ym* Moab, *a* pherchennogion ‡ Bamoth Arnon.

q Jer. 48.45. ‡ *Uchelfeydd.*

29 Gwae di Moab; darfu am danat, bobl [r] Cemos; rhoddodd ei feibion diangol, a'i ferched, mewn caethiwed i Sehon brenin yr Amoriaid.

r 1 Bren. 11. 7, 33. 2 Bren. 23. 13.

30 Saethaſom hwynt: darfu am Hesbon hyd Dibon; ac anrhaithiaſom hyd Nopha, yr hon *ſydd* hyd Mediba.

31 ¶ A thrigodd Iſraël yn nhîr yr Amoriaid.

32 A Moſes a anfonodd i chwilio Jazer, a hwy a orchfygaſant ei phen-trefydd hi, ac a yrraſant ymaith yr Amoriaid y rhai *oedd* yno.

33 ¶ [s] Troiſant hefyd ac aethant i fynu hyd ffordd Baſan: ac Og brenin Baſan a ddaeth allan yn eu herbyn hwynt i ryfel hyd Edrai, efe a'i holl bobl.

s Deut. 3.1. & 29.7.

34 A dywedodd yr ARGLWYDD wrth Moſes, nac ofna ef, canys yn dy law di y rhoddais ef, a'i holl bobl, a'i dîr; [t] a gwnei iddo ef megis y gwnaethoſt i Sehon brenin yr Amoriaid, yr hwn *oedd* yn trigo yn Hesbon.

t Pſ. 135. 10, 11. & 136. 20.

35 Am hynny y tarawſant ef, a'i feibion, a'i holl bobl, fel na adawyd iddo ef weddill, a hwy a berchennogaſant ei dîr ef.

PEN. XXII.

1 *Cennadon cyntaf Balac yn cael nâg gan Balaam.*
15 *Ei ail-gennadon ef yn cael gantho ddyfod.*
22 *Angel a'i lladdaſai ef, oni buaſai i'w aſſen ei waredu ef.* 36 *Balac yn ei groeſawu ef.*

A [a] Meibion Iſraël a gychwynnaſant, ac a werſyllaſant yn rhoſydd Moab, am yr Iorddonen a Jericho.

a Pé. 33.48.

2 ¶ A gwelodd Balac mâb Zippor yr hyn oll a wnaethai Iſraël i'r Amoriaid.

3 Ac [b] ofnodd Moab rhag y bobl yn fawr, canys llawer oedd; a bu gyfyng ar Moab o achos meibion Iſraël.

b Ex. 15.15.

4 A dywedodd Moab wrth [c] henuriaid Midian, y gynnulleidfa hon yn awr a lyfant ein holl amgylchoedd, fel y llyf yr ŷch wellt y maes: a Balac mâb Zippor *oedd* frenin ar Moab yn yr amſer hwnnw.

c Pen. 31.8. Joſ. 13. 21.

5 [d] Ac efe a anfonodd gennadon at Balaam fâb Beor, i [e] Pethor, (yr hon *ſydd* wrth afon tîr meibion ei bobl) i'w gyrchu ef, gan ddywedyd, wele bobl a ddaeth allan o'r Aipht: wele, y maent

d Deu. 23.4 Joſ. 13. 22 & 24. 9. Neh. 13. 2. Mic. 6. 5. 2 Pet. 2. 15. Jud 11. Dat. 2. 14. e Edrych Pen. 23.7. Deu. 23.4

2552 maent yn cuddio † wyneb y ddaiar; ac y maent
† Hebr. llygad. yn aros ar fy nghyfer i.

6 Yr awr hon gan hynny, tyred attolwg, melldithia i mi y bobl yma, canys cryfach ydynt nâ mi: ond odid mi allwn ei daro ef, a'i gyrru hwynt o'r tîr: canys mi a wn mai bendigedig *fydd* yr hwn a fendithiech di, a melldigedig *fydd* yr hwn a felldithiech.

7 A henuriaid Moab, a henuriaid Midian a aethant *â gwobr* dewiniaeth yn eu dwylo; daethant hefyd at Balaam, a dywedaſant iddo eiriau Balac.

8 A dywedodd yntef wrthynt, lletteuwch yma heno, a rhoddaf i chwi atteb megis y lleſaro yr ARGLWYDD wrthyf: a thywyſogion Moab a aroſaſant gyd-a Balaam.

9 A daeth Duw at Balaam, ac a ddywedodd, Pwy *yw* y dynhion hyn *ſydd* gyd-a thi?

10 A dywedodd Balaam wrth Dduw, Balac mâb Zippor brenin Moab a ddanfonodd attaf, *gan ddywedyd,*

11 Wele bobl wedi dyfod allan o'r Aipht, ac yn gorchguddio wyneb y ddaiar: yr awr hon tyred, rhega hwynt i mi, felly ond odid y gallaf ymlâ â hwynt, a'i gyrru allan.

12 A dywedodd Duw wrth Balaam, nâ ddos gyd-a hwynt, na felldithia y bobl, canys bendigedig ydynt.

13 A Balaam a gododd y boreu, ac a ddywedodd wrth dywyſogion Balac; ewch i'ch gwlâd; oblegid yr ARGLWYDD a naccaodd adel i mi fyned gyd-a chwi.

14 A thywyſogion Moab a godaſant, ac a ddaethant at Balac, ac a ddywedaſant, naccaodd Balaam ddyfod gyd-a ni.

15 ¶ A Balac a anfonodd eilwaith fwy o dywyſogion, anrhydeddufach nâ'r rhai hyn.

16 A hwy a ddaethant at Balaam, ac a ddywedaſant wrtho, fel hyn y dywed Balac mâb Zippor, attolwg na luddier di rhag dyfod attaf.

17 Canys gan anrhydeddu i'th anrhydeddaf yn fawr, a'r hyn oll a ddywedech wrthyf a wnâf: tyred titheu attolwg, rhega i mi y bobl hyn.

18 A Balaam a attebodd ac a ddywedodd
[f] Pen. 24. 13. wrth weiſion Balac, [f] pe rhoddai Balac i mi arian
[g] Bren. 14. ac aur lonaid ei dŷ, [g] ni allwn fyned tros air yr
[h] Chr. 18. ARGLWYDD fy Nuw, i wneuthur na bychan na mawr.

19 Ond attolwg yn awr arhoſwch chwithau yma y nôs hon, fel y caffwyf wybod beth a ddywedo yr ARGLWYDD wrthyf yn ychwaneg.

20 A daeth Duw at Balaam *liw* nôs, a dywedodd wrtho, o's i'th gyrchu di y daeth y dynion hyn, cyfod, dôs gyd-a hwynt: ac er hynny
[h] Num. 35. Prov. 23. 23, 26. [h] y peth a lefarwyf wrthyt, hynny a wnei di.

21 Yna y cododd Balaam yn forau, ac a gyfrwyodd ei aſſyn, ac a aeth gyd-a thywyſogion Moab.

22 ¶ A dîg Duw a ennynnodd am iddo ef fyned; ac angel yr ARGLWYDD a ſafodd ar y ffordd i'w wrthwynebu ef; ac efe yn marchogaeth ar ei aſſyn, a'i ddau langc gyd-ag ef.

23 [i] A'r Aſſyn a welodd angel yr ARGLWYDD
[i] 2 Pet. 2. 16. Jud. 11. Rev. 2 Bre. 6. 17. Dan. 10. 7. Act. 22. 9. yn ſefyll ar y ffordd, a'i gleddyf yn noeth yn ei law; a chiliodd yr aſſyn allan o'r ffordd, ac a aeth i'r maes; a tharawodd Balaam yr aſſyn i'w throi i'r ffordd.

24 Ac angel yr ARGLWYDD a ſafodd ar lwybr 2552
y gwinllannoedd, *a* magwyr o'r ddeu-tu.

25 Pan welodd yr aſſyn angel yr ARGLWYDD, yna hi a ymwaſgodd at y fagwyr; ac a waſgodd droed Balaam wrth y fagwyr; ac efe a'i tarawodd hi eilwaith.

26 Ac angel yr ARGLWYDD a aeth ymhellach, ac a ſafodd mewn lle cyfyng, lle nid *oedd* ffordd i gilio tu-a'r tu dehau, na'r tu aſſwy.

27 A gwelodd yr aſſyn angel yr ARGLWYDD, ac a orweddodd tan Balaam: yna'r ennynnodd dîg Balaam, ac efe a darawodd yr aſſyn â ffon.

28 A'r ARGLWYDD a agorodd ſafn yr aſſyn, a hi a ddywedodd wrth Balaam, beth a wneuthum it', pan darewaiſt fi y tair gwaith hyn?

29 A dywedodd Balaam wrth yr aſſyn, am it' fy ſiommi; ô na byddai gleddyf yn fy llaw, canys yn awr i'th laddwn.

30 A dywedodd yr aſſyn wrth Balaam, onid myfi *yw* dy aſſyn, yr hon y marchogaiſt arnaf er pan ‡ *ydwyf* *eiddo* ti, hyd y dydd hwn? gan ‡ Neu, *ydwyt, hyd. &c.* arfer a arferais i wneuthur it' fel hyn? ac efe a ddywedodd, na ddo.

31 A'r ARGLWYDD ‖ a agorodd lygaid Balaam, ac efe a welodd angel yr ARGLWYDD yn ſefyll ar y ffordd, a'i gleddyf noeth yn ei law: ac efe a ogwyddodd ei ben, ac a ymgrymmodd ar ei wyneb. ‖ Edr. Gen 21. 19. Luc 24. 16, 31.

32 A dywedodd angel yr ARGLWYDD wrtho, pa ham y tarewaiſt dy aſſyn y tair gwaith hyn? wele mi a ddeuthum allan yn wrthwynebydd *i ti*; canys cyfeiliornus yw y ffordd hon yn fy ngolwg.

33 A'r aſſyn a'm gwelodd, ac a gilodd rhagof y tair gwaith hyn; oni buaſai iddi gilio rhagof, diau yn awr y lladdaſwn di, ac a'i gadawſwn hi yn fyw.

34 A Balaam a ddywedodd wrth angel yr ARGLWYDD, pechais: oblegid ni wyddwn dy fod ti yn ſefyll ar y ffordd yn fy erbyn: ac yr awr hon o's drwg *yw* yn dy olwg, dychwelaf adref.

35 A dywedodd angel yr ARGLWYDD wrth Balaam, dôs gyd-a'r dynion, a'r gair a lefarwyf wrthyt, hynny yn unig a leferi: felly Balaam a aeth gyd-a thywyſogion Balac.

36 ¶ A chlybu Balac ddyfod Balaam, ac efe a aeth i'w gyfarfod ef i ddinas Moab: yr hon *ſydd* ar ardal Arnon, yr hon *ſydd* ar gwrr eithaf y terfyn.

37 A dywedodd Balac wrth Balaam; onid gan anfon yr anfonais attat i'th gyrchu? pa ham na ddeuit ti attaf? oni allwn i dy wneuthur di yn anrhydeddus?

38 A dywedodd Balaam wrth Balac, wele mi a ddeuthum attat: gan allu a allaf fi lefaru dim yr awr hon? y gair a oſodo Duw yn fy ngenau, hwnnw a lefaraf fi.

39 A Balaam a aeth gyd-a Balac, a hwy a ddaethant i gaer ‡ Huzoth. ‡ Neu, *heolydd.*

40 A lladdodd Balac wartheg a defaid, ac a anfonodd *ran* i Balaam, ac i'r tywyſogion *oedd* gyd-ag ef.

41 A'r boreu Balac a gymmerodd Balaam, ac a aeth ag ef i fynu i uchelfeydd Baal: fel y gwelai oddi-yno *gwrr* eithaf y bobl.

PEN.

2553

PEN. XXIII.

1, 13, 28. *Offrwm Balac.* 7, 18. *Dammeg Balaam.*

A Dywedodd Balaam wrth Balac, adeilada i mi yma ſaith allor, a darpara i mi yma ſaith o fuſtych, a ſaith o hyrddod.

2 A gwnaeth Balac megis ag y dywedodd Balaam: ac offrymmodd Balac a Balaam fuſtach a hwrdd ar *bob* allor.

3 A dywedodd Balaam wrth Balac, ſâ di wrth dy boeth-offrwm, myfi a âf *oddi-yma*: ond odid daw yr ARGLWYDD i'm cyfarfod, a mynegaf it' pa air a ddangoſo efe i mi; ac efe a aeth ‡ i le uchel.

‡ Neu, *o'r neilltu.*

4 A chyfarfu Duw â Balaam, a dywedodd *Balaam* wrtho, darperais ſaith allor, ac aberthais fuſtach a hwrdd ar *bob* allor.

5 A goſododd yr ARGLWYDD air yngenau Balaam, ac a ddywedodd, dychwel at Balac, a dywed fel hyn.

6 Ac efe a ddychwelodd atto, ac wele efe a holl dywyſogion Moab yn ſefyll wrth ei boeth-offrwm.

‡ *Aram.*

7 Ac efe a gymmerodd ei ddammeg, ac a ddywedodd, O ‡ Siria y cyrchodd Balac brenin Moab myfi, o fynyddoedd y dwyrain *gan ddywedyd*, tyred, melldithia i mi Jacob, tyred, a ffieiddia Iſraël.

8 Pa fodd y rhegaf *yr hwn* ni regodd Duw? a pha fodd y ffieiddiaf yr hwn ni ffieiddiodd yr ARGLWYDD?

a Deut. 33. 28.

9 Canys o ben y creigiau y gwelaf ef, ac o'r brynnau yr edrychaf arno: wele [a] bobl yn preſſwylio ei hun, ac heb eu cyfrif ynghŷd a'r cenhedloedd.

b Gẽ. 13. 16.

‡ Hebr. *wnel fy enaid*, neu, *fy ensoet.*

c Pſ. 116. 15.

10 [b] Pwy a rîf lwch Jacob, a rhifedi pedwaredd ran Iſraël? marw a ‡ wnelwyf [c] o farwolaeth yr union, a bydded fy niwedd fel yr eiddo yntef.

11 A dywedodd Balac wrth Balaam, beth a wnaethoſt i mi? i regu fy ngelynnion i'th cymmerais, ac wele gan fendithio ti *a'i* bendithiaiſt.

12 Ac efe a attebodd ac a ddywedodd, onid yr hyn a oſododd yr ARGLWYDD yn fy ngenau fy raid i mi edrych ar ei ddywedyd?

13 A dywedodd Balac wrtho ef, tyred attolwg gyd-a myfi i le arall, lle y gwelych hwynt; oddi-yno y cei weled eu cwrr eithaf hwynt yn unig, ac ni chei eu gweled hwynt ei gŷd: rhega ditheu hwynt i mi oddi-yno.

‡ *Zophim.*

† *Piſgah.*

14 ¶ Ac efe a'i dûg ef i faes ‡ amlwg, i ben † bryn, ac a adeiladodd ſaith allor, ac a offrymmodd fuſtach a hwrdd ar *bob* allor.

15 Ac a ddywedodd wrth Balac, ſâ yma wrth dy boeth-offrwm, a mi a âf accw i gyfarfod *a'r ARGLWYDD.*

d Pſ. 22. 35.

16 A chyfarfu yr ARGLWYDD â Balaam, ac [d] a oſododd air yn ei enau ef, ac a ddywedodd, dychwel at Balac, a dywed fel hyn.

17 Ac efe a ddaeth atto, ac wele efe yn ſefyll wrth ei boeth-offrwm, a thywyſogion Moab gyd-ag ef: a dywedodd Balac wrtho, beth a ddywedodd yr ARGLWYDD?

18 Yna y cymmerodd efe ei ddammeg, ac a ddywedodd, cyfod Balac, a gwrando, mâb Zippor, cluſt-ymwrando â mi. 2553

19 [e] Nid dyn *yw* Duw i ddywedyd celwŷdd, na mâb dyn i edifarhau; a ddywedodd efe, ac nis cyflawna? a leſarodd efe, ac oni chywira? e 1 Sam. 15. 29. Mal. 3. 6. Rhuf. 11. 29. Iago 1. 17.

20 Wele cymmerais *arnaf* fendithio; a bendithiodd efe, ac ni throaf fi hynny yn ei ôl.

21 Ni welê efe anwiredd yn Jacob, ac ni welê drawſedd yn Iſraël: yr ARGLWYDD ei Dduw *ſydd* gyd-ag ef, ac *y mae* udcorn-floedd brenin yn eu myſg hwynt.

22 [f] Duw a'i dug hwynt allan o'r Aipht; megis nerth unicorn *ſydd* iddo. f Pen. 24. 8.

23 Canys nid *oes* ſwyn ‡ yn erbyn Jacob, na dewiniaeth yn erbyn Iſraël: y prŷd *hyn* y dywedir am Jacob ac am Iſraël, beth a wnaeth Duw! ‡ *Yn Jacob.*

24 Wele, y bobl a gyfyd [g] fel llew mawr, ac fel llew ieuangc yr ymgyfyd: ni orwedd nes bwytta o'r yſglyfaeth, ac yfed gwaed y lladdedigion. g Gen. 49. 9.

25 ¶ A dywedodd Balac wrth Balaam, gan regu na rega ef mwy, gan fendithio na fendithia ef ychwaith.

26 Yna yr attebodd Balaam ac a ddywedodd wrth Balac, oni fynegais it' gan ddywedyd, [h] yr hyn oll a leſaro yr ARGLWYDD, hynny a wnâf fi? h 1 Bren. 22. 14.

27 ¶ A dywedodd Balac wrth Balaam, tyred attolwg, mi a'th ddygaf i le arall; ond odid bodlon fydd gan Dduw i ti ei regu ef i mi oddiyno.

28 A Balac a ddug Balaam i ben Peor, yr hwn ſydd yn ‡ edrych tu-a'r diffaethwch. ‡ *Tua Jeſimon.*

29 A dywedodd Balaam wrth Balac, adeilada i mi yma ſaith allor, a darpara i mi yma ſaith buſtach, a ſaith hwrdd.

30 A gwnaeth Balac megis y dywedodd Balaam, ac a offrymmodd fuſtach a hwrdd ar *bob* allor.

PEN. XXIV.

1 *Balaam yn rhoi heibio ddewiniaeth ac yn prophwydo dedwyddwch i Iſraël.* 10 *Balac mewn digter yn ei anfon ef ymaith.* 15 *Yntef yn prophwydo am ſeren Jacob, a dinyſtr rhai gwledydd.*

PAn welodd Balaam mai da oedd yngolwg yr ARGLWYDD fendithio Iſraël; nid aeth efe megis [a] o'r blaen i † gyrchu dewiniaeth; onid goſododd ei wyneb tu-a'r anialwch. a Pen. 23. 3, 15. † Hebr. *ẏſyrfed a.*

2 A chododd Balaam ei lygaid, ac wele Iſraël yn pebyllio yn ôl ei lwythau: a daeth yſpryd Duw arno ef.

3 [b] Ac efe a gymmerodd ei ddammeg, ac a ddywedodd, Balaam mâb Beor a ddywed, a'r gŵr † a agorwyd ei lygaid a ddywedodd: b Pen. 23. 7, 18. † Hebr. *oedd lygad gauad.*

4 Gwrandawŷdd geiriau Duw a ddywedodd, yr hwn a welodd weledigaeth yr Holl-alluog, [c] yr hwn a ſyrthiodd ac a agorwyd *ei* lygaid: c Edr. 1. 1. 19. 24. Ezec. 1. 28. Dan. 8. 18. & 10. 15. Dat. 1. 17.

5 Mor hyfryd yw dy bebyll di, ô Jacob, dy gyſanneddau di, Iſraël!

6 Ymeſtynnant fel dyffrynnoedd, ac fel gerddi wrth afon, fel Aloë-wydd [d] a blannodd yr ARGLWYDD, fel y Cedr-wydd wrth ddyfroedd. d Pſ. 104. 16.

7 Efe a dywallt ddwfr o'i ſtenau, a'i hâd *ſydd* mewn dyfroedd lawer, a'i frenin a ddercheſir yn uwch nag Agag, a'i frenhiniaeth a ymgyfyd.

8 [e] Duw

e Pſ. 30. 16. & 33. 49. b 1 Cor. 10. 6.

2553 8 [c] Duw a'i dug ef allan o'r Aipht: megis
Pſ. 22. 22. nerth unicorn *ſydd* iddo: efe a fwytty y cenhedloedd ei elynnion, ac a ddryllia eu heſgyrn, ac â'i ſaethau y gwana efe *hwynt*.

Gen. 49. 9. 9 [d] Efe a grymma *ac* a orwedd fel llew, ac
Gen. 12. 3. fel llew mawr: pwy a'i cyfyd ef? gbendigedig *fydd*
& 27. 29. dy fendith-wŷr, a melldigedig dy felldith-wŷr.

10 ¶ Ac ennynnodd dîg Balac yn erbyn Ba-
Ezec. 21. laam, ac efe [h] a darawodd ei ddwylo ynghŷd: dy-
17. & 22. 13. wedodd Balac hefyd wrth Balaam, i regu fy ngelynnion i'th gyrchais, ac wele ti gan fendithio a'i bendithiaſt y tair gwaith hyn.

11 Am hynny yn awr ffô i'th fangre dy hun: dywedais gan anrhydeddu i'th anrhydeddwn, ac wele attaliodd yr ARGLWYDD di oddiwrth anrhydedd.

12 A dywedodd Balaam wrth Balac, oni leſe-
Pſ. 22. 18. rais wrth dy gennadon a anfonaiſt attaf, gan ddywedyd,

13 [i] Pe rhoddai Balac i mi arian ac aur lonaid ei dŷ, ni allwn drofſeddu gair yr ARGLWYDD, i wneuthur da neu ddrwg o'm meddwl fy hun; yr hyn a lefaro yr ARGLWYDD, hynny a lefaraf fi.

14 Ond yr awr hon wele fi yn myned at fy
Mic. 6. 5. mhobl: tyred, [k] mi a fynegaf i ti yr hyn a wnâ
at. 2. 14. y bobl hyn i'th bobl di yn y dyddiau diweddaf.

15 ¶ Ac efe a gymmerth ei ddammeg, ac a ddywedodd, Balaam mâb Beor a ddywed, a'r gŵr a agorwyd ei lygaid a ddywed;

16 Dywed gwrandawŷdd geiriau Duw, gwybedydd gwybodaeth y Goruchaf, a gweledydd gweledigaeth yr Holl-alluog, yr hwn a ſyrthiodd, ac yr agorwyd ei lygaid:

17 Gwelaf ef, ac nid yr awron: edrychaf arno,
at. 2. 2. ond nid o agos: daw [l] ſeren o Jacob, a chŷfyd
Pſ. 110. 2. [m] teyrn-wialen o Iſraël, ac a ddryllia ‡ gonglau
Neu, *myſegion.* Moab, ac a ddinyſtria holl feibion Seth.
Sam. 8. 2.
Sa. 8. 14. 18 Ac [n] Edom a feddiennir, Seir hefyd a beſch-
l. 60. 8, ennogir *gan* ei elynnion, ac Iſraël a wnâ rymmuſder.
12.

19 Ac arglwyddiaetha *un* o Jacob, ac a ddinyſtria y gweddill o'r ddinas.

20 A phan edrychodd ar Amalec, efe a gymmerodd ei ddammeg, ac a ddywedodd, ‡ dechreu y cenhedloedd *yw* Amalec, a'i ddiwedd ſydd † darfod am dano byth.

21 Edrychodd hefyd ar y Ceneaid, ac a gymmerodd ei ddammeg, ac a ddywedodd, cadarn *yw* dy annedd, goſod yr wyt dy nŷth yn y graig.

22 Anrheithir y ‡ Ceneaid, † hyd oni 'th gaethiwo Aſſur.

23 Ac efe a gymmerodd ei ddammeg, ac a ddywedodd, och! pwy fydd byw pan wnelo Duw hyn?

24 Llongau hefyd o derfynau [o] Cittim a orthrymmant Aſſur, ac a orthrymmant Eber, ac yntef a dderfydd am dano byth.

25 A chododd Balaam, ac a aeth, ac [p] a ddychwelodd adref, a Balac a aeth hefyd i'w ffordd yntef.

PEN. XXV.

1 *Iſraël yn Sittim yn godinebu ac yn addoli delwau.* 6 *Phinees yn lladd Zimri a Chosbi.* 10 *Duw o herwŷdd hynny yn rhoddi iddo ef offeiriadaeth dragywyddol.* 16 *Rhaid yw blino y Midianiaid.*

A Thrigodd Iſraël [a] yn Sittim, a [b] dechreuodd y bobl odinebu gyd-a merched Moab.

2 A [c] galwaſant y bobl i [d] aberthau eu duwiau hwynt; a bwyttaodd y bobl, ac addolaſant eu duwiau hwynt.

3 Ac ymgyfeillodd Iſraël â Baal-Peor; ac enynnodd digoſaint yr ARGLWYDD yn erbyn Iſraël.

4 A dywedodd yr ARGLWYDD wrth Moſes, [e] cymmer holl bennaethiaid y bobl, a chrôg hwynt i'r ARGLWYDD ar gyfer yr haul; fel y dychwelo llid digoſaint yr ARGLWYDD oddiwrth Iſraël.

5 A dywedodd Moſes wrth [f] farn-wŷr Iſraël, [g] lleddwch bob un ei ddynion, y rhai a ymgyfeillaſant â Baal-Peor.

6 ¶ Ac wele, gŵr o feibion Iſraël a ddaeth ac a ddygodd Midianites at ei frodyr, yngolwg Moſes, ac yngolwg holl gynnulleidfa meibion Iſraël, a hwynt yn wylo *wrth* ddrws pabell y cyfarfod.

7 A gwelodd [h] Phinees, [i] mâb Eleazar, mâb Aaron yr offeiriad, ac a gododd o ganol y gynnulleidfa, ac a gymmerodd wayw yn ei law;

8 Ac a aeth ar ôl y gŵr o Iſraël i'r babell, ac a'i gwanodd hwynt ill dau, ſef y gŵr o Iſraël, a'r wraig trwy ei cheudod: ac attaliwyd y bla oddiwrth feibion Iſraël.

9 [k] A bu feirw o'r bla bedair mil ar hugain.

10 ¶ A llefarodd yr ARGLWYDD wrth Moſes, gan ddywedyd,

11 [l] Phinees mâb Eleazar, mâb Aaron yr offeiriad, a drodd fy nigter oddiwrth feibion Iſraël, (pan eiddigeddodd efe drofoſi yn eu myſg) fel na ddifethais feibion Iſraël yn fy eiddigedd.

12 Am hynny dywed, [m] wele fi yn rhoddi iddo fy nghyfammod o heddwch.

13 A bydd iddo ef, ac [n] i'w hâd ar ei ôl ef, yammod o offeiriadaeth dragywyddol, am iddo eiddigeddu tros ei Dduw, a gwneuthur cymmod tros feibion Iſraël.

14 A henw y gŵr o Iſraël yr hwn a laddwyd, *ſef* yr hwn a laddwyd gyd-a'r Fidianites, *oedd* Zimri mâb Salu, pennaeth tŷ *ei* dâd, o *lwyth* Simeon.

15 A henw y wraig o Midian a laddwyd *oedd* Cozbi merch [o] Zur; pen-cenedl o dŷ mawr ym Midian oedd hwn.

16 ¶ A llefarodd yr ARGLWYDD wrth Moſes, gan ddywedyd,

17 [p] Blina y Midianiaid, a lleddwch hwynt:

18 Canys blîn ydynt arnoch trwy eu dichellion a ddychymmygaſant i'ch erbyn achos Peor, ac yn achos Cozbi merch tywyſog Midian eu chwaer hwynt, yr hon a laddwyd yn nydd y blâ, o achos Peor.

PEN. XXVI.

1 *Cymmeryd cyfrif o holl Iſraël yn nyffryn Moab.* 52 *Cyfraith i gyfrannu etifeddiaeth y tîr rhyngthynt hwy.* 57 *Teuluoedd a rhifedi y Leſiaid.* 63 *Na adawſid un o'r rhai a rifeſid yn Sinai, ond Caleb a Joſuah.*

A Bu wedi y bla, lefaru o'r ARGLWYDD wrth Moſes, ac wrth Eleazar fâb Aaron yr offeiriad, gan ddywedyd,

2 [a] Cymmerwch nifer holl gynnulleidfa meibion Iſraël, o fâb ugain mlwydd ac uchod, trwy dŷ eu tadau, pob un a allo fyned i ryfel yn Iſraël.

2553 3 A llefarodd Moſes ac Eleazar yr offeiriad wrthynt yn rhoſydd Moab, wrth yr Iorddonen ar gyfer Jericho, gan ddywedyd,

4 *Rhifwch y bobl* o fab ugain mlwydd ac uchod, megis y gorchymynnodd yr ARGLWYDD wrth Moſes, a meibion Iſrael, y rhai a ddaethant allan o dir yr Aipht.

[b] Pen. 1. 1.

5 ¶ [c] Ruben cyntaf-anedig Iſrael: meibion Ruben, *o* Hanoch, tylwyth yr Hanochiaid: o Phalu, tylwyth y Phaliaid:

[c] Gen. 46. 8. Exod. 6. 14. 1 Chr. 5. 1.

6 O Hefron, tylwyth yr Hefroniaid: o Carmi, tylwyth y Carmiaid.

7 Dyma dylwyth y Rubeniaid, a'i rhifedigion oedd dair mil a deugain a ſaith gant a deg ar hugain.

8 A meibion Phalu *oedd* Eliab.

9 A meibion Eliab, Nemuel, a Dathan, ac Abiram: [d] dyma y Dathan ac Abiram, rhai enwog yn y gynnulleidfa, y rhai a ymgynhennaſant yn erbyn Moſes, ac yn erbyn Aaron ynghynnulleidfa Corah, pan ymgynhennaſant yn erbyn yr ARGLWYDD:

[d] Pen. 16. 2.

10 Ac agorodd y ddaiar ei ſafn, ac a'i llyngcodd hwynt, a Chorah hefyd, pan fu farw y gynnulleidfa, pan ddifaodd y tân ddeg-wr a deugain a dau gant: a hwy a aethant yn arwydd.

[e] Edr. 2 Petr 2. 6.

11 Ond meibion Corah ni buant feirw.

12 ¶ Meibion Simeon wrth eu tylwythau; o [f] Nemuel, tylwyth y Nemueliaid; o Jamin, tylwyth y Jaminiaid: o [g] Jacin, tylwyth y Jaciniaid:

[f] Gē. 46. 10. *Jemuel.* [g] 1 Chr. 4. 24. *Jarib.*

13 O [h] Zerah, tylwyth y Zerahiaid: o Saul, tylwyth y Sauliaid.

[h] Gē. 46. 10. *Zohar.*

14 Dyma dylwyth y Simeoniaid, dwy fil ar hugain a dau gant.

15 ¶ Meibion Gad wrth eu tylwythau; o [i] Zephon, tylwyth y Zephoniaid: o Haggi, tylwyth yr Haggiaid: o Suni, tylwyth y Suniaid:

[i] Gē. 46. 16. *Zephion.*

16 O ‡ Ozni, tylwyth yr Oznïaid: O Eri tylwyth yr Eriaid:

‡ Neu, Ezbon Gen. 46. 16.

17 O [k] Arod, tylwyth yr Arodïaid: o Areli, tylwyth yr Areliaid.

[k] Gē. 46. 16. *Arodi.*

18 Dyma deuluoedd meibion Gad dan eu rhîf, deugain mîl a phum cant.

19 ¶ [l] Meibion Juda *oedd* Er ac Onan: a bu farw Er ac Onan yn nhîr Canaan.

[l] Gen. 38. 2, &c. & 46. 12.

20 A [m] meibion Juda wrth eu teuluoedd; o Selah, tylwyth y Selaniaid: o Pharez, tylwyth y Phareziaid: o Zerah, tylwyth y Zerahïaid.

[m] 1 Chr. 2. 3.

21 A meibion Pharez oedd, o Hefron, tylwyth yr Hefroniaid: o Hamul, tylwyth yr Hamuliaid.

22 Dyma dylwyth Juda dan eu rhîf, onid pedair mil pedwar ugain mîl a phum cant.

23 ¶ [n] Meibion Iſſachar wrth eu tylwythau *oedd*, o Tolah, tylwyth y Tolahiaid: o ‡ Puah, tylwyth y Puniaid:

[n] Gē 46. 13. 1 Chr. 7. 1. ‡ Neu, *Phuſah.*

24 O ‡ Jaſub, tylwyth y Jaſubiaid; o Simron, tylwyth y Symroniaid.

‡ Neu, *Job.*

25 Dyma deuluoedd Iſſachar dan eu rhîf, pedair mîl a thrigain mîl a thrychant.

26 ¶ [o] Meibion Zabulon wrth eu teuluoedd *oedd*, o Sered, tylwyth y Sardiaid: o Elon, tylwyth yr Eloniaid: o Jahleel, tylwyth y Jahleeliaid.

[o] Gē 46. 14.

27 Dyma deuluoedd y Zabuloniaid dan eu rhîf, tri ugain mîl a phum cant.

28 ¶ [p] Meibion Joſeph wrth eu teuluoedd *oedd* Manaſſeh, ac Ephraïm.

[p] Gē 46. 20.

29 Meibion Manaſſeh *oedd*; o [q] Machir, tylwyth y Machiriaid: a Machir a genhedlodd Gilead: o Gilead *y mae* tylwyth y Gileadiaid. 2553

[q] Jos. 17. 1.

30 Dyma feibion Gilead: o [r] Jeezer, tylwyth y Jeezeriaid: o Helec, tylwyth yr Heleciaid:

[r] a elwir *Abiezer*, Joſua. 17. 2. Barn. 6. 11, 24, 34.

31 Ac *o* Aſriel, tylwyth yr Aſrieliaid: ac o Sechem, tylwyth y Sechemiaid:

32 Ac *o* Semida, tylwyth y Semidiaid: ac *o* Hepher, tylwyth yr Hepheriaid.

33 A [s] Zalphaad mab Hepher nid oedd iddo feibion, onid merched: a henwau merched Zalphaad *oedd*, Mahlah, a Noah, Hoglah, Milcah, a Thirzah.

[s] Pen. 27. 1. & 36. 11.

34 Dyma dylwyth Manaſſeh: a'i rhifedigion *oedd* ddeuddeng mil a deugain a ſaith gant.

35 ¶ Dyma feibion Ephraïm wrth eu teuluoedd; o Suthelah, tylwyth y Sutheliaid: o [t] Becher, tylwyth y Becheriaid: o Tahan, tylwyth y Tahaniaid.

[t] 1 Chr. 7. 20. *Bered.*

36 Ac dyma feibion Suthelah; o Eran, tylwyth yr Eraniaid.

37 Dyma dylwyth meibion Ephraïm trwy eu rhifedigion, deuddeng mil ar hugain a phum cant: dyma feibion Joſeph wrth eu teuluoedd.

38 ¶ [u] Meibion Benjamin wrth eu teuluoedd *oedd*, o Bela, tylwyth y Belaiaid: o Asbel, tylwyth yr Asbeliaid: o [x] Ahiram, tylwyth yr Ahiramiaid.

[u] 1 Chr. 7. 6. [x] Gē. 46. 21. *Ehi.* 1 Chr. 8. 1. *Ahara.*

39 O [y] Sephupham, tylwyth y Sephuphamiaid: o [y] Hupham, tylwyth yr Huphamiaid.

[y] Gē. 46. 21. *Muppim & Huppim.* z 1 Chr. 8. 3. *Addar.*

40 A meibion Bela oedd [z] Ard, a Naaman: *o Ard yr ydoedd* tylwyth yr Ardiaid: o Naaman, tylwyth y Naamaniaid.

41 Dyma feibion Benjamin yn ôl eu teuluoedd: dan eu rhîf yr *oeddynt* yn bum mîl a deugain a chwe chant.

42 ¶ [a] Dyma feibion Dan, yn ôl eu teuluoedd; o ‡ Suham, tylwyth y Suhamiaid: dyma dylwyth Dan yn ôl eu teuluoedd.

[a] Gē. 46. 23. ‡ Neu, *Hushim.*

43 A holl dylwyth y Suhamiaid *oedd* yn ôl eu rhifedigion, bedair mîl a thri-ugain a phedwar cant.

44 ¶ [b] Meibion Aſer wrth eu teuluoedd *oedd*, o Jimna, tylwyth y Jimnaid: o Jeſui, tylwyth y Jeſuiaid: o Beriah, tylwyth y Beriaid.

[b] Gē. 46. 17. 1 Chr. 7. 30.

45 O feibion Beriah *yr oedd*, o Heber, tylwyth yr Heberiaid: o Malciel, tylwyth y Malcieliaid.

46 Ac enw merch Aſer *ydoedd* Sarah.

47 Dyma deuluoedd meibion Aſer yn ôl eu rhifedigion, tair mîl ar ddeg a deugain a phedwar cant.

48 ¶ [c] Meibion Nephtali wrth eu teuluoedd *oedd*; o Jahzeel, tylwyth y Jahzeeliaid: o Guni, tylwyth y Guniaid:

[c] Gē 46. 24. 1 Chr. 7. 13.

49 O Jezer, tylwyth y Jezeriaid: o [d] Silem, tylwyth y Silemiaid.

[d] 1 Chr. 7. 13. *Shallum.*

50 Dyma dylwyth Nephtali yn ôl eu teuluoedd dan eu rhîf, pum mîl a deugain a phedwar cant.

51 [e] Dyma rifedigion meibion Iſraël, chwe chan mîl, a mîl, ſaith gant, a deg ar hugain.

[e] Edr. 2. 1. 46.

52 ¶ A llefarodd yr ARGLWYDD wrth Moſes, gan ddywedyd,

53 I'r rhai hyn y rhennir y tîr yn etifeddiaeth, yn ôl rhifedi yr henwau.

54 [f] I

2553 54 [f] I lawer y 'chwanegi 'r etifeddiaeth, ac i
Pé. 33.54. ychydig prinhâ 'r etifeddiaeth : rhodder [i] bob un
ei etifeddiaeth yn ôl ei rifedigion.

Pé. 33.54. Jof. 11.23. & 14.2. 55 Etto [g] wrth goel-bren y rhennir y tîr : wrth
henwau llwythau eu tadau yr etifeddant.

56 Wrth farn y coel-bren y rhennir ei etifeddiaeth rhwng llawer ac ychydig.

Gé.46.11. Exod. 6.16, 17, 18, 19. Chron. 6. 1, 16. 57 ¶ [h] Ac dyma rifedigion y Lefiaid wrth eu teuluoedd : o Gerson, tylwyth y Gersoniaid : o Gohath, tylwyth yr Cohathiaid : o Merari, tylwyth y Merariaid.

58 Dyma dylwythau y Lefiaid : tylwyth y Libniaid, tylwyth yr Hebroniaid, tylwyth y Mahliaid, tylwyth y Musiaid, tylwyth y Corathiaid : Cohath hefyd a genhedlodd Amram.

Ex. 2. 1, 2. & 6. 20. 59 A henw gwraig Amram *oedd* [i] Jochebed merch Lefi, yr hon a aned i Lefi yn yr Aipht ; a hi a ddug i Amram, Aaron, a Moses, a Miriam eu chwaer hwynt.

60 A ganed i Aaron, Nadab, ac Abihu, Eleazar, ac Ithamar.

[k] Lef. 10.2. Pen. 3.4. 1 Chr. 24.2. 61 A bu farw [k] Nadab ac Abihu, pan offrymmasant dân dieithr ger bron yr ARGLWYDD.

[l] Edrych Pen. 3. 39. 62 [l] A'i rhifedigion oedd dair mîl ar hugain, *sef* pob gwryw o fâb misyriad ac uchod ; canys ni chyfrifwyd hwynt ym mysg meibion Israël, am na roddwyd iddynt etifeddiaeth ym mhlith meibion Israël.

63 ¶ Dyma rifedigion Moses ac Eleazar yr offeiriad, y rhai a rifasant feibion Israël yn rhosydd Moab, wrth yr Iorddonen, ar gyfer Jericho.

[m] Pen. 1. 64 Ac yn y rhai hyn nid oedd un [m] o rifedigion Moses ac Aaron yr offeiriad, pan rifasant feibion Israël yn anialwch Sinai.

[n] Pen. 14. 28, 29. 1 Cor. 10. 5, 6. 65 Canys dywedasai yr ARGLWYDD am danynt, [n] gan farw y byddant feirw yn yr anialwch : ac ni adawsid o honynt un, ond Caleb mâb Jephunneh, a Josuah mâb Nun.

PEN. XXVII.

1 *Merched Zalphaad yn ceisio etifeddiaeth.* 6 *Cyfraith etifeddiaethau.* 12 *Moses wedi ei rybuddio am ei farwolaeth, yn ymbil am gael un yn ei le.* 18 *Appwyntio Josuah i gael ei le ef.*

[a] Pé. 26. 33. & 39. 1, 11. Jos. 17. 3. YNa y daeth merched [a] Zalphaad, mâb Hepher, mâb Gilead, mâb Machir, mâb Manasseh, o dylwyth Manasseh mâb Joseph : (ac dyma henwau ei ferched ef, Mahlah, Noah, Hoglah, Milcah, a Thirzah.)

2 Ac a safasant ger bron Moses, a cher bron Eleazar yr offeiriad, a cher bron y pennaethiaid, a'r holl gynnulleidfa, *wrth* ddrws pabell y cyfarfod, gan ddywedyd,

[b] Pé. 14.35. & 26.64, 65. 3 Ein tâd ni [b] a fu farw yn yr anialwch, ac nid oedd efe ym mysg y gynnulleidfa a ymgasglodd
[c] Pen. 16.2. yn erbyn yr ARGLWYDD [c] ynghynnulleidfa Corah, onid yn ei bechod ei hun y bu farw, ac nid oedd meibion iddo.

† Heb. *Heiheir.* 4 Pa ham y † tynnir ymaith henw ein tâd ni
[d] Jos. 17.4. o fysg ei dylwyth, am nad oes iddo fâb ? [d] dôd i ni feddiant ym mysg brodyr ein tâd.

5 A dug Moses eu hawl hwynt ger bron yr ARGLWYDD.

6 ¶ A llefarodd yr ARGLWYDD wrth Moses, gan ddywedyd,

7 Y mae merched Zalphaad yn dywedyd yn union : [e] gan roddi, dyro iddynt feddiant etife- 2553
ddiaeth ym mysg brodyr eu tâd ; trosla iddynt [e] Pen. 36.2.
etifeddiaeth eu tâd.

8 Llefara hefyd wrth feibion Israël, gan ddywedyd, pan fyddo marw un, ac heb fâb iddo, trosglwch ei etifeddiaeth ef i'w ferch.

9 Ac oni *bydd* merch iddo, rhoddwch ei etifeddiaeth ef i'w frodyr.

10 Ac oni *bydd* brodyr iddo, yna rhoddwch ei etifeddiaeth ef i frodyr ei dâd.

11 Ac oni *bydd* brodyr i'w dâd, yna rhoddwch ei etifeddiaeth ef i'w gâr nesaf iddo o'i dylwyth, a meddianned *hwnnw* hi : a bydded *hyn* i feibion Israël yn ddeddf farnedig, megis y gorchymynnodd yr ARGLWYDD wrth Moses.

[f] Deu. 3.27. & 32. 49. & 34. 1. 12 ¶ A dywedodd yr ARGLWYDD wrth Moses, [f] dring i'r mynydd Abarim hwn, a gwêl y tîr a roddais i feibion Israël.

[g] Pen. 20. 24, 28. & 31.2. Deut. 10.6. 13 Ac wedi it' ei weled, titheu a gesglir at dy bobl, fel y casglwyd [g] Aaron dy frawd.

[h] Pen. 20. 12, 24 Deut. 1. 37. Ps. 106. 32. [i] Ex. 17. 7. ‡ *Meribah.* 14 Canys yn anialwch Zin, wrth gynnen y gynnulleidfa, [h] y gwrthryfelasoch yn erbyn fy ngair, i'm sanctteiddio wrth y dwfr yn eu golwg hwynt : dyma [i] ddwfr ‡ cynnen Cades yn anialwch Zin.

15 ¶ A llefarodd Moses wrth yr ARGLWYDD, gan ddywedyd,

[k] Pé. 16.22. Heb. 12.9. 16 Gosoded yr ARGLWYDD, [k] Duw ysprydion pob cnawd, un ar y gynnulleidfa,

[l] 2 Chr. 1. 10. 17 [l] Yr hwn a elo allan o'i blaen hwynt, ac a ddelo i mewn o'i blaen hwynt, a'r hwn a'i dygo hwynt allan, ac a'i dygo hwynt i mewn : fel na byddo cynnulleidfa yr ARGLWYDD [m] fel defaid ni *byddo* bugail arnynt.

[m] 1 Bren. 22. 17. Zech. 10. 2. Mat. 9. 36. Mar. 6. 34. 18 ¶ A dywedodd yr ARGLWYDD wrth Moses, cymmer attat Josuah fâb Nun, y gŵr [n] y *mae* yr ysprydd ynddo, a [o] gosod dy law arno.

[n] Gé. 41.38. Barn. 3. 10. & 11. 29. 1 Sam. 16. 13, 18. [o] Deu. 34.9. 19 A dôd ef i sefyll ger bron Eleazar yr offeiriad, a cher bron yr holl gynnulleidfa : a dôd orchymmyn iddo ef yn eu gŵydd hwynt.

[p] Edr. Pen. 11. 17, 28. 1 Sam. 10. 6, 9. 20 A [p] dôd o'th ogoniant di arno ef, fel y gwrandawo holl gynnulleidfa meibion Israël *arno.*

[q] Edrych Jos. 9. 14. Barn. 1. 1. & 20. 18. 1 Sam. 23.9. & 30.7. [r] Ex. 28.30. 21 A [q] safed ger bron Eleazar yr offeiriad, yr hwn a ofyn gyngor trosto ef, [r] yn ôl barn Urim, ger bron yr ARGLWYDD : wrth ei air ef yr ânt allan, ac wrth ei air ef y deuant i mewn ; efe a holl feibion Israël gyd-ag ef, a'r holl gynnulleidfa.

[s] Gé. 41.38. Barn. 3. 10. & 11. 29. 1 Sam. 16. 13, 18. 22 A gwnaeth Moses megis y gorchymynnodd yr ARGLWYDD iddo, ac a gymmerodd Josuah, ac a barodd iddo sefyll ger bron Eleazar yr offeiriad, a cher bron yr holl gynnulleidfa.

23 Ac efe a osododd ei ddwylaw arno, ac a rodd orchymmyn iddo, megis y llefarasai yr ARGLWYDD trwy law Moses.

PEN. XXVIII.

1 *Bod yn rhaid cadw offrymmau.* 3 *Y poeth-offrwm gwastadol.* 9 *Yr offrwm ar y Sabboth,* 11 *ar y lloerau newydd,* 16 *ar y Pasc,* 26 *yn nydd y blaen-ffrwythau.*

ALlefarodd yr ARGLWYDD wrth Moses, gan ddywedyd,

2 Gorchymmyn i feibion Israël, a dywed wrthynt, gwiliwch am offrymmu i mi fy

2553 offrwm, [a] a'm bara i'm hebyrth tanllyd o arogl ‡peraidd, yn eu tymmor.

3 A dywed wrthynt, [b] dyma 'r aberth tanllyd a offrymmwch i'r ARGLWYDD; dau oen flwyddiaid berffaith-gwbl ‡bob dydd, yn boeth-offrwm gwaſtadol.

4 Un oen a offrymmi di y boreu, a'r oen arall a offrymmi di ‡yn yr hwyr;

5 A [c] degfed ran Epha o beillied [d] yn fwyd-offrwm, wedi ei gymmyſgu trwy bedwaredd ran [e] Hin o olew coethedig.

6 *Dyma* y poeth-offrwm gwaſtadol [f] a ‡ wnaed ym mynydd Sinai, yn arogl peraidd, yn aberth tanllyd i'r ARGLWYDD.

7 A'i ddïod-offrwm *fydd* bedwaredd ran Hin gyd-a phob oen: [g] pâr dywallt y ddïod gref yn ddïod-offrwm i'r ARGLWYDD yn y cyſſegr.

8 Yr ail oen a offrymmi yn yr hwyr: megis bwyd-offrwm y boreu, a'i ddïod-offrwm, yr offrymmi ef, yn aberth tanllyd o arogl peraidd i'r ARGLWYDD.

9 ¶ Ac ar y dydd Sabboth, dau oen blwyddiaid perffaith-gwbl, a dwy ddegfed ran o beillied, yn fwyd-offrwm, wedi ei gymmyſgu trwy olew, a'i ddïod-offrwm.

10 Dyma boeth-offrwm pob Sabboth, heb law y poeth-offrwm gwaſtadol, a'i ddïod-offrwm.

11 ¶ Ac [h] ar ddechreu eich miſoedd yr offrymmwch, yn boeth-offrwm i'r ARGLWYDD, ddau o fuſtych ieuaingc, ac un hwrdd, *a* ſaith oen blwyddiaid perffaith-gwbl:

12 A thair degfed ran o beillied, yn fwyd-offrwm, wedi ei gymmyſgu drwy olew, gyd-a phob buſtach; a dwy ddegfed ran o beillied, yn fwyd-offrwm, wedi ei gymmyſgu trwy olew, gyd-a phob hwrdd:

13 A phob yn ddegfed ran o beillied, yn fwyd-offrwm, wedi ei gymmyſgu drwy olew, gyd-a phob oen, yn offrwm poeth, o arogl peraidd, yn aberth tanllyd i'r ARGLWYDD.

14 A'i dïod-offrwm fydd hanner Hin gyd-a buſtach, a thrydedd ran Hin gyd-a hwrdd, a phedwaredd ran Hin o wîn gyd-ag oen: dyma boeth-offrwm mîs yn ei fis, trwy fiſoedd y flwyddyn.

15 Ac un bwch geifr *fydd* yn bech-aberth i'r ARGLWYDD; heb law y gwaſtadol boeth-offrwm, yr offrymmir ef a'i ddïod-offrwm.

16 ¶ [i] Ac yn y mîs cyntaf, ar y pedwerydd dydd ar ddeg o'r mîs, *y bydd* Paſc yr ARGLWYDD.

17 Ac ar y pymthegfed dydd o'r mîs hwn *y bydd* yr ŵyl: ſaith niwrnod y bwytteir bara croyw.

18 Ar [k] y dydd cyntaf *y bydd* cymmanfa ſanctaidd, na wnewch ddim caeth-waith *ynddo*.

19 Ond offrymmwch yn aberth tanllyd, *ac* yn boeth-offrwm i'r ARGLWYDD, ddau o fuſtych ieuaingc, ac un hwrdd, a ſaith oen blwyddiaid: [l] byddant gennych yn berffaith-gwbl.

20 Eu bwyd-offrwm hefyd fydd o beillied wedi ei gymmyſgu drwy olew; tair degfed ran gyd-a buſtach, a dwy ddegfed ran gyd-a hwrdd, a offrymmwch chwi.

21 Bob yn ddegfed ran yr offrymmwch gyd-a phob oen, o'r ſaith oen:

22 Ac un bwch yn bech-aberth, i wneuthur cymmod droſoch.

23 Heb law poeth-offrwm y boreu, yr hwn *fydd* boeth-offrwm gwaſtadol, yr offrymmwch hyn. 2553

24 Fel hyn yr offrymmwch ar *bob* dydd o'r ſaith niwrnod, fwyd aberth tanllyd, o arogl peraidd i'r ARGLWYDD: heb law y poeth-offrwm gwaſtadol yr offrymmir ef, a'i ddïod-offrwm.

25 Ac ar y feithfed dydd, cymmanfa ſanctaidd fydd i chwi, dim caeth-waith nis gwnewch.

26 ¶ Ac [m] ar ddydd eich blaen-ffrwythau, pan offrymmoch fwyd-offrwm newŷdd i'r ARGLWYDD, wedi eich wythnoſau; cymmanfa ſanctaidd fydd i chwi; dim caeth-waith nis gwnewch.

27 Ond offrymmwch ddau fuſtach ieuaingc, un hwrdd, a ſaith oen blwyddiaid, yn boeth-offrwm, o arogl peraidd i'r ARGLWYDD.

28 A *bydded* eu bwyd-offrwm o beillied wedi ei gymmyſgu drwy olew; tair degfed ran gyd-a phob buſtach, dwy ddegfed ran gyd-a phob hwrdd:

29 Bob yn ddegfed ran gyd-a phob oen, o'r ſaith oen;

30 Un bwch geifr i wneuthur cymmod droſoch.

31 Heb law y poeth-offrwm gwaſtadol, a'i fwyd-offrwm, yr offrymmwch *hyn*: (ⁿ byddant gennych yn berffaith-gwbl) ynghyd a'i dïod-offrwm.

PEN. XXIX.

1 Yr offrymmau ar ŵyl yr udcyrn, 7 Ar y dydd y cyſtuddiant eu beneidiau, 13 Ac ar wyth nitwrnod gŵyl y pebyll.

AC yn y ſeithfed mîs, ar y *dydd* cyntaf o'r mîs, y bydd i chwi gymmanfa ſanctaidd, dim caeth-waith nis gwnewch: [a] dydd i ganu udcyrn fydd efe i chwi.

2 Ac offrymmwch offrwm poeth yn arogl peraidd i'r ARGLWYDD; un buſtach ieuangc, un hwrdd, ſaith o ŵyn blwyddiaid perffaith-gwbl:

3 A'i bwyd-offrwm o beillied wedi ei gymmyſgu drwy olew; tair degfed ran gyd-a buſtach, a dwy ddegfed ran gyd-a hwrdd:

4 Ac un ddegfed ran gyd-a phob oen, o'r ſaith oen.

5 Ac un bwch geifr yn bech-aberth, i wneuthur cymmod droſoch:

6 Heb law [b] poeth-offrwm y mîs, a'i fwyd-offrwm, a'r [c] poeth-offrwm gwaſtadol, a'i fwyd-offrwm, a'i dïod-offrwm hwynt, wrth eu defod hwynt, yn arogl peraidd, yn aberth tanllyd i'r ARGLWYDD.

7 ¶ Ac [d] ar y degfed *dydd* o'r ſeithfed mîs hwn, cymmanfa ſanctaidd fydd i chwi: yna cyſtuddiwch eich eneidiau: dim gwaith nis gwnewch *ynddo*.

8 Ond offrymmwch boeth-offrwm i'r ARGLWYDD yn arogl peraidd, un buſtach ieuangc, un hwrdd, ſaith oen blwyddiaid; [e] byddant berffaith-gwbl gennych.

9 A'i bwyd-offrwm fydd o beillied wedi ei gymmyſgu trwy olew, tair degfed ran gyd-a buſtach, a dwy ddegfed ran gyd-a hwrdd:

10 Bob yn ddegfed ran gyd-a phob oen, o'r ſaith oen;

11 Un bwch geifr yn bech-aberth, heb law [f] pech-

a Lef. 3.11. & 21. 6, 8. Mal. 1.7, 12.
‡ Heb. *Fy llonyddwch.*
b Ex. 29.38. ‡ Heb. *mewn diwrnod.*
‡ Heb. *rhwng y ddau hwyr.*
c Ex. 16.36. Pen. 15.4.
d Lef. 2.1.
e Ex. 29.40.
f Edrych Amos 5.25.
‡ Neu, *ordeiniwyd.*
g Ex. 29.42.
h 1 Sam. 20. 5.
i Ex. 12.18. Lef. 23.5. Pen. 9.3. Deu. 16.1.
k Ex. 12.16. Lef. 23.7.
l Adn. 31. Pen. 29.8.
m Ex. 23.16. & 34.22. Lef. 23.15. Deu. 16.10.
n Adn. 19.
a Lef. 23.24.
b Pe. 28.11.
c Pen. 28.3.
d Lef. 16.29. & 23.27
e Pe. 28.19.
f pech-

2553 f pech-aberth y cymmod, a'r poeth-offrwm gwaſtadol, a'i fwyd-offrwm, a'i diod-offrymmau.

f Lef. 16. 3, 5.

12 ¶ Ac g ar y pymthegfed dydd o'r ſeithfed mîs, cymmanſa ſanctaidd fydd i chwi; dim caeth-waith nis gwnewch; eithr cedwch ŵyl i'r ARGLWYDD ſaith niwrnod.

g Lef. 23. 33.

13 Ac h offrymmwch offrwm poeth, aberth tanllyd o arogl peraidd i'r ARGLWYDD, tri ar ddeg o fyſtych ieuaingc, dau hwrdd, pedwar ar ddeg o ŵyn blwyddiaid; byddant berffaith-gwbl.

h Ezra 3. 4.

14 A'i bwyd-offrwm fydd o beillied wedi ei gymmyſgu drwy olew, tair degfed ran gyd-a phob buſtach, o'r tri buſtach ar ddeg: dwy ddegfed ran gyd-a phob hwrdd, o'r ddau hwrdd:

15 A phob yn ddegfed ran gyd-a phob oen, o'r pedwar oen ar ddeg.

16 Ac un bwch geifr yn bech-aberth, heb law y poeth-offrwm gwaſtadol; ei fwyd-offrwm, a'i ddiod-offrwm.

17 ¶ Ac ar yr ail dydd *yr offrymmwch* ddeuddeng mhuſtach ieuaingc, dau hwrdd, pedwar ar ddeg o ŵyn blwyddiaid perffaith-gwbl:

18 A'i bwyd-offrwm, a'i diod-offrwm, gyd-a'r buſtych, gyd-a'r hyrddod, a chyd-a'r ŵyn *fydd* yn ôl eu rhifedi, i wrth y ddefod:

Pen. 28. 14. i Num. 29. 4, 9.

19 Ac un bwch geifr yn bech-aberth, heb law y poeth-offrwm gwaſtadol, a'i fwyd-offrwm, a'i diod-offrymmau.

20 ¶ Ac ar y trydydd dydd, un buſtach ar ddeg, dau hwrdd, pedwar ar ddeg o ŵyn blwyddiaid perffaith-gwbl:

21 A'i bwyd-offrwm, a'i diod-offrwm, gyd-a'r buſtych, gyd-a'r hyrddod, a chyd-a'r ŵyn *fydd* yn ôl eu rhifedi, k wrth y ddefod:

k Num. 29. 18.

22 Ac un bwch geifr yn bech-aberth, heb law y poeth-offrwm gwaſtadol, a'i fwyd-offrwm, a'i ddiod-offrwm.

23 ¶ Ac ar y pedwerydd dydd, deng mhuſtach, dau hwrdd, pedwar ar ddeg o ŵyn blwyddiaid perffaith-gwbl.

24 Eu bwyd-offrwm, a'i diod-offrwm, gyd-a'r buſtych, gyd-a'r hyrddod, a chyd-a'r ŵyn *fydd* yn ôl eu rhifedi, wrth y ddefod:

25 Ac un bwch geifr yn bech-aberth, heb law y poeth-offrwm gwaſtadol, ei fwyd-offrwm, a'i ddiod-offrwm.

26 ¶ Ac ar y pummed dydd, naw buſtach, dau hwrdd, pedwar ar ddeg o ŵyn blwyddiaid perffaith-gwbl.

27 A'i bwyd-offrwm, a'i diod-offrwm, gyd-a'r buſtych, gyd-a'r hyrddod, a chyd-a'r ŵyn *fydd* yn ôl eu rhifedi, wrth y ddefod:

28 Ac un bwch yn bech-aberth, heb law y poeth-offrwm gwaſtadol, a'i fwyd-offrwm, a'i ddiod-offrwm.

29 ¶ Ac ar y chweched dydd, wyth o fuſtych, dau hwrdd, pedwar ar ddeg o ŵyn blwyddiaid perffaith-gwbl:

30 A'i bwyd-offrwm, a'i diod-offrwm, gyd-a'r buſtych, gyd-a'r hyrddod, a chyd-a'r ŵyn *fydd* yn ôl eu rhifedi, wrth y ddefod:

31 Ac un bwch yn bech-aberth, heb law y poeth-offrwm gwaſtadol, ei fwyd-offrwm, a'i ddiod-offrwm.

32 ¶ Ac ar y ſeithfed dydd, ſaith o fuſtych, dau hwrdd, pedwar ar ddeg o ŵyn blwyddiaid perffaith-gwbl.

33 A'i bwyd-offrwm, a'i diod-offrwm, gyd-a'r buſtych, gyd-a'r hyrddod, a chyd-a'r ŵyn *fydd* yn ôl eu rhifedi, wrth eu defod: 2553

34 Ac un bwch yn bech-aberth, heb law y poeth-offrwm gwaſtadol, ei fwyd-offrwm, a'i ddiod-offrwm.

35 ¶ Ar yr wythfed dydd, l uchel ŵyl fydd i chwi; dim caeth-waith nis gwnewch *ynddo*.

l Lef. 23. 36.

36 Ond offrymmwch offrwm poeth, aberth tanllyd, o arogl peraidd i'r ARGLWYDD, un buſtach, un hwrdd, ſaith o ŵyn blwyddiaid perffaith-gwbl:

37 Eu bwyd-offrwm, a'i diod-offrwm, gyd-a'r buſtach, a chyd-a'r hwrdd, a chyd-a'r ŵyn *fydd* yn ôl eu rhifedi, wrth y ddefod:

38 Ac un bwch yn bech-aberth, heb law y poeth-offrwm gwaſtadol, ei fwyd-offrwm, a'i ddiod-offrwm.

39 Hyn a ‡ wnewch i'r ARGLWYDD ar eich gwyliau, heb law eich m addunedau, a'ch offrymmau gwirfodd, gyd-a'ch offrymmau poeth, a'ch offrymmau bwyd, a'ch offrymmau diod, a'ch offrymmau hedd.

‡ Neu, *offrymmwch.* m Lefit. 7. 11, 16.

40 A dywedodd Moſes wrth feibion Iſraël yn ôl yr hyn oll a orchymynnaſai yr ARGLWYDD wrth Moſes.

PEN. XXX.

1 Na ellir torri addunedau, 3 ond addunèd morwyn ieuangc, 6 gwraig wriog, 9 gwraig weddw, a'r yſgaredig.

A Llefarodd Moſes wrth bennaethiaid llwythau meibion Iſraël, gan ddywedyd, dyma y peth a orchymynnodd yr ARGLWYDD.

a Deu. 23. 21.

2 a O's adduneda gŵr adduned i'r ARGLWYDD, neu dyngu llw gan rwymo rhwymedigaeth ar ei enaid ei hun, na haloged ei air, gwnaed yn ôl yr hyn oll a ddêl allan o'i enau.

Preg. 5. 4.

3 Ac o's adduneda benyw adduned i'r ARGLWYDD, a'i rhwymo *ei hun* â rhwymedigaeth yn nhŷ ei thâd, yn ei hieuenctyd;

4 A chlywed o'i thâd ei hadduned a'i rhwymedigaeth, yr hwn a rwymodd hi ar ei henaid, a thewi o'i thâd wrthi: yna ſafed ei holl addunedau, a phob rhwymedigaeth a rwymodd hi ar ei henaid a ſaif.

5 Ond o's ei thâd o bâr iddi dorri, ar y dydd y clywo efe: o'i holl addunedau, a'i rhwymedigaethau y rhai a rwymodd hi ar ei henaid, ni ſaif *un*: a maddeu 'r ARGLWYDD iddi, o achos mai ei thâd a barodd iddi dorri.

6 As o's hi oedd yn eiddo gŵr, pan ‡ addunedodd, neu pan lefarodd o'i gwefuſau beth a rwymo ei henaid hi,

‡ Heb. *oedd ei haddunedau arni.*

7 A chlywed o'i gŵr, a thewi wrthi y dydd y clywo: yna ſafed ei haddunedau; a'i rhwymedigaethau y rhai a rwymodd hi ar ei henaid a ſafant.

8 Ond o's ei gŵr ar y dydd y clywo a bâr iddi dorri, efe a ddiddymma ei hadduned, yr hwn *fydd* arni, a thraethiad ei gwefuſau 'r hwn a rwymodd hi ar ei henaid; a'r ARGLWYDD a faddeu iddi.

9 Ond adduned y weddw, a'r yſgaredig, yr hyn oll a rwymo hi ar ei henaid a ſaif arni.

10 Ond o's *yn* nhŷ ei gŵr yr addunedodd, neu y rhwymodd hi rwymedigaeth ar ei henaid trwy lw;

2553 11 A chlywed o'i gŵr, a thewi wrthi, heb peri iddi dorri; yna ſaſed ei holl addunedau, a phob rhwym a rwymodd hi ar ei henaid a ſaif.

12 Ond o's ei gŵr gan ddiddymmu a'i diddymma hwynt y dydd y clywo; ni ſaif dim a ddaeth allan o'i gwefuſau, o'i haddunedau, ac o rwymedigaeth ei henaid; ei gŵr a'i diddymmodd hwynt, a'r ARGLWYDD a faddeu iddi.

13 Pob adduned a phob rhwymedigaeth llw, i gyſtuddio 'r enaid, ei gŵr a'i cadarnhâ, a'i gŵr a'i diddymma.

14 Ac o's ei gŵr gan dewi a daw wrthi, o ddydd i ddydd, yna y cadarnhaodd efe ei holl addunedau, neu ei holl rwymedigaethau y rhai *oedd* arni; cadarnhaodd hwynt, pan dawodd wrthi, y dydd y clybu efe *hwynt*.

15 Ac o's efe gan ddiddymmu a'i diddymma hwynt wedi iddo glywed; yna efe a ddwg ei hanwiredd hi.

16 Dyma y deddfau a orchymynnodd yr ARGLWYDD wrth Moſes, rhwng gŵr a'i wraig, a rhwng tâd a'i ferch, yn ei hieuenctyd, *yn* nhŷ ei thâd.

PEN. XXXI.

1 *Yſpeilio 'r Midianiaid a lladd Balaam.* 13 *Moſes yn ddîg wrth y ſwyddogion am gadw y gwragedd yn fyw.* 19 *Pa fodd y glanheir y milwŷr, a'i tarcharorion, a'i hyſglyfaeth.* 25 *Y modd y mae rhannu 'r yſpail.* 48 *Yr offrwm ewyllyſgar i dryſor-dy yr Arglwydd.*

A Llefarodd yr ARGLWYDD wrth Moſes, gan ddywedyd,

a Pê.25.17. 2 [a] Dïal feibion Iſraël ar y Midianiaid; wedi b Pê. 27.13. *hynny* [b] ti a geſglir at dy bobl.

3 A llefarodd Moſes wrth y bobl, gan ddywedyd, arfogwch o honoch wŷr i'r rhyfel, ac ânt yn erbyn Midian, i roddi dïal yr ARGLWYDD ar Midian.

† Heb. *Mil o lwyth, mil o lwyth.* 4 † Mîl o bob llwyth, o holl lwythau Iſraël, a anfonwch i'r rhyfel.

5 A rhoddaſant o filoedd Iſraël fil o *bob* llwyth, *ſef* deuddeng mîl, o rai wedi eu harfogi *i'r* rhyfel.

6 Ac anfonodd Moſes hwynt i'r rhyfel, mîl o *bob* llwyth; hwynt a Phinees mâb Eleazar yr offeiriad *a anfonodd efe* i'r rhyfel, a dodrefn y c Pen. 10.9. cyſſegr, a'r [c] udcyrn i udcanu yn ei law.

7 A hwy a ryfelaſant yn erbyn Midian, megis y gorchymynnodd yr ARGLWYDD wrth Moſes, d Deu.20.13 Barn.21.11. 1 Sam.27.9 1 Bren. 11. 15, 16. e Edr Barn. 6. 1, 2, 33. f Jof.13.21. g Jof.13.22. ac [d] a laddaſant [e] bob gwryw.

8 Brenhinoedd Midian hefyd a laddaſant hwy, gyd-a'i lladdedigion *eraill*, ſef [f] Efi, a Recem, a Zur, a Hur, a Reba, pum brenin Midian; [g] Balaam hefyd mâb Beor a laddaſant hwy â'r cleddyf.

9 Meibion Iſraël a ddaliaſant hefyd yn garcharorion wragedd Midian, a'i plant, ac a yſpeiliaſant eu holl anifeiliaid hwynt, a'i holl dda hwynt, a'i holl olud hwynt.

10 Eu holl ddinaſoedd hefyd drwy eu trigfannau, a'i holl dyrau a loſgaſant â thân.

h Deu. 20. 14. 11 A [h] chymmeraſant yr holl yſpail, a'r holl gaffaeliad, o ddyn, ac o anifail.

12 Ac a ddygaſant at Moſes, ac at Eleazar yr offeiriad, ac at gynnulleidfa meibion Iſraël, y carcharorion, a'r caffaeliad, a'r yſpail, i'r gwerſyll, yn rhoſydd Moab, y rhai *ydynt* wrth yr Iorddonen ar gyfer Jericho. 2553

13 ¶ Yna Moſes ac Eleazar yr offeiriad, a holl bennaduriaid y gynnulleidfa, a aethant i'w cyfarfod hwynt o'r tu allan i'r gwerſyll.

14 A digiodd Moſes wrth ſwyddogion y fyddin, capteniaid y miloedd, a chapteniaid y cantoedd, y rhai a ddaethant o frwydr y rhyfel.

15 A dywedodd Moſes wrthynt, a adawſoch chwi [i] bob benyw yn fyw? i Edrych Deu.20.13. 1 Sam.15.3

16 Wele [k] hwynt trwy [l] air Balaam a barafant i feibion Iſraël wneuthur camwedd yn erbyn yr ARGLWYDD yn achos Peor, a [m] bu plâ ynghynnulleidfa yr ARGLWYDD. k Pen.25.1. l Pê. 24.14. 2 Pet.2.15. m Pê. 25.9.

17 Am hynny [n] lleddwch yn awr bob gwryw o blentyn, a lleddwch bob benyw a fu iddi a wnaeth â gŵr, trwy orwedd gyd-ag † ef. n Barnwyr 21, 11. † Heb. *Gwryw.*

18 A phob plentyn o'r benywaid y rhai ni bu iddynt a wnaethant â gŵr, cedwch yn fyw i chwi.

19 Ac [o] arhoſwch chwithau o'r tu allan i'r gwerſyll ſaith niwrnod: pob un a laddodd ddyn, a [p] phob un a gyffyrddodd wrth laddedig, ymlanhewch y trydydd dydd, a'r ſeithfed dydd, chwi a'ch carcharorion. o Pen. 5.2. p Pen. 19. 11, &c.

20 Pob gwiſg heſyd, a phob dodrefnyn croen, a phob gwaith o *flew* geifr, a phob lleſtr pren, a lanhewch chwi.

21 ¶ A dywedodd Eleazar yr offeiriad wrth y rhyfel-wŷr, y rhai a aethant i'r rhyfel; dyma ddeddf y gyfraith, a orchymynnodd yr ARGLWYDD wrth Moſes.

22 Yn unig yr aur, a'r arian, y prês, yr haiarn, yr alcam, a'r plwm:

23 Pob dim a ddioddefo dân, a dynnwch trwy 'r tân, a glân fydd; ac etto efe a lanheir [q] a'r dwfr nailltuaeth: a'r hyn oll ni ddioddefo dân, tynnwch trwy 'r dwfr *yn unig*. q Pen. 19. 9, 17.

24 A golchwch eich gwiſgoedd ar y ſeithfed dydd, a glân fyddwch, ac wedi hynny deuwch i'r gwerſyll.

25 ¶ A llefarodd yr ARGLWYDD wrth Moſes, gan ddywedyd,

26 Cymmer nifer yr yſpail † a gaed, o ddyn ac o anifail, ti ac Eleazar yr offeiriad, a phennau cenedl y gynnulleidfa. † Heb. *o'r gaeaf-gludiad.*

27 A [r] rhanna y caffaeliad yn ddwy ran, rhwng y rhyfelwŷr a aethant i'r filwriaeth, a'r holl gynnulleidfa. r Jof. 22. 1 Sa. 30.

28 A chyfod deyrnged i'r ARGLWYDD gan y rhyfelwŷr y rhai a aethant allan i'r filwriaeth: [ſ] un enaid o *bob* pum cant o'r dynion, ac o'r eidionnau, ac o'r aſſynnod, ac o'r defaid. ſ Edr. Pen. 18. 26. Ad. 30.

29 Cymmerwch *hyn* o'i hanner hwynt; a dyro i Eleazar yr offeiriad, yn dderchafel-offrwm yr ARGLWYDD.

30 Ac o hanner meibion Iſraël y cymmeri un rhan o *bob* deg a deugain, o'r dynion, o'r eidionnau, o'r aſſynnod, ac o'r ‡ defaid, *ac* o bob anifail, a dod hwynt i'r Lefiad, [t] y rhai y- dynt yn cadw cadwraeth Tabernacl yr ARGLWYDD. ‡ Neu, *geifr, yn praidd.* t Pê. 3. 25, 32. * Deu. 14.

31 A gwnaeth Moſes ac Eleazar yr offeiriad, megis y gorchymynnodd yr ARGLWYDD wrth Moſes.

32 A'r caffaeliad *ſef* gweddill yr yſpail, yr hon a ddygaſai pobl y filwriaeth, oedd chwe chan

2553 chan mîl, a phymtheg a thrugain o filoedd o ddefaid,

33 A deuddeg a thrugain mîl o eidionnau,

34 Ac un mîl a thrugain o aſſynnod,

35 Ac o ddynion, o fenywaid ni buaſai iddynt a wnaethant â gŵr, drwy orwedd gyd-ag ef, ddeuddeng mîl ar hugain o eneidiau.

36 A'r hanner, *ſef* rhan y rhai a aethant i'r rhyfel, oedd o rifedi defaid drychan mîl, a dwy ar bymtheg ar hugain o filoedd, a phum cant:

37 A theyrnged yr ARGLWYDD o'r defaid oedd chwe-chant a phymtheg a thrugain.

38 A'r eidionnau *oedd* un mîl ar bymtheg ar hugain; a'i teyrnged i'r ARGLWYDD *oedd* ddeuddeg a thrugain.

39 A'r aſſynnod *oedd* ddeng mîl ar hugain a phum cant; a'i teyrnged i'r ARGLWYDD *oedd* un a thrugain.

40 A'r dynion *oedd* un mîl ar bymtheg; a'i teyrnged i'r ARGLWYDD *oedd* ddeuddeg enaid ar hugain.

41 A Moſes a rôdd deyrnged offrwm derchafel yr ARGLWYDD i Eleazar yr offeiriad, megis Edr. Pen. 7, 8, 19. y gorchymynnaſai yr ARGLWYDD wrth Moſes.

42 Ac o ran meibion Iſraël, yr hon a rannaſai Moſes oddiwrth y mil-wŷr,

43 (Sef rhan y gynnulleidfa o'r defaid, oedd drychan mîl, a dwy ar bymtheg ar hugain o filoedd, a phum cant:

44 Ac *o'r* eidionnau, un mîl ar bymtheg ar hugain:

45 Ac *o'r* aſſynnod, deng mîl ar hugain a phum cant:

46 Ac *o'r* dynion, un mîl ar bymtheg:)

47 Ië cymmerodd Moſes o hanner meibion Iſraël, un rhan o *bob* deg a deugain, o'r dynion ac o'r anifeiliaid, ac a'i rhodddes hwynt i'r Lefiaid oedd yn cadw cadwraeth tabernacl yr ARGLWYDD, megis y gorchymynnaſai yr ARGLWYDD wrth Moſes.

48 ¶ A'r ſwyddogion y rhai *oedd* ar filoedd y llu, a ddaethant at Moſes, *ſef* capteniaid y miloedd, a chapteniaid y cantoedd:

49 A dywedaſant wrth Moſes, dy weiſion a gymmeraſant nifer y gwŷr o ryfel *a roddaiſt* dan ein dwylo ni, ac nid oes ŵr yn eiſiau o honom.

50 Am hynny yr ydym yn offrymmu offrwm i'r ARGLWYDD, pob un yr hyn a gafodd, yn offeryn aur, yn gadwynau, yn freichledau, yn fodrwyau, yn gluſtdlyſau ac yn dorchau, i wneuthur cymmod tros ein heneidiau ger bron yr ARGLWYDD.

51 A chymmerodd Moſes ac Eleazar yr offeiriad, yr aur ganddynt; y dodrefn gweithgar oll.

52 Ac yr ydoedd holl aur yr offrwm derchafel, yr hwn a offrymmaſant i'r ARGLWYDD, oddiwrth gapteniaid y miloedd, ac oddiwrth gapteniaid y cantoedd, yn un mîl ar bymtheg, ſaith gant, a deg a deugain o ſiclau.

*Deu. 20. 14. 53 (x Yſpeiliaſai y gŵyr o ryfel, bob un iddo ei hun.)

54 A chymmerodd Moſes, ac Eleazar yr offeiriad, yr aur gan gapteniaid y miloedd a'r cantoedd, ac a'i dygaſant i babell y cyfarfod, yn goffadwriaeth dros feibion Iſraël, ger bron yr ARGLWYDD.

PEN. XXXII.

2553

1 Y Rubeniaid a'r Gadiaid yn gofyn eu hetifeddiaeth y tu hwnt i'r Iorddonen. 6 Moſes yn eu ceryddu hwynt. 16 Hwythau yn cynnyg iddo ef ammodau wrth ei fodd. 33 Moſes yn rhoddi iddynt y wlâd. 39 Hwythau yn ei goreſgyn hi.

AC yr ydoedd anifeiliaid lawer i feibion Ruben, a llawer iawn i feibion Gad: a gwelſant dîr [a] Jazer, a thîr Gilead, ac wele y lle yn lle *da* i anifeiliaid. a Pe. 21. 32

2 A meibion Gad, a meibion Ruben a ddaethant, ac a ddywedaſant wrth Moſes, ac wrth Eleazar yr offeiriad, ac wrth bennaduriaid y gynnulleidfa, gan ddywedyd,

3 Ataroth, a Dibon, a Jazer, a [b] Nimrah, a Heſbon, ac Elealeh, a [c] Sebam, a Nebo, a [d] Beon, b Ad. 36. Bethnimrah. c Ad. 38. Sibmah. d Ad. 38. Baalmeon. e Pen. 21. 24, 34.

4 *Sef* y tîr [e] a darawodd yr ARGLWYDD o flaen cynnulleidfa Iſraël, tîr i anifeiliaid yw efe, ac *y mae* i'th weiſion anifeiliaid.

5 A dywedaſant, o's cawſom ffafor yn dy olwg, rhodder y tîr hwn i'th weiſion yn feddiant: na phâr i ni fyned tros yr Iorddonen.

6 ¶ A dywedodd Moſes wrth feibion Gad, ac wrth feibion Ruben, a â eich brodyr i'r rhyfel, ac a eiſteddwch chwithau yma?

7 A pha ham y † digalonnwch feibion Iſraël rhag myned trofodd i'r tîr a rôdd yr ARGLWYDD iddynt? † Heb. torrwch galon meibion, &c.

8 Felly y gwnaeth eich tadau, [f] pan anfonais hwynt o Gades Barnea [g] i edrych y tîr. f Pen. 13. 3. g Deu. 1. 22.

9 Canys [h] aethant i fyny hyd ddyffryn Eſcol, a gwelſant y tîr, a digalonnaſant feibion Iſraël, rhag myned i'r tîr a roddaſai yr ARGLWYDD iddynt. h Pſ. 13. 24.

10 Ac ennynnodd digllonedd yr ARGLWYDD y dydd hwnnw, ac efe a dyngodd, gan ddywedyd,

11 [i] Dïau na chaiff yr un o'r dynion a ddaethant i fyny o'r Aipht, o fâb ugain mlwydd ac uchod, weled y tîr a addewais trwy lŵ i Abraham, i Iſaac, ac i Jacob, am [k] na chyflawnaſant *wneuthur* ar fy ôl i: i Pen. 14. 28, 29. Deut. 1. 35. k Pen. 14. 24, 30.

12 Ond Caleb mâb Jephunneh y Ceneziad, a Joſua mâb Nun; canys cyflawnaſant *wneuthur* ar ôl yr ARGLWYDD.

13 Ac ennynnodd digllonedd yr ARGLWYDD yn erbyn Iſraël, a gwnaeth iddynt gyrwydro yn yr anialwch ddeugain mlhynedd; nes darfod yr holl oes a wnaethai ddrygioni yngolwg yr ARGLWYDD.

14 Ac wele, chwi a godaſoch yn lle eich tadau, yn gynnyrch dynion pechadurus, i 'chwanegu ar angerdd llîd yr ARGLWYDD wrth Iſraël.

15 O's dychwelwch oddiar ei ôl ef, yna efe a âd y bobl etto yn yr anialwch, a chwi a ddinyſtriwch yr holl bobl hyn.

16 ¶ A hwy a ddaethant atto ef, ac a ddywedaſant, corlannau defaid a adeiladwn ni yma i'n hanifeiliaid, a dinaſoedd i'n plant.

17 Ac [l] ni a ymarfogwn yn fuan o flaen meibion Iſraël, hyd oni ddygom hwynt i'w lle eu hun: a'n plant a arhoſant yn y dinaſoedd caerog rhag trigolion y tîr. l Joſ. 4. 13.

18 [m] Ni ddychwelwn ni i'n tai, nes i feibion Iſraël berchennogi bob un ei etifeddiaeth. m Joſ. 22. 8.

19 Hefyd

2553 19 Hefyd nid etifeddwn ni gyd-a hwynt o'r tu hwnt i'r Iorddonen, ac oddi-yno allan; am ddyfod ein hetifeddiaeth i ni o'r tu yma i'r Iorddonen, tu-a 'r dwyrain.

m Deu. 3. 18. Jos. 1. 13. 20 ¶ A [m] dywedodd Moſes wrthynt, o's gwnewch y peth hyn, o's ymarfogwch i'r rhyfel o flaen yr ARGLWYDD;

21 O's â pob un o honoch dros yr Iorddonen yn arfog o flaen yr ARGLWYDD, nes iddo yrru ymaith ei elynnion o'i flaen;

o Deu. 3. 20. 22 A [o] daroſtwng y wlâd o flaen yr ARGLWYDD, yna wedi hynny y cewch ddychwelyd, ac y byddwch dieuog ger bron yr ARGLWYDD, a chen bron Iſraël: a bydd [p] y tîr hwn yn etifeddiaeth i chwi o flaen yr ARGLWYDD.

p Deu. 3. 12, 15, 16. Jos. 1. 15. & 13. 8. 23 Ond o's chwi ni wnâ fel hyn, wele pechu yr ydych yn erbyn yr ARGLWYDD; a gwybyddwch y goddiwedda eich pechod chwi.

24 Adeiledwch i chwi ddinaſoedd i'ch plant, a chorlannau i'ch defaid, a gwnewch yr hyn a ddaeth allan o'ch genau.

25 A llefarodd meibion Gad, a meibion Ruben wrth Moſes, gan ddywedyd; dy weiſion a wnânt megis y mae fy arglwydd yn gorchymmyn.

26 Ein plant, ein gwragedd, ein hanifeiliaid, a'n holl yſgrubliaid fyddant yma, yn ninaſoedd Gilead.

q Jos. 4. 12. 27 [q] A'th weiſion a ânt troſodd o flaen yr ARGLWYDD i'r rhyfel, pob un yn arfog i'r filwriaeth, megis y mae fy arglwydd yn llefaru.

r Jos. 1. 13. 28 A [r] gorchymynnodd Moſes i Eleazar yr offeiriad, ac i Joſua fâb Nun, ac i bennau-cenedl llwythau meibion Iſraël, o'i plegid hwynt.

29 A dywedodd Moſes wrthynt, o's meibion Gad a meibion Ruben a ânt dros yr Iorddonen gyd-a chwi, pob un yn arfog i'r rhyfel o flaen yr ARGLWYDD, a daroſtwng y wlâd o'ch blaen; yna rhoddwch iddynt wlâd Gilead yn berchennogaeth.

30 Ac onid ânt droſodd gyd-a chwi yn arfogion, cymmerant eu hetifeddiaeth yn eich myſg chwi yngwlâd Canaan.

31 A meibion Gad, a meibion Ruben a attebaſant, gan ddywedyd, fel y llefarodd yr ARGLWYDD wrth dy weiſion, felly y gwnawn ni.

32 Nyni a awn troſodd i dîr Canaan yn arfogion o flaen yr ARGLWYDD, fel *y byddo* meddiant ein hetifeddiaeth o'r tu yma i'r Iorddonen gennym ni.

s Deu. 3. 12. Jos. 13. 8. & 22. 4. t Pen. 21. 24, 33. 33 A [s] rhôdd Moſes iddynt, *ſef* i feibion Gad, ac i feibion Ruben, ac i hanner llwyth Manaſſeh mâb Joſeph, [t] frenhiniaeth Sehon brenin yr Amoriaid, a brenhiniaeth Og brenin Baſan, y wlâd a'i dinaſoedd ar hŷd y terfynau, *ſef* dinaſoedd y wlâd oddi-amgylch.

34 ¶ A meibion Gad a adeiladaſant Dibon, ac Ataroth, ac Aroër,

u Ad. 1, 3. *Jazer.* 35 Ac Atroth, Sophan, a [u] Jaazer, a Jogbeah,

x Ad. 3. *Nimrah.* 36 A [x] Bethnimrah, a Betharan, dinaſoedd caerog; a chorlannau defaid.

y Pê. 21. 27. 37 A meibion Ruben [y] a adeiladaſant Heſbon, Elealeh, a Chiriathaïm;

z Edr. Ad. 3. Joſ. 23. 7. 38 Nebo heſyd, a Baalmeon ([z] wedi troi eu henwau) a Sibmah: ac a henwaſant henwau ar y dinaſoedd a adeiladaſant.

a Gen. 50. 23. 39 A meibion [a] Machir mâb Manaſſeh a aethant i Gilead, ac a'i henillaſant hi, ac a yrraſant ymaith yr Amoriaid oedd ynddi. 2553

b Deu. 3. 12, 13, 15. 40 A [b] rhôdd Moſes Gilead i Machir fâb Manaſſeh, ac efe a drigodd ynddi.

c Deu. 3. 14. Jos. 13. 30. 1 Chr. 2. 21, 22. ‡ *Treſydd Jair.* d Barn. 10. 4. 1 Brē. 4. 13. 41 Ac aeth [c] Jair mâb Manaſſeh, ac a enillodd eu pentrefydd hwynt, ac a'i galwodd hwynt † [d] Hafoth-Jair.

42 Ac aeth Nobah, ac a enillodd Cenath a'i phentrefydd, ac a'i galwodd ar ei enw ei hun, Nobah.

PEN. XXXIII.

1 Dwy daith a deugain yr Iſraëlieid. 50 Bod yn rhaid dinyſtrio y Canaaneaid.

D Yma deithiau meibion Iſraël, y rhai a ddaethant allan o dîr yr Aipht, yn eu lluoddd, dan law Moſes ac Aaron.

2 A Moſes a 'ſgrifennodd eu mynediad hwynt allan yn ôl eu teithiau, wrth orchymmyn yr ARGLWYDD: ac dyma eu teithiau hwynt yn eu mynediad allan.

a Ex. 12. 37. 3 A hwy a gychwynnaſant o Rameſes, yn y mîs cyntaf, ar y pymthegfed dydd o'r mîs cyntaf: tranoeth wedi 'r Paſc yr aeth meibion Iſraël allan, â llaw uchel, yngolwg yr Aiphtiaid oll.

b Ex. 14. 8. 4 (A'r Aiphtiaid oedd yn claddu pob cyntaf-anedig, [e] y rhai a laddaſai 'r ARGLWYDD yn eu myſg; [d] a gwnaethai yr ARGLWYDD farn yn erbyn eu duwiau hwynt hefyd.)

e Ex. 12. 29. d Ex. 12. 12. & 18. 11. Eſay 19. 1. e Ex. 12. 37. 5 [e] A meibion Iſraël a gychwynnaſant o Rameſes, ac a werſyllaſant yn Succoth.

f Ex. 13. 20. 6 A [f] chychwynnaſant o Succoth, a gwerſyllaſant yn Etham, yr hon *ſydd* ynghwrr yr anialwch.

g Ex. 14. 2. 7 A [g] chychwynnaſant o Etham, a throiſant drachefn i Pi-hahiroth, yr hon *ſydd* o flaen Baal-Sephon; ac a werſyllaſant o flaen Migdol.

h Ex. 14. 22. & 15. 22, 23. 8 A chychwynnaſant o Pi-hahiroth, ac [h] aethant trwy ganol y môr i'r anialwch, a cherddaſant daith tri diwrnod yn anialwch Etham, a gwerſyllaſant ym Marah.

i Ex. 15. 27. 9 A chychwynnaſant o Marah, [i] a daethant i Elim: ac yn Elim *yr ydoedd* deuddeg o ffynnhonnau dwfr, a deg a thrugain o Balm-wydd; a gwerſyllaſant yno.

10 A chychwynnaſant o Elim, a gwerſyllaſant wrth y môr côch.

k Ex. 16. 1. 11 A chychwynnaſant oddiwrth y môr côch, a [k] gwerſyllaſant yn anialwch Sin.

12 Ac o anialwch Sin y cychwynnaſant, ac y gwerſyllaſant yn Dophcah.

13 A chychwynnaſant o Dophcah, a gwerſyllaſant yn Alus.

l Ex. 17. 1. 14 A chychwynnaſant o Alus, a [l] gwerſyllaſant yn Rephidim, lle nid oedd dwfr i'r bobl i'w yfed.

m Ex. 19. 1, 2. 15 A [m] chychwynnaſant o Rephidim, a gwerſyllaſant yn anialwch Sinai.

n Pê. 11. 34. ‡ *Beddau 'r blys.* o Pê. 11. 35 16 A chychwynnaſant o anialwch Sinai, a a gwerſyllaſant [n] yng ‡ Nghibroth Hattaafah.

17 A [o] chychwynnaſant o Gibroth Hattaafah, a gwerſyllaſant yn Hazeroth.

p 1 Mac. 5. 9. *Dathema.* 18 A chychwynnaſant o Hazeroth, a gwerſyllaſant yn [p] Rithmah.

19 A

2553 19 A chychwynnaſant o Rithmah, a gwerſyllaſant yn Rimmon Parez.

20 A chychwynnaſant o Rimmon Parez, a gwerſyllaſant yn Libnah.

21 A chychwynnaſant o Libnah, a gwerſyllaſant yn Riſſah.

22 A chychwynnaſant o Riſſah, a gwerſyllaſant yng Nghehelathah.

23 A chychwynnaſant o Gehelathah, a gwerſyllaſant ym mynydd Sapher.

24 A chychwynnaſant o fynydd Sapher, a gwerſyllaſant yn Haradah.

25 A chychwynnaſant o Haradah, a gwerſyllaſant ym Maceloth.

26 A chychwynnaſant o Maceloth, a gwerſyllaſant yn Nhahath.

27 A chychwynnaſant o Dahath, a gwerſyllaſant yn Nharah.

28 A chychwynnaſant o Darah, a gwerſyllaſant ym Mithcah.

29 A chychwynnaſant o Mithcah, a gwerſyllaſant yn Haſmonah.

Deu.10.6. 30 A chychwynnaſant o Haſmonah, a [q] gwerſyllaſant ym Moſeroth.

31 A chychwynnaſant o Moſeroth, a gwerſyllaſant ym Mene-Jaacan.

1 Mac.5.4. Gen. Edr. Gen.36.27. Deut.10.6. 1 Chr.1.42. Deu.10.7. 32 A chychwynnaſant o [r] Bene-Jaacan, a [s] gwerſyllaſant yn Horhagidgad.

33 A chychwynnaſant o Horhagidgad, a gwerſyllaſant yn Jotbathah.

34 A chychwynnaſant o Jotbathah, a gwerſyllaſant yn Ebronah.

35 A chychwynnaſant o Ebronah, a gwerſyllaſant yn Ezion Gaber.

36 A chychwynnaſant o Ezion Gaber, a

Pen. 20.1. [t] gwerſyllaſant yn anialwch Sin, hwnnw yw Cades.

Pé. 20.22. 37 A [u] chychwynnaſant o Gades, a gwerſyllaſant ym-mynydd Hor, ynghwrr tîr Edom.

Pé. 20.25. Deut. 10.6. 38 Ac [x] Aaron yr offeiriad a aeth i fynydd Hor, wrth orchymmyn yr ARGLWYDD, ac a fu farw yno, yn y ddeugeinfed flwyddyn wedi dyfod meibion Iſraël allan o dîr yr Aipht, yn y pummed mîs, ar y *dydd* cyntaf o'r mîs.

39 Ac Aaron *oedd* fâb tair blwydd ar hugain a chant pan fu farw ym mynydd Hor.

y Pen. 21. 1, &c. 40 A [y] brenin Arad y Canaanead, yr hwn oedd yn trigo yn y dehau yn nhîr Canaan, a glybu o ddyfodiad meibion Iſraël.

z Pen.21.4. 41 A [z] chychwynnaſant o fynydd Hor, a gwerſyllaſant yn Zalmonah.

42 A chychwynnaſant o Zalmonah, a gwerſyllaſant ym Mhunon.

a Pé. 21.10. 43 A chychwynnaſant o Bunon, a [a] gwerſyllaſant yn Oboth.

b Pé. 21.11. 44 A [b] chychwynnaſant o Oboth, a gwerſyllaſant yn ‡ Iie Abarim, ar derfyn Moab.

‡ Neu, Ieuneddau Abarim. 45 A chychwynnaſant o Iie Abarim, a gwerſyllaſant yn Nibon Gad.

c Exe.6.14. 46 A chychwynnaſant o Ddibon Gad, a gwerſyllaſant yn Almon [c] Diblathaïm.

47 A chychwynnaſant o Almon Diblathaïm, a gwerſyllaſant ym mynyddoedd Abarim o flaen Nebo.

d Pen. 22.1. 48 A chychwynnaſant o fynyddoedd Abarim, a [d] gwerſyllaſant yn rhoſydd Moab, wrth yr Iorddonen ar gyfer Jericho.

49 A gwerſyllaſant wrth yr Iorddonen, o Beth Jeſimoth hyd ‡ [e] waſtadedd Sittim, yn rhoſydd Moab. 2553

‡ Neu, *Abel.*

e Pen. 25.1. Joſua 2. 1. 50 ¶ A llefarodd yr ARGLWYDD wrth Moſes, yn rhoſydd Moab wrth yr Iorddonen ar gyfer Jericho, gan ddywedyd,

51 Llefara wrth feibion Iſraël, a dywed wrthynt, [f] gan eich bod chwi yn myned tros yr Iorddonen i dîr Canaan;

f Deut. 7.2. Joſ. 11. 12.

52 [g] Gyrrwch ymaith holl drigolion y tîr o'ch blaen, a dinyſtriwch eu holl luniau hwynt, dinyſtriwch hefyd eu holl ddelwau tawdd, a difwynwch hefyd eu holl uchelfeydd hwynt.

g Exod. 23. 24, 33. & 34. 13. Deut. 7.2,5. & 12. 3.

53 A goreſgynnwch y tîr, a thrigwch ynddo: canys rhoddais y tîr i chwi i'w berchennogi.

54 [h] Rhennwch hefyd y tîr yn etifeddiaeth rhwng eich teuluoedd wrth goelbren, i'r aml 'chwanegwch ei etifeddiaeth; ac i'r anaml prinhewch ei etifeddiaeth; bydded eiddo *pob un y man* lle yr êl y coel-bren allan iddo: yn ôl llwythau eich tadau yr etifeddwch.

h Pé. 26.53

55 Ac oni yrrwch ymaith breſſwylwŷr y tîr o'ch blaen, yna y bydd y rhai a weddillwch o honynt [i] yn gethri yn eich llygaid, ac yn ddrain yn eich yſlyſſau, a blinant chwi yn y tîr y trigwch ynddo.

i Joſ.23.13. Barn. 2.3. Edrych Exo. 23.33.

56 A bydd, megis yr amcenais wneuthur iddynt hwy, y gwnâf i chwi.

PEN. XXXIV.

1 *Terfynau y wlâd.* 16 *Henwau y rhai a rannant y tîr.*

A Llefarodd yr ARGLWYDD wrth Moſes, gan ddywedyd;

2 Gorchymmyn i feibion Iſraël, a dywed wrthynt, pan ddeloch chwi i dîr Canaan, (dyma y tîr a ſyrth i chwi yn etifeddiaeth, *ſef* gwlâd Canaan a'i therfynau.)

3 A'ch [a] tu dehau fydd o anialwch Sin ger llaw Edom: a therfyn y dehau fydd i chwi, o gwrr [b] y môr heli, tu-a 'r dwyrain.

a Joſ. 15. 1. b Gen.14.3.

4 A'ch terfyn a amgylchyna o'r dehau i riw Acrabbim, ac a â troſodd i Sin: a'i fynediad allan fydd o'r dehau i Gades Barnea, ac a â allan i [c] Hazar-Adar, a throſodd i Azmon.

c Edrych Joſ. 15. 3.

5 A'r terfyn a amgylchyna o Azmon i afon yr Aipht, a'i fynediad ef allan a fydd tu-a 'r ‡ gorllewin.

‡ Heb. *mor.*

6 A therfyn y gorllewin fydd y môr mawr i chwi, ſef y terfyn hwn fydd i chwi yn derfyn gorllewin.

7 A hwn fydd terfyn y gogledd i chwi, o'r môr mawr y tueddwch i fynydd Hor.

8 O fynydd Hor y tueddwch nes dyfod [d] i Hamath, a mynediad y terfyn fydd i Zedad.

d 2 Bren. 14. 25.

9 A'r terfyn à â allan tu-a Ziphron, a'i ddiwedd ef fydd yn Hazar Enan; hwn fydd terfyn y gogledd i chwi.

10 A therfynwch i chwi yn derfyn y dwyrain, o Hazar Enan i Sepham.

11 Ac aed y terfyn i wared o Sepham i Ribla, ar du dwyrain Ain: a diſgynned y terfyn, ac aed hyd † yſtlys mor Cinnereth tu-a 'r dwyrain.

† Heb. *yſgwyddau.*

2553 12 A'r terfyn a â i wared tu-a 'r Iorddonen, a'i ddiwedd fydd y môr heli: dyma y tîr fydd i chwi a'i derfynau oddiamgylch.

13 A gorchymynnodd Moſes i feibion Iſraël, gan ddywedyd, dyma y tîr a rennwch yn etifeddiaethau wrth goel-bren, yr hwn a orchymynnodd yr ARGLWYDD ei roddi i'r naw llwyth, ac i'r hanner llwyth.

[c] Pê. 32.33. Joſ. 14.2,3. 14 [c] Canys cymmeraſai llwyth meibion Ruben yn ôl tŷ eu tadau, a llwyth meibion Gad yn ôl tŷ eu tadau, a hanner llwyth Manaſſeh, cymmeraſant *meddaf* eu hetifeddiaeth.

15 Dau lwyth a hanner llwyth a gymmeraſant eu hetifeddiaeth o'r tu yma i'r Iorddonen yn agos i Jericho, tu-a 'r dwyrain a chodiad *haul.*

16 ¶ Llefarodd yr ARGLWYDD hefyd wrth Moſes, gan ddywedyd,

17 Dyma henwau y gwŷr a rannant y tîr [f] Joſ. 14. 1. & 19. 51. yn etifeddiaethau i chwi, [f] Eleazar yr offeiriad, a Joſuah mâb Nun.

18 Ac un pennaeth o bob llwyth a gymmerwch i rannu y tîr yn etifeddiaethau.

19 Ac fel dyma henwau y gwŷr: o lwyth Judah, Caleb mâb Jephunneh.

20 Ac o lwyth meibion Simeon, Semuel mâb Ammihud.

21 O lwyth Benjamin, Elidad mâb Ciſlon.

22 A Bucci mâb Jogli, yn bennaeth o lwyth meibion Dan.

23 O feibion Joſeph, Haniel mâb Ephod, yn bennaeth tros lwyth meibion Manaſſeh.

24 Cemuel hefyd mâb Siphtan, yn bennaeth tros lwyth meibion Ephraïm.

25 Ac Eliſaphan mâb Pharnach, yn bennaeth tros lwyth meibion Zabulon.

26 Paltiel hefyd mâb Aſan, yn bennaeth tros lwyth meibion Iſſachar.

27 Ac Ahihud mâb Salomi, yn bennaeth tros lwyth meibion Aſer.

28 Ac yn bennaeth tros lwyth meibion Nephtali, Pedahel mâb Ammihud.

29 Dyma y rhai a orchymynnodd yr ARGLWYDD iddynt rannu etifeddiaethau i feibion Iſraël yn nhîr Canaan.

PEN XXXV.

1 Rhoddi wyth dref a deugain a'i pentrefi i'r Lefiaid, a'i meſur. 6 Chwech o'r rhai hynny yn drefydd noddfa. 9 Cyfraith llawruddiaeth. 31 Ac nas gellir ei ddywygio.

A Llefarodd yr ARGLWYDD wrth Moſes, yn rhoſydd Moab, wrth yr Iorddonen, yn agos i Jericho, gan ddywedyd,

[a] Joſ. 14. 3, 4. & 21. 2. 2 [a] Gorchymmyn i feibion Iſraël roddi o honynt i'r Lefiaid o etifeddiaeth eu meddiant ddinaſoedd i drigo ynddynt: rhoddwch hefyd i'r Lefiaid faes pentrefol wrth y dinaſoedd o'i hamgylch.

3 A'r dinaſoedd fyddant iddynt i drigo *ynddynt*, a'i pentrefol-feuſydd fyddant i'w hanifeiliaid, ac i'w cyfoeth, ac i'w holl fwyſt-filod.

4 A meuſydd pentrefol y dinaſoedd y rhai a roddwch i'r Lefiaid, *a gyrhaeddant* o fûr y ddinas tu-ag allan, fil o gufyddau o amgylch.

5 A meſurwch o'r tu allan i'r ddinas, o du 'r dwyrain ddwy fil o gufyddau, a thu-a'r dehau ddwy fil o gufyddau, a thu-a'r gorllewin ddwy fil o gufyddau, a thu-a'r gogledd ddwy fil o gufyddau; a'r ddinas *fydd* yn y canol: hyn fydd iddynt yn feuſydd pentrefol y dinaſoedd. 2553

6 Ac o'r dinaſoedd a roddwch i'r Lefiaid, *bydded* [b] chwech yn ddinaſoedd noddfa, y rhai a roddwch, fel y gallo y llawruddiog ffoi yno: a rhoddwch ddwy ddinas a deugain attynt yn ychwaneg. [b] Deu. 4.41. Joſ. 20. 2. & 21. 3, 21.

7 Yr holl ddinaſoedd a roddwch i'r Lefiaid *fyddant* wyth ddinas a deugain, hwynt a'i pentrefol feuſydd.

8 A'r dinaſoedd y rhai a roddwch *fydd* o feddiant meibion Iſraël: [c] oddiar yr aml *eu dinaſoedd* y rhoddwch yn aml, ac oddiar y prin y rhoddwch yn brin: pob un, yn ôl ei etifeddiaeth a etifeddant, a rydd i'r Lefiaid o'i ddinaſoedd. [c] Pê. 26.54.

9 ¶ A llefarodd yr ARGLWYDD wrth Moſes, gan ddywedyd,

10 Llefara wrth feibion Iſraël, a dywed wrthynt, [d] pan eloch tros yr Iorddonen i dîr Canaan; [d] Deu. 19.2. Joſ. 20.2.

11 Yna [e] goſodwch i chwi ddinaſoedd; dinaſoedd noddfa fyddant i chwi; ac yno y ffŷ y llawruddiog a laddo ddyn mewn amryfuſedd. [e] Ex. 21.13.

12 A'r dinaſoedd fyddant i chwi yn noddfa rhag y dialydd: fel na ladder y llawruddiog hyd oni ſafo ger bron y gynnulleidfa mewn barn.

13 Ac *o'r* dinaſoedd y rhai a roddwch, chwech fydd i chwi yn ddinaſoedd noddfa.

14 [f] Tair dinas a roddwch o'r tu yma i'r Iorddonen, a thair dinas a roddwch yn nhîr Canaan: dinaſoedd noddfa fyddant hwy. [f] Deu. 4.41. Joſ. 20. 8.

15 I feibion Iſraël, ac i'r dieithr, ac i'r ymdeithydd *a fyddo* yn eu myſg, y bydd y chwe dinas hyn yn noddfa: fel y gallo pob un a laddo ddyn mewn amryfuſedd ffoi yno.

16 Ac [g] o'r ag offeryn haiarn y tarawodd ef fel y bu farw, llawruddiog yw efe: lladder y llawruddiog yn farw. [g] Exod. 21. 12, 14. Lef. 24. 17.

17 Ac o'r â charreg-law yr hon y byddai efe farw o'i phlegid y tarawodd ef, a'i farw; llawruddiog yw efe, lladder y llawruddiog yn farw.

18 Neu o'r â'i tarawodd ef â llaw-ffon, yr hon y byddai efe farw o'i phlegid, a'i farw; llawruddiog yw efe, lladder y llawruddiog yn farw.

19 Dialydd y gwaed a ladd y llawruddiog; pan gyfarfyddo ag ef, efe a'i lladd ef.

20 Ac [h] o'r mewn câs y gwthia efe ef, neu y teifl atto mewn bwriad, fel y byddo efe farw; [h] Deu. 19. 11.

21 Neu ei daro ef â'i law, mewn gelynaſtra, fel y byddo farw; lladder yn farw yr hwn a'i tarawodd; llofrudd yw hwnnw: dialydd y gwaed a ladd y llofrudd pan gyfarfyddo ag ef.

22 Ond o'r yn ddiſymmwth, [i] heb elynaſtra y gwthia efe ef, neu y teifl atto un offeryn yn ddiſwriad: [i] Ex. 21.

23 Neu *ei daro ef* â charreg, y byddai efe farw o'i phlegid, heb ei weled ef; a pheri iddi ſyrthio arno, fel y byddo farw, ac efe heb fod yn elyn, ac heb geiſio niwed iddo ef:

24 Yna

2553 24 Yna barned y gynnulleidfa rhwng y tarawŷdd a dialydd y gwaed, yn ôl y barnedigaethau hyn.

25 Ac achubed y gynnulleidfa y llofrudd o law dialydd y gwaed, a throed y gynnulleidfa ef i ddinas ei noddfa yr hon y ffôdd efe iddi: a thriged yntef ynddi hyd farwolaeth yr arch-
k Ex. 29. 7. Lef. 4. 3. & 21. 10. offeiriad, [k] yr hwn a enneiniwyd â'r olew cyssegredig.

26 Ac o's y llofrudd gan fyned a â allan o derfyn dinas ei noddfa, yr hon y ffôdd efe iddi;

27 A'i gael o ddialydd y gwaed allan o derfyn dinas ei noddfa, a lladd o ddialydd y gwaed
† Hebr. *Ni bydd gwaed iddo.* y llofrudd, † na *rodder hawl* gwaed yn ei erbyn:

28 Canys o fewn dinas ei noddfa y dyly drigo hyd farwolaeth yr arch-offeiriad: ac wedi marwolaeth yr arch-offeiriad, dychweled y llofrudd i dîr ei etifeddiaeth.

29 A hyn fydd i chwi yn ddeddf farnedig drwy eich cenhedlaethau, yn eich holl drigfannau.

l Deu. 17. 6. & 19. 15. Mat. 18. 16. 1 Cor. 13. 1. Heb. 10. 28. 30 Pwy bynnag a laddo ddyn, [l] wrth a ddywedo tystion y lleddir y llofrudd: ac un tŷst ni chaiff dystiolaethu yn erbyn dyn i beri iddo farw.

31 Hefyd na chymmerwch iawn am enioes y llofrudd, yr hwn sydd euog i farw; ond lladder ef yn farw.

32 Ac na chymmerwch iawn gan yr hwn a ffôdd i ddinas ei noddfa, er cael dychwelyd i drigo yn y tîr, hyd farwolaeth yr offeiriad.

33 Fel na halogoch y tîr *yr ydych* ynddo;
m Mic. 4. 11. canys y gwaed, hwn [m] a haloga y tîr: a'r tîr ni lanheir oddiwrth y gwaed a dywallter arno, ond â gwaed yr hwn a'i tywalltodd.

34 Am hynny nac aflanhâ y tîr y trigoch ynddo, yr hwn yr ydwyf fi yn presswylio yn ei ganol: canys myfi 'r ARGLWYDD ydwyf yn presswylio ynghanol meibion Israël.

PEN. XXXVI.

1 *Bod yn rhaid i etifeddesau, 5 briodi yn eu llwythau eu hunain, 7 rhag symmudo 'r etifeddiaeth oddiwrth y llwyth.* 10 *Merched Zalphaad yn priodi meibion eu hewythr frawd eu tâd.*

PEnnau cenedl tylwyth meibion Gilead, mâb Machir, mâb Manasseh, o dylwyth meibion Joseph, a ddaethant hefyd, ac a lefarasant ger bron Moses, a cher bron y pennaduriaid, *sef* pen- 2553
nau cenedl meibion Israël,

2 Ac a ddywedasant, [a] yr ARGLWYDD a or- a Pe. 26. 55. & 33. 54.
chymynnodd i'm harglwydd roddi y tîr yn etifeddiaeth i feibion Israël wrth goelbren: a'm [b] har- b Pe. 27. 1, 7. Jos. 17. 3, 4.
glwydd a orchymynnwyd gan yr ARGLWYDD i roddi etifeddiaeth Zalphaad ein brawd i'w ferched.

3 O's hwy a fyddant wragedd i rai o feibion llwythau eraill meibion Israël, yna y tynnir ymaith eu hetifeddiaeth hwynt oddiwrth etifeddiaeth ein tadau ni, ac a'i 'chwanegir at etifeddiaeth y llwyth y byddant hwy eiddynt, a phrinheir ar randir ein hetifeddiaeth ni.

4 A phan fyddo [c] y Jubili i feibion Israël, yna c Lef. 25. 10.
y 'chwanegir eu hetifeddiaeth hwynt at etifeddiaeth llwyth y rhai y byddant hwy eiddynt: a thorrir eu hetifeddiaeth hwynt oddiwrth etifeddiaeth llwyth ein tadau ni.

5 A gorchymynnodd Moses i feibion Israël, yn ôl gair yr ARGLWYDD, gan ddywedyd, mae llwyth meibion Joseph yn dywedyd yn union.

6 Dyma y ‡ gair a orchymynnodd yr AR- ‡ *peth.*
GLWYDD am ferched Zalphaad, gan ddywedyd, byddant wragedd i'r *rhai* y byddo da yn eu golwg eu hun; [d] ond i rai o dylwyth llwyth eu d Tob. 1. 9.
tâd eu hun y byddant yn wragedd.

7 Felly ni threigla etifeddiaeth meibion Israël o lwyth i lwyth; canys glynu y wnâ pob un o feibion Israël yn etifeddiaeth llwyth ei dadau ei hun.

8 A [e] phob merch yn etifeddu etifeddiaeth o e 1 Chron. 23. 22.
lwythau meibion Israël a fydd wraig i un o dylwyth llwyth ei thâd ei hun: fel yr etifeddo meibion Israël bob un etifeddiaeth ei dadau ei hun.

9 Ac na threigled etifeddiaeth o lwyth i lwyth arall; canys llwythau meibion Israël a lynant bob un yn ei etifeddiaeth ei hun.

10 Megis y gorchymynnodd yr ARGLWYDD wrth Moses, felly y gwnaeth merched Zalphaad.

11 [f] Canys Mahlah, Tirzah, a Hoglah, a Mil- f Pe. 27. 1.
cah, a Noah, merched Zalphaad, fuant yn wragedd i feibion eu hewythredd.

12 *I wŷr* o dylwyth Manasseh, fâb Joseph, y buant yn wragedd: a thrigodd eu hetifeddiaeth hwynt wrth lwyth tylwyth eu tâd.

13 Dyma y gorchymynnion a'r barnedigaethau a orchymynnodd yr ARGLWYDD i feibion Israël trwy law Moses, yn rhosydd Moab, wrth yr Iorddonen, yn agos i Jericho.

Y pummed Llyfr MOSES, Yr hwna elwir DEUTERONOMIUM.

PENNOD I.

2514

1 Araith Moſes yn niwedd y ddeugeinfed flwyddyn, yn adrodd ar fyr eiriau yr holl hiſtori, 6 Am addewid Duw, 9 Am oſod ſwyddogion arnynt, 19 Am ddanfon yr yſpïwyr i chwilio 'r wlâd, 34 Am ddigofaint Duw am eu hanghrediniaeth, 41 a'i hanufudd-dod hwy.

DYMA y geiriau a ddywedodd Moſes wrth holl Iſraël, o'r tu yma i'r Iorddonen yn yr anialwch, ar y rhôs gyferbyn a'r ‡môr coch, rhwng Paran a Thophel, a Laban, a Hazeroth, a Dizahab. ‡ Neu, Zuph.

2 (*Taith* un diwrnod ar ddeg *ſydd* o Horeb, ffordd *yr eir* i fynydd Seir, hyd Cades Barnea.)

3 A bu yn y ddeugeinfed flwyddyn, yn yr unfed mîs ar ddeg, ar y *dydd* cyntaf o'r mîs, i Moſes lefaru wrth feibion Iſraël, yn ôl yr hyn oll a orchymynnaſai yr ARGLWYDD iddo *ei ddywedyd* wrthynt:

4 [a] Wedi iddo ladd Sehon brenin yr Amoriaid, yr hwn oedd yn trigo yn Hesbon, ac Og brenin Baſan, yr hwn oedd yn trigo yn Aſtaroth, o fewn Edrai. a Num. 21. 24, 33.

5 O'r tu yma i'r Iorddonen yngwlâd Moab y dechreuodd Moſes egluro y gyfraith hon, gan ddywedyd,

6 Yr ARGLWYDD ein Duw a lefarodd wrthym ni yn Horeb, gan ddywedyd, [b] digon i chwi drigo *hyd yn hyn* yn y mynydd hwn: b Edrych Exod. 19.1. Num.10.11.

7 Dychwelwch, a chychwynnwch rhagoch, ac ewch i fynydd yr Amoriaid, ac i'w holl ‡gyfagos *leoedd*; i'r rhôs, i'r mynydd, ac i'r dyffryn, ac i'r dehau, ac i borthladd y môr, i dîr y Canaaneaid, ac i Libanus, hyd yr afon fawr, afon Euphrates. ‡ Heb. *gymydogion.*

8 Wele, rhoddais y wlâd o'ch blaen chwi: ewch i mewn, a pherchennogwch y wlâd yr hon a dyngodd yr ARGLWYDD i'ch tadau chwi, i [c] Abraham, i Iſaac, ac i Jacob, ar *ei* rhoddi iddynt, ac i'w hâd ar eu hôl hwynt. c Gen. 12.7. & 15.18. & 17.7,8. & 26.4. & 28.13.

9 ¶ A [d] mi a leferais wrthych yr amſer hwnnw, gan ddywedyd, ni allaf fi fy hun eich cynnal chwi. d Ex.18.18.

10 Yr ARGLWYDD eich Duw a'ch lluoſogodd chwi, ac wele [e] chwi heddyw fel ſêr y nefoedd o luoſogrwydd. e Gen. 15.5.

11 (f ARGLWYDD Dduw eich tadau a'ch cynnyddo yn fil lluoſoccach nag ydych, ac a'ch bendithio [g] fel y llefarodd efe wrthych.) f 2 Sam. 24.3. g Gen.15.5. & 22.17. & 26.4.

12 Pa wedd y dygwn fy hun eich blinder, a'ch baich, a'ch ymryſon chwi? Exo.32.13.

13 Moeſwch iwch' wŷr doethion, a deallus, a rhai hynod trwy eich llwythau, fel y goſodwyf hwynt yn bennau arnoch chwi.

14 Ac attebaſoch fi, a dywedaſoch, da yw gwneuthur y peth a ddywedaiſt. 2514

15 Cymmerais gan hynny bennau eich llwythau chwi, *ſef* gwŷr doethion, a rhai hynod, ac a'i ‡gwneuthum hwynt yn bennau arnoch, *ſef* yn gapteniaid ar filoedd, ac yn gapteniaid ar gantoedd, ac yn gapteniaid ar ddegau a deugain, ac yn gapteniaid ar ddegau, ac yn ſwyddogion yn eich llwythau chwi. ‡ Heb. *rhoddais.*

16 A'r amſer hwnnw y gorchymynnais i'ch barnwŷr chwi, gan ddywedyd, gwrandewch *ddadleuon* rhwng eich brodyr, a [h] bernwch yn gyfiawn rhwng gŵr a'i [i] frawd, ac a'r dïeithr ſydd gyd-ag ef. h Ioan 7.24. i Lef.24.22.

17 [k] Na chydnabyddwch wynebau mewn barn, gwrandewch ar y lleiaf, yn gyſtal ag ar y mwyaf: nac ofnwch wyneb gŵr, oblegid [l] y farn ſydd eiddo Duw: a'r peth a fydd rhy galed i chwi a ddygwch attafi, a mi a'i gwrandawaf. k Lef.19.15. Pen. 16.19. 1 Sam.16.7. Dih.24.23. Iago 2.1. l 2 Chron. 19.6.

18 Gorchymynnais i chwi hefyd yr amſer hwnnw yr holl bethau *a ddylech* eu gwneuthur.

19 ¶ A phan fudaſom o Horeb, ni a gerddaſom trwy yr holl anialwch mawr ac ofnadwy hwnnw, yr hwn a welſoch ffordd *yr eir i* fynydd yr Amoriaid, fel y gorchymynnaſai yr ARGLWYDD ein Duw i ni: ac [m] a ddaethom i Gades Barnea. m Numeri 13.26.

20 A dywedais wrthych, daethoch hyd fynydd yr Amoriaid, yr hwn y mae 'r ARGLWYDD ein Duw yn ei roddi i ni.

21 Wele 'r ARGLWYDD dy Dduw a roddes y wlâd o'th flaen: dôs i fynu *a* pherchennoga hi, fel y llefarodd ARGLWYDD Dduw dy dadau wrthyt: nac ofna, ac na lwfrhâ.

22 ¶ A chwi oll a ddaethoch attaf, ac a ddywedaſoch, anfonwn wŷr o'n blaen, a hwy a chwiliant y wlâd i ni, ac a fynegant beth i ni, am y ffordd yr awn i fynu 'rhyd-ddi, ac am y dinaſoedd y deuwn i mewn iddynt.

23 A'r peth oedd dda yn fy ngolwg: ac [n] mi a gymmerais ddeuddeng-wr o honoch, un gŵr o *bob* llwyth. n Numeri 13.3.

24 A [o] hwy a droiſant ac a aethant i fynu i'r mynydd, ac a ddaethant hyd ddyffryn Eſcol, ac a'i chwiliaſant ef. o Numeri 13.22.

25 Ac a gymmeraſant o ffrwyth y tîr yn eu llaw, ac a'i dygaſant i wared attom ni, ac a ddygaſant air i ni trachefn, ac a ddywedaſant, da *yw* 'r wlâd y mae 'r ARGLWYDD ein Duw yn ei rhoddi i ni.

26 [p] Er hynny ni fynnych fyned i fynu; ond gwrthryfelaſoch yn erbyn gair yr ARGLWYDD eich Duw. p Numeri 14.1.

27 Grwgnachaſoch hefyd yn eich pebyll, a dywedaſoch, am gashau o'r ARGLWYDD nyni y dug efe ni allan o dîr yr Aipht, i'n rhoddi yn llaw 'r Amoriaid i'n difetha.

2553 28 I ba le 'rawn i fynu? ein brodyr a'n digalonnaſant ni, gan ddywedyd, [q] pobl fwy a hwy nâ nyni *ydynt*, [r] dinaſoedd mawrion a chaerog hyd y neſoedd, a meibion [f] yr Anaciaid hefyd a welſom ni yno.

[q] Num.13. 29, 32, 34. Pen. 9. 1.

[r] Numeri 13. 28.

29 Yna y dywedais wrthych, nac arſwydwch, ac nac ofnwch rhagddynt hwy.

30 [t] Yr ARGLWYDD eich Duw 'r hwn ſydd yn myned o'ch blaen, efe a ymladd troſoch, yn ôl *yr hyn* oll a wnaeth *efe* eroch chwi yn yr Aipht o flaen eich llygaid:

[t] Exod. 14. 14, 25. Neh.4.20.

31 Ac yn yr anialwch, lle y gwelaiſt *fel* [u] i'th ddug yr ARGLWYDD dy Dduw, fel y dwg gŵr ei fâb, yn yr holl ffordd a gerddaſoch, nes eich dyfod i'r man yma.

[u] Pen. 32. 1, 12. Iſ. 46. 3, 4. 63.9. Ioſ.11. 3.

32 Etto yn y peth hyn, ni chredaſoch chwi yn yr ARGLWYDD eich Duw,

33 [x] Yr hwn oedd yn myned o'ch blaen chwi ar hŷd y ffordd, [y] i chwilio i chwi *am* le i werſyllu; y nôs mewn tân i ddangos i chwi pa ffordd yr aëch, a'r dydd mewn cwmmwl.

[x] Ex.13.21. Nu.10.33. Deut. 20.6.

34 A chlybu 'r ARGLWYDD lais eich geiriau, ac a ddigiodd, ac a dyngodd, gan ddywedyd,

35 [z] Diau na chaiff yr un o'r dynion hyn, o'r genhedlaeth ddrwg hon, weled y wlâd dda 'r hon y tyngais ar ei rhoddi i'ch tadau chwi:

[z] Nu.14.22. Iſ.95.11.

36 [a] Oddieithr Caleb mâb Jephunneh, efe a'i gwêl hi, ac iddo ef y rhoddaf y wlâd y ſangodd efe arni, ac i'w feibion, o achos [b] cyflawnu o honaw *wneuthur* ar ôl yr ARGLWYDD.

[a] Ioſ. 14. 9.

[b] Nu.14.24.

37 [c] Wrthyf finneu hefyd y digiodd yr ARGLWYDD o'ch plegid chwi, gan ddywedyd, titheu hefyd ni chei fyned i mewn yno.

[c] Nu.20.12. & 27. 14. Deu. 3. 26. & 4. 21. & 34. 4

38 Joſuah mâb Nun yr hwn ſydd yn ſefyll ger dy fron di, efe a â i mewn yno: cadarnhâ di ef, canys efe a'i rhan hi 'n etifeddiaeth i Iſraël.

39 Eich plant hefyd, y rhai y dywedaſoch y byddent yn yſpail, a'ch meibion chwi, y rhai ni wyddant heddyw na da na drwg, hwynt-hwy a ânt i mewn yno, ac iddynt hwy y rhoddaf hi, a hwy a'i perchennogant hi.

40 Trowch chwithau, ac ewch i'r anialwch, ar hŷd ffordd y môr coch.

41 Yna yr attebaſoch, ac a ddywedaſoch wrthyf, [d] pechaſom yn erbyn yr ARGLWYDD, nyni a awn i fynu, ac a ymladdwn, yn ôl yr hyn oll a orchymynnodd yr ARGLWYDD ein Duw i ni: a gwiſgaſoch bob un ei arfau rhyfel, ac a ymroiſoch i fyned i'r mynydd.

[d] Num. 14. 40.

42 A dywedodd yr ARGLWYDD wrthyf, dywed wrthynt, nac ewch i fynu, ac na ryfelwch; oblegid nid ydwyf fi yn eich myſg chwi; rhag eich taro o flaen eich gelynnion.

43 Felly y dywedais wrthych, ond ni wrandawſoch, eithr gwrthryfelaſoch yn erbyn gair yr ARGLWYDD, rhyfygaſoch hefyd ac aethoch i fynu i'r mynydd.

44 A daeth allan yr Amoriaid *oedd* yn trigo yn y mynydd hwnnw i'ch cyfarfod chwi, ac a'ch ymlidiaſant fel y gwnai [e] gwenyn, ac a'ch diſethaſant chwi yn Seir hyd Hormah.

[e] Pſ.118.12.

45 A dychwelaſoch ac wylaſoch ger bron yr ARGLWYDD: ond ni wrandawodd yr ARGLWYDD ar eich llef, ac ni roddes gluſt i chwi.

46 Ac aroſaſoch yng-Nghades ddyddiau lawer, megis y dyddiau yr aroſaſech *o'r blaen*.

PEN. II.

1 Moſes yn myned rhagddo yn yr hiſtori, ac yn dangos nad oedd iddynt hwy a wnaent â'r Edomiaid, 9 na'r Moabiaid, 17 na'r Ammoniaid, 24 ond gorchfygu a wnaethant Sehon yr Amoriad.

2553

YNa y troiſom ac a aethom i'r anialwch *ar hŷd* ffordd y môr coch, [a] fel y dywedaſai yr ARGLWYDD wrthyf: ac a amgylchaſom fynydd Seir ddyddiau lawer.

[a] Nu.14.25. Pen. 1. 40.

2 Llefarodd yr ARGLWYDD hefyd wrthyf, gan ddywedyd,

3 [b] Digon i chwi amgylchu y mynydd hwn *hyd yn hyn*: ymchwelwch rhagoch tu-a'r gogledd.

[b] Edrych Ad. 7, 14.

4 A gorchymmyn i'r bobl, gan ddywedyd, [c] yr ydych i dramwyo trwy derfynau eich brodyr, meibion Eſau, y rhai ſydd yn trigo yn Seir, a hwyntau a ofnant rhagoch; ond ymgedwch yn ddyfal.

[c] Nu.20.14.

5 Nac ymyrrwch arnynt, o herwŷdd ni roddaf i chwi o'i tîr hwynt gymmaint a ‡ llêd troed; [d] canys yn etifeddiaeth i Eſau y rhoddais fynydd Seir.

‡ Heb. *lled ſwadn troed.* [d] Gē.36.8. Ioſ. 24. 4.

6 Prynnwch fwyd ganddynt am arian, fel y bwyttaoch: a phrynnwch hefyd ddwfr ganddynt am arian, fel yr yfoch.

7 Canys yr ARGLWYDD dy Dduw a'th fendithiodd di yn holl waith dy law; gwybu dy gerdded yn yr anialwch mawr hwn: y deugain mlhynedd hyn *y bu* yr ARGLWYDD dy Dduw gyda thi, ni bu arnat eiſiau dim.

8 Ac wedi ein myned heibio oddiwrth ein brodyr meibion Eſau, y rhai ydynt yn trigo yn Seir, o ffordd y rhôs, o Elath, ac o Ezion-gaber, ni a ddychwelaſom, ac a aethom ar hŷd ffordd anialwch Moab.

9 A'r ARGLWYDD a ddywedodd wrthyf, na ‡ orthrymma Moab, ac nac ymgynnull i ryfel yn eu herbyn hwynt; oblegid ni roddaf it' feddiant o'i dîr ef: o herwŷdd i [e] feibion Lot y rhoddais [f] Ar yn etifeddiaeth.

‡ Neu, *na wna elyniaeth a.* [e] Gē.19.37. [f] Nu.21.18.

10 (*g* Yr Emiaid o'r blaen a gyfanneddaſant ynddi; pobl fawr, ac aml, ac uchel fel [h] yr Anaciaid.

[g] Gē.14.5. [h] Num.13. 23, 34.

11 Yn gawri y cymmerwyd hwynt hefyd fel yr Anaciaid, a'r Moabiaid a'i galwent hwy yn Emiaid.

12 [i] Yr Horiaid hefyd a breſſwyliaſant yn Seir o'r blaen, a meibion Eſau a ‡ ddaeth ar eu hôl hwynt, ac a'i difethaſant o'i blaen, a thrigaſant yn eu lle hwynt, fel y gwnaeth Iſraël i wlâd ei etifeddiaeth yntef, yr hon a roddes yr ARGLWYDD iddynt.)

[i] Gen.14.6. & 36. 20. ‡ Hebr. *a'i hetifeddaſant.*

13 *Yna y dywedais*, cyfodwch yn awr, a thramwywch rhagoch tros ‡ [k] afon Zared: ac ni a aethom tros afon Zared.

‡ Neu, *ddyffryn.* [k] Nu.21.12.

14 A'r dyddiau y cerddaſom o [l] Gades Barnea, hyd pan ddaethom tros afon Zared, *oedd* onid dwy flynedd deugain, nes darfod holl genhedlaeth y gwŷr o ryfel o ganol y gwerſyllau, fel y tyngaſai 'r ARGLWYDD wrthynt.

[l] Nu.13.26.

15 Canys llaw 'r ARGLWYDD ydoedd yn eu herbyn hwynt, i'w torri hwynt o ganol y gwerſyll hyd oni ddarfuant.

16 ¶ A bu wedi darfod yr holl ryfel-wŷr, a'u marw o blith y bobloedd,

2553 17 Lefaru o'r ARGLWYDD wrthyf, gan ddywedyd,

18 Tydi heddyw wyt ar fyned trwy derfynau Moab, ſef *trwy* Ar.

19 A phan ddelech di gyferbyn a meibion Ammon, na orthrymma hwynt, ac nac ymmyr arnynt; oblegid ni roddaf feddiant o dîr meibion Ammon i ti, canys rhoddais ef yn etifeddiaeth [m] i feibion Lot.

m Gē.19.38.

20 (Yn wlâd cawri hefyd y cyfrifwyd hi: cawri a breſſwyliaſant ynddi o'r blaen: a'r Ammoniaid a'i galwent hwy [n] yn Zamzummiaid:

n Gen.14.5. Zuziaid.

21 Pobl fawr, ac aml, ac uchel fel yr Anaciaid; a'r ARGLWYDD a'i difethodd hwynt o'i blaen hwy, a hwy a ddaethant ar eu hôl hwynt, ac a drigaſant yn eu lle hwynt.

o Gen.32.3. 22 Fel y gwnaeth i feibion Eſau [o] y rhai ſydd yn trigo yn Seir, pan ddifethodd efe yr Horiaid o'i blaen, fel y daethant ar eu hôl hwynt, ac y trigaſant yn ei lle hwynt, hyd y dydd hwn:

p Joſ. 13. 3. q Gē.10.14.

23 Felly *am* [p] yr Afiaid y rhai oedd yn trigo yn Hazerim, hyd Azza, [q] y Caphtoriaid y rhai a ddaethant allan o Caphtor a'i difethaſant hwy, ac a drigaſant yn eu lle hwynt.)

r Num. 21, 13, 16.

24 ¶ Cyfodwch, cychwynnwch, ac [r] ewch tros afon Arnon: wele, rhoddais yn dy law di Sehon brenin Hesbon yr Amoriad, a'i wlâd ef: † dechreu ei meddiannu hi, a rhyſela yn ei erbyn ef.

† Hebr. *Dechreu, meddianna.*

25 Y dydd hwn y dechreuaf roddi dy arſwyd a'th ofn di ar y bobloedd tan yr holl nefoedd, y rhai a glywant dy henw di a ddychrynnant, ac a leſcaant rhagot ti.

ſ Num. 21, 21, 22. Barn. 11.19. t Pē. 20. 10.

26 ¶ Ac [ſ] mi a anfonais gennadon o anialwch Cedemoth at Sehon brenin Hesbon [t] â geiriau heddwch, gan ddywedyd,

27 Gâd i mi fyned trwy dy wlâd ti: ar hŷd y brif-ffordd y cerddaf, ni chiliaf i'r tu dehau, nac i'r tu aſſwy.

28 Gwerth fwyd am arian i mi fel y bwyttâwyf, a dyro ddwfr am arian i mi fel yr yfwyf; ar fy nhraed yn unig y tramwyaf:

u Edr. Pen. 23. 3, 4. Barn. 11. 17, 18.

29 [u] Fel y gwnaeth meibion Eſau i mi, y rhai ſydd yn trigo yn Seir, a'r Moabiaid y rhai ſydd yn trigo yn Ar, hyd onid elwyf tros yr Iorddonen, i'r wlâd y mae yr ARGLWYDD ein Duw yn ei rhoddi i ni.

x Joſ.11.20. y Ex. 4. 21.

30 Ond ni fynnai Sehon brenin Hesbon ein gollwng heb ei law: oblegid [x] yr ARGLWYDD dy Dduw [y] a galedaſai ei yſpryd ef, ac a gadarnhaſai ei galon ef, er mwyn ei roddi ef yn dy law di, megis heddyw *y gwelir*.

31 A'r ARGLWYDD a ddywedodd wrthyf, wele, dechreuais roddi Sehon a'i wlâd o'th flaen di; dechreu feddiannu fel yr etifeddech ei wlâd ef.

z Nu.21.23

32 [z] Yna Sehon a ddaeth allan i'n cyfarfod ni, efe a'i holl bobl, i ryfel *yn* Jahaz.

a Pen.7.2. & 20. 16. b Pen.29.7.

33 Ond [a] yr ARGLWYDD ein Duw a'i rhoddes ef o'n blaen, ac [b] ni a'i tarawſom ef, a'i feibion, a'i holl bobl.

c Lef.27.28

34 Ac a ennillaſom ei holl ddinaſoedd ef yr amſer hwnnw, ac [c] a ddifrodaſom bob dinas, yn wŷr, yn wragedd, yn blant; ac ni adawſom un yngweddill.

35 Ond yſglyſaethaſom yr anifeiliaid i ni, ac yſpail y dinaſoedd y rhai a ennillaſom.

d Joſ. 13. 9.

36 [d] O Aroër, yr hon *ſydd* ar fîn afon Arnon, ac o'r ddinas *ſydd* ar yr afon, a hyd at Gilead, ni bu ddinas ar a ddiangodd rhagom: yr ARGLWYDD ein Duw a roddes y cwbl o'n blaen ni. 2553

37 Yn unig ni ddaethoſt i dîr meibion Ammon, *ſef* holl lan afon [e] Jabboc, nac i ddinaſoedd y mynydd, nac i'r holl *leoedd* a waharddaſai yr ARGLWYDD ein Duw i ni. e Gē. 32.22

PEN. III.

1 Gorchfygu Og brenin Baſan. 11 Maint ei wely ef. 12 Rhannu y tiroedd hynny rhwng y ddau lwyth a hanner. 23 Gweddi Moſes am gael myned i'r wlâd, 26 a rhoddi iddo gennad i'w gweled hi.

YNa y troiſom, ac yr eſgynnaſom *ar hŷd* ffordd Baſan: ac [a] Og brenin Baſan a ddaeth allan i'n cyfarfod ni, efe a'i holl bobl, i ryfel i Edrai. a Num. 21. 33, &c. Pen. 29.7.

2 A'r ARGLWYDD a ddywedodd wrthyf, nac ofna ef: oblegid yn dy law di y rhoddaf ef, a'i holl bobl, a'i wlâd: a thi a wnei iddo fel y gwnaethoſt i [b] Sehon brenin yr Amoriaid, yr hwn oedd yn trigo yn Hesbon. b Nu.21.24

3 Felly yr ARGLWYDD ein Duw a roddes hefyd yn ein llaw ni [c] Og frenin Baſan, a'i holl bobl, ac ni a'i tarawſom ef, hyd na adawyd iddo un yngweddill. c Nu.21.33

4 Ac a ennillaſom ei holl ddinaſoedd ef yr amſer hwnnw, *ſef* nad oedd dinas nas dygaſom oddiarnynt: tri-ugain dinas, holl wlâd Argob, brenhiniaeth Og o fewn Baſan.

5 Yr holl ddinaſoedd hyn *oedd* gedyrn o furoedd uchel, pyrth, a barrau, heb law dinaſoedd heb furoedd lawer iawn.

6 A difrodaſom hwynt fel y gwnaethom i Sehon frenin Hesbon, gan ddifrodi o bob dinas y gwŷr, y gwragedd, a'r plant.

7 Ond yr holl anifeiliaid ac yſpail y dinaſoedd a 'ſglyfaethaſom i ni ein hunain.

8 Ac ni a gymmeraſom yr amſer hwnnw o law dau frenin yr Amoriaid y wlâd o'r tu yma i'r Iorddonen, o afon Arnon hyd fynydd Hermon:

9 (Y Sidoniaid a alwant [d] Hermon yn Sirion, a'r Amoriaid a'i galwant Senir.) d Pen.4.48.

10 Holl ddinaſoedd y gwaſtad, a holl Gilead, a [e] holl Baſan hyd Selca, ac Edrai, dinaſoedd brenhiniaeth Og o fewn Baſan. e Joſ. 12.5. & 13.11.

11 Oblegid Og brenin Baſan yn unig a adawſid o weddill y cawri: wele ei wely ef *oedd* wely haiarn: onid *yw* hwnnw yn [f] Rabbath meibion Ammon? naw cufydd *oedd* ei hŷd, a phedwar cufydd ei lêd, wrth gufydd gŵr. f 2 Sam. 12. 26, Jer. 49. 2. Eze. 21. 20.

12 A'r wlâd hon a berchennogaſom ni yr amſer hwnnw, o Aroër yr hon *ſydd* wrth afon Arnon, a hanner mynydd Gilead, [g] a'i ddinaſoedd ef a roddais i'r Rubeniaid ac i'r Gadiaid. g Nu.32.33 Joſ 13.8&c.

13 A'r gweddill o Gilead, a holl Baſan, *ſef* brenhiniaeth Og, a roddais i hanner llwyth Manaſſeh; *ſef* holl wlâd Argob, a holl Baſan, yr hon a elwid gwlâd y cawri.

14 [h] Jair mâb Manaſſeh a gymmerth holl wlâd Argob, hyd frô Geſſuri, a Maacathi; ac a'i galwodd hwynt ar ei henw ei hun, Baſan [i] Hatoth Jair hyd y dydd hwn. h 1 Chron. 2. 22. i Nu.32.41.

15 [k] Ac i Machir y rhoddais i Gilead. k Nu 32.39

16 Ac i'r Rubeniaid, ac i'r Gadiaid, y rhoddais o Gilead hyd afon Arnon, hanner yr afon a'r

2553 a'r terfyn, ac hyd yr afon Jabboc, [l] terfyn meibion Ammon:

Nu.21.24. Deut. 2.2.

17 Hefyd y rhôs, a'r Iorddonen, a'r terfyn o [m] Cinereth hyd fôr y rhôs, *ſef* y môr heli, dan ‡ Aſdoth Piſgah, tu-a'r dwyrain.

Num. 21. Neu, *Aphannau Piſgah*, neu, *Pyn.*

18 ¶ Gorchymynnais hefyd i chwi 'r amſer hwnnw gan ddywedyd, yr ARGLWYDD eich Duw a roddes i chwi y wlâd hon i'w meddiannu: [n] ewch troſodd yn arfog o flaen eich brodyr meibion Iſraël, pob † rhai pybyr *o honoch*.

Num. 32.20. Hebr. *gib.*

19 Yn unig eich gwragedd, a'ch plant, a'ch anifeiliaid, (gwn fôd llawer o anifeiliaid i chwi) a drigant yn eich dinaſoedd a roddais i chwi:

20 Hyd pan wnelo 'r ARGLWYDD i'ch brodyr orphywyſo fel chwithau, a meddiannu o honynt hwythau y wlâd y mae 'r ARGLWYDD eich Duw yn ei rhoddi iddynt tros yr Iorddonen: yna Joſ.22.4. [o] dychwelwch bob un i'w etifeddiaeth a roddais i chwi:

Nu.27.18. 21 ¶ [p] Gorchymynnais hefyd i Joſua yr amſer hwnnw, gan ddywedyd, dy lygaid ti a welſant yr hyn oll a wnaeth yr ARGLWYDD eich Duw i'r ddau frenin hyn: felly y gwnâ 'r ARGLWYDD i'r holl deyrnaſoedd yr ydwyt ti yn myned troſodd attynt.

22 Nac ofnwch hwynt; oblegid yr ARGLWYDD eich Duw, efe a ymladd troſoch chwi.

Deut.2 Cor. 1.8,9. 23 Ac [q] erfyniais ar yr ARGLWYDD yr amſer hwnnw, gan ddywedyd,

24 O ARGLWYDD Dduw, tydi a ddechreuaiſt ddangos i'th wâs dy fawredd, a'th law gadarn: oblegid Pſ. 86.8. 89.6. [r] pa Dduw *ſydd* yn y nefoedd, neu ar y ddaiar, yr hwn a weithreda yn ôl dy weithredoedd a'th nerthoedd di?

25 Gâd i mi fyned troſodd attolwg, a gweled y wlâd dda *ſydd* tros yr Iorddonen, a'r mynydd da hwnnw, a Libanus.

Nu.20.12. 27.14. Deut. 1.37. & 31.2. & 2.51,52. & 34.4. Pſ. 106.32. 26 Ond yr ARGLWYDD [r] a ddigiaſai wrthyf o'ch plegid chwi, ac ni wrandawodd arnaf, ond dywedyd a wnaeth yr ARGLWYDD wrthyf, digon *yw hynny* i ti, na 'chwanega lefaru wrthyf mwy am y peth hyn.

Nu.27.12. Neu, *Abryn.* 27 [t] Dôs i fynu i ben ‡ Piſgah, a derchafa dy lygaid tu-a'r gorllewin, a'r gogledd, a'r dwyrain, ac edrych arni â'th lygaid: oblegid ni chei di fyned tros yr Iorddonen hon.

Nu.27.18. 28 [u] Gorchymmyn hefyd i Joſuah, a nertha, a chadarnhâ ef: oblegid efe a â troſodd o flaen y bobl yma, ac efe a ran iddynt yn etifeddiaeth y wlâd, yr hon a weli di.

Pen.34.6. 29 Felly aros a wnaethom yn [x] y dyffryn, gyferbyn a Beth-peor.

PEN. IV.

1 *Annog y bobl i ufudd-dod.* 41 *Moſes yn appwyntio y tair dinas noddfa, o'r tu hwnnw i'r Iorddonen.*

Lef.19.37 & 20.8. & 22.31. BEllach gan hynny ô Iſraël gwrando ar [a] y deddfau, ac ar y barnedigaethau yr *ydwyf* yn eu dyſgu i chwi i'w gwneuthur, fel y byddoch byw, ac yr eloch, ac y meddiannoch y wlâd y mae ARGLWYDD Dduw eich tadau 'n ei rhoddi i chwi.

Pſ. 12.32. Joſ. 1.7. Dih. 30.6. Preg.12.14. Dat. 22. 18,19. 2 [b] Na 'chwanegwch at y gair yr ydwyf yn ei orchymmyn i chwi, ac na leihewch *ddim* o honaw ef, gan gadw gorchymynnion yr ARGLWYDD eich Duw, y rhai *'r wyf fi* yn ei gorchymmyn i chwi. 2553

3 Eich llygaid chwi oedd yn gweled yr hyn a wnaeth yr ARGLWYDD am [c] Baal-peor; oblegid pob gŵr ar a aeth ar ôl Baal-peor, yr ARGLWYDD dy Dduw a'i diſethodd ef o'th blith di. c Num. 25. 4, &c. Joſ. 22.17.

4 Ond chwi y rhai oeddych yn glynu wrth yr ARGLWYDD eich Duw, byw ydych heddyw oll.

5 Wele dyſgais i chwi ddeddfau, a barnedigaethau, fel y gorchymynnodd yr ARGLWYDD fy Nuw i mi: i wneuthur *o honoch* felly, yn y wlâd *yr ydych* ar fyned i mewn iddi i'w meddiannu.

6 Cedwch gan hynny, a gwnewch *hwynt*: oblegid hyn *yw* [d] eich doethineb, a'ch deall chwi, yngolwg y bobloedd, y rhai a glywant yr holl ddeddfau hyn, ac a ddywedant, yn ddiau pobl ddoeth, a deallus, *yw* y genedl fawr hon. d Job 28.28 Pſ. 111.10. Dih. 1.7.

7 Oblegid [e] pa genedl *mor* fawr, yr hon *y mae* [f] Duw iddi yn neſſau atti, fel yr ARGLWYDD ein Duw ni, ym mhob *dim* ar y galwom arno? e 2 Sam. 7.23. f Pſ. 46.1. & 145.18. & 148.14. Eſay 55.6.

8 A pha genedl *mor* fawr, yr hon *y mae* iddi ddeddfau, a barnedigaethau cyfiawn, megis yr holl gyfraith hon yr ydwyf fi yn ei rhoddi heddyw ger eich bron chwi?

9 Ond gochel arnat, a chadw dy enaid yn ddyfal, rhag anghofio o honot y pethau a welodd dy lygaid, a chilio o honynt allan o'th galon di holl ddyddiau dy enioes: ond [g] hyſpyſa hwynt i'th feibion, ac i feibion dy feibion: g Gē.18.19. Pen. 6.7. & 11.19. Pſ. 78.5,6.

10 *Sef* [h] y dydd y ſefaiſt ger bron yr ARGLWYDD dy Dduw yn Horeb, pan ddywedodd yr ARGLWYDD wrthyf, cynnull i mi y bobl, fel y gwnelwyf iddynt glywed fy ngeiriau, y rhai a ddyſgant i'm hofni i, yr holl ddyddiau y byddont fyw ar y ddaiar, ac a ddyſgont *hwynt* i'w meibion. h Ex.19.9, 16.&20.18. Heb. 12.18.

11 A neſſaſoch, a ſafaſoch dan y mynydd, a'r [i] mynydd oedd yn lloſgi gan dân, hyd † entrych awŷr, yn dywyllwch, a chwmmwl, a thywyllwch du-dew. i Ex.19.18. † Hebr. *galon y nefoedd.*

12 A'r ARGLWYDD a lefarodd wrthych o ganol y tân; *a* chwi a glywſoch lais y geiriau, ac nid oeddych yn gweled llûn *dim* ond llais.

13 Ac efe a fynegodd i chwi ei gyfammod a orchymynnodd efe i chwi i'w wneuthur, *ſef* [k] y deng air; ac [l] a'i 'ſgrifennodd hwynt ar ddwy lech faen. k Ex.34.28 l Ex.24.12.

14 ¶ A'r [m] ARGLWYDD a orchymynnodd i mi 'r amſer hwnnw ddyſgu i chwi ddeddfau, a barnedigaethau, i wneuthur o honoch hwynt yn y wlâd yr ydych chwi yn myned iddi i'w meddiannu. m Ex. 21.1.

15 Gwiliwch gan hynny yn ddyfal ar eich eneidiau, (oblegid ni welſoch ddim llûn yn y dydd y llefarodd yr ARGLWYDD wrthych yn Horeb, o ganol y tân.)

16 Rhag ymlygru o honoch, a [n] gwneuthur i chwi ddelw gerfiedig, cyffelybrwydd un ddelw, llûn gwryw neu fenyw, n Exod. 20. 4,5.

17 Llûn un anifail a'r *ſydd* ar y ddaiar, llûn un aderyn aſgellog a eheda yn yr awŷr,

18 Llûn [o] un ymluſgiad ar y ddaiar, llûn un pyſgodyn ar y *ſydd* yn y dyfroedd tan y ddaiar; o Rhuf.1.23

19 Hefyd rhag [p] derchafu o honot dy lygaid tu-a'r nefoedd, a gweled yr haul, a'r lleuad, a'r ſêr, *ſef* [q] holl lu y nefoedd, a'th yrru di i ymgrymmu iddynt, a gwaſanaethu o honot hwynt, p Pen. 17.3. Job 31.26. q Gen. 2.1.

y

2553 y rhai a rannodd yr ARGLWYDD dy Dduw i'r holl bobloedd dan yr holl nefoedd.

20 Ond yr ARGLWYDD a'ch cymmerodd
r 1 Bren. 8. 51. Jer. 11. 4. ſ Ex 19. 5. chwi, ac [r] a'ch dug chwi allan o'r pair haiarn, o'r Aipht, [ſ] i fod iddo ef yn bobl, yn etifeddiaeth, fel *y gwelir* y dydd hwn.

r Nu. 20. 12. Pen. 1. 37. 21 A'r [t] ARGLWYDD a ddigiodd wrthyf am eich geiriau chwi, ac a dyngodd nad awn i tros yr Iorddonen, ac na chawn ſyned i mewn i'r wlâd dda, yr hon y mae 'r ARGLWYDD dy Dduw yn ei rhoddi i ti yn etifeddiaeth.

u Edr. 2 Pet. 1. 13, 14, 15. 22 Oblegid [u] byddaf farw yn y wlâd hon, ni châf fi ſyned tros yr Iorddonen: ond chwychwi a ewch troſodd, ac a feddiennwch y wlâd dda honno.

23 Ymgedwch arnoch rhag anghofio cyfammod yr ARGLWYDD eich Duw, yr hwn a ammododd efe â chwi, a gwneuthur o honoch i chwi
x Ex. 20. 4, 5. ddelw gerfiedig, llûn dim oll [x] a waharddodd yr ARGLWYDD dy Dduw i ti.

y Pen. 9. 3. Eſay 33. 14. Heb. 12. 29. 24 Oblegid [y] yr ARGLWYDD dy Dduw ſydd dân yſſol, *a* Duw [z] eiddigus.

z Ex. 20. 5. Eſay 42. 8. 25 ¶ Pan genhedlych feibion, ac wyrion, a hîr-drigo o honoch yn y wlâd, ac ymlygru o honoch, a gwneuthur o honoch ddelw gerfiedig, llûn dim, a gwneuthur drygioni yngolwg yr ARGLWYDD dy Dduw i'w ddigio ef;

a Eſay 1. 2. Mic. 6. 2. 26 [a] Galw 'r ydwyf yn dyſtion yn eich erbyn chwi heddyw y nefoedd a'r ddaiar, gan ddarfod y derſydd am danoch yn fuan oddiar y tîr yr ydych yn myned tros yr Iorddonen iddo i'w feddiannu; nid eſtynnwch ddyddiau ynddo, ond gan ddifetha i'ch difethir.

b Lef. 26. 33. Pé. 28. 62. Neh. 1. 8. 27 A'r ARGLWYDD [b] a'ch gwaſgara chwi ymmhlith y bobloedd, a chwi a adewir yn ddynion anaml ym-myſg y cenhedloedd, y rhai y dwg yr ARGLWYDD chwi attynt.

c Pé. 28. 64. Jer. 16. 13. d Pſ. 115. 4, 5. & 135. 15. 28 Ac [c] yno y gwaſanaethwch dduwiau *o* waith dwylo dŷn, *ſef* pren, a maen, [d] y rhai ni welant, ac ni chlywant, ac ni fwyttânt, ac ni aroglant.

Eſay 44. 9. & 46. 7. e Lef. 26. 39. Pen. 30. 1. 2 Chr. 15. 4. Neh. 1. 9. 29 [e] O's oddïyno y ceiſi yr ARGLWYDD dy Dduw, ti a'i cai ef, o's ceiſi ef â'th holl galon, ac â'th holl enaid.

‡ Heb. *a chael o'r holl bethau hyn di.* 30 Pan gyfyngo arnat, a ‡ digwyddo 'r holl bethau hyn i ti, yn y dyddiau diweddaf, o's dychweli at yr ARGLWYDD dy Dduw, a gwrando ar ei lais ef;

31 (O herwŷdd yr ARGLWYDD dy Dduw *ſydd* Dduw trugarog) ni edy efe di, ac ni'th ddifetha, ac nid anghofia gyfammod dy dadau, yr hwn a dyngodd efe wrthynt.

f Mat. 24. 31. 32 Canys ymofyn yn awr am y dyddiau gynt, a fu o'th flaen di, o'r dydd y creodd Duw ddyn ar y ddaiar, ac [f] o'r *naill* gwrr i'r nefoedd hyd y cwrr *arall* i'r nefoedd, a fu megis y mawrbeth hwn? neu a glybüwyd ei gyffelyb ef?

g Ex. 24. 11. & 33. 20. 33 [g] A glybu pobl lais Duw yn llefaru o ganol y tân, fel y clywaiſt ti, a byw?

h Pé. 7. 19. & 29. 3. 34 A brofodd *un* Duw ddyfod i gymmeryd iddo genedl o ganol cenedl, [h] trwy brofedigaethau, trwy arwyddion, a thrwy ryfeddodau, a thrwy ryſel, a thrwy law gadarn, a thrwy fraich eſtynnedig, a thrwy ofn mawr, fel yr hyn oll a wnaeth yr ARGLWYDD eich Duw eroch chwi yn yr Aipht yngwydd dy lygaid?

i Pé. 32. 39. Eſay 45. 5, 18, 22. Marc 12. 29, 32. 35 Gwnaethpwyd i ti weled *hynny*, i wybod mai yr ARGLWYDD ſydd Dduw, [i] nad oes neb arall ond efe.

36 [k] O'r nefoedd y parodd i ti glywed ei lais, i'th hyfforddi di; ac ar y ddaiar y parodd i ti weled ei dân mawr, a thi a glywaiſt o ganol y tân ei eiriau ef.

2553 k Exod. 19. 9, 19 & 20. 18, 22. & 24. 16. Heb. 12. 18.

37 A chan achos iddo garu dy dadau, am hynny y dewiſodd efe eu hâd hwynt ar eu hôl; ac [l] a'th ddug di o'i flaen, â'i fawr allu, allan o'r Aipht:

l Ex. 13. 3, 9, 14.

38 I yrru cenhedloedd mwy a chryfach na thi, ymaith o'th flaen di, i'th ddwyn di i mewn, i roddi i ti eu gwlâd hwynt yn etifeddiaeth, fel heddyw.

39 Gwybydd gan hynny heddyw, ac yſtyria yn dy galon, mai 'r [m] ARGLWYDD ſydd Dduw yn y nefoedd oddi-arnodd, ac ar y ddaiar oddi-tanodd, *ac* nid neb arall.

m Joſ. 2. 11.

40 Cadw ditheu ei ddeddfau ef, a'i orchymynnion, y rhai *yr ydwyf* yn eu gorchymmyn i ti heddyw, fel y byddo yn dda i ti, ac i'th feibion ar dy ôl di, fel yr eſtynnech ddyddiau ar y ddaiar, yr hon y mae 'r ARGLWYDD dy Dduw 'n ei rhoddi i ti byth.

n Num. 35. 6, 14. 41 ¶ Yna Moſes [n] a naillduodd dair dinas o'r tu yma i'r Iorddonen, tu-a chodiad haul;

o Pen 19. 4. 42 [o] I gael o'r llofrudd ffoi yno, yr hwn a laddai ei gymmydog yn amryfus, ac efe heb ei gaſſau o'r blaen; fel y gallai ffoi i un o'r dinaſoedd hynny, a byw:

p Joſ. 20. 8. 43 *Sef* [p] Bezer yn yr anialwch, yngwaſtad-tîr y Rubeniaid; a Ramoth yng Ngilead y Gadiaid; a Golan o fewn Baſan y Manaſſiaid.

44 ¶ Ac dyma y gyfraith a oſododd Moſes o flaen meibion Iſraël:

45 Dyma y tyſtiolaethau, a'r deddfau, a'r barnedigaethau, a lefarodd Moſes wrth feibion Iſraël, gwedi eu dyfod allan o'r Aipht;

q Pen. 3. 29. 46 Tu yma i'r Iorddonen, [q] yn y dyffryn, ar gyfer Beth-peor, yngwlâd Sehon brenin yr Amoriaid, yr hwn oedd yn trigo yn Hesbon, yr
r Nu. 21. 24. Pen. 1. 4. hwn [r] a darawſai Moſes, a Meibion Iſraël, wedi eu dyfod allan o'r Aipht:

s Nu. 21. 33. Pen. 3. 3. 47 Ac a berchennogaſant ei wlâd ef, a gwlâd [ſ] Og brenin Baſan, dau o frenhinoedd yr Amoriaid, y rhai *oedd* tu yma i'r Iorddonen, tu-a chodiad haul:

t Pen. 3. 9. Pſ. 133. 3. 48 O Aroër, yr hon *oedd* ar lan afon Arnon, hyd fynydd Sïon, hwn yw [t] Hermon:

u Pen. 3. 17. ‡ *Eſynniaeth.* 49 A'r holl rôs tu hwnt i'r Iorddonen tu-a 'r dwyrain, a hyd at fôr y rhôs dan [u] ‡ Aſdoth Piſgah.

PEN. V.

1 Y Cyfammod yn Horeb. 6 Y deg gorchymmyn, 22 Moſes ar ddeiſyfiad y bobl yn derbyn y gyfraith gan Dduw.

A Moſes a alwodd holl Iſraël, ac a ddywedodd wrthynt, clyw, ô Iſraël, y deddfau a'r barnedigaethau yr ydwyf yn eu llefaru lle y clywoch heddyw; fel y byddo i chwi eu dyſgu, a'i cadw ‡ a'i gwneuthur.

‡ Heb. *i'w.*

a Ex 19. 5. 2 [a] Yr ARGLWYDD ein Duw a wnaeth gyfammod â ni yn Horeb.

b Edrych Mat. 13. 17. Heb. 8. 9. 3 [b] Nid â'n tadau ni y gwnaeth yr ARGLWYDD y cyfammod hwn, ond â nyni: nyni y rhai ydym yn fyw bob un yma heddyw.

c Exod. 19. 9, 19. 4 [c] Wyneb yn wyneb yr ymddiddanodd yr ARGLWYDD â chwi yn y mynydd, o ganol y tân,

5 (Myfi

2553 5 (Myfi oeddwn yr amſer hwnnw yn ſefyll rhwng yr ARGLWYDD a chwi, i fynegi i chwi air
d Ex.19.16. yr ARGLWYDD: canys [d] ofni a wnaethoch rhag y
&c.20. 18. tân, ac nid eſgynnech i'r mynydd) gan ddywedyd,

Exod. 20. &c. 6 ¶ [e] Yr ARGLWYDD dy Dduw *ydwyf* fi, yr
Deut. 26. 1. Ioſ. 81. 10. Hebr. Ieſſon. hwn a'th ddûg allan o dîr yr Aipht, o dŷ y † caethiwed.

7 Na fydded i ti dduwiau eraill ger fy mron i.

8 Na wnâ it' ddelw gerfiedig, *na* llûn dim ar *y ſydd* yn y nefoedd oddi-uchod, nac ar *y ſydd* yn y ddaiar oddi-iſod, nac ar *y ſydd* yn y dyfroedd oddi-tan y ddaiar.

9 Nac ymgrymma iddynt, ac na waſanaetha hwynt, oblegid myfi 'r ARGLWYDD dy Dduw
Ex. 34.7. *ydwyf* Dduw eiddigus, [f] yn ymweled ag anwiredd y tadau ar y plant, hyd y drydedd a'r bedwaredd *genhedlaeth* o'r rhai a'm caſânt,

Deut.32.18. 10 [g] Ac yn gwneuthur trugaredd i filoedd o'r rhai a'm carant, ac a gadwant fy ngorchymynnion.

Deut.19.12. 11 [h] Na chymmer enw 'r ARGLWYDD dy Dduw
Ex. 5. 33. yn ofer; canys nid dieuog gan yr ARGLWYDD yr hwn a gymmero ei enw ef yn ofer.

12 Cadw y dydd Sabboth i'w ſancteiddio ef, fel y gorchymynnodd yr ARGLWYDD dy Dduw it'.

Ex.23.13. 35. 2. Lev. 20.12. 13 [i] Chwe diwrnod y gweithi, ac y gwnei dy holl waith:

Gen. 2. 2. Heb. 4. 4. 14 Ond y ſeithfed dydd *yw* [k] Sabboth yr ARGLWYDD dy Dduw; na wnâ *ynddo* ddim gwaith, tydi, na'th fâb, na'th ferch, na'th wâs, na'th forwyn, na'th ŷch, na'th aſſyn, nac yr un o'th aniſeiliaid, na'th ddieithr-ddyn, yr hwn *fyddo* o fewn dy byrth: fel y gorphywyſo dy wâs, a'th forwyn, fel ti dy hun.

15 A chofia mai gwâs a fuoſt ti yngwlâd yr Aipht, a'th ddwyn o'r ARGLWYDD dy Dduw allan oddi-yno â llaw gadarn, ac â braich eſtynnedig: am hynny y gorchymynnodd yr ARGLWYDD dy Dduw i ti gadw dydd y Sabboth.

Lev. 19. 3. Deut.27. 16. Eph. 6.2,3. Col. 3. 20. 16 ¶ [l] Anrhydedda dy dâd, a'th fam, fel y gorchymynnodd yr ARGLWYDD dy Dduw i ti: fel yr eſtynner dy ddyddiau, ac fel y byddo yn dda i ti ar y ddaiar, yr hon y mae 'r ARGLWYDD dy Dduw yn ei rhoddi i ti.

Mat.5.21. 17 [m] Na lâdd.

Luc 18.20 18 [n] Ac na wnâ odineb.

Rhuf.13.9 19 [o] Ac na ledratta.

20 Ac na ddwg gam dyſtiolaeth yn erbyn dy gymmydog.

Rhuf.7.7. 21 Ac [p] na chwennych wraig dy gymmydog, ac na chwennych dŷ dy gymmydog, na'i faes, na'i wâs, na'i forwyn, na'i ŷch, na'i aſſyn, na dim ar *y ſydd* eiddo dy gymmydog.

22 ¶ Y geiriau hyn a lefarodd yr ARGLWYDD wrth eich holl gynnulleidfa yn y mynydd, o ganol y tân, y cwmmwl, a'r tywyllwch, *â* llais
Ex.24.12. uchel; ac ni 'chwanegodd *ddim*: ond [q] 'ſgrifennodd hwynt ar ddwy lêch o gerrig, ac a'i rhoddes attaf fi.

Ex.20.19. 23 [r] A darfu wedi clywed o honoch y llais o ganol y tywyllwch (a'r mynydd yn lloſgi gan dân;) yna neſſaſoch attaf, *ſef* holl bennaethiaid eich llwythau, a'ch henuriaid chwi,

24 Ac a ddywedaſoch, wele 'r ARGLWYDD ein Duw a ddangoſodd i ni ei ogoniant a'i fawredd,
Ex.19.19. [ſ] a'i lais ef a glywſom ni o ganol y tân: heddyw y gwelſom lefaru o Dduw wrth ddyn, [t] a byw o honaw. 2553

t Pen. 4.33. Barn.13.22

25 Weithian gan hynny pa ham y byddwn feirw? oblegid y tân mawr hwn a'n difa ni: canys o's ni a 'chwanegwn glywed llais yr ARGLWYDD ein Duw mwyach, marw a wnawn.

26 Oblegid pa gnawd oll *ſydd*, yr hwn a glybu lais y Duw byw yn llefaru o ganol y tân, fel nyni, ac a fu fyw?

27 Neſſâ di, a chlyw 'r hyn oll a ddywed yr ARGLWYDD ein Duw; a [u] llefara di wrthym ni yr
u Ex.20.19. Heb.12.19. hyn oll a lefaro 'r ARGLWYDD ein Duw wrthyt ti: ac nyni a wrandawn, ac a wnawn *hynny*.

28 A'r ARGLWYDD a glybu lais eich geiriau chwi, pan lefaraſoch wrthyf, a dywedodd yr ARGLWYDD wrthyf, clywais lais geiriau y bobl hyn, y rhai a lefaraſant wrthyt, [x] da y dywedaſant yr
x Pe.18.17. hyn oll a ddywedaſant.

29 [y] Oh na byddai gyfryw galon ynddynt i'm hofni i, ac i gadw fy holl orchymynnion bob amſer, fel y byddai da iddynt ac i'w plant yn dragywyddol.
y Pe.12.29. Pſal. 81.13. Eſay 48.18. Mat. 23.37.

30 Dôs, dywed wrthynt, dychwelwch i'ch pebyll.

31 Ond ſâ di yma gyd-a myfi, ac mi a ddywedaf wrthyt yr holl orchymynnion, a'r deddfau, a'r barnedigaethau a ddyſgi di iddynt, ac a wnânt hwythau, yn y wlâd yr wyf fi ar ei rhoddi iddynt i'w pherchennogi.

32 Edrychwch gan hynny am wneuthur fel y gorchymynnodd yr ARGLWYDD eich Duw i chwi: [z] na chiliwch i'r tu dehau nac i'r tu aſſwy.
z Joſ. 1.7.

33 Cerddwch yn yr holl ffyrdd a orchymynnodd yr ARGLWYDD eich Duw i chwi, fel y byddoch fyw, ac y byddo yn dda i chwi, ac yr eſtynnoch ddyddiau yn y wlâd, yr hon a feddiennwch.

PEN. VI.

1 *Diwedd y gyfraith yw ufudd-dod.* 3 *Annog i ufuddhau.*

AC dyma y gorchymynnion, y deddfau, a'r barnedigaethau a orchymmynnodd yr ARGLWYDD eich Duw eu dyſgu i chwi, *fel y* gwneloch hwynt yn y wlâd yr ydych † yn myned iddi i'w meddiannu:
† Heb. *yn mynedtroſodd.*

2 Fel yr ofnech yr ARGLWYDD dy Dduw, gan gadw ei holl ddeddfau, a'i orchymynnion ef, y rhai yr wyf fi yn eu gorchymmyn i ti, ti, a'th fâb, a mâb dy fâb, holl ddyddiau dy enioes; ac fel yr eſtynner dy ddyddiau.

3 ¶ Clyw gan hynny, ô Iſraël, ac edrych am eu gwneuthur *hwynt*, fel y byddo yn ddaionus i ti, ac fel y cynnyddoch yn ddirfawr, fel yr addawodd ARGLWYDD Dduw dy dadau i ti, mewn
a Exod.3.8. [a] gwlâd yn llifeirio o laeth a mêl.

4 [b] Clyw, ô Iſraël, yr ARGLWYDD ein Duw ni
b Marc 12. 29. Ioan 17. 3. 1Cor.8.4,6. *ſydd* un ARGLWYDD.

5 [c] Câr di gan hynny 'r ARGLWYDD dy Dduw
c Pe.10.12. Mat. 22.37. Mar.12.30. Luc 10.27. â'th holl galon, ac â'th holl enaid, ac â'th holl nerth.

6 A [d] bydded y geiriau hyn yr ydwyf yn eu
d Pe.11.18. Pſal. 37.31. & 40. 8. & 119.98. Eſay 51.7. gorchymmyn i ti heddyw yn dy galon.

7 Ac [e] † hyſpyſſa hwynt i'th blant, a chrybwyll am danynt pan eiſteddych yn dy dŷ, a phan gerddych ar y ffordd, a phan orweddych
e Pen. 4.9. & 11. 19. † Hebr. *Hoga.* *i lawr*, a phan gyfodych *i fynu*.

2553

8 A [f] rhwym hwynt yn arwŷdd ar dy law, byddant yn ractalau rhwng dy lygaid.

9 [g] Yſgrifenna hwynt hefyd ar bŷſt dy dŷ, ac ar dy byrth.

10 Ac fe a dderfydd, wedi i'r ARGLWYDD dy Dduw dy ddwyn di i'r wlâd (yr hon y tyngodd efe wrth dy dadau, wrth Abraham, wrth Iſaac, ac wrth Jacob, ar ei rhoddi i ti) *i* ddinaſoedd mawrion a thêg, [h] y rhai nid adeiledaiſt.

11 A thai llawnion o bob daioni, y rhai nis llenwaiſt, a phydewau cloddiedig, y rhai nis cloddiaiſt, *i* winllannoedd, ac oliwydd-lannau, y rhai nis plennaiſt, [i] wedi it' fwytta a'th ddigoni:

12 Yna cadw arnat, rhag anghofio o honot yr ARGLWYDD, yr hwn a'th ddûg allan o wlâd yr Aipht, o dŷ y. ‡caethiwed.

13 Yr ARGLWYDD dy Dduw [k] a ofni, ac efa waſanaethi, ac i'w enw ef [l] y tyngi.

14 Na cherddwch ar ôl duwiau dieithr, o dduwiau y bobloedd *ſydd* o'ch amgylch chwi:

15 (Oblegid Duw eiddigus *yw* 'r ARGLWYDD dy Dduw yn dy fyſg di) rhag i lîd yr ARGLWYDD dy Dduw ennyn yn dy erbyn, a'th ddifetha di oddiar wyneb y ddaiar.

16 ¶ [m] Na themptiwch yr ARGLWYDD eich Duw, [n] fel y temptiaſoch *ef* ym Maſſah.

17 Gan gadw cedwch orchymynnion yr ARGLWYDD eich Duw, a'i dyſtiolaethau, a'i ddeddfau, y rhai a orchymynnodd efe i ti.

18 A gwnâ 'r hyn *ſydd* union a daionus yngolwg yr ARGLWYDD; fel y byddo da i ti, a myned o honot i mewn, a pherchennogi y wlâd dda, yr hon trwy lŵ a addawodd yr ARGLWYDD i'th dadau di;

19 [o] Gan yrru ymaith dy holl elynnion o'th flaen, fel y llefarodd yr ARGLWYDD.

20 Pan ofynno dy fâb i ti ‡wedi hyn, gan ddywedyd, beth *yw* y tyſtiolaethau, a'r deddfau, a'r barnedigaethau, a orchymynnodd yr ARGLWYDD ein Duw i chwi?

21 Yna dywed wrth dy fâb, ni a fuom gaethweiſion i Pharao yn yr Aipht; a'r ARGLWYDD a'n dûg ni allan o'r Aipht [p] â llaw gadarn.

22 Rhoddes yr ARGLWYDD hefyd arwyddion, a rhyfeddodau mawrion a niweidiol ar yr Aipht, ar Pharao a'i holl dŷ, yn ein golwg ni:

23 Ac a'n dûg ni allan oddi-yno, fel y dygai efe nyni i mewn, i roddi i ni y wlâd, yr hon trwy lŵ a addawſai efe i'n tadau ni.

24 A'r ARGLWYDD a orchymynnodd i ni wneuthur yr holl ddeddfau hyn, i ofni 'r ARGLWYDD ein Duw er daioni i ni 'r holl ddyddiau, fel y cadwai efe nyni yn fyw, megis *y mae* y dydd hwn.

25 A [q] chyfiawnder a fydd i ni, o's ymgadwn i wneuthur y gorchymynnion hyn oll, o flaen yr ARGLWYDD ein Duw, fel y gorchymynnodd efe i ni.

PEN. VII.

1 *Gwahardd pob cyfeillach a'r Cenhedloedd, 4 rhag ofn delw-addoliaeth, 6 o ran ſanctteiddrwydd y bobl, 9 o ran naturiaeth Duw yn ei drugaredd a'i gyfiawnder, 17 o ran ſiccred yw 'r oruwchafiaeth a rydd Duw arnynt.*

[a] PAn i'th ddygo yr ARGLWYDD dy Dduw i mewn i'r wlâd *yr ydwyt* ti yn myned iddi i'w meddiannu, a gyrru o honaw ymaith genhedloedd lawer o'th flaen di, [b] yr Hethiaid, a'r Gergeziaid, a'r Amoriaid, a'r Canaaneaid, a'r Phereziaid, a'r Hefiaid, a'r Jebuſiaid, ſaith o genhedloedd lluoſoccach a chryfach nâ thydi;

2 A rhoddi o'r ARGLWYDD dy Dduw hwynt o'th flaen di, a tharo o honot ti hwynt: [c] gan ddifrodi difroda hwynt; [d] na wnâ gyfammod â hwynt, ac na thrugarhâ wrthynt.

3 [e] Nac ymgyfathracha 'chwaith â hwynt, na ddôd dy ferch i'w fâb ef, ac na chymmer ei ferch ef i'th fâb ditheu.

4 Canys efe a dry dy fâb di oddiar fy ôl i, fel y gwaſanaethont dduwiau dieithr: felly yr ennyn llîd yr ARGLWYDD i'ch erbyn chwi, ac a'th ddifetha di yn ebrwydd.

5 Ond fel hyn y gwnewch iddynt; [f] dinyſtriwch eu hallorau, a thorrwch eu colofnau hwynt, cwympwch hefyd eu llwynau, a lloſgwch eu delwau cerfiedig hwy yn y tân.

6 [g] Canys pobl Sanctaidd *ydwyt* ti i'r ARGLWYDD dy Dduw: [h] yr ARGLWYDD dy Dduw a'th ddewiſodd di i fod yn bobl unig iddo ei hun, o'r holl bobloedd ſydd ar wyneb y ddaiar.

7 Nid am eich bod yn lluoſoccach nâ 'r holl bobloedd yr hoffodd yr ARGLWYDD chwi, ac i'ch dewiſodd: o herwŷdd yr oeddych chwi yn anamlaf o'r holl bobloedd:

8 Ond [i] o herwŷdd caru o'r ARGLWYDD chwi, ac er mwyn cadw o honaw ef y llw a dyngodd efe wrth eich tadau, y dûg yr ARGLWYDD chwi allan â llaw gadarn, ac a'ch gwaredodd o dŷ y caethiwed, o law Pharao brenin yr Aipht.

9 Gwybydd gan hynny mai 'r ARGLWYDD dy Dduw, ſydd Dduw, *ſef* y Duw [k] ffyddlon [l] yn cadw cyfammod a thrugaredd â'r rhai a'i carant ef ac a gadwant ei orchymynnion, hyd fil o genhedlaethau:

10 Ac [m] yn talu 'r pwyth i'w gâs yn ei wyneb, gan ei ddifetha ef: nid oeda efe i'w gâs; yn ei wyneb y tâl efe iddo.

11 Cadw gan hynny y gorchymynnion, a'r deddfau, a'r barnedigaethau, y rhai yr ydwyf fi yn eu gorchymmyn i ti heddyw i'w gwneuthur.

12 ¶ A [n] bydd, o achos gwrando o honoch ar y barnedigaethau hyn, a'i cadw, a'i gwneuthur hwynt; y ceidw yr ARGLWYDD dy Dduw â thi y cyfammod, a'r drugaredd, a addawodd efe trwy dy dadau di:

13 Ac a'th gâr, ac a'th fendithia, ac a'th amlhâ di, ac a fendiga ffrwyth dy frû, a ffrwyth dy dîr di, dy ŷd, a'th olew, *a* chynnydd dy wartheg, a diadellau dy ddefaid, yn y tîr y tyngodd efe wrth dy dadau, ar ei roddi i ti.

14 Bendigedig fyddi uwch law 'r holl bobloedd: [o] ni bydd yn dy blith di un gwryw nac un fenyw yn anffrwythlon, nac ym mhlith dy anifeiliaid ti.

15 Hefyd yr ARGLWYDD a dynn oddiwrthyt ti bob gwendid, ac ni eſyd arnat ti 'r un o [p] gleſydau drwg yr Aipht, y rhai a adwaenoſt: ond ar dy holl gaſeion di y rhydd efe hwynt.

16 Difetha gan hynny yr holl bobloedd y mae 'r ARGLWYDD dy Dduw yn eu rhoddi i ti: nac arbeded dy lygad hwynt, ac na waſanaetha eu duwiau hwynt, oblegid [q] magl i ti *a fyddai* hynny.

17 O's

2553
f Exod. 13. 9, 16. Dih. 3. 3. & 6. 21. & 7. 3.
g Pſ. 11. 20. Eſay 57. 8.
h Pſal. 105. 44.
i Pſ. 8. 10, &c.
‡ Hebr. *Caethwyr*, neu, *weiſion*.
k Pſ. 10. 12, 20. & 13. 4. Mat. 4. 10. Luc 4. 8.
l Pſ. 63. 11. Eſay 45. 23. & 65. 16. Jer. 4. 2. & 5. 7. & 12. 16.
m Mat. 4. 7. Luc 4. 12.
n Ex. 17. 2. Nu. 20. 3, 4.
o Nu. 33. 52.
‡ Hebr. *r forn.*
p Ex. 3. 19. & 13. 3.
q Rhuf. 10. 5.
a Pen. 31. 3.
b Gê. 15. 19.
c Lef. 27. 21, 28. Nu. 33. 52. Joſ. 6. 17. & 8. 24. & 10. 28, 40. & 11. 11, 12.
d Ex. 23. 32. & 34. 12, 15, 16. Edrych Pſ. 20. 10. Joſ. 2. 14. & 9. 18. Barn. 1. 24. Mat. 1. 5.
e 1 Bren. 11. 2.
f Ex. 23. 24.
g Pen. 14. 2. & 26. 19.
h Exo. 19. 5. Amos 3. 2. 1 Petr 2. 9.
i Pſ. 10. 15
k Eſa. 49. 7. 1 Cor. 1. 9. & 10. 13. 2 Cor. 1. 18. 1 Theſ. 5. 24. 2 Theſ. 3. 3. 2 Tim. 2. 13. Heb. 11. 11. 1 Ioan 1. 9.
l Exo. 20. 6.
m Nah. 1. 2.
n Lef. 26. 3. Pen. 28. 1.
o Exod. 23. 26, &c.
p Exo. 9. 14. & 15. 26. Pen. 28. 27, 60.
q Ex. 23. 33. Pen. 12. 30.

2553 17 O's dywedi yn dy galon, lluoſoccach yw y cenhedloedd hyn nâ myfi, pa ddelw y gallaf eu gyrru hwynt ymaith?

18 Nac ofna rhagddynt; gan gofio cofia yr hyn a wnaeth yr ARGLWYDD dy Dduw i Pharao, ac i'r holl Aipht;

r Pen. 4. 34. & 29. 3. 19 [r] Y profedigaethau mawrion, y rhai a welodd dy lygaid, a'r arwyddion, a'r rhyfeddodau, a'r llaw gadarn, a'r braich eſtynnedig, â'r rhai i'th ddûg yr ARGLWYDD dy Dduw allan: felly y gwnâ 'r ARGLWYDD dy Dduw i'r holl bobloedd yr wyt ti yn eu hofni.

s Ex. 23. 28. Joſ. 24. 12. 20 [s] A'r ARGLWYDD dy Dduw hefyd a ddenfyn gaccwn yn eu plith hwynt, hyd oni ddarfyddo am y rhai gweddill, a'r rhai a ymguddiant rhagot ti.

21 Nac ofna rhagddynt; oblegid yr ARGLWYDD dy Dduw *fydd* yn dy ganol di, yn Dduw mawr, ac ofnadwy.

† Heb. *dyna.* 22 A'r ARGLWYDD dy Dduw a † yrr ymaith y cenhedloedd hynny o'th flaen di, *bob* ychydig *ac* ychydig: ni elli eu difetha hwynt ar unwaith, rhag myned o fwyſt-filod y maes yn amlach nâ thydi.

23 Ond yr ARGLWYDD dy Dduw a'i rhydd hwynt o'th flaen di, ac a'i cyſtuddia hwynt â chyſtudd dirfawr, nes eu difetha hwynt.

t Joſ. 12. 1. 24 Ac [t] a rydd eu brenhinoedd hwynt yn dy law di, a thi a ddifethi eu henw hwynt odditan y nefoedd; ni ſaif gŵr yn dy wyneb di, nes difetha o honot ti hwynt.

u Pen. 12. 3. Ex. 32. 20. Joſ. 7. 1, 21. Mac. 12. 40. Zeph. 1. 3. 25 [u] Lloſg ddelwau cerfiedig eu duwiau hwynt yn tân; [x] na chwennych na'r arian na'r aur a *fyddo* arnynt, i'w cymmeryd i ti, rhag dy y ſaglu ag ef: oblegid ffieidd-dra i'r ARGLWYDD dy Dduw *ydyw*.

26 Na ddwg ditheu ffieidd-dra i'th dŷ, fel y byddech eſgymmun-beth megis yntef: gan ddirmygu dirmyga ef, a chan ffieiddio ffieiddia ef; z Pê. 13. 17. Lef. 27. 28. [z] oblegid eſgymmun-beth *yw* efe.

PEN VIII.

1 Annog i ufudd-dod, o ran ymgeledd Duw iddynt hwy.

FDrychwch am wneuthur pob gorchymmyn, yr wyf fi yn ei orchymmyn it' heddyw, fel y byddoch fyw, ac y cynnyddoch, ac yr eloch i mewn, ac y meddiannoch y wlâd a âddawodd yr ARGLWYDD wrth eich tadau trwy lŵ.

2 A chofia 'r holl ffordd yr arweiniodd yr ARGLWYDD dy Dduw di ynddi y deugain mlhynedd hyn, trwy 'r anialwch, er mwyn dy gyſtuddio di, a Pen. 13. 3. [a] gan dy brofi, i wybod yr hyn *oedd* yn dy galon, a gedwit ti ei orchymynnion ef, ai nas *cedwit*.

b Ex. 16. 3. 3 Ac efe a'th ddaroſtyngodd, ac [b] a oddefodd it' newynu, ac a'th c Exod. 16. 12, 14. [c] fwydodd â Manna, yr hwn nid adwaenit, ac nid adwaenai dy dadau; fel y d Pſ. 104. 29. Mat. 4. 4. Luc 4. 4. gwnai efe it' wybod [d] nad trwy fara yn unig y bydd byw dyn, ond trwy bob *gair* a'r ſydd yn dyfod allan o enau 'r ARGLWYDD y bydd byw dyn.

e Pen. 29. 5. Neh. 9. 12. Pſal. 89. 32. D.h. 3. 12. Heb. 12. 5. Dat. 3. 19. 4 [e] Dy ddillad ni heneiddiodd am danat, a'th droed ni chwyddodd, y deugain mlhynedd hyn.

f 2 Sa. 7. 14. 5 [f] Cydnebydd ditheu yn dy galon, *fod* yr ARGLWYDD dy Dduw yn dy ddyſgu di, fel y dyſg gŵr ei fâb ei hun. 2553

6 A chadw orchymynnion yr ARGLWYDD dy Dduw, i rodio yn ei ffyrdd, ac i'w ofni ef.

7 Oblegid y mae yr ARGLWYDD dy Dduw yn dy ddwyn i mewn i wlâd dda, g Pen. 11. 10, 11. [g] i wlâd afonydd dyfroedd, ffynnhonnau, a dyfnderau yn tarddu allan yn y dyffryn, ac yn y mynydd:

8 Gwlâd gwenith, a haidd, a gwinwydd, a ffigyſ-wydd, a phomgranad-wydd; gwlâd olew oliwydden, a mêl:

9 Gwlâd yr hon y bwyttei ſara ynddi heb prinder, *ac* ni bydd eiſiau dim arnat ynddi: gwlâd [h] yr hon *y mae* ei cherrig yn haiarn, ac o'i h Pê. 33. 25. mynyddoedd y cloddi brês.

i Pê. 6. 11, 12. 10 [i] Pan fwytteych, a'th ddigoni, yna y bendithi 'r ARGLWYDD dy Dduw am y wlâd dda a roddes efe i ti.

11 Cadw arnat rhag anghofio yr ARGLWYDD dy Dduw, heb gadw ei orchymynnion, a'i farnedigaethau, a'i ddeddfau ef, y rhai 'r ydwyf fi yn eu gorchymmyn it' heddyw:

k Pê. 28. 47. & 32. 15. Dih. 30. 9. Hoſ. 13. 6. 12 [k] Rhag wedi it' fwytta, a'th ddigoni, ac adeiladu tai têg, a thrigo *ynddynt*;

13 A lluoſogi o'th wartheg a'th ddefaid ti, ac amlhau o arian ac aur gennyt, ac amlhau o'r hyn oll *y ſydd* gennyt;

14 Yna ymdderchafu o'th galon, ac anghofio o honot yr ARGLWYDD dy Dduw (yr hwn a'th ddûg allan o wlâd yr Aipht, o dŷ y caethiwed;

l Nu. 21. 6. Hoſ. 13. 5. 15 Yr hwn a'th dywyſodd di trwy 'r anialwch mawr ac ofnadwy, [l] *lle 'r ydoedd* ſeirph tanllyd, ac yſcorpionau, a ſyched lle nid *oedd* dwfr: m Nu. 20. 11. Pſal. 78. 15. & 114. 8. [m] yr hwn a ddygodd i ti ddwfr allan o'r graig galleſtr;

n Ex. 16. 15. 16 Yr hwn a'th fwydodd di yn yr anialwch â [n] Manna, yr hwn nid adwaenai dy dadau, er dy ddaroſtwng, ac er dy brofi di, i wneuthur daioni i ti yn dy ddiwedd;)

17 *A* dywedyd o honot yn dy galon, fy nerth fy hun, a chryfder fy llaw a barodd i mi y cyfoeth hwn.

18 Ond cofia yr ARGLWYDD dy Dduw; oblegid efe yw 'r hwn ſydd yn rhoddi nerth i ti i beri cyfoeth, fel y cadarnhao efe ei gyfammod, yr hwn a dyngodd efe wrth dy dadau, fel *y mae* y dydd hwn.

19 Ac o's gan anghofio 'r anghofi 'r ARGLWYDD dy Dduw, a dilyn duwiau dieithr, a'i gwaſanaethu hwynt, ac ymgrymmu iddynt; yr ydwyf fi yn tyſtiolaethu yn eich erbyn chwi heddyw, gan ddifetha i'ch difethir.

20 Fel y cenhedloedd y rhai y mae 'r ARGLWYDD ar eu difetha o'ch blaen chwi, felly y defethir chwithau; am na wrandawſoch ar lais yr ARGLWYDD eich Duw.

PEN. IX.

1 Moſes yn eu hannog nad ymddiriedent yn eu cyfiawnder eu hunain, gan ddatcan eu hamryw wrth-ryfel hwynt.

GWrando, Iſraël, yr wyt ti yn myned heddyw tros yr Iorddonen hon, i fyned i mewn i berchennogi cenhedloedd mwy a chryfach nâ thi, [a] dinaſoedd mawrion a chaerog hyd a Pen. 1. 28. y nefoedd,

2553 2 Pobl fawr, ac uchel, [b] meibion Anac, y rhai
[b] Num. 13. 22, 28. a adnabuoſt, ac y clywaiſt ti *ddywedyd am danynt*, pwy a ſaif o flaen meibion Anac?

3 Gwybydd gan hynny heddyw, fod yr ARGLWYDD dy Dduw yn myned troſodd o'th flaen
[c] Pen. 4. 24. Heb. 12. 29. di [c] yn dân yſſol; efe a'i difetha hwynt, ac efe a'i daroſtwng hwynt o'th flaen di: felly y gyrri hwynt ymaith, ac y difethi hwynt yn fuan, megis y llefarodd yr ARGLWYDD wrthyt.

4 Na ddywed yn dy galon, wedi gyrru o'r ARGLWYDD dy Dduw hwynt allan o'th flaen
[d] Rhuf. 11. 6, 20. 1 Cor. 4. 4, 7. di, gan ddywedyd, [d] am fy nghyfiawnder y dygodd yr ARGLWYDD fi i feddiannu y tîr
[e] Gê. 15. 16. hwn: ond [e] am annuwioldeb y cenhedloedd hyn y gyrrodd yr ARGLWYDD hwynt allan o'th flaen di.

5 Nid am dy gyfiawnder di, nac am uniondeb dy galon, yr wyt ti yn myned i feddiannu eu tîr hwynt; onid am annuwioldeb y cenhedloedd hyn y bwrw yr ARGLWYDD dy Dduw
[f] Gen. 12. 7. & 13. 15. & 15. 7. & 17. 8. & 26. 4. & 28. 13. hwynt allan o'th flaen di, ac er cyflawnu [f] y gair a dyngodd yr ARGLWYDD wrth dy dadau, wrth Abraham, wrth Iſaac, ac wrth Jacob.

6 Gwybydd ditheu, nad am dy gyfiawnder dy hun, y rhoddes yr ARGLWYDD it' y tîr
[g] Exo. 32. 9. & 33. 3. & 34. 9. daionus hwn i'w feddiannu: canys pobl [g] wargaled ydych.

7 ¶ Meddwl, *ac* na anghofia pa fodd y digiaiſt
[h] Ex. 14. 11. & 16. 2. & 17. 2. Num. 11. 4. & 20. 2. & 25. 2. yr ARGLWYDD dy Dduw yn yr anialwch, [h] o'r dydd y daethoſt allan o dîr yr Aipht hyd eich dyfod i'r lle hwn: gwrthryfelgar fuoch yn erbyn yr ARGLWYDD.

8 [i] Yn Horeb hefyd y digiaſoch yr ARGLWYDD, a digiodd yr ARGLWYDD wrthych
[i] Exo. 32. 4. Pſ. 106. 19. i'ch difetha.

9 [k] Pan aethym i fynu i'r mynydd i gymmeryd y llechau meini, *ſef* llechau y cyfammod,
[k] Exod. 24. 12, 15. yr hwn a wnaeth yr ARGLWYDD â chwi; yna
[l] Ex. 24. 18. & 34. 28. [l] 'r arhoais yn y mynydd ddeugain nhiwrnod a deugain nhôs, bara ni fwytteais, a dwfr nid yfais.

[m] Ex. 31. 18. 10 [m] A rhoddes yr ARGLWYDD attaf y ddwy lech faen, wedi eu 'ſgrifennu â bŷs Duw; ac arnynt *yr oedd* yn ôl yr holl eiriau a lefarodd yr
[n] Ex. 19. 17. & 20. 1. ARGLWYDD wrthych yn y mynydd, o ganol y tân, [n] ar ddydd y gymmanſa.

11 A bu ym mhen y deugain nhiwrnod a'r deugain nhôs, roddi o'r ARGLWYDD attaf y ddwy lech faen; *ſef* llechau y cyfammod.

[o] Exo. 32. 7. 12 A dywedodd yr ARGLWYDD wrthyf, [o] cyfod, dôs oddïyma i wared yn fuan; canys ymlygrodd dy bobl, y rhai a ddygaiſt allan o'r Aipht: ciliaſant yn ebrwydd o'r ffordd a orchymynnais iddynt; gwnaethant iddynt eu hun ddelw dawdd.

13 A llefarodd yr ARGLWYDD wrthyf, gan ddywedyd, gwelais y bobl hyn, ac wele pobl
[p] Ad. 6. Pen. 10. 16. & 31. 27. 2 Chr. 36. 13. [p] war-galed ydynt.

14 Paid â mi, a mi a'i deſtrywiaf hwynt, ac
[q] Pſ. 29. 10. Pſal. 9. 5. & 109. 13. [q] a ddeleaf eu henw hwynt oddi-tan y nefoedd, ac a'th wnâf di yn genedl gryfach, ac amlach nâ hwynt-hwy.

15 Ac mi a ddychwelais, ac a ddaethym i wared o'r mynydd, a'r mynydd ydoedd yn
[r] Ex. 32. 19. llofgi gan dân, a dwy lêch y cyfammod oedd yn ſy nwylaw.

16 [r] Edrychais hefyd, ac wele pechaſech yn erbyn yr ARGLWYDD eich Duw: gwnaethech iwch' lo tawdd: ciliaſech yn fuan o'r ffordd a orchymynnaſai yr ARGLWYDD i chwi. 2553

17 Ac mi a ymaflais yn y ddwy lêch, ac a'i teflais hwynt o'm dwylaw, ac a'i torrais hwynt o flaen eich llygaid.

[f] Pſ. 106. 23. 18 A [f] ſyrthiais ger bron yr ARGLWYDD, fel y waith gyntaf, ddeugain nhiwrnod a deugain nhôs; ni fwytteais fara, ac nid yfais ddwfr, o herwŷdd eich holl bechodau chwi, y rhai a bechaſoch, gan wneuthur drygioni yngolwg yr ARGLWYDD, i'w ddigio ef.

19 (Canys ofnais rhag y ſorriant a'r dîg, drwy y rhai y digiodd yr ARGLWYDD wrthych i'ch dinyſtrio chwi:) etto gwrandawodd yr ARGLWYDD arnaf y waith honno hefyd.

20 Wrth Aaron hefyd y digiodd yr ARGLWYDD yn fawr, i'w ddifetha ef: a mi a weddïais hefyd tros Aaron y waith honno.

[t] Ex. 32. 10. 21 [t] Eich pechod chwi hefyd yr hwn a wnaethoch, ſef y llo, a gymmerais, ac a'i lloſgais yn tân; curais ef hefyd, gan ei falurio yn dda, nes i falu yn llwch: a bwriais ei lwch ef i'r afon oedd yn diſgyn o'r mynydd.

[u] Nu. 11. 3. [x] Ex. 17. 7. [y] Num. 11. 4, 34. 22 O ſewn [u] Taberah hefyd, ac o ſewn [x] Maſſah, ac o ſewn [y] Beddau y blŷs yr oeddych yn digio 'r ARGLWYDD.

[z] Nu. 13, 14. & 14. 1. 23 A [z] phan anfonodd yr ARGLWYDD chwi o Gades Barnea, gan ddywedyd, ewch i fynu a meddiennwch y tîr, yr hwn a roddais i chwi, yr anufuddhaſoch i air yr ARGLWYDD eich Duw: ni chredaſoch hefyd iddo, ac ni wrandawſoch ar ei lais ef.

24 Gwrthryfelgar fuoch yn erbyn yr ARGLWYDD er y dydd yr adnabum chwi.

25 Ac mi a ſyrthiais ger bron yr ARGLWYDD ddeugain nhiwrnod a deugain nhôs, fel y ſyrthiaſwn *o'r blaen*, am ddywedyd o'r ARGLWYDD y difethai chwi.

26 Gweddïais hefyd ar yr ARGLWYDD, a dywedais, ARGLWYDD Dduw, na ddifetha dy bobl, a'th etifeddiaeth a waredaiſt yn dy fawredd, yr hwn a ddygaiſt allan o'r Aipht â llaw gref.

27 Cofia dy weiſion, Abraham, Iſaac, ac Jacob, nac edrych ar galedrwydd y bobl hyn, nac ar eu drygioni, nac ar eu pechod:

[a] Ex. 32. 13. Nu. 14. 16. 28 Rhag dywedyd o'r wlâd y dygaiſt ni allan o honi, [a] o eiſiau gallu o'r ARGLWYDD eu dwyn hwynt i'r tîr a addawſai efe iddynt, ac o'i gâs arnynt, y dug efe hwynt allan, i'w lladd yn yr anialwch.

29 Etto dy bobl di a'th etifeddiaeth *ydynt* hwy, y rhai a ddygaiſt allan yn dy fawr nerth, ac â'th eſtynnedig fraich.

PEN. X.

1 *Trugaredd Duw yn ail-rhoddi y ddwy lech,*
6 *yn ſicrhau 'r offeiriadaeth,* 8 *yn neilltuo llwyth Lefi,* 10 *yn gwrando ar weddi Moſes tros y bobl.* 12 *Annog i ufudd-dod.*

[a] Exo. 34. YR amſer hwnnw y dywedodd yr ARGLWYDD wrthyf, [a] nadd it' ddwy lech faen fel *y rhai* cyntaf, a thyred i fynu attafi i'r mynydd, a gwnâ it' Arch bren.

2 A mi a 'ſgrifennaf ar y llechau y geiriau oedd

2553 oedd ar y llechau cyntaf, y rhai a dorraiſt: a goſod titheu hwynt yn yr Arch.

i Exod. 25. 5, 10. 3 Yna gwneuthym Arch o goed [b] Sittim; ac a neddais ddwy lêch faen, fel y rhai cyntaf, ac a euthym i fynu i'r mynydd, a'r ddwy lêch yn fy llaw.

c Ex. 34. 28. 4 Ac [c] efe a 'ſgrifennodd ar y llechau, fel yr yſgrifen gyntaf, y deng-air a lefarodd yr ARGLWYDD wrthych yn y mynydd, o ganol y tân, yn nydd y gymmanfa: a rhoddes yr ARGLWYDD hwynt attaf.

5 Yna y dychwelais, ac y deuthym i wared o'r mynydd, ac a oſodais y llechau yn yr Arch, yr hon a wnaethwn: ac yno y maent, megis y gorchymynnodd yr ARGLWYDD i mi.

d Num. 33. 31. *e* Nu. 33. 30. *f* Nu. 20. 28. & 33. 38. *g* Num. 33. 32, 33. 6 ¶ A [d] meibion Iſraël a aethant o Beeroth meibion Jacan i [e] Moſera: ‡ [f] yno y bu farw Aaron, ac efe a gladdwyd yno: ac Eleazar ei fâb a offeiriadodd yn ei le ef.

7 [g] Oddi-yno yr aethant i Gudgodah; ac o Gudgodah i Jotbath, tîr afonydd dytroedd.

h Nu. 3. 6. & 4. 4. & 8. 14. 8 ¶ Yr amſer hwnnw [h] y nailldwodd yr ARGLWYDD lwyth Leſi i ddwyn Arch cyfammod yr ARGLWYDD, i ſefyll ger bron yr ARGLWYDD, i'w waſanaethu ef, ac i [i] fendigo yn ei enw ef, hyd y dydd hwn.

i Lef. 9. 22. Nu. 6. 24. *k* Nu. 18. 20. Pen. 18. 1. Eze. 44. 28. 9 [k] Am hynny ni bydd rhan i Leſi, nac etifeddiaeth gyd-a'i frodyr: yr ARGLWYDD yw ei etifeddiaeth ef, megis y dywedodd yr ARGLWYDD dy Dduw wrtho ef.

l Ex. 34. 28. ‡ Neu, *y deugain nhiwrnod cyntaf.* *m* Ex. 32. 32, 33. & 33. 18. Pen. 9. 19. 10 Ac [l] mi a arhoais yn y mynydd ddeugain nhiwrnod, a deugain nhôs, fel y ‡ dyddiau cyntaf: [m] a gwrandawodd yr ARGLWYDD arnaf y waith hon hefyd, ni ewyllyſſiodd yr ARGLWYDD dy ddiſetha di.

n Ex. 32. 34. & 33. 1. 11 [n] A dywedodd yr ARGLWYDD wrthyf, cyfod, dôs i'th daith o flaen y bobl, fel yr elont i mewn ac y meddiannont y tîr, yr hwn a dyngais wrth eu tadau ar ei roddi iddynt.

o Mic. 6. 8. 12 ¶ Ac yr awr hon, Iſraël, [o] beth y mae 'r ARGLWYDD dy dduw yn ei ofyn gennyt, onid ofni 'r ARGLWYDD dy Dduw, a rhodio yn ei holl ffyrdd, *p* a'i garu ef, a gwaſanaethu 'r ARGLWYDD dy Dduw â'th holl galon, ac â'th holl enaid,

p Pen. 6. 5. Mat. 22. 37. 13 Cadw gorchymynnion yr ARGLWYDD, a'i ddeddfau, y rhai yr wyf yn eu gorchymmyn i ti y dydd hwn, er daioni i ti?

q Ex. 19. 5. Pſ. 115. 16. & 148. 4. *r* Gê. 14. 19. Pſ. 24. 1. 14 Wele [q] y nefoedd, a nefoedd y nefoedd *ydynt* eiddo 'r ARGLWYDD dy Dduw, [r] y ddaiar *hefyd* a'r hyn oll *ſydd* ynddi.

15 Yn unig ar dy dadau di y rhoddes yr ARGLWYDD ei ſerch, gan eu hoffi hwynt, ac efe a wnaeth ddewis o'i hâd ar eu hôl hwynt, *ſef* o honoch chwi o flaen yr holl bobloedd, megis heddyw *y gwelir.*

ſ Pen. 30. 6. Jer. 4. 4. Rhuf. 2. 28, 29. Col. 2. 11. Edrych Lef. 26. 41. *t* Dat. 17. 14. & 19. 16. *u* 2 Chr. 19. 7. *x* Pſ. 68. 5. & 146. 9. 16 [ſ] Enwaedwch chwithau ddïenwaediad eich calon, ac na chaledwch eich gwarr mwyach.

17 Canys yr ARGLWYDD eich Duw chwi yw Duw y duwiau, ac [t] Arglwydd yr arglwyddi, Duw mawr, cadarn, ac ofnadwy, yr hwn [u] ni dderbyn wyneb, ac ni chymmer wobr.

18 [x] Yr hwn a farna 'r ymddifad a'r weddw, ac y ſydd yn hoffi y dïeithr, gan roddi iddo fwyd a dillad.

y Lef. 19. 33, 34. Gal. 2. 6. *z* Pen. 6. 13. Mat. 4. 10. Luc 4. 8. 19 [y] Hoffwch chwithau y dïeithr; canys dïeithraid fuoch yn nhîr yr Aipht.

20 [z] Yr ARGLWYDD dy Dduw a ofni, ac efe a waſanaethi, wrtho ef hefyd [a] y glyni, ac i'w enw ef y tyngi. 2553

a Pen. 13. 4.

b Ex. 15. 2. Pſ. 22. 3. Jer. 17. 14. 21 [b] Efe yw dy fawl, ac efe yw dy Dduw, yr hwn a wnaeth it' y mawrion a'r ofnadwy *bethau* hyn, y rhai a welodd dy lygaid.

c Gê. 46. 27. Ex. 1. 5. Act. 7. 14. *d* Gen. 15. 5. 22 Dy dadau a aethant i wared i'r Aipht, [c] yn ddeg enaid a thrugain; ac yr awr hon yr ARGLWYDD dy Dduw a'th wnaeth di [d] fel ſêr y neſoedd o luoſogrwydd.

PEN. XI.

1 Moſes yn annog y bobl i ufudd-dod, 2 trwy eu gwybodaeth eu hunain o fawr weithredoedd Duw, 8 trwy addewid o fawr fendithion Duw, 16 a thrwy fygythion. 18 Bod yn rhaid myfyrio yn ofalus ar eiriau Duw. 26 Rhoddi y fendith a'r felldith o'u blaen hwynt.

CAr ditheu 'r ARGLWYDD dy Dduw, a chadw ei gadwriaeth ef, a'i ddeddfau, a'i farnedigaethau, a'i orchymynnion byth.

2 A chydnabyddwch heddyw: canys nid *wyf yn ymddiddan* â'ch plant, y rhai nid adnabuant, ac ni welſant gerydd yr ARGLWYDD eich Duw chwi, ei fawredd, ei law gref, a'i fraich eſtynnedig,

3 Ei arwyddion hefyd, a'i weithredoedd, y rhai a wnaeth efe ynghanol yr Aipht, i Pharao brenin yr Aipht, ac i'w holl dîr;

e Ex. 14. 27. 4 A'r hyn a wnaeth efe i lu'r Aipht, i'w feirch ef, ac i'w gerbydau: [e] y modd y gwnaeth efe i ddyfroedd y môr coch lenwi tros eu hwynebau hwynt, pan oeddynt yn ymlid ar eich ôl, ac y difethodd yr ARGLWYDD hwynt hyd y dydd hwn;

5 A'r hyn a wnaeth efe i chwi yn yr anialwch, nes eich dyfod i'r lle hwn;

f Num. 16. 31. & 27. 3. Pſ. 106. 17. 6 [f] A'r hyn a wnaeth efe i Ddathan, ac i Abiram, meibion Eliab, mâb Ruben; y modd yr agorodd y ddaiar ei ſafn, ac a'i llyngcodd hwynt, a'i teuluoedd, a'i pebyll, a'r holl ‡ olud oedd † ganddynt ym myſg holl Iſraël.

‡ Neu, *dda byw oedd yn eu canlyn hwy.* † Heb. *wrth ei traed.* 7 Eithr eich llygaid chwi oedd yn gweled holl fawrion weithredoedd yr ARGLWYDD, y rhai a wnaeth efe.

8 Cedwch chwithau bob gorchymmyn yr ydwyf fi yn ei orchymmyn i chwi heddyw, fel y byddoch gryfion, ac yr eloch i mewn, ac y meddiannoch y tîr yr ydych yn myned troſodd iddo i'w feddiannu;

9 Ac fel yr eſtynnoch ddyddiau yn y tîr, yr hwn a dyngodd yr ARGLWYDD i'ch tadau, ar ei roddi iddynt, ac i'w hâd, *ſef* tîr yn llifeirio o laeth a mêl.

10 ¶ O herwŷdd y tîr yr wyt yn myned iddo i'w feddiannu, nid fel tîr yr Aipht y mae, yr hwn y daethoch allan o honaw, lle 'r heuaiſt dy hâd, ac y dwfrheaiſt â'th droed, fel gardd lyſſiau:

11 Ond y tîr yr ydych yn myned troſodd iddo i'w feddiannu *ſydd* fynydd-dir, a dyffryndîr, yn yfed dwfr o law y nefoedd;

‡ Heb. *geiſio.* *c* 1 Ere. 9. 2. 12 Tîr *yw* yr hwn y mae 'r ARGLWYDD dy Dduw yn ei ‡ ymgeleddu: [c] llygaid yr ARGLWYDD dy Dduw *ſydd* bob amſer arno, o ddechreuad y flwyddyn hyd ddiwedd y flwyddyn hefyd.

2553 13 ¶ A bydd, o's gan wrando y gwrandewch ar fy ngorchymynnion, y rhai yr ydwyf yn eu gorchymmyn i chwi heddyw, i garu 'r ARGLWYDD eich Duw, ac i'w wasanaethu, â'ch holl galon, ac â'ch holl enaid;

14 Yna y rhoddaf law i'ch tîr yn ei amser,
d Joel.2.23. Iago 5.7. *sef* [d] y cynnar-law, a'r diweddar-law, fel y casglech dy ŷd, a'th wîn, a'th olew.

15 A rhoddaf lâs-wellt yn dy faes i'th anifeiliaid, fel y bwyttaëch, ac i'th ddigoner.

16 Gwiliwch arnoch rhag twyllo eich ca-
e Pen.8.19. lon, a chilio o honoch, a [e] gwasanaethu duwiau dieithr, ac ymgrymmu iddynt,

17 Ac ennynnu digllonedd yr ARGLWYDD i'ch
f 1 Bre.8.35. erbyn, a [f] chau o honaw ef y nefoedd, fel na byddo glaw, ac na roddo y ddaiar ei chnŵd, a'ch difetha yn fuan o'r tîr, yr hwn y mae yr ARGLWYDD yn ei roddi i chwi.

g Pen.6.6. 18 ¶ Am hynny [g] gosodwch fy ngeiriau hyn yn
h Pen. 6. 8. eich calon, ac yn eich meddwl, a [h] rhwymwch hwynt yn arwŷdd ar eich dwylo, a byddant yn ractalau rhwng eich llygaid:

i Pe.4.9,10. & 6.7. 19 [i] A dysgwch hwynt i'ch plant, gan grybwyll am danynt, pan eisteddych yn dy dŷ, a a phan rodiech ar y ffordd, pan orweddych hefyd, a phan godych.

20 Ac ysgrifenna hwynt ar bŷst dy dŷ, ac ar dy byrth:

21 Fel yr amlhao eich dyddiau chwi, a dyddiau eich plant chwi ar y ddaiar, yr hon a dyngodd yr ARGLWYDD wrth eich tadau am
k Ps.72.5. & 89.30. ei rhoddi iddynt, [k] fel dyddiau y nefoedd ar y ddaiar.

22 ¶ Canys o's gan gadw y cedwch yr holl orchymynnion hyn, y rhai yr ydwyf fi yn eu gorchymmyn i chwi i'w gwneuthur, i garu yr ARGLWYDD eich Duw, i rodio yn ei holl ffyrdd ef, ac i lynu wrtho ef;

23 Yna y gyrr yr ARGLWYDD allan yr holl genhedloedd hyn o'ch blaen chwi, a chwi a feddiennwch genhedloedd mwy a chryfach nâ chwi.

l Jos. 1.3. & 14.9. m Ge.15.18. Ex. 23. 31. Num.34.3. 24 [l] Pob man y sathro gwadn eich troed chwi arno fydd eiddo chwi; [m] o'r anialwch a Libanus, *ac* o'r afon, *sef* afon Euphrates, hyd y môr eithaf, y bydd eich terfyn chwi.

25 Ni saif gŵr yn eich wyneb: eich arswyd a'ch ofn a rydd yr ARGLWYDD eich Duw ar wy-
n Ex.23.27. neb yr holl dîr, yr hwn y sathroch arno, [n] megis y llefarodd wrthych.

o Pe. 30. 15. 26 ¶ [o] Wele rhoddi 'r ydwyf fi o'ch blaen chwi heddyw, fendith, a melldith:

p Pen. 28.2. 27 [p] Bendith, o's gwrandewch ar orchymynnion yr ARGLWYDD eich Duw, y rhai 'r ydwyf fi yn *eu* gorchymmyn i chwi heddyw:

q Pe. 28.15 28 A [q] melldith, oni wrandewch ar orchymynnion yr ARGLWYDD eich Duw, ond cilio o honoch allan o'r ffordd yr ydwyf fi yn ei gorchymmyn i chwi heddyw, i fyned ar ôl duwiau dieithr, y rhai nid adnabuoch.

29 Bydded gan hynny pan ddygo 'r ARGLWYDD dy Dduw di i'r tîr yr ydwyt yn myned iddo i'w feddiannu, roddi o honot [r] y fendith
r Pen. 27. 12, 13. Jos. 8 33. ar fynydd Garizim, a'r felldith ar fynydd Ebal.

30 Onid *yw* y rhai hyn or tu hwnt i'r Iorddonen, tu-a 'r lle y machluda haul, yn nhîr y Canaaneaid, yr hwn sydd yn trigo yn y rhôs, ar gyfer Gilgal, ger llaw gwastadedd Moreh?

31 Canys myned yr ydych tros yr Iorddo- 2553
nen, i fyned i feddiannu y tîr y mae yr ARGLWYDD eich Duw yn ei roddi i chwi: a chwi a'i meddiennwch ac a bresswyliwch ynddo.

32 Gwiliwch chwithau [f] am wneuthur yr f Pen. 5. 32.
holl ddeddfau a'r barnedigaethau, y rhai 'r ydwyf fi yn eu rhoddi o'ch blaen chwi heddyw.

PEN. XII.

1 Bod yn rhaid dinystrio pob lle y buasai delwaddoliaeth ynddo, 5 a chyrchu i'r lle a ddewisodd Duw i'w wasanaeth. 15, 23 Gwahardd gwaed. 17, 20, 26 Rhaid yw bwytta pethau sanctaidd yn y lle sanctaidd. 19 Na wrthoder y Lefiaid. 29 Nac ymoroler am gau-ddduwiau.

DYma y deddfau, a'r barnedigaethau, y rhai a wiliwch ar *eu* gwneuthur, yn y tîr a rydd ARGLWYDD Dduw dy dadau i ti i'w feddiannu, yr holl ddyddiau y byddoch fyw ar y ddaiar.

2 [a] Gan ddinystrio dinystriwch yr holl fan- a Pen.7.5.
nau, y rhai y gwasanaethodd y cenhedloedd yr ydych chwi yn eu ‡meddiannu eu duwiau yn- ‡ Neu, etisedda.
ddynt, ar y mynyddoedd uchel, ac ar y brynnau, a than bob pren gwyrdd-las.

3 [b] Drylliwch hefyd eu hallorau hwynt, a b Barn.2.2.
thorrwch eu colofnau hwynt, a llosgwch eu llwynau hwynt â thân, a thorrwch gerfiedig ddelwau eu duwiau hwynt, a dinystriwch eu henwau hwynt o'r lle hwnnw.

4 Na wnewch felly i'r ARGLWYDD eich Duw.

5 Ond y lle [c] a ddewiso 'r ARGLWYDD eich c 1 Bren. 8. 29. 2 Chr. 7. 12.
Duw o'ch holl lwythau chwi, i osod ei enw yno, ei drigfa ef a geisiwch, ac yno y deuwch:

6 A dygwch [d] yno eich poeth-offrymmau, d Lef. 17.3.
a'ch aberthau, a'ch [e] degymmau, ac offrwm e Ad. 17. Pen. 14.22.
derchafel eich llaw, eich addunedau hefyd, a'ch & 15.19,20.
offrymmau gwirfodd, a chyntaf-anedig eich gwartheg a'ch defaid.

7 A bwyttewch [f] yno ger bron yr ARGLWYDD f Pe. 14.26.
eich Duw, a llawenhewch ym mhob dim y rhoddoch eich llaw arno, chwychwi a'ch teuluoedd, yn yr hyn i'th fendithiodd yr ARGLWYDD dy Dduw.

8 Na wnewch yn ôl yr hyn oll yr ydym ni yn ei wneuthur yma heddyw, pob un yr hyn *fyddo* union yn ei olwg ei hun.

9 Canys ni ddaethoch hyd yn hyn i'r orphywysfa, ac i'r etifeddiaeth, yr hon y mae 'r ARGLWYDD dy Dduw yn ei rhoddi it'.

10 Ond pan eloch tros yr Iorddonen, a thrigo yn y tîr, yr hwn y mae 'r ARGLWYDD eich Duw yn ei roddi yn etifeddiaeth i chwi, a phan roddo lonydd i chwi oddiwrth eich holl elynnion o amgylch, fel y presswylioch yn ddiogel:

11 Yna y bydd [g] lle, wedi i'r ARGLWYDD eich g 1 Bren. 8. 29. Pf. 78. 68.
Duw ei ddewis iddo, i beri i'w enw aros ynddo, yno y dygwch yr hyn oll yr ydwyf fi yn ei orchymmyn i chwi; *sef* eich poeth-offrymmau, a'ch aberthau, eich degymmau, a derchafel-offrwm eich llaw, †a'ch holl ddewis addunedau, † Heb. a holl ddewis eich addunedau.
y rhai a addunedoch i'r ARGLWYDD.

12 A llawenhewch ger bron yr ARGLWYDD eich Duw, chwi, a'ch meibion, a'ch merched, a'ch gweision, a'ch morwynnion, a'r Lefiad *a fyddo*

‡ Heb. meddiannu, neu, etisedda o honot bynnag.

2553 *fyddo* yn eich pyrth chwi, canys [h] nid *oes* iddo ran nac etifeddiaeth gyd-a chwi.

13 Gwilia arnat rhag poeth-offrymmu o honot dy boeth-offrymmau ym mhob lle ar a welych:

14 Ond yn y lle a ddewiso yr ARGLWYDD o fewn un *o'th* lwythau di, yno yr offrymmi dy boeth-offrymmau, ac y gwnei yr hyn oll yr ydwyf fi yn ei orchymmyn i ti.

15 Er hynny ti a gei ladd a bwytta cîg, yn ôl holl ddymuniant dy galon, yn ôl bendith yr ARGLWYDD dy Dduw, yr hon a rydd efe i ti, yn dy holl byrth: [i] yr aflan, a'r glân a fwytty o honaw, megis o'r iwrch a'r carw.

16 [k] Ond na fwyttewch y gwaed; ar y ddaiar y tywelltwch ef fel dwfr.

17 ¶ Ni elli fwytta o fewn dy byrth ddegfed dy ŷd, na'th wîn, na'th olew, na chyntaf-anedig dy wartheg, na'th ddefaid, na'th holl addunedau y rhai a addunech, na'th offrymmau gwirfodd, na derchafel-offrwm dy law:

18 Ond o flaen yr ARGLWYDD dy Dduw y bwyttei hwynt, yn y lle a ddewiso yr ARGLWYDD dy Dduw, ti, a'th fâb, a'th ferch, a'th wâs, a'th forwŷn, a'r Lefiad *a fyddo* yn dy byrth di: llawenycha ger bron yr ARGLWYDD dy Dduw yn yr hyn oll yr estynnech dy law arno.

19 [l] Gwilia arnat rhag gadel y Lefiad, ‡ tra fyddech byw ar dy ddaiar.

20 ¶ Pan helaetho 'r ARGLWYDD dy Dduw dy derfyn di, [m] megis y dywedodd wrthyt, o's dywedi, bwyttâf gîg (pan ddymuno dy galon fwytta cîg) yn ôl holl ddymuniad dy galon y bwyttei gîg.

21 O's y lle a ddewisodd yr ARGLWYDD dy Dduw i roddi ei enw ynddo fydd pell oddiwrthyt, yna lladd o'th wartheg, ac o'th ddefaid, y rhai a roddodd yr ARGLWYDD it', megis y gorchymynnais i ti; a bwytta o fewn dy byrth, wrth holl ddymuniad dy galon.

22 [n] Etto fel y bwyttêir yr iwrch a'r carw, felly y bwyttei ef; yr aflan a'r glân a'i bwytty yn yr un ffunyd.

23 [o] Yn unig ‡ bydd siccr na fwyttaëch y gwaed; canys [p] y gwaed yw yr enioes: ac ni chei fwytta yr enioes ynghyd a'r cîg.

24 Na fwytta ef; ar y ddaiar y tywellti ef fel dwfr.

25 Na fwytta ef; fel y byddo daioni i ti, ac i'th feibion ar dy ôl, pan wnelych yr union yngolwg yr ARGLWYDD.

26 Etto cymmer dy gyssegredig *bethau* y rhai fydd gennyt, a'th addunedau, a thyred i'r lle a ddewiso 'r ARGLWYDD:

27 Ac [q] offrymma dy boeth-offrwm (y cîg a'r gwaed) ar allor yr ARGLWYDD dy Dduw: a gwaed dy aberthau a dywelltir wrth allor yr ARGLWYDD dy Dduw; a'r cîg a fwyttei di.

28 Cadw a gwrando yr holl eiriau hyn yr ydwyf fi yn eu gorchymmyn i ti; fel y byddo daioni it', ac i'th feibion ar dy ôl byth, pan wnelych yr hyn fydd dda ac union yngolwg yr ARGLWYDD dy Dduw.

29 ¶ Pan ddinystrio yr ARGLWYDD dy Dduw y cenhedloedd, y rhai yr wyt ti yn myned attynt i'w meddiannu, o'th flaen di, a ‡ dyfod o honot yn eu lle hwynt, a phreswylio yn eu tîr hwynt:

30 Gwilia arnat [r] rhag ymsaglu o honot ar eu hôl hwynt, wedi eu dinystrio hwynt o'th flaen di; a rhag ymorol am eu duwiau hwynt, gan ddywedyd; pa fodd y gwasanaethodd y cenhedloedd hyn eu duwiau? myfi a wnâf felly hefyd.

31 Na wnâ di felly i'r ARGLWYDD dy Dduw: canys pob ffieidd-dra ‡ yr hwn oedd gâs gan yr ARGLWYDD a wnaethant hwy i'w duwiau: canys [s] eu meibion hefyd, a'i merched a losgasant yn tân i'w duwiau.

32 Pob gair yr wyf fi yn ei orchymmyn i chwi, edrychwch am wneuthur hynny: [t] na 'chwanega atto, ac na thyn oddiwrtho.

PEN. XIII.

1 Y rhai a hudo i ddelw-addoliaeth, 6 er nested á fônt i ti, 9 rhaid yw eu llabyddio. 12 Nad arbeder y dinasoedd lle y bo gau-dduwiaeth.

PAN godo yn dy fysg di brophwyd, neu freuddwydydd breuddwyd, (a rhoddi it' arwŷdd neu ryfeddod,

2 A dyfod i ben o'r [a] arwŷdd neu'r rhyfeddod a lefarodd efe wrthyt,) gan ddywedyd, awn ar ôl duwiau dieithr (y rhai nid adwaenost) a gwasanaethwn hwynt;

3 Na wrando ar eiriau y prophwyd hwnnw, neu ar y breuddwydydd breuddwyd hwnnw; canys yr ARGLWYDD eich Duw sydd yn eich [b] profi chwi, i wybod a ydych yn caru yr ARGLWYDD eich Duw â'ch holl galon, ac â'ch holl enaid.

4 Ar ôl yr ARGLWYDD eich Duw yr ewch, ac ef a ofnwch, a'i orchymynnion ef a gedwch, ac ar ei lais ef y gwrandewch, ac ef [c] a wasanaethwch, ac wrtho ef y glynwch.

5 A'r [d] prophwyd hwnnw, neu 'r breuddwydydd breuddwyd hwnnw, a roddir i farwolaeth, (canys llefarodd ‡ i'ch troi chwi oddiwrth yr ARGLWYDD eich Duw, yr hwn a'ch dug chwi allan o dîr yr Aipht, ac a'ch gwaredodd chwi o dŷ y caethiwed, i'th wthio di allan o'r ffordd, yr hon y gorchymynnodd yr ARGLWYDD dy Dduw i ti rodio ynddi.) [e] Felly y tynni ymaith y drwg o'th fysg.

6 ¶ [f] O's dy frawd, mâb dy fam, neu dy fâb dy hun, neu dy ferch, neu [g] wraig dy fynwes, neu dy gyfeill, yr hwn *sydd* fel dy enaid dy hun, a'th annog yn ddirgel, gan ddywedyd, awn, a gwasanaethwn dduwiau dieithr, y rhai nid adnabuost ti, na'th dadau;

7 *Sef rhai* o dduwiau y bobl *sydd* o'ch amgylch chwi, yn agos attat, neu ymmhell oddiwrthyt, o *un* cwrr i'r tîr hyd gwrr *arall* y tîr:

8 Na chyd-synia ag ef, ac na wrando arno, ac nac arbeded dy lygad ef, ac nac eiriach *ef*, ac na chela arno.

9 Ond [h] gan ladd lladd ef, bydded [i] dy law di arno ef yngyntaf, i'w roddi i'w farwolaeth; a llaw yr holl bobl wedi hynny.

10 A llabyddia ef â meini fel y byddo marw; canys ceisiodd dy wthio di oddiwrth yr ARGLWYDD dy Dduw, yr hwn a'th ddug di allan o dîr yr Aipht, o dŷ y ‡ caethiwed.

[h] Pen.10.9.
[i] Ad 22.
[k] Gen.9.4. Lef.7.26. & 17.10. Deu.15.23.
[l] Pé.14.27. Exclus. 31. Heb. holl ddyfau.
[m] Gé.15.18. 23.14. Deu.11.24. 19.8.
[n] Ad.15.
[o] Ad.16. ‡ Heb. ys gryfha.
[p] Lefit.17. 11,14.
[q] Lefit.1. 5,9,13.
‡ Heb. meddiannu, neu, etifeddu o honot hwynt.
[r] Pen.7.16.
‡ Heb. *Arglwydd, yr hwn oedd gas gantho.*
[s] Lef.18.21. & 20.2. Pen.18.10. Jer.32.35.
[t] Pen.4.2.
[a] Edrych Pen.18.22. Jer.28.9. Mat.7.22.
[b] Pen.8.2. 1 Cor.11. 19. Edrych Mat.4.24. 2 Thef.2. 11. Dat. 13.14.
[c] Pé.10.20.
[d] Pé.18.20. Jer.14.15. Zech.13.3.
‡ Heb. *Dychwe iad yn erbyn yr Arglwydd*
[e] Pen.22. 21,22,24. 1 Cor.5.13.
[f] Pen.17.2.
[g] Edrych Gen.15.5. Pen.28.54. Dih.5.20. Mic.7.5.
[h] Pen.17.7.
[i] Act.7.58.
‡ Heb. *Caethiwo.*

2553 11 A [k] ‡holl Iſraël a glywant, ac a ofnant, ac
[k] Pſ. 17.13. ni 'chwanegant wneuthur y fath beth drygionus
a hyn yn dy blith.

12 ¶ Pan glywech am un o'th ddinaſoedd, y
rhai y mae 'r ARGLWYDD dy Dduw yn eu rhoddi
it' i drigo ynddynt, gan ddywedyd,

[l] 1 Ioſ 2.19. Jud 19. ‡ Neu, *Belial.* Edr. Barn 19.22. 1 Sam. 2.12. & 25.25. 2 Cor. 6.15. 13 [l] Aeth dynion, meibion y ‡ Fall allan o'th
blith, a gyrraſant drigolion eu dinas, gan ddy-
wedyd, awn, gwaſanaethwn dduwiau dieithr, y
rhai nid adnabuoch:

14 Yna ymofyn, a chwilia, a chais yn dda:
ac wele o's gwirionedd yw, a bod yn ſiccr wneu-
thur y ffieidd-dra hyn yn dy ſyſg:

[m] Lef. 27.28. Joſ. 6.17. 15 Gan daro, taro drigolion y ddinas hon-
no â mîn y cleddyf: [m] difroda hi, a'r rhai oll *a*
fyddant ynddi, a'i hanifeiliaid hefyd, â mîn y
cleddyf.

16 A'i holl yſpail hi a geſgli i ganol ei heol
hi, ac a loſgi y ddinas a'i holl yſpail hi yn gwbl,
i'r ARGLWYDD dy Dduw â thân: felly bydded
yn garnedd byth, nac adeilader hi mwy.

[n] Pſ. 7.26. ‡ Neu, *peth mellitigedig.* 17 Ac [n] na lyned wrth dy law di ddim o'r
‡ dïoſryd-beth, fel y dychwelo 'r ARGLWYDD
oddïwrth angerdd ei ddîg, ac y rhoddo it' dru-
garedd, ac y toſturio wrthyt, ac i'th amlhao,
megis y tyngodd wrth dy dadau:

18 Pan wrandawech ar lais yr ARGLWYDD dy
Dduw, gan gadw ei holl orchymynnion eſ, y
rhai 'r wyf fi yn *eu* gorchymmyn i ti heddyw;
gan wneuthur yr hyn ſydd union yngolwg yr
ARGLWYDD dy Dduw.

PEN. XIV.

1 *Na ddylai plant Duw mo'i hanffurfio eu hunain wrth alaru.* 3 *Pa beth a ellir, a pha beth nis gellir eï fwytta,* 4 *o anifeiliaid,* 9 *o byſgod,* 11 *o adar.* 21 *Ni ellir bwytta'r hyn a fo farw ei hun.* 22 *Degymmau gwaſanaeth Duw.* 23 *Y degymmau a'r cyntaf-anedig i ymlawenychu ger bron yr Arglwydd.* 28 *Degwm y drydedd flwyddyn yn Eluſen.*

[a] Lef. 19.28. & 21.5. Jer. 16.6. & 41.5. & 47.5. 1 Theſ. 4.13. [b] Pen. 7.6. & 26.18. PLant ydych chwi i'r ARGLWYDD eich Duw,
[a] na thorrwch mo honoch eich hunain, ac
na wnewch foelni rhwng eich llygaid, dros y
marw.

2 [b] Canys pobl ſanctaidd *wyt* ti i'r ARGLWYDD
dy Dduw, a'r ARGLWYDD a'th ddewiſodd di i
fod yn bobl unig iddo ef, o'r holl bobloedd
ſydd ar wyneb y ddaiar.

3 ¶ Na fwytta ddim ffiaidd.

[c] Lef. 11.2, &c. 4 [c] Dyma yr anifeiliaid a fwyttewch; eidion,
llwdn dafad, a llwdn gafr,

5 Y carw, a'r iwrch, a'r llwdn hydd, a'r
‡ Heb. *Diſon.* † *Baal.* bwch gwŷllt, a'r ‡ unicorn, a'r † ych gwŷllt, a'r
afr wŷllt.

6 A phob anifail yn hollti yr ewin, ac yn
fforchogi hollt y ddwy ewin, *ac* yn cnoi cîl, ym
myſg yr anifeiliaid; hwnnw a fwyttewch.

7 Ond hyn ni fwyttewch o'r rhai a gnoant y
cîl, neu a holltant yr ewin yn fforchog; y ca-
mel a'r yſgyfarnog, a'r gwningen, er bod y rhai
hyn yn cnoi eu cîl, am nad ydynt yn fforchogi
yr ewin, aflan ydynt i chwi.

8 Yr hŵch hefyd, er ei bod yn fforchogi yr
ewin, ac heb *gnoi* cîl, aflan yw i chwi: na fwyt-
tewch o'i cîg hwynt, ac [d] na chyffyrddwch â'i 2553
burgyn hwynt. [d] Lef. 11.27.

[e] Lef. 11.9. 9 ¶ [e] Hyn a fwyttewch o'r hyn oll *ſydd* yn y
dyfroedd: yr hyn oll *ſydd* iddo aſgell a chenn a
fwyttewch.

10 A'r hyn oll nid *oes* iddo aſgell a chenn, ni
fwyttewch: aflan yw i chwi.

11 ¶ Pob aderyn glân a fwyttewch.

12 Ac dyma y rhai ni fwyttewch o honynt;
yr eryr, a'r wydd-walch, a'r fôr-wennol,

13 A'r bod, a'r barcut, a'r fwltur yn ei rhyw,

14 A phob cig-frân yn ei rhyw,

15 A chyw'r eſtrys, a'r frân nôs, a'r gôg, a'r
hebog yn ei ryw,

16 Aderyn y corphau, a'r dylluan, a'r gog-
frân,

17 A'r pelican, a'r bïogen, a'r ful-frân,

18 A'r Ciconia, a'r crŷr yn ei ryw, a'r gorn-
chwigl, a'r [f] yſtlym. [f] Lef. 11.19.

[g] Edrych Lef. 11.21. 19 A [g] phob ymluſgiad aſgellog ſydd aflan i
chwi: na fwyttaër hwynt.

20 Pob ehediad glân a fwyttewch.

[h] Ex. 23.19. & 34.26. 21 ¶ Na fwyttewch ddim a fo marw ei hun:
dôd ef i'r dïeithr *fyddo* yn dy byrth, a bwyttaëd
ef, neu gwerth *ef* i'r dïeithr, canys bobl ſanctaidd
ydwyt i'r ARGLWYDD dy Dduw. [h] Na ferwa fyn
yn llaeth ei fam.

[i] Pen. 12.6, 17. 22 [i] Gan ddegymmu degymma holl gynnyrch
dy hâd, *ſef* ffrwyth dy faes bob blwyddyn.

[k] Pen. 15.19, 20. 23 A bwytta ger bron yr ARGLWYDD dy
Dduw (yn y lle a ddewiſo efe i drigo o'i enw
ef ynddo) [k] ddegwm dy ŷd, dy wîn, a'th olew,
a chyntaf-anedig dy wartheg, a'th ddefaid; fel
y dyſgech ofni 'r ARGLWYDD dy Dduw bob
amſer.

24 A phan fyddo y ffordd ry-hîr i ti, fel na
ellych ei ddwyn ef, neu o's y lle fydd ym mhell
oddïwrthyt, yr hwn a ddewiſo 'r ARGLWYDD dy
Dduw i oſod ei enw ynddo, pan i'th fendithio yr
ARGLWYDD dy Dduw:

25 Yna dôd *ei werth* yn arian, a rhwym yr
arian yn dy law, a dôs i'r lle a ddewiſo 'r AR-
GLWYDD dy Dduw:

‡ Heb. *o fynnu dyſgu lon gennyt.* 26 A dôd yr arian am yr hyn oll a ‡ chwen-
nycho dy galon; am wartheg, neu am ddefaid,
neu am wîn, neu am ddïod gref, neu am yr hyn
oll a ddymuno dy galon: a bwytta yno ger
bron yr ARGLWYDD dy Dduw, a llawenycha
di, a'th deulu.

[l] Pſ. 12.19. [m] Nu. 18.20. Pen. 18.1. 27 A'r [l] Lefiad yr hwn *fyddo* yn dy byrth, na
wrthod ef: am [m] nad *oes* iddo *na* rhan nac etife-
ddïaeth gyd-a thi.

[n] Pſ. 26.12. 28 ¶ [n] Ym mhen tair blynedd y dygi allan
holl ddegwm dy gnwd y flwyddyn honno: a
dyro ef i gadw o fewn dy byrth.

[o] Ad. 27. 29 A'r Lefiad, am [o] nad oes iddo ran nac eti-
feddïaeth gyd-a thi, a'r dïeithr, a'r ymddifad,
a'r weddw, y rhai *ſydd* yn dy byrth di, a ddeu-
ant ac a fwyttânt, ac a ddigonir: fel [p] i'th fendi-
thio 'r ARGLWYDD dy Dduw ym mhob gwaith a
wnelych â'th law. [p] Edrych Mal. 3.10.

PEN. XV.

1 *Y ſeithfed flwyddyn yn flwyddyn gollyngdod i'r llodion.* 7 *Etto nas dylai rwyſtro benthygio neu roddi.* 12 *Gwâs o Hebread,* 16 *oddïeithr iddo*

2553 *iddo fod yn anfoddlon i ymadel, ſydd raid ei ollwng ymaith yn rhydd y ſeithfed flwyddyn, ond nid yn waglaw:* 19 *Rhaid yw cyſſegru pob gwryw cyntaf-anedig o'r anifeiliaid i'r Arglwydd.*

[a] Ex. 21. 2. & 25. 10. Lef. 25. 3, 4. Jer. 34. 14.

YM-mhen [a] *pob* ſaith mlynedd gwnâ ollyngdod.

† Heb. *meſtr achwyn ei law.*

2 Ac dyma wedd y gollyngdod: gollynged pob † echwynwr i'w gymmydog yn rhydd ei echwyn a echwynodd eſe: na fynned *hynny* trachefn gan ei gymmydog, neu ei frawd, canys cyhoeddwyd gollyngdod yr ARGLWYDD.

[b] Edrych Pen. 3. 20.

3 [b] Ti a elli fynnu drachefn gan y dieithr, ond gollynged dy law yn rhydd yr hyn ſydd i ti gyd-a'th frawd:

‡ *Ond pan na bydde.*

4 ‡ Megis na byddo o honot ti gardottyn: canys yr ARGLWYDD gan fendithio a'th fendithia di, yn y tîr y mae 'r ARGLWYDD dy Dduw yn ei roddi i ti yn etifeddiaeth i'w feddiannu.

5 Yn unig o's gan wrando y gwrandewi ar lais yr ARGLWYDD dy Dduw, gan gadw *a* gwneuthur yr holl orchymynnion yma, y rhai yr ydwyf fi yn eu gorchymmyn i ti heddyw.

[c] Pen. 28. 13, 44.

6 Canys yr ARGLWYDD dy Dduw a'th fendithia, megis y llefarodd wrthyt, fel [c] y benthygiech i genhedloedd lawer, ac na fenthygiech di *ganddynt*; ti hefyd a arglwyddiaethi ar genhedloedd lawer, ac nid arglwyddiaethant hwy arnat ti.

7 ¶ O's bydd yn dy fyſg di un o'th frodyr yn dlawd o fewn un o'th byrth, yn dy dîr, yr hwn y mae'r ARGLWYDD dy Dduw yn ei roddi it', na chaleda dy galon, ac na chau dy law oddiwrth dy frawd tlawd:

[d] Mat. 5. 42. Luc 6. 34, 35.

8 [d] Onid gan agoryd agor dy law iddo, a chan fenthygio benthygia ddigon *i'w* angen ef, yr hyn fyddo arno ei eiſiau.

† Heb. *Belial.* ‡ Heb. *Aïr.*

9 Gwilia arnat rhag bod yn dy galon † ddrwg ‡ feddwl i ddywedyd, agos yw y ſeithfed flwyddyn, blwyddyn y gollyngdod: a bod dy [e] lygad yn ddrwg yn erbyn dy frawd tlawd, rhag rhoddi iddo, a llefain o honaw ef ar yr ARGLWYDD rhagot, a'i fod yn bechod i ti.

[e] Pen. 28. 54, 56. Dih. 23. 6. & 28. 22. Mat. 20. 15.

10 Gan roddi dôd iddo, ac na fydded drwg gan dy galon pan roddych iddo: canys o achos y peth hyn i'th fendithia 'r ARGLWYDD dy Dduw yn dy holl waith, ac yn yr hyn oll y dodych dy law arno.

[f] Mat. 26. 11. Joan 12. 8.

11 Canys [f] ni dderfydd y tlawd o ganol y tîr, am hynny 'r ydwyf fi yn gorchymmyn i ti, gan ddywedyd, gan agoryd agor dy law i'th frawd, i'th anghenus, ac i'th dlawd yn dy dîr.

[g] Exo. 21. 2. Jer 34. 14.

12 ¶ [g] O's gwerthir dy frawd, Hebread, neu Hebrees i ti, a'th waſanaethu chwe blynedd, y ſeithfed flwyddyn gollwng ef yn rhydd oddi-wrthyt.

13 A phan ollyngech ef yn rhydd oddiwrthyt, na ollwng efe yn wâg:

14 Gan lwytho llwytha ef o'th braidd, ac o'th yſgubor, ac o'th win-wryf: o'r hyn i'th fendithiodd yr ARGLWYDD dy Dduw, dôd iddo.

15 A chofia mai gwâs fuoſt yn nhîr yr Aipht, a'th waredu o'r ARGLWYDD dy Dduw: am hynny 'r ydwyf yn gorchymmyn y peth hyn *i* ti heddyw.

16 Ond o's dywed wrthyt, nid âf allan oddiwrthyt, am ei fod yn dy hoffi di, a'th dŷ, o herwŷdd bod yn dda arno ef gyd-a thi: 2553

[h] Ex. 21. 6.

17 [h] Yna cymmer fynawyd, a dôd trwy ei gluſt ef, ac yn y ddôr, a bydded yn wâs i ti bŷth; felly hefyd y gwnei i'th forwŷn.

18 Na fydded caled gennŷt ei ollwng ef yn rhydd oddiwrthyt, canys gwaſanaethodd di werth [i] dau gyflog gweinidog, chwe blynedd: a'r ARGLWYDD dy Dduw a'th fendithia yn yr hyn oll a wnelych.

[i] Edrych Eſay 16. 14. & 21. 16.

19 ¶ [k] Pob cyntaf-anedig yr hwn a enir o'th wartheg, neu o'th ddefaid yn wryw, a gyſſegri di i'r ARGLWYDD dy Dduw: na weithia â chyntaf-anedig dy ychen, ac na chneifia gyntaf-anedig dy ddefaid.

[k] Ex. 13. 2. & 34. 19. Lef. 27. 26. Num. 3. 13.

20 [l] Ger bron yr ARGLWYDD dy Dduw y bwyttei ef bob blwyddyn, yn y lle a ddewiſo yr ARGLWYDD, ti a'th deulu.

[l] Pen. 12. 7, 17. & 14. 23. & 16. 11, 14.

21 [m] Ond o's bydd anaf arno, *o's* cloff, neu ddall fydd, *neu arno* ryw ddrwg anaf *arall*, na abertha ef i'r ARGLWYDD dy Dduw.

[m] Lef. 22. 20 Pen. 17. 1. Eccluſ. 35. 12.

22 O fewn dy byrth y bwyttei ef; [n] yr aflan a'r glân ynghŷd *a'i bwytty*, megis yr iwrch, ac megis y carw.

[n] Pen. 12. 15.

23 [o] Etto na fwytta ei waed ef, tywallt hwnnw ar y ddaiar fel dwfr.

[o] Pen. 12. 16, 23.

PEN. XVI.

1 *Gŵyl y Paſc,* 9 *Yr Wythnoſau,* 13 *Y Pebyll.* 16 *Rhoid i bob gwryw offrwm yn ôl ei allu ar y tair gŵyl hyn.* 18 *Am farnwŷr a barn gyfiawn.* 22 *Gwahardd llwynau a delwau.*

[a] Exod. 12. 2, &c.

CAdw [a] y mîs Abib, a chadw Baſc i'r ARGLWYDD dy Dduw; canys [b] o fewn y mîs Abib y dug yr ARGLWYDD dy Dduw di allan o'r Aipht [c] o hŷd nôs.

[b] Ex. 13. 4. [c] Exod. 12. 29, 42.

2 Abertha ditheu yn Baſc i'r ARGLWYDD dy Dduw, o ddefaid a [d] gwartheg, yn [e] y lle a ddewiſo 'r ARGLWYDD dy Dduw i drigo o'i enw ef yno.

[d] Nu. 28. 19. [e] Pen. 12. 5.

3 [f] Na fwytta fara lefeinllyd gyd-ag ef: ſaith niwrnod y bwyttei gyd-ag ef fara croyw, *ſef* bara cyſtudd: (canys ar ffrwſt y daethoſt allan o dîr yr Aipht,) fel y cofiech ddydd dy ddyfodiad allan o dîr yr Aipht holl ddyddiau dy enioes.

[f] Ex. 12. 15, 19. & 34. 18.

4 [g] Ac na weler gennyt ſur-does yn dy holl derfynau ſaith niwrnod, ac [h] nac arhoëd tros nôs hyd y boreu *ddim* o'r cîg a aberthaiſt yn yr hwyr, ar y dydd cyntaf.

[g] Ex. 34. 25. [h] Ex 12. 10.

‡ Neu, *ladd.*

5 Ni elli ‡ aberthu y Paſc o fewn yr un o'th byrth, y rhai y mae 'r ARGLWYDD dy Dduw yn eu rhoddi it'.

6 Ond yn y lle a ddewiſo 'r ARGLWYDD dy Dduw i drigo o'i enw ef ynddo, yno 'r aberthi y Paſc, yn yr hwyr, ar fachludiad haul, y prŷd y daethoſt allan o'r Aipht.

7 Yna y rhoſti ac y bwyttei ef, yn y lle a ddewiſo 'r ARGLWYDD dy Dduw; a'r boreu y dychweli, ac yr ai i'th bebyll.

† Heb. *Gwthar-ddiad.*

8 Chwe diwrnod y bwyttei fara croyw, ac ar y ſeithfed dydd *y mae* † uchel-wŷl i'r ARGLWYDD dy Dduw, ni chei wneuthur gwaith *ynddo.*

[i] Ex. 23. 16 & 34. 23. Lef. 23. 15 Nu. 28. 26

9 ¶ [i] Cyfrif it' ſaith wythnos; pan ddechreuo y crymman ar yr ŷd y dechreui rifo y ſaith wythnos.

2553 10 A chadw ŵyl yr wythnoſau i'r ARGLWYDD dy Dduw, ag offrwm gwirfodd dy law yr hwn a roddi, megis i'th fendithio yr ARGLWYDD dy Dduw.

11 A llawenycha ger bron yr ARGLWYDD dy Dduw, ti, a'th fâb, a'th ferch, a'th wâs, a'th forwŷn, a'r Lefiad a *fyddo* o fewn dy byrth, a'r dïeithr, a'r ymddifad, a'r weddw, ſydd yn dy fyſg, yn y lle a ddewiſo yr ARGLWYDD dy Dduw i drigo o'i enw ef ynddo.

12 Cofia hefyd mai caeth-wâs fuoſt yn yr Aipht; a chadw, a gwnâ y deddfau hyn.

k Ex.23.16. Lef. 23.34. Nu. 29.12. ‡ Heb. *Lawrdyrnu a'th winwryf*
13 ¶ k Cadw it' ŵyl y pebyll ſaith niwrnod, wedi it' gaſglu dy ‡ŷd a'th wîn.

l Neh. 8. 9. &c.
14 A l llawenycha yn dy ŵyl, ti, a'th fâb, a'th ferch, a'th wâs, a'th forwŷn, a'r Lefiad, a'r dïeithr, a'r ymddifad, a'r weddw, y rhai *fyddant* o fewn dy byrth.

15 Saith niwrnod y cedwi ŵyl i'r ARGLWYDD dy Dduw, yn y lle a ddewiſo yr ARGLWYDD: canys yr ARGLWYDD dy Dduw a'th fendithia yn dy holl gnwd, ac yn holl waith dy ddwylo, am hynny bydd ditheu lawen.

m Ex.23.14, 17.&34.23.
15 ¶ m Tair gwaith yn y flwyddyn yr ymddengys pob gwryw *o* honot o flaen yr ARGLWYDD dy Dduw, yn y lle a ddewiſo efe; ar ŵyl y bara croyw, ac ar ŵyl yr wythnoſau, ac

n Ex.23.15. & 34.20. Preg. 35.4.
ar ŵyl y pebyll: ond n nac ymddangoſed neb o flaen yr ARGLWYDD yn wâg-law.

17 Pob un yn ôl rhodd ei law, yn ôl bendith yr ARGLWYDD dy Dduw 'r hon a roddes efe i ti.

o 1 Chron. 23.4. & 26. 29. 2 Chr.19.8.
18 ¶ o Gwnâ it' farn-wŷr, a blaenoriaid yn dy holl byrth, y rhai y mae 'r ARGLWYDD dy Dduw yn eu rhoddi it', trwy dy lwythau: a barnant hwy y bobl *â* barn gyfiawn.

p Exo.23.8. Lef. 19.15. Dih. 17. 8, 23. Preg. 7.7. Ecclus. 20. 29. ‡ Neu, *achyſion.*
19 P Na wyra farn, *ac* na chydnebydd wynebau, na dderbyn wobr ychwaith: canys gwobr a ddalla lygaid y doethion, ac a wyra ‡eiriau y cyfiawn.

20 Cyfiawnder, cyfiawnder a ddilyni, fel y byddych fyw, ac yr etifeddych y tîr, yr hwn y mae 'r ARGLWYDD dy Dduw yn ei roddi it'.

21 ¶ Na phlanna it' lwyn *o* neb rhyw goed, ger llaw allor yr ARGLWYDD dy Dduw, yr hon a wnei it'.

q Lef.26.1. ‡ *Ddelw.*
22 q Ac na chyfod it' ‡golofn, yr hyn fydd gâs gan yr ARGLWYDD dy Dduw.

PEN. XVII.

1 Rhaid yw bod y pethau a offrymmir yn ddïanaf. 2 Rhaid yw llâdd delw-addolwŷr. 8 Ymrafaelion caled a fernir gan yr Offeiriaid a'r Barn-wŷr. 12 Yr hwn a ddïyſtyro y cyfryw farn a roddir i farwolaeth. 14 Dewiſiad, 16 A dyled-ſwydd brenin.

a Pen 15.21 M.l. 1. 8. ‡ Neu, *afl.*
1 a NAc abertha i'r ARGLWYDD dy Dduw ŷch neu ‡ ddafad y byddo arno anaf *neu* ddim gwrthuni: canys caſ-beth yr ARGLWYDD dy Dduw *yw* hynny.

b Pen. 13.6.
2 ¶ b Pan gaffer yn dy blith di, o fewn un o'th byrth y rhai y mae 'r ARGLWYDD dy Dduw yn eu rhoddi it', ŵr neu wraig a wnaeth ddrygioni yngolwg yr ARGLWYDD dy Dduw, gan droſeddu ei gyfammod ef,

c Pen. 4.19. Job 31. 26.
3 Ac a aeth ac a waſanaethodd dduwiau dïeithr, ac a ymgrymmodd iddynt, i'r c haul, neu i'r lleuad, neu i holl lu y nefoedd, yr hyn ni orchymynnais:

4 Pan ddangoſer i ti, a chlywed o honot, yna cais yn dda, ac wele, o's gwirionedd yw, a bod yn ſiccr wneuthur y ffeithiau hyn yn Iſraël:

5 Yna dwg allan y gŵr hwnnw, neu 'r wraig honno (a wnaethant y peth drygionus hyn) i'th byrth, ſef y gŵr neu 'r wraig; a d llabyddia hwynt â meini, fel y byddont feirw.

d Lefit. 24. 7, 14.

e Nu.35.30. Pen. 19.15. Mat. 18.16. Ioan. 8.17. 2 Cor. 13.1. 1 Tim.5.19. Heb.10.28.
6 e Wrth dyſtiolaeth dau o dyſtion, neu dri o dyſtion, y rhoddir i farwolaeth yr hwn a fyddo marw; na rodder ef i farwolaeth wrth dyſtiolaeth un tyſt.

f Pen. 13.5.
7 f Llaw y tyſtion a fydd arno yngyntaf i'w farwolaethu ef, a llaw 'r holl bobl wedi hynny: g a thi a dynni ymaith y drwg o'th blith.

g Pen.13.5.

h 2 Chr. 19. 10. Hag. 2. 11. Mal. 2.7.
8 ¶ h Os bydd peth mewn barn yn rhy galed i ti, i rhwng gwaed a gwaed, rhwng hawl a hawl, neu rhwng ‡plâ a phlâ, *mewn* pethau amrafaelus o fewn dy byrth; yna cyfod, a dôs i fynu i'r llê a ddewiſo 'r ARGLWYDD dy Dduw;

i Edrych Ex. 21.13, 20, 22, 28. & 22. 2. Num. 35. 11, 16, 19. Pſ.19.4,10. ‡ *dyrnod.*
9 A k dôs at yr offeiriaid, y Lefiaid, ac l at y barn-ŵr a fyddo yn y dyddiau hynny, ac ymofyn; a hwy a ddangoſant i ti reol y farnedigaeth.

k Edrych Jer. 18. 18. l Pſ. 19. 7.
10 A gwnâ ar ôl rheol y gair a ddangoſant i ti, o'r lle hwnnw a ddewiſo yr ARGLWYDD: ac edrych am wneuthur yn ôl yr hyn oll a ddyſgant i ti.

11 Ar ôl rheol y gyfraith a ddyſgont it', ac yn ôl y farn a ddywedont i ti, y gwnei: na chilia oddiwrth y peth a ddangoſont i ti, i'r tu dehau, nac i'r tu aſſwy.

m Hoſ.4.
12 m A'r gŵr a wnêl mewn rhyfyg, heb wrando ar yr offeiriad (ſydd yn ſefyll yno i waſanaethu yr ARGLWYDD dy Dduw,) neu ar y barnŵr; yna rhodder i farwolaeth y gŵr hwnnw, a thynn ymaith y drwg o Iſraël.

13 A'r holl bobl a glywant, ac a ofnant; ac ni ryfygant mwy.

14 ¶ Pan ddelych i'r tîr y mae 'r ARGLWYDD dy Dduw 'n ei roddi i ti, a'i feddiannu, a thrigo ynddo, o's dywedi, n goſodaf arnaf frenin megis yr holl genhedloedd *ſydd* o'm hamgylch:

n 1 Sam.8.5.

o Edrych 1 Sam.9.15. & 10.24. & 16. 12. 1 Chr.22. 10.
15 Gan oſod goſod arnat yn frenin o yr hwn a ddewiſo 'r ARGLWYDD dy Dduw; p o blith dy frodyr y goſodi arnat frenin; ni elli roddi arnat ŵr dïeithr, yr hwn nid yw frawd i ti.

p Jer.30.21.
16 Ond nac amlhaëd iddo q feirch, ac na r ddychweled efe y bobl i'r Aipht i amlhau meirch; gan i'r ARGLWYDD ddywedyd wrthych, t na 'chwanegwch ddychwelyd y ffordd honno mwy.

q 1 Bren. 4. 26. & 10. 26, 28. r Iſa. 31.1. Eze.17.15. ſ Ex.13.17. Nu.13.31. t Pſ. 28.68. Hoſ. 11.5. Edrych Jer. 42. 15.
17 Ac nac amlhaëd iddo wragedd, fel u na wyro ei galon: ac nac amlhaëd arian ac aur lawer iddo.

n Edrych 1 Bren. 11. 3, 4.
18 A phan eiſteddo ar deyrngadair ei frenhiniaeth, 'ſgrifenned iddo goppi o'r gyfraith hon mewn llyfr, allan x o'r hwn ſydd ger bron yr offeiriaid y Lefiaid.

x Edrych 2 Bre. 22. 8.
19 A y bydded gyd-ag ef, a darllenned arno holl ddyddiau ei fywyd, fel y dyſgo ofni yr ARGLWYDD ei Dduw, i gadw holl eiriau y gyfraith hon, a'r deddfau hyn, i'w gwneuthur hwynt:

y Joſ. 1. 8

20 Fel na dderchafo ei galon uwch-law ei frodyr, ac na chilio oddiwrth y gorchymmyn, i'r tu dehau nac i'r tu aſſwy: fel yr eſtynno ddyddiau yn ei frenhiniaeth, efe, a'i feibion, yng nghanol Iſraël.

PEN.

2553

PEN. XVIII.

1 *Yr Arglwydd yw etifeddiaeth yr offeiriaid a'r Lefiaid.* 3 *Defod yr offeiriaid.* 6 *Rhan y Lefiaid.* 9 *Rhaid yw gochelyd ffieidd-dra y Cenhedloedd.* 15 *Rhaid yw gwrando ar Griſt y prophwyd,* 20 *a rhoddi y prophwyd rhyfygus i farwolaeth.*

Nu.18.20. Pen.10.9. a NI bydd i'r offeiriaid, i'r Lefiaid, i holl lwyth Lefi ran nac etifeddiaeth ynghyd ag Iſraël: ebyrth tanllyd yr ARGLWYDD, a'i etifeddiaeth ef,

1 Cor. 9. 13. b a fwyttânt hwy.

2 Am hynny etifeddiaeth ni bydd iddynt ymmhlith eu brodyr: yr ARGLWYDD yw eu hetifeddiaeth hwy, megis ag y dywedodd wrthynt.

3 ¶ A hyn fydd defod yr offeiriaid oddiwrth y bobl, oddiwrth y rhai a aberthant aberth, *pwy un bynnag* ai eidion, ai dafad, Lefit. 7. 30—34 c rhoddant i'r offeiriad yr yſgwyddog, a'r ddwy ên, a'r botten.

Num. 18. 12, 24. 4 d Blaen-ffrwyth dy ŷd, dy wîn, a'th olew, a blaen-ffrwyth cnaif dy ddefaid a roddi iddo ef.

Ex. 28. 1. Num. 3. 10. 5 Canys e dewiſodd yr ARGLWYDD dy Dduw ef o'th holl lwythau di, i ſefyll i waſanaethu yn enw 'r ARGLWYDD, efe a'i feibion yn dragywydd.

6 ¶ A phan ddelo Lefiad o un o'th byrth di yn holl Iſraël, lle y byddo efe yn ymdaith, a dyfod â holl ddymuniad ei galon, i'r lle a ddewiſo yr ARGLWYDD:

7 Yna gwaſanaethed efe yn enw 'r ARGLWYDD ei Dduw, megis ei holl frodyr y Lefiaid, y rhai ſydd yn ſefyll yno ger bron yr ARGLWYDD.

8 Rhan am ran a fwyttânt, heb-law gwerth yr hyn ſy'n dyfod iddo oddiwrth *ei* dadau.

9 ¶ Pan elych di i'r tîr y mae 'r ARGLWYDD dy Dduw yn ei roddi it', na ddyſg wneuthur yn ôl ffieidd-dra y cenhedloedd hynny.

10 Na chaffer ynot a wnelo i'w fâb, neu i'w

f Lef. 18. 21. g Lefit. 19. 26, 31. & 20. 27. Eſay 8. 19. h Lef. 20. 27. i 2 Sa. 28. 7. ferch, f fyned drwy 'r tân, g *neu* a arfero ddewiniaeth, na phlanedydd, na daroganwr, na hudol,

11 h Na ſwyn-wr ſwynion, nac a geiſio *wybodaeth gan* gonſuriwr, neu frudiwr, nac i a ymofynno â'r meirw.

12 O herwŷdd ffieidd-dra *gan* yr ARGLWYDD *yw* pawb a wnelo hyn: ac o achos y ffieidd-dra hyn y mae yr ARGLWYDD dy Dduw yn eu gyrru hwynt allan o'th flaen di.

‡ Neu, *union*, neu *iawn*. 13 Bydd ‡ berffaith gyd-â'r ARGLWYDD dy Dduw.

‡ Neu, *etifeddu*. 14 Canys y cenhedloedd hyn, y rhai a ‡ feddienni di, a wrandawſant ar blanedyddion, ac ar ddewiniaid: ond am danat ti, nid felly y caniattaodd yr ARGLWYDD dy Dduw i ti.

k Ioſ 1. 45. Act. 3. 22. & 7. 37. 15 ¶ k Yr ARGLWYDD dy Dduw a gyfyd i ti o'th blith dy hun, o'th frodyr dy hun, brophwyd megis finneu; arno ef y gwrandewch.

l Pen. 9. 10 m Ex. 20. 19. Heb. 12. 19. 16 Yn ôl yr hyn oll a geiſiaiſt gan yr ARGLWYDD dy Dduw yn Horeb, l yn nydd y gymmanſa, gan ddywedyd, m na chlywwyf mwyach lais yr ARGLWYDD fy Nuw, ac na welwyf y tân mawr hwn mwyach, rhag fy marw.

n Pen. 5. 28. 17 A dywedodd yr ARGLWYDD wrthyf, n da y dywedaſant yr hyn a ddywedaſant.

o Ioan 1. 45. Act. 3. 22. & 7. 37. 18 o Codaf brophwyd iddynt o ſyſg eu brodyr fel titheu, a p rhoddaf fy ngeiriau yn ei enau ef; ac q efe a lefara wrthynt yr hyn oll a orchymynnwyf iddo. 2553

p Eſa. 51. 16. q Ioan 4. 25.

19 A phwy bynnag ni wrandawo ar fy ngeiriau, y rhai a lefara efe yn fy enw, myfi *a'i* gofynnaf ganddo.

r Pen. 13. 3. Jer. 14. 14. Zech. 13. 3. 20 r Y prophwyd hefyd, yr hwn a ryfyga lefaru yn fy enw air ni orchymynnais iddo ei lefaru, neu 'r hwn a lefaro yn enw duwiau dieithr; rhodder y prophwyd hwnnw i farwolaeth.

21 Ac o's dywedi yn dy galon, pa fodd yr adnabyddwn y gair ni lefarodd yr ARGLWYDD?

s Jer. 28. 9. t Edrych Pen. 13. 2. 22 s Yr hyn a lefaro y prophwyd hwnnw yn enw 'r ARGLWYDD, t a'r gair heb fod, ac heb ddyfod i ben, hwnnw yw 'r gair ni lefarodd yr ARGLWYDD; y prophwyd a'i llefarodd mewn rhyfyg: nac ofna ef.

PEN. XIX.

1 *Dinaſoedd noddfa,* 4 *a braint llofrudd ynddynt.* 14 *Na ſymmuder terfyn tîr.* 15 *Rhaid yw bod dau o dyſtion o'r lleiaf.* 16 *Coſpedigaeth gau-dyſt.*

a Pe. 12. 29. PAn a dorro 'r ARGLWYDD dy Dduw ymaith y cenhedloedd y mae 'r ARGLWYDD dy Dduw yn rhoddi eu tîr i ti, a'i ‡ meddiannu o honot ti, a phreſſwylio yn eu dinaſoedd, ac yn eu tai;

‡ Neu, *etifeddu*.

b Ex. 21. 13. Nu. 35. 10. Joſ. 20. 2. 2 b Nailldua it' dair dinas ynghanol dy dîr, yr hwn y mae yr ARGLWYDD dy Dduw yn ei roddi it', i'w feddiannu.

3 Parottoa ffordd i ti, a thraiana derfyn dy dîr, yr hwn a rydd yr ARGLWYDD dy Dduw yn etifeddiaeth it', fel y byddo i bob llofrudd ffoi yno.

c Pen. 4. 42. 4 ¶ c Dyma gyfraith y llofrudd, yr hwn a ffŷ yno i fyw: yr hwn a darawo ei gymmydog heb wybod, ac yntef heb ei gaſſau ef † o'r blaen,

† Heb. *er doe ac echdoe.*

5 Megis pan elo un gyd-a'i gymmydog i'r coed, i gymmynu pren, ac a eſtyn ei law â'r fwyall i dorri y pren, a ſyrthio yr haiarn † o'r menybr, a chyrrhaeddyd ei gymmydog, fel y byddo farw, efe a gaiff ffoi i un o'r dinaſoedd hyn, a byw:

† Heb. *Oddiary pren, a chaffael, &c.*

d Nu. 35. 11. 6 d Rhag i ddialydd y gwaed ddilyn ar ôl y llofrudd a'i galon yn llidiog, a'i oddiweddyd, am fod y ffordd yn hîr, a'i daro ef yn † farw, er nad oedd ynddo ef haeddedigaeth marwolaeth, am nad oedd efe yn ei gaſſau ef † o'r blaen.

† Heb. *yn ei enioes.*

† Heb. *er doe ac echdoe.*

e Gé. 15. 18. Pen. 12. 20. 7 Am hynny 'r ydwyf yn gorchymmyn i ti, gan ddywedyd, tair dinas a naillduai ti.

8 A phan e helaetho yr ARGLWYDD dy Dduw dy derfyn, fel y tyngodd wrth dy dadau, a rhoddi i ti yr holl dîr a addawodd efe ei roddi wrth dy dadau;

9 (O's cedwi y gorchymynnion hyn oll, gan wneuthur yr hyn yr ydwyf fi yn ei orchymmyn it' heddyw, i garu yr ARGLWYDD dy Dduw, a rhodio yn ei ffyrdd et bob amſer;) f yna y 'chwanegi i ti dair dinas hefyd at y tair hyn:

f Joſ 20. 7.

10 Fel na ollynger gwaed gwirion o fewn dy dîr, yr hwn y mae 'r ARGLWYDD dy Dduw yn ei roddi it' yn etifeddiaeth; ac na byddo gwaed i'th erbyn.

g Exod. 21. 12, &c. Num. 35. 16, 20. Pen. 21. 22.

11 ¶ Ond g o's bydd gŵr yn caſſau ei gymmydog ac yn cynllwyn iddo, a chodi yn ei erbyn,

2553 a'i ddieneidio fel y byddo farw, a ffoi i un o'r dinasoedd hyn:

12 Yna anfoned henuriaid ei ddinas ef, a chymmerant ef oddi-yno, a rhoddant ef yn llaw dialydd y gwaed, fel y byddo farw.

13 Nac arbeded dy lygad ef, ond tynn ymaith *affaith* gwaed gwirion o Israël, fel y byddo daioni it'.

b Pé. 27.17. Dih. 22.28. Hos. 5. 10. 14 ¶ [b] Na symmud derfyn dy gymmydog, yr hwn a derfynodd y rhai a fu o'r blaen, o tewn dy etifeddiaeth yr hon a feddienni, yn y tîr y mae yr ARGLWYDD dy Dduw yn ei roddi i ti i'w feddiannu.

i Nu. 35.30. Pen. 17.6. Mat. 18.16. Ioan 8.17. 2 Cor. 13.1. Heb. 10.28. 15 ¶ [i] Na choded un tŷst yn erbyn neb am ddim anwiredd, neu ddim pechod, o'r holl bechodau a becho efe: wrth dystiolaeth dau o dystion, neu wrth dystiolaeth tri o dystion y bydd safadwy y peth.

16 ¶ O's cyfyd gau-dyst yn erbyn neb, gan dystiolaethu bai yn ei erbyn ef;

k Pén. 17.9. 17 Yna safed y ddau ddyn *y mae 'r* amrafael rhyngddynt ger bron yr ARGLWYDD, [k] o flaen yr offeiriaid a'r barn-wŷr a fyddo yn y dyddiau hynny;

18 Ac ymofynned y barn-wŷr yn dda; ac o's y tyst *fydd* tyst ffals, *ac* a dystiolaetha ar gam yn erbyn ei frawd:

l Dihar. 19. 5, 9. Dan. 13.62. *m* Pé. 13.5. & 17.7. &22.21,24. 19 [l] Yna gwnewch iddo fel yr amcanodd wneuthur i'w frawd; [m] a thynn ymaith y drwg o'th fysg.

20 A'r lleill a glywant, ac a ofnant, ac ni 'chwanegant wneuthur mwy yn ôl y peth drygionus hyn yn dy blith.

n Ex. 21.23. Lef. 24. 20. Mat. 5. 38. 21 Ac nac arbeded dy lygad: *bydded* [n] enioes am enioes, llygad am lygad, dant am ddant, llaw am law, troed am droed.

PEN. XX.

1 *Araith yr Offeiriaid i annog y bobl i ryfel.* 5 *Cyhoeddiad y Swyddogion pwy sydd i'w gollwng adref o'r rhyfel.* 10 *Pa beth a wneir i'r dinasoedd a dderbyniant neu a wrthodant ammodau heddwch.* 16 *Pa ddinasoedd sydd raid eu haddunedu.* 19 *Ni wasanaetha dinystrio prenni ymborth dyn, wrth warchae ar ddinas.*

a Edrych Psal. 20. 7. Esay 31. 1. PAn elych i ryfel yn erbyn dy elynnion, a gweled [a] meirch a cherbydau, *a* phobl fwy na thi, nac ofna rhagddynt: o herwŷdd yr ARGLWYDD dy Dduw *fydd* gyd-a thi, yr hwn a'th ddûg di i fynu o dîr yr Aipht.

2 A bydd, pan nessaoch i'r frwydr, yna ddyfod o'r offeiriad, a llefaru wrth y bobl,

3 A dywedyd wrthynt, clyw, Israël, yr ydych chwi yn nessau heddyw i'r frwydr yn erbyn eich gelynnion: na feddalhaëd eich calon, nac ofnwch, ‡ na synnwch, ac na ddychrynnwch rhagddynt.

‡ Heb. na phrysurwch.

4 Canys yr ARGLWYDD eich Duw sydd yn myned gyd-a chwi i ryfela â'ch gelynnion trosoch chwi, *ac* i'ch achub chwi.

5 ¶ A'r llywiawdwŷr a lefarant wrth y bobl, gan ddywedyd, pa wŷr *sydd* a adeiladodd dŷ newŷdd, ac nis [b] cyssegrodd ef? eled a dychweled i'w dŷ, rhag i farw yn y frwydr, ac i wŷr arall ei gyssegru ef.

b Edrych Neh. 12.27. Ps. 30. tit. 6 A pha wŷr *sydd* a blannodd winllan, ac nis ‡ mwynhaodd hi? eled a dychweled i'w dŷ, rhag ei farw yn y frwydr, ac i wŷr arall ei mwynhau hi. 2553 ‡ Heb. *cyffredinedd.* Edrych Lefit. 19. 23,24. Pen. 28.30. *c* Pen. 24. 5.

7 [c] A pha wŷr sydd a ymgredodd â gwraig, ac ni chymmerodd hi? eled a dychweled i'w dŷ, rhag ei farw mewn rhyfel, ac i wŷr arall ei chymmeryd hi.

8 Y llywiawdwŷr hefyd a 'chwanegant lefaru wrth y bobl, ac a ddywedant; [d] Pa wŷr *sydd* ofnus, a meddal galon? eled a dychweled i'w dŷ, fel na ‡ lwfrhao efe galon ei frawd megis ei galon yntef. *d* Barn. 7.3. ‡ Heb. *thoddo.*

9 A bydded pan ddarffo i'r llywiawdwŷr lefaru wrth y bobl, osod o honynt dywysogion y lluoedd yn ben ar y bobl.

10 ¶ Pan nessaëch at ddinas i ryfela yn ei herbyn, [e] cyhoedda iddi heddwch. *e* 2 Sam. 20. 18.

11 A bydded o's heddwch a ettyb hi i ti, ac agoryd it': yna bydded i'r holl bobl a gaffer ynddi fod i ti dan deyrnged, a'th wasanaethu.

12 Ac oni heddycha hi â thi, ond gwneuthur rhyfel â thi; yna gwarchae arni hi.

13 Pan roddo 'r ARGLWYDD dy Dduw hi yn dy law di, [f] taro ei holl wrywiaid â mûn y cleddyf. *f* Nu. 31.7.

14 Yn unig y benywaid, a'r plant, a'r [g] anifeiliaid, a phob dim ar a fyddo yn y ddinas, *sef* ei holl yspail a yspeili i ti: a thi a fwynhei yspail dy elynnion, yr hwn a rydd yr ARGLWYDD dy Dduw i ti. *g* Jos. 8.2.

15 Felly y gwnei i'r holl ddinasoedd pell iawn oddiwrthyt; y rhai nid *ydynt* o ddinasoedd y cenhedloedd hyn.

16 Ond [h] o ddinasoedd y bobloedd hyn, y rhai y mae 'r ARGLWYDD dy Dduw yn eu rhoddi it' yn etifeddiaeth, na chadw un enaid yn fyw: *h* Nu. 33.52. Pen. 7. 1,2.

17 Ond gan ddifrodi difroda hwynt, *sef* yr Hethiaid, a'r Amoriaid, y Canaaneaid, a'r Pherezziaid, yr Hefiaid, a'r Jebusiaid, megis y gorchymynnodd yr ARGLWYDD dy Dduw i ti:

18 Fel na ddysgont i chwi wneuthur ar ôl eu holl ffieidd-dra hwynt, y rhai a wnaethant i'w duwiau, a phechu o honoch yn erbyn yr ARGLWYDD eich Duw.

19 ¶ Pan warchaëch ar ddinas lawer o ddyddiau, gan ryfela yn ei herbyn i'w hynnill hi, na ddifetha ei choed hi, gan daro bwyall arnynt; canys o honynt y bwyttei, na thorr ditheu hwynt i lawr (o herwŷdd ‡ *bywyd* dŷn *yw* pren y maes) † i'w gosod yn y gwarch-glawdd. ‡ Neu, *a ddyn, pren y maes sydd i'w osod, &c.* † Heb. *i fyned o'th flaen.*

20 Yn unig y pren y gwyddost nad pren ymborth yw, hwnnw a ddifethi ac a dorri, ac a adeiledi warch-glawdd yn erbyn y ddinas sydd yn gwneuthur rhyfel â thi, hyd oni ‡ orchfyger hi. ‡ *Ymddarostyngo.*

PEN. XXI.

1 *Y môdd i ymddiheuro oddiwrth lofruddiaeth heb wybod pwy a'i gwnaeth.* 10 *Y modd y mae trîn caethferch a briodo un.* 15 *Na ddylid dietifeddu y cyntaf-anedig o ran câs.* 18 *Rhaid yw llabyddio mâb anufudd.* 22 *Na adawer drwg-weithredwr ynghrôg tros nôs.*

O'S ceir *un* wedi ei ladd o fewn y tîr, yr hwn y mae 'r ARGLWYDD dy Dduw yn ei roddi i ti i'w etifeddu, yn gorwedd yn y maes, heb wybod pwy a'i lladdodd:

2 Yna

2553 2 Yna aed dy henuriaid a'th farn-wŷr allan, a meſurant hyd y dinaſoedd *ſydd* o amgylch i'r lladdedig.

3 A bydded i'r ddinas neſaf at y lladdedig, ſef henuriaid y ddinas honno gymmeryd anner *o'r* gwartheg, yr hon ni weithiwyd â hi, *ac* ni thynnodd dan iau.

4 A dyged henuriaid y ddinas honno 'r anner i ddyffryn garw, yr hwn ni lafuriwyd, ac ni hauwyd ynddo: ac yno tor-fynyglant yr anner yn y dyffryn.

5 A neſſaëd yr offeiriaid, meibion Lefi, (o herwŷdd yr ARGLWYDD dy Dduw [a] a'i hetholodd hwynt i weini iddo ef, ac i fendigo yn enw 'r ARGLWYDD:) ac [b] wrth eu ‡barn hwynt y terfynir pob ymryſon a phob plâ.

6 A holl henuriaid y ddinas honno, y rhai a fyddo neſaf at y lladdedig, [c] a olchant eu dwylo uwch ben yr anner a dor-fynyglwyd yn y dyffryn.

7 A hwy a attebant, ac a ddywedant, ni thywalltodd ein dwylo ni y gwaed hwn, ac nis gwelodd ein llygaid.

8 Trugarhâ wrth dy bobl Iſraël y rhai a waredaiſt, ô ARGLWYDD, ac na ddyro waed gwirion ‡ yn erbyn dy bobl Iſraël; a maddeuir y gwaed iddynt hwy.

9 Felly y tynni ymaith *affaith* y gwaed gwirion o'th fyſg, o's ti a wnei 'r uniawnder yngolwg yr ARGLWYDD.

10 ¶ Pan elych i ryfel yn erbyn dy elynnion, a rhoddi o'r ARGLWYDD dy Dduw hwynt yn dy law di, a chaeth-gludo o honot gaeth-glud o honynt,

11 A gweled o honot yn y gaeth-glud wraig brŷd-weddol, a'i bod wrth dy fodd, i'w chymmeryd it' yn wraig:

12 Yna dwg hi i fewn dy dŷ, ac eillied hi ei phen, a ‡thorred ei hewinedd;

13 A dioſged ddillad ei chaethiwed oddiam dani, a thriged yn dy dŷ di, ac [d] wyled *am* ei thâd a'i mam fîs o ddyddiau: ac wedi hynny yr ai di atti, ac y byddi ŵr iddi, a hitheu fydd gwraig i ti.

14 Ac oni bydd hi wrth dy fodd, yna gollwng hi yn ôl ei hewyllys ei hun, a chan werthu na werth hi er arian: na chais elw o honi, am i ti ei daroſtwng hi.

15 ¶ Pan fyddo i ŵr ddwy wragedd, un yn gû, ac un yn gâs; a phlanta o'r gu a'r gâs feibion iddo ef: a bôd y mâb cyntaf-anedig o'r *un* gâs:

16 Yna bydded, [e] yn y dydd y rhanno efe ei etifeddiaeth rhwng ei feibion y rhai fyddant iddo, na ddichon efe wneuthur yn gyntaf-anedig fâb y gu o flaen mâb y gâs, yr hwn ſydd gyntaf-anedig:

17 Ond mâb y gâs yr hwn ſydd gyntaf-anedig a gydnebydd efe, [f] gan roddi iddo ef y ddeuparth o'r hyn oll a gaffer yn eiddo ef: o achos hwn yw [g] dechreuad ei nerth ef, iddo *y bydd* braint y cyntaf-anedig.

18 ¶ Ond o bydd i ŵr fâb cyndyn, ac anufudd, heb wrando ar lais ei dâd, neu ar lais ei fam; a phan geryddant ef ni wrendy arnynt:

19 Ynâ ei dâd a'i fam a ymaflant ynddo, ac a'i dygant at henuriaid ei ddinas, ac i borth ei drig-fan;

20 A dywedant wrth henuriaid ei ddinas ef, ein mâb hwn ſydd gyndyn ac anufudd, heb wrando ar ein llais; glŵth a meddwŷn *yw efe*. 2553

21 Yna holl ddynion ei ddinas a'i llabyddiant ef â meini, fel y byddo farw; [h] felly y tynni ymaith y drwg o'th fyſg, a holl Iſraël a glywant, ac a ofnant. *h* Pen. 13.5. & 22. 21, 24.

22 ¶ Ac o bydd mewn gŵr bechod *yn haeddu* barnedigaeth angau, a'i farwolaethu, a chrogi o honot ef wrth bren:

23 [i] Na thriged ei gelain tros nôs wrth y pren, *ond* gan gladdu ti a'i cleddi ef o fewn y dydd hwnnw: o herwŷdd [k] melldith Dduw ‡*ſydd i'r hwn* a grogir: ac na haloga dy dîr y *mae* 'r ARGLWYDD dy Dduw yn ei roddi it' yn etifeddiaeth. *i* Joſ.10.26. *k* Gal. 3.13. ‡ Neu, *yw'r hwn*. Edrych Num.25.4. Joſ.10.26. 2 Sa.21.6.

PEN. XXII.

1 *Am garedigrwydd brawdol.* 5 *Bod adnabod y gwryw a'r fenyw wrth eu dillad.* 6 *Na ddalier mam yr adar gyd-a'i chywion.* 8 *Rhaid yw bod i dŷ ganllawiau.* 9 *Gochelyd cymyſgedd.* 12 *Rhaid yw bod ridens wrth ddillad.* 13 *Coſpedigaeth yr hwn a roddo anair i'w wraig.* 20, 22, *Am dor-priodas,* 25 *Trais,* 28 *Godineb.* 30 *a lloſg-âch.*

1 NI chei weled eidion dy frawd neu ei ddafad yn cyfeiliorni, ac ymguddio oddiwrthynt: gan ddwyn dwg hwynt drachefn i'th frawd. *a* Ex. 23.4

2 Ac oni *bydd* dy frawd yn gyfagos attat, neu oni adwaenoſt ef; yna dwg hwnnw i fewn dy dŷ, a bydded gyd-a thi, hyd pan ymofynno dy frawd am dano, yna dyro ef yn ei ôl iddo ef.

3 Ac felly y gwnei i'w aſſyn ef, ac felly y gwnei i'w ddillad ef; ac felly y gwnei i bob collbeth i'th frawd, yr hwn a gyll oddiwrtho ef, a thitheu yn ei gael: ni elli ymguddio.

4 ¶ [b] Ni chei weled aſſyn dy frawd, neu ei ŷch yn gorwedd ar y ffordd, ac ymguddio oddiwrthynt; *onid* gan godi cyfod gyd-ag ef. *b* Ex.23.5.

5 ¶ Na fydded dilledyn gŵr am wraig, ac na wiſged gŵr ddillad gwraig: o herwŷdd ffiaidd gan yr ARGLWYDD dy Dduw bawb ar a wnêl hyn.

6 ¶ Pan ddamweinio nŷth aderyn i'th olwg ar dy ffordd, mewn un pren, neu ar y ddaiar, a chywion neu ag wyau *ynddo*, a'r fam yn eiſtedd ar y cywion, neu ar yr wyau; na chymmer y fam gyd-a'r cywion.

7 Gan ollwng ti a ollyngi y fam, a'r cywion a gymmeri i ti; fel y byddo daioni it', ac yr eſtynnech *dy* ddyddiau.

8 ¶ Pan adeiladech dŷ newŷdd, yna y gwnei ganllawiau *o amgylch* i'th nenn, fel na oſodych waed ar dy dŷ, pan ſyrthio neb oddiarno.

9 ¶ [c] Na haua dy winllan ag amryw *hâd*: rhag it' halogi ‡ cynnyrch yr hâd a hauech, a chnwd y winllan. *c* Lef.19.19. ‡ Heb. *cyflawnder.*

10 ¶ [d] Nac ardd ag ŷch ac ag aſſyn ynghŷd. *d* Edrych 2 Cor.6.14, 15, 16.

11 ¶ [e] Na wiſg ddilledyn o amryw ddefnydd, *megis o* wlân a llîn ynghŷd. *e* Lef.19.19.

12 ¶ [f] Plethau a weithi it' ar ‡ bedwar cwrr dy wiſg, yr ymwiſgech â hi. *f* Nu.15.38. Mat.23.5. ‡ Heb. *hedair adain.*

13 ¶ O chymmer gŵr wraig, ac wedi myned atti, ei chaſſau;

a Pen.10.8.
b Pé.17.8,9. ‡ Heb. genau.
c Edrych Pſ. 19. 12. Mat.27.24.
‡ Heb. ynglanol.
d Edrych Pſ.45.10.
‡ Heb. ynwaed, neu gweiried.
e 2 Chr.11. 19, 22.
f Edrych 1 Chr.5.1.
g Gé.49.3.

2553 14 A gosod yn ei herbyn anair, a rhoddi allan enw drwg iddi, a dywedyd, y wraig hon a gymmerais, a phan aethym atti, ni chefais ynddi forwyndod:

15 Yna cymmered tâd y llangces, a'i mam, a dygant *arwyddion* morwyndod y llangces at henuriaid y ddinas i'r porth.

16 A dyweded tâd y llangces wrth yr henuriaid, fy merch a roddais i'r gŵr hwn yn wraig, a'i chassau y mae efe:

17 Ac wele, efe a gododd *iddi* anair, gan ddywedyd, ni chefais yn dy ferch forwyndod; ac fel dyma *arwyddion* morwyndod fy merch; yna lledant y dilledyn yngŵydd henuriaid y ddinas.

18 A henuriaid y ddinas honno a gymmerant y gŵr, ac a'i cospant ef.

19 A hwy a'i dirwyant ef *mewn* can *ficl* o arian, ac a'i rhoddant hwynt i dâd y llangces, o achos iddo ddwyn enw drwg ar y forwŷn *o* Israël: a bydd hi yn wraig iddo, *ac* ni ddichon ei gyrru ymaith *yn* ei holl ddyddiau.

20 Ond o's gwîr fydd y peth, ac na chafwyd *arwyddion* morwyndod yn y llangces:

21 Yna y dygant y llangces at ddrws tŷ ei thâd, a dynion ei dinas a'i llabyddiant hi â meini oni byddo farw: am iddi wneuthur ffolineb
g Pen. 13.5. yn Israël, gan butteinio yn nhŷ ei thâd; g a thi a dynni ymaith y drwg o'th fysg.

h Lef. 20.10. 22 ¶ h O cheffir gŵr yn gorwedd gyd-a gwraig briodol *â* gŵr, byddont feirw ill dau, *sef* y gŵr a orweddodd gyd-a'r wraig, a'r wraig *hefyd*: felly y tynni ymaith ddrwg o Israël.

23 ¶ O bydd llangces *o* forwŷn wedi ei dyweddio i ŵr, a chael o ŵr hi mewn dinas, a gorwedd gyd-a hi:

24 Yna y dygwch hwynt ill dau i borth y ddinas honno, ac a'i llabyddiwch hwynt â meini, fel y byddont feirw: y llangces oblegid na waeddodd, *a hitheu* yn y ddinas; a'r gŵr o herwŷdd iddo ddarostwng gwraig ei gym-
i Ad. 21,22. mydog: i felly ti â dynni ymaith y drygioni o'th fysg.

25 ¶ Ond o's mewn maes y cafodd y gŵr y llangces wedi ei dyweddio, a'i threisio o'r gŵr, a gorwedd gyd-a hi: yna bydded farw y gŵr a orweddodd gyd-a hi yn unig.

26 Ond i'r llangces ni chei wneuthur dim, nid *oes* yn y llangces bechod *yn haeddu* marwolaeth; o herwŷdd megis y cyfyd gŵr yn erbyn ei gymmydog a'i ddïeneidio ef, yr un modd *y mae* y peth hyn.

27 Oblegid yn y maes y cafodd efe hi; gwaeddodd y llangces *oedd* wedi ei dyweddio, ac nid *oedd* achubydd iddi.

k Ex. 22.16. 28 ¶ k O chaiff gŵr langces o forwŷn heb ei dyweddio, ac ymaflyd ynddi, a gorwedd gyd-a hi, a'i dala hwynt:

29 Yna rhydd y gŵr a orweddodd gyd-a hi, i dâd y llangces, ddeg a deugain o arian; ac iddo y bydd yn wraig, am iddo ei darostwng hi; ni ddichon efe ei gyrru hi ymaith *yn* ei holl
l Lef. 18.8. & 20.11. 1 Cor. 5.1. m Edrych Ruth 3.9. Ezec. 16.8. ddyddiau.

30 ¶ l Na chymmered neb wraig ei dâd, ac na m ddinoethed odre ei dâd.

PEN. XXIII. 2553

1 *Pwy a all, a phwy ni all ddyfod i'r gynnulleidfa.* 9 *Rhaid yw gochelyd aflendid yn y llu.* 15 *Am y gwâs ffoadur.* 17 *Am fryntni.* 18 *Am aberthau ffiaidd,* 19 *Vsuriaeth,* 21 *Addunedau,* 24 *A chamweddau.*

NA ddeued neb wedi yssigo ei eirin, na dispaidd, i gynnulleidfa 'r Arglwydd.

2 Na ddeued basterdyn i gynnulleidfa 'r Arglwydd: y ddegfed genhedlaeth iddo hefyd ni chaiff ddyfod i gynnulleidfa 'r Arglwydd.

3 Na ddeled a Ammoniad na Moabiad i a Neh. 13.1. gynnulleidfa 'r Arglwydd: y ddegfed genhedlaeth hefyd o honynt, na ddeued i gynnulleidfa 'r Arglwydd byth:

4 b Oblegid ni chyfarfuant â chwi â bara ac b Edrych Pen. 2. 29. â dwfr yn y ffordd, wrth eich dyfod o'r Aipht; ac c o achos cyflogi o honynt i'th erbyn Balaam fâb Beor o Bethor *ym* Mesopotamia, i'th felldithio di: c Num. 22. 5, 6.

5 Etto 'r Arglwydd dy Dduw ni fynnodd wrando ar Balaam; onid trôdd yr Arglwydd dy Dduw y felldith yn fendith it': canys hoffodd yr Arglwydd dy Dduw dydi.

6 d Na chais eu heddwch hwynt na'i daioni d Ezra 9.12. hwynt dy holl ddyddiau byth.

7 ¶ Na ffieiddia Edomiad, canys dy frawd yw: na ffieiddia Aiphtiad, o herwŷdd dieithr fuost yn ei wlâd ef.

8 Deued o honynt i gynnulleidfa 'r Arglwydd y drydedd genhedlaeth o'r meibion a genhedlir iddynt.

9 ¶ Pan êl y llu allan yn erbyn dy elynnion, yna ymgadw rhag pob peth drwg.

10 ¶ e O bydd un o honot heb fod yn lân, o e Lef. 15.16. herwŷdd damwain nôs, eled allan o'r gwersyll, na ddeued o fewn y gwersyll.

11 ‡ Ac ym mîn yr hŵyr ymolched mewn ‡ Heb. *A phan mynedo y hwyr.* dwfr: yna wedi machludo yr haul, deued i fewn y gwersyll.

12 ¶ A bydded lle i ti o'r tu allan i'r gwersyll: ac yno yr ei di allan.

13 A bydded gennyt raw-ffon ym mysg dy arfau: a bydded pan eisteddych allan, gloddio o honot â hi, a thrò a chuddia yr hyn a ddaeth oddïwrthyt.

14 O herwŷdd bod yr Arglwydd dy Dduw yn rhodio ym mhlith dy wersyllau i'th waredu, ac i roddi dy elynnion o'th flaen di; am hynny bydded dy wersyllau yn sanctaidd; fel na welo ynot ti † ddim brynti, a throi oddïwrthyt. † Heb. *noethni dim.*

15 ¶ f Na ddyro at ei feistr wâs a ddïangodd f 1 Sa. 30.15 attat oddïwrth ei feistr.

16 Gyd-a thi y trîg yn dy fysg, yn y fan a ddewiso, yn un o'th byrth di, lle byddo da ganddo: *ac* na chystuddia ef.

17 ¶ Na fydded ‡ puttain g o ferched Israël, ac ‡ Sodomites. g Edrych Dih. 2. 16. na fydded † putteiniwr o feibion Israël. † Sodomite.

18 Na ddwg wobr puttain, na gwerth cî, i dŷ 'r Arglwydd dy Dduw, mewn un adduned: canys y maent ill dau yn ffiaidd gan yr Arglwydd dy Dduw.

19 ¶ h Na chymmer occreth gan dy frawd; h Ex. 22.25. Lef. 25.37. Neh. 5.7. Psal. 15.5. Luc. 6.35. occreth arian, occreth bwyd, occreth dim y cymmerir occreth am dano.

20 i Gan

2553 20 [i] Gan eſtron y cymmeri occreth, ond na chymmer occreth gan dy frawd: fel y bendithio yr ARGLWYDD dy Dduw di, ym mhob peth y rhoddych dy law arno, yn y tîr yr ydwyt yn myned iddo i'w feddiannu.

i Edrych Gen. 15. 3. & 19. 34.

21 ¶ [k] Pan addunedech adduned i'r ARGLWYDD dy Dduw, nac oeda ei thalu: canys yr ARGLWYDD dy Dduw gan ofyn a'i gofyn gennyt; a byddai yn bechod ynot.

k Deu. 30. 2. & 23. 21.

22 Ond o's peidi ag addunedu, ni bydd pechod ynot.

23 Cadw, a gwnâ yr hyn a ddaeth allan o'th wefuſau, megis yr addunedaiſt i'r ARGLWYDD dy Dduw offrwm gwirfodd, yr hwn a draethaiſt â'th enau.

24 ¶ Pan ddelych i winllan dy gymmydog, yna bwytta o rawn-wîn dy wala, wrth dy feddwl, ond na ddôd yn dy leſtr *yr un.*

25 Pan ddelych i ŷd dy gymmydog, [l] yna y cei dynnu y tywyſennau â'th law: ond ni chei oſod crymman yn ŷd dy gymmydog.

l Mat. 12. 1. Mar. 2. 23. Luc. 6. 1.

PEN. XXIV.

1 *Am yſgar.* 5 *Nad rhaid i'r gŵr newŷdd-briodi fyned i ryfel.* 6, 10. *Am wyſtlon.* 7 *Am ladron dynion.* 8 *Am y gwahan-glwyf,* 14 *Talu cyflog,* 16 *Barn,* 19 *ac Eluſen.*

PAn [a] gymmero gŵr wraig a'i phriodi; yna oni chaiff hi ffafor yn ei olwg ef, o achos iddo gael rhyw ‡ aflendid ynddi, 'ſgrifenned iddi lythyr † yſgar, a rhodded yn ei llaw hi, a gollynged hi ymaith o'i dŷ.

a Mat. 5. 31. & 19. 7. Marc. 10. 4. ‡ Heb. *gerbni.* † Heb. *ri ymaith.*

2 Pan elo hi allan o'i dŷ ef, a myned ymaith, a bod yn eiddo gŵr arall:

3 O's ei gŵr diwaethaf a'i caſsâ hi, ac a 'ſgrifenna lythyr yſgar iddi, ac a'i rhydd yn ei llaw hi, ac a'i gollwng hi o'i dŷ: neu o's bydd marw y gŵr diwaethaf a'i cymmerodd hi yn wraig iddo:

4 [b] Ni ddichon ei phriod cyntaf, yr hwn a'i gollyngodd hi ymaith, ei chymmeryd hi drachefn i fod yn wraig iddo, wedi iddi ymhalogi: canys ffieidd-dra *yw* hyn o flaen yr ARGLWYDD: ac na wnâ i'r wlâd bechu, yr hon a rydd yr ARGLWYDD dy Dduw i ti yn etifeddiaeth.

b Jer. 3. 1.

5 ¶ [c] Pan gymmero gŵr wraig newŷdd, nac eled i ryfel, ac † na rodder gofal dim arno: caiff fôd gartref yn rhydd un flwyddyn, a llawenhau ei wraig a gymmerodd.

c Pen. 20. 7. † Heb. *nac aed dim arno.*

6 ¶ Na chymmered *neb* faen iſaf nac uchaf i felin ar wŷſtl: canys y mae yn cymmeryd bywyd *dyn* yngwŷſtl.

7 ¶ [d] Pan gaffer gŵr yn lledratta un o'i frodyr o feibion Iſraël, ac yn ymelwa arno, neu yn ei werthu: yna lladder y lleidr hwnnw, a thynn di ymaith y drwg o'th fyſg.

d Ex. 21. 16.

8 ¶ Gwilia ym [e] mhlâ y gwahan-glwyf ar ddyfal-gadw, a gwneuthur yn ôl yr hyn oll a ddyſgo yr offeiriaid y Lefiaid i chwi: edrychwch am wneuthur megis y gorchymynnais wrthynt hwy.

e Lefit. 13. & 14.

9 Cofia yr hyn a wnaeth yr ARGLWYDD dy Dduw i [f] Miriam ar y ffordd, wedi eich dyfod allan o'r Aipht.

f Nu. 12. 10.

10 ¶ Pan fenthygiech i'th gymmydog fenthyg dim, na ddôs i'w dy ef i gymmeryd ei wŷſtl ef.

11 Allan y ſefi, a dyged y gŵr y benthyg- 2553
iaiſt iddo, y gwŷſtl allan attat ti.

12 Ac o's gŵr tlawd fydd efe, na chwſg a'i wŷſtl *gyd-a thi.*

13 [g] Gan ddadroddi dyro ei wŷſtl iddo, pan fachludo yr haul, fel y gorweddo yn eu wiſg, ac [h] i'th fendithio di: a [i] bydd *hyn* i ti yn gyfiawnder o flaen yr ARGLWYDD dy Dduw.

g Ex. 22. 26. h Job 31. 20. i Edrych Pſ. 106. 31.

14 ¶ Na orthrymma wâs cyflog tlawd ac anghenus, o'th frodyr, neu o'th ddïeithr ddyn a *fyddo* yn dy dîr, o fewn dy byrth di.

15 Yn ei ddydd [k] y rhoddi iddo ei gyflog, ac na fachluded yr haul arno; canys tlawd yw, ac † â hyn y mae yn cynnal ei enioes, fel na lefo ar yr ARGLWYDD yn dy erbyn, a bôd pechod ynot.

k Lef. 19. 13. Jer. 22. 13. Tob. 4. 14. Iago 5. 4. † Heb. *atto y derchafa ei enaid.*

16 [l] Na rodder i farwolaeth dadau tros blant, ac na rodder plant i farw tros dadau: pob un a roddir i farwolaeth am ei bechod ei hun.

l 2 Bren. 14. 6. 2 Chr. 25. 4. Jer. 31. 29, 30. Eze. 18. 10.

17 ¶ [m] Na wyra farn y dïeithr *na'r* ymddifad: ac [n] na chymmer ar wyſtloraeth wiſg y weddw.

m Exod. 22. 21, 22. Dih. 22. 22. Eſay 1. 23. Jer. 5. 28. & 22. 3. Eze. 22. 29. Zech. 7. 10. n Ex. 22. 26.

18 Onid [o] meddwl mai caeth-wâs fuoſt yn yr Aipht, a'th waredu o'r [p] ARGLWYDD dy Dduw oddi-yno: am hynny 'r wyf fi yn gorchymmyn it' wneuthur y peth hyn.

o Ad. 22. p Lef. 19. 9. & 23. 22.

19 ¶ [p] Pan fedech dy gynhaiaf yn dy faes, ac anghofio yſgub yn y maes, na ddychwel i'w chymmeryd: bydded i'r dïeithr, i'r ymddifad, ac i'r weddw: fel y bendithio yr ARGLWYDD dy Dduw di, yn holl waith dy ddwylo.

20 Pan eſgydwech dy oliwydden, na loffa ar dy ôl: bydded i'r dïeithr, i'r ymddifad, ac i'r weddw.

21 Pan geſglych rawn-wîn dy winllan, na loffa yn dy ôl: bydded i'r dïeithr, i'r ymddifad, ac i'r weddw.

22 [q] Meddwl hefyd mai caeth-wâs fuoſt yn nhîr yr Aipht: am hynny 'r ydwyf fi yn gorchymmyn it' wneuthur y peth hyn.

q Ad. 18.

PEN. XXV.

1 *Na rodder ychwaneg i ddeugain gwialennod.* 4 *Na chauer ſafn yr ych.* 5 *Am godi hâd i frawd.* 11 *Am y wraig ddigywilydd.* 13 *Am bwyſau anghyfiawn.* 17 *Rhaid yw dileu coffadwriaeth Amalec.*

PAn fyddo ymrafael rhwng dynion, a dyfod i farn i'w barnu: yna cyfiawnhânt y cyfiawn, a chondemnant y beius.

2 Ac o bydd y mâb drygionus i'w guro, pared y barnwr iddo orwedd, a phared ei guro ef ger ei fron, yn ôl ei ddryganiaeth, dan rifedi.

3 [a] Deugain gwialennod a rydd iddo, ac na 'chwaneged: rhag *o's* 'chwanega, a'i guro ef â llawer gwialennod uwch law hyn, a dirmygu dy frawd yn dy olwg.

a 2 Cor. 11. 24.

4 ¶ [b] Na chau ſafn ŷch tra fyddo yn dyrnu.

b Dih. 12. 10. 1 Cor. 9. 9. 1 Tim. 5. 18

5 ¶ [c] O's brodyr a drigant ynghŷd, a marw un o honynt, ac heb plentyn iddo, na phrioded gwraig y marw ŵr dïeithr oddi-allan: aed ei chyfathrachwr atti, a chymmered hi yn wraig iddo, a gwnaed iddi ran cyfathrachwr.

c Mat. 22. 24 Mar. 12. 19. Luc. 20 28.

6 A bydded i'r cyntaf-anedig a ymddygo hi ſefyll ar enw ei frawd a fu farw: fel na ddeleuer ei enw ef allan o Iſraël.

7 Ac oni bydd bodlon y gŵr i gymmeryd ei

2553 ei gyſathrach-wraig, yna aed ei gyſathrach-wraig
i fynu i'r porth at yr henuriaid, a dyweded,
d Ruth 4.7. dgwrthododd fy nghyſathrach-wr godi i'w frawd
enw yn Iſraël, ni fynn efe wneuthur rhan cyſa-
thrach-wr â mi.

8 Yna galwed henuriaid ei ddinas am dano
ef, ac ymddiddanant ag ef: o ſaif efe, a dywe-
dyd, nid wyf fi fodlon i'w chymmeryd hi;

9 Yna neſſaëd ei gyſathrach-wraig atto ef
yngŵydd yr henuriaid, a dattoded ei eſgid ef
oddiam ei droed, a phoered yn ei wyneb ef, ac
attebed, a dyweded, felly y gwneir i'r gŵr nid
adeilado dŷ ei frawd.

10 A gelwir ei henw ef yn Iſraël, tŷ 'r hwn y
dattodwyd ei eſgid.

11 ¶ O's ymryſon dynion ynghŷd, *ſef* gŵr
a'i frawd, a neſſau gwraig y naill i achub ei gŵr
o law ei darawydd, ac eſtyn ei llaw ac ymaflyd
yn ei ddirgeloedd ef:

12 Torr ymaith ei llaw hi; nac arbeded dy
lygad *hi*.

e Lef. 19. 35, 36. Eze. 45.10. ‡ Heb. *garreg a charreg.* Ex. 16.36. † Heb. *Ephah at Ephah.*
13 ¶ eNa fydded gennyt yn dy gôd ‡ am-
ryw bwys, mawr a bychan.

14 Na fydded gennyt yn dy dŷ † amryw fe-
ſur, mawr a bychan.

15 Bydded gennyt garreg union a chyfiawn;
bydded gennyt Epha union a chyfiawn: fel yr
eſtynner dy ddyddiau ar y ddaiar, yr hon y mae'r
Arglwydd dy Dduw yn ei rhoddi it'.

f Dih. 11.1. 16 Canys fffiaidd gan yr Arglwydd dy
Dduw bob un a wnelo hyn, *ſef* pawb ar a wnêl
anghyfiawnder.

g Ex. 17.8. 17 ¶ gCofia yr hyn a wnaeth Amalec i ti
ar y ffordd, pan ddaethoch allan o'r Aipht:

18 Yr hwn a'th gyfarfu ar y ffordd, ac a la-
ddodd y rhai olaf o honot, yr holl weiniaid o'th
ôl di; a thi yn lluddedig, ac yn ddeffygiol; ac
nid ofnodd efe Dduw.

h 2 Sam. 15, 3.
19 Am hynny bydded, hpan roddo 'r Ar-
glwydd dy Dduw i ti lonyddwch oddiwrth dy
holl elynion oddi-amgylch, yn y tîr y mae 'r
Arglwydd dy Dduw yn ei roddi it' yn etifedd-
iaeth i'w feddiannu, dynnu o honot ymaith go-
ffadwriaeth Amalec oddi-tan y nefoedd: nac
anghofia *hyn*.

PEN. XXVI.

1 Cyffes yr hwn a offrymmo y cawell blaenffrwyth. 12 Gweddi 'r hwn a roddo ei ddegymmau y drydydd flwyddyn. 16 Y cyfammod rhwng Duw a'r bobl.

APhan ddelych i'r tîr y mae 'r Arglwydd
dy Dduw yn ei roddi it' yn etifeddiaeth, a'i
feddiannu, a phreſſwylio ynddo:

a Ex. 23.19. & 34. 26. Pen. 16.10.
2 aYna cymmer o bob blaenffrwyth y ddaiar,
yr hwn a ddygi o'th dîr y mae 'r Arglwydd dy
Dduw yn ei roddi it', a goſod mewn cawell,
a dôs i'r lle a ddewiſo 'r Arglwydd dy Dduw,
i drigo o'i enw ef ynddo:

3 A dôs at yr offeiriad a fydd yn y dyddiau
hynny, a dywed wrtho, yr ydwyf fi yn cyfaddef
heddyw i'r Arglwydd dy Dduw, fy nyfod i'r
tîr a dyngodd yr Arglwydd wrth ein tadau, ar
ei roddi i ni.

4 A chymmered yr offeiriad y cawell o'th law
di, a goſoded ef o flaen allor yr Arglwydd dy 2553
Dduw.

5 A llefara ditheu, a dywed ger bron yr Ar-
glwydd dy Dduw, bSyriad ar ddarfod am dano b Hoſ. 12. 12.
oedd fy nhâd, ac cefe a ddiſgynnodd i'r Aipht, ac c Gen. 46.1.
a ymdeithiodd yno ag ychydig bobl, ac a aeth
yno yn genedl fawr, gref ac aml.

6 A'r dAiphtiaid a'n drygodd ni, a chyſtuddia- d Ex. 1. 11.
ſant ni, a rhoddaſant arnom gaethiwed caled.

7 A ephan waeddaſom ar Arglwydd Dduw e Ex. 2. 23.
ein tadau, clybu yr Arglwydd ein llais ni, a
gwelodd ein cyſtudd, a'n llafur, a'n gorthrymder.

8 f A'r Arglwydd a'n dug ni allan o'r Aipht, f Ex. 12. 37.
â llaw gadarn, ac â braich eſtynnedig, ac ofn
mawr, ac arwyddion, ac â rhyfeddodau.

9 Ac efe a'n dûg ni i'r lle hwn, ac a roes i ni
y tîr hwn, *ſef* tîr yn llifeirio o laeth a mêl.

10 Ac yn awr wele mi a ddygais flaen-
ffrwyth y tîr a roddaiſt i mi, O Arglwydd: a go-
ſod ef ger bron yr Arglwydd dy Dduw, ac
addola ger bron yr Arglwydd dy Dduw.

11 Ymlawenycha hefyd ym mhob daioni a
roddodd yr Arglwydd dy Dduw i ti, ac i'th
deulu, tydi, a'r Lefiad, a'r dieithr *a fyddo* yn
dy fyſg.

12 ¶ Pan ddarffo it' ddegymmu holl ddegwm
dy gnwd, yn y drydydd flwyddyn, *ſef* g blwy- g Pe. 14.28.
ddyn y degwm, yna y rhoddi i'r Lefiad, i'r di-
eithr, i'r ymddifad, ac i'r weddw; fel y bwyt-
tânt yn dy byrth di, ac y digoner hwynt.

13 A dywed ger bron yr Arglwydd dy
Dduw, dygais *y peth* cyſſegredig allan o'm tŷ, ac
a'i rhoddais ef i'r Lefiad, ac i'r dieithr, i'r ym-
ddifad, ac i'r weddw; yn ôl dy holl orchymyn-
nion a orchymynnaiſt i mi; ni throſeddais *ddim*
o'th orchymynnion, ac nis anghofiais.

14 Ni fwytteais o honaw yn fy ngalar, ac ni
ddygum ymaith o honaw i aflendid, ac ni ro-
ddais o honaw tros y marw: gwrandewais ar
lais yr Arglwydd fy Nuw; gwneuthym yn ôl
yr hyn oll a orchymynnaiſt i mi.

15 h Edrych o drigle dy ſancteiddrwydd, *ſef* h Eſa. 63.15.
o'r nefoedd, a bendithia dy bobl Iſraël a'r tîr a Zech. 2.13.
roddaiſt i ni, megis y tyngaiſt wrth ein tadau,
ſef tîr yn llifeirio o laeth a mêl.

16 ¶ Y dydd hwn y mae 'r Arglwydd dy
Dduw yn gorchymmyn it' wneuthur y deddfau
hyn, a'r barnedigaethau: cadw ditheu a gwnâ
hwynt, â'th holl galon, ac â'th holl enaid.

17 Cymmeraiſt yr Arglwydd heddyw i fod
yn Dduw i ti, ac i rodio yn ei ffyrdd ef, ac i
gadw ei ddeddfau, a'i orchymynnion, a'i farne-
digaethau, ac i wrando ar ei lais ef.

18 iCymmerodd yr Arglwydd ditheu he- i Ex. 19.5. Pen. 7.6. & 14.2.
ddyw i fod yn bobl briodol iddo ef, megis y lle-
farodd wrthyt, ac i gadw *o honot* ei holl orchy-
mynnion:

19 Ac i'th wneuthur kyn uchel goruwch yr k Pen. 4.7. & 28. 1.
holl genhedloedd a wnaeth efe, mewn clôd, ac
mewn enw, ac mewn gogoniant, ac i fod o ho-
not yn bobl ſanctaidd i'r Arglwydd dy Dduw,
megis y llefarodd efe.

PEN. XXVII.

1 Gorchymmyn y bobl i 'ſgrifennu y gyfraith ar gerrig. 5 Ac i wneuthur allor o gerrig cyfan.
11 Rhan-

11 *Rhannu y llwythau ar fynydd Garizim ac Ebal.* 14 *Cyhoeddi y Melldithion ar fynydd Ebal.*

2553 YNa y gorchymynnodd Moſes gyd-a henuriaid Iſraël i'r bobl, gan ddywedyd, cedwch yr holl orchymynnion yr ydwyf fi yn eu gorchymmyn i chwi heddyw.

Deut. 4. 1. 2 A bydded yn y dydd [a] yr elych tros yr Iorddonen i'r tîr y mae yr ARGLWYDD dy Dduw yn ei roddi it', [b] oſod o honot i ti gerrig mawrion, a chalcha hwynt â chalch.

Deut. 8. 32. 3 Ac yſgrifenna arnynt holl eiriau y gyfraith hon, pan elych troſodd, i fyned i'r tîr y mae 'r ARGLWYDD dy Dduw yn ei roddi it', *ſef* tîr yn llifeirio o laeth a mêl: megis ag y llefarodd ARGLWYDD Dduw dy dadau wrthyt.

4 A phan eloch troſ yr Iorddonen, goſodwch y cerrig hyn yr ydwyf fi yn ei gorchymmyn i chwi heddyw, ym mynydd Ebal, a chalcha hwynt â chalch.

Exo. 20. 25. Deut. 8. 31. 5 Ac adeilada yno allor i'r ARGLWYDD dy Dduw, *ſef* allor gerrig; [c] na chyfod arnynt *arf* haiarn.

6 *A* cherrig cyfan yr adeiledi allor yr ARGLWYDD dy Dduw; ac offrymma arni boeth-offrymmau i'r ARGLWYDD dy Dduw.

7 Offrymma hefyd hedd-aberthau, a bwytta yno, a llawenycha ger bron yr ARGLWYDD dy Dduw.

8 Ac yſgrifenna ar y cerrig holl eiriau y gyfraith hon yn eglur iawn.

9 ¶ A llefarodd Moſes a'r offeiriaid y Lefiaid wrth holl Iſraël, gan ddywedyd, gwrando a chlyw, ô Iſraël, y dydd hwn i'th wnaeth pwyd yn bobl i'r ARGLWYDD dy Dduw.

10 Gwrando gan hynny ar lais yr ARGLWYDD dy Dduw, a gwnâ ei orchymynnion ef, a'i ddeddfau, y rhai 'r wyf fi yn eu gorchymmyn i ti heddyw.

11 ¶ A gorchymynnodd Moſes *i'r* bobl y dydd hwnnw, gan ddywedyd,

12 Y rhai hyn a ſafant i fendithio y bobl ar fynydd Garizim, wedi eich myned tros yr Iorddonen; Simeon, a Lefi, a Juda, ac Iſſachar, a Joſeph, a Benjamin.

Gen. 49. 11. 29. Deut. 8. 33. Jeſh. 8. 33. 13 [d] A'r rhai hyn a ſafant † i felldithio ar fynydd Ebal: Ruben, Gad, ac Aſer, a Zabulon, Dan, a Nephtali.

Jer. 11. 3. Dan. 9. 11. 14 ¶ [e] A'r Lefiaid a lefarant, ac a ddywedant wrth bob gŵr *o* Iſraël *â* llef uchel:

Exo. 20. 4. Lef. 26. 1. Deut. 27. 15. Pſ. 97. 7. 15 [f] Melldigedig yw 'r gŵr a wnêl ddelw gerfiedig, neu doddedig, *ſef* ffieidd-dra gan yr ARGLWYDD, gwaith dwylo crefftwr, ac a'i goſodo mewn *lle* dirgel: a'r holl bobl a attebant, ac a ddywedant, [g] Amen.

1 Cor. 14. 16. Edr. Jer. 11. 5. Exo. 20. 12. Pſ. 21. 17. Lef. 19. 3. Pſ. 19. 14. Dih. 22. 28. 16 [h] Melldigedig yw 'r hwn a ddirmygo ei dâd neu ei fam: A dyweded yr holl bobl, Amen.

17 [i] Melldigedig yw 'r hwn a ſymmudo derfyn ei gymmydog: A dyweded yr holl bobl, Amen.

Lef. 19. 14. 18 [k] Melldigedig yw 'r hwn a baro i'r dall gyfeiliorni allan o'r ffordd: A dyweded yr holl bobl, Amen.

Exod. 22. 21, 22. i. Pen. 10. 18. 19 [l] Melldigedig yw 'r hwn a wyro farn y dieithr, yr ymddifad, a'r weddw: A dyweded yr holl bobl, Amen.

Lef. 18. 8. Pen. 22. 30. 20 [m] Melldigedig yw 'r hwn a orweddo gyd-a gwraig ei dâd, o herwŷdd datcuddiodd odre ei dâd: A dyweded yr holl bobl, Amen. 2553

n Lef. 18. 23. 21 [n] Melldigedig yw 'r hwn a orweddo gyd-âg un anifail: A dyweded yr holl bobl, Amen.

o Lef. 18. 9. 22 [o] Melldigedig yw 'r hwn a orweddo gyd-a'i chwaer, merch ei dâd, neu ferch ei fam ef: A dyweded yr holl bobl, Amen.

p Lef. 18. 17. & 20. 14. 23 [p] Melldigedig yw 'r hwn a orweddo gyd-a'i chwegr: A dyweded yr holl bobl, Amen.

q Ex. 20. 13. & 21. 12, 14. Lef. 24. 17. Nu. 35. 31. Pen. 19. 11. r Exo. 23. 8. Pen. 10. 17. & 16, 19. Eze. 22. 12. 24 [q] Melldigedig yw 'r hwn a darawo ei gymmydog yn ddirgel: A dyweded yr holl bobl, Amen.

25 [r] Melldigedig yw 'r hwn a gymmero wobr, er dieneidio gwaed gwirion: A dyweded yr holl bobl, Amen.

ſ Jer. 11. 3. Gal. 3. 10. 26 [ſ] Melldigedig yw 'r hwn ni pharhao yng-eiriau y gyfraith hon gan eu gwneuthur hwynt: A dyweded yr holl bobl, Amen.

PEN. XXVIII.

1 *Bendithion am ufudd-dod.* 15 *Melldithion am anufudd-dod.*

a Lef. 26. 3 AC [a] o's gan wrando y gwrandewi ar lais yr ARGLWYDD dy Dduw, i gadw *ac* i wneuthur ei holl orchymynnion ef, y rhai 'r ydwyf fi yn eu gorchymmyn i ti heddyw: yna 'r ARGLWYDD dy Dduw [b] a'th eſyd yn uwch nâ holl genhedloedd y ddaiar.

b Pſ. 26. 19 2 A'r holl fendithion hyn a ddaw arnat, ac a'th oddiweddant, o's gwrandewi ar lais yr ARGLWYDD dy Dduw:

3 Bendigedig fyddi di yn y ddinas, a bendigedig yn y maes.

c Gé. 49. 25. Pſal. 127. 3. 4 Bendigedig fydd [c] ffrwyth dy frû, a ffrwyth dy dîr, a ffrwyth dy anifail di, cynnydd dy wartheg, a diadellau dy ddefaid.

‡ Neu, *gafnau tylino.* 5 Bendigedig fydd dy gawell, a'th ‡ does di.

d Pſ. 121. 8. 6 [d] Bendigedig fyddi di yn dy ddyfodiad i mewn, a bendigedig yn dy fynediad allan.

e Ad. 25. 7 Rhydd yr ARGLWYDD dy elynnion a ymgodant i'th erbyn [e] yn lladdedig o'th flaen di: drwy un ffordd y deuant i'th erbyn, a thrwy ſaith o ffyrdd y ffoant o'th flaen.

‡ *Yſguborau.* 8 Yr ARGLWYDD a orchymmyn fendith arnat ti, yn dy ‡ dryſor-dai, ac yn yr hyn oll y dodech dy law arno; ac a'th fendithia yn y tîr y mae 'r ARGLWYDD dy Dduw yn ei roddi i ti.

f Ex. 19. 5, 6 Pen. 7. 6. 9 [f] Yr ARGLWYDD a'th gyfyd ti yn bobl ſanctaidd iddo ei hun, megis y tyngodd wrthyt; o's cedwi orchymynnion yr ARGLWYDD dy Dduw, a rhodio yn ei ffyrdd ef.

10 A holl bobloedd y ddaiar a welant fod yn dy alw di ar enw yr ARGLWYDD, ac a ofnant rhagot.

g Pen. 30. 9, &c. ‡ Neu, *o dda.* 11 [g] A'r ARGLWYDD a'th lwydda di ‡ mewn daioni, yn ffrwyth dy frû, ac yn ffrwyth dy anifeiliaid, ac yn ffrwyth dy ddaiar, yn y tîr a dyngodd yr ARGLWYDD i'th dadau ar ei roddi i ti.

h Pen. 15. 6. 12 Yr ARGLWYDD a egyr ei dryſor daionus i ti, ſef y nefoedd, i roddi glaw *i'th* dîr di yn ei amſer, ac i fendigo holl waith dy law: [h] a thi a roddi echwyn i genhedloedd lawer, ac ni cheiſi echwyn.

i Eſay 9. 14, 15. 13 A'r ARGLWYDD a'th wnâ di [i] yn ben, ac nid yn gynffon; hefyd ti a fyddi yn uchaf yn unig, ac nid yn iſaf: o's gwrandewi ar orchymynnion yr ARGLWYDD dy Dduw, y rhai 'r ydwyf yn ei gorch-

2553 ymmyn it'heddyw, *i'w* cadw, ac i'w gwneuthur:
14 Ac heb gilio o honot oddiwrth yr holl eiriau yr wyf fi yn eu gorchymmyn i chwi heddyw, i'r tu dehau, neu i'r tu aſſwy; gan fyned ar ôl duwiau dieithr, i'w gwaſanaethu hwynt.

k Lef.26.14. Galarnad 2.17. Dan. 9. 11, 13. Mal. 2. 2. Bar. 1. 20.

15 ¶ A bydd, *k* oni wrandewi ar lais yr ARGLWYDD dy Dduw, gan gadw *a* gwneuthur ei holl orchymynnion ef, a'i ddeddfau, y rhai 'r ydwyf yn eu gorchymmyn i ti heddyw, y daw arnat yr holl felldithion hyn, ac i'th oddiweddant.

16 Melldigedig fyddi di yn y ddinas, a melldigedig yn y maes.

17 Melldigedig fydd dy gawell, a'th does di.

18 Melldigedig fydd ffrwyth dy frû, a ffrwyth dy dîr, cynnydd dy wartheg, a diadellau dy ddefaid.

19 Melldigedig fyddi di yn dy ddyfodiad i mewn, a melldigedig yn dy fynediad allan.

20 Yr ARGLWYDD a ddenfyn arnat ti felldith, trallod, a cherydd, yn yr hyn oll y dodech dy law arno, ‡ *ac yn* yr hyn a wnelych, nes dy ddinyſtrio, a'th ddifetha di yn gyflym, am ddrygioni dy weithredoedd *yn* y rhai i'm gwrthodaiſt i.

‡ Neu, *i'w wneuthur.*

21 Yr ARGLWYDD a wnâ i haint lynu wrthyt, nes iddo dy ddifa oddiar y tîr yr ydwyt ti yn myned iddo i'w feddiannu.

l Lef.26.16.

22 [l] Yr ARGLWYDD a'th dery â darfodedigaeth, ac a chryd poeth, ac â lloſgfa, ac â gwrês, ac â ‡ chleddyf, ac â [m] diflanniad, ac â mallder, a hwy a'th ddilynant, nes dy ddifetha.

‡ Neu, *ſychder.*

m Amos 4.9.

n Lef.26.19.

23 [n] Dy nefoedd hefyd y rhai *ſydd* uwch dy ben a fyddant yn brês, a'r ddaiar yr hon *ſydd* oddi-tanat yn haiarn.

24 Yr ARGLWYDD a rydd *yn lle* glaw dy ddaiar, lwch, a lludw: o'r nefoedd y diſgyn arnat, hyd oni'th ddinyſtrier.

o Ad. 7. Pen.32. 30. Eſay 30.17.

25 [o] Yr ARGLWYDD a wnâ it' ſyrthio o flaen dy elynnion; drwy un ffordd yr ei di yn eu herbyn hwynt, a thrwy ſaith o ffyrdd y ffoi o'i blaen hwynt: a thi [p] a fyddi ‡ ar waſgar dros holl deyrnaſoedd y ddaiar.

p Jer. 15. 4. & 24. 9. Eze.23. 46.

‡ Heb. *yn waſgarfa.*

26 [q] A'th gelain a fydd bwyd i holl ehediaid y nefoedd, ac i anifeiliaid y ddaiar, ac ni *bydd* a'i tarfo.

q Pſa. 79. 2. Jer. 7. 33. & 16. 4. & 34. 20.

27 Yr ARGLWYDD a'th dery di â [r] chornwyd yr Aipht, ac â [ſ] chlwyf y marchogion, ac â chrach, ac ag yſfa; o'r rhai ni ellir dy iachau.

r Exod. 9. 9. & 15. 26.

ſ 1 Sam. 5. 6. Pſal. 78. 66.

28 Yr ARGLWYDD a'th dery di ag ynfydrwydd, ac â dallineb, ac â ſyndod calon.

29 Byddi hefyd [t] yn ymbalfalu ganol dydd, fel yr ymbalfalai y dall yn y tywyllwch, ac ni lwyddi yn dy ffyrdd: a diau y byddi orthrymmedig, ac anrhaithiedig byth, ac ni *bydd* a'th waredo.

t Job. 5. 14. Eſay 59. 10.

u Jer. 8. 10.

x Job 31. 8. Jer. 12. 13. Amos 5. 11. Zeph. 1. 13.

y Pen. 20. 6.

30 [u] Ti a ymgredirâ gwraig, a gŵr arall a gyd-orwedd â hi: [x] ti a adeiledi dŷ, ac ni thrigi ynddo: [y] ti a blenni winllan, ac ni ‡ cheſgli ei ffrwyth.

‡ Heb. *chyffredini hi.*

31 Dy ŷch a leddir yn dy olwg, ac ni fwyttei o honaw: dy aſſyn a ddygir drwy drais o flaen dy wyneb, ac ni ddaw adref attat: dy ddefaid a roddir i'th elynnion, ac ni *bydd* i ti achubydd.

fel. Pe. 20. 6.

32 Dy feibion a'th ferched a roddir i bobl eraill, a'th lygaid yn gweled, ac yn pallu am danynt ar hŷd y dydd, ac ni *bydd* gallu ar dy law.

33 Ffrwyth dy dîr a'th holl lafur a fwytty pobl nid adnabuoſt: a byddi yn unig orthrymmedig a drylliedig bob amſer.

34 A byddi wall-goſus [z] gan welidigaeth dy lygaid yr hon a welych. 2553

z Ad. 67.

35 Yr ARGLWYDD a'th dery di â chornwyd drygionus, yn y gliniau, ac yn yr eſgeiriau, yr hwn ni ellir ei iachau, o wadn dy droed hyd dy goryn.

36 Yr ARGLWYDD a'th ddwg di, ([a] a'th frenin a oſodych arnat) at genedl nid adnabuoſt ti na'th dadau di; a gwaſanaethi [b] yno dduwiau dieithr, pren a maen.

a 2 Bren. 17. 4. & 24. 12. & 25. 7. 2 Chr. 33. 11.

b Jer. 16. 13.

37 A byddi [c] yn fyndod, yn ddihareb, ac yn watworgerdd, ym mhlith yr holl bobloedd, y rhai 'r arwain yr ARGLWYDD di attynt.

c 1 Bre. 9. 7. Jer. 24. 9. & 25. 9. Zech. 8. 13.

38 [d] Hâd lawer a ddygi allan i'r maes, ac ychydig a geſgli; o herwŷdd y Locuſt a'i hyſſa.

d Mic. 6. 15. Hag. 1. 6.

39 Gwinllannoedd a blenni, ac a goleddi, ond gwîn nid yfi, ac ni cheſgli *y grawnwîn*: canys pryfed a'i bwytty.

40 Oliwydd a fydd i ti trwy dy holl derfynau, ac ag olew ni'th îrir: o herwŷdd dy oliwydden a ddyhidla.

41 Meibion a merched a genhedli, ac ni bydd ant i ti: o herwŷdd hwy a ânt i gaethiwed.

42 Dy holl brennau a ffrwythau dy dîr a ‡ ddifa y Locuſt.

‡ Neu, *ſ. ddiana.*

43 Y dieithr *a fyddo* yn dy fyſg a ddring arnat yn uchel uchel: a thi a ddiſgynni yn iſel iſel.

44 Efe a fenthygia i ti, a thi ni fenthygi iddo ef: [e] efe a fydd yn ben, a thi a fyddi 'n gynffon.

e Ad, 13. Galar. 1. 5.

45 A'r holl felldithion hyn a ddaw arnat, ac a'th erlidiant, ac a'th oddiweddant, hyd oni'th ddinyſtrier; am na wrandewaiſt ar lais yr ARGLWYDD dy Dduw, i gadw ei orchymynnion, a'i ddeddfau ef, y rhai a orchymynnodd efe i ti.

46 A byddant yn arwŷdd, ac yn rhyfeddod arnat ti, ac ar dy hâd hyd byth:

47 Oblegid na waſanaethaiſt yr ARGLWYDD dy Dduw mewn llawenydd, ac mewn hyfrydwch calon [f] am amldra pob dim;

f Pen. 32. 15.

48 Am hynny y gwaſanaethi di dy elynnion, y rhai a ddenfyn yr ARGLWYDD yn dy erbyn, mewn newŷn, ac mewn ſyched, ac mewn noethni, ac mewn eiſiau pob dim; ac ef [g] a ddyry iau haiarn ar dy wddf, hyd oni ddinyſtrio efe dydi.

g Jer. 28. 14.

49 [h] Yr ARGLWYDD a ddwg i'th erbyn genedl o bell, *ſef* o eithaf y ddaiar, [i] mor *gyflym* ag yr eheda yr eryr; cenedl yr hon ni ‡ ddealli ei hiaith:

h Jer. 5. 15. & 6. 23. Luc 19. 43.

i Jer. 48. 40. & 49. 22. Galar. 4. 19. Hoſ. 1. 8.

‡ Heb. *wra- dawi.*

50 Cenedl wyneb † galed, [k] yr hon ni dderbyn wyneb yr henafgwr, ac ni bydd raſlon i'r llangc:

† Heb. *gryf.*

k Eſa. 47. 6.

51 A hi a fwytty ffrwyth dy anifeiliaid, a ffrwyth dy ddaiar, hyd oni'th ddinyſtrier: yr hon ni âd i ti ŷd, gwîn, nac olew, cynnydd dy wartheg, na diadellau dy ddefaid, hyd oni'th ddifetho di.

52 A hi a warchae arnat ti yn dy holl byrth, hyd oni ſyrthio dy uchel a'th gedyrn gaerau, y rhai yr ydwyt yn ymddiried ynddynt, trwy dy holl dîr: hi a warchae hefyd arnat yn dy holl byrth o fewn dy holl dîr, yr hwn a roddodd yr ARGLWYDD dy Dduw i ti.

x Jer. 44. 7. Hoſ. 8. 13. & 9. 3.

y Pſ. 17. 16.

53 [l] Ffrwyth dy frû, *ſef* cîg dy feibion, a'th ferched, y rhai a roddodd yr ARGLWYDD dy Dduw it', a fwyttei yn y gwarchae, ac yn y cyfyngdra a ddwg dy elyn arnat.

l Lef. 26. 29. 2 Bren, 6. 28, 29. Jer. 19. 9. Galar. 2. 20. & 4. 10. Bar. 2. 3.

54 Y gŵr tyner yn dy blith, a'r moethus iawn, a greulona ei lygad wrth ei frawd, ac

wrth

2553 wrth [m] wraig ei fynwes, ac wrth weddill ei feibion, y rhai a weddillodd efe :

55 Rhag rhoddi i un o honynt o gîg ei feibion, y rhai a fwytty efe : o eifiau gado iddo ddim yn y gwarchae, ac yn y cyfyngdra, â'r hwn y cyfynga dy elyn arnat o fewn dy holl byrth.

56 Y wraig dyner a'r foethus yn dy fyfg, yr hon ni phrofodd ofod gwadn ei throed ar y ddaiar, gan fwythau a thynerwch, a greulona ei llygad wrth ŵr ei mynwes, ac wrth ei mâb, ac wrth ei merch,

Heb. *Genedigaeth.* Heb. *Dirwyng ei traed.*

57 Ac wrth ei † phlentyn a ddaw allan ‡ o'i chorph, a'i meibion y rhai a blanta hi : canys hi a'i bwytty hwynt yn ddirgel pan ballo pob dim *arall* yn y gwarchae, ac yn y cyfyngdra, â'r hwn y cyfynga dy elyn arnat o fewn dy byrth.

58 Oni chedwi ar wneuthur holl eiriau y gyfraith hon, y rhai fydd 'fgrifennedig yn y llyfr hwn, gan ofni 'r enw gogoneddus ac ofnadwy hwn, YR ARGLWYDD DY DDUW ;

59 Yna y gwnâ 'r ARGLWYDD dy blaau di yn rhyfedd, a phlaau dy hâd : *fef* plaau mawrion, a pharhaüs, a chlefydau drwg a pharhaüs.

Pen.7.15. 60 Ac efe a ddwg arnat holl [n] glefydau yr Aipht, y rhai yr ofnaift rhagddynt ; a glynant wrthyt :

Heb. *Archofa.* 61 Ie pob clefyd a phob plâ, yr hwn nid yw 'fgrifennedig yn llyfr y gyfraith hon, a † ddwg yr ARGLWYDD arnat, hyd oni'th ddinyftrier.

Pen. 4.27. Pf. 10.22. 62 Felly chwi [o] a adewir yn ychydig bobl, lle yr oeddych fel [p] fêr y nefoedd o luofogrwydd : o herwŷdd na wrandewaift ar lais yr ARGLWYDD dy Dduw.

63 A bydd megis ag y llawenychodd yr ARGLWYDD ynoch i wneuthur daioni i chwi, ac i'ch amlhau ; felly [q] y llawenycha yr ARGLWYDD ynoch, i'ch dinyftrio ac i'ch difetha chwi : a diwreiddir chwi o'r tîr yr wyt yn myned iddo i'w feddiannu.

Dih.1 25. Ifay 1.24.

Lef.26.33. Neh. 1.8. Jer. 16.13. 64 A'r ARGLWYDD [r] a'th wafgar di ym mhlith yr holl bobloedd, o'r *naill* gwrr i'r ddaiar hyd y cwrr *arall* i'r ddaiar : a thi a wafanaethi yno dduwiau dieithr, y rhai nid adnabuoft ti na'th dadau, *fef* pren a maen.

Amos 9.4. 65 Ac [r] ym mhlith y cenhedloedd hyn ni orphywyfi, ac ni bydd gorphywyfdra i wadn dy droed : canys yr ARGLWYDD a rydd it' yno galon ofnus, a darfodedigaeth llygaid, a thriftwch meddwl.

66 A'th enioes a fydd ynghrôg gyferbyn â thi ; a thi a ofni nôs a dydd, ac ni byddi ficcr o'th enioes.

Job 7.4. 67 [t] Y borau y dywedi, ô na ddeuai yr hwyr ; ac yn yr hwyr y dywedi, ô na ddeuai y borau ; o achos ofn dy galon *gan* yr hwn yr ofni, a [u] rhag gweledigaeth dy lygaid yr hon a welych.

Ad. 34.

Jer. 44.7. Hof. 8.13. & 9.3. 68 A'r ARGLWYDD [x] a'th ddychwel di i'r Aipht mewn llongau, ar hŷd y fforddy dywedais wrthyt, [y] na chwanegit ei gweled mwy : a chwi a ymwerthwch yno i'ch gelynnion yn gaethweifion, ac yn gaeth-forwynnion ; ac ni *bydd* a'ch prynno.

Pf. 17.16.

PEN. XXIX.

2553

1 *Mofes yn annog y bobl i ufudd-dod, trwy gofio y gweithredoedd a welfent.* 10 *Gofod pawb ger bron yr Arglwydd i fyned tan ei gyfammod ef.* 18 *Y mawr ddigofaint ar y neb a ymfendithio yn ei anwiredd.* 29 *I Dduw y perthyn pethau dirgel.*

DYma eiriau y cyfammod a orchymynnodd yr ARGLWYDD wrth Mofes ei wneuthur â meibion Ifrael yn nhîr Moab, heb law [a] y cyfammod a ammododd efe â hwynt yn Horeb. [a] Pé. 5.2,3.

2 ¶ A Mofes a alwodd ar holl Ifraël, ac a ddywedodd wrthynt, [b] chwi a welfoch yr hyn oll a wnaeth yr ARGLWYDD o flaen eich llygaid chwi yn nhîr yr Aipht, i Pharao, ac i'w holl weifion, ac i'w holl dîr ; [b] Exo.19.4.

3 [c] Y profedigaethau mawrion a welodd eich llygaid ; yr arwyddion, a'r rhyfeddodau mawrion hynny : [c] Pen.4.34. & 7.19.

4 Ond [d] ni roddodd yr ARGLWYDD i chwi galon i wybod, na llygaid i weled, na chluftiau i glywed, hyd y dydd hwn. [d] Edrych Eſay 63.17. Ioan 8.43. Eph. 4.18. 2 Theſſ. 2. 11, 12.

5 Arweiniais chwi hefyd yn yr anialwch ddeugain mlhynedd ; [e] ni heneiddiodd eich dillad am danoch, ac ni heneiddiodd dy efgid am dy droed. [e] Pen.8.4.

6 Bara ni fwyttafoch, a gwîn neu ddiod gref nid yfafoch : fel y gwybyddech mai myfi *yw* yr ARGLWYDD eich Duw chwi.

7 A daethoch hyd y lle hwn ; yna daeth allan [f] Sehon brenin Hesbon, ac Og brenin Bafan, i'n cyfarfod mewn rhyfel, ac ni a'i lladdafom hwynt : [f] Num. 21. 24, 33. Pen. 2. 32. & 3. 1.

8 Ac a ddygafom eu tîr hwynt, ac [g] a'i rhoifom yn etifeddiaeth i'r Rubeniaid, ac i'r Gadiaid, ac i hanner llwyth Manaffeh. [g] Nu.32.33. Pé.3.12,13.

9 [h] Cedwch gan hynny eiriau y cyfammod hwn, a gwnewch hwynt, fel y llwyddoch ym mhob peth a wneloch. [h] Pen. 4.6. Jof. 1.7. 1 Bren. 2.3.

10 ¶ Yr ydych chwi oll yn fefyll heddyw ger bron yr ARGLWYDD eich Duw ; pennaethiaid eich llwythau, eich henuriaid, a'ch fwyddogion, a holl wŷr Ifraël,

11 Eich plant, eich gwragedd, a'th ddieithr *ddyn* yr hwn *fydd* o fewn dy werfyll, o [i] gymynydd dy goed hyd waheninydd dy ddwfr : [i] Edr.Jof.9. 21, 23, 27.

12 I fyned o honot dan gyfammod yr ARGLWYDD dy Dduw, a than ei gyngrair ef, yr hwn y mae 'r ARGLWYDD dy Dduw yn ei wneuthur â thi heddyw :

13 I'th ficcrhau heddyw yn bobl iddo ei hun, ac i fod o hono yntef yn Dduw i ti, megis y llefarodd wrthyt, ac fel y tyngodd wrth dy dadau, wrth Abraham, wrth Ifaac, ac wrth Jacob.

14 Ac nid â chwi yn unig yr ydwyf fi yn gwneuthur y cyfammod hwn, a'r cyngrair yma ;

15 Ond â'r hwn fydd yma gyd-a ni yn fefyll heddyw ger bron yr ARGLWYDD ein Duw, ac [k] â'r hwn nid *yw* yma gyd-a ni heddyw : [k] Edrych Act. 2. 39. 1 Cor. 7.14.

16 (Canys chwi a wyddoch y modd y trigafom ni yn nhîr yr Aipht, a'r modd y daethom trwy ganol y cenhedloedd, y rhai y daethoch trwyddynt.

17 A chwi a welfoch ei ffieidd-dra hwynt,

2553 a'i ‡heulyn dduwiau, pren a maen, arian ac
‡ Heb. *tom-dduwiau.* aur, y rhai *oedd* yn eu mysg hwynt.)

18 Rhag bod yn eich mysg ŵr neu wraig, neu deulu, neu lwyth, yr hwn y try ei galon heddyw oddiwrth yr ARGLWYDD ein Duw, i fyned i wasanaethu duwiau y cenhedloedd hyn:
l Heb. 12. 15. [l] rhag bod yn eich mysg wreiddyn yn dwyn
‡ Neu, *Gwenwynllys.* neu. *hystl.* Heb. *Rosh.* ‡gwenwŷn, a wermod;

19 A bod pan glywo efe eiriau y felldith hon, ymfendithio o honaw yn ei galon ei hun, gan ddywedyd, heddwch fydd i mi, er i mi rodio
m Nu. 15. 39. [m] ynghyndynrwydd fy nghalon, i 'chwanegu
‡ Heb. *y meddw at y fychedig.* ‡ meddwdod at fyched.

20 [n] Ni fyn yr ARGLWYDD faddeu iddo, canys
n Eze. 14. 7, 8. yna y myga digllonedd yr ARGLWYDD a'i eiddigedd yn erbyn y gŵr hwnnw, a'r holl felldithion fydd 'sgrifennedig yn y llyfr hwn a orwedd arno ef, a'r ARGLWYDD
o Pen. 9. 14. [o] a ddelea ei enw ef oddi-tan y nefoedd.

p Mat. 24. 51. 21 A'r ARGLWYDD [p] a'i nailltua ef oddiwrth holl lwythau Israël, i *gael* drwg, yn ôl holl felldithion y cyfammod a 'sgrifennwyd yn llyfr y gyfraith hon.

22 A dywed y genhedlaeth a ddaw ar ôl, *sef* eich plant chwi, y rhai a godant ar eich ôl chwi, a'r dieithr yr hwn a ddaw o wlâd bell, pan welont blaau y wlâd hon, a'i chlefydau, *trwy* 'r rhai y mae yr ARGLWYDD yn ei chlwyfo hi;

23 A'i thîr wedi ei losgi oll *gan* frwmstan a halen, na heuir ef, ac na flaen-dardda, ac na
q Gen. 19. 24, 25. ddaw i fynu un llysieuyn ynddo, [q] fel dinystr Sodoma, a Gomorra, Adma, a Zeboïm, y rhai a ddinystriodd yr ARGLWYDD yn ei lîd a'i ddigofaint:

r 1 Bre. 9. 8. Jer. 22. 8. 24 Ië, yr holl genhedloedd a ddywedant, [r] pa ham y gwnaeth yr ARGLWYDD fel hyn i'r tîr hwn? pa ddigter yw y digofaint mawr hyn?

25 Yna y dywedir, am wrthod o honynt gyfammod ARGLWYDD Dduw eu tadau, yr hwn a ammododd efe â hwynt, pan ddug efe hwynt allan o dîr yr Aipht.

26 Canys aethant, a gwasanaethasant dduwiau dieithr, ac ymgrymmasant iddynt, *sef* duw-
‡ Heb. *rannasai.* neu, *yr hwn ni roisai iddynt* ran. iau nid adwaenent hwy, ac ni ‡ roddasai efe iddynt:

27 Am hynny 'r ennynnodd digllonedd yr ARGLWYDD yn erbyn y wlâd hon, i ddwyn arni bob melldith ar y sydd 'sgrifennedig yn y llyfr hwn:

28 A'r ARGLWYDD a'i dinystriodd hwynt o'i tîr mewn digofaint, ac mewn digter, ac mewn llîd mawr, ac a'i gyrrodd hwynt i wlâd arall, megis *y gwelir* heddyw.

29 Y dirgeledigaethau *sydd* eiddo 'r ARGLWYDD ein Duw, a'r pethau amlwg *a roddwyd* i ni, ac i'n plant hyd byth, fel y gwnelom holl eiriau y gyfraith hon.

PEN. XXX.

1 *Addaw trugareddau mawr i'r edifeiriol.* 11 *Bod y gorchymmyn yn eglur.* 15 *Gosod angau ac enioes o flaen y bobl.*

aLef. 26. 40 A [a] Phan ddelo 'r holl bethau hyn arnat, *sef* y fendith a'r felldith, y rhai a roddais o'th flaen, ac atcofio o honot *hwynt* ym mysg yr holl genhedloedd, y rhai i'th yrrodd yr ARGLWYDD dy Dduw di attynt,

2 A dychwelyd o honot at yr ARGLWYDD dy 2553
Dduw, a gwrando ar ei lais ef, yn ôl yr hyn oll yr ydwyf yn ei orchymmyn i ti heddyw, ti, a'th blant, â'th holl galon, ac â'th holl enaid;

3 [b] Yna y dychwel yr ARGLWYDD dy Dduw dy *b* Pf. 106. 45. & 126. 1. Jer. 32. 37. *c* Pf. 147. 2.
gaethiwed, ac y cymmer drugaredd arnat, ac y try, ac [c] a'th gasgl o fysg yr holl bobloedd, lle i'th wasgaro 'r ARGLWYDD dy Dduw di.

4 [d] Pe i'th wthid i eithaf y nefoedd, oddi- *d* Neh. 1. 9.
yno i'th gasglai 'r ARGLWYDD dy Dduw, ac oddiyno i'th gymmerai.

5 A'r ARGLWYDD dy Dduw a'th ddwg i'r tîr a feddiannodd dy dadau, a thitheu a'i meddienni: ac efe a fydd dda wrthyt, ac a'th wnâ yn amlach nâ'th dadau.

6 A'r [e] ARGLWYDD dy Dduw a enwaeda dy ga- *e* Pe. 10. 16. Jer. 32. 39. Eze. 11. 19. & 36. 26.
lon, a chalon dy hâd, i garu 'r ARGLWYDD dy Dduw, â'th holl galon, ac â'th holl enaid, er mwyn cael o honot fyw.

7 A'r ARGLWYDD dy Dduw a rydd yr holl felldithion hyn ar dy elynnion, ac ar dy gasteion, y rhai a'th erlidiant ti.

8 Titheu a ddychweli, ac a wrandewi ar lais yr ARGLWYDD, ac a wnei ei holl orchymynnion ef, y rhai yr ydwyf yn eu gorchymmyn i ti heddyw.

9 [f] A'r ARGLWYDD dy Dduw a wnâ it' lwy- *f* Pe. 28. 11.
ddo yn holl waith dy law, yn ffrwyth dy fru, ac yn ffrwyth dy anifeiliaid, ac yn ffrwyth dy dîr, er daioni: canys try 'r ARGLWYDD i [g] lawenychu *g* Jer. 32. 41
ynot, i *wneuthur* daioni *it'*, fel y llawenychodd yn dy dadau:

10 O's gwrandewi ar lais yr ARGLWYDD dy Dduw, i gadw ei orchymynnion ef, a'i ddeddfau, y rhai sydd 'sgrifennedig yn llyfr y gyfraith hon: o's dychweli at yr ARGLWYDD dy Dduw â'th holl galon, ac â'th holl enaid.

11 ¶ O herwŷdd y gorchymmyn yma yr yd- *h* Esa. 45. 19.
wyf yn ei orchymmyn i ti heddyw, [h] nid yw guddiedig oddiwrthyt, ac nid *yw* bell.

12 [i] Nid yn y nefoedd *y mae*, i ddywedyd *o* *i* Rhuf. 10. 6, &c.
honot pwy a ddring drosom i'r nefoedd, ac a'i dwg i ni, fel y clywom, ac y gwnelom ef?

13 Ac nid o'r tu hwnt i'r môr *y mae*, i ddywedyd *o honot*, pwy a dramwya trosom ni i'r tu hwnt i'r môr, ac a'i dwg ef i ni, fel y clywom, ac y gwnelom ef?

14 Canys y gair sydd agos iawn attat, yn dy enau, ac yn dy galon, i'w wneuthur ef.

15 ¶ Wele, [k] rhoddais o'th flaen heddyw en- *k* Pe. 11. 26. Ad. 19.
ioes a daioni, ac angau a drygioni;

16 Lle yr ydwyf fi yn gorchymmyn i ti heddyw garu 'r ARGLWYDD dy Dduw, i rodio yn ei ffyrdd ef, ac i gadw ei orchymynnion, a'i ddeddfau, a'i farnedigaethau ef; fel y byddech fyw, ac i'th amlhaër, ac i'th fendithio 'r ARGLWYDD dy Dduw yn y tîr yr wyt yn myned iddo i'w feddiannu.

17 Ond o's try dy galon ymaith fel na wrandawëch, a'th yrru i ymgrymmu i dduwiau dieithr, a'i gwasanaethu hwynt;

18 Yr wyf yn mynegi i chwi heddyw, y difethir chwi yn ddïau, *ac* nad estynnwch ddyddiau yn y tîr yr ydwyt yn myned tros yr Iorddonen i fyned i mewn iddo i'w berchennogi.

19 [l] Galw yr wyf yn dŷst i'th erbyn he- *l* Pen. 4. 26.
ddyw y nefoedd a'r ddaiar, [m] roddi o honof *m* Ad. 15.
o'th

2553 o'th ſlaen di enioes ac angau; ſendith a melldith; dewis ditheu yr enioes ſel y byddych fyw, ti a'th hâd:

20 I garu o honot yr ARGLWYDD dy Dduw, a gwrando ar ei lais ef, a glynu wrtho: canys efe yw dy enioes di, ac eſtynniad dy ddyddiau, fel y trigech yn y tîr a dyngodd yr ARGLWYDD wrth dy dadau, wrth Abraham, wrth Iſaac, ac wrth Jacob, ar ei roddi iddynt.

PEN. XXXI.

1 Moſes yn rhoi cyffur yn y bobl, 7 ac yn Joſuah, 9 Yn rhoddi y gyfraith i'r offeiriaid i'w darllen ar y ſeithfed flwyddyn i'r bobl. 14 Duw yn rhoddi ſiars ar Joſuah, 19 a chân i dyſtiolaethu yn erbyn y bobl. 24 Moſes yn gorchymmyn dyſtr y gyfraith i'r Leiaid i'w gadw. 28 Moſes yn rhybuddio y bobl o'i hanufuddhâd i Dduw, wedi ei ſarwolaeth ef.

A Moſes a aeth, ac a lefarodd y geiriau hyn wrth holl Iſrael,

2 Ac a ddywedodd wrthynt, [a] mâb chwechugain mlwydd ydwyf fi heddyw; ni allaf mwy fyned allan a dyfod i mewn: yr ARGLWYDD hefyd a ddywedodd wrthyf, [b] ni chei fyned tros yr Iorddonen hon.

3 Yr ARGLWYDD dy Dduw ſydd yn myned trofodd o'th flaen di, efe a ddinyſtria y cenhedloedd hyn o'th flaen, a thi a'i meddienni hwynt: Joſuah hefyd, efe a â trofodd o'th flaen, [c] fel y llefarodd yr ARGLWYDD.

4 A'r ARGLWYDD a wnâ iddynt [d] fel y gwnaeth i Sehon, ac i Og, brenhinoedd yr Amoriaid, ac i'w tîr hwynt, y rhai a ddinyſtriodd efe.

5 A rhydd [e] yr ARGLWYDD hwynt o'ch blaen chwi, gwnewch chwithau iddynt hwy yn ôl yr holl orchymynnion a orchymynnais i chwi.

6 Ymgryfhewch, ac ymnerthwch, nac ofnwch, ac na ddychrynnwch rhagddynt; canys yr ARGLWYDD dy Dduw ſydd yn myned gyd-a thi, [f] ni'th edy ac ni'th wrthyd.

7 ¶ A Moſes a alwodd ar Joſuah, ac a ddywedodd wrtho yngolwg holl Iſraël; ymgadarnhâ, ac ymnertha: canys ti a ei gyd-a'r bobl yma i'r tîr a dyngodd yr ARGLWYDD wrth eu tadau hwynt ar ei roddi iddynt, a thi a'i rhenni yn etifeddiaeth iddynt.

8 Yr ARGLWYDD hefyd ſydd yn myned o'th flaen di, efe a ſydd gyd-a thi, ni'th edy ac ni'th wrthyd: [g] nac ofna, ac na lwfrhâ.

9 ¶ A Moſes a'ſgrifennodd y gyfraith hon, ac a'i rhoddes at yr offeiriaid meibion Lefi, y rhai a ddygent Arch cyfammod yr ARGLWYDD, ac at holl henuriaid Iſraël.

10 A Moſes a orchymynnodd iddynt, gan ddywedyd, yn ôl *pob* ſaith mlynedd, ar yr amſer nodedig, ar [h] flwyddyn y gollyngdod, ar ŵyl y pebyll,

11 Pan ddelo holl Iſraël i ymddangos ger bron yr ARGLWYDD dy Dduw, yn y lle a ddewiſo efe; [i] y darlleni y gyfraith hon o flaen holl Iſraël, lle y clywant.

12 Cynnull y bobl ynghŷd, y gwŷr, y gwragedd, a'r plant, a'th ddieithr *ddyn* a *fyddo* o fewn dy byrth, fel y gwrandawont, ac fel y dyſgont, ac yr ofnont yr ARGLWYDD eich Duw; 2553 ac yr edrychont am wneuthur holl eiriau y gyfraith hon;

13 Ac y byddo i'w plant, y rhai ni wybuant ddim, glywed a dyſgu ofni yr ARGLWYDD eich Duw, yr holl ddyddiau y byddoch fyw yn y tîr yr ydych yn myned iddo i'w feddiannu.

14 ¶ A dywedodd yr ARGLWYDD wrth Moſes, wele, nieſſaodd y dyddiau i ti i farw: galw Joſuah, a ſefwch ger bron, ym mhabell y cyfarfod, fel [k] y rhoddwyf orchymynnion iddo ef: yna'r aeth Moſes a Joſuah, ac a ſafaſant ger bron, ym mhabell y cyfarfod. [k] Nu.27.19

15 [l] A'r ARGLWYDD a ymddangoſodd yn y babell mewn colofn gwmmwl: a'r golofn gwmmwl a ſafodd ar ddrws y babell. [l] Exo.33.9.

16 ¶ A dywedodd yr ARGLWYDD wrth Moſes, wele di a ‡ orweddi gyd-a'th dadau, a'r bobl yma a gyfyd ac a butteiniant ar ôl duwiau dieithriaid y tîr y maent yn myned i mewn iddo, ac a'm gwrthyd i, ac a dyrr fy nghyfammod a wneuthym ag ef. ‡ Neu, *gyſgi*, 2Sam. 7. 12.

17 A'm dig a ennyn yn eu herbyn y dydd hwnnw, ac mi a'i gwrthodaf hwynt, ac [m] a guddiaf fy wyneb oddiwrthynt, a bwytteir ef, a drygau lawer a chyfyngderau ‡ a ddigwyddant iddo ef, a'r dydd hwnnw y dywed efe, [n] onid am nad *yw'r* Arglwydd yn fy myſg y digwyddodd y drwg hwn i mi? [m] Pſ.32.20. Pſa.104.29. ‡ Heb. *a'i caiff hwynt.* [n] Barn.6.13

18 Canys myfi gan guddio a guddiaf fy wyneb y dydd hwnnw, am yr holl ddrygioni a wnaeth efe, pan drôdd at dduwiau dieithr.

19 Yſgrifennweh yr awr hon gan hynny i chwi y gân hon; dyſg hi hefyd i feibion Iſraël; *a* goſod hi yn eu genau hwynt, fel y byddo y gân hon yn dyſt i mi yn erbyn meibion Iſraël.

20 Canys dygaf ef i dîr yn llifeirio o laeth a mêl, yr hwn a addewais trwy lw i'w dadau ef; fel y bwyttao ac y digoner, ac yr elo yn frâs; ond efe a drŷ at dduwiau dieithr, ac a'i gwaſanaetha hwynt, ac a'm dirmyga i, ac a ddiddymma fy nghyfammod.

21 Yna pan ddigwyddo iddo ddrygau lawer a chyfyngderau, y bydd i'r gân hon dyſtiolaethu yn dyſt yn ei wyneb ef: canys nid anghofir hi o enau ei hâd ef: o herwŷdd mi a adwaen ei fwriad [o] y mae efe yn ei ‡ amcanu heddyw; cyn dwyn o honofi ef i'r tîr a addewais trwy lw. [o] Amos 5. 25, 26. ‡ Hebr. *wneuthur.*

22 ¶ A Moſes a 'ſgrifennodd y gân hon ar y dydd hwnnw, ac a'i dyſgodd hi i feibion Iſraël.

23 Efe a orchymynnodd hefyd i Joſuah fâb Nun, ac a ddywedodd, [p] ymgryfhâ, ac ymnertha; canys ti a arweini feibion Iſraël i'r tîr a addewais iddynt trwy lw; a mi a fyddaf gyd-a thi. [p] Joſ. 1. 6.

24 ¶ A phan ddarfu i Moſes yſgrifennu geiriau y gyfraith hon ar Lyfr, hyd eu diwedd hwynt;

25 Yna y gorchymynnodd Moſes i'r Leiaid, y rhai oedd yn dwyn Arch cyfammod yr ARGLWYDD, gan ddywedyd,

26 [q] Cymmerwch Lyfr y gyfraith hon, a goſodwch ef ar yſtlys Arch cyfammod yr ARGLWYDD eich Duw, fel y byddo yno yn dyſt i'th erbyn. [q] Edrych a Deu. 10. 2.

2553 27 Canys mi a adwaen dy wrthnyſſigrwydd, a'th wargaledrwydd; wele a myfi etto yn fyw gyd-a chwi heddyw, gwrthryfelgar yn erbyn yr ARGLWYDD fuoch, a pha faint mwy *y byddwch* wedi fy marw?

28 Ceſglwch attaf holl henuriaid eich llwythau, a'ch ſwyddogion, fel y llefarwyf y geiriau hyn lle y clywont hwy, ac y cymmerwyf y nefoedd a'r ddaiar yn dyſtion yn eu herbyn hwy.

29 Canys mi a wn wedi fy marw gan lygru yr ymlygrwch, ac y ciliwch o'r ffordd a orchymynnais i chwi; ac y digwydda i chwi ddrwg yn y dyddiau diweddaf, am y gwnewch ddrygioni yngolwg yr ARGLWYDD, i'w ddigio ef â gweithredoedd eich dwylo.

30 A llefarodd Moſes lle y clybu holl gynnulleidfa Iſraël eiriau y gân hon, hyd eu diwedd hwynt.

PEN. XXXII.

1 *Cân Moſes, yr hon ſydd yn goſod allan drugaredd Duw a'i ddial.* 46 *Moſes yn annog y bobl i yſtyried y gân.* 48 *Duw yn ei anfon ef i fynydd Nebo, i weled y wlâd, ac i farw.*

GWrandewch y nefoedd, a llefaraf; a chlywed y ddaiar eiriau fy ngenau.

2 [b] Fy athrawiaeth a ddefnynna fel glaw; fy ymadrodd a ddifera fel gwlith: fel gwlithlaw ar îr-wellt, ac fel cawodydd ar laſ-wellt.

3 Canys enw yr ARGLWYDD a gyhoeddaf fi: rhoddwch fawredd i'n Duw ni.

4 Efe yw [c] y Graig; [d] perffaith yw ei weithred; canys ei holl ffyrdd *ydynt* farn: [e] Duw gwirionedd a heb anwiredd, cyfiawn ac uniawn *yw* efe.

5 ‡ Y genhedlaeth wyrog, a throfaüs, a ymlygrodd yn ei erbyn trwy eu bai, heb *fod* yn blant iddo ef.

6 Ai hyn a delwch i'r ARGLWYDD, bobl ynfyd ac angall? ond efe *yw* dy dâd, *a'th* brynnŵr? onid efe a'th wnaeth, ac a'th ſiccrhaodd?

¶ 7 Cofia y dyddiau gynt; yſtyriwch flynyddoedd cenhedlaeth a chenhedlaeth; gofyn i'th dâd, ac efe a fynega i ti; i'th henuriaid, a hwy a ddywedant wrthyt.

8 Pan [f] gyfrannodd y Goruchaf etifeddiaeth y cenhedloedd; pan naillduodd efe feibion Adda, y goſododd efe derfynau y bobloedd, yn ôl rhifedi meibion Iſraël.

9 Canys [g] rhan yr ARGLWYDD *yw* ei bobl; Jacob *yw* ‡ rhan ei etifeddiaeth ef.

10 Efe a'i cafodd ef [h] mewn tîr anial, ac mewn diffaethwch gwâg erchyll, †arweiniodd ef o amgylch: a pharodd iddo ddeall, a [i] chadwodd ef fel canwyll ei lygad.

11 [k] Fel y cyfyd eryr ei nŷth, y caſtella dros ei gywion, y lleda ei eſgyll, y cymmer ef, ac a'i dwg ar ei adenydd;

12 *Felly* yr ARGLWYDD yn unig a'i harweiniodd yntef, ac nid *oedd* duw dieithr gyd-ag ef.

13 [l] Gwnaeth iddo farchogaeth ar uchelder y ddaiar, a bwytta cnwd y maes, a ſugno [m] mêl o'r graig, ac olew o'r graig galleſtr;

14 Ymenyn gwartheg, a llaeth defaid, ynghyd â braſder wyn, a hyrddod o rywogaeth Baſan, a bychod, [n] ynghyd â braſder grawn gwenith, a phur-waed grawn-wîn a yfaiſt. 2553

15 ¶ A'r ‡ [o] union [p] a aeth yn frâs, ac a wingodd; braſſeaiſt, tewychaiſt, pwyntiaiſt: yna efe a wrthododd Dduw, yr hwn a'i gwnaeth, ac a ddiyſtyrodd graig ei iechydwriaeth.

16 A dieithr *ddduwiau* y gyrraſant eiddigedd arno, â ffieidd-dra y digiaſant ef.

17 [q] Aberthaſant i gythreuliaid, ‡ nid *i* Dduw; *i* dduwiau nid adwaenent, i rai newŷdd-diweddar, *y rhai* nid ofnodd eich tadau.

18 Y Graig a'th genhedlodd a anghofiaiſt ti, a'r Duw a'th luniodd a ollyngaiſt ti tros gôf.

19 Yna y gwelodd yr ARGLWYDD, ac a'i ‡ ffieiddiodd *hwynt*, o herwŷdd ei ddigio gan ei feibion, a'i ferched.

20 Ac efe a ddywedodd, [r] cuddiaf fy wyneb oddiwrthynt, edrychaf beth *fydd* eu diwedd hwynt: canys cenhedlaeth drofaüs *ydynt* hwy, [ſ] meibion heb ffyddlondeb ynddynt.

21 Hwy a yrraſant eiddigedd arnaf, â'r *peth* nid *oedd* dduw; digiaſant fi â'i [t] hoferedd: [u] minneu a yrraf eiddigedd arnynt hwythau â'r *rhai* nid *ydynt* bobl; â chenedl ynfyd y digiaf hwynt.

22 Canys [x] tân a gynneuwyd yn fy nîg, ac a ‡ lŷſg hyd uffern iſod, ac a † ddifa y tîr a'i gynnyrch, ac a wnâ i ſylfeini y mynyddoedd ffaglu.

23 [y] Caſglaf ddrygau arnynt; [z] treuliaf fy ſaethau arnynt.

24 Loſgedig *fyddant gan* newŷn, ac wedi eu bwytta gan ‡ wrês poeth, a chwerw ddinyſtr; anfonaf hefyd arnynt [a] ddannedd bwyſtfilod, ynghyd â gwenwŷn ſeirph y llwch.

25 [b] Y cleddyf oddi-allan a dychryn †oddifewn a ‡ ddifetha y gŵr ieuangc, a'r wyryf hefyd, y plentyn ſugno ynghyd â'r gŵr briglwyd.

26 Dywedais, gwaſgaraf hwynt i gonglau, paraf i'w coffadwriaeth ddarfod o fyſg dynion:

27 Oni bai im' ofni dîg y gelyn, rhag i'w gwrthwynebwŷr ymddwyn yn ddieithr, *a* rhag dywedyd o honynt, ‡ ein llaw uchel ni, ac nid yr ARGLWYDD a wnaeth hyn oll.

28 Canys cenedl heb gyngor ydynt hwy, ac heb ddeall ynddynt.

29 [c] Oh na baënt ddoethion, [d] na ddeallent hyn, nad yſtyrient eu diwedd.

30 Pa fodd yr ymlidiai [e] un fil? ac y gyrrai dau ddeng-mîl i ffoi? onid am [f] werthu o'i Craig hwynt, a chau o'r ARGLWYDD arnynt?

31 Canys nid fel ein Craig ni *y mae* eu Craig hwynt, [g] a bydded ein gelynnion yn farnwŷr.

32 Canys ‡ o wîn-wydden Sodom, ac o feuſydd Gomorra *y mae* eu gwin-wydden hwynt; eu grawn-wîn hwynt *ſydd* rawn-wîn buſtlaidd; grawn-ſyppiau chwerwon ſydd iddynt.

33 Gwenwŷn dreigiau *yw* eu gwîn hwynt, a chreulon wenwŷn aſpiaid.

34 Onid yw hyn [h] ynghudd gyd-a myfi, wedi ei ſelio ym myſg fy nhryſorau?

35 [i] I

---

a Pen 4.26. & 30.19. Pſal. 50.4. Eſay. 1.2. Jer. 2.12. & 6.19.
b Eſay 55.10, 11. 1 Cor. 3.6, 7, 8.
c 2 Sa. 23.3. Pſ. 18.2, 46. Hab. 1.12.
d 2 Sam. 22.31.
e Job 34.10.
‡ Neu, *ymlygraſant: eu bai nid* bai *ei feibion ef ydyw: cenhedlaeth wyrog a throfaus ydynt.*
f Zech 9.2. Act. 17 26.
g Ex. 15.16.
‡ Neu, *cuelbren.* Heb. *llinyn.*
h Pen. 8.15. Jer. 2.6. Hoſ. 13.5.
† Neu, *amgylchodd ef.*
i Pſal. 17.8. Dih. 7.2. Zech. 2.8.
k Exo. 19.4. Pen. 1.31. Eza. 31.5. & 46.4. & 63.9. Hoſ. 11.3.
l Eſ. 58.14.
m Job 29.6. Pſal. 81.16.
n Pſal. 147. 14.
‡ *Jeſurun.*
o Pen. 33. 5, 26. Eſay. 44.2.
p Neh. 9.25. Pſal. 17.10. Jer. 2.7. & 5.7. Hoſ. 13.6.
q Lef. 17.7. Pſ. 106.37. 1 Cor. 10.20 Dat. 9.20.
‡ Neu, nid *eeddynt* Dduw.
‡ Neu, *diyſtyrodd.*
r Pé. 31.17.
ſ Eſa. 30.9.
t 1 Sa. 12.21 1 Bré. 16.13
u Hoſ. 1.10. Rhuf. 10.19
x Jer. 15.14 Galar. 4.11.
‡ Neu, *loſgodd.*
† Neu, *ddifaodd.*
y Eſa. 26.15
z Pſal. 7. 12, 13. Eze. 5.16.
‡ Heb. *farwor tanllyd.* Hab. 3.5.
a Lef. 26.22
b Galar. 1. 20. Exec. 7.15. 2 Cor. 7.5.
† Heb. *o'r yſtafelloedd.*
‡ Heb. *ddifuddia.*
‡ Neu, *uchel yw ein llaw ni.*
c Pſa. 81.8
d Galar. 1.9.
e Lef. 26.8. Joſ. 23.10. 2 Chr. 24. 24. Eſay 30.17.
f Pſ. 44.12 Eſay 50.1 & 52.3.
g 1 Sa. 4.8. Jer. 40.3.
‡ Neu, *gwaeth yw eu gwinwydden, na gwinwydden Sodom.*
h Job 14.17 Jer. 2.22. Hoſ. 13.12 Rhuf.

35 [i] I mi *y perthyn* dial, a thalu y pwyth, mewn prŷd y llithr eu troed hwynt; canys [k] agos yw dydd eu trychineb, a phryſſuro y mae yr hyn a barottöwyd iddynt.

36 Canys yr ARGLWYDD a farna ei bobl, ac [l] a edifarhâ am ei weiſion, pan welo ymado o'i † nerth, ac [m] nad *oes* na gwarchaedig, na gweddilledig.

37 Ac eſe a ddywed, [n] pa le *y mae* eu duwiau hwynt, *a'r* graig yr ymddiriedaſant ynddi?

38 Y rhai a fwyttaſant fraſder eu haberthau, *ac* a yfaſant win eu diod-offrwm: codant, a chynnorthwyant chwi, a byddant loches i chwi.

39 Gwelwch bellach mai [o] myfi, myfi *yw* eſe, ac [p] nad oes duw onid myfi: [q] myfi ſydd yn lladd, ac yn bywhau: myfi a archollaf, ac mi a feddyginiaethaf, ac ni bydd a achubo o'm llaw.

40 Canys codaf fy llaw i'r nefoedd, a dywedaf, mi a fyddaf fyw byth.

41 [r] O'ſhogaf fy nghleddyf diflaſ, ac ymaflyd o'm llaw mewn barn, dychwelaf ddial ar fy ngelynnion, a thalaf y pwyth i'm caſeion.

42 Meddwaf fy ſaethau â gwaed, (a'm cleddyf a fwytty gig) â gwaed y laddedig a'r caeth, o ddechreu [s] dial ar y gelyn.

43 [t] Y cenhedloedd, ‡ llawenhewch gyd-a'i bobl ef, canys eſe a ddial waed ei weiſion, ac a ddychwel ddial ar ei elynnion, ac a drugarha wrth ei dîr *a'i* bobl ei hun.

44 ¶ A daeth Moſes, ac a lefarodd holl eiriau y gân hon lle y clybu y bobl, eſe a Joſuah mâb Nun.

45 A darfu i Moſes lefaru 'r holl eiriau hyn wrth holl Iſraël:

46 A dywedodd wrthynt, [u] meddyliwch yn eich calonnau am yr holl eiriau yr ydwyf yn eu tyſtiolaethu wrthych heddyw, y rhai a orchymynnwch i'ch plant, i edrych am wneuthur holl eiriau y gyfraith hon.

47 Canys nid gair ofer yw hwn i chwi: o herwŷdd eich enioes chwi *yw* eſe; a thrwy y gair hwn yr eſtynnwch ddyddiau yn y tîr yr ydych yn myned iddo tros yr Iorddonen i'w feddiannu.

48 ¶ [x] A'r ARGLWYDD a lefarodd wrth Moſes ynghorph y dydd hwnnw, gan ddywedyd;

49 Eſgyn i'r mynydd Abarim hwn, *ſef* mynydd Nebo, yr hwn *ſydd* yn nhîr Moab, ar gyfer Jericho; ac edrych ar wlâd Canaan, yr hon yr ydwyf fi yn ei rhoddi i feibion Iſraël yn etifeddiaeth.

50 A bydd farw yn y mynydd yr eſgynni iddo, a chaſgler di at dy bobl; megis y bu farw [y] Aaron dy frawd ym mynydd Hor, ac y caſglwyd ef at ei bobl:

51 O herwŷdd [z] gwrthryfelaſoch i'm herbyn ym myſg meibion Iſraël, wrth ddyfroedd ‡ cynnen Cades, *yn* anialwch Zin: oblegid ni 'm [a] ſancteiddiaſoch ym mhlith meibion Iſraël.

52 Canys y wlâd a gei di ei gweled ar *dy* gyfer; ond yno nid ai, i'r tîr yr ydwyf fi yn *ei* roddi i feibion Iſraël.

PEN XXXIII.

1 *Arddercha̱wgrwydd Duw.* 6 *Bendithion y deuddeg llwyth.* 26 *Godidawgrwydd Iſraël.*

AC dyma y fendith â'r hon y bendithiodd Moſes [a] gŵr Duw feibion Iſraël, cyn ei farwolaeth.

2 Ac eſe a ddywedodd, [b] Yr ARGLWYDD a ddaeth allan o Sinai, ac a gododd o Seir iddynt; ymlewyrchodd o fynydd Paran, ac eſe a ddaeth gyd-a [c] myrddiwn o ſainct, *a* † thanllyd gyfraith o'i ddeheulaw iddynt.

3 [d] Cara y mae eſe y bobl; ei holl ſainct *ydynt* yn dy law; a hwy a ymlynaſant wrth dy draed, pob un a dderbyn o'th eiriau.

4 Moſes a orchymynnodd gyfraith i ni, [e] yn etifeddiaeth i gynnulleidfa Jacob.

5 Ac eſe oedd [f] frenin yn ‡ [g] Iſraël, pan ymgaſglodd pennau y bobl ynghŷd *â* llwythau Iſraël.

6 ¶ Bydded fyw Reuben, ac na fydded farw, ac na bydded ei ddynion *ychydig o* rifedi.

7 ¶ *Bydded* hyn hefyd i Juda; ac eſe a ddywedodd, clyw ô ARGLWYDD lais Juda; ac at ei bobl dŵg ef: digon fyddo iddo ei ddwylo ei hun, a bydd gymmorth rhag ei elynnion.

8 ¶ Ac am Leſi y dywedodd, [h] *Bydded* dy Thummim a'th Urim i'th ŵr ſanctaidd, [i] yr hwn a brofaiſt ym Maſſah, *ac* a gynnhennaiſt ag ef wrth ddyfroedd Meribah;

9 Yr hwn a ddywedodd am ei dâd ac am ei fam, ni welais ef, [k] a'i frodyr nis adnabu, ac nid adnabu ei blant ei hun: canys [l] cadwaſant dy eiriau, a chynnhaliaſant dy gyfammod.

10 Dyſgant dy farnedigaethau i Jacob, a'th gyfraith i Iſraël: goſodant arogl-darth ‡ ger dy tron, a lloſg-aberth ar dy allor.

11 Bendithia, ô ARGLWYDD, ei olud ef, a bydd fodlon i waith ei ddwylo ef: archolla lwynau *y rhai* a godant i'w erbyn, a'i gaſeion, fel na chodant.

12 ¶ Am Benjamin y dywedodd efe, anwyliad yr ARGLWYDD a drîg mewn diogelwch gydag ef, yr hwn fydd yn cyſgodi troſto ar hŷd y dydd, ac yn aros rhwng ei yſgwyddau ef.

13 ¶ Ac am Joſeph y dywedodd efe, [m] ei dîr ef ſydd wedi ei fendigo gan yr ARGLWYDD, â hyfrydwch y nefoedd, â gwlith, ac â dyfnder yn gorwedd iſod,

14 Hefyd â hyfrydwch cynnyrch yr haul, ac â hyfrydwch addfed-ffrwyth y lleuadau.

15 Ac â *hyfrydwch* pen [n] mynyddoedd y dwyrain, ac â hyfrydwch brynnau tragywyddoldeb,

16 Ac a hyfrydwch y ddaiar, ac â'i chyflawnder, ac ag ewyllys da [o] preſſŵyliydd y berth: delo bendith ar ben Joſeph, ac ar goryn yr hwn [p] a nailltüwyd oddiwrth ei frodyr.

17 Ei brydferthwch ſydd debyg i gyntaf-anedig ei ŷch, a'i gyrn ef *ſydd* gyrn unicorn; â hwynt y cornia efe y bobl ynghŷd *hyd* eithafoedd y ddaiar: ac [q] dyma fyrddiwn Ephraïm, ïe dyma filoedd Manaſſeh.

18 ¶ Ac am Zabulon y dywedodd efe, [r] ymlawenycha, Zabulon, yn dy fyneddiad allan; a *thi* Iſſachar, yn dy bebyll.

19 Galwant bobloedd i'r mynydd, yna 'r [ſ] aberthant ebyrth cyfiawnder: canys cyfoeth y moroedd

---

[i] Pen. 6. 6. & 11. 18.
[k] Deut. 32. 35.
[l] Nu. 20. 12. & 27. 14.
[m] Deut. 32. 39.
[n] Deut. 32. 37.
[o] Deut. 32. 39.
[p] Eſa. 45. 5, 6, 22. & 46. 9.
[q] 1 Sa. 2. 6. Deut. 32. 39. Job. 5. 18. & 6. 1. Job. 13. 28. Hoeth. 16. 13.
[r] Eſa. 27. 1. & 34. 5. & 66. 16. Jer. 12. 12. & 46. 10.
[s] Job. 13. 24. Jer. 30. 14. Malar. 2. 5. Rhuf. 12. 19.
[t] Deut. 32. 35. Neu, *gwaliennwch gyd a'i bobl ef*, neu, *cerddwch.*
[u] Deut. 4. 39. & 11. 18.
[x] Nu. 27. 12.
[y] Nu. 20. 25, 28. & 33. 38
[z] Nu. 20. 11, 12, 13. & 27. 14.
‡ *Meribah.*
[a] Edrych Lef. 10. 3.

[a] Pſ. 90. tit.
[b] Ex. 19. 18. Hab. 3. 3.
[c] Edrych Pſal. 68. 17. Dan. 7. 10. Act. 7. 53. Gal. 3. 19. Heb. 2. 2. Deut. 5. 11. & 9. 16.
† Heb. *thân cyfraith.*
[d] Ex. 19. 5.
[e] Pſal. 119. 111.
[f] Edrych Gen. 36. 31.
‡ *Jeſurun.*
[g] Pſ. 32. 35.
[h] Ex. 28. 30.
[i] Nu. 20. 13.
[k] Ex. 32. 28. Deut. 2. 9. Edrych Jer. 22. 18.
[l] Deut. 33. 9.
‡ Heb. *wrth dy dreyn.*
[m] Gé. 49. 25.
[n] Gé. 49. 26.
[o] Ex. 3. 2, 4.
[p] Gé. 49. 26
[q] Gé. 48. 15
[r] Gé. 49. 13, 14, 15
[ſ] Pſal. 4.

2553 moroedd a ſugnant, a chuddiedig dryſorau y tywod.

20 ¶ Ac am Gad y dywedodd efe, bendigedig yw [r] ehangydd Gad; megis llew y mae efe yn aros, fel y rhwygo efe yr yſgwyddog a'r pen.

21 [u] Edrychodd ‡ am dano ei hun yn y dechreuad, canys yno yn rhan y cyfraith-wr y goſodwyd ef: [x] efe a ddaeth *gyd* a phennaethiaid y bobl; gwnaeth efe gyfiawnder yr ARGLWYDD, a'i farnedigaethau gyd-ag Iſraël.

22 ¶ Am Dan hefyd y dywedodd, Dan yn genew llew a neidia o Baſan.

23 ¶ Ac am Nephtali y dywedodd, ô Nephtali, [y] llawn o hawddgarwch, a chyflawn o fendith yr ARGLWYDD: [z] meddianna di y gorllewin a'r dehau.

24 ¶ Ac am Aſer y dywedodd, [a] bendithier Aſer â phlant: bydded gymmeradwy *gan* ei frodyr, ac efe [b] a wlŷch ei droed mewn olew.

25 Haiarn a phrês ‡ *fydd* dan dy eſgid ti: a megis dy ddyddiau *y bydd* dy nerth.

26 ¶ Nid *oes* megis Duw † [c] Iſraël, yr hwn ſydd yn marchogaeth y nefoedd, yn gymmorth it, a'r wybrennau yn ei fawredd.

27 *Dy* noddfa *yw* Duw tragywyddol, ac oddi tanodd y mae y breichiau tragywyddol: efe a wthia dy elyn o'th flaen, ac a ddywed, diſetha *ef*.

28 [d] Iſraël hefyd a drîg ei hun yn ddïogel; ffynnon Jacob *a fydd* mewn tîr ŷd, a gwîn: ei nefoedd hefyd a ddifera wlith.

29 Gwyntydedig wyt ô Iſraël, pwy *ſydd* megis ti, ô bobl gadwedig gan yr ARGLWYDD, tarian dy gynnorthwy, yr hwn hefyd *yw* cleddyf dy ardderchawgrwydd! a'th [e] elynion a ‡ymoſtyngant i ti, a [f] thi a ſethri ar eu huchel leoedd hwynt.

r Edr. Joſ. 13. 10. &c. 1 Chr. 12. 8. &c.
u Num. 32. 16, 17. &c.
‡ Neu, *iddo ei hun am y rhan gyntaf.*
x Joſ. 4. 12.
y Gē. 29. 21.
z Edr. Joſ. 19. 32, &c.
a Gē. 49. 20.
b Edr. Job 29. 6.
‡ Neu, fydd *dy eſgidiau.*
† *Jeſhurun.*
c Pē. 32. 15.
d Nu. 23. 9. Jer. 23. 6. & 33. 16.
e 2 Sam 22. 45. Pſ. 18. 44. & 66. 3. & 81. 15.
‡ Neu, *gair y gelwyddog*
f Pē. 32. 13.

PEN. XXXIV.

1 Moſes oddiar fynydd Nebo yn gweled y wlâd, 5 ac yn marw yno. 6 Ei gladdedigaeth. 7 Ei oedran.

8 Galarù am dano tros ddeng nhiwrnod ar hugain. 2553
9 Joſuah yn dyfod yn ei le ef. 10 Clôd Moſes.

A Moſes a eſgynnodd ô roſydd Moab, i [a] ‡ fynydd Nebo, *i* ben † Piſgah, yr hwn *ſydd* ar gyfer Jericho: a'r ARGLWYDD a ddangoſodd iddo [b] holl wlâd Gilead, hyd Dan,

2 A holl Nephtali, a thîr Ephraïm a Manaſſeh, a holl dîr Juda, hyd y môr eithaf,

3 Y dehau hefyd, a gwaſtadedd dyffryn Jericho, a [c] dinas y palm-wŷdd hyd Zoar.

4 A'r ARGLWYDD a ddywedodd wrtho, [d] dyma y tîr a fynegais i Abraham, i Iſaac, ac i Jacob, gan ddywedyd, I'th hâd ti y rhoddaf ef: perais it' ei weled â'th lygaid, ond nid ei di trofodd yno.

5 ¶ A Moſes gwâs yr ARGLWYDD a fu farw yno, yn nhîr Moab, yn ôl gair yr ARGLWYDD.

6 ¶ Ac efe a'i claddodd ef mewn glyn, yn nhîr Moab, gyferbyn a Beth-peor: ac [e] nid edwŷn neb ei fedd ef hyd y dydd hwn.

7 ¶ A Moſes *ydoedd* fâb ugain mlwydd a chant, pan fu efe farw: [f] ni thywyllaſai ei lygad, ac ni chiliaſai ei ireidd-dra ef.

8 ¶ A meibion Iſraël a wylaſant am Moſes, yn rhoſydd Moab, [g] ddeng-nhiwrnod ar hugain: a chyflawnwyd dyddiau wylofain galar am Moſes.

9 ¶ A Joſuah mâb Nun *oedd* gyflawn o yſpryd doethineb; o herwŷdd [h] Moſes a roddaſai ei ddwylo arno: a meibion Iſraël a wrandawſant arno, ac a wnaethant fel y gorchymynnaſai 'r ARGLWYDD wrth Moſes.

10 ¶ Ac ni chododd prophwyd etto yn Iſraël megis Moſes, [i] yr hwn a adnabu 'r ARGLWYDD wyneb yn wyneb:

11 Ym mhob *rhyw* [k] arwyddion, a rhyfeddodau, y rhai yr anfonodd yr ARGLWYDD ef i'w gwneuthur yn nhîr yr Aipht, ar Pharao, ac ar ei holl weiſion, ac ar ei holl dîr ef,

12 Ac yn yr holl law gadarn, ac yn yr holl ofn mawr, y rhai a wnaeth Moſes yngolwg holl Iſraël.

a Edrych Nu. 27. 12.
‡ Neu, *fryn.*
† *T bryn.*
b Pen. 3. 27.
a Mac. 2. 4.
c Barn. 1. 16. 2 Chr. 28. 15.
d Gē. 12. 7. & 13. 15. & 15. 18. & 26. 3. & 28. 13.
e Edrych Jud 9.
f Edr. Joſ. 14. 10, 11.
g Num. 20. 29.
Edrych Gē. 50. 3, 10.
h Num. 27. 18.
i Num. 12. 6, 8.
k Pen. 4. 34. & 7. 19.

¶ LLYFR JOSUAH.

PENNOD I.

1 Yr Arglwydd yn gorchymmyn i Joſuah gymmeryd llê Moſes. 3 Terfynau gwlâd yr addewid. 5, 9 Duw yn addo cynnorthwyo Joſuah, 8 Ac yn rhoddi iddo addyſg. 10 Yntef yn parottoi y bobl i fyned tros yr Iorddonen. 12 Ac yn dwyn ar gôf i'r ddau lwyth a hanner eu haddewid wrth Moſes. 16 Hwythau yn addo ufuddhau iddo ef.

AC wedi marwolaeth Moſes gwâs yr ARGLWYDD, y lleſarodd yr ARGLWYDD wrth Joſuah fâb Nun, [a] gweinidog Moſes, gan ddywedyd,

2 [b] Moſes fy ngwâs a fu farw: gan hynny cyfod yn awr, dôs tros yr Iorddonen hon, ti a'r holl bobl hyn, i'r wlâd yr ydwyf fi yn *ei* rhoddi iddynt hwy, meibion Iſraël.

3 [c] Pob man y ſango gwadn eich troed chwi arno a roddais i chwi, fel y lleferais wrth Moſes.

4 [d] O'r anialwch, a'r Libanus yma, hyd yr afon fawr afon Euphrates, holl wlâd yr Hethiaid, hyd y môr mawr, tu-a machludiad yr haul, fydd eich terfyn chwi.

5 Ni ſaif neb o'th flaen di holl ddyddiau dy enioes: megis y bûm gyd-a Moſes y byddaf gyd-a thitheu: [e] ni'th adawäf, oc ni'th wrthodaf.

6 Ymgryfhâ ac ymwrola: canys ti a wnei i'r bobl hyn etifeddu y wlâd, yr hon a dyngais wrth eu tadau ar *ei* rhoddi idynt.

7 Yn unig ymgryfhâ ac ymwrola yn lew, i gadw ar wneuthur yn ôl yr holl gyfraith [g] a orchymynnodd Moſes fy ngwâs i ti; [h] na ogwydda oddiwrthi ar y llaw ddehau, nac ar y llaw aſſwy; fel y ‡ ffynnech i ba le bynnag yr elych.

8 Nac ymadawed [i] llyfr y gyfraith hon o'th enau, eithr [k] myfyria ynddo ddydd a nôs, fel y cedwych

a Deu. 1. 38.
b Deu. 34. 5.
c Deu. 11. 24. Pen. 14. 9.
d Ex. 23. 31. Nu. 34. 3.
e Deu. 31. 6, 8. Heb. 13. 5.
f Deu. 31. 23.
g Deu. 31. 7.
h Deu. 5. 32. & 28. 14.
‡ Neu, *gwne'ych yn gall.*
i Deut. 17 18, 19.
k Pſal. 1.

2553 y cedwych ar wneuthur yn ôl yr hyn oll ſydd ſgrifennedig ynddo : canys yna y llwyddi yn dy ffyrdd, ac yna y ffynni.

9 [1] Oni orchymmynnais it' ? ymgryfhâ ac ymwrola, nac arſwyda ac nac ofna : canys yr ARGLWYDD dy Dduw *fydd* gyd-a thi, i ba le bynnag yr elych.

10 ¶ Yna Joſuah a orchymynnodd i lywodraethwŷr y bobl, gan ddywedyd,

11 Tramwywch drwy ganol y llu, a gorchymynnwch i'r bobl, gan ddywedyd, Parottowch i chwi luniaeth : canys [m] o fewn tridiau y byddwch chwi yn myned tros yr Iorddonen hon, i ddyfod i feddiannu 'r wlâd y mae 'r ARGLWYDD eich Duw yn *ei* rhoddi i chwi i'w meddiannu.

12 ¶ Wrth y Rubeniaid hefyd, ac wrth y Gadiaid, ac wrth hanner llwyth Manaſſeh, y llefarodd Joſuah, gan ddywedyd,

13 Cofiwch [n] y gair a orchymynnodd Moſes gwâs yr ARGLWYDD i chwi, gan ddywedyd, Yr ARGLWYDD eich Duw a eſmwythaodd arnoch, ac a roddodd i chwi y wlâd hon.

14 Eich gwragedd, eich plant, a'ch aniſeiliaid, a drigant yn y wlâd a roddodd Moſes i chwi o'r tu yma i'r Iorddonen : ond chwychwi a ewch troſodd ‡ yn arfogion o flaen eich brodyr, y ſawl *ydych* gedyrn o nerth, a chynnorthwywch hwynt ;

15 Nes rhoddi o'r ARGLWYDD lonyddwch i'ch brodyr fel i chwithau, a meddiannu o honynt hwythau y wlâd y mae 'r ARGLWYDD eich Duw yn ei rhoddi iddynt : [o] yna dychwelwch i wlâd eich etifeddiaeth, a meddiennwch hi, yr hon a roddodd Moſes gwâs yr ARGLWYDD i chwi, o'r tu yma i'r Iorddonen, tu-a chodiad yr haul.

16 ¶ Hwythau a attebaſant Joſuah, gan ddywedyd, Ni a whawn yr hyn oll a orchymynnaiſt i ni, awn hefyd i ba le bynnag yr anfonych ni.

17 Fel y gwrandawſom ar Moſes *ym* mhob peth, felly y gwrandawn arnat titheu : yn unig bydded yr ARGLWYDD dy Dduw gyd-a thi, megis y bu gyd-a Moſes.

18 Pwy bynnag a anufuddhao dy orchymyn, ac ni wrandawo ar dy ymadroddion, yn yr hyn oll a orchymynnech iddo, rhodder ef i farwolaeth : yn unig ymgryfhâ ac ymwrola.

PEN. II.

1 *Rahab yn derbyn i'w thŷ, ac yn celu y ddau yſpïwr a ddanfoneſid o Sittim.* 8 *Y cyfammod rhyngthi hi â hwynt.* 23 *Eu dychweliad a'u newyddion hwynt.*

A Joſuah mâb Nun a anfonodd o [a] Sittim ddau ŵr i chwilio yn ddirgel, gan ddywedyd, Ewch, edrychwch y wlâd a Jericho : a hwy a aethant, ac [b] a ddaethant i dŷ puttein-wraig, a'i henw [c] Rahab, ac a letteuaſant yno.

2 A mynegwyd i frenin Jericho, gan ddywedyd, Wele, gwŷr a ddaethant yma heno o feibion Iſraël, i chwilio y wlâd.

3 A brenin Jericho a anfonodd at Rahab, gan ddywedyd, Dwg allan y gwŷr a ddaeth attat, y rhai a ddaeth i'th dŷ di : canys i chwilio 'r holl wlâd y daethant. 2553

4 Ond y wraig a gymmeraſai y ddau ŵr, ac a'i cuddiaſai hwynt, ac a ddywedodd fel hyn, Gwŷr a ddaeth attafi, ond ni wyddwn i o ba le *y daethent* hwy.

5 A phan gauwyd y porth yn y tywyllwch, y gwŷr a aeth allan ; ni wn i ba le 'r aeth y gwŷr : canlynwch yn fuan ar eu hôl hwynt, canys chwi a'i goddiweddwch hwynt.

6 Ond [d] hi a baraſai iddynt eſgyn i nen y tŷ, ac a'i cuddiaſai hwynt mewn bolldeidiau llîn, y rhai oedd ganddi wedi eu hyſgafnu ar nen y tŷ. [d] Edrych 2 Sa. 17. 19.

7 A'r gwŷr a ganlynaſant ar eu hôl hwynt, tu-a'r Iorddonen hyd y rhydau : a'r porth a gauwyd cyn gynted ag yr aeth y rhai oedd yn erlid ar eu hôl hwynt allan.

8 ¶ A chyn iddynt hwy gyſgu, hi a aeth i fynu attynt hwy ar nen *y tŷ* ;

9 A hi a ddywedodd wrth y gwŷr, Mi a wn roddi o'r ARGLWYDD i chwi y wlâd, o herwŷdd [e] eich arſwyd chwi a ſyrthiodd arnom ni ; a holl drigolion y wlâd a † ddigalonnaſant rhag eich ofn : [e] Gen. 35. 5. Exo. 23. 27. † Heb. *doddaſant.*

10 Canys ni a glywſom fel [f] y ſychodd yr ARGLWYDD ddyfroedd y môr coch o'ch blaen chwi, pan ddaethoch allan o'r Aipht : a'r hyn a wnaethoch i ddau frenin yr Amoriaid, y rhai *oedd* tu hwnt i'r Iorddonen, *ſef* i [g] Sehon ac i Og, y rhai a ddifrodaſoch chwi. [f] Ex. 14. 21. Pen. 4. 23. [g] Num. 21. 24, 34.

11 A phan glywſom, yna [h] i'n digalonnwyd, fel na ſafodd mwyach gyſſur yn neb rhag eich ofn : canys [i] yr ARGLWYDD eich Duw, efe ſydd Dduw yn y nefoedd uchod, ac ar y ddaiar iſod. [h] Ex. 15. 14. [i] Deu. 4. 39.

12 Yn awr gan hynny tyngwch attolwg wrthyf myn yr ARGLWYDD, o herwŷdd i mi wneuthur trugaredd â chwi, y gwnewch chwithau hefyd drugaredd â [k] thŷ fy nhâd inneu, ac y rhoddwch i mi arwŷdd gwîr : [k] Edrych 1 Tim. 5. 8.

13 Ac y cedwch yn fyw fy nhâd, a'm mam, a'm brodyr, a'm chwiorydd, a'r hyn oll *ſydd* ganddynt, ac y gwaredwch ein henioes rhag angau.

14 A'r gwŷr a ddywedaſant wrthi, Ein henioes *a roddwn* i farw droſoch, (o's chwi ni fynegwch ein neges hyn) pan roddo 'r ARGLWYDD i ni y wlâd hon, oni [l] wnawn â chwi drugaredd a gwirionedd. [l] Barn. 1. 24.

15 Yna hi a'i gollyngodd hwynt i wared wrth râff drwy 'r ffeneſtr : canys ei thŷ hi *oedd* ar fûr y ddinas, ac ar y mûr yr oedd hi yn trigo.

16 A hi a ddywedodd wrthynt, Ewch i'r mynydd, rhag i'r erlidwŷr gyfarfod â chwi : ac ymguddiwch yno dridiau, nes dychwelyd yr erlidwŷr, ac wedi hynny ewch i'ch ffordd.

17 A'r gwŷr a ddywedaſant wrthi, Dïeuog *fyddwn* ni oddïwrth dy lw yma, *a'r* hwn i'n tyngaiſt.

18 Wele, pan ddelom ni i'r wlâd ; rhwym y llinyn yma o edyf gôch yn y ffeneſtr y gollyngaiſt ni i lawr drwyddi : caſgl hefyd dy dâd, a'th fam, a'th frodyr, a holl dylwyth dy dâd, attat i'r tŷ yma.

19 A phwy bynnag a êl o ddryſau dy dŷ di allan i'r heol, ei waed ef *fydd* ar ei ben ei hun, a ninnau a fyddwn dïeuog : a phwy bynnag fyddo gyd-a thi yn tŷ, *bydded* [m] ei waed ef ar ein pennau ni, o bydd llaw arno ef. [m] Mat. 27. 25.

2553 20 Ac o's mynegi di ein neges hyn, yna y byddwn dïeuog oddiwrth dy lw, â'r hwn i'n tyngaiſt.

21 A hi a ddywedodd, Yn ôl eich geiriau, felly *y byddo* hynny. Yna hi a'i gollyngodd hwynt, a hwy a aethant ymaith: a hi a rwymodd y llinyn coch yn y ffeneſtr.

22 A hwy a aethant, ac a ddaethant i'r mynydd, ac a arhoſaſant yno dridiau, nes i'r erlidwŷr ddychwelyd: a'r erlidwŷr a'i ceiſiaſant ar hŷd yr holl ffordd, ond nis cawſant.

23 ¶ Felly y ddau ŵr a ddychwelaſant, ac a ddiſgynnaſant o'r mynydd, ac a aethant troſodd, a daethant at Joſuah fâb Nun; a mynegaſant iddo yr hyn oll a ddigwyddaſai iddynt.

24 A dywedaſant wrth Joſuah, Yn ddiau ŵr ARGLWYDD a roddodd yr holl wlâd yn ein dwylo ni: canys holl drigolion y wlâd a ‡ddigalonnaſant rhag ein hofn ni.

‡ Hebr. *doddaſant.*

PEN. III.

1 Joſuah yn dyfod i'r Iorddonen. 2 Y ſwyddogion yn dyſgu i'r bobl fyned trwodd. 7 Yr Arglwydd yn cyſſuro Joſuah. 9 Joſuah yn cyſßuro y bobl. 14 Hollti dyfroedd yr Iorddonen.

A Joſuah a gyfododd yn forau, a chychwynnaſant o Sittim, a daethant hyd yr Iorddonen, efe a holl feibion Iſraël: lletteuaſant yno cyn iddynt fyned troſodd.

a Pen. 1. 11. 2 Ac [a] ym mhen y tridiau, y llywiawdwŷr a dramwyaſant drwy ganol y llu;

3 Ac a orchymynnaſant i'r bobl, gan ddywedyd, [b] Pan weloch chwi Arch cyfammod yr ARGLWYDD eich Duw, a'r offeiriaid y Lefiaid yn ei dwyn hi; yna cychwynnwch chwi o'ch lle, ac ewch ar ei hôl hi.

b Edrych Nu. 10. 33.

4 Etto bydded ennyd rhyngoch chwi a hitheu, ynghylch dwy fil o gufyddau wrth feſur: na neſſewch atti, fel y gwypoch y ffordd y rhodioch ynddi; canys ni thramwyaſoch y ffordd *hon* ‡ o'r blaen.

‡ Heb. *er doe ac e hdoe.*

c Exod. 19. 10, 14, 15. Lef. 20. 7. Nu. 11. 18. Pen. 7. 13. 1 Sa. 16. 5. Joel 2. 16.

5 A Joſuah a ddywedodd wrth y bobl, [c] Ymſancteiddiwch: canys y foru y gwnâ 'r ARGLWYDD ryfeddodau yn eich myſg chwi.

d Nu. 4. 15.

6 Joſuah hefyd a leſarodd wrth yr offeiriaid, gan ddywedyd, [d] Codwch Arch y cyfammod, ac ewch troſodd o flaen y bobl. A hwy a godaſant Arch y cyfammod, ac a aethant o flaen y bobl.

e Pen. 1. 5.

7 ¶ A dywedodd yr ARGLWYDD wrth Joſuah, Y dydd hwn y dechreuaf dy fawrhau di yng-ŵydd holl Iſraël: fel y gwypont mai [e] megis y bum gyd-a Moſes y byddaf gyd-a thitheu.

8 Am hynny gorchymmyn di i'r offeiriaid ſydd yn dwyn Arch y cyfammod, gan ddywedyd, Pan ddeloch hyd gwrr dyfroedd yr Iorddonen, ſefwch yn yr Iorddonen.

9 ¶ A Joſuah a ddywedodd wrth feibion Iſraël, Neſſewch yma, a gwrandewch eiriau yr ARGLWYDD eich Duw.

10 Joſuah hefyd a ddywedodd, Wrth hyn y cewch wybod fod y Duw byw yn eich myſg chwi: a chan yrru y gyrr efe allan y Canaaneaid, a'r Hethiaid, a'r Hefiaid, a'r Phereziaid, a'r Gergeſiaid, yr Amoriaid hefyd, a'r Jebuſiaid o'ch blaen chwi.

11 Wele Arch cyfammod [f] Arglwydd yr holl ddaiar yn myned o'ch blaen chwi i'r Iorddonen. 2553

f Ad. 13. Mic. 4. 13. Zech. 4. 14. & 6. 5.

12 Gan hynny cymmerwch yn awr ddeuddeng-ŵr o lwythau Iſraël, un gŵr o bob llwyth.

13 A phan orphywyſo gwadnau traed yr offeiriaid ſydd yn dwyn Arch ARGLWYDD Iôr yr holl fyd, yn nyfroedd yr Iorddonen, *yna* dyfroedd yr Iorddonen a dorrir ymaith oddiwrth y dyfroedd ſydd yn diſgyn oddi-uchod; hwy a [g] ſafant yn bentwrr.

g Pſ. 114.

14 ¶ A phan gychwynnodd y bobl o'i pebyll i fyned tros yr Iorddonen; a'r offeiriaid oedd yn dwyn [h] Arch y cyfammod o flaen y bobl:

h Act. 7. 45.

15 A phan ddaeth y rhai oedd yn dwyn yr Arch hyd yr Iorddonen, a gwlychu o draed yr offeiriaid oedd yn dwyn yr Arch, ynghwrr y dyfroedd, (a'r [i] Iorddonen a lanwai tros ei glannau oll [k] holl ddyddiau y cynhaiaf)

i 1 Chron. 12. 15. Jer. 12. 5. & 49. 19. Eccluſ. 24. 26.

16 Yna y dyfroedd y rhai oedd yn diſgyn oddi-uchod a ſafaſant, cyſodaſant yn bentwrr ym mhell iawn oddiwrth y ddinas Adam, yr hon *ſydd* o yſtlys [l] Zaretan: a'r *dyfroedd* y rhai oedd yn diſgyn i fôr y rhôs, *ſef* i'r [m] môr heli, a ddarfuant, ac a dorrwyd ymaith: felly y bobl a aethant troſodd ar gyfer Jericho.

k Edr. Pen. 4. 19. & 5. 10.

l 1 Bren. 4. 12. & 7. 46.

m Nu. 34.

17 A'r offeiriaid y rhai oedd yn dwyn Arch cyfammod yr ARGLWYDD a ſafaſant ar dîr ſych, ynghanol yr Iorddonen yn daclus: a holl Iſraël oedd yn myned troſodd ar dîr ſych, nes darfod i'r holl genedl fyned trwy 'r Iorddonen.

PEN. IV.

1 Gorchymmyn deuddeg ô wŷr i gymmeryd deuddeg carreg allan o'r Iorddonen er coffadwriaeth. 9 Goſod deuddeg eraill o gerrig ynghanol yr Iorddonen. 10, 19 Y bobl yn myned trwodd. 14 Duw yn anrhydeddu Joſuah. 20 Sefydlu y deuddeg carreg yng-Ngilgal.

A Phan ddarfu i'r holl genedl fyned [a] trwy yr Iorddonen; yr ARGLWYDD a leſarodd wrth [b] Joſuah, gan ddywedyd,

a Deut. 27.

b Pen. 3.

2 Cymmerwch i chwi ddeuddeng-ŵr o'r bobl, un gŵr o bob llwyth;

3 A gorchymynnwch iddynt, gan ddywedyd, Cymmerwch i chwi oddi-yma, o ganol yr Iorddonen, o'r fan y mae traed yr offeiriaid yn ſefyll yn daclus, ddeuddeg o gerrig; a dygwch hwynt troſodd gyd-a chwi, a goſodwch hwynt yn [c] y lletty y lletteuoch ynddo heno.

c Act. 16.

4 Yna Joſuah a alwodd am y deuddeng-ŵr a barottoiſai efe o feibion Iſraël, un gŵr o bob llwyth:

5 A dywedodd Joſuah wrthynt, Ewch troſodd o flaen Arch yr ARGLWYDD eich Duw, drwy ganol yr Iorddonen; a chodwch i chwi bob un ei garreg ar ei yſgwydd, yn ôl rhifedi llwythau meibion Iſrael:

6 Fel y byddo hyn yn arwŷdd yn eich myſg chwi; pan ofynno eich meibion chwi ‡ yn ôl hyn, gan ddywedyd, Beth *y mae* y cerrig hyn *yn ei arwyddoccau* i chwi?

‡ Heb. *fory.*

7 Yna y dywedwch wrthynt, [d] Dorri ymaith ddyfroedd

d Pen. 3. 16.

2553 ddyfroedd yr Iorddonen o flaen Arch cyfammod yr ARGLWYDD, pan oedd hi yn myned trwy 'r Iorddonen, dyfroedd yr Iorddonen a dorrwyd ymaith : y mae 'r cerrig hyn yn goffadwriaeth i feibion Israël byth.

8 A meibion Israël a wnaethant felly fel y gorchymynnasai Josuah, ac a gymmerasant ddeuddeg carreg o ganol yr Iorddonen, fel y llefarasai 'r ARGLWYDD wrth Josuah, yn ôl rhifedi llwythau meibion Israël, ac a'i dygasant trosodd gyd-a hwynt i'r lletty, ac a'i cysleasant yno.

9 A Josuah a osododd i fynu ddeuddeg carreg ynghanol yr Iorddonen, yn y lle *'r oedd* traed yr offeiriaid oedd yn dwyn Arch y cyfammod yn sefyll : ac y maent yno hyd y dydd hwn.

10 ¶ A'r offeiriaid, y rhai oedd yn dwyn yr Arch, a safasant ynghanol yr Iorddonen, nes gorphen pob peth a orchymynnasai 'r ARGLWYDD i Josuah ei lefaru wrth y bobl, yn ôl yr hyn oll a orchymynnasai Moses wrth Josuah : a'r bobl a frysiasant, ac a aethant trosodd.

11 A phan ddarfu i'r holl bobl fyned trosodd, yna Arch yr ARGLWYDD a aeth trosodd, a'r offeiriaid yngŵydd y bobl.

Num. 32. 12 [c] Meibion Ruben hefyd a meibion Gad a hanner llwyth Manasseh a aethant trosodd yn arfogion o flaen meibion Israël, fel y llefarasai Moses wrthynt.

13 Ynghylch deugain mîl yn arfogion i ryfel a aethant trosodd o flaen yr ARGLWYDD i ryfel, i rosydd Jericho.

Jos. 3.7. 14 ¶ Y dwthwn hwnnw yr ARGLWYDD [f] a fawrhaodd Josuah yngolwg holl Israël ; a hwy a'i hofnasant ef, fel yr ofnasent Moses, holl ddyddiau ei enioes.

15 A'r ARGLWYDD a lefarodd wrth Josuah, gan ddywedyd,

16 Gorchymmyn i'r offeiriaid sydd yn dwyn Deut. 25. [g] Arch y dystiolaeth ddyfod o honynt i fynu allan o'r Iorddonen.

17 Am hynny Josuah a orchymynnodd i'r offeiriaid, gan ddywedyd, Deuwch i fynu allan o'r Iorddonen.

18 A phan ddaeth yr offeiriaid oedd yn dwyn Arch cyfammod yr ARGLWYDD i fynu o ganol yr Iorddonen ; a † sengi o wadnau traed yr offeiriaid ar y sych-dîr, yna dyfroedd yr Iorddonen a ddychwelasant i'w lle, ac a aethant megis cynt, dros ei holl geulennydd.

19 ¶ A'r bobl a ddaethant i fynu o'r Iorddonen y degfed *dydd* o'r mîs cyntaf, ac a wersyllasant yng-Ngilgal, yn eithaf tu dwyrain Jericho.

20 ¶ A'r deuddeg carreg hynny, y rhai a ddygasent o'r Iorddonen, a sefydlodd Josuah yng-Ngilgal.

21 Ac efe a lefarodd wrth feibion Israël, gan ddywedyd, Pan ofynno eich meibion chwi † yn ôl hyn i'w tadau, gan ddywedyd, Beth *yw* y cerrig hyn ?

22 Yna yr hysbyswch i'ch meibion, gan ddywedyd, Israël a ddaeth drwy 'r Iorddonen hon ar dîr sych.

23 Canys yr ARGLWYDD eich Duw chwi a sychodd ddyfroedd yr Iorddonen o'ch blaen chwi, nes i chwi fyned trwodd ; megis y gwnaeth yr ARGLWYDD eich Duw i'r môr coch, [h] yr hwn a sychodd efe o'n blaen ni, nes i ni fyned trwodd : 2553 h Ex. 14.21.

24 Fel yr adnabyddo holl bobloedd y ddaiar law yr ARGLWYDD, mai nerthol yw : fel yr ofnoch yr ARGLWYDD eich Duw † bob amser. † Heb. *Yr holl ddyddiau.*

PEN. V.

1 Arswyd y Canaaneaid. 2 Josuah yn adnewyddu yr Enwaediad. 10 Cadw 'r Pasc yng-Ngilgal. 12 Y Manna yn darfod. 13 Angel yn ymddangos i Josuah.

PAn [a] glybu holl frenhinoedd yr Amoriaid, y rhai *oedd* o'r tu hwnt i'r Iorddonen, tu-a'r gorllewin, a holl frenhinoedd y Canaaneaid, [b] y rhai *oedd* wrth y môr, sychu o'r ARGLWYDD ddyfroedd yr Iorddonen o flaen meibion Israël, nes eu myned hwy trwodd ; yna y digalonnwyd hwynt, fel nad oedd yspryd mwyach ynddynt, rhag ofn meibion Israël. a Ex. 15.14. b Nu. 13.29.

2 ¶ Y pryd hynny y dywedodd yr ARGLWYDD wrth Josuah, Gwna it' [c] gyllyll ‡ llymmion, ac enwaeda ar feibion Israël drachefn yr ail waith. c Exo. 4.25. ‡ Neu, *gallestr.*

3 A Josuah a wnaeth iddo gyllyll llymmion, ac a enwaedodd ar feibion Israël † ym mryn y blaen-grwyn. † Neu, *Gibeah-haaraloth.*

4 Ac dyma 'r achos *a wnaeth* i Josuah enwaedu : yr holl bobl, *sef* y gyrfiaid y rhai a ddaethent o'r Aipht, yr holl ryfel-wŷr, a fuasent feirw yn yr anialwch ar y ffordd, wedi eu dyfod allan o'r Aipht.

5 Canys yr holl bobl ar a ddaethant allan oedd enwaededig, ond y bobl oll y rhai a anesid yn yr anialwch ar y ffordd, wedi eu dyfod hwy allan o'r Aipht, nid enwaedasent arnynt.

6 Canys deugain mlhynedd y rhodiasai meibion Israël yn yr anialwch, nes darfod yr holl bobl o'r rhyfel-wŷr a ddaethant o'r Aipht, y rhai ni wrandawsent ar lef yr ARGLWYDD : [d] y rhai y tyngasai yr ARGLWYDD wrthynt na ddangosai efe iddynt y wlâd a dyngasai 'r ARGLWYDD wrth eu tadau y rhoddai efe i ni, *sef* gwlâd yn llifeirio o laeth a mêl. d Num. 14. 21, 23.

7 A Josuah a enwaedodd ar eu meibion hwy, *y rhai* a gododd yu eu lle hwynt ; canys dienwaededig oeddynt hwy ; am nad enwaedasid arnynt ar y ffordd.

8 A phan ddarfu enwaedu ar yr holl bobl : yna 'r arosasant yn eu hun lle, yn y gwersyll, [e] nes eu hiachau. e Edrych Gen. 34.25.

9 A'r ARGLWYDD a ddywedodd wrth Josuah, heddyw y treiglais ymaith [f] wradwydd yr Aipht oddi-arnoch : am hynny efe a alwodd enw y lle hwnnw ‡ Gilgal hyd y dydd heddyw. f Nu. 14.33. Edrych Lef. 18.3. Pen. 24.14. Ezec. 20.7. & 23.3,8. 1 Mac. 4.58. ‡ Sef, *traigl.*

10 ¶ A meibion Israël a wersyllasant yng-Ngilgal : a hwy a gynhaliasant y Pasc [g] ar y pedwerydd dydd ar ddeg o'r mîs, bryd nawn, yn rhosydd Jericho. g Exo. 12 6.

11 A hwy a fwyttasant o hên ŷd y wlâd, dranoeth wedi 'r Pasc, fara croyw, a chras-yd, o fewn corph y dydd hwnnw.

12 ¶ [h] A'r Manna a beidiodd dranoeth wedi h Ex. 16.35.

2553 iddynt fwytta o hên ŷd y wlâd; a Manna ni chafodd meibion Israël mwyach; eithr bwyttasant o gynnyrch gwlâd y Canaaneaid y flwyddyn honno.

13 ¶ A phan oedd Josuah wrth Jericho, yna efe a dderchafodd ei lygaid, ac a edrychodd, ac
i Ex.23.23. Zech. 1.8. wele i ŵr yn sefyll gyferbyn ag ef, a'i gleddyf noeth yn ei law: a Josuah a aeth atto ef, ac a ddywedodd wrtho, ai gyd-a ni *'r ydwyt* ti, ai gyd-a'n gwrthwyneb-wŷr?

‡ Edrych. Exo.23.20. Di.10.13, 21.& 12.1. Dat. 12.7. & 19.11,14. 14 Dywedodd yntef, nag ê, eithr ‡ yn dywysog llû 'r ARGLWYDD yn awr y deuthym. A Josuah a syrthiodd i lawr ar ei wyneb, ac a addolodd, ac a ddywedodd wrtho ef, Beth y mae fy Arglwydd yn ei ddywedyd wrth ei wâs?

15 A thywysog llû 'r ARGLWYDD a ddywe-
k Exod.3.5. Act.7.33. dodd wrth Josuah, k Dattod dy esgidiau oddiam dy draed, canys y lle yr wyt ti yn sefyll arno sydd sanctaidd: a Josuah a wnaeth felly.

PEN. VI.

1 Cau Jericho. 2 Duw yn dysgu Josuah pa fodd y gwarchaeïr arni. 12 Amgylchu 'r dref. 17 Rhaid iddi fod yn ddïofryd-beth. 20 Y muriau yn syrthio. 22 Arbed Rahab. 26 Melldithio adeiladwr Jericho.

A Jericho oedd gauedig, a gwarchauedig o herwŷdd meibion Israël: nid oedd *neb* yn myned allan, nac yn dyfod i mewn.

2 A'r ARGLWYDD a ddywedodd wrth Josuah, Gwêl, rhoddais yn dy law di Jericho a'i brenin; gwŷr grymmus o nerth.

3 A chwi a amgylchwch y ddinas, *chwi* ryfelwŷr oll, gan syned amgylch y ddinas un waith: gwnewch felly chwe diwrnod.

a Edr.Barn. 7.16,22. 4 A dyged saith o offeiriaid saith o a udcyrn o gyrn hyrddod o flaen yr Arch; a'r seithfed dydd yr amgylchwch y ddinas saith waith; a lleisied yr offeiriaid â'r udcyrn.

5 A phan ganer yn hirllaes â chorn yr hwrdd, *a* phan glywoch sain yr udcorn, bloeddied yr holl bobl â bloedd uchel: a syrth mûr y ddinas tani hi, ac eled y bobl i fynu bawb ar ei gyfer.

6 ¶ A Josuah mâb Nun a alwodd yr offeiriaid, ac a ddywedodd wrthynt, Codwch Arch y cyfammod; a dyged saith o offeiriaid saith o udcyrn o gyrn hyrddod o flaen Arch yr ARGLWYDD.

7 Ac efe a ddywedodd wrth y bobl, Cerddwch, ac amgylchwch y ddinas: a'r hwn sydd arfog, eled o flaen Arch yr ARGLWYDD.

8 ¶ A phan ddywedodd Josuah wrth y bobl, yna y saith offeiriad y rhai oedd yn dwyn y saith udcorn o gyrn hyrddod a gerddasant o flaen yr ARGLWYDD, ac a leisiasant â'r udcyrn: ac Arch cyfammod yr ARGLWYDD oedd yn myned ar eu hôl hwynt.

9 A'r rhai arfog oedd yn myned o flaen yr offeiriaid oedd yn lleisio â'r udcyrn; a'r
‡ Heb. y fyddin ê wâgl. ‡ fyddin olaf oedd yn myned ar ôl yr Arch, *a'r offeiriaid* yn myned rhagddynt, ac yn lleisio â'r udcyrn.

10 A Josuah a orchymynnasai i'r bobl, gan ddywedyd, Na floeddiwch, ac na edwch glywed eich llais, ac nac eled gair allan o'ch genau, hyd y dydd y dywedwyf wrthych, Bloeddiwch, yna y bloeddiwch. 2553

11 Felly Arch yr ARGLWYDD a amgylchodd y ddinas, gan syned o'i hamgylch un waith: a daethant i'r gwersyll, a lletteuasant yn y gwersyll.

12 A Josuah a gyfododd yn forau; a'r offeiriaid a ddygasant Arch yr ARGLWYDD.

13 A'r saith offeiriad yn dwyn saith o udcyrn o gyrn hyrddod, o flaen Arch yr ARGLWYDD, oeddynt yn myned dan gerdded, ac yn lleisio â'r udcyrn: a'r rhai arfog oedd yn myned o'i blaen hwynt, a'r fyddin olaf oedd yn myned ar ôl Arch yr ARGLWYDD, *a'r offeiriaid* yn myned rhagddynt ac yn lleisio â'r udcyrn.

14 Felly 'r amgylchynasant y ddinas un waith yr ail dydd, a dychwelasant i'r gwersyll: fel hyn y gwnaethant chwe diwrnod.

15 Ac ar y seithfed dydd y cyfodasant yn forau ar godiad y wawr, ac yr amgylchasant y ddinas y modd hwnnw saith waith: yn unig y dwthwn hwnnw 'r amgylchasant y ddinas seith-waith.

16 A phan leisiodd yr offeiriaid yn eu hudcyrn y seithfed waith, yna Josuah a ddywedodd wrth y bobl, Bloeddiwch, canys rhoddodd yr ARGLWYDD y ddinas i chwi.

17 ¶ A'r ddinas fydd yn ‡ ddïofryd-beth, hi, a'r hyn oll *fydd* ynddi, i'r ARGLWYDD: yn unig Rahab y buttein-wraig fydd byw, hi a chwbl ac *fydd* gyd-a hi yn tŷ, canys b hi a guddiodd y cennadon a anfonasom ni. ‡ Felliger dig. Mic. 4. 13. b Pen. 2.4.

18 Ac c ymgedwch chwithau oddiwrth y ddïofryd-beth, rhag eich gwneuthur eich hun yn ddïofryd-beth, o's cymmerwch o'r ddïofryd-beth: felly y gwnaëch wersyll Israël yn ddïofryd-beth, ac y trallodech hi. c Deu.7.26 & 13.17.

19 Ond yr holl arian, a'r aur, a'r lleslri prês a haiarn, fyddant ‡ gyssegredig i'r ARGLWYDD: deled *y rhai hynny* i mewn i dryssor yr ARGLWYDD. ‡ Heb. sanctaidd wyd.

20 ¶ A bloeddiodd y bobl, pan leisiasant â'r udcyrn: a phan glybu y bobl lais yr udcyrn, yna y bobl a waeddasant â bloedd uchel, d a'r mûr a syrthiodd i lawr oddi-tanodd; felly y bobl a aethant i fynu i'r ddinas, pob un ar ei gyfer, ac a ennillasant y ddinas. d Heb. yn

21 A hwy a ddifrodasant yr hyn oll *oedd* yn y ddinas, yn ŵr ac yn wraig, yn fachgen ac yn henafgwr, yn eidion ac yn ddafad, ac yn assyn, â min y cleddyf.

22 ¶ A Josuah a ddywedodd wrth y ddau ŵr a fuasai yn edrych ansodd y wlâd, Ewch i dŷ y buttein-wraig, a dygwch allan oddi-yno y wraig, a'r hyn oll *fydd* iddi, e fel y tyngasoch wrthi. e Pen. 2. Heb. 15.

23 Felly y llangciau a fuasai yn edrych *ansodd y wlâd* a aethant i mewn, ac a ddygasant allan Rahab, a'i thâd, a'i mam, a'i brodyr, a chwbl ar a feddai hi; dygasant allan hefyd ei holl dylwyth hi, a gosodasant hwynt o'r tu allan i wersyll Israël.

24 A llosgasant y ddinas â thân, a'r hyn oll *oedd* ynddi: yn unig yr arian, a'r aur, a'r lleslri prês a haiarn, a roddasant hwy yn nhryssor yr ARGLWYDD.

25 A Josuah a gadwodd yn fyw Rahab y buttein-

2553 buttein-wraig, a thylwyth ei thâd, a'r hyn oll *oedd* ganddi; a hi a drigodd ym myſg Iſraël hyd y dydd hwn: am iddi guddio y cennadon a anfonaſai Joſuah i chwilio Jericho.

26 ¶ A Joſuah a'i tyngedodd hwy y prŷd hynny, gan ddywedyd, [f] Melldigedig ger bron yr ARGLWYDD *fyddo* 'r gŵr a gyfyd ac a adeilado y ddinas hon Jericho: yn ei gyntaf anedig y ſeilia efe hi, ac yn ei *fâb* ieuangaf y geſyd efe ei phyrth hi.

f 1 Bren. 16. 34.

27 Felly yr ARGLWYDD oedd gyd-a Joſuah; ac aeth ei glôd ef drwy 'r holl wlâd.

PEN. VII.

1 Taro 'r Iſraëliaid wrth Ai. 6 Cwyn Joſuah. 10 Duw yn dangos iddo beth a wnai. 16 Dala Achan wrth y coel-bren, 19 ei gyffes, 22 ei ddinyſtrio ef a'r hyn oll oedd iddo yn nyffryn Achor.

ONd meibion Iſraël a wnaethant gamwedd am y diofryd-beth: canys [a] Achan mâb Charmi, fâb Zabdi, fâb Zerah, o lwyth Juda, a gymmerodd o'r diofryd-beth: ac ennynnodd digllonedd yr ARGLWYDD yn erbyn meibion Iſraël.

a Pſ. 22. 20. 1 Chr. 2. 7.

2 A Joſuah a anfonodd wŷr o Jericho i Ai, yr hon *ſydd* wrth Bethaſen, o du 'r dwyrain i Bethel, ac a lefarodd wrthynt, gan ddywedyd, Ewch i fynu ac edrychwch y wlâd: a'r gwŷr a aethant i fynu, ac edrychaſant anſawdd Ai.

3 A hwy a ddychwelaſant at Joſuah, ac a ddywedaſant wrtho, Nac eled yr holl bobl i fynu; *onid* ynghylch dwy fil o wŷr, neu dair mîl o wŷr, aânt i fynu, ac a darawânt Ai; na phoenwch y bobl yno, canys ychydig *ydynt* hwy.

4 Felly fe a aeth o'r bobl i fynu yno, ynghylch tair mîl o wŷr: a hwy a ffoiſant o flaen gwŷr Ai.

5 A gwŷr Ai a darawſant ynghylch un gŵr ar bymtheg ar hugain o honynt; ac a'i hymlidiaſant o flaen y porth hyd Sebarim, a tharawſant hwynt yn ‡ y goriwared: am hynny *b* y toddodd calonnau y bobl, ac yr aethant ſel dwfr.

‡ Heb. *Morad.*

b Pſ. 2. 9, 11.

6 ¶ A Joſuah a rwygodd ei ddillad, ac a ſyrthiodd i lawr ar ei wyneb o flaen Arch yr ARGLWYDD, hyd yr hwyr, efe a henuriaid Iſraël, ac *c* a ddodaſant lwch ar eu pennau.

c 1. Sam. 4. 12. 2 Sa. 13. 19. Neh. 9. 1. Job 2. 12.

7 A dywedodd Joſuah, Ah ah, ô Arglwydd IÔR, i ba beth y dygaiſt y bobl yma tros yr Iorddonen i'n rhoddi ni yn llaw 'r Amoriaid i'n difetha? ô na buaſem fodlon, ac *na* thrigaſem tu hwnt i'r Iorddonen.

8 O ARGLWYDD, beth a ddywedaf, pan drŷ Iſraël *ei* warr o flaen ei elynnion?

9 Canys y Canaaneaid, a holl drigolion y wlâd a glywant, ac a'n hamgylchant, ac a dorrant ymaith ein henw oddiar y ddaiar: a *d* pha beth a wnei i'th enw mawr?

d Edrych Exo. 32. 12. Nu. 14. 13.

10 ¶ A'r ARGLWYDD a ddywedodd wrth Joſuah, Cyfod, pa ham yr ydwyt yn ‡ gorwedd ſel hyn ar dy wyneb?

‡ Heb. *cwympo.*

11 Iſraël a bechodd, a throſeddaſant fy nghyfammod a orchymynnais iddynt: cymmeraſant hefyd o'r diofryd-beth, ïe lledrattaſant, a gwadaſant, goſodaſant hefyd *hynny* ym myſg eu dodrefn eu hun.

12 Am hynny ni ddichon meibion Iſraël ſefyll yn wyneb eu gelynnion, *eithr* troant eu gwarr o flaen eu gelynnion, am eu bod yn yſgymmun-beth: ni byddaf mwyach gyd-a chwi, oni ddifethwch yr yſgymmun-beth o'ch myſg. 2553

13 Cyfod, ſancteiddia y bobl, a dywed, *e* Ymſanctеiddiwch erbyn y foru: canys fel hyn y dywed ARGLWYDD Dduw Iſraël, Diofryd-beth *ſydd* yn dy blith di, ô Iſraël: ni elli ſefyll yn wyneb dy elynnion, nes tynnu ymaith y diofryd-beth o'ch myſg.

e Pen. 3. 5.

14 Am hynny neſſewch y borau wrth eich llwythau, a'r llwyth a ddalio 'r ARGLWYDD, neſſaëd bob yn deulu, a'r teulu a ddalio 'r ARGLWYDD, neſſaëd bob yn dŷ, a'r tŷ a ddalio 'r ARGLWYDD, neſſaëd bob yn ŵr.

15 A'r hwn a ddelir a'r diofryd-beth *ganddo* a loſgir â thân, efe ac oll *ſydd* ganddo: o herwŷdd iddo droſeddu cyfammod yr ARGLWYDD, ac o herwŷdd iddo [f] wneuthur ‡ ynfydrwydd yn Iſraël.

f Gen. 34. 7. Barn. 20. 6. ‡ Neu, *anwiredd.*

16 ¶ Felly Joſuah a gyfododd yn forau, ac a ddug Iſraël wrth eu llwythau: a llwyth Juda a ddaliwyd:

17 Ac efe a ddyneſodd deulu Juda, a daliwyd teulu y Zarhiaid: ac efe a ddyneſodd deulu y Zarhiaid bob yn ŵr, a daliwyd Zabdi.

18 Ac efe a ddyneſodd ei dŷed ef bob yn ŵr, a daliwyd Achan mâb Charmi, fâb Zabdi, fâb Zerah, o lwyth Juda.

19 A Joſuah a ddywedodd wrth Achan, Fy mâb, attolwg [g] dyro ogoniant i ARGLWYDD Dduw Iſraël, a chyffeſſa iddo; a mynega yn awr i mi beth a wnaethoſt; nâ chela oddiwrthyf.

g Edrych. 1 Sam. 6. 5. Jer. 13. 16. Ioan 9. 24.

20 Ac Achan a attebodd Joſuah, ac a ddywedodd, Yn wîr myfi a bechais yn erbyn ARGLWYDD Dduw Iſraël, canys fel hyn ac fel hyn y gwneuthym.

21 Pan welais ym myſg yr yſpail fantell Fabilonig dêg, a dau can ſicl o arian, ac un ‡ llafn aur o ddeg ſicl a deugain ei bwys, yna y chwenychais hwynt, ac a'i cymmerais, ac wele hwy yn guddiedig yn y ddaiar ynghanol fy mhabell, a'r arian tanynt.

‡ Heb. *Tafod.*

22 ¶ Yna Joſuah a anfonodd gennadon, a hwy a redaſant i'r babell, ac wele hwynt yn guddiedig yn ei babell ef, a'r arian tanynt.

23 Am hynny hwy a'i cymmeraſant o ganol y babell, ac a'i dygaſant at Joſuah, ac at holl feibion Iſraël; ac a'i ‡ goſodaſant hwy o flaen yr ARGLWYDD.

‡ Heb. *tywallta-ſant.*

24 A Joſuah a gymmerth Achan fâb Zerah, a'r arian, a'r fantell, a'r llafn aur, ei feibion hefyd, a'i ferched, a'i wartheg, a'i aſſynnod, ei ddefaid hefyd a'i babell, a'r hyn oll a feddai efe: a holl Iſraël gyd-ag ef a'i dygaſant hwynt i [h] ddyffryn Achor.

h Ad. 26.

25 A Joſuah a ddywedodd, Am i ti ein blino ni, yr ARGLWYDD a'th flina ditheu y dydd hwn: a holl Iſraël a'i llabyddiaſant ef â meini, ac a'i lloſgaſant hwy a thân, wedi eu llabyddio â meini.

26 A [i] chodaſant arno ef garnedd fawr o gerrig hyd y dydd hwn, felly y dychwelodd yr ARGLWYDD oddiwrth lîd ei ddigoſaint: am hynny y gelwir enw y fan honno [k] dyffryn ‡ Achor hyd y dydd hwn.

i Pen. 8. 29. 2 Sa. 18. 17. Galar. 3. 53.

k Eſay. 65. 10. Hoſ. 2. 15. ‡ Sef *Trallod.*

2553

PEN. VIII.

1 *Duw yn rhoi cyssur yn Josuah.* 3 *Y dyfais â'r hwn yr ennillwyd Ai.* 29 *Crogi ei brenin hi.* 30 *Josuah yn adeiladu allor,* 32 *Yn 'sgrifennu y gyfraith ar gerrig,* 33 *Yn datcan bendithion a melldithion.*

A'R ARGLWYDD a ddywedodd wrth Josuah,
[a] Deu. 1. 21. & 7. 18. ‡ Nac ofna, ac na arswyda, cymmer gyd-a thi yr holl bobl o ryfel, a chyfod, dôs i fynu i Ai: gwêl, mi a roddais yn dy law di frenin Ai, a'i bobl, ei ddinas hefyd a'i wlâd.

2 A thi a wnei i Ai a'i brenin, megis y gwnaethost i [b] Jericho ac i'w brenin: etto [c] ei hanrhaith a'i hanifeiliaid a 'sglyfaethwch i chwi eich hunain: gosod gynllwyn yn erbyn y ddinas, o'r tu cefn iddi.
[b] Pen. 6. 21. [c] Deu. 20. 14.

3 ¶ Yna Josuah a gyfododd, a'r holl bobl o ryfel, i fyned i fynu i Ai: a Josuah a ddetholodd ddeng-mil ar hugain o wŷr cedyrn nerthol, ac a'i hanfonodd ymaith liw nôs:

4 Ac efe a orchymynnodd iddynt, gan ddywedyd, Gwelwch, [d] chwi a gynllwynwch yn erbyn y ddinas, o'r tu cefn i'r ddinas, nac ewch ym mhell iawn oddiwrth y ddinas, ond byddwch bawb oll yn barod.
[d] Barn. 20. 29.

5 Minneu hefyd, a'r holl bobl *sydd* gyd-a mi, a nessawn at y ddinas: a phan ddelont allan i'n cyfarfod ni, megis y waith gyntaf, yna ni a ffown o'i blaen hwynt;

6 (Canys hwy a ddeuant allan ar ein hôl ni) nes i ni eu tynnu hwynt allan o'r ddinas, oblegid hwy a ddywedant, Ffoi y maent o'n blaen ni, fel y waith gyntaf: felly y ffown o'i blaen hwynt.

7 Yna chwi a godwch o'r cynllwyn, ac a oresgynnwch y ddinas: canys yr ARGLWYDD eich Duw a'i dyry hi yn eich llaw chwi.

8 A phan ennilloch y ddinas, llosgwch y ddinas â thân, gwnewch yn ôl gair yr ARGLWYDD. Gwelwch, mi a orchymynnais i chwi.

9 ¶ Felly Josuah a'i hanfonodd, a hwy a aethant i gynllwyn, ac a arosasant rhwng Bethel ac Ai, o du y gorllewin i Ai: a Josuah a letteuodd y nos honno ym mysg y bobl.

10 A Josuah a gyfododd yn forau, ac a gyfrifodd y bobl; ac a aeth i fynu, efe a henuriaid Israël, o flaen y bobl *tu-ag at* Ai.

11 A'r holl bobl o ryfel, y rhai *oedd* gyd-ag ef, a aethant i fynu, ac a nessasant, daethant hefyd gyferbyn a'r ddinas, a gwersyllasant o du 'r gogledd i Ai: a glynn *oedd* rhyngddynt hwy ac Ai.

12 Ac efe a gymmerth ynghylch pum mil o wŷr, ac a'i gosododd hwynt i gynllwyn rhwng Bethel ac Ai, o du 'r gorllewin ‡ i'r ddinas.
‡ Neu, a Ai.

13 A'r bobl a osodasant yr holl wersyllau, y rhai *oedd* o du 'r gogledd i'r ddinas, a'r † cynllwynwŷr o du 'r gorllewin i'r ddinas: a Josuah a aeth y nos honno i ganol y dyffryn.
† Heb. cynllwyn.

14 ¶ A phan welodd brenin Ai *hynny*, yna gwŷr y ddinas a frysiasant, ac a foreu-godasant, ac a aethant allan i gyfarfod Israël i ryfel, efe a'i holl bobl, ar amser nodedig, ar hŷd wyneb y gwastadedd: canys ni wyddai efe fod cynllwyn iddo o'r tu cefn i'r ddinas.

15 A Josuah, a holl Israël, *fel pe* tarawsid hwy o'i blaen hwynt, a ffoisant ar hŷd yr anialwch. 2553

16 A'r holl bobl, y rhai *oedd* yn ‡ y ddinas, a alwyd ynghŷd, i erlid ar eu hôl hwynt: a hwy a erlidiasant ar ôl Josuah, ac a dynnwyd oddiwrth y ddinas.
‡ Ai.

17 Ac ni adawyd gŵr yn Ai, nac *ym* Methel, a'r nad aethant allan ar ôl Israël: a gadawsant y ddinas yn agored, ac erlidiasant ar ôl Israël.

18 A'r ARGLWYDD a ddywedodd wrth Josuah, estyn y wayw-ffon *sydd* yn dy law tuag at Ai; canys yn dy law di y rhoddaf hi: a Josuah a estynnodd y wayw-ffon *oedd* yn ei law tu-a 'r ddinas.

19 A'r cynllwyn-wŷr a gyfodasant yn ebrwydd o'i lle, ac a redasant pan estynnodd efe ei law; daethant hefyd i'r ddinas, ac ennillasant hi; ac a frysiasant, ac a losgasant y ddinas a thân.

20 A gwŷr Ai a droisant yn eu hôl, ac a edrychasant, ac wele, mŵg y ddinas a dderchafodd hyd y nefoedd, ac nid *oedd* ganddynt hwy † nerth i ffoi yma nac accw: canys y bobl y rhai a ffoisent i'r anialwch a ddychwelodd yn erbyn y rhai oedd yn erlid.
† Heb. law.

21 A phan welodd Josuah a holl Israël, i'r cynllwyn-wŷr ennill y ddinas, a derchafu o fŵg y ddinas, yna hwy a ddychwelasant, ac a darawsant wŷr Ai.

22 A'r lleill a aethant allan o'r ddinas i'w cyfarfod, felly 'r oeddynt ynghanol Israël, y rhai hyn o'r tu yma, a'r lleill o'r tu accw: a tharawsant hwynt fel [e] na adawyd *un* yngweddill nac yn ddiangol o honynt.
[e] Deu. 7. 2.

23 A brenin Ai a ddaliasant hwy yn fyw; a dygasant ef at Josuah.

24 Pan ddarfu i Israël ladd holl bressylwŷr Ai yn y maes, yn yr anialwch lle yr erlidiasent hwynt, a *phan* fyrthiasent hwy oll gan fin y cleddyf, nes eu darfod; yna holl Israël a ddychwelasant i Ai, a tharawsant hi â min y cleddyf.

25 A chwbl ar a syrthiasent y dwthwn hwnnw, yn wŷr ac yn wragedd, oeddynt ddeuddeng mil; *sef* holl wŷr Ai.

26 Canys ni thynnodd Josuah ei law yn ei hôl, yr hon a estynnasai efe gyd-a'r waywffon, nes difetha holl drigolion Ai.

27 [f] Yn unig yr anifeiliaid, ac anrhaith y ddinas, a 'sglyfaethodd yr Israëliaid iddynt eu hun; yn ôl gair yr ARGLWYDD yr hwn [g] a orchymynnasai efe i Josuah.
[f] Num. 31. 22, 26. [g] Ad. 2.

28 A Josuah a losgodd Ai, ac a'i gwnaeth hi yn garnedd dragywydd, *ac* yn ddiffaethwch, hyd y dydd hwn.

29 Ac efe a grogodd frenin Ai ar bren hyd yr hwyr: [h] ac wedi machlud haul y gorchymynnodd Josuah iddynt ddisgyn ei gelain ef oddiar y pren, a'i bwrw i ddrws porth y ddinas, a [i] gosodasant garnedd fawr o gerrig arni hyd y dydd hwn.
[h] Deu. 21. 23. [i] Pen. 7. 26.

30 ¶ Yna Josuah a adeiladodd allor i ARGLWYDD Dduw Israël ym mynydd Ebal,

31 Megis y gorchymynnasai Moses gwâs yr ARGLWYDD i feibion Israël, fel y mae yn 'sgrifennedig yn [k] llyfr cyfraith Moses, allor o gerrig
[k] Ex. 20. 25. Deu. 27. 5.

2553 rig cyfan y rhai ni dderchafafid haiarn arnynt: a hwy a offrymmafant arni boeth-offrymmau i'r ARGLWYDD, ac a aberthafant ebyrth hedd.

Deu. 27. 8. 32 Ac [1] efe a 'fgrifennodd yno ar y meini gopi o gyfraith Mofes, yr hon a 'fgrifennafai efe yngŵydd meibion Ifraël.

33 A holl Ifraël a'i henuriaid, ei fwyddogion hefyd, a'i barn-wŷr, oedd yn fefyll o ddeutu 'r Arch, ger bron yr offeiriaid y Lefiaid, y rhai oedd yn dwyn Arch cyfammod yr ARGLWYDD, yn gyftal yr eftron a'r priodor: ei hanner *oedd* ar gyfer mynydd Garizim, a'i hanner ar gyfer mynydd Ebal; [m] fel y gorchymynnafai Mofes gwâs yr ARGLWYDD o'r blaen fendithio pobl Ifraël.

Deu. 11. & 27. 12.

34 Wedi hynny efe a ddarllennodd holl eiriau y gyfraith, y fendith, a'r felldith; yn ôl y cwbl fydd 'fgrifennedig yn llyfr y gyfraith.

35 Nid oedd air o'r hyn oll a orchymynnafai Mofes a'r nas darllennodd Jofuah, ger bron holl gynnulleidfa Ifraël, [n] a'r gwragedd, a'r plant, a'r dieithr, yr hwn oedd yn rhodio yn eu myfg hwynt.

Deu. 31. 12.

PEN. IX.

1 *Y Brenhinoedd yn ymwneuthur yn erbyn Ifraël.* 3 *Y Gibeoniaid trwy dwyll yn cael cyfammod;* 16 *Am yr hyn y condemnwyd hwy i gaethiwed tragywyddol.*

VVEdi clywed *hyn* o'r holl frenhinoedd, y rhai *oedd* o'r tu yma i'r Iorddonen, yn y mynydd, ac yn y gwaftadedd, ac yn holl lannau y môr mawr, ar gyfer Libanus: *fef* yr Hethiaid, a'r Amoriaid, a'r Canaaneaid, a'r Phereziaid, a'r Hefiaid, a'r Jebufiaid;

2 Yna hwy a ymgafglafant ynghŷd i ymladd yn erbyn Jofuah, ac yn erbyn Ifraël o † un-fryd.

† Heb. *a genau.*

3 ¶ A thrigolion Gibeon a glywfant yr hyn a wnaethai Jofuah i Jericho ac i Ai.

4 A hwy a wnaethant yn gyfrwys, ac a aethant, ac a ymddangofafant fel cennadon: cymmerafant hefyd hên fach-lennau ar eu hafflynnod, a hên goftrelau gwîn, wedi eu hollti hefyd, ac wedi eu rhwymo,

5 A hên efgidiau baglog am eu traed, a hên ddillad am danynt; a holl fara eu lluniaeth *oedd* fych *a* brith-lwyd.

6 Ac a aethant at Jofuah i'r gwerfyll i Gilgal; a dywedafant wrtho ef, ac wrth wŷr Ifraël, O wlâd bell y daethom; ac yn awr gwnewch gyfammod â ni.

7 A gwŷr Ifraël a ddywedafant wrth yr Hefiaid, Nid hwyrach dy fod yn ein myfg yn trigo, [a] pa fodd gan hynny y gwnâf gyfammod â thi?

a Ex. 23. 32.

8 A hwy a ddywedafant wrth Jofuah, Dy weifion di ydym ni: a Jofuah a ddywedodd wrthynt, Pwy ydych? ac o ba le y daethoch?

9 A hwy a ddywedafant wrtho, Dy weifion a ddaethant o wlâd bell iawn, o herwŷdd enw yr ARGLWYDD dy Dduw: canys ni a glywfom ei glôd ef, a'r hyn oll a wnaeth efe yn yr Aipht,

b Num. 21. 24, 33.

10 [b] A'r hyn oll a wnaeth efe i ddau frenin yr Amoriaid, y rhai *oedd* o'r tu hwnt i'r Iorddonen; i Sehon brenin Hesbon, ac i Og brenin Bafan, yr hwn *oedd* yn Aftaroth.

11 Am hynny ein henuriaid ni, a holl breftwylwŷr ein gwlâd, a lefarafant wrthym ni, gan ddywedyd, Cymmerwch luniaeth ‡ gyd-a chwi i'r daith, ac ewch i'w cyfarfod hwynt, a dywedwch wrthynt, Eich gweifion ydym: yn awr gan hynny gwnewch gyfammod â ni. 2553

‡ Heb. *yn eich llaw.*

12 Dyma ein bara ni, yn frŵd y cymmerafom ef yn lluniaeth o'n tai y dydd y cychwynnafom i ddyfod attoch: ac yn awr wele fych a brith-lwyd yw:

13 Dyma hefyd y coftrelau gwîn a lanwafom yn newyddion, ac wele hwynt wedi hollti: ein dillad hyn hefyd a'n hefgidiau a heneiddiafant rhag meithied y daith.

14 A'r gwŷr a ‡ gymmerafant o'i hymborth hwynt, ac nid ymgynghorafant â genau 'r ARGLWYDD.

‡ Neu, *ddderbyniafant y gwyr eb nwyn eu hymborth.*

15 Felly Jofuah a wnaeth heddwch â hwynt, ac a wnaeth gyfammod â hwynt, ar eu cadw hwynt yn fyw: tywyfogion y gynnulleidfa hefyd a dyngafant wrthynt.

16 Ond ym mhen y tridiau wedi iddynt wneuthur cyfammod a hwynt, hwy a glywfant mai cymmydogion iddynt *oeddynt* hwy, ac *mai* yn eu myfg yr oeddynt yn aros.

17 A meibion Ifraël a gychwynnafant, ac a ddaethant i'w dinafoedd hwynt y trydydd dydd: a'i dinafoedd hwy *oedd* Gibeon, a Chephira, Beeroth hefyd, a Chiriath Jearim.

18 Ond ni tharawödd meibion Ifraël mo honynt hwy, oblegid tywyfogion y gynnulleidfa a dyngafai wrthynt myn ARGLWYDD Dduw Ifraël; a'r holl gynnulleidfa a rwgnachafant yn erbyn y tywyfogion.

19 A'r holl dywyfogion a ddywedafant wrth yr holl gynnulleidfa, Ni a dyngafom wrthynt i ARGLWYDD Dduw Ifraël: am hynny ni allwn ni yn awr gyffwrdd â hwynt.

20 Hyn a wnawn ni iddynt hwy, cadwn hwynt yn fyw, fel na byddo [c] digofaint arnom ni, o herwŷdd y llw a dyngafom wrthynt.

c Edrych 2 Sam. 21. 1, 6.

21 A'r tywyfogion a ddywedafant wrthynt, Byddant fyw; (ond byddant [d] yn torri cynnud, ac yn tynnu dwfr i'r holl gynnulleidfa,) fel [e] y dywedafai y tywyfogion wrthynt.

d Deu. 29. 11.
e Ad. 15.

22 ¶ Yna Jofuah a alwodd arnynt, ac a lefarodd wrthynt, gan ddywedyd, Pa ham y twyllafoch ni, gan ddywedyd, Pell iawn *ydym* ni oddiwrthych, a chwithau yn preftwylio yn ein myfg ni?

23 Yn awr gan hynny melldigedig ydych; ac ni ddiangc un o honoch rhag bod yn *gaeth* weifion, ac yn torri cynnud, ac yn tynnu dwfr i dŷ fy Nuw.

24 A hwy a attebafant Jofuah, ac a ddywedafant, Yn ddiau gan fynegi y mynegwyd i'th weifion, ddarfod i'r ARGLWYDD dy Dduw [f] orchymmyn i Mofes ei wâs roddi i chwi yr holl wlâd hon, a difetha holl drigolion y wlâd o'ch blaen chwi; am hynny yr ofnafom ni yn ddirfawr rhagoch am ein henioes, ac y gwnaethom y peth hyn.

f Deu. 7. 1, 2.

25 Ac yn awr wele ni yn dy law di: fel *y byddo* da ac union yn dy olwg wneuthur i ni, gwna.

26 Ac felly y gwnaeth efe iddynt; ac a'i gwaredodd hwynt o law meibion Ifraël, fel na laddafant hwynt.

27 A

2553 27 A Josuah a'i rhoddodd hwynt y dwthwn hwnnw yn gymmyn-wŷr coed, ac yn wahen-wŷr dwfr, i'r gynnulleidfa, ac i allor yr ARGLWYDD, hyd y dydd hwn, yn y lle a ddewisai efe.

PEN. X.

1 *Pum brenin yn rhyfela yn erbyn Gibeon.* 6 *Josuah yn ei hachub hi.* 10 *Dur yn ymladd yn ei herbyn hwynt â chenllysg.* 12 *Yr Haul a'r Lleuad yn sefyll ar air Josuah.* 16 *Cau ar y pum brenin mewn ogof.* 21 *Eu dwyn allan.* 24 *Eu diystyru,* 26 *a'u crogi.* 28 *Gorchfygu saith brenin ychwaneg.* 43 *Josuah yn dychwelyd i Gilgal.*

a Pen. 6. 15. A Phan glybu Adonizedec brenin Jerusalem i Josuah ennill Ai, a'i difrodi hi, (a fel y gwnelsai efe i Jericho, ac i'w brenin, felly y b Pen. 8. 3. gwnaethai efe i b Ai, ac i'w brenin) a heddychu o drigolion Gibeon ag Israël, a'i bod yn eu mysg hwynt;

2 Yna yr ofnasant yn ddirfawr, oblegid dinas fawr *oedd* Gibeon, fel un ‡ o'r dinasoedd brenhinawl; ac o herwŷdd ei bod yn fwy nag Ai; ei holl wŷr hefyd *oedd* gedyrn.

‡ Heb. o ddinasoedd y frenhinaeth.

3 Am hynny Adonizedec brenin Jerusalem a anfonodd at Hoham brenin Hebron, ac at Piram brenin Jarmuth, ac at Japhia brenin Lachis, ac at Debir brenin Eglon, gan ddywedyd,

4 Deuwch i fynu attafi, a chynnorthwywch fi, fel y tarawom ni Gibeon: canys hi a heddychodd â Josuah, ac â meibion Israël.

5 Am hynny pum brenin yr Amoriaid a ymgynnullasant, ac a ddaethant i fynu, *sef* brenin Jerusalem, brenin Hebron, brenin Jarmuth, brenin Lachis, *a* brenin Eglon, hwynt-hwy a'i holl fyddinoedd, ac a wersyllasant wrth Gibeon, ac a ryfelasant yn ei herbyn hi.

6 ¶ A gwŷr Gibeon a anfonasant at Josuah i'r gwersyll i Gilgal, gan ddywedyd, Na thynn ymaith dy ddwylo oddiwrth dy weision; tyred i fynu yn fuan attom ni, achub ni hefyd a chynnorthwya ni; canys holl frenhinoedd yr Amoriaid, y rhai sydd yn trigo yn y mynydd-dîr, a ymgynnullasant i'n herbyn ni.

7 Felly Josuah a esgynnodd o Gilgal, efe a'r holl bobl o ryfel gyd-ag ef, a'r holl gedyrn nerthol.

8 ¶ A'r ARGLWYDD a ddywedodd wrth Josuah, Nac ofna rhagddynt: canys yn dy law di y rhoddais hwynt: ni saif neb o honynt yn dy wyneb di.

9 Josuah gan hynny a ddaeth yn ddiatreg attynt hwy: *canys* ar hŷd y nôs yr aeth efe i fynu o Gilgal.

c Esa 28. 21. 10 A'r ARGLWYDD c a'i drylliodd hwynt o flaen Israël, ac a'i tarawodd hwynt â lladdfa fawr yng-Ngibeon; ac a'i hymlidiodd hwynt ffordd yr eir i fynu i Beth-horon, ac a'i tarawodd hwynt hyd Azecah, ac hyd Maccedah.

11 A phan oeddynt yn ffoi o flaen Israël, *a* hwy yngoriwared Beth-horon, yr ARGLWYDD a fwriodd arnynt hwy gerrig mawrion o'r nefoedd hyd Azecah, a buant feirw: amlach *oedd* y rhai a fu feirw gan y cerrig cenllysg, nâ'r rhai a laddodd meibion Israël â'r cleddyf.

12 ¶ Llefarodd Josuah wrth yr ARGLWYDD, y dydd y rhoddodd yr ARGLWYDD yr Amoriaid o flaen meibion Israël; ac efe a ddywedodd yngolwg Israël, d O haul ‡ aros yng-Ngibeon, a thithau leuad yn nyffryn Ajalon. 2553

d Esa. 28. 21. Hab. 3. 11. Eccl. 46. 4. ‡ Heb. distawa.

13 A'r haul a arhosodd, a'r lleuad a safodd, nes i'r genedl ddial ar ei gelynnion; onid yw hyn e yn 'sgrifennedig yn llyfr ‡ yr uniawn? felly yr haul a safodd ynghanol y nefoedd, ac ni frysiodd i fachludo dros ddiwrnod cyfan.

e 2 Sa. 1. 18. ‡ Jasher.

14 Ac ni bu y fâth ddiwrnod a hwnnw o'i flaen ef, nac ar ei ôl ef, fel y gwrandawai yr ARGLWYDD ar lef dyn: canys yr ARGLWYDD a ymladdodd dros Israël.

15 ¶ f A Josuah a ddychwelodd, a holl Israël gyd-ag ef, i'r gwersyll i Gilgal.

f Ad. 43.

16 Ond y pum brenin hynny a ffoisant, ac a ymguddiasant mewn ogof ym Maccedah.

17 A mynegwyd i Josuah, gan ddywedyd, Y pum brenin a gafwyd ynghudd mewn ogof ym Maccedah.

18 A dywedodd Josuah, Treiglwch feini mawrion ar enau yr ogof, a gosodwch wrthi wŷr i'w cadw hwynt.

19 Ac na sefwch chwi, erlidiwch ar ôl eich gelynnion, a ‡ tharewch y rhai olaf o honynt; na adewch iddynt fyned i'w dinasoedd: canys yr ARGLWYDD eich Duw a'i rhoddodd hwynt yn eich llaw chwi.

‡ Heb. chynffon-darwch iwynt.

20 A phan ddarfu i Josuah a meibion Israël eu taro hwynt â lladdfa fawr iawn, nes eu difa; yna y gweddillion a adawsid o honynt a aethant i'r dinasoedd caerog.

21 A'r holl bobl a ddychwelasant i'r gwersyll at Josuah ym Maccedah mewn heddwch: g heb symmud o neb ei dafod yn erbyn meibion Israël.

g Ex. 11. 7.

22 A Josuah a ddywedodd, Agorwch enau yr ogof, a dygwch allan y pum brenin hynny attafi o'r ogof.

23 A hwy a wnaethant felly, ac a ddygasant allan y pum brenin atto ef o'r ogof, sef brenin Jerusalem, brenin Hebron, brenin Jarmuth, brenin Lachis, *a* brenin Eglon.

24 A phan ddygasant hwy y brenhinoedd hynny at Josuah, yna Josuah a alwodd am holl wŷr Israël, ac a ddywedodd wrth dywysogion y rhyfelwŷr, y rhai a aethai gyd-ag ef, Nessewch, gosodwch eich traed ar yddfau y brenhinoedd hyn: a hwy a nessasant, ac a osodasant eu traed ar eu gyddfau hwynt.

25 A Josuah a ddywedodd wrthynt, Nac ofnwch, ac nac arswydwch; *eithr* ymwrolwch ac ymegnïwch, canys fel hyn y gwnâ 'r ARGLWYDD i'ch holl elynnion yr ydych chwi yn ymladd i'w herbyn.

26 Ac wedi hyn Josuah a'i tarawodd hwynt, ac a'i rhoddodd i farwolaeth, ac a'i crogodd hwynt ar bum pren: a buant ynghrôg ar y prennau h hyd yr hwyr.

h Pen. 8. 29.

27 Ac ym mhrŷd machludo haul, y gorchymynnodd Josuah iddynt eu i disgyn hwynt oddiar y prennau, a'i bwrw hwynt i'r ogof yr ymguddiasent ynddi; a bwriasant gerrig mawrion yngenau 'r ogof, *y rhai sydd yno* hyd gorph y dydd hwn.

i Deut. 21. 23. Pen. 8. 29.

28 ¶ Josuah hefyd a ennillodd Maccedah y dwthwn hwnnw, ac a'i tarawodd hi â min y cle-

cleddyf, ac a ddifrododdei brenin hi, hwynthwy, a phob enaid ac *oedd* ynddi, ni adawodd efe *un* gweddill: canys efe a wnaeth i frenin Maccedah [k] fel y gwnaethai i frenin Jericho.

29 ¶ Yna yr aeth Joſuah a holl Iſraël gyd-ag ef o Maccedah i Libnah, ac a ymladdodd yn erbyn Libnah.

30 A'r ARGLWYDD a'i rhoddodd hithau, a'i brenin, yn llaw Iſraël; ac yntef a'i tarawodd hi â min y cleddyf, a phob enaid a'r *oedd* ynddi, ni adawodd ynddi *un* yngweddill: canys efe a wnaeth i'w brenin hi fel y gwnelſai i frenin Jericho.

31 ¶ A Joſuah a dramwyodd a holl Iſraël gyd-ag ef o Libnah i Lachis, ac a werſyllodd wrthi, ac a ymladdodd i'w herbyn.

32 A'r ARGLWYDD a roddodd Lachis yn llaw Iſraël, yr hwn a'i hennillodd hi yr ail dydd, ac a'i tarawodd hi â min y cleddyf, a phob enaid ac *oedd* ynddi; yn ôl yr hyn oll a wnaethai efe i Libnah.

33 ¶ Yna Horam brenin Gezir a ddaeth i fynu i gynnorthwyo Lachis: a Joſuah a'i tarawodd ef a'i bobl, fel na adawyd iddo ef *un* yngweddill.

34 ¶ A Joſuah a dramwyodd, a holl Iſraël gyd-ag ef, o Lachis i Eglon; a hwy a werſyllaſant wrthi, ac a ymladdaſant i'w herbyn.

35 A hwy a'i hennillaſant hi y diwrnod hwnnw, ac a'i tarawſant hi â min y cleddyf, ac efe a ddifrododd bob enaid a'r *oedd* ynddi y dwthwn hwnnw; yn ôl yr hyn oll a wnaethai efe i Lachis.

36 ¶ A Joſuah a eſgynnodd, a holl Iſraël gyd-ag ef, o Eglon i [l] Hebron; a hwy a ryfelaſant i'w herbyn.

37 A hwy a'i hennillaſant hi, ac a'i tarawſant hi â min y cleddyf, a'i brenin a'i holl ddinaſoedd, a phob enaid ac *oedd* ynddi, ni adawodd efe *un* yngweddill, yn ôl yr hyn oll a wnaethai efe i Eglon: canys efe a'i difrododd hi, a phob enaid ac *oedd* ynddi.

38 ¶ A Joſuah a ddychwelodd, a holl Iſraël gyd-ag ef, i [m] Debir; ac a ymladdodd i'w herbyn.

39 Ac efe a'i hennillodd hi, ei brenin, a'i holl ddinaſoedd, a hwy a'i tarawſant hwy â min y cleddyf, ac a ddifrodaſant bob enaid ac *oedd* ynddi, ni adawodd efe *un* yngweddill: fel y gwnaethai efe i Hebron, felly y gwnaeth efe i Debir ac i'w brenin, megis y gwnelſai efe i Libnah ac i'w brenin.

40 ¶ Felly y tarawodd Joſuah yr holl fynydd-dîr, a'r dehau, y gwaſtadedd hefyd a'r ‡ bronnydd, a'i holl frenhinoedd, ni adawodd efe *un* yngweddill: eithr efe a ddifrododd bob perchen anadl, fel [n] y gorchymynnaſai ARGLWYDD Dduw Iſraël.

41 A Joſuah a'i tarawodd hwynt o Gades Barnea hyd Gaza, a holl wlâd Goſen hyd Gibeon.

42 Yr holl frenhinoedd hyn hefyd a'i gwledydd a ennillodd Joſuah ar un-waith: canys ARGLWYDD Dduw Iſraël oedd yn ymladd tros Iſraël.

43 Yna y dychwelodd Joſuah, a holl Iſraël gyd-ag ef, i'r gwerſyll yng-Ngilgal.

PEN. XI.

1 *Gorchfygu amryw frenhinoedd wrth ddyfroedd Merom.* 10 *Ennill Hazor a'i lloſgi.* 16 *Joſuah yn goreſgyn yr holl wlâd,* 21 *ac yn torri ymaith yr Anaciaid.*

APhan glybu Jabin brenin Hazor *y pethau hyny*; efe a anfonodd at Jobab brenin Madon, ac at frenin Simron, ac at frenin Acſaph,

2 Ac at y brenhinoedd *oedd* o du 'r gogledd yn y mynydd-dîr, ac yn y rhoſ-dîr *tu-a* 'r dehau i Cinneroth, ac yn y dyffryn, ac yn ardaloedd Dor tu-a 'r gorllewin;

3 *At* y Canaaneaid o'r dwyrain, a'r gorllewin, ac at yr Amoriaid, a'r Hethiaid, a'r Pherezeaid, a'r Jebuſiaid, yn y mynydd-dîr; ac *at* yr Heſiaid tan Hermon yngwlâd Miſpah.

4 A hwy a aethant allan, a'i holl fyddinoedd gyd-a hwynt, pobl lawer fel y tywod *ſydd* ar fîn y môr o amldra: meirch hefyd, a cherbydau lawer iawn.

5 A'r holl frenhinoedd hyn a † ymgyfarfuant; daethant hefyd a gwerſyllaſant ynghyd wrth ddyfroedd Merom, i ymladd yn erbyn Iſraël. † Heb. *a ymbynnamaſant.*

6 ¶ A dywedodd yr ARGLWYDD wrth Joſuah, Nac ofna rhagddynt hwy, canys y fory yng-hylch y pryd hyn y rhoddaf hwynt oll yn laddedig o flaen Iſraël: [a] llinynnau garrau eu meirch hwynt a dorri, a'i cerbydau a lloſgi di â thân. a 2 Sa. 8. 4.

7 Felly Joſuah a ddaeth, a'r holl bobl o ryfel gyd-ag ef, yn ddiſymmwth arnynt hwy wrth ddyfroedd Merom, a hwy a ruthraſant arnynt.

8 A'r ARGLWYDD a'i rhoddodd hwynt yn llaw Iſraël, a hwy a'i tarawſant hwynt, ac a'i herlidiaſant hyd Sidon ‡ fawr, ac hyd † Miſrephoth-maïm, ac hyd glyn Miſpah, o du 'r dwyrain: a hwy a'i tarawſant hwynt fel na adawodd efe o honynt *un* yngweddill. ‡ Neu, *Rabbah.* † Neu, *y Tyllau halen.* Heb. *Lloſgiad dyfroedd.*

9 A Joſuah a wnaeth iddynt fel yr archaſai 'r ARGLWYDD iddo: llinynnau garrau eu meirch hwynt a dorrodd efe, a'i cerbydau a loſgodd â thân.

10 ¶ A Joſuah y pryd hynny a ddychwelodd; ac a ennillodd Hazor, ac a darawodd ei brenin hi â'r cleddyf: canys Hazor o'r blaen oedd ben yr holl deyrnaſoedd hynny.

11 Tarawſant hefyd bob enaid a'r *oedd* ynddi â min y cleddyf, gan *eu* difrodi *hwynt*: ni adawyd un perchen anadl: ac efe a loſgodd Hazor â thân.

12 A holl ddinaſoedd y brenhinoedd hynny, a'i holl frenhinoedd hwynt a ennillodd Joſuah, ac a'i tarawodd â min y cleddyf, gan eu difrodi hwynt; [b] megis y gorchymynnaſai Moſes gwâs yr ARGLWYDD. b Nu. 33. 52. Deut. 7. 2. & 20. 16, 17.

13 Ond ni loſgodd Iſraël yr un o'r dinaſoedd oedd yn ſefyll † yn eu cadernid: namyn Hazor yn unig a loſgodd Joſuah. † Heb. *ar eu pentwr.*

14 A holl anrhaith y dinaſoedd hynny, a'r anifeiliaid, a'ſglyfaethodd meibion Iſraël iddynt eu hun: yn unig pob dyn a darawſant hwy â min y cleddyf, nes iddynt eu difetha, ni adawſant berchen anadl.

15 ¶ [c] Fel y gorchymynnaſai 'r ARGLWYDD i Moſes ei wâs, [d] felly y gorchymynnodd Moſes i Joſuah c Ex. 34. 11. d Deut. 7. 2.

2559 Joſuah, ac felly y gwnaeth Joſuah; ni ‡ adawodd
‡ Heb. *ſymmudodd.* efe ddim o'r hyn oll a orchymynnaſai yr ARGLWYDD i Moſes.

16 Felly Joſuah a ennillodd yr holl dîr hwnnw, y mynyddoedd, a'r holl ddehau, a holl wlâd Goſen, a'r dyffryn, a'r gwaſtadedd, a mynydd Iſraël, a'i ddyffryn;

‡ Neu, *o'r mynydd llyſn.* 17 ‡ O fynydd Halac, yr hwn ſydd yn myned i fynu i Seir, hyd Baal Gad ynglynn Libanus, tan fynydd Hermon: a'i holl frenhinoedd hwynt a ddaliodd efe, tarawodd hwynt hefyd ac a'i rhoddodd i farwolaeth.

18 Joſuah a gynhaliodd ryfel yn erbyn yr holl frenhinoedd hynny ddyddiau lawer.

19 Nid oedd dinas ar a heddychodd â
e Pen. 9. 3. meibion Iſraël, heb law e'r Hefiaid preſſwylwŷr Gibeon; yr holl rai *eraill* a ennillaſant hwy dr[illegible] ryfel.

f Deu. 2. 30. 20 Canys f o'r ARGLWYDD yr ydoedd galedu eu calon hwynt i gyfarfod ag Iſraël mewn rhyfel, fel y difrodai efe hwynt, ac na fyddai iddynt
g Deu. 20. 16, 17. drugaredd; onid fel y difethai efe hwynt, g fel y gorchymynnaſai'r ARGLWYDD wrth Moſes.

21 ¶ A'r prŷd hynny y daeth Joſuah, ac a dor-
h Num. 13. 22, 23. Deut. 1. 28. rodd h yr Anaciaid ymaith o'r mynydd-dîr, o Hebron, o Debir, o Anab, ac o holl fynyddoedd Juda, ac o holl fynyddoedd Iſraël: Joſuah a'i difrododd hwynt a'i dinaſoedd.

22 Ni adawyd *un o'r* Anaciaid yngwlâd meibion Iſraël: yn unig yng-Ngaza, yng-Ngath, ac yn Aſdod y gadawyd hwynt.

23 Felly Joſuah a ennillodd yr holl wlâd, yn ôl yr hyn oll a lefaraſai yr ARGLWYDD wrth Moſes, a Joſuah a'i rhoddodd hi yn etifeddiaeth
i Nu. 26. 53. i Iſraël, i yn ôl eu rhannau hwynt, drwy eu llwythau: a'r wlâd a orphywyſodd heb ryfel.

PEN. XII.

1 Y ddau frenin a ennillodd Moſes eu gwledydd ac a'u rhannodd. 7 Yr xxxi o frenhinoedd o'r tu arall i'r Iorddonen, y rhai a darawodd Joſuah.

DYma frenhinoedd y wlâd, y rhai a darawodd meibion Iſraël, ac a feddiannaſant eu gwlâd hwynt, o'r tu hwnt i'r Iorddonen, tu-a chodiad yr haul: o afon Arnon hyd fynydd Hermon, a'r holl waſtadedd tu-a 'r dwyrain:

a Nu. 21. 24. Deu. 2. 36. & 3. 6, 16. 2 a Sehon brenin yr Amoriaid, yr hwn oedd yn trigo yn Hesbon, *ac* yn arglwyddiaethu o Aroër, yr hon *ſydd* ar fin yr afon Arnon, ac o ganol yr afon, ac o hanner Gilead hyd yr afon Jabboc, *ym* mrô meibion Ammon;

b Deu. 3. 17. 3 Ac b o'r gwaſtadedd hyd fôr Cinneroth, o du 'r dwyrain, ac hyd fôr y gwaſtadedd, ſef y môr heli, o du 'r dwyrain, tu-a Beth-jeſimoth; ac
‡ Neu, *Teman.* † Neu, *ffynhonnau Piſgah, neu, 'r bryn.* o du 'r ‡ dehau tan † c Aſdoth-Piſgah:

c Deu. 3. 17 & 4. 49. d Deu. 3. 11. Pen. 13. 12. e Deu. 1. 4. 4 A goror Og brenin Baſan *yr hwn oedd* o d weddill y cawri, ac e oedd yn trigo yn Aſtaroth ac yn Edrai:

5 Ac efe oedd yn arglwyddiaethu ym mynydd Hermon, ac yn Salcah, ac yn holl Baſan, hyd terfyn y Geſſuriaid, a'r Maachathiaid; a hanner Gilead, terfyn Sehon brenin Hesbon.

6 Moſes gwâs yr ARGLWYDD a meibion Iſraël f a'i tarawſant hwy: a g Moſes gwâs yr ARGLWYDD a'i rhoddodd hi yn etifeddiaeth i'r Rubeniaid, ac i'r Gadiaid, ac i hanner llwyth Manaſſeh. 2559
f Num. 21. 24, 33.
g Num. 32. 29, 33. Deu. 3. 12. Pen. 13. 8.

7 ¶ Dyma hefyd frenhinoedd y wlâd, y rhai a darawodd Joſuah a meibion Iſraël o'r tu yma i'r Iorddonen o du y gorllewin, o Baal Gad, ynglynn Libanus, hyd h fynydd Halac, yr hwn ſydd yn myned i fynu i Seir: a Joſuah a'i rhoddodd hi i lwythau Iſraël yn etifeddiaeth yn ôl eu rhannau;
h Pê. 10. 40. & 11. 17.

8 Yn y mynydd, ac yn y dyffryn, ac yn y gwaſtadedd, ac yn y ‡ bronnydd, ac yn yr anialwch, ac yn y dehau: yr Hethiaid, yr Amoriaid, a'r Canaaneaid, y Pereziaid, yr Hefiaid, a'r Jebuſiaid:
‡ *Llynnoedd.*

9 i Brenin Jericho, yn un; k brenin Ai, yr hwn *oedd* o yſtlys Bethel, yn un;
i Pen. 6. 1. & Pen. 8. 29.

10 l Brenin Jeruſalem, yn un; brenin Hebron, yn un;
l Pê. 10. 1.

11 Brenin Jarmuth, yn un; • brenin Lachis, yn un;

12 Brenin Eglon, yn un; m brenin Gezer, yn un;
m Pê. 10. 33.

13 n Brenin Debir, yn un; brenin Geder, yn un;
n Pê. 10. 38.

14 Brenin Hormah, yn un; brenin Arad, yn un;

15 o Brenin Libnah, yn un; brenin Adulam, yn un;
o Pê. 10. 29.

16 p Brenin Maccedah, yn un; q brenin Bethel, ynun;
p Pê. 10. 28. q Pê. 8. 17.

17 Brenin Tapuah, yn un; brenin Hepher, yn un;

18 Brenin Aphec, yn un; brenin ‡ Laſſaron, yn un;
‡ Neu, *Sharon.*

19 Brenin Madon, yn un; r brenin Hazor, yn un;
r Pê. 11. 10.

20 Brenin Simron Meron, yn un; brenin Achſaph, yn un;

21 Brenin Taanach, yn un; brenin Megido, yn un;

22 Brenin Cades, yn un; brenin Jocneam o Garmel, yn un;

23 Brenin Dor yn ardal Dor, yn un; brenin s y cenhedloedd o Gilgal, yn un;
s Gen. 14.

24 Brenin Tirzah, yn un: yr holl frenhinoedd *oedd* un ar ddeg ar hugain.

PEN. XIII.

1 Terfynau y wlâd ni orchfygeſid etto. 8 Etifeddiaeth y ddau lwyth a hanner. 14, 33 Yr Arglwydd a'i aberthau yw etifeddiaeth Leſi. 15 Terfynau etifeddiaeth Ruben. 22 Lladd Balaam. 24 Terfynau etifeddiaeth Gad, 29 a hanner llwyth Manaſſeh.

APhan a heneiddiodd Joſuah *a* phwyſo o honaw mewn oedran, dywedodd yr ARGLWYDD wrtho ef, Tydi a heneiddiaiſt, daethoſt i ddyddiau *oedrannus*, a thîr lawer iawn ſydd etto i'w feddiannu.
a Edrych Pen. 14. 10.

2 b Dyma y wlâd ſydd etto yn ôl: holl derfynau y Philiſtiaid, a holl Geſſuri,
b Barn. 3. 3. & Nu. 22. 5. & 31. 8.

3 O Sihor, yr hon *ſydd* o flaen yr Aipht, hyd derfyn Ecron, tu-a'r gogledd, *yr hwn* a gyfrifir i'r Canaaneaid: c pum tywyſog y Philiſtiaid; y Gazathiaid,
c Zeph. 2.

Gazathiaid, a'r Aſdodiaid, yr Eſcaloniaid, y Githiaid, yr Ecroniaid, [d] yr Afiaid: 2559

4 O'r dehau, holl wlâd y Canaaneaid, a'r ‡ ogof *oedd* yn ymmyl y Sidoniaid, hyd Aphec, hyd terfyn [e] yr Amoriaid:

5 A gwlâd [f] y Gibliaid, a holl Libanus, tu-a chyfodiad haul, o Baal Gad, tan fynydd Hermon; nes dyfod i Hamath.

6 Holl breſſwylwŷr y mynydd-dîr o Libanus hyd [g] Miſrephoth-maïm, a'r holl Sidoniaid, y rhai hynny a yrraf ymaith o flaen meibion Iſraël: yn unig rhan di hi wrth goelbren i Iſraël yn etifeddiaeth, fel y gorchymynnais i ti.

7 Ac yn awr rhan di y wlâd hon yn etifeddiaeth i'r naw llwyth, ac i hanner llwyth Manaſſeh.

8 Gyd-a 'r rhai y derbyniodd y Rubeniaid a'r Gadiaid eu hetifeddiaeth, [h] yr hon a roddodd Moſes iddynt hwy, o'r tu hwnt i'r Iorddonen, tu-a 'r dwyrain, fel y rhoddes Moſes gwâs yr ARGLWYDD iddynt;

9 O Aroër, yr hon *ſydd* ar lîn afon Arnon, a'r ddinas *ſydd* ynghanol ‡ y dyffryn, a holl waſtadedd Medeba, hyd Dibon;

10 A holl ddinaſoedd Sehon brenin yr Amoriaid, yr hwn a deyrnaſodd yn Hesbon, hyd ardal meibion Ammon;

11 Gilead hefyd, a therfyn y Geſſuriaid, y Maachathiaid hefyd, a holl fynydd Hermon, a holl Baſan hyd Salcah;

12 Holl frenhiniaeth Og ym Maſan, yr hwn a deyrnaſodd yn Aſtaroth, ac yn Edrai; efe a adawyd o [i] weddill y cawri, canys Moſes a'i tarawſai hwynt, ac a'i gyrraſai ymaith.

13 Ond meibion Iſraël ni yrraſant allan y Geſſuriaid na'r Maachathiaid: eithr trigodd y Geſſuriaid a'r Maachathiaid ym mhlith Iſraël hyd y dydd hwn.

14 [k] Yn unig i lwyth Lefi ni roddodd efe etifeddiaeth: aberthau tanllyd ARGLWYDD Dduw Iſraël oedd ei etifeddiaeth ef, [l] fel y llefarafai efe wrtho.

15 ¶ A Moſes a roddaſai i lwyth meibion Ruben *etifeddiaeth* drwy eu teuluoedd.

16 A'i terfyn hwynt oedd o Aroër, yr hon *ſydd* ar lîn afon Arnon, a'r ddinas *ſydd* ynghanol ‡ y dyffryn, a'r holl waſtadedd wrth Medeba;

17 Hesbon a'i holl ddinaſoedd, y rhai *ſydd* yn y gwaſtadedd; Dibon a ‡ Bamoth-Baal, a Beth-Baal-meon,

18 Jahaza hefyd, a Chedemoth, a Mephaah,

19 Ciriathaïm hefyd, a Sibmah, a Sareth-ſahar ym mynydd-dîr y glynn,

20 Beth-peor hefyd, ac ‡ [m] Aſdoth-piſgah, a Beth-Jeſimoth,

21 A holl ddinaſoedd y gwaſtadedd, a holl frenhiniaeth Sehon brenin yr Amoriaid, yr hwn a deyrnaſodd yn Hesbon; [n] yr hwn a ddarfuaſai i Moſes ei daro, [o] gyd-a thywyſogion Midian, Efi, a Recem, a Zur, a Hur, a Rebah, dugiaid Sehon, *y rhai* oedd yn preſſwylio yn y wlâd.

22 [p] Balaam hefyd fâb Beor y dewin a laddodd meibion Iſraël â'r cleddyf, ym mhlith eu lladdedigion hwynt.

23 A therfyn meibion Ruben oedd yr Iorddonen a'i goror: dyma etifeddiaeth meibion Ruben yn ôl eu teuluoedd, y dinaſoedd a'i trefi. 2559

24 ¶ Moſes hefyd a roddodd etifeddiaeth i lwyth Gad, *ſef* i feibion Gad, drwy eu teuluoedd:

25 A Jazer oedd derfyn iddynt hwy, a holl ddinaſoedd Gilead, a hanner gwlâd meibion Ammon, hyd Aroër, yr hon *ſydd* o flaen Rabbah;

26 Ac o Hesbon hyd Ramath, Miſpah, a Betonim; ac o Mahanaïm hyd gyffinydd Debir;

27 Ac yn y dyffryn, Beth-aram, a Beth-nimrah, a Succoth, a Saphon, gweddill brenhiniaeth Sehon brenin Hesbon, yr Iorddonen a'i therfyn, hyd gwrr môr Cinneroth, o'r tu hwnt i'r Iorddonen, o du'r dwyrain.

28 Dyma etifeddiaeth meibion Gad yn ôl eu teuluoedd; y dinaſoedd a'i trefydd.

29 ¶ Moſes hefyd a roddodd *etifeddiaeth* i hanner llwyth Manaſſeh: a bu *etifeddiaeth* i hanner llwyth meibion Manaſſeh yn ôl eu teuluoedd:

30 A'i terfyn hwynt oedd o Mahanaïm, holl Baſan, holl frenhiniaeth Og brenin Baſan, a [q] holl drefi Jair, y rhai ſydd ym Maſan, tri ugain dinas; [q] Nu. 32. 41.

31 A hanner Gilead, ac Aſtaroth, ac Edrai, dinaſoedd brenhiniaeth Og ym Maſan *a roddodd efe* i feibion Machir mâb Manaſſeh, ſef i hanner [r] meibion Machir, yn ôl eu teuluoedd. [r] Nu. 32. 39.

32 Dyma *y gwledydd* a roddodd Moſes i'w hetifeddu yn rhoſydd Moab, am yr Iorddonen a Jericho, o du 'r dwyrain.

33 [s] Ond i lwyth Lefi ni roddodd Moſes etifeddiaeth: ARGLWYDD Dduw Iſraël yw eu hetifeddiaeth hwynt, [t] fel y lleſarodd efe wrthynt. [s] Pen. 18. 7. [t] Nu. 18. 20. Deut. 10. 9. & 18. 1, 2.

PEN. XIV.

1 Y naw llwyth a hanner i gael eu hetifeddiaeth wrth goel-bren. 6 Caleb trwy ragorfraint yn cael Hebron.

DYma hefyd y *gwledydd* a etifeddodd meibion Iſraël yngwlâd Canaan: [a] y rhai a rannodd Eleazar yr offeiriad, a Joſuah mâb Nun, a phennau cenedl llwythau meibion Iſraël, iddynt hwy i'w hetifeddu. [a] Nu. 34. 17.

2 [b] Wrth goel-bren yr oedd eu hetiſeddiaeth hwynt; fel y gorchymynnaſai 'r ARGLWYDD drwy law Moſes *eu rhoddi* i'r naw llwyth, ac i'r hanner llwyth. [b] Nu. 26. 55. & 33. 54. & 34. 13.

3 Canys Moſes a roddaſai etiſeddiaeth i ddau lwyth, ac i hanner llwyth, o'r tu hwnt i'r Iorddonen, ond i'r Lefiaid ni roddaſai efe etiſeddiaeth yn eu myſg hwynt.

4 Canys [c] meibion Joſeph oedd ddau lwyth, Manaſſeh, ac Ephraïm: am hynny ni roddaſant ran 'r Lefiaid yn y tîr, onid [d] dinaſoedd i drigo, â'i meuſydd pentrefol i'w hanifeiliaid, ac i'w golud. [c] Gen. 48. 5. 1 Chr. 5. 1, 2. [d] Nu. 35. 2. Pen. 21. 2.

5 Fel y gorchymynnaſai yr ARGLWYDD i Moſes, felly y gwnaeth meibion Iſraël, a hwy a rannaſant y wlâd.

6 ¶ Yna meibion Juda a ddaethant at Joſuah yng-Ngilgal, a Chaleb mâb Jephunneh [e] y Cenead a ddywedodd wrtho ef, Tydi a wyddoſt [f] y gair a lefarodd yr ARGLWYDD wrth Moſes gŵr Duw o'm plegid i, ac o'th blegid ditheu, yng-Nghades Barnea. [e] Nu. 32. 12. [f] Nu. 14. 24.

7 Mâb deugain mlwydd oeddwn i pan [g] anfonodd Moſes gwâs yr ARGLWYDD fi, o Gades [g] Nu. 13. 7. & 14. 6.

2559 Barnea, i edrych anſodd y wlâd, ac mi a ddugum air iddo ef trachefn, fel *yr oedd* yn fy nghalon.

b Num. 13. 31, 32.

8 Ond [b] fy mrodyr, y rhai a aethant i fynu gyd-a mi, a ddigalonnaſant y bobl: etto [i] myfi a gyflawnais *fyned* ar ôl yr ARGLWYDD fy Nuw.

i Nu. 14. 24.

9 A Moſes a dyngodd y diwrnod hwnnw, gan ddywedyd, Dïau [k] y bydd y wlâd [l] y ſathrodd dy droed arni yn etifeddiaeth i ti, ac i'th feibion hyd byth; am it' gyflawnu *myned* ar ôl yr ARGLWYDD fy Nuw.

k Deu. 11. 24. Pen. 1. 3.
l Edrych Nu. 13. 22.

10 Ac yn awr, wele 'r ARGLWYDD a'm cadwodd yn fyw, [m] fel y llefarodd efe, y pum mlhynedd a deugain hyn, er pan lefarodd yr ARGLWYDD y gair hwn wrth Moſes, tra y rhodiodd Iſraël yn yr anialwch: ac yn awr, wele fi heddyw yn fâb pum mlwydd a phedwar ugain.

m Nu. 14. 30.

11 [n] Yr ydwyf etto mor gryf heddyw a'r dydd yr anfonodd Moſes fi; fel *yr oedd* fy nerth i y pryd hynny, felly *y mae* fy nerth i yn awr, i ryfela, ac i fyned allan, ac i ddyfod i mewn.

n Eccl. 46. 9. Edrych Deu. 34. 7.

12 Yn awr gan hynny dyro i mi y mynydd yma, am yr hwn y llefarodd yr ARGLWYDD y dwthwn hwnnw (canys ti a glywaiſt y dwthwn hwnnw fod [o] yr Anaciaid yno, a dinaſoedd mawrion caerog) ond odid yr ARGLWYDD *fydd* gyd-a mi, fel y gyrrwyf hwynt allan, megis y llefarodd yr ARGLWYDD.

o Num. 13. 29, 33, 34.

13 A Joſuah a'i bendithiodd ef, ac [p] a roddodd Hebron i Galeb fâb Jephunneh yn etifeddiaeth.

p Pé. 15. 13. Barn. 1. 20. Edrych Pé. 21. 11, 12. 1 Chron. 6. 55, 56.

14 Am hynny y mae [q] Hebron yn etifeddiaeth i Galeb fâb Jephunneh y Ceneziad hyd y dydd hwn: o herwŷdd iddo ef gwplau *myned* ar ôl ARGLWYDD Dduw Iſraël.

q 1 Mac. 2. 56.

15 Ac [r] enw Hebron o'r blaen *oedd* Caer Arba, yr *Arba hwnnw* oedd ŵr mawr ym myſg yr Anaciaid: a'r wlâd a orphywyſodd heb ryfel.

r Gen. 23. 2. Pen. 15. 13.

PEN. XV.

1 Terfynau rhandir Juda. 13 Rhan Caleb a'i oreſgynniad. 16 Othniel am ei wroliaeth yn cael Achſah merch Caleb yn wraig. 18 Hithau yn cael rhodd gan ei thâd. 21 Dinaſoedd Judah. 63 Y Jebuſiaid heb eu gorchfygu.

A Rhandir llwyth meibion Juda, yn ôl eu teuluoedd ydoedd, [a] tu-a therfyn Edom; [b] anialwch Zin tu-a 'r dehau oedd eithaf y terfyn dehau.

a Nu. 34. 3. *b* Nu. 33. 36.

2 A therfyn y dehau oedd iddynt hwy o gwrr y môr heli; o'r ‡graig ſydd yn wynebu tu-a 'r dehau.

‡ Heb. *Tafod.*

3 Ac yr oedd yn myned allan o'r dehau hyd ‡riw Acrabbim, ac yr oedd yn myned rhagddo i Zin, ac yn myned i fynu o du 'r dehau i Gades Barnea: ac yn myned hefyd i Heſron, ac yn eſgyn i Adar, ac yn amgylchynu i Garcaa.

‡ *Maalehacrabbim.*

4 Ac yr oedd yn myned tu-ag Azmon, ac yn myned allan i afon yr Aipht, ac eithafoedd y terfyn hwnnw oedd wrth y môr: hyn fydd i chwi yn derfyn dehau.

5 A'r terfyn tu-a 'r dwyrain *yw* 'r môr heli, hyd eithaf yr Iorddonen: a'i terfyn o dû 'r gogledd *ſydd* o graig y môr yn eithaf yr Iorddonen.

6 A'r terfyn hwn oedd yn myned i fynu i Beth-hogla, ac yn myned o'r gogledd hyd Beth-arabah; a'r terfyn hwn oedd yn myned i fynu at faen Bohan mâb Ruben.

7 A'r terfyn hwn ſydd yn myned i fynu i Debir o ddyffryn Achor, a thu-a 'r gogledd yn edrych tu-a Gilgal o flaen rhiw Adummin, yr hon *ſydd* o du y dehau i'r afon: y terfyn hefyd ſydd yn myned hyd ddyfroedd Enſemes, a'i gwrr eithaf fydd wrth [c] En-rogel.

c 1 Bré. 1.

8 A'r terfyn ſydd yn myned i fynu *drwy* ddyffryn meibion Hinnom, gan yſtlys y Jebuſiaid o du 'r dehau, honno *yw* Jeruſalem: y terfyn hefyd ſydd yn myned i fynu i ben y mynydd *ſydd* o flaen dyffryn Hinnom tu-a 'r gorllewin, yr hwn *ſydd* ynghwrr glynn y cawri, tu-a 'r gogledd.

9 A'r terfyn ſydd yn cyrrhaeddyd o ben y mynydd hyd ffynnon dyfroedd Nephtoah, ac ſydd yn myned allan i ddinaſoedd mynydd Ephron: y terfyn hefyd ſydd yn tueddu i Baalah, honno *yw* Ciriath-Jearim.

10 A'r terfyn ſydd yn amgylchu o Baalah tu-a 'r gorllewin, i fynydd Seir, ac ſydd yn myned rhagddo at yſtlys mynydd Jearim o du 'r gogledd, (honno *yw* Cheſalon) ac y mae yn diſgyn i Bethſemes, ac yn myned i Dimnah.

11 A'r terfyn ſydd yn myned i yſtlys Ecron tu-a 'r gogledd; a'r terfyn ſydd yn tueddu i Sicron, ac yn myned rhagddo i fynydd Baalah, ac yn cyrrhaeddyd i Jabneel: a chyrrau eithaf y terfyn ſydd *wrth* y môr.

12 A therfyn y gorllewin *yw* 'r môr mawr a'i derfyn: dyma derfyn meibion Judah, o amgylch wrth eu teuluoedd.

13 ¶ Ac [d] i Galeb fâb Jephunneh y rhoddodd efe ran ym myſg meibion Juda, yn ôl gair yr ARGLWYDD wrth Joſuah; ſef ‡ [e] caer Arba tâd yr Anaciaid, honno *yw* Hebron.

d Pé. 14. ‡ Neu, *riath-Arba.* *e* Pé. 14.

14 A Chaleb a yrrodd oddi-yno [f] dri mâb Anac, [g] Seſai, ac Ahiman, a Thalmai, meibion Anac.

f Barn. 1. 10, 20. *g* Nu. 13.

15 Ac [h] efe a aeth i fynu oddi-yno at drigolion Debir: ac enw Debir o'r blaen *oedd* Ciriath Sepher.

h Pé. 10. Barn. 1.

16 ¶ A dywedodd Caleb, Pwy bynnag a darawo Ciriath Sepher, ac a'i hennillo hi; iddo ef y rhoddaf Achſah fy merch yn wraig.

17 Ac Othniel mâb Cenaz brawd Caleb a'i hennillodd hi: yntef a roddodd Achſah ei ferch iddo ef yn wraig.

i Barn. 1. & 3. 9.

18 A phan ddaeth hi i mewn *atto ef*, yna hi a'i hannogodd ef i geiſio gan ei thâd faes, ac a [k] ddiſgynnodd oddiar yr aſſyn; a dywedodd Caleb wrthi, Beth a fynni di?

k Edrych Gen. 24. 1 Sam. 25.

19 A hi a ddywedodd, Dyro i mi rôdd, canys gwlâd y dehau a roddaiſt i mi, dyro i mi hefyd ffynhonnau dyfroedd: ac efe a roddodd iddi y ffynhonnau uchaf, a'r ffynhonnau iſaf.

20 Dyma etifeddiaeth llwyth meibion Juda wrth eu teuluoedd.

21 ¶ A'r dinaſoedd o du eithaf i lwyth meibion Juda, tu-a therfyn Edom, ar du 'r dehau, oedd ynt Cabzeel, ac Eder, a Jagur,

22 Cinah hefyd, a Dimonah, ac Adadah,

23 Cedes hefyd, a Hazor, ac Ithnan,

24 A Ziph, a Thelem, a Bealoth,

25 A Hazor, Hadattah, a Chiriath, a Heſron, honno *yw* Hazor,

26 Ac Amam, a Sema, a Moladah,

27 A Hazar-Gadah, a Heſmon, a Bethpalet,

28 A

2559 28 A Haſarſual, a Beer-ſeba, a Biziothiah,
29 Baalah, ac Jim, ac Azem,
30 Ac Eltolad, a Cheſil, a Hormah,
31 A Siclag, a Madmannah, a Sanſannah,
32 A Lebaoth, a Silhim, ac Ain, a Rimmon: yr holl ddinaſoedd *oedd* naw ar hugain, a'i pentrefydd.
33 Ac yn y dyffryn, Eſthaol, a Zoreah, ac Aſnah,
34 A Zanoah, ac Engannim, Tappuah, ac Enam,
35 Jarmuth, ac Adulam, Socoh, ac Azecah,
Neu, new. 36 A Saraïm, ac Adithaïm, a Gederah, ‡ a Gederothaïm: pedair ar ddeg o ddinaſoedd, a'i pentrefydd.
37 Zenan, a Hadaſah, a Migdal-gad,
38 A Dilean, a Miſpeh, ac Joctheel,
39 Lachis, a Bozcath, ac Eglon,
40 Cabbon hefyd, a Lahman, a Chithlis,
41 A Gederoth, Beth-dagon, a Naamah, a Maccedah: un ddinas ar bymtheg a'i pentrefydd.
42 Libnah, ac Ether, ac Aſan,
43 Jiphtah, ac Aſnah, a Nezib,
44 Ceilah hefyd, ac Achzib, a Mareſah: naw o ddinaſoedd, a'i pentrefi.
45 Ecron, a'i threfi a'i phentrefydd:
46 O Ecron hyd y môr, yr hyn oll oedd ger llaw Aſdod; a'i pentrefydd:
47 Aſdod a'i threfydd a'i phentrefydd, Gaza a'i threfydd a'i phentrefydd, hyd afon yr *Aipht*; a'r môr mawr, a'i derfyn.
48 Ac yn y mynydd-dir; Samir, a Jattir, a Socoh,
49 A Dannah, a Chiriath-ſannath, honno *yw* Debir,
50 Ac Anab, ac Aſthemoh, ac Anim,
51 A Goſen, a Holon, a Giloh: un ddinas ar ddeg a'i pentrefydd.
52 Arab, a Dumah, ac Eſan,
Neu, Ja- 53 A ‡ Janum, a Beth-tappua, ac Aphecah,
. 14. 15. 54 A Humtah, a Chaer Arba (honno *yw* Hebron) a Sior: naw dinas a'i trefydd.
55 Maon, Carmel, a Ziph, a Jutta,
56 A Jezraël, a Jocdeam, a Zanoah,
57 Cain, Gibea, a Thimnah: deg o ddinaſoedd, a'i pentrefydd.
58 Halhul, Bethſur, a Gedor,
59 A Naarah, a Bethanoth, ac Eltecon: chwech o ddinaſoedd a'i pentrefydd.
60 Ciriath-Baal, honno *yw* Ciriath Jearim, a Rabbah: dwy ddinas a'i pentrefydd.
61 Yn yr anialwch Beth-harabah, Midin a Secacah,
62 A Nibſan, a dinas yr halen, ac Engedi: chwech o ddinaſoedd a'i pentrefydd.
63 Ond [m] ni allodd meibion Judah yrru allan y Jebuſiaid trigolion Jeruſalem: am hynny y trîg y Jebuſiaid gyd-a meibion Juda yn Jeruſalem, hyd y dydd hwn.

[m] Edrych Barn. 1. 8. & Sam. 5. 7.

PEN XVI.

1 Terfynau cyffredinawl meibion Joſeph. 5 Terfyn etifeddiaeth Ephraim. 10 Y Canaaneaid heb eu llwyr-oreſgyn.

A Rhandir meibion Joſeph oedd yn myned o'r Iordonen *wrth* Jericho, i ddyfroedd Jericho o du 'r dwyrain; i'r anialwch ſydd yn myned i fynu o Jericho i fynydd Bethel;
2 Ac yn myned o Bethel i [a] Luz: ac yn myned rhagddo i derfyn Archi i Attoroth,
3 Ac yn diſgyn tu-a 'r gorllewin i ardal Japhleti, hyd derfyn Beth-horon iſaf, ac hyd Gezer: a'i gyrrau eithaf ſydd hyd y môr.
4 Felly meibion Joſeph, Manaſſeh, ac Ephraïm, a gymmeraſant eu hetifeddiaeth.
5 ¶ A therfyn meibion Ephraïm oedd yn ôl eu teuluoedd: a therfyn eu hetifeddiaeth hwynt o du 'r dwyrain, oedd Ataroth-Adar hyd Beth-horon uchaf.
6 A'r terfyn ſydd yn myned tu-a 'r môr, i Michmethah o du 'r gogledd, a'r terfyn ſydd yn amgylchu o du 'r dwyrain i Taanath Siloh; ac yn myned heibio iddi o du 'r dwyrain i Janohah:
7 Ac yn myned i wared o Janohah i Ataroth, a Naarath; ac yn cyrrhaeddyd i Jericho, ac yn myned allan i'r Iorddonen.
8 O Dappuah y mae y terfyn yn myned tu-a 'r dwyrain i afon Canah, a'i gyrrau eithaf ſydd wrth y môr; dyma etifeddiaeth llwyth meibion Ephraïm yn ôl eu teuluoedd.
9 A dinaſoedd [b] nailltuedig meibion Ephraïm *oedd* ym myſg etifeddiaeth meibion Manaſſeh; yr holl ddinaſoedd a'i pentrefydd.
10 Ond [c] ni oreſgynnaſant hwy y Canaaneaid, y rhai oedd yn trigo yng-Ngezer: am hynny y trigodd y Canaaneaid ym mhlith yr Ephraimiaid hyd y dydd hwn, ac y maent yn gwaſanaethu tan dreth.

[a] Barn. 1. 26.
[b] Pen. 17. 9.
[c] Barn. 1. 29. Edrych 1 Bre. 9. 16.

PEN. XVII.

1 Rhandir Manaſſeh, 8 a'i derfynau. 11 Y Canaaneaid heb eu gyrru allan. 14 Meibion Joſeph yn cael rhandir arall.

A Chyr oedd rhandir llwyth Manaſſeh (canys efe *oedd* [a] gyntaf-anedig Joſeph) i [b] Machir cyntaf-anedig Manaſſeh, tâd Gilead: o herwŷdd ei fod efe yn rhyfelwr, yr oedd Gilead a Baſan yn eiddo ef.
2 Ac yr oedd *rhandir* i'r [c] rhan arall o feibion Manaſſeh, yn ôl eu teuluoedd; *ſef* i feibion † Abiezer, ac i feibion Helec, ac i feibion Aſriël, ac i feibion Sichem, ac i feibion Hepher, ac i feibion Semida; dyma feibion Manaſſeh fâb Joſeph, *ſef* y gyrfiaid, yn ôl eu teuluoedd.
3 ¶ Ond [d] Zalphaad fâb Hepher, fâb Gilead, fâb Machir, fâb Manaſſeh, nid oedd iddo feibion, onid merched: ac dyma enwau ei ferched ef, Mahlah, a Noah, Hoglah, Milchah, a Thirzah:
4 Y rhai a ddaethant o flaen Eleazar yr offeiriad, ac o flaen Joſuah mâb Nun, ac o flaen y tywyſogion, gan ddywedyd, Yr ARGLWYDD a orchymynnodd i Moſes roddi i ni etifeddiaeth ym myſg ein brodyr: am hynny efe a roddodd iddynt etifeddiaeth yn ôl gair yr ARGLWYDD ym myſg brodyr eu tâd.
5 A deg rhan-dir a ſyrthiodd i Manaſſeh, heb law gwlâd Gilead, a Baſan, y rhai *ſydd* tu hwnt i'r Iorddonen:
6 Canys merched Manaſſeh a etifeddaſant etifeddiaeth ym myſg ei feibion ef: a gwlâd Gilead oedd i'r rhan arall o feibion Manaſſeh.

[a] Gé. 41. 51. & 46. 20.
[b] Gé. 50. 23. Num. 32. 39, 40. 1 Chron. 7. 14.
[c] Nu. 26. 29.
† Nu. 26. 30. *Jeezer.*
[d] Nu. 26. 33. & 27. 1. & 36. 2.

2559 7 ¶ A therfyn Manaſſeh oedd o Aſer i Michmethah, yr hon *ſydd* gyferbyn a Sichem: a'r terfyn oedd yn myned ar y llaw ddehau hyd breſſwyl-wŷr En-tappuah.

8 Gwlâd Tappuah oedd eiddo Manaſſeh: ond Tappuah *yr hon oedd* ar derfyn Manaſſeh *oedd* eiddo meibion Ephraïm.

9 A'r terfyn ſydd yn myned i wared i afon ‡ Canah o du dehau 'r afon; [e] y dinaſoedd hyn eiddo Ephraïm oedd ym mhlith dinaſoedd Manaſſeh: a therfyn Manaſſeh *ydd* o du 'r gogledd i'r afon, a'i ddiwedd oedd y môr.

‡ Neu, *yr heſg.*
e Pen. 16.9.

10 Y dehau *oedd* eiddo Ephraïm, a'r gogledd eiddo Manaſſeh, a'r môr oedd ei derfyn ef: ac yn Aſer yr oeddynt yn cyfarfod o'r gogledd, ac yn Iſſachar o'r dwyrain.

11 Yn Iſſachar hefyd, ac yn Aſer yr oedd gan Manaſſeth Bethſean a'i threfydd, ac Ibleam a'i threfydd, a thrigolion Dor a'i threfydd, a thrigolion Endor a'i threfydd, a phreſſwyl-wŷr Thaanach a'i threfydd, a thrigolion Megido a'i threfydd: tair talaith.

f Barn.1.27. 12 Ond [f] ni allodd meibion Manaſſeh yrru ymaith *drigolion* y dinaſoedd hynny; eithr mynnodd y Canaaneaid breſſwylio yn y wlâd honno.

13 Etto pan gryfhaodd meibion Iſraël, hwy a oſodaſant y Canaaneaid tan drêth: ni yrraſant hwynt ymaith yn llwyr.

14 ¶ A meibion Joſeph a lefaraſant wrth Joſuah gan ddywedydd, Pa ham y rhoddaiſt i mi yn etifeddiaeth un afel, ac un rhan, a minneu yn bobl aml, wedi i'r ARGLWYDD hyd yn hyn fy mendithio?

15 A Joſuah a ddywedodd wrthynt, O's pobl aml ydwyt, dôs i fynu i'r coed, a thorr *goed* it' yno yngwlâd y Phereziaid a'r ‡ cawri; od yw mynydd Ephraïm yn gyfyng i ti.

‡ Neu, *Rephaimiaid.*

16 A meibion Joſeph a ddywedaſant, Ni bydd y mynydd ddigon i ni: hefyd *y mae*
g Barn.4.3. g cerbydau heiyrn gan yr holl Ganaaneaid ſy yn trigo yn y dyffryn-dir, gan y rhai *ſydd* ym Methſean, a'i threfi, a chan y rhai *ſydd* yng nglynn Jezreel.

17 A Joſuah a ddywedodd wrth dŷ Joſeph, wrth Ephraïm ac wrth Manaſſeh, gan ddywedyd, Pobl aml ydwyt, a nerth mawr *ſydd* gennyt; ni fydd it' un rhan *yn unig*.

18 Eithr bydd y mynydd eiddo ti, canys coedog yw, arloeſa ef; a bydd ei eithafoedd ef eiddo ti: canys ti a yrri ymaith y Canaaneaid, er *bod* cerbydau heiyrn ganddynt, *ac* er eu bod yn gryfion.

PEN. XVIII.

1 *Goſod y Tabernacl i fynu yn Siloh.* 2 *Doſparthu y rhan arall o'r tîr, a'i gyfrannu yn ſaith ran.* 10 *Joſuah yn ei rannu wrth goelbren.* 11 *Rhandir a therfyn Benjamin.* 21 *Eu dinaſoedd.*

A Holl gynnulleidfa meibion Iſraël a ymgynnullaſant i Siloh, ac a oſodaſant yno babell y cyfarfod; a'r wlâd oedd wedi ei daroſtwng o'i blaen hwynt.

2 A ſaith lwyth oedd yn aros ym myſg meibion Iſraël, i'r rhai ni rannaſent eu hetifeddiaeth etto.

3 A Joſuah a ddywedodd wrth feibion Iſra- 2559
ël, Pa hŷd yr ydych yn eſgeuluſo myned i oreſgyn y wlâd a roddes ARGLWYDD Dduw eich tadau i chwi?

4 Moeſwch o honoch dry-wŷr o *bob* llwyth, fel yr anfonwyf hwynt, ac y cyfodont, ac y rhodiont y wlâd, ac y doſparthont hi yn ôl eu hetifeddiaeth hwynt, ac y delont attaf *drachefn*.

5 A hwy a'i rhannant hi yn ſaith ran: Juda a ſaif ar ei derfyn o du 'r dehau, a thŷ Joſeph a ſafant ar eu terfyn o du 'r gogledd.

6 A chwi a ddoſperthwch y wlâd yn ſaith ran, a dygwch *y doſparthiadau* attafi yma, fel y bwriwyf goel-bren troſoch yma, o flaen yr ARGLWYDD ein Duw.

7 Ond ni *bydd* rhan i'r Lefiaid yn eich myſg chwi, o herwŷdd offeiriadaeth yr ARGLWYDD *fydd* eu hetifeddiaeth hwynt: Gad hefyd, a Ruben, a hanner llwyth Manaſſeh, a dderbyniaſant eu hetifeddiaeth o'r tu hwnt i'r Iorddonen, o du 'r dwyrain, yr hon a roddodd Moſes gwâs yr ARGLWYDD iddynt.

8 ¶ A'r gwŷr a gyfodaſant ac a aethant; a Joſuah a orchymynnodd i'r rhai oedd yn mynd i rannu y wlâd, gan ddywedyd, Ewch a rhodiwch drwy 'r wlâd, a doſperthwch hi, a dychwelwch attafi, ac yma y bwriaf droſoch chwi goel-bren ger bron yr ARGLWYDD yn Siloh.

9 A'r gwŷr a aethant ymaith, ac a gerddaſant drwy 'r wlâd, ac a'i doſparthaſant hi bob yn ddinas, yn ſaith ran mewn llyfr; a daethant at Joſuah i'r gwerſyll *yn* Siloh.

10 ¶ A Joſuah a fwriodd goel-bren droſtynt hwy ger bron yr ARGLWYDD yn Siloh: a Joſuah a rannodd yno y wlâd i feibion Iſraël yn ôl eu rhannau.

11 ¶ A choel-bren llwyth meibion Benjamin a ddaeth i fynu yn ôl eu teuluoedd: a therfyn eu hetifeddiaeth hwynt a aeth allan rhwng meibion Juda, a meibion Joſeph.

12 A'r terfyn oedd iddynt hwy tu-a 'r gogledd o'r Iorddonen; y terfyn hefyd oedd yn myned i fynu gan yſtlys Jericho o du 'r gogledd, ac yn myned i fynu drwy 'r mynydd tu-a 'r gorllewin, a'i gyrrau eithaf oedd yn amialwch Bethafen.

13 Y terfyn hefyd ſydd yn myned oddi-yno i Luz, gan yſtlys Luz tu-a 'r dehau, [a] honno *yw* Bethel: a'r terfyn ſydd yn diſgyn i Ataroth Adar, i'r mynydd *ſydd* o du 'r dwyrain i Beth-horon iſaf.
a Gen.28.19.

14 A'r terfyn ſydd yn tueddu, ac yn amgylchu cilfach y môr tu-a 'r dehau, o'r mynydd *ſydd* ar gyfer Beth-horon tu-a 'r dehau; a'i gyrrau eithaf ef *ſydd* wrth Ciriath-Baal, honno *yw* Ciriath-Jearim, dinas meibion Juda: dyma du y gorllewin.

15 A thu y dehau *ſydd* o gwrr Ciriath Jearim; a'r terfyn ſydd yn myned tu-a 'r gorllewin, ac yn cyrhaeddyd hyd ffynnon dyfroedd Nephtoah.

16 Y terfyn hefyd ſydd yn diſgyn tu-a chwrr y mynydd *ſydd* ar gyfer glynn mâb Hinnom, yr hwn *ſydd* yn nyffryn y cawri tu-a 'r gogledd; ac y mae efe yn diſgyn i ddyffryn Hinnom [b] gan yſtlys y Jebuſiaid tu-a 'r dehau, ac yn dyfod i wared i ‡ [c] ffynnon Rogel.
b Pen.15.8.
c Pen.15.7. ‡ Heb. *ffynhon.*

17 Ac

17 Ac y mae yn tueddu o'r gogledd, ac yn myned i Enſemes, ac yn cyrrhaeddyd tu-a Geliloth, yr hon *ſydd* gyferbyn a rhiw Adummim, ac yn diſgyn *at* [d] ſaen Bohan mâb Ruben. 2559

18 Ac y mae eſe yn myned ar hŷd yr yſtlys ar gyfer Arabah tu-a 'r gogledd, ac yn diſgyn ‡i Arabah.

19 Y terfyn hefyd ſydd yn myned rhagddo i yſtlys Beth-hoglah tu-a 'r gogledd: a chwrr eithaf y terfyn oedd † wrth lan y môr heli tu-a 'r gogledd, hyd gwrr yr Iorddonen tu-a 'r dehau: dyma derfyn y dehau.

20 Yr Iorddonen hefyd ſydd derfyn iddo o yſtlys y dwyrain: dyma etifeddiaeth meibion Benjamin drwy eu terfynau o amgylch, yn ôl eu teuluoedd.

21 A dinaſoedd llwyth meibion Bejamin yn ôl eu teuluoedd oedd Jericho, a Beth-hoglah, a glynn Ceziz,

22 A Beth-Arabah, a Semaraïm, a Beth-el,

23 Ac Afim, a Pharah, ac Ophrah,

24 A Chephar Haammonai, ac Ophni, a Gaba; deuddeg o ddinaſoedd a'i pentrefydd:

25 Gibeon, a Ramah, a Beeroth,

26 A Miſpeh, a Chephirah, a Moſah,

27 A Recem, ac Irpeel, a Tharalah,

28 A Zela, Eleph, a Jebuſi, (honno *yw* Jeruſalem) Gibeath, *a* Chiriath, pedair ar ddeg o ddinaſoedd, a'i pentrefydd: dyma etifeddiaeth meibion Benjamin yn ôl eu teuluoedd.

PEN. XIX.

1 *Rhandir Simeon,* 10 *Zabulon,* 17 *Iſſachar,* 24 *Aſer,* 32 *Nephtali,* 40 *Dan,* 49 *Plant Iſraël yn rhoddi etifeddiaeth i Joſuah.*

A'R ail coel-bren a aeth allan i Simeon, dros lwyth meibion Simeon, yn ôl eu teuluoedd: a'i hetifeddiaeth hwynt oedd o fewn etifeddiaeth meibion Juda.

2 Ac [a] yr oedd ganddynt hwy yn eu hetifeddiaeth, Beerſeba, a Seba, a Moladah,

3 A Haſar-ſhual, a Balah, ac Aſem,

4 Ac Eltolad, a Bethul, a Hormah,

5 A Ziclag, a Beth-marcaboth, a Hazarſuſah,

6 A Beth-lebaoth, a Saruhen: tair dinas ar ddeg a'i pentrefydd.

7 Ain, Rimmon, ac Ether, ac Aſan: pedair o ddinaſoedd a'i pentrefydd.

8 A'r holl bentrefydd y rhai *oedd* o amgylch y dinaſoedd hyn, hyd Baalath-beer, Ramath o'r dehau: dyma etifeddiaeth llwyth meibion Simeon, yn ôl eu teuluoedd.

9 O ran-dir meibion Juda yr *oedd* etifeddiaeth meibion Simeon: canys rhan meibion Juda oedd ormod iddynt; am hynny meibion Simeon a gawſant eu hetifeddiaeth o fewn eu hetifeddiaeth hwynt.

10 ¶ A'r trydydd coel-bren a ddaeth i fynu dros feibion Zabulon, yn ôl eu teuluoedd: a therfyn eu hetifeddiaeth hwynt oedd hyd Sarid.

11 A'i terfyn hwynt ſydd yn myned i fynu tu-a 'r môr, a Maralah, ac yn cyrrhaeddyd i Dabaſeth: ac yn cyrrhaeddyd i'r afon *ſydd* ar gyfer Jocneam,

12 Ac yn troi o Sarid o du'r dwyrain tu-a chyfodiad haul hyd derfyn Ciſloth Tabor; ac yn myned i Daberath, ac yn eſgyn i Japhia, 2559

13 Ac yn myned oddi-yno ym mlaen tu-a 'r dwyrain i Gittah Hepher, i Ittah Cazin; ac yn myned allan i Rimmon ‡ Methoar *i* Neah. ‡ Neu, 'r hwn a dynnwyd.

14 A'r terfyn ſydd yn amgylchu o du 'r gogledd i Hanathon; a'i ddiweddiad ynglynn Jiphtahel.

15 Cattath hefyd, a Nahalal, a Simron, ac Idalah, a Bethlehem: deuddeg o ddinaſoedd, a'i pentrefydd.

16 Dyma etifeddiaeth meibion Zabulon, yn ôl eu teuluoedd, y dinaſoedd yma, a'i pentrefydd.

17 ¶ Y pedwerydd coel-bren a ddaeth allan dros Iſſachar; dros feibion Iſſachar yn ôl eu teuluoedd.

18 A'i terfyn hwynt oedd tu-ag Izreel, a Cheſuloth, a Shunem,

19 A Hapharaïm, a Sïon, ac Anaharath,

20 A Rabbith, a Chiſion, ac Abez,

21 A Remeth, ac Engannim, ac Enhadah, a Beth-pazez.

22 A'r terfyn ſydd yn cyrrhaeddyd i Tabor, a Shahazimah, a Bethſemes, a'i cyrrau eithaf hwynt yw 'r Iorddonen; un dinas ar bymtheg a'i pentrefydd.

23 Dyma etifeddiaeth llwyth meibion Iſſachar yn ôl eu teuluoedd, y dinaſoedd, a'i pentrefydd.

24 ¶ A'r pummed coel-bren a ddaeth allan dros lwyth meibion Aſer, yn ôl eu teuluoedd.

25 A'i terfyn hwynt oedd, Helcath, a Hali, a Beten, ac Achſhaph,

26 Ac Alammelec, ac Amad, a Miſal; ac yn cyrrhaeddyd i Garmel tu-a 'r gorllewin, ac i Sihor Libnah,

27 Ac yn troi tu-a chyfodiad haul i Beth-dagon, ac yn cyrrhaeddyd i Zabulon, ac i ddyffryn Jiphthahel tu-a 'r gogledd i Beth Emec, ac i Neiel, ac yn myned ar y llaw aſſwy i Chabul,

28 A Hebron, a Rehob, a Hamon, a Chanah; hyd Sidon fawr:

29 A'r terfyn ſydd yn troi i Ramah, ac hyd ‡ Zor y ddinas gadarn: a'r terfyn ſydd yn troi i Hoſah, a'i gyrrau eithaf ſydd wrth y môr o randir [b] Achzib. ‡ Tyrus. [b] Gen. 38. 5. Barn. 1. 31. Mic. 1. 14.

30 Umma hefyd, ac Aphec, a Rehob: dwy ddinas ar hugain a'i pentrefydd.

31 Dyma etifeddiaeth llwyth meibion Aſer yn ôl eu teuluoedd, y dinaſoedd hyn a'i pentrefydd.

32 ¶ Y chweched coel-bren a ddaeth allan i feibion Nephtali: dros feibion Nephtali yn ôl eu teuluoedd.

33 A'i terfyn hwy oedd o Heleph, o Alon i Zanaamim, ac Adami, Neceb, a Jabneel hyd Lacum: a'i gyrrau eithaf oedd *wrth* yr Iorddonen.

34 A'r [c] terfyn ſydd yn troi tu-a 'r gorllewin i Aznoth Tabor, ac yn myned oddi-yno i Huccoc; ac yn cyrrhaeddyd i Zabulon o du 'r dehau, *ac* yn cyrrhaeddyd i Aſer o du 'r gorllewin, ac i Juda a'r Iorddonen tu-a chyfodiad haul. [c] Deu. 33. 23

35 A'r dinaſoedd caerog, Zidim, Zer, a Hammath, Raccath, a Chinereth,

36 Ac

2559 36 Ac Adamah, a Ramah, a Haſor,
37 A Chedes, ac Edrai, ac Enhaſor,
38 Ac Iron, a Migdal-el, Horem, a Bethanah, a Bethſemes: pedair dinas ar bymtheg a'i pentrefydd.
39 Dyma etifeddiaeth llwyth meibion Nephtali yn ôl eu teuluoedd: y dinaſoedd a'i pentrefydd.
40 ¶ Y ſeithfed coel-bren a ddaeth allan dros lwyth meibion Dan, yn ôl eu teuluoedd.
41 A therfyn eu hetifeddiaeth hwynt oedd Sorah, ac Eſtaol, ac Ir Semes,
42 A Saalabbin, ac Ajalon, ac Ithlah,
43 Ac Elon, a Themnatha, ac Ecron,
44 Ac Elteceh, a Gibbethon, a Baalah,
45 A Jehud, a Beneberac, a Gath-rimmon,
46 A Meiarcon, a Raccon, gyd-a'r terfyn ar gyfer ‡ Japho.

‡ *Joppa*, Act. 9.36.

47 A [d] therfyn meibion Dan a aeth yn rhy *fychan* iddynt: am hynny meibion Dan a aethant i fynu i ymladd yn erbyn Leſem, ac a'i hennillaſant hi; tarawſant hefyd hi â mîn y cleddyf, a meddiannaſant hi, a thrigaſant ynddi, a galwaſant Leſem [e] yn Dan, yn ôl henw Dan eu tâd.

[d] Edrych. Barn. 18.

[e] Barn. 18. 29.

48 Dyma etifeddiaeth llwyth meibion Dan yn ôl eu teuluoedd, y dinaſoedd hyn a'i pentrefydd.

49 ¶ Pan orphennaſant rannu y wlâd yn etifeddiaethau yn ôl ei therfynau, meibion Iſraël a roddaſant etifeddiaeth i Joſuah fâb Nun yn eu myſg.

50 Wrth orchymyn yr ARGLWYDD y rhoddaſant iddo ef y ddinas a ofynnodd efe, ſef [f] Timnath Serah ym mynydd Ephraim: ac efe a adeiladodd y ddinas, ac a drigodd ynddi.

[f] Pen 24.30.

51 [g] Dyma yr etifeddiaethau a roddodd Eleazar yr offeiriad, a Joſuah mâb Nun, a phennau tadau llwythau meibion Iſraël, yn etifeddiaeth, wrth goel-bren yn Siloh, o flaen yr ARGLWYDD *wrth* ddrws pabell y cyfarfod: felly y gorphennaſant rannu 'r wlâd.

[g] Nu. 34.17.

PEN. XX.

1 Duw yn gorchymmyn, 7 aphlant Iſraël yn ordeinio y chwe dinas noddfa.

2560 A Llefarodd yr ARGLWYDD wrth Joſuah, gan ddywedyd,
2 Llefara wrth feibion Iſraël, gan ddywedyd; [a] Moeſwch i chwi ddinaſoedd nodded, *am* y rhai y lleferais wrthych drwy law Moſes:

[a] Ex. 21.13. Nu. 45.6, 11, 14. Deu. 19.2, 5.

3 Fel y ffo yno y llofrudd a laddo neb mewn amryſuſedd *neu* mewn anwybod: a byddant i chwi yn noddfa rhag dïalydd y gwaed.
4 A phan ffo efe i un o'r dinaſoedd hynny, a ſefyll *wrth* ddrws porth y ddinas, a mynegi ei achoſion lle y clywo henuriaid y ddinas honno; cymmerant ef attynt i'r ddinas, a rhoddant lê iddo, fel y trigo gyd-a hwynt.
5 Ac o's dialydd y gwaed a erlid ar ei ôl ef, na roddant y lleiddiad yn ei law ef: canys mewn anwybod y tarawodd efe ei gymmydog, ac nid oedd gâs ganddo ef o'r blaen.
6 Ac efe a drîg yn y ddinas honno, [b] nes iddo ſefyll o flaen y gynnulleidfa i farn, *ac* nes marw yr arch-offeiriad fyddo yn y dyddiau hynny: yna dychweled y llofrudd, a deued i'w ddinas ac i'w dŷ ei hun, ſef y ddinas yr hon y ffoiſai efe o honi.

[b] Num. 35. 22, 25.

2560

7 ¶ Am hynny y cyſſegraſant Cedes yng-Ngalile, ym mynydd Nephtali, a Sichem ym mynydd Ephraïm; a chaer Arbah (hon *yw* Hebron) ym mynydd Juda.
8 Ac o'r tu hwnt i'r Iorddonen, o du 'r dwyrain i Jericho y rhoddaſant [c] Beſer (yn yr anialwch ar y gwaſtadedd) o lwyth Ruben; a Ramoth yng-Ngilead o lwyth Gad, a Golan ym Maſan o lwyth Manaſſeh.

[c] Deu. 4.41. 1 Chr. 6.78.

9 Y rhai hyn oedd ddinaſoedd goſodedig i holl feibion Iſraël, ac i'r dïeithr a ymdeithiai yn eu myſg hwynt, fel y ffoai pawb iddynt ar a laddai neb mewn amryfuſedd; ac na byddai marw drwy law dïalydd y gwaed, nes iddo ſefyll o flaen y gynnulleidfa.

PEN. XXI.

1 Rhoddi wyth ddinas a deugain i'r Lefiaid wrth goelbren allan o'r llwythau eraill. 43 Duw yn rhoddi y wlâd, a llonyddwch i'r Iſraëliaid, yn ôl ei addewid

YNa pennau tadau y Lefiaid a neſſaſant at Eleazar yr offeiriad, ac at Joſuah fâb Nun, ac at bennau tadau llwythau meibion Iſraël,
2 Ac a leſaraſant wrthynt yn [a] Siloh o fewn gwlâd Canaan, gan ddywedyd, [b] Yr ARGLWYDD a orchymynnodd drwy law Moſes, roddi i ni ddinaſoedd i drigo, a'i meuſydd pentrefol i'n hanifeiliaid.

[a] Pen. 18. [b] Nu. 35.

3 A meibion Iſraël a roddaſant i'r Lefiaid o'i hetifeddiaeth wrth orchymyn yr ARGLWYDD y dinaſoedd hyn a'i meuſydd pentrefol.
4 A daeth y coel-bren allan dros deuluoedd y Cohathiaid: ac yr oedd i [c] feibion Aaron yr offeiriad, *y rhai oedd* o'r Lefiaid, [d] allan o lwyth Juda, ac o lwyth Simeon, ac o lwyth Benjamin, dair dinas ar ddeg, wrth goel-bren.

[c] Ad. 8, 19. [d] Edrych Pen. 24.

5 Ac i'r [e] rhan arall o feibion Cohath *yr oedd* o deuluoedd llwyth Ephraïm ac o lwyth Dan, ac o hanner llwyth Manaſſeh ddeg dinas wrth goel-bren.

[e] Ad. 20.

6 Ac i [f] feibion Gerſon *yr oedd* o deuluoedd llwyth Iſſachar, ac o lwyth Aſer, ac o lwyth Nephtali, ac o hanner llwyth Manaſſeh ym Maſan, dair dinas ar ddeg wrth goel-bren.

[f] Ad. 27.

7 I [g] feibion Merari wrth eu teuluoedd, *yr oedd* o lwyth Ruben, ac o lwyth Gad, ac o lwyth Zabulon, ddeuddeg o ddinaſoedd.

[g] Ad. 34.

8 A meibion Iſraël a roddaſant i'r Lefiaid y dinaſoedd hyn, a'i meuſydd pentrefol, (fel y gorchymynnaſai 'r ARGLWYDD drwy law Moſes) wrth goel-bren.
9 ¶ A hwy a roddaſant o lwyth meibion Juda, ac o lwyth meibion Simeon, y dinaſoedd hyn a henwir erbyn *eu* henwau,
10 Fel y byddent i feibion Aaron o deuluoedd y Cohathiaid, o feibion Lefi: canys iddynt hwy 'r oedd y coel-bren cyntaf.
11 A rhoddaſant iddynt ‡ gaer Arbah tâd [h] Anac (honno *yw* Hebron) ym mynydd-dir Juda, a'i meuſydd pentrefol oddi amgylch.

‡ Neu, Kiriath-arba. Gen. 23.2. [h] Pen. 15. 13, 14. [i] Pen. 14. 13. [k] Cant. 2.

12 Ond [i] maes y ddinas a'i phentrefydd a roddaſant i Galeb fâb Jephunneh, yn etifeddiaeth iddo ef.

13 Ac

2560 13 Ac i[k] feibion Aaron yr offeiriad y rhoddaſant Hebron a'i meuſydd pentrefol, yn ddinas
1 Chron. 57. nodded i'r llofrudd, a Libnah a'i meuſydd pentrefol,

14 A Jattir a'i meuſydd pentrefol, ac Eſtemoah a'i meuſydd pentrefol,

1 Chron. 58. 15 A[l] Holon a'i meuſydd pentrefol, a Debir a'i meuſydd pentrefol,

Jeſu. 44. Chr. 6. 58. 1 Chron. 59. Jeſu. 16 Ac[m] Ain a'i meuſydd pentrefol, a Jutta a'i meuſydd pentrefol, a Bethſemes a'i meuſydd pentrefol; naw dinas o'r ddau lwyth hynny.

17 Ac o lwyth Benjamin, Gibeon a'i meuſydd pentrefol, a Geba a'i meuſydd pentrefol,

1 Chron. 60. Jeſu. meth. 18 Anathoth a'i meuſydd pentrefol, ac[n] Almon a'i meuſydd pentrefol: pedair dinas.

19 Holl ddinaſoedd meibion Aaron yr offeiriaid, *oedd* dair dinas ar ddeg, a'i meuſydd pentrefol.

20 ¶ A chan deuluoedd meibion Cohath y Lefiaid, y rhan arall o feibion Cohath, yr oedd dinaſoedd eu coel-bren o lwyth Ephraïm.

21 A hwy a roddaſant iddynt yn ddinas nodded y lleiddiad, Sichem a'i meuſydd pentrefol, ym mynydd Ephraïm, a Gezer a'i meuſydd pentrefol,

22 A Chibſaïm a'i meuſydd pentrefol, a Beth-Horon a'i meuſydd pentrefol: pedair o ddinaſoedd.

23 Ac o lwyth Dan, Elteceh a'i meuſydd pentrefol, Gibethon a'i meuſydd pentrefol,

24 Ajalon a'i meuſydd pentrefol, Gath-Rimmon a'i meuſydd pentrefol: pedair o ddinaſoedd.

25 Ac o hanner llwyth Manaſſeh, Tanach a'i meuſydd pentrefol, a Gath-Rimmon a'i meuſydd pentrefol: dwy ddinas.

26 Yr holl ddinaſoedd *y rhai oedd* eiddo y rhan arall o deuluoedd meibion Cohath *oedd* ddeg, a'i meuſydd pentrefol.

27 ¶ Ac i feibion Gerſon o deuluoedd y Lefiaid *y rhoddaſid* o hanner *arall* llwyth Manaſſeh, yn ddinas nodded y llofrudd, Golan ym Maſan a'i meuſydd pentrefol, a Beeſterah a'i meuſydd pentrefol: dwy ddinas.

28 Ac o lwyth Iſſachar, Ciſon a'i meuſydd pentrefol, Daberah a'i meuſydd pentrefol,

29 Jarmuth a'i meuſydd pentrefol, En-gannim a'i meuſydd pentrefol: pedair dinas.

30 Ac o lwyth Aſer, Miſal a'i meuſydd pentrefol, Abdon a'i meuſydd pentrefol,

31 Helcah a'i meuſydd pentrefol, a Rehob a'i meuſydd pentrefol: pedair dinas.

32 Ac o lwyth Nephtali yn ddinas nodded y lleiddiad, Cedes yng-Ngalile a'i meuſydd pentrefol, a Hammoth-dor a'i meuſydd pentrefol, a Chartan a'i meuſydd pentrefol: tair dinas.

33 Holl ddinaſoedd y Gerſoniaid, yn ôl eu teuluoedd *oedd* dair dinas ar ddeg, a'i meuſydd pentrefol.

34 ¶ Ac i deuluoedd meibion Merari, y rhan arall o'r Lefiaid, *y rhoddaſid* o lwyth Zabulon Jocneam a'i meuſydd pentrefol, a Chartah a'i meuſydd pentrefol,

35 Dimnah a'i meuſydd pentrefol, Nahalal a'i meuſydd pentrefol: pedair dinas.

36 Ac o lwyth Ruben, Beſer a'i meuſydd pentrefol, a Jahaza a'i meuſydd pentrefol, 2560

37 Cedemoth a'i meuſydd pentrefol, Mephaath a'i meuſydd pentrefol: pedair dinas.

38 Ac o lwyth Gad yn ddinas noddfa y llofrudd, Ramoth yng-Ngilead a'i meuſydd pentrefol, a Mahanaïm a'i meuſydd pentrefol,

39 Hesbon a'i meuſydd pentrefol, Jazer a'i meuſydd pentrefol: pedair dinas o gwbl.

40 Holl ddinaſoedd meibion Merari, yn ôl eu teuluoedd (*ſef* y rhan arall o deuluoedd y Lefiaid,) oedd wrth eu coel-bren ddeuddeng-nhinas.

41 Holl ddinaſoedd y Lefiaid ym meddiant meibion Iſraël *oedd* wyth ddinas a deugain, a'i meuſydd pentrefol.

42 Y dinaſoedd hyn oedd bob un a'i meuſydd pentrefol o'i hamgylch: felly *yr oedd* yr holl ddinaſoedd hyn.

43 ¶ A'r ARGLWYDD a roddodd i Iſraël yr holl wlâd a dyngodd efe ar *ei* rhoddi wrth eu tadau hwynt: a hwy a'i meddiannaſant hi, ac a wladychaſant ynddi.

44 Yr ARGLWYDD hefyd a roddodd lonyddwch iddynt hwy o amgylch, yn ôl yr hyn oll a dyngaſai efe wrth eu tadau hwynt: ac ni ſafodd neb yn eu hwyneb hwynt o'i holl elynnion; ei holl elynnion a roddodd yr ARGLWYDD yn eu dwylo hwynt.

45 [o] Ni phallodd dim o'r holl bethau da a leſaraſai 'r ARGLWYDD wrth dŷ Iſraël: daeth y cwbl i ben. [o] Pen. 23. 14, 15.

PEN. XXII.

1 Anfon y ddau lwyth a hanner adref, a'i bendithio. 9 Hwythau yn adeiladu Allor y dyſtiolaeth ar y ffordd. 11 Yr Iſraëliaid yn anfoddlon iddi. 21 Hwythau yn eu hoddloni hwynt yn helaeth.

YNa Joſuah a alwodd y Rubeniaid, a'r Gadiaid, a hanner llwyth Manaſſeh,

2 Ac a ddywedodd wrthynt, Chwi a gadwaſoch [a] yr hyn oll a orchymynnodd Moſes gwâs yr ARGLWYDD i chwi, ac a wrandawſoch ar fy llais yn yr hyn oll a orchymynnais i chwi. [a] Nu. 32. 20. Deut. 3. 18.

3 Ni adawſoch eich brodyr er ys llawer o ddyddiau bellach, hyd y dydd hwn, ond cadwaſoch reol gorchymyn yr ARGLWYDD eich Duw.

4 Ac yn awr yr ARGLWYDD eich Duw a roddes eſmwythdra i'ch brodyr, fel y llefarodd wrthynt: yn awr gan hynny trowch, ac ewch rhagoch i'ch pebyll i wlâd eich meddiant, [b] yr hon a roddodd Moſes gwâs yr ARGLWYDD i chwi, o'r tu hwnt i'r Iorddonen. [b] Nu. 32. 33. Deut. 29. 8. Pen. 13. 8.

5 Yn unig cedwch yn ddyfal ar wneuthur y gorchymyn, a'r gyfraith a orchymynnodd Moſes gwâs yr ARGLWYDD i chwi, *ſef* [c] caru'r ARGLWYDD eich Duw, a rhodio yn ei holl ffyrdd ef, a chadw ei orchymynnion ef, a glynu wrtho ef, a'i waſanaethu ef â'ch holl galon, ac â'ch holl enaid. [c] Deu. 10. 12.

6 A Joſuah a'i bendithiodd hwynt, ac a'i

2560 gollyngodd ymaith: a hwy a aethant i'w pebyll.

7 A i hanner llwyth Manasseh y rhoddasai Moses *etifeddiaeth* ym Masan, ac i'r hanner *arall* y rhoddodd Josuah, gyd-a'i brodyr, tu yma 'r Iorddonen, tu-a 'r gorllewin; hefyd pan ollyngodd Josuah hwynt i'w pebyll, yna efe a'i bendithiodd hwynt.

8 Ac efe a lefarodd wrthynt, gan ddywedyd, Dychwelwch â chyfoeth mawr i'ch pebyll, ag anifeiliaid lawer iawn, ag arian, ac ag aur, â phres hefyd, ac â haiarn, ac â gwisgoedd lawer iawn: [d] rhennwch â'ch brodyr anrhaith eich gelynnion.

d Nu. 31. 27. 1 Sa. 30. 24.

9 ¶ A meibion Ruben, a meibion Gad, a hanner llwyth Manasseh a ddychwelasant, ac a aethant ymaith oddiwrth feibion Israël o Siloh, yr hon *sydd* yngwlâd Canaan, i fyned i wlâd Gilead, i wlâd eu meddiant hwy, yr hon a feddiannasant wrth orchymyn yr ARGLWYDD drwy law Moses.

10 A Phan ddaethant i gyffiniau 'r Iorddonen, y rhai *sydd* yngwlâd Canaan, meibion Ruben, a meibion Gad, a hanner llwyth Manasseh, a adeiladasant yno allor, wrth yr Iorddonen, allor fawr mewn golwg.

11 ¶ A chlybu meibion Israël ddywedyd, Wele, meibion Ruben, a meibion Gad, a hanner llwyth Manasseh, a adeiladasant allor ar gyfer gwlâd Canaan, wrth derfynau 'r Iorddonen, ‡gan ystlys meibion Israël:

‡ *Wrth tydle.*

12 A phan glybu meibion Israël *hynny*, yna holl gynnulleidfa meibion Israël a ymgynnullasant i Siloh, [e] i ddyfod i fynu yn eu herbyn hwynt i ryfel.

e Deu. 13. 15.

13 A meibion Israël a anfonasant at feibion Ruben, ac at feibion Gad, ac at hanner llwyth Manasseh, i wlâd Gilead, [f] Phinees mâb Eleazar yr offeiriad,

f Exo. 6. 25. Num. 25. 7.

14 A deg o dywysogion gyd-ag ef, un tywysog o bob tŷ pennaf drwy holl lwythau Israël: a phob un oedd ben yn nhŷ eu tadau, ym mysg miloedd Israël.

15 A hwy a ddaethant at feibion Ruben, ac at feibion Gad, ac at hanner llwyth Manasseh, i wlâd Gilead, ac a ymddiddanasant â hwynt, gan ddywedyd,

16 Fel hyn y dywed holl gynnulleidfa 'r ARGLWYDD, Pa gamwedd *yw* hwn a wnaethoch yn erbyn Duw Israël, gan ddychwelyd heddyw oddiar ôl yr ARGLWYDD; pan adeiladasoch i chwi allor, i wrthryfela heddyw yn erbyn yr ARGLWYDD?

g Nu. 25. 3, 4. Deu. 4. 3.

17 Ai bychan gennym ni anwiredd [g] Peor, yr hwn nid ymlanhasom oddiwrtho etto, hyd y dydd hwn, (er bod pla ym mysg cynnulleidfa yr ARGLWYDD;)

18 Ond bod i chwi droi ymaith heddyw oddiar ôl yr ARGLWYDD? ac am i chwi wrthryfela heddyw yn erbyn yr ARGLWYDD, efe a lidia y foru yn erbyn holl gynnulleidfa Israël.

19 Ac od yw gwlâd eich meddiant chwi yn aflan, deuwch drosodd i wlâd meddiant yr ARGLWYDD, yr hon y mae tabernacl yr ARGLWYDD yn aros ynddi, a chymmerwch feddiant yn ein mysg ni: ond na wrthryfelwch yn erbyn yr ARGLWYDD, ac na childynnwch i'n herbyn ninnau, drwy adeiladu o honoch i chwi eich hun allor, heb law allor yr ARGLWYDD ein Duw. 2560

20 [h] Oni wnaeth Achan mâb Zerah gamwedd o herwŷdd y diofryd-beth, fel y bu digofaint yn erbyn holl gynnulleidfa Israël? ac efe *oedd* un gŵr, *etto* nid efe *yn unig* a fu farw am ei anwiredd. h Pen. 7. 1.

21 ¶ Yna meibion Ruben, a meibion Gad, a hanner llwyth Manasseh a attebasant, ac a lefarasant wrth bennaethiaid miloedd Israël,

22 ARGLWYDD Dduw y duwiau, ARGLWYDD Dduw y duwiau, efe sydd yn gwybod, ac Israël yntef a gaiff wybod; o's mewn gwrthryfel, neu mewn camwedd yn erbyn yr ARGLWYDD *y bu hyn*, (na wareder ni'y dydd hwn)

23 O's adeiladasom i ni allor i droi oddiar ôl yr ARGLWYDD; neu o's offrymmasom arni boeth-offrwm, neu fwyd-offrwm; neu o's aberthasom arni ebyrth hedd, yr ARGLWYDD ei hun a'i gofynno;

24 Ac onid rhag ofn y peth *yma* y gwnaethom hyn, gan ddywedyd, ‡ Yn ôl hyn eich meibion chwi a adroddant wrth ein meibion ninnau, gan ddywedyd, Beth *sydd* i chwi a *wneloch* ag ARGLWYDD Dduw Israël? ‡ Heb. *fora.*

25 Canys yr ARGLWYDD a roddodd yr Iorddonen hon yn derfyn rhyngom ni a chwi, meibion Ruben a meibion Gad, nid *oes* i chwi ran yn yr ARGLWYDD: felly y gwnai eich meibion chwi i'n meibion ni beidio ag ofni 'r ARGLWYDD.

26 Am hynny y dywedasom, Gan adeiladu gwnawn yn awr i ni allor; nid i boeth-offrwm, nac i aberth;

27 Eithr i fod [i] yn dŷst rhyngom ni a chwi, a rhwng ein hiliogaeth ni ar ein hôl, i *gael o honom* wasanaethu gwasanaeth yr ARGLWYDD ger ei fron ef, â'n poeth-offrymmau ac â'n hebyrth, ac â'n hoffrymmau hedd; fel na ddywedo eich meibion chwi yn ôl hyn wrth ein meibion ni, nid *oes* i chwi ran yn yr ARGLWYDD. i Ge. 31. 48. Pen. 24. 27. Ad. 34.

28 Am hynny y dywedasom, pan ddywedont hwy *felly* wrthym ni, neu wrth ein heppil yn ôl hyn, yna y dywedwn ninnau, Gwelwch lun allor yr ARGLWYDD, yr hon a wnaeth ein tadau ni, nid i boeth-offrwm, nac i aberth, ond i fod yn dŷst rhyngom ni a chwi.

29 Na atto Duw i ni wrthryfela yn erbyn yr ARGLWYDD, a dychwelyd heddyw oddiar ôl yr ARGLWYDD, gan adeiladu allor i boeth-offrwm, i fwyd-offrwm, neu i aberth, heb law allor yr ARGLWYDD ein Duw yr hon *sydd* ger bron ei dabernacl ef.

30 ¶ A phan glybu Phinees yr offeiriad, a thywysogion y gynnulleidfa, a phennaethiaid miloedd Israël, y rhai *oedd* gyd-ag ef, y geiriau a lefarasai meibion Ruben, a meibion Gad, a meibion Manasseh, da oedd *y peth* yn eu golwg hwynt.

31 A Phinees mâb Eleazar yr offeiriad a ddywedodd wrth feibion Ruben, ac wrth feibion

feibion Gad, ac wrth feibion Manaſſeh, Heddyw y gwybuom fod yr ARGLWYDD yn ein plith, o herwŷdd na wnaethoch y camwedd hwn yn erbyn yr ARGLWYDD: † yn awr gwaredaſoch feibion Iſraël o law 'r ARGLWYDD.

32 Am hynny y dychwelodd Phinees mâb Eleazar yr offeiriad, a'r tywyſogion, oddiwrth feibion Ruben, ac oddiwrth feibion Gad, o wlâd Gilead, i wlâd Canaan at feibion Iſraël, ac a ddygaſant tracheſn air iddynt.

33 A da oedd y peth yngolwg meibion Iſraël, a meibion Iſraël a fendithiaſant Dduw, ac ni ſoniaſant am fyned i fynu yn eu herbyn hwynt i ryfel, i ddifetha y wlâd yr oedd meibion Ruben a meibion Gad yn preſſwylio ynddi.

34 A meibion Ruben, a meibion Gad a alwaſant yr allor ‡ Ed: canys tŷſt *fydd* hi rhyngom ni, mai 'r ARGLWYDD *ſydd* Dduw.

‡ Ref, Tyſt. ly Pen. 27.

PEN. XXIII.

1 Joſuah yn annog y bobl cyn ei farwolaeth, 3 trwy goſio bendithion o'r blaen, 5 trwy addewidion, 11 a thrwy fygythion.

A Darfu yn ôl dyddiau lawer wedi i'r ARGLWYDD roddi llonyddwch i Iſraël gan ei holl elynnion o amgylch, i Joſuah heneiddio *a* myned mewn dyddiau.

2 A Joſuah a alwodd am holl Iſraël, am eu henuriaid, ac am eu pennaethiaid, ac am eu barn-wŷr, ac am eu ſwyddogion, ac a ddywedodd wrthynt, Myfi a heneiddiais *ac* a euthym yn oedrannus,

3 Chwithau hefyd a welſoch yr hyn oll a wnaeth yr ARGLWYDD eich Duw i'r holl genhedloedd hyn er eich mwyn chwi: canys [a] yr ARGLWYDD eich Duw *yw* yr hwn a ymladdodd troſoch.

a Ex.14.14.

4 Gwelwch, rhennais i chwi y cenhedloedd hyn a adawyd, yn etifeddiaeth i'ch llwythau chwi, o'r Iorddonen, a'r holl genhedloedd y rhai a dorrais i ymaith hyd y môr mawr tu-a † 'r gorllewin.

† Heb. machlud haul.

5 A'r ARGLWYDD eich Duw a'i hymlid hwynt o'ch blaen chwi, ac a'i gyrr hwynt ymaith allan o'ch gŵydd chwi: a chwi a feddiennwch eu gwlâd hwynt, [b] megis y dywedodd yr ARGLWYDD eich Duw wrthych.

b Nu.33.53.

6 Am hynny ymwrolwch yn lew, i gadw ac i wneuthur y cwbl ſydd 'ſgrifennedig yn llyfr cyfraith Moſes, [c] fel na chilioch oddiwrthynt tu-a 'r llaw ddehau, na thu-a 'r llaw aſſwy,

c Deu.5.32. & 28. 14.

7 Ac na chyd-ymgyfeilloch â'r cenhedloedd yma, y rhai a adawyd gyd-a chwi; ac [d] na chofioch enw eu duwiau hwynt, ac na thyngoch *iddynt*, na waſanaethoch hwynt ychwaith, ac nac ymgrymmoch iddynt:

d Ex.23.13. Pſal. 16.4. Jer. 5.7. Zeph. 1.5. Edrych Nu. 32.38.

8 ‡ Onid [e] glynu wrth yr ARGLWYDD eich Duw, fel y gwnaethoch hyd y dydd hwn.

‡ Neu, oblegid o'ch glynu.

e Deu.11.22.

9 † Canys yr ARGLWYDD a yrrodd allan o'ch blaen chwi genhedloedd mawrion, a nerthol: ac am danoch chwi, ni ſafodd neb yn eich wynebau chwi hyd y dydd hwn.

† Neu, yna 'r Arglwydd a yrr, &c.

f Lef. 26.8. Deu. 32.30. Edrych Barn. 3.31. & 15.15. 2 Sam. 23.8

10 [f] Un gŵr o honoch a erlid fil, canys yr ARGLWYDD eich Duw yw 'r hwn ſydd yn ymladd troſoch, [g] fel y llefarodd wrthych.

g Ex.14.14. & 23.27.

11 Ymgedwch gan hynny yn ddyfal ar eich eneidiau, ar i chwi garu 'r ARGLWYDD eich Duw.

12 Canys o's gan ddychwelyd y dychwelwch, ac yr ymlynwch wrth weddill y cenhedloedd yma, y rhai a adawyd gyd-a chwi; o's ymgyfathrechwch â hwynt, ac *o's* ewch i mewn attynt hwy, a hwyntau attoch chwithau,

13 Gan wybod gwybyddwch [h] na yrr yr ARGLWYDD eich Duw y cenhedloedd hyn mwyach allan o'ch blaen chwi; [i] onid byddant i chwi yn fagl, ac yn dramgwydd, ac yn ffrewyll yn eich yſtlyſau, ac yn ddrain yn eich llygaid, nes eich difa chwi allan o'r wlâd dda yma, yr hon a roddodd yr ARGLWYDD eich Duw i chwi.

h Barn. 2.3. i Ex.23.33. Nu.33.55. Deut. 7.16.

14 Ac wele [k] fi yn myned heddyw i ffordd yr holl ddaiar, a chwi a wyddoch yn eich holl galonnau, ac yn eich holl eneidiau, [l] na phallodd dim o'r holl bethau daionus a lefarodd yr ARGLWYDD eich Duw am danoch chwi; hwy a ddaethant oll i chwi, ac ni phallodd dim o honynt.

k 1 Bre. 2.2. Edrych Heb. 9.27. l Pſ. 21.45.

15 Ac fel y daeth i chwi bob peth daionus a addawödd yr ARGLWYDD eich Duw wrthych, felly y dwg yr ARGLWYDD arnoch chwi [m] bob peth drygionus, nes eich difa chwi allan o'r wlâd dda yma, a roddodd yr ARGLWYDD eich Duw i chwi:

m Lef. 26.16 Deut. 28. 15, 16.

16 Pan droſſeddoch gyfammod yr ARGLWYDD eich Duw a orchymynnodd efe i chwi, a myned a gwaſanaethu duwiau dieithr, ac ymgrymmu iddynt; yna y llidia digoſaint yr ARGLWYDD yn eich erbyn chwi, ac y cyfrgollir chwi yn ebrwydd, o'r wlâd dda yma a roddodd efe i chwi.

PEN. XXIV.

1 Joſuah yn cynnull y llwythau yn Sichem. 2 Hiſtori ferr o fendithion Duw er amſer Terah. 14 Mae efe yn adnewyddu cyfammod rhyngddynt hwy a Duw. 26 Carreg yn dyſtiolaeth o'r cyfammod. 29 Oedran Joſuah, ei farwolaeth, a'i gladdedigaeth. 32 Claddu eſgyrn Joſeph; 33 Marwolaeth Eleazar.

A Joſuah a gynnullodd holl lwythau Iſraël i Sichem, ac a alwodd am henuriaid Iſraël, ac am eu pennaethiaid, ac am eu barnwŷr, ac am eu ſwyddogion, a hwy a ſafaſant ger bron Duw.

2 A dywedodd Joſuah wrth yr holl bobl, Fel hyn y dywed ARGLWYDD Dduw Iſraël, [a] tu hwnt i'r afon y trigodd eich tadau chwi gynt, *ſef* Terah tâd Abraham, a thâd Nachor: a [b] hwy a waſanaethaſant dduwiau dïeithr.

a Gen. 11. 26. 31. & 12. 1. Judith 5. 6, 7. b Gê. 31.53.

3 Ac [c] mi a gymmerais eich tâd Abraham ymaith o'r tu hwnt i'r afon, ac a'i harweinias ef drwy holl wlâd Canaan, ac a amlheais hefyd ei hâd ef, ac [d] a roddais iddo Iſaac.

c Gen. 12.1. d Gen. 21.2.

4 Ac i Iſaac y rhoddais [e] Jacob ac Eſau: ac i [f] Eſau y rhoddais fynydd Seir i'w etifeddu; [g] ond Jacob a'i feibion a aethant i wared i'r Aipht.

e Gen. 25. 24, 26. f Gen. 36.8. Deut. 2.5. g Gen. 46. 1, 6.

h Exo.3.10. 5 Ac [h] mi a anfonais Moses ac Aaron, ac a
darewais yr Aiphtiaid, yn ôl yr hyn a wneu-
i Ex.12.37. thym yn eu mysg; ac wedi hynny [i] y dugum
chwi allan:

6 Ac a ddugum eich tadau chwi allan o'r
k Exo.14.2. Aipht: a [k] chwi a ddaethoch at y môr, a'r Aiph-
tiaid a erlidiodd ar ôl eich tadau â cherbydau,
l Exo. 14.9. ac â gwŷr meirch, hyd [l] y môr coch.

7 A phan waeddasant ar yr ARGLWYDD, efe a
osododd dywyllwch rhyngoch chwi a'r Aiph-
tiaid, ac a ddûg y môr arnynt hwy, ac a'i gorch-
guddiodd: eich llygaid chwi a welsant yr hyn
a wneuthym yn yr Aipht: trigasoch hefyd yn
yr anialwch ddyddiau lawer.

8 Ac mi a'ch dygais i wlâd yr Amoriaid, y
rhai oedd yn trigo o'r tu hwnt i'r Iorddonen,
m Num.21. 21, 33. Deu.2. 32. [m] a hwy a ymladdasant i'ch erbyn; ac mysi a'i
rhoddais hwynt yn eich llaw chwi; fel y me-
ddiannasoch eu gwlâd hwynt, a minneu a'i di-
fethais hwynt o'ch blaen chwi.

n Edrych Barn.11.25. o Nu. 22. 5. Deu. 23. 4. 9 Yna [n] Balac mâb Zippor brenin Moab a
gyfododd, ac a ryfelodd yn erbyn Israël, ac [o] a
anfonodd, ac a alwodd am Balaam fâb Beor i'ch
melldigo chwi.

10 Ond ni fynnwn i wrando ar Balaam;
am hynny gan fendithio y bendithiodd efe chwi;
felly y gwaredais chwi o'i law ef.

p Pen. 3.14. q Pen. 6.1. & 10. 1. & 11. 1. 11 A [p] chwi a aethoch tros yr Iorddonen, ac a
ddaethoch i Jericho: a [q] gwŷr Jericho a ymladd-
odd i'ch erbyn, yr Amoriaid, a'r Pherezïaid, a'r
Canaaneaid, a'r Hethiaid, a'r Girgaziaid, yr
Hefiaid a'r Jebusiaid; ac mi a'i rhoddais hwynt
yn eich llaw chwi.

r Ex.23.28. Deut. 7.20. 12 Ac [r] mi a anfonais gaccwn o'ch blaen
chwi, a'r *rhai hynny* a'i gyrrodd hwynt allan
o'ch blaen chwi, *sef* dau frenin yr Amoriaid:
s Pſ. 44.3,6. [s] nid â'th gleddyf di, ac nid â'th fwä.

13 A mi a roddais i chwi wlâd ni lafuria-
t Deut. 6. 10, 11. soch am dani, a [t] dinasoedd y rhai ni adeilada-
soch, ac yr ydych yn trigo ynddynt: o'r gwin-
llannoedd, a'r olew-lannoedd ni phlannasoch, yr
ydych yn bwyta o honynt.

14 ¶ Yn awr gan hynny, ofnwch yr AR-
GLWYDD, a gwasanaethwch ef, mewn perffeith-
rwydd a gwirionedd, a bwriwch ymaith y duwiau
a wasanaethodd eich tadau o'r tu hwnt i'r afon,
u Lef. 17.7. Ezec. 20.8. & 23. 3. ac [u] yn yr Aipht; a gwasanaethwch chwi yr AR-
GLWYDD.

x Edrych Ruth 1. 15. 1 Bre 18.21. Ezc. 20.39. Joan 6. 67. 15 Ac od yw ddrwg yn eich golwg wasa-
naethu 'r ARGLWYDD, [x] dewiswch iwch' heddyw
pa un a wasanaethoch, ai 'r duwiau a wasanae-
thodd eich tadau, y rhai *oedd* o'r tu hwnt i'r
afon, ai ynte duwiau 'r Amoriaid, y rhai 'r
ydych yn trigo yn eu gwlâd: ond myfi, mi a'm
tylwyth a wasanaethwn yr ARGLWYDD.

16 Yna 'r attebodd y bobl, ac y dywedodd,
Na atto Duw i ni adel yr ARGLWYDD, i wasanae-
thu duwiau dieithr.

17 Canys yr ARGLWYDD ein Duw yw 'r hwn
a'n dûg ni i fynu a'n tadau o wlâd yr Aipht, o
dŷ 'r caethiwed; a'r hwn a wnaeth y rhyfeddo-
dau mawrion hynny yn ein gwydd ni, ac a'n
cadwodd ni yn yr holl ffordd y rhodiasom yn-
ddi, ac ym mysg yr holl bobloedd y tramwya-
som yn eu plith.

18 A'r ARGLWYDD a yrrodd allan yr holl bo-
bloedd, a'r Amoriaid, perfferwylwŷr y wlâd, o'n
blaen ni: am hynny ninneu a wasanaethwn
yr ARGLWYDD, canys efe *yw* ein Duw ni.

19 A Josuah a ddywedodd wrth y bobl, ni
ellwch wasanaethu 'r ARGLWYDD: canys Duw
sancteiddiol *yw* efe; Duw eiddigus yw; [y] ni ddio-
ddef efe eich anwiredd na'ch pechodau. y Ex. 23.21.

20 O gwrthodwch yr ARGLWYDD, a gwasa-
naethu duwiau dieithr; [z] yna efe a dry, ac a'ch z Pſ. 23.15.
dryga chwi, ac efe a'ch difa chwi, wedi iddo
wneuthur i chwi ddaioni.

21 A'r bobl a ddywedodd wrth Josuah,
Nagê, eithr ni a wasanaethwn yr ARGLWYDD.

22 A dywedodd Josuah wrth y bobl, Tystion
ydych yn eich erbyn eich hun, [a] ddewis o ho-
noch i chwi 'r ARGLWYDD i'w wasanaethu. Dy-
wedasant hwythau, Tystion *ydym*. a Pſal. 119. 173.

23 Am hynny yn awr *eb efe* bwriwch ym-
aith y duwiau dieithr *sydd* yn eich mysg, a
gostyngwch eich calon at ARGLWYDD Dduw
Israël.

24 A'r bobl a ddywedasant wrth Josuah, Yr
ARGLWYDD ein Duw a wasanaethwn, ac ar ei
lais ef y gwrandawn.

b Edrych Exo.15.25. 25 Felly Josuah [b] a wnaeth gyfammod a'r
bobl y dwthwn hwnnw, ac a osododd iddynt
ddeddfau, a barnedigaethau, yn Sichem.

c Edrych Barn. 9.6. d Gen.35.4. 26 ¶ A Josuah a 'sgrifennodd y geiriau hyn
yn llyfr cyfraith Dduw, ac a gymmerth [c] faen
mawr, ac a'i gosododd i fynu yno [d] tan dderwen
oedd yn agos i gyssegr yr ARGLWYDD.

e Edrych Deut. 31. 27 A Josuah a ddywedodd wrth yr holl bobl,
Wele y maen hwn fydd yn dystiolaeth i ni; canys
[e] efe a glywödd holl eiriau 'r ARGLWYDD, y rhai a
lefarodd efe wrthym: am hynny y bydd efe yn
dystiolaeth i chwi, rhag i chwi wadu eich Duw.

f Barn.2. 28 Felly [f] Josuah a ollyngodd y bobl, bob
un i'w etifeddiaeth.

29 ¶ Ac wedi y pethau hyn y bu farw Josuah
mâb Nun, gwâs yr ARGLWYDD, yn fâb deng-
mlwydd a chant.

g Pſ. 19. Barn. 2. 30 A hwy a'i claddasant ef yn nherfyn ei
etifeddiaeth, o fewn [g] Timnath-serah, yr hon
sydd ym mynydd Ephraïm, o du 'r gogledd i
fynydd Gaas.

h Barn.1. † Heb. a fu fyw dyddiau. 31 Ac [h] Israël a wasanaethodd yr ARGLWYDD
holl ddyddiau Josuah, a holl ddyddiau 'r henu-
riaid † a fu fyw ar ôl Josuah, ac a wybuasant
holl waith yr ARGLWYDD, a wnaethai efe er Israël.

i Gê. 50. Exo.13. 32 ¶ Ac [i] esgyrn Joseph, y rhai a ddyga-
sai meibion Israël i fynu o'r Aipht, a gladdasant
hwy yn Sichem, mewn rhan o'r maes a brynna-
sai Jacob gan [k] feibion Hamor tâd Sichem, er
‡ *darn* cant ‡ *darn* o arian; a bu i feibion Joseph yn
etifeddiaeth. k Gê. 33. ‡ Neu, wyn.

33 ¶ Ac Eleazar mâb Aaron a fu farw, a chla-
ddasant ef ym mryn Phinees ei fâb, yr hwn a
roddasid iddo ef ym mynydd Ephraïm.

¶ LLYFR Y BARN-WYR.

PENNOD I.

1 *Gweithredoedd Juda a Simeon.* 4 *Adonibezec yn cael talu y pwyth iddo yn union.* 8 *Ennill Jerusalem.* 10 *Ennill Hebron.* 11 *Othniel yn cael Achsah yn wraig am ennill Debir.* 16 *Y Ceneaid yn presswylio yn Juda.* 17 *Ennill Hormah, Gaza, Ascalon, ac Ecron.* 21 *Gweithredoedd Benjamin.* 22 *Am dŷ Joseph, yr hwn a ennillodd Bethel.* 30 *Am Zabulon,* 31 *Aser,* 33 *Nephtali,* 34 *a Dan.*

A Chwedi marw Josuah, meibion Israël [a] a ymofynnasant a'r ARGLWYDD, gan ddywedyd; Pwy a â i fynu drosom ni yn erbyn y Canaaneaid yn flaenaf, i ymladd â hwynt?

[a] Num. 27. 21. Pen. 20. 18.

2 A dywedodd yr ARGLWYDD, Juda a â i fynu: wele rhoddais y wlâd yn ei law ef.

3 A Juda a ddywedodd wrth Simeon ei frawd, Tyred i fynu gyd-a mi i'm rhan-dir, fel yr ymladdom yn erbyn y Canaaneaid, a minneu á âf gyd-a thi i'th ran-dir ditheu: felly Simeon á aeth gyd-ag ef.

4 A Juda a aeth i fynu, a'r ARGLWYDD a roddodd y Canaaneaid a'r Pherezïaid yn eu llaw hwynt: a lladdasant o honynt ym Mezec, ddeng-mil o wŷr.

5 A hwy a gawsant Adonibezec ym Mezec, ac a ymladdasant yn ei erbyn, ac a laddasant y Canaaneaid a'r Pherezïaid.

6 Ond Adonibezec a ffodd, a hwy a erlidiasant ar ei ôl ef, ac a'i daliasant ef, ac a dorrasant fodiau ei ddwylaw ef, a'i draed.

7 Ac Adonibezec a ddywedodd, Deg a thrugain o frenhinoedd wedi torri bodiau eu dwylo a'i traed a fu yn ‡ casglu *eu bwyd* dan fy mwrdd i; fel y gwneuthym, felly y talodd Duw i mi. A hwy a'i dygasant ef i Jerusalem, ac efe a fu farw yno.

‡ Neu, *casa.*

8 (A [b] meibion Juda á ymladdasant yn erbyn Jerusalem, ac a'i hennillasant hi, ac a'i tarawsant â min y cleddyf; a llosgasant y ddinas a thân.)

[b] Edrych Jos. 15. 63.

9 ¶ [c] Wedi hynny meibion Juda a aethant i wared i ymladd yn erbyn y Canaaneaid oedd yn trigo yn y mynydd, ac yn y dehau, ac yn y gwastadedd.

[c] Jos. 10. 36. & 11. 21. & 15. 13.

10 A Juda a aeth yn erbyn y Canaaneaid oedd yn trigo yn Hebron, (ac enw Hebron o'r blaen *oedd* [d] Caer Arba:) a hwy a laddasant Sesai, ac Ahiman, a Thalmai.

[d] Jos. 15. 13.

11 Ac [e] efe á aeth oddi-yno at drigolion Debir: ac enw Debir o'r blaen *oedd* Ciriath-sepher.

[e] Jos. 15. 15, &c.

12 A dywedodd Caleb, Yr hwn a darawö Giriath-sepher, ac a'i hennillo hi, mi a roddaf Achsah fy merch yn wraig iddo.

13 Ac [f] Othniel mâb Cenaz, brawd Caleb, ieuangach nag ef, a'i hennillodd hi: yntef a roddes Achsah ei ferch yn wraig iddo.

[f] Pen. 3. 9.

14 A phan ddaeth hi i mewn *atto ef,* hi a'i annogodd ef i geisio gan ei thâd *ryw* faes; a hi a ddisgynnodd oddiar yr asyn, a dywedodd Caleb wrthi, Beth a fynni di?

15 A hi a ddywedodd wrtho, Dyro i mi fendith: canys gwlâd y dehau a roddaist i mi, dyro i mi hefyd ffynhonnau dyfroedd: a Chaleb a roddodd iddi y ffynhonnau uchaf, a'r ffynhonnau isaf.

16 ¶ A [g] meibion Ceni chwegrwn Moses a aethant i fynu o [h] ddinas y palm-wŷdd, gyd-a meibion Juda i anialwch Juda, yr hwn *sydd* yn nehau [i] Arad, a hwy a aethant, ac a drigasant gyd-a'r bobl.

[g] Edrych Pen. 4. 17. 1 Sam. 15. 6. 1 Chr. 2. 55. Jer. 35. 2.
[h] Deu. 34. 3.
[i] Nu. 21. 1.

17 A Juda a aeth gyd-a Simeon ei frawd; a hwy a darawsant y Canaaneaid oedd yn presswylio yn Sephath, ac a'i dinistrodasant hi: ac efe a alwodd enw'r ddinas [k] Hormah.

[k] Nu. 21. 3.

18 Juda hefyd a ennillodd Gaza a'i therfynau, ac Ascalon a'i therfynau, ac Ecron a'i therfynau.

19 A'r ARGLWYDD oedd gyd-a Juda, ac efe a oresgynnodd y mynydd; onid ni *allai efe* yrru allan drigolion y dyffryn, canys [l] cerbydau heiyrn *oedd* ganddynt.

[l] Jos. 17. 16, 18.

20 [m] Ac i Galeb y rhoisant Hebron, fel y llefarasai Moses, ac efe a yrrodd oddi-yno dri mâb Anac.

[m] Nu. 14. 24. Jos. 14. 9, 13. & 15. 13.

21 Ond meibion Benjamin ni yrrasant allan y Jebusiaid, y rhai oedd yn presswylio yn Jerusalem: ond y mae y Jebusiaid yn trigo yn Jerusalem gyd-a meibion Benjamin hyd y dydd hwn.

22 ¶ A thŷ Joseph, hwythau hefyd a aethant i fynu yn erbyn Bethel: a'r ARGLWYDD *oedd* gyd-a hwynt.

23 A thylwyth Joseph a barasant chwilio Bethel: ac enw y ddinas o'r blaen *oedd* [n] Luz.

[n] Ge. 28. 19.

24 A'r ysbiwŷr a welsant ŵr yn dyfod allan o'r ddinas, ac a ddywedasant wrtho, Dangos i ni attolwg y ffordd yr ai i'r ddinas, ac [o] ni a wnawn drugaredd â thi.

[o] Jos. 2. 12, 14.

25 A phan ddangosodd efe iddynt hwy y ffordd i fyned i'r ddinas, hwy a darawsant y ddinas â min y cleddyf: ac a ollyngasant ymaith y gŵr a'i holl deulu.

26 A'r gŵr a aeth i wlâd yr Hethiaid, ac a adeiladodd ddinas, ac a alwodd ei henw Luz: dyma ei henw hi hyd y dydd hwn.

27 ¶ [p] Ond ni oresgynnodd Manasseh Bethsean na'i threfydd, na Thaanah na'i threfydd, na thrigolion Dor na'i threfydd, na thrigolion Ibleam na'i threfydd, na thrigolion Megido na'i threfydd: eithr mynnodd y Canaaneaid bresswylio yn y wlâd honno.

[p] Jos. 17. 11, 12, 13.

28 Ond pan gryfhaodd Israël, yna efe a osodd y Canaaneaid tan dreth, ond nis gyrrodd hwynt ymaith yn llwyr.

29 ¶ [q] Ephraïm hefyd ni yrrodd allan y Canaaneaid oedd yn gwladychu yng-Ngezer: eithr y Canaaneaid a bresswyliasant yn eu mysg hwynt yng-Ngezer.

[q] Jos. 16. 10.

30 ¶ A Zabulon ni yrrodd ymaith drigolion Citron, na phreſſwylwŷr Nahalol: eithr y Canaaneaid a wladychaſant yn eu myſg hwynt, ac a aethant tan dreth.

31 ¶ Ac Aſer ni yrrodd ymaith drigolion Accho, na thrigolion Sidon, nac Ahlab, nac Achzib, na Helbah, nac Aphic, na Rehob:

32 Ond Aſer a drigodd ym myſg y Canaaneaid, trigolion y wlâd: canys ni yrraſant hwynt allan.

33 ¶ A Nephtali ni yrrodd allan breſſwylwŷr Beth-ſemes, na thrigolion Beth-anath; eithr efe a wladychodd ym myſg y Canaaneaid, trigolion y wlâd: er hynny preſſwylwŷr Beth-ſemes a Beth-anath oedd tan dreth iddynt.

34 ¶ A'r Amoriaid a yrraſant feibion Dan i'r mynydd: canys ni adawſant iddynt ddyfod i wared i'r dyffryn.

35 A'r Amoriaid a fynnai breſſwylio ym mynydd Heres, yn Ajalon, ac yn Saalbim: etto llaw tŷ Joſeph † a orthrechodd, a'r *Amoriaid* fuant tan dreth *iddynt*.

† Heb. *a fu drwm.*

‡ Neu, *Maale Acrabbim.*

36 A therſyn yr Amoriaid *oedd* o ‡ riw Acrabbim, o'r graig, ac uchod.

PEN. II.

1 *Angel yn ceryddu y bobl ym Mochim.* 6 *Drygioni yr oes newŷdd ar ôl Joſuah.* 14 *Digllonedd Duw a'i drugaredd tu-ag attynt.* 20 *Gadel y Canaaneaid i brofi Iſraël.*

‡ Neu, *cheunad.*

AC ‡ angel yr ARGLWYDD a ddaeth i fynu o Gilgal i Bochim, ac a ddywedodd, Dugum chwi i fynu o'r Aipht, ac arweiniais chwi i'r wlâd, *am* yr hon y tyngais wrth eich tadau, ac

a Gen.17.7. a ddywedais, Ni thorraf fy nghyfammod â chwi byth.

b Deut.7.2. 2 b Na wnewch chwithau gyfammod â

c Deu.12.3. thrigolion y wlâd hon, *ond* c bwriwch i lawr eu hallorau: etto ni wrandawſoch ar fy llef; pa ham y gwnaethoch hyn?

d Joſ.23.13. 3 Am hynny d y dywedais, Ni yrraf hwynt allan o'ch blaen chwi: eithr byddant i chwi

e Ex.23.33. & 34.12. Deut.7.16 *yn ddrain* yn eich yſtlyſau, e a'i duwiau fydd yn fagl i chwi.

4 A phan lefarodd angel yr ARGLWYDD y geiriau hyn wrth holl feibion Iſraël; yna y bobl a dderchafaſant eu llef, ac a wylaſant.

‡ Hynny y w, *Rhat ya wylo.*

5 Ac a alwaſant enw y lle hwnnw ‡ Bochim: ac yna 'r aberthaſant i'r ARGLWYDD.

f Joſ.24.28. 6 ¶ A f Joſuah a ollyngodd y bobl ymaith; a meibion Iſraël a aethant bob un i'w etifeddiaeth, i feddiannu y wlâd.

7 A'r bobl a waſanaethaſant yr ARGLWYDD holl ddyddiau Joſuah, a holl ddyddiau 'r henuriaid y rhai a † fu fyw ar ôl Joſuah, y rhai a welſent holl fawr-waith yr ARGLWYDD, yr hwn a wnaethai efe er Iſraël.

† Heb. *a'r a'naſſent a'i ddiſcu.*

g Joſ.24.29. 8 A g bu farw Joſuah mâb Nun gwâs yr ARGLWYDD, yn fâb deng-mlwydd a chant.

h Joſ.19.50. & 24.30. *Timnath-ſerah.*

9 A hwy a'i claddaſant ef yn nherfyn ei etifeddiaeth, o fewn h Timnath-Heres ym mynydd Ephraïm, o du 'r gogledd i fynydd Gaas.

10 A'r holl oes honno hefyd a gaſglwyd at eu tadau: a chyfododd oes arall ar eu hôl hwynt, y rhai nid adwaenent yr ARGLWYDD na'i weithredoedd a wnaethai efe er Iſraël.

11 ¶ A meibion Iſraël a wnaethant ddrygioni yngolwg yr ARGLWYDD, ac a waſanaethaſant Baalim:

12 Ac a wrthodaſant ARGLWYDD Dduw eu tadau, yr hwn a'i dygaſai hwynt o wlâd yr Aipht, ac a aethant ar ôl duwiau dieithr, *ſef rhai* o dduwiau y bobloedd *oedd* o'i hamgylch, ac a ymgrymmaſant iddynt, ac a ddigiaſant yr ARGLWYDD.

13 A hwy a wrthodaſant yr ARGLWYDD, ac a waſanaethaſant Baal ac Aſtaroth.

i Pſ.44.14. Eſay 50.1. 14 ¶ A llidiodd digllonedd yr ARGLWYDD yn erbyn Iſraël, ac i efe a'i rhoddodd hwynt yn llaw 'r anrheith-wŷr, y rhai a'i hanrheithiaſant hwy; ac efe a'i gwerthodd hwy i law eu gelynnion o amgylch, fel na allent ſefyll mwyach yn erbyn eu gelynnion.

k Lefit.26. Deut.28. 15 I ba le bynnag yr aethant, llaw 'r ARGLWYDD oedd er drwg yn eu herbyn hwynt, k fel y llefaraſai 'r ARGLWYDD, ac fel y tyngaſai 'r ARGLWYDD wrthynt hwy: a bu gyfyng iawn arnynt.

16 ¶ Etto 'r ARGLWYDD a gododd farn-wŷr, y rhai a'i hachubodd hwynt o law eu hanrheithwyr.

17 Ond ni wrandawënt ychwaith ar eu barn-wŷr, eithr putteiniaſant ar ôl duwiau dieithr, ac ymgrymmaſant iddynt: ciliaſant yn ebrwydd o'r ffordd y rhodiaſai eu tadau hwynt ynddi, gan wrando ar orchymynnion yr ARGLWYDD: *ond* ni wnaethant hwy felly.

18 A phan godai yr ARGLWYDD farn-wŷr arnynt hwy, yna 'r ARGLWYDD fyddai gyd-a'r barn-wr, ac a'i gwaredai hwynt o law eu gelynnion holl ddyddiau y barn-wr: (canys l yr ARGLWYDD a dofturiai wrth eu griddfan hwynt, rhag eu gorthrym-wŷr a'i cyſtudd-wŷr.)

l Edrych Gen.6.6.

m Pen.3.12. 19 A m phan fyddai farw y barn-wŷr, hwy a ddychwelent, ac a ymlygrent yn fwy na'i tadau, gan fyned ar ôl duwiau dieithr, i'w gwaſanaethu hwynt, ac i ymgrymmu iddynt: ni † pheidiaſant a'i gweithredoedd eu hunain, nac a'i ffordd wrthnyſig.

† Heb. *ni ollyngaſant ddim i gwympo'i, &c.*

20 ¶ A digllonedd yr ARGLWYDD a lidiai yn erbyn Iſraël, ac efe a ddywedai, Oblegid i'r genedl hon droſſeddu fy nghyfammod a orchymynnais i'w tadau hwynt, ac na wrandawſant ar fy llais;

n Joſu.23. 21 n Ni 'chwanegaf inneu yrru ymaith o'i blaen hwynt neb o'r cenhedloedd a adawödd Joſuah pan fu farw:

22 I brofi Iſraël drwyddynt hwy, a gadwent hwy ffordd yr ARGLWYDD gan rodio ynddi, fel y cadwodd eu tadau hwynt, neu beidio.

‡ Neu, *a oddefid.*

23 Am hynny yr ARGLWYDD a ‡ adawödd y cenhedloedd hynny heb eu gyrru ymaith yn ebrwydd, ac ni roddodd hwynt yn llaw Joſuah.

PEN. III.

1 *Y cenhedloedd a adawyd i brofi Iſraël.* 6 *Ac Iſraël wrth ymgyfeillach â hwynt yn addoli eu duwiau hwy.* 8 *Othniel yn eu gwaredu hwy oddiwrth Chuſan-Riſathaïm,* 12 *Ehwd oddiwrth Eglon,* 31 *A Samgar oddiwrth y Philiſtiaid.*

DYma y cenhedloedd a adawödd yr ARGLWYDD i brofi Iſraël drwyddynt, (ſef y rhai oll ni wyddynt gwbl o ryfeloedd Canaan;

2 Yn

2 Yn unig i beri i genhedlaethau meibion Iſraël wybod, i'w dyſgu hwynt i ryfel; y rhai yn ddiau ni wyddent hynny o'r blaen:)

Ioſ. 13. 3. 3 [a] Pum tywyſog y Philiſtiaid, a'r holl Ganaaneaid, a'r Sidoniaid, a'r Hefiaid, y rhai oedd yn aros ym mynydd Libanus, o fynydd Baalhermon hyd y ffordd y deuir i Hamath.

4 A hwy a fuant i brofi Iſraël drwyddynt, i wybod a wrandawent hwy ar orchymynnion yr ARGLWYDD, y rhai a orchymynnaſai efe i'w tadau hwynt, trwy law Moſes.

5 ¶ A meibion Iſraël a drigaſant ym myſg y Canaaneaid, yr Hethiaid, a'r Amoriaid, a'r Pherezïaid, yr Hefiaid hefyd a'r Jebuſiaid,

2591 6 Ac [b] a gymmeraſant eu merched hwynt
Ex. 34. 16. iddynt yn wragedd, ac a roddaſant eu merched
Deut. 7. 3. i'w meibion hwythau, ac a waſanaethaſant eu duwiau hwynt.

7 Felly meibion Iſraël a wnaethant ddrygioni yngolwg yr ARGLWYDD, ac a anghofiaſant yr ARGLWYDD eu Duw, ac a waſanaethaſant Baalim, a'r [c] llwyni.

Ex. 34. 13. Deut. 16. 21. Barn. 6. 25. 8 ¶ Am hynny digllonedd yr ARGLWYDD a lidiodd yn erbyn Iſraël, ac efe a'i gwerthodd hwynt i law [d] Chuſan Riſathaïm brenin † Meſopotamia: a meibion Iſraël a waſanaethaſant Chuſan Riſathaïm wyth mlynedd.

Hab. 3. 7. † Heb. *Aram.*

2599 9 A meibion Iſraël a waeddaſant ar yr ARGLWYDD, a'r ARGLWYDD a gododd achubŵr i feibion Iſraël, yr hwn a'i hachubodd hwynt, ſef
Barn. 1. 13. [e] Othniel mâb Cenaz, brawd Caleb, ieuangach nag ef.

Deut. 27. 18. Num. 11. 6. Heb. 10 Ac [f] Yſpryd yr ARGLWYDD ‡ a ddaeth arno ef, ac efe a farnodd Iſraël, ac a aeth allan i ryfel, a'r ARGLWYDD a roddodd yn ei law ef Chuſan Riſathaïm brenin † Meſopotamia: a'i law ef oedd drêch nâ Chuſan Riſathaïm.

11 A'r wlâd a gafodd lonydd ddeugain mlhynedd: a bu farw Othniel mâb Cenaz.

2661 12 ¶ A meibion Iſraël a 'chwanegaſant wneuthur yr hyn oedd ddrwg yngolwg yr ARGLWYDD: a'r ARGLWYDD a nerthodd [g] Eglon brenin Moab yn erbyn Iſraël, am iddynt wneuthur drygioni yngolwg yr ARGLWYDD.

2 Sam. 12. 9. 13 Ac efe a gaſglodd atto feibion Ammon, ac Amalec, ac a aeth, ac a darawodd Iſraël, a hwy a feddiannaſant ddinas y palm-wŷdd.

14 Felly meibion Iſraël a waſanaethaſant Eglon brenin Moab ddau naw mlhynedd.

2679 15 Yna meibion Iſraël a leſaſant ar yr ARGLWYDD, a'r ARGLWYDD a gododd achubŵr iddynt, ſef Ehwd mâb Gera, tâb Jemini, gŵr † llaw-chwith: a meibion Iſraël a anfonaſant anrheg gyd-ag ef i Eglon brenin Moab.

† Heb. *auſtus o'i law ddehau.* Pen. 20. 16.

16 Ac Ehwd a wnaeth iddo ddager ddau finiawg o gufydd ei hŷd, ac a'i gwregyſodd tan ei ddillad, ar ei glûn ddehau.

17 Ac efe a ddug yr anrheg i Eglon brenin Moab: ac Eglon *oedd* ŵr tew iawn.

18 A phan ddarfu iddo ef gyflwyno 'r anrheg, efe a ollyngodd ymaith y bobl a ddygaſai yr anrheg.

‡ Neu, *ddinas cerfiedig.* 19 Ond efe ei hun a drôdd oddiwrth y ‡ chwarelau *oedd* yng-Ngilgal, ac a ddywedodd, *Y mae* i mi air o gyfrinach â thi, ô frenin: dywedodd yntef, Gotteg: a'r holl rai oedd yn ſeiyll yn ei ymmyl ef a aethant allan oddiwrtho ef.

20 Ac Ehwd a ddaeth i mewn atto ef, ac yntef oedd yn eiſtedd mewn 'ſtafell † hâf, yr hon *oedd* iddo ef ei hunan; a dywedodd Ehwd, Gair oddiwrth Dduw *ſydd* gennyf attat ti. Ac efe a gyfododd oddiar ei orſeddfa.

† Heb. *ymoeri.* Edrych Amoſ. 3. 15.

21 Ac Ehwd a eſtynnodd ei law aſſwy, ac a gymmerth y ddager oddiar ei glûn ddehau, ac a'i brathodd hi yn ei botten ef.

22 A'r carn a aeth i mewn ar ôl y llafn, a'r braſder a ymgauodd am y llafn, fel na allai dynnu y ddager allan o'i botten: a'r dom a ddaeth allan.

23 Yna Ehwd a aeth allan trwy 'r cyntedd, ac a gauodd ddryſau yr yſtafell arno, ac a'i clôdd.

24 Pan aeth efe ymaith, ei weiſion a ddaethant, a phan welſant, wele ſod dryſau yr yſtafell yn gloïedig, hwy a ddywedaſant, Diau † eſmwythau ei gorph y mae efe yn yr yſtafell hâf.

† Heb. *cuddio ei draed.*

25 A hwy a ddiſgwiliaſant nes cywilyddio *o honynt*; ac wele nid oedd efe yn agori dryſau yr yſtafell; yna hwy a gymmeraſant agoriad, ac a agoraſant, ac wele eu harglwydd hwy wedi cwympo i lawr yn farw.

26 Ac Ehwd a ddiangodd tra fuant hwy yn aros; ac efe a aeth y tu hwnt i'r chwarelau, ac a ddiangodd i Seirah.

27 A phan ddaeth, [h] efe a udcanodd mewn udcorn ym mynydd Ephraïm; a meibion Iſraël a ddiſgynnaſant gyd-ag ef o'r mynydd, ac yntef o'i blaen hwynt.

h Pen. 6. 34.

28 Ac efe a ddywedodd wrthynt, Canlynwch fi, canys yr ARGLWYDD a roddodd eich gelynnion chwi, ſef Moab, yn eich llaw chwi: a hwy a aethant i wared ar ei ôl ef, ac a ennillaſant rydau yr Iorddonen, tu-a Moab, ac ni adawſant i neb fyned trwodd.

29 ¶ A hwy a darawſant o'r Moabiaid y pryd hynny, ynghylch deng-mil o wŷr, pawb yn † rymmus, a phawb yn wŷr nerthol: ac ni ddiangodd neb.

† Heb. *freiſton.*

30 Felly y daroſtyngwyd Moab y dwthwn hwnnw tan law Iſraël: a'r wlâd a gafodd lonydd bedwar ugain mlhynedd.

31 ¶ Ac ar ei ôl ef y bu Samgar mâb Anath, 2699
ac efe a darawodd o'r Philiſtiaid chwechan-wr [i] ag ‡ irai ychen: yntef hefyd a waredodd Iſraël.

i Pen. 5. 6, 8. 1 Sam. 13. 19, 22. ‡ *Iertbii.*

PEN. IV.

1 *Debora a Barac yn eu gwaredu hwy oddiwrth Jabin a Siſara.* 18 *Jaël yn lladd Siſara.*

A Meibion Iſraël a 'chwanegaſant wneuthur drygioni yngolwg ŷr ARGLWYDD, wedi marw Ehwd.

2 A'r ARGLWYDD [a] a'i gwerthodd hwynt i law Jabin brenin Canaan, yr hwn oedd yn teyrnaſu yn Hazor: a thywyſog ei lû ef *oedd* [b] Siſara, ac efe oedd yn trigo yn Haroſeth y cenhedloedd. 2699

a Pen. 2. 14. b 1 Sa. 12. 9. Pſal. 83. 9.

3 A meibion Iſraël a leſaſant ar yr ARGLWYDD; canys naw can [c] cerbyd haiarn *oedd* ganddo ef, ac efe a orthrymmodd feibion Iſraël yn dôſt ugain mlhynedd.

c Pen. 1. 19.

4 ¶ A Debora y brophwydes gwraig Lapidoth, 2719
y hi oedd yn barnu Iſraël yr amſer hwnnw.

5 Ac

2719 5 Ac yr oedd hi yn trigo tan balm-wydden Debora, rhwng Ramah a Bethel, ym mynydd Ephraïm: a meibion Iſraël a ddeuent i fynu atti hi am farn.

[d] Heb. 11. 32. 6 A hi a anfonodd, ac a alwodd am [d] Barac fâb Abinoam, o Gedes Nephtali, ac a ddywedodd wrtho, Oni orchymynnodd ARGLWYDD Dduw Iſraël *gan ddywedyd*, Dôs, a thyn tu-a mynydd Tabor, a chymmer gyd-a thi ddeng-mîl o wŷr, o feibion Nephtali, ac o feibion Zabulon.

[e] Pſ. 83. 9, 10. 7 A mi a dynnaf attat i [e] afon Ciſon, Siſara tywyſog llû Jabin, a'i gerbydau, a'i lïaws, ac a'i rhoddaf ef yn dy law di.

8 A Barac a ddywedodd wrthi, Od ai di gyd-a mi, minneu a âf, ac onid ai gyd-a mi, nid âf.

9 A hi a ddywedodd, Gan fyned yr âf gyd-a thi: ‘etto ni bydd gogoniant i ti yn y daith yr wyt yn myned iddi; canys yn llaw gwraig y gwerth yr ARGLWYDD Siſara. A Debora a gyfododd, ac a aeth gyd-a Barac i Gedes.

10 ¶ A Barac a gynhullodd Zabulon, a Nephtali i Gedes, ac a aeth i fynu a deng-mîl o wŷr [f] wrth ei draed: a Debora a aeth i fynu gyd-ag ef.

[f] Edrych 1 Br. 20. 10.
[g] Pen. 1. 16.
[h] Num. 10. 29. 11 A Heber [g] y Cenead o feibion [h] Hobab chwegrwn Moſes, a ymnailltuaſai oddïwrth y Ceneaid, ac a ledaſai ei babell hyd waſtadedd Zaanaïm, yr hwn *ſydd* yn ymmyl Cedes.

12 A mynegaſant i Siſara fyned o Barac mâb Abinoam i fynu i fynydd Tabor.

‡ Heb. *gaſgl odd trwy gri.* 13 A Siſara a ‡ gynhullodd ei holl gerbydau, *ſef* naw can cerbyd haiarn, a'r holl bobl y rhai *oedd* gyd-ag ef, o Haroſeth y cenhedloedd hyd afon Ciſon.

14 A Debora a ddywedodd wrth Barac, Cyfod, canys hwn *yw* 'r dydd y rhoddodd yr ARGLWYDD Siſara yn dy law di; onid aeth [i] yr ARGLWYDD allan o'th flaen di? felly Barac a ddiſgynnodd o fynydd Tabor, a deng-mîl o wŷr ar ei ôl.

[i] 2 Sa. 5. 24.

[k] Pſa. 83. 9, 10. 15 A'r [k] ARGLWYDD a ddrylliodd Siſara, a'i holl gerbydau, a'i holl fyddin, â mîn y cleddyf o flaen Barac: a Siſara a ddiſgynnodd oddïar ei gerbyd, ac a ffôdd ar ei draed.

16 Ond Barac a erlidiodd ar ôl y cerbydau, ac ar ôl y fyddin, hyd Haroſeth y cenhedloedd: a holl lû Siſara a fyrthiodd ar fin y cleddyf; ni adawyd ‡ un o honynt.

‡ Heb. *hyd yn un.*

17 Ond Siſara a ffôdd ar ei draed i babell Jaël gwraig Heber y Cenead: canys *yr oedd* heddwch rhwng Jabin brenin Hazor â thŷ Heber y Cenead.

18 ¶ A Jaël a aeth i gyfarfod a Siſara, ac a ddywedodd wrtho, Trô i mewn, fy arglwydd, trô i mewn attafi, nac ofna. Yna efe a drôdd atti i'r babell, a hi a'i gorchguddiodd ef â gwrthban.

19 Ac efe a ddywedodd wrthi, Dïoda fi attolwg ag ychydig ddwfr, canys fychedig wyf. Yna hi a agorodd [l] gynnog o laeth, ac a'i dïodd ef, ac a'i gorchguddiodd.

[l] Pen. 5. 25.

20 Dywedodd hefyd wrthi, Sâ *wrth* ddrws y babell; ac o's daw neb i mewn, a gofyn i ti, a dywedyd, A oes yma neb? yna dywed titheu, nac *oes*.

21 Yna Jaël gwraig Heber a gymmerth hoel o'r babell, ac a gymmerodd forthwyl yn ei llaw, ac a aeth i mewn atto ef yn ddiſtaw, ac a bwyodd yr hoel yn ei arlais ef, ac a'i gwthiodd i'r ddaiar: (canys yr oedd efe yn cyſgu, ac yn lluddedig;) ac *felly* y bu efe farw. 2719

22 Ac wele, a Barac yn erlid Siſara, Jaël a aeth i'w gyfarfod ef, ac a ddywedodd wrtho, Tyred, ac mi a ddangoſaf i ti y gŵr yr wyt ti yn ei geiſio; ac efe a ddaeth i mewn atti, ac wele Siſara yn gorwedd yn farw, a'r hoel yn ei arlais.

23 Felly y daroſtyngodd Duw y dwthwn hwnnw Jabin brenin Canaan o flaen meibion Iſraël.

24 A llaw meibion Iſraël a ‡ lwyddodd, ac a orchfygodd Jabin brenin Canaan; nes iddynt ddeſtrywio Jabin brenin Canaan.

‡ Heb. *yn fyned a aeth ac a ſu dig yn erbyn Jabin.*

PEN. V.

1 *Cân Debora a Barac.*

YNa y canodd Debora, a Barac mâb Abinoam, y diwrnod hwnnw, gan ddywedyd,

2 Am ddïal dïaleddau Iſraël, *ac* ymgymmell o'r bobl, bendithiwch yr ARGLWYDD.

3 Clywch, ô frenhinoedd; gwrandewch, ô dywyſogion; myfi, myfi a ganaf i'r ARGLWYDD, canaf *fawl* i ARGLWYDD Dduw Iſraël.

[a] Deu. 4. 11.

4 O ARGLWYDD, [a] pan aethoſt allan o Seir, pan gerddaiſt o faes Edom, [b] y ddaiar a grynnodd, a'r nefoedd a ddiferaſant, a'r cymmylau a ddefnynnaſant ddwfr.

[b] Deu. 32. 2. Pſal. 68. 8. Eſay 64. 1. Hab. 3. 3.

[c] Pſ. 97. 5. [d] Ex. 19. 18.

5 [c] Y mynyddoedd a doddaſant o flaen yr ARGLWYDD, ſef [d] Sinai hwnnw o flaen ARGLWYDD Dduw Iſraël.

[e] Pen. 3. 36. [f] Pen. 4. 18. [g] Lef. 26. 22. 2 Chr. 15. 5. Eſay 33. 8. Galar. 1. 4. & 4. 18. [h] Eſa. 40. 23.

6 Yn nyddiau [e] Samgar mâb Anath, yn nyddiau [f] Jaël, [g] y llwybrau a aeth yn anhygyrch, a'r fforddolion a gerddaſant lwybrau ceimion.

[i] Felly 1 Sam. 13. 19, 22.

7 Y maeſ-drefi a ddarfuant yn Iſraël; darfuant nes i mi Debora gyfodi, nes i mi gyfodi [h] yn fam yn Iſraël.

8 Dewiſaſant dduwiau newyddion; yna rhyfel *oedd* yn y pyrth: [i] a welpwyd tarian, na gwaywffon ym-myſg deugain mîl yn Iſraël?

9 Fy nghalon *ſydd* tu-ag at ddeddf-wŷr Iſraël, y rhai fu ewyllyſgar ym mhlith y bobl: bendithiwch yr ARGLWYDD.

[k] Pen. 10. 4. & 12. 14.

10 [k] Y rhai ſy yn marchogaeth ar aſſynnod gwynion, y rhai ſy yn eiſtedd mewn barn, ac yn rhodio ar hŷd y ffordd, ‡ lleferwch.

‡ Neu, *myſyrwch.*

11 *Y rhai a waredwyd* rhag trwſt y ſaethyddion yn y lleoedd y tynnir dwfr, yno 'r adroddant gyfiawnderau 'r ARGLWYDD, cyfiawnderau *tu-ag at* y trefydd yn Iſraël: yna pobl yr ARGLWYDD a ânt i wared i'r pyrth.

12 Deffro, deffro, Debora; deffro, deffro, traetha gân: cyfod, Barac, a chaethgluda dy gaethglud, ô fâb Abinoam.

13 Yna y gwnaeth i'r hwn a adewir lywodraethu ar bendefigion y bobl: yr ARGLWYDD a roddes i mi lywodraeth ar gedyrn.

14 O Ephraïm *yr oedd* eu gwreiddyn hwynt yn erbyn Amalec, ar dy ôl di Benjamin, ym-myſg dy bobl: y deddf-wŷr a ddaeth i wared o Machir, ‡ yr yſgrifenyddion o Zabulon.

‡ Heb. *rhai a dynnant a pin.*

15 A thywyſogion Iſſachar *oedd* gyd-a Debora; ïe Iſſachar, a [l] Barac; efe a anfonwyd ar ei draed i'r dyffryn: ‡ am nailltuaeth Ruben *yr oedd* mawr ofal calon.

[l] Pen. 4. 6.

‡ Neu, *th*

16 Pa

16 Pa ham yr arhoſaiſt rhwng y corlannau, i wrando breſiadau y defaid? ‡ am naillduaeth Ruben *yr oedd* mawr ofal calon.

17 Gilead a drigodd o'r tu hwnt i'r Iorddonen: a pha ham yr erys Dan mewn llongau? Aſer a drigodd wrth ‡ borthladd y môr, ac a arhoſodd ar ei ‡ adwyau.

18 Pobl [m] Zabulon a † roddes eu henioes i ſarw, ſelly Nephtali ar uchel-fannau y maes.

19 Y brenhinoedd a ddaethant, *ac* a ymladdaſant, yna brenhinoedd Canaan a ymladdaſant yn Nhaanach, wrth ddyfroedd Megido: ni chymmeraſant elw o arian.

20 O'r nefoedd yr ymladdaſant; y ſêr yn eu † graddau a ymladdodd yn erbyn Siſara.

21 Afon Ciſon a'i hyſgubodd hwynt, yr hên afon, *yr* afon Ciſon: fy enaid, ti a fethraiſt gadernid.

22 Yna y drylliodd carnau y meirch gan garlammau, carlammau ei gryfion ef.

23 Melldigwch Meroz, (eb angel yr ARGLWYDD,) gan felldigo melldigwch ei thrigolion: am [n] na ddaethant yn gynnorthwy i'r ARGLWYDD, yn gynnorthwy i'r ARGLWYDD yn erbyn y cedyrn.

24 Bendithier o Jaël gwraig Heber y Cenead goruwch gwragedd: bendithier *hi* goruwch gwragedd yn y babell.

25 Dwfr a geiſiodd efe, llaeth a roddes hitheu: mewn phïol ardderchog y dûg hi ymenyn.

26 Ei llaw a eſtynniodd hi at yr hoel, a'i llaw ddehau at forthwyl y gweithwŷr: a hi a † bwyodd Siſara, ac a dorrodd ei ben ef; gwanodd hefyd, a thrywänodd ei arlais ef.

27 Wrth ei thraed yr ymgrymmodd efe, ſyrthiodd, gorweddodd: wrth ei thraed yr ymgrymmodd efe, y ſyrthiodd; lle 'r ymgrymmodd, yno y ſyrthiodd yn † farw.

28 Mam Siſara a edrychodd drwy ffeneſtr, ac a waeddodd drwy 'r dellt, Pa ham yr oeda ei gerbyd ddyfod? pa ham yr arafodd olwynion ei gerbydau?

29 Ei harglwyddeſau doethion a'i hattebaſant, hitheu heſyd a † attebodd iddi ei hun,

30 [p] Oni chawſant hwy? oni rannaſant yr anrhaith, llangces *neu* ddwy i bob † gŵr? anrhaith o *wiſgoedd* ſymmud-liw i Siſara, anrhaith o wniad-waith ſymmud-liw, ſymmud-liw o wniad-waith o'r ddeutu, cymmwys i yddfau yr † anrhaithwŷr.

31 Felly y darfyddo am dy holl elynnion, ô ARGLWYDD; a bydded y rhai a'i hoffant ef [q] fel yr haul yn myned rhagddo yn ei rym. A'r wlâd a gafodd lonydd ddeugain mlhynedd.

PEN. VI.

1 *Midian yn gorthrymmu 'r Iſraëliaid am eu pechod.* 8 *Prophwyd yn eu ceryddu hwynt.* 11 *Angel yn anfon Gedeon i'w gwaredu hwynt.* 17 *Tân yn yſſu anrheg Gedeon.* 24 *Gedeon yn bwrw i lawr allor Baal, ac yn offrymmu aberth ar yr allor Jehofah-Shalom.* 28 *Joas yn amddiffyn ei fâb, ac yn ei alw ef Jerubbaal.* 33 *Llu Gedeon,* 36 *a'i arwyddion.*

A Meibion Iſraël a wnaethant ddrwg yngolwg yr ARGLWYDD: a'r ARGLWYDD a'i rhoddodd hwynt yn llaw [a] Midian ſaith mlynedd. 2752.

2 A llaw Midian a orthrechodd Iſraël: a rhag y Midianiaid meibion Iſraël a wnaethant iddynt [b] y llocheſau *ſydd* yn y mynyddoedd, a'r ogofeydd, a'r amddeffynfaoedd. [a] Hab. 3. 7. [b] 1 Sa. 13. 6.

3 A phan hauaſai Iſraël, yna Midian a ddaeth i fynu, ac Amalec, a meibion y dwyrain, hwy a ddaethant i fynu yn eu herbyn hwy;

4 Ac a werſyllaſant yn eu herbyn hwynt, ac a ddinyſtriaſant gnŵd y ddaiar, hyd oni ddelych i Gaza; ac ni adawſant ddim ymborth yn Iſraël, na ‡ dafad, nac eidion, nac aſſyn. ‡ Neu, *gafr.*

5 Canys hwy a ddaethant i fynu a'i hanifeiliaid, ac a'i pebyll, a daethant fel locuſtiaid o amldra, ac nid *oedd* rifedi arnynt hwy, nac ar eu camelod: a hwy a ddaethant i'r wlâd i'w diſtrywio hi.

6 Ac Iſraël a aeth yn dlawd iawn o achos y Midianiaid: a meibion Iſraël a leſaſant ar yr ARGLWYDD.

7 ¶ A phan leſodd meibion Iſraël ar yr ARGLWYDD oblegid y Midianiaid, 2759

8 Yr ARGLWYDD a anfonodd brophwydwr at feibion Iſraël, yr hwn a ddywedodd wrthynt, Fel hyn y dywedodd ARGLWYDD Dduw Iſraël, myfi a'ch dugum chwi i fynu o'r Aipht, ac a'ch arweiniais chwi o dŷ y caethiwed,

9 Ac a'ch gwaredais chwi o law 'r Aiphtiaid, ac o law eich holl orthrym-wŷr; gyrrais hwynt allan o'ch blaen chwi, a rhoddais eu tîr hwynt i chwi;

10 A dywedais wrthych, Myfi *yw* yr ARGLWYDD eich Duw chwi; [c] nac ofnwch dduwiau yr Amoriaid, y rhai 'r ydych yn trigo yn eu gwlâd; ond ni wrandawſoch ar fy llais i. [c] 2 Bren. 17. 35, 38. Jer. 10. 2.

11 ¶ Ac angel yr ARGLWYDD a ddaeth, ac a eiſteddodd tan dderwen oedd yn Ophrah, yr hon *oedd* eiddo Joas yr [d] Abi-eſriad: a [e] Gedeon ei fâb ef oedd yn dyrnu gwenith wrth y gwinwryf, † i'w guddio rhag y Midianiaid. [d] Jof. 17. 2. [e] Heb. 11. 32. † Heb. *i beri idda ddiange.*

12 Ac angel yr ARGLWYDD a ymddangoſodd iddo ef, ac a ddywedodd wrtho, Yr ARGLWYDD *ſydd* gyd-a thi, *ŵr* cadarn nerthol.

13 A Gedeon a ddywedodd wrtho, O fy ARGLWYDD, [f] od yw 'r ARGLWYDD gyd-a ni, pa ham y digwyddodd hyn oll i ni? a pha le *y mae* ei holl ryfeddodau ef, y rhai a fynegodd ein tadau i ni, gan ddywedyd, Oni ddûg yr ARGLWYDD ni i fynu o'r Aipht? ond yn awr yr ARGLWYDD a'n gwrthododd ni, ac a'n rhoddodd i law y Midianiaid. [f] Deu. 31. 17.

14 A'r ARGLWYDD a edrychodd arno ef, ac a ddywedodd, [g] Dôs yn dy rymmuſdra yma, a thi a waredi Iſraël o law y Midianiaid: oni anfonais i dydi? [g] 1 Sa. 12. 11. Heb. 11. 32.

15 Dywedodd yntef wrtho ef, O fy ARGLWYDD, pa fodd y gwaredaf fi Iſraël? wele [h] fy † nheulu yn dlawd ym Manaſſeh, a minneu 'n lleiaf yn nhŷ fy nhâd. [h] Edrych 1 Sam. 9. 21. † Heb. *mi ſy waelaf.* gwêl Ex. 18. 25. Mic. 5. 2.

16 A dywedodd yr ARGLWYDD wrtho ef, Dïau y byddaf fi gyd-a thi; a thi a darewi y Midianiaid fel un gŵr.

17 Ac efe a ddywedodd wrtho, O chefais yn awr ffafor yn dy olwg, gwnâ erofi arwŷdd mai ti ſydd yn llefaru wrthyf.

18 Na chilia attolwg oddi-yma, hyd oni ddelwyf attat, ac oni [i] ddygwyf ‡ fy anrheg a'i goſod i Pſ. 13. 15. ‡ Neu, *fy mwyd-offrwm.*

2759 gosod ger dy fron: dywedodd yntef, Myfi a arhosaf nes it' ddychwelyd.

19 A Gedeon a aeth i mewn, ac a barottôdd fynn gafr, ac Epha o beillied yn fara croyw; y cîg a osododd efe mewn basged, a'r isgell a osododd efe mewn crochan; ac a'i dug atto ef tan y dderwen, ac a'i cyflwynodd.

20 Ac angel Duw a ddywedodd wrtho, Cymmer y cîg, a'r bara croyw, a gosod ar y graig hon, a [k] thywallt yr isgell: ac efe a wnaeth felly.

k Edr. 1 Brē. 18. 33, 34.

21 ¶ Yna angel yr ARGLWYDD a'estynnodd flaen y ffon *oedd* yn ei law, ac a gyffyrddodd â'r cîg ac â'r bara croyw, a'r tân [l] a dderchafodd o'r graig, ac a yssodd y cîg, a'r bara croyw: ac angel yr ARGLWYDD a aeth ymaith o'i olwg ef.

l Lef. 9. 24.

22 A phan welodd Gedeon mai angel yr ARGLWYDD *oedd* efe, y dywedodd Gedeon, Och, ôh Arglwydd DDUW: [m] o herwŷdd im' weled angel yr ARGLWYDD wyneb yn wyneb.

m Gē. 16. 13. Exo. 33. 20. Pen. 13. 22.

23 A dywedodd yr ARGLWYDD wrtho, tangneddyf it': nac ofna, ni byddi farw.

24 Yna Gedeon a adeiladodd yno allor i'r ARGLWYDD, ac a'i galwodd † Jehofah-Shalom: hyd y dydd hwn *y mae* hi etto yn Ophrah eiddo'r Abi-Esriaid.

† Hynny yw, *yr Arglwydd a roddo heddwch.* Edrych Ex. 17. 15. Jer. 33. 16. Eze. 48. 35.

25 ¶ A'r nofon honno y dywedodd yr ARGLWYDD wrtho ef, Cymmer y buftach *fydd* eiddo dy dâd, ‡ sef yr ail buftach saith mlwydd oed; a bwrw i lawr allor Baal, yr hon *fydd* eiddo dy dâd, a [n] thorr i lawr y llwyn *fydd* yn ei hymmyl hi:

‡ Neu, a'r *ail.*

n Ex. 34. 13. Deut. 7. 5.

26 Ac adeilada allor i'r ARGLWYDD dy Dduw ar ben y † graig hon, ‡ yn y lle trefnus, a chymmer yr ail buftach, ac offrymma boeth-offrwm â choed y llwyn, yr hwn a dorri di.

† Heb. *Cadarn-le hwn.* ‡ Neu, *mewn modd.*

27 Yna Gedeon a gymmerodd ddengŵr o'i weifion, ac a wnaeth fel y llefarafai 'r ARGLWYDD wrtho: ac o herwŷdd ei fod yn ofni teulu ei dâd, a gwŷr y ddinas, fel nas gallai wneuthur *hyn* liw dydd, efe a'i gwnaeth liw nôs.

28 ¶ A phan gyfododd gwŷr y ddinas y boreu, yna wele allor Baal wedi ei bwrw i lawr, a'r llwyn yr hwn *oedd* yn ei hymmyl wedi ei dorri, a'r ail buftach wedi ei offrymmu ar yr allor a adeiladafid.

29 A dywedodd pawb wrth ei gilydd, Pwy a wnaeth y peth hyn? ac wedi iddynt ymofyn a chwilio, y dywedafant, Gedeon mâb Joas a wnaeth y peth hyn.

30 Yna gwŷr y ddinas a ddywedafant wrth Joas, Dwg allan dy fâb, fel y byddo marw: am iddo fwrw i lawr allor Baal, ac am iddo dorri y llwyn *oedd* yn ei hymmyl hi.

31 A Joas a ddywedodd wrth y rhai oll a oeddynt yn fefyll yn erbyn ef, A ddadleuwch chwi dros Baal? ai chwi a'i ceidw ef? yr hwn a ddadleuo drofto ef, bydded farw y boreu hwn: o's Duw *yw* efe, dadleued drofto ei hun, am fwrw ei allor ef i lawr.

32 Ac efe a'i galwodd ef y dwthwn hwnnw [o] Jerubbaal, gan ddywedyd, Dadleued Baal drofto ei hun am fwrw ei allor i lawr.

o 2 Sa. 11. 21. *Jerubbefeth.*

33 ¶ Yna y Midianiaid oll, a'r Amaleciaid, a meibion y dwyrain a gafglwyd ynghŷd, ac a aethant trofodd, ac a werfyllafant yn nyffryn Jezreel.

34 Ond [p] Yfpryd yr ARGLWYDD a † ddaeth ar Gedeon, ac efe [q] a udcanodd mewn udcorn, ac Abïezer a ‡ aeth ar ei ôl ef. 2759

p 1 Chron. 12, 18. 2 Chr. 24. 20. † Heb. *veſtiodd am.* q Nu. 10. Pen. 3. 27. ‡ Heb. *a'i wyd.*

35 Ac efe a anfonodd gennadon drwy holl Manaffeh, yr hwn hefyd a'i canlynodd ef: anfonodd hefyd gennadon i Afer, ac i Zabulon, ac i Nephtali, a hwy a ddaethant i fynu i'w cyfarfod hwynt.

36 ¶ A Gedeon a ddywedodd wrth Dduw, O gwaredi di Ifrael drwy fy llaw i, megis y lleferaift,

37 Wele fi yn gofod cnû o wlân yn y llawr dyrnu: o's gwlith y fydd ar y cnû yn unig, a fychder ar yr holl ddaiar, yna y câf wybod y gwaredi di Ifrael drwy fy llaw i, fel y lleferaift.

38 Ac felly y bu; canys cyfododd yn foreu dranoeth, ac a fyppiodd y cnû ynghŷd, ac a wafgodd wlith o'r cnû, lonaid phiol o ddwfr.

39 A Gedeon a ddywedodd wrth Dduw, [r] Na lidied dy ddigllonedd i'm herbyn, a mi a lefaraf unwaith etto; profaf yn awr y waith hon yn unig drwy 'r cnû: bydded attolwg fychder ar y cnû yn unig, ac ar yr holl ddaiar bydded gwlith.

r Gē. 18. 32.

40 A Duw a wnaeth felly y nofon honno: canys yr oedd fychder ar y cnû yn unig, ac ar yr holl ddaiar yr oedd gwlith.

P E N. VII.

1 Dwyn llu Gedeon o ddeuddeg mil ar hugain i drychant. 9 Ei gyffuro drwy freuddwyd a deongliad y dorth haidd. 16 Ei ddyfais ynghylch yr udcyrn a'r lampau mewn pifferau. 24 Yr Ephraimiaid yn dal Oreb a Zeeb.

YNa Jerubbal (hwnnw *yw* Gedeon) a gyfododd yn foreu, a'r holl bobl y rhai *oedd* gyd-ag ef, ac a werfyllafant wrth ffynnon Harod: a gwerfyll y Midianiaid oedd o du 'r gogledd iddynt, wrth fryn Moreh, yn y dyffryn. a Pen. 6. 32.

2 A dywedodd yr ARGLWYDD wrth Gedeon, Rhy luofog yw 'r bobl *fydd* gyd-a thi, i mi i roddi y Midianiaid yn eu dwylo, rhag i Ifraël ymogoneddu i'm herbyn, gan ddywedyd, Fy llaw fy hun a'm gwaredodd.

3 Am hynny yn awr, cyhoedda lle y clywo 'r bobl, gan ddywedyd, [b] Yr hwn fydd ofnus ac arfwydus, dychweled ac ymadawed y boreu o fynydd Gilead: a dychwelodd o'r bobl ddwy fîl ar hugain, a deng-mîl a arofafant. b Deu. 20. 8. 1 Mac. 3. 56.

4 A dywedodd yr ARGLWYDD wrth Gedeon, Etto y mae gormod o bobl; dŵg hwynt i wared at y dyfroedd, a mi a'i profaf hwynt yno i ti: ac am yr hwn y dywedwyf wrthyt, Hwn a â gyd-a thi, eled hwnnw gyd-a thi; ac am bwy bynnag y dywedwyf wrthyt, Hwn nid â gyd-a thi, nac eled hwnnw gyd-a thi.

5 Felly efe a ddygodd y bobl i wared at y dyfroedd; a dywedodd yr ARGLWYDD wrth Gedeon, Pob un a leppio â'i dafod o'r dwfr fel y lleppio cî, gofod ef o'r nailltu, a phob un a ymgrymmo ar ei liniau i yfed.

6 A rhifedi y rhai a godafant *y dwfr* a'i llaw at eu genau, oedd drychan-wr: a'r holl bobl eraill a ymgrymmafant ar eu gliniau i yfed dwfr.

7 A dywedodd yr ARGLWYDD wrth Gedeon, Drwy 'r trychan-wr a leppiafant *y dwfr* y gwaredaf

redaf chwi, ac y rhoddaf y Midianiaid yn dy law di: ac eled yr holl bobl *eraill* bob un i'w fangre ei hun. 2759

8 Felly y bobl a gymmerasant fwyd yn eu dwylo, a'i hudcyrn; a *Gedeon* a ollyngodd ymaith holl wŷr Israël, bob un i'w babell, a'r trychan-ŵr a attaliodd efe: a gwersyll y Midianiaid oedd oddi-tanodd iddo yn y dyffryn.

9 ¶ A'r nos honno y dywedodd yr ARGLWYDD wrtho ef, Cyfod, dôs i wared i'r gwersyll, canys mi a'i rhoddais yn dy law di.

10 Ac od wyt yn ofni myned i wared, dôs di a Phurah dy langc, i wared i'r gwersyll:

11 A chei glywëd beth a ddywedant, fel yr ymnertho wedi hynny dy ddwylo, ac yr elych i wared i'r gwersyll: yna efe a aeth i wared, a Phurah ei langc, i gwrr y † rhai arfogion *oedd* yn y gwersyll.

12 A'r Midianiaid, a'r Amaleciaid, a [c] holl feibion y dwyrain, oedd yn gorwedd yn y dyffryn fel locustiaid o amldra: a'i camelod *oedd* heb rif fel y tywöd *sydd* ar fin y môr o amldra.

13 A phan ddaeth Gedeon, wele ŵr yn mynegi i'w gyfaill freuddwyd, ac yn dywedyd, wele breuddwyd a freuddwydiais, ac wele dorth o fara haidd yn ymdreiglo i wersyll y Midianiaid, a hi a ddaeth hyd at babell, ac a'i tarawödd fel y syrthiodd, a hi a'i hymchwelodd fel y syrthiodd y babell.

14 A'i gyfaill a attebodd, ac a ddywedodd, Nid *yw* hyn ddim onid cleddyf Gedeon mâb Joas, gŵr o Israël: Duw a roddodd Midian a'i holl fyddin yn ei law ef.

15 ¶ A phan glybu Gedeon adroddiad y breuddwyd, a'i † ddirnad, efe a addolodd, ac a ddychwelodd i wersyll Israël, ac a ddywedodd, Cyfodwch, canys rhoddodd yr ARGLWYDD fyddin y Midianiaid yn eich llaw chwi.

16 Ac efe a rannodd y trychan-ŵr yn dair byddin, ac a roddodd udcyrn yn llaw pawb o honynt, a phisser gwâg, a ‡ lampau ynghanol y pisserau.

17 Ac efe a ddywedodd wrthynt hwy, Edrychwch arnafi, a gwnewch yr un ffunyd; ac wele, pan ddelwyf i gwrr y gwersyll, yna fel y gwnelwyf fi, gwnewch chwithau.

18 Pan udcanwyf fi mewn udcorn, myfi a'r holl rai *sydd* gyd-a mi, udcenwch chwithau mewn udcyrn o amgylch yr holl wersyll, a dywedwch, *Cleddyf* yr ARGLWYDD a Gedeon.

19 ¶ Felly Gedeon a ddaeth i mewn a'r canŵr *oedd* gyd-ag ef, i gwrr y gwersyll, yn nechreu y wiliadwriaeth ganol, a'r gwilwŷr wedi eu newydd-osod, ac a udcanasant mewn udcyrn, ac a ddrylliasant y pisserau *oedd* yn eu dwylaw.

20 A'r tair byddin a udcanasant mewn udcyrn, ac a ddrylliasant y pisserau, ac a ddaliasant y lampau yn eu llaw assŵy, a'r udcyrn yn eu llaw ddehau, i udcanu: a hwy a lefasant, Cleddyf yr ARGLWYDD a Gedeon.

21 A safasant bob un yn ei lê, o amgylch y gwersyll: a'r holl wersyll a redodd, ac a waeddodd, ac a ffôdd.

22 A'r trychant [d] a udcanasant ag udcyrn, a'r [e] ARGLWYDD a osododd gleddyf [f] pob un yn erbyn ei gilydd, trwy yr holl wersyll: felly y gwersyll a ffôdd hyd Beth-sittah ‡ yn Zererath, hyd fin Abel Meholah hyd Tabbath.

23 A gwŷr Israël a ymgasglasant, o Nephtali, ac o Aser, ac o holl Manasseh, ac a erlidiasant ar ôl y Midianiaid.

24 ¶ A Gedeon a anfonodd gennadon trwy holl fynydd Ephraïm, gan ddywedyd, Deuwch i wared yn erbyn y Midianiaid, ac achubwch o'i blaen hwynt y dyfroedd hyd Bethbarah a'r Iorddonen: a holl wŷr Ephraïm a ymgasglasant, ac a ennillasant y dyfroedd hyd Bethbarah a'r Iorddonen.

25 A daliasant [g] ddau o dywysogion Midian, Oreb a Zeeb, a lladdasant Oreb ar graig Oreb, a lladdasant Zeeb wrth wîn-wryf Zeeb, ac a erlidiasant Midian, ac a ddygasant bennau Oreb a Zeeb at Gedeon i'r tu arall i'r Iorddonen.

PEN. VIII.

1 Gedeon yn llonyddu gwŷr Ephraïm. 4 Succoth a Phenuel yn gwrthod porthi llu Gedeon. 10 Dala Zebah a Salmunna. 13 Dinystr Succoth a Phenuel. 17 Gedeon yn dial marwolaeth ei frodyr ar Zebah a Salmunna, 22 yn gwrthod llywodraethu. 24 Ei Ephod ef yn achos o ddelw-addoliaeth. 28 Goresgyn Midian. 29 Plant Gedeon a'i farwolaeth. 33 Gau-ddüwiaeth ac anniolchgarwch yr Israëliaid.

A [a] Gwŷr Ephraïm a ddywedasant wrtho ef, † Pa ham y gwnaethost y peth hyn â ni, heb alw arnom ni pan aethost i ymladd yn erbyn y Midianiaid? a hwy a'i dwrdiasant ef yn ‡ dôst.

2 Ac efe a ddywedodd wrthynt, Beth a wneuthym i yn awr wrth *a wnaethoch* chwi? onid gwell yw lloffiad grawn-wîn Ephraïm, na chasgliad grawn-wîn Abiezer?

3 Duw a roddodd yn eich llaw chwi dywysogion Midian, Oreb a Zeeb; a pheth a allwn i ei wneuthur wrth *a wnaethoch* chwi? yna 'r arafodd eu † dig hwynt tu-ag atto ef, pan lefarodd efe y gair hwn.

4 ¶ A daeth Gedeon i'r Iorddonen; *ac* a aeth trosti hi, efe a'r trychan-ŵr *oedd* gyd-ag ef, yn ddeffygiol, ac etto yn eu herlid hwy.

5 Ac efe a ddywedodd wrth wŷr Succoth, Rhoddwch attolwg dorthau o fara i'r bobl sydd i'm canlyn i: canys lluddedig ydynt hwy, a minneu yn erlid ar ôl Zebah a Salmunna, brenhinoedd Midian.

6 ¶ A dywedodd tywysogion Succoth, A *yw* llaw Zebah a Salmunna 'n awr yn dy law di, fel [b] y rhoddem ni fara i'th lû di?

7 A dywedodd Gedeon, O herwŷdd hynny pan roddo 'r ARGLWYDD Zebah a Salmunna yn ty llaw i; yna y † drylliaf eich cnawd chwi â drain yr anialwch, ac â mïeri.

8 Ac efe a aeth i fynu oddi-yno i Benuel, ac a lefarodd wrthynt hwythau yn yr un modd: a gwŷr Penuel a'i hattebasant ef fel yr attebasai gwŷr Succoth.

9 Ac efe a lefarodd hefyd wrth wŷr Penuel, gan ddywedyd, Pan ddychwelwyf mewn heddwch, mi a ddestrywiaf y tŵr yma.

10 ¶ A Zebah a Salmunna *oedd* yng-Nghargor, a'i lluoedd gyd-a hwynt, ynghylch pymtheng-mil,

[a] Edrych Pen. 12. 1. 2 Sa. 19. 41.
† Heb. *pa beth yw hyn a wnaethost a ni?*
‡ Heb. *grŷf.*
† Heb. *byspryd.*
[b] Edr. 1 Sa. 25. 10.
† Heb. *dyrnaf.*
[c] Barn. 6. 5, 33. 7. 12. 8. 10.
† Heb. *pian.*
[d] Jos. 6. 4, 16, 20. Edrych 2 Cor. 4. 7.
[e] Pfal. 83. 9. Esay 9. 4.
[f] 1 Sa. 14. 20. 2 Chron. 20. 23.
‡ Neu, *yn-a.*
‡ Neu, *hynyion.*
† Heb. *dirnad.*
[g] Pf. 83. 11. Esay 10. 26.

2759 mîl, yr hyn oll a adawsid o holl fyddin meibion y dwyrain: canys lladdwyd cant ac ugain mîl o wŷr yn tynnu cleddyf.

11 A Gedeon a aeth i fynu ar hŷd ffordd y rhai oedd yn trigo mewn pebyll, o'r tu dwyrain i [c]Nobah a Jogbehah: ac efe a darawödd y fyddin: canys y fyddin oedd yſgafala.

12 A Zebah a Salmunna a ffoiſant, ac efe a erlidiodd ar eu hôl hwynt, ac [d] a ddaliodd ddau frenin Midian, Zebah a Salmunna, ac a darfodd yr holl lû.

13 ¶ A Gedeon mâb Joas a ddychwelodd o'r rhyfel cyn codi 'r haul.

14 Ac efe a ddaliodd langc o wŷr Succoth, ac a ymoſynnodd ag ef: ac yntef a 'ſgrifennodd iddo dywyſogion Succoth a'i henuriaid, *ſef* dau ŵr ar bymtheg a thrugain.

15 Ac efe a ddaeth at wŷr Succoth, ac a ddywedodd, Wele Zebah a Salmunna; *drwy* y rhai y dannodaſoch i mi, gan ddywedyd, A *ydyw* llaw Zebah a Salmunna yn awr yn dy law di, fel y rhoddem fara i'th wŷr lluddedig?

16 Ac efe a gymmerth henuriaid y ddinas, a drain yr anialwch, a mïeri, ac a † ddyſgodd wŷr Succoth â hwynt.

17 Twr [e] Penuel hefyd a ddinyſtriodd efe, ac a laddodd wŷr y ddinas.

18 ¶ Yna efe a ddywedodd wrth Zebah a Salmunna, Pa fâth wŷr *oedd* y rhai a laddaſoch chwi yn Nhabor? a hwy a ddywedaſant, Tebyg i ti, *pob* un o ddull meibion brenin.

19 Ac efe a ddywedodd, Fy mrodyr, meibion fy mam *oeddynt* hwy: *fel* mai byw 'r ARGLWYDD, pe gadawſech hwynt yn fyw, ni laddwn chwi.

20 Ac efe a ddywedodd wrth Jether ei gyntaf-anedig, Cyfod, lladd hwynt: ond ni thynnai y llangc ei gleddyf: o herwŷdd efe a ofnodd, canys bachgen *oedd* efe etto.

21 Yna y dywedodd Zebah a Salmunna, Cyfod ti, a rhuthra i ni: canys ſel *y byddo* 'r gŵr, *felly y bydd* ei rym. A Gedeon a gyfododd, ac a laddodd Zebah a Salmunna, ac a gymmerth y ‡ colerau *oedd* am yddfau eu camelod hwynt.

22 ¶ A gwŷr Iſraël a ddywedaſant wrth Gedeon, Arglwyddiaetha arnom ni, tydi, a'th fâb, a mâb dy fâb hefyd: canys gwaredaiſt ni o law Midian.

23 A Gedeon a ddywedodd wrthynt, Ni arglwyddiaethaf fi arnoch, ac ni arglwyddiaetha fy mâb arnoch: *eithr* [f] yr ARGLWYDD a arglwyddiaetha arnoch.

24 ¶ Dywedodd Gedeon hefyd wrthynt, Gofynnaf ddymuniad gennych, ar roddi o bob un o honoch i mi gluſtdlyſau ei yſglyfaeth: canys cluſt-dlyſau aur *oedd* ganddynt hwy, o herwŷdd mai Iſmaëliaid oeddynt hwy.

25 A dywedaſant, Gan roddi y rhoddwn *hwynt*: a lledaſant ryw wiſg, a thaflaſant yno bob un gluſt-dlws ei yſglyfaeth.

26 A phwys y cluſt-dlyſau aur a ofynnaſai efe, oedd fîl a ſaith gant *o ſiclau* aur, heb law 'r ‡ colerau, a'r arogl-bellenau, a'r gwiſgoedd porphor, y rhai *oedd* am frenhinoedd Midian, ac heb law y tyrch *oedd* am yddfau eu camelod hwynt.

27 A Gedeon [g] a wnaeth o honynt Ephod, ac a'i goſododd yn ei ddinas ei hun Ophrah: a holl Iſraël a butteiniaſant ar eu hôl hi yno: a bu *hynny* yn dramgwydd i Gedeon, ac i'w dŷ.

28 ¶ Felly y daroſtyngwyd Midian o flaen meibion Iſraël, fel na 'chwanegaſant godi eu pennau: a'r wlâd a gafodd lonydd ddeugain mlhynedd, yn nyddiau Gedeon.

29 ¶ A Jerubbaal mâb Joas a aeth, ac a drigodd yn ei dŷ ei hun.

30 Ac i Gedeon yr oedd deng mâb a thrugain a ddaethai ‡ o'i gorph ef: canys gwragedd lawer oedd iddo ef.

31 A'i ordderch-wraig ef, yr hon *oedd* yn Sichem, a ymddug hefyd iddo fâb: ac efe a oſododd ei enw ef yn Abimelech.

32 Felly Gedeon mâb Joas a fu farw mewn oedran têg, ac a gladdwyd ym meddrod Joas ei dâd yn Ophrah yr Abïeſriaid.

33 ¶ A phan fu farw Gedeon, yna meibion Iſraël a ddychwelaſant, ac a butteiniaſant ar ôl Baalim; ac a wnaethant Baal-berith yn dduw iddynt.

34 Felly meibion Iſraël ni chofiaſant yr ARGLWYDD eu Duw, yr hwn a'i gwaredaſai hwynt o law eu holl elynnion o amgylch.

35 Ac ni wnaethant garedigrwydd â thŷ Jerubbaal, ſef Gedeon, yn ôl yr holl ddaioni a wnaethai efe i Iſraël.

PEN. IX.

1 *Abimelech trwy gyd-fwriadu â gwŷr Sichem, a lladd ei frodyr, yn myned yn frenin.* 7 *Jotham trwy ddammeg yn eu ceryddu, ac yn rhagfynegi eu cwŷmp hwy.* 22 *Gaal yn cyd-fwriadu ar Sichemiaid yn ei erbyn ef.* 30 *Zebul yn datcuddio eu bwriad hwy.* 34 *Abimelech yn eu gorchfygu hwynt, ac yn hau y ddinas â halen,* 46 *Yn lloſgi amddiffynfa duw Berith.* 50 *Ei ladd yntau yn Thebez â darn o faen melin.* 56 *Cyflawnu melldith Jotham.*

AC Abimelech mâb Jerubbaal a aeth i Sichem, at frodyr [a] ei fam, ac a ymddiddanodd â hwynt, ac â holl dylwyth tŷ tâd ei fam, gan ddywedyd,

2 Dywedwch attolwg lle y clywo holl wŷr Sichem, Pa un ‡ orau i chwi ai arglwyddiaethu arnoch o ddeng-ŵr a thrugain, ſef holl feibion Jerubbaal, ai arglwyddiaethu o un gŵr arnoch? cofiwch hefyd mai eich aſgwrn a'ch cnawd chwi ydwyf fi.

3 A brodyr ei fam a ddywedaſant am dano ef, lle y clybu holl wŷr Sichem, yr holl eiriau hyn, a'i calonnau hwynt a drôdd ar ôl Abimelech, canys dywedaſant, Ein brawd ni *yw* efe.

4 A rhoddaſant iddo ddeg a thrugain o arian o dŷ Baal-berith: ac Abimelech a gyflogodd â hwynt [b] ofer-wŷr gwammal, y rhai a aethant ar ei ôl ef.

5 Ac efe a ddaeth i dŷ ei dâd i Ophrah, ac a laddodd ei frodyr meibion Jerubbaal, *y rhai oedd* ddeng-ŵr a thrugain ar un garreg: ond Jotham mâb ieuangaf Jerubbaal a adawyd; canys efe a ymguddiaſai.

6 A holl wŷr Sichem, a holl dŷ Milo a ymgaſglaſant, ac a aethant, ac a urddaſant Abimelech yn frenin, wrth ‡ ddyffryn y golofn yr hwn *ſydd* yn Sichem.

7 ¶ A

‡ Neu, *llaerdyſau.*

† Heb. *wnaeth i wyr Succoth addabod.*

‡ Neu, *ſerdyſau*

‡ Heb. *yn myned allan o'i ſorddyn.*

‡ Heb. *ŷ dda.*

‡ Neu, *dderw wen.* Edryd Joſ. 24. 26.

[c] Num. 32. 35, 42.

[d] Pſa. 83. 11.

[e] 1 Bren. 12. 25.

[f] 1 Sam. 8. 7. & 10. 19. & 12. 12.

[g] Pen. 17. 5.

[a] Pen. 8. 31.

[b] Pen. 11. 3.

2769 7 ¶ A phan ſynegaſant *hynny* i Jotham, efe a aeth, ac a ſafodd ar ben mynydd Garizim, ac a dderchafodd ei lêf, ac a waeddodd, dywedodd hefyd wrthynt, Gwrandewch arnafi o wŷr Sichem, fel y gwrandawö Duw arnoch chwithau.

8 [e] Y prennau gan fyned a aethant i enneinio brenin arnynt, a dywedaſant wrth yr oliwydden, Teyrnaſa arnom ni.

9 Ond yr oliwydden a ddywedodd wrthynt, A ymadawaf fi â'm braſter, [d] â'r hwn drwofi 'r anrhydeddant Dduw a dyn, a myned ‡ i lywodraethu ar y prennau *eraill*?

10 A'r prennau a ddywedaſant wrth y ffigyſbren; Tyred ti, teyrnaſa arnom ni.

11 Ond y ffigyſ-bren a ddywedodd wrthynt; A ymadawaf fi â'm melyſdra, ac â'm ffrwyth da, ac a âf fi i lywodraethu ar y prennau *eraill*?

12 Yna 'r prennau a ddywedaſant wrth y winwydden; Tyred ti, teyrnaſa arnom ni.

13 A'r win-wydden a ddywedodd wrthynt hwy, A ymadawaf fi â'm melyſ-wîn, [d] yr hwn fydd yn llawenhau Duw a dyn, a myned i lywodraethu ar y prennau *eraill*?

14 Yna 'r holl brennau a ddywedaſant wrth y ‡ fieren; Tyred ti, teyrnaſa arnom ni.

15 A'r fieren a ddywedodd wrth y prennau, O's mewn gwirionedd yr enneiniwch fi yn frenin arnoch, deuwch ac ymddiriedwch yn fy nghyſgod i: ac onid ê, [f] eled tân allan o'r fieren, ac yſled gedrwydd Libanus.

16 Yn awr gan hynny, o's mewn gwirionedd a phurdeb y gwnaethoch yn goſod Abimelech yn frenin, ac o's gwnaethoch yn dda â Jerubbaal, ac â'i dŷ; ac o's yn ôl haeddedigaeth ei ddwylaw y gwnaethoch iddo;

17 (Canys fy nhâd a ymladdodd droſoch chwi, ac a ‡ anturiodd ei enioes ym mhell, ac a'ch gwaredodd chwi o law Midian:

18 A chwithau a gyfodaſoch yn erbyn tŷ fy nhâd i heddyw, ac a laddaſoch ei feibion ef, ſef deng-ŵr a thrugain, ar un garreg, ac a oſodaſoch Abimelech mâb ei law-forwŷn ef, yn frenin ar wŷr Sichem, o herwŷdd *ei fod* efyn frawd i chwi;)

19 Gan hynny o's mewn gwirionedd, a phurdeb y gwnaethoch â Jerubbaal, ac â'i dŷ ef y dydd hwn; llawenychwch yn Abimelech, a llawenyched yntef ynoch chwithau:

20 Ac onid ê, eled tân allan o Abimelech, ac yſſed wŷr Sichem, a thŷ Milo: hefyd eled tân allan o wŷr Sichem, ac o dŷ Milo, ac yſſed Abimelech.

21 A Jotham a giliodd, ac a ffôdd, ac a aeth ymaith i Beer, âc a drigodd yno rhag ofn Abimelech ei frawd.

2771 22 ¶ Ac Abimelech a deyrnaſodd ar Iſraël dair blynedd.

23 A [g] Duw a ddanfonodd yſpryd drwg rhwng Abimelech a gwŷr Sichem: a gwŷr Sichem a aethant yn anghywir i Abimelech:

24 Fel y delai y traha *a wnelſid â* deng-mâb a thrugain Jerubbaal, ac y goſodid eu gwaed hwynt ar Abimelech eu brawd, yr hwn a'i laddodd hwynt, ac ar wŷr Sichem, y rhai ‡ a'i cynnorthwyaſant ef i ladd ei frodyr.

25 A gwŷr Sichem a oſodaſant iddo ef gyn-llwyn-wŷr ar ben y mynyddoedd, a hwy a yſpeiliaſant bawb ar a oedd yn tramwy heibio iddynt ar hŷd y ffordd: a mynegwyd *hynny* i Abimelech. 2771

26 A Gaal mâb Ebed a ddaeth, ef a'i frodyr, ac a aethant troſodd i Sichem: a gwŷr Sichem a roiſant eu hyder arno.

27 A hwy a aethant i'r meuſydd, ac a gaſglaſant eu gwin-llannoedd, ac a ſangaſant *eu grawnwîn*, ac a wnaethant ‡ yn llawen, ac a aethant i mewn i dŷ eu duw, ac a fwyttaſant, ac a yfaſant, ac a felldithiaſant Abimelech. ‡ Neu, *ganiadau.* Edrych Eſ. 16. 9, 10. Jer. 25. 30.

28 A Gaal mâb Ebed a ddywedodd, Pwy *yw* Abimelech, a phwy *yw* Sichem, fel y gwaſanaethem ef? onid mâb Jerubbaal *yw efe*? ond Zebul *yw* ei ſwyddog? gwaſanaethwch wŷr Hamor tâd Sichem: canys pa ham y gwaſanaethem ni ef?

29 O na byddai 'r bobl hyn tan fy llaw i, fel y bwriwn ymaith Abimelech. Ac efe a ddywedodd wrth Abimelech, Amlhâ dy lû, a thyred allan.

30 ¶ A phan glybu Zebul ‖ lywodraethŵr y ddinas eiriau Gaal mâb Ebed, y ‡ llidiodd ei ddigloneđd ef. ‡ Heb. *poethodd.*

31 Ac efe a anfonodd gennadon at Abimelech † yn ddirgel, gan ddywedyd; Wele Gaal mâb Ebed a'i frodyr wedi dyfod i Sichem, ac wele hwynt yn cadarnhau y ddinas i'th erbyn. † Heb. *yn ddichellgar,* neu, *i Tormah.*

32 Gan hynny cyfod yn awr liw nôs, ti a'r bobl *ſydd* gyd-a thi, a chynllwyn yn y maes.

33 A chyfod yn foreu ar godiad yr haul, a rhuthra yn erbyn y ddinas: ac wele *pan* ddelo efe a'r bobl *ſydd* gyd-ag ef allan i'th erbyn, yna gwnâ iddo ‡ yr hyn a ellych. ‡ Heb. *fel y caffo dy law.*

34 ¶ Ac Abimelech a gyfododd, a'r holl bobl y rhai *oedd* gyd-ag ef, liw nôs, a gynllwynaſant yn erbyn Sichem, yn bedair byddin.

35 A Gaal mâb Ebed a aeth allan, ac a ſafodd *wrth* ddrws porth y ddinas: ac Abimelech a gyfododd, a'r bobl y rhai *oedd* gyd-ag ef, o'r cynllwyn.

36 A phan welodd Gaal y bobl, efe a ddywedodd wrth Zebul, Wele bobl yn dyfod i wared o ben y mynyddoedd. A dywedodd Zebul wrtho, Cyſgod y mynyddoedd yr ydwyt ti 'n ei weled, fel dynion.

37 A Gaal a 'chwanegodd etto lefaru, ac a ddywedodd, Wele bobl yn dyfod i wared o ‡ ganol y tîr, a byddin arall yn dyfod o ffordd gwaſtadedd † Meonenim. ‡ Heb. *fogeil.* † Neu, *ſſtyrwyr am, ereođd.*

38 Yna y dywedodd Zebul wrtho ef, Pa le yn awr *y mae* dy enau di, *â'r hwn* y dywedaiſt, Pwy *yw* Abimelech pan waſanaethem ef? ond dyma y bobl a ddirmygaiſt ti? dôs allan attolwg yn awr, ac ymladd i'w herbyn.

39 A Gaal a aeth allan o flaen gwŷr Sichem, ac a ymladdodd ag Abimelech.

40 Ac Abimelech a'i herlidiodd ef, ac efe a ffôdd o'i flaen ef; a llawer a gwympaſant yn archolledig hyd ddrws y porth.

41 Ac Abimelech a drigodd yn Arumah: a Zebul a yrrodd ymaith Gaal a'i frodyr, o breſſwylio yn Sichem.

42 A thranoeth y daeth y bobl allan i'r maes: a mynegwyd *hynny* i Abimelech.

43 Ac efe a gymmerth y bobl, ac a'i rhan-

2771 nodd yn dair bŷddin, ac a gynllwynodd yn y maes, ac a edrychodd, ac wele y bobl wedi dyfod allan o'r ddinas, ac efe a gyfododd yn eu herbyn, ac a'i tarawödd hwynt.

44 Ac Abimelech, a'r fyddin *oedd* gyd-ag ef, a ruthrafant, ac a fafafant wrth ddrws porth y ddinas: a'r ddwy fyddin *eraill* a ruthrafant ar yr holl rai *oedd* yn y maes, ac a'i tarawfant hwy.

45 Ac Abimelech a ymladdodd yn erbyn y ddinas yr holl ddiwrnod hwnnw, ac efe a enillodd y ddinas, ac a laddodd y bobl *oedd* ynddi,
h 1 Sam. 12. 25. ac [h] a ddiſtrywiodd y ddinas, ac a'i hâuodd â halen.

46 ¶ A phan glybu holl wŷr twr Sichem *hynny*: hwy a aethant i amddeffynfa tŷ duw Berith.

47 A mynegwyd i Abimelech ymgaſglu o holl wŷr twr Sichem.

48 Ac Abimelech a aeth i fynu i fynydd Zalmon, efe a'r holl bobl *oedd* gyd-ag ef, ac Abimelech a gymmerth fwyall yn ei law, ac a dorrodd gangen o'r coed, ac a'i cymmerth hi, ac a'i gofododd ar ei yſgwydd, ac a ddywedodd wrth y bobl oedd gyd-ag ef, Yr hyn a welſoch fi yn ei wneuthur, bryſiwch, gwnewch fel finneu.

49 A'r holl bobl a dorrafant bob un ei gangen, ac a aethant ar ôl Abimelech, ac a'i gofodafant wrth yr amddeffynfa, ac a loſgafant ‡ â
‡ Neu, *arnynt hwy.* hwynt yr amddeffynfa â thân: felly holl wŷr twr Sichem a fuant feirw, ynghylch mîl o wŷr a gwragedd.

50 ¶ Yna Abimelech a aeth i Thebez, ac a werſyllodd yn erbyn Thebez, ac a'i hennillodd hi.

51 Ac yr oedd twr cadarn ynghanol y ddinas, a'r holl wŷr a'r gwragedd, a'r holl rai o'r ddinas a ffoifant yno, ac a gauafant arnynt, ac a ddringafant ar nen y twr.

52 Ac Abimelech a ddaeth at y twr, ac a ymladdodd yn ei erbyn, ac a neſſaodd at ddrws y twr, i'w loſgi ef â thân.
i 2 Sa. 11. 21. 53 A [i] rhyw wraig a daflodd ddarn o faen melin ar ben Abimelech, ac a ddrylliodd ei benglog ef.

k Felly 1 Sam. 31. 4. 54 Yna [k] efe a alwodd yn fuan ar y llangc oedd yn dwyn ei arfau ef, ac a ddywedodd wrtho, Tynn dy gleddyf a lladd fi, fel na ddywedant am danaf, Gwraig a'i lladdodd ef: a'i langc a'i trywänodd ef, ac efe a fu farw.

55 A phan welodd gwŷr Iſraël farw o Abimelech, hwy a aethant bob un i'w fangre.

56 ¶ Felly y talodd Duw ddrygioni Abimelech, yr hwn a wnelfai efe i'w dâd, gan ladd ei ddeg brawd a thrugain.

57 A holl ddrygioni gwŷr Sichem a dalodd Duw ar eu pen hwynt: a melldith Jotham mâb Jerubbaal a ddaeth arnynt hwy.

PEN. X.

1 *Tolah yn barnu Iſraël yn Samir.* 3 *Jair a'i ddeg mâb ar hugain, i'r rhai yr oedd deg dinas ar hugain.* 6 *Y Philiſtiaid a'r Ammoniaid yn gorthrymmu Iſraël.* 10 *Duw yn eu cyfyngdra yn eu danfon hwy at eu gau-ddduwiau.* 15 *Ac ar eu hedifeirwch yn toſturio wrthynt.*

2772 AC ar ôl Abimelech y cyfododd i † waredu
† Heb. *waredu.* Iſraël, Tolah, mâb Puah, mâb Dodo, gŵr o Iſſachar; ac efe oedd yn trigo yn Samir ym mynydd Ephraïm.

2 Ac efe a farnodd Iſraël dair blynedd ar hugain, ac a fu farw, ac a gladdwyd yn Samir.

3 ¶ Ac ar ei ôl ef y cyfododd Jair, Gileadiad, 2795 ac efe a farnodd Iſraël ddwy flynedd ar hugain.

4 Ac idd oef yr oedd deng-mâb ar hugain [a] yn *a* Pe. 12. 14. marchogaeth ar ddeg ar hugain o ebolion aſſynnod, a deg dinas ar hugain *oedd* ganddynt: y rhai a elwid ‡ Hafoth-Jair hyd y dydd hwn, y ‡ Neu, *Trefi.* Num. 32. 41. rhai *ydynt* yngwlâd Gilead.

5 A Jair a fu farw, ac a gladdwyd yng Nghamon. 2817

6 ¶ A [b] meibion Iſraël a 'chwanegafant wneuthur yr hyn oedd ddrwg yngolwg yr ARGLWYDD, ac a wafanaethafant Baalim, ac [c] Aſtaroth, a duwiau Syria, a duwiau Sidon, a duwiau Moab, a duwiau meibion Ammon, a duwiau y Philiſtiaid; a gwrthodafant yr ARGLWYDD, ac ni wafanaethafant ef.
b Pen. 2. 11. & 3. 7. & 4. 1. & 6. 1. & 13. 1. *c* Pen. 2. 13.

7 A llidiodd digllonedd yr ARGLWYDD yn erbyn Iſraël, ac efe [d] a'i gwerthodd hwynt yn llaw 2799 y Philiſtiaid, ac yn llaw meibion Ammon.
d Pen. 2. 14. 1 Sa. 12. 9.

8 A hwy a flinafant, ac a yſſigafant feibion Iſraël, y flwyddyn honno: tair blynedd ar bymtheg, holl feibion Iſraël y rhai *oedd* tu hwnt i'r Iorddonen, yngwlâd yr Amoriaid, yr hon *ſydd* yng-Ngilead.

9 A meibion Ammon a aethant trwy 'r Ior- 2817 ddonen, i ymladd hefyd yn erbyn Juda, ac yn erbyn Benjamin, ac yn erbyn tŷ Ephraïm; fel y bu gyfyng iawn ar Iſraël.

10 ¶ A meibion Iſraël a lefafant ar yr ARGLWYDD, gan ddywedyd, Pechafom yn dy erbyn, o herwŷdd gwrthod o honom ein Duw, a gwafanaethu Baalim hefyd.

11 A dywedodd yr ARGLWYDD wrth feibion Iſraël, Oni *waredais chwi* rhag yr Aiphtiaid, a rhag yr Amoriaid, a rhag meibion Ammon, a rhag y Philiſtiaid?

12 Y Sidoniaid hefyd, a'r Amaleciaid, a'r Maoniaid a'ch gorthrymmafant chwi; a llefafoch arnaf, a minneu a'ch gwaredais chwi o'i llaw hwynt.

13 [e] Etto chwi a'm gwrthodafoch i, ac a *e* Deu. 31. 17. Jer. 2. 13. wafanaethafoch dduwiau dieithr: am hynny ni waredaf chwi mwyach.

14 Ewch, a [f] llefwch at y duwiau a ddewiſa- *f* Deut. 32. 37, 38. Jer. 2. 28. foch: gwaredant hwy chwi yn amſer eich cyfyngdra.

15 ¶ A meibion Iſraël a ddywedafant wrth yr ARGLWYDD, Pechafom, gwnâ di i ni † fel y gwelych yn dda: etto gwared ni attolwg y dydd hwn.
† Heb. *yr hyn ſo da'n d'wy*

16 A hwy a fwriafant ymaith y duwiau ‡ dieithr o'i myſg, ac a wafanaethafant yr ARGLWYDD: [g] a'i enaid ef a † dofturiodd o herwŷdd adfyd Iſraël.
‡ Heb. *dieithriaid.* *g* Eſay 63. 9. † Heb. *gwtogwyd.*

17 Yna meibion Ammon a ‡ ymgynnullafant, ac a werſyllafant yng-Ngilead: a meibion Iſraël a ymgaſglafant, ac a werſyllafant ym Miſpah.
‡ Heb. *griwyd ynghyd.*

18 Y bobl hefyd a thywyſogion Gilead a ddywedafant wrth ei gilydd, Pa wr a ddechreu ymladd yn erbyn meibion Ammon? efe [h] a fydd *h* Pen. 11. 8, 11. yn bennaeth ar drigolion Gilead.

PEN.

PEN. XI.

1 Yr ammod rhwng Jephthah a gwŷr Gilead, y cai efe fod yn ben arnynt. 12 Oferedd yr ymddiddan am heddwch rhyngddo ef a'r Ammoniaid. 29 Adduned Jephthah. 32 Jephthah yn gorchfygu yr Ammoniaid. 34 Ac yn cwplau ei adduned ar ei ferch.

1 [a] Jephthah y Gileadiad oedd ŵr cadarn nerthol, ac efe *oedd* fâb i wraig o buttain-wraig: a Gilead a genhedlasai y Jephthah hwnnw.

2 A gwraig Gilead a ymddug iddo feibion: a meibion y wraig a gynnyddasant, ac a fwriasant ymaith Jephthah, ac a ddywedasant wrtho, Nid etifeddi di yn nhŷ ein tâd ni, canys mâb gwraig ddieithr ydwyt ti.

3 Yna Jephthah a ffodd ‡ rhag ei frodyr, ac a drigodd yngwlâd Tob: a dynion [b] ofer a ymgasglasant at Jephthah, ac a aethant allan gydag ef.

4 ¶ Ac wedi *talm* o ddyddiau, meibion Ammon a ryfelasant yn erbyn Israël.

5 A phan oedd meibion Ammon yn rhyfela yn erbyn Israël, yna henuriaid Gilead a aethant i gyrchu Jephthah o wlâd Tob.

6 Ac a ddywedasant wrth Jephthah, Tyred a bydd yn dywysog i ni, fel yr ymladdom yn erbyn meibion Ammon.

7 A Jephthah a ddywedodd wrth henuriaid Gilead, [c] Oni chasasoch chwi fi, ac a'm gyrrasoch o dŷ fy nhâd: a pha ham y deuwch attaf fi yn awr, pan *yw* gyfyng arnoch?

8 A henuriaid Gilead a ddywedasant wrth Jephthah, am hynny y dychwelasom yn awr attat ti, fel y delit gyd-a ni, ac yr ymladdit yn erbyn meibion Ammon, ac y byddit i ni yn ben ar holl drigolion Gilead.

9 A Jephthah a ddywedodd wrth henuriaid Gilead, O dygwch fi yn fy ôl, i ymladd yn erbyn meibion Ammon, a rhoddi o'r ARGLWYDD hwynt o'm blaen i, a gâf fi fôd yn ben arnoch chwi?

10 A henuriaid Gilead a ddywedasant wrth Jephthah, Yr ARGLWYDD a fyddo 'n †dyst rhyngom ni, oni wnawn ni felly yn ôl dy air di.

11 Yna Jephthah a aeth gyd-a henuriaid Gilead, a'r bobl a'i gosodasant ef yn ben, ac yn dywysog arnynt: a Jephthah a adroddodd ei holl eiriau [d] ger bron yr ARGLWYDD ym Mispah.

12 ¶ A Jephthah a anfonodd gennadon at frenin meibion Ammon, gan ddywedyd, Beth *sydd* i ti *a wnelych* â mi, fel y delit yn fy erbyn i ymladd yn fy ngwlâd i?

13 A brenin meibion Ammon a ddywedodd wrth gennadon Jephthah, [e] O herwŷdd i Israël ddwyn fy ngwlâd i, pan ddaeth i fynu o'r Aipht, o Arnon hyd Jabboc, a hyd yr Iorddonen: yn awr gan hynny dôd hwynt adref mewn heddwch.

14 A Jephthah a anfonodd drachefn gennadon at frenin meibion Ammon,

15 Ac a ddywedodd wrtho, Fel hyn y dywed Jephthah, [f] Ni ddûg Israël dîr Moab, na thîr meibion Ammon.

16 Ond pan ddaeth Israël i fynu o'r Aipht, a [g] rhodio trwy 'r anialwch, hyd y môr coch, a [h] dyfod i Gades;

17 Yna [i] Israël a anfonodd gennadon at frenin Edom, gan ddywedyd, Gâd i mi dramwy attolwg drwy dy wlâd ti. Ond ni wrandawodd brenin Edom. A hwy a anfonasant hefyd at frenin Moab, ond ni fynnai yntef: felly Israël a arhosodd yng-Nghades.

18 Yna hwy a gerddasant yn yr anialwch, ac [k] a amgylchynasant wlâd Edom a gwlâd Moab, ac [l] a ddaethant o du codiad haul i wlâd Moab, ac a wersyllasant tu hwnt i Arnon, ac [m] ni ddaethant o fewn terfyn Moab; canys [n] Arnon *oedd* derfyn Moab.

19 Ac [o] Israël a anfonodd gennadon at Sehon brenin yr Amoriaid, brenin Hesbon; ac Israël a ddywedodd wrtho, [p] Gâd i mi dramwy attolwg drwy dy wlâd ti, hyd fy mangre.

20 Ond nid ymddiriedodd Sehon i Israël fyned trwy ei derfyn ef; eithr Sehon a gasglodd ei holl bobl, a hwy a wersyllasant yn Jahaz, ac ie a ymladdodd yn erbyn Israël.

21 Ac ARGLWYDD Dduw Israël a roddodd Sehon a'i holl bobl yn llaw Israël, a hwy a'i tarawsant: felly Israël a feddiannodd holl wlâd yr Amoriaid, trigolion y wlâd honno.

22 Meddiannasant hefyd [q] holl derfynau'r Amoriaid, o Arnon hyd Jabboc, ac o'r anialwch hyd yr Iorddonen.

23 Felly yn awr, ARGLWYDD Dduw Israël a fwriodd yr Amoriaid allan o flaen ei bobl Israël: gan hynny *ai* tydi a'i meddiannithi?

24 Oni feddienni di yr hyn a roddo Chamos dy Dduw i ti i'w feddiannu? Felly 'r hyn oll a orefgynno 'r ARGLWYDD ein Duw o'n blaen ni a feddiannwn ninnau.

25 [r] Ac yn awr, a wyt ti yn well nâ Balac mâb Zippor brenin Moab? a ymrysonodd efe erioed ag Israël, neu gan ymladd a ymladdodd efe i'w herbyn hwy?

26 Pan oedd Israël yn trigo yn Hesbon a'i threfydd, ac yn Aroër a'i threfydd, ac yn yr holl ddinasoedd y rhai *sydd* wrth derfynau Arnon, drychan mlhynedd; pa ham nad achubasoch *hwynt* y pryd hynny?

27 Am hynny ni phechais i yn dy erbyn di, ond yr ydwyt ti 'n gwneuthur cam â mi, gan ymladd yn fy erbyn i: yr ARGLWYDD farn-wr a farno heddyw rhwng meibion Israël a meibion Ammon.

28 Er hynny ni wrandawödd brenin meibion Ammon ar eiriau Jephthah, y rhai a anfonodd efe atto.

29 ¶ Yna y daeth [f] Yspryd yr ARGLWYDD ar Jephthah, ac efe a aeth tros Gilead, a Manasseh; ac a aeth tros Mispah Gilead, ac o Mispah Gilead yr aeth efe trosodd at feibion Ammon.

30 A Jephthah a addunedodd adduned i'r ARGLWYDD, ac a ddywedodd, O's gan roddi y rhoddi di feibion Ammon yn fy llaw i,

31 Yna 'r ‡ hwn a ddelo allan o ddrysau fy nhŷ i'm cyfarfod, pan ddychwelwyf mewn heddwch oddiwrth feibion Ammon, a fydd eiddo 'r ARGLWYDD, a mi a'i hoffrymmaf ef yn boeth-offrwm.

32 ¶ Felly

---

[a] Heb. 11. a elwir Barnau.

[b] Jeu, neb. 9. 4. 22. 2.

[c] 26. 27.

[d] Pen. 20. 1. 1 Sam. 10. 17

[e] Num. 21. 13

[f] Deut. 2. 9, 19.

[g] Nu. 14. 25.

[h] Nu 20. 1.

[i] Nu. 20. 14.

[k] Nu. 21. 4.

[l] Nu. 21. 11.

[m] Nu. 21. 13. & 22. 36.

[n] Nu. 21. 13.

[o] Deu. 2. 26.

[p] Nu. 21. 22

[q] Deu. 2. 36.

[r] Nu. 22. 2. Deut. 23. 4. Jos. 24. 9.

[f] Pen. 3. 10.

‡ Heb. yr hyn a ddelo allan o ddaw allan.

2817 32 ¶ Felly Jephthah a aeth trosodd at feibion Ammon i ymladd yn eu herbyn, a'r ARGLWYDD a'i rhoddodd hwynt yn ei law ef.

33 Ac efe a'i tarawödd hwynt o Aroër hyd oni ddelych di i Mennith, *ſef* ugain dinas, a hyd ‡ waſtadedd y gwinllannoedd, â lladdfa fawr iawn: felly y daroſtyngwyd meibion Ammon o flaen meibion Iſraël.

‡ Neu, *Abel.*

34 ¶ A Jephthah a ddaeth i Miſpah i'w dŷ ei hun, ac wele †ei ferch yn dyfod allan i'w gyfarfod â thympanau, ac â dawnſiau, a hi *oedd* ei unig *etifedd* ef; nid *oedd* ganddo ‡ na mâb na merch ond y hi.

† Ex. 15. 20. 1 Sam. 18. 6. Pſal. 68. 25.

‡ Neu, *o'r eiddo ei hun na mâb na merch.* Heb. *o bono ei hun.*

35 A phan welodd efe hi, efe a rwygodd ei ddillad, ac a ddywedodd, Ah ah fy merch, gan ddaroſtwng y daroſtyngaiſt fi, ti hefyd wyt *un* o'r rhai ſydd yn fy moleſtu; canys myfi a agorais fy ngenau wrth yr ARGLWYDD, ac ni allaf gilio.

36 A hi a ddywedodd wrtho, Fy nhâd, *od* agoraiſt dy enau wrth yr ARGLWYDD, gwna i mi yn ôl yr hyn a aeth allan o'th enau; gan i'r ARGLWYDD wneuthur troſot ti ddialedd ar dy elynnion, meibion Ammon.

37 Hi a ddywedodd hefyd wrth ei thâd, Gwneler i mi y peth hyn; paid a mi ddau fis, fel yr elwyf † i fynu ac i wared ar y mynyddoedd, ac yr wylwyf o herwŷdd fy morwyndod, mi a'm cyfeilleſau.

† Heb. *a mynaf i mared.*

38 Ac efe a ddywedodd, Dos. Ac efe a'i gollyngodd hi tros ddau fis. A hi a aeth a'i chyfeilleſau, ac a wylodd o herwŷdd ei morwyndod ar y mynyddoedd.

39 Ac ym mhen y ddau fis, hi a ddychwelodd at ei thâd, ac efe a wnaeth â hi'r addun ed a addunaſai efe: a hi ni adnabuaſai ŵr; a bu *hyn* yn ddefod yn Iſraël,

‡ Heb. *o ſiwyddyn i ſiwyddyn.* † Neu, *ymddiddan a merch.*

40 Fyned o ferched Iſraël ‡ bob blwyddyn i † alaru am ferch Jephthah y Gileadiad, bedwar diwrnod yn y flwyddyn.

PEN. XII.

1 *Yr Ephraïmiaid yn cwerylu â Jephthah, a gwŷr Gilead yn eu lladd hwynt, ac yn eu hadnabod wrth y gair Shibboleth.* 7 *Marwolaeth Jephthah.* 8 *Ibſan a'i ddeg mâb ar hugain, a'i ddeg merch ar hugain,* 11 *ac Elon,* 13 *ac Abdon a'i ddeugain mâb a'i ddeg ŵyr ar hugain, yn barnu Iſraël.*

a Edrych Pen. 8. 1. ‡ Heb. *almyd ynghyd.*

A a Gwŷr Ephraïm a ‡ ymgaſglaſant, ac a aethant tu-a 'r gogledd, ac a ddywedaſant wrth Jephthah, Pa ham yr aethoſt ti droſodd i ymladd yn erbyn meibion Ammon, ac na elwaiſt arnom ni i fyned gyd-a thi? dy dŷ di a loſgwn ni am dy ben â thân.

2 A Jephthah a ddywedodd wrthynt hwy, Myfi a'm pobl oeddem yn ymryſon yn dôſt yn erbyn meibion Ammon: ac mi a'ch gelwais chwi, ond ni waredaſoch fi o'i llaw hwynt.

3 A phan welais i nad oeddych yn fy achub, mi a oſodais fy enioes yn fy llaw, ac a euthym yn erbyn meibion Ammon, a'r ARGLWYDD a'i rhoddodd hwynt yn fy llaw i: pa ham gan hynny y daethoch i fynu attafi y dydd hwn, i ymladd i'm herbyn?

4 Yna Jephthah a gaſglodd ynghŷd holl wŷr Gilead, ac a ymladdodd ag Ephraïm: a gwŷr Gilead a darawſant Ephraïm, am ddywedyd o honynt hwy, Ffoaduriaid Ephraïm ym myſg yr Ephraïmiaid, *ac* ym myſg Manaſſeh, *ydych* chwi y Gileadiaid. 2817

5 A'r Gileadiaid a ennillaſant rydau 'r Iorddonen o flaen yr Ephraïmiaid: a phan ddywedai yr Ephraïmiaid a ddiangaſent, Gedwch i mi fyned trwödd; yna gwŷr Gilead a ddywedent wrtho, Ai Ephratead *ydwyt* ti? o's dywedai yntef, nagê;

6 Yna y dywedent wrtho, Dywed yn awr Shibboleth; dywedai yntef Sibboleth: canys ni fedrai efe lefaru felly. Yna y dalient ef, ac y lladdent ef wrth rydau 'r Iorddonen: a chwympodd y pryd hynny o Ephraïm, ddwy fil a deugain.

7 A Jephthah a farnodd Iſraël chwe blynedd: yna y bu farw Jephthah y Gileadiad, ac a gladdwyd yn *un* o ddinaſoedd Gilead.

8 ¶ Ac ar ei ôl ef Ibſan o Fethlehem a farnodd Iſraël.

9 Ac iddo ef yr oedd deng-mâb ar hugain, a deng-merch ar hugain, *y rhai* a anfonodd efe allan, a deng-merch ar hugain a ddûg efe i'w feibion oddiallan: ac efe a farnodd Iſraël ſaith mlynedd.

10 Yna y bu farw Ibſan, ac a gladdwyd ym Methlehem.

11 ¶ Ac ar ei ôl ef Elon y Zabuloniad a farnodd Iſraël, ac efe a farnodd Iſraël ddeng mlhynedd.

12 Ac Elon y Zabuloniad a fu farw, ac a gladdwyd yn Ajalon yngwlâd Zabulon.

13 ¶ Ac Abdon mâb Hilel y Pirathoniad a farnodd Iſraël ar ei ôl ef.

14 Ac iddo ef yr oedd deugain o feibion, a deg ar hugain o wyrion, b yn marchogaeth ar ddeg a thrugain o ebolion aſſynnod: ac efe a farnodd Iſraël wyth mlynedd.

b Pen. 5. & 12. 4

15 Ac Abdon mâb Hilel y Pirathoniad a fu farw, ac a gladdwyd ym Mhirathon, yngwlâd Ephraïm, ym mynydd yr Amaleciaid.

PEN. XIII.

1 *Iſraël yn llaw y Philiſtiaid.* 2 *Angel yn ymddangos i wraig Manoah,* 8 *ac wedi hynny i Manoah.* 15 *Offrwm Manoah, ac adnabod yr Angel.* 24 *Genedigaeth Samſon.*

A Meibion Iſraël a 'chwanegaſant a wneuthur yr hyn oedd ddrwg yngolwg yr ARGLWYDD: a'r ARGLWYDD a'i rhoddodd hwynt yn llaw y Philiſtiaid ddeugain mlhynedd.

a Pen. 2. 3. & 3. 7. 12. & 4. 1. & 6. 1. & 10. 6.

2 ¶ Ac yr oedd rhyw ŵr yn Zorah o dylwyth y Daniaid, a'i enw ef *oedd* Manoah, a'i wraig ef *oedd* amhlantadwy, heb eſgor.

3 Ac Angel yr ARGLWYDD a ymddangoſodd i'r wraig, ac a ddywedodd wrthi, Wele yn awr amhlantadwy ydwyt ti, ac heb eſgor: onid ti a feichiogi, ac a eſgori ar fâb.

4 Ac yn awr attolwg ymochel, ac b nac yf win na diod gadarn; ac na fwyta ddim aflan.

b Num. 6. 3.

5 Canys wele, ti a feichiogi, ac a eſgori ar fâb, ac c ni ddaw ellyn ar ei ben ef; canys Nazaread i Dduw fydd y bachgen o'r grôth: ac efe a ddechreu waredu Iſraël o law y Philiſtiaid.

c Num. 6. 5. Jud. 13. 5. & 16. 17. 1 Sam. 1. 11.

6 Yna

848 6 Yna y daeth y wraig, ac a fynegodd i'w gŵr, gan ddywedyd, Gŵr Duw a ddaeth attafi, a'i brŷd ef *oedd* fel prŷd angel Duw, yn ofnadwy iawn: ond ni ofynnais iddo o ba le yr oedd, ac ni fynegodd yntef i mi ei enw.

7 Ond efe a ddywedodd wrthyf, Wele, ti a feichiogi ac a eſgori ar fâb; ac yn awr, nac ŷf wîn na diod gadarn, ac na fwytta ddim aflan: canys Nazaread i Dduw fydd y bachgen, o'r grôth hyd ddydd ei farwolaeth.

8 ¶ Yna Manoah a weddiodd ar yr ARGLWYDD, ac a ddywedodd, Attolwg, fy Arglwydd, gâd i ŵr Duw'r hwn a anfonaiſt ddyfod eilwaith attom ni, a dyſgu i ni beth a wnelom i'r bachgen a enir.

9 A Duw a wrandawödd ar lef Manoah; ac angel Duw a ddaeth eilwaith at y wraig a hi yn eiſtedd yn y maes; ond Manoah ei gŵr nid *oedd* gyd-a hi.

10 A'r wraig a fryſſiodd, ac a redodd, ac a fynegodd i'w gŵr, ac a ddywedodd wrtho; Wele, ymddangoſodd y gŵr i mi, yr hwn a ddaeth attafi y dydd *arall*.

11 A Manoah a gyfododd, ac a aeth ar ôl ei wraig, ac a ddaeth at y gŵr, ac a ddywedodd wrtho, Ai ti *yw* 'r gŵr a leferaiſt wrth y wraig? dywedodd yntef, *Ië* myfi.

12 A dywedodd Manoah, Deled yn awr dy eiriau i ben: † pa fodd y trinwn y bachgen, ‡ ac y gwnawn iddo ef?

13 Ac angel yr ARGLWYDD a ddywedodd wrth Manoah, Rhag yr hyn oll a ddywedais wrth y wraig, ymocheled hi.

14 Na fwyttaëd o ddim a ddêl allan o'r winwydden, nac yfed wîn na diod gadarn, ac na fwyttaëd ddim aflan: cadwed yr hyn oll a orchymynnais iddi.

15 ¶ A dywedodd Manoah wrth angel yr 18.5. ARGLWYDD, [d] Gâd attolwg i ni dy attal, tra y 6.18. parottôm fynn gafr ger dy fron di.

16 Ac angel yr ARGLWYDD a ddywedodd wrth Manoah, Ped attelit fi, ni fwyttawn o'th fara di; o's gwnei boeth-offrwm, gwnâ ef i'r ARGLWYDD: canys ni wyddai Manoah mai angel yr ARGLWYDD *oedd* efe.

17 A Manoah a ddywedodd wrth angel yr ARGLWYDD, Beth *yw* dy enw, fel i'th anrhydeddom di, pan ddelo dy eiriau *i ben*?

18 Ac angel yr ARGLWYDD a ddywedodd 32.29. wrtho, [e] Pa ham yr ymofynni am fy enw, gan Eſay 9.6. ei fod * yn rhyfeddol?

19 Felly Manoah a gymmerth fynn gafr, a bwyd-offrwm, ac a'i hoffrymmodd ar y graig i'r ARGLWYDD: a'r *angel* a wnaeth yn rhyfedd, a Manoah a'i wraig oedd yn edrych.

20 Canys pan dderchafodd y fflam oddiar yr allor tu-a'r nefoedd, yna angel yr ARGLWYDD a dderchafodd yn fflam yr allor: a Manoah a'i wraig oedd yn edrych ar *hynny*, ac a ſyrthiaſant i lawr ar eu hwynebau.

21 (Ond ni'chwanegodd angel yr ARGLWYDD ymddangos mwyach i Manoah, nac i'w wraig:) yna y gwybu Manoah mai angel yr ARGLWYDD *oedd* efe.

22 A Manoah a ddywedodd wrth ei wraig, Ex.33.20. [f] Gan farw y byddwn feirw, canys gwelſom Dduw. Deut. 5.26. Pen. 6. 22.

23 Ond ei wraig a ddywedodd wrtho ef, Pe mynnaſai 'r ARGLWYDD ein lladd ni, ni dderbyniaſai efe boeth-offrwm, a bwyd-offrwm o'n llaw ni, ac ni ddangoſaſai efe i ni 'r holl bethau hyn; ac ni pharaſai efe i ni y pryd hyn glywed y fâth bethau.

24 ¶ A'r wraig a ymddug fâb, ac a alwodd 2849 ei enw ef [g] Samſon: a'r bachgen a gynnyddodd, Heb.11.32 a'r ARGLWYDD a'i bendithiodd ef.

25 Ac [h] Yſpryd yr ARGLWYDD a ddechreuodd h 1 Sa.11.6. ar amſeroedd ei gynnhyrfu ef yngwerſyll Dan; rhwng Sorah ac Eſthaol.

PEN. XIV.

1 Samſon yn deiſyf cael gwraig o'r Philiſtiaid, 6 Yn lladd llew yn ei daith, 8 ac wrth ddychwelyd yn cael mêl yn ei 'ſgerbwd ef. 10 Gwlêdd briodas Samſon. 12 Ei wraig yn datcuddio ei ddychymmyg ef. 19 Yntef yn yſpeilio deg ar hugain o'r Philiſtiaid. 20 Ei wraig ef yn priodi un arall.

A Samſon a aeth i wared i Dimnath, ac a 2867 ganfu wraig yn Nhimnath o ferched y Philiſtiad.

2 Ac efe a ddaeth i fynu, ac a fynegodd i'w dâd ac i'w fam, ac a ddywedodd, Mi a welais wraig yn Nhimnath o ferched y Philiſtiaid: cymmerwch yn awr honno yn wraig i mi.

3 Yna y dywedodd ei dâd a'i fam wrtho, Onid *oes* ym myſg merched dy frodyr, nac ym myſg fy holl bobl wraig, pan ydwyt ti yn myned i geiſio gwraig o'r Philiſtiaid dienwaededig? a dywedodd Samſon wrth ei dâd, cymmer hi i mi, canys y mae hi † wrth fy modd i. † Heb. *yn union yn fy nghalon i.*

4 Ond [a] ni wyddai ei dâd ef na 'i fam mai oddiwrth yr ARGLWYDD *yr oedd* hyn, mai ceiſio achos yr oedd efe yn erbyn y Philiſtiaid: canys y Philiſtiaid oedd y pryd hynny yn arglwyddiaethu ar Iſraël. a 1 Bren. 12. 15. 2 Chrô. 10. 15. & 22.7. & 25. 20.

5 Yna Samſon a aeth i wared, a'i dâd a'i fam, i Dimnath; ac a ddaethant hyd winllannoedd Timnath; ac wele genew llew yn rhuo yn ei gyfarfod ef.

6 Ac [b] Yſpryd yr ARGLWYDD a ddaeth yn b Pen. 3.10. 1 Sam.11.6. rymmus arno ef, ac efe a holltodd *y llew* fel yr holltid mynn, ac nid *oedd* dim yn ei law ef: ond ni fynegodd efe i'w dâd nac i'w fam yr hyn a wnelſai.

7 Ac efe a aeth i wared, ac a ymddiddanodd â'r wraig, ac yr oedd hi wrth fodd Samſon.

8 ¶ Ac yn ôl ychydig ddyddiau efe a ddychwelodd i'w chymmeryd hi, ac a drôdd i edrych yſgerbwd y llew; ac wele haid o wenin a mêl ynghorph y llew.

9 Ac efe a'i cymmerth yn ei law, ac a gerddodd dan fwytta, ac a ddaeth at ei dâd a'i fam, ac a roddodd iddynt, a hwy a fwyttaſant: ond ni fynegodd iddynt hwy mai o gorph y llew y cymmeraſai efe y mêl.

10 ¶ Felly ei dâd ef a aeth i wared at y wraig, a Samſon a wnaeth yno wlêdd: canys felly y gwnai y gwŷr ieuainge.

11 A phan welſant hwy ef, yna y cymmeraſant ddeg ar hugain o gyfeillion i fod gydag ef.

12 ¶ A Samſon a ddywedodd wrthynt, [c] Rho- c 1Brē 10.1. ddaf i chwi ddychymmyg yn awr; o's gan

2868 fynegi y mynegwch ef i mi, o fewn ſaith niwrnod y wlêdd, ac a'i cewch; yna y rhoddaf i chwi ddeg ar hugain o ‡lenlliennau, a deg pâr ar hugain o ddillad.

‡ Neu, *gryſau.*

13 Ond o's chwi ni fedrwch ei fynegi i mi, yna chwi a roddwch i mi ddeg ar hugain o lenlliennau, a deg pâr ar hugain o wiſgoedd: hwythau a ddywedaſant wrtho, Traetha dy ddychymmyg fel y clywöm ef.

14 Ac efe a ddywedodd wrthynt, Allan o'r bwyttäwr y daeth bwyd, ac o'r cryf y daeth allan felyſtra. Ac ni fedrent ddirnad y dychymmyg *mewn* tri diwrnod.

15 Ac yn y ſeithfed dydd y dywedaſant wrth wraig Samſon, Huda dy ŵr fel y mynego efe i ni y dychymmyg, rhag i ni dy loſgi di, a thŷ dy dâd â thân: ai i'n ‡ tlodi ni i'n gwahoddaſoch? ond felly y mae?

‡ Neu, *meddiannu.*

16 A gwraig Samſon a wylodd wrtho ef, ac a ddywedodd, Yn ddïau y mae yn gâs gennyt ſi, ac nid wyt yn fy ngharu: dychymmyg a roddaiſt i feibion fy mhobl, ac ni's mynegaiſt i mi. A dywedodd yntef wrthi, Wele nis mynegais i'm tâd nac i'm mam, ac ai mynegwn i ti?

17 A hi a wylodd wrtho ef y ſaith niwrnod hynny, tra yr oeddid yn cynnal y wlêdd; ac ar y ſeithfed dydd y mynegodd efe iddi hi: canys yr oedd hi yn ei flino ef; a hi a fynegodd y dychymmyg i feibion ei phobl.

18 A gwŷr y ddinas a ddywedaſant wrtho ef y ſeithfed dydd cyn machludo yr haul, Beth *ſydd* felyſach nâ mêl? a pheth gryfach nâ llew? dywedodd yntef wrthynt, Oni buaſai i chwi aredig â'm anner i, ni chawſech allan fy nychymmyg.

19 ¶ Ac Yſpryd yr ARGLWYDD a ddaeth arno ef, ac efe a aeth i wared i Aſcalon, ac a darawödd o honynt ddeg ar hugain, ac a gymmerth eu ‡ hyſpail, ac a roddodd y parau dillad i'r rhai a fynegaſant y dychymmyg: a'i ddigllonedd ef a lidiodd, ac efe a aeth i fynu i dŷ ei dâd.

‡ Neu, *dilliad.*

20 A rhoddwyd gwraig Samſon i'w gyfaill ef ei hun, yr hwn a gymmeraſai efe yn gyfaill.

PEN. XV.

1 Samſon yn cael nâg am ei wraig. 3 Yntef yn lloſgi ŷd y Philiſtiaid â llwynogod ac â ffaglau. 6 Y Philiſtiaid yn lloſgi ei wraig ef a'i thâd. 7 Samſon yn eu taro hwynt glûn a morddwyd. 9 Gwŷr Judah yn ei rwymo ef, ac yn ei draddodi i'r Philiſtiaid. 14 Yntef yn eu lladd hwynt â gên aſſyn. 18 Duw yn gwneuthur y ffynnon En-haccore iddo ef yn Lehi.

AC wedi *talm* o ddyddiau yn amſer cynhaiaf y gwenith, Samſon a aeth i ymweled â'i wraig â mynn gafr, ac a ddywedodd, Mi a âf i mewn at fy ngwraig i'r yſtafell. Ond ni chanhiadai ei thâd hi iddo ef fyned i mewn.

2 A'i thâd a lefarodd, gan ddywedyd, Tybiaſwn it' ei chaſau hi; am hynny rhoddais hi i'th gyfaill di: onid *yw* ei chwaer ieuangaf yn lanach nâ hi? bydded *honno* i ti attolwg yn ei lle hi.

3 ¶ A Samſon a ddywedodd wrthynt, ‡ Diſeiach ydwyf y waith hon nâ'r Philiſtiaid, er i mi wneuthur niwed iddynt.

‡ Neu, *diſeiach fydd-wn i'r.*

4 A Samſon a aeth ac a ddaliodd drychant o lwynogod, ac a gymmerth ‡ ffaglau, ac a drôdd gynffon at gynffon, ac a oſododd un ffagl rhwng dwy gynffon yn y canol.

‡ Neu, *tewynau.*

5 A efe a gynneuodd dân yn y ffaglau, ac a'i gollyngodd hwynt i ydau y Philiſtiaid, ac a loſgodd hyd yn oed y daſau, a'r ŷd ar ei droed, y gwinllannoedd heſyd *a'r* oliwydd.

6 ¶ Yna y Philiſtiaid a ddywedaſant, Pwy a wnaeth hyn? hwythau a ddywedaſant, Samſon ‡ daw y Timniad, am iddo ddwyn ei wraig ef, a'i rhoddi i'w gyfaill ef. A'r Philiſtiaid a aethant i fynu, ac a'i lloſgaſant hi a'i thâd â thân.

‡ Mab yng *nghyfraith.*

7 ¶ A dywedodd Samſon wrthynt, Er i chwi wneuthur fel hyn, ettò mi a ymddïalaf arnoch chwi, ac wedi *hynny* y peidiaf.

8 Ac efe a'i tarawödd hwynt glûn a morddwyd â lladdfa fawr: ac efe a aeth i wared, ac a arhoſodd ynghoppa craig Etam.

9 ¶ Yna y Philiſtiaid a aethant i fynu, ac a werſyllaſant yn Juda, ac a ymdanaſant yn Lehi.

10 A gwŷr Juda a ddywedaſant, Pa ham y daethoch i fynu i'n herbyn ni? dywedaſant hwythau, I rwymo Samſon y daethom i fynu, i wneuthur iddo ef, fel y gwnaeth ynteu i ninnau.

11 Yna tair mîl o wŷr o Juda a ‡ aethant i goppa craig Etam, ac a ddywedaſant wrth Samſon, Oni wyddoſt ti fod y Philiſtiaid yn arglwyddiaethu arnom ni? pa ham gan hynny y gwnaethoſt hyn â ni? dywedodd yntef wrthynt, Fel y gwnaethant hwy i mi, felly y gwneuthym inneu iddynt hwythau.

‡ Heb. *aethant i fynu.*

12 Dywedaſant hwythau wrtho, I'th rwymo di y daethom i wared, *ac* i'th roddi yn llaw y Philiſtiaid. A Samſon a ddywedodd wrthynt, Tyngwch wrthyf na ruthroch arnafi eich hunain.

13 Hwythau a'i attebaſant ef, gan ddywedyd, Na *ruthrwn*: eithr gan rwymo i'th rwymwn di, ac i'th roddwn yn eu llaw hwynt; ond ni'th laddwn di. A rhwymaſant ef â dwy râff newŷdd, ac a'i dygaſant ef i fynu o'r graig.

14 ¶ A phan ddaeth efe i Lehi, y Philiſtiaid a floeddiaſant wrth gyfarfod ag ef: ac Yſpryd yr ARGLWYDD a ddaeth arno ef, a'r rhaffau oedd am ei freichiau a *aethant* fel llîn a loſgaſid yn tân, a'r rhwymau a ‡ ddattodaſant oddiam ei ddwylaw ef.

‡ Heb. *a ddaſant.*

15 Ac efe a gafodd ên aſſyn îr, ac a eſtynnodd ei law, ac a'i cymmerodd, ac a laddodd â hi fîl o wŷr.

16 A Samſon a ddywedodd, A gên aſſyn ‡ pentwrr ar bentwrr: â gên aſſyn y lleddais fîl o wŷr.

‡ Heb. *mewn twrr, dau dwrr.*

17 A phan orphennodd efe lefaru, yna efe a daflodd yr ên o'i law, ac a alwodd y lle hwnnw ‡ Ramath-lehi.

‡ Sef, *ynad yr ên, neu, taflfa.*

18 ¶ Ac efe a ſychedodd yn dôſt, ac a lefodd ar yr ARGLWYDD, ac a ddywedodd, Tydi a roddaiſt yn llaw dy wâs yr ymwared mawr yma; ac yn awr a fyddaf fi farw gan ſyched, a ſyrthio yn llaw y rhai dïenwaededig?

19 Ond Duw a holltodd y cilddant *oedd* yn

‡ yr

2868 ‡ yr ên, fel y daeth allan ddwfr o honaw, ac efe a yfodd, a'i yſpryd a ddychwelodd, ac efe a adſywiodd: am hynny y galwodd efe ei henw, ‡ En-haccore, yr hon ſydd yn Lehi hyd y dydd hwn.

‡ Neu, *Le. i.*

‡ *ffynnon geilwad.*

20 Ac efe a farnodd Iſraël yn nyddiau y Philiſtiaid, ugain mlhynedd.

PEN. XVI.

1 *Samſon yn diangc yng-Ngaza, ac yn dwyn ymaith ddryſau porth y ddinas.* 4 *Dalilah wedi ei gwobri gan y Philiſtiaid, yn hudo Samſon.* 6 *Yntau yn ei thwyllo hi deir-gwaith.* 15 *Hithau o'r diwedd yn ei orchfygu ef.* 21 *Y Philiſtiaid yn ei ddala, ac yn tynnu ei lygaid ef.* 22 *Yntau wedi adnewyddu ei gryfder, yn tynnu 'r tŷ i lawr am ben y Philiſtiaid, ac yn marw.*

YNa Samſon a aeth i Gaza, ac a ganfu yno buttein-wraig, ac a aeth i mewn atti hi.

2 *A mynegwyd* i'r Gaziaid, gan ddywedyd, Daeth Samſon yma; a hwy a gylchynaſant, ac a gynllwynaſant iddo, ar hŷd y nôs, ymhorth y ddinas, ac a fuant ddiſtaw ar hŷd y nôs, gan ddywedyd, Y boreu pan oleuo hi, ni a'i lladdwn ef.

3 A Samſon a orweddodd hyd hanner nôs, ac a gyfododd ar hanner nôs, ac a ymaflodd yn nryſau porth y ddinas, ac yn y ddau boſt, ac a aeth ymaith â hwynt ynghyd â'r barr, ac a'i goſododd ar ei yſgwyddau, ac a'i dûg hwynt i fynu i ben bryn *ſydd* gyferbyn a Hebron.

2887 4 ¶ Ac wedi hyn efe a garodd wraig yn nyffryn Sorec, a'i henw Dalilah.

5 Ac arglwyddi y Philiſtiaid a aethant i fynu atti hi, ac a ddywedaſant wrthi, Huda ef, ac edrych ym-mha ‡ *le y mae* ei fawr nerth ef, a pha fodd y gorthrechwn ef, fel y rhwymom ef i'w ‡ gyſtuddio: ac ni a roddwn i ti bob un ſil a chant o arian.

‡ Neu, *drofſw g.*

‡ *beth.*

6 A Dalilah a ddywedodd wrth Samſon, Mynega i mi attolwg, ym mha ‡ *fan y mae* dy fawr nerth di, ac â pha beth i'th rwymid i'th gyſtuddio.

7 A Samſon a ddywedodd wrthi, Pe rhwyment ſi â ſaith ‡ o wdyn irion y rhai ni ſychaſai, yna y gwanhychwn, ac y byddwn fel † gŵr arall.

‡ Neu, *a bſtynnau.*

† Heb. *un.*

8 Yna arglwyddi y Philiſtiaid a ddygaſant i fynu atti hi ſaith o wdyn irion y rhai ni ſychaſent; a hi a'i rhwymodd ef â hwynt.

9 A chynllwynwŷr oedd yn aros ganddi mewn yſtafell: a hi a ddywedodd wrtho ef, *Y mae* y Philiſtiaid arnati, Samſon: ac efe a dorrodd y gwdyn, fel y torrir edef garth wedi † cyffwrdd *a'r* tân: felly ni wybuwyd ei gryfder ef.

† Heb. *arogla.*

10 A dywedodd Dalilah wrth Samſon, Ti a'm twyllaiſt, ac a ddywedaiſt gelwŷdd wrthyf: yn awr mynega i mi attolwg â pha beth y gellid dy rwymo.

11 Ac efe a ddywedodd wrthi, Pe gan rwymo y rhwyment ſi â rhaffau newyddion, y rhai ni wnaethpwyd gwaith â hwynt; yna y gwanhychwn, ac y byddwn fel gŵr arall.

12 Am hynny Dalilah a gymmerth raffau newyddion, ac a'i rhwymodd ef â hwynt, ac a ddywedodd wrtho, *Y mae* y Philiſtiaid arnat ti, Samſon. (Ac yr oedd cynllwynwŷr yn aros mewn yſtafell.) Ac efe a'i torrodd hwynt oddiam ei freichiau fel edef. 2887

13 A Dalilah a ddywedodd wrth Samſon, Hyd yn hyn y twyllaiſt fi, ac y dywedaiſt gelwŷdd wrthyf; mynega i mi â pha beth i'th rwymid: dywedodd yntef wrthi hi, Pe plethit ti ſaith gudyn fy mhen ynghŷd â'r wê.

14 A hi a'i gwnaeth yn ſiccr â'r hoel, ac a ddywedodd wrtho ef, *Y mae* y Philiſtiaid arnat ti, Samſon. Ac efe a ddeffrôdd o'i gwſg, ac a aeth ymaith â hoel y garfan, ac â'r wê.

15 ¶ A hi a ddywedodd wrtho ef, Pa fodd y dywedi, cu gennyf dydi, a'th galon heb *fod* gyd-a mi? teir-gwaith bellach i'm twyllaiſt, ac ni fynegaiſt i mi ym mha *fan y mae* dy fawr nerth.

16 Ac o herwŷdd ei bod hi yn ei flino ef â'i geiriau beunydd, ac yn ei boeni ef; ei enaid a † ymofidiodd i farw:

† Heb. *ymfyrwaodd.*

17 Ac efe a fynegodd iddi ei holl galon, ac a ddywedodd wrthi, [a] Ni ddaeth ellyn ar fy mhen i; canys Nazaread i Dduw ydwyf fi o grôth fy mam: ped eillid fi, yna y ciliai fy nerth oddiwrthyf, ac y gwanhychwn, ac y byddwn fel gŵr arall.

[a] Num. 5. 6.

18 A phan welodd Dalilah fynegi o honaw ef iddi hi ei holl galon, hi a anfonodd, ac a alwodd am bendefigion y Philiſtiaid, gan ddywedyd, Deuwch i fynu un-waith, canys efe a fynegodd i mi ei holl galon. Yna arglwyddi y Philiſtiaid a ddaethant i fynu atti hi, ac a ddygaſant arian yn eu dwylo.

19 A hi a wnaeth iddo gyſgu ar ei gliniau, ac a alwodd ar ŵr, ac a barodd eillio ſaith gudyn ei ben ef; a hi a ddechreuodd ei gyſtuddio ef, a'i nerth a ymadawôdd oddiwrtho.

20 A hi a ddywedodd, *Y mae* y Philiſtiaid arnat ti, Samſon. Ac efe a ddeffrôdd o'i gwſg, ac a ddywedodd, Af allan y waith hon fel cynt, ac ymeſgydwaf. Ond ni wyddai efe fod yr ARGLWYDD wedi cilio oddiwrtho.

21 ¶ Ond y Philiſtiaid a'i daliaſant ef, ac a † dynnaſant ei lygaid ef, ac a'i dygaſant ef i wared i Gaza, ac a'i rhwymaſant ef â gefynnau prês, ac yr oedd efe yn malu yn y carchar-dŷ.

† Heb. *dyllaſant.*

22 Eithr gwallt ei ben ef a ddechreuodd dyfu drachefn, ‡ ar ôl ei eillio.

‡ Neu, *fel pan eilliwyd ef.*

23 Yna arglwyddi y Philiſtiaid a ymgaſglaſant i aberthu aberth mawr i Ddagon eu duw, ac i orfoleddu: canys dywedaſant, Ein duw ni a roddodd Samſon ein gelyn yn ein llaw ni.

24 A phan welodd y bobl ef, hwy a ganmolaſant ei duw: canys dywedaſant, Ein duw ni a roddodd ein gelyn yn ein dwylo ni, yr hwn oedd yn anrheithio ein gwlâd ni, yr hwn a † laddodd lawer o honom ni.

† Heb. *amlhaodd ein lladdedigion.*

25 A phan oedd eu calon hwynt yn llawen, yna y dywedaſant, Gelwch am Samſon, i beri i ni chwerthin. A hwy a alwaſant am Samſon o'r carchar-dŷ, fel y chwarâi o'i blaen hwynt, a hwy a'i goſodaſant ef rhwng y coloſnau.

26 A Samſon a ddywedodd wrth y llangc

2887 oedd yn ymaflyd yn ei law ef, Gollwng, a gâd i mi gael gafel ar y colofnau y mae y tŷ yn ſefyll arnynt, fel y pwyſwyf arnynt.

27 A'r tŷ oedd yn llawn o wŷr a gwragedd; a holl arglwyddi y Philiſtiaid *oedd* yno: ac ar y nen *yr oedd* ynghylch tair mîl o wŷr a gwragedd yn edrych tra ydoedd Samſon yn chwarae.

28 A Samſon a alwodd ar yr ARGLWYDD, ac a ddywedodd, ô Arglwydd IÔR, cofia fi attolwg, a nertha fi attolwg, yn unig y waith hon, ô Dduw, fel y dialwyf *ag* un dialedd ar y Philiſtiaid am fy nau lygad.

29 A Samſon a ymaflodd yn y ddwy golofn ganol, y rhai yr oedd y tŷ yn ſefyll arnynt, ac a ymgynhaliodd wrthynt; un yn ei ddeheulaw, a'r llall yn ei law aſſwy.

30 A dywedodd Samſon, Bydded farw fy enioes gyd-â'r Philiſtiaid; ac efe a ymgrymmodd â'i holl nerth: a ſyrthiodd y tŷ ar y pendefigion, ac ar yr holl bobl oedd ynddo: a'r meirw y rhai a laddodd efe wrth farw oedd fwy nag a laddaſai efe yn ei fywyd.

31 A'i frodyr ef, a holl dŷ ei dâd ef a ddaethant i wared, ac a'i cymmeraſant ef, ac a'i dygaſant i fynu, ac a'i claddaſant ef rhwng Sorah ac Eſthaol, ym meddrod Manoah ei dâd: a efe a farnaſai Iſraël ugain mlhynedd.

PEN. XVII.

1 Ei fam yn gwneuthur delwau o'r arian a ladrattaſai Micah, ac a roiſai yn eu hôl. 5 Yntef yn gwneuthur gwiſgoedd iddynt, 6 ac yn cyflogi Leſiad i fod yn offeiriad iddo.

AC yr oedd gŵr o ſynydd Ephraïm, a'i enw Micah.

2 Ac efe a ddywedodd wrth ei fam, Y mîl a'r can *ſicl* arian a dducpwŷd oddiarnat, ac y rhegaiſt *am danynt*, ac y dywedaiſt hefyd lle y clywais, wele yr arian gyd-a mi, myfi a'i cymmerais. A dywedodd ei fam, Bendigedig *fyddych*, fy mâb, gan yr ARGLWYDD.

3 A phan roddodd efe y mîl a'r can *ſicl* arian adref i'w fam, ei fam a ddywedodd, Gan gyſſegru y cyſſegraſwn yr arian i'r ARGLWYDD o'm llaw, i'm mâb, i wneuthur delw gerfiedig â thoddedig: am hynny yn awr mi a'i rhoddaf eil-waith i ti.

4 Etto efe a dalodd yr arian i'w fam: a'i fam a gymmerth ddau can *ſicl* o arian, ac a'i rhoddodd i'r toddydd, ac efe a'i gwnaeth yn ddelw gerfiedig a thoddedig: a hwy a fuant yn nhŷ Micah.

5 A chan y gŵr hwn Micah *yr oedd* tŷ duwiau, ac efe a wnaeth [a] Ephod a [b] Theraphim, ac a ‡gyſſegrodd un o'i feibion i fod yn offeiriad iddo.

6 [c] Yn y dyddiau hynny nid *oedd* brenin yn Iſraël, ond pob un a wnai yr hyn oedd union yn ei olwg ei hun.

7 ¶ Ac yr oedd gŵr ieuangc o [d] Fethlehem Juda, o dylwyth Juda, a Leſiad *oedd* efe, ac efe a ymdeithiai yno.

8 A'r gŵr a aeth allan o'r ddinas o Fethlehem Juda, i drigo pa le bynnag y caffai *le*: ac efe a ddaeth i ſynydd Ephraïm i dŷ Micah, yn ei ymdaith.

9 A Micah a ddywedodd wrtho, O ba le y daethoſt ti? dywedodd yntef wrtho, Leſiad ydwyf o Fethlehem Juda, a myned yr ydwyf i drigo lle caffwyf *le*.

10 A Micah a ddywedodd wrtho, Trîg gyd-a mi, a bydd i mi yn dâd ac yn offeiriad, ac mi a roddaf i ti ddeg *ſicl* o arian bob blwyddyn, a ‡phâr o ddillad, a'th luniaeth: felly y Leſiad a aeth i mewn. ‡ Hebr. *intrauit*.

11 A'r Leſiad a fu fodlon i aros gyd-a'r gŵr, a'r gŵr ieuangc oedd iddo fel un o'i feibion.

12 A Micah a urddodd y Leſiad, a'r gŵr ieuangc fu yn offeiriad iddo, ac a fu yn nhŷ Micah.

13 Yna y dywedodd Micah, Yn awr y gwn y gwnâ 'r ARGLWYDD ddaioni i mi; gan fod Leſiad gennyf yn offeiriad.

PEN. XVIII.

1 Meibion Dan yn anfon pum-ŵr i geiſio iddynt etifeddiaeth. 3 Hwythau wrth dŷ Micah yn ymgynghori â Jonathan, ac yn cael cyſſur i fyned rhagddynt, 7 Yn chwilio Laïs, ac yn dwyn newyddion gobeith-fawr. 11 Danfon chwe chant o wŷr i oſod ar y dref. 14 A'r rhai hynny ar y ffordd yn yſpeilio Micah am ei offeiriad a'u greiriau, 27 ac yn ynnill Laïs, ac yn ei gaelw hi Dan, 30 ac yn goſod i fynu ddelw-addoliaeth, lle y cafodd Jonathan yr offeiriadaeth yn etifeddiaeth iddo.

YN [a] y dyddiau hynny nid *oedd* brenin yn Iſraël: ac yn y dyddiau hynny [b] llwyth y Daniaid oedd yn ceiſio iddynt etifeddiaeth i drigo; canys ni ſyrthiaſai iddynt hyd y dydd hwnnw etifeddiaeth ym myſg llwythau Iſraël.

2 A meibion Dan a anfonaſant o'i tylwyth bump o wŷr o'i bro, ‡gwŷr grymmus, o Sorah ac o Eſthaol, i yſpïo y wlâd, ac i'w chwilio, ac a ddywedaſant wrthynt, Ewch, chwiliwch y wlâd: a phan ddaethant i fynydd Ephraïm i dŷ Micah, hwy a letteuaſant yno. ‡ Heb. *feminæ*.

3 Pan *oeddynt* hwy wrth dŷ Micah, hwy a adnabuant lais y gŵr ieuangc y Leſiad; ac a droiſant yno, ac a ddywedaſant wrtho, Pwy a'th ddûg di yma? a pheth yr ydwyt ti yn ei wneuthur yma? a pheth *ſydd* i ti yma?

4 Ac efe a ddywedodd wrthynt, Fel hyn ac fel hyn y gwnaeth Micah i mi, ac efe a'm cyflogodd i, a'i offeiriad ef ydwyf.

5 A hwy a ddywedaſant wrtho ef, Ymgynghora attolwg â Duw, fel y gwypom a lwydda ein ffordd yr ydym ni yn rhodio arni.

6 A'r offeiriad a ddywedodd wrthynt, Ewch mewn heddwch: ger bron yr ARGLWYDD y mae eich ffordd chwi, yr hon a gerddwch.

7 ¶ Yna y pum-ŵr a aethant ymaith, ac a ddaethant i [c] Laïs, ac a welſant y bobl *oedd* yn ddi [d] yn trigo mewn diogelwch, yn ôl arfer y Sidoniaid, yn llonydd ac yn ddïofal, ac nid oedd ‡ſwyddwr yn y wlâd, yr hwn a allai eu gyrru hwynt i gywilydd mewn dim, a phell oeddynt oddïwrth y Sidoniaid, ac heb negeſau rhyngddynt a neb.

[a] Pen. 8. 27.
[b] Gē. 31. 19. Joſ. 3. 4.
‡ Heb. *Innumerâ dâmylo.*
[c] Pen. 18. 1. & 21. 25.
[d] Edrych Joſ. 19. 35.

8 A hwy a ddaethant at eu brodyr i Sorah ac Eſthaol: a'i brodyr a ddywedaſant wrthynt, Beth *a ddywedwch* chwi?

9 Hwythau a ddywedaſant, Cyfodwch ac awn i fynu arnynt: canys gwelſom y wlâd, ac wele da iawn *yw* hi: ai tewi 'r ydych chwi? na ddiogwch fyned i ddyfod i mewn i feddiannu y wlâd.

10 Pan eloch, chwi a ddeuwch at bobl ddiofal, a gwlâd ehang: canys Duw a'i rhoddodd hi yn eich llaw chwi: *ſef* lle nid *oes* ynddo eiſiau dim ar y *ſydd* ar y ddaiâr.

11 ¶ Ac efe a aeth oddi-yno, o dylwyth y Daniaid, o Sorah ac o Eſthaol, chwechan-wr wedi ymwregyſſu ag arfau rhyfel.

12 A hwy a aethant i fynu, ac a werſyllaſant yng-Nghiriath-Jearim, yn Juda: am hynny y galwaſant y fan honno [e] Mahaneh Dan, hyd y dydd hwn: wele *y mae* o'r tu ôl i Giriath-Jearim.

[e] Pen.13.25.

13 A hwy a aethant oddi-yno i fynydd Ephraim, ac a ddaethant hyd tŷ Micah.

14 ¶ Ar pum-wr, y rhai a aethant i chwilio gwlâd Lais, a lefaraſant, ac a ddywedaſant wrth eu brodyr, Oni wyddoch chwi ſod yn y tai hyn Ephod a Theraphim, a delw gerfiedig, a thoddedig? gan hynny yſtyriwch yn awr beth a wneloch.

15 A hwy a droiſant tu-ag yno, ac a ddaethant hyd dŷ y gwr ieuangc y Leſiad, i dŷ Micah, ac a ‡ gyfarchaſant well iddo.

‡ Heb. *moſynaſant i ef am heddwch.*

16 A'r chwe-chan-wr, y rhai oedd wedi eu gwregyſſu ag arfau rhyfel, oedd yn ſefyll *wrth* ddrws y porth, *ſef* y rhai *oedd* o feibion Dan.

17 A'r pum-wr, y rhai a aethant i chwilio y wlâd, a'ſgynnaſant, *ac* a aethant i mewn yno, *ac* a ddygaſant ymaith y ddelw gerfiedig a'r Ephod, a'r Teraphim, a'r ddelw doddedig: a'r offeiriad oedd yn ſefyll wrth ddrws y porth, gyd-a'r chwe-chan-wr, oedd wedi ymwregyſſu ag arfau rhyfel.

18 A'r rhai hyn a aethant i dŷ Micah, ac a ddygaſant ymaith y ddelw gerfiedig, yr Ephod, a'r Teraphim, a'r ddelw doddedig: yna 'r offeiriad a ddywedodd wrthynt, Beth yr ydych chwi yn ei wneuthur?

19 Hwyntau a ddywedaſant wrtho, Taw ſôn, goſod dy law ar dy ſafn, a thyred gyd-a ni, a bydd i ni yn dâd ac yn offeiriad: ai gwell i ti fod yn offeiriad i dŷ un gŵr, nâ'th fod yn offeiriad i lwyth ac i deulu yn Iſraël?

20 A da fu gan galon yr offeiriad, ac efe a gymmerth yr Ephod, a'r Teraphim, a'r ddelw gerfiedig, ac a aeth ym myſg y bobl.

21 A hwy a droiſant, ac a aethant ymaith, ac a oſodaſant y plant, a'r anifeiliaid, a'r clud o'i blaen.

22 ¶ *A phan* oeddynt hwy ennyd oddiwrth dŷ Micah, y gwŷr *oedd* yn y tai wrth dŷ Micah, a ymgaſglaſant, ac a erlidiaſant feibion Dan.

23 A hwy a waeddaſant ar feibion Dan: hwythau a droiſant eu hwynebau, ac a ddywedaſant wrth Micah, Beth *a ddarfu* i ti pan wyt ‡ yn dyfod â'r fâth fintai?

‡ Heb. *wedi ymgaſglu ynghyd.*

24 Yntef a ddywedodd, Fy nuwiau, y rhai a wneuthym i, a ddygaſoch chwi ymaith, a'r offeiriad, ac a aethoch i ffordd: a pheth *ſydd* gennyf fi mwyach? a pha beth yw hyn a ddywedwch wrthyf, Beth *a ddarfu* i ti?

25 A meibion Dan a ddywedaſant wrtho, Na âd glywed dy lef yn ein myſg ni, rhag i wŷr † digllon ruthro arnat ti, a cholli o honot dy enioes, ac enioes dy deulu.

† Heb. *chwerw eu hensaid.*

26 A meibion Dan a aethant i'w ffordd: a phan welodd Micah eu bod hwy yn gryfach nag ef, efe a drôdd, ac a ddychwelodd i'w dŷ.

27 A hwy a gymmeraſant y pethau a wnaethai Micah, a'r offeiriad oedd ganddo ef, ac a ddaethant i Laïs, at [f] bobl lonydd a diofal, ac a'i tarawſant hwy â min y cleddyf, ac a loſgaſant y ddinas a thân.

[f] Ad.7,10.

28 Ac nid *oedd* waredydd, canys pell *oedd* hi oddiwrth Sidon, ac nid *oedd* negeſau rhyngddynt a neb; hefyd *yr oedd* hi yn y dyffryn *oedd* wrth Beth-rehob: a hwy a adeiladaſant ddinas, ac a drigaſant ynddi.

29 A [g] hwy a alwaſant enw y ddinas [h] Dan, yn ôl henw Dan eu tâd, yr hwn a aneſid i Iſraël: er hynny Laïs *oedd* enw y ddinas ar y cyntaf.

[g] Joſ.19.47. [h] Gē.14.14. Pen. 20. 1.

30 ¶ A meibion Dan a oſodaſant i fynu iddynt y ddelw gerfiedig: a Jonathan mâb Gerſon, mâb Manaſſeh, efe a'i feibion, fuant offeiriaid i lwyth Dan, hyd ddydd caeth-gludiad y wlâd.

31 A hwy a oſodaſant i fynu iddynt y ddelw gerfiedig a wnaethai Micah, yr holl ddyddiau y bu tŷ Dduw yn Silo.

PEN. XIX.

1 Leſiad yn myned i Fethlehem i gyrchu ei wraig adref. 16 Hen ŵr yn i groeſawu ef i'w dŷ yng-Ngibeah. 22 Y Gibeoniaid yn gwneuthur cam a'r ordderch ef fel y bu hi farw. 29 Yntef yn eirhannu hi yn ddeuddeg darn i'w danfon at y deuddeg llwyth.

AC yn y dyddiau hynny, [a] pan nad *oedd* frenin yn Iſrael, yr oedd rhyw Leſiad yn aros yn yſtlyſau mynydd Ephraim, ac efe a gymmerodd iddo ordderch-wraig o Fethlehem Judah.

[a] Pen.17.6. & 18.1. & 21.25.

2 A'i ordderch-wraig a butteiniodd yn ei erbyn ef, ac a aeth ymaith oddiwrtho ef i dŷ ei thâd, i Fethlehem Judah, ac yno y bu hi ‡ bedwar mis o ddyddiau.

‡ Neu, *flwyddyn a phedwar mis.*

3 A'i gŵr hi a gyfododd, ac a aeth ar ei hôl i ddywedyd yn † dêg wrthi hi, *ac* i'w throi adref, a'i langc *oedd* gyd-ag ef, a chwpl o aſſynnod: a hi a'i dûg ef i mewn i dŷ ei thâd; a phan welodd tâd y llangces ef, bu lawen ganddo gyfarfod ag ef.

† Heb. *wrth fodd ei chalon hi.*

4 A'i chwegrwn ef, tâd y llangces, a'i daliodd ef *yno*, ac efe a dariodd gyd-ag ef dridiau: felly bwyttaſant ac yfaſant, a lletteuaſant yno.

5 A'r pedwerydd dydd y cyfodaſant yn foreu, yntef a gyfododd i fyned ymaith: a thâd y llangces a ddywedodd wrth ei ddaw, Nertha dy galon â thammaid o fara, ac wedi hynny ewch ymaith.

6 A hwy a eiſteddaſant, ac a fwyttaſant ill dau

dau ynghŷd, ac a yſaſant: a thâd y llangces a ddywedodd wrth y gŵr, Bydd fodlon attolwg, ac aros dros nôs, a llawenyched dy galon.

7 A phan gyſododd y gŵr i fyned ymaith, ei chwegrwn a ſu daer arno: am hynny efe a drôdd, ac a letteuodd yno.

8 Ac efe a gyfododd yn foreu y pummed dydd i fyned ymaith, a thâd y llangces a ddywedodd, Cyſſura dy galon attolwg: a hwy a drigaſant † hyd bryd nawn, ac a fwyttaſant ill dau.

† Heb. *nes goſtwng y dydd.*

9 A phan gyſododd y gŵr i fyned ymaith, efe a'i ordderch, a'i langc, ei chwegrwn, tâd y llangces, a ddywedodd wrtho, Wele yn awr y dydd a laeſodd i hwyrhau; arhoſwch tros nôs attolwg; wele † yr haul yn machludo, trig yma, fel y llawenycho dy galon, a chodwch yn foreu y foru i'ch taith, fel yr elych i'th babell.

† Heb. *Amſer llettu, u ydyw.*

10 A'r gŵr ni fynnai aros tros nôs, eithr cyſododd ac a aeth ymaith, a daeth hyd ar gyfer Jebus, hon *yw* Jeruſalem: a chyd-ag ef gwpl o aſſynnod llwythog, a'i ordderchwraig gyd-ag ef.

11 A phan *oeddynt* hwy wrth Jebus, yr oedd y dydd ar ddarfod, a'r llangc a ddywedodd wrth ei feiſtr, Tyred attolwg, trown i ddinas hon y Jebuſiaid, a lletteuwn ynddi.

12 A'i feiſtr a ddywedodd wrtho, Ni thrown ni i ddinas eſtron nid *yw* o feibion Iſraël; eithr nyni a awn hyd Gibeah.

13 Ac efe a ddywedodd wrth ei langc, Tyred a neſſawn i un o'r lleoedd hyn, i lettyu tros nôs, yng-Ngibeah, neu Ramah.

14 Felly y cerddaſant, ac yr aethant; a'r haul a fachludodd arnynt wrth Gibeah eiddo Benjamin.

15 A hwy a droiſant yno, i fyned i mewn i lettyu i Gibeah. Ac efe a ddaeth i mewn, ac a eiſteddodd yn heol y ddinas: canys nid *oedd* neb a'i cymmerai hwynt *i'w* dŷ i lettyu.

16 ¶ Ac wele ŵr hên yn dyfod o'i waith o'r maes yn yr hwyr, a'r gŵr *oedd* o fynydd Ephraïm, ond ei fod ef yn ymdaith yng-Ngibeah; a gwŷr y lle hwnnw *oedd* feibion Jemini.

17 Ac efe a dderchafodd ei lygaid, ac a ganfu ŵr yn ymdaith yn heol y ddinas: a'r hên ŵr a ddywedodd, I ba le yr ei di? ac o ba le y daethoſt?

18 Yntef a ddywedodd wrtho, Tramwyo 'r ydym ni o Bethlehem Juda i yſtlys mynydd Ephraïm, o'r lle i'm *henyw*; a mi a euthym hyd Bethlehem Juda, a myned yr ydwyf i dŷ yr ARGLWYDD: ac nid *oes* neb a'm † derbyn i dŷ.

† Heb. *eaſgl.*

19 Y mae *gennym ni* wellt ac ebran hefyd i'n haſſynnod; a bara hefyd a gwîn i mi ac i'th law-forwŷn, ac i'r llangc *ſydd* gyd-a'th weiſion: nid oes eiſiau dim.

20 A'r hên ŵr a ddywedodd, Tangneddyf i

[b] Gen 19 2. ti, bydded dy holl eiſiau arnafi; [b] yn unig na letteua yn yr heol.

21 Felly efe a'i dûg ef i mewn i'w dŷ, ac a borthodd yr aſſynnod: a hwy a olchaſant eu traed, ac a fwyttaſant ac a yfaſant.

22 ¶ A phan oeddynt hwy yn llawenhau ei calon, wele, [c] gwŷr y ddinas, rhai o [d] feibion Belial, a amgylchynaſant y tŷ, a guraſant y drws, ac a ddywedaſant wrth berchen y tŷ, *ſef* yr hên-wr, gan ddywedyd, Dŵg allan y gŵr a ddaeth i mewn i'th dŷ, fel yr adnabyddom ef.

[c] Gen. 19. 5. [d] Hoſ. 9. 9. & 10. 9.

23 A'r [e] gŵr perchen y tŷ a aeth allan attynt, ac a ddywedodd wrthynt, Nagê fy mrodyr, nagê, attolwg na wnewch mor ddrygionus; gan i'r gŵr hwn ddyfod i'm tŷ i, na wnewch yr yſgelerder hyn.

[e] Gen. 19. 6.

24 Wele fy merch, yr hon *ſydd* forwŷn, a'i ordderch yntef, dygaf hwynt allan yn awr, a daroſtyngwch hwynt, a gwnewch iddynt yr hyn fyddo da yn eich golwg: ond i'r gŵr hwn na wnewch † mor 'ſgeler.

† Heb. *beth mor ynfyd.*

25 Ond ni wrandawai 'r gwŷr arno: am hynny y gŵr a ymaflodd yn ei ordderch, ac a'i dûg hi allan attynt hwy; a hwy a'i hadnabuant hi, ac a wnaethant *gam* â hi 'r holl nôs hyd y boreu: a phan gyfododd y wawr, hwy a'i gollyngaſant hi ymaith.

26 Yna 'r wraig a ddaeth pan ymddangoſodd y boreu, ac a ſyrthiodd wrth ddrws tŷ 'r gŵr *yr oedd* ei harglwydd ynddo, hyd oleuni *y dydd.*

27 A'i harglwydd a gyfododd y boreu, ac a agorodd ddryſau 'r tŷ, ac a aeth allan i fyned i'w daith: ac wele ei ordderch-wraig ef wedi cwympo wrth ddrws y tŷ, a'i dwy law ar y trothwy.

28 Ac efe a ddywedodd wrthi, Cyfod, fel yr elom ymaith: ond nid oedd yn atteb: yna efe a'i cymmerth hi ar yr aſſyn, a'r gŵr a gyfododd, ac a aeth ymaith i'w fangre.

29 ¶ A phan ddaeth i'w dŷ, efe a gymmerth gyllell, ac a ymaflodd yn ei ordderch, ac [f] a'i darniodd hi, ynghŷd â'i heſgyrn, yn ddeuddeg darn, ac a'i hanfonodd i holl derfynau Iſraël.

[f] Edryd 1 Sam. 11.

30 A phawb ar a welodd *hynny* a ddywedodd, Ni wnaethpwyd ac ni welpwyd y fâth beth, er y dydd y daeth meibion Iſraël o wlâd yr Aipht hyd y dydd hwn: yſtyriwch ar hynny, ymgynghorwch, a thraethwch *eich meddwl.*

PEN. XX.

1 Y Lefiad mewn cymmanfa gyffredinawl yn dangos ei gam ar gyhoedd. 8 Barn y gymmanfa. 12 Gwŷr Benjamin wedi eu dyfyn yn ymgaſglu yn erbyn yr Iſraëliaid. 18 Yr Iſraëliaid mewn dwy gâd yn colli deugein-mîl. 26 Hwythau trwy ddichell yn difetha holl wŷr Benjamin onid chwe chant.

YNa holl feibion Iſraël a aethant allan, a'r gynnulleidfa a ymgaſglodd ynghyd fel un dŷn, o [g] Dan hyd Beerſeba, a gwlâd Gilead, at yr ARGLWYDD i [h] Miſpah.

[g] Pe. 13. 21. 1 Sa. 3. 20. 2 Sa. 3. 10. & 24. 2. [h] 1 Sa. 7. 5. & 10. 17.

2 A phennaethiaid yr holl bobl *o* holl lwythau Iſraël a ſafaſant ynghynnulleidfa pobl Dduw, *ſef* pedwar can mîl o wŷr traed yn tynnu cleddyf.

3 (A meibion Benjamin a glywſant fyned o feibion Iſraël i Miſpah:) yna meibion Iſraël a ddywedaſant, Dywedwch pa fodd y bu y drygioni hyn?

4 A'r

4 A'r gŵr y Leſiad, gŵr y wraig a laddeſid a attebodd, ac a ddywedodd, I Gibeah eiddo Benjamin y deuthym i, mi a'm gordderch i letteua.

5 A gwŷr Gibeah a gyſodaſant i'm herbyn ac a amgylchynaſant y tŷ yn ſy erbyn liw nôs, ac a amcanaſant fy lladd i, a ‡ threiſiaſant fy ngordderch, ſel y bu hi farw.

‡ Heb. *a threſyngaſant.*

6 Ac mi a ymaflais yn fy ngordderch, ac a'i derniais hi, ac a'i hanfonais hi trwy holl wlâd etiſeddiaeth Iſraël: canys [i] gwnaethant ffieidd-dra, ac ynſydrwydd yn Iſraël.

[i] Iuſ. 7. 15.

7 Wele meibion Iſraël *ydych* chwi oll, moeſwch rhyngoch air a chyngor yma.

8 ¶ A'r holl bobl a gyſododd megis un gŵr, gan ddywedyd, Nac eled neb o honom i'w babell, ac na throëd neb o honom i'w dŷ:

9 Ond yn awr, hyn *yw* 'r peth a wnawn ni i Gibeah, *Nyni a awn i ſynu* i'w herbyn wrth goelbren:

10 Ac ni a gymmerwn ddeng-ŵr o'r cant drwy holl lwythau Iſraël, a chant o'r mîl, a mîl o'r deng-mîl, i ddwyn lluniaeth i'r bobl, i wneuthur (pan ddelont i Gibeah Benjamin) yn ôl yr holl ffieidd-dra a wnaethant hwy yn Iſraël.

11 Felly 'r ymgaſglodd holl wŷr Iſraël yn erbyn y ddinas, † yn gyttûn ſel un gŵr.

† Heb. *knitted.*

12 ¶ A llwythau Iſraël a anfonaſant wŷr trwy holl lwythau Benjamin, gan ddywedyd, Beth *yw* 'r drygioni yma a wnaethpwyd yn eich myſg chwi?

13 Ac yn awr rhoddwch y gwŷr, [k] meibion Belial, y rhai *ſydd* yng-Ngibeah, ſel y lladdom hwynt, ac y deleom ddrygioni o Iſraël: ond ni warandawai meibion Benjamin ar lais eu brodyr meibion Iſraël.

[k] Deu. 13. 13. Iuſ. 19. 22.

14 Eithr meibion Benjamin a ymgynnullaſant o'r dinaſoedd i Gibeah, i ſyned allan i ryſel yn erbyn meibion Iſraël.

15 A chyfrifwyd meibion Benjamin y dydd hwnnw, o'r dinaſoedd, yn chwe mîl ar hugain o wŷr, yn tynnu cleddyf, heb law trigolion Gibeah, y rhai a gyfrifwyd yn ſaith gant o wŷr etholedig.

16 O'r holl bobl hyn *yr oedd* ſaith gant o wŷr etholedig [l] yn chwithig: pob un o honynt a ergydiai â charreg at y blewŷn heb fethu.

[l] 1 Pen. 3. 15. 1 Chron. 12. 2.

17 Gwŷr Iſraël hefyd a gyfrifwyd heb law Benjamin yn bedwar can mîl yn tynnu cleddyf, pawb o honynt yn rhyfel-wŷr.

18 ¶ A meibion Iſraël a gyſodaſant, ac a aethant i ſynu i dŷ Dduw, ac [m] a ymgynghoraſant â Duw, ac a ddywedaſant, Pwy o honom ni a â i ſynu yngyntaf i'r gâd yn erbyn meibion Benjamin? a dywedodd yr ARGLWYDD, Juda a *â* yn gyntaf.

[m] Pen. 1. 1.

19 A meibion Iſraël a gyſodaſant y boreu, ac a werſyllaſant yn erbyn Gibeah.

20 A gwŷr Iſraël a aethant allan i ryſel yn erbyn Benjamin, a gwŷr Iſraël a ymoſodaſant i ymladd i'w herbyn hwy wrth Gibeah.

21 A meibion Benjamin a ddaethant allan o Gibeah, ac a ddifethaſant o Iſraël y dwthwn hwnnw ddwy fil ar hugain o wŷr hyd lawr.

22 A'r bobl gwŷr Iſraël a ymgryfhaſant, ac a ymoſodaſant dracheſn i ymladd, yn y lle yr ymoſodaſent ynddo y dydd cyntaf.

23 (A meibion Iſraël a aethent i ſynu, ac a wylaſent ger bron yr ARGLWYDD hyd yr hwyr, ymgynghoraſent heſyd â'r ARGLWYDD, gan ddywedyd, A âf fi dracheſn i ryſel yn erbyn meibion Benjamin fy mrawd? a dywedaſai 'r ARGLWYDD, Dôs i ſynu yn ei erbyn ef.)

24 A meibion Iſraël a neſſaſant yn erbyn meibion Benjamin yr ail dydd.

25 A Benjamin a aeth allan o Gibeah i'w herbyn hwythau yr ail dydd, a hwy a ddifethaſant o feibion Iſraël eil-waith dair mîl ar bymtheg o wŷr hyd lawr: y rhai hyn oll oedd yn tynnu cleddyf.

26 ¶ Yna holl feibion Iſraël a'r holl bobl a aethant i ſynu, ac a ddaethant i dŷ Dduw, ac a wylaſant, ac a arhoſaſant yno ger bron yr ARGLWYDD, ac a ymprydiaſant y dwthwn hwnnw hyd yr hwyr, ac a offrymmaſant boeth-offrymmau ac offrymmau hedd ger bron yr ARGLWYDD.

27 A meibion Iſraël a ymgynghoraſant â'r ARGLWYDD, (canys yno 'r *oedd* Arch cyfammod Duw yn y dyddiau hynny,

28 A Phinees mâb Eleazar, mâb Aaron, oedd yn ſeſyll ger ei bron hi yn y dyddiau hynny,) gan ddywedyd, A 'chwanegaf fi mwyach ſyned allan i ryſel yn erbyn meibion Benjamin fy mrawd, neu a beidiaf fi? a dywedodd yr ARGLWYDD, Ewch i ſynu, canys y foru y rhoddaf ef yn dy law di.

29 Ac Iſraël [n] a oſododd gynllwyn-wŷr o amgylch Gibeah.

[n] Felly Joſ. 8. 4.

30 A meibion Iſraël a aethant i ſynu yn erbyn meibion Benjamin y trydydd dydd, ac a ymoſodaſant wrth Gibeah fel cynt.

31 A meibion Benjamin a aethant allan yn erbyn y bobl, *a* thynnwyd hwynt oddiwrth y ddinas; a hwy a ddechreuaſant daro *rhai* o'r bobl yn archolledig fel cynt, yn y prif-ffyrdd, o'r rhai y mae 'r naill yn myned i ſynu i ‡ dŷ Dduw, a'r llall i Gibeah yn y maes, ynghylch deng-ŵr ar hugain o Iſraël.

‡ Neu, *Bethel.*

32 A meibion Benjamin a ddywedaſant, Cwympwyd hwynt o'n blaen ni fel ar y cyntaf: ond meibion Iſraël a ddywedaſant, Ffown, fel y tynnom hwynt oddiwrth y ddinas i'r prif-ffyrdd.

33 A holl wŷr Iſraël a gyſodaſant o'i lle, ac a fyddinaſant ym Maal-tamar: a'r *ſawl* a oedd *o* Iſraël yn cynllwyn, a ddaeth allan o'i mangre, *ſef* o weir-gloddiau Gibeah.

34 A daeth yn erbyn Gibeah ddeng-mîl o wŷr etholedig o holl Iſraël, a'r gâd a tu doſt: ond ni wyddent fod drwg yn agos attynt.

35 A'r ARGLWYDD a darawödd Benjamin o flaen Iſraël, a difethodd meibion Iſraël o'r Benjaminiaid y dwthwn hwnnw bum-mîl ar hugain a chan-ŵr; a'r rhai hyn oll yn tynnu cleddyf.

36 Felly meibion Benjamin a welſant mai eu lladd yr oeddid: canys gwŷr Iſraël a roddaſant lê i'r Benjaminiaid, o herwŷdd hyderu yr oeddynt ar y cynllwyn-wŷr, y rhai a oſodaſent yn ymmyl Gibeah.

37 A'r cynllwyn-wŷr a fryſſiaſant, ac a ruthraſant ar Gibeah; a'r cynllwyn-wŷr a ‡ udcanaſant yn hirllaes, ac a darawſant yr holl ddinas â mîn y cleddyf.

‡ Neu, *aethant rhag ddyn.*

38 Ac

‡ *Arwydd.* 38 Ac yr oedd ‡ amſer nodedig rhwng gwŷr Iſraël a'r cynllwyn-wŷr, *ſef* peri o honynt i † fflam fawr *a* mwg dderchafu o'r ddinas.

† Heb *Derch-fiad.*

39 A phan drôdd gwŷr Iſraël *eu cefnau* yn y rhyfel, Benjamin a ddechreuodd daro ‡ yn archolledig o wŷr Iſraël yngylch deng-ŵr ar hugain; canys dywedaſant, Diau gan daro eu taro hwynt o'n blaen ni, fel yn y cyntaf.

‡ Neu, *yr.*

‡ Heb. *Holl yſtlad.*

40 A phan ddechreuodd ‡ y fflam ddercha-fu o'r ddinas â cholofn o fŵg, Benjamin a edrychodd yn ei ôl, ac wele fflam y ddinas yn derchafu i'r nefoedd.

41 Yna gwŷr Iſraël a droiſant drachefn, a gŵyr Benjamin a ſrawychaſant; o herwŷdd hwy a ganfuant fod drwg *wedi* ‡ dyfod arnynt.

‡ Heb. *cyſwrdd o hwynt.*

42 Am hynny hwy a droiſant o flaen gwŷr Iſraël tu-a ffordd yr anialwch, a'r gâd a'i goddiweddodd hwynt: a'r rhai *a ddaethai* o'r dinaſoedd, yr oeddynt yn eu difetha yn eu canol.

‡ Neu, *o Menuchah.*

43 *Felly* 'r amgylchynaſant y Benjaminiaid, erlidiaſant hwynt, a ſathraſant hwynt ‡ yn hawdd hyd ynghyfer Gibeah tu-a chodiad haul.

44 A lladdwyd o Benjamin dair mîl ar bymthég o wŷr; y rhai hyn oll *oedd* wŷr nerthol.

45 A hwy a droiſant, ac a ffoiſant tu-a 'r anialwch i graig Rimmon: a'r *Iſraëliaid* a loffaſant *o* honynt ar hŷd y prif-ffyrdd bum-mîl o wŷr: erlidiaſant hefyd ar eu hôl hwynt hyd Gidom, ac a laddaſant o honynt ddwy fil o wŷr.

46 A'r rhai oll a gwympodd o Benjamin y dwthwn hwnnw oedd bum-mîl ar hugain o wŷr yn tynnu cleddyf: hwynt oll *oedd* wŷr nerthol.

[a] Pen.21.13. 47 [a] Etto chwe chan-ŵr a droiſant, ac a ffoiſant i'r anialwch i graig Rimmon, ac a arhoſaſant ynghraig Rimmon bedwar mîs.

48 A gwŷr Iſraël a ddychwelaſant ar feibion Benjamin, ac a'i tarawſant hwy â mîn y cleddyf, yn ddyn o bob dinas, ac yn anifail, a pheth bynnag a gafwyd: yr holl ddinaſoedd hefyd ar a gafwyd a loſgaſant hwy â thân.

PEN XXI.

1 Y bobl yn galaru am ddinyſtr Benjamin, 8 a thrwy ddifetha Jabes Gilead yn cael iddynt bedwar-cant o wragedd. 16 Ac yn eu cynghori hwynt i oſod ar y gwyryfon oedd yn dawnſio yn Siloh.

A Gwŷr Iſraël a dyngaſent ym Miſpah, gan ddywedyd, Ni ddyry neb o honom ni ei ferch i Benjaminiad yn wraig.

2 A daeth y bobl i dŷ Dduw, ac a aroſaſant yno hyd yr hwyr ger bron Duw, âc a dderchafaſant eu llef, ac a wylaſant ag wylofain mawr.

3 Ac a ddywedaſant, ô ARGLWYDD Dduw Iſraël, Pa ham y bu y peth hyn yn Iſraël, fel y byddai heddyw un llwyth eiſiau yn Iſraël?

4 A thranoeth y bobl a foreu-godaſant, ac a adeiladaſant yno allor, ac a offrymmaſant boethoffrymmau ac offrymmau hedd.

5 A meibion Iſraël a ddywedaſant, Pwy o holl lwythau Iſraël ni ddaeth i ſynu gyd-a'r gynnulleidfa at yr ARGLWYDD? canys llŵ mawr oedd yn erbyn yr hwn ni ddelfai i ſynu at yr ARGLWYDD i Miſpah, gan ddywedyd, Rhoddir ef i farwolaeth yn ddiau.

6 A meibion Iſraël a edifarhaſant o herwŷdd Benjamin eu brawd, a dywedaſant, Torrwyd ymaith heddyw un llwyth o Iſraël.

7 Beth a wnawn ni am wragedd i'r rhai a adawyd, gan dyngu o honom ni i'r ARGLWYDD na roddem iddynt *yr un* o'n merched ni yn wragedd?

8 ¶ Dywedaſant hefyd, Pwy un o lwythau Iſraël ni ddaeth i ſynu at yr ARGLWYDD i Miſpah? ac wele ni ddelfai neb o Jabes Gilead i'r gwerſyll, at y gynnulleidfa.

9 Canys y bobl a gyfrifwyd, ac wele, nid *oedd* yno neb o drigolion Jabes Gilead.

10 A'r gynnulleidfa a anfonaſant yno ddeuddeng-mîl o wŷr grymmus, ac a orchymynnaſant iddynt, gan ddywedyd, Ewch a tharewch breſſwylwŷr Jabes Gilead â mîn y cleddyf, y gwragedd hefyd a'r plant.

[a] Nu.31.17. 11 Dyma hefyd y peth a wnewch chwi, [a] Difethwch bob gwryw, a phob gwraig a ‡ orweddodd gyd-a gŵr.

‡ Heb. *wybu orwedd.*

12 A hwy a gawſant ym mhlith trigolion Jabes Gilead bedwar cant o langceſau yn wyryfon, y rhai nid adnabuaſent ŵr drwy gyd-orwedd â gŵr: a dygaſant hwynt i'r gwerſyll i Siloh, yr hon *ſydd* yngwlâd Canaan.

‡ Heb *ei leſaruſan.*

13 A'r holl gynnulleidfa a anfonaſant ‡ i leſaru wrth feibion Benjamin, y rhai *oedd* ynghraig Rimmon, ac i gyhoeddi heddwch iddynt.

14 A'r Benjaminiaid a ddychwelaſant yr amſer hwnnw, a hwy a roddaſant iddynt hwy y gwragedd a gadwaſent yn fyw o wragedd Jabes Gilead: ond ni chawſant hwy ddigon felly.

15 A'r bobl a edifarhaodd dros Benjamin, o herwŷdd i'r ARGLWYDD wneuthur rhwygiad yn llwythau Iſraël.

16 ¶ Yna henuriaid y gynnulleidfa a ddywedaſant, Beth a wnawn ni am wragedd i'r lleill, gan ddeſtrywio y gwragedd o Benjamin?

17 Dywedaſant hefyd, *Rhaid yw bod* etifeddiaeth i'r rhai a ddiangodd o Benjamin, fel na ddeleer llwyth allan o Iſraël.

18 Ac ni allwn ni roddi iddynt wragedd o'n merched ni: canys meibion Iſraël a dyngaſant, gan ddywedyd, Melldigedig *fyddo* 'r hwn a roddo wraig i Benjamin.

19 Yna y dywedaſant, Wele *y mae* gŵyl i'r ARGLWYDD ‡ bob blwyddyn yn Siloh, o du 'r gogledd i Fethel, tu-a chyfodiad haul † i'r briffordd y ſydd yn myned i fynu o Bethel i Sichem, ac o du 'r dehau i Libanus.

‡ Heb. *o ſrwydd i ſrwydd.* † Neu, *e* Barrych Joſ. 24. 15.

20 Am hynny y gorchymynnaſant hwy i feibion Benjamin, gan ddywedyd, Ewch a chynllwynwch yn y gwin-llannoedd:

21 Edrychwch hefyd, ac wele, o's merched Siloh a ddaw allan [b] i ddawnſio mewn dawnſiau, yna deuwch chwithau allan o'r gwinllannoedd, a chippiwch i chwi bob un ei wraig o ferched Siloh, ac ewch i wlâd Benjamin.

[b] Edrych Exo 15.

22 A phan ddelo eu tadau, neu eu brodyr hwynt i achwyn attom ni, yna y dywedwn wrthynt, Byddwch dda iddynt er ein mwyn ni; oblegid na chadwaſom i bob un ei wraig yn y rhyfel: o achos na roddaſoch chwi *hwynt* iddynt

d Deu. 25. 5.

iddynt y pryd hyn, *ni* byddwch chwi euog.

23 A meibion Benjamin a wnaethant felly, a chymmerasant wragedd yn ôl eu rhifedi, o'r rhai a gippiasent, ac a oeddynt yn dawnsio: a hwy a aethant ymaith, a dychwelasant i'w hetifeddiaeth, ac a adgyweiriasant y dinasoedd, ac a drigasant ynddynt.

24 A meibion Israël a ymadawsant oddi-yno y pryd hynny, bob un at ei lwyth, ac at ei deulu, ac a aethant oddi-yno bob un i'w etifeddiaeth.

25 [c] Yn y dyddiau hynny nid *oedd* brenin yn Israël: pob un a wnai 'r hyn oedd uniawn yn ei olwg ei hun. [c] Pen. 17.6. & 18. 1. & 19. 1.

¶ LLYFR RUTH.

PENNOD I.

1 *Elimelech wedi ei yrru gan newŷn i Foab, yn marw yno.* 4 *Mahlon a Chilion, wedi priodi gwragedd o Foab, yn marw hefyd.* 6 *Naomi wrth ddychwelyd adref,* 8 *yn ceisio gan ei dwy waudd na ddeuent gyd-a hi.* 14 *Orpah yn ei gadel hi, a Ruth yn ddianwadal yn ei dilyn hi.* 19 *Hwynt ill dwyoedd yn dyfod i Fethlehem, ac yn cael yno groeso.*

A Bu yn y dyddiau yr oedd y brawd-wŷr yn barnu, fod [a] newŷn yn y wlâd: a gŵr o Fethlehem Juda a aeth i ymdeithio yngwlâd Moab, efe a'i wraig, a'i ddau fâb. [a] Barn. 8.1.

2 Ac enw y gŵr *oedd* Elimelech, ac enw ei wraig Naomi, ac enw ei ddau fâb Mahlon a Chilion, [b] Ephrateaid o Fethlehem Juda: a hwy a ddaethant i wlâd Moab, ac a fuant yno. [b] 1 Sam. 17.12.

3 Ac Elimelech gŵr Naomi a fu farw, a hitheu a'i dau fâb a adawyd.

4 A hwy a gymmerasant iddynt wragedd o'r Moabiesau; enw y naill *oedd* Orpah, ac enw y llall Ruth: a thrigasant yno ynghylch deng-mlhynedd.

5 A Mahlon a Chilion a fuant feirw hefyd ill dau, a'r wraig a adawyd *yn ymddifad* o'i dau fâb, ac o'i gŵr.

6 ¶ A hi a gyfododd a'i merched ynghyfraith, i ddychwelyd o wlâd Moab: canys hi a glywsai yngwlâd Moab ddarfod i'r ARGLWYDD ymweled â'i bobl, gan roddi iddynt fara.

7 A hi a aeth o'r lle yr oedd hi ynddo, a'i dwy waudd gyd-a hi: a hwy a aethant i ffordd i ddychwelyd i wlâd Juda.

8 A Naomi a ddywedodd wrth ei dwy waudd, [c] Ewch, dychwelwch bob un i dŷ ei mam: gwneled yr ARGLWYDD drugaredd â chwi, fel y gwnaethoch chwi â'r meirw, ac â minneu. [c] Heb. Ewch dychwelwch. Jos. 24. 15.

9 Yr ARGLWYDD a ganiattao i chwi gael gorphywysdra bob un yn nhŷ ei gŵr. Yna y cusanodd hi hwynt, a hwy a dderchafasant eu llef, ac a wylasant.

10 A hwy a ddywedasant wrthi, Dïau y dychwelwn ni gyd-a thi at dy bobl di.

11 A dywedodd Naomi, Dychwelwch, fy merched; i ba beth y deuwch gyd-a mi? *a oes* gennyt fi feibion etto yn fy nghrôth [d] i fod yn wŷr i chwi? [d] Deu. 25.5.

12 Dychwelwch, fy merched, ewch ymaith; canys yr ydwyf fi yn rhy hên i briodi gŵr: pe dywedwn, y mae gennyf obaith, a bod heno gyd-a gŵr, ac ymddwyn meibion hefyd;

13 A arhosech chwi am danynt hwy hyd oni chynnyddent hwy? a † ymarhosech chwi am danynt hwy heb ŵra? nagê fy merched: canys *y mae* mawr ‡ driftwch i mi o'ch plegid chwi, am [e] i law 'r ARGLWYDD fyned i'm herbyn. † Heb. *obeithio i.* ‡ Heb. *chwerwder.* [e] Job 19 21.

14 A hwy a dderchafasant eu llef, ac a wylasant eilwaith: ac Orpah a gusanodd ei chwegr, ond Ruth a lynodd wrthi hi.

15 A dywedodd *Naomi*, Wele dy chwaer yng-hyfraith a ddychwelodd at ei phobl, ac at ei duwiau: [f] dychwel ditheu ar ôl dy chwaer yng-hyfraith. [f] Edr. Jos. 24. 15, 19. a Bren. 2. 2. Luc 24. 28.

16 A Ruth a ddywedodd, ‡ Nac erfyn arnafi ymado â thi, i gilio oddiar dy ôl di: canys pa le bynnag yr elych di yr âf inneu, ac ym mha le bynnag y lletteuech di y lletteuaf inneu: dy bobl di *fydd* fy mhobl i, a'th Dduw di fy Nuw inneu. ‡ Neu, *na fydd i'm herbyn.*

17 Lle y byddych di marw y byddaf inneu farw, ac yno i'm cleddir: [g] fel hyn y gwnelo 'r ARGLWYDD i mi, ac fel hyn y 'chwanego, o's *dim onid* angeu a wnâ ysgariaeth rhyngofi a thitheu. [g] 1 Sa. 3.17. & 25. 22. 2 Sa. 19.13. 2 Bren. 6.31.

18 Pan welodd hi ei bod hi wedi † ymroddi i fyned gyd-a hi, yna hi a beidiodd a dywedyd wrthi hi. † Heb. *ymgryfhau.*

19 ¶ Felly hwynt ill dwy a aethant nes iddynt ddyfod i Fethlehem: a phan ddaethant i Fethlehem, yr holl ddinas a gyffrôdd o'i herwŷdd hwynt; a dywedasant, Ai hon *yw* Naomi?

20 A hi a ddywedodd wrthynt hwy, Na elwch fi ‡ Naomi; gelwch fi † Mara: canys yr Holl-alluog a wnaeth yn chwerw iawn â mi. ‡ *Prydferth.* † *Chwerw.*

21 Myfi a euthym allan yn gyflawn, a'r ARGLWYDD a'm dûg i eilwaith yn wâg: pa ham y gelwch chwi fi Naomi, gan i'r ARGLWYDD ‡ fy narostwng, ac i'r Holl-alluog fy nrygu? ‡ *Dyfliolaetha i'm herbyn.*

22 Felly y dychwelodd Naomi, a Ruth y Moabies ei gwaudd gyd-a hi, yr hon a ddychwelodd o wlâd Moab: a hwy a ddaethant i Fethlehem yn nechreu cynhaiaf yr heiddiau.

PEN. II.

1 *Ruth yn lloffa ym meusydd Boaz.* 4 *Boaz yn cymmeryd cydnabod arni,* 8 *ac yn dangos iddi garedigrwydd mawr,* 18 *a hithau yn dwyn at Naomi yr hyn a gawsai.*

AC i wŷr Naomi 'r *ydoedd* câr, o wŷr cadarn nerthol, o dylwyth Elimelech, a'i enw *Boaz. * a elwir Booz. Mat. 1.5.

2 A Ruth y Moabies a ddywedodd wrth

Naomi, Gâd i mi fyned yn awr i'r maes, a lloffa tywyſennau ar ôl yr hwn y caffwyf ffafor yn ei olwg: hitheu a ddywedodd wrthi, Dôs, fy merch.

3 A hi a aeth, ac a ddaeth, ac a loffodd yn y maes ar ôl y medel-wŷr: a digwyddodd wrth ddamwain *fod* y rhan honno o'r maes yn eiddo Boaz, yr hwn *oedd* o dylwyth Elimelech.

4 ¶ Ac wele Boaz a ddaeth o Fethlehem, ac a ddywedodd wrth y medel-wŷr, Yr ARGLWYDD *a fyddo* gyd-a chwi: hwythau a ddywedaſant wrtho ef, Yr ARGLWYDD a'th fendithio.

5 Yna y dywedodd Boaz wrth ei wâs, yr hwn oedd yn ſefyll yn ymmyl y medel-wŷr, pwy pïau 'r llangces hon?

6 A'r gwâs yr hwn oedd yn ſefyll wrth y medel-wŷr a attebodd, ac a ddywedodd, Y llangces o Foab *ydyw* hi, yr hon a ddychwelodd gyd-a Naomi o wlâd Moab.

7 A hi a ddywedodd, Attolwg yr ydwyf gael lloffa, a chaſglu ym myſg yr yſgubau ar ôl y medel-wŷr: a hi a ddaeth, ac a arhoſodd er y boreu hyd yr awr hon, oddieithr aros o honi hi ychydig yn tŷ.

8 Yna y dywedodd Boaz wrth Ruth, Oni chlywi di, fy merch? na ddôs i loffa i faes arall, ac na cherdda oddi-yma: eithr aros yma gyd-â'm llangceſau i.

9 *Bydded* dy lygaid ar y maes y byddont hwy yn ei fedi, a dôs ar eu hôl hwynt: oni orchymynnais i'r llangciau na chyffyrddent â thi? a phan ſychedech, dôs at y lleſtri, ac yf o'r hwn a ollyngodd y llangciau.

10 Yna hi a ſyrthiodd ar ei hwyneb, ac a ymgrymmodd i lawr, ac a ddywedodd wrtho ef, Pa ham y cefais ffafor yn dy olwg di, fel y cymmerit gydnabod arnaf, a minneu yn alltudes?

11 A Boaz a attebodd, ac a ddywedodd wrthi, Gan fynegi y mynegwyd i mi 'r hyn oll a wnaethoſt i'th chwegr ar ôl marwolaeth dy ŵr: ac fel y gadewaiſt dy dâd, a'th fam, a gwlâd dy anedigaeth, ac y daethoſt at bobl nid adwaenit o'r blaen.

12 Yr ARGLWYDD a dalo am dy waith, a bydded dy obrwy yn berffaith gan ARGLWYDD Dduw Iſraël, [a] yr hwn y daethoſt i obeithio tan ei adenydd.

13 Yna hi a ddywedodd, Caffwyf ffafor yn dy olwg di fy Arglwydd, gan i ti fy nghyſſuro i, a chan i ti lefaru wrth *fodd* calon dy waſanaethferch, er nad ydwyf fel un o'th law-forwynnion di.

14 A dywedodd Boaz wrth hi, Yn amſer bwyd tyred yma, a bwytta o'r bara, a gwlŷch dy dammaid yn y finegr. A hi a eiſteddodd wrth yſſlys y medel-wŷr, ac efe a eſtynnodd iddi graſŷd, a hi a fwyttaodd, ac a ddigonwyd, ac a adawödd weddill.

15 A hi a gyfododd i loffa; a gorchymynnodd Boaz i'w weiſion gan ddywedyd, Lloffed hefyd ym myſg yr yſgubau, ac na ‡ feiwch arni.

16 A chan ollwng gollyngwch hefyd iddi *beth* o'r yſgubau, a gadewch *hwynt* fel y lloffo hi *hwynt*, ac na cheryddwch hi.

17 Felly hi a loffodd yn y maes hyd yr hwyr, a hi a ddyrnodd yr hyn a loffaſai, ac yr oedd ynghylch Ephah o haidd.

18 ¶ A hi a'i cymmerth, ac a aeth i'r ddinas: a'i chwegr a ganfu 'r hyn a gaſglaſai hi: hefyd hi a dynnodd allan, ac a roddodd iddi 'r hyn a weddillaſai hi, wedi cael digon.

19 A dywedodd ei chwegr wrthi hi, Pa le y lloffaiſt heddyw, a pha le y gweithiaiſt? bydded yr hwn a'th adnabu yn fendigedig. A hi a fynegodd i'w chwegr pwy y gweithiaſai hi gyd-ag ef, ac a ddywedodd, Enw 'r gŵr y gweithiais gyd-ag ef heddyw *yw* Boaz.

20 A dywedodd Naomi wrth ei gwaudd, [b] Bendigedig *fyddo* efe gan yr ARGLWYDD, yr hwn ni pheidiodd â'i garedigrwydd tu-a 'r rhai byw, a'r rhai meirw: dywedodd Naomi hefyd wrthi hi, Agos i ni *yw* 'r gŵr hwnnw, ‡ o'n cyfathrach ni *y mae* efe.

21 A Ruth y Moabies a ddywedodd, Efe a ddywedodd hefyd wrthyf, Gyd-a'm llangciau i yr arhoſi, nes gorphen o honynt fy holl gynhaiaf i.

22 A dywedodd Naomi wrth Ruth ei gwaudd, Da *yw* fy merch i ti fyned gyd-a'i langceſi ef, fel na ruthront i'th erbyn mewn maes arall.

23 Felly hi a ddilynodd langceſau Boaz i loffa, nes darfod cynhaiaf yr haidd, a chynhaiaf y gwenith, ac a drigodd gyd-a'i chwegr.

PEN. III.

1 Ruth trwy addyſg Naomi, 5 yn gorwedd wrth draed Boaz. 8 Boaz yn cydnabod rhan cyfathrachwr, 14 ac yn ei danfon hi ymaith a chwe meſur o haidd gyd-a hi.

YNa Naomi ei chwegr a ddywedodd wrthi, Fy merch, oni cheiſiaf fi orphywyſdra i ti, fel y byddo da i ti?

2 Ac yn awr onid yw Boaz o'n cyfathrach ni, yr hwn y buoſt ti gyd-a'i langceſi? wele efe yn nithio haidd y nôs hon yn y llawr dyrnu.

3 Ymolch gan hynny, ac ymîra, a goſod dy ddillad am danat, a dôs i wared i'r llawr dyrnu: na fydd gydnabyddus i'r gŵr nes darfod iddo fwytta ac yfed.

4 A phan orweddo efe, yna dal ar y fan y gorweddo efe ynddi, a dôs, a ‡ dinoetha ei draed ef, a gorwedd, ac efe a fynega i ti yr hyn a wnelych.

5 A hi a ddywedodd wrthi, Gwnâf yr hyn oll a erchaiſt i mi.

6 ¶ A hi a aeth i wared i'r llawr dyrnu, ac a wnaeth yn ôl yr hyn oll a orchymynnaſai ei chwegr iddi.

7 Ac wedi i Boaz fwytta *ac* yfed, fel y llawenhaodd ei galon, efe a aeth i gyſgu i gwrr yr yſgafn: hitheu a ddaeth yn ddiſtaw, ac a ddinoethodd ei draed ef, ac a orweddodd.

8 ¶ Ac ynghanol y nôs y gŵr a ofnodd, ac a ‡ ymdrôdd: ac wele wraig yn gorwedd wrth ei draed ef.

9 Ac efe a ddywedodd, Pwy *ydwyt* ti? a hi a ddywedodd, Myfi *yw* Ruth dy law-forwŷn: [a] lleda gan hynny dy aden tros dy law-forwŷn, canys fy nghyfathrachwr i *ydwyt* ti.

10 Ac efe a ddywedodd, [b] Bendigedig *fyddech*, fy merch, gan yr ARGLWYDD: dangoſaiſt mwy o garedigrwydd yn y diwedd nag yn y dechrau, gan

a Pſa. 17.8. & 36.7.

‡ Heb. chwilyddiweh hi.

‡ Neu, o fod y dilladau oddiar o draed ef.

‡ Heb. datgeldiwn yn dy gluſt.

‡ Heb. ymwiſgo faelodi.

a Eze. 16.8.

b Pen. 2.20.

gan nad aethoſt ar ôl gwŷr ieuaingc, na thlawd na chyfoethog.

11 Ac yn awr fy merch, nac ofna; yr hyn oll a ddywedaiſt a wnâf it': canys holl † ddinas fy mhobl a wŷr mai gwraig rinweddol *ydwyt* ti.

12 Ac yn awr gwîr yw fy mod i yn gyfathrachwr agos: er hynny y mae cyfathrachwr nês nâ myfi.

13 Aros heno, a'r boreu o's eſe a wnâ ran cyfathrachwr â thi, da, gwnaed ran cyfathrachwr; ond o's eſe ni wnâ ran cyfathraehwr â thi, yna myfi a wnâf ran cyfathrachwr â thi, *fel* mai byw yr ARGLWYDD: cwſg hyd y boreu.

14 ¶ A hi a orweddodd wrth ei draed ef hyd y boreu: a hi a gyfododd cyn yr adwaenai neb ei gilydd: ac eſe a ddywedodd, Na chaffer gwybod dyfod y wraig i'r llawr dyrnu.

neu 15 Ac eſe a ddywedodd, Moes dy ‡ fantell *ſydd* am danat, ac ymafel ynddi, a hi a ymaflodd ynddi, ac eſe a feſurodd chwe *meſur* o haidd, ac a'i goſododd arni; a hi a aeth i'r ddinas.

16 A phan ddaeth hi at ei chwegr, hi a ddywedodd, Pwy *ydwyt* ti fy merch? a hi a fynegodd iddi 'r hyn oll a wnaethai y gŵr iddi hi.

17 A hi a ddywedodd, Y chwe *meſur* hyn o haidd a roddodd eſe i mi; canys dywedodd wrthyf, Nid ai yn wâg-law at dy chwegr.

18 Yna y dywedodd hitheu, Aros fy merch, oni wypech pa fodd y digwyddo y peth *hyn*: canys ni orphywys y gŵr nes gorphen y peth hyn heddyw.

PEN. IV.

1 *Boaz yn galw y cyfathrachwr neſſaf ger bron.* 6 *Yntef yn gwrthod rhyddhau yr etifeddiaeth yn ôl y ddefod yn Iſraël.* 9 *Boaz yn prynnu yr etifeddiaeth,* 11 *ac yn priodi Ruth.* 13 *Hithau yn dwyn Obed taid Dafydd.* 18 *Cenhedlaeth Pharez.*

YNa Boaz a aeth i fynu i'r porth, ac a eiſteddodd yno: ac wele y cafathrachwr yn myned heibio *am* yr hwn y dywedaſai Boaz; ac eſe a ddywedodd wrtho, Hô hwn a hwn, tyred yn nês, eiſtedd yma. Ac eſe a neſſaodd ac a eiſteddodd.

2 Ac eſe a gymmerth ddeng-wr o henuriaid y ddinas, ac a ddywedodd, Eiſteddwch yma. A hwy a eiſteddaſant.

3 Ac eſe a ddywedodd wrth y cyfathrachwr; Y rhan o'r maes yr hon *oedd* eiddo ein brawd Elimelech a werth Naomi, yr hon a ddychwelodd o wlâd Moab.

† Heb. *dat en ddiwn yn dy glyſt.* 4 A dywedais y † mynegwn it', gan ddywedyd, Pryn *ef* ger bron y trigolion a cher bron henuriaid fy mhobl. O's rhyddhei, rhyddhâ *ef*, ac oni ryddhei, mynega i mi fel y gwypwyf: canys nid oes onid ti i'w ryddhau, a minneu *ſydd* ar dy ôl di. Ac eſe a ddywedodd, Myfi a'i rhyddhâf.

5 Yna y dywedodd Boaz, Y diwrnod y prynnech di 'r maes o law Naomi, ti a'i prynni hefyd gan Ruth y Moabites gwraig y marw, i gyfodi enw y marw ar ei etifeddiaeth ef.

6 ¶ A'r cyfathrachwr a ddywedodd, Ni allaf *ei* ryddhau i mi, rhag colli fy etifeddiaeth fy hun: rhyddhâ di it' dy hun fy rhan i, canys ni allaf fi *ei* ryddhau.

7 [a] A hyn *oedd ddefod* gynt yn Iſraël am ryddhâd, ac am gyfnewid, i ſicrhau pob peth; gŵr a ddiofgai ei eſgid, ac a'i rhoddai i'w gymmydog: a hyn *oedd* dyſtiolaeth yn Iſraël. [a] Deu. 25. 7, 9.

8 Am hynny y dywedodd y cyfathrachwr wrth Boaz, pryn it' dy hun; ac eſe a ddiofgodd ei eſgid.

9 ¶ A dywedodd Boaz wrth yr henuriaid, ac wrth yr holl bobl, Tyſtion *ydych* chwi heddyw, i mi brynnu 'r hyn oll *oedd* eiddo Elimelech, a'r hyn oll *oedd* eiddo Chilion a Mahlon, o law Naomi.

10 Ruth hefyd y Moabites gwraig Mahlon a brynnais im' yn wraig, i gyfodi enw y marw ar ei etifeddiaeth ef, fel na thorrer ymaith enw y marw o blith ei frodyr, nac oddiwrth borth ei fangre: tyſtion *ydych* chwi heddyw.

11 A'r holl bobl y rhai *oedd* yn y porth, a'r henuriaid, a ddywedaſant, *Yr ydym* yn dyſtion: yr ARGLWYDD a wnelo 'r wraig fydd yn dyfod i'th dŷ di fel Rahel ac fel Leah, y rhai a adeiladaſant ill dwy dŷ Iſraël; ‡ a gwnâ di rymmuſdra yn [b] Ephrata, bydd enwog ym Methlehem. ‡ Neu, *cais it' gyfoeth,* neu *ym.* [b] Gé. 35. 19.

12 Bydded hefyd dy dŷ di fel tŷ Pharez, ([c] yr hwn a ymddug Tamar i Juda:) o'r hâd yr hwn a ddyry 'r ARGLWYDD it' o'r llangces hon. [c] Gé. 38. 29. 1 Chro. 2. 4. Mat. 1. 3.

13 ¶ Felly Boaz a gymmerodd Ruth, a hi a fu iddo yn wraig; ec eſe a aeth i mewn atti hi, a'r ARGLWYDD a roddodd iddi hi feichiogi, a hi a ymddug fâb.

14 A'r gwragedd a ddywedaſant wrth Naomi, Bendigedig *fyddo* yr ARGLWYDD, yr hwn ni'th adawŏdd di heb gyfathrachwr heddyw, fel y gelwid ei enw ef yn Iſraël.

15 Ac eſe fydd it' yn adferwr enioes, ac yn ymgeleddwr i'th ben-wynni: canys dy waudd yr hon â'th gâr di, a blantodd iddo ef, a hon *ſydd* [d] well i ti nâ ſaith o feibion. [d] 1 Sa. 1. 8.

16 A Naomi a gymmerth y plentyn, ac a'i goſododd ef yn ei mynwes, ac a fu fammaeth iddo.

17 A'i chymdogeſau a roddaſant iddo enw, gan ddywedyd, Ganwyd mâb i Naomi, ac a alwaſant ei enw ef Obed: hwn *oedd* dâd Jeſſe, tâd Dafydd.

18 ¶ Dyma genhedlaethau Pharez: [e] Pharez a genhedlodd Hezron, [e] 1 Chron. 2. 4, &c. Mat. 1. 3.

19 A Hezron a genhedlodd Ram, a Ram a genhedlodd Aminadab,

20 Ac Aminadab a genhedlodd Nahſon, a Nahſon a genhedlodd ‡ Salmon, ‡ Neu, *Salmah.*

21 A Salmon a genhedlodd Boaz, a Boaz a genhedlodd Obed,

22 Ac Obed a genhedlodd Jeſſe, a Jeſſe a genhedlodd Ddafydd.

Llyfr cyntaf SAMUEL, yr hwn a elwir hefyd Llyfr cyntaf y BRENHINOEDD.

PENNOD I.

1 *Elcanah Lefiad oedd iddo ddwy wraig, yn addoli bob blwyddyn yn Siloh:* 4 *Yn mherhau Hannah er ei bod yn amblantadwy, ac er i Beninnah ei chythruddo.* 9 *Hannah yn wylofus yn gweddio am blentyn.* 12 *Eli yn ei cheryddu hi yngyntaf, ac ar ôl hynny yn ei bendithio hi.* 19 *Hannah wedi dwyn Samuel, yn aros gartref nes ei ddiddyfnu ef.* 24 *Yn ei gyflwyno ef i'r Arglwydd yn ôl ei haddunedu.*

2860 A C yr oedd rhyw ŵr o Ramathaïm Zophim, o fynydd Ephraïm, a'i enw [a] Elcanah, mâb Jeroham, fâb Elihu, fâb Tohu, fâb Zuph, Ephratëŵr:

[a] Edr. 1 Chr. 6. 27, 34.

2 A dwy wragedd *oedd* iddo; enw y naill *oedd* Hannah, ac enw y llall Peninnah: ac i Beninnah yr ydoedd plant, ond i Hannah nid *oedd* plant.

‡ Heb. *o flwyddyn i flwyddyn.* [b] Ex. 23. 14. Deu. 16. 16.

3 A'r gŵr hwn a ai i fynu o'i ddinas ‡ [b] bob blwyddyn i addoli, ac i aberthu i ARGLWYDD y lluoedd yn Siloh; a dau fâb Eli, Hophni a Phinees, *oedd* offeiriaid i'r ARGLWYDD, yno.

4 ¶ Bu hefyd y diwrnod yr aberthodd Elcanah, roddi o honaw ef i Beninnah ei wraig, ac i'w meibion, a'i merched oll, rannau.

‡ Neu, *ddau ddyblyg.*

5 (Ond i Hannah y rhoddes efe un rhan ‡ hardd: canys efe a garai Hannah, ond yr ARGLWYDD a gauasai ei chrôth hi.

[c] Job. 24. 21. ‡ Heb. *digiodd.*

6 A'i gwrthwyneb-wraig [c] a'i ‡ cyffrôdd hi i'w chythruddo, am i'r ARGLWYDD gau ei brû hi.)

‡ Heb. *o'r pan efgynnai.*

7 Ac felly y gwnaeth efe bob blwyddyn, ‡ pan efgynnai hi i dŷ yr ARGLWYDD, hi a'i cythruddai hi felly; fel yr wylai, ac na fwyttaei.

8 Yna Elcanah ei gŵr a ddywedodd wrthi, Hannah, pa ham yr wyli? a pha ham na fwyttei? a pha ham y mae yn flîn ar dy galon? onid [d] Ruth 4. 15. wyf fi [d] well i ti nâ deg o feibion?

9 ¶ Felly Hannah a gyfodod wedi iddynt fwytta ac yfed yn Siloh: (ac Eli yr offeiriad oedd yn eistedd ar faingc, wrth bôst teml yr ARGLWYDD.)

10 Ac yr oedd hi yn chwerw ei henaid, ac a weddïodd ar yr ARGLWYDD, a chan wylo hi a wylodd.

11 Hefyd hi a addunodd adduned, ac a ddywedodd, ô ARGLWYDD y lluoedd, o's gan edrych yr edrychi ar gyftudd dy law-forwŷn, ac a'm cofi i, ac nid anghofi dy law-forwŷn, onid rhoddi i'th law-forwŷn ‡ fâb, yna y rhoddaf ef i'r ARGLWYDD holl ddyddiau ei enioes, ac [e] ni ddaw cllyn ar ei ben ef.

‡ Heb. *had gwŷr.* [e] Num. 6. 5. Barn. 13. 5.

† Heb. *amlhau gweddio.*

12 A bu fel yr oedd hi yn † parhau yn gweddïo ger bron yr ARGLWYDD, i Eli ddal fulw ar ei genau hi.

13 A Hannah oedd yn llefaru yn ei chalon, yn unig ei gwefuſau a ſymmudent, a'i llais ni chlywid; am hynny Eli a dybiodd ei *bod* hi yn feddw.

14 Ac Eli a ddywedodd wrthi hi, Pa hŷd y byddi feddw? bwrw ymaith dy wîn oddiwrthyt.

15 A Hannah a attebodd, ac a ddywedodd, nid *felly*, fy arglwydd, gwraig galed ‡ arni *ydwyf* fi; gwîn hefyd na diod gadarn nid yfais, eithr [f] tywelltais fy enaid ger bron yr ARGLWYDD.

‡ Heb. *o ſbryd.* [f] Pſa. 62. & 142. 2.

16 Na chyfrif dy law-forwŷn yn ferch Belial: canys o amldra fy myfyrdod, a'm blinder, y lleferais hyd yn hyn.

17 Yna yr attebodd Eli, ac a ddywedodd, Dôs mewn heddwch: a Duw Iſraël a roddo dy ddymuniad yr hwn a ddymunaiſt ganddo ef.

18 A hi a ddywedodd, cafed dy law-forwŷn ffafor yn dy olwg: felly yr aeth y wraig i'w thaith, ac a fwyttaodd, ac ni bu athriſt mwy.

19 ¶ A hwy a gyfodaſant yn foreu, ac a addolaſant ger bron yr ARGLWYDD, ac a ddychwelaſant, ac a ddaethant i'w tŷ *i* Ramah: ac Elcanah a adnabu Hannah ei wraig, a'r ARGLWYDD a'i cofiodd hi.

20 A bu pan ddaeth ‡ yr amſer o amgylch, wedi beichiogi o Hannah, eſgor o honi ar fâb, a hi a alwodd ei enw ef ‡ Samuel; canys gan yr ARGLWYDD y dymunais ef, *eb y hi.*

‡ Heb. *cylchoedd dyddiau.* ‡ Sef, *bwn a ofynwyd gan Arglwydd.*

21 A'r gŵr Elcanah a aeth i fynu, a'i holl dylwyth, i offrymmu i'r ARGLWYDD yr aberth blynyddawl, a'i adduned.

22 Ond Hannah nid aeth i fynu: canys hi a ddywedodd wrth ei gŵr, *ni ddeuaf fi* hyd oni ddiddyfner y bachgen; yna y dygaf ef, fel yr ymddangoſo ef o flaen yr ARGLWYDD, ac y trigo byth.

23 Ac Elcanah ei gŵr a ddywedodd wrthi, Gwnâ yr hyn a welych yn dda; aros hyd oni ddiddyfnech ef; yn unig yr ARGLWYDD a gyflawno ei air. Felly yr arhôdd y wraig, ac a tagodd ei mâb, nes iddi ei ddiddyfnu ef.

24 ¶ A phan ddiddyfnodd hi ef, hi a'i dûg ef i fynu gyd-a hi, a thri o fuſtych, ac un Ephah o beillied, a choſtrelaid o wîn, a hi a'i dûg ef i dŷ yr ARGLWYDD *yn* Siloh: A'r bachgen yn ieuangc.

25 A hwy a laddaſant fuſtach, ac a ddygaſant y bachgen at Eli.

26 A hi a ddywedodd, Oh fy arglwydd, [g] *fel* y mae dy enaid yn fyw, arglwydd, myfi *yw* 'r wraig oedd yn ſefyll yma yn dy ymmyl di, yn gweddïo ar yr ARGLWYDD.

[g] Gen. 42. 2 Bren. 4. 16

27 Am y bachgen hwn y gweddïais, a'r ARGLWYDD a roddodd i mi fy nymuniad a ddymunais ganddo.

‡ Neu, *a ſſarnaſ bwn a fy nymunais i'r Arglwydd.*

28 Minneu hefyd ‡ a'i rhoddais ef i'r ARGLWYDD, yr holl ddyddiau y byddo efe *byw*, y † rhoddwyd ef i'r ARGLWYDD. Ac efe a addolodd yr ARGLWYDD yno.

† Neu, *ferr y gofynwyd a gofynnwyd.*

PEN.

PEN. II.

1 Cân Hannah yn dangos ei diolchgarwch. 12 Anwiredd meibion Eli. 18 Gweinidogaeth Samuel. 20 Hannah trwy weddi Eli yn cael mwy o ffrwyth. 22 Eli yn ceryddu ei feibion. 28 Prophwydoliaeth yn erbyn tŷ Eli.

A Hannah a weddiodd, ac a ddywedodd, [a] Llawenychodd fy nghalon yn yr ARGLWYDD, fy nghorn a dderchafwyd yn yr ARGLWYDD: fy nghenau a ehangwyd ar fy ngelynion: canys llawenychais yn dy iechydwriaeth di.

2 [b] Nid sanctaidd *neb* fel yr ARGLWYDD; canys nid dim hebot ti: ac nid *oes* graig megis ein Duw ni.

3 Na chwanegwch lefaru yn uchel uchel; [c] *na* ddeued allan ddim ‡balch o'ch genau: canys Duw gwybodaeth *yw* yr ARGLWYDD, a'i amcannion ef a gyfiawnir.

4 Bwäau y cedyrn a dorrwyd, a'r gweiniaid a ymwregysasant â nerth.

5 [d] Y *rhai* digonol a ymgyflogasant er bara; a'r rhai newynog a beidiasant, hyd onid esgorodd yr amhlantadwy ar saith, a [e] lleshau yr aml *ei* meibion.

6 [f] Yr ARGLWYDD sydd yn marwhau, ac yn bywhau: efe sydd yn dwyn i wared i'r bedd, ac yn dwyn i fynu.

7 Yr ARGLWYDD sydd yn tlodi, ac yn cyfoethogi; [g] yn darostwng, ac yn derchafu.

8 Efe [h] sydd yn cyfodi y tlawd o'r llwch, ac yn derchafu 'r anghenus o'r tommennau, [i] i'w gosod gyd-a thywysogion, ac i beri iddynt etifeddu teyrngadair gogoniant: canys eiddo yr ARGLWYDD [k] golofnau y ddaiar, ac efe a osododd y byd arnynt.

9 [l] Traed ei sainct a geidw efe, a'r annuwolion a ddistawant mewn tywyllwch: canys nid trwy nerth y gorchfyga gŵr.

10 Y rhai a ymrysonant â'r ARGLWYDD a ddryllir: [m] efe a darana yn eu herbyn hwynt o'r nefoedd: yr ARGLWYDD a farn derfynau y ddaiar, ac a ddyry nerth i'w frenin, ac [n] a dderchafa gorn ei enneiniog.

11 Ac Elcanah a aeth i Ramah i'w dŷ; [o] a'r bachgen a fu weinidog i'r ARGLWYDD ger bron Eli yr offeiriad.

12 ¶ A meibion Eli *oedd* feibion Belial; nid adwaenent yr ARGLWYDD.

13 A defod yr offeiriad gyd-a'r bobl *oedd*, pan offrymmai neb aberth, gwâs yr offeiriad a ddeuai pan fyddai y cîg yn berwi, a chigwain driddaint yn ei law;

14 Ac a'i tarawai *hi* yn [p] y badell, neu yn yr efyddyn, neu yn y crochan, neu yn y pair: yr hyn oll a gyfodai y gigwain a gymmerai yr offeiriad iddo. Felly y gwnaënt yn Siloh i holl Israël y rhai oedd yn dyfod yno.

15 Hefyd cyn arogl-losgi o honynt y brasder, y deuai gwâs yr offeiriad hefyd, ac a ddywedai wrth y gŵr a fyddai yn aberthu, Dyro gîg i'w rostio i'r offeiriad, canys ni fynn efe gennyt gîg berw, onid amrwd.

16 Ac o's gŵr a ddywedai wrtho, Gan losgi llosgant ‡yn awr y brasder, ac yna cymmer fel yr ewyllysio dy galon: ynte a ddywedai wrtho, Nage, yn awr y rhoddi ef, ac onid ê, mi a'i cymmeraf drwy gryfder.

17 Am hynny pechod y llangciau oedd fawr iawn ger bron yr ARGLWYDD: canys ffieiddiodd dynion offrwm yr ARGLWYDD.

18 ¶ A Samuel oedd yn gweini o flaen yr ARGLWYDD, yn fachgen, [q] wedi ymwregysu ag Ephod liain. [q] Ex. 28. 4.

19 A'i fam a wnai iddo fantell fechan, ac a'i dygai iddo o flwyddyn i flwyddyn, pan ddelai hi i fynu gyd-a'i gŵr i aberthu yr aberth blynyddawl.

20 ¶ Ac Eli a fendithiodd Elcanah a'i wraig, ac a ddywedodd, Rhodded yr ARGLWYDD i ti hâd o'r wraig hon, lân y ‡dymuniad a ddymunodd gan yr ARGLWYDD: a hwy a aethant i'w mangre eu hun. ‡ Neu, *benthyg a fenthygwyd i'r Arglwydd.*

21 A'r ARGLWYDD a ymwelodd â Hannah, a hi a feichiogodd ac a esgorodd ar dri o feibion a dwy o ferched: a'r bachgen Samuel a gynnyddodd ger bron yr ARGLWYDD.

22 ¶ Ac Eli *oedd* hên iawn, ac efe a glybu yr hyn oll a wnelsai ei feibion ef i holl Israël, a'r modd y gorweddent gyd-a'r [r] gwragedd oedd yn ymgasglu yn finteioedd *wrth* ddrws pabell y cyfarfod. [r] Edrych Ex. 38. 8.

23 Ac efe a ddywedodd wrthynt hwy, Paham y gwnaethoch y pethau hyn? canys clywâf gan yr holl bobl hyn ddrwg-ain i chwi.

24 Nagê, fy meibion; canys nid dâ y gair yr ydwyf fi yn ei glywed; eich bod chwi yn peri i bobl yr ARGLWYDD ‡droseddu. ‡ Neu, *weiddi.*

25 O's gŵr a becha yn erbyn gŵr, y fydd ddogion a'i barnant ef: ond o's yn erbyn yr ARGLWYDD y pecha gŵr, pwy a eiriol trosto ef? ond ni wrandawsant ar lais eu tâd, am y mynnai yr ARGLWYDD eu lladd hwynt.

26 (A'r bachgen Samuel a gynnyddodd, ac a aeth [s] yn dda gan Dduw a dynion hefyd.) [s] Dih. 3. 4. Luc 2. 52. Act. 2. 47. Rhu. 14. 18.

27 ¶ A daeth gŵr i Dduw at Eli, ac a ddywedodd wrtho, Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, [t] Onid gan ymddangos yr ymddangosais i dŷ dy dâd, pan oeddynt yn yr Aipht, yn nhŷ Pharao? [t] Exod. 4. 14, 27.

28 Gan ei ddewis ef hefyd o holl lwythau Israël yn offeiriad i mi, i offrymmu ar fy allor, i losgi arogl-darth, i wisgo Ephod ger fy mron: [u] oni roddais hefyd i dŷ dy dâd ti holl ebyrth tanllyd meibion Israël? [u] Lefit. 2. 3, 10. & 6. 16. & 7. 7, 8. & 10. 14. Nu. 5. 9, 10. & 18. 8.

29 Paham y sethrwch chwi fy aberth a'm bwyd-offrwm, y rhai a orchymynnais, *yn fy* nhrigfa, ac yr anrhydeddi dy feibion yn fwy nâ myfi, gan eich pesgi eich hunain â'r gorau o holl offrymmau fy mhobl Israël?

30 Am hynny medd ARGLWYDD Dduw Israël, [x] Gan ddywedyd y dywedais, dy dŷ di, a thŷ dy dâd a rodiant o'm blaen i byth: eithr yn awr medd yr ARGLWYDD, Pell fydd hynny oddiwrthyf fi: canys fy anrhydeddwŷr a anrhydeddaf fi, [y] a'm dirmygwŷr a ddirmygir. [x] Ex. 29. 9. [y] Psa 18. 26. Mal 2. 9. 1 Bren. 2. 27. Eze. 44. 10.

31 Wele [z] y dyddiau yn dyfod pan dorrwyf dy fraich di, a braich tŷ dy dâd, fel na byddo hên-ŵr yn dy dŷ di. [z] Edr. Pen. 4. 11, 18, 20. & 14. 3. & 22. 18. &c.

32 A thi a gei weled ‡ gelyn yn fy nhrigfa, yn yr hyn oll a wnâ Duw o ddaioni i Israël: ac ni bydd hên-ŵr yn dy dŷ di byth. ‡ Neu, *gyshuld y bobl!, yn lle 'r holl ddaioni a roisse Duw i Israel.*

33 A'r gŵr o'r eiddot *yr hwn* ni thorraf ymaith oddiwrth fy allor, *fydd* i beri i'th lygaid [a] Edrych Zech 3. 5.

ballu, ac i beri i'th galon ofidio: a holl gynnyrch dy dŷ di a fyddant feirw yn wŷr.

34 A hyn *fydd* i ti yn arwŷdd, yr hwn a ddaw ar dy ddau fâb, ar Hophni a Phinees: [b] Yn yr un dydd y byddant feirw ill dau.

[b] Pen. 4. 11.

35 A [c] chyfodaf i mi offeiriad ffyddlon a wnâ yn ôl fy nghalon a'm meddwl; a mi a adeiladaf iddo ef dŷ ſiccr, ac efe a rodia ger bron fy enneiniog yn dragywydd.

[c] 1 Brẽ. 2. 35. 1 Chrô. 29, 22. Ezec. 44. 15.

36 A bydd i bob un a adewir yn dy dŷ di ddyfod ac ymgrymmu iddo ef am ddernyn o arian, a thammaid o fara, a dywedyd, † Goſod fi yn awr mewn rhyw offeiriadaeth i *gael* bwytta tammaid o fara.

† Heb. *aſſyllta.*

PEN. III.

1 Y môdd y datcuddiwyd gair yr Arglwydd gyntaf i Samuel. 11 Duw yn dangos i Samuel ddinyſtr tŷ Eli. 15 Samuel o'i leã-anfodd yn mynegi i Eli y weledigaeth. 19 Samuel yn tyfu mewn cymmeriad.

A'R [a] bachgen Samuel a waſanaethodd yr ARGLWYDD ger bron Eli: a [b] gair yr ARGLWYDD oedd werthfawr yn y dyddiau hynny; nid *oedd* weledigaeth eglur.

[a] Pen. 2. 11.
[b] Pſa. 74. 9. Amos 8. 11.

2 A'r pryd hynny pan oedd Eli yn gorwedd yn ei fangre, wedi i'w [c] lygaid ef ddechreu tywyllu, *fel* na allai weled;

[c] Pen. 4. 15.

3 A chyn i [d] lamp Duw ddiffoddi yn nheml yr ARGLWYDD, lle *yr oedd* Arch Duw, a Samuel oedd wedi gorwedd i gyſgu;

[d] Ex. 27. 21. Lef. 24. 3.

4 Yna y galwodd yr ARGLWYDD ar Samuel: dywedodd yntef, Wele fi.

5 Ac efe a redodd at Eli, ac a ddywedodd, Wele fi, canys gelwaiſt arnaf: yntef a ddywedodd, Ni elwais i; dychwel *a* gorwedd: ac efe a aeth, ac a orweddodd.

6 A'r ARGLWYDD a alwodd eil-waith, Samuel. A Samuel a gyfododd, ac a aeth at Eli, ac a ddywedodd, Wele fi, canys gelwaiſt arnaf: yntef a ddywedodd, Na elwais, fy mâb; dychwel *a* gorwedd.

7 ‡ Ac [e] nid adwaenai Samuel etto yr ARGLWYDD, ac nid egluraſid iddo ef air yr ARGLWYDD etto.

‡ Neu, *ſel kyn y gwnai Sam. cyn iddo adnabod yr Arglwydd, a chyn egluro gair yr Arglwydd iddo.*
[e] Edrych Act. 19. 2.

8 A'r ARGLWYDD a alwodd Samuel dracheſn y drydedd waith: ac efe a gyfododd, ac a aeth at Eli, ac a ddywedodd, Wele fi, canys gelwaiſt arnaf. A deallodd Eli mai yr ARGLWYDD a alwaſai ar y bachgen.

9 Am hynny Eli a ddywedodd wrth Samuel, Dôs, gorwedd; ac o's geilw efe arnat, dywed, Llefara, ARGLWYDD; canys y mae dy wâs yn clywed: felly Samuel a aeth, ac a orweddodd yn ei le.

10 A daeth yr ARGLWYDD, ac a ſafodd, ac a alwodd megis o'r blaen, Samuel, Samuel. A dywedodd Samuel, Llefara; canys y mae dy wâs yn clywed.

11 ¶ A dywedodd yr ARGLWYDD wrth Samuel, Wele fi yn gwneuthur peth yn Iſraël, [f] yr hwn pwy bynnag a'i clywo, fe a ſerwina ei ddwy gluſt ef.

[f] 2 Bren. 21. 12. Jer. 19. 3.

12 Yn y dydd hwnnw y dygaf i ben yn erbyn Eli [g] yr hyn oll a ddywedais am ei dŷ ef, gan ddechreu a diweddu *ar unwaith.*

[g] Pen. 2. 30.

13 ‡ [h] Mynegais hefyd iddo ef y barnwn ei dŷ ef yn dragywydd am yr anwiredd a wŷr efe; o herwŷdd i'w feibion haeddu iddynt felldith, ac ‡ nas gwaharddodd efe iddynt.

‡ Neu, *Mynegif.*
[h] Pen. 2. 30, 31, &c.
‡ Neu, *ni chaciſiti arnynt.*

14 Ac am hynny y tyngais wrth dŷ Eli, na wneir iawn am anwiredd tŷ Eli ag aberth, nac â bwyd-offrwm byth.

15 ¶ A Samuel a gyſgodd hyd y boreu, ac a agorodd ddryſau tŷ yr ARGLWYDD: a Samuel oedd yn ofni mynegi y weledigaeth i Eli.

16 Ac Eli a alwodd ar Samuel, ac a ddywedodd, Samuel fy mâb: yntef a ddywedodd, Wele fi.

17 Ac efe a ddywedodd, Beth *yw'r* gair a lefarodd *yr ARGLWYDD* wrthyt? na chela attolwg oddiwrthyf: [i] fel hyn y gwnelo Duw i ti, ac fel hyn y 'chwanego, o's celi oddiwrthyf ddim o'r holl ‡ bethau a lefarodd efe wrthyt.

[i] Ruth 1. 17.
‡ Neu, *eiriau.*

18 A Samuel a fynegodd iddo yr holl eiriau, ac nis celodd ddim rhagddo: dywedodd yntef, Yr ARGLWYDD *yw* efe: gwnaed a *fyddo* da yn ei olwg.

19 ¶ A chynnyddodd Samuel, a'r ARGLWYDD oedd gyd-ag ef, ac ni adawödd *i un* o'i eiriau ef ſyrthio i'r ddaiar.

20 A gwybu holl Iſraël [k] o Dan hyd Beerſeba, ‡ mai prophwyd ffyddlon yr ARGLWYDD *oedd* Samuel.

[k] Barn. 20. 1.
‡ Neu, *Sicrhau Samuel yn brophwyd i'r Arglwydd.*

21 A'r ARGLWYDD a ymddangoſodd trachefn yn Siloh: canys yr ARGLWYDD a ymeglurhâodd i Samuel yn Siloh drwy air yr ARGLWYDD.

PEN. IV.

1 Y Philiſtiaid yn gorchfygu 'r Iſraëliaid yn Eben-ezer. 3 Hwythau yn cyrchu yr Arch i ddychrynnu y Philiſtiaid. 10 Y Philiſtiaid yn eu taro hwynt eilwaith, yn dal yr Arch, ac yn lladd Hophni a Phinees. 12 Eli wrth glywed y newyddion, yn ſyrthio yn wŷſg ei gefn ac yn torri ei wddf. 19 Gwraig Phinees, wedi digalonni wrth eſgor ar Ichabod, yn marw.

A ‡ Daeth gair Samuel i holl Iſraël: ac Iſraël a aeth yn erbyn y Philiſtiaid i ryfel, a gwerſyllaſant ger llaw [a] Eben-ezer: a'r Philiſtiaid a werſyllaſant yn Aphec. 2888

‡ Neu, *daeth i ben.*
Heb. *oll.*
[a] Pen. 7. 12.

2 A'r Philiſtiaid a ymſyddinaſant yn erbyn Iſraël, a'r gâd a ymgyfarfu, a lladdwyd Iſraël o flaen y Philiſtiaid: a hwy a laddaſant o'r ſyddin yn y maes, ynghylch pedair mîl o wŷr.

3 ¶ A phan ddaeth y bobl i'r gwerſyll, henuriaid Iſraël a ddywedaſant, Pa ham y tarawödd yr ARGLWYDD ni heddyw o flaen y Philiſtiaid? cymmerwn attom o Siloh Arch cyfammod yr ARGLWYDD, a deled i'n myſg ni, fel y cadwo hi ni o law ein gelynnion.

4 Felly y bobl a anfonodd i Siloh, ac a ddygaſant oddi-yno Arch cyfammod ARGLWYDD y lluoedd, [b] yr hwn ſydd yn aros *rhwng* [c] y Cerubiaid; ac yno *yr oedd* dau fâb Eli, Hophni a Phinees, gyd-ag Arch cyfammod Duw.

[b] 2 Sa. 6. 2. Pſal. 80. 1. & 99. 1.
[c] Exod. 25. 18, 22.

5 A phan ddaeth Arch cyfammod yr ARGLWYDD i'r gwerſyll, holl Iſraël a floeddiaſant â bloedd fawr, fel y dadſeiniodd y ddaiar.

6 A phan glybu y Philiſtiaid lais y floedd, hwy a ddywedaſant, Pa beth *yw* llais y floedd fawr hon yngwerſyll yr Hebreaid? a gwybuant mai Arch yr ARGLWYDD a ddaethai i'r gwerſyll.

7 A'r

2888 7 A'r Philiſtiaid a ofnaſant: o herwŷdd hwy a ddywedaſant, Daeth Duw i'r gwerſyll. Dywedaſant hefyd, Gwae ni, canys ni bu y ſâth beth † o flaen hyn.

Heb. *neu.*

8 Gwae ni, pwy a'n gwared ni o law y Duwiau nerthol hyn? dyma y Duwiau a darawſant yr Aiphtiaid â'r holl blaau yn yr anialwch.

9 Ymgryfhewch, a byddwch wŷr, ô Philiſtiaid, rhag i chwi waſanaethu yr Hebreaid, [d] fel y gwaſanaethaſant hwy chwi: byddwch wŷr, ac ymleddwch.

Barn.13.1.

10 ¶ A'r Philiſtiaid a ymladdaſant, a [e] lladdwyd Iſraël, a ffôdd pawb i'w babell: a bu lladdfa fawr iawn; canys ſyrthiodd o Iſraël ddeng-mil ar hugain o wŷr traed.

1 Sam.78.9.

11 Ac [f] Arch Duw a ddaliwyd, a [g] dau fâb Eli, Hophni a Phinees, a fuant feirw.

f Pſ.78.61. g 1 Sam.2.34.

12 ¶ A gŵr *o* Benjamin a redodd o'r fyddin, ac [h] a ddaeth i Siloh y diwrnod hwnnw a'i ddillad wedi *eu* rhwygo, a [i] phridd ar ei ben.

h Jos.7.6. 1 Sam.4.12. i 1 Sam.2.19. & 3.32.

13 A phan ddaeth efe, wele Eli yn eiſtedd ar [k] eiſteddfa *ger* llaw 'r ffordd yn diſgwil; canys yr oedd ei galon ef yn ofni am Arch Duw. A phan ddaeth y gŵr i'r ddinas, a mynegi hyn, yr holl ddinas a waeddodd.

k 1 Sam.1.12. & 4.13.

14 A phan glywödd Eli lais y waedd, efe a ddywedodd, Beth *yw* llais y cynnwrf yma? a'r gŵr a ddaeth i mewn ar frys, ac a fynegodd i Eli.

15 Ac Eli *oedd* fâb tair blwydd ar bymtheg a phedwar ugain; a † [l] phallaſai ei lygaid ef, fel na allai efe weled.

l Gen.27.1. & 48.10.

16 A'r gŵr a ddywedodd wrth Eli, Myfi ſydd yn dyfod o'r fyddin, myfi hefyd a ffoais heddyw o'r fyddin. A dywedodd yntef, Pa beth † a ddigwyddodd, fy mâb?

17 A'r gennad a attebodd, ac a ddywedodd, Iſraël a'ffôdd o flaen y Philiſtiaid, a bu hefyd laddfa fawr ym myſg y bobl, a'th ddau fâb hefyd, Hophni a Phinees, a fuant feirw, ac Arch Duw a ddaliwyd.

18 A phan grybwyllodd efe am Arch Duw, yntef a ſyrthiodd oddiar yr eiſteddle yn ŵyſg ei gefn ger llaw y porth, a'i wddf a dorrodd, ac efe a fu farw; canys y gŵr *oedd* hên a thrwm, ac efe a farnaſai Iſraël ddeugain mlhynedd.

19 ¶ A'i waudd ef gwraig Phinees oedd feichiog *yn agos* i ‡ eſgor; a phan glybu ſôn ddarfod dal Arch Duw, a marw o'i chwegrwn a'i gŵr, hi a ymgrymmodd, ac a gleſychodd; canys ei gwewŷr a † ddaeth arni.

20 Ac yngylch y prŷd y bu hi farw, y dywedodd *y gwragedd* oedd yn ſefyll gyd-a hi, Nac ofna, canys eſgoraiſt ar fâb. Ond nid attebodd hi, ac ‡ nid yſtyriodd.

21 A hi a alwodd y bachgen † [m] Ichabod, gan ddywedyd, [n] Y gogoniant a ymadawödd o Iſraël, (am ddal Arch Duw, ac am ei chwegrwn a'i gŵr.)

m 1 Sam.14.3. n Pſa.26.8. & 78.61.

22 A hi a ddywedodd, Y gogoniant a ymadawödd o Iſraël; canys Arch Duw a ddaliwyd.

PEN. V.

1 *Y Philiſtiaid yn dwyn yr Arch i Aſdod, ac yn ei goſod yn nhŷ Dagon.* 3 *Bwrw Dagon i lawr a'i dorri yn ddarniau, a tharo gwŷr Aſdod â chlwyf y marchogion.* 8 *Duw yn gwneuthur felly i wŷr Gath, pan ddygwyd hi yno,* 10 *Ac felly i wŷr Ecron.*

A'R Philiſtiaid a gymmeraſant Arch Duw, ac a'i dygaſant hi o Eben-ezer i Aſdod.

2 A'r Philiſtiaid a gymmeraſant Arch Duw, ac a'i dygaſant i mewn i dŷ Dagon, ac a'i goſodaſant yn ymmyl Dagon.

3 ¶ A'r Aſdodiaid a gyfodaſant yn foreu dranoeth, ac wele Dagon wedi ſyrthio i lawr ar ei wyneb, ger bron Arch yr ARGLWYDD. A hwy a gymmeraſant Ddagon, ac a'i goſodaſant eil-waith yn ei le.

4 Codaſant hefyd yn foreu dranoeth, ac wele Dagon wedi ſyrthio i lawr ar ei wyneb, ger bron Arch yr ARGLWYDD; a phen Dagon a dwy gledr ei ddwylo oedd wedi torri ar y trothwy; ‡ corph Dagon yn unig a adawyd iddaw ef.

‡ Neu, *y rhan ſi-aidd o Dag.*

5 Am hynny [a] ni ſathr offeiriaid Dagon, na neb a ddelo i mewn i dŷ Dagon, ar drothwy Dagon yn Aſdod hyd y dydd hwn.

a Edrych Zeph. 1.9.

6 A thrwm fu llaw 'r ARGLWYDD ar yr Aſdodiaid, ac efe [b] a'i deſtrywiodd hwynt, ac a'i tarawödd hwynt, ſef Aſdod a'i therfynau, â [c] chlwyf y marchogion.

b Pen. 6.5. c Pſ.78.66.

7 A phan welodd gwŷr Aſdod mai felly *'r oedd*, dywedaſant, Ni chaiff Arch Duw Iſraël aros gyd-a ni; canys caled yw ei law ef arnom, ac ar Ddagon ein duw.

8 Am hynny yr anfonaſant, ac y caſglaſant holl arglwyddi y Philiſtiaid attynt, ac a ddywedaſant, Beth a wnawn ni i Arch Duw Iſraël? a hwy a attebaſant, Dyger Arch Duw Iſraël o amgylch *i* Gath. A hwy a ddygaſant Arch Duw Iſraël oddiamgylch yno.

9 Ac wedi iddynt ei dwyn hi o amgylch, bu llaw yr ARGLWYDD yn erbyn y ddinas â dinyſtr mawr iawn: ac efe a darawödd wŷr y ddinas o fychan hyd fawr, a chlwyf y marchogion oedd yn eu dirgel-leoedd.

10 Am hynny yr anfonaſant hwy Arch Duw i Ecron, a phan ddaeth Arch Duw i Ecron, yr Ecroniaid a waeddaſant, gan ddywedyd, Dygaſant attom ni o amgylch Arch Duw Iſraël, i'n lladd ni a'n pobl.

11 Am hynny yr anfonaſant, ac y caſglaſant holl arglwyddi y Philiſtiaid, ac a ddywedaſant, Danfonwch ymaith Arch Duw Iſraël, a dychweler hi adref, fel na laddo hi ni a'n pobl: canys dinyſtr angeuol *oedd* drwy yr holl ddinas; trom iawn oedd law Duw yno.

12 A'r gwŷr, y rhai ni buant feirw, a darawyd â chlwyf y marchogion: a gwaedd y ddinas a dderchafodd *i'r* nefoedd.

PEN. VI.

1 *Y Philiſtiaid ar ôl ſaith o fiſoedd yn ymgynghori am anfon yr Arch yn ei hôl,* 10 *Ac yn ei dwyn hi gyd-ag offrwm ar fenn newŷdd i Fethſemes.* 19 *Taro y bobl am edrych yn yr Arch.* 21 *Hwythau yn anfon at wŷr Ciriath-jearim i'w chyrchu hi.*

ABu arch yr ARGLWYDD yngwlâd y Philiſtiaid ſaith o fiſoedd.

2 A'r

2888 2 A'r Philiſtiaid a alwaſant am yr offeiriaid, ac am y dewiniaid, gan ddywedyd, Beth a wnawn ni i Arch yr ARGLWYDD? hyſpyſſwch i ni pa fodd yr anfonwn hi adref.

3 Dywedaſant hwythau, O's ydych ar ddanfon ymaith Arch Duw Iſraël, nac anfonwch hi yn wâg; onid gan roddi rhoddwch iddo offrwm tros gamwedd: yna i'ch iacheir, ac y bydd hyſpys iwch' pa ham nad ymadawödd ei law ef oddiwrthych chwi.

4 Yna y dywedaſant hwythau, Beth *fydd* yr offrwm tros gamwedd a roddwn iddo? a hwy a ddywedaſant, pump o ffolennau aur, a phump o lygod aur, [a] *yn ôl* rhif arglwyddi y Philiſtiaid: canys yr un bla *oedd* ‡arnoch chwi oll, ac ar eich arglwyddi.

[a] Edr. Ad. 17.
‡ Heb. *arnynt hwy.*

5 Am hynny y gwnewch luniau eich ffolennau, a lluniau eich llygod ſydd [b] yn difwyno y tîr; a rhoddwch ogoniant i Dduw Iſraël: yſgatfydd efe a yſgafnhâ ei law oddiarnoch, ac oddiar eich duwiau, ac oddiar eich tîr.

[b] Pen. 5. 6.

6 A pha ham y caledwch chwi eich calonnau, [c] megis y caledodd yr Aiphtiaid a Pharao eu calon? pan wnaeth efe yn ‡ rhyfeddol yn eu plith hwy, [d] oni ollyngaſant hwy hwynt i fyned ymaith?

[c] Ex. 7. 13. & 8. 15. & 14. 17.
‡ Neu, *o ryddfrydau.*
[d] Ex. 12 31.

[e] 2 Sam 6. 3. 7 Yn awr gan hynny gwnewch [e] fenn newŷdd, a chymmerwch ddwy fuwch flith, y rhai nid aeth iau arnynt; a deliwch y buchod dan y fenn, a dygwch eu lloi hwynt oddiar eu hôl i dŷ:

8 A chymmerwch Arch yr ARGLWYDD, a rhoddwch hi ar y fenn; a'r tlyſſau aur, y rhai a roddaſoch iddi yn offrwm dros gamwedd, a oſodwch mewn cîſt wrth ei hyſtlys hi, a gollyngwch hi i fyned ymaith.

9 Ac edrychwch o's â hi i fynu ar hŷd ffordd ei bro ei hun i Fethſemes, yna efe a wnaeth i ni y mawr ddrwg hwn: ac onid ê, yna y cawn wybod nad ei law ef a'n tarawödd ni, *ond mai* damwain oedd hyn i ni.

10 ¶ A'r gwŷr a wnaethant felly, ac a gymmeraſant ddwy fuwch flithion, ac a'i daliaſant hwy tan y fenn, ac a gauaſant eu lloi mewn tŷ:

11 Ac a oſodaſant Arch yr ARGLWYDD ar y fenn, a'r gîſt, a'r llygod aur, a lluniau eu ffolennau hwynt.

12 A'r buchod a aethant ar hŷd y ffordd union i ffordd Bethſemes, ar hŷd y brif-ffordd yr aethant, dan gerdded a breſu, ac ni throiſant tu-a 'r llaw ddehau, na thu-a'r aſſwy; ac arglwyddi y Philiſtiaid a aethant ar eu hôl hyd derfyn Bethſemes.

13 A *thrigolion* Bethſemes oedd yn medi eu cynhaiaf gwenith yn y dyffryn; ac a ddercha-faſant eu llygaid, ac a ganfuant yr Arch, ac a lawenychaſant wrth ei gweled.

14 A'r fenn a ddaeth i faes Joſuah y Bethſemeſiad, ac a ſafodd yno, ac yno *'r oedd* maen mawr: a hwy a holltaſant goed y fenn, ac a offrymmaſant y buchod yn boeth-offrwm i'r ARGLWYDD.

15 A'r Lefiaid a ddiſgynnaſant Arch yr ARGLWYDD, a'r gîſt yr hon *cedd* gyd-a hi, yr hon *yr oedd* y tlyſſau aur ynddi, ac a'i goſodaſant ar y maen mawr: a gwŷr Bethſemes a offrymmaſant boeth-offrymmau, ac a aberthaſant ebyrth i'r ARGLWYDD y dydd hwnnw. 2888

16 A phum arglwydd y Philiſtiaid, pan welſant hynny, a ddychwelaſant i Ecron y dydd hwnnw.

17 Ac dyma y ffolennau aur, y rhai a roddodd y Philiſtiaid yn offrwm tros gamwedd i'r ARGLWYDD; dros Aſdod un, dros Gaza un, dros Aſcalon un, dros Gath un, dros Ecron un:

18 A'r llygod aur *yn ôl* rhifedi holl ddinaſoedd y Philiſtiaid, *yn perthynu* i'r pum arglwydd, yn gyſtal y dinaſoedd caerog, a'r trefi heb gaerau, hyd y ‡ *maen* mawr Abel, yr hwn y goſodaſant arno Arch yr ARGLWYDD; *yr hwn ſydd* hyd y dydd hwn ym maes Joſuah y Bethſemeſiad.

‡ Neu, *maen mawr.*

19 ¶ Ac [f] efe a darawödd wŷr Bethſemes, am iddynt edrych yn Arch yr ARGLWYDD, ïe taraw-odd o'r bobl ddeng-wr a thrugain, a deng-mîl a deugain o wŷr: a'r bobl a alaraſant, am i'r ARGLWYDD daro y bobl â lladdfa fawr.

[f] Edrych Ex. 19. 21. Num. 4. 15, 20.

20 A gwŷr Bethſemes a ddywedaſant, Pwy a ddichon ſefyll yn wŷneb yr ARGLWYDD Dduw ſanctaidd hwn? ac at bwy yr ai efe oddiwrthym ni?

21 ¶ A hwy a anfonaſant gennadon at drigolion Ciriath-jearim, gan ddywedyd, Y Philiſtiaid a ddygaſant adref Arch yr ARGLWYDD; deuwch i wared, a chyrchwch hi i fynu attoch chwi.

PEN. VII.

1 Gwŷr Ciriath-ſearim yn dwyn yr Arch i dŷ Abinadab, ac yn cyſſegru Eleazar ei fâb ef i'w chadw hi. 2 Ym mhen ugain mlhynedd, 3 yr Iſraëliaid trwy waith Samuel yn edifarhau ar gyhoedd ym Miſpah. 7 Tra'r ydoedd Samuel yn gweddïo ac yn aberthu, yr Arglwydd yn dryllio y Philiſtiaid â tharanau yn Eben-ezer. 13 Daroſtwng y Philiſtiaid. 15 Samuel yn barnu Iſraël yn heddychlawn ac yn dduwiol.

A Gwŷr [a] Ciriath-jearim a ddaethant, ac a gyrchaſant i fynu Arch yr ARGLWYDD, ac a'i dygaſant hi i dŷ [b] Abinadab yn y bryn, ac a ſancteiddiaſant Eleazar ei fâb ef i gadw Arch yr ARGLWYDD.

[a] Pſ. 132. 6.
[b] 2 Sa. 6. 3. 1 Chron. 13. 7.

2 Ac o'r dydd y trigodd yr Arch yng-Nghiriath-jearim, y bu ddyddiau lawer; nid amgen nag ugain mlhynedd: a holl dŷ Iſraël a alaraſant ar ôl yr ARGLWYDD.

3 ¶ A Samuel a leſarodd wrth holl dŷ Iſraël, gan ddywedyd, O's dychwelwch chwi at yr ARGLWYDD â'ch holl galon, [c] bwriwch ymaith y duwiau dïeithr o'ch myſg, ac [d] Aſtaroth, a pharottowch eich calon at yr ARGLWYDD, a [e] gwaſanaethwch ef yn unig; ac efe a'ch gwared chwi o law y Philiſtiaid. 2903

[c] Joſu. 24. 23.
[d] Bar. 2. 13.
[e] Deut. 6. & 10. 20. Mat. 4. 10. Luc 4. 8.

4 Yna meibion Iſraël a fwriaſant ymaith [f] Baalim ac Aſtaroth, a'r ARGLWYDD yn unig a waſanaethaſant.

[f] Barn. 2. 13. 1 Bren. 18.

5 A dywedodd Samuel, Ceſglwch holl Iſraël i [g] Fiſpah, ac mi a weddïaf troſoch chwi at yr ARGLWYDD.

[g] Barn. 20. 1 Bren. 3. 4. [a] Deut. 16. 19.

6 A hwy a ymgaſglaſant i Fiſpah, ac a dynnaſant ddwfr, ac *a'i* tywalltaſant ger bron yr ARGLWYDD, ac a ymprydiaſant y diwrnod hwnnw, ac a ddywedaſant yno, Pechaſom yn erbyn yr

yr ARGLWYDD. A Samuel a farnodd feibion Iſraël ym Miſpah. 2909

7 A phan glybu y Philiſtiaid fod meibion Iſraël wedi ymgaſglu i Miſpah, arglwyddi y Philiſtiaid a aethant i fynu yn erbyn Iſraël: a meibion Iſraël a glywſant, ac a ofnaſant rhag y Philiſtiaid.

8 A meibion Iſraël a ddywedaſant wrth Samuel, Na thaw di â gweiddi troſom ni at yr ARGLWYDD ein Duw, ar iddo ef ein gwared ni o law y Philiſtiaid.

9 ¶ A Samuel a gymmerth laeth-oen, ac a'i hoffrymmodd ef ei gyd yn boeth-offrwm i'r ARGLWYDD: a [h] Samuel a waeddodd ar yr ARGLWYDD dros Iſraël, a'r ARGLWYDD a'i ‡ gwrandawödd ef.

10 A phan oedd Samuel yn offrymmu y poeth-offrwm, y Philiſtiaid a neſſaſant i ryfel yn erbyn Iſraël; a'r [i] ARGLWYDD a daranodd â tharanau mawr yn erbyn y Philiſtiaid y diwrnod hwnnw, ac a'i drylliodd hwynt, a lladdwyd hwynt o flaen Iſraël.

11 A gwŷr Iſraël a aethant o Miſpah, ac a erlidiaſant y Philiſtiaid, ac a'i tarawſant hyd oni *ddaethant* tan Bethcar.

12 A chymmerodd Samuel faen, ac a'i goſododd rhwng Miſpah a Sen, ac a alwodd ei enw ef ‡ Eben-ezer, ac a ddywedodd, Hyd yma y cynnorthwyodd yr ARGLWYDD nyni.

13 ¶ Felly y daroſtyngwyd y Philiſtiaid, ac ni 'chwanegaſant mwyach ddyfod i derfyn Iſraël: a llaw 'r ARGLWYDD a fu yn erbyn y Philiſtiaid holl ddyddiau Samuel.

14 A'r dinaſoedd, y rhai a ddygaſai y Philiſtiaid oddiar Iſraël, a roddwyd adref i Iſraël, o Ecron hyd Gath; ac Iſraël a ryddhaodd eu terfynau o law y Philiſtiaid: ac yr oedd heddwch rhwng Iſraël a'r Amoriaid.

15 A Samuel a farnodd Iſraël holl ddyddiau ei fywyd.

16 Aeth hefyd o flwyddyn i flwyddyn † oddiamgylch i Bethel, a Gilgal, a Miſpah, ac a farnodd Iſraël yn yr holl leoedd hynny.

17 [k] A'i ddychwelfa *ydoedd* i Ramah; canys yno *yr oedd* ei dŷ ef: yno hefyd y barnai efe Iſraël; ac yno 'r adeiladodd efe allor i'r ARGLWYDD.

PEN. VIII.

1 Yr Iſraëliaid, o achos anllywodraeth meibion Samuel, yn gofyn brenin. 6 Duw yn cyſſuro Samuel, ac yntau yn gweddïo yn gyſtuddiol. 10 Yn mynegi dull brenin. 19 Duw yn ewyllyſïo i Samuel ymroi i daerni meibion Iſraël.

AC wedi heneiddio Samuel, efe a oſododd ei feibion yn farnwŷr ar Iſraël.

2 A henw ei fâb cyntaf-anedig ef oedd *Joël, ac enw yr ail Abïah; *y rhai hyn oedd* farnwŷr ym Meerſheba.

3 A'i feibion ni rodiaſant yn ei ffyrdd ef, eithr troiſant ar ôl cybydd-dra, a [a] chymmeraſant obrwy, a gwyraſant farn.

4 Yna holl henuriaid Iſraël a ymgaſglaſant, ac a ddaethant at Samuel i Ramah,

5 Ac a ddywedaſant wrtho ef, Wele, ti a heneiddiaiſt, a'th feibion ni rodiant yn dy ffyrdd di: yn awr [b] goſod arnom ni frenin i'n barnu, megis yr holl genhedloedd. [b] Hoſ. 13. 10. Act. 13. 21.

6 ¶ A'r ymadrodd fu ddrwg † gan Samuel, pan ddywedaſant, Dyro i ni frenin i'n barnu: a Samuel a weddiodd ar yr ARGLWYDD. † Heb. *yngolwg.*

7 A dywedodd yr ARGLWYDD wrth Samuel, Gwrando ar lais y bobl yn yr hyn oll a ddywedant wrthyt: canys [c] nid ti y maent yn ei wrthod, onid [d] myfi a wrthodaſant, rhag i mi deyrnaſu arnynt. [c] Edrych Exod. 16. 8. [d] Pen. 10. 19.

8 Yn ôl yr holl weithredoedd a wnaethant o'r dydd y dugum hwynt o'r Aipht hyd y dydd hwn, ac *fel* y gwrthodaſant fi, ac y gwaſanaethaſant dduwiau dieithr: felly y gwnânt hwy hefyd i ti.

9 Yn awr gan hynny ‡ gwrando ar eu llais hwynt: etto gan dyſtiolaethu tyſtiolaetha iddynt, a dangos iddynt ddull y brenin a deyrnaſa arnynt. ‡ Neu, *a fudaha i'w.*

10 ¶ A Samuel a fynegodd holl eiriau 'r ARGLWYDD wrth y bobl, y rhai oedd yn ceiſio brenin ganddo.

11 Ac efe a ddywedodd, [e] Dymma ddull y brenin a deyrnaſa arnoch chwi: [f] Efe a gymmer eich meibion, ac a'i goſyd iddo yn ei gerbydau, ac yn wŷr meirch iddo, ac i redeg o flaen ei gerbydau ef: [e] Edr. Deut. 17. 16, &c. [f] Pſ. 14. 52.

12 Ac *a'i* goſyd *hwynt* iddo yn dywyſogion miloedd, ac yn dywyſogion deg a deugain, ac i aredig ei âr, ac i fedi ei gynhaiaf, ac i wneuthur arfau ei ryfel, a pheiriannau ei gerbydau.

13 A'ch merched a gymmer ef yn Apothecareſau, yn gogeſau hefyd, ac yn bobyddeſau.

14 Ac [g] ete a gymmer eich meuſydd a'ch gwinllannoedd, a'ch olew-lannoedd gorau, ac a'i dyry i'w weiſion. [g] 1 Bré. 21. 7.

15 Eich hadau hefyd, a'ch gwin-llannoedd a ddegymma efe, ac a'i dyry i'w † 'ſtafellyddion, ac i'w weiſion. † Heb. *Eunuchiaid.*

16 Eich gweiſion hefyd, a'ch morwynnion, eich gwŷr ieuaingc gorau hefyd, a'ch aſſynnod, a gymmer efe, ac *a'i* goſyd i'w waith.

17 Eich defaid hefyd a ddegymma efe, chwithau hefyd fyddwch yn weiſion iddo ef.

18 A'r dydd hwnnw y gwaeddwch rhag eich brenin a ddewiſaſoch i chwi; ac ni wrendy yr ARGLWYDD arnoch yn y dydd hwnnw.

19 ¶ Er hynny y bobl a wrthodaſant wrando ar lais Samuel, ac a ddywedaſant, Nâgê, eithr brenin fydd arnom ni:

20 Fel y byddom ninnau hefyd fel yr holl genhedloedd: a'n brenin a'n barna ni, efe a â allan hefyd o'n blaen ni, ac efe a ymladd ein rhyfeloedd ni.

21 A gwrandawödd Samuel holl eiriau y bobl, ac a'i hadroddodd hwynt lle y clybu 'r ARGLWYDD.

22 A dywedodd yr ARGLWYDD wrth Samuel, Gwrando ar eu llais hwynt, a goſod frenin arnynt: a dywedodd Samuel wrth wŷr Iſraël, ewch bob un i'w ddinas ei hun.

2909 PEN. IX.

1 Saul yn anobeithio cael assynnod ei dâd, 6 trwy gyngor ei wâs, 11 a chyfarwyddiad llangces-sau, 15 yn dyfod trwy ddatcuddiad Duw, 18 at Samuel. 19 Samuel yn croesawu Saul yn y wlêdd. 25 Ac ar ôl ymddiddan ag ef, o'r nailltu, yn hebrwng Saul ar ei ffordd.

a Pê. 14.51. 1 Chron. 8. 33. ‡ Neu, o olud.

AC yr oedd gŵr o Benjamin, a'i enw [a] Cis, mâb Abïel, fâb Zeror, fâb Becorath, fâb Aphïah, mâb i ŵr o Jemini, yn gadarn o ‡ nerth.

2 Ac iddo ef yr oedd mâb a'i enw Saul, yn ŵr ieuangc, dewisol a glân: ac nid *oedd* neb o feibion Israël lanach nag ef: b o'i ysgwydd i fynu yr oedd yn uwch nâ'r holl bobl.

b Pê. 10. 23.

3 Ac assynnod Cis tâd Saul a gyfrgollasant; a dywedodd Cis wrth Saul ei fâb, Cymmer yn awr un o'r llangciau gyd-a thi, a chyfod, dôs, cais yr assynnod.

4 Ac efe a aeth trwy fynydd Ephraïm, ac a dramwyodd drwy wlâd Salisa, ac nis cawsant *hwynt*; yna y tramwyasant trwy wlâd Salim, ac nis *cawsant hwynt*; ac efe a aeth trwy wlâd Jemini, ond nis cawsant *hwynt*.

5 Pan ddaethant i wlâd Zuph, y dywedodd Saul wrth ei langc *oedd* gyd-ag ef, Tyred a dychwelwn, rhag i'm tâd beidio a'r assynnod, a gofalu am danom ni.

6 Dywedodd yntef wrtho ef, Wele yn awr *y mae* yn y ddinas hon ŵr i Dduw, a'r gŵr *sydd* anrhydeddus; yr hyn oll a ddywedo efe gan ddyfod a ddaw: awn yno yn awr, nid hwyrach y mynega efe i ni y ffordd y mae i ni fyned iddi.

7 Yna y dywedodd Saul wrth ei langc, Wele, od awn ni, c pa beth a ddygwn ni i'r gŵr? canys y bara a ‡ ddarfu yn ein lleitri ni, a gwobr *arall* nid *oes* i'w ddwyn i ŵr Duw: beth *sydd* gennym?

c Edrych Barn. 13. 17. 1 Bren. 14. 3. 2 Brē. 4. 42. & 8. 8. ‡ Heb *a aeth allan o'n.*

8 A'r llangc a attebodd eilwaith i Saul, ac a ddywedodd, Wele, cafwyd †gyd-a mi bedwaredd ran sicl o arian; mi a roddaf *hynny* i ŵr Duw er mynegi i ni ein ffordd.

† Heb. *yn sy llaw i.*

9 (Gynt yn Israël, fel hyn y dywedai gŵr wrth fyned i ymgynghori â Duw, Deuwch, ac awn hyd at y gweledydd: canys y prophwyd heddyw, a elwyd gynt c yn weledydd.)

d Gē. 25. 22. e 2 Sa. 24. 11. 2 Brē. 17. 13. Amos 7. 12.

10 Yna y dywedodd Saul wrth ei langc, Da ‡ y dywedi, tyred, awn: felly yr aethant i'r ddinas yr *oedd* gŵr Duw ynddi.

‡ Heb. *yw dy air.*

11 ¶ Ac fel yr oeddynt yn myned i riw y ddinas, hwy a gawsant langcesau yn dyfod allan i dynnu dwfr, ac a ddywedasant wrthynt, A *yw* 'r gweledydd yma?

12 Hwythau a'i hattebasant hwynt, ac a ddywedasant, Ydyw; wele *efe* o'th flaen: brysia yr awr hon, canys heddyw y daeth efe i'r ddinas; o herwŷdd ‡ f aberth *sydd* heddyw gan y bobl yn yr uchelfa.

‡ Neu, *yn ei erbyn.* f 1 Bren. 16. 2.

13 Pan ddeloch gyntaf i'r ddinas, chwi a'i cewch ef cyn ei fyned i fynu i'r uchelfa i fwyta; canys ni fwytty y bobl hyd oni ddelo efe, o herwŷdd efe a fendiga yr aberth, ar ôl hynny y bwytty y rhai a wahoddwyd; am hynny cewch i fynu, canys ‡ ynghylch y pryd hyn y cewch ef.

‡ Heb. *ei ddyw.*

14 A hwy a aethant i fynu i'r ddinas; a *phan* ddaethant i ganol y ddinas, wele Samuel yn dyfod i'w cyfarfod, i fyned i fynu i'r uchelfa.

15 ¶ g A'r Arglwydd a ‡ fynegasai ynghlust Samuel, ddiwrnod cyn dyfod Saul, gan ddywedyd,

g 1 Sam. 9. 15. ‡ Heb. *datcuddiasai glust.*

16 Ynghylch y pryd *hyn* y fory, yr anfonaf attat ti ŵr o wlâd Benjamin, a thi a'i henneinhi ef yn flaenor ar fy mhobl Israël, ac efe a wared fy mhobl o law y Philistiaid: canys edrychais ar fy mhobl, o herwŷdd daeth eu gwaedd attaf.

17 A phan welfu Samuel Saul, yr Arglwydd a ddywedodd wrtho ef, Wele y gŵr, am yr hwn y dywedais wrthyt; hwn a ‡ lywodraetha ar fy mhobl.

‡ Heb. *a gau fy mhobl.*

18 Yna Saul a nesaodd at Samuel ynghanol y porth, ac a ddywedodd, Mynega i mi attolwg pa le yma *y mae* tŷ y gweledydd.

19 A Samuel a attebodd Saul, ac a ddywedodd, Myfi *yw* y gweledydd: dôs i fynu o'm blaen i'r uchelfa, canys bwyttewch gyd-a myfi heddyw, a mi a'th ollyngaf y boreu, ac a fynegaf i ti yr hyn oll y fydd yn dy galon.

20 Ac *am* yr assynnod a gyfrgollasant er ys tri-diau, na ofala am danynt, canys cafwyd hwynt: ‡ ac i bwy *y mae* holl bethau dymunol Israël? onid i ti, ac i holl dŷ dy dâd?

‡ Neu, *mae wedi ddymuno Israel i'w arwain?* Heb. *ar.*

21 A Saul a attebodd ac a ddywedodd, Onid h mâb Jemini *ydwyf fi*, o'r lleiaf o lwythau Israël? a'm teulu *sydd* leiaf o holl deuluoedd llwyth Benjamin? a pha ham y dywedi wrthyf ‡ y modd hyn?

h Pê. 9. 21. ‡ Heb. *y gair hwn.*

22 A Samuel a gymmerth Saul a'i langc, ac a'i dûg hwynt i'r 'stafell, ac a roddes iddynt le o flaen y gwahoddedigion, a hwy *oeddynt* ynghylch deng-ŵr ar hugain.

23 A Samuel a ddywedodd wrth y côg, Moes y rhan a roddais attat ti, am yr hon y dywedais wrthyt, Cadw hon gyd-a thi.

24 A'r côg a gyfododd yr ysgwyddog, a'r hyn *oedd* arni, ac a'i gosodes ger bron Saul: a *Samuel* a ddywedodd, Wele yr hyn a ‡ adawyd, gosod ger dy fron, a bwytta; canys hyd y pryd hyn y cadwyd ef i ti, er pan ddywedais, Y bobl a wahoddais i: a bwyttaodd Saul gyd-a Samuel y dydd hwnnw.

‡ Neu, *a gadwyd.*

25 ¶ A phan ddisgynnasant o'r uchelfa *i'r* ddinas, *Samuel* a ymddiddanodd a Saul ar ben y tŷ.

26 A hwy a gyfodasant yn foreu: ac ynghylch codiad y wawr, galwodd Samuel ar Saul i ben y tŷ, gan ddywedyd, Cyfod fel i'th hebryngwyf ymaith: a Saul a gyfododd, ac efe a Samuel a aethant ill dau allan.

27 Ac fel yr oeddynt yn myned i wared i gwrr eithaf y ddinas, Samuel a ddywedodd wrth Saul, Dywed wrth y llangc am fyned o'n blaen ni, (felly 'r aeth efe) ond sâ di ‡ yr awr hon, a mynegaf i ti air Duw.

‡ Heb. *dros dro.*

PEN. X.

1 Samuel yn enneinio Saul, 2 ac yn ei siccrhau ef trwy dri arwŷdd. 9 Troi calon Saul, ac yntef yn prophwydo. 14 Yn celu chwedl y frenhiniaeth rhag ei ewythr. 17 Dewis Saul trwy goel-bren ym Mispah. 26 Amryw feddyliau ei adeiliaid am dano ef.

YNa Samuel a gymmerodd phïolaid o olew, ac a'i tywalltodd ar ei ben ef, ac a'i cusanodd

cusanodd ef, ac a ddywedodd, Onid [a] yr ARGLWYDD a'th enneiniodd di yn flaenor ar [b] ei etifeddiaeth ?

2 Pan elych di heddyw oddiwrthyf, yna y cei ddau wr wrth [c] fedd Rahel, yn nherfyn Benjamin, yn Zelzah ; a hwy a ddywedant wrthyt, Cafwyd yr aſſynnod yr aethoſt i'w ceiſio ; ac wele dy dâd a ollyngodd heibio ‡ chwedl yr aſſynnod, a gofalu y mae am danoch chwi, gan ddywedyd, Beth a wnâf am fy mab ?

3 Yna yr ai di ymmhellach oddi-yno, ac y deui hyd waſtadedd Tabor, ac yno i'th gyferfydd tri-wyr yn myned i fynu at Dduw i Bethel ; un yn dwyn tri o fynnod, ac un yn dwyn tair torth o fara, ac un yn dwyn coſtrelaid o win.

4 A hwy a ‡ gyfarchant well i ti, ac a roddant i ti ddwy *dorth* o fara ; *y rhai* a gymmeri o'i llaw hwynt.

5 Yn ôl hynny y deui i fryn Duw, [d] yn yr hwn y mae ſefyllfa y Philiſtiaid : a phan ddelyeh yno i'r ddinas, ti a gyfarfyddi â thyrfa o brophwydi yn diſgyn o'r uchelfa, ac o'i blaen hwynt [e] nabl, a thympan, a phibell, a thelyn, a hwythau yn prophwydo.

6 Ac yſpryd yr ARGLWYDD a ddaw arnat ti, a [f] thi a brophwydi gyd-a hwynt, ac a droir yn wr arall.

7 A phan ddelo yr argoelion hyn i ti, gwnâ fel y † byddo 't achos ; canys Duw *ſydd* gyd-a thi.

8 A dôs i wared o'm blaen i Gilgal, ac wele mi a ddeuaf i wared attat ti, i offrymmu offrymmau poeth, *ac* i aberthu ebyrth hedd : [g] aros am danaf ſaith niwrnod, hyd oni ddelwyf attat, ac mi a hyſpyſſaf i ti yr hyn a wnelych.

9 ¶ A phan drôdd efe ei † gefn i fyned oddiwrth Samuel, Duw a ‡ rôdd iddo galon arall : a'r holl argoelion hynny a ddaethant y dydd hwnnw *i ben.*

10 A phan ddaethant yno i'r bryn, wele fintai o brophwydi yn ei gyfarfod ef ; ac yſpryd Duw a ddaeth arno yntef, ac efe a brophwydodd yn eu myſg hwynt.

11 A phawb ar a'i adwaenai ef o'r blaen a edrychaſant, ac wele *efe* gyd-a'r prophwydi yn prophwydo : yna y bobl a ddywedaſant bawb wrth ei gilydd, Beth yw hyn a ddaeth i fâb Cis ? [h] a *ydyw* Saul hefyd ym myſg y prophwydi ?

12 Ac un oddi-yno a attebodd, ac a ddywedodd, Etto pwy *yw* eu tâd hwy ? am hynny yr aeth yn ddihareb, A *ydyw* Saul hefyd ym myſg y prophwydi ?

13 Ac wedi darfod iddo brophwydo, efe a ddaeth i'r uchelfa.

14 ¶ Ac ewythr Saul a ddywedodd wrtho ef, ac wrth ei langc ef, I ba le yr aethoch ? ac efe a ddywedodd, I geiſio 'r aſſynnod : a phan welſom nas *ceid*, ni a ddaethom at Samuel.

15 Ac ewythr Saul a ddywedodd, Mynega attolwg i mi beth a ddywedodd Samuel wrthych chwi.

16 A Saul a ddywedodd wrth ei ewythr, Gan fynegi mynegodd i ni fod yr aſſynnod wedi eu cael : ond am chwedl y frenhiniaeth, yr hwn a ddywedaſai Samuel, nid yngenodd efe wrtho.

17 ¶ A Samuel a alwodd y bobl ynghyd [i] at yr ARGLWYDD [k] i Miſpah ;

18 Ac a ddywedodd wrth feibion Iſraël, fel hyn y dywedodd ARGLWYDD Dduw Iſraël, Myfi a ddygais i fynu Iſraël o'r Aipht, ac a'ch gwaredais chwi o law 'r Aiphtiaid, ac o law 'r holl deyrnaſoedd, a'r rhai a'ch gorthrymment chwi.

19 A [l] chwi heddyw a wrthodaſoch eich Duw, yr hwn ſydd yn eich gwared chwi oddiwrth eich holl ddryg-fyd, a'ch helbul, ac a ddywedaſoch wrtho ef, *Nâd felly*, eithr goſod arnom ni frenin. Am hynny ſefwch yr awr hon ger bron yr ARGLWYDD wrth eich llwythau, ac wrth eich miloedd.

20 A Samuel a baroddo i holl lwythau Iſraël neſſau, [m] a daliwyd llwyth Benjamin.

21 Ac wedi iddo beri i lwyth Benjamin neſſau yn ôl eu teuluoedd, daliwyd teulu Matri, a Saul mâb Cis a ddaliwyd : a phan geiſiaſant ef, nis cafid ef.

22 Am hynny yr gofynnaſant eto i'r ARGLWYDD, a ddôi 'r gwr yno eto ? a'r ARGLWYDD a ddywedodd, Wele efe yn ymguddio ym mhlith y dodrefn.

23 A hwy a redaſant, ac a'i cyrchaſant ef oddiyno. A phan ſafodd ynghanol y bobl, [n] yr oedd efe, o'i yſgwydd i fynu, yn uwch na'r holl bobl.

24 A dywedodd Samuel wrth yr holl bobl, A welwch chwi yr hwn a ddewiſodd yr ARGLWYDD, nad *oes neb* tebyg iddo ym myſg yr holl bobl ? a'r holl bobl a floeddiaſant, ac a ddywedaſant, [o] Byw fyddo 'r brenin.

25 Yna Samuel a draethodd [p] gyfraith y deyrnas wrth y bobl, ac a'i ſgrifennodd mewn llyfr, ac a'i goſododd ger bron yr ARGLWYDD. A Samuel a ollyngodd ymaith yr holl bobl, bob un i'w dŷ.

26 ¶ A Saul hefyd a aeth i'w dŷ ei hun i Gibeah ; a byddin o'r rhai y cyffyrddaſai Duw 'i calon, a aeth gyd-ag ef.

27 Ond [q] meibion Belial a ddywedaſant, Pa fodd y gwared hwn ni ? A hwy a'i dirmygaſant ef, ac [r] ni ddygaſant anrheg iddo ef. Eithr ni chymmerodd efe arno glywed hyn.

PEN. XI.

1 Nahas yn cynnyg i wŷr Jabes Gilead ammodau gwradwyddus. 4 Hwythau yn anfon cennadon, ac yn cael cynnorthwy gan Saul. 12 Yntef wrth hynny yn cael ei gadarnhau, ac adnewyddu ei frenhiniaeth.

YNa [a] Nahas yr Ammoniad a ddaeth i fynu, ac a werſyllodd yn erbyn [b] Jabes Gilead : a holl wŷr Jabes a ddywedaſant wrth Nahas, Gwnâ gyfammod â ni, ac ni a'th waſanaethwn di.

2 A Nahas yr Ammoniad a ddywedodd wrthynt, Tan yr ammod hyn y cyfammodaf â chwi, i mi gael tynnu pob llygad dehau i chwi, fel y goſodwyf y gwradwydd hyn ar holl Iſraël.

3 A henuriaid Jabes a ddywedaſant wrtho, † Caniattâ i ni ſaith niwrnod, fel yr anfonom genadon i holl derfynau Iſraël ; ac oni *bydd* a'n gwaredo, ni a ddeuwn allan attat ti.

4 ¶ A'r cennadon a ddaethant i [c] Gibeah Saul, ac a adroddaſant y geiriau lle y clybu y bobl. A'r holl bobl a dderchafaſant eu llef, ac a wylaſant.

2909 5 Ac wele Saul yn dyfod ar ôl y gwartheg o'r maes, a dywedodd Saul, Beth ſydd yn peri i'r bobl wylo? yna yr adroddaſant iddo eiriau gwŷr Jabes.

d Edrych Barn. 3. 10. & 6. 34. & 11. 29. & 14. 6. 6 Ac [d] Yſpryd Duw a ddaeth ar Saul, pan glybu efe y geiriau hynny; a'i ddigofaint ef a ennynnodd yn ddirfawr.

e Barn. 19. 29. 7 Ac efe a gymmerth bâr o ychen, ac [e] a'i drylliodd, ac *a'i* danfonodd drwy holl derfynau Iſraël yn llaw y cennadon, gan ddywedyd, Yr hwn nid elo ar ôl Saul, ac ar ôl Samuel, fel hyn y gwneir i'w wartheg ef. Ac ofn yr ARGLWYDD a ſyrthiodd ar y bobl, a hwy a ddaethant allan

‡ Heb. *Megis un gwr.* Barn. 20. 1. ‡ yn un-fryd.

f 2 Sam. 21. 9. 8 A phan gyfrifodd efe hwynt ym Mezec, meibion [f] Iſraël oedd dry-chan mîl, a gwŷr Juda yn ddeng-mîl ar hugain.

9 A hwy a ddywedaſant wrth y cennadon a ddaethai, Fel hyn y dywedwch wrth wŷr Jabes Gilead, Y foru erbyn gwreſogi 'r haul, y bydd i chwi ymwared. A'r cennadon a ddaethant, ac a fynegaſant *hynny* i wŷr Jabes, a hwythau a lawenychaſant.

10 Am hynny gwŷr Jabes a ddywedaſant, Y foru y deuwn allan attoch chwi, ac y gwnewch i ni yr hyn oll a weloch yn dda.

g Edrych Pen. 31. 11. 11 A bu dranoeth i [g] Saul oſod y bobl yn dair byddin, a hwy a ddaethant i ganol y gwerſyll yn y wiliadwriaeth foreu, ac a laddaſant yr Ammoniaid nes gwreſogi o'r dydd: a'r gweddillion a waſgarwyd, fel na thrigodd o honynt ddau ynghyd.

h Pſ. 10. 27. 12 ¶ A dywedodd y bobl wrth Samuel, [h] Pwy yw yr hwn a ddywedodd, A deyrnaſa Saul arnom ni? i Edrych Luc 19. 27. [i] moeſwch y gwŷr hynny, fel y rhoddom hwynt i farwolaeth.

k 2 Sam. 19. 22. 13 A Saul a ddywedodd, [k] Ni roddir neb i farwolaeth heddyw: canys heddyw y gwnaeth yr ARGLWYDD ymwared yn Iſraël.

14 Yna Samuel a ddywedodd wrth y bobl, Deuwch fel yr elom i Gigal, ac yr adnewyddom y frenhiniaeth yno.

l Pſ. 10. 17. 15 A'r holl bobl a aethant i Gilgal, ac yno y gwnaethant Saul yn frenin, [l] ger bron yr ARGLWYDD yng-Ngilgal; a hwy a aberthaſant yno ebyrth hedd ger bron yr ARGLWYDD: a Saul a lawenychodd yno, a holl wŷr Iſraël, yn ddirfawr.

PEN. XII.

1 Samuel yn tyſtiolaethu ei ddiniweidrwydd, 6 ac yn ceryddu anniolchgarwch y bobl, 16 yn eu dychrynu hwynt â tharanau yn amſer cynhaiaf, 20 ac yn eu cyſſuro hwy â thrugaredd Duw.

A Samuel a ddywedodd wrth holl Iſraël, Wele, gwrandewais ar eich llais yn yr hyn oll a ddywedaſoch wrthyf, a goſodais frenin arnoch.

2 Ac yr awr hon wele, y brenin yn rhodio o'ch blaen chwi; a minneu a heneiddiais, ac a benwynnais; ac wele fy meibion hwythau gyd-a chwi: a minneu a rodiais o'ch blaen chwi o'm mebyd hyd y dydd hwn.

a Eccl. 46. 19. b Nu. 16. 15. Act. 20. 33. 1 Theſ 2. 5. 3 Wele [a] fi, tyſtiolaethwch i'm herbyn ger bron yr ARGLWYDD, a cher bron ei enneiniog; [b] ŷch pwy a gymmerais? neu aſſyn pwy a gymmerais? neu pwy a dwyllais? neu pwy a orthrymmais i? neu o law pwy y cymmerais ‡ wobr †i ddallu fy llygaid ag ef? ac mi a'i talaf i chwi.

‡ Heb. *brîb, werth.* † Heb. *ſefydlu i cuddiaw fy llygaid ag ef, wrthyn.*

4 A hwy a ddywedaſant, Ni thwyllaiſt ni, ni orthrymmaiſt ni ychwaith, ac ni chymmeraiſt ddim o law neb.

5 Dywedodd yntef wrthynt, Yr ARGLWYDD *ſydd* dyſt yn eich erbyn chwi, ei enneiniog ef hefyd *ſydd* dyſt y dydd hwn, na chawſoch ddim yn fy llaw i: a'r *bobl* a ddywedaſant, Tyſt *ydyw*.

6 ¶ A Samuel a ddywedodd wrth y bobl, Yr ARGLWYDD *yw* yr hwn ‡ a fawrhaodd Moſes ac Aaron, a'r hwn a ddûg i fynu eich tadau chwi o dîr yr Aipht.

‡ Heb. *a wnaeth.*

7 Yn awr gan hynny ſefwch, fel yr ymreſymmwyf â chwi ger bron yr ARGLWYDD, am holl gyfiawnderau yr ARGLWYDD, y rhai a wnaeth efe ‡ i chwi, ac i'ch tadau.

‡ Heb. *â chwi.*

c Gen. 46. 5, 6. d Exo. 3. 10. e Exo. 5. 1. & 4. 16.

8 [c] Wedi i Jacob ddyfod i'r Aipht, a [d] gweiddi o'ch tadau chwi ar yr ARGLWYDD, yna yr ARGLWYDD [e] a anfonodd Moſes ac Aaron, a hwy a ddygaſant eich tadau chwi o'r Aipht, ac a'i cyfleaſant hwy yn y lle hwn.

9 A phan anghofiaſant yr ARGLWYDD eu Duw, [f] efe a'i gwerthodd hwynt i law Siſara tywyſog milwriaeth Hazor, ac i law [g] y Philiſtiaid, ac i law brenin [h] Moab, a hwy a ymladdaſant i'w herbyn hwynt.

f Barn. 4. 2. g Barn. 10. 7. h Barn. 3. 12.

10 A hwy a waeddaſant ar yr ARGLWYDD, ac a ddywedaſant, Pechaſom, am i ni wrthod yr ARGLWYDD, a gwaſanaethu Baalim ac Aſtaroth: er hynny gwared ni yr awr hon o law ein gelynnion, a nyni a'th waſanaethwn di.

11 A'r ARGLWYDD a anfonodd [i] Jerubbaal, a Bedan, a [k] Jephthah, a [l] Samuel, ac a'ch gwaredodd chwi o law eich gelynnion o amgylch, a chwi a breſſwyliaſoch yn ddiogel.

i Barn. 6. 14, 32. k Barn. 11. 1. l Pen. 7. 15.

12 A phan welſoch fod Nahas brenin meibion Ammon yn dyfod yn eich erbyn, [m] dywedaſoch wrthyf, Nagê, onid brenin a deyrnaſa arnom ni, a'r [n] ARGLWYDD eich Duw yn frenin *i* chwi.

m Pen. 10. 19. n Barn. 8. 23. o Pſ. 10. 5.

13 Ac yn awr wele 'r brenin [o] a ddewiſaſoch chwi, *a* 'r hwn a ddymunaſoch; ac wele, yr ARGLWYDD a roddes frenin arnoch chwi.

14 O's ofnwch chwi yr ARGLWYDD, a'i waſanaethu ef, a gwrando ar ei lais, heb anufuddhau ‡ gair yr ARGLWYDD, yna y byddwch chwi, a'r brenin hefyd a deyrnaſa arnoch, ar ôl yr ARGLWYDD eich Duw.

‡ Heb. *y genau.*

15 Ond o's chwi ni wrandewch ar lais yr ARGLWYDD, eithr anufuddhau gair yr ARGLWYDD, yna y bydd llaw 'r ARGLWYDD yn eich erbyn chwi, fel yn erbyn eich tadau.

‡ Heb. *genau.*

16 ¶ Sefwch gan hynny yn awr, a gwelwch y peth mawr hyn a wnâ 'r ARGLWYDD o flaen eich llygaid chwi.

17 Onid cynhaiaf gwenith *yw* heddyw? galwaf ar yr ARGLWYDD, ac efe a ddyry daranau, a glaw; fel y gwybyddoch ac y gweloch, mai mawr *yw* eich drygioni chwi, yr hwn a wnaethoch yngolwg yr ARGLWYDD, yn gofyn i chwi frenin.

18 Felly Samuel a alwodd ar yr ARGLWYDD, a'r ARGLWYDD a roddes daranau a glaw y dydd hwnnw: a'r [p] holl bobl a ofnodd yr ARGLWYDD a Samuel yn ddirfawr.

p Exo. 14. 31.

19 A'r

19 A'r holl bobl a ddywedaſant wrth Samuel, Gweddïa tros dy weiſion at yr ARGLWYDD dy Dduw, ſel na byddom feirw: canys 'chwanegaſom ddrygioni ar ein holl bechodau, wrth geiſio i ni frenin.

20 ¶ A dywedodd Samuel wrth y bobl, Nac ofnwch, (chwi a wnaethoch yr holl ddrygioni hyn, etto na chiliwch oddiar ôl yr ARGLWYDD, onid gwaſanaethwch yr ARGLWYDD â'ch holl galon:

21 Ac na chiliwch; canys *felly 'r aech* ar ôl oferedd, y rhai ni leſâant, ac ni 'ch gwaredant, canys ofer *ydynt* hwy.)

22 Canys ni wrthyd yr ARGLWYDD ei bobl, er mwyn ei enw mawr: o herwŷdd rhyngodd bodd i'r ARGLWYDD eich gwneuthur chwi yn bobl iddo ei hun.

23 A minneu, na atto Duw i mi bechu yn erbyn yr ARGLWYDD, trwy beidio a gweddïo troſoch: eithr dyſgaf i chwi y ffordd dda ac union.

24 Yn unig ofnwch yr ARGLWYDD, a gwaſanaethwch ef, mewn gwirionedd, â'ch holl galon: canys gwelwch faint a wnaeth efe eroch.

25 Ond o's dilynwch ddrygioni, chwi a'ch brenin a ddifethir.

PEN. XIII.

1 *Dewis fyddin Saul.* 3 *Saul yn galw 'r Hebreaid i Gilgal yn erbyn y Philiſtiaid, y rhai y tarawſôi Jonathan eu ſefyllfa.* 5 *Mawr lu y Philiſtiaid.* 6 *Cyfyngdra 'r Iſraëliaid.* 8 *Saul yn blino yn aros am Samuel, ac yn aberthu.* 11 *Samuel yn ei geryddu ef.* 17 *Tair byddin anrhaith y Philiſtiaid.* 19 *Dyfais y Philiſtiaid, na ddïoddefent un gôf yn Iſraël.*

SAul ‡ a deyrnaſodd un flwyddyn, ac wedi iddo deyrnaſu ddwy flynedd ar Iſraël,

2 Saul a ddewiſodd iddo dair mîl o Iſraël: dwy fil oedd gyd-a Saul ym Micmas, ac ym mynydd Bethel, a mîl oedd gyd-a Jonathan yng Ngibeah Benjamin: a'r bobl eraill a anfonodd efe, bawb i'w babell ei hun.

3 A Jonathan a darawödd [a] ſefyllfa y Philiſtiaid, yr hon *oedd* yng ‡ Ngeba; a chlybu y Philiſtiaid *hynny*: a Saul a ganodd mewn udcorn drwy 'r holl dir, gan ddywedyd, Clywed yr Hebreaid.

4 A holl Iſraël a glywſant ddywedyd, daro o Saul ſefyllfa y Philiſtiaid, a bod Iſraël yn ‡ ffiaidd gan y Philiſtiaid: a'r bobl a ymgaſglodd ar ôl Saul i Gilgal.

5 ¶ A'r Philiſtiaid a ymgynnullaſant i ymladd ag Iſraël, deng-mîl ar hugain o gerbydau, a chwe mîl o wŷr meirch, a phobl *eraill* cyn amled a'r tywod *ſydd* ar fîn y môr; a hwy a ddaethant i fynu, ac a werſyllaſant ym Micmas, o du 'r dwyrain i Bethafen.

6 Pan welodd gwŷr Iſraël fod yn gyfyng arnynt, (canys gwaſgaſid ar y bobl:) yna y bobl a [b] ymguddiaſant mewn ogfeydd, ac mewn dryſni, ac mewn creigiau, ac mewn tyrau, ac mewn pydewau.

7 A *rhai o'r* Hebreaid a aethant tros yr Iorddonen i dîr Gad a Gilead; a Saul *oedd* etto yng Ngilgal, a'r holl bobl a ‡ aethant ar ei ôl ef, dan grynnu. ‡ Heb. *a grynnodd ar ei ol ef.*

8 ¶ [c] Ac efe a arhoſodd ſaith niwrnod hyd yr amſer goſodedig *a nodaſai* Samuel; ond ni ddaeth Samuel i Gilgal; a'r bobl a ymwaſgarodd oddiwrtho ef. c Pen. 10. 8.

9 A Saul a ddywedodd, Dygwch attafi boeth-offrwm, ac offrymmau hedd; ac efe a offrymmodd y poeth-offrwm.

10 Ac wedi darfod iddo offrymmu y poeth-offrwm, wele Samuel a ddaeth, a Saul a aeth allan i'w gyfarfod ef, *ac* ‡ i gyfarch gwell iddo. ‡ Heb. *i'w fendithio ef.*

11 ¶ A dywedodd Samuel, Beth a wnaethoſt ti? a Saul a ddywedodd, O herwŷdd gweled o honof i'r bobl ymwaſgaru oddiwrthyf, ac na ddaethoſt ditheu o fewn y dyddiau goſodedig, ac i'r Philiſtiaid ymgaſglu i Micmas;

12 Am hynny y dywedais, Y Philiſtiaid yn awr a ddeuant i wared attafi i Gilgal, ac ni ‡ weddiais ger bron yr ARGLWYDD: am hynny 'r anturiais i, ac yr offrymmais boeth-offrwm. ‡ Heb. *ni ymbiliais ag wyneb yr Arglwydd.*

13 A Samuel a ddywedodd wrth Saul, Ynfyd y gwnaethoſt; ni chedwaiſt orchymyn yr ARGLWYDD dy Dduw, yr hwn a orchymynnodd efe i ti: canys yr ARGLWYDD yn awr a gadarnhaſai dy frenhiniaeth di ar Iſraël yn dragywydd.

14 Ond yn awr nifaif dy frenhiniaeth di; [d] yr ARGLWYDD a geiſiodd iddo ŵr wrth *fodd* ei galon ei hun, yr ARGLWYDD hefyd a orchymynnodd iddo fod yn flaenor ar ei bobl, o herwŷdd na chedwaiſt ti yr hyn a orchymynnodd yr ARGLWYDD i ti. d Pſ. 89. 20. Act. 13. 22.

15 A Samuel a gyfododd, ac a aeth i fynu o Gilgal i Gibeah Benjamin; a chyfrifodd Saul y bobl a gafwyd gyd-ag ef, [e] ynghylch chwechant o wŷr. e Pen. 14. 2.

16 A Saul a Jonathan ei fâb, a'r bobl a gafwyd gyd-a hwynt, oedd yn aros yng-Ngibeah Benjamin: a'r Philiſtiaid a werſyllaſant ym Micmas.

17 ¶ A daeth allan o werſyll y Philiſtiaid anrhaith-wŷr, yn dair byddin: un fyddin a drôdd tu-a ffordd Ophrah, tu-a gwlâd Sual:

18 A'r fyddin arall a drôdd *tu-a* ffordd Bethhoron; a'r drydedd fyddin a drôdd *tu-a* ffordd y terfyn ſy'n edrych tu-a'r dyffryn Zeboïm tu-a'r anialwch.

19 ¶ Ac [f] ni cheid gôf drwy holl wlâd Iſraël; canys dywedaſai y Philiſtiaid, Rhag gwneuthur o'r Hebreaid gleddyfau neu waywffyn. f Edrych 2 Bren. 24. 14. Jer. 24. 1.

20 Ond holl Iſraël a aent i wared at y Philiſtiaid, i flaen-llymmu bob un ei ſwch, a'i gwlltwr, a'i fwyall, a'i gaib.

21 Ond yr oedd llif-ddur *i wneuthur* mîn ar y ceibiau, ac ar y cwlltyrau, ac ar y pigffyrch, ac ar y bwyill, ac i ‡ flaen-llymmu y ſymbylau. ‡ Heb. *oſod.*

22 Felly yn nydd y rhyfel [g] ni chaed na chleddyf na gwaywffon yn llaw 'r un o'r bobl *oedd* gyd-a Saul a Jonathan: ond a gaed gyd-a Saul a Jonathan ei fâb. g Felly Barn. 5. 8.

23 A ſefyllfa y Philiſtiaid a aeth allan i fwlch Micmas.

PEN. XIV.

1 *Jonathan heb wybod i'w dâd ac i'r offeiriad a'r bobl, yn myned ac yn taro amddiffynfa y Philiſtiaid yn rhyfeddol.* 15 *Dychryn Duw yn eu gyrru hwynt i ladd ei gilydd.* 17 *Saul heb aros am atteb yr offeiriad, yn goſod arnynt.* 21 *Yr Hebreaid caethion a'r Iſraëliaid oedd yn llechu, yn troi yn eu herbyn hwy.* 24 *Ehud addunedSaul yn rhwyſtro 'r oruwchafiaeth.* 32 *Saul yn gwahardd i'r bobl fwytta gwaed,* 35 *Ac yn adeiladu allor.* 36 *Y bobl yn achub Jonathan wedi ei ddal wrth goel-bren.* 47 *Cryfdwr Saul a'i deulu.*

A Bu ddydd-gwaith i Jonathan fâb Saul ddywedyd wrth y llangc oedd yn dwyn ei arfau ef, Tyred, ac awn troſodd i amddiffynfa y Philiſtiaid, yr hon *ſydd* o'r tu hwnt: ond ni fynegodd efe i'w dâd.

2 A Saul a arhoſodd ynghwrr Gibeah, tan *bren* pomgranad, yr hwn *oedd* ym Migron: a'r bobl *oedd* gyd-ag ef *oedd* [a] ynghylch chwechan-wr.

[a] Pé. 13.15.

3 Ac [b] Ahïah mâb Ahitob, frawd [c] Ichabod, fâb Phinees, fâb Eli, offeiriad yr ARGLWYDD yn Siloh, oedd yn gwiſgo Ephod: ac ni wyddai y bobl i Jonathan fyned ymaith.

[b] Pen 22.9, 11, 20. *Ammelech.*
[c] Pen. 4.21.

4 ¶ A rhwng y bylchau lle ceiſiodd Jonathan fyned troſodd at amddiffynfa y Philiſtiaid, *yr oedd* craig ſerth o'r naill du i'r bwlch, a chraig ſerth o'r tu arall i'r bwlch, ac enw y naill *oedd* Bozez, ac enw y llall Seneh.

† Heb. *daint.*

5 A †ſafiad y naill *oedd* oddiwrth y gogledd ar gyfer Micmas, a'r llall oddiwrth y dehau ar gyfer Gibeah.

6 A dywedodd Jonathan wrth y llangc oedd yn dwyn ei arfau ef, Tyred, ac awn troſodd i amddiffynfa y rhai dienwaededig hyn; nid hwyrach y gweithia 'r ARGLWYDD gyd-a ni: canys [d] nid *oes* rwyſtr i'r ARGLWYDD waredu, drwy lawer neu drwy ychydig.

[d] 2 Chr. 14. 11.

7 A'r hwn oedd yn dwyn ei arfau ef a ddywedodd wrtho, Gwnâ 'r hyn oll *ſydd* yn dy galon: cerdda rhagot, wele fi gyd-a thi fel y mynno dy galon.

8 Yna y dywedodd Jonathan, Wele ni a awn troſodd at y gwŷr *hyn*, ac a ymddangoſwn iddynt.

† Heb. *Diſtewch.*

9 O's dywedant fel hyn wrthym, † Arhoſwch nes i ni ddyfod attoch chwi; yna y ſafwn yn ein lle, ac nid awn i fynu attynt hwy.

10 Ond o's fel hyn y dywedant, Deuwch i fynu attom ni; yna 'r awn i fynu: canys [e] yr ARGLWYDD a'i rhoddes hwynt yn ein llaw ni: a [f] hyn *ſydd* yn argoel i ni.

[e] 1 Mac. 4. 30.
[f] Edrych Gen. 24.14.

11 A hwy a ymddangoſaſant ill dau i amddiffynfa y Philiſtiaid: a'r Philiſtiaid a ddywedaſant, Wele 'r Hebreaid yn dyfod allan o'r tyllau y llechaſant ynddynt.

12 A gwŷr yr amddiffynfa a attebaſant Jonathan, a'r hwn oedd yn dwyn ei arfau, ac a ddywedaſant, Deuwch i fynu attom ni, ac ni a ddangoſwn beth i chwi: a dywedodd Jonathan wrth yr hwn oedd yn dwyn ei arfau, Tyred i fynu ar ŷ ôl: canys yr ARGLWYDD a'i rhoddes hwynt yn llaw Iſraël.

13 A Jonathan a ddringodd i fynu ar ei ddwylo, ac ar ei draed, a'r hwn oedd yn dwyn ei arfau ar ei ôl, a hwy a ſyrthiaſant o flaen Jonathan: ei ſwyn hefyd oedd yn lladd ar ei ôl ef.

14 A'r lladdfa gyntaf honno a wnaeth Jonathan a'r hwn oedd yn dwyn ei arfau, oedd ynghylch ugain-wr: megis o fewn ynghylch hanner cyfer dau *ychen* o dîr.

15 A bu fraw yn y gwerſyll, yn y maes, ac ym myſg yr holl bobl; yr amddiffynfa a'r [g] anrheithwŷr hwythau hefyd a ddychrynnaſant; y ddaiar hefyd a grynnodd: a bu [h] dychryn ‡ Duw.

[g] Pé. 13.17.
[h] Gen. 35.5.
‡ Neu, *mawr.*

16 A gwil-wŷr Saul yng Ngibeah Benjamin a edrychaſant, ac wele y lliaws yn ymwaſgaru, ac yn myned dan ymguro.

17 Yna y dywedodd Saul wrth y bobl *oedd* gyd-ag ef, Cyfrifwch yn awr, ac edrychwch pwy a aeth oddiwrthym ni. A phan gyfrifaſant, wele Jonathan a chludydd ei arfau nid oeddynt *yno.*

18 A Saul a ddywedodd wrth Ahïah, Dwg yma Arch Duw: (canys yr oedd Arch Duw y pryd hynny gyd-a meibion Iſraël.)

19 ¶ A thra yr ydoedd Saul yn ymddiddan a'r offeiriad, y terfyſg, yr hwn *oedd* yngwerſyll y Philiſtiaid, gan fyned a aeth ac a angwhanegodd: a Saul a ddywedodd wrth yr offeiriad, Tyn attat dy law.

20 A Saul a'r holl bobl oedd gyd-ag ef † a ymgynnullaſant, ac a ddaethant i'r rhyfel: ac wele [i] gleddyf pob un yn erbyn ei gyfnefaf, a dinyſtr mawr iawn *oedd yno.*

† Heb. *a gryn'd ynghyd.*
[i] Barn. 7. 22. a Chron. 20. 23.

21 Yr Hebreaid hefyd *y rhai* oedd gyd-a'r Philiſtiaid o'r blaen, y rhai a aethant i fynu gyda hwynt i'r gwerſyll *o'r wlâd* oddiamgylch; hwythau hefyd *a droiſant* i fod gyd-a'r Iſraëliaid *oedd* gyd-a Saul a Jonathan.

22 A holl wŷr Iſraël, y rhai [k] oedd yn llechu ym mynydd Ephraïm, a glywſant ffoi o'r Philiſtiaid; hwythau hefyd a'i herlidiaſant hwy o'i hôl yn y rhyfel.

[k] Pen. 13.6.

23 Felly yr achubodd yr ARGLWYDD Iſraël y dydd hwnnw; a'r ymladd a aeth troſodd i Beth-afen.

24 ¶ A gwŷr Iſraël oedd gyfyng arnynt y dydd hwnnw, o herwŷdd tynghedaſai Saul y bobl, gan ddywedyd, Melldigedig *fyddo* y gŵr a fwyttao fwyd hyd yr hwyr, fel y dialwyf ar fy ngelynnion: felly nid archwaethodd yr un o'r bobl *ddim* bwyd.

25 A'r rhai o'r holl wlâd a ddaethant i goed, lle 'r oedd mêl ar hŷd wyneb y tîr.

26 A phan ddaeth y bobl i'r coed, wele y mêl yn diferu; etto ni chododd *un* ei law at ei enau; canys ofnodd y bobl y llw.

27 Ond Jonathan ni chlywſai pan dynghedaſai ei dâd ef y bobl: am hynny efe a eſtynnodd flaen y wialen *oedd* yn ei law, ac a'i gwlychodd yn nil y mêl, ac a drôdd ei law at ei enau, a'i lygaid a oleuaſant.

28 Yna un o'r bobl a attebodd, ac a ddywedodd, Gan dyngedu y tynghedodd dy dâd y bobl, gan ddywedyd, Melldigedig *fyddo* 'r gŵr a fwyttao fwyd heddyw. A'r bobl oedd luddedig.

29 Yna

29 Yna y dywedodd Jonathan, Fy nhâd a flinodd y wlâd: gwelwch yn awr fel y goleuodd fy llygaid i, o herwŷdd i mi archwaethu ychydig o'r mêl hwn:

30 Pa faint mwy, pe bwyttaſai 'r bobl yn ddiwarafun heddyw o anrhaith eu gelynnion, yr hon a gawſant hwy? oni buaſai yn awr fwy y lladdſa ym myſg y Philiſtiaid?

31 A hwy a darawſant y Philiſtiaid y dydd hwnnw o Micmas *hyd* Ajalon: a'r bobl oedd ddeffygiol iawn.

32 A'r bobl a ruthrodd at yr anrhaith, ac a gymmeraſant ddefaid, a gwartheg, a lloi, ac a'i lladdaſant ar y ddaiar, a'r bobl a'i bwyttaodd gyd-a'r gwaed. Lef. 7. 26. & 19. 26. Deut. 12. 16.

33 ¶ Yna y mynegaſant hwy i Saul, gan ddywedyd, Wele, y bobl ſy 'n pechu yn erbyn yr ARGLWYDD, gan fwytta ynghyd â'r gwaed. Ac efe a ddywedodd, ‡ Troſſeddaſoch; treiglwch attaſi heddyw faen mawr. ‡ Neu, *maethoch y fradwdd.*

34 Dywedodd Saul hefyd, Ymwaſgerwch ymmyſg y bobl, a dywedwch wrthynt, Dygwch attaſi bob un ei ŷch, a phob un ei lwdn dafad, a lleddwch *hwynt* yma, a bwyttewch, ac na phechwch yn erbyn yr ARGLWYDD, gan fwytta ynghyd â'r gwaed. A'r bobl oll a ddygaſant bob un ei ŷch yn ei law y noſwaith honno, ac a'i lladdaſant yno.

35 A Saul a adeiladodd allor i'r ARGLWYDD: hon oedd yr allor gyntaf a adeiladodd efe i'r ARGLWYDD.

36 ¶ A dywedodd Saul, Awn i wared ar ôl y Philiſtiaid liw nôs, ac anrheithiwn hwynt hyd oni oleuo 'r boreu, ac na adawn un o honynt: hwythau a ddywedaſant, Gwnâ yr hyn oll *fyddo* da yn dy olwg. Yna y dywedodd yr offeiriaid, Neſſawn yma at Dduw.

37 Ac ymofynnodd Saul â Duw, A âf fi i wared ar ôl y Philiſtiaid? a roddi di hwynt yn llaw Iſraël? ond [m] nid attebodd efe ef y dydd hwnnw. [m] 1 Sa. 28. 6.

38 A dywedodd Saul, [n] Dyneſſwch yma holl ‡ bennaethiaid y bobl: mynnwch wybod hefyd, ac edrychwch ym mhwy y bu y pechod hwn heddyw. [n] Iſa. 7. 14. & 10. 19. ‡ Heb. *penlau.* Barn. 20. 2.

39 Canys *megis* mai byw yr ARGLWYDD, yr hwn ſydd yn gwaredu Iſraël, pe byddai hyn yn Jonathan fy mâb, dïau y llwyr-roddir ef i farwolaeth. Ac nid attebodd *neb* o'r holl bobl ef.

40 Yna y dywedodd efe wrth holl Iſraël, chwi a fyddwch ar y naill du, minneu hefyd a Jonathan fy mâb fyddwn ar y tu arall. A dywedodd y bobl wrth Saul, Gwnâ *a fyddo* da yn dy olwg.

41 Am hynny y dywedodd Saul wrth ARGLWYDD Dduw Iſraël, ‡ Dôd oleuſynag. A daliwyd Jonathan a Saul; ond y bobl a † ddiangodd. ‡ Neu, *dangos y gwirion.* † Heb. *aethant ymaith.*

42 Dywedodd Saul hefyd, Bwriwch *goelbren* rhyngoſi a Jonathan fy mâb: a daliwyd Jonathan.

43 Yna y dywedodd Saul wrth Jonathan, Mynega i mi beth a wnaethoſt: a Jonathan a fynegodd iddo, ac a ddywedodd, Gan archwaethu yr archwaethais ychydig o fêl ar flaen y wïalen *oedd* yn fy llaw, ac wele, a fyddaf fi farw?

44 Dywedodd Saul hefyd; [o] Felly gwneled Duw *i mi*, ac felly 'chwaneged, onid gan farw y byddi di farw, Jonathan. [o] Ruth 1. 17.

45 A dywedodd y bobl wrth Saul, A leddir Jonathan, yr hwn a wnaeth yr ymwared mawr hyn yn Iſraël? na atto Duw: [p] fel mai byw yr ARGLWYDD ni fyrth *un* o wallt ei ben ef i'r ddaiar; canys gyd-a Duw y gweithiodd efe heddyw. A'r bobl a waredaſant Jonathan, fel na laddwyd ef. [p] 2 Sa. 14. 11. Y Brē. 1. 52.

46 Yna Saul a aeth i fynu oddïar ôl y Philiſtiaid; a'r Philiſtiaid a aethant i'w llê eu hun.

47 ¶ Felly y cymmerodd Saul y frenhiniaeth ar Iſraël, ac a ymladdôdd yn erbyn ei holl elynnion oddiamgylch, yn erbyn Moab, ac yn erbyn meibion [q] Ammon, ac yn erbyn Edom, ac yn erbyn brenhinoedd Zobah, ac yn erbyn y Philiſtiaid; ac yn erbyn pwy bynnag yr wynebodd, efe a orchfygodd. [q] Pē. 11. 11.

48 ‡ Cynnullodd lû hefyd, a [r] tharawôdd Amalec, ac a waredodd Iſraël o law ei anrheithwŷr. ‡ Neu, *Gweithiodd yn rymmus.* [r] Pen. 15. 3.

49 A [ſ] meibion Saul oedd Jonathan, ac Iſſui, a Malchiſuah: dyma henwau ei ddwy ferched ef; enw yr hynaf *oedd* Merab, ac enw yr ieuangaf Michal. [ſ] Pen. 31. 2. 1 Chrō. 8. 33

50 Ac enw gwraig Saul *oedd* Ahinoam merch Ahimaaz: ac enw tywyſog ei filwriaeth ef *oedd* Abner mâb Ner, ewythr frawd ei dâd i Saul.

51 Cis hefyd *oedd* dâd Saul, a Ner tâd Abner *oedd* fâb [t] Abïel. [t] Pen. 9. 1.

52 A bu ryfel caled yn erbyn y Philiſtiaid holl ddyddiau Saul: a phan welai Saul ŵr glew, a nerthol, [u] efe a'i cymmerai atto ei hun. [u] Pen. 8. 11.

PEN. XV.

1 Samuel yn danfon Saul i ddinyſtrio Amalec. 6 Ymadawiad y Ceneaid, 8 Ac Agag, a'r hyn gorau o'r yſglyfaeth. 10 Samuel yn cyhoeddi i Saul, (ac efe yn ei ganmol ac yn ei eſguſodi ei hun,) ddarfod i Dduw ei wrthod ef am ei anufudd-dod. 24 Ymoſtyngiad Saul. 32 Samuel yn lladd Agag. 34 Samuel a Saul yn ymadel.

A Samuel a ddywedodd wrth Saul, [a] Yr ARGLWYDD a'm hanfonodd i, i'th enneinio di yn frenin ar ei bobl, *ſef* ar Iſraël: ac yn awr gwrando ar lais geiriau yr ARGLWYDD. [a] Pen. 9. 16.

2 Fel hyn y dywedodd ARGLWYDD y lluoedd, Cofiais yr hyn a wnaeth Amalec i Iſraël, [b] y modd y goſodod efe i'w erbyn ar y ffordd, pan ddaeth efe i fynu o'r Aipht. [b] Ex. 17. 8, 14. Nu. 24. 20. Deut. 25. 17.

3 Dôs yn awr, a tharo Amalec, a dinyſtria yr hyn oll *ſydd* ganddo, ac nac eiriach ef: ond lladd *hwynt* yn ŵr, ac yn wraig, yn ddyn bach, ac yn blentyn ſugno, yn ych, ac yn oen, yn gamel, ac yn aſſyn.

4 A Saul a gynhullodd y bobl, ac a'i cyfrifodd hwynt yn-Nhelaïm, dau can mîl o wŷr traed, a deng-mîl o wŷr Juda.

5 A Saul a ddaeth hyd ddinas i Amalec, ac a ‡ gynllwynodd yn y dyffryn. ‡ Neu, *ymladdôdd.*

6 ¶ Dywedodd Saul hefyd wrth [c] y Ceneaid, Cerddwch, ciliwch, ewch i wared o fyſg yr Amaleciaid, rhag i mi eich deſtrywio chwi gyda hwynt; herwŷdd [d] ti a wnaethoſt drugaredd [c] Nu. 24. 21. Barn. 1. 16. [d] Exo. 18. 10, 19. 1 Sa. 15. 29.

a holl feibion Iſraël, pan ddaethant i fynu o'r Aipht. A'r Ceneaid a ymadawſant o fyſg yr Amaleciaid.

7 A Saul a darawödd yr Amaleciaid o Hafi-
e Gen. 16.7. & 25. 18. lah, *ffordd* y delech di i [e] Sur, yr hon *ſydd* ar gyfer yr Aipht.

f Edrych 1 Bren. 20. 34, 35. 8 Ac [f] a ddaliodd Agag brenin yr Amaleciaid yn fyw, ac [g] a laddodd yr holl bobl â min y cle-
g Edrych Pen. 30. 1. ddyf.

‡ Neu, *ail-gorau.* 9 Ond Saul a'r bobl a arbedaſant Agag, a'r gorau o'r defaid, a'r ychen, a'r ‡ braſaf, a'r ŵyn, a'r hyn oll *ydoedd* dda, ac ni ddiſtrywient hwynt: a phob peth gwael, a ſalw, hwnnw a ddifrodaſant hwy.

10 ¶ Yna y bu gair yr ARGLWYDD wrth Samuel, gan ddywedyd,

h 2 Sam. 24. 16. 11 [h] Edifar yw gennyf oſod Saul yn frenin: canys efe a ddychwelodd oddiar fy ôl i, ac ni chyflawnodd fy ngeiriau. A bu ddrwg gan Samuël: ac efe a lefodd ar yr ARGLWYDD ar hŷd y nôs.

12 A phan gyfododd Samuel yn forau i gyfarfod Saul, mynegwyd i Samuel, gan ddywe-
i Joſ. 15. 55. dyd, Daeth Saul i [i] Garmel, ac wele, efe a oſodd iddo lê, efe a amgylchodd hefyd, ac a dramwyodd, ac a aeth i wared i Gilgal.

13 A Samuel a ddaeth at Saul, a Saul a ddywedodd wrtho ef, Bendigedig *fyddech* di gan yr ARGLWYDD; mi a gyflawnais air yr ARGLWYDD.

14 A dywedodd Samuel, Beth yntau *yw* brefiad y defaid hyn yn fy nghluſtiau, a beichiad y gwartheg, yr hwn yr ydwyf yn ei glywed?

15 A Saul a ddywedodd, Oddiar yr Amaleciaid y dygaſant hwy: canys y bobl a arbedodd y defaid gorau, a'r ychen, i aberthu i'r ARGLWYDD dy Dduw, a'r rhan arall a ddifrodaſom ni.

16 Yna y dywedodd Samuel wrth Saul, Aros, a mi a fynegaf i ti yr hyn a lefarodd yr ARGLWYDD wrthyf fi neithwŷr. Yntef a ddywedodd
k Pen. 9. 21. wrtho, Llefara.

17 A Samuel a ddywedodd, [k] Ond pan *oeddit* fychan yn dy olwg dy hun *y gwnaed* ti yn ben *ar* lwythau Iſraël, ac yr enneiniodd yr ARGLWYDD di yn frenin ar Iſraël?

18 A'r ARGLWYDD a'th anfonodd di i daith,
‡ Heb. *Nes ddynt en diſa, &c.* ac a ddywedodd, Dôs, a difroda y ‡ pechaduriaid, yr Amaleciaid, ac ymladd i'w herbyn ‡ nes eu difa hwynt.

19 Pa ham gan hynny na wrandewaiſt ar lais yr ARGLWYDD, eithr troaiſt at yr anrhaith, a gwnaethoſt ddrwg yngolwg yr ARGLWYDD?

20 A Saul a ddywedodd wrth Samuel, Yn wîr mi a wrandewais ar lais yr ARGLWYDD, ac a rodiais yn y ffordd i'm anfonodd yr ARGLWYDD *iddi*, a dugym Agag brenin Amalec, ac a ddifrodais yr Amaleciaid.

21 Ond y bobl a gymmerth o'r yſpail, ddefaid, a gwartheg, blaenion y ddifrodaeth, i a-
l Iſ. 30. 3, 5 Eſay 1. 11 berthu i'r ARGLWYDD dy Dduw yng-Ngilgal.

22 A Samuel a ddywedodd, [l] a *yw* ewyllys yr ARGLWYDD ar boeth-offrymmau, neu ebyrth,
m Preg. 5. 1 Hoſ. 6. 6. Mat. 5. 24 & 9. 13 & 12. 7. megis ar wrando lais yr ARGLWYDD? wele [m] gwrando ſydd well nag aberth, ac ufuddhau nâ braſder hyrddod.

23 Canys anufudd-dod *ſydd fel* pechod dewiniaeth, a throſeddiad *ſydd* anwiredd a delwaddoliaeth: o herwŷdd it' fwrw ymaith air yr ARGLWYDD, yntau a'th fwrw dithau ymaith o fod yn frenin.

n Edrych 2 Sam 12. 13. 24 ¶ [n] A Saul a ddywedodd wrth Samuel, Pechais: canys troſeddais air yr ARGLWYDD, a'th eiriau ditheu; o herwŷdd i'm ofni y bobl, a gwrando ar eu llais hwynt.

25 Ond yn awr maddeu attolwg fy mhechod, a dychwel gyd-a mi, fel yr addolwyf yr ARGLWYDD.

26 A Samuel a ddywedodd wrth Saul, Ni ddychwelaf gyd-a thi: canys bwriaiſt ymaith air yr ARGLWYDD, a'r ARGLWYDD a'th fwriodd ditheu ymaith o fod yn frenin ar Iſraël.

27 A phan drôdd Samuel i fyned ymaith, *o* Edrych 1 Bré. 11. 30. [o] efe a ymaflodd ynghwrr ei fantell ef, a hi a rwygodd.

p Pen. 28. 17, 1 Bré. 11. 31. 28 A Samuel a ddywedodd wrtho, [p] Yr ARGLWYDD a rwygodd frenhiniaeth Iſraël oddiwrthyt ti heddyw, ac a'i rhoddes i gymmydog i ti, gwell nâ thydi.

‡ Neu, *Tragywyddoldeb, neu, Buddugoliaeth.* 29 A hefyd ‡ cadernid Iſraël [q] ni ddywed gelwŷdd, ac nid edifarhâ: canys nid dŷn *yw* efe i edifarhau.

q Num. 23. 19. 2 Tim. 2. 13. Tit. 1. 2. 30 Yna y dywedodd *Saul*, Pechais; anrhydedda fi attolwg yn awr ger bron henuriaid fy mhobl, a cher bron Iſraël, a dychwel gyd-a mi, fel yr addolwyf yr ARGLWYDD dy Dduw.

31 Felly Samuel a dychwelodd ar ôl Saul, a Saul a addolodd yr ARGLWYDD.

32 ¶ Yna y dywedodd Samuel, Cyrchwch attafi Agag brenin yr Amaleciaid: ac Agag a ddaeth atto ef yn hoyw, ac Agag a ddywedodd, Chwerwder marwolaeth yn ddiau a aeth ymaith.

r Ex. 17. 11. Nu. 14. 45. 33 A Samuel a ddywedodd, [r] Fel y diblantodd dy gleddyf di wragedd, felly y diblentir dy fam ditheu ym myſg gwragedd. A Samuel a ddarniodd Agag ger bron yr ARGLWYDD yng-Ngilgal.

ſ Pen. 11. 4 34 ¶ Yna Samuel a aeth i Ramah, a Saul a aeth i fynu i'w dŷ yng [ſ] Ngibeah Saul.

t Edr. Pen. 19. 24 35 Ac [t] nid ymwelodd Samuel mwyach â Saul hyd ddydd ei farwolaeth ef: onid Samuel a alarodd am Saul: ac edifar fu gan yr ARGLWYDD oſod Saul yn frenin ar Iſraël.

PEN. XVI.

1 Samuel wedi ei ddanfon gan Dduw, tan rith aberthu, yn dyfod i Fethlehem. 6 Ceryddu ei farn ddynawl ef. 11 Efe yn enneinio Dafydd. 15 Saul yn danfon am Ddafydd i lonyddu ei yſpryd drwg.

A'R ARGLWYDD a ddywedodd wrth Samuel, Pa hŷd y galeri di am Saul, gan i mi ei fwrw ef ymaith o deyrnaſu ar Iſraël? llanw dy gorn ag olew, a dôs, mi a'th anfonaf di at Jeſſe y Bethlehemiad: canys ym myſg ei feibion ef y darperais im' frenin.

2 A Samuel a ddywedodd, Pa fodd yr af fi? o's Saul a glyw, efe a'm lladd i. A dywedodd yr ARGLWYDD, Cymmer anner-fuwch ‡ gyd-a thi, a dywed, deuthym [a] i aberthu i'r ARGLWYDD. ‡ Heb. *yn dy law.* *a* Pen. 15. 21

3 A galw Jeſſe i'r aberth, a mi a yſpyſſaf i ti yr hyn a wnelych: a thi a enneini i mi yr hwn a ddywedwyf wrthyt.

4 A gwnaeth Samuel yr hyn a archafai yr ARGLWYDD, ac a ddaeth i Fethlehem: a henuriaid y ddinas a ddychrynafant wrth gyfarfod ag ef, ac a ddywedafant, [b] Ai heddychlon dy ddyfodiad?

5 Ac efe a ddywedodd, Heddychlon: deuthym i aberthu i'r ARGLWYDD; ymfanctteiddiwch a deuwch gyd-a mi i'r aberth. Ac efe a fanctteiddiodd Jeffe, a'i feibion, ac a'i galwodd hwynt i'r aberth.

6 ¶ A phan ddaethant, efe a edrychodd ar [c] Eliab, ac a ddywedodd, diau *fod* enneiniog yr ARGLWYDD ger ei fron ef.

7 A'r ARGLWYDD a ddywedodd wrth Samuel, Nac edrych ar ei wyneb-pryd ef, nac ar uchder ei gorpholaeth ef; canys gwrthodais ef: o herwŷdd nid *edrych Duw* fel yr edrych dyn; canys dyn a edrych ar y golygiad, ond [d] yr ARGLWYDD a edrych ar y galon.

8 Yna Jeffe a alwodd [e] Abinadab, ac a barodd iddo ef fyned o flaen Samuel: a dywedodd yntef, Ni ddewifodd yr ARGLWYDD hwn ychwaith.

9 Yna y gwnaeth Jeffe i ‡ Sammah ddyfod: a dywedodd yntef, Ni ddewifodd yr ARGLWYDD hwn ychwaith.

10 Yna y parodd Jeffe i'w faith mâb ddyfod ger bron Samuel: a Samuel a ddywedodd wrth Jeffe, Ni ddewifodd yr ARGLWYDD y rhai hyn.

11 Dywedodd Samuel hefyd wrth Jeffe, Ai dyma *dy* holl blant? yntef a ddywedodd, Yr ieuangaf etto fydd yn ôl, ac wele *mae* [f] efe yn bugeilio y defaid. A dywedodd Samuel wrth Jeffe, Danfon, a chyrch ef; canys nid eifteddwn ni i lawr, nes ei ddyfod ef yma.

12 Ac efe a anfonodd, ac a'i cyrchodd ef: ac efe *oedd* wrid-coch, a thêg yr olwg, a hardd o wedd: a dywedodd yr ARGLWYDD, Cyfod, enneinia ef; canys dyma efe.

13 Yna y cymmerth Samuel gorn yr olew, ac [g] a'i enneiniodd ef ynghanol ei frodyr: a daeth [h] Yfpryd yr ARGLWYDD ar Ddafydd o'r dydd hwnnw allan: yna Samuel a gyfododd, ac a aeth i Ramah.

14 ¶ Ond Yfpryd yr ARGLWYDD a giliodd oddïwrth Saul, ac [i] yfpryd drwg oddïwrth yr ARGLWYDD a'i ‡ blinodd ef.

15 A gweifion Saul a ddywedafant wrtho ef, Wele yn awr drwg yfpryd oddïwrth Dduw fydd yn dy flino di.

16 Dyweded attolwg ein meiftr ni *wrth* dy weifion *fydd* ger dy fron, *am* iddynt geifio gŵr yn medru canu telyn: a bydd pan ddelo drwg yfpryd oddïwrth Dduw arnat ti, yna iddo ef ganu â'i law, a da fydd i ti.

17 A dywedodd Saul wrth ei weifion, Edrychwch yn awr i mi *am* ŵr yn medru canu yn dda, a dygwch ef attafi.

18 Ac un o'r llangciau a attebodd, ac a ddywedodd, Wele, gwelais fâb i Jeffe y Bethlehemiad yn medru canu, ac yn rymmus *o* nerth, ac yn rhyfel-wr, yn ddoeth o ymadrodd hefyd, ac yn ŵr lluniaidd, a'r ARGLWYDD *fydd* gyd-ag ef.

19 ¶ Yna yr anfonodd Saul gennadon at Jeffe, ac a ddywedodd, Anton attafi Ddafydd dy fâb, yr hwn *fydd* gyd-a'r praidd.

20 A Jeffe a gymmerth affyn *lwythog* o fara, a chroftrelaid o wîn, a mynn gafr, ac a'i hanfonodd gyd-a Dafydd ei fâb at Saul.

21 A Dafydd a ddaeth at Saul, ac a fafodd ger ei fron ef: yntef a'i hoffodd ef yn fawr, ac efe a aeth yn gludydd arfau iddo ef.

22 A Saul a anfonodd at Jeffe, gan ddywedyd, Arhofed Dafydd attolwg ger fy mron i: canys efe a gafodd ffafor yn fy ngolwg.

23 A phan fyddai [k] *y drwg* yfpryd oddïwrth Dduw ar Saul, y cymmerai Dafydd delyn, ac y canai â'i ddwylaw; a byddai efmwythdra i Saul, a da *oedd hynny* iddo, a'r yfpryd drwg a giliai oddïwrtho.

PEN. XVII.

1 *Pan ydoedd lluoedd yr Ifraëliaid a'r Philiftiaid yn barod i ymladd,* 4 *y mae Goliath yn dyfod allan yn rhyfygus, ac yn gofyn un i ymladd ag ef.* 12 *Dafydd, wedi i'w dâd ei ddanfon ef i ymweled a'i frodyr, yn cynnyg ymladd ag ef.* 28 *Eliab yn ei 'ftwrdio ef.* 30 *Ei ddwyn ef ger bron Saul.* 32 *Yntef yn dangos yr achos yr oedd ef mor hyderus.* 38 *Y mae efe heb ddim arfau, ond ffydd, yn lladd y cawr.* 55 *Saul yn cymmeryd cydnabod o Ddafydd.*

YNa y Philiftiaid a gafglafant eu byddinoedd i ryfel, ac a ymgynnullafant yn [a] Sochoh, yr hon *fydd* yn Juda, ac a werfyllafant rhwng Sochoh ac Azecah, ‡ ynghwrr Dammim.

2 Saul hefyd a gwŷr Ifraël a ymgafglafant, ac a werfyllafant yn nyffryn Elah, ac a drefnafant y fyddin i ryfel yn erbyn y Philiftiaid.

3 A'r Philiftiaid oedd yn fefyll ar fynydd o'r naill du, ac Ifraël yn fefyll ar fynydd o'r tu arall: a dyffryn *oedd* rhyngddynt.

4 ¶ A daeth gŵr rhyngddynt hwy allan o werfylloedd y Philiftiaid, a'i enw Goliath o Gath: ei uchder *oedd* chwe chufydd a rhychwant.

5 A helm o brês ar ei ben, a lluric emmog a wifgai; a phwys y lluric *oedd* bum mîl o ficlau prês.

6 A bottaffau prês *oedd* am ei draed ef, a ‡ tharian prês rhwng ei yfgwyddau.

7 A phaladr ei wayw-ffon ef *oedd* fel carfan gwehydd; a blaen ei wayw-ffon ef *oedd* chwechan ficl o haiarn: ac un yn dwyn tarian oedd yn myned o'i flaen ef.

8 Ac efe a fafodd, ac a waeddodd ar fyddinoedd Ifraël, ac a ddywedodd wrthynt, I ba beth y deuwch i drefnu eich byddinoedd? onid *ydwyf* fi Philiftiad, a chwithau yn weifion i Saul? dewifwch i chwi ŵr i ddyfod i wared attafi.

9 O's gall efe ymladd â mi, a'm lladd i, yna y byddwn ni yn weifion i chwi; ond o's myfi a'i gorchfygaf ef, ac a'i lladdaf ef, yna y byddwch chwi yn weifion i ni, ac y gwafanaethwch ni.

10 A'r Philiftiad a ddywedodd, Myfi a wradwyddais fyddinoedd Ifraël y dydd hwn; moefwch attafi ŵr fel yr ymladdom ynghyd.

11 Pan glybu Saul, a holl Ifraël y geiriau hynny *gan* y Philiftiad, yna y digalonnafant ac yr ofnafant yn ddirfawr.

12 ¶ A'r Dafydd hwn *oedd* [b] fâb i [c] Ephratëwr o Fethlehem Juda, a'i enw Jeffe; ac iddo ef *yr oedd* [d] wyth o feibion: a'r gŵr yn nyddiau Saul a ai yn henafgŵr ymmyfg gwŷr.

‡ *Ephes-Dammim.* a elwir *Pafdammim.* 1 Chr. 11. 13.

‡ Neu, *choler.*

[a] Jof. 15. 35.

[b] Pen. 16. 1. [c] Gē. 35. 19.

[d] Edrych 1 Chron. 2. 13, 14, 15

13 A thri mâb hynaf Jeſſe a aethant *ac* a ddilynaſant ar ôl Saul i'r rhyfel: ac enw ei dri mâb ef, y rhai a aethant i'r rhyfel, *oedd* Eliab y cyntaf-anedig, ac Abinadab yr ail, a Sammah y trydydd.

14 A Dafydd *oedd* ieuangaf: a'r tri hynaf a aeth ar ôl Saul.

15 Dafydd hefyd a aeth, ac a ddychwelodd
e Pē. 16.19. oddiwrth Saul ᵉi fugeilio defaid ei dâd, ym Methlehem.

16 A'r Philiſtiad a neſſaodd foreu a hwyr, ac a ymddangoſodd ddeugain nhiwrnod.

17 A dywedodd Jeſſe wrth Ddafydd ei fâb, Cymmer yn awr i'th frodyr Epha o'r crâſ-ŷd hwn, a'r deg torth hyn, ac ar redeg dwg *hwynt* i'r gwerſyll at dy frodyr.

‡ Heb. *llaeth.* 18 Dwg hefyd y deg coſſyn ‡îr hyn i dywyſog y mîl, ac ymwel â'th frodyr a ydynt hwy yn iach, a gollwng *yn rhydd* eu gwyſtl hwynt.

19 Yna Saul, a hwythau, a holl wŷr Iſraël *oeddynt* yn nyffryn Elah yn ymladd â'r Philiſtiaid.

20 ¶ A Dafydd a gyfododd yn foreu, ac a adawödd y defaid gyd-a cheidwad, ac a gymmerth, ac a aeth megis y gorchymynnaſai Jeſſe iddo ef; ac efe a ddaeth i'r gwerſyll, a'r llu yn myned
‡ Neu, *ymladdle.* allan i'r ‡gâd, ac yn bloeddio i'r frwydr.

21 Canys Iſraël a'r Philiſtiaid a ymfyddinaſent, fyddin yn erbyn byddin.

‡ Heb. *lleſtri.* 22 A Dafydd a adawödd y ‡mûd oddiwrtho tan law ceidwad y dodrefn, ac a redodd i'r llu, ac a ddaeth, ac a gyfarchodd well i'w frodyr.

23 A thra 'r oedd efe yn ymddiddan â hwynt, wele 'r gŵr (*oedd yn ſefyll* rhwng y ddeu-lu) yn dyfod i fynu o fyddinoedd y Philiſtiaid, (Goliath y Philiſtiad o Gath *wrth* ei enw,) ac efe a ddywedodd yr un fâth eiriau, fel y clybu Dafydd.

24 A holl wŷr Iſraël pan welſant y gŵr hwn-
‡ Heb. *rhag ei wyneb ef.* nw, a ffoiſant ‡rhagddo ef, ac a ofnaſant yn ddirfawr.

25 A dywedodd gwŷr Iſraël, Oni welſoch chwi y gŵr hwn a ddaeth i fynu? diau i wradwyddo Iſraël y mae yn dyfod i fynu: a'r gŵr a'i lladdo ef, y brenin a gyfoethoga hwnnw â
f Jos. 15.16. chyfoeth mawr, ᶠei ferch hefyd a rydd efe iddo ef, a thŷ ei dâd ef a wnâ efe yn rhydd yn Iſraël.

26 A Dafydd a lefarodd wrth y gwŷr oedd yn ſefyll yn ei ymmyl, gan ddywedyd, Beth a wneir i'r gŵr a laddo y Philiſtiad hwn, ac a dynno ymaith y gwradwydd oddiar Iſraël? canys pwy *yw* y Philiſtiad dienwaededig hwn, pan wradwyddai efe fyddinoedd y Duw byw?

27 A'r bobl a ddywedodd wrtho ef fel hyn, gan ddywedyd, Felly y gwneir i'r gŵr a'i lladdo ef.

28 ¶ Ac Eliab ei frawd hynaf a'i clybu pan oedd efe yn ymddiddan a'r gwŷr; a digter Eliab a ennynnodd yn erbyn Dafydd, ac efe a ddywedodd, Pa ham y daethoſt i wared yma? a chyda phwy y gadewaiſt yr ychydig ddefaid hynny yn yr anialwch? myfi a adwen dy falchder di, a drygioni dy galon; canys i weled y rhyfel y daethoſt ti i wared.

29 A dywedodd Dafydd, Beth a wneuthym i yn awr? onid oes achos?

30 ¶ Ac efe a droes oddiwrtho efat un arall, ac a ddywedodd yr un ‡modd; a'r bobl a'i at-
‡ Heb. tebaſant ef air yngair *fel* o'r blaen.

31 A phan glybuwyd y geiriau a lefarodd Dafydd, yna y mynegwyd hwynt ger bron Saul: ac efe ‡a anfonodd am dano ef.
‡ Heb. *a cymmerth.*

32 ¶ A Dafydd a ddywedodd wrth Saul, Na lwfrhaëd calon neb o'i herwŷdd ef: dy wâs di a â, ac a ymladd â'r Philiſtiad hwn.

33 A dywedodd Saul wrth Ddafydd, ni elli di fyned yn erbyn y Philiſtiad hwn i ymladd ag ef: canys llangc *ydwyt* ti, ac yntef ſydd yn rhyfelwr o'i febyd.

34 A Dafydd a ddywedodd wrth Saul, Bugail oedd dy wâs di ar ddefaid ei dâd, a daeth llew, ac arth, ac a gymmeraſant ‡oen o'r ‡ Neu, praidd.

35 A mi a euthym ar ei ôl ef, ac a'i tarewais ef, ac *a'i* achubais o'i ſafn ef: a phan gyfododd ef i'm herbyn i, mi a ymaflais yn ei farf ef, ac a'i tarewais, ac a'i lleddais ef.

36 Felly dy wâs di a laddodd y llew, a'r arth: a'r Philiſtiad dienwaededig hwn fydd megis un o honynt, gan iddo amherchi byddinoedd y Duw byw.

37 Dywedodd Dafydd hefyd, Yr ARGLWYDD, yr hwn a'm hachubodd i o grafangc y llew, ac o balf yr arth, efe a'm hachub i o law y Philiſtiad hwn. A dywedodd Saul wrth Ddafydd, Dôs, a'r ARGLWYDD fyddo gyd-a thi.

38 ¶ A Saul a wiſgodd Ddafydd â'i ‡arfau ei ‡ Heb. *llad.* hun, ac a roddodd helm o brês ar ei ben ef, ac a'i gwiſgodd ef *mewn* lluric.

39 A Dafydd a wregyſodd ei gleddyf ar ei arfau, ac a geiſiodd gerdded; am na phrofaſai efe: a dywedodd Dafydd wrth Saul, Ni allaf fi gerdded yn y rhai hyn; canys ni phrofais i: a Dafydd a'i dioſgodd oddiam dano.

40 Ac efe a gymmerth ei ffon yn ei law, ac a ddewiſodd iddo bump o gerrig llyfnion o'r ‡afon, ac a'i goſododd hwynt †ynghôd y bu-
‡ Neu, *ffrŷn.* † Heb. *lleſtr.* geiliaid, yr hon *oedd* ganddo, ſef yn yr yſcrepan; a'i ffon dafl *oedd* yn ei law: ac efe a neſſaodd at y Philiſtiad.

41 A'r Philiſtiad a gerddodd, gan fyned, a neſſau at Ddafydd; a'r gŵr oedd yn dwyn y darian o'i flaen ef.

42 A phan edrychodd y Philiſtiad o amgylch, a chanfod Dafydd, efe a'i diyſtyrodd ef: canys llangc oedd efe, a gwrid-coch, a thêg yr olwg.

43 A'r Philiſtiad a ddywedodd wrth Ddafydd, Ai ci ydwyf fi, gan dy fod yn dyfod attaf â ffyn? a'r Philiſtiad a regodd Ddafydd drwy ei dduwiau ef.

44 Y Philiſtiad hefyd a ddywedodd wrth Ddafydd, Tyred attaf, a rhoddaf dy gnawd i ehediaid y nefoedd, ac i anifeiliaid y maes.

45 Yna y dywedodd Dafydd wrth y Philiſtiad, Ti ydwyt yn dyfod attaf, â chleddyf, ac â gwayw-ffon, ac â tharian: a minneu ydwyf yn dyfod attat ti yn enw ARGLWYDD y lluoedd, Duw byddinoedd Iſraël, yr hwn a geblaiſt ti.

46 Y dydd hwn y ‡ dyry yr ARGLWYDD dydi ‡ Heb. yn fy llaw i, a mi a'th darawaf di, ac a gymmeraf ymaith dy ben oddiarnat; ac a roddaf gelanedd gwerſyll y Philiſtiad y dydd hwn i
b Pē. 17.15. chediaid y nefoedd, ac i fwyſt-filod y ddaiar;

fel

fel y gwypo 'r holl ddaiar fod Duw yn Iſraël.

47 A'r holl gynnulleidfa hon a gânt wybod, nad â chleddyf, nac â gwayw-ffon y gwared yr ARGLWYDD: (canys eiddo yr ARGLWYDD *yw* y rhyfel) ac efe a'ch rhydd chwi yn ein llaw ni.

48 A phan gyfododd y Philiſtiad, a dyfod a neſſau i gyfarfod Dafydd, yna y bryſſiodd Dafydd, ac a redodd tu-a'r fyddin i gyfarfod a'r Philiſtiad.

49 A Dafydd a eſtynnodd ei law i'r gòd, ac a gymmerth oddi-yno garreg, ac a daflodd, ac a darawödd y Philiſtiad yn ei dalcen; a'r garreg a ſoddodd yn ei dalcen ef, ac efe a ſyrthiodd i lawr ar ei wyneb.

50 Felly [g] y gorthrechodd Dafydd y Philiſtiad, â ffon dafl, ac â charreg, ac a darawödd y Philiſtiad, ac a'i lladdodd ef; er nad *oedd* cleddyf yn llaw Dafydd. g 1 Sam. 17. 4. c. 4. 30.

51 Yna y rhedodd Dafydd, ac a ſafodd ar y Philiſtiad, ac a gymmerth ei gleddyf ef, ac a'i tynnodd o'r wain, ac a'i lladdodd ef, ac a dorrodd ei ben ef ag ef. A phan welodd y Philiſtiaid farw o'i cawr hwynt, hwy a ffoiſant.

52 A gwŷr Iſraël a Juda a gyfodaſant, ac a floeddiaſant, ac a erlidiaſant y Philiſtiaid hyd *y ffordd* y delych i'r dyffryn, a hyd byrth Ecron; a'r Philiſtiaid a ſyrthiaſant yn archolledig ar hŷd ffordd Saaraïm, ſef hyd Gath, a hyd Ecron.

53 A meibion Iſraël a ddychwelaſant o ymlid ar ôl y Philiſtiaid, ac a anrheithiaſant eu gwerſylloedd hwynt.

54 A Dafydd a gymmerodd ben y Philiſtiad, ac a'i dûg i Jeruſalem; a'i arfau ef a oſododd efe yn ei babell.

55 ¶ A phan welodd Saul Ddafydd yn myned i gyfarfod â'r Philiſtiad, efe a ddywedodd wrth Abner tywyſog y filwriaeth, Mâb i bwy *yw* 'r llangc hwn, Abner? Ac Abner a ddywedodd, *Fel* y mae yn fyw dy enaid, ô frenin, nis gwn i.

56 A dywedodd y brenin, Ymofyn mâb i bwy *yw* 'r gŵr ieuangc hwn.

57 A phan ddychwelodd Dafydd o ladd y Philiſtiad, Abner a'i cymmerodd ef, ac a'i dûg o flaen Saul, a phen y Philiſtiad yn ei law.

58 A Saul a ddywedodd wrtho ef, Mâb i bwy *wyt* ti, y gŵr ieuangc? A dywedodd Dafydd, Mâb i'th wâs Jeſſe y Bethlehemiad.

PEN. XVIII.

1 *Jonathan yn caru Dafydd.* 5 *Saul yn cynfigennu wrth ei glôd ef,* 10 *yn ceiſio ei ladd ef yn ei gynddaredd,* 12 *yn ei ofni ef, o herwŷdd ei fod mor llwyddiannus,* 17 *yn cynnyg iddo ei ferched i fod yn fagl iddo.* 22 *Dafydd wedi ei berſwadio i fod yn fâb ynghyfraith i'r brenin, yn rhoddi deucant o flaen-grwyn y Philiſtiaid yn lle cynnyſgaeth Michal.* 28 *Digaſſedd Saul, a gogoniant Dafydd, yn cynnyddu.*

AC wedi darfod iddo ymddiddan â Saul, [a] enaid Jonathan a ymgylymmodd wrth enaid Dafydd; a Jonathan a'i carodd ef megis ei enaid ei hun. a Gen. 44. 30.

2 A Saul a'i cymmerth ef *atto* y diwrnod hwnnw, ac ni adawai [b] iddo ddychwelyd i dŷ ei dâd. b Pe. 17. 15.

3 Yna Jonathan a Dafydd a wnaeth gyfammod, o herwŷdd efe a'i carai megis ei enaid ei hun.

4 A Jonathan a ddïoſgodd y fantell *oedd* am dano ei hun, ac a'i rhoddes i Ddafydd, a'i wiſgoedd, ïe hyd yn oed ei gleddyf, a'i fwä, a'i wregys.

5 ¶ A Dafydd a aeth i ba *le* bynnag yr anfonodd Saul ef, ac a ‡ ymddûg yn ddoeth: a Saul a'i goſododd ef ar y rhyfel-wŷr, ac efe oedd gymmeradwy yngolwg yr holl bobl, ac yngolwg gweiſion Saul hefyd. ‡ Neu, *lwyddodd.*

6 A bu (wrth ddyfod o honynt) pan ddychwelodd Dafydd o ladd y Philiſtiad, ddyfod o'r [c] gwragedd allan o holl ddinaſoedd Iſraël, dan ganu a dawnſio, i gyfarfod â'r brenin Saul, â thympanau, â gorfoledd, ac ag *offer* † cerdd dannau. c Ex. 15. 20. † Heb. *tri-thant.*

7 A'r gwragedd wrth ganu a ymmattebent, ac a ddywedent, [d] Lladdodd Saul ei filoedd, a Dafydd ei fyrddiwn. d Pſ. 21. 11. & 29. 5. Eccl. 47. 6.

8 A digiodd Saul yn ddirfawr, a'r ymadrodd hwn oedd ddrwg yn ei olwg ef; ac efe a ddywedodd, Rhoddaſant i Ddafydd fyrddiwn, ac i mi y rhoddaſant filoedd: *beth* mwy *a roddent* iddo ef, ond y frenhiniaeth?

9 A bu Saul a'i lygad ar Ddafydd o'r dydd hwnnw allan.

10 ¶ Bu hefyd dranoeth i'r [e] drwg yſpryd oddiwrth Dduw ddyfod ar Saul, ac efe a brophwydodd ynghanol y tŷ: a Dafydd a ganodd a'i law, fel o'r blaen: a gwayw-ffon *oedd* yn llaw Saul. e Pſ. 16. 14.

11 A Saul a daflodd y wayw-ffon, ac a ddywedodd, Tarawâf trwy Ddafydd yn y pared: a Dafydd a giliodd ddwywaith o'i wŷdd ef.

12 ¶ A Saul oedd yn ofni Dafydd, oherwŷdd bod yr ARGLWYDD gyd-ag ef, a chilio o honaw oddiwrth Saul.

13 Am hynny Saul a'i gyrrodd ef ymaith oddiwrtho, ac a'i goſododd ef yn dywyſog *ar* fil: ac [f] efe a aeth i mewn ac allan o flaen y bobl. f Ad. 16. 2 Sam. 5. 2.

14 A Dafydd a ‡ ymddûg yn ddoeth yn ei holl ffyrdd; a'r ARGLWYDD *oedd* gyd-ag ef. ‡ Neu, *lwyddodd.*

15 A phan welodd Saul ei fod ef yn ddoeth iawn, efe a'i ofnodd ef.

16 Eithr holl Iſraël a Juda a garodd Ddafydd, am ei fod ef yn myned i mewn ac allan o'i blaen hwynt.

17 ¶ A dywedodd Saul wrth Ddafydd, Wele, Merab fy merch hynaf, hi a roddaf fi i ti yn wraig: yn unig bydd i mi yn fâb nerthol, ac ymladd ryfeloedd yr ARGLWYDD: (canys dywedaſai Saul, Ni bydd fy llaw i arno ef, onid llaw y Philiſtiaid fydd arno ef.)

18 A Dafydd a ddywedodd wrth Saul, Pwy *ydwyf* fi? a pheth *yw* fy mywyd, *neu* dylwyth fy nhâd i yn Iſraël, fel y byddwn yn ‡ ddaw i'r brenin? ‡ Neu, *yng-hyfraith.*

19 Eithr yn yr amſer *y dyleſid* rhoddi Merab merch Saul i Ddafydd, hi a roddwyd i [g] Adriel y Maholathiad yn wraig. g Pen. 21. 8.

20 A Michal merch Saul a garodd Ddafydd: a mynegaſant *hynny* i Saul, a'r peth fu † fodlon ganddo. † Heb. *yn dda yn llygaid.*

21 A dywedodd Saul, Rhoddaf hi iddo ef,

fel y byddo hi iddo 'n fagl, ac y byddo llaw y Philiſtiaid yn ei erbyn ef: felly Saul a ddywedodd wrth Ddafydd, drwy un o'r ddwy y byddi fâb ynghyfraith i mi [h] heddyw.

h Edrych Act. 26.

22 ¶ A Saul a orchymynnodd i'w weiſion *fel hyn*, Ymddiddenwch â Dafydd yn ddirgel, gan ddywedyd, Wele y brenin ſydd hoff ganddo dydi, a'i holl weiſion ef a'th garant di: yn awr gan hynny ymgyfathracha â'r brenin.

23 A gweiſion Saul a adroddaſant wrth Ddafydd y geiriau hyn: a Dafydd a ddywedodd, Ai yſgafn *yw* yn eich golwg chwi ymgyfathrachu a brenin, a minneu yn ŵr tlawd a gwael?

24 A gweiſion Saul a fynegaſant iddo, gan ddywedyd, ‡ Fel hyn y llefarodd Dafydd.

‡ Heb. *yn ol y geiriau hyn.*

25 A dywedodd Saul, Fel hyn y dywedwch wrth Ddafydd, Nid yw y brenin yn ewyllyſio cynhyſgaeth, onid *cael* cant o flaen-grwyn y Philiſtiaid i ddial ar elynnion y brenin: ond Saul oedd yn meddwl peri lladd Dafydd drwy law y Philiſtiaid.

26 A'i weiſion ef a fynegaſant i Ddafydd y geiriau hyn, a'r ymadrodd ſu fodlon gan Ddafydd am ymgyfathrachu â'r brenin: ac ni

‡ Heb. *chyflawnaſid y dyddiau.*

‡ ddaethai yr amſer etto.

27 Am hynny y cyfododd Dafydd, ac efe a aeth, a'i wŷr, ac a darawödd ddau can-ŵr o'r Philiſtiaid; a [i] Dafydd a ddygodd eu blaengrwyn hwynt, a hwy a'i cwbl-dalaſant i'r brenin, i ymgyfathrachu o hono ef â'r brenin: a Saul a roddes Michal ei ferch yn wraig iddo ef.

i 2 Sa. 3. 14.

28 ¶ A Saul a welodd, ac a wybu fod yr ARGLWYDD gyd-a * Dafydd, a bod Michal merch Saul yn ei garu ef.

29 A Saul oedd yn ofni Dafydd yn fwy etto: a bu Saul yn elyn i Ddafydd byth.

30 Yna tywyſogion y Philiſtiaid aent allan: a phan elent hwy, Dafydd a fyddai ddoethach nâ holl weiſion Saul; a'i enw ef a aeth yn ‡ anrhydeddus iawn.

‡ Neu, *werthfawr.*

PEN. XIX.

1 Jonathan yn datcuddio amcan ei dâd am ladd Dafydd: 4 ac yn annog ei dâd i gymmodi ag ef. 8 Maleiſus gynddaredd Saul yn torri allan yn erbyn Dafydd, o herwŷdd ei lwyddiant ef mewn rhyfel newŷdd. 12 Michal yn ſiommi ei thâd â delw yngwely Dafydd. 18 Dafydd yn dyfod at Samuel yn Naioth. 20 Saul yn danfon cennadon i ddal Dafydd, 22 a Saul ei hun yn prophwydo.

A Saul a ddywedodd wrth Jonathan ei fâb, ac wrth ei holl weiſion, am ladd Dafydd.

2 Ond Jonathan mâb Saul oedd hoff iawn ganddo Ddafydd. A mynegodd Jonathan i Ddafydd, gan ddywedyd, Saul fy nhâd ſy yn ceiſio dy ladd di: ac yn awr ymgadw attolwg hyd y boreu, ac aros mewn *lle* dirgel, ac ymguddia.

3 A mi a âf allan, ac a ſafaf ger llaw fy nhâd yn y maes y byddych di ynddo, ac mi a ymddiddanaf a'm tâd o'th blegid ti; a hyn a welwyf, mi a'i mynegaf i ti.

4 ¶ A Jonathan a ddywedodd yn dda am Ddafydd wrth Saul ei dâd, ac a ddywedodd wrtho, Na pheched y brenin yn erbyn ei wâs, yn erbyn Dafydd: o herwŷdd ni phechodd efe i'th erbyn di, ac o herwŷdd *bod* ei weithredoedd ef yn dda iawn i ti.

5 Canys efe a oſodes ei [a] enioes yn ei law, ac a darawödd y Philiſtiad, a'r ARGLWYDD a wnaeth iechydwriaeth mawr i holl Iſraël; ti a'i gwelaiſt, ac a lawenychaiſt: pa ham gan hynny y pechi yn erbyn gwaed gwirion, gan ladd Dafydd yn ddiachos?

a Barn. 9. 17. & 12. 3. Pen. 28. 21. Pſ. 119. 109.

6 A Saul a wrandawödd ar lais Jonathan; a Saul a dyngodd, fel mai byw 'r ARGLWYDD, ni leddir ef.

7 A Jonathan a alwodd ar Ddafydd, a Jonathan a fynegodd iddo ef yr holl eiriau hyn: a Jonathan a ddûg Ddafydd at Saul, ac efe a fu ger ei fron ef megis ‡ cynt.

‡ Heb. *ac echdoe.*

8 A bu 'chwaneg o ryfel: a Dafydd a aeth allan ac a ymladdodd yn erbyn y Philiſtiaid, ac a'i tarawödd hwynt â lladdfa fawr, a hwy a ffoiſant ‡ rhagddo ef.

‡ Heb. *o flaen ei wyneb.*

9 A'r [b] drwg yſpryd oddiwrth yr ARGLWYDD oedd ar Saul, pan oedd efe yn eiſtedd yn ei dŷ, a'i wayw-ffon yn ei law: a Dafydd oedd yn canu â'i law.

b Pſ. 16. 14. & 18. 14.

10 A cheiſiodd Saul daro â'i wayw-ffon drwy Ddafydd, yn y pared; ond efe a giliodd o wŷdd Saul, ac yntef a darawödd y wayw-ffon yn y pared: a Dafydd a ffôdd, ac a ddiangodd y nôs honno.

11 [c] Saul hefyd a anfonodd gennadon i dŷ Ddafydd i'w wilied ef, ac i'w ladd ef y boreu: a Michal ei wraig a fynegodd i Ddafydd, gan ddywedyd, Onid achubi dy enioes heno, y foru i'th leddir.

c Pſ. 59.

12 ¶ Felly Michal a ollyngodd Ddafydd i lawr drwy ffeneſtr; ac efe a aeth, ac a ffôdd, ac a ddiangodd.

13 A Michal a gymmerodd ddelw, ac a'i goſododd yn y gwely, a chluſtog *o flew* geifr a oſododd hi yn obennydd iddi, ac a'i gorchguddiodd â dillad.

14 A phan anfonodd Saul gennadon i ddala Dafydd, hi a ddywedodd, Y *mae* efe yn glâf.

15 A Saul a anfonodd eilwaith gennadon i edrych Dafydd, gan ddywedyd, Dygwch ef i fynu attafi yn ei wely, fel y lladdwyf ef.

16 A phan ddaeth y cennadon, wele y ddelw ar y gwely, a chluſtog *o flew* geifr yn obennydd iddi.

17 A dywedodd Saul wrth Michal, Pa ham y twyllaiſt fi fel hyn, ac y gollyngaiſt fy ngelyn i ddiangc? a Michal a ddywedodd wrth Saul, Efe a ddywedodd wrthyf, Gollwng fi, onid ê mi a'th laddaf di.

‡ Gwaeddi.

18 ¶ Felly Dafydd a ffôdd, ac a ddiangodd, ac a ddaeth at Samuel i Ramah, ac a fynegodd iddo yr hyn oll a wnaethai Saul iddo ef. Ac efe a aeth at Samuel, a hwy a drigaſant yn Naioth.

a Edrych Gen. 24. 13.

19 A mynegwyd i Saul, gan ddywedyd, Wele, *y mae* Dafydd yn Naioth o fewn Ramah.

20 A [d] Saul a anfonodd gennadon i ddala Dafydd: a phan welſant gynnulleidfa y prophwydi yn prophwydo, a Samuel yn ſefyll, wedi ei oſod arnynt hwy, yr oedd ar gennadon Saul Yſpryd Duw, fel [e] y prophwydaſant hwythau hefyd,

d Edr. 2. 7. 22. 1 Cor. 14. 24, 25.

e Num. 11. 25. 1 Sa. 10. 5, 6, 10. & 19. 23. & 30. 7.

21 A phan

f Edrych Act. 7. 58.

21 A phan fynegwyd *hyn* i Saul, efe a anfonodd gennadon eraill, a hwythau hefyd a prophwydasant. A trachefn danfonodd Saul gennadon y drydedd waith, a phrophwydasant hwythau hefyd.

22 Yna ynteu hefyd a aeth i Ramah, ac a ddaeth hyd y ffynnon fawr *fydd* yn Sechu; ac efe a ofynnodd, ac a ddywedodd, Pa le *y mae* Samuel a Dafydd? ac *un* a ddywedodd, Wele *y maent* yn Naioth o fewn Ramah.

23 Ac efe a aeth yno i Naioth yn Ramah: ac arno ynteu hefyd y daeth Yspryd Duw, a chan fyned yr aeth ac y prophwydodd, nes ei ddyfod i Naioth yn Ramah.

24 Ac efe a ddiosgodd ei ddillad, ac a brophwydodd hefyd ger bron Samuel, ac a fyrthiodd i lawr [f] yn noeth yr holl ddiwrnod hwnnw, a'r holl nôs: am hynny y dywedent, [g] A ydyw Saul hefyd ym mysg y prophwydi?

[f] 1 Sa. 19. 20. 24. 1. 8. 10. 11.

PEN. XX.

1 Dafydd yn ymgynhori a Jonathan am ei ddiogelwch. 11 Jonathan a Dafydd yn adnewyddu eu cyfammod trwy lw. 18 Arwydd Jonathan i Ddafydd. 24 Saul eisiau cael gafael ar Ddafydd yn ceisio lladd Jonathan. 35 Jonathan yn gariadus yn canu yn iach i Ddafydd.

A Dafydd a ffodd o Naioth yn Ramah, ac a ddaeth, ac a ddywedodd ger bron Jonathan, Beth a wneuthym i? beth *yw* fy anwiredd? a pheth *yw* fy mhechod o flaen dy dâd ti, gan ei fod efe yn ceisio fy enioes i?

2 Ac efe a ddywedodd wrtho, Na atto Duw; ni byddi farw: wele, ni wnâ fy nhâd ddim, na mawr na bychan, heb *ei* fynegu i mi: pa ham gan hynny y celai fy nhâd y peth hyn oddiwrthyf fi? nid felly y mae.

3 A Dafydd a dyngodd eilwaith, ac a ddywedodd, Dy dâd o wyr yn hyspys i mi gael ffafor yn dy olwg di; am hynny y dywed, Na chaed Jonathan wybod hyn, rhag ei driſtau ef: cyn wired a bod yr ARGLWYDD yn fyw, a'th enaid ditheu yn fyw, *nid oes* onid megis cam rhyngofi ac angeu.

4 Yna y dywedodd Jonathan wrth Ddafydd, Dywed beth *yw* dy ewyllys, a mi a'i cwplhâf i ti.

5 A Dafydd a ddywedodd wrth Jonathan, Wele, *y dydd cyntaf o'r* mîs *yw* y foru, a minneu gan eiſtedd a ddylwn eiſtedd gyd-a'r brenin i fwytta: ond gollwng fi fel yr ymguddiwyf yn y maes hyd bryd nawn y trydydd *dydd*.

6 O's dy dâd a ymofyn yn fanwl am danaf; yna dywed, Dafydd gan ofyn a ofynnodd *gennad* gennyf fi, i redeg i Fethlehem ei ddinas ei hun: canys ‡ aberth blynyddawl *fydd* yno i'r holl genedl.

‡ Gwledd.

7 [a] O's fel hyn y dywed efe, Da; heddwch *fydd* i'th wâs: ond o's gan ddigio y digia efe, gwybydd fod ei fryd ef ar ddrwg.

[a] Edrych Gen. 24. 13.

8 Gwnâ gan hynny drugaredd â'th wâs; canys [b] i gyfammod yr ARGLWYDD y dygaiſt dy wâs gyd-a thi: ac od oes anwiredd ynofi, lladd di fi; canys i ba beth y dygi fi at dy dâd?

[b] Pen. 18. 3. & 23. 18.

9 A dywedodd Jonathan, Na atto Duw *hynny* i ti: canys o's gan wybod y cawn wybod fod malis wedi ei barottoi gan fy nhâd i ddyfod i'th erbyn, onis mynegwn i ti?

10 A Dafydd a ddywedodd wrth Jonathan, Pwy a fynega i mi? neu beth o's dy dâd a'th ettyb yn arw?

11 ¶ A dywedodd Jonathan wrth Ddafydd, Tyred, ac awn i'r maes: a hwy a aethant ill dau i'r maes.

12 A Jonathan a ddywedodd wrth Ddafydd, Oh ARGLWYDD Dduw Iſraël, wedi i mi chwilio *meddwl* fy nhâd, ynghylch y pryd *hyn* y foru *neu* drenydd, ac wele o's daioni *fydd* tu-ag at Ddafydd, ac oni anfonaf yna attat ti, † a'i fynegi i ti,

† Heb *a datcuddio dy glust.*

13 [c] Fel hyn y gwnêl yr ARGLWYDD i Jonathan ac ychwaneg: o's da fydd gan fy nhâd wneuthur drwg i ti, yna y mynegaf it', ac a'th ollyngaf ymaith, fel yr elech mewn heddwch: a bydded yr ARGLWYDD gyd-a thi, megis y bu gyd-a'm tâd i.

[c] Ruth 1. 17.

14 Ac nid yn unig tra fyddwyf fi byw, y gwnei drugaredd yr ARGLWYDD â mi, fel na byddwyf fi marw:

15 Ond hefyd [d] na thorr ymaith dy drugaredd oddiwrth fy nhŷ i byth; nac ychwaith pan ddeſtrywio'r ARGLWYDD elynnion Dafydd, bob un oddiar wyneb y ddaiar.

[d] 2 Sa. 9. 3. & 21. 7.

16 Felly y cyfammododd Jonathan â thŷ Dafydd, *at efe a ddywedodd*, [e] Gofynned yr ARGLWYDD hyn ar law gelynnion Dafydd.

[e] Edrych Pen. 31. 2. 2 Sam. 4. 7. & 21. 8.

17 A Jonathan a wnaeth i Ddafydd ynteu dyngu, o herwŷdd efe a'i carai ef: canys fel y carai ei enaid ei hun y carai efe ef.

18 A Jonathan a ddywedodd wrtho ef, [f] Y foru *yw'r dydd cyntaf o'r* mîs; ac ymofynnir am danat, o herwŷdd fe fydd dy eiſteddle yn wâg.

[f] Ad. 5.

19 Ac wedi i ti aros dridiau, yna tyred i wared yn ‡ fuan, a thyred i'r [g] lle yr ymguddiaiſt ynddo, † pan oedd y peth ar waith, ac aros wrth faen Ezel.

‡ Neu, *ddiwyd.* Heb. *fawr.*

[g] Pen. 19. 2.

† Heb. *yn nydd y gwaith.*

20 A mi a ſaethaf dair o ſaethau tu-a'i yſtlys *ef*, fel pes gollyngwn *hwynt* at nôd.

21 Wele hefyd mi a anfonaf langc *gan ddywedyd*, Dôs, cais y ſaethau: o's gan ddywedyd y dywedaf wrth y llangc, Wele y ſaethau o'th tu yma i ti, dwg hwynt; yna tyred ti: canys heddwch *ſydd* i ti, ac nid oes dim *niwed*, *fel* mai byw yw 'r ARGLWYDD.

22 Ond o's fel hyn y dywedaf wrth y llangc, Wele y ſaethau o'r tu hwnt i ti; dôs ymaith: canys yr ARGLWYDD a'th anfonodd ymaith.

23 Ac am [h] y peth a leferais i, mi a thi, wele 'r ARGLWYDD *fyddo* rhyngofi a thi yn dragywydd.

[h] Ad. 14, 15. Edr. Ad. 42.

24 ¶ Felly Dafydd a ymguddiodd yn y maes: a phan ddaeth y dydd cyntaf o'r mîs, y brenin a eiſteddodd i fwytta bwyd.

25 A'r brenin a eiſteddodd ar ei eiſteddfa, megis ar amſeroedd eraill, *ſef* ar yr eiſteddfa wrth y pared: a Jonathan a gyfododd, ac Abner a eiſteddodd wrth yſtlys Saul; a lle Dafydd oedd wâg.

26 Ac nid yngenodd Saul ddim y diwrnod hwnnw: canys meddyliodd *mai* damwain *oedd* hyn, nad *oedd* efe lân, a'i *fod* yn aflan.

27 A bu dranoeth yr ail *dydd* o'r mîs, fod lle Dafydd yn wâg: a dywedodd Saul wrth Jonathan

nathan ei fâb, Pa ham na ddaeth mâb Jeſſe at y bwyd, na doe na heddyw?

28 A Jonathan a attebodd Saul, Dafydd gan ofyn a ofynnodd i mi *am gael myned* hyd Bethlehem.

29 Ac efe a ddywedodd, Gollwng fi attolwg; o herwŷdd i'n tylwyth ni *y mae* aberth yn y ddinas, a'm brawd yntef a archodd i mi *fod yno*: ac yn awr o chefais ffafor yn dy olwg, gâd i mi fyned attolwg, fel y gwelwyf fy mrodyr: o herwŷdd hyn, ni ddaeth efe i fwrdd y brenin.

‡ Neu, *yndyn gwrthnyſſig.* Heb, *yndyn wrthyſſig wydd.*

30 Yna y llidiodd digter Saul yn erbyn Jonathan, ac efe a ddywedodd wrtho, *Ti* fâb ‡ y gyndyn wrthnyſſig, oni wn i ti ddewis mâb Jeſſe yn wradwydd it', ac yn gywilydd i noeth-der dy fam?

31 Canys tra fyddo mâb Jeſſe yn fyw ar y ddaiar, ni'th ſiccrheir di na'th deyrnas: yn awr gan hynny anfon, a chyrch ef attaf; canys ‡ marw a gaiſſ efe.

‡ Heb. *yn ddangau y wefe.*

32 A Jonathan a attebodd Saul ei dâd, ac a ddywedodd wrtho, Pa ham y bydd efe marw? beth a wnaeth efe?

33 A Saul a ergydiodd wayw-ffon atto ef, i'w daro ef: wrth hyn y gwybu Jonathan *fod* ei dâd ef wedi rhoi ei fryd ar ladd Dafydd.

34 Felly Jonathan a gyfododd oddiwrth y bwrdd mewn llîd digllawn, ac ni fwyttaodd fwyd yr ail dydd o'r mîs; canys drwg oedd gantho dros Ddafydd, o herwydd i'w dâd ei wradwyddo ef.

35 ¶ A'r boreu yr aeth Jonathan i'r maes erbyn yr amſer a oſodaſai ef i Ddafydd, a bachgen bychan gyd-ag ef.

36 Ac efe a ddywedodd wrth ei fachgen, Rhêd, cais yn awr y ſaethau yr ydwyf fi yn eu ſaethu: a'r bachgen a redodd, yntef a ſaethodd ſaeth ‡ y tu hwnt iddo ef.

‡ Heb. *i fyned troſto ef.*

37 A phan ddaeth y bachgen hyd y fan *yr oedd* y ſaeth a ſaethaſai Jonathan, y llefodd Jonathan ar ôl y bachgen, ac a ddywedodd, Onid *yw* y ſaeth o'r tu hwnt i ti?

38 A llefodd Jonathan ar ôl y bachgen, Cyflymma, bryſſia, na ſâ: a bachgen Jonathan a gaſglodd y ſaethau, ac a ddaeth at ei feiſtr.

39 A'r bachgen ni wyddai ddim: yn unig Jonathan a Dafydd a wyddent y peth.

40 A Jonathan a roddes ei offer at ei fachgen, ac a ddywedodd wrtho, Dôs, dwg *y rhai hyn* i'r ddinas.

41 ¶ A'r bachgen a aeth ymaith, a Dafydd a gyfododd oddiwrth y dehau, ac a ſyrthiodd i lawr ar ei wyneb, ac a ymgrymmodd dair gwaith: a hwy a gufanaſant bob un ei gilydd, ac a wylaſant y naill wrth y llall, a Dafydd a ragorodd.

42 A dywedodd Jonathan wrth Ddafydd, Dôs mewn heddwch; yr hyn a dyngaſom ni ein dau yn enw 'r ARGLWYDD, gan ddywedyd, yr ARGLWYDD fyddo rhyngofi â thi, a rhwng fy hâd i a'th hâd ditheu, *ſafed hynny* yn dragywydd. Ac efe a gyfododd ac a aeth ymaith: a Jonathan a aeth i'r ddinas.

PEN. XXI.

1 Dafydd yn Nob yn cael gan Ahimelech fara cyſſegredig, 7 a Doëg yno yn breſennol. 8 Dafydd yn cymmeryd cleddyf Goliath, 10 yn cymmeryd arno ynfydu yng-Ngath.

YNa y daeth Dafydd i Nob at [a] Ahimelech yr offeiriad; ac Ahimelech a ddychrynodd wrth gyfarfod â Dafydd, ac a ddywedodd wrtho, Pa ham yr ydwyt ti yn unig, ac heb neb gyd-a thi?

[a] a elwir *Abiathar* Mar. 2. 26.

2 A dywedodd Dafydd wrth Ahimelech yr offeiriad, Y brenin a orchymynnodd i mi beth, ac a ddywedodd wrthyf, Na chaed neb wybod dim o'r peth *am* yr hwn i'th anfonais, ac y gorchymynnais i ti: a'r gweiſion a gyfarwyddais i i'r lle a'r lle.

3 Ac yn awr beth ſydd dan dy law? dôd i mi bum torth yn fy llaw, neu *'r peth* fy i'w gael.

4 A'r offeiriad a attebodd Ddafydd, ac a ddywedodd, Nid *oes* fara cyffredin tan fy llaw i; eithr y mae [b] bara cyſſegredig: [c] o's y llangciau a ymgadwaſant o'r lleiaſ oddiwrth wragedd.

[b] Ex. 25. 30. Lef. 24. 5. Mat. 12. 4.
[c] Ex. 19. 15. Zech. 7. 3.

5 A Dafydd a attebodd yr offeiriad, ac a ddywedodd wrtho, Dïau attal gwragedd oddiwrthym ni er ys dau ddydd neu dri, er pan gychwynnais i, lleſtri y llangciau hefyd ydynt ſanctaidd, a'r *bara* ſydd megis cyffredin, ‡ïe pettai wedi ei gyſſegru heddyw yn y lleſtr.

‡ Neu, *y cnawdiq yn fod heddyw fara arall wedi ei gyſſegru yn lleſtr.*

6 Felly yr offeiriad [d] a roddes iddo ef *y bara* ſanctaidd; canys nid oedd yno fara, onid y bara goſod, [e] yr hwn a dynnaſid ymaith oddiger bron yr ARGLWYDD, i oſod bara brŵd, yn y dydd y tynnid ef ymaith.

[d] Mar. 2. 26. Luc. 6. 4.
[e] Lef. 24. 8, 9.

7 Ac yr oedd yno y diwrnod hwnnw un o weiſion Saul yn aros ger bron yr ARGLWYDD, a'i enw [f] Doëg, o Edomiad, y pennaf o'r bugeiliaid *oedd* gan Saul.

[f] Pſ. 52. tit.

8 ¶ A dywedodd Dafydd wrth Ahimelech, Onid oes yma tan dy law di wayw-ffon, neu gleddyf? canys ni ddygais fy nghleddyf na'm harfau ychwaith i'm llaw, o herwŷdd bod gorchymyn y brenin ar ffrŵſt.

9 A dywedodd yr offeiriad, Cleddyf Goliath y Philiſtiad, yr hwn a leddaiſt ti yn [g] nyffryn Elah, wele ef wedi ei oblygu mewn brethyn o'r tu ôl i'r Ephod: o chymmeri hwnnw i ti, cymmer; canys nid *oes* yma yr un arall onid hwnnw. A Dafydd a ddywedodd, Nid *oes* o fâth hwnnw, dyro ef i mi.

[g] Pen. 17. 2, 50.

10 ¶ Dafydd hefyd a gyfododd, ac a ffôdd y dydd hwnnw rhag ofn Saul, ac a aeth at ‡ Achis brenin Gath.

‡ Neu, *Anchus.*

11 A [h] gweiſion Achis a ddywedaſant wrtho ef, Onid hwn *yw* Dafydd brenin y wlâd? onid i hwn y canaſant yn y dawnſiau, gan ddywedyd, [i] Saul a laddodd ei filoedd, a Dafydd ei fyrddiwn?

[h] Pſ. 56. tit.
[i] Pen. 18. 7. & 29. 5. Eccl. 6.

12 A Dafydd a oſododd y geiriau hynny yn ei galon, ac a ofnodd yn ddirfawr rhag Achis brenin Gath.

13 Ac [k] efe a newidiodd ei wedd yn eu golwg hwynt, ac a gymmerth arno ynfydu rhwng eu dwylo hwynt, ac a gripiodd ddryſau y porth, ac a ollyngodd ei boeryn i lawr ar ei farf.

[k] Pſ. 34. tit.

14 Yna

14 Yna y dywedodd Achis wrth ei weiſion, Wele gwelwch y gŵr yn gwallgofi, pa ham y dygaſoch ef attafi?

15 Ai eiſiau ynfydion ſydd arnafi, pan ddygaſoch hwn i ynfydu o'm blaen i? a gaiff hwn ddyfod i'm tŷ i?

PEN. XXII.

1 Minteioedd yn cyrchu at Ddafydd i Adulam. 3 Ynteu ym Miſpah yn gorchymmyn ei dâd a'i fam i frenin Moab, 5 Ac wedi cael rhybydd gan Gad, yn dyfod i Hareth. 6 Saul wrth ei erlid ef, yn achwyn rhag anffyddlondeb ei weiſion. 9 Doëg yn cyhuddo Ahimelech. 11 Saul yn gorchymmyn lladd yr offeiriaid. 17 Y rhedegwŷr yn naccau, a Doëg yn gwneuthur ei orchymyn ef. 20 Abiathar yn diangc, ac yn dwyn y newyddion i Ddafydd.

1.57. tit. 144. tit.* A Dafydd a aeth ymaith oddi-yno, ac * a ddiangodd i ogof Adulam: a phan glybu ei frodyr a holl dŷ ei dâd ef *hynny*, hwy a aethant i wared atto ef yno.

2 Ymgynnullodd hefyd atto ef bob ‖ gŵr helbulus, a phob gŵr a oedd ‡ mewn dyled, a phob gŵr † cyſtuddiedig o feddwl, ac efe a fu yn dywyſog arnynt hwy: ac yr oedd gyd-ag ef ynghylch pedwar cant o wŷr.

‖ Heb. dyn dyledus. ‡ Heb. mewn gorthrymder. † Heb. chwerw ei enaid.

3 ¶ A Dafydd a aeth oddi-yno i Fiſpah Moab, ac a ddywedodd wrth frenin Moab, Deled attolwg fy nhâd a'm mam *i aros* gyd-a chwi, hyd oni wypwyf beth a wnêl Duw i mi.

4 Ac efe a'i dûg hwynt ger bron brenin Moab: ac arhoſaſant gyd-ag ef yr holl ddyddiau y bu Dafydd yn yr amddeffynfa.

2 a.24.11. 1 Chr.21.9. 2.29. 2 Chro. 29. 5 ¶ A [b] Gad y prophwyd a ddywedodd wrth Ddafydd, Nac aros yn yr amddeffynfa; dôs ymaith, a cherdda rhagot i wlâd Juda: felly Dafydd a ymadawödd, ac a ddaeth i goed Hareth.

6 ¶ A phan glybu Saul gael gwybodaeth am Ddafydd, a'r gwŷr *oedd* gyd-ag ef; (a Saul oedd yn aros yng-Ngibeah tan ‡ bren yn Ramah, a'i wayw-ffon yn ei law, a'i holl weiſion yn ſefyll o'i amgylch.)

‡ Neu, *dan mewn llwyſa.*

7 Yna Saul a ddywedodd wrth ei weiſion oedd yn ſefyll o'i amgylch, Clywch attolwg feibion Jemini: a ddyry mâb Jeſſe i chwi oll feuſydd, a gwin-llannoedd? *a* eſyd efe chwi oll yn dywyſogion ar filoedd, ac yn dywyſogion ar gantoedd;

8 Gan i chwi oll gyd-fwriadu i'm herbyn i, ac nad oes a ſynego i mi, wnaethyd o'm mâb i gyngrair â mâb Jeſſe, ac nid oes *neb* o honoch yn ddrwg gantho o'm plegid i, nac yn datcuddio † i mi ddarfod i'm mâb annog ſy ngwâs i gynllwyn i'm herbyn, megis y dydd hwn?

† Heb. *ſy'n cyfnlaſt i.*

c Pen. 21.7. Pſ. 52. tit. 9 ¶ Yna yr attebodd [c] Doëg yr Edomiad, (yr hwn oedd wedi ei oſod ar weiſion Saul,) ac a ddywedodd, Gwelais fâb Jeſſe yn dyfod i Nob

d Pen. 14.3. at Ahimelech fâb [d] Ahitob.

10 Ac efe a ymgynghorodd troſto ef â'r ARGLWYDD, ac [e] a roddes ſwyd iddo ef, cleddyf Goliath y Philiſtiad a roddes efe hefyd iddo.

e Pſ. 21.6,9.

11 Yna 'r anfonodd y brenin i alw Ahimelech yr offeiriad mâb Ahitob, a holl dŷ ei dâd ef, *ſef* yr offeiriaid *oedd* yn Nob: a hwy a ddaethant oll at y brenin.

12 A Saul a ddywedodd, Gwrando yn awr mâb Ahitob, dywedodd yntef, Wele fi, fy arglwydd.

13 A dywedodd Saul wrtho ef, Pa ham y cyd-fwriadaſoch i'm herbyn i, ti a mâb Jeſſe, gan it' roddi iddo fara, a chleddyf, ac ymgynghori â Duw troſto ef, fel y cyfodai yn fy erbyn i gynllwyn, megis heddyw.

14 Ac Ahimelech a attebodd y brenin, ac a ddywedodd, Pwy ym myſg dy holl weiſion di *ſydd* mor ffyddlon â Dafydd, ac yn ddaw i'r brenin, ac yn myned wrth dy orchymyn, ac yn anrhydeddus yn dy dŷ di?

15 Ai 'r dydd *hwnnw* y dechreuais i ymgynghori â Duw troſto ef? na atto Duw i mi: na oſoded y brenin ddim yn erbyn ei wâs, *nac* yn erbyn neb o dŷ fy nhâd; canys ni wybu dy wâs di ddim o hyn oll, *nac* ychydig na llawer.

16 A dywedodd y brenin, Gan farw y byddi farw, Ahimelech, tydi, a holl dŷ dy dâd.

17 ¶ A'r brenin a ddywedodd wrth y rhedegwŷr oedd yn ſefyll o'i amgylch ef, Trowch, a lleddwch offeiriaid yr ARGLWYDD; o herwŷdd bod eu llaw hwynt hefyd gyd-a Dafydd, ac o herwŷdd iddynt wybod ffoi o honaw ef, ac na fynegaſant i mi. Ond gweiſion y brenin nid eſtynnent eu llaw i ruthro ar offeiriaid yr ARGLWYDD.

18 A dywedodd y brenin wrth Ddoëg, Trodi, a rhuthra ar yr offeiriaid. A Doëg yr Edomiad a drôdd, ac a ruthrodd ar yr offeiriaid, ac [f] a laddodd y diwrnod hwnnw bump a phedwar ugain o wŷr yn dwyn Ephod liain.

f Edr. Pen. 2.31.

19 Efe a darawödd hefyd Nob dinas yr offeiriaid, â min y cleddyf, yn ŵr, ac yn wraig, yn ddyn bach, ac yn blentyn ſugno, ac yn ŷch, ac yn aſſyn, ac yn oen, â min y cleddyf.

20 ¶ Ond un mâb i Ahimelech fâb Ahitob, a'i enw Abiathar, a ddiangodd, ac [g] a ffôdd ar ôl Dafydd.

g Pen.25.36.

21 Ac Abiathar a fynegodd i Ddafydd ddarfod i Saul ladd offeiriaid yr ARGLWYDD.

22 A dywedodd Dafydd wrth Abiathar, Gwybûm y dydd hwnnw pan *oedd* Doëg yr Edomiad yno, gan fynegi y mynegai efe i Saul: myfi a fum achlyſur *marwolaeth* i holl dylwyth tŷ dy dâd ti.

23 Aros gyd-a mi, nac ofna: canys yr hwn ſy 'n ceiſio ty enioes i, ſy 'n ceiſio dy enioes ditheu: ond gyd-a mi y byddi di gadwedig.

PEN. XXIII.

1 Dafydd wedi ymofyn â'r Arglwydd trwy Abiathar, yn gwaredu Ceilah, 7 A chwedi i Dduw ddangos iddo ddyfodiad Saul, a bradwriaeth y Ceiliaid, yn diangc o Geilah. 14 Jonathan yn dyfod i Ziph ac yn ei gyſſuro ef. 19 Y Ziphiaid yn dangos i Saul p'le 'r oedd ef. 25 Yntau yn diangc rhag Saul ym Maon trwy ddyfod o'r Philiſtiaid i'r wlâd, 29 ac yn trigo yn En-gedi.

YNa y mynegaſant i Ddafydd, gan ddywedyd, Wele y Philiſtiaid yn ymladd yn erbyn Ceilah, ac y maent hwy yn anrheithio 'r yſguboriau.

2 Am

2 Am hynny y gofynnodd Dafydd i'r ARGLWYDD, gan ddywedyd, A âf fi a tharo y Philiſtiaid hyn? a'r ARGLWYDD a ddywedodd wrth Ddafydd, Dôs, a tharo y Philiſtiaid, ac achub Ceilah.

3 A gwŷr Dafydd a ddywedaſant wrtho ef, Wele ni yn ofnus yma yn Juda: pa faint mwy o's awn i Geilah yn erbyn byddinoedd y Philiſtiaid?

4 Yna Dafydd eilwaith a ymgynghorodd â'r ARGLWYDD; a'r ARGLWYDD a'i attebodd ef, ac a ddywedodd, Cyfod, dôs i wared i Geilah: canys myfi a roddaf y Philiſtiaid yn dy law di.

5 A Dafydd a'i wŷr a aeth i Geilah, ac a ymladdodd â'r Philiſtiaid, ac a ddug eu gwartheg hwynt, ac a'i tarawödd hwynt â lladdfa fawr: felly y gwaredodd Dafydd drigolion Ceilah.

[a] Pſ. 22. 20. 6 A bu pan [a] ffôdd Abïathar mâb Ahimelech at Ddafydd i Geilah, ddwyn o honaw ef Ephod yn ei law.

7 ¶ A mynegwyd i Saul ddyfod Dafydd i Geilah: a dywedodd Saul, Duw a'i rhoddes ef yn ſy llaw i; canys cauwyd arno ef, pan ddaeth i ddinas a phyrth ac a barrau *iddi*.

8 A Saul a alwodd yr holl bobl ynghŷd i ryfel, i fyned i wared i Geilah, i warchae ar Ddafydd, ac ar ei wŷr.

[b] Num. 27. 21. Pen. 30. 7. 9 A gwybu Dafydd fod Saul yn bwriadu drwg i'w erbyn ef, ac [b] efe a ddywedodd wrth Abïathar yr offeiriad, Dŵg yr Ephod.

10 Yna y dywedodd Dafydd, ô ARGLWYDD Dduw Iſraël, gan glywed y clybu dy wâs, fod Saul yn ceiſio dyfod i Geilah, i ddeſtrywio y ddinas er ſy mwyn i.

11 A ddyry arglwyddi Ceilah fi yn ei law ef? a ddaw Saul i wared megis y clybu dy wâs, ô ARGLWYDD Dduw Iſraël? mynega attolwg i'th wâs: a'r ARGLWYDD a ddywedodd, Efe a ddaw i wared.

‡ Heb. *gau.* 12 Yna y dywedodd Dafydd, A ‡ddyry arglwyddi Ceilah fyfi a'm gwŷr yn llaw Saul? a'r ARGLWYDD a ddywedodd, Rhoddant.

13 Yna y cyfododd Dafydd a'i wŷr, *y rhai oedd* ynghylch chwe chant, ac a aethant o Geilah, ac a rodiaſant lle y gallent: a mynegwyd i Saul fod Dafydd wedi diangc o Geilah; ac efe a beidiodd a myned allan.

[c] Joſ. 15. 55. 14 ¶ A Dafydd a arhoſodd yn yr anialwch mewn amddeffynfeydd, ac a arhôdd mewn mynydd, yn anialwch [c] Ziph: a Saul a'i ceiſiodd ef bob dydd, ond ni roddes Duw ef yn ei law ef.

15 A gwelodd Dafydd fod Saul wedi myned allan i geiſio ei enioes ef: a Dafydd *oedd* yn anialwch Ziph, mewn coed.

16 A Jonathan mâb Saul a gyfododd, ac a aeth at Ddafydd i'r coed; ac a gryfhaodd ei law ef yn Nuw.

17 Dywedodd hefyd wrtho ef, Nac ofna; canys llaw Saul fy nhâd ni'th gaiff di; a thi a deyrneſi ar Iſraël, a minneu a fyddaf yn neſſaf attat ti: a [d] Saul fy nhâd ſydd yn gwybod hyn hefyd.

[d] Pſ. 24. 20.

18 A hwy ill dau a wnaethant gyfammod ger bron yr ARGLWYDD: a Dafydd a arhoſodd yn y coed, a Jonathan a aeth i'w dŷ ei hun.

[e] Pſ. 54. tit. Edrych Pen. 26. 1 19 ¶ Yna [e] y daeth y Ziphiaid i fynu at Saul i Gibeah, gan ddywedyd, Onid yw Dafydd yn ymguddio gyd-a ni mewn amddeffynfeydd yn y coed, ym mryn Hachilah, yr hwn *ſydd* ‡ o'r tu dehau i'r †diffaethwch?

‡ Heb. *ar llaw ddeheu.* † Jeſimon.

20 Ac yn awr, ô frenin, tyred i wared yn ôl holl ddymuniad dy galon, a *bydded* arnom ni ei roddi ef yn llaw y brenin.

21 A dywedodd Saul, Bendigedig *fyddoch* chwi gan yr ARGLWYDD; canys toſturiaſoch wrthyf.

22 Ewch attolwg, parottowch etto, mynnwch wybod hefyd, ac edrychwch am ei ‡gyniweirfa ef, lle y mae efe yn tramwy, *a* phwy a'i gwelodd ef yno: canys dywetpwyd i mi ei fod efe yn gyfrwys iawn.

‡ Heb. *drwod-le.*

23 Edrychwch gan hynny, a mynnwch wybod yr holl locheſau y mae efe yn ymguddio ynddynt, a dychwelwch attafi â ſiccrwydd, fel yr elwyf gyd-a chwi: ac o's bydd efe yn y wlâd, mi a chwiliaf am dano ef drwy holl filoedd Juda.

24 A hwy a gyfodaſant, ac a aethant i Ziph o flaen Saul: ond Dafydd a'i wŷr *oedd* yn anialwch [f] Maon, yn y rhôs o'r tu dehau i'r †diffaethwch.

[f] Joſ. 15. 55. † Jeſimon.

25 Saul hefyd a'i wŷr a aeth i'w geiſio *ef*. A mynegwyd i Ddafydd; am hynny efe a ddaeth i wared i graig, ac a arhoſodd yn anialwch Maon: a phan glybu Saul *hynny*, efe a erlidiodd ar ôl Dafydd yn anialwch Maon.

26 A Saul a aeth o'r naill du i'r mynydd, a Dafydd a'i wŷr o'r tu arall i'r mynydd: ac yr oedd Dafydd yn bryſſio i fyned ymaith rhag ofn Saul: canys Saul a'i wŷr a amgylchynaſent Ddafydd a'i wŷr, i'w dala hwynt.

[g] Edrych 2 Bre. 19. 8. 27 ¶ [g] Ond cennad a ddaeth at Saul, gan ddywedyd, Bryſſia a thyred, canys y Philiſtiaid a ymdanaſant ar hŷd y wlâd.

28 Am hynny y dychwelodd Saul o erlid ar ôl Dafydd, ac efe a aeth yn erbyn y Philiſtiaid: o herwŷdd hynny y galwaſant y fan honno ‡ Sela Hammahlecoth.

‡ (craig) gwahaniaeth.

29 ¶ A Dafydd a aeth i fynu oddi-yno, ac a arhoſodd yn amddeffynfeydd En-gedi.

PEN. XXIV.

1 *Dafydd mewn ogof yn En-gedi, yn torri cwrr mantell Saul, ac yn arbed ei enioes ef,* 8 *ac wrth hynny yn dangos ei ddiniweidrwydd.* 16 *Saul yn cydnabod a'i fai, ac yn cymmeryd llw gan Ddafydd, ac yn ymadel.*

APhan ddychwelodd Saul oddiar ôl y Philiſtiaid, mynegwyd iddo, gan ddywedyd, Wele Ddafydd yn anialwch En-gedi.

2 Yna y cymmerth Saul dair mîl o wŷr etholedig o holl Iſraël: ac efe a aeth i geiſio Dafydd a'i wŷr, ar hŷd coppa creigiau y geifr gwyllt-ion.

[g] Pſ. 23. 17.

3 Ac efe a ddaeth at gorlannau y defaid ar y ffordd, ac yno yr oedd ogof; a [a] Saul a aeth i mewn i waſanaethu ei gorph: a [b] Dafydd a'i wŷr oedd yn aros yn yſtlyſau yr ogof.

[a] Pſ. 142. tit. [b] Pſ. 57. tit. & 142. tit.

4 A gwŷr Dafydd a ddywedaſant wrtho ef, Wele 'r dydd *am* yr hwn y dywedodd yr ARGLWYDD wrthyt, Wele fi yn rhoddi dy elyn yn dy

[h] Pſ. 23. 29.

dy law di, fel y gwnelych iddo megis y byddo da yn dy olwg: yna Dafydd a gyfododd, ac a dorrodd gwrr y fantell *oedd* am Saul yn ddirgel.

1 Sam. 26. 5 Ac wedi hyn [c] calon Dafydd a'i tarawödd ef, o herwŷdd iddo dorri cwrr *mantell* Saul.

6 Ac efe ddywedodd wrth ei wŷr, Na atto 'r ARGLWYDD i mi wneuthur y peth hyn i'm meiſtr, enneiniog yr ARGLWYDD, i eſtyn fy llaw yn ei erbyn ef; oblegid enneiniog yr ARGLWYDD *yw* efe.

7 Felly yr attaliodd Dafydd ei wŷr â'r geiriau *hyn*, ac ni adawödd iddynt gyfodi yn erbyn Saul: a Saul a gododd i fynu o'r ogof, ac a aeth i ffordd.

8 Ac yn ôl hyn Dafydd a gyfododd, ac a aeth allan o'r ogof, ac a lefodd ar ôl Saul, gan ddywedyd, Fy arglwydd frenin. A phan edrychodd Saul o'i ôl, Dafydd a oſtyngodd ei wyneb tu-a 'r ddaiar, ac a ymgrymmodd.

141. 6. 9 ¶ A Dafydd a ddywedodd wrth Saul, [d] Pa ham y gwrandewi eiriau dynion, gan ddywedyd, Wele y mae Dafydd yn ceiſio niwed i ti?

10 Wele dy lygaid a welſant y dydd hwn ddarfod i'r ARGLWYDD dy roddi di yn fy llaw i heddyw yn yr ogof, a dywetpwyd *wrthyf* am dy ladd di; ond *fy enaid* a'th arbedodd di: a dywedais, Nid eſtynnaf fy llaw yn erbyn fy meiſtr, canys enneiniog yr ARGLWYDD *yw* efe.

11 Fy nhâd hefyd, gwêl, ïe gwêl gwrr dy fantell yn fy llaw i: canys pan dorrais ymaith gwrr dy fantell di heb dy ladd, gwybydd a gwêl nad oes yn fy llaw i ddrygioni, na chamwedd, ac na phechais i'th erbyn: etto 'r wyt ti yn hela fy enioes i, i'w dala hi.

12 Barned yr ARGLWYDD rhyngofi a thitheu, a dialed yr ARGLWYDD fi arnat ti: ond ni bydd fy llaw i arnat ti.

13 Megis y dywed yr hên ddihareb, Oddïwrth y rhai anwir y daw anwiredd: ond ni bydd fy llaw i arnat ti.

14 Ar ôl pwy y daeth brenin Iſraël allan? ar 1 Sam. 24. 9. 8. ôl pwy 'r ydwyt ti 'n erlid? ar ôl [e] cî marw, ar Pſal. 26. 20. ôl [f] chwannen.

15 Am hynny bydded yr ARGLWYDD yn farnŵr, a barned rhyngofi a thi; edryched hefyd, a dadleued fy nadl, ac † achubed fi o'th law di.

16 ¶ A phan orphennodd Dafydd lefaru y geiriau hyn wrth Saul, yna y dywedodd Saul, Ai dy lêf di *yw* hon, fy mâb Dafydd? a Saul a dderchafodd ei lêf, ac a wylodd.

17 Efe a ddywedodd hefyd wrth Ddafydd, Cyfiawnach *wyt* ti nâ myfi: canys ti a delaiſt i mi dda, a minneu a delais i ti ddrwg.

18 A thi a ddangoſaiſt heddyw wneuthyd o † Heb. *a wnaeſt.* honot â mi ddaioni: o herwŷdd † rhoddes yr ARGLWYDD fi yn dy law di, ac ni 'm lleddaiſt.

19 Oblegid o's caffai gŵr ei elyn, a ollyngai efe ef mewn ffordd dda? am hynny yr ARGLWYDD a dalo i ti ddaioni am yr hyn a wnaethoſt i mi y dydd hwn.

Pſ. 23. 17. 20 Ac wele yn awr, [g] mi a wn gan deyrnaſu y teyrneſi di, ac y ſiccrheïr brenhiniaeth Iſraël yn dy law di.

21 Twng ditheu wrthyf fi yn awr i'r ARGLWYDD, na thorri ymaith fy hâd i ar fy ôl, ac na ddifethi fy enw i o dŷ fy nhâd.

22 A Dafydd a dyngodd wrth Saul. A Saul a aeth i'w dŷ; Dafydd hefyd a'i wŷr a aethant i

Pſ. 23. 29. fynu i'r [h] amddeffynfa.

PEN. XXV.

1 *Marwolaeth Samuel.* 2 *Dafydd ym Mharan yn danfon at Nabal,* 10 *a chwedi ei gyffroi trwy daiogrwydd Nabal, ar fedr ei ddifetha ef.* 14 *Abigail yn cael gwybod hynny,* 23 *ac yn dyhuddo Dafydd.* 36 *Nabal wedi clywed hynny yn marw.* 39 *Dafydd yn priodi Abigail ac Ahinoam.* 44 *Rhoddi Michal i Phalti.*

A [a] Bu farw Samuel, a holl Iſraël a ymgynnullaſant, ac a alaraſant am dano ef, ac a'i claddaſant ef yn ei dŷ yn Ramah. A Dafydd a gyfododd, ac a aeth i wared i anialwch Paran. [a] Pen. 28. 3. Eccl. 46. 13, 20.

2 Ac *yr oedd* gŵr ym Maon, a'i ‡ gyfoeth yng [b] Ngharmel; a'r gŵr *oedd* fawr iawn, ac iddo ef *yr oedd* dair mîl o ddefaid, a mîl o eifr: ac yr oedd efe yn cneifio ei ddefaid yng Ngharmel. ‡ Neu, *negeſeuau.* [b] Joſ. 15. 55.

3 Ac enw 'r gŵr *oedd* Nabal, ac enw ei wraig Abigail: a'r wraig *oedd* yn dda *ei* deall, ac yn dêg *ei* gwêdd; a'r gŵr *oedd* galed, a drwg *ei* weithredoedd, a Chalebiad *oedd* efe.

4 ¶ A chlybu Dafydd yn yr anialwch fod Nabal yn cneifio ei ddefaid.

5 A Dafydd a anfonodd ddeg o langciau, a Dafydd a ddywedodd wrth y llangciau, Cerddwch i fynu i Garmel, ac ewch at Nabal, a chyfferchwch well iddo yn fy enw i.

6 Dywedwch hefyd fel hyn wrtho ef fy 'n byw *mewn llwyddiant, Coffech* di heddwch, a'th dŷ heddwch, a'r hyn oll *ſydd* eiddo ti heddwch.

7 Ac yn awr clywais fod rhai yn cneifio i ti: yn awr y bugeiliaid *ſydd* gennyt a fuant gyd-a ni, ni wnaethom farhaëd arnynt hwy, ac ni bu ddim yn eiſiau iddynt, yr holl ddyddiau y buant hwy yng Ngharmel.

8 Gofyn i'th langciau, a hwy a fynegant it'; gan hynny caëd y llangciau hyn ffafor yn dy olwg di: (canys ar ddiwrnod da y daethom ni;) dyro attolwg yr hyn a ddelo i'th law, i'th weiſion, ac i'th fâb Dafydd.

9 Ac wedi dyfod llangciau Dafydd, hwy a ddywedaſant wrth Nabal yn ôl yr holl eiriau hynny, yn enw Dafydd, ac † a dawſant. † Heb. *a fu ſant lonydd.*

10 ¶ A Nabal a attebodd weiſion Dafydd, ac a ddywedodd, Pwy *yw* Dafydd? a phwy *yw* mâb Jeſſe? llawer ſydd o weiſion heddyw yn torri ymaith bob un oddïwrth ei feiſtr.

11 [c] A gymmeraf fi fy mara, a'm [illegible]r, a'm † cîg a leddais i'm cneif-wŷr, a'i rho[illegible]i i wŷr nis gwn o ba le *y maent*? [c] Barn. 8. 6. † Heb. *lladdfa.*

12 Felly llangciau Dafydd a droiſant i'w ffordd, ac a ddychwelaſant, ac a ddaethant, ac a fynegaſant iddo ef yr holl eiriau hynny.

13 A Dafydd a ddywedodd wrth ei wŷr, Gwregyſwch bob un ei gleddyf. Ac ymwregyſodd pob un ei gleddyf, ymwregyſodd Dafydd hefyd ei gleddyf: ac ynghylch pedwar cant o wŷr a aeth i fynu ar ôl Dafydd, a dau gant a drigaſant gyd-a'r dodrein.

14 ¶ Ac un o'r llangciau a fynegodd i Abigail gwraig Nabal, gan ddywedyd, Wele, Dafydd a anfonodd gennadon o'r anialwch i gyfarch gwell i'n meiſtr ni; ond efe † a'i difenwodd hwynt. † Heb. *a rutharodd arnynt.*

15 A'r gwŷr *fu* dda iawn wrthym ni, ac ni wnaed farhaëd arnom ni, ac ni bu i ni ddim yn eiſiau yr holl ddyddiau y rhodiaſom gyd-a hwynt, pan oeddym yn y maes.

16 Mûr oeddynt hwy i ni nôs a dydd, yr holl ddyddiau y buom gyd-a hwynt yn cadw y defaid.

17 Yn awr gan hynny gwybydd, ac ystyria beth a wnelech: canys parottöwyd drwg yn erbyn ein meistr ni, ac yn erbyn ei holl dŷ ef: canys efe *ydd* fâb i Belial, fel na ellir ymddiddan ag ef.

18 ¶ Yn Abigail a frysiodd, ac a gymmerth ddau gant o fara, o dwy gostrelaid o wîn, a phump o ddefaid wedi ei gwneuthur yn barod, a phum hobaid o graſ-ŷd, a chan *ſwp* o resin, a dau-can *teiſen* o ffigys, ac a'i gosododd ar asynnod.

19 A hi a ddywedodd wrth ei gweision, Cerddwch o'm blaen i, wele fi yn dyfod ar eich ôl: ond wrth Nabal ei gŵr nid yngenodd hi.

20 Ac a hi yn marchogaeth ar asyn, ac yn dyfod i wared ar ystlys hŷd y mynydd, yna wele Ddafydd a'i wŷr yn dyfod i wared i'w herbyn, a hi a gyfarfu â hwynt.

21 A dywedasai Dafydd, Dïau gadw o honofi yn ofer yr hyn oll *oedd* gan hwn yn yr anialwch, fel na bu ddim yn eisiau o'r hyn oll *oedd* ganddo ef: canys efe a dalodd i mi ddrwg dros dda.

22 [d] Felly y gwnelo Duw i elynnion Dafydd ac ychwaneg, o's [e] gadawäf o'r hyn oll *ydd* ganddo ef erbyn goleuni y boreu [f] *un* a bisso ar bared.

23 A phan welodd Abigail Ddafydd, hi a frysiodd, ac [g] a ddisgynnodd oddiar yr asyn, ac a syrthiodd ger bron Dafydd ar ei hwyneb, ac a ymgrymmodd hyd lawr,

24 Ac a syrthiodd wrth ei draed ef, ac a ddywedodd, Arnafi, fy arglwydd, arnafi bydded yr anwiredd; a llefared dy wasanaeth-ferch at-

‡ Heb. *yn dy glustiau.* tolwg ‡ wrthyt, a gwrando eiriau dy law-forwŷn.

25 Attolwg na osoded fy arglwydd ei galon yn erbyn y gŵr Belial hwn, *ſef* Nabal: canys fel *y mae* ei enw ef, felly *y mae* yntef: Nabal *yw* ei enw ef, ac ynfydrwydd *ſydd* gyd-ag ef: a minneu dy wasanaeth-ferch ni welais weision fy arglwydd, y rhai a anfonaist.

26 Ac yn awr fy arglwydd, *fel* y mae yr ARGLWYDD yn fyw, ac *mai* byw dy enaid ti, gan i'r ARGLWYDD dy luddias di rhag dyfod *i dywallt*

‡ Heb. *i'th achub dy hun.* gwaed, ac ‡ i ymddïal â'th law dy hun; yn awr bydded dy elynnion di, a'r sawl a geisiant niwaid i'm harglwydd, megis Nabal.

27 Ac yn awr yr anrheg yma, yr hon a ddûg dy wasanaeth-ferch i'm harglwydd, rho-

‡ Heb. *rhodio wrth draed,* dder hi i'r llangciau sy yn ‡ canlyn fy arglwydd.

28 A maddeu attolwg gamwedd dy wasanaeth-ferch: canys yr ARGLWYDD gan wneuthur a wnâ i'm harglwydd dŷ ſiccr; o herwŷdd fy arglwydd sy yn ymladd rhyfeloedd yr ARGLWYDD, a drygioni ni chafwyd ynot ti yn dy holl ddyddiau.

29 Er cyfodi o ddyn i'th erlid ti, ac i geisio dy enaid: etto enaid fy arglwydd a fydd wedi ei rwymo yn rhwymyn y bywyd gyd-a 'th

[h] Jer. 10. 18. ARGLWYDD dy Dduw; ac enaid dy elynnion [h] a chwyrn-deifl efe, fel o ganol caudab y ffon dafl.

30 A phan wnelo 'r ARGLWYDD i'm harglwydd yn ôl yr hyn oll a lefarodd efe o ddaioni am danat, a phan i'th osodo di yn flaenor ar Israël;

‡ Heb. *ſyſtyddodd.* 31 Yna ni bydd hyn yn ‡ ochenaid i ti, nac yn dramgwydd calon i'm harglwydd, ddarfod i ti dywallt gwaed heb achos, neu ddïal o'm harglwydd ef ei hun: ond pan wnelo Duw ddaioni i'm harglwydd, yna cofia di dy law-forwŷn.

32 ¶ A dywedodd Dafydd wrth Abigail, Bendigedig *fyddo* ARGLWYDD Dduw Israël, yr hwn a'th anfonodd di y dydd hwn i'm cyfarfod i.

33 Bendigedig hefyd *fo* dy gyngor, a bendigedig *fyddych* ditheu, yr hon a'm lluddiaist y dydd hwn rhag dyfod i *dywallt* gwaed, ac i ymddïal â'm llaw fy hun.

34 Canys yn wîr, fel y mae ARGLWYDD Dduw Israël yn fyw, yr hwn a'm hattaliodd i rhag dy ddrygu di; oni buasai i ti frysio a dyfod i'm cyfarfod, dïau [i] na adawsid i Nabal, erbyn goleuni y boreu, *un* a bissai ar bared. [i] Ad. 22.

35 Yna y cymmerodd Dafydd o'i llaw hi yr hyn a ddygasai hi iddo ef, ac a ddywedodd wrthi hi, Dôs i fynu mewn heddwch i'th dŷ; gwêl, mi a wrandewais ar dy lais, ac a dderbyniais dy wyneb.

36 ¶ Ac Abigail a ddaeth at Nabal, ac wele [k] *yr oedd* gwlêdd ganddo ef yn ei dŷ, fel gwlêdd [k] 2 Sam. brenin: a chalon Nabal oedd lawen ynddo ef, canys meddw iawn oedd efe: am hynny nid yngenodd hi wrtho ef air, na bychan na mawr, nes goleuo 'r boreu.

37 A'r boreu pan aeth ei feddwdod allan o Nabal, mynegodd ei wraig iddo ef y geiriau hynny, a'i galon ef a fu farw o'i fewn, ac efe a aeth fel carreg.

38 Ac ynghylch *pen* y deng-nhiwrnod, y tarawödd yr ARGLWYDD Nabal, fel y bu efe farw.

39 ¶ A phan glybu Dafydd farw Nabal, efe a ddywedodd, Bendigedig *fyddo* yr ARGLWYDD, yr hwn a ddadleuodd achos fy sarhaëd i oddiar law Nabal, ac a attaliodd ei wâs rhag drwg: canys yr ARGLWYDD a drôdd ddrygioni Nabal ar ei ben ei hun. Dafydd hefyd a anfonodd i ymddiddan ag Abigail am ei chymmeryd hi yn wraig iddo.

40 A phan ddaeth gweision Dafydd at Abigail i Garmel, hwy a lefarasant wrthi, gan ddywedyd, Dafydd a'n hanfonodd ni attat ti i'th gymmeryd ti yn wraig iddo.

41 A hi a gyfododd, ac a ymgrymmodd ar ei hwyneb hyd lawr, ac a ddywedodd, Wele dy forwŷn yn wasanaeth-ferch i olchi traed gweision fy arglwydd.

42 Abigail hefyd a frysiodd, ac a gyfododd, ac a farchogodd ar asyn, a phump o'i llangcefau ‡ yn ei chanlyn; a hi a aeth ar ôl cennadon Dafydd, ac a aeth yn wraig iddo ef. ‡ Heb. *ei rhai.*

43 A Dafydd a gymmerth Ahinoam o [l] Jezreel, a hwy a fuant ill dwyoedd yn wragedd iddo ef. [l] Jos. 15.

44 ¶ A Saul a roddasai [m] Michal ei ferch, gwraig Dafydd, i ‡ Phalti fâb Laïs, o Galim. [m] 1 Sam. ‡ Phalti 2 Sam.

PEN. XXVI.

1 *Saul wedi i'r Ziphiaid ddatcuddio Dafydd, yn dyfod i Hachilah yn ei erbyn ef.* 4 *Dafydd yn dyfod i'r werſyllfa, ac yn rhwyſtro i Abiſai ladd Saul, etto yn cymmeryd ei wayw-ffon ef a'i ddwfr-leſtr.* 13 *Dafydd yn ceryddu Abner,* 18 *ac yn cynghori Saul.* 21 *Saul yn cydnabod ei fai.*

A'R [a] Ziphiaid a ddaethant at Saul i Gibeah, gan ddywedyd, Onid *ydyw* Dafydd yn llechu

eſmon. llechu ym mryn Hachilah, ar gyfer ‡ y diffaethwch?

2 Yna y cyfododd Saul, ac a aeth i wared i anialwch Ziph, a thair mîl o etholedigion gwŷr Iſraël gyd-ag ef, i geiſio Dafydd yn anialwch Ziph.

3 A Saul a werſyllodd ym mryn Hachilah, yr hwn *ſydd* ar gyfer y diffaethwch, wrth y ffordd: a Dafydd oedd yn aros yn yr anialwch, ac efe a welodd fod Saul yn dyfod ar ei ôl ef i'r anialwch.

4 Am hynny Dafydd a anfonodd yſpi-wŷr, ac a wybu ddyfod o Saul yn ſiccr.

5 ¶ A Dafydd a gyfododd, ac a ddaeth i'r lle y gwerſyllaſai Saul ynddo: a chanfu Dafydd
1 Sam. 26. 5. y lle yr oedd Saul yn gorwedd ynddo, ac [b] Abner mâb Ner tywyſog ei lu: a Saul oedd yn gor-
Sol ei wedd ‡ yn y werſyllfa, a'r bobl yn gwerſyllu o'i amgylch ef.

6 Yna y llefarodd Dafydd, ac y dywedodd
ron. wrth Ahimelech yr Hethiad, ac wrth Abiſai [c] fâb Serfiah brawd Joab, gan ddywedyd, Pwy a â i wared gyd-a mi at Saul i'r gwerſyll? a dywedodd Abiſai, Myfi a âf i wared gyd-a thi.

7 Felly y daeth Dafydd ac Abiſai at y bobl liw nôs, ac wele Saul yn gorwedd, *ac* yn cyſgu yn y werſyllfa, a'i wayw-ffon wedi ei gwthio i'r ddaiar *wrth* ei obennydd ef: ac Abner a'r bobl oedd yn gorwedd o'i amgylch ef.

8 Yna y dywedodd Abiſai wrth Ddafydd, Duw a † roddes heddyw dy elyn yn dy law di: yn awr gan hynny gâd i mi ei daro ef, attolwg, â gwayw-ffon hyd y ddaiar un waith, ac nis ail-tarawäf ef.

9 A Dafydd a ddywedodd wrth Abiſai, Na ddifetha ef: canys pwy a eſtynnai ei law yn erbyn enneiniog yr ARGLWYDD, ac a fyddai ddïeuog?

10 Dywedodd Dafydd hefyd, *Fel* y mae yr ARGLWYDD yn fyw, naill ai yr ARGLWYDD a'i tery ef; ai ei ddydd ef a ddaw i farw; ai efe a ddiſgyn i'r rhyfel, ac a ddifethir.

11 [d] Yr ARGLWYDD a'm cadwo i rhag eſtyn fy llaw yn erbyn enneiniog yr ARGLWYDD: ond yn awr, cymmer attolwg y wayw-ffon *ſydd wrth* ei obennydd ef, a'r lleſtr dwfr, ac awn ymaith.

12 A Dafydd a gymmerth y wayw-ffon, a'r dwfr oddïwrth obennydd Saul, a hwy a aethant ymaith, ac nid oedd *neb* yn gweled, nac yn gwybod, nac yn effro: canys yr oeddynt oll yn cyſgu, o herwŷdd trym-gwſg oddïwrth yr ARGLWYDD a ſyrthiaſai arnynt hwy.

13 ¶ Yna Dafydd a aeth i'r tu hwnt, ac a ſafodd ar ben y mynydd o hir-bell, (*ac* encyd fawr rhyngddynt:)

14 A Dafydd a lefodd ar y bobl, ac ar Abner fâb Ner, gan ddywedyd, Onid attebi di, Abner? yna Abner a attebodd, ac a ddywedodd, Pwy *ydwyt* ti ſy 'n llefain ar y brenin?

15 A Dafydd a ddywedodd wrth Abner, Onid gŵr *ydwyt* ti? a phwy *ſydd* fel ti yn Iſraël? a pha ham na chedwaiſt dy arglwydd frenin? canys daeth un o'r bobl i ddifetha y brenin dy arglwydd di.

16 Nid da y peth hyn a wnaethoſt ti. *Fel* y mae 'r ARGLWYDD yn fyw, meibion *euog* o farwolaeth *ydych* chwi, am na chadwaſoch eich meiſtr, enneiniog yr ARGLWYDD: ac yn awr edrychwch pa le *y mae* gwayw-ffon y brenin, a'r lleſtr dwfr *oedd wrth* ei obennydd ef.

17 A Saul a adnabu lais Dafydd, ac a ddywedodd, Ai dy lais di *yw* hwn, fy mâb Dafydd? a dywedodd Dafydd, Fy llais i *ydyw*, fy arglwydd frenin.

18 Dywedodd hefyd, Pa ham y mae fy arglwydd fel hyn yn erlid ar ôl ei wâs? canys beth a wneuthym? neu pa ddrygioni *ſydd* yn fy llaw?

19 Yn awr gan hynny, attolwg, gwrandawëd fy arglwydd frenin eiriau ei waſanaethwr. O's yr ARGLWYDD a'th annogodd di i'm herbyn, arogled offrwm: ond o's meibion dynion, melldigedig *fyddant* hwy ger bron yr ARGLWYDD; o herwŷdd hwy am gyrraſant i allan heddyw, fel nad ydwyf yn cael glynu yn etifeddiaeth yr ARGLWYDD, gan ddywedyd, Dôs gwaſanaetha dduwiau dïeithr.

20 Yn awr gan hynny, na ſyrthied fy ngwaed i i'r ddaiar o flaen wyneb yr ARGLWYDD: canys brenin Iſraël a ddaeth allan i geiſio [e] chwannen, megis un yn hela petris yn y mynyddoedd. [e] Pe. 24. 15.

21 ¶ Yna Saul a ddywedodd, Pechais; dychwel, Dafydd fy mâb: canys ni'th ddrygaf mwy, o herwŷdd gwerth-fawr fu fy enioes i yn dy olwg di y dydd hwn: Wele, ynfyd y gwneuthym, ac mi a gyfeiliornais yn ddirfawr.

22 A Dafydd a attebodd, ac a ddywedodd, Wele wayw-ffon y brenin; deled un o'r llanciau troſodd, a chyrched hi.

23 A'r ARGLWYDD a dalo i bob un ei gyfiawnder, a'i ffyddlondeb: canys yr ARGLWYDD a'th roddes di heddyw yn *fy* llaw i, ond nid eſtynnwn i fy llaw yn erbyn enneiniog yr ARGLWYDD.

24 Ac wele, megis y bu werthfawr dy enioes di heddyw yn fy ngolwg i; felly gwerth-fawr fyddo fy enioes innau yngolwg yr ARGLWYDD, a gwareded fi o bob cyfyngdra.

25 Yna y dywedodd Saul wrth Ddafydd, Bendigedig *fych* di, fy mâb Dafydd: hefyd ti a wnei fawredd, ac a orchfygi rhag llaw. A Dafydd a aeth i ffordd; a Saul a ddychwelodd i'w fangre ei hun.

PEN. XXVII.

1 *Saul yn clywed bod Dafydd yng Ngath, ac heb ei geiſio ef mwyach.* 5 *Dafydd yn cael Siclag gan Achis,* 8 *a chan yſpeilio gwledydd eraill, yn peri i Achis goelio mai yn erbyn Juda 'r ymladdaſai ef.*

A Dafydd a ddywedodd yn ei galon, Yn awr difethir fi ryw ddydd drwy law Saul: nid oes dim well i mi nâ dïangc i dîr y Philiſtiaid; fel yr anobeithio Saul *ddyfod* i mi, ac na'm ceiſio mwy yn holl derfynau Iſraël: felly y dïangaf o'i law ef.

2 A Dafydd a gyfododd, ac a dramwyodd, efe a'r chwe chan-ŵr *oedd* gyd-ag ef, at Achis fâb Maoch brenin Gath.

3 A Dafydd a arhoſodd gyd-ag Achis yng Ngath, efe, a'i wŷr, pob un gyd-a'i deulu, Dafydd a'i ddwy wragedd, Ahinoam y Jezreelites, ac Abigail gwraig Nabal y Garmelites.

4 A mynegwyd i Saul ffoi o Ddafydd i Gath, ac ni 'chwanegodd efe ei geisio ef mwy.

5 ¶ A Dafydd a ddywedodd wrth Achis, O chefais yn awr ffafor yn dy olwg di, rhodder i mi le yn un o'r maes-drefi, fel y trigwyf yno: canys pa ham yr erys dy wâs di yn ninas y brenin gyd-a thi?

6 Yna Achis a roddes iddo ef y dydd hwnnw Siclag: am hynny y mae [a] Siclag yn eiddo brenhinoedd Juda hyd y dydd hwn.

[a] Edrych Jos. 15. 31. & 19. 5.

7 A rhifedi y dyddiau yr arhosodd Dafydd yngwlâd y Philistiaid, *oedd* ‡ flwyddyn a phedwar mîs.

‡ Heb. blwyddyn *o ddyddiau* Edrych Pen 29 3.

8 ¶ A Dafydd a'i wŷr a aethant i fynu, ac a ruthrasant ar y Gesuriaid, a'r Girziaid, a'r Amaleciaid: canys hwynt-hwy gynt oedd yn presswylio yn y wlâd, ffordd yr elych i Sur, ie hyd wlâd yr Aipht.

9 A Dafydd a darawödd y wlâd, ac ni adawödd yn fyw ŵr, na gwraig, ac a ddûg y defaid, a'r gwartheg, a'r asynnod, a'r camelod, a'r gwisgoedd, ac a ddychwelodd, ac a ddaeth at Achis.

‡ Neu, *A wnaethoch chwi yrfa?*

10 Ac Achis a ddywedodd, ‡ I ba le y rhuthrasoch chwi heddyw? a dywedodd Dafydd, Yn erbyn tu dehau Juda, ac yn erbyn tu dehau [b] y Jerahmeeliaid, ac yn erbyn tu dehau [c] y Ceneaid.

[b] Edr. 1 Chr. 2. 9, 25.
[c] Barn. 1. 16.

11 Ac ni adawsai Dafydd yn fyw ŵr na gwraig, i ddwyn chwedlau i Gath, gan ddywedyd, Rhag mynegi o honynt i'n herbyn, gan ddywedyd, Fel hyn y gwnaeth Dafydd, ac felly *y bydd* ei arfer ef, yr holl ddyddiau yr arhosodd efe yngwlâd y Philistiaid.

12 Ac Achis a gredodd Ddafydd, gan ddywedyd, Efe a'i gwnaeth ei hun ‡ yn ffiaidd gan ei bobl ei hun Israël; am hynny y bydd efe yn wâs i mi yn dragywydd.

‡ Heb. *i ddrewi.*

PEN. XXVIII.

1 *Achis yn hyderu ar Ddafydd.* 3 *Saul wedi difetha y dewiniaid,* 4 *yn ei ofn, wedi i Dduw ei wrthod,* 7 *yn myned at ddewines,* 9 *a honno yn codi i fynu Samuel.* 15 *Saul wrth glywed ei ddinyftr yn llewygu,* 21 *a'r wraig a'i weision yn ei nerthu ef â bwyd.*

2949 A'R Philistiaid yn y dyddiau hynny a gynnullasant eu byddinoedd yn llu, i ymladd yn erbyn Israël: a dywedodd Achis wrth Ddafydd, Gwybydd di yn hysbys yr ai di gyd-a mi allan i'r gwersylloedd, ti a'th wŷr.

2 A dywedodd Dafydd wrth Achis, Yn ddïau ti a gei wybod beth a all dy wâs ei wneuthur. A dywedodd Achis wrth Ddafydd, Yn wîr minneu a'th osodaf di yn geidwad ar fy mhen i byth.

3 ¶ A [a] Samuel a fuasai farw, a holl Israël a alarasent am dano ef, ac a'i claddasent yn Ramah, sef yn ei ddinas ei hun: a Saul a yrrasai ymaith [b] y swynyddion, a'r dewiniaid, o'r wlâd.

[a] Pen. 25. 1.
[b] Lef. 19. 31. & 20. 27. Deut. 18. 10, 11.

4 ¶ A'r Philistiaid a ymgynnullasant, ac a ddaethant, ac a wersyllasant yn Sunem: a Saul a gasglodd holl Israël ynghŷd, a hwy a wersyllasant yng-Ngilboa.

5 A phan welodd Saul wersyll y Philistiaid, efe a ofnodd, a'i galon a ddychrynodd yn ddirfawr.

6 A phan ymgynghorodd Saul â'r ARGLWYDD, [c] nid attebodd yr ARGLWYDD iddo, na thrwy freuddwydion, na [d] thrwy Urim, na thrwy brophwydi.

[c] Pf. 14. 37. Galar. 2. 9.
[d] Ex. 28. 30.

7 ¶ Yna y dywedodd Saul wrth ei weision, Ceisiwch i mi wraig o berchen yspryd dewiniaeth, fel yr elwyf atti, ac yr ymofynnwyf â hi. A'i weision a ddywedasant wrtho, Wele *y mae* gwraig o berchen yspryd dewiniaeth yn Endor. 2949

8 A [e] Saul a newidiodd ei ddull, ac a wisgodd ddillad eraill, ac efe a aeth a dau ŵr gyd-ag ef, a hwy a ddaethant at y wraig liw nôs, ac efe a ddywedodd, Dewinia attolwg i mi drwy yspryd diwiniaeth, a dwg i fynu attafi yr hwn a ddywedwyf wrthyt.

[e] 1 Chr. 10. 13.

9 A'r wraig a ddywedodd wrtho ef, Wele ti a wyddost yr hyn a wnaeth Saul, yr hwn a ddifethodd y swynyddion a'r dewiniaid o'r wlâd: pa ham gan hynny yr ydwyt ti yn gosod magl yn erbyn fy enioes i, i beri i mi farw?

10 A Saul a dyngodd wrthi hi i'r ARGLWYDD, gan ddywedyd, Fel mai byw yr ARGLWYDD, ni ddigwydd i ti niwed am y peth hyn.

11 Yna y dywedodd y wraig, Pwy a ddygaf fi i fynu attat ti? ac efe a ddywedodd, Dwg i mi Samuel i fynu.

12 A'r wraig a ganfu Samuel, ac a lefodd â llef uchel: a'r wraig a lefarodd wrth Saul, gan ddywedyd, Pa ham y twyllaist fi? canys ti *yw* Saul.

13 A'r brenin a ddywedodd wrthi hi, Nac ofna; canys beth a welaist ti? a'r wraig a ddywedodd wrth Saul, Duwiau a welais yn derchafu o'r ddaiar.

14 Ynteu a ddywedodd wrthi, Pa ddull *fydd* arno ef? a hi a ddywedodd, Gŵr hên fydd yn dyfod i fynu, a hwnnw yn gwisgo mantell. A gwybu Saul mai Samuel *oedd* efe, ac efe a ostyngodd ei wyneb i lawr, ac a ymgrymmodd.

15 ¶ A Samuel a ddywedodd wrth Saul, Pa ham yr aflonyddaist arnaf, gan beri i mi ddyfod i fynu? a dywedodd Saul, Y mae yn gyfyng iawn arnaf fi; canys y mae y Philistiaid yn rhyfela yn fy erbyn i, a Duw a giliodd oddiwrthyf fi, ac nid yw yn fy atteb mwyach, na thrwy law prophwydi, na thrwy freuddwydion: am hynny y gelwais arnat ti, i yspysu i mi beth a wnawn.

16 [f] Yna y dywedodd Samuel, Pa ham gan hynny yr ydwyt ti yn ymofyn â mi, gan i'r ARGLWYDD gilio oddiwrthyt, a bod yn elyn i ti?

17 Yr ARGLWYDD yn ddïau a wnaeth ‡ iddo megis y llefarodd drwy fy llaw i: canys yr ARGLWYDD a rwygodd y frenhiniaeth o'th law di, ac a'i rhoddes hi i'th gymmydog, i Ddafydd.

18 [g] O herwŷdd na wrandewaist ti ar lais yr ARGLWYDD, ac na chyflawnaist lidiawgrwydd ei ddigter ef yn erbyn Amalec, am hynny y gwnaeth yr ARGLWYDD y peth hyn i ti y dydd hwn.

19 Yr ARGLWYDD hefyd a ddyry Israël gyd-a thi yn llaw y Philistiaid; ac y foru *y byddi* di a'th feibion gyd-a mi: a'r ARGLWYDD a ddyry wersylloedd Israël yn llaw y Philistiaid.

20 Yna Saul a fryfiodd, ac a fyrthiodd o'i hŷd gyhyd ar y ddaiar, ac a ofnodd yn ddirfawr o herwŷdd geiriau Samuel: a nerth nid oedd ynddo; canys ni fwyttasai fwyd yr holl ddiwrnod, na'r holl nofon *honno*.

21 ¶ A'r wraig a ddaeth at Saul, ac a ganfu ei fod ef yn ddychrynnedig iawn: a hi a ddywedodd

2949 dodd wrtho ef, Wele gwrandawödd dy lawfor-
1 Sam. 13. 14. wŷn ar dy lais di, a [i] goſodais ſy enioes ‡ mewn
Heb. *yn llaw.* enbydrwydd, ac ufuddheais dy eiriau a leferaiſt wrthyf.

22 Yn awr gan hynny gwrando ditheu attolwg ar lais dy waſanaeth-ferch, a gâd i mi oſod ger dy fron di dammaid o fara; a bwytta, fel y byddo nerth ynot, pan elech i'th ffordd.

23 Ond efe a wrthododd, ac a ddywedodd, Ni fwyttâf. Etto ei weiſion a'r wraig hefyd a'i cymmellaſant ef; ac efe a wrandawödd ar eu llais hwynt. Ac efe a gyfododd oddïar y ddaiar, ac a eiſteddodd ar y gwely.

24 Ac *yr oedd* gan y wraig lô brâs yn tŷ, a hi a fryſiodd, ac a'i lladdodd ef, ac a gymmerth beillied, ac a'i tylinodd, ac a'i pobodd yn grî:

25 A hi a'i dûg ger bron Saul, a cher bron ei weiſion; a hwy a fwyttaſant. Yna hwy a gyfodaſant, ac a aethant ymaith y noſon honno.

PEN. XXIX.

1 *Dafydd wrth fyned gyd-a'r Philiſtiaid yn cael ei wrthod gan y Tywyſogion.* 6 *Achis yn ei ollwng ef ymaith, ac yn canmol ei ffyddlondeb ef.*

YNa y Philiſtiaid a gynnullaſant eu holl fyddinoedd i Aphec: a'r Iſraëliaid oedd yn gwerſyllu wrth ffynnon *ſydd* yn Jezreel.

2 A thywyſogion y Philiſtiaid oedd yn tramwy yn gantoedd, ac yn filoedd: ond Dafydd a'i wŷr oedd yn cerdded yn olaf gyd-ag Achis.

3 Yna tywyſogion y Philiſtiaid a ddywedaſant, Beth *a wnâ* yr Hebreaid hyn *yma*? ac Achis a ddywedodd wrth dywyſogion y Philiſtiaid, Ond dyma Ddafydd gwâs Saul brenin Iſraël, yr hwn a fu gyd-a mi [a] y dyddiau hyn, neu y blynyddoedd hyn, ac ni chefais ddim bai ynddo ef, er y dydd y ſyrthiodd efe *attaf*, hyd y dydd hwn?

4 A thywyſogion y Philiſtiaid a lidiaſant wrtho; a thywyſogion y Philiſtiaid a ddywedaſant
1 Chr. 12. wrtho, [b] Gwnâ i'r gŵr hwn ddychwelyd i'w le a
Pen. 29. 4. oſodaiſt iddo, ac na ddeled i wared gyd-a ni i'r
Pen. 14. 21. rhyfel; rhag [c] ei fod yn wrthwyneb-ŵr i ni yn y rhyfel: canys â pha beth y rhyngai hwn fôdd i'w feiſtr? onid â phennau y gwŷr hyn?

5 Onid hwn *yw* Dafydd, am yr hwn y canaſant wrth ei gilydd yn y dawnſiau, gan ddy-
Pen. 18. 7. 1 Sam. 21. 11. wedyd, [d] Saul a laddodd ei filoedd, a Dafydd ei fyrddiwn?

6 ¶ Yna Achis a alwodd Ddafydd, ac a ddywedodd wrtho, *Fel mai* byw yr ARGLWYDD, dïau dy *fod* ti yn union, ac yn dda yn fy ngolwg i, pan elit allan, a phan ddelit i mewn gyd-a mi yn y gwerſyll: canys ni chefais ynot ddrygioni o'r dydd y daethoſt attafi hyd y dydd hwn: eithr nid *wyt* ti ‡ wrth fodd y tywyſogion.

‡ Heb. *dda yng-olwg.*

7 Dychwel yn awr gan hynny, a dôs mewn heddwch, ac na ‡ anfodlona dywyſogion y Philiſtiaid.

‡ Heb. *ddrwg yngolwg tywyſogion.*

8 ¶ A dywedodd Dafydd wrth Achis, Ond beth a wneuthym i? a pheth a gefaiſt ti yn dy wâs o'r dydd y daethym o'th flaen di hyd y dydd hwn, fel na ddelwn i ymladd yn erbyn gelynnion fy arglwydd frenin?

9 Ac Achis a attebodd, ac a ddywedodd wrth Ddafydd, Gwn mai da *wyt* ti yn fy ngolwg i, megis angel Duw: ond. tywyſogion y 2949
Philiſtiaid a ddywedaſant, Ni ddaw efe i fynu gyd-a ni i'r rhyfel.

10 Am hynny yn awr cyfod yn foreu, a gweiſion dy feiſtr y rhai a ddaethant gyd-a thi: a phan gyfodoch yn foreu, a phan oleuo i chwi, ewch ymaith.

11 Felly Dafydd a gyfododd, efe a'i wŷr i fyned ymaith y boreu, i ddychwelyd i dîr y Philiſtiaid. A'r Philiſtiaid a aethant i fynu i Jezreel.

PEN. XXX.

1 *Yr Amaleciaid yn yſpeilio Siclag.* 4 *Dafydd yn ymofyn â Duw, ac yn cael cyſſur i'w herlid hwy,* 11 *a thrwy waith Aiphtiad yn cael ei ddwyn at y gelynnion, ac yn ynnill adref yr holl yſpail.* 22 *Cyfraith Dafydd am rannu'r yſpail yn uniawn rhwng yr ymladd-wŷr a'r rhai a gadwent yr yſpail.* 26 *Ef yn anfon anrhegion i'w gyfeillion.*

APhan ddaeth Dafydd a'i wŷr i Siclag y trydydd dydd, yr Amaleciaid a ruthraſent ar du y dehau, ac ar Siclag, ac a darawſant Siclag, ac a'i lloſgaſent hi â thân.

2 Caeth-gludaſent hefyd y gwragedd *oedd* ynddi: o fychan hyd fawr ni laddaſent hwy neb, eithr dygaſent *hwy* ymaith, ac aethent i'w ffordd.

3 ¶ Felly y daeth Dafydd a'i wŷr i'r ddinas, ac wele hi wedi ei lloſgi â thân: eu gwragedd hwynt hefyd, a'i meibion, a'i merched a gaeth-gludaſid.

4 Yna derchafodd Dafydd a'r bobl *oedd* gyd-ag ef eu llef, ac a wylaſant, hyd nad *oedd* nerth ynddynt i wylo.

5 Dwy wragedd Dafydd hefyd a gaeth-gludaſid, Ahinoam y Jezreelites, ac Abigail gwraig Nabal y Carmeliad.

6 A bu gyfyng iawn ar Ddafydd; canys y bobl a feddyliaſant ei labyddio ef, o herwŷdd chwerwaſai enaid yr holl bobl, bob un am ei feibion, ac am ei ferched: ond Dafydd a ymgyſſurodd yn yr ARGLWYDD ei Dduw.

7 A [a] Dafydd a ddywedodd wrth Abïathar yr offeiriad, mâb Ahimelech, Dŵg i mi attolwg yr Ephod: ac Abïathar a ddug yr Ephod at Ddafydd. [a] Pen. 23. 9.

8 A Dafydd a ymofynnodd â'r ARGLWYDD, gan ddywedyd, A erlidiaf fi ar ôl y dorf hon? a oddïweddaf fi hi? ac efe a ddywedodd wrtho, Erlid, canys gan oddiweddyd y goddiweddi, a chan waredu y gwaredi.

9 Felly Dafydd a aeth, efe a'r chwe chan-ŵr *oedd* gyd-ag ef, a hwy a ddaethant hyd afon Beſor, lle yr arhoſodd y rhai a adawyd yn ôl.

10 A Dafydd a erlidiodd, efe a phedwar cant o wŷr: (canys dau can-ŵr a arhoſaſant yn ôl, y rhai a flinaſent fel na allent fyned tros afon Beſor.)

11 ¶ A hwy a gawſant Aipht-ddyn yn y maes, ac a'i dygaſant ef at Ddafydd, ac a roddaſant iddo fara, ac efe a fwyttâodd, a hwy a'i diodaſant ef â dwfr.

12 A hwy a roddaſant iddo ddarn o ffigys, a dau ſwp o reſyng; ac [b] efe a fwyttâodd, a'i yſpryd a ddychwelodd atto: canys ni fwyttaſai fara, ac nid yfaſai ddwfr, dridiau a thair nôs. [b] Felly Barn. 15. 19. Pen. 14. 27.

13 A Dafydd a ddywedodd wrtho, *gwâs* i

2949 bwy *wyt* ti, ac o ba le y *daethoſt* ti? ac efe a ddywedodd, Llangc o'r Aipht *ydwyf* fi, gwâsi ŵr o Amalec; a'm meiſtr a'm gadawödd, oblegid i mi glaſychu er ys tridiau bellach.

c Eze.25.16 Zeph. 2.5. 14 Nyni a ruthraſom ar du dehau c y Cerethiaid, a'r hyn *ſydd* eiddo Juda, a thu dehau d Caleb, Siclag hefyd a loſgaſom ni â thân.

d Joſ.14.13. & 15.13.

15 A Dafydd â ddywedodd wrtho, A fedri di fyned â mi i wared at y dorf hon? yntef a ddywedodd, Twng wrthyf fi i Dduw, na leddi fi, ac na roddi fi yn llaw fy meiſtr, ac mi a âf â thi i wared at y dorf hon.

16 ¶ Ac efe a'i dûg ef i wared, ac wele hwynt wedi ymwaſgaru ar hŷd wyneb yr holl dîr, yn bwytta, ac yn yfed, ac yn dawnſio, o herwŷdd yr holl yſpail fawr a ddygaſent hwy o wlâd y Philiſtiaid, ac o wlâd Juda.

† Heb. *eu tranoeth.* 17 A Dafydd a'i tarawödd hwynt o'r cyfnos hyd bryd nawn † dranoeth: ac ni ddïangodd un o honynt, oddieithr pedwar cant o wŷr ieuaingc, y rhai a farchogaſant ar gamelod, ac a ffoiſant.

18 A Dafydd a achubodd yr hyn oll a ddygaſai yr Amaleciaid: Dafydd hefyd a waredodd ei ddwy wragedd.

19 A nid oedd yn eiſiau iddynt, na bychan, na mawr, na mâb, na merch, na 'r anrhaith, na dim ag a ddygaſent hwy ganddynt: hyn oll a ddûg Dafydd adref.

20 Dûg Dafydd hefyd yr holl ddefaid, a'r gwartheg, y rhai a yrraſant o flaen yr anifeiliaid *eraill*, ac a ddywedaſant, Dyma anrhaith Dafydd.

21 ¶ A Dafydd a ddaeth at y ddau can-ŵr a flinaſent fel nad allent ganlyn Dafydd, ac a baraſid iddynt aros wrth afon Beſor: a hwy a aethant i gyfarfod Dafydd, ac i gyfarfod a'r bobl *oedd* gyd-ag ef: a phan neſſaodd Dafydd at y bobl, efe a gyfarchodd well iddynt.

22 Yna 'r attebodd pob gŵr drygionus, ac eiddo 'r fall, o'r gwŷr a aethai gyd-a Dafydd, ac a ddywedaſant, O herwŷdd nad aethant hwy gyd-a ni, ni roddwn ni iddynt hwy *ddim* o'r anrhaith a achubaſom ni; eithr i bob un ei wraig, a'i feibion: dygant *hwynt* ymaith, ac ymadawänt.

23 Yna y dywedodd Dafydd, Ni wnewch chwi felly, fy mrodyr, am yr hyn a roddes yr ARGLWYDD i ni, yr hwn a'n cadwodd ni, ac a roddes y dorf a ddaethai i'n herbyn yn ein llaw ni.

e Edrych Num.31.27 Joſ. 22. 8. 2 Mac.8.28. 24 Canys pwy a wrendy arnoch chwi yn y peth hyn? canys e un fâth *fydd* rhan yr hwn a elo i wared i ryfel, a rhan yr hwn a arhoſo gyd-a 'r dodreſn: hwy a gyd-rannant.

25 Ac o'r dydd hwnnw allan efe a oſododd hyn yn gyfraith, ac yn farnedigaeth yn Iſraël, hyd y dydd hwn.

† Heb. *fendith.* 26 ¶ A phan ddaeth Dafydd i Siclag, efe a anfonodd o'r anrhaith i henuriaid Juda, *ſef* i'w gyfeillion, (gan ddywedyd, Wele i chwi † anrheg o anrhaith gelynnion yr ARGLWYDD;)

f Joſ. 19. 8. 27 *Sef* i'r rhai *oedd* ym Methel, ac i'r rhai *oedd* yn f Ramoth tu-a'r dehau, ac i'r rhai *oedd*

g Joſ 15 48 yn g Jattir,

h Joſ. 15 16 28 Ac i'r rhai *oedd* yn h Aroër, ac i'r rhai *oedd*

i Joſ. 15.50. yn Siphmoth, ac i'r rhai *oedd* yn i Eſtemoa,

29 Ac i'r rhai *oedd* yn Rachal, ac i'r rhai *oedd* yn ninaſoedd k y Jerahmeeliaid, ac i'r rhai *oedd* yn ninaſoedd y Ceneaid, 2949 k Fe. 27.10

30 Ac i'r rhai *oedd* yn Hormah, ac i'r rhai *oedd* yng Nghoraſan, ac i'r rhai *oedd* yn Athach,

31 Ac i'r rhai *oedd* yn Hebron, ac i'r holl leoedd y buaſai Dâfydd a'i wŷr yn cynniweir ynddynt.

PEN. XXXI.

1 Saul wedi colli ei wŷr, a lladd ei feibion, yn ei ladd ei hun. 7 Y Philiſtiaid yn perchennogi y dinaſoedd a adawſai'r Iſraëliaid, 8 ac yn gorfoleddu ar y cyrph meirw. 11 Gwŷr Jabes Gilead yn ynnill y cyrph lân nôs, ac yn eu lloſgi hwy yn Jabes, ac yn eu claddu yn alarus.

A'R a Philiſtiaid oedd yn ymladd yn erbyn Iſraël: a gwŷr Iſraël a ffoiſant rhag y Philiſtiaid, ac a ſyrthiaſant yn archolledig ym mynydd Gilboa. a 1 Chr.10.

2 A'r Philiſtiaid a erlidiaſant ar ôl Saul a'i feibion; a'r Philiſtiaid a laddaſant b Jonathan, ac Abinadab, a Malciſſua, meibion Saul. b Pe. 14.49 1 Chr.8.33.

3 A c thrymhaodd y rhyfel yn erbyn Saul, a'r gwŷr bwäau a'i cawſant ef; ac efe a archollwyd yn dôſt gan y ſaethyddion. c Edrych 2 Sam.1. 7, &c.

4 d Yna y dywedodd Saul wrth yr hwn a oedd yn dwyn ei arfau ef, Tynn dy gleddyf, a thrywana fi ag ef, rhag i'r rhai dïenwaededig yma ddyfod a'm trywanu i, a'm ‡ gwradwyddo. Ond ni fynnai ei eſwyn ef, canys efe a ddychrynaſai yn ddirfawr: am hynny Saul a gymmerodd gleddyf, ac a ſyrthiodd arno. d Felly Barn. 9.54 ‡ Neu, *gamwr.*

5 A phan welodd ei eſwyn farw o Saul, ynteu hefyd a ſyrthiodd ar ei gleddyf, ac a fu farw gyd-ag ef.

6 Felly y bu farw Saul, a'i dri mâb, a'i eſwyn, a'i holl wŷr, y dydd hwnnw ynghŷd.

7 ¶ A phan welodd gwŷr Iſraël y rhai *oedd* o'r tu hwnt i'r dyffryn, a'r rhai *oedd* o'r tu hwnt i'r Iorddonen, ffoi o wŷr Iſraël, a marw Saul a'i feibion, hwy a adawſant y dinaſoedd, ac a ffoiſant; a'r Philiſtiaid a ddaethant, ac a drigaſant ynddynt.

8 A'r boreu pan ddaeth y Philiſtiaid i ddïoſg y lladdedigion, hwy a gawſant Saul a'i dri mâb yn gorwedd ym mynydd Gilboa.

9 A hwy a dorraſant ei ben ef, ac a ddïoſgaſant ei arfau ef, ac a anfonaſant i wlâd y Philiſtiaid o bob parth, i fynegi yn nhŷ eu delwau hwynt, ac ym myſg y bobl.

10 A goſodaſant ei arfau ef yn nhŷ Aſtaroth: a'i gorph ef * a hoeliaſant hwy ar fûr e Bethſan. * 2 Sa.21.12 e Joſ.17.11 Barn.1.27

11 ¶ A phan glybu trigolion Jabes Gilead yr hyn a wnaethai y Philiſtiaid i Saul;

12 f Yr holl wŷr nerthol a gyfodaſant, ac a gerddaſant ar hŷd y nôs, ac a ddygaſant ymaith gorph Saul, a chyrph ei feibion ef, oddïar fûr Bethſan, ac a ddaethant i Jabes, ac g a'i lloſgaſant hwynt yno. f Edr. Pet 11.1—11 2 Sam.2. 4—7. g Jer. 34. Amos 6.10

13 A hwy a gymmeraſant eu heſgyrn hwynt, ac h a'i claddaſant tan bren yn Jabes, ac a ymprydiaſant ſaith niwrnod. h 2 Sa.21.12

Yr

f Pſ.105.15.

Yr ail llyfr i SAMUEL, yr hwn a elwir hefyd, Ail llyfr y BRENHINOEDD.

PENNOD I.

1 Yr Amaleciad a ddygasai newyddion o'r gyflafan, ac a'i cyhuddasai ei hun o fartwolaeth Saul, yn cael ei ladd. 17 Dafydd yn gwneuthur marwnad i Saul a Jonathan.

2949 AC yn ôl marwolaeth Saul, pan ddychwelasai Dafydd [a] o ladd yr Amaleciaid, wedi aros o Ddafydd ddeu-ddydd yn Siclag,

[a] 1 Sam.30.

2 Yna, y trydydd dydd, wele [b] ŵr yn dyfod o'r gwersyll oddiwrth Saul, [c] a'i ddillad wedi eu rhwygo, a phridd ar ei ben: a phan ddaeth efe at Ddafydd, efe a syrthiodd i lawr, ac a ymgrymmodd.

[b] 2 Sam.1.2.
[c] 2 Sam.1.12.

3 A Dafydd a ddywedodd wrtho ef, O ba le y daethost ti? yntef a ddywedodd wrtho, O wersyll Israël y dïengais i.

4 A dywedodd Dafydd wrtho ef, Pa †fodd y bu? mynega attolwg i mi. Yntef a ddywedodd, Y bobl a ffôdd o'r rhyfel, a llawer hefyd o'r bobl a syrthiodd, ac a fuant feirw, a Saul a Jonathan ei fâb a fuant feirw.

† Heb. *pa beth.*

5 A Dafydd à ddywedodd wrth y llangc oedd yn mynegi iddo, Pa fodd y gwyddost ti farw Saul a Jonathan ei fâb?

6 A'r llangc yr hwn oedd yn mynegi iddo a ddywedodd, Digwyddodd i mi ddyfod i fynydd Gilboah, ac wele [d] Saul oedd yn pwyso ar ei waywffon: wele hefyd y cerbydau a'r marchogion yn erlid ar ei ôl ef.

[d] 1 Sa. 31.1.

7 Ac efe a edrychodd o'i ôl, ac a'm canfu i, ac a alwodd arnaf fi: minneu a ddywedais, Wele fi.

8 Dywedodd yntef wrthyf, Pwy *wyt* ti? minneu a ddywedais wrtho, Amaleciad *ydwyf* fi.

9 Ac efe a ddywedodd wrthyf fi, Sâ attolwg arnaf, a llâdd fi; canys ‡ cyfyngder a ddaeth arnaf, o herwŷdd *bod* fy holl enioes ynofi etto.

‡ Neu, *fy llurg sy'n methu, fal fy holl, &c.*

10 Felly mi a sefais arno ef, ac a'i lleddais ef, canys mi a wyddwn na byddai efe byw ar ôl ei gwympo: a chymmerais y goron *oedd* ar ei ben ef, a'r fraichled *oedd* am ei fraich ef, ac a'i dugym hwynt yma at fy arglwydd.

11 Yna Dafydd a ymaflodd yn ei ddillad, ac [e] a'i rhwygodd hwynt: a'r holl wŷr hefyd y rhai *oedd* gyd-ag ef.

[e] 2 Sam.3.31. & 13.31.

12 Galarasant hefyd, ac wylasant, ac ymprydiasant hyd yr hwyr, am Saul ac am Jonathan ei fâb, ac am bobl yr ARGLWYDD, ac am dŷ Israël; o herwŷdd iddynt syrthio trwy y cleddyf.

13 ¶ A Dafydd a ddywedodd wrth y llangc oedd yn mynegi *hyn* iddo, O ba le i'th *henyw* di? yntef a ddywedodd, Mâb i ŵr dïeithr o Amaleciad ydwyf fi.

14 A dywedodd Dafydd wrtho, [f] Pa fodd nad ofnaist ti estyn dy law i ddifetha enneiniog yr ARGLWYDD? 2949

[f] Ps.105.15.

15 A [g] Dafydd a alwodd ar un o'r gweision, ac a ddywedodd, Nesâ, rhuthra iddo ef. Ac efe a'i tarawôdd ef, fel y bu efe farw.

[g] Pen.4.10.

16 A dywedodd Dafydd wrtho ef, *Bydded* dy waed ti ar dy ben dy hun: canys dy enau dy hun a dystiolaethodd yn dy erbyn, gan ddywedyd, Myfi a leddais enneiniog yr ARGLWYDD.

17 ¶ A Dafydd a alar-nadodd yr alar-nâd hon am Saul ac am Jonathan ei fâb,

18 (Dywedodd hefyd am ddysgu meibion Juda *i Jaethu* â bwâ: wele, y mae yn 'sgrifennedig [h] yn llyfr ‡ Jaser.)

[h] Jos.10.13. ‡ Neu, *yr uniawn.*

19 Oh ardderchawgrwydd Israël, efe a archollwyd ar dy uchelfaoedd di: pa fodd y cwympodd y cedyrn!

20 [i] Nac adroddwch *hyn* yng Ngath, na fynegwch yn heolydd Ascelon: rhag [k] llawenychu merched y Philistiaid, rhag gorfoleddu o ferched y rhai dienwaededig.

[i] Mic.1.10. Edrych Barn.16.23. [k] Edr. 1 Sa. 18.6.

21 Oh fynyddoedd Gilboah, na *ddisgynned* arnoch chwi wlith na glaw, na meusydd offrymmau: canys yno y bwriwyd ymaith darian y cedyrn yn ddirmygus, tarian Saul, fel pe buasai heb ei enneinio ag olew.

22 Oddiwrth waed y lladdedigion, oddiwrth frasder y cedyrn, ni thrôdd bwâ Jonathan yn ôl, a chleddyf Saul ni ddychwelodd yn wâg.

23 Saul a Jonathan *oedd* gariadus ac ‡ anwŷl yn eu bywyd, ac yn eu marwolaeth ni wahanwyd hwynt: cynt oeddynt nâ 'r eryrod, *a* chryfach oeddynt nâ 'r llewod.

‡ Neu, *hyfryd,* neu, *beraidd.*

24 Merched Israël, wylwch am Saul, yr hwn oedd yn eich dilladu chwi ag ysgarlat, gyda hyfrydwch, yr hwn oedd yn gwisgo addurnwisg aur ar eich dillad chwi.

25 Pa fodd y cwympodd y cedyrn yngha-nol y rhyfel! Jonathan, ti a laddwyd ar dy uchelfaoedd.

26 Gofid *sydd* arnaf am danatti, fy mrawd Jonathan, cû iawn fuost gennyf fi: rhyfeddol oedd dy gariad tu-ag attafi, tu hwnt i gariad gwragedd.

27 Pa fodd y syrthiodd y cedyrn, ac y difethwyd arfau rhyfel!

PEN. II.

1 Dafydd ar archiad Duw, yn myned gyd-a'i wŷr i Hebron, lle y gwnaed ef yn frenin ar Judah, 5 yn canmol gwŷr Jabes Gilead am eu caredigrwydd i Saul. 8 Abner yn gwneuthur Isboseth yn frenin ar Israël. 12 Ymladd creulon rhwng deuddeg o wŷr Abner a deuddeg o wŷr Joab. 18 Lladd Asahel. 25 Joab ar ddeisyfiad Abner yn galw y bobl yn ôl. 32 Claddedigaeth Asahel.

AC yn ôl hyn [a] yr ymofynnodd Dafydd a'r ARGLWYDD, gan ddywedyd, A âf fi i fynu i'r un

[a] 1 Barn.1.1. 1 Sam.23.2, 4, 9. & 30.7, 8.

2949 i'r un o ddinasoedd Juda? a'r ARGLWYDD a ddywedodd wrtho ef, Dôs i fynu. A dywedodd Dafydd, I ba le yr âf i fynu? dywedodd yntef, I Hebron.

2 A Dafydd a aeth i fynu yno, a'i ddwy wragedd hefyd, Ahinoam y Jezreelites, ac Abigail gwraig Nabal y Carmeliad.

3 A Dafydd a ddug i fynu ei wŷr y rhai *oedd* gyd-ag ef, pob un a'i deulu: a hwy a arhosasant yn ninasoedd Hebron.

b 1 Mac. 2. 57. 4 [b] A gwŷr Juda a ddaethant, ac a enneiniasant Ddafydd yno yn frenin ar dŷ Juda: a mynegasant i Ddafydd, gan ddywedyd, Mai [c] gwŷr Jabes Gilead a gladdasent Saul.

c 1 Sa. 31. 13. 5 ¶ A Dafydd a anfonodd gennadon at wŷr Jabes Gilead, ac a ddywedodd wrthynt, [d] Bendigedig *ydych* chwi gan yr ARGLWYDD, y rhai a wnaethoch y drugaredd hon â'ch arglwydd Saul, ac a'i claddasoch ef.

d Ruth 2. 20. & 3. 10.

6 Ac yn awr yr ARGLWYDD a wnelo â chwi drugaredd a gwirionedd: minneu hefyd a dalaf i chwi am y daioni hwn, oblegid i chwi wneuthur y peth hyn.

7 Yn awr gan hynny, ymnerthed eich dwylo, a byddwch feibion grymmus: canys marw a fu eich arglwydd Saul, a thŷ Juda a'm henneiniasant inneu yn frenin arnynt.

8 ¶ Ond Abner mâb Ner, tywysog y filwriaeth *oedd* gan Saul, a gymmerth ‡ Isboseth fâb Saul, ac a'i dug ef trosodd i Mahanaïm.

‡ *Esbaal* 1 Chr. 8. 33. & 9. 39.

9 Ac efe a'i gosododd ef yn frenin ar Gilead, ac ar yr Assuriaid, ac ar Jezreel, ac ar Ephraïm, ac ar Benjamin, ac ar holl Israël.

10 Mâb deugain-mlwydd *oedd* Isboseth mâb Saul, pan ddechreuodd deyrnasu ar Israël, a dwy flynedd y teyrnasodd efe: tŷ Juda yn unig oedd gyd-a Dafydd.

e Pen. 5. 5. 1 Bre. 2. 11. 11 (A [e] rhifedi y dyddiau y bu Dafydd yn frenin yn Hebron ar dŷ Juda, oedd saith mlynedd, a chwe mîs.)

12 ¶ Ac Abner mâb Ner, a gweision Isboseth fâb Saul, a aethant allan o Mahanaïm i Gibeon.

13 Joab hefyd mâb Serfiah, a gweision Dafydd a aethant allan, ac a gyfarfuant ynghyd wrth [f] lyn Gibeon: a hwy a eisteddasant wrth y llyn, rhai or naill du, a'r lleill wrth y llyn o'r tu arall.

f Jer. 41. 12.

14 Ac Abner a ddywedodd wrth Joab, Cyfoded yn awr y llangciau, a chwarânt ger ein bronnau ni: a dywedodd Joab, Cyfodant.

15 Yna y cyfodasant, ac yr aethant trosodd dan rif, deuddeg o Benjamin, sef oddïwrth Isboseth fâb Saul, a deuddeg o weision Dafydd.

16 A phob un a ymaflodd ym mhen ei gilydd, ac *a yrrodd* ei gleddyf yn ystlys ei gyfaill; felly y cyd-syrthiasant hwy: am hynny y galwyd y lle hwnnw ‡ Helcath Hazzurim, yng-Ngibeon.

‡ *Maes y cadyrn.*

17 A bu ryfel caled iawn y dwthwn hwnnw; a tharawyd Abner, a gwŷr Israël, o flaen gweision Dafydd.

18 ¶ A [g] thri mâb Serfiah oedd yno, Joab, ac Abisai, ac Asahel: ac Asahel *oedd* [h] mor fuan ar ei draed ag un o'r iyrchod sydd yn y maes.

g 1 Chr. 2. 16. *h* 2 Chr. 12. 8.

19 Ac Asahel a ddilynodd ar ôl Abner, ac wrth fyned ni thrôdd ar y tu dehau, nac ar y tu assŵy, oddïar ôl Abner.

20 Yna Abner a edrychodd o'i ôl, ac a ddywedodd, Ai tydi yw Asahel? a dywedodd yntef, *Ië* myfi.

21 A dywedodd Abner wrtho ef, Trô ar dy law ddehau, neu ar dy law assŵy, a dal it' un o'r llangciau, a chymmer it' ei ‡ arfau ef. Ond ni fynnai Asahel droi oddïar ei ôl ef.

‡ Neu, *y spail.*

22 Ac Abner a ddywedodd eil-waith wrth Asahel, Cilia oddïar fy ôl i: pa ham y tarawâf di i lawr? canys pa fodd y codwn fy ngolwg ar Joab dy frawd ti *wedi hynny*?

23 Ond efe a wrthodod ymado; am hynny Abner a'i tarawödd ef â bôn y wayw-ffon [i] tan y bummed *ais*, a'r wayw-ffon a aeth allan o'r tu cefn iddo, ac efe a syrthiodd yno, ac a fu farw yn ei lê: a phawb a'r oedd yn dyfod i'r lle y syrthiasai Asahel ynddo, ac y buasai farw, a safasant.

i Pen. 3. & 4. 6. & 20. 10.

24 Joab hefyd ac Abisai a erlidiasant ar ôl Abner: pan fachludodd yr haul, yna y daethant hyd fryn Ammah, yr hwn *sydd* gyferbyn a Giah, tu-ag anialwch Gibeon.

25 ¶ A meibion Benjamin a ymgasglasant ar ôl Abner, ac a aethant yn un fintai, ac a safasant ar ben bryn.

26 Yna Abner a alwodd ar Joab, ac a ddywedodd, Ai byth y difa 'r cleddyf? oni wyddost ti y bydd chwerwder yn y diwedd? hyd ba bryd gan hynny y byddi heb ddywedyd wrth y bobl am ddychwelyd oddïar ôl eu brodyr?

27 A dywedodd Joab, Fel mai byw Duw, oni [k] buasai *yr hyn* a ddywedaist, diau yna ‡ y boreu 'r aethai y bobl † i fynu, bob un oddiar ôl ei frawd.

k Ad u. ‡ Heb. *y bora.* † Neu, *y nasai.*

28 Felly Joab a udcanodd mewn udcorn, a'r holl bobl a safasant, ac nid erlidiasant mwyach ar ôl Israël, ac ni 'chwanegasant ymladd mwyach.

29 Ac Abner a'i wŷr a aethant drwy 'r gwastadedd ar hŷd y nôs honno, ac a aethant tros yr Iorddonen, ac a aethant trwy holl Bithron, a daethant i Mahanaïm.

30 A Joab a ddychwelodd oddïar ôl Abner, ac wedi iddo gasglu yr holl bobl ynghŷd, yr oedd yn eisiau o weision Dafydd bedwar gŵr ar bymtheg, ac Asahel.

31 A gweision Dafydd a darawsent o Benjamin, ac o wŷr Abner, dry-chant a thri ugain gŵr, *fel* y buant feirw.

32 ¶ A hwy a gymmerasant Asahel, ac a'i claddasant ef ym meddrod ei dâd, yr hwn *oedd* ym Methlehem: a Joab a'i wŷr a gerddasant ar hŷd y nôs, ac yn Hebron y goleuodd arnynt.

f 2 Sam. 18. 18. *g* 1 Sam. 25. 44. *Thalti.*

PEN. III.

1 *Dafydd yn myned yn gryfach tra y parhaodd y rhyfel.* 2 *Geni chwe mâb iddo ef yn Hebron.* 6 *Abner yn anfoddlon i Isboseth,* 12 *yn cilio at Ddafydd.* 13 *Dafydd yn ei dderbyn ef, tan ammod iddo ef ddwyn iddo ei wraig Michal.* 17 *Abner wedi ymddiddan â'r Israëliaid, yn cael gwledd gan Ddafydd, a'i ollwng ymaith.* 22 *Joab yn dychwelyd o'r rhyfel yn an-*

anfoddlawn i Ddafydd, ac yn lladd Abner. 28 *Dafydd yn melldithio Joab,* 31 *ac yn galaru am Abner.*

951 A Bu ryfel hîr rhwng tŷ Saul a thŷ Ddafydd: a Dafydd oedd yn myned gryfach gryfach, ond tŷ Saul oedd yn myned wannach wannach.

Chron. 2 ¶ A [a] meibion a anwyd i Ddafydd yn Hebron: a'i gyntaf-anedig ef oedd Amnon o Ahinoam y Jezreelites:

Heu, Hiel. 3 A'i ail *mâb oedd* * Chileab, o Abigail gwraig Nabal y Carmeliad: a'r trydydd, Abſalom mâb Maacah ferch Talmai brenin Geſur:

4 A'r pedwerydd, Adoniah mâb Haggith: a'r pummed Sephatiah mâb Abital:

5 A'r chweched, Ithream o Eglah gwraig Ddafydd: y rhai hyn a anwyd i Ddafydd yn Hebron.

956 6 ¶ A thra 'r ydoedd rhyſel rhwng tŷ *Saul* a thŷ Ddafydd, yr oedd Abner yn ymegnïo dros dŷ Saul.

7 Ond i Saul y *buaſai* ordderch-wraig, a'i henw [b] Riſpah, merch Aiah: ac *Iſboſeth* a ddywedodd wrth Abner, Pa ham yr aethoſt i mewn at ordderch-wraig fy nhâd?

8 Yna y digiodd Abner yn ddirfawr o herwŷdd geiriau Iſboſeth, ac a ddywedodd, Ai [c] pen cî *ydwyf fi*, yr hwn ydwyf heddyw 'n erbyn Juda yn gwneuthur trugaredd â thŷ Saul dy dâd ti, â'i frodyr, ac â'i gyfeillion, a heb dy roddi di yn llaw Dafydd, pan oſodaiſt i'm herbyn fai *am* y wraig hon heddyw?

9 [d] Fel hyn y gwnelo Duw i Abner, ac fel hyn y 'chwanego iddo, onid megis y tyngodd yr ARGLWYDD wrth Ddafydd, felly y gwnâi iddo ef;

10 Gan droi y frenhiniaeth oddiwrth dŷ Saul, a derchafu gorſedd-faingc Dafydd ar Iſraël, ac ar Juda, [e] o Dan hyd Beerſeba.

11 ¶ Ac ni feiddiodd efe mwyach atteb gair i Abner, rhag ei ofn ef.

12 ¶ Ac Abner a anfonodd gennadon at Ddafydd troſto ei hun, gan ddywedyd, Eiddo pwy yw 'r wlâd? *a* chan ddywedyd, Gwnâ gyngrair â mi, ac wele fy llaw i *fydd* gyd-a thi, i droi attat ti holl Iſraël.

13 ¶ A dywedodd yntef, Da; myfi a wnâf gyfammod â thi: etto un peth yr ydwyf fi yn ei geiſio gennyt, gan ddywedyd, Ni weli fy wyneb oni ddygi di yn gyntaf Michal ferch Saul, pan ddelech i edrych yn fy wyneb.

14 A Dafydd a anfonodd gennadon at Iſboſeth fâb Saul, gan ddywedyd, Dyro *i mi* fy ngwraig Michal, yr hon a ddyweddiais i mi [f] am gant o flaen-grwyn y Philiſtiaid.

15 Ac Iſboſeth a anfonodd, ac a'i dug hi oddïwrth *ei* gŵr, *ſef* oddïwrth [g] Phaltïel fâb Laïs.

16 A'i gŵr a aeth gyd-a hi, gan fyned ac wylo ar ei hôl hi hyd Bahurim: yna y dywedodd Abner wrtho ef, Dôs, dychwel. Ac efe a ddychwelodd.

17 ¶ Ac Abner a lefarodd wrth henuriaid Iſraël, gan ddywedyd, † Cyn hyn yr oeddych chwi'n ceiſio Dafydd yn frenin arnoch.

18 Ac yn awr gwnewch *hynny*: canys yr ARGLWYDD a lefarodd am Ddafydd, gan ddywedyd, Drwy law Dafydd fy ngwâs y gwaredaf fy mhobl Iſraël o law y Philiſtiaid, ac o law eu holl-elynnion. 2956

19 Dywedodd Abner hefyd wrth Benjamin: ac Abner a aeth i ymddiddan â Dafydd yn Hebron, am yr hyn oll *oedd* dda yngolwg Iſraël, ac yngolwg holl dŷ Benjamin.

20 Felly Abner a ddaeth at Ddafydd i Hebron, ac ugain-ŵr gyd-ag ef: a Dafydd a wnaeth wlêdd i Abner, ac i'r gwŷr *oedd* gyd-ag ef.

21 A dywedodd Abner wrth Ddafydd, Mi a gyfodaf, ac a âf, ac a gaſglaf holl Iſraël at fy arglwydd frenin, fel y gwnelont gyfammod â thi, ac y teyrnaſech di ar yr hyn oll a chwennych dy galon. A Dafydd a ollyngodd Abner ymaith, ac efe a aeth mewn heddwch.

22 ¶ Ac wele weiſion Dafydd a Joab yn dyfod oddïwrth y dorf, ac anrhaith fawr a ddygaſent hwy ganddynt: (ond nid oedd Abner gyd-a Dafydd yn Hebron, canys efe a'i gollyngaſai ef ymaith, ac yntef a aethai mewn heddwch.)

23 Pan ddaeth Joab a'r holl lu *oedd* gyd-ag ef, mynegwyd i Joab, gan ddywedyd, Abner mâb Ner a ddaeth at y brenin, ac efe a'i gollyngodd ef ymaith, ac efe a aeth mewn heddwch.

24 A Joab a ddaeth at y brenin, ac a ddywedodd, Beth a wnaethoſt ti? wele daeth Abner attati, pa ham y gollyngaiſt ef i fyned ymaith?

25 Ti a adwaenit Abner fâb Ner, mai i'th dwyllo di y daeth efe, ac i wybod dy fynediad allan, a'th ddyfodiad i mewn, ac i wybod yr hyn oll yr wyt ti yn ei wneuthur.

26 A Joab a aeth allan oddiwrth Ddafydd, ac a anfonodd gennadon ar ôl Abner, a hwy a'i dygaſant ef yn ôl oddiwrth ffynnon Siriah, heb wybod i Ddafydd.

27 A phan ddychwelodd Abner i Hebron, Joab [h] â'i trôdd ef o'r nailldu yn y porth, i ymddiddan ag ef mewn heddwch: ac a'i tarawödd ef yno [i] *tan* y bummed *ais*, fel y bu efe farw, o herwŷdd gwaed [k] Aſahel ei frawd ef.

28 ¶ Ac wedi hynny y clybu Dafydd, ac y dywedodd, Dïeuog *ydwyf fi*, a'm brenhiniaeth ger bron yr ARGLWYDD byth, oddïwrth waed Abner fâb Ner.

29 Syrthied ar ben Joab, ac ar holl dŷ ei dâd ef, fel na † phallo *fod un* o dŷ Joab yn ddiferllyd, neu yn wahan-glwyfus, neu 'n ymgynnal wrth fagl, neu yn fyrthio ar gleddyf, neu mewn eiſiau bara.

30 Felly Joab ac Abiſai ei frawd ef a laddaſant Abner, o herwŷdd lladd o honaw ef [l] Aſahel eu brawd hwynt mewn rhyfel yng Ngibeon.

31 ¶ A Dafydd a ddywedodd wrth Joab, ac wrth yr holl bobl *oedd* gyd-ag ef, [m] Rhwygwch eich dillad, ac [n] ymwregyſwch mewn ſach-liain, a galerwch o flaen Abner. A'r brenin Dafydd oedd yn myned ar ôl † yr elor.

32 A hwy a gladdaſant Abner yn Hebron, a'r brenin a dderchafodd ei lêf ac a wylodd wrth fedd Abner; a'r holl bobl a wylaſant.

33 A'r brenin a alar-nadodd am Abner, ac a ddywedodd, Ai fel y mae 'r ynfyd yn marw y bu farw Abner?

[a] 1 Chron. 3. 1.
[b] 2 Sam. 21. 8.
[c] Gen. 23. 4. 15. 1 Sam. 18. 8. 25. 9.
[d] Gen. 21. 17. 19. 2.
[e] 2 Chron. 20. 1. 1 Kings 4. 25.
[f] 2 Sam. 18. 25. 27.
[g] 2 Sam. 25. 44. Phalti.
[h] 1 Bre. 2. 5.
[i] Pen. 4. 6.
[k] Pen. 2. 23.
[l] Pen. 2. 23.
[m] Joſ. 7. 6.
[n] Ge. 37. 34.

† Heb. thorrer ymaith.
† Heb. y gwely.

2956 34 Dy ddwylo nid *oeddynt* yn rhwym, ac nid oedd dy draed wedi eu rhoddi mewn egwydydd: fyrthiaist fel y fyrthiai *un* o flaen meibion enwir. A'r holl bobl a 'chwanegasant wylo am dano ef.

35 A phan ddaeth yr holl bobl i beri i Ddafydd fwytta bara, a hi etto yn ddydd, Dafydd a dyngodd, gan ddywedyd, Fel hyn y gwnelo Duw i mi, ac fel hyn y 'chwanego, o's archwaethaf fara, na dim oll, nes machludo 'r haul.

36 A'r holl bobl a wybuant *hynny*, a da oedd *hyn* yn eu golwg hwynt: a'r hyn oll a wnai y brenin oedd dda yngolwg y bobl.

37 A'r holl bobl a holl Israël a wybuant y diwrnod hwnnw, na ddarfuasai o fodd y brenin ladd Abner fâb Ner.

38 A'r brenin a ddywedodd wrth ei weision, Oni wyddoch chwi i dywysog ac i ŵr mawr syrthio heddyw yn Israël?

‡ Heb. *dyner.*

39 A minnau ydwyf ‡eiddil heddyw, er sy enneinio yn frenin; a'r gwŷr hyn meibion Serfiah sy [o]ry galed i mi: [p]yr ARGLWYDD a dâl i'r hwn a wnaeth y drwg yn ôl ei ddrygioni.

o Pen. 19. 7.
p Edrych Pen. 19. 13.
1 Bren. 2. 5, 6, 33, 34.

PEN. IV.

1 Tra 'r oedd yr Israëliaid yn ddychrynnedig o achos marwolaeth Abner, 2 Baanah a Rechab yn lladd Isboseth, ac yn dwyn ei ben ef i Hebron. 9 Dafydd yn peri eu lladd hwythau, a chladdu pen Isboseth.

APhan glybu mâb Saul farw o Abner yn Hebron, ei ddwylo a laesasant, a holl Israël a ‡ ofnasant.

‡ Neu, *drallodwyd.*

2 A dau ŵr oedd gan fâb Saul yn dywysogion *ar* dorfoedd; enw un *oedd* Baanah, ac enw 'r ail Rechab, meibion Rimmon y Beerothiad, o feibion Benjamin: (canys [a]Beeroth hefyd a gyfrifid i Benjamin:

a Jos. 18. 25.

3 A'r Beerothiaid a ffoisent i [b]Gittaïm, ac a fuasant yno yn ddïeithriaid hyd y dydd hwn.)

b Neh. 11. 33.

4 Ac i [c]Jonathan fâb Saul *yr oedd* mâb clôff o'i draed. Mâb pum mlwydd oedd efe, pan ddaeth y gair am Saul a Jonathan o Jezreel; a'i fammaeth a'i cymmerth ef, ac a ffôdd: a bu wrth frysio o honi i ffoi, iddo ef syrthio, fel y cloffodd efe: a'i enw ef *oedd* † Mephibofeth.

c Pen. 9. 3.

† Neu, *Meribaal.* 1 Chr. 8. 34. & 9. 40.

5 A meibion Rimmon y Beerothiad, Rechab a Baanah, a aethant, ac a ddaethant, pan wresogasai y dydd, i dŷ Isboseth, ac efe oedd yn gorwedd ar wely ganol dydd.

6 Ac wele, hwy a ddaethant i mewn i ganol y tŷ, *fel* rhai yn prynnu gwenith; a hwy a'i tarawsant ef [d]tan y bummed *asen*: a Rechab a Baanah ei frawd a ddïangasant.

d Pen. 2. 23.

7 A phan ddaethant i'r tŷ, yr oedd efe yn gorwedd ar ei wely o fewn 'stafell ei wely, a hwy a'i tarawsant ef, ac a dorrasant ei ben ef, ac a gymmerasant ei ben ef, ac a gerddasant trwy y gwastadedd ar hŷd y nôs.

8 A hwy a ddygasant ben Isboseth at Ddafydd i Hebron, ac a ddywedasant wrth y brenin, Wele ben Isboseth fâb Saul dy elyn di, 'r hwn a geisiodd dy enioes di: a'r ARGLWYDD a roddes i'm harglwydd frenin ddïal y dydd hwn ar Saul, ac ar ei hâd. 2956

9 ¶ A Dafydd a attebodd Rechab a Baanah ei frawd, meibion Rimmon y Beerothiad, ac a ddywedodd wrthynt, Fel mai byw 'r ARGLWYDD, yr hwn a ryddhaodd fy enaid o bob cyfyngdra,

10 Pan [e]fynegodd *un* i mi, gan ddywedyd, Wele bu farw Saul, (ac yr oedd yn ei olwg ei hun megis un yn dwyn llawen-chwedl,) mi a ymaflais ynddo, ac a'i lleddais ef yn Siclag, ‡yr hwn *a dybiasai* y rhoddasai iddo obrwy am ei chwedl.

e Pen. 1. 4, 15.

‡ Neu. *y hyn oedd i gredu a ddlai: idda am, &c.*

11 Pa faint mwy *y gwnâf i* ddynion annuwiol a laddasant ŵr cyfion yn ei dŷ, ar ei wely? yn awr gan hynny oni cheisiaf ei waed ef ar eich llaw chwi? ac *oni* thorraf chwi ymaith oddïar y ddaiar?

12 A Dafydd a orchymynnodd i'w langciau, a hwy a'i lladdasant hwy, ac a dorrasant eu dwylo hwynt a'i traed, ac a'i crogasant hwy uwch ben y llyn yn Hebron. Ond pen Isboseth a gymmerasant hwy, ac a'i claddasant ym [f]meddrod Abner yn Hebron.

f Pen. 3. 32.

PEN. V.

1 Y llwythau yn dyfod i Hebron i enneinio Dafydd yn frenin ar Israël. 4 Oedran Dafydd. 6 Dafydd yn ynnill Sïon oddïar y Jebusiaid, ac yn trigo ynddi. 11 Hiram yn anfon at Ddafydd. 13 Geni meibion iddo yn Jerusalem. 17 Dafydd drwy gyfarwyddyd Duw, yn taraw y Philistiaid ym Maal-perazim, 22 ac wrth y mor-wydd.

YNa [a]holl lwythau Israël a ddaethant at Ddafydd i Hebron, ac a lefarasant, gan ddywedyd, Wele, [b]dy asgwrn di, a'th gnawd ydym ni.

a 1 Chr. 11. 1.
b Gen. 29. 14.

2 Cyn hyn hefyd pan oedd Saul yn frenin arnom ni, [c]ti oeddit yn arwain Israël allan, ac yn eu dwyn i mewn: a dywedodd yr ARGLWYDD wrthyt ti, [d]Ti a borthi fy mhobl Israël, a thi a fyddi yn flaenor ar Israël.

c 1 Sam. 18. 13. Psa. 78. 71. Edr. 8. 5.
d 1 Sam. 16. 1, 13. 2 Sam. 7. 8. 1 Chron. 11. 2. Psa. 78. 70. Dan. 9. 25.

3 Felly holl henuriaid Israël a ddaethant at y brenin i Hebron; a brenin Dafydd a wnaeth gyfammod â hwynt yn Hebron, [e]ger bron yr ARGLWYDD: a hwy a enneiniasant Ddafydd yn frenin ar Israël.

e Barn. 11. 11. 1 Sam. 23. 18.

4 ¶ Mâb deng mlwydd ar hugain *oedd* Dafydd pan ddechreuodd deyrnasu, a deugain mlhynedd y teyrnasodd efe. 2949

5 [f]Yn Hebron y teyrnasodd efe ar Juda saith mlynedd a chwe mîs: ac yn Jerusalem y teyrnasodd efe dair blynedd ar ddeg ar hugain ar holl Israël a Juda.

f Pen. 2. 11. 1 Chr. 3. 4.

6 ¶ A'r brenin a'i wŷr a aethant i Jerusalem, at [g]y Jebusiaid preswyl-wŷr y wlâd: y rhai a lefarasant wrth Ddafydd, gan ddywedyd, Ni ddeui di yma oni thynni ymaith y deillion, a'r cloffion; gan ‡ dybied, ni ddaw Dafydd yma.

g Jos. 15. 63. Barn. 1. 21. & 19. 11.
‡ Neu, *meddyl.*

7 Ond Dafydd a ennillodd amddiffynfa Sïon: honno *yw* [h] dinas Dafydd.

h Ad. 9. 1 Kron. 11. 5. 1 Chron. 11. 7.

8 [i]A dywedodd Dafydd y dwthwn hwnnw, Pwy bynnag a elo i fynu i'r gwtter, ac a darawö y Jebusiaid, a'r cloffion, a'r deillion, y rhai sy gâs

i 1 Chron. 11. 6.

gâs gan enaid Dafydd, *hwnnw fydd blaenor:* ‡ am hynny y dywedaſant, Y dall a'r cloff ni ddaw i mewn i'r tŷ.

9 A Dafydd a drigodd yn yr amddiffynfa, ac a'i galwodd hi dinas Dafydd. A Dafydd a adeiladodd oddiamgylch, o Milo, ac oddimewn.

10 A Dafydd a aeth rhagddo, † ac a gynnyddodd yn fawr, ac ARGLWYDD Dduw y lluoedd *oedd* gyd-ag ef.

¶ 11 A [k] Hiram brenin Tyrus a anfonodd gennadon at Ddafydd, a choed cedr, a ſeiri prennau, a † ſeiri meini; a hwy a adeiladaſant dŷ i Ddafydd.

12 A gwybu Dafydd i'r ARGLWYDD ei ſicrhau ef yn frenin ar Iſraël, a derchafu o hono ei frenhiniaeth ef, er mwyn ei bobl Iſraël.

13 ¶ A [l] Dafydd a gymmerodd etto ordderchwragedd, a gwragedd o Jeruſalem, wedi iddo ddyfod o Hebron, a ganwyd etto i Ddafydd feibion a merched.

14 Ac [m] dyma henwau y rhai a anwyd iddo ef yn Jeruſalem, Sammuah, a Sobab, a Nathan, a Salomon,

15 Ibhar hefyd, ac Eliſuah, a Nepheg, a Japhia,

16 Eliſamah hefyd, ac Eliada, ac Eliphalet.

17 ¶ [n] Ond pan glybu y Philiſtiaid iddynt eneinio Dafydd yn frenin ar Iſraël, yr holl Philiſtiaid a ddaethant i fyny i geiſio Dafydd: a Dafydd a glybu, ac a aeth i wared i'r amddeffynfa.

18 A'r Philiſtiaid a ddaethant, ac a ymdanaſant yn [o] nyffryn Rephaïm.

19 A Dafydd [p] a ymofynnodd â'r ARGLWYDD, gan ddywedyd, A âf fi i fyny at y Philiſtiaid? a roddi di hwynt yn fy llaw i? a'r ARGLWYDD a ddywedodd wrth Ddafydd, Dôs i fyny; canys gan roddi y rhoddaf y Philiſtiaid yn dy law di.

20 A Dafydd a ddaeth i [q] Baal-Perazim, a Dafydd a'i tarawödd hwynt yno, ac a ddywedodd, Yr ARGLWYDD a wahanodd ſy ngelynnion o'm blaen i, megis gwahanu dyfroedd. Am hynny y galwodd efe henw y lle hwnnw ‡ Baal-Perazim.

21 Ac yno y gadawſant hwy eu delwau, a Dafydd a'i wŷr [r] a'i ‡ lloſgodd hwynt.

22 ¶ A'r Philiſtiaid etto a 'chwanegaſant ddyfod i fyny, ac a ymdanaſant yn nyffryn Rephaïm.

23 A [s] Dafydd a ymofynnodd â'r ARGLWYDD, ac ef a ddywedodd, Na ddôs i fyny: amgylchyna o'r tu ôl iddynt, a thyred arnynt hwy gyferbyn a'r mor-wŷdd.

24 A phan glywech drwſt cerddediad ymmrîg y mor-wŷdd, yna ymegnïa: canys yna [t] yr ARGLWYDD a â allan o'th flaen di, i daro gwerſyll y Philiſtiaid.

25 A Dafydd a wnaeth megis y gorchymynnaſai 'r ARGLWYDD iddo ef, ac a darawödd y Philiſtiaid o Geba, hyd oni ddelech i Gazer.

PEN. VI.

1 *Dafydd yn cyrchu 'r Arch o Giriath-jearim ar ſen newŷdd.* 6 *Taro Uzzah ym Mherez Uzzah.* 9 *Duw yn bendithio Obed Edom o achos yr Arch.* 12 *Dafydd yn dwyn yr Arch i Sion gyd-ag aberthau, ac yn dawnſio o'i blaen hi, a Michal yn ei ddirmygu ef am hynny.* 17 *Efe yn goſod yr Arch mewn pabell gyd-a llawenydd mawr a gwledda.* 20 *Michal am geryddu Dafydd am ei lawenydd duwiol, yn amhlantadwy hyd farwolaeth.*

A Chaſglodd Dafydd etto 'r holl etholedigion yn Iſraël, *ſef* deng-mîl ar hugain.

2 A [a] Dafydd a gyfododd, ac a aeth, a'r holl bobl *oedd* gyd-ag ef, o * Baale Juda, i ddwyn i fyny oddi-yno Arch Duw, ‡ enw 'r hon a elwir *ar* enw ARGLWYDD y lluoedd, [b] yr hwn ſydd yn aros arni *rhwng* y Cerubiaid.

3 A hwy a † oſodaſant Arch Duw [c] ar ſen newŷdd, ac a'i dygaſant hi o [d] dŷ Abinadab yng ‡ Ngibeah: Uzza hefyd ac Ahïo meibion Abinadab oedd yn gyrru y ſen newŷdd.

4 A hwy a'i dygaſant hi o dŷ Abinadab yng Ngibeah, gyd-ag Arch Duw, ac Ahïo oedd yn myned o flaen yr Arch.

5 Dafydd hefyd a holl dŷ Iſraël oedd yn chwarae ger bron yr ARGLWYDD, â phob *offer* o goed ffynnidwydd, ſef â thelynnau, ac â nablau, ac â thympanau, ac ag udcyrn, ac â cymbalau.

6 ¶ A phan ddaethant i lawr dyrnu [e] Nachon, Uzzah a eſtynnodd ei law at Arch Duw, ac a ymaflodd ynddi hi; canys yr ychen ‡ oedd yn ei hyſgwyd.

7 A digoſaint yr ARGLWYDD a lidiodd wrth Uzzah, a Duw [g] a'i tarawödd ef yno am † yr amryfuſedd hyn, ac efe a fu farw yno wrth Arch Duw.

8 A bu ddrwg gan Ddafydd am i'r ARGLWYDD rwygo rhwygiad ar Uzzah; ac efe a alwodd y lle hwnnw, ‡ Perez-Uzzah, hyd y dydd hwn.

9 A [h] Dafydd a ofnodd yr ARGLWYDD y dydd hwnnw, ac a ddywedodd, Pa fodd y daw Arch yr ARGLWYDD attafi?

10 Ac ni fynnai Dafydd fudo Arch yr ARGLWYDD atto ef i ddinas Dafydd: ond Dafydd a'i trôdd hi i dŷ Obed Edom y Gethiad.

11 Ac Arch yr ARGLWYDD a arhoſodd yn nhŷ Obed Edom y Gethiad dri mîs: a'r ARGLWYDD a fendithiodd Obed Edom a'i holl dŷ.

12 ¶ A mynegwyd i'r brenin Dafydd, gan ddywedyd, Yr ARGLWYDD a fendithiodd dŷ Obed Edom, a'r hyn oll *oedd* ganddo, er mwyn Arch Duw. [i] Yna Dafydd a aeth, ac a ddûg i fyny Arch Duw o dŷ Obed Edom i ddinas Dafydd mewn llawenydd.

13 A phan gychwynnodd y rhai oedd yn dwyn Arch yr ARGLWYDD chwech o gamrau, yna efe a offrymmodd [k] ychen a phaſgedigion.

14 A Dafydd [l] a ddawnſiodd â'i holl egni ger bron yr ARGLWYDD; a Dafydd oedd wedi ymwregyſu ag Ephod liain.

15 Felly Dafydd, a holl dŷ Iſraël a ddygaſant i fyny Arch yr ARGLWYDD, drwy floddeſt, a ſain udcorn.

16 Ac [m] fel yr oedd Arch yr ARGLWYDD yn dyfod i mewn i ddinas Dafydd, yna Michal merch Saul a edrychodd drwy ffeneſtr, ac a ganfu y brenin Dafydd yn neidio, ac yn llemmein o flaen yr ARGLWYDD, a hi a'i dirmygodd ef yn ei chalon.

[a] 1 Chron. 13. 5, 6.
* Neu, *Baahah*, ſef, *Ciriath-Jearim*. Joſ. 15. 9, 60.
‡ Neu, *wrth yr hon y galwyd ar yr Enw, ſef enw Arglwydd, &c.*
[b] 1 Sa. 4. 4.
† Heb. *wnaethant i Arch Duw farchogaeth.*
[c] Edrych Num. 7. 9. 1 Sam. 6. 7.
[d] 1 Sam. 7. 1.
‡ Neu, *y bryn.*
[e] 1 Chron. 13. 9. a elwir *Chidon.*
[f] Edrych Num. 4. 15.
‡ Neu, *a dramgwyddaſant.*
[g] 1 Sa. 6. 19.
† Neu, *chudrwydd.*
‡ Sef, *rhwyg Uzzah.*
[h] Edrych Luc 5. 8, 9.
[i] 1 Chron. 15. 25.
[k] Edrych 1 Chr. 15. 26
[l] Edrych Exo. 15. 20.
[m] 1 Chron. 15. 29.

2959 17 ¶ A [n]hwy a ddygasant i mewn Arch yr ARGLWYDD, ac a'i gosodasant yn [o] ei lle, ynghanol y babell, yr hon a ‡ osodasai Dafydd iddi. A Dafydd a offrymmodd boeth-offrymmau ac offrymmau hedd ger bron yr ARGLWYDD.

n 1 Cor. 16. 1. o 1 Chr. 15. 1. ‡ Heb. *offrymmasai*

18 Ac wedi gorphen o Ddafydd offrymmu poeth-offrwm ac offrymmau hedd, [p] efe a fendithiodd y bobl yn enw ARGLWYDD y lluoedd.

p 1 Chr. 16. 2.

19 Ac efe a rannodd i'r holl hobl, *sef* i holl dyrfa Israël, yn wŷr, ac yn wraig, i bob un, deisen o fara, ac un dryll o gîg, ac un gostrelaid *o wîn*: felly 'r aeth yr holl bobl, bawb i'w dŷ ei hun.

20 ¶ Yna y dychwelodd Dafydd i fendigo ei dŷ: a Michal merch Saul a ddaeth i gyfarfod Dafydd, ac a ddywedodd, Oh mor ogoneddus oedd brenin Israël heddyw, yr hwn a ymddïosgodd heddyw yngwydd llaw-forwynnion ei weision, fel yr ymddïosgai un o'r ynfydion gan ymddïosg!

21 A dywedodd Dafydd wrth Michal, Ger bron yr ARGLWYDD, [q] yr hwn a'm dewisodd i o flaen dy dâd ti, ac o flaen ei holl dŷ ef, gan orchymmyn i mi fod yn flaenor ar bobl yr ARGLWYDD, ar Israël, *y chwareais*: a mi a chwarâf ger bron yr ARGLWYDD.

q 1 Sam. 13. 14.

22 Byddaf etto waelach nâ hyn, a byddaf ddirmygus yn fy ngolwg fy hun: a chyd-a'r llaw-forwynnion (*am* y rhai y dywedaist wrthyf) i'm gogoneddir.

23 Am hynny i Michal merch Saul ni bu etifedd [r] hyd ddydd ei marwolaeth.

r Edrych. 1 Sam. 15. 35. Esay. 22. 14. Mat. 1. 25.

PEN. VII.

1 *Nathan yn canmol amcan Dafydd ar adeiladu tŷ i'r Arglwydd,* 4 *ac ar ôl hynny trwy air Duw yn gwarafun iddo.* 12 *Yn addo iddo ddaioni a bendithion yn ei hâd.* 18 *Gweddi a diolch Dafydd.*

2960 A [a] Phan eisteddodd y brenin yn ei dŷ, a rhoddi o'r ARGLWYDD lonydd iddo ef rhag ei holl elynnion oddiamgylch;

a 1 Chr. 17. 1.

2 Yna y dywedodd y brenin wrth Nathan y prophwyd, wele yn awr fi yn presswylio mewn [b] tŷ o gedr-wydd, [c] ac Arch Duw yn aros o fewn y cortynnau.

b Pen. 5. 11. c Edrych Act. 7. 46.

3 A Nathan a ddywedodd wrth y brenin, Dôs, gwnâ 'r hyn oll *sydd* yn dy galon, canys yr ARGLWYDD *sydd* gyd-a thi.

4 ¶ A bu y nos on honno, i air yr ARGLWYDD ddyfod at Nathan, gan ddywedyd;

5 Dôs, a dywed wrth fy ngwâs Dafydd, Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, [d] Ai tydi a adeiledi i mi dŷ, lle y cyfanneddwyf fi?

d Edrych 1 Bren. 5. 3. 1 Chr. 22. 8 & 28. 3.

6 Canys nid arhosais mewn tŷ, [e] er y dydd yr arweiniais blant Israël o'r Aipht, hyd y dydd hwn, eithr bum yn rhodio mewn pabell ac mewn tabernacl.

e 1 Bre. 8. 16.

7 Ym mha *le* bynnag y rhodiais gyd-a holl feibion Israël, a yngenais i air wrth un o ‡ lwythau Israël, i'r rhai y gorchymynnais [f] borthi fy mhobl Israël, gan ddywedyd, Pa ham nad adeiladasoch i mi dŷ o gedr-wydd?

‡ A elwir *Barn-wyr* 1 Chro. 17. 6. f Pen. 5. 2.

8 Ac yn awr, fel hyn y dywedi wrth fy ngwâs Dafydd, Fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd, [g] Myfi a'th gymmerais di o'r gorlan, oddiwr ôl y praidd, i fod yn flaenor ar fy mhobl, ar Israël.

g 2 Sam. 16. 2. 1 Sam. 8. 7. 10.

2960

9 A [h] bum gyd-a thi ym mha *le* bynnag y rhodiaist, torrais ymaith hefyd dy holl elynnion di o'th flaen, a gwneuthym enw mawr i ti, megis enw y rhai mwyaf ar y ddaiar.

h Pe. 8. 5. 6.

10 (Gosodaf hefyd i'm pobl Israël le; a phlannaf ef, fel y trigo efe yn ei le ei hun, ac na symmudo mwyach; a meibion anwiredd ni 'chwanegant ei gystuddio ef, megis gynt;

11 Sef er y dydd yr ordeiniais i farn-wŷr ar fy mhobl Israël, ac y rhoddais lonyddwch i ti oddiwrth dy holl elynnion:) a'r ARGLWYDD sydd yn mynegi i ti, [i] y gwnâ ‡ efe dŷ i ti.

i Exo. 1. 21. 1 Bre. 2. 22. ‡ Heb. *yr Arglwydd a'th Bre. 8. 19. Deu. 25. 9. Act. 13. 36.*

12 A [k] phan gyflawner dy ddyddiau di, a [l] huno o honot gyd-a'th dadau, mi a gyfodaf dy hâd ti ar dy ôl, yr hwn a ddaw allan o'th ymysgaroedd di, a mi a gadarnhâf ei frenhiniaeth ef.

k 1 Bre. 2. 1. l Deu. 31. 16. Act. 13. 36.

13 [m] Efe a adeilada dŷ i'm henw i, minneu a gadarnhâf orsedd-faingc ei frenhiniaeth ef byth.

m 1 Bre. 5. 5. & 6. 12. 1 Chr. 22. 10. & 28. 6.

14 [n] Myfi a fyddaf iddo ef yn dâd, ac yntef fydd i mi yn fâb. [o] O's trosedda efe, mi a'i ceryddaf â gwialen ddynawl, ac â dyrnodiau meibion dynion.

n Heb. 1. 5. o Psal. 89. 30. 32. 132. 12.

15 Ond fy nhrugaredd nid ymedy ag ef, megis ag y tynnais hi oddiwrth Saul, yr hwn a fwriais ymaith o'th flaen di.

16 [p] A'th dŷ di a siccrheïr, a'th frenhiniaeth yn dragywydd o'th flaen di: dy orsedd-faingc a siccrheïr byth.

p Psal. 89. 36. 37. Isaiah 9. 6, 7.

17 Yn ôl yr holl eiriau hyn, ac yn ôl yr holl weledigaeth hon, felly y llefarodd Nathan wrth Ddafydd.

18 ¶ Yna 'r aeth y brenin Dafydd i mewn, ac a eisteddodd ger bron yr ARGLWYDD, ac a ddywedodd, Pwy *ydwyf*, o Arglwydd DDUW? a pheth *yw* fy nhŷ, pan ddygit fi hyd yma?

19 Ac etto bychan oedd hyn yn dy olwg di, ô Arglwydd DDUW; ond ti a leferaist hefyd am dŷ dy wâs dros hîr amser: ai dyma ‡ arfer dŷn, ô Arglwydd DDUW?

‡ Heb. *Cyfraun.*

20 A pha beth mwyach a ddywed Dafydd ychwaneg wrthyt? canys ti a adwaenost dy wâs, ô Arglwydd DDUW.

21 Er mwyn dy air di, ac yn ôl dy feddwl dy hun, y gwnaethost yr holl fawredd hyn, i beri i'th wâs eu gwybod.

22 Am hynny i'th fawrhäwyd, ô ARGLWYDD Dduw: canys [q] nid *oes neb* fel tydi, ac nid *oes* Duw onid ti, yn ôl yr hyn oll a glywsom ni â'n clustiau.

q Deu. 4. 35. & 32. 39. 1 Sam. 2. 2. Psal. 86. 8. & 89. 6. Esay. 45. 18, 21. r Deu. 32. 8. Psa. 147. 20.

23 A [r] pha un genedl ar y ddaiar *sydd* megis dy bobl, megis Israël, yr hon yr aeth Duw i'w gwaredu yn bobl iddo ei hun, ac i osod iddo enw, ac i wneuthur eroch chwi bethau mawr ac ofnadwy tros dy dîr, ger bron dy bobl, y rhai a waredaist i ti o'r Aipht, oddiwrth y cenhedloedd a'u duwiau?

24 Canys ti a siccrheaist i ti dy bobl Israël, yn bobl i ti byth: a thi, ARGLWYDD, ydwyt iddynt hwy yn Dduw.

‡ Heb. *Pobl iaun.* 1 Chr. *yw.* 17. 22.

25 Ac yn awr, ô ARGLWYDD Dduw, cwplhâ byth y gair a leferaist am dy wâs, ac am ei dŷ ef, a gwnâ megis y dywedaist.

26 A mawrhaër dy enw yn dragywydd, gan ddywedyd, ARGLWYDD y lluoedd *sydd* Dduw ar Israël;

960 Iſraël; a bydded tŷ dy wâs Dafydd wedi ei ſiccrhau ger dy fron di.

27 Canys ti, ô AGLWYDDD y lluoedd, Duw Iſraël, ‡a fynegaiſt i'th wâs, gan ddywedyd, Adeiladaf dŷ i ti: am hynny dy wâs a gafodd yn ei galon weddïo attat ti y weddi hon.

28 Ac yn awr, ô Arglwydd DDUW, tydi ſydd Dduw, [f]a'th eiriau di ſydd wirionedd, a thi a leferaiſt am dy wâs y daioni hwn.

29 Yn awr gan hynny rhynged bodd ‡ it' fendigo tŷ dy wâs, i fod ger dy fron di yn dragywydd: canys ti, ô Arglwydd DDUW, a leferaiſt, ac â'th fendith di y bendithier tŷ dy wâs yn dragywydd.

PEN. VIII.

1 Dafydd yn daroſtwng y Philiſtiaid a'r Moabiaid. 3 Yn taro Hadadezer a'r Syriaid. 9 Yn cyſſegru anrhegion Toi i Dduw. 14 Yn goſod pennaethiaid yn Edom. 16 Swyddogion Dafydd.

AC [a] wedi hyn tarawödd Dafydd y Philiſtiaid, ac a'i daroſtyngodd hwynt: a Dafydd a ddug ymaith ‡ Metheg Ammah o law y Philiſtiaid.

2 Ac [b] efe a darawödd Moab, ac a'i meſurodd hwynt â llinyn, gan eu cwympo hwynt i lawr: ac efe a feſurodd â dau linyn i ladd, ac â llinyn llawn i gadw yn fyw: felly y Moabiaid [c] fuant i Ddafydd yn weiſion yn dwyn trêth.

3 ¶ Tarawödd Dafydd hefyd ‡ Hadadezer fâb Rehob brenin [d] Zobah, pan oedd efe yn myned i ynnill [e] ei derfynau wrth afon Euphrates.

4 A Dafydd a ynnillodd ‡ oddiarno ef fil o **gerbydau*, a ſaith gant o farchogion, ac ugain mil o wŷr traed: a [f] thorrodd Dafydd linynnau garr *meirch* pob cerbyd, ac efe a adawödd o honynt gan cerbyd.

5 A Phan ddaeth y Syriaid o Ddamaſcus, i gynnorthwyo Hadadezer brenin Zobah, Dafydd a laddodd o'r Syriaid ddwy fil ar hugain o wŷr.

6 A Dafydd a oſododd ſwyddogion yn Syria Damaſcus, a'r Syriaid [g] a fuant weiſion i Ddafydd, yn dwyn trêth. [h] A'r ARGLWYDD a gadwodd Ddafydd ym mha le bynnag yr aeth efe.

7 Dafydd hefyd a gymmerth [i] y tariannau aur oedd gan weiſion Hadadezer, ac a'i dûg hwynt i Jeruſalem.

8 O Betah hefyd, ac o ‡ Berothai, dinaſoedd Hadadezer, y dûg y brenin Dafydd lawer iawn o brês.

9 ¶ Pan glybu ‡ Toi brenin Hamath, daro o Ddafydd holl lu Hadadezer,

10 Yna Toi a anfonodd [k] Joram ei fâb at y brenin Dafydd i ‡ gyfarch gwell iddo, ac i'w fendithio, am iddo ymladd yn erbyn Hadadezer, a'i faeddu ef, (canys gŵr rhyfelgar oedd Hadadezer *yn erbyn* Toi,) a lleſtri arian, a lleſtri aur, a lleſtri prês ‡ ganddo:

11 Y rhai hefyd [l] a gyſſegrodd y brenin Dafydd i'r ARGLWYDD, gyd a'r arian, a'r aur a gyſgraſai efe o'r holl genhedloedd a oreſgynnaſai

12 Oddïar Syria, ac oddïar Moab, ac oddïar meibion Ammon, ac oddïar y Philiſtiaid, ac oddïar Amalec, ac o anrhaith Hadadezer mâb Rehob brenin Zobah. 2960

13 A Dafydd a enniſlodd *iddo* enw, pan ddychwelodd efe o ladd y Syriaid, yn [m] nyffryn yr halen, [n] *ſef* tair mîl ar bymtheg.

14 ¶ Ac efe a oſododd bennaethiaid ar Edom, ar holl Edom y goſododd efe bennaethiaid, a bu [o] holl Edom yn weiſion i Ddafydd. [p] A'r ARGLWYDD a gadwodd Ddafydd i ba le bynnag yr aeth efe.

15 A theyrnaſodd Dafydd ar holl Iſraël, ac yr oedd Dafydd yn gwneuthur barn a chyfiawnder i'w holl bobl.

16 [q] A Joab mâb Serfiah *oedd ben* [r] ar y llu; a [ſ] Jehoſaphat mâb Ahilud yn goſiadur;

17 A [t] Zadoc mâb Ahitob, ac Ahimelech mâb Abïathar *oedd* offeiriaid; a Seraiah yn 'ſgrifennydd;

18 Benaiah hefyd mâb Jehoiada *oedd* ar y Cerethiaid, a'r Pelethiaid; a meibion Dafydd oedd dywyſogion.

PEN. IX.

1 Dafydd trwy law Ziba yn danfon am Mephiboſeth. 7 Ac er mwyn Jonathan yn ei dderbyn ef i'w fwrdd, ac yn edfryd iddo gwbl ag oedd eiddo Saul: 6 ac yn gwneuthur Ziba yn oruchwiliwr iddo ef.

A Dafydd a ddywedodd, A oes etto un wedi ei adel o dŷ Saul, fel y gwnelwyf drugaredd ag ef, er mwyn Jonathan?

2 Ac yr *oedd* gwâs o dŷ Saul a'i enw [a] Ziba: a hwy a'i galwaſant ef at Ddafydd, a'r brenin a ddywedodd wrtho ef, Ai tydi *yw* Ziba? a dywedodd yntef, Dy wâs *yw* efe.

3 A dywedodd y brenin, A oes neb etto o dŷ Saul, fel y gwnelwyf [b] drugaredd Duw ag ef? a dywedodd Ziba wrth y brenin, Y *mae* etto fâb i Jonathan, [c] yn gloff o'i draed.

4 A dywedodd y brenin wrtho, Pa le y mae efe? a Ziba a ddywedodd wrth y brenin, Wele ef yn nhŷ [d] Machir fâb Ammïel yn Lo-debar.

5 ¶ Yna y brenin Dafydd a anfonodd, ac a'i cyrchodd ef o dŷ Machir fâb Amïel o Lo-debar.

6 A phan ddaeth Mephiboſeth mâb Jonathan, mâb Saul, at Ddafydd, efe a ſyrthiodd ar ei wyneb, ac a ymgrymmodd: a Dafydd a ddywedodd, Mephiboſeth: dywedodd yntef, Wele dy wâs.

7 A Dafydd a ddywedodd wrtho ef, Nac ofna; canys gan wneuthur y gwnâf drugaredd â thi, er mwyn Jonathan dy dâd, a mi a roddaf yn ei ôl i ti holl dîr Saul dy dâd; a thi a fwyttei fara ar fy mwrdd i yn waſtadol.

8 Ac efe a ymgrymmodd, ac a ddywedodd, Beth *ydyw* dy wâs di, pan edrychit ar [e] gî marw o'm bâth i?

9 ¶ Yna y brenin a alwodd ar Ziba gwâs Saul, ac a ddywedodd wrtho, [f] Yr hyn oll oedd eiddo Saul, ac eiddo ei holl dŷ ef, a roddais i fâb dy feiſtr di.

10 A thi a erddi y tîr iddo ef, ti a'th feibion a'th weiſion, ac a'i dygi i mewn, fel y byddo bara i fâb dy feiſtr di, ac y bwyttao efe; a Mephiboſeth mâb dy feiſtr di a fwytty yn waſtadol fara

m 2 Bren. 14. 7.
n Edrych 1 Chr. 18. 12. Pſ. 60. tit.
o Num. 24. 18. Edrych Gen. 27. 40.
p Ad. 6.
q 1 Chr. 18. 15.
r Pen. 5. 8.
ſ 1 Bren. 4. 3.
t 1 Chr. 24. 3.
a Pen. 16. 1. & 19. 17, 29.
b 1 Sa. 20. 14.
c Pen. 4. 4.
d Pſ. 17. 27.
e 1 Sam. 24. 15.
f Edrych Pen. 19. 29.

2959 17 ¶ A [n]hwy a ddygasant i mewn Arch yr ARGLWYDD, ac a'i gosodasant yn [o] ei lle, yng-hanol y babell, yr hon a ‡ osodasai Dafydd iddi. A Dafydd a offrymmodd boeth-offrymmau ac offrymmau hedd ger bron yr ARGLWYDD.

n 1Cor.16.1. o 1Chr.15.1. ‡ Heb. *ostynnasai*

18 Ac wedi gorphen o Ddafydd offrymmu poeth-offrwm ac offrymmau hedd, [p] efe a fendithiodd y bobl yn enw ARGLWYDD y lluoedd.

p 1Chr.16.2.

19 Ac efe a rannodd i'r holl hobl, *sef* i holl dyrfa Israël, yn ŵr, ac yn wraig, i bob un, deisen o fara, ac un dryll o gîg, ac un gostrelaid *o win*: felly 'r aeth yr holl bobl, bawb i'w dŷ ei hun.

20 ¶ Yna y dychwelodd Dafydd i fendigo ei dŷ: a Michal merch Saul a ddaeth i gyfarfod Dafydd, ac a ddywedodd, Oh mor ogoneddus oedd brenin Israël heddyw, yr hwn a ymddïosgodd heddyw yngŵydd llaw-forwynnion ei weision, fel yr ymddïosgai un o'r ynfydion gan ymddïosg!

21 A dywedodd Dafydd wrth Michal, Ger bron yr ARGLWYDD, [q] yr hwn a'm dewisodd i o flaen dy dâd ti, ac o flaen ei holl dŷ ef, gan orchymmyn i mi fod yn flaenor ar bobl yr ARGLWYDD, ar Israël, *y chwareais*: a mi a chwarâf ger bron yr ARGLWYDD.

q 1 Sam.13. 14.

22 Byddaf etto waelach nâ hyn, a byddaf ddirmygus yn fy ngolwg fy hun: a chyd-a'r llaw-forwynnion (*am* y rhai y dywedaist wrthyf) i'm gogoneddir.

23 Am hynny i Michal merch Saul ni bu etifedd [r] hyd ddydd ei marwolaeth.

r Edrych. 1 Sam. 15. 35. Esay. 22.14. Mat. 1.25.

PEN. VII.

1 Nathan yn canmol amcan Dafydd ar adeiladu tŷ i'r Arglwydd, 4 ac ar ôl hynny trwy air Duw yn gwarafun iddo. 12 Yn addo iddo ddaioni a bendithion yn ei hâd. 18 Gweddi a diolch Dafydd.

2960 A [a] Phan eisteddodd y brenin yn ei dŷ, a rhoddi o'r ARGLWYDD lonydd iddo ef rhag ei holl elynnion oddiamgylch;

a 1 Chr.17. 1.

2 Yna y dywedodd y brenin wrth Nathan y prophwyd, wele yn awr fi yn presswylio mewn [b] tŷ o gedr-wydd, [c] ac Arch Duw yn aros o fewn y cortynnau.

b Pen.5.11. c Edrych Act.7.46.

3 A Nathan a ddywedodd wrth y brenin, Dôs, gwnâ 'r hyn oll *sydd* yn dy galon, canys yr ARGLWYDD *sydd* gyd-a thi.

4 ¶ A bu y nos on honno, i air yr ARGLWYDD ddyfod at Nathan, gan ddywedyd;

5 Dôs, a dywed wrth fy ngwâs Dafydd, Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, [d] Ai tydi a adeiledi i mi dŷ, lle y cyfanneddwyf fi?

d Edrych 1 Bren. 5.3. 1Chr. 22.8 & 28. 3.

6 Canys nid arhosais mewn tŷ, [e] er y dydd yr arweiniais blant Israël o'r Aipht, hyd y dydd hwn, eithr bum yn rhodio mewn pabell ac mewn tabernacl.

e 1Bre. 8.16.

7 Ym mha *le* bynnag y rhodiais gyd-a holl feibion Israël, a yngenais i air wrth un o ‡ lwythau Israël, i'r rhai y gorchymynnais [f] borthi fy mhobl Israël, gan ddywedyd, Pa ham nad adeiladasoch i mi dŷ o gedr-wydd?

‡ A elwir *Tras-wyr* 1 Chro. 17. 6. f Pen. 5. 2.

8 Ac yn awr, fel hyn y dywedi wrth fy ngwâs Dafydd, Fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd, [g] Myfi a'th gymmerais di o'r gorlan, oddiar ôl y praidd, i fod yn flaenor ar fy mhobl, 2960 ar Israël.

g 1 Sam.16. 2. & 17. 70.

9 A [h] bum gyd-a thi ym mha *le* bynnag y rhodiaist, torrais ymaith hefyd dy holl elynnion di o'th flaen, a gwneuthym enw mawr i ti, megis enw y rhai mwyaf ar y ddaiar.

h Pen.8.6,14.

10 (Gosodaf hefyd i'm pobl Israël le; a phlannaf ef, fel y trigo efe yn ei le ei hun, ac na fymmudo mwyach; a meibion anwiredd ni 'chwanegant ei gystuddio ef, megis gynt;

11 Sef er y dydd yr ordeiniais i farn-wŷr ar fy mhobl Israël, ac y rhoddais lonyddwch i ti oddiwrth dy holl elynnion:) a'r ARGLWYDD sydd yn mynegi i ti, [i] y gwnâ ‡ efe dŷ i ti.

i Exo. 1.21. 1 Bre. 11. ‡ Heb. *yr Arglwydd* 2 Bre. 8.14. Act. 13.36.

12 A [k] phan gyflawner dy ddyddiau di, a [l] huno o honot gyd-a'th dadau, mi a gyfodaf dy hâd ti ar dy ôl, yr hwn a ddaw allan o'th ymysgaroedd di, a mi a gadarnhâf ei frenhiniaeth ef.

k Deu.31.16. l Deu.31.16.

13 [m] Efe a adeilada dŷ i'm henw i, minneu a gadarnhâf orsedd-faingc ei frenhiniaeth ef byth.

m 1 Bre. 5. & 6. 12. 1 Chr. 22. 10. & 28.

14 [n] Myfi a fyddaf iddo ef yn dâd, ac yntef fydd i mi yn fâb. [o] O's trosedda efe, mi a'i ceryddaf â gwialen ddynawl, ac â dyrnodiau meibion dynion.

n Heb. I. o Pf. 89. 28. 27, 30. 32.

15 Ond fy nhrugaredd nid ymedy ag ef, megis ag y tynnais hi oddiwrth Saul, yr hwn a fwriais ymaith o'th flaen di.

16 [p] A'th dŷ di a siccrheir, a'th frenhiniaeth yn dragywydd o'th flaen di: dy orsedd-faingc a siccrheir byth.

p Pfal.89. 36, 37. Isaiah 9.

17 Yn ôl yr holl eiriau hyn, ac yn ôl yr holl weledigaeth hon, felly y llefarodd Nathan wrth Ddafydd.

18 ¶ Yna 'r aeth y brenin Dafydd i mewn, ac a eisteddodd ger bron yr ARGLWYDD, ac a ddywedodd, Pwy *ydwyf*, o Arglwydd DDUW? a pheth *yw* fy nhŷ, pan ddygit fi hyd yma?

19 Ac etto bychan oedd hyn yn dy olwg di, ô Arglwydd DDUW; ond ti a leferaist hefyd am dŷ dy wâs dros hîr amser: ai dyma ‡ arfer dŷn, ô Arglwydd DDUW?

‡ Heb. *gyfraun.*

20 A pha beth mwyach a ddywed Dafydd ychwaneg wrthyt? canys ti a adwaenost dy wâs, ô Arglwydd DDUW.

21 Er mwyn dy air di, ac yn ôl dy feddwl dy hun, y gwnaethost yr holl fawredd hyn, i beri i'th wâs eu gwybod.

22 Am hynny i'th fawrhäwyd, ô ARGLWYDD Dduw: canys [q] nid *oes neb* fel tydi, ac nid *oes* Duw onid ti, yn ôl yr hyn oll a glywsom ni â'n clustiau.

q Deu.3. & 4. 39. & 32.39. 1 Sam.2. Pfal.86. & 89.6. Esay 45. 18, 22. r Deu.4. 32.&33. Pfa.147.

23 A [r] pha un genedl ar y ddaiar *fydd* megis dy bobl, megis Israël, yr hon yr aeth Duw i'w gwaredu yn bobl iddo ei hun, ac i osod iddo enw, ac i wneuthur eroch chwi bethau mawr ac ofnadwy tros dy dîr, ger bron dy bobl, y rhai a waredaist i ti o'r Aipht, oddiwrth y cenhedloedd a'u duwiau?

24 Canys ti a siccrheaist i ti dy bobl Israël, yn bobl i ti byth: a thi, ARGLWYDD, ydwyt iddynt hwy yn Dduw.

25 Ac yn awr, ô ARGLWYDD Dduw, cwpllhâ byth y gair a leferaist am dy wâs, ac am ei dŷ ef, a gwnâ megis y dywedaist.

26 A mawrhaër dy enw yn dragywydd, gan ddywedyd, ARGLWYDD y lluoedd *fydd* Dduw ar Israël;

2960 Iſraël; a bydded tŷ dy wâs Dafydd wedi ei ſiccrhau ger dy fron di.

27 Canys ti, ô AGLWYDDD y lluoedd, Duw Iſraël, ‡a fynegaiſt i'th wâs, gan ddywedyd, Adeiladaf dŷ i ti: am hynny dy wâs a gafodd yn ei galon weddïo attat ti y weddi hon.

28 Ac yn awr, ô Arglwydd DDUW, tydi ſydd Dduw, [f]a'th eiriau di ſydd wirionedd, a thi a leferaiſt am dy wâs y daioni hwn.

29 Yn awr gan hynny rhynged bodd ‡ it' fendigo tŷ dy wâs, i fod ger dy fron di yn dragywydd: canys ti, ô Arglwydd DDUW, a leferaiſt, ac â'th fendith di y bendithier tŷ dy wâs yn dragywydd.

PEN. VIII.

1 *Dafydd yn daroſtwng y Philiſtiaid a'r Moabiaid.* 3 *Yn taro Hadadezer a'r Syriaid.* 9 *Yn cyſſegru anrhegion Toi i Dduw.* 14 *Yn goſod pennaethiaid yn Edom.* 16 *Swyddogion Dafydd.*

AC [a] wedi hyn tarawödd Dafydd y Philiſtiaid, ac a'i daroſtyngodd hwynt: a Dafydd a ddug ymaith ‡ Metheg Ammah o law y Philiſtiaid.

2 Ac [b] efe a darawödd Moab, ac a'i meſurodd hwynt â llinyn, gan eu cwympo hwynt i lawr: ac efe a feſurodd â dau linyn i ladd, ac â llinyn llawn i gadw yn fyw: felly y Moabiaid [c] fuant i Ddafydd yn weiſion yn dwyn trêth.

3 ¶ Tarawödd Dafydd hefyd ‡Hadadezer fâb Rehob brenin [d] Zobah, pan oedd efe yn myned i ynnill [e] ei derfynau wrth afon Euphrates.

4 A Dafydd a ynnillodd ‡ oddïarno ef fil o **gerbydau*, a ſaith gant o farchogion, ac ugain mîl o wŷr traed: a [f] thorrodd Dafydd linynnau garr *meirch* pob cerbyd, ac efe a adawödd o honynt gan cerbyd.

5 A Phan ddaeth y Syriaid o Ddamaſcus, i gynnorthwyo Hadadezer brenin Zobah, Dafydd a laddodd o'r Syriaid ddwy fîl ar hugain o wŷr.

6 A Dafydd a oſododd ſwyddogion yn Syria Damaſcus, a'r Syriaid [g] a fuant weiſion i Ddafydd, yn dwyn trêth. [h] A'r ARGLWYDD a gadwodd Ddafydd ym mha le bynnag yr aeth efe.

7 Dafydd hefyd a gymmerth [i] y tariannau aur oedd gan weiſion Hadadezer, ac a'i dûg hwynt i Jeruſalem.

8 O Betah hefyd, ac o ‡ Berothai, dinaſoedd Hadadezer, y dûg y brenin Dafydd lawer iawn o brês.

9 ¶ Pan glybu ‡ Toi brenin Hamath, daro o Ddafydd holl lu Hadadezer,

10 Yna Toi a anfonodd [k] Joram ei fâb at y brenin Dafydd i ‡ gyfarch gwell iddo, ac i'w fendithio, am iddo ymladd yn erbyn Hadadezer, a'i faeddu ef, (canys gŵr rhyfelgar oedd Hadadezer *yn erbyn* Toi,) a lleſtri arian, a lleſtri aur, a lleſtri prês ‡ganddo:

11 Y rhai hefyd [l] a gyſſegrodd y brenin Dafydd i'r ARGLWYDD, gyd-a'r arian, a'r aur a gyſgraſai efe o'r holl genhedloedd a oreſgynnaſai

12 Oddïar Syria, ac oddïar Moab, ac oddïar meibion Ammon, ac oddïar y Philiſtiaid, ac oddïar Amalec, ac o anrhaith Hadadezer mâb Rehob brenin Zobah. 2960

13 A Dafydd a enillodd *iddo* enw, pan ddychwelodd efe o ladd y Syriaid, yn [m] nyffryn yr halen, [n] *ſef* tair mîl ar bymtheg.

14 ¶ Ac efe a oſododd bennaethiaid ar Edom, ar holl Edom y goſododd efe bennaethiaid, a bu [o] holl Edom yn weiſion i Ddafydd. [p] A'r ARGLWYDD a gadwodd Ddafydd i ba le bynnag yr aeth efe.

15 A theyrnaſodd Dafydd ar holl Iſraël, ac yr oedd Dafydd yn gwneuthur barn a chyfiawnder i'w holl bobl.

16 [q] A Joab mâb Serfiah *oedd ben* [r] ar y llu; a [ſ] Jehoſaphat mâb Ahilud yn gofiadur;

17 A [t] Zadoc mâb Ahitob, ac Ahimelech mâb Abïathar *oedd* offeiriaid; a Seraiah yn 'ſgrifennydd;

18 Benaiah hefyd mâb Jehoiada *oedd* ar y Cerethiaid, a'r Pelethiaid; a meibion Dafydd oedd dywyſogion.

PEN. IX.

1 *Dafydd trwy law Ziba yn danfon am Mephiboſeth.* 7 *Ac er mwyn Jonathan yn ei dderbyn ef i'w fwrdd, ac yn edfryd iddo gwbl ag oedd eiddo Saul:* 6 *ac yn gwneuthur Ziba yn oruchwiliwr iddo ef.*

A Dafydd a ddywedodd, A oes etto un wedi ei adel o dŷ Saul, fel y gwnelwyf drugaredd ag ef, er mwyn Jonathan?

2 Ac yr *oedd* gwâs o dŷ Saul a'i enw [a] Ziba: a hwy a'i galwaſant ef at Ddafydd, a'r brenin a ddywedodd wrtho ef, Ai tydi *yw* Ziba? a dywedodd yntef, Dy wâs *yw* efe.

3 A dywedodd y brenin, A oes neb etto o dŷ Saul, fel y gwnelwyf [b] drugaredd Duw ag ef? a dywedodd Ziba wrth y brenin, Y *mae* etto fâb i Jonathan, [c] yn gloff o'i draed.

4 A dywedodd y brenin wrtho, Pa le y mae efe? a Ziba a ddywedodd wrth y brenin, Wele ef yn nhŷ [d] Machir fâb Ammïel yn Lo-debar.

5 ¶ Yna y brenin Dafydd a anfonodd, ac a'i cyrchodd ef o dŷ Machir fâb Amïel o Lo-debar.

6 A phan ddaeth Mephiboſeth mâb Jonathan, mâb Saul, at Ddafydd, efe a ſyrthiodd ar ei wyneb, ac a ymgrymmodd: a Dafydd a ddywedodd, Mephiboſeth: dywedodd yntef, Wele dy wâs.

7 A Dafydd a ddywedodd wrtho ef, Nac ofna; canys gan wneuthur y gwnâf drugaredd â thi, er mwyn Jonathan dy dâd, a mi a roddaf yn ei ôl i ti holl dîr Saul dy dâd; a thi a fwyttei fara ar fy mwrdd i yn waſtadol.

8 Ac efe a ymgrymmodd, ac a ddywedodd, Beth *ydyw* dy wâs di, pan edrychit ar [e] gî marw o'm bâth i?

9 ¶ Yna y brenin a alwodd ar Ziba gwâs Saul, ac a ddywedodd wrtho, [f] Yr hyn oll oedd eiddo Saul, ac eiddo ei holl dŷ ef, a roddais i fâb dy feiſtr di.

10 A thi a erddi y tîr iddo ef, ti a'th feibion a'th weiſion, ac a'i dygi i mewn, fel y byddo bara i fâb dy feiſtr di, ac y bwyttao efe; a Mephiboſeth mâb dy feiſtr di a fwytty yn waſtadol fara

fara ar fy mwrdd i. Ac i Ziba *'r oedd* pymtheg o feibion, ac ugain o weiſion.

11 Yna y dywedodd Ziba wrth y brenin, Yn ôl yr hyn oll a orchymynnodd fy arglwydd y brenin i'w wâs, felly y gwnâ dy wâs: yna *y dywedodd Dafydd*, Mephiboſeth a fwytty ar fy mwrdd i, fel un o feibion y brenin.

12 Ac i Mephiboſeth *yr oedd* mâb bychan, a'i enw *oedd* Micha; a phawb ar *a oedd* yn cyfanneddu tŷ Ziba *oedd* weiſion i Mephiboſeth.

13 A Mephiboſeth a drigodd yn Jeruſalem: canys ar fwrdd y brenin yr oedd efe yn bwytta
g Ad. 3. yn waſtadol; ac yr oedd efe g yn glôff o'i ddeudroed.

PEN. X.

1 Y dirmyg a wnaed â'r cennadon a anfonaſai Dafydd i gyſßuro Hanon fâb Nahas. 6 Joab ac Abiſai yn gorchfygu 'r Ammoniaid, er bod y Syriaid yn eu cynnorthwyo. 15 Sobach yn ail-gaſglu y Syriaid, a Dafydd yn ei ladd ef yn Helam.

2967
a 1 Chr. 19. 1. AC yn ôl hyn y bu i a frenin meibion Ammon farw, a Hanon ei fâb a deyrnaſodd yn ei le ef.

2 Yna y dywedodd Dafydd, Mi a wnâf garedigrwydd a Hanon mâb Nahas, megis y gwnaeth ei dâd ef garedigrwydd â mi. A Dafydd a anfonodd gyd-a'i weiſion i'w gyſſuro ef am ei dâd: a gweiſion Dafydd a ddaethant i wlâd meibion Ammon.

3 A thywyſogion meibion Ammon a ddy-
† Heb. *yn dy olwg di ai anrhy.* wedaſant wrth Hanon eu harglwydd, † Wyt ti yn tybied mai anrhydeddu dy dâd ti y mae Dafydd, o herwŷdd iddo ddanfon cyſſurwŷr attati? onid er mwyn chwilio 'r ddinas a'i throedio, a'i difetha, yr anfonodd Dafydd ei weiſion attat ti?

4 Yna Hanon a gymmerth weiſion Dafydd, ac a eilliodd hanner eu barfau hwynt, ac a dorrodd
b Eſay 20. 4. & 47. 2. eu dillad hwynt yn *eu* hanner, b hyd eu cluniau, ac a'i gollyngodd hwynt ymaith.

5 Pan fynegwyd *hyn* i Ddafydd, efe a anfonodd i'w cyfarfod hwynt, canys y gwŷr oedd wedi cywilyddio yn fawr: a dywedodd y brenin, Arhoſwch yn Jericho hyd oni thyfo eich barfau chwi, yna dychwelwch.

6 ¶ A meibion Ammon a welſant eu bod yn ffiaidd gan Ddafydd, a meibion Ammon a anfonaſant, ac a gyflogaſant y Syriaid o Beth Rehob, a'r Syriaid o Zobah, ugain mîl o wŷr traed, a chan frenin Maacah fîl o wŷr, ac o Iſtob ddeuddeng-mîl o wŷr.

7 A phan glybu Dafydd, efe a anfonodd Joab, a holl lu y cedyrn.

8 A meibion Ammon a ddaethant, ac a luniaethaſant ryfel *wrth* ddrws y porth: a'r Syriaid, *o* Zobah, a Rehob, ac o Iſtob a Maacah *oedd* o'r naill-du yn y maes.

9 Pan ganfu Joab fod wyneb y rhyfel yn ei erbyn ef, ym mlaen ac yn ôl, efe a etholodd o holl etholedigion Iſraël, ac a ymfyddinodd yn erbyn y Syriaid.

10 A gweddill y bobl a roddes efe tan law Abiſai ei frawd, i'w byddino yn erbyn meibion Ammon.

11 Ac efe a ddywedodd, O's trêch fydd y Syriaid nâ mi, yna bydd di i mi yn gynnorthwy: ond o's meibion Ammon fyddant trêch nâ thi, yna y deuaf i'th gynnorthwyo dithau. 2967

12 Bydd bybyr, ac ymwrolwn dros ein pobl, a thros ddinaſoedd ein Duw: a gwnaëd yr ARGLWYDD yr hyn fyddo da yn ei olwg ef.

13 A neſſaodd Joab, a'r bobl *oedd* gyd-ag ef, yn erbyn y Syriaid i'r rhyfel, a hwy a ffoiſant o'i flaen ef.

14 A phan welodd meibion Ammon ffoi o'r Syriaid, hwythau a ffoiſant o flaen Abiſai, ac a aethant i'r ddinas: a dychwelodd Joab oddiwrth feibion Ammon, ac a ddaeth i Jeruſalem.

15 ¶ A phan welodd y Syriaid eu lladd o flaen 2968
Iſraël, hwy a ymgynnullaſant ynghŷd.

16 A Hadarezer a anfonodd, ac a ddug y Syriaid *oedd* o'r tu hwnt i'r afon, a hwy a ddaethant i Helam; a † Sobach tywyſog llu † Neu, *Sophach.* 1 Chr. 19. 16. Hadarezer o'i blaen.

17 A phan fynegwyd i Ddafydd *hynny*, efe a gaſglodd holl Iſraël, ac a aeth tros yr Iorddonen, ac a ddaeth i Helam; a'r Syriaid a ymſyddinaſant yn erbyn Dafydd, ac a ymladdaſant ag ef.

18 A'r Syriaid a ffoiſant o flaen Iſraël, a Dafydd a laddodd o'r Syriaid, *wŷr* ſaith gant o gerbydau, a deugain mîl c o wŷr meirch: ac c 1 Chr. 19. 18. *o wyr troed.* efe a darawödd Sobach tywyſog eu llu hwynt, fel y bu efe farw yno.

19 A phan welodd yr holl frenhinoedd *oedd* weiſion i Hadarezer eu lladd hwynt o flaen Iſraël, hwy a heddychaſant ag Iſraël, ac a'i gwaſanaethaſant hwynt: a'r Syriaid o ofnaſant gynnorthwyo meibion Ammon mwyach.

PEN. XI.

1 Dafydd, tra 'r ydoedd Joab yn gwarchae ar Rabbah, yn godinebu gyd-a Bathſeba. 6 Yn anfon am Uriias adref i geiſio coluro ei odineb. 14 Yn anfon llythyr gyd-ag ef at Joab i beri iddo farw. 18 Joab yn danfon newyddion o'i farwolaeth i Ddafydd. 26 Dafydd yn cymmeryd Bathſeba yn wraig iddo.

AC † wedi pen y flwyddyn, yn yr amſer y 2969
byddai y brenhinoedd yn myned allan *i ryfel*, a danfonodd Dafydd Joab a'i weiſion gyd-ag ef, a holl Iſraël, a hwy a ddeſtrywiaſant feibion Ammon, ac a warchaeaſant ar Rabbah: ond Dafydd oedd yn aros yn Jeruſalem. † Heb. *yn nyfodiad.* 2 Sam. 20. 22, 23. 2 Chron. 36. 10. a 1 Chr. 20. 1.

2 ¶ A Bu ar bryd-nawn-gwaith gyfodi o Ddafydd oddiar ei wely, a rhodio ar nen tŷ y brenin: ac oddiar y nen efe a ganfu wraig yn ymolchi; a'r wraig oedd dêg iawn yr olwg.

3 A Dafydd a anfonodd, ac a ymofynnodd am y wraig: ac *un* a ddywedodd, Onid hon *yw* † Bathſeba merch Eliam, gwraig Uriias yr He- † Neu, *Barſiſaat.* 2 Chr. 3. 5. thiad?

4 A Dafydd a anfonodd gennadon, ac a'i cymmerth hi, a hi a ddaeth i mewn atto ef, ac b efe a orweddodd gyd-a hi, (ac yr oedd hi b Pſ. 51. 1. c wedi ei glanhau oddiwrth ei haflendid) a hi c Lef. 15. 19. & 18. 19. a ddychwelodd i'w thŷ ei hun.

5 A'r wraig a feichiogodd, ac a anfonodd, ac a fynegodd i Ddafydd, ac a ddywedodd, Yr ydwyf fi yn feichiog.

6 ¶ A Dafydd a anfonodd at Joab, *gan ddywedyd*,

2969 *dyd*, Danfon attafi Urïas yr Hethiad. A Joab a anfonodd Urïas at Ddafydd.

7 A phan ddaeth Urïas atto ef, Dafydd a ymofynnodd am † lwyddiant Joab, ac am lwyddiant y bobl, ac am ffynniant y rhyfel.

8 Dywedodd Dafydd hefyd wrth Urïas, Dôs i wared i'th dŷ, a golch dy draed. Ac Urïas a aeth allan o dŷ 'r brenin, a ſaig y brenin a aeth ar ei ôl ef.

9 Ond Urïas a gyſgodd wrth ddrws tŷ y brenin gyd-a holl weiſion ei arglwydd, ac nid aeth i wared i'w dŷ ei hun.

10 Yna y mynegaſant i Ddafydd, gan ddywedyd, Nid aeth Urïas i wared i'w dŷ ei hun: a Dafydd a ddywedodd wrth Urïas, Onid o'th daith yr ydwyt ti yn dyfod? pa ham nad ait ti i wared i'th dŷ dy hun?

11 A dywedodd Urïas wrth Ddafydd, Yr Arch, ac Iſraël hefyd, a Juda ſydd yn aros mewn pebyll, a [d] Joab fy arglwydd, a gweiſion fy arglwydd ſydd yn gwerſyllu ar hŷd wyneb y maes; a âf fi gan hynny i'm tŷ fy hun, i fwytta, ac i yfed, ac i orwedd gyd-a 'm gwraig? fel mai byw di, ac fel mai byw dy enaid ti, ni wnâf y peth hyn.

12 A Dafydd a ddywedodd wrth Urïas, Aros yma etto heddyw, ac y foru i'th ollyngaf di: ac Urïas a arhoſodd yn Jeruſalem y dwthwn hwnnw a thranoeth.

13 A Dafydd a'i galwodd ef, i fwytta ac i yfed ger ei fron ef, ac a'i meddwodd ef: ac yn yr hwyr efe a aeth i orwedd ar ei wely gyd-a gweiſion ei arglwydd, ac nid aeth i wared i'w dŷ ei hun.

14 ¶ A'r boreu yr yſgrifennodd Dafydd lythyr at Joab, ac a'i anfonodd yn llaw Urïas.

15 Ac efe a 'ſgrifennodd yn ei lythyr, gan ddywedyd, Goſodwch Urïas ar gyfer wyneb y rhyfel-wŷr glewäf, a dychwelwch oddïar ei ôl ef, fel y tarawër ef, ac y byddo marw.

16 A phan oedd Joab yn gwarchae ar y ddinas, efe a oſodes Urïas yn y lle y gwyddai efe fod gwŷr nerthol ynddo.

17 A gwŷr y ddinas a aethant allan, ac a ymladdaſant â Joab: a ſyrthiodd *rhai* o'r bobl o weiſion Dafydd, ac Urïas yr Hethiad a fu farw hefyd.

18 ¶ Yna Joab a anfonodd, ac a fynegodd i Ddafydd holl hanes y rhyfel.

19 Ac a orchymmynnodd i'r gennad, gan ddywedyd, Pan orphennech lefaru holl hanes y rhyfel wrth y brenin;

20 O's cyfyd llidiawgrwydd y brenin, ac o's dywed wrthyt, Pa ham y neſſaſoch at y ddinas i ymladd? oni wyddech y taflent hwy oddïar y gaer?

21 Pwy a darawödd [e] Abimelech fâb Jerubbeſeth? onid gwraig a daflodd arno ef ddarn o faen melin oddïar y mûr, fel y bu efe farw yn Thebez? pa ham y neſſaſoch at y mûr? yna y dywedi, dy wâs Urïas yr Hethiad a fu farw hefyd.

22 ¶ Felly y gennad a aeth, ac a ddaeth, ac a fynegodd i Ddafydd yr hyn oll yr anfonaſai Joab ef o'i blegid.

23 A'r gennad a ddywedodd wrth Ddafydd, Yn ddïau y gwŷr oeddynt drech nâ ni, ac a ddaethant attom ni i'r maes, a ninneu a aethom arnynt hwy hyd ddrŵs y porth. 2969

24 A'r ſaethyddion a ſaethaſant at dy weiſion oddïar y mûr, a *rhai* o weiſion y brenin a fuant feirw, a'th wâs Urïas yr Hethiad a fu farw hefyd.

25 Yna Dafydd a ddywedodd wrth y gennad, Fel hyn y dywedi di wrth Joab, Na fydded hyn ddrwg yn dy olwg di; canys † y naill fel y llall a ddifetha y cleddyf: cadarnhâ dy ryfel yn erbyn y ddinas, a deſtrywiwch hi, a chyſſura ditheu ef. † Heb. *fel hyn ac fel hyn.*

26 ¶ A phan glybu gwraig Urïas farw Urïas ei gŵr, hi a alarodd am ei phrïod.

27 A phan aeth y galar heibio, Dafydd a anfonodd, ac a'i cyrchodd hi i'w dŷ, i fod iddo yn wraig, a hi a ymddug iddo fâb. A drwg yngolwg yr ARGLWYDD oedd y peth a wnaethai Dafydd.

PEN. XII.

1 Dammeg Nathan am yr oenig yn peri i Ddafydd fôd yn farnwr arno ei hun. 7 Dafydd wedi i Nathan ei geryddu, yn cyfaddef ei bechod ac yn cael maddeuant, 15 Yn galaru ac yn gweddio tros y plentyn tra oedd fyw. 24 Geni Salomon a'i henwi Jedidïah. 26 Dafydd yn ynnill Rabbah, ac yn arteithio ei phobl hi.

A'R ARGLWYDD a anfonodd Nathan at Ddafydd: ac [a] efe a ddaeth atto ef, ac [b] a ddywedodd wrtho, Dau ŵr oedd yn yr un ddinas; y naill yn gyfoethog, a'r llall yn dlawd. [a] Pſ.51. tit. [b] Edrych Pé.14.5,&c. 1 Bren. 20. 35, 41.

2 Gan y cyfoethog yr oedd llawer iawn o ddefaid a gwartheg.

3 A chan y tlawd nid *oedd* dim onid un oenig fechan, yr hon a brynaſai efe, ac a fagaſai, a hi a gynnyddaſai gyd-ag ef, a chyd-a'i blant: o'i dammaid ef y bwyttaei hi, ac o'i gwppan ef yr yfai hi, ac yn ei fynwes ef y gorweddai hi, ac yr oedd hi iddo megis merch.

4 Ac ymdeithydd a ddaeth at y gŵr cyfoethog, ond efe a arbedodd gymmeryd o'i ddefaid ei hun, ac o'i wartheg ei hun, i arlwyo i'r ymdeithydd a ddaethai atto, ond efe a gymmerth oenig y gŵr tlawd, ac a'i parottôdd i'r gŵr a ddaethai atto.

5 A digoſaint Dafydd a ennynnodd yn ddirfawr wrth y gŵr; ac efe a ddywedodd wrth Nathan, *Fel* mai byw yr ARGLWYDD, euog o farwolaeth *yw* 'r gŵr a wnaeth hyn.

6 A'r oenig a dâl efe adref [c] yn bedwar dyblig, o herwŷdd iddo wneuthur y peth hyn, ac nad arbedodd. [c] Exo.22.1.

7 ¶ A dywedodd Nathan wrth Ddafydd, Ti *yw* 'r gŵr: fel hyn y dywed ARGLWYDD Dduw Iſraël, Myfi [d] a'th enneiniais di yn frenin ar Iſraël, myfi hefyd a'th waredais di o law Saul. [d] 1 Sa.16.13.

8 Rhoddais hefyd i ti dŷ dy arglwydd, a gwragedd dy arglwydd yn dy fynwes, ac mi a roddais i ti dŷ Iſraël a Juda, a phe *rhy* fychan *fuaſai hynny*, myfi a roddaſwn i ti fwy o lawer.

9 Pa ham y dirmygaiſt air yr ARGLWYDD i wneuthur drwg yn ei olwg ef? Urïas yr Hethiad a darewaiſt ti â'r cleddyf, a'i wraig ef a gymmeraiſt i ti yn wraig, a thi a'i lleddaiſt ef â chleddyf meibion Ammon.

10 Yn

10 Yn awr gan hynny nid ymedy 'r cleddyf â'th dŷ di byth; o herwŷdd i ti fy nirmygu i, a chymmeryd gwraig Urias yr Hethiad i fod yn wraig i ti.

11 Fel-hyn y dywed yr ARGLWYDD, Wele myfi a gyfodaf i'th erbyn ddrwg o'th dŷ dy hun, ac mi [e] a ddygaf dy wragedd di yngŵydd dy lygaid, ac a'i rhoddaf *hwynt* i'th gymmydog, ac efe a orwedd gyd-a'th wragedd di yngolwg yr haul hwn.

e Deut. 28. 30. Pen. 16.22.

12 Er i ti wneuthur mewn dirgelwch; etto myfi a wnâf y peth hyn ger bron holl Israël, a cher bron yr haul.

13 [f] A dywedodd Dafydd wrth Nathan, [g] Pechais yn erbyn yr ARGLWYDD. A Nathan a ddywedodd wrth Ddafydd, [h] yr ARGLWYDD hefyd a dynnodd ymaith dy bechod ti, ni byddi di marw.

f Edrych 1 Sa. 15. 24. g Pf. 32. 5. & 51. 4. h Eccl. 47. 11.

14 Etto, o herwŷdd i ti beri i elynnion yr ARGLWYDD [i] gablu trwy 'r peth hyn, y plentyn a anwyd i ti a fydd marw yn ddïau.

i Esay 52. 5. Eze. 36. 20, 23. Rhuf. 2. 24.

15 ¶ A Nathan a aeth i'w dŷ: a'r ARGLWYDD a darawodd y plentyn a blantasai gwraig Urias i Ddafydd, ac efe a aeth yn glâf iawn.

16 Dafydd am hynny a ymbiliodd â Duw dros y bachgen, a Dafydd a ymprydiodd ymprydiodd, ac a aeth, ac [k] a orweddodd ar y ddaiar ar hŷd y nôs.

k Pé. 13. 31.

17 A henuriaid ei dŷ ef a gyfodasant atto ef, i beri iddo godi oddïar y ddaiar: ond ni fynnai efe, ac ni fwyttaei fara gyd-a hwynt.

18 Ac ar y seithfed dydd y bu farw y plentyn. A gweision Dafydd a ofnasant fynegi iddo ef farw y bachgen: canys dywedasent, Wele, tra oedd y bachgen yn fyw y llefarasom wrtho, ond ni wrandawai ar ein llais; pa fodd gan hynny ‡ yr ymofidia, o's dywedwn wrtho farw y plentyn?

‡ Heb. y gwna niwaid.

19 Ond pan welodd Dafydd ei weision yn sibrwd, deallodd Dafydd farw y plentyn: a Dafydd a ddywedodd wrth ei weision, A fu farw y plentyn? a hwy a ddywedasant, Efe a fu farw.

20 Yna Dafydd a gyfododd oddïar y ddaiar, ac a ymolchodd, ac a ymenneiniodd, ac a newidiodd ei ddillad, ac a ddaeth i dŷ 'r ARGLWYDD, ac a addolodd: wedi hynny y daeth efe i'w dŷ ei hun, ac a ofynnodd, a hwy a roddasant iddo fara, ac efe a fwyttaodd.

21 Yna ei weision a ddywedasant wrtho ef, Pa beth *yw* hyn a wnaethoſt ti? dros y plentyn byw 'r ymprydiaist, ac yr wylaist; ond pan fu y plentyn farw, ti a gyfodaist, ac a fwytteaist fara.

22 Ac efe a ddywedodd, Tra yr ydoedd y plentyn yn fyw 'r ymprydiais ac yr wylais: canys mi a ddywedais, Pwy a wŷr [l] a drugarhâ yr Arglwydd wrthyf, fel y byddo byw y plentyn?

l Edrych 2 Sam. 12. 22. Esay 38. 1. Jonah 3. 9.

23 Ond yn awr efe fu farw, i ba beth yr ymprydiwn? a allaf fi ei ddwyn ef yn ei ôl mwyach? myfi a âf atto ef, ond [m] ni ddychwel efe attafi.

m Job 7. 8, 9, 10.

2971 24 ¶ A Dafydd a gyssurodd Bathseba ei wraig, ac a aeth i mewn atti hi, ac a orweddodd gyd-a hi: a [n] hi a ymddug fâb, ac [o] efe a alwodd ei enw ef Salomon; a'r ARGLWYDD a'i carodd ef.

n Mat. 1. 6. o 1 Chr. 22. 9.

25 Ac efe a anfonodd drwy law Nathan y prophwyd; ac efe a alwodd ei enw ef ‡ Jedidïah, oblegid yr ARGLWYDD.

‡ Amyl. gan yr Arglwydd.

26 ¶ A [p] Joab a ymladdodd yn erbyn [q] Rabbah meibion Ammon, ac a ennillodd y frenhinawl ddinas. 2969

p 1 Chr. 20. 1. q Deu. 3. 11.

27 A Joab a anfonodd gennadon at Ddafydd, ac a ddywedodd, Rhyfelais yn erbyn Rabbah, ac a ennillais ddinas y dyfroedd.

28 Yn awr gan hynny casgl weddill y bobl, a gwersylla yn erbyn y ddinas, ac ennill hi: rhag i mi ennill y ddinas, a galw fy enw i arni hi.

29 A Dafydd a gasglodd yr holl bobl, ac a aeth i Rabbah, ac a ymladdodd yn ei herbyn, ac a'i hennillodd hi.

30 Ac [r] efe a gymmerodd goron eu brenin hwynt oddïam ei ben; (a'i phwys hi *oedd* dalent o aur, gyd-a'r maen gwerthfawr;) a hi a osodwyd ar ben Dafydd, ac efe a ddûg ymaith o'r ddinas anrhaith fawr iawn. r 1 Chr. 20.

31 Ac efe a ddûg ymaith y bobl *oedd* yndi, ac a'i gosododd tan lifiau, a than ogau heiyrn, a than fwyill heiyrn, ac a'i bwriodd hwynt i'r odynau calch; ac felly y gwnaeth i holl ddinasoedd meibion Ammon. A dychwelodd Dafydd a'r holl bobl i Jerusalem.

PEN. XIII.

1 Amnon yn caru Tamar, a thrwy gyngor Jonadab yn cymmeryd arno fôd yn glaf, ac yn ei threisio hi: 15 ac yno yn ei chasnau hi, ac yn ei throi ymaith yn gywilyddus. 19 Absalom yn ei derbyn hi, ac yn celu ei amcan, 23 ac wrth gneifio ei ddefaid yn lladd Amnon. 30 Dafydd yn pryddhau wrth glywed hynny, a Jonadab yn ei gyssuro ef. 37 Absalom yn ffo at Talmai i Gesur.

AC yn ôl hyn yr oedd gan Absalom fâb Dafydd chwaer dêg, a'i henw Tamar: ac Amnon mâb Dafydd a'i carodd hi. 2971

2 Ac yr oedd môr flîn ar Amnon, fel y clafychodd efe o herwŷdd Tamar ei chwaer: canys gwyryf *oedd* hi; ac ‡ anhawdd y gwelai Amnon wneuthur dim iddi hi.

‡ Heb. yn ddrwg yn ei olwg.

3 Ond gan Amnon yr oedd cyfaill, a'i enw Jonadab mâb [a] Simeah frawd Dafydd: a Jonadab *oedd* ŵr call iawn.

a 1 Sam. 16. 9. & 17. 13. 1 Chr. 2. 13. & 20. 7.

4 Ac efe a ddywedodd wrtho ef, Ti fâb y brenin, pa ham yr ydwyt yn ‡ curio fel hyn † beunydd? oni fynegi di i mi? ac Amnon a ddywedodd wrtho ef, Caru yr ydwyf fi Tamar chwaer Absalom fy mrawd.

‡ Heb. deneu. † Heb. o fyny bore.

5 A Jonadab a ddywedodd wrtho ef, Gorwedd ar dy wely, a chymmer arnat fod yn glâf. A phan ddelo dy dâd i'th edrych, dywed wrtho ef, Deued attolwg Tamar fy chwaer i roddi bwyd i mi, ac i arlwyo 'r bwyd yn fy ngolwg, fel y gwelwyf, ac y bwyttäwyf o'i llaw hi.

6 Felly Amnon a orweddodd, ac a gymmerth arno fod yn glâf. A'r brenin a ddaeth i'w edrych ef, ac Amnon a ddywedodd wrth y brenin, Deued attolwg Tamar fy chwaer i grasu dwy deisen yn fy ngolwg i, fel y bwyttäwyf o'i llaw hi.

7 Yna

7 Yna Dafydd a anfonodd adref at Tamar, gan ddywedyd, Dôs yn awr i dŷ Amnon dy frawd, a pharottoa fwyd iddo.

8 Felly Tamar a aeth i dŷ Amnon ei brawd; (ac efe oedd yn gorwedd.) A hi a gymmerth ‡ beillied, ac a'i tylinodd, ac a wnaeth deiſennau yn ei ŵydd ef, ac a graſodd y teiſennau.

9 A hi a gymmerth badell, ac a'i tywalltodd *hwynt* ger ei fron ef; ond efe a wrthododd fwytta. Ac Amnon a ddywedodd, Gyrrwch allan bawb oddiwrthyf fi. A phawb a aethant allan oddiwrtho ef.

10 Yna Amnon a ddywedodd wrth Tamar, Dŵg y bwyd i'r yſtafell, fel y bwyttäwyf o'th law di. A Thamar a gymmerth y teiſennau a wnaethai hi, ac a'i dûg at Amnon ei brawd i'r yſtafell.

11 A phan ddûg hi *hwynt* atto ef i fwytta, efe a ymaflodd ynddi hi, ac a ddywedodd wrthi hi, Tyred, gorwedd gyd-a mi, fy chwaer.

12 A hi a ddywedodd wrtho, Paid fy mrawd, na † threiſia fi; canys [b] ni wneir fel hyn yn Iſraël: na wnâ di yr ynfydrwydd hyn.

13 A minneu, i ba le y bwriaf ymaith fy ngwarth? a thi a fyddi fel un o'r ynfydion yn Iſraël: yn awr gan hynny, ymddiddan attolwg â'r brenin, canys ni ommedd efe fi i ti.

14 Ond ni fynnai efe wrando ar ei llais hi: eithr efe a fu drêch nâ hi, ac a'i treiſiodd, ac a orweddodd gyd-a hi.

15 ¶ Yna Amnon a'i caſſâodd hi â châs mawr iawn: canys mwy *oedd* y câs â'r hwn y caſaſai efe hi, nâ'r cariad â'r hwn y caraſai efe hi. Ac Amnon a ddywedodd wrthi hi, Cyfod, dôs ymaith.

16 A hi a ddywedodd wrtho ef, Nid *oes* achos: y drygioni hwn *ſef* fy ngyrru ymaith ſydd fwy nâ'r llall a wnaethoſt â mi: ond ni wrandawai efe arni hi.

17 Eithr efe a alwodd ar ei langc, ei weinidog, a ddywedodd, Gyrrwch hon yn awr allan oddiwrthyf fi: a chlôa y drŵs ar ei hôl hi.

18 Ac am dani hi *yr oedd* mantell ſymmudliw: canys â'r cyfryw fentyll y dilledid merched y brenin, y rhai *oedd* forwynnion: yna ei weinidog ef a'i dûg hi allan, ac a glôdd y drws ar ei hôl hi.

19 ¶ A Thamar [c] a gymmerodd ludw ar ei phen, ac a rwygodd y fantell ſymmud-liw *oedd* am dani, ac [d] a oſododd ei llaw ar ei phen, ac a aeth ymaith dan weiddi.

20 Ac Abſalom ei brawd a ddywedodd wrthi hi, Ai Amnon dy frawd a fu gyd-a thi? er hynny yn awr taw a ſôn fy chwaer, dy frawd ti *yw* efe, na oſod dy galon ar y peth hyn. Felly Tamar a drigodd yn ymddifad yn nhŷ Abſalom ei brawd.

21 Ond pan glybu y brenin Dafydd yr holl bethau hynny, efe a ddigiodd yn aruthr.

22 Ac ni ddywedodd Abſalom wrth Amnon na drwg na dâ: canys Abſalom a gaſſaodd Amnon, o herwŷdd iddo dreiſio Tamar ei chwaer ef.

23 ¶ Ac ar ôl dwy flynedd o ddyddiau, [e] yr oedd gan Abſalom rai yn cneifio ym Maal Hazor, yr hwn *ſydd* wrth Ephraïm: ac Abſalom a wahoddodd holl feibion y brenin. 2974

24 Ac Abſalom a ddaeth at y brenin, ac a ddywedodd, Wele yn awr rai yn cneifio i'th wâs di, deued attolwg y brenin a'i weiſion gyda'th wâs.

25 A dywedodd y brenin wrth Abſalom, Nagê, fy mâb, ni ddeuwn ni eu gŷd yn awr, rhag i ni ormeſu arnat ti. Ac efe a fu daer arno; ond ni fynnai efe fyned, eithr efe a'i bendithiodd ef.

26 Yna y dywedodd Abſalom, Oni ddaw Amnon fy mrawd yn awr gyd-a ni? a'r brenin a ddywedodd wrtho ef, I ba beth yr â efe gyd-a thi?

27 Etto Abſalom a fu daer arno, fel y gollyngodd efe Amnon gyd-ag ef, a holl feibion y brenin.

28 ¶ Ac Abſalom a orchymynnodd i'w langciau, gan ddywedyd, Edrychwch attolwg pan fyddo llawen calon Amnon gan wîn, a *phan* ddywedwyf wrthych, Tarewch Amnon; yna lleddwch ef, nac ofnwch: ‡ oni orchymynnais i chwi? ymwrolwch, a byddwch feibion glewion. ‡ Neu, *oni wneuch, a mi yn gŵrch. i chwi.*

29 A llangciau Abſalom a wnaethant i Amnon fel y gorchymynnaſai Abſalom. A holl feibion y brenin a gyfodaſant, a phob un a farchogodd ar ei fûl, ac a ffoiſant.

30 ¶ A thra *yr oeddynt* hwy ar y ffordd, y daeth y chwedl at Ddafydd, gan ddywedyd, Abſalom a laddodd holl feibion y brenin, ac ni adawyd un o honynt.

31 Yna y brenin a gyfododd, ac [f] a rwygodd ei ddillad, ac [g] a orweddodd ar y ddaear: a'i holl weiſion oedd yn ſefyll ger llaw, a'i gwiſgoedd yn rhwygedig. *f* Pen. 1. 11. *g* Pê. 12. 16.

32 A Jonadab mâb Simeah frawd Dafydd a attebodd ac a ddywedodd, Na thybied fy arglwydd iddynt hwy ladd yr holl langciau, *ſef* meibion y brenin; canys Amnon yn unig a fu farw: canys yr oedd ‡ ym mryd Abſalom *hynny*, er y dydd y treiſiodd efe Tamar ei chwaer ef. ‡ Neu, *hyn wedi ei fwriadu*

33 Ac yn awr na oſoded fy arglwydd frenin y peth at ei galon, gan dybied farw holl feibion y brenin: canys Amnon yn unig a fu farw. *trwy archiad,* (neu, *trwy enau*) *Abſalom.*

34 Ond Abſalom a ffôdd. A'r llangc yr hwn oedd yn gwilio a dderchafodd ei lygaid, ac a edrychodd, ac wele bobl lawer yn dyfod 'rhŷd y ffordd o'i ôl ef, ar hŷd yſtlys y mynydd.

35 A Jonadab a ddywedodd wrth y brenin, Wele feibion y brenin yn dyfod: † fel y dywedodd dy wâs, felly y mae. † Heb. *yn ôl gair.*

36 A phan orphennaſai efe ymddiddan, wele, meibion y brenin a ddaethant, ac a dderchafaſant eu llef, ac a wylaſant: a'r brenin hefyd a'i holl weiſion a wylaſant ag wylofain mawr iawn.

37 ¶ Ac Abſalom a ffôdd, ac a aeth at [h] Talmai fâb ‡ Ammihud brenin Geſur: a *Dafydd* a alarodd am ei fâb bob dydd. *h* Pen. 3. 3. ‡ Neu, *Ammihur.*

38 Ond Abſalom a ffôdd, ac a aeth i Geſur, ac yno y bu efe dair blynedd.

39 Ac *enaid* Dafydd y brenin a ‡ hiraethodd am fyned at Abſalom: canys efe a gyſſuraſid am Amnon, gan ei farw efe. ‡ Neu, *ddarfu.*

2977

PEN. XIV.

1 Joab yn goſod gwraig weddw o Decoah trwy ddammeg i droi calon y brenin i gyrchu ei fâb adref, ac yn ei ddwyn ef i Jeruſalem. 25 Tegwch, gwallt, a phlant Abſalom. 28 Joab ymmhen dwy flynedd yn dwyn Abſalom i'w dŷdd y brenin.

YNa Joab mâb Serfiah a wybu fod calon y brenin tu-ag at Abſalom.

2 A Joab a anfonodd i Decoah, ac a gyrchodd oddi-yno wraig ddoeth, ac a ddywedodd wrthi, Cymmer arnat attolwg alaru, a gwiſg yn awr alar-wiſg, ac nac ymira ag olew, eithr bydd fel gwraig yn galaru er ys llawer o ddyddiau am y marw:

3 A thyred at y brenin, a llefara wrtho yn ôl yr ymadrodd hyn. A Joab a oſododd yr ymadroddion yn ei genau hi.

4 ¶ A'r wraig o Decoah pan ddywedodd wrth y brenin, a ſyrthiodd i lawr ar ei hwyneb, ac a ymgrymmodd, ac a ddywedodd, ‡ Cynnorthwya, ô frenin.

‡ Heb. *gwared.*

5 A dywedodd y brenin wrthi hi, Beth *a ddarfu* i ti? a hi a ddywedodd, [a] Yn wîr gwraig weddw ydwyf fi, a'm gŵr a fu farw.

[a] Edrych Pen. 12. 1.

6 Ac i'th law-forwŷn *yr oedd* dau fâb, a hwynt ill dau a ymryſonaſant yn y maes, ond nid *oedd* ‡ athrywyn-wr rhyngddynt hwy; ond y naill a darawödd y llall, ac a'i lladdodd ef.

‡ Heb. *gwaredwr.*

7 Ac wele yr holl dylwyth a gyfododd yn erbyn dy law-forwŷn, a hwy a ddywedaſant, Dyro yr hwn a darawödd ei frawd, fel y lladdom ni ef am enioes ei frawd a laddodd efe, ac y difethom hefyd yr etifedd: felly y diffoddent fy marworyn, yr hwn a adawyd, heb adel i'm gŵr nac enw nac eppil ar wyneb y ddaiar.

8 A'r brenin a ddywedodd wrth y wraig, Dôs i'th dŷ; a mi a roddaf orchymmyn o'th blegid ti.

9 A'r wraig o ‡ Decoah a ddywedodd wrth y brenin, *Bydded* y camwedd hwn arnafi, fy arglwydd frenin, ac ar dŷ fy nhâd i: a'r brenin a'i orſedd-faingc ef yn ddieuog.

10 A'r brenin a ddywedodd, Dwg attafi yr hwn a yngeno wrthyt, ac ni chaiff mwyach gyffwrdd â thi.

11 Yna hi a ddywedodd, Cofied attolwg y brenin dy ARGLWYDD Dduw, rhag amlhau dialwŷr y gwaed i ddeſtrywio, a rhag difetha o honynt hwy fy mâb i: ac efe a ddywedodd, [b] *Fel* mai byw yr ARGLWYDD, ni ſyrth *un* o wallt pen dy fâb di i lawr.

[b] 1 Sa. 14. 45. Act. 27. 34.

12 Yna y dywedodd y wraig, Attolwg, gâd i'th law-forwŷn ddywedyd gair wrth fy arglwydd frenin: yntef a ddywedodd, Dywed.

13 A'r wraig a ddywedodd, Pa ham gan hynny y meddyliaiſt fel hyn yn erbyn pobl Dduw? canys y mae'r brenin yn llefaru y gair hwn megis *un* beius, gan na ddûg y brenin adref ei herwr.

14 Canys gan farw yr ydym ni yn marw, ac ydym fel dyfroedd wedi eu tywallt ar y ddaiar, y rhai ni chaſglir: gan na ddûg Duw ei enioes, efe a feddyliodd ſoddion, fel na yrrer ymaith ei herwr oddiwrtho.

15 Ac yn awr mi a ddaethym i ymddiddan â'm harglwydd frenin am y peth hyn, oblegid i'r bobl fy nychrynnu i: am hynny y dywedodd dy law-forwŷn, Ymddiddanaf yn awr â'r brenin; ond odid fe a wnâ y brenin ddymuniad ei law-forwŷn.

16 Canys y brenin a wrendy, fel y gwaredo efe ei law-forwŷn o law y gŵr *a fynnai* fy nifetha i, a'm mâb hefyd, o etifeddiaeth Dduw.

17 A'th law-forwŷn a ddywedodd, Bydded attolwg gair fy arglwydd frenin ‡ yn gyſſur: canys [c] fel angel Duw yw fy arglwydd frenin, i wrando y da a'r drwg: a'r ARGLWYDD dy Dduw fydd gyd-a thi.

‡ Heb. *er gyſſur.*
[c] Act. 20.

18 Yna 'r attebodd y brenin, ac y dywedodd wrth y wraig, Na chela attolwg oddiwrthyfi y peth yr ydwyf yn ei oſyn i ti. A dywedodd y wraig, Llefared yn awr fy arglwydd frenin.

19 A'r brenin a ddywedodd, A *ydyw* llaw Joab gyd-a thi yn hyn oll? a'r wraig a attebodd, ac a ddywedodd, *Fel* mai byw dy enaid ti, fy arglwydd frenin, nid gwiw *troi* ar y llaw ddehau nac ar y llaw aſſwy oddiwrth yr hyn oll a ddywedodd fy arglwydd frenin: canys dy wâs Joab a orchymynnodd i mi, ac a oſododd yr holl eiriau hyn yngenau dy law-forwŷn:

20 Ar fedr troi y chwedl y gwnaeth dy wâs Joab y peth hyn: ond fy arglwydd *fydd* ddoeth [d] fel doethineb angel Duw, i wybod yr hyn oll *fydd* ar y ddaiar.

[d] Act. 19. Pen. 19.

21 ¶ A'r brenin a ddywedodd wrth Joab, Wele yn awr, gwneuthym y peth hyn: dôs, a dwg y llangc Abſalom yn ei ôl.

22 A Joab a ſyrthiodd i lawr ar ei wyneb, ac a ymgrymmodd, ac a fendithiodd y brenin: a Joab a ddywedodd, Heddyw y gwybu dy wâs di gael o honof ffafor yn dy olwg di, fy arglwydd frenin, am i'r brenin gyflawnu dymuniad ‡ ei wâs.

‡ Neu, *i*

23 A Joab a gyfododd, ac a aeth i Geſur, ac a ddûg Abſalom i Jeruſalem.

24 A'r brenin a ddywedodd, Troëd i'w dŷ ei hun, ac nac edryched *yn* fy wyneb i. Felly Abſalom a drôdd i'w dŷ ei hun, ac ni welodd wyneb y brenin.

25 ¶ ‡ Ac nid oedd wr mor glodfawr am ei degwch ag Abſalom o fewn holl Iſraël: o wadn ei droed hyd ei goryn nid oedd wrthuni ynddo ef.

‡ Heb. *Ac fel Abſalom yr oedd gŵr yn holl Iſrael i'w ganmawl yn fawr.*

26 A phan gneifiai efe ei ben, (canys un waith yn y flwyddyn y torrai efe ei wallt; o herwŷdd ei fod yn drwm arno, am hynny efe a'i torrai ef,) efe a bwyſai wallt ei ben yn ddau can ſicl, wrth bwys y brenin.

27 [e] A thri mâb a anwyd i Abſalom, ac un ferch, a'i henw hi *oedd* Tamar: yr oedd hi yn wraig dêg yr olwg.

[e] Edrych Pen. 18.

28 ¶ Felly Abſalom a drigodd ddwy flynedd gyfan yn Jeruſalem, ac ni welodd wyneb y brenin.

29 Am hynny Abſalom a ddanfonodd am Joab, i'w anfon ef at y brenin; ond ni ddeuai efe atto ef: ac efe a anfonodd etto 'r ail waith, ond ni ddeuai efe ddim.

30 Am hynny efe a ddywedodd wrth ei weiſion, Gwelwch randir Joab ger fy llaw i, a haidd

haidd *ſydd* ganddo ef yno; ewch a lloſgwch hi â thân: a gweiſion Abſalom a loſgaſant y rhandîr â thân. 2979

31 Yna Joab a gyfododd, ac a ddaeth at Abſalom i'w dŷ, ac a ddywedodd wrtho, Pa ham y lloſgodd dy weiſion di fy rhan-dîr i â thân?

32 Ac Abſalom a ddywedodd wrth Joab, Wele mi a anfonais attat ti, gan ddywedyd, Tyred yma fel i'th anfonwyf at y brenin, i ddywedyd, I ba beth y daethym i o Geſur? gwell fuaſai i mi fy *mod* yno etto: ac yn awr gadawĉr i mi weled wyneb y brenin; ac od oes gamwedd ynof, lladded fi.

33 Yna Joab a ddaeth at y brenin, ac a fynegodd iddo ef: ac efe a alwodd am Abſalom, yntef a ddaeth at y brenin, ac a ymgrymmodd iddo i lawr ar ei wyneb ger bron y brenin: a'r brenin a guſanodd Abſalom.

PEN. XV.

1 Abſalom trwy ei ſwyneidd-dra yn lladratta calonnau Iſraël, 7 ac yn rhith talu addunedau yn cael cennad i fyned i Hebron. 10 Ac yn gwneuthur cyd-ſwriad mawr yno. 13 Dafydd wrth glywed hynny yn ffoi o Jeruſalem. 19 Ittai heb ymadel ag ef. 24 Danfon Zadoc ac Abïathar yn eu hôl a'r Arch. 30 Dafydd a'i gyfeillion yn myned i fynydd yr Olewydd tan wylo, 31 yn melldigo cyngor Abitophel, 32 ac yn anfon Huſai yn ei ôl.

AC wedi hyn [a] y parottôdd Abſalom iddo ei hun gerbydau, a meirch, a deng-ŵr a deugain i redeg o'i flaen. 2980 [a] Act. 2. 1. 5.

2 Ac Abſalom a gyfodai yn foreu, ac a ſafai ger llaw ffordd y porth: ac Abſalom a alwai atto bob gŵr yr oedd iddo fatter i ddyfod at y brenin am farn, ac a ddywedai, O ba ddinas *yr ydwyt* ti? yntef a ddywedai, O un o lwythau Iſraël *y mae* dy wâs.

3 Ac Abſalom a ddywedai wrtho ef, Wele *y mae* dy fatterion yn dda, ac yn union; ond nid *oes* neb tan y brenin a wrandawo arnat ti.

4 Dywedai Abſalom hefyd, Oh na'm goſodid i yn farn-ŵr yn y wlâd, fel y delai attafi bob gŵr a fyddai ganddo hawl neu gynghaws, myfi a wnawn gyfiawnder iddo.

5 A phan neſſaei neb i ymgrymmu iddo ef, efe a eſtynnai ei law, ac a ymaflai ynddo ef, ac a'i cuſanai.

6 Ac fel hyn y gwnai Abſalom i holl Iſraël y rhai a ddeuent am farn at y brenin: felly Abſalom a ladrattaodd galon holl wŷr Iſraël.

7 ¶ Ac ym mhen deugain mlhynedd y dywedodd Abſalom wrth y brenin, Gâd i mi fyned attolwg, a thalu fy adduned a addunedais i'r ARGLWYDD yn Hebron.

8 Canys dy wâs a addunedodd adduned, pan oeddwn i yn aros o fewn Geſur yn Syria, gan ddywedyd, O's gan ddychwelyd y dychwel yr ARGLWYDD fi i Jeruſalem, yna y gwaſanaethaf yr ARGLWYDD.

9 A'r brenin a ddywedodd wrtho ef, Dôs mewn heddwch: felly efe a gyfododd, ac a aeth i Hebron.

10 ¶ Eithr Abſalom a anfonodd yſpïwŷr drwy holl lwythau Iſraël, gan ddywedyd, Pan glywoch lais yr udcorn; yna dywedwch, Abſalom ſydd yn teyrnaſu yn Hebron. 2981

11 A dau gant o wŷr a aethant gyd-ag Abſalom o Jeruſalem [b] ar wahodd: ac yr oeddynt yn myned yn eu gwiriondeb, ac heb wybod dim oll. [b] 1 Sa. 9 13. & 16. 3, 5.

12 Ac Abſalom a anfonodd am Ahitophel y Giloniad, cynghorŵr Dafydd, o'i ddinas, o Gilo, tra oedd efe yn offrymmu aberthau: a'r cyd-fradwriaeth *oedd* gryf, a'r bobl oedd yn amlhau gyd-ag Abſalom yn waſtadol.

13 ¶ A daeth cennad at Ddafydd, gan ddywedyd, Y mae calon gŵyr Iſraël ar ôl Abſalom.

14 A dywedodd Dafydd wrth ei holl weiſion, y rhai *oedd* gyd-ag ef yn Jeruſalem, Cyfodwch, a ffown; canys ni ddïangwn ni gan Abſalom: bryſiwch i fyned, rhag iddo ef fryſio a'n dala ni, a ‡ dwyn drwg arnom ni, a tharo y ddinas â mîn y cleddyf. ‡ *gwthio.*

15 A gweiſion y brenin a ddywedaſant wrth y brenin, wele dy weiſion *yn barod*, ar ôl yr hyn oll a ddewiſo fy arglwydd frenin.

16 [c] A'r brenin a aeth, a'i holl dylwyth ‡ ar ei ôl. A'r brenin a adawödd ddeg o ordderchwragedd i gadw 'r tŷ. [c] Pſa. 3. 1ir. ‡ *wrth ei draed.*

17 A'r brenin a aeth ymaith a'r holl bobl ar ei ôl; a hwy a arhoſaſant mewn lle o hirbell.

18 A'i holl weiſion ef oedd yn cerdded ger ei law ef, [d] yr holl Gerethiaid, a'r holl Pelethiaid, a'r holl Gethiaid, y chwe chan-ŵr a ddaethai ar ei ôl ef o Gath, oedd yn cerdded o flaen y brenin. [d] Pen. 8. 18.

19 ¶ Yna y dywedodd y brenin wrth Ittai y Gethiad, pa ham yr ei di hefyd gyd-a ni? dychwel, a thrîg gyd-a'r brenin; canys alltud ydwyt ti a dieithr hefyd allan o'th frô dy hun.

20 Doe y daethoſt ti, a fudwn i di heddyw i fyned gyd-a ni? myfi a âf; dychwel di a dŵg dy frodyr *gyd-a thi*: trugaredd a gwirionedd *fyddo* gyd-a thi.

21 Ac Ittai a attebodd y brenin, ac a ddywedodd, *Fel* mai byw 'r ARGLWYDD, ac mai byw fy arglwydd frenin, yn ddïau yn y lle y byddo fy arglwydd frenin ynddo, pa un bynnag ai mewn angeu, ai mewn enioes, yno y bydd dy wâs hefyd.

22 A Dafydd a ddywedodd wrth Ittai, Dôs, a cherdda troſodd. Ac Ittai y Gethiad a aeth troſodd a'i holl wŷr, a'r holl blant oedd gyd-ag ef.

23 A'r holl wlâd oedd yn wyloſain â llef uchel; a'r holl bobl a aethant troſodd: a'r brenin a aeth tros afon * Cidron, a'r holl bobl a aeth troſodd tu-a ffordd yr anialwch. * a elwir Ioan 18. 1. *Cedron.*

24 ¶ Ac wele Zadoc, a'r holl Leſiaid *oedd* gyd-ag ef, yn dwyn Arch cyfammod Duw: a hwy a oſodaſant i lawr Arch Duw; ac Abïathar a aeth i ſynu, nes darfod i'r holl bobl ddyfod allan o'r ddinas.

25 A dywedodd y brenin wrth Zadoc, Dychwel ag Arch Duw i'r ddinas: o's câf fi ffafor yngolwg yr ARGLWYDD, efe a'm dwg i eil-waith, ac a bâr i mi ei gweled hi, a'i babell.

26 Ond o's fel hyn y dywed efe, Nid wyf fodlon it'; wele fi, gwnaed i mi fel *y byddo* da yn ei olwg.

27 A'r brenin a ddywedodd wrth Zadoc yr offeiriad, Onid [e] gweledydd *ydwyt* ti? dychwel i'r ddinas mewn heddwch, [f] a'th ddau fâb gyd-a thi, *ſef* Ahimaaz dy fâb, a Jonathan mâb Abïathar. [e] 1 Sam. 9. 9. [f] Edrych Pen. 17. 17.

2981 28 Gwelwch, mi a drigaf yngwaſtadedd yr anialwch, nes dyfod gair oddïwrthych i'w ſynegi i mi.

29 Felly Zadoc ac Abïathar a ddygaſant yn ei hôl Arch Duw i Jeruſalem, ac a arhoſaſant yno.

30 ¶ A Dafydd a aeth i fynu i fryn yr olewŷdd, [g] Pen 19. 4. Eſth. 6. 12. ac yr oedd yn myned i fynu, ac yn wylo, [g] a'i ben wedi ei orchguddio, ac yr oedd efe yn myned yn droed-noeth: a'r holl bobl, y rhai *oedd* gyd-ag ef, a orchguddiaſant bawb ei ben, ac a aethant i fynu, gan fyned ac wylo.

31 ¶ A mynegwyd i Ddafydd, gan ddywedyd, Y mae Ahitophel ym myſg y cyd-fwriadwŷr gyd-ag Abſalom: a Dafydd a ddywedodd, ô [h] Gen. 17. 14, 23. ARGLWYDD, [h] tro attolwg gyngor Ahitophel yn ffolineb.

32 ¶ A phan ddaeth Dafydd i ben *y bryn* yr addolodd efe Dduw ynddo, wele Huſai yr Arciad yn ei gyfarfod ef, [i] Pen. 1. 2. wedi rhwygo ei bais, a phridd ar ei ben.

33 A Dafydd a ddywedodd wrtho, Od ai troſodd gyd-a mi, ti a fyddi yn faich arnaf.

34 Ond o's dychweli i'r ddinas, a dywedyd wrth Abſalom, Dy wâs di ô frenin fyddaf fi, gwâs dy dâd *fum* hyd yn hyn, ac yn awr dy wâs ditheu fyddaf: ac felly y diddymmi i mi gyngor Ahitophel.

35 Oni *bydd* gyd-a thi yno Zadoc ac Abïathar yr offeiriaid? am hynny pob gair a glywech o dŷ 'r brenin, mynega i Zadoc ac i Abïathar yr offeiriaid.

36 Wele *y mae* yno [k] Ad. 27. gyd-a hwynt eu dau fâb, Ahimaaz *mâb* Zadoc, a Jonathan *mâb* Abïathar; danfonwch gan hynny gyd-a hwynt attaſi bob peth ar a glywoch.

37 Felly Huſai cyſaill Dafydd a ddaeth i'r ddinas, ac Abſalom a ddaeth i Jeruſalem.

PEN. XVI.

1 *Ziba trwy anrhegion a chelwyddau yn cael etifeddiaeth ei feiſtr.* 5 *Simei yn melldithio Dafydd ym Mahurim.* 9 *Dafydd trwy amynedd yn ei gadw ei hun ac eraill rhag dïal.* 15 *Huſai yn ymluſgo i mewn i gyfrinach Abſalom.* 20 *Cyngor Ahitophel.*

AC wedi myned o Ddafydd ychydig tros ben [a] Pen. 15. 30. & Neh. 9. 2. *y bryn*, wele [b] Ziba gwâs Mephiboſeth yn ei gyfarfod ef, a chwpl o aſſynnod wedi eu cyfrwyo, ac arnynt hwy *'r oedd* dau can *torth* o fara, a chan ſwp o reſynnau, a chant o ffrwythydd hâf, a choſtrelaid o wîn.

2 A dywedodd y brenin wrth Ziba, Beth *yw* y rhai hyn *ſydd* gennyt? A Ziba a ddywedodd, Aſſynnod i dylwyth y brenin i farchogaeth, a bara, a ffrwythydd hâf i'r llangciau i'w bwytta, a gwin i'r lluddedig i'w yfed yn yr anialwch, *ynynt hwy.*

3 A'r brenin a ddywedodd, A pha le *y mae* mâb dy feiſtr? a [c] Ziba a ddywedodd wrth y brenin, Wele y mae efe yn aros yn Jeruſalem: canys efe a ddywedodd, Tŷ Iſraël a roddant drachefn i mi heddyw frenhiniaeth fy nhâd.

4 Yna y dywedodd y brenin wrth Ziba, Wele, eiddo ti 'r hyn oll *oedd* eiddo Mephiboſeth. A Ziba a ddywedodd, Yr ydwyf yn ‡ attolwg gael o honof ffafor yn dy olwg di, fy arglwydd frenin. 2981 ‡ Heb. ymgrymmu i.

5 ¶ A phan ddaeth y brenin Dafydd hyd Bahurim, wele [d] un o dylwyth tŷ Saul yn dyfod allan oddi-yno, a'i enw ef *oedd* Simei mâb Gera: efe a ddaeth allan dan gerdded a melldigo. d 1 Reſ. 2.

6 Ac efe a daflodd Dafydd â cherrig, a holl weiſion y brenin Dafydd: ac yr oedd yr holl bobl a'r holl gedyrn ar ei law ddehau ac ar ei law aſſwy ef.

7 Ac fel hyn y dywedai Simei wrth felldithio, Tyred allan, tyred allan, ŵr gwaedlyd, a gŵr i'r fall.

8 Yr ARGLWYDD a drôdd arnat ti holl waed tŷ Saul, yr hwn y teyrneſaiſt yn ei le; a'r ARGLWYDD a roddodd y frenhiniaeth yn llaw Abſalom dy fâb: ac wele di *wedi dy ddal* yn dy ddrygioni, canys gŵr gwaedlyd *wyt* ti.

9 ¶ Yna y dywedodd Abiſai mâb Serfiah wrth y brenin, Pa ham y melldithia [e] y cî marw hwn fy arglwydd frenin? gâd i mi fyned troſodd attolwg a thorri ei ben ef. e 1 Sa. 24. 14. Pen. 9. 8.

10 A'r brenin a ddywedodd, [f] Beth *ſydd* i mi a *wnelwyf* â chwi, meibion Serfiah? felly melldithied, o herwŷdd [g] yr ARGLWYDD a ddywedodd wrtho, Melldithia Ddafydd. Am hynny pwy a ddywed, Pa ham y gwnai fel hyn? f Pſ. 19. 9. g Edrych 2 Reſ. 18. 25. Galar. 3. 37.

11 A Dafydd a ddywedodd wrth Abiſai, ac wrth ei holl weiſion, Wele fy mâb, yr hwn a ddaeth allan o'm hymyſgaroedd i, yn ceiſio fy enioes; ac yn awr pa faint mwy *y cais* y Benjaminiad hwn? gedwch iddo, a melldithied; canys yr ARGLWYDD a archodd iddo.

12 Fe a allai yr edrych yr ARGLWYDD ar ‡ fy nghyſtudd i, ac y dyry yr ARGLWYDD i mi ddaioni am ei felldith ef y dydd hwn. ‡ Neu, fy nagrau. Heb. ‡ Heb. a'i llygaid.

13 Ac fel yr oedd Dafydd a'i wŷr yn myned 'rhŷd y ffordd, Simei yntau oedd yn myned ar hŷd yſtlys y mynydd, ar ei gyfer ef; ac fel yr oedd ef yn myned, efe a felldithiai, ac a daflai gerrig, ac ‡ a fwriai lwch i'w erbyn ef. ‡ Heb. a'i llwch.

14 A daeth y brenin, a'r holl bobl *oedd'* gyd-ag ef, yn lluddedig, ac a orphywyſodd yno.

15 ¶ Ac Abſalom a'r holl bobl, gwŷr Iſraël, a ddaethant i Jeruſalem, ac Ahitophel gyd-ag ef.

16 A phan ddaeth Huſai 'r Arciad, cyfaill Dafydd, at Abſalom, Huſai a ddywedodd wrth Abſalom, Byw fo 'r brenin, byw fyddo 'r brenin.

17 Ac Abſalom a ddywedodd wrth Huſai, Ai dyma dy garedigrwydd di i'th gyfaill? pa ham nad aethoſt ti gyd-a'th gyfaill?

18 A Huſai a ddywedodd wrth Abſalom, Nagê, eithr yr hwn a ddewiſo 'r ARGLWYDD, a'r bobl yma, a holl wŷr Iſraël, eiddo ef fyddaf fi, a chyd-ag ef yr arhoſaf fi.

19 A phwy hefyd a waſanaethaf? onid ger bron ei fâb ef? megis y gwaſanaethais ger bron dy dâd ti, felly y byddaf ger dy fron ditheu.

20 ¶ Yna y dywedodd Abſalom wrth Ahitophel, moeſwch eich cyngor beth a wnawn ni.

21 Ac Ahitophel a ddywedodd wrth Abſalom, Dôs i mewn at ordderch-wragedd dy dâd, y rhai a adawödd efe i gadw y tŷ: pan glywo holl

2981 holl Iſraël dy fod yn ffiaidd gan dy dâd; yna y cryfheïr llaw y rhai oll *ſydd* gyd-a thi.

22 Felly y tanaſant i Abſalom babell ar nen y tŷ: ac Abſalom [h] a aeth i mewn at ordderchwragedd ei dâd yngŵydd holl Iſraël. Pen. 12. 2, 12.

23 A chyngor Ahitophel, yr hwn a gynghorai eſe yn y dyddiau hynny, *oedd* fel ped ymofynnai *un* â gair Duw; felly *'r oedd* holl gyngor Ahitophel gyd-a Dafydd a chyd-ag Abſalom.

PEN. XVII.

1 Cyngor Huſai trwy ewyllys Duw yn diſwyno cyngor Ahitophel. 15 Danfon dirgel gydnabyddiaeth i Ddafydd. 23 Ahitophel yn ymgrogi. 25 Gwneuthur Amaza yn gapten. 27 Dafydd yn cael ymborth ym Mahanaïm.

DYwedodd Ahitophel hefyd wrth Abſalom, Gâd i mi yn awr ddewis deuddeng-mîl o wŷr, ac mi a gyfodaf, ac a erlidiaf ar ôl Dafydd y nôs hon.

2 A mi a ddeuaf arno tra fyddo ef yn lluddedig, ac yn wan ei ddwylaw, ac a'i brawychaf ef: a ffy 'r holl bobl *ſydd* gyd-ag ef; ac mi a darawaf y brenin yn unig.

3 A throaf yr holl bobl attat ti: megis pe dychwelai pob un, *yw* y gŵr yr ydwyt ti 'n ei geiſio: felly yr holl bobl fydd *mewn* heddwch.

4 A da fu 'r peth yngolwg Abſalom, ac yngolwg holl henuriaid Iſraël.

5 Yna y dywedodd Abſalom, Galw yn awr hefyd ar Huſai yr Arciad, a gwrandawn beth ‡ a ddywedo yntef hefyd. ‡ Heb. *ar enau ganddo.*

6 A phan ddaeth Huſai at Abſalom, llefarodd Abſalom wrtho ef, gan ddywedyd, Fel hyn y dywedodd Ahitophel: a wnawn ni ‡ ei gyngor ef? onid ê, dywed ti. ‡ Heb. *yw'r ei air ef.*

7 A dywedodd Huſai wrth Abſalom, Nid da y cyngor a gynghorodd Ahitophel y waith hon.

8 Canys, eb Huſai, ti a wyddoſt am dy dâd a'i wŷr, mai cryfion *ydynt* hwy, a ‡ chreulon eu meddwl, megis [a] arth wedi colli ei chenawon yn y maes: dy dâd hefyd *ſydd* ryfel-ŵr, ac nid erys eſe tros nôs gyd-a'r bobl. ‡ Heb. *chwerw eu meddwl.* [a] Hoſ. 13. 8.

9 Wele yn awr y mae efe yn llechu mewn rhyw ogof, neu mewn rhyw le: a phan ſyrthio *rhai* o honynt yn y dechreu, yna y *bobl* a glyw ac a ddywed, Bu laddfa ym myſg y bobl *ſydd* ar ôl Abſalom.

10 Yna 'r un grymmus, yr hwn *y mae* ei galon fel calon llew, a lwfrhâ: canys gŵyr holl Iſraël mai glew *yw* dy dâd ti, ac *mai* gŵyr grymmus *yw* y rhai *ſydd* gyd-ag ef.

11 Am hynny y cynghoraf lwyr-gaſglu attat ti holl Iſraël, [b] o Dan hyd Beerſeba, fel y tywod wrth y môr o amldra, a myned o'th wyneb di dy hun i'r rhyfel. Pharn 20. 1.

12 Felly y deuwn arno ef i un o'r lleoedd yr hwn y ceffir ef ynddo, ac a ruthrwn arno ef, fel y ſyrth y gwlith ar y ddaiar: ac ni adewir *dim* o honaw ef, nac un ychwaith o'r gŵyr ſydd gyd-ag ef.

13 Ond o's i ddinas yr ymgaſgl ef, yna holl Iſraël a ddygant raffau at y ddinas honno, ac ni a'i tynnwn hi i'r afon, fel na cheffir yno un garregan. 2981

14 A dywedodd Abſalom, a holl wŷr Iſraël, Gwell *yw* cyngor Huſai yr Arciad nâ chyngor Ahitophel: canys [c] yr ARGLWYDD a ‡ ordeiniaſai ddiddymmu cyngor da Ahitophel, fel y dygai yr ARGLWYDD ddrŵg ar Abſalom. [c] Pſ. 15. 31. ‡ Heb. *orchymynnaſai.*

15 ¶ Yna y dywedodd Huſai wrth Zadoc ac wrth Abïathar yr offeiriaid, Fel hyn ac fel hyn y cynghorodd Ahitophel i Abſalom, ac i henuriaid Iſraël; ac fel hyn ac fel hyn y cynghorais inneu.

16 Yn awr gan hynny anfonwch yn fuan, a mynegwch i Ddafydd, gan ddywedyd, Nac aros tros nôs yngwaſtadedd yr anialwch, onid gan fyned dôs; rhag diſa y brenin a'r holl bobl *ſydd* gyd-ag ef.

17 [d] Jonathan hefyd ac Ahimaaz oedd yn ſefyll wrth [e] En-Rogel; ac fe aeth llangces ac a fynegodd iddynt; hwythau a aethant ac a fynegaſant i'r brenin Dafydd: canys ni allent hwy ymddangos i fyned i'r ddinas. [d] Pſ. 15. 27. [e] Joſ. 15. 7. & 18. 16.

18 Etto llangc a'i gwelodd hwynt, ac a fynegodd i Abſalom; ond hwy a aethant ymaith ill dau yn fuan, ac a ddaethant i dŷ gŵr ym Mahurim, ac iddo ef *yr oedd* pydew yn ei gyntedd, a hwy a aethant i wared yno.

19 [f] A'r wraig a gymmerth, ac a ledodd ‡ glawr ar wyneb y pydew, ac a danodd arno ſalurion ŷd, fel na wybuwyd y peth. [f] Edrych Joſ. 2. 4, &c. ‡ *Gauad.*

20 A phan ddaeth gweiſion Abſalom at y wraig i'r tŷ, hwy a ddywedaſant, Pa le *y mae* Ahimaaz a Jonathan? [g] a'r wraig a ddywedodd wrthynt, Hwy a aethant tros yr aber ddwfr: a phan geiſiaſant, ac nas cawſant *hwynt*, yna y dychwelaſant i Jeruſalem. [g] Edrych Exod. 1. 19.

21 Ac ar ôl iddynt hwy fyned ymaith, yna *y lleill* a ddaethant i fynu o'r pydew, ac a aethant, ac a fynegaſant i'r brenin Dafydd, ac a ddywedaſant wrth Ddafydd, Cyfodwch, ac ewch yn fuan tros y dwfr; canys fel hyn y cynghorodd Ahitophel yn eich erbyn chwi.

22 Yna y cododd Dafydd, a'r holl bobl, y rhai *oedd* gyd-ag ef, ac a aethant tros yr Iorddonen; erbyn goleuo 'r boreu nid oedd un yn eiſiau a'r nad aethai tros yr Iorddonen.

23 ¶ A phan welodd Ahitophel na wneuthid ei gyngor ef, eſe a gyfrwyodd ei aſſyn, ac a gyfododd, ac a aeth i'w dŷ ei hun, i'w ddinas, ac a wnaeth drefn ar ei dŷ, ac a ymgrogodd, ac a fu farw, ac a gladdwyd ym meddrod ei dâd.

24 Yna Dafydd a ddaeth i Mahanaïm: ac Abſalom a aeth tros yr Iorddonen, eſe a holl wŷr Iſraël gyd-ag ef.

25 ¶ Ac Abſalom a oſododd Amaſa yn lle Joab ar y llu. Ac Amaſa *oedd* fâb i ŵr a'i enw Ithra, yr hwn *oedd* Iſraëliad, yr hwn a aeth i mewn at [h] Abigail ferch Nahas, chwaer Serfiah, mam Joab. [h] 1 Chr. 2. 16, 17.

26 Felly y gwerſyllodd Iſraël ac Abſalom yngwlâd Gilead.

27 ¶ A phan ddaeth Dafydd i Mahanaïm, Sobi mâb Nahas o Rabbath meibion Ammon, a [i] Machir mâb Ammïel o Lo-debar, a [k] Barzilai y Gileadiad o Rogelim, [i] Pen. 9. 4. Pſ. 60. 1. [k] 1 Bren. 2. 7.

2981 28 A ddygaſant welâu, a †chawgiau, a lleſtri prîdd, a gwenith, a haidd, a blawd, a chraſyd, a ffâ, a ffacbys, a chraſ-bys,

†Neu, *phiolau.*

29 A mêl, ac ymenyn, a defaid, a chaws gwartheg, i Ddafydd, ac i'r bobl *oedd* gyd-ag ef, i'w bwytta: canys dywedaſant, *Y mae* 'r bobl yn newynog, yn ffin hefyd, ac yn ſychedig yn yr anialwch.

PEN. XVIII.

1 Dafydd yn edrych ar y lluoedd yn myned allan, ac yn rhoddi gorchymmyn ynghylch Abſalom. 6 Laddfa fawr ar yr Iſraëliaid ynghoed Ephraïm. 9 Abſalom ynghrôg wrth ei wallt mewn derwen, a Joab yn ei ladd ef, ac yn ei fwrw mewn pydew. 18 Lle Abſalom. 19 Ahimaaz a Chuſi yn dwyn newyddion i Ddafydd. 33 Dafydd yn galaru am Abſalom.

A Dafydd a gyfrifodd y bobl *oedd* gyd-ag ef, ac a oſododd arnynt hwy filwriaid a chanwriaid.

2 A Dafydd a anſonodd o'r bobl y drydedd ran tan law Joab, a'r drydedd ran tan law Abiſai fâb Serfiah brawd Joab, a'r drydedd ran tan law Ittai y Gethiad. A'r brenin a ddywedodd wrth y bobl, Gan fyned yr âf finneu hefyd gyda chwi.

a Pé. 21. 17. 3 Ond [a] y bobl a attebodd, Nid ei di allan: canys o's gan ffoi y ffown ni, ni oſodant hwy *eu* meddwl arnom ni; ac o's bydd marw ein hanner ni, ni oſodant *eu* ‡ meddwl arnom: ond yn awr *yr ydwyt ti* fel deng-mîl o honom ni: yn awr gan hynny gwell *yw* i ti fod i'n cynnorthwyo ni o'r ddinas.

‡ Heb. *calon.*

4 A dywedodd y brenin wrthynt hwy, Gwnâf yr hyn fyddo da yn eich golwg chwi. A'r brenin a ſafodd ger llaw 'r porth, a'r holl bobl a aethant allan yn gantoedd ac yn filoedd.

5 A'r brenin a orchymynnodd i Joab, ac Abiſai, ac Ittai, gan ddywedyd, Byddwch eſmwyth er fy mwyn i wrth y llangc Abſalom: a'r holl bobl a glywſant pan orchymynnodd y brenin i'r holl flaenoriaid yn achos Abſalom.

6 ¶ Felly 'r aeth y bobl i'r maes i gyfarfod Iſraël: a'r rhyfel fu ynghoed Ephraïm.

7 Ac yno y lladdwyd pobl Iſraël o flaen gweiſion Dafydd: ac yno y bu lladdfa fawr y dwthwn hwnnw, *ſef* ugain mîl.

8 Canys y rhyfel oedd yno wedi gwaſgaru ar hŷd wyneb yr holl wlâd: a'r coed a ‡ ddifethodd fwy o'r bobl nag a ddifethodd y cleddyf y diwrnod hwnnw.

‡ Heb. *enw'r coed i'r Abſeiaid.*

9 ¶ Ac Abſalom a gyfarfu â gweiſion Dafydd yn *eu* hwyneb: ac Abſalom oedd yn marchogaeth ar fûl, a'r mûl a aeth tan dewfrig derwen fawr, a'i ben ef a lynodd yn y dderwen; felly yr oedd efe rhwng y nefoedd a'r ddaiar: a'r mûl *oedd* tano ef a aeth ymaith.

10 A rhyw un a ganfu *hynny*, ac a fynegodd i Joab, ac a ddywedodd, Wele, gwelais Abſalom ynghrôg mewn derwen.

11 A dywedodd Joab wrth y gŵr oedd yn mynegi iddo, Ac wele, ti a'i gwelaiſt *ef*, pa ham na's tarewaiſt ef yno i'r llawr, ac arnaſi roddi i ti ddeg *ſicl* o arian, ac un gwregys?

12 A dywedodd y gŵr wrth Joab, Pe cawn bwyſo ar fy llaw fil *o ſiclau* arian, nid eſtynnwn fy llaw yn erbyn mâb y brenin: canys gorchymynnodd y brenin lle y clywſom ni wrthyt ti, ac wrth Abiſai, ac wrth Ittai, gan ddywedyd, †Gwiliwch *gyffwrdd* o neb â'r llangc Abſalom. 2981

† Heb. *gwiliwch pwy bynnag ſoch rhag llangc Abſ.*

13 O's amgen, mi a wnaethwn ffalſter yn erbyn fy enioes: canys nid oes dim yn guddiedig oddiwrth y brenin; titheu hefyd a ſafaſit yn *fy* erbyn.

14 Yna y dywedodd Joab, Nid arhoaf fel hyn ‡ gyd-a thi: ac efe a gymmerth dair o biccellau yn ei law, ac a'i brathodd trwy galon Abſalom, ac efe etto yn fyw †ynghanol y dderwen.

‡ Heb. *o'th flaen dî.*

† Heb. *yngnalon.*

15 A'r deg llangc *y rhai* oedd yn dwyn arfau Joab a amgylchynaſant, ac a darawſant Abſalom, ac a'i lladdaſant ef.

16 A Joab a udcanodd mewn udcorn, a'r bobl a ddychwelodd o erlid ar ôl Iſraël: canys Joab a attaliodd y bobl.

17 A hwy a gymmeraſant Abſalom, ac a'i bwriaſant ef mewn ffôs fawr yn y coed, ac [b] a oſodaſant arno garnedd-gerrig fawr iawn: a holl Iſraël a ffoiſant bob un i'w babell.

b Joſ. 7. 26.

18 ¶ Ac Abſalom a gymmeraſai, ac a oſodaſai iddo yn ei fywyd golofn, [c] yn nyffryn y brenin: canys efe a ddywedodd, [d] Nid *oes* fâb gennyf i wneuthur coffa am fy enw: ac efe a alwodd y golofn ar ei enw ei hun. A hi a elwir lle Abſalom hyd y dydd hwn.

c Gé. 14. 17. d Edrych Pen. 14. 27.

19 ¶ Yna Ahimaaz mâb Zadoc a ddywedodd, Gâd i mi redeg yn awr, a mynegi i'r brenin ddarfod i'r ARGLWYDD ei †ddîal ef ar ei elynnion.

† Heb. *farnu ſa law.*

20 A Joab a ddywedodd wrtho ef, Ni *byddi* di yn gennadŵr y dydd hwn, eithr mynegi ddiwrnod arall: ond heddyw ni byddi di gennad, o herwŷdd marw mâb y brenin.

21 Yna y dywedodd Joab wrth Chuſi, Dôs, dywed i'r brenin yr hyn a welaiſt. A Chuſi a ymgrymmodd i Joab, ac a redodd.

22 Yna Ahimaaz mâb Zadoc a ddywedodd eil-waith wrth Joab, †Beth bynnag a fyddo, gâd i minneu attolwg redeg ar ôl Chuſi. A dywedodd Joab, I ba beth y rhedi di, fy mâb, gan nad *oes* gennyt gennadwriaeth addas?

† Heb. *bydded a fyddo.*

23 Ond beth bynnag a fyddo, *eb efe*, gâd i mi redeg: a dywedodd yntef wrtho, Rhêd. Felly Ahimaaz a redodd 'rhŷd y gwaſtadedd, ac a aeth heibio i Chuſi.

24 A Dafydd oedd yn eiſtedd rhwng y ddau borth: a'r gwiliedydd a aeth ar nen y porth ar y mûr, ac a dderchafodd ei lygaid, ac a edrychodd, ac wele ŵr yn rhedeg ei hunan.

25 A'r gwiliedydd a waeddodd, ac a fynegodd i'r brenin: a'r brenin a ddywedodd, o's ei hun *y mae* efe, cennadwriaeth *ſydd* yn ei enau ef. Ac efe a ddaeth yn fuan, ac a neſſaodd.

26 A'r gwiliedydd a ganfu ŵr arall yn rhedeg; a'r gwiliedydd a alwodd ar y porthor, ac a ddywedodd, Wele ŵr *arall* yn rhedeg ei hunan: a dywedodd y brenin, Hwn hefyd ſydd gennad.

27 A'r gwiliedydd a ddywedodd, Yr ydwyt fi yn gweled rhediad y blaenaf fel rhediad Ahimaaz mâb Zadoc. A dywedodd y brenin, Gŵr da *yw* hwnnw, ac â chennadwriaeth dda y daw efe.

28 A'r

2981 28 Ac Ahimaaz a alwodd, ac a ddywedodd wrth y brenin, Heddwch; ac a ymgrymmodd i lawr ar ei wyneb ger bron y brenin, ac a ddywedodd, Bendigedig *fyddo* 'r ARGLWYDD dy Dduw, 'r hwn a warchaeodd ar y gwŷr a gofodaſant eu llaw yn erbyn ſy arglwydd frenin.

Heb. heddwch llange?

29 A'r brenin a ddywedodd, † Ai dïangol y llangc Abſalom? A dywedodd Ahimaaz, Gwelais gythryfwl mawr, pan anfonodd Joab wâs y brenin, a'th wâs ditheu, ond ni wybûm i beth *ydoedd*.

30 A'r brenin a ddywedodd, Trô heibio, ſâ yma: ac efe a drôdd heibio ac a ſaſodd.

31 Ac wele Chuſi a ddaeth, a dywedodd Chuſi, Cennadwri, arglwydd frenin: canys yr ARGLWYDD a'th ddialodd di heddyw ar bawb ar a ymgyfododd i'th erbyn.

32 A dywedodd y brenin wrth Chuſi, A ddïangodd y llangc Abſalom? a dywedodd Chuſi, Fel y llangc hwnnw y byddo gelynnion ſy arglwydd frenin, a'r holl rai a ymgyfodant i'th erbyn di, er niwaid i ti.

33 ¶ A'r brenin a gyffrôdd, ac a aeth i ſynu i 'ſtafell y porth, ac a wylodd; ac fel hyn y 2 Sa. 19.4. dywedodd efe wrth ſyned, [c] ô ſy mâb Abſalom, ſy mâb, ſy mâb Abſalom: ô na buaſwn ſarw troſot ti, Abſalom, ſy mâb, ſy mâb.

PEN. XIX.

1 *Joab yn peri i'r brenin beidio a galaru.* 9 *Yr Iſraëliaid yn daer am ddwyn y brenin adref.* 11 *Dafydd yn anfon at yr offeiriaid i gynhyrfu gwŷr Juda.* 18 *Simei yn cael ei bardwn,* 24 *A Mephibofeth ei eſguſodi.* 32 *Barzilai yn cael cennad i fyned adref, a chymmeryd Chimham ei fâb ef i dŷ 'r brenin.* 41 *Yr Iſraëliaid yn ymſennu a gwŷr Juda am ddwyn y brenin adref hebddynt hwy.*

A Mynegwyd i Joab, Wele y brenin yn wylo, ac yn galaru am Abſalom.

2 A'r † ſuddugoliaeth a aeth y dwthwn hwnnw yn alar i'r holl bobl: canys clywodd y bobl y diwrnod hwnnw ddywedyd driſtau o'r brenin am ei fâb.

3 A'r bobl a aethant yn lledradaidd y diwrnod hwnnw i mewn i'r ddinas, fel pobl a fyddai yn myned yn lledradaidd, wedi eu cywilyddio wrth ffoi o ryfel.

2 Sa. 15.30. 2 Sa. 18.33. 4 Ond y brenin [a] a orchguddiodd ei wyneb; a'r brenin a waeddodd â llêf uchel, [b] ô ſy mâb Abſalom, Abſalom, ſy mâb, ſy mâb.

5 A Joab a ddaeth i mewn i'r tŷ at y brenin, ac a ddywedodd, Gwradwyddaiſt heddyw wynebau dy holl weiſion, y rhai a amddeffynnaſant dy enioes di heddyw, ac enioes dy feibion a'th ferched, ac enioes dy wragedd, ac enioes dy ordderch-wragedd;

6 Gan garu dy gaſeion, a chaſſau dy garedigion: canys dangoſaiſt heddyw nad oedd ddim gennyt dy dywyſogion, na'th weiſion; o herwŷdd mi a wn heddyw pe Abſalom fuaſai byw, a ninnau eu gŷd yn feirw heddyw, mai da fuaſai *hynny* yn dy olwg di.

† Heb. wrth fodd calon. 7 Cyfod yn awr gan hynny, cerdda allan, a dywed † yn dêg wrth dy weiſion: canys yr wyf fi yn tyngu i'r ARGLWYDD, o's ti ni'd ei allan, nad erys neb gyd-a thi y nôs hon: a gwaeth fydd hyn i ti nâ'r holl ddrwg a ddaeth i'th erbyn di o'th febyd hyd yr awr hon. 2981

8 Yna y brenin a gyfododd, ac a eiſteddodd yn y porth: a mynegwyd i'r holl bobl, gan ddywedyd, Wele y brenin yn eiſtedd yn y porth. A'r holl bobl a ddaethant o flaen y brenin: canys Iſraël a ffoiſai bob un i'w babell.

9 ¶ Ac yr oedd yr holl bobl yn ymryſon drwy holl lwythau Iſraël, gan ddywedyd, Y brenin a'n gwaredodd ni o law ein gelynnion, ac efe a'n gwaredodd ni o law y Philiſtiaid, ac yn awr efe o ffôdd o'r wlâd rhag Abſalôm.

10 Ac Abſalom, yr hwn a enneiniaſom ni arnom, a fu farw mewn rhyfel: ac yn awr pa ham yr ydych heb ſôn am gyrchu 'r brenin trachefn?

11 ¶ A'r brenin Dafydd a anfonodd at Zadoc ac at Abïathar yr offeiriaid, gan ddywedyd, Lleferwch wrth henuriaid Juda, gan ddywedyd, Pa ham yr ydych chwi olaf i ddwyn y brenin yn ei ôl i'w dŷ? (canys gair holl Iſraël a ddaeth at y brenin hyd ei dŷ.)

12 Fy mrodyr *ydych* chwi; fy aſgwrn a'm cnawd *ydych* chwi: pa ham gan hynny 'r ydych yn olaf i ddwyn y brenin adref?

13 Dywedwch hefyd wrth Amaſa, [e] Onid fy aſgwrn i a'm cnawd *wyt* ti? [d] fel hyn y gwnelo Duw i mi, ac fel hyn y 'chwanego, onid tywyſog y llu fyddi di ger fy mron i yn lle Joab byth. [e] Pe. 17.25. [d] Ruth 1.17.

14 Ac efe a drôdd galon holl wŷr Juda, [e] fel *calon* un gŵr; a hwy a anfonaſant at y brenin, *gan ddywedyd*, Dychwel di a'th holl weiſion. [e] Barn. 20.1.

15 Felly y brenin a ddychwelodd, ac a ddaeth i'r Iorddonen: a Juda a ddaeth i Gilgal i fyned i gyfarfod â'r brenin, i ddwyn y brenin tros yr Iorddonen.

16 ¶ A [f] Simei mâb Gera, mâb Jemini, yr hwn *oedd* o Bahurim, a fryſiodd, ac a ddaeth i wared gyd-a gwŷr Juda, i gyfarfod â'r brenin Dafydd. [f] Pen. 16.5. 1 Bren. 2.8.

17 A mîl o wŷr o Benjamin *oedd* gyd-ag ef, [g] Ziba hefyd gwâs tŷ Saul, a'i bymtheng mâb a'i ugain gwâs gyd-ag ef: a hwy a aethant tros yr Iorddonen o flaen y brenin. [g] Pe. 16.1,2.

18 Ac yſcraff a aeth troſodd i ddwyn trwŏdd dylwyth y brenin, ac i wneuthur yr hyn fyddai da yn ei olwg ef: a Simei mâb Gera a ſyrthiodd ger bron y brenin, pan ddaeth efe tros yr Iorddonen;

19 Ac a ddywedodd wrth y brenin, Na ddannoded fy arglwydd i mi anwiredd, ac na chofia [h] yr hyn a wnaeth dy wâs yn anwir, y dydd yr aeth fy arglwydd frenin o Jeruſalem; i oſod o'r brenin *hynny* at ei galon. [h] Pen. 16.5.

20 Canys dy wâs ſydd yn cydnabod bechu o honofi: ac wele deuthym heddyw yn gyntaf o holl dŷ Joſeph, i ddyfod i wared, i gyfarfod a'm harglwydd frenin.

21 Ac Abiſai mâb Serfiah a attebodd, ac a ddywedodd, Ai o herwŷdd hyn ni roddir Simei i farwolaeth; am iddo felldithio enneiniog yr ARGLWYDD?

22 A dywedodd Dafydd, [i] Beth *ſydd* i mi *a wnelwyf* â chwi, meibion Serfiah, fel y byddych i mi yn wrthwyneb-wŷr heddyw? [k] a roddir i farwolaeth heddyw neb yn Iſraël? canys oni wn i mai heddyw 'r ydwyf fi yn frenin ar Iſraël? [i] Pe. 16.10. [k] 1 Sa. 11.13.

23 ¶ A'r

2981 23 [l] A'r brenin a ddywedodd wrth Simei, Ni byddi di farw: a'r brenin a dyngodd wrtho ef.

[l] 1 Bren. 2. 8,9,37,46.

[m] Pen. 9. 6. 24 ¶ [m] Mephiboſeth mâb Saul hefyd a ddaeth i wared i gyfarfod â'r brenin; ac ni olchaſai efe ei draed, ac ni thorraſai ei farf, ac ni olchaſai ei ddillad, er y dydd yr aethai 'r brenin hyd y dydd y daeth efe drachefn mewn heddwch.

25 A phan ddaeth efe i Jeruſalem i gyfarfod â'r brenin, yna y dywedodd y brenin wrtho ef, Pa ham nad aethoſt ti gŷd-a mi, Mephiboſeth?

26 Ac efe a ddywedodd, Fy arglwydd frenin, fy ngwâs a'm twyllodd i; canys dywedodd dy wâs, Cyfrwyaf i mi aſſyn fel y marchogwyf arni, ac yr elwyf at y brenin; o herwŷdd clôff *yw* dy wâs.

[n] Pen. 16. 3. 27 Ac [n] efe a enllibiodd dy wâs wrth fy arglwydd frenin; ond fy arglwydd frenin *ſydd*

[o] Pen. 14. 17, 20. [o] fel angel Duw: am hynny gwnâ yr hyn *fyddo* da yn dy olwg.

‡ Heb. *marwolaeth.* [p] Pen. 9. 7, 10, 13. 28 Canys nid oedd holl dŷ fy nhâd i onid dynion ‡ meirw ger bron fy arglwydd y brenin; etto [p] tydi a oſodaiſt dy wâs ym mhlith y rhai oedd yn bwytta ar dy fwrdd dy hun: pa gyfiawnder gan hynny ſydd i mi bellach i waeddi mwy ar y brenin?

29 A'r brenin a ddywedodd wrtho, I ba beth yr adroddi dy fatterion ym mhellach? dywedais, Ti a Ziba rhennwch y tîr.

30 A Mephiboſeth a ddywedodd wrth y brenin, Ië cymmered efe y cwbl, gan ddyfod fy arglwydd frenin i'w dŷ mewn heddwch.

[q] 1 Bre. 2. 7. 31 ¶ A [q] Barzilai y Gileadiad a ddaeth i wared o Rogelim, ac a aeth tros yr Iorddonen gyd-a'r brenin i'w hebrwng ef tros yr Iorddonen.

[r] Pe. 17. 27. 32 A Barzilai *oedd* hên iawn, yn fâb pedwar ugain mlwydd: [r] efe oedd yn darparu lluniaeth i'r brenin, tra 'r ydoedd efe ym Mahanaïm; canys gŵr mawr iawn *oedd* efe.

33 A'r brenin a ddywedodd wrth Barzilai, Tyred troſodd gyd-a mi, a mi a'th borthaf di gyd-a mi yn Jeruſalem.

34 A Barzilai a ddywedodd wrth y brenin, Pa faint *yw* dyddiau blynyddoedd fy enioes i, fel yr elwn i fynu gyd-a'r brenin i Jeruſalem?

35 Mâb pedwar ugain mlwydd *ydwyf fi* heddyw: a wn i ragoriaeth rhwng da a drwg? a ddichon dy wâs di arcwaethu yr hyn a fwyttâf, neu 'r hyn a yfaf? a glywaf fi bellach lais cerddorion a cherddoreſau? pa ham gan hynny y bydd dy wâs mwyach yn faich ar fy arglwydd frenin?

36 Dy wâs a â ychydig tu hwnt i'r Iorddonen gyd-a'r brenin: a pha ham y talai y brenin i mi gyfryw daledigaeth?

37 Gâd attolwg i'th wâs ddychwelyd yn fy ôl, fel y byddwyf marw yn fy ninas fy hun, *ac fel i'm cladder* ym meddrod fy nhâd a'm mam: ac wele Chimham dy wâs, efe a â troſodd gyd-a'm harglwydd frenin, a gwnâ iddo yr hyn *fyddo* da yn dy olwg.

38 A dywedodd y brenin, Chimham a â gyd-a mi, ac mi a wnâf iddo ef yr hyn *fyddo* da yn dy olwg di: a pheth bynnag a ‡ erfyniech di arnaſi, mi a'i gwnâf erot.

‡ Heb. *a dewisych* [ge]rnyf

39 A'r holl bobl a aethant tros yr Iorddonen: y brenin hefyd a aeth troſodd; a'r brenin a guſanodd Barzilai, ac a'i bendithiodd ef; ac efe a dychwelodd i'w fangre ei hun. 2981

40 Yna y brenin a aeth i Gilgal, a Chimham a aeth gyd-ag ef: a holl bobl Juda a hebryngaſant y brenin, a hanner pobl Iſraël hefyd.

41 ¶ Ac wele holl wŷr Iſraël a ddaethant at y brenin, ac a ddywedaſant wrth y brenin, Pa ham y lledrattaodd ein brodyr ni gwŷr Juda dydi, ac y dygaſant y brenin a'i dylwyth tros yr Iorddonen, a holl wŷr Dafydd gyd-ag ef?

42 Ac attebodd holl wŷr Juda i wŷr Iſraël, Oblegid câr agos *yw* 'r brenin i ni: pa ham gan hynny y digiaſoch chwi am y peth hyn? a fwyttaſom ni *ddim* ar draul y brenin? neu a anrhegodd efe ni ag anrheg?

43 A gwŷr Iſraël a attebaſant wŷr Juda, ac a ddywedaſant, Deg rhan *ſydd* i ni yn y brenin, hefyd y mae i ni yn Nafydd fwy nag i chwi: pa ham gan hynny y diyſtyraiſt fi? onid myfi a ddywedais yn gyntaf am gyrchu adref fy mrenin? ac [f] ymadrodd gwŷr Juda oedd galettach nag ymadrodd gwŷr Iſraël.

[f] Edryd Barn. 8. 1. & 12. 1.

PEN. XX.

1 Seba o achos yr ymraſael yn côdi plaid yn Iſraël. 3 Deg gordderch-wraig Dafydd mewn carchar tragywyddol. 4 Gwneuthur Amaſa yn bennaeth ar Judah, a Joab yn ei ladd ef. 14 Joab yn erlid Seba i Abel. 16 Gwraig ddoeth yn achub y ddinas trwy dorri pen Seba. 23 Swyddogion Dafydd.

AC yno y digwyddodd bod gŵr i'r fall, a'i enw Seba mâb Bichri, gŵr o Jemini: ac efe a udcanodd mewn udcorn, ac a ddywedodd, [a] Nid oes i ni ddim rhan yn Nafydd, nac etifeddiaeth i ni ym mâb Jeſſe: pawb i'w babell, ô Iſraël.

[a] 2 Bren. 12. 16. 2 Chr. 10. 16.

2 Felly holl wŷr Iſraël a aethant i fynu oddiar ôl Dafydd, ar ôl Seba mâb Bichri: ond gwŷr Juda a lynaſant wrth eu brenin, o'r Iorddonen hyd Jeruſalem.

3 ¶ A daeth Dafydd i'w dŷ ei hun i Jeruſalem, a'r brenin a gymmerth [b] y deg gordderch-wraig a adawſai efe i gadw y tŷ, ac a'i rhoddes hwynt *mewn* cadwraeth, ac a'i porthodd hwynt, ond nid aeth efe i mewn attynt hwy; eithr buant yn rhwym hyd ddydd eu marwolaeth ‡ yn byw mewn gweddwdod.

[b] Pe. 15. 16. & 16. 21, 22.

‡ Heb. *mewn gweddfa ddiadell yn wyd.*

4 ¶ Yna y dywedodd y brenin wrth Amaſa, ‡ [c] Cynnull i mi wŷr Juda *erbyn* y trydydd dydd; a bydd dithau yma.

‡ Heb. *Gos yr ail.* [c] Pe. 19.

5 Felly Amaſa a aeth i gynnull Juda: ond efe a drigodd yn hŵy nâ'r amſer terſynedig a oſodaſai efe iddo.

6 A dywedodd Dafydd wrth Abiſai, Seba mâb Bichri a'n dryga ni yn waeth nag Abſalom: cymmer di [d] weiſion dy arglwydd, ac erlid ar ei ôl ef, rhag iddo gael y dinaſoedd caerog, ac ymachub *o'n* golwg ni.

[d] Pe. 11. 1

7 A gwŷr Joab, a'r [e] Cerethiaid, y Pelethiaid hefyd, a'r holl gedyrn a aethant ar ei ôl ef; ac a aethant allan o Jeruſalem i erlid ar ôl Seba mâb Bichri.

[e] Pen. 8. 18. Pen. 8. 16.

8 *Pan oeddynt* hwy wrth y maen mawr *ſydd* yng Ngibeon, Amaſa a aeth o'i blaen hwynt: a Joab oedd wedi gwregyſu ei gochl oedd am

dano

2981 dano, ac arni *yr oedd* gwregys, *a* chleddyf wedi ei rwymo ar ei lwynau ef yn ei wain, a phan gerddai efe, *y cleddyf* a syrthiai.

9 A dywedodd Joab wrth Amasa, A wyt ti yn llawen, fy mrawd? A llaw ddehau Joab a ymaflodd ym marf Amasa i'w gusanu ef.

10 Ond ni ddaliodd Amasa ar y cleddyf *oedd* yn llaw Joab; felly [f] efe a'i tarawödd ef ag ef, [g] dan y bummed *ais*, ac a ollyngodd ei berfedd ef i'r llawr, ac nid ail-tarawödd ef, ac efe a fu farw: felly Joab ac Abisai ei frawd a ganllynodd ar ôl Seba mâb Bichri.

11 Ac un o weision Joab oedd yn sefyll yn ei ymyl ef, ac a ddywedodd, Pwy bynnag a ewyllysio *yn dda* i Joab, a phwy bynnag sydd gyd-a Dafydd, *eled* ar ôl Joab.

12 Ac Amasa oedd yn ymdrybaeddu mewn gwaed ynghanol y brif-ffordd: a phan welodd y gŵr yr holl bobl yn sefyll, efe a symmudodd Amasa oddiar y brif-ffordd i'r maes, ac a daflodd gadach arno, pan welodd efe bawb ar a oedd yn dyfod atto ef yn sefyll.

13 Pan symmudwyd ef oddiar y brif-ffordd, yr holl wŷr a aethant ar ôl Joab, i erlid ar ôl Seba mâb Bichri.

14 ¶ Ac efe a dramwyodd drwy holl lwythau Israël i Abel, ac i Beth-maachah, ac i holl *leoedd* Berim: a hwy a ymgasglasant, ac a aethant ar ei ôl ef.

15 Felly y daethant hwy, ac a warchauasant arno ef yn Abel Beth-maachah, ac a fwriasant glawdd yn erbyn y ddinas, *yr hon* a safodd ar y rhagfur: a'r holl bobl y rhai *oedd* gyd-a Joab oedd yn † curo y mûr i'w fwrw i lawr.

16 ¶ Yna gwraig ddoeth o'r ddinas a lefodd, Clywch, clywch, dywedwch attolwg wrth Joab, Nessâ hyd yma, fel yr ymddiddanwyf â thi.

17 Pan nessaodd efe atti hi, y wraig a ddywedodd, Ai ti *yw* Joab? dywedodd yntef, *Ie* myfi. A hi a ddywedodd wrtho ef, Gwrando eiriau dy law-forwŷn: dywedodd yntef, Yr ydwyf yn gwrando.

18 Yna hi a ddywedodd, Hwy a lefarent † gynt, gan ddywedyd, Diau yr ymofynnant ag Abel, ac felly y dibennent.

19 Myfi *wyf un* o heddychol ffyddloniaid Israël: yr wyt ti yn ceisio difetha dinas a mam yn Israël: pa ham y difethi di etifeddiaeth yr ARGLWYDD?

20 A Joab a attebodd, ac a ddywedodd, Na atto Duw, na atto Duw i mi, na difetha na dinystrio.

21 Nid felly *y mae* 'r peth: eithr gŵr o fynydd Ephraïm, (Seba mâb Bichri *tan* ei enw,) a dderchafodd ei law yn erbyn y brenin, yn erbyn Dafydd: rhoddwch ef yn unig, ac mi a âf ymaith oddiwrth y ddinas. A dywedodd y wraig wrth Joab, Wele ei ben ef a fwrir attat ti dros y mûr.

22 Yna 'r wraig [h] o'i doethineb a aeth at yr holl bobl. A hwy a dorrasant ben Seba mâb Bichri, ac a'i taflasant allan i Joab: ac efe a udcanodd mewn udcorn, a hwy a wasgarwyd oddiwrth y ddinas, bob un i'w pabellau. A Joab a ddychwelodd i Jerusalem at y brenin.

23 ¶ Yna [i] Joab *oedd* ar holl luoedd Israël, a Benaiah mâb Jehoiada ar y Cerethiaid, ac ar y Pelethiaid:

24 Ac Adoram *oedd* ar y drêth: a [k] Jehosaphat mâb Ahilud yn gofiadur;

25 Sesa hefyd yn 'sgrifennydd: a Zadoc ac Abiathar yn offeiriaid:

26 Ira hefyd y Jairiad oedd ‡ benllywydd ynghylch Dafydd.

PEN. XXI.

1 Y tair blynedd newyn o achos y Gibeoniaid yn peidio trwy grogi saith o feibion Saul. 10 Caredigrwydd Rispah tu ag at y meirw. 12 Dafydd yn claddu esgyrn Saul a Jonathan. 15 Pedair câd yn erbyn y Philistiaid, lle y lladdodd pedwar o gedyrn Dafydd bedwar o gawri.

A Bu newŷn yn nyddiau Dafydd dair blynedd ôl ynol: a Dafydd a † ymofynnodd ger bron yr ARGLWYDD. A'r ARGLWYDD a ddywedodd, O herwŷdd Saul, ac o herwŷdd *ei* dŷ gwaedlyd ef *y mae hyn*, oblegid lladd o honaw ef y Gibeoniaid.

2 Ar brenin a alwodd am y Gibeoniaid, ac a ymddiddanodd â hwynt; (a'r Gibeoniaid hynny nid *oeddynt* o feibion Israël, onid [a] o weddill yr Amoriaid; a meibion Israël a dyngasai iddynt hwy: etto Saul a geisiodd eu lladd hwynt, o'i serch i feibion Israël a Juda.)

3 A Dafydd a ddywedodd wrth y Gibeoniaid, Beth a wnâf i chwi? ac â pha beth y gwnâf gymmod, fel y bendithioch chwi etifeddiaeth yr ARGLWYDD.

4 A'r Gibeoniaid a ddywedasant wrtho, Ni fynnwn ni nac arian nac aur gan Saul, na chan ei dŷ ef; ac ni fynnwn ni ladd neb yn Israël. Ac efe a ddywedodd, Yr hyn a ddywedoch chwi a wnâf i chwi.

5 A hwy a ddywedasant wrth y brenin, Y gŵr a'n difethodd ni, ac ‡ a fwriadodd i'n herbyn ni, i'n dinystrio ni rhag aros yn un o derfynau Israël,

6 Rhodder i ni saith o wŷr o'i feibion ef, fel y crogom ni hwynt i'r ARGLWYDD yng [b] Ngibeah Saul, dewisedig yr ARGLWYDD. A dywedodd y brenin, Myfi a'i rhoddaf.

7 Ond y brenin a arbedodd Mephiboseth fâb Jonathan, fâb Saul, o herwŷdd [c] llw yr ARGLWYDD yr hwn *oedd* rhyngddynt hwy, rhwng Dafydd a Jonathan mâb Saul.

8 Ond y brenin a gymmerth ddau fâb Rispah merch Aiah, y rhai a ymddug hi i Saul, sef Armoni a Mephiboseth; a phum mâb ‡ Michal merch Saul, y rhai a blantodd hi i Adriel fâb Barzilai y Maholathiad:

9 Ac efe a'i rhoddes hwynt yn llaw y Gibeoniaid; a hwy a'i crogasant hwy yn y mynydd ger bron yr ARGLWYDD: a'r saith hyn a gydgwympasant, ac a roddwyd i farwolaeth, yn y dyddiau cyntaf *o'r* cynhaiaf, yn nechreuad cynhaiaf yr haidd.

10 ¶ A [d] Rispah merch Aiah a gymerth sachlïain, a hi a'i estynnodd ef iddi ar y graig, o ddechreu y cynhaiaf, nes diferu dwfr arnynt hwy o'r nefoedd, ac ni adawödd hi i ehediaid y nefoedd orphywys arnynt hwy y dydd, na bwystfil y maes liw nôs.

11 A mynegwyd i Ddafydd yr hyn a wnaethai Rispah merch Aiah, gordderch-wraig Saul.

12 ¶ A Dafydd a aeth ac a ddûg eſgyrn Saul, ac eſgyrn Jonathan ei fâb, oddiwrth berchennogion Jabes Gilead, y rhai a'i lladrattaſent hwy
e 1 Sa. 31. 10. o heol Bethſan, e yr hon y crogaſai y Philiſtiaid hwynt ynddi, y dydd y lladdodd y Philiſtiaid Saul yng-Ngilboa.

13 Ac efe a ddûg i fynu oddi-yno eſgyrn Saul, ac eſgyrn Jonathan ei fâb; a hwy a gaſglaſant eſgyrn y rhai a grogaſid.

14 A hwy a gladdaſant eſgyrn Saul a Jonathan ei fâb, yngwlâd Benjamin, yn Zelah, ymmeddrod Cis ei dâd; a hwy a wnaethant yr hyn oll a orchymynaſai 'r brenin: a bu Duw fodlon i'r wlâd ar ôl hyn.

15 ¶ A bu eil-waith ryfel rhwng y Philiſtiaid ag Iſrael, a Dafydd a aeth i wared a'i weiſion gyd-ag ef, ac a ymladdaſant a'r Philiſtiaid, a deſſygiodd Dafydd.

‡ Neu, *Rapha.* † Heb. *Paladr, neu, ſlaen ei wayw-ffon.*

16 Ac Isbibenob, yr hwn *oedd* o feibion ‡ y cawr, (a pliwys † ei wayw-ffon yn drychan ſicl o brês) ac wedi ei wregyſu *â chleddyf* newŷdd, a feddyliodd ladd Dafydd.

17 Ond Abiſai mâb Serſiah a'i helpiodd ef, ac a darawŏdd y Philiſtiad, ac a'i lladdodd ef: yna
f Pen. 18. 3. f gwŷr Dafydd a dyngaſant wrtho ef, gan ddywedyd, Nid ai di allan mwyach gyd-â ni i ryfel, rhag it' ddiffoddi ‡ g goleuni Iſrael.

‡ Heb. *canwyll, neu, lamp.* g 1 Bren. 11. 36. Pſa. 132. 17.

18 h Ac ar ôl hyn fe fu eil-waith ryfel yng-Ngob yn erbyn y Philiſtiaid: yna i Sibbechai yr Huſiad a laddodd Saph, yr hwn *oedd* o feibion ‡ y cawr.

h 1 Chr. 20. 4. i 1 Chr. 11. 29.

19 A bu etto ryfel yng-Ngob yn erbyn y Philiſtiaid, ac Elhanan mâb Jaare Oregim y Bethlehemiad a darawŏdd k *frawd* Goliath y Gethiad: a phren ei wayw-ffon ef *oedd* fel carfan gwehydd.

‡ Neu, *Rapha.* k Edrych 1 Chr. 20. 5.

20 A bu etto ryfel yng-Ngath, ac yr oedd gŵr corphol, a chwech o fyſedd ar bob llaw iddo, a chwech o fyſedd ar bob troed iddo, pedwar ar hugain o riſedi; efe hefyd *oedd* fâb i'r ‡ cawr.

‡ Neu, *Rapha.*

21 Ac efe a † amharchodd Iſrael, a Jonathan mâb l Simea brawd Dafydd a'i lladdodd ef.

† Neu, *ddifenwodd.* l 1 Sam. 17. 10, 25, 26. l 1 Sa. 16. 9. *Sammah.*

22 Y pedwar hyn a aned i'r cawr yng-Ngath, ac a gwympaſant drwy law Dafydd, a thrwy law ei weiſion ef.

PEN. XXII.

Pſalm o ddiolchgarwch am alluog ymwared Duw, a'i amryw fendithion.

A Dafydd a lefarodd wrth yr ARGLWYDD eiriau y gân hon, yn y dydd y gwaredodd yr ARGLWYDD ef o law ei holl elynnion, ac o law Saul.

2 Ac efe a ddywedodd, m Yr ARGLWYDD *yw* fy nghraig, a'm hamdeffynfa, a'm gwaredydd i,

m Deu. 32. 4. Pſ. 18. —, &c.

3 Duw fy nghraig, n ynddo ef yr ymddiriedaf: fy nharian, a chorn fy iechydwriaeth, fy uchel-dŵr a'm noddfa, fy achubwr; rhag trais i'm hachubaiſt.

n Heb. 2. 13.

4 Galwaf ar yr ARGLWYDD canmoladwy: felly i'm cedwir rhag fy ngelynnion.

5 Canys ‡ gofidion angau a'm cylchynaſant: afonydd y † fall a'm dychrynnaſant i.

‡ Neu, *ſtorïau, neu, donnau.* † Heb. *Belial.*

6 ‡ Doluriau uffern a'm hamgylchynaſant: maglau angau a'm rhagflaenaſant.

‡ Neu, *bwgwth-lu.*

7 Yn fy nghyfyngdra y gelwais ar yr ARGLWYDD, ac y gwaeddais at fy Nuw: ac efe a glybu fy llef o'i deml, a'm gwaedd *a aeth* i'w gluſtiau ef.

8 Yna y cynnyrfodd, ac y crynnodd y ddaiar: o ſeiliau y nefoedd a gyffroiſant, ac a ymſiglaſant, am iddo ef ddigio. o Job 26.

9 Deuchafodd mwg o'i ffroenau ef, a thân o'i enau ef a yſſodd: glô a enynnaſant ganddo ef.

10 Efe a ogwyddodd y nefoedd, ac a ddiſgynnodd: a thywyllwch *oedd* tan ei draed ef.

11 Marchogodd efe hefyd ar y Cerub, ac a ehedodd: ie efe a welwyd ar adenydd y gwŷnt.

12 Efe a oſododd y tywyllwch yn bebyll o'i amgylch: *ſef* caſgliad y dyfroedd, *a* thew-gymmylau yr awŷr.

13 Gan y diſgleirdeb ger ei fron ef yr enynnodd y marwor tanllyd.

14 Yr ARGLWYDD a daranodd o'r nefoedd: a'r Goruchaf a roddes ei lef.

15 Ac efe a anfonodd *ei* ſaethau, ac a'i gwaſgarodd hwynt; mellt, ac a'i drylliodd hwynt.

16 Gwaelodion y môr a ymddangoſodd, *o* ſeiliau y byd a ddinoethwyd, gan gerydd yr ARGLWYDD, *a* chan chwythad anadl ei ffroenau ef.

17 Efe a anfonodd oddi-uchod; cymmerodd fi; tynnodd fi o ddyfroedd ‡ lawer.

‡ Neu, *rïau.*

18 Gwaredodd fi rhag fy ngelyn cadarn, a rhag fy nghaſeion; am eu bod yn drêch nâ mi.

19 Achubaſant fy mlaen yn nydd fy ngofid: ond yr ARGLWYDD oedd gynhaliad i mi.

20 Efe a'm dûg i ehangder: efe a'm gwaredodd i, am iddo ymhoffi ynof.

21 Yr ARGLWYDD a'm gobrwyodd yn ôl fy nghyfiawnder: yn ôl glendid fy nwylo y talodd efe i mi.

22 Canys mi a gedwais ffyrdd yr ARGLWYDD, ac ni chiliais yn annuwiol oddiwrth fy Nuw.

23 O herwŷdd ei holl farnedigaethau ef *oedd* ger fy mron i: ac oddiwrth ei ddeddfau ni chiliais i.

24 Bum hefyd berffaith ‡ ger ei fron ef: ac ymgedwais rhag fy anwiredd. ‡ Hebr.

25 A'r ARGLWYDD a'm gobrwyodd innau yn ôl fy nghyfiawnder: yn ôl fy nglendid o flaen ei lygaid ef.

26 A'r trugarog y gwnei drugaredd: â'r gŵr perffaith y gwnei berffeithrwydd.

27 A'r glân y gwnei lendid: ac p â'r cyndyn yr ymgyndynni. p Lefit. 26. 23, 27, 28. Pſa. 18.

28 Y bobl gyſtuddiedig a waredi: ond y mae dy lygaid ar y rhai uchel, i'w daroſtwng.

29 Canys ti *yw* fy nghanwyll i, ô ARGLWYDD: a'r ARGLWYDD a lewyrcha fy nhywyllwch.

30 Oblegid ynot ti y ‡ rhedaf drwy fyddin: trwy fy Nuw y llammaf dros fûr. ‡ Neu, *tïr-ſoc.*

31 q Duw *fydd* berffaith ei ffordd: r ymadrodd yr ARGLWYDD fydd buredig; tarian *yw* efe i bawb a ymddiriedant ynddo. q Deu. 32. 4. Dan. 4. 37. Dat. 15. 3. r Pſa. 12. 6. & 119. 140. Dih. 30. 5.

32 Canys s pwy *fydd* Dduw heb law yr ARGLWYDD? a phwy *fydd* graig eithr ein Duw ni? s Eſa. 45. 5. Pſal. 18. 31. Dih. 30. 4.

33 Duw yw fy nghadernid a'm nerth: ac a rwyddhaodd fy ffordd i yn berffaith.

34 Efe fydd yn gwneuthyd fy nhraed fel *traed* ewigod: ac efe fydd yn fy ngoſod ar fy uchelfaoedd. t Pen. 7. 15, 16.

35 Efe

35 Efe fydd yn dyſgu fy nwylo i ryfel: fel y dryllir bwâ dûr *yn* fy mreichiau.

36 Rhoddaiſt hefyd i mi darian dy iechydwriaeth: ‡ ac â'th fwynder y lluoſogaiſt fi.

37 Ehengaiſt fy ngerddediad tanaf; fel na lithrodd fy ſodlau.

38 Erlidiais fy ngelynnion, a difethais hwynt: ac ni ddychwelais nes eu difa hwynt.

39 Difeais hwynt hefyd, a thrywenais hwynt fel na chyfodant: a hwy a ſyrthiaſant dan fy nhraed i.

40 Canys ti a'm gwregyſaiſt i â nerth i ryfel: y rhai a ymgyfodent i'm herbyn a ddaroſtyngaiſt tanaf.

41 Rhoddaiſt hefyd i mi warrau fy ngelynnion; fel y difethwn fy nghaſeion.

42 Diſgwiliaſant, ond nid *oedd* achubydd: *ſef* am yr ARGLWYDD, ond nid attebodd hwynt.

43 Yna y maluriais hwynt fel llwch y ddaiar: melais hwynt fel tom yr heolydd, *a* thenais hwynt.

44 Gwaredaiſt fi rhag cynhennau fy mhobl; cedwaiſt fi yn ben *ar* genhedloedd: pobl nid adnabûm a'm gwaſanaethant.

45 Meibion dieithr a gymmerant arnynt * ymddaroſtwng i mi: pan glywant, gwrandawant arnaf fi.

46 Meibion dieithr a ballant, ac a ddychrynnant o'i carchar-dai.

47 Byw fyddo yr ARGLWYDD, a bendigedig *fyddo* fy nghraig; a derchafer Duw, craig fy iechydwriaeth.

48 Duw ſydd yn † fy nïal i; ac ſydd yn daroſtwng pobloedd tanaf fi;

49 Ac ſydd yn fy nhywys i o blith fy ngelynnion: ti hefyd a'm derchefaiſt uwch law y rhai a gyfodent i'm herbyn: rhag y gŵr traws i'm hachubaiſt i.

50 Am hynny y moliannaf di, ô ARGLWYDD, ym mhlith [h] y cenhedloedd, ac y canaf i'th enw.

51 *Efe ſydd* dŵr iechydwriaeth i'w frenin: ac yn gwneuthur trugaredd i'w enneiniog, i Ddafydd, ac [i] i'w hâd, yn dragywydd.

PEN. XXIII.

1 *Dafydd yn ei eiriau diweddaf yn dangos fod ei ffydd ef yn addewidion Duw tu hwnt i bob deall dynol.* 6 *Anghyffelyb gyflwr yr annuwiol.* 8 *Henwau cedyrn Dafydd.*

DYma eiriau diweddaf Dafydd. Dywedodd Dafydd mâb Jeſſe, a dywedodd y gŵr a oſodwyd yn uchel, enneiniog Duw Jacob, a pheraidd ganiadydd Iſraël,

2 Yſpryd yr ARGLWYDD a leſarodd ynofi, a'i ymadrodd ef *oedd* ar fy nhafod.

3 Duw Iſraël a ddywedodd wrthyf fi, [a] Craig Iſraël a ddywedodd; ‡ *Bydded* llywodraethwr ar ddynion yn gyfiawn, yn llywodraethu *mewn* ofn Duw:

4 Ac [b] efe a fydd fel y boreu-oleuni, pan gyfodo haul foregwaith heb gymmylau: fel eginyn *a dyf* o'r ddaiar, gan lewyrchiad yn ôl glaw.

5 Er nad yw fy nhŷ i felly gyd-a Duw: etto [c] cyfammod tragywyddol a wnaeth efe â mi, wedi ei luniaethu yn hollawl, ac yn ſiccr: canys fy holl iechydwriaeth, a'm holl ddymuniad *yw*, er nad yw yn peri iddo flaguro.

6 ¶ A'r anwir *fyddant* oll fel drain wedi eu bwrw heibio: canys mewn llaw nis cymmerir hwynt.

7 Ond y gŵr a gyffyrddo â hwynt a † ddeffynnir â haiarn, ac â phaladr gwayw-ffon: ac â thân y lloſgir hwynt yn *eu* lle.

8 ¶ Dyma enwau y cedyrn oedd gan Ddafydd. ‡ Y Tachmoniad a eiſteddai yn y gadair yn bennaeth y tywyſogion, (hwnnw oedd Adino yr Eſniad;) † *efe a ruthrodd* yn erbyn wyth gant, y rhai a laddodd efe ar un-waith.

9 Ac ar ei ôl ef *yr oedd* [d] Eleazar mâb Dodo, fâb Ahohi, ym mhlith y tri cedyrn gyd-a Dafydd, pan ddifenwaſant hwy y Philiſtiaid a ymgynnullaſent yno i ryfel, a phan aeth gwŷr Iſraël ymaith.

10 Efe a gyfododd, ac a darawödd ar y Philiſtiaid nes deffygio ei law ef, a glynu o'i law ef wrth y cleddyf; a'r ARGLWYDD a wnaeth iechydwriaeth mawr y diwrnod hwnnw: a'r bobl a ddychwelaſant ar ei ôl ef yn unig i anrheithio.

11 Ac ar ei ôl ef *yr oedd* [e] Sammah mâb Age yr Hararïad: a'r Philiſtiaid a ymgynnullaſant ‡ yn dorf, ac yr oedd yno ran o'r maes yn llawn o ffacbys; a'r bobl a ffôdd o flaen y Philiſtiaid.

12 Ond efe a ſafodd ynghanol y rhandir, ac a'i hachubodd, ac a laddodd y Philiſtiaid: felly y gwnaeth yr ARGLWYDD ymwared mawr.

13 ‡ A [f] thri o'r deg pennaeth ar hugain a ddiſgynnaſant, ac a ddaethant y cynhaiaf at Ddafydd i [g] ogof Adulam: a thorf y Philiſtiaid oedd yn gwerſyllu yn [h] nyffryn Rephaïm.

14 A Dafydd *oedd* yna mewn amddeffynfa; a ſefyllfa y Philiſtiaid *ydoedd* yna ym Methlehem.

15 A blyſſiodd Dafydd, a dywedodd, Pwy a'm dïoda i â dwfr o bydew Bethlehem, yr hwn *ſydd* wrth y porth?

16 A'r tri chedyrn a ruthraſant trwy werſyll y Philiſtiaid, ac a dynnaſant ddwfr o bydew Bethlehem, yr hwn *oedd* wrth y porth, ac a'i cymmeraſant hefyd, ac a'i dygaſant at Ddafydd: ond ni fynnai efe ei yfed, eithr efe a'i diod-offrymmodd ef i'r ARGLWYDD;

17 Ac a ddywedodd, Na atto yr ARGLWYDD i mi wneuthur hyn: onid gwaed y gwŷr a aethant mewn *enbydrwydd* am eu henioes yw hwn? am hynny ni fynnai efe ei yfed. Hyn a wnaeth y tri chedyrn hynny.

18 Ac [i] Abiſai brawd Joab, mâb Serfiah, oedd bennaf o'r tri, ae efe a gyfododd ei wayw-ffon yn erbyn try-chant, † *ac a'i* lladdodd *hwynt*: ac iddo ef *yr oedd yr* enw ym mhlith y tri.

19 Onid anrhydedduſaf *oedd efe* o'r tri? a bu iddynt yn dywyſog: etto ni chyrrhaeddodd efe y tri *cyntaf*.

20 A Benaiah mâb Jehoiada, mâb gŵr grymmus o Gabzeel, aml ei weithredoedd, efe a laddodd ddau † o gedyrn Moab; ac efe a aeth i wared, ac a laddodd lew mewn pydew yn amſer eira.

21 Ac efe a darawödd Aipht-ddyn, gŵr * golygus *o faint*; ac yn llaw yr Aiphtiad *yr oedd*

† Heb. *gyflawnir.*

‡ *Joſebbaſſabet y Tachmoniad pen y tri.* † Edrych 1 Chron. IIN II. & 27. 2.

d 1 Chron. 11. 12. & 27. 4.

e 1 Chron. 11. 27.

‡ Neu, *i ysgubfaethu.*

f 1 Chron. 11. 15.

g 1 Sa. 22. 1.

h Pen. 5. 18.

‡ Neu, *a'r tri pennaeth ar.*

i 1 Chron. 11. 20.

† Heb. *o laddledigion.*

† Heb. *lew Duw o Moab.*

* 1 Chron. 21. 23.

oedd gwayw-ffon, eithr efe a ddaeth i wared atto ef â ffon, ac a ddûg y wayw-ffon o law yr Aiphtiad, ac a'i lladdodd ef â'i wayw-ffon ei hun.

22 Hyn a wnaeth Benaiah mâb Jehoiada: ac iddo *yr oedd yr* enw ym mhlith y tri cedyrn.

‡ Neu, *Anrhydeddus oedd ym mysg y* 30.
23 ‡ Anrhydedduſach *oedd* nâ 'r deg ar hugain, ond ni chyrhaeddodd efe y tri *cyntaf*: a Dafydd a'i goſododdef ar † ei wŷr o gard.

† Neu, *ei gyngor.* Heb. *ei orchymmyn.*
24 [k] Aſahel brawd Joab *oedd* un o'r deg ar hugain; Elhanan mâb Dodo y Bethlehemiad,

[k] Pſ. 2. 18.
25 Sammah 'r Harodiad, Elica yr Harodiad,

[l] 1 Chr. 11. 27.
26 Helez y [l] Paltiad, Ira mâb Icces y Tecoiad,
27 Abïeſer yr Anathothiad, Mebunnai yr Huſathiad,
28 Zalmon yr Ahohiad, Maharai y Netophathiad,
29 Heleb mâb Baanah y Netophathiad, Ittai mâb Ribai o Gibeah meibion Benjamin,

‡ Neu, *ddyffrynnoedd.*
30 Benaiah y Pirathoniad, Hidai o ‡ afonydd Gaas.
31 Abi-albon yr Arbathiad, Azmaſeth y Barhumiad,
32 Elihaba y Saalboniad; o feibion Jaſen, Jonathan,
33 Sammah yr Hararíad, Ahïam mâb Sarar yr Araríad,
34 Eliphelet mâb Ahaſbai mâb y Maachathiad, Eliam mâb Ahitophel y Giloniad,
35 Hezrai y Carmeliad, Paarai yr Arbiad,
36 Igal mâb Nathan o Zobah, Bani y Gadiad,
37 Selec yr Ammoniad, Naharai y Beerothiad yn dwyn arſau Joab mâb Serfiah,
38 Ira yr Ithriad, Gareb yr Ithriad,
39 Urïas yr Hethiad; dau ar bymtheg ar hugain o gwbl.

PEN. XXIV.

1 *Satan yn temptio Dafydd, ac yntau yn gyrru Joab i rifo y bobl.* 5 *Y capteniaid, ym mhen y naw mîs a'r ugain nhiwrnod, yn dwyn cyfrif o drychan mil ar ddeg o ryfel-wŷr.* 10 *Dafydd yn cael ei ddewis o dair pla, ac yn dewis tridiau o'r nodau,* 15 *ac wedi lladd deng mil a thrugain o'r bobl, yn edifarhau, ac wrth hynny yn achub dinyſtr Jeruſalem.* 18 *Dafydd trwy gyngor Gad yn prynnu llawr dyrnu Araſnah, a'r bla yn peidio, wedi iddo ef aberthu.*

2987
‡ *Satan,* Edrych 1 Chron. 21. 1.
[a] Edr. 1 Chr. 27. 23, 24.
A Thrachefn digllonedd yr ARGLWYDD a enynnodd yn erbyn Iſraël, ac ‡ efe a annogodd Ddafydd yn eu herbyn hwynt, i ddywedyd, [a] Dôs, cyfrif Iſraël a Juda.

‡ Neu, *ddelyna.*
[b] Barn. 20. 1.
2 Canys y brenin a ddywedodd wrth Joab tywyſog llû *oedd* ganddo ef, ‡ Dôs yn awr drwy holl lwythau Iſraël, [b] o Dan hyd Beerſeba, a chyfrif y bobl, ſel y gwypwyf rifedi y bobl.

3 A Joab a ddywedodd wrth y brenin, Yr ARGLWYDD dy Dduw a 'chwanego 'r bobl yn gan cymmaint ag y maent, ſel y gwelo llygaid fy arglwydd frenin: ond pa ham yr ewyllyſia fy arglwydd frenin y peth hyn?

4 A gair y brenin fu drech nâ Joab, ac nâ thywyſogion y llû: Joab am hynny a aeth allan, a thywyſogion y llu, o ŵydd y brenin, i gyfrif pobl Iſraël.

5 ¶ A hwy a aethant tros yr Iorddonen, ac a werſyllaſant yn Aroër, o'r tu dehau i'r ddinas ſydd ynghanol ‡ dyffryn Gad, a thu-a Jazer. 298
‡ Neu, *afon.*

6 Yna y daethant i Gilead, ac ‡ i wlâd Tachtim Hodſi; daethant heſyd i Dan Iaan, ac o amgylch i Sidon;

‡ Neu, *i'r afon.* *newydd* *ſaeneiddio.*
7 Daethant heſyd i amddiffynſa Tyrus, ac i holl ddinaſoedd yr Heſiaid, a'r Canaaneaid: a hwy a aethant i du dehau Juda i Beerſeba.

8 Felly y cylchynaſant yr holl wlâd, ac a ddaethant ym mhen naw mîs ac ugain nhiwrnod i Jeruſalem.

9 A rhoddes Joab nifer cyfrif y bobl at y brenin: ac Iſraël ydoedd wyth gan mîl o wŷr grymmus yn tynnu cleddyf; a gwŷr Juda *oedd* bum can mîl o wŷr.

[c] 1 Sa. 24. 10
10 ¶ A [c] chalon Dafydd a'i tarawödd ef, ar ôl iddo gyfrif y bobl: a dywedodd Dafydd wrth yr ARGLWYDD, Pechais yn ddirſawr *yn* yr hyn a wneuthym: ac yn awr delea, attolwg, ô ARGLWYDD, anwiredd dy wâs; canys ynfyd iawn y gwneuthym.

[d] 1 Sa. 22. 5. [e] 1 Sa. 9. 9. 2 Chron. 29. 25.
11 A phan gyfododdDafydd y boreu, daeth gair yr ARGLWYDD at [d] Gad y prophwyd, [e] gweledydd Dafydd, gan ddywedyd,

12 Dôs a dywed wrth Ddafydd, Fel hyn y dywedodd yr ARGLWYDD, Yr ydwyf fi yn goſod tri pheth o'th flaen di; dewis it' un o honynt, a gwnâf *hynny* i ti.

[f] Edrych 1 Chron. 21. 12.
13 Felly Gad a ddaeth at Ddafydd, ac a ſynegodd iddo, ac a ddywedodd wrtho, A *fynnu* ddyfod it' [f] ſaith mlynedd o newŷn yn dy wlâd, neu ffoi dri mîs o flaen dy elynnion, a hwy yn dy erlid, ai ynteu bod haint yn y wlâd dri diwrnod? yn awr ymgynghora, ac edrych pa beth a attebaf i'r hwn a'm hanfonodd i.

14 A dywedodd Dafydd wrth Gad, Y mae yn gyfyng iawn arnafi: bîd i mi ſyrthio yn awr yn llaw yr ARGLWYDD; (canys aml yw ei drugareddau ef:) ac [g] na chwympwyf yn llaw dŷn.
[g] Edrych Eſay 47. 6. Zech 13. 7.

[h] 1 Chr. 21. 24.
15 Yna y rhoddes [h] yr ARGLWYDD haint yn Iſraël, o'r boreu hyd yr amſer nodedig: a bu farw o'r bobl, o Dan hyd Beerſeba, ddeng mîl a thrugain o wŷr.

[i] Gen. 6. 6. 1 Sa. 15. 11.
16 A phan eſtynnaſai yr angel ei law *at* Jeruſalem i'w dinyſtrio hi, [i] edifarhaodd ar yr ARGLWYDD y drwg hwn, ac a ddywedodd wrth yr angel oedd yn dinyſtrio 'r bobl, Digon bellach, attal dy law. Ac angel yr ARGLWYDD *oedd* wrth lawr dyrnu [k] Araſnah y Jebuſiad.
[k] 1 Chr. 21. 15. Ornan. Edr. Ad

17 A lleſarodd Dafydd wrth yr ARGLWYDD, pan ganfu efe yr angel a darawſai y bobl, a dywedodd, Wele myfi a bechais, ac a wneuthym yn ddrygionus: ond y defaid hyn, beth a wnaethant hwy? bydded attolwg dy law arnafi, ac ar dŷ fy nhâd.

‡ Heb. *Araſnah.*
18 ¶ A Gad a ddaeth at Ddafydd y dwthwn hwnnw, ac a ddywedodd wrtho, Dôs i fynu, cyfod allor i'r ARGLWYDD yn llawr dyrnu ‡ Araſnah y Jebuſiad.

19 A Dafydd a aeth i fynu yn ôl gair Gad, ſel y gorchymynnaſai yr ARGLWYDD.

20 Ac Araſnah a edrychodd, ac a ganfu y brenin

2987 brenin a'i weision yn dyfod tu-ag atto: ac Arafnah a aeth allan, ac a oftyngodd ei wyneb i lawr ger bron y brenin.

21 Ac Arafnah a ddywedodd, Pa ham y daeth fy arglwydd frenin at ei wâs? [l] A dywedodd Dafydd, I brynnu gennyt ti y llawr dyrnu i adeiladu allor i'r ARGLWYDD, fel yr attalier y bla oddiwrth y bobl.

22 A dywedodd Arafnah wrth Ddafydd, Cymmered „ ac offrymmed fy arglwydd frenin yr hyn fyddo da yn ei olwg: wele [m] yr ychen yn boeth-offrwm, a'r ffuftiau ac offer yr ychen yn lle cynnud.

23 Hyn oll a roddodd Arafnah, *megis* brenin, i'r brenin. A dywedodd Arafnah wrth y brenin, Yr ARGLWYDD dy Dduw a fyddo bodlon i ti. 2987

24 A dywedodd y brenin wrth Arafnah, Nagê; eithr gan brynnu y prynnaf *ef* mewn prîs gennyt, ac nid offrymmaf i'r ARGLWYDD fy Nuw boeth-offrymmau rhâd. Felly [n] Dafydd a brynnodd y llawr dyrnu a'r ychen er deg a deugain o ficlau arian.

25 Ac yno 'r adeiladodd Dafydd allor i'r ARGLWYDD, ac a offrymmodd boeth-offrymmau ac offrymmau hedd. A'r ARGLWYDD a gymmodogdd a'r wlâd, a'r bla a attaliwyd oddiwrth Ifraël.

Llyfr cyntaf y BRENHINOEDD,

Yr hwn a elwir hefyd,

Trydydd llyfr y BRENHINOEDD.

PENNOD I.

1 *Abifag yn ymgeleddu Dafydd.* 5 *Adoniah, anwylyd Dafydd, yn ei wneuthur ei hun yn frenin.* 11 *Nathan yn cynghori* 15 *i Bathfeba ddywedyd i'r brenin,* 22 *ac yn dywedyd gyd-a hi.* 28 *Dafydd yn adnewyddu ei lw i Bathfeba.* 32 *Zadoc a Nathan, drwy archiad Dafydd, yn enneinio Salomon yn frenin, a'r bobl yn gorfoleddu.* 41 *Jonathan yn adrodd hynny, a gwahoddwŷr Adoniah yn ffo.* 50 *Adoniah yn cymmeryd noddfa wrth gyrn yr allor, a than ammod yn cael ei ollwng yn rhydd.*

2989 A'R brenin Dafydd *oedd* hên, *ac* a aethai mewn ‡ oedran, er iddynt ei anhuddo ef mewn dillad, etto ni chynhefai efe.

2 Am hynny ei weifion a a ddywedafant wrtho, †Ceifier i'm harglwydd frenin langces o forwŷn, a fafed hi o flaen y brenin, a bydded yn gwneuthur ymgeledd iddo, a gorwedded yn dy fynwes, fel y gwrefogo fy arglwydd frenin.

3 A hwy a geifiafant langces dêg drwy holl frô Ifraël, ac a gawfant Abifag y Sunamites, ac a'i dygafant hi at y brenin.

4 A'r llangces *oedd* dêg iawn, ac oedd yn ymgeleddu 'r brenin, ac yn ei wafanaethu ef: ond ni bu i'r brenin a wnaeth â hi.

5 ¶ Ac [a] Adoniah mâb Haggith a ymdderchafodd, gan ddywedyd, Myfi a ‡ fyddaf frenin: ac [b] efe a ddarparodd iddo gerbydau a gwŷr meirch, a deng-wr a deugain i redeg o'i flaen.

6 A'i dâd nid anfodlonafai ef ‡ yn ei ddyddiau, gan ddywedyd, Pa ham y gwnaethoft fel hyn? yntef hefyd *oedd* dêg iawn o bryd, ac [c] efe a anefid wedi Abfalom.

7 ‡Ac o'i gyfrinach y gwnaeth efe Joab fâb Serfiah, ac Abiathar yr offeiriad: a [d] hwy a gynnorthwyafant ar ôl Adoniah.

8 Ond Zadoc yr offeiriad, a Benaiah mâb Jehoiada, a Nathan y prophwyd, a [e] Simei, a Rei, a'r [f] gwŷr cedyrn *a fuafai* gyd-a Dafydd, nid *oeddynt* gyd-ag Adoniah. 2989

9 Ac Adoniah a laddodd ddefaid, a gwartheg, a phafgedigion, wrth faen Zoheleth, yr hwn *fydd* wrth ‡ En-Rogel, ac a wahoddodd ei holl frodyr meibion y brenin, a holl wŷr Juda, gweifion y brenin.

10 Ond Nathan y prophwyd, a Benaiah, a'r gwŷr cedyrn, a Salomon ei frawd, ni wahoddodd efe.

11 ¶ Am hynny y dywedodd Nathan wrth Bathfeba mam Salomon, gan ddywedyd, Oni chlywaift ti fod Adoniah mâb [g] Haggith yn teyrnafu, a'n harglwydd Dafydd heb wybod *hynny*?

12 Tyred gan hynny yn awr attolwg, rhoddaf it' gyngor, fel yr achubech dy enioes dy hun, ac enioes Salomon dy fâb.

13 Dôs a cherdda i mewn at y brenin Dafydd, a dywed wrtho, Oni thyngaift ti, fy arglwydd frenin, wrth dy wafanaeth-wraig, gan ddywedyd, [h] Salomon dy fâb di a deyrnafa yn ddiau ar fy ôl i, ac efe a eiftedd ar fy ngorfedd-faingc i? pa ham gan hynny y mae Adoniah yn teyrnafu?

14 Wele tra fyddech yno etto yn llefaru wrth y brenin, minneu a ddeuaf i mewn ar dy ôl di, ac a ‡ ficcrhâf dy eiriau di.

15 ¶ A Bathfeba a aeth i mewn at y brenin, i'r yftafell. A'r brenin oedd hên iawn; ac Abifag y Sunamites oedd yn gwafanaethu y brenin.

16 A Bathfeba a oftyngodd ei phen, ac a ymgrymmodd i'r brenin: a'r brenin a ddywedodd, Beth *a fynni* di?

17 Hitheu a ddywedodd wrtho, Fy arglwydd, ti a dyngaift i'r ARGLWYDD dy Dduw wrth dy wafanaethyddes, Salomon dy fâb a deyrnafa yn ddiau ar fy ôl i, ac efe a eiftedd ar fy ngorfedd-faingc i:

18 Ac yn awr, wele, Adoniah fydd frenin; ac yr awr hon, fy arglwydd frenin, nis gwyddoft ti *hyn*.

19 Ac efe a laddodd wartheg, ac *anifeiliaid* brei-

2989 breiſion, a defaid lawer iawn, ac a wahoddodd holl feibion y brenin, ac Abïathar yr offeiriad, a Joab tywyſog y filwriaeth: ond dy wâs Salomon ni wahoddodd efe.

20 Titheu ſy arglwydd frenin, *y mae* llygaid holl Iſraël arnat ti, am fynegi iddynt pwy a eiſtedd ar orſedd-faingc ſy arglwydd y brenin ar ei ôl ef.

21 O's amgen, pan orweddo ſy arglwydd frenin gyd-a'i dadau, yna y cyfrifir fi a'm mâb Salomon yn bechaduriaid.

22 ¶ Ac wele tra 'r oedd hi etto yn ymddiddan â'r brenin, y daeth Nathan y prophwyd hefyd i mewn.

23 A hwy a fynegaſant i'r brenin, gan ddywedyd, Wele Nathan y prophwyd. Ac efe a aeth i mewn o flaen y brenin, ac a ymgrymmodd i'r brenin, a'i wyneb hyd lawr.

24 A dywedodd Nathan, Fy arglwydd frenin, a ddywedaiſt ti, Adonïah a deyrnaſa ar fy ôl i, ac efe a eiſtedd ar fy ngorſedd-faingc?

25 Canys efe a aeth i wared heddyw, ac a laddodd ychen, ac *anifeiliaid* breiſion, a defaid lawer, ac a wahoddodd holl feibion y brenin, a thywyſogion y filwriaeth, ac Abïathar yr offeiriad: ac wele hwynt yn bwytta ac yn yfed o'i
i 1 Sam. 10. 24. flaen ef, ac y maent yn dywedyd, [i] Bydded fyw y brenin Adonïah.

26 Ond myfi dy wâs, a Zadoc yr offeiriad, a Benaiah mâb Jehoiada, a'th wâs Salomon, ni wahoddodd efe.

27 Ai trwy fy arglwydd frenin y bu y peth hyn, heb ddangos o honot i'th wâs, pwy a eiſteddai ar orſedd-faingc fy arglwydd y brenin ar ei ôl ef?

28 ¶ A'r brenin Dafydd a attebodd, ac a ddywedodd, Gelwch Bathſeba attafi: a hi a ddaeth o flaen y brenin, ac a ſafodd ger bron y brenin.

29 A'r brenin a dyngodd, ac a ddywedodd, *Fel* y mae 'r ARGLWYDD yn fyw, yr hwn a waredodd fy enaid i allan o bob cyſyngder;

30 Yn ddïau megis y tyngais wrthyt ti i ARGLWYDD Dduw Iſraël, gan ddywedyd, Salomon dy fâb a deyrnaſa yn ddïau ar fy ôl i, ac efe a eiſtedd ar fy ngorſedd-faingc i yn fy lle i; felly y gwnâf y dydd hwn.

31 Yna Bathſeba a oſtyngodd ei phen, *a'i* hwyneb i lawr, ac a ymgrymmodd i'r brenin,
k Dan. 2. 4. ac a ddywedodd, [k] Bydded fy arglwydd frenin Dafydd fyw byth.

32 ¶ A'r brenin Dafydd a ddywedodd, Gelwch attafi Zadoc yr offeiriad, a Nathan y prophwyd, a Benaiah fâb Jehoiada. A hwy a ddaethant o flaen y brenin.

33 A'r brenin a ddywedodd wrthynt, Cymmerwch weiſion eich arglwydd gyd-a chwi, a
* Heb. Deuvch Eith. 6. 8. pherwch i Salomon fy mâb farchogaeth ar * fy mules fy hun, a dygwch ef i wared i Gihon.

34 Ac enneinied Zadoc yr offeiriad a Nathan y prophwyd ef yno yn frenin ar Iſraël: ac udcenwch mewn udcorn, a dywedwch, Bydded fyw y brenin Salomon.

35 Deuwch chwithau i fynu ar ei ôl ef, a dened efe i fynu, ac eiſtedded ar fy ngorſeddfa i; ac efe a deyrnaſa yn fy lle i: canys ef a ordeiniais i fod yn flaenor ar Iſraël, ac ar Juda.

36 A Benaiah mâb Jehoiada a attebodd y brenin, ac a ddywedodd, Amen; yr un modd y dywedo ARGLWYDD Dduw fy arglwydd frenin. 2989

37 Megis y bu 'r ARGLWYDD gyd-a'm harglwydd y brenin, felly bydded gyd-a Salomon, a gwnaed yn fwy ei orſedd-faingc ef nâ gorſedd-faingc fy arglwydd y brenin Dafydd.

38 Felly Zadoc yr offeiriad, a Nathan y prophwyd, a Benaiah mâb Jehoiada, a'r Cerethiaid, a'r Pelethiaid, a aethant i wared, ac a wnaethant i Salomon farchogaeth ar fules y brenin Dafydd, ac a aethant ag ef i Gihon.

39 A Zadoc yr offeiriad a gymmerodd gorn
l Exod. 30. 23, 25, 31. o [l] olew allan o'r babell, ac a enneiniodd Salomon. A hwy a udcanaſant mewn udcorn; *m* a'r
m 1 Sa. 10. 24. holl bobl a ddywedaſant, Bydded fyw brenin Salomon.

40 A'r holl bobl a aethant i fynu ar ei ôl ef yn canu pibellau, ac yn llawenychu â llawenydd mawr, fel y rhwygai 'r ddaiar gan eu ſŵn hwynt.

41 ¶ A chlybu Adonïah a'i holl wahoddedigion, y rhai *oedd* gyd-ag ef, pan ddarfaſai iddynt twytta: Joab hefyd a glywodd lais yr udcorn, ac a ddywedodd, Pa ham *y mae* twrwf y ddinas yn derfyſgol?

42 Ac efe etto yn llefaru, wele daeth Jonathan mâb Abïathar yr offeiriad. A dywedodd
n 2 Sa. 18. 27. Adonïah, Tyred i mewn; canys [n] gŵr grymmus *ydwyt* ti, a daioni a fynegi di.

43 A Jonathan a attebodd ac a ddywedodd wrth Adonïah, Yn ddïau ein harglwydd brenin Dafydd a oſododd Salomon yn frenin.

44 A'r brenin a anfonodd gyd-ag ef Zadoc yr offeiriad, a Nathan y prophwyd, a Benaiah fâb Jehoiada, a'r Cerethiaid, a'r Pelethiaid, a hwy a baraſant iddo ef farchogaeth ar fules y brenin.

45 A Zadoc yr offeiriad a Nathan y prophwyd a'i enneiniaſant ef yn frenin yn Gihon: a hwy a ddaethant i fynu oddi-yno yn llawen, a'r ddinas a derfyſgodd. Dyna 'r twrwf a glywſoch chwi.

46 Ac y mae Salomon yn eiſtedd ar orſedd-faingc y frenhiniaeth.

47 A gweiſion y brenin a ddaethant hefyd i fendithio ein harglwydd brenin Dafydd, gan ddywedyd, Dy Dduw a wnelo enw Salomon yn well nâ'th enw di, ac a wnelo yn fwy ei orſedd-faingc ef nâ'th orſedd-faingc di. A'r brenin a ymgrymmodd ar y gwely.

48 Fel hyn hefyd y dywedodd y brenin, Bendigedig *fyddo* ARGLWYDD Dduw Iſraël, yr hwn a roddodd heddyw un i eiſtedd ar fy ngorſedd-faingc, a'm llygaid innau yn gweled *hynny*.

49 A'r holl wahoddedigion, y rhai *oedd* gyd-ag Adonïah, a ddychrynnaſant, ac a gyfodaſant, ac a aethant bob un ei ffordd.

50 ¶ Ac Adonïah oedd yn ofni rhag Salomon, ac a gyfododd, ac a aeth, ac [o] a ymaflodd yn-
o Pen. 2. nghyrn yr allor.

51 A mynegwyd i Salomon, gan ddywedyd, Wele y mae Adonïah yn ofni y brenin Salomon: canys wele, efe a ymaflodd ynghyrn yr allor, gan ddywedyd, Tynged y brenin Salomon i mi heddyw na ladd efe ei wâs â'r cleddyf.

52 A dywedodd Salomon, O's bydd efe yn wr-da, [p] ni fyrth *un* o'i wallt ef i lawr; ond o's
p 1 Sa. 14. 45. Act. 27. ceir drygioni ynddo ef, efe a fydd marw.

53 A'r

2989 53 A'r brenin Salomon a anfonodd, a hwy a'i dygasant ef oddiwrth yr allor: ac efe a ddaeth, ac a ymgrymmodd i'r brenin Salomon. A dywedodd Salomon wrtho, Dôs i'th dŷ.

PEN. II.

1 *Dafydd yn rhoi cyngor i Salomon,* 3 *i fod yn ddiwiol,* 5 *ynghylch Joab,* 7 *Barzilai,* 8 *A Simei:* 10 *Ac yn marw.* 12 *Salomon yn freinin ar ei ôl ef.* 13 *Adoniah yn ceisio gan Bathseba ddywedyd wrth Salomon am Abisag, ac yn cael ei ddihenydd.* 26 *Abiathar yn cael ei hoedl, ac yn colli yr offeiriadaeth.* 28 *Joab yn ffo at gyrn yr allor, a'i ladd ef:* 35 *A gosod Benaiah yn lle Joab, a Zadoc yn lle Abiathar.* 36 *Simei yn cael gorchymyn i aros yn Jerusalem, ac am fyned i Gath, yn gorfod arno farw.*

2990 YNa dyddiau Dafydd a nesâfant, i farw, ac efe a orchymynnodd i Salomon ei fâb, gan ddywedyd,

2 [a] Myfi wyf yn myned ffordd yr holl ddaiar: am hynny ymnertha, a bydd ŵr.

3 A chadw gadwraeth yr ARGLWYDD dy Dduw, i rodio yn ei ffyrdd ef, i gadw ei ddeddfau ef, a'i orchymynnion, a'i farnedigaethau, a'i dystiolaethau; fel yr ysgrifennwyd yngh yfraith Moses; fel ‡ y [b] llwyddych yn yr hyn oll a wnelych, ac i ba le bynnag y troëch:

4 Fel y cyflawno 'r ARGLWYDD ei air a lefarodd efe wrthyf, gan ddywedyd, [c] O's dy feibion a gadwant eu ffyrdd, i rodio ger fy mron mewn gwirionedd, â'i holl galon, ac â'i holl enaid, [d] ni thorrir (eb efe) na *byddo* o honot ŵr ar orsedd-faingc Israël.

5 Titheu hefyd a wyddost yr hyn a wnaeth Joab mâb Serfiah â mi, a'r hyn a wnaeth efe i ddau o dywysogion lluoedd Israël, i [e] Abner fâb Ner, ac i [f] Amasa fâb Jether, y rhai a laddodd efe, ac a † ollyngodd waed rhyfel mewn heddwch, ac a roddodd waed rhyfel ar ei wregys *oedd* am ei lwynau, ac yn ei esgidiau *oedd* am ei draed.

6 Am hynny gwnâ yn ôl dy ddoethineb, ac na âd i'w ben-llwydni ef ddisgyn i'r bedd mewn heddwch.

7 Ond i feibion [g] Barzilai y Gileadiad y gwnei garedigrwydd, a byddant ym mysg y rhai a fwyttânt *ar* dy fwrdd di: canys felly [h] y daethant attafi pan oeddwn yn ffoi rhag Absalom dy frawd ti.

8 Wele hefyd [i] Simei fâb Gera, fâb Jemini, o Bahurim, gyd-â thi, yr hwn a'm melldithiodd i â melldith †dôst, y dydd yr euthym i Mahanaïm: ond [k] efe a ddaeth i wared i'r Iorddonen i gyfarfod â mi, ac [l] mi a dyngais i'r ARGLWYDD wrtho ef, gan ddywedyd, Ni'th laddaf â'r cleddyf.

9 Ond yn awr na âd ti ef heb gospedigaeth; canys gŵr doeth *ydwyt* ti, a gwyddost beth a wnei iddo: dŵg ditheu ei ben-wynni ef i wared i'r bedd mewn gwaed.

2990 10 Felly [m] Dafydd a hunodd gyd-a'i dadau, ac a gladdwyd [n] yn ninas Dafydd.

11 A'r dyddiau [o] y teyrnasodd Dafydd ar Israël, *oedd* ddeugain mlhynedd: saith mlynedd y teyrnâsodd efe yn Hebron, a thair blynedd ar ddeg ar hugain y teyrnasodd efe yn Jerusalem. 2990

12 ¶ [p] A Salomon a eisteddodd ar orsedd-faingc Dafydd ei dâd; a'i frenhiniaeth ef a sicrhâwyd yn ddirfawr. [p] 1 Chron. 29. 23. 2 Chr. 1. 1.

13 ¶ Ac Adoniah mâb Haggith a ddaeth at Bathseba mam Salomon. A hi a ddywedodd, [q] Ai heddychlon dy ddyfodiad? yntef a ddywedodd, Heddychlon. [q] 1 Sa. 16. 4.

14 Ac efe a ddywedodd, Y *mae* i mi air â thi. Hitheu a ddywedodd, Dywed.

15 Yntef a ddywedodd, Ti a wyddost mai eiddof oedd y frenhiniaeth, ac i holl Israël osod eu hwynebau ar fy ngwneuthur i yn frenin; eithr trôdd y frenhiniaeth, ac a aeth i'm brawd: canys [r] trwy yr ARGLWYDD yr aeth hi yn eiddo ef. [r] 1 Chr. 22. 9 & 28. 5.

16 Ond yn awr, dymunaf gennyt un dymuniad, na † ommedd fi. Hitheu a ddywedodd wrtho, Dywed. † Heb. *thro heibio fy myneb.*

17 Yntef a ddywedodd, Dywed, attolwg, wrth y brenin Salomon (canys ni ommedd efe dydi) am roddi o honaw ef Abisag y Sunamites yn wraig i mi.

18 A dywedodd Bathseba, Dâ; mi a ddywedaf drosot ti wrth y brenin.

19 Felly Bathseba a aeth at y brenin Salomon, i ddywedyd wrtho ef tros Adoniah. A'r brenin a gododd i'w chyfarfod hi, ac a ostyngodd iddi, ac a eisteddodd ar ei orsedd-faingc, ac a barodd osod gorsedd-faingc i fam y brenin; a [s] hi a eisteddodd ar ei ddeheulaw ef. [s] Edrych Psal. 45. 9.

20 Yna hi a ddywedodd, Un dymuniad bychan yr ydwyf fi yn ei ddymuno gennyt; na ommedd fi. A'r brenin a ddywedodd wrthi hi, Gofyn, fy mam; canys ni'th ommeddaf.

21 A hi a ddywedodd, Rhodder Abisag y Sunamites yn wraig i Adoniah dy frawd.

22 A'r brenin Salomon a attebodd, ac a ddywedodd wrth ei fam, Pa ham y ceisi di Abisag y Sunamites i Adoniah? gofyn hefyd y frenhiniaeth iddo ef, (canys fy mrawd hŷn nâ mi ydyw efe;) a chyd-ag ef y mae Abiathar yr offeiriad, a Joab mâb Serfiah.

23 A'r brenin Salomon a dyngodd i'r ARGLWYDD, gan ddywedyd, [t] Fel hyn y gwnelo Duw i mi, ac fel hyn y 'chwanego, onid yn erbyn ei enioes y llefarodd Adoniah y gair hyn. [t] Ruth 1. 17.

24 Yn awr gan hynny, *fel* mai byw 'r ARGLWYDD, yr hwn a'm sicrhaodd i, ac a wnaeth i mi eistedd ar orsedd-faingc Dafydd fy nhâd, yr hwn hefyd a wnaeth i mi dŷ, megis [u] y dywedasai efe; heddyw yn ddiau y rhoddir Adoniah i farwolaeth. [u] 2 Sam. 7. 12, 13.

25 A'r brenin Salomon a anfonodd gyd-a Benaiah mâb Jehoiada; ac efe a ruthrodd arno ef, fel y bu efe farw.

26 ¶ Ac wrth Abiathar yr offeiriad y dywedodd y brenin, Dôs i [x] Anathoth, i'th frô dy hun; canys gŵr *yn heuddu* marwolaeth *ydwyt* ti: ond ni laddaf di y pryd hyn, o herwydd dwyn o honot Arch yr Arglwydd DDUW o flaen fy nhâd Dafydd, ac [y] am dy gystuddio yn yr hyn oll y cystuddiwyd fy nhâd. [x] Jos. 21. 18. [y] 1 Sa. 22. 20 2 Sa. 15. 24.

27 Felly y bwriodd Salomon Abiathar ymaith o fod yn offeiriad i'r ARGLWYDD, fel [z] y cyflawnai air yr ARGLWYDD, yr hwn a ddywedasai efe am dŷ Eli yn Siloh. [z] 1 Sam. 2. 31, 35.

28 ¶ A'r

2990 28 ¶ A'r chwedl a ddaeth at Joab : (canys Joab a wyrasai ar ôl Adoniah, er na wyrasai efe ar ôl Absalom.) A ffôdd Joab i babell yr ARGLWYDD, ac [a] a ymaflodd ynghyrn yr allor.

[a] Pen.1.50.

29 A mynegwyd i'r brenin Salomon ffoi o Joab i babell yr ARGLWYDD, ac wele *y mae* efe wrth yr allor. A Salomon a anfonodd Benaiah fâb Jehoiada, gan ddywedyd, Dôs, rhuthra arno ef.

30 A daeth Benaiah i babell yr ARGLWYDD, ac a ddywedodd wrtho ef, Fel hyn y dywed y brenin, Tyred allan : yntef a ddywedodd, Na *ddeuaf* ; eithr yma y byddaf farw. A Benaiah a ddug drachefn air at y brenin, gan ddywedyd, Fel hyn y dywedodd Joab, ac fel hyn i'm hattebodd.

[b] Ex.21.14.

31 A dywedodd y brenin wrtho ef, [b] Gwnâ fel y dywedodd efe, a rhuthra arno ef, a chladd ef ; fel y tynnech y gwaed gwirion a dywalltodd Joab oddiarnafi ac oddiar dŷ fy nhâd i.

[c] Psa. 7.16.

32 A'r ARGLWYDD [c] a ddychwel ei waed ef ar ei ben ei hun ; o herwŷdd efe a ruthrodd ar ddau ŵr cyfiawnach a gwell nag ef ei hun, ac a'i lladdodd hwynt â'r cleddyf, a Dafydd fy

[d] 2 Sa.3.27.

nhâd heb wybod, sef [d] Abner fâb Ner tywysog

[e] 2 Sa.20.10.

llu Israël, ac [e] Amasa fâb Jether tywysog llu Juda.

33 A'i gwaed hwynt a ddychwel ar ben Joab, ac [f] ar ben ei hâd ef yn dragywydd ; ond i Ddafydd, ac i'w hâd, ac i'w dŷ, ac i'w orseddfaingc, y bydd heddwch yn dragywydd gan yr ARGLWYDD.

[f] 2 Sa.3.29.

34 Felly 'r aeth Benaiah mâb Jehoiada i fynu, ac a ruthrodd arno, ac a'i lladdodd. Ac efe a gladdwyd yn ei dŷ ei hun yn yr anialwch.

35 ¶ A'r brenin a osododd Benaiah fâb Jehoiada yn ei le ef ar y filwriaeth ; a'r brenin a

[g] 1 Sa.2.35. Bdrych 1 Chr.6.50.

osododd [g] Zadoc yr offeiriad yn lle Abiathar.

36 ¶ A'r brenin a anfonodd, ac a alwodd am

[h] 2 Sa.16.5.

[h] Simei, ac a ddywedodd wrtho, Adeilada it' dŷ yn Jerusalem, ac aros yno, ac na ddôs allan oddiyno, nac yma na thraw.

37 Canys bydd, y dydd yr elych allan, ac yr

[i] 2 Sa 15.23.

elych dros [i] afon Cidron, gan wybod y cei di wybod y lleddir di yn farw : dy waed fydd ar dy ben dy hun.

38 A dywedodd Simei wrth y brenin, Da yw 'r gair ; fel y dywedodd fy arglwydd frenin, felly y gwnâ dy wâs. A Simei a drigodd yn Jerusalem ddyddiau lawer.

2993 39 Eithr ym mhen tair blynedd y ffôdd dau wâs i Simei at Achis fâb Maachah brenin Gath. A mynegwyd i Simei, gan ddywedyd, Wele dy weision di yng Ngath.

40 A Simei a gyfodod, ac a gyfrwyodd ei asyn, ac a aeth i Gath at Achis, i geisio ei weision : ïe Simei a aeth, ac a gyrchodd ei weision o Gath.

41 A mynegwyd i Salomon fyned o Simei o Jerusalem i Gath, a'i ddychwelyd ef.

42 A'r brenin a anfonodd ac a alwodd am Simei, ac a ddywedodd wrtho, Oni pherais i ti dyngu i'r ARGLWYDD, ac *oni* thystiolaethais wrthyt, gan ddywedyd, Yn y dydd yr elych allan, ac yr elych nac yma nac accw, gan wybod gwybydd y lleddir di yn farw? a thi a ddywedaist wrthyf, Da yw 'r gair a glywais.

43 Pa ham gan hynny na chedwaist lŵ yr ARGLWYDD, a'r gorchymyn a orchymynnais i ti? 2993

44 A dywedodd y brenin wrth Simei, Ti a wyddost [k] yr holl ddrygioni a wyr dy galon, yr hwn a wnaethost di yn erbyn Dafydd fy nhâd : yr ARGLWYDD am hynny a ddychwelodd dy ddrygioni di ar dy ben dy hun.

[k] 2 Sa.16.5.

45 A bendigedig *fydd* y brenin Salomon, a gorsedd-faingc Dafydd a sicrheir o flaen yr ARGLWYDD yn dragywydd.

46 Felly y gorchymynnodd y brenin i Benaiah fâb Jehoiada ; ac efe a aeth allan, ac a ruthrodd arno ef, fel y bu efe farw. A'r [l] frenhiniaeth a

[l] 1 Chr.1.1.

sicrhäwyd yn llaw Salomon.

PEN. III.

1 Salomon yn priodi merch Pharao, 2 ac wrth aberthu yn uchelfa Gibeon, 5 yn cael gan Dduw ei ddewis rôdd, ac yn dewis doethineb : ac yn cael doethineb, a chyfoeth, ac anrhydedd. 16 Barn Salomon rhwng y ddwy buttain yn ei wneuthur ef yn enwog.

A [a] Salomon a ymgysathrachodd â Pharao brenin yr Aipht, ac a briodod serch Pharao, ac a'i dûg hi i ddinas Dafydd, nes darfod iddo adeiladu ei dŷ ei hun, a thŷ yr ARGLWYDD, a [b] mûr Jerusalem oddiamgylch. 2991

[a] Pen.7.8.

[b] Pen.9.15, 19.

2 Etto y bobl oedd yn aberthu mewn uchelfaoedd, o herwŷdd nad adeiladasid tŷ i enw 'r ARGLWYDD hyd y dyddiau hynny.

3 A Salomon a garodd yr ARGLWYDD, gan rodio yn neddfau Dafydd ei dâd : etto mewn uchelfaoedd yr oedd efe yn aberthu ac yn arogldarthu.

4 [c] A'r brenin a aeth i Gibeon i aberthu yno : canys honno oedd uchelfa fawr. Mil o boeth-offrymmau a offrymmodd Salomon ar yr allor honno.

[c] Pen.13.

5 ¶ [d] Yng Ngibeon yr ymddangosodd yr ARGLWYDD i Salomon mewn breuddwyd liw nôs : a dywedodd Duw, Gofyn beth a roddaf i ti.

[d] Pen.9.2.

6 A dywedodd Salomon, Ti a wnaethost â'th wâs Dafydd fy nhâd fawr ‡ drugaredd, megis y rhodiodd efe o'th flaen di mewn gwirionedd, ac mewn cyfiawnder, ac mewn uniondeb calon gyd-a thi ; ïe cedwaist iddo y drugaredd fawr hon, a rhoddaist iddo fâb i eistedd ar ei orsedd-faingc, fel *y gwelir* heddyw.

‡ Neu, *haelioni.*

7 Ac yn awr, o ARGLWYDD fy Nuw, ti a wnaethost i'th wâs deyrnasu yn lle Dafydd fy [e] nhâd : a minneu yn fachgen bychan : ni fedraf [e] fyned nac allan nac i mewn.

[e] Num.27.17.

8 A'th wâs *fydd* ym mysg dy bobl, y rhai a ddewisaist ti : pobl aml, y rhai ni rifir, ac nis cyfrifir gan luosogrwydd.

[f] Hos.11.8.

9 Am hynny [f] dyro i'th wâs galon ‡ ddeallus i farnu dy bobl, i ddeall *rhagor* rhwng da a drwg : canys pwy a ddichon farnu dy luosog bobl hyn ?

[f] 2 Chr.1.10. ‡ Neu, *synnwyr.* Heb. *yn clywed.*

10 A'r peth fu dda yngolwg yr ARGLWYDD, am ofyn o Salomon y peth hyn.

11 A Duw a ddywedodd wrtho, O herwŷdd gofyn o honot y peth hyn, ac na ofynnaist it' ddy-

2991 ddyddiau lawer, ac na ofynnaiſt it' ôlud, ac na cheiſiaiſt enioes dy elynnion, eithr gofynnaiſt it' ddeall i wrando barn:

12 Wele gwneuthym yn ôl dy eiriau; wele, g rhoddais it' galon ddoeth a deallus, fel na bu dy fâth o'th flaen, ac na chyfyd dy fâth ar dy ôl.

13 A h rhoddais it' hefyd yr hyn nis gofynnaiſt, golud, a gogoniant hefyd; fel na ‡ byddo un o'th fâth ym myſg y brenhinoedd dy holl ddyddiau di.

14 Ac o's rhodi yn fy ffyrdd i, gan gadw fy neddfau a'm gorchymynnion, i megis y rhodiodd Dafydd dy dâd, eſtynnaf hefyd dy ddyddiau di.

15 A Salomon a ddeffrôdd, ac wele, breuddwyd *oedd*. Ac efe a ddaeth i Jeruſalem, ac a ſafodd o flaen Arch cyfammod yr ARGLWYDD, ac a offrymmodd offrymmau poeth, ac a aberthodd aberthau hedd, ac a wnaeth wledd i'w holl weiſion.

16 ¶ Yna dwy wragedd o butteiniaid a ddaethant at y brenin, ac a ſafaſant ger ei fron ef.

17 A'r naill wraig a ddywedodd, O fy arglwydd, myfi a'r wraig hon oeddym yn trigo yn yr un tŷ, ac mi a eſgorais yn tŷ gyd-a hi.

18 Ac ar y trydydd dydd wedi eſgor o honofi, yr eſgorodd y wraig hon hefyd; ac yr *oeddem* ni ynghŷd, heb arall yn tŷ gyd-a ni, ond nyni ein dwyoedd yn tŷ.

19 A mâb y wraig hon a fu farw liw nôs: o herwŷdd hi a orweddodd arno ef.

20 A hi a gododd ynghanol y nôs, ac a gymmerodd fy mâb i o'm hymyl, tra yr ydoedd dy law-forwŷn yn cyſgu, ac a'i goſododd ef yn ei mynwes hi, a'i mâb marw hi a oſododd hi yn fy mynwes inneu.

21 A phan godais i y boreu i beri i'm mâb ſugno; wele marw oedd efe: ac wedi i mi ddal arno y boreu, wele, nid fy mâb i, yr hwn a eſgoraſwn i, ydoedd efe.

22 A'r wraig arall a ddywedodd, Nagê; eithr fy mâb i *yw y* byw, a'th fâb ditheu yw y marw. A hon a ddywedodd, Nagê; eithr dy fâb di yw y marw, a'm mâb i yw y byw. Fel hyn y lleſaraſant o flaen y brenin.

23 Yna y dywedodd y brenin, Hon ſydd yn dywedyd, Dyma fy mâb i ſydd fyw, a'th fâb ditheu yw 'r marw: a hon accw ſydd yn dywedyd, Nagê; eithr dy fâb di yw 'r marw, a'm mâb inneu *yw* 'r byw.

24 A dywedodd y brenin, Dygwch i mi gleddyf. A hwy a ddygaſant gleddyf o flaen y brenin.

25 A'r brenin a ddywedodd, Rhennwch y bachgen byw yn ddau, a rhoddwch yr hanner i'r naill, a'r hanner i'r llall.

26 Yna y dywedodd y wraig *bŷwedd* y mâb byw wrth y brenin, (canys k ei hymyſgaroedd a gynneſaſai wrth ei mâb,) ac a leſarodd, O fy arglwydd, rhoddwch iddi hi y bachgen byw, ac na leddwch ef ddim: ond y llall a ddywedodd, Na fydded eiddo fi na thitheu, *eithr* rhennwch *ef*.

27 Yna yr attebodd y brenin, ac y dywedodd, Rhoddwch y bachgen byw iddi hi, ac na leddwch ef ddim: dyna ei fam ef.

28 A holl Iſraël a glywſant y farn a farnaſai 'r brenin; a hwy a ofnaſant y brenin: canys gwelſant fod doethineb Duw ynddo ef i wneuthur barn.

PEN. IV.

1 *Tywyſogion Salomon, 7 a deuddeg ſwyddog ei lys ef, 20 a heddwch, a helaethrwydd ei frenhiniaeth, 22 ac arlwy ei fwrdd, 26 a'i 'ſtablau, 29 a'i ddoethineb, 32 a'i lyfrau.*

A'R brenin Salomon oedd frenin ar holl Iſraël.

2 Ac dyma y tywyſogion *oedd* ganddo ef: Azariah mab Zadoc yr ‡ offeiriad; ‡ Neu, *pen-ſwyddog.*

3 Elihoreph, ac Ahiah, meibion Siſa, *oedd* 'ſgrifennyddion; a Jehoſaphat mab Ahilud yn goſiadur: a 2 Sa.8.16. & 20.24.

4 A Benaiah mab Jehoiada *oedd* ar y llu; a Zadoc ac Abiathar yn offeiriaid:

5 Ac Azariah mab Nathan *oedd* ar y ſwyddogion; a Zabud mab Nathan *oedd* benllywydd, *ac* yn gyfaill i'r brenin;

6 Ac Ahiſar *oedd* ben-teulu: ac b Adoniram mab Abda ar y ‡ deyrnged. b Pen. 5.14. ‡ Neu, *dreth.*

7 ¶ A chan Salomon yr ydoedd deuddeg o ſwyddogion ar holl Iſraël, y rhai a barottoënt luniaeth i'r brenin a'i dŷ: mîs yn y flwyddyn yr oedd ar *bob* un ddarparu.

8 Dyma eu henwau hwynt: ‡ mab Hur ym mynydd Ephraïm. ‡ Neu, *Ben-Hur.*

9 ‡ Mab Decar ym Macas, ac yn Saalbim, a Bethſemes, ac Elon-Bethanan. ‡ Neu, *Ben-Decar.*

10 ‡ Mab Heſed yn Aruboth; iddo ef *yr oedd* Sochoh, a holl dîr Hepher. ‡ Neu, *Ben-Heſed.*

11 ‡ Mab Abinadab *oedd yn* holl ardal Dor; Taphath merch Salomon oedd yn wraig iddo ef. ‡ Neu, *Ben-Abinadab.*

12 Baanah mab Ahilud *oedd yn* Nhaanach, a Megido, a Bethſean oll, yr hon *ſydd* ger llaw Sartanah, îs law Jezreel; o Bethſean hyd Abelmehola, hyd y tu hwnt i Jocmeam.

13 ‡ Mab Geber *oedd* yn Ramoth Gilead; iddo ef *yr oedd* c trefydd Jair mab Manaſſeh, y rhai *ſydd* yng Ngilead: eiddo ef *oedd* d ardal Argob, yr hon *ſydd* ym Maſan, *ſef* tri ugain o ddinaſoedd mawrion, a chaerau a barrau prês. ‡ Neu, *Ben-Geber.* c Nu.32.41. d Deut.3.4.

14 Ahinadab mab Ido *oedd* ym Mahanaïm.

15 Ahimaaz *oedd* yn Nephtali: yntef a gymmerodd Baſmath merch Salomon yn wraig.

16 Baanah mab Huſai *oedd* yn Aſer, ac yn Aloth.

17 Jehoſaphat mab Paruah *oedd* yn Iſſachar.

18 Simei mab Elah *oedd* o fewn Benjamin.

19 Geber mab Uri *oedd* yngwlâd Gilead, gwlâd Sehon brenin yr Amoriaid, ac Og brenin Baſan; a'r unig ſwyddog *oedd* yn y wlâd *ydoedd efe.*

20 ¶ Juda ac Iſraël *oedd* aml, fel y tywod *ſydd* ger llaw 'r môr o amldra, yn bwytta ac yn yfed, ac yn gwneuthur yn llawen.

21 A e Salomon oedd yn llywodraethu ar yr holl deyrnaſoedd, o'r afon hyd wlâd y Philiſtiaid, ac hyd derfyn yr Aipht: yr oeddynt hwy yn dwyn anrhegion, ac yn gwaſanaethu Salomon holl ddyddiau ei enioes ef. e Eccl.47.13. Edrych Pſal.72.8.

22 ¶ A † bwŷd Salomon beunydd oedd ddeg Corus ar hugain o beillied, a thri ugain Corus o flawd: † Heb. *bara.*

23 Deg o ychen paſgedig, ac ugain o ychen porfadwy, a chant o ddefaid, heb law ceirw, ac iyrchod, a buail, ac ednod breiſion.

24 Canys efe oedd yn llywodraethu ar y tu

yma i'r afon oll, o Diphſah hyd Azzah, ar yr holl frenhinoedd o'r tu yma i'r afon: ac yr oedd iddo ef heddwch o bob parth iddo o amgylch.

25 Ac yr oedd Juda ac Iſraël yn preſſwylio yn ‡ddiogel, [f]bob un tan ei wîn-wydden, a than ei ffigyſ-bren, [g]o Dan hyd Beerſeba, holl ddyddiau Salomon.

26 ¶ Ac [h] yr oedd gan Salomon ddeugain mîl o breſebau [i] meirch i'w gerbydau, a deuddeng-mîl o wŷr meirch.

27 A'r ſwyddogion hynny a barottoënt luniaeth i Salomon y brenin, ac i bawb a ddelai i fwrdd y brenin Salomon, pob un yn ei fis; ni adawſant eiſiau dim.

28 Haidd hefyd a gwellt a ddygaſant hwy i'r meirch, ac i'r cyflym gamelod, i'r fan lle y byddai *y ſwyddogion*, pob un ar ei ran.

29 ¶ A [k] Duw a roddodd ddoethineb i Salomon, a deall mawr iawn, a helaethdra calon, fel y tywod ſydd ar fîn y môr.

30 A doethineb Salomon oedd fwy nâ doethineb holl feibion ŷ dwyrain, ac nâ holl [l] ddoethineb yr Aipht.

31 Ïë doethach oedd efe nag un dŷn; nag [m] Ethan yr Ezrahiad, nâ Heman, nâ Chalcol, nâ Darda, meibion Mahol: a'i enw ef oedd ym mhlith yr holl genhedloedd oddïamgylch.

32 Ac [n] efe a lefarodd dair mîl o ddiharebion: a'i ganiadau ef oedd fîl a phump.

33 Llefarodd hefyd am brennau, o'r cedr-wŷdd *ſydd* yn Libanus hyd yr yſſop a dŷf allan o'r pared. Ac efe a lefarodd am anifeiliaid, ac am ehediaid, ac am ymluſgiaid, ac am byſgod.

34 Ac o bob pobloedd y daethpwyd i wrando doethineb Salomon, oddïwrth holl frenhinoedd y ddaiar, y rhai a glywſent am ei ddoethineb ef.

PEN. V.

1 *Hiram yn gyrru i gyfarch Salomon, ac yn cael gwybod ei fod ef ar fedr adeiladu y Deml, ac yn addaw defnyddiau i'r gwaith.* 7 *Hiram yn bendithio Duw tros Salomon, yn cael ymborth i'w deulu, ac yn gyrru coed i Salomon.* 13 *Rhifedi gweith-wŷr Salomon.*

2290 [a] Hiram hefyd brenin Tyrus a anfonodd ei weiſion at Salomon: (canys clybu enneinio o honynt hwy ef yn frenin yn lle ei dâd:) canys [b] hoff oedd gan Hiram Ddafydd bob amſer.

2 A [c] Salomon a anfonodd at Hiram, gan ddywedyd,

3 Ti a wyddoſt am Ddafydd fy nhâd, na allai efe adeiladu tŷ i enw 'r ARGLWYDD ei Dduw, [d] gan y rhyfeloedd oedd o'i amgylch ef, nes rhoddi o'r ARGLWYDD hwynt dan wadnau ei draed ef.

4 Eithr yn awr yr ARGLWYDD fy Nuw a rôdd i mi lonydd oddïamgylch, fel nad *oes* na gwrthwyneb̃ydd, nac ymgyſarfod niweidiol.

5 Ac wele fi ‡a'm bryd ar adeiladu tŷ i enw 'r ARGLWYDD fy Nuw; [e] megis y llefarodd yr ARGLWYDD wrth Ddafydd fy nhâd, gan ddywedyd, Dy fab, yr hwn a oſodaf fi yn dy lê di ar dy orſedd-fainge di, efe a adeilada dŷ i'm henw i.

6 Yn awr gan hynny gorchymmyn dorri o honynt i mi gedr-wydd o Libanus: a'm gweiſion i a fyddant gyd-a'th weiſion di; a rhoddaf attat gyflog dy weiſion, yn ôl yr hyn a ddywedych: canys ti a wyddoſt nad *oes* yn ein plith ni ŵr a fedro gymmynu coed megis y Sidoniaid.

7 ¶ A bu, pan glybu Hiram eiriau Salomon, lawenychu o honaw ef yn ddirfawr, a dywedyd, Bendigedig *yw* 'r ARGLWYDD heddyw, yr hwn a roddes i Ddafydd fâb doeth ar y bobl luoſog yma,

8 A Hiram a anfonodd at Salomon, gan ddywedyd, Gwrandewais ar yr hyn a anfonaiſt attaf: mi a wnâf dy holl ewyllys di am goed cedr-wŷdd, a choed ffynnidwŷdd.

9 Fy ngweiſion a'i dygant i wared o Libanus hyd y môr: ac mi a'i gyrraf hwynt yn gludeiriau ar hŷd y môr, hyd [f] y fan a ‡oſodych di i mi: ac yno y dattodaf hwynt, a chymmer di *hwynt*; ond ti a wnei fy ewyllys inneu [g] gan roddi ymborth i'm teulu i.

10 Felly yr oedd Hiram yn rhoddi i Salomon o goed cedr-wŷdd, ac o goed ffynnidwŷdd, ei holl ddymuniad.

11 A [h] Salomon a roddodd i Hiram ugain mîl Corus o wenith yn gynhaliaeth i'w dŷ, ac ugain Corus o olew coeth: felly y rhoddai Salomon i Hiram bob blwyddyn.

12 A'r ARGLWYDD a roddes ddoethineb i Salomon, [i] fel y dywedaſai wrtho: a bu heddwch rhwng Hiram a Salomon, a hwy a wnaethant gyfammod ill dau.

13 ¶ A'r brenin Salomon a gyfododd ‡drêth o holl Iſraël; a'r drêth oedd ddeng-mîl ar hugain o wŷr.

14 Ac efe a'i hanfonodd hwynt i Libanus, deng-mîl yn y mîs *ar* gylch: mîs y byddent yn Libanus, a dau fis gartref; ac [k] Adoniram oedd ar y drêth.

15 Ac yr oedd gan Salomon ddeng-mîl a thrugain yn dwyn beichiau, a phedwar ugain mîl yn naddu cerrig yn y mynydd.

16 Heb law pen-ſwyddogion Salomon, y rhai *oedd* ar y gwaith, ſef tair mîl a thrychant, yn llywodraethu y bobl a weithient yn y gwaith.

17 A'r brenin a orchymynnodd ddwyn o honynt hwy feini mawr, a meini coſtus, *a* meini nâdd, i fyſſaenu y tŷ.

18 Felly ſeiri Salomon, a ſeiri Hiram, a'r [l] Gibliaid, a naddaſant, ac a ddarparaſant goed a cherrig i adeiladu 'r tŷ.

PEN. VI.

1 *Adeiladu Teml Salomon,* 5 *a'i ſtafelloedd.* 11 *Addewid Duw i'r Deml.* 15 *Byrddio ac addurno 'r Deml,* 23 *Y Cerubiaid.* 31 *Y dorau.* 36 *Y cyntedd.* 37 *Yr hŷd y buwyd yn adeiladu y Deml.*

AC [a] yn y bedwar-ugeinfed a phedwar cant o flynyddoedd, wedi dyfod meibion Iſraël allan o'r Aipht, yn y bedwaredd flwyddyn o deyrnaſiad Salomon ar Iſraël, yn y mîs Ziff, hwnnw yw 'r ail mîs, ‡[b] y dechreuodd efe adeiladu tŷ 'r ARGLWYDD.

2 A'r [c] tŷ a adeiladodd y brenin Salomon i'r ARGLWYDD *oedd* dri ugain cufydd ei hŷd, ac ug-

ain cusydd ei lêd, a deg cusydd ar hugain ei uchder.

3 A'r porth o flaen teml y tŷ *oedd* ugain cusydd ei hŷd, yn un hŷd a llêd y tŷ, *ac* yn ddeg cusydd ei lêd, o flaen y tŷ.

4 Ac efe a wnaeth i'r tŷ [d] ffeneſtri, ‡ yn llydain oddi-fewn, ac yn gyſyng oddiallan.

5 ¶ Ac efe a adeiladodd † wrth ſur y tŷ ‡ [e] 'ſtafelloedd oddiamgylch mur y tŷ, ynghylch y deml, a'r gafell: ac a wnaeth † gelloedd o amgylch.

6 Yr yſtafell iſaf *oedd* bum cusydd ei llêd, a'r ganol chwe chusydd ei llêd, a'r drydydd yn laith gusydd ei llêd: canys efe a roddaſai attegion o'r tu allan i'r tŷ oddiamgylch, ſel na rwymid *y trawſtiau* ym mur y tŷ.

7 A'r [f] tŷ pan adeiladwyd ef, a adeiladwyd o gerrig wedi eu cwbl naddu cyn eu dwyn yno: ſel na chlybüwyd na morthwylion, na bwyill, *nac* un offeryn haiarn yn y tŷ wrth ei adeiladu.

8 Drws y gell ganol *oedd* ar † yſtlys dehau y tŷ; ac ar hŷd griſiau troëdig y dringid i'r ganol, ac o'r ganol i'r drydedd.

9 Felly yr adeiladodd efe y tŷ, ac a'i gorphennodd: ac a fyrddiodd y tŷ â thrawſtiau ac yſtyllod o gedr-wydd.

10 Ac efe a adeiladodd 'ſtafelloedd wrth yr holl dŷ, yn bum cusydd ei huchder: ac â choed cedr yr oeddynt yn pwyſo ar y tŷ.

11 ¶ A daeth gair yr ARGLWYDD at Salomon, gan ddywedyd,

12 Am y tŷ yr wyt ti yn ei adeiladu, [g] o's rhodi di yn fy neddfau i, a gwneuthur fy marnedigaethau, a chadw fy holl orchymynnion, gan rodio ynddynt; yna y cyflawnaf â thi fy ngair [h] a leferais wrth Ddafydd dy dâd.

13 Ac [i] mi a breſſwyliaf ym myſg meibion Iſraël, ac ni adawäf fy mhobl Iſraël.

14 Felly yr adeiladodd Salomon y tŷ, ac a'i gorphennodd.

15 Ac efe a fyrddiodd barwydydd y tŷ oddifewn ag yſtyllod cedr-wydd, o lawr y tŷ hyd y llogel y byrddiodd efe ef â choed oddi-fewn: byrddiodd hefyd lawr y tŷ â phlangciau o ffynidwydd.

16 Ac efe a adeiladodd ugain cusydd ar yſtyſſau 'r tŷ ag yſtyllodd cedr, o'r llawr hyd y parwydydd: felly 'r adeiladodd iddo o fewn, *ſef* i'r gafell, i'r ceſſegr ſancteiddiolaf.

17 A'r tŷ, ſêf y Deml, o'i flaen ef, oedd ddeugain cusydd *ei hŷd.*

18 A chedr-wydd y tŷ oddi-fewn *oedd* wedi eu cerfio yn gnappiau, ac yn flodau agored: y cwbl *oedd* gedr-wydd, ni welid carreg.

19 A'r gafell a ddarparodd efe yn y tŷ o fewn; i oſod yno Arch cyfammod yr ARGLWYDD.

20 A'r gafell yn y pen blaen oedd ugain cusydd o hŷd, ac ugain cusydd o lêd, ac ugain cusydd ei huchder: ac efe a'i gwiſgodd ag aur pûr; felly hefyd y gwiſgodd efe 'r allor o gedr-wydd.

21 Salomon hefyd a wiſgodd y tŷ oddifewn ag aur † pur, ac a roddes farrau ar draws, wrth gadwyni aur, o flaen y gafell, ac a'i gwiſgodd ag aur.

22 A'r holl dŷ a wiſgodd efe ag aur, nes gorphen yr holl dŷ: yr allor hefyd oll, yr hon *oedd* wrth y gafell, a wiſgodd efe ag aur.

23 ¶ Ac efe a wnaeth yn y gafell ddau o Gerubiaid, o bren † oliwydd, *pob un yn* ddeg cusydd ei uchder. † Heb. *olew.*

24 A'r naill aden i'r Cerub *oedd* bum cusydd, a'r aden arall i'r Cerub *oedd* bum cusydd: deg cusydd *oedd* o'r naill gwrr i'w adenydd ef hyd y cwrr arall i'w adenydd ef.

25 A'r ail Cerub oedd o ddeg cusydd: un feſur ag un agwedd *oedd* y ddau Gerub.

26 Uchder y naill Gerub *oedd* ddeg cusydd: ac felly *'r oedd* y Cerub arall.

27 Ac efe a oſododd y Cerubiaid yn y tŷ oddi-fewn, ‡ ac [k] adenydd y Cerubiaid a ymledaſant, ſel y cyffyrddodd aden y naill â'r *naill* bared, ac aden y Cerub arall oedd yn cyffwrdd â'r pared arall: a'i hadenydd hwy ynghanol y tŷ oedd yn cyffwrdd â'i gilydd. ‡ Neu, *a'r Cerubiaid a ledaſant eu hadenydd.* [k] Ex.25.20.

28 Ac efe a wiſgodd y Cerubiaid ag aur.

29 A holl barwydydd y tŷ o amgylch a gerfiodd efe â cherfiedig luniau Cerubiaid, a phalmwydd, a blodau agored, o fewn ac oddiallan.

30 Llawr y tŷ hefyd a wiſgodd efe ag aur, oddi-fewn ac oddiallan.

31 ¶ Ac i ddrws y gafell y gwnaeth efe ddorau o goed oliwydd; cappan y drws *a'r* gorſingau *oedd* ‡ bummed ran *y pared.* ‡ Neu, *bum 'ſgwâr.*

32 Ac ar † y ddwy ddôr o goed oliwydd y cerfiodd efe gerfiadau Cerubiaid, a phalmwydd, a blodau agored, ac *a'i* gwiſgodd ag aur, ac a ledodd aur ar y Cerubiaid, ac ar y palmwydd. † Neu, *ddolennau y dorau.*

33 Ac felly y gwnaeth efe i ddrws y deml orſingau o goed oliwydd, *y rhai oedd* ‡ bedwaredd ran *y pared.* ‡ Neu, *bedair-ongl.*

34 Ac yr *oedd* y ddwy ddôr o goed ffynnidwydd; [l] dwy ddalen blygedig *oedd* i'r naill ddôr, a dwy ddalen blygedig i'r ddôr arall. [l] Eze.41.23.

35 Ac efe a gerfiodd Gerubiaid a phalm-wydd, a blodau agored *arnynt,* ac *a'i* gwiſgodd ag aur, yr hwn a gymhwyſwyd ar y cerfiad.

36 ¶ Ac efe a adeiladodd y cyntedd neſaf i mewn â thair rhês o gerrig nâdd, ac â rhês o drawſtiau cedr-wydd.

37 ¶ [m] Yn y bedwaredd flwyddyn y ſylfaenwyd tŷ yr ARGLWYDD, ym mîs Ziff: [m] Ad. 1.

38 Ac yn yr unfed flwyddyn ar ddeg, ym mîs Bul, (dyna yr wythfed mîs,) y gorphennwyd y tŷ, a'i holl rannau a'i holl ‡ berthynaſau. Felly *mewn* [n] ſaith mlynedd yr adeiladodd efe ef. ‡ Neu, *or leiniadau.* [n] Edr. Ad. 1.

PEN. VII.

1 *Adeiladu tŷ Salomon,* 2 *a thŷ coed Libanus,* 6 *a'r porth colofnau,* 7 *a phorth y frawdle,* 8 *a thŷ merch Pharaoh.* 13 *Gwaith Hiram ar y ddwy golofn.* 23 *Y môr tawdd.* 27 *Y deg yſtôl.* 38 *Y deg noe brês.* 40 *A'r holl leſtri.*

EIthr ei dŷ ei hun a adeiladodd Salomon mewn [a] tair blynedd ar ddeg, ac a orphennodd ei holl dŷ. a Pen.9.10.

2 ¶ Efe a adeiladodd dŷ coedwig Libanus, yn gan cusydd ei hŷd, ac yn ddeg cusydd a deugain ei lêd, ac yn ddeg cusydd ar hugain ei uchder; ar bedair rhês o golofnau cedr-wydd, a thrawſtiau cedr-wydd ar y colofnau.

3 Ac efe a döwyd â chedr-wydd oddiarnodd ar ‡ y trawſtiau *oedd* ar y pum colofn a deugain, pymtheg *yn* y rhês.

‡ Heb. *yr ais.*

4 Ac *yr oedd* tair rhês o ffeneſtri, ‡goleu ar gyfer goleu, yn dair rhengc.

‡ Heb. *golwg ar gyfer golwg.*

5 A'r holl ddryſau a'r gorſingau *oedd* yſgwâr, *felly 'r oedd* y ffeneſtri: a goleu ar gyfer goleu yn dair rhengc.

6 ¶ Hefyd efe a wnaeth borth o golofnau, yn ddeg cufydd a deugain ei hŷd, ac yn ddeg cufydd ar hugain ei lêd: a'r porth *oedd* o'i blaen hwynt; a'r colofnau eraill a'r ſwmmerau *oedd* o'i blaen hwythau.

7 ¶ Porth yr orfeddfa hefyd, yr hwn y barnai efe ynddo, a wnaeth efe yn borth barn: ac efe a wiſgwyd â chedr-wydd ‡ o'r naill gwrr i'r llawr hyd y llall.

‡ Heb. *o lawr i lawr*

8 ¶ Ac *i'w* dŷ ei hun, yr hwn y trigai efe ynddo, yr oedd cyntedd arall o fewn y porth, o'r un fâth waith: gwnaeth hefyd dŷ i ferch Pharao [b] yr hon a briodaſai Salomon, fel y porth hwn.

b Pen. 3. 1.

9 Hyn oll *oedd* o feini coſtus, wedi eu naddu wrth feſur, *a'i* lladd â llif oddi-fewn, ac oddiallan: a *hynny* o'r ſylfaen hyd y llogel: ac felly o'r tu allan hyd y cyntedd mawr.

10 Ac efe a ſylfaenefid â meini coſtus a meini mawr, â meini o ddeg cufydd, ac â meini o wyth gufydd.

11 Ac oddiarnodd *yr oedd* meini coſtus, (wedi eu naddu wrth feſur) a chedr-wydd.

12 Ac *i'r* cyntedd mawr *yr oedd* o amgylch, dair rhês o gerrig nâdd, a rhês o drawſtiau cedr-wydd; i gyntedd tŷ 'r ARGLWYDD oddifewn, ac i borth y tŷ.

13 ¶ A'r brenin Salomon a anfonodd, ac a gyrchodd [c] Hiram o Dyrus.

c 2 Chr. 4. 11. Edr. Ad. 4o.

14 [d] Mâb gwraig weddw *oedd* hwn, o lwyth Nephtali, a'i dâd yn ŵr o Dyrus: gôf prês *ydoedd efe*: a [e] llawn ydoedd o ddoethineb, a deall, a gwybodaeth, i weithio pob gwaith o brês. A efe a ddaeth at y brenin Salomon, ac a weithiodd ei holl waith ef.

d 2 Chr. 2. 14.

e Exo. 31. 3.

15 Ac efe a ‡ fwriodd [f] ddwy golofn o brês, deunaw cufydd *oedd* uchder pob colofn, a llinyn o ddeuddeg cufydd a amgylchai bob un o'r ddwy.

‡ Heb. *lluniodd.*

f 2 Bren. 25. 17. 2 Chron 3. 15. & 4. 12. Jer. 52. 21.

16 Ac efe a wnaeth ddau gnapp o brês tawdd, i'w rhoddi ar bennau y colofnau: pum cufydd *oedd* uchder y naill gnapp; a phum cufydd uchder y cnapp arall.

17 Efe a wnaeth rwyd-waith, a phlethiadau o gadwyn-waith i'r cnappiau *oedd* ar ben y colofnau: ſaith i'r naill gnapp, a ſaith i'r cnapp arall.

18 Ac efe a wnaeth y colofnau, a dwy rês o bomgranadau o amgylch, ar y naill rwydwaith, i guddio y cnappiau *oedd* uwch ben: ac felly y gwnaeth efe i'r cnapp arall.

19 A'r cnappiau y rhai *oedd* ar y colofnau, *oedd* o waith lili, yn y porth, yn bedwar cufydd.

20 Ac i'r cnappiau ar y ddwy golofn oddiarnodd, ar gyfer y canol, *yr oedd pomgranadau*, y rhai *oedd* wrth y rhwyd-waith: a'r pomgranadau *oedd* [g] ddau gant, yn rheſau o amgylch, ar y cnapp arall.

g 2 dwsyn. 2 Chr. 3. 16. & 4. 13. Jer. 52. 23

21 [h] Ac efe a gyfododd y colofnau [i] ymmhorth y deml; ac a gyfododd y golofn ddehau, ac a alwodd ei henw hi ‡ Jachin; ac efe a gyfododd y golofn aſſwy, ac a alwodd ei henw hi ‡ Boaz.

h 2 Chr. 3. 17. i Pen. 6. 3. ‡ Hynny yw, *efe a ſicrhâ.* ‡ Sef, *ynddo y mae nerth.*

22 Ac ar ben y colofnau yr *oedd* gwaith lili: felly y gorphennwyd gwaith y colofnau.

23 ¶ Ac efe a wnaeth [k] fôr tawdd yn ddeg cufydd o ymyl i ymyl; yn grwn oddiamgylch; ac yn bum cufydd ei uchder; a llinyn o ddeg cufydd ar hugain a'i hamgylchai oddiamgylch.

k Jer. 52. 17.

24 A chnappiau a'i amgylchent ef tan ei ymyl o amgylch, deg mewn cufydd oedd [l] yn amgylchu y môr o amgylch: y cnappiau *oedd* yn ddwy rês, wedi er bwrw pan fwriwyd yntau.

l 2 Chr. 4. 3.

25 Sefyll yr oedd ar [m] ddeuddeg o ychen, tri oedd yn edrych tu-a 'r gogledd, a thri yn edrych tu-a 'r gorllewin, a thri yn edrych tu-a 'r dehau, a thri yn edrych tua 'r dwyrain; a'r môr arnynt oddiarnodd, a'i pennau ôl hwynt oll o fewn.

m Jer. 52. 20

26 Ei dewder hefyd *oedd* ddyrnfedd, a'i ymyl fel gwaith ymyl cwppan, *a* blodau lili; [n] dwy fil o Bathau a annai ynddo.

n Edryck 2 Chr. 4. 5.

27 ¶ Hefyd efe a wnaeth ddeg o yſtolion prês, pedwar cufydd *oedd* hŷd pob yſtôl, a phedwar cufydd eu lêd, a thri chufydd eu huchder.

28 Ac dyma waith yr yſtolion; yſtlyſau *oedd* iddynt, a'r yſtlyſau *oedd* rhwng y delltennau.

29 Ac ar yr yſtlyſau *oedd* rhwng y delltennau, *yr oedd* llewod, ychen, a Cherubiaid: ac ar y dellt *yr oedd* yſtôl oddiarnodd; ac oddi-tan y llewod a'r ychen *yr oedd* cyſſylltiadau o waith teneu.

30 A phedair olwyn brês *oedd* i bob yſtôl, a phlangciau prês: ac yn eu pedair congl *yr oedd* yſgwyddau iddynt: tan y noe *yr oedd* yſgwyddau, wedi eu toddi ar gyfer pob cyſſylltiad.

31 A'i genau oddi-fewn y cwmpas, ac oddiarnodd, *oedd* gufydd; a'i genau hi oedd grwn, ar waith yr yſtôl, yn gufydd a hanner: ac ar ei hymyl hi *yr oedd* cerfiadau, a'i hyſtlyſau yn bedwar ochrog, nid yn grynion.

32 A'r pedair olwyn *oedd* tan yr yſtlyſau, ac echelau yr olwynion yn yr yſtôl: ac uchder pob olwyn yn gufydd a hanner cufydd.

33 Gwaith yr olwynion hefyd *oedd* fel gwaith olwynion menn, eu hechelau, a'i bothau, a'i cammogau, a'i hadenydd, *oedd* oll yn doddedig.

34 Ac *yr oedd* pedair yſgwydd wrth bedair congl pob yſtôl; o'r yſtôl *yr oedd* ei hyſgwyddau hi.

35 Ac ar ben yr yſtôl *yr oedd* cwmpas o amgylch, o hanner cufydd o uchder; ar ben yr yſtôl hefyd *yr oedd* ei hymylau, a'i thaleithiau o'r un.

36 Ac efe a gerfiodd ar yſtyllod ei hymylau hi, ac ar ei thaleithiau hi, Gerubiaid, llewod, a phalm-wydd, wrth noethder pob un, a chyſſylltiadau oddiamgylch.

37 Fel hyn y gwnaeth efe y deg yſtôl; un doddiad, un feſur, ac un agwedd, *oedd* iddynt hwy oll.

38 ¶ [o] Gwnaeth

38 ¶ [o] Gwnaeth hefyd ddeng noe brês, deugain Bath a ddaliai pob noe, yn bedwar cufydd bob noe, ac un noe ar bob un o'r deg ystôl.

39 Ac efe a osodes bump ystôl ar † ystlys dehau y tŷ, a phump ar yr ystlys asswy i'r tŷ: a'r môr a osododd efe ar y tu dehau i'r tŷ, tu-a'r dwyrain, ar gyfer y dehau.

40 ¶ [p] Gwnaeth Hiram hefyd y noeau, a'r rhawiau, a'r cawgiau; a Hiram a orphennodd wneuthur yr holl waith, yr hwn a wnaeth efe i'r brenin Salomon, *yn* nhŷ yr ARGLWYDD.

41 Y ddwy golofn, a'r cnappiau coronog, y rhai oedd ar ben y ddwy golofn; a'r ddau [q] rwyd-waith, i guddio y ddau gnapp goronog, *oedd* ar ben y colofnau;

42 A phedwar cant o bomgranadau i'r ddau rwyd-waith; dwy res o bomgranadau i un rhwyd-waith i guddio y ddau gnapp goronog, *oedd* ar ‡ y colofnau;

43 A'r deg ystôl, a'r deg noe ar yr ystolion;

44 Ac un môr, a deuddeg o ychen tan y môr;

45 A'r crochanau, a'r rhawiau, a'r cawgiau; a'r holl lestri a wnaeth Hiram i'r brenin Salomon, i dŷ yr ARGLWYDD, *oedd* o brês gloyw.

46 Yngwastadedd yr Iorddonen y toddodd y brenin hwynt, † mewn clei-dir, rhwng Succoth a Zarthan.

47 A Salomon a beidiodd *â phwyso* yr holl lestri, o herwŷdd eu lluosogrwydd anfeidrol hwynt: ac ni † wybuwyd pwys y prês ychwaith.

48 A Salomon a wnaeth yr holl ddodrefn *a berthynai i* dŷ yr ARGLWYDD: yr allor aur, a'r bwrdd aur, yr hwn *yr oedd* [r] y bara gosod arno;

49 A phum canhwyll-bren o'r tu dehau, a phump o'r tu asswy, o flaen y gafell, yn aur pur, a'r blodau, a'r lluserau, a'r gefeiliau, o aur;

50 Y phïolau hefyd, a'r psaltringau, a'r cawgiau, a'r llwyau, a'r † thuserau, o aur coeth; a bachau dorau y tŷ o fewn y cyssegr sancteiddiaf, a dorau tŷ y deml, *oedd* aur.

51 Felly y gorphennwyd yr holl waith a wnaeth y brenin Salomon i dŷ yr ARGLWYDD: a Salomon a ddûg i mewn [s] yr hyn a gyssegrasai Dafydd ei dâd; yr arian, a'r aur, a'r dodrefn, a roddodd efe ym mhlith trysorau tŷ yr ARGLWYDD.

PEN. VIII.

1 Gwyl cyssegriad y Deml. 12, 54 Bendith Salomon, 22 a'i weddi, 62 a'i hedd-aberth.

YNa [a] Salomon a gasglodd henuriaid Israël, a holl bennau y llwythau, a thywysogion tadau meibion Israël, at y brenin Salomon yn Jerusalem, i ddwyn i fynu Arch cyfammod yr ARGLWYDD o [b] ddinas Dafydd, honno *yw* Sïon.

2 A holl wŷr Israël a ymgynnullasant at y brenin Salomon, ar yr wyl, ym mîs Ethanim, hwnnw *yw* y seithfed mîs.

3 A holl henuriaid Israël a ddaethant, a'r offeiriaid a godasant yr Arch i fynu.

4 A hwy a ddygasant i fynu Arch yr ARGLWYDD, a phabell y cyfarfod, a holl lestri y cyssegr, y rhai *oedd* yn y babell, a'r offeiriaid a'r Lefiaid a'i dygasant hwy i fynu. 3001

5 A'r brenin Salomon, a holl gynnulleidfa Israël, y rhai a ymgynnullasai atto ef, *oedd* gyd-ag ef o flaen yr Arch, yn aberthu defaid, a gwarthegi, y rhai ni rifid, ac ni chyfrifid gan luosogrwydd.

6 Felly yr offeiriaid a ddygasant Arch cyfammod yr ARGLWYDD i'w lle ei hun, i gafell y tŷ, i'r cyssegr sancteiddiaf, tan adenydd y Cerubiaid.

7 Canys y Cerubiaid oedd yn lledu eu hadenydd tros le yr Arch; a'r Cerubiaid a orchguddient yr Arch, a'i barrau, oddiarnodd.

8 A'r barrau a estynnasant fel y gwelid pennau y barrau o'r ‡ cyssegr, o flaen y gafell, ond nis gwelid oddiallan: yno y maent hwy hyd y dydd hwn.

9 [c] Nid *oedd* dim yn yr Arch [d] onid y ddwy lêch faen a osodasai Moses yno, yn Horeb; ‡ lle [e] y cyfammododd yr ARGLWYDD â meibion Israël, pan oeddynt yn dyfod o wlâd yr Aipht.

10 A phan ddaeth yr offeiriaid allan o'r cyssegr, [f] y cwmmwl a lanwodd dŷ yr ARGLWYDD,

11 Fel na allai yr offeiriaid sefyll i wasanaethu o herwŷdd y cwmmwl; canys gogoniant yr ARGLWYDD a lanwasai dŷ yr ARGLWYDD.

12 ¶ [g] Yna y dywedodd Salomon, Yr ARGLWYDD a ddywedodd y preswyliai efe [h] yn y tywyllwch.

13 Gan adeiladu yr adeiledais dŷ yn bresswylfod i ti; trig-le i ti i arus yn dragywydd ynddo.

14 A'r brenin a drôdd ei wyneb, ac a fendithiodd holl gynnulleidfa Israël: (a holl gynnulleidfa Israël oedd yn sefyll.)

15 Ac efe a ddywedodd, Bendigedig *fyddo* ARGLWYDD Dduw Israël, yr hwn a lefarodd â'i enau wrth Ddafydd fy nhâd, ac a'i cwplaodd â'i law, gan ddywedyd,

16 [i] Er y dydd y dugym fy mhobl Israël allan o'r Aipht, ni ddewisais ddinas o holl lwythau Israël i adeiladu tŷ, fel y byddai [k] fy enw i yno; eithr [l] dewisais Ddafydd i fod ar fy mhobl Israël.

17 Ac [m] yr oedd ym mrŷd Dafydd fy nhâd adeiladu tŷ i enw ARGLWYDD Dduw Israël.

18 A'r ARGLWYDD a ddywedodd wrth Ddafydd fy nhâd, O herwŷdd bod yn dy frŷd ti adeiladu tŷ i'm henw i, da y gwnaethost fod *hynny* yn dy galon.

19 Etto nid adeiledi di y tŷ; ond dy fâb di, yr hwn a ddaw allan o'th lwynau di, efe a adeilada y tŷ i'm henw i.

20 A'r ARGLWYDD a gyflawnodd ei air a lefarodd efe, a mi a gyfodais yn lle Dafydd fy nhâd, ac a eisteddais ar deyrn-gadair Israël, megis y llefarodd yr ARGLWYDD, ac a adeiledais dŷ i enw ARGLWYDD Dduw Israël.

21 A mi a osodais yno le i'r Arch, yr hon *y mae* ynddi [n] gyfammod yr ARGLWYDD, yr hwn a gyfammododd efe â'n tadau ni, pan ddûg efe hwynt allan o wlâd yr Aipht.

22 ¶ A Salomon a safodd o flaen [o] allor yr ARGLWYDD, yngwydd holl gynnulleidfa Israël; ac a estynnodd ei ddwylo tu-a'r nefoedd.

23 Ac efe a ddywedodd, [p] Ô ARGLWYDD Dduw

3001 Iſraël, [q] nid *oes* Duw fel tydi, yn y nefoedd oddi-uchod, nac ar y ddaiar oddi-iſſod, [r] yn cadw cyſammod a thrugaredd â'th weiſion ſydd yn rhodio ger dy fron di â'i holl galon;

[q] Ex. 15. 11. [2] Sa. 7. 22. [r] Dan. 9. 4.

24 Yr hwn a gedwaiſt a'th wâs Dafydd fy nhâd yr hyn a leferaiſt wrtho: traethaiſt hefyd â'th enau, a chwpleaiſt â'th law, megis heddyw *y mae*.

25 Ac yn awr, ô ARGLWYDD Dduw Iſraël, cadw â'th wâs Dafydd fy nhâd yr hyn a leferaiſt wrtho, gan ddywedyd, [ſ] Ni thorrir ymaith oddiwrthyt *na byddo* gŵr ger fy mron i yn eiſtedd ar deyrn-gadair Iſraël; o's dy feibion a gadwant eu ffordd i rodio ger fy mron i, megis y rhodiaiſt ti ger fy mron.

[ſ] 2 Sam. 7. 12, 16. Pen. 2. 4.

26 Ac yn awr, ô Dduw Iſraël, boëd gwîr attolwg fyddo dy air a leferaiſt wrth dy wâs Dafydd fy nhâd.

27 [t] Ai gwîr yw y preſſwylia Duw ar y ddaiar? wele y nefoedd, a nefoedd y nefoedd ni allant dy gynnwys di, pa faint llai *y dichon* y tŷ hwn a adeiledais i?

[t] 2 Chr. 2. 6. Eſay. 66. 1. Jer. 23. 24. Act. 7. 49.

28 Etto edrych ar weddi dy wâs, ac ar ei ddeiſyfiad ef, ô ARGLWYDD fy Nuw, i wrando ar y llef a'r weddi y mae dy wâs yn ei weddïo heddyw ger dy fron di:

29 Fel y byddo dy lygaid yn agored tu-a 'r tŷ yma nôs a dydd, tu-a 'r lle y dywedaiſt am dano, [u] Fy enw a fydd yno: i wrando ar y weddi a weddïo dy wâs yn y lle hwn.

[u] Deu. 12. 11.

30 Gwrando gan hynny ddeiſyfiad dy wâs, a'th bobl Iſraël, pan weddïant yn y lle hwn: clyw hefyd o le dy preſſwylfa *ſef* o'r nefoedd; a phan glywech, maddeu.

31 ¶ O's pecha gŵr yn erbyn ei gymmydog, a [x] gofyn gantho raith, gan ei dyngu ef, a dyfod y llw o flaen dy allor di yn y tŷ hwn:

[x] Ex. 22. 11.

32 Yna clyw di yn y nefoedd, gwnâ hefyd, a barna dy weiſion, gan ddamnio y drygionus i ddwyn ei ffordd ef ar ei ben, a chan gyfiawnhau y cyfiawn, drwy roddi iddo ef yn ôl ei gyfiawnder.

33 ¶ [y] Pan darawër dy bobl Iſraël o flaen y gelyn, am iddynt bechu yn dy erbyn di, [z] o's dychwelant attat ti, a chyfaddef dy enw, a gweddïo, ac ymbil â thi ‡ yn y tŷ hwn:

[y] Lef. 26. 17. Deu. 28. 25. [z] Lef. 26. 39, 40. ‡ Neu, *tu-ag at.*

34 Yna gwrando di yn y nefoedd, a maddeu bechod dy bobl Iſraël, a dychwel hwynt i'r tîr a roddaiſt i'w tadau hwynt.

[a] Lef. 26. 19. Deu 28. 23.

35 ¶ [a] Pan gauer y nefoedd fel na byddo glaw, o herwŷdd pechu o honynt i'th erbyn; o's gweddïant yn y lle hwn, a chyfaddef dy enw, a dychwelyd oddïwrth eu pechod, pan gyſtuddiech di hwynt:

36 Yna gwrando di yn y nefoedd, a maddeu bechod dy weiſion, a'th bobl Iſraël, fel y dyſgech iddynt y ffordd orau y rhodiant ynddi, a dyro law ar dy dîr a roddaiſt i'th bobl yn etifeddiaeth.

[b] Lefit. 26. 16, 26. Deut. 28. 21, 22, 27, 28, 42. † Heb. *ir.*

37 ¶ [b] O's bydd newŷn yn y tîr, o's bydd haint, lloſgfa, malldod, locuſtiaid, o's bydd y lindis: pan warchauo ei elyn arno ef, yngwlâd ei † ddinaſoedd, pa blâ bynnag, pa gleſyd bynnag *a fyddo*;

38 Pob gweddi, pob deiſyfiad, a fyddo gan un dyn, *neu* gan dy holl bobl Iſraël, y rhai a wyddant bawb blâ ei galon ei hun, ac a eſtynnant eu dwylo tu-a 'r tŷ hwn:

39 Yna gwrando di yn y nefoedd, mangre dy breſſwylfod, a maddeu; gwnâ hefyd, a dyro i bob un yn ôl ei holl ffyrdd, yr hwn yr adwaenoſt ei galon; (canys ti yn unig a adwaenoſt galonnau holl feibion dynion;)

40 [c] Fel i'th ofnont di yr holl ddyddiau y byddont byw ar wyneb y tîr a roddaiſt i'n tadau ni.

[c] Pſ. 130. 4.

41 ¶ Ac am y dieithr-ddyn hefyd ni *byddo* o'th bobl Iſraël, onid dyfod o wlâd bell er mwyn dy enw;

42 (Canys clywant am dy enw mawr di, a'th law gref, a'th fraich eſtynnedig,) pan ddêl a gweddïo tu-a 'r tŷ hwn:

43 Gwrando di yn y nefoedd, mangre dy breſſwylfod, a gwnâ yn ôl yr hyn oll ar a lefo y dieithr-ddyn arnat am dano: fel yr adwaeno holl bobl y ddaiar dy enw di, i'th ofni di, fel y mae dy bobl Iſraël, ac y gwypont † mai ar dy enw di y gelwir y tŷ hwn a adeiledais i.

† Heb. *y gelwir dy enw di ar y tŷ hwn.*

44 ¶ O's â dy bobl di allan i ryfel yn erbyn eu gelyn, ar hŷd y ffordd yr anfonych hwynt, o's gweddïant ar yr ARGLWYDD *tu-a* ffordd y ddinas a ddewiſaiſt ti, a'r tŷ yr hwn a adeiledais i'th enw di:

45 Yna gwrando yn y nefoedd ar eu gweddi hwynt, ac ar eu deiſyfiad, a gwnâ farn iddynt.

46 ¶ O's pechant i'th erbyn, (canys nid *oes* dyn ni phecha) a digio o honot wrthynt, a'i rhoddi hwynt o flaen eu gelynnion, fel y caeth-gludont hwynt yn gaethion i wlâd y gelyn, ymmhell neu yn agos;

[d] 2 Chr. 6. 36. Dih. 20. 9. Preg. 7. 20. Iago 3. 2. 1 Ioan 1. 8, 10. [e] Leſe. 16. 36, 44. Deut. 28. 64.

47 O's dychwelant at eu calon, yn y wlâd y caeth-gludwyd hwynt iddi, a dychwelyd, ac erfyn arnat yngwlâd y rhai a'i caeth-gludaſant, gan ddywedyd, [f] Pechaſom, troſeddaſom hefyd, a gwnaethom yn annuwiol;

[f] Dan. 9. 5.

48 A dychwelyd attat ti â'i holl galon, ac â'i holl enaid, yngwlâd eu gelynnion a'i caeth-gludaſant hwynt, a [g] gweddïo arnat ti tu-a 'u gwlâd a roddaiſt i'w tadau, a'r ddinas a ddewiſaiſt, a'r tŷ a adeiledais i'th enw di:

[g] Dan. 6. 10.

49 Yna gwrando di yn y nefoedd, mangre dy breſſwylfod, eu gweddi hwynt, a'i deiſyfiad, a gwnâ farn iddynt,

50 A maddeu i'th bobl a bechaſant i'th erbyn, a'i holl gamweddau *yn* y rhai y troſeddaſant i'th erbyn, a phâr iddynt gael trugaredd ger bron y rhai a'i caeth-gludaſant, fel y trugarhaont wrthynt hwy.

51 Canys dy bobl di a'th etifeddiaeth *ydynt* hwy, y rhai a ddygaiſt ti allan o'r Aipht, [h] o ganol y ffwrn haiarn;

[h] Deu. 4. 20. Jer. 11. 4.

52 Fel y byddo dy lygaid yn agored i ddeiſyfiad dy wâs, a deiſyfiad dy bobl Iſraël, i wrando arnynt hwy, pa bryd bynnag y galwont arnat ti.

53 Canys ti a'i neilltuaiſt hwynt yn etifeddiaeth i ti, o holl bobl y ddaiar, [i] fel y lleſeraiſt drwy law Moſes dy wâs, pan ddygaiſt ein tadau ni allan o'r Aipht, ô ARGLWYDD Dduw.

[i] Exo. 19. 5. Deut. 7. 6. 14. 2. 26. 18. 32. 9.

54 Ac wedi gorphen o Salomon weddïo ar yr ARGLWYDD, yr holl weddi, a'r deiſyfiad yma, efe a gyfododd oddi-ger bron allor yr ARGLWYDD

3001 GLWYDD, o oſtwng ar ei liniau, ac o eſtyn ei ddwylo tu-a'r nefoedd.

55 Ac efe a ſafodd, ac a fendithiodd holl gynnulleidfa Iſraël â llef uchel, gan ddywedyd,

56 Bendigedig *fyddo* yr ARGLWYDD, yr hwn a roddes lonyddwch i'w bobl Iſraël, yn ôl yr hyn oll a lefarodd efe: [k] ni ſyrthiodd un gair o'i holl addewidion da ef, y rhai a addawödd efe trwy law Moſes ei wâs. Deu.12.10 21.45.

57 Yr ARGLWYDD ein Duw fyddo gyd-a ni fel y bu gyd-a'n tadau; na wrthoded ni, ac na'n gadawëd ni:

58 I oſtwng ein calonnau ni iddo ef, i rodio yn ei holl ffyrdd ef, ac i gadw ei orchymynnion ef, a'i ddeddfau, a'i ſarnedigaethau, y rhai a orchymynnodd efe i'n tadau ni.

59 A bydded fy ngeiriau hyn, y rhai a ddeiſyfais ger bron yr ARGLWYDD, yn agos at fy ARGLWYDD Dduw ddydd a nôs, i wneuthur barn â'i wâs, a barn â'i bobl Iſraël † beunydd, fel y byddo yr achos: dydd. 15,

60 Fel y gwypo holl bobl y ddaiar mai [l] yr ARGLWYDD ſydd Dduw, ac nad oes arall.

61 Bydded gan hynny eich calon yn berffaith gyd-a'r ARGLWYDD ein Duw ni, i rodio yn ei ddeddfau ef, ac i gadw ei orchymynnion ef, fel heddyw.

74 62 ¶ A'r [m] brenin a holl Iſraël gyd-ag ef a aberthaſant aberth ger bron yr ARGLWYDD.

63 A Salomon a aberthodd aberth hedd, yr hwn a offrymmodd efe i'r ARGLWYDD, *ſef* dwy fil ar hugain o wartheg, a chwech ugain mîl o ddefaid. Felly y brenin a holl feibion Iſraël a gyſſegraſant dŷ yr ARGLWYDD.

7. 64 [n] Y dwthwn hwnnw y ſancteiddiodd y brenin ganol y cyntedd *oedd* o flaen tŷ yr ARGLWYDD; canys yno yr offrymmodd efe y poeth-offrymmau, a'r bwyd-offrymmau, a braſder yr 1. offrymmau hedd: o herwŷdd [o] yr allor brês, yr hon *oedd* ger bron yr ARGLWYDD, *oedd* ry fechan i dderbyn y poeth-offrymmau, a'r bwyd-offrymmau, a braſder yr offrymmau hedd.

65 A Salomon a gadwodd y pryd hynny wŷl, a holl Iſraël gyd-ag ef, cynnulleidfa fawr, o ddyfodfa Hamath hyd afon yr Aipht, ger 9. bron yr ARGLWYDD ein Duw, [p] ſaith o ddyddiau, a ſaith o ddyddiau, *ſef* pedwar diwrnod ar ddeg.

66 A'r wythfed dydd y gollyngodd efe ymaith y bobl: a hwy a ‡ fendithiaſant y brenin, ac a aethant i'w pebyll yn hyfryd, ac â chalon lawen, am yr holl ddaioni a wnaethai yr ARGLWYDD i Ddafydd ei wâs, ac i Iſraël ei bobl.

PEN. IX.

1 *Ammod Duw â Salomon mewn gweledigaeth.* 10 *Salomon a Hiram yn anrhegu ei gilydd.* 15 *Y cenhedloedd yn gaethion, a'r Iſraëliaid yn weiſion parchedig, yngwaith Salomon.* 24 *Merch Pharao yn ſymmudo i'w thŷ.* 25 *Cyhoedd aberthau blynyddawl Salomon.* 26 *A'i lynges ef yn cyrchu aur o Ophir.*

A [a] Phan orphennodd Salomon adeiladu tŷ yr ARGLWYDD, a thŷ 'r brenin, a [b] chwbl o ddymuniad Salomon, yr hyn a ewyllyſiodd efe 3012 ei wneuthur,

2 Yr ARGLWYDD a ymddangoſodd i Salomon yr ail waith, [c] fel yr ymddangoſaſai iddo yng Ngibeon. c Pen. 3. 5.

3 A'r ARGLWYDD a ddywedodd wrtho, Gwrandewais dy weddi di, a'th ddeiſyfiad ti, yr hwn a ddeiſyfaiſt ger fy mron i: cyſſegrais y tŷ yma a adeiledaiſt, [d] i oſod fy enw ynddo byth; [e] fy llygaid hefyd a'm calon fydd yno yn waſtadol. d Pen.8.29. e Deu.11.12.

4 Ac o's rhodi di ger fy mron i, megis y rhodiodd Dafydd dy dâd, mewn perffeithrwydd calon, ac uniondeb, i wneuthur yn ôl yr hyn oll a orchymynnais i ti, *ac* o's cedwi fy neddfau, a'm barnedigaethau:

5 Yna mi a ſiccrhâf orſedd-faingc dy frenhiniaeth di ar Iſraël yn dragywydd, [f] fel y lle- f 2 Sam. 7. 12, 16. ferais wrth Ddafydd dy dâd, gan ddywedyd, Pen. 2. 4. & 6. 12. Ni phalla i ti ŵr ar orſedd-faingc Iſraël. 1 Chr. 22. 10.

6 [g] O's gan ddychwelyd y dychwelwch chwi Pſa. 132. 12. g 2 Sa. 7. 14. a'ch meibion oddiar fy ôl i, ac heb gadw fy Pſ. 89. 30, &c. ngorchymynnion *a'm* deddfau, y rhai a roddais o'ch blaen chwi, eithr myned a gwaſanaethu duwiau dieithr, ac ymgrymmu iddynt hwy:

7 Yna y torraf Iſraël oddiar wyneb y tîr a roddais iddynt hwy; a'r [h] tŷ hwn a gyſſegrais h Jer. 7. 14. i'm henw, a fwriaf allan o'm golwg; ac Iſraël fydd [i] yn ddihareb ac yn wawd ym myſg yr i Deu. 28. 37 holl bobloedd:

8 A'r [k] tŷ uchel hwn, pawb a gynniwero hei- k 2 Chr. 7. 21 bio iddo, a ſynna wrtho, ac a chwibiana; dywedant hefyd, [l] Pa ham y gwnaeth yr AR- l Deu. 29. 24. GLWYDD fel hyn i'r wlâd hon, ac i'r tŷ yma? Jer. 22. 8.

9 A hwy a ddywedant, Am iddynt wrthod yr ARGLWYDD eu Duw, yr hwn a ddûg eu tadau hwynt allan o dîr yr Aipht, ac ymaflyd mewn duwiau dieithr, ac ymgrymmu iddynt, a'i gwaſanaethu hwynt; am hynny y dûg yr ARGLWYDD arnynt hwy yr holl ddrwg hyn.

10 ¶ Ac [m] ym mhen yr ugain mlhynedd, [n] *wedi* m 2 Chr. 8. 1. n Pen. 6 37. adeiladu o Salomon y ddau dŷ, ſef tŷ yr AR- 38. & 7. 1. GLWYDD, a thŷ 'r brenin,

11 (*Am* i Hiram brenin Tyrus ddwyn i Salomon goed cedr, a choed ffynnidwŷdd, ac aur, yn ôl ei holl ewyllys ef,) y brenin Salomon a roddes i Hiram ugain nhinas yngwlâd Galilee.

12 A Hiram a ddaeth o Dyrus i edrych y dinaſoedd a roddaſai Salomon iddo ef; ac nid oeddynt † wrth ei fodd ef. † Heb. *union yn ei olwg ef.*

13 Ac efe a ddywedodd, Pa ddinaſoedd *yw* y rhai hyn a roddaiſt i mi, fy mrawd? ac efe a'i galwodd hwynt gwlâd ‡ Cabul hyd y dydd hwn. ‡ Sef, *diwerth.*

14 A Hiram a anfonodd i'r brenin chwech ugain talent o aur.

15 ¶ Ac dyma ‡ ſwm [o] y drêth a gododd ‡ *Achos.* y brenin Salomon i adeiladu tŷ yr ARGLWYDD, o Pen. 5. 13. a'i dŷ ei hun, a [p] Milo, a mur Jeruſalem, a [q] Ha- p Ad. 24. q Joſ. 19. 36. zor, a [r] Megido, a [s] Gezer. r Joſ. 17. 11. s Joſ. 16. 10. Barn. 1. 29.

16 Pharao brenin yr Aipht a aethai i fynu, ac a enillaſai Gezer, ac a'i lloſgaſai hi â thân, ac a laddaſai y Canaaneaid oedd yn trigo yn y ddinas, ac a'i rhoddaſai hi yn anrheg i'w ferch, gwraig Salomon.

17 A Salomon a adeiladodd Gezer, a [t] Beth- t Joſ. 21. 22. horon iſſaf,

18 A

3012 18 A [u] Baalath, a Thadmor yn yr anialwch,
[u] Ios. 19. 24. 2 Chron. 8. 6, &c
o fewn y wlâd,

19 A holl ddinaſoedd y tryſſorau, y rhai oedd
[x] 2 Pen. 4. 26.
gan Salomon, a dinaſoedd [x] y cerbydau, a dinaſ-
† Heb. *a dymuniad Salomon yr hwn a ddymunodd.*
oedd y gwŷr meirch, † a'r hyn *oedd* ewyllys gan
Salomon ei adeiladu yn Jeruſalem, ac yn Libanus, ac yn holl dîr ei lywodraeth.

20 Yr holl bobl y rhai a adawyd o'r Amoriaid, Hethiaid, Pereziaid, Hefiaid, a'r Jebuſiaid, y
[y] Barn 1. 21, 27, 29.
[z] Ios. 15. 63. & 17. 12.
rhai nid oeddynt o feibion Iſraël; [y] y rhai a adawſid ar eu hôl hwynt yn y wlâd, [z] y rhai ni allodd
[a] Edrych Ezr. 2. 55, 58. Neh. 11. 3.
meibion Iſraël eu lladd; ar y rhai hynny y cy-
[b] Lef. 25. 39.
fododd Salomon drêth [a] warrogaeth hyd y dydd hwn.

22 Ond [b] o feibion Iſraël, ni wnaeth Salomon *un* yn gaeth-wâs: rhyfel-wŷr iddo ef oeddynt, a gweiſion iddo, a thywyſogion iddo, a chapteniaid iddo, a thywyſogion ei gerbydau, a'i wŷr meirch.

23 Y rhai hyn *oedd* bennaf ar y ſwyddogion
[c] 2 Chron. 8. 10.
oedd ar waith Salomon, [c] pum cant a deg a deugain, oedd yn llywodraethu 'r bobl, oedd yn gweithio yn y gwaith.

[d] 2 Chron. 8. 11.
[e] Pen. 7. 8.
24 ¶ A [d] merch Pharao a ddaeth i fynu o ddinas Dafydd i'w [e] thŷ ei hun, yr hwn a adeiladaſai *Salomon* iddi hi: yna eſe a adeiladodd
[f] Pſ. 11. 27. 2 Chron. 32. 5.
[f] Milo.

25 ¶ A thair gwaith yn y flwyddyn yr offrymmai Salomon boeth-offrymmau ac offrymmau hedd ar yr allor a adeiladaſai eſe i'r Arglwydd, ac eſe a arogl-darthodd † ar yr *allor oedd* ger bron yr Arglwydd. Felly eſe a orphennodd y tŷ.
† Heb. *arno hi.*

[g] 2 Chron. 8. 17.
[h] Nu. 33. 35. Deut. 2. 8.
26 ¶ [g] A'r brenin Salomon a wnaeth longau yn [h] Ezion Gaber, yr hon *ſydd* wrth Eloth, ar
fîn y môr coch yngwlâd Edom.

27 A Hiram a anfonodd ei weiſion yn y llongau, *y rhai oedd* long-wŷr yn medru *oddiwrth* y môr, gyd-a gweiſion Salomon.

28 A hwy a ddaethant i Ophir, ac a ddygaſant oddi-yno bedwar cant ac ugain o dalentau aur, ac a'i dygaſant at y brenin Salomon.

PEN. X.

1 *Brenhines Saba yn rhyfedd ganthi ddoethineb Salomon.* 14 *Swm ei aur ef.* 16 *Ei dariannau.* 18 *Ei orſedd-faingc Ifori.* 21 *Ei leſtri.* 24 *Ei anrhegion.* 26 *Ei gerbydau a'i feirch.* 28 *Ei deyrn-ged.*

[a] 2 Chron. 9. 1. Mat. 12. 42. Luc 11. 31.
A Phan glybu [a] brenhines Saba glôd Salomon, am enw 'r Arglwydd, hi a ddaeth
[b] Edrych Barn. 14. 12.
[b] i'w brofi ef â chweſtiwnau caled.

2 A hi a ddaeth i Jeruſalem â llu mawr iawn, â chamelod yn dwyn aroglau, ac aur lawer iawn, a meini gwerthfawr: a hi a ddaeth at Salomon, ac a letarodd wrtho ef yr hyn oll oedd yn ei chalon.

† Heb. *ei chalon.*
3 A Salomon a fynegodd iddi hi ei holl † ofynion: nid oedd dim yn guddiedig rhag y brenin a'r na fynegodd eſe iddi hi.

4 A phan welodd brenhines Saba holl ddoethineb Salomon, a'r tŷ a adeiladaſai eſe,

5 A bwyd ei fwrdd, ac eiſteddiad ei weiſion, a threfn ei weinidogion, a'i dillad hwynt, a'i drulliadau ef, a'i eſgynſa, ar hŷd yr hon yr ai eſe i fynu i dŷ 'r Arglwydd: nid oedd mwyach yſpryd ynddi.

6 A hi a ddywedodd wrth y brenin, Gwîr yw 'r gair a glywais yn fy ngwlâd am dy ymadroddion di, ac am dy ddoethineb.

7 Etto ni chredais y geiriau, nes im' ddyfod, ac i'm llygaid weled; ac wele ni fynegaſid i mi
† Heb. *chwanegaſt ddoethineb a daioni ac i glôd.*
'r hanner: † mwy yw dy ddoethineb, a'th ddaioni, nâ 'r glôd a glywais i.

8 Gwynfŷd dy wŷr di, gwynfŷd dy weiſion hyn, y rhai ſydd yn ſefyll yn waſtadol ger dy fron di, yn clywed dy ddoethineb.

9 Bendigedig fyddo yr Arglwydd dy Dduw, yr hwn a'th hoffodd di, i'th roddi ar deyrngadair Iſraël; o herwŷdd cariad yr Arglwydd tu-ag at Iſraël yn dragywydd, y goſododd eſe di yn frenin, i wneuthur barn a chyfiawnder.

10 A hi a roddes i'r brenin chwech ugain talent o aur, a phêr-aroglau lawer iawn, a meini gwerth-fawr. Ni ddaeth y fâth bêr-aroglau mwyach, cyn amled â'r rhai a roddes brenhines Saba i'r brenin Salomon.

11 A llongau Hiram hefyd, y rhai a gludent aur o Ophir, a ddygaſant o Ophir lawer iawn o
* 2 Chron. 2. 8. & 9. 10, 11. Algumwydd.
goed * Almugim, ac o feini gwerthfawr.

12 [c] A'r brenin a wnaeth o'r coed Almugim
[c] 2 Chron. 9. 11. a Cherubim.
annelau i dŷ 'r Arglwydd, ac i dŷ 'r brenin, a thelynnau, a pſaltringau i gantorion. Ni ddaeth y fâth goed Almugim, ac ni welwyd hyd y dydd hwn.

13 A'r brenin Salomon a roddes i frenhines Saba ei holl ddymuniad, yr hyn a ofynnodd hi,
† Heb. yn ôl llaw brenin Salomon.
heb law 'r hyn a roddodd Salomon iddi hi † o'i frenhinol haelioni. Felly hi a ddychwelodd, ac a aeth i'w gwlâd, hi a'i gweiſion.

14 ¶ A phwys yr aur a ddoe i Salomon bob blwyddyn, oedd chwe chant a thri ugain a chwech o dalentau;

15 Heb law *'r hyn a gai efe* gan y marchnadwŷr, ac o farſiandiaeth y llyſieu-wŷr, a chan holl frenhinoedd Arabia, a thywyſogion y wlâd.

16 ¶ A'r brenin Salomon a wnaeth ddau gant o dariannau aur dilin: chwe chan *ſicl* o aur a roddodd eſe ym mhob tarian.

17 [d] A thrychant o fwccledi o aur dilin: tair
[d] Pen. 14. 26.
punt o aur a roddes eſe ym mhob bwccled. A'r brenin a'i rhoddes hwynt yn [e] nhŷ coedwig Li-
[e] Pen. 7.
banus.

18 ¶ [f] A'r brenin a wnaeth orſedd-faingc
[f] 2 Chron. 9. 17.
fawr o Ifori, ac a'i gwiſgodd hi ag aur o'r goreu.

19 Chwech o riſiau *oedd* i'r orſedd-faingc, a phen crwn *oedd* i'r orſedd-faingc o'r tu ôl iddi, a chanllawiau o bob tu i'r eiſtedd-le, a dau lew yn ſefyll yn ymyl y canllawiau.

20 A deuddeg o lewod oedd yn ſefyll yno, ar
† Heb. *ſafai.*
y chwe grîs o'r ddeutu: ni wnaethpwyd † y fâth yn un deyrnas.

21 ¶ A holl leſtri yſed y brenin Salomon *oedd* o aur, a holl leſtri tŷ coed-wig Libanus *oedd* aur pur; nid *oedd* arian *ynddynt*: ni roddid dim bri arno yn nyddiau Salomon.

22 O herwŷdd llongau Tharſis *oedd* gan y brenin ar y môr, gyd-a llongau Hiram. Unwaith yn y tair blynedd y deuai llongau Tharſis yn dwyn awr, ac arian, ac ‡ Ifori, ac eppâod, a
‡ Heb. *Dannedd Eliffant.*
pheunod.

23 A'r

23 [g] A'r brenin Salomon a ragorodd ar holl frenhinoedd y ddaiar mewn cyfoeth a doethineb.

24 ¶ A'r holl fyd oedd yn ceisio *gweled* wyneb Salomon, i glywed ei ddoethineb ef, a roddasai Duw yn ei galon ef.

25 A hwy a ddygasant bob un ei anrheg, llestri arian, a llestri aur, a gwisgoedd, ac arfau, a phêr-aroglau, meirch, a mulod, dogn bob blwyddyn.

26 ¶ [h] A Salomon [i] a gasglodd gerbydau, a marchogion; ac yr oedd ganddo fil a phedwar cant o gerbydau, a deuddeng-mîl o farchogion: y rhai a osododd efe yn ninasoedd y cerbydau, a chyd-a 'r brenin yn Jerusalem.

27 A'r brenin a † wnaeth yr arian yn Jerusalem fel cerrig, a'r cedr-wydd a wnaeth efe fel sycomor-wydd yn y dol-dîr, o amldra.

28 ¶ [k] A † meirch a ddygid i Salomon o'r Aipht, ac edafedd llîn: marchnadyddion y brenin a gymmerent yr edafedd llîn dan brîs.

29 A cherbyd a ddeuai i fynu, ac a ai allan o'r Aipht, am chwech chan *sicl* o arian, a march am gant a deg a deugain: ac fel hyn i holl frenhinoedd yr Hethiaid, ac i frenhinoedd Syria, y dygent hwy *feirch*, trwy eu llaw hwynt.

PEN. XI.

1 *Gwragedd a gordderchadon Salomon.* 4 *Y rhai hynny yn ei henaint yn ei dynnu ef i gau-dduwiaeth.* 9 *Duw yn ei fygwth ef.* 14 *Gwrthwyneb-wŷr Salomon oedd, Hadad a aeth i'r Aipht,* 23 *Rezon a deyrnasodd yn Namascus,* 26 *a Jeroboam, i'r hwn y proffwydodd Ahiah.* 41 *Gweithredoedd, a theyrnasiad, a marwolaeth Salomon: Rehoboam yn teyrnasu ar ei ôl ef.*

ONd [a] y brenin Salomon a garodd [b] lawer o wragedd dieithr, (‡ heb law merch Pharao,) Moabiesau, Ammoniesau, Edomiesau, Sidoniesau, *a* Hethiesau.

2 O'r cenhedloedd *am* y rhai y dywedasai yr ARGLWYDD wrth feibion Israël, [c] Nac ewch i mewn attynt hwy, ac na ddeuant hwythau i mewn attoch chwi, diau y troant eich calonnau chwi ar ôl eu duwiau hwynt: wrthynt hwy y glynodd Salomon mewn cariad.

3 Ac yr oedd ganddo ef saith gant o wragedd, yn freninesau, a thrychant o ordderch-wragedd: a'i wragedd a droisant ei galon ef.

4 A phan heneiddiodd Salomon, ei wragedd a droisant ei galon ef ar ôl duwiau dieithr: ac nid oedd ei galon ef berffaith gyd-a'r ARGLWYDD ei Dduw, fel *y buasai* calon Dafydd ei dâd ef.

5 Canys Salomon a aeth ar ôl [d] Astoreth duwies y Sidoniaid, ac ar ôl * Milcom ffieidd-dra 'r Ammoniaid.

6 A Salomon a wnaeth yr hyn *oedd* ddrwg yngolwg yr ARGLWYDD; ac ni chyflawnodd *fyned* ar ôl yr ARGLWYDD, fel Dafydd ei dâd.

7 Yna Salomon a adeiladodd uchelfa i [e] Chemos ffieidd-dra Moab, yn [f] y bryn *sydd* ar gyfer Jerusalem; ac i Moloch ffieidd-dra meibion Ammon.

8 Ac felly y gwnaeth efe i'w holl wragedd dieithr, y rhai a arogl-darthasant, ac a aberthasant i'w duwiau.

9 ¶ A'r ARGLWYDD a ddigiodd wrth Salomon, o herwŷdd troi ei galon ef oddiwrth ARGLWYDD Dduw Israël, [g] yr hwn a ymddangosasai iddo ef ddwy waith, *g* Pen. 3. 5. & 9. 2.

10 Ac [h] a orchymynnasai iddo am y peth hyn, nad elai efe ar ôl duwiau dieithr: ond ni chadwodd efe yr hyn a orchymynnasai yr ARGLWYDD. *h* Pen. 6. 12.

11 Am hynny y dywedodd yr ARGLWYDD wrth Salomon, O herwŷdd bod hyn ynot ti, ac na chedwaist fy nghyfammod, a'm deddfau a orchymynnais i ti, [i] gan rwygo y rhwygaf y frenhiniaeth oddiwrthyt ti, ac a'i rhoddaf hi i'th wâs di. *i* Ad. 31. Pen. 12. 15.

12 Etto yn dy ddyddiau di ni wnâf hyn, er mwyn Dafydd dy dâd: o law dy fâb di y rhwygaf hi.

13 Ond ni rwygaf yr holl frenhiniaeth; un llwyth a roddaf i'th fâb di er mwyn Dafydd fy ngwâs, ac er mwyn Jerusalem, yr hon a etholais.

14 ¶ A'r ARGLWYDD a gyfododd wrthwyneb-wr i Salomon, Hadad yr Edomiad: o hâd y brenin yn Edom yr oedd efe.

15 [k] Canys pan oedd Dafydd yn Edom, *a* Joab tywysog y filwriaeth yn myned i fynu i gladdu y lladdedigion, [l] wedi iddo daro pob gwryw yn Edom; *k* 2 Sa. 8. 14. *l* 1 Chron. 18. 12, 13. *l* Nu. 24. 19. Deu. 20. 13.

16 (Canys chwe mîs yr arhosodd Joab yno, a holl Israël, nes difetha pob gwryw yn Edom;)

17 Yr Hadad hwnnw a ffodd, a gwŷr Edom o weision ei dâd gyd-ag ef, i fyned i'r Aipht, a Hadad yn fachgen bychan etto.

18 A hwy a gyfodasant o Midian, ac a ddaethant i Paran, ac a gymmerasant wŷr gyd-a hwynt o Paran, ac a ddaethant i'r Aipht, at Pharao brenin yr Aipht, ac efe a roddes iddo ef dŷ, ac a ddywedodd *am roddi* bwyd iddo, ac a roddodd dîr iddo.

19 A Hadad a gafodd ffafor fawr yngolwg Pharao, ac efe a roddes iddo ef yn wraig chwaer ei wraig ei hun, chwaer Tahpenes y frenhines.

20 A chwaer Tahpenes a ymddug iddo ef Genubath ei fâb, a Thahpenes a'i diddyfnodd ef yn nhŷ Pharao: a Genubath fu yn nhŷ Pharao ym mysg meibion Pharaoh.

21 A phan glybu Hadad yn yr Aipht, huno o Ddafydd gyd-â'i dadau, a marw o Joab tywysog y filwriaeth, Hadad a ddywedodd wrth Pharao, † Gollwng fi, fel yr elwyf i'm gwlâd fy hun. 2990 † Heb. *anfon fi ymaith.*

22 A dywedodd Pharao wrtho ef, Ond pa beth sydd arnat ei eisiau gyd-a mi, pan wyt, wele, yn ceisio myned i'th wlâd dy hun? ac efe a ddywedodd, Dim; eithr gan ollwng gollwng fi.

23 ¶ A Duw a gyfododd wrthwyneb-wr *arall* yn ei erbyn ef, Rezon fâb Eliadah, yr hwn a ffoisai oddiwrth Hadadezer brenin Zobah ei arglwydd: 2960

24 Ac efe a gynhullodd wŷr atto, ac a aeth yn dywysog ar fyddin, [m] pan laddodd Dafydd hwynt *o Zobah*: a hwy a aethant i Ddamascus, ac a drigasant ynddi, ac a deyrnasasant yn Namascus. *m* 2 Sa. 8. 3. & 10. 18.

25 Ac yr oedd efe yn wrthwyneb-wr i Israël holl ddyddiau Salomon, heb law y drwg *a wnaeth* Hadad: ac efe a ffieiddiodd Israël, ac a deyrnasodd ar Syria.

2960 26 ¶ A [n] Jeroboam mâb Nebat, Ephratead o Zereda, (ac enw ei fam ef *oedd* Serfah *yr hon oedd* wraig weddw,) gwâs i Salomon, a ddercha-fodd hefyd *ei* law yn erbyn y brenin.

[n] 2 Chr. 13. 6.

27 Ac o achos hyn y derchafodd efe *ei* law yn erbyn y brenin: [o] Salomon a adeiladodd Milo, ac a gauodd adwyau dinas Dafydd ei dâd.

[o] Pen. 9. 24.

28 A'r gŵr Jeroboam *oedd* rymmus o nerth: a Salomon a ganfu 'r llangc hwnnw yn *medru* gwneuthur gwaith, ac a'i gwnaeth ef yn oruch-wiliwr ar holl ‡ faich tŷ Joseph.

‡ *waith.*

29 A'r prŷd hynny a Jeroboam yn myned allan o Jerusalem, y prophwyd Ahïah y Siloniad a'i cafodd ef ar y ffordd, ac efe oedd wedi ei wisgo mewn gwisg newŷdd, a hwynt ill dau *oeddynt* yn unig yn y maes.

30 Ac Ahïah a ymaflodd yn y wisg newŷdd *oedd* am dano ef, ac [p] a'i rhwygodd yn ddeuddeg o ddarniau.

[p] Edrych 1 Sam. 15. 27. & 24. 5.

31 Ac efe a ddywedodd wrth Jeroboam, Cymmer i ti ddeg darn: canys [q] fel hyn y dywed yr Arglwydd, Duw Israël, Wele fi yn rhwygo y frenhiniaeth o law Salomon, a rhoddaf ddeg llwyth i ti:

[q] Ad. 11.

32 (Ond un llwyth fydd iddo ef, er mwyn fy ngwâs Dafydd, ac ar mwyn Jerusalem, y ddinas a etholais i o holl lwythau Israël.)

33 Oblegid iddynt fy ngwrthod i, ac ymgrymmu i Astoreth duwies y Sidoniaid, *ac* i Chemos duw y Moabiaid, ac i Milcom duw meibion Ammon, ac na rodiasant yn fy ffyrdd i, i wneuthur yr hyn oedd union yn fy ngolwg i, ac i *wneuthur* fy neddfau, a'm barnedigaethau, fel Dafydd ei dâd.

34 Ond ni chymmeraf yr holl frenhiniaeth o'i law ef: eithr gwnâf ef yn dywysog holl ddyddiau ei enioes, er mwyn Dafydd fy ngwâs, yr hwn a ddewisais i, yr hwn a gadwodd fy ngorchymynnion a'm deddfau i:

[r] Pê. 12. 15.

35 Eithr [r] cymmeraf yr holl frenhiniaeth o law ei fâb ef, a rhoddaf *o* honi i ti ddeg llwyth.

[s] 1 Brê. 15. 4. 2 Brê 8. 19. Psal. 132. 7.

36 Ac i'w fâb ef y rhoddaf un llwyth, fel [s] y byddo ‡ goleuni i'm gwâs Dafydd yn wastadol ger fy mron yn Jerusalem, y ddinas a ddewisais i mi, i osod fy enw yno.

‡ Heb. *canwyll*, neu *lamp.*

37 A thi a gymmeraf fi, fel y teyrnasech yn ôl yr hyn oll a ddymuno dy galon: a thi a fyddi frenin ar Israël.

38 Ac o's gwrandewi di ar yr hyn oll a orchymynnwyf i ti, a rhodio yn fy ffyrdd i, a gwneuthur yr hyn *sydd* union yn fy ngolwg i, i gadw fy neddfau, a'm gorchymynnion, fel y gwnaeth Dafydd fy ngwâs; yna mi a fyddaf gyd-a thi, ac a adeiladaf i ti dŷ sicr, fel yr adeiledais i Ddafydd, ac mi a roddaf Israël i ti.

39 A mi a gystuddiaf hâd Dafydd oblegid hyn, etto nid yn dragywydd.

3026 40 Am hynny Salomon a geisiodd ladd Jeroboam. A Jeroboam a gyfododd, ac a ffôdd i'r Aipht, at Sisac brenin yr Aipht, ac efe a fu yn yr Aipht hyd farwolaeth Salomon.

41 ¶ [t] A'r rhan arall o ‡ weithredoedd Salomon, a'r hyn oll a wnaeth efe, a'i ddoethineb ef, onid ydynt hwy yn 'sgrifennedig yn llyfr gweithredoedd Salomon?

[t] 1 Chr. 29. 29.

‡ Neu, *geiriau*, neu, *bethau.*

42 A'r dyddiau y teyrnasodd Salomon yn Jerusalem, ar holl Israël, *oedd* [u] ddeugain mlhynedd.

[u] 2 Chr. 9. 30.

43 A Salomon a hunodd gyd-a'i dadau, ac a gladdwyd yn ninas Dafydd ei dâd, a [x] Rehoboam ei fâb a deyrnasodd yn ei le ef.

[x] Acts 7. Mat. 1. Roboam.

PEN. XII.

1 Yr Israëliaid wedi ymgasglu yn Sichem i goroni Rehoboam, trwy Jeroboam yn ceisio rhyddhâd ganddo. 6 Rehoboam yn gwrthod cyngor yr henaf-gwŷr, a thrwy gyngor y gwŷr ieuainge, yn eu hatteb hwy yn arw. 16 Deg llwyth yn gwrthryfela, ac yn lladd Adoram, ac yn gyrru Rehoboam i ffo. 21 Rehoboam yn casglu llu, a Semaiah yn gwarafun iddo. 25 Jeroboam yn ymgadarnhau â threfydd, 26 a thrwy ddelw-addoliaeth y ddau lo.

YNa [a] Rehoboam a aeth i Sichem: canys i Sichem y daethai holl Israël i'w urddo ef yn frenin.

[a] 2 Chr. 10. 1.

2 A phan glybu Jeroboam mâb Nebat, ac efe etto yn yr Aipht, (canys [b] efe a ffoisai o wŷdd Salomon y brenin, a Jeroboam a arhosai yn yr Aipht)

[b] Pê. 11. 40.

3 Hwy a anfonasant, ac a alwasant arno ef. A Jeroboam a holl gynnulleidfa Israël a ddaethant, ac a ymddiddanasant â Rehoboam, gan ddywedyd,

4 Dy dâd ti a wnaeth ein [c] hiau ni yn drom: ac yn awr ysgafnhâ *beth* o gaethiwed caled dy dâd, ac o'i iau drom ef, a roddes efe arnom ni, ac ni a'th wasanaethwn di.

[c] Pen. 4. 6.

5 Ac efe a ddywedodd wrthynt, Ewch etto dridiau, yna dychwelwch attafi. A'r bobl a aethant ymaith.

6 ¶ A'r brenin Rehoboam a ymgynghorodd â'r henuriaid a fuasai yn sefyll ger bron Salomon ei dâd ef, tra yr ydoedd efe yn fyw, ac a ddywedodd, Pa fodd yr ydych chwi yn cynghori atteb i'r bobl hyn?

7 A hwy a lefarasant wrtho ef, gan ddywedyd, O's byddi di heddyw wâs i'r bobl hyn, a'i gwasanaethu hwynt, a'i hatteb hwynt, a llefaru wrthynt eiriau têg, yna y byddant weision i ti byth.

8 Ond efe a wrthododd gyngor yr henuriaid, yr hwn a gynghorasent iddo ef, ac efe a ymgynghorodd â'r gwŷr ieuainge a gynnyddasai gyd-ag ef, a'r rhai oedd yn sefyll ger ei fron ef.

9 Ac efe a ddywedodd wrthynt hwy, Beth yr ydych chwi yn ei gynghori, fel yr attebom y bobl hyn, y rhai a lefarasant wrthyf, gan ddywedyd, Ysgafnhâ yr iau a roddodd dy dâd arnom ni?

10 A'r gwŷr ieuainge, y rhai a gynnyddasent gyd-ag ef, a lefarasant wrtho, gan ddywedyd, Fel hyn y dywedi di wrth y bobl yma, y rhai a lefarasant wrthyt, gan ddywedyd, Dy dâd ti a drymhaodd ein hiau ni, ond ysgafnhâ di *hi* arnom ni; fel hyn y lleferi di wrthynt, Fy *mŷs* bach *fydd* breisach nâ lwynau fy nhâd.

11 Ac yn awr fy nhâd a'ch llwythodd ag iau drom, a minneu a 'chwanegaf ar eich iau chwi: fy nhâd a'ch cospodd chwi â ffrewyllau, a mi a'ch cospaf chwi ag ysgorpionau.

12 A daeth Jeroboam a'r holl bobl at Rehoboam y trydydd dydd, fel y llefarasai 'r brenin,

3029 brenin, gan ddywedyd, Dychwelwch attafi y trydydd dydd.

13 A'r brenin a attebodd y bobl yn † arw, ac a wrthodod gyngor yr henuriaid a gynghorasent hwy iddo;

14 Ac a lefarodd wrthynt hwy yn ôl cyngor y gwŷr ieuaingc, gan ddywedyd, Fy nhâd a wnaeth eich iau chwi yn drom, a minneu a 'chwanegaf ar eich iau chwi: fy nhâd a'ch ceryddodd chwi â ffrewyllau, a minneu a'ch ceryddaf chwi ag yscorpionau.

15 Ac ni wrandawodd y brenin ar y bobl: o herwŷdd [d] yr achos oedd oddiwrth yr ARGLWYDD, fel y cwpleïd [e] ei air ef, yr hwn a lefarasai yr ARGLWYDD drwy law Ahïah y Siloniad wrth Jeroboam fâb Nebat.

16 ¶ A phan welodd holl Israël na wrandawai y brenin arnynt hwy, y bobl a attebasant y brenin, gan ddywedyd, [t] Pa ran *ſydd* i ni yn Nasydd? nid *oes i ni* etifeddiaeth ym mâb Jeſſe: ô Israël, *dôs* i'th bebyll; edrych yn awr *ar* dy dŷ dy hun, Dafydd. Felly Israël a aethant i'w pebyll.

17 Ond [g] meibion Israël, y rhai oedd yn preſswylio yn ninasoedd Juda, Rehoboam a deyrnasodd arnynt hwy.

18 A'r brenin Rehoboam a anfonodd Adoram, yr hwn *oedd* ar y drêth, a holl Israël a'i llabyddiasant ef â meini, fel y bu efe farw: am hynny 'r brenin Rehoboam a † brysſurodd i fyned i'w gerbyd i ffoi i Jerusalem.

19 Felly [h] Israël a ‡ wrthryfelasant yn erbyn tŷ Ddafydd hyd y dydd hwn.

20 A phan glybu holl Israël ddychwelyd o Jeroboam, hwy a anfonasant, ac a'i galwasant ef at y gynnulleidfa, ac a'i gosodasant ef yn frenin ar holl Israël: nid oedd *yn myned* ar ôl tŷ Ddafydd, onid llwyth Juda [i] yn unig.

21 ¶ A [k] phan ddaeth Rehoboam i Jerusalem, efe a gaſglodd holl dŷ Juda, a llwyth Benjamin, cant a phedwar ugain mîl *o wŷr* dewiſol, cymmwys i ryfel, i ymladd yn erbyn tŷ Israël, i ddwyn drachefn y frenhiniaeth i Rehoboam fâb Salomon.

22 Ond [l] gair Duw a ddaeth at Semaiah gŵr Duw, gan ddywedyd,

23 Adrodd wrth Rehoboam fâb Salomon brenin Juda, ac wrth holl dŷ Juda, a Benjamin, a gweddill y bobl, gan ddywedyd,

24 Fel hyn y dywedodd yr ARGLWYDD, Nac ewch i fynu, ac nac ymleddwch yn erbyn eich brodyr meibion Israël; dychwelwch bob un i'w dŷ ei hun: [m] canys drwofi y mae y peth hyn. A hwy a wrandawsant ar air yr ARGLWYDD, ac a ddychwelasant i fyned ymaith yn ôl gair yr ARGLWYDD.

25 ¶ Yna Jeroboam a adeiladodd [n] Sechem ym mynydd Ephraïm, ac a drigodd ynddi hi, ac a aeth oddi-yno, ac a adeiladodd [o] Penuel.

26 A Jeroboam a feddyliodd yn ei galon, yn awr y dychwel y frenhiniaeth at dŷ Ddafydd.

27 O's â y bobl hyn i fynu i wneuthur aberthau yn nhŷ 'r ARGLWYDD yn Jerusalem, yna y try calon y bobl hyn at eu harglwydd Rehoboam brenin Juda, a hwy a'm lladdant i, ac a ddychwelant at Rehoboam brenin Juda.

28 Yna 'r brenin a ymgynghorodd, ac [p] a wnaeth ddau lo aur, ac a ddywedodd wrthynt hwy, Gormod yw i chwi fyned i fynu i Jerusalem; [q] wele dy dduwiau di, ô Israël, y rhai a'th ddug di i fynu o wlâd yr Aipht. 3029

29 Ac efe a osododd un ym [r] Methel, ac a osodes y llall yn Dan.

30 A'r peth hyn a aeth yn bechod: oblegid y bobl a aethant ger bron y naill hyd Dan.

31 Ac efe a wnaeth dŷ uchelfeydd, ac [s] a wnaeth offeiriaid o'r rhai gwaelaf o'r bobl, y rhai nid oedd o feibion Lefi.

32 A Jeroboam a wnaeth uchel-wŷl yn yr wythfed mîs, ar y pymthegfed dydd o'r mîs, fel [t] yr uchel-wŷl *oedd* yn Juda, ac efe a ‡ offrymmodd ar yr allor, (felly y gwnaeth efe ym Methel) ‡ gan aberthu i'r lloi a wnaethai efe: ac efe a osododd ym Methel offeiriaid yr uchelfaoedd a wnaethai efe. 3030

33 Ac efe a † offrymmodd ar yr allor a wnaethai efe ym Methel, y pymthegfed dydd o'r wythfed mîs, *ſef* yn y mîs a ddychymygasai efe yn ei galon ei hun; ac efe a wnaeth uchel-wŷl i feibion Israël: ac efe a aeth i fynu at yr allor i arogldarthu.

PEN. XIII.

1 Llaw Jeroboam, yr hon a eſtynnasai efe yn erbyn yr hwn a brophwydasai yn erbyn yr allor ym Methel, yn gwywo, 6 a thrwy weddi 'r Prophwyd yn myned yn iach. 7 Y Prophwyd yn gwrthod croesaw y brenin, ac yn myned ymaith o Bethel. 11 Hên Brophwyd yn ei hudo ef, ac yn ei droi yn ei ôl. 20 Duw 'n ei geryddu ef, 24 a llew yn ei ladd ef, 26 a'r hên Brophwyd yn ei gladdu ef, 31 ac yn cadarnhau ei brophwydoliaeth ef. 33 Cyndynrwydd Jeroboam.

AC wele gŵr i Dduw a ddaeth o Juda, drwy air yr ARGLWYDD, i Bethel: a Jeroboam oedd yn ſefyll wrth yr allor i ‡ arogl-darthu.

2 Ac efe a lefodd yn erbyn yr allor, drwy air yr ARGLWYDD, ac a ddywedodd, O allor, allor, fel hyn y dywedodd yr ARGLWYDD, Wele mâb a enir i dŷ Ddafydd, a'i enw [a] Josiah, ac efe a abertha arnat ti offeiriaid yr uchelfeydd, y rhai ſydd yn arogl-darthu arnat ti, a hwy a loſgant eſgyrn dynion arnat ti.

3 Ac efe a roddes arwŷdd y dwthwn hwnnw, gan ddywedyd, Dyma 'r argoel a lefarodd yr ARGLWYDD, Wele 'r allor a rwygir, a'r lludw *ſydd* arni a dywelltir.

4 A phan glybu y brenin air gŵr Duw, yr hwn a lefodd efe yn erbyn yr allor ym Methel, yna Jeroboam a eſtynnodd ei law oddiwrth yr allor, gan ddywedyd, Deliwch ef. A diffrwythodd ei law ef, yr hon a eſtynnasai efe yn ei erbyn ef, fel na allai efe ei thynnu hi atto.

5 Yr allor hefyd a rwygodd, a'r lludw a dywalltwyd oddiar yr allor, yn ôl yr argoel a roddasai gŵr Duw, drwy air yr ARGLWYDD.

6 A'r brenin a attebodd, ac a ddywedodd wrth ŵr Duw, Gweddïa attolwg ger bron yr ARGLWYDD dy Dduw, ac [b] ymbil trosofi, fel yr adferer fy llaw i mi. A gŵr Duw a weddïodd ger bron yr ARGLWYDD, a llaw 'r brenin a adferwyd iddo ef, ac a fu fel cynt.

7 A'r brenin a ddywedodd wrth ŵr Duw,

3030 Tyred adref gyd-a mi, a chymmer luniaeth, ac mi a roddaf rodd i ti.

8 A gŵr Duw a ddywedodd wrth y brenin, [c] Pe rhoddit i mi hanner dy dŷ, ni ddeuwn i gyd-a thi, ac ni fwyttawn fara ac ni yfwn ddwfr yn y fan hon:

[c] Felly Num. 22. 18. & 24. 13.

9 Canys fel hyn y gorchymynnwyd i mi drwy air yr ARGLWYDD, gan ddywedyd, Na fwytta fara, ac nac ŷf ddwfr, na ddychwel ychwaith ar hŷd y ffordd y daethoſt.

10 Felly efe a aeth ymaith ar hŷd ffordd arall, ac ni ddychwelodd 'rhŷd y ffordd y daethai ar hyd-ddi i Bethel.

11 ¶ Ac yr oedd rhyw hên brophwyd yn trigo yn Methel; a'i fâb a ddaeth, ac a fynegodd iddo yr holl waith a wnelſai gŵr Duw y dydd *hwnnw* ym Methel: a hwy a fynegaſant i'w tâd y geiriau a lefaraſai efe wrth y brenin.

12 A'i tâd a ddywedodd wrthynt, Pa ffordd yr aeth efe? a'i feibion a welſent y ffordd yr aethai gŵr Duw, yr hwn a ddaethai o Juda.

13 Ac efe a ddywedodd wrth ei feibion, Cyfrwywch i mi 'r aſſyn. A hwy a gyfrwyaſant iddo 'r aſſyn, ac efe a farchogodd arni.

14 Ac efe a aeth ar ôl gŵr Duw, ac a'i cafodd ef yn eiſtedd tan dderwen, ac a ddywedodd wrtho, Ai tydi *yw* gŵr Duw, yr hwn a ddaethoſt o Juda? ac efe a ddywedodd, *Iê* myfi.

15 Yna efe a ddywedodd wrtho, Tyred adref gyd-a mi, a bwytta fara.

16 Yntef a ddywedodd, Ni allaf ddychwelyd gyd-a thi, na dyfod gyd-a thi: ac ni fwyttâf fara ac nid yfaf ddwfr gyd-a thi yn y fan hon.

‡ Heb. *bu gair attaf*

17 Canys † dywetpwyd wrthyf [d] drwy ymadrodd yr ARGLWYDD, Na fwytta fara ac nac ŷf ddwfr yno, ac na ddychwel gan fyned drwy 'r ffordd y daethoſt ar hyd-ddi.

[d] Pê. 20. 35. 1 Theſ. 4. 15.

18 Dywedodd yntef wrtho, Prophwyd hefyd *ydwyf fi* fel titheu; ac angel a lefarodd wrthyf drwy air yr ARGLWYDD, gan ddywedyd, Dychwel ef gyd-a thi i'th dŷ, fel y bwyttao fara ac yr yfo ddwfr: *ond* efe a ddywedodd gelwŷdd wrtho.

19 Felly efe a ddychwelodd gyd-ag ef, ac a fwyttaodd fara yn ei dŷ ef, ac a yfodd ddwfr.

20 ¶ A phan oeddynt hwy yn eiſtedd wrth y bwrdd, daeth gair yr ARGLWYDD at y prophwyd a baraſai iddo ddychwelyd:

21 Ac efe a lefodd ar ŵr Duw 'r hwn a ddaethai o Juda, gan ddywedyd, Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, O herwŷdd it' anufuddhau i air yr ARGLWYDD, ac na chedwaiſt y gorchymyn a orchymynnodd yr ARGLWYDD dy Dduw i ti,

22 Eithr dychwelaiſt, a bwytteaiſt fara, ac yſaiſt ddwfr yn y lle, *am* yr hwn y dywedodd *yr ARGLWYDD* wrthyt ti, Na fwytta fara, ac nac ŷf ddwfr; nid â dy gelain di i feddrod dy dadau.

23 ¶ Ac wedi iddo fwytta bara, ac wedi iddo yſed, efe a gyfrwyodd iddo 'r aſſyn, *ſef* i'r prophwyd a baraſai efe iddo ddychwelyd.

[e] Pê. 20. 36.

24 Ac wedi iddo fyned ymaith, [e] llew a'i cyfarfu ef ar y ffordd, ac a'i lladdodd ef: a bu ei gelain ef wedi ei bwrw ar y ffordd, a'r aſſyn oedd yn ſefyll yn ei ymyl ef, a'r llew yn ſefyll wrth y gelain. 3030

25 Ac wele wŷr yn myned heibio, ac a ganfuant y gelain wedi ei thaflu ar y ffordd, a'r llew yn ſefyll wrth y gelain: a hwy a ddaethant, ac a adroddaſant *hynny* yn y ddinas yr oedd yr hên brophwyd yn aros ynddi.

26 A phan glybu y prophwyd, yr hwn a baraſai iddo ef ddychwelyd o'r ffordd, efe a ddywedodd, Gŵr Duw *yw* efe, yr hwn a anufuddhaodd air yr ARGLWYDD: am hynny yr ARGLWYDD a'i rhoddodd ef i'r llew, yr hwn a'i drylliodd ef, ac a'i lladdodd ef, yn ôl gair yr ARGLWYDD, yr hwn a lefarodd efe wrtho ef.

27 Ac efe a lefarodd wrth ei feibion, gan ddywedyd, Cyfrwywch i mi 'r aſſyn. A hwy a'i cyfrwyaſant.

28 Ac efe a aeth, ac a gafodd ei gelain ef wedi ei thaflu ar y ffordd, a'r aſſyn, a'r llew yn ſefyll wrth y gelain: ac ni fwyttaſai y llew y gelain, ac ni ddrylliaſai efe yr aſſyn.

29 A'r prophwyd a gymmerth gelain gŵr Duw, ac a'i goſodod hi ar yr aſſyn, ac a'i dug yn ei hôl. A'r hên brophwyd a ddaeth i'r ddinas i alaru, ac i'w gladdu ef.

30 Ac efe a oſododd ei gelain ef yn ei feddrod ei hun; a hwy a alaraſant am dano ef, *gan ddywedyd,* Oh fy mrawd.

31 Ac wedi iddo ei gladdu ef, efe a lefarodd wrth ei feibion, gan ddywedyd, Pan fyddwyf farw, cleddwch finneu hefyd yn y bedd y cladduwyd gŵr Duw ynddo; [f] goſodwch fy eſgyrn i wrth ei eſgyrn ef.

[f] 2 Bren. 23. 18.

32 Canys diammau y bydd [g] yr hyn a lefodd efe drwy air yr ARGLWYDD yn erbyn yr allor *ſydd* ym Methel, ac yn erbyn holl dai 'r uchelfeydd *ſydd* yn ninaſoedd [h] Samaria.

[g] 2 Bren. 23. 16.

[h] Edrych Pen. 16. 24.

33 ¶ Wedi 'r peth hyn ni ddychwelodd Jeroboam o'i ffordd ddrygionus, onid [i] efe a ‡ wnaeth dracheſn o wehilion y bobl, offeiriaid i'r uchelfeydd: y neb a fynnai, efe † a'i cyſſegrai ef, ac efe a gai fod yn offeiriad i'r uchelfeydd.

[i] Pê. 12. 31, 32. ‡ Heb. *a drodd a wnaeth.* † Heb. *a lanwaith law ef.*

34 Ar peth hyn a aeth yn bechod i dŷ Jeroboam, i'w ddiwreiddio hefyd, ac i'w ddeleu oddiar wyneb y ddaiar.

PEN. XIV.

1 *Jeroboam, pan glafychodd ei fâb Abïah, yn gyrru ei wraig yn ddieithr ag anrhegion i'r Prophwyd Ahïah i Siloh.* 5 *Ahïah, ar rybydd Duw, yn cyhoeddi barn Duw.* 17 *Abïah yn marw, a'i gladdu ef.* 19 *Nadab yn dyfod ar ôl Jeroboam.* 25 *Seſac yn anrheithio Jeruſalem.* 29 *Abïam yn dyfod ar ôl Rehoboam.*

YPryd hynny y clafychodd Abïah mâb Jeroboam.

2 A Jeroboam a ddywedodd wrth ei wraig, Cyfod attolwg, a newid dy ddillad, fel na wypont mai ti *yw* gwraig Jeroboam; a dôs i Siloh: wele, yno *y mae* Ahïah y prophwyd, yr hwn a ddywedodd wrthyf [a] *y byddwn* frenin ar y bobl yma.

[a] Pê. 11.

3 A [b]chymmer yn dy law ddeg o fara, a theiſennau, a choſtrelaid o fêl, a dôs atto ef: efe a fynéga i ti beth a dderfydd i'r bachgen.

4 A gwraig Jeroboam a wnaeth felly, ac a gyfododd, ac a aeth i Siloh, ac a ddaeth i dŷ Ahïah: ond ni allai Ahïah weled, o herwŷdd ei lygaid ef a ‡ballaſai oblegid ei henaint.

5 ¶ A dywedodd yr ARGLWYDD wrth Ahïah, Wele y mae gwraig Jeroboam yn dyfod i geiſio peth gennyt tros ei mâb, canys claf yw efe; fel hyn ac fel hyn y dywedi wrth hi: canys pan ddelo hi i mewn, hi a ymddïeithra.

6 A phan glybu Ahïah drwſt ei thraed hi yn dyfod i'r drws, efe a ddywedodd, Tyred i mewn, gwraig Jeroboam, i ba beth yr wyt ti yn ymddïeithro? canys myfi a anfonwyd attat ti *â newyddion* caled.

7 Dôs, dywed wrth Jeroboam, Fel hyn y dywedodd ARGLWYDD Dduw Iſraël, Yn gymmaint a darfod i mi dy dderchafu di o blith y bobl, a'th wneuthur di yn flaenor ar fy mhobl Iſraël,

8 A thorri ymaith y frenhiniaeth oddiwrth dŷ Ddafydd, a'i rhoddi i ti; ac *na* buoſt ti fel fy ngwâs Dafydd, yr hwn a gadwodd fy ngorchymmynion, a'r hwn a rodiodd ar fy ôl i â'i holl galon, i wneuthur yn unig yr hyn oedd union yn fy ngolwg i;

9 Onid a wnaethoſt ddrwg y tu hwnt i bawb a fu o'th flaen di: ac a aethoſt, ac a wnaethoſt it' dduwiau dïeithr, a delwau toddedig, i'm digio i, ac [c]a'm teflaiſt i o'r tu ôl i'th gefn:

10 Am hynny wele [d]fi yn dwyn drwg ar dŷ Jeroboam, a thorraf ymaith oddiwrth Jeroboam [e]yr hwn a biſſo ar bared, [f]y gwarchauedig, a'r gweddilledig yn Iſraël, a mi a fwriaf allan weddillion tŷ Jeroboam, fel y bwrir allan dom, nes ei ddarfod.

11 Y cŵn a fwytty yr hwn fyddo farw o eiddo Jeroboam yn y ddinas; ac adar y nefoedd a fwytty yr hwn fyddo farw yn y maes: canys yr ARGLWYDD a'i dywedodd.

12 Cyfod ti gan hynny, dôs i'th dŷ: a [g]phan ddelo dy draed i'r ddinas, bydd marw y bachgen.

13 A holl Iſraël a alarant am dano ef, ac a'i claddant ef: canys efe yn unig o Jeroboam a ddaw i'r bedd, o herwŷdd [h]cael ynddo ef beth daioni tu-ag at ARGLWYDD Dduw Iſraël, yn nhŷ Jeroboam.

14 Yr ARGLWYDD hefyd a gyfyd iddo [i]frenin ar Iſraël, yr hwn a dyrr ymaith dŷ Jeroboam y dwthwn hwnnw: ond pa beth? ïe yn awr.

15 Canys yr ARGLWYDD a dery Iſraël, megis y ſiglir y gorſen mewn dwfr, ac [k]a ddiwreiddia Iſraël o'r wlâd dda hon a roddodd efe i'w tadau hwynt, ac a'i gwaſgar hwynt tu hwnt i'r afon: o herwŷdd gwneuthur o honynt eu llwyni, gan annog yr ARGLWYDD i ddigoſaint.

16 Ac efe a ddyry heibio Iſraël, er mwyn pechodau Jeroboam, yr hwn a bechodd, a'r hwn a wnaeth i Iſraël bechu.

17 ¶ A gwraig Jeroboam a gyfododd, ac a aeth ymaith, ac a ddaeth i [l]Dirzah: ac [m]a hi yn dyfod i drothwy 'r tŷ, bu farw y bachgen.

18 A hwy a'i claddaſant ef, a holl Iſraël a alaraſant am dano, [n]yn ôl gair yr ARGLWYDD, yr hwn a lefaraſai efe drwy law ei wâs Ahïah y prophwyd.

19 A'r rhan arall o weithredoedd Jeroboam, fel y rhyfelodd efe, ac fel y teyrnaſodd efe, wele hwynt yn 'ſgrifennedig yn llyfr Chronicl brenhinoedd Iſraël.

20 A'r dyddiau y teyrnaſodd Jeroboam *oedd* ddwy flynedd ar hugain: ac efe a hunodd gyda'i dadau, a Nadab ei fâb a deyrnaſodd yn ei le ef. 3050

21 ¶ A Rehoboam mâb Salomon a deyrnaſodd yn Juda: mâb un mlwydd a deugain *oedd* [o]Rehoboam pan aeth efe yn frenin, a dwy flynedd ar bymtheg y teyrnaſodd efe yn Jeruſalem, y ddinas a ddewiſaſai 'r ARGLWYDD o holl lwythau Iſraël, i oſod ei enw yno: ac enw ei fam ef *oedd* Naamah, Ammonites. [o] 2 Chr. 12. 13.

22 A Juda a wnaeth ddrygioni yngolwg yr ARGLWYDD; a hwy a'i annogoſant ef i eiddigedd, rhagor yr hyn oll a wnaethai eu tadau, yn eu pechodau a wnaethant.

23 Canys hwy a adeiladaſant iddynt uchelfeydd, a delwau, a llwynau, ar bob bryn uchel, a than pob pren gwyrdd-lâs.

24 A gwŷr [p]Sodomiaidd oedd yn y wlâd: gwnaethant *befyd* yn ôl holl ffieidd-dra y cenhedloedd a fwriaſai 'r ARGLWYDD allan o flaen meibion Iſraël. [p] Pé. 15. 12. & 22. 46. [q] Bré. 23. 7.

25 ¶ [q] Ac yn y bummed flwyddyn i'r brenin Rehoboam, [r]Siſac brenin yr Aipht a ddaeth i fynu yn erbyn Jeruſalem: 3033 [q] 2 Chr. 12. 2. [r] Pé. 11. 40.

26 Ac efe a ddug ymaith dryſſorau tŷ 'r ARGLWYDD, a thryſſorau tŷ 'r brenin, efe a'i dug hwynt ymaith oll: dug ymaith hefyd yr holl dariannau aur [ſ]a wnaethai Solomon. [ſ] Pé. 10. 16.

27 A'r brenin Rehoboam a wnaeth yn eu lle hwynt dariannau prês, ac a'i rhoddes *hwynt* i gadw yn llaw tywyſogion y ‡ rhedeg-wŷr, y rhai oedd yn cadw drŵs tŷ 'r brenin. ‡ *gard.*

28 A phan elai 'r brenin i dŷ 'r ARGLWYDD, y rhedeg-wŷr a'i dygent hwy, ac a'i hadferent i 'ſtafell y rhedeg-wŷr.

29 ¶ A'r rhan arall o weithredoedd Rehoboam, a'r hyn oll a wnaeth efe, onid ydynt hwy yn 'ſgrifennedig yn llyfr Chronicl brenhinoedd Juda?

30 A rhyfel fu rhwng Rehoboam a Jeroboam yr holl ddyddiau.

31 A Rehoboam a hunodd gyda'i dadau, ac a gladdwyd gyda'i dadau yn ninas Dafydd; ac enw ei fam ef *oedd* Naamah, Ammonites. Ac [t]Abïam ei fâb a deyrnaſodd yn ei le ef. 3046 [t] 2 Chr. 12. 16. *Abiah.*

PEN. XV.

1 *Annuwiol deyrnaſiad Abïam.* 8 *Aſa ar ei ôl ef,* 11 *yn teyrnaſu yn ddaionus,* 16 *a'r rhyfel rhyngtho ef a Baaſa yn peri iddo wneuthur cyngrair â Benhadad.* 23 *Joſaphat yn dyfod ar ei ôl ef.* 25 *Drygionus lywodraeth Nadab.* 27 *Brâd Baaſa yn ei erbyn ef, yn cyflawnu prophwydoliaeth Ahïah.* 31 *Hanes Nadab a'i farwolaeth.* 33 *Drygionus lywodraeth Baaſa.*

AC yn y ddeunawfed flwyddyn i'r brenin [a]Jeroboam mâb Nebat, yr aeth Abïam yn frenin ar Juda. [a] 2 Chr. 13. 1.

2 Chr. 11. 20, 22.
c 2 Chron. 13. 2.
d 2 Chron. 11. 21. *Abſalom.*

2 [b] Tair blynedd y teyrnaſodd efe yn Jeruſalem: ac [c] enw ei fam ef *oedd* Maachah merch [d] Abiſalom.

3 Ac efe a rodiodd yn holl bechodau ei dâd, y rhai a wnaethai efe o'i flaen ef: ac nid oedd ei galon ef berffaith gyd-a'r ARGLWYDD ei Dduw, fel calon Dafydd ei dâd.

† Heb. *ganwyll*, neu *lamp*. Pen. 11. 36.

4 Ond er mwyn Dafydd y rhoddodd yr ARGLWYDD ei Dduw iddo ef †oleuni yn Jeruſalem: i gyfodi ei fâb ef ar ei ôl ef, ac i ſiccrhau Jeruſalem.

5 O herwŷdd gwneuthur o Ddafydd yr hyn oedd union yngolwg yr ARGLWYDD, ac na chiliodd oddiwrth yr hyn oll a orchymynnodd efe iddo, holl ddyddiau ei enioes, [e] onid yn achos Uriah yr Hethiad.

e 2 Sam. 11. 4, 15. & 12. 9.

6 A rhyfel a fu rhwng Rehoboam a Jeroboam holl ddyddiau ei enioes.

7 A'r rhan arall o weithredoedd Abïam, a'r hyn oll a wnaeth efe, onid ydynt hwy yn 'ſgrifennedig yn [f] llyfr Chronicl brenhinoedd Juda? a rhyfel a fu rhwng Abïam a Jeroboam.

f 2 Chron. 13. 3.

8 Ac Abïam a hunodd gyd-a'i dadau, a hwy a'i claddaſant ef yn ninas Dafydd: ac [g] Aſa ei fâb a deyrnaſodd yn ei le ef.

g 2 Chron. 14. 1.

3049 9 ¶ Ac yn yr ugeinfed flwyddyn i Jeroboam brenin Iſraël yr aeth Aſa yn frenin ar Juda.

10 Ac un mlynedd a deugain y teyrnaſodd efe yn Jeruſalem: ac enw ‡ei fam ef *oedd* Maachah merch Abiſalom.

‡ Sef, *ei nain ef.*

11 Ac Aſa a wnaeth yr hyn oedd union yngolwg yr ARGLWYDD, fel Dafydd ei dâd.

h Pſ. 14. 24. & 22. 46.

12 Ac efe a yrrodd ymaith [h] y gwŷr Sodomiaidd o'r wlâd, ac a fwriodd ymaith yr holl ddelwau a wnaethai ei dadau.

i 2 Chron. 15. 16.

13 Ac efe a ſymmudodd [i] Maachah ei fam o *fod* yn frenhines, o herwŷdd gwneuthur o honi hi ddelw mewn llwyn; ac Aſa a ddrylliodd ei delw hi, ac a'i lloſgodd wrth afon Cidron.

k Pſ. 22. 43.

14 Ond [k] ni fwriwyd ymaith yr uchelfeydd: etto calon Aſa oedd berffaith gyd-a'r ARGLWYDD ei holl ddyddiau ef.

15 Ac efe a ddûg i mewn gyſſegredig bethau ei dâd, a'r pethau a gyſſegraſai efe ei hun, i dŷ 'r ARGLWYDD, yn arian, yn aur, ac yn lleſtri.

16 ¶ A rhyfel a fu rhwng Aſa a Baaſa brenin Iſraël eu holl ddyddiau hwynt.

3046 17 A [l] Baaſa brenin Iſraël a aeth i fynu yn erbyn Juda, ac a adeiladodd Ramah, [m] fel na adawai efe neb fyned allan na dyfod i mewn at Aſa frenin Juda.

l 2 Chr. 16. 1.
m Edrych Pen. 12. 27.

18 Yna Aſa a gymmerodd yr holl arian, a'r aur a adawſid yn nhryſſorau tŷ 'r ARGLWYDD, a thryſſorau tŷ 'r brenin, ac efe a'i rhoddes hwynt yn llaw ei weiſion: a'r brenin Aſa a anfonodd at [n] Benhadad mâb Tabrimon, mâb Heſion brenin Syria, yr hwn oedd yn trigo yn Namaſcus, gan ddywedyd,

n 2 Chron. 16. 2.

19 Cyfammod *ſydd* rhyngoſi a thi, rhwng ſy nhâd i a'th dâd ti: wele mi a anfonais i ti anrheg o arian, ac aur; tyred, diddymma dy gyfammod â Baaſa brenin Iſraël, fel †y cilio efe oddiwrthyf fi.

† Heb. *fel y cilio fyn oddiwrthyf*

20 Felly Benhadad a wrandawodd ar y brenin Aſa, ac a anfonodd dywyſogion y lluoedd, y rhai *oedd* ganddo ef, yn erbyn dinaſoedd Iſraël, ac a darawodd [o] Hïon, a Dan, ac Abel Bethmaachah, a holl Cinneroth, gyd-a holl wlâd Nephtali.

o 2 Bren. 15. 29.

21 A phan glybu Baaſa *hynny*, efe a beidiodd ag adeiladu Ramah; ac a drigodd yn Nhirzah.

22 Yna y brenin Aſa a gaſglodd holl Juda, heb lyſſu *neb*: a hwy a gymmeraſant gerrig Ramah, a'i choed, â'r rhai yr adeiladaſai Baaſa; a'r brenin Aſa a adeiladodd â hwynt Geba Benjamin, a Miſpah.

23 A'r rhan arall o holl hanes Aſa, a'i holl gadernid ef, a'r hyn oll a wnaeth efe, a'r dinaſoedd a adeiladodd efe, onid ydynt hwy yn 'ſgrifennedig yn llyfr Chronicl brenhinoedd Juda? eithr [p] yn amſer ei henaint, efe a glafychodd o'i draed. 3087

p 2 Chron. 16. 12.

24 Ac Aſa a hunodd gyd-a'i dadau, ac a gladdwyd gyd-a'i dadau yn ninas Dafydd ei dâd, [q] A [r] Jehoſaphat ei fâb a deyrnaſodd yn ei le ef. 3090

q 2 Chron. 17. 1.
r Mat. 1. 8. *Joſaphat.*

25 ¶ A Nadab mâb Jeroboam a †ddechreuodd deyrnaſu ar Iſraël, yn yr ail flwyddyn i Aſa brenin Juda, ac a deyrnaſodd ar Iſraël ddwy flynedd. 3050

† Heb. *deyrnaſâd.*

26 Ac efe a wnaeth ddrygioni yngolwg yr ARGLWYDD, ac a rodiodd yn ffordd ei dâd, ac yn ei bechod ef, *â* 'r hwn y gwnaeth efe i Iſraël bechu.

27 ¶ A Baaſa mâb Ahïah o dŷ Iſſachar a gydfwriadodd yn ei erbyn ef; a Baaſa a'i tarawodd ef yng [s] Ngibethon eiddo 'r Philiſtiaid: canys Nadab a holl Iſraël oedd yn gwarchae ar Gibethon.

ſ Joſ. 19. 44. Pen. 16. 15.

28 A Baaſa a'i lladdodd ef yn y drydedd flwyddyn i Aſa brenin Juda, ac a deyrnaſodd yn ei le ef. 3051

29 A phan deyrnaſodd, efe a darawodd holl dŷ Jeroboam, ni adawodd un *perchen* anadl i Jeroboam, nes ei ddifetha ef, yn ôl [t] gair yr ARGLWYDD, yr hwn a leſaraſai efe drwy law ei wâs Ahïah y Siloniad:

t Pen. 14. 10, 14.

30 Am bechodau Jeroboam y rhai a bechaſai efe, a *thrwy* y rhai y gwnaethai efe i Iſraël bechu; o herwŷdd ei waith ef yn digio ARGLWYDD Dduw Iſraël.

31 A'r rhan arall o hanes Nadab, a'r hyn oll a wnaeth efe, onid ydynt yn 'ſgrifennedig yn llyfr Chronicl brenhinoedd Iſraël?

32 A rhyfel a fu rhwng Aſa a Baaſa brenin Iſraël eu holl ddyddiau hwynt.

33 Yn y drydedd flwyddyn i Aſa brenin Juda y teyrnaſodd Baaſa mâb Ahïah ar holl Iſraël yn Nhirzah, bedair blynedd ar hugain.

34 Ac efe a wnaeth ddrygioni yngolwg yr ARGLWYDD, ac a rodiodd yn ffordd Jeroboam, ac yn ei bechod ef, *drwy* yr hwn y gwnaeth efe i Iſraël bechu.

PEN. XVI.

1, 7 *Prophwydoliaeth Jehu yn erbyn Baaſa.* 5 *Elah yn dyfod ar ei ôl ef,* 8 *a Zimri trwy frâd, ar ei ôl ynteu,* 11 *ac yn dwyn i ben brophwydoliaeth Jehu.* 15 *Omri yn ei yrru ef i'w loſgi ei hun,* 21 *a chwedi ymrannu o'r bobl,*

yn

yn gorthrechu Tibni, 23 *yn adeiladu Samaria,* 25 *yn teyrnaſu yn annuwiol.* 27 *Ahab ar ei ôl ef,* 29 *yn teyrnaſu yn yſgeler.* 34 *Melldith Joſuah yn dyfod i Hiel am adeiladu Jericho.*

Yna y daeth gair yr ARGLWYDD at [a] Jehu fâb Hanani yn erbyn Baaſa, gan ddywedyd,

2 [b] O herwŷdd im' dy dderchafu o'r llwch, a'th wneuthur yn flaenor ar fy mhobl Iſraël, a rhodio o honot titheu yn ffordd Jeroboam, a pheri i'm pobl Iſraël bechu, gan fy nigio â'i pechodau;

3 Wele fi [c] yn torri ymaith hiliogaeth Baaſa, a hiliogaeth ei dŷ ef: ac mi a wnâf dy dŷ di fel [d] tŷ Jeroboam mâb Nebat.

4 [e] Y cŵn a fwytty 'r hwn fyddo marw o'r eiddo Baaſa yn y ddinas; ac adar y nefoedd a fwytty yr hwn fyddo marw o'r eiddo ef yn y maes.

5 A'r rhan arall o hanes Baaſa, a'r hyn a wnaeth efe, a'i gadernid ef, [f] onid ydynt yn 'ſgrifennedig yn llyfr Chronicl brenhinoedd Iſraël?

6 A Baaſa a hunodd gyd-a'i dadau, ac a gladdwyd yn Nhirzah, ac Elah ei fâb a deyrnaſodd yn ei le ef.

7 Hefyd drwy law Jehu fâb Hanani y prophwyd, y bu gair yr ARGLWYDD yn erbyn Baaſa, ac yn erbyn ei dŷ ef, o herwŷdd yr holl ddrygioni a wnaeth efe yngolwg yr ARGLWYDD, gan ei ddigio ef drwy waith ei ddwylaw; gan fod fel tŷ Jeroboam, ac oblegid [g] iddo ei ladd ef.

8 ¶ Yn y chweched flwyddyn ar hugain i Aſa brenin Juda, y teyrnaſodd Elah mâb Baaſa ar Iſraël yn Nhirzah, ddwy flynedd.

9 A Zimri ei wâs ef, tywyſog ar hanner y cerbydau, a gyd-fwriadodd yn ei erbyn ef, ac efe yn yfed yn feddw, yn Nhirzah, yn nhŷ Arzah yr hwn *oedd* † ben-teulu yn Nhirzah.

10 A [h] Zimri a aeth ac a'i tarawodd ef, ac a'i lladdodd, yn y ſeithfed flwyddyn ar hugain i Aſa brenin Juda, ac a deyrnaſodd yn ei le ef.

11 ¶ A phan ddechreuodd efe deyrnaſu, ac eiſtedd ar ei deyrn-gadair, efe a laddodd holl dŷ Baaſa: ni adawodd efe iddo ef [i] *un* i biſſo yn erbyn y pared, na'i geraint, na'i gyfeillion.

12 Felly Zimri a ddinyſtriodd holl dŷ Baaſa, yn ôl gair yr ARGLWYDD, yr hwn a lefarodd efe yn erbyn Baaſa, drwy law [k] Jehu y prophwyd.

13 O herwŷdd holl bechodau Baaſa, a phechodau Elah ei fâb ef, *drwy* y rhai y pechaſant hwy, a thrwy y rhai y gwnaethant i Iſraël bechu, gan ddigio ARGLWYDD Dduw Iſraël, â'u [l] gwagedd.

14 A'r rhan arall o hanes Elah, a'r hyn oll a wnaeth efe, onid ydynt hwy 'n 'ſgrifennedig yn llyfr Chronicl brenhinoedd Iſraël?

15 ¶ Yn y ſeithfed flwyddyn ar hugain i Aſa brenin Juda, y teyrnaſodd Zimri ſaith niwrnod yn Nhirzah: [m] a'r bobl oedd yn gwerſyllu yn erbyn Gibethon eiddo 'r Philiſtiaid.

16 A chlybu 'r bobl y rhai oedd yn y gwerſyll ddywedyd, Zimri a gyd-fwriadodd, ac a laddodd y brenin. A holl Iſraël a goronaſant Omri, tywyſog y llu, yn frenin y dwthwn hwnnw ar Iſraël yn y gwerſyll.

17 Ac Omri a aeth i fynu, a holl Iſraël gyd-ag ef, o Gibethon: a hwy a warchauaſant ar Dirzah.

18 A phan welodd Zimri fod y ddinas wedi ei hynnill, efe a aeth i balas tŷ y brenin, ac a loſgodd dŷ 'r brenin am ei ben â thân, ac a fu farw;

19 Am ei bechodau yn y rhai y pechodd efe, gan wneuthur drygioni yngolwg yr ARGLWYDD, gan rodio yn ffordd Jeroboam ac yn ei bechod a wnaeth efe, i beri i Iſraël bechu.

20 A'r rhan arall o hanes Zimri, a'i gyd-fradwriaeth a gyd-fwriadodd efe; onid ydynt hwy yn 'ſgrifennedig yn llyfr Chronicl brenhinoedd Iſraël?

21 ¶ Yna yr ymrannodd pobl Iſraël yn ddwy ran: rhan o'r bobl oedd ar ôl Tibni mâb Ginath i'w oſod ef yn frenin, a rhan ar ôl Omri.

22 A'r bobl *oedd* ar ôl Omri a orchfygodd y bobl *oedd* ar ôl Tibni mâb Ginath: felly Tibni a fu farw, ac Omri a deyrnaſodd.

23 ¶ Yn yr unfed flwyddyn ar ddeg ar hugain i Aſa brenin Juda y teyrnaſodd Omri ar Iſraël ddeuddeng mlhynedd: yn Nhirzah y teyrnaſodd efe chwe blynedd.

24 Ac efe a brynnodd fynydd Samaria gan Semer, er dwy dalent o arian; ac a adeiladodd yn y mynydd, ac a alwodd enw y ddinas a adeiladaſai efe, ar ôl enw Semer, arglwydd y mynydd, † [n] Samaria.

25 ¶ Ond [o] Omri a wnaeth ddrygioni yngwydd yr ARGLWYDD, ac a wnaeth yn waeth na'r holl rai *a fuaſai* o'i flaen ef.

26 Canys efe a rodiodd yn holl ffordd Jeroboam mâb Nebat, ac yn ei bechod ef, *drwy* yr hwn y gwnaeth efe i Iſraël bechu, gan ddigio ARGLWYDD Dduw Iſraël â'u [p] gwagedd hwynt.

27 A'r rhan arall o hanes Omri yr hyn a wnaeth efe, a'i rymmuſder a wnaeth efe, onid ydynt hwy yn 'ſgrifennedig yn llyfr Chronicl brenhinoedd Iſraël?

28 Ac Omri a hunodd gyd-a'i dadau, ac a gladdwyd yn Samaria, ac Ahab ei fâb a deyrnaſodd yn ei le ef.

29 ¶ Ac Ahab mâb Omri a ddechreuodd deyrnaſu ar Iſraël, yn y drydedd flwyddyn ar bymtheg ar hugain i Aſa brenin Juda: Ac Ahab mâb Omri a deyrnaſodd ar Iſraël yn Samaria ddwy flynedd ar hugain.

30 Ac Ahab mâb Omri a wnaeth ddrygioni yngolwg yr ARGLWYDD, y tu hwnt i bawb o'i flaen ef.

31 † Canys yſgafn oedd ganddo ef rodio ym mhechodau Jeroboam mâb Nebat, ac efe a gymmerth yn wraig Jezebel merch Ethbaal brenin y Sidoniaid, ac a aeth ac a waſanaethodd Baal, ac a ymgrymmodd iddo.

32 Ac efe a gyfododd allor i Baal yn nhŷ Baal, yr hwn a adeiladaſai efe yn Samaria.

33 Ac Ahab a wnaeth [q] lwyn. Ac Ahab a wnaeth fwy i ddigio ARGLWYDD Dduw Iſraël nâ holl frenhinoedd Iſraël a fuaſai o'i flaen ef.

34 ¶ Yn ei ddyddiau ef Hiel y Betheliad a adeiladodd Jericho: yn Abiram ei gyntaf-anedig y ſylfaenodd efe hi, ac yn Segub ei fâb ieuangaf y goſododd efe ei phyrth hi, [r] yn ôl gair yr ARGLWYDD, yr hwn a lefaraſai efe drwy law Joſuah mâb Nun.

† Heb. *Someron.*

[n] Edrych Pen. 13.32.

[o] Mich. 6.16.

[p] Ad. 13.

† Heb. *Ai.*

[q] 2 Bre. 13. 6. & 17.16. & 21.3.

[r] Joſ. 6. 26.

PEN.

PEN. XVII.

1 *Elias, wedi prophwydo yn erbyn Ahab, yn cael ei borthi gan gig-frain yng Ngherith,* 10 *a chan wraig weddw yn Sarepta,* 14 *a honno yn cael rhâd penllâd,* 17 *a chyfodi ei mâb o farw i fyw,* 24 *ac yn credu Elias.*

‡ Heb. *Eliahu.*

AC ‡ Elïas y Thesbiad, *un* o breſſwylwŷr Gilead, a ddywedodd wrth Ahab, [a] *Fel* mai byw ARGLWYDD Dduw Iſraël, yr hwn yr ydwyf yn ſefyll ger ei fron, [b] ni bydd [c] y blynyddoedd hyn na gwlith na glaw, onid yn ôl fy ngair i.

[a] 2 Bren. 3. 14.
[b] Eccl. 48. 3. Iago. 5. 17.
[c] Luc 4. 25.

2 A gair yr ARGLWYDD a ddaeth atto ef, gan ddywedyd,

3 Dôs oddi-yma, a thro tu-a 'r dwyrain, ac ymguddia wrth afon Cerith, yr hon *ſydd* ar gyfer yr Iorddonen.

4 Ac o'r afon yr yfi; a mi a berais i'r cigfrain dy borthi di yno.

5 Felly efe a aeth, ac a wnaeth yn ôl gair yr ARGLWYDD: canys efe a aeth, ac a arhoſodd wrth afon Cerith, yr hon *ſydd* ar gyfer yr Iorddonen.

6 A'r cigfrain a ddygent iddo fara a chîg y boreu, a bara a chîg bryd nawn: ac efe a yfai o'r afon.

7 Ac yn ôl talm o ddyddiau y ſychodd yr afon; oblegid na buaſai law yn y wlâd.

8 ¶ A gair yr ARGLWYDD a ddaeth atto ef, gan ddywedyd.

[d] Luc 4. 26.

9 Cyfod, dôs i [d] Sarepta, yr hon *ſydd* i Sidon, ac aros yno: wele gorchymynnais i wraig weddw dy borthi di yno.

10 Felly efe a gyfododd, ac a aeth i Sarepta. A phan ddaeth efe at borth y ddinas, wele yno wraig weddw yn caſglu briwydd: ac efe a alwodd arni, ac a ddywedodd, Dŵg attolwg i mi ychydig ddwfr mewn lleſtr, fel yr yfwyf.

11 Ac a hi yn myned i'w gyrchu, efe a alwodd arni, ac a ddywedodd, Dŵg attolwg i mi dammaid o fara yn dy law.

12 A hi a ddywedodd, *Fel* mai byw yr ARGLWYDD dy Dduw, nid oes gennyf deiſen, onid llonaid llaw o flawd mewn celwrn, ac ychydig olew mewn yſtên: ac wele fi yn caſglu dau o friwydd, i fyned i mewn, ac i barottoi hynny i mi ac i'm mâb, fel y bwyttaom hynny, ac y byddom feirw.

13 Ac Elïas a ddywedodd wrthi, Nac ofna, dôs, gwnâ yn ôl dy air: etto gwnâ i mi o hynny deiſen ſechan yn gyntaf, a dŵg i mi; a gwnâ i ti ac i'th fâb yn ôl hynny.

14 Canys fel hyn y dywed ARGLWYDD Dduw Iſraël, Y blawd yn y celwrn ni threulir, a'r olew o'r yſtên ni dderfydd, hyd y dydd y rhoddo yr ARGLWYDD law ar wyneb y ddaiar.

15 A hi a aeth, ac a wnaeth yn ôl gair Elïas: a hi a fwyttaodd, ac yntef, a'i thylwyth, ‡ *yſpaid* blwyddyn.

‡ Neu, *lawer o ddyddiau.*

16 Ni ddarfu y celwrn blawd, a'r yſtên olew ni ddarfu, yn ôl gair yr ARGLWYDD, yr hwn a ddywedaſai efe drwy law Elïas.

17 ¶ Ac wedi y pethau hyn y claſychodd mâb gwraig y tŷ, ac yr oedd ei glefyd ef mor grŷf, fel na thrigodd anadl ynddo.

18 A hi a ddywedodd wrth Elïas, [e] Beth *ſydd* i mi *a wnelwyf* â thi, gŵr Duw: a ddaethoſt ti attaf i goffau fy anwiredd, ac i ladd fy mâb?

[e] Edrych Luc 5. 8.

19 Ac efe a ddywedodd wrthi, Moes i mi dy fâb. Ac efe a'i cymmerth ef o'i mynwes hi, ac a'i dûg ef i fynu i 'ſtafell yr oedd efe yn aros ynddi, ac a'i goſododd ef ar ei wely ei hun.

20 Ac efe a lefodd ar yr ARGLWYDD, ac a ddywedodd, O ARGLWYDD fy Nuw, a ddrygaiſt ti y wraig weddw yr ydwyf fi yn ymdeithio gyd-a hi, gan ladd ei mâb hi?

21 Ac [f] efe a ‡ ymeſtynnodd ar y bachgen dair gwaith, ac a lefodd ar yr ARGLWYDD, ac a ddywedodd, O ARGLWYDD fy Nuw, dychweled attolwg enaid y bachgen hwn ‡ iddo eil-waith.

[f] 2 Bren. 4. 34.
‡ Heb. *ymeſtynnodd.*
‡ Heb. *i'w fewn.*

22 A'r ARGLWYDD a wrandawodd ar lef Elïas; ac enaid y bachgen a ddychwelodd i mewn iddo, ac efe a ddadebrodd.

23 Ac Elïas a gymmerodd y bachgen, ac a'i dug ef i wared o'r yſtafell i'r tŷ, ac a'i rhoddes ef i'w fam: ac Elias a ddywedodd, Gwêl, byw yw dy fâb.

24 ¶ A'r wraig a ddywedodd wrth Elïas, Yn awr wrth hyn y gwn mai gŵr Duw *ydwyt* ti, ac mai gwirionedd *yw* gair yr ARGLWYDD yn dy enau di.

PEN. XVIII.

1 *Elïas, pan oedd doſta 'r newŷn, wedi ei yrru at Ahab, yn cyfarfod ag Obadïah,* 9 *a hwnnw yn dwyn Ahab at Elïas:* 17 *ac yntau yn argyoeddi Ahab, a thrwy dân o'r nef, yn cael y maes ar prophwydi Baal,* 41 *a thrwy weddi yn cael glaw, ac yn canlyn Ahab i Jezreel.*

AC yn ôl dyddiau lawer, daeth gair yr ARGLWYDD at Elïas, yn y drydedd flwyddyn, gan ddywedyd, Dôs, ymddangos i Ahab; a mi a roddaf law ar wyneb y ddaiar.

2 Ac Elïas a aeth i ymddangos i Ahab. A'r newŷn oedd dôſt yn Samaria.

3 Ac Ahab a alwodd Obadïah, yr hwn *oedd* ‡ ben-teulu *iddo*: (ac Obadïah oedd yn ofni yr ARGLWYDD yn fawr:

‡ Heb. *ar a dŷ ſ.*

4 Canys pan ddeſtrywiodd ‡ Jezebel brophwydi yr ARGLWYDD, Obadïah a gymmerodd gant o brophwydi, ac a'i cuddiodd hwynt, bob yn ddeg a deugain mewn ogof, ac a'i porthodd hwynt â bara, ac â dwfr.)

‡ Heb. *Iezeb.*

5 Ac Ahab a ddywedodd wrth Obadïah, Dôs i'r wlâd, at bob ffynnon ddwfr, ac at yr holl afonydd: yſgatfydd ni a gawn laſ-wellt fel y cadwom yn fyw y ceffylau a'r mulod, fel ‡ na adawom i'r holl anifeiliaid golli.

‡ Heb. *ymdaro ar ddadwneu anifeiliaid.*

6 Felly hwy a rannaſant y wlâd rhyngddynt i'w cherdded: Ahab a aeth y naill ffordd ei hunan, ac Obadïah a aeth y ffordd arall ei hunan.

7 ¶ Ac fel yr oedd Obadïah ar y ffordd, wele Elïas yn ei gyfarfod ef: ac efe a'i adnabu ef, ac a fyrthiodd ar ei wyneb, ac a ddywedodd, Onid ti yw fy arglwydd Elïas?

8 Yntef a ddywedodd wrtho, *Ie* myfi: dôs dywed i'th arglwydd, wele Elïas.

9 Dywedodd yntef, Pa bechod a wneuthym i, pan roddit ti dy wâs yn llaw Ahab i'm lladd?

10 *Fel*

10 *Fel* mai byw yr ARGLWYDD dy Dduw, nid oes genedl, na brenhiniaeth, yr hon ni ddanfonodd fy arglwydd iddi i'th geisio di; a phan ddywedent, Nid *yw efe yma*, efe a dyngai y frenhiniaeth, a'r genedl, na chawsent dydi.

11 Ac yn awr, yr wyt ti yn dywedyd, Dôs, dywed i'th arglwydd, Wele Elïas.

12 A phan elwyf fi oddiwrthyt ti, [a] Yspryd yr ARGLWYDD a'th gymmer di llê nis gwn i; a phan ddelwyf i fynegi i Ahab, ac yntef heb dy gael di, efe a'm lladd i: ond y mae dy wâs di yn ofni yr ARGLWYDD o'm mebyd.

13 Oni fynegwyd i'm harglwydd yr hyn a wneuthym i, pan laddodd Jezebel brophwydi 'r ARGLWYDD? fel y cuddiais gan-ŵr o brophwydi yr ARGLWYDD, bob yn ddeng-ŵr a deugain mewn ogof, ac y porthais hwynt â bara, ac â dwfr?

14 Ac yn awr ti a ddywedi, Dôs, dywed i'th arglwydd, Wele Elïas: ac efe a'm lladd i.

15 A dywedodd Elïas, *Fel* mai byw ARGLWYDD y lluoedd, yr hwn yr wyf yn sefyll ger ei fron, heddyw yn ddïau yr ymddangosaf iddo ef.

16 Yna Obadïah a aeth i gyfarfod Ahab, ac a fynegodd iddo. Ac Ahab a aeth i gyfarfod Elïas.

17 ¶ A phan welodd Ahab Elïas, Ahab a ddywedodd wrtho, Onid ti yw yr hwn [b] sydd yn blino Israël?

18 Ac efe a ddywedodd, Ni flinais i Israël, onid tydi, a thŷ dy dâd, am i chwi wrthod gorchymynnion yr ARGLWYDD, ac i ti rodio ar ôl Baalim.

19 Yn awr gan hynny anfon, *a* chasgl attaf holl Israël i fynydd Carmel, a phrophwydi Baal, pedwar cant a deg a deugain, a phrophwydi y llwynau pedwar cant, y rhai sydd yn bwytta ar fwrdd Jezebel.

20 Felly Ahab a anfonodd at holl feibion Israël, ac a gasglodd y prophwydi ynghŷd i fynydd Carmel.

21 Ac Elïas a ddaeth at yr holl bobl, ac a ddywedodd, Pa hŷd yr ydych chwi yn cloffi rhwng dau feddwl? o's yr ARGLWYDD *sydd* Dduw, ewch ar ei ôl ef; ond o's Baal, [c] ewch ar ei ôl yntef. A'r bobl nid attebasant iddo air.

22 Yna y dywedodd Elïas wrth y bobl, [d] Myfi sy hunan wyf yn fyw o brophwydi 'r ARGLWYDD; ond prophwydi Baal *ydynt* bedwar cant a deng-wr a deugain.

23 Rhodder gan hynny i ni ddau fustach, a dewisant hwy iddynt un bustach, a darniant ef, a gosodant ar goed, ond na osodant dân *tano*: a minneu a barottoaf y bustach arall, ac a'i gosodaf ar goed, ac ni roddaf dân tano.

24 A gelwch chwi ar enw eich duwiau, a minneu a alwaf ar enw yr ARGLWYDD. A'r Duw a attebo drwy dân, bydded efe Dduw. A'r holl bobl a attebasant, ac a ddywedasant, Da yw y † peth.

25 Ac Elïas a ddywedodd wrth brophwydi Baal, Dewisiwch i chwi un bustach, a pharottowch ef yn gyntaf; canys llawer ydych chwi: a gelwch ar enw eich duwiau, ond na osodwch dân tano.

26 A hwy a gymmerasant y bustach a roddasid iddynt, ac a'i parottoisant, ac a alwasant ar enw Baal o'r boreu hyd hanner dydd, gan ddywedyd, Baal, † gwrando ni; ond nid oedd llef, na neb yn atteb: a hwy a lammasant ‡ ar yr allor a wnelsid.

27 A bu ar hanner dydd, i Elïas eu gwatwor hwynt, a dywedyd, Gwaeddwch â llef uchel: duw yw efe; naill ai ‡ ymddiddan *y mae*, neu erlid, neu ymdeithio y mae efe; se a allai ei fod yn cysgu, ac *mai rhaid* ei ddeffro ef.

28 A hwy a waeddasant â llef uchel, ac a'i torrasant eu hunain yn ôl eu harfer â chyllill, ac ag ellynnod, nes i'r gwaed ffrydio arnynt.

29 Ac wedi iddi fyned tros hanner dydd, a phrophwydo o honynt nes † offrymmu yr hwyr-offrwm; etto nid oedd llef, na neb yn atteb, nac yn ‡ ystyried.

30 A dywedodd Elïas wrth yr holl bobl, Nessewch attafi. A'r holl bobl a nessasant atto ef. Ac efe a gyweiriodd allor yr ARGLWYDD, yr hon a ddrylliasid.

31 Ac Elïas a gymmerth ddeuddeg o gerrig, yn ôl rhifedi llwythau meibion Jacob, yr hwn y daethai gair yr ARGLWYDD atto, gan ddywedyd, [e] Israël fydd dy enw di.

32 Ac efe a adeiladodd â'r meini allor yn enw yr ARGLWYDD, ac a wnaeth ffôs o gylch lle dau fesur o hâd, o amgylch yr allor.

33 Ac efe a drefnodd y coed, ac a ddarniodd y bustach, ac a'i gosododd ar y coed,

34 Ac a ddywedodd, Llenwch bedwar celyrnaid o ddwfr, a [f] thywelltwch ar y poeth-offrwm, ac ar y coed. Ac efe a ddywedodd, Gwnewch eil-waith; a hwy a wnaethant eil-waith. Ac efe a ddywedodd, Gwnewch y drydedd waith; a hwy a wnaethant y drydedd waith.

35 A'r dyfroedd a aethant o amgylch yr allor, ac a lanwodd y ffôs o ddwfr.

36 A phan offrymmid yr hwyr-offrwm, Elïas y prophwyd a nessaodd, ac a ddywedodd, O ARGLWYDD [g] Dduw Abraham, Isaac, ac Israël, gwybydder heddyw mai ti *sydd* Dduw yn Israël, a minneu yn wâs i ti, ac mai trwy dy air di y gwneuthym i yr holl bethau hyn.

37 Gwrando fi, ô ARGLWYDD, gwrando fi, fel y gwypo y bobl hyn mai tydi *yw 'r* ARGLWYDD Dduw; ac mai ti a ddychwelodd eu calon hwy drachefn.

38 Yna [h] tân yr ARGLWYDD a syrthiodd, ac a yssodd y poeth-offrwm, a'r coed, a'r cerrig, a'r llwch, ac a leibiodd y dwfr *oedd* yn y ffôs.

39 A'r holl bobl a welsant, ac a syrthiasant ar eu hwynebau, ac a ddywedasant, Yr ARGLWYDD, efe sydd Dduw, yr ARGLWYDD, efe sydd Dduw.

40 Ac Elïas a ddywedodd wrthynt hwy, [i] Deliwch brophwydi Baal, na ddïanged gŵr o honynt. A hwy a'i daliasant: ac Elïas a'i dygodd hwynt i wared i afon Cison, ac a'i lladdodd hwynt yno.

41 ¶ Ac Elïas a ddywedodd wrth Ahab, Dôs i fynu, bwytta, ac yf; canys *wele* ‡ drwst llawer o law.

42 Felly Ahab a aeth i fynu i fwytta, ac i yfed. Ac Elïas a aeth i fynu i ben Carmel; ac a ymostyngodd ar y ddaiar, ac a osododd ei wyneb rhwng ei liniau,

a Bré. 2. 16. acc. 3. 12, & Act. 8.
b 1 Bré. 18. 17.
c Elrych v. 24. 15.
d Pen. 19. 10, 14.
† H. b. gwr.
e Gé. 32. 28. 2 Bré. 17. 34.
f Edrych Barn. 6. 20.
g Exod. 3. 6.
h Lef. 9. 24. Barn. 6. 21. 2 Chrô. 7. 1.
i 2 Bren. 10. 25.
† Heb. derchafu.
‡ Neu, ymwrando.
† Neu. atteb.
‡ Neu, wrth.
‡ Neu, myfyrio.
‡ Neu, fwa crwg, ſlam.

43 Ac a ddywedodd wrth ei langc, Dôs i fynu yn awr, edrych tu-a 'r môr. Ac efe a aeth i fynu, ac a edrychodd, ac a ddywedodd, Nid *oes* dim. Dywedodd yntef, Dôs etto ſaith waith.

44 A'r ſeithfed waith y dywedodd efe, Wele gwmmwl bychan fel cledr llaw gŵr yn derchafu o'r môr. A dywedodd yntef, Dôs i fynu, dywed wrth Ahab, Rhwym *dy gerbyd*, a dôs i wared, fel na'th rwyſtro 'r glaw.

45 Ac yn yr ennyd honno, y nefoedd a dduodd gan gymmylau a gwŷnt; a bu glaw mawr. Ac Ahab a farchogodd, ac a aeth i Jezreel.

46 A llaw yr ARGLWYDD oedd ar Elïas, ac efe [k] a wregyſſodd ei lwynau, ac a redodd o flaen Ahab, nes ‡ ei ddyfod i Jezreel.

k 2 Brē. 4. 29. ‡ Heb. *dy*

PEN. XIX.

1 Elïas wrth fygwth Jezebel, yn ffo i Beerſeba, 4 a phan oedd flin gantho ei enioes, yn cael cyſſur gan Angel. 9 Duw yn ymddangos iddo yn Horeb, ac yn ei anfon ef i enneinio Hazaël, Jehu, ac Eliſëus. 19 Eliſëus, wedi canu yn iach i'r eiddo, yn canlyn Elïas.

AC Ahab a fynegodd i Jezebel yr hyn oll a wnaethai Elïas; a chyd-a phob peth, y modd y lladdaſai efe yr holl brophwydi â'r cleddyf.

2 Yna Jezebel a anfonodd gennad at Elïas, gan ddywedyd, [a] Fel hyn y gwnelo y duwiau, ac fel hyn y 'chwanegont, oni wnâf erbyn y prŷd *hyn* y foru dy enioes di fel enioes un o honynt hwy.

a Ruth 1. 17.

3 A phan welodd efe *hynny*, efe a gyfododd, ac a aeth am ei enioes, ac a ddaeth i Beerſeba, yr hon *ſydd* yn Juda, ac a adawödd ei langc yno.

4 ¶ Ond efe a aeth i'r anialwch daith diwrnod, ac a ddaeth, ac a eiſteddodd tan ferywen: ac [b] a ddeiſyfodd ‡ iddo gael marw; dywedodd hefyd, Digon yw; yn awr, ARGLWYDD, cymmer fy enioes: canys nid ydwyf fi well nâ 'm tadau.

b Nu. 11. 15. Jonah 4. 3, 8. ‡ Heb. *i'w enioes.*

5 Ac fel yr oedd efe yn gorwedd, ac yn cyſgu tan ferywen, wele angel a gyffyrddodd ag ef, ac a ddywedodd wrtho, Cyfod, bwytta.

6 Ac efe a edrychodd, ac wele deiſen wedi ei chraſu ar farwor, a phiolaid o ddwfr wrth ei ‡ ben ef: ac efe a fwyttaodd, ac a yfodd, ac a gyſgodd drachefn.

‡ Heb. *ebenyd.d.*

7 Ac angel yr ARGLWYDD a ddaeth drachefn yr ail waith, ac a gyffyrddodd ag ef, ac a ddywedodd, Cyfod a bwytta; canys *y mae* i ti lawer o ffordd.

8 Ac efe a gyfododd, ac a fwyttaodd, ac a yfodd, a thrwy rym y bwyd hwnnw y cerddodd efe [c] ddeugain nhiwrnod a deugain nhôs, hyd [d] Horeb mynydd Duw.

c Felly Deu. 9. 9, 18. Mat. 4. 2. d Exod. 3. 1.

9 ¶ Ac yno yr aeth efe i fewn ogof, ac a letteuodd yno. Ac wele air yr ARGLWYDD atto ef; ac efe a ddywedodd wrtho, Beth *a wnei* di yma Elïas?

10 Ac efe a ddywedodd, [e] Dygais fawr zêl dros ARGLWYDD Dduw y lluoedd, o herwŷdd i feibion Iſraël wrthod dy gyfammod ti, a deſtrywio dy allorau di, a lladd dy brophwydi â'r cleddyf; a [f] mi fy hunan a adawyd, a cheiſio y maent ddwyn fy enioes inneu.

e Rhuſ. 19. 14. f Rom. 11. 3.

11 Ac efe a ddywedodd, Dôs allan, a ſa yn y mynydd ger bron yr ARGLWYDD. Ac wele, yr ARGLWYDD yn myned heibio, a [g] gwŷnt mawr a chrŷf yn rhwygo 'r mynyddoedd, ac yn dryllio y creigiau o flaen yr ARGLWYDD; *ond* nid *oedd* yr ARGLWYDD yn y gwŷnt: ac ar ôl y gwŷnt, daiar-gryn; *ond* nid *oedd* yr ARGLWYDD yn y ddaiar-gryn:

g Ezec. 1. 4. & 37. 7.

12 Ac ar ôl y ddaiar-gryn, tân; *ond* nid *oedd* yr ARGLWYDD yn y tân: ac ar ôl y tân, llef ddiſtaw fain.

13 A phan glybu Elïas, [h] efe a oblygodd ei wyneb yn ei fantell, ac a aeth allan, ac a ſafodd *wrth* ddrŵs yr ogof: [i] ac wele lef *yn dyfod* atto, yr hon a ddywedodd, Beth *a wnei* di yma Elïas?

h Felly Exod. 3. 6. Eſay. 6. 2. i Ad. 9.

14 [k] Dywedodd yntef, Dygais *fawr* zêl dros ARGLWYDD Dduw y lluoedd, o herwŷdd i feibion Iſraël wrthod dy gyfammod ti, a deſtrywio dy allorau, a lladd dy brophwydi â'r cleddyf; a mi fy hunan a adawyd; a cheiſio y maent fy enioes inneu i'w dwyn hi ymaith.

k Ad. 10.

15 A'r ARGLWYDD a ddywedodd wrtho, Dôs, dychwel i'th ffordd i anialwch Damaſcus: a phan ddelych, enneinia 'Hazaël yn frenin ar Syria:

l 2 Bre. 8. 13.

16 A [m] Jehu fâb Nimſi a enneini di yn frenin ar Iſraël: ac [n] Eliſëus fâb Saphat, o Abel Meholah, a enneini di yn brophwyd yn dy lê dy hun.

m 2 Bren. 9. 1, 3. Eccl. 48. 8. n Luc 4. 27.

17 [o] A'r hwn a ddïango rhag cleddyf Hazaël, Jehu a'i lladd ef: ac [p] Eliſëus a ladd yr hwn a ddïango rhag cleddyf Jehu.

o 2 Bren. 8. 12, &c. & 10. 6, &c. & 13. 3. p Edrych Hoſ. 6. 5.

18 [q] Ac mi a ‡ adewais yn Iſraël ſaith o filoedd; y gliniau oll ni phlygaſant i Baal, a phob genau a'r nis [r] cuſſanodd ef.

q Rhuf. 11. 4. ‡ Neu, *adawſ.* r Edrych Hoſ. 13. 2.

19 ¶ Felly efe a aeth oddi-yno, ac a gafodd Eliſëus fâb Saphat yn aredig, a deuddeg cwpl *o ychen* o'i flaen, ac efe *oedd* gyd-a'r deuddegfed. Ac Elïas a aeth heibio iddo ef, ac a fwriodd ei fantell arno ef.

20 Ac efe a adawodd yr ychen, ac a redodd ar ôl Elïas, ac a ddywedodd, Attolwg [s] gâd i mi guſſanu fy nhâd a'm mam, ac yna mi a ddeuaf ar dy ôl. Ac yntef a ddywedodd wrtho, Dôs, dychwel; canys beth a wneuthym i ti?

s Mat. 8. 21, 22. Luc 9. 61, 62.

21 Ac efe a ddychwelodd oddïar ei ôl ef, ac a gymmerth gwpl o ychen, ac a'i lladdodd, ac ag offer yr ychen [t] y berwodd efe eu cîg hwynt, ac a'i rhoddodd i'r bobl, a hwy a fwyttaſant. Yna efe a gyfododd, ac a aeth ar ôl Elias, ac a'i gwaſanaethodd ef.

t 2 Sa. 24. 22.

PEN. XX.

1 Benhadad yn anfoddlon i wrogaeth Ahab, yn gwarchae ar Samaria. 13 Lladd y Syriaid trwy gyngor prophwyd. 22 Y Syriaid, fel y dywedaſai 'r prophwyd i Ahab, yn dyfod yn ei erbyn ef yn Aphec, 28 a thrwy air y Prophwyd, a barn Duw, yn cael eu taro drachefn, 31 ac yn ymroi, ac Ahab tan ammod yn gollwng ymaith Benhadad. 35 Y Prophwyd trwy ddammeg, yn peri i Ahab ei farnu ei hun, ac yn datcan barn Duw yn ei erbyn ef.

ABenhadad brenin Syria a gaſglodd ei holl lû, a deuddeg brenin ar hugain gyd-ag ef,

a

3103 a meirch, a cherbydau: ac efe a aeth i fynu, ac a warchaeodd ar Samaria, ac a ryfelodd i'w herbyn hi.

2 Ac efe a anfonodd gennadon at Ahab brenin Iſraël, i'r ddinas,

3 Ac a ddywedodd wrtho, Fel hyn y dywed Benhadad, Dy arian a'th aur ſydd eiddo fi; dy wragedd hefyd, a'th feibion glanaf, ydynt eiddo fi.

4 A brenin Iſraël a attebodd, ac a ddywedodd, Yn ôl dy air di, fy arglwydd frenin, myfi a'r hyn oll *ſydd* gennyf, *ydym* eiddo ti.

5 A'r cennadon a ddychwelaſant, ac a ddywedaſant, Fel hyn yr ymadroddodd Benhadad, gan ddywedyd, Er i mi anfon àttat ti, gan ddywedyd, Dy arian, a'th aur, a'th wragedd, a'th feibion, a roddi di i mi,

6 Etto ynghylch y pryd *hyn* y foru, yr anfonaf fy ngweiſion attat ti, a hwy a chwiliant dy dŷ di, a thai dy weiſion: a phob peth dymunol yn dy olwg a gymmerant hwy yn eu dwylo, ac *a'i* dygant ymaith.

7 Yna brenin Iſraël a alwodd holl henuriaid y wlâd, ac a ddywedodd, Gwybyddwch attolwg, a gwelwch mai ceiſio drygioni y mae hwn: canys efe a anfonodd attaf, am fy ngwragedd, ac am fy meibion, ac am fy arian, ac am fy aur; ac nis † gommeddais ef.

Heb. *cedwais rhagddo.*

8 Yr holl henuriaid hefyd, a'r holl bobl, a ddywedaſant wrtho ef; Na wrando, ac na chyttuna *ag ef*.

9 Am hynny y dywedodd efe wrth gennadon Benhadad, Dywedwch i'm harglwydd y brenin, *Am* yr hyn oll yr anfonaiſt ti at dy wâs ar y cyntaf, mi a'i gwnâf: ond ni allaf wneuthur y peth hyn. A'r cennadon a aethant, ac a ddygaſant air iddo drachefn.

10 A Benhadad a anfonodd atto ef, ac a ddywedodd, * Fel hyn y gwnelo y duwiau i mi, ac fel hyn y 'chwanegant, o's bydd pridd Samaria ddigon o ddyrneidiau i'r holl bobl ſydd † i'm canlyn i.

* Pen. 19. 2.

Heb. *a, wrth bwraed.*

11 A brenin Iſraël a attebodd, a ddywedodd, Dywedwch *wrtho*, Nac ymffroſtied yr hwn a wregyſſo *ei arfau*, fel yr hwn ſydd yn eu dioſg.

1 Kings 11. 8.

12 A phan glywodd efe y † peth hyn, (ac efe yn yfed, ef a'r brenhinoedd, yn y pebyll) efe a ddywedodd wrth ei weiſion, Ymoſodwch. A hwy a ymoſodaſant yn erbyn y ddinas.

Heb. *ar lwn.*

13 ¶ Ac wele, rhyw brophwyd a neſſaodd at Ahab brenin Iſraël, ac a ddywedodd, Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, Oni welaiſt ti 'r holl dyrfa fawr hon? wele mi a'i rhoddaf yn dy law di heddyw, fel y gwypech mai myfi *yw* yr ARGLWYDD.

14 Ac Ahab a ddywedodd, Drwy bwy? Dywedodd yntef, Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, Drwy ‡ wŷr ieuaingc tywyſogion y taleithiau. Ac efe a ddywedodd, Pwy a † drefna 'r fyddin? Dywedodd yntef, Tydi.

Neu, *meſſon.* Heb. *wyn y.*

15 Yna efe a gyfrifodd wŷr ieuaingc tywyſogion y taleithiau, ac yr oeddynt yn ddau gant *a* deuddeg ar hugain: ac ar eu hôl hwynt, efe a gyfrifodd yr holl bobl, cwbl o feibion Iſraël, yn ſaith mîl.

16 A hwy a aethant allan ganol dydd. A Benhadad oedd yn yfed yn feddw yn y pebyll, 3103 ef a'r brenhinoedd, y deuddeg brenin ar hugain oedd yn ei gynnorthwyo ef.

17 A gwŷr ieuaingc tywyſogion y taleithiau a aethant allan yn gyntaf: a Benhadad a anfonodd allan, a hwy a fynegaſant iddo, gan ddywedyd, Daeth gwŷr allan o Samaria.

18 Ac efe a ddywedodd, O's am heddwch y daethant allan, deliwch hwynt yn fyw; ac o's i ryfel y daethant allan, deliwch hwynt yn fyw.

19 Felly 'r aethant hwy allan o'r ddinas, *ſef* gwŷr ieuaingc tywyſogion y taleithiau, a'r llu 'r hwn *oedd* ar eu hôl hwynt.

20 A hwy a laddaſant bawb ei wŷr, a'r Syriaid a ffoiſant, ac Iſraël a'i herlidiodd hwynt: a Benhadad brenin Syria a ddiangodd ar farch, gyd-a 'r gwŷr meirch.

21 A brenin Iſraël a aeth allan, ac a darawodd y meirch, a'r cerbydau, ac a laddodd y Syriaid â lladdfa fawr.

22 ¶ A'r prophwyd a neſſaodd at frenin Iſraël, ac a ddywedodd wrtho, Dôs, ymgryfhâ, gwybydd hefyd, ac edrych beth a wnelech: canys ym mhen y flwyddyn brenin Syria a ddaw i fynu i'th erbyn di.

23 A gweiſion brenin Syria a ddywedaſant wrtho ef, Duwiau y mynyddoedd *yw* eu duwiau hwynt, am hynny trêch fuant nâ ni: ond ymladdwn â hwynt yn y gwaſtadedd, ac ni a'i gorthrechwn hwynt.

24 A gwnâ hyn, Tyn ymaith y brenhinoedd bob un o'i le, a goſod gapteiniaid yn eu lle hwynt.

25 Rhifa hefyd it' lu, fel y llu a † gollaiſt, meirch am feirch, a cherbyd am gerbyd, ac ni a ymladdwn â hwynt yn y gwaſtadtir, ac a'i gorthrechwn hwynt. Ac efe a wrandawodd ar eu llais hwynt, ac a wnaeth felly.

† Heb. *gwympodd.*

26 Ac ym-mhen y flwyddyn, Benhadad a gyfrifodd y Syriaid, ac a aeth i fynu i Aphec, † i ryfela yn erbyn Iſraël. 3104

† Heb. *i ryfel ag Iſrael.*

27 A meibion Iſraël a gyfrifwyd, ac oeddynt oll yn breſennol, ac a aethant i'w cyfarfod hwynt: a meibion Iſraël a werſyllaſant ar eu cyfer hwynt, fel dwy ddïadell fechan o eifr; a'r Syriaid oedd yn llenwi y wlâd.

28 ¶ A gŵr i Dduw a neſſaodd, ac a lefarodd wrth frenin Iſraël, ac a ddywedodd, Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, O herwŷdd dywedyd o'r Syriaid, Duw y mynyddoedd *yw* 'r ARGLWYDD, ac nid Duw 'r dyffrynnoedd *yw* efe; am hynny y rhoddaf yr holl dyrfa fawr hon i'th law di, a chwi a gewch wybôd mai myfi *yw* 'r ARGLWYDD.

29 A hwy a werſyllaſant y naill ar gyfer y llall ſaith niwrnod. Ac ar y ſeithfed dydd y rhyfel a aeth ynghŷd: a meibion Iſraël a laddaſant o'r Syriaid gan mîl o wŷr traed mewn un diwrnod.

30 A'r lleill a ffoiſant i Aphec, i'r ddinas, a'r mûr a ſyrthiodd ar ſaith mîl ar hugain o'r gwŷr a adawſid: a Benhadad a ffôdd, ac a ddaeth i'r ddinas o 'ſtafell i 'ſtafell.

31 ¶ A'i weiſion a ddywedaſant wrtho, Wele yn awr, clywſom am frenhinoedd tŷ Iſraël, mai brenhinoedd trugarog ydynt hwy: goſodwn attolwg ſachliain am ein lwynau, a rhaffau am

3104 ein pennau, ac awn at frenin Iſraël; ond odid
efe a geidw dy enioes di.

32 Yno y gwregyſaſant ſachlïain am eu
lwynau, a rhaffau am eu pennau, ac a ddaethant
at frenin Iſraël, ac a ddywedaſant, Benhadad dy
wâs a ddywed, Attolwg gâd i mi fyw: dywedodd
yntef, A ydyw efe etto yn fyw? fy mrawd *yw* efe.

33 A'r gwŷr oedd yn diſgwil yn ddyfal a
ddeuai dim oddïwrtho ef, ac a'i cippiaſant ar
frŷs, ac a ddywedaſant, Dy frawd Benhadad.
Dywedodd yntef, Ewch, dygwch ef. Yna Ben-
hadad a ddaeth allan atto ef; ac efe a barodd
iddo ddyfod i fynu i'r cerbyd.

34 A *Benhadad* a ddywedodd wrtho, Y di-
naſoedd a ddûg fy nhâd i oddïar dy dâd ti, a
roddaf trachefn; a chei wneuthur heolydd it' yn
Namaſcus, fel y gwnaeth fy nhâd yn Samaria.
A *dywedodd Ahab*, Mi a'th ollyngaf dan yr am-
mod *hwn*. Felly efe a wnaeth gyfammod ag ef,
ac a'i gollyngodd ef ymaith.

b 2 Bren. 2. 3, 5, 7, 15. *c* Pen. 13. 17, 18.

35 ¶ A rhyw ŵr o [b] feibion y prophwydi a
ddywedodd wrth ei gymmydog [c] drwy air yr Ar-
glwydd, Taro fi attolwg. A'r gŵr a wrtho-
dodd ei daro ef.

36 Dywedodd yntef wrtho, O herwŷdd na
wrandewaiſt ar lais yr Arglwydd, wele, pan
elech oddïwrthyf, llew a'th ladd di. Ac efe a
d Pé. 13.24. aeth oddïwrtho ef, a [d] llew a'i cyfarfu ef, ac a'i
lladdodd.

37 Yna efe a gafodd ŵr arall, ac a ddywe-
dodd, Taro fi attolwg. A'r gŵr a'i tarawodd ef,
gan ei daro, a'i archolli.

38 Felly 'r prophwyd a aeth ymaith, ac a ſa-
fodd o flaen y brenin ar y ffordd, ac a ymddïei-
throdd â lludw ar ei wyneb.

e Edrych 2 Sam. 12. 1, &c.

39 A [e] phan ddaeth y brenin heibio, efe a
lefodd ar y brenin, ac a ddywedodd, Dy wâs a
aeth i ganol y rhyfel, ac wele gŵr a drôdd hei-
bio, ac a ddug ŵr attaf fi, ac a ddywedodd, Cadw
y gŵr hwn: o's gan golli y cyll ef, yna y bydd
‡ Heb. *bwyſt*. dy enioes di yn lle ei enioes ef, neu ti a ‡ deli
dalent o arian.

‡ Heb. *nid oedd efe*.

40 A thra yr oedd dy wâs yn ymdroi yma
ac accw, ‡ efe a ddïangodd. A brenin Iſraël a
ddywedodd wrtho, Felly *y bydd* dy farn di, ti
a'i rhoddaiſt *ar lawr*.

41 Ac efe a fryſſiodd, ac a dynnodd ymaith y
lludw oddïar ei wyneb; a brenin Iſraël a'i adnabu
ef, mai o'r prophwydi *'r oedd* efe.

f Pen. 22. 31----37.

42 Ac efe a ddywedodd wrtho, Fel hyn y
dywed yr Arglwydd, [f] O herwŷdd it' ollwng
ymaith o'th law y gŵr a nodais i'w ddifetha, dy
enioes di fydd yn lle ei enioes ef, a'th bobl di yn
lle ei bobl ef.

43 A brenin Iſraël a aeth i'w dŷ ei hun, yn
driſt, ac yn ddigllon, ac a ddaeth i Samaria.

PEN. XXI.

1 *Ahab yn athriſt am ei naccau o winllan Na-
both.* 5 *Naboth, ar lythyrau Jezebel, yn cael
barn i farw am gabledd,* 15 *ac Ahab yn per-
chennogi ei winllan ef.* 17 *Elias yn datcan
barn Duw yn erbyn Ahab a Jezebel.* 25 *A
Duw ar edifeirwch Ahab yn oedi ei farnedi-
gaeth.*

A Digwyddodd yn ôl y pethau hyn, fod
gwinllan gan Naboth y Jezreeliad, yr hon
oedd yn Jezreel, wrth balas Ahab brenin Sa- 3105
maria.

2 Ac Ahab a lefarodd wrth Naboth, gan ddy-
wedyd, Dyro i mi dy [a] winllan, fel y byddo hi i *a* 1 Sam. 8. 14.
mi yn ardd lyſſiau, canys y mae hi yn agos i'm
tŷ i: ac mi a roddaf i ti am dani hi winllan well
nâ hi; *neu* o's da fydd ‡ gennyt, rhoddaf i ti ei ‡ Heb. *yn dy ſlaw.*
gwerth hi yn arian.

3 A Naboth a ddywedodd wrth Ahab, Na
atto'r Arglwydd [b] i mi roddi tref-tadaeth fy he- *b* Lef. 25. 23. Num. 36. 7. Ezec. 46. 18.
naſiaid i ti.

4 Ac Ahab a ddaeth i'w dŷ yn athriſt ac yn
ddigllon, o herwŷdd y gair a lefaraſai Naboth y
Jezreeliad wrtho ef; canys efe a ddywedaſai,
Ni roddaf it' dref-tadaeth fy henafiaid. Ac efe a
orweddodd ar ei wely, ac a drôdd ei wyneb y-
maith, ac ni fwyttaei fara.

5 ¶ Ond Jezebel ei wraig a ddaeth atto ef, ac
a ddywedodd wrtho, Pa ham y mae dy yſpryd
mor athriſt ac nad wyt yn bwytta bara?

6 Ac efe a ddywedodd wrthi, O herwŷdd i
mi lefaru wrth Naboth y Jezreeliad, a dywedyd
wrtho, Dyro i mi dy winllan er arian; neu, o's
mynni di, rhoddaf it' winllan am dani. Ac efe
a ddywedodd, Ni roddaf it' fy ngwinllan.

7 A Jezebel ei wraig a ddywedodd wrtho, Yd-
wyt ti yn awr yn teyrnaſu ar Iſraël? cyfod,
bwytta fara, a llawenhaëd dy galon; myfi a
roddaf i ti winllan Naboth y Jezreeliad.

8 Felly hi a 'ſgrifennodd lythyrau yn enw
Ahab, ac a'i ſeliodd â'i ſêl ef, ac a anfonodd y
llythyrau at yr henuriaid, ac at y pennaethiaid
oedd yn ei ddinas yn trigo gyd-a Naboth.

9 A hi a 'ſgrifennodd yn y llythyrau, gan
ddywedyd, Cyhoeddwch ympryd, a goſodwch
Naboth uwch ben y bobl.

10 Cyflëwch hefyd ddau ŵr o feibion y fall
gyferbyn ag ef, i dyſtiolaethu i'w erbyn ef,
gan ddywedyd, Ti [c] a geblaiſt Dduw a'r brenin. *c* Exo. 22. 28. Lef. 24. 15. Adf. 6. *d* Lef. 24. 14.
Ac yna dygwch ef allan, a [d] llabyddiwch ef, fel y
byddo efe marw.

11 A gwŷr ei ddinas, *ſef* yr henuriaid, a'r
pennaethiaid, y rhai oedd yn trigo yn ei ddinas
ef, a wnaethant yn ôl yr hyn a anfonaſai Jeze-
bel attynt hwy, *ac* yn ôl yr hyn oedd 'ſgrifenne-
dig yn y llythyrau a anfonaſai hi attynt hwy.

12 Cyhoeddaſant ympryd, a chyfleaſant Na-
both uwch ben y bobl.

13 A dau ŵr o feibion y fall a ddaethant, ac
a eiſteddaſant ar ei gyfer ef: a gwŷr y fall a dyſ-
tiolaethaſant yn ei erbyn ef, ſef yn erbyn Na-
both, ger bron y bobl, gan ddywedyd, Naboth
a gablodd Dduw a'r brenin. Yna hwy a'i dy-
gaſant et allan o'r ddinas, ac a'i llabyddiaſant [e] ef *e* Edrych 1 Brē. 3.
â meini, fel y bu efe farw.

14 Yna 'r anfonaſant hwy at Jezebel, gan ddy-
wedyd, Naboth a labyddiwyd, ac a fu farw.

15 ¶ A phan glybu Jezebel labyddio Naboth,
a'i farw, Jezebel a ddywedodd wrth Ahab, Cy-
fod, perchennoga winllan Naboth y Jezreeliad,
yr hwn a wrthododd *ei* rhoddi i ti er arian; ca-
nys nid byw Naboth, eithr marw yw.

16 A phan glybu Ahab farw Naboth, Ahab
a gyfododd i fyned i wared i winllan Naboth y
Jezreeliad, i gymmeryd meddiant ynddi.

17 ¶ A gair yr Arglwydd a ddaeth at Elias
y Thesbiad, gan ddywedyd,

18 Cyfod,

3105 18 Cyfod, dôs i wared i gyfarfod Ahab brenin Iſraël, yr hwn *ſydd* yn Samaria: wele efe yngwinllan Naboth, yr hon yr aeth efe i wared iddi i'w meddiannu.

19 A llefara wrtho ef, gan ddywedyd, Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, A leddaiſt ti, ac a feddiennaiſt hefyd? Llefara hefyd wrtho ef, gan ddywedyd, Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, Yn y ſan lle y llyfodd y cŵn waed Naboth, *fy* llŷf cŵn dy waed titheu hefyd.

20 A dywedodd Ahab wrth Elias, A gefaiſt ti fi, ô fy ngelyn? Dywedodd yntef, Cefais: oblegid *g* i ti ymwerthu i wneuthur yr hyn ſydd ddrwg yngolwg yr ARGLWYDD.

21 Wele *h* fi yn dwyn drwg arnat ti, a mi a dynnaf ymaith dy hiliogaeth di, ac a dorraf oddiwrth Ahab *i* yr hwn a biſſo ar bared, *k* y gwarchaëdig hefyd, a'r gweddilledig yn Iſraël.

22 A mi a wnâf dy dŷ di fel tŷ *l* Jeroboam mâb Nebat, ac fel tŷ *m* Baaſa mâb Ahiah, o herwŷdd y digter *dwy* 'r hwn *i'm* digiaiſt, ac y gwnaethoſt i Iſraël bechu.

23 Am *n* Jezebel hefyd y llefarodd yr ARGLWYDD, gan ddywedyd, Y cŵn a fwytty Jezebel wrth ‡ fur Jezreel.

24 °Y cŵn a fwytty yr hwn a fyddo marw o'r eiddo Ahab yn y ddinas: a'r hwn a fyddo marw yn y maes a fwytty adar y nefoedd.

25 ¶ Diau *p* na bu *neb* fel Ahab, yr hwn a ymwerthodd i wneuthur drwg yngolwg yr ARGLWYDD: o herwŷdd Jezebel ei wraig a'i annogai ef.

26 Ac efe a wnaeth yn ffiaidd iawn, gan fyned ar ôl delwau, yn ôl yr hyn oll a wnaeth yr Amoriaid, y rhai a yrrodd yr ARGLWYDD allan o flaen meibion Iſraël.

27 A phan glybu Ahab y geiriau hyn, efe a rwygodd ei ddillad, ac a oſodod ſachliain am ei gnawd, ac a ymprydiodd, ac a orweddodd mewn ſachliain, ac a gerddodd yn araf.

28 A gair yr ARGLWYDD a ddaeth at Elias y Thesbiad, gan ddywedyd,

29 Oni weli di, fel yr ymoſtwng Ahab ger fy mron i? am iddo ymoſtwng ger fy mron i, ni ddygaf y drwg yn ei ddyddiau ef; *ond* *q* yn nyddiau ei fâb ef y dygaf y drwg ar ei dŷ ef.

PEN. XXII.

1 *Ahab wedi ei dwyllo gan y gau-brophwydi, yn ôl gair Michea, yn cael ei ladd yn Ramoth Gilead.* 37 *Y cŵn yn llyfu ei waed ef, ac Ahaziah yn teyrnaſu ar ei ôl ef.* 41 *Daionus lywodraeth Jehoſaphat,* 45 *a'i weithredoedd.* 50 *Jehoram yn frenin ar ei ôl ef.* 51 *Drygionus lywodraeth Ahaziah.*

A Buant yn aros dair blynedd heb ryfel rhwng Syria ac Iſraël.

2 Ac yn y drydedd flwyddyn, *a* Jehoſaphat brenin Juda a ddaeth i wared at frenin Iſraël.

3 (A Brenin Iſraël a ddywedodd wrth ei weiſion, Oni wyddoch mai eiddo ni *yw* Ramoth Gilead, a'n bod ni yn tewi, heb ei dwyn hi o law brenin Syria?)

4 Ac efe a ddywedodd wrth Jehoſaphat, A ei di gyd-a mi i ryfel i Ramoth Gilead? A Jehoſaphat a ddywedodd wrth frenin Iſraël, *b* Yr ydwyf fi fel titheu, fy mhobl i fel dy bobl ditheu, fy meirch i fel dy feirch ditheu. 3107 *b* 2 Bre. 3. 7.

5 Jehoſaphat hefyd a ddywedodd wrth frenin Iſraël, Ymgynghora attolwg heddyw â gair yr ARGLWYDD.

6 Yna brenin Iſraël a gaſglodd y prophwydi, ynghylch pedwar cant o wŷr, ac a ddywedodd wrthynt, A âf fi yn erbyn Ramoth Gilead i ryfel, neu a beidiaf fi? Dywedaſant hwythau, Dôs i fynu; canys yr ARGLWYDD a'i dyry hi yn llaw 'r brenin.

7 A *c* Jehoſaphat a ddywedodd, Onid *oes* yma *un* prophwyd i'r ARGLWYDD mwyach, fel yr ymgynghorem ag ef? *c* 2 Bre. 3. 11.

8 A brenin Iſraël a ddywedodd wrth Jehoſaphat, Y *mae* etto un gŵr, drwy 'r hwn y *gallem* ymgynghori â'r ARGLWYDD: eithr câs yw gennyf fi ef; canys ni phrophwyda efe i mi ddaioni, namyn drygioni, Michea mâb Jimlah *yw efe.* A dywedodd Jehoſaphat, Na ddyweded y brenin felly.

9 Yna brenin Iſraël a alwodd ar ‡ un *o'i* 'ſtafellyddion, ac a ddywedodd, Pryſſura *yma* Michea fâb Jimlah. ‡ Neu, Eunuch.

10 A brenin Iſraël, a Jehoſaphat brenin Juda, oeddynt yn eiſtedd bob un ar ei deyrn-gadair, wedi gwiſgo eu *brenhinawl* wiſgoedd, mewn llannerch *wrth* ddrws porth Samaria; a'r holl brophwydi oedd yn prophwydo ger eu bron hwynt.

11 A Zedeciah mâb Cenaanah a wnaeth iddo gyrn heiyrn; ac efe a ddywedodd, Fel hyn y dywedodd yr ARGLWYDD, A'r rhai hyn y corni di y Syriaid, nes it' eu difa hwynt.

12 A'r holl brophwydi oedd yn prophwydo fel hyn, gan ddywedyd, Dôs i fynu i Ramoth Gilead, a llwydda: canys yr ARGLWYDD a'i dyry hi yn llaw 'r brenin.

13 A'r genhadwr a aethai i alw Michea a lefarodd wrtho ef, gan ddywedyd, Wele yn awr eiriau y prophwydi yn un-air yn dda i'r brenin: bydded attolwg dy air dithau fel gair un o honynt, a dywed y gorau.

14 A dywedodd Michea, *Fel* mai byw 'r ARGLWYDD, yr hyn a ddywedo yr ARGLWYDD wrthyf, hynny a lefaraf fi.

15 ¶ Felly efe a ddaeth at y brenin. A'r brenin a ddywedodd wrtho, Michea, a awn ni i ryfel yn erbyn Ramoth Gilead, ai peidio? dywedodd yntef wrtho, Dôs i fynu, a llwydda; canys yr ARGLWYDD a'i dyry hi yn llaw 'r brenin.

16 A'r brenin a ddywedodd wrtho, Pa fawl gwaith i'th dynghedaf di, na ddywedech wrthyf onid gwirionedd yn enw yr ARGLWYDD?

17 Ac efe a ddywedodd, Gwelais holl Iſraël *d* ar waſgar ar hŷd y mynyddoedd, fel defaid ni *byddai* iddynt fugail. A dywedodd yr ARGLWYDD, Nid *oes* feiſtr arnynt hwy; dychweled pob un i'w dŷ ei hun mewn heddwch. *d* Mat 9 36.

18 A brenin Iſraël a ddywedodd wrth Jehoſaphat, Oni ddywedais i wrthyt ti na prophwydai efe ddaioni i mi, eithr drygioni?

19 Ac efe a ddywedodd, Clyw gan hynny air yr ARGLWYDD: Gwelais yr ARGLWYDD yn eiſtedd ar ei orſeddfa, a *e* holl lu y nefoedd yn *e* Iob 1. 6. & 2. 1. Dan 7. 10. Zech. 3. 10. Mat. 18. 10. Heb. 1. 7. 14.

3107 ſefyll yn ei ymyl, ar ei law ddehau ac ar ei law aſſwy.

20 A'r ARGLWYDD a ddywedodd, Pwy a dwylla Ahab, fel yr elo efe i fynu, ac y ſyrthio yn Ramoth Gilead? ac un a ddywedodd fel hyn, ac arall oedd yn dywedyd fel hyn.

21 Ac yſpryd a ddaeth allan, ac a ſafodd ger bron yr ARGLWYDD, ac a ddywedodd, Myfi a'i twyllaf ef. A dywedodd yr ARGLWYDD wrtho, Pa fodd?

22 Dywedodd yntef, Mi a âf allan, ac a fyddaf yn yſpryd celwyddog yngenau ei holl brophwydi ef. Ac efe a ddywedodd, [f] Twylli a gorchfygi *ef*; dôs ymaith, a gwnâ felly.

23 Ac yn awr wele, yr ARGLWYDD a roddodd yſpryd celwyddog yngenau dy holl brophwydi hyn; a'r ARGLWYDD a lefarodd ddrwg am danat ti.

24 Ond Zedeciah mâb Cenaanah a neſſaodd, ac a darawodd Michea tan *ei* gern, ac a ddywedodd, [g] Pa ffordd yr aeth yſpryd yr ARGLWYDD oddiwrthyf fi i ymddiddan â thydi?

25 A Michea a ddywedodd, Wele ti a gai weled, y dwthwn hwnnw, pan elych di o 'ſtafell i 'ſtafell i ymguddio.

26 A brenin Iſraël a ddywedodd, Cymmer Michea, a dŵg ef yn ei ôl at Amon tywyſog y ddinas, ac at Joas mâb y brenin;

27 A dywed, Fel hyn y dywed y brenin, Rhowch hwn yn y carchar-dŷ, a bwydwch ef â bara cyſtudd, ac â dwfr blinder, nes i mi ddyfod mewn heddwch.

28 A dywedodd Michea, O's gan ddychwelyd y dychweli di mewn heddwch, ni lefarodd yr ARGLWYDD ynofi: Dywedodd hefyd, Gwrandewch *hyn* yr holl bobl.

29 Felly brenin Iſraël, a Jehoſaphat brenin Juda, a aethant i fynu i Ramoth Gilead.

30 A brenin Iſraël a ddywedodd wrth Jehoſaphat, ‡ Mi a newidiaf fy nillad, ac a âf i'r rhyfel; ond gwiſg di dy ddillad *dy hun*. A brenin Iſraël [h] a newidiodd *ei ddillad*, ac a aeth i'r rhyfel.

31 A brenin Syria a orchymynnaſai i dywyſogion y cerbydau *oedd* ganddo, (*ſef* deuddeg ar hugain) gan ddywedyd, Nac ymleddwch â bychan, nac â mawr, onid â brenin Iſraël yn unig.

32 A phan welodd tywyſogion y cerbydau Jehoſaphat, hwy a ddywedaſant, Dïau brenin Iſraël *yw* efe. A hwy a droiſant i ymladd yn ei erbyn ef: a Jehoſaphat [i] a waeddodd.

33 A phan welodd tywyſogion y cerbydau nad brenin Iſraël oedd efe, hwy a ddychwelaſant oddïar ei ôl ef.

34 A rhyw ŵr a dynnodd mewn bwä † ar ei amcan, ac a darawodd frenin Iſraël rhwng ‡ cyſſylltiadau y lluric: am hynny efe a ddywedodd wrth ei gerbydwr, Trô dy law, a dŵg fi allan o'r fyddin, canys ſe a'm clwyfwyd i.

35 A'r rhyfel a * gryſhaodd y dwthwn hwnnw: a'r brenin a gynhelid i fynu yn ei [illegible]vd yn erbyn y Syriaid; ac efe a fu farw [illegible]hwyr: a gwaed yr archoll a ffrydiodd i [illegible]cerbyd.

36 Ac ſe aeth cyhoeddiad trwy 'r gwerſyll ynghylch machludiad yr haul, gan ddywedyd, *Eled* pob un i'w ddinas, a phob un i'w wlâd ei hun.

37 ¶ Felly y bu farw 'r brenin, ac y daeth efe i Samaria; a hwy a gladdaſant y brenin yn Samaria.

38 A golchwyd ei gerbyd ef yn llyn Samaria; a'r cŵn a lyfaſant ei waed ef; yr ârfau hefyd a olchwyd; [k] yn ôl gair yr ARGLWYDD, yr hwn a lefaraſai efe.

39 A'r rhan arall o haneſſion Ahab, a'r hyn oll a wnaeth efe, a'r tŷ [l] ifori a adeiladodd efe, a'r holl ddinaſoedd a adeiladodd efe, onid ydynt hwy yn 'ſgrifennedig yn llyfr Chronicl brenhinoedd Iſraël?

40 Felly Ahab a hunodd gyd-a'i dadau: ac Ahaziah ei fâb a deyrnaſodd yn ei le ef.

41 ¶ A [m] Jehoſaphat mâb Aſa a aeth yn frenin ar Juda yn y bedwaredd flwyddyn i Ahab brenin Iſraël. 3090

42 Jehoſaphat *oedd* fâb pymtheng mlwydd ar hugain pan aeth efe yn frenin, a phum mlhynedd ar hugain y teyrnaſodd efe yn Jeruſalem. Ac enw ei fam ef *oedd* Azubah merch Silhi.

43 Ac efe a rodiodd yn holl ffordd Aſa ei dâd, ni wyrodd efe oddiwrthi hi, gan wneuthur yr hyn oedd union yngolwg yr ARGLWYDD. [n] Er hynny ni thynnwyd ymaith yr uchelfeydd; y bobl oedd etto yn offrymmu ac yn arogldarthu yn yr uchelfeydd.

44 A [o] Jehoſaphat a heddychodd â brenin Iſraël.

45 A'r rhan arall o hanes Jehoſaphat, a'i rymmuſdra a wnaeth efe, a'r môdd y rhyfelodd efe, onid ydynt hwy yn 'grifennedig yn llyfr Chronicl brenhinoedd Juda?

46 A'r rhan arall [p] o'r Sodomiaid ar a adawyd yn nyddiau Aſa ei dâd ef, efe a'i deleodd o'r wlâd.

47 Yna nid *oedd* brenin yn Edom: *onid* rhaglaw oedd yn *lle* brenin.

48 [q] Jehoſaphat ‡ a wnaeth longau † [r] môr i fyned i Ophir am aur, ond nid aethant, canys y llongau a ddrylliodd yn Ezion Gaber.

49 Yna y dywedodd Ahaziah mâb Ahab wrth Jehoſaphat, Eled fy ngweiſion i gyd-a'th weiſion di yn y llongau: ond ni fynnai Jehoſaphat. 3108

50 ¶ A [r] Jehoſaphat a hunodd gyd-a'i dadau, ac a gladdwyd gyd-a'i dadau yn ninas Dafydd ei dâd: a Jehoram ei fâb a deyrnaſodd yn ei le ef. 3115

51 ¶ Ahaziah mâb Ahab a aeth yn frenin ar Iſraël yn Samaria, yn y ddwyfed flwyddyn ar bymtheg i Jehoſaphat brenin Juda, ac a deyrnaſodd ar Iſraël ddwy flynedd. 3106

52 Ac efe a wnaeth ddrwg yngolwg yr ARGLWYDD, ac a rodiodd yn ffordd ei dâd, ac yn ffordd ei fam, ac yn ffordd Jeroboam mâb Nebat, yr hwn a wnaeth i Iſraël bechu.

53 Canys efe a waſanaethodd Baal, ac a ymgrymmodd iddo, ac a ddigiodd ARGLWYDD Dduw Iſraël, yn ôl yr hyn oll a wnaethai ei dâd.

AIL

f Barn. 9. 23. Job 12. 16. Ezec. 14. 9. 2 Theſ. 2. 11.

g 2 Chron. 18. 23.

‡ Neu, *pin newidiodd ei ddillad, a myned i'r rhyfel.*

h 2 Chron. 35. 22.

i 2 Chron. 18. 31.

† Heb. *yn ei wirioneddo.*

‡ Heb. *y cyſſylltiadau a'r ddwyfronneg.*

* Heb. *ſtood up.*

† Heb. *the ſetting of the ſun.*

k 1 Kon. 21. 19.

l Am. 3. 15.

m 2 Chron. 20. 31.

n 1 Kon. 15. 14. 2 Bre. 12. 3.

o 2 Chron. 21.

p 1 Kon. 15. 12.

q 2 Chron. 20. 35. ‡ Neu, *oedd ganddo ddeg llong.* † Tarſis.

r 1 Kon. 10. 22.

s 2 Chron. 21. 1.

Ail Llyfr y BRENHINOEDD,

Yr hwn a elwir hefyd,

Pedwerydd llyfr y BRENHINOEDD.

PENNOD I.

1 Moab yn gwrth-ryfela. 2 Ahaziah yn gyrru at Baal-zebub, ac yn cael ei farnu gan Elias. 5 Elias ddwy-waith yn dwyn tân o'r nefoedd ar y rhai a anfonasai Ahaziah i'w ddal ef, 15 yn tosturio wrth y trydydd tywysog, a chwedi ei gyssuro gan Angel, yn dangos i'r brenin ei farwolaeth. 17 Jehoram mâb Ahab yn teyrnasu yn lle Ahaziah.

3128 3. 5. YNA Moab a wrthryfelodd yn erbyn Israël, [a] wedi marwolaeth Ahab.

2 Ac Ahaziah a syrthiodd drwy ddellt o'i lofft, yr hon oedd yn Samaria, ac a glafychodd: ac efe a anfonodd gennadon, ac a ddywedodd wrthynt, Ewch, ac ymofynnwch â Baal-zebub duw Ecron, a fyddaf fi byw o'r clefyd hwn.

3 Ac angel yr ARGLWYDD a ddywedodd wrth Elïas y Thesbiad, Cyfod, dôs i fynu i gyfarfod â chennadon brenin Samaria, a dywed wrthynt, Ai am nad *oedd* Duw yn Israël, yr ydych chwi yn myned i ymofyn â Baal-zebub duw Ecron?

4 Ac am hynny fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, Ni ddisgynni o'r gwely y dringaist arno, eithr gan farw y byddi farw. Ac Elïas a aeth ymaith.

3128 5 ¶ A phan ddychwelodd y cennadon atto ef, efe a ddywedodd wrthynt, Pa ham y dychwelasoch chwi?

6 A hwy a ddywedasant wrtho, Gŵr a ddaeth i fynu i'n cyfarfod ni, ac a ddywedodd wrthym ni, Ewch, dychwelwch at y brenin a'ch anfonodd, a lleferwch wrtho, Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, Ai am nad *oes* Duw yn Israël, yr ydwyt ti yn anfon i ymofyn â Baal-zebub duw Ecron? o herwŷdd hynny ni ddisgynni o'r gwely y dringaist arno, eithr gan farw y byddi farw.

7 Ac efe a ddywedodd wrthynt, Pa ddull *oedd ar* y gŵr a ddaeth i fynu i'ch cyfarfod chwi, ac a lefarodd wrthych yr ymadroddion yma?

8 A hwy a ddywedasant wrtho, Gŵr [b] blewog oedd efe, wedi ymwregysu helyd â gwregys croen am ei lwynau. Dywedodd yntef, Elïas y Thesbiad *oedd* efe.

9 Yna efe a anfonodd atto ef dywysog ar 3108
ddeg a deugain, ynghyd â'i ddeg a deugain: ac efe a aeth i fynu atto ef, (ac wele ef yn eistedd ar ben bryn) ac a lefarodd wrtho, Ti ŵr Duw, y brenin a lefarodd, Tyred i wared.

10 Ac Elïas a attebodd, ac a ddywedodd wrth dywysog y deg a deugain, O's gŵr Duw ydwyf fi, [c] disgynned tân o'r nefoedd, ac yssed ti a'th ddeg a deugain. A thân a ddisgynnodd o'r nefoedd, ac a'i yssodd ef a'i ddeg a deugain. [c] Luc 9. 54.

11 A'r *brenin* a anfonodd eilwaith atto ef dywysog arall ar ddeg a deugain, a'i ddeg a deugain: ac efe a attebodd, ac a ddywedodd, O ŵr Duw, fel hyn y dywedodd y brenin, Tyred i wared yn ebrwydd.

12 Ac Elïas a attebodd, ac a ddywedodd wrthynt hwy, O's gŵr Duw ydwyf fi, disgynned tân o'r nefoedd, ac yssed ti a'th ddeg a deugain. A thân Duw a ddisgynnodd o'r nefoedd, ac a'i yssodd ef a'i ddeg a deugain.

13 ¶ A'r *brenin* a anfonodd etto y trydydd tywysog *ar* ddeg a deugain, a'i ddeg a deugain: a'r trydydd tywysog *ar* ddeg a deugain a aeth i fynu, ac a ddaeth, ac a ymgrymmodd ar ei liniau ger bron Elïas, ac a ymbiliodd ag ef, ac a lefarodd wrtho, O ŵr Duw, attolwg bydded fy enioes i, ac enioes dy ddeg gwâs a deugain hyn, [d] yn werthfawr yn dy olwg di. d Pf. 72. 14.

14 Wele disgynnodd tân o'r nefoedd, ac a yssodd y ddau dywysog cyntaf ar ddeg a deugain, a'i deg a deugeiniau: am hynny yn awr bydded fy enioes i yn werthfawr yn dy olwg di.

15 Ac angel yr ARGLWYDD a lefarodd wrth Elïas, Dôs i wared gyd-ag ef, nac ofna ef. Ac efe a gyfododd, ac a aeth i wared gyd-ag ef at y brenin.

16 Ac efe a ddywedodd wrtho, Fel hyn y dywedodd yr ARGLWYDD, O herwŷdd it' anfon cennadon i ymofyn â Baal-zebub duw Ecron, (ai am nad *oes* Duw yn Israël i ymofyn â'i air?) am hynny ni ddisgynni o'r gwely y dringaist arno, eithr gan farw y byddi farw.

17 ¶ Felly efe a fu farw yn ôl gair yr AR- 3108
GLWYDD, yr hwn a lefarasai Elïas; a [e] Jehoram a deyrnasodd yn ei le ef, yn yr ail flwyddyn i Jehoram fâb Jehosaphat brenin Juda, am nad oedd mâb iddo ef. e Pen. 3. 1.

18 A'r rhan arall o hanes Ahaziah, y rhai a wnaeth efe, onid ydynt hwy yn sgrifennedig yn llyfr Chronicl brenhinoedd Israël?

PEN.

3108

PEN. II.

1 *Elias wrth ganu yn iâch i Eliſëus, yn hollti yr Iorddonen â'i fantell,* 9 *a chwedi rhoi ei ddymuniad i Eliſëus, yn cael ei ddwyn i'r nefoedd mewn cerbyd tanllyd.* 12 *Eliſëus yn hollti yr Iorddonen a mantell Elias, ac eraill yn gwybod wrth hynny ei fod ef yn lle Elias.* 16 *Meibion y prophwydi yn mynnu chwilio am Elias, a heb ei gael ef.* 19 *Eliſëus â halen yn iachau y dwfr.* 23 *Eirth yn diſtrywio 'r plant a felldigaſai Eliſëus.*

APhan oedd yr ARGLWYDD ar gymmeryd i fynu Elias mewn corwynt i'r nefoedd, aeth Elias ac Eliſëus allan o Gilgal.

[a] Fdrych Ruth 1.15.

2 Ac Elias a ddywedodd wrth Eliſëus, [a] Aros attolwg yma; canys yr ARGLWYDD a'm hanfonodd i Bethel. Ac Eliſëus a ddywedodd, *Fel* mai byw yr ARGLWYDD, ac [b] mai byw dy enaid titheu, nid ymadawaf â thi. Felly hwy a aethant i wared i Bethel.

[b] 1 Sa.1.26. Ad. 4, 6. Pen. 4.30.

[c] 1 Bren. 20. 35. Ad. 5,7,15. Pen. 4. 1. & 9. 1.

3 A [c] meibion y prophwydi, y rhai *oedd* ym Methel, a ddaethant allan at Eliſëus, ac a ddywedaſant wrtho, A wyddoſt ti mai heddyw y mae 'r ARGLWYDD yn dwyn dy feiſtr ‡oddiarnat ti? Dywedodd yntef, Mi a wn *hynny* hefyd, tewch chwi â ſôn.

‡ Heb. *oddiar dy ben di?*

4 Ac Elias a ddywedodd wrtho, Aros yma attolwg, Eliſëus; canys yr ARGLWYDD a'm hanfonodd i Jericho. Dywedodd yntef, *Fel* mai byw 'r ARGLWYDD, ac mai byw dy enaid titheu, nid ymadawaf â thi. Felly hwy a ddaethant i Jericho.

5 A meibion y prophwydi, y rhai *oedd* yn Jericho, a ddaethant at Eliſëus, ac a ddywedaſant wrtho, A wyddoſt ti mai heddyw y mae 'r ARGLWYDD yn dwyn dy feiſtr oddiarnat ti? Yn tef a ddywedodd, Mi a wn *hynny* hefyd; tewch chwi â ſôn.

6 Ac Elias a ddywedodd wrtho, Aros yma attolwg; canys yr ARGLWYDD a'm hanfonodd i'r Iorddonen. Dywedodd yntef, *Fel* mai byw 'r ARGLWYDD, ac mai byw dy enaid titheu, nid ymadawaf â thi. A hwy a aethant ill dau rhagddynt.

7 A deng-wr a deugain o feibion y prophwydi a aethant, ac a ſaſaſant ‡ar gyfer o bell: a hwy ill dau a ſaſaſant wrth yr Iorddonen.

‡ Neu, *mewn golwg*, neu, *i edrych.*

8 Ac Elias a gymmerth ei fantell, ac a'i plygodd ynghŷd, ac a darawodd y dyfroedd, a [d] hwy a ymwahanaſant yma ac accw, fel yr aethant hwy trwodd ill dau ar *dir* ſych.

[d] Felly Exo. 14.21. Joſ. 3. 16. Ad. 14.

9 ¶ Ac wedi iddynt fyned troſodd, Elias a ddywedodd wrth Eliſëus, Goſyn y peth a wnelwyf i ti, cyn fy nghymmeryd oddiwrthyt. A dywedodd Eliſëus, Bydded gan hynny attolwg ddau parth o'th yſpryd ti arnafi.

‡ Heb. *caled y gwneth ſt yn gofyn.*

10 Dywedodd yntef, ‡Gofynnaiſt beth anhawdd: o's gweli fi wrth fy nghymmeryd oddiwrthyt, ſe fydd it' felly; ac onid ê, ni bydd.

[e] Pen 6 17.

11 Ac fel yr oeddynt hwy yn myned dan rodio ac ymddiddan, wele [e] gerbyd tanllyd, a meirch tanllyd, a hwy a'i gwahanaſant hwynt

[f] Eccl. 48.9. 1 Mac. 2.58.

ill dau. Ac [f] Elias a dderchafodd mewn corwynt i'r nefoedd.

12 ¶ Ac Eliſëus oedd yn gweled, ac efe a lefodd, [g] Fy nhâd, fy nhâd, cerbyd Iſraël, a'i farchogion. Ac nis gwelodd ef mwyach: ac efe a ymaflodd yn ei ddillad, ac a'i rhwygodd yn ddeu-ddarn.

3108 [g] 2 Pe. 13.14.

13 Ac efe a gododd i fynu fantell Elias a ſyrthiaſai oddiwrtho ef; ac a ddychwelodd, ac a ſafodd wrth ſîn yr Iorddonen.

14 Ac efe a gymmerth fantell Elias a ſyrthiaſai oddiwrtho ef, ac a darawodd y dyfroedd, ac a ddywedodd, Pa le *y mae* ARGLWYDD Dduw Elias? Ac wedi iddo yntau daraw y dyfroedd, [h] hwy a wahanwyd yma ac accw. Ac Eliſëus a aeth troſodd.

[h] Ad. 8. [b] Ad. 8.

15 A phan welodd meibion y prophwydi ef, y rhai *oedd* yn Jericho [i] ar *ei* gyfer, hwy a ddywedaſant, Gorphywyſodd yſpryd Elias ar Eliſëus. A hwy a ddaethant i'w gyfarfod ef, ac a ymgrymmaſant hyd lawr iddo.

[i] Ad. 7.

16 ¶ A hwy a ddywedaſant wrtho, Wele yn awr y mae gyd-a'th weiſion ddeg a deugain o ‡ wŷr cryfion; elont yn awr, ni a attolygwn, a cheiſiant dy feiſtr: rhag i [k] Yſpryd yr ARGLWYDD ei ddwyn ef, a'i fwrw ar † ryw fynydd, neu mewn rhyw ddyffryn. Dywedodd yntef, Na anfonwch.

‡ Heb. *feibion nerth.* [k] Edrych 1 Bren. 18. Ezec. 3. 12. Bel a'r Ddraig 36. Act. 8. 39. † Heb. *mas a'r mynyddoedd.*

17 Etto buant daer arno, nes cywilyddio o *hônaw*, ac efe a ddywedodd, Anfonwch. A hwy a anfonaſant ddeng-wr a deugain, y rhai a'i ceiſiaſant ef dridiau, ond nis cawſant.

18 A hwy a ddychwelaſant atto ef, ac efe oedd yn aros yn Jericho; ac efe a ddywedodd wrthynt hwy, Oni ddywedais i wrthych, Nac ewch?

19 ¶ A gwŷr y ddinas a ddywedaſant wrth Eliſëus, Wele attolwg anſawdd y ddinas, da yw, fel y mae fy arglwydd yn gweled: ond y dyfroedd ſydd ddrwg, a'r tîr yn † ddiffaith.

† Heb. *erthyla.*

20 Ac efe a ddywedodd, Dygwch i mi phïol newydd, a dodwch ynddi halen. A hwy a'i dygaſant atto ef.

21 Ac efe a aeth at ffynhonnell y dyfroedd, ac [l] a fwriodd yr halen yno, ac a ddywedodd, Fel hyn y dywedodd yr ARGLWYDD, Mi a iachaais y dyfroedd hyn; ni bydd oddi-yno farwolaeth nawyach na diffrwythdra.

[l] Edrych Exo. 15. Pen. 4. & 6.6. Ioan 9.

22 Felly 'r iachäwyd y dyfroedd hyd y dydd hwn, yn ôl gair Eliſëus, yr hwn a ddywedaſai efe.

23 ¶ Ac efe a aeth i fynu oddi-yno i Bethel: ac fel yr oedd efe yn myned i fynu ar hŷd y ffordd, plant bychain a ddaeth allan o'r ddinas, ac a'i gwatworaſant ef, ac a ddywedaſant wrtho ef, Dôs i fynu moelyn, dôs i fynu moelyn.

24 Ac efe a drôdd yn ei ôl, ac a edrychodd arnynt, ac a'i melldithiodd yn enw 'r ARGLWYDD. A dwy arth a ddaeth allan o'r goedwig, ac a ddrylliodd o honynt ddau blentyn a deugain.

25 Ac efe a aeth oddi-yno i fynydd Carmel, ac oddi-yno efe a ddychwelodd i Samaria.

PEN. III.

1 *Jehoram yn teyrnaſu.* 4 *Meſa yn gwrthryfela.* 6 *Jehoram, a Jehoſaphat, a brenin Edom, mewn cyfyngder am ddwfr, trwy Eliſëus yn cael dwfr a;*

ac addewid o fuddugoliaeth. 21 *Y Moabiaid wedi eu twyllo gan liw y dwfr, wrth ddyfod i yſpeilio, yn cael eu gorchfygu.* 26 *Brenin Moab, trwy aberthu mâb brenin Edom, yn gyrru Iſraël i'w gwlâd.*

A Jehoram mâb Ahab a aeth yn frenin ar Iſraël yn Samaria, yn y ddeu-nawfed flwyddyn i Jehoſaphat brenin Juda, ac a deyrnaſodd ddeuddeng mlhynedd.

2 Ac efe a wnaeth ddrwg yngolwg yr ARGLWYDD, ond nid fel ei dâd, nac fel ei fam: canys efe a fwriodd ymaith ddelw Baal, [a] yr hon a wnelſai ei dâd.

3 Etto efe a lynodd wrth [b] bechodau Jeroboam mâb Nebat, yr hwn a wnaeth i Iſraël bechu: ni chiliodd efe oddiwrthynt hwy.

4 ¶ A Meſa brenin Moab oedd berchen defaid, ac a dalai i frenin Iſraël gan-mîl o [c] wŷn, a chan-mîl o hyrddod gwlanog.

5 Ond [d] wedi marw Ahab, brenin Moab a wrthryfelodd yn erbyn brenin Iſraël.

6 ¶ A brenin Jehoram a aeth allan y pryd hynny o Samaria, ac a gyfrifodd holl Iſraël.

7 Efe a aeth hefyd, ac a anfonodd at Jehoſaphat brenin Juda, gan ddywedyd, Brenin Moab a wrthryfelodd i'm herbyn i: a ddeui di gyd-a mi i ryfel yn erbyn Moab? Dywedodd yntef, mi âf i fynu; [e] myfi *a fyddaf* fel titheu, fy mhobl i fel dy bobl ditheu, fy meirch i fel dy feirch ditheu.

8 Ac efe a ddywedodd, Pa ffordd yr awn ni i fynu? Dywedodd yntef, ffordd anialwch Edom.

9 Felly yr aeth brenin Iſraël, a brenin Juda, a brenin Edom, ac a aethant o amgylch ar eu taith ſaith niwrnod: ac nid oedd dwfr i'r fyddin, nac i'r anifeiliaid *oedd* † yn eu canlyn hwynt.

10 A brenin Iſraël a ddywedodd, Gwae *fi*, o herwŷdd i'r ARGLWYDD alw y tri brenin hyn ynghŷd, i'w rhoddi yn llaw Moab.

11 A [f] Jehoſaphat a ddywedodd, Onid *oes* yma brophwyd i'r ARGLWYDD, fel yr ymofynnom ni â'r ARGLWYDD drwyddo ef? Ac un o weiſion brenin Iſraël a attebodd, ac a ddywedodd, Y *mae* yma Eliſëus mâb Saphat, yr hwn a dywalltodd ddwfr ar ddwylo Elias.

12 A Jehoſaphat a ddywedodd, Y mae gair yr ARGLWYDD gyd-ag ef. Felly brenin Iſraël, a Jehoſaphat, a brenin Edom, a aethant i wared atto ef.

13 Ec Eliſëus a ddywedodd wrth frenin Iſraël, Beth *ſydd* i mi *a wnelwyf* â thi? [g] dôs at brophwydi dy dâd, ac at brophwydi dy fam. A brenin Iſraël a ddywedodd wrtho, Nagê: canys yr ARGLWYDD a alwodd y tri brenin hyn ynghŷd, i'w roddi yn llaw Moab.

14 Ac Eliſëus a ddywedodd, [i] *Fel* mai byw ARGLWYDD y lluoedd, yr hwn yr ydwyf yn ſefyll ger ei fron, oni bai fy mod i yn perchi wyneb Jehoſaphat brenin Juda, nid edrychaſwn i arnat ti, ac ni'th welſwn.

15 Ond yn awr dygwch i mi [k] gerddor. A phan ganodd y cerddor, daeth [l] llaw 'r ARGLWYDD arno ef.

16 Ac efe a ddywedodd, Fel hyn y dywedodd yr ARGLWYDD, [m] Gwnâ y dyffryn hwn yn llawn ffoſydd. 3108

17 Canys fel hyn y dywed yr ARGLWYDD; Ni welwch wŷnt, ac ni welwch law, etto y dyffryn hwn a lenwir o ddwfr; fel yr yfoch chwi, a'ch anifeiliaid, a'ch yſgrubliaid.

18 A pheth yſgafn yw hyn yngolwg yr ARGLWYDD: efe a ddyry Moab yn eich llaw chwi hefyd.

19 A chwi a darewch bob dinas gaerog, a phob dinas ddetholedig, a phob pren têg a fwriwch chwi i lawr, yr holl ffynhonnau dyfroedd hefyd a geuwch chwi, a phob darn o dîr da a ddifwynwch chwi â cherrig.

20 A'r boreu pan oſtrymmwyd y bwyd-offrwm, wele ddyfroedd yn dyfod o ffordd Edom, a'r wlâd a lanwyd o ddyfroedd.

21 ¶ A phan glybu 'r holl Moabiaid fod y brenhinoedd hynny wedi dyfod i fynu i ymladd yn eu herbyn hwynt, y galwyd ynghŷd bawb ar a allai † wiſgo arfau, ac uchod, a hwy a ſafaſant ar y terfyn.

22 A hwy a gyfodaſant yn foreu, a'r haul a gyfodaſai ar y dyfroedd; a'r Moabiaid a ganfuant ar *eu* cyfer y dyfroedd yn gôch fel gwaed.

23 A hwy a ddywedaſant, Gwaed *yw* hwn; gan ddifetha y difethwyd y brenhinoedd, a hwy a darawſant bawb ei gilydd: am hynny yn awr, at yr anrhaith, Moab.

24 A phan ddaethant at werſyll Iſraël, yr Iſraëliaid a gyfodaſant, ac a darawſant y Moabiaid, fel y ffoiſant o'i blaen hwynt; a hwy a ‡ aethant rhagddynt, gan daro y Moabiaid, yn eu *gwlâd* eu hun.

25 A hwy a ddeſtrywiaſant y dinaſoedd, ac *i* bob darn o dîr da y bwriaſant bawb ei garreg, ac a'i llanwaſant, a phob ffynnon ddwfr a gauaſant hwy, a phob pren da a gwympaſant hwy i lawr; † yn unig yng Nghir-hareſeth y gadawſant ei cherrig: etto y rhai oedd yn taflu a'i hamgylchynaſant, ac a'i tarawſant hi.

26 ¶ A phan welodd brenin Moab fod y rhyfelwŷr yn drêch nag ef, efe a gymmerth ſaith gant o wŷr gyd-ag ef yn tynnu cleddyf, i ruthro at frenin Edom; ond nis gallaſant hwy.

27 Yna efe a gymmerodd ei fâb cyntaf-anedig ef, yr hwn oedd i deyrnaſu yn ei le ef, [n] ac a'i offrymmodd ef yn boeth-offrwm ar y mur. A bu llîd mawr yn erbyn Iſraël; a hwy a aethant ymaith oddiwrtho ef, ac a ddychwelaſant i'w gwlâd eu hun.

PEN. IV.

1 *Eliſëus trwy râd penllâd yn amlhau olew y wraig weddw ddyledog.* 12 *Yn cael mâb i'r Sunamites,* 18 *ac yn ei gyfodi ef o farw i fyw.* 38 *Yn iachau 'r cawl yng-Ngilgal.* 42 *Yn porthi can-ŵr ag ugain torth o fara.*

A Rhyw wraig o wragedd [a] meibion y prophwydi a lefodd ar Eliſëus, gan ddywedyd, Dy wâs fy ngŵr a fu farw, a thi a wyddoſt fod dy wâs yn ofni yr ARGLWYDD: a'r echwyn-ŵr a ddaeth [b] i gymmeryd fy nau fâb i *i fod* yn gaethion iddo.

3108

[m] Edrych Pen. 4. 3.

† Heb. *ymwregyſu a gwregys.*

‡ Neu, *darawſant ynddi, gan &c.*

† Heb. *nes iddo adel ei cherrig yn Kir-Hareſeth.*

[n] Amos 2. 1.

[a] 1 Bren. 20. 35.

[b] Edrych Lef. 25. 39.

2 Ac Eliſëus a ddywedodd wrthi, Beth a wnâf ſi'ti? mynega i mi, beth ſydd gennyt ti yn *dy* dŷ? dywedodd hitheu, Nid *oes* dim gan dy lawforwŷn yn tŷ, onid yſtenaid o olew.

3 Ac efe a ddywedodd, Dôs, cais it' leſtri oddïallan gan dy holl gymmydogion; *ſef* lleſtri gweigion, [c] ‡nid ychydig.

4 A phan ddelych i mewn, cau 'r drws arnat, ac ar dy feibion, a thywallt i'r holl leſtri hynny, a dôd heibio yr hwn *a fyddo* llawn.

5 Felly hi a aeth oddïwrtho ef, ac a gauodd y drws arni, ac ar ei meibion: a hwynt-hwy a ddygaſant *y lleſtri* atti hi, a hitheu a dywalltodd.

6 Ac wedi llenwi y lleſtri, hi a ddywedodd wrth ei mâb, Dŵg i mi etto leſtr: dywedodd yntef wrthi, Nid *oes* mwyach *un* lleſtr. A'r olew a beidiodd.

7 Yna hi a ddaeth, ac a ſynegodd i ŵr Duw. Dywedodd yntef, Dôs, gwerth yr olew, a thâl ‡dy ddyledwr, a bydd di fyw, ti a'th feibion, ar y rhan arall.

8 ¶ A bu *ar ryw* ddiwrnod i Eliſëus dramwyo i [d] Sunem, ac yno *'r oedd* gwraig oludog, yr hon ‡a'i cymhellodd ef i fwytta bara: a chynnifer gwaith ag y tramwyai efe heibio, efe a droai yno i fwytta bara.

9 A hi a ddywedodd wrth ei gŵr, Wele yn awr mi a wn mai gŵr ſanctaidd i Dduw *yŵyw* hwn ſydd yn cynniwer heibio i ni yn oeſtadol.

10 Gwnawn attolwg yſtafell fechan ar y mûr, a goſodwn iddo yno wely, a bwrdd, ac yſtôl, a chanhwyll-bren: fel y trô efe yno pan ddelo efe attom ni.

11 Ac ar ddydd-gwaith efe a ddaeth yno, ac a drôdd i'r yſtafell, ac a orphywyſodd yno.

12 Ac efe a ddywedodd wrth Gehezi ei wâs, Galw ar y Sunamites hon. Yntef a alwodd arni hi, hitheu a ſafodd ger ei fron ef.

13 Dywedodd heſyd wrtho, Dywed yn awr wrthi hi, Wele ti a ofelaiſt troſom ni â'r holl ofal yma, beth *ſydd i'w* wneuthur erot ti? a oes *a fynnych* di ei ddywedyd wrth y brenin, neu wrth dywyſog y llu? Hitheu a ddywedodd, Ynghanol fy mhobl yr ydwyf fi yn trigo.

14 Ac efe a ddywedodd, Beth gan hynny *ſydd* i'w wneuthur erddi hi? A Gehezi a ddywedodd, Yn ddïau nid *oes* iddi fâb, a'i gŵr *ſydd* hên.

15 Ac efe a ddywedodd, Galw hi. Ac efe a'i galwodd hi, a hi a ſafodd yn y drws.

16 Ac efe a ddywedodd, [e] Ynghylch ‡y pryd hyn wrth amſer bywiolaeth, ti a goſieidi fâb. Hitheu a ddywedodd, Nagê, fy arglwydd, gŵr Duw, [f] na ddywed gelwŷdd i'th lawforwŷn.

17 A'r wraig a feichiogodd, ac a ddug fâb y pryd hwnnw, yn ôl amſer bywiolaeth, yr hyn a lefaraſai Eliſëus wrthi hi.

18 ¶ A'r bachgen a gynnyddodd, ac a aeth ddydd-gwaith allan at ei dâd, at y medelwŷr.

19 Ac efe a ddywedodd wrth ei dâd, Fy mhen, fy mhen. Dywedodd yntef wrth langc, Dŵg ef at ei fam.

20 Ac efe a'i cymmerth, ac a'i dûg ef at ei fam: ac efe a eiſteddodd ar ei gliniau hi hyd hanner dydd, ac a fu farw.

21 A hi a aeth i fynu, ac a'i goſododd ef i orwedd ar wely gŵr Duw, ac a gauodd *y drws* arno, ac a aeth allan.

22 A hi a alwodd ar ei gŵr, ac a ddywedodd, Anfon attolwg gyd-a mi un o'r llangciau, ac un o'r aſſynnod; canys mi a redaf hyd at ŵr Duw, ac a ddychwelaf.

23 Dywedodd yntef, Pa ham yr ai di atto ef heddyw; nid *yw hi* na newydd-loer, na Sabboth. Hitheu a ddywedodd, Pob peth yn ‡ dda.

24 Yna hi a gyfrwyodd yr aſſyn, ac a ddywedodd wrth ei llangc, Gyrr, a dôs rhagot: nac ‡aros am danaſi i farchogaeth, onid archwyf it'.

25 Felly hi a aeth, ac a ddaeth at ŵr Duw i fynydd Carmel. A phan welodd gŵr Duw hi o bell, efe a ddywedodd wrth Gehezi ei wâs, Wele y Sunamites honno.

26 Rhêd yn awr attolwg i'w chyfarfod, a dywed wrthi hi, A wyt ti yn iach? a ydyw dy ŵr yn iach? a ydyw y bachgen yn iach? Dywedodd hitheu, Iach.

27 A phan ddaeth hi at ŵr Duw i'r mynydd, hi a ymaflodd yn ei draed ef: a Gehezi a neſaodd i'w gwthio hi ymaith. A gŵr Duw a ddywedodd, Gâd hi yn llonydd; canys ei henaid ſydd ‡ôfidus ynddi, a'r ARGLWYDD a'i celodd oddïwrthyf fi, ac nis mynegodd i mi.

28 Yna hi a ddywedodd, A ddymunais i fâb gan fy arglwydd? [g] oni ddywedais, Na thwylla fi?

29 Yna efe a ddywedodd wrth Gehezi, [h] Gwregyſa dy lwynau, a chymmer fy ffon i yn dy law, a dôs ymaith: o chyfarfyddi â neb, [i] na chyfarch iddo; ac o chyfarch neb di, nac atteb ef: a [k] goſod fy ffon i ar wyneb y bachgen.

30 A mam y bachgen a ddywedodd, *Fel* mai byw 'r ARGLWYDD, ac mai byw dy enaid ti, nid ymadawaf fi â thi. Ac efe a gyfododd ac a aeth ar ei hôl hi.

31 A Gehezi a gerddodd o'i blaen hwynt, ac a oſododd y ffon ar wyneb y bachgen, ond nid oedd na lleferydd, na ‡chlywed: am hynny efe a ddychwelodd i'w gyfarfod ef, ac a ſynegodd iddo, gan ddywedyd, Ni ddeffrôdd y bachgen.

32 A phan ddaeth Eliſëus i mewn i'r tŷ, wele y bachgen wedi marw, yn gorwedd ar ei wely ef.

33 Felly efe [l] a ddaeth i mewn, ac a gauodd y drws arnynt ill dau, ac a weddïodd ar yr ARGLWYDD.

34 Ac efe a aeth i fynu, ac a orweddodd ar y bachgen, ac a oſododd ei enau ar ei enau yntef, a'i lygaid ar ei lygaid ef, a'i ddwylaw ar ei ddwylaw ef, ac [m] efe a ymeſtynnodd arno ef; a chynheſodd cnawd y bachgen.

35 Ac efe a ddychwelodd, ac a rodiodd yn y tŷ ‡i fynu ac i wared, ac a aeth i fynu, ac a ymeſtynnodd arno ef: a'r [n] bachgen a diſiodd hyd yn ſaith-waith, a'r bachgen a agorodd ei lygaid.

36 Ac efe a alwodd ar Gehezi, ac a ddywedodd, Galw y Sunamites hon. Ac efe a alwodd arni hi: a hi a ddaeth atto ef: dywedodd yntef, Cymmer dy fâb.

---

c Edrych Pen. 3. 17.
‡ Neu, *na phirinhâ.*
‡ Neu, *a'th ddyledwr.*
d Joſ. 19. 18.
‡ Heb. *ymaflodd ynddo.*
‡ Heb. *clodfawr.*
‡ Heb. *ardal neu furiogaeth.*
‡ Heb. *ymwared.*
e Gen. 18. 10, 14.
‡ Heb. *ar amſer nedelig.*
f Act 28.
g Act. 16.
h 1 Bren. 18. 46. Pen. 9. 1.
i Luc 10. 4.
k Edr. Ex. 7. 9, 19. & 14. 16. Pſ. 2. 8. Act. 19. 12.
l Act. 4. Mat. 6. 6.
m 1 Bren. 17. 21. A 2 Bren. 4. 34.
‡ Heb. *lamparu.*
n Heb. *ſaith weithiau.*

37 A hi a aeth i mewn, ac a ſyrthiodd wrth ei draed ef, ac a ymgrymmodd hyd lawr, ac a gymmerodd ei mâb, ac a aeth allan.

38 ¶ Ac Eliſëus a ddychwelodd i Gilgal. Ac yr oedd newŷn yn y wlâd, a meibion y prophwydi oedd yn eiſtedd ger ei fron ef: ac efe a ddywedodd wrth ei wâs, Trefna y crochan mawr, a berw gawl i feibion y prophwydi.

39 Ac un a aeth allan i'r maes i gaſglu breſych, ac a gafodd winwyddẽn wŷllt, ac a gaſglodd o honi freſych gwylltion, lonaid ei wiſg, ac a ddaeth, ac a'i briwodd yn y crochan cawl: canys nid adwaenent *hwynt*.

40 Yna y tywalltaſant i'r gwŷr i fwytta: a phan fwyttaſant o'r cawl, hwy a waeddaſant, ac a ddywedaſant, O ŵr Duw, *y mae* angau yn y crochan: ac ni allent ei fwytta.

41 Ond efe a ddywedodd, Dygwch flawd. Ac [o] efe a'i bwriodd yn y crochan: dywedodd hefyd, Tywallt i'r bobl, fel y bwyttaont. Ac nid oedd dim niwed yn y crochan.

42 ¶ A daeth gŵr o Baal Saliſa, ac a ddûg i ŵr Duw o fara blaen-ffrwyth, ugain torth haidd, a thywyſennau o yd newŷdd yn ei ‡ gibau: ac efe a ddywedodd, Dŏd i'r bobl, fel y bwyttaont.

43 A'i weinidog ef a ddywedodd, [p] I ba beth y rhoddaf hyn ger bron can-ŵr? dywedodd yntef, Dyro i'r bobl fel y bwyttaont: canys fel hyn y dywedodd yr ARGLWYDD, Hwy a fwyttânt, a bydd gweddill.

44 Felly efe a'i rhoddodd ger eu bron hwynt, a hwy a fwyttaſant, ac [q] a weddillaſant, yn ôl gair yr ARGLWYDD.

PEN. V.

1 *Naaman wrth chwedl ei gaeth-forwŷn, yn myned i Samaria i'w iachau o'i wahan-glwyf.* 8 *Eliſëus yn ei yrru ef i'r Iorddonen i'w iachau,* 15 *yn gwrthod ei roddion ef, ac yn rhoi iddo beth o'r ddaiar.* 20 *Gehezi yn enw ei feiſtr yn cymmeryd rhoddion Naaman, ac yn cael gwahan-glwyf tragywyddol.*

A [r] Naaman tywyſog llu brenin Syria oedd ŵr mawr yngolwg ei arglwydd, ac yn † anrhydeddus, canys drwyddo ef y rhoddaſai yr ARGLWYDD ymwared i Syria: ac yr oedd efe yn ŵr cadarn nerthol, ond yr oedd yn wahan-glwyfus.

2 A'r Syriaid a aethent allan yn finteioedd, ac a gaeth-gludaſent o wlâd Iſraël langces fechan, a honno oedd † yn gwaſanaethu gwraig Naaman.

3 A hi a ddywedodd wrth ei meiſtres, O na byddai fy arglwydd o flaen y prophwyd *ſydd* yn Samaria: canys efe a'i † iachaei ef o'i wahan-glwyf.

4 Ac un a aeth, ac a fynegodd i'w arglwydd, gan ddywedyd, Fel hyn ac fel hyn y dywedodd y llangces o wlâd Iſraël.

5 A brenin Syria a ddywedodd, Dôs, cerdda, a mi a anfonaf lythyr at frenin Iſraël: ac efe a aeth ymaith, ac [b] a ddûg † gyd-ag ef ddeg talent o arian, a chwe mîl o aur, a deg pâr o ddillad.

6 Ac efe a ddûg y llythyr at frenin Iſraël, gan ddywedyd, Yn awr pan ddêl y llythyr hwn attat ti, wele anfonais attat ti Naaman fy ngwâs, fel yr iacheït ef o'i wahan glwyf.

7 A phan ddarllennodd brenin Iſraël y llythyr, efe a rwygodd ei ddillad, ac a ddywedodd, Ai [c] Duw *ydwyf* fi i farwhau, ac i fywhau, pan anfonai efe attafi, i iachau gŵr o'i wahan-glwyf? gwybyddwch gan hynny attolwg, a gwelwch mai ceiſio achos y mae efe i'm herbyn i.

8 ¶ A phan glybu Eliſëus gŵr Duw, rwygo o frenin Iſraël ei ddillad, efe a anfonodd at y brenin, gan ddywedyd, Pa ham y rhwygaiſt dy ddillad? deued yn awr attafi, ac efe a gaiff wybod fod prophwyd yn Iſraël.

9 Yna Naaman à ddaeth, â'i feirch, ac â'i gerbydau, ac a ſafodd *wrth* ddrws tŷ Eliſëus.

10 Ac Eliſëus a anfonodd atto ef gennad, gan ddywedyd, Dôs, ac [d] ymolch ſaith waith yn yr Iorddonen, a'th gnawd à ddychwel i ti, a thi a lanheïr.

11 Ond Naaman a ddigiodd, ac a aeth ymaith, ac a ddywedodd, Wele, mi a † feddyliais ynof fy hun, gan ddyfod y deuai efe allan, ac y ſafai efe, ac y galwai ar enw yr ARGLWYDD ei Dduw, ac y † goſodai ei law ar y fan, ac yr iachaei y gwahan-glwyfus.

12 Onid gwell ‡ Abana a Pharpar, afonydd Damaſcus, nâ holl ddyfroedd Iſraël? oni allaf ymolchi ynddynt hwy, ac ymlanhau? felly efe a drôdd ac a aeth ymaith mewn digter.

13 A'i weiſion a neſſaſant, ac a leſaraſant wrtho, ac a ddywedaſant, Fy nhâd, *pe* dywedaſai y prophwyd beth mawr wrthyt ti, onis gwnelſit? pa faint mwy gan iddo ddywedyd wrthyt, Ymolch, a bydd lân?

14 Yna efe a aeth i wared, ac a ymdrochodd ſaith waith yn yr Iorddonen, yn ôl gair gŵr Duw: [e] a'i gnawd a ddychwelodd fel cnawd dyn bâch, ac [f] efe a lanhäwyd.

15 ¶ Ac efe a ddychwelodd at ŵr Duw, efe a'i holl fintai, ac a ddaeth, ac a ſafodd ger ei fron ef, ac a ddywedodd, Wele yn awr ŷ gwn nad *oes* Duw drwy yr holl ddaiar, onid yn Iſraël: am hynny cymmer yn awr attolwg † rodd gan dy wâs.

16 Ond efe a ddywedodd, [g] *Fel* mai byw yr ARGLWYDD, yr hwn yr ydwyf yn ſefyll ger ei fron, [h] ni chymmeraf. Ac efe a gymhellodd arno *ei* chymmeryd; etto efe a'i gwrthododd.

17 A Naaman a ddywedodd, Oni roddir yn awr i'th wâs lwyth cwpl o fulod o ddaiar? canys ni offrymma dy wâs di mwyach boeth-offrwm nac aberth i dduwiau eraill, onid i'r ARGLWYDD.

18 Yn y peth hyn yr ARGLWYDD a faddeuo i'th wâs, pan elo fy arglwydd i dŷ Rimmon i addoli yno, a [i] phwyſo ar fy llaw i, a *phan* ymgrymmwyf inneu yn nhŷ Rimmon: pan ymgrymmwyf yn nhŷ Rimmon, maddeued yr ARGLWYDD i'th wâs yn y peth hyn.

19 Ac efe a ddywedodd wrtho, Dôs mewn heddwch: ac efe a aeth oddiwrtho ef encyd o † ffordd.

20 ¶ Ond Gehezi gwâs Eliſëus gŵr Duw, a ddywedodd, Wele fy meiſtr a arbedodd Naaman y Syriad hwn, heb gymmeryd o'i law ef yr hyn

c Deut. 32. 39. 1 Sam. 2. 6.

d Edrych Pen. 4. 41.

† Heb. *ddywedais wrthyf fy han.*

† Heb. *cwlwfanai.*

‡ Neu, *Amana.*

e Job 33. 25.

f Luc 4. 27.

† Heb. *feuditb.*

g Pen. 3. 14.

h Edrych Mat. 10. 8. Act. 8. 18, 26.

i Pſ. 7. 2, 17.

† Heb. *dir.* Fel Gen. 35. 16.

a ddygasai efe: *fel* mai byw 'r ARGLWYDD, mi a redaf ar ei ôl ef, ac a gymmeraf ryw beth ganddo ef.

21 Felly Gehezi a ganllynodd ar ôl Naaman: a phan welodd Naaman *ef* yn rhedeg ar ei ôl, efe a ddisgynnodd oddiar y cerbyd i'w gyfarfod ef, ac a ddywedodd, ‡ A yw pob peth yn dda?

‡ Heb. *oes heddwch?*

22 Dywedodd yntef, Y mae pob peth yn dda. Fy meistr a'm hanfonodd i, gan ddywedyd, Wele yn awr hyn dau langc o fynydd Ephraïm, o feibion y prophwydi, a ddaeth attafi; dyro yn awr iddynt hwy dalent o arian, a dau bâr o ddillad.

23 A Naaman a ddywedodd, Bydd fodlon, cymmer ddwy dalent. Ac efe a fu daer arno ef, ac a rwymodd ddwy dalent o arian mewn dwy gôd, a deu-bâr o ddillad, ac efe a'i rhoddodd at ddau o'i weision, i'w dwyn o'i flaen ef.

‡ Neu, *lle dirgel.*

24 A phan ddaeth efe i'r ‡ bwlch, ef a'i cymmerth o'i llaw hwynt, ac a'i rhoddodd i gadw yn tŷ; ac a ollyngodd ymaith y gwŷr, a hwy a aethant ymaith.

25 Ond efe a aeth i mewn, ac a safodd o flaen ei feistr. Ac Elisëus a ddywedodd wrtho ef, O ba le *y daethoſt ti*, Gehezi? dywedodd yntef, Nid aeth dy wâs *nac* yma na thraw.

26 Ac efe a ddywedodd wrtho, Onid aeth fy nghalon *gyd-a thi*, pan drôdd y gŵr oddiar ei gerbyd i'th gyfarfod ti? a *ydoedd bi* amser i gymmeryd arian, ac i gymmeryd gwisgoedd, ac oliwydd-lannau, a gwinllannau, a defaid, a gwartheg, a gweision, a morwynnion?

27 Am hynny gwahan-glwyf Naaman a lŷn wrthyt ti, ac wrth dy hâd yn dragywydd. Ac efe a aeth ymaith o'i wŷdd ef, [k] yn wahan-glwyfus *eyn wynned* â'r eira.

k Exo 4.6. Nu. 12. 10.

PEN. VI.

1 Elisëus yn canhiadu i feibion y prophwydi gael ehengi eu terfynau, ac yn peri i'r haiarn nofio. 8 Yn datcuddio cyfrinach brenin Syria. 13 Y llu a yrrwyd i ddal Elisëus yn cael eu taro â dallineb, 19 a chwedi eu dwyn i Samaria, yn cael eu gollwng ymaith. 24 Y newyn yn Samaria yn peri i wragedd fwytta eu plant. 30 Y brenin yn gyrru i ladd Elisëus.

A Meibion y prophwydi a ddywedasant wrth Elisëus, Wele yn awr, y lle yr hwn yr ydym ni yn trigo ynddo ger dy fron di, sydd ry gyfyng i ni.

2 Awn yn awr hyd yr Iorddonen, fel y cymmerom oddi-yno bawb ei drawst, ac y gwnelom i ni yno le i gyfaneddu ynddo. Dywedodd yntef, Ewch.

3 Ac un a ddywedodd, Bydd fodlon attolwg, a thyred gyd-a'th weision: dywedodd yntef, Mi a ddeuaf.

4 Felly efe a aeth gyd-a hwynt: a hwy a ddaethant at yr Iorddonen, ac a dorrasant goed.

5 A phan oedd un yn bwrw i lawr drawst, ei ‡ fwyall ef a syrthiodd i'r dwfr: ac efe a waeddodd, ac a ddywedodd, Och fi, fy meistr; canys benthyg oedd.

‡ Heb. *haiarn.*

6 A gŵr Duw a ddywedodd, Pa le y syrthiodd? yntef a ddangosodd iddo y fan: ac [a] efe a dorrodd bren, ac a'i taflodd yno; a'r haiarn a nofiodd.

a Pen. 5.

7 Ac efe a ddywedodd, Cymmer i fynu it': ac efe a estynnodd ei law, ac a'i cymmerodd.

8 ¶ A brenin Syria oedd yn rhyfela yn erbyn Israël, ac efe a ymgynghorodd â'i weision, gan ddywedyd, Yn y lle a'r lle *y bydd* fy ngwersyllfa.

9 A gŵr Duw a anfonodd at frenin Israël, gan ddywedyd, Ymgadw rhag myned i'r lle a'r lle; canys yno y disgynnodd y Syriaid.

10 A brenin Israël a anfonodd i'r lle *am* yr hwn y dywedasai gŵr Duw wrtho, ac y rhybuddiasai ef, ac a ymgadwodd yno, nid unwaith, ac nid dwy-waith.

11 A chalon brenin Syria a gythryblwyd o herwŷdd y peth hyn, ac efe a alwodd ar ei weision, ac a ddywedodd wrthynt, Oni fynegwch i mi pwy o honom ni sydd gyd-a brenin Israël?

12 Ac un o'i weision ef a ddywedodd, Nid *oes neb* fy arglwydd frenin; onid Elisëus y prophwyd, yr hwn *sydd* yn Israël, a fynega i frenin Israël y geiriau a leferi di ynghanol dy 'stafell wely.

13 ¶ Ac efe a ddywedodd, Ewch, ac edrychwch pa le y *mae* efe, fel yr anfonwyf i'w gyrchu ef. A mynegwyd iddo, gan ddywedyd, Wele yn Nothan *y mae efe*.

14 Am hynny efe a anfonodd yno feirch, a cherbydau, a llu ‡ mawr: a hwy a ddaethant liw nôs, ac a amgylchynasant y ddinas.

‡ Heb. *trwm.*

15 A phan gododd gweinidog gŵr Duw yn foreu a myned allan, wele lu yn amgylchynu y ddinas, â meirch ac â cherbydau: a'i wâs a ddywedodd wrtho ef, Aha, fy meistr, pa fodd y gwnawn?

16 Ac efe a ddywedodd, Nac ofna: canys amlach *yw* [b] y rhai *sydd* gyd-a ni nâ'r rhai *sydd* gyd-a hwynt.

b 2 Chr. 32. 7.

17 Ac Elisëus a weddïodd, ac a ddywedodd, O ARGLWYDD, agor attolwg ei lygaid ef, fel y gwelo. A'r ARGLWYDD a agorodd lygaid y llangc, ac efe a edrychodd, ac wele y mynydd yn llawn [c] meirch, a cherbydau tanllyd, o amgylch Elisëus.

c Pen. 2. 11. Psal. 34. 7. Zech. 1. 8. & 6. 1.

18 A phan ddaethant i wared atto ef, Elisëus a weddïodd ar yr ARGLWYDD, ac a ddywedodd, Taro attolwg y genedl hon â dallineb. Ac [d] efe a'i tarawodd hwy â dallineb, yn ôl gair Elisëus.

d Gen. 19. 11.

19 ¶ Ac Elisëus a ddywedodd wrthynt, Nid hon *yw* 'r ffordd, ac nid hon *yw* 'r ddinas: deuwch ar fy ôl i, ac mi a'ch dygaf chwi at y gŵr yr ydych chwi yn ei geisio: ond efe a'i harweiniodd hwynt i Samaria.

20 A phan ddaethant hwy i Samaria, Elisëus a ddywedodd, O ARGLWYDD, agor lygaid y rhai hyn, fel y gwelont. A'r ARGLWYDD a agorodd eu llygaid hwynt; a hwy a welsant, ac wele ynghanol Samaria *'r oeddynt*.

21 A brenin Israël a ddywedodd wrth Elisëus, pan welodd efe hwynt, Gan daro a darawaf *hwynt*, fy nhâd?

22 Dywedodd yntef, Na tharo: a darewit ti y rhai a gaethiwaist â'th gleddyf, ac â'th fwä dy hun-

hun? goſod fara a dwfr ger eu bron hwynt, fel y bwyttaont, ac yr yfont, ac yr elont at eu harglwydd.

23 Ac efe a arlwyodd iddynt hwy arlwy fawr: a hwy a fwyttaſant, ac a yfaſant, ac efe a'i gollyngodd hwynt ymaith, a hwy a aethant at eu harglwydd. Felly byddinoedd Syria ni 'chwanegaſant ddyfod mwyach i wlâd Iſraël.

24 ¶ Ac wedi hyn, Benhadad brenin Syria a gynhullodd ei holl lu, ac a aeth i fynu, ac a warchaeodd ar Samaria.

25 Ac yr oedd newŷn mawr yn Samaria; ac wele yr oeddynt hwy yn gwarchae arni hi, nes bod pen aſſyn er pedwar ugain *ſicl* o arian, a phedwerydd *ran* Cab o dom colomennod, er pum *ſicl* o arian.

26 Ac fel yr oedd brenin Iſraël yn myned heibio ar y mûr, gwraig a lefodd arno ef, gan ddywedyd, Achub, fy arglwydd frenin.

Neu, achubed.

27 Dywedodd yntef, ‡ Oni achub yr ARGLWYDD dydi, pa fodd yr achubaf fi di? ai o'r yſgubor, neu o'r gwîn-wryf?

28 A'r brenin a ddywedodd wrthi hi, Beth a *ddarfu* i ti? Hitheu a ddywedodd, Y wraig hon a ddywedodd wrthyf, Dyro dy fâb, fel y bwyttaom ef heddyw, a'm mâb inneu a fwyttawn ni y foru.

Deut. 28. 57.

29 Felly [e] ni a ferwaſom fy mâb i, ac a'i bwyttaſom ef: a mi a ddywedais wrthi hitheu y diwrnod arall, Dyro ditheu dy fâb, fel y bwyttaom ef: ond hi a guddiodd ei mâb.

30 ¶ A phan glybu y brenin eiriau y wraig, efe a rwygodd ei ddillad, ac a aeth heibio ar y mur, a'r bobl a edrychodd, ac wele ſachliain *oedd* am ei gnawd ef oddi-fewn.

Luth 1.17. Ré. 19.2.

31 Ac efe a ddywedodd, [f] Fel hyn y gwnelo Duw i mi, ac fel hyn y 'chwanego, o's ſaif pen Eliſëus mâb Saphat arno ef heddyw.

32 Ond Eliſëus oedd yn eiſtedd yn ei dŷ, a'r henuriaid yn eiſtedd gyd-ag ef: a'r *brenin* a anfonodd ŵr o'i flaen: ond cyn dyfod y gennad atto ef, efe a ddywedodd wrth yr henuriaid, A welwch chwi fel yr anfonodd mâb y lloſrudd hwn, i gymmeryd ymaith fy mhen i? edrychwch pan ddêl y gennad i mewn, ceiwch y drws, a deliwch ef wrth y drws: onid *yw* trŵſt traed ei arglwydd ar ei ôl ef?

33 Ac efe etto yn ymddiddan â hwynt, wele y gennad yn dyfod i wared atto ef: ac efe a ddywedodd, Wele y drŵg hyn *ſydd* oddiwrth yr ARGLWYDD, pa ham y diſgwiliaf wrth yr ARGLWYDD mwy?

PEN. VII.

1 *Eliſëus yn prophwydo helaethrwydd anghredadwy yn Samaria.* 3 *Pedwar gwahan-glwyfus yn myned i werſyll y Syriaid, ac yn dangos iddynt ffoi.* 12 *Y brenin yn cael hynny yn wîr, ac yn yſpeilio pebyll y Syriaid.* 17 *Y pennaeth ni choeliai eiriau y prophwyd, yn cael ei ſathru tan draed nes ei farw.*

YNa Eliſëus a ddywedodd, Gwrandewch air yr ARGLWYDD, fel hyn y dywedodd yr

2 Kad. 18,19. ARGLWYDD, [a] Ynghylch y pryd *hyn* y foru y *gwerthir* ſat o beillied er ſicl, a dau ſat o haidd er ſicl ym mhorth Samaria.

‡ Heb. *tywyſog o'r eiddo'r brenin oedd yn pwyſo ar ei law ef.* Pen. 5. 18.

2 Yna ‡ tywyſog yr oedd y brenin yn pwyſo ar ei law, a attebodd ŵr Duw, ac a ddywedodd, Wele, pe gwnai yr ARGLWYDD ffeneſtri yn y nefoedd, a fyddai y peth hyn? dywedodd yntef, Wele, ti a'i gweli â'th lygaid, ond ni fwyttei o honaw.

3 ¶ Ac yr oedd pedwar gŵr gwahan-glwyfus [b] wrth ddrws y porth; a hwy a ddywedaſant wrth eu gilydd, Pa ham yr ydym ni yn aros yma nes ein meirw?

[b] Lef. 13. 46.

4 O's dywedwn ni, Awn i mewn i'r ddinâs, newŷn *ſydd* yn y ddinas, ac ni a fyddwn feirw yno; ac o's trigwn yma, ni a fyddwn feirw hefyd. Am hynny deuwch yn awr, ac awn i werſyll y Syriaid: o chadwant ni yn fyw, byw fyddwn; ac o's lladdant ni, byddwn feirw.

5 A hwy a gyfodaſant ar dorriad dydd i fyned i werſyll y Syriaid. A phan ddaethant at gwrr eithaf gwerſyll y Syriaid, wele nid *oedd* neb yno.

6 Canys yr ARGLWYDD a baraſai i werſyll y Syriaid [c] glywed trŵſt cerbydau, a thrŵſt meirch, trŵſt llû mawr: a hwy a ddywedaſant wrth eu gilydd, Wele brenin Iſraël a gyflogodd i'n herbyn ni frenhinoedd yr Hethiaid, a brenhinoedd yr Aipht, i ddyfod arnom ni.

[c] 2 Sa. 5. 24.

7 Am hynny hwy a gyfodaſant, ac a ffoiſant, ar laſiad dydd, ac a adawſant eu pebyll, a'i meirch, a'i haſſynnod, *ſef* y gwerſyll fel yr ydoedd, ac a ffoiſant am eu henioes.

8 A phan ddaeth y rhai gwahan-glwyfus hyn hyd gwrr eithaf y gwerſyll, hwy a aethant i un babell, ac a fwyttaſant, ac a yfaſant, ac a gymmeraſant oddi-yno arian, ac aur, a gwiſgoedd, ac a aethant, ac a'i cuddiaſant, ac a ddychwelaſant; ac a aethant i babell arall, ac a gymmeraſant oddi-yno, ac a aethant, ac a'i cuddiaſant.

9 Yna y dywedodd y naill wrth y llall, Nid ydym ni yn gwneuthur yn iawn; y dydd hwn ſy ddydd llawen-chwedl, ac yr ydym ni yn tewi a ſôn; o's arhoſwn ni hyd oleuni y boreu, ‡ rhyw ddrwg a ddigwydd i ni: deuwch gan hynny yn awr, ac awn fel y mynegom i dŷ y brenin.

‡ Heb. *ni a gawn goſpedigaeth.*

10 Felly hwy a ddaethant, ac a waeddaſant ar borthor y ddinas; a hwy a fynegaſant iddynt, gan ddywedyd, Daethom i werſyll y Syriaid, ac wele nid *oedd* yno neb, na llais dŷn, onid y meirch yn rhwym, a'r aſſynnod yn rhwym, a'r pebyll megis yr oeddynt *o'r blaen.*

11 Ac efe a alwodd ar y porthorion; a hwy a'i mynegaſant i dŷ y brenin oddi-fewn.

12 ¶ A'r brenin a gyfododd liw nôs, ac a ddywedodd wrth ei weiſion, Mynegaf yn awr i chwi yr hyn a wnaeth y Syriaid i ni. Gwyddent mai newynog oeddym ni; am hynny yr aethant ymaith o'r gwerſyll i ymguddio yn y maes, gan ddywedyd, Pan ddelont hwy allan o'r ddinas, ni a'i daliwn hwynt yn fyw, ac a awn i mewn i'r ddinas.

13 Ac un o'r gweiſion a attebodd, ac a ddywedodd, Cymmer yn awr bump o'r meirch a adawyd, y rhai a adawyd yn y ddinas,

(wele *y maent* hwy fel holl lïaws Israël, y rhai a arhosasant ynddi; wele *y maent* hwy fel holl lïaws Israël y rhai a ddarfuant) ac anfonwn, ac edrychwn.

14 Felly hwy a gymmerasant feirch dau gerbyd: a'r brenin a anfonodd ar ôl gwersyll y Syriaid, gan ddywedyd, Ewch, ac edrychwch.

15 A hwy a aethant a'r eu hôl hwynt hyd yr Iorddonen, ac wele yr holl ffordd yd-oedd yn llawn o ddillad, a llestri, y rhai a fwriasai y Syriaid ymaith wrth fryssio: a'r cennadon a ddychwelasant ac a fynegasant i'r brenin.

16 Ar bobl a aethant allan, ac a anrhaithiasant wersyll y Syriaid: a bu sat o beillied er sicl, a dau sat o haidd er sicl, yn ôl gair yr ARGLWYDD.

17 ¶ A'r brenin a osododd y tywysog yr oedd efe yn pwyso ar ei law, *i wilied* ar y porth: a'r bobl a'i mathrasant ef yn y porth, ac efe fu farw, megis y llefarasai gŵr Duw, yr hwn a ddywedasai *hynny*, pan ddaeth y brenin i wared atto ef.

18 A bu megis y llefarasai gŵr Duw wrth
d Ad. 1, 2. y brenin, gan ddywedyd, [d] Dau sat o haidd er sicl, a sat o beillied er sicl, fydd y pryd *hyn* y foru ym mhorth Samaria.

19 A'r tywysog a attebasai ŵr Duw, ac a ddywedasai, Wele pe gwnai yr ARGLWYDD ffenestri yn y nefoedd, a fyddai 'r peth hyn? dywedodd yntef, Wele ti a'i gweli â'th lygaid, ond ni fwyttei o honaw.

20 Ac felly y bu iddo ef: canys y bobl a'i sathrasant ef yn y porth, ac efe a fu farw.

PEN. VIII.

1 *Y Sunamites, wedi gadael ei gwlâd saith mlynedd i ffo rhag y newŷn, yn cael gan y brenin ei thîr yn ei ôl, er mwyn gwyrthiau Elisëus. 7 Hazaël wedi clywed y brophwydoliaeth, yn lladd ei feistr, ac yn teyrnasu yn ei le ef.* 16 *Annuwiol lywodraeth Jehoram ar Juda.* 20 *Edom a Libnah yn cilio oddiwrth Juda.* 23 *Ahaziah yn frenin ar ôl Jehoram,* 25 *a'i lywodraeth annuwiol ef.* 28 *Ef yn ymweled a Jehoram, oedd friwedig yn Jezreel.*

a Pen. 4. 35. YNa Elisëus a lefarodd wrth y wraig [a] y bywhasai efe ei mâb, gan ddywedyd, Cyfod, a dôs ti a'th dylwyth, ac ymdeithia lle y
b Ps. 105. 16. Hag. 1. 11. gellych ymdeithio: canys yr ARGLWYDD [b] a alwodd am newŷn, a *hwnnw* a ddaw ar y wlâd saith mlynedd.

2 A'r wraig a gyfododd, ac a wnaeth yn ôl gair gŵr Duw: a hi a aeth, hi a'i thylwyth, ac a ymdeithiodd yngwlâd y Philistiaid saith mlynedd.

3 Ac ym mhen y saith mlynedd, y wraig a ddychwelodd o wlâd y Philistiaid: a hi a aeth i weiddi ar y brenin am ei thŷ, ac am ei thîr.

4 A'r brenin oedd yn ymddiddan a Gehezi gwâs gŵr Duw, gan ddywedyd, Adrodd i mi attolwg, yr holl bethau mawr a wnaeth Elisëus.

5 Ac fel yr oedd efe yn mynegi i'r brenin y modd y bywhasai efe y marw, yna wele y wraig y bywhasai efe ei mâb yn gweiddi ar y brenin am ei thŷ, ac am ei thîr. A Gehezi a ddywedodd, Fy arglwydd frenin, dyma 'r wraig, ac dyma ei mâb, yr hwn a ddarfu i Elisëus ei fywhau.

6 A'r brenin a ofynnodd i'r wraig, a hitheu a fynegodd iddo ef: a'r brenin a roddodd iddi ryw ‡ 'stafellydd, gan ddywedyd, Dôd trachefn yr hyn oll oedd eiddi hi, a holl gnŵd y maes, o'r dydd y gadawodd hi y wlâd hyd y pryd hwn. ‡ Neu. Eunuch.

7 ¶ A daeth Elisëus i Ddamascus: a Benhadad brenin Syria oedd glâf; a mynegwyd iddo ef, gan ddywedyd, Daeth gŵr Duw yma.

8 A'r brenin a ddywedodd wrth Hazaël;
c 1 Bre. 14. 3. Pen. 5. 5. d Pen. 1. 2. [c] Cymmer anrheg yn dy law, a dôs i gyfarfod â gŵr Duw; ac [d] ymofyn â'r ARGLWYDD drwyddo ef, gan ddywedyd, A fyddaf fi byw o'r clefyd hwn?

9 Felly Hazaël a aeth i'w gyfarfod ef, ac a gymmerth anrheg yn ei law, a phob peth *ar a oedd* ddâ *o* Ddamascus, *sef* llwyth deugain o gamelod; ac a ddaeth, ac a safodd o'i flaen ef, ac a ddywedodd, Benhadad brenin Syria dy fâb a'm hanfonodd attat, gan ddywedyd, A fyddaf fi byw o'r clefyd hwn?

10 Ac Elisëus a ddywedodd wrtho, Dôs, a dywed wrtho, Diau y gelli fyw: etto yr ARGLWYDD a ddangosodd i mi [e] y bydd efe marw e Ad. 4. yn ddiau.

11 Ac efe a osododd ei wyneb, † ac a ddaliodd sulw arno, nes cywilyddio o honaw ef; a † Heb. *ac a'i gyfyddd.* gŵr Duw a wylodd.

12 A Hazaël a ddywedodd, Pa ham y mae fy arglwydd yn wylo? dywedodd yntef, Am fy mod yn gwybod [f] y drwg a wnei di i feibion f Pe. 10. 32. & 12. 17. & 13. 3, 7. Amos 1. 3. Israël: eu hamddeffynfaoedd hwynt a losgi di â thân, a'i gwŷr ieuaingc a leddi â'r cleddyf, [g] a'i plant a bwyi, a'i gwragedd beichiogion a rwygi. g Pe. 15. 16. Hos. 13. 16. Amos 1. 13.

13 A Hazaël a ddywedodd, Pa beth? ai ci yw dy wâs, fel y gwnelai efe y mawr beth hyn? ac Elisëus a ddywedodd, [h] Yr ARGLWYDD h 1 Bren. 19. 15. a ddangosodd i mi y byddi di yn frenin ar Syria.

14 Felly efe a aeth ymaith oddiwrth Elisëus, ac a ddaeth at ei arglwydd, yr hwn a ddywedodd wrtho, Beth a ddywedodd Elisëus wrthyt ti? ac efe a attebodd, Efe a ddywedodd wrthyf y byddit ti byw yn ddiau.

15 A thranoeth efe a gymmerth wrthban, ac a'i gwlychodd mewn dwfr, ac a'i lledodd ar ei wyneb ef, fel y bu efe farw: a Hazaël a deyrnasodd yn ei le ef.

16 ¶ Ac yn y bummed flwyddyn i Joram fâb 3112
Ahab frenin Israël, a Jehosaphat yn frenin yn Juda, y † dechreuodd [i] Jehoram mâb Jehosaphat † Heb. *teyrnasedd.* brenin Juda deyrnasu. i 2 Chron. 21. 4.

17 Mâb deuddeng-mlwydd ar hugain oedd efe pan ddechreuodd deyrnasu, ac wyth mlynedd y teyrnasodd efe yn Jerusalem.

18 Ac efe a rodiodd yn ffordd brenhinoedd
k Ad. 26. Israël, fel y gwnai tŷ Ahab, canys [k] merch Ahab oedd yn wraig iddo: felly efe a wnaeth yr hyn oedd ddrwg yngolwg yr ARGLWYDD.

19 Ond ni fynnai 'r ARGLWYDD ddifetha Juda,

Juda, er mwyn Dafydd ei wâs, [l] megis yr addawſai efe, y rhoddai iddo ‡ oleuni, *ac* i'w feibion yn dragywydd.

20 ¶ Yn ei ddyddiau ef y gwrthryfelodd [m] Edom oddi-tan law Juda, ac y goſodaſant frenin arnynt eu hunain.

21 A Joram a aeth troſodd i Zair, a'r holl gerbydau gyd-ag ef: ac efe a gyfododd liw nôs, ac a darawodd yr Edomiaid, oedd yn ei amgylchu ef, a thywyſogion y cerbydau; a'r bobl a ffôdd i'w pebyll.

22 Er hynny Edom a wrthryfelodd oddi-tan law Juda hyd y dydd hwn: yna y gwrthryfelodd [n] Libnah y pryd hynny.

23 A'r rhan arall o hanes Joram, a'r hyn oll a wnaeth efe, onid ydynt hwy yn 'sgrifennedig yn llyfr Chronicl brenhinoedd Juda?

24 A Joram a hunodd gyd-a'i dadau, ac a gladdwyd gyd-a'i dadau yn ninas Dafydd: ac [o] ‡ Ahaziah ei fâb a deyrnaſodd yn ei le ef.

25 ¶ Yn y ddeuddegfed flwyddyn i Joram fâb Ahab frenin Iſraël, yr aeth Ahaziah mâb Jehoram brenin Juda yn frenin.

26 Mâb dwy flwydd ar hugain *oedd* Ahaziah pan aeth efe yn frenin, ac un flwyddyn y teyrnaſodd efe yn Jeruſalem: ac enw ei fam ef *oedd* Athaliah ‡ merch Omri brenin Iſraël.

27 Ac efe a rodiodd yn ffordd tŷ Ahab, ac a wnaeth yr hyn oedd ddrwg yngolwg yr ARGLWYDD, fel tŷ Ahab: canys ‡ daw tŷ Ahab *ydoedd* efe.

28 ¶ Ac efe a aeth gyd-a Joram mâb Ahab i ryfel, yn erbyn Hazaël brenin Syria, i [p] Ramoth Gilead; a'r Syriaid a darawſant Joram.

29 A [p] Joram y brenin a ddychwelodd i Jezreel i ymiachau o'r briwiau ‡ a roiſai y Syriaid iddo ef yn Ramah, wrth ymladd o honaw ef yn erbyn Hazaël brenin Syria: ac [q] Ahaziah mâb Jehoram brenin Juda a aeth i wared i edrych Joram mâb Ahab yn Jezreel, canys clâf ydoedd.

PEN. IX.

1 Eliſëus yn danfon prophwyd ieuangc i enneinio Jehu yn Ramoth Gilead. 4 Y prophwyd wedi gwneuthur ei neges, yn ffo. 11 Jehu wedi ei wneuthur yn frenin gan y milwŷr, yn lladd Joram ym maes Naboth. 27 Lladd Ahaziah yn Gur, a'i gladdu yn Jeruſalem. 30 Taflu Jezebel allan drwy ffeneſtr, a chŵn yn ei bwytta hi.

AC Eliſëus y prophwyd a alwodd un o [a] feibion y prophwydi, ac a ddywedodd wrtho, [b] Gwregyſſa dy lwynau, a chymmer y phïolaid olew hon yn dy law, a dôs i Ramoth Gilead.

2 A phan ddelych yno, edrych yno am Jehu mâb Jehoſaphat mâb Nimſi, a dôs i mewn, a phâr iddo godi o fyſg [c] ei frodyr, a dŵg ef i ſtafell ‡ ddirgel.

3 Yna [d] cymmer y phïolaid olew, a thywallt ar ei ben ef, a dywed, Fel hyn y dywedodd yr ARGLWYDD, Mi a'th enneiniais di yn frenin ar Iſraël: yna agor y drŵs, a ffô, ac nac aros.

4 ¶ Felly y llangc, *ſef* llangc y prophwyd, a aeth i Ramoth Gilead. 3120

5 A phan ddaeth efe, wele tywyſogion y llu oedd yn eiſtedd; ac efe a ddywedodd, Y mae i mi air â thi, ô dywyſog: a dywedodd Jehu, A pha un o honom ni oll? dywedodd yntef, A thydi, ô dywyſog.

6 Ac efe a gyfododd, ac a aeth i mewn i'r tŷ, ac yntef a dywalltodd yr olew ar ei ben ef, ac a ddywedodd wrtho, Fel hyn y dywed ARGLWYDD Dduw Iſraël, [e] Myfi a'th enneiniais di yn frenin ar bobl yr ARGLWYDD, *ſef* ar Iſraël. [e] 2 Chr. 22. 7

7 A thi a darewi dŷ Ahab dy arglwydd, fel y dïalwyf fi waed fy ngweiſion y prophwydi, a gwaed holl weiſion yr ARGLWYDD, [f] ar law Jezebel. [f] 1 Brē. 21. 15

8 Canys holl dŷ Ahab a ddifethir, a [g] mi a dorraf ymaith oddiwrth Ahab [h] yr hwn a biſſo ar bared, [i] y gwarchaëdig hefyd, a'r hwn a adawyd yn Iſraël. [g] 1 Brē. 14. 10 & 21. 21. [h] 1 Sa. 25. 22. [i] Deu. 32. 36.

9 A mi a wnâf dŷ Ahab fel tŷ [k] Jeroboam mâb Nebat, ac fel tŷ [l] Baaſa mâb Ahïah. [k] 1 Brē. 14. 10 & 15. 29. & 21. 22. [l] 1 Bren. 16. 3, 11.

10 A'r cŵn a fwyttânt Jezebel yn rhandir Jezreel, ac ni *bydd* a'i claddo *hi*. Ac efe a agorodd y drŵs, ac a ffôdd.

11 ¶ A Jehu a aeth allan at weiſion ei arglwydd, a dywedwyd wrtho ef, A yw pob peth yn dda? pa ham y daeth [m] yr ynfyd hwn attat ti? Dywedodd yntef wrthynt, Chwi a adwaenoch y gŵr, a'i ymadroddion. [m] Jer. 29. 26 Ioan. 10. 20. Act. 26. 24. 1 Cor. 4. 10.

12 Dywedaſant hwythau, Celwydd, mynega yn awr i ni: dywedodd yntef, Fel hyn ac fel hyn y llefarodd wrthyf, gan ddywedyd, Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, Mi a'th enneiniais di yn frenin ar Iſraël.

13 A hwy a fryſſiaſant, ac [n] a gymmeraſant bob un ei wiſg, ac a'i goſodaſant tano ef ar ben uchaf y griſſiau, ac a ganaſant mewn udcorn, ac a ddywedaſant, Jehu ſydd † frenin. [n] Mat. 21. 7. † Heb. *yn teyrnaſu.*

14 A Jehu mâb Jehoſaphat mâb Nimſi a gyd-fwriadodd yn erbyn Joram: (a Joram oedd yn cadw Ramoth Gilead, efe a holl Iſraël, rhag Hazaël brenin Syria:

15 Ond † [o] Joram y brenin a ddychwelaſai i ymiachau i Jezreel, o'r archollion, *â* 'r rhai yr ‡ archollaſai y Syriaid ef wrth ymladd o honaw yn erbyn Hazaël brenin Syria.) A dywedodd Jehu, O's mynnwch chwi, nac eled *un* diangol o'r ddinas i fyned i fynegi i Jezreel. † Heb. *Jehoram.* [o] Pen. 8. 29. ‡ Heb. *tarawſai.*

16 Felly Jehu a farchogodd mewn cerbyd, ac a aeth i Jezreel, (canys Joram oedd yn gorwedd yno.) Ac Ahaziah brenin Juda a ddaethai i wared i edrych Joram.

17 A gwiliwr oedd yn ſefyll ar y tŵr yn Jezreel, ac a ganfu fintai Jehu pan oedd efe yn dyfod, ac a ddywedodd, Yr ydwyf yn gweled mintai: a Joram a ddywedodd, Cymmer ŵr march, ac anfon i'w cyfarfod hwynt, a dyweded, Ai heddwch?

18 A gŵr march a aeth i'w gyfarfod ef, ac a ddywedodd, Fel hyn y dywed y brenin, Oes heddwch? A dywedodd Jehu, Beth *ſydd* i ti *a ofynnych* am heddwch? tro yn fy ôl i. A'r gwiliwr a fynegodd, gan ddywedyd, Y gennad a ddaeth hyd attynt hwy, ond nid yw efe yn dychwelyd.

19 Yna efe a anfonodd yr ail gŵr march, ac efe

3120 ac efe a ddaeth attynt hwy, ac a ddywedodd, Fel hyn y dywedodd y brenin, *Oes* heddwch? A dywedodd Jehu, Beth *ſydd* i ti *a ofynnych* am heddwch? tro yn fy ôl i.

20 A'r gwiliwr a fynegodd, gan ddywedyd, Efe a ddaeth hyd attynt hwy, ond nid yw efe yn dychwelyd: a'r ‡gyrriad *ſydd* fel gyrriad Jehu mâb Nimſi; canys y mae efe yn gyrru yn ynfyd.

‡ Neu, *cerddediad.*

21 A Joram a ddywedodd, Rhwym *y cerbyd.* Yntef a rwymodd ei gerbyd ef. A [p] Joram brenin Iſraël a aeth allan, ac Ahaziah brenin Juda, pob un yn ei gerbyd, a hwy a aethant yn erbyn Jehu, a ‡ chyfarfuant ag ef yn rhan-dir Naboth y Jezreeliad.

[p] 2 Chr. 22. 7

‡ Heb. *chawſant ef.*

22 A phan welodd Joram Jehu, efe a ddywedodd, A *oes* heddwch, Jehu? Dywedodd yntef, Pa heddwch, tra *fyddo* putteindra Jezebel dy fam di, a'i hudoliaeth, mor aml?

23 A Joram a drôdd ei law, ac a ffôdd, ac a ddywedodd wrth Ahaziah, Y *mae* bradwriaeth, ô Ahaziah.

‡ Heb. *lanwodd ei law a hwn.*

24 A Jehu a ‡ gymmerth fwä yn ei law, ac a darawodd Joram rhwng ei yſgwyddau, fel yr aeth y ſaeth drwy ei galon ef, ac efe a ‡ ſyrthiodd yn ei gerbyd.

‡ Heb. *ymgrymmodd.*

25 A *Jehu* a ddywedodd wrth Bidcar ei dywyſog, Cymmer, bwrw ef i randir maes Naboth y Jezreeliad: canys cofia pan oeddym ni mi a thi yn marchogeth ynghŷd ein dau, ar ôl Ahab ei dâd ef, [q] roddi o'r ARGLWYDD arno ef y baich hwn.

[q] 1 Bren. 21. 29.

26 Dïau meddai yr ARGLWYDD, gwaed Naboth, a gwaed ei feibion a welais i neithwyr, ac mi a dalaf i ti yn y rhandir hon, medd yr ARGLWYDD. Gan hynny cymmer, *a* bwrw ef yn awr yn y rhandir hon, yn ôl gair yr ARGLWYDD.

27 ¶ Ond pan welodd Ahazïah brenin Juda *hynny*, efe a ffôdd ar hŷd ffordd tŷ 'r ardd: a Jehu a ymlidiodd ar ei ôl ef, ac a ddywedodd, Tarewch hwn hefyd yn *ei* gerbyd; *a hwy a'i tarawſant ef* yn rhiw Gwrr, yr hon *ſydd* wrth Ibleam; ac efe a ffôdd i Megido, ac a fu farw yno.

28 A'i weiſion a'i dygaſant ef mewn cerbyd i Jeruſalem, ac a'i claddaſant ef yn ei feddrod gyda'i dadau, yn ninas Dafydd.

29 Ac yn yr unfed flwyddyn ar ddeg i Joram fâb Ahab yr aethai Ahazïah yn frenin ar Juda.

30 ¶ A phan ddaeth Jehu i Jezreel, Jezebel a glybu *hynny*, ac a golurodd ei ‡ hwyneb, ac a wiſgodd yn wŷch am ei phen, ac a edrychodd drwy ffeneſtr.

‡ Heb. *llygaid.*

31 A phan oedd Jehu yn dyfod i mewn i'r porth, hi a ddywedodd, [r] A *fu* heddwch i Zimri, yr hwn a laddodd ei feiſtr?

[r] 1 Bren. 16.

32 Ac efe a dderchafodd ei wyneb at y ffeneſtr, ac a ddywedodd, Pwy *ſydd* gyd-a mi? pwy? A dau *neu* dri o'r ſtafellyddion a edrychaſant arno ef.

33 Yntef a ddywedodd, Teflwch hi i lawr. A hwy a'i taflaſant hi i lawr; a thaenellwyd *peth* o'i gwaed hi ar y pared, ac ar y meirch; ac efe a'i mathrodd hi.

34 A phan ddaeth efe i mewn, efe a fwytaodd, ac a yfodd, ac a ddywedodd, Edrychwch am y *wraig* felldigedig honno, a chleddwch hi; canys merch brenin *ydyw* hi.

3120

[s] 1 Bren. 16. 31.

35 A hwy a aethant i'w chladdu hi; ond ni chawſant o honi onid y ben-glog, a'r traed, a chledrau y dwylo.

36 Am hynny hwy a ddychwelaſant, ac a fynegaſant iddo ef. Dywedodd yntef, Dyna air yr ARGLWYDD, yr hwn a lefarodd efe drwy law ei waſanaethwr Elïas y Thesbiad, gan ddywedyd, [t] Yn rhan-dir Jezreel *y* bwytty y cŵn gnawd Jezebel.

[t] 1 Bren. 21. 23.

37 A chelain Jezebel a fydd fel tommen ar wyneb y maes, yn rhan-dir Jezreel; fel na ellir dywedyd, Dyma Jezebel.

PEN. X.

1 Jehu trwy lythyrau yn peri torri pennau deng mâb a thrugain Ahab, 8 ac yn ei eſguſodi ei hun â phrophwydoliaeth Elïas, 12 yn lladd dau a deugain o frodyr Ahazïah, wrth y tŷ cneifio, 15 yn cymmeryd Jehonadab atto, 18 a thrwy gyfrwyſdra yn difetha holl addolwŷr Baal, 29 yn canllyn pechodau Jeroboam. 32 Hazaël yn gorthrymmu Iſraël. 34 Joachaz yn frenin ar ôl Jehu.

AC i Ahab *yr oedd* deng mâb a thrugain yn Samaria. A Jehu a 'ſgrifennodd lythyrau, ac a anfonodd i Samaria at dywyſogion Jezreel, *ac* at yr henuriaid, ac at dadmaethod Ahab, gan ddywedyd,

2 Ac yn awr pan ddêl y llythyr hwn attoch chwi; canys gyd-a chwi *y mae* meibion eich arglwydd, a chennych chwi *y mae* cerbydau, a meirch, a dinaſoedd caerog, ac arfau:

3 Yna edrychwch yr hwn ſydd oreu, ac yn gymhwyſaf o feibion eich arglwydd, a goſodwch *ef* ar deyrn-gadair ei dâd, ac ymleddwch dros dŷ eich arglwydd.

4 A hwy a ofnaſant yn ddirfawr, ac a ddywedaſant, Wele dau frenin ni ſafaſant o'i flaen ef: pa fodd gan hynny y ſafwn ni?

5 Am hynny 'r anfonodd yr hwn *oedd* ar y tŷ, a'r hwn *oedd* ar y ddinas, a'r henuriaid, a'r tadmaethod, at Jehu, gan ddywedyd, Dy weiſion di ydym ni, a'r hyn oll a ddywedych di wrthym a wnawn ni; ni wnawn ni neb yn frenin: gwnâ 'r hyn a fyddo da yn dy olwg.

6 Yna efe a 'ſgrifennodd yr ail llythyr attynt hwy, gan ddywedyd, O's ‡ eiddo fi fyddwch, ac *o's* ar ŷ llais i y gwrandewch, cymmerwch bennau y gwŷr, meibion eich arglwydd, a deuwch attaf i y pryd hyn y foru i Jezreel. A meibion y brenin, *ſef* deng-nŷn a thrugain, *oedd* gyd-a phennaethiaid y ddinas, y rhai oedd yn eu meithrin hwynt.

‡ Heb. *troſtfy dlawd.*

7 A phan ddaeth y llythyr attynt, hwy a gymmeraſant feibion y brenin, ac a laddaſant ddeng-nŷn a thrugain, ac a oſodaſant eu pennau hwynt mewn baſgedau, ac a'i danfonaſant atto ef i Jezreel.

8 ¶ A chennad a ddaeth, ac a fynegodd iddo ef, gan ddywedyd, Hwy a ddygaſant bennau meibion y brenin. Dywedodd yntef, Goſodwch hwynt yn ddau ben-twr wrth ddrws y porth hyd y boreu.

9 A'r

9 A'r boreu efe a aeth allan, ac a ſafodd, ac a ddywedodd wrth yr holl bobl, Cyfiawn ydych chwi: wele myfi a gyd-fwriedais yn erbyn fy arglwydd, ac a'i lleddais ef: onid pwy a laddodd yr holl rai hyn?

10 Gwybyddwch yn awr na ſyrth *dim* o air yr ARGLWYDD i'r ddaiar, yr hwn a lefarodd yr ARGLWYDD am dŷ Ahab: canys gwnaeth yr ARGLWYDD yr hyn a lefarodd efe [a] drwy law Elias ei wâs.

11 Felly Jehu a darawödd holl weddillion tŷ Ahab yn Jezreel, a'i holl bennaethiaid ef, a'i ‡ gyfneſeifiaid ef, a'i offeiriaid, fel na adawyd un yngweddill.

12 ¶ Ac efe à gyfododd, ac a aeth ymaith hefyd, ac a ddaeth i Samaria: *ac* fel *yr oedd efe wrth* dŷ cneifio y bugeiliaid ar y ffordd,

13 [b] Jehu a gyfarfu à brodyr Ahaziah brenin Juda, ac a ddywedodd, Pwy *ydych* chwi? Dywedaſant hwythau, Brodyr Ahaziah *ydym* ni; ac ni a ddaethom i wared i gyfarch gwell i feibion y brenin, ac i feibion y frenhines.

14 Ac efe a ddywedodd, Deliwch hwynt yn fyw. A hwy a'i daliaſant hwy yn fyw, ac a'i lladdaſant hwy wrth bydew y tŷ cneifio, *ſef* dauŵr a deugain, ac ni adawödd efe ŵr o honynt.

15 ¶ A phan aethai efe oddi-yno, efe a † gyfarfu à [c] Jehonadab fâb [d] Rechab yn cyfarfod ag ef, ac ‡ a gyfarchodd well iddo, ac a ddywedodd wrtho, A yw dy galon di yn union fel *y mae* fy nghalon i gyd-a'th galon di? A dywedodd Jehonadab, Ydyw. Od ydyw *eb efe* [e] moes dy law. Rhoddodd yntef ei law, ac efe a barodd iddo ddyfod i fynu atto i'r cerbyd.

16 Ac efe a ddywedodd, Tyred gyd-a mi, a gwêl fy zêl i tu-ag at yr ARGLWYDD. Felly hwy a wnaethant iddo farchogaeth yn ei gerbyd ef.

17 A phan ddaeth efe i Samaria, [f] efe a darawödd yr holl rai a adawſid i Ahab yn Samaria, nes iddo ei ddinyſtrio ef, yn ôl gair yr ARGLWYDD, [g] yr hwn a lefaraſai efe wrth Elias.

18 ¶ A Jehu a gynhullodd yr holl bobl ynghŷd, ac a ddywedodd wrthynt, [h] Ahab a waſanaethodd Baal ychydig, Jehu a'i gwaſanaetha ef lawer.

19 Ac yn awr gelwch attaf holl brophwydi Baal, ei holl weiſion, a'i holl offeiriaid ef, na fydded un yn eiſiau; canys aberth mawr *ſydd* gennyf i Baal: pwy bynnag a fyddo yn eiſiau, ni bydd efe byw. Ond Jehu a wnaeth *hyn* mewn cyfrwyſtra, fel y difethai efe addolwŷr Baal.

20 A Jehu a ddywedodd, † Cyhoeddwch gymmanſa ſanctaidd i Baal. A hwy a'i cyhoeddaſant.

21 A Jehu a anfonodd drwy holl Iſraël: a holl addolwŷr Baal a ddaethant, ac nid oedd un yn eiſiau ar ni ddaethai: a hwy a ddaethant i dŷ Baal, a llanwyd tŷ Baal o ben bwy gilydd.

22 Ac efe a ddywedodd wrth yr hwn *oedd geidwad* ar y gwiſgoedd, Dŵg allan wiſgoedd i holl addolwŷr Baal: ac efe a ddug wiſgoedd iddynt.

23 A Jehu a aeth i mewn, a Jehonadab mâb Rechab, i dŷ Baal, ac a ddywedodd wrth addolwŷr Baal, Chwiliwch ac edrychwch rhag bod yma gyd-a chwi *neb* o weiſion yr ARGLWYDD, onid addolwŷr Baal yn unig.

24 A phan ddaethant i mewn i wneuthur aberthau, a phoeth-offrymmau, Jehu a oſododd iddo allan bedwar ugain-ŵr, ac a ddywedodd, O's diangc yr un o'r dynion a ddygais i'ch dwylo chwi, enioes yr hwn *y diango gantho* fydd am ei enioes ef. 3120

25 A phan orphennodd efe wneuthur y poeth-offrwm, Jehu a ddywedodd wrth y ſwyddogion a'r tywyſogion, Ewch i mewn, lleddwch hwynt, na ddeled neb allan. Felly hwynt a'i tarawſant hwy â min y cleddyf: a'r ſwyddogion a'r tywyſogion a'i taflaſant hwy allan, ac a aethant i ddinas tŷ Baal.

26 A hwy a ddygaſant allan ddelwau tŷ Baal, ac a'i lloſgaſant hwy.

27 A hwy a ddeſtrywiaſant ddelw Baal, ac a ddinyſtriaſant dŷ Baal, ac a'i gwnaethant ef yn dom-dŷ hyd heddyw.

28 Felly y deleodd Jehu Baal allan o Iſraël.

29 ¶ Etto pechodau Jeroboam mâb Nebat, yr hwn a wnaeth i Iſraël bechu, ni throdd Jehu oddiwrthynt hwy, *ſef oddiwrth* [i] y lloi aur *oedd* ym Methel, a'r rhai oedd yn Dan. [i] 1 Bren. 12. 28.

30 A'r ARGLWYDD a ddywedodd wrth Jehu, O herwŷdd it' wneuthur yn dda, gan wneuthur yr hyn oedd union yn fy ngolwg i, yn ôl yr hyn oll ar a *oedd* yn fy nghalon i y gwnaethoſt i dŷ Ahab, [k] meibion y bedwaredd genhedlaeth i ti a eiſteddant ar orſeddfaingc Iſraël. [k] Pſ. 15. 12. Edr. Ad. 35. Pſ. 13. 1, 10. & 14. 23. & 15. 8.

31 Ond † nid edrychodd Jehu am rodio yngh yfraith ARGLWYDD Dduw Iſraël â'i holl galon: *canys* ni throdd efe oddiwrth bechodau Jeroboam, yr hwn a wnaeth i Iſraël bechu. † Heb. *ni wiliodd.*

32 ¶ Yn y dyddiau hynny y dechreuodd yr ARGLWYDD dorri cyrrau Iſraël: a Hazaël a'i tarawödd hwynt yn holl derfynau Iſraël;

33 O'r Iorddonen *tu-a* chodiad haul, *ſef* holl wlad Gilead, y Gadiaid, a'r Rubeniaid, a'r Manaſſiaid, o Aroër, yr hon *ſydd* wrth afon Arnon, ‡ [l] Gilead a Baſan hefyd. ‡ Neu; *hyd Gilead.* *l* Amos 1. 3.

34 A'r rhan arall o hanes Jehu, a'r hyn oll ar a wnaeth efe, a'i holl gadernid ef; onid ydynt hwy yn 'ſgrifennedig yn llyfr Chronicl brenhinoedd Iſraël?

35 A Jehu a hunodd gyd-a'i dadau, a chladdwyd ef yn Samaria, a Joachaz ei fâb a deyrnaſodd yn ei le ef.

36 A'r dyddiau y teyrnaſodd Jehu ar Iſraël yn Samaria, *oedd* wyth mlynedd ar hugain.

PEN. XI.

1 *Achub Joas gan ei fodryb Joſeba, pan laddodd Athaliah yr hâd brenhinol, a'i gueddio chwe blynedd yn nhŷ Dduw.* 4 *Jehoiada, trwy gynnorthwy 'r tywyſogion, ar y ſeithfed flwyddyn, yn ei wneuthur ef yn frenin.* 13 *Lladd Athaliah.* 17 *Jehoiada yn adferu gwaſanaeth Duw.*

A Phan welodd [a] Athaliah [b] mam Ahaziah farw o'i mâb, hi a gyfododd, ac a ddifethodd † yr holl hâd brenhinawl. [a] 2 Chron. 22. 10. [b] Pen. 8. 26. † Heb. *holl hâd y frenhiniaeth.*

2 Ond * Joſeba merch y brenin Joram, chwaer Ahaziah, a gymmerth Joas fâb Ahaziah; ac a'i lladrattaodd ef o fyſg meibion y brenin y rhai a laddwyd: a hwy a'i cuddiaſant ef a'i fammaeth yn 'ſtafell y gwlâu, rhag Athaliah, fel na laddwyd ef. * 2 Chron. 22. 11. Joſ. 6. 25.

3 Ac efe a fu gyd-a hi ynghudd *yn* nhŷ 'r ARGLWYDD chwe blynedd: ac Athaliah oedd yn teyrnasu ar y wlâd.

c 2 Chr. 23. 1. 4 ¶ Ac [c] yn y ſeithfed flwyddyn yr anfonodd Jehoiada, ac y cymmerth dywyſogion y cantoedd *a'r* capteniaid, a'r ſwyddogion, ac a'i dûg hwynt i mewn atto i dŷ 'r ARGLWYDD, ac a wnaeth â hwynt gyfammod, ac a wnaeth iddynt dyngu yn nhŷ 'r ARGLWYDD, ac a ddangoſodd iddynt fâb y brenin.

5 Ac efe a orchymynnodd iddynt, gan ddywedyd, Dyma 'r peth a wnewch chwi; Trydedd ran o honoch ſy'n dyfod i mewn [d] *ar* y Sabboth a gadwant wiliadwriaeth tŷ y brenin;

d 1 Chr. 9. 25.

6 A thrydedd ran *fydd* ym mhorth Sur; a thrydedd ran yn y porth o'r tu ôl i'r ſwyddogion: felly cedwch wiliadwriaeth y tŷ rhag ei dorri.

‡ Neu, *ddwy fintai.* Heb. *dwy law.* 7 A ‡ deu-parth o honoch oll ſydd yn myned allan ar y Sabboth, a gadwant wiliadwriaeth tŷ 'r ARGLWYDD, ynghylch y brenin.

8 A chwi a amgylchynwch y brenin o bob parth, pob un â'i arfau yn ei law; a'r hwn a ddelo i'r rheſau, lladder ef: a byddwch gyd-a'r brenin pan elo efe allan, a phan ddelo efe i mewn.

e 2 Chr. 23. 8. 9 [e] A thywyſogion y cantoedd a wnaethant yn ôl yr hyn oll a orchymynnaſai Jehoiada yr offeiriad, a chymmeraſant bawb eu gwŷr y rhai oedd yn dyfod i mewn *ar* y Sabboth, gyd-a'r rhai [e] oedd yn myned allan *ar* y Sabboth; ac a ddaethant at Jehoiada yr offeiriad.

10 A'r offeiriad a roddodd i dywyſogion y cantoedd wayw-ffyn a thariannau y brenin Dafydd, y rhai oedd yn nhŷ yr ARGLWYDD.

‡ Heb. *yſgwydd ddeheu.* 11 A'r ſwyddogion a ſafaſant bob un â'i arfau yn ei law, o'r ‡ tu dehau i'r tŷ, hyd y tu aſſwy i'r tŷ, wrth yr allor a'r tŷ, amgylch ogylch y brenin.

12 Ac efe a ddug allan fâb y brenin, ac a roddodd y goron arno ef, a'r dyſtiolaeth; a hwy a'i urddaſant ef yn frenin, ac a'i enneiniaſant ef; curaſant hefyd eu dwylo, a dywedaſant, Byw fyddo 'r brenin.

13 ¶ A phan glybu Athaliah drŵſt y bobl yn rhedeg, hi a ddaeth i mewn at y bobl i dŷ 'r ARGLWYDD.

f Pen. 23. 3. 2 Chrō. 34. 31. 14 A phan edrychodd hi, wele y brenin oedd yn ſefyll [f] wrth y golofn yn ôl yr arfer, a'r tywyſogion a'r udcyrn, yn ymmyl y brenin, a holl bobl y wlâd yn llawen, ac yn canu mewn udcyrn. Ac Athaliah a rwygodd ei dillad, ac a waeddodd, Bradwriaeth, bradwriaeth.

15 A Jehoiada yr offeiriad a orchymynnodd i dywyſogion y cantoedd, y rhai oedd wedi eu goſod ar y llu, ac a ddywedodd wrthynt, Dygwch hi o'r tu allan i'r rheſau, a'r hwn a ddelo ar ei hôl hi, lladder ef â'r cleddyf: canys dywedaſai yr offeiriad, na ladder hi yn nhŷ yr ARGLWYDD.

16 A hwy a oſodaſant ddwylo arni hi, a hi a aeth ar hŷd y ffordd feirch i dŷ 'r brenin, ac yno y lladdwyd hi.

g 2 Chr. 23. 16. 17 ¶ [g] A Jehoiada a wnaeth gyfammod rhwng yr ARGLWYDD a'r brenin a'r bobl, i fod o honynt yn bobl i'r ARGLWYDD; a rhwng y brenin a'r bobl.

18 A holl bobl y wlâd a aethant i dŷ Baal, ac a'i dinyſtriaſant ef a'i allorau, ei ddelwau hefyd a ddrylliaſant hwy yn chwilfriw, lladdaſant hefyd Mattan offeiriad Baal o flaen yr allorau. [h] A'r offeiriad a oſododd oruwchwil-wŷr ar dŷ 'r ARGLWYDD. *h* 2 Chr. 23. 18.

19 Efe a gymmerth hefyd dywyſogion y cantoedd, a'r capteniaid, a'r ſwyddogion, a holl bobl y wlâd, a hwy a ddygaſant i wared y brenin o dŷ 'r ARGLWYDD, ac a ddaethant ar hŷd ffordd porth y ſwyddogion, i dŷ 'r brenin: ac efe a eiſteddodd ar orſeddfa y brenhinoedd.

20 A holl bobl y wlâd a lawenychaſant, a'r ddinas a lonyddodd: a hwy a laddaſant Athaliah â'r cleddyf, *wrth* dŷ y brenin.

21 Mâb ſaith mlwydd *oedd* Joas pan aeth efe yn frenin.

PEN. XII.

1 Joas yn teyrnaſu yn ddauviol tra fu fyw Jehoiada, 4 ac yn peri cyweirio'r Deml. 17 Trai Hazaël oddiwrth Jeruſalem ag anrheg o'r tryſorau cyſſegredig. 19 Ei weiſion yn lladd Joas, ac Amaſiah yn myned yn frenin ar ei ôl ef.

YN [a] y ſeithfed flwyddyn i Jehu y dechreuodd Joas deyrnaſu, a deugain mlhynedd y teyrnaſodd efe yn Jeruſalem. Ac enw ei fam ef *oedd* Zibiah o Beer-ſeba. *a* 2 Chr. 24. 1.

2 A Joas a wnaeth yr hyn oedd union yngolwg yr ARGLWYDD, ei holl ddyddiau *yn* y rhai y dyſgodd Jehoiada yr offeiriad ef.

3 Er hynny [b] ni thynnaſid ymaith yr uchelfeydd: y bobl oedd etto yn offrymmu ac yn arogl-darthu yn yr uchelfeydd. *b* 1 Bren. 15. 14. & 22. 43. Pen. 14. 4.

4 ¶ A Joas a ddywedodd wrth yr offeiriaid, [c] Holl arian y ‡ pethau cyſſegredig a ddyger i mewn i dŷ 'r ARGLWYDD, [d] arian y gŵr a gyniwero, arian ‡ gwerth eneidiau pob un, a'r holl arian a [e] glywo neb ar ei galon eu dwyn i mewn i dŷ 'r ARGLWYDD, *c* Pen. 22. ‡ Heb. *ſaethiad dau.* *d* Exo. 30. ‡ Heb. *eneidiau beri ef.* Lef. 27. *e* Exo. 35.

5 Cymmered yr offeiriaid *hynny* iddynt, pawb gan ei gydnabod, a chyweiriant adwyau y tŷ, pa le bynnag y caffer adwy ynddo.

6 Ond yn y drydedd flwyddyn ar hugain i'r brenin Joas, nid atgyweiriaſai yr offeiriaid agennau y tŷ.

7 Yna y brenin Joas a alwodd am Jehoiada yr offeiriad, a'r offeiriaid *eraill*, ac a ddywedodd wrthynt, Pa ham nad ydych chwi yn cyweirio agennau y tŷ? yn awr gan hynny, na dderbyniwch arian gan eich cydnabod, ond rhoddwch hwy at *gyweirio* adwyau y tŷ.

8 Ar offeiriaid a gyd-ſyniaſant na dderbynient arian gan y bobl, ac na chyweirient agennau y tŷ.

9 Eithr Jehoiada yr offeiriad a gymmerth gîſt, ac a dyllodd dwll yn ei chauad, ac a'i goſododd hi o'r tu dehau i'r allor, ffordd y delai un i mewn i dŷ 'r ARGLWYDD: a'r offeiriaid, y rhai oedd yn cadw y ‡ drŵs, a roddent yno 'r holl arian a ddygid i mewn i dŷ 'r ARGLWYDD. ‡ Heb. *porth.*

10 A phan welent fod llawer o arian yn y gîſt, y dai 'ſgrifennydd y brenin, a'r arch-offeiriad,

riad, i fynu, ac a ‡ roënt mewn codau, ac a gyfrifent yr arian a gawfid yn nhŷ 'r ARGLWYDD.

11 A hwy a roddafant yr arian wedi eu cyfrif, yn nwylo gweith-wŷr y gwaith, goruwchwil-wŷr tŷ 'r ARGLWYDD: a hwy a'i † talafant i'r feiri pren, ac i'r adeiladwŷr oedd yn gweithio tŷ 'r ARGLWYDD,

12 Ac i'r feiri meini, ac i'r naddwŷr cerrig, ac i brynnu coed a cherrig nâdd, i gyweirio adwyau tŷ 'r ARGLWYDD, ac am yr hyn oll a aethai allan i atgyweirio y tŷ.

13 Etto ni wnaed yn nhŷ 'r ARGLWYDD gwppanau arian, faltringau, cawgiau, udcyrn, na lleftri aur, na lleftri arian, o'r arian a ddygafid i mewn i dŷ 'r ARGLWYDD:

14 Eithr hwy a'i rhoddafant i weith-wŷr y gwaith; ac a gyweiriafant â hwynt dŷ 'r ARGLWYDD.

22.7. 15 Ac [f] ni cheifiafant gyfrif gan y dynion y rhoddafant hwy'r arian yn eu dwylo i'w rhoddi i weith-wŷr y gwaith: canys yr oeddynt hwy yn gwneuthur yn ffyddlon.

5.15, 16 [g] Yr arian *dros* gamwedd, a'r arian *dros* bechodau, ni ddugpwyd i mewn i dŷ 'r ARGLWYDD: [h] eiddo 'r offeiriaid oeddynt hwy.

18.9. 17 ¶ Yna [i] Hazaël brenin Syria a aeth i fynu, ac a ymladdodd yn erbyn Gath, ac a'i hennillodd hi: a [k] Hazaël a ofodod ei wyneb i fyned i fynu yn erbyn Jerufalem.

18 A Joas brenin Juda [l] a gymmerth yr holl bethau cyflegredig a gyflegrafai Jehofaphat, a Jehoram, ac Ahazïah, ei dadau ef, brenhinoedd Juda, a'i gyflegredig bethau ef ei hun, a'r holl aur a gafwyd yn nhryfforau tŷ 'r ARGLWYDD, a thŷ 'r brenin, ac a'i hanfonodd at Hazaël brenin Syria, ac efe a † ymadawödd oddïwrth Jerufalem.

19 ¶ A'r rhan arall o hanes Joas, a'r hyn oll a wnaeth efe, onid ydynt hwy yn 'fgrifennedig yn llyfr Chronicl brenhinoedd Juda?

14.5. 20 [m] A'i weifion ef a gyfodafant, ac a gyddwriadafant fradwriaeth; ac a laddafant Joas *yn* ‡ nhŷ Milo, wrth ddyfod i wared i Sila.

21 A [n] Jozacar mâb Simeath, a Jozabad mâb Somer ei weifion ef, a'i tarawfant ef, ac efe a fu farw; a hwy a'i claddafant ef gyd-a'i dadau yn ninas Dafydd: ac Amafiah ei fâb a deyrnafodd yn ei le ef.

PEN. XIII.

1 *Annuwiol lywodraeth Joachaz,* 3 *a Hazaël yn ei orthrymmu ef, ac ynteu yn cael ymwared trwy weddi.* 8 *Joas yn teyrnafu yn ei le ef;* 10 *Ei annuwiol lywodraeth ynteu.* 12 *Jeroboam yn dyfod ar ei ôl ef.* 14 *Elifëus wrth farw yn prophwydo y gorchfygai Joas y Syriaid dair gwaith.* 20 *Y Moabiaid yn dyfod yn erbyn y wlâd, ac efgyrn Elifëus yn cyfodi gŵr marw.* 22 *Hazaël yn marw, a Joas deir-gwaith yn gorchfygu Ben-hadad.*

3148 YN y drydedd flwyddyn ar hugain i Joas fâb Ahazïah brenin Juda, y teyrnafodd Joachaz mâb Jehu ar Ifraël yn Samaria, a dwy flynedd ar bymtheg *y teyrnafodd efe.*

2 Ac efe a wnaeth yr hyn oedd ddrwg yngolwg yr ARGLWYDD, ac a rodiodd ar ôl pechodau Jeroboam mâb Nebat, yr hwn a wnaeth i Ifraël bechu; ni thrôdd oddïwrthynt hwy.

3148 3 ¶ A digofaint yr ARGLWYDD a lidiodd yn erbyn Ifraël; ac efe a'i rhoddodd hwynt yn llaw [a] Hazaël brenin Syria, ac yn llaw Ben-hadad mâb Hazaël, *eu* holl ddyddiau *hwynt.* a Pen. 8.12.

4 A Joachaz a erfyniodd ar yr ARGLWYDD, a gwrandawödd yr ARGLWYDD arno ef; o herwydd iddo ganfod gorthrymder Ifraël, canys brenin Syria a'i gorthrymmai hwynt.

5 (A'r ARGLWYDD a roddodd [b] achubwr i Ifraël, fel yr aethant oddi-tan law y Syriaid: a meibion Ifraël a drigafant yn eu pebyll fel † cynt. b Edryèh Ad. 25. & Pë. 14.25, &c. † Heb. *dre ac echa doz.*

6 Etto ni throifant hwy oddïwrth bechodau tŷ Jeroboam, yr hwn a wnaeth i Ifraël bechu, *eithr* † rhodiafant ynddynt hwy: a'r [c] llwyn hefyd a fafai yn Samaria.) † Heb. *rhodiodd.* c 1 Bren. 16.33.

7 Ac ni adawödd efe i Joachaz *o'r* bobl, onid deg a deugain o wŷr meirch, a deg cerbyd, a deng-mîl o wŷr traed: o herwydd brenin Syria a'i dinyftriafai hwynt, ac a'i gwnaethai hwynt fel llwch wrth [d] ddyrnu. dAmos 1.3.

8 ¶ A'r rhan arall o hanes Joachaz, a'r hyn oll a wnaeth efe, a'i gadernid, onid ydynt hwy yn 'fgrifennedig yn llyfr Chronicl brenhinoedd Ifraël?

9 A Joachaz a hunodd gyd-a'i dadau, a chladdafant ef yn Samaria, a Joas ei fâb a deyrnafodd yn ei le ef. 3165

10 ¶ Yn y ddwyfed flwyddyn ar bymtheg ar hugain i Joas frenin Juda, y teyrnafodd Joas mâb Joachaz ar Ifraël yn Samaria: un mlynedd ar bymtheg *y teyrnafodd efe.* 3163

11 Ac efe a wnaeth yr hyn oedd ddrwg yngolwg yr ARGLWYDD: ni thrôdd efe oddïwrth holl bechodau Jeroboam mâb Nebat, yr hwn a wnaeth i Ifraël bechu; *eithr* efe a rodiodd ynddynt.

12 [e] A'r rhan arall o hanes Joas, a'r [f] hyn oll a wnaeth efe, a'i [g] gadernid, *drwy* 'r hwn yr ymladdodd efe ag Amafiah brenin Juda, onid ydynt hwy yn 'fgrifennedig yn llyfr Chronicl brenhinoedd Ifraël? e Pë. 14.15 f Edrych Ad. 14, 25. g Pen. 14. 9, &c.

13 A Joas a hunodd gyd-a'i dadau, a Jeroboam a eifteddodd ar ei deyrn-gadair ef: a Joas a gladdwyd yn Samaria gyd-a brenhinoedd Ifraël. 3179

14 ¶ Ac yr oedd Elifëus yn glâf o'r clefyd y bu efe farw o honaw, a Joas brenin Ifraël a ddaeth i wared atto ef, ac a wylodd ar ei wyneb ef, ac a ddywedodd, O [h] fy nhâd, fy nhâd, cerbyd Ifraël, a'i farchogion. 3165 h Pen 2.12.

15 Ac Elifëus a ddywedodd wrtho ef, Cymmer fwä a faethau. Ac efe a gymmerth fwä a faethau.

16 Ac efe a ddywedodd wrth frenin Ifraël, Dôd dy law ar y bwä. Ac efe a roddodd ei law: ac Elifëus a ofodod ei ddwylaw ar ddwylo 'r brenin.

17 Ac efe a ddywedodd, Agor y ffeneftr tu-a 'r dwyrain. Yntef a'i hagorodd. Yna y dywedodd Elifëus, Saetha. Ac efe a faethodd. Dywedodd yntef, Saeth ymwared yr ARGLWYDD, a faeth ymwared rhag Syria; a thi a darewi y Syriaid yn Aphec, nes eu difa hwynt.

18 Hefyd efe a ddywedodd, Cymmer y faethau. Ac efe a'i cymmerodd. Ac efe a ddywe-

3165 dodd wrth frenin Israël, Taro 'r ddaiar. Ac efe a darawödd dair gwaith, ac a beidiodd.

19 A gŵr Duw a ddigiodd wrtho ef, ac a ddywedodd, *Dylesit* daro bump neu chwech o weithiau, yna y tarawsit Syria nes *ei* difa; [i] ac yn awr tair gwaith y tarewi Syria.

20 ¶ Ac Eliseus a fu farw, a hwy a'i cladda-sant ef. A minteioedd y Moabiaid a ddaethant i'r wlâd y flwyddyn honno.

21 A phan oeddynt hwy yn claddu gŵr, wele hwy a ganfuant dorf; ac a fwriasant y gŵr i feddrod Eliseus: a phan aeth y gŵr i lawr a chyffwrdd ag esgyrn Eliseus, [k] efe a ddadebrodd, ac a gyfododd ar ei draed.

22 ¶ A Hazaël brenin Syria a orthrymmodd Israël holl ddyddiau Joachaz.

23 A'r Arglwydd a drugarhaodd wrthynt hwy, ac a dosturiodd wrthynt hwy, ac [l] a drôdd attynt hwy, er mwyn ei gyfammod ag Abraham, Isaac, ac Jacob, ac ni fynnai eu dinystrio hwynt, ac ni fwriodd efe hwynt allan o'i ‡ olwg hyd yn hyn.

24 Felly Hazaël brenin Syria a fu farw, a Ben-hadad ei fâb a deyrnasodd yn ei le ef.

25 A Joas mâb Joachaz a † ennillodd yn ei hôl o law Ben-hadad mâb Hazaël, y dinasoedd a ddygasai efe o law Joachaz ei dâd ef mewn rhyfel: Joas a'i tarawödd ef [m] dair gwaith, ac a ddug adref ddinasoedd Israël.

i Ad. 25.

k Eccl. 48. 14.

l Exod. 2. 24, 25.

‡ Neu, *wydd.*

† Heb. *ddychwelodd ac a ennillodd.*

m Ad. 18, 19.

PEN. XIV.

1 Amasiah y brenin da. 5 Ei gyfiawnder ar y rhai a laddasai ei dâd ef. 7 A'i oruchafiaeth ar Edom. 8 Amasiah yn annog Joas ac yn cael ei orchfygu a'i yspeilio. 16 Jeroboam yn dyfod yn lle Joas. 19 Lladd Amasiah trwy fradwriaeth. 21 Azariah yn dyfod ar ei ôl ef. 23 Annuwiol deyrnasiad Jeroboam. 29 A Zachariah yn dyfod yn ei le ynteu.

3165 YN yr ail flwyddyn i Joas fâb Joachaz brenin Israël, y teyrnasodd [a] Amasiah mâb Joas brenin Juda.

a 2 Chron. 25. 1.

2 Mâb pum mlwydd ar hugain oedd efe pan aeth yn frenin, a naw mlynedd ar hugain y teyrnasodd efe yn Jerusalem: ac enw ei fam ef *oedd* Joadan o Jerusalem.

3 Ac efe a wnaeth yr hyn oedd union yngolwg yr Arglwydd, etto nid fel Dafydd ei dâd: *onid* efe a wnaeth yn ôl yr hyn oll a wnaethai Joas ei dâd ef.

4 [b] Er hynny ni thynnwyd ymaith yr uchelfeydd: y bobl oedd etto yn aberthu ac yn arogldarthu yn yr uchelfeydd.

b Pen. 12. 3.

5 ¶ A phan siccrhäwyd ei deyrnas yn ei law ef, efe a laddodd ei weision [c] y rhai a laddasent y brenin ei dâd ef.

c Pe. 12. 20.

6 Ond ni laddodd efe feibion y lleiddiaid; fel y mae yn 'sgrifennedig yn llyfr cyfraith Moses, yn yr hon y gorchymynnasai 'r Arglwydd, gan ddywedyd, [d] Na ladder y tadau dros y meibion, ac na ladder y meibion dros y tadau; onid lladder pob un am ei bechod ei hun.

d Deut. 24. 16. Ezec. 18. 4, 20.

7 Efe a darawödd o'r Edomiaid, yn [e] nyffryn yr halen, ddeng-mîl, ac a ennillodd ‡ y graig mewn rhyfel, ac a alwodd ei henw Joctheel hyd y dydd hwn.

e 2 Sam. 8. 13. Psal. 60. tit. ‡ *Selah.*

3178 8 ¶ Yna Amasiah a anfonodd gennadon at Joas fâb Joachaz, fâb Jehu, brenin Israël, gan ddywedyd, Tyred, gwelwn wyneb ei gilydd.

9 A Joas brenin Israël a anfonodd at Amasiah brenin Juda, gan ddywedyd, [f] Yr yscellyn yn Libanus a anfonodd at y gedrwydden yn Libanus, gan ddywedyd, Dyro dy ferch i'm mâb i yn wraig. A bwystfil y maes yr hwn *oedd* yn Libanus a dramwyödd ac a sathrodd yr yscellyn.

f Edryd. Burn. 3.

10 Gan daro y tarewaist yr Edomiaid, am hynny dy galon a'th falchïodd: ymffrostia, ac eistedd yn dy dŷ: canys i ba beth yr ymyrri i'th ddrwg dy hun, fel y syrthit ti, a Juda gyd-a thi?

11 Ond ni wrandawai Amasiah. Am hynny Joas brenin Israël a aeth i fynu, a hwy a welsant wynebau ei gilydd, efe ac Amasiah brenin Juda, ym Methsemes, yr hon *sydd* yn Juda.

12 A Juda a darawyd o flaen Israël; a hwy a ffoisant bawb i'w pebyll.

13 A Joas brenin Israël a ddaliodd Amasiah brenin Juda mâb Joas, fâb Ahaziah, ym Methsemes, ac a ddaeth i Jerusalem, ac a dorrodd i lawr fûr Jerusalem; o [g] borth Ephraïm, hyd borth [h] y gongl, bedwar can cufydd.

g Neh. 12. 39. Jer. 31. 38.

14 Ac efe a gymmerth yr holl aur, a'r arian, a'r holl lestri ar a gafwyd yn nhŷ 'r Arglwydd, ac yn nhrysorau tŷ 'r brenin, a gwystlon, ac a ddychwelodd i Samaria.

15 ¶ [i] A'r rhan arall o hanes Joas, yr hyn a wnaeth efe, a'i gadernid, ac fel yr ymladdodd efe ag Amasiah brenin Juda, onid ydynt hwy yn 'sgrifennedig yn llyfr Chronicl brenhinoedd Israël?

i Pe. 13. 12.

16 A Joas a hunodd gyd-a'i dadau, ac a gladdwyd yn Samaria gyd-a brenhinoedd Israël, a Jeroboam ei fâb a deyrnasodd yn ei le ef.

17 ¶ Ac Amasiah mâb Joas brenin Juda a fu fyw ar ôl marwolaeth Joas fâb Joachaz brenin Israël, bymtheng-mlynedd.

18 A'r rhan arall o hanes Amasiah, onid ydynt hwy yn 'sgrifennedig yn llyfr Chronicl brenhinoedd Juda?

19 Ond [k] hwy a frâd-fwriadasant yn ei erbyn yn Jerusalem; ac efe a ffôdd i Lachis: etto hwy a anfonasant ar ei ôl ef i Lachis, ac a'i lladdasant ef yno.

3194 k 2 Chron. 25. 27.

20 A hwy a'i dygasant ef ar feirch, ac efe a gladdwyd yn Jerusalem gyd-a'i dadau, yn ninas Dafydd.

21 ¶ A holl bobl Juda a gymmerasant [l] Azariah, (ac yntef yn fâb un mlwydd ar bymtheg) ac a'i urddasant ef yn frenin yn lle Amasiah ei dâd.

l Pe. 15. 1. 2 Chron. 26. 1. Uzziah.

22 Efe a adeiladodd [m] Elath, ac a'i rhoddodd hi drachefn i Juda, ar ôl huno o'r brenin gyd-a'i dadau.

m Pen. 16. 6.

23 ¶ Yn y bymthegfed flwyddyn i Amasiah fâb Joas brenin Juda, y teyrnasodd Jeroboam mâb Joas brenin Israël, yn Samaria, un mlynedd a deugain *y teyrnasodd efe.*

3179

24 Ac efe a wnaeth yr hyn oedd ddrwg yngolwg yr Arglwydd: ni chiliodd efe oddiwrth holl bechodau Jeroboam mâb Nebat, yr hwn a wnaeth i Israël bechu.

25 Efe a ddug adref derfyn Israël o'r lle 'r [n] eir i mewn i Hemath, hyd [o] fôr y rhôs, yn ôl gair Arglwydd Dduw Israël, yr hwn a lefarasai efe drwy law ei wâs [p] Jonas mâb Amittai y prophwyd, yr hwn *oedd* o Gath Hepher.

n Nu. 34. 8. Deut. 3. 17. 3197 p Jon. 1. 1. Mat. 12. 39. 40.

26 Canys

26 Canys yr ARGLWYDD a welodd gyſtudd Iſraël yn flin iawn: canys [q] nid *oedd neb* gwarchaëdig, na neb wedi ei adel, na chynnorthwydd i Iſraël.

27 Ac ni lefaraſai yr ARGLWYDD y deleai efe enw Iſraël oddi-tan y nefoedd: ond efe a'i gwaredodd hwynt drwy law Jeroboam mâb Joas.

28 ¶ A'r rhan arall o hanes Jeroboam, a'r hyn oll ar a wnaeth efe, a'i gadernid ef, y modd y rhyfelodd efe, a'r modd y dug efe adref Ddamaſcus, a Hemath, [r] i Juda yn Iſraël, onid ydynt hwy yn 'ſgrifennedig yn llyfr Chronicl brenhinoedd Iſraël?

29 A Jeroboam a hunodd gyd-a'i dadau, *ſef* gyd-a brenhinoedd Iſraël, a Zachariah ei fâb a deyrnaſodd yn ei le ef.

PEN. XV.

1 *Daionus deyrnaſiad Azariah.* 5 *Ef yn marw o'r gwahan-glwyf, a Jotham yn dyfod yn ei le ef.* 8 *Zachariah y diwaethaf o genedl Jehu, yn teyrnaſu yn ddrygionus, a'i ladd ef gan Salum.* 13 *Salum yn teyrnaſu fis, a Menahem yn ei ladd ef.* 16 *Menahem yn cael nerth gan Pul.* 22 *Pecahiah yn dyfod yn ei le ef.* 25 *Pecah yn ei ladd ef.* 29 *Tiglath Peleſer yn gorthrymmu Pecah, a Hoſea yn ei ladd ef.* 32 *Jotham y brenin da.* 38 *Ahaz yn dyfod ar ei ôl ef.*

YN y ſeithfed flwyddyn ar hugain i Jeroboam brenin Iſraël [a] y teyrnaſodd [b] Azariah mâb Amaſiah brenin Juda.

2 Mâb un mlwydd ar bymtheg ydoedd efe pan ddechreuodd deyrnaſu, a deuddeng mlynedd a deugain y teyrnaſodd efe yn Jeruſalem, ac enw ei fam *oedd* Jecholiah o Jeruſalem.

3 Ac efe a wnaeth yr hyn oedd union yngolwg yr ARGLWYDD, yn ôl yr hyn oll a wnelſai Amaſiah ei dâd ef;

4 [c] Ond na thynnwyd ymaith yr uchelfeydd: y bobl oedd etto yn aberthu ac yn arogl-darthu yn yr uchelfeydd.

5 ¶ A'r ARGLWYDD [d] a darawödd y brenin fel y bu efe wahan-glwyfus, hyd ddydd ei farwolaeth, ac [e] y trigodd mewn tŷ o'r nailltu: a Jotham mâb y brenin *oedd* ar y tŷ yn barnu pobl y wlâd.

6 A'r rhan arall o hanes Azariah, a'r hyn oll a wnaeth efe, onid ydynt hwy yn 'ſgrifennedig yn llyfr Chronicl brenhinoedd Juda?

7 Ac Azariah a hunodd gyd-a'i dadau, a [f] chladdaſant ef gyd-a'i dadau, yn ninas Dafydd, a Jotham ei fâb a deyrnaſodd yn ei le ef.

8 ¶ Yn y drydedd flwyddyn ar bymtheg ar hugain i Azariah frenin Juda, y teyrnaſodd Zachariah mâb Jeroboam ar Iſraël yn Samaria chwe mîs.

9 Ac efe a wnaeth yr hyn oedd ddrwg yngngolwg yr ARGLWYDD, megis y gwnaethai ei dadau: ni thrôdd efe oddiwrth bechodau Jeroboam mâb Nebat, yr hwn a wnaeth i Iſraël bechu.

10 A Salum mâb Jabes a frâd-fwriadodd yn ei erbyn ef, ac [g] a'i tarawödd ef ger bron y bobl, ac a'i lladdodd ef, ac a deyrnaſodd yn ei le ef.

11 A'r rhan arall o hanes Zachariah, wele y mae yn 'ſgrifennedig yn llyfr Chronicl brenhinoedd Iſraël.

12 Dyma [h] air yr ARGLWYDD, yr hwn a lefaraſai efe wrth Jehu, gan ddywedyd, Meibion y bedwaredd genhedlaeth i ti a eiſteddant ar orſeddfa Iſraël. Ac felly y bu.

13 ¶ Salum mâb Jabes a ddechreuodd deyrnaſu yn y bedwaredd flwyddyn ar bymtheg ar hugain i [i] Uzziah brenin Juda, a ‡ mîs cyfan y teyrnaſodd efe yn Samaria. 3232

14 Canys Menahem mâb Gadi a aeth i fynu o [k] Tirzah, ac a ddaeth i Samaria, ac a darawödd Salum mâb Jabes yn Samaria, ac a'i lladdodd ef, ac a deyrnaſodd yn ei le ef.

15 A'r rhan arall o hanes Salum, a'i fradwriaeth ef, yr hon a frâd-fwriadodd efe, wele hwynt yn 'ſgrifennedig yn llyfr Chronicl brenhinoedd Iſraël.

16 ¶ Yna Menahem a darawödd Tiphſah, a'r rhai oll *oedd* ynddi, a'i therfynau, o Tirzah: o herwŷdd nad agoraſant *iddo ef*, am hynny y tarawödd efe hi; a'i holl [l] wragedd beichiogion a rwygodd efe.

17 Yn y bedwaredd flwyddyn ar bymtheg ar hugain i Azariah brenin Juda, y teyrnaſodd Menahem mâb Gadi ar Iſraël, a deng mlynedd *y teyrnaſodd efe* yn Samaria. 3232

18 Ac efe a wnaeth yr hyn oedd ddrwg yngngolwg yr ARGLWYDD: ni thrôdd efe yn ei holl ddyddiau oddiwrth bechodau Jeroboam mâb Nebat, yr hwn a wnaeth i Iſraël bechu.

19 A [m] Phul brenin Aſſyria a ddaeth yn erbyn y wlâd; a Menahem a roddodd i Pul fil o dalentau arian, fel y byddai ei law gyd-ag ef, i ſiccrhau y frenhiniaeth yn ei law ef. 3233

20 A Menahem a gododd yr arian ar Iſraël, *ſef* ar yr holl rai cedyrn o allu, ar bob un ddeg ſiccl a deugain o arian, i'w rhoddi i frenin Aſſyria: felly brenin Aſſyria a ddychwelodd, ac nid arhoſodd yno yn y wlâd.

21 A'r rhan arall o hanes Menahem, a'r hyn oll a wnaeth efe, onid ydynt hwy yn 'ſgrifennedig yn llyfr Chronicl brenhinoedd Iſraël?

22 ¶ A Menahem a hunodd gyd-a'i dadau, a Phecahiah ei fâb a deyrnaſodd yn ei le ef. 3243

23 Yn y ddegfed flwyddyn a deugain i Azariah brenin Juda, y teyrnaſodd Pecahiah mâb Menahem ar Iſraël yn Samaria, a dwy flynedd *y teyrnaſodd* efe.

24 Ac efe a wnaeth yr hyn oedd ddrwg yngngolwg yr ARGLWYDD: ni thrôdd efe oddiwrth bechodau Jeroboam mâb Nebat, yr hwn a wnaeth i Iſraël bechu.

25 ¶ A Phecah mâb Remaliah ei dywyſog ef a frâd-fwriadodd yn ei erbyn ef, ac a'i tarawödd ef yn Samaria, yn llŷs y brenin, gyd-ag Argob, ac Arieh, a chyd-ag ef ddeng-wr a deugain o ſeibion y Gileadiaid: ac efe a'i lladdodd ef, ac a deyrnaſodd yn ei le ef.

26 A'r rhan arall o hanes Pecahiah, a'r hyn oll a wnaeth efe, wele hwynt yn 'ſgrifennedig yn llyfr Chronicl brenhinoedd Iſraël.

27 ¶ Yn y ddeuddegfed flwyddyn a deugain i Azariah brenin Juda, y teyrnaſodd [n] Pecah mâb Remaliah ar Iſraël yn Samaria, ac ugain mlynedd *y teyrnaſodd efe*. 3245

28 Ac efe a wnaeth yr hyn oedd ddrwg yngolwg yr ARGLWYDD, ni thrôdd efe oddiwrth bechodau Jeroboam mâb Nebat, yr hwn a wnaeth i Iſraël bechu.

3264 29 Yn nyddiau Pecah brenin Iſraël [o] y daeth Tiglath Peleſer brenin Aſſyria, ac a ennillodd [p] Jion, ac Abel-Beth-maachah, a Jonoah, Cedes hefyd, a Hazor, a Gilead, a Galilee, holl wlâd Nephtali, ac a'i caeth-gludodd hwynt i Aſſyria.

o 1 Chr. 5. 26. Eſay 9. 1.
p 1 Bren. 15. 20.

3265 30 A Hoſea mâb Elah a frâd-fwriadodd fradwriaeth yn erbyn Pecah mâb Remaliah, ac a'i tarawödd ef, ac a'i lladdodd, ac a deyrnaſodd yn ei le ef, yn yr ugeinfed flwyddyn i Jotham fâb Uzziah.

31 A'r rhan arall o hanes Pecah, a'r hyn oll a wnaeth efe, wele hwynt yn 'ſgrifennedig yn llyfr Chronicl brenhinoedd Iſraël.

3246 32 ¶ Yn yr ail flwyddyn i Pecah fâb Re- [q] 2 Chr. 27. 1 maliah brenin Iſraël, y dechreuodd [q] Jotham mâb Uzziah brenin Juda deyrnaſu.

33 Mâb pum mlwydd ar hugain oedd efe pan ddechreuodd deyrnaſu, ac un mlwydd ar bymtheg y teyrnaſodd efe yn Jeruſalem: ac enw ei fam ef *oedd* Jeruſa merch Zadoc.

34 Ac efe a wnaeth yr hyn oedd union yngngolwg yr ARGLWYDD: yn ôl yr hyn oll ar a wnelſai Uzziah ei dâd.

[r] Ad. 4. 35 [r] Er hynny ni thynnwyd ymaith yr uchelfeydd; y bobl oedd etto yn aberthu ac yn arogl-darthu yn yr uchelfeydd. Efe a adeiladodd y porth uchaf i dŷ 'r ARGLWYDD.

36 A'r rhan arall o hanes Jotham, a'r hyn oll a wnaeth efe, onid ydynt hwy yn 'ſgrifennedig yn llyfr Chronicl brenhinoedd Juda?

[ſ] Pen. 16. 5. Eſay 7. 1. 37 Yn y dyddiau hynny y dechreuodd yr ARGLWYDD anfon yn erbyn Juda, [ſ] Rezin brenin Syria, a Phecah mab Remaliah.

38 A Jotham a hunodd gyd-a'i dadau, ac a gladdwyd gyd-a'i dadau yn ninas Dafydd ei dâd, ac Ahaz ei fâb a deyrnaſodd yn ei le ef.

PEN. XVI.

1 *Annuwiol lywodraeth Ahaz.* 5 *Ahaz yn cyflogi Tiglath Pelezer yn erbyn Rezin a Phecah.* 10 *Ahaz yn anfon portreiad allor o Ddamaſcus i Uriah, ac yn mynnu 'r allor brês iddo ei hun i offrymmu arni.* 17 *Ahaz yn yſpeilo 'r Deml.* 19 *A Hezeciah yn teyrnaſu ar ei ôl ef.*

3262 YN y ddwyfed flwyddyn ar bymtheg i Pecah fâb Remaliah, y dechreuodd Ahaz mâb Jotham brenin Juda deyrnaſu.

[a] 2 Chron. 28. 1. 2 Mâb [a] ugain mlwydd *oedd* Ahaz pan ddechreuodd efe deyrnaſu, ac un mlynedd ar bymtheg y teyrnaſodd efe yn Jeruſalem, ac ni wnaeth efe yr hyn oedd union yngolwg yr ARGLWYDD ei Dduw, fel Dafydd ei dâd:

[b] Lef. 18. 21. 3 Eithr rhodiodd yn ffordd brenhinoedd Iſraël, ac [b] a dynnodd ei fâb drwy 'r tân, yn ôl ffieiddra y cenhedloedd a fwriaſai yr ARGLWYDD allan o flaen meibion Iſraël.

[c] Deu. 12. 2. 4 Ac efe a aberthodd, ac a arogl-darthodd yn yr uchelfeydd, ac [c] ar y brynnau, a than bob pren gwyrdd-lâs.

3262 [d] Eſay 7. 1. 5 ¶ [d] Yna y daeth Rezin brenin Syria, a Phecah mâb Remaliah brenin Iſraël, i fynu i Jeruſalem i ryfel: a hwy a warchaeaſant ar Ahaz, ond ni allaſant hwy *ei* orchfygu *ef*.

6 Yn yr amſer hwnnw Rezin brenin Syria a ddûg drachefn [e] Elath at Syria, ac a yrrodd yr Iuddewon o Elath: a'r Syriaid a ddaethant i Elath, ac a breſſwyliaſant yno hyd y dydd hwn. 3263 [e] Pſ. 14. 22.

7 Yna Ahaz a anfonodd gennadon at * Tiglath Peleſer brenin Aſſyria, gan ddywedyd, Dy wâs di, a'th fâb di ydwyf fi: tyred i fynu, a gwared fi o law brenin Syria, ac o law brenin Iſraël, y rhai ſydd yn cyfodi yn fy erbyn i. 3264 * 1 Chr. 5. 26. 2 Chr. 28. 20.

8 Ac Ahaz [f] a gymmerth yr arian, a'r aur a gafwyd yn nhŷ yr ARGLWYDD, ac yn nhryſſorau tŷ y brenin, ac a'i hanfonodd yn anrheg i frenin Aſſyria. [f] Pſ. 72. 10. Edrych 2 Chr. 28. 21.

9 A brenin Aſſyria a wrandawödd arno ef; a brenin Aſſyria a ddaeth i fynu i Ddamaſcus, ac [g] a'i hennillodd hi, ac a gaeth-gludodd ei *thrigolion* i Cir, ac a laddodd Rezin. [g] Amos 1. 5.

10 ¶ A'r brenin Ahaz a aeth i Ddamaſcus i gyfarfod Tiglath Peleſer brenin Aſſyria, ac a welodd allor *oedd* yn Namaſcus: a brenin Ahaz a anfonodd at Uriah yr offeiriad agwedd yr allor a'i phortreiad, yn ôl ei holl wneuthuriad.

11 Ac Uriah yr offeiriad a adeiladodd allor, yn ôl yr hyn oll a anfonaſai y brenin Ahaz o Ddamaſcus: felly y gwnaeth Uriah yr offeiriad, erbyn dyfod y brenin Ahaz o Ddamaſcus.

12 A phan ddaeth y brenin o Ddamaſcus, y brenin a ganfu yr allor: [h] a'r brenin a neſſaodd at yr allor, ac a offrymmodd arni hi. [h] 2 Chron. 26. 16, 19.

13 Ac efe a loſgodd ei boeth-offrwm, a'i fwyd-offrwm, ac a dywalltodd ei ddiod-offrwm, ac a daenellodd waed ei offrymmau hedd ar yr allor.

14 A'r [i] allor brês, yr hon *oedd* ger bron yr ARGLWYDD, a dynnodd efe ymaith o dalcen y tŷ, oddi-rhwng yr allor a thŷ yr ARGLWYDD, ac a'i rhoddes hi o du gogledd yr allor. [i] 2 Chron. 4. 1.

15 A'r brenin Ahaz a orchymynnodd i Uriah yr offeiriad, gan ddywedyd, Lloſg ar yr allor fawr [k] y poeth-offrwm boreuol, a'r bwyd-offrwm prydnhawnol, poeth-offrwm y brenin hefyd, a'i fwyd-offrwm ef, a phoeth-offrwm holl bobl y wlâd, a'i bwyd-offrwm hwynt, a'i diodydd-offrwm hwynt; a holl waed y poeth-offrwm, a holl waed yr aberth, a daenelli di arni hi: a bydded yr allor brês i mi i ymofyn. [k] Exod. 29. 39, 41.

16 Ac Uriah yr offeiriad a wnaeth yn ôl yr hyn oll a orchymynnaſai y brenin Ahaz. 32

17 ¶ A'r brenin Ahaz a dorrodd [l] ddaliadau yr yſtolion, ac a dynnodd ymaith y noe oddiarnynt hwy, ac a ddiſgynnodd [m] y môr oddiar yr ychen prês *oedd* tano, ac a'i rhoddodd ar balmant cerrig. [l] 1 Bren. 7. 27, 28. [m] 1 Bren. 7. 23, 25.

18 A gorchudd y Sabboth yr hwn a adeiladaſent hwy yn tŷ, a dyfodfa y brenin oddiallan, a drôdd efe *oddiwrth* dŷ yr ARGLWYDD, o achos brenin Aſſyria. 32

19 ¶ A'r rhan arall o hanes Ahaz, yr hyn a wnaeth efe, onid *ydynt* hwy yn 'ſgrifennedig yn llyfr Chronicl brenhinoedd Juda?

20 Ac Ahaz a hunodd gyd-a'i dadau, ac [n] a gladdwyd gyd-a'i dadau yn ninas Dafydd, a Hezeciah ei fâb a deyrnaſodd yn ei le ef. [n] 2 Chron. 28. 27.

PEN. XVII.

1 Drygionus lywodraeth Hoſea. 3 Wedi ei ddaroſtwng gan Salmaneſer, y mae yn ymgyd-ſwriadu â So brenin yr Aipht yn ei erbyn ef. 5 Caethgludo Samaria am eu pechodau. 25 Y cenhedloedd dieithr a blanneſid yn Samaria, wedi i lewod eu blino, yn gwneuthur cyminſg o amryw grefyddd.

274 YN y ddeuddegfed flwyddyn i Ahaz frenin Juda, y teyrnaſodd Hoſea mâb Elah yn Samaria ar Iſraël, naw mlynedd *y teyrnaſodd* eſe.

2 Ac eſe a wnaeth yr hyn oedd ddrwg yngolwg yr ARGLWYDD, etto nid fel brenhinoedd Iſraël, y rhai a fuaſai o'i flaen ef.

276 3 ¶ A Salmaneſer brenin Aſſyria a ddaeth i fynu yn ei erbyn ef, a Hoſea a aeth yn wâs iddo ef, ac a † ddug iddo ‡ anrhegion.

4 A brenin Aſſyria a gafodd fradwriaeth yn Hoſea, canys eſe a ddanfonaſai gennadon at So
279 brenin yr Aipht, ac ni ddanfonaſai anrheg i frenin Aſſyria, fel *y byddai efe arferol* bob blwyddyn: am hynny brenin Aſſyria a gauodd arno ef, ac a'i rhwymodd ef mewn carchar-dŷ.

280 5 ¶ Yna [a] brenin Aſſyria a aeth i fynu drwy
2 Kin. 18. 9. yr holl wlâd, ac a aeth i fynu i Samaria, ac a warchaeodd arni hi dair blynedd.

283 6 ¶ [b] Yn y nawfed flwyddyn i Hoſea, yr en-
2 Kin. 18. 10. nillodd brenin Aſſyria Samaria, ac y caeth-gludodd eſe Iſraël i Aſſyria, ac a'i cyfleodd hwynt
Ier. 5. 26 [c] yn Halah, ac yn Habor, *wrth* afon Gozan, ac *yn* ninaſoedd y Mediaid.

7 Felly y bu, am i feibion Iſraël bechu yn erbyn yr ARGLWYDD eu Duw, yr hwn a'i dygaſai hwynt i fynu o wlâd yr Aipht, oddi-tan law Pharao brenin yr Aipht, ac am iddynt ofni
2 Kin. 18. 3. duwiau dieithr,

8 A [d] rhodio yn neddfau y cenhedloedd, y rhai a fwriaſai yr ARGLWYDD allan o flaen meibion Iſraël, ac *yn y deddfau* a wnaethai brenhinoedd Iſraël.

9 A meibion Iſraël a wnaethant yn ddirgel bethau nid *oedd* union yn erbyn yr ARGLWYDD eu Duw, ac a adeiladaſant iddynt uchelfeydd
2 Kin. 18. 8. yn eu holl ddinaſoedd, [e] o dŵr y gwil-wŷr hyd y ddinas gaerog.

10 Goſodaſant hefyd iddynt ddelwau, a
Deu. 34. 13. 2 Kin. 16. 21. 17. 10. Iſa. 57. 5. [f] llwynau, [g] ar bob bryn uchel, a than bob pren îr-las:

11 Ac a arogl-darthaſant yno yn yr holl uchelfeydd, fel y cenhedloedd y rhai a gaethgludaſai yr ARGLWYDD o'i blaen hwynt; a gwnaethant bethau drygionus i ddigio yr ARGLWYDD.

Deu. 32. 39. 1 Sam. 7. 3. 2 Kin. 17. 7. 8. 2 Chr. 33. 4. 7. Iſa. 65. 3. [h] *am* y rhai y dywedaſai yr ARGLWYDD wrthynt, [i] Na wnewch y peth hyn.

13 Er i'r ARGLWYDD dyſtiolaethu yn erbyn Iſraël, ac yn erbyn Juda, drwy law yr holl
2 Sam. 7. 9. brophwydi, *a* phob [k] gweledydd, gan ddywe-
2 Kin. 17. 13. dyd, [l] Dychwelwch o'ch ffyrdd drygionus, a
Iſa. 55. 7. chedwch fy ngorchymynnion, a'm deddfau, yn ôl yr holl gyfraith a orchymynnais i'ch tadau, a'r hon a anfonais attoch, drwy law fy ngweiſion y prophwydi.

Deu. 31. 27. 14 Etto ni wrandawſant, eithr [m] caledaſant eu gwarrau, fel gwarrau eu tadau, y rhai ni chredaſant yn yr ARGLWYDD eu Duw.

15 A hwy a ddiſmygaſant ei ddeddfau ef, a'i gyfammod, yr hwn a wnaethai efe â'i tadau hwynt, a'i dyſtiolaethau ef, y rhai a dyſtiolaethodd efe i'w herbyn; a rhodiaſant ar ôl [n] ofer-
n Deu. 32. 21. 1 Bre. 16. 13. 1 Cor. 8. 4. o Pſ. 115. 8. edd, ac [o] a aethant yn ofer: *aethant* hefyd ar ôl y cenhedloedd, y rhai oedd o'i hamgylch, *am* y rhai y gorchymynnaſai yr ARGLWYDD iddynt, na wnelent fel hwynt.

16 A hwy a adawſant holl orchymynnion yr ARGLWYDD eu Duw, ac [p] a wnaethant iddynt
p Exo. 32. 8. 1 Bre. 12. 28. ddelwau tawdd, *sid. angeu.* dau lo, [q] gwnaethant hefyd lwyn, ac ymgrymmaſant i holl lu
q 1 Bren. 14. 15, 23. & 15. 13. & 16. 33. y nefoedd, a [r] gwaſanaethaſant Baal.

r 1 Bre. 16. 31 & 22. 54. Pen. 17. 18. 17 A hwy [ſ] a dynaſant eu meibion, a'i merched drwy 'r tân, ac a erſtaſant ddewiniaeth, a ſwynion, ac a ymwerthaſant i wneuthur yr hyn oedd ddrwg yngolwg yr ARGLWYDD,
ſ Lef. 18. 21 Pén. 16. 3. 1 Bren. 21, 26. i'w ddigio ef.

18 Am hynny yr ARGLWYDD a ddigiodd yn ddirfawr wrth Iſraël, ac a'i bwriodd hwynt allan o'i olwg: ni adawyd [u] onid llwyth Juda
u 1 Bren. 11. 13, 32. yn unig.

19 Ni chadwodd Juda ychwaith orchymynnion yr ARGLWYDD eu Duw, eithr rhodiaſant yn neddfau Iſraël y rhai a wnaeſent hwy.

20 A'r ARGLWYDD a ddiyſtyrodd holl hâd Iſraël, ac a'i cyſtuddiodd hwynt, ac a'i rhoddodd hwynt yn llaw anrheithwyr, nes iddo eu bwrw allan o'i olwg.

21 Canys [x] eſe a rwygodd Iſraël oddiwrth 3029
x 1 Bren. 11. 11, 31. dŷ Ddafydd; a [y] hwy a wnaethant Jeroboam fâb Nebat yn frenin: a Jeroboam a yrrodd Iſraël
y 1 Bren. 12. 20, 28. oddiar ôl yr ARGLWYDD, ac a wnaeth iddynt bechu pechod mawr.

22 Canys meibion Iſraël a rodiaſant yn holl bechodau Jeroboam, y rhai a wnaeth efe, heb gilio oddiwrthynt:

23 Nes i'r ARGLWYDD fwrw Iſraël allan o'i olwg, fel y lleferaſai drwy law ei holl weiſion y prophwydi: ac Iſraël a gaethgludwyd allan o'i wlâd ei hun i Aſſyria, hyd y dydd hwn.

24 ¶ A [z] brenin Aſſyria a ddûg *bobl* o [a] Babilon, 3327
z Ezra 4. 2. a Ecr. Ad. 31. ac o Cutha, ac o [b] Afa, o Hamath hefyd, ac o
b Pé. 18 34. *Iſah.* Sepharfaïm, ac a'i cyfleodd hwynt yn ninaſoedd Samaria, yn lle meibion Iſraël. A hwynt a feddiannaſant Samaria, ac a drigaſant yn ei dinaſoedd hi.

25 Ac yn nechreu eu trigias hwy yno, nid ofnaſant hwy yr ARGLWYDD; am hynny 'r ARGLWYDD a anfonodd lewod yn eu plith hwynt, y rhai a laddaſant rai o honynt.

26 Am hynny y mynegaſant i frenin Aſſyria, gan ddywedyd, Y cenhedloedd y rhai a fudaiſt ti, ac a gyfleaiſt yn ninaſoedd Samaria, nid adwaenant ddefod Duw y wlâd: am hynny eſe a anfonodd lewod yn eu myſg hwynt, ac wele, lladdaſant hwynt, am na wyddent ddefod Duw y wlâd.

27 Yna brenin Aſſyria a orchymynnodd, gan ddywedyd, Dygwch yno un o'r offeiriaid a ddygaſoch oddi-yno, i fyned ac i drigo yno; ac i ddyſgu iddynt ddefod Duw y wlâd.

28 Felly un o'r offeiriaid a ddygaſent hwy o Samaria a ddaeth ac a drigodd ym Methel, ac a ddyſgodd iddynt pa fodd yr ofnent yr ARGLWYDD.

29 Etto

29 Etto pob cenedl oedd yn gwneuthur eu duwiau eu hun; ac yn eu gosod yn nhai yr uchelfeydd a wnaethai y Samariaid, pob cenedl yn eu dinasoedd yr oeddynt yn presswylio ynddynt.

Ad. 24. 30 A gwŷr [a] Babilon a wnaethant Succoth Benoth, a gwŷr Cuth a wnaethant Nergal, a gwŷr Hamath a wnaethant Asima,

31 A'r Afiaid a wnaethant Nibhaz a Thartac, a'r Sepharfiaid a losgasant eu meibion yn tân i Adrammelech, ac i Hanammelech duwiau Sepharfaim.

32 Felly hwy a ofnasant yr ARGLWYDD, ac a wnaethant iddynt rai o'r gwehilion yn offeiriaid yr uchelfeydd, y rhai a wnaethant *aberthau* iddynt yn nhai'r uchelfeydd.

1 Bren. 12. 31. 13. 33. 2 Chron. 11. 15. Zeph. 1. 5.

33 Yr ARGLWYDD yr oeddynt hwy yn ei ofni, a gwasanaethu yr oeddynt eu duwiau, yn ôl defod y cenhedloedd y rhai ‡ a ddygasent oddi-yno.

‡ Neu, *a'i dygasent.*

34 Hyd y dydd hwn y maent hwy yn gwneuthur yn ôl eu hên arferion: nid ydynt yn ofni'r ARGLWYDD, ac nid ydynt yn gwneuthur yn ôl eu deddfau hwynt, nac yn ôl eu harfer, nac yn ôl y gyfraith, na'r gorchymyn, a orchymynnodd yr ARGLWYDD i feibion Jacob, yr hwn y gosododd efe ei enw, Israël.

[f] Ge. 32. 28. & 35. 10. 1 Bren. 18. 31.

35 A'r ARGLWYDD a wnaethai gyfammod â hwynt, ac a orchymynnasai iddynt, gan ddywedyd, [g] Nac ofnwch dduwiau dieithr, ac nac ymgrymmwch iddynt, ac na wasanaethwch hwynt, ac na aberthwch iddynt:

[g] Barn 6. 10.

36 Ond yr ARGLWYDD yr hwn a'ch dûg chwi i fynu o wlad yr Aipht, â nerth mawr, ac [h] â braich eftynnedig, ef a ofnwch chwi, ac iddo ef yr ymgrymmwch, ac iddo yr aberthwch.

[h] Exo. 6. 6.

37 Y deddfau hefyd, a'r barnedigaethau, a'r gyfraith, a'r gorchymyn, a 'sgrifennodd efe i chwi, a gedwch chwi, i'w gwneuthur byth; ac nac ofnwch dduwiau dieithr.

38 Ac nac anghofiwch y cyfammod a ammodais â chwi, ac nac ofnwch dduwiau dieithr.

39 Eithr ofnwch yr ARGLWYDD eich Duw; ac efe a'ch gwared chwi o law eich holl elynnion.

40 Ond ni wrandawsant hwy, eithr yn ôl eu hên arfer y gwnaethant hwy.

41 Felly y cenhedloedd hyn oedd yn ofni yr ARGLWYDD, ac yn gwasanaethu eu delwau cerfiedig; eu plant a'i hwyrion: fel y gwnaeth eu tadau, y maent hwy yn gwneuthur hyd y dydd hwn.

PEN. XVIII.

1 *Y brenin duwiol Hezeciah,* 4 *yn dileu delwaddoliaeth, ac yn llwyddo.* 9 *Caethgludo Samaria am eu pechodau.* 13 *Senacherib yn dyfod yn erbyn Juda, a theyrn-ged yn ei ddyhuddo ef.* 17 *Senacherib yn danfon Rabfaceh yr ail waith, ac yntau yn difenwi Hezeciah, a thrwy gabl-eiriau yn annog y bobl i droi at frenin Aſſyria.*

3277 A C yn y drydedd flwyddyn i Hosea fâb Elah brenin Israël, y teyrnasodd [a] Hezeciah mâb Ahaz brenin Juda.

[a] 2 Chr. 28. 27. & 29. 1. a elwir *Ezecias.* Mat. 1. 9.

2 Mâb pum mlwydd ar hugain oedd efe pan aeth yn frenin, a naw mlynedd ar hugain y teyrnasodd efe yn Jerusalem: ac enw ei fam ef *oedd* [b] Abi, merch Zachariah.

[b] 2 Chr. 29. 1. Abiah.

3 Ac efe a wnaeth yr hyn oedd union yng-ngolwg yr ARGLWYDD, yn ôl yr hyn oll a wnaethai Dafydd ei dâd ef.

4 ¶ [c] Efe a dynnodd ymaith yr uchelfeydd, ac a ddrylliodd y delwau, ac a dorrodd y llwynau, ac a faluriodd [d] y farph brês a wnelsai Moses; canys hyd y dyddiau hynny yr oedd meibion Israël yn arogl-darthu iddi hi: ac efe a'i galwodd hi Nehustan. 3278

[c] 2 Chr. 31. 1. [d] Nu. 21. 9.

5 Yn ARGLWYDD Dduw Israël yr ymddiriedodd efe, ac ar ei ôl ef ni bu ei fâth ef ymhlith holl frenhinoedd Juda, nac *yn myſg* y rhai a fuasai o'i flaen ef.

6 Canys efe a lynodd wrth yr ARGLWYDD, ni throdd efe oddiar ei ôl ef, eithr efe a gadwodd ei orchymynnion ef, y rhai a orchymynasai yr ARGLWYDD wrth Moses.

7 A'r ARGLWYDD fu gyd-ag ef; i ba le bynnag yr aeth, efe a lwyddodd: ac efe a wrthryfelodd yn erbyn brenin Aſſyria, ac nis gwasanaethodd ef. 3291

8 [e] Efe a darawodd y Philistiaid hyd ‡ Gaza a'i therfynau, [f] o dŵr y gwil-wŷr hyd y ddinas gaerog.

[e] Eſay 14. 29. ‡ Heb. *Azzah.* [f] Pen. 17. 9.

9 ¶ Ac yn y bedwaredd flwyddyn i'r brenin Hezeciah (honno *oedd* y seithfed flwyddyn i Hoseah fâb Elah brenin Israël) y daeth [g] Salmaneser brenin Aſſyria i fynu yn erbyn Samaria, ac a warchaeodd arni hi. 3280

[g] Pen. 17. 5.

10 Ac ym mhen y tair blynedd yr ennillwyd hi; yn y chweched flwyddyn i Hezeciah, (honno *oedd* [h] y nawfed flwyddyn i Hosea brenin Israël) yr ennillwyd Samaria. 3283

[h] Pen. 17. 6.

11 A brenin Aſſyria a gaeth-gludodd Israël i Aſſyria, ac a'i cyfleodd hwynt [i] yn Halah ac yn Habor *wrth* afon Gozan, ac yn ninasoedd y Mediaid:

[i] 1 Chr. 5. 26.

12 Am na wrandawsent ar lais yr ARGLWYDD eu Duw, eithr trosseddu ei gyfammod ef, a'r hyn oll a orchymynnasai Moses gwâs yr ARGLWYDD, ac na wrandawënt arnynt, ac nas gwnaënt *hwynt.*

13 ¶ Ac [k] yn y bedwaredd flwyddyn ar ddeg i'r brenin Hezeciah, y daeth Senacherib brenin Aſſyria i fynu yn erbyn holl ddinasoedd caerog Juda, ac a'i hennillodd hwynt. 3291

[k] 2 Chr. 32. 1. Eſay 36. 1. Eccl. 48. 18.

14 A Hezeciah brenin Juda a anfonodd at frenin Aſſyria i Lachis, gan ddywedyd, Pechais, dychwel oddiwrthyf; dygaf yr hyn a roddych arnaf. A brenin Aſſyria a osododd ar Hezeciah brenin Juda dry-chant o dalentau arian a deg ar hugain o dalentau aur. 3294

15 A Hezeciah a roddodd *iddo* yr holl arian a gafwyd yn nhŷ yr ARGLWYDD, ac yn nhrysorau tŷ y brenin.

16 Yn yr amser hwnnw y torrodd Hezeciah *yr aur oddiar* ddrysau teml yr ARGLWYDD, ac *oddiar* y colofnau a orchguddiasai Hezeciah brenin Juda, ac a'i rhoddes hwynt i frenin Aſſyria.

17 ¶ A brenin Aſſyria o anfonodd Tartan, a Rabsaris, a Rabsaceh, o Lachis, at frenin Hezeciah, â llu ‡ dirfawr yn erbyn Jerusalem. A hwy a aethant i fynu, ac a ddaethant i Jerusalem. Ac wedi

‡ Heb. *trwm.*

wedi eu dyfod i fynu, hwy a ddaethant ac a ſaſant wrth [1] biſtyll y llynn uchaf, yr hwn *ſydd* ym mhrif-ffordd maes y pannwr.

18 Ac wedi iddynt alw ar y brenin, daeth allan attynt hwy Eliacim mâb Helciah, yr hwn *oedd* ben-teulu, a Sobna yr 'ſgrifennydd, a Joah mâb Aſaph y cofiadur.

19 A Rabſaceh a ddywedodd wrthynt hwy, Dywedwch yn awr wrth Hezeciah, Fel hyn y dywedodd y brenin mawr, brenin Aſſyria, Pa hyder yw hwn yr wyt yn ymddiried ynddo?

20 ‡ Dywedyd yr ydwyt, (ond *nid ydynt ond* geiriau † ofer) ‡ Y mae gennyf gyngor a nerth i ryfel. Ar bwy y mae dy hyder pan wrthryfelaiſt i'm herbyn i?

21 Wele yn awr y mae dy hyder ar y [m] ffon gorſen ddrylliedig hon, ar yr Aipht, yr hon pwy bynnag a bwyſo arni, hi a â i gledr ei law ef, ac a dylla trwyddi hi: felly *y mae* Pharao brenin yr Aipht i bawb a hyderant arno ef.

22 Ac o's dywedwch wrthyf, Yn yr Arglwydd ein Duw yr ydym ni yn ymddiried; onid efe *yw* yr hwn y tynnodd Hezeciah ymaith ei uchelfeydd, a'i allorau, ac y dywedodd wrth Juda, ac wrth Jeruſalem, O flaen yr allor hon yr ymgrymmwch chwi yn Jeruſalem?

23 Yn awr gan hynny dôd wyſtlon, attolwg, i'm harglwydd brenin Aſſyria, a rhoddaf i ti ddwy fil o feirch, o's gelli di roddi rhai a farchogo arnynt hwy.

24 A pha fodd y troi di ymaith wyneb un capten o'r gweiſion lleiaf i'm harglwydd, ac yr ymddiriedi yn yr Aipht am gerbydau a gwŷr meirch?

25 Ai heb yr Arglwydd y deuthym i, i fynu yn erbyn y lle hwn, i'w ddinyſtrio ef? Yr Arglwydd a ddywedodd wrthyf, Dôs i fynu yn erbyn y wlâd hon, a dinyſtria hi.

26 Yna y dywedodd Eliacim mâb Helciah, a Sobna, a Joah, wrth Rabſaceh, Llefara attolwg wrth dy weiſion yn Syrianaëg, (canys yr ydym ni yn *ei* deall hi) ac nac ymddiddan â ni yn iaith yr Iuddewon, lle y clywo y bobl ſydd ar y mur.

27 Ond Rabſaceh a ddywedodd wrthynt, Ai at dy feiſtr di, ac attat titheu, yr anfonodd fy meiſtr fi, i lefaru y geiriau hyn? ond at y dynion ſydd yn eiſtedd ar y mur; fel y bwyttaont eu tom eu hun, ac yr yfont eu † trwngc eu hun gyd-a chwi, *yr anfonodd fi*?

28 Felly Rabſaceh a ſafodd, ac a waeddodd â llef uchel yn iaith yr Iuddewon, llefarodd heſyd, a dywedodd, Gwrandewch air y brenin mawr, brenin Aſſyria.

29 Fel hyn y dywedodd y brenin, Na thwylled Hezeciah chwi: canys ni ddichon efe eich gwaredu chwi o'm llaw i.

30 Ac na phared Hezeciah i chwi ymddiried yn yr Arglwydd, gan ddywedyd, Yr Arglwydd gan waredu a'n gwared ni, ac ni roddir y ddinas hon yn llaw brenin Aſſyria.

31 Na wrandewch ar Hezeciah: canys fel hyn y dywed brenin Aſſyria, Gwnewch † twynder â mi, a deuwch allan attafi, ac yna bwyttewch bob un o'i win-wydden ei hun, a phob un o'i ffigyſ-bren, ac yſed pawb ddwfr ei ‡ ffynnon ei hun.

32 Nes im' ddyfod a'ch dwyn chwi i wlâd megis eich gwlâd eich hun, gwlâd ŷd a gwîn, gwlâd bara a gwinllannoedd, gwlâd olew oliwydd a mêl, fel y byddoch fyw, ac na byddoch feirw: ac na wrandewch ar Hezeciah, pan hudo ef chwi, gan ddywedyd, Yr Arglwydd a'n gwared ni. 3294

33 [n] A lwyr-waredodd yr un o dduwiau y cenhedloedd ei wlâd o law brenin Aſſyria? n Pé. 19.12. Eſay 10.10.

34 [o] Mae duwiau Hamath, ac Arpad? mae duwiau Sepharfaïm, Hena, ac [p] Ifah? a achubaſant hwy Samaria o'm llaw i? o Pé. 19.13. p Pé. 17.24. Aſah.

35 Pwy *ſydd* ym mhlith holl dduwiau y gwledydd a waredaſant eu gwlâd o'm llaw i, fel y gwaredai yr Arglwydd Jeruſalem o'm llaw i?

36 Eithr y bobl a dawſant, ac nid attebaſant air iddo: canys gorchymyn y brenin *oedd* hyn, gan ddywedyd, Nac attebwch ef.

37 Yna y daeth Eliacim mâb Helciah, yr hwn *oedd* ben teulu, a Sobna yr 'ſgrifennydd, a Joab mâb Aſaph y cofiadur, at Hezeciah, [q] a'i dillad yn rhwygedig, ac a fynegaſant iddo eiriau Rabſaceh. q Eſay 33.7.

PEN. XIX.

1 Hezeciah yn galaru, ac yn anfon at Eſay i weddio troſto. 6 Eſay yn ei gyſſuro ef. 8 Senacherib yn myned i ymladd a Thirhacah, ac yn danfon at Hezeciah lythyr yn llawn cabl-eiriau. 14 Gweddi Hezeciah. 20 Eſay yn prophwydo am falchder a dinyſtr Senacherib, a daioni Sïon. 35 Angel yn lladd yr Aſſyriaid. 36 Ei feibion ei hun yn lladd Senacherib yn Niniſeh.

A [a] Phan glybu y brenin Hezeciah *hynny*, efe a rwygodd ei ddillad, ac a ymwiſgodd â ſachlïain, ac a aeth i mewn i dŷ yr Arglwydd. a Eſay 37.1.

2 Ac efe a anfonodd Eliacim, yr hwn *oedd* ben-teulu, a Sobna yr 'ſgrifennydd, a henuriaid yr offeiriaid, wedi ymwiſgo mewn ſachlïain, at [b] Eſay y prophwyd mâb Amos. b Luc 3.4. Eſaias.

3 A hwy a ddywedaſant wrtho ef, Fel hyn y dywed Hezeciah, Diwrnod cyfyngdra, a cherydd, a ‡ chabledd, *yw* 'r dydd hwn: canys y plant a ddaethant hyd yr anedigaeth, ond nid *oes* grym i eſgor. ‡ Neu, chythrudd.

4 Fe allai y gwrendy yr Arglwydd dy Dduw holl eiriau Rabſaceh, yr hwn a anfonodd brenin Aſſyria ei feiſtr ef, i gablu y Duw byw, ac y cerydda efe y geiriau a glybu yr Arglwydd dy Dduw: am hynny dercha dy weddi dros y gweddill ſydd i'w gael.

5 Felly gweiſion y brenin Hezeciah a ddaethant at Eſay.

6 ¶ Ac Eſay a ddywedodd wrthynt, Fel hyn y dywedwch wrth eich meiſtr, Fel hyn y dywed yr Arglwydd, Nac ofna 'r geiriau a glywaiſt, *drwy* y rhai [c] y cablodd gweiſion brenin Aſſyria fi. c Pé. 18.17.

7 Wele fi yn rhoddi arno ef wŷnt, ac efe a glyw ſŵn, ac a ddychwel i'w wlâd: gwnâf hefyd iddo ſyrthio gan y cleddyf yn ei wlâd ei hun.

8 ¶ Yna y dychwelodd Rabſaceh, ac a gafodd frenin Aſſyria yn ymladd yn erbyn Libnah: canys efe a glywſai fyned o honaw ef ymaith o Lachis.

3294 9 A [d] phan glybu eſe am Tirhacah brenin Ethiopia, gan ddywedyd, Wele eſe a ddaeth allan i ryfela â thi; eſe a anfonodd gennadon drachefn at Hezeciah, gan ddywedyd,

10 Fel hyn y lleferwch wrth Hezeciah brenin Juda, gan ddywedyd, Na thwylled dy Dduw di, yr hwn yr wyt yn ymddiried ynddo, gan ddywedyd, Ni roddir Jeruſalem yn llaw brenin Aſſyria.

11 Wele ti a glywaiſt yr hyn a wnaeth brenhinoedd Aſſyria i'r holl wledydd, gan eu difrodi hwynt: ac a waredir di?

12 [e] A waredodd duwiau y cenhedloedd hwynt, y rhai a ddarfu i'm tadau i eu dinyſtrio; *ſef* Goſan, a Haran, a Rezeph, a meibion Eden, y rhai *oedd* o fewn Thelaſſar?

13 [f] Mae brenin Hemath, a brenin Arpad, a brenin dinas Sepharſaïm, Hena, ac Ifah?

14 ¶ A Hezeciah a gymmerodd y llythyrau o law y cennadon, ac a'i darllennodd hwy: a Hezeciah a aeth i fynu i dŷ yr ARGLWYDD, ac a'i lledodd hwynt ger bron yr ARGLWYDD.

15 A Hezeciah a weddiodd ger bron yr ARGLWYDD, ac a ddywedodd, O ARGLWYDD Dduw Iſraël, [g] yr hwn wyt yn trigo *rhwng* y Cerubiaid, tydi ſydd Dduw, tydi yn unig, i holl deyrnaſoedd y ddaiar; ti a wnaethoſt y nefoedd a'r ddaiar.

16 Gogwydda, ARGLWYDD, dy gluſt, a gwrando: agor dy lygaid, ARGLWYDD, ac edrych; a gwrando eiriau Senacherib, yr hwn a anfonodd i ddifenwi y Duw byw.

17 Gwîr *yw*, ô ARGLWYDD, i frenhinoedd Aſſyria ddiſa'r holl genhedloedd a'i tîr,

18 A rhoddi eu duwiau hwynt yn tân: canys nid *oeddynt* hwy dduwiau, eithr gwaith dwylo dyn, *o* goed a maen: am hynny y dinyſtriaſant hwynt.

19 Yn awr gan hynny, ô ARGLWYDD ein Duw ni, achub ni attolwg o'i law ef, fel y gwypo holl deyrnaſoedd y ddaiar, mai tydi *yw* 'r ARGLWYDD Dduw, tydi yn unig.

20 ¶ Yna Eſay mâb Amos a anfonodd at Hezeciah, gan ddywedyd, Fel hyn y dywed ARGLWYDD Dduw Iſraël, Gwrandewais ar yr hyn a weddiaiſt arnaſi, yn erbyn Senacherib brenin Aſſyria.

21 Dyma 'r gair a leſarodd yr ARGLWYDD yn ei erbyn ef, Y forwŷn merch Sïon a'th ddirmygodd di, *ac* a'th watwarodd; merch Jeruſalem [h] a eſgydwodd ben ar dy ôl di.

22 Pwy a ddifenwaiſt ti, ac a geblaiſt? ac yn erbyn pwy y dercheſaiſt ti *dy* lef, ac y codaiſt yn uchel dy lygaid? yn erbyn [i] Sanct Iſraël.

23 Trwy law dy gennadon y ceblaiſt ti yr ARGLWYDD, ac y dywedaiſt, A lluaws fy ngherbydau y dringais i uchelder y mynyddoedd, i yſtlyſau Libanus; a mi a dorraf uchelder ei gedr-wŷdd ef, a'i ddewis ffynnidwŷdd ef, âf hefyd i'w letty eithaf, *ac i* goedwig ei ddol-dîr ef.

24 Myfi a gloddiais, ac a yfais ddyfroedd dieithr, ac â gwadnau fy nhraed y diyſpyddais holl afonydd y ‡gwarchaëdig.

25 Oni chlywaiſt ti ddarparu o honofi hyn er yſtalm, ac i mi lunio hynny er y dyddiau gynt? yn awr ‡ y dugym hynny i ben, fel y byddit i ddinyſtrio dinaſoedd caerog yn garneddau dinyſtriol.

26 Am hynny eu trigolion yn gwttoglaw a ddychrynnwyd, ac a gywilyddiwyd: oeddynt *megis* gwellt y maes, fel gwyrdd-lyſſiau, *neu* [k] laſwelltyn ar bennau *tai*, neu ŷd wedi deifio cyn addfedu.

27 [l] Dy ‡eiſteddiad hefyd, a'th fynediad allan, a'th ddyfodiad i mewn, a adnabum i, a'th gynddeiriawgrwydd i'm herbyn.

28 Am it' ymgynddeiriogi i'm herbyn, ac i'th ddadwrdd ddyfod i fynu i'm cluſtiau i; am hynny [m] y goſodaf fy mâch yn dy ffroen, a'm ffrwyn yn dy weſau, ac a'th ddychwelaf di ar hŷd yr un ffordd ag y daethoſt.

29 A hyn *fydd* yn argoel i ti, *ô Hezeciah*, Y flwyddyn hon y bwyttei a dyfo o honaw ei hun, ac yn yr ail flwyddyn yr attŵf; ac yn y drydedd flwyddyn hauwch, a medwch, plennwch winllannoedd hefyd, a bwyttewch eu ffrwyth hwynt.

30 A'r ‡gweddill o dŷ Juda *'r hwn* a adewir, a wreiddia eilwaith i wared, ac a ddŵg ffrwyth i fynu.

31 Canys gweddill a â allan o Jeruſalem, a'r rhai diangol o fynydd Sïon: [n] zêl ARGLWYDD y lluoedd a wnâ hyn.

32 Am hynny fel hyn y dywedodd yr ARGLWYDD am frenin Aſſyria, Ni ddaw eſe i'r ddinas hon, ac ni ergydia ſaeth yno; hefyd ni ddaw eſe o'i blaen hi â tharian, ac ni fwrw glawdd i'w herbyn hi.

33 Ar hŷd yr un ffordd ag y daeth, y dychwel eſe, ac ni ddaw i mewn i'r ddinas hon, medd yr ARGLWYDD.

34 Canys [o] mi a ddeffynnaf y ddinas hon, i'w chadw hi er fy mwyn fy hun, ac [p] er mwyn Dafydd fy ngwâs.

35 ¶ A'r [q] noſon honno 'r aeth Angel yr ARGLWYDD, ac a darawödd yngwerſyll yr Aſſyriaid, bump a phedwar ugain a chant o filoedd: a phan gyfodaſant yn foreu dranoeth, wele hwynt oll yn gelaneddau meirwon.

36 Felly Senacherib brenin Aſſyria a ymadawödd, ac a aeth ymaith, ac a ddychwelodd, ac a drigodd yn Niniſeh.

37 A bu, fel yr oedd eſe yn addoli yn nhŷ Niſroch ei dduw, i [r] Adramelech a Sarezer [s] ei feibion, [t] ei ladd ef â'r cleddyf; a hwy a ddiangaſant i wlâd ‡ Armenia: ac [u] Eſarhadon ei fâb a deyrnaſodd yn ei le ef.

PEN. XX.

1 Hezeciah, wedi cael rhybudd o'i farwolaeth, trwy weddi yn cael yſtyn ei oes. 8 Yr haul yn myned yn ei ôl ddeg o raddau yn argoel o'r addewid hwnnw. 12 Berodach Baladan yn danfon i ymweled â Hezeciah, o herwŷdd y rhyfeddod hwnnw, ac felly yn cael gwybodaeth am ei dryſorau ef. 14 Eſay yn cael gwybod hynny, ac yn rhag-fynegi y caethglud i Babilon. 21 Manaſſeh yn frenin ar ôl Hezeciah.

YN [a] y dyddiau hynny y claſychodd Hezeciah hyd farw, ac Eſay y prophwyd mâb Amos a ddaeth atto, a a ddywedodd wrtho, Fel hyn y dywedodd yr ARGLWYDD, ‡ Trefna dy dŷ; canys marw fyddi, ac ni byddi byw.

2 Yna

2 Yna efe a drôdd ei wyneb at y pared, ac a weddiodd at yr ARGLWYDD, gan ddywedyd,

3 Attolwg, ARGLWYDD, cofia yr awr hon i mi rodio ger dy fron di mewn gwirionedd, ac â chalon berffaith, a gwneuthur o honof yr hyn oedd dda yn dy olwg di. A Hezeciah a wylodd ag wylofain mawr.

4 A chyn myned o Eſay allan i'r ‡ cyntedd canol, daeth gair yr ARGLWYDD atto, gan ddywedyd,

5 Dychwel, a dywed wrth Hezeciah blaenor fy mhobl i, Fel hyn y dywed ARGLWYDD Dduw Dafydd dy dâd, Clywais dy weddi di, gwelais dy ddagrau: wele fi yn dy iachâu di; y trydydd dydd yr ai di i fynu i dŷ 'r ARGLWYDD.

6 A mi a 'chwanegaf at dy ddyddiau di bymtheng-mlhynedd, ac a'th waredaf di a'r ddinas hon o law brenin Aſſyria: [b] deffynnaf hefyd y ddinas hon er fy mwyn fy hun, ac er mwyn Dafydd fy ngwâs.

7 A dywedodd Eſay, Cymmerwch ſwp o ffigys. A hwy a gymmeraſant, ac a'i goſodaſant ar y cornwyd, ac efe a aeth yn iach.

8 ¶ A Hezeciah a ddywedodd wrth Eſay; [c] Pa arwŷdd *fydd* yr iachâ 'r ARGLWYDD fi, ac yr âf fi i fynu i dŷ 'r ARGLWYDD y trydydd dydd?

9 Ac Eſay a ddywedodd, Hyn *fydd* i ti yn argoel oddiwrth yr ARGLWYDD, y gwnâ 'r ARGLWYDD y gair a leſarodd efe: A â y cyſgod ddeg o raddau ym mlaen, neu a ddychwel efe ddeg o raddau yn ôl?

10 A Hezeciah a ddywedodd, Hawdd yw i'r cyſgod ogwyddo ddeg o raddau: nid *felly*, onid dychweled y cyſgod yn ei ôl ddeg o raddau.

11 Ac Eſay y prophwyd a leſodd ar yr ARGLWYDD: ac [d] efe a drôdd y cyſgod ar hŷd y graddau, ar hŷd y rhai y diſgynnaſai efe † yn neial Ahaz, ddeg o raddau yn ei ôl.

12 ¶ [e] Yn yr amſer hwnnw 'r anfonodd Berodach Baladan, mâb Baladan brenin Babilon, lythyrau, ac anrheg, at Hezeciah: canys efe a glywſai fod Hezeciah yn glâf.

13 A [f] Hezeciah a wrandawödd arnynt, ac a ddangoſodd iddynt holl dŷ ei ‡ dryſſor, yr arian, a'r aur, a'r pêr-aroglau, a'r olew goreu, a holl dŷ ei ‡ arfau, a'r hyn oll a gafwyd yn ei dryſſorau ef: nid oedd dim yn ei dŷ ef, nac yn ei holl gyfoeth ef, ar nas dangoſodd Hezeciah iddynt.

14 ¶ Yna Eſay y prophwyd a ddaeth at y brenin Hezeciah, ac a ddywedodd wrtho, Beth a ddywedodd y gwŷr hyn? ac o ba le y daethant attat ti? A dywedodd Hezeciah, O wlâd bell y daethant hwy, *ſef* o Babilon.

15 Yntef a ddywedodd, Beth a welſant hwy yn dy dŷ di? A dywedodd Hezeciah, Yr hyn oll *oedd* yn fy nhŷ i a welſant hwy: nid oes dim yn fy nhryſſorau i nas dangoſais iddynt hwy.

16 Ac Eſay a ddywedodd wrth Hezeciah, Gwrando air yr ARGLWYDD.

17 Wele y dyddiau yn dyfod, pan [g] ddyger i Babilon yr hyn oll *fydd* yn dy dŷ di, a'r hyn a gynhilodd dy dadau hyd y dydd hwn: ni adewir dim, medd yr ARGLWYDD.

18 Cymmerant hefyd o'th feibion di, y rhai a ddaw allan o honot, y rhai a genhedli di, a hwy a fyddant yn 'ſtafellyddion yn llŷs brenin Babilon.

19 Yna Hezeciah a ddywedodd wrth Eſay, Da yw gair yr ARGLWYDD, yr hwn a leſeraiſt. Dywedodd hefyd, ‡ Ond da o's bydd heddwch a gwirionedd yn fy nyddiau i? ‡ Neu, *oni bydd heddwch, &c?*

20 A'r rhan arall o hanes Hezeciah, a'i holl rym ef, ac fel [h] y gwnaeth efe y llyn, a'r piſtyll, ac [i] y dûg efe y dyfroedd i'r ddinas, onid ydynt hwy yn 'ſgrifennedig yn llyfr Chronicl brenhinoedd Juda? [h] Neh. 3. 16. [i] 2 Chron. 32. 36.

21 A Hezeciah a hunodd gyd-a'i dadau: a Manaſſeh ei fâb a deyrnaſodd yn ei le ef. 3306

PEN. XXI.

1 Teyrnaſiad Manaſſeh, 3 a'i ddelw-addoliaeth. 10 Ei annuwioldeb ef yn achos o brophwydoliaethau yn erbyn Juda. 17 Amon ar ei ôl ef, 19 A'i annuwioldeb yntef. 23 Ei weiſion yn ei ladd ef, a'r bobl yn eu lladd hwythau, a Joſiah yn myned yn frenin.

MAb [a] deuddeng-mlwydd *oedd* Manaſſeh pan ddechreuodd efe deyrnaſu, a phymtheng mlhynedd a deugain y teyrnaſodd efe yn Jeruſalem: ac enw ei fam ef *oedd* Hephſibah. 3306 [a] 2 Chron. 33. 1.

2 Ac efe a wnaeth yr hyn oedd ddrwg yngolwg yr ARGLWYDD, yn ôl ffieidd-dra y cenhedloedd a fwriodd yr ARGLWYDD allan o flaen meibion Iſraël.

3 Canys efe a adeiladodd drachefn yr uchelfeydd [b] a ddinyſtriaſai Hezeciah ei dâd ef; ac a gyfodododd allorau i Baal, ac a wnaeth lwyn, fel [c] y gwnelſai Ahab brenin Iſraël, ac a addolodd holl lû y nefoedd, ac a'i gwaſanaethodd hwynt. [b] Pen. 18. 4. [c] 1 Bren. 16. 33.

4 [d] Adeiladodd hefyd allorau yn nhŷ 'r ARGLWYDD, *am* yr hwn y dywedaſai 'r ARGLWYDD, [e] Yn Jeruſalem y goſodaf fy enw. [d] Jer. 32. 34. [e] 2 Sam. 7. 13.

5 Ac efe a adeiladodd allorau i holl lû y nefoedd yn nau gyntedd tŷ 'r ARGLWYDD. 1 Bren. 8. 29. & 9. 3.

6 Ac * efe a dynnodd ei fâb drwy dân, ac a arferodd [f] hudoliaeth, a brudiau, ac a fawrhaodd ſwynyddion, a dewiniaid: efe a wnaeth lawer o ddrwg yngolwg yr ARGLWYDD, i'w ddigio ef. * Lef. 18. 21. & 20. 2. 2 Bre. 16. 3. [f] Lef. 19. 26, 31.

7 Ac efe a oſodôdd ddelw gerfiedig y llwyn a wnelſai efe, yn y tŷ, *am* yr hwn y dywedaſai 'r ARGLWYDD wrth Ddafydd, ac wrth Salomon ei fâb, [g] Yn y tŷ hwn, ac yn Jeruſalem, yr hon a ddewiſais i o holl lwythau Iſraël, y goſodaf fi fy enw yn dragywydd: [g] 2 Sa. 7. 10. 1 Bre. 8. 29. & 9. 3. Pen. 23. 27. Pſa. 132. 13.

8 Ac ni ſymmudaf mwyach droed Iſraël o'r wlâd a roddais i'w tadau hwynt: yn unig o's gwiliant ar wneuthur yr hyn oll a orchymynnais iddynt, ac yn ôl yr holl gyfraith a orchymynnodd fy ngwâs Moſes iddynt.

9 Ond ni wrandawſant hwy: a Manaſſeh a'i cyfeiliornodd hwynt i wneuthur yn waeth na'r cenhedloedd a ddiſtrywaſai yr ARGLWYDD o flaen meibion Iſraël.

10 ¶ A leſarodd yr ARGLWYDD drwy law ei weiſion y prophwydi, gan ddywedyd,

b Jer. 15. 4. 11 [b] O herwŷdd i Manasseh brenin Juda wneuthur y ffieidd-dra hyn, a gwneuthur yn waeth na'r hyn oll a wnaethai yr Amoriaid a *fu* o'i flaen ef, a pheri o honaw i Juda bechu drwy ei eulynnod:

12 Oblegid hynny, fel hyn y dywed ARGLWYDD Dduw Israël, Wele fi yn dwyn drwg ar

c 1 Sa. 3. 11. Jer. 19. 3. Jerusalem, a Juda, [c] fel y merwino dwy-glust y sawl a'i clywant.

d Edrych Esay 34. 11. Galar. 2. 8. Am. 7. 7, 8. 13 A mi a estynnaf [d] linyn mesur Samaria ar Jerusalem, a phwys tŷ Ahab: golchaf hefyd Jerusalem, fel y gylch *un* gwppan, *yr hwn pan*

‡ Neu, *ffycho.* ‡olcho, efe a'i try ar ei wyneb.

14 A mi a wrthodaf weddill fy etifeddiaeth, ac a'i rhoddaf hwynt yn llaw ei gelynnion, a hwy a fyddant yn anrhaith ac yn yspail i'w holl elynnion.

15 Am iddynt wneuthur yr hyn oedd ddrwg yn fy ngolwg i, a'i bod yn fy nigio i, er y dydd y daeth eu tadau hwynt allan o'r Aipht, hyd y dydd hwn.

16 Manasseh hefyd a dywalltodd lawer iawn o waed gwirion, hyd oni lanwodd efe Jerusalem

‡ Heb. *ymyl i ymyl.* o ‡ ben bwy gilydd, heb law ei bechod *drwy* yr hwn y gwnaeth efe i Juda bechu, gan wneuthur yr hyn oedd ddrwg yngolwg yr ARGLWYDD.

l 2 Chron. 33. 11—19. 17 A'r [l] rhan arall o hanes Manasseh, a'r hyn a wnaeth efe, a'i bechod a bechodd efe, onid ydynt hwn yn 'sgrifennedig yn llyfr Chronicl brenhinoedd Juda?

m 2 Chr. 33. 20. 18 A [m] Manasseh a hunodd gyd-a'i dadau, ac a gladdwyd yngardd ei dŷ ei hun, *sef* yngardd Uzza, ac Amon ei fab a deyrnasodd yn ei le ef.

3361 19 ¶ Mab dwy flwydd ar hugain *oedd* Amon pan ddechreuodd efe deyrnasu, a dwy flynedd y teyrnasodd efe yn Jerusalem: ac enw ei fam ef *oedd* Mesulemeth merch Haruz o Jotbah.

20 Ac efe a wnaeth yr hyn oedd ddrwg yngolwg yr ARGLWYDD, fel y gwnelsai Manasseh ei dad.

21 Ac efe a rodiodd yn yr holl ffyrdd y rhodiasai ei dad ynddynt, ac a wasanaethodd yr eulynnod a wasanaethasai ei dad, ac a ymgrymmodd iddynt.

22 Ac efe a wrthodod ARGLWYDD Dduw ei dadau, ac ni rodiodd yn ffordd yr ARGLWYDD.

3363 23 ¶ A gweision Amon a frad-fwriadasant yn erbyn ef, ac a laddasant y brenin yn ei dŷ ei hun.

24 A phobl y wlad a laddodd yr holl rai a frad-fwriadasent yn erbyn brenin Amon: a phobl y wlâd a osodasant Josiah ei fab ef yn frenin yn ei le ef.

25 A'r rhan arall o hanes Amon, yr hyn a wnaeth efe, onid ydynt hwy yn 'sgrifennedig yn llyfr Chronicl brenhinoedd Juda?

26 A chladdwyd ef yn ei feddrod yngardd

n Matt. 1. 10. Uzza, a [n] Josiah ei fab a deyrnasodd yn ei le ef.

PEN. XXII.

1 *Duwioldeb Josiah,* 3 *a'i ofal am gyweirio 'r Deml.* 8 *Helciah yn cael llyfr y gyfraith, a Josiah yn gyrru at Huldah i ymgynghori a'r Arglwydd.* 15 *Huldah yn prophwydo dinystr Jerusalem, ond yr oedd hynny tros amser Josiah.*

a 2 Chron. 34. 1 MAb [a] wth mlwydd *oedd* Josiah pan aeth efe yn frenin, ac un mlynedd ar ddeg ar hugain y teyrnasodd efe yn Jerusalem: ac enw ei fam ef *oedd* Jedidah merch Adaiah, o [b] Boscath.

b Jos. 15. 39.

2 Ac efe a wnaeth yr hyn oedd union yng ngolwg yr ARGLWYDD, ac a rodiodd yn holl ffyrdd Dafydd ei dâd, ac ni thrôdd ar y llaw ddehau nac ar y llaw asswy.

3 ¶ Ac yn y ddeunawfed flwyddyn i frenin 3380 Josiah, y brenin a anfonodd Saphan, fâb Asaliah, fâb Mesulam, yr ysgrifennydd, i dŷ 'r ARGLWYDD, gan ddywedyd,

4 Dôs i fynu at Helciah yr arch-offeiriad, fel y cyfrifo efe yr arian [c] a dducpwyd i dŷ 'r ARGLWYDD, y rhai a gasglodd [d] ceidwaid y ‡ drws gan y bobl:

c Pen. 12. 4. d Pen. 12. 9. ‡ Heb. *trothwy.*

5 A rhoddant hwy yn llaw gweithwŷr y gwaith, y rhai sy olygwŷr ar dŷ 'r ARGLWYDD: a rhoddant hwy i'r rhai sydd yn gwneuthur y gwaith *sydd* yn nhŷ 'r ARGLWYDD, i gyweirio agennau y tŷ;

6 I'r seiri coed, ac i'r adeiladwŷr, ac i'r seiri maen, ac i brynnu coed a cherrig nâdd, i atgyweirio y tŷ.

7 Etto [e] ni chyfrifwyd â hwynt am yr arian e Pe. 12. 15. a roddwyd yn eu llaw hwynt, am eu bod hwy yn gwneuthur yn ffyddlon.

8 ¶ A Helciah 'r arch-offeiriad a ddywedodd wrth Saphan yr ysgrifennydd, Cefais [f] llyfr y gyfraith yn nhŷ 'r ARGLWYDD: a Helciah a roddodd y llyfr at Saphan, ac efe a'i darllennodd ef.

f Edrych Deut. 31. 26. &c. 2 Chron. 34. 14.

9 A Saphan yr ysgrifennydd a ddaeth at y brenin, ac a adroddodd y peth i'r brenin, ac a ddywedodd, Dy weision di a ‡ gasglasant yr arian a gafwyd yn tŷ, ac a'i rhoddasant yn llaw gweithwŷr y gwaith, y rhai sy olygwŷr ar dŷ 'r ARGLWYDD.

‡ Heb. *ddidolasant.*

10 A Saphan yr ysgrifennydd a fynegodd i'r brenin, gan ddywedyd, Helciah yr offeiriad a roddodd i mi lyfr: a Saphan a'i darllennodd ef ger bron y brenin.

11 A phan glybu y brenin eiriau llyfr y gyfraith, efe a rwygodd ei ddillad.

12 A'r brenin a orchymynnodd i Helciah 'r offeiriad, ac i Ahicam fâb Saphan, ac i [g] Achbor fâb [h] Michaiah, ac i Saphan yr ysgrifennydd, ac i Asahiah gwâs y brenin, gan ddywedyd,

g 2 Chron. 20. *Alden.* h Neu, *Micheiah.*

13 Ewch, ymofynnwch a'r ARGLWYDD drosofi, a thros y bobl, a thros holl Juda, am eiriau y llyfr hwn a gafwyd: canys mawr yw llîd yr ARGLWYDD, yr hwn a enynnodd i'n herbyn ni, o herwŷdd na wrandawodd ein tadau ni ar eiriau y llyfr hwn, i wneuthur yn ôl yr hyn oll a 'sgrifennwyd o'n plegid ni.

14 Felly Helciah yr offeiriad, ac Ahicam, ac Achbor, a Saphan, ac Asahiah, a aethant at Huldah y brophwydes, gwraig Salum mâb [i] Ticfah, fâb [k] Harhas, ceidwad y gwisgoedd: a hi oedd yn trigo yn Jerusalem yn yr ‡ ysgol-dŷ, a hwy a ymddiddanasant â hi.

i 2 Chron. 22. 14. k Neu, *Hasrah.* ‡ Neu, *al. rhan.*

15 ¶ A hi a ddywedodd wrthynt, Fel hyn y dywedodd ARGLWYDD Dduw Israël, Dywedwch i'r gŵr a'ch anfonodd chwi attafi;

16 Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, Wele fi yn dwyn drwg ar y lle hwn, ac ar ei drigolion, *sef* holl eiriau y llyfr a ddarllennodd brenin Juda.

17 Am

3380 17 Am iddynt fy ngwrthod i, ac arogl-darthu i dduwiau dïeithr, i'm digio i â holl waith eu dwylo: am hynny 'r ennyn fy llîd yn erbyn y lle hwn, ac nis diffoddir ef.

18 Ond wrth frenin Juda, yr hwn a'ch anfonodd chwi i ymgynghori â'r ARGLWYDD, fel hyn y dywedwch wrtho ef, Fel hyn y dywed ARGLWYDD Dduw Iſraël, *am* y geiriau a glywaiſt ti;

19 Oblegid i'th galon feddalhau, ac i titheu ymoſtwng o flaen yr ARGLWYDD, pan glywaiſt yr hyn a leferais yn erbyn y lle hwn, ac yn erbyn ei drigolion, y byddent yn anghyfannedd ac yn felldith, ac *am* rwygo o honot dy ddillad, ac wylo ger fy mron i; minnau hefyd a wrandewais, medd yr ARGLWYDD.

20 O herwŷdd hynny, wele, mi a'th gymeraf di ymaith at dy dadau, a thi a ddygir i'th ſedd [f] mewn heddwch, fel na welo dy lygaid yr holl ddrwg yr ydwyf fi yn ei ddwyn ar y fan hon. A hwy a ddygaſant air i'r brenin dracheſn.

PEN. XXIII.

1 Joſiah yn peri darllain y gyfraith yngwydd yr holl bobl. 3 Yn adnewyddu Cyfammod yr Arglwydd. 4 Yn difetha 'r eulyn-addolwŷr a'i hoffeiriaid. 15 Yn lloſgi eſgyrn y meirw ar allor Bethel, fel y daroganeſid. 21 Yn cadw Paſc ardderchog. 24 Yn difetha y conſur-wŷr a phob ffieidd-dra. 26 Dygn ddigofaint Duw yn erbyn Juda. 29 Joſiah yn cyffroi Pharaoh Nechoh, ac yn cael ei ladd ym Megido. 31 Joachaz yn frenin ar ei ôl ef, a Pharaoh Nechoh yn ei garcharu ef, ac yn gwneuthur Joacim yn frenin. 36 Annuwiol lywodraeth Joacim.

[a] 2 Chron. 29. A'R [a] brenin a anfonodd, a holl henuriaid Juda a Jeruſalem a ymgynnullaſant atto ef.

2 A'r brenin a aeth i fynu i dŷ 'r ARGLWYDD, a holl wŷr Juda, a holl drigolion Jeruſalem gydag ef, yr offeiriaid hefyd, a'r prophwydi, a'r holl bobl o fychan hyd fawr: ac efe a ddarllennodd, lle y clywſant hwy, holl eiriau llyfr y cyfammod, [b] yr hwn a gawſid yn nhŷ 'r ARGLWYDD.

[b] Gen. 22.8. [c] 2 Chr. 34. 31.

3 ¶ A'r brenin [c] a ſafodd wrth y goloſn, ac a wnaeth gyfammod ger bron yr ARGLWYDD, ar fyned ar ôl yr ARGLWYDD, ac ar gadw ei orchymynnion ef, a'i dyſtiolaethau, a'i ddeddfau, â'i holl galon, ac â'i holl enaid, i gyflawnu geiriau y cyfammod hwn, y rhai oedd ſgrifennedig yn y llyfr hwn. A'r holl bobl a ſafodd wrth y cyfammod.

4 A'r brenin a orchymynnodd i Helcïah yr arch-offeiriad, ac i'r offeiriaid o'r ail *radd*, ac i geidwaid y drws, ddwyn allan o deml yr ARGLWYDD, yr holl leſtri a wnelſid i Baal, ac [d] i'r llwyn, ac i holl lu y nefoedd: ac efe a'i lloſgodd hwynt o'r tu allan i Jeruſalem, ym meuydd Cidron, ac a ddûg eu lludw hwynt i Bethel.

[d] 2 Kin. 21. 3.

5 Ac efe a ddiſwyddodd yr † offeiriaid a oſodaſai brenhinoedd Juda i arogl-darthu yn yr uchelfeydd, yn ninaſoedd Juda, ac yn amgylchoedd Jeruſalem: a'r rhai oedd yn arogl-darthu i Baal, i'r haul, ac i'r lleuad, ac i'r ‡ planedau, ac i holl lû y nefoedd. 3380

‡ Neu, deuddeg arwydd.

6 Efe a ddûg allan hefyd [e] y llwyn o dŷ 'r ARGLWYDD, i'r tu allan i Jeruſalem, hyd afon Cidron, ac a'i lloſgodd ef wrth afon Cidron, ac a'i malodd yn llwch, ac a daflodd ei lwch ar [f] feddau meibion y bobl.

[e] Pen. 21.7. [f] 2 Chr. 34. 4.

7 Ac efe a fwriodd i lawr dai y Sodomiaid, y rhai *oedd* wrth dŷ 'r ARGLWYDD, lle yr oedd y gwragedd yn gwau ‡ cortynnau i'r llwyn.

‡ Heb. tai

8 Ac efe a ddûg yr holl offeiriaid allan o ddinaſoedd Juda, ac a halogodd yr uchelfeydd yr oedd yr offeiriaid yn arogl-darthu arnynt, o Geba hyd Beer-ſeba, ac a ddeſtrywiodd uchelfeydd y pyrth, y rhai *oedd wrth* ddrws porth Joſua tywyſog y ddinas, y rhai *oedd* ar y llaw aſſwy i bawb *a ddelai* i borth y ddinas.

9 Etto [g] offeiriaid yr uchelfeydd ni ddaethant i fynu at allor yr ARGLWYDD i Jeruſalem, ond hwy a fwyttaſant fara croyw ym myſg eu brodyr.

[g] Edr. I'ze. 44. 10—14.

10 Ac efe a halogodd [h] Topheth, yr hon ſydd yn [i] nyffryn meibion Hinnom, fel [k] na thynnai neb ei fâb na'i ferch drwy dân i Moloch.

[h] Jer. 7. 31. & 19.6, 11. [i] Joſ. 15. 8. [k] Lef. 18. 21. Deu. 18. 10.

11 Ac efe a ddiſethodd y meirch a roddaſai brenhinoedd Juda i'r haul, wrth ddyfodfa tŷ yr ARGLWYDD, wrth yſtafell Nathan-melech yr ‡ yſtafellydd, yr hwn *oedd* yn y pentref, ac a loſgodd gerbydau 'r haul yn tân.

‡ Heb. Eunuch.

12 Yr allorau hefyd, y rhai *oedd* [l] ar ben yſtafell Ahaz, y rhai a wnelſai brenhinoedd Juda, a'r allorau a wnelſai [m] Manaſſeh yn nau gyntedd tŷ 'r ARGLWYDD, a ddeſtrywiodd y brenin, ac † a'i bwriodd hwynt i lawr oddi-yno, ac a daflodd eu llwch hwynt i afon Cidron.

[l] Edrych Jer. 19.13. Zeph. 1.5. [m] Pe. 21.5. † Neu, a rodded ymaith oddi-yno.

13 Y brenin hefyd a ddifwynodd yr uchelfeydd *oedd* ar gyfer Jeruſalem, y rhai *oedd* o'r tu dehau i ‡ fynydd y llygredigaeth, y rhai a adeiladaſai [n] Salomon brenin Iſraël i Aſtoreth ffieidd-dra y Sidoniaid, ac i Chamos ffieidd-dra y Moabiaid, ac i Milchom ffieidd-dra meibion Ammon.

‡ Sef, mynydd yr olwydd. [n] 1 Bren. 11.7.

14 Ac efe [o] a ddrylliodd y delwau, ac a dorrodd y llwynau, ac a lanwodd eu lle hwynt ag eſgyrn dynion.

[o] Ex. 23.24. Deut. 7.5, 25.

15 ¶ Yr allor hefyd, yr hon *oedd* ym Methel, *a'r* uchelfa [p] a wnaethai Jeroboam mâb Nebat, yr hwn a wnaeth i Iſraël bechu, ïe 'r allor honno a'r uchelfa a ddeſtrywiodd efe, ac a loſgodd yr uchelfa, *ac a'i* malodd yn llwch, ac a loſgodd y llwyn. 3029

[p] 1 Bren. 12. 28.

16 A Joſiah a edrychodd, ac a ganfu feddau, y rhai *oedd* yno yn y mynydd, ac a anfonodd, ac a gymmerth yr eſgyrn o'r beddau, ac a'i loſgodd ar yr allor, ac a'i halogodd hi, yn ôl [q] gair yr ARGLWYDD yr hwn a gyhoeddaſai gŵr Duw, yr hwn a bregethaſai y geiriau hyn.

[q] 1 Bren. 13. 2.

17 Yna efe a ddywedodd, Pa ditl *yw* hwn yr ydwyf fi yn ei weled? A gwŷr y ddinas a ddywedaſant wrtho, [r] Bedd gŵr Duw, 'r hwn a ddaeth o Juda, ac a gyhoeddodd y pethau hyn a wnaethoſt ti i allor Bethel, ydyw.

[r] 1 Bren. 13. 30. 3030

18 Ac efe a ddywedodd, Gedwch ef yn llonydd; nac ymyrred neb a'i eſgyrn ef. Felly 'r achuba-

achubasant ei esgyrn ef gyd-ag esgyrn [f] y prophwyd a ddaethai o Samaria.

19 Josiah hefyd a dynnodd ymaith holl dai 'r uchelfeydd, y rhai *oedd* [t] yn ninasoedd Samaria, y rhai a wnelsai brenhinoedd Israël i ddigio *'r ARGLWYDD*, ac a wnaeth iddynt yn ôl yr holl weithredoedd a wnelsai efe ym Methel.

20 Ac [u] efe a ‡ [x] laddodd holl offeiriaid yr uchelfeydd *oedd* yno, ar yr allorau, ac a losgodd esgyrn dynion arnynt, ac a ddychwelodd i Jerusalem.

3381 21 ¶ A'r brenin a orchymynnodd i'r holl bobl, gan ddywedyd, [y] Gwnewch Basc i'r ARGLWYDD eich Duw, [z] fel y mae yn 'sgrifennedig yn llyfr y cyfammod hwn.

22 Yn ddiau [a] ni wnaed y fâth Basc â hwn, er dyddiau y barn-wŷr a farnasant Israël, nac *yn* holl ddyddiau brenhinoedd Israël, na brenhinoedd Juda.

23 Ac yn y ddeu-nawfed flwyddyn i frenin Josiah y cynhaliwyd y Pasc hwn i'r ARGLWYDD yn Jerusalem.

24 ¶ Y swynyddion hefyd, a'r dewiniaid, a'r ‡ delwau, a'r eulynnod, a'r holl ffieidd-dra, y rhai a welwyd yngwlâd Juda, ac yn Jerusalem, a dynnodd Josiah ymaith, fel y cyflawnai efe eiriau [b] y gyfraith, y rhai oedd 'sgrifennedig yn y llyfr a gafodd Helciah 'r offeiriad yn nhŷ 'r ARGLWYDD.

25 Ac [c] ni bu o'i flaen frenin o'i fâth ef, yr hwn a drôdd at yr ARGLWYDD â'i holl galon, ac â'i holl enaid, ac â'i holl egni, yn ôl cwbl o gyfraith Moses, ac ar ei ôl ef ni chyfododd ei fâth ef.

26 ¶ Er hynny ni thrôdd yr ARGLWYDD oddiwrth lîd ei ddigofaint mawr, *drwy* 'r hwn y llidiodd ei ddigllonedd ef yn erbyn Juda, [d] o herwŷdd yr holl ddigter *drwy* yr hwn y digiasai Manasseh ef.

27 A dywedodd yr ARGLWYDD, Juda hefyd a fwriaf ymaith o'm golwg, fel [e] y bwriais ymaith Israël, ac a wrthodaf y ddinas hon Jerusalem, yr hon a ddetholais, a'r tŷ *am* yr hwn y dywedais, [f] Fy enw a fydd yno.

28 A'r rhan arall o hanes Josiah, a'r hyn oll a wnaeth efe, onid ydynt hwy yn 'sgrifennedig yn llyfr Chronicl brenhinoedd Juda?

3394 29 ¶ [g] Yn ei ddyddiau ef y daeth Pharao Necho brenin yr Aipht i fynu yn erbyn brenin Assyria, hyd afon Euphrates: a'r brenin Josiah a aeth i'w gyfarfod ef, a *Pharao* [h] a'i lladdodd ef ym [i] Megido, pan ei [k] gwelodd ef.

30 A'i weision a'i dygasant ef mewn cerbyd yn farw o Megido, ac a'i dygasant ef i Jerusalem, ac a'i claddasant ef yn ei feddrod ei hun. A [l] phobl y wlâd a gymmerasant [m] Joachaz fâb Josiah, ac a'i enneiniasant ef, ac a'i urddasant yn frenin yn lle ei dâd.

31 ¶ Mâb tair blwydd ar hugain *oedd* Joachaz pan aeth efe yn frenin, a thri mîs y teyrnasodd efe yn Jerusalem; ac enw ei fam ef *oedd* [n] Hamutal, merch Jeremïah o Libnah.

32 Ac efe a wnaeth yr hyn oedd ddrwg yngolwg yr ARGLWYDD, yn ôl yr hyn oll a wnaethai ei dadau ef.

33 A Pharao Nechoh a'i rhwymodd ef yn Riblah yngwlâd Hamath, ‡ fel na theyrnasai efe yn Jerusalem; ac a osododd dreth ar y wlâd o gan talent o arian, a thalent o aur.

34 A Pharao Nechoh a osododd Eliacim fâb Josiah yn frenin yn lle Josiah ei dâd, ac [o] a drôdd ei enw ef [p] Joachim: ac efe a ddûg ymaith Joachaz, ac efe a ddaeth i'r Aipht, ac yno [q] y bu efe farw.

35 A Joachim a roddodd i Pharao [r] yr arian, a'r aur; ond efe a drethodd y wlâd i roddi yr arian wrth orchymyn Pharao: efe a gododd yr arian a'r aur, ar bobl y wlâd, ar bob un yn ôl ei dreth, i'w rhoddi i Pharao Nechoh.

36 ¶ Mâb pum mlwydd ar hugain *oedd* Joachim pan ddechreuodd efe deyrnasu, ac un mlynedd ar ddeg y teyrnasodd efe yn Jerusalem: ac enw ei fam ef *oedd* Zebudah, merch Pedaiah o Rumah. 3394

37 Ac efe a wnaeth yr hyn oedd ddrwg yngngolwg yr ARGLWYDD, yn ôl yr hyn oll a wnelai ei dadau.

PEN. XXIV.

1 *Joachim wedi ei orchfygu gan Nabuchodonosor, yn gwrth-ryfela yn ei erbyn ef, ac felly yn dwyn dinystr arno ei hun.* 6 *Joachin yn teyrnasu ar ei ôl ef.* 7 *Brenin Babilon yn gorchfygu brenin yr Aipht.* 8 *Drwg lywodraeth Joachin.* 10 *Ynnill Jerusalem, a chaethgludo 'r bobl i Babilon.* 17 *Gwneuthur Zedeciah yn frenin, a'i ddrwg lywodraeth ef yn achos o lwyr-ddinystr Jerusalem.*

YN [a] ei ddyddiau ef y daeth Nabuchodonosor brenin Babilon i fynu, a Joachim a fu wâs iddo ef dair blynedd: yna efe a drôdd, ac a wrth-ryfelodd yn ei erbyn ef. 3394 3401

2 A'r ARGLWYDD a anfonodd yn ei erbyn ef dorfoedd o'r Caldeaid, a thorfoedd o'r Syriaid, a thorfoedd o'r Moabiaid, a thorfoedd o feibion Ammon, ac a'i hanfonodd hwynt yn erbyn Juda i'w dinystrio hi, [b] yn ôl gair yr ARGLWYDD, yr hwn a lefarasai efe drwy law ei weision y prophwydi. 3404

3 Yn ddïau drwy orchymyn yr ARGLWYDD y bu *hyn* yn erbyn Juda, i'w bwrw allan o'i olwg ef, o achos [c] pechodau Manasseh, yn ôl yr hyn oll a wnaethai efe;

4 A hefyd o herwŷdd [d] y gwaed gwirion a ollyngodd efe: (canys efe a lanwodd Jerusalem o waed gwirion;) a hynny ni fynnai 'r ARGLWYDD ei faddeu.

5 A'r rhan arall o hanes Joachim, a'r hyn oll ar a wnaeth efe, onid ydynt hwy yn 'sgrifennedig yn llyfr Chronicl brenhinoedd Juda?

6 ¶ A [e] Joachim a hunodd gyd-a'i dadau, a ‡ Joachin ei fâb a deyrnasodd yn ei le ef. 3405

7 Ac [f] ni ddaeth brenin yr Aipht mwyach o'i wlâd: canys [g] brenin Babilon a ddygasai yr hyn oll a oedd eiddo brenin yr Aipht, o afon yr Aipht hyd afon Euphrates.

8 [h] Mâb deunaw mlwydd *oedd* Joachin pan aeth efe yn frenin, a thri mîs y teyrnasodd efe yn Jerusalem; ac enw ei fam ef *oedd* Nehusta merch Elnathan o Jerusalem.

9 Ac efe a wnaeth yr hyn oedd ddrwg yngolwg yr ARGLWYDD, yn ôl yr hyn oll a wnaethai ei dâd.

10 [i] Yn

10 [i] Yn yr amser hwnnw y daeth gweision Nabuchodonosor brenin Babilon i fynu yn erbyn Jerusalem, ‡ a gwarchaewyd ar y ddinas.

11 A Nabuchodonosor brenin Babilon a ddaeth yn erbyn y ddinas, a'i weision ef a warchaeasant arni hi.

12 A Joachin brenin Juda a aeth allan at frenin Babilon, efe, a'i fam, a'i weision, a'i dywysogion, a'i ‡ 'stafellyddion: a brenin Babilon [k] a'i daliodd ef, [l] yn yr wythfed flwyddyn o'i deyrnasiad.

13 Ac [m] efe a ddûg oddi-yno holl drysorau tŷ 'r ARGLWYDD, a thrysorau tŷ y brenin, ac [n] a dorrodd yr holl lestri aur a wnelsai Salomon brenin Israël, yn nheml yr ARGLWYDD, [o] fel y llefarasai 'r ARGLWYDD.

14 Ac [p] efe a ddûg ymaith holl Jerusalem, yr holl dywysogion hefyd, a'r holl gedyrn nerthol, [q] *sef* deng mîl o gaethion, a [r] phob saer, a gôf: ni adawyd ond [s] pobl dlodion y wlâd *yno*.

15 [t] Efe hefyd a ddûg ymaith Joachin i Babilon, a mam y brenin, a gwragedd y brenin, a'i ‡ 'stafellyddion, a chedyrn y wlâd a ddûg efe i gaethiwed o Jerusalem i Babilon.

16 A'r [u] holl wŷr nerthol, *sef* saith mîl; ac o seiri a gofaint, mîl, y rhai oll oedd gryfion a rhyfelwŷr: hwynt-hwy a ddûg brenin Babilon yn gaeth i Babilon.

17 ¶ A [x] brenin Babilon a osododd Mattaniah [y] brawd ei dâd ef yn frenin yn ei le ef, ac [z] a drôdd ei enw ef yn Zedeciah.

18 [a] Mâb un mlwydd ar hugain *oedd* Zedeciah pan ddechreuodd efe deyrnasu, ac un mlynedd ar ddeg y teyrnasodd efe yn Jerusalem: ac enw ei fam ef *oedd* [b] Hamutal merch Jeremiah o Libnah.

19 Ac efe a wnaeth yr hyn oedd ddrwg yngolwg yr ARGLWYDD, yn ôl yr hyn oll a wnaethai Joachin.

20 Canys trwy ddigofaint yr ARGLWYDD y bu hyn yn Jerusalem, ac yn Juda, nes iddo eu taflu hwynt allan o'i olwg, fod i Zedeciah wrthryfela yn erbyn brenin Babilon.

PEN. XXV.

1 *Cylchynu Jerusalem.* 4 *Dal Zedeciah, a lladd ei feibion, a thynnu ei lygaid ef.* 8 *Nabuzaradan yn difrodi y ddinas, ac yn dwyn y gweddill, ond ychydig dlodion, i gaethiwed,* 13 *yn anrheithio ac yn dwyn ymaith y trysorau.* 18 *Lladd y boneddigion yn Riblah.* 22 *Wedi lladd Gedaliah a ofodasid yn ben arnynt, y mae 'r lleill yn ffo i'r Aipht.* 27 *Efil-merodach yn derchafu Joachin yn ei lys.*

AC [a] yn y nawfed flwyddyn o'i deyrnasiad ef, yn y degfed mîs, ar y degfed *dydd* o'r mîs, y daeth Nabuchodonosor brenin Babilon, efe a'i holl lû yn erbyn Jerusalem, ac a wersyllodd yn ei herbyn hi, a hwy a adeiladasant yn ei herbyn hi wrthglawdd o'i hamgylch hi.

2 A bu y ddinas yngwarchae hyd yr unfed flwyddyn ar ddeg i'r brenin Zedeciah.

3 Ac ar y nawfed *dydd o'r* [b] *pedwerydd* mîs y trymhaodd y newŷn yn y ddinas, ac nid oedd bara i bobl y wlâd.

4 ¶ A'r [c] ddinas a dorrwyd, a'r holl ryfelwŷr *a ffoisant* liw nôs *ar hŷd* ffordd y porth, rhwng y ddau fûr, y rhai *sydd* wrth ardd y brenin, (a'r Caldeaid *oedd* wrth y ddinas o amgylch) *a'r* [d] *brenin* a aeth y ffordd tu-a'r rhôs.

5 A llû y Caldeaid a erlidiasant ar ôl y brenin, ac a'i daliasant ef yn rhosydd Jericho: a'i holl lû ef a wasgarasid oddiwrtho.

6 Felly hwy a ddaliasant y brenin, ac a'i dygasant ef i fynu at frenin Babilon i Riblah; ac a ‡ roddasant farn yn ei erbyn ef.

7 Lladdasant feibion Zedeciah hefyd o flaen ei lygaid, ac a † [e] dynnasant lygaid Zedeciah, ac a'i rhwymasant ef mewn gefynnau prês, ac a'i dygasant ef i Babilon.

8 ¶ Ac yn y pummed mîs, [f] ar y seithfed *dydd* o'r mîs (honno *oedd* [g] y bedwaredd flwyddyn ar bymtheg i frenin Nabuchodonosor brenin Babilon) y daeth Nabuzaradan y distain, gwâs brenin Babilon, i Jerusalem.

9 Ac efe a losgodd dŷ 'r ARGLWYDD, a thŷ 'r brenin, a holl dai Jerusalem, a phob tŷ mawr a losgodd efe â thân,

10 A holl lû y Caldeaid, y rhai *oedd gyd* a'r distain, a dorrasant i lawr furoedd Jerusalem oddiamgylch.

11 A Nabuzaradan y distain a ddûg ymaith y rhan arall o'r bobl a adawsid yn y ddinas, a'r ffoaduriaid a giliasent at frenin Babilon, gyd-a gweddill y dyrfa.

12 Ac [h] o dlodion y wlâd y gadawödd y distain *rai*, yn winllan-wŷr, ac yn arddwŷr.

13 [i] Y [k] colofnau prês hefyd, y rhai *oedd* yn nhŷ 'r ARGLWYDD, [l] a'r ystolion, [m] a'r môr prês, yr hwn *oedd* yn nhŷ 'r ARGLWYDD, a ddrylliodd y Caldeaid, a hwy a ddygasant eu prês hwynt i Babilon.

14 [n] Y crochanau hefyd, a'r rhawiau, a'r psaltringau, y llwyau, a'r holl lestri prês, y rhai 'r oeddid yn gwasanaethu â hwynt, a ddygasant hwy ymaith.

15 Y pedyll tân hefyd, a'r cawgiau, y rhai *oedd* o aur yn aur, a'r rhai *oedd* o arian yn arian, a ddûg y distain ymaith.

16 Y ddwy golofn, yr un môr, a'r ystolion a wnelsai Salomon i dŷ 'r ARGLWYDD; [o] nid oedd bwys ar brês yr holl lestri hyn.

17 [p] Tri chufydd ar bymtheg *oedd* uchder y naill golofn, a chnap prês *oedd* arni; ac uchder y cnap *oedd* dri chufydd; plethwaith hefyd, a phomgranadau *oedd* ar y cnap o amgylch, yn brês ei gŷd: ac felly 'r *oedd* yr ail golofn, â phlethwaith.

18 ¶ A'r distain a gymmerth [q] Seraiah yr offeiriad pennaf, a [r] Zephaniah yr ail offeiriad, a'r tri oedd yn cadw y † drŵs.

19 Ac o'r ddinas efe a gymmerth ‡ 'stafellydd, yr hwn oedd ar y rhyfel-wŷr, a [s] phum wr o'r rhai oedd yn gweled wyneb y brenin, y rhai a gafwyd yn y ddinas, † ac ysgrifennydd tywysog y llû, yr hwn oedd yn byddino pobl y wlâd; a thrugain-wr o bobl y wlâd, y rhai a gafwyd yn y ddinas.

20 A Nabuzaradan y distain a gymmerth y rhai hyn, ac a'i dûg at frenin Babilon, i Riblah.

21 A

---

[i] Dan. 1. 1. — [a] Heb. *yr ddinas a daeth yngwarchae.*

[k] Neu, *ymaelyd.* — [l] Edrych 2 Chron. 25. 27. — [m] Edrych Jer. 52. 28. — [n] Pê 20. 17. — [o] Jer 39. 6 — [p] Edrych 2 Chron. 5. 2, 3. — [q] Jer. 20. 5.

[r] Jer. 24. 1. — [s] Edrych Jer. 52. 28. — [t] Ally 18a. 39, 22. 25. 12. — [u] 2 Chron. 36. 10. — [x] 2 Chron. 36. 6. — [y] 2 Chron. 22. 24, — [z] Neu, *ymaliaid.*

[a] Edrych 2 Chron. 36. 5. — [b] Jer. 52. 1.

[b] Pê. 24. 14. Jer. 40. 7. & 52. 16. — [i] Pê. 20. 17. — [k] Jer. 27. 19, 22. — [l] 1 Bré. 7. 15. — [m] 1 Bré. 7. 27. — [n] 1 Bré. 7. 23

[n] Exo. 27. 3. 1 Bré. 7. 50. — [o] 1 Bré. 7. 47. — [p] 1 Bré. 7. 15. Jer. 52. 21. — [q] 1 Chr. 6. 14. — [r] Jer. 21. 1. & 29. 25. — † Heb. *rhintzg.*

‡ Neu, *Eunuch.* — [s] Jer. 52. 25. — † Neu, *a phen ysgrifennydd y llu.*

21 A brenin Babilon a'i tarawödd hwynt; ac a'i lladdodd hwynt, yn Riblah, yngwlâd Hemath. Felly y caeth-gludwyd Juda o'i wlâd ei hun.

r Jer. 40.5,9. 22 ¶ [r] Ac *am* y bobl a adawſid yngwlâd Juda, y rhai a adawſai Nabuchodonoſor brenin Babilon, efe a wnaeth yn ſwyddog arnynt hwy, Gedaliah fâb Ahicam, fâb Saphan.

u Jer. 40.7. 23 A phan glybu holl [u] dywyſogion y lluoedd, hwynt-hwy a'i gwŷr, wneuthur o frenin Babilon Gedaliah yn ſwyddog, hwy a ddaethant at Gedaliah i Miſpah, ſef Iſmaël mâb Nethaniah, a Johanan mâb Careah, a Seraiah mâb Tanhumeth y Netophathiad, a Jaazaniah mâb Maachathiad, hwynt a'i gwŷr.

24 A Gedaliah a dyngodd wrthynt hwy, ac wrth eu gwŷr, ac a ddywedodd wrthynt, Nac ofnwch *fod* yn weiſion i'r Caldeaid: trigwch yn y tîr, a gwaſanaethwch frenin Babilon, a bydd da i chwi.

3317 x Jer. 41.1. ‡ Heb. o hâd y frenhiniaeth. 25 Ac yn y ſeithfed mîs [x] y daeth Iſmaël mâb Nethaniah, fâb Eliſama, ‡ o'r hâd brenhinawl, a deng-ŵr gyd-ag ef, a hwy a daraw-

ſant Gedaliah, fel y bu efe farw: *tarawſant* hefyd yr Iuddewon a'r Caldeaid oedd gyd-ag ef ym Miſpah.

26 A'r holl bobl o fychan hyd fawr, a thywyſogion y lluoedd a gyfodaſant, ac [y] a ddaethant i'r Aipht: canys yr oeddynt yn ofni y Caldeaid. y Jer. 43.4

27 ¶ Ac [z] yn y ddwyfed flwyddyn ar bymtheg ar hugain o gaethiwed Joachin brenin Juda, yn y deuddegfed mîs, ar y ſeithfed *dydd* ar hugain o'r mîs, Efil-merodach brenin Babilon (yn y flwyddyn yr aeth efe yn frenin) [a] a ddercha ſodd ben Joachin brenin Juda o'r carchardŷ. 3442 z Jer. 52. 31. a Edr. Gen. 40.13,19, 20.

28 Ac efe a ddywedodd ‡ yn dêg wrtho, ac a oſododd ei gadair ef goruwch cadeiriau y brenhinoedd *oedd* gyd-ag ef ym Mabilon. ‡ Heb. berthau dimeu.

29 Ac efe a newidiodd ei garchar-wiſg ef: ac efe a fwyttaodd fwyd yn oeſtadol ger ei fron ef, holl ddyddiau ei enioes.

30 A'i ran ef *oedd* ran feunyddol, a roddid iddo gan y brenin, dogn dydd yn ei ddydd, holl ddyddiau ei enioes ef. 3444

Y Llyfr cyntaf o'r CHRONICL.

PENNOD I.

1 *Llîn Adda hyd Noah.* 5 *Meibion Japheth.* 8 *Meibion Cam.* 17 *Meibion Sem.* 24 *Llîn Sem hyd Abraham.* 29 *Meibion Iſmaël.* 32 *Meibion Ceturah.* 34 *Hiliogaeth Abraham o Eſau.* 43 *Brenhinoedd Edom.* 51 *Dugiaid Edom.*

a Gen. 4. 25, 26. & 5. 3-9. ADDA, [a] Seth, Enos,

2 Cenan, Mehalaleel, Jered,

3 Henoch, Methuſelah, Lamech,

4 Noah, Sem, Cam, a Japheth.

b Gen. 10.2. 5 ¶ [b] Meibion Japheth; Gomer, a Magog, a Madai, a Jafan, a Thubal, a Meſech, a Thiras.

‡ Neu, Diphath. 6 A meibion Gomer; Aſchenaz, a ‡ Riphath, a Thogarmah.

7 A meibion Jafan; Eliſa, a Tharſis, Cittim, a ‡ Dodanim.

‡ Neu, Rodanim. c Gen. 10.6. 8 ¶ [c] Meibion Cam; Cus, a Mizraïm, Put, a Chanaan.

9 A meibion Cus; Siba, a Hafilah, a Sabta, a Raamah, a Sabteca: a Seba, a Dedan, meibion Raamah.

d Gen. 10.8 10 [d] A Chus a genhedlodd Nimrod: hwn a ddechreuodd fôd yn gadarn ar y ddaiar.

11 A Mizraïm a genhedlodd Ludim, ac Anamim, a Lehabim, a Naphtuhim,

e Deu. 2.23 12 Pathruſim hefyd, a Chaſluhim, (y rhai y daeth y Philiſtiaid allan o honynt) a [e] Chaphtorim.

f Gen. 10. 15. 13 A [f] Chanaan a genhedlodd Zidon ei gyntaf-anedig, a Heth,

14 Y Jebuſiad hefyd, a'r Amoriad, a'r Girgaſiad,

15 A'r Hefiad, a'r Arciad, a'r Siniad,

16 A'r Arfadiad, a'r Zamariad, a'r Hemathiad.

g Gen. 10. 22 & 1 Chr. 17 ¶ [g] Meibion Sem; Elam, ac Aſſur, ac Arphacſad, a Lud, ac Aram, ac Uz, a Hul, a Gether, a ‡ Meſech. ‡ Mar. Gen. 10.

18 Ac Arphacſad a genhedlodd Selah, a Selah a genhedlodd Eber.

19 Ac i Eber y ganwyd dau o feibion: henw y naill *ydoedd* ‡ Peleg, (o herwŷdd mai yn ei ddyddiau ef y rhannwyd y ddaiar) ac enw ei frawd *oedd* Joctan. ‡ Sef Gwahan.

h Gen. 25. 20 A [h] Joctan a genhedlodd Almodad, a Seleph, a Hazermaſeth, a Jerah,

21 Hadoram hefyd, ac Uſal, a Diclah,

22 Ac Ebal, ac Abimaël, a Seba,

23 Ophir hefyd, a Hafilah, a Jobab. Y rhai hyn oll *oedd* feibion Joctan.

i Gen. 11. Luc. 3. &c. k Gen. 10. 24 ¶ [i] Sem, Arphacſad, Selah,

25 [k] Eber, Peleg, Rehu,

26 Serug, Nahor, Terah,

l Gen. 11. 27 [l] Abram, hwnnw *yw* Abraham.

m Gen. 21, 3. 28 Meibion Abraham; [m] Iſaac, ac [n] Iſmaël.

n Gen. 11, 17. 29 ¶ Dyma eu cenhedlaethau hwynt: [o] cyntaf-anedig Iſmaël *oedd* Nebaioth, yna Cedar, ac Adbeel, a Mibſam, o Gen. 25. 12, 13.

30 Miſma, a Dumah, Maſſa, ‡ Hadad, a Thema, ‡ Neu Hadar.

31 Jetur, Naphis, a Chedemah. Dyma feibion Iſmaël.

p Gen. 25. 32 ¶ A [p] meibion Ceturah, gordderch-wraig Abraham: hi a ymddug Zimran, a Jocſan, a Medan, a Midian, ac Isbac, a Suah. A meibion Jocſan; Seba, a Dedan.

33 A meibion Midian; Ephah, ac Ephar, a He-

Henoch, ac Abida, ac Eldaah; y rhai hyn oll *oedd* feibion Ceturah.

34 Ac [q] Abraham a genhedlodd Iſaac. [r] Meibion Iſaac; Eſau, ac Iſraël.

35 ¶ [s] Meibion Eſau; Eliphaz, Reuel, a Jeus, a Jaalam, a Chorah.

36 Meibion Eliphaz; Teman, ac Omar, † Zephi, a Gatam, Cenas, a Thimna, ac Amalec.

37 Meibion Reuel; Nahath, Zerah, Sammah, a Mizzah.

38 A [t] meibion Zeir; Lotan, a Sobal, a Zibeon, ac Anah, a Diſon, ac Eſer, a Diſan.

39 A meibion Lotan; Hori, a ‡ Homam: a chwaer Lotan *oedd* Timna.

40 Meibion Sobal; *Alïan, a Manahath, ac Ebal, † Sephi, ac Onam. A meibion Zibeon; Aiah, ac Anah.

41 Meibion Anah; [u] Diſon. A meibion Diſon; ‡ Amram, ac Esban, ac Ithran, a Cheran.

42 Meibion Ezer; Bilhan, a Zafan, a † Jacan. Meibion Diſon; Uz, ac Aran.

43 ¶ Dyma hefyd y [x] brenhinoedd a deyrnaſaſant yn-nhîr Edom cyn teyrnaſu o frenin ar feibion Iſraël; Bela mab Beor: a henw ei ddinas ef *oedd* Dinhabah.

44 A phan fu farw Bela, y teyrnaſodd yn ei le ef Jobab mab Zerah o Bozrah.

45 A phan fu farw Jobab, Huſam o wlâd y Temaniaid a deyrnaſodd yn ei le ef.

46 A phan fu farw Huſam, yn ei le ef y teyrnaſodd Hadad mab Bedad, yr hwn a darawödd Midian ym maes Moab: ac enw ei ddinas ef *ydoedd* Afith.

47 A phan fu farw Hadad, y teyrnaſodd yn ei le ef Samlah o Maſrecah.

48 [y] A phan fu farw Samlah, Saul o Reboboth *wrth* yr afon a deyrnaſodd yn ei le ef.

49 A phan fu farw Saul, y teyrnaſodd yn ei le ef Baalhanan mab Achbor.

50 A bu farw Baalhanan, a theyrnaſodd yn ei le ef * Hadad: ac enw ei ddinas ef *oedd* † Pai; ac enw ei wraig ef Mehetabel, merch Matred, merch Meſahab.

51 ¶ A bu farw Hadad. [z] A dugiaid Edom oedd; duwc Timna, duwc Aliah, duwc Jetheth,

52 Duwc Aholibamah, duwc Elah, duwc Pinon,

53 Duwc Cenaz, duwc Teman, duwc Mibzar,

54 Duwc Magdiel, duwc Iram. Dyma ddugiaid Edom.

PEN. II.

1 *Meibion Iſraël.* 3 *Hiliogaeth Juda o Damar.* 13 *Meibion Jeſſe.* 18 *Hiliogaeth Caleb fab Heſron.* 21 *Hiliogaeth Heſron o ferch Machir.* 25 *Hiliogaeth Jerahmeel.* 34 *Hiliogaeth Seſan.* 42 *Caingc arall o hiliogaeth Caleb.* 50 *Hiliogaeth Caleb mâb Hur.*

DYma feibion ‡ Iſraël; [a] Ruben, Simeon, Leſi, a Juda, Iſſachar, a Zabulon,

2 Dan, Joſeph, a Benjamin, Nephtali, Gad, ac Aſer.

3 ¶ Meibion [b] Juda; Er, ac Onan, a Selah. Y tri *hyn* a anwyd iddo ef o ferch [c] Sua y Ganaanites. Ond [d] Er cyntaf-anedig Juda ydoedd ddrygionus yngolwg yr ARGLWYDD, ac efe a'i lladdodd ef.

4 A [e] Thamar ei waudd ef a ymddug iddo Phares, a Zerah. Holl feibion Juda *oedd* bump.

5 [f] Meibion Phares; Heſron a Hamul.

6 A meibion Zerah; ‡ Zimri, [g] ac Ethan, a Heman, a Chalcol, a † Dara; hwynt oll *oedd* bump.

7 A meibion [h] Charmi; ‡ Achar, yr hwn a flinodd Iſraël, ac a wnaeth gamwedd oblegid [i] y diofryd-beth.

8 A meibion Ethan; Azariah.

9 A meibion Hezron, y rhai a anwyd iddo ef; Jerahmeel, a * Ram, a † Chelubai.

10 A [k] Ram a genhedlodd Aminadab; ac Aminadab a genhedlodd Nahſſon, [l] pennaeth meibion Juda;

11 A Nahſſon a genhedlodd * Salma; a Salma a genhedlodd Boaz;

12 A Boaz a genhedlodd Obed; ac Obed a genhedlodd Jeſſe;

13 ¶ A Jeſſe a genhedlodd ei gyntaf-anedig [m] Eliab, ac Aminadab yn ail, a † Simma yn drydydd,

14 Nathanaël yn bedwerydd, Radai yn bummed.

15 Ozem yn chweched, Daſydd yn ſeithfed:

16 A'i chwïorydd hwynt *oedd* Serfiah, ac Abigail. [n] A meibion Serfiah; Abiſai, a Joab, ac Aſahel; tri.

17 Ac [o] Abigail a ymddug Amaza. A thâd Amaza *oedd* † Jether yr Iſmaëliad.

18 ¶ A Chaleb mâb Hezron a ennillodd blant o Azubah *ei* wraig, ac o Jerioth: ac dyma ei meibion hi; Jeſer, Sobab, ac Ardon.

19 A phan fu farw Azubah, Caleb a gymmerth iddo [p] Ephrath, a hi a ymddug iddo Hur.

20 A [q] Hur a genhedlodd Uri, ac Uri a genhedlodd Bezaleel.

21 ¶ Ac wedi hynny yr aeth Hezron i mewn at ferch [r] Machir, tad Gilead, ac efe a'i ‡ priododd hi pan *ydoedd* fab trugain mlwydd; a hi a ddug iddo Segub.

22 A Segub a genhedlodd Jair: ac yr oedd iddo ef dair ar hugain o ddinaſoedd yngwlâd Gilead.

23 [s] Ac efe a ennillodd Geſur, ac Aram, a threfydd Jair oddiarnynt, a Chenath a'i phentrefydd, *ſef* trugain o ddinaſoedd. Y rhai hyn oll oedd eiddo meibion Machir tad Gilead.

24 Ac yn ôl marw Hezron o fewn Caleb Ephratah, Abïah gwraig Hezron a ymddug iddo [t] Aſhur, tad Tecoa.

25 ¶ A meibion Jerahmeel cyntaf-anedig Hezron oedd, Ram yr hynaf, Bunah, ac Oren, ac Ozen, *ac* Ahïah.

26 A gwraig arall ydoedd i Jerahmeel, a'i henw Atarah: hon *oedd* fam Onam.

27 A meibion Ram cyntaf-anedig Jerahmeel oedd, Maaz, a Jamin, ac Ecar.

28 A meibion Onam oedd, Sammai, a Jada. A meibion Sammai; Nadab, ac Abiſur.

29 Ac enw gwraig Abiſur *oedd* Abihail; a hi a ymddug iddo Ahban, a Molid.

30 A meibion Nadab; Seled, ac Appaim. A bu farw Seled yn ddiblant.

31 A meibion Appaim; Iſi. A meibion Iſi; Seſan. A [u] meibion Seſan; Ahlai.

[e] Gen. 38. 29, 30. Mat. 1. 3.
[f] G6. 46. 12. Ruth 4. 18.
‡ Neu, *Zabdi.*
Joſ. 7. 1.
[g] 1 Bren. 4. 31.
† Neu, *Darda.*
[h] Edrych Pen. 4. 1.
‡ Neu, *Achan.*
[i] Joſ. 6. 19. & 7. 1.
* Neu, *Aram,* Mat. 1. 3, 4.
† Neu, *Caleb,* Ad. 18, 42.
[k] Ruth 4. 19. Mat. 1. 4.
[l] Num. 1. 7. & 2. 3.
* *Salmon,* Ruth 4. 21. Mat. 1. 4.
[m] 1 Sam. 16. 6.
† Neu, *Samma,* 1 Sam. 16. 9.
[n] 2 Sam. 2. 18.
[o] 2 Sam. 17. 25.
† *Ishra, yr Iſraëliad,* 2 Sam. 17. 25.
[p] Ad. 50.
[q] Exo. 31. 2.
[r] Nu. 27. 1 ‡ Heb. *cymmerth.*
[s] Nu. 32. 41. Deut. 3. 14. Joſ. 13. 30.
[t] Pen. 4. 5.
[u] Edrych Ad. 34, 35.

32 A meibion Jada brawd Sammai; Jether, a Jonathan. A bu farw Jether yn ddiblant.

33 A meibion Jonathan; Peleth, a Zaza. Y rhai hyn *oedd* feibion Jerahmeel.

34 ¶ Ac nid oedd i Sefan feibion, onid merched. Ac i Sefan *yr oedd* gwâs o Aiphtiad, a'i enw Jarha.

35 A Sefan a roddodd ei ferch yn wraig i Jarha ei wâs. A hi a ymddug iddo Attai.

36 Ac Attai a genhedlodd Nathan, a Nathan
x Pf. 11.41. a genhedlodd x Zabad,

37 A Zabad a genhedlodd Ephlal, ac Ephlal a genhedlodd Obed,

38 Ac Obed a genhedlodd Jehu, a Jehu a genhedlodd Azariah,

39 Ac Azariah a genhedlodd Helez, a Helez a genhedlodd Eleasah,

40 Ac Eleasah a genhedlodd Sisamai, a Sisamai a genhedlodd Salum,

41 A Salum a genhedlodd Jecamiah, a Jecamiah a genhedlodd Elisamah.

42 ¶ Hefyd meibion Caleb brawd Jerahmeel *oedd* Mesa ei gyntaf-anedig, hwn *oedd* dâd Ziph: a meibion Maresa tâd Hebron.

43 A meibion Hebron; Corah, a Thapuah, a Recem, a Sema.

44 A Sema a genhedlodd Raham, tâd Jorcoam: a Recem a genhedlodd Sammai.

45 A mab Sammai *oedd* Maon: a Maon *oedd* dad Bethzur.

46 Ac Ephah gordderch-wraig Caleb a ymddug Haran, a Mosa, a Gazez: a Haran a genhedlodd Gazez.

47 A meibion Jahdai; Regem, a Jotham, a Gesan, a Phelet, ac Ephah, a Saaph.

48 Gordderch-wraig Caleb, *sef* Maachah, a ymddug Seber, a Thirhanah.

49 Hefyd hi a ymddug Saaph tad Madmannah, Sefa tad Machbenah a thad Gibeah: a
y Jos. 15.17. merch Caleb oedd y Achsah.

50 ¶ Y rhai hyn oedd feibion Caleb fab Hur,
z Neu, *Ephrath.* cyntaf-anedig z Ephratah; Sobal tad Ciriath-Jearim,
Ad. 19. 51 Salma tad Bethlehem, Hareph tâd Beth-Gader.

52 A meibion oedd i Sobal, tad Ciriath-Jearim; ‡ Haroeh, a * hanner y † Manahethiaid.

‡ Neu, *Reaiah.* Pen. 4. 2. * Neu, *Chatsiuammenuchoth,* † Neu, *Menuchaid.*

53 A theuluoedd Ciriath-Jearim *oedd*, yr Ithriaid, a'r Puhiaid, a'r Sumathiaid, a'r Misraiaid: o'r rhai hyn y daeth y Zareathiaid, a'r Esthauliaid.

54 Meibion Salmah; Bethlehem, a'r Netophathiaid, ‡ Ataroth tŷ Joab, a hanner y Manahethiaid, y Zoriaid.

‡ Neu, *Atariaid neu, goronau ty Joab.*

55 A thylwyth yr 'sgrifennyddion, y rhai a bresswylient yn Jabes; y Tirathiaid, y Simea-
a Barn 1.16. thiaid, y Suchathiaid. Dyma y a Ceniaid, y rhai
b Jer. 35. 2. a ddaethant o Hemath, tad tylwyth b Rechab.

PEN. III.

1 *Meibion Dafydd,* 10 *a'i lin ef hyd Zedeciah.* 17 *Hiliogaeth Jeconiah.*

Y Rhai hyn hefyd oedd feibion Dafydd, y rhai a anwyd iddo ef yn Hebron; y cyntaf-
a 2 Sa. 3. 2. anedig a Amnon, o Ahinoam y b Jezreelites: yr
b Jos. 15.56. ‡ Neu, *Chileab,* 2 Sam. 3. 3. ail ‡ Daniel, o Abigail y Garmelites:

2 Y trydydd, Absalom mâb Maachah, merch Talmai brenin Gessur: y pedwerydd, Adoniah mab Haggith:

3 Y pummed, Sephatia o Abital: y chweched, Ithream o c Eglah ei wraig.
c 2 Sa. 3. 5.

4 Chwech a anwyd iddo yn Hebron, ac d yno y teyrnasodd efe saith mlynedd, a chwe mis: a e thair blynedd ar ddeg ar hugain y teyrnasodd efe yn Jerusalem.
d 2 Sa. 2.11. e 2 Sa. 5.5.

5 f A'r rhai hyn a anwyd iddo yn Jerusalem; ‡ Simea, a Sobab, a Nathan, a g Salomon, pedwar, o * Bathsua merch † Ammiel:
f 2 Sa. 5.14. Pen. 14. 4. ‡ Neu, *Sammuah* 2 Sam. 5.14. g 2 Sa. 12.24. * Neu, *Bathsua* 2 Sam. 11.3. † Neu, *Eliam.* 2 Sam. 11.3.

6 Ibhar hefyd, ac ‡ Elisama, ac Eliphelet,

7 A Noga, a Nepheg, a Japhia,

8 Ac Elisama, * Eliada, ac Eliphelet, naw.

9 *Dyma* holl feibion Dafydd, heb law meibion y gordderch-wragedd, a h Thamar eu chwaer hwynt.
‡ Neu, *Elisua,* 2 Sam. 5.15. * Neu, *Beliada,* Pen. 14. 7. h 2 Sa. 13.1. 1 Bren. 11. 43. & 15. 8.

10 ¶ A mâb Salomon *ydoedd* i Rehoboam: * Abïah ei fab yntef; Asa ei fab yntef; *a* Jehosaphat ei fab yntef;
* Neu, *Abiam.* 1 Bren. 15. 1 Chr. 3. 10. † Neu, *Azariah.* 2 Chr. 22. 6. Neu, *Jehoahaz.* 2 Chr. 21. 17. ‡ Neu, *Uzziah,* 2 Bren. 15. 30. * Neu, *Jeschet.* 2 Bren. 21. 30. † Neu, *Eliacim,* 2 Bren. 23. 34. ‡ Neu, *Mathania* 2 Bren. 24. 17. k Mat. 1.11. † Neu. *Jaasiah.* 2 Bré. 34. Neu, *Jeh.* 22. 11. l 2 Bren. 24. 17. m Mat. 1.12.

11 Joram ei fab yntef; † Ahaziah ei fab yntef; Joas ei fab yntef;

12 Amazah ei fab yntef; ‡ Azariah ei fab yntef; Jotham ei fab yntef;

13 Ahaz ei fab yntef; Hezeciah ei fab yntef; Manasseh ei fab yntef;

14 Amon ei fab yntef; Josiah ei fab yntef.

15 A Meibion Josiah, y cyntaf-anedig *oedd* * Johanan, yr ail † Joacim, y trydydd ‡ Zedeciah, y pedwerydd Salum.

16 A meibion k Joacim; † Jeconiah ei fab ef, Zedeciah l ei fab yntef.

17 ¶ A meibion Jeconiah; Assir, Salathiel m ei fab yntef,

18 Malchiram hefyd, a Phedaiah, a Senazar, Jecamiah, a Hosama, a Nedabiah.

19 A meibion Pedaiah; Zorobabel, a Semei: a meibion Zorobabel; Mesulam, a Hananiah, a Selomith eu chwaer hwynt:

20 A Hasubah, ac Ohel, a Berechiah, a Hazadiah, Jusabhesed, pump.

21 A meibion Hananiah; Pelatiah, a Jesaiah: meibion Rephaiah, meibion Arnan, meibion Obadiah, meibion Sechaniah.

22 A meibion Sechaniah; Semaiah: a meibion Semaiah; n Hattus, ac Igeal, a Bariah, a
n Esr. 8. Neariah, a Saphat, chwech.

23 A meibion Neariah; Elioenai, a Hezeciah, ac Azricam, tri.

24 A meibion Elioenai *oedd*, Hodaiah, ac Eliasib, a Phelaiah, ac Accub, a Johanan, a Dalaiah, ac Anani, saith.

PEN. IV.

1 *Hiliogaeth Juda o Caleb mab Hur,* 5 *Aser mab Hesron.* 9 *Jabes, a'i weddi.* 21 *Hiliogaeth Selah,* 24 *a Simeon, a'i ddinasoedd.* 39 *Eu gorfodoeth ar Gedor, a'r Amaleciaid ym mynydd Seir.*

MEibion Juda; a Phares, Hesron, a † Charmi, a Hur, a Sobal.
a G8. 38. & 46. † Neu, *Chelubai* Pen. 2. 9. Neu, *Caleb* Pen. 2. 18. ‡ Neu, *Haroeh.* Pen. 2. 52.

2 A ‡ Reaiah mâb Sobal a genhedlodd Jahath; a Jahath a genhedlodd Ahumai, a Lahad. Dyma deuluoedd y Zorathiaid.

3 A'r rhai hyn *oedd o* dâd Etam; Jezreel, ac Isma, ac Idbas: ac enw eu chwaer hwynt *oedd* Hazelelponi.

4 A Phenuël tad Gedor, ac Eſer tad Huſah. Dyma feibion [b] Hur cyntaf-anedig Ephratah, tad Bethlehem.

5 ¶ Ac i [c] Aſſur tad Tecoa yr oedd dwy wragedd, Helah, a Naarah.

6 A Naarah a ddûg iddo Ahuſam, a Hepher, a Themeni, ac Ahaſtari. Dyma feibion Naarah.

7 A meibion Helah *oedd*, Zereth, a Zoar, ac Ethnan,

8 A Choz a genhedlodd Anob, a Zobebah, a theuluoedd Aharhel fab Harum.

9 ¶ Ac yr oedd * Jabes yn anrhydedduſach nâ'i frodyr: a'i fam a alwodd ei enw ef Jabes, gan ddywedyd, Oblegid i mi ei ddwyn *ef* drwy ofid.

10 A Jabes a alwodd ar Dduw Iſraël, gan ddywedyd, † O na lwyr fendithit fi, ac na ehengit fy nherfynau, a bod dy law gyd-a mi, ‡ a'm cadw oddiwrth ddrwg, fel na'm gofidier: a pharodd Duw ddyfod *iddo* yr hyn a ofynnaſai.

11 ¶ A Chelub brawd Suah a genhedlodd Mehir, yr hwn *oedd* dad Eſton.

12 Ac Eſton a genhedlodd Beth-rapha, a Phaſeah, a Thehinnah tad * dinas Nahas. Dyma ddynion Rechah.

13 A meibion Cenas; [d] Othniel, a Seraiah: a meibion Othniel; † Hathath:

14 A Meonothai a genhedlodd Ophrah: a Seraiah a genhedlodd Joab, tad ‡ [e] glyn y crefftwŷr, canys crefft-wŷr oeddynt hwy.

15 A meibion Caleb fab Jephunneh; Iru, Elah, a Naam: a meibion Elah *oedd*, * Cenas.

16 A meibion Jehaleleel; Ziph, a Ziphah, Tiria, ac Aſareel.

17 A meibion Ezra *oedd*, Jether, a Mered, ac Epher, a Jalon: a hi a ddûg Miriam, a Sammai, ac Isbah, tad Eſthemoa.

18 A'i wraig ef ‡ Jehudiah a ymddug Jered tad Gedor, a Heber tad Socho, a Jecuthiel tad Zanoah. Ac dyma feibion Bithiah merch Pharao, yr hon a gymmerth Mered.

19 A meibion ei wraig ‡ Hodiah, chwaer Naham, tad Ceilah y Garmiad, ac Eſthemoa y Maachathiad.

20 A meibion Simeon *oedd*, Amnon, a Rinnah, Benhanan, a Thilon. A meibion Iſi *oedd*, Zoheth, a Benzoheth.

21 ¶ *A* meibion Selah [f] fab Juda *oedd*, Er tad Lecah, a Laadah tad Mareſah, a theuluoedd tylwyth gweithyddion lliain main o dŷ Aſbeah,

22 A Jocim, a dynion Chozebah, a Joas, a Saraph, y rhai oedd yn arglwyddiaethu ar Moab, a Jaſubi Lehem. Ac *y mae* y pethau hyn yn hên.

23 Y rhai hyn *oedd* grochennyddion yn cyfanneddu *ym myſg* plan-wydd, a chaeau: gyd-a'r brenin yr arhoſaſant yno yn ei waith ef.

24 ¶ Meibion Simeon *oedd*, ‡ Nemuel, a Jamin, Jarib, Zerah, *a* Saul:

25 Salum ei fab yntef, Mibſam ei fab yntef, Miſma ei fab yntef.

26 A meibion Miſma; Hamuel ei fab yntef, Zaccur ei fab yntef, Simei ei fab yntef.

27 Ac i Simei *yr oedd* un ar bymtheg o feibion, a chwech o ferched, ond i'w frodyr ef nid *oedd* nemmor o feibion: ac nid amlhaſai eu holl deulu hwynt ‡ megis meibion Juda.

28 A [g] hwy a breſſwyliaſant ym Meerſeba, a Moladah, a Hazar Sual,

29 Yn * Bilha heſyd, ac yn Ezem, ac yn ‡ Tolad,

30 Ac yn Bethuel, ac yn Hormah, ac yn Ziclag,

31 Ac yn Beth-marcaboth, ac yn † Hazer-Suſim, ac yn Beth-birei, ac yn Saaraim. Dyma eu dinaſoedd hwynt, nes teyrnaſu o Ddafydd.

32 A'i treſydd hwynt *oedd*, * Etam, ac Ain, Rimmon, a Thochen, ac Aſan; pump o ddinaſoedd.

33 A'i holl bentrefydd hwynt heſyd, y rhai *oedd* o amgylch y dinaſoedd hyn hyd ‡ Baal. Dyma eu trigfannau hwynt, † a'i hachau.

34 A Meſobab, a Jamlech, a Joſa mab Amaſiah,

35 A Joel, a Jehu mab Joſibia, fab Seraia, fab Aſiel,

36 Ac Elioenai, a Jaacobah, a Jeſohaiah, ac Aſaiah, ac Adiel, a Jeſimiel, a Benaiah,

37 A Ziza mab Siphi, fab Alon, fab Jedaiah, fab Simri, fab Semaiah.

38 Y rhai hyn erbyn *eu* henwau, a aethant yn bennaethiaid yn eu teuluoedd, ac a amlhaſant dylwyth eu tadau yn fawr.

39 ¶ A hwy a aethant i flaenau Gedor, hyd at du dwyrain y dyffryn, i geiſio porfa i'w praidd.

40 A hwy a gawſant borfa frâs, a da, a gwlâd ehang *ei* therfynau, heddychlon a thangneddyfus: canys y rhai a breſſwyliaſent yno o'r blaen *oedd* o Cham.

41 A'r rhai hyn yn 'ſgrifennedig erbyn eu henwau, a ddaethant yn nyddiau Hezeciah brenin Juda, ac a darawſant eu pebyll, a'r anneddau a gafwyd yno, ac a'i difrodaſant hwy hyd y dydd hwn, a thrigaſant yn eu lle hwynt; am *fod* porfa i'w praidd hwynt yno.

42 Ac o honynt hwy, *ſef* o feibion Simeon, yr aeth pum cant o ddynion i fynydd Seir, a Phelatiah, a Neariah, a Raphaiah, ac Uzziel, meibion Iſi, yn ben arnynt.

43 Tarawſant heſyd [h] y gweddill a ddianga-ſai o Amalec, ac a wladychaſant yno hyd y dydd hwn.

PEN. V.

1 Llîn Ruben, (yr hwn a gollodd ei enedigaeth-fraint) hyd y Caethgludiad i Babilon, 9 Eu trigias, a'i gorfodaeth ar yr Hagariaid. 11 Pennaduriaid a thrig-leoedd Gad. 18 Rhifedi a gorfodaeth Ruben, a Gad, a hanner llwyth Manaſſeh. 23 Trig-leoedd a phennaduriaid yr hanner llwyth hwnnw. 25 Eu caethiwed o herwŷdd eu pechod.

A Meibion Ruben, cyntaf-anedig Iſraël (canys [a] efe oedd gyntaf-anedig, ond am iddo [b] halogi gwely ei dad, rhoddwyd [c] ei anedigaeth-fraint ef i feibion Joſeph, fab Iſraël; ac ni chyfrifir ei achau ef yn ôl yr anedigaeth-fraint:

2 Canys [d] Juda a ragorodd ar ei frodyr, ac o honaw ef *y daeth* [e] blaenor: a'r anedigaeth-fraint *a roddwyd* i Joſeph.)

‡ Neu, *Hyd feibion.*
[g] Joſ. 19. 2.
* Neu, *Balah*, Joſ. 19. 3.
‡ Neu, *Eltolad*, Joſ. 19. 4.
† Neu, *Hazar Suſah* Joſ. 19. 5.
* Neu, *Ether*, Joſ. 19. 7.
‡ Neu, *Baalath-beer*, Joſ. 19. 8.
† Neu, *Ac ſel yr ymrannaſant yn genhedloedd yn eu myſg hwynt.*
[h] Edrych 1 Sam. 15. 8. & 30. 17. 2 Sam. 8. 12.

[a] Gê. 29. 32.
[b] Gê. 35. 22. & 49. 4.
[c] Gen. 48. 15, 22.
[d] Gen. 49. 8, 10. Pſal. 60. 7. & 108. 8.
[e] Mic. 5. 2. Mat. 2. 6.

3 Meibion [f]Ruben cyntaf-anedig Iſraël *oedd*, Hanoch, a Phalu, Hezron, a Charmi.

4 Meibion Joel; Semaiah ei fab ef, Gog ei fab yntef, Simei ei fab yntef.

5 Micah ei fab yntef, Reaia ei fab yntef, Baal ei fab yntef,

6 Beera ei fab yntef, yr hwn a gaeth-gludodd ‡ Tilgath-pilneſer brenin Aſſyria: hwn *ydoedd* dywyſog i'r Rubeniaid.

7 A'i frodyr ef yn eu teuluoedd, [g] wrth gymeryd eu hachau yn eu cenhedlaethau: y pennaf *oedd* Jeiel a Zechariah.

8 A Bela mab Azan, fab *Sema, fab Joel, yr hwn a gyfanneddodd yn [h] Aroer, a hyd at Nebo, a Baal-meon.

9 Ac o du'r dwyrain y preſſwyliodd eſe, hyd y lle yr elir i'r anialwch, oddiwrth yr afon Euphrates: canys eu hanifeiliaid hwynt a amlhaſai yngwlâd Gilead.

10 Ac yn nyddiau Saul y gwnaethant hwy ryfel yn erbyn yr Hagariaid, *y rhai* a ſyrthiaſant trwy eu dwylo hwynt; a thrigaſant yn eu pebyll hwynt, †trwy holl du dwyrain Gilead.

11 ¶ A [i] meibion Gad a drigaſant gyferbyn â hwynt, yngwlâd Baſan, hyd at Salchah:

12 Joël y pennaf, a Sapham yr ail, a Jaanai, a Saphat, yn Baſan.

13 A'i brodyr hwynt o dŷ eu tadau *oedd*, Michaël, a Meſulam, a Seba, a Jorai, a Jachan, a Zia, a Heber, ſaith.

14 Dyma feibion Abihail fab Huri, fab Jaroah, fab Gilead, fab Michael, fab Jeſiſai, ſab Jahdo, fab Buz;

15 Ahi mab Abdiel, fab Guni, *y* pennaf o dŷ eu tadau.

16 A hwy a drigaſant yn Gilead yn Baſan, ac yn ei threfydd, ac yn holl bentrefydd [k] Saron, wrth eu ‡terfynau.

17 Y rhai hyn oll a gyfrifwyd wrth eu hachau, yn nyddiau [l] Jotham brenin Juda, ac yn nyddiau [m] Jeroboam brenin Iſraël.

18 ¶ Meibion Ruben, a'r Gadiaid, a hanner llwyth Manaſſeh, o † wŷr nerthol, dynion yn dwyn tarian a chleddyf, ac yn tynnu bwä, ac wedi eu dyſgu *i* ryfel, *oedd* bedair mîl a deugain a ſaith gant a thri ugain, yn myned allan i ryfel.

19 A hwy a wnaethant ryfel yn erbyn yr Hagariaid, a [n] Jetur, a Nephis, a Nodab.

20 A [o] chynnorthwywyd hwynt yn erbyn y rhai hynny, a rhoddwyd yr Hagariaid i'w dwylo hwynt, a chwbl ar a *ydoedd* gyd-a hwynt: canys lleſaſant ar Dduw yn y rhyfel, ac efe a wrandawödd arnynt, o herwŷdd iddynt obeithio ynddo.

21 A hwy a gaethgludaſant eu hanifeiliaid hwynt, o'i camelod hwynt ddeng-mîl a deugain, ac *o* ddefaid ddeu-cant a deg a deugain o fiocdd, ac *o* aſſynnod ddwy fil, ac *o* † ddynion gan-mîl.

22 Canys llawer yn archolledig a fuant feirw, am *fod* y rhyfel oddiwrth Dduw; a hwy a drigaſant yn eu lle hwynt hyd [p] y caethiwed.

23 ¶ A meibion hanner llwyth Manaſſeh a drigaſant yn y tîr: o Baſan hyd Baal-hermon, a Senir, a mynydd Hermon, yr aethant hwy yn aml.

24 Y rhai hyn hefyd *oedd* bennau tŷ eu tadau, ſef Epher, ac Iſi, a c Eliel, ac Azriel, a Jeremiah, a Hodafiah, a Jahdiel, gwŷr cedyrn o nerth, gwŷr enwog, a phennau tŷ eu tadau.

25 ¶ A hwy a droſeddaſant yn erbyn Duw eu tadau, ac [q] a butteiniaſant ar ôl duwiau pobl y wlâd, y rhai a ddinyſtriaſai Duw o'i blaen hwynt.

26 A Duw Iſraël a annogodd yſpryd [r] Pul brenin Aſſyria, ac yſpryd Tilgath-Pilneſer brenin Aſſyria, ac a'i caethgludodd hwynt, (ſef y Rubeniaid, a'r Gadiaid, a hanner llwyth Manaſſeh) ac a'i dug hwynt i [ſ] Halah, a Habor, a Hara, ac i afon Gozan, hyd y dydd hwn.

PEN. VI.

1 Meibion Lefi. 4 Llîn yr offeiriaid hyd y Caethgludiad. 16 Teuluoedd Gerſom, Merari, a Chohath. 49 Swydd Aaron, a'i llîn hyd Ahimaaz. 54 Dinaſoedd yr offeiriaid a'r Lefiaid.

MEibion Lefi; ‡[a] Gerſon, Cohath, a Merari.
2 A meibion Cohath; Amram, [b] Izhar, a Hebron, ac Uziel.

3 A phlant Amram; Aaron, a Moſes, a Miriam: a meibion Aaron; [c] Nadab, ac Abihu, Eleazar, ac Ithamar.

4 ¶ Eleazar a genhedlodd Phinehes, Phinehes a genhedlodd Abiſua,

5 Ac Abiſua a genhedlodd Bucci, a Bucci a genhedlodd Uzzi,

6 Ac Uzzi a genhedlodd Zerahiah, a Zerahiah a genhedlodd Meraioth,

7 Meraioth a genhedlodd Amariah, ac Amariah a genhedlodd Ahitub,

8 Ac [d] Ahitub a genhedlodd Zadoc, a [e] Zadoc a genhedlodd Ahimaaz,

9 Ac Ahimaaz a genhedlodd Azariah, ac Azariah a genhedlodd Johanan,

10 A Johanan a genhedlodd Azariah, (hwn [f] oedd yn offeiriad yn [g] y tŷ a adeiladodd Salomon yn Jeruſalem)

11 Ac [h] Azariah a genhedlodd Amariah, ac Amariah a genhedlodd Ahitub,

12 Ac Ahitub a genhedlodd Zadoc, a Zadoc a genhedlodd ‡Salum,

13 A Salum a genhedlodd Helciah, a Helciah a genhedlodd Azariah,

14 Ac Azariah a genhedlodd [i] Saraiah, a Saraiah a genhedlodd Jehozadach,

15 A Jehozadach a ymadawödd, [k] pan gaethgludodd yr ARGLWYDD Juda a Jeruſalem, drwy law Nabuchodonoſor.

16 ¶ Meibion Lefi; ‡[l] Gerſom, Cohath, a Merari.

17 Ac dyma enwau meibion Gerſom; Libni, a Simei.

18 A meibion Cohath; Amram, ac Izhar, a Hebron, ac Uzziel.

19 Meibion Merari; Mahli, a Muſi. Ac dyma dylwyth y Lefiaid, yn ôl eu tadau.

20 I Gerſom; Libni ei fab, Jahath ei fab yntef, [m] Zimmah ei fab yntef,

21 ‡Joah ei fab yntef, †Ido ei fab yntef, Zerah ei fab yntef, *a* *Jeaterai ei fab yntef.

22 ¶ Meibion Cohath; ‡Aminadab ei fab ef, Corah ei fab yntef, Aſſir ei fab yntef.

23 Elcanah

23 Elcanah ei ſab yntef, ac Ebiaſaph ei ſab yntef, ac Aſſir ei ſab yntef,

24 Tahath ei ſab yntef, * Uriel ei ſab yntef, * Uzziah ei ſab yntef, * a Saul ei ſab yntef.

25 A meibion Elcanah; [n] Amazai, ac Ahimoth.

26 Elcanah: meibion Elcanah; ‡ Zophai ei ſab ef, a [o] Nahath ei ſab yntef,

27 [p] Eliab ei ſab yntef, Jeroham ei ſab yntef, Elcanah ei ſab yntef.

28 A meibion Samuel; y cyntaf-anedig ‡ Vaſni, yna Abiah.

29 ¶ Meibion Merari; Mahli, Libni ei ſab yntef, Simei ei ſab yntef, Uzza ei ſab yntef,

30 Simea ei ſab yntef, Haggiah ei ſab yntef, Aſaiah ei ſab yntef.

31 Y rhai hyn a oſododd Dafydd yn gantorion *yn* nhŷ yr ARGLWYDD, ar ôl gorphywys o'r [q] Arch.

32 A hwy a fuant weinidogion mewn cerdd o flaen tabernacl pabell y cyfarfod, neſ adeiladu o Salomon dŷ yr ARGLWYDD yn Jeruſalem: a hwy a ſafaſant wrth eu defod yn eu gwaſanaeth.

33 A dyma y rhai a ‡ weinaſant, a'i meibion hefyd: o feibion y Cohathiaid, Heman y cantor, mab Joel, fab Semuel,

34 Fab Elcanah, fab Jeroham, fab Eliel, fab ‡ Toah,

35 Fab † Zuph, fab Elcanah, fab Mahath, fab Amaſai,

36 Fab Elcanah, fab * Joel, fab * Azariah, fab * Zephaniah,

37 Fab Tahath, fab Aſſir, fab [r] Ebiaſaph, fab Corah,

38 Fab Izhar, fab Cohath, fab Lefi, fab Iſraël.

39 A'i frawd Aſaph, (yr hwn oedd yn ſefyll ar ei law ddehau) ſef Aſaph mab Barachiah, fab Simea,

40 Fab Michael, fab Baaſiah, fab Melchiah,

41 Fab [r] Ethni, fab Zerah, fab Adaiah,

42 Fab Ethan, fab Zimmah, fab Simei,

43 Fab Jahath, fab Gerſom, fab Lefi.

44 A'i brodyr hwynt, meibion Merari *oedd* ar y llaw aſſwy: * Ethan mab ‡ Ciſi, fab Abdi, fab Maluch,

45 Fab Haſabiah, fab Amaziah, fab Helciah,

46 Fab Amzi, fab Bani, fab Samer,

47 Fab Mahli, fab Muſi, fab Merari, fab Lefi.

48 A'i brodyr hwynt, y Leſiaid oedd gwedi eu rhoddi ar holl waſanaeth tabernacl tŷ Dduw.

49 ¶ Ond Aaron a'i feibion a aberthaſant [u] ar allor y poeth-offrwm, ac [x] ar allor yr arogldarth, i *gyflawnu* holl waſanaeth y cyſſegr ſanct-eiddiolaf, ac i wneuthur cymmod tros Iſraël, yn ôl yr hyn oll a orchymynnaſai Moſes gwâs Duw.

50 Dyma hefyd feibion Aaron; Eleazar ei ſab ef, Phinehes ei ſab yntef, Abiſuah ei ſab yntef,

51 Bucci ei ſab yntef, Vzzi ei ſab yntef, Zerahiah ei ſab yntef,

52 Meraioth ei ſab yntef, Amariah ei ſab yntef, Ahitub ei ſab yntef,

53 Zadoc ei ſab yntef, Ahimaaz ei ſab yntef.

54 ¶ [y] Ac dyma ei trigleoedd hwynt yn ôl eu palaſau, yn eu terſynau; ſef meibion Aaron, o dylwyth y Cohathiaid, oblegid eiddynt hwy ydoedd y rhan hon.

55 [z] A rhoddaſant iddynt Hebron yngwlâd Juda, a'i meuſydd pentrefol o'i hamgylch. [z] Joſ. 21. 11.

56 [a] Ond meuſydd y ddinas, a'i phentrefydd, a roddaſant hwy i Caleb fab Jephunneh. [a] Joſ. 14. 13. & 21. 13.

57 Ac [b] i feibion Aaron y rhoddaſant hwy ddinaſoedd Juda, yn noddfa; Hebron, a Libnah a'i meuſydd pentrefol, a Jattir, ac Eſthemoa a'i meuſydd pentrefol, [b] Joſ. 21. 13.

58 A ‡ Hilen a'i meuſydd pentrefol, a Debir a'i meuſydd pentrefol, ‡ Neu, *Holon.* Joſ. 15. 51. & 21. 15.

59 Ac † Aſan a'i meuſydd pentrefol, a Bethſemes a'i meuſydd pentrefol, † Neu, *Ain,* Joſ. 21. 16.

60 Ac o lwyth Benjamin; Geba a'i meuſydd pentrefol, ac ‡ Alemeth a'i meuſydd pentrefol, ac Anathoth a'i meuſydd pentrefol: eu holl ddinaſoedd hwynt drwy eu teuluoedd, *oedd* dair dinas *ar* ddeg. ‡ Neu, *Almon,* Joſ. 21. 18.

61 Ac [c] i'r rhan arall o feibion Cohath o deulu y llwyth hwnnw, *y rhoddwyd* o'r hanner llwyth, ſef hanner Manaſſeh, ddeg dinas, [d] wrth goel-bren. [c] Ad. 66. [d] Joſ. 21. 5.

62 *Rhoddaſant* hefyd i feibion Gerſom drwy eu teuluoedd, o lwyth Iſſachar, ac o lwyth Aſer, ac o lwyth Nephtali, ac o lwyth Manaſſeh, yn Baſan, dair *ar* ddeg o ddinaſoedd.

63 I feibion Merari drwy eu teuluoedd, o lwyth Ruben, ac o lwyth Gad, ac o lwyth Zabulon, *y rhoddaſant* drwy goel-bren, [e] ddeuddeg o ddinaſoedd. [e] Joſ. 21. 7, 34.

64 A meibion Iſraël a roddaſant i'r Leſiaid y dinaſoedd hyn a'u meuſydd pentrefol.

65 A hwy a roddaſant drwy goel-bren, o lwyth meibion Juda, ac o lwyth meibion Simeon, ac o lwyth meibion Benjamin, y dinaſoedd hyn, y rhai a alwaſant hwy ar *eu* henwau hwynt.

66 [f] *I'r rhai oedd* o deuluoedd meibion Cohath, yr ydoedd dinaſoedd eu terfyn, o lwyth Ephraïm. [f] Ad. 61.

67 [g] A hwy a roddaſant iddynt hwy ddinaſoedd noddfa, ſef Sichem, a'i meuſydd pentrefol, ym mynydd Ephraïm; Gezer hefyd a'i meuſydd pentrefol, [g] Joſ. 21. 21.

68 [h] Jocmeam hefyd a'i meuſydd pentrefol, a Bethoron a'i meuſydd pentrefol, [h] Edr. Joſ. 21. 22—35. lle y gelwir llawer o'r dinaſoedd hyn wrth henwau eraill.

69 Ac Aialon a'i meuſydd pentrefol, a Gathrimmon a'i meuſydd pentrefol.

70 Ac o hanner llwyth Manaſſeh; Aner a'i meuſydd pentrefol, a Bileam a'i meuſydd pentrefol, i deulu y rhai oedd yngweddill o feibion Cohath.

71 I feibion Gerſom, o deulu hanner llwyth Manaſſeh *y rhoddwyd*, Golan yn Baſan a'i meuſydd pentrefol, Aſtaroth hefyd a'i meuſydd pentrefol.

72 Ac o lwyth Iſſachar; Cedes a'i meuſydd pentrefol, Daberath a'i meuſydd pentrefol,

73 Ramoth hefyd a'i meuſydd pentrefol, ac Anem a'i meuſydd pentrefol.

74 Ac o lwyth Aſer; Maſal a'i meuſydd pentrefol, ac Abdon a'i meuſydd pentrefol,

75 Hucoc hefyd a'i meuſydd pentrefol, a Rehob a'i meuſydd pentrefol.

76 Ac o lwyth Nephtali; Cedes yn Galilee

a'i meuſydd pentrefol, Hammon hefyd a'i meuſydd pentrefol, a Chiriathaim a'i meuſydd pentrefol.

77 I'r rhan arall o feibion Merari *y rhoddwyd* o lwyth Zabulon, Rimmon a'i meuſydd pentrefol, a Thabor a'i meuſydd pentrefol.

78 Ac am yr Iorddonen a Jericho, *ſef* o du dwyrain yr Iorddonen, *y rhoddwyd* o lwyth Ruben, ‡ Bezer yn yr anialwch a'i meuſydd pentrefol, Jahzah hefyd a'i meuſydd pentrefol,

‡ Neu, *Bozar,* Joſ. 21. 35.

79 Cedemoth hefyd a'i meuſydd pentrefol, a Mephaath a'i meuſydd pentrefol.

80 Ac o lwyth Gad, Ramoth yn Gilead a'i meuſydd pentrefol, Mahanaim hefyd a'i meuſydd pentrefol,

81 Hesbon hefyd a'i meuſydd pentrefol, a Jazer a'i meuſydd pentrefol.

PEN. VII.

1 *Meibion Iſachar,* 6 *Benjamin,* 13 *Nephtali,* 14 *Manaßeh,* 20, 24 *Ephraim.* 21 *Adſyd Ephraïm gan wŷr Gath.* 23 *Geni Beriah.* 28 *Trigleoedd Ephraïm.* 30 *Meibion Aſer.*

a Gē. 46. 13. Nu. 26. 23.

A Meibion Iſſachar *oedd,* [a] Tola, a Phuah, Jaſub, a Simron, pedwar.

2 A meibion Tola, Uzzi, a Rephaiah, a Jeriel, a Jahmai, a Jibſam, a Semuel, pennaethiaid ar dŷ eu tadau: o Tola *'r ydoedd* gwŷr cedyrn *o* nerth yn eu cenhedlaethau; [b] eu rhif yn nyddiau Dafydd *oedd* ddwy fil ar hugain a chwe chant.

b 2 Sam. 24. 1, 2. Pen. 27. 1.

3 A meibion Uzzi; Izrahiah: a meibion Izrahiah; Michaël, ac Obadiah, a Joël, Iſiah, pump: yn bennaethiaid oll.

4 A chyd-a hwynt yn eu cenhedlaethau, *ac* yn ôl tŷ eu tadau *yr ydoedd* byddinoedd milwŷr i ryfel, un mîl ar bymtheg ar hugain: canys llawer oedd ganddynt o wragedd a meibion.

5 A'i brodyr cedyrn *o* nerth, o holl deuluoedd Iſſachar, a gyfrifwyd wrth eu hachau, yn ſaith mîl a phedwar ugain *mîl* oll.

c Gē. 46. 21. Nu. 26. 38. Pē. 8. 1, &c.

6 ¶ *A meibion* [c] Benjamin *oedd,* Bela, a Becher, a Jediael, tri.

7 A meibion Bela; Esbon, ac Uzzi, ac Uzziel, a Jerimoth, ac Iri; pump o bennau tŷ eu tadau, cedyrn *o* nerth, a gyfrifwyd wrth eu hachau, yn ddwy fil ar hugain a phedwar ar ddeg ar hugain.

8 A meibion Becher *oedd,* Zemira, a Joas, ac Eliezer, ac Elioenai, ac Omri, a Jerimoth, ac Abiah, ac Anathoth, ac Alameth: y rhai hyn oll *oedd* feibion Becher.

9 A hwy a rifwyd wrth eu hachau, yn ôl eu cenhedlaethau, yn bennau tŷ eu tadau, yn gedyrn *o* nerth, yn ugain mîl a dau gant.

10 A meibion Jediael; Bilhan: a meibion Bilhan; Jeus, a Benjamin, ac Ehud, a Chenaanah, a Zethan, a Tharſis, ac Ahiſahar.

11 Y rhai hyn oll *oedd* feibion Jediael, yn bennau eu tadau, yn gedyrn o nerth, yn myned allan mewn llu i ryfel, yn ddwy fil ar bymtheg a deu-cant.

12 [d] Suppim hefyd, a Huppim, meibion ‡ Ir; Huſim, meibion † Aher.

13 ¶ Meibion Nephtali; Jahziel, a Guni, a Jezer, a [e] Salum, meibion Bilhah.

e Gē. 46. 24. *Sillem.*

14 ¶ Meibion Manaſſeh; Aſriel yr hwn a ymddug ei *wraig:* (*ond* ei ordderch-wraig o Syria a ymddug Machir tad Gilead:

15 A Machir a gymmerodd yn wraig *chwaer* Huppim, a Suppim, a henw eu chwaer hwynt *oedd* Maachah,) ac enw 'r ail *mâb* Zalphaad: ac i Zalphaad yr oedd merched.

16 A Maachah gwraig Machir a ymddug fab, a hi a alwodd ei enw ef Peres, ac enw ei frawd ef Seres, a'i feibion ef *oedd,* Ulam, a Recem.

17 A meibion Ulam; [f] Bedan. Dyma feibion Gilead fab Machir, fab Manaſſeh.

f 1 Sa. 12. 11.

18 A Hammoleceth ei chwaer ef a ymddug Iſhod, ac [g] Abieſer, a Mahalah.

g Nu. 26. 30. *Jeezer.*

19 A meibion Semida oedd, Ahian, a Sechem, a Licchi, ac Aniham.

20 ¶ A [h] meibion Ephraïm; Suthelah, a Bered ei fab ef, a Thahath ei fab yntef, ac Eladah ei fab yntef, a Thahath ei fab yntef,

h Nu. 26. 35.

21 A Zabad ei fab yntef, a Suthelah ei fab yntef, ac Eſer, ac Elead: a dynion Gath, y rhai a anwyd yn y tîr, a'i lladdodd hwynt, o herwŷdd dyfod o honynt i wared i ddwyn eu hanifeiliaid hwynt.

22 Ac Ephraïm eu tad a alarodd ddyddiau lawer; a'i frodyr a ddaethant i'w gyſſuro ef.

23 A phan aeth efe at ei wraig, hi a feichiogodd, ac a eſgorodd ar fab; ac efe a alwodd ei enw ef Beriah, am fod dryg-fyd yn ei dŷ ef.

24 (Seera hefyd *oedd* ei ferch ef, a hi a adeiladodd Beth-horon yr iſſaf, a'r uchaf hefyd, ac Uzzen Seera.)

25 A Repha *oedd* ei fab ef, a Reſeph, a Thelah ei fab yntef, a Thahan ei fab yntef,

26 Laadan ei fab yntef, Amihud ei fab yntef, Eliſama ei fab yntef,

27 Nun ei fab yntef, Joſua ei fab yntef.

28 ¶ A'i meddiant, a'i cyfanneddau *oedd* Bethel a'i phen-trefydd; ac o du 'r dwyrain [i] Naaran, ac o du 'r gorllewin Gazer a'i † phen-trefydd; a Sechem a'i phen-trefydd; hyd ‡ Gaza a'i phen-trefydd:

i Joſ. 16. 7. Naarath. † Heb. *merched.* ‡ Neu, *Addſa* * 1 Macc. 4. 15.

29 Ac ar derfynau meibion [k] Manaſſeh, Bethſean a'i phentrefi, Taanach a'i phentrefi, [l] Megido a'i phentrefi, Dor a'i phentrefi. Meibion Joſeph mab Iſraël a drigaſant yn y rhai hyn.

k Joſ. 17. 11. l Joſ. 17. 11.

30 ¶ [m] Meibion Aſer; Imnah, ac Iſuah, ac Iſuai, a Beriah, a Serah eu chwaer hwynt.

m Gē. 46. Nu. 26.

31 A meibion Beriah; Heber, a Malchiel, hwn yw tad Birſafith.

32 A Heber a genhedlodd Japhlet, a [n] Somer, a Hotham, a Suah eu chwaer hwynt.

n Ad. 34. *Samer.*

33 A meibion Japhlet; Paſach, a Bimhal, ac Aſuath. Dyma feibion Japhlet.

34 A meibion [o] Samer; Ahi, a Rohgah, Jehubbah, ac Aram.

o Ad. *Samer.*

35 A mab ei frawd ef Helem; Zophah, ac Imna, a Seles, ac Amal.

36 Meibion Zophah; Suah, a Harnephier, a Sual, a Beri, ac Imrah,

37 Bezer, a Hod, a Samma, a Silſah, ac Ithran, a Beera.

38 A

38 A meibion Jether; Jephunneh, Piſpa hefyd, ac Ara.

39 A meibion Ula; Arah, a Haniel, a Rezia.

40 Y rhai hyn oll oedd feibion Aſer, pennau *eu* cenedl, yn ddewis wŷr o nerth, yn bennau capteniaid. A'r cyfrif drwy eu hachau o wŷr i ryfel, *oedd* chwe mîl ar hugain o wŷr.

PEN. VIII.

1 *Meibion a phennaduriaid Benjamin.* 33 *Hynafiaid Saul a Jonathan.*

BEnjamin hefyd a genhedlodd [a] Bela ei gyntaf-anedig, Asbel yr ail, ac Aharah y trydydd.

2 Nohah y pedwerydd, a Rapha y pummed.

3 A meibion Bela oedd, ‡ Adar, a Gera, ac Abihud,

4 Ac Abiſua, a Naaman, ac Ahoa,

5 A Gera, a † Sephuphan, a Huram.

6 Dyma hefyd feibion Ehud; dyma hwynt pennau cenedl preſſwylwŷr Geba, a hwy a'i mudaſant hwynt i [b] Manahath:

7 Naaman hefyd, ac Ahiah, a Gera, efe a'i ſymmudodd hwynt, ac a genhedlodd Uzza, ac Ahihud.

8 Cenhedlodd hefyd Saharaim yngwlâd Moab, gwedi eu gollwng hwynt ymaith: Huſim a Baara oedd ei wragedd.

9 Ac efe a genhedlodd o Hodes ei wraig, Jobab, a Zibia, a Meſa, a Malcham,

10 A Jeus, a Sachia, a Mirma. Dyma ei feibion ef, pennau cenedl.

11 Ac o Huſim efe a genhedlodd Ahitub, ac Elpaal.

12 A meibion Elpaal *oedd*, Eber, a Miſham, a Samed, yr hwn a adeiladodd Ono, a Lod a'i phen-trefydd.

13 Beriah hefyd, a [c] Sema *oedd* bennau cenedl preſſwylwŷr Aialon; y rhai a ymlidiaſant drigolion Gath:

14 Ahio hefyd, Saſac, a Jerimoth,

15 Zebadiah hefyd, ac Arad, ac Ader,

16 Michael hefyd, ac Iſpah, a Joha, meibion Beriah;

17 Zebadiah hefyd, a Meſulam, a Hezeci, a Heber,

18 Iſmerai hefyd, a Jezliah, a Jobab meibion Elpaal;

19 Jacim hefyd, a Zicri, a Zabdi,

20 Elienai hefyd, a Zilthai, ac Eliel,

21 Adaiah hefyd, a Beraiah, a Simrath, meibion ‡ Simhi;

22 Iſpan hefyd, a Heber, ac Eliel,

23 Abdon hefyd, a Zicri, a Hanan,

24 Hananiah hefyd, ac Elam, ac Antothiah,

25 Iphedeiah hefyd, a Phenuel, meibion Saſac;

26 Samſerai hefyd, a Sehariah, ac Athaliah,

27 Jareſiah hefyd, ac Eliah, a Zicri, meibion Jeroham.

28 Y rhai hyn oedd bennau cenedl, *ſef* pennaethiaid ar eu cenhedlaethau. Y rhai hyn a gyfanneddant yn Jeruſalem.

29 Yn Gibeon hefyd y preſſwyliodd * tâd Gibeon, ac enw ei [d] wraig ef *oedd* Maachah.

30 Ac Abdon ei fâb cyntaf-anedig ef, Zur hefyd, a Chis, a Baal, a Nadab,

31 Gidor hefyd, ac Ahio, a ‡ Zacher.

32 Micloth hefyd a genhedlodd † Simeah: y rhai hyn hefyd, ar gyfer ei brodyr, a breſſwyliaſant yn Jeruſalem gyd-a'i brodyr.

33 ¶ [e] Ner hefyd a genhedlodd Cis, a Chis a genhedlodd Saul, a Saul a genhedlodd Jonathan, a Malchiſua, ac [f] Abinadab, ac ‡ Esbaal.

34 A mab Jonathan *oedd* † Meribbaal, a Meribbaal a genhedlodd [g] Micah.

35 A meibion Micah; Hithon, a Melec, a ‡ Thaarea, ac Ahaz.

36 Ac Ahaz a genhedlodd [h] Jehoadah, a Jehoadah a genhedlodd Alemeth, ac Azmaſeth, a Zimri: a Zimri a genhedlodd Moza.

37 A Moza a genhedlodd Binea: [i] Rapha *oedd* ei fab ef, Elaſa ei fab yntef, Azel ei fab yntef.

38 Ac i Azel *y bu* chwech o feibion, ac dyma eu henwau hwynt, Azricam, Bocheru, ac Iſmael, a Seariah, ac Obadiah, a Hanan. Y rhai hyn oll *oedd* feibion Azel.

39 A meibion Eſec ei frawd ef *oedd*, Ulam ei gyntaf-anedig ef, Jehus yr ail, ac Eliphelet y trydydd.

40 A meibion Ulam oedd ddynion cedyrn o nerth yn ſaethyddion, ac yn aml eu meibion a'i hwyrion, *ſef* cant a deg a deugain. Y rhai hyn oll *oedd* o feibion Benjamin.

PEN. IX.

1 *Achau Iſraël a Juda.* 2 *Yr Iſraëliaid,* 10 *yr offeiriaid,* 14 *a'r Leſiaid, a'r Nethiniaid, oedd yn trigo yn Jeruſalem.* 27 *Swydd rhai o'r Leſiaid.* 35 *Hynaif Saul a Jonathan.*

AHoll Iſraël a rifwyd wrth eu hachau, ac wele hwynt yn ſgrifennedig yn llyfr brenhinoedd Iſraël, a Juda; a hwy a gaeth-gludwyd i Babilon am eu camwedd.

2 ¶ Y trigolion cyntaf hefyd y rhai oedd yn eu hetifeddiaeth yn eu dinaſoedd oedd, yr Iſraëliaid, yr offeiriaid, y Leſiaid, a'r [a] Nethiniaid.

3 [b] Ac yn Jeruſalem y trigodd *rhai* o feibion Juda, ac o feibion Benjamin, ac o feibion Ephraïm, a Manaſſeh:

4 Uthai mab Amihud, fab Omri, fab Imri, fab Bani, o feibion Phares fab Juda.

5 Ac o'r Siloniaid; Aſaiah y cyntaf-anedig, a'i feibion.

6 Ac o feibion Zerah; Jeuel, a'i brodyr, chwe chant a deg a phedwar ugain.

7 Ac o feibion Benjamin; Salu mab Meſulam, fab Hodaſiah, fab Haſenuah,

8 Ibneiah hefyd mab Jeroham, ac Elah mab Uzi, fab Michri, a Meſulam mab Sephatiah, fab Reuel, fab Ibnijah.

9 A'i brodyr yn ôl eu cenhedlaethau; naw cant deg a deugain a chwech. Y dynion hyn oll *oedd* bennau cenedl ar dŷ eu tadau.

10 ¶ [c] Ac o'r offeiriaid; Jedaiah, a Jehoiarib, a Jachin,

11 ‡ Azariah hefyd mab Helciah, ſab Meſulam, fab Zadoc, fab Meraioth, fab Ahitub, tywyſog tŷ Dduw;

12 Adaiah

---

[a] 46.21. 26.38. 7.6.

[b] 2.52.

[c] 21.

[d] 9.35. 9.35.

‡ Neu, *Zachariah*, Pen. 9. 37.

† Neu, *Simeam*, Pen. 9. 38.

[e] 1Sa.14.51.

[f] 1Sa.14.49. *Iſſus.*

‡ Neu, *Iſboſeth.* 2 Sam. 2.8.

† Neu, *Mephiboſeth.* 2 Sam. 4. 4. & 9. 6, 10.

[g] 2 Sa 9.12.

‡ *Thahrea.* Pen. 9. 41.

[h] Pen. 9.42. *Jarah.*

[i] Pen. 9.43. *Rephaiah.*

[a] Ezr. 2.43. & 8. 20.

[b] Neh. 11. 1, &c.

[c] Nehe. 11. 10, &c.

‡ Neh. 11. 11. *Seraiah.*

12 Adaiah hefyd mab Jeroham, fab Paſſur, fab Malciah; a Maaſia mab Adiel, fab Jahzerah, fab Meſulam, fab Meſilemith, fab Immer.

13 A'i brodyr, pennaf ar dŷ eu tadau, yn fil a ſaith gant a thrugain; yn wŷr galluog o nerth i waith gwaſanaeth tŷ Dduw.

14 Ac o'r Leſiaid; Semaiah mab Haſub, fab Aſricam, fab Haſabiah, o feibion Merari,

15 Bacbaccar hefyd, Heres, a Galal, a Mattaniah mab Micah, fab Sicri, fab Aſaph;

16 Obadiah hefyd mab Semaiah, fab Galal, fab Jeduthun; a Berechiah mab Aſa, fab Elcanah, yr hwn a drigodd yn-nhrefydd y Netophathiaid.

17 Y porthorion hefyd *oedd*, Salum, ac Accub, a Thalmon, ac Ahiman, a'i brodyr: Salum *ydoedd* bennaf;

18 A hyd yn hyn ym-mhorth y brenin o du 'r dwyrain. Y rhai hyn o finteioedd meibion Leſi, *oedd* borthorion.

19 Salum hefyd mab Core, fab Ebiaſaph, fab Corah, a'r Corahiaid ei frodyr ef o dylwyth ei dâd, oedd ar waith y weinidogaeth, yn cadw ‡ pyrth y babell, a'i tadau hwynt ar lu yr ARGLWYDD, oedd yn cadw y ddyfodfa i mewn.

‡ Heb. *rhiniogau.*

d Nu. 31.6. 20 [d] Phinehes hefyd mab Eleazar a fuaſai dywyſog arnynt hwy o'r blaen: a'r ARGLWYDD *ydoedd* gyd-ag ef.

21 Zechariah mab Meſelemiah ydoedd borthor drws pabell y cyfarfod.

22 Hwynt oll y rhai a etholaſid yn borthorion wrth y rhiniogau, *oedd* ddau gant a deuddeg. Hwynt-hwy yn eu trefydd a rifwyd wrth eu hachau; goſodaſai [e] Dafydd a Samuel [f] y gweledydd y rhai hynny yn eu ‡ ſwydd.

e Pſ. 26. 1,2.
f 1 Sa 9. 9.
‡ Neu, *ymddiried.*

23 Felly hwynt a'i meibion *a ſafent* wrth byrth tŷ 'r ARGLWYDD, *ſef* tŷ y babell, i wilied wrth wiliadwriaethau.

24 Y porthorion oedd ar bedwar o fannau, dwyrain, gorllewin, gogledd, a dehau.

25 A'i brodyr, *y rhai oedd* yn eu trefydd, oedd i ddyfod [g] ar y ſeithfed dydd, o amſer i amſer, gyd-a hwynt.

g 2 Bren. 11. 5.

‡ Neu, *ymddiried.*

26 Canys tan ‡ lywodraeth y Leſiaid hyn, y pedwar pen porthor, yr oedd yr yſtafelloedd, a thryſſorau tŷ Dduw.

27 ¶ Ac o amgylch tŷ Dduw y lletteuent hwy, canys arnynt hwy *'r oedd* yr oruchwiliaeth, ac arnynt hwy hefyd *yr oedd* ei agoryd o forau i forau.

28 Ac o honynt hwy *yr oedd golygwŷr* ar leſtri y weinidogaeth, ac mewn rhif y dygent hwynt i mewn, ac mewn rhif y dygent hwynt allan.

29 A *rhai* o honynt hefyd oedd wedi eu goſod ar y lleſtri, ac ar holl ddodrefn y cyſſegr, ac ar y peillied, a'r gwîn, a'r olew, a'r thûs, a'r aroglau peraidd.

30 *Rhai* hefyd o feibion yr offeiriaid oedd yn gwneuthur [h] ennaint o'r aroglau peraidd.

Ex. 30. 23.

31 A Mattithiah *un* o'r Leſiaid (yr hwn oedd gyntaf-anedig Salum y Corahiad) ydoedd mewn ‡ ſwydd ar waith y † radell.

‡ Neu, *ymddiried.*
† Neu, *badell.*

32 Ac *eraill* o feibion y Cohathiaid eu brodyr hwynt, *oedd* ar y bara ‡ goſod, i'w ddarparu bob Sabboth.

‡ Neu, *trefn.*

2 Pen. 6. 31. & 25. 1

33 Ac dyma [i] y cantorion, pennau cenedl y Leſiaid, *y rhai oedd* mewn yſtafelloedd yn yſcafala; o herwŷdd arnynt yr oedd y gwaith hwnnw ddydd a nôs.

34 Dyma bennau cenedl y Leſiaid, pennau drwy eu cenhedlaethau: hwy a drigent yn Jeruſalem.

35 ¶ [k] Ac yn Gibeon y trigodd tad Gibeon, Jehiel, a henw ei wraig ef *oedd* Maacha.

k Pen. 8. 29.

36 A'i fab cyntaf-anedig ef *oedd* Abdon, yna Zur, a Chis, a Baal, a Ner, a Nadab,

37 A Gedor, ac Ahio, a Zachariah, a Micloth.

38 A Micloth a genhedlodd Simeam: a hwyntau hefyd, ar gyfer eu brodyr, a drigaſant yn Jeruſalem gyd-a'i brodyr.

39 [l] Ner hefyd a genhedlodd Cis, a Chis a genhedlodd Saul, a Saul a genhedlodd Jonathan, a Malchiſua, ac Abinadab, ac Esbaal.

l Pen. 8. 33.

40 A mab Jonathan *oedd* Meribbaal; a Meribbaal a genhedlodd Micah.

41 A Meibion Micah *oedd*, Pithon, a Melech, a Thahrea, *ac* [m] *Ahaz*.

m Pen. 8. 35.

42 Ac Ahaz a genhedlodd Jarah, a Jarah a genhedlodd Alemeth, ac Aſmafeth, a Zimri; a Zimri hefyd a genhedlodd Moza;

43 A Moza a genhedlodd Binea; a Rephaiah *oedd* ei fab ef, Eleaſah ei fab yntef, Azel ei fab yntef.

44 Ac i Azel *yr ydoedd* chwech o feibion, ac dyma ei henwau hwynt; Azricam, Bocheru, ac Iſmael, a Seariah, ac Obadiah, a Hanan. Dyma feibion Azel.

PEN. X.

1 Cwŷmp Saul a'i farwolaeth. 8 Gorfoledd y Philiſtiaid o'r achos hwnnw. 11 Caredigrwydd Jabes Gilead tu-ag at Saul a'i feibion. 13 Pechod Saul, am yr hwn yr aeth y frenhiniaeth oddiwrtho ef i Ddafydd.

A'r [a] Philiſtiaid a ryfelaſant yn erbyn Iſraël, a ffôdd gwŷr Iſraël o flaen y Philiſtiaid, ac a gwympaſant yn ‡ archolledig ym mynydd Gilboa.

a 2 Sam. 21. 1, 2.
‡ Neu, *lladdedig.*

2 A'r Philiſtiaid a erlidiaſant ar ôl Saul, ac ar ôl ei feibion: a'r Philiſtiaid a laddaſant Jonathan, ac ‡ Abinadab, a Malchiſua, meibion Saul.

‡ Neu, *Iſſui.*
1 Sam. 14. 49.

3 A'r rhyfel a drymhaodd yn erbyn Saul, a'r perchen bwäau a'i cawſant ef, ac efe a archollwyd gan y ſaethyddion.

4 Yna y dywedodd Saul wrth yr hwn oedd yn dwyn ei arfau ef, Tyn dy gleddyf, a gwân fi ag ef, rhag dyfod y rhai dienwaededig hyn a'm gwatwar i: ond arweinydd ei arfau ef nis gwnai, canys ofnodd yn ddirfawr. Yna y cymmerth Saul gleddyf, ac a ſyrthiodd arno.

5 A phan welodd arweinydd ei arfau ef farw o Saul, ſyrthiodd yntef hefyd ar y cleddyf, ac a fu farw.

6 Felly y bu farw Saul, a'i dri mab ef, a'i holl dylwyth a fuant feirw ynghŷd.

7 A phan welodd holl wŷr Iſraël, y rhai *oedd* yn y dyffryn, ffoi o honynt hwy, a marw Saul, a'i feibion; hwy a ymadawſant o'i dinaſoedd, ac a ffoiſant; a'r Philiſtiaid a ddaethant, ac a drigaſant ynddynt.

8 ¶ A thranoeth pan ddaeth y Philiſtiaid i ddïoſg y lladdedigion, hwy a gawſant Saul a'i feibion yn feirw ym mynydd Gilboa.

9 Ac wedi iddynt ei ddïoſg, hwy a gymmeraſant ei ben ef, a'i arfau, ac a anfonaſant i wlâd y Philiſtiaid, o amgylch, i ddangos i'w delwau, ac i'r bobl.

10 A hwy a oſodaſant ei arfau ef yn nhŷ eu duwiau, a'i ben-glog a grogaſant hwy yn-nhŷ Dagon.

11 ¶ A phan glybu holl Jabes Gilead yr hyn oll a wnaethai y Philiſtiaid i Saul,

12 Pob gŵr nerthol a godaſant, ac a gymeraſant ymaith gorph Saul, a chyrph ei feibion ef, ac a'i dygaſant i Jabes, ac a gladdaſant eu heſgyrn hwynt dan y dderwen yn Jabes, ac a ymprydiaſant ſaith niwrnod.

13 ¶ Felly y bu farw Saul, am ei gamwedd a † wnaethai eſe yn erbyn yr ARGLWYDD, [b] *ſef* yn erbyn gair yr ARGLWYDD, yr hwn ni chadwaſai eſe, ac am iddo ymgynghori â dewines, [c] i ymoſyn *â hi:*

14 Ac heb ymgynghori â'r ARGLWYDD, am hynny y lladdodd eſe ef, ac y trôdd y frenhiniaeth i Ddafydd fâb Jeſſe.

PEN. XI.

1 *Enneinio Dafydd yn lle Saul o gyttundeb cyffredin yn Hebron.* 4 *Ac ynteu yn ymnill tŵr Sïon oddiar y Jebuſiaid, trwy wroliaeth Joab.* 10 *Enwau cedyrn Dafydd.*

YNa [a] holl Iſraël a ymgaſglaſant at Ddafydd i Hebron, gan ddywedyd, Wele dy aſgwrn a'th gnawd ti ydym ni.

2 Doe hefyd, ac echdoe, pan ydoedd Saul yn frenin, tydi oedd yn arwain Iſraël i mewn ac allan: a dywedodd yr ARGLWYDD dy Dduw wrthyt, Ti [b] a ‡ borthi fy mhobl Iſraël, a thi a fyddi dywyſog ar fy mhobl Iſraël.

3 A holl henuriaid Iſraël a ddaethant at y brenin i Hebron, a Dafydd a wnaeth gyfammod â hwynt yn Hebron, ger bron yr ARGLWYDD; a hwy a enneiniaſant Ddafydd yn frenin ar Iſraël, yn ôl gair yr ARGLWYDD drwy law [c] Samuel.

4 ¶ A [d] Dafydd a holl Iſraël a aeth i Jeruſalem, hon *yw* Jebus, ac yno y Jebuſiaid *oedd* drigolion y tîr.

5 A thrigolion Jebus a ddywedaſant wrth Ddafydd, Ni ddeui i mewn yma. Etto Dafydd a ennillodd dŵr Sïon, yr hwn *yw* dinas Dafydd.

6 A dywedodd Dafydd, Pwy bynnag a darawö y Jebuſiaid yn gyntaf, eſe a fydd yn bennaf, ac yn dywyſog. Yna 'r eſgynnodd Joab mâb Serſiah yn gyntaf, ac a fu bennaf.

7 A thrigodd Dafydd yn y tŵr: o herwŷdd hynny y galwaſant ef ‡ dinas Dafydd.

8 Ac efe a adeiladodd y ddinas oddïamgylch, o Milo amgylch ogylch: a Joab a † adgyweiriodd y rhan arall i'r ddinas.

9 A Dafydd a aeth, ac a gynnyddodd ſwyfwy, ac ARGLWYDD y lluoedd *oedd* gyd-ag ef.

10 ¶ [e] Dyma hefyd bennaethiaid y cedyrn oedd gan Ddafydd, yn ymgryfhau gyd-ag ef yn ei deyrnas, a chyd-a holl Iſraël, i'w wneuthur ef yn frenin ar Iſraël, yn ôl [f] gair yr ARGLWYDD.

11 Ac dyma rîf y cedyrn *oedd* gan Ddafydd; Jaſobeam ‡ mâb Hachmoni, pen y capteniaid: hwn a dderchafodd ei wayw-ffon yn erbyn trychant, y rhai a laddwyd ar unwaith *ganddo.*

12 Ac ar ei ôl ef Eleazar mâb Dodo, yr Ahohiad, hwn *oedd un* o'r tri cedyrn.

13 Hwn oedd gyd-a Dafydd yn ‡ Paſdammim; a'r Philiſtiaid a ymgynnullaſant yno i ryſel, ac yr ydoedd rhan o'r maes yn llawn haidd, a'r bobl a ffoiſant o flaen y Philiſtiaid.

14 A hwy a † ymoſodaſant ynghanol y rhandir *honno,* ac a'i hachubaſant hi, ac a darawſant y Philiſtiaid: felly y gwaredodd yr ARGLWYDD hwynt ag ymwared mawr.

15 ¶ ‡ A [g] thri o'r deg pennaeth ar hugain a ddiſgynnaſant i'r graig at Ddafydd, i ogof Adulam; a llu y Philiſtiaid oedd yn gwerſyllu yn nyffryn Rephaïm.

16 A Dafydd yna *ydoedd* yn yr amddeffynfa, a ſefyllfa y Philiſtiaid yna *oedd* ym Methlehem.

17 A Dafydd a flyſiodd, ac a ddywedodd, Oh pwy a rydd i mi ddïod ddwfr o bydew Bethlehem, yr hwn *ſydd* wrth y porth?

18 A'r tri a ruthraſant trwy werſyll y Philiſtiaid, ac a dynnaſant ddwfr o bydew Bethlehem, yr hwn *oedd* wrth y porth, ac *a'i* cymeraſant, ac *a'i* dygaſant i Ddafydd: ac ni fynnai Dafydd ei yfed ef, onid eſe a'i dïod-offrymmodd ef i'r ARGLWYDD; 2947

19 Ac eſe a ddywedodd, Na atto fy Nuw i mi wneuthur hyn. A yfaf fi waed y dynion hyn † a beryglaſant eu henioes? o herwŷdd mewn *enbydrwydd am* eu henioes y dygaſant ef: am hynny ni fynnai eſe ei yfed. Y tri cedyrn a wnaethant hyn.

20 ¶ [h] Ac Abiſai brawd Joab oedd bennaf *o'r* tri. A hwn a eſgydwodd ei wayw-ffon yn erbyn trychant, *ac a'i* lladdodd *hwynt*: ac iddo *y bu* enw ym mhlith y tri.

21 O'r tri, anrhydeddufach nâ'r ddau *eraill,* a thywyſog iddynt, oedd eſe; ond ni ddaeth eſe hyd y tri *cyntaf.*

22 [i] Benaiah mâb Jehoiada, mâb gŵr grymmus o Gabzeel, mawr *ei* weithredoedd: eſe a laddodd ddau o † gedyrn Moab; ac eſe a ddiſgynnodd, ac a laddodd lew mewn pydew yn amſer eira.

23 Ac eſe a laddodd Aipht-ddyn, gŵr pum cufydd o feſur; ac yn llaw 'r Aipht-ddyn *yr oedd* gwayw-ffon megis carſan gwehydd; ac yntef a aeth i wared atto ef â ffon, ac a ddûg y wayw-ffon o law 'r Aipht-ddyn, ac a'i lladdodd ef â'i wayw-ffon ei hun.

24 Hyn a wnaeth Benaiah mâb Jehoiada, ac iddo *y bu* enw ym mhlith y tri cedyrn.

25 Wele, anrhydeddus *oedd* eſe ym myſg y deg ar hugain, ond at y tri *cyntaf* ni ddaeth eſe: a goſododdDafydd ef ar ei wŷr o gard.

26 ¶ A chedyrn y llu *oedd* [k] Aſahel brawd Joab, Elhanan mâb Dodo o Bethlehem,

27 Sammoth yr ‡ Harodiad, Helez y Peloniad,

28 Ira mâb Icces y Tecoiad, Abïezer yr Antothiad,

a 1 Sam. 31. 1, 2.
‡ Neu, *Iladdedigion.*
b 2 Sam. 5. 1.
c 1 Sam. 16. 13.
d 1 Sam. 17. 54. & 28. 7.
e 1 Sam. 16. 1, 12.
f 1 Sam. 16. 1, 12.
‡ Neu, *Hachmoniad.*
‡ Neu, *Ephesdammim,* 1 Sa. 17. 1.
† Neu, *ſaſaſant.*
‡ Neu, *A thri pheunaeth y deg ar hugain.*
g 2 Sam. 23. 13.
† Heb. *ynghyd a'i hennes.*
h 2 Sam. 23. 18, &c.
i 2 Sam 23. 20,
† Heb. *lewod.*
k 2 Sam. 23. 24.
‡ Neu, *Harorad,* 2 Sam 23. 25.

29 Sibecai 'r Huſathiad, Ilai 'r Ahohiad,
30 Maharai y Netophathiad, Heled mab Baanah y Netophathiad,
31 Ithai mab Ribai o Gibeah meibion Benjamin, Benaiah y Pirathoniad,
32 Hurai o afonydd Gaas, Abiel yr Arbathiad,
33 Azmaſeth y Baharumiad, Elihaba y Saalboniad.
34 Meibion Haſſem y Gizoniad, Jonathan mab Sageth yr Hararíad,
35 Ahiham mab Sacar yr Hararíad, Eliphal mab Ur.
36 Hepher y Mecherathiad, Ahiah y Peloniad,
37 Hezro y Carmeliad, Naarai mab Ezbai,
‡ Neu, *yr Haggeriad.* 38 Joël mab Nathan, Mibhar ‡ mab Haggeri,
39 Zelec yr Ammoniad, Naharai y Berothiad, yr hwn oedd yn dwyn arfau Joab mab Serfiah,
40 Ira 'r Ithriad, Gareb yr Ithriad,
41 Urias yr Hethiad, Zabad mab Ahlai,
42 Adina mab Siſa y Rubeniad, pennaeth y Rubeniaid, a chyd-ag ef ddeg ar hugain,
43 Hanan mab Maacah, a Joſaphat y Mithniad.
44 Uzzia 'r Aſterathiad, Sama, a Jehiel, meibion Hothan yr Aroëriad.
‡ Neu, *y Zimriad.* 45 Jediael ‡ mab Zimri, a Joha ei frawd ef, y Tiziad,
46 Eliel y Mahafiad, a Jeribai, a Joſafiah, meibion Elnaan, ac Ithma y Moabiad,
47 Eliel, ac Obed, a Jaſiel y Meſobaiad.

PEN. XII.

1 *Henwau y rhai a ddaeth at Ddafydd i Siclag,*
23 *a'r lluoedd a ddaeth atto ef i Hebron.*

2948 AC dyma y rhai a ddaeth at Ddafydd i [a] Siclag, *ac* efe etto † yn cadw arno rhag Saul fab Cis: a hwy *oedd* ym mhlith y rhai cedyrn, cynnorthwy-wŷr y rhyfel.
a 1 Sa. 27. 6. † Heb. *wedi cau.*
2 Yn arfogion *â* bwäau, yn medru o ddehau ac [b] o aſlwy daflu â cherrig, a ſaethu mewn bwäau: o frodyr Saul, o Benjamin.
b Barn. 20. 16.
‡ Neu, *Haſmaa.* 3 Y pennaf *oedd* Ahiezer, yna Joas, meibion ‡ Semaah y Gibeathiad, a Jeziel, a Phelet meibion Aſmaſeth, a Berachah, a Jehu yr Antothiad,
4 Ac Iſmaiah y Gibeoniad, grymmus *oedd efe* ym mhlith y deg ar hugain, a goruwch y deg ar hugain; Jeremiah hefyd, a Jahaziel, a Johanan, a Joſabad y Gederathiad,
5 Eleuſai, a Jerimoth, a Bealiath, a Semariah, a Sephatiah yr Haruphiad,
6 Elcana, a Jeſia, ac Azariel, a Joezer, a Jaſobeam, y Corhiaid,
7 A Joelah, a Zebadiah, meibion Jeroam o Gedor.
8 A *rhai* o'r Gadiaid a ymneilltuaſant at Ddafydd, i'r amddiffynfa, i'r anialwch, yn gedyrn o nerth, gwŷr milwraidd i ryfel yn medru trîn tarian a bwccled, ac wynebau llewöd *oedd* eu hwynebau hwynt, ac megis iyrchod ar y mynyddoedd † [c] o fuander *oeddynt hwy.*
† Heb. *i herſiaro.* c 1 Sa. 22. 18.
9 Ezer y cyntaf, Obadiah yr ail, Eliab y trydydd,
10 Maſmannah y pedwerydd, Jeremiah y pummed,
11 Attai y chweched, Eliel y ſeithfed,
12 Johanan yr wythfed, Elſabad y nawfed,
13 Jeremiah y degfed, Machbanai 'r unfed ar ddeg.
14 Y rhai hyn *oedd* o feibion Gad, yn gapteniaid y llu: yr un fleiaf ‡ *oedd* ar gant, a'r mwyaf ar fîl.
‡ Neu, a wrthwynebai gant, &c.
15 Dyma hwy y rhai a aethant tros yr Iorddonen yn ŷ mîs cyntaf, a hi wedi † [d] lliſo tros ei holl dorlannau, ac a yrraſant i ffo holl *drigolion* y dyffrynnoedd tu-a 'r dwyrain, a thu-a 'r gorllewin.
† Heb. *llenwi.* d Joſ. 3. 15.
16 A *rhai* o feibion Benjamin a Juda a ddaethant i'r amddiffynfa at Ddafydd.
17 A Dafydd a aeth † i'w cyfarfod hwynt, ac a lefarodd, ac a ddywedodd wrthynt, O's mewn heddwch y daethoch chwi attafi i'm cynnorthwyo, bydd fy nghalon yn un â chwi: ond o's i'm bradychu i'm gelynion, a minnau heb ‡ gamwedd yn fy nwylaw, Duw ein tadau ni a edrycho, ac a geryddo.
† Heb. *o's dlawn.* ‡ Neu, *draus.*
18 A'r Yſpryd a † ddaeth ar Amaſai pennaeth y capteniaid, *ac efe a ddywedodd,* Eiddo ti Dafydd, a chyd-a thi fab Jeſſe *y byddwn ni*; heddwch, heddwch i ti, a hedd i'th gynnorthwywŷr; o herwŷdd dy Dduw fydd yn dy gymmorth di. Yna Dafydd a'i croeſawödd hwynt, ac a'i goſodod hwy yn bennaethiaid ar y fyddin.
† Heb. *wiſgodd a* 1 Sa. 30. 22.
19 A *rhai* o Manaſſeh a droës at Ddafydd, pan ddaeth efe gyd-a'r Philiſtiaid yn erbyn Saul i ryfel, ond ni chynnorthwyaſant hwynt: canys [f] pennaduriaid y Philiſtiaid wrth gyngor, a'i gollyngaſant ef ymaith, gan ddywedyd, Efe a fyrth at ei feiſtr Saul am ein pennau ni.
2948 e 1 Sam. 29.
f 1 Sam. 29.
20 Fel yr oedd efe yn myned i Ziclag, trôdd attaw ef o Manaſſeh, Adnah, a Jozabad, a Jediel, a Michaël, a Jozabad, ac Elihu, a Zilthai, y rhai *oedd* bennaethiaid y miloedd ym Manaſſeh.
21 A'r rhai hyn a gynnorthwyaſant Ddafydd ‡ yn erbyn [g] y dorf: canys cedyrn o nerth oeddynt hwy oll, a chapteniaid ar y llu.
‡ Neu, *gyda'r.* g 1 Sam. 30. 8, 15.
22 Canys rhai a ddai at Ddafydd beunydd y pryd *hynny*, i'w gynnorthwyo ef, hyd onid *oedd efe* yn llu mawr, megis llu Duw.
2959
23 ¶ Ac dyma rifedi y pennau, y rhai yn arfogion i ryfel [h] a ddaethant at Ddafydd i Hebron, i droi brenhiniaeth Saul atto ef, [i] yn ôl gair yr ARGLWYDD.
2959 h 2 Sam. 5. 6. i 1 Sam. 15. 30.
24 *O* feibion Juda yn dwyn tarian, a ffonwayw, chwe mîl ac wŷth gant, yn ‡ arfog i ryfel.
‡ Neu *barod.*
25 O feibion Simeon yn gedyrn nerthol i ryfel, ſaith mîl a chant.
26 O feibion Lefi, pedair mîl a chwe chant.
27 A Jehoiada oedd dywyſog ar yr Aaroniaid, a chyd-ag ef dair mîl a ſaith gant.
28 [k] Zadoc hefyd llangc grymmus nerthol, ac o dŷ ei dâd ef, dau ar hugain o gapteniaid.
k 1 Sa. 6. 1.
29 Ac o feibion Benjamin brodyr Saul, tair mîl: canys hyd yn hyn [l] llawer o honynt oedd yn dilyn tŷ Saul.
l 2 Sa. 2. 25.
30 Ac o feibion Ephraïm, ugain mîl ac wŷth gant, yn rymmus nerthol, yn wŷr enwog yn nhŷ eu tadau.

31 Ac

31 Ac o hanner llwyth Manaſſeh, tair mîl ar bymtheg, y rhai a hyſpyſſaſid erbyn *eu* henwau, i ddyfod i wneuthur Dafydd yn frenin.

32 Ac o feibion Iſſachar, [m] y rhai a fedrent ddeall yr amſeroedd i wybod beth a ddylai Iſraël ei wneuthur, eu pennaethiaid hwynt *oedd* ddeucant, a'i holl frodyr oedd wrth eu gorchymyn hwynt.

33 O Zabulon, y rhai a aënt allan i ryfel, yn medru rhyfela â phob arfau rhyfel, deng-mîl a deugain, yn medru byddino, a hynny † yn ffyddlon.

34 Ac o Nephtali, mîl *o* dywyſogion, a chyd-a hwynt, â tharian a gwayw-ffon, ddwy fîl ar bymtheg ar hugain.

35 Ac o'r Daniaid, wyth mîl ar hugain a chwe chant, yn medru rhyfela.

36 Ac o Aſer yr oedd deugain mîl yn myned allan mewn byddin, yn medru ‡ rhyfela.

37 Ac o'r tu hwnt i'r Iorddonen, o'r Rubeniaid, ac o'r Gadiaid, ac o hanner llwyth Manaſſeh, *y daeth* chwech ugain mîl, mewn pob rhyw arfau cymmwys i ryfel.

38 Yr holl ryfel-wŷr hyn, yn medru byddino, a ddaethant mewn calon berffaith i Hebron, i wneuthur Dafydd yn frenin ar holl Iſraël: a'r rhan arall o Iſraël *oedd* hefyd yn un feddwl, i wneuthur Dafydd yn frenin.

39 A hwy a fuant yno gyd-a Dafydd dridiau, yn bwytta ac yn yfed: canys eu brodyr a arlwyaſent iddynt hwy.

40 A hefyd, y rhai oedd agos attynt hwy, hyd Iſſachar, a Zabulon, a Nephtali, a ddygaſant fara ar aſſynnod, ac ar gamelod, ac ar fulod, ac ar ychen, yn ‡ fwyd, yn flawd, yn ffigys, ac yn reſingau, ac yn wîn, ac yn olew, ac yn wartheg, ac yn ddefaid yn helaeth: o herwŷdd yr ydoedd llawenydd yn Iſraël.

PEN. XIII.

1 *Dafydd mewn rhwyſc fawr yn cyrchu 'r Arch o Giriath-jearim,* 9 *ac o herwŷdd taro Uzzah, yn gadael yr Arch yn nhŷ Obed-Edom.*

2959 A Dafydd a ymgynghorodd â chapteniaid y miloedd a'r cantoedd, ac â'r holl dywyſogion.

2 A Dafydd a ddywedodd wrth holl gynnulleidfa Iſraël, O's da gennych chwi, a *bod hyn* o'r ARGLWYDD ein Duw, ‡ danfonwn ar lêd at ëin brodyr y rhai a weddillwyd, drwy holl diroedd Iſraël, a chyd-a hwynt *at* yr offeiriaid a'r Lefiaid o fewn † eu dinaſoedd a'i meuſydd pentrefol, i'w cynnull hwynt attom ni.

3 A dygwn † drachefn Arch ein Duw attom ni; canys nid ymofynnaſom â hi yn nyddiau Saul.

4 A'r holl dyrfa a ddywedaſant am wneuthur felly: canys uniawn *oedd* y peth yngolwg yr holl bobl.

5 Felly [a] y caſglodd Dafydd holl Iſraël ynghŷd, o Sihor yr Aipht, hyd y ffordd y delir i Hemath, i ddwyn Arch Duw o [b] Giriath-Jearim.

6 A Dafydd a aeth i fynu, a holl Iſraël, i [c] Baalah, ſef Ciriath-Jearim, yr hon *ſydd* yn Juda, i ddwyn oddi-yno Arch yr ARGLWYDD Dduw, yr hwn ſydd yn preſſwylio rhwng y Cerubiaid, ar yr hon y gelwir ei enw ef. 2959

7 A hwy a † ddygaſant Arch Dduw [d] ar fenn newŷdd o dŷ Abinadab: ac Uzza ac Ahio oedd yn gyrru y fenn.

8 A Dafydd a holl Iſraël oedd yn chwarae ger bron Duw, â'i holl nerth, ac â chaniadau, ac â thelynau, ac â nablau, ac â thympanau, ac â ſymbalau, ac ag udcyrn.

9 ¶ A phan ddaethant hyd lawr dyrnu ‡ Chidon, Uzza a eſtynnodd ei law i ddala yr Arch: canys yr ychen † oedd yn ei hyſgwyd hi.

10 Ac ennynnodd llîd yr ARGLWYDD yn erbyn Uzza, ac efe a'i lladdodd ef, [e] oblegid iddo eſtyn ei law at yr Arch; ac yno y bu efe farw ger bron Duw.

11 A bu ddrwg gan Ddafydd am i'r ARGLWYDD rwygo rhwygiad yn Uzza: ac efe a alwodd y lle hwnnw ‡ Perez Uzza, hyd y dydd hwn.

12 A Dafydd a ofnodd Dduw y dydd hwnnw, gan ddywedyd, Pa fodd y dygaf Arch Dduw i mewn attafi?

13 Ac ni † ddûg Dafydd yr Arch atto ei hun i ddinas Dafydd, ond efe a'i cludodd hi i dŷ Obed-Edom y Gethiad.

14 Ac Arch Dduw a arhoſodd gyd-a theulu Obed-Edom, yn ei dŷ ef, dri mîs. A'r ARGLWYDD a fendithiodd [f] dŷ Obed-Edom, a'r hyn oll *ydoedd* eiddo.

[m] Eſr. 1.13.

Heb. *i galon a llan.*

Neu, *ddinas.*

Neu, *ddinas, &c.*

Heb. *rhwyſc.*

Heb. *mewn allan i ddyfynnu.*

Heb. *ddaſfedd eu meyſydd.*

Heb. *amry eiln.*

[a] 2 Sa. 6. 1.

[b] 2 Sa. 6. 2. 1 Chron. 13. 6.

[c] Jos. 15. 9, 60.

† Heb. *wnaethant i'r Arch farchogaeth ar, &c.*

[d] Edrych Num. 4. 15. Pſ. 132. 13.

‡ A elwir *Nachon,* 2 Sam. 6. 6.

† Neu, *a dramgwyddent.*

[e] Nu. 4. 15.

‡ Sef, *Rhwyg Uzza.*

† Heb. *ſymmudodd.*

[f] Fel Pen. 26. 5.

PEN. XIV.

1 *Caredigrwydd Hiram i Ddafydd:* 2 *Dedwyddwch Dafydd o'i bobl, o'i wragedd, ac o'i blant.* 8 *Y ddwy oruchafiaeth a gafodd efe yn erbyn y Philiſtiaid.*

A [a] Hiram brenin Tyrus a anfonodd gennadon at Ddafydd, a choed cedr, a ſeiri meini, a ſeiri prennau, i adeiladu iddo ef dŷ. 2958

2 ¶ A gwybu Dafydd ſiccrhau o'r ARGLWYDD ef yn frenin ar Iſraël: canys yr oedd ei frenhiniaeth ef wedi ei derchafu yn uchel, o herwŷdd ei bobl Iſraël.

3 A chymmerth Dafydd wragedd † ychwaneg yn Jeruſalem: a Dafydd a genhedlodd feibion ychwaneg, a merched.

4 Ac [b] dyma henwau y plant oedd iddo ef yn Jeruſalem; Sammua, a Sobab, Nathan, a Salomon,

5 Ac Ibhar, ac Eliſua, ac Elpalet,

6 A Noga, a Nephec, a Japhia,

7 Ac Eliſama, a ‡ Beeliada, ac Eliphalet.

8 ¶ [c] A phan glybu y Philiſtiaid fod Dafydd wedi ei enneinio yn frenin ar holl Iſraël, y Philiſtiaid oll a aethant i fynu i geiſio Dafydd: a chlybu Dafydd, ac a aeth allan yn eu herbyn hwynt. 2957

9 A'r Philiſtiaid a ddaethant, ac a ymwaſgaraſant yn nyffryn Rephaïm.

10 A Dafydd a ymgynghorodd â Duw, gan ddywedyd, A âf fi i fynu yn erbyn y Philiſtiaid? ac a roddi di hwynt yn fy llaw i? A'r ARGLWYDD a ddywedodd wrtho, Cerdda i fynu, canys mi a'i rhoddaf hwynt yn dy law di.

[a] 2 Sam. 5. 11, &c.

† Heb. *eſto.*

[b] Pen. 3. 5.

‡ Neu, *Eliada,* 2 Sa. 5. 16.

[c] 2 Sa. 5. 17.

‡ Sef, *lle rhwygiadau.*

11 Felly 'r aethant i fynu i ‡ Baal-Perazim, a Dafydd a'i tarawödd hwynt yno. A Dafydd a ddywedodd, Duw a dorrodd i mewn ar fy ngelynnion drwy fy llaw i, fel rhwygo dyfroedd: am hynny y galwafant hwy enw 'r lle hwnnw Baal-Perazim.

12 A phan adawfant hwy eu duwiau, dywedodd Dafydd am eu lloſgi hwynt yn tân.

13 A thrachefn etto y Philiſtiaid a ymwafgarafant yn y dyffryn.

14 A Dafydd a ymgynghorodd â Duw drachefn; a Duw a ddywedodd wrtho, Na ddôs i fynu ar eu hôl hwynt, tro ymaith oddïwrthynt, [d] a thyred arnynt ar gyfer y morwŷdd. [d 2 Sa. 5. 23.]

15 A phan glywech drŵſt cerddediad ymmrig y morwŷdd, yna dôs allan i ryfel: canys y mae Duw wedi myned o'th flaen di, i daro llu y Philiſtiaid.

16 A gwnaeth Dafydd megis y gorchymynnafai Duw iddo; a hwy a darawfant lû y Philiſtiaid, o Gibeon hyd Gazer.

17 Ac enw Dafydd a aeth drwy 'r holl wledydd; a'r ARGLWYDD a roddes ei arfwyd ef ar yr holl genhedloedd.

PEN. XV.

1 *Dafydd yn parottoi lle i'r Arch, yn trefnu 'r offeiriaid a'r Lefiaid i'w chyrchu hi o dŷ Obed-Edom,* 25 *Ac yn ei dwyn hi yn ei hôl mewn llawenydd mawr.* 29 *Michal yn ei ddïyſtyru ef.*

2959 A *Dafydd* a wnaeth iddo dai yn ninas Dafydd, ac a barottôdd le i Arch Duw, ac a oſododd iddi babell.

2 A Dafydd a ddywedodd, [a] Nid *ym i neb* ddwyn Arch Duw onid i'r Lefiaid: canys hwynt a ddewiſodd yr ARGLWYDD i ddwyn Arch Duw, ac i weini iddo ef yn dragywydd. [a Num. 4. 2, 15. Deut. 31. 9.]

3 A Dafydd a gynhullodd holl Iſraël i Jeruſalem, i ddwyn i fynu Arch yr ARGLWYDD i'w lle a barottoiſai efe iddi hi.

4 A Dafydd a gynhullodd feibion Aaron, a'r Lefiaid.

‡ Neu, *gerfant.*

5 O feibion Cohath; Uriel y pennaf, a'i ‡ frodyr, cant ac ugain.

6 O feibion Merari; Aſaiah y pennaf, a'i frodyr, dau gant ac ugain.

7 O feibion Gerſom; Joël y pennaf, a'i frodyr, cant a deg ar hugain.

[b Exo. 6. 22.] 8 O feibion [b] Elizaphan; Semaiah y pennaf, a'i frodyr, dau gant.

[c Exo. 6. 18.] 9 O feibion [c] Hebron; Eliel y pennaf, a'i frodyr, pedwar ugain.

10 O feibion Uzziel; Aminadab y pennaf, a'i frodyr, cant a deuddeg.

11 A Dafydd a alwodd am Zadoc ac am Abïathar yr offeiriaid, ac am y Lefiaid, am Uriel, Aſaiah, a Joël, Semaiah, ac Eliel, ac Aminadab,

12 Ac a ddywedodd wrthynt, Chwi *fydd* bennau cenedl ym mhlith y Lefiaid: ymſancteiddiwch chwi a'ch brodyr, fel y dygoch i fynu Arch ARGLWYDD Dduw Iſraël, i'r *lle* a barottoais iddi hi.

[d 2 Sa. 6. 3. Pen. 13. 7. e Pen. 13. 11, 12.] 13 [d] O herwŷdd nas *gwnaethoch* o'r dechreuad, [e] y torrodd yr ARGLWYDD ein Duw arnom ni, oblegid na cheiſiaſom ef yn y modd y dyleſym.

14 Felly yr offeiriaid a'r Lefiaid a ymſancteiddiafant i ddwyn i fynu Arch ARGLWYDD Dduw Iſraël.

15 A meibion y Lefiaid a ddygafant Arch Duw ar eu hyſgwyddau, wrth droſolion, megis [f] y gorchymynnodd Moſes, yn ôl gair yr ARGLWYDD. 2959 [f Ex. 25. 14. Num. 4. 15. & 7. 9.]

16 A Dafydd a ddywedodd wrth dywyſogion y Lefiaid, ar iddynt oſod eu brodyr y cerddorion i leiſio ag offer cerdd, nablau, a thelynau, a ſymbalau, yn lleiſio gan dderchafu llef mewn gorfoledd.

17 Felly y Lefiaid a oſodafant [g] Heman fâb Joël; ac o'i frodyr ef [h] Aſaph fâb Berechiah; ac o feibion Merari eu brodyr, [i] Ethan fâb Cuſaiah. [g Pen. 6. 33. h Pen. 6. 39. i Pen. 6. 44.]

18 A chyd-a hwynt eu brodyr o'r ail râdd, Zechariah, Ben, a Jaziel, a Semiramoth, a Jehiel, ac Unni, Eliab, a Benaiah, a Maaſiah, a Mattithiah, ac Eliphaleh, a Micniah, ac Obed-Edom, a Jehiel, y porthorion.

19 Felly Heman, Aſaph, ac Ethan, y cerddorion, *oeddynt* i leiſio â ſymbalau prês.

20 A Zechariah, ac * Aziel, a Semiramoth, a Jehiel, ac Unni, ac Eliab, a Maaſiah, a Benaiah, *a ganent* nablau ar Alamoth. * Ad. 18. *Jaziel.*

21 A Mattithiah, ac Eliphaleh, a Micniah, ac Obed-Edom, a Jehiel, ac Azaziah, *oeddynt* ‡ â thelynau ar y Sheminith i ragori. ‡ Neu, *ar yr wythfed i arweiniſio.*

22 Cenaniah hefyd oedd flaenor y Lefiaid ar y † gân, efe a ddyſgai *eraill* am y * gân, canys cyfarwydd ydoedd. † Neu, *clud.* * Heb. *derchafiad.*

23 A Berechiah ac Elcanah *oedd* borthorion i'r Arch.

24 A Sebaniah, a Jehoſaphat, a Nathaneel, ac Amaſai, a Zechariah, a Benaiah, ac Eliezer, yr offeiriaid, [k] *oedd* yn lleiſio mewn udcyrn o flaen Arch Duw: Obed-Edom hefyd a Jehiah oedd borthorion i'r Arch. [k Nu. 10. 8.]

25 ¶ Felly [l] Dafydd a henuriaid Iſraël, a thywyſogion y miloedd, a aethant i ddwyn i fynu Arch cyfammod yr ARGLWYDD, o dŷ Obed-Edom mewn llawenydd. [l 2 Sam. 6. 12, 13, &c.]

26 A phan gynnorthwyodd Duw y Lefiaid oedd yn dwyn Arch cyfammod yr ARGLWYDD, hwy a offrymmafant ſaith o fuſtych, a ſaith o hyrddod.

27 A Dafydd oedd wedi ymwiſgo mewn gwiſg o liain main; a'r holl Lefiaid, y rhai oedd yn dwyn yr Arch, a'r cantorion, Cenaniah hefyd meiſtr y ‡ gân, a'r cerddorion. Ac am Ddafydd *yr oedd* Ephod liain. ‡ Neu, *clud.*

28 A holl Iſraël a ddygafant i fynu Arch cyfammod yr ARGLWYDD, â bloedd, â llais trwmpet, ag udcyrn, ac â ſymbalau, yn lleiſio gyda'r nablau, a'r telynau.

29 ¶ A [m] phan ydoedd Arch cyfammod yr ARGLWYDD yn dyfod i ddinas Dafydd, Michal merch Saul a edrychodd drwy ffeneſtr, ac a ganfu Ddafydd y brenin yn dawnſio, ac yn chwarae: a hi a'i dirmygodd ef yn ei chalon. [m 2 Sa. 6. 16.]

PEN. XVI.

1 *Dafydd yn aberthu,* 4 *yn ordeinio cantorion i ganu mawl i Dduw,* 7 *yn gwneuthur Pſalm i ddiolch i Dduw,* 37 *yn goſod gweinidogion, a phorthorion, ac offeiriaid, a cherddorion, i weini i'r Arch yn waſtadol.*

FElly [a] y dygafant hwy Arch Dduw i mewn, ac a'i goſodafant hi ynghanol y babell a oſodafai [a 2 Sa. 6. 17.]

2959 oſodaſai Dafydd iddi hi: a hwy a offrymmaſant offrymmau poeth ac ebyrth hedd ger bron Duw.

2 Ac wedi i Ddafydd orphen aberthu offrymmau poeth ac ebyrth hedd, efe a ſendithiodd y bobl yn enw yr ARGLWYDD.

3 Ac efe a rannodd i bob un *o* Iſraël, yn ŵr, ac yn wraig, dorth o ſara, a dryll o gîg, a chooſtrelaid *o win.*

4 ¶ Ac efe a oſodod ger bron Arch yr ARGLWYDD, weinidogion o'r Leſiaid, i gofio, ac i foliannu, ac i glodforı ARGLWYDD Dduw Iſraël.

5 Aſaph *oedd* bennaf, ac yn ail iddo ef Zechariah, Jeiel, a Semiramoth, a Jehiel, a Mattithiah, ac Eliab, a Benaiah, ac Obed-Edom; a Jeiel ag offer nablau, a thelynau; ac Aſaph oedd yn lleiſio â ſymbalau.

6 Benaiah hefyd a Jahaziel yr offeiriaid *oedd* ag udcyrn yn waſtadol o flaen Arch cyſammod Duw.

7 ¶ Yna y dydd hwnnw y rhoddes Dafydd *y pſalm hon* [b] yn gyntaf i foliannu yr ARGLWYDD, yn llaw Aſaph a'i frodyr.

8 [c] Moliennwch yr ARGLWYDD, gelwch ar ei enw ef, hyſpyſwch ei weithredoedd ef ym mhlith y bobloedd.

9 Cenwch iddo, clodforwch ef, ymadroddwch am ei holl ryfeddodau.

10 Ymlawenychwch yn ei enw ſanctaidd ef; ymhyfryded calon y ſawl a geiſiant yr ARGLWYDD.

11 Ceiſiwch yr ARGLWYDD, a'i nerth ef, ceiſiwch ei wyneb ef yn waſtadol.

12 Cofiwch ei wrthiau, y rhai a wnaeth efe, ei ryfeddodau, a barnedigaethau ei enau;

13 Chwi hâd Iſraël ei wâs ef; chwi meibion Jacob ei etholedigion ef.

14 Efe yw'r ARGLWYDD ein Duw ni; ei farnedigaethau ef *ſydd* drwy yr holl ddaiar.

15 Cofiwch yn dragywydd ei gyfammod; y gair a orchymynnodd efe i fil o genhedlaethau;

16 [d] Yr hwn a gyfammododd efe ag Abraham, a'i lŵ i Iſaac:

17 Ac a oſodod efe yn ddeddf i Jacob, *ac* yn gyfammod tragywyddol i Iſraël,

18 Gan ddywedyd, I ti y rhoddaf dîr Canaan, † rhandir eich etifeddiaeth.

19 Pan nad oeddych ond ‡ ychydig, [e] ïe ychydig, a dieithraid ynddi;

20 A phan rodient o genhedlaeth i genhedlaeth, ac o un frenhiniaeth at bobl eraill;

21 Ni adawödd efe i neb eu gorthrymmu: onid efe [f] a geryddodd frenhinoedd o'i plegid

22 [g] Na chyffyrddwch â'm henneiniog, ac na ddrygwch fy mhrophwydi.

23 [h] Cenwch i'r ARGLWYDD yr holl ddaiar: mynegwch o ddydd i ddydd ei iechydwriaeth ef.

24 Adroddwch ei ogoniant ef ym mhlith y cenhedloedd; a'i wrthiau ym mhlith yr holl bobloedd.

25 Canys mawr *yw* 'r ARGLWYDD, a chanmoladwy iawn: ofnadwy hefyd yw efe goruwch yr holl dduwiau.

26 O herwydd holl dduwiau [i] y bobloedd *ydynt* eulynnod; onid yr ARGLWYDD a wnaeth y nefoedd.

27 Gogoniant a harddwch *ſydd* ger ei fron ef: nerth a gorfoledd yn ei ſangre ef. 2959

28 Moeſwch i'r ARGLWYDD, chwi deuluoedd y bobloedd; moeſwch i'r ARGLWYDD ogoniant a nerth.

29 Moeſwch i'r ARGLWYDD ogoniant ei enw: dygwch aberth, a deuwch ger ei fron ef; ymgrymmwch i'r ARGLWYDD mewn prydferthwch ſancteiddrwydd.

30 Ofnwch rhagddo ef yr holl ddaiar: y bŷd hefyd a ſiccrheir, fel na ſyflo.

31 Ymlawenyched y nefoedd, ac ymhyfryded y ddaiar; a dywedant ym mhlith y cenhedloedd, Yr ARGLWYDD ſydd yn teyrnaſu.

32 Rhued y môr a'i gyflawnder; llawenhaëd y maes, a'r hyn oll *y ſydd* ynddo.

33 Yna prennau y coed a ganant o flaen yr ARGLWYDD, am ei fod yn dyfod i farnu y ddaiar.

34 [k] Clodforwch yr ARGLWYDD; canys da yw: o herwŷdd ei drugaredd *ſydd* yn dragywydd. [k] Pſa. 107. 1. & 118. 1. & 136. 1.

35 A dywedwch, [l] Achub ni, ô Dduw ein hiechydwriaeth, caſgl ni hefyd, a gwared ni oddiwrth y cenhedloedd, i foliannu dy enw ſanctaidd di, ac i ymogoneddu yn dy foliant. [l] Pſal. 106. 47, 48.

36 Bendigedig *fyddo* ARGLWYDD Dduw Iſraël, o dragywyddoldeb hyd dragywyddoldeb. A dywedodd yr holl [m] bobl, Amen, gan foliannu yr ARGLWYDD. [m] Deu. 27. 15.

37 ¶ Ac efe a adawödd yno, o flaen Arch cyfammod yr ARGLWYDD, Aſaph a'i frodyr, i weini ger bron yr Arch yn waſtadol, gwaith dydd yn ei ddydd:

38 Ac Obed-Edom, a'i brodyr, wyth a thri ugain: Obed-Edom hefyd mâb Jeduthun, a Hoſah, i fod yn borthorion.

39 Zadoc yr offeiriad, a'i frodyr yr offeiriaid, o flaen [n] tabernacl yr ARGLWYDD, [o] yn yr uchelfa *oedd* yn Gibeon, [n] Pſ. 21. 29. 2 Chr. 1. 3. [o] 1 Bre. 3. 4.

40 I offrymmu poeth-offrymmau i'r ARGLWYDD ar allor y poeth-offrwm yn waſtadol [p] foreu a hwyr: yn ôl yr hyn oll ſydd 'ſgrifennedig yng hyfraith yr ARGLWYDD, yr hon a orchymynnodd efe i Iſraël; [p] Ex. 29. 38. Num. 28. 3.

41 [q] A chyd-a hwynt Heman, a Jeduthun, a'r etholedigion eraill, y rhai a yſpyſaſid wrth *eu* henwau, i foliannu yr ARGLWYDD, [q] am fod ei drugaredd ef yn dragywydd; [q] 2 Chr. 5. 13. & 7. 3. Ezra 3. 11.

42 A chyd-a hwynt Heman, a Jeduthun, yn lleiſio ag udcyrn, ac â ſymbalau i'r cerddorion, ac offer cerdd Duw. A meibion Jeduthun *oedd* wrth y porth. Jer. 33. 11.

43 A'r holl bobl a aethant, bob un i'w dŷ ei hun: a Dafydd a ddychwelodd i fendigo ei dŷ yntef.

PEN. XVII.

1 Nathan unwaith yn fodion i arfeddyd Dafydd ar adeiladu tŷ i Dduw, 3 a chwedi hynny, trwy air Duw, yn gwarafun iddo, 11 yn addo iddo fendithion, a daioni yn ei hâd. 16 Gweddi Dafydd a'i ddiolch.

A [a] Phan oedd Dafydd yn trigo yn ei dŷ, Dafydd a ddywedodd wrth Nathan y prophwyd, Wele fi yn trigo mewn tŷ o gedrwydd, ac Arch cyfammod yr ARGLWYDD tan gortynnau. [a] 2 Sa. 7. 1.

2960 2 Yna Nathan a ddywedodd wrth Ddafydd, Gwnâ 'r hyn oll *fydd* yn dy galon; canys *y mae* Duw gyd-a thi.

3 ¶ A'r noſon honno y daeth gair Duw at Nathan, gan ddywedyd,

4 Dôs, a dywed wrth Ddafydd fy ngwâs, Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, Nid adeiledi di i mi dŷ i breſſwylio *ynddo.*

5 Canys ni phreſſwyliais i mewn tŷ er y dydd y dugym i fynu Iſraël hyd y dydd hwn, ond bûm o babell i babell, ac o dabernacl bwygilydd.

6 Ym mha *le* bynnag y rhodiais gyd-a holl Iſraël, a yngenais i air wrth un o farnwŷr Iſraël (i'r rhai y gorchymynnaſwn borthi fy mhobl) gan ddywedyd, Pa ham nad adeiladaſoch i mi dŷ o gedr-wydd?

7 Ac yr awr hon, fel hyn y dywedi wrth Ddafydd fy ngwâs, Fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd, Myfi a'th gymmerais di o'r gorlan, oddïar ôl y praidd, i fod yn dywyſog ar fy mhobl Iſraël.

8 A bûm gyd-a thi, i ba le bynnag y rhodiaiſt, torrais ymaith hefyd dy holl elynnion o'th flaen, a gwneuthym enw i ti, megis enw y gwŷr mawr ſydd ar y ddaiar.

9 Goſodaf hefyd i'm pobl Iſraël le, ac a'i plannaf, a hwy a drigant yn eu lle, ac ni ſymmudir hwynt mwyach; a meibion anwiredd ni 'chwanegant eu cyſtuddio, (megis yn y cyntaf,

10 Ac er y dyddiau y gorchymynnais i farnwŷr fod ar fy mhobl Iſraël;) daroſtyngaf hefyd dy holl elynnion di, a mynegaf i ti yr adeilada yr ARGLWYDD i ti dŷ.

11 A bydd pan gyflawner dy ddyddiau di, i fyned at dy dadau, y cyfodaf dy hâd ar dy ôl di, yr hwn a fydd o'th feibion di, a mi a ſiccrhâf ei deyrnas ef.

12 Efe a adeilada i mi dŷ, a minneu a ſiccrhâf ei deyrn-gadair ef byth.

a 2 Sa. 7. 14. 13 [a] Myfi a fyddaf iddo ef yn dâd, ac yntef fydd i mi yn fâb, a'm trugaredd ni thynnaf oddiwrtho ef, megis y tynnais oddiwrth yr hwn a fu o'th flaen di.

b Luc. 1. 33. 14 Ond [b] mi a'i goſodaf ef yn fy nhŷ, ac yn fy nheyrnas byth; a'i deyrn-gadair ef a ſiccrheïr byth.

15 Yn ôl yr holl eiriau hyn, ac yn ôl yr holl weledigaeth hon, felly y llefarodd Nathan wrth Ddafydd.

16 ¶ A daeth Dafydd y brenin, ac a eiſteddodd ger bron yr ARGLWYDD, ac a ddywedodd, Pwy *ydwyf* fi, ô ARGLWYDD Dduw, a pheth *yw* fy nhŷ, pan ddygit fi hyd yma?

17 Etto bychan *yw* hyn yn dy olwg di, ô Dduw; canys dywedaiſt am dŷ dy wâs dros hîr o amſer, a thi a edrychaiſt arnaf (ô ARGLWYDD Dduw) fel ar gyflwr dyn uchel-radd.

18 Pa beth a 'chwanega Dafydd *ei ddyweddyd* wrthyt mwyach, am anrhydedd dy wâs? canys ti a adwaenoſt dy wâs.

19 O ARGLWYDD, er mwyn dy wâs, ac yn ôl dy feddwl dy hun, y gwnaethoſt yr holl fawredd hyn, i ddangos pob mawredd.

20 O ARGLWYDD, nid *oes neb* fel tydi, ac nid *oes* Duw onid tydi, yn ôl yr hyn oll a glywſom â'n cluſtiau.

21 A pha un genedl ar y ddaiar *fydd* megis dy bobl Iſraël, yr hon yr aeth Duw i'w gwaredu yn bobl iddo ei hun, i oſod i ti enw mawr ac ofnadwy, gan fwrw allan genhedloedd o flaen dy bobl, y rhai a waredaiſt ti o'r Aipht? 2960

22 Ti hefyd a wnaethoſt dy bobl Iſraël yn bobl i ti byth; a thi, ARGLWYDD, a aethoſt yn Dduw iddynt hwy.

23 Am hynny yr awr hon, ARGLWYDD, y gair a leferaiſt am dy wâs, ac am ei dŷ ef, poed ſiccr fyddo byth: gwnâ fel y leferaiſt.

24 A phoed ſiccr fyddo, fel y mawrhaër dy enw yn dragywydd, gan ddywedyd; ARGLWYDD y lluoedd, Duw Iſraël, *fydd* Dduw i Iſraël: a *bydded* tŷ Ddafydd dy wâs yn ſiccr ger dy fron di.

25 Canys ti, ô fy Nuw, a † ddywedaiſt i'th wâs yr adeiladit ti dŷ iddo ef: am hynny y cafodd dy wâs weddïo ger dy fron di. † Heb. *Ddatcuddiaiſt gluſt dy wâs.*

26 Ac yr awr hon, ARGLWYDD, (ti ydwyt Dduw, a thi a leferaiſt am dŷ dy wâs y daioni hwn.)

27 Yn awr gan hynny ‡ bid wiw gennyt fendigo tŷ dy wâs, i fod ger dy fron yn dragywydd: am i ti, ô ARGLWYDD, ei fendigo, bendigedig *fydd* yn dragywydd. ‡ Neu, *bu.*

PEN. XVIII.

1 Dafydd yn daroſtwng y Philiſtiaid a'r Moabiaid, 3 yn taro Hadarezer a'r Syriaid. 9 Tou yn danfon Hadoram ag anrhegion i fendithio Dafydd, 11 ac ynteu yn cyſegru 'r anrhegion a'r yſpail i Dduw, 13 yn goſod amddiffynfeydd yn Edom. 14 Swyddogion Dafydd.

A [a] Darfu wedi hyn, i Ddafydd daro y Philiſtiaid, a'i daroſtwng hwynt, a dwyn Gath a'i phentrefydd o law y Philiſtiaid. a 2 Sam. 8. 1, &c.

2 Hefyd efe a darawödd Moab; a'r Moabiaid a fuant weiſon i Ddafydd, yn dwyn trêth.

3 ¶ Tarawödd Dafydd hefyd ‡ Hadarezer brenin Zobah *hyd* Hamath, pan oedd efe yn myned i ſiccrhau ei lywodraeth wrth afon Euphrates. ‡ Neu, *Hadadezer.* 2 Sam. 8. 3.

4 A Dafydd a ddûg oddïarno ef fil o gerbydau, a ſaith mîl o wŷr meirch, ac ugain mil o wŷr traed; a thorrodd Dafydd linynnau garr *meirch* yr holl gerbydau, ond efe a adawödd o honynt gan cerbyd.

5 A phan ddaeth y Syriaid o Ddamaſcus i gynnorthwyo Hadarezer brenin Zobah, Dafydd a laddodd o'r Syriaid ddwy fil ar hugain o wŷr.

6 A goſododd Dafydd *amddiffynfeydd* yn Syria Damaſcus: a bu y Syriaid yn weiſion i Ddafydd, yn dwyn trêth. A'r ARGLWYDD a waredodd Ddafydd i ba le bynnag yr aeth.

7 A Dafydd a gymmerodd y tariannau aur oedd gan weiſion Hadarezer, ac a'i dûg hwynt i Jeruſalem.

8 Dûg Dafydd hefyd o ‡ Tibhath, ac o Chun, dinaſoedd Hadarezer, lawer iawn o brês, a'r hwn y gwnaeth [b] Salomon y môr prês, a'r colofnau, a'r lleſtri prês. ‡ Al. *Tibni.*

9 ¶ A phan glybu ‡ Tou brenin Hamath daro o Ddafydd holl lû Hadarezer brenin Zobah; ‡ Neu, *Toi.*

10 Efe a anfonodd at y brenin Dafydd * Hadoram ei fâb, â phob lleſtri aur, ac arian, a phrês,

2960 phrês, *gyd-ag ef*, i ymosyn am ei iechyd ef, ac i'w sendithio ef, am iddo ryfela yn erbyn Hadarezer a'i daro ef: canys † rhyfela yr oedd Hadarezer *yn erbyn* Tou.

11 ¶ Y rhai hynny hefyd a gyssegrodd y brenin Dafydd i'r ARGLWYDD, gyd-a'r arian a'r aur a ddygasai efe oddiar yr holl genhedloedd, *sef* oddiar Edom, ac oddiar Moab, ac oddiar feibion Ammon, ac oddiar y Philistiaid, ac oddiar Amalec.

12 Ac Abisai mâb Serfiah a laddodd o Edom, yn nyffryn yr halen, dair mîl ar bymtheg.

13 Ac efe a osododd amddiffynfeydd yn Edom; a'r holl Edomiaid a fuant weision i Ddafydd. A'r ARGLWYDD a gadwodd Ddafydd i ba le bynnag yr aeth efe.

14 ¶ A Dafydd a deyrnasodd ar holl Israël, ac yr oedd efe yn gwneuthur barn a chyfiawnder i'w holl bobl.

15 A Joab mâb Serfiah *oedd* ar y llu; a Jehosaphat mâb Ahilud yn gofiadur;

16 A Zadoc mâb Ahitub, ac * Abimelech mâb Abïathar, *oedd* offeiriaid; a ‡ Sausa yn sgrifennydd;

17 Benaiah hefyd mâb Jehoiada *oedd* ar y Cerethiaid a'r Pelethiaid; a meibion Dafydd *oedd* y rhai pennaf wrth law y brenin.

PEN. XIX.

1 *Traha Hanun &'r cennadon a ddanfonasai Dafydd i'w gyssuro ef am ei dâd. 6 Yr Ammoniaid yn cael nerth gan y Syriaid, a Joab ac Abisai yn eu gorchfygu hwynt. 16 Sophach yn cael cymmorth etto gan y Syriaid, a Dafydd yn ei ladd ef.*

AC yn ôl hyn a bu i Nahas brenin meibion Ammon farw, a'i sâb a deyrnasodd yn ei le ef.

2 A Dafydd a ddywedodd, Gwnâf garedigrwydd â ‡ Hanun sâb Nahas, o herwŷdd gwnaeth ei dâd â myfi garedigrwydd. Ac anfonodd Dafydd gennadon i'w gyssuro ef am ei dâd. A gweision Dafydd a ddaethant i wlâd meibion Ammon, at Hanun, i'w gyssuro ef.

3 A thywysogion meibion Ammon a ddywedasant wrth Hanun, Ai anrhydeddu dy dâd ti y mae Dafydd † yn dy dŷb di, am iddo anfon cyssur-wŷr attat ti? onid i chwilio, ac i ddisetha, ac i droedio y wlâd y daeth ei weision ef attat ti?

4 Yna y cymmerth Hanun weision Dafydd, ac a'i heilliodd hwynt, ac a dorrodd eu dillad hwynt yn eu hanner, wrth eu cluniau, ac a'i gyrrodd hwynt ymaith.

5 A hwy a aethant, ac a fynegasant i Ddafydd am y gwŷr. Ac efe a anfonodd i'w cyfarfod hwynt: (canys y gwŷr oedd wedi cywilyddio yn fawr.) A dywedodd y brenin, Trigwch yn Jerico, hyd oni thyfo eich barfau, yna dychwelwch.

6 ¶ Yna meibion Ammon a welsant ddarfod iddynt eu gwneuthur eu hunain † yn gâs gan Ddafydd, ac anfonodd Hanun a meibion Ammon fil o dalentau arian i gyflogi iddynt gerbydau, a marchogion, o Mesopotamia, ac o Syria Maachah, ac o Zobah.

7 A chyflogasant iddynt ddeuddeng mîl ar hugain o gerbydau, a brenin Maachah a'i bobl; y rhai a ddaethant, ac a wersyllasant o flaen Medeba: a meibion Ammon hefyd a ymgasglasant o'i dinasoedd, ac a ddaethant i ryfel. 2960

8 A phan glybu Dafydd, efe a anfonodd Joab, a holl lu y cedyrn.

9 A meibion Ammon a aethant allan, ac a ymfyddinasant *wrth* borth y ddinas: a'r brenhinoedd y rhai a ddelsai, *oedd* o'r nailltu yn y maes.

10 A phan ganfu Joab fod wyneb y rhyfel yn ei erbyn ef ym mlaen ac yn ôl, efe a etholodd o holl ‡ etholedigion Israël, ac a'i byddinodd hwynt yn erbyn y Syriaid. ‡ Neu, *wyr ieuainge.*

11 A gweddill y bobl a roddes efe dan law Abisai ei frawd; a hwy a ymfyddinasant yn erbyn meibion Ammon.

12 Ac efe a ddywedodd, O's trêch *fydd* y Syriaid nâ mi, yna bydd di yn gynnorthwy i mi: ond o's meibion Ammon a fyddant trêch nâ thi, yna mi a'th gynnorthwyaf ditheu.

13 Bydd rymmus, ac ymwrolwn dros ein pobl, a thros ddinasoedd ein Duw; a gwnaed yr ARGLWYDD yr hyn fyddo da yn ei olwg ef.

14 Yna y nesssaodd Joab, a'r bobl *oedd* gydag ef, yn erbyn y Syriaid i'r rhyfel; a hwy a ffoisant o'i flaen ef.

15 A phan welodd meibion Ammon ffoi o'r Syriaid, hwyntau hefyd a ffoisant o flaen Abisai ei frawd ef, ac a aethant i'r ddinas: a Joab a ddaeth i Jerusalem.

16 ¶ A phan welodd y Syriaid eu lladd o flaen Israël, hwy a anfonasant gennadon, ac a ddygasant allan y Syriaid y rhai *oedd* or tu hwnt i'r ‡ afon; a † Sophach capten llu Hadarezer oedd o'i blaen hwynt. ‡ Sef, *Euphrates.* † Neu, *Sobach,* 2 Sa. 10. 16.

17 A mynegwyd i Ddafydd; ac efe a gasglodd holl Israël, ac a aeth tros yr Iorddonen, ac a ddaeth arnynt hwy, ac a ymfyddinodd yn eu herbyn hwynt. A phan ymfyddinodd Dafydd yn erbyn y Syriaid, hwy a ryfelasant ag ef.

18 Ond y Syriaid a ffoisant o flaen Israël; a lladdodd Dafydd o'r Syriaid saith mîl *o wŷr yn ymladd* mewn cerbydau, a deugein-mîl o wŷr traed, ac a ladodd Sophach capten y llû.

19 A phan welodd gweision Hadarezer eu lladd o flaen Israël, hwy a heddychasant â Dafydd, a gwasanaethasant ef: ac ni fynnai y Syriaid gynnorthwyo meibion Ammon mwyach.

PEN. XX.

1 *Joab yn gwarchae ar Rabbah, a Dafydd yn ei hanrheithio hi, ac yn arteithio ei phobl. 4 Lladd tri chawr mewn tair câd yn erbyn y Philistiaid.*

a DArfu hefyd † wedi gorphen y flwyddyn, yn amser myned o'r brenhinoedd allan *i ryfela*, arwain o Joab gadernid y llu, ac anrheithio gwlâd meibion Ammon, ac efe a ddaeth ac a warchaeodd ar Rabbah: (ond Dafydd a arhosodd yn Jerusalem) a Joab a darawödd Rabbah, ac a'i dinystriodd hi. 2969 a 2 Sa. 11. 1. † Heb. *ar ddyfodiad y flwyddyn.*

b 2 Sam. 12. 30.

2 A [b] chymmerth Dafydd goron eu brenin hwynt oddiam ei ben, a chafodd hi o bwys talent o aur, ac ynddi feini gwerth-fawr, a hi a roëd am ben Dafydd: ac efe a ddûg anrhaith fawr iawn o'r ddinas.

3 A'r bobl *oedd* ynddi a ddûg efe allan, ac a'i torrodd hwynt â llifiau, ac ag ogau heiyrn, ac â bwyill: ac fel hyn y gwnaeth Dafydd â holl ddinaſoedd meibion Ammon. A dychwelodd Dafydd a'r holl bobl i Jeruſalem.

2986

c 2 Sam. 21. 18. ‡ Neu, *parhaodd.* Heb. *ſafodd.* † Neu, *Gob.* *d* Pſ. 11. 29. * 2 Sam. 21. 18. *Seph.* ‡ Neu, *Rapha.* † A elwir *Jaare-Oregim,* 2 Sa. 21. 19. *e* 2 Sa. 21. 20. † Heb. *o feſur.* ‡ Neu, *Rapha.* † A elwir *Sammah,* 1 Sa. 16. 9.

4 ¶ Ac yn ôl hyn [c] y ‡ cyfododd rhyfel yn † Gezer yn erbyn y Philiſtiaid, yna [d] Sibbecai yr Huſathiad a laddodd * Sippai yr hwn oedd o feibion ‡ y Cawr; felly y daroſtyngwyd hwynt.

5 A bu drachefn ryfel yn erbyn y Philiſtiaid, ac Elhanan mâb † Jair a laddodd Lahmi, brawd Goliath y Gethiad, a phaladr ei wayw-ffon ef *oedd* fel carfan gwehydd.

6 [e] Bu hefyd trachefn ryfel yn Gath, ac yr oedd gŵr † hîr, a'i fyſedd *oeddynt* bob yn chwech a chwech, *ſef* pedwar ar hugain; yntef hefyd a aneſid i'r ‡ cawr.

7 Ond pan ddifenwodd efe Iſraël, Jonathan mâb † Simea frawd Dafydd a'i lladdodd ef.

8 Y rhai hyn a anwyd i'r cawr yn Gath, ac a laddwyd drwy law Dafydd, a thrwy law ei weiſion ef.

PEN. XXI.

1 *Dafydd wedi ei demptio gan Satan, yn gyrru Joab i rifo 'r bobl,* 5 *A chwedi dwyn cyfrif y bobl atto, yn edifar gantho hynny,* 9 *ac yn cael ei ddewis o dair pla, ac yn dewis haint y nodau,* 14 *ac wedi marw deng mîl a thrugain o'r bobl, trwy edifeirwch, yn achub dinyſtr Jeruſalem.* 18 *Dafydd, trwy gyngor Gad, yn prynnu llawr dyrnu Ornan, ac yn gwneuthur yno allor, a Duw trwy dân yn rhoi iddo arwŷdd o'i ffafor, ac yn attal y bla.* 28 *Dafydd yn aberthu yno, wedi ei attal gan angel rhag myned i Gibeon.*

2987

a 2 Sa. 24. 1, &c.

A [a] Satan a ſafodd i fynu yn erbyn Iſraël, ac a annogodd Ddafydd i gyfrif Iſraël.

2 A dywedodd Dafydd wrth Joab, ac wrth bennaethiaid y bobl, Ewch, cyfrifwch Iſraël o Beerſeba hyd Dan; a dygwch attafi, fel y gwypwyf eu rhifedi hwynt.

3 A dywedodd Joab, 'Chwaneged yr ARGLWYDD ei bobl yn gan cymmaint ag ydynt: ô fy arglwydd frenin, onid gweiſion i'm harglwydd *ydynt* hwy oll? pa ham y cais fy arglwydd hyn? pa ham y bydd efe yn achos camwedd i Iſraël?

4 Ond gair y brenin a fu drêch nâ Joab: a Joab a aeth allan, ac a dramwyodd drwy holl Iſraël, ac a ddaeth i Jeruſalem.

5 ¶ A rhoddes Joab nifer rhifedi y bobl i Ddafydd. A holl Iſraël oedd fil o filoedd, a chan mîl, o wŷr yn tynnu cleddyf; a Juda *oedd* bedwar can *mîl* a deng mîl a thrugain, o wŷr yn tynnu cleddyf.

b 1 Chron. 27. 24.

6 Ond [b] Lefi a Benjamin ni chyfrifaſai efe yn eu myſg hwynt; canys ffiaidd oedd gan Joab air y brenin.

† Heb. *a'r gair a'r peth.* *c* 2 Sam. 24. 10.

7 A bu ddrwg † y peth hyn yngolwg Duw, ac efe a darawödd Iſraël.

8 A Dafydd a ddywedodd wrth Dduw, [c] Pechais yn ddirfawr, o herwŷdd im' wneuthur y peth hyn: [d] ac yr awr hon, delea attolwg anwiredd dy wâs, canys gwneuthym yn ynfyd iawn.

2987

d 2 Sam. 12. 13.

9 ¶ A'r ARGLWYDD a ddywedodd wrth Gad, [e] gweledydd Dafydd, gan ddywedyd,

e Edrych 1 Sam. 9. 9.

10 Dôs, a lleſara wrth Ddafydd, gan ddywedyd, Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, Tri pheth yr ydwyf fi yn eu ‡ goſod o'th flaen di; dewis i ti un o honynt, ac mi a'i gwnâf i ti.

‡ Heb. *eſtyn.*

11 Yna Gad a ddaeth at Ddafydd, ac a ddywedodd wrtho, Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, Cymmer i ti,

12 *Naill* ai tair blynedd o newyn; ai *dy* ddifetha dri mîs o flaen dy wrthwyneb-wŷr, a chleddyf dy elynnion yn *dy* oddiweddyd; ai ynte cleddyf yr ARGLWYDD, ſef haint y nodau yn y tîr dri diwrnod, ac angel yr ARGLWYDD yn dinyſtrio drwy holl derfynau Iſraël. Ac yr awr hon edrych pa air a ddygaf drachefn i'r hwn a'm hanfonodd.

13 A Dafydd a ddywedodd wrth Gad, Y mae yn gyfyng iawn arnafi; ſyrthiwyf attolwg yn llaw yr ARGLWYDD (canys ei drugareddau ef *ydynt* aml iawn) ac na ſyrthiwyf yn llaw dyn.

14 ¶ Yna 'y rhoddes yr ARGLWYDD haint y nodau ar Iſraël: a ſyrthiodd o Iſraël ddeng mîl a thrugain *mîl* o wŷr.

15 A Duw a anfonodd [f] angel i Jeruſalem i'w dinyſtrio hi: ac fel yr oedd yn ei dinyſtrio, yr ARGLWYDD a edrychodd, ac [g] a edifarhaodd am y drwg, ac a ddywedodd wrth yr angel oedd yn dinyſtrio, Digon bellach, attal dy law. Ac angel yr ARGLWYDD oedd yn ſefyll wrth lawr dyrnu * Ornan y Jebuſiad.

f 2 Sam. 24. 16.

g Edrych Gen. 6. 6.

* 2 Sam. 24. 16, 18. *Araſnah.*

16 A Dafydd a dderchafodd ei lygaid, ac [h] a ganfu angel yr ARGLWYDD yn ſefyll rhwng y ddaiar a'r nefoedd, a'i gleddyf noeth yn ei law wedi ei eſtyn tu-a Jerufalem. A ſyrthiodd Dafydd a'r henuriaid (y rhai oedd wedi ymwiſgo mewn ſach-liain) ar eu hwynebau.

h 2 Chron. 3. 1.

17 A Dafydd a ddywedodd wrth Dduw, Onid myfi a ddywedais am gyfrif y bobl? a mi yw'r hwn a bechais, ac a wneuthym fawr ddrwg; ond y defaid hyn, beth a wnaethant hwy? ty ARGLWYDD Dduw, bydded attolwg dy law arnafi, ac ar dŷ fy nhâd, ac nid yn blâ ar dy bobl.

i 2 Chron. 3. 1.

18 ¶ Yna [i] angel yr ARGLWYDD a archodd i Gad ddywedyd wrth Ddafydd, am fyned o Ddafydd i fynu i gyfodi allor i'r ARGLWYDD yn llawr dyrnu Ornan y Jebuſiad.

19 A Dafydd a aeth i fynu, yn ôl gair Gad, yr hwn a lefaraſai efe yn enw yr ARGLWYDD.

‡ Neu, *Pan droſai Ornan a chanfod, &c.* yna efe, *&c.* *bedwar &c.*

20 ‡ Yna y trôdd Ornan, ac a ganfu yr angel, a'i bedwar mâb gyd-ag ef a ymguddiaſant; ac Ornan oedd yn dyrnu gwenith.

21 A Dafydd a ddaeth at Ornan; ac edrychodd Ornan, ac a ganfu Ddafydd, ac a aeth allan o'r llawr dyrnu, ac a ymgrymmodd i Ddafydd, a'i wyneb tu-a'r ddaiar.

22 A dywedodd Dafydd wrth Ornan, Moes i mi le y llawr dyrnu, fel yr adeiladwyf ynddo allor i'r ARGLWYDD: dyro ef i mi am *ei* lawn werth; fel yr attalier y blâ oddiwrth y bobl.

23 Ac Ornan a ddywedodd wrth Ddafydd

Cym-

Cymmer i ti, a gwnaëd ſy arglwydd frenin yr hyn *fyddo* da yn ei olwg. Wele rhoddaf yr ychen yn boeth-offrwm, a'r offer dyrnu yn gynnud, a'r gwenith yn ſwyd-offrwm: hyn oll a roddaf.

24 A'r brenin Dafydd a ddywedodd wrth Ornan, Nid *felly*, onid gan brynnu y prynnaf ef am *ei* lawn werth: canys ni chymmeraf i'r ARGLWYDD yr eiddo ti, ac nid offrymmaf boeth-offrwm yn rhâd.

25 Felly [k] y rhoddes Dafydd i Ornan am y lle chwe chan ſicl o aur wrth bwys.

26 Ac yno 'r adeiladodd Dafydd allor i'r ARGLWYDD, ac a offrymmodd boeth-offrymmau, ac ebyrth hêdd, ac a alwodd ar yr ARGLWYDD; ac [l] efe a'i attebodd ef o'r nefoedd drwy dân ar allor y poeth-offrwm.

27 A dywedodd yr ARGLWYDD wrth yr angel; ac yntef a roës ei gleddyf yn ei wain dracheſn.

28 ¶ Y pryd hynny, pan ganfu Dafydd ddarfod i'r ARGLWYDD wrando arno ef yn llawr dyrnu Ornan y Jebuſiad, efe a aberthodd yno.

29 Ond tabernacl yr ARGLWYDD, yr hon a wnelſai Moſes yn yr anialwch, ac allor y poeth-offrwm, *oedd* y pryd hynny yn yr uchelfa yn [m] Gibeon.

30 Ac ni allai Dafydd fyned o'i blaen hi i ymofyn â Duw; canys ofnaſai rhag cleddyf angel yr ARGLWYDD.

PEN. XXII.

1 *Dafydd wedi gwybod y lle yr adeiledid y Deml, yn parottoi llawer o ddefnyddiau i'w hadeilad hi.* 6 *Dafydd yn dyſgu i Salomon addewidion Duw, a'i ddled wrth adeiladu 'r Deml,* 17 *ac yn gorchymmyn i'r tywyſogion i gynnorthwyo ef.*

A Dywedodd Dafydd, [a] Hwn yw tŷ 'r ARGLWYDD Dduw, ac dyma allor y poeth-offrwm i Iſraël.

2 Dywedodd Dafydd hefyd am gaſglu [b] y dieithriaid *oedd* yn nhîr Iſraël; ac efe a oſodod ſeiri meini i naddu cerrig nâdd, i adeiladu tŷ Dduw.

3 A pharottôdd Dafydd haiarn yn helaeth, tu-ag at hoelion dryſau y pyrth, ac i'r cyſſylltiadau, a phrês mor helaeth ag [c] nad *oedd arno* bwys;

4 Coed cedr hefyd allan o rîf: canys y Sidoniaid a'r Tyriaid a ddygent gedr-wydd lawer i Ddafydd.

5 A dywedodd Dafydd, [d] Salomon fy mâb *ſydd* ieuangc a thyner, a'r tŷ a adeiladir i'r ARGLWYDD, rhaid iddo fod mewn mawredd, mewn rhagoriaeth, mewn enw, ac mewn gogoniant, drwy 'r holl wledydd: parottoaf yn awr tu-ag atto ef. Felly y parottôdd Dafydd yn helaeth cyn ei farwolaeth.

6 ¶ Ac efe a alwodd ar Salomon ei fâb, ac a orchymynnodd iddo adeiladu tŷ i ARGLWYDD Dduw Iſraël.

7 Dywedodd Dafydd hefyd wrth Salomon, Fy mâb, [e] yr oedd yn fy mryd i adeiladu tŷ [f] i enw 'r ARGLWYDD fy Nuw.

8 Eithr gair yr ARGLWYDD a ddaeth attaf, gan ddywedyd, [g] Gwaed lawer a dywelltaiſt ti, a rhyfeloedd mawrion a wnaethoſt ti; nid adeiledi di dŷ i'm henw i: canys gwaed lawer a dywelltaiſt ar y ddaiar yn fy ngŵydd i.

9 Wele, mâb a enir i ti, efe a fydd ŵr llonydd; ac mi a roddaf lonyddwch iddo ef gan ei holl elynnion o amgylch: canys ‡ Salomon fydd ei enw ef, heddwch hefyd a thangnheddyf a roddaf i Iſraël yn ei ddyddiau ef.

10 [h] Efe a adeilada dŷ i'm henw, ac [i] efe a fydd i mi yn fâb, a minneu yn dâd iddo yntef: ſiccrhâf hefyd orſeddfa ei frenhiniaeth ef ar Iſraël byth.

11 Yn awr fy mâb, [k] yr ARGLWYDD fyddo gyd-a thi, a ffynna ditheu, ac adeilada dŷ 'r ARGLWYDD dy Dduw, megis ag y llefarodd efe am danat ti.

12 Yn unig rhodded yr ARGLWYDD i ti ddoethineb, a deall, a rhodded it' orchymynnion am Iſraël, ſel y cadwech gyfraith yr ARGLWYDD dy Dduw.

13 Yna y ffynni, o's gwili ar wneuthur y deddfau a'r barnedigaethau a orchymynnodd yr ARGLWYDD i Moſes am Iſraël. [l] Ymgryfhâ, ac ymwrola; nac ofna, ac na arſwyda.

14 Ac wele, yn fy ‡ nhlodi y parottoais i dŷ 'r ARGLWYDD, gan mîl o dalentau aur, a mil o filoedd o dalentau arian; ar brês hefyd, ac ar haiarn, [m] nid *oes* bwys; (canys y mae yn helaeth) coed hefyd, a meini a barottoais i: 'chwanega ditheu attynt hwy.

15 Hefyd *y mae* yn aml gyd-a thi weithwŷr gwaith, *ſef* cymyn-wŷr, a ſeiri maen a phren, a phob rhai celfydd ym mhob gwaith.

16 Ar aur, ar arian, ar brês, ac ar haiarn, nid *oes* rifedi: cyfod titheu, a gweithia, a'r [n] ARGLWYDD a fydd gyd-a thi.

17 ¶ A Dafydd a orchymynnodd i holl dywyſogion Iſraël gynnorthwyo Salomon ei fâb, *gan ddywedyd,*

18 Onid *yw* 'r ARGLWYDD eich Duw gyd-a chwi? ac oni roddes efe lonyddwch i chwi oddiamgylch? canys rhoddes yn fy llaw i drigolion y tîr; a'r tîr a ddaroſtyngwyd o flaen yr ARGLWYDD, ac o flaen ei bobl ef.

19 Yn awr rhoddwch eich calon, a'ch enaid i geiſio yr ARGLWYDD eich Duw; cyfodwch hefyd, ac adeiledwch gyſſegr yr ARGLWYDD Dduw, i ddwyn Arch cytammod yr ARGLWYDD, a ſanctaidd leſtri Duw, i'r tŷ a adeiledir i enw 'r ARGLWYDD.

PEN. XXIII.

1 *Dafydd yn ei henaint yn gwneuthur Salomon yn frenin.* 2 *Rhifedi a doſparthiadau y Leſiaid.* 7 *Teuluoedd y Gerſoniaid.* 12 *Meibion Cohath.* 21 *Meibion Merari.* 24 *Swydd y Leſiaid.*

A Phan *oedd* Dafydd yn hên, ac yn llawn o ddyddiau, efe a oſodod [a] Salomon ei fâb yn frenin ar Iſraël.

2 ¶ Ac efe a gynnullodd holl dywyſogion Iſraël, a'r offeiriaid, a'r Leſiaid.

3 A'r Leſiaid a gyfrifwyd o fâb [b] deng-

2988 mlwydd ar hugain, ac uchod: a'i nifer hwy wrth eu pennau, bob yn ŵr, *oedd* onid dwy fil deugain.

4 O'r rhai yr oedd pedair mîl ar hugain i orchwylio ar waith tŷ 'r ARGLWYDD; ac [c] yn ſwyddogion, ac yn farnwŷr, chwe-mil:

5 A phedair mîl yn borthorion, a phedair mîl yn moliannu 'r ARGLWYDD â'r offer [d] a wnelſwn i, *eb Dafydd*, i foliannu.

6 A [e] doſparthodd Dafydd hwynt yn ddoſparthiadau, ym myſg meibion Leſi, *ſef* Gerſon, Cohath, a Merari.

7 ¶ O'r [f] Gerſoniaid; *yr oedd* ‡ Laadan, a Simei.

8 Meibion Laadan; y pennaf Jehiel, a Zetham, a Joel, tri.

9 Meibion Simei; Selomith, a Haziel, a Haran, tri. Y rhai hyn *oedd* bennau cenedl Laadan.

10 Meibion Simei hefyd *oedd*, Jahath, * Zina, a Jeus, a Beriah. Dyma bedwar mâb Simei.

11 A Jahath oedd bennaf, a Ziza yn ail: ond Jeus a Beriah nid † oedd nemmor o feibion iddynt; am hynny yr oeddynt hwy yn un cyfrif, wrth dŷ eu tâd.

12 ¶ [g] Meibion Cohath; Amram, Iſhar, Hebron, ac Uzziel, pedwar.

13 Meibion [h] Amram *oedd*, Aaron, a Moſes: ac [i] Aaron a nailltuwyd i ſanctaiddio y cyſſegr ſancteiddiolaf, eſe a'i feibion byth, i arogl-darthu ger bron yr ARGLWYDD, i'w waſanaethu ef, ac [k] i fendigo yn ei enw ef, yn dragywydd.

14 A Moſes gŵr Duw, [l] ei feibion ef a alwyd yn llwyth Leſi.

15 [m] Meibion Moſes *oedd*, Gerſom, ac Eliezer.

16 *O* feibion Gerſom; [n] ‡ Sebuel *oedd* y pennaf.

17 A meibion Eliezer oedd, [o] Rehabiah y † cyntaf. Ac i Eliezer nid oedd meibion eraill; ond meibion Rehabiah a amlhaſant yn ddirfawr.

18 O feibion Iſhar; * Selomith y pennaf.

19 [p] O feibion Hebron; Jeriah y cyntaf, Amariah 'r ail, Jahaziel y trydydd, a Jecamiam y pedwerydd.

20 O feibion Uzziel; Micah y cyntaf, a Jeſiah 'r ail.

21 ¶ [q] Meibion Merari *oedd*, Mahli, a Muſi. Meibion, Mahli; Eleazar, a [r] Chis.

22 A bu farw Eleazar, a [ſ] meibion nid oedd iddo ef, onid merched; a meibion Cis eu ‡ brodyr [t] a'i priododdi hwynt.

23 [u] Meibion Muſi; Mahli, ac Eder, a Jerimoth, tri.

24 ¶ Dyma feibion [x] Leſi, yn ôl tŷ eu tadau, pennau *eu* cenedl, wrth eu rhifedi, dan nifer *eu* henwau wrth eu pennau, y rhai oedd yn gwneuthur y gwaith i waſanaeth tŷ 'r ARGLWYDD, o fâb [y] ugain mlwydd ac uchod.

25 Canys dywedodd Dafydd, ARGLWYDD Dduw Iſraël a roddes lonyddwch i'w bobl, ‡ i aros yn Jeruſalem byth;

26 A hefyd i'r Leſiaid: ni ddygant mwyach y tabernacl, na dim o'i leſtri, i'w waſanaeth ef.

27 Canys yn ôl geiriau diweddaf Dafydd y cyfrifwyd meibion Leſi, o fâb ugain mlwydd ac uchod. 2988

28 A'i † gwaſanaeth hwynt *oedd* fod wrth law meibion Aaron yngweinidogaeth tŷ 'r ARGLWYDD, yn y cynteddau, ac yn y celloedd, ac ym mhuredigaeth pob ſancteidd-beth, ac yngwaith gweinidogaeth tŷ Dduw;

29 Yn [z] y bara goſod hefyd, ac ym [a] mheillied y bwyd-offrwm, ac yn [b] y teiſennau croyw, yn [c] y ‡ radell hefyd, ac yn y badell ffrio, ac ym mhob [d] meſur, a meidroldeb:

30 Ac i ſefyll bob borau i foliannu, ac i ogoneddu yr ARGLWYDD, felly hefyd bryd nawn:

31 Ac i offrymmu pob offrwm poeth i'r ARGLWYDD [e] ar y Sabbothau, ar y newydd-loerau, ac ar y gwyliau goſodedig, wrth rifedi, yn ôl y ddefod *ſydd* arnynt, yn waſtadol ger bron yr ARGLWYDD.

32 Ac i gadw gorchwyliaeth pabell y cyfarfod, a gorchwyliaeth y cyſſegr, a [f] gorchwyliaeth meibion Aaron eu brodyr, yngwaſanaeth tŷ 'r ARGLWYDD.

PEN. XXIV.

1 Doſparthu meibion Aaron yn xxiv o ddoſparthiadau wrth goel-bren. 20 Rhannu y Cohathiaid, 27 a'r Merariaid wrth goel-bren.

DYma ddoſparthiadau meibion Aaron. [a] Meibion Aaron *oedd*, Nadab, ac Abihu, Eleazar, ac Ithamar.

2 A bu farw [b] Nadab ac Abihu o flaen eu tâd, ac nid oedd meibion iddynt: am hynny Eleazar ac Ithamar a offeiriadaſant.

3 A Dafydd a'i doſparthodd hwynt, a Zadoc o feibion Eleazar, ac Ahimelech o feibion Ithamar, yn ôl eu ſwyddau, yn eu gwaſanaeth.

4 A chafwyd mwy o feibion Eleazar yn llywodraeth-wŷr nag o feibion Ithamar; ac fel hyn y rhannwyd hwynt. *Yr ydoedd* o feibion Eleazar yn bennau ar dŷ eu tadau un ar bymtheg, ac o feibion Ithamar, yn ôl tŷ eu tadau, ŵyth.

5 Felly y doſparthwyd hwynt wrth goelbrennau, y naill gyd-a'r llall; canys tywyſogion y cyſſegr, a thywyſogion *tŷ* Dduw, oedd o feibion Eleazar, ac o feibion Ithamar.

6 A Semaiah mâb Nathaneel yr yſgrifennydd, o *lwyth* Leſi, a'i 'ſgrifennodd hwynt, ger bron y brenin, a'r tywyſogion, a Zadoc yr offeiriad, ac Ahimelech mâb Abiathar, a phen cenedl yr offeiriaid, a'r Leſiaid; un ‡ teulu a ddaliwyd i Eleazar, ac *un arall* a ddaliwyd i Ithamar.

7 A'r coel-bren cyntaf a ddaeth i Jehoiarib, a'r ail i Jedaiah,

8 Y trydydd i Harim, y pedwerydd i Seorim,

9 Y pummed i Malchiah, y chweched i Mijamin,

10 Y ſeithfed i Haccos, yr wythfed i [c] Abiah,

11 Y nawfed i Jeſua, y degfed i Secaniah,

12 Yr unfed ar ddeg i Eliaſib, y deuddegfed i Jacim.

13 Y trydydd ar ddeg i Huppah, y pedwerydd ar ddeg i Jeſebeab,

14 Y pymthegfed i Bilgah, yr unfed ar bymtheg i Immer,

15 Y

15 Y ddeufed ar bymtheg i Hezir, y deunawfed i Aphſes,
16 Y pedwerydd ar bymtheg i Pethahiah, yr ugainfed i Jehieſecel,
17 Yr unfed ar hugain i Jachin, y ddeufed ar hugain i Gamul,
18 Y trydydd ar hugain i Delaiah, y pedwerydd ar hugain i Maaſiah.
19 Dyma eu doſparthiadau hwynt yn eu gwaſanaeth, [d] i fyned i dŷ 'r ARGLWYDD yn ôl eu defod, tan law Aaron eu tâd, fel y gorchymynnaſai ARGLWYDD Dduw Iſraël iddo ef.
20 ¶ Ar lleill o feibion Lefi oedd y rhai hyn. O feibion Amram; [e] Subaël: o feibion Subaël; Jehdeiah.
21 Am [f] Rehabiah; Iſia oedd ben ar feibion Rehabiah.
22 O'r Izhariaid; [g] Selomoth: o feibion Selomoth; Jahath.
23 A meibion [h] *Hebron oedd*, Jeriah y cyntaf, Amariah yr ail, Jahaziel y trydydd, a Jecameam y pedwerydd.
24 O feibion Uzziel; Michah: o feibion Michah; Samir.
25 Brawd Michah *oedd* Iſſiah: o feibion Iſſiah; Zechariah.
26 [i] Meibion Merari *oedd*, Mahli, a Muſi: meibion Jaaziah; Beno.
27 ¶ Meibion Merari o Jaaziah; Beno, a Soham, a Zaccur, ac Ibri.
28 O Mahli *y daeth* Eleazar, ac [k] ni bu iddo ef feibion.
29 Am Cis: mâb Cis oedd Jerahmeel.
30 A [l] meibion Muſi *oedd*, Mahli, ac Eder, a Jerimoth. Dyma feibion y Lefiaid yn ôl tŷ eu tadau.
31 A hwy a fwriaſant goel-brennau ar gyfer eu brodyr meibion Aaron, ger bron Dafydd y brenin, a Zadoc, ac Ahimelech, a phennau cenedl yr offeiriaid, a'r Lefiaid, *ïe* y pen cenedl ar gyfer y brawd ieuangaf.

PEN. XXV.

1 *Rhifedi a ſwyddau y cantorion.* 8 *Eu doſparthu hwy yn bedwar doſparthiad ar hugain.*

A Nailltuodd Dafydd, a thywyſogion y llû, tu-ag at y gwaſanaeth, o feibion [a] Aſaph, a Heman, a Jeduthun, y rhai a brophwydent â thelynau, ac â nablau, ac â ſymbalau; a nifer y gweith-wŷr yn ôl eu gwaſanaeth ydoedd:
2 O feibion Aſaph; Zaccur, a Joſeph, a Nethaniah, * Aſarelah, meibion Aſaph, tan law Aſaph, *yr hwn* oedd yn prophwydo wrth law y brenin.
3 O Jeduthun: meibion Jeduthun; Gedaliah, a † Zeri, a Jeſaiah, a Haſabiah, a Mattithiah, ‡ chwech, tan law Jeduthun eu tâd, ar y delyn yn prophwydo, i foliannu, ac i glodfori yr ARGLWYDD.
4 O Heman: meibion Heman; Bucciah, Mattaniah, * Uziel, † Sebuel, a Jerimoth, Hananiah, Hanani, Eliatha, Gedalti, a Romamti-Ezer, Josbecaſah, Malothi, Hothir, *a* Mahazioth:
5 Y rhai hyn oll *oedd* feibion Heman, gweledydd y brenin ‡ yngeiriau Duw, i dderchafu y corn. Duw hefyd a roddes i Heman bedwar ar ddeg o feibion, a thair o ferched.
6 Y rhai hyn oll *oedd* tan law eu tâd; yn canu yn nhŷ 'r ARGLWYDD, â ſymbalau, â nablau, a thelynau, i waſanaeth tŷ Dduw; [b] yn ôl † trefn y brenin i Aſaph, a Jeduthun, a Heman.
7 A'i nifer hwynt, ynghŷd â'i brodyr dyſgedig ynghaniadau 'r ARGLWYDD, *ſef* pob un cyfarwydd, oedd ddau gant, pedwar ugain, ac ŵyth.
8 ¶ A hwy a fwriaſant goel-brennau, cylch yn erbyn cylch, bychan a mawr, [c] athro a diſgybl.
9 A'r coel-bren cyntaf a ddaeth dros Aſaph i Joſeph: yr ail i Gedaliah, ef a'i feibion a'i frodyr *oedd* ddeuddeg:
10 Y trydydd i Zaccur; ef a'i feibion a'i frodyr *oedd* ddeuddeg.
11 Y pedwerydd i Izri; ef a'i feibion a'i frodyr *oedd* ddeuddeg.
12 Y pummed i Nethaniah; ef a'i feibion a'i frodyr *oedd* ddeuddeg.
13 Y chweched i Bucciah; ef a'i feibion a'i frodyr *oedd* ddeuddeg.
14 Y ſeithfed i Jeſarelah; ef a'i feibion a'i frodyr *oedd* ddeuddeg.
15 Yr wythfed i Jeſaiah; ef a'i feibion a'i frodyr *oedd* ddeuddeg.
16 Y nawfed i Mattaniah; ef a'i feibion a'i frodyr *oedd* ddeuddeg.
17 Y degfed i Simei; ef a'i feibion a'i frodyr *oedd* ddeuddeg.
18 Yr unfed ar ddeg i Azareel; ef a'i feibion a'i frodyr *oedd* ddeuddeg.
19 Y ddeuddegfed i Hazabiah; ef a'i feibion a'i frodyr *oedd* ddeuddeg.
20 Y trydydd ar ddeg i Subaël; ef a'i feibion a'i frodyr *oedd* ddeuddeg.
21 Y pedwerydd ar ddeg i Mattithiah; ef a'i feibion a'i frodyr *oedd* ddeuddeg.
22 Y pymthegfed i Jerimoth; ef a'i feibion a'i frodyr *oedd* ddeuddeg.
23 Yr unfed ar bymtheg i Hananiah; ef a'i feibion a'i frodyr *oedd* ddeuddeg.
24 Y ddeufed ar bymtheg i Josbecaſah; ef a'i feibion a'i frodyr *oedd* ddeuddeg.
25 Y deunawfed i Hanani; ef a'i feibion a'i frodyr *oedd* ddeuddeg.
26 Y pedwerydd ar bymtheg i Malothi; ef a'i feibion a'i frodyr *oedd* ddeuddeg.
27 Yr ugeinfed i Eliathah; ef a'i feibion a'i frodyr *oedd* ddeuddeg.
28 Yr unfed ar hugain i Hothir; ef a'i feibion a'i frodyr *oedd* ddeuddeg.
29 Y ddeufed ar hugain i Gedalti; ef a'i feibion a'i frodyr *oedd* ddeuddeg.
30 Y trydydd ar hugain i Mahazioth; ef a'i feibion a'i frodyr *oedd* ddeuddeg.
31 Y pedwerydd ar hugain i Romamti-Ezer; ef a'i feibion a'i frodyr *oedd* ddeuddeg.

PEN. XXVI.

1 *Doſparthiadau y porthorion.* 13 *Rhannu iddynt y pyrth wrth goel-bren.* 20 *Y Lefiaid y rhai oedd ar y tryſorau.* 29 *Swyddogion a Barn-wŷr.*

AM ddoſparthiad y porthorion: o'r Corhiaid yr oedd ‡ Meſelemiah mâb Core o feibion † Aſaph.

2989 2 A meibion Meselemiah *oedd*, Zechariah y cyntaf-anedig, Jediael yr ail, Zebadiah y trydydd, Jathniel y pedwerydd,

3 Elam y pummed, Jehohanan y chweched, Elioenai y seithfed.

4 A meibion Obed-Edom; Semaiah y cyntaf-anedig, Jehozabad yr ail, Joah y trydydd, a Sacar y pedwerydd, a Nethaneel y pummed,

5 Ammiel y chweched, Issachar y seithfed, Peulthai yr wythfed; canys Duw a'i bendithiodd ‡ef.

‡ Sef, *Obed-Edom.* Pen. 13.14.

6 Ac i Semaiah ei fâb ef y ganwyd meibion, y rhai a arglwyddiaethasant ar dŷ eu tâd: canys cedyrn o nerth oeddynt hwy.

7 Meibion Semaiah; Othni, a Rephael, ac Obed, Elzabad, ei frodyr ef *oedd* wŷr nerthol, *sef* Elihu, a Semachiah.

8 Y rhai hyn oll o feibion Obed-Edom, hwynthwy a'i meibion, a'i brodyr, yn wŷr nerthol mewn cryfdwr, tu-ag at y weinidogaeth, *oedd* dri ugain a dau, o Obed-Edom.

9 Ac i Meselemiah yn feibion, ac yn frodyr, *yr oedd* tri ar bymtheg o wŷr nerthol.

a Pé. 16 38. 10 O [a]Hosah hefyd, o feibion Merari, yr oedd meibion; Zimri y pennaf, (er nad oedd efe gyntaf-anedig, etto ei dâd a'i gosododd ef yn ben,)

11 Helciah yr ail, Tebaliah y trydydd, Zechariah y pedwerydd: holl feibion a brodyr Hosah *oedd* dri ar ddeg.

12 Ymhlith y rhai hyn yr *oedd* dosparthiadau y porthorion, sef ymhlith y pennaethiaid, ac iddynt orchwyliaeth ar gyfer eu brodyr i wasanaethu yn nhŷ 'r ARGLWYDD.

‡ Neu, *tros fychan.* 13 ¶ A hwy a fwriasant goel-brennau, ‡ fychan a mawr, yn ôl tŷ eu tadau, am bob porth.

† Neu, *Meselemiah,* Ad. 1. 14 A choel-bren †Selemiah a syrthiodd tua'r dwyrain: a *thros* Zechariah ei fâb (cynghorwr deallgar) y bwriasant hwy goel-brennau, a'i goel-bren ef a ddaeth tu-a'r gogledd.

15 I Obed-Edom tu-a'r dehau, ac i'w feibion *y daeth* tŷ ‡ Asuppim.

‡ Sef, *cynnulfan.*

† Gwel. 1 Pé. 10.5. 2 Chron. 9 4, 11. 16 I Suppim, a Hosah, tu-a'r gorllewin, gyda phorth Salecheth, yn ffordd y †rhiw, *yr oedd* y naill orchwyliaeth ar gyfer y llall.

17 Tu-a 'r dwyrain *yr oedd* chwech o Lefiaid, tu-a 'r gogledd pedwar beunydd, tu-a 'r dehau pedwar beunydd, a thu-ag Asuppim dau *a* dau.

18 A Pharbar tu-a 'r gorllewin, pedwar ar y ffordd, *a* dau yn Pharbar.

19 Dyma ddosparthiadau y porthorion, o feibion Core, ac o feibion Merari.

b Mal. 3. 10. 20 ¶ Ac *o'r* Lefiaid, Ahiah *oedd* ar [b]drysorau tŷ Dduw, ac ar drysorau y pethau cysegredig.

‡ Neu, *Libni* Pen. 6. 17. 21 Am feibion ‡Laadan; meibion y Gersoniad Laadan, pennau tylwyth Laadan y Gersoniad, *oedd* †Jehieli.

‡ Neu, *Jeiel.* Pen. 23. 8. & 29. 8. 22 Meibion Jehieli; Zetham, a Joel ei frawd, *oedd* ar drysorau tŷ 'r ARGLWYDD.

23 O'r Amramiaid, o'r Izhariaid, o'r Hebroniaid, o'r Ozieliaid.

Pé. 23. 16. 24 A [c]Sebuel mâb Gersom, mâb Moses, *oedd* olygwr ar y trysorau.

25 A'i frodyr ef o Eleazar; Rehabiah ei fâb ef, a Jesaiah ei fâb yntef, a Joram ei fâb yntef, Pé. 23. 18. a Zichri ei fâb yntef, a [d]Selomith ei fâb yntef.

26 Y Selomith hwnnw a'i frodyr *oedd* ar holl drysorau y pethau cysegredig a gysegrasai Dafydd frenin, a'r tadau pennaf, a thywysogion y miloedd a'r cantoedd, a thywysogion y llû. 2989

27 O'r rhyfeloedd, ac o'r yspail y cysegrasant *bethau* i gynnal tŷ 'r ARGLWYDD.

28 A'r hyn oll a gysegrodd Samuel [e] y gweledydd, a Saul mâb Cis, ac Abner mâb Ner, a Joab mâb Serfiah, a phwy bynnag a gysegrasai ddim, yr oedd efe tan law Selomith a'i frodyr. e 1 Sa. 9. 9.

29 ¶ O'r Izhariaid, Cenaniah a'i feibion *oedd* yn Israël, [f] yn swyddogion, ac yn farnwŷr, ar y gwaith oddiallan. f Pen. 23. 4.

30 O'r Hebroniaid, Hasabiah a'i frodyr, meibion nerthol, mil a saith gant *oedd* mewn swydd *yn* Israël, o'r tu hwnt i'r Iorddonen tu-a'r gorllewin, yn holl waith yr ARGLWYDD, ac yngwasanaeth y brenin.

g Pé. 23. 19. 31 O'r Hebroniaid, [g] Jeriah *oedd* ben o'r Hebroniaid, yn ôl cenhedlaethau ei dadau, yn y ddeugeinfed flwyddyn o deyrnasiad Dafydd y ceisiwyd hwynt, a chafwyd yn eu mysg hwy *wŷr* cryfion nerthol, [h] yn Jaser Gilead.

h Edr. Jos. 21. 36, 39.

32 A'i frodyr ef yn feibion nerthol *oedd* ddwy fil a saith gant o bennau cenedl: a Dafydd y brenin a'i gosododd hwynt ar y Rubeniaid, a'r Gadiaid, a hanner llwyth Manasseh, ym mhob gorchwyl Duw, a [i] gorchwyl y brenin. i 2 Chr. 19. 11.

PEN. XXVII.

1 Y deuddeg tywysog am bob mis. 16 Pennaethiaid y deuddeg llwyth. 23 Rhwystro cyfrif y bobl. 25 Amryw swyddogion Dafydd.

PEdair mil ar hugain *oedd* bob dosparthiad o feibion Israël dan eu rhif, yn bennau cenedl, ac yn dywysogion miloedd a chantoedd, a'i swyddogion yn gwasanaethu 'r brenin ym mhob achos *o'r* dosparthiadau, yn dyfod i mewn, ac yn myned allan, o fis i fis, drwy holl fisoedd y flwyddyn.

2 Ar y dosparthiad cyntaf, tros y mis cyntaf, *yr oedd* [a] Jasobeam mâb Zabdiel; ac yn ei ddosparthiad ef *yr oedd* pedair mil ar hugain. a 2 Sa. 23. 8. Pen. 11. 11.

3 O feibion Perez *yr oedd* y pennaf o holl dywysogion y llû, tros y mis cyntaf.

4 Ac ar ddosparthiad yr ail mis *yr oedd* ‡ Dodai 'r Ahohiad, ac o'i ddosparthiad ef yr oedd Micloth hefyd yn gapten; ac yn ei ddosparthiad ef bedair mil ar hugain. ‡ Neu, *Dodo.* 2 Sa. 23. 9.

5 Trydydd tywysog y llû tros y trydydd mis *oedd* Benaiah mâb Jehoiada yr ‡ offeiriad pennaf; ac yn ei ddosparthiad ef bedair mil ar hugain. ‡ Neu, *Swyddig.*

6 Y Benaiah hwn *oedd* [b] gadarn *ym mhlith* y deg ar hugain, ac oddiar y deg ar hugain; ac yn ei ddosparthiad ef *yr oedd* Amizabad ei fâb ef. b 2 Sam. 23. 20, 22, 23. Pen. 11. 24. &c.

7 Y pedwerydd dros y pedwerydd mis *oedd* [c] Asahel brawd Joab, a Zebadiah ei fâb yn ei ôl ef; ac yn ei ddosparthiad ef pedair mil ar hugain. c 2 Sam. 2. 24. Pen. 11. 26.

8 Y pummed dros y pummed mis *oedd* dywysog Samhuth yr Izrahiad; ac yn ei ddosparthiad ef pedair mil ar hugain.

9 Y

2989 9 Y chweched dros y chweched mîs *oedd* d Ira mab Icces y *Tecoad; ac yn ei ddoſparthiad ef pedair mîl ar hugain.

10 Y ſeithfed dros y ſeithfed mîs *oedd* e Helez y Peloniad, o feibion Ephraïm; ac yn ei ddoſparthiad ef pedair mîl ar hugain.

11 Yr wythfed dros yr wythfed mîs *oedd* f Sibbecai 'r Huſathiad, o'r Zarhiaid; ac yn ei ddoſparthiad ef pedair mîl ar hugain.

12 Y nawfed tros y nawfed mîs *oedd* g Abiezer yr *Anathothiad, o'r Benjaminiaid; ac yn ei ddoſparthiad ef pedair mîl ar hugain.

13 Y degfed dros y degfed mîs *oedd* h Maharai y Netophathiad, o'r Zarhiaid; ac yn ei ddoſparthiad ef pedair mîl ar hugain.

14 Yr unfed ar ddeg dros yr unfed mîs ar ddeg *oedd* i Benaiah y Pirathoniad, o feibion Ephraïm; ac yn ei ddoſparthiad ef pedair mîl ar hugain.

15 Y deuddegfed dros y deuddegfed mîs *oedd* ‡Heldai y Netophathiad, o Othniel; ac yn ei ddoſparthiad ef pedair mîl ar hugain.

16 ¶ Ac ar lwythau Iſraël: ar y Rubeniaid, Eliezer mab Zichri *oedd* dywyſog: ar y Simeoniaid, Sephatiah mab Maachah:

17 Ar y Leſiaid, k Haſabiah mab Cemuel: ar yr Aaroniaid, Zadoc:

18 Ar Juda, l Elihu un o frodyr Dafydd: ar Iſſachar, Omri mab Michaël:

19 Ar Zabulon, Iſmaiah mab Obadiah: ar Nephtali, Jerimoth mab Azriel:

20 Ar feibion Ephraïm, Hoſea mab Azaziah: ar hanner llwyth Manaſſeh, Joel mab Pedaiah:

21 Ar hanner llwyth Manaſſeh yn Gilead, Ido mab Zechariah: ar Benjamin, Jaaſiel mab Abner:

22 Ar Dan, Azariel mab Jeroham. Dyma dywyſogion llwythau Iſraël.

23 ¶ Ond ni chymmerth Dafydd eu rhifedi hwynt o ſab ugain mlwydd ac iſod; canys m dywedaſai yr ARGLWYDD yr amlhaai efe Iſraël megis ſêr y nefoedd.

24 Joab mab Serfiah a ddechreuodd gyfrif, ond ni orphennodd efe, am fod o achos hyn n lidiawgrwydd yn erbyn Iſraël, ac nid aeth y cyfrif hwn ym myſg cyfrifon Chronicl y brenin Dafydd.

25 ¶ Ac ar dryſorau y brenin *yr oedd* Azmaveth mab Adiel: ac ar y tryſordai yn y meuſydd, yn y dinaſoedd, yn y pentrefi hefyd, ac yn y tyrau, *yr oedd* Jehonathan mab Uzziah.

26 Ac ar weith-wŷr y maes, *y rhai oedd* yn llafurio 'r ddaiar, *yr oedd* Ezri mab Celub.

27 Ac ar y gwinllannoedd *yr oedd* Simei y Ramathiad: ac ar yr hyn *oedd* yn *dyfod* o'r gwinllannoedd i'r ſelerau gwîn, *yr oedd* Zabdi y Siphmiad.

28 Ac ar yr oliwydd, a'r ſycomorwydd, y rhai *oedd* yn y dyffrynnoedd, yr *oedd* Baalhanan y Gederiad: ac ar y ſelerau olew *yr oedd* Joas.

29 Ac ar yr ychen paſgedig yn Saron *yr oedd* Setrai y Saroniad: ac ar yr ychen yn y dyffrynnoedd *yr oedd* Saphat mab Adlai.

30 Ac ar y camelod *yr oedd* Obil yr Iſmaëliad; ac ar yr aſſynnod Jehdeiah y Meronothiad.

31 Ac ar y defaid *yr oedd* Jaziz yr Hageriad. Y rhai hyn oll *oedd* dywyſogion y golud eiddo brenin Dafydd.

32 A Jehonathan ewythr Dafydd frawd ei dad oedd gynghorwr, gŵr doeth, ac 'ſgrifennydd: Jehiel hefyd ‡mab Hachmoni *oedd* gyd-a meibion y brenin.

33 Ac o Ahitophel *oedd* gynghorwr y brenin; a p Huſai 'r Arciad *oedd* gyfaill y brenin.

34 Ac ar ôl Ahitophel *yr oedd* Jehoiada mab Benaiah, ac Abiathar: a thywyſog llû y brenin *oedd* q Joab.

‡ Neu. *yr Hachmoniad.*

PEN. XXVIII.

1 *Dafydd, yngwydd yr holl bobl, yn datcan daioni Duw iddo ef, a'i addewid i'w fâb Salomon, ac yn eu hannog breyntu i ofni Duw.* 9, 20 *Yn rhoi cyſſur yn Salomon i adeiladu y Demi,* 11 *yn dangos iddo ei dull a'i phartreiad hi; ac yn rhoddi iddo aur ac arian i'w gwneuthur hi.*

A Dafydd a gynnullodd holl dywyſogion Iſraël, a tywyſogion y llwythau, a b thywyſogion y doſparthiadau, y rhai oedd yn gwaſanaethu 'r brenin, tywyſogion y miloedd hefyd, a thywyſogion y cantoedd, a c thywyſogion holl olud ‡a meddiant y brenin, a'i feibion, gyda'r †'ſtafellyddion, a'r d cedyrn, a phob un grymmuſol o nerth, i Jerufalem.

2 A chyſodod Dafydd y brenin ar ei draed, ac a ddywedodd, Gwrandewch arnaf fi, fy mrodyr, a'm pobl; e *Myfi a feddyliais* yn fy nghalon adeiladu tŷ gorphywyſfa i Arch cyfammod yr ARGLWYDD, ac i f'ſtôl-draed ein Duw ni, ac mi a barottoais tu-ag at adeiladu.

3 Ond Duw a ddywedodd wrthyf, g Nid adeiledi di dŷ i'm henw i, canys rhyfel-wr fuoſt, a gwaed a dywelltaiſt.

4 Er hynny ARGLWYDD Dduw Iſraël a'm hetholodd i o holl dŷ fy nhâd, i fod yn frenin ar Iſraël yn dragywydd. Canys h Juda a ddewiſodd efe yn llywiawdur; ac o dŷ Juda, i tŷ fy nhâd i; ac k o feibion fy nhâd, efe a fynnai i mi deyrnaſu ar holl Iſraël:

5 l Ac o'm holl feibion inneu (canys llawer o feibion a roddes yr ARGLWYDD i mi) efe hefyd a ddewiſodd Salomon fy mâb, i eiſtedd ar orſeddfa brenhiniaeth yr ARGLWYDD, ar Iſraël.

6 Dywedodd hefyd wrthyf, m Salomon dy fâb, efe a adeilada fy nhŷ a'm cynteddau i; canys dewiſais ef yn fâb i mi, a minneu a fyddaf iddo ef yn dâd.

7 A'i frenhiniaeth ef a ſiccrhâf yn dragywydd, o's efe a ymegnïa i wneuthur fy ngorchymynnion, a'm barnedigaethau i, megis y dydd hwn.

8 Yn awr gan hynny, yngwydd holl Iſraël, cynnulleidfa 'r ARGLWYDD, a lle y clywo ein Duw ni, cedwch, a cheiſiwch holl orchymynnion yr ARGLWYDD eich Duw, fel y meddiannoch y wlâd dda *hon*, ac y gadawöch hi yn etifeddiaeth i'ch meibion ar eich ôl yn dragywydd.

9 ¶ A thitheu Salomon fy mâb, adnebydd Dduw dy dâd, a gwaſanaetha ef â chalon berffaith, ac â meddwl ewyllyſgar: canys yr

2989
a Pé. 27.16.
b Pé. 27.1.2.
c Pé. 27.25.
‡ Neu. *anifeiliaid.*
† Neu. *Eunuchiaid.*
d Pé. 11.10.
e 2 Sa. 7. 2.
f Pſal. 99.5. & 132. 7.
g 2 Sam. 7. 5, 13. 1 Bren. 5.3. Pen. 22.8.
h Gen. 49.8. Pen. 5. 2. Pſal. 60. 7. & 78. 68.
i 1 Sa. 16. 1.
k 2 Sa. 16. 12.
l Pen. 23. 1.
m 2 Sam. 7. 13, 14. Pen. 22. 9.
n Chro. 1. 9.

h 1Sa.16.7. 1Bre.8.39. Pen.29.17. Pſal.7.9. & 139.2. Dih.17.3. Jer.11.20. & 17.10. & 20.12. Dat.2.23.

[n] ARGLWYDD ſydd yn chwilio yr holl galonnau, ac yn deall pob dychymmyg meddyliau. O cheiſi ef, ti a'i cei; ond o's gwrthodi ef, efe a'th fwrw di ymaith yn dragywydd.

10 Gwêl yn awr mai 'r ARGLWYDD a'th ddewiſodd di, i adeiladu tŷ y cyſſegr: ymgryfhâ, a gwnâ.

o Edrych Exo.25.40. Ad.19.

11 ¶ Yna y rhoddes Dafydd i Salomon ei fâb [o] bortreiad y porth, a'i dai, a'i ſelerau, a'i gellau, a'i 'ſtafelloedd oddi-fewn, a thŷ y drugareddfa,

12 A phortreiad yr hyn oll a oedd ganddo trwy 'r Yſpryd, am gynteddau tŷ 'r ARGLWYDD, ac am yr holl 'ſtafelloedd o amgylch, am dryſſorau tŷ Dduw, ac am dryſſorau y pethau cyſſegredig:

13 Ac am ddoſparthiadau yr offeiriaid a'r Leſiaid, ac am holl waith gweinidogaeth tŷ 'r ARGLWYDD, ac am holl leſtri gwaſanaeth tŷ 'r ARGLWYDD.

14 Efe *a roddes* o aur wrth bwys, i'r pethau o aur tu-ag at holl leſtri pob gwaſanaeth, *ac arian* i'r holl leſtri arian, mewn pwys, tu-ag at holl leſtri pob mâth ar waſanaeth:

15 Sef pwys y canhwyll-brenni aur, a'i lampau aur, wrth bwys i bob canhwyll-bren ac i'w lampau: ac i'r canhwyll-brennau arian wrth bwys, i'r canhwyll-bren ac i'w lampau, yn ôl gwaſanaeth pob canhwyll-bren.

16 Aur hefyd *tan* bwys, tu-ag at fyrddau *y bara* goſod, i bob bwrdd; ac arian i'r byrddau arian;

17 Ac aur pur i'r cigweiniau, ac i'r phïolau, ac i'r dyſglau, ac i'r gorflychau aur, wrth bwys pob gorflwch; ac i'r gorflychau arian wrth bwys pob gorflwch:

p 1 Sa.4.4. 1 Bren.6. 23, &c.

18 Ac i allor yr arogl-darth, aur pur wrth bwys; ac aur i bortreiad cerbyd [p] y Cerubiaid oedd yn ymledu, ac yn gorchguddio Arch cyfammod yr ARGLWYDD.

q Edrych Exo.25.40.

19 Hyn oll, *eb Dafydd*, [q] *a* wnaeth yr ARGLWYDD i mi ei ddeall mewn 'ſgrifen, trwy ei law ef arnafi, *ſef* holl waith y portreiad hwn.

r Deu.31.7, 8. Joſ.1.6, 7, 9. Pen. 22.13.

20 A dywedodd Dafydd wrth Salomon ei fâb, [r] Ymgryfhâ, ac ymegnïa, a gweithia; nac ofna, ac na arſwyda: canys yr ARGLWYDD Dduw, ſy Nuw i, *ſydd* gyd-a thi; nid ymedy efe â thi, ac ni'th wrthyd, nes gorphen holl waith gwaſanaeth tŷ 'r ARGLWYDD.

21 Wele hefyd ddoſparthiadau 'r offeiriaid a'r Leſiaid, i holl waſanaeth tŷ Dduw, a chydâ thi *y maent* yn yr holl waith, a [ſ] phob un ewyllyſgar cywraint i bob gwaſanaeth; y tywyſogion hefyd, a'r bobl oll *fyddant* wrth dy orchymyn yn gwbl.

ſ Exod.35. 25, 26. & 36.1, 2.

PEN. XXIX.

1 *Dafydd trwy ei eſampl ei hun, a'i eiriol, 6 yn peri i'r tywyſogion ac i'r bobl offrymmu yn ewyllyſgar.* 10 *Diolch Dafydd a'i weddi.* 20 *Y bobl, wedi bendithio Duw, ac aberthu iddo, yn gwneuthur Solomon yn frenin.* 26 *Yr hŷd y teyrnaſodd Dafydd, a'i farwolaeth ef.*

YNa y dywedodd Dafydd y brenin wrth yr holl dyrfa, Duw a ddewiſodd yn unig fy mâb Salomon, *ac y mae efe* [a] yn ieuangc, ac yn dyner, a'r gwaith *ſydd* fawr; canys nid i ddyn y mae 'r llŷs, onid i'r ARGLWYDD Dduw.

a Pen.22.5. Dih.4.1.

2 Ac â'm holl gryfdwr y parottoais i dŷ fy Nuw, aur i'r *gwaith* aur, ac arian i'r arian, a phrês i'r prês, a haiarn i'r haiarn, a choed i'r *gwaith* coed; [b] meini Onix, a *meini* goſod, meini Carbunculus, ac o amryw liw, a phob maen gwerthfawr, a meini Marmor yn aml.

b Edr Eſay 54.11, 12. Datcudd. 21.18, &c.

3 Ac ettó am *fod* fy ewyllys tu-a thŷ fy Nuw, y mae gennyf o'm heiddo fy hun, aur, ac arian, yr hwn a roddaf tu-ag at dŷ fy Nuw; heb law yr hyn oll a barottoais tu-a 'r tŷ ſanctaidd.

4 Tair mîl o dalentau aur, o aur [c] Ophir; a ſaith mîl o dalentau arian puredig, i oreuro parwydydd y tai.

c 1Bré.9.28.

5 Yr aur i'r *gwaith* aur, a'r arian i'r arian; a thu-ag at yr holl waith, drwy law y rhai celfydd: pwy hefyd a ymrŷdd yn ewyllyſgar i † ymgyſſegru heddyw i'r ARGLWYDD?

† Heb. lenwi ei law.

6 ¶ Yna tywyſogion y teuluoedd, a thywyſogion llwythau Iſraël, a thywyſogion y miloedd a'r cantoedd, a [d] ſwyddogion gwaith y brenin, a offrymmaſant yn ewyllyſgar,

d Pen.27. 25, &c.

7 Ac a roddaſant tu-ag at waſanaeth tŷ Dduw, bum mîl o dalentau aur, a deng-mîl o ſylltau, a deng-mîl o dalentau arian, a deunaw mîl o dalentau prês, a chan mîl o dalentau haiarn.

8 A chyd-a'r hwn y caid meini, hwy a'i rhoddaſant i dryſſor tŷ 'r ARGLWYDD, drwy law * Jehiel y Gerſoniad.

e Pſ.16.11.

9 A'r bobl a lawenhaſant pan offrymment o'i gwirfodd; am eu bod â chalon berffaith yn ewyllyſgar yn offrymmu i'r ARGLWYDD: a Dafydd y brenin hefyd a lawenychodd â llawenydd mawr.

10 ¶ Yna y bendithiodd Dafydd yr ARGLWYDD yngwydd yr holl dyrfa, a dywedodd Dafydd, Bendigedig *wyt* ti ARGLWYDD Dduw Iſraël, ein tâd ni, o dragywyddoldeb hyd dragywyddoldeb.

f Mat.6.13. 1 Tim.1.17. Dat.5.13.

11 [f] I ti, ARGLWYDD, *y mae* mawredd, a gallu, a gogoniant, a goruwchafiaeth, a harddwch: canys y cwbl yn y nefoedd ac yn y ddaiar *ſydd* eiddo ti; y deyrnas *ſydd* eiddo ti, ARGLWYDD, yr hwn hefyd a ymddercheſaiſt yn ben ar bob peth.

12 Cyfoeth hefyd ac anrhydedd *a ddeuant* oddiwrthyt ti, a thi ſydd yn arglwyddiaethu ar bob peth, ac yn dy law di y mae nerth, a chadernid; yn dy law di hefyd *y mae* mawrhau, a nerthu bob dim.

13 Ac yn awr, ein Duw ni, yr ydym ni yn dy foliannu, ac yn clodfori dy enw gogoneddus.

14 Eithr pwy ydwyf fi, a phwy yw fy mhobl i, fel y caëm ni rym i offrymmu yn ewyllyſgar fel hyn? canys oddiwrthyt ti *y mae* pob peth, ac o'th law dy hun y rhoiſom i ti.

g Pſa.39. Heb.11. 1 Pet.1. h Pſalm 102. & 144. † Heb. dafnwm.

15 O herwŷdd [g] dieithraid *ydym* ni ger dy fron di, ac alltudion fel ein holl dadau: [h] fel cyſgod *yw* ein dyddiau ni ar y ddaiar, ac nid oes † ymaros.

16 O ARGLWYDD ein Duw, yr holl amlder hyn a barottoisom ni i adeiladu i ti dŷ i'th enw sanctaidd, o'th law di y mae, ac eiddo ti ydyw oll.

17 Gwn hefyd, ô fy Nuw, mai ti sydd [i] yn profi y galon, ac yn ymfodloni mewn cyfiawnder. Myfi yn uniondeb fy nghalon, o wirfodd a offrymmais hyn oll; ac yn awr y gwelais dy bobl a gafwyd yma, yn offrymmu yn ewyllysgar i ti, a hynny mewn llawenydd.

18 ARGLWYDD Dduw Abraham, Isaac, ac Israël, ein tadau, cadw hyn yn dragywydd ym mrŷd meddyliau calon dy bobl; a ‡ pharottoa eu calon hwynt attat ti.

19 A dyro i Salomon fy mâb galon berffaith, i gadw dy orchymynnion, dy dystiolaethau, a'th ddeddfau, ac i'w gwneuthur *hwynt* oll, ac i adeiladu y llŷs yr hwn y darperais iddo.

20 ¶ Dywedodd Dafydd hefyd wrth yr holl dyrfa, Bendithiwch attolwg yr ARGLWYDD eich Duw. A'r holl dyrfa a fendithiasant ARGLWYDD Dduw eu tadau, ac a ymgrymmasant i'r ARGLWYDD, ac i'r brenin.

21 Aberthasant hefyd ebyrth i'r ARGLWYDD, a thranoeth *yn ôl* y dydd hwnnw yr aberthasant yn boeth-offrymmau i'r ARGLWYDD, fil o fustych, *a* mîl o hyrddod, mîl o ŵyn, a'i diodoffrymmau, ac ebyrth yn lluosog, dros holl Israël:

22 Ac a fwyttasant ac a yfasant ger bron yr ARGLWYDD y diwrnod hwnnw mewn llawenydd mawr. A [k] gosodasant Salomon fâb Dafydd yn frenin yr ail waith; ac enneiniasant ef i'r ARGLWYDD yn flaenor, a Zadoc yn offeiriad.

23 Felly 'r eisteddodd Salomon ar orseddfa 'r ARGLWYDD, yn frenin yn lle Dafydd ei dâd, ac a lwyddodd; a holl Israël a wrandawsant arno.

24 Yr holl dywysogion hefyd a'r cedyrn, a chyd-a hynny holl feibion y brenin Dafydd, *a roddasant eu dwylo *ar fod* tan Salomon y brenin.

25 A'r ARGLWYDD a fawrygodd Salomon yn rhagorol yngwydd holl Israël, ac [l] a roddes iddo ogoniant brenhinawl, mâth yr hwn ni bu i un brenin o'i flaen ef yn Israël.

26 ¶ Felly Dafydd mâb Jesse a deyrnasodd ar holl Israël.

27 [m] A'r dyddiau y teyrnasodd efe ar Israël *oedd* ddeugain mlhynedd: [n] saith mlynedd y teyrnasodd efe yn Hebron, a thair blynedd ar ddeg ar hugain y teyrnasodd efe yn Jerusalem.

28 Ac efe a fu farw mewn oedran têg, yn gyflawn o ddyddiau, cyfoeth, ac anrhydedd: a Salomon ei fâb a deyrnasodd yn ei le ef.

29 Ac *am* weithredoedd cyntaf a diweddaf y brenin Dafydd, wele y maent yn 'sgrifennedig yngeiriau Samuel y gweledydd, ac yngeiriau Nathan y prophwyd, ac yngeiriau Gad y gweledydd.

30 Gyd-a'i holl frenhiniaeth ef, a'i gadernid, a'r amserau a aethant trosto ef, a thros Israël, a thros holl deyrnasoedd y gwledydd.

[i] 1 Sa. 16. 7. Pen. 28. 9.

[k] 1 Bren. 1. 39.

[l] 1 Bré. 3. 13. 2 Chr. 1. 12. Preg. 2. 9.

[m] 1 Bré. 2 11.

[n] 2 Sa. 5. 5.

2986

2990

*Edrych Gen. 24. 2. & 47. 29. Exec. 17. 18.

‡ Neu, *adarnaid.*

Ail Llyfr y CHRONICL.

PENNOD I.

1 Salomon yn offrymmu yn Gibeon, 7 yn dewis doethineb, a Duw yn bendithio ei ddewis ef. 13 Ei allu a'i gyfoeth ef.

[a] Salomon mâb Dafydd a ymgadarnhaodd yn ei deyrnas, a'r ARGLWYDD ei Dduw *oedd* gyd-ag ef, ac a'i mawrhaodd ef yn ddirfawr.

2 A Salomon a ddywedodd wrth holl Israël, wrth dywysogion y miloedd a'r cantoedd, ac wrth y barnwŷr, ac wrth bob llywodraethwr yn holl Israël, *sef* y pennau cenedl.

3 Felly Salomon a'r holl dyrfa gyd-ag ef a aethant i'r uchelfa *oedd* yn [b] Gibeon: canys yno 'r oedd pabell cyfarfod Duw, yr hon a wnelsai Moses gwâs yr ARGLWYDD yn yr anialwch.

4 [c] Eithr Arch Dduw a ddygasai Ddafydd i fynu o Giriath-jearim, i'r *lle* a ddarparasai Dafydd iddi: canys efe a osodasai iddi hi babell yn Jerusalem.

5 Hefyd, [d] yr allor brês [e] a wnelsai Bezaleel mâb Uri fâb Hur, oedd yno o flaen pabell yr ARGLWYDD: a Salomon a'r dyrfa a'i hargeisiodd hi.

6 A Salomon a aeth i fynu yno at yr allor brês, ger bron yr ARGLWYDD, yr hon *oedd* ym mhabell y cyfarfod, a mîl o boeth-offrymmau a offrymmodd efe arni hi.

7 ¶ Y nosfon honno yr ymddangosodd Duw i Salomon, ac y dywedodd wrtho ef, Gofyn yr hyn a roddaf i ti.

8 A dywedodd Salomon wrth Dduw, Ti a wnaethost fawr drugaredd â'm tâd Dafydd, ac a wnaethost i mi [f] deyrnasu yn ei le ef:

9 Yn awr, ô ARGLWYDD Dduw, siccrhaër dy air wrth fy nhâd Dafydd; [g] canys gwnaethost i mi deyrnasu ar bobl ‡ mor lluosog a llwch y ddaiar.

10 Yn awr, [h] dyro i mi ddoethineb, a gwybodaeth, fel [i] yr elwyf allan, ac y delwyf i mewn, o flaen y bobl hyn: canys pwy a ddichon farnu dy bobl luosog hyn?

11 A dywedodd Duw wrth Salomon, O herwŷdd bod hyn yn dy feddwl di, ac na ofynnaist na chyfoeth, na golud, na gogoniant, nac enioes dy elynnion, ac na ofynnaist lawer o ddyddiau ychwaith; eithr gofyn o honot i ti ddoethineb, a gwybodaeth, fel y bernit fy mhobl, i'th osodais yn frenin arnynt:

12 Doe-

[a] 1 Bré. 2. 46

[b] 1 Bré. 3. 4. 2 Chr. 1. 3. 21. 29.

[c] 2 Sam. 6. 17. 1 Chr. 15. 1. 2959

[d] Exod. 27. 1, 2. & 38. 1.

[e] Exod. 31. 2.

[f] 1 Chr. 28. 5

[g] 1 Bré. 3. 7.

[h] 1 Bré. 3. 9.

[i] Nu. 27. 17.

† Heb. *aml fel llwch.*

12 Doethineb, a gwybodaeth a roddwyd it', cyfoeth hefyd, a golud, a gogoniant, a roddaf
k 1 Chron. 29. 25. Pen. 9. 22. Preg. 2. 9. it', y rhai [k] ni bu eu cyffelyb gan y brenhinoedd *a fu* o'th flaen di, ac ni bydd y cyffelyb i neb ar dy ôl di.

13 ¶ A Salomon a ddaeth o'r uchelfa *oedd* yn Gibeon, i Jerusalem, oddi-ger bron pabell y cyfarfod, ac a deyrnasodd ar Israël.

l 1 Bre. 4. 26. & 10. 26, &c. Pen. 9. 25. 14 [l] A Salomon a gasglodd gerbydau, a marchogion; ac yr oedd ganddo fil a phedwar cant o gerbydau, a deuddeng-mil o wŷr meirch, ac efe a'i gosododd hwynt yn ninasoedd y cerbydau, ac yn Jerusalem gyd-a'r brenin.

m 1 Bren. 10. 27. Pen 9. 27. Job 22. 24. ‡ Heb. *roddodd.* 15 [m] A'r brenin a ‡ wnaeth yr arian a'r aur yn Jerusalem cyn amled a'r cerrig, a chedrwydd a roddes efe fel y sycomorwydd o amldra, y rhai sydd *yn tyfu* yn y dol-dir.

† Heb. *Mynediad y meirch oedd gan Salomon oedd o'r Aipht.* n 1 Bren. 10. 28. Pen. 9. 28. 16 † [n] A meirch a ddygid i Salomon o'r Aipht, ac edafedd llîn: marchnadwŷr y brenin a gymmerent yr edafedd llîn dan brîs.

17 Canys deuent i fynu, a dygent o'r Aipht, gerbyd am chwe chan *darn* o arian; a march am gant a hanner: ac felly y dygent i holl frenhinoedd yr Hethiaid, ac i frenhinoedd Syria ‡ gyd-a hwynt.

‡ Heb. *trwy eu llaw hwynt.*

PEN. II.

1, 17 *Gweithwŷr Salomon wrth adeiladu 'r Deml.* 3 *Salomon yn gyrru at Hiram am weithwŷr a defnyddiau.* 11 *A Hiram yn ei atteb ef yn garedig.*

2992 A Salomon a roës ei fryd ar adeiladu tŷ i enw yr ARGLWYDD, a brenhin-dŷ iddo ei hun.

a 1 Bre. 5. 15. Ad. 18. 2 A [a] Salomon a rifodd ddeng-mîl a thrugain o gludwŷr, a phedwar ugain-mîl o gymynwŷr yn y mynydd, ac yn oruchwilwŷr arnynt hwy dair mîl a chwe-chant.

‡ Neu, *Huram,* 1 Bren. 5. 1. b 1 Chron. 14. 1. 3 ¶ A Salomon a anfonodd at ‡ Hiram brenin Tyrus, gan ddywedyd, [b] Megis y gwnaethoft â Dafydd fy nhâd, ac yr anfonaift iddo gedrwydd i adeiladu iddo dŷ i drigo ynddo, *felly gwna â minnau.*

4 Wele fi yn adeiladu tŷ i enw yr ARGLWYDD fy Nuw, i'w gefflegru iddo, ac i arogl-darthu
c Num. 28. 3, 9, 11. arogl-darth llyfieuog ger ei fron ef, ac i'r gwaftadol ofodiad *bara,* a'r [c] poeth-offrymmau boreu a hwyr; ar y Sabbothau, ac ar y newydd-loerau, ac ar ofodedig wyliau yr ARGLWYDD ein Duw ni. Hyd byth y mae hyn ar Israël.

5 A'r tŷ a adeiladaf fi *fydd* mawr; canys mwy *yw* ein Duw ni na'r holl dduwiau.

d 1 Bren. 8. 27. Pen. 6. 18. † Heb. *a gaiff nertin.* 6 [d] A phwy † fydd abl i adeiladu iddo ef dŷ, gan na all y nefoedd, ïe nefoedd y nefoedd ei amgyffred? a phwy ydwyf fi, fel yr adeiladwn iddo ef dŷ, ond yn unig i arogl-darthu ger ei fron ef?

7 Felly yn awr anfon i mi ŵr cywraint, i weithio mewn aur, ac mewn arian, ac mewn pres, ac mewn haiarn, ac mewn porphor, ac yfcarlat, a glâs, ac yn medru cerfio cerfiadau gyda'r rhai celfydd fydd gyd-a mi yn Juda ac yn Jerusalem, y rhai a ddarparodd fy nhâd Dafydd.

‡ Neu, *Ahumim,* 1 Bre. 10. 11. 8 Anfon hefyd i mi goed cedr, a ffynnidwydd, ac ‡ Algumim-wydd o Libanus: (canys myfi a wn y medr dy weifion di naddu coed Libanus) ac wele, fy ngweifion inneu a *fyddant* gyd-a'th weifion ditheu; 2994

9 A *hynny* i ddarparu i mi lawer o goed; canys y tŷ yr ydwyf fi ar ei adeiladu *fydd* mawr a rhyfeddol.

10 Ac wele i'th weifion, i'r feiri a naddant y coed, y rhoddaf ugain-mil Corus o wenith wedi ei guro, ac ugain-mil Corus o haidd, ac ugain-mil Bath o wîn, ac ugain-mil Bath o olew.

11 ¶ A Hiram brenin Tyrus a attebodd mewn yfgrifen, ac a anfonodd at Salomon; O gariad yr ARGLWYDD ar ei bobl, y rhoddes efe dydi yn frenin arnynt hwy.

12 Dywedodd Hiram hefyd, Bendigedig *fyddo* ARGLWYDD Dduw Israël, [e] yr hwn a wnaeth nef a daiar, yr hwn a roddes i'r brenin Dafydd fâb doeth, † gwybodus o fynwyr a deall, i adeiladu tŷ i'r ARGLWYDD, a brenhin-dŷ iddo ei hun.

e Gen. 1, & 2. Pfal. 33. 6. & 102. 25. & 124. 8. & 136. 5, 6. Act. 4. 24. & 14. 15. Dat. 10. 6. † Heb. *yn gwybod fynwyr a deall.*

13 Ac yn awr mi a anfonais ŵr celfydd, cywraint, a deallus, o'r eiddo fy nhâd Hiram:

f 1 Bren. 7. 14. 14 [f] Mâb gwraig o ferched Dan, a'i dâd yn ŵr o Dyrus, yn medru gweithio mewn aur, ac mewn arian, mewn pres, mewn haiarn, mewn cerrig, ac mewn coed, mewn porphor, ac mewn glâs, ac mewn lliain main, ac mewn yfcarlat; ac i gerfio pob cerfiad, ac i ddychymygu pob dychymyg a roddir atto ef, gyd-a'th rai cywraint di, a rhai cywraint fy arglwydd Dafydd dy dâd.

g Ad. 10. 15 Ac yn awr y gwenith, a'r haidd, yr olew, a'r gwîn, y rhai a ddywedodd [g] fy arglwydd, anfoned hwynt i'w weifion.

16 Ac ni a gymynwn goed o Libanus, yn ôl dy holl raid, ac a'i dygwn hwynt it' yn gludeiriau ar hŷd y môr i ‡ Joppa: dŵg ditheu *hwynt* i fynu i Jerusalem.

‡ Heb. *Japho.*

h 1 Bre. 5. 13. & 9. 20. 17 ¶ [h] A Salomon a rifodd yr holl wŷr dieithr *oedd* yn nhîr Israël, wedi y rhifiad â'r hon y rhifafai
i 1 Chron. 22. 2. [i] Dafydd ei dâd ef hwynt: a chaëd tair ar ddeg a faith ugain o filoedd, a chwe-chant.

k Megis Ad. 2. 18 Ac efe a wnaeth o honynt hwy [k] ddeng-mil a thri ugain yn glud-wŷr, a phedwar ugain mil yn nadd-wŷr yn y mynydd, a thair-mil a chwe-chant yn oruwchwilwŷr, i roi y bobl ar waith.

PEN. III.

1 *Y lle a'r amfer yr adeiladwyd y Deml.* 3 *Ei mefur a'i haddurn.* 11 *Y Cerubiaid.* 14 *Y llen a'r colofnau.*

a 1 Bren. 6. 1, &c. b Gen. 22. 2. ‡ Neu, *yr hwn a welwyd gan Ddafydd.* † Neu, *Arafnah,* 2 Sa. 24. 18. c 1 Chron. 21. 18. ‡ Neu, *y perthyn yr addyfgwyd,* (Heb. *fyfl'aemmyl*) *Salomon yntefyn.* d 1 Bre. 6. 2. e 1 Bre. 6. 3. A [a] Salomon a ddechreuodd adeiladu tŷ 'r ARGLWYDD yn Jerusalem ym mynydd [b] Moriah; ‡ lle yr ymddangosafai *yr* ARGLWYDD i Ddafydd ei dâd ef, yn y lle a ddarparafai Dafydd, yn llawr dyrnu † [c] Ornan y Jebusiad.

2 Ac efe a ddechreuodd adeiladu ar yr ail *dydd* o'r ail mîs, yn y bedwaredd flwyddyn o'i deyrnafiad.

3 ¶ Ac dyma ‡ *fefurau* [d] fylfaeniad Salomon wrth adeiladu tŷ Dduw. Yr hŷd *oedd* o gufyddau wrth y mefur cyntaf, yn dri ugain cufydd, a'r llêd yn ugain cufydd.

4 A'r [e] porth *oedd* wrth dalcen y tŷ *oedd* un hŷd a llêd y tŷ, yn ugain cufydd, a'i uchder

yn

yn chwech ugain cuſydd; ac eſe a wiſgodd hwn o fewn ag aur pûr.

5 A'r tŷ mawr a fyrddiodd eſe â ffynnidwydd, y rhai a wiſgodd eſe ag aur dilyn, ac a gerfiodd balm-wydd a chadwynau ar hyd-ddo eſ.

6 Ac eſe a † addurnodd y tŷ â meini gwerthfawr yn hardd, a'r aur *oedd* aur Parfaim.

7 Ïe eſe a wiſgodd y tŷ, y trawſtiau, y rhiniogau, a'i barwydydd, a'i ddorau, ag aur, ac a gerfiodd Gerubiaid ar y parwydydd.

8 Ac eſe a wnaeth dŷ y cyſſegr ſancteiddiolaf, ei hŷd *oedd* un hŷd a llêd y tŷ, yn ugain cuſydd, a'i lêd yn ugain cuſydd: ac eſe a'i gwiſgodd ef ag aur da, *ſef* â chwe-chan talent.

9 Ac *yr oedd* pwys yr hoelion o ddeg ſicl a deugain o aur; y loſttydd hefyd a wiſgodd eſe ag aur.

10 ¶ [f] Ac eſe a wnaeth yn nhŷ y cyſſegr ſancteiddiolaf ddau Gerub, o waith ‡ cywraint, ac a'i gwiſgodd hwynt ag aur.

11 Ac adenydd y Cerubiaid *oedd* ugain cuſydd eu hŷd: y naill aden o bum cuſydd, yn cyrhaeddyd pared y tŷ; a'r aden arall o bum cuſydd yn cyrhaeddyd at aden y Cerub arall:

12 Ac aden y Cerub arall o bum cuſydd, yn cyrhaeddyd pared y tŷ; a'r aden arall o bum cuſydd ynghŷd ag aden y Cerub arall.

13 Adenydd y Cerubiaid hyn a ledwyd yn ugain cuſydd: ac yr oeddynt hwy yn ſefyll ar eu traed, a'i hwynebau tu † ag i fewn.

14 ¶ Ac eſe a wnaeth [g] y wahan-len o ſidan glâs, a phorphor, ac yſcarlat, a lliain main, ac a † weithiodd Gerubiaid ar hynny.

15 Gwnaeth hefyd [h] ddwy goloſn o flaen y tŷ, yn bymtheg cuſydd ar hugain o hŷd, a'r cnap ar ben pob un o honynt oedd bum cuſydd.

16 Ac eſe a wnaeth gadwyni *fel* yn y gafell, ac a'i rhoddodd ar ben y colofnau; ac eſe a wnaeth [i] gant o bomgranadau, ac a'i rhoddodd ar y cadwynau:

17 A [k] chyfododd y colofnau o flaen y deml, un o'r tu dehau, ac un o'r tu aſſwy; ac a alwodd henw y ddehau, ‡ Jachin; a henw yr aſſwy, † Boaz.

PEN. IV.

1 *Yr allor brês.* 2 *Y môr tawdd ar ddeuddeg o ychen.* 6 *Y deg noe, y canhwyll-brenni a'r byrddau.* 9 *Y cynteddau, a'r dodrefn prês.* 19 *Yr offer aur.*

AC eſe a wnaeth [a] allor brês, o ugain cuſydd ei hŷd, ac ugain cuſydd ei llêd, a deg cuſydd ei huchder.

2 ¶ [b] Gwnaeth hefyd fôr tawdd, yn ddeg cuſydd † o ymyl i ymyl, yn grwn o amgylch, ac yn bum cuſydd ei uchder, a llinyn o ddeg cuſydd ar hugain a'i amgylchai oddiamgylch.

3 [c] A ſlun ychen *oedd* tano yn ei amgylchu o amgylch, mewn deg cuſydd yr oeddynt yn amgylchu y môr oddiamgylch: dwy rês o ychen oedd wedi eu toddi, pan doddwyd yntau.

4 Sefyll yr oedd ar ddeuddeg o ychen; tri yn edrych tu-a'r gogledd, a thri yn edrych tu-a 'r gorllewin, a thri yn edrych tu-a'r dehau, a thri yn edrych tu-a 'r dwyrain: a'r môr arnynt oddiarnodd, a'i holl bennau ôl hwynt oedd o fewn.

5 A'i dewder *oedd* ddyrnfedd, a'i ymyl fel gwaith ymyl cwppan, ‡ â blodau lili: a thair mîl o Bathau a dderbyniai, ac a ddaliai.

6 ¶ Gwnaeth hefyd [d] ddeg o noeau, ac eſe a roddodd bump o'r tu dehau, a phump o'r tu aſſwy, i ymolchi ynddynt: trochent ynddynt ddefnydd y poeth-offrwm, ond y môr *oedd* i'r offeiriaid i ymolchi ynddo.

7 [e] Ac eſe a wnaeth ddeg canhwyll-bren aur [f] yn ôl eu portreiad, ac *a'i* goſodod yn y deml, pump o'r tu dehau, a phump o'r tu aſſwy.

8 [g] Gwnaeth hefyd ddeg o fyrddau, ac a'i goſodod yn y deml, pump o'r tu dehau, a phump o'r tu aſſwy: ac eſe a wnaeth gant o ‡ gawgiau aur.

9 ¶ Ac [h] eſe a wnaeth gyntedd yr offeiriaid, a'r cyntedd mawr, a dorau i'r cynteddoedd; a'i dorau hwynt a wiſgodd eſe â phrês.

10 Ac [i] eſe a oſododd y môr ar yr yſtlys ddehau, tu-a 'r dwyrain, ar gyfer y dehau.

11 Gwnaeth [k] Hiram hefyd y crochanau, a'r rhawiau, ‡ a'r cawgiau: a darfu i Hiram wneuthur y gwaith a wnaeth eſe tros frenin Salomon i dŷ Dduw.

12 Y ddwy goloſn, a'r [l] cnappiau, a'r coronau ar ben y ddwy goloſn, a'r ddwy bleth i guddio y ddau gnapp goronog, y rhai *oedd* ar ben y colofnau.

13 A [m] phedwar cant o bomgranadau ar y ddwy bleth; dwy rês *oedd* o bomgranadau ar bob pleth, i guddio y ddau gnapp goronog *oedd* ar † bennau y colofnau.

14 Ac eſe a wnaeth [n] yſtolion, ac a wnaeth ‡ noeau ar yr yſtolion;

15 Un môr, a deuddeg o ychen tano:

16 Y crochanau hefyd, a'r rhawiau, a'r cigweiniau, a'i holl leſtri hwynt, a wnaeth [o] Hiram ei dâd i'r brenin Salomon, yn nhŷ 'r ARGLWYDD, o brês gloyw.

17 [p] Yngwaſtadedd yr Iorddonen y toddodd y brenin hwynt, † mewn clei-dîr, rhwng Succoth a Zeredathah.

18 Fel hyn y gwnaeth Salomon yr holl leſtri hyn, yn lluoſog iawn; canys anfeidrol oedd bwys y prês.

19 ¶ A [q] Salomon a wnaeth yr holl leſtri oedd yn nhŷ Dduw, a'r allor aur, a'r byrddau oedd [r] a'r bara goſod arnynt;

20 A'r canhwyll-brennau, a'i lampau, i oleuo [ſ] yn ôl y ddefod, o flaen y gafell, o aur pûr;

21 [t] Y blodau hefyd, a'r lampau, a'r gefeiliau, *oedd* aur, *a* hwnnw † yn aur perffaith.

22 Y pſaltringau hefyd, a'r ‡ cawgiau, a'r llwyau, a'r thuſſerau, *oedd* aur pûr. A drws y tŷ, a'i ddorau, o du fewn y cyſſegr ſancteiddiolaf, a dorau tŷ y deml, *oedd* aur.

PEN. V.

1 *Y tryſorau cyſſegredig.* 2 *Dwyn Arch Duw yn barchedig i'r cyſſegr.* 11 *Duw yn ôl ei foliannu, yn dangos a wŷdd o'i ffafor.*

FElly y gorphennwyd yr holl waith a wnaeth Salomon i dŷ yr ARGLWYDD: a

a 1 Bren. 6. 1, &c.
b Gen. 22. 2.
‡ Neu, *yr hwn a welwyd gan Did yfydd.*
† Neu, *Arafuah*, 2 Sa. 24. 18. & 1 Chron. 21. 18.
‡ Neu, *y perthau, yr addyg wyd*, (Heb. *y ſiſ ſarowth*) *Salomon yndd yſyt.*
d 1 Bré. 8. 2.
e 1 Bré. 6. 3.
f 1 Bren. 6.
Neu, *hau, neu, mada-*
Heb. *rhuddiodd.*
Heb. *ſyfold.*
Bren. 7. 21.
Sa. 22.
Heb. *pho.*
Bré. 5. 17. 9. 20.
Chron. 2. 2.
Megis id. 2.
Bren. 7.
Bren. 7.
Bren. 7.
Heb. *yſcerbá.*
y mae
c. 43. 7.
en. 7.
en. 7.
en. 7.
Heb. *yn nhewder y tir.*
Ex. 25. 30.
Exod. 27. 20, 21.
Exod. 25. 31, &c.
Heb. *o berffeithrwydd aur.*
Neu, *phiolau.*
Bren. 6. 36.
Bren. 7. 39.
Edrych 1 Bré. 7. 40.
Neu, *a'r phiolau.*
1 Bré. 7. 41.
Edrych 1 Bré. 7. 20.
Heb. *wyneb.*
1 Bren. 7. 27.
Neu, *beiſiau.*
1 Bré. 7. 14.
1 Bré. 7. 46.
Heb. *yn nhewder y tir.*
1 Bren. 7. 48.
Ex. 25. 30.
3000

3000 [a] Salomon a ddug i mewn yr hyn a gyſſegraſai
[a] 1 Bren. 7. 51. Dafydd ei dâd; ac a oſododd yn nhryſſorau tŷ Dduw, yr arian, a'r aur, a'r holl leſtri.

3001 2 ¶ [b] Yna y cynhullodd Salomon henuriaid
[b] 1 Bren. 8. 1, &c. Iſraël, a holl bennau y llwythau, pennau cenedl meibion Iſraël, i Jeruſalem, i ddwyn i fynu Arch cyfammod yr ARGLWYDD, o ddinas Dafydd, honno *yw* Sïon.

3 Am hynny holl wŷr Iſraël a ymgynnullaſant at y brenin, [c] ar yr ŵyl *oedd yn* y ſeithfed mîs.
[c] Edr. Pen. 7. 8, 9, 10.

4 A holl henuriaid Iſraël a ddaethant, a'r Leſiaid a godaſant yr Arch.

5 A hwy a ddygaſant i fynu 'r Arch, a phabell y cyfarfod, a holl leſtri y cyſſegr, y rhai *oedd* yn y babell, yr offeiriaid a'r Leſiaid a'i dygaſant hwy i fynu.

6 Hefyd brenin Salomon, a holl gynnulleidfa Iſraël, y rhai a gynnullaſid atto ef, o flaen yr Arch, a aberthaſant o ddefaid, a gwartheg, fwy nag a ellid eu rhifo na'i cyfrif gan luoſogrwydd.

7 A'r offeiriaid a ddygaſant Arch cyfammod yr ARGLWYDD i'w lle, i gafell y tŷ, i'r cyſſegr ſancteiddiolaf, hyd tan adenydd y Cerubiaid.

8 A'r Cerubiaid oedd yn lledu eu hadenydd tros le yr Arch: a'r Cerubiaid a gyſgodent yr Arch a'i throſolion, oddïarnodd.

9 A thynnaſant allan y troſolion, fel y gwelid pennau y troſolion o'r Arch o flaen y gafell, ac ni welid hwynt oddïallan. Ac yno y ‡ mae hi hyd y dydd hwn.
‡ Neu, *maent hwy*, meg:s, 1 Brē. 8. 8.

10 Nid *oedd* yn yr Arch ond y ddwy lêch
[d] Deut. 10. 2, 5. Pen. 6. 11. [d] a roddaſai Moſes *ynddi* yn Horeb, ‡ lle y gwnaethai yr ARGLWYDD gyfammod â meibion Iſraël, pan ddaethent hwy allan o'r Aipht.
‡ Neu, *pan wnaethai*.

11 ¶ A phan ddaeth yr offeiriaid o'r cyſſegr, (canys yr holl offeiriaid, y rhai a gafwyd, a ymſancteiddiaſent, heb gadw doſparthiad:
[e] 1 Chr. 25, 1.

12 [e] Felly y Leſiaid, y rhai oedd gantorion, hwynt-hwy oll o Aſaph, o Heman, o Jeduthun, a'i meibion hwynt, ac a'i brodyr, wedi eu gwiſgo â lliain main, â ſymbalau, ac â nablau, a thelynau, yn ſefyll o du dwyrain yr allor, a chyda hwynt chwe ugain o offeiriaid yn udcanu mewn udcyrn)

13 Ac fel yr oedd yr udcanwŷr, a'r cantorion, megis un, i ſeinio un ſain i glodfori ac i foliannu yr ARGLWYDD: ac wrth dderchafu ſain mewn udcyrn, ac mewn ſymbalau, ac mewn offer cerdd, ac wrth foliannu 'r ARGLWYDD,
[f] Pſal. 136. Edrych 1 Chr. 16. 41. *gan ddywedyd*, [f] Canys da yw, ac yn dragywydd *y mae* ei drugaredd ef: yna y llanwyd y tŷ â chwmmwl, *ſef* tŷ 'r ARGLWYDD:
[g] Ex. 40. 35. Pen. 7. 2.

14 [g] Fel na allai yr offeiriaid ſefyll i waſanaethu gan y cwmmwl: o herwŷdd gogoniant yr ARGLWYDD a lanwaſai dŷ Dduw.

PEN. VI.

1 *Salomon, wedi bendithio 'r bobl, yn bendithio Duw.* 12 *Gweddi Salomon wrth gyſſegru 'r Deml, allan o'r pulpud prês.*

[a] 1 Bren. 8. 12, &c. [b] Lef. 16. 2. YNa [a] y llefarodd Salomon, Yr ARGLWYDD a ddywedodd yr arhoſai efe yn [b] y tywyllwch.

2 A minneu a adeiledais dŷ yn drigfa it', a lle i'th breſſwylfod yn dragywydd. 3001

3 A'r brenin a drôdd ei wyneb, ac a fendithiodd holl gynnulleidfa Iſraël; (a holl gynnulleidfa Iſraël oedd yn ſefyll)

4 Ac efe a ddywedodd, Bendigedig *fyddo* ARGLWYDD Dduw Iſraël, yr hwn a lefarodd â'i enau wrth Ddafydd fy nhâd, ac a gwplaodd â'i ddwylaw, gan ddywedyd,

5 Er y dydd y dugym i fy mhobl allan o wlâd yr Aipht, ni ddetholais ddinas o holl lwythau Iſraël, i adeiladu tŷ, i fod fy enw ynddo, ac ni ddewiſais ŵr i fod yn flaenor ar fy mhobl Iſraël:

6 Ond [c] mi a etholais Jeruſalem i fod fy enw yno, ac [d] a ddewiſais Ddafydd i fod ar fy mhobl Iſraël.
[c] Pſ. 132. 13. [d] 1 Chr. 28. 4.

7 Ac [e] yr oedd ym mryd Dafydd fy nhâd adeiladu tŷ i enw ARGLWYDD Dduw Iſraël.
[e] 2 Sa. 7. 2. 1 Chr. 17. 1. & 28. 2.

8 Ond dywedodd yr ARGLWYDD wrth Ddafydd fy nhâd, O herwŷdd bod yn dy fryd ti adeiladu tŷ i'm henw i, da y gwnaethoſt fod *hynny* yn dy galon.

9 Er hynny nid adeiledi di y tŷ, onid dy fâb di, yr hwn a ddaw allan o'th lwynau, efe a adeilada y tŷ i'm henw i.

10 Am hynny yr ARGLWYDD a gwplaodd ei air a lefarodd efe: canys mi a gyfodais yn lle Dafydd fy nhâd, ac a eiſteddais ar orſeddfa Iſraël, fel y lefarodd yr ARGLWYDD, ac a adeiledais dŷ i enw ARGLWYDD Dduw Iſraël.

11 Ac yno y goſodais yr Arch, [f] yn yr hon *y mae* cyfammod yr ARGLWYDD, yr hwn a ammododd efe â meibion Iſraël.
[f] Pen. 5. 10.

12 ¶ A *Salomon* a ſafodd o flaen allor yr ARGLWYDD yngwydd holl gynnulleidfa Iſraël, ac a eſtynnodd ei ddwylaw:

13 (Canys Salomon a wnaethai bulpud prês, ac a'i goſodaſai ynghanol y cyntedd, yn bum cufydd ei hŷd, a phum cufydd ei lêd, a thri chufydd ei uchder; ac a ſafodd arno, ac a oſtyngodd ar ei liniau, ger bron holl gynnulleidfa Iſraël, ac a eſtynnodd ei ddwylo tu-a 'r nefoedd,)

14 Ac efe a ddywedodd, O ARGLWYDD Dduw Iſraël, [g] nid *oes* Duw cyffelyb i ti yn y nefoedd, nac ar y ddaiar, yn cadw cyfammod a thrugaredd â'th weiſion ſydd yn rhodio ger dy fron di â'i holl galon:
[g] Ex. 15. 11. Deu. 4. 39. & 7. 9.

15 [h] Yr hwn a gedwaiſt â'th wâs Dafydd fy nhâd yr hyn a leferaiſt wrtho; fel y lleferaiſt â'th enau, felly y cwpleaiſt â'th law, megis y *mae* y dydd hwn.
[h] 1 Chr. 17. 23. & 28. 9.

16 Ac yn awr, ô ARGLWYDD Dduw Iſraël, cadw â'th wâs Dafydd fy nhâd yr hyn a leferaiſt wrtho, gan ddywedyd, [i] Ni thorrir ymaith oddïwrthyt *na byddo* gŵr ger fy mron i, yn eiſtedd ar deyrn-gadair Iſraël; [k] o's dy feibion a wiliant ac eu ffordd, i rodio yn fy nghyfraith i, fel y rhodiaiſt ti ger fy mron i.
[i] 2 Sa. 7. 12, 13. 1 Bren. 2. 4. & 8. 25. Pſ. 132. 12. [k] Pen. 7. 17.

17 Yn awr gan hynny, ô ARGLWYDD Dduw Iſraël, poed gwîr fyddo dy air a leferaiſt wrth dy wâs Dafydd.

18 (Ai gwîr yw y preſſwylia Duw gyd-a dyn ar y ddaiar? [l] wele y nefoedd, a nefoedd y nefoedd ni allant dy ymgyffred, pa faint llai *y dichon* y tŷ hwn a adeiledais i?)
[l] Edr. Act. 7. 48.

19 Edrych

13 I boeth-offrymmu dogn dydd [d] yn ei ddydd, yn ôl gorchymyn Moſes, ar y Sabbothau, ac ar y newydd-loerau, ac ar y gwyliau arbennig, [e] dair gwaith yn y flwyddyn; *ſef* ar ŵyl y bara croyw, ac ar ŵyl yr wythnoſau, ac ar ŵyl y pebyll.

14 ¶ Ac efe a oſododd, yn ôl trefn Dafydd ei dâd, [f] ddoſparthiadau yr offeiriaid yn eu gwaſanaeth, a'r [g] Lefiaid yn eu gorchwyliaeth, i foliannu, ac i weini ger bron yr offeiriaid, fel yr oedd ddyledus bob dydd yn ei ddydd; a'r [h] porthorion yn eu doſparthiadau wrth bob porth; canys felly *'r oedd* gorchymyn Dafydd gŵr Duw.

15 Ac ni throiſant hwy oddiwrth orchymyn y brenin i'r offeiriaid, a'r Lefiaid, am un peth, nac am y tryſorau.

16 A holl waith Salomon oedd wedi ei barottoi hyd y dydd y ſeiliwyd tŷ 'r ARGLWYDD, a hyd oni orphennwyd ef. Felly y gorphennwyd tŷ yr ARGLWYDD.

17 ¶ Yna 'r aeth Salomon i Ezion-Geber, ac i ‡Eloth, ar fin y môr, yngwlâd Edom.

18 A Hiram a anfonodd gyd-a'i weiſion longau, a gweiſion cyfarwydd ar y môr; a hwy a aethant gyd-a gweiſion Salomon i Ophir, ac a gymmeraſant oddi-yno bedwar cant a deg a deugain talent o aur, ac a'i dygaſant *i'r* brenin Salomon.

PEN. IX.

1 *Brenhines Saba yn rhyfedd ganthi ddoethineb Salomon.* 13 *Aur Salomon,* 15 *a'i dariannau,* 17 *a'i orſeddfainc Iſori,* 20 *a'i leſtri,* 23 *a'i anrhegion,* 25 *a'i gerbydau, a'i feirch,* 26 *a'i deyrn-ged.* 29 *Pa hŷd y teyrnaſodd ef, a'i farwolaeth.*

A [a] Phan glybu brenhines Saba glôd Salomon, hi a ddaeth i Jeruſalem, i brofi Salomon â chweſtiwnau caled, â llû mawr iawn, ac â chamelod yn dwyn aroglau, ac aur lawer, a meini gwerth-fawr: a hi a ddaeth at Salomon, ac a ddywedodd wrtho ef yr hyn oll oedd yn ei chalon.

2 A Salomon a fynegodd iddi ei holl ofynion: ac nid oedd dim yn guddiedig rhag Salomon a'r na fynegodd efe iddi hi.

3 A phan welodd brenhines Saba ddoethineb Salomon, a'r tŷ a adeiladaſai efe,

4 A bwyd ei fwrdd, ac eiſteddiad ei weiſion, a threfn ei weinidogion, a'i dillad, a'i drulliadau ef, a'i gwiſgoedd, a'i eſgynſa ar hŷd yr hon yr ai efe i fynu i dŷ 'r ARGLWYDD; nid oedd mwyach yſpryd ynddi.

5 A hi a ddywedodd wrth y brenin, Gwîr yw y gair a glywais yn fy ngwlâd, am dy ‡weithredoedd di, ac am dy ddoethineb:

6 Etto ni choeliais i'w geiriau hwynt, nes im' ddyfod, ac i'm llygaid weled. Ac wele ni fynegaſid i mi hanner helaethrwydd dy ddoethineb: 'chwanegaiſt at y glôd a glywais i.

7 Gwynfyd dy wŷr di, a gwynfydedig *yw* dy weiſion hyn, y rhai ſydd yn ſefyll yn oeſtadol ger dy fron, ac yn clywed dy ddoethineb.

8 Bendigedig fyddo 'r ARGLWYDD dy Dduw, yr hwn a'th hoffodd di, i'th oſod ar ei orſeddfa ef, yn frenin tros yr ARGLWYDD dy Dduw: o herwŷdd cariad dy Dduw tu-ag at Iſraël i'w ſiccrhau yn dragywydd, am hynny y gwnaeth efe dydi yn frenin arnynt hwy, i wneuthur barn a chyfiawnder.

9 A hi a roddodd i'r brenin chwech ugain talent o aur, a phêr-aroglau lawer iawn, a meini gwerth-fawr: ac ni bu y fath bêr-aroglau a'r rhai a roddodd brenhines Saba i frenin Salomon.

10 Gweiſion Hiram hefyd, a gweiſion Salomon, y rhai a ddygaſant aur o Ophir, a ddygaſant goed Algummim, a meini gwerth-fawr.

11 A'r brenin a wnaeth o'r coed Algummim †riſiau i dŷ 'r ARGLWYDD, ac i dŷ 'r brenin, a thelynau, a nablau, i'r cantorion: ac ni welſid eu mâth o'r blaen yngwlâd Juda.

† Heb. *briſſyrâd.*

12 A'r brenin Salomon a roddodd i frenhines Saba ei holl ddymuniad, yr hyn a ofynnodd hi, heb law 'r hyn a ddygaſai hi i'r brenin. Felly hi a ddychwelodd, ac a aeth i'w gwlâd, hi a'i gweiſion.

13 ¶ A phwys yr aur a ddoe i Salomon bob blwyddyn, oedd chwe chant a thri ugain a chwech o dalentau aur;

14 Heb law *'r hyn* yr oedd y marchnadwŷr a'r marſiand-wŷr yn eu dwyn. A holl frenhinoedd Arabia, a thywyſogion y wlâd, oedd yn dwyn aur ac arian i Salomon.

15 ¶ A'r brenin Salomon a wnaeth ddau gan tarian o aur dilin: chwe chan *ſiccl* o aur dilin a roddodd efe ym mhob tarian.

16 A thrychant o fwccledi o aur dilin; trychan *ſicl* o aur a roddodd efe ym mhob bwccled. A'r brenin a'i goſododd hwynt yn nhŷ coed Libanus.

17 ¶ A'r brenin a wnaeth orſeddfa fawr o Iſori, ac a'i gwiſgodd ag aur pur.

18 A chwech o riſiau *oedd* i'r orſeddfa, a throed-le o aur, ynglŷn wrth yr orſeddfa, a chanllawiau o bob tu i'r eiſtedd-le, a dau lew yn ſefyll wrth y canllawiau:

19 A deuddeg o lewöd yn ſefyll yno ar y chwe grîs o bob tu. Ni wnaethpwyd y fâth mewn un deyrnas.

20 ¶ A holl leſtri diod y brenin Salomon *oedd* o aur, a holl leſtri tŷ coed Libanus *oedd* aur ‡pur: †nid oedd yr un o arian: nid oedd dim bri arno yn nyddiau Salomon.

‡ Heb. *cauedig.*
† Neu, *nid oedd arian yn nyddyst.*

21 Canys llongau y brenin oedd yn myned i Tharſis gyd-a gweiſion Hiram: unwaith yn y tair blynedd y deuai llongau Tharſis yn dwyn aur, ac arian, ‡ac Iſori, ac eppaod, a pheunod.

‡ Neu, *a dainc elephant.*

22 A'r brenin Salomon a ragorodd ar holl frenhinoedd y ddaiar, mewn cyfoeth, a doethineb.

23 ¶ A holl frenhinoedd y ddaiar oedd yn ceiſio *gweled* wyneb Salomon, i wrando ei ddoethineb a roddaſai Duw yn ei galon ef.

24 A hwy a ddygaſant bob un ei anrheg, lleſtri arian, a lleſtri aur, a gwiſgoedd, arfau, a phêr-aroglau, meirch a mulod, dogn bob blwyddyn.

25 ¶ Ac [b] yr oedd gan Salomon bedair mîl o breſebau meirch a cherbydau, a deuddeng-mîl o wŷr meirch; ac efe a'i cyfleodd hwynt yn

b 1 Bren. 4. 26. & 10. 26. Pen. 1. 14.

ninaſoedd y cerbydau, a chyd-a'r brenin yn Jeruſalem.

e 1 Brē. 4. 21. 26 ¶ [e] Ac yr oedd eſe yn arglwyddiaethu ar
d Gē. 15. 18. yr holl frenhinoedd, [d] o'r ‡ afon hyd wlâd y
‡ Sef, *Euphrates.* Philiſtiaid, a hyd derfyn yr Aipht.

‡ Heb. *rodder.* 27 A'r brenin a ‡ wnaeth yr arian yn Jeruſalem fel cerrig, a'r cedrwydd a wnaeth eſe fel y ſycomorwydd yn y dol-dîr, o amldra.

e 1 Bren. 10. 28. Pen. 1. 16. 28 [e] Ac yr oeddynt hwy yn dwyn meirch i Salomon o'r Aipht, ac o bob gwlâd.

f 1 Bren. 11. 41. 29 ¶ A'r rhan arall o [f] weithredoedd Salomon, cyntaf a diwaethaf; onid ydynt hwy yn 'ſgrifennedig yngeiriau Nathan y prophwyd, ac ym mhrophwydoliaeth Ahiah y Siloniad, ac yng-
g Pē. 12. 15. & 13. 22. weledigaethau [g] Ido y gweledydd yn erbyn Jeroboam mâb Nebat?

30 A Salomon a deyrnaſodd yn Jeruſalem ar holl Iſraël ddeugain mlhynedd.

3029 31 A Salomon a hunodd gyd-a'i dadau, a chladdwyd ef yn ninas Dafydd ei dâd. A Rehoboam ei fâb a deyrnaſodd yn ei le ef.

PEN. X.

1 Yr Iſraëliaid yn ymgaſglu yn Sichem i goroni Rehoboam, a thrwy Jeroboam yn ceiſio ganddo eu rhyddhau hwy. 6 Rehoboam yn gwrthod cyngor yr hynafgwŷr, a thrwy gyngor y gwŷr ieuainge, yn eu hatteb hwy yn arw. 16 Dēg llwyth yn cilio oddiwrtho ef, yn lladd Hadoram, ac yn ei yrru ynteu i ffo.

3029 A [a] Rehoboam a aeth i Sichem; canys i Si-
a 1 Bren. 12. 1, &c. chem y daethai holl Iſraël i'w urddo ef yn frenin.

2 A phan glybu Jeroboam mâb Nebat, (ac yntef yn yr Aipht [b] lle y ffoiſai eſe o wŷdd Salomon y brenin) Jeroboam a ddychwelodd o'r
b 1 Bren. 11. 40. Aipht.

3 Canys hwy a anfonaſent, ac a alwaſent am dano ef. A Jeroboam a holl Iſraël a ddaethant, ac a ymddiddanaſant â Rehoboam, gan ddywedyd,

4 Dy dâd a wnaeth ein hiau ni yn drom; yn awr gan hynny yſgafnhâ *beth* o gaethiwed caled dy dâd, ac o'i iau drom ef, yr hon a roddodd eſe arnom ni, ac ni a'th waſanaethwn di.

5 Ac eſe a ddywedodd wrthynt, Ym mhen y tridiau dychwelwch attafi. A'r bobl a aethant ymaith.

6 ¶ A'r brenin Rehoboam a ymgynghorodd â'r henuriaid a fuaſai yn ſefyll o flaen Salomon ei dâd ef, pan ydoedd eſe yn fyw, gan ddywedyd, Pa fodd yr ydych chwi yn cynghori atteb y bobl hyn?

7 A hwy a lefaraſant wrtho, gan ddywedyd, O's byddi yn dda i'r bobl yma, a'i bodloni hwynt, ac *o's* dywedi wrthynt eiriau têg, hwy a fyddant yn weiſion i ti byth.

8 Ond eſe a wrthododd gyngor yr henuriaid a gyngoraſent hwy iddo: ac eſe a ymgynghorodd â'r gwŷr ieuainge a gynnyddaſent gyd-ag ef, a'r rhai oedd yn ſefyll ger ei fron ef.

9 Ac eſe a ddywedodd wrthynt hwy, Beth yr ydych chwi yn ei gynghori, fel yr attebom y bobl hyn, y rhai a lefaraſant wrthyf, gan ddywedyd, Yſgafnhâ *beth ar* yr iau a oſododd dy dâd arnom ni?

10 A'r gwŷr ieuainge, y rhai a gynnydda- 3029
ſent gyd-ag ef, a lefaraſant wrtho, gan ddywedyd, Fel hyn y dywedi wrth y bobl a lefaraſant wrthyt, gan ddywedyd, Dy dâd a wnaeth ein hiau ni yn drom, yſgafnhâ ditheu *hi* oddiarnom ni: fel hyn y dywedi wrthynt, Fy *mŷs* bâch *ſydd* ffyrfach nâ lwynau fy nhâd.

11 Ac yn awr fy nhâd a'ch llwythodd chwi ag iau drom, minneu hefyd a 'chwanegaf ar eich iau chwi: fy nhâd a'ch ceryddodd chwi â ffrewyllau, a minneu *a'ch ceryddaf* ag yſgorpionau.

12 Yna y daeth Jeroboam, a'r holl bobl, at Rehoboam y trydydd dydd, fel y llefaraſai y brenin, gan ddywedyd, Dychwelwch attafi y trydydd dydd.

13 A'r brenin a'i hattebodd hwynt yn arw: a brenin Rehoboam a wrthododd gyngor yr henuriaid.

14 Ac eſe a lefarodd wrthynt yn ôl cyngor y gwŷr ieuainge, gan ddywedyd, Fy nhâd a wnaeth eich iau chwi yn drom, a minneu a 'chwanegaf arni hi: fy nhâd a'ch ceryddodd chwi â ffrewyllau, a minneu *a'ch ceryddaf chwi* ag yſgorpionau.

15 Ac ni wrandawödd y brenin ar y bobl; o herwŷdd [c] yr achos oedd oddiwrth Dduw, c 1 Bren. 12. 24. fel y cwplâai 'r ARGLWYDD ei air a lefaraſai eſe drwy [d] law Ahiah y Siloniad wrth Jeroboam d 1 Bren. 11. 29. fâb Nebat.

16 ¶ A phan *welodd* holl Iſraël na wrandawai y brenin arnynt hwy, y bobl a attebaſant y brenin, gan ddywedyd, Pa ran *ſydd* i ni yn Nafydd? nid *oes* ychwaith *i ni* etifeddiaeth ym mâb Jeſſe: ô Iſraël, *aed* pawb i'w pebyll; edrych yn awr *ar* dy dŷ dy hun, Dafydd. Felly holl Iſraël a aethant i'w pebyll.

17 Ond meibion Iſraël, y rhai oedd yn preſwylio yn ninaſoedd Juda, Rehoboam a deyrnaſodd arnynt hwy.

18 A'r brenin Rehoboam a anfonodd Hadoram, yr hwn *oedd* ar ȳ drêth, a meibion Iſraël a'i llabyddiaſant ef â meini, fel y bu eſe farw: ond y brenin Rehoboam a ‡ bryſſurodd i fyned ‡ Heb. *ymgryntodd.* i'w gerbyd, i ffoi i Jeruſalem.

19 Ac Iſraël a wrthryfelaſant yn erbyn tŷ Ddafydd hyd y dydd hwn.

PEN. XI.

1 Rehoboam yn codi llu i ddwyn Iſraël tano, a Semaiah yn gwarafun iddo. 5 Rehoboam yn cadarnhau'r deyrnas ag ymddiffynfeydd ac angenrheidiau. 13 Yr offeiriaid a'r Lefiaid a'r rhai oedd yn ofni Duw, wedi i Jeroboam eu gwrthod, yn cadarnhau teyrnas Juda. 18 Gwragedd a phlant Rehoboam.

A [a] Phan ddaeth Rehoboam i Jeruſalem, eſe a 1 Bren. 12. 21, &c. a gaſglodd o holl dŷ Juda, ac o Benjamin, gant a phedwar ugain mîl *o wŷr* dewiſol, cymmwys i ryfel, i ymladd ag Iſraël, *ac* i ddwyn drachefn y frenhiniaeth i Rehoboam.

2 Ond gair yr ARGLWYDD a ddaeth at Semaiah gŵr Duw, gan ddywedyd,

3 Dywed wrth Rehoboam fâb Salomon brenin Juda, ac wrth holl Iſraël yn Juda a Benjamin, gan ddywedyd,

† Fel

3001 19 Edrych gan hynny ar weddi dy wâs, ac ar ei ddeiſyfiad ef, ô ARGLWYDD fy Nuw, i wrando ar y llef, ac ar y weddi y mae dy wâs yn ei gweddïo ger dy fron:

20 Fel y byddo dy lygaid yn agored tu-a 'r tŷ yma ddydd a nôs, tu-a 'r lle *am* yr hwn y dywedaiſt, y goſodit dy enw yno, i wrando ar y weddi a weddïo dy wâs di ‡ yn y fan hon.

21 Gwrando gan hynny ddeiſyfiadau dy wâs, a'th bobl Iſraël, y rhai a weddïant yn y lle hwn: gwrando di hefyd o le dy breſſwylfod, *ſef* o'r nefoedd; a phan glywech, maddeu.

22 ¶ O's pecha gŵr yn erbyn ei gymmydog, a gofyn ganddo raith, gan ei dyngu ef, a dyfod y llw o flaen dy allor di yn y tŷ hwn;

23 Yna gwrando di o'r nefoedd, gwnâ hefyd, a barna dy weiſion, gan dalu i'r drygionus, drwy roddi ei ffordd ef ar ei ben ei hun, a chan gyfiawnhau y cyfiawn, drwy roddi iddo yntef yn ôl ei gyfiawnder.

24 ¶ A phan darawër dy bobl Iſraël o flaen y gelyn, am iddynt bechu yn dy erbyn; o's dychwelant, a chyfaddef dy enw, a gweddïo ac ymbil ger dy fron di, ‡ yn y tŷ hwn;

25 Yna gwrando di o'r nefoedd, a maddeu bechod dy bobl Iſraël, a dychwel hwynt i'r tîr a roddaiſt iddynt hwy, ac i'w tadau.

26 ¶ [m] Pan gauer y nefoedd, fel na byddo glaw, o herwŷdd pechu o honynt i'th erbyn: o's gweddïant yn y lle hwn, a chyfaddef dy enw, a dychwelyd oddïwrth eu pechod, pan gyſtuddiech hwynt;

27 Yna gwrando di o'r nefoedd, a maddeu bechod dy weiſion, a'th bobl Iſraël, pan ddyſgech iddynt y ffordd dda, yr hon y rhodient ynddi, a dyro law ar dy wlâd a roddaiſt i'th bobl yn etifeddiaeth.

28 ¶ [n] O's bydd newyn yn tîr, o's bydd haint, deiſiad, neu falldod, o's bydd locuſtiaid neu lindys, o's gwarchae ei elyn arno ef † yn ninaſoedd ei wlâd; *neu* pa blâ bynnag, neu glefyd bynnag *a fyddo*;

29 Pob gweddi, pob deiſyfiad a fyddo gan bob dyn, neu gan holl bobl Iſraël; pan wypo pawb ei blâ ei hun, a'i ddolur, ac eſtyn ei ddwylaw ‡ tu-a 'r tŷ hwn;

30 Yna gwrando di o'r nefoedd, o fangre dy breſſwylfod, a maddeu, a dyro i bob un yn ôl ei holl ffyrdd, yr hwn a adwaenoſt ei galon ef: (canys tydi yn unig [o] a adwaenoſt galon meibion dynion:)

31 Fel i'th ofnant gan rodio yn dy ffyrdd di, yr holl ddyddiau y byddont hwy byw ar wyneb y ddaiar, yr hon a roddaiſt i'n tadau ni.

32 ¶ Ac am y dieithr-ddyn hefyd, [p] yr hwn ni *byddo* o'th bobl di Iſraël, onid wedi dyfod o wlâd bell, er mwyn dy enw mawr, a'th law gadarn, a'th fraich eſtynnedig; o's deuant, a gweddïo yn y tŷ hwn;

33 Yna gwrando di o'r nefoedd, o fangre dy breſſwylfod, a gwnâ yn ôl yr hyn oll a lefo y dieithr-ddyn arnat; fel yr adwaeno holl bobl y ddaiar dy enw di, ac i'th ofnont, fel y mae dy bobl Iſraël, ac y gwypont mai † ar dy enw di y gelwir y tŷ yma a adeiledais i.

34 ¶ O's â dy bobl allan i ryfel yn erbyn eu gelynnion, ar hŷd y ffordd yr anfonych hwynt, o's gweddïant arnat ti tu-a 'r ddinas yma, yr hon a ddetholaiſt, a'r tŷ a adeiledais i'th enw di; 3001

35 Yna gwrando o'r nefoedd ar eu gweddi hwynt, ac ar eu deiſyfiad; a gwnâ farn iddynt.

36 ¶ O's pechant i'th erbyn (canys [q] nid *oes* dyn ni phecha) a diglloni o honot i'w herbyn hwynt, a'i rhoddi o flaen eu gelynnion, † ac iddynt eu caeth-gludo yn gaethion i wlâd bell, neu agos:

37 O's dychwelant at eu calon yn y wlâd y caeth-gludwyd hwynt iddi, a dychwelyd, ac ymbil â thi yngwlâd eu caethiwed, gan ddywedyd, Pechaſom, troſeddaſom, a gwnaethom yn annuwiol:

38 O's dychwelant attat â'i holl galon, ac â'i holl enaid, yngwlâd ei caethiwed, lle y caeth-gludaſant hwynt, a gweddïo tu-a'i gwlâd a roddaiſt i'w tadau, a'r ddinas a ddetholaiſt, a'r tŷ a adeiledais i'th enw di:

39 Yna gwrando di o'r nefoedd, o fangre dy breſſwylfod, eu gweddi hwynt, a'i deiſyfiadau, a gwnâ farn iddynt; a maddeu i'th bobl a bechaſant i'th erbyn.

40 Yn awr, ô fy Nuw, bydded attolwg dy lygaid yn agored, a'th gluſtiau yn ymwrando â'r weddi *a wneir tu-a* 'r lle yma.

41 Ac [r] yn awr cyfod, ô ARGLWYDD Dduw i'th orphywyſfa, ti ac Arch dy gadernid: dillader dy offeiriaid, ô ARGLWYDD Dduw, ag iechydwriaeth, a llawenyched dy ſainct mewn daioni.

42 O ARGLWYDD Dduw, na thro ymaith wyneb dy enneiniog: cofia [ſ] drugareddau Dafydd dy wâs.

PEN. VII.

1 Duw yn tyſtiolaethu gyd-a gweddi Salomon, trwy dân o'r nef, a gogoniant yn y Deml; a'r bobl yn ei addoli ef. 4 Cyhoedd ebyrth Salomon. 8 Salomon, yn ôl cadw gŵyl y Pebyll, a gŵyl cyſſegriad yr allor, yn gollwng y bobl ymaith. 12 Duw yn ymddangos i Salomon, ac yn rhoi iddo addewidion tan ammod.

AC [a] wedi gorphen o Salomon weddïo, [b] tân a ddiſgynnodd o'r nefoedd, ac a yſſodd y poeth-offrwm, a'r ebyrth; a [c] gogoniant yr ARGLWYDD a lanwodd y tŷ.

2 Ac ni allai yr offeiriaid fyned i mewn i dŷ yr ARGLWYDD, o herwŷdd gogoniant yr ARGLWYDD a lanwaſai dŷ 'r ARGLWYDD.

3 A phan welodd holl feibion Iſraël y tân yn diſgyn, a gogoniant yr ARGLWYDD ar y tŷ; hwy a ymgrymmaſant â'i hwynebau i lawr ar y palmant, ac a addolaſant, ac a glodforaſant yr ARGLWYDD, [d] canys daionus yw efe; [e] o herwŷdd bôd ei drugaredd ef yn dragywydd.

4 ¶ Yna 'r brenin a'r holl bobl a aberthaſant ebyrth ger bron yr ARGLWYDD.

5 A'r brenin Salomon a aberthodd aberth o ddwy fil ar hugain o ychen, a chwech ugain mîl o ddefaid: felly y brenin a'r holl bobl a gyſſegraſant dŷ Dduw.

3001 6 [f] A'r offeiriaid oedd yn ſefyll yn eu gorchwyliaeth: a'r Lefiaid ag offer cerdd yr ARGLWYDD, y rhai a wnaethai Dafydd y brenin i gyffeſſu 'r ARGLWYDD, o herwŷdd yn dragywydd *y mae* ei drugaredd ef, pân oedd Dafydd yn moliannu *Duw* †drwyddynt. hwy: a'r offeiriaid oedd yn udcanu ar eu cyfer hwynt, a holl Iſraël oedd yn ſefyll.

[f] 1 Chr. 15. 16.

† Heb. *trwy eu llaw hwynt.*

7 A Salomon a gyſſegrodd ganol y cyntedd, yr hwn *oedd* o flaen tŷ 'r ARGLWYDD: canys yno yr offrymmodd efe boeth-offrymmau, a braſder yr aberthau hedd; canys ni allai yr allor bրês a wnaethai Salomon dderbyn y poeth-offrwm, a'r bwyd-offrwm, a'r braſder.

[g] 1 Bren. 8. 65.

8 ¶ [g] A Salomon a gadwodd wŷl y pryd hynny ſaith niwrnod, a holl Iſraël gyd-ag ef, cynnulleidfa fawr iawn, o ddyfodfa Hemath hyd [h] afon yr Aipht.

[h] Joſ. 13. 3.

† Heb. *wahardd iad.*

9 Gwnaethant hefyd yr wythfed dydd †gymmanſa; canys cyſſegriad yr allor a gadwaſant hwy ſaith niwrnod, a'r wŷl ſaith niwrnod.

[i] 1 Bren. 8. 66.

10 Ac [i] yn y trydydd dydd ar hugain o'r ſeithfed mîs y gollyngodd efe y bobl i'w pabellau, yn hyfryd, ac yn llawen *eu* calon, am y daioni a wnaethai 'r ARGLWYDD i Ddafydd, ac i Salomon, ac i Iſraël ei bobl.

3012 11 Fel hyn [k] y gorphennodd Salomon dŷ 'r ARGLWYDD, a thŷ y brenin: a'r hyn oll oedd ym mrŷd Salomon ei wneuthur yn nhŷ 'r ARGLWYDD, ac yn ei dŷ ei hun, a wnaeth efe yn llwyddiannus.

[k] 1 Bren. 9. 1, &c.

12 ¶ A'r ARGLWYDD a ymddangoſodd i Salomon liw nôs, ac a ddywedodd wrtho, Gwrandewais dy weddi, ac [l] mi a ddewiſais y fan hon i mi yn dŷ aberth.

[l] Deu. 12. 5.

13 O's cauaf fi y nefoedd fel na byddo glaw, neu o's gorchymynnaf i'r locuſtiaid ddifa y ddaiar, ac o's anfonaf haint ymmyſg fy mhobl;

14 O's fy mhobl, y rhai y gelwir fy enw arnynt, a ymoſtyngant, ac a weddïant, ac a geiſiant fy wyneb, ac a droant o'i ffyrdd drygionus: yna y gwrandawäf o'r nefoedd, ac y maddeuaf iddynt eu pechodau, ac yr iachâf eu gwlâd hwynt.

[m] Pen. 6. 40.

15 Yn awr [m] fy llygaid a fyddant yn agored, a'm cluſtiau yn ymwrando â'r weddi *a wneir yn* y fan hon.

[n] Pen. 6. 6.

16 Ac yn awr [n] mi a ddetholais, ac a ſancteiddiais y tŷ hwn, i fod fy enw yno hyd byth: fy llygaid hefyd a'm calon a fyddant yno yn waſtadol.

17 A thithau o's rhodi ger fy mron i, fel y rhodiodd Dafydd dy dâd, a gwneuthur yr hyn oll a orchymynnais i ti, a chadw fy neddfau a'm barnedigaethau;

18 Yna y ſiccrhâf deyrn-gadair dy frenhiniaeth di, megis yr ammodais â Dafydd dy dâd, gan ddywedyd, [o] Ni thorrir ymaith oddiwrthyt *na byddo* gŵr yn arglwyddiaethu yn Iſraël.

[o] Pen. 6. 16.

[p] Leſit. 26. 14, 33. Deut. 28. 15, 36, 37.

19 [p] Ond o's dychwelwch, ac *o's* gwrthodwch fy neddfau, a'm gorchymynnion a roddais ger eich bron, ac o's ewch a gwaſanaethu duwiau dïeithr, ac ymgrymmu iddynt hwy;

20 Yna mi a'i diwreiddiaf hwynt o'm gwlâd a roddais iddynt, a'r tŷ a ſancteiddiais i'm henw a fwriaf allan o'm golwg, ac mi a'i rhoddaf ef yn ddihareb ac yn wawd, ym myſg yr holl bobloedd. 3012

21 A'r tŷ yma, 'r hwn ſydd uchel, a wnâ i bawb ar a êl heibio iddo ſynnu; fel y dywedo, [q] Pa ham y gwnaeth yr ARGLWYDD fel hyn i'r wlâd hon, ac i'r tŷ hwn?

[q] Deu. 29. 24. Jer. 22. 8, 9.

22 Yna y dywedant, Am iddynt wrthod ARGLWYDD Dduw eu tadau, yr hwn a'i dûg hwy allan o wlâd yr Aipht, ac *am* iddynt ymaflyd mewn duwiau dïeithr, ac ymgrymmu iddynt, a'i gwaſanaethu hwynt: am hynny y dûg efe yr holl ddrwg yma arnynt hwy.

PEN. VIII.

1 Adeilad Salomon. 7 Salomon yn dwyn y cenhedloedd a adawſid tan deyrn-ged iddo; ac yn gwneuthur yr Iſraëliaid yn llywiawdwŷr tano. 11 Merch Pharao yn ſymmudo i'w thŷ. 12 Cyhoedd aberthau blynyddawl Salomon. 14 Salomon yn goſod yr offeiriaid a'r Lefiaid yn eu lleoedd. 17 Y llynges yn cyrchu aur o Ophir.

AC [a] ym mhen yr ugain mlhynedd, *yn y* rhai 'r adeiladodd Salomon dŷ 'r ARGLWYDD a'i dŷ ei hun,

[a] 1 Bren. 9. 10, &c.

2 Salomon a adeiladodd y dinaſoedd a ‡roddaſai Hiram i Salomon, ac a wnaeth i feibion Iſraël drigo yno.

‡ Neu, *adferaſai.*

3 A Salomon a aeth i Hamath Zobah, ac a'i gorchfygodd hi.

4 Ac efe a adeiladodd Tadmor yn yr anialwch, a holl ddinaſoedd y tryſſorau, y rhai a adeiladodd efe yn Hamath.

5 Efe hefyd a adeiladodd Beth-horon uchaf, a Beth-horon iſaf, dinaſoedd wedi eu cadarnhau â muriau, pyrth, a barrau;

6 Baalath hefyd, a holl ddinaſoedd y tryſſorau oedd gan Salomon, a holl ddinaſoedd y cerbydau, a dinaſoedd y marchogion, † [b] a'r hyn oll oedd ewyllys gan Salomon ei adeiladu yn Jeruſalem, ac yn Libanus, ac yn holl dîr ei arglwyddiaeth ef.

† Heb. *a holl ddymuniad Salomon, a ddymunodd ſy ei adeiladu.*

[b] 1 Bren. 9.

7 ¶ Yr holl bobl y rhai a adawyd o'r Hethiaid, a'r Amoriaid, a'r Pherezïaid, a'r Hefiaid, a'r Jebuſiaid, y rhai nid oeddynt o Iſraël,

8 Ond o'i meibion hwynt y rhai a drigaſant ar eu hôl hwynt yn y wlâd, y rhai ni ddifethaſai meibion Iſraël, Salomon a'i gwnaeth hwynt yn drethawl hyd y dydd hwn.

9 Ond o feibion Iſraël ni roddodd Salomon *neb* yn weiſion yn ei waith: canys hwynt-hwy *oeddynt* ryfel-wŷr, a thywyſogion ei gaptenïaid ef, a thywyſogion ei gerbydau, a'i wŷr meirch ef.

10 Ac dyma y rhai pennaf o ſwyddogion y brenin Salomon: *ſef* dau gant a deg a deugain, yn arglwyddiaethu ar y bobl.

11 ¶ A Salomon [c] a ddûg ferch Pharao i fynu o ddinas Dafydd i'r tŷ a adeiladaſai efe iddi hi: canys efe a ddywedodd, Ni thrig fy ngwraig i yn nhŷ Ddafydd brenin Iſraël, o herwŷdd † ſanctaidd yw, oblegid i Arch yr ARGLWYDD ddyfod i mewn iddo.

[c] 1 Bրեն. 3. 1 & 7. 8. & 9. 24.

† Heb. *ſanctëiddrwyld.*

12 ¶ Yna Salomon a offrymmodd boeth-offrymmau i'r ARGLWYDD ar allor yr ARGLWYDD, yr hon a adeiladaſai efe o flaen y porth;

4 Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, Nac ewch i fynu, ac nac ymleddwch yn erbyn eich brodyr; dychwelwch bob un i'w dŷ ei hun: canys drwŏf fi y gwnaethpwyd y peth hyn. A hwy a wrandawsant ar eiriau 'r ARGLWYDD, ac a ddychwelasant, heb fyned yn erbyn Jeroboam.

5 ¶ A Rehoboam a drigodd yn Jerusalem, ac a adeiladodd ddinasoedd cedyrn yn Juda.

6 Ac efe a adeiladodd Bethlehem, ac Etam, a Thecoa,

7 A Bethzur, a Soco, ac Adulam,

8 A Gath, a Maresa, a Ziph,

9 Ac Adoraim, a Lachis, ac Azecah,

10 A Zorah, ac Aialon, a Hebron, y rhai *oedd* yn Juda, ac yn Benjamin; dinasoedd o gadernid.

11 Ac efe a gadarnhaodd yr amddeffynfaoedd, ac a osododd flaenoriaid ynddynt hwy, a chellau bwyd, ac olew, a gwîn.

12 Ac ym-mhob dinas *y gosododd efe* dariannau, a gwayw-ffyn, ac a'i cadarnhaodd hwynt yn gadarn iawn, ac eiddo ef oedd Juda a Benjamin.

13 ¶ A'r offeiriaid a'r Lefiaid, y rhai *oedd* yn holl Israël, a gyrchasant atto ef o'i holl dersynau.

14 Canys y Lefiaid a adawsant [b] eu meusydd pentrefol, a'i meddiant, ac a ddaethant i Juda, ac i Jerusalem: canys [c] Jeroboam a'i feibion a'i bwriasai hwynt ymaith o fod yn offeiriaid i'r ARGLWYDD:

15 Ac [d] efe a osododd iddo offeiriaid i'r uchelfeydd, ac i'r [e] cythreuliaid, ac i'r lloi a wnaethai efe.

16 Ac ar eu hôl hwynt, [f] o holl lwythau Israël, y rhai oedd yn rhoddi eu calon i geisio ARGLWYDD Dduw Israël, a ddaethant i Jerusalem, i aberthu i ARGLWYDD Dduw eu tadau.

17 Felly hwy a gadarnhasant frenhiniaeth Juda, ac a gryfhasant Rehoboam fâb Salomon, dros dair blynedd: canys hwy a rodiasant yn ffordd Dafydd, a Salomon, dair blynedd.

18 ¶ A Rehoboam a gymmerth Mahalath, ferch Jerimoth fâb Dafydd, yn wraig iddo, *ac* Abihail ferch Eliab fâb Jesse:

19 A hi a ymddug iddo ef feibion, sef Jeus, a Samariah, a Zaham.

20 Ac ar ei hôl hi efe a gymmerth [g] Maachah ferch Absalom, a hi a ymddug iddo ef Abiah, ac Atthai, a Ziza, a Selomith.

21 A Rehoboam a garodd Maachah ferch Absalom, yn fwy nâ'i holl wragedd a'i ordderchadon: canys deu-naw o wragedd a gymmerth efe, a thri ugain o ordderchadon; ac efe a genhedlodd wyth ar hugain o feibion, a thri ugain o ferched.

22 A Rehoboam [h] a osododd Abïah fâb Maachah yn ben, yn flaenor ar ei frodyr; canys *yr oedd yn ei fryd* ei urddo ef yn frenin.

23 Ac efe a fu gall, ac a wasgarodd *rai* o'i feibion i holl wledydd Juda, a Benjamin, i bob dinas gadarn, ac a roddes iddynt hwy luniaeth yn helaeth: ac efe a geisiodd lïaws o wragedd.

PEN. XII.

1 Rehoboam yn ymwrthod â Duw, a Sisac yn ei gospi ef. 5 Efe a'i dywysogion yn edifarhau wrth bregeth Semaiah, ac yn cael ymwared rhag eu dinystrio, ond nid rhag eu hanrheithio. 13 Pa bŷd y teyrnasodd Rehoboam, a'i farwolaeth ef.

AC wedi i Rehoboam siccrhau y frenhiniaeth, 3032
a'i chadarnhau, [a] efe a wrthododd gyfraith yr ARGLWYDD, a holl Israël gyd-ag ef. [a] 1 Bren. 14. 22.

2 Ac yn y bummed flwyddyn i'r brenin Rehoboam, y daeth Sisac brenin yr Aipht i fynu yn erbyn Jerusalem; (b o herwŷdd iddynt wrthryfela yn erbyn yr ARGLWYDD,) 3033
[b] 1 Bren. 14. 24, 25.

3 A mîl a dau gant o gerbydau, a thri ugeinmîl o wŷr meirch; ac nid *oedd* nifer ar y bobl a ddaeth gyd-ag ef o'r Aipht, *sef* y Lubiaid, y Succiaid, a'r Ethiopiaid.

4 Ac efe a enillodd y dinasoedd cedyrn, y rhai *oedd* yn Juda, ac a ddaeth hyd Jerusalem.

5 ¶ Yna Semaiah y prophwyd a ddaeth at Rehoboam, a thywysogion Juda, y rhai oedd wedi ymgasglu yn Jerusalem rhag ofn Sisac, ac a ddywedodd wrthynt, Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, Chwi a'm gwrthodasoch i, am hynny myfi a'ch gadewais chwi yn llaw Sisac.

6 Yna tywysogion Israël a'r brenin a ymostyngasant, ac a ddywedasant, Cyfiawn yw 'r ARGLWYDD.

7 A phan welodd yr ARGLWYDD iddynt hwy ymostwng, daeth gair yr ARGLWYDD at Semaiah, gan ddywedyd, Hwy a ymostyngasant; *am hynny* ni ddifethaf hwynt, onid rhoddaf iddynt ymwared ar fyrder; ac ni thywelldir fy llîd yn erbyn Jerusalem drwy law Sisac.

8 Etto [c] byddant yn weision iddo ef, fel yr adnabyddont fy ngwasanaeth i, a gwasanaeth teyrnasoedd y gwledydd. [c] Edrych Esay 26. 13.

9 Yna Sisac brenin yr Aipht a ddaeth i fynu yn erbyn Jerusalem, ac a gymmerth drysorau tŷ 'r ARGLWYDD, a thrysorau tŷ 'r brenin, ac a'i dûg hwynt ymaith oll: dûg ymaith hefyd y tariannau aur [d] a wnaethai Salomon. [d] 1 Bren. 10. 16. Pen. 9. 15.

10 A'r brenin Rehoboam a wnaeth yn eu lle hwynt dariannau prês, ac a'i rhoddodd *hwynt* i gadw tan law tywysogion gwŷr y gard, y rhai oedd yn cadw drws tŷ y brenin.

11 A phan elai 'r brenin i dŷ 'r ARGLWYDD, gwŷr y gard a ddeuent, ac a'i cyrchent hwy, ac a'i dygent trachefn i 'stafell gwŷr y gard.

12 A phan ymostyngodd efe, llîd yr ARGLWYDD a ddychwelodd oddiwrtho ef, fel nas dinystriai yn hollawl; ‡ ac yn Juda hefyd yr oedd pob peth yn dda. ‡ Neu, *ac etto yn Juda 'r oedd pethau daionus.*

13 ¶ Felly y brenin Rehoboam a ymgryfhaodd yn Jerusalem, ac a deyrnasodd: a mâb [e] un mlwydd a deugain *oedd* Rehoboam pan ddechreuodd efe deyrnasu, a dwy flynedd ar bymtheg y teyrnasodd efe yn Jerusalem, [f] y ddinas a ddewisasai 'r ARGLWYDD i osod ei enw ef ynddi, o holl lwythau Israël: ac enw ei fam *oedd* Naamah, Ammonies. Edrych Gen. 18. 24, &c. 1 Brē. 14. 13. Pen. 19. 3. [e] 1 Bren. 14. 21. [f] Pen. 6. 6.

14 Ac efe a wnaeth yr hyn oedd ddrwg, canys

‡ Neu, *ſefydlodd*, neu, *oſodadd*, neu, *gyfeſtyddu*.

nys ni ‡ pharottôdd efe ei galon i geiſio 'r ARGLWYDD.

15 Am y gweithredoedd cyntaf a diweddaf i Rehoboam, onid ydynt hwy yn 'sgrifennedig yngeiriau Semaiah y prophwyd, ac Ido y gweledydd, yn yr achau? A *bu* rhyfeloedd *rhwng* Rehoboam a Jeroboam yn waſtadol.

3046 16 A Rehoboam a hunodd gyd-a'i dadau, ac a gladdwyd yn ninas Dafydd. Ac [g] Abïah ei fâb a deyrnaſodd yn ei le ef.

[g] 1 Bren. 14. 31. *Abiam.*

PEN. XIII.

1 *Abïah yn dyfod yn lle Rehoboam, ac yn rhyfela â Jeroboam,* 4 *yn adrodd ddaëd oedd ei achos,* 13 *yn rhoi ei hyder ar Dduw, ac yn gorchfygu Jeroboam.* 21 *Gwragedd a phlant Abïah.*

[a] 1 Bren. 15. 1, &c.

AC [a] yn y ddeunawfed flwyddyn i'r brenin Jeroboam, y ddechreuodd Abïah deyrnaſu ar Juda.

2 Tair blynedd y teyrnaſodd efe yn Jeruſalem; ac enw ei fam ef *oedd* [b] Michaiah merch Uriel o Gibea. Ac yr oedd rhyfel rhwng Abïah a Jeroboam.

[b] Edrych Pen. 11. 20.

3047 3 Ac Abïah a gydiodd y rhyfel â llu o ryfelwŷr grymmus, *ſef* pedwar can mîl o wŷr etholedig: a Jeroboam a luniaethodd y rhyfel yn ei erbyn ef, ag wyth gan mîl o wŷr etholedig, grymmus, nerthol.

4 ¶ Ac Abïah a gyfododd ar ſynydd Zemaraïm, yr hwn *ſydd* ym mynydd Ephraïm, ac a ddywedodd, O Jeroboam, a holl Iſraël, gwrandewch fi;

5 Oni *ddylech* chwi wybod roddi o ARGLWYDD Dduw Iſraël y frenhiniaeth i Ddafydd ar Iſraël yn dragywydd, iddo ef ac i'w feibion, drwy [c] gyfammod halen?

[c] Nu. 18 19.

[d] 1 Bren. 11. 26.

6 Etto [d] Jeroboam mâb Nebat, gwâs Salomon fâb Dafydd, a gyfododd ac a wrthryfelodd yn erbyn ei arglwydd.

7 Ac ofer ddynion, *ſef* meibion y fall, a ymgaſglaſant atto ef, ac a ymgadarnhaſant yn erbyn Rehoboam mâb Salomon, pan oedd Rehoboam yn fachgen, ac yn wan ei galon, ac ni allai ymgadarnhau i'w herbyn hwynt.

8 Ac yn awr yr ydych yn meddwl ymgadarnhau yn erbyn brenhiniaeth yr ARGLWYDD, *yr hon ſydd* yn llaw meibion Dafydd; ac yr ydych yn dyrfa fawr, a chyd-a chwi y mae y lloi aur [e] a wnaeth Jeroboam yn dduwiau i chwi.

[e] 1 Bren. 12. 28. * Pſ. 11. 12, 15.

9 *Oni yrraſoch ymaith offeiriaid yr ARGLWYDD, meibion Aaron, a'r Lefiaid? ac [f] oni wnaethoch i chwi offeiriaid fel pobl y gwledydd eraill? pwy bynnag ſydd yn dyfod † i'w gyſſegru â buſtach ieuangc ac â ſaith o hyrddod, hwnnw ſydd yn offeiriad i'r *rhai* nid *ydynt* dduwiau.

[f] 1 Bren. 12. 31.

† Heb *a lenwi ei law.* Edrych Exo. 29. 1. Lef. 8. 2.

10 Ninnau, yr ARGLWYDD yw ein Duw ni, ac nis gwrthodaſom ef; a'r offeiriaid y rhai ſydd yn gwaſanaethu 'r ARGLWYDD *yw* meibion Aaron, a'r Lefiaid *ſydd* yn *eu* gorchwyl.

11 [g] Ac y maent hwy yn lloſgi i'r ARGLWYDD boeth-offrymmau bob boreu a phob hwyr, ac [h] arogl-darth peraidd; ac *yn cadw* treſn [i] y bara *goſod* ar y bwrdd pur, a'r canhwyll-bren aur a'i lampau, [i] i loſgi bob prydnhawn: canys yr ydym ni yn cadw gorchwyliaeth yr ARGLWYDD ein Duw; ond chwi a'i gwrthodaſoch ef.

[g] Pſ. 2 4.

[h] Lef. 24. 6.

[i] Exo. 25. 30. Lef. 24. 8.

12 Ac wele, Duw *ſydd* ben gyd-a ni, [k] a'i offeiriaid ef ag udcyrn ſoniarus i udcanu yn eich erbyn chwi. O feibion Iſraël, [l] nac ymleddwch yn erbyn ARGLWYDD Dduw eich tadau; canys ni lwyddwch chwi.

[k] Nu. 10. 8.

[l] 2 Ac. 5. 39.

13 ¶ Ond Jeroboam a barodd oſod cynllwyn o amgylch, a dyfod o'i hôl hwynt: felly 'r oeddynt hwy o flaen Juda, a'r cynllwyn o'r tu ôl iddynt.

14 A Juda a edrychodd yn ôl, ac wele ryfel iddynt ym mlaen ac yn ôl; a hwy a waeddaſant ar yr ARGLWYDD, a'r offeiriaid a leiſiaſant mewn udcyrn.

15 A gwŷr Juda a floeddiaſant: a phan waeddodd gwŷr Juda, Duw a darawödd Jeroboam, a holl Iſraël, o flaen Abïah a Juda.

16 A meibion Iſraël a ffoiſant o flaen Juda: a Duw a'i rhoddodd hwynt i'w llaw hwynt.

17 Ac Abïah a'i bobl a'i tarawſant hwy â lladdfa fawr: a ſyrthiodd yn archolledig o Iſraël bum can mîl o wŷr etholedig.

18 Felly y daroſtyngwyd meibion Iſraël y pryd hynny; a meibion Juda a orfuant, o herwŷdd iddynt bwyſo ar ARGLWYDD Dduw eu tadau.

19 Ac Abïah a erlidiodd ar ôl Jeroboam, ac a ddûg oddiarno ef ddinaſoedd, Bethel a'i phentrefydd, a Jeſanah a'i phen-trefydd, ac Ephraïm a'i phen-trefydd.

20 Ac ni chaſodd Jeroboam nerth mwyach yn nyddiau Abïah: ond yr ARGLWYDD a'i tarawödd ef, fel y bu efe farw.

21 ¶ Ond Abïah a ymgryfhaodd, ac a gymmerth iddo bedair ar ddeg o wragedd, ac a genhedlodd ddau fâb ar hugain, ac un ar bymtheg o ferched.

22 A'r rhan arall o hanes Abïah, a'i ffyrdd ef, a'i eiriau, y maent yn 'sgrifennedig yn ‡ llyfr y prophwyd [m] Ido.

‡ Neu, *Hiſtori.* [m] Pen. 12. 15.

PEN. XIV.

1 *Aſa yn dyfod ar ôl Abïah, ac yn dileu delwaddoliaeth,* 6 *a chwedi cael heddwch, yn cadarnhau ei deyrnas ag amddiffynfeydd ac ag arfau:* 9 *Yn galw ar Dduw, ac yn gorchfygu Zerah, ac yn yſpeilio 'r Ethiopiad.*

FElly Abïah a hunodd gyd â'i dadau, a chladdaſant ef yn ninas Dafydd. Ac [a] Aſa ei fâb a deyrnaſodd yn ei le ef. Yn ei ddyddiau ef y cafodd y wlâd lonydd ddeng-mlhynedd. 3049

[a] 1 Bren. 15. 8 &c.

2 Ac Aſa a wnaeth yr hyn oedd dda ac union yngolŵg yr ARGLWYDD ei Dduw.

3 Canys efe a fwriodd ymaith allorau y *duwiau* dieithr, a'r [b] uchelfeydd, ac [c] a ddrylliodd y delwau, ac a dorrodd y llwynau:

[b] Edrych Pen. 15. 17. [c] Ex. 34. 13.

4 Ac a orchymynnodd i Juda geiſio ARGLWYDD Dduw eu tadau, a gwneuthur y gyfraith a'r gorchymyn.

5 Ac efe a fwriodd ymaith o holl ddinaſoedd Juda yr uchelfeydd a'r ‡ delwau: a chaſodd y frenhiniaeth lonydd o'i flaen ef.

‡ Heb. *Haul-ddelwau.*

6 ¶ Ac efe a adeiladodd ddinaſoedd cedyrn yn Juda, o herwŷdd bod y wlâd yn cael llonydd, ac nad *oedd* rhyfel yn ei erbyn ef yn y blyny-

blynyddoedd hynny; oblegid yr ARGLWYDD a roddaſai lonyddwch iddo.

7 Am hynny eſe a ddywedodd wrth Juda, Adeiladwn y dinaſoedd hyn, ac amgylchwn *hwynt* â mûr a thyrau, â dryſſau, ac â barrau, tra *fyddo* y wlâd o'n blaen ni; o herwŷdd i ni geiſio yr ARGLWYDD ein Duw, ni a'i ceiſiaſom, ac eſe a roddodd lonyddwch i ni o amgylch. Felly hwy a adeiladaſant, ac a lwyddaſant.

8 Ac yr oedd gan Aſa lû *o wŷr* yn dwyn tariannau a gwayw-ffyn, *o Juda* trychan mîl, ac o Benjamin dau gant a phedwar ugain-mîl yn dwyn tariannau, ac yn tynnu bwä: y rhai hyn oll *oedd* wŷr grymmus.

3063 9 ¶ [d] A Zerah yr Ethiopiad a ddaeth allan yn
Pen. 16 8. eu herbyn hwynt, â llû o fîl o filoedd, ac â thry-
Inf. 15.44. chant o gerbydau; ac a ddaeth hyd [e] Mareſah.

10 Yna Aſa a aeth allan yn ei erbyn ef, a hwy a luniaethaſant ryfel yn nyffryn Sephathah wrth Mareſah.

11 Ac Aſa a waeddodd ar yr ARGLWYDD ei
Sa. 14.6. Dduw, ac a ddywedodd, O ARGLWYDD, [f] nid *yw ddim* i ti gynnorthwyo, pa un bynnag ai gyd-a llawer, ai gyd-â 'r rhai nid oes ganddynt gryſdwr: cynnorthwya di ni, ô ARGLWYDD ein Duw; canys pwyſo 'r ydym ni arnat ti, ac yn dy ênw di y daethom yn erbyn y dorf hon: ô ARGLWYDD, ein Duw ni ydwyt ti, na orfydded dŷn i'th erbyn.

12 Felly 'r ARGLWYDD a darawödd yr Ethiopiaid o flaen Aſa, ac o flaen Juda; a'r Ethiopiaid a ffoiſant.

13 Ac Aſa, a'r bobl *oedd* gyd-ag ef, a'i herlidiaſant hwy hyd Gerar: a ſyrthiodd yr Ethiopiaid ſel na allent ymadgryſhau; canys drylliaſid hwynt o flaen yr ARGLWYDD, ac o flaen ei lû ef; a hwy a ddygaſant ymaith anrhaith fawr iawn.

14 A tharawſant yr holl ddinaſoedd o amgylch
35.5. Gerar; canys [g] yr oedd dychryn yr ARGLWYDD
17.10. arnynt hwy: a hwy a anrheithiaſant yr holl ddinaſoedd; canys anrhaith fawr oedd ynddynt.

15 Llueſtai yr aniſeiliaid hefyd a darawſant hwy, ac a gaeth-gludaſant lawer o ddefaid, a chamelod, ac a ddychwelaſant i Jeruſalem.

PEN. XV.

1 *Aſa a Juda a llawer o Iſraël, trwy annog prophwydoliaeth Azariah mâb Oded, yn gwneuthur cyhoedd gyfammod â Duw.* 16 *Yn ſymmudo Maachah ei fam o fod yn frenhines, o herwŷdd ei delw-addoliaeth.* 18 *Yn dwyn y pethau cyſegredig i dŷ Dduw, ac yn cael hîr heddwch.*

AC Yſpryd Duw a ddaeth ar Azariah fâb Oded.

2 Ac eſe a aeth allan ‡ o flaen Aſa, ac a ddy-
erſed. wedodd wrtho, O Aſa, a holl Juda, a Benjamin,
4. 8. gwrandewch fi; [a] Yr ARGLWYDD *ſydd* gyd-a
4.15. chwi, tra fyddoch gyd-ag ef; ac [b] o's ceiſiwch
2 Cr. 9. ef, chwi a'i cewch ef: ond [c] o's gwrthodwch chwi
2,13 ef, yntef a'ch gwrthyd chwithau.
7.
20.
3.4.

3 [d] Dyddiau lawer y bu Iſraël heb y gwir Dduw, a heb offeiriad yn ddyſgawdur, a heb gyfraith.

4 Ond [e] pan ddychwelent yn eu cyfyngdra at
29. ARGLWYDD Dduw Iſraël, a'i geiſio ef, efe a gaid ganddynt.

5 Ac [f] yn yr amſeroedd hynny nid *oedd* he- [f] Barn. 5.6.
ddwch i'r hwn oedd yn myned allan, nac i'r hwn oedd yn dyfod i mewn: ond blinder lawer oedd ar holl breſſwyl-wŷr y gwledydd.

6 A chenedl a † ddinyſtriwyd gan genedl, a † Heb. *adryllîwyd.*
dinas gan ddinas: oblegid Duw oedd yn eu poeni hwy â phob aflwydd.

7 Ymgryfhewch gan hynny, ac na laeſed eich dwylo: canys y mae gwobr i'ch gwaith chwi.

8 A phan glybu Aſa y geiriau hyn, a phro-
phwydoliaeth Oded y prophwyd, efe a gryf- † Heb.
haodd, ac a fwriodd ymaith y † ffiaidd *eulynnod* *ſpeidd-dra.*
o holl wlâd Juda, a Benjamin, ac o'r holl ddina-ſoedd a ennillaſai efe o fynydd Ephraïm, ac a adnewyddodd allor yr ARGLWYDD, yr hon *oedd* o flaen porth yr ARGLWYDD.

9 Ac efe a gynhullodd holl Juda, a Benjamin,
Pé. 11.16. a'r [g] dieithriaid gyd-a hwynt, o Ephraim a Ma-naſſeh ac o Simeon: (canys hwy a ſyrthiaſant atto ef yn aml o Iſraël, pan welſant fod yr ARGLWYDD ei Dduw gyd-ag ef.)

10 Felly hwy a ymgynnullaſant i Jeruſalem, yn y trydydd mîs, yn y bymthegfed flwyddyn o deyrnaſiad Aſa.

11 A hwy a aberthaſant i'r ARGLWYDD y dw-
Pé. 14.13. thwn hwnnw, o'r [h] anrhaith a ddygaſent, ſaith gant o eidionnau, a ſaith mîl o ddefaid.

12 A hwy a aethant dan gyfammod i geiſio ARGLWYDD Dduw eu tadau, â'i holl galon, ac â'i holl enaid:

13 A [i] phwy bynnag ni cheiſiai ARGLWYDD
Deut. 13. 5, 9, 15. Dduw Iſraël, fod ei roddi ef i farwolaeth, yn ſy-chan *ac* yn fawr, yn ŵr *ac* yn wraig.

14 A hwy a dyngaſant i'r ARGLWYDD â llef uchel, ac â bloedd, ag udcyrn hefyd, ac â thrwmpedau.

15 A holl Juda a lawenychaſant o herwŷdd y
Ad. 2. llŵ; canys â'i holl galon y tyngaſent, ac [k] â'i holl ewyllys y ceiſiaſant ef, a hwy a'i cawſant ef: a'r ARGLWYDD a roddodd lonyddwch iddynt o amgylch.

16 ¶ A'r brenin Aſa a ſymmudodd [l] Maachah
1 Bren. 15. 13. ei fam o *fod* yn frenhines; o herwŷdd gwneu-
† Heb. thur o honi † ddelw mewn llwyn: ac Aſa a *ddŷchryn.*
dorrodd ei delw hi, ac a'i drylliodd, ac a'i lloſgodd wrth afon Cidron.

17 Ond [m] ni thynnwyd ymaith yr uchelfeydd
mPé. 14.3,5. o Iſraël: etto yr oedd calon Aſa yn berffaith ei holl ddyddiau ef.

18 ¶ Ac efe a ddûg i mewn i dŷ 'r AR-GLWYDD yr hyn a gyſſegraſai ei dâd, a'r hyn a gyſſegraſai efe ei hun, arian, ac aur, a lleſtri.

19 Ac ni bu ryfel mwyach hyd y bymtheg- 3063
fed flwyddyn ar hugain o deyrnaſiad Aſa.

PEN. XVI.

1 *Aſa, drwy gymmorth y Syriaid, yn rhwyſtro i Baaſa adeiladu Ramah.* 7 *Hanani yn ei argyoeddi ef am hynny, ac ynteu yn ei fforw ef yngharchar.* 11 *Ym mhlith ei weithredoedd eraill, y mae efe, yn ei glefyd, yn ymgais, nid â Duw, ond â'r phyſygwŷr.* 13 *Ei farwolaeth ef a'i gladdedigaeth.*

YN yr unfed flwyddyn ar bymtheg ar 3084
hugain o deyrnaſiad Aſa [a] y daeth Baaſa [a] 1 Bren.

3084 brenin Iſraël i ſynu yn erbyn Juda, ac a adeiladodd Ramah, ſel na adawai *i neb* fyned allan na dyfod i mewn at Aſa brenin Juda.

2 Yna Aſa a ddûg allan arian, ac aur, o dryſſorau tŷ 'r ARGLWYDD, a thŷ 'r brenin, ac a'i hanfonodd at Benhadad brenin Syria, yr hwn oedd yn trigo yn † Namaſcus, gan ddywedyd,

† Heb. *Darmeſec.*

3 Cyſammod *ſydd* rhyngofi â thi, fel y bu rhwng fy nhâd i â'th dâd titheu: wele, anfonais attat arian, ac aur; dôs, torr dy gyfammod â Baaſa brenin Iſraël, fel y cilio efe oddiwrthyf fi.

4 A Benhadad a wrandawödd ar y brenin Aſa, ac a anfonodd dywyſogion ei luoedd yn erbyn dinaſoedd Iſraël, a hwy a darawſant Jion, a Dan, ac Abel-maim; a holl dryſſor-ddinaſoedd Nephtali.

5 A phan glybu Baaſa *hynny*, efe a beidiodd ag adeiladu Ramah, ac a adawödd ei waith i ſefyll.

6 Yna Aſa 'r brenin a gymmerth holl Juda, a hwy a gludaſant ymaith gerrig Ramah, a'i choed, â'r rhai yr adeiladai Baaſa; ac a adeiladodd â hwynt Geba, a Miſpah.

b 1 Brē. 16. 1. Pen. 19. 2.

7 ¶ Y pryd hynny y daeth [b] Hanani y gweledydd at Aſa frenin Juda, ac a ddywedodd wrtho, Gan i ti roi dy bwys ar frenin Syria, ac na roddaiſt dy bwys ar yr ARGLWYDD dy Dduw, am hynny y diangodd llû brenin Syria o'th law di.

c Pen. 14. 9.

† Heb. *lluaws.*

8 Onid oedd [c] yr Ethiopiaid a'r Lubiaid yn † llû dirfawr, â cherbydau, ac â gwŷr meirch yn aml iawn? ond am it' roi dy bwys ar yr ARGLWYDD, efe a'i rhoddodd hwynt yn dy law di.

d Job 34. 21. Dih 5. 21. & 15. 3. Jer. 16. 17. & 32. 19. Zech. 4. 10.

‡ Heb. *i ymgryfhau.*

e 1 Bren. 15. 32.

9 Canys [d] y mae llygaid yr ARGLWYDD yn edrych ar yr holl ddaiar, ‡ i'w ddangos ei hun yn gryf gyd *a'r rhai ſydd* a'i calon yn berffaith tu-ag atto ef. Ynfyd y gwnaethoſt yn hyn; am hynny [e] rhyfeloedd fydd i'th erbyn o hyn allan.

10 Yna y digiodd Aſa wrth y gweledydd, ac a'i rhoddodd ef mewn carchar-dŷ; canys *yr oedd efe* yn ddigllon wrtho am y peth hyn. Ac Aſa a ‡ orthrymmodd *rai* o'r bobl y pryd hynny.

‡ Heb. *yſbeiodd.*

11 ¶ Ac wele, gweithredoedd Aſa, y rhai cyntaf a'r rhai diweddaf; wele, y maent yn 'ſgrifennedig yn llyfr brenhinoedd Juda ac Iſraël.

12 Ac Aſa a glafychodd o'i draed yn y bedwaredd flwyddyn ar bymtheg ar hugain o'i deyrnaſiad, nes i'w glefyd *fyned* yn ddirfawr; etto ni cheiſiodd efe yr ARGLWYDD yn ei glefyd, onid y meddygon.

3090 13 ¶ Ac Aſa a hunodd gyd-a'i dadau, ac a fu farw yn yr unfed flwyddyn a deugain o'i deyrnaſiad.

14 A chladdaſant ef yn ei feddrod ei hun, yr hwn a [†] wnaethai efe iddo yn ninas Dafydd, a rhoddaſant ef i orwedd mewn gwely a lanwaſid [f] â phêr-aroglau o amryw rywogaethau, wedi eu gwneuthur drwy waith apothecari; a hwy a gynneuaſant iddo ef [g] gynneu mawr iawn.

† Heb. *gloddiaſai.*

f Gen. 50. 2.

g Pr. 21. 19.

PEN. XVII.

1 *Jehoſaphat yn dyfod ar ôl Aſa, yn teyrnaſu yn ddaionus, ac yn ffynnu, 7 yn anfon Leſiaid gyd a'r pennaethiaid i ddyſgu Juda.* 10 *Duw yn dychrynu ei elynnion ef, a rhai o honynt yn dwyn iddo anrhegion a theyrn-ged.* 12 *Ei fawredd, a'i gapteniaid, a'i luoedd ef.*

3090

A [a] Jehoſaphat ei fâb a deyrnaſodd yn ei le ef, ac a ymgryfhaodd yn erbyn Iſraël.

a 1 Bren. 15. 24.

2 Ac efe a roddodd fyddinoedd ym mhob un o gaerog ddinaſoedd Juda, ac a roddes raglawiaid yngwlâd Juda, ac yn [b] ninaſoedd Ephraïm, y rhai a ennillaſai Aſa ei dâd ef.

b Pen. 15. 8.

3 A'r ARGLWYDD a fu gyd-a Jehoſaphat, o herwŷdd iddo rodio yn ffyrdd cyntaf Dafydd ei dâd, ac nad ymofynnodd â Baalim:

4 Eithr Duw ei dâd a geiſiodd efe, ac yn ei orchymynnion ef y rhodiodd, ac nid yn ôl gweithredoedd Iſraël.

5 Am hynny 'r ARGLWYDD a ſiccrlaodd y frenhiniaeth yn ei law ef; a holl Juda [c] a roddaſant anrhegion i Jehoſaphat; ac yr ydoedd iddo olud ac anrhydedd yn helaeth.

c 1 Sam. 10. 27.

‡ Neu, *A'i galon a ymyſgarodd.*

6 ‡ Ac efe a dderchafodd ei galon yn ffyrdd yr ARGLWYDD: ac, [d] efe a fwriodd hefyd yr uchelfeydd a'r llwynau allan o Juda.

d Edrych 1 Brē. 22. 43. Pen. 20. 33.

7 ¶ Hefyd yn y drydedd flwyddyn o'i deyrnaſiad, efe a anfonodd at ei dywyſogion, ſef Benhail, ac Obadiah, a Zechariah, a Nethaneel, a Michaiah, i ddyſgu yn ninaſoedd Juda. 3092

8 A chyd-a hwynt *yr anfonodd efe* Leſiaid, Semaiah, a Nethaniah, a Zebadiah, ac Aſahel, a Semiramoth, a Jehonathan, ac Adoniah, a Thobiah, a Thob-adoniah, y Leſiaid: a chyd-a hwynt Eliſamah, a Jehoram, yr offeiriaid.

9 A hwy a ddyſgaſant yn Juda, a chyd-a hwynt *yr oedd* llyfr cyfraith yr ARGLWYDD: felly 'r amgylchaſant hwy holl ddinaſoedd Juda, ac y dyſgaſant y bobl.

10 ¶ Ac [e] arſwyd yr ARGLWYDD oedd ar holl deyrnaſoedd y gwledydd *oedd* o amgylch Juda, fel nad ymladdaſant hwy yn erbyn Jehoſaphat.

e Gen. 35.

11 A *rhai* o'r Philiſtiaid oedd yn dwyn i Jehoſaphat anrhegion, a theyrn-ged o arian: yr Arabiaid hefyd oedd yn dwyn iddo ef ddiadelloedd, ſaith mîl a ſaith gant o hyrddod, a ſaith mîl a ſaith gant o ſychod.

12 ¶ Felly Jehoſaphat oedd yn myned rhagddo, ac yn cynnyddu yn uchel; ac efe a adeiladodd yn Juda ‡ balaſau, a dinaſoedd tryſſorau.

‡ Neu, *goſyll.*

13 A llawer o waith oedd ganddo ef yn ninaſoedd Juda; a rhyfel-wŷr cedyrn nerthol yn Jeruſalem.

14 Ac dyma eu rhifedi hwynt, yn ôl tŷ eu tadau: O Juda yn dywyſogion miloedd, *yr oedd* Adnah y pennaf, a chyd-ag ef drychan mîl *o wŷr* cedyrn nerthol.

15 A cher ei law ef, Jehohanan y tywyſog, a chyd-ag ef ddau gant a phedwar ugain mîl.

16 A cher llaw iddo ef, Amaſiah mâb Zichri, yr hwn o'i wirfodd a ymroddodd i'r ARGLWYDD; a chyd-ag ef ddau gan mîl *o wŷr* cedyrn nerthol.

17 Ac o Benjamin, *yr oedd* Eliada yn *ŵr* cadarn nerthol, a chyd-ag ef ddau gan mîl yn arfogion â bwäau a thariannau.

18 A cher llaw iddo ef, Jehozabad, a chyd-

ag

ag ef gant a phedwar ugain mîl yn barod i ryfel.

19 Y rhai hyn oedd yn gwaſanaethu 'r brenin, heb law [f] y rhai a roddaſai y brenin yn y dinaſoedd caerog, drwy holl Juda.

[f] Ad. 2.

PEN. XVIII.

1 Jehoſaphat yn ymgyfathrachu ag Ahab, ac yn mynd gyd-ag ef i Ramoth Gilead. 4 Gau-brophwydi yn twyllo Ahab, a'i ladd ef yn ôl gair Michea.

3096 AC i Jehoſaphat yr ydoedd golud, ac anrhydedd yn helaeth; ac efe [a] a ymgyfathrachodd ag Ahab.

[a] 1 Bren. 3. 18.

3107 2 [b] Ac ym mhen *ennyd* o ſynyddoedd, efe a aeth i wared at Ahab i Samaria. Ac Ahab a laddodd ddefaid, a gwartheg lawer, iddo ef ac i'r bobl *oedd* gyd-ag ef, ac a'i annogodd ef i fyned i fynu *gyd-ag ef* i Ramoth Gilead.

[b] 1 Bren. 22. 2.

3 Ac Ahab brenin Iſraël a ddywedodd wrth Jehoſaphat brenin Juda, A ei di gyd-a mi i Ramoth Gilead? Yntef a ddywedodd wrtho, Yr ydwyf fi fel titheu, a'm pobl i fel dy bobl ditheu, a *byddwn* gyd-a thi yn y rhyfel.

4 ¶ Jehoſaphat hefyd a ddywedodd wrth frenin Iſraël, [c] Ymgynghora attolwg heddyw â gair yr ARGLWYDD.

[c] 1 Sam. 23. 2, 4, 9. 2 Sam. 2. 1.

5 Am hynny brenin Iſraël a gaſglodd o'r prophwydi bedwar cant o wŷr, ac a ddywedodd wrthynt, A awn ni yn erbyn Ramoth Gilead i ryfel, neu a beidiaf fi? Dywedaſant hwythau, Dôs i fynu, canys Duw a'i dyry yn llaw y brenin.

6 Ond Jehoſaphat a ddywedodd, Onid *oes* yma *un* prophwyd i'r ARGLWYDD etto mwyach, fel yr ymgynghorem ag ef?

7 A brenin Iſraël a ddywedodd wrth Jehoſaphat, *Y mae* etto un gŵr drwy 'r hwn y *gallem* ymgynghori â'r ARGLWYDD; ond y mae yn gâs gennyf fi ef; canys nid yw 'n prophwydo i mi ddaioni, onid drygioni erioed: efe *yw* Michea mâb Imla. A dywedodd Jehoſaphat, Na ddyweded y brenin felly.

8 A brenin Iſraël a alwodd ar un *o'i* ‡ 'ſtafellyddion, ac a ddywedodd, Pryſſura Michea fâb Imla.

Neu, *uchelwr.* ‡ Neu, *gofyſ.*

9 A brenin Iſraël, a Jehoſaphat brenin Juda, oeddynt yn eiſtedd bob un ar ei deyrn-gadair, wedi eu gwiſgo mewn *brenhinawl* wiſgoedd, eiſtedd yr oeddynt mewn llannerch *wrth* ddrŵs porth Samaria; a'r holl brophwydi oedd yn prophwydo ger eu bron hwynt.

10 A Zedeciah mâb Chenaanah a wnaethai iddo ei hun gyrn heiyrn, ac efe a ddywedodd, Fel hyn y dywedodd yr ARGLWYDD, A'r rhai hyn y corni di y Syriaid, nes it' eu diſa hwynt.

11 A'r holl brophwydi oedd yn prophwydo fel hyn, gan ddywedyd, Dôs i fynu i Ramoth Gilead, a ffynna: canys yr ARGLWYDD a'i dyry hi yn llaw y brenin.

12 A'r gennad a aethai i alw Michea, a lefarodd wrtho ef, gan ddywedyd, Wele eiriau y prophwydi yn † un air yn dda i'r brenin: bydded gan hynny attolwg dy air ditheu fel un o'r rhai hynny, a dywed y goreu.

† Heb. *ſafn.*

13 A Michea a ddywedodd, *Fel* mai byw 'r ARGLWYDD, [d] yr hyn a ddywedo fy Nuw, hynny a lefaraf fi. 3107

[d] Num. 22. 18, 20, 35. & 23. 12, 16. & 24. 13. 1 Bre. 22. 14.

14 A phan ddaeth efe at y brenin, y brenin a ddywedodd wrtho, Michea, a awn ni i ryfel yn erbyn Ramoth Gilead, neu a beidiaf fi? Dywedodd yntef, Ewch i fynu, a ffynnwch, a rhoddir hwynt yn eich llaw chwi.

15 A'r brenin a ddywedodd wrtho, Pa fawl gwaith i'th dynghedaf di, na leferech wrthyf fi onid gwirioned yn enw 'r ARGLWYDD?

16 Yna efe a ddywedodd, Gwelais holl Iſraël yn waſgaredig ar y mynyddoedd fel defaid ni *byddai* iddynt hugail. A dywedodd yr ARGLWYDD, Nid *oes* feiſtr arnynt hwy; dychweled pob un i'w dŷ ei hun mewn tangneddyf.

17 (A brenin Iſraël a ddywedodd wrth Jehoſaphat, Oni ddywedais i wrthyt, na phrophwydai efe ddaioni i mi onid ‡ drygioni?) ‡ Neu, *er drygioni.*

18 Yntef a ddywedodd, Gan hynny gwrando air yr ARGLWYDD, Gwelais yr ARGLWYDD yn eiſtedd ar ei orſeddfa, a holl lu y nefoedd yn ſefyll ar ei ddeheu-law, ac ar ei law aſſwy.

19 A dywedodd yr ARGLWYDD, Pwy a dwylla Ahab brenin Iſraël, fel yr elo efe i fynu, ac y ſyrthio yn Ramoth Gilead? Ac un a leferodd gan ddywedyd fel hyn, ac arall gan ddywedyd fel hyn.

20 Yna [e] yſpryd a aeth allan, ac a ſaſodd ger bron yr ARGLWYDD, ac a ddywedodd, Myfi a'i twyllaf ef. A dywedodd yr ARGLWYDD wrtho, Pa fodd? [e] Job 1. 6.

21 Dywedodd yntef, Myfi a âf allan, ac a fyddaf yn yſpryd celwyddog yngenau ei holl brophwydi ef. A dywedodd *yr Arglwydd*, Twylli, a gorchfygi; dôs allan, a gwnâ felly.

22 Ac yn awr wele 'r [f] ARGLWYDD a roddodd yſpryd celwyddog yngenau dy brophwydi hyn; a'r ARGLWYDD a leferodd ddrwg am danat ti.

[f] Job 12. 16. Eſay 19. 14. Ezec. 14. 9.

23 Yna Zedeciah mâb Chenaanah a neſſaodd, ac [g] a darawödd Michea tan *ei* gern, ac a ddywedodd, Pa ffordd yr aeth Yſpryd yr ARGLWYDD oddiwrthyf fi i ymddiddan a thydi?

[g] Jer. 20. 2. Mar. 14. 65. Act. 23. 2.

24 A Michea a ddywedodd, Wele ti a gei weled y dwthwn hwnnw, pan elych di † o 'ſtafell i 'ſtafell i ymguddio.

† Heb. *i 'ſtafell mewn yſtafell.*

25 A brenin Iſraël a ddywedodd, Cymmerwch Michea, a dygwch ef yn ei ôl at Amon tywyſog y ddinas, ac at Joas mâb y brenin;

26 A dywedwch, Fel hyn y dywedodd y brenin, Rhowch hwn yn y charchar-dŷ, a bwydwch ef â bara cyſtudd, ac â dwfr blinder, nes i mi ddyfod eilwaith mewn heddwch.

27 Yna y dywedodd Michea, O's gan ddychwelyd y dychweli di mewn heddwch, ni leferodd yr ARGLWYDD ynof fi. Efe a ddywedodd hefyd, Gwrandewch *hyn*, yr holl bobl.

28 Felly brenin Iſraël, a Jehoſaphat brenin Juda, a aethant i fynu i Ramoth Gilead.

29 A brenin Iſraël a ddywedodd wrth Jehoſaphat, Mi a newidiaf fy nillad, ac a âf i'r rhyfel; ond gwiſg di dy ddillad. Felly brenin Iſraël a newidiodd ei ddillad, a hwy a aethant i'r rhyfel.

30 A brenin Syria a orchymynnaſai i dywyſogion y cerbydau, y rhai *oedd* ganddo ef, gan ddywedyd, Nac ymleddwch â bychan nac â mawr, onid â brenin Iſraël yn unig.

31 A phan welodd tywyſogion y cerbydau Jehoſaphat, hwy a ddywedaſant, Brenin Iſraël *yw* efe. A hwy a ‡droiſant i ymladd yn ei erbyn ef: ond Jehoſaphat a waeddodd, a'r ARGLWYDD a'i cynnorthwyodd ef, a Duw a'i gyrrodd hwynt oddiwrtho ef.

‡ *amgylchaſant.*

32 A phan welodd tywyſogion y cerbydau nad brenin Iſraël oedd efe, hwy a ddychwelaſant oddiar ei ôl ef.

33 A *rhyw* ŵr a dynnodd mewn bwä † ar ei amcan, ac a darawödd frenin Iſraël ‡ rhwng cyſſylltiadau y llurig: am hynny ef a ddywedodd wrth ei gerbydwr, Trô dy law, a dŵg fi allan o'r gâd, canys fe 'm clwyfwyd i.

† Heb. *yn ei wirioneb.*

‡ Heb. *rhwng y cyſſylltiadau, a rhwng y ddwyfronpeg.*

34 A'r rhyfel a gryfhaodd y dwthwn hwnnw: a brenin Iſraël a gynhelid yn ei gerbyd yn erbyn y Syriaid hyd yr hwyr: ac efe a fu farw ynghylch machludiad haul.

PEN. XIX.

1 Jehu yn ceryddu Jehoſaphat, ac ynteu yn ymweled a'i deyrnas, 5 ac yn rhoi athrawiaeth i'w farn-ŵyr, 8 ac i'r offeiriaid, a'r Leſiaid.

3107 A Jehoſaphat brenin Juda a ddychwelodd i'w dŷ ei hun i Jeruſalem mewn heddwch.

a 1 Sa. 9. 9. 2 A Jehu mâb Hanani [a] y gweledydd a aeth o'i flaen ef, ac a ddywedodd wrth y brenin Jehoſaphat, Ai cynnorthwyo yr annuwiol, a

b Pſ. 139. 21. [b] charu y rhai oedd yn caſſau yr ARGLWYDD, a wnait ti? am hyn digoſaint oddiwrth yr ARGLWYDD *ſydd* arnat ti.

c Pſ. 17. 4, 6. Edrych Pen. 12. 12. 3 Er hynny [c] pethau da a gafwyd ynot ti; canys ti a dynnaiſt ymaith y llwyni o'r wlâd, ac a barottoaiſt dy galon i geiſio Duw.

† Heb. *ddychwelodd, ac a aeth.* 4 A Jehoſaphat a drigodd yn Jeruſalem: ac efe a † aeth dracheſn trwy y bobl o Beerſeba hyd fynydd Ephraïm, ac a'i dûg hwynt eilwaith at ARGLWYDD Dduw eu tadau.

5 ¶ Ac efe a oſododd farn-wŷr yn y wlâd, drwy holl ddinaſoedd caerog Juda, o ddinas bwygilydd.

d Deu. 1. 17. 6 Ac efe a ddywedodd wrth y barn-wŷr, Edrychwch beth a wneloch: canys [d] nid trôs ddyn yr ydych yn barnu, onid tros yr ARGLWYDD;

e Pſa. 82. 1. Preg. 5. 8. † Heb. *yn achos y farn.* ac [e] *efe a fydd* gyd-a chwi † wrth roddi barn.

f Deu. 32. 4. Rhuf. 9. 14. g Deu. 10. 17. Job. 34. 19. Act. 10. 34. Rhuf. 2. 11. Gal. 2. 6. Eph. 6. 9. Col. 3. 25. 1 Pet. 1. 17. h Deu. 16. 18. 7 Yn awr gan hynny bydded ofn yr ARGLWYDD arnoch chwi; gwiliwch a gwnewch *hynny*: o herwŷdd [f] nid *oes* anwiredd gyd-a'r ARGLWYDD ein Duw, na [g] derbyn wyneb, na chymmeryd gwobr.

8 ¶ A Jehoſaphat [h] a oſododd hefyd yn Jeruſalem *rai* o'r Leſiaid, ac o'r offeiriaid, ac o bennau tadau Iſraël, *i drîn* barnedigaethau yr ARGLWYDD ac ymrafaelion, pan ddychwelent i Jeruſalem.

9 Ac efe a orchymynnodd iddynt, gan ddywedyd, Fel hyn y gwnewch mewn ofn yr ARGLWYDD, mewn ffyddlondeb, ac â chalon berffaith.

10 A pha ymrafael bynnag a ddêl attoch chwi oddiwrth eich brodyr, y rhai ſy yn trigo yn eu dinaſoedd, rhwng gwaed a gwaed, rhwng cyfraith a gorchymyn, deddfau a barnedigaethau, rhybuddiwch hwynt na throſſeddont yn erbyn yr ARGLWYDD, a bod digoſaint arnoch chwi, ac ar eich brodyr: felly gwnewch, ac na throſſeddwch.

11 Ac wele Amarïah 'r arch-offeiriad *ſydd* arnoch chwi ym mhob peth *a berthyn i'r* ARGLWYDD, a Zebadïah mâb Iſmaël blaenor tŷ Juda, ym mhob achos i'r brenin; a'r Leſiaid yn ſwyddogion ger eich bron chwi: ymwrolwch, a gwnewch *hynny*, a'r ARGLWYDD fydd gyd-a'r daionus.

PEN. XX.

1 Jehoſaphat yn ei ofn yn cyhoeddi ympryd, 5 ac yn gweddïo. 14 Prophwydoliaeth Jahaziel. 20 Jehoſaphat yn cynghori 'r bobl, ac yn goſod cantorion i foliannu'r Arglwydd. 22 Mawr ddinyſtr y gelynnion. 26 Y bobl, wedi bendithio Duw yn Berachah, yn dychwelyd mewn gorfoledd. 31 Teyrnaſiad Jehoſaphat. 35 Ei longau ef ac Ahaziah yn dryllio.

AC wedi hyn meibion Moab a meibion Ammon a ddaethant, a chyd-a hwynt *eraill* heb law 'r Ammoniaid, yn erbyn Jehoſaphat, i ryfel.

2 Yna y deuwyd, ac y mynegwyd i Jehoſaphat, gan ddywedyd, Tyrfa fawr a ddaeth yn dy erbyn di o'r tu hwnt i'r môr, o Syria; ac wele *y maent* hwy yn Hazazon Tamar, honno *yw* En-gedi.

‡ Heb. *roddodd ei wyneb.* 3 A Jehoſaphat a ofnodd, ac a ‡ymroddodd i geiſio 'r ARGLWYDD; ac a gyhoeddodd ympryd drwy holl Juda.

4 A Juda a ymgaſglaſant i ofyn *cymmorth* gan yr ARGLWYDD: canys hwy a ddaethant o holl ddinaſoedd Juda i geiſio 'r ARGLWYDD.

5 ¶ A Jehoſaphat a ſafodd ynghynnulleidfa Juda a Jeruſalem, yn nhŷ 'r ARGLWYDD, o flaen y cyntedd newŷdd;

6 Ac a ddywedodd, O ARGLWYDD Dduw ein tadau, onid wyt ti yn Dduw yn y nefoedd, ac yn llywodraethu ar holl deyrnaſoedd y cenhedloedd? ac [a] onid yn dy law di *y mae* nerth a chadernid, fel nad oes a ddichon dy wrthwynebu di?

a 1 Chr. 29. 12. Mat. 6. 13.

7 Onid tydi ein Duw ni a yrraiſt ymaith breſſwyl-wŷr y wlâd hon o flaen dy bobl Iſraël, ac a'i rhoddaiſt hi i hâd Abraham [b] dy garedigol yn dragywydd?

b Iago 2. 23.

8 A thrigaſant ynddi, ac adeiladaſant i ti ynddi gyſſegr i'th enw, gan ddywedyd,

9 [c] Pen ddêl niwed arnom ni, *ſef* cleddyf, barnedigaeth, neu haint y nodau, neu newŷn; o's ſafwn o flaen y tŷ hwn, a cher dy fron di, (canys dy enw di *ſydd* yn y tŷ hwn) a gwaeddi arnat yn ein cyfyngdra, ti a wrandewi ac a'n gwaredi ni.

c 1 Bren. 8. 33, 37. Pen. 6. 28.

10 Ac yn awr wele feibion Ammon a Moab, a *thrigolion* mynydd Seir, y rhai [d] ni chaniedaiſt i Iſraël fyned attynt, pan ddaethant o wlâd yr Aipht; ond [e] hwy a droiſant oddiwrthynt, ac ni ddifethaſant hwynt.

d Deut. 2. 4, 9, 19. e Nu. 20. 21.

11 Etto wele hwynt-hwy yn talu i ni, gan ddyfod i'n bwrw ni allan o'th etifeddiaeth di, yr hon a wnaethoſt i ni ei hetifeddu.

12 Oh ein Duw ni, oni ferni di hwynt? canys nid *oes* gennym ni nerth *i ſefyll* o flaen y dyrfa fawr hon ſydd yn dyfod i'n herbyn; ac ni

ni wyddom ni beth a wnawn: ond [f] arnat ti y *mae* ein llygaid.

13 A holl Juda oedd yn sefyll ger bron yr ARGLWYDD, â'i rhai bâch, eu gwragedd, a'i plant.

14 ¶ Yna ar Jahaziel mâb Zechariah, fâb Benaiah, fâb Jehiel, fâb Mattaniah, Lefiad o feibion Asaph, [g] y daeth Yspryd yr ARGLWYDD ynghanol y gynnulleidfa.

15 Ac efe a ddywedodd, Gwrandewch holl Juda, a thrigolion Jerusalem, a *thitheu* frenin Jehosaphat, Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD wrthych chwi, [h] Nac ofnwch, ac na ddigalonnwch rhag y dyrfa fawr hon: canys nid eiddo chwi y rhyfel, eithr eiddo Duw.

16 Y foru ewch i wared yn eu herbyn hwynt; wele hwynt yn dyfod i fynu wrth riw Ziz, a chwi a'i gewch hwynt ynghwrr ‡ yr afon, tu-ag anialwch Jeruel.

17 [i] Nid *rhaid* i chwi ymladd yn y *rhyfel* hwn: sefwch yn llonydd, a gwelwch ymwared yr ARGLWYDD tu-ag attoch, ô Juda, a Jerusalem: nac ofnwch, ac na ddigalonnwch: ewch y foru allan yn eu herbyn hwynt; a'r ARGLWYDD *fydd* gyd-a chwi.

18 A Jehosaphat a ymgrymmodd i lawr ar ei wyneb: holl Juda hefyd a holl drigolion Jerusalem a syrthiasant ger bron yr ARGLWYDD, gan addoli 'r ARGLWYDD.

19 A'r Lefiaid, o feibion y Cohathiaid, ac o feibion y Corhiaid, a gyfodasant i foliannu ARGLWYDD Dduw Israël â llef uchel dderchafedig.

20 ¶ A hwy a gyfodasant yn foru, ac a aethant i anialwch Tecoa: ac wrth fyned o honynt, Jehosaphat a safodd, ac a ddywedodd, Gwrandewch fi, ô Juda, a thrigolion Jerusalem; [k] Credwch yn yr ARGLWYDD eich Duw, a chwi a siccrheïr; coeliwch ei brophwydi ef, a chwi a flynnwch.

21 Ac efe a ymgynghorodd â'r bobl, ac a osodod gantorion i'r ARGLWYDD, a rhai i foliannu prydferthwch sancteiddrwydd, pan aënt allan o flaen y rhyfelwŷr; ac i ddywedyd, [l] Clodforwch yr ARGLWYDD, [m] o herwŷdd ei drugaredd *a bery* yn dragywydd.

22 ¶ Ac yn yr amser y dechreuasant hwy y gân a'r moliant, [n] y rhoddodd yr ARGLWYDD gynllwynwŷr yn erbyn meibion Ammon, Moab, a *thrigolion* mynydd Seir, y rhai oedd yn dyfod yn erbyn Juda; a hwy ‡ a laddasant bawb ei gilydd.

23 Canys meibion Ammon, a Moab, a gyfodasant yn erbyn trigolion mynydd Seir, i'w difrodi, ac i'w difetha *hwynt*: a phan orphennasent hwy drigolion Seir, hwy a helpiasant ddifetha pawb ei gilydd.

24 A phan ddaeth Juda hyd ‡ Mispah yn yr anialwch, hwy a edrychasant ar y dyrfa, ac wele hwynt yn gelaneddau meirwon, yn gorwedd ar y ddaiar, ac † heb *un* diangol.

25 A phan ddaeth Jehosaphat a'i bobl i 'sglyfaethu eu hyspail hwynt, hwy a gawsant yn eu mysg hwy lawer o olud, gyd-a'r cyrph meirw, a thlysau dymunol (yr hyn a 'sglyfaethasant iddynt) beth anfeidrol: a thridiau y buant yn sglyfaethu 'r yspail; canys mawr oedd.

26 ¶ Ac ar y pedwerydd dydd yr ymgynnullasant i ddyffryn † y fendith; canys yno y bendithiasant yr ARGLWYDD: am hynny y gelwir henw y fan honno dyffryn ‡ y fendith hyd heddyw. † *Berachah* ‡ *Berachah*

27 Yna y dychwelodd holl wŷr Juda a Jerusalem, a Jehosaphat yn flaenor iddynt, i fyned yn eu hôl i Jerusalem mewn llawenydd; canys yr ARGLWYDD a roddasai lawenydd iddynt hwy ar eu gelynnion.

28 A hwy a ddaethant i Jerusalem, â nablau, a thelynau, ac udcyrn, i dŷ 'r ARGLWYDD.

29 Ac [o] ofn Duw oedd ar holl deyrnasoedd y ddaiar, pan glywsant hwy fel y rhyfelasai yr ARGLWYDD yn erbyn gelynnion Israël. [o] Pe. 17. 10.

30 Felly teyrnas Jehosaphat a gafodd lonydd: canys ei Dduw a roddodd iddo lonyddwch o amgylch.

31 ¶ [p] A Jehosaphat a deyrnasodd ar Juda: mâb pymtheng-mlwydd ar hugain *oedd efe* pan ddechreuodd deyrnasu, a phum mlhynedd ar hugain y teyrnasodd efe yn Jerusalem: ac enw ei fam ef *oedd* Azubah merch Silhi. 3090 [p] 1 Bren. 22. 41, &c.

32 Ac efe a rodiodd yn ffordd Asa ei dâd, ac ni chiliodd oddiwrthi, gan wneuthur yr hyn oedd union yngolwg yr ARGLWYDD.

33 Er hynny, [q] ni thynnwyd yr uchelfeydd ymaith: canys ni pharottoisai y bobl eu calon etat Dduw eu tadau. [q] Ddryeh Pen. 17. 6.

34 A'r rhan arall o'r gweithredoedd cyntaf a diweddaf i Jehosaphat, wele hwy yn 'sgrifennedig ym mysg geiriau Jehu mâb Hanani, [r] yr hwn ‡ y crybwyllir am dano yn llyfr brenhinoedd Israël. [r] 1 Bren. 16. 1, 7. ‡ Heb. *a dderchafwyd.*

35 ¶ Ac wedi hyn, [s] Jehosaphat brenin Juda a ymgyfeillodd ag Ahaziah brenin Israël, yr hwn a ymroddasai i ddrygioni. [s] 1 Bren. 22. 48, 49.

36 Ac efe a unodd ag ef ar wneuthur llongau i fyned i Tarsis: a gwnaethant y llongau yn Ezion Geber.

37 Yna Eliezer mâb Dodafah o Mareſah a brophwydodd yn erbyn Jehosaphat, gan ddywedyd, O herwŷdd i ti ymgyfeillachu ag Ahaziah, yr ARGLWYDD a ddrylliodd dy waith di. A'r llongau a ddrylliwyd fel na allasant fyned i Tarsis.

PEN. XXI.

1 *Jehoram yn teyrnasu ar ôl Jehosaphat, ac yn lladd ei frodyr.* 5 *Ei annuwioldeb ef.* 8 *Edom a Libnah yn troi oddiwrtho ef.* 12 *Prophwydoliaeth Elias yn ei erbyn ef.* 16 *Y Philistiaid a'r Arabiaid yn ei orthrymmu ef.* 18 *Ei anaele glefyd ef, a'i wradwyddus farwolaeth, a'i gladdedigaeth.*

A [a] Jehosaphat a hunodd gyd-a'i dadau, ac a gladdwyd gyd a'i dadau yn ninas Dafydd. A Jehoram ei fâb a deyrnasodd yn ei le ef. 3115 [a] 1 Bren. 22. 50.

2 Ac iddo ef *yr oedd* brodyr, meibion Jehosaphat; Azariah, a Jehiel, a Zechariah, ac Azariah, a Michael, a Sephatiah: y rhai hyn oll *oedd* feibion Jehosaphat brenin Israël.

3 A'i tâd a roddodd iddynt roddion lawer, o arian, ac aur, a gwerth-fawr bethau, gyd-a dinasoedd caerog yn Juda: ond efe a roddodd y frenhiniaeth i Jehoram, canys efe *oedd* y cyntaf-anedig. 3112

3115 4 A [b]Jehoram a gyfododd ar frenhiniaeth
[b] 2 Bren. 8. 16, 17. ei dâd, ac a ymgadarnhaodd, ac a laddodd ei holl frodyr â'r cleddyf, a *rhai* hefyd o dywyſogion Iſraël.

3112 5 ¶ Mâb deuddeng-mlwydd ar hugain *oedd* Jehoram pan ddechreuodd eſe deyrnaſu, ac wyth mlynedd y teyrnaſodd eſe yn Jeruſalem.

6 Ac eſe a rodiodd yn ffordd brenhinoedd
[c] Pen. 22. 2. Iſraël, fel y gwnelſai tŷ Ahab; canys [c] merch Ahab oedd wraig iddo: ac eſe a wnaeth yr hyn oedd ddrwg yngolwg yr ARGLWYDD.

7 Ond ni fynnai 'r ARGLWYDD ddifetha tŷ
[d] 2 Sa 7. 12. 1 Bre. 11. 36. 2 Bre. 8. 19. Pſal. 132. 11, &c. Ddafydd, er mwyn [d] y cyfammod a ammodaſai eſe â Dafydd, fel y dywedaſai, y rhoddai eſe iddo † oleuni ac i'w feibion byth.

† Heb. *lamp*, neu, *ganwyll*.

8 ¶ Yn ei ddyddiau ef y gwrthryſelodd Edom oddi-tan law Juda, ac y goſodaſant frenin arnynt eu hun.

3115 9 A Jehoram [e] a aeth allan, a'i dywyſogion,
[e] 1 Bre. 8. 21 a'i holl gerbydau gyd ag ef: ac eſe a gyfododd liw nôs, ac a darawödd yr Edomiaid, y rhai oedd yn ei amgylchu ef, a thywyſogion y cerbydau.

10 Felly Edom a wrthryſelodd oddi-tan law Juda hyd y dydd hwn: a gwrthryſelodd Libnah y prŷd hynny oddi-tan ei law ef; o herwŷdd iddo ymwrthod ag ARGLWYDD Dduw ei dadau.

3116 11 Efe a wnaeth hefyd uchelfeydd ym mynyddoedd Juda, ac a wnaeth i drigolion Jeruſalem butteinio, ac a gymhellodd Juda *i hynny*.

12 ¶ A daeth yſgrifen oddiwrth Elias y prophwyd atto ef, gan ddywedyd, Fel hyn y dywed ARGLWYDD Dduw Dafydd dy dâd, O herwŷdd na rodiaiſt ti yn ffyrdd Jehoſaphat dy dâd, nac yn ffyrdd Aſa brenin Juda;

13 Eithr rhodio o honot yn ffordd brenhinoedd Iſraël, a gwneuthur o honot i Juda ac i drigolion Jeruſalem butteinio, fel y putteiniodd tŷ Ahab, a lladd o honot dy frodyr hefyd [e] dŷ dy dâd, y rhai *oedd* well na thydi:

† Heb. *dyrnod*. 14 Wele, yr ARGLWYDD a dery â † phlâ mawr dy bobl di, a'th blant, a'th wragedd, a'th holl olud.

15 A thi a gei glefyd mawr, clefyd o'th ymyſgaroedd, nes myned o'th goluddion allan gan y clefyd, o ddydd i ddydd.

16 ¶ Felly 'r ARGLWYDD a gyffrôdd yn erbyn Jehoram yſpryd y Philiſtiaid, a'r Arabiaid, y rhai *oedd* ger llaw 'r Ethiopiaid.

17 A hwy a ddaethant i fynu i Juda, ac a'i drylliaſant hi, ac a gaeth-gludaſant yr holl gyfoeth a gafwyd yn nhŷ 'r brenin, a'i [f] feibion hefyd a'i wragedd; fel na adawyd mâb iddo onid ‡ Jehoahaz yr ieuangaf o'i feibion.

[f] Pen. 24. 7.

‡ Neu, *Ahaziah*, Pen. 22. 1. Neu, *Azariah*, Pen. 22. 6.

18 ¶ Ac wedi hyn oll yr ARGLWYDD a'i tarawödd ef yn ei ymyſgaroedd â chlefyd anaele.

19 A bu, yn ôl talm o ddyddiau, ac wedi darfod yſpaid dwy flynedd, ei ymyſgaroedd ef
3119 a aeth allan gan ei glefyd: felly y bu efe farw o gleſydau drwg. A'i bobl ni wnaethant iddo
[g] Pſ. 16. 14. gynneu megis [g] cynneu ei dadau.

20 Mâb deuddeng-mlwydd ar hugain oedd efe pan ddechreuodd efe deyrnaſu, ac wyth mlynedd y teyrnaſodd efe yn Jeruſalem; ac efe a ymadawödd heb hiraeth *am dano*: a chladdaſant ef yn ninas Dafydd, ond nid ym meddrod y brenhinoedd.

PEN. XXII.

1 Ahaziah yn dyfod ar ôl Jehoram, ac yn teyrnaſu yn annuwiol. 5 Ei gyngrair ef a Joram mâb Ahab, a Jehu yn ei ladd ef. 10 Athaliah yn diſetha 'r holl hâd breuhinol ond Joas, yr hwn a guddiaſai Joſabeah ei fodryb, ac yn cymmeryd arni y frenhiniaeth.

A Thrigolion Jeruſalem a urddaſant [a] Ahazi- 3119
[a] 2 Bren. 24, &c. Edr. Ad. ah ei fâb ieuangaf ef yn frenin yn ei le ef. Canys y fyddin a ddelfai gyd-a'r Arabiaid i'r gwerſyll a laddaſai y rhai [b] hynaf oll. Felly
[b] Pſ. 21. Ahaziah mâb Jehoram brenin Juda a deyrnaſodd.

2 [c] Mâb dwy flwydd a deugain *oedd* Ahaziah
[c] Edrych 2 Bre. 8. pan ddechreuodd efe deyrnaſu; ac un flwyddyn y teyrnaſodd efe yn Jeruſalem: ac enw ei fam ef *oedd* [d] Athaliah merch Omri.
[d] Pen. 24.

3 Yntau hefyd a rodiodd yn ffyrdd tŷ A- 3120
hab: canys ei fam oedd ei gyngor ef i wneuthur drwg.

4 Ac efe a wnaeth yr hyn oedd ddrwg yngolwg yr ARGLWYDD, fel tŷ Ahab: canys hwynthwy oedd gynghoriaid iddo ef, ar ôl marwolaeth ei dâd, i'w ddinyſtr ef.

5 ¶ Ac efe a rodiodd yn ôl eu cyngor hwynt, ac a aeth gyd-a Jehoram mâb Ahab brenin Iſraël i ryfel, yn erbyn Hazaël brenin Syria, yn Ramoth Gilead: a'r Syriaid a darawſant Joram.

6 Ac efe a ddychwelodd i ymiachau i Jezreel, o herwŷdd yr archollion â'r rhai y tarawſent ef yn Ramah, pan ymladdodd efe â Hazaël brenin Syria. Ac ‡ Azariah mâb Jehoram brenin Juda a aeth i wared i ymweled â Jehoram mâb Ahab i Jezreel, canys claf oedd efe.

‡ Ahaziah Ad. 1. Jehoahaz Pen. 21.

7 A † dinyſtr Ahaziah [e] oedd oddiwrth Dduw, wrth ddyfod at Joram: canys pan ddaeth, efe a aeth gyd-a Joram yn erbyn Jehu mâb Nimſi, 'r hwn [f] a enneiniaſai 'r ARGLWYDD i dorri ymaith dŷ Ahab.

† Heb. *mewnol*. [e] Barn. 14. [f] 2 Bre. 9.

8 A phan farnodd Jehu yn erbyn tŷ Ahab, efe [g] a gafodd dywyſogion Juda, a meibion brodyr Ahaziah, y rhai oedd yn gwaſanaethu Ahaziah, ac efe a'i lladdodd hwynt.

[g] 2 Bren. 10. 13.

9 [h] Ac efe a geiſiodd Ahaziah: a hwy a'i daliaſant ef (canys yr oedd efe yn llechu yn Samaria) a hwy a'i dygaſant ef at Jehu: lladdaſant ef hefyd, a chladdaſant ef; canys dywedaſant, Mâb Jehoſaphat *yw* efe, yr hwn a geiſiodd 3120
yr ARGLWYDD â'i holl galon. Felly nid oedd gan dŷ Ahaziah nerth i lynu yn y deyrnas.

[h] 2 Bren. 9. 27.

10 ¶ [i] Ond pan welodd Athaliah mam Aha- [i] 2 Bren. 11. 1.
ziah farw o'i mâb, hi a gyfododd, ac a ddifethodd holl frenhinawl hâd tŷ Juda.

11 Ond Joſabeah merch y brenin a gymmerth Joas fâb Ahaziah, ac a'i lladrattaodd ef o fyſg meibion y brenin y rhai a laddwyd, ac a'i rhoddodd ef a'i fammaeth yn 'ſtafell y gwlâu. Felly Joſabeah merch y brenin Jehoram gwraig Jehoiada yr offeiriad, (canys chwaer Ahaziah ydoedd hi) a'i cuddiodd ef rhag Athaliah, fel na laddodd hi ef.

12 Ac efe a fu ynghûdd gyd-a hwynt yn nhŷ Dduw chwe blynedd: ac Athaliah oedd yn teyrnaſu ar y wlâd.

PEN.

PEN. XXIII.

1 Jehoiada, wedi gosod pethau mewn trefn, yn gwneuthur Joas yn frenin. 12 Lladd Athaliah. 16 Jehoiada yn edfryd gwasanaeth Duw.

AC [a] yn y seithfed flwyddyn yr ymgadarnhaodd Jehoiada, ac y cymmerodd dywysogion y cantoedd, Azariah mâb Jeroham, ac Ismaël mâb Johanan, ac Azariah mâb Obed, a Maasiah mâb Adaiah, ac Elisaphat mâb Zichri, gyd-ag ef mewn cyfammod.

2 A hwy a aethant o amgylch yn Juda, ac a gynnullasant y Lefiaid o holl ddinasoedd Juda, a phennau cenedl Israël, ac a ddaethant i Jerusalem.

3 A'r holl gynnulleidfa a wnaethant gyfammod â'r brenin yn nhŷ Dduw: ac efe a ddywedodd wrthynt hwy, Wele, mâb y brenin a deyrnasa, fel [b] y llefarodd yr ARGLWYDD am feibion Dafydd.

4 Dyma y peth a wnewch chwi; Y drydedd ran o honoch, y rhai a ddeuant i mewn *ar* y Sabboth, o'r offeiriaid, ac o'r Lefiaid, *fydd* yn borthorion i'r trothwyau;

5 A'r drydedd ran *fydd* yn nhŷ 'r brenin; a'r drydedd ran wrth borth y sylfaen; a'r holl bobl ynghynteddau tŷ 'r ARGLWYDD.

6 Ac na ddeled *neb* i dŷ 'r ARGLWYDD, onid yr offeiriaid, [c] a'r gweinidogion o'r Lefiaid; deuant hwy i mewn, canys sanctaidd ydynt: ond yr holl bobl a gadwant wiliadwriaeth yr ARGLWYDD.

7 A'r Lefiaid a amgylchant y brenin o bob tu, pob un a'i arfau yn ei law; a phwy bynnag arall a ddelo i'r tŷ, lladder ef: ond byddwch chwi gyd-a'r brenin, pan ddelo efe i mewn, a phan elo efe allan.

8 A'r Lefiaid a holl Juda a wnaethant yn ôl yr hyn oll a orchymynnasai Jehoiada yr offeiriad, a hwy a gymmerasant bawb eu gwŷr, y rhai oedd yn dyfod i mewn *ar* y Sabboth, gyd-a'r rhai oedd yn myned allan *ar* y Sabboth: (canys ni ryddhasai Jehoiada 'r offeiriad [d] y dosparthiadau.)

9 A Jehoiada 'r offeiriad a roddodd i dywysogion y cantoedd, y gwayw-ffyn, a'r tariannau, a'r estylch, *a fuasai* yn eiddo y brenin Dafydd, y rhai *oedd* yn nhŷ Dduw.

10 Ac efe a gyfleodd yr holl bobl, a phob un a'i arf yn ei law, o'r ‡ tu dehau i'r tŷ hyd y tu assŵy i'r tŷ, ynghylch yr allor a'r tŷ, yn ymyl y brenin oddiamgylch.

11 Yna y dygasant allan fâb y brenin, a rhoddasant y goron arno ef, [e] a'r dystiolaeth, ac a'i urddasant ef yn frenin: Jehoiada hefyd a'i feibion a'i enneiniasant ef, ac a ddywedasant, Byw fyddo 'r brenin.

12 ¶ A phan glybu Athaliah drŵst y bobl yn rhedeg, ac yn moliannu y brenin; hi a ddaeth at y bobl i dŷ 'r ARGLWYDD.

13 A hi a edrychodd, ac wele y brenin yn sefyll wrth ei golofn yn y ddyfodfa, a'r tywysogion, a'r udcyrn yn ymyl y brenin; a holl bobl y wlâd yn llawen, ac yn lleisio mewn udcyrn; a'r cantorion ag offer cerdd, [f] a'r rhai a fedrent foliannu. Yna Athaliah a rwygodd ei dillad, ac a ddywedodd, Bradwriaeth, bradwriaeth. 3126

14 A Jehoiada yr offeiriad a ddûg allan dywysogion y cantoedd, *sef* swyddogion y llû, ac a ddywedodd wrthynt, Dygwch hi allan o'r rhessau: a'r hwn a ddelo ar ei hôl hi, lladder ef â'r cleddyf. Canys dywedasai 'r offeiriad, Na leddwch hi yn nhŷ 'r ARGLWYDD.

15 A hwy a roddasant ddwylo arni hi, a hi a ddaeth tu-a'r porth y deuai y meirch i dŷ y brenin, ac yno y lladdasant hwy hi.

16 ¶ A Jehoiada a wnaeth gyfammod rhyngddo ei hun, a rhwng yr holl bobl, a rhwng y brenin, i fod yn bobl i'r ARGLWYDD.

17 Yna 'r holl bobl a aethant i dŷ Baal, ac a'i destrywiasant ef, a'i allorau, ei ddelwau hefyd a ddrylliasant hwy, ac [g] a laddasant Mattan offeiriad Baal o flaen yr allor. [g] Deu. 13. 9.

18 A Jehoiada a osododd swyddau yn nhŷ 'r ARGLWYDD, tan law yr offeiriaid y Lefiaid, y rhai [h] a ddosparthasai Dafydd yn nhŷ yr ARGLWYDD, i offrymmu poeth-offrymmau 'r ARGLWYDD, fel y mae yn 'sgrifennedig [i] yngh-yfraith Moses, mewn llawenydd a chân; ‡ yn ôl trefn Dafydd. [h] 1 Chr. 24. 1. [i] Nu. 28. 2. ‡ Heb. *trwy ddwylo.*

19 Ac efe a gyfleodd [k] y porthorion wrth byrth tŷ 'r ARGLWYDD, fel na ddelai i mewn neb a *fyddai* aflan mewn dim oll. [k] 1 Chron. 26. 1, &c.

20 Cymmerodd hefyd dywysogion y cantoedd, a'r pendefigion, a'r rhai oedd yn arglwyddiaethu ar y bobl, a holl bobl y wlâd, ac efe a ddûg y brenin i wared o dŷ 'r ARGLWYDD: a hwy a ddaethant drwy y porth uchaf i dŷ 'r brenin, ac a gyfleasant y brenin ar orseddfa y frenhiniaeth.

21 A holl bobl y wlâd a lawenychasant, a'r ddinas a fu lonydd wedi iddynt ladd Athaliah â'r cleddyf.

PEN. XXIV.

1 Joas yn teyrnasu yn ddaionus, tra fu fyw Jehoiada, 4 yn peri cywreinio 'r Deml. 15 Marwolaeth Jehoiada a'i barchedig angladd. 17 Joas yn troi at ddelw-addoliaeth, ac yn lladd Zechariah mâb Jehoiada. 23 Y Syriaid yn ei anrheithio ef, a Zabad a Jozabad yn ei ladd ef. 27 Amaziah yn teyrnasu ar ei ôl ef.

MAb [a] saith mlwydd *oedd* Joas pan ddechreuodd efe deyrnasu, a deugain mlynedd y teyrnasodd efe yn Jerusalem: ac enw ei fam ef *oedd* Zibea o Beer-seba. [a] 2 Bren. 12. 1, &c.

2 A Joas [b] a wnaeth yr hyn oedd union yng-olwg yr ARGLWYDD, holl ddyddiau Jehoiada 'r offeiriad. [b] Edrych Pen. 26. 5.

3 A Jehoiada a gymmerth iddo ddwy wragedd: ac efe a genhedlodd feibion a merched.

4 ¶ Ac wedi hyn Joas a roës ei frŷd ar adnewyddu tŷ 'r ARGLWYDD. 3147

5 Ac efe a gynhullodd yr offeiriaid, a'r Lefiaid, ac a ddywedodd wrthynt, Ewch i ddinasoedd Juda, a chesglwch gan holl Israël arian i gyweirio tŷ eich Duw, o flwyddyn i flwyddyn: pryssurwch chwithau y peth. Ond ni fryssiodd y Lefiaid.

6 A'r brenin a alwodd am Jehoiada yr *offeiriad* pennaf, ac a ddywedodd wrtho, Pa ham

3148 ham na cheiſiaiſt gan y Leſiaid ddwyn o Juda, ac o Jeruſalem drêth [c] Moſes gwâs yr ARGLWYDD, a chynnulleidfa Iſraël, i babell y dyſtiolaeth?

[c] Exod. 30. 12, 13, 14.

[d] Pe. 21. 17. 7 Canys [d] meibion Athaliah y wraig ddrygionus honno a rwygaſent dŷ Dduw; a holl gyſſegredig bethau tŷ 'r ARGLWYDD a roiſant hwy i Baalim.

8 Ac wrth orcymyn y brenin, hwy a wnaethant gîſt, ac a'i goſodaſant hi ym mhorth tŷ 'r ARGLWYDD oddiallan.

† Heb. *lef.* 9 A rhoddaſant † gyhoeddiad yn Juda, ac yn Jeruſalem, ar ddwyn i'r ARGLWYDD drêth Moſes gwâs Duw, *yr hon a roiſid ar* Iſraël yn yr anialwch.

10 A'r holl dywyſogion, a'r holl bobl a lawenychaſant, ac a ddygaſant, ac a fwriaſant i'r gîſt, nes gorphen o honynt.

11 A bu, yr amſer y ducpwyd y gîſt at ſwyddog y brenin drwy law y Leſiaid, a phan welſant fod llawer o arian, ddyfod o 'ſgrifennydd y brenin, a ſwyddog yr Arch-offeiriad, a thywallt y gîſt, a'i chymmeryd hi, a'i dwyn drachefn i'w lle ei hun. Felly y gwnaethant o ddydd i ddydd, a chaſglaſant arian lawer.

12 A'r brenin a Jehoiada a'i rhoddodd i'r rhai oedd yn gweithio gwaſanaeth tŷ 'r ARGLWYDD, a chyflogaſant ſeiri maen, a ſeiri pren, i gyweirio tŷ 'r ARGLWYDD; a gofaint haiarn a phrês, i gadarnhau tŷ 'r ARGLWYDD.

‡ Heb. *a meddyginiaeth aeth i fynu ar y gwaith.* 13 Felly y gweith-wŷr a weithiaſant, ‡ a'r gwaith a orphennwyd drwy eu dwylo hwynt: a hwy a wnaethant dŷ Dduw yn ei drefn ei hun, ac a'i cadarnhaſant ef.

14 A phan orphennaſant hwy *ef*, hwy a ddygaſant y gweddill o'r arian ger bron y brenin a Jehoiada, a hwy a wnaethant o honynt leſtri i dŷ 'r ARGLWYDD, *ſef* lleſtri y weinidogaeth, † a'r morterau, a'r llwyau, a'r lleſtri aur ac arian. Ac yr oeddynt hwy yn offrymmu poeth-offrymmau yn nhŷ yr ARGLWYDD yn oeſtadol, holl ddyddiau Jehoiada.

† Heb. *i offrymmu.*

15 ¶ Ond Jehoiada a heneiddiodd, ac oedd gyflawn o ddyddiau, ac a fu farw: mâb can mlwydd a deg ar hugain *oedd efe* pan fu farw.

16 A hwy a'i claddaſant ef yn ninas Dafydd gyd-a'r brenhinoedd; canys efe a wnelſai ddaioni yn Iſraël, tu-ag at Dduw a'i dŷ.

17 Ac wedi marw Jehoiada, tywyſogion Juda a ddaethant, ac a ymgrymmaſant i'r brenin: yna y brenin a wrandawödd arnynt hwy.

18 A hwy a adawſant dŷ ARGLWYDD Dduw eu tadau, ac a waſanaethaſant y llwynau, a'r delwau: a daeth digoſaint ar Juda, a Jeruſalem, o herwŷdd eu camwedd hyn.

19 Etto efe a anfonodd attynt hwy brophwydi, i'w troi hwynt at yr ARGLWYDD; a hwy a dyſtiolaethaſant yn eu herbyn hwynt, ond ni wrandawſant hwy.

† Heb. *wedi ddod am ſe. Barn 6. 34.* 20 Ac Yſpryd Duw a † ddaeth ar Zechariah fâb Jehoiada yr offeiriad, ac efe a ſafodd oddiar y bobl, ac a ddywedodd wrthynt hwy, Fel hyn y dywedodd Duw, Pa ham yr ydych chwi yn troſſeddu gorchymynnion yr ARGLWYDD? [e] Pen. 24. 20. diau na ffynnwch chwi; canys [e] gwrthodaſoch yr ARGLWYDD, am hynny ynteu a'ch gwrthyd chwithau.

3164 21 A hwy a gyd-fwriadaſant yn ei erbyn ef, ac [f] a'i llabyddiaſant ef â meini wrth orchymyn y brenin, ynghyntedd tŷ 'r ARGLWYDD.

[f] Mat. 23. 35.

22 Ac ni chofiodd Joas y brenin y caredigrwydd a wnaethai Jehoiada ei dâd ef ag ef, ond efe a laddodd ei fâb ef. A phan oedd efe yn marw, efe a ddywedodd, Edryched yr ARGLWYDD, a gofynned.

23 ¶ Ac † ymmhen y flwyddyn y daeth llû y Syriaid i fynu yn ei erbyn ef: a hwy a ddaethant yn erbyn Juda, a Jeruſalem, ac a ddifethaſant holl dywyſogion y bobl o blith y bobl, ac a anfonaſant eu holl anrhaith hwynt i frenin Damaſcus. 3165 † Heb. *yn dyfodiad.*

24 Canys llû y Syriaid [g] a ddaethai ag ychydig wŷr, a'r ARGLWYDD a roddodd yn eu llaw hwynt lû mawr iawn, am iddynt wrthod ARGLWYDD Dduw eu tadau: felly y gwnaethant hwy farn yn erbyn Joas. [g] Lef. 26. 8. Deu. 32. 30. Eſa. 30. 17.

25 A phan aethant hwy oddiwrtho ef, (canys hwy a'i gadawſant ef mewn clefydau mawrion) ei weiſion ei hun a gyd-fwriadodd i'w erbyn ef, o herwŷdd gwaed meibion Jehoiada yr offeiriad, ac a'i lladdaſant ef ar ei wely; ac efe a fu farw: a hwy a'i claddaſant ef yn ninas Dafydd, ond ni chladdaſant ef ym meddau'y brenhinoedd.

26 Ac dyma y rhai a frad-fwriadaſant yn ei erbyn ef; ‡ Zabad mâb Simeah yr Ammonies, a Jehozabad mâb † Simrith y Moabies. ‡ Neu, Zachar. 2 Bren. 21. † Neu, Somer. 2 Bren. 12. 21.

27 ¶ Am ei feibion ef, a maint [h] y baich a roddwyd arno, a ſylfaeniad tŷ Dduw, wele hwy yn 'ſgrifennedig yn hyſtori llyfr y brenhinoedd. Ac Amaziah ei fâb a deyrnaſodd yn ei le ef. [h] 2 Bren. 21. 18.

PEN. XXV.

1 Amaziah yn dechreu teyrnaſu yn ddaionus. 3 Yn gwneuthur cyfiawnder a'r brâdwyr. 5 Yn cyflogi llu o'r Iſraëliaid yn erbyn yr Edomiaid, ac ar air y prophwyd yn colli y can talent cyflog, ac yn eu gollwng hwynt ymaith. 11 Yn gorchfygu'r Edomiaid. 10, 13 Yr Iſraëliaid yn ddigllon am eu gollwng ymaith, yn yſpeilio wrth fyned adref. 14 Amaziah yn balchïo am ei oruchafiaeth, ac yn gwaſanaethu duwiau Edom, ac yn diyſtyru rhybudd y prophwyd, 17 yn cyffroi Joas i'w ddinyſtr ei hun. 25 Yr hŷd y teyrnaſodd ef. 27 Ei ladd ef trwy frâd.

MAb [a] pum mlwydd ar hugain *oedd* Amaziah pan ddechreuodd efe deyrnaſu, a naw mlhynedd ar hugain y teyrnaſodd efe yn Jeruſalem: ac enw ei fam ef *oedd* Jehoadan o Jeruſalem. 3166 [a] 2 Bren. 14. 1, &c.

2 Ac efe a wnaeth yr hyn oedd union yngolwg yr ARGLWYDD, [b] ond nid â chalon berffaith. [b] Edryd. 2 Bré. 16. Ad. 4.

3 ¶ A phan ſiccrhäwyd ei deyrnas † iddo ef, efe a laddodd ei weiſion a laddaſent y brenin ei dâd ef. † Heb. *a.*

4 Ond ni laddodd efe eu meibion hwynt, ond *efe a wnaeth* fel y mae yn 'ſgrifennedig yn y gyfraith yn llyfr Moſes, lle y gorchymynnaſai yr ARGLWYDD, gan ddywedyd, [c] Ni bydd marw y tadau dros y meibion, ac ni bydd marw y meibion dros y tadau, onid pob un a fydd marw am ei bechod ei hun. [c] Deut. 16. 2 Bré. 14. Jer. 31. Eze. 18.

5 ¶ Ac Amaziah a gynhullodd Juda, ac a'i gwnaeth

gwnaeth hwy, yn ôl tŷ eu tadau, yn dywyſogion ar filoedd, ac yn dywyſogion ar gantoedd, drwy holl Juda, a Benjamin: ac eſe a'i cyfrifodd hwynt
Num. 1. 3. [a] o fâb ugain mlwydd ac uchod, ac a'i cafodd hwy yn dry-chan mîl o wŷr etholedig yn *gallu* myned i ryfel, yn medru trîn gwayw-ffon a tharian.

6 Ac eſe a gyflogodd o Iſraël gan mîl *o wŷr* cedyrn nerthol er can talent o arian.

7 Ond gŵr Duw a ddaeth atto ef, gan ddywedyd, O frenin, nac aed llû Iſraël gyd-a thi: canys nid *yw* 'r ARGLWYDD gyd-ag Iſraël, ſef gyd-a holl feibion Ephraïm.

8 Ond o's myned a fynni, gwnâ, ymgadarnhâ i ryfel: *ond* Duw a wnâ it ſyrthio o flaen dy elynnion; canys y mae gan Dduw nerth i gynnorthwyo, ac i gwympo.

9 Ac Amazïah a ddywedodd wrth ŵr Duw, Ond beth a wneir am y can talent a roddais i dorf Iſraël? A dywedodd gŵr Duw, Y mae ar law yr ARGLWYDD roddi i ti lawer mwy na hynny.

10 Felly Amazïah a'i naillttuodd hwynt, ſef y dorf a ddelſai atto ef o Ephraïm, i fyned i'w mangre ei hun. A llidiodd eu digllonedd hwy yn ddirfawr yn erbyn Juda, a dychwelaſant i'w mangre eu hun mewn llid ddigllon.

11 ¶ Ac Amazïah a ymgadarnhaodd, ac a dywyſodd allan ei bobl, ac a aeth i ddyffryn yr halen, ac a darawödd *o* feibion Seir ddeng-mil.

12 Meibion Juda hefyd a gaeth-gludaſant ddeng-mil yn fyw, ac a'i dygaſant i ben y graig, ac a'i taflaſant hwy o ben y graig, ſel y dryllſwyd hwynt oll.

13 ¶ A'r ‡ rhyfelwŷr y rhai a ddarfuaſai i Amazïah eu troi yn ôl rhag myned gyd-ag ef i ryfel, a ruthraſant ar ddinaſoedd Juda, o Samaria hyd Beth-Horon, ac a darawſant o honynt dair mîl, ac a yſglyfaethaſant anrhaith fawr.

14 ¶ Ac wedi dyfod Amazïah o ladd yr Edomiaid, [c] efe a ddûg dduwiau meibion Seir, ac a'i goſodod hwynt iddo ef yn dduwiau, ac a addolodd ger eu bron hwynt, ac a arogl-darthodd iddynt.

15 Am hynny y llidiodd digllonedd yr ARGLWYDD yn erbyn Amazïah, ac efe a anfonodd brophwyd atto ef, yr hwn a ddywedodd wrtho ef, Pa ham y ceiſiaſt ti dduwiau y bobl, y rhai nid achubaſant eu pobl eu hun o'th law di?

16 A phan oedd efe yn llefaru wrtho ef, *y brenin* a ddywedodd wrtho yntef, A wnaed tydi yn gynghor-wr i'r brenin? paid, i ba beth i'th darewid? a'r prophwyd a beidiodd, ac a ddywedodd, Mi a wn fod Duw wedi † arfaethu dy ddinyſtrio di, am it' wneuthur hyn, ac na wrandewaiſt ar fy nghyngor i.

17 ¶ Yna [f] Amazïah brenin Juda a ymgynghorodd, ac a anfonodd at Joas fâb Jehoahaz fâb Jehu brenin Iſraël, gan ddywedyd, Tyred, gwelwn wyneb ei gilydd.

18 A Joas brenin Iſraël a anfonodd at Amazïah brenin Juda, gan ddywedyd, Yr ‡ yſcellyn *ſydd* yn Libanus a anfonodd at y gedrwydden ſydd yn Libanus, gan ddywedyd, Dyro dy ferch i'm mâb i yn wraig: a bwyſt-fil y maes, yr hwn *oedd* yn Libanus, a dramwyodd ac a ſathrodd yr yſcellyn.

19 Dywedaiſt, Wele tarewaiſt yr Edomiaid, a'th galon a'th dderchafodd i ymffroſtio: eiſtedd yn awr yn dy dŷ; pa ham yr wyt yn ymyrryd er drwg i ti dy hun, ſel y ſyrthit ti, a Juda gyd-a thi?

20 Ond ni wrandawai Amazïah, canys [g] oddi- [g] Pen. 22. 7
wrth Dduw *'r oedd* hynny, ſel y rhoddid hwynt yn llaw *y gelyn*, am iddynt geiſio duwiau Edom.

21 Felly Joas brenin Iſraël a aeth i fynu, a hwy a welſant wynebau ei gilydd, eſe ac Amazïah brenin Juda, yn Beth-ſemes yr hon *oedd* yn Juda.

22 A Juda a darawyd o flaen Iſraël, a hwy a ffoiſant bawb i'w pebyll.

23 A Joas brenin Iſraël a ddaliodd Amazïah mâb Joas fâb [h] Jehoahaz brenin Juda, yn Beth- [h] Edrych Pen. 21. 17. & 22. 1, 6.
ſemes, ac a'i dûg ef i Jeruſalem, ac a dorrodd i lawr fur Jeruſalem, o borth Ephraïm hyd borth † y gongl, pedwar can cufydd.

† Heb. *yr hwn ſydd yn wynebu.*

24 Ac *efe a gymmerth* yr holl aur, a'r arian, a'r holl leſtri a gafwyd yn nhŷ Dduw gyd-ag Obed Edom, a thryſorau tŷ y brenin, a'r gwyſtlon hefyd, ac a ddychwelodd i Samaria.

25 ¶ Ac Amazïah mâb Joas brenin Juda a 3179
fu fyw, wedi marwolaeth Joas mâb Jehoahaz brenin Iſraël, bymtheng mlhynedd.

26 A'r rhan arall o'r gweithredoedd cyntaf a diweddaf i Amazïah, wele, onid ydynt hwy yn 'ſgrifennedig yn llyfr brenhinoedd Juda, ac Iſraël?

27 ¶ Ac wedi yr amſer yr ymadawödd Amazïah oddiar ôl yr ARGLWYDD, hwy a fradfwriadaſant fradwriaeth yn ei erbyn ef yn Jeruſalem, ac efe a ffôdd i Lachis: ond hwy a anfonaſant ar ei ôl ef i Lachis, ac a'i lladdaſant ef yno.

28 A hwy a'i dygaſant ef ar feirch, ac a'i ‡ Heb. *dinas Dafydd.* 2 Bre. 14. 20.
claddaſant ef gyd-ai dadau ‡ yn ninas Juda.

PEN. XXVI.

1 *Uzzïah yn frenin ar ôl Amazïah, ac yn llywodraethu yn dda tra fu fyw Zecharïah, ac yn llwyddo.* 16 *Wedi hynny yn balchïo, ac yn cymmeryd arno 'r offeiriadaeth, ac yn cael ei daro â gwahan-glwyf.* 22 *Efe yn marw, a Jotham yn teyrnaſu ar ei ôl ef.*

YNa holl bobl Juda a gymmeraſant ‡ [a] Uz- ‡ Heb. *Azariah.* 2 Bren. 14. 21. & 15. 1.
zïah, ac yntef yn fâb un mlwydd ar bymtheg; ac a'i urddaſant ef yn frenin yn lle Amazïah ei dâd.

2 Efe a adeiladodd Eloth, ac a'i dûg hi drachefn i Juda, ar ôl huno o'r brenin gyd-a'i dadau.

3 Mâb un mlwydd ar bymtheg *oedd* Uzzïah 3194
pan ddechreuodd efe deyrnaſu, a deuddeng mlhynedd a deugain y teyrnaſodd efe yn Jeruſalem: ac enw ei fam ef *oedd* Jecoliah o Jeruſalem.

4 Ac efe a wnaeth yr hyn oedd union yng-lwg yr ARGLWYDD, yn ôl yr hyn oll a wnaethai Amazïah ei dâd ef.

5 Ac [b] efe a ymgeiſiodd â Duw yn nyddiau Zechariah, yr hwn [c] oedd gantho ddeall †yngweledigaethau Duw: a'r dyddiau y ceiſiodd efe yr ARGLWYDD, Duw a'i llwyddodd ef.

6 Ac efe a aeth allan, ac [d] a ryfelodd yn erbyn y Philiſtiaid, ac a dorrodd i lawr fur Gath, a mur Jabneh, a mur Aſdod, ac a adeiladodd ddinaſoedd yn Aſdod, ac ym myſg y Philiſtiaid.

7 A Duw a'i cynnorthwyodd [e] yn erbyn [c] y Philiſtiaid, ac yn erbyn yr Arabiaid, y rhai oedd yn trigo yn Gur-baal, a'r Mehuniaid.

8 A'r Ammoniaid a roiſant roddion i Uzziah: a'i enw ef a aeth hyd y mynediad i'r Aipht: o herwŷdd efe a ymgryfhaodd yn ddirfawr.

9 Hefyd Uzziah a adeiladodd dyrau yn Jeruſalem wrth [f] borth y gongl, ac wrth borth y glynn, ac wrth droad y mur, ac a'i ‡ cadarnhaodd hwynt.

10 Ac efe a adeiladodd dyrau yn yr anialwch, ac a †gloddiodd bydewau lawer; oblegid yr oedd ganddo lawer o anifeiliaid, yn y dyffryndir ac yn y gwaſtadedd: *a* llafur-wŷr a gwinllan-wŷr yn y mynyddoedd, ac yn †Carmel: canys hoff oedd ganddo *goledd* y ddaiar.

11 Ac yr oedd gan Uzziah lû o ryfel-wŷr, yn myned allan yn fyddinoedd, yn ôl nifer eu cyfrif hwynt trwy law Jeiel yr yſgrifennydd, a Maaſiah y llywydd, tan law Hananiah *un* o dywyſogion y brenin.

12 Holl nifer pennau cenedl y rhai cedyrn o nerth *oedd* ddwy fil a chwe chant.

13 A than eu llaw hwynt yr oedd llû grymmus, trychan mîl a ſaith mîl a phum cant, yn rhyfela â chryfder nerthol, i gynnorthwyo 'r brenin yn erbyn y gelyn.

14 Ac Uzziah a ddarparodd iddynt *ſef* i'r holl lû, dariannau, a gwayw-ffyn, a helmau, a llurigau, a bwäau, a †thaflau *i daflu* cerrig.

15 Ac efe a wnaeth yn Jeruſalem offer drwy gelfyddyd rhai cywraint, i fod ar y tyrau ac ar y conglau, i ergydio ſaethau a cherrig mawrion. A'i enw ef a aeth ym mhell, canys yn rhyfedd y cynnorthwywyd ef, nes ei gadarnhau.

16 ¶ Ond pan aeth yn gryf, ei galon a dderchafwyd i'w ddinyſtr *ei hun*; canys efe a droſeddodd yn erbyn yr ARGLWYDD ei Dduw: ac efe [g] a aeth i mewn i deml yr ARGLWYDD i arogl-darthu ar allor yr arogl-darth.

17 Ac Azariah 'r offeiriad a aeth i mewn ar ei ôl ef, a chyd-ag ef bedwar ugain o offeiriaid yr ARGLWYDD, yn feibion grymmus.

18 A hwy a ſaſaſant yn erbyn Uzziah y brenin, ac a ddywedaſant wrtho, [h] Ni *pherthyn* i ti, Uzziah, arogl-darthu i'r ARGLWYDD, onid i'r [i] offeiriaid meibion Aaron, y rhai a gyſſegrwyd i arogl-darthu: dôs allan o'r cyſſegr; canys ti a droſſeddaiſt, ac ni *bydd hyn* i ti yn ogoniant oddiwrth yr ARGLWYDD Dduw.

19 Yna y llidiodd Uzziah, a'r arogl-darth i arogl-darthu *oedd* yn ei law ef: a thra ydoedd efe yn llidiog yn erbyn yr offeiriaid, gwahanglwyf a gyfodod yn ei dalcen ef, yngwydd yr offeiriaid, yn nhŷ 'r ARGLWYDD, ger llaw allor yr arogl-darth.

20 Ac edrychodd Azariah yr arch-offeiriad a'r holl offeiriaid arno ef, ac wele *yr oedd* efe yn wahan-glwyfus yn ei dalcen, a gwnaethant iddo fryſſio oddi-yno: ac yntau hefyd [k] a fryſiodd i fyned allan, o herwŷdd i'r ARGLWYDD ei daraw ef.

21 [l] Ac Uzziah y brenin a fu wahan-glwyfus hyd ddydd ei farwolaeth, ac a drigodd yn wahan-glwyfus [m] mewn tŷ †nailltuol; canys efe a dorraſid ymaith o dŷ 'r ARGLWYDD: a Jotham ei fâb ef *oedd* ar dŷ 'r brenin, yn barnu pobl y wlâd.

22 ¶ A'r rhan arall o weithredoedd cyntaf a diweddaf Uzziah, a 'ſgrifennodd [n] Eſay y prophwyd mâb Amos.

23 Felly Uzziah a hunodd gyd-a'i dadau, a chladdaſant ef gyd-a'i dadau ym maes beddrod y brenhinoedd; canys dywedaſant, Gwahanglwyfus *ydyw* efe. A Jotham ei fâb a deyrnaſodd yn ei le ef.

PEN. XXVII.

1 Jotham yn teyrnaſu yn dda, ac yn llwyddo. 5 Yn daroſtwng yr Ammoniaid. 7 Ei deyrnaſiad ef. 9 Ac Ahaz yn teyrnaſu ar ei ôl ef.

MAb [a] pum mlwydd ar hugain *oedd* Jotham pan ddechreuodd efe deyrnaſu, ac un mlynedd ar bymtheg y teyrnaſodd efe yn Jeruſalem: ac enw ei fam ef *oedd* Jeruſah merch Zadoc. 3246 [a] 2 Bre. 15. 32, &c.

2 Ac efe a wnaeth yr hyn oedd union yngolwg yr ARGLWYDD, yn ôl yr hyn oll a wnelſai Uzziah ei dâd: eithr nid aeth efe i deml yr ARGLWYDD. [b] A'r bobl oedd etto yn ymlygru. [b] 2 Bren. 15. 35.

3 Efe a adeiladodd y porth uchaf i dŷ 'r ARGLWYDD; ac ar fûr ‡y twŵr yr adeiladodd efe lawer. ‡ Opel.

4 Dinaſoedd hefyd a adeiladodd efe ym mynyddoedd Juda, ac yn y coedydd yr adeiladodd efe balaſau a thyrau.

5 ¶ Ac efe a ryfelodd yn erbyn brenin meibion Ammon, ac a aeth yn drech nâ hwynt. A meibion Ammon a roddaſant iddo ef gan talent o arian y flwyddyn honno, a deng-mîl Corus o wenith, a deng-mîl Corus o haidd. Hyn a roddodd meibion Ammon iddo ef yr ail flwyddyn a'r drydedd. 3246

6 Felly Jotham a aeth yn gadarn, oblegid efe a ‡ barottôdd ei ffyrdd ger bron yr ARGLWYDD ei Dduw. ‡ Neu, ſicrhaodd.

7 ¶ A'r rhan arall o hanes Jotham, a'i holl ryfeloedd ef, a'i ffyrdd, wele, y maent yn 'ſgrifennedig yn llyfr brenhinoedd Iſraël a Juda.

8 Mâb pum mlwydd ar hugain oedd efe pan ddechreuodd deyrnaſu, ac un mlynedd ar bymtheg y teyrnaſodd efe yn Jeruſalem.

9 A Jotham a hunodd gyd-a'i dadau, a chladdaſant ef yn ninas Dafydd. Ac Ahaz ei fâb a deyrnaſodd yn ei le ef.

PEN. XXVIII.

1 Ahaz yn teyrnaſu yn ddrygionus, a'r Syriaid yn ei ſlino ef. 6 Yr Iſraëliaid yn caethgludo gwŷr Juda, a thrwy gyngor Oded y prophwyd yn eu gollwng hwy adref. 16 Ahaz yn gyrru am gymmorth i Aſſyria, a hynny heb leſu iddo. 22 Yn ei gyfyngder yn 'chwanegu ei ddelw-

---

[b] Edrych Pen. 24. 2.
[c] Gê. 41. 15. Dan. 1. 17. & 2. 19. & 10. 1.
† Heb. *yn gweled Duw.*
[d] Eſa. 14. 29.
[e] Pſ. 21. 16.
[f] Nehe. 3, 13, 19, 32. Zech. 14. 10.
‡ Neu, *cyweiriodd.*
† Neu, *naddodd.*
† Neu, *meuſydd ffrwythlawn.*
† Heb. *cherrig taſl.*
[g] Felly 2 Bren. 16. 12, 13.
[h] Nu. 18. 7.
[i] Exo. 30. 7.
[k] Megis Eſth. 6. 12.
[l] 2 Bre. 15. 5.
[m] Lef. 13. 46. Num. 5. 2. † Heb. *rhydd.*
[n] Eſay 1. 1.
[a] 2 Bre. 15. 32, &c.
[b] 2 Bren. 15. 35.
‡ Opel.
‡ Neu, ſicrhaodd.

ddelw addoliaeth. 26 *Yn marw, a Hezeciah yn dyfod ar ei ôl ef.*

MAb [a] ugain mlwydd *oedd* Ahaz pan ddechreuodd efe deyrnasu, ac un mlynedd ar bymtheg y teyrnasodd efe yn Jerusalem: ond ni wnaeth efe yr hyn oedd union yngolwg yr ARGLWYDD, fel Dafydd ei dâd. 3262 Bren.

2 Eithr efe a rodiodd yn ffyrdd brenhinoedd Israël, ac a wnaeth i Baalim *ddelwau* toddedig.

3 Ac efe a ‡ arogl-darthodd yn nyffryn † Benhinnom, ac a losgodd [b] ei blant yn tân, yn ôl ffieidd-dra y cenhedloedd a fwriasai yr ARGLWYDD allan o flaen meibion Israël. ‡ Neu, *llosgymmodd.* † Neu, *Lân Hinnom.* [b] 2 Bre. 16. 3. & 18. 21.

4 Efe a aberthodd hefyd, ac a arogl-darthodd yn yr uchelfeydd, ac ar y brynnau, a than bob pren gwyrdd-lâs.

5 Am hynny 'r [c] ARGLWYDD ei Dduw a'i rhoddodd ef yn llaw brenin Syria; a hwy a'i tarawsant ef, ac a gaeth-gludasant ymaith oddiganddo ef gaeth-glud fawr, ac a'i dygasant i Ddamascus. Ac yn llaw brenin Israël hefyd y rhoddwyd ef, yr hwn a'i tarawödd ef â lladdfa fawr. [c] Dyf. 7. 1.

6 ¶ Canys [d] Pecah mâb Remaliah a laddodd yn Juda chwech ugain mîl mewn un diwrnod, hwynt oll yn feibion grymmus; am wrthod o honynt ARGLWYDD Dduw eu tadau. 3263 Bren.

7 A Zichri gŵr grymmus o Ephraïm a laddodd Maaseiah fâb y brenin, ac Azricam llywodraethwr y tŷ, ac Elcanah † y nessaf at y brenin.

8 A meibion Israël a gaeth-gludasant o'i brodyr ddau gan mîl, yn wragedd, yn feibion, ac yn ferched, ac a 'sglyfaethasant anrhaith fawr oddiarnynt, ac a ddygasant yr yspail i Samaria. [d] 2 Bren. 15. 35. † Ophel.

9 Ac yno 'r oedd prophwyd i'r ARGLWYDD a'i enw Oded; ac efe a aeth allan o flaen y llû oedd yn dyfod i Samaria, ac a ddywedodd wrthynt, Wele, [e] o herwŷdd digofaint ARGLWYDD Dduw eich tadau yn erbyn Juda, y rhoddodd efe hwynt yn eich llaw chwi; a lladdasoch hwynt mewn cynddaredd, [f] yn cyrhaeddyd hyd y nefoedd. [e] 2 Cro. 26. 5. 6. 12. 16. 2. &c. [f] Esa. 10. 5. 6.

10 Ac yn awr yr ydych chwi yn amcanu darostwng meibion Juda a Jerusalem, yn gaethweision, ac yn gaeth-forwynion i chwi: onid oes gyd-a chwi, ïe gyd-a chwi bechodau yn erbyn yr ARGLWYDD eich Duw?

11 Yn awr gan hynny gwrandewch arnaf, a gollyngwch adref y gaeth-glud a gaeth-gludasoch o'ch brodyr: oblegid y mae llidiog ddigofaint yr ARGLWYDD arnoch chwi.

12 Yna rhai o bennaethiaid meibion Ephraïm, Azariah mâb Johanan, Berechiah mâb Mesilemoth, a Jehizciah mâb Salum, ac Amasa mâb Hadlai, a gyfodasant yn erbyn y rhai oedd yn dyfod o'r filwriaeth,

13 Ac a ddywedasant wrthynt, Ni ddygwch y gaeth-glud yma: canys gan i ni bechu eusys yn erbyn yr ARGLWYDD, yr ydych chwi yn amcanu 'chwanegu ar ein pechodau ni, ac ar ein camweddau: canys *y mae ein* camwedd ni yn fawr, ac y mae digofaint llidiog yn erbyn Israël.

14 Felly y llû a adawödd y gaeth-glud a'r anrhaith o flaen y tywysogion, a'r holl gynnulleidfa.

15 A'r gwŷr, [g] y rhai a henwyd wrth eu henwau, a gyfodasant, ac a gymmerasant y gaeth-glud, ac a ddilladasant eu holl rai noethion hwynt â'r yspail, a dilladasant hwynt, a rhoddasant iddynt esgidiau, ac a wnaethant iddynt fwytta ac yfed, enneiniasant hwynt hefyd, a dygasant ar asynnod bob un llesg, ïe dygasant hwynt i Jericho, [b] dinas y palmwydd, at eu brodyr. Yna hwy a ddychwelasant i Samaria. [g] Ad. 12. [b] Deu. 34. 3. Barn. 1. 16.

16 ¶ [i] Yr amser hwnnw yr anfonodd y brenin Ahaz at frenhinoedd Assyria i'w gynnorthwyo ef. 3264 [i] 2 Bre. 16. 7.

17 A'r Edomiaid a ddaethent etto, ac a darawsent Juda, ac a gaeth-gludasent gaeth-glud.

18 [k] Y Philistiaid hefyd a ruthrasent i ddinasoedd y gwastadedd, a thu dehau Juda, ac a ennillasent Beth-semes, ac Aialon, a Gederoth, a Socho a'i phen-trefydd, Timnah hefyd a'i phen-trefydd, a Gimzo a'i phen-trefydd; ac a drigasant yno. [k] Ezec. 16. 27, 57.

19 Canys yr ARGLWYDD a ddarostyngodd Juda o achos Ahaz brenin Israël: oblegid efe a noethodd Juda, gan drosseddu yn erbyn yr ARGLWYDD yn ddirfawr. [l] Ex. 32. 25.

20 A [m] Thilgath Pilneser brenin Assyria a ddaeth atto ef, ac a gyfyngodd arno ef, ac ni's cynnorthwyodd ef. [m] 2 Bren. 15. 29.

21 Er i Ahaz gymmeryd rhan allan o dŷ 'r ARGLWYDD, ac o dŷ 'r brenin, a chan y tywysogion, a'i rhoddi i frenin Assyria; etto ni's cynnorthwyodd efe ef.

22 ¶ A'r amser yr oedd yn gyfyng arno, efe a 'chwanegodd drosseddu yn erbyn yr ARGLWYDD: hwn *yw* 'r brenin Ahaz. 3265

23 Canys [n] efe a aberthodd i ddduwiau Damascus, y rhai a'i tarawsent ef; ac efe a ddywedodd, Am i dduwiau brenhinoedd Syria eu cynnorthwyo hwynt, minnau a aberthaf iddynt hwy, fel i'm cynnorthwyont innau: ond hwy a fuant iddo ef ac i holl Israël yn dramgwydd. [n] Edrych Pen. 25. 14.

24 Ac Ahaz a gasglodd lestri tŷ Dduw, ac a ddarniodd lestri tŷ Dduw, ac [o] a ganodd ddrysau tŷ 'r ARGLWYDD, ac a wnaeth iddo allorau ym mhob congl i Jerusalem. [o] Edrych Ier. 29. 3.

25 Ac ym mhob dinas yn Juda y gwnaeth efe uchelfeydd i ‡ arogl-darthu i dduwiau dieithr, ac a ddigllonodd ARGLWYDD Dduw ei dadau. ‡ Neu, *offrymmu.*

26 ¶ A'r rhan arall o'i hanes ef, a'i holl ffyrdd, cyntaf a diweddaf, wele hwy yn 'sgrifennedig yn llyfr brenhinoedd Juda ac Israël.

27 Ac Ahaz a hunodd gyd-a'i dadau, a hwy a'i claddasant ef yn y ddinas yn Jerusalem, ond ni ddygasant hwy ef i feddrod brenhinoedd Israël. A Hezeciah ei fâb a deyrnasodd yn ei le ef. 3278

PEN. XXIX.

1 *Y brenin duwiol Hezeciah,* 3 *yn adferu gwîr grefydd,* 5 *yn cynghori y Lefiaid:* 12 *A hwythau yn ymsancteiddio, ac yn glanhau tŷ Dduw.* 20 *Hezeciah yn aberthu ebyrth cyhoedd, lle 'r oedd y Lefiaid yn barottach nâ 'r offeiriaid.*

MAb [a] pum mlwydd ar hugain oedd Hezeciah pan ddechreuodd efe deyrnasu, a 3277 [a] 2 Bren. 18. 1.

naw mlynedd ar hugain y teyrnaſodd efe yn Jeruſalem: ac enw ei fam ef *oedd* Abïah merch Zechariah.

2 Ac efe a wnaeth yr hyn oedd union yngolwg yr ARGLWYDD, yn ôl yr hyn oll a wnelſai Daſydd ei dâd.

3278 3 ¶ Yn y flwyddyn gyntaf o'i deyrnaſiad ef, yn y mîs cyntaf, [b] efe a agorodd ddryſſau tŷ 'r ARGLWYDD, ac a'i cyweiriodd hwynt.

b Edrych Pen. 28.24. Ad. 7.

4 Ac efe a ddûg i mewn yr offeiriaid, a'r Leſiaid, ac a'i caſglodd hwynt ynghŷd i heol y dwyrain,

5 Ac a ddywedodd wrthynt hwy, Gwrandewch fi, ô Leſiaid, ymſancteiddiwch yn awr, a ſancteiddiwch dŷ ARGLWYDD Dduw eich tadau, a dygwch yr aflendid allan o'r lle ſanctaidd.

6 Canys ein tadau ni a droſſeddaſant, ac a wnaethant yr hyn oedd ddrwg yngolwg yr ARGLWYDD ein Duw, ac a'i gwrthodaſant ef, ac a droiſant eu hwynebau oddiwrth babell yr ARGLWYDD, ac a † droiſant *eu* gwarrau.

† Heb. *roiſant.*

c Pĕ. 28. 24.

7 [c] Cauaſant hefyd ddryſſau y porth, ac a ddiffoddaſant y lampau, ac nid arogl-darthaſant arogl-darth, ac ni offrymmaſant boeth-offrymmau yn y cyſſegr i Dduw Iſraël.

8 Am hynny digoſaint yr ARGLWYDD a ddaeth yn erbyn Juda a Jeruſalem, ac efe a'i rhoddodd hwynt yn gyffro, yn ſyndod, ac [d] yn watwargerdd, fel yr ydych yn gweled â'ch llygaid.

d 1 Brĕ 9.8.

e Pen. 28.5, 6, 8.

9 Canys wele, [e] ein tadau ni a ſyrthiaſant drwy 'r cleddyf, ein meibion hefyd, a'n merched, a'n gwragedd, *ydynt* mewn caethiwed o herwŷdd hyn.

10 Yn awr *y mae* yn fy mrŷd i wneuthur cyſammod ag ARGLWYDD Dduw Iſraël; fel y trô ei ddigoſaint llidiog ef oddiwrthym ni.

‡ Neu, *ſhwyller chwi.*

11 Fy meibion, na ‡ fyddwch ddifraw yn awr: canys yr ARGLWYDD [f] a'ch diwiſodd chwi i ſefyll ger ei fron ef, i weini iddo ef, ac i fod yn gweini, ac yn arogl-darthu iddo ef.

f Num. 3.6. & 8 14. & 18. 2, 6.

12 ¶ Yna y Leſiaid a gyfodaſant, Mahath mâb Amaſai, a Joël mâb Azariah o feibion y Cohathiaid: ac o feibion Merari; Cis mâb Abdi, ac Azariah mâb Jehaleleel: ac o'r Gerſoniaid; Joah mâb Zimmah, ac Eden mâb Joah:

13 Ac o feibion Eliſaphan; Simri, a Jehiel: ac o feibion Aſaph; Zechariah, a Mattaniah:

14 Ac o feibion Heman; Jehiel, a Simei: ac o feibion Jeduthun; Semaiah, ac Uzziel.

15 A hwy a gynnullaſant eu brodyr, ac a ymſancteiddiaſant, ac a ddaethant yn ôl gorchymyn y brenin, ‡ drwy eiriau 'r ARGLWYDD, i lanhau tŷ 'r ARGLWYDD.

‡ Neu, *yn achoſion.*

16 A'r offeiriaid a ddaethant i fewn tŷ 'r ARGLWYDD i'w lanhau ef, ac a ddygaſant allan yr holl frynti a gawſant hwy yn nheml yr ARGLWYDD, i gyntedd tŷ 'r ARGLWYDD. A'r Leſiaid a'i cymmeraſant i'w ddwyn ymaith allan i afon Cidron.

17 Ac yn y *dydd* cyntaf o'r mîs cyntaf y dechreuaſant *ei* ſancteiddio, ac ar yr wythfed dydd o'r mîs y daethant i borth yr ARGLWYDD: ac mewn wyth niwrnod y ſancteiddiaſant dŷ 'r ARGLWYDD, ac yn yr unfed dydd ar bymtheg o'r mîs cyntaf y gorphennaſant.

18 Yna y daethant hwy i mewn at Hezeciah y brenin, ac a ddywedaſant, Glanhaſom holl dŷ 'r ARGLWYDD, ac allor y poeth-offrwm, a'i holl leſtri, a bwrdd y *bara* goſod, a'i holl leſtri. 3278

19 A'r holl leſtri a fwriaſai y brenin Ahaz ymaith yn ei gamwedd, pan oedd efe yn teyrnaſu, a barottoiſom ac a ſancteiddiaſom ni: ac wele hwy ger bron allor yr ARGLWYDD.

20 ¶ Yna Hezeciah y brenin a gododd yn foreu, ac a gaſglodd dywyſogion y ddinas, ac a aeth i fynu i dŷ yr ARGLWYDD.

21 A hwy a ddygaſant ſaith o fuſtych, a ſaith o hyrddod, a ſaith o ŵyn, a ſaith o fychod geifr, [g] yn bech-aberth dros y [i] frenhiniaeth, a thros y cyſſegr, a thros Juda: ac efe a ddywedodd wrth yr offeiriaid meibion Aaron, am offrymmu *y rhai hynny* ar allor yr ARGLWYDD.

g Leſit. 4. 3, 14.

22 Felly hwy a laddaſant y buſtych, a'r offeiriaid a dderbyniaſant y gwaed, ac [h] a'i taenellaſant ar yr allor: lladdaſant hefyd yr hyrddod, a thaenellaſant y gwaed ar yr allor: a hwy a laddaſant yr ŵyn, ac a daenellaſant y gwaed ar yr allor.

h Lef. 8. 14, 15, 19, 24. Heb. 9. 21.

23 A hwy a ‡ ddygaſant fychod y pech-aberth, o flaen y brenin a'r gynnulleidfa, ac [i] a oſodaſant eu dwylo arnynt hwy.

‡ Neu, *beſſaſant.* *i* Leſit. 4. 15, 24.

24 A'r offeiriaid a'i lladdaſant hwy, ac a wnaethant gymmod ar yr allor, â'i gwaed hwynt, i wneuthur cymmod dros holl Iſraël: canys tros holl Iſraël yr archaſai y brenin *wneuthur* y poeth-offrwm, a'r pech-aberth.

25 [k] Ac efe a oſododd y Leſiaid yn nhŷ 'r ARGLWYDD, â ſymbalau, ac â nablau, ac â thelynau, [l] yn ôl gorchymyn Daſydd, a Gad gweledydd y brenin, a Nathan y prophwyd: canys y gorchymyn *oedd* drwy law 'r ARGLWYDD, trwy law ei brophwydi ef.

k 1 Chr. 23. 5. & 25. 1. *l* 1 Chr. 29. 25. Pen. 8. 14.

26 A'r Leſiaid a ſafaſant ag offer [m] Daſydd, a'r offeiriaid â'r [n] udcyrn.

m 1 Chr. 23. 5. Amos 6. *n* Nu. 10.

27 A Hezeciah a ddywedodd am offrymmu poeth-offrwm ar yr allor: a'r amſer y dechreuodd y poeth-offrwm, y dechreuodd cân yr ARGLWYDD, â'r udcyrn, ac ag offer Daſydd brenin Iſraël.

28 A'r holl gynnulleidfa oedd yn addoli, a'r ‡ cantorion yn canu, a'r udcyrn yn llefio: hyn oll *a barhaodd* nes gorphen y poeth-offrwm.

‡ Heb. *canuad.*

29 A phan orphennaſant hwy offrymmu, y brenin a'r holl rai a gafwyd gyd-ag ef, a ymgrymmaſant, ac a addolaſant.

30 A Hezeciah y brenin a'r tywyſogion a ddywedaſant wrth y Leſiaid am foliannu yr ARGLWYDD â geiriau Daſydd, ac Aſaph y gweledydd. Felly hwy a foliannaſant â llawenydd, ac a ymoſtyngaſant, ac a addolaſant.

31 A Hezeciah a attebodd, ac a ddywedodd, Yn awr yr † ymgyſſegraſoch chwi i'r ARGLWYDD; neſſewch a dygwch ebyrth, ac [o] ebyrth moliant i dŷ 'r ARGLWYDD. A'r gynnulleidfa a ddygaſant ebyrth, ac ebyrth moliant, a phob ewyllyſgar o galon, boeth-offrymmau.

† Heb. *llanwaſ eich llaw.* *o* Leſ. 7.

32 A rhifedi y poeth-offrymmau a ddûg y gynnulleidfa, oedd ddeg a thrugain o fuſtych, cant o hyrddod, dau gant o ŵyn: y rhai hyn oll *oedd* yn boeth-offrwm i'r ARGLWYDD.

33 A'r pethau cyſſegredig oedd chwe chant o fuſtych, a thair mîl o ddefaid.

34 Ond

3278 34 Ond yr oedd rhŷ ſychan o offeiriaid, ſel
na allent ſlingo 'r holl boeth-offrymmau: am
Pé. 35. 11. hynny [p] eu brodyr y Leſiaid a'i cynnorthwyaſant hwy, nes gorphen y gwaith, ac nes i'r offeiriaid ymgyſſegru; canys y Leſiaid *oedd* uniawnach o galon i ymgyſſegru nâ'r offeiriaid.

35 Y poeth-offrymmau hefyd *oedd* yn aml, gyd-a braſter yr hêdd-offrwm, a'r ddïod-offrwm i'r poeth-offrymmau. Felly y trefnwyd gwaſanaeth tŷ 'r ARGLWYDD.

36 A Hezecïah a lawenychodd, a'r holl bobl, o herwŷdd parottoi o Dduw y bobl: oblegid yn ddiſymmwth y bu y peth.

PEN. XXX.

1 Hezecïah yn cyhoeddi Paſc arbennig ar yr ail mîs i Juda ac i Iſraël. 13 Y gynnulleidfa wedi diſtrywio allorau delw-addoliaeth, yn cadw yr ŵyl bedwar diwrnod ar ddeg. 27 Yr offeiriaid a'r Leſiaid yn bendithio 'r bobl.

A Hezecïah a anfonodd at holl Iſraël a Juda, ac a 'ſgrifennodd lythyrau hefyd at Ephraïm a Manaſſeh, i ddyfod i dŷ 'r ARGLWYDD i Jeruſalem, i gynnal Paſc i ARGLWYDD Dduw Iſraël.

2 A'r brenin a ymgynghorodd, a'i dywyſogion, a'r holl gynnulleidfa, yn Jeruſalem, am gynnal y Paſc [a] yn yr ail mîs.

Num. 9. 9, 11. Exod. 12. 18.

3 Canys ni allent ei gynnal ef [b] y prŷd hwnnw, oblegid nid ymſancteiddiaſai 'r offeiriaid ddigon, ac nid ymgaſglaſai y bobl i Jeruſalem.

Heb. ac anion.

4 ‡ A da oedd y peth yngolwg y brenin, ac yngolwg yr holl gynnulleidfa.

5 A hwy a orchymynnaſant gyhoeddi drwy holl Iſraël o Beerſeba hyd Dan, am ddyfod i gynnal y Paſc i ARGLWYDD Dduw Iſraël yn Jeruſalem: canys ni wnaethant er yſtalm fel yr oedd yn 'ſgrifennedig.

6 Felly y rhedeg-wŷr a aethant â'r llythyrau o law y brenin, a'i dywyſogion, drwy holl Iſraël a Juda, ac wrth orchymyn y brenin, gan ddywedyd, O meibion Iſraël, dychwelwch at ARGLWYDD Dduw Abraham, Iſaac, ac Iſraël, ac efe a ddychwel at y gweddill a ddïangodd o

a Bren. 15. 9, 29. honoch chwi o law [c] brenhinoedd Aſſyria.

7 Ac na fyddwch fel eich tadau, nac fel eich brodyr, y rhai a droſſeddaſant yn erbyn ARGLWYDD Dduw eu tadau, am hynny efe a'i rhoddodd hwynt yn anghyfannedd megis y gwelwch chwi.

8 Yn awr na chaledwch eich gwarr, fel eich

Edryd Chron. 9. 24. Ezra 10. 19. tadau; * rhoddwch law i'r ARGLWYDD, a deuwch i'w gyſſegr a gyſſegrodd efe yn dragywydd: a gwaſanaethwch yr ARGLWYDD eich Duw, fel y trô llîd ei ddigofaint ef oddïwrthych chwi.

9 Canys o's dychwelwch chwi at yr ARGLWYDD, eich brodyr chwi a'ch meibion *a gânt* drugaredd ger bron y rhai a'i caethgludodd hwynt, fel y dychwelont i'r wlâd yma: oblegid

Exo. 34. 6. [d] graſol, a thrugarog *yw* 'r ARGLWYDD eich Duw, ac ni thrŷ efe ei wyneb oddïwrthych, o's dychwelwch atto ef.

10 Felly y rhedeg-wŷr a aethant o ddinas i ddinas drwy wlâd Ephraïm, a Manaſſeh, hyd Zabulon: ond hwy a wawdiaſant, ac a'i gwatwaraſant hwy.

11 Er hynny [e] gwŷr o Aſer, a Manaſſeh, ac o 3278
Zabulon a ymoſtyngaſant, ac a ddaethant i Je- [e] Felly Pen. 11. 16. Ad. 18.
ruſalem.

12 Llaw Dduw hefyd ſu yn Juda, i roddi iddynt un galon, i wneuthur gorchymyn y brenin a'r tywyſogion, yn ôl gair yr ARGLWYDD.

13 ¶ A phobl lawer a ymgaſglaſant i Jeruſalem, i gynnal gŵyl y bara croyw, yn yr ail mîs; cynnulleidfa fawr iawn.

14 A hwy a gyſodaſant, ac a fwriaſant ymaith [f] yr allorau *oedd* yn Jeruſalem: bwriaſant *f* Pé. 28. 24.
ymaith allorau 'r arogl-darth, a thaflaſant *hwynt* i afon Cidron.

15 Yna y lladdaſant y Paſc ar y pedwerydd *dydd* a'r ddeg o'r ail mîs: yr offeiriaid hefyd a'r Leſiaid a gywilyddiaſant, ac a ymſancteiddiaſant, ac a ddygaſant y poeth-offrymmau i dŷ 'r ARGLWYDD.

16 A hwy a ſafaſant yn eu † lle, wrth eu † Heb. ſefyllfa.
harfer, yn ôl cyfraith Moſes gŵr Duw: yr offeiriaid oedd yn taenellu y gwaed o law y Leſiaid.

17 Canys *yr oedd* llawer yn y gynnulleidfa y rhai nid ymſancteiddiaſent: ac ar y Leſiaid yr *oedd* lladd y Paſc, dros yr holl rai aflan, *i'w* ſancteiddio i'r ARGLWYDD.

18 O herwŷdd llawer o'r bobl, *ſef* [g] llawer o *g* Ad. 11.
Ephraïm, a Manaſſeh, Iſſachar, a Zabulon, nid ymlanhaſent, etto hwy a fwyttaſant y Paſc, yn amgenach nag yr oedd yn 'ſgrifennedig. Ond Hezecïah a weddïodd droſtynt hwy, gan ddywedyd, Yr ARGLWYDD daionus a faddeuo i bob un

19 A barottôdd ei galon i geiſio Duw, *ſef* ARGLWYDD Dduw ei dadau, er na *lanhawyd ef* yn ôl puredigaeth y cyſſegr.

20 A'r ARGLWYDD a wrandawodd ar Hezecïah, ac a iachaodd y bobl.

21 A meibion Iſraël, y rhai a gafwyd yn Jeruſalem, a gynhaliaſant ŵyl y bara croyw ſaith niwrnod drwy lawenydd mawr: y Leſiaid hefyd a'r offeiriaid oedd yn moliannu 'r ARGLWYDD o ddydd i ddydd, *gan ganu* ag offer † ſoniarus † Heb. cryfder.
i'r ARGLYWDD.

22 A Hezecïah a ddywedodd wrth *fodd* calon yr holl Leſiaid, y rhai oedd yn dyſgu gwybodaeth ddaionus yr ARGLWYDD; a hwy a fwyttaſant ar hŷd yr ŵyl, ſaith niwrnod, *ac* a aberthaſant ebyrth hêdd, ac a gyffeſſaſant i ARGLWYDD Dduw eu tadau.

23 A'r holl gynnulleidfa a ymgynghoraſant i gynnal ſaith o ddyddiau eraill: felly y cynhaliaſant [h] ſaith o ddyddiau *eraill drwy* lawe- *h* Ydrych 1 Bré. 8. 65.
nydd.

24 Canys Hezecïah brenin Juda [i] a † roddodd *i* Pé. 35. 7, 8.
i'r gynnulleidfa fîl o fuſtych, a ſaith mîl o dde- † Heb. dderchafodd, neu, offrymmodd.
faid; a'r tywyſogion a roddaſant i'r gynnulleidfa fîl o fuſtych, a deng mîl o ddefaid: a llawer o offeiriaid a ymſancteiddiaſant.

25 A holl gynnulleidfa Juda a lawenychaſant, gyd-a'r offeiriaid a'r Leſiaid, a'r holl gynnulleidfa a ddaeth o Iſraël, a'r dïeithriaid a ddaethai o wlâd Iſraël, ac oeddynt yn gwladychu yn Juda.

26 Felly y bu llawenydd mawr yn Jeruſalem: canys er dyddiau Salomon mâb Dafydd brenin Iſraël, ni *bu* y cyffelyb yn Jeruſalem.

3278 27 ¶ Yna yr offeiriaid a'r Lefiaid a gyfodasant, ac [k] a fendithiasant y bobl; a gwrandawyd ar eu llêf hwynt, a'i gweddi hwynt a ddaeth i fynu i'w bresswylfa † sanctaidd ef, i'r nefoedd.

k Nu. 6.23.

† Heb. *ei Sanctaiddrwydd ef.*

PEN. XXXI.

1 Y bobl yn chwannog i ddileu delw-addoliaeth. 2 Hezeciah yn trefnu cylchoedd yr offeiriaid a'r Lefiaid, ac yn parottoi gwaith a chynhaliaeth iddynt. 5 Parodrwydd y bobl i dalu degwm ac offrwm. 11 Hezeciah yn gosod swyddogion i ddosparthu 'r degymmau. 20 Purdeb Hezeciah.

AC wedi gorphen hyn ei gŷd, holl Israël y rhai † oedd bresennol a aethant allan i ddinasoedd Juda, ac [a] a ddrylliasant y delwau, ac a dorrasant y llwynau, ac a ddestrywiasant yr uchelfeydd, a'r allorau, allan o holl Juda a Benjamin; yn Ephraïm hefyd, a Manasseh, nes *eu* † llwyr ddifa. Yna holl feibion Israël a ddychwelasant bob un i'w feddiant, i'w dinasoedd.

† Heb. *a gafwyd.*
a 2 Brē. 18.4.
† Heb. *gorphen.*

2 ¶ A Hezeciah a osododd ddosparthiadau yr offeiriaid, a'r Lefiaid, yn eu cylchoedd, pob un yn ôl ei weinidogaeth, yr offeiriaid a'r Lefiaid i'r poeth-offrwm, ac i'r ebyrth hêdd, i weini, ac i foliannu, ac i ganmol, ym mhyrth gwersylloedd yr ARGLWYDD.

3 A rhan y brenin *oedd* o'i olud ei hun i'r poeth-offrymmau, *sef* i boeth-offrymmau y boreu a'r hwyr, ac i boeth-offrymmau y Sabbothau, a'r newŷdd-loerau, a'r gwyliau arbennig, fel y mae yn 'sgrifennedig [b] ynghyfraith yr ARGLWYDD.

b Num. 28. & 29.

4 Efe a ddywedodd hefyd wrth y bobl, trigolion Jerusalem, am roddi rhan i'r offeiriaid, a'r Lefiaid, fel yr ymgryfhaënt ynghyfraith yr ARGLWYDD.

5 ¶ A phan gyhoeddwyd y gair hwn, meibion Israël a ddygasant yn aml, flaen-ffrwyth yr ŷd, y gwîn, a'r olew, a'r mêl, ac o holl gnŵd y maes, a'r degwm o bob peth a ddygasant hwy yn helaeth.

6 A meibion Israël a Juda y rhai oedd yn trigo yn ninasoedd Juda, hwythau a ddygasant ddegwm gwartheg, a defaid, a [c] degwm y pethau cyssegredig a gyssegrasid i'r ARGLWYDD eu Duw; ac a'i gosodasant ‡ bob yn bentwrr.

c Lef. 27.30. Deu. 14.28.
‡ Heb. *Yn bentyrrau yn bentyrrau.*

7 Yn y trydydd mîs y dechreuasant hwy seilio y pentyrrau, ac yn y seithfed mîs y gorphennasant hwynt.

8 A phan ddaeth Hezeciah a'r tywysogion, a gweled y pentyrrau, hwy a fendithiasant yr ARGLWYDD a'i bobl Israël.

9 A Hezeciah a ymofynnodd â'r offeiriaid a'r Lefiaid, o herwŷdd y pentyrrau.

10 Ac Azariah yr offeiriad pennaf o dŷ Zadoc, a ddywedodd wrtho, ac a lefarodd; [d] Er pan ddechreuwyd dwyn offrymmau i dŷ 'r ARGLWYDD, bwyttasom a digonwyd ni, gweddillasom hefyd lawer iawn: canys yr ARGLWYDD a fendithiodd ei bobl; a'r gweddill yw 'r amldra hyn.

d Mal. 3.10.

11 ¶ A Hezeciah a ddywedodd am barottoi celloedd yn nhŷ 'r ARGLWYDD; a hwy a'i parottoisant,

12 Ac a ddygasant i mewn y blaen-ffrwyth, a'r degwm, a'r pethau cyssegredig, yn ffyddlon: a Chonaniah y Lefiad oedd flaenor arnynt hwy, a Simei ei frawd ef yn ail.

13 Jehiel hefyd, ac Azaziah, a Nahath, ac Azahel, a Jerimoth, a Jozabad, ac Eliel, ac Ismachïah, a Mahath, a Benaiah, *oedd* swyddogion ‡ tan law Conaniah, a Simei ei frawd ef, drwy orchymyn Hezeciah y brenin, ac Azariah blaenor tŷ Dduw.

‡ Neu, *wrth.*

14 A Chore mâb Imnah y Lefiad, y porthor tu-a'r dwyrain, *oedd* ar y pethau a offrymmid yn ewyllysgar i Dduw; i rannu offrymmau 'r ARGLWYDD, a'r pethau sancteiddiolaf.

15 Ac wrth ei law ef *yr oedd* Eden, a Miniamin, a Jesua, a Semaiah, Amariah, a Secaniah, yn [e] ninasoedd yr offeiriaid yn eu ‡ swydd, i roddi i'w brodyr yn ôl eu rhan, i fawr ac i fychan:

e Ios. 21. 9. ‡ Neu, *ymddiried.*

16 Heb law y gyrfiaid o'i cenedl hwynt, o fâb tair blwydd ac uchod, i bawb a'r oedd yn dyfod i dŷ 'r ARGLWYDD, ddogn dydd yn ei ddydd, yn eu gwasanaeth hwynt, o fewn eu gorchwyliaethau, yn ôl eu dosparthiadau;

17 I genedl yr offeiriaid wrth dŷ eu tadau, ac i'r Lefiaid, [f] o fâb ugain mlwydd ac uchod, yn ôl eu gorchwyliaethau, yn eu dosparthiadau;

f 1 Chrō. 23. 24, 27.

18 Ac i genedl eu holl blant hwy, eu gwragedd, a'i meibion, a'i merched, trwy 'r holl gynnulleidfa: oblegid ‡ trwy eu ffyddlondeb y trinent hwy yn sanctaidd yr hyn oedd sanctaidd:

‡ Neu, *yn eu hymddiried yr ymsaflio-ddient ynyr hyn, &c.*

19 Ac i feibion Aaron yr offeiriaid, *y rhai oedd* ym [g] meusydd pentrefol eu dinasoedd, ym mhob dinas, y gwŷr a henwasid wrth eu henwau, i roddi rhannau i bob gwryw ym mysg yr offeiriaid, ac i'r holl rai a gyfrifwyd wrth achau ymmhlith y Lefiaid.

g Lef. 25. 34. Num. 35.2.

20 ¶ Ac fel hyn y gwnaeth Hezeciah drwy holl Juda, ac efe a wnaeth yr hyn oedd dda ac union a'r gwirionedd ger bron yr ARGLWYDD ei Dduw.

21 Ac ym mhob gwaith a ddechreuodd efe yngweinidogaeth tŷ Dduw, ac yn y gyfraith, ac yn y gorchymyn i geisio ei Dduw, efe a'i gwnaeth â'i holl galon, ac a ffynnodd.

PEN. XXXII.

1 Senacherib yn dyfod yn erbyn Juda, a Hezeciah yn ymgadarnhau, ac yn cyssuro ei bobl. 9 Hezeciah ac Esay yn gweddio yn erbyn cabledd Senacherib. 21 Angel yn difetha llû 'r Assyriaid, a hynny yn barch i Hezeciah. 24 Hezeciah yn gweddio yn ei glefyd, a Duw yn rhoi iddo argoel iechyd. 25 Hezeciah yn balchio, a Duw yn ei ddarostwng ef. 27 Ei gyfoeth ef, a'i weithredoedd. 31 Ei fai ef ynghylch cennadon Babilon. 32 Efe yn marw, a Manasseh yn teyrnasu ar ei ôl ef.

3290 VVEdi [a] y pethau hyn, a'i siccrhau, y daeth Senacherib brenin Assyria, ac a ddaeth i mewn i Juda; ac a wersyllodd yn erbyn y dinasoedd

a 2 Brē. 18. 13, &c. Esay 36. 1, &c.

nafoedd caerog, ac a feddyſiodd eu ‡ hennill hwynt iddo ei hun.

2 A phan welodd Hezeciah ddyfod Senacherib, a *bod* ei wyneb ef i ryfela yn erbyn Jeruſalem;

3 Efe a ymgynghorodd â'i dywyſogion, ac â'i gedyrn, am argau dyfroedd y ffynnhonnau, y rhai *oedd* allan o'r ddinas: a hwy a'i cynnorthwyaſant ef.

4 Felly pobl lawer a ymgaſglaſant, ac a argaeaſant yr holl ffynnhonnau, a'r afon ſydd yn ‡ rhedeg drwy ganol y wlâd, gan ddywedyd, Pa ham y daw brenhinoedd Aſſyria, ac y cânt ddyfroedd lawer?

5 Ac [b] efe a ymgryfhaodd, ac a adeiladodd yr holl fûr drylliedig, ac a'i cyfododd i fynu hyd y tyrau, a mûr arall oddiallan, ac a gadarnhaodd [c] Milo *yn* ninas Dafydd, ac a wnaeth lawer o ‡ biccellau, ac o dariannau.

6 Ac efe a oſododd dywyſogion rhyfel ar y bobl, ac a'i caſglodd hwynt atto i heol porth y ddinas, ac a leſaröddd wrth *fodd* eu calon hwynt, gan ddywedyd,

7 Ymwrolwch, ac ymgadarnhewch, nac ofnwch, ac na ddigalonnwch rhag brenin Aſſyria, na rhag yr holl dyrfa *ſydd* gyd-ag ef: canys [d] *y mae* gyd-a ni fwy na chyd-ag ef.

8 Gyd-ag ef *y mae* [e] braich cnawdol; ond yr ARGLWYDD ein Duw *ſydd* gyd-a ni, i'n cynnorthwyo, ac i ryfela ein rhyfeloedd. A'r bobl a ‡ hyderaſant ar eiriau Hezeciah brenin Juda.

9 ¶ [f] Wedi hyn, yr anfonodd Senacherib brenin Aſſyria ei weiſion i Jeruſalem (ond *yr ydoedd* efe ei hun *yn rhyfela* yn erbyn Lachis, a'i holl ‡ allu gyd-ag ef) at Hezeciah frenin Juda, ac at holl Juda, y rhai *oedd* yn Jeruſalem, gan ddywedyd,

10 Fel hyn y dywedodd Senacherib brenin Aſſyria, Ar ba beth yr ydych chwi yn hyderu, chwi y rhai ſy 'n aros ‡ yngwarchae o fewn Jeruſalem?

11 Ond Hezeciah ſydd yn eich hudo chwi, i'ch rhoddi chwi i farw drwy newyn, a thrwy ſyched, gan ddywedyd, Yr ARGLWYDD ein Duw a'n gwared ni o law brenin Aſſyria?

12 [g] Onid yr Hezeciah hwnnw a dynnodd ymaith ei uchelfeydd ef, a'i allorau, ac a orchymynnodd i Juda a Jeruſalem, gan ddywedyd, O flaen un allor yr addolwch, ac ar honno yr arogl-derthwch?

13 Oni wyddoch chwi beth a wneuthym, mi a'm tadau, i holl bobl y tiroedd? ai gan allu y gallai dduwiau cenhedloedd y gwledydd achub eu gwlâd o'm llaw i?

14 Pwy *oedd* ym myſg holl dduwiau y cenhedloedd hyn, (y rhai a ddarfu i'm tadau eu diſetha) a allai waredu ei bobl o'm llaw i, ſel y gallai eich Duw chwi eich gwaredu chwi o'm llaw i?

15 Yn awrgan hynny na thwylled Hezeciah chwi, ac na huded mo honoch fel hyn, ac na choeliwch iddo ef: canys ni allodd Duw un genedl na theyrnas achub ei bobl o'm llaw i, nac o law fy nhadau: pa faint llai y gwared eich Duw chwychwi o'm llaw i?

16 A'i weiſion ef a ddywedaſant ychwaneg yn erbyn yr ARGLWYDD Dduw, ac yn erbyn Hezeciah ei wâs ef.

17 [h] Ac efe a'ſgrifennodd lythyrau i gablu ARGLWYDD Dduw Iſraël, ac i leſaru yn ei erbyn ef, gan ddywedyd, Fel nad achubodd duwiau cenhedloedd y gwledydd eu pobl o'm llaw i, felly nid achub Duw Hezeciah ei bobl o'm llaw i. 3294 *h* 2 Bren. 19. 9.

18 [i] Yna y gwaeddaſant hwy â llef uchel, yn iaith yr Iuddewon, ar bobl Jeruſalem, y rhai *oedd* ar y mûr, i'w hofni hwynt, ac i'w brawychu; ſel yr ennillent hwy y ddinas. *i* 2 Bren. 18. 28.

19 A hwy a ddywedaſant yn erbyn Duw Jeruſalem fel yn erbyn duwiau pobloedd y wlâd, *ſef* gwaith dwylo dyn.

20 [k] Am hynny y gweddiodd Hezeciah y brenin, ac Eſay y prophwyd mab Amos, ac a waeddaſant i'r nefoedd. *k* 2 Bren. 19. 15.

21 ¶ [l] A'r ARGLWYDD a anfonodd angel, yr hwn a laddodd bob cadarn nerthol, a *phob* blaenor a thywyſog yngwerſyll brenin Aſſyria. Felly efe a ddychwelodd â chywilydd *ar ei* wyneb i'w wlâd ei hun. A phan ddaeth efe i dŷ ei Dduw, y rhai a ddaethant allan o'i ymyſgaroedd ei hun a'i ‡ lladdaſant ef yno â'r cleddyf. *l* 2 Bren. 19. 35, &c. ‡ Heb. *cwympaſant.*

22 Felly y gwaredodd yr ARGLWYDD Hezeciah a thrigolion Jeruſalem o law Senacherib brenin Aſſyria, ac o law pawb *eraill*, ac a'i cadwodd hwynt oddiamgylch.

23 A llawer a ddygaſant ‡ roddion i'r ARGLWYDD i Jeruſalem, a phethau gwerthfawr i Hezeciah brenin Juda: ſel y derchafwyd ef o hynny allan yngwydd yr holl genhedloedd. ‡ Neu, *anrhegion.*

24 ¶ [m] Yn y dyddiau hynny y clafychodd Hezeciah hyd farw, ac a weddiodd ar yr ARGLWYDD: yntef a ddywedodd wrtho, ac a roddes arwyd iddo. *m* 2 Bren. 20. 1, Eſay 38. 1.

25 Ond ni thalodd Hezeciah drachefn yn ôl yr hyn a roddaſid iddo; canys ei galon ef a dderchafodd: a digoſaint a ddaeth arno ef, ac ar Juda, a Jeruſalem.

26 Er hynny Hezeciah a ymoſtyngodd o herwydd derchafiad ei galon, efe a thrigolion Jeruſalem; ac ni ddaeth digoſaint yr ARGLWYDD arnynt yn nyddiau Hezeciah.

27 ¶ Ac yr oedd gan Hezeciah gyfoeth ac anrhydedd mawr iawn: ac efe a wnaeth iddo dryſorau o arian, ac o aur, ac o feini gwerthfawr, o bêr-aroglau hefyd, ac o dariannau, ac o bob lleſtri † hyfryd; † Heb. *dymuniad.*

28 A ſelerau i gnŵd yr ŷd, a'r gwîn, a'r olew; a phreſebau i bob mâth ar anifail, a chorlannau i'r diadellau.

29 Ac efe a wnaeth iddo ddinaſoedd, a chyfoeth o ddefaid a gwartheg lawer: canys Duw a roddaſai iddo ef gyfoeth mawr iawn.

30 [n] A'r Hezeciah yma a argaeodd yr aber uchaf i ddyfroedd Gihon, ac a'i dûg hwynt yn union oddi-tanodd, tu-a thu 'r gorllewin i ddinas Dafydd. A ffynnodd Hezeciah yn ei holl waith. *n* Eſay 22. 9, 11.

31 ¶ Etto yn *neges* † cennadon tywyſogion Babilon, y rhai [o] a anfonwyd atto ef, i ymofyn am y rhyfeddod a wnaethid yn y wlâd, Duw a'i gadawödd ef, i'w brofi ef, i wybod cwbl *ag oedd* yn ei galon ef. † Heb. *cyfiaithyddion.* o 2 Bren. 20. 12. Eſay 39. 1.

32 ¶ A'r rhan arall o hanes Hezeciah, a'i garedigrwydd ef, wele hwy yn 'ſgrifennedig [p] yng- *p* Eſay 36. 37, 38, 39.

weledigaeth

weledigaeth Eſay y prophwyd mâb Amos, *ac*
q 2Bren 18. 19, 20. yn [q] llyfr brenhinoedd Juda ac Iſraël.

33 A Hezeciah a hunodd gyd-a'i dadau, a chladdaſant ef yn yr uchaf o feddau meibion Dafydd. A holl Juda a thrigolion Jeruſalem a wnaethant anrhydedd iddo ef wrth ei farwolaeth. A Manaſſeh ei fâb a deyrnaſodd yn ei le ef.

PEN. XXXIII.

1 Y brenin annuwiol Manaſſeh, 3 yn goſod i fynu ddelw-addoliaeth, ac heb gymmeryd rhybudd, 11 Ei gaeth-gludo ef i Babilon, 12 A'i weddi at Dduw yn achos o'i ryddhâd, ac yntau yn tynnu i lawr ddelw-addoliaeth. 18 Ei weithredoedd, 20 a'i farwolaeth ef, ac Amon yn dyfod ar ei ôl ef. 21 Annuwiol deyrnaſiad Amon, a'i meiſion yn ei ladd ef. 25 Lladd y lleiddiaid, a Joſiah yn myned yn frenin.

3306 MAb [a] deuddeng mlwydd *oedd* Manaſſeh
a 2 Bren. 21. 1, &c. pan ddechreuodd efe deyrnaſu, a phymtheng mlhynedd a deugain y teyrnaſodd efe yn Jeruſalem:

2 Ac efe a wnaeth yr hyn oedd ddrwg yng-
b Deu. 18. 9. ngolwg yr ARGLWYDD, yn ôl [b] ffieidd-dra y cenhedloedd a fwriaſai 'r ARGLWYDD allan o flaen meibion Iſraël.

† Heb *ddychwelodd ac a adeiladodd.* 3 ¶ Canys efe a † adeiladodd dracheſn, yr
c 2 Bren. 18. 4. Pen. 30. 14. & 31. 1. & 34. 12. uchelfeydd, y rhai [c] a ddinyſtriaſai Hezeciah ei dâd ef, ac a gyfodod allorau i Baalim, ac
d Deut. 16. 21. [d] a wnaeth lwynau, ac a addolodd [e] holl lû y nefoedd, ac a'i gwaſanaethodd hwynt.

4 Adeiladodd hefyd allorau yn nhŷ 'r ARGLWYDD; *am* yr hwn y dywedaſai 'r ARGLWYDD,
e Deu. 17. 3. f Deu. 12. 11. [f] Yn Jeruſalem y bydd fy enw i yn dragywydd.

1 Bren 8. 29. & 9. 3. Pen. 6. 6. & 7. 16. 5 Ac efe a adeiladodd allorau i holl lû y nefoedd yn nau gyntedd tŷ 'r ARGLWYDD.

g Lef. 18. 21 Deu. 18. 10. 2 Bren. 23. 10. 6 Ac efe [g] a yrrodd ei feibion drwy 'r tân yn nyffryn mâb Hinnom, ac a arferodd frûd, a hudoliaeth, a chyfareddion, ac a [h] fawrhaodd
h 2 Bre. 21. 6. ſwynyddion, a dewiniaid: efe a wnaeth lawer o ddrwg yngolwg yr ARGLWYDD, i'w ddigio ef.

i 2 Bre. 21. 7. 7 Ac [i] efe a oſodod y ddelw gerfiedig (y ddelw a wnelſai efe) yn nhŷ Dduw, *am* yr hwn y dywedaſai Duw wrth Ddafydd, ac wrth
k Pſ. 132. 14. Salomon ei fâb, Yn [k] y tŷ hwn, ac yn Jeruſalem, (yr hon a ddewiſais i o holl lwythau Iſraël) y goſodaf fy enw yn dragywydd.

l 2 Sa. 7. 10. 8 [l] Ac ni 'chwanegaf ſymmud troed Iſraël oddiar y tîr a ordeiniais i'ch tadau chwi; o's gwiliant ar wneuthur yr hyn oll a orchymynnais iddynt, yn ôl yr holl gyfraith a'r deddfau a'r barnedigaethau trwy law Moſes.

9 Felly Manaſſeh a wnaeth i Juda a thrigolion Jeruſalem gyfeiliorni, *a* gwneuthur yn waeth nâ'r cenhedloedd a ddifethaſai 'r ARGLWYDD o flaen meibion Iſraël.

10 Er llefaru o'r ARGLWYDD wrth Manaſſeh, ac wrth ei bobl, etto ni wrandawſant hwy.

3327 m Deu. 28. 36. Job 36. 8. ‡ Neu, *llyfetheiriau.* 11 ¶ [m] Am hynny y dûg yr ARGLWYDD arnynt hwy dywyſogion llû brenin Aſſyria, a hwy a ddaliaſant Manaſſeh mewn dyryſni, ac a'i rhwymaſant ef â ‡ dwy gadwyn, ac a'i dygaſant ef i Babilon.

12 A phan oedd gyſyng arno ef, efe a weddïodd ger bron yr ARGLWYDD ei Dduw, ac 3327
a ymoſtyngodd yn ddirfawr o flaen Duw ei dadau.

13 Ac a weddiodd arno ef: ac efe a fu fodlon iddo, ac a wrandawödd ei ddymuniad ef, ac a'i dûg ef dracheſn i Jeruſalem i'w frenhiniaeth. Yna y gwybu Manaſſeh mai 'r ARGLWYDD oedd Dduw.

14 Wedi hyn hefyd efe a adeiladodd y mûr oddiallan i ddinas Dafydd, o du 'r gorllewin i Gihon, yn y dyffryn, hyd y ddyfodfa i borth y pyſgod, ac a amgylchodd ‡ Ophel, ac ‡ Heb. *y tŵr.* a'i cyfododd yn uchel iawn, ac a oſododd dy- Pen. 27. 3. wyſogion y llû yn yr holl ddinaſoedd caerog o fewn Juda.

15 Ac efe a dynnodd ymaith y duwiau dieithr, a'r ddelw, allan o dŷ 'r ARGLWYDD, a'r holl allorau a adeiladaſai efe yn mynydd tŷ 'r ARGLWYDD, ac yn Jeruſalem, ac a'i taflodd allan o'r ddinas.

16 Ac efe a gyweiriodd allor yr ARGLWYDD, ac a aberthodd arni hi ebyrth hedd a [n] moliant; n Lef. 7. 12. dywedodd hefyd wrth Juda am waſanaethu ARGLWYDD Dduw Iſraël.

17 Er hynny y bobl oedd etto yn aberthu yn yr uchelfeydd: etto i'r ARGLWYDD eu Duw yn unig.

18 ¶ A'r rhan arall o hanes Manaſſeh, a'i weddi ef at ei Dduw, a geiriau [o] y gweledyddion o 2 Sa. 9. 29. a leſaraſant wrtho ef yn enw ARGLWYDD Dduw Iſraël, wele hwynt ym mhlith geiriau brenhinoedd Iſraël.

19 Ei weddi ef hefyd, a'r *modd* y cymmododd *Duw* ag ef, a'i holl bechod ef, a'i gamwedd, a'r lleoedd yr adeiladodd efe ynddynt uchelfeydd, ac y goſododd lwynau, a delwau cerfiedig, cyn ymoſtwng o honaw ef; wele hwynt yn 'ſgrifennedig ym myſg geiriau ‡ y ‡ Neu, *Hoſai.* gweledyddion.

20 ¶ Felly Manaſſeh a hunodd gyd-a'i dadau, a chladdaſant ef *yn* ei dŷ ei hun. Ac Amon ei fâb a deyrnaſodd yn ei le ef.

21 ¶ [p] Mâb dwy flwydd ar hugain *oedd* Am- p 2 Bre. 21. 19, &c. on pan ddechreuodd efe deyrnaſu, a dwy flynedd y teyrnaſodd efe yn Jeruſalem.

22 Ac efe a wnaeth yr hyn oedd ddrwg yngolwg yr ARGLWYDD, fel y gwnaethai Manaſſeh ei dâd ef: canys Amon a aberthodd i'r holl ddelwau cerfiedig a wnelſai Manaſſeh ei dâd ef, ac a'i gwaſanaethodd hwynt.

23 Ond nid ymoſtyngodd efe ger bron yr ARGLWYDD, fel yr ymoſtyngaſai Manaſſeh ei dâd ef: eithr yr Amon yma a † bechodd fwy- † Heb. *am hwn* fwy. *gamwedd.*

24 A'i weiſion ef a frad-fwriadaſant i'w erbyn ef, ac a'i lladdaſant ef yn ei dŷ ei hun.

25 ¶ Ond pobl y wlâd a laddaſant yr holl 33
rai a frad-fwriadaſent yn erbyn y brenin Amon; a phobl y wlâd a urddaſant Joſiah ei fâb ef yn frenin yn ei le ef.

PEN. XXXIV.

1 Joſiah yn teyrnaſu yn dduwiol, 3 ac yn dinyſtrio delw-addoliaeth, 8 yn peri adgyweirio y Deml. 14 Helciah yn cael llyfr y gyfraith, a Joſiah yn gyrru at Huldah i ymofyn a'r Arglwydd

glwydd, 23 *A hithau yn prophwydo dinyſtr Jeruſalem, ond yr oedid hynny tros amſer Joſiah.* 29 *Joſiah yn peri darllen llyfr y gyfraith yng-wydd yr holl bobl, ac yn adnewyddu y cyfammod â Duw.*

MAb [a] wyth mlwydd *oedd* Joſiah pan ddechreuodd eſe deyrnaſu, ac un mlynedd ar ddeg ar hugain y teyrnaſodd eſe yn Jeruſalem. 2363 [a] 2 Bren. 22. 1, &c.

2 Ac eſe a wnaeth yr hyn oedd union yngolwg yr ARGLWYDD, ac a rodiodd yn ffyrdd Dafydd ei dâd, ac ni ogwyddodd ar y llaw ddehau nac ar y llaw aſſwy.

3 ¶ Canys yn yr wythfed flwyddyn o'i deyrnaſiad (tra'r ydoedd eſe etto yn fachgen) eſe a ddechreuodd geiſio Duw Dafydd ei dâd: ac yn y ddeuddegfed flwyddyn eſe a ddechreuodd [b] lanhau Juda a Jeruſalem oddiwrth yr uchelfeydd, a'r llwynau, a'r delwau cerfiedig, a'r delwau toddedig. 2370 2374 [b] 1 Bren. 13. 2.

4 [c] Diſtrywiaſant hefyd yn ei wydd ef allorau Baalim; a'r ‡ delwau y rhai *oedd* i fynn oddiarnynt hwy a dorrodd eſe: y llwynau hefyd, a'r delwau cerfiedig, a'r delwau toddedig, a ddrylliodd eſe, ac a faluriodd, tanodd hefyd *eu* llŵch hwy ar hŷd wyneb beddau y rhai a aberthaſent iddynt hwy. [c] Lef. 26. 30. Bré. 23. 4. ‡ Neu, *allor-ddelwau.*

5 [d] Ac eſgyrn yr offeiriaid a loſgodd eſe ar eu hallorau, ac a lanhaodd Juda a Jeruſalem,

6 Felly *y gwnaeth eſe* yn ninaſoedd Manaſſeh, ac Ephraim, a Simeon, a hyd Nephtali; â'u ‡ ceibiau, oddiamgylch. [d] 1 Bren. 13. 2. ‡ Neu, *Hebiliau.*

7 A phan ddinyſtriaſai eſe yr allorau, a'r llwynau, a dryllio o honaw y delwau cerfiedig, gan *eu* malurio yn llŵch, a thorri yr eulynnod ei gŷd trwy holl wlâd Iſraël, eſe a ddychwelodd i Jeruſalem.

8 ¶ Ac [e] yn y ddeunawfed flwyddyn o'i deyrnaſiad ef, wedi glanhau y wlâd, a'r tŷ, eſe a anſonodd Saphan fâb Azaliah, a Maaſiah tywyſog y ddinas, a Joah fâb Joahaz y cofiadur, i gyweirio tŷ yr ARGLWYDD ei Dduw. 2380 [e] 2 Bren. 22. 3.

9 A phan ddaethant hwy at Helciah yr archoffeiriad, hwy a roddaſant [f] yr arian a ddygaſid i dŷ Dduw, y rhai a gaſglaſai y Lefiaid oedd yn cadw y dryſau, o law Manaſſeh, ac Ephraim, ac oddi-gan holl weddill Iſraël, ac oddiar holl Juda, a Benjamin, a hwy a ddychwelaſant i Jeruſalem. [f] 2 Bren. 12. 4.

10 A hwy a'i rhoddaſant yn llaw y gweithwŷr, y rhai oedd oruchwilwŷr ar dŷ 'r ARGLWYDD: hwyntau a'i rhoddaſant i wneuthurwŷr y gwaith, y rhai oedd yn gweithio yn nhŷ 'r ARGLWYDD, i gyweirio, ac i gadarnhau y tŷ.

11 Rhoddaſant hefyd i'r ſeiri, ac i'r adeiladwŷr, i brynu cerrig nâdd a choed, tu-ag at y cyſylltiadau, ac i ‡ fyrddu y tai a ddinyſtriaſai brenhinoedd Juda.

12 A'r gwŷr oedd yn gweithio yn y gwaith yn ffyddlon, ac arnynt hwy yn olygwŷr *yr* oedd Jahath, ac Obadiah, y Lefiaid, o feibion Merari; a Zechariah, a Meſulam, o feibion y Cohathiaid, i'w hannog: ac o'r Lefiaid pob un a oedd gyfarwydd ar offer cerdd.

13 Yr oeddynt hefyd ar y clud-wŷr, ac yn olygwŷr ar yr holl rai oedd yn gweithio ymmhob rhyw waith: ac o'r Lefiaid *yr oedd* 'ſgrifennyddion, a ſwyddogion, a phorthorion. 2380

14 ¶ A phan ddygaſant hwy allan yr arian a ddygaſid i dŷ 'r ARGLWYDD, Helciah yr offeiriad [g] a gafodd lyfr cyfraith yr ARGLWYDD, *yr hwn a roddaſid* drwy law Moſes. [g] 2 Bren. 22. 8, &c.

15 A Helciah a attebodd, ac a ddywedodd wrth Saphan yr 'ſgrifennydd, Cefais lyfr y gyfraith yn nhŷ 'r ARGLWYDD. A Helciah a roddodd y llyfr at Saphan.

16 A Saphan a ddûg y llyfr at y brenin, ac a ddûg air drachefn i'r brenin, gan ddywedyd, Yr hyn oll a roddwyd yn llaw dy weiſion di, y maent hwy yn *ei* wneuthur.

17 † Caſglaſant hefyd yr arian a gafwyd yn nhŷ 'r ARGLWYDD, a rhoddaſant hwynt yn llaw y golyg-wŷr, ac yn llaw y gweith-wŷr. † Heb. *tywalltaſant,* neu, *roddaſant.*

18 Saphan yr 'ſgrifennydd a fynegodd hefyd i'r brenin, gan ddywedyd, Helciah 'r offeiriad a roddodd i mi lyfr. A Saphan a ddarllennodd ynddo ef ger bron y brenin.

19 A phan glybu y brenin eiriau y gyfraith, eſe a rwygodd ei ddillad.

20 A'r brenin a orchymynnodd i Helciah, ac i Ahicam fâb Saphan, ac i ‡ Abdon fâb Micah, ac i Saphan yr 'ſgrifennydd, ac i Aſaiah gwâs y brenin, gan ddywedyd, ‡ Neu, *Achbor.* [a] Bré. 22. 12.

21 Ewch, ymofynnwch â'r ARGLWYDD troſoſi, a thros y gweddill yn Iſraël ac yn Juda, am eiriau y llyfr a gafwyd: canys mawr *yw* llîd yr ARGLWYDD a dywalltodd eſe arnom ni, oblegid na chadwodd ein tadau ni air yr ARGLWYDD, gan wneuthur yn ôl yr hyn oll ſydd 'ſgrifennedig yn y llyfr hwn.

22 Yna 'r aeth Helciah, a'r rhai *a yrrodd* y brenin, at Huldah y brophwydes, gwraig Salum mâb [h] Ticfath, fâb ‡ Haſrah, ceidwad y gwiſgoedd, (a hi oedd yn aros yn Jeruſalem yn yr † yſgol-dŷ,) ac a ymddiddanaſant â hi felly. [h] 2 Bren. 22. 14. ‡ Neu, *Harhas,* [a] Bré 22. 14. † Neu, *ail rhan.*

23 ¶ A hi a ddywedodd wrthynt; Fel hyn y dywedodd ARGLWYDD Dduw Iſraël, Dywedwch i'r gŵr a'ch anfonodd chwi attaf,

24 Fel hyn y dywedodd yr ARGLWYDD, Wele fi yn dwyn drwg ar y lle hwn, ac ar ei drigolion, ſef yr holl felldithion ſydd 'ſgrifennedig yn y llyfr a ddarllennaſant hwy ger bron brenin Juda.

25 Am iddynt fy ngwrthod i, ac arogl-darthu i dduwiau dieithr, i'm digio i â holl waith eu dwylo: am hynny yr ymdywallt fy llîd i ar y lle hwn, ac nis diffoddir ef.

26 Ond am frenin Juda, yr hwn a'ch anfonodd chwi i ymofyn â'r ARGLWYDD, fel hyn y dywedwch wrtho, Fel hyn y dywed ARGLWYDD Dduw Iſraël *am* y geiriau a glywaiſt;

27 Oblegid i'th galon feddalhau, ac i titheu ymoſtwng o flaen Duw, pan glywaiſt ei eiriau ef, yn erbyn y fan hon, ac yn erbyn ei thrigolion, ac ymoſtwng o honot ger fy mron, a rhwygo dy ddillad, ac wylo o'm blaen i; am hynny y gwrandewais inneu, medd yr ARGLWYDD.

28 Wele mi a'th gymmeraf di ymaith at dy dadau, a thi a ddygir ymaith i'r bedd mewn heddwch, fel na welo dy lygaid ti yr holl ddrwg yr ydwyf fi yn ei ddwyn ar y fan hon, ac yn erbyn ei phreſſwyl-wŷr. Felly hwy a ddygaſant air i'r brenin drachefn.

3380 29 ¶ [i] Yna y brenin a anfonodd, ac a gynhullodd holl henuriaid Juda a Jerusalem.

[i] 2 Bre. 23.1.

30 A'r brenin a aeth i fynu i dŷ 'r ARGLWYDD, a holl wŷr Juda, a thrigolion Jerusalem, yr offeiriaid hefyd a'r Lefiaid, a'r holl bobl o fawr i fychan; ac efe a ddarllennodd, lle y clywfant hwy, holl eiriau llyfr y cyfammod, yr hwn a gawfid yn nhŷ 'r ARGLWYDD.

[k] 2 Bre. 11. 14. & 23.3. Pen. 6. 13.

31 A'r brenin a fafodd yn [k] ei le, ac a wnaeth gyfammod ger bron yr ARGLWYDD, ar rodio ar ôl yr ARGLWYDD, ac ar gadw ei orchymynnion ef, a'i dyftiolaethau, a'i ddefodau, â'i holl galon, ac â'i holl enaid; i gwplau geiriau y cyfammod, y rhai fydd 'fgrifennedig yn y llyfr hwnnw.

32 Ac efe a wnaeth i bawb ar a gafwyd yn Jerusalem, ac yn Benjamin, fefyll *wrth yr ammod:* trigolion Jerusalem hefyd a wnaethant yn ôl cyfammod Duw, *fef* Duw eu tadau.

33 Felly Josiah a dynnodd ymaith y ffieiddra ei gŷd o'r holl wledydd, y rhai *oedd* eiddo meibion Ifraël, ac efe a wnaeth i bawb ar a gafwyd yn Ifraël wafanaethu, *fef* gwafanaethu 'r ARGLWYDD eu Duw. *Ac yn* ei holl ddyddiau ef ni throifant hwy oddiar ôl ARGLWYDD Dduw eu tadau.

PEN. XXXV.

1 Josiah yn cadw Pasc godidog, 20 yn annog Pharao Necho, ac yn cael ei ladd ym Megido. 25 Galar-nâd Josiah.

3381 A [a] Josiah a gynhaliodd Basc i'r ARGLWYDD yn Jerusalem: a hwy a laddafant y Pasc ar [b] y pedwerydd *dydd* ar ddeg o'r mîs cyntaf.

[a] 2 Bre. 23. 21, 22. [b] Exo. 12.6.

2 Ac efe a gyfleodd yr offeiriaid yn eu gorchwyliaethau, ac a'i hannogodd hwynt i weinidogaeth tŷ 'r ARGLWYDD;

3 Ac a ddywedodd wrth y Lefiaid, y rhai oedd yn dyfgu holl Ifraël, ac oedd fanctaidd i'r ARGLWYDD, Rhoddwch yr Arch fanctaidd yn y tŷ a adeiladodd Salomon mâb Dafydd brenin Ifraël; [c] na *fydded hi mwyach* i chwi yn faich ar yfgwydd: gwafanaethwch yn awr yr ARGLWYDD eich Duw, a'i bobl Ifraël,

[c] 1 Chr. 23. 26.

[d] 1 Chr. 9. 10.

4 Ac ymbarottowch wrth [d] deulŵoedd eich tadau, yn ôl eich dofparthiadau, yn ôl [e] 'fgrifen Dafydd brenin Ifraël, ac yn ôl [f] 'fgrifen Salomon ei fâb ef.

[e] 1 Chrō. 23. & 24, & 25. & 26. [f] Pen. 8.14.

5 A fefwch yn y cyffegr yn ôl dofparthiadau † tylwyth tadau eich brodyr ‡ y bobl, ac *yn ôl* dofparthiad tylwyth y Lefiaid.

† Heb. *ty.* ‡ Heb. *meibion y bobl.*

6 Felly lleddwch y Pafc, ac [g] ymfancteiddiwch, a pharottowch eich brodyr, i wneuthur yn ôl gair yr ARGLWYDD drwy law Mofes.

[g] Pen. 29. 5, 15. & 30. 3, 15. Ezr. 6. 20.

[h] Pē. 30.24. * Neu, *offrymmodd.* Heb. *dderch.ffodd.*

7 A Josiah [h] a * roddodd i'r bobl ddiadell o wŷn, a mynnod, ei gŷd tu-ag at y Pafc-aberthau, *fef* i bawb ar a gafwyd, hyd rifedi dengmîl ar hugain, a thair mîl o eidionnau; hyn *oedd* o gyfoeth y brenin.

‡ Neu, *offrymmafant.* Heb. *dderchafafant.*

8 A'i dywyfogion ef a ‡ roddafant yn ewyllyfgar i'r bobl, i'r offeiriaid, ac i'r Lefiaid: Helciah, a Zechariah, a Jehiel, blaenoriaid tŷ Dduw, a roddafant i'r offeiriaid tu-ag at y Pafc-aberthau, ddwy fil a chwe chant *o ddefaid*, a thrychant o eidionnau.

9 Conaniah hefyd, a Shemaiah, a Nethaneel ei frodyr, a Hafhabiah, a Jehiel, a Jozabad, tywyfogion y Lefiaid, a ‡ roddafant i'r Lefiaid yn Pafc-ebyrth, bum mîl *o ddefaid*, a thrychant o eidionnau. 3381 ‡ Megys Ad. 7, 8.

10 Felly y parottowyd y gwafanaeth; a'r offeiriaid a fafafant yn eu lle, a'r Lefiaid yn eu dofparthiadau, yn ôl gorchymyn y brenin.

11 A hwy a laddafant y Pafc; a'r offeiriaid a daenellafant y *gwaed* o'i llaw hwynt, a'r Lefiaid [i] oedd yn *eu* blingo *hwynt*.

[i] Edrych Pen. 29.34.

12 A chymmerafant ymaith y poeth-offrymmau i'w rhoddi yn ôl dofparthiadau teuluoedd y bobl, i offrymmu i'r ARGLWYDD, fel y mae yn 'fgrifennedig [k] yn llyfr Mofes: ac felly am yr eidionnau.

[k] Lef. 3.3.

13 A hwy [l] a rofliafant y Pafc wrth dân, yn ôl y ddefod: a'r cyffegredig bethau *eraill* a ferwafant hwy mewn crochanau, ac mewn pedyll, ac mewn peiriau, ac *a'i* rhannafant ar redeg i'r holl bobl.

[l] Ex 12.8,9.

14 Wedi hynny y parottoifant iddynt eu hunain, ac i'r offeiriaid; canys yr offeiriaid meibion Aaron oedd yn offrymmu y poeth-offrymmau a'r brafder, hyd y nôs; am hynny y Lefiaid oedd yn parottoi iddynt eu hunain, ac i'r offeiriaid meibion Aaron.

15 A meibion Afaph y cantorion *oedd* yn eu fefyllfa yn ôl [m] gorchymyn Dafydd, ac Afaph, a Heman, a Jeduthun gweledydd y brenin; [n] a'r porthorion ym mhob porth: ni chaënt hwy ymado o'i gwafanaeth; canys eu brodyr y Lefiaid a barottoënt iddynt hwy.

[m] 1 Chron. 25. 1, &c. [n] 1 Chr. 9. 17, 18 & 26. 14. &c.

16 Felly y parottowyd holl wafanaeth yr ARGLWYDD y dwthwn hwnnw, i gynnal y Pafc, ac i offrymmu poeth-offrymmau ar allor yr ARGLWYDD, yn ôl gorchymyn y brenin Josiah.

17 A meibion Ifraël y rhai a gafwyd, a gynhaliafant y Pafc yr amfer hwnnw, a gŵyl y bara croyw, faith niwrnod.

18 Ac [o] ni chynhaliafid Pafc fel hwnnw yn Ifraël, er dyddiau Samuel y prophwyd: ac ni chynhaliodd neb o frenhinoedd Ifraël gyffelyb i'r Pafc a gynhaliodd Josiah, a'r offeiriaid, a'r Lefiaid, a holl Juda, a'r neb a gafwyd o Ifraël, a thrigolion Jerusalem.

[o] 2 Bren. 23. 22.

19 Yn y ddeunawfed flwyddyn o deyrnafiad Josiah y cynhaliwyd y Pafc hwn.

20 ¶ [p] Wedi hyn oll, pan barottoifai Josiah y ‡ tŷ, Necho brenin yr Aipht a ddaeth i fynu i ryfela yn erbyn Carchemis, wrth Euphrates: a Josiah a aeth allan yn ei erbyn ef.

[p] 2 Bren. 29. Jer. 46. ‡ Sef, y Dwfr.

21 Yntef a anfonodd gennadon atto ef, gan ddywedyd, Beth *fydd* i mi *a wnelwyf* â thi, ô frenin Juda? nid yn dy erbyn di *y daethym i* heddyw, ond yn erbyn tŷ *arall y mae* fy rhyfel i; a Duw a archodd i mi fryffio: paid ti a Duw, yr hwn *fydd* gyd-a mi, fel na ddifetho efe dydi.

22 Ond ni throai Josiah ei wyneb oddiwrtho ef, eithr [q] newidiodd ei ddillad i ymladd yn ei erbyn ef, ac ni wrandawödd ar eiriau Necho o enau Duw, ond efe a ddaeth i ymladd i ddyffryn Megido.

[q] Felly 2 Bre. 35.

23 A'r faethyddion a faethafant at y brenin Josiah: a'r brenin a ddywedodd wrth ei weifion, Dygwch fi ymaith, canys clwyfwyd fi yn dôft.

24 Felly

3394 24 Felly ei weiſion a'i tynnaſant ef o'r cerbyd, ac a'i goſodaſant ef yn yr ail cerbyd, yr hwn *oedd* ganddo ; dygaſant ef hefyd i Jeruſalem, ac efe fu farw, ac a gladdwyd ym ‡ meddrod ei dadau. A [r] holl Juda a Jeruſalem a alaraſant am Joſiah.

‡ Neu, *mewn beddau.* [r] Zech. 12. 11.

25 ¶ Jeremi hefyd a alar-nadodd am Joſiah, a'r [s] holl gantorion a'r cantoreſau yn eu galarnadau a ſoniant am Joſiah hyd heddyw, a hwy a'i gwnaethant yn ddefod yn Iſraël ; ac wele hwynt yn 'ſgrifennedig yn y galarnadau.

[s] Edrych Mat. 9. 23.

26 A'r rhan arall o hanes Joſiah, a'i † ddaioni ef ; yn ôl yr hyn oedd 'ſgrifennedig ynghyfraith yr ARGLWYDD,

† Heb. *arch-rwydd.*

27 A'i weithredoedd ef, cyntaf a diweddaf, wele hwynt yn 'ſgrifennedig yn llyfr brenhinoedd Iſraël a Juda.

PEN. XXXVI.

1 *Joachaz yn frenin ar ôl Joſiah, a Pharao yn ei ddiſwyddo ef, ac yn ei ddwyn i'r Aipht.* 5 *Joachim yn teyrnaſu yn ddrygionus, a'i ddwyn ef yn rhwym i Babilon.* 9 *Joachin yn teyrnaſu yn ddrygionus, a'i ddwyn yntau i Babilon.* 11 *Zedeciah y brenin drygionus, yn diyſtyru y Prophwydi, ac yn gwrthryfela yn erbyn Nabuchodonoſor.* 14 *Llwyr-ddifrodi Jeruſalem am bechodau 'r offeiriaid a'r bobl.* 22 *Cyrus yn cyhoeddi yr adeiledid y Deml.*

3394 Bren. 30, &c. YNa [a] pobl y wlâd a gymmeraſant Joachaz fâb Joſiah, ac a'i urddaſant ef yn frenin yn lle ei dâd yn Jeruſalem.

2 Mâb tair blwydd ar hugain *oedd* Joachaz pan ddechreuodd efe deyrnaſu ; a thri mîs y teyrnaſodd efe yn Jeruſalem.

3 A brenin yr Aipht a'i † diſwyddodd ef yn Jeruſalem ; ac a drethodd ar y wlâd gan talent o arian, a thalent o aur.

† Heb. *amddodd.*

4 A brenin yr Aipht a wnaeth Eliacim ei frawd ef yn frenin ar Juda a Jeruſalem, ac a drôdd ei enw ef yn Joachim. A Necho a gymmerodd Joachaz ei frawd ef, ac a'i dûg ef i'r Aipht.

394 5 ¶ Mâb pum mlwydd ar hugain *oedd* Joachim pan ddechreuodd efe deyrnaſu, ac un mlynedd ar ddeg y teyrnaſodd efe yn Jeruſalem : ac efe a wnaeth yr hyn oedd ddrwg yngolwg yr ARGLWYDD ei Dduw.

398 6 [b] Nabuchodonoſor brenin Babilon a ddaeth i fynu yn ei erbyn ef, ac a'i rhwymodd ef mewn ‡ cadwynau prês, [c] i'w ddwyn i Babilon.

‡ Neu, *meſur heddau.* [b] 2 Bren. 24. 1. [c] 2 Bren. 24. 18. Jer. 52. 1, &c.

399 7 [d] Nabuchodonoſor hefyd a ddûg o leſtri tŷ yr ARGLWYDD i Babilon, ac a'i rhoddodd hwynt yn ei deml, o fewn Babilon.

[d] Edrych Dan. 1. 2. 2 Bren. 24. 13. 2 Chr. 36. 10.

8 A'r rhan arall o hanes Joachim, a'i ffieiddra ef y rhai a wnaeth efe, a'r hyn a gafwyd arno ef, wele hwynt yn 'ſgrifennedig yn llyfr brenhinoedd Iſraël a Juda. A ‡ Joachin ei fâb a deyrnaſodd yn ei le ef.

‡ Neu, *Mattaniah,* 2 Bren. 24. 17.

9 ¶ [e] Mâb wyth mlwydd *oedd* Joachin pan ddechreuodd efe deyrnaſu, a thri mîs a dengnhiwrnod y teyrnaſodd efe yn Jeruſalem ; ac efe a wnaeth yr hyn oedd ddrwg yngolwg yr ARGLWYDD.

405 10 Ac † ymmhen y flwyddyn [f] yr anſonodd y brenin Nabuchodonoſor, ac a'i dûg ef i Babilon gyd-a lleſtri dymunol tŷ 'r ARGLWYDD : ac efe a wnaeth ‡ [g] Zedeciah ei frawd ef yn frenin ar Juda a Jeruſalem.

[e] 2 Bren. 24. 8. [f] 2 Bren. 24. 10. [g] Jer. 37. 1.

‡ Neu, *Mattaniah,* 2 Bren. 24. 17.

11 ¶ [h] Mâb un mlwydd ar hugain *oedd* Zedeciah pan ddechreuodd efe deyrnaſu, ac un mlynedd ar ddeg y teyrnaſodd efe yn Jeruſalem.

[h] 2 Bren. 24. 18. Jer. 52. 1, &c.

12 Ac efe a wnaeth yr hyn oedd ddrwg yngolwg yr ARGLWYDD ei Dduw, ac nid ymoſtyngodd efe o flaen Jeremi y prophwyd, *yr hwn oedd yn llefaru* o enau 'r ARGLWYDD.

13 Ond [i] efe a wrthryfelodd yn erbyn brenin Nabuchodonoſor, yr hwn a wnaethai iddo dyngu i Dduw : ond efe a galedodd ei warr, ac a gryfhaodd ei galon, rhag dychwelyd at ARGLWYDD Dduw Iſraël.

[i] Ezec. 17. 15, 18.

14 ¶ Holl dywyſogion yr offeiriaid hefyd, a'r bobl, a 'chwanegaſant gamfucheddu yn ôl holl ffieidd-dra y cenhedloedd ; a hwy a halogaſant dŷ 'r ARGLWYDD, yr hwn a ſanctaddiaſai efe yn Jeruſalem. 3411

15 [k] Am hynny ARGLWYDD Dduw eu tadau a anſonodd attynt hwy drwy law ei gennadon, gan forau-godi, ac anſon : am ei fod ef yn toſturio wrth ei bobl, ac wrth ei breſſwylfod.

[k] Jer. 25. 3, 4. & 35. 15.

16 Ond [l] yr oeddynt hwy yn gwatwar cennadon Duw, ac yn tremygu ei eiriau ef, ac yn gwawdio ei brophwydi ef ; nes cyfodi o ddigotaint yr ARGLWYDD yn erbyn ei bobl, fel nad oedd iachâd.

[l] Jer. 5. 12, 13.

17 [m] Am hynny efe a ddygodd i fynu arnynt hwy frenin y Caldeaid, yr hwn a laddodd eu gwŷr ieuaingc hwy â'r cleddyf yn nhŷ eu cyſſegr, ac nid arbedodd na gŵr ieuangc, na morwyn, na hên, na'r hwn oedd yn cammu gan oedran : efe a'i rhoddodd hwynt oll yn ei law ef.

[m] 2 Bren. 25. 1, &c.

18 Holl leſtri tŷ Dduw hefyd, mawrion a bychain, a thryſſorau tŷ 'r ARGLWYDD, a thryſſorau y brenin a'i dywyſogion : y rhai hynny oll a ddûg efe i Babilon. 3416

19 A hwy a loſgaſant dŷ Dduw, ac a ddiſtrywiaſant fûr Jeruſalem ; a'i holl balaſau hi a loſgaſant hwy â thân, a'i holl leſtri dymunol a ddinyſtriaſant.

20 † A'r rhai a ddïangaſai gan y cleddyf a gaethi-gludodd efe i Babilon : lle y buant hwy yn weiſion iddo ef, ac i'w feibion, nes teyrnaſu o'r Perſiaid :

† Heb. *A gweddill y cleddyf.*

21 I gyflawnu gair yr ARGLWYDD drwy enau [n] Jeremi, nes [o] mwynhau o'r wlâd ei Sabbothau : *canys* yr holl ddyddiau *y bu hi* yn anghyfannedd y gorphywyſodd hi, i gyflawnu deng-mlhynedd a thrugain.

[n] Jer. 25. 9, 12. & 26. 6, 7. & 29. 10. [o] Lef. 26. 34, 35, 43.

22 ¶ Ac [p] yn y flwyddyn gyntaf i Cyrus brenin Perſia, (fel y cyflawnid gair yr ARGLWYDD *yr hwn a ddywedwyd* drwy enau [q] Jeremi) yr ARGLWYDD a gyffrôdd yſpryd Cyrus brenin Perſia, fel y cyhoeddodd efe drwy ei holl frenhiniaeth, a hynny mewn 'ſgrifen, gan ddywedyd,

[p] Ezra 1. 1. [q] Jer. 25. 12, 13. & 29. 10.

23 Fel hyn y dywed Cyrus brenin Perſia, ARGLWYDD Dduw 'r neſoedd a roddodd holl deyrnaſoedd y ddaiar i mi, ac efe a orchymynnodd i mi adeiladu tŷ iddo yn Jeruſalem, yr hon *ſydd* yn Juda. Pwy *ſydd* yn eich myſg chwi o'i holl bobl ef ? yr Arglwydd ei Dduw *fyddo* gyd-ag ef, ac eled i fynu.

Llyfr EZRA.

PENNOD I.

1 Cyrus yn gorchymyn adeiladu 'r Deml. 5 Y bobl yn ymbarottoi i ddychwelyd yn eu hôl, 7 Cyrus yn rhoi yn ôl leſtri y Deml i Sesbazzar.

3468 a 2 Chr. 36. 22.

YN a'y flwyddyn gyntaf i Cyrus brenin Perſia (i gyflawnu gair yr ARGLWYDD o enau Jeremi) y cyffrôdd yr ARGLWYDD yſpryd Cyrus brenin Perſia, ſel y ‡cyhoeddodd efe trwy ei holl deyrnas, a *hynny* hefyd mewn yſgrifen, gan ddywedyd,

‡ Heb. *wnaeth i lef dramwy.*

2 Fel hyn y dywed Cyrus brenin Perſia, ARGLWYDD Dduw 'r nefoedd a roddes i mi holl

b Eſay 44. 28 & 45. 1, 13. deyrnaſoedd y ddaiar, ac efe b a orchymynnodd i mi adeiladu iddo ef dŷ yn Jeruſalem, yr hon *ſydd* yn Juda.

3 Pwy ſydd o honoch o'i holl bobl ef? bydded ei Dduw gyd-ag ef, ac eled i fyny i Jeruſalem, yr hon *ſydd* yn Juda, ac adeiladed dŷ ARGLWYDD Dduw Iſraël (dyna 'r Duw) yr hwn *ſydd* yn Jeruſalem.

‡ Heb. *eyfoded*, neu *eynhalied.*

4 A phwy bynnag a adawyd mewn un man lle y mae efe yn ymdeithio, ‡cynnorthwyed gwŷr ei wlâd ef ag arian, ac ag aur, ac â golud, ac ag anifeiliaid, gyd-ag ewyllyſgar offrwm tŷ Dduw, yr hwn *ſydd* yn Jeruſalem.

5 ¶ Yna y cododd pennau cenedl Juda a Benjamin, a'r offeiriaid a'r Leſiaid, a phob un y cyffrôdd Duw ei yſpryd, i fyned i fyny i adeiladu tŷ yr ARGLWYDD, yr hwn *oedd* yn Jeruſalem.

† Heb. *eryfhaſant eu dwylo hwy â, &c.*

6 A'r rhai oll o'i hamgylch a'i † cynnorthwyaſant hwy, â lleſtri arian, ac aur, a golud, ac ag anifeiliaid, ac â phethau gwerthfawr; heb law 'r hyn oll a offrymmwyd yn ewyllyſgar.

c 2 Bren. 24. 13. 2 Chr. 36. 7.

7 ¶ A'r brenin Cyrus a ddûg allan leſtri tŷ 'r ARGLWYDD, c y rhai a ddygaſai Nabuchodonoſor allan o Jeruſalem, ac a roddaſai efe yn nhŷ ei dduwiau ei hun.

d Edrych Pen. 5. 14.

8 Y rhai hynny a ddûg Cyrus brenin Perſia allan trwy law Mithredath y tryſſorydd, ac a'i rhifodd hwynt at d Sesbazzar pennaeth Juda.

9 Ac dyma eu rhifedi hwynt; Deg ar hugain o gawgiau aur, mîl o gawgiau arian, naw ar hugain o gyllyll,

10 Deg ar hugain o orflychau aur, deg a phedwar cant o ail fâth o orflychau arian, *a* mîl o leſtri eraill.

11 Yr holl leſtri yn aur, ac yn arian, *oedd* bum mîl a phedwar cant. Y rhai hyn oll a

† Heb. *tri-ſcint-mydiad.*

ddûg Sesbazzar i fyny gyd-a'r † gaeth-glud a ddygwyd i fyny o Babilon i Jeruſalem.

PEN. II.

1 Rhifedi y bobl a ddychwelodd, 36 a'r offeiriaid, 40 a'r Leſiaid, 43 a'r Nethiniaid, 55 a gweiſion Salomon, 62 a'r offeiriaid ni fedrent ddangos eu hachau. 64 Rhifedi y cwbl, a'i golud. 68 Eu hoffrymmau.

AC a dyma feibion y dalaith y rhai a ddaeth i fyny o gaethiwed y gaeth-glud, yr hon a gaethgludaſai Nabuchodonoſor brenin Babilon i Babilon, ac a ddychwelaſant i Jeruſalem a Juda, pob un i'w ddinas ei hun;

3468 a Neh. 7. 6, &c.

2 Y rhai a ddaeth gyd-a Zorobabel, Jeſua, Nehemiah, ‡ Saraiah, Reelaiah, Mordecai, Bilſan, Miſpar, Bigfai, Rehum, Baanah. Rhifedi gwŷr pobl Iſraël.

‡ Neu, *Azariah*, Nehem. 7. 7.

3 Meibion Paros, dwy fil *a* deuddeg ac wyth ugain.

4 Meibion Sephatiah, try-chant *a* deuddeg a thri ugain.

5 Meibion Arah, b faith gant a phymtheg a thrugain.

b Edrych Neh. 7. 10.

6 Meibion c Pahath-Moab, o feibion Jeſua *a* Joab; dwy fil wyth gant a deuddeg.

c Neh. 7. 11.

7 Meibion Elam, mîl dau gant *a* phedwar ar ddeg a deugain.

8 Meibion Zattu, naw cant a phump a deugain.

9 Meibion Zaccai, faith gant a thrugain.

10 Meibion ‡ Bani, chwe chant a dau a deugain.

‡ Neu, *Binui*, Nehe. 7. 15.

11 Meibion Babai, chwe-chant a thri ar hugain.

12 Meibion Azgad, mîl dau gant a dau ar hugain.

13 Meibion Adonicam, chwe-chant a chwech a thrugain.

14 Meibion Bigfai, dwy fil ac onid pedwar trugain.

15 Meibion Adin, pedwar cant a phedwar ar ddeg a deugain.

16 Meibion Ater o Hezeciah, onid dau pum ugain.

17 Meibion Bezai, try-chant a thri ar hugain.

18 Meibion ‡ Jora, cant a deuddeg.

‡ Neu, *Hariph.* Nehe. 7.

19 Meibion Haſum, dau gant a thri ar hugain.

20 Meibion † Gibbar, pymtheg a phedwar ugain.

† Neu, *Gibeon*, Nehe. 7.

21 Meibion Bethlehem, cant a thri ar hugain.

22 Gwŷr Netophah, onid pedwar trugain.

23 Gwŷr Anathoth, cant ac wyth ar hugain.

24 Meibion ‡ Aſmaveth, dau a deugain.

‡ Neu, *Beth-Azmaveth*, Nehe. 7.

25 Meibion Ciriatharim, Cephirah, a Beeroth; ſaith gant a thri a deugain.

26 Meibion Ramah, a Gaba; chwe-chant ac un ar hugain.

27 Gwŷr Michmas, cant a dau ar hugain.

28 Gwŷr Bethel, ac Ai; dau gant a thri ar hugain.

29 Meibion

29 Meibion Nebo, deuddeg a deugain.
30 Meibion Magbis, cant ac onid pedwar tri ugain.
31 Meibion [a] Elam arall, mîl dau gant a phedwar ar ddeg a deugain.
32 Meibion Harim, try-chant ac ugain.
33 Meibion Lod, ‡ Hadid, ac Ono; saith gant a phump ar hugain.
34 Meibion Jericho, try-chant a phump a deugain.
35 Meibion Senaah, tair mîl a chwe-chant a deg ar hugain.
36 ¶ Yr offeiriaid: meibion † Jedaiah, o dŷ Jesua; naw cant deg a thri ugain a thri.
37 Meibion Immer, mîl a deuddeg a deugain.
38 Meibion [b] Pasur, mîl dau gant a saith a deugain.
39 Meibion [c] Harim, mîl a dau ar bymtheg.
40 ¶ Y Lefiaid: meibion Jesua, a Chadmiel, o feibion ‡ Hodafia, pedwar ar ddeg a thrugain.
41 ¶ Y cantoriaid: meibion Asaph, cant ac wyth ar hugain.
42 ¶ Meibion y porthorion, *sef* meibion Salum, meibion Ater, meibion Talmon, meibion Accub, meibion Hattita, meibion Sobai, *oedd* oll gant ac onid un deugain.
43 ¶ [i] Y Nethiniaid: meibion Ziha, meibion Asupha, meibion Tabbaoth,
44 Meibion Ceros, meibion Siaha, meibion Padon,
45 Meibion Lebanah, meibion Hagabah, meibion Accub,
46 Meibion Hagab, meibion † Samlai, meibion Hanan,
47 Meibion Gidel, meibion Gahar, meibion Reaiah,
48 Meibion Rezin, meibion Necoda, meibion Gazam,
49 Meibion Uzza, meibion Paseah, meibion Besai,
50 Meibion Asnah, meibion Mehunim, meibion Nephusim,
51 Meibion Bacbuc, meibion Hacupha, meibion Harhur,
52 Meibion ‡ Bazluth, meibion Mehida, meibion Harsa,
53 Meibion Barcos, meibion Sisera, meibion Thamah,
54 Meibion Nesiah, meibion Hatipha.
55 ¶ Meibion [k] gweision Salomon: meibion Sotai, meibion Sophereth, meibion † Peruda,
56 Meibion Jaalah, meibion Darcon, meibion Gidel,
57 Meibion Sephatiah, meibion Hattil, meibion Pocereth o Zebaim, meibion ‡ Ami.
58 Yr holl [l] Nethiniaid, a meibion [m] gweision Salomon, *oedd* dry-chant deuddeg a phedwar ugain.
59 A'r rhai hyn a aethant i fynu o Telmelah, Telharsa, Cherub, † Adan, *ac* Immer: ond ni fedrent ddangos tŷ eu tadau, na 'i hiliogaeth, ai o Israël *yr oeddynt*:
60 Meibion Delaiah, meibion Tobiah, meibion Necoda, chwe-chant a deuddeg a deugain.
61 ¶ A meibion yr offeiriaid: meibion Hebaiah, meibion Coz, meibion Barzilai, (yr hwn a gymmerasai wraig o ferched [n] Barzilai y Gileadiad, ac a alwasid ar eu henw hwynt.)
62 Y rhai hyn a geisiasant eu hysgrifen ym mhlith yr achau, ond ni chafwyd hwynt: am hynny † y bwriwyd hwynt allan o'r offeiriadaeth.
63 A'r ‡ Tirsatha a ddywedodd wrthynt, Na fwyttaent o'r pethau sancteiddiaf hyd oni chyfodai offeiriad ag [o] Urim ac â Thummim.
64 ¶ Yr holl dyrfa ynghŷd *oedd* ddwy fil a deugain try-chant *a* thri ugain:
65 Heb law eu gweision, a'i morwynnion; y rhai hynny *oedd* saith mîl try-chant a dau ar bymtheg ar hugain: ac yn eu mysg *yr oedd* dau gant yn gantorion ac yn gantoresau.
66 Eu meirch *oedd* saith gant ac onid pedwar deugain; eu mulod yn ddau gant ac yn bump a deugain;
67 Eu camelod yn bedwar cant ac yn bymtheg ar hugain; eu hassynnod yn chwe mîl saith gant ac ugain.
68 ¶ Ac o'r pennau cenedl pan ddaethant i dŷ yr ARGLWYDD, yn hwn *oedd* yn Jerusalem, *rhai* a offrymmasant o'i gwaith eu hun tu-ag at dŷ 'r ARGLWYDD, i'w gyfodi yn ei le.
69 Rhoddasant yn ôl eu gallu i [p] dryssor-dŷ y gwaith un fil a thri ugain o ddracmonau aur, a phum mîl o bunnoedd o arian, a chant o wisgoedd offeiriaid.
70 Yna 'r offeiriaid a'r Lefiaid, a rhai o'r bobl, a'r cantorion, a'r porthorion, a'r Nethiniaid, a drigasant yn eu dinasoedd; a holl Israël yn eu dinasoedd.

PEN. III.

1 Gosod i fynu yr allor. 4 Amled yr offrymmau. 7 Parottoi gweith-wŷr. 8 Gosod sylfeini y Deml gyd-a llawenydd mawr a galar.

A Phan ddaeth y seithfed mîs, a meibion Israël yn eu dinasoedd, y bobl a ymgasglasant i Jerusalem megis un gŵr.
2 Yna y cyfododd † Jesua mâb Jozadac, a'i frodyr yr offeiriaid, a *Zorobabel mâb [a] Salathiel, a'i frodyr, ac a adeiladasant allor Duw Israël, i offrymmu arni offrymmau poeth, fel [b] yr ysgrifennasid ynghyfraith Moses gŵr Duw.
3 A hwy a osodasant yr allor ar ei hystolion (canys *yr oedd* arnynt ofn pobl y wlâd) ac a offrymmasant arni boeth-offrymmau i'r ARGLWYDD, [c] poeth-offrymmau borau a hŵyr.
4 Cadwasant hefyd ŵyl y pebyll, [d] fel y mae yn 'sgrifennedig, ac [e] *a offrymmasant* boeth-aberth beunydd tan risedi, yn ôl y ddefod, dogn dydd yn ei ddydd;
5 Ac wedi hynny y poeth-offrwm gwastadol, ac *offrwm* y newydd-loerau, a holl sanctaidd ofodedig wyliau 'r ARGLWYDD; offrwm ewyllysgar pob un a offrymmai o honaw ei hun, *a offrymmasant* i'r ARGLWYDD.
6 O'r dydd cyntaf i'r seithfed mîs y dechreuasant offrymmu poeth-offrymmau i'r ARGLWYDD. Ond Teml yr ARGLWYDD ni sylfaenasid etto.
7 Rhoddasant hefyd arian i'r seiri maen, ac

† Neu, *Jesua*, Hag. 1.1. Zech. 3.1.
* Mat. 1.12. Luc. 3.27.
[a] Mat. 1.12. Luc 3.27.
[b] Deu. 12.5.
[c] Num. 28. 3, 4.
[d] Ex. 23.16.
[e] Num. 29. 12, &c.
[n] 2 Sam. 17. 27.
† Heb. *yr halogwyd.*
‡ Neu, *Ilrwydd.* Edrych Neh. 8.9.
[o] Ex. 28.30. Nu. 27.21.
[p] 1 Chr. 26. 20.

i'r ſeiri pren; a bwyd a dïod ac olew i'r Sidoniaid, ac i'r Tyriaid, am ddwyn coed cedr o Libanus
f Act. 9.36. hyd y môr i [f] Joppa; yn ôl caniadhâd Cyrus brenin Perſia iddynt hwy.

3469 8 ¶ Ac yn yr ail flwyddyn wedi eu dyfod hwy i dŷ Dduw i Jeruſalem, yn yr ail mîs, y dechreuodd Zorobabel mâb Salathiel, a Jeſua mâb Jozadac, a'r rhan arall o'i brodyr hwynt yr offeiriaid a'r Leſiaid, a'r rhai oll a ddaethai o'r caethiwed i Jeruſalem; ac a oſodaſant y Leſiaid, o fâb ugain-mlwydd ac uchod, yn olygwŷr ar waith tŷ 'r ARGLWYDD.

‡ Neu, *Hodeſ.ah.* Pen. 2. 40. 9 Yna y ſafodd Jeſua a'i feibion, a'i frodyr, Cadmiel a'i feibion, meibion ‡ Juda, yn gyttûn i oruchwilio ar weith-wŷr y gwaith yn nhŷ Dduw; meibion Henadad, a'i meibion hwythau, a'i brodyr y Leſiaid.

10 A phan oedd y ſeiri yn ſylfaenu Teml yr ARGLWYDD, hwy a oſodaſant yr offeiriaid yn eu gwiſgoedd ag udcyrn, a'r Leſiaid meibion Aſaph â ſymbalau, i foliannu 'r ARGLWYDD, yn ôl
g 1 Chr. 6. 31. & 16. 7. & 25. 1. 8 ordinhâd Dafydd brenin Iſraël.

h Ex. 15. 21. 2 Chr. 7. 3. *i* 1 Chr. 16. 41 Jer. 33. 11. 11 A [h] hwy a gyd-ganaſant wrth foliannu, ac wrth glodfori yr ARGLWYDD, mai da oedd, mai yn dragywydd *yr ydoedd* ei drugaredd ef ar Iſraël. A'r holl bobl a floeddiaſant â bloedd fawr, gan foliannu yr ARGLWYDD, am ſylfaenu tŷ 'r ARGLWYDD.

k Edrych Hag. 2. 3. 12 Ond llawer o'r offeiriaid, a'r Leſiaid, a'r pennau cenedl y rhai oedd hên, ac a welſent y tŷ cyntaf; [k] wrth ſylfaenu 'r tŷ hwn yn eu golwg, a wylaſant â llef uchel: a llawer oedd yn derchafu llef mewn bloedd gorfoledd:

13 Fel nad oedd y bobl yn adnabod ſain bloedd y llawenydd oddiwrth ſain wylofain y bobl: canys y bobl oedd yn bloeddio â bloedd fawr, a'r ſŵn a glywid ym mhell.

PEN. IV.

1 *Gwrthwyneb-wŷr Juda, am na chynhwyſid iddynt adeiladu 'r Deml gyd-a 'r Iuddewon, yn ceiſio lleſtair ei hadeiladu hi.* 7 *Eu llythyrau hwy at Artaxerxes.* 17 *Gorchymyn Artaxerxes.* 23 *Rhwyſtro adeiladu y Deml.*

a Edrych Ad. 7, 8, 9. NYna [a] gwrthwyneb-wŷr Juda a Benjamin a glywſant fod meibion y gaeth-glud yn adeiladu Teml i ARGLWYDD Dduw Iſraël;

2 Ac a ddaethant at Zorobabel, ac at y pennau cenedl, ac a ddywedaſant wrthynt, Adeiladwn gyd-a chwi: canys fel chwithau y ceiſiwn
b 2 Bren. 17. 24. & 19. 37. eich Duw chwi; ac iddo ef yr ydym ni yn aberthu, er dyddiau [b] Eſarhadon brenin Aſſyria,
3327 yr hwn a'n dûg ni i fynu yma.

3 Eithr dywedodd Zorobabel, a Jeſua, a'r
c Neh. 2. 20. rhan arall o bennau cenedl Iſraël wrthynt, [c] Nid *yw* i chwi ac i ninneu adeiladu tŷ i'n Duw ni: eithr nyni a gyd-adeiladwn i ARGLWYDD Dduw
d Pen. 1. 1, 2, 3. Iſraël, megis ein gorchymynnodd [d] y brenin Cyrus, brenin Perſia.

e Pen. 3. 3. 4 A [e] phobl y wlâd oedd yn anghyſſuro pobl Juda, ac yn eu rhwyſtro hwy i adeiladu;
3470 5 Ac yn cyflogi cynghor-wŷr yn eu herbyn hwynt, i ddiddymmu eu cyngor hwynt, holl ddyddiau Cyrus brenin Perſia, a hyd deyrnaſiad Darius brenin Perſia.

6 Ac yn nheyrnaſiad Ahaſferus, yn nechreuad
347[illegible] ei deyrnaſiad ef, yr yſgrifennaſant *atto* achwyn, yn erbyn trigolion Juda a Jeruſalem.

7 ¶ Ac yn nyddiau Artaxerxes yr yſgrifennodd ‡ Biſlam, Mithredath, Tabeel, a'r rhan arall o'i † cyfeillion, at Artaxerxes brenin Perſia; ac yſgrifen y llythyr a 'ſgrifennwyd yn Syri-aeg, ac a eglurwyd yn Syri-aeg.

‡ Neu, *mewn hollwch.* † Heb. *cyfeillach.*

8 Rehum y cofiadur, a Simſai yr yſgrifennydd, a 'ſgrifennaſant lythyr yn erbyn Jeruſalem at Artaxerxes y brenin, fel hyn:

9 Yna *yr yſgrifennodd* Rehum y cofiadur, a Simſai yr yſgrifennydd, a'r rhan arall o'i ‡ cyfeillion, y Dinaiaid, yr Apharſathciaid, y Tarpeliaid, yr Apharſiaid, yr Archeſiaid, y Babilonïaid, y Suſanchiaid, y Dehaſeaid, yr Elamiaid,

‡ Chald. *cyfeillion.*

10 A'r rhan arall o'r bobl, y rhai a ddûg
332[illegible] Aſnappar mawr ac enwog, ac a oſododd eſe yn
‡ Chald. *Osnapar.* Felly Ad. 11, 9 & Pf. 7. 8 nina'oedd Samaria, a'r rhan arall tu yma i'r afon, ‡ a'r amſer a'r amſer:

348[illegible] 11 ¶ Dyma yſtyr y llythyr a anfonaſant atto ef, *ſef* at Artaxerxes, y brenin, Dy waſanaethwŷr o'r tu yma i'r afon, a'r amſer a'r amſer.

12 Bid hyſpys i'r brenin fod yr Iuddewon a ddaethant i fynu oddiwrthyt ti attom ni, wedi dyfod i Jeruſalem, *ac* yn adeiladu y ddinas wrthryfelgar ddrygionus, a'r muroedd a ſylfaenaſant hwy, ac a gyd-wniaſant y ſylfaenau.

13 Yn awr bydded hyſpys i'r brenin, o's adeiledir y ddinas hon, a gorphen ei chaerau, na roddant na tholl, na theyrn-ged, na thrêth; felly y drygi ‡ dryſſor y brenhinoedd.

‡ Neu, *ardreth, neu, alw.* † Chald. *en halen ſyddyn.*

14 Ac yn awr o herwŷdd ein bod ni yn cael † ein cynhaliaeth o lŷs *y brenin*, ac nad oedd weddaidd i ni weled gwarth y brenin; am hynny 'r anfonaſom, ac yr hyſpyſaſom i'r brenin;

15 Fel y ceiſier yn llyfr hiſtorïau dy dadau: a thi a gei yn llyfr yr hiſtorïau, ac a elli wybod, fod y ddinas hon yn ddinas wrthryfelgar, niweidiol i frenhinoedd a thaleithiau, a bod yn gwneuthur brâd-fwriad o fewn hon er ys talm; am hynny y dinyſtriwyd y ddinas hon

16 Yr ydym yn hyſpyſu i'r brenin, o's y ddinas hon a adeiledir, a'i muriau a ſylfaenir, wrth hynny ni fydd i ti ran o'r tu yma i'r afon.

17 ¶ *Yna* yr anfonodd y brenin air at Rehum 34[illegible]
y cofiadur, a Simſai 'r yſgrifennydd, a'r rhan arall o'i ‡ cyfeillion hwynt, y rhai a drigent ‡ Chald. *cyfeillion.* yn Samaria, ac at y llaill o'r tu hwnt i'r afon, Tangneddyf, a'r amſer a'r amſer.

18 Y llythyr a anfonaſoch attaf a ddarllenwyd yn eglur ger fy mron.

19 Ac mi a oſodais orchymyn, a chwiliwyd, a chafwyd fod y ddinas hon er ys talm yn ymdderchafu yn erbyn brenhinoedd, a gwneuthur ynddi anufudd-dod, a gwrthryfel.

20 A brenhinoedd cryfion a fu ar Jeruſalem, yn llywodraethu ar bawb o'r tu hwnt i'r afon; ac iddynt hwy y rhoddid toll, teyrn-ged, a thrêth.

21 Yn awr rhoddwch orchymyn i beri i'r gwŷr hynny beidio, ac nad adeilader y ddinas honno, hyd oni roddwyf fi orchymyn *etto*.

22 A gwiliwch wneuthur yn amryfus yn hyn: pa ham y tŷf niwed i ddrygu y brenhinoedd?

23 ¶ Yna

23 ¶ Yna pan ddarllennwyd yſtyr llythyr Artaxerxes y brenin o flaen Rehum, a Simſai 'r 'ſgrifennydd, a'i cyfeillion, hwy a aethant i fynu ar frŷs i Jeruſalem at yr Iuddewon, ac a wnaethant iddynt beidio, drwy fraich a chryfdwr.

24 Yna y peidiodd gwaith tŷ Dduw 'r hwn *ſydd* yn Jeruſalem, ac y bu yn ſefyll hyd yr ail flwyddyn o deyrnaſiad Darïus brenin Perſia.

PEN. V.

1 Zorobabel a Salathiel, wedi eu hannog gan Haggai a Zechariah, yn rhwyddhau adeiladu 'r Deml. 3 Tatnai a Setharboznai heb allel rhwyſtro yr Iuddewon. 6 Eu llythyr hwy at Ddarïus yn erbyn yr Iuddewon.

YNa y prophwydi, [a] Haggai y prophwyd, a [b] Zechariah mâb Ido, a brophwydaſant i'r Iuddewon *oedd* yn Juda, ac yn Jeruſalem; yn enw Duw Iſraël y prophwydaſant iddynt.

2 Yna Zorobabel mâb Salathiel, a Jeſua mâb Jozadac, a godaſant, ac a ddechreuaſant adeiladu tŷ Dduw yr hwn *ſydd* yn Jeruſalem: a phrophwydi Duw *oedd* gyd-a hwynt yn eu cynnorthwyo.

3 ¶ Y prŷd hynny y daeth attynt hwy Tatnai tywyſog y tu yma i'r afon, a Setharboznai, a'i cyfeillion, ac fel hyn y dywedaſant wrthynt, Pwy a roddes i chwi orchymyn i adeiladu y tŷ hwn, ac i ſylfaenu y muriau hyn?

4 [c] Yna fel hyn y dywedaſom wrthynt, Beth yw henwau y gwŷr a adeiladant yr adeiladaeth yma?

5 A [d] golwg eu Duw oedd ar henuriaid yr Iuddewon, fel na wnaethant iddynt beidio, nes dyfod yr achos at Ddarïus; ac yna 'r attebaſant *drwy* lythyr am hyn.

6 ¶ Yſtyr y llythyr a anfonodd Tatnai tywyſog y tu yma i'r afon, a Setharboznai, a'i gyfeillion yr Apharſachiaid, y rhai *oedd* o'r tu yma i'r afon, at y brenin Darïus.

7 Anfonaſant lythyr atto ef, ac fel hyn yr yſgrifennaſid ‡ynddo; Pob heddwch i'r brenin Darïus.

8 Bydded hyſpys i'r brenin fyned o honom ni i dalaith Judea i dŷ y Duw mawr, a bod yn ei adeiladu ef â meini † mawr, a bod yn goſod coed yn ei barwydydd ef, a bod y gwaith yn myned rhagddo ar frŷs, a'i fod yn llwyddo yn eu dwylo hwynt.

9 Yna y gofynnaſom i'r henuriaid hynny, *ac* a ddywedaſom wrthynt fel hyn, Pwy a roddes i chwi orchymyn i adeiladu y tŷ hwn, ac i ſylfaenu y mûr yma?

10 Gofynnaſom hefyd iddynt eu henwau, fel yr hyſpyſſem i ti, *ac* fel yr yſgrifennem henwau y gwŷr *oedd* yn bennau iddynt.

11 A'r geiriau hyn a attebaſant hwy i ni, gan ddywedyd, Nyni ydym weiſion Duw nef a daiar, ac yn adeiladu y tŷ yr hwn a adeiladwyd cyn hyn lawer o flynyddoedd, a brenin mawr o Iſraël a'i hadeiladodd, ac [e] a'i ſeiliodd ef.

12 Eithr [f] wedi i'n tadau ni ddigio Duw y nefoedd, ete a'i rhoddes hwynt yn llaw [g] Nabuchodonoſor brenin Babilon y Caldead, a'r tŷ hwn a ddinyſtriodd efe, ac a gaeth-gludodd y bobl i Babilon.

13 Ond [h] yn y flwyddyn gyntaf i Cyrus brenin Babilon, y rhoddes y brenin Cyrus orchymyn i adeiladu y tŷ Dduw hwn. 3468 *h* Pen. 1. 1.

14 A [i] lleſtri tŷ Dduw hefyd o aur ac arian, y rhai a ddygaſai Nabuchodonoſor o'r deml yn Jeruſalem, ac a'i dygaſai i deml Babilon, y rhai hynny a ddûg y brenin Cyrus allan o deml Babilon, a rhoddwyd hwynt i *un* Seſbazzar *wrth* ei henw, yr hwn a oſodaſai efe yn ‡ dywyſog; *i* Pen. 1. 7, 8. & 6. 5. ‡ Neu, *rhaglaw.*

15 Ac efe a ddywedodd wrtho, Cymmer y lleſtri hyn, dôs, dŵg hwynt i'r deml yn Jeruſalem, ac adeilader tŷ Dduw yn ei le.

16 Yna y daeth y Seſbazzar hwnnw, ac a oſododd ſylfeini tŷ Dduw yn Jeruſalem. Ac o'r prŷd hynny hyd yr awr hon yr ydys yn ei adeiladu, ac nis gorphennwyd ef: 3485

17 Ac yn awr (o's da gan y brenin) ceiſier yn nhryſſor-dŷ y brenin yna yn Babilon, a ddarfu i'r brenin Cyrus oſod gorchymyn am adeiladu y tŷ Dduw hwn yn Jeruſalem; ac anfoned y brenin ei ewyllys attom am y peth hyn.

PEN. VI.

1 Darïus, wedi gweled gorchymyn Cyrus, yn rhoi gorchymyn newŷdd i yrru gwaith y Deml ym-mlaen. 13 Gorphen y Deml, trwy gymmorth y gelynnion a chyfarwyddiad y Prophwydi. 16 Cadw gŵyl y Cyſſegriad, 19 a gŵyl y Paſc.

YNa 'r brenin Darïus a oſododd orchymyn, a chwiliwyd yn nhŷ y llyfrau, lle y ‡ cedwid y tryſſorau yn Babilon. ‡ Chald. *dyrchefid.*

2 A chafwyd yn † Achmetha yn y llŷs yn nhalaith Media ryw lyfr, ac fel hyn yr yſgrifennaſid ynddo yn goffadwriaeth: † Neu, *Ecbatana, neu, mewn eiſt.*

3 Yn y flwyddyn gyntaf i'r brenin Cyrus, y goſododd y brenin Cyrus orchymyn, am dŷ Dduw o fewn Jeruſalem, Adeilader y tŷ, y fan lle yr aberthent aberthau, a gwnaër yn gadarn ei ſylfeini, yn dri ugain cufydd ei uchder, *ac* yn dri ugain cufydd ei lêd:

4 [a] Yn dair rhês o feini mawr, a rhês o goed newŷdd; a rhodder y draul o dŷ 'r brenin. *a* 1 Bren. 6. 36.

5 A [b] lleſtri tŷ Dduw hefyd, yn aur ac yn arian, y rhai a ddûg Nabuchodonoſor o'r deml yn Jeruſalem, ac a ddûg efe adref i Babilon, rhodder hwynt ‡ i'w dwyn i'r deml yn Jeruſalem, i'w lle, a goſoder hwynt yn nhŷ Dduw. 3399 3405 3416 *b* Pen. 1. 7, 8. & 5. 14. ‡ Chald. *i fyned.*

6 Yn awr Tatnai tywyſog y tu hwnt i'r afon, Setharboznai a'ch † cyfeillion yr Apharſachiaid, y rhai *ydych* o'r tu hwnt i'r afon, ciliwch oddi-yno. † Chald. *cyfeillach.*

7 Gadewch yn llonydd waith tŷ Dduw hwn: adeiladed tywyſogion a henuriaid yr Iuddewon y tŷ hwn *i* Dduw yn ei le.

8 Goſodais hefyd orchymyn am yr hyn a wnewch i henuriaid yr Iuddewon hyn wrth adeiladu y tŷ Dduw hwn; mai o gyfoeth y brenin, ſef o'r deyrn-ged o'r tu hwnt i'r afon, y rhoddir traul i'r gwŷr hyn, fel na pheidio *'r gwaith.*

9 A'r hyn *a fyddo* angenrheidiol i boeth-offrymmau Duw y nefoedd, yn eidionnau, neu

yn

yn hyrddod, neu yn ŵyn, yn ŷd, yn halen, yn
win, ac yn olew, yn ôl yr hyn a ddywedo'r
offeiriaid *ſydd* yn Ieruſalem, rhodder iddynt
bob dydd yn ddibaid:

‡ Chald. *Ilonyddwch.*

10 Fel yr offrymmont aroglau ‡peraidd i
Dduw 'r nefoedd, ac y gweddïont tros enioes
y brenin, a'i feibion.

3485

11 Goſodais hefyd orchymyn, pa ddyn bynnag a newidio y gair hwn, tynner coed o'i dŷ
ef, a goſoder i ſefyll, *ac* ar hwnnw †croger ef; a
bydded ei dŷ ef yn dommen am hynny.

† Chald. *diſesber.*

12 A'r Duw, yr hwn a wnaeth i'w enw
breſſwylio yno, a ddinyſtrio bob brenin a phobl,
a eſtynno ei law i newidio *ac* i ddiſtrywio y tŷ
hwn eiddo Duw yn Ieruſalem. Myfi Darius a
oſodais y gorchymyn, gwneler ef yn ebrwydd.

13 ¶ Yna Tatnai tywyſog y tu yma i'r a-
fon, Setharboznai a'i cyfeillion, megis yr anſo-
nodd brenin Darius, felly y gwnaethant yn
ebrwydd.

14 A henuriaid yr Iuddewon a adeiladaſant,
ac a lwyddaſant, drwy prophwydoliaeth Haggai
y prophwyd, a Zechariah fab Ido; ïe adeilada-
ſant, a gorphennaſant, wrth orchymyn Duw
Iſraël, ac wrth ‡ orchymyn [c] Cyrus, a [d] Darius,
ac [e] Artaxerxes brenin Perſia.

‡ Chald. *gyfraith.*
[c] Pen. 1.1. & 5. 13. Ad. 3.
[d] Pen. 4.24.
[e] Pen. 7. 1.

3489

15 A'r tŷ hwn a orphennwyd y trydydd
dydd o fis Adar, pan oedd y chweched flwydd-
yn o deyrnaſiad y brenin Darius.

16 ¶ A meibion Iſraël, yr offeiriaid, a'r Le-
fiaid, a'r rhan arall o feibion y gaeth-glud, a
[f] gyſſegraſant y tŷ hwn eiddo Duw, mewn llaw-
enydd;

[f] 1 Bren. 8. 63. 2 Chr. 7. 5.

17 Ac [g] a offrymmaſant wrth gyſſegru y tŷ
hwn eiddo Duw, gant o ychen, dau gant o hyr-
ddod, pedwar cant o ŵyn, a deuddeg o fychod
geifr, yn bech-aberth tros Iſraël, yn ôl rhifedi
llwythau Iſraël.

[g] Pen. 8. 35.

18 Goſodaſant hefyd yr offeiriaid yn eu doſ-
parthiadau, a'r Lefiaid yn eu cylchoedd hwy-
thau, i waſanaeth Duw yn Ieruſalem, yn ôl yſ-
grifen llyfr Moſes.

19 Meibion y gaeth-glud hefyd a gadwaſant
y Paſc [b] ar y pedwerydd *dydd* ar ddeg o'r mîs
cyntaf.

[b] Num. 3. 6. & 8. 9. Edrych Exo. 12. 6.

20 Canys yr offeiriaid a'r Lefiaid a ymlan-
haſant yn gyttûn, yn lân ei gŷd oll, ac a aber-
thaſant y Paſc tros holl feibion y gaeth-glud, a
thros eu brodyr yr offeiriaid, a throſtynt eu
hunain.

21 A meibion Iſraël, y rhai a ddychwelaſant
o'r gaeth-glud, a phob un a ymnailltuaſai oddi-
wrth halogedigaeth cenhedloedd y wlâd attynt
hwy, i geiſio ARGLWYDD Dduw Iſraël, a fwyt-
taſant,

22 Ac a gadwaſant ŵyl y bara croyw ſaith
niwrnod, mewn llawenydd; canys yr AR-
GLWYDD a'i llawenhaſai hwynt, ac a droiſai ga-
lon brenin Aſſyria attynt hwy, † i'w cynnorth-
wyo hwynt yngwaith tŷ Dduw, Duw Iſraël.

† Heb. *a gryfhau eu dwylo hwynt.*

PEN. VII.

1 *Ezra yn myned i fynu i Ieruſalem,* 11 *wedi cael cennad a gorchymmyn gan Artaxerxes,* 27 *Ac yn bendithio Duw am ei drugaredd.*

3537

AC wedi y pethau hyn, yn nheyrnaſiad
[a] Artaxerxes brenin Perſia, Ezra [b] mâb Se-
raiah, fab Azariah, fab Helciah,

[a] Neh. 2. 1.
[b] 1 Chr. 6. 14.

2 Fab Salum, fab Zadoc, fab Ahitub, 3537
3 Fab Amariah, fab Azariah, fab Meraioth,
4 Fab Zeraiah, fab Uzzi, fab Bucci,
5 Fab Abiſua, fab Phinehes, fab Eleazar, fab
Aaron yr offeiriad pennaf:

6 Yr Ezra hwn a aeth i fynu o Babilon, ac
efe oedd [c] ſgrifennydd cyflym ynghyfraith Mo-
ſes, yr hon a roddaſai ARGLWYDD Dduw Iſraël;
a'r brenin a roddes iddo ef ei holl ddymuniad,
[d] fel yr *ydoedd* llaw 'r ARGLWYDD ei Dduw ar-
no ef.

[c] Ad. 11.
[d] Ad. 9. Pe. 8. 22.

7 A *rhai* a aethant i fynu o feibion Iſraël, ac
o'r offeiriaid, [e] a'r Lefiaid, a'r cantorion, a'r por-
thorion, [f] a'r Nethiniaid, i Ieruſalem, yn y ſeith-
fed flwyddyn i'r brenin Artaxerxes.

[e] Edrych Pen 8. 15. &c.
[f] Pen. 2. 43.

8 Ac efe a ddaeth i Ieruſalem, yn y pummed
mîs, yr hwn *oedd* yn y ſeithfed flwyddyn i'r
brenin.

9 Canys ar y *dydd* cyntaf o'r mîs cyntaf
‡ y dechreuodd efe fyned i fynu o Babilon, ac
ar y *dydd* cyntaf o'r pummed mîs y daeth efe i
Ieruſalem, fel *yr oedd* daionus law ei Dduw gyd-
ag ef.

‡ Neu, *efe aeth i fynu i ſfynu*

10 Canys Ezra a barottoiſai ei galon i geiſio
cyfraith yr ARGLWYDD, ac i'w gwneuthur, ac i
ddyſgu yn Iſraël ddeddfau a barnedigaethau.

11 ¶ Ac dyma yſtyr y llythyr a roddodd y
brenin Artaxerxes i Ezra yr offeiriad a'r yſgri-
fennydd, *ſef* yſgrifennydd geiriau gorchymyn-
ion yr ARGLWYDD, a'i ddeddfau ef i Iſraël.

12 Artaxerxes [g] brenin y brenhinoedd at Ezra
yr offeiriad, ‡ yſgrifennydd deddf Duw y ne-
foedd, perffaith *dangneddyf*, a'r amſer a'r amſer.

[g] Ezr. 26. Dan. 2. 37.
‡ Neu, *yſgrifennydd perffaith deddf Duw y nefoedd* tangneddyf, *ſtc.*

13 Myfi a oſodais orchymyn, fod i bwy byn-
nag yn fy nheyrnas i o bobl Iſraël, ac o'i offei-
riaid ef, a'i Lefiaid, ſydd ewyllyſgar i fyned i
Ieruſalem, gael myned gyd-a thi.

14 O herwŷdd dy anfon di oddiwrth y bre-
nin a'i [h] ſaith gynghoriaid i ymweled â Juda ac
â Ieruſalem, wrth gyfraith dy Dduw yr hon
ſydd yn dy law di;

[h] Eſth. 1. 14.

15 Ac i ddwyn i'r arian a'r aur a offrym-
modd y brenin a'i gynghoriaid, o honynt eu hu-
nain, i Dduw Iſraël, yr hwn *y mae* ei breſſwyl-
fa yn Ieruſalem;

[i] Pen. 8. 25.

16 A'r holl arian, a'r aur a fedrych ei gael
yn holl dalaith Babilon, gyd-ag offrymmau
gwirfodd y bobl a'r offeiriaid, y rhai a offrym-
mant o honynt eu hunain, tu-ag at dŷ eu Duw
yn Ieruſalem:

17 Fel y prynech yn ebrwydd â'r arian hyn-
ny ychen, hyrddod, ŵyn, a'i bwyd-offrym-
mau, a'i diod-offrymmau, a'i hoffrwm hwynt
ar allor tŷ eich Duw yn Ieruſalem.

18 A'r hyn a fyddo da gennyt ti, a chan dy
frodyr, ei wneuthur â'r rhan arall i'r arian a'r
aur, gwnewch yn ôl ewyllys eich Duw.

19 A'r lleſtri, y rhai a roddwyd it' i waſa-
naeth tŷ dy Dduw, dôd adref o flaen dy Dduw
yn Ieruſalem.

20 A pheth bynnag ychwaneg a fyddo ang-
henrhaid i dŷ dy Dduw, yr hyn a ddigwyddo
it' ei roddi, a roddi di o dryſſor-dŷ 'r brenin.

21 A minneu y brenin Artaxerxes ydwyf yn
goſod gorchymyn i holl dryſſor-wŷr y tu hwnt
i r afon, beth bynnag a geiſio Ezra, offeiriad, *ac*
yſgri-

3537 yſgrifennydd deddf Duw 'r nefoedd, gennych, gwneler yn ebrwydd;

22 Hyd gan talent o arian, a hyd gan Corus o wenith, a hyd gan Bath o wîn, a hyd gan Bath o olew, a halen heb feſur.

23 Beth bynnag † yw gorchymyn Duw y nefoedd, gwneler yn ddyſal i dŷ Duw 'r nefoedd; canys pa ham y byddai llidiawgrwydd yn erbyn teyrnas y brenin a'i feibion?

24 Yr ydym yn hyſpyſſu i chwi hefyd *am* yr holl offeiriaid, a'r Lefiaid, cantorion, porthorion, Nethiniaid, a gweinidogion y tŷ Duw hwn, na ellir bwrw arnynt doll, na theyrn ged, na thrêth.

25 Titheu Ezra, yn ôl doethineb dy Dduw, yr hon *ſydd* yn dy law, goſod ſwyddogion a barn-wŷr, i farnu 'r holl bobl o'r tu hwnt i'r afon, y rhai oll a fedrant gyfraith dy Dduw; a dyſgwch y rhai nis medrant.

26 A phwy bynnag ni wnelo gyfraith dy Dduw, a chyfraith y brenin, gwneler barn yn ebrwydd arno ef, pa un bynnag ai i farwolaeth, ai i'w ‡ ddeol, ai i ddirwy o dda, ai i garchar.

27 ¶ Bendigedig fyddo ARGLWYDD Dduw ein tadau, yr hwn a roddes fel hyn ynghalon y brenin, i harddu tŷ 'r ARGLWYDD, yr hwn *ſydd* yn Jeruſalem:

28 Ac [k] a barodd i mi drugaredd o flaen y brenin a'i gynghoriaid, ac o flaen holl gedyrn dywyſogion y brenin. A mi a gynnorthwywyd, fel *yr oedd* llaw yr ARGLWYDD fy Nuw arnaf, a chefglais o Iſraël bennaethiaid i fyned i fynu gyd-a mi.

PEN. VIII.

1 *Pa rai a ddychwelaſant gyd-ag Ezra o Babilon.* 15 *Ezra yn danfon at Ido am weinidogion i'r Deml,* 21 *Yn cadw ympryd,* 24 *Yn gorchymyn y tryſſorau i gadwraeth yr offeiriaid.* 31 *Y bobl yn dyfod o Ahafa i Jeruſalem.* 33 *Pwyſo 'r tryſor yn y Deml.* 36 *Rhoi gorchymyn y brenin at y pendefigion.*

AC dyma eu pennau cenedl hwynt, a'i hachau, y rhai a aeth i fynu gyd-a mi, yn nheyrnaſiad Artaxerxes y brenin, allan o Babilon.

2 O feibion Phinehes; Gerſom: o feibion Ithamar; Daniel: o feibion Dafydd; [a] Hattus.

3 O feibion Sechaniah, o feibion [b] Pharos; Zechariah, a chyd-ag ef y rhifwyd wrth eu hachau gant a deg a deugain o wr-rywiaid.

4 O feibion Pahath-Moab; Elihoenai mâb Zerahiah, a chyd-ag ef ddau gant o wr-rywiaid.

5 O feibion Zechaniah; mâb Jahaziel, a chyd-ag ef dry-chant o yrfiaid.

6 O feibion Adin hefyd; Ebed mâb Jonathan, a chyd-ag ef ddeg a deugain o wr-rywiaid.

7 Ac o feibion Elam; Jeſaiah mâb Athaliah, a chyd-ag ef ddeg a thrugain o yrfiaid.

8 Ac o feibion Sephatiah; Zebadiah mâb Michael, a chyd-ag ef bedwar ugain o wr-rywiaid.

9 O feibion Joab; Obadiah mâb Jehiel, a chyd-ag ef ddau gant a deunaw o wr-rywiaid.

10 Ac o feibion Selomith; mâb Joſiphiah, a chyd-ag ef wyth ugain o yrfiaid. 3537

11 Ac o feibion Bebai; Zechariah mâb Bebai, a chyd-ag ef wyth ar hugain o wr-rywiaid.

12 Ac o feibion Azgad; Johanan ‡ mâb Haccatan, a chyd-ag ef ddeng mâb a chant. ‡ Neu, *y mâb ieuangaf.*

13 Ac o feibion olaf Adonicam, dyma hefyd eu henwau hwynt, Eliphelet, Jehiel, a Samaiah, a chyd-a hwynt drugain o yrfiaid.

14 Ac o feibion Bigfai; Uthai, a ‡ Zabbud, a chyd-a hwynt ddeg a thrugain o yrfiaid. ‡ Neu, *Zaccur.*

15 ¶ A chefglais hwynt wrth yr afon fydd yn myned i Ahafa, ac yno y gwerſyllaſom ni dridiau: ac mi a yſtyriais y bobl, a'r offeiriaid, ond ni chefais yno *neb* o feibion Lefi.

16 Yna 'r anfonais am Eliezer, am Ariel, am Semaiah, ac am Elnathan, ac am Jarib, ac am Elnathan, ac am Nathan, ac am Zechariah, ac am Meſulam, y pennaethiaid, ac am Joiarib, ac am Elnathan, y rhai doethion:

17 A rhoddais orchymyn gyd-a hwynt at Ido, pennaeth yn y fan *a elwir* Caſiphia; a [*] gofodais yn eu pennau hwynt eiriau i'w traethu wrth Ido, a'i frodyr y Nethiniaid, yn y fan *a elwir* Caſiphia, fel y dygent attom ni weinidogion i dŷ ein Duw. [*] Edrych 2 Sam. 14. 3, 19.

18 A hwy a ddygaſant attom, (fel *yr oedd* daionus law ein Duw arnom ni,) wr deallgar o feibion Mahli, fâb Lefi, fâb Iſraël, a Serabiah, a'i feibion, a'i frodyr, ddeu-naw;

19 A Haſabiah, a chyd-ag ef Jeſaiah o feibion Merari, a'i frodyr, a'i meibion, ugain;

20 [c] Ac o'r Nethiniaid a roddaſai Dafydd a'r tywyſogion yngwaſanaeth y Lefiaid, dau gant ac ugain o Nethiniaid: hwynt oll a yſpyſſaſid erbyn *eu* henwau. [c] Edrych Pen. 2. 43.

21 ¶ Ac yna wrth afon Ahafa y cyhoeddais ympryd, i [d] ymgyſtuddio ger bron ein Duw ni, i geiſio ganddo ef ffordd union i ni, ac i'n plant, ac i'n golud oll. [d] Lef. 16. 29.

22 Canys [e] cywilydd oedd gennyf geiſio gan y brenin fyddin, a gwŷr meirch, i'n cynnorthwyo rhag y gelyn ar y ffordd: canys llefaraſem wrth y brenin, gan ddywedyd, Llaw ein Duw ni *ſydd* er daioni ar bawb a'i ceiſiant ef, a'i gryfdwr a'i ddigter yn erbyn pawb a'i gadawänt ef. [e] Felly 1 Cor. 9. 15.

23 Am hynny yr ymprydiaſom, ac yr ymbiliaſom â'n Duw am hyn; ac efe a wrandawödd arnom.

24 ¶ Yna y nailltuais ddeuddeg o bennaethiaid yr offeiriaid; Serebiah, Haſabiah, a deg o'i brodyr gyd-a hwynt;

25 Ac a bwyſais attynt hwy [f] yr arian, a'r aur, a'r lleſtri, *ſef* offrwm tŷ ein Duw ni, yr hyn a offrymmaſai 'r brenin, a'i gynghoriaid, a'i dywyſogion, a holl Iſraël, y rhai a gawſid *yno.* [f] Pen. 7. 15, 16.

26 Ië pwyſais i'w dwylo hwynt chwe-chant a deg a deugain talent o arian, ac o leſtri arian gan talent, *a* chan talent o aur;

27 A deg o orflychau aur, o fil o ddracmonau; a dau leſtr o brês melyn da, mor † brydferth ag aur. † Heb. *ddymunol.*

28 A dywedais wrthynt, Sanctaidd *ydych* chwi i'r ARGLWYDD; a'r lleſtri *ydynt* ſanctaidd; yr arian hefyd, a'r aur, *ſydd* offrwm gwirfodd i ARGLWYDD Dduw eich tadau.

29 Gwiliwch, a chedwch *hwynt*, hyd oni

3537 phwyſoch *hwynt* ger bron pennaethiaid yr offeiriaid a'r Lefiaid, a phennau cenedl Iſraël yn Jeruſalem, ynghelloedd tŷ 'r ARGLWYDD.

30 Felly 'r offeiriaid a'r Lefiaid a gymmeraſant bwys yr arian, a'r aur, a'r lleſtri, i'w dwyn i Jeruſalem i dŷ ein Duw ni.

31 ¶ A chychwynnaſom oddiwrth afon Ahafa ar y deuddegfed *dydd* o'r mîs cyntaf, i fyned i Jeruſalem: a [g] llaw ein Duw oedd arnom ni, ac a'n gwaredodd o law y gelyn, a'r rhai oedd yn cynllwyn ar y ffordd.

[g] Pen. 7. 6, 28.

[h] Neh. 2. 11.

32 Ac ni [h] a ddaethom i Jeruſalem, ac a arhoſaſom yno dridiau.

33 ¶ Ac ar y pedwerydd dydd y pwyſwyd yr arian, a'r aur, a'r lleſtri, yn nhŷ ein Duw ni, trwy law Meremoth fâb Uriah yr offeiriad, ac Eleazar mâb Phinehes oedd gyd-ag ef; a Jozabad mâb Jeſua, a Noadiah mâb Binnui, y Lefiaid, *oedd* gyd-a hwynt:

34 Wrth rifedi, *ac* wrth bwys pob un. A'r holl bwyſau a 'ſgrifennwyd y prŷd hynny.

35 Meibion y gaeth-glud y rhai a ddaeth o'r caethiwed [i] a offrymmaſant boeth-offrymmau i Dduw Iſraël, *ſef* deuddeg o fuſtych dros holl Iſraël, onid pedwar pum ugain o hyrddod, namyn tri pedwar ugain o ŵyn, *a* deuddeg o fychod yn bech-aberth: y cwbl *oedd* yn offrwm poeth i'r ARGLWYDD.

[i] Felly Pen. 6. 17.

36 ¶ A rhoddaſant orchymyn y brenin at bendefigion y brenin, a thywyſogion y tu hwnt i'r afon: a hwy a gynnorthwyaſant y bobl, a thŷ Dduw.

PEN. IX.

1 Ezra yn gofidio am fod y bobl yn ymgyfathrachu â dieithraid, 5 Yn gweddio Duw, ac yn cyfaddef eu pechodau hwynt.

3538 AC wedi darfod hynny, y tywyſogion a ddaethant attaf fi, gan ddywedyd, Nid ymnailltuodd pobl Iſraël, a'r offeiriaid, a'r Lefiaid, oddiwrth bobl y gwledydd: *gwnaethant* yn ôl eu ffieidd-dra hwynt, *ſef* y Canaaneaid, yr Hethiaid, y Phereziaid, y Jebuſiaid, yr Ammoniaid, y Moabiaid, yr Aiphtiaid, a'r Amoriaid.

2 Canys cymmeraſant o'i merched iddynt eu hun, ac i'w meibion; a'r hâd ſanctaidd a ymgymmyſgodd â phobl y gwledydd: a llaw y pennaethiaid a'r tywyſogion fu gyntaf yn y camwedd hyn.

[a] Job 1. 20.

3 Pan glywais inneu hyn, [a] mi a rwygais fy nillad a'm gwiſg, ac a dynnais wâllt fy mhen a'm barf, ac a eiſteddais yn ſynn.

[b] Pen. 10. 3.

4 Yna 'r ymgaſglodd attaf fi bob un ar [b] a ofnodd eiriau Duw Iſraël, am gamwedd y rhai a gaeth-gludaſid; ac myfi a eiſteddais yn ſynn, hyd yr aberth prydnhawnol.

5 ¶ Ac ar yr aberth prydnhawnol, mi a gyfodais o'm cyſtudd; ac wedi i mi rwygo fy nillad a'm gwiſg, mi a oſtyngais ar fy ngliniau, ac a ledais fy nwylo at yr ARGLWYDD fy Nuw,

6 Ac a ddywedais, O fy Nuw, y mae arnaf gywilydd a gorchwyledd godi fy wyneb attat ti, fy Nuw; o herwŷdd [c] ein hanwireddau ni a aethant yn aml tros ben, a'n ‡ camwedd [d] a dyfodd hyd y nefoedd.

[c] Pſa. 38. 4.

‡ Neu, *drygweddi.*

[d] 2 Chr. 28. 9.

7 Er dyddiau ein tadau 'r *ydym* ni mewn camwedd mawr hyd y dydd hwn; ac am ein hanwireddau y rhoddwyd ni, ein brenhinoedd, a'n hoffeiriaid, i law brenhinoedd y gwledydd, i'r cleddyf, i gaethiwed, ac i anrhaith, ac i warthrudd wyneb, megis heddyw. 3538

8 Ac yn awr, tros ennyd fechan y daeth grâs oddiwrth yr ARGLWYDD ein Duw, i adel i ni weddill i ddiangc, ac i roddi i ni hoel yn ei le ſanctaidd ef; fel y goleuai ein Duw ein llygaid, ac y rhoddai i ni ychydig orphywyſdra yn ein caethiwed.

9 Canys caethion *oeddym* ni, ond ni adawödd ein Duw ni yn ein caethiwed, eithr [e] parodd i ni drugaredd o flaen brenhinoedd Perſia, i roddi i ni orphywyſdra i dderchafu tŷ ein Duw ni, ac i gyfodi ei leoedd anghyfannedd ef, ac i roddi i ni fûr yn Juda a Jeruſalem.

[e] Pen. 7. 28.

10 Ac yn awr, beth a ddywedwn wedi hyn, ô ein Duw? canys gadawſom dy orchymynnion di,

11 Y rhai a orchymynnaiſt drwy law dy weiſion y prophwydi, gan ddywedyd, Y wlâd yr ydych yn myned iddi i'w meddiannu, gwlâd halogedig *yw* hi, trwy halogedigaeth pobl y gwledydd, oblegid eu ffieidd-dra hwynt, y rhai a'i llanwaſant hi â'i haflendid, ‡ o gwrr bwy gilydd.

‡ Heb. *o enau i enau.* Megis 2 Bre. 21. 16.

12 Ac yn awr, [f] na roddwch eich merched i'w meibion hwynt, ac na chymmerwch eu merched hwynt i'ch meibion chwi, ac [g] na cheiſiwch eu heddwch hwynt na'i daioni byth: fel y cryfhaoch, ac y mwynhaoch ddaioni y wlâd, ac y gadawöch hi yn etifeddiaeth i'ch meibion byth.

[f] Ex. 34. 16. Deut. 7. 3.

[g] Deut. 23. 6.

13 Ac wedi yr hyn oll a ddaeth arnom am ein drwg weithredoedd, a'n mawr gamwedd, am i ti ein Duw [h] ‡ ein coſpi yn llai na'n hanwiredd, a rhoddi i ni ddiangfa fel hyn;

[h] Pſ. 103. 10. ‡ Heb. *attal ſo ein hau.*

14 A dorrem ni dracheſn dy orchymynnion di, ac ymgyfathrachu † â'r ffiaidd bobl hyn? oni ddigit ti wrthym, nes *ein* difetha, fel na *byddai un* gweddill na diangol?

† Heb. *a phlith y ffieddiau hyn?*

15 ARGLWYDD Dduw Iſraël, cyfiawn *ydwyt* ti; eithr gweddill diangol ydym ni, megis heddyw: wele ni o'th flaen di yn ein camweddau; canys ni allwn ni ſefyll o'th flaen di am hyn.

PEN. X.

1 Sechaniah yn annog Ezra i ddiwygio y priodaſau dieithr. 6 Ezra yn galaru, ac yn caſglu'r bobl ynghŷd. 9 Y bobl, trwy eiriol Ezra, yn edifarhau, ac yn addaw gwellhau. 15 Ei gofal am gyflawnu hynny. 18 Henwau y rhai a briodaſai wragedd dieithr.

AC wedi i Ezra weddïo a chyffeſſu, gan wylo a ſyrthio i lawr o flaen tŷ Dduw, tyrfa fawr o Iſraël a ymgaſglaſant atto ef, yn wŷr, ac yn wragedd, ac yn blant: canys y bobl a wylaſant ag wylofain mawr.

2 Yna y llefarodd Sechaniah mâb Jehiel, o feibion Elam, ac a ddywedodd wrth Ezra, Ni a bechaſom yn erbyn ein Duw, ac a gyttaliaſom â gwragedd dieithr, o bobl y wlâd: etto yn awr y mae gobaith i Iſraël am hyn.

3 Yn

3538 3 Yn awr, gan hynny, gwnawn gyfammod
Heb. dwyn allan. a'n Duw, ar † twrw allan yr holl wragedd, a'i
a Pen. 9. 4. plant, wrth gyngor yr Arglwydd, a'r rhai [a] a
Deut. 7. 3. ofnant [b] orchymynnion ein Duw : a gwneler yn
ôl y gyfraith.

4 Cyfod ; canys arnat ti y *mae* 'r peth : ac
ni *a fyddwn* gyd-a thi ; ymwrola, a gwnâ.

5 Yna y cyfododd Ezra, ac a dyngodd ben-
naethiaid yr offeiriaid a'r Lefiaid, a holl Iſraël,
ar wneuthur ar ôl y peth hyn. A hwy a dynga-
ſant.

6 ¶ Yna y cyfododd Ezra o flaen tŷ Dduw,
ac a aeth i 'ſtafell Johanan fâb Eliaſib : a phan
ddaeth yno, ni fwyttaodd fara, ac nid yfodd
ddwfr ; canys galaru 'r oedd am gamwedd y
gaeth-glud.

7 A chyhoeddaſant yn Juda a Jeruſalem, ar i
holl feibion y gaeth-glud ymgaſglu i Jeruſalem ;

8 A phwy bynnag ni ddelai o fewn tridiau,
yn ôl cyngor y pennaethiaid, a'r henuriaid, efe
a gollai ei holl olud, ac yntef a ddidolid oddiwrth
gynnulleidfa y rhai a gaeth-gludaſid.

9 ¶ Felly holl wŷr Juda a Benjamin a ym-
gaſglaſant i Jeruſalem o fewn tridiau. Hynny
oedd y nawfed mîs, ar yr ugeinfed *dydd* o'r mîs ;
a'r [c] holl bobl a eiſteddaſant yn heol tŷ Dduw,
yn crynu o achos y peth hyn, ac o achos y
glawogydd.

10 Ac Ezra yr offeiriad a gyfododd, ac a
ddywedodd wrthynt, Chwi a bechaſoch, ac a
gyttaliaſoch â gwragedd dieithr, gan 'chwanegu
ar bechod Iſraël.

11 Ac yn awr, rhoddwch foliant i ARGLWYDD
Dduw eich tadau, a gwnewch ei ewyllys ef ; ac
yſgerwch oddiwrth bobl y tîr, ac oddiwrth y
gwragedd dieithr.

12 A holl dyrfa Iſraël a attebaſant, ac a ddy-
wedaſant â llêf uchel, Yn ôl dy air di y mae
arnom ni wneuthur.

13 Eithr y bobl ſydd lawer, a'r amſer yn
lawog, ac ni ellir ſefyll allan, ac nid gwaith un
diwrnod na dau *ydyw* : canys pechaſom ‡ yn
ddirfawr yn y peth hyn.

14 Safed yn awr ein pennaethiaid o'r holl
dyrfa, a deued y rhai o'n dinaſoedd a gyttalia-
ſant â gwragedd dieithr ar amſeroedd goſodedig,
a henuriaid pob dinas, a'i barn-wŷr gyd-a hwynt,
nes troi digter ein Duw oddiwrthym ‡ am y
peth hyn.

15 ¶ Yn unig Jonathan mâb Aſahel, a Jaha-
ſiah mâb Ticuah, a † oſodwyd ar hyn : Meſulam
hefyd, a Sabbethai y Lefiad a'i cynnorthwya-
ſant hwy.

16 A meibion y gaeth-glud a wnaethant felly.
Ac Ezra yr offeiriad, a'r gwŷr *oedd* bennau ce-
nedl tŷ eu tadau, a hwynt oll wrth eu henwau,
a neilltüwyd, ac a eiſteddaſant ar y dydd cyn- 3538
taf o'r degfed mîs i ymofyn am y peth hyn.

17 A hwy a wnaethant ben a'r holl wŷr a
gyttaliaſent â gwragedd dieithr erbyn y dydd
cyntaf o'r mîs cyntaf.

18 ¶ A chafwyd o feibion yr offeiriaid, y
rhai a gyttaliaſent â gwragedd dieithr : o feibion
Jeſua fâb Jozadac a'i frodyr ; Maaſeiah, ac Elie-
zer, a Jarib, a Gedaliah.

19 A hwy [d] a roddaſant eu dwylo ar fwrw [d] 2 Bren.
allan eu gwragedd ; a chan iddynt bechu, *a* 10. 15.
offrymmaſant hwrdd o'r praidd dros eu cam-
wedd.

20 Ac o feibion Immer ; Hanani, a Zebadiah.

21 Ac o feibion Harim ; Maaſeiah, ac Eliah,
a Semaiah, a Jehiel, ac Uzziah.

22 Ac o feibion Paſur ; Elioenai, Maaſeiah,
Iſmael, Nethaneel, Jozabad, ac Elaſah.

23 Ac o'r Lefiaid ; Jozabad, Simei, a Chelai-
ah, (hwnnw *yw* Celitah) Pethahiah, Juda, ac
Eliezer.

24 Ac o'r cantorion ; Eliaſib : ac o'r portho-
rion ; Salum, a Thelem, ac Uri.

25 Ac o Iſraël : o feibion Paros ; Ramaiah, a
Jeſiah, a Malachiah, a Miamin, ac Eleazar, a
Malchiah, a Benaiah.

26 Ac o feibion Elam ; Mattaniah, Zechariah,
a Jehiel, ac Abdi, a Jeremoth, ac Eliah.

27 Ac o feibion Zattu ; Elioenai, Eliaſib, Mat-
taniah, a Jeremoth, a Zabad, ac Aziza.

28 A o feibion Bebai ; Jehohanan, Hananiah,
Zabbai, ac Athlai.

29 Ac o feibion Bani ; Meſulam, Maluch, ac
Adaiah, Jaſub, a Seal, a Ramoth.

30 Ac o feibion Pahath-Moab ; Adnah, a Che-
lal, Benaiah, Maaſeiah, Mattaniah, Bezaleel, a
Binnui, a Manaſſeh.

31 Ac o feibion Harim ; Eliezer, Iſiah, Mal-
chiah, Semaiah, Simeon,

32 Benjamin, Maluch, Semariah.

33 O feibion Haſum ; Mattenai, Mattatha,
Zabad, Eliphelet, Jeremai, Manaſſeh, *a* Simei.

34 O feibion Bani ; Maadai, Amram, ac Uel,

35 Benaiah, Bediah, Chelub,

36 Faniah, Meremoth, Eliaſib,

37 Mattaniah, Mattenai, a Jaaſau,

38 A Bani, a Binnui, Simei,

39 A Selemiah, a Nathan, ac Adaiah,

40 ‡ Machnadebai, Saſai, Sarai, ‡ Neu, Mahnadebai.

41 Azareel, a Selemiah, a Semariah,

42 Salum, Amariah, a Joſeph.

43 O feibion Nebo ; Jehiel, Mattathiah, Za-
bad, Zebina, Jadau, a Joel, *a* Benaiah.

44 Y rhai hyn oll a gymmeraſent wragedd
dieithr : ac yr oedd *i rai* o honynt wragedd a
ddygaſai blant iddynt.

Llyfr NEHEMIAH.

PENNOD I.

3550

1 *Nehemiah, wrth glywed gan Hanani ddrwg gyflwr Jerusalem, yn galaru, ac yn ymprydio, ac yn gweddïo.* 5 *Ei weddi ef.*

GEiriau Nehemiah mâb Hachaliah. A bu ym mîs Cisleu, *yn* yr ugeinfed flwyddyn, pan oeddwn i ym mrenhinllŷs Susan,

2 Ddyfod o Hanani un o'm brodyr, efe a gwŷr o Juda; a gofynnais iddynt am yr Iuddewon a ddïangasai, y rhai a adawsid o'r caethiwed, ac am Jerusalem.

3 A hwy a ddywedasant wrthyf, Y gweddillion y rhai a adawyd o'r gaethglud yno yn y dalaith *ydynt* mewn blinder mawr a gwradwydd: mûr Jerusalem hefyd [a] a ddrylliwyd, a'i phyrth a losgwyd â thân.

a 2 Bren. 25. 10.

4 ¶ A phan glywais y geiriau hyn, myfi a eisteddais, ac a wylais, ac a alerais *dalm* o ddyddiau; a bûm yn ymprydio, ac yn gweddïo ger bron Duw y nefoedd;

b Dan. 9. 4.

5 A dywedais, Attolwg, [b] ARGLWYDD Dduw

c Exo. 20. 6.

y nefoedd, y Duw mawr ac ofnadwy, [c] yr hwn sydd yn cadw cyfammod a thrugaredd i'r rhai a'i carant ef ac a gadwant ei orchymynnion:

d 1 Bren. 8. 29.

6 Bydded attolwg dy glûst yn clywed, [d] a'th lygaid yn agored i wrando ar weddi dy wâs, yr hon yr ydwyf fi yn ei gweddïo ger dy fron di yr awr hon ddydd a nôs, dros feibion Israël dy weision, ac yn cyffesu pechodau meibion Israël, y rhai a bechasom i'th erbyn: myfi hefyd a thŷ fy nhâd a bechasom.

7 Gwnaethom yn llygredig iawn i'th erbyn, ac ni chadwasom y gorchymynnion, na'r deddfau, na'r barnedigaethau, a orchymynnaist i Moses dy wâs.

8 Cofia attolwg y gair a orchymynnaist wrth

e Lef. 26. 39. Deu. 4. 25, &c.

Moses dy wâs, gan ddywedyd, [e] O's chwi a drosseddwch, myfi a'ch gwasgaraf chwi ym mysg y bobloedd:

9 Ond *o's* dychwelwch attafi, a chadw fy

f Deu. 30. 4.

ngorchymynnion, a'i gwneuthur hwynt; [f] pe gyrrid rhai o honoch chwi hyd eithaf y nefoedd, *etto* mi a'i casglaf hwynt oddi-yno, ac a'i dygaf i'r lle a etholais i drigo o'm henw ynddo.

10 A hwy *ydynt* dy weision a'th bobl, y rhai a waredaist â'th fawr allu, ac â'th law nerthol.

11 Attolwg, ARGLWYDD, bydded yn awr dy glûst yn gwrando ar weddi dy wâs, ac ar weddi dy weision y rhai sydd yn ewyllysio ofni dy enw: llwydda hefyd attolwg dy wâs heddyw, a chaniada iddo *gael* trugaredd ger bron y gŵr hwn. Canys myfi oedd drulliad i'r brenin.

PEN. II.

3550

1 *Artaxerxes, pan wybu 'r achos yr oedd Nehemiah yn athrist, yn ei anfon ef a llythyrau ac â gorchymynnion i Jerusalem.* 9 *Nehemiah yn dyfod i Jerusalem, a'r gelynnion yn ddrwg ganddynt hynny.* 12 *Yntau yn gyfrinachol yn golygu adfail y caerau,* 17 *Ac yn annog yr Iuddewon i adeiladu Jerusalem, er gwaethaf eu gelynnion.*

AC ym mîs Nisan *yn* yr ugeinfed flwyddyn i [a] Artaxerxes y brenin, yr oedd gwîn o'i flaen ef: a mi a gymmerais y gwîn, ac a'i rhoddais i'r brenin. Ond ni byddwn *arferol o fod* yn drist ger ei fron ef.

a Ezra 7.

2 Am hynny y brenin a ddywedodd wrthyf, Pa ham *y mae* dy wyneb-prŷd yn drist, a thitheu heb fod yn glaf? nid *yw* hyn onid tristwch calon. Yna 'r ofnais yn ddirfawr:

3 A dywedais wrth y brenin, [b] Byw fyddo 'r brenin yn dragywydd: pa ham na thristaai fy wyneb pan fyddai y ddinas, tŷ beddrod fy nhadau, wedi *ei* dinystrio, a'i phyrth wedi eu hyssu â thân.

b 1 Bren. 31. Dan. 2. & 5. ta. & 6. 6.

4 A'r brenin a ddywedodd wrthyf, Pa beth yr wyt ti yn ei ddymuno? Yna y gweddiais ar Dduw y nefoedd.

5 A mi a ddywedais wrth y brenin, O rhyngabodd i'r brenin, ac od yw dy wâs yn gymmeradwy ger dy fron di, ar it' fy anfon i Juda i ddinas beddrod fy nhadau, fel yr adeiladwyf hi.

6 A'r brenin a ddywedodd wrthyf, (a'i wraig yn eistedd yn ei ymyl ef) Pa hŷd y bydd dy daith di, a pha brŷd y dychweli? A gwelodd y brenin yn dda fy anfon i, a minneu a nodais iddo [c] amser.

c Pen. 5. & 13. 6.

7 Yna y dywedais wrth y brenin, O rhyngabodd i'r brenin, rhodder i mi lythyrau at y tywysogion o'r tu hwnt i'r afon, fel y trosglwyddont fi nes fy nyfod i Juda;

8 A llythyr at Asaph ceidwad coedwig y brenin, fel y rhoddo efe i mi goed i wneuthur trawstiau i byrth y palas, y rhai *a berthyn* i'r tŷ, ac i fûr y ddinas, ac i'r tŷ yr elwyf iddo. A'r brenin a roddodd i mi, [d] fel yr *oedd* daionus law fy Nuw arnafi.

d Ezra 7. 6. Ad. 16.

9 ¶ Yna y daethym at y tywysogion o'r tu hwnt i'r afon, ac a roddes iddynt lythyrau y brenin. (A'r brenin a anfonasai dywysogion y llû, a marchogion gyd-a mi.)

10 Pan glybu Sanbalat yr Horoniad, a Thobiah y gwâs, yr Ammoniad *y peth hyn*, bu ddrwg iawn ganddynt, am ddyfod dyn i geisio daioni i feibion Israël.

11 Felly mi [e] a ddeuthym i Jerusalem, ac a

e Ezra

fûm yno dridiau.

12 ¶ A chyfodais liw nôs, myfi ac ychydig wŷr gyd-a mi; ac ni fynegais i neb beth a roddasai

ddafai fy Nuw yn fy nghalon ei wneuthur yn Jerufalem: ac anifail nid oedd gennyf, onid yr anifail yr oeddwn yn marchogaeth arno.

13 A mi a euthym allan liw nôs drwy [f]borth y glynn ar gyfer ffynnon y ddraig, ac at borth y dom; a deliais fulw ar furoedd Jerufalem y rhai oedd wedi eu dryllio, a'i phyrth *y rhai* oedd wedi eu hyffu â thân.

14 Yna y tramwyais i borth y ffynnon, ac at byfgod-lyn y brenin: ac nid *oedd* le i'r anifail oedd tanaf i fyned heibio.

15 A mi a euthym i fynu gan lan yr afon liw nôs, ac a ddeliais fulw ar y mûr, ac a ddychwelais, ac a ddaethym drwy borth y glynn, ac felly y troais yn ôl.

16 A'r pennaethiaid ni wyddent i ba le 'r aethwn i, na pheth yr oeddwn yn ei wneuthur; a hyd yn hyn ni fynegafwn *ddim* i'r Iuddewon, nac i'r offeiriaid, nac i'r pendefigion, nac i'r pennaethiaid, nac i'r rhan arall oedd yn gwneuthur y gwaith.

17 ¶ Yna y dywedais wrthynt, Yr ydych yn gweled yr adfyd yr ydym ynddo, fod Jerufalem wedi ei dinyftrio, a'i phyrth wedi eu llofgi â thân: deuwch, ac adeiladwn fûr Jerufalem, fel na byddom mwyach yn wradwydd.

18 Yna y mynegais iddynt fod [g]llaw fy Nuw yn ddaionus tu-ag attaf; a geiriau y brenin hefyd y rhai a ddywedafai efe wrthyf. A hwy a ddywedafant, Cyfodwn, ac adeiladwn. Felly y cryfhafant eu dwylo i ddaioni.

19 Ond pan glybu Sanbalat yr Horoniad, a Thobiah y gwâs, yr Amoniad, a Gefem yr Arabiad, *hyn*, hwy a'n gwatwarafant ni, ac a'n dirmygafant, ac a ddywedafant, Pa beth *yw* hyn yr ydych chwi yn ei wneuthur? a wrthryfelwch chwi yn erbyn y brenin?

20 Yna yr attebais hwynt, ac y dywedais wrthynt, Duw y nefoedd, efe a'n llwydda ni; a ninnau ei weifion ef a gyfodwn, ac a adeiladwn: ond [h]nid *oes* i chwi ran, na chyfiawnder, na choffadwriaeth yn Jerufalem.

PEN. III.

1 *Enwau a threfn y rhai a adeiladafant gaerau Jerufalem.*

YNa [a]Eliafib yr arch-offeiriad a gyfododd, a'i frodyr yr offeiriaid, a hwy a adeiladafant [b]borth y defaid; hwy a'i cyffegrafant, ac a ofodafant ei ddorau ef; ïe hyd dŵr Meah y cyffegrafant ef, *a* hyd dŵr [c]Hananeel.

2 A cher llaw iddo ef yr adeiladodd [d]gwŷr Jericho. A cher llaw iddynt hwy yr adeiladodd Zaccur mâb Imri.

3 A [e]meibion Hafenaah a adeiladafant [f]borth y pyfgod; hwynt-hwy a ofodafant ei drawftiau ef, ac [g]a ofodafant ei ddorau, ei gloau, a'i farrau.

4 A cher eu llaw hwynt y cyweiriodd Merimoth mâb Uriah fâb Cos. A cher eu llaw hwynt y cyweiriodd Meffulam mâb Berechiah fâb Mefezabeel. A cher eu llaw hwynt y cyweiriodd Zadoc mâb Baana.

5 A cher llaw iddynt hwy y cyweiriodd y Tecoaid; ond eu gwŷr mawr ni ofodafant eu gwddf [h]yngwafanaeth eu Harglwydd.

6 A Jehoiada mâb Pafeah, a Meffulam mâb Befodaiah, a gyweiriafant yr hên borth; hwy a ofodafant ei drawftiau ef, ac a ofodafant i fynu ei ddorau, a'i gloau, a'i farrau. 3550

7 A cher eu llaw hwynt y cyweiriodd Melatiah y Gibeoniad, a Jadon y Meronothiad, gwŷr Gibeon a Mizpah, hyd orfeddfa y llywydd *oedd* tu yma i'r afon.

8 Ger llaw iddo ef y cyweiriodd Uzziel mâb Harhaiah *o'r* gofaint aur. Ger llaw iddo yntef y cyweiriodd Hananiah mâb *un* o'r apothecariaid: a hwy a ‡gyweiriafant Jerufalem hyd y mûr llydan. ‡ Neu, *adawfant.*

9 A cher eu llaw hwynt y cyweiriodd Rephaiah mâb Hur, tywyfog hanner rhan Jerufalem.

10 A cher llaw iddynt hwy y cyweiriodd Jedaiah mâb Harumaph ar gyfer ei dŷ. A Hattus mâb Hafabniah a gyweiriodd ger llaw iddo yntef.

11 Malciah mâb Harim, a Hafub mâb Pahath-Moab, a gyweiriafant †ran arall, a thŵr y ffyrnau. † Heb. *yr ail meffur.*

12 A cher llaw iddo ef y cyweiriodd Salum mâb Halohes, tywyfog hanner rhan Jerufalem, efe a'i ferched. *i* Pen. 2. 13.

13 [i]Porth y glynn a gyweiriodd Hanun, a thrigolion Zanoah; hwynt-hwy a'i adeiladafant ef, ac a ofodafant ei ddorau ef, ei gloau, a'i farrau, a mîl o gufyddau ar y mûr, hyd [k]borth y dom. *k* Pen. 2. 13.

14 Ond Porth y dom a gyweiriodd Malchiah mâb Rechab tywyfog rhan o Beth-haccerem, efe a'i adeiladodd, ac a ofododd ei ddorau, ei gloau, a'i farrau.

15 A Salum mâb Col-hozeh, tywyfog rhan o Mifpah, a gyweiriodd [l]borth y ffynnon; efe a'i adeiladodd, ac a'i tôdd, ac a ofododd ei ddorau ef, ei gloau, a'i farrau, a mûr [m]pyfgod-lyn Siloah wrth ardd y brenin, a hyd y grifiau fydd yn dyfod i wared o ddinas Dafydd. *l* Pen. 2. 14. *m* Ioan 9. 7.

16 Ar ei ôl ef y cyweiriodd Nehemiah mâb Azbuc tywyfog hanner rhan Beth-zur hyd ar gyfer beddrod Dafydd, a hyd [n]y pyfgod-lyn a wnelfid, a hyd dŷ y cedyrn. *n* 2 Bren. 20. 20.

17 Ar ei ôl ef y cyweiriodd y Lefiaid, Rehum mâb Bani. Ger llaw iddo ef y cyweiriodd Hafabiah, tywyfog hanner rhan Ceilah, yn ei fro ei hun.

18 Ar ei ôl ef eu brodyr hwynt a gyweiriafant, Bafai mâb Henadad, tywyfog hanner rhan Ceilah.

19 A cher llaw iddo ef y cyweiriodd Ezer mâb Jefua tywyfog Mifpah ran arall, ar gyfer y ddringfa i dŷ yr arfau, wrth y drofa.

20 Ar ei ôl ef Baruc mâb ‡Zabbai yn awyddus a gyweiriodd y meffur arall, o'r drofa hyd ddrws tŷ Eliafib yr arch-offeiriad. ‡ Neu, *Zaccai*

21 Ar ei ôl ef Merimoth mâb Uriah fâb Coz a gyweiriodd y meffur arall, o ddrws tŷ Eliafib hyd dalcen tŷ Eliafib.

22 Ac ar ei ôl ef yr offeiriaid, gwŷr y gwaftadedd a gyweiriafant.

23 Ar ei ôl ef y cyweiriodd Benjamin, a Hafub, gyferbyn â'i tŷ. Wedi yntef Azariah mâb Maafeiah, fâb Ananiah, a gyweiriodd wrth ei dŷ.

3550 24 Ar ei ôl yntef Binnui mâb Henadad a gyweiriodd fesur arall, o dŷ Azariah hyd y drofa, sef hyd y gongl.

25 Palal mâb Uzai, ar gyfer y drofa, a'r twr fydd yn myned allan o uchel-dŷ 'r brenin, yr
[o] Jer. 32. 2. & 33. 1. & 37. 21. hwn fydd wrth [o] gyntedd y carchar. Ar ei ôl ef Pedaiah mâb Paros.

[p] Pen. 2. 45. 26 A'r [p] Nethiniaid, y rhai oedd yn trigo
‡ *Y twr.* [q] 2 Chron. 27. 3. yn ‡ [q] Ophel hyd ar gyfer [r] porth y dwfr, tu-a'r
[r] Pe. 8. 1, 3. & 12. 37. dwyrain, a'r twr oedd yn myned allan.

27 Ar ei ôl yntef y Tecoiaid a gyweiriasant fesur arall, ar gyfer y twr mawr fydd yn myned allan, hyd fûr Ophel.

[s] 2 Bren. 11. 16. Jer. 31. 40. 28 Oddiar [s] borth y meirch, yr offeiriaid a gyweiriasant bob un gyferbyn â'i dŷ.

29 Ar eu hôl hwynt Zadoc mâb Immer a gyweiriodd ar gyfer ei dŷ. Ac ar ei ôl yntef y cyweiriodd Samaiah mâb Secaniah, ceidwad porth y dwyrain.

30 Ar ei ôl ef y cyweiriodd Hananiah mâb Selemiah, a Hanun, chweched mâb Zalaph, y mefur arall. Ar ei ôl yntef Mefulam mâb Berechiah a gyweiriodd ar gyfer ei 'ſtafell.

31 Ar ei ôl yntef Malchiah mâb y gôf aur a gyweiriodd hyd dŷ y Nethiniaid, a'r marchnadyddion, ar gyfer porth Miphcad, hyd yſtafell y gongl.

32 A rhwng 'ſtafell y gongl a phorth y defaid, yr eurychod, a'r marchnadyddion a gyweiriasant.

PEN. IV.

1 *Nehemiah yn gweithio, ac yn myned rhagddo yn adeiladu Jeruſalem, er bod y gelynnion yn ei watwor.* 7 *A phan wybu eu digllonedd a'i cyfrinach hwy, yn gosod gwiliadwriaeth,* 13 *yn arfogi y gweithwŷr,* 19 *ac yn dyſgu iddynt ryfela.*

[a] Pen. 2. 10. PAn glybu [a] Sanbalat ein bod ni yn adeiladu 'r mûr, efe a gynddeiriogodd ynddo, ac a lidiodd yn ddirfawr, ac a watworodd yr Iuddewon.

2 Ac efe a lefarodd o flaen ei frodyr a llû Samaria, ac a ddywedodd, Beth y mae 'r Iuddewon gweiniaid hyn yn ei wneuthur? a adewir iddynt hwy? a aberthant? a orphennant mewn diwrnod? a godant hwy y cerrig o'r tyrrau llwch, wedi eu lloſgi?

3 A Thobiah yr Ammoniad *oedd* yn ei ymyl, ac efe a ddywedodd, Er eu bod hwy yn adeiladu, *etto* pêd elai lwynog i fynu, efe a fwriai i lawr eu mûr cerrig hwynt.

4 Gwrando, ô ein Duw; canys yr ydym yn
† Heb. *ddirmygus.* †ddirmygus: dychwel hefyd eu gwradwydd ar cu pennau hwynt, a dôd hwynt yn anrhaith yngwlâd y caethiwed.

[b] Pſal. 69. 27, 28. & 109. 14, 15. Jer 18. 23. 5 Ac [b] na orchguddia eu hanwiredd hwynt, ac na ddeleer eu pechod hwynt o'th wŷdd di: canys digiaſant *dydi* ger bron yr adeiladwŷr.

6 Felly nyni a adeiladaſom y mûr; a chyfannwyd yr holl fûr hyd ei hanner: canys yr oedd gan y bobl galon i weithio.

‡ Heb. *ddechreuſſid o fwrcdd.* 7 ¶ Ond pan glybu Sanbalat, a Thobiah, a'r Arabiaid, a'r Ammoniaid, a'r Aſdodiaid, † gwbl-gyweirio muroedd Jeruſalem, a dechreu cau yr adwyau; yna y llidiaſant yn ddirfawr.

8 A hwynt oll a frad-fwriadaſant ynghŷd i ddyfod i ymladd yn erbyn Jeruſalem, ac † i'w rhwyſtro. 3550 † Heb. *a wnesi iw addo amryfuſedd.*

9 Yna y gweddiaſom ar ein Duw, ac y goſodaſom wiliadwriaeth yn eu herbyn hwynt, ddydd a nôs, o'i plegid hwynt.

10 A Juda a ddywedodd, Nerth y cludwŷr a wanhaodd, a phridd lawer *ſydd*, fel na allwn ni adeiladu 'r mûr.

11 A'n gwrthwyneb-wŷr a ddywedaſent, Ni chânt wybod, na gweled, nes i ni ddyfod i'w myſg hwynt, a'i lladd, a rhwyſtro eu gwaith hwynt.

12 A phan ddaeth yr Iuddewon oedd yn preſſwylio yn eu hymmyl hwynt, dywedaſant wrthym ddeng-waith, ‡ O'r holl leoedd *drwy* y rhai y gallech ddychwelyd attom ni, *y byddont arnoch chwi.* ‡ Neu, *o bob lle y dychwelwch attom ni.*

13 ¶ Am hynny mi a oſodais *rai* ‡ yn y lleoedd iſſaf, o'r tu ôl i'r mûr, *ac* yn y lleoedd iſſaf: yn ôl eu teuluoedd hefyd y goſodais y bobl, â'i cleddyfau, â'i gwayw-ffyn, ac â'i bwäau. ‡ Heb. *o faenau iſſaf y lle.*

14 Ac mi a edrychais, ac a gyfodais, ac a ddywedais wrth y pendefigion, a'r ſwyddogion, ac wrth y rhan arall o'r bobl, Nac ofnwch rhagddynt: cofiwch yr ARGLWYDD mawr ac ofnadwy, ac ymleddwch dros eich brodyr, eich meibion a'ch merched, eich gwragedd a'ch tai.

15 A phan glybu ein gelynnion fod *y peth* yn hyſpys i ni, Duw a ddiddymmodd eu cyngor hwynt; a ninneu oll a ddychwelaſom at y mûr, bawb i'w waith.

16 Ac o'r dydd hwnnw, hanner fy ngweiſion oedd yn gweithio yn y gwaith, a'i hanner hwynt oedd yn dal gwayw-ffyn, a thariannau, a bwäau, a llurigau; a'r tywyſogion *oedd* ar ôl holl dŷ Juda.

17 Y rhai oedd yn adeiladu ar y mûr, ac yn dwyn beichiau, *a'r* rhai oedd yn llwytho, oeddynt ag un llaw yn gweithio yn y gwaith, ac â'r *llaw* arall yn dal art.

18 Canys pob un o'r adeilad-wŷr oedd wedi gwregyſſu ei gleddyf ar ei ‡ glûn, ac yn adeiladu: a'r hwn oedd yn lleiſio mewn udcorn *ydoedd* yn ſy ymyl i. ‡ Heb. *ing nau.*

19 ¶ Ac mi a ddywedais wrth y pendefigion, ac wrth y ſwyddogion, ac wrth y rhan arall o'r bobl, Y gwaith ſydd fawr a helaeth, a nyni a waſgarwyd ar hŷd y mûr, ym mhell oddiwrth ei gilydd:

20 Yn y fan lle y clywöch ſain yr udcorn, yno ymgeſglwch attom. [c] Ein Duw ni a ymladd troſom. [c] Exod. 14. 25. Deut.

21 Felly 'r oeddem ni yn gweithio yn y gwaith: a'i hanner hwynt yn dal gwayw-ffyn, o gyfodiad y wawr hyd gyfodiad y ſêr.

22 Dywedais hefyd y pryd hynny wrth y bobl, Lletteued pob un a'i wâs yn Jeruſalem, fel y byddont i ni yn wiliadwriaeth y nôs, a'r dydd *mewn* gwaith.

23 Felly myfi, a'm brodyr, a'm gweiſion, a'r gwil-wŷr *oedd* ar fy ôl, ni ddiofgaſom ein dillad; ‡ ond a ddiofgai pob un i'w golchi. ‡ Neu, *fel*

PEN. V.

1 Yr Iuddewon yn cwyno rhag eu dyledion, a'i prîd, a'i caethiwed. 6 Nehemiah yn ceryddu yr uſurwŷr, ac yn peri iddynt roi yr occr a'r prîd yn ei ôl, 14 Yn maddeu ei gynhaliaeth i'r bobl, ac yn cadw tŷ.

AC yr oedd gweiddi mawr gan y bobl, a'i gwragedd, yn erbyn yr Iuddewon eu brodyr.

2 Canys yr oedd rhai yn dywedyd, *Y mae* llawer o honom ni, ein meibion, a'n merched: am hynny yr ydym ni yn cymmeryd ŷd, fel y bwyttaom, ac y byddom byw.

3 Yr oedd rhai hefyd yn dywedyd, Ein meuſydd, a'n gwin-llannoedd, a'n tai, yr ydym ni yn eu gwyſtlo, fel y prynnom ŷd rhag y newŷn.

4 Ac yr oedd rhai *eraill* yn dywedyd, Benthygiaſom arian i *dalu* trêth y brenin, a hynny ar ein tiroedd a'n gwin-llannoedd.

Iſa. 58.7. 5 Ac yn awr, [a] ein cnawd ni *ſydd* fel cnawd ein brodyr, ein plant ni fel eu plant hwy: ac Neh. 22.7. wele ni [b] yn daroſtwng ein meibion a'n merched yn weiſion, ac y mae *rhai* o'n merched ni wedi eu caethiwo, ac heb fod gennym *i'w rhyddhau*; canys gan eraill *y mae* ein meuſydd, a'n gwin-llannoedd hyn.

6 ¶ Yna y llidiais yn ddirfawr, pan glywais eu gwaedd hwynt, a'r geiriau hyn.

Heb. yng-hof. 7 Fy nghalon hefyd a † feddyliodd ynof, a mi a ddwrdiais y pendefigion, a'r ſwyddogion, ac a ddywedais wrthynt, Yr ydych chwi yn cymmeryd occreth bob un gan ei frawd. A goſodais yn eu herbyn hwynt gynnulleidfa fawr.

Iſa. 25.48. 8 Dywedais hefyd wrthynt, Nyni yn ôl ein gallu [c] a brynnaſom ein brodyr yr Iuddewon, y rhai a werthaſid i'r cenhedloedd; ac a ydych chwithau yn gwerthu eich brodyr? neu a werthir hwynt i ni? Yna y tawſant, ac ni chawſant air *i atteb*.

9 A mi a ddywedais, Nid da 'r peth yr ydych chwi yn ei wneuthur: oni ddylech chwi rodio Iſa. 25.56. [d] mewn ofn ein Duw ni, o achos gwradwydd y cenhedloedd ein gelynnion.

10 Myfi hefyd *a'm* brodyr, a'm llangciau, ydym yn echwyno iddynt arian, ac ŷd: peidiwn attolwg â'r occreth yma.

11 Rhoddwch attolwg iddynt heddyw eu meuſydd, eu gwin-llannoedd, a'i holiwyddlannoedd, a'i tai drachefn; a chanfed *ran* yr arian, a'r ŷd, y gwîn, a'r olew, yr ydych chwi yn ei fynnu ganddynt.

12 Hwyntau a ddywedaſant, Nyni a'i rhoddwn drachefn, ac ni cheiſiwn *ddim* ganddynt; felly y gwnawn fel yr ydwyt yn llefaru. Yna y Exod. 8, 9. gelwais yr offeiriaid, ac [e] a'i tyngais hwynt ar wneuthur yn ôl y gair hwn.

Exod. 20.11. Deut. 27. 15. 13 A [f] mi a eſgydwais odrau *fy ngwiſg*, ac a ddywedais, Felly 'r eſgydwo Duw bob gŵr o'i dŷ, ac o'i lafur, yr hwn ni chwplao y gair hwn, ac felly y byddo efe yn eſgydwedig, ac yn wâg. A'r holl gynnulleidfa a ddywedaſant, Amen, ac a foliannaſant yr ARGLWYDD. A'r bobl a wnaeth yn ôl y gair hwn.

14 ¶ Ac o'r dydd y goſodwyd fi yn dywyſog iddynt hwy yngwlâd Juda, o'r ugeinfed flwyddyn hyd y ddeuddegfed flwyddyn ar hugain i Artaxerxes y brenin, *ſef* deuddeng mlhynedd, ni fwytteais i na'm brodyr fara y tywyſog. 3550 3562

15 Ond y tywyſogion cyntaf, y rhai *a fuaſai* o'm blaen i, fuaſent drymion ar y bobl, ac a gymmeraſent ganddynt fara a gwîn, heb law deugain ſicl o arian; eu llangciau hefyd a arglwyddiaethent ar y bobl: ond ni wneuthym i felly rhag ofn Duw.

16 Eithr myfi a gyweiriais *ran* yngwaith y mûr hwn, ac ni phrynnaſom *un* maes: a'm holl weiſion i a ymgynnullaſant yno at y gwaith.

17 Ac *yr oedd* ar fy mwrdd i, o Iuddewon, ac o ſwyddogion, ddeng-ŵr a ſaith'ugain, heb law y rhai oedd yn dyfod attom ni o'r cenhedloedd, y rhai *oedd* o'n hamgylch.

18 A'r hyn a arlwyid beunydd oedd un ŷch, chwech o ddefaid dewiſol, ac adar wedi eu parottoi i mi; a phob deng-nhiwrnod *y rhoddid* gwîn o bob mâth, yn ddiandlawd: ac her hyn ni cheiſiais fara y tywyſog, canys trwm oedd y caethiwed ar y bobl yma.

19 [g] Cofia fi, ô fy Nuw, er lles *i mi*: *yn ôl* yr hyn oll a wneuthym i'r bobl hyn. [g] Pſ. 13.22.

PEN. VI.

1 Sanbalat trwy ddichellion, a chwedlau, a brudiau gau, yn ceiſio dychrynnu Nehemiah. 15 Gorphen adeiladu Jeruſalem, a hynny yn ddychryn i'r gelynnion. 17 Pendefigion Juda, a'i gelynnion, yn deall cyfrinach ei gilydd.

APhan glybu Sanbalat, a Thobiah, a ‡ Geſem yr Arabiad, a'r rhan arall o'n gelynnion, adeiladu o honofi y mûr, ac nad oedd a-dwy wedi ei gadel ynddo; (a [a] er na oſodaſwn i y prŷd hynny y dorau ar y pyrth) 3550 ‡ Gaſmu. Ad. 6. [a] Pen. 3. 3.

2 Yna 'r anfonodd Sanbalat a Geſem attaf, gan ddywedyd, Tyred, ac ymgyfarfyddwn yng-hŷd yn *un o'r* pentrefydd yngwaſtadedd [b] Ono: ac yr oeddynt hwy yn bwriadu gwneuthur niwed i mi. [b] 1 Chr. 8. 12.

3 Minnau a anfonais gennadon attynt hwy, gan ddywedyd, Gwaith mawr yr ydwyf fi yn ei wneuthur, o herwŷdd hynny ni allaf ddyfod i wared: pa ham y ſafai y gwaith, pan ymadawn ag ef a dyfod i wared attoch chwi?

4 Etto hwy a anfonaſant attafi yn y wedd hon bedair gwaith; ac yn y modd hwnnw yr attebais hwynt.

5 Yna Sanbalat a anfonodd ei wâs attafi y bummed waith yr un ffunyd, a llythyr agored yn ei law:

6 Ynddo 'r oedd yn 'ſgrifennedig, Ym myſg y cenhedloedd y mae 'r gair, a ‡ Gaſmu ſydd yn dywedyd, dy fod ti a'r Iuddewon yn amcanu gwrthryfela: o herwŷdd hynny dy fod ti yn adeiladu y mûr, fel y byddit frenin arnynt, yn ôl y geiriau hyn. ‡ Geſem, Ad. 1

7 A'th fod titheu hefyd wedi goſod prophwydi i bregethu am danat yn Jeruſalem, gan ddywedyd, *Y mae* brenin yn Juda. Ac yn awr y fâth ymadroddion a hyn a glyw y brenin:

gan

3550 gan hynny tyred yn awr, ac ymgynghorwn ynghŷd.

8 Yna y'r anfonais atto, gan ddywedyd, Ni ddarfu yn ôl yr ymadroddion hyn yr ydwyt ti yn eu dywedyd: ond o'th galon dy hun yr ydwyt yn eu dychymygu hwynt.

9 Oblegid hwynt-hwy oll oedd yn ceisio ein hofni ni, gan ddywedyd, Eu dwylo hwy a laesant oddiwrth y gwaith fel na's gwneir ef. Gan hynny cryfhâ yn awr, *ô Dduw*, ty nwylaw i.

10 A mi a ddaethym i dŷ Semaiah mâb Delaiah, fâb Mehetabel, yr hwn oedd wedi cau arno; ac efe a ddywedodd, Cyfarfyddwn yn nhŷ Dduw, a chauwn ddrysau y deml: canys y maent yn dyfod i'th ladd di; a lliw nôs y deuant i'th ladd di.

11 Yna y dywedais, A ffŷ gŵr o'm bâth i? neu pwy *sydd* fel myfi 'r hwn a elai i'r deml, fel y byddai byw? nid âf i mewn.

12 Ac wele, gwybûm nad Duw a'i anfonasai ef; onid lleferu o honaw ef y brophwydoliaeth hon yn fy erbyn i: canys Tobiah a Sanbalat a'i cyflogasent ef.

13 O herwŷdd hyn y cyflogasid ef fel i'm hofnid i, ac y gwnawn felly, ac y pechwn, ac y byddai *hynny* ganddynt yn enllib *i'm herbyn*, fel i'm gwradwyddent.

e Pſ. 13. 29. 14 [e]O fy Nuw, cofia Tobiah, a Sanbalat, yn ôl eu gweithredoedd hynny; a Noadiah y brophwydes hefyd, a'r rhan arall o'r prophwydi y rhai oedd yn fy nychrynnu i.

15 ¶ A'r mûr a orphennwyd ar y pummed *dydd* ar hugain o Elul, mewn deuddeng nhiwrnod a deugain.

16 A phan glybu ein holl elynnion ni hynny, a gweled o'r holl genhedloedd y rhai *oedd* o'n hamgylch, hwy a ofnasant, ac a lwfrhasant yn ddirfawr ynddynt eu hun: canys gwybuant mai drwy ein Duw ni y gwnelsid y gwaith hwn.

17 ¶ Ac yn y dyddiau hyn, pendefigion Juda oedd yn mynych-ddanfon eu llythyrau at Tobiah; a'r eiddo Tobiah oedd yn dyfod attynt hwythau.

18 Canys *yr oedd* llawer yn Juda mewn cyngrair ag ef, o herwŷdd ‡daw *oedd* efe i Secaniah fâb Arah, a Johanan ei fâb ef a gymmerasai ferch Meſulam fâb Berechiah *yn wraig iddo.*

‡ *Mâb ynghyfraith.*

19 A'i gymmwynasau ef y byddent hwy yn eu mynegi ger fy mron i, † fy ngeiriau inneu hefyd y byddent yn eu hadrodd iddo yntef. *A* Thobiah a anfonodd lythyrau i'm dychrynnu i.

† Neu, *fy matterion.*

PEN. VII.

1 *Nehemïah yn gorchymyn Jeruſalem i Hanani a Hananiah.* 5 *Llyfr achau y rhai a ddaeth gyntaf allan o Babilon,* 9 *O'r bobl,* 39 *A'r offeiriaid,* 43 *A'r Lefiaid,* 46 *A'r Nethiniaid,* 57 *A gweiſion Salomon.* 63 *Yr offeiriaid ni fedrent gael eu hachau.* 66 *Rhifedi y cwbl, a'i golud,* 70 *A'i hoffrymmau.*

AC wedi adeiladu y mûr, a chyfodi o honof y dorau, a goſod y porthorion, a'r cantorion, a'r Lefiaid;

2 Yna mi a orchymynnais i Hanani fy mrawd, ac i Hananiah tywyſog y palas yn Jeruſalem; (canys efe *oedd* ŵr fyddlon, ac yn ofni Duw yn fwy na llawer)

3 A mi a ddywedais wrthynt, Nac agorer pyrth Jeruſalem nes gwreſogi 'r haul; a thra fyddont hwy yn ſefyll yno, cauant y dryſau a phrenniant: ac mi a oſodais wilwŷr *o* drigolion Jeruſalem, pob un yn ei wiliadwriaeth, a phob un ar gyfer ei dŷ.

4 A'r ddinas *oedd* ehang, a mawr; ac ychydig bobl ynddi: a'r tai *nid* oeddynt wedi eu hadeiladu.

5 ¶ A'm Duw a roddodd yn fy nghalon gynnull y pendefigion, y tywyſogion hefyd, a'r bobl, i'w cyfrif wrth eu hachau. A mi a gefais lyfr achau y rhai a ddaethai i ſynu yn gyntaf, a chefais yn 'ſgrifennedig ynddo;

6 [a]Dyma feibion y dalaith, y rhai a ddaeth i ſynu o gaethiwed y gaeth-glud a gaethgluda- 3405
ſai Nabuchodonoſor brenin Babilon, ac a ddych- 3416
welaſant i Jeruſalem, ac i Juda, pob un i'w 3468
ddinas ei hun; *a* Ezra 2. 1, &c.

7 Y rhai a ddaethant gyd-a Zorobabel, Jeſua, Nehemiah, ‡ Azariah, Raamiah, Nahamani, Mordecai, Bilſan, Miſpereth, Bigfai, Nahum, Baanah. *Dyma* rifedi dynion pobl Iſraël;

‡ Neu, *Seraiah.* Ezrych Ezra 2. 2.

8 Meibion Paros, dwy fil cant a deuddeg a thrugain.

9 Meibion Sephatiah, try-chant a deuddeg a thrugain.

10 Meibion Arah, chwe chant a deuddeg a deugain.

11 Meibion Pahath-Moab; o feibion Jeſua, a Joab, dwy fil ac wyth gant a thri ar bymtheg.

12 Meibion Elam, mil dau gant a phedwar ar ddeg a deugain.

13 Meibion Zattu, wyth gant a phump a deugain.

14 Meibion Zaccai, ſaith gant a thri ugain.

15 Meibion † Binui, chwe chant ac wyth a deugain.

† Neu, *Bani.*

16 Meibion Bebai, chwe chant ac wyth ar hugain.

17 Meibion Azgad, dwy fil try-chant a dau ar hugain.

18 Meibion Adonicam, chwe chant a ſaith a thrugain.

19 Meibion Bigfai, dwy fil a ſaith a thrugain.

20 Meibion Adin, chwe chant a phymtheg a deugain.

21 Meibion Ater o Hezeciah, tri ar bymtheg a phedwar ugain.

22 Meibion Haſum, try-chant ac wyth ar hugain.

23 Meibion Bezai, try-chant a phedwar ar hugain.

24 Meibion ‡ Hariph, cant a deuddeg.

‡ Neu, *Jora.*

25 Meibion † Gibeon, pymtheg a phedwar ugain.

† Neu, *Gibar.*

26 Gwŷr Bethlehem, a Netophah, cant wyth a phedwar ugain.

27 Gwŷr Anathoth, cant ac wyth ar hugain.

28 Gwŷr ‡ Beth-azmaſeth, dau a deugain.

‡ Neu, *Azmaſ.*

29 Gwŷr † Ciriath-Jearim, Cephirah, a Beeroth; ſaith gant a thri a deugain.

† Neu, *Cyriath-jearim.*

30 Gwŷr

3468 30 Gwŷr Ramah, a Geba, chwe chant ac un ar hugain.
31 Gwŷr Micmas, cant a dau ar hugain.
32 Gwŷr Bethel, ac Ai, cant a thri ar hugain.
33 Gwŷr Nebo arall, deuddeg a deugain.
34 Meibion [b] Elam arall, mîl dau gant a phedwar ar ddeg a deugain.
35 Meibion Harim, try-chant ac ugain.
36 Meibion Jericho, try-chant a phump a deugain.
37 Meibion Lod, Hadid, ac Ono, ſaith gant ac un ar hugain.
38 Meibion Senaah, tair mîl naw cant a deg ar hugain.
39 ¶ Yr offeiriaid: meibion [c] Jedaiah, o dŷ Jeſua, naw cant a thri ar ddeg a thri ugain.
40 Meibion [d] Immer, mîl a deuddeg a deugain.
41 Meibion [e] Paſur, mîl dau gant a ſaith a deugain.
42 Meibion [f] Harim, mîl a dau ar bymtheg.
43 ¶ Y Lefiaid: meibion Jeſua, o Cadmiel, *ac* o feibion ‡ Hodeſah, pedwar ar ddeg a thrugain.
44 ¶ Y Cantorion: meibion Aſaph, cant ac wyth a deugain.
45 ¶ Y porthorion: meibion Salum, meibion Ater, meibion Talmon, meibion Accub, meibion Hatita, meibion Sobai; cant a thri ar bymtheg ar hugain.
46 ¶ Y Nethiniaid: meibion Ziha, meibion Haſupha, meibion Tabaoth,
47 Meibion Ceros, meibion Sia, meibion Padon,
48 Meibion Lebana, meibion Hagaba, meibion Salmai,
49 Meibion Hanan, meibion Gidel, meibion Gahar,
50 Meibion Reaiah, meibion Rezin, meibion Necoda,
51 Meibion Gazzam, meibion Uzza, meibion Paſeah,
52 Meibion Beſai, meibion Meunim, meibion Nephiſeſim.
53 Meibion Bacbuc, meibion Hacupha, meibion Harhur,
54 Meibion Baſlith, meibion Mehida, meibion Harſa,
55 Meibion Barcos, meibion Siſera, meibion Tamah,
56 Meibion Neziah, meibion Hatipha.
57 ¶ Meibion gweiſion Salomon: meibion Sotai, meibion Sophereth, meibion Perida,
58 Meibion Jaala, meibion Darcon, meibion Gidel,
59 Meibion Sephatiah, meibion Hattil, meibion Pochereth Zebaim, meibion ‡ Amon.
60 Yr holl Nethiniaid, a meibion gweiſion Salomon, *oedd* dry-chant a deuddeg a phedwar ugain.
61 [g] A'r rhai hyn a ddaethant i ſynu o Telmelah, Telhareſa, Cherub, Adon, ac Immer: ond ni fedrent ddangos tŷ eu tadau, na'i ‡ hiliogaeth, ai o Iſraël yr oeddynt.
62 Meibion Delaiah, meibion Tobiah, meibion Necoda, chwe chant a dau a deugain.
63 ¶ Ac o'r offeiriaid: meibion Habaiah, meibion Coz, meibion Barzilai, yr hwn a gymmerth *un* o ferched Barzilai y Gileadiad yn wraig, ac a alwyd ar eu henw hwynt. 3468
64 Y rhai hyn a geiſiaſant eu hyſgrifen ym mhlith yr achau, ond nis cafwyd: am hynny y † bwriwyd hwynt allan o'r offeiriadaeth. † Heb. *halogwyd.*
65 A'r ‡ Tirſatha a ddywedodd wrthynt, na fwyttaënt o'r pethau ſanctteiddiolaf, hyd oni chyfodai offeiriad ag Urim ac â Thummim. ‡ Neu, *llywydd.*
66 ¶ Yr holl gynnulleidfa ynghŷd *oedd* ddwy fil a deugain try-chant a thrugain.
67 Heb law eu gweiſion hwynt a'i morwynnion, y rhai hynny *oedd* ſaith mil try-chant a dau ar bymtheg ar hugain: a chanddynt hwy *yr oedd* dau gant a phump a deugain o gantorion ac o gantoreſau.
68 Eu meirch hwynt *oedd* ſaith gant ac un ar bymtheg ar hugain; a'i mulod yn ddau gant a phump a deugain;
69 Y camelod *oedd* bedwar cant a phymtheg ar hugain; yr aſſynnod *oedd* chwe mil ſaith gant ac ugain.
70 ¶ A † rhai o'r tadau pennaf a roddaſant † Heb. *rhan.* [h] Pen. 8. 9.
tu-ag at y gwaith. [h] Y Tirſatha a roddodd i'r tryſor fil o ddracmonau aur, deg a deugain o phïolau, pum cant a deg ar hugain o wiſgoedd offeiriaid.
71 *A rhai* o'r tadau pennaf a roddaſant i dryſor y gwaith ugain mîl o ddracmonau aur, a dwy fil a deu-cant o bunnau o arian.
72 A'r hyn a roddodd y rhan arall o'r bobl *oedd* ugain mîl o ddracmonau aur, a dwy fil o bunnau yn arian, a ſaith a thrugain o wiſgoedd offeiriaid.
73 A'r offeiriaid, a'r Lefiaid, a'r porthorion, a'r cantorion, a *rhai* o'r bobl, a'r Nethiniaid, a holl Iſraël, a drigaſant yn eu dinaſoedd. A phan ddaeth y ſeithfed mîs, yr oedd meibion Iſraël yn 3469
eu dinaſoedd.

PEN. VIII.

1 Duwiol arfer gwrando a darllen y gyfraith. 9 Nehemiah, ac Ezra, a'r Lefiaid, yn cyſſuro 'r bobl. 13 Parodrwydd y bobl i wrando, ac i ddyſgu. 16 Cadw gŵyl y Pebyll.

A'r holl [a] bobl a ymgaſglaſant o un-frŷd i'r heol *oedd* o flaen [b] porth y dwfr, ac a ddywedaſant wrth Ezra [c] yr yſgrifennydd, am ddwyn llyfr cyfraith Moſes, yr hon a orchymynnaſai 'r ARGLWYDD i Iſraël. 3551
[a] Ezra 3. 1. [b] Pen. 3. 26. [c] Ezra 7. 6.
2 Ac Ezra yr offeiriad a ddûg y gyfraith o flaen y gynnulleidfa o wŷr, a gwragedd, a phawb ar a oedd yn † medru gwrando yn ddeallus, ar y dydd cyntaf o'r ſeithfed mîs. † Heb. *deall.*
3 Ac efe a ddarllennodd ynddo ar wyneb yr heol *oedd* o flaen porth y dwfr, o'r † borau hyd hanner dydd, ger bron y gwŷr, a'r gwragedd, a'r rhai oedd yn medru deall: a chluſtiau 'r holl bobl *oedd yn gwrando* ar lyfr y gyfraith. † Heb. *golau.*
4 Ac Ezra yr yſgrifennydd a ſafodd ar † bulpud o goed, yr hwn a wnelſid i'r peth *hyn*; a chyd-ag ef y ſafodd Mattithiah, a Sema, ac Anaiah, ac Uriah, a Helciah, a Maaſeiah, ar ei law ddehau ef; a Phedaiah, a Miſael, a Malchiah, † Heb. *dwr.*

3551 a Hasum, a Hasbadana, Zechariah, *a* Mesulam, ar ei law assŵy ef.

† Heb. *yngolwg.*

5 Ac Ezra a agorodd y llyfr †yngŵydd yr holl bobl, (canys yr oedd efe oddïar yr holl bobl:) a phan agorodd, yr holl bobl a safasant.

6 Ac Ezra a fendithiodd yr ARGLWYDD, y Duw mawr. A'r holl bobl a attebasant, Amen, Amen, gan dderchafu eu dwylo: a hwy a ymgrymmasant, ac a addolasant yr ARGLWYDD *a'i* hwynebau *tu-a* 'r ddaiar.

7 Jesua hefyd, a Bani, a Serebiah, Jamin, Accub, Sabbethai, Hodijah, Maaseiah, Celita, Azariah, Jozabad, Hanan, Pelaiah, a'r Lefiaid, oedd yn dysgu y gyfraith i'r bobl; a'r bobl yn sefyll yn eu lle.

8 A hwy a ddarllennasant yn eglur yn y llyfr, ynghyfraith Dduw; gan osod *allan* y synwyr, fel y deallent wrth ddarllen.

‡ *Ilymydd.* Ezr. 2 63. Pen. 10. 1.

9 ¶ A Nehemiah, efe *yw* y ‡ Tirsatha, ac Ezra yr offeiriad *a'r* 'sgrifennydd, a'r Lefiaid y rhai oedd yn dysgu 'r bobl, a ddywedasant wrth yr holl bobl,

d Nu. 29. 1.

[d] Y mae heddyw yn sanctaidd i'r ARGLWYDD eich Duw;

e Deut. 16. 14, 15.

[e] na alerwch, ac na wylwch. Canys yr holl bobl oedd yn wylo pan glywsant eiriau y gyfraith.

10 Ac efe a ddywedodd wrthynt, Ewch, bwyttewch y breision, ac yfwch y melysion, ac

f Esth. 9. 19, 22. Dut. 11. 10.

[f] anfonwch rannau i'r hwn nid *oes* ganddo *ddim* yn barod; canys y mae heddyw *yn* sanctaidd i'n Harglwydd: am hynny na thristewch; canys llawenydd yr ARGLWYDD yw eich nerth chwi.

11 A'r Lefiaid a ostegasant yr holl bobl, gan ddywedyd, Tewch; canys y dydd heddyw sydd sanctaidd, ac na thristewch.

12 A'r holl bobl a aethant i fwytta, ac i yfed, ac i anfon ymaith rannau, ac i wneuthur llawenydd mawr; o herwŷdd iddynt ddeall y geiriau a ddysgasent hwy iddynt.

13 ¶ A'r ail dydd, tadau pennaf yr holl bobl, yr offeiriaid, a'r Lefiaid, a ymgynnullasant at Ezra yr 'sgrifennydd, ‡ i'w dysgu yngeiriau y gyfraith.

‡ Neu, *a adysgu.*

14 A hwy a gawsant yn 'sgrifennedig yn y gyfraith, yr hon a orchymynnasai 'r ARGLWYDD

g Lef. 23. 24. Deu 16. 13.

drwy law Moses, [g] y dylai meibion Israël drigo mewn bythod ar ŵyl y seithfed mîs;

h Lef 23. 4.

15 Ac [h] y dylent gyhoeddi, a gyrru gair trwy eu holl ddinasoedd, a thrwy Jerusalem, gan ddywedyd, Ewch i'r mynydd, a dygwch ganghennau oliwydd, a changau pin-wydd, a changau y myrt-wydd, a changau y palm-wydd, a changhennau o'r prennau cauadfrig, i wneuthur bythod, fel y mae yn 'sgrifennedig.

16 ¶ Felly y bobl a aethant allan, ac a'i dygasant, ac a wnaethant iddynt fythod, bob un ar ei nen, ac yn eu cynteddoedd, ac ynghynteddoedd ty Dduw, ac yn heol porth y dwfr, ac yn heol porth Ephraïm.

17 A holl gynnulleidfa y rhai a ddychwelasent o'r caethiwed, a wnaethant fythod, ac a eisteddasant yn y bythod: canys er dyddiau Josua fab Nun hyd y dydd hwnnw ni wnaethai meibion Israël felly. Ac yr oedd llawenydd mawr iawn.

18 Ac *Ezra* a ddarllennodd yn llyfr cyfraith

i Deut. 31. 10. &c.

Dduw [i] beunydd, o'r dydd cyntaf hyd y dydd diweddaf. A hwy a gynhaliasant yr ŵyl saith niwrnod, ac ar yr wythfed dydd *y bu* † cymmanfa, [k] yn ôl y ddefod.

† Heb. *gwasgr. ddiad.* k Lef. 23. 36.

PEN. IX.

1 Ympryd cyhoedd, ac edifeirwch y bobl. 4 Y Lefiaid yn gwneuthur duwiol gyffes o ddaioni Duw, a drygioni 'r bobl.

AC ar y pedwerydd dydd ar hugain o'r [a] mîs hwn meibion Israël a ymgynnullasant mewn ympryd, ac mewn sach-liain, a [b] phridd arnaddynt.

a Pen. 8. 2. b Jos. 7. 6. Job 2. 12.

2 A [c] hâd Israël a ymnailltuasant oddiwrth bob † dieithraid, ac a safasant, ac a gyffesasant eu pechodau, ac anwireddau eu tadau.

c Ezr. 10. 11. Pſ. 13. 3. † Heb. *meibion ſa. estr.*

3 A chodasant i fynu yn eu lle, ac [d] a ddarllennasant yn llyfr cyfraith yr ARGLWYDD eu Duw, bedair gwaith yn y dydd; a phedair gwaith yr ymgyffesasant, ac yr ymgrymmasant i'r ARGLWYDD eu Duw.

d Pſ. 1. 2.

4 ¶ Yna y safodd ‡ ym mhulpud y Lefiaid, Jesua, a Bani, Cadmiel, Sebaniah, Bunni, Serebiah, Bani, *a* Chenani; a gwaeddasant â llef uchel ar yr ARGLWYDD eu Duw.

‡ Neu, *yngrysiau.* Heb. *a'u ſa.*

5 A'r Lefiaid, Jesua, a Chadmiel, Bani, Hasabniah, Serebiah, Hodiah, Sebaniah, Pethahiah, a ddywedasant, Cyfodwch, bendithiwch yr ARGLWYDD eich Duw o dragywyddoldeb hyd dragywyddoldeb: a bendithier dy enw gogoneddus a derchasedig goruwch pob bendith a moliant.

6 Ti yn unig wyt ARGLWYDD: [e] ti a wnaethost y nefoedd, [f] nefoedd y nefoedd, a'i [g] holl luoedd hwynt, y ddaiar a'r hyn oll *sydd* arni, y moroedd a'r hyn oll *sydd* ynddynt; a thi sydd yn eu cynnal hwynt oll; a llû y nefoedd sydd yn ymgrymmu i ti.

e Gen. 1. Dut. 10. f Deu 10. g Gen. 2.

7 Ti yw 'r ARGLWYDD Dduw, 'r hwn a ddetholaist [h] Abram, ac a'i dygaist ef allan o Ur y Caldeaid, ac a roddaist iddo enw [i] Abraham:

h Gen. 11. & 12. 1. i Gen. 17.

8 A chefaist ei galon ef [k] yn ffyddlawn ger dy fron di, ac a wnaethost [l] gyfammod ag ef, ar roddi 'n ddïau i'w hâd ef wlâd y Canaaneaid, yr Hefiaid, yr Amoriaid, a'r Pherezïaid, a'r Jebusiaid, a'r Gergasiaid; ac a gwpleaist dy eiriau: o herwŷdd cyfiawn wyt:

k Gen. 15. & 17. l Gen. 15. & 17.

9 [m] Gwelaist hefyd gystudd ein tadau yn yr Aipht: a thi [n] a wrandewaist eu gwaedd hwynt wrth y môr coch:

m Ex. 2. & 3. n Ex. 14.

10 A thi [o] a wnaethost arwyddion, a rhyfeddodau ar Pharao, ac ar ei holl weision, ac ar holl bobl 'ei wlâd 'ef: canys gwybuost i'r rhai hyn falchïo yn eu herbyn hwynt. A gwnaethost it' enw, fel *y gwelir* y dydd hwn.

o Exod. 7, 8, 9, 10, 12. a phleth. Pentat. ddeg.

11 [p] Y môr hefyd a holltaist o'i blaen hwynt, fel y treiddiasant drwy ganol y môr ar hŷd ſychdir; a'i herlidwŷr a fwriaist i'r gwaelod, [q] fel maen i ddyfroedd cryfion:

p Exod. 14. 21, 22. q Exod. 15. 5.

12 Ac [r] a'i harweiniaist hwy liw dydd mewn colofn gwmmwl, a lliw nôs mewn colofn dân, i oleuo iddynt hwy y ffordd yr oeddynt yn myned 'rhyd-ddi.

r Exod. 13. 21. & 14. 19.

13 [s] Ti a ddisgynnaist hefyd ar fynydd Sinai, ac a ymddiddenaist â hwynt o'r nefoedd; rhoddaist hefyd iddynt farnedigaethau uniawn, a chyfreithiau †gwîr, deddfau a gorchymynnion daionus:

s Exod. 19. 20. & 20. † Heb. *gwirion.*

14 A'th

3551 14 A'th Sabboth ſanctaidd a hyſpyſaiſt iddynt; gorchymynnion hefyd, a deddfau, a chyfreithiau a orchymynnaiſt iddynt drwy law Moſes dy wâs.

Exod. 16. 15. Exo. 17. 6. Num. 20. &c. Deut. 1. 8. Heb. *daſit dy* 15 [t] Bara hefyd o'r nefoedd a roddaiſt iddynt yn eu newyn, a [u] dwfr o'r graig a dynnaiſt iddynt yn eu ſyched; a thi a ddywedaiſt wrthynt, [x] y deuent i etifeddu y wlâd a † dyngaſit ar *ei* rhoddi iddynt.

Pſa. 144. 16 Ond hwynt-hwy a'n tadau ni a falchïaſant, ac a galedaſant eu gwarrau, ac ni wrandawſant ar dy orchymynnion di;

17 Ac a wrthodaſant wrando, ac ni chofiaſant dy ryfeddodau, y rhai a wnelſit ti erddynt; caledaſant hefyd eu gwarrau, a goſodaſant [y] ben arnynt i ddychwelyd i'w caethiwed yn eu cyndynrwydd: etto ti ydwyt † Dduw parod i faddeu, [z] graſlawn, a thrugarog, liwyrfrydig i ddigter, ac aml o drugaredd, ac ni wrthodaiſt hwynt.

Heb. *y maddeu.* Joe. 2. 13. Jon. 4. 2. Pſa. 86. 15. 18 Hefyd [a] pan wnaethent iddynt lô toddedig, a dywedyd, Dyma dy Dduw di 'r hwn a'th ddûg di i fynu o'r Aipht; a chablaſent yn ddirfawr;

Neh. 9. 32. 34. 19 Er hynny yn dy aml doſturiaethau ni adewaiſt ti hwynt yn yr anialwch: [b] y goloſn gwmmwl ni chiliodd oddiwrthynt drwy 'r dydd, i'w harwain hwynt ar hŷd y ffordd; na'r goloſn dân drwy 'r nôs, i oleuo iddynt, ac i ddangos y ffordd y cerddent ynddi.

Exod. 11. 17. 63. 11. Num. 16. 15. Pſa. 78. 17. 6. 20 Dy [c] Yſpryd daionus hefyd a roddaiſt i'w dyſgu hwynt, ac nid âtteliaiſt dy [d] Manna rhag eu genau, [e] dwfr hefyd a roddaiſt iddynt yn eu ſyched.

Neh. 9. 27. 21 Felly [f] deugain mlhynedd y porthaiſt hwynt yn yr anialwch, heb fod arnynt eiſiau *dim*: eu gwiſgoedd ni heneiddiaſant, a'i traed ni chwyddaſant.

Num. 21. 24. Deut. 2. 17. 22 A thi a roddaiſt iddynt frenhiniaethau, a phobloedd, a rhennaiſt hwynt i gonglau. Felly hwy a feddiannaſant wlâd [h] Sihon, a gwlâd brenin Hesbon, a gwlâd Og brenin Baſan.

23 [i] Lluoſogaiſt hefyd eu meibion hwynt fel ſêr y nefoedd, ac a'i dygaiſt hwynt i'r wlâd a ddywedaſit wrth eu tadau y deuent iddi i'w meddiannu.

24 Felly [k] y meibion a aethant i mewn, ac a feddiannaſant y wlâd, a thi a ddaroſtyngaiſt drigolion y wlâd, y Canaaneaid, o'i blaen hwynt, ac a'i rhoddaiſt yn eu llaw hwynt, eu brenhinoedd hefyd, a phobloedd y wlâd, fel y gwnaënt iddynt yn ôl eu hewyllys.

25 A hwy a ennillaſant ddinaſoedd cedyrn, a daiar frâs, ac a feddiannaſant dai llawn o bob daioni, pydewau cloddiedig, gwin-llannoedd, ac oliwydd-lannoedd, a choed ‡ ffrwyth-lawn yn aml; a hwy a fwyttaſant, ac a ddigonwyd, ac [l] a fraſſawyd, ac a ymhyfrydaſant yn dy fawr ddaioni di.

26 Etto hwy a anufuddhaſant, ac a wrthryfelaſant yn dy erbyn, [m] taflaſant hefyd dy gyfraith o'r tu ôl i'w cefn, [n] a'th brophwydi a laddaſant, y rhai a dyſtiolaethaſent wrthynt, am ddychwelyd attat; ac a gablaſant yn ddirfawr.

27 [o] Am hynny ti a'i rhoddaiſt hwynt yn llaw eu gorthrym-wŷr, y rhai a'i cyſtuddiaſant: ac yn amſer eu cyfyngdra pan waeddaſant arnat, a'i gwrandewaiſt *hwynt* o'r nefoedd, ac yn ôl dy aml doſturiaethau rhoddaiſt iddynt achub-wŷr, y rhai a'i hachubaſant o law eu gwrthwyneb-wŷr. 3551 [o] Barn. 2. 14. & 3. 8, &c.

28 Ond pan lonyddodd arnynt, dychwelaſant i wneuthur drygioni yn dy wŷdd di: am hynny y gadewaiſt hwynt yn llaw eu gelynnion y rhai a arglwyddiaethaſant arnynt: etto pan ddychwelaſant, a gwaeddi arnat, titheu o'r nefoedd a wrandewaiſt, ac a'i gwaredaiſt hwynt, yn ôl dy doſturiaethau, lawer o amſeroedd.

29 A thi a dyſtiolaethaiſt yn eu herbyn hwynt, i'w dychwelyd at dy gyfraith di: ond hwy [q] falchïaſant, ac ni wrandawſant ar dy orchymynnion, eithr pechaſant yn erbyn dy farnedigaethau, († y rhai *o's* gwnâ dyn *hwynt*, eſe fydd byw ynddynt) a † gwnaethant yſgwydd i gilio, ac a galedaſant eu gwarrau, ac ni wrandawſant. [p] Lef. 18. 5. † Heb. *rhoddaſant.* Zech. 7. 12.

30 Er hynny ti a'i hoedaiſt hwynt flynyddoedd lawer, ac a dyſtiolaethaiſt [q] wrthynt drwy dy Yſpryd † [r] yn dy brophwydi; ond ni wrandawſant: am hynny y rhoddaiſt hwynt yn llaw pobl y gwledydd. [q] 2 Bren. 17. 13. † Heb. *yn llaw.* [r] Edrych Act. 7. 51. 1 Pet. 1. 11.

31 Etto er mwyn dy fawr drugareddau, [ſ] ni lwyr-ddifethaiſt hwynt, ac ni wrthodaiſt hwynt; canys Duw graſlawn a thrugarog ydwyt. [ſ] Jer. 4. 27.

32 Ac yn awr, ô ein Duw ni, y Duw mawr, [t] cadarn, ac ofnadwy, yr hwn *nyt* yn cadw cyfammod a thrugaredd; na fydded bychan o'th flaen di yr holl flinder † a ddigwyddodd i ni, i'n brenhinoedd, i'n tywyſogion, ac i'n hoffeiriaid, ac i'n prophwydi, ac i'n tadau, ac i'th holl bobl, er dyddiau brenhinoedd Aſſyria hyd y dydd hwn. [t] Ex. 34. 6, 7. † Heb. *a'n cafodd*, neu, *a'n goddiweddodd.*

33 [u] Titheu *ydwyt* gyfiawn yn yr hyn oll a ddigwyddodd i ni: canys gwirionedd a wnaethoſt ti, a ninnau a wnaethom yn annuwiol. [u] Dan. 9. 14.

34 Ein brenhinoedd hefyd, ein tywyſogion, ein hoffeiriaid, a'n tadau, ni chadwaſant dy gyfraith, ac ni wrandawſant ar dy orchymynnion, na'th dyſtiolaethau, y rhai a dyſtiolaethaiſt wrthynt.

35 A hwy ni'th waſanaethaſant yn eu brenhiniaeth, nac yn dy fawr ddaioni a roddaiſt iddynt, nac yn y wlâd ehang a brâs, yr hon a oſodaiſt o'i blaen hwynt; ac ni ddychwelaſant oddiwrth eu drwg weithredoedd.

36 Wele ni heddyw yn weiſion; ac am y wlâd a roddaiſt i'n tadau ni, i fwytta ei ffrwyth a'i daioni, wele ni yn weiſion ynddi.

37 A mawr yw ei thoreth hi i'r brenhinoedd a oſodaiſt arnom ni, am ein pechodau: ac arglwyddiaethu y maent ar ein cyrph, ac ar ein hanifeiliaid yn ôl eu hewyllys; ac yr ydym mewn cyfyngder mawr.

38 Ac o herwŷdd hyn oll yr ydym yn gwneuthur *cyfammod* ſicr, ac yn *ei* 'ſgrifennu; ac *y mae* ein tywyſogion, ein Lefiaid, a'n hoffeiriaid, † yn ei ſelio. † Heb. *wrth*, neu, *wch ei ſelio.*

PEN. X.

1 *Henwau y rhai a ſeliaſant y Cyſammod rhwng Duw a'r bobl.* 29 *Pyngciau y Cyſammod.*

† Heb. *o'ld wrth ſelio.*

A'R rhai † a ſeliodd *oedd*, Nehemiah y Tirſatha, mâb Hachaliah, a Zidciah,

2 [a] Seraiah, Azariah, Jeremiah,

3 Paſur, Amariah, Malchiah,

4 Hattus, Sebaniah, Maluch,

5 Harim, Meremoth, Obadiah,

6 Daniel, Ginnethon, Baruch,

7 Meſulam, Abiah, Mijamin,

8 Maaziah, Bilgai, Semaiah: dyma 'r offeiriaid.

9 A'r Leſiaid: Jeſua mâb Azaniah, Binnui o feibion Henadad, Cadmiel;

10 A'i brodyr hwynt; Sebaniah, Hodiah, Celitah, Pelaiah, Hanan,

11 Micah, Rehob, Hoſabiah,

12 Zaccur, Serebiah, Sebaniah,

13 Hodiah, Bani, Beninu.

14 Pennaethiaid y bobl; [b] Paros, Pahath-Moab, Elam, Zatthu, Bani.

15 Bunni, Azgad, Bebai,

16 Adoniah, Bigfai, Adin,

17 Ater, Hizciah, Azzur,

18 Hodiah, Haſum, Bezai,

19 Hariph, Anathoth, Nebai,

20 Magpias, Meſulam, Hezir,

21 Meſezabeel, Zadoc, Jadua,

22 Pelatiah, Hanan, Anaiah,

23 Hoſea, Hananiah, Haſub,

24 Halohes, Pileha, Sobec,

25 Rehum, Haſabnah, Maaſeiah,

26 Ac Ahiah, Chanan, Anan,

27 Maluch, Harim, Baanah.

28 ¶ [c] A'r rhan arall o'r bobl, yr offeiriaid, y Leſiaid, y porthorion, y cantorion, y Nethiniaid, a phawb ar a ymnailltuaſent oddiwrth bobl y gwledydd at gyfraith Dduw, eu gwragedd hwynt, eu meibion, a'i merched; pawb ar a oedd a gwybodaeth ac a deall ganddo:

29 Hwy a lynaſant wrth eu brodyr, eu pennaethiaid, ac [d] a aethant mewn rhaith a llw ar rodio ynghyfraith Dduw, yr hon a roddaſid drwy law Moſes gwâs Duw: ac ar gadw, ac ar wneuthur holl orchymynnion yr ARGLWYDD ein harglwydd ni, a'i farnedigaethau, a'i ddeddfau:

30 Ac ar [e] na roddem ein merched i bobl y wlâd: ac na chymmerem eu merched hwy i'n meibion ni.

31 [f] Ac *o byddai* pobl y tîr yn dwyn marchnadoedd, neu ddim lluniaeth ar y dydd Sabboth i'w werthu, na phrynnem *ddim* ganddynt ar y Sabboth, neu ar y dydd ſanctaidd; ac y gadawëm heibio [g] y ſeithfed flwyddyn, a [h] chodi † pob dylêd.

32 A ni a oſodaſom arnom ddeddfau, ar [i] i ni roddi traian ſicl yn y flwyddyn, tu-ag at waſanaeth tŷ ein Duw ni,

33 A thu-ag at [i] y bara goſod, a'r bwyd-offrwm gwaſtadol, a thu-ag at y poeth-offrwm gwaſtadol, [k] y Sabbothau, y newŷdd-loerau, a'r gwyliau arbennig, a thu-ag at y cyſſegredig bethau, a thu-ag at y pech-ebyrth, i wneuthur cymmod tros Iſraël; *a. thu-ag at* holl waith tŷ ein Duw.

34 Ac ni a fwriaſom goel-brennau yr offeiriaid, y Leſiaid, a'r bobl, am [l] goed yr offrwm, fel y dygent *hwynt* i dŷ ein Duw ni yn ôl tai ein tadau ni, ar amſerau nodedig, o flwyddyn i flwyddyn, i'w lloſgi ar allor yr ARGLWYDD ein Duw, [m] fel y mae 'n 'ſgrifennedig yn y gyfraith:

35 Ac [n] i ddwyn blaen-ffrwyth ein tîr, a blaen-ffrwyth o bob ffrwyth o bob pren, o flwyddyn i flwyddyn, i dŷ 'r ARGLWYDD:

36 A'r rhai cyntaf-anedig o'n meibion, ac o'n hanifeiliaid (fel y mae yn 'ſgrifennedig [o] yn y gyfraith) a chyntaf-anedigion ein gwartheg, a'n defaid, i'w dwyn i dŷ ein Duw, at yr offeiriaid ſydd yn gwaſanaethu yn nhŷ ein Duw ni.

37 [p] A blaenion ein toes, a'n hoffrymmau, a ffrwyth bob pren, gwîn, ac olew, a ddygem at yr offeiriaid i gelloedd tŷ ein Duw, a [q] degwm ein tîr i'r Leſiaid; fel y cai y Leſiaid hwy-thau ddegwm drwy holl ddinaſoedd ein llafur ni.

38 A bydd yr offeiriad, mâb Aaron, gyd-a'r Leſiaid, [r] pan fyddo y Leſiaid yn degymmu: a dyged y Leſiaid i fynu ddegfed ran y degwm i dŷ ein Duw ni, i'r celloedd yn y tryſſor-dŷ.

39 Canys meibion Iſraël a meibion Leſi [s] a ddygant offrwm yr ŷd, y gwîn, a'r olew, i'r 'ſtafelloedd, lle y mae lleſtri y cyſſegr, a'r offeiriaid ſydd yn gweini, a'r porthorion, a'r cantorion; ac nac ymwrthodwn â thŷ ein Duw.

PEN. XI.

1 *Y Tywyſogion, a'r rhai a ewyllyſient, a'r degfed gŵr a ddewiſid wrth goel-bren, yn trigo yn Jeruſalem.* 3 *Rhôl o'i henwau hwynt.* 20 *Y bobl eraill yn trigo mewn dinaſoedd eraill.*

A Thywyſogion y bobl a drigaſant yn Jeruſalem: a'r rhan arall o'r bobl a fwriaſant goel-brennau i ddwyn un o'r deg i drigo yn Jeruſalem [a] y ddinas ſanctaidd, a naw rhan *i fod* yn y dinaſoedd *eraill*.

2 A'r bobl a fendithiaſant yr holl wŷr a ymroddaſent yn ewyllyſgar i breſſwylio yn Jeruſalem.

3 ¶ Ac dyma bennaethiaid y dalaith, y rhai a drigaſant yn Jeruſalem: ond yn ninaſoedd Juda pawb a drigaſant yn eu meddiant o fewn eu dinaſoedd, ſef Iſraël, yr offeiriaid, a'r Leſiaid, a'r [b] Nethiniaid, a [c] meibion gweiſion Salomon.

4 A [d] *rhai* o feibion Juda, ac o feibion Benjamin a drigaſant yn Jeruſalem. O feibion Juda; Athaiah mâb Uzziah, fâb Zechariah, fâb Amariah, fâb Sephatiah, fâb Mahalaleel, o feibion [e] Perez;

5 Maaſeiah hefyd mâb Baruch, fâb Col-hoſeh, fâb Hazaiah, fâb Adaiah, fâb Joiarib, fâb Zechariah, fâb Siloni.

6 Holl feibion Perez y rhai oedd yn trigo yn Jeruſalem, *oedd* bedwar cant ac wyth a thri ugain o wŷr grymmus.

7 Ac dyma feibion Benjamin; Salu mâb Meſulam, fâb Joed, fâb Pedaiah, fâb Colaiah, fâb Maaſeiah, fâb Ithiel, fâb Eſay.

8 Ac

8 Ac ar ei ôl ef Gabbai, Salai; naw cant ac wyth ar hugain.

9 A Joel mâb Zichri *oedd* ſwyddog arnynt hwy: a Juda mâb Senuah yn ail ar y ddinas.

10 [f] O'r offeiriaid; Jedaiah mâb Joiarib, Jachin.

11 Seraiah mâb Helciah, ſâb Meſulam, ſâb Zadoc, ſâb Meraioth, ſâb Ahitub, blaenor tŷ Dduw.

12 A'i brodyr y rhai oedd yn gweithio gwaith y tŷ *oedd* wyth cant a dau ar hugain: ac Adaiah mâb Jeroham, ſâb Pelaliah, ſâb Amzi, ſâb Zechariah, ſâb Paſur, ſâb Malchiah,

13 A'i frodyr, pennau cenedl, dau gant a dau a deugain: ac Amaſai mâb Azareel, ſâb Ahazai, ſâb Meſilemoth, ſâb Immer,

14 A'i brodyr hwynt yn gedyrn o nerth *oedd* gant ac wyth ar hugain: a Zabdiel mâb ‡ Haggedolim yn ſwyddog arnynt.

15 Ac o'r Lefiaid; Semaiah mâb Haſſub, ſâb Azricam, ſâb Haſabiah, ſâb Bunni.

16 Sabbethai hefyd, a Jozabad, o bennaethiaid y Lefiaid, *oedd oruchaf* [g] ar y gwaith o'r tu allan i dŷ Dduw.

17 Mattaniah hefyd mâb Michah, ſâb Zabdi, ſâb Aſaph, oedd bennaf i ddechreu tâl diolch mewn gweddi; a Bacbuciah yn ail o'i frodyr; ac Abda mâb Sammua, ſâb Galal, ſâb Jeduthun.

18 Yr holl Lefiaid yn y ddinas ſanctaidd *oedd* ddau gant a phedwar a phedwar ugain.

19 A'r porthorion, Accub, Talmon, a'i brodyr † yn cadw y pyrth, *oedd* gant *a* deuddeg a thrugain.

20 ¶ A'r rhan arall o Iſraël, o'r offeiriaid, *ac* o'r Lefiaid, *a drigent* yn holl ddinaſoedd Juda, pob un yn ei etifeddiaeth.

21 [h] Ond y Nethiniaid oeddynt yn aros yn ‡ y tŵr; Ziha, a Giſpa *oedd* ar y Nethiniaid.

22 A ſwyddog y Lefiaid yn Jeruſalem *oedd* Uzzi, mâb Bani, ſâb Haſabiah, ſâb Mattaniah, ſâb Michah: o feibion Aſaph, y cantorion *oedd* ar waith tŷ Dduw.

23 Canys [i] gorchymyn y brenin am danynt hwy, *oedd fod* ‡ ordinhâd ſafadwy i'r cantorion, dogn dydd yn ei ddydd.

24 A Phethahiah mâb Meſezabeel, o feibion [k] Zerah ſâb Juda, *oedd* wrth law 'r brenin ymmhob peth *a berthynai* i'r bobl.

25 Ac am y trefydd, a'i meuſydd; *rhai* o feibion Juda a drigaſant ynghaer Arba a'i phentrefydd, ac yn Dibon a'i phentrefydd, ac yn Jecabzeel a'i phentrefydd,

26 Ac yn Jeſuah, ac ym Moladah, ac yn Beth-pelet,

27 Ac yn Hazer-Sual, ac yn Beerſeba a'i phentrefydd,

28 Ac yn Ziclag, ac ym Meconah ac yn ei phentrefydd,

29 Ac yn En-rimmon, ac yn Zareah, ac yn Jarmuth,

30 Zanoah, Adulam, a'i trefydd, Lachis a'i meuſydd, yn Azecah a'i phentrefydd. A hwy a wladychaſant o Beerſeba hyd ddyffryn Hinnom.

31 A meibion Benjamin o Geba *a drigaſant* ‡ *ym* Michmas, ac Aia, a Beth-el, a'i pentrefydd, 3551 ‡ Neu, *hyd*

32 Yn Anathoth, Nob, Ananiah,

33 Hazor, Ramah, Gittaim,

34 Hadid, Zeboim, Nebalat,

35 Lod, ac Ono, [l] glyn y creftwŷr. *l* 1 Chr. 4. 14.

36 Ac o'r Lefiaid *yr oedd* rhannau *yn* Juda, *ac* yn Benjamin.

PEN. XII.

1 Yr offeiriaid, 8 a'r Lefiaid a ddaeth i fynu gyd-a Zorobabel. 10 Hiliogaeth yr offeiriaid. 22 Rhai o'r Lefiaid pennaf. 27 Cyhoedd gyſſegriad muriau Jeruſalem. 44 Goſod ſwyddau i'r offeiriaid ac i'r Lefiaid yn y Deml.

DYma hefyd [a] yr offeiriaid a'r Lefiaid, y rhai a ddaethant i fynu gyd-a Zorobabel mâb Salathiel, a Jeſua: *ſef* [b] Seraiah, Jeremiah, Ezra, 3468 *a* Ezra 2. 1. *b* Edr. Pen. 10. 2—8.

2 Amariah, ‡ Maluch, Hattus, ‡ Neu, *Melicu*,

3 † Secaniah, ‡ Rehum, † Merimoth, Ad. 14, † Neu', *Sebeniah*.

4 Ido, ‡ Ginnetho, [c] Abiah, Ad. 14.

5 † Miamin, ‡ Madiah, Bilgah, ‡ Neu, *Harim*.

6 Semaiah, a Joiarib, Jedaiah. Ad. 15.

7 † Salu, Amoc, Helciah, Jedaiah: dyma bennaethiaid yr offeiriaid, a'i brodyr yn nyddiau [d] Jeſua. † Neu, *Meraioth*. Ad. 15. ‡ Neu, *Ginnethon*. Ad. 16.

8 A'r Lefiaid: Jeſua, Binnui, Cadmiel, Serebiah, Juda; *a* Mattaniah *oedd* ar y ‡ gerdd, efe a'i frodyr. *c* Luc 1. 5. † Neu, *Miniamin*. Ad. 17.

9 Bacbuciah hefyd, ac Unni, eu brodyr hwynt oedd ar eu cyfer yn y gwliadwriaethau. ‡ Neu, *Moadiah*, Ad. 17.

10 ¶ A Jeſua a genhedlodd Joiacim, a Joiacim a genhedlodd Eliaſib, ac Eliaſib a genhedlodd Joiada, † Neu, *Salai*, Ad. 20. *d* Ezra 3. 2. Hag. 1. 1. Zech. 3. 1.

11 A Joiada a genhedlodd Jonathan, a Jonathan a genhedlodd Jadua. ‡ Sef, *Pſalmau diolch*.

12 Ac yn nyddiau Joiacim, yr offeiriaid *hyn* oedd bennau cenedl: o Seraiah, Meraiah; o Jeremiah, Hananiah;

13 O Ezra, Meſulam; o Amariah, Jehohanan:

14 O Melicu, Jonathan; o Sebaniah, Joſeph;

15 O Harim, Adna; o Meraioth, Helcai;

16 O Ido, Zechariah; o Ginnethon, Meſulam;

17 O Abiah, Zichri; o Miniamin, o Moadiah, Piltai;

18 O Bilgah, Samua,; o Semaiah, Jonathan;

19 Ac o Joiarib, Mattenai; o Jedaiah, Uzzi;

20 O Salai, Calai; o Amoc, Eber;

21 O Helciah, Haſabiah; o Jedaiah, Nethaneel.

22 ¶ Y Lefiaid yn nyddiau Eliaſib, Joiada, a Johanan, a Jadua, *oedd* wedi eu hyſgrifennu yn bennau cenedl: a'r offeiriaid hyd deyrnaſiad Darius y Perſiad. 3550

23 Meibion Lefi *y pennau cenedl oedd* wedi eu hyſgrifennu yn llyfr [e] y Chroniclau hyd ddyddiau Johanan mâb Eliaſib. *e* 1 Chr. 9. 14, &c.

24 A phennaethiaid y Lefiaid *oedd* Haſabiah, Serebiah, a Jeſuah mâb Cadmiel, a'i brodyr ar eu cyfer, i ogoneddu, *ac* i foliannu, [f] yn ôl gorchymyn Dafydd gŵr Duw: gwliadwriaeth ar gyfer gwiliadwriaeth. *f* 1 Chr. 24, & 25, & 26.

3550 25 Mattaniah, a Bacbuciah, Obadiah, Meſulam, Talmon, Accub, *a oedd* borthorion yn cadw gwiliadwriaeth wrth ‡ drothwyau y pyrth.

‡ Neu, *dryſſorau, neu, gymanfau.*

26 Y rhai hyn *oedd* yn nyddiau Joiacim fâb Jeſua, fâb Jozadac, ac yn nyddiau Nehemiah y tywyſog, ac Ezra 'r offeiriad *a'r* 'ſgrifennydd.

e Deu.20.5. Pſal.30. tit. 27 ¶ Ac e ynghyſſegriad mûr Jeruſalem y ceiſiaſant y Lefiaid o'i holl leoedd i'w dwyn i Jeruſalem, i wneuthur y cyſſegriad, â gorfoledd, mewn diolchgarwch, ac mewn cân, â ſymbalau, nablau, ac â thelynau.

28 A meibion y cantorion a ymgynnullaſant o'r gwaſtadedd o amgylch i Jeruſalem, ac o drefydd Netophathi,

29 Ac o dŷ Gilgal, ac o feuſydd Geba, ac Azmaſeth: canys y cantorion a adeiladaſent bentrefydd iddynt o amgylch Jeruſalem.

30 Yr offeiriaid hefyd a'r Lefiaid a ymlanhaſant; glanhaſant hefyd y bobl, a'r pyrth, a'r mûr.

31 A mi a berais i dywyſogion Juda ddringo ar y mûr: a goſodais ddwy *fintai* fawr o rai yn moliannu; a mynediad h *y naill oedd* ar y llaw ddehau ar y mûr tu-a i phorth y dom:

h Edrych Ad. 38. i Pen. 2.13. & 3.13.

32 Ac ar eu hôl hwynt yr aeth Hoſaiah, a hanner tywyſogion Juda,

33 Azariah hefyd, Ezra, a Meſulam,

34 Juda, a Benjamin, a Semaiah, a Jeremiah,

k Nu. 10.2. 35 Ac o feibion yr offeiriaid k ag udcyrn, Zechariah mâb Jonathan, fâb Semaiah, fâb Mattaniah, fâb Michaiah, fâb Zaccur, fâb Aſaph;

36 A'i frodyr ef, Semaiah, ac Azareel, Milalai, Gilalai, Maai, Nethaneel, a Juda, Hanani, ag l offer cerdd Dafydd gŵr Duw; ac Ezra yr 'ſgrifennydd o'i blaen hwynt.

1 Chr. 23.5.

m Pê. 2. 14. & 3. 15. n Pen. 3. 15. o Pen. 3. 26. & 8. 1. & 3. 16.

37 Ac wrth m borth y ffynnon, yr hon *oedd* ar eu cyfer hwynt, y dringaſant ar n riſiau dinas Dafydd yn nringfa y mûr, oddiar dŷ Ddafydd, hyd o borth y dwfr tu-a 'r dwyrain.

38 A'r ail *fintai* o'r rhai oedd yn moliannu, oedd yn myned ar eu cyfer hwynt, a minneu ar eu hôl: a hanner y bobl *oedd* ar y mûr, oddiar p dŵr y ffyrnau, hyd q y mûr llydan.

p Pen. 3. 11. q Pen. 3. 8.

r 2 Bré. 14. 13 ſ Pen. 3. 6. t Pen. 3. 3. u Pen. 3. 1. x Pen. 3. 31.

39 Ac oddiar r borth Ephraïm, ac oddiar ſ yr hên borth, ac oddiar t borth y pyſgod, a thŵr Hananeel, a u thŵr Meah, hyd borth y defaid; a hwy a ſafaſant ym x mhorth y wiliadwriaeth.

40 Felly y ddwy fintai, y rhai oedd yn moliannu, a ſafaſant yn nhŷ Dduw; a minneu, a hanner y ſwyddogion gyd-a mi:

41 Yr offeiriaid hefyd; Eliacim, Maaſeia, Miniamin, Michaiah, Elioenai, Zachariah, Hananiah, ag udcyrn;

42 Maaſeiah hefyd, a Semaiah, ac Eleazar, ac Uzzi, a Jehohanan, a Malchiah, ac Elam, ac Ezer: a'r cantorion a ‡ ganaſant yn grôch, a Jazrahiah *eu* blaenor.

‡ Heb. *wnaethant eu clywed.*

43 A'r diwrnod hwnnw 'r aberthaſant e-byrth mawrion, ac y llawenhaſant; canys Duw a'i llawenychaſai hwynt â llawenydd mawr: y gwragedd hefyd a'r plant a orfoleddaſant: fel y clybuwyd llawenydd Jeruſalem hyd ym mhell.

44 ¶ A'r dwthwn hwnnw y goſodwyd gwŷr ar gelloedd y tryſſorau, ar yr offrymmau, ar y blaen-ffrwyth, ac ar y degymmau, i gaſglu iddynt hwy o feuſydd y dinaſoedd y rhannau cyfreithlon i'r offeiriaid a'r Lefiaid: canys llawenydd Juda *oedd* ar yr offeiriaid, ac ar y Lefiaid, y rhai oedd yn ſefyll *yno*. 3550

45 Y cantorion hefyd a'r porthorion a gadwaſant wiliadwriaeth eu Duw, a gwiliadwriaeth y glanhâd, y yn ôl gorchymyn Dafydd, a Salomon ei fâb. y 1 Chron. 25, & 26.

46 Canys gynt yn nyddiau Dafydd z ac Aſaph *yr oedd* y pen-cantorion, a chaniadau canmoliaeth, a moliant i Dduw. z 1 Chron. 25. 1, &c.

47 Ac yn nyddiau Zorobabel, ac yn nyddiau Nehemiah, holl Iſraël oedd yn rhoddi rhannau i'r cantorion, a'r porthorion, dogn dydd yn ei ddydd; a hwy a gyſſegraſant *bethau ſanctaidd* i'r Lefiaid; a a'r Lefiaid a'i cyſſegraſant i feibion Aaron. a Nu. 18.

PEN. XIII.

1 Darllain y gyfraith, a gyrru 'r bobl gymyſg o blith Iſraël. 4 Nehemiah, pan ddychwelodd, yn peri glanhau 'r yſtafelloedd, 10 yn dwyn ſwyddau tŷ Dduw i well trefn, 15 yn lleſtair balogi 'r Sabboth, 23 a phriodi gwragedd o eſtron genedl.

Y Dwthwn hwnnw y darllennwyd yn llyfr Moſes † lle y clybu y bobl; a chafwyd yn 'ſgrifennedig ynddo, a na ddylai 'r Ammoniad na'r Moabiad ddyfod i gynnulleidfa Dŵw yn dragywydd; † Heb. *yng nghlyſtiau.* a Deu. 23. 3.

2 Am na chyfarfuaſent â meibion Iſraël â bara, ac â dwfr; eithr b cyflogaſent Baalam yn eu herbyn i'w melldigo hwynt: c etto ein Duw ni a drôdd y felldith yn fendith. b Nu. 22. Joſ. 24. c Deu. 23.

3 A phan glywſant hwy y gyfraith, d hwy a nailltuaſant yr holl rai cymyſg oddiwrth Iſraël. d Neh. 9.

4 ¶ Ac o flaen hyn, Eliaſib yr offeiriad, yr hwn a oſodaſid ar yſtafell tŷ ein Duw ni, *oedd* gyfathrachwr i Tobiah:

5 Ac efe a wnaeth iddo ef yſtafell fawr, ac yno y byddent o'r blaen yn rhoddi y bwyd-offrymmau, y thus, a'r lleſtri, a degwm yr ŷd, y gwîn, a'r olew, † a orchymynnaſid *eu rhoddi* i'r Lefiaid, a'r cantorion, a'r porthorion; ac offrymmau yr offeiriaid. † Heb. *yr hyn a orchymynnaſid i'r Lefiaid.*

6 Ac yn hyn ei gŷd *o amſer* ni bûm i yn Jeruſalem: canys yn y ddeuddegfed flwyddyn ar hugain i Artaxerxes brenin Babilon y deuthym i at y brenin, ac ym mhen *talm o* ddyddiau y ‡ ceſais gennad gan y brenin, ‡ Neu, *gofyn.*

7 Ac a ddaethym i Jeruſalem, ac a ddeallais y drygioni a wnaethai Eliaſib er Tobiah, gan wneuthur iddo 'ſtafell ynghynteddoedd tŷ Dduw.

8 A bu ddrwg iawn gennyf; am hynny mi a fwriais holl ddodrefn tŷ Tobiah allan o'r yſtafell.

9 Erchais hefyd iddynt lanhau yr yſtafelloedd: a mi a ddygais yno dracheſn leſtri tŷ Dduw, yr offrwm, a'r thus.

10 ¶ Gwybûm hefyd fod e rhannau y Lefiaid heb

3562 heb eu rhoddi *iddynt*: canys ffoiſai y Leſiaid, a'r cantorion, y rhai oedd yn gwneuthur y gwaith bob un i'w [f] ſaes.

[f] u. 35. 2. d. 17, 33.

11 Yna [g] y dwrdiais y ſwyddogion, ac y dywedais, Pa ham y gwrthodwyd tŷ Dduw? A mi a'i ceſglais hwynt ynghŷd, ac a'i goſodais yn eu † lle.

[g] ch. 13. 25.

† Heb. *ſyſa.*

12 Yna holl Juda a ddygaſant ddegwm yr ŷd, a'r gwîn, a'r olew i'r tryſſor-dai.

13 A mi a wneuthym yn dryſſor-wŷr ar y tryſſorau, Selemiah yr offeiriad, a Zadoc yr yſgrifennydd, a Phedaiah, o'r Leſiaid: a cher llaw iddynt hwy yr oedd Hanan fâb Zaccur, fâb Mattaniah; canys ffyddlon y cyfrifid hwynt, ac arnynt hwy *yr oedd* rhannu i'w brodyr.

[h] 5. 19. 22, 31.

14 [h] Cofia fi, fŷ Nuw, o herwŷdd hyn; ac na ddelea fy ngharedigrwydd a wneuthym i dŷ fy Nuw, ac i'w wiliadwriaethau ef.

15 ¶ Yn y dyddiau hynny y gwelais yn Juda *rai* yn ſengi gwîn-wryfau ar y Sabboth, ac yn dwyn i mewn yſgubau ŷd, ac yn llwytho aſſynnod, gwîn hefyd, a grawnwîn, a ffigys, a phob beichiau, ac yn *eu* dwyn i Jeruſalem ar y dydd Sabboth: a mi a dyſtiolaethais *yn eu herbyn* ar y dydd y gwerthaſant luniaeth.

16 Y Tyriaid hefyd oedd yn trigo ynddi, *ac* yn dwyn pyſgod, a phob peth gwerthadwy, y rhai yr oeddynt hwy yn *eu* gwerthu ar y Sabboth, i feibion Juda, ac yn Jeruſalem.

17 Yna [i] y dwrdiais bendefigion Juda, ac y dywedais wrthynt, Pa beth drygionus *yw* hwn yr ydych chwi yn ei wneuthur, gan halogi y dydd Sabboth?

[i] 31.

18 Ond fel hyn y gwnaeth eich tadau chwi? ac oni ddûg ein Duw ni 'r holl ddrwg hyn arnom ni, ac ar y ddinas hon? a chwithau ydych yn 'chwanegu digoſaint ar Iſraël, trwy halogi y Sabboth.

[k] 23. 32.

19 A phan [k] dywyllaſai pyrth Jeruſalem cyn y Sabboth, yr erchais gau y dorau, ac a orchymynnais nad agorid hwynt hyd wedi 'r Sabboth: a mi a oſodais *rai* o'm gweiſion wrth y pyrth, [l] fel na ddelai baich i mewn ar ddydd y Sabboth.

[l] 17. 21.

20 Felly y marchnad-wŷr, a gwerth-wŷr pob peth gwerthadwy, a letteuaſant o'r tu allan i Jeruſalem, un-waith neu ddwy.

21 A mi a dyſtiolaethais yn eu herbyn hwynt, ac a ddywedais wrthynt, Pa ham yr ydych chwi yn aros tros nôs wrth y mûr? o's gwnewch eilwaith, mi a eſtynnaf fy llaw i'ch erbyn. O'r prŷd hwnnw ni ddaethant ar y Sabboth *mwyach.* 3562

22 A mi a ddywedais wrth y Leſiaid am [m] iddynt ymlanhau, a dyfod i gadw y pyrth, gan ſancteiddio y dydd Sabboth. [n] *Am* hyn hefyd cofia fi, fy Nuw, ac arbed fi yn ôl ‡ lliaws dy drugaredd.

[m] Pĕ. 12. 30.

[n] Ad. 14, 31.

‡ Neu, *amlder.*

23 ¶ Yn y dyddiau hynny hefyd y gwelais Iuddewon ‡ [o] a briodaſent Aſdodieſau, Ammonieſau, *a* Moabieſau, yn wragedd *iddynt.*

‡ Heb. *gyttaliaſai ag.*

[o] Ezra 9. 2.

24 A'i plant hwy oedd yn lleſaru *y* [p] *mill* hanner o'r Aſdodi-aeg, ac heb fedru ymddiddan yn iaith yr Iuddewon, ond yn ôl tafodiaith † y ddeubâr bobl.

† Heb. *y bobl a'r bobl.*

25 Yna 'r ymryſonais â hwynt, ac y ‡ melldithiais hwynt, tarewais hefyd rai o honynt, ac a blicciais eu gwallt hwynt: ac mi a'i tyngais hwynt drwy Dduw, *gan ddywedyd,* Na roddwch eich merched i'w meibion hwynt, ac na chymmerwch o'i merched hwynt i'ch meibion, nac i chwi eich hunain.

‡ Neu, *difenwais.*

26 Ond o achos y rhai hyn y pechodd Salomon brenin Iſraël? er [p] na bu brenin cyffelyb iddo ef ym myſg cenhedloedd lawer, [q] yr hwn oedd hôff gan ei Dduw, a Duw a'i gwnaeth ef yn frenin ar holl Iſraël: [r] etto gwragedd dieithr a wnaethant iddo ef bechu.

[p] 1 Bren. 3. 13. 1 Chr. 1. 12.

[q] 2 Sam. 12. 24.

[r] 1 Bren. 11. 1, &c.

27 Ai arnoch chwi y gwrandawn, i wneuthur yr holl ddrygioni mawr hyn, gan droſeddu yn erbyn ein Duw, drwy briodi gwragedd dieithr?

28 Ac *un* o feibion Joiada fâb Eliaſib yr arch-offeiriad, *oedd* ddaw i Sanbalat yr Horoniad: yr hwn a ymlidiais i oddiwrthyf.

29 O fy Nuw, [s] cofia hwynt, am † iddynt halogi 'r offeiriadaeth, a [t] chyfammod yr offeiriadaeth a'r Leſiaid.

[s] Pen. 6. 14.

† Heb. *halogedigaethau.*

[t] Mal. 2. 4, 11, 12.

30 Yna y glanheais hwynt oddiwrth bob eſtron; [u] goſodais hefyd oruchwyliaethau i'r offeiriaid, ac i'r Leſiaid, pob un yn ei waith;

[u] Pen. 12. 1, &c.

31 Ac at [x] goed yr offrwm mewn amſerau nodedig, ac at y blaen-ffrwythau. [y] Cofia fi, ô fy Nuw, er daioni.

[x] Pĕ. 10. 34.

[y] Ad. 14, 22.

Llyfr ESTHER.

PENNOD I.

1 *Ahasferus yn gwneuthur gwleddoedd brenhinol.* 10 *Yn anfon i gyrchu atto y frenhines Vasthi, a hitheu yn gwrthod dyfod.* 13 *Ahasferus, trwy gyngor Memucan, yn gwneuthur cyfraith ar fod o'r gwŷr yn ben ar eu gwragedd.*

3485 YN nyddiau Ahasferus, (efe *yw* Ahasferus yr hwn oedd yn teyrnasu [a] o India hyd Ethiopia, *ſef ar* gant a ſaith ar hugain o daleithiau)

a Pen. 8. 9.

2 Yn y dyddiau hynny pan eiſteddodd y brenin Ahasferus ar orſeddfa ei frenhiniaeth, yr hon *oedd* yn Suſan y brenhin-llŷs;

3 Yn y drydedd flwyddyn o'i deyrnaſiad, efe a wnaeth wlêdd i'w holl dywyſogion, a'i weiſion; cadernid Perſia, a Media, y rhaglawiaid, a thywyſogion y taleithiau *oedd* ger ei fron ef.

4 Fel y dangoſai efe gyfoeth *a* gogoniant ei deyrnas, ac anrhydedd *a* phrydferthwch ei fawredd, ddyddiau lawer, *ſef* cant a phedwar ugain o ddyddiau.

3486 5 Ac wedi gorphen y dyddiau hynny, y brenin a wnaeth i'r holl bobl a gafwyd yn Suſan y brenhin-llys, o'r mwyaf hyd y lleiaf, wlêdd *dros* ſaith niwrnod, ynghyntedd gardd palas y brenin;

6 *Lle 'r oedd llenni* gwynnion, gwyrddion, a ‡rhudd-gochion, wedi eu cylymmu â llinynnau ſidan, ac a phorphor, wrth ſodrwyau arian, a cholofnau marmor: [b] y gwlâu *oedd* o aur ac arian, ar balmant o *faen* Griſſial, a Marmor, ac Alabaſter, a Jaſinct.

‡ Neu, *gleiſion.*

b Edrych Pen. 7. 8. Ezec. 23. 41. Amos 2. 8. & 6. 4.

7 Ac yſed diod *yr oeddynt* mewn lleſtri aur, a chyfnewid amryw leſtri, a gwîn brenhinawl lawer, yn ôl †gallu y brenin.

† Heb. *llaw.*

8 Yr yſed hefyd *oedd* wrth ddefod, nid *oedd* neb yn cymmell: canys gofodaſai y brenin *orchymyn* ar bob ſwyddwr *o fewn* ei dŷ, ar wneuthur yn ôl ewyllys pawb.

9 Y frenhines Vaſthi hefyd a wnaeth wlêdd i'r gwragedd *yn* y brenhin-dŷ *oedd* eiddo Ahaſferus y brenin.

10 ¶ Ar y ſeithfed dydd, pan oedd lawen calon y brenin gan wîn, efe a ddywedodd wrth Mehuman, Biztha, [c] Harbona, Bigtha, ac Abagtha, Zethar, a Charcas, y ſaith ‡ſtafellydd oedd yn gweini ger bron y brenin Ahaſferus,

c Pen. 7. 9. ‡ Neu, *Eunuch.*

11 Am gyrchu y frenhines Vaſthi o flaen y brenin, yn y frenhinawl goron, i ddangos i'r bobloedd ac i'r tywyſogion ei glendid hi; canys glân yr olwg ydoedd hi.

12 Ond y frenhines Vaſthi a wrthododd ddyfod wrth air y brenin drwy law ei yſtafellyddion: am hynny y llidiodd y brenin yn ddirfawr, a'i ddigllonedd ef a enynnodd ynddo.

13 ¶ Yna y dywedodd y brenin wrth y doethion [d] oedd yn gwybod yr amſerau; (canys felly yr oedd arfer y brenin tu-ag at bob rhai a fyddai yn gwybod cyfraith a barn, 3486 d 1 Chron. 12. 32.

14 A nefaf atto ef *oedd* Carſena, Sethar, Admatha, Tarſis, Meres, Marſena, *a* Memucan, [e] ſaith dywyſog Perſia a Media, [f] y rhai oedd yn gweled wyneb y brenin, *ac* yn eiſtedd yn gyntaf yn y frenhiniaeth,) e Ezr. 7. 14. f 2 Bren. 25. 19.

15 Beth ſydd i'w wneuthur wrth y gyfraith i'r frenhines Vaſthi, am na wnaeth hi archiad y brenin Ahaſferus drwy law 'r yſtafellyddion?

16 Yna Memucan a ddywedodd ger bron y brenin a'r tywyſogion, Nid yn erbyn y brenin yn unig y gwnaeth Vaſthi y frenhines ar fai; onid yn erbyn yr holl dywyſogion hefyd a'r holl bobloedd *ſydd* drwy holl daleithiau y brenin Ahaſferus.

17 Canys gweithred y frenhines a â allan at yr holl wragedd, fel y tremygant eu gŵr yn eu golwg eu hun, pan ddywedant, Y brenin Ahaſferus a archodd gyrchu Vaſthi y frenhines o'i flaen, ond ni ddaeth hi.

18 Arglwyddeſau Perſia a Media, y rhai a glywſant weithred y frenhines, a ddywedant heddyw wrth holl dywyſogion y brenin. Felly *y bydd* mwy na digon o ddirmyg a digter.

19 O's ‡ bydd bodlon gan y brenin, eled brenhinawl orchymyn oddiwrtho, ac yſgrifenner ef ym myſg cyfreithiau y Perſiaid a'r Mediaid, fel na * throſſedder ef; na ddêl Vaſthi *mwy* ger bron y brenin Ahaſferus; a rhodded y brenin ei brenhin-fraint hi i'w chyfeilles, yr hon ſydd well nâ hi. ‡ Heb. *da fyddo.* * Pen. 1.

20 A phan glywer gorchymyn y brenin yr hwn a wnelo efe, drwy ei holl frenhiniaeth, yr hon ſydd fawr; yna 'r holl wragedd a roddant anrhydedd i'w gŵr, o'r mwyaf hyd y lleiaf.

21 A da oedd y peth yngolwg y brenin a'r tywyſogion: a'r brenin a wnaeth ar ôl gair Memucan.

22 Canys efe a anfonodd lythyrau i holl daleithiau y brenin, ïe [g] i bob talaith yn ôl ei ſgrifen, ac at bob pobl yn ôl eu tafodiaith eu hun; ar fod pob gŵr yn arglwyddiaethu yn ei dŷ ei hun, ‡ a chyhoeddi *hyn* yn ôl tafodiaith pob rhyw bobl. g Pen. 8. ‡ Heb. *a'r gwnaed yn ôl tafodiaith pob bobl.*

PEN. II.

1 *Dewis brenhines i Ahasferus o fyſg y gwyryfon glanaf.* 5 *Mordecai tad-maeth Eſther.* 8 *Hegai yn gweled Eſther yn well nag yr un o'r lleill.* 12 *Y modd y glanheid y gwyryfon, ac yr aênt i mewn at y brenin.* 15 *Eſther yn rhyngu bodd y brenin yn oreu, ac yn cael ei gwneuthur yn frenhines.* 21 *Mordecai yn datcuddio bradwriaeth, ac yſgrifennu hynny yn y Chronicl.*

VVEdi y pethau hyn, pan lonyddodd digllonedd y brenin Ahaſferus, efe a gofiodd

goſiodd Vaſthi, a'r hyn a wnelſai hi, a'r hyn a tarnaſid arni.

2 Am hynny gweiſion y brenin, y rhai oedd yn gweini iddo, a ddywedaſant, Ceiſier i'r brenin langceſau têg yr olwg o wyryfon,

3 A goſoded y brenin ſwyddogion drwy holl daleithiau ei frenhiniaeth, a chaſglant hwythau bob llangces dêg yr olwg, *o* wyryf, i Suſan y brenhin-llys, i dŷ y gwragedd, tan law † Hege 'ſtafellydd y brenin, ceidwad y gwragedd; a rhodder iddynt bethau i'w glanhau.

4 A'r llangces a fyddo da yngolwg y brenin, a deyrnaſa yn lle Vaſthi. A da oedd y peth hyn yngolwg y brenin, ac felly y gwnaeth efe.

5 ¶ Yn Suſan y brenhin-llys yr oedd rhyw Iuddew, a'i enw Mordecai, mâb Jair, fâb Simei, fâb Cis, gŵr o Jemini;

6 [a] Yr hwn a ddygaſid o Jeruſalem gyd-a'r gaeth-glud a gaeth-gludaſid gyd-a Jeconiah brenin Juda, yr hwn a ddarfuaſai i Nabuchodonoſor brenin Babilon ei gaeth-gludo.

7 Ac efe a fagaſai Hadaſſah (honno *yw* Eſther,) [b] merch ei ewythr ef frawd ei dâd; canys nid *oedd* iddi dâd, na mam: a'r llangces *hedd* † weddaidd-lwys, a glân yr olwg; a phan fuaſai ei thâd a'i mam hi farw, Mordecai a'i cymmeraſai hi yn ferch iddo.

8 ¶ A phan gyhoeddwyd gair y brenin, a'i gyfraith, pan gaſglaſid hefyd langceſau lawer i Suſan y brenhin-llys, tan law Hegai; cymmerwyd Eſther i dŷ y brenin, tan law Hegai ceidwad y gwragedd.

9 A'r llangces oedd † dêg yn ei olwg ef, a hi a gafodd ffafor ganddo; am hynny efe ar frŷs a barodd roddi iddi bethau i'w glanhau, a'i rhannau, a rhoddi iddi ſaith o langceſau golygus, o dŷ 'r brenin: ac efe a'i ‡ ſymmudodd hi a'i llangceſau, i'r *fan* oreu *yn* nhŷ y gwragedd.

10 [c] Ond ni ſynegaſai Eſther ei phobl, na'i chenedl: canys Mordecai a orchymynnaſai iddi nad yngenai.

11 A Mordecai a rodiodd beunydd o flaen cyntedd tŷ 'r gwragedd, i wybod † llwyddiant Eſther, a pheth a wnelid iddi.

12 ¶ A phan ddigwyddai amſer pob llangces i fyned i mewn at y brenin Ahaſferus, wedi bod iddi hi yn ôl defod y gwragedd ddeuddeng mîs, (canys felly y cyflawnid dyddiau eu puredigaethau hwynt, chwe mîs mewn olew myrh, a chwe mîs mewn pêr-aroglau, a phethau eraill i lanhau y gwragedd)

13 Yna fel hyn y deuai y llangces at y brenin; Pa beth bynnag a ddywedai hi *am dano* a roddid iddi, i fyned gyd-a hi o dŷ 'r gwragedd i dŷ 'r brenin.

14 Gyd-a'r hwyr yr ai hi i mewn, a'r borau hi a ddychwelai i dŷ arall y gwragedd tan law Saaſgaz 'ſtafellydd y brenin, ceidwad y gordderchadon: ni ddeuai hi i mewn at y brenin mwyach, oddieithr i'r brenin ei chwennych hi, a'i galw hi wrth *ei* henw.

15 ¶ A phan ddigwyddodd amſer Eſther [d] merch Abihail ewythr Mordecai, (yr hon a gymmeraſai efe yn ferch iddo) i fyned i mewn at y brenin, ni cheiſiodd hi ddim ond yr hyn a ddywedaſai Hegai 'ſtafellydd y brenin, ceidwad y gwragedd: ac Eſther oedd yn cael ffafor yngolwg pawb a'r oedd yn edrych arni.

16 Felly Eſther a gymmerwyd at y brenin Ahaſferus i'w frenhin-dŷ ef, yn y degfed mîs, (hwnnw *yw* mîs Tebeth) yn y ſeithfed flwyddyn o'i deyrnaſiad ef.

17 A'r brenin a hoffodd Eſther rhagor yr holl wragedd, a hi a gafodd ffafor a charedigrwydd yn ei wŷdd ef, rhagor yr holl wryfon; ac efe a oſododd y deyrn-goron ar ei phen hi, ac a'i gwnaeth yn frenhines yn lle Vaſthi.

18 Yna y gwnaeth y brenin wlêdd fawr i'w holl dywyſogion, a'i weiſion, ſef gwlêdd Eſther; ac efe a wnaeth † rydd-did i'r taleithiau, ac a roddodd roddion yn ôl gallu y brenin. † Heb. *lonyddwch.*

19 A phan gaſglwyd y gwyryfon yr ail waith, yna Mordecai oedd yn eiſtedd ym mhorth y brenin.

20 [e] Nid oedd Eſther yn mynegi ei chenedl, na'i phobl, megis y gorchymynnaſai Mordecai iddi: canys Eſther oedd yn gwneuthur yr hyn a ddywedai Mordecai, fel *cynt pan* oedd hi yn ei meithrin gyd-ag ef. [e] Ad. 10.

21 ¶ [f] Yn y dyddiau hynny (pan oedd Mordecai yn eiſtedd ym mhorth y brenin) y llidiodd ‡ Bigthan, a Theres, dau o 'ſtafellyddion y brenin, *ſef* o'r rhai oedd yn cadw y trothwy, a cheiſiaſant eſtyn llaw yn erbyn y brenin Ahaſferus. [f] Edrych Eſther 12. 1. ‡ Neu, *Bigthana*, Pen. 6. 2.

22 A'r peth a wybu Mordecai, ac efe a'i mynegodd i Eſther y frenhines; ac Eſther a'i dywedodd wrth y brenin, yn enw Mordecai.

23 A phan chwiliwyd y peth, fe a gafwyd *felly*: am hynny y crogwyd hwynt ill dau ar bren. Ac 'ſgrifennwyd *hynny* mewn [g] llyfr Chronicl ger bron y brenin. [g] Pen. 6. 1.

PEN. III.

1 *Ahaſferus yn derchafu Haman, ac ynteu am i Mordecai ei ddïyſtyru, yn ceiſio dïal ar yr holl Iuddewon,* 7 *Ac yn bwrw coel-bren,* 8 *A thrwy enllib yn cael gan y brenin wneuthur cyfraith i ladd yr holl Iuddewon.*

VWedi y pethau hyn, y brenin Ahaſferus a fawrhaodd Haman fâb Hammedatha [a] yr Agagiad, ac a'i derchafodd ef; goſododd hefyd ei orſeddfaingc ef goruwch yr holl dywyſogion *oedd* gyd-ag ef. [a] Edrych Eſth. 16 10.

2 A holl weiſion y brenin, y rhai *oedd* ym mhorth y brenin, oedd yn ymgrymmu, ac yn ymoſtwng i Haman; canys felly y gorchymynnaſai 'r brenin am dano ef: ond [b] nid ymgrymmodd Mordecai, ac nid ymoſtyngodd. [b] Eſth. 13. 14.

3 Yna gweiſion y brenin, y rhai *oedd* ym mhorth y brenin, a ddywedaſant wrth Mordecai, Pa ham yr ydwyt ti yn troſſeddu [c] gorchymyn y brenin? [c] Ad. 2.

4 Ac er eu bod hwy beunydd yn dywedyd wrtho *fel hyn*, etto ni wrandawai efe arnynt hwy; am hynny y mynegaſant i Haman, i edrych a ſafai geiriau Mordecai: canys efe a fynegaſai iddynt mai Iuddew *ydoedd* efe.

5 A phan welod Haman nad oedd Mordecai yn ymgrymmu, nac yn ymoſtwng iddo, Haman a lanwyd o ddigllonedd.

6 Er hynny dïyſtyr oedd ganddo yn ei olwg

ei hun eſtyn llaw yn erbyn Mordecai ei hunan; canys mynegaſent iddo bobl Mordecai: am hynny Haman a geiſiodd ddifetha 'r holl Iuddewon, y rhai *oedd* drwy holl frenhiniaeth Ahasferus, *ſef* pobl Mordecai.

3494 7 ¶ Yn y mîs cyntaf, (hwnnw *yw* mîs Niſan) yn y ddeuddegfed flwyddyn i'r brenin Ahaſferus, [d] efe a barodd fwrw Pwr (hwnnw *yw* y coel-bren) ger bron Haman, o ddydd i ddydd, ac o fîs i fîs, *hyd* y deuddegfed *mîs*, hwnnw *yw* mîs Adar.

d Pen. 9.24.

3495 8 ¶ A Haman a ddywedodd wrth y brenin Ahasferus, Y mae rhyw bobl waſgaredig a gwahanedig ym mhlith y bobloedd, drwy holl daleithiau dy frenhiniaeth; [e] a'i cyfreithiau hwynt ſy yn ymrafaelio oddiwrth yr holl bobl, ac nid ydynt yn gwneuthur cyfreithau y brenin; am hynny nid ‡ buddiol i'r brenin eu dioddef hwynt.

e Ezra 14. 3. Act. 16, 20.

‡ Neu, *cymmwys.*

9 O bydd bodlon gan y brenin, ſgrifenner † am eu difetha hwynt: a deng mîl o dalentau arian a *dalaf ar ddwylo y rhai a wnânt y weithred hon, i'w dwyn i dryſſorau y brenin.

† Heb. *s'wllſerha.* * Heb. *bwyſaf.*

f Gē. 41. 42. g Pē. 8. 2, 8.

10 A [f] thynnodd y brenin [g] ei ſodrwy oddiam ei law, ac a'i rhoddes i Haman fab Hammedatha yr Agagiad, ‡ gwrthwyneb-wr yr Iuddewon.

‡ Neu, *gorthrymmwr.*

11 A'r brenin a ddywedodd wrth Haman, Rhodder yr arian i ti, a'r bobl, i wneuthur â hwynt fel y byddo da yn dy olwg.

12 [h] Yna y galwyd 'ſgrifennyddion y brenin yn y mîs cyntaf, ar y trydydd dydd ar ddeg o'r *mîs* hwnnw, ac yr yſgrifennwyd yn ôl yr hyn oll a orchymynnaſai Haman, at bendeſigion y brenin, ac at y dugiaid *oedd* ar bob talaith, ac at dywyſogion pob pobl, i bob talaith [i] yn ôl ei 'ſgrifen, ac *at* bob pobl yn ôl eu tafod-iaith; yn enw y brenin Ahasferus yr yſgrifennaſid, ac â modrwy y brenin y ſeliaſid *hyn.*

h Pen. 8. 9.

i Pen. 1. 22. & 8. 9.

13 A'r llythyrau a anfonwyd gyd-a'r rhedegwŷr i holl daleithiau y brenin; i ddinyſtrio, i ladd, ac i ddifetha 'r holl Iuddewon, yn ieuaingc ac yn hên, yn blant, ac yn wragedd, [k] mewn un dydd, *ſef* ar [l] y trydydd *dydd* ar ddeg o'r deuddegfed mîs, (hwnnw *yw* mîs Adar) ac [m] i 'ſglyfaethu eu hyſpail hwynt.

k Pen. 8. 12, &c. l 2 Mac. 15. 36. m Pen. 8.11.

14 Teſtyn yr yſgrifen i roi gorchymyn ym mhob talaith a gyhoeddwyd i'r holl bobloedd, i fod yn barod erbyn y diwrnod hwnnw.

15 Y rhedeg-wŷr a aethant wedi eu cymmell drwy air y brenin, a'r gorchymyn a roddaſid yn Suſan y brenhin-llys. Y brenin heſyd, a Haman a eiſteddaſant i yfed, a [n] dinaſyddion Suſan oedd yn athriſt.

n Edrych Pen. 8.15.

PEN. IV.

1 Mawr alar Mordecai a'r Iuddewon. 4 Eſther pan wybu hynny, yn danfon at Mordecai, ac ynteu yn dangos iddi 'r achos, ac yn ei chynghori hi i eiriol troſtynt hwy. 10 Hitheu yn ymeſguſodi, a Mordecai yn ei bygwth hi. 15 A hitheu yn goſod ympryd, ac yn addaw eiriol troſtynt.

PAn wybu Mordecai yr hyn oll a wnelſid, Mordecai a rwygodd ei ddillad, ac a wiſgodd ſach-liain [a] a lludw, ac a aeth allan i ganol y ddinas, ac a waeddodd â chwerw-lef uchel.

3495 a Ioſ. 7. 6. Eſter. 4. 1. Ezec. 27. 30.

2 Ac efe a ddaeth hyd o flaen porth y brenin: ond ni *cheid* dyfod i borth y brenin mewn gwiſg o ſâch.

3 Ac ym mhob talaith *a* lle ar y daethai gair y brenin a'i orchymyn *iddo, yr oedd* galar mawr gan yr Iuddewon, ac ympryd, ac wylofain, ac oer-nâd; a † llawer a orweddent mewn ſach-liain, a lludw.

† Heb. *ſach-liain a lludw a lawer.*

4 ¶ Yna llangceſau Eſther a'i ‡ ſtafellyddion hi a ddaethant, ac a fynegaſant *hynny* iddi hi. A'r frenhines a driſtaodd yn ddirfawr; a hi a ddanfonodd wiſgoedd i ddilladu Mordecai, ac i dynnu ymaith ei ſach-liain ef oddiam dano; ond ni chymmerai efe *hwynt.*

Eſay. 58. 5. Dan. 9. 3. ‡ Heb. *Genuchiaid.*

5 Am hynny Eſther a alwodd ar Hatach *un* o 'ſtafellyddion y brenin, yr hwn a oſodaſai efe *i waſanaethu* o'i blaen hi; a hi a orchymynnodd iddo am Mordecai, fynnu gwybod pa beth *oedd* hyn, ac am ba beth *yr ydoedd* hyn.

6 Yna Hatach a aeth allan at Mordecai i heol y ddinas, yr hon *ſydd* o flaen porth y brenin.

7 A Mordecai a fynegodd iddo 'r hyn oll a ddigwyddaſai iddo; a ſwm yr arian y rhai a addawſai Haman dalu i dryſſorau y brenin, am yr Iuddewon, i'w difetha hwynt.

8 Ac efe a roddodd iddo deſtyn yſgrifen y gorchymyn a oſodaſid yn Suſan i'w dinyſtrio hwynt, i'w ddangos i Eſther, ac i'w fynegi iddi, ac i orchymyn iddi fyned i mewn at y brenin i ymbil ag ef, ac i ymnhêdd o'i flaen ef dros ei phobl.

9 A Hatach a ddaeth ac a fynegodd i Eſther eiriau Mordecai.

10 ¶ Ac Eſther a ddywedodd wrth Hatach, ac a orchymynnodd iddo *ddywedyd* wrth Mordecai;

11 Holl weiſion y brenin, a phobl taleithiau y brenin, ydynt yn gwybod, mai pa wr bynnag, neu wraig a ddelo i mewn at y brenin i'r cyntedd neſaf i mewn, heb ei alw, [b] un o'i gyfreithiau ef *yw* ei farwolaethu ef, oddieithr yr hwn [c] yr eſtynno 'r brenin y deyrn-wialen aur iddo, fel y byddo byw: ac ni'm galwyd i ddyfod i mewn at y brenin, bellach *er* ys dengnhiwrnod ar hugain.

b Dan. 2. c Pen. 5. 1. & 8. 4.

12 A hwy a fynegaſant i Mordecai eiriau Eſther.

13 Yna Mordecai a ddywedodd am iddynt atteb Eſther; Na feddwl yn dy galon y diengi *yn* nhŷ 'r brenin rhagor yr holl Iuddewon.

14 O herwŷdd o's tewi â ſôn a wnei di y pryd hyn, eſmwythder ac ymwared a gyfyd i'r Iuddewon o le arall, titheu a thŷ dy dâd a gyfrgollir: a phwy ſydd yn gwybod ai o herwŷdd y fâth amſer a hwn y daethoſt ti i'r frenhiniaeth?

15 ¶ Yna Eſther a ddywedodd am atteb Mordecai *fel hyn,*

16 Dôs, *a* chaſgl yr holl Iuddewon a gaffer yn Suſan, ac ymprydiwch droſofi, na fwyttewch heſyd, ac nac yfwch *dros* [d] dri-diau, nôs na dydd: a minneu a'm llangceſau a ymprydiaf felly: ac felly 'r âf i mewn at y brenin, yr hwn *beth* nid

d Edrych Pen. 5. 1.

yw

yw gyfreithlon: ac [e] o derfydd am danaf, darfydded.

17 Felly Mordecai a aeth ymaith, ac a wnaeth yn ôl yr hyn oll a orchymynnaſai Eſther iddo.

PEN. V.

1 Eſther wrth anturio ar ffafor y brenin, yn cael yſtyn atti y deyrn-wialen aur, ac yn gwahodd y brenin a Haman i'r wledd. 6 A chwedi cael cyſſur gan y brenin am y peth yr oedd hi yn ei geiſio, yn eu gwahodd hwy dranoeth i wledd arall. 9. Haman yn ſalch o'i godiad, yn ddrwg gantho fod Mordecai yn ei ddiyſtyru ef, 14 a thrwy gyngor Zeres yn gwneuthur crog-pren iddo ef.

AC [a] ar y trydydd dydd, Eſther a ymwiſgodd *mewn* brenhinawl *wiſgoedd*, ac a ſaſodd [b] ynghyntedd tŷ 'r brenin o'r tu fewn, ar gyfer tŷ 'r brenin: a'r brenin oedd yn eiſtedd ar ei deyrn-gadair yn y brenhin-dŷ gyferbyn â drws y tŷ.

2 A phan welodd y brenin Eſther y frenhines yn ſefyll yn y cyntedd, [c] hi a gafodd ffafor yn ei olwg ef: a'r [d] brenin a eſtynnodd y deyrn-wialen aur *oedd* yn ei law ef tu-ag at Eſther; ac Eſther a neſſaodd, ac a gyffyrddodd â phen y deyrn-wialen.

3 Yna y brenin a ddywedodd wrthi, Beth a ſynni di, y frenhines Eſther? a pha beth *yw* dy ddeiſyfiad? [e] hyd yn hanner y frenhiniaeth, ac fe a'i rhoddir it'.

4 A dywedodd Eſther, O rhynga bodd i'r brenin, deled y brenin a Haman heddyw i'r wledd a wneuthym iddo.

5 A'r brenin a ddywedodd, Perwch i Haman fryſſio i wneuthur yn ôl gair Eſther. Felly y daeth y brenin a Haman i'r wledd a wnaethai Eſther.

6 ¶ [f] A'r brenin a ddywedodd wrth Eſther ynghyfeddach y gwîn, [g] Beth yr wyt ti yn ei oſyn, ac fe a roddir i ti? a pheth yr wyt ti yn ei geiſio? *gofyn* hyd yn hanner y frenhiniaeth, ac fe a'i cwpleïr.

7 Ac Eſther a attebodd, ac a ddywedodd, Fy nymuniad am deiſyfiad *yw*,

8 O chefais ffafor yngolwg y brenin, ac o rhyglydda bodd i'r brenin roddi fy nymuniad, a gwneuthur fy neiſyfiad; deled y brenin a Haman i'r wledd a arlwywyf iddynt, ac y foru y gwnâf yn ôl gair y brenin.

9 ¶ Yna Haman a aeth allan y dwthwn hwnnw yn llawen, ac yn hyfryd ei galon: ond pan welodd Haman Mordecai ym mhorth y brenin, na chyfodaſai efe, ac na ſyflaſai erddo ef, Haman a gyflawnwyd o ddigllonedd yn erbyn Mordecai.

10 Er hynny Haman a ymattaliodd; a phan ddaeth i'w dŷ ei hun, efe a anfonodd, ac a † alwodd am ei garedigion, a Zeres ei wraig.

11 A Haman a adroddodd iddynt ogoniant ei gyfoeth, ac [h] amldra ei feibion, a'r hyn oll y mawrhaſai y brenin ef ynddynt, ac fel y derchaſai *y brenin* ef goruwch y tywyſogion a gweiſion y brenin.

12 A dywedodd Haman hefyd, Ni wahoddodd Eſther y frenhines *neb* gyd-a'r brenin i'r wledd a wnaethai hi, onid myfi; ac y foru hefyd i'm gwahoddwyd atti hi gyd-a'r brenin. 3495

13 Ond nid yw hyn oll yn lleſſau i mi, tra fyddwyf fi yn gweled Mordecai 'r Iuddew yn eiſtedd ym mhorth y brenin.

14 ¶ Yna y dywedodd Zeres ei wraig, a'i holl garedigion wrtho, Parottoër pren o ddeg cufydd a deugain o uchder, a'r boreu dywed wrth y brenin am grogi Mordecai arno; yna dôs gyd-a'r brenin i'r wledd yn llawen. A da oedd y peth ger bron Haman, am hynny efe a barottôdd [i] y *crog*-pren.

[i] Pen. 7.10.

PEN. VI.

1 Ahaſferus wrth ddarllain yn y Chronicl am y gwaſanaeth da a wnaethai Mordecai iddo, yn gofalu am wneuthur tâl iddo. 4 Haman wrth geiſio peri crogi Mordecai, mewn anwybod yn rhoi cyngor i beri iddo gael parch, 12 yn cwyno mor drwch fuaſai, a'r eiddo ei hun yn dangos iddo ei dynged.

YNoſon honno, cwſg y brenin a giliodd ymaith; am hynny efe a archodd ddwyn [a] llyfr coffadwriaethau haneſſion yr amſeroedd; a darllennwyd hwynt ger bron y brenin.

[a] Pen. 2. 23.

2 Yna y cafwyd yn 'ſgrifennedig yr hyn a fynegaſai Mordecai am ‡ Bigthana, a Theres, dau o 'ſtafellyddion y brenin, o'r rhai oedd yn cadw y trothwy; *ſef* y rhai a geiſiaſent eſtyn llaw yn erbyn brenin Ahaſferus.

‡ Neu, *Bigthan*, Pen. 2. 21.

3 A dywedodd y brenin, Pa anrhydedd neu fawredd a wnaed i Mordecai am hyn? A gweiſion y brenin, *ſef* ei weinidogion ef, a ddywedaſant, Ni wnaed dim erddo ef.

4 ¶ A'r brenin a ddywedodd, Pwy *ſydd* yn y cyntedd? (A Haman a ddaethai i [b] gyntedd neſaf allan tŷ y brenin, i ddywedyd wrth y brenin am grogi Mordecai ar y pren a barottoiſai efe iddo.)

[b] Edrych Pen. 5. 1.

5 A gweiſion y brenin a ddywedaſant wrtho, Wele Haman yn ſefyll yn y cyntedd. A dywedodd y brenin, Deled i mewn.

6 A phan ddaeth Haman i mewn, dywedodd y brenin wrtho, Beth a wneir i'r gŵr y mae y brenin yn ewyllyſio ei † anrhydeddu? (Yna Haman a ddywedodd yn ei galon, I bwy er ewyllyſia y brenin wneuthur anrhydedd yn fwy nag i mi?)

† Heb. *anrhydedd.*

7 A Haman a ddywedodd wrth y brenin, Y gŵr y mae y brenin yn chwennych ei † anrhydeddu,

† Heb. *anrhydedd.*

8 Dygant y wiſg frenhinawl *iddo* yr hon a wiſg y brenin, [c] a'r march y merchyg y brenin arno, a rhodder y frenhinawl goron am ei ben ef:

[c] 1 Bren. 1. 33.

9 A rhodder y wiſg, a'r march, yn llaw un o dywyſogion ardderchoccaf y brenin, a gwiſgant am y gŵr y mae y brenin yn chwennych ei anrhydeddu, a pharant iddo farchogaeth ar y march drwy heol y ddinas, a chyhoeddant o'i flaen ef, Fel hyn y gwneir i'r gŵr y mae y brenin yn chwennych ei anrhydeddu.

10 Yna y brenin a ddywedodd wrth Haman, Bryſſia, cymmer y wiſg a'r march, fel y

3495 lleferaiſt, a gwnâ felly i Mordecai yr Iuddew, yr hwn ſydd yn eiſtedd ym mhorth y brenin: na âd † heb wneuthur ddim o'r hyn oll a leferaiſt.

† Heb. *i ddim gwympo o'r &c.*

11 Felly Haman a gymmerth y wiſg a'r march, ac a wiſgodd am Mordecai, ac a wnaeth hefyd iddo farchogaeth drwy heol y ddinas, ac a gyhoeddodd o'i flaen ef, Fel hyn y gwneir i'r gŵr y mae y brenin yn mynnu ei anrhydeddu.

12 ¶ A dychwelodd Mordecai i borth y brenin. A Haman [d] a ſryſiodd i'w dŷ yn alarus [e] wedi gorchuddio ei ben.

d 2 Chron. 26. 20. e 2 Sa. 15. 30. Jer. 14. 3, 4.

13 A Haman a adroddodd i Zeres ei wraig, ac i'w holl garedigion, yr hyn oll a ddigwyddaſai iddo. Yna ei ddoethion, a Zeres ei wraig, a ddywedaſant wrtho, O's o hâd yr Iuddewon *y mae* Mordecai, yr hwn y dechreuaiſt ſyrthio o'i flaen, ni orchfygi mo honaw, onid gan ſyrthio y ſyrthi o'i flaen ef.

14 Tra 'r oeddynt hwy etto 'n ymddiddan ag ef, yſtafellyddion y brenin a ddaethant, ac a gyrchaſant Haman ar frŷs i'r wlêdd a wnelſai Eſther.

PEN. VII.

1 *Eſther wrth wneuthur croeſaw i'r brenin ac i Haman, yn gofyn ei henioes ei hun a'i phobl,* 5 *yn achwyn ar Haman,* 7 *a'r brenin yn ei ddîg, wrth glywed ſôn am y crog-pren a wnaethai Haman i Mordecai, yn peri ei grogi ef ar hwnnw.*

† Heb. *yſed.*

FElly daeth y brenin a Haman i †gyfeddach gyd-ag Eſther y frenhines.

2 A dywedodd y brenin wrth Eſther drachefn yr ail dydd, [a] wrth gyfeddach y gwîn, Beth *yw* dy ddymuniad, Eſther y frenhines? ac fe a roddir i ti? a pha beth *yw* dy ddeiſyfiad? *gofyn* hyd yn hanner y deyrnas, ac fe a'i cwpleïr.

a Pen. 5. 6.

3 Ar frenhines Eſther a attebodd, ac a ddywedodd, O chefais ffafor yn dy olwg di, ô frenin, ac o rhyglydda bodd i'r brenin, rhodder i mi ſy enioes ar ſy nymuniad, a'm pobl ar ſy neiſyfiad.

4 Canys [b] gwerthwyd ni, myfi a'm pobl ‡ i'n dinyſtrio, i'n lladd, ac i'n difetha: ond pe gwerthaſid ni yn gaeth-weiſion, ac yn gaeth-forwynnion, mi a dawſwn â ſôn, er nad yw y gwrthyneb-wr yn cyſtadlu colled y brenin.

b Pen. 3. 9. & 4. 7. ‡ Neu, *fel i'n dinyſtrie it, &c.*

5 ¶ Yna y llefarodd y brenin Ahasferus, ac y dywedodd wrth Eſther y frenhines, Pwy yw hwnnw, a pha le y mae efe, yr hwn † a glywai ar ei galon wneuthur felly?

† Heb. *y llanwedd ei galon ef i wneuthur.*

6 A dywedodd Eſther, Y gwrthwyneb-wr a'r gelyn *yw* 'r Haman ddrygionus hwn. Yna Haman a oſnodd ‡ ger bron y brenin a'r frenhines.

‡ Neu, *yngroydd.*

7 ¶ A'r brenin a gyfododd yn ei ddigllonedd o gyfeddach y gwîn, *ac a aeth* i ardd y palas: a Haman a ſaſodd i ymbil ag Eſther y frenhines am ei enioes; canys efe a welodd fod drwg wedi ei barottoi yn ei erbyn ef oddiwrth y brenin.

8 Yna y dychwelodd y brenin o ardd y palas i dŷ cyfeddach y gwîn. Ac yr oedd Haman wedi ſyrthio ar [c] y gwely *yr oedd* Eſther arno. Yna y dywedodd y brenin, Ai treiſio y frenhines hefyd *y mae efe* yn tŷ gyd-a mi? *bwy'n gyn-taf ag* yr aeth y gair allan o enau y brenin, hwy [d] a orchguddiaſant wyneb Haman.

3495 d Job 9. 24. e Pen. 1. 12.

9 A [e] Harbona un o'r 'ſtafellyddion a ddywedodd yngŵydd y brenin, Wele hefyd y crog-pren a barottôdd Haman i Mordecai, yr hwn a lefarodd ddaioni am y brenin, yn ſefyll yn nhŷ Haman, yn ddeg cufydd a deugain o uchder. Yna y dywedodd y brenin, Crogwch ef ar hwnnw.

10 Felly hwy a grogaſant Haman ar y pren a baraſai efe ei ddarparu i Mordecai. Yna digllonedd y brenin a lonyddodd.

PEN. VIII.

1 *Cyfodiad Mordecai.* 3 *Eſther yn eiriol am alw llythyrau Haman yn eu hôl.* 7 *Ahaſferus yn rhoi cennad i'r Iuddewon i'w hamddiffyn eu hun.* 15 *Anrhydedd Mordecai, a llawenydd yr Iuddewon.*

YDwthwn hwnnw y rhoddodd y brenin Ahasferus i'r frenhines Eſther dŷ Haman gwthwyneb-wr yr Iuddewon. A Mordecai a ddaeth o flaen y brenin; canys Eſther a fynegaſai [a] beth *oedd* efe iddi hi.

a Pen. 7.

2 A'r brenin a dynnodd ymaith [b] y ſodrwy a gymmeraſai efe oddiwrth Haman, ac a'i rhoddodd i Mordecai. Ac Eſther a oſodod Mordecai ar dŷ Haman.

b Pen. 3.

3 ¶ Ac Eſther a lefarodd drachefn ger bron y brenin, ac a ſyrthiodd wrth ei draed ef; wylodd hefyd, ac ymbiliodd ag ef am fwrw ymaith ddrygioni Haman yr Agagiad, a'i fwriad yr hwn a fwriadaſai efe yn erbyn yr Iuddewon.

4 A'r [c] brenin a eſtynnodd y deyrn-wialen aur tu-ag at Eſther. Yna Eſther a gyfododd, ac a ſaſodd o flaen y brenin,

c Pen. 4. & 5. 2.

5 Ac a ddywedodd, O bydd bodlon gan y brenin, ac o chefais ffafor o'i flaen ef, ac od ydyw y peth yn iawn ger bron y brenin, a minneu 'n gymmeradwy yn ei olwg ef; 'ſgrifenner am alw yn ôl lythyrau bwriad Haman fâb Hammedatha 'r Agagiad, ‡ y rhai a 'ſgrifennodd efe i ddifetha 'r Iuddewon *ſydd* drwy holl daleithiau y brenin.

‡ Neu, *yr hyn a 'ſgrifennodd efe i ddifetha &c.*

6 Canys pa fodd y gallaf edrych ar y drygfyd a gaiff fy mhobl? a pha fodd y gallaf edrych ar ddifetha fy nghenedl?

7 ¶ A'r brenin Ahasferus a ddywedodd wrth Eſther y frenhines, ac wrth Mordecai yr Iuddew; Wele tŷ Haman a roddais i Eſther, a hwy a'i crogaſant ef ar y pren, am iddo eſtyn ei law yn erbyn yr Iuddewon.

8 Yſgrifennwch chwithau hefyd dros yr Iuddewon fel y gweloch yn dda, yn enw y brenin, ac inſeliwch â modrwy y brenin: canys yr yſgrifen a 'ſgrifennwyd yn enw y brenin, ac a ſeliwyd â modrwy y brenin, [d] ni all neb ei dattroi.

d Pen. 1. Dan. 6.

9 [e] Yna y galwyd 'ſgrifennyddion y brenin yr amſer hwnnw yn y trydydd mîs (hwnnw *yw* y mîs Sifan) ar y trydydd *dydd* ar hugain o honaw, ac 'ſgrifennwyd (yn ôl yr hyn oll a orchymynnodd Mordecai) at yr Iuddewon, ac at y rhaglawiaid, y pennaduriaid hefyd, a thywyſogion y taleithiau, y rhai *oedd* [f] o India hyd Ethiopia, *ſef* cant a ſaith ar hugain o daleithiau, [g] i bob talaith wrth ei 'ſgrifen, ac *at* bob pobl yn ôl eu tafod-iaith: at yr Iuddewon hefyd

e Pen. 12. f Eſth. 1. 1. g Eſth. 9. 30.

3495 fyd yn ôl eu hyſgrifen hwynt, ac yn ôl eu tafod-iaith.

10 Ac eſe a 'ſgrifennodd yn enw y brenin Ahasferus, ac a'i ſeliodd â modrwy y brenin; ac a anfonodd lythyrau gyd-a'r rhedeg-wŷr yn marchogaeth ar feirch, dromedariaid, mulod, *ac* ebolion ceſſig:

11 *Drwy* y rhai y caniadhaodd y brenin i'r Iuddewon, y rhai *oedd* ym mhob dinas, ymgynnull, a ſefyll am eu henioes, i ddinyſtrio, i ladd, ac i ddifetha holl allu y bobl a'r dalaith a oſodai arnynt, yn blant, ac yn wragedd, ac [h] i 'ſglyſaethu eu hyſpail hwynt;

12 [i] Mewn un dydd, drwy holl daleithiau y brenin Ahasferus, *ſef* ar y trydydd *dydd* ar ddeg o'r deuddegfed mîs, hwnnw *yw* mîs Adar.

13 Teſtyn yr yſgrifen i roddi gorchymyn ym mhob talaith, a † gyhoeddwyd i bob rhyw bobl; ac ar fod yr Iuddewon yn barod erbyn y diwrnod hwnnw i ymddial ar eu gelynnion.

14 Y rhedeg-wŷr, y rhai oedd yn marchogaeth y dromedariaid *a'r* mulod, a aethant ar frŷs, wedi eu gyrru trwy air y brenin. A'r gorchymyn a roddaſid yn Suſan y brenhin-llys.

15 ¶ A Mordecai a aeth allan o ŵydd y brenin mewn brenhinawl wiſg o rudd-goch, a gwŷnn, ac *â* choron fawr o aur, ac *mewn* dillad ſidan, a phorphor; a [k] dinas Suſan a orfoleddodd, ac a lawenychodd.

16 I'r Iuddewon yr oedd goleuni, a llawenydd, a hyfrydwch, ac anrhydedd.

17 Ac ym mhob talaith, ac ym mhob dinas, lle y daeth gair y brenin a'i orchymyn, *yr oedd* llawenydd a hyfrydwch gan yr Iuddewon, gwlêdd *hefyd* a diwrnod daionus: a llawer o bobl y wlâd a aethant yn Iuddewon, oblegid arſwyd yr Iuddewon o ſyrthiaſai arnynt hwy.

PEN. IX.

1 *Yr Iuddewon (trwy fod y llywodraeth-wŷr, rhag ofn Mordecai, yn eu helpio hwynt) yn lladd eu gelynnion, a deng mâb Haman.* 12 *Ahasferus, ar ddymuniad Eſther, yn caniattau diwrnod etto i ladd, ac i grogi meibion Haman.* 20 *Gwneuthur dau ddiwrnod y Purim yn wyliau.*

3496 Felly [a] yn y deuddegfed mîs (hwnnw *yw* mîs Adar) ar y trydydd dydd ar ddeg o honaw, pan neſſaodd gair y brenin a'i orchymyn i'w cwplau; yn y dydd y gobeithiaſai gelynnion yr Iuddewon y caënt fuddugoliaethu arnynt, (ond yn y gwrthwyneb i hynny *y bu*, canys yr Iuddewon a arglwyddiaethaſant ar eu caſeion)

2 Yr Iuddewon a ymgynnullaſant yn eu dinaſoedd, drwy holl daleithiau y brenin Ahaſferus, i eſtyn llaw yn erbyn y rhai oedd yn ceiſio niwed iddynt; ac ni ſaſodd neb yn eu hwynebau; canys eu harſwyd a ſyrthiaſai ar yr holl bobloedd.

3 A holl dywyſogion y taleithiau, a'r penderigion, a'r dugiaid, a'r rhai oedd yn gwneuthur y gwaith *oedd* eiddo 'r brenin, oedd yn cynnorthwyo yr Iuddewon: canys arſwyd Mordecai a ſyrthiaſai arnynt hwy.

4 Canys mawr *oedd* Mordecai yn nhŷ 'r brenin, a'i glôd ef oedd yn myned drwy 'r holl daleithiau: o herwŷdd y gŵr hwn Mordecai oedd yn myned rhagddo, ac yn cynnyddu. 3496

5 Felly 'r Iuddewon a darawſant eu holl elynnion â dyrnod y cleddyf, a lladdedigaeth, a dinſtryw; a gwnaethant i'w caſeion yn ôl eu hewyllys eu hun.

6 Ac yn Suſan y brenhin-llys, yr Iuddewon a laddaſant, ac a ddifethaſant bum cant o wŷr.

7 Parſandatha hefyd, a Dalphon, ac Aſpatha,

8 Poratha hefyd, ac Adalia, ac Aridatha,

9 Parmaſta hefyd, ac Ariſai, Aridai hefyd, a Bajezatha,

10 Deng-mâb Haman ſâb Hammedatha, gwrthwyneb-wŷr yr Iuddewon, a laddaſant hwy: [b] ond nid eſtynnaſant eu llaw ar yr anrhaith. [b] Edrych Pen. 8. 11.

11 ¶ Y dwthwn hwnnw nifer y lladdedigion yn Suſan y brenhin-dŷ a ddaeth ger bron y brenin.

12 A dywedodd y brenin wrth Eſther y frenhines, Yr Iuddewon a laddaſant, ac a ddifethaſant yn Suſan y brenhin-llys, bum cant o wŷr, a deng-mâb Haman; yn y rhan arall o daleithiau y brenin beth a wnaethant *hwy*? [c] beth gan hynny *yw* dy ddymuniad? ac fe a roddir it'; a pheth *yw* dy ddeiſyfiad ymmhellach? ac fe a'i gwneir. [c] Pen. 5. 6. & 7. 2.

13 Yna y dywedodd Eſther, O rhyglydda bodd i'r brenin, caniadhaër y foru i'r Iuddewon *ſydd* yn Suſan wneuthur yn ôl y gorchymyn heddyw: a chrogant ddeng-mâb Haman ar y pren.

14 A'r brenin a ddywedodd am wneuthur felly, a'r gorchymyn a roddwyd yn Suſan: a hwy a grogaſant ddeng-mâb Haman.

15 Felly 'r Iuddewon, y rhai *oedd* yn Suſan a ymgynnullaſant ar y pedwerydd dydd ar ddeg o fîs Adar hefyd, ac a laddaſant dry-chant o wŷr yn Suſan: [d] ond nid eſtynnaſant eu llaw ar yr yſpail. [d] Ad. 10.

16 A'r rhan arall o'r Iuddewon, y rhai *oedd* yn nhaleithiau y brenin, a ymgaſglaſant, ac a ſaſaſant am eu henioes, ac a gawſant lonyddwch gan eu gelynnion, ac a laddaſant bymtheng-mîl a thri ugain o'i caſeion: ond nid eſtynnaſant eu llaw ar yr anrhaith.

17 Ar y trydydd dydd ar ddeg o fîs Adar *y bu hyn*, ac ar y pedwerydd *dyda* ar ddeg ‡ o honaw y gorphywyſaſant, ac y cynhaliaſant ef yn ddydd gwlêdd a gorfoledd. ‡ Heb. ydd.

18 Ond yr Iuddewon, y rhai *oedd* yn Suſan, a ymgynnullaſant ar y trydydd *dydd* ar ddeg o honaw, ac ar y pedwerydd *dydd* ar ddeg o honaw; ac ar y pymthegfed o honaw y gorphywyſaſant, a gwnaethant ef yn ddydd cyfeddach a llawenydd.

19 Am hynny Iuddewon y pentrefydd, y rhai oedd yn trigo mewn dinaſoedd heb gaerau, oedd yn cynnal y pedwerydd dydd ar ddeg o'r mîs Adar, [e] mewn llawenydd a chyfeddach, ac yn ddiwrnod daionus, ac [f] i anfon rhannau i'w gilydd. [e] Deut. 16. [f] Neh. 8. 10, 12

20 ¶ A Mordecai a 'ſgrifennodd y geiriau hyn, ac a anfonodd lythyrau at yr holl Iuddewon *oedd* drwy holl daleithiau y brenin Ahaſferus, yn agos ac ym mhell,

3496 21 I ordeinio iddynt gadw [g] y pedwerydd dydd ar ddeg o fis Adar, a'r pymthegfed dydd o honaw, bob blwyddyn,

g Edrych 2 Mac. 15. 36

22 Megis y dyddiau y cawſai yr Iuddewon ynddynt lonydd gan eu gelynnion, a'r mîs yr hwn a ddychwelaſai iddynt o driſtwch i lawenydd, ac o alar yn ddydd daionus: gan eu cynnal hwynt yn ddyddiau gwlêdd, a llawenydd, a phawb [h] yn anfon anrhegion i'w gilydd, a rhoddion i'r rhai anghenus.

h Nehe. 8. 10

23 A'r Iuddewon a gymmeraſant arnynt wneuthur fel y dechreuaſent, ac fel yr 'ſgrifennaſai Mordecai attynt.

24 Canys Haman mâb Hammedatha 'r Agagiad, gwrthwyneb-wr yr holl Iuddewon, a arfaethaſai yn erbyn yr Iuddewon, am eu difetha hwynt; ac [i] efe a fwriaſai Pwr (hwnnw *yw* y coel-bren) i'w † dinyſtrio hwynt, ac i'w difetha.

i Pen. 3. 7.
† Heb. *hyſtio.*

25 A [k] phan ddaeth ‡ *Eſther* o flaen y brenin, efe a archodd drwy lythyrau ddychwelyd ei ddrwg-fwriad ef, yr hwn a fwriadodd efe yn erbyn yr Iuddewon, ar ei ben ei hun; a'i grogi ef a'i feibion ar y pren.

k Pen. 7. 5, &c. & 8. 3, &c. Ad. 13, 14.
‡ Heb. *bi.*

26 Am hynny y galwaſant y dyddiau hynny Purim, ar enw y ‡ Pwr: am hynny o herwŷdd holl eiriau [l] y llythyr hwn, ac *o herwŷdd* y peth a welſent hwy am y peth hyn, a'r peth a ddigwyddaſai iddynt,

‡ Sef, *coel-bren.*
l Ad. 20.

27 Yr Iuddewon a ordeiniaſant, ac a gymmeraſant arnynt, ac ar eu hâd, ac ar yr holl rai oedd yn un â hwynt; † na phallai bod cynnal y ddau ddydd hynny, yn ôl eu 'ſgrifen hwynt, ac yn ôl eu tymmor, bob blwyddyn;

† Heb. *nad elai heibio.*

28 Ac *y byddai* y dyddiau hynny i'w cofio, ac i'w cynnal drwy bob cenhedlaeth, a phob teulu, pob talaith, a phob dinas: ſef † na phallai y dyddiau Purim hynny o fyſg yr Iuddewon, ac na ddarfyddai eu coffadwriaeth hwy o blîth eu hâd.

3496 † Heb. *nad elai heibio.*

29 Ac yſgrifennodd Eſther y frenhines merch Abihail, a Mordecai yr Iuddew, drwy eu holl rym, i ſiccrhau ail llythyr y Purim hwn.

30 Ac efe a anfonodd lythyrau at yr holl Iuddewon drwy y cant a'r ſaith dalaith ar hugain o frenhiniaeth Ahaſferus, *â* geiriau heddwch a gwirionedd,

31 I ſiccrhau y dyddiau Purim hynny yn eu tymhorau, fel yr ordeiniaſai Mordecai yr Iuddew, ac Eſther y frenhines, iddynt hwy, ac fel yr ordeiniaſent hwythau † troſtynt eu hun a thros eu hâd, eiriau yr ymprydiau, a'i gweiddi.

† Heb. *tros eu hunain.*

32 Ac ymadrodd Eſther a gadarnhaodd achoſion y *dyddiau* Purim hynny: ac yſgrifennwyd *hyn* mewn llyfr.

PEN. X.

1 Mawredd Ahaſferus, 3 a chyſfodiad Mordecai.

A'R brenin Ahaſferus a oſodod drêth ar y wlâd, ac ar ynyſoedd y môr.

2 A holl weithredoedd ei rym ef, a'i gadernid, ac yſpyſrwydd o fawredd Mordecai, â'r hwn y mawrhaodd y brenin ef, onid ydynt hwy yn 'ſgrifennedig yn llyfr Chronicl brenhinoedd Media a Pherſia?

3 Canys Mordecai yr Iuddew *oedd* yn neſſaf i frenin Ahaſferus, ac yn fawr gan yr Iuddewon, ac yn gymmeradwy ym myſg lliaws ei frodyr; yn ceiſio daioni i'w bobl, ac yn dywedyd *am* heddwch i'w holl ‡ hiliogaeth.

‡ Hil.

Llyfr JOB.

PENNOD I.

1 Sanctteiddrwydd Job, a'i gyfoeth, a'i dduwiol ofal tros ei blant. 6 Satan yn ymddangos ger bron Duw, a thrwy enllib yn cael cennad i demptio Job. 13 Job yn ei golled am ei olud a'i blant, ac yn ei alar yn bendithio Duw.

2400 YR oedd gŵr yngwlâd Huz a'i enw [a] Job; ac yr oedd y gŵr hwnnw [b] yn berffaith, ac yn uniawn, ac yn ofni Duw, ac yn cilio oddiwrth ddrygioni.

a Eze. 14. 14. Iago. 5. 11.
b Pen. 2. 3.

2 Ac iddo y ganwyd ſaith o feibion, a thair merched.

3 A'i ‡ olud oedd ſaith mîl o ddefaid, a thair mîl o gamelod, a phum cant iau o ychen, a phum cant o aſſynnod, a llawer iawn o ‡ waſanaethyddion: ac yr oedd y gŵr hwn yn fwyaf o holl feibion y dwyrain.

‡ Neu, *eiddaid, neu, ddi.*
‡ Neu, *weinyddeth.*

4 A'i feibion ef a aënt, ac a wnaënt wlêdd yn eu tai, bob un *ar* ei ddiwrnod; ac a anfonent, ac a wahoddent eu tair chwiorydd, i fwyta ac i yfed gyd-a hwynt.

5 A phan ddaeth dyddiau y wlêdd oddiamgylch, yna Job a anfonai, ac a'i ſancteiddiai hwynt, ac a gyfodai 'n foreu, ac a offrymmai boeth-offrymmau *yn ôl* eu rhifedi hwynt oll: canys dywedodd Job, Fy meibion ond odid a bechaſant, ac [c] a felldithiaſant Dduw yn eu calonnau. Felly y gwnai Job yr holl ddyddiau hynny.

2400 c 1 Bren. 21, 13.

6 ¶ A [d] dydd a ddaeth i [e] feibion Duw ddyfod i ſefyll ger bron yr ARGLWYDD; a † Satan hefyd a ddaeth yn eu ‡ plith hwynt.

d Pen. 2. 1.
e 1 Bren. 22. 19. Pen. 38. 7.
† Heb. *gwrthwynebwr.*
Dat. 12. 9. 1 Chron. 21. 1.
‡ Heb. *canol.*

7 A'r ARGLWYDD a ddywedodd wrth Satan, O ba le 'r ydwyt ti yn dyfod? A Satan a attebodd yr ARGLWYDD, ac a ddywedodd, O [f] dramwy ar hŷd y ddaiar, ac o ymrodio ynddi.

f Pen. 2. 2. Mat. 12. 43. 1 Pet. 5. 8.

8 A dywedodd yr ARGLWYDD wrth Satan, A † ddeliaiſt ti ar fy ngwâs Job, nad *oes* gyffelyb iddo ar y ddaiar, yn ŵr perffaith, ac uniawn, yn ofni Duw, ac yn cilio oddiwrth ddrygioni.

† Heb. *roddaiſt dy galon.*

9 Yna Satan a attebodd yr ARGLWYDD, ac a ddywedodd, Ai yn ddïachos y mae Job yn ofni Duw?

10 Oni chauaiſt o'i amgylch ef, ac o amgylch ei dŷ, ac ynghylch yr hyn oll *ſydd* eiddo oddiamgylch?

oddiamgylch ? *ti a* fendithiaiſt waith ei ddwylaw ef, a'i ‡dda ef a gynnyddodd ar y ddaiar.

11 [g] Eithr eſtyn yn awr dy law, a chyffwrdd â'r hyn oll *ſydd* ganddo; † ac eſe a'th felldiga o flaen dy wyneb.

12 A'r ARGLWYDD a ddywedodd wrth Satan, Wele 'r hyn oll *ſydd* eiddo ef yn dy law di? yn unig yn ei erbyn ef ei hun nac eſtyn dy law. Felly Satan a aeth allan oddi-ger bron yr ARGLWYDD.

13 ¶ A dydd a ddaeth, pan oedd ei feibion ef a'i ferched yn bwyta ac yn yfed gwîn yn nhŷ eu brawd hynaf:

14 A daeth cennad at Job, ac a ddywedodd, Yr ychen oedd yn aredig, a'r aſſynnod oedd yn pori ger llaw iddynt:

15 A'r Sabeaid a ruthraſant, ac a'i dygaſant ymaith; y llangciau hefyd a darawſant hwy â min y cleddyf; a mi fy hunan a ddiengais yn unig i fynegi i ti.

16 Tra oedd hwn yn llefaru, un arall hefyd a ddaeth, ac a ddywedodd, Tân ‡ Duw a fyrthiodd o'r nefoedd, ac a loſgodd y defaid, a'r gweiſion, ac a'i hyſſodd hwynt; ond myfi fy hunan a ddiengais yn unig i fynegi i ti.

17 Tra 'r ydoedd hwn yn llefaru, un arall hefyd a ddaeth, ac a ddywedodd, Y Caldeaid a oſodaſant dair byddin, ac a ruthraſant i'r camelod, ac a'i dygaſant ymaith, ac a darawſant y llangciau â min y cleddyf; a minneu fy hun yn unig a ddiengais i fynegi i ti.

18 Tra 'r ydoedd hwn yn llefaru, un arall hefyd a ddaeth, ac a ddywedodd, Dy feibion a'th ferched oedd yn bwyta ac yn yfed gwîn yn nhŷ eu brawd hynaf:

19 Ac wele gwŷnt mawr a ddaeth † oddiar yr anialwch, ac a darawödd wrth bedair congl y tŷ, ac eſe a ſyrthiodd ar y llangciau, a buant feirw; ond myfi fy hun yn unig a ddiengais i fynegi i ti.

20 Yna y cyſododd Job, ac [h] a rwygodd ei fantell, ac a eilliodd ei ben, ac a ſyrthiodd i lawr, ac a addolodd,

21 Ac a ddywedodd, [i] Noeth y daethym o grôth fy mam, a noeth y dychwelaf yno. Yr ARGLWYDD a roddodd, a'r ARGLWYDD a ddygodd ymaith; bendigedig fyddo enw 'r ARGLWYDD.

22 Yn hyn ei gŷd ni phechodd Job, ac ni roddodd ‡ yn ynfyd *ddim* yn erbyn Duw.

PEN. II.

1 *Satan yn ymddangos ger bron Duw, ac yn cael cennad etto i demptio Job; 7 ac yn ei daro ef â chornwydydd blîn. 9 Job yn ceryddu ei wraig am geiſio gantho felldithio Duw. 11 Ei dri chyfaill yn cŷd-ddolurio ag ef mewn diſtawrwydd.*

A [a] Dydd a ddaeth i feibion Duw ddyfod i ſefyll ger bron yr ARGLWYDD, a Satan hefyd a ddaeth yn eu plith hwynt i ſefyll ger bron yr ARGLWYDD.

2 [b] A'r ARGLWYDD a ddywedodd wrth Satan, O ba le 'r ydwyt ti yn dyfod? A Satan a attebodd yr ARGLWYDD, ac a ddywedodd, O dramwy ar hŷd y ddaiar, ac o ymrodio ynddi.

3 A'r ARGLWYDD a ddywedodd wrth Satan, A ddeliaiſt ti ar fy ngwâs Job, nad *oes* gyffelyb iddo ar y ddaiar, [c] yn ŵr perffaith, ac uniawn, yn ofni Duw, ac yn cilio oddiwrth ddrygioni? ac yn parhau yn ei berffeithrwydd, er i ti fy annog i yn ei erbyn ef, [d] i'w † ddifa ef heb achos.

4 A Satan a attebodd yr ARGLWYDD, ac a ddywedodd, Croen am groen, a'r hyn oll *ſydd* gan ŵr a ddyry efe am ei enioes.

5 [e] Eithr eſtyn yn awr dy law, a chyffwrdd â'i eſgyrn ef, ac â'i gnawd, ac efe a'th felldiga di o flaen dy wyneb.

6 [f] A'r ARGLWYDD a ddywedodd wrth Satan, Wele ef yn dy law di; ‡ etto cadw ei hoedl ef.

7 ¶ Felly Satan a aeth allan oddi-ger bron yr ARGLWYDD, ac a darawödd Job â chornwydydd blîn, o wadn ei droed hyd ei goryn.

8 Ac efe a gymmerth gragen i ymgrafu â hi; ac [g] a eiſteddodd yn y lludw.

9 ¶ Yna ei wraig a ddywedodd wrtho, A wyt ti etto 'n parhau yn dy berffeithrwydd; melldithia Dduw, a bydd farw.

10 Ond efe a ddywedodd wrthi, Lleferaiſt fel y lleferai un o'r ynfydion: a dderbyniwn ni gan Dduw 'r hyn ſy dda, ac oni dderbyniwn yr hyn ſydd ddrwg? Yn hyn oll gŷd ni phechodd Job â'i wefuſau.

11 ¶ A phan glybu tri chyfaill Job yr holl ddrwg yma a ddigwyddaſai iddo ef, hwy a ddaethant bob un o'i fangre ei hun; Eliphaz y Temaniad, a Bildad y Suhiad, a Zophar y Naamathiad: canys hwy a gyttunaſent i ddyfod [k] i gyd-ofidio ag ef, ac i'w gyſſuro.

12 A phan dderchafaſant eu llygaid o bell, ac heb ei adnabod ef, hwy a dderchafaſant eu lleiſ, ac a wylaſant; rhwygaſant hefyd bob un ei fantell, a [l] thanaſant lŵch ar eu pennau tu-a'r nefoedd.

13 Felly hwy a eiſteddaſant gyd-ag ef ar y ddaiar ſaith niwrnod a ſaith noſwaith; ac nid oedd *neb* a ddywedai air wrtho ef; canys gwelent fyned ei ddolur ef yn fawr iawn.

PEN. III.

1 *Job yn melldithio dydd ei enedigaeth. 13 Eſmwythder marwolaeth. 20 Job yn flîn gantho ei enioes o achos ei gyſtudd.*

WEdi hyn Job a agorodd ei enau, ac a felldigodd ei ddydd.

2 A Job a lefarodd, ac a ddywedodd,

3 [a] Darfydded am y dydd i'm ganwyd ynddo, a'r nôs y dywedwyd, Ennillwyd gŵr-ryw.

4 Bydded y dydd hwnnw yn dywyllwch, *a* Duw oddiuchod heb ei yſtyried, ac na thywynned llewyrch arno.

5 Tywyllwch a [b] chyſgod marwolaeth a'i halogo, ac arhoſed cwmmwl arno, ‡ duedy diwrnod a'i dychryno.

6 Y nôs honno, tywyllwch a'i cymmero; na † chydier hi â dyddiau y flwyddyn, ac na ddeued i rifedi y miſoedd.

7 Bydded y noſwaith honno yn unig, ac na fydded gorfoledd ynddi.

8 A'r rhai a felldigant y dydd, ac ſy barod i gyffroi ‡ eu galar, a'i melldithio hi.

g Pen. 1. 11.

f Pen. 1. 12.

‡ Neu, *yn naig.*

g Pen. 42. 6. Mat. 11. 21.

h Pſ. 42. 11.

i Neh. 9. 1. Galar. 2. 10. Eſec. 27. 30.

a Pen. 1. 18, 19. Jer. 15. 10. & 20. 14.

b Pſ. 16. 16. Pſal. 23. 4.

‡ Neu, *dychtynant ef felrhai chwerw eu diwrnod.* Amos 8, 10.

† *Na lawenyched ym myſg dyddiau, &c.*

‡ Neu, *Leſiatan.*

2400 9 A bydded ſêr ei chyſddydd hi yn dywyll; diſgwilied am oleuni, ac na *fydded iddi*; ac na
† Heb. *amrantau y wawr.* chaffed weled † y wawr ddydd:
Pen. 41. 18. 10 Am na chauodd ddryſſau crôth fy *mam*, ac na chuddiodd ofid oddiwrth fy llygaid.
c Pſ. 10. 18. 11 c Pa ham na bûm farw o'r brû? *na* threngais *pan* ddaethym allan o'r grôth?
12 Pa ham y derbyniodd gliniau fyfi? a pha ham *y cefais* fronnau i ſugno?
13 O herwŷdd yn awr mi a gawſwn orwedd, a gorphywys, *a* huno: yna *y buaſai* llonyddwch i mi,
14 Gyd-a brenhinoedd, a chynghor-wŷr y
d Pſ. 15. 28. ddaiar, y rhai d a adeiladaſant iddynt eu hunain fannau anghyfannedd;
15 Neu gyd-a thywyſogion *ac* aur ganddynt, y rhai a lanwaſant eu tai ag arian;
e Pſ. 58. 8. 16 Neu e fel erthyl cuddiedig, ni buaſwn ddim; megis plant bychain heb weled goleuni.
17 Yno yr annuwolion a beidiant â'i cyffro:
† Heb, *lluddedig o nerth.* ac yno y gorphywys y rhai † lluddedig.
f Pen. 39. 7. 18 Y rhai a garcharwyd a gânt *yno* lonydd ynghŷd; f ni chlywant lais y gorthrymmydd.
19 Bychan a mawr *ſydd* yno; a'r gwâs a ryddhawyd oddiwrth ei feiſtr.
20 Pa ham y rhoddir goleuni i'r hwn ſydd mewn llafur? a bywyd i'r gofidus ei enaid?
g Dat. 9. 6. 21 Y rhai g ſy 'n diſgwil am farwolaeth ac heb ei *chael*; ac yn cloddio am dani yn fwy nag am dryſſorau cuddiedig?
22 Y rhai a lawenychant mewn hyfrydwch, ac a orfoleddant, pan gaffont y bedd?
23 *Pa ham y rhoddir goleuni* i'r dyn y mae
h Pen. 19. 8. Galar. 3. 7. ei ffordd yn guddiedig, h ac y cauodd Duw arno?
24 Oblegid o flaen fy mwyd y daw fy uchenaid; a'm rhuadau a dywelltir megis dyfroedd.
† Heb. *yr ofn a ofnais.* 25 Canys † yr hyn a fawr ofnais a ddaeth arnaf, a'r hyn a arſwydais a ddigwyddodd i mi.
26 Ni chefais na llonydd nac eſmwythdra, ac ni orphywyſais: er hynny daeth cynnwrf.

PEN. IV.

1 Eliphaz yn ceryddu Job am na bai gantho ffydd, 7 yn dangos nad ar y cyfiawn, ond ar yr anwir y daw barnedigaethau Duw. 12 Ei weledigaeth erchyll ef, i ddaroſtwng godidowgrwydd y creaduriaid ger bron Duw.

YNa Eliphaz y Temaniad a attebodd, ac a ddywedodd,
2 Pe profem ni air wrthyt, a fyddai blîn gennyt ti? ond pwy a all attal *ei* ymadroddion.
3 Wele ti a ddyſgaiſt lâwer, ac a gryfheaiſt ddwylo wedi llaeſu.
a Eſay 35. 3. 4 Dy ymadroddion a godaſant i ſynu yr hwn oedd yn ſyrthio; a thi a nerthaiſt y gliniau
* Heb. 12. 12. oedd * yn cammu.
5 Ond yn awr, daeth arnat titheu, ac y mae 'n flîn gennyt; cyffyrddodd â thi, a chyffroaiſt.
6 Onid *dyma* dy ofn di, dy hyder, perffeithrwydd dy ffyrdd, a'th obaith?
7 Cofia attolwg, pwy, *ac* efe 'n ddiniwed, a gollwyd? a pha le y torrwyd y rhai uniawn 2400
ymaith?
8 Hyd y gwelais i, b y rhai a arddant anwiredd, ac a hauant ddrygioni, a'i medant. b Pſ. 7. 14. Dih. 22. Hoſ. 10. Gal. 6. 7.
9 Gan anadl Duw y difethir hwynt, a chan * chwythad ei ffroenau ef y darfyddant. * Eſay 30. 33. Exo. 15. Pen. 1. 20. & 15. 30. Eſay 11. 2 Theſ. 2. c Pſ. 58. † Heb. *arabaidd.*
10 Rhuad y llew, a llais y llew creulon, a c dannedd cenawon y llewod, a dorrwyd. c Pſ. 34. 10.
11 d Yr hên lew a fethodd o eiſiau ſglyfaeth; a chenawon y llew mawr a waſgarwyd. d Pſ. 37. 36.
12 Ac attafi y dygwyd gair yn † ddirgel: a'm clûſt a dderbyniodd ychydig o honaw.
13 e Ym mhlith meddyliau *yn dyfod* o wele- e Pſ. 32. 6.
digaethau y nôs, pan ſyrthio trym-gwſg ar ddynion,
14 Ofn † a ddaeth arnaf, a dychryn, ac a † Heb. *a ſyfyd a* wnaeth ‡ i'm holl eſgyrn grynnu. ‡ Heb. *i lluan eſgyrn.*
15 Yna yſpryd a aeth heibio o flaen fy wyneb; ac a wnaeth i flew fy nghnawd ſefyll.
16 Efe a ſafodd, ac nid adwaenwn ei agwedd ef: drychiolaeth *oedd* o flaen fy llygaid; † bu † Neu, *mi a glyw lef lleſ* diſtawrwydd, ac mi a glywais lef *yn dywedyd*,
17 f A fydd dyn marwol yn gyfiawnach nâ f Pſ. 143.
Duw? a fydd gŵr yn burach nâ'i wneuthur-wr.
18 Wele, g yn ei waſanaeth-wŷr ni roddes g Pſ. 89. 2 Pet. 2. ymddiried; ‡ ac yn erbyn ei angelion y goſo- ‡ Neu, *nac yn angelion, y rhai y* dodd ynfydrwydd: *daeth ynddo* b 2 Cor. 11.
19 Pa faint llai ar y rhai ſydd yn trigo mewn h tai o glai, y rhai *ſy* a'i ſail mewn pridd, y rhai a falurir yn gynt nâ gwyfyn?
20 i O'r borau hyd hwyr y malurir hwynt; i Pſ. 90. 5. & 49. 14. difethir hwynt yn dragywydd heb *neb* yn yſtyried. Pſ. 92. 7.
21 k Onid aeth y rhagoriaeth oedd ynddynt k Pſ. 39. ymaith? l hwy a fyddant feirw, ac nid mewn doethineb. l Pſ. 90.

PEN. V.

1 Y niwaid a ddaw o eiſiau yſtyried. 3 Aflwydd yw diwedd yr annuwiol. 6 Rhaid yw cofio Duw mewn adfyd. 17 Dedwydd ddiwedd ceryddon Duw.

GAlw yn awr, od oes *neb* a ettyb i ti, ac at bwy o'r ſainct ‡ y troi di? ‡ Neu, *wyneb.*
2 Canys digllondeb a ladd yr ynfyd, a † chenfigen a ladd yr annoeth. † Neu, *digllondeb.*
3 a Mi a welais yr ynfyd yn gwreiddio: ac a felldithiais ei drigfa ef yn ddiſymmwth. a Pſ. 37.
4 b Ei feibion ef a bellheïr oddiwrth iechydwriaeth: dryllir hwynt hefyd yn y porth, ac nid oes gwaredydd. b Pſ. 119. 155. & 127. 5. c Pen. 6. 18.
5 Yr hwn y bwytty y newynog ei gynhaiaf, wedi iddo ei gymmeryd o blith drain, c a'r ‡ ſychedig a lwngc eu cyfoeth. ‡ Neu, *ynyſyfed* † Neu, *annoeth.*
6 Er na ddaw † cyſtudd allan o'r pridd, ac na ‡ Heb. *y mae y* flagura gofid allan o'r ddaiar: *y ſaeth*
7 Ond dyn a aned i ‡ flinder, fel ‖ yr eheda gwreichionen i fynu. d Pen. 3. & 37. Pſal. 90. & 12. & 14. Rhuf. 8. † Heb. *mab.*
8 Etto myfi a ymgynghorwn â Duw: ac ar Dduw y rhoddwn fy achos: *meibion.*
9 d Yr hwn ſydd yn gwneuthur pethau mawrion ac anchwiliadwy; rhyfeddol † heb rifedi:
10 Yr hwn ſydd yn rhoddi glaw ar wyneb y ddaiar; ac yn danfon dyfroedd ar wyneb y ‡ meuſydd:

11 e Gan

11 [e] Gan oſod rhai iſel mewn uchelder; fel y derchefir y galarus *i* iechydwriaeth.

12 [f] Efe ſydd yn diddymmu amcanion y cyfrwys, fel na allo eu dwylo ddwyn dim i ben.

13 [g] Efe ſydd yn dal y doethion yn eu cyfrwyſdra: a chyngor y cyndyn a ddiddymmir.

14 [h] Lliw dydd y ‡ cyfarfyddant â thywyllwch, a hwy a balfalant hanner dydd megis lliw nôs.

15 Yr hwn hefyd a achub y tlawd rhag y cleddyf, rhag eu ſafn hwy, a rhag llaw y cadarn.

16 [i] Felly y mae gobaith i'r tlawd, ac anwiredd yn cau ei ſafn.

17 [k] Wele gwŷnn ei fyd y dyn a geryddo Duw; am hynny na ddiyſtyra gerydd yr Hollalluog.

18 [l] Canys efe a glwyfa, ac a rwym: efe a archolla, a'i ddwylaw ef a iachânt.

19 [m] Mewn chwech o gyfyngderau efe a'th wared ti; ïe mewn ſaith ni chyffwrdd drwg â thi.

20 [n] Mewn newŷn efe a'th wared rhag marwolaeth: ac mewn rhyfel rhag † nerth y cleddyf.

21 [o] ‡ Rhag ffrywyll tafod i'th guddir; ac ni ofni rhag dinyſtr pan ddelo.

22 Mewn dinyſtr a newŷn y chwerddi, [p] ac ni ofni rhag bwyſt-filod y ddaiar.

23 Canys [q] â cherrig y maes y *byddi* mewn cyngrair; a bwyſt-fil y maes hefyd fydd heddychol â thi.

24 A thi a gei wybod ↓ *y bydd* heddwch *yn* dy lueſt: a thi a ymweli â'th drigfa, ac ni † phechi.

25 A chei wybod hefyd mai ‡ lluoſog *fydd* dy hâd: a'th hiliogaeth megis gwellt y ddaiar.

26 Ti a ddeui mewn henaint i'r bedd: fel y cyfyd yſgafn o ŷd yn ei hamſer.

27 Wele hyn, ni a'i chwiliaſom, felly *y mae*: gwrando hynny, a gwybydd er dy fwyn dy hun.

PEN. VI.

1 *Job yn dangos nad heb achos y mae yn cwyno,* 8 *Yn deiſyf cael marw, ac felly yn ſiccr ganddo y caiff gyſſur,* 14 *Yn argyoeddi ei gyfeillion o angharedigrwydd.*

A Job a attebodd, ac a ddywedodd,

2 O gan bwyſſo na phwyſid fy ngofid, ac na chŷd-godid fy nhrychineb mewn clorianau!

3 Canys yn awr trymmach fyddai [a] nâ thywod y môr: am hynny y pallodd geiriau gennyf.

4 [b] O herwŷdd *y mae* ſaethau 'r Holl-alluog ynof, y rhai y mae eu gwenwŷn yn yſed fy yſpryd: [c] dychrynfâu Duw a ymfyddinaſant i'm herbyn.

5 A rua aſſyn wŷllt uwch ben gaſ-wellt? a frêf ych uwch ben ei borthiant?

6 A fwytteïr peth diflas heb halen? a oes flâs ar wŷn-wy?

7 Y pethau a wrthododd fy enaid eu cyffwrdd ſydd megis bwyd gofidus i mi. 2400

8 O na ddeuai fy nymuniad! ac na roddai Duw 'r hyn yr ydwyf yn ei ddiſgwil!

9 Sef rhyngu bodd i Dduw fy nryllio, a gollwng ei law yn rhydd, a'm torri ymaith.

10 Yna cyſſur a fyddai etto i mi, ïe mi a ymgaledwn mewn gofid; nac arbeded, canys ni chelais ymadroddion [d] y Sanctaidd. *d* Lef. 19.2. Eſay 57.15.

11 Pa nerth *ſydd* i mi i obeithio? a pha ddiwedd *fydd* i mi, fel yr eſtynnwn fy hoedl?

12 Ai cryfdwr cerrig *yw* fy nghryfdwr? a ydyw fy nghnawd o brês?

13 Onid *ydyw* fy nghymmorth ynofi? a fwriwyd doethineb yn llwyr oddiwrthyf?

14 † I'r cyſtuddiol y byddai trugaredd oddiwrth ei gyfaill; ond efe a adawödd ofn yr Hollalluog. † Heb. *i'r hwn ſydd yn toddi.*

15 Fy mrodyr *a'm* twyllaſant megis afon: [e] aethant heibio fel llifeiriant afonydd: *e* Jer. 15.18

16 Y rhai a dduaſant gan rew; ac yr ymguddiodd eira ynddynt:

17 Yr amſer y cynheſant, hwy a dorrir ymaith: † pan wreſogo *yr hîn* hwy a ddarfyddant allan o'i lle. † Heb. *yn eu gwrês y diſſoddant.*

18 Llwybrau eu ffordd hwy a giliant: hwy a ânt yn ddiddim, ac a gollir.

19 Byddinoedd Tema a edrychaſant: mintei-oedd Seba a ddiſgwiliaſant am danynt.

20 Hwy a gywilyddiwyd am iddynt obeithio; hwy a ddaethant hyd yno, ac a wladeiddiaſant.

21 Canys yn awr ‡ [f] nid ydych chwi ddim; chwi a welſoch *fy* nhaflu i lawr, ac a ofnaſoch. ‡ Neu, *tebyg ydych iddynt.*

22 A ddywedais i, Dygwch i mi? neu o'ch golud rhoddwch roddion troſofi? Heb. *iddo.* *f* Pen. 13.4.

23 Neu, gwaredwch fi o law y gelyn; neu, rhyddhewch fi o law y cedyrn?

24 Dyſgwch fi, ac myfi a dawaf: a gwnewch i mi ddeall *ym* mha beth y cam-gymmerais.

25 Mor gryfion ydyw geiriau uniondeb! ond pa beth a argyoedda argyoeddiad *un* o honoch chwi?

26 Ai argyoeddi ymadroddion a amcenwch chwi, a geiriau un diobaith, y rhai ſy megis gwŷnt?

27 Chwi a † ruthrwch hefyd am ben yr ymddifad, ac a gloddiwch *bwll* i'ch cyfaill. † Heb. *barwch ſyrthio ar.*

28 Yn awr gan hynny, byddwch fodlon, edrychwch arnafi; canys y mae yn † eglur i chwi o's dywedaf gelwŷdd. † Heb. *ger bron eich wynab chwi.*

29 [g] Dychwelwch attolwg, na fydded anwiredd; ïe trowch etto, *y mae* fy nghyfiawnder yn hyn. *g* Pen.17.10.

30 A oes anwiredd yn fy nhafod? oni ddeall taflod fy ngenau gam flâs.

PEN. VII.

1 *Job yn ei eſguſodi ei hun am ddeiſyfu angeu,* 12 *yn cwyno aneſmwythed yw arno,* 17 *ac mor wiliadwrus ydyw Duw.*

ONid oes ‡ [a] amſer terfynedig i ddyn ar y ddaiar? onid yw ei ddyddiau ef megis dyddiau gwâs cyflog? ‡ Neu, *milwriaeth.* *a* Pen. 14. 13, 14. Pſal. 39. 4.

2400 2 Megis y dyheua gwâs am gyſgod, ac y diſgwil cyflog-ddyn *wobr* ei waith:

b Edrych Pen. 29. 2. 3 Felly y gwnaethpwyd i mi ſeddiannu [b] miſoedd o oferedd, a noſweithiau blinion a oſodwyd i mi.

c Deu. 28. 67. Pen. 17. 12. †Heb. *y meſurir yr hwyr.* 4 [c] Pan orweddwyf, y dywedaf, Pa brŷd y codaf, ac †yr ymedy y nôs? canys câf ddigon o ymdroi hŷd y cyſddydd.

5 Fy nghnawd a wiſgodd bryfed, a thom priddlyd: fy nghroen a agennodd, ac a aeth yn ffiaidd.

d Pen. 9. 25. & 16. 22. & 17. 11. Pſal. 90. 6. & 102. 11. & 103. 15. & 144. 4. Eſay 38. 12. & 40. 6. Iago 4. 14. e Pſ. 78. 39. & 89. 47. †Heb. *ddychwel fy llygad i weled daioni.* 6 [d] Fy nyddiau ſydd gynt nâ gwennol gwehydd, ac a ddarfuant heb obaith.

7 Cofia mai [e] gwŷnt *yw* fy hoedl: ni †wêl fy llygad ddaioni mwyach.

8 [f] Y llygad a'm gwelodd, ni'm gwêl mwyach: dy lygaid ſydd arnaf, ac nid ydwyf.

f Pen. 20. 9. g 28a. 12. 23. h Pen. 20. 9. Pſ. 103. 16. 9 *Fel* y derfydd y cwmmwl, ac yr â ymaith: felly 'r [g] hwn ſydd yn diſgyn i'r bedd, ni ddaw i fynu *mwyach.*

10 Ni ddychwel mwy i'w dŷ: [h] a'i le nid edwŷn ef mwy.

11 Gan hynny ni orafunaf i'm genau, mi a leſaraf ynghyfyngdra fy yſpryd; myfi a gwynaf yn chwerwder fy enaid.

12 Ai môr ydwyf, neu for-fil, gan dy fod yn goſod cadwriaeth arnaf?

i Pen. 9. 27, 28. 13 [i] Pan ddywedwyf, Fy ngwely a'm cyſſura; fy ngorweddfa a eſmwythâ fy nghwynfan;

14 Yna i'm brawychi â breuddwydion: ac a'm dychrynni â gweledigaethau.

15 Am hynny y dewiſai fy enaid ymdagu: †Heb. *heſgyrn.* *a* marwolaeth yn fwy nâ'm †hoedl.

k Pen. 10. 1. l Pſ. 10. 20. & 14. 6. Pſal. 39. 13. m Pſ. 62. 9. n Pſal. 8. 4. & 144. 3. Heb. 2. 6. 16 [k] Ffieiddiais *eniocs*, ni fynnwn fyw byth: [l] paid â mi, canys [m] oferedd *ydyw* fy nyddiau.

17 [n] Pa beth *ydyw* dyn pan fawrheït ef? a phan oſodit dy feddwl arno?

18 Ac ymweled ag ef bob borau, a'i brofi ar bob moment?

19 Pa hŷd *y byddi* heb gilio oddiwrthyf? ac na adewi fi yn llonydd tra llyngcwyf fy mhoeryn?

o Pſa. 36. 6. p Pſ. 16. 12. Pſal. 21. 12. Galar. 3. 12. 20 Myfi a bechais, beth a wnâf i ti, [o] ô geidwad dyn? pa ham [p] y goſodaiſt fi yn nôd i ti, fel yr ydwyf yn faich i mi fy hun?

21 A pha ham na faddeui fy nghamwedd, ac na fwri heibio fy anwiredd? canys yn awr yn y llwch y gorweddaf, a thi a'm ceiſi yn forau, ond ni byddaf.

PEN. VIII.

1 Bildad yn dangos gyfiawned ydyw Duw, gan ei fod yn gwneuthur â phawb yn ôl ei weithred. 8 Yn dangos o'r hên oeſoedd gynt, mor ſicr yw dinyſtr y rhagrithiwr. 20 Yn bwrw at Job gyfiawned y gwnâ Duw â phawb.

YNa Bildad y Suhiad a attebodd, ac a ddywedodd,

2 Pa hŷd y dywedi di hynny? ac *y bydd* geiriau dy enau megis gwŷnt crŷf?

a Gé. 18. 25. Deut. 32. 4. Pen. 34. 17. 2 Chron. 19. 7. Dan. 9. 14. Rhuf. 3. 5. †Heb. *trwy law ei camwedd.* 3 [a] A wyra Duw farn? neu a wyra 'r Holl-alluog gyfiawnder?

4 O's dy feibion a bechaſant yn ei erbyn ef; a bwrw o hono ef hwynt ymaith †am eu camwedd;

5 [b] O's tydi a foreu-godi at Dduw, ac a weddii ar yr Holl-alluog;

6 O's pur ac uniawn *fyddi*, yn wîr efe a ddeffry attat ti yr awron, ac a wnâ drigfa dy gyfiawnder yn llwyddiannus:

7 Er bod dy ddechreuad yn fychan; etto dy ddiwedd a gynnydda yn ddirfawr.

c Oblegid gofyn attolwg i'r oes igynt, ac ymbarottoa i chwilio eu henafiaid hwynt. d Gen. 47. 9. 1 Chr. 29. 15. Pen. 7. 6. Pſal. 39. 5. & 144. 4. 9 (Canys [d] *er* doe 'r ydym ni, ac ni wyddom *ddim*, o herwŷdd cyfgod *yw* ein dyddiau ni ar y ddaiar).

10 Oni ddyfgant hwy di, ac oni ddywedant i ti, ac *oni* ddygant ymadroddion allan o'i calon?

11 A gyfyd brwynen heb wlybaniaeth? a dŷf hêſc heb ddwfr?

e Pſ. 10. Jer. 17. 12 [e] Tra fyddo hi etto yn wyrddlâs, heb ei thorri, hi a wywa o flaen pob glâſ-welltyn.

13 Felly *y mae* llwybrau pawb a'r ſydd yn gollwng Duw drosgôf, ac [f] y derfydd am obaith y rhagrithiwr. f Pſ. 112. 10. & 58. Pſ. 119. Dih. 10. 28.

14 Yr hwn y torrir ymaith ei obaith; ac *fel* * tŷ pryf coppyn *y bydd* ei hyder ef. * Eſa. 59. 5, 6.

15 [g] Êfe a bwyſſa ar ei dŷ, ond ni ſaif: efe a g Pſ. 49. ymeifl ynddo, ond ni phery.

16 Y mae efe yn îr o flaen yr haul: ac yn ei ardd y daw ei frig allan.

17 Plethir ei wraidd ef ynghylch y pentwr: ac efe a wêl le cerrig.

18 O's diwreiddia efe ef allan o'i le: [h] efe a'i a Pſal. gwâd ef, *gan ddywedyd*, Ni'th welais.

19 Wele, dyma lawenydd ei ffordd ef: ac o'r ddaiar y blagura eraill.

20 Wele, ni wrthyd Duw y perffaith; ac nid ymeifl efe yn llaw y rhai drygionus;

21 Oni lanwo efe dy enau di â chwerthin; a'th wefuſau â †gorfoledd. †Heb. *blodi.*

22 A gwiſgir dy gaſeion di â chywilydd, ac ni bydd llueſtŷ 'r annuwiol.

PEN. IX.

1 Job yn cydnabod gyfiawned yw Duw, ac yn dangos nad gwiw ymryſon ag ef. 22 Nad wrth ei gyſtudd y mae barnu gwiriondeb dyn.

YNa Job a attebodd, ac a ddywedodd,

2 Yn wîr mi a wn mai felly *y mae*: canys pa fodd [a] y cyfiawnheïr dyn gyd-a Duw? a Pſ.

3 O's mŷn efe ymryſon ag ef; ni all atteb iddo *am* un *peth* o fil.

4 [b] Y mae efe yn ddoeth o galon, ac yn alluog o nerth: pwy a ymgaledodd yn ei erbyn ef, ac a lwyddodd? b Pen.

5 Yr hwn ſydd yn ſymmud mynyddoedd, ac heb wybod iddynt: yr hwn ſydd yn eu dymchwelyd hwynt yn ei ddigofaint.

6 Yr hwn ſydd yn cynhyrfu y ddaiar allan o'i lle; fel y crynno ei cholofnau hi.

7 Yr hwn a ddywed wrth yr haul, ac ni chyfyd: ac a ſelia ar y ſêr.

8 [c] Yr hwn yn unig ſydd yn tanu y nefoedd, c Gé. ac yn ſathru ar †donnau y môr.

9 [d] Yr hwn ſydd yn gwneuthur ‡ Arcturus, Orion, a Phleiades, ac ſtafelloedd y dehau. d Pſ. ‡ Sa.

10 [e] Yr hwn ſydd yn gwneuthur pethau ma'wrion anchwiliadwy; a rhyfeddodau anrhif. e Pſ.

11 Wele,

11 [f] Wele, eſe a â heibio i mi, ac nis gwelaf *ef*; ac eſe a â rhagddo, ac ni chanſyddaf ef.

12 [g] Wele, eſe a 'ſglyſaetha, pwy a'i † lluddia? pwy a ddywed wrtho, Pa beth yr wyt yn ei wneuthur?

13 Oni thrŷ Duw ei ddigllonedd ymaith; tano ef y crymma cynnorthwy-wŷr ‡ balchder.

14 Pa faint llai 'r attebaſ iddo ef; *ac* y gallaf ddewis fy ngeiriau *i ymreſymmu* ag ef?

15 I'r hwn, pe bawn cyfiawn, nid attebwn, eithr ymbiliwn â'm barn-wŷr.

16 Pe galwaſwn, a phed attebaſai eſe i mi, ni chredwn y gwrandawai eſe fy lleferydd.

17 Canys eſe a'm dryllia â chor-wŷnt; ac a amlhâ fy archollion [h] yn ddiachos.

18 Ni ddioddef eſe i mi gymmeryd fy anadl: ond eſe a'm lleinw â chwerwder.

19 O's *ſoniaf* am gadernid, wele ef yn gadarn: ac o's am farn, pwy a ddadleu troſoſi?

20 O's myfi a ymgyfiawnhâf, fy ngenau a'm barn yn euog: *o's* perffaith *y dywedaf fy mod*, eſe a'm barn yn gildyn.

21 *Pe* byddwn berffaith, *etto* nid adwaenwn fy enaid: ffiaidd *fyddai* gennyf fy enioes.

22 Dyma un peth, am hynny mi a'i dywedais: [i] y mae eſe yn difetha y perffaith a'r annuwiol.

23 O's lladd y ffrywyll yn ddiſymmwth; eſe a chwardd am ben profedigaeth y diniwaid.

24 Y ddaiar a roddwyd yn llaw 'r annuwiol, eſe a fwrw hûg dros wynebau ei barn-wŷr hi: onid ê, pa le *y mae*, *a* phwy *yw eſe*?

25 [k] A'm dyddiau i ſydd gynt nâ rhedegwr: ffoant ymaith, heb weled daioni.

26 Aethant heibio megis llongau † buain; [l] megis yr eheda eryr at ymborth.

27 [m] O's dywedaf, Gollyngaf fy nghŵyn dros gof; mi a adawaf fy nhrymder, ac a ymgyſſuraf:

28 Yr wyf yn ofni fy holl ddoluriau: gwn na 'm berni yn wirion.

29 *O's* euog fyddaf: pa ham yr ymflinaf yn ofer?

30 [n] O's ymolchaf mewn dwfr eira; ac *o's* glanhâf fy nwylaw yn lân;

31 Etto ti a'm trochi yn y pwll; a'm dillad a'm ffieiddiant.

32 Canys [o] nid gŵr fel myfi *yw eſe*, fel yr attebwn iddo, ac y delem ynghŷd i farn.

33 [p] Nid oes rhyngom ni † ddyddiwr a all olod ei law arnom ein dau.

34 [q] Tynned ymaith ei wialen oddiarnaf; ac na ddychrynned ei ofn ef myfi:

35 Yna y dywedwn, ac nid ofnwn ef: ond nid felly † y mae gyd-a myfi.

PEN. X.

1 *Job yn cymmeryd rhyddid i achwyn, ac yn ymymliw â Duw o achos ei gyſtudd,* 18 *yn cwyno ei fod yn fyw, ac yn erfyn cael ychydig eſmwythdra cyn ei farw.*

Y Mae [a] fy enaid ‡ yn blino ar fy enioes: arnaf fy hun y gadawaf fy nghŵyn; ac yn chwerwder fy enaid y llefaraf.

2 Dywedaf wrth Dduw, Na farn fi yn euog; gwnâ i mi wybod pa ham yr ymryſoni â mi.

3 Ai da i ti orthrymmu, fel y diyſtyrit † waith dy ddwylaw, ac y llewyrchit gyngor yr annuwiol?

4 Ai llygaid o gnawd ſy i ti? ai [b] fel y gwêl dyn y gweli di?

5 A ydyw dy ddyddiau di fel dyddiau dyn? *a ydyw* dy flynyddoedd di fel dyddiau gŵr?

6 Pan geiſi fy anwiredd, a phan ymofynni am fy mechod?

7 † Ti a wyddoſt nad ydwyf annuwiol; ac nid *oes* a waredo o'th law di.

8 Dy ddwylaw di a'm gweithiaſant, ac a'm cyd-luniaſant o amgylch; etto fy nifetha yr wyt.

9 Cofia attolwg mai [c] fel clai y gwnaethoſt fi; ac a ddygi di fi i'r pridd drachefn?

10 [d] Oni thywelltaiſt fi fel llaeth, ac oni cheulaiſt fi fel caws?

11 Ti a'm gwiſgaiſt i â chroen, ac â chnawd; ti a'm † diffynnaiſt i ag eſgyrn ac â gïau.

12 Bywyd a thrugaredd a ddarperaiſt i mi, a'th ymgeledd a gadwodd fy yſpryd.

13 A'r pethau hyn a guddiaiſt ti yn dy galon; gwn fod hyn gyd-a thi.

14 O's pechaf, ti a'm gwili, ac ni 'm glanhei oddiwrth fy anwiredd.

15 O's ydwyf annuwiol, gwae fi; ac [e] o's cyfiawn ydwyf, *er hynny* ni chodaf fy mhen; *yr ydwyf yn* llawn o warthrudd, am hynny gwêl fy nghyſtudd:

16 Canys cynnyddu y mae: [f] fy hela yr ydwyt fel llew creulon: er hynny drachefn ti a wnei yn rhyfedd â mi.

17 Yr wyt ti yn adnewyddu dy dyſtion i'm herbyn, ac yn amlhau dy ddigofaint wrthyf; cyfnewidiau a rhyfel ſydd i'm herbyn.

18 [g] Pa ham gan hynny y dygaiſt fi allan o'r grôth; *ô na* buaſwn farw, ac na 'm gwelſai llygad.

19 Mi a fuaſwn megis pe na buaſwn, a myfi a ddygaſid o'r brû i'r bedd.

20 [h] Ond ychydig *yw* fy nyddiau? [i] paid gan hynny, [k] gâd im' lonydd, fel yr ymgyſſurwyf ychydig;

21 Cyn myned o honof lle ni ddychwelwyf, i dîr tywyllwch a chyſgod angau;

22 Tîr tywyllwch fel y fagddu, *a* chyſgod angau, a heb drefn; lle y mae y goleuni fel y tywyllwch.

PEN. XI.

1 *Zophar yn ceryddu Job am ei gyfiawnhau ei hun,* 5 *ac yn dangos mor anchwiliadwy ydyw doethineb Duw.* 13 *Siccred yw bendith edifeirwch.*

A Zophar y Naamathiad a attebodd, ac a ddywedodd,

2 Oni attebir amlder geiriau? ac a gyfiawnheïr gŵr † ſiaradus?

3 Ai dy ‡ gelwyddau a wnâ i wŷr dewi? a phan watwarech, oni bydd a'th wradwyddo?

4 Canys [a] dywedaiſt, Pûr *ydyw* fy nyſgeidiaeth, a glân ydwyf yn dy olwg di.

2400 5 Ond, ô na lefarai Duw, ac *nad* agorai ei wefuſau yn dy erbyn,

6 A mynegi i ti ddirgeledigaethau doethineb, eu bod yn ddau cymmaint a'r hyn ſydd: cydnebydd gan hynny [b] i Dduw ofyn gennyt lai nag a haeddai dy anwiredd.

[b] Ezr. 9.13.

7 [c] A elli di wrth chwilio gael gafael ar Dduw? a elli di gael yr Holl-alluog hyd berffeithrwydd?

[c] Preg. 3.11. Rhuf. 11.33.

8 †Cyfuwch a'r nefoedd ydyw, beth a wnei di? dyſnach nag uffern yw, beth a elli di ei wybod?

† Heb. *uchelderau y nefoedd.*

9 Mae ei feſur ef yn hîr nâ 'r ddaiar, ac yn llêd nâ 'r môr.

10 [d] O'ſtyrr efe ymaith, ac o's carchara; o's caſgl ynghŷd, pwy a'i ‡ rhwyſtra ef?

[d] Pen. 9.12. & 12. 14. Dat. 3.7.

11 Canys [e] efe a edwŷn ofer ddynion, ac a wêl anwiredd; ond yſtyria efe gan hynny?

‡ Neu, *try hebio?*

12 [f] Dyn gwâg er hynny a gymmer arno fod yn ddoeth; er geni dyn fell llwdn aſſyn wŷllt.

[e] Pſa. 10.11, 14. & 35.22. [f] Pſ. 73.22. & 92.6.

13 [g] O's dydi a barottoi dy galon, ac [h] a eſtynni dy ddwylaw atto ef;

Preg. 3.18. [g] Pen. 5.8. & 22.27. [h] Pſ. 88.9. & 143.6.

14 Od oes ddrygioni yn dy law, bwrw ef ymaith ym-mhell, ac na ddioddef i anwiredd drigo yn dy lueſtai:

15 Canys yna [i] y codi dy wyneb yn ddi-fryder; ïe byddi ſafadwy, ac nid ofni:

[i] Pſ. 22.26. Edrych Gê. 4.5,6.

16 Oblegid ti a ollyngi dy ofid dros gôf: fel dyfroedd *y rhai* a aethant heibio y cofi *ef*.

17 Dy oedran hefyd [k] a † fydd diſgleiriach nâ hanner dydd; llewyrchi, *a* byddi fel y boreuddydd.

[k] Pſa. 37.6. & 112.4. Eſay 58.8. † Heb. *gyſyd uwch law.*

18 Hyderus fyddi hefyd, o herwŷdd bod gobaith: ïe ti a gloddi, ac [l] a orweddi mewn diogelwch.

[l] Lef. 26.5,6. Pſal. 3.5. & 4.8. Dih. 3.24.

19 Ti a orweddi hefyd, ac ni *bydd a'th* ddychrynno, a llawer *a ymbiliant â'th wyneb.

* Pſa. 45.12.

20 Ond llygaid yr annuwolion a ddeffygiant, metha ganddynt ffoi, [m] a'i gobaith *fydd fel* ymadawiad yr enaid.

[m] Pen. 8.14. & 18.14.

PEN. XII.

1 Job yn ei ymddiffyn ei hun yn erbyn ei gyfeillion oedd yn ei geryddu, 7 yn cydnabod fod Duw yn Holl-alluog.

A Job a attebodd, ac a ddywedodd,

2 Diau mai chwychwi *ſy* bobl; a chyd-a chwi y bydd marw doethineb.

3 Eithr [a] y *mae* gennyf fi † ddeall fel chwithau, nid ydwyf fi ‡ waeth nâ chwithau; ‡ a phwy ni wŷr y fâth bethau a hyn?

[a] Pen. 13.2. † Heb. *galon.* ‡ Heb. *yn cwympo yn is na &c.* ‡ Heb. *a chyd-a pwy nid yw y fath hyn?*

4 [b] Yr ydwyf *fel* un a watworid gan ei gymmydog, yr hwn a eilw ar Dduw, ac efe a'i ettyb: [c] gwatworgerdd *yw* y cyfiawn perffaith.

[b] Pſ. 16.10. & 17.2,6. & 21.3. & 30.1. [c] Dih. 14.2.

5 Lamp ddiyſtyr ym meddwl y llwyddiannus, *yw* 'r hwn ſydd barod i lithro o'i draed.

6 [d] Llwyddiannus yw llueſtai yſpeil-wŷr, ac y mae diogelwch i'r rhai ſydd yn cyffroi Duw, y rhai y cyſoethoga Duw eu dwylo.

[d] Pen. 21.7. Pſal. 17.1, 35. & 92.7. & 73.11,12. Ier. 12.1. Mal. 3.15.

7 Ond gofyn yn awr i'r anifeiliaid, a hwy a'th ddyſgant, ac i ehediaid yr awŷr, a hwy a fynegant i ti.

8 Neu dywed wrth y ddaiar, a hi a'th ddyſg: a phyſgod y môr a hyſpyſant i ti.

9 Pwy ni wŷr yn y rhai hyn oll, mai llaw yr ARGLWYDD a wnaeth hyn?

10 [e] Yr hwn *y mae* ‡ enioes pob peth byw yn ei law; ac anadl pob † mâth ar ddyn.

[e] Nu. 16.22. ‡ Neu, *enaid.* † Heb. *cnawd dyn.*

11 [f] Onid y gluſt a farna ymadroddion? ‡ a'r genau à archwaetha ei fwyd?

[f] Pen. 34.3. ‡ Heb. *a thaſtio y genau.*

12 Doethineb *ſydd* mewn henuriaid; a deall mewn hîr ddyddiau.

13 [g] Gyd-ag ef *y mae* doethineb, a chadernid, cyngor a deall ſydd ganddo.

[g] Pen. 36.5.

14 Wele, [h] efe a ddeſtrywia, ac nid adeiledir: [i] efe a gau ar ŵr, ac nid agorir arno.

[h] Pſ. 112.10.

15 Wele, efe a attal y dyfroedd, a hwy a ſychant: efe a'i denfyn hwynt, a hwy a ddadymchwelant y ddaiar.

[i] Eſay 22. 22. Dat. 3.7.

16 [k] Gyd-ag ef y mae nerth a doethineb: efe pïau y twylledig, a'r twyllodrus.

[k] Ad 13.

17 Efe ſydd yn gwneuthur i gynghoriaid fyned yn anrhaith; ac [l] efe a ynfyda farnwŷr.

[l] 2 Sa. 17.14. & 15.31. Eſa. 19.13. 1 Cor. 1.19.

18 Efe ſydd yn dattod rhwym brenhinoedd, ac yn rhwymo gwregys am eu lwynau hwynt.

19 Efe ſydd yn gwneuthur i dywyſogion fyned yn anrhaith; ac a blyga y rhai cedyrn.

20 [m] Efe ſydd yn dwyn ymaith † ymadrodd y ffyddlon; ac yn dwyn ſynwŷr y rhai hên.

[m] Pen. 32.9. Eſa. 3.2. † Heb. *Gwefus y ffyddlon.*

21 [n] Efe ſydd yn tywallt diyſtyrwch ar dywyſogion; ac yn † gwanhau nerth y rhai cryfion.

[n] Pſ. 107.40. Dan. 2.21. † Heb. *dattod gwregys y cryfion.*

22 [o] Efe ſy yn dadcuddio *pethau* dyfnion allan o dywyllwch; ac yn dwyn cyſgod angau allan i oleuni.

[o] Dan. 2.22. Mat. 10.26. 1 Cor. 4.5.

23 [p] Efe ſydd yn amlhau y cenhedloedd, ac yn eu deſtrywio hwynt: efe ſydd yn ehengi ar y cenhedloedd, ac efe a'i dwg hwynt *i gyfyngdra.*

[p] Pſ. 107.38.

24 Efe ſydd yn dwyn calon pennaethiaid pobl y ddaiar; ac [q] efe a wnâ iddynt grwydro mewn anialwch heb ffordd.

[q] Pſal. 107.40.

25 Hwy a balfalant yn y tywyllwch heb oleuni; ac efe a wnâ iddynt hwy gyfeilliorni fel meddwŷn.

PEN. XIII.

1 Job yn argyoeddi ei gyfeillion am eu bod yn dueddol, 14 yn dangos ei ymddiried yn Nuw, 20 ac yn dymuno cael gwybod ei bechodau, ac amcan Duw wrth ei gyſtuddio ef.

VVEle ſy llygad a welodd *hyn* oll: ſy nghluſt a'i clywodd, ac a'i deallodd.

2 [a] Mi a wn yn gyſtal a chwithau: nid ydwyf waeth nâ chwithau.

[a] Pen. 12.3.

3 [b] Yn wîr myfi a lefaraf wrth yr Holl-alluog, ac yr ydwyf yn chwennychu ymreſymmu â Duw.

[b] Pen. 23.3. & 31.35.

4 Ond rhai yn aſſio celwŷdd *ydych* chwi: [c] meddygon diddim ydych chwi oll.

[c] Pen. 6.21. & 16.2. Dih. 17.28.

5 Oh gan dewi na thawech; a [d] *hynny* a fyddai i chwi yn ddoethineb.

[d] Dih. 17.28.

6 Clywch attolwg fy rheſwm, a gwrandewch ar ddadl fy ngwefuſau.

7 [e] A ddywedwch chwi anwiredd tros Dduw? ac a ddywedwch chwi dwyll er ei fwyn ef?

[e] Pen. 17.5. & 32.21. & 36.4.

8 A dderbyniwch chwi ei wyneb ef? a ymryſonwch chwi tros Dduw?

9 Ai da *fydd hyn* pan chwilio efe chwi? a dwyllwch chwi ef fel twyllo dyn?

10 Gan geryddu efe a'ch cerydda chwi; o's derbyniwch wyneb yn ddirgel.

11 Oni ddychryna ei ardderchawgrwydd ef chwi? ac oni ſyrth ei arſwyd ef arnoch?

12 Cyffelyb

12 Cyffelyb i ludw *ydyw* eich coffadwriaeth chwi; a'ch cyrph i gyrph o glai.

13 Tewch, † gedwch lonydd, fel y llefarwyf inneu; a deued arnaf yr hyn *a ddelo.*

14 Pa ham [f] y cymmeraf fy nghnawd â'm dannedd? ac [g] y gosodaf fy enioes yn fy llaw?

15 [h] Pe lladdai efe fi, etto mi a obeithiaf yndo ef: er hynny fy ffyrdd a † ddiffynnaf ger ei fron ef.

16 Hefyd efe *fydd* iechydwriaeth i mi: canys ni ddaw rhagrithiwr yn ei wŷdd ef.

17 Gan wrando gwrandewch fy ymadrodd, ac a fynegwyf, â'ch clustiau.

18 Wele yn awr trefnais *fy* achos, gwn i'm cyfiawnheir.

19 Pwy ydyw *'r hwn* a ymddadleu â mi? canys yn awr *o'i* tawäf, mi a drengaf.

20 [i] Ond dau *beth* na wnâ i mi: yna nid ymguddiaf rhagot.

21 Pellhâ dy law oddiarnaf: ac na ddychrynned dy ddychryn fi.

22 Yna galw, ac myfi a attebaf: neu myfi a lefaraf, ac atteb di fi.

23 Pa faint o gamweddau ac o bechodau fy ynof? pâr i mi wybod fy nghamwedd a'm pechod.

24 [k] Pa ham y cuddi dy wyneb, ac [l] y cymmeri fi yn elyn i ti?

25 [m] A ddrylli di ddeilen yſgwydedig? a ymlidi di ſoflyn ſych?

26 Canys yr wyt ti yn 'ſgrifennu pethau chwerwon yn fy erbyn; ac [n] yn gwneuthur i mi feddiannu camweddau fy ieuengctid.

27 Ac [o] yr ydwyt ti yn gosod fy nhraed mewn cyffion, ac yn gwilied ar fy holl lwybrau; *ac* yn nodi † gwadnau fy nhraed.

28 Ac efe megis pydrni a heneiddia, fel dilledyn yr hwn a yſſa gwyfyn.

PEN. XIV.

1 Job yn ymbil â Duw am ei ffafor, o herwŷdd byrred oes dyn, a ſiccred marwolaeth. 7 Er nas gellir cael enioes, wedi ei cholli unwaith, etto y mae efe yn diſgwil am gael ei newidio. 16 Trwy bechod y mae y creadur tan lygredigaeth.

DYn a aned o wraig *ſydd* fyrr o ddyddiau, a [a] llawn o helbul.

2 [b] Fel blodeuyn y daw allan, ac y torrir ef ymaith; ac efe a gilia fel cyſgod, ac ni ſaif.

3 A agori di dy lygaid ar y fâth yma? ac a ddygi di fi i farn gyd-a thi?

4 [c] Pwy a ddyry *beth* glân allan o *beth* aflan? neb.

5 [d] Gan fod ei ddyddiau ef wedi eu rhagderfynu, rhifedi ei fiſoedd ef gyd-a thi, a goſod o honot ei derfynau, fel nad êl troſtynt:

6 [e] Trô oddiwrtho, fel y ‡ gorphywyſo, hyd oni orphenno, [f] fel gwâs cyflog, ei ddiwrnod.

7 Canys y mae gobaith o bren, er ei dorri, y blagura efe etto, ac na phaid ei flagur ef *a thyfu.*

8 Er heneiddio ei wreiddyn ef yn y ddaiar, a marweiddio ei fon-cyff ef yn y pridd,

9 Efe a flagura oddiwrth arogl dyfroedd; ac a fwrw ganghennau fel planhigyn.

10 Ond gŵr a fydd marw, ac a dorrir ymaith; a dyn a drenga, a pha le y mae? 2400

11 *Fel* y mae dyfroedd yn pallu o'r môr, a'r afon yn myned yn ddïyſpydd, ac yn ſychu:

12 Felly gŵr a orwedd ac ni chyfyd, hyd [g] oni byddo heb nefoedd; ni ddihunant, ac ni ddeffroant o'i cwſg. [g] Pſ. 102.26. Eſay 51.6. & 65.17. & 66.22.

13 O na chuddit fi yn y bedd; *na'm* cedwit yn ddirgel, nes troi dy lîd ymaith; *na* oſodit amſer nodedig i mi, a'm cofio. Act. 3.21. Rhuf. 8.20. 2 Pet. 3.7, 10, 11. Dat. 20.11. & 21.1.

14 O's bydd gŵr marw, a fydd efe byw *drachefn*? diſgwiliaf holl ddyddiau fy milwriaeth, hyd oni ddelo fy nghyfnewidiad.

15 Gelwi, ac myfi a'th attebaf; chwennychi waith dy ddwylaw.

16 Canys yr awr hon [h] y rhifi fy nghamrau: onid wyt yn gwilied ar fy mhechod? [h] Pen. 10.6, 14. & 31.4. & 34.21.

17 Fy nghamwedd [i] a ſelied mewn côd; a thi a wniaiſt i fynu fy anwiredd. Pſal. 56.8, &139.1,2,3 Dih. 5.21. Jer. 32.19.

18 Ac yn wîr, y mynydd a ſyrthio a ddiflanna; a'r graig a ſymmudir o'i lle. [i] Deu. 32.34 Hoſ. 13.12.

19 Dyfroedd a dreuliant y cerrig; yr wyt yn † golchi ymaith y pethau ſy 'n tyfu o bridd y ddaiar, ac yn gwneuthur i obaith dyn golli. † Heb. *llifeirio tros y pethau.*

20 Yr wyt yn ei orchfygu ef yn dragywydd, fel yr elo ymaith: a chan newidio ei wyneb ef, yr wyt yn ei ddanfon ef i ffordd.

21 Ei feibion ef a ddaw i anrhydedd, ac [k] nis gwybydd, efe: a hwy a oſtyngir, ac ni wŷr efe oddiwrthynt. [k] Preg. 9.5. Eſay 63.16.

22 Ond ei gnawd arno a ddoluria, a'i enaid ynddo a alara.

PEN. XV.

1 Eliphaz yn ceryddu Job am ei annuwioldeb yn ei gyfiawnhau ei hun, 17 Ac yn profi o bennau yr hên bobl, mor aneſmwyth yw yr annuwiol.

YNa Eliphaz y Temaniad a attebodd, ac a ddywedodd,

2 A adrodd *gŵr* doeth wybodaeth o wynt? ac a leinw efe ei fol â'r dwyreinwynt?

3 A ymreſymma efe â gair ni fuddia? neu ag ymadroddion, *y rhai* ni wnâ efe leſſâd â hwynt.

4 Yn ddiau ti a † dorraiſt ymaith ofn: yr ydwyt yn attal ‡ gweddi ger bron Duw. † Heb. *ddiddymmaiſt.* ‡ Neu, *ymadrodd.*

5 Canys dy enau † a draetha dy anwiredd; ac yr wyt yn dewis tafod y cyfrwys. † Heb. *fy yn dyſgu.*

6 Dy enau di ſydd yn dy fwrw yn euog, ac nid myfi: a'th wefuſau ſydd yn tyſtiolaethu yn dy erbyn.

7 A aned tydi yn gyntaf dyn? [a] a lunied tydi o flaen y brynnau? [a] Pſa. 90.2. Dih. 8.25.

8 [b] A glywaiſt ti gyfrinach Duw? ac a atteli di ddoethineb gyd-a thi dy hun? [b] Rhuf. 11. 34.

9 Beth a wyddoſt ti ar nas gwyddom ni? *beth* a ddealli di, heb fod hynny hefyd gennym ninnau?

10 [c] Y mae yn ein myſg ni y penllwyd, a'r oedrannus hefyd; hŷn o oedran nâ th dâd ti. [c] Pſ. 32.6,7.

11 Ai bychan gennyt ti ddiddanwch Duw? a oes dim dirgel gyd-a thi?

12 Pa beth ſydd yn dwyn dy feddwl oddiarnat? ac ar ba beth yr amneidia dy lygaid,

13 Gan i ti droi dy feddwl yn erbyn Duw; a gollwng y *fâth* eiriau allan o'th enau?

2400 14 [d] Pa beth *yw* dyn i fod yn lân: a'r hwn a aned o wraig i fod yn gyfiawn?

15 [e] Wele ni roddes efe ymddiried yn ei ſainct; a'r nefoedd nid ydynt lân yn ei olwg ef.

16 [f] Pa faint mwy ffiaidd a drewedig *ydyw* dyn, [g] yr hwn ſydd yn yfed anwiredd fel dwfr.

17 Dangoſaf i ti, gwrando arnaf; a'r hyn a welais a fynegaf.

18 Yr hyn a fynegodd gwŷr doethion [h] oddiwrth eu tadau; ac nis celaſant:

19 I'r rhai yn unig y rhoddwyd y ddaiar: ac ni ddaeth alltud yn eu plith hwy.

20 Holl ddyddiau 'r annuwiol y bydd efe yn ymofidio: a rhifedi y blynyddoedd a guddiwyd oddiwrth y traws.

† Heb. *dychrynia-dau.* 21 Trwſt † ofnadwy *ſydd* yn ei gluſtiau ef: [i] mewn heddwch y daw y diniſtrydd arno.

[i] 1 Theſ. 5. 3. 22 Ni chrêd efe y dychwel allan o dywyllwch: ac y mae y cleddyf yn gwilied arno.

[k] Pſ. 59. 15. & 109. 10. [l] Pſ. 18. 12. 23 Y mae efe [k] yn crwydro am fara, pa le *y byddo*: efe a wŷr fod [l] dydd tywyllwch yn barod wrth ei law.

24 Cyſtudd a chyfyngdra a'i brawycha ef: *hwy* a'i gorchfygant fel brenin parod i ryfel.

25 Canys efe a eſtynnodd ei law yn erbyn Duw; ac yn erbyn yr Holl-alluog yr ymnerthodd.

26 Efe a rêd yn y gwddf iddo ef; trwy dewdwr torrau ei dariannau:

27 Canys efe a dôdd ei wyneb â'i fraſder: ac a wnaeth dyrch *o floneg* ar *ei* dynewynnau.

28 A thrigo y mae mewn dinaſoedd wedi eu dinyſtrio, *a* thai anghyfannedd: y rhai ſydd parod *i fod* yn garneddau.

29 Ni chyfoethoga efe, ni phery ei olud ef ychwaith; ac nid eſtyn efe eu perffeithrwydd hwy ar y ddaiar.

30 Nid ymedy efe allan o dywyllwch, y [m] Pen. 4. 9. fflam a wywa ei frig ef; ac efe a ymedy [m] trwy anadl ei enau ef.

31 *Yr hwn* a dwylled nac ymddirieded mewn oferedd: canys oferedd ſydd ei wobr ef.

[n] Pſ. 22. 16. Pſa. 55. 23. 32 Efe a dorrir ymaith [n] cyn ei ddydd; a'i gangen ni laſſa.

33 Efe a ddihidla ei rawn anaddfed fel gwinwydden; ac a fwrw ei flodeuyn fel oliwydden.

34 Canys cynnulleidfa rhagrith-wŷr *fydd* unig: a thân a yſſa lueſtai gwobr-wŷr.

[o] Pſa. 7. 14. Eſay 59. 4. Hoſ. 10. 13. 35 [o] Y maent yn ymddwyn blinder, ac yn eſgor ar † wagedd: a'i bol ſydd yn darpar twyll.

† Neu. *gamwedd.*

PEN. XVI.

1 Job yn beio ar ei gyfeillion, eu hanrhugarocced, 7 yn dangos mor doſtur yw ei gyflwr, 17 ac yn ymddiffyn ei ddiniweidrwydd.

A Job a attebodd, ac a ddywedodd,

[a] Pen. 13. 4. 2 Clywais lawer o'r ſâth hyn: [a] cyſſurwŷr ‡ gofidus *ydych* chwi oll.

‡ Neu. *trafferuus.* † Heb. *gwynt.* 3 Oni *cheir* diwedd ar eiriau † ofer? neu pa beth ſydd yn dy gryfhau di i atteb?

4 Mi a fedrwn ddywedyd fel chwithau, pe byddai eich enaid chwi yn lle fy enaid i, medrwn ben-tyrru geiriau i'ch erbyn, ac [b] yſgwyd fy mhen arnoch. 2400

[b] Pſa. 22. 7. & 109. 25. Galar. 2. 15.

5 Ond mi a'ch cryfhawn chwi â'm genau; a ſymmudiad fy ngwefuſau a eſmwythaei *eich gofid.*

6 O's llefaraf i, nid eſmwytha fy nolur; ac o's peidiaf, † ai llai fy ngofid?

† Heb. *pa beth ſydd yn myned oddiwrthyf?*

7 Ond yn awr efe a'm blinodd i: anrheithiaiſt fy holl gynnulleidfa:

8 A chroen-grychaiſt fi, a hynny ſydd dyſtiolaeth: a'm culni yn codi ynof a dyſtiolaetha yn fy wyneb.

9 [c] Yn ei ddigllondeb *i'm* rhwyga yr hwn a'm caſâ: efe a eſgyrnyga ddannedd arnaf; [d] fy ngwrthwynebwr a flaenllymmodd ei lygaid yn fy erbyn.

[c] Pen. 10. 16, 17. [d] Pſ. 13. 4.

10 Hwy a ledaſant eu ſafnau arnaf, [e] tarawſant fy nghernau yn ddirmygus; ymgaſglaſant ynghŷd yn fy erbyn.

[e] Galar. 3. 30. Mich. 5. 1.

11 Duw [f] a'm † rhoddes i'r anwir; ac a'm trôdd i ddwylo'r annuwolion.

[f] Pen. 1. 15, 17. † Heb. *hargoeli.*

12 Yr oeddwn yn eſmwyth, ond efe a'm drylliodd, ac a ymaflodd yn fy ngwddf, ac a'm drylliodd yn chwil-friw, ac [g] a'm cododd yn nôd iddo ei hun.

[g] Pen. 7. 20.

13 Ei ſaethyddion ef ſy yn fy amgylchu, y mae efe yn hollti fy arennau, ac nid ydyw yn arbed, y mae yn tywallt fy muſtl ar y ddaiar.

14 Y mae yn fy rhwygo â rhwygiad ar rwygiad: y mae efe yn rhedeg arnaf fel cawr.

15 Gwniais ſachlen ar fy nghroen: a [h] halogais fy nghorn yn y llwch.

[h] Pſ. 30. 11.

16 Fy wyneb ſy fudr gan wylo, a chyſgod marwolaeth *ſydd* ar fy amrantau;

17 Er nad *oes* gamwedd yn fy nwylaw: a *bod* fy ngweddi yn bûr.

18 O ddaiaren, na orchguddia fy ngwaed, ac [i] na fydded lle i'm gwaedd.

[i] Pen. 27. Pſal. 66. 18, 19.

19 Wele hefyd yn awr fy nhŷſt yn y nefoedd: a'm tyſtiolaeth yn yr uchelder.

20 Fy nghyfeillion † ſydd yn fy ngwawdio: fy llygad a ddiferodd *ddagrau* wrth Dduw.

† Heb. *yn fy ngwawdio.*

21 [k] *O na* chai un ymddadleu â Duw dros ddyn, fel mâb dyn dros ei ‡ gymmydog.

[k] Pſ. 31. 20. Preg. 8. Eſay 45. Rhuf. 9. ‡ Neu. *cyfaill.*

22 Canys *pan ddêl* † ychydig flynyddoedd, yna mi a rodiaf lwybr *ar hŷd yr hwn* ni ddychwelaf.

† Heb. *blynyddoedd rhif.*

PEN. XVII.

1 Job yn appelio oddiwrth ddynion at Dduw. 6 Y gall anrhugaredd dynion wrth y cyſtuddiol, beri i'r duwiol ſynnu, ond nas gall beri iddynt ddigalonni. 11 Nad mewn bywyd, ond mewn marwolaeth, y mae ei obaith ef.

FY † anadl a lygrwyd, fy nyddiau a ddifoddwyd, beddau *ſy barod* i mi.

† Neu. *fy ſpryd dreuliwyd.*

2 Onid *oes* watwar-wŷr gyd-a mi? ac onid yw fy llygad yn † aros yn eu chwerwedd hwynt?

† Heb. *llurgo.*

3 Dyro i lawr yn awr, dyro i mi fechniaeth gyd-a thi: pwy *ydyw* efe [a] *a* dery ei law yn fy llaw i?

[a] Dih. 17. 18. & 22. 26.

4 Canys

2400 4 Canys cuddiaiſt eu calon hwynt oddiwrth ddeall: am hynny ni ddercheſi di *hwynt*.

5 Yr hwn a ddywed weniaith i'w gyfeillion, llygaid ei feibion ef a ballant.

6 Yn ddïau efe a'm goſododd [b] yn ddihareb i'r bobl, ac ‡ o'r blaen yr oeddwn megis tympan iddynt.

7 Am hynny [c] y tywyllodd fy llygad gan ddigllonedd: *ac y mae* fy ‡ aelodau oll fel cyſgod.

8 Y rhai uniawn a ſynnant am hyn; a'r diniwed a ymgyfyd yn erbyn y rhagrithiwr.

9 Y cyfiawn hefyd a ddeil ei ffordd; a'r glân ei ddwylaw a'chwanega gryfdwr.

10 Ond chwi oll, [d] dychwelwch, a deuwch yn awr: am na chaf fi *ŵr* doeth yn eich plith chwi.

11 [e] Fy nyddiau a aeth heibio, fy amcanion a dynned ymaith; *ſef* ‡ meddyliau fy nghalon.

12 Gwnânt y nôs yn ddydd: † byrr yw 'r goleuni o herwŷdd tywyllwch.

13 O's diſgwiliaf, y bedd *ſydd* dŷ i mi: mewn tywyllwch y cyweiriais fy ngwely.

14 Gelwais ar y pwll, Tydi *yw* fy nhâd: ar y prŷf, Fy mam a'm chwaer *wyt*.

15 A pha le yn awr *y mae* fy ngobaith? pwy hefyd a genfydd fy ngobaith?

16 Diſgynnant i farrau y pwll, pan fyddo ein [f] cyd-orphywyſfa yn y llwch.

PEN. XVIII.

1 *Bildad yn beio ar Job am ei ryfyg a'i annioddefgarwch.* 5 *Trueni yr annuwiol.*

A Bildad y Suhiad a attebodd, ac a ddywedodd,

2 Pa *brŷd* y derfydd eich ymadrodd? yſtyriwch, wedi hynny ninnau a lefarwn.

3 Pa ham y cyfrifed nyni fel anifeiliaid? *ac* yr ydym yn wael yn eich golwg chwi?

4 O [a] yr hwn fydd yn rhwygo ei enaid yn ei ddigllondeb: ai er dy fwyn di y gadewir y ddaiar? neu y ſymmudir y graig allan o'i lle?

5 Ië goleuni 'r annuwolion a ddiffoddir, a gwreichionen ei dân ef ni lewyrcha.

6 ‡ Goleuni a dywylla yn ei lueſtŷ ef: a'i luſern a ddiffydd gyd-ag ef.

7 Camrau ei gryfdwr ef a gyfyngir: a'i gyngor ei hun a'i bwrw ef i lawr.

8 Canys [b] efe a deflir i'r rhwyd erbyn ei draed; ac ar faglau y rhodia efe.

9 Magl a ymeifl yn ei ſodl *ef*, [c] *a* 'r gwilliad fydd trêch nag ef.

10 Hoenyn a guddied iddo ef yn y ddaiar; a magl iddo ar y llwybr.

11 [d] Braw a'i brawycha ef o amgylch; ac a'i ‡ gyrr i *gymmeryd* ei draed.

12 Ei gryfdwr fydd newynllyd, a [e] dinyſtr *fydd* parod wrth ei yſtlys.

13 Efe a yſſa † gryfdwr ei groen ef: cyntafanedig angeu a fwytty ei gryfdwr ef.

14 [f] Ei hyder ef a dynnir allan o'i lueſtŷ: a *hynny* a'i arwain ef at frenin dychrynniadau.

15 *Efe* a drîg yn ei lueſt ef, am nad eiddo ef *ydyw*: brwmſtan a waſgerir ar ei drigfa ef.

16 [g] Ei wraidd a ſychant oddi-tanodd, a'i frîg a dorrir oddïarnodd. 2400

17 [h] Ei goffadwriaeth a gollir o'r ddaiar, ac ni *bydd* enw iddo ar wyneb yr heol.

18 ‡ Efe a yrrir allan o oleuni i dywyllwch: efe a ymlidir allan o'r byd.

19 [i] Ni *bydd* iddo fâb nac ŵyr ym myſg ei bobl; nac un wedi ei adel yn ei drig-fannau ef.

20 Y rhai a ddêl ar ei ôl a ſynna arnynt o herwŷdd ei ddydd ef: a'r rhai o'r blaen a † gawſant fraw.

21 Yn wîr, dyma drigleoedd yr anwir; ac dyma le *y dyn* nid edwŷn Dduw.

[g] Pſ. 29. 19. Eſay 5. 24. Amos 2. 9. Mal. 4. 1.
[h] Pſ. 109. 13. Dih. 2. 22. & 10. 7.
‡ Heb. *Gyrrant ef al an, &c.*
[i] Eſa. 14. 22. Jer. 22. 30.
† Heb. *ymſtaſant mewn braw.*

PEN. XIX.

1 *Job yn cwyno greuloned yw ei gyfeillion, ac yn dangos fod yntho ef ddigon o drueni i borthi eu creulondeb hwy.* 21, 28 *Yn ymbil am doſturi,* 23 *ac yn credu yn yr ail-gyfodiad.*

A Job a attebodd, ac a ddywedodd,

2 Pa hŷd y cyſtuddiwch fy enaid? ac i'm drylliwch â geiriau?

3 [a] Deng-waith bellach i'm gwradwyddaſoch, ac nid cywilydd gennych ymgaledu i'm herbyn.

4 Hefyd pe *byddai* wîr wneuthur o honofi yn amryfus; gyd-a mi y trîg fy amryfuſedd.

5 Yn wîr o's ymfawrygwch yn fy erbyn, a dadleu fy ngwradwydd i'm herbyn:

6 Gwybyddwch yn awr mai Duw a'm dymchwelodd i, ac a'm hamgylchodd â'i rwyd.

7 Wele, lleſaf *rhag* trawſter, ond ni'm hattebir: gwaeddaf, ond nid oes farn.

8 [b] Efe a gauodd fy ffordd fel nad elwyf troſodd: y mae efe yn goſod tywyllwch ar fy llwybrau.

9 Efe a ddïoſgodd fy ngogoniant oddïamdanaf; ac a ddygodd ymaith goron fy mhen.

10 Y mae efe yn fy neſtrywio oddïamgylch, ac yr ydwyf yn myned ymaith: ac efe a ſymmudodd fy ngobaith fel pren.

11 Gwnaeth hefyd i'w ddigoſaint gynneu yn fy erbyn; ac [c] a'm cyfrifodd iddo fel *un o'i* elynion.

12 Ei dorfoedd fy yn dyfod ynghŷd; ac [d] yn palmantu eu ffyrdd yn fy erbyn, ac yn gwerſyllu o amgylch fy mhabell.

13 [e] Efe a bellhaodd fy mrodyr oddïwrthyf, a'r rhai oedd yn fy adnabod hefyd a ymddieithraſant oddïwrthyf.

14 Fy nghyfneſaf a ballaſant, a'r rhai oedd o'm cydnabod a'm hanghofiaſant.

15 Y rhai oedd yn trigo yn fy nhŷ, a'm morwynion, fy 'n fy nghyfrif yn ddïeithr: alltud ydwyf yn eu golwg.

16 Gelwais ar fy ngwaſanaeth-wr, ac nid attebodd; ymbiliais ag ef â'm genau.

17 Dïeithr oedd fy anadl i'm gwraig; er ymbil o honof *â hi* er mwyn fy mhlant o'm † corph.

18 ‡ Plant hefyd a'm dïyſtyrent: cyſodais, a dywedaſant i'm herbyn.

19 [f] Fy holl gyfrinach-wŷr fy 'n fy ffieiddio: a'r rhai a gerais a droiſant yn fy erbyn.

20 [g] Fy eſgyrn a lynodd wrth fy nghroen, ‡ ac wrth fy nghnawd; ac â chroen fy nannedd y diengais.

[a] Gen. 31. 7. Lef. 26. 26.
[b] Pen. 3. 23.
[c] Pſ. 13. 24. Galar. 2. 5.
[d] Pſ. 30. 12.
[e] Pſ. 31. 11. & 38. 11. & 69. 8. & 88. 8, 18.
† Heb. *bol.*
‡ Neu, *yr enwir.*
[f] Pſa. 41. 9. & 55. 13, 14, 20.
[g] Pſ. 30. 30. Pſa. 102. 5. Galar. 4. 8.
‡ Neu, *fy nwrtaw, &c.*

21 Trug-

2400 21 Trugarhewch wrthyf, trugarhewch wr-
[b] Pen. 1. 11. thyf, fy nghyfeillion; canys [b] llaw Dduw a gyffyrddodd â mi.

22 Pa ham yr ydych chwi yn fy erlid i fel Duw, heb gael digon ar fy nghnawd?

† Heb. *Pwy a ddyry fgrifennu fy ngeir.* 23 † Oh nad yſgrifennid fy ngeiriau yn awr! ô na argrephid hwynt mewn llyfr!

24 Oh nad yſgrifennid hwynt yn y graig dros byth â phîn o haiarn ac â phlwm!

25 Canys myfi a wn fod fy mhryn-wr yn fyw, ac y faif yn y diwedd ar y ddaiar:

‡ Neu, *wedi im' ddeffro, er dinyſtrio y corph hwn, etto o'm cnawd y gwelaf Ddaw.* 26 Ac ‡ er yn ôl fy nghroen *i bryfed* ddifetha *y corph* hwn, etto [i] caf weled Duw yn fy nghnawd:

27 Yr hwn a gâf fi i'm fy hun ei weled; a'm llygaid a'i gwelent, ac nid † arall; *er* i'm arennau ddarfod ‡ ynof.

[i] Pſ. 17. 15. 1 Cor. 13. 12. 1 Ioan 3. 2. † Heb. *diefthr.* ‡ Heb. *yn fy mynwes.* 28 Eithr chwi a ddylech ddywedyd, Pa ham yr erlidiwn ef? ‡ canys gwreiddyn y matter a gaëd ynof.

‡ Neu, *pa wreiddyn matter a gaed, &c.* 29 Ofnwch am danoch rhag y cleddyf: canys *y mae* digofaint *yn dwyn* coſpedigaethau y cleddyf; fel y gwybyddoch *fod* barn.

PEN. XX.

1 Zophar yn dangos cyflwr a rhan yr annuwiol.

YNa Zophar y Naamathiad a attebodd, ac a ddywedodd,

2 Am hynny y mae fy meddyliau yn peri i
‡ Heb. *ynof.* mi atteb; ac am *hyn* y *mae* brys ‡ arnaf.

3 Yr ydwyf yn clywed cerydd gwradwyddus i mi; ac y mae yſpryd fy neall yn peri i mi atteb.

4 Oni wyddoſt ti hyn erioed, er pan oſodwyd dyn ar y ddaiar,

[a] Pſa. 37. 35, 36. † Heb. *o agos.* 5 [a] Mai † byrr yw gorfoledd yr annuwolion: a llawenydd y rhagrithwŷr dros funud awr?

[b] Eſay 14. 13, 14. Obad. 3, 4. ‡ Heb. *wybren.* 6 [b] Pe derchafai ei odidawgrwydd ef i'r nefoedd; a chyrhaeddyd o'i ben ef hyd y ‡ cymmylau,

7 Efe a gollir yn dragywydd fel ei dom: y rhai a'i gwelſant a ddywedant, Pa le y mae efe?

[c] Pſ. 73. 20. & 90. 5. 8 Efe a eheda ymaith [c] megis breuddwyd, ac ni cheir ef: ac efe a ymlidir fel gweledigaeth nôs.

[d] Pen. 7. 8, 10. Ad. 8, 18. Pſ. 37. 36. & 103. 16. 9 [d] Y llygad a'i gwelodd ni wêl ef mwy: a'i le ni chenfydd mwy o hono.

‡ Neu, *y tlodion a orthrymma ei blant.* 10 ‡ Ei feibion a gais fodloni y tlodion; a'i ddwylaw [e] a roddant adref eu golud hwynt.

[e] Ad. 18. [f] Pē. 13. 26. Pſa. 25. 7. 11 Ei eſgyrn fy 'n llawn *o* [f] *bechod* ei ieuengctid, yr hwn a orwedd gyd-ag ef yn y pridd.

12 Er bod drygioni yn felus yn ei enau ef: er iddo ei gau dan ei dafod;

13 Er iddo ei arbed, ac heb ei ado; eithr ei attal o fewn tafiod ei enau:

14 Ei fwyd a drŷ yn ei ymyſgaroedd: buſtl aſpiaid *ydyw* o'i fewn ef.

15 Efe a lyngcodd gyfoeth, ac efe a'i chwyda; Duw a'i tynn allan o'i fol ef.

16 Efe a ſugn wenwŷn aſpiaid: tafod gwiber a'i lladd ef.

[g] Pſ. 56. 6. 17 Ni chaiff weled [g] afonydd, ffrydiau, *ac* aberoedd o fêl ac ymenyn.

[h] Ad. 10. 18 Y mae efe [h] yn rhoddi adref yr hyn a lafuriodd amdano, ac nis llwngc: † yn ôl ei olud y rhydd adref, ac heb gael llawenydd o honaw. 2400 † Heb. *yn ôl golud ei ſylwed.*

19 Am iddo ddryllio, a gadaw y tlodion; 'ſglyfaethu tŷ nid adeiladodd;

20 [i] Dïau na † chaiff lonydd yn ei fol, na weddill o'r hyn a ddymunodd. [i] Preg. 5. 13, 14. † Heb. *wybyd.*

21 Ni *bydd* gweddill ‡ o'i fwyd ef: am hynny ni ddiſgwil neb am ei dda ef. ‡ Neu, *i'w fwyd ef.*

22 Pan gyflawner ei ddigonoldeb, cyfyng *fydd* arno: llaw pob *dyn* blîn a ddaw arno.

23 *Pan* fyddo efe ar fedr llenwi ei fol, Duw a ddenfyn arno angerdd ei ddigofaint: ac a'i glawia *hi* arno ef yn myſg ei fwyd.

[k] Eſay 24. 18. Jer. 48. 43. Am. 5. 19. 24 [k] Efe a ffŷ oddiwrth arfau haiarn: a'r bwä dûr a'i trywana ef.

[l] Pſ. 16. 13. [m] Pen. 18. 11. 25 Efe a dynnir, ac a ddaw allan o'r corph, a [l] gloyw-lafn a ddaw allan o'i fuſtl ef; [m] dychryn fydd arno.

26 Pob tywyllwch *a fydd* cuddiedig yn ei ddirgeloedd ef: tân heb ei chwythu a'i yſſa ef: yr hyn a adawer yn ei luefty ef a ddrygir.

27 Y nefoedd a ddatcuddiant ei anwiredd ef: a'r ddaiar a gyfyd yn ei erbyn ef.

[n] Pen. 15. 13. & 31. 2. † Heb. *a etifeddiaeth ei arfeiliad ef gan Ddaw.* 28 Cynnydd ei dŷ ef a gilia: *ei dda* a lifa ymaith yn nydd ei ddigofaint ef.

29 [n] Dyma ran dyn annuwiol gan Dduw; † a'r etifeddiaeth a oſodwyd iddo gan Dduw.

PEN. XXI.

1 Job yn dangos fod iddo achos i ofidio, ie ym marn dyn. 7 Bod yr annuwiol weithiau yn gymmaint eu llwyddiant ag y pair iddynt ddiyſtyru Duw: 16 A bod eu dinyſtr hwy weithiau yn eglur. 22 Nad oes ragor rhwng y llwyddiannus a'r truenus yn angeu. 30 Ac mai mewn byd arall y mae barnedigaeth yr annuwiol.

A Job a attebodd, ac a ddywedodd,

2 Gan wrando gwrandewch fy ymadrodd; a bydded hyn *yn lle* eich cyſſur.

3 Dioddefwch fi, a minneu a lefaraf; ac wedi i mi ddywedyd, [a] gwatworwch. [a] Pen. 16. 10. & 19.

4 A minnau, ydwyf fi *yn gwneuthur* fy nghwŷn wrth ddyn? ac o's *ydwyf*, pa ham ‡ na byddai gyfyng ar fy yſpryd? ‡ Heb. *a fyddai fy yſpryd?*

5 Edrychwch arnaf, a ſynnwch; a [b] goſodwch *eich* llaw ar *eich* genau. [b] Pen. 29. & 40. 4. Pſa. 39. 9.

6 Minneu pan gofiwyf a ofnaf; a dychryn a ymeifl yn fy nghnawd.

7 [c] Pa ham y mae yr annuwolion yn byw, yn heneiddio, ac yn cryfhau *mewn* cyfoeth? [c] Pen. 12. Pſa. 17. & 73. Jer. 12. Hab. 1.

8 Eu hâd hwy *fydd* ſafadwy o'i blaen gyd-a hwynt, a'i hiliogaeth yn eu golwg.

9 Eu tai *fy mewn* heddwch allan o ofn, ac nid *ydyw* gwialen Duw arnynt hwy.

10 Y mae ei tarw hwynt yn cyfloi, ac ni chyll ei hâd; ei fuwch ef a fwrw lô, ac nid erthyla.

11 Danfonant allan eu rhai bychain fel diadell, a'i bechgyn a neidiant.

12 Cymmerant dympan a thelyn, a llawenychant wrth lais yr organ.

13 [d] Treuliant eu dyddiau mewn daioni, ac [d] Pſa. mewn moment y diſgynnant i'r bedd.

14 [e] Dy-

14 [c] Dywedant hefyd wrth Dduw, Cilia oddi- wrthym; canys nid ydym yn chwennych gwybod dy ffyrdd.

15 [f] Pa beth *ydyw* 'r Holl-alluog fel y gwasanaethem ef? a pha fudd *fydd* i ni o's gweddiwn arno?

16 Wele, nid *ydyw* eu daioni hwy yn eu llaw eu hun: [g] pell yw cyngor yr annuviol oddiwrthyf-fi.

17 Pa fawl gwaith y diffydd ‡ canwyll yr annuwolion? ac y daw eu dinyſtr amynt hwy? *Duw* a rann ofidiau yn ei ddîg.

18 [h] Y maent hwy fel ſoſi o flaen gwŷnt, ac fel mân-us yr hwn a † gippia y corwŷnt.

19 Duw a guddia ei anwiredd [i] i'w feibion: efe a dâl iddo, ac efe a'i gwybydd.

20 Ei lygaid a welant ei ddinyſtr ef; ac [k] efe a yf o ddigofaint yr Holl-alluog.

21 Canys pa wynfyd ſydd ganddo ef yn ei dŷ ar ei ôl, pan hannerer rhifeu ei fiſoedd ef?

22 [l] A ddyſg *neb* wybodaeth i Dduw? gan ei fod yn barnu y rhai uchel?

23 Y naill ſydd yn marw yn ‡ ei gyflawn nerth, ac efe yn eſmwyth, ac yn heddychol yn gwbl.

24 Ei † fronnau ef ſy yn llawn llaeth; a'i eſgyrn yn iraidd gan fêr.

25 A'r llall *ſydd* yn marw mewn chwerwder enaid; ac ni fwyttaodd mewn hyfrydwch.

26 Hwy a orweddant ynghŷd yn y pridd, a'r pryfed a'i gorchguddia hwynt.

27 Wele mi a adwaen eich meddyliau; a'r bwriadau 'r ydych chwi yn eu dychymmygu ar gam yn fy erbyn.

28 Canys dywedwch, Pa le *y mae* tŷ y pendefig? a pha le *y mae* llueſtŷ anneddau 'r annuwolion?

29 Oni ofynnaſoch chwi i'r rhai oedd yn myned heibio 'rhŷd y ffordd? ac onid adwaenoch chwi eu harwyddion hwy?

30 [m] Mai hyd ddydd dinyſtr yr arbedir y drygionus: yn nydd † cynddaredd y dygir hwynt allan.

31 Pwy a fynega ei ffordd ef yn ei wyneb ef? a phwy a dâl iddo ef fel y gwnaeth?

32 Etto efe a ddygir i'r ‡ bedd, ac a † erys yn y pentwrr.

33 Y mae priddellau y dyffryn yn felus iddo, a phob dyn a dynn ar ei ôl ef: megis *yr aeth* aneirif o'i flaen ef.

34 Pa fodd gan hynny y cyſſurwch fi ag oferedd; gan fod camwedd *yn* eich attebion chwi?

PEN. XXII.

1 *Eliphaz yn dangos nad yw daioni dyn yn gwneuthur dim llês i Dduw,* 5 *Yn cyhuddo Job o amryw bechodau,* 21 *yn ei gynghori ef i edifarhau, trwy addewidion o drugaredd.*

YNa Eliphaz y Temaniad a attebodd, ac a ddywedodd,

2 [a] A wnâ gŵr leſâd i Dduw? fel y gwnâ y ſynhwyrol leſâd iddo ei hun.

3 Ai digrifwch *ydyw* i'r Holl-alluog dy fod ti yn gyfiawn? neu ai elw dy fod yn perffeithio dy ffyrdd?

4 Ai rhag dy ofn y cerydda efe dydi? *neu* yr â efe gyd-a thi i farn?

5 Onid ydyw dy ddrygioni di yn aml? a'th anwireddau heb derfyn. 2400

6 Canys [b] cymmeraiſt wyſtl gan dy frawd yn ddïachos; a dioſgaiſt ddillad y rhai noethion. *b* Exod. 22. 26, 27. Deut. 24. 10, &c.

7 Ni roddaiſt ddwfr i'w yfed i'r lluddedig; a thi a atteliaiſt fara oddiwrth y newynog.

8 Ond y gŵr † cadarn, efe bïoedd y ddaiar; a'r ‡ anrhydeddus a drigai ynddi. † Heb. *braich.* ‡ Heb. *uchel*, neu, *gymmeradwy ei wyneb.*

9 Danfonaiſt ymaith wragedd gweddwon yn wag-law; a breichiau y rhai ymddifaid a dorrwyd.

10 Am hynny *y mae* [c] maglau o'th amgylch, ac ofn diſymmwth yn dy ddychrynnu di; *c* Pen. 18. 8, 9, 10. & 19. 6.

11 Neu dywyllwch rhag gweled o honot: a llawer o ddyfroedd a'th orchguddiant.

12 Onid *ydyw* Duw yn uchelder y nefoedd? gwêl hefyd † uchder y ſêr, mor uchel ydynt. † Heb. *ben.*

13 A thi a ddywedi, [d] Pa ‡ fodd y gŵyr Duw? a farn efe drwy y cwmmwl tywyll? *d* Pſa 10. 11. & 59. 7. & 73. 11. & 94. 7. ‡ Neu, *beth a wyr Duw.*

14 Y tew gymmylau *ſydd* loches iddo, ac ni wêl; ac y mae efe yn rhodio *ar* gylch y nefoedd.

15 A yſtyriaiſt ti yr hên ffordd a fathrodd y gwŷr enwir?

16 Y rhai [e] a dorrwyd pan nid *oedd* amſer; afon a dywalltwyd ar eu ſylfaen hwy. *e* Pſ. 15. 32. Pſal. 55. 23. & 102. 24. Preg. 7. 17.

17 [f] Hwy a ddywedaſant wrth Dduw, Cilia oddiwrthym; a pha beth a wnâ yr Holl-alluog iddynt hwy? *f* Pſ. 21. 14.

18 Etto efe a lanwaſai eu tai hwy o ddaioni: ond [g] pell *yw* cyngor yr annuwolion oddiwrthyf fi. *g* Pſ. 21. 16.

19 [h] Y rhai cyfiawn a welant, ac a laweny- chant: a'r diniwed a'i gwatwar hwynt: *h* Pſ. 107. 42.

20 Gan na thorred ymaith ein ſylwedd ni. Eithr y tân a yſſodd eu ‡ gweddill hwy. ‡ Neu, *godidowgrwydd.*

21 Ymarfer attolwg ag ef, a [i] bydd heddychlon: o hyn y daw i ti ddaioni. *i* Eſa. 27. 5.

22 Cymmer y gyfraith attolwg o'i enau ef; a goſod ei eiriau ef yn dy galon.

23 [k] O's dychweli at yr Holl-alluog, ti a adeiledir; ſymmudi anwiredd ym mhell oddiwrth dy lueſtai. *k* Pſ. 8. 5, 6. & 11. 13.

24 [l] Rhoddi aur i gadw ‡ fel pridd: ac *aur* Ophir fel cerrig yr afonydd. *l* 1 Chron. 1. 15. ‡ Neu, *ac y pridd.*

25 A'r Holl-alluog ſydd yn ‡ amddeffyn i ti; a thi a gei † amldra o arian. ‡ Neu, *aur.* † Heb. *ariau cyffader.*

26 Canys yna 'r ymhoffi yn yr Holl-alluog; ac [m] a ddercheſi dy wyneb at Dduw. *m* Pſ. 11. 15.

27 [n] Ti a weddii arno ef, ac efe a'th wrendy; a thi a deli dy addunedau. *n* Pſal. 50. 14, 15.

28 Pan ragluniech di beth, efe a ſiccrheïr i ti; a'r goleuni a lewyrcha ar dy ffyrdd.

29 Pan oſtynger hwynt, yna y dywedi di, Y mae goruchafiaeth: ac [o] efe a achub y goſtyngedig *ei* olwg. *o* Dih. 29. 23 Iaſ. 2. 5, 6. 11. 5. 5.

30 ‡ Efe a wareda ynys y diniwed: a thrwy lendid dy ddwylaw y gwaredir hi. ‡ Neu, *y diniwed a waredir 'r ynys.*

PEN. XXIII.

1 *Job yn hiraethu am fyned ger bron Duw,* 6 *o hyder ar ei drugaredd ef.* 8 *Y mae Duw, er ei fod yn anweledig, yn dal ar ein ffyrdd ni.* 11 *Gwiriondeb Job.* 13 *Bod barn Duw yn angnghyfnewidiol.*

A Job a attebodd, ac a ddywedodd,

2 Y mae fy ymadrodd heddyw yn chwe-

2400 rw; ſy † nialedd ſydd drymmach nâ'm huche-
† Heb. *llaw.* naid.

a Pen. 13.3. & 16.21. 3 [a] Oh na wyddwn pa le y cawn ef! *fel* y deuwn at ei eiſteddfa ef!

4 Trefnwn ſy matter ger ei fron ef; a llanwn ſy ngenau â rheſymmau.

5 Mynnwn wybod *â pha* eiriau i'm hattebai: a deall pa beth a ddywedai efe wrthyf.

b Eſay. 27. 4, 8. 6 [b] A ddadleu efe i'm herbyn â helaethrwydd *ei* gadernid? na *wnâ*: ond efe a oſodai *nerth* ynof.

7 Yno 'r uniawn a ymreſymmai ag ef: felly mi a ddïangwn byth gan fy marnwr.

c Pen. 9.11. 8 [c] Wele ym mlaen yr âf, ond nid ydyw efe *yno*: yn ôl hefyd, ond ni fedraf ei ganfod ef:

9 Ar y llaw aſſwy, lle y mae efe yn gweithio, ond ni fedraf ei weled *ef*: ar y llaw ddehau y mae yn ymguddio, fel na châf *ei* weled.

† Heb. *y ffordd ſydd genyf.* 10 Ond efe a edwyn † fy ffordd i; d wedi iddo fy mhroſi, myfi a ddeuaf allan fel aur.

d Pſa. 17. 3. & 66. 10. 11 Fy nhroed a ddilynodd ei gerddediad ef: cedwais ei ffordd ef, ac ni wyrais.

12 Nid ydwyf ychwaith yn cilio oddi-*wrth*

† Heb. *cuddiais.* orchymyn ei wefuſau ef: † hoffais eiriau ei enau ef yn ſwy nâ'm ‡ *hymborth* angenrheidiol.

‡ Neu, *rhan oſodedig.* 13 Ond y mae efe yn un, a [e] phwy a'i try ef?

e Pen. 9.12, 13 & 12.14. f Pſ. 115. 3. [f] a'r hyn y mae ei enaid ef yn ei chwennychu, efe a'i gwnâ.

14 Canys efe a gyflawna 'r hyn a oſodwyd i mi: ac *y mae* ganddo lawer o'r fath bethau.

15 Am hynny y dychrynnais rhag ei ofn ef; yſtyriais, ac ofnais ef.

g Pſ 22. 14. 16 Canys Duw [g] a feddalhaodd fy nghalon: a'r Holl-alluog a'm cythrybliodd.

17 O herwydd na thorrwyd fi ymaith o flaen y tywyllwch: ac *na* chuddiodd efe y tywyllwch o'm gwydd.

PEN. XXIV.

1 Bod anwiredd yn fynych yn dïange rhag ei goſpi, 17 A bod barn ddirgel i'r annuwiol.

a Act. 1 7. PAham, gan [a] na chuddiwyd yr amſeroedd rhag yr Holl-alluog, na welai y rhai ſydd yn ei adnabod ef, ei ddyddiau ef?

b Deu. 19. 14. & 27 17. Dih. 22.28. & 23. 10. ‡ Neu, *eu porthi hwynt.* 2 Y mae *rhai* yn ſymmudo [b] terfynau: yn ſglyfaethu defaid, ac yn ‡ ymborthi *arnynt.*

3 Y maent yn gyrru aſſynnod yr ymddifad ymaith: maent [c] yn cymmeryd ych y wraig weddw ar wyſtl.

c Pen. 22.6. Deu. 24.6, 10, 12, 17. d Dih. 28. 28. 4 Maent yn troi 'r anghenog allan o'r ffordd: [d] tlodion y ddaiar a ymgŷd-lechant.

5 Wele, y maent *fel* aſſynnod gwylltion yn yr anialwch, yn myned allan i'w gwaith, gan geiſio 'ſglyfaith yn foreu: y diffaethwch *ſydd yn dwyn* iddynt fwyd, *ac* i'w plant.

‡ Heb. *cymyſg-yd.* ‡ Hebr. *ar annuwiol ga glant y winllan.* 6 Medant eu † hŷd yn y maes; a ‡ gwinllan yr annuwiol a gaſglant.

7 Gwnânt *i'r* tlawd lettyu yn noeth heb ddillad; ac heb wiſg mewn oerni.

e Galat 4 5. 8 Gwlychant gan lifeiriant y mynyddoedd; ac o eiſiau diddofrwydd [e] y cofleidiant graig.

9 Tynnant yr ymddifad oddiwrth y fron; cymmerant wyſtl gan y tlawd.

10 Gwnânt *iddo* fyned yn noeth heb ddillad: a dygant ddyrneidiau *lloffa* y rhai newynog. 2400

11 Y rhai ſy yn gwneuthur olew o fewn eu purwydydd hwynt, *ac* ſy yn ſathru eu cafnau gwîn, ydynt ſychedig.

12 Y mae gwŷr yn griddfan o'r ddinas; ac y mae eneidiau y rhai archolledig yn gweiddi; ac nid yw Duw yn rhoi ffolineb *yn eu herbyn.*

13 Y rhai hynny ſy ym mhlith y rai ſydd yn gwrthvynebu goleuni, nid ydynt yn adnabod ei ffyrdd, nac yn aros yn ei lwybrau.

f Pſa. 10. 14 [f] Gyda'r goleuad y cyfyd y lleiddiad, ac y lladd efe ytlawd, a'r anghenog; a'r nôs y bydd efe fel lleidr.

g Deut. 15 [g] A llygad y godineb-wr ſydd yn gwilied am y cyfnos, [h] gan ddywedyd, Ni chaiff llygad fy ngweled; ac efe a eſyd hûg ar ei wyneb. h Pſ. 10.

16 Yn y tywyll y maent yn cloddio trwy dai, *y rhai* a nodaſant iddynt eu hunain liw dydd; [i] nid adwaenant hwy oleuni. i Iohn.

17 Canys megis cyſgod marwolaeth *ydyw* y borau iddynt hwy: dychryn cyſgod marwolaeth *yw*, o's edwŷn neb *hwynt.*

18 Yſgafn ydyw ar wyneb y dyfroedd; melltigedig ydyw eu rhan-dir hwy ar y ddaiar: ni thrŷ efe ei wyneb *at* ffordd y gwinllannoedd.

19 Sychdwr a gwres ſydd yn cippio dyfroedd eira; *felly* y bedd *y rhai* a bechaſant.

20 Y grôth a'i gollwng ef dros gôf, melus fydd gan y pryf ef, ni chofir ef mwy: ac anwiredd a dorrir fel pren.

21 Y mae efe yn dryllio yr amhlantadwy, *yr hon* ni phlanta; ac nid ydyw yn gwneuthur daioni i'r weddw.

22 Ac y mae efe yn tynnu rhai cedyrn wrth ei nerth: y mae efe yn codi, ac ‡ nid oes *neb* ‡ Neu, *nid yw ei'n ſicr.* diogel o'i enioes.

23 Er rhoddi iddo fod mewn diogelwch, ar yr hyn y mae ei bwys; etto *y mae* ei lygaid ef ar eu ffyrdd hwy.

24 Hwynt-hwy a dderchafwyd dros ychydig, ond hwy † a ddarfuant, ac a oſtyngwyd; hwy † Heb. *nid yſtyr.* a ‡ dducpwyd ymaith fel pawb *eraill*, ac a dorrwyd ymaith fel pen tywyſen. ‡ Heb. *gauyl-wyd.*

25 Ac onid *ydyw felly* yn awr, pwy a'm gwnâ i yn gelwyddog; ac a eſyd fy ymadrodd yn ddiddym?

PEN. XXV.

1 Bildad yn dangos na all neb fod yn gyfiawn ger bron Duw.

YNa Bildad y Suhiad a attebodd, ac a ddywedodd,

2 Arglwyddiaeth ac ofn *ſydd* gyd-ag ef: y mae efe yn gwneuthur heddwch yn ei uchelfannau.

3 A oes gyfrif o'i luoedd ef? ac ar bwy ni chyfyd ei oleuni?

a Pen. 15, & 25. 4 [a] Pa fodd y cyfiawnheir dyn gyd-a Duw? neu pa fodd y bydd yr hwn a aned o wraig yn lân?

5 Wele hyd yn oed y lleuad, ac ni lewyrcha hi; a'r ſêr nid ydynt bur yn ei olwg ef:

b Pſa. 6 Pa faint llai dyn, *yr hwn ſydd* [b] bryf; a mâb dyn, *yr hwn ſydd* abwydyn.

PEN.

PEN. XXVI.

1 *Job yn ceryddu anrhugarog yſpryd Bildad, 5 ac yn cydnabod fod gallu Duw yn anfeidrol, ac yn anchwiliadwy.*

A Job a attebodd, ac a ddywedodd,
2 Pwy a gynnorthwyaiſt ti? ai y dinerth? a achubaiſt ti y braich *ſydd* heb gadernid?
3 Pa fodd y cynghoraiſt ti yr annoeth? ac y mynegaiſt yn helaeth y peth fel y mae?
4 Wrth bwy y mynegaiſt ymadroddion? ac yſpryd pwy a ddaeth allan o honot ti?
5 Pethau meirw a lunir oddi-tan y dyfroedd, ‡a'r rhai ſydd yn trigo ynddynt hwy.
6 [a] Y mae uffern yn noeth ger ei fron ef: ac nid oes dô ar ddeſtryw.
7 [b] Y mae efe yn tanu y gogledd ar y gwagle; y mae efe yn crogi y ddaiar ar ddiddim.
8 Y mae efe yn rhwymo y dyfroedd yn ei gymmylau: ac nid ydyw 'r cwmmwl yn hollti tanynt hwy.
9 Y mae efe yn attal wyneb ei orſedd-faingc: y mae efe yn tanu ei gwmmwl arni hi.
10 [c] Efe a amgylchodd wyneb y dyfroedd â therſynau, † nes dibennu goleuni a thywyllwch.
11 Y mae colofnau y nefoedd yn crynnu, ac yn ſynnu wrth ei gerydd ef.
12 [d] Efe a ranna y môr â'i nerth: ac a dery falchder â'i ddoethineb.
13 [e] Efe a addurnodd y nefoedd â'i Yſpryd; ei law ef a luniodd y ſarph dorchog.
14 Wele dyma rannau ei ffyrdd ef, ond mor ſychan *ydyw* 'r peth yr ydym ni yn ei glywed am dano ef! ond pwy a ddeall daranau ei gadernid ef?

PEN. XXVII.

1 *Job yn dangos ei burdeb,* 8 *ac nad oes gobaith i'r rhagrithiwr.* 11 *Y troir bendithion yr enwir yn felldithion.*

A Job a † barablodd eil-waith, ac a ddywedodd,
2 Y mae Duw yn fyw, [a] *yr hwn* a ddûg ymaith fy marn, a'r Holl-alluog *yr hwn* a ‡ ofidiodd fy enaid.
3 Tra *fyddo* fy anadl ynof; ac Yſpryd Duw yn fy ffroenau;
4 Ni ddywed fy ngwefuſau anwiredd; ac ni thraetha fy nhafod dwyll.
5 Na atto Duw i mi eich cyfiawnhau chwi: oni threngwyf, [b] ni ſymmudaf fy mherffeithrwydd oddiwrthyf.
6 Yn fy nghyfiawnder y glynais, ac nis gollyngaf hi: ni wradwydda fy nghalon *fi*, † tra fyddwyf byw.
7 Bydded fy ngelyn fel yr annuwiol; a'r hwn ſydd yn codi yn fy erbyn, fel yr anwir.
8 [c] Canys pa obaith *ſydd* i'r rhagrithiwr, er elwa o honaw ef, pan dynno Duw ei enaid ef allan?
9 [d] A wrendy Duw ar ei lêf, pan ddelo cyfyngder arno?
10 A ymlawenycha efe yn yr Holl-alluog? a eilw efe ar Dduw bob amſer?
11 Myfi a'ch dyſgaf chwi trwy law Dduw: ni chelaf yr hyn ſydd gyd-a'r Holl-alluog.
12 Wele, chwychwi oll a'i gwelſoch: a pha ham yr ydych chwi felly yn ofera *mewn* oferedd?
13 [e] Dyma ran dyn annuwiol gyd-a Duw, ac etifeddiaeth y rhai traws, *yr hon* a gafant hwy gan yr Holl-alluog.
14 [f] O's ei feibion ef a amlheïr, *hwy a amlheïr* i'r cleddyf: a'i hiliogaeth ef ni ddigonir â bara.
15 Ei weddillion ef a gleddir ym marwolaeth: [g] a'i wragedd gweddwon ni wylant.
16 Er iddo bentyrru arian fel llwch, a darparu dillad fel clai;
17 Efe a'i darpara, ond [h] y cyfiawn a'i gwiſg: a'r diniwaid a gyfranna 'r arian.
18 Efe a adeiladodd ei dŷ fel gwyfyn, ac [i] fel bwth a wnai gwiliwr.
19 Y cyfoethog a huna, ac nis ceſglir ef; efe a egyr ei lygaid, ac nid yw.
20 [k] Dychryniadau a'i goddiweddant ef fel dyfroedd: corwynt a'i lladratta ef liw nôs.
21 Y dwyrain-wynt a'i cymmer ef i ffordd, ac efe a â ymaith; ac a'i teifl ef fel corwynt allan oi le.
22 Canys *Duw* a deifl arno ef, ac nid arbed: gan ffoi, efe a fynnai ffo rhag ei law ef.
23 Curant eu dwylaw arno: ac a'i hyſſant allan o'i le.

PEN. XXVIII.

1 *Bod gwybodaeth am bethau naturiol.* 12 *Ond mai godidog ddawn Duw yw doethineb.*

DIau fod gwythen i'r arian; a lle i'r aur, *lle* y coethant ef.
2 Haiarn a dynnir allan o'r pridd: ac o'r garreg y toddir prês.
3 *Duw* ſydd yn goſod terfyn ar dywyllwch, ac yn chwilio allan bob perffeithrwydd; *hyd yn oed* meini tywyllwch, a chyſgod angau.
4 Y mae yr afon yn torri allan oddiwrth y trigolion, *y dyfroedd* a anghofiwyd gan y troed: hwy a ſychaſant ac a aethant ymaith oddiwrth ddynion.
5 Y ddaiaren, o honi y daw bara, trowyd megis tân oddi-tani.
6 Ei cherrig hi *a fyddant* le i Saphir: a ‡ phriddellau aur ſydd iddi. ‡ Neu, *mwyn aur.*
7 Y *mae* llwybr nid adnabu aderyn, ac ni chanfu llygad barcud:
8 Yr hwn ni ſathrodd cenawon llew; nid aeth hên lew trwyddo.
9 Y mae efe yn eſtyn ei law at y galleſtr: y mae efe yn dymchwelyd mynyddoedd o'r gwraidd.
10 Y mae efe yn peri i afonydd dorri drwy y creigiau: ac y mae ei lygad ef yn gweled pob peth gwerthfawr.
11 Y mae efe yn rhwymo 'r afonydd rhag ‡ lifo, ac yn dwyn peth dirgel allan i oleuni. † Heb. *wylo.*
12 [a] Ond pa le y ceir doethineb? a pha le y mae trigle deall? [a] Ad. 20. Preg. 7. 24.
13 Ni wyr dyn beth a dâl hi; ac ni cheir hi yn nhîr y rhai byw.

2400 14 [b]Y mae 'r dyfnder yn dywedyd, Nid *ydyw* hi ynofi: ac y mae 'r môr yn dywedyd, Nid *ydyw hi* gyd-a myfi.

15 [c] † Ni cheir hi er aur pûr: ac ni ellir pwyfo ei gwerth hi o arian:

16 Ni chyffelybir hi i'r aur o Ophir: nac i'r Onix gwerthfawr, nac i'r Saphir.

17 Nid aur a grifial a'i cyftadla hi: na lleftr o aur dilin *fydd* gydwerth iddi.

18 Ni chofir y † Cwrel, na'r Gabis; canys *gwell yw* caffaeliad doethineb na gemmau.

19 Ni ellir cyffelybu y Topaz o Ethiopia iddi hi: ni chyd-briffir hi ag aur pûr.

20 [d]Gan hynny o ba le y daw doethineb? a pha le y mae mangre deall?

21 Canys hi a guddied oddiwrth lygaid pob dyn byw: a hi a guddiwyd oddiwrth ehediaid y nefoedd.

22 [e] Colledigaeth a marwolaeth fydd yn dywedyd, Ni a glywfom â'n clufiau fôn am dani hi.

23 Duw fydd yn deall ei ffordd hi; ac efe a edwŷn ei lle hi.

24 Canys y mae efe yn edrych ar eithafoedd y ddaiar; *ac* yn gweled dan yr holl nefoedd:

25 [f]I wneuthur pwys i'r gwŷnt; ac efe a bwyfa y dyfroedd wrth fefur.

26 Pan wnaeth efe ddeddf i'r glaw; a ffordd i fellt y taranau:

27 Yna efe a'i gwelodd hi, ac a'i ‡ mynegodd hi; efe a'i parottôdd hi, a hefyd efe a'i chwiliodd hi allan.

28 Ac wrth ddyn efe a ddywedodd, Wele [g]ofn yr Arglwydd, hynny ydyw doethineb; a chilio oddiwrth ddrwg fydd ddeall.

b Ad. 22. Rhuf. 11. 33, 34.
c Dih. 3.13, 14. & 8.11, 19. & 16.16.
† Heb. *Ni roir aur pur am dani.*
† Neu, *Rameth.*
d Ad. 12.
e Ad. 14.
f Pf. 135.7.
‡ Neu, *rhifodd.*
g Deu. 4.6. Pf. 111.10. Dih. 1.7. & 9.10. Prog. 12.13.

PEN. XXIX.

1 Job yn cwyno iddo ei hun, o herwŷdd ei lwyddiant a'i anrhydedd o'r blaen.

YNa Job a † barablodd dracheſn, ac ac a ddywedodd,

2 Oh na bawn i [a]fel yn y miſoedd o'r blaen; fel yn y dyddiau pan gadwai Duw fi.

3 Pan wnai efe i'w ‡ oleuni lewyrchu ar fy mhen: wrth oleuni yr hwn y rhodiwn drwy dywyllwch:

4 Pan oeddwn yn nyddiau fy ieuengctid, a dirgelwch Duw ar fy mhabell:

5 Pan *oedd* yr Holl-alluog etto gyd-a mi; a'm plant o'm hamgylch:

6 Pan [b]olchwn fy nghamrau ag ymenyn: a *phan* dywalldai [c]y graig † i mi afonydd o olew:

7 Pan awn i allan i'r porth trwy 'r dref: pan barottown fy eiſteddfa yn yr heol.

8 Llangciau a'm gwelent, ac a ymguddient; a henuriaid a gyfodent, ac a ſafent i fynu.

9 Tywyſogion a attalient eu hymadroddion; ac a oſodent *eu* llaw ar eu genau.

10 † Pendefigion a dawent â fôn: a'i tafod a lynai wrth daflod eu genau.

11 Pan i'm clywai clûſt, hi a'm bendithiai; a phan i'm gwelai llygad, efe a dyſtiolaethai gyd-â mi:

12 Am fy mod [d]yn gwaredu y tlawd a fyddai yn gweiddi; a'r ymddifad, a'r *hwn* ni *byddai* cynnorthwy-wr iddo.

13 Bendith yr hwn oedd ar ddarfod am dano, a ddeuai arnaf; a gwnawn i galon y wraig weddw lawenychu.

14 [e] Gwiſgwn gyfiawnder, a hitheu a wiſgai am-danafi: a'm barn *fyddai* fel mantell a choron.

15 Llygaid oeddwn i'r dall; a thraed oeddwn i'r clôff.

16 Tâd oeddwn i'r anghenog; [f]a'r cŵyn ni wyddwn a chwiliwn allan.

17 Drylliwn hefyd [g]gîl-ddannedd yr anghyfiawn; ac a † dynnwn yr yſglyfaeth allan o'i ddannedd ef.

18 Yna y dywedwn, Byddaf farw yn fy nyth: a byddaf mor aml *fy* nyddiau a'r tywod.

19 [h] Fy ngwreiddyn *oedd* yn † ymdanu [i]wrth y dyfroedd; a'r gwlith a arhoſodd ar hŷd nôs ar fy mrîg.

20 Fy ngogoniant oedd † îr ynofi: [k]a'm bwâ a ‡ adnewyddai yn fy llaw.

21 Hwy a wrandawënt arnaf, ac a ddiſgwilient; diſtawënt wrth fy nghyngor.

22 Ar ôl fy ymadrodd ni ddywedent hwy eilwaith: a'm hymadrodd a ddiferai arnynt hwy.

23 A hwy a ddiſgwilient am-danaf fel am y glaw; ac a ledent eu genau fel *am* [l]y diweddar-law.

24 O's chwarddwn arnynt hwy, ni chredent; ac ni wnaënt hwy i lewŷrch fy wyneb fyrthio.

25 Dewiſwn eu ffordd hwynt, eiſteddwn yn bennaf, a thrigwn fel brenin mewn llu; megis yr hwn a gyſſura rai galarus.

g Deu. 4.6. Pf. 111.10. Dih. 1.7. & 9.10. Prog. 12.13.
† Heb, *chwanegodd gymmeryd ei ddammeg.*
a Edrych Pen. 7.3.
‡ Neu, *lamp.* Pſa. 18.28.
b Edrych Deu. 32.13. & 33.24. Pen. 20.17.
c Pſ. 81.16.
† Heb. *gyd-a myfi.*
† Heb. *Llais y pend.*
a *guddiwyd.*
d Pſ. 72.12. Dih 21.13. & 24.11.
e Pſ. 132. Eſa. 59.17. & 61.10. Eph. 6.14. &c.
f Dih. 29.7.
g Dih. 30.14.
† Heb. *furmo.*
h Pſ. 18.
† Heb. *egwyd.*
i Pſal. 1. Jer. 17.8. Ge 49.
† Heb. *wasnrid.*
‡ Heb. *wrmudai.*
l Zech.

PEN. XXX.

1 Trei anrhydedd Job yn ddygyn ddiyſtyrwch, 15 a'i hawdd-fyd yn adfyd.

ONd yn awr, y rhai fy ‡ ieuangach nâ mi fy yn fy ngwatwar, y rhai y dïyſtyraſwn eu tadau, i'w goſod gyd-a chŵn fy nefaid.

2 I ba beth *y gwaſanaethai* cryfdwr eu dwylaw hwynt i mi? darfuaſai am henaint ynddynt hwy.

3 Gan angen, a newŷn, unig oeddynt; yn ffô i'r anialwch ‡ gynt, yn ddiffaeth, ac yn wŷllt.

4 Y rhai a dorrent yr hoccys mewn bryſclwyni; a gwraidd meryw yn fwyd iddynt.

5 Hwy a yrrid ymaith o fyſg dynion, (gwaeddent ar eu hôl hwy, fel ar ôl lleidr)

6 I drigo mewn holltau ‡ afonydd: *mewn* tyllau y ddaiar, yn y creigiau.

7 Hwy a ruent ym mhlith perthi: hwy a ymgaſglent dan ddanadl.

8 Meibion yr ynfyd, a meibion rhai anenwog *oeddynt*; gwaelach nâ'r ddaiar oeddynt.

9 [a] Ac yn awr eu cân hwy ydwyf fi, ac myfi fydd yn deſtyn iddynt.

10 Y maent yn fy ffieiddio, yn cilio ymmhell oddiwrthyf; ac nid ‡ arbedant [b]boeri yn fy wyneb.

11 Oblegid iddo [c]ddattod fy rhâff, a'm cyſtuddio; hwythau a ollyngaſant y ffrwyn yn fy ngolwg i.

12 Y

‡ Heb. *dyddiau mi.*
‡ Heb. *neithiwr.*
a Pen. 17. Pſa. 35. & 69. Galar. 3. 14. 63.
‡ Heb. *attalient boeri i fy wyneb.* Nu. 12. Deu. 25. Eſay. 50. Mat. 26. & 27. c Eſay. Pen.

12 Y rhai ieuaingc ſy yn codi ar fy llaw ddehau, y maent yn gwthio fy nhraed; ac [d] yn ſarnu i'm herbyn ffyrdd eu dinyſtr.

13 Anrheithiant fy llwybr, 'chwanegant fy nhrueni; heb fod help iddynt.

14 Y maent hwy yn dyfod *arnaf*, megis *dwfr trwy* adwy lydan: y maent yn ymdreiglo arnaf wrth yr anrhaith.

15 Dychrynniadau a drowyd arnaf: ſel gwŷnt yr erlidiant fy †enaid: a'm hiechydwriaeth a â heibio fel cwmmwl.

16 Am hynny 'r [e] ymdywallt fy enaid yn awr arnaf; dyddiau cyſtudd a ymaflaſant ynof.

17 Y nôs y tyllir fy eſgyrn o'm mewn: a'm gïau nid ydynt yn gorphywys.

18 Trwy fawr nerth *fy nghlefyd*, fy ngwiſg a newidiodd; *efe* a'm hamgylcha fel coler fy mhais.

19 Efe a'm taflodd yn y clai; ac aethym yn gyffelyb i lwch a lludw.

20 Yr ydwyf yn llefain arnat ti, ac nid ydwyt yn gwrando: yr ydwyf yn ſefyll, ac *nid* yſtyri wrthyf.

21 Yr wyt yn troi yn greulon yn fy erbyn; yr wyt yn fy ngwrthwynebu â nerth dy law.

22 Yr wyt yn fy nerchaſu i'r gwŷnt; yr ydwyt yn gwneuthur i mi farchogaeth *arno*, ac yr ydwyt yn toddi fy ‡ſylwedd.

23 Canys myfi a wn y dygi di fi i ſarwolaeth; ac i'r tŷ [f] rhagderfynedig i bob dyn byw.

24 Dïau nad eſtyn *ef* law i'r †bedd: er *bod* gwaedd ganddynt yn ei ddinyſtr ef.

25 [g] Oni wylais i dros yr hwn oedd galed *ei* †fyd? *oni* ofidiodd fy enaid tros yr anghenog?

26 Pan edrychais am ddaioni, drygfyd a ddaeth: pan ddiſgwiliais am oleuni, tywyllwch a ddaeth.

27 Fy ymyſgaroedd a ferwaſant, ac ni orphywyſaſant: dyddiau cyſtudd a'm rhagflaenaſant.

28 [h] Cerddais yn alarus heb yr haul: codais a gwaeddais yn y gynnulleidfa.

29 [i] Yr ydwyf yn frawd i'r dreigiau; ac yn gyfaill i gwylion yr Eſtris.

30 [k] Fy nghroen a dduodd am danaf: [l] a'm heſgyrn a loſgaſant gan wrês.

31 Aeth fy nhelyn hefyd yn alar, a'm horgan *fel* llais rhai yn wylo.

PEN. XXXI.

Job ar gyhoedd yn dangos ei burdeb mewn amryw bethau.

MYfi a wneuthym ammod â'm [a] llygaid, pa ham gan hynny y meddyliwn am forwŷn?

2 Canys pa [b] ran *ſydd oddiwrth* Dduw oddiuchod? a *pha* etifeddiaeth *ſydd oddiwrth* yr Hollalluog o'r uchelder?

3 Onid *oes* dinyſtr i'r anwir? a *dialedd* dïeithr i'r rhai ſy yn gwneuthur anwiredd?

4 [c] Onid ydyw efe yn gweled fy ffyrdd i? ac yn cyfrif fy holl gamrau?

5 O's rhodiais mewn oferedd; ac *o's* pryſurodd fy nhroed i dwyllo;

6 Pwyſed fi mewn cloriannau cyfiawn, a mynned Duw wybod fy mherffeithrwydd. 2400

7 O's gwyrodd fy ngherddediad allan o'r ffordd; a [d] myned o'm calon ar ôl fy llygaid; neu lynu dim aflan wrth fy nwylaw: [d] Edrych Nu. 15.39. Eze. 6.9. Mat. 5.29.

8 *Yna* [e] hauwyf fi, a bwyttaëd arall: ïe dadwreiddier fy hiliogaeth i. [e] Lef. 26.16. Deut. 28. 30,31,&c.

9 O's twylled fy nghalon gan wraig; ac o's cynllwynais wrth ddrws fy nghymmydog;

10 Maled fy ngwraig inneu i *ŵr* arall: ac ymgrymmed eraill arni hi.

11 Canys 'ſgelerder ydyw hyn, ac [f] anwiredd ydyw, *i'w choſpi* gan farnwŷr. [f] Gē. 38.24. Lef. 20.10. Deu. 22.22. Edr. Ad. 49.

12 Canys tân ydyw a yſſa oni anrheithio; ac efe a ddadwreiddia fy holl ffrwyth.

13 O's dïyſtyrais achos fy ngwâs a'm gwaſanaeth-ferch, pan ymryſonent â mi:

14 Pa beth gan hynny a wnâf pan [g] godo Duw? a phan ymwelo efe, pa beth a attebaf iddo? [g] Pſ. 44.21.

15 [h] Ond yr hwn a'm gwnaeth i yn y grôth, a'i gwnaeth yntef? ac ‡ond yr un a'n lluniodd yn y bru? [h] Pē. 34.19. Dih. 14.31. & 22.2. Mal. 2. 10. ‡ Neu, *ond efe a'n lluniodd ni mewn un grôth?*

16 O's atteliais *ddim* o ddeiſyfiad y tlawd; ac o's gwneuthym i lygaid y weddw ddeffygio; † Heb. *nhammaid.*

17 Ac o's bwytteais fy †mwyd yn unig, ac oni fwyttaodd yr ymddifad o honaw;

18 (Canys efe a gynnyddodd *gyd-a* mi, fel *gyd-a* thâd, o'm hieuengctid; ac o grôth fy mam mi a'i tywyſais ‡hi) ‡ Sef *y weddw.*

19 O's gwelais *neb* yn marw o eiſiau dillad; a'r anghenog heb wiſg;

20 O's ei lwynau ef ni'm [i] bendithiaſant, ac *oni* chynheſodd efe gan gnû fy nefaid i; [i] Edrych Deut. 24.13.

21 O's codais fy llaw yn erbyn yr ymddifad, pan welwn fy nghymmorth yn y porth:

22 Syrthied fy mraich oddiwrth fy yſgwydd: a thorrer fy mraich oddiwrth y cymmal.

23 Canys [k] ofn dinyſtr Duw *oedd* arnaf: a chan ei uchelder ef ni allwn *oddef*. [k] Eſay. 13.6. Joel 1. 15.

24 [l] O's goſodais fy ngobaith *mewn* aur: ac o's dywedais wrth aur coeth, Fy ymddiried *myt*; [l] Mar. 10.24 1 Tim. 6.17

25 [m] O's llawenychais am fod fy nghyfoeth yn fawr, ac oblegid i'm llaw gael llawer; [m] Pſ. 62. 10.

26 [n] O's edrychais ar yr haul, pan dywynnai; a'r lleuad yn cerdded yn ddiſglair; [n] Deu 4.19. & 11.16. & 17.3.

27 Ac o's hudwyd fy nghalon yn guddiedig; ac *o's* fy ngenau a guſanodd fy llaw:

28 Hyn hefyd *fuaſai* [o] anwiredd i'w *goſpi* gan y barnwŷr: canys gwadaſwn Dduw uchod. [o] Ad. 11.

29 [p] O's llawenychais i am drychineb yr hwn a'm caſſai, ac o's ymgodais pan †ddigwyddodd drwg iddo: [p] Dih. 17.5. † Heb. *gafodd drwg ef.*

30 [q] (Ac ni ddioddefais i daflod fy ngenau bechu; gan ofyn ei enioes ef drwy felldigo.) [q] Mat. 5.44. Rhuf. 12. 14.

31 Oni ddywedodd dynion fy mhabell, Oh na chaëm o'i gnawd ef! ni ddigonir ni.

32 [r] Ni letteuodd dïeithr ddyn yn yr heol: agorais fy nryſau i'r ‡ fforddolion. [r] Rhuf. 12. 13. Heb. 13.2.

33 O's cuddiais fy nghamweddau [s] fel † Adda, gan guddio fy anwiredd yn fy mynwes: [s] 1 Pet. 4.9. ‡ Neu, *ffordd.*

34 A ofnais i dyrfa luoſog, neu a'm dychrynnai dirmyg teulu; fel y tawn heb fyned allan *o'm* drws? [s] Gē 3.8,12. Hoſ. 6.7. † Neu, *dyn.*

35 Oh am un a'm gwrandawai! wele, fy ‡nymuniad yw, [t] i'r Holl-alluog fy atteb i, ac 'ſgrifennu o'm gwrthwyneb-ŵr lyfr. ‡ Neu, *arwydd yw yr eiſtyb yr Hollalli fi.*

 [t] Pē. 13 22.

2400 36 Dïau y dygwn ef ar ſy yſgwydd; *a* rhwymwn ef yn *lle* coron i mi.

37 Mynegwn iddo rifedi ſy nghamrau; fel tywyſog y neſſawn atto.

38 O's ydyw fy nhîr i yn llefain yn fy erbyn; ac *o's* ydyw ei gwyſau ef yn cyd-wylo;

† Heb. *gryſdwr.* 39 O's bwytteais i ei †gnwd ef heb arian; ac *o's* cyſtuddiais enaid ei berchennogion ef;

[a] Gen. 3. 18. ‡ Neu, *chwyn nimwſidiol.* 40 Tyfed [a] yſcall yn lle gwenith, a ‡ bulwg yn lle haidd. DIWEDDWYD GEIRIAU JOB.

PEN. XXXII.

1 Elihu yn ddîg wrth Job a'i gyfeillion: 6 Ac am nad yw doethineb yn dyfod o henaint, yn eſguſodi hyfder ei ieuengctid ei hun: 11 Ac yn beio arnynt hwy nad oeddent yn bodloni Job. 16 Ei zêl ef i lefaru.

FElly y tri gŵr yma a beidiaſant ag atteb i Job, am ei *fod* ef yn gyfiawn yn ei olwg ei hun.

2 Yna digoſaint Elihu mâb Barachel y Buziad, o genedl Ram, a gynneuodd; ei ddigoſaint ef a enynnodd yn erbyn Job, am farnu o honaw ei enaid yn gyfiawn o flaen Duw.

3 A'i ddigoſaint ef a gynneuodd yn erbyn ei dri chyfaill, am na chawſent hwy atteb, ac er hynny, farnu o honynt Job yn euog.

‡ *Ddiſgwiliaſai Job mewn geiriau.* † Heb. *ddyddiau.* 4 Elihu hefyd a ‡ arhoſaſai ar Job nes darfod iddo lefaru: canys yr oeddynt hwy yn hŷn nag efo †oedran.

5 Pan welodd Elihu nad *oedd* atteb gan y try-wŷr hyn, yna y cynneuodd ei ddigoſaint ef.

‡ Heb. *bychan ydwyf o ddyddiau.* 6 Ac Elihu mâb Barachel y Buziad a attebodd, ac a ddywedodd, ‡Ieuangc ydwyf o oedran, chwithau *ydych* hên iawn: am hynny 'r arſwydais, ac yr ofnais ddangos fy meddwl i chwi.

7 Dywedais, Dyddiau a draethant, a lliaws o flynyddoedd a ddyſgant ddoethineb.

[a] Pſ. 35. 11. & 38. 36. Dih. 2. 6. Preg. 2. 26. Dan. 1. 17. & 2. 21. Iago 1. 5. 8 Ond y mae yſpryd mewn dyn; ac [a] yſprydoliaeth yr Holl-alluog ſydd yn gwneuthur iddynt hwy ddeall.

9 Nid *yw gwŷr* mawrion ddoeth *bob amſer:* ac nid yw henaf-gwŷr yn deall barn.

10 Am hynny y dywedais, Gwrando fi; minneu a ddangoſaf fy meddwl.

‡ Heb *dealli.* 11 Wele, diſgwiliais wrth eich geiriau; clûſt-ymwrandewais â'ch ‡ rheſymmau, tra y chwiliaſoch chwi am eiriau.

12 Ië, mi a ddeliais arnoch, ac wele, nid *oedd un* o honoch yn argyoeddi Job gan atteb ei eiriau ef.

13 Rhag dywedyd o honoch, Ni a gawſom ddoethineb: Duw ſydd yn ei wthio ef i lawr, ac nid dyn.

‡ Neu, *threſnodd.* 14 Er na ‡ hwyliodd efe *ei* ymadroddion yn fy erbyn i: ac nid attebaf finnau iddo â'ch geiriau chwi.

15 Hwy a ſynnaſant, nid attebaſant mwy; ‡ peidiaſant â llefaru.

‡ Heb. *ſymmudaſant oddiwrthynt ymadroddion.* 16 Wedi diſgwil o honof, (canys ni lefarent, eithr ſefyll heb atteb mwy)

17 *Dywedais*, Minneu a attebaf fy rhan, minneu a ddangoſaf fy meddwl.

18 Canys yr ydwyf yn llawn geiriau: y mae 'r ‡ yſpryd ſydd ynof yn fy nghymmell i. 2400 ‡ Heb. *Yſpryd fy mol.*

19 Wele, fy mol *ſydd* fel gwîn nid agorid arno: y mae efe yn hollti fel coſtrelau newyddion.

20 Dywedaf, fel y caffwyf fy anadl: agoraf fy ngwefuſau, ac attebaf.

21 Ni dderbyniaf yn awr wyneb neb: ni weniëithiaf wrth ddyn.

22 Canys ni fedraf weniëithio; *pe gwnawn*, buan i'm cymmerai fy ngwneuthur-wr ymaith.

PEN. XXXIII.

1 Elihu yn ymgynnyg i ymreſymmu â Job tros Dduw mewn purdeb a llarieidd-dra, 8 yn dangos nad yw Duw rwymedig i roi cyfrif o'i ffyrdd i ddyn. 14 Duw yn galw dyn i edifeirwch trwy weledigaethau, 19 trwy gyſtuddiau, 23 a thrwy ei weinidogion. 31 Y mae efe yn annog Job i wrando.

OHerwŷdd pa ham, Job, clyw attolwg fy ymadroddion; a gwrando fy holl eiriau.

2 Wele 'r ydwyf yn awr yn agoryd fy ngenau; mae fy nhafod yn dywedyd yn nhafod fy ngenau.

3 O uniondeb fy nghalon *y bydd* fy ngeiriau; a'm gwefuſau a adroddant wybodaeth bûr.

4 [a] Yſpryd Duw a'm gwnaeth i; ac anadl yr Holl-alluog a'm bywioccaodd i. [a] Gen. 1.

5 O's gelli, atteb fi: ymbarottoa, *a* ſâ o'm blaen i.

6 [b] Wele fi yn ôl dy †ddymuniad ti yn lle Duw: allan o'r clai y torrwyd finneu. [b] Pen. 9. 34. 13. 20, 21. † Heb. *eneu.*

7 Wele, ni'th ddychryna fy arſwyd i; ac ni bydd fy llaw yn drom arnat.

8 Dywedaiſt yn ddïau ‡ lle y clywais i: ac myfi a glywais lais *dy* ymadroddion: ‡ Heb. *yn fy nghlustiau.*

9 [c] Pûr *ydwyf* fi heb gamwedd: glân *ydwyf* ac heb anwiredd ynof. [c] Pen. 9. 21. & 10. 7. & 11. 4. & 13. 17. & 14. 19, 20, 21. & 27. 5. & 31. 6. & 14. [d] Pſ. 139. & 16. 9. & 19. 12. [e] Pſ. 139. & 14. 16.

10 Wele efe a gafodd achoſion yn fy erbyn: [d] y mae efe yn fy nghyfrif yn elyn iddo.

11 [e] Y mae yn goſod fy nhraed yn y cyffion: y mae yn gwilied fy holl lwybrau.

12 Wele *yn* hyn nid ydwyt gyfiawn: mi a'th attebaf, mai mwy ydyw Duw na dyn.

13 Pa ham yr ymryſoni yn ei erbyn ef? o herwŷdd nid ydyw efe yn ‡ rhoi cyfrif am ddim o'i weithredoedd. ‡ Heb. *attei.*

14 Canys y mae Duw yn llefaru unwaith, ïe ddwy-waith, ond ni ddeall *dyn.*

15 Drwy hûn, *a thrwy* weledigaeth nôs, pan ſyrthio trym-gŵſg ar ddynion, wrth heppian ar wely;

16 Yna †[f] yr egyr efe gluſtiau dynion, ac y ſelia efe addyſg iddynt: † Heb. *y darodia.* [f] Pen. 36. 10, 15.

17 I dynnu dyn *oddiwrth* ei waith, ac i guddio balchder oddiwrth ddyn.

18 Y mae efe yn cadw ei enaid ef rhag y pwll; a'i hoedl ef rhag ei †cholli trwy y cleddyf. † Heb. *myned ymaith.*

19 Ac efe a geryddir trwy ofid ar ei wely: a lliaws ei eſgyrn ef *â gofid* caled.

20 [g] Fel y ffieiddio ei fywyd ef fara, a'i enaid fwyd ‡ blaſus. [g] Pſ. 107. ‡ Heb. *dymuniad.*

21 Derfydd

21 Dorfydd ei gnawd ef allan o olwg: ſaif ei eſgyrn allan, *y rhai* ni welid *o'r blaen.*

22 Neſſau y mae ei enaid i'r bedd: a'i fywyd i'r dinyſtr-wŷr.

23 O's bydd gyd-ag ef gennad o ladmerydd, un o fil, i ddangos i ddyn ei uniondeb:

24 Yna efe a drugarhâ wrtho, ac a ddywed, Gollwng ef, rhag diſgyn o honaw i'r clawdd, myfi a gefais ‡ iawn.

25 Ireiddiach *fydd* ei gnawd nâ †bachgen; efe a ddychwel at ddyddiau ei ieuengctid.

26 Efe a weddia ar Dduw, ac yntef a fydd bodlon iddo, ac efe a edrych yn ei wyneb ef mewn gorfoledd: canys efe a dâl i ddyn ei gyfiawnder.

27 Efe a edrych ar ddynion, ‡ ac o's dywed neb, Mi a bechais, ac a wyrais uniondeb, ac ni lwyddodd i mi:

28 Efe a †wared ei enaid ef rhag myned i'r clawdd, ‡ a'i fywyd a wêl oleun

29 Wele, hyn oll a wnâ Duw ddwy-waith *neu* dair, â dyn,

30 [h] I ddwyn ei enaid ef o'r pwll: i'w oleuo â goleuni y rhai byw.

31 Gwrando Job, clyw fi: taw, ac mi a leferaf.

32 Od oes geiriau gennyt, atteb fi: llefara, canys chwennychwn dy gyfiawnhau di.

33 Onid ê gwrando arnaf, bydd ddiſtaw, ac myfi a ddyſgaf i ti ddoethineb.

PEN. XXXIV.

1 *Elihu yn beio ar Job am fwrw ar Dduw ſod yn anghyfiawn.* 10 *Nas gall Duw Holl-alluog ſod yn anghyfiawn.* 31 *Rhaid i ddyn ymddaroſtwng i Dduw.* 34 *Elihu yn ceryddu Job.*

AC Elihu a lefarodd, ac a ddywedodd,

2 *Ha* wŷr doethion, gwrandewch fy ymadroddion: a *chwychwi* y rhai ydych yn gwybod, cluſt-ymwrandewch.

3 [a] Canys y gluſt a farn ymadroddion, fel yr archwaetha † y genau fwyd.

4 Dewiſwn i ni farn, gwybyddwn rhyngom pa beth ſy dda.

5 Canys dywedodd Job, Cyfiawn ydwyf: a [b] Duw a ddug ymaith fy marn.

6 A ddywedaf i gelwŷdd yn erbyn fy matter fy hun? [c] anaele yw fy ‡ archoll heb gamwedd.

7 Pa ŵr *fydd* fel Job, [d] *yr hwn* a ŷf watwor-gerdd fel dwfr?

8 Ac a rodio ynghymydeithas gyd-a gweithredwŷr anwiredd; ac ſydd yn myned gyd-a dynion annuwiol.

9 Canys [e] dywedodd, Ni fuddia i ŵr ymhyfrydu â Duw.

10 Am hynny chwychwi wŷr calonnog, gwrandewch arnaf. [f] Pell oddiwrth Dduw fyddo *gwneuthur* annuwioldeb, ac oddiwrth yr Holl-alluog *weithredu* anwiredd.

11 [g] Canys efe a dâl i ddyn ei waith: ac efe a wnâ i ŵr gael yn ôl ei ffyrdd ei hun.

12 Dïau hefyd na wnâ Duw yn annuwiol; ac na wyra 'r Holl-alluog farn.

13 Pwy a roddes iddo ef lywodraethu y ddaiar? a phwy a oſodod † yr holl fyd?

14 [h] O's goſyd ei galon ‡ ar *ddyn*: o's caſgl efe atto ei hun ei yſpryd, a'i anadl ef;

15 [i] Pob cnawd a gyd-drenga: a dyn a ddychwel i'r pridd.

16 Ac od *oes* ddeall *ynot*, gwrando hyn: cluſt-ymwrando â llef fy ymadroddion.

17 [k] A gaiff yr hwn ſydd yn caſſau barn ‡ lywodraethu? ac a ferni di yr hwn ſydd gyfiawn odieth, yn annuwiol?

18 A ddywedir wrth frenin, Drygionus ydwyt; *ac* annuwiol ydych, wrth dywyſogion?

19 *Pa faint llai wrth* yr hwn [l] ni dderbyn wynebau tywyſogion, ac nid edwŷn y goludog o flaen y tlawd: canys [m] gwaith ei ddeheu-law ef ydynt oll.

20 Hwy a fyddant meirw mewn moment, a hanner nôs y cynhyrfa y bobl, ac yr ânt ymaith: a'r cadarn a ‡ fymmudir heb *waith* llaw.

21 [n] Canys ei lygaid ef *ſydd* ar ffyrdd dyn: ac efe a wêl ei holl gamrau ef.

22 [o] Nid *oes* dywyllwch, na chyſgod angeu; lle y gall y rhai ſydd yn gweithio anwiredd ymguddio.

23 Canys ni eſyd *Duw* ar ddyn ychwaneg *nag a haeddo*, fel y gallo efe fyned i gyfraith â Duw.

24 Efe a ddryllia rai cedyrn † yn aneiryf: ac a eſyd eraill yn eu lle hwynt.

25 Am hynny efe a edwŷn eu gweithredoedd hwy: a phan newidio efe y nôs, hwy a ‡ ddryllir.

26 Efe a'i tery hwynt, megis rhai annuwiol, yn † amlwg:

27 Am iddynt gilio oddiar ei ôl ef; ac [p] nad yſtyrient ddim o'i ffyrdd ef:

28 Gan ddwyn gwaedd y tlawd atto ef, ac efe a wrendy waedd y cyſtuddiol.

29 Pan eſmwythao efe, pwy a aneſmwytha? a phan guddio efe ei wyneb, pwy a edrych arno? pa un bynnag ai yn erbyn cenedl, ai yn erbyn dyn yn unig:

30 Fel na theyrnaſai dyn ffuantus, *ac* na rwyder y bobl.

31 Ond wrth Dduw 'r hwn a ddywed, Mi a faddeuais, nid anrheithiaf, *y dylid dywedyd*;

32 Heb law a welaf, dyſg di fi; o gwneuthym anwiredd, ni wnâf fi mwy.

33 Ai ‡ wrth dy feddwl di y byddai: efe a'i tâl, pa un bynnag a wnelych ai gwrthod ai dewis, ac nid myfi: am hynny dywed yr hyn a wyddoſt.

34 Gwŷr ‡ call, dywedant i mi; a'r gŵr doeth, clywed fi.

35 Job a ddywedodd yn annoeth; a'i eiriau ydynt heb ddoethineb.

36 Fy nhâd, profer Job hyd y diwedd: am *roddi* attebion tros ddynion anwir.

37 Canys efe a 'chwanegodd 'ſgelerder at ei bechod; efe a gurodd ei ddwylo yn ein plith ni, ac a amlhaodd ei eiriau yn erbyn Duw.

2400

PEN. XXXV.

1 *Nad oes mor ymgyſtadlu â Duw, am nad oes na'n daioni ni na'n drygioni yn dda nac yn ddrwg iddo ef.* 9 *Bod llawer yn gwaeddi ar Dduw yn eu cyſtudd, a heb gael eu gwrando, o eiſiau ffydd.*

AC Elihu a leſarodd, ac a ddywedodd,
2 A gyfrifaiſt ti yn union ddywedyd o honot, *Y mae* ſy nghyfiawnder i yn fwy na 'r *eiddo* Duw?
[a] Pé. 21.15. & 34. 9. 3 Canys [a] dywedaiſt, Pa lês a wnâ *hynny* i ti? pa beth a ennillaf ‡ *er fy nglanhau* oddiwrth fy mhechod?
‡ Neu, *oddiwrtho mwy nag oddiwrth fy mhechod.*
4 Myfi a † attebaf i ti, ac i'th gyfeillion gyd-a thi.
† Heb. *ddychwelaf eiriau i ti.*
5 [b] Edrych ar y nefoedd a gwêl; ac edrych ar y cymmylau, *y rhai* ſydd uwch nâ thi.
[b] Pé. 22.12. 6 O's pechi, pa *niwed* a wnei di iddo ef? o's aml fydd dy anwireddau, pa beth yr wyt yn ei wneuthur iddo ef?
[c] Pé.22.2,3. Pſal. 16.2. Dih. 9.12. Rhuf.11.35. 7 [c] O's cyfiawn fyddi, pa beth yr wyt yn ei roddi iddo ef? neu pa beth y mae efe yn ei gael ar dy law di?
8 I ŵr fel tydi, dy annuwioldeb; ac i fâb dyn, dy gyfiawnder, a *all ryw beth?*
9 Gan faint y gorthrymder, hwy a wnânt i'r *gorthrymmedig* leſain: hwy a floeddiant rhag braich y cedyrn.
10 Ond ni ddywed *neb*, Pa le y mae Duw 'r
[d] Pſal.42.8. & 109. 5. & 149 5. hwn a'm gwnaeth i? [d] yr hwn ſydd yn rhoddi *achoſion i* ganu y nôs.
11 Yr hwn ſydd yn ein dyſgu yn fwy nag anifeiliaid y ddaiar, ac yn ein gwneuthur yn ddoethach nag ehediaid y nefoedd.
[e] Dih.1.28. 12 [e] Yna hwy a waeddant rhag balchder y rhai drwg, ac ni chlyw efe.
[f] Pen. 27.9. Dih. 15.29. Jer. 11. 11. 13 [f] Diau na wrendy Duw oferedd; ac nad edrych yr Holl-alluog arno.
14 Er dywedyd o honot na weli ef, etto *y mae* barn ger ei fron ef, diſgwil ditheu wrtho.
‡ Sef, *Duw.* ‡ Sef, *Job.* 15 Ac yn awr, am nad yw felly, ‡ efe a ymwelodd yn ei ddigoſaint: etto ni ŵyr ‡ efe mewn dirfawr galedi.
16 Am hynny y lleda Job ei ſafn yn ofer; ac yr amlhâ eiriau heb wybodaeth.

PEN. XXXVI.

1 *Elihu yn dangos bod Duw yn gyfiawn yn ei ffyrdd.* 16 *Y modd y mae pechodau Job yn attal bendithion Duw.* 24 *Rhaid yw mawrhau gweithredoedd Duw.*

AC Elihu a aeth rhagddo, ac a ddywedodd,
2 Goddef i mi ychydig, ac myfi a fynegaf i ti, *fod gennyf* ymadroddion etto tros Dduw.
3 O bell y cymmeraf ſy ngwybodaeth: ac i'm gwneuthur-ŵr y rhoddaf gyfiawnder.
4 Canys yn wîr nid celwŷdd fydd fy ymadroddion: y perffaith o wybodaeth ſydd gyd-a thi.
[g] Pen. 9. 4. & 12.13,16. & 37. 23. Pſal. 99. 4. † Heb *chalio.* 5 Wele, cadarn ydyw Duw, ac ni ddïyſtyra efe *neb*: [g] cadarn o gadernid a † doethineb *yw efe.*
6 Nid achub efe fywyd yr annuwiol; ond efe a rydd uniondeb *i'r* ‡ trueniaid.
2400
‡ Neu, *cyfiawnder.*
[b] Pſa. 33. 18. & 34. 15.
[c] Pſa. 113. 8. 7 [b] Ni thynn efe ei olwg oddïar y cyfiawn; eithr [c] y maent gyd-a brenhinoedd, ar yr orſedd faingc; ïe efe a'i ſiccrhâ yn dragywydd, a hwy a ddercheſir.
[d] Pſ.107.10. 8 Ac [d] o's hwy a rwymir â geſynnau, *ac* a ddelir â rhaffau gorthrymder;
9 Yna efe a ddengys iddynt hwy eu gwaith, a'i hanwireddau, amlhau o honynt:
[e] Pen. 33. 16, 23. 10 [e] Ac a egyr eu cluſtiau hwy i *dderbyn* cerydd; ac a ddywed am droi o honynt oddiwrth anwiredd.
[f] Pſ. 21.13. 11 O's gwrandawant hwy, a'i waſanaethu *ef*, hwy [f] a dreuliant eu dyddiau mewn daioni, a'i blynyddoedd mewn hyfrydwch.
† Heb. *aur ymaith.* 12 Ac oni wrandawant, † difethir hwy gan y cleddyf; a hwy a drengant heb wybodaeth.
[g] Rhuf.1.5. 13 Ond y rhai rhagrithiol o galon [g] a 'chwanegant ddîg: ni waeddant pan rwymo efe hwynt.
[h] Pſ. 15.32. & 22. 16. Pſal. 55.23. 14 [h] Eu henaid hwythau fydd marw mewn ieuengctid: a'i bywyd gyd-a'r ‡ aflan.
‡ Neu, *Sodomiaid.* 15 Efe a wared y ‡ truan yn ei gyſtudd: ac a egyr eu cluſtiau hwynt mewn gorthrymder.
‡ Neu, *cyſtuddiol.* 16 Felly hefyd efe a'th ſymmudaſai di o enau cyfyngdra i ehengder, lle nid oes gwaſgfa, † a'i ſaig dy fwrdd di *fuaſai* yn llawn braſder.
† Heb. *yr hyn a orphwys ar dy fwrdd.* 17 Ond ti a gyflawnaiſt farn yr annuwiol: barn a chyfiawnder ‡ a ymaflant ynot.
[i] Pſal.33. ‡ Neu, *a'th gyhuddiant.* 18 O herwŷdd *bod* digoſaint, *gochel* rhag iddo dy gymmeryd ti ymaith â'i ddyrnod: yna [k] ni'th † wared iawn mawr.
[k] Pſal.49. † Heb. *a'i helin.* 19 A briſſia efe ar dy olud ti? na *phriſſia* ar aur, nac ar holl gadernid nerth.
20 Na chwennych y nôs, pan dorrer pobl ymaith yn eu lle.
21 Ymochel, nac edrych ar anwiredd; canys hynny a ddewiſaiſt o flaen cyſtudd.
[l] Eſay 40. 23, 24. Rhuf.11. 1 Cor. 2. [m] Pen. 34. 13. [n] Pé. 34. 22. 22 Wele, Duw drwy ei nerth a dderchafa; [l] pwy ſydd yn dyſgu fêl ef?
23 [m] Pwy a orchymynnodd ei ffordd ef iddo? a [n] phwy a ddywed, Gwnaethoſt anwiredd?
24 Cofia fawrhau ei waith ef; ar yr hwn yr edrych dynion.
25 Pob dyn a'i gwêl; a dyn a'i cenſydd o bell.
[o] Pſal 90. & 102. 27. Heb. 1. 12. 26 Wele mawr *yw* Duw, ac nid adwaenom ef: ac [o] ni fedrir chwilio allan nifer ei flynyddoedd ef.
27 Canys efe a wnâ y defnynnau dyfroedd yn fân, *hwy* a dywalltant law fel y byddo ei darth.
28 Yr hwn a ddifera, ac a ddefnynna y cymmylau, ar ddyn yn helaeth.
29 Hefyd, a ddeall *dyn* daniadau y cymmylau; *a* thwrwf ei babell ef?
† Heb *wrandd.* 30 Wele, efe a danodd ei oleuni arno, ac a orchguddiodd † waelod y môr.
[p] Pé. 37. & 38. 31 Canys [p] â hwynt y barn efe y bobloedd, *ac* y rhydd efe fwyd yn helaeth.
32 Efe a guddia y goleuni â chymmylau: ac a rydd orchymyn iddo *na thywynno* trwy *y cwmmwl* ſydd rhyngthynt.
‡ Heb *yr eſmwyth.* 33 Ei dwrwſ a fynega am dano, a'r anifeiliaid am ‡ y tarth.

PEN.

1 *Rhaid yw ofni Duw o herwŷdd ei weithredoedd.*
15 *Bod ei ddoethineb ef yn anchwiliadwy yn-ddynt hwy.*

VVRth hyn hefyd y cryn fy nghalon, ac y dychlamma hi o'i lle.

2 Gan wrando gwrandewch ar ſŵn ei lef; ac ar y ſain a ddaw allan o'i enau ef.

3 Efe a'i hyfforddia dan yr holl nefoedd; a'i † fellt hyd ‡ eithafoedd y ddaiar.

4 [a] Sŵn a rua ar ei ôl ef, efe a wnâ daranau â llais ei odidawgrwydd, ac ni oeda efe hwynt, pan glywir ei dwrwf ef.

5 Efe a wnâ daranau â'i lais yn rhyfedd: [b] y mae yn gwneuthur *pethau* mwy nag a wyddom ni.

6 Canys [c] efe a ddywed wrth yr eira, Bydd *ar* y ddaiar; ac wrth gawod o law, ac wrth † law mawr ei nerth ef.

7 Efe a ſelia law pob dyn, fel yr adwaeno pawb ei waith ef.

8 Yna yr â y bwyſtfil i'w loches; ac y trîg yn ei le.

9 O'r † dehau y daw corwŷnt: ac oerni oddi-wrth y ‡ gogledd.

10 [d] A'i wŷnt y rhydd Duw rew: a llêd y dyfroedd a gyfyngir.

11 Hefyd efe a flina gwmmwl yn dwſrhau: efe a waſgar ‡ ei gwmmwl goleu.

12 Ac y mae hwnnw yn ymdroi oddiamgylch wrth ei lywodraeth ef: fel y gwnelont hwy beth bynnag a orchymynno efe iddynt, ar hŷd wyneb y byd, *ar* y ddaiar:

13 Pa un bynnag ai yn † goſpedigaeth, ai [e] i'w ddaiar, ai [f] er daioni, [g] efe a bâr iddo ddyfod.

14 Gwrando hyn, Job; ſa, ac yſtyria ryfeddodau Duw.

15 A wyddoſt ti pa brŷd y doſparthodd Duw hwynt, ac y gwnaeth efe i oleuni ei gwmmwl lewyrchu?

16 A wyddoſt ti oddïwrth bwyſau y cymmylau? rhyfeddodau *yr hwn ſydd* berffaith-gwbl o wybodaeth?

17 Pa ſodd y mae dy ddillad yn gynnes, pan baro efe y ddaiar yn dawel â'r deheu-wŷnt?

18 [h] A denaiſt ti gyd-ag ef yr wybren, yr hon a ſiccrhawyd fel drych toddedig?

19 Gwnâ i ni wybod pa beth a ddywedwn wrtho: ni fedrwn ni gyfleu *ein geiriau* gan dywyllwch.

20 A fynegir iddo ef o's llefaraf? o's dywed neb, dïau y llyngcir ef.

21 Ac yn awr, ni wêl *neb* y goleuni diſglaer ſy 'n y cymmylau: ond myned y mae y gwŷnt, a'i puro hwynt.

22 O'r gogledd-wŷnt y daw ‡ *hîn-dda*: ond *y mae* yn Nuw ogoniant mwy ofnadwy.

23 Am yr Holl-alluog, [i] ni allwn ni mo'i gael ef: [k] ardderchawg yw o nerth, a barn, a helaethrwydd cyfiawnder; ni chyſtuddia efe.

24 Am hynny yr ofna dynion ef: nid edrych efe ar neb doeth eu calon.

† Heb. *oleuni.* ‡ Heb. *aſgell.* [a] Pen. 39. 3. & 68. 33. [b] Pen. 5. 9. & 9. 10. & 36. 26. [c] Pſal. 147. 15, 16. † Heb. *gawodyd o law mawr.* ‡ Neu, *Sodomaidd.* ‡ Neu, *cyſtuddiol.* † Heb. *yr hyn a orphwys a dyſwill.* [d] Pſal. 135. ‡ Neu, *a'th gynhyllant.* † Heb. *a'i deim.* [e] Heb. *dalen.* Pen. 38. 27. & Sam. 22. [f] Eſay 44. 23, 24. Rhuf. 11. 36. 1 Cor. 12. 28. [g] Pen. 36. 13. [h] Pſal. 18. 45. Exod. 9. 22. Sam. 12. 19. & 10. 9. & 36. 31. [i] Pſal. 90. & 102. 27. Heb. 1. 12. Pen. 1. 6. † Heb. *wreiddi.* [k] Pſ. 37. & 38. 8. Heb. *yr eſgyn.*

PEN. XXXVIII.

1 *Duw yn annog Job i atteb.* 4 *Duw, trwy ei alluog weithredoedd, yn dangos i Job ei anwybodaeth,* 31 *a'i wendid.*

YNa 'r ARGLWYDD a attebodd Job [a] allan o'r corwŷnt, ac a ddywedodd,

2 [b] Pwy *yw* hwn ſydd yn tywyllu cyngor ag ymadroddion heb wybodaeth?

3 [c] Gwregyſa dy lwynau yn awr fel gŵr; a ‡ mynega i mi *yr hyn* a ofynnwyf i ti.

4 [d] Pa le 'r oeddit ti pan ſylfaenais i y ddaiar? mynega, o's medri ddeall.

5 Pwy a oſododd ei meſurau hi, o's gwyddoſt? neu pwy a eſtynnodd linyn arni hi?

6 Ar ba beth y † ſiccrhawyd ei ‡ ſylfeini hi? neu pwy a oſododd ei chongl-faen hi?

7 Pan gyd-ganodd ſêr y borau; ac y gorfoleddodd holl feibion Duw.

8 [e] A *phwy* a gauodd y môr â dorau, pan ruthrodd efe allan *megis* pe deuai allan o'r grôth?

9 Pan oſodais i y cwmmwl yn wiſg iddo, a niwl tew yn rhwymyn iddo,

10 [f] Pan oſodais ſy ngorchymyn arno, a *phan* oſodais droſolion a dorau,

11 Gan ddywedyd, Hyd yma y deui, ac nid ym-mhellach; ac yma 'r attelir ymchwydd dy donnau di.

12 A orchymynnaiſt ti y borau, er dy ddyddiau? a ddangoſaiſt ti i'r wawr-ddydd ei lle?

13 I ymaflyd yn ‡ eithafoedd y ddaiar, fel yr eſgydwer yr annuwiol allan o honi hi?

14 *Canys* hi a ymnewidia fel clai 'r ſêl: a hwy a ſafant fel dillad.

15 Ac attelir eu goleuni oddïwrth yr annuwiol: [g] dryllir y braich derchafedig.

16 A ddaethoſt ti i eigion y môr? ac a rodiaiſt ti ynghilfachau y dyfnder?

17 A agorwyd [h] pyrth marwolaeth i ti? neu a welaiſt ti byrth cyſgod angau?

18 A yſtyriaſt ti lêd y ddaiar? mynega o's adwaenoſt ti hi oll.

19 Pa ffordd *yr eir lle* y trîg goleuni? a pha le y mae lle y tywyllwch?

20 Fel y cymmerit ef ‡ hyd ei derfyn, ac y medrit y llwybrau i'w dŷ ef.

21 A wyddit ti yna y genid tydi? ac *y byddai* rhifedi dy ddyddiau yn fawr?

22 A aethoſt ti i [i] dryſſorau 'r eira? neu a welaiſt ti dryſſorau y cenllyſg?

23 [k] Y rhai a gedwais i hyd amſer cyfyngder; hyd ddydd ymladd a rhyfel.

24 Pa ffordd yr ymranna goleuni, yr hwn a waſgar y dwyrain-wŷnt ar y ddaiar?

25 Pwy a rannodd ddyfrlle i'r llif-ddyfroedd? a ffordd i fellt y taranau,

26 I lawio ar y ddaiar *lle* ni byddo dyn: ar yr anialwch *ydd* heb ddyn ynddo;

27 [l] I ddigoni y tîr diſſaeth a gwŷllt: ac i beri i gnŵd o laſ-wellt dyfu?

28 A oes dâd i'r glaw? neu pwy a genhedlodd ddefnynnau 'r gwlith?

29 O grôth pwy y daeth yr iâ allan? a phwy a genhedlodd lwyd-rew y neſoedd?

[a] Felly Exod. 19. 16, 18. 1 Bre. 19. 11. Ezec. 1. 4. Nah. 1. 3. [b] Pen. 42. 3. [c] Pen. 40. 7. ‡ Heb. *gwnâ i mi wybod.* [d] Pſ. 104. 5. Dih. 8. 29. & 30. 4. † Heb. *ſeiliwyd.* ‡ Heb. *morteisiau, neu, ſylfeini.* [e] Gen. 1. 9. Pſal. 33. 7. & 104. 9. Dih. 8. 29. ‡ Heb. *eſgyll.* [f] Pſ. 26. 10 [g] Pſa 10. 15. [h] Pſal. 9. 13. [i] Pſa. 135. 7. [k] Exo. 9. 18. Joſ. 10. 11. Eſay 30. 30. [l] Pſ. 107. 35.

2400

30 Y dyfroedd a guddir megis â charreg, ac wyneb y dyfnder a † rewödd.

† Heb. *ddaliwyd.*

31 A rwymi di hyfrydwch ‡ [m] Pleiades? neu a ddattodi di rwymau ‖ Orion?

‡ Neu, *y vii seren.* Heb. *Cimah.*

[m] Pen. 9.9. Amos 5. 8.

32 A ddygi di allan ‡ Mazzaroth yn eu hamser? neu a dywyſi † di Arcturus a'i feibion?

‖ Heb. *Ceſil.*

33 A adwaenoſt ti [n] ordeiniadau y nefoedd? a oſodi di ei lywodraeth ef ar y ddaiar?

‡ Neu, *y xii arwydd.*

† Heb. *di hwynt, Arct. a'i feibion.*

[n] Jer. 31.35.

34 A ddercheſi di dy lef ar y cwmmwl, fel y gorchguddio helaethrwydd o ddyfroedd dydi?

35 A ddanfoni di fellt allan, fel yr elont ac y dywedont wrthyt, Wele ni?

[o] Pen. 32.8. Preg. 2.26.

36 [o] Pwy a oſododd ddoethineb yn yr ymyſgaroedd? neu pwy a roddodd ddeall i'r galon?

37 Pwy a gyfrif y cymmylau drwy ddoethineb? a phwy a all † attal coſtrelau y nefoedd,

† Heb. *beri i gyſtrelau y nefoedd orwedd.*

38 Pan ‖ droër y llwch yn dom, fel y glyno y priddellau ynghŷd?

‖ Heb. *dywallter.*

39 [p] A elli di hela 'ſglyfaeth i'r llew? neu a elli di lenwi † gwangc cenawön y llewöd,

[p] Pſal. 104. 21.

† Heb. *bywyd.*

40 Pan ymgrymmant yn eu llocheſau; pan eiſteddant mewn ffau i gynllwyn?

[q] Pſ. 147.9. Mat. 6.26.

41 [q] Pwy a ddarpar i'r gig-fran ei bwyd? pan lefo ei chywion ar Dduw, gwibiant o eiſiau bwyd.

PEN. XXXIX.

1 Am y geifr gwylltion a'r ewigod, 5 yr aſſyn wyllt, 9 yr unicorn, 13 y paun, a'r Eſtris, 19 y march, 26 y gwalch, 27 a'r eryr.

A Wyddoſt ti yr amſer i eifr gwylltion y creigiau lydnu? a fedri di wilied *yr amſer* [a] y bwrw 'rewigod loi?

[a] Pſa. 29.9.

2 A gryfrifi di y miſoedd a gyflawnant hwy? ac a wyddoſt ti 'r amſer y llydnant?

3 Ymgrymmant, bwriant eu llŷdnod, *ac* ymadawant â'i gofid.

‡ Neu, *gan yd.*

4 Eu llydnod a gryfhâ, cynnyddant ‡ yn y maes: ânt allan, ac ni ddychwelant attynt hwy.

5 Pwy a ollyngodd yr aſſyn wŷllt yn rhydd? neu pwy a ddattododd rwymau 'r aſſyn wŷllt?

[b] Pen 24.5. Jer. 2. 24. Hoſ. 8. 9.

6 [b] Yr hwn y goſodais yr anialwch yn dŷ iddo; a'r † diffaethwch yn drigfa iddo.

† Heb *halen-dir.*

7 Eſe a chwardd am *ben* lliaws tref: [c] ni wrendy ar lais y ‖ geilwad.

[c] Pen. 3.18.

‖ Heb. *cymhellwr.*

8 Cilfachau y mynyddoedd *yw* ei borfa ef: ac eſe a chwilia am bob glaſ-welltyn.

9 A gyttüna 'r unicorn i'th waſanaethu di? a erys eſe wrth dy breſebau di?

10 A rwymi di unicorn â'i dîd mewn rhych? a lyſna eſe y dolydd ar dy ôl di?

11 A ymddiriedi wrtho am fod ei gryfdwr yn fawr? a adewi di dy lafur iddo?

12 A goeli di ef, y dwg eſe dy hâd ti drachefn? ac y caſgl eſe ef i'th lawr-dyrnu di?

13 *A roddaiſt ti* adenydd hyfryd i'r peunod? neu ‡ adenydd a phlu i'r Eſtris?

‡ Neu, *ydis 'r Cornicia a'r Eſtris.*

14 Yr hon a âd ei hwyau yn y ddaiar; ac a'i cynheſa yn y llwch;

15 Ac y mae hi yn gollwng tros goſ y gallai troed eu dryllio hwynt; neu anifail y maes eu ſathru.

16 Caled yw hi wrth ei chywion, *fel pe* na *byddent* eiddi hi: ei gwaith hi *ſydd* ofer, heb ofn. 2400

17 Oblegid na roddes Duw iddi ddoethineb; ac na chyfrannodd iddi ddeall.

18 Yr amſer yr ymgodo hi yn uchel, hi a ddïyſtyra y march a'i farchog.

19 A roddaiſt ti gryfdwr i farch? neu a ‡ ddyſgaiſt iddo weryru?

‡ *Wiſgiſt ti ei roddſ ſ â tharan?*

20 A ddychrynni di ef fel celiog rhedyn? dychryn *ydyw* ardderchawgrwydd ei ffroen ef.

21 *Ei draed ef* a gloddiant yn y dyffryn, ac eſe a lawenycha yn ei gryfdwr: eſe a â allan i gyfarfod arfau.

22 Eſe a ddïyſtyra arſwyd, ac ni ddychrynna eſe; ac ni ddychwel yn ei ôl rhag y cleddyf.

23 Y cawell ſaethau a dryſtia yn ei erbyn; y ddiſglair wayw-ffon a'r darian.

24 Eſe a lwngc y ddaiar gan greulondeb a chynddaredd: ac ni chrêd mai llais yr udcorn *yw.*

25 Eſe a ddywed ymmhlith yr utcyrn, Ha, ha; ac a arogla o bell ryfel, twrf tywyſogion, a'r bloeddio.

26 Ai trwy dy ddoethineb di 'r eheda y gwalch, *ac* y lleda eſe ei adenydd tu-a 'r dehau?

27 Ai wrth dy † orchymyn di 'r ymgyfyd yr eryr, ac [d] y gwnâ eſe ei nyth yn uchel?

† Heb. *enau.*

[d] Jer. 49.16. Obad. 4.

28 Y trig eſe, ac yr erys *mewn* craig; *ac* ar yſcithredd y graig, a'r lle cadarn?

29 Oddi-yno y chwilia am fwyd: ei lygaid a ganfyddant o bell.

30 Ei gywion hefyd a ſugnant waed: a [e] lle *y byddo* celanedd, yno *y bydd* eſe.

[e] Mat. 24. 28. Luc 17.37.

PEN. XL.

1 Job yn ymoſtwng ger bron Duw. 6 Duw yn ei gyffroi ef i ddangos ei gyfiawnder, a'i allu, a'i ddoethineb. 15 Am y Behemoth.

YR ARGLWYDD hefyd a attebodd Job, ac a ddywedodd,

2 Ai dyſgeidiaeth yw ymryſon â'r Holl-alluog? A argyoeddo Dduw, attebed i hynny.

3 ¶ A Job a attebodd yr ARGLWYDD, ac a ddywedodd,

4 Wele gwael ydwyf, pa beth a attebaf i ti? [a] mi a oſodaf fy llaw ar fy ngenau.

[a] Pſa. 39.

5 Dywedais unwaith, ond nid attebaf; ïe ddwywaith, ond ni 'chwanegaf.

6 ¶ [b] A'r ARGLWYDD a attebodd Job allan o'r corwŷnt, ac a ddywedodd,

[b] Pen. 38.

7 [c] Gwregyſa yn awr dy lwynau fel gŵr; a [d] myfi a ofynnaf i ti, mynega ditheu i mi.

[c] Pen. 38. [d] Job. 42.

8 [e] A wnei di fy marn i yn ofer? a ferni di fi yn anghyfiawn, i'th gyfiawnhau dy hun?

[e] Pſa. 51. Rhuf. 3.

9 A oes i ti fraich fel i Dduw? neu a wnei di daranau â'th lais fel ynte?

10 [f] Ymdrwſſia yn awr â mawredd, ac â goruchelder: ac ymwiſg â gogoniant, ac â phrydferthwch.

[f] Pſ. 104.

11 Gwaſgara gynddaredd dy ddigofaint; ac edrych ar bob balch, a thafl ef i lawr.

12 Edrych ar bob balch, a goſtwng ef; a ſathra 'r annuwiol yn eu lle.

13 Cuddia hwynt ynghŷd yn y pridd, a rhwym eu hwynebau hwy mewn *ſe* cuddiedig

14 Yna

14 Yna hefyd myfi a addefaf i ti, y gall dy ddeheu-law dy achub.

15 ¶ Yn awr wele ‡ y Behemoth, yr hwn a wneuthym gyd-a thi; glaſ-wellt a fwytty efe fel ych.

16 Wele yn awr, ei gryfder ef *ſydd* yn ei lwynau: a'i nerth ym mogel ei fol.

17 Efe a gyfyd ei gynffon fel cedr-wydden: gewynnau ei arennau ef ſy blethedig.

18 Pibellau prês *ydyw* ei eſgyrn ef: ei eſgyrn *ſydd* fel ffyn heiyrn.

19 Pennaf o ffyndd Duw *ydyw* efe: yr hwn a'i gwnaeth a all beri i'w gleddyf neſſau *atto ef.*

20 Y mynyddoedd yn ddiau a ddygant laſwellt iddo: ac yno y chwery holl anifeiliaid y maes.

21 Efe a orwedd dan goedydd cyſgod-fawr, mewn lloches o gyrs a ſiglennydd.

22 Coed cyſgod-fawr a'i gorchguddiant â'i cyſgod: helyg yr afon a'i amgylchant.

23 Wele, efe a † ŷf yr afon, *ac* ni phryſſura; efe a obeithia y tynnai efe yr Iorddonen i'w ſafn.

24 A ddeil neb ef o flaen ei lygaid? a dylla *neb* ei drwyn *ef* â bachau?

PEN. XLI.

Mawr allu Duw yn y Leſiathan.

A Dynni di y † Leſiathan allan â bâch? ‡ neu a rwymi di ei dafod ef â rhaff?

2 A oſodi di fâch yn ei drwyn ef? neu a dylli di aſgwrn ei ên ef â mynawyd?

3 A fawr ymbil efe â thi? a ddywed efe wrthyt ti yn dêg?

4 A wnâ efe ammod â thi? a gymmeri di ef yn wâs tragywyddol?

5 A chwarei di ag ef, fel ag aderyn? neu a rwymi di ef i'th langceſau?

6 A ſwpera cyfeillion arno? a gyfrannant hwy ef rhwng marſiand-wŷr?

7 A lenwi di ei groen ef â phigau heiyrn? neu ei ben a thryferau?

8 Goſod dy law arno ef; cofia y rhyfel; na wnâ mwy.

9 Wele, ofer ydyw ei obaith ef: oni chwŷmp *un* gan ei olwg ef?

10 Nid *oes neb mor* hyderus a'i godi ef: a phwy a ſaif ger fy mron i?

11 [a] Pwy a roddodd i mi yn gyntaf? [b] *beth bynnag ſydd* dan yr holl nefoedd, eiddofi *yw.*

12 Ni chelaf ei aelodau ef, na'i gryfder, na gweddeidd-dra ei yſtym ef.

13 Pwy a ddatcuddia wyneb ei wiſg ef? pwy a ddaw *atto ef* â'i ffrwyn ddau-ddyblyg.

14 Pwy a egyr ddorau ei wyneb ef? ofnadwy *yw* amgylchoedd ei ddannedd ef.

15 Ei falchder *yw ei* † emmau, wedi eu cau ynghŷd megis â ſêl gaeth.

16 Y mae 'r naill mor agos at y llall, fel na ddaw gwŷnt rhyngddynt.

17 Pob un a lŷn wrth ei gilydd; hwy a gyd-ymgyſſylltant, fel na wahenir hwy.

18 Wrth ei diſian ef y tywynna goleuni, a'i lygaid ef *ſydd* fel amrantau y borau.

19 Ffaglau a ânt allan, *a* gwreichion tanllyd a neidiant o'i enau ef.

20 Mwg a ddaw allan o'i ffroenau, fel *o* bair neu grochan berwedig. 2400

21 Ei anadl a wnâ i'r glo loſgi: a fflam a ddaw allan o'i enau.

22 Yn ei wddf y trîg cryfder: a thriſtwch a † dry yn llawenydd o'i flaen ef. † Heb. *lawenycha.*

23 Llywethau ei gnawd a lynant ynghŷd: caledodd ynddo ei hun fel na ſyflo.

24 Caled ydyw ei galon fel carreg; a chaled fel darn o'r maen iſſaf i *felyn.*

25 Rhai cryfion a ofnant pan godo ef: rhag ei ddrylliadau ef yr ymlanhânt.

26 Cleddyf yr hwn a'i tarawo, ni ddeil; y wayw-ffon, y biccell, na'r ‡ llurig. ‡ Neu, *ddwyfronneg.*

27 Efe a gyfrif haiarn fel gwellt, a phrês fel pren pwdr.

28 Ni phâr ſaeth iddo ffoi: cerrig taſl a droëd iddo yn ſofl.

29 Piccellau a gyfrifir fel ſoflyn; ac efe a chwardd wrth yſgwyd gwayw-ffon.

30 Tano ef *y bydd* megis darnau llymion o leſtri pridd: efe a dana bethau llymion ar hŷd y clai.

31 Efe a wnâ i'r dyfnder ferwi fel crochan: efe a eſyd y môr fel crochan o ennaint.

32 Efe a wnâ lwybr golau ar ei ôl: *fel* y tybygid *fod* y dyfnder yn frig-wŷn.

33 Nid *oes* ar y ddaiar gyffelyb iddo: yr hwn a ‡ wnaethpwyd heb ofn. ‡ Neu, *ymddng.*

34 Efe a edrych ar bob peth uchel: brenin *ydyw* ar holl feibion balchder.

PEN. XLII.

1 *Job yn ymroi i Dduw.* 7 *A Duw yn barnu achos Job yn erbyn, ac yn peri i'w gyfeillion ymroi iddo, ac yn ei dderbyn ef yn gymmeradwy,* 10 *ac yn ei fawrhau, ac yn ei fendithio.* 16 *Oedran a marwolaeth Job.*

A Job a attebodd yr ARGLWYDD, ac a ddywedodd,

2 Myfi a wn y gelli di bob peth; ac na ‡ attelir *un* meddwl oddiwrthyt. ‡ Neu, *rwyſtrir un o'th feddyliau.*

3 [a] Pwy *ydyw* 'r hwn ſydd yn cuddio cyngor heb wybodaeth? am hynny y lleferais yr hyn nis deallais; [b] *pethau* rhy ryfedd i mi, y rhai ni's gwyddwn. [a] Pen. 38. 2. [b] Pſal. 40. 5. & 131. 1. & 139. 6.

4 Gwrando attolwg, ac myfi a lefaraf: [c] gofynnaf i ti, dyſg ditheu finneu. [c] Pen. 38. 3. & 40. 7.

5 Myfi a glywais â'm cluſtiau ſôn am danat: ond yn awr ſy llygad a'th welodd di.

6 Am hynny y mae yn ffiaidd gennyf fi *fy hun*; ac yr ydwyf yn edifarhau mewn llwch a lludw.

7 ¶ Ac wedi dywedyd o'r ARGLWYDD y geiriau hyn wrth Job; yr ARGLWYDD a ddywedodd wrth Eliphaz y Temaniad, Fy nigofaint a gynneuodd yn dy erbyn di, ac yn erbyn dy ddau gyfaill, am na ddywedaſoch am danafi yn uniawn fel fy ngwaſanaeth-wr Job.

8 Yn awr gan hynny cymmerwch i chwi ſaith o fuſtych, a ſaith o hyrddod, ac [d] ewch at fy ngwaſanaeth-wr Job; ac offrymmwch boeth-aberth troſoch, a gweddïed fy ngwaſanaeth-wr Job troſoch: canys mi a dderbyniaf ei wyneb ef; fel na wnelwyf i chwi *yn ôl eich* ffolineb, [d] Mat. 5. 24.

2400 am na ddywedasoch yr uniawn am-danaf, fel fy ngwasanaeth-wr Job.

9 Felly Eliphaz y Temaniad, a Bildad y Suhiad, a Sophar y Naamathiad, a aethant ac a wnaethant fel y dywedasai 'r ARGLWYDD wrthynt: a'r ARGLWYDD a dderbynniodd wyneb Job.

e Ps. 14. 7. 10 Yna 'r e ARGLWYDD a ddychwelodd gaethiwed Job, pan weddïodd efe tros ei gyfeillion: a'r ARGLWYDD a 'chwanegodd yr hyn oll *a feddai* gan Job yn ddau ddyblyg.

11 Yna ei holl geraint, a'i holl garesau, a phawb o'i gydnabod ef o'r blaen, a ddaethant atto, ac a fwyttasant fwyd gyd-ag ef yn ei dŷ, ac a gwynasant iddo, ac a'i cyssurasant ef, am yr holl ddrwg a ddygasai 'r ARGLWYDD arno ef: a hwy a roddasant iddo bob un ddarn o arian, a phob un dlŵs o aur.

12 Felly yr ARGLWYDD a fendithiodd ddiwedd Job yn fwy nâ'i ddechreuad: canys yr oedd ganddo bedair mîl ar ddeg o ddefaid, a chwe mîl o gamelod, a mîl o gyplau ychen, a mîl o assynnod. 2400

13 Ac yr oedd iddo saith o feibion, a thair o ferched.

14 Ac efe a alwodd henw y gyntaf, Jemima, a henw yr ail Cezia, a henw y drydedd Cerenhappuch.

15 Ac ni cheid gwragedd mor lân a merched Job yn yr holl wlâd honno: a'i tâd a roddes iddynt hwy etifeddiaeth ym mhlith eu brodyr.

16 A Job a fu fyw wedi hyn gant a deugain o flynyddoedd; ac a welodd o'i feibion, a meibion ei feibion, bedair cenhedlaeth.

17 Felly Job a fu farw yn hên ac yn llawn o ddyddiau.

Llyfr y PSALMAU.

PSAL. I. Boreuol weddi.

1 Dedwyddwch y duwiol. 4 Annedwyddwch yr annuwiol.

GWYN ei fyd [a] y gŵr ni rodia ynghyngor yr annuwolion, ac ni saif yn ffordd pechaduriaid, ac [b] nid eistedd yn eisteddfa gwatwar-wŷr.

2 Onid fydd a'i ewyllys ynghyfraith yr ARGLWYDD; [c] ac yn myfyrio yn ei gyfraith ef ddydd a nôs.

3 Ac [d] efe a fydd fel pren wedi ei blannu ar lan afonydd dyfroedd; yr hwn a rydd ei ffrwyth yn ei brŷd; a'i ddalen ni † wywa, a pha beth bynnag a wnêl, efe a lwydda.

4 Nid felly *y bydd* yr annuwiol; onid [e] fel mân us yr hwn a chwâl y gwŷnt ymaith.

5 Am hynny yr annuwolion ni safant yn y farn, na phechaduriaid ynghynnulleidfa y rhai cyfiawn.

6 Canys [f] yr ARGLWYDD a edwŷn ffordd y rhai cyfiawn: ond ffordd yr annuwolion a ddifethir.

[a] Diha. 4. 16. 15.
[b] Jer. 15. 17.
[c] Jos. 1. 8. Pſal. 119. 97. Jer. 17. 8. Ioc. 47. 12. Heb. ſtanns.
[d] Ezec. 19. 10.
[e] Iob 21. 18. Pſal. 35. 5. & 37. 13. & 39. 5. Eſay 17. 13.
[f] Pſal. 1. 7.

PSAL. II.

1 Brenhiniaeth Christ, 10 A chynghori brenhinoedd i'w derbyn

PAham [a] y terfysga y cenhedloedd, ac y myfyria y bobloedd beth ofer?

2 Y mae brenhinoedd y ddaiar yn ymosod, a'r pennaethiaid yn ymgynghori ynghŷd, yn erbyn yr ARGLWYDD, ac yn erbyn ei [b] Gristʃ ef, *gan ddywedyd*,

3 [c] Drylliwn eu rhwymau hwy: a thaflwn eu rheffynnau oddiwrthym.

4 [d] Yr hwn sydd yn preswylio yn y nefoedd a chwardd: yr ARGLWYDD a'i gwatwar hwynt.

5 Yna y llefara efe wrthynt yn ei lîd, ac yn ei ddigllonrwydd y ‡ dychrynna efe hwynt.

6 Minneu a † osodais fy Mrenin ar Sïon ‡ fy mynydd sanctaidd.

7 Mynegaf ‡ y ddeddf: dywedodd yr ARGLWYDD wrthyf, [e] Fy mâb *ydwyt* ti, myfi heddyw a'th genhedlais.

8 [f] Gofyn i mi, a rhoddaf y cenhedloedd yn etifeddiaeth i ti, a therfynau y ddaiar i'th feddiant.

9 [g] Drylli hwynt â gwialen haiarn; maluri hwynt fel llestr pridd.

10 Gan hynny 'r awr hon, frenhinoedd, byddwch synhwyrol: barn-wŷr y ddaiar, cymmerwch ddysg.

11 Gwasanaethwch yr ARGLWYDD mewn ofn, ac ymlawenhewch mewn dychryn.

12 Cussenwch y mâb rhag iddo ddigio, a'ch difetha chwi o'r ffordd, pan gynneuo ei lîd ef ond ychydig. [h] Gwŷn eu byd pawb a ymddiriedant ynddo ef.

[a] Pſ. 46. 6. 4. 25.
[b] Act. 4. 25. 27.
[c] Jer. 5. 5. 19. 14.
[d] Pſal. 37. 13. 59. 8. 2. 4. 2. 26.
[e] Pſal. 89. 27.
[f] Dat. 7. 14. & 19. 15.
[g] Pſal. 2. 27. 72. 9. Dat. 2. 44. & 12. 7. Apoc. 2. 27. & 12. 5. & 19. 15.
[h] Pſ. 34. 8. Dih. 16. 20. Eſay 30. 18. Jer. 17. 7. Rhuf. 9. 33. & 10. 11. 1 Pet. 2. 6.

PSAL. III.

Diogelwch nawdd ac amddiffyn Duw.

¶ Pſalm Dafydd, [a] pan ffodd efe rhag Abſalom ei fab.

ARGLWYDD, mor aml yw fy nhrallod-wŷr? llawer *yw y rhai* sy 'n codi i'm herbyn.

2 Llawer *yw y rhai* sy 'n dywedyd am fy enaid, Nid *oes* iechydwriaeth iddo yn *ei* Dduw. *Selah.*

3 Ond tydi, ARGLWYDD, *ydwyt* darian ‡ i mi; fy ngogoniant, a [b] derchafydd fy mhen.

4 A'm llef y gelwais ar yr ARGLWYDD, ac efe a'm clybu o'i fynydd sanctaidd. *Selah.*

5 [c] Mi a orweddais, ac a gysgais; *ac* a ddeffroais; canys yr ARGLWYDD a'm cynhaliodd.

6 [d] Nid ofnaf fyrddiwn *o* bobl, y rhai o amgylch a ymosodasant i'm herbyn.

7 Cyfod, ARGLWYDD; achub fi, fy Nuw: canys [e] tarewaist fy holl elynion *ar* garr yr ên; torraist ddannedd yr annuwolion.

8 [f] Iechydwriaeth *sydd* eiddo 'r ARGLWYDD: dy fendith *sydd* ar dy bobl. *Selah.*

[a] 2 Sam. 15. 16, 17, 18.
‡ Neu, trosofi.
[b] Eſay 27. 6.
[c] Eze. 26. 6. Pſa. 4. 8. Dih. 3. 23.
[d] Pſa. 27. 3.
[e] Iob 16 10. Pſa. 58. 6.
[f] Dih. 21. 31 Eſay 43. 11. Jer. 3. 23. Hoſ. 13. 4. Ioan 2. 9. Dat. 7. 10. & 19. 1.

PSAL. IV.

1 Dafydd yn gweddïo ar gael ei wrando. 2 Yn ceryddu, ac yn cynghori ei elynion. 6 Yn ffafor Duw y mae dedwyddwch dyn.

¶ I'r ‡ pen-cerdd ar Neginoth, Pſalm Dafydd.

‡ Neu, golygwr. Hab. 3. 19.

GWrando fi pan alwyf, ô Dduw fy nghyfiawnder: mewn cyfyngder yr ehengaist arnaf; ‡ trugarhâ wrthyf, ac erglyw fy ngweddi.

‡ Neu, bydd rasol i mi.

2 O feibion dynion, pa hŷd *y trowch* fy ngogoniant yn warth? yr hoffwch wegi, ac yr argeisiwch gelwŷdd? *Selah.*

3 Ond gwybyddwch i'r ARGLWYDD nailltuo y duwiol iddo ei hun: yr ARGLWYDD a wrendy pan alwyf arno.

4 [a] Ofnwch, ac na phechwch; [b] ymddiddenwch â'ch calon ar eich gwely, a thewch. *Selah.*

5 Aberthwch [c] ebyrth cyfiawnder, a gobeithiwch yn yr ARGLWYDD.

6 Llawer sy 'n dywedyd, Pwy a ddengys i ni ddaioni? [d] ARGLWYDD, dercha arnom le-wŷrch dy wyneb.

7 Rhoddaist lawenydd yn fy nghalon, mwy nâ 'r amser yr amlhaodd eu hŷd a'i gwîn hwynt.

8 [e] Mewn heddwch hefyd y gorweddaf, ac yr hunaf: canys ti, ARGLWYDD, yn unig a wnei i mi [f] drigo mewn diogelwch.

[a] Eph. 4. 26.
[b] Pſ. 77. 6.
[c] Deu. 33. 19. Pſa. 50. 14. & 51. 19.
[d] Nu. 6. 26. Pſ 80. 3, 7, 19. & 119 135.
[e] Iob 11 18, 19. Pſal. 3. 5.
[f] Leſ 26. 5. Deu. 12. 10

PSAL. V.

1 Dafydd yn gweddïo, ac yn datcan ei ddiwydrwydd yn gweddïo. 4 Niffafria Duw'r enwir. 7 Dafydd yn dangos ei ffydd, ac yn gweddïo ar Dduw am ei gyfarwyddo ef, 10 a difetha ei elynnion, 11 a chadw y duwiol.

¶ I'r pen-cerdd ar Nehiloth, Psalm Dafydd.

GWrando fy ngeiriau, ARGLWYDD; deall fy myfyrdod.

2 Erglyw ar lef fy ngwaedd, fy Mrenin, a'm Duw: canys arnat y gweddïaf.

a Pſ. 30. 5. & 130. 6.

3 [a] Yn foreu, ARGLWYDD, y clywi fy llef: yn foreu y cyfeiriaf attat, ac yr edrychaf *i fynu.*

4 O herwŷdd nid *myt* ti Dduw 'n ewyllyſio anwiredd: a drwg ni thrîg gyd-a thi.

b Hab. 1. 13. † Heb. *o flaen dy lygaid.*

5 [b] Ynfydion ni ſafant † yn dy olwg: caſſeaiſt holl weithred-wŷr anwiredd.

c Pſ. 55. 23.

6 Difethi y rhai a ddywedant gelwŷdd: [c] yr ARGLWYDD a ffieiddia y gŵr gwaedlyd, a'r twyllodrus.

† Heb. *a Themi dy ſanctteiddrwydd.*

7 A minneu a ddeuaf i'th dŷ di yn amlder dy drugaredd: ac a addolaf tu † a'th Deml ſanctaidd yn dy ofn di.

† Heb. *fy ngwiliwyr.*

8 ARGLWYDD, arwain fi yn dy gyfiawnder o achos † fy ngelynnion; ac [d] uniona dy ffordd o'm blaen.

d Pſa. 25. 4. & 27. 11. ‡ Neu, *ffyddlondeb, neu, ſicrwydd.*

9 Canys nid *oes* ‡ uniondeb yn † eu genau; eu ceudod ſydd anwireddau: [e] bedd agored *yw* eu cêg, gwenïeithiant â'i tafod.

† Neu, *ei enau.* e Rhuf. 3. 13. ‡ Neu, *gwnâ hwynt yn euog.*

10 ‡ Deſtrywia hwynt, ô Dduw; ſyrthiant oddïwrth eu cynghorion: gyrr hwynt ymaith yn amlder eu camweddau: canys gwrthryfelaſant i'th erbyn.

11 Ond llawenhaëd y rhai oll a ymddiriedant ynot ti: llafar-ganant yn dragywydd, am i ti orchguddio troſtynt: a'r rhai a garant dy enw, gorfoleddant ynot.

12 Canys ti, ARGLWYDD, a fendithi y cyfiawn: â charedigrwydd megis â tharian y coroni di ef.

PSAL. VI. *Prydnhawnol weddi.*

1 Achwynion Dafydd yn ei glefyd. 8 Y mae efe trwy ffydd yn ymorfoleddu ar ei elynnion.

¶ I'r pen-cerdd ar Neginoth ar ‡ y Sheminith, Psalm Dafydd.

‡ Yr wythfed. Edrych 1 Chr. 15. 21.

ARGLWYDD, [a] na cherydda fi yn dy lidiawgrwydd, ac na choſpa fi yn dy lîd.

a Pſa. 38. 1. Jer. 10. 24.

2 Trugarhâ wrthyf, ARGLWYDD; canys lleſg ydwyf fi: iachâ fi, o ARGLWYDD; canys fy eſgyrn a gyſtuddiwyd.

3 A'm henaid a ddychrynnwyd yn ddirfawr: titheu, ARGLWYDD, pa hŷd?

4 Dychwel, ARGLWYDD, gwared fy enaid: achub fi er mwyn dy drugaredd.

c Pſa. 30. 9. & 88. 11. & 115. 17. & 118. 17. Eſay 38. 18.

5 [b] Canys yn angau nid *oes* goffa am danat: yn y bedd pwy a'th folianna?

6 Deffygiais gan fy ochain, bob nôs yr ydwyf yn gwneuthur fy ngwely yn foddfa: yr ydwyf fi 'n gwlychu fy ngorweddfa â'm dagrau.

7 [c] Treuliodd fy llygad gan ddigter: heneiddiodd o herwŷdd fy holl elynnion.

c Job. 17. 7. Pſal. 31. 9. & 38. 10. & 88. 9. Galar. 5. 17.

8 [d] Ciliwch oddïwrthyf, holl weithred-wŷr anwiredd: canys yr ARGLWYDD a glywodd lef fy wylofain.

d Mat. 7. 23. & 25. 41. Luc 13. 27.

9 Clybu 'r ARGLWYDD fy neiſyfiad: yr ARGLWYDD a dderbyn fy ngweddi.

10 Gwradwydder â thralloder yn ddirfawr fy holl elynnion: dychweler, *a* chywilyddier hwynt yn ddiſymmwth.

PSAL. VII.

1 Dafydd yn gweddïo yn erbyn malis ei elynnion, ac yn dangos ei wiriondeb, 10 a thrwy ffydd yn gweled yr amddiffynnid ef, ac y difethid ei elynnion.

¶ [a] Sigaion Dafydd, yr hwn a ganodd efe i'r ARGLWYDD, oblegid ‡ geiriau Cus fâb Jemini.

a Hab. 3. 1. ‡ Neu, *achoſon.*

ARGLWYDD fy Nuw, ynot yr ymddiriedais: achub fi rhag fy holl erlid-wŷr, a gwared fi.

2 Rhag iddo larpio fy enaid fel llew, gan *ei* rwygo, pryd na *byddo* gwaredydd.

3 O ARGLWYDD fy Nuw, o's gwneuthym hyn; od oes anwiredd yn fy nwylaw:

4 O thelais ddrwg i'r neb oedd heddychol â mi: (ïe [b] mi a waredais yr hwn ſydd elyn i mi heb achos)

b 1 Sa. 24. 7. & 26. 9.

5 Erlidied y gelyn fy enaid, a goddiwedded; ſathred hefyd fy mywyd i'r llawr, a goſoded fy ngogoniant yn y llwch. *Selah.*

6 [c] Cyfod, ARGLWYDD, yn dy ddigllonedd, ym-ddercha o herwŷdd llîd fy ngelynnion: [d] deffro hefyd droſof i'r farn a orchymynnaiſt.

c Pſa. 94. 2. d Pſ. 44. 23.

7 Felly cynnulleidfa y bobloedd a'th amgylchynant: er eu mwyn dychwel ditheu i'r uchelder.

8 Yr ARGLWYDD a farn y bobloedd: barn fi, ô ARGLWYDD, [e] yn ôl fy nghyfiawnder, ac yn ôl fy mherffeithrwydd *ſydd* ynof.

e Pſ. 18. 20.

9 Darfydded weithian anwiredd yr annuwolion, eithr cyfarwydda di y cyfiawn: [f] canys y Duw cyfiawn a chwilia y calonnau a'r arennau.

f 1 Sa. 16. 7. 1 Chr. 28. Pſa. 139. Jer. 11. 20. & 17. 10. & 20. 12. Dat. 2. 23.

10 † Fy amddeffyn *ſydd* o Dduw, iachawdwr y rhai uniawn o galon.

† Heb. *Fy nariant ſydd ar Dduw.*

11 Duw ‡ ſydd farnydd cyfiawn, a Duw ſy ddigllon beunydd *wrth yr annuwiol.*

‡ Aſaru. *y cyfiawn.*

12 Oni ddychwel *yr annuwiol*, efe [g] a hoga ei gleddyf; efe a annelodd ei fwä, ac a'i parottôdd.

g Deut. 32. 41.

13 Parottôdd hefyd iddo arfau angheuol; [h] efe a drefnodd ei ſaethau yn erbyn yr erlidwŷr.

h Deut. 32. 23, 42.

14 [i] Wele efe a ymddwg anwiredd, ac a feichiogodd ar gamwedd, ac a eſgorodd ar gelwŷdd.

i Job 15. 35. Eſay 33. 11. & 59. 4. Iago 1. 15.

15 Torrodd bwll, cloddiodd ef, [k] ſyrthiodd hefyd yn y clawdd a wnaeth.

k Job 4. 8. Pſal. 9. 15. & 10. 2. & 35. 8. & 94. 23. & 140. 11. Dih. 5. 22. & 26. 27. Preg. 10. 8. 1 Timo. 6. 9.

16 [l] Ei anwiredd a ymchwel ar ei ben ei hun: a'i draha a ddiſgyn ar ei goppa ei hun.

l Pſa. 9. 16.

17 Clodforaf yr ARGLWYDD yn ôl ei gyfiawnder: a chanmolaf enw 'r ARGLWYDD goruchaf.

PSAL. VIII.

Mawrygu gogoniant Duw wrth ei weithredoedd, ac wrth ei gariad tu-ag at ddyn.

¶ I'r pen-cerdd ar Gittith, Psalm Dafydd.

ARGLWYDD ein Iôr ni, mor ardderchog *yw* dy enw ar yr holl ddaiar! yr hwn [a] a osodaiſt dy ogoniant uwch y nefoedd.

2 [b] O enau plant bychain a rhai yn ſugno y † peraiſt nerth, o achos dy elynnion; i oſtegu [c] y gelyn a'r ymddialydd.

3 Pan edrychwyf ar dy nefoedd, gwaith dy fyſedd; y lloer a'r ſêr, y rhai a ordeiniaiſt;

4 [d] Pa beth *yw* dyn i ti i'w gofio? a mâb dyn i ti i ymweled ag ef?

5 Canys gwnaethoſt ef ychydig îs nâ 'r angelion, ac a'i coronaiſt â gogoniant ac â harddwch.

6 [e] Gwnaethoſt iddo arglwyddiaethu ar weithredoedd dy ddwylo; [f] goſodaiſt bob peth dan ei draed ef:

7 Defaid, ac ychen oll, ac aniſeiliaid y maes hefyd;

8 Ehediaid y nefoedd, a phyſgod y môr, ac yſydd yn tramwyo llwybrau y moroedd.

9 ARGLWYDD ein Iôr, mor ardderchog *yw* dy enw ar yr holl ddaiar!

PSAL. IX. { Boreuol weddi.

1 Dafydd yn moliannu Duw am wneuthur barn, 11 ac yn annog eraill i'w glodfori ef, 13 ac yn gweddïo ar iddo gael achos i'w foliannu ef.

¶ I'r pen-cerdd ar Muth Labben, Pſalm Dafydd.

CLodforaf *di*, ô ARGLWYDD, â'm holl galon: mynegaf dy holl ryfeddodau.

2 Llawenychaf, a gorfoleddaf ynot: canaf i'th enw di, [a] y Goruchaf.

3 Pan ddychweler fy ngelynnion yn eu hôl, hwy a gwympant ac a ddifethir o'th flaen di.

4 Canys gwnaethoſt fy marn a'm matter *yn dda*: eiſteddaiſt ar orſedd-faingc, gan farnu † yn gyfiawn.

5 Ceryddaiſt y cenhedloedd, diſtrywiaiſt yr annuwiol; [b] eu henw hwynt a ddeleaiſt byth bythol.

6 ‡ Hâ elyn, darfu am ddinyſtr yn dragywydd; a diwreiddiaiſt y dinaſoedd; darfu eu coffadwriaeth *gyd-a* hwynt.

7 Ond yr ARGLWYDD a bery yn dragywydd: eſe a barottôdd ei orſedd-faingc i farn.

8 Ac [c] efe a farn y byd mewn cyfiawnder: efe a farn y bobloedd mewn uniondeb.

9 [d] Yr ARGLWYDD hefyd fydd ‡ noddfa i'r gorthrymmedig, noddfa yn amſer trallod.

10 A'r rhai a adwaenant dy enw a ymddiriedant ynot: canys ni adewaiſt, ô ARGLWYDD, y rhai a'th geiſient.

11 Canmolwch yr ARGLWYDD, yr hwn ſydd yn preſſwylio yn Sïon: mynegwch ymmyſg y bobloedd ei weithredoedd ef.

12 [e] Pan ymofynno efe am waed, efe a'i coſia hwynt: nid anghofia waedd y cyſtuddiol.

13 Trugarhâ wrthyf, ARGLWYDD; gwêl fy mlinder gan fy nghaſeion, fy nerchafydd o byrth angau:

14 Fel y mynegwyf dy holl foliant ym mhyrth merch Sïon: llawenychaf yn dy iechydwriaeth.

15 [f] Y cenhedloedd a ſoddaſant yn y ffôs a wnaethant: yn y rhwyd a guddiaſant y daliwyd eu troed eu hun.

16 Adweinir yr ARGLWYDD wrth y farn a wnâ: yr annuwiol a faglwyd yngweithredoedd ei ddwylo ei hun. *Higaion; Selah.*

17 Y rhai drygionus a ymchwelant i uffern, *a* 'r holl genhedloedd a anghofiant Dduw.

18 Canys nid anghofir y tlawd byth; gobaith y trueniaid *ni* chollir byth.

19 Cyfod, ARGLWYDD; na orfydded dyn: barner y cenhedloedd ger dy fron di.

20 Goſod, ARGLWYDD, ofn arnynt; fel y gwybyddo y cenhedloedd *mai* dynion ydynt. *Selah.*

PSAL. X.

1 Dafydd yn cwyno wrth Dduw rhag traha yr annuwiol, 12 ac yn gweddïo am ymwared, 16 ac yn dangos ei hyder.

PAham, ARGLWYDD, y ſefi o bell? yr ymguddi yn amſer cyfyngder?

2 Yr annuwiol mewn balchder a erlid y tlawd: [a] dalier hwynt yn y bwriadau a ddychymmygaſant.

3 Canys yr annuwiol a ymffroſtia am ewyllys ei † galon; ‡ ac [b] a fendithia y cybydd, *yr hwn* y mae yr ARGLWYDD yn ei ffieiddio.

4 Yr annuwiol gan uchder ei ffroen ni chais *Dduw*: ‡ nid *yw* Duw *yn* ei holl [c] feddyliau ef.

5 Ei ffyrdd ſydd ſîn bob amſer; [d] uchel *yw* dy farnedigaethau allan o'i olwg ef: chwythu y mae yn erbyn ei holl elynnion.

6 Dywedodd yn ei galon, Ni'm ſymmudir; o herwŷdd ni *byddaf* mewn drygfyd, hyd genhedlaeth a chenhedlaeth.

7 [e] Ei enau ſydd yn llawn melldith a dichell a thwyll: tan ei dafod y mae ‡ camwedd ac ‡ anwiredd.

8 Y mae efe yn eiſtedd ynghynllwynfa y pentrefydd; [f] mewn cilfachau y lladd efe y gwirion: ei lygaid a † dremiant yn ddirgel ar y tlawd.

9 Efe a gynllwyna mewn dirgelwch, megis llew yn ei ffau: cynllwyn y mae i ddal y tlawd: efe a ddeil y tlawd gan ei dynnu i'w rwyd.

10 Efe a † ymgrymma, ac a ymoſtwng; fel y cwympo tyrfa trueniaid gan ei gedyrn ef.

11 Dywedodd yn ei galon, Anghofiodd Duw: [g] cuddiodd ei wyneb; ni wêl byth.

12 Cyfod, ARGLWYDD; ô Dduw, dercha dy law: nac anghofia y cyſtuddiol.

13 Pa ham y dirmyga 'r annuwiol Dduw? dywedodd yn ei galon, Nid ymofynni.

14 Gwelaiſt *hyn*; canys ti a ganſyddi anwiredd, a cham, i roddi *tâl* â'th ddwylo dy hun: arnat ti y gedy y tlawd: [h] ti yw cynnorthwy-wr yr ymddifad.

15 [i] Torr fraich yr annuwiol a'r drygionus; cais ei ddrygioni ef *hyd* na chaffech ddim.

16 [k] Yr

---

[a] Job. 17. 7. Pſal. 31. 9. & 38. 10. & 88. 9. Galar. 5. 17. & Mat. 7. 23. & 25. 41. Luc 13. 27.

[b] Mat. 21. 16.

[c] Pſal. 44. 16.

[d] Heb. 2. 6.

[e] Pſal. 94. 21.

[f] 1 Sa. 24. 7. & 26. 9.

[a] Pſal. 9. 15, 16.

† Heb. enaid.

‡ Neu, a'r cybydd a ymfendithia, ſneidia yr Arglwydd y mae.

[b] Dih. 28. 4. Rhuf 1. 32.

[c] Pſal. 14. 1. & Dih. 24. 7.

‡ Neu, ei holl feddyliau yw nad oes Duw

[d] Dih. 18. 4. Rhuf 3. 14.

[e] Rhuf 3. 14

‡ Blinder.

‡ Gwagedd, Heb. twyll.

[f] Hab. 3. 41.

† Heb. lechant, neu, a ymguddiant.

† Heb. ymddi yllia.

[g] Job 22. 13. Pſal. 94. 7.

[h] Pſa. 68. 5.

[i] Pſal. 37. 17.

16 [k] Yr ARGLWYDD *ſydd* Frenin byth ac yn dragywydd: difethwyd y cenhedloedd allan o'i dîr ef.

17 ARGLWYDD, clywaiſt ddymuniad y tlodion; ‡parottoi eu calon hwynt, gwrendy dy gluſt *arnynt*;

18 I farnu yr ymddifad a'r gorthrymmedig: fel na 'chwanego dyn daiarol ‡beri ofn mwyach.

[k] Pſ. 29.10. & 145. 13. & 146. 10. Jer. 10. 10. Galar. 5.19. Dan. 4. 34. & 6. 26. 1 Tim. 1.17.
‡ Neu, *ſuerbei.*
‡ *Orthrymmu.*

PSAL. XI.

1 *Dafydd yn ymgyſſuro yn Nuw yn erbyn ei elynion.* 4 *Rhagddarbodaeth a chyfiawnder Duw.*

¶ I'r pen-cerdd, *Pſalm* Dafydd.

YN yr ARGLWYDD yr wyf yn ymddiried: [a] pa fodd y dywedwch wrth fy enaid, Eheda i'ch mynydd *fel* aderyn?

2 Canys wele, [b] y drygionus a annelant fwä, parottoiſant eu ſaethau ar y llinyn; i ſaethu † yn ddirgel y rhai uniawn o galon.

3 ‡Canys y ſeiliau a ddinyſtriwyd: pa beth a wnâ y cyfiawn?

4 [c] Yr ARGLWYDD *ſydd* yn Nheml ei ſanctaiddrwydd; gorſeddfa yr ARGLWYDD *ſydd* yn y nefoedd: [d] y mae ei lygaid ef yn gweled, ei amrantau yn profi meibion dynion.

5 Yr ARGLWYDD a brawf y cyfiawn: eithr câs gan ei enaid ef y drygionus, a'r hwn ſydd hoft ganddo drawſder.

6 [e] Ar yr annuwolion y glawia efe faglau, tân a brwmſtan, a phoeth-wynt yſtormus: [f] dyma ran eu phiol hwynt.

7 Canys yr ARGLWYDD cyfiawn a gâr gyfiawnder: ei wyneb a edrych ar yr uniawn.

a Edrych 1 Sa. 26.19.
b Pſ. 64. 3, 4.
† Heb. *mewn ty-wyllwch.*
‡ *O'r.*
c Hab. 2. 20.
d Pſ. 33 13. & 34. 15, 16. & 66. 7.
e Eze. 38. 22.
f Pſa. 75. 8.
Edrych Gen. 43. 34. 1 Sam. 1. 4. & 9. 23.

PSAL. XII. *Prydnhawnol. weddi.*

1 *Dafydd heb ganddo ddim cyſſur dynol, yn erfyn cymmorth gan Dduw,* 3 *ac yn ymgyſſuro â barnedigaethau Duw ar yr enwir, a'i ymddiried ym mhrofedig addewidion Duw.*

¶ I'r pen-cerdd ar ‡Sheminith, Pſalm Dafydd.

ACHub, ARGLWYDD; canys [a] darfu y trugarog: o herwŷdd pallodd y ffyddloniaid o blith meibion dynion.

2 Oferedd a ddywedant bob un wrth ei gymmydog; [b] â gwefus wenhïeithgar, *ac* â † chalon ddau ddyblyg y llefarant.

3 Torred yr ARGLWYDD yr holl wefuſau gwenhïeithus, *a'r* tafod a ddywedo fawrhydri.

4 Y rhai a ddywedant, A'n tafod y gorfyddwn; ein gwefuſau ſydd ‡eiddom ni; pwy *ſydd* arglwydd arnom ni?

5 O herwŷdd anrhaith y rhai cyſtuddiedig, o herwŷdd uchenaid y tlodion, y cyfodaf yn awr, medd yr ARGLWYDD: rhoddaf mewn iechydwriaeth *yr hwn* y ‡magler iddo.

6 [c] Geiriau yr ARGLWYDD *ydynt* eiriau purion; *fel* arian wedi ei goethi mewn ffwrn bridd, wedi ei buro ſeith-waith.

7 Ti, ARGLWYDD, a'i cedwi hwynt: cedwi † hwynt rhag y genhedlaeth hon yn dragywydd.

8 Yr annuwolion a rodiant o amgylch, pan dderchafer y gwaelaf o feibion dynion.

a Eſa. 57. 1.
b Pſa. 28. 3.
† Heb. *a'u-lon a chalon.*
‡ Heb. *gyd-a ni.*
‡ *Chwythera arno.*
c 2 Sa. 22. 31. Pſa. 18. 30. & 119. 140. Dih. 30. 5.
† Heb. *ef.*

PSAL. XIII.

1 *Dafydd yn cwyno bod yn oedi ei ymwared ef;* 3 *yn gweddïo am râs i'w ragflaenu,* 5 *yn ymffroſtio yn nhrugaredd Duw.*

¶ I'r ‡pen-cerdd, Pſalm Dafydd.

PA hŷd, ARGLWYDD, i'm anghofi, *ai* yn dragywydd? pa hŷd [a] y cuddi dy wyneb rhagof.

2 Pa hŷd y cymmeraf gynghorion yn fy enaid, gan fod blinder beunydd yn fy nghalon? pa hŷd y derchefir fy ngelyn arnaf?

3 Edrych *a* chlyw fi, o ARGLWYDD fy Nuw: goleua fy llygaid rhag im' huno *yn* yr angau.

4 [b] Rhag dywedyd o'm gelyn, Gorchfygais ef; ac i'm gwrthwyneb-wŷr lawenychu o's gogwyddaf.

5 Minneu hefyd a ymddiriedais yn dy drugaredd di; fy nghalon a ymlawenycha yn dy iechydwriaeth: canaf i'r ARGLWYDD am iddo fynio arnaf.

‡ *Gwa*
a Deu. Job 13.
b Pſa.

PSAL. XIV.

1 *Dafydd yn dangos llygredigaeth natur dyn,* 4 *yn argyoeddi 'r annuwiol trwy oleuni eu cydwybod eu hun,* 7 *yn ymogoneddu yn iechydwriaeth Duw.*

¶ I'r pen-cerdd, *Pſalm* Dafydd.

YR [a] ynfyd a ddywedodd yn ei galon, Nid *oes un* Duw. [b] Ymlygraſant; ffieidd-waith a wnaethant; nid oes a wnêl ddaioni.

2 [c] Yr ARGLWYDD a edrychodd i lawr o'r nefoedd ar feibion dynion; i weled a *oedd neb* deallgar, yn ymgeiſio â Duw.

3 Ciliodd pawb; cyd-ymddifwynaſant; nid oes a wnêl ddaioni, nac oes un.

4 Oni wŷr holl weithred-wŷr anwiredd? y *rhai ſy* [d] yn bwytta fy mhobl *fel* y bwyttaënt fara; [e] ni alwaſant ar yr ARGLWYDD.

5 Yno y dychrynnaſant gan ofn; canys y mae Duw ynghenhedlaeth y cyfiawn.

6 Gyngor y tlawd a wradwyddaſoch chwi; am *fod* yr ARGLWYDD yn obaith iddo.

7 *Pwy a ddyry iechydwriaeth i Iſraël o Sïon? Pan [f] ddychwelo yr ARGLWYDD gaethiwed ei bobl, yr ymhyfryda Jacob, ac y llawenhâ Iſraël.

a Pſ.
b Pſa. 5. 9. Rhuf. 3. 13.
c Pſa. 33. 13. 14. & 102. 19. & 113. 6.
d Mic. 3. 3.
e Eſa. 65. 1.
f Eſa. 59. 20. Rhuf. 11. 26.

PSAL. XV. *Boreuol weddi.*

Dafydd yn dangos pa fâth ſydd ar ddinaſyddion Sïon.

¶ Pſalm Dafydd.

ARGLWYDD, [a] pwy a † drîg yn dy babell? pwy a breſſwylia ym mynydd dy ſanctaiddrwydd?

2 [b] Yr hwn a rodia yn berffaith, ac a wnêl gyfiawnder, ac a ddywed wîr yn ei galon.

3 [c] Heb abſennu â'i dafod, heb wneuthur drŵg i'w gymmydog, a heb *dderbyn enllib yn erbyn ei gymmydog.

a Pſ. &c.
† Heb. *ymdaith*
b Eſa.
c Iaco. *Pechadur*

4 Yr hwn y mae y drygionus yn ddirmygus yn ei olwg; ond a anrhydedda y rhai a ofnant yr ARGLWYDD: yr hwn *a* dwng i'w niwed *ei hun*, ac ni newidia.

5 [d] *Yr hwn* ni roddes ei arian ar usuriaeth, ac [e] ni chymmer wobr yn erbyn y gwirion. A wnelo hyn nid ysgogir yn dragywydd.

PSAL. XVI.

1 Dafydd o anymddiried i'w haeddedigaethau ei hun, ac o gâs ar ddelw-addoliaeth, yn cyrchu at Dduw am ymwared. 5 Yn dangos gobaith ei alwedigaeth, yr adgyfodiad, a bywyd tragywyddol.

¶ ‡ Michtam Dafydd.

CAdw fi, ô Dduw; canys ynot yr ymddiriedaf. 2 *Fy enaid*, dywedaist wrth yr ARGLWYDD, Fy Arglwydd ydwyt ti: [a] fy nâ nid *yw* ddim i ti:

3 *Ond* i'r sainct sydd ar y ddaiar, a'r rhai rhagorawl, yn y rhai y mae fy holl hyfrydwch.

4 Gofidiau a amlhânt i'r rhai a ‡ frysiant *ar ôl duw* dïeithr: eu dïod-offrwm o waed nid offrymmaf fi, ac [b] ni chymmeraf eu henwau yn fy ngwefusau.

5 [c] Yr ARGLWYDD *yw* rhan fy † etifeddiaeth i [d] a'm phïol: ti a gynheli fy nghoelbren.

6 Y llinynnau a syrthiodd i mi mewn lleoedd hyfryd; ïe *y mae* i mi etifeddiaeth dêg.

7 Bendithiaf yr ARGLWYDD, yr hwn a'm cynghorodd: fy arennau hefyd a'm dysgant y nôs.

8 [e] Gosodais yr ARGLWYDD bob amser ger fy mron: am [f] ei fod ar fy neheu-law, ni'm hysgogir.

9 O herwŷdd hynny llawenychodd fy nghalon, ac [g] ymhyfrydodd fy ngogoniant: fy nghnawd hefyd a † orphywys mewn gobaith.

10 [h] Canys, ni adewi fy enaid yn uffern; ac ni oddefi i'th Sanct weled llygredigaeth.

11 Dangosi i mi lwybr bywyd: [i] digonolrwydd llawenydd *fydd* ger dy fron, ar dy ddeheu-law y mae digrifwch yn dragywydd.

PSAL. XVII.

1 Dafydd o hyder ar ei wiriondeb, yn gofyn cymmorth Duw yn erbyn ei elynnion, 10 yn dangos eu balchder, a'i dichell, a'i creulondeb hwy, 13 yn gweddïo yn eu herbyn hwy mewn hyder ar ei obaith.

¶ Gweddi Dafydd.

CLyw, ARGLWYDD, gyfiawnder; ystyria fy llefain, gwrando fy ngweddi † o wefusau didwyll.

2 Deued fy marn oddi-ger dy fron; edryched dy lygaid ar uniondeb.

3 Profaist fy nghalon, gofwyaist *fi* y nôs; [a] chwiliaist fi, *ac* ni chei ddim: bwriedais na throseddai fy ngenau.

4 Tu-ag at am weithredoedd dynion, wrth eiriau dy wefusau yr ymgedwais *rhag* llwybrau yr yspeilydd.

5 [b] Cynnal fy ngherddediad yn dy lwybrau, *fel* † na lithro fy nhraed.

6 [c] Mi a elwais arnat; canys gwrandewi arnaf fi, ô Dduw: gostwng dy glust attaf, ac erglyw fy ymadrodd.

7 [d] Dangos dy ryfedd drugareddau, ô achubydd y rhai a ymddiriedant *ynot*, rhag y sawl a ymgyfodant yn erbyn dy ddeheu-law.

8 [e] Cadw fi fel canwyll llygad: [f] cudd fi dan gysgod dy adenydd,

9 Rhag yr annuwolion, y rhai a'm † gorthrymmant; *rhag* fy ngelynnion ‡ marwol, *y rhai* a'm hamgylchant.

10 [g] Cauasant gan eu brasder: â'i genau y llefarant mewn balchder.

11 Ein cynniweirfa ni a gylchynasant hwy yr awr hon: gosodasant eu llygaid i dynnu i lawr i'r ddaiar:

12 † Eu dull *sydd* fel llew a chwennychai ysglyfaethu, ac megis llew ieuangc yn aros mewn lleoedd dirgel.

13 Cyfod, ARGLWYDD, achub ei flaen ef, cwympa ef: gwared fy enaid rhag yr annuwiol ‡ *yr hwn yw* dy gleddyf di.

14 Rhag dynion *y rhai yw* dy law; ô ARGLWYDD, rhag dynion y byd, [h] *y rhai* y mae eu rhan yn y bywyd *yma*, a'r rhai y llenwaist eu boliau â'th guddiedig drysor; llawn ‡ ydynt o feibion, a gadawant eu gweddill i'w rhai bychain.

15 Myfi a edrychaf ar dy wyneb mewn cyfiawnder: [i] digonir fi, pan ddihunwyf, â'th ddelw di.

PSAL. XVIII. *Prydnhawnol weddi.*

Dafydd yn moliannu Duw am ei amryw a'i ryfeddol fendithion.

¶ I'r pen-cerdd, *Psalm* Dafydd [a] gwâs yr ARGLWYDD, yr hwn a lefarodd wrth yr ARGLWYDD eiriau [b] y gân hon, yn y dydd y gwaredodd yr ARGLWYDD ef o law ei holl elynnion, ac o law Saul: Ac efe a ddywedodd,

CAraf [c] di, ARGLWYDD fy nghadernid.

2 Yr ARGLWYDD *yw* fy nghraig, a'm hamddeffynfa, a'm gwaredydd; fy Nuw, † fy nghadernid, [d] yn yr hwn yr ymddiriedaf; fy narian, a chorn fy iechydwriaeth, am huchel-dŵr.

3 Galwaf ar yr ARGLWYDD [e] canmoladwy: felly i'm cedwir rhag fy ngelynnion.

4 [f] Gofidion angau a'm cylchynasant; ac afonydd † y fall a'm dychrynnasant i.

5 ‡ Gofidiau uffern a'm cylchynasant: maglau angau a achubasant fy mlaen.

6 Yn fy nghyfyngder y gelwais ar yr ARGLWYDD, ac y gwaeddais ar fy Nuw: efe a glybu fy llef o'i Deml, a'm gwaedd ger ei fron a ddaeth i'w glustiau ef.

7 Yna y siglodd ac y crynnodd y ddaiar: a seiliau y mynyddoedd a gynnhyrfodd ac a ymsiglodd, am iddo ef ddigio.

8 Derchafodd mŵg ‡ o'i ffroenau, a thân a yssodd o'i enau: glô a enynnasant ganddo.

9 [g] Efe hefyd a ostyngodd y nefoedd, ac a ddisgynnodd: a thywyllwch *oedd* tan ei draed ef.

10 Marchogodd hefyd ar y Cerub, ac a ehedodd: ïe [h] efe a ehedodd ar adenydd y gwŷnt.

11 [i] Efe a wnaeth dywyllwch yn ddirgelfa iddo; *a'i* babell o'i amgylch *oedd* dywyllwch dyfroedd *a* thew-gymmylau yr awŷr.

12 Gan y disgleirdeb oedd ger ei fron, ei gymmylau a aethant heibio; cenllysg a marwor tanllyd.

13 Yr ARGLWYDD hefyd a daranodd yn y nefoedd, a'r Goruchaf a roddes ei lef; cenllysg a marwor tanllyd.

k Pf. 144. 6. 14 Ië k efe a anfonodd ei saethau, ac a'i gwasgarodd hwynt; ac a saethodd *ei* fellt, ac a'i gorchfygodd hwynt.

15 Gwaelodion y dyfroedd a welwyd, a seiliau y byd a ddinoethwyd gan dy gerydd di, ô ARGLWYDD, *a* chan chwythad anadl dy ffroenau.

l Pf. 144. 7. 16 l Anfonodd oddi-uchod, cymmeredd fi, tynnodd fi allan o ddyfroedd ‡ lawer.

‡ Neu, *mawrion.*

17 Efe a'm gwaredodd oddiwrth fy ngelyn cadarn, a rhag fy nghaseion: canys yr oeddynt yn drêch nâ mi.

18 Achubasant fy mlaen yn nydd fy ngofid: ond yr ARGLWYDD oedd gynhaliad i mi.

m Pf. 118. 5. 19 m Dûg fi hefyd i ehengder; gwaredodd fi: canys ymhoffodd ynof.

20 Yr ARGLWYDD a'm gobrwyodd yn ôl fy nghyfiawnder; yn ôl glendid fy nwylo y talodd efe i mi.

21 Canys cedwais ffyrdd yr ARGLWYDD; ac ni chiliais yn annuwiol oddiwrth fy Nuw.

22 O herwŷdd ei holl farnedigaethau ef *oedd* ger fy mron i; a'i ddeddfau ni fwriais oddiwrthyf.

23 Bum hefyd yn berffaith gyd-ag ef; ac ymgedwais rhag fy anwiredd.

24 A'r ARGLWYDD a'm gobrwyodd yn ôl fy nghyfiawnder, yn ôl purdeb fy nwylo o flaen ei lygaid ef.

25 A'r trugarog y gwnei drugaredd; â'r gŵr perffaith y gwnei berffeithrwydd:

n Lef. 26. 23, 24, 27, 28. 26 A'r glân y gwnei lendid; ac n â'r cyndyn yr ymgyndynni.

27 Canys ti a waredi y bobl gystuddiedig; ond ti a ostyngi o olygon uchel.

o Pf. 101. 5. Dih. 6. 17.

‡ Neu, *lapma.* Job 29. 3. † Neu, *torrasi.*

28 O herwŷdd ti a oleui fy ‡ nghanwyll: yr ARGLWYDD fy Nuw a lewyrcha fy nhywyllwch.

29 Oblegid ynot ti y † rhedais trwy fyddin; ac yn fy Nuw y llemmais dros fûr.

p Deu. 32. 4. Dan. 4. 37. Dat. 15. 3. q Pfa. 12. 6. & 119. 140. Dih. 30. 5.

30 Duw p *fydd* berffaith ei ffordd; q gair yr ARGLWYDD fydd wedi ei buro: tarian yw efe i bawb a ymddiriedant ynddo.

r Deut. 32. 31, 39. 1 Sam. 2. 2. Pfa. 86. 8. Esay 45. 5. s Pfal. 92. 1. t Hab. 3. 19.

31 r Canys pwy *fydd* Dduw heb law yr ARGLWYDD? a phwy *fydd* graig ond ein Duw ni?

32 Duw s fy 'n fy ngwregysu â nerth, ac yn gwneuthur fy ffordd yn berffaith.

u Deut. 32. 13. & 33. 29. x Pf. 144. 1.

33 t Gosod y mae efe fy nhraed fel *traed* ewigod; ac u ar fy uchel-fannau i'm sefydla.

34 x Efe fy yn dysgu fy nwylo i ryfel; fel y dryllir bwâ dûr *yn* fy mreichiau.

‡ Neu, *ac a'th fwynder a'm lluosogaist.*

35 Rhoddaist hefyd i mi darian dy iechydwriaeth; a'th ddeheu-law a'm cynhaliodd, ‡ a'th fwynder a'm lluosogodd.

† Heb. *Heraw*, neu, *yollaw.*

36 Ehengaist fy ngherddediad tanaf; fel na lithrodd fy † nhraed.

37 Erlidiais fy ngelynnion, ac a'i goddiweddais: ac ni ddychwelais nes eu difa hwynt.

38 Archollais hwy, fel na allent godi: syrthiasant dan fy nhraed.

39 Canys gwregysaist fi â nerth i ryfel: † darostyngaist tanaf y rhai a ymgododd i'm herbyn.

† Heb. *Pharaf fynea i'm gwarthaf.*

40 Rhoddaist hefyd i mi warrau fy ngelynnion; fel y difethwn fy nghaseion.

41 Gwaeddasant, ond nid *oedd* achubydd: y *sef* ar yr ARGLWYDD, ond nid attebodd efe hwynt.

y Job 27. & 35. 12. Dih. 1. Esay 1. Jer. 11. & 14. Eze. 8. Mic. 3. Zech. 7. z Zec. 11. a 2 Sa. 22. 10. & b 2 Sam. c Deu. 29. Pfal. 66. & 81. † Heb. *wirth glos.* d Mic. 7. ‡ Heb. *dyrn dadeni gelynyddi wrthyf.*

42 Maluriais hwynt hefyd fel llwch o flaen y gwŷnt: z teflais hwynt allan megis tom yr heolydd.

43 a Gwaredaist fi rhag cynhennau y bobl; b gosodaist fi yn ben cenhedloedd: c pobl nid adnabûm a'm gwasanaethant.

44 † Pan glywant am danaf, ufuddhânt i mi: d meibion dieithr a ‡ gymmerant arnynt ymddangosant i mi.

† Neu, *ddaeth.*

45 Meibion dieithr a ballant, ac a ddychrynnant allan o'i dirgel sannau.

46 Byw yw 'r ARGLWYDD, a bendithier fy nghraig: a derchafer Duw fy iechydwriaeth.

47 Duw sydd yn rhoddi i mi *allu* ymddial; ac a † ddarostwng y bobloedd tanaf.

† Neu, *ddaeth.*

48 Efe sydd yn fy ngwared oddiwrth fy ngelynnion: ïe e ti a'm derchefi uwch law y rhai a gyfodant i'm herbyn: achubaist fi rhag y gŵr ‡ traws.

e Pfa. 18. ‡ Neu, *trais.*

49 f Am hynny y ‡ moliannaf di, ô ARGLWYDD, ym mhlith y cenhedloedd; ac y canaf i'th enw.

f Rhuf. 15. ‡ Neu, *cyffesaf.*

50 Efe sydd yn gwneuthur mawr ymwared i'w frenin; ac yn gwneuthur trugaredd i'w eneiniog, i Ddafydd, ac i'w hâd ef g byth.

g 2 Sa. 7.

PSAL. XIX.

Boreuol weddi.

1 Bod y creaduriaid yn dangos gogoniant Duw, 7 A'i air yn dangos ei râs ef. 12 Dafydd yn gweddio am râs.

¶ I'r pen-cerdd, Psalm Dafydd.

a Gen. 1. Esay 40. Rhuf. 1. 20.

Y a Nefoedd sy yn dadcan gogoniant Duw; a'r ffurfafen sy yn mynegi gwaith ei ddwylaw ef.

2 Dydd i ddydd a draetha ymadrodd: a nôs i nôs a ddengys wybodaeth.

‡ Neu, *heb y llais hyn y mae yn eiryf.* Heb. *ffynol lleferydd.* † Neu, *dieiryf.*

3 Nid *oes* iaith nac ymadrodd, ‡ *lle* ni chlybüwyd eu lleferydd hwynt.

4 b Eu † llinyn a aeth drwy 'r holl ddaiar, a'i geiriau hyd eithafoedd byd: i'r haul y gosodod efe babell ynddynt.

5 Yr hwn sydd fel gŵr priod yn dyfod allan o'i stafell: ac c a ymlawenhâ fel cawr i redeg gyrfa.

† Neu, *vieul.* c Prov. 18.

6 O eithaf y nefoedd *y mae* ei fynediad ef allan, a'i amgylchiad hyd eu heithafoedd hwynt: ac nid ymgudd *dim* oddiwrth ei wrês ef.

d Pf. 61. 6. † Neu, *Addysc.* ‡ Neu, *dyfarn.*

7 d † Cyfraith yr ARGLWYDD *sydd* berffaith, yn ‡ troi yr enaid: tystiolaeth yr ARGLWYDD *sydd* sicr, ac yn gwneuthur y gwirion yn ddoeth.

8 Deddfau yr ARGLWYDD *sydd* uniawn, yn llawenhau y galon: gorchymyn yr ARGLWYDD *sydd* bûr, yn goleuo y llygaid.

9 Ofn yr ARGLWYDD *sydd* lân, yn parhau yn dragywydd; barnau 'r ARGLWYDD *ydynt* wirionedd, cyfiawn *ydynt* eu gŷd.

10 e Mwy dymunol *ynt* nag aur, ïe nag aur coeth lawer: f melysach hefyd nâ'r mêl, ac nâ diferiad diliau mêl.

e Pf. 119. f Dih. 24.

11 Ynddynt hwy hefyd y rhybuddir dy wâs: o'i cadw *y mae* gwobr lawer.

12 g Pwy a ddeall *ei* gamweddau? glanhâ fi oddiwrth fy *meiau* h cuddiedig.

g Pf. 90. 8. h Pf. 51. 6.

13 Attal hefyd dy wâs oddiwrth bechodau rhyfygus

rhyſygus; [i] na arglwyddiaethant arnaf: yna i'm perffeithir, ac i'm glanheïr oddïwrth ‡ anwiredd lawer.

14 Bydded ymadroddion fy ngenau, a myfyrdod fy nghalon, yn gymmeradwy ger dy fron, ô ARGLWYDD, fy nghraig, a'm prynnwr.

PSAL. XX.

1 Yr eglwys yn bendithio 'r brenin yn ei fawrhydi. 7 Ei hyder hi ynghymmerth Duw.

¶ I'r pen-cerdd, Pſalm Dafydd.

GWrandawëd yr ARGLWYDD arnat yn nydd cyfyngder: enw Duw Jacob a'th † ddeffynno.

2 Anfoned ‡ i ti gymmorth o'r cyſſegr; a † nerthed di o Sïon.

3 Cofied dy holl offrymmau; a ‡ bydded ſodlon i'th boeth-offrwm. *Selah.*

4 Rhodded i ti wrth *fodd* dy galon; a chyflawned dy holl gyngor.

5 Gorfoleddwn yn dy iechydwriaeth di, a derchafwn faner [a] yn enw ein Duw: cyflawned yr ARGLWYDD dy holl ddymuniadau.

6 Yr awr hon y gwn y gwared yr ARGLWYDD ei enneiniog: efe a wrendy arno o nefoedd ei ſanctëiddrwydd, yn nerth iechyd ei ddeheu-law ef.

7 [b] *Ymddiried* rhai mewn cerbydau, a rhai mewn meirch: ond nyni a gofiwn enw yr ARGLWYDD ein Duw.

8 Hwy a gwympaſant, ac a ſyrthiaſant; ond nyni a gyfodaſom, ac a ſafaſom.

9 Achub, ARGLWYDD: gwrandawëd y Brenin arnom yn y dydd y llefom.

PSAL. XXI.

1 Tâl diolch am fuddugoliaeth: 7 A hyder ar gael ychwaneg o lwyddiant.

¶ I'r pen-cerdd, Pſalm Dafydd.

ARGLWYDD, yn dy nerth y llawenycha y brenin: ac yn dy iechydwriaeth di, mor ddirfawr yr ymhyfryda!

2 Deiſyfiad ei galon a roddaiſt iddo; a dymuniad ei wefuſau ni's gommeddaiſt. *Selah.*

3 Canys achubaiſt ei flaen ef â bendithion daioni: goſodaiſt ar ei ben ef goron o aur coeth.

4 [a] Gofynnodd oes gennyt, *a* rhoddaiſt iddo: ïe [b] † hir-oes, byth ac yn dragywydd.

5 Mawr *yw* ei ogoniant yn dy iechydwriaeth: goſodaiſt arno ogoniant a phrydferthwch.

6 Canys gwnaethoſt ef yn ſendithion yn dragywyddol; llawenychaiſt ef â llawenydd â'th wyneb-pryd.

7 O herwŷdd bod y brenin yn ymddiried yn yr ARGLWYDD, a thrwy drugaredd y Goruchaf nid yſcogir ef.

8 Dy law a gaiff afael ar dy holl elynnion: dy ddeheu-law a gaiff afael ar dy gaſeion.

9 Ti a'i gwnei hwynt fel ffwrn danllyd yn amſer dy lîd: yr ARGLWYDD yn ei ddigllonedd a'i llwngc hwynt, a'r tân a'i hyſſa hwynt.

10 [c] Eu ffrwyth hwynt a ddinyſtri di oddïar y ddaiar; a'i hâd o blith meibion dynion.

11 Canys bwriadaſant ddrwg i'th erbyn: meddyliaſant amcan, heb allu o honynt *ei gwplau.*

12 Am hynny * y gwnei iddynt droi eu † cefnau: ar dy linynnau y parottoï di *ſaethau* yn erbyn eu hwynebau.

13 Ymddercha, ARGLWYDD, yn dy nerth: canwn, a chanmolwn dy gadernid.

PSAL. XXII. Prydnhawnol weddi.

1 Dafydd yn achwyn mewn anghyſſur mawr, 9 yn gweddïo mewn cyfyngder mawr, 23 ac yn clodfori Duw.

¶ I'r pen-cerdd ar ‡ Aieleth haſhahar, Pſalm Dafydd.

FY [a] Nuw, fy Nuw, pa ham i'm gwrthodaiſt? *pa ham* yr ydwyt mor bell oddïwrth fy iechydwriaeth, a [b] geiriau fy llefain?

2 Fy Nuw, llefain yr ydwyf y dydd, ac ni wrandewi; y nôs hefyd, ac ‡ nid *oes* oſteg i mi.

3 Ond tydi wyt ſanctaidd, ô dydi yr hwn wyt yn cyfanneddu ym moliant Iſraël.

4 Ein tadau a obeithiaſant ynot: gobeithiaſant, a gwaredaiſt hwynt.

5 Arnat ti y llefaſant, ac achubwyd hwynt: [c] ynot yr ymddiriedaſant, ac ni's gwradwyddwyd hwynt.

6 A minneu pryf ydwyf, ac nid gŵr; [d] gwarthrudd dynion, a dirmyg y bobl.

7 [e] Pawb ar a'm gwelant a'm gwatwarant: † llaeſant wefl, [f] eſgydwant ben, *gan ddywedyd,*

8 [g] † Ymddiriedodd yn yr ARGLWYDD, gwareded ef: achubed ef, ‡ gan ei fod yn dda ganddo.

9 Canys [h] ti a'm tynnaiſt o'r grôth: † gwnaethoſt i mi obeithio *pan oeddwn* ar fronnau fy mam.

10 Arnat ti i'm bwriwyd o'r brû: o grôth fy mam fy Nuw ydwyt.

11 Nac ymbellhâ oddïwrthyf, o herwŷdd cyfyngder *ſydd* agos: canys nid *oes* cynnorthwy-wr.

12 Teirw lawer a'm cylchynaſant: gwrdd deirw [i] Baſan a'm hamgylchaſant.

13 [k] Agoraſant arnaf eu genau, *fel* llew rheipus a rhuadwy.

14 Fel dwfr i'm tywalltwyd, a'm heſgyrn oll a ymwahanaſant: [l] fy nghalon ſydd fel cwyr, hi a ddoddodd ynghanol fy mherfedd.

15 Fy nerth a wywodd fel pridd-leſtr, [m] a'm tafod a lynodd wrth daflod fy ngenau: ac i lwch angau i'm dygaiſt.

16 Canys cŵn a'm cylchynaſant, cynnulleidfa y drygionus a'm hamgylchaſant: [n] trywanaſant fy nwylaw a'm traed.

17 Gallaf gyfrif fy holl eſgyrn: [o] y maent yn tremio, ac yn edrych arnaf.

18 [p] Y maent yn rhannu fy nillad yn eu myſg: ac ar fy ngwiſg yn bwrw coelbren.

19 Ond tydi, ARGLWYDD, nac ymbellhâ: fy nghadernid, bryſſia i'm cynnorthwyo.

20 Gwared fy enaid rhag y cleddyf, [q] fy unig *enaid* o † feddiant y ci.

21 [r] Achub fi rhag ſafn y llew: canys o blith cyrn unicorniaid i'm gwrandewaiſt.

f Heb. 2.12. Iôã.20.17. Rhuf. 8.29.

22 f Mynegaf dy enw t i'm brodyr: yng-nghanol y gynnulleidfa i'th folaf.

23 Y rhai ſy yn ofni 'r ARGLWYDD, molwch ef: holl hâd Jacob, gogoneddwch ef; a holl hâd Iſraël, ofnwch ef.

24 Canys ni ddirmygodd, ac ni ffieiddiodd gyſtudd y tlawd; ac ni chuddiodd ei wyneb rhagddo: ond u pan lefodd efe arno, efe a wrandawödd.

x Pſ. 35.18.

25 x Fy mawl *ſydd* o honot ti yn y gynnulleidfa fawr: y fy addunedau a dalaf ger bron y rhai a'i ofnant ef.

y Pſ. 116.14.

z Pſ. 69.32. Eſay 65.13.

26 z Y tlodion a fwyttânt, ac a ddiwellir; y rhai a geiſiant yr ARGLWYDD a'i moliannant ef: eich calon fydd byw yn dragywydd.

a Pſal. 2. 8. & 72. 11. & 86. 9.

27 a Holl derfynau y ddaiar a gofiant, ac a droant at yr ARGLWYDD: a holl dylwythau y cenhedloedd a addolant ger dy fron di.

28 Canys eiddo 'r ARGLWYDD *yw* 'r deyrnas: ac efe ſydd yn llywodraethu ym mhlith y cenhedloedd.

b Phil.2.10.

29 Yr holl rai breiſion *ar* y ddaiar a fwyttânt, ac a addolant: b y rhai a ddiſgynnant i'r llwch a ymgrymmant ger ei fron ef; ac nid oes neb a all gadw yn fyw ei enaid ei hun.

c Pſa. 87.6.

30 *Eu* hâd a'i gwaſanaetha ef: c cyfrifir ef i'r ARGLWYDD yn genhedlaeth.

d Edr. Rhuf. 3. 21, 22.

31 Deuant, ac d adroddant ei gyfiawnder ef i'r bobl a enir, mai efe a wnaeth *hyn*.

PSAL. XXIII.

Hyder Dafydd ar râs Duw.

¶ Pſalm Dafydd.

a Eſ.40.11. Jer. 23. 4. Eze. 34.23. Ioã 10. 11. 1 Pet. 2.25.

YR ARGLWYDD *yw* a fy mugail; b ni bydd eiſiau arnaf.

Dat. 7. 17. b Phil.4.19.

2 Efe a wnâ im' orwedd mewn porfeydd gwelltog: efe a'm tywys ger llaw y dyfroedd † tawel.

† Heb. *llonyddwch.*

c Pſa. 5. 8. & 31. 3.

3 Efe a ddychwel fy enaid; c efe a'm harwain ar hŷd llwybrau cyfiawnder er mwyn ei enw.

d Job 3. 5. & 10.21,22. & 24. 17. Pſa. 44. 19.

4 Ië pe rhodiwn ar hŷd glynn d cyſgod angau, e nid ofnaf niwed: canys yr wyt ti gyd-a mi; dy wialen a'th ffon a'm cyſſurant.

e Pſal. 3. 6. & 118. 6.

f Pſa. 104. 15. † Heb. *braſſeniſt.*

5 f Ti a arlwyi fort ger fy mron yngwydd fy ngwrthwyneb-wŷr: † iraiſt fy mhen ag olew; fy phïol *ſydd* lawn.

6 Daioni a thrugaredd yn ddïau a'm canlynant holl ddyddiau fy mywyd: a phreſſwyliaf yn nhŷ 'r ARGLWYDD ‡ yn dragywydd.

‡ Heb. *yn hir ddyddiau.*

PSAL. XXIV.

Boreuol weddi.

1 *Arglwyddiaeth Duw yn y byd hwn.* 3 *Dinaſyddion ei yſprydol deyrnas ef.* 7 *Cyngor i'w dderbyn ef.*

¶ Pſalm Dafydd.

a Exo.9.29. & 19. 5. Deu. 10.14. Job 41. 11. Pſa. 50. 12. 1 Cor. 10. 26, 28.

EIddo a yr ARGLWYDD y ddaiar, a'i chyflawnder; y byd, ac a breſſwylia ynddo.

b Job 38. 6. Pſa. 104. 5. & 136. 6. 2 Pet. 3 5. c Pſa. 15. 1. d Eſay 33. 15, 16.

2 b Canys efe a'i ſeiliodd ar y moroedd, ac a'i ſiccrhaodd ar yr afonydd.

3 c Pwy a eſgyn i fynydd yr ARGLWYDD? a phwy a ſaif yn ei le ſanctaidd ef?

4 d Y glân *ei* ddwylo, a'r pur *ei* galon; yr hwn ni dderchafodd ei † feddwl at wagedd, ac ni thyngodd i dwyllo.

† Heb. *enaid.*

5 Efe a dderbyn fendith gan yr ARGLWYDD, a chyfiawnder gan Dduw ei iechydwriaeth.

6 Dyma genhedlaeth y rhai a'i ceiſiant ef: y rhai e a geiſiant dy wyneb di, ‡ ô Jacob. *Selah.*

e Pſa. xxvii. ‡ Neu, o Dduw'r cad.

7 O byrth, derchefwch eich pennau, ac ymderchefwch ddryſau tragywyddol; a brenin y gogoniant a ddaw i mewn.

8 Pwy *yw* 'r brenin gogoniant hwn? yr ARGLWYDD nerthol, a chadarn; yr ARGLWYDD cadarn mewn rhyfel.

9 O byrth, derchefwch eich pennau, ac ymderchefwch ddryſau tragywyddol; a brenin y gogoniant a ddaw i mewn.

10 Pwy yw 'r brenin gogoniant hwn? ARGLWYDD y lluoedd, efe *yw* brenin y gogoniant. *Selah.*

PSAL. XXV.

1 *Hyder Dafydd yn ei weddi.* 7 *Y mae yn gweddïo am faddeuant pechodau,* 16 *ac am gymmorth mewn trallod.*

¶ *Pſalm* Dafydd.

a Pſa. 86. 4. & 143. 8. b Pſ. 121. & 34. 8. Eſay 26. 3. & 49. 23. Rhuf. 9. 11. c Pſa. 74. 20.

ATtat a ti, ô ARGLWYDD, y derchafaf fy enaid.

2 O fy Nuw, b ynot ti 'r ymddiriedais: na'm gwradwydder; c na orfoledded fy ngelynion arnaf.

3 Ië na wradwydder neb ſydd yn diſgwil wrthyt ti: gwradwydder y rhai a droſſeddant heb achos.

d Pſal. 27. 11. & 86. 11. & 119. 33. 143. 8.

4 d Pâr i mi wybod dy ffyrdd, ô ARGLWYDD: dyſg i mi dy lwybrau.

5 Tywys fi yn dy wirionedd, a dyſg fi: canys ti *yw* Duw fy iechydwriaeth; wrthyt ti y diſgwiliaf ar hŷd y dydd.

e Pſal. 17. & 107. & 107. Jer. 33. † Heb. *mynyddoedd.* Iôſh. 13. & 20. Jer. 3.

6 Cofia, ARGLWYDD, e dy † doſturiaethau, a'th drugareddau: canys erioed *y maent* hwy.

7 Na chofia f bechodau fy ieuengctid, na'm camweddau: yn ôl dy drugaredd meddwl di am danaf, er mwyn dy ddaioni, ARGLWYDD.

8 Da ac uniawn *yw* yr ARGLWYDD: o herwŷdd hynny y dyſg efe bechaduriaid yn y ffordd.

9 Y rhai llariaidd a hyffordda efe mewn barn: a'i ffordd a ddyſg efe i'r rhai goſtyngedig.

10 Holl lwybrau 'r ARGLWYDD *ydynt* drugaredd a gwirionedd i'r rhai a gadwant ei gyfammod a'i dyſtiolaethau ef.

11 Er mwyn dy enw, ARGLWYDD, maddeu fy anwiredd: g canys mawr yw.

g Edrych Rhuſ. 5.

12 Pa ŵr yw efe ſy 'n ofni yr ARGLWYDD? efe a'i dyſg ef yn y ffordd a ddewiſo.

13 Ei enaid ef a † erys mewn daioni: h a'i hâd a etifedda y ddaiar.

† Heb. *lettewa.* h Pſal. 37. 11, 22, 29.

14 i Dirgelwch yr ARGLWYDD ſydd gyd-a 'r rhai a'i ofnant: a'i gyfammod hefyd, † i'w cyfarwyddo hwynt.

i Dihar. Edrych Ioan 7. & 15. † Heb. *i'w wneuthur yn wybod.*

15 Fy llygaid *ſydd* yn waſtad ar yr ARGLWYDD: canys efe a ddwg fy nhraed allan o'r rhwyd.

16 Trô attaf, a thrugarhâ wrthyf; canys unig a thlawd ydwyf.

17 Gofidiau fy nghalon a helaethwyd: dwg di fi allan o'm cyſyngderau.

18 Gwêl fy nghyſtudd, a'm helbul; a maddeu fy holl bechodau.

19 Edrych

19 Edrych ar fy ngelynnion; canys amlhafant; â chafineb traws hefyd i'm caſſafant.

20 Cadw fy enaid, ac achub fi: na'm gwradwydder; canys ymddiriedais ynot.

21 Cadwed perffeithrwydd ac uniondeb fi; canys yr wyf yn diſgwil wrthyt.

22 O Dduw, gwared Iſraël o'i holl gyfyngderau.

PSAL. XXVI.

Dafydd yn cyrchu at Dduw mewn hyder o'i ddiniweidrwydd.

BArn [a] fi, ARGLWYDD; canys rhodiais yn fy mherffeithrwydd: ymddiriedais hefyd yn yr ARGLWYDD; *am hynny* ni lithraf.

2 [b] Hola fi, ARGLWYDD, a phrawf fi: [c] chwilia fy arennau a'm calon.

3 Canys dy drugaredd *ſydd* o flaen fy llygaid: ac mi a rodiais yn dy wirionedd.

4 [d] Nid eiſteddais gyd-a dynion coegion, a chyd-a'r rhai trofaüs nid âf.

5 Caſſeais gynnulleidfa y drygionus: a chyd-a'r annuwolion nid eiſteddaf.

6 [e] Golchaf fy nwylo mewn diniweidrwydd: a'th allor, ô ARGLWYDD, a amgylchynaf:

7 I gyhoeddi â llef clodforedd; ac i fynegi dy holl ryfeddodau.

8 ARGLWYDD, [f] hoffais drigfan dy dŷ, a lle ‡preſſwylfa dy ogoniant.

9 [g] Na chaſgl fy enaid gyd-a phechaduriaid; na'm bywyd gyd-a dynion gwaedlyd:

10 Y rhai *y mae* 'ſgelerder yn eu dwylo, a'i deheu-law yn llawn gwobrau.

11 Eithr mi a rodiaf yn fy mherffeithrwydd: gwared fi, a thrugarhâ wrthyf.

12 [h] Fy nhroed ſydd yn ſefyll ar yr union: yn y cynnulleidfaoedd i'th fendithiaf, ô ARGLWYDD.

PSAL. XXVII.

Prydnhawnol weddi.

1 *Dafydd yn attegu ei ffydd trwy allu Duw,* 4 *trwy ei ſerch i waſanaeth Duw,* 9 *trwy weddi.*

¶ *Pſalm* Dafydd.

YR [a] ARGLWYDD *yw* fy ngoleuni, a'm hiechydwriaeth; rhag pwy yr ofnaf? [b] yr ARGLWYDD *yw* nerth fy mywyd; rhag pwy y dychrynnaf?

2 Pan neſſaodd y rhai drygionus, *ſef* fy ngwrthwyneb-wŷr a'm gelynnion, i'm herbyn i fwytta fy nghnawd, hwy a dramgwyddafant ac a fyrthiafant.

3 [c] Pe gwerſyllai llu i'm herbyn, nid ofna fy nghalon: pe cyfodai câd i'm herbyn, yn hyn mi a fyddaf hyderus.

4 [d] Un peth a ddeiſyfiais i gan yr ARGLWYDD, hynny a geiſiaf; *ſef* caffael trigo yn nhŷ 'r ARGLWYDD holl ddyddiau fy mywyd; i edrych ar [e] ‡brydferthwch yr ARGLWYDD, ac i ymofyn yn ei Deml.

5 Canys [f] yn y dydd blin i'm cuddia o fewn ei babell: yn nirgelfa ei babell i'm cuddia; ar graig i'm cyfyd i.

6 Ac yn awr [g] y dercha eſe fy mhen goruwch fy ngelynnion o'm hamgylch: am hynny 'r aberthaf yn ei babell ef ebyrth ‡gorfoledd; canaf, ïe canmolaf yr ARGLWYDD.

7 Clyw, ô ARGLWYDD, fy lleferydd pan lefwyf; trugarhâ hefyd wrthyf, a gwrando arnaf.

8 *Pan ddywedaiſt,* [h] Ceiſiwch fy wyneb; fy nghalon a ddywedodd wrthyt, Dy wyneb a geiſiaf, ô ARGLWYDD.

9 [i] Na chuddia dy wyneb oddiwrthyf; na fwrw ymaith dy wâs mewn ſoriant: fy nghymmorth fuoſt; na âd fi, ac na wrthod fi, ô Dduw fy iechydwriaeth.

10 [k] Pan yw fy nhâd a'm mam yn fy ngwrthod, yr ARGLWYDD a'm †derbyn.

11 [l] Dyſg i mi dy ffordd, ARGLWYDD; ac arwain fi ar hŷd llwybrau uniondeb, o herwŷdd fy ‡ngelynnion.

12 Na ddyro fi i fynu i ewyllys fy ngelynnion: canys gau dyſtion, a *rhai* a adroddant drawſter a gyfodaſant i'm herbyn.

13 *Deffygiaſwn*, pe na chredaſwn weled daioni 'r ARGLWYDD [m] yn nhîr y rhai byw.

14 [n] Diſgwil wrth yr ARGLWYDD; ymwrola, ac eſe a nertha dy galon: diſgwil *meddaf* wrth yr ARGLWYDD.

PSAL. XXVIII.

1 *Dafydd yn gweddïo yn daer yn erbyn ei elynnion,* 6 *yn bendithio Duw,* 9 *ac yn gweddïo tros y bobl.*

¶ *Pſalm* Dafydd.

ARnat ti, ARGLWYDD, y gwaeddaf; fy nghraig, [a] na ddiſtawa wrthyf: [b] rhag o thewi wrthyf, im' fod yn gyffelyb i rai yn diſgyn i'r pwll.

2 Erglyw lef fy ymbil, pan waeddwyf arnat; pan dderchafwyf fy nwylo [c] tu-ag at †dy gafell ſanctaidd.

3 [d] Na thynn fi gyd-a'r annuwolion, a chyd-a gweithred-wŷr anwiredd; [e] y rhai a lefarant heddwch wrth eu cymmydogion, a drwg yn eu calon.

4 [f] Dyro iddynt yn ôl eu gweithred, ac yn ôl drygioni eu dychymmygion: dyro iddynt yn ôl gweithredoedd eu dwylo; tâl iddynt eu haeddedigaeth.

5 Am [g] nad yſtyriant weithredoedd yr ARGLWYDD, na gwaith ei ddwylo ef, y dinyſtria eſe hwynt, ac nis adeilada hwynt.

6 Bendigedig fyddo 'r ARGLWYDD: canys clybu lef fy ngweddïau.

7 Yr ARGLWYDD *yw* fy nerth am tarian; ynddo ef yr ymddiriedodd fy nghalon, ac myfi a gynnorthwywyd: o herwŷdd hyn y llawenychodd fy nghalon, ac *ar* fy nghân y clodforaf ef.

8 Yr ARGLWYDD *ſydd* nerth i'r cyfryw ‡rai, a chadernid iechydwriaeth ei enneiniog *yw* eſe.

9 Cadw dy bobl, a bendithia dy etifeddiaeth: ‡portha hwynt hefyd, a dyrcha hwynt yn dragywydd.

a Pſa. 17.8.
b Pſa. 17.3. & 26.10. & 139.23.
c Jer. 11.20. & 17.9.
d Pſa. 1.1. & 26.4.
e Pſa. 26.6. & 73.13.
f Pſa. 26.8.
g Pſa. 28.3. & 139.19.
h Pſa. 143.10.
a Pſa. 27.1.
b Heb. 13.6.
c Pſa. 18.2. & 144.2.
d Pſa. 26.12. & 40.5. & 90.17. & 135.3. & 147.1.
e Pſa. 17.13. & 37.32. & 38.20. & 109.3. Jer. 33.3.
f Pſal. 17.13. & 107. Jer. 33.3.
g Heb. mwyſgwch
h Pſal. 17.13. & 107. Jer. 33.3.
i Dih. 1.28. & 8.17. Eſay 55.6. Jer. 29.13. Ioan 7.34. & 8.21. & 13.33.
k Heb. ſeetwch.
l Pſal. 17.13. & 107. Jer. 33.3.
a Pſa. 83.1.
b Pſ. 143.7.
c Pſ. 138.2.
† Heb. gafell dy ſyſſegr.
d Pſa. 26.9.
e Pſa. 12.2. & 55.21. & 62.4. Jer. 9.8.
f 2 Tim. 4.14. Dat. 18.6.
g Job 34.27.
‡ Neu, un.
‡ Neu, llywodraethwr.

PSAL. XXIX.

1 Dafydd yn annog tywyſogion i roi gogoniant i Ddduw, 3 o herwydd ei fawr allu, 11 a'i ymddiffyn i'w bobl.

¶ Pſalm Dafydd.

a 1 Chron. 16. 28, 29. Pſal. 96. 7, 8, 9.

MOeſwch a i'r ARGLWYDD, *chwi* feibion cedyrn; moeſwch i'r ARGLWYDD ogoniant a nerth.

‡ Neu, *yn ei brydferth gyſſegr.*

2 Moeſwch i'r ARGLWYDD ogoniant ei enw: addolwch yr ARGLWYDD ym ‡ mhrydferthwch ei ſancteiddrwydd.

b Job 37. 4, 5.

3 Llef yr ARGLWYDD *ſydd* ar y dyfroedd; b Duw y gogoniant a darana: yr ARGLWYDD *ſydd* ar y dyfroedd mawrion.

4 Llef yr ARGLWYDD *ſydd* mewn grym: llef yr ARGLWYDD ſy mewn prydferthwch.

5 Llef yr ARGLWYDD ſy yn dryllio y cedrwydd: ïe dryllia 'r ARGLWYDD gedr-wydd Libanus.

6 Eſe a wnâ iddynt lammu fel llô; Libanus

c Deu. 3. 9. a c Sirion fel llwdn unicorn.

‡ Neu, *dyrr allan.*

7 Llef yr ARGLWYDD a ‡ waſgara y fflammau tân.

8 Llef yr ARGLWYDD a wnâ i'r anialwch

† Neu, *ofidio.*

† grynnu: yr ARGLWYDD a wnâ i anialwch Cades grynnu.

d Job 39. 1, 2, 3.

9 Llef yr ARGLWYDD a wnâ d i'r ewigod lydnu, ac a ddinoetha y coedydd: ac yn ei Deml

‡ Neu, *y cwbl o honi.*

‡ pawb a draetha ei ogoniant *ef*.

e Pſ. 10. 16.

10 Yr ARGLWYDD ſydd yn eiſtedd ar y llifeiriant; ïe e yr ARGLWYDD a eiſtedd yn Frenin yn dragywydd.

11 Yr ARGLWYDD a ddyry nerth i'w bobl: yr ARGLWYDD a fendithia ei bobl â thangneddyf.

PSAL. XXX. *Boreuol weddi.*

1 Dafydd yn moli Duw am ei ymwared, 4 yn annog eraill i'w glodfori, wrth weled fel yr oedd Duw yn gweuthur ag ef.

a Deu 20. 5.

¶ Pſalm *neu* gân o a gyſſegriad tŷ Ddafydd.

MAwrygaf di, ô ARGLWYDD; canys derchefaiſt fi, ac ni lawenheaiſt ſy ngelynnion o'm plegid.

2 ARGLWYDD ſy Nuw, llefais arnat, a thitheu a'm hiacheaiſt.

b Pſ. 86. 13.

3 ARGLWYDD, b derchefaiſt ſy enaid o'r bedd; cedwaiſt fi yn fyw, rhag diſgyn o honof i'r pwll.

c Pſ. 97. 12.

4 c Cenwch i'r ARGLWYDD, ei ſainct ef; a chlodforwch wrth goſſadwriaeth ei ſancteiddrwydd ef.

d Pſ. 103. 9. Eſay 26. 20. & 54. 7, 8. 2 Cor 4. 17.

5 Canys d ennyd fechan y bydd yn ei lîd; yn ei fodlonrwydd *y mae* bywyd: † tros brŷd nawn yr erys wylofain, ac erbyn y boreu *y bydd* † gorfoledd.

† Heb. *yr hwyr.* † Heb. *edin.*

e Job. 29. 18.

6 e A mi a ddywedais yn fy llwyddiant, Ni'm ſyflir yn dragywydd.

f Pſal. 104. 29.

7 O'th ddaioni, ARGLWYDD, y goſodaiſt gryfder yn fy mynydd: f cuddiaſt dy wyneb, a bum helbulus.

8 Arnat ti, ARGLWYDD, y llefais: ac â'r ARGLWYDD yr ymbiliais.

9 Pa fudd *ſydd* yn ſy ngwaed pan ddiſgynnwyf i'r ffôs? g a glodfora y llwch di? a fynega eſe dy wirionedd?

g Pſal. 6. 5. & 88. 11. & 115. 17.

10 Clyw, ARGLWYDD, a thrugarhâ wrthyf; ARGLWYDD, bydd gynnorthwywr i mi:

11 h Troaiſt ſy ngalar yn llawenydd i mi: dioſgaiſt ſy ſach-wiſg, a gwregyſaiſt fi â llawenydd.

h Eſa. 61. 3.

12 Fel y cano * ſy ngogoniant i ti, ac na thawo: ô ARGLWYDD ſy Nuw, yn dragywyddol i'th foliannaf.

* Hynny yw, ſy nhafod, neu, *fy enaid* Pſal. 16. 9. & 57. 8. Edrych Gen. 49. 6.

PSAL. XXXI.

1 Dafydd yn dangos ei ymddiried yn Nuw, ac yn gofyn ei help ef, 7 yn ymlawenychu yn ei drugaredd ef, 9 yn gweddïo yn ei adfyd, 19 ac yn molianniu Duw am ei ddaioni.

¶ I'r pen-cerdd, Pſalm Dafydd.

a Pſa. 22. & 25. 2. & 71. 1. Eſa. 49. 23. b Pſ. 143.

YNot a ti, ARGLWYDD, yr ymddiriedais; na'm gwradwydder yn dragywydd: b gwared fi yn dy gyfiawnder.

2 Gogwydda dy gluſt attaf; gwared fi ar frys: bydd i mi yn graig ‡ gadarn, yn dŷ amddeffyn i'm cadw.

‡ Heb. *caſtell.*

3 Canys ſy nghraig a'm caſtell *ydwyt*: gan hynny c er mwyn dy enw, tywys fi, ac arwain fi.

c Pſa. 23. 3.

4 Tynn fi allan o'r rhwyd a guddiaſant i mi: canys ti *yw* ſy nerth.

d Luc 23. 46. Act. 7. 59.

5 d I'th law y gorchymynnaf ſy yſpryd: gwaredaiſt fi, ô ARGLWYDD Dduw y gwirionedd.

e Ioan 8.

6 Caſſeais y rhai * ſy yn dal ar ofer-wagedd: minneu a obeithiaf yn yr ARGLWYDD.

7 Ymlawenhâf, ac ymhyfrydaf yn dy drugaredd: canys gwelaiſt ſy adfyd; adnabuoſt ſy enaid mewn cyſyngderau;

8 Ac ni warcheaiſt fi yn llaw y gelyn, *onid* f goſodaiſt ſy nhraed mewn ehangder.

f Pſal. 4. & 18. 19.

9 Trugarhâ wrthyf, ARGLWYDD, canys cyfyng *yw* arnaf: g dadwinodd ſy llygad gan ofid, ïe ſy enaid a'm bol.

g Pſal. 6.

10 Canys ſy mywyd a ballodd gan ofid, a'm blynyddoedd gan ochain: ſy nerth a ballodd o herwŷdd ſy anwiredd, h a'm heſgyrn a bydraſant.

h Pſa. 32. & 102.

11 i Yn warthrudd yr ydwyf ym myſg fy holl elynnion, a *hynny* k yn ddirfawr ymmyſg fy nghymmydogion; ac yn ddychryn i'r rhai a'm hadwaenant: y rhai a'm gwelent allan, a gilient oddiwrthyf.

i Pſ. 44. Eſay 53. 3. k Job 19. Pſa. 38. & 88.

12 l Anghofiwyd fi fel un marw allan o feddwl: yr ydwyf fel lleſtr methedig.

l Pſ. 88.

13 m Canys clywais ogan llaweroedd; n dychryn *oedd* o bob parth, pan gyd-ymgynghoraſant yn fy erbyn, y bwriadaſant fy nïeneidio.

m Jer. 20. n Jer. 6. & 20. Galat. 1. 13. 21. 64. 10. 8. 3.

14 Ond mi a obeithiais ynot ti, ARGLWYDD; dywedais, Fy Nuw ydwyt.

15 Yn dy law di *y mae* fy amſerau: gwared fi o law fy ngelynnion, ac oddiwrth fy erlidwŷr.

o Pſal. 90. 13.

16 o Llewyrcha dy wyneb ar dy wâs: achub fi er mwyn dy drugaredd.

p Pſa. 25. 2. q Pſa. 97. 12. 147. 11.

17 ARGLWYDD, p na wradwydder fi; canys gelwais arnat: gwradwydder yr annuwiolion, q torrer hwynt i'r bedd.

18 r Gofteger y gwefuſau celwyddog, y rhai

r a ddy-

[f] a ddywedant yn galed drwy falchder a diystyrwch yn erbyn y cyfiawn.

19 [c] Mor fawr *yw* dy ddaioni a roddaist i gadw i'r sawl a'th ofnant; *ac* a wnaethost i'r rhai a ymddiriedant ynot, ger bron meibion dynion!

20 [h] Cuddi hwynt yn nirgelfa dy wyneb rhag balchder dynion: [x] cuddi hwynt mewn pabell rhag cynnen tafodau.

21 Bendigedig fyddo'r ARGLWYDD: canys [y] dangosodd yn rhyfedd ei garedigrwydd i mi mewn dinas ‡ gadarn.

22 Canys [z] mi a ddywedais yn fy ffrwst, [a] Fe'm bwriwyd allan o'th olwg: er hynny ti a wrandewaist lais fy ngweddiau pan lefais arnat.

23 [b] Cerwch yr ARGLWYDD ei holl saint ef: yr ARGLWYDD a geidw *y* ffyddloniaid, ac a dâl yn ehelaeth i'r neb a wnâ falchder.

24 [c] Ymwrolwch, ac efe a gryfhâ eich calon, chwychwi oll y rhai ydych yn gobeithio yn yr ARGLWYDD.

PSAL. XXXII.

Prydnhawnol weddi.

1 *Ym maddeuant pechodau y mae dedwyddwch yn sefyll.* 3 *Bod cyfaddef pechodau yn esmwythau ar y gydwybod.* 8 *Addewidion Duw yn dwyn llawenydd.*

¶ *Psalm* Dafydd ‡ er athrawiaeth.

GWŷn ei fyd *y neb* [z] y maddeuwyd ei drosfedd, *ac* y cuddiwyd *ei* bechod.

2 Gwŷn ei fyd y dyn ni chyfrif yr ARGLWYDD iddo anwiredd, ac [b] ni *bo* dichell yn ei yspryd.

3 Tra y tewais, heneiddiodd fy esgyrn gan fy rhuad ar hŷd y dydd.

4 Canys trymhaodd dy law arnaf ddydd a nôs: fy irder a drowyd yn sychder hâf. *Selah.*

5 Addefais fy mhechod wrthyt, a'm hanwiredd ni chuddiais: [c] dywedais, Cyffesaf yn fy erbyn fy hun fy anwireddau i'r ARGLWYDD; a thi a faddeuaist anwiredd fy mhechod. *Selah.*

6 Am hyn [d] y gweddïa pob duwiol arnat ti yn † yr amser i'th geffir: yn ddïau yn llifeiriant dyfroedd mawrion, ni chânt nessau atto ef.

7 [e] Ti *ydwyt* loches i mi; cedwi fi rhag ing: amgylchyni fi â chaniadau ymwared. *Selah.*

8 Cyfarwyddaf di, a dysgaf di yn y ffordd yr elech: â'm llygad arnat *i'th* gynghoraf.

9 [f] Na fyddwch fel march, *neu* fûl, heb ddeall: *yr hwn y mae rhaid* attal ei ên â genfa, ac â ffrwyn, rhag ei ddinesau attat.

10 [g] Gofidiau lawer *fydd* i'r annuwiol: ond y neb a ymddiriedo yn yr ARGLWYDD, trugaredd a'i cylchyna ef.

11 Y rhai cyfiawn, [h] byddwch lawen a hyfryd yn yr ARGLWYDD: a'r rhai uniawn o galon oll, cenwch yn llafar.

PSAL. XXXIII

1 *Bod yn rhaid moliannu Duw, am ei ddaioni,* 6 *am ei allu,* 12 *am ei ragluniaeth.* 20 *Ar Dduw y mae hyderu.*

YMlawenhewch, y rhai cyfiawn, [a] yn yr ARGLWYDD: i'r rhai uniawn gweddus *yw* [b] mawl.

2 Molwch yr ARGLWYDD â'r delyn: cenwch iddo â'r nabl, *ac â'r* degtant.

3 [c] Cenwch iddo ganiad newŷdd: cenwch yn gerddgar, yn soniarus.

4 Canys uniawn *yw* gair yr ARGLWYDD; a'i holl weithredoedd *a wnaed* mewn ffyddlondeb.

5 [d] Efe a gâr gyfiawnder a barn: [e] o drugaredd yr ARGLWYDD *y mae* y ddaiar yn gyflawn.

6 [f] Trwy air yr ARGLWYDD y gwnaethpwyd y nefoedd; a'i [g] holl luoedd hwy [h] trwy yspryd ei enau ef.

7 [i] Casglu y mae efe ddyfroedd y môr yng hŷd megis pen-twrr: y mae yn rhoddi y dyfnderoedd mewn trysorau.

8 Ofned yr holl ddaiar yr ARGLWYDD: holl drigolion y byd arswydant ef.

9 Canys [k] efe a ddywedodd, ac *felly* y bu; efe a orchymynnodd, a *hynny* a safodd.

10 [l] Yr ARGLWYDD sydd yn diddymmu cyngor y cenhedloedd: y mae efe yn diddymmu amcanion pobloedd.

11 [m] Cyngor yr ARGLWYDD a saif yn dragywydd; meddyliau ei galon o genhedlaeth i genhedlaeth.

12 [n] Gwŷn ei byd y genedl y mae yr ARGLWYDD yn Dduw iddi; a'r bobl a ddetholes efe yn etifeddiaeth iddo ei hun.

13 [o] Yr ARGLWYDD sy yn edrych i lawr o'r nefoedd: *y mae* yn gweled holl feibion dynion.

14 O bresswyl ei drigfa yr edrych efe ar holl drigolion y ddaiar.

15 Efe a gyd-luniodd eu calon hwynt; efe a ddeall eu holl weithredoedd.

16 [p] Ni waredir brenin gan lïaws llu: ni ddïangc cadarn drwy ei fawr gryfder.

17 [q] Peth ofer *yw* march i ymwared: ac nid achub efe neb drwy ei fawr gryfder.

18 [r] Wele y mae llygad yr ARGLWYDD [s] ar y rhai a'i ofnant ef, *sef* ar y rhai a obeithiant yn ei drugaredd ef;

19 I waredu eu henaid rhag angau, ac [t] i'w cadw yn fyw yn *amser* newŷn.

20 [u] Ein henaid sydd yn disgwil am yr ARGLWYDD: [x] efe yw ein porth a'n tarian.

21 Canys ynddo ef y llawenycha ein calon; o herwŷdd i ni obeithio yn ei enw sanctaidd ef.

22 Bydded dy drugaredd, ARGLWYDD, arnom ni, megis yr ydym yn ymddiried ynot.

PSAL. XXXIV.

1 *Dafydd yn clodfori Duw, ac yn annog eraill i wneuthur hynny, wrth a brofasai ef.* 8 *Dedwydd yw y rhai sy yn ymddiried yn Nuw.* 11 *Cyngor i ofni Duw.* 15 *Rhagor-fraint y cyfiawn.*

¶ Psalm Dafydd, pan newidiodd efe ei wedd o flaen ‡ Abimelech; yr hwn a'i gyrrodd ef ymaith, ac efe a ymadawodd.

BEndithiat [a] yr ARGLWYDD bob amser: ei foliant *fydd* yn fy ngenau yn wastad.

2 Yn yr ARGLWYDD y gorfoledda fy enaid: [b] y rhai gostyngedig a glywant *hyn*, ac a lawenychant.

3 Mawrygwch yr ARGLWYDD gyd-a mi; a chyd-dderchafwn ei enw ef.

4 Ceisiais yr ARGLWYDD, ac efe a'm gwrandawodd; gwaredodd fi hefyd o'm holl ofn.

5 Edrychasant arno, a hwy a oleuwyd; a'i hwynebau ni chywilyddiwyd.

6 Y tlawd hwn a lefodd, a'r ARGLWYDD *a'i* clybu, ac a'i gwaredodd o'i holl drallodau.

c Zech. 9.8. Edrych Ge. 32.1,2. 2 Bre. 6.17. d 1 Pet. 2.3. e Psa. 2.12.

7 Angel yr ARGLWYDD [c] a gastella o amgylch y rhai a'i ofnant ef, ac a'i gwared hwynt.

8 [d] Profwch, a gwelwch mor dda yw 'r ARGLWYDD: [e] gwŷn ei fyd y gŵr a ymddiriedo ynddo.

f Psl. 31. 23.

9 [f] Ofnwch yr ARGLWYDD, ei saint ef: canys nid *oes* eisiau ar y rhai a'i ofnant ef.

g Job 4. 10, 11.

10 [g] Y mae eisiau a newŷn ar y llewöd ieuaingc; ond y sawl a geisiant yr ARGLWYDD, ni bydd arnynt eisiau dim daioni.

11 Deuwch blant, gwrandewch arnaf: dysgaf i chwi ofn yr ARGLWYDD.

1 Pet. 3.10.

12 [h] Pwy *yw* 'r gŵr a chwennych fywyd, ac a gâr *hîr* ddyddiau, i weled daioni?

13 Cadw dy dafod rhag drwg: a'th wefusau rhag traethu twyll.

i Psl. 37.27. Esay. 1.16, 17. k Heb. 12. 14.

14 [i] Cilia oddiwrth ddrwg, a gwnâ dda: [k] ymgais â thangneddyf, a dilyn hi.

l Job 36.7. Psa. 33.18. 1 Pet. 3.12.

15 [l] Llygaid yr ARGLWYDD *sydd* ar y cyfiawn: a'i glustiau *sydd yn agored* i'w llefain hwynt.

m Lef. 17. 10. Jer. 44.11. Amos 9. 4.

16 [m] Wyneb yr ARGLWYDD *sydd* yn erbyn y rhai a wnâ ddrwg, i dorri eu coffa oddiar y ddaiar.

17 *Y rhai cyfiawn* a lefant, a'r ARGLWYDD a glyw, ac a'i gwared o'i holl drallodau.

n Psl. 51. 17. Esay 57.15. & 61. 1. & 66. 2.

18 [n] Agos *yw* 'r ARGLWYDD at y rhai dryllieddig o galon: ac efe a geidw y rhai briwedig o yspryd.

o 2 Tim. 3. 11, 12.

19 [o] Aml ddrygau *a gaiff* y cyfiawn: ond yr ARGLWYDD a'i gwared ef oddiwrthynt oll.

p Ioſ 19.36.

20 Efe a geidw ei holl esgyrn ef: [p] ni thorrir un o honynt.

q Psl. 94. 23.

21 [q] Drygioni a ladd yr annuwiol: a'r rhai a

† Neu, *a fyddant euog.*

gasslânt y cyfiawn a † anrheithir.

22 Yr ARGLWYDD a wared eneidiau ei weision: a'r rhai oll a ymddiriedant ynddo ef, nid anrheithir hwynt.

PSAL. XXXV.

Boreuol weddi.

1 *Dafydd yn gweddïo am ddiogelwch iddo ei hun, a gwarth i'w elynnion,* 11 *yn achwyn rhag y cam a wnaent ag ef.* 22 *Ac wrth hynny, yn annog Duw yn eu herbyn hwy.*

¶ *Psalm* Dafydd.

a Psa. 43.1. & 119.154. Galar 3.58.

DAdleu [a] fy *nadl*, ARGLWYDD, yn erbyn y rhai a ddadleuant i'm herbyn: ymladd â'r rhai a ymladdant â mi.

2 Ymafael yn y darian a'r astalch, a chyfod i'm cymmorth.

3 Dwg allan y wayw-ffon, ac argaea yn erbyn fy erlid-wŷr: dywed wrth fy enaid, Myfi *yw* dy iechydwriaeth.

b Ad. 26. Psa. 40. 14. & 70. 3.

4 [b] Cywilyddier a gwradwydder y rhai a geisiant fy enaid: ymchweler yn *eu* hôl a gwarthaër y sawl a fwriadant fy nrygu.

5 [c] Byddant fel us o flaen y gwŷnt: ac angel yr ARGLWYDD yn *eu* herlid.

c Job 21. 18. Psa. 1. 4. Esay 29.5. Hos. 13.3. & Psl. 73.18. Jer. 23.12.

6 Bydded eu ffordd [d] yn dywyllwch, ac yn llithrigfa: ac angel yr ARGLWYDD yn eu hymlid.

7 Canys heb achos y cuddiasant eu rhwyd i mi mewn pydew, yr hwn heb achos a gloddiasant i'm henaid.

8 Deued arno ddestryw ni wypo; [e] a'i rwyd yr hon a guddiodd a'i dalio: syrthied yn y distryw hwnnw.

e Psa. 7.15, 16. & 57.6. & 141. 9. Dih. 5.22.

9 A llawenycha fy enaid i yn yr ARGLWYDD: *efe* a ymhyfryda yn ei iechydwriaeth ef.

f Edrych Psa. 51.8.

10 [f] Fy holl esgyrn a ddywedant, ô ARGLWYDD, pwy *sydd* fel tydi, yn gwaredu y tlawd rhag yr hwn a fyddo trêch nag ef, y truan hefyd a'r tlawd rhag y neb a'i yspeilio?

11 Tystion gau a gyfodasant: holasant i mi yr hyn nis gwn oddiwrtho.

g Psl. 8. 2. & 109. 3.

12 [g] Talasant i mi ddrwg dros dda; i † yspeilio fy enaid.

† Heb. *ddiffeithio.*

13 A minneu, [h] pan glafychent hwy, *oeddwn* a'm gwisg o sach-len; ‡ gostyngais fy enaid ag ympryd; a'm [i] gweddi a ddychwelodd i'm mynwes fy hun.

h Job 30.25. Psa. 69.10, 11. ‡ Neu, *cystuddiais.* i Mat. 10. 13. Luc 10.6.

14 † Ymddygais fel *pe buasai* 'n gyfaill, *neu* yn frawd i mi; ymostyngais mewn galar-wisg, fel *un* yn galaru am *ei* fam.

† Heb. *ymdduais.*

15 Ond ymlawenhasant hwy yn fy † adfyd i, ac ymgasglasant: [k] ymgasglodd efryddion yn fy erbyn, ac nis gwyddwn; rhwygasant *fi*, ac ni pheidient:

† Heb. *ngwiscfai.* Psl. 38.17. k Job 30. 8, 12.

16 Ym mysg y gwatwarwŷr rhag-rithiol mewn gwleddoedd; [l] ysgyrnygasant eu dannedd arnaf.

l Psl. 37.12.

17 Arglwydd, [m] pa hŷd yr edrychi di *ar hyn*? gwared fy enaid rhag eu destryw hwynt, [n] fy unig *enaid* rhag y llewöd.

m Hab. 1. 13. n Psa. 22.

18 • Mi a'th glodforaf yn y gynnulleidfa fawr: moliannaf di ym mhlith pobl † lawer.

• Psa. 22. 25, 31. & 40.9, 10. & 111.1. † Heb. *gedyrn.*

19 Na lawenychant o'm herwŷdd y rhai fydd elynnion i mi ‡ heb achos: y sawl [p] a'm casslânt yn ddïachos, *nac* [q] amneidiant â llygad.

‡ Heb. *ar gam.* p Psl. 69.4. & 109.3. & 119.161. Galar. 3.52. Ioſ 15.25. q Dih. 6.13. & 10. 10.

20 Gan nad ymddiddanant yn dangneddyfus; eithr dychymygant eiriau dichellgar yn erbyn y rhai llonydd yn y tîr.

r Psl. 40.15. & 70. 3. s Psl. 83.1.

21 Lledasant eu safn arnaf, gan ddywedyd, [r] Ha, ha, gwelodd ein llygad.

22 Gwelaist *hyn*, ARGLWYDD: [s] na thaw di. theu: nac ymbellhâ oddiwrthyf, ô Arglwydd.

t Psl. 44.23.

23 [t] Cyfod, a deffro i'm barn, *sef* i'm dadl, fy Nuw a'm Harglwydd.

24 Barn fi, ARGLWYDD fy Nuw, yn ôl dy gyfiawnder: ac na lawenhânt o'm plegid.

† Heb. *enaid.*

25 Na ddywedant yn eu calon, O ein † gwynfyd: na ddywedant, Llyngcasom ef.

u Ad. 4. Psl. 40.14. v Psl. 109.30. & 132.16.

26 [u] Cywilyddier a gwradwydder hwy eu gŷd, y rhai sy lawen am fy nryg-fyd: [x] gwisger â gwarth ac â chywilydd y rhai a ymfawrygant i'm herbyn.

x Psl. 132.18.

27 Caned a llawenyched y rhai a hoffant fy nghyfiawnder; dywedant hefyd yn wastad, Mawryger yr ARGLWYDD, [y] yr hwn a gâr lwyddiant ei wâs.

y Psl. 147.

28 Fy nhafod inneu a lefara am dy gyfiawnder a'th foliant ar hŷd y dydd.

PSAL.

PEN. XXXVI.

1 *Blîn gyfiwr yr annuwiol.* 5 *Godidawgrwydd trugaredd Duw.* 10 *Dafydd yn gweddio am ffafor i blant Duw.*

¶ I'r pen-cerdd, *Pſalm* Dafydd gwâs yr ARGLWYDD.

Y Mae anwiredd yr annuwiol yn dywedyd o fewn fy nghalon, [a] nad *oes* ofn Duw o flaen ei lygaid ef.

2 O herwŷdd [b] ymwenhïeithio y mae efe iddo ei hun yn ei olwg ei hunan, ‡ nes cael ei anwiredd † yn atcas.

3 Geiriau ei enau *ydynt* anwiredd a thwyll: peidiodd â bod yn gall i wneuthur daioni.

4 ‡ [c] Anwiredd a ddychymyg efe ar ei wely: efe a'i gefyd ei hun ar ffordd nid *yw* dda; nid ffiaidd gantho ddrygioni.

5 [d] Dy drugaredd, ARGLWYDD, *ſydd* hyd y nefoedd, a'th wirionedd hyd y cymmylau.

6 Fel mynyddoedd † cedyrn *y mae* dy gyfiawnder; [e] dyfnder mawr *yw* dy farnedigaethau: [f] dyn ac anifail a gedwi di, ARGLWYDD.

7 Mor werth-fawr *yw* dy drugaredd, ô Dduw! am hynny 'r ymddiried meibion dynion [g] tan gyſgod dy adenydd.

8 ‡ [h] Llawn-ddigonir hwynt â braſder dy dŷ: ac [i] ag afon dy hyfrydwch y diodi hwynt.

9 Canys gyd-a thi *y mae* ffynnon y bywyd: yn dy oleuni di y gwelwn oleuni.

10 Eſtyn dy drugaredd i'r rhai a'th adwaenant, a'th gyfiawnder i'r rhai uniawn o galon.

11 Na ddeued troed balchder i'm herbyn: na ſyfled llaw yr annuwiol fi.

12 Yno y ſyrthiodd gweith-wŷr anwiredd: gwthiwyd hwynt i lawr, ac ni allant gyfodi.

PSAL. XXXVII. *Prydnhawnol weddi.*

1 *Dafydd yn annog i ymmynedd, ac i hyderu ar Dduw, o herwŷdd y rhagor ſydd rhwng cyfiwr y duwiol a'r annuwiol.*

¶ *Pſalm* Dafydd.

NAc [a] ymddigia o herwŷdd y rhai drygionus, ac na chenfigenna wrth y rhai a wnânt anwiredd.

2 Canys yn ebrwydd y torrir hwynt i'r llawr ſel glaſ-wellt, ac y gwywant fel gwŷrddlyſſiau.

3 Gobeithia yn yr ARGLWYDD, a gwnâ dda: *felly* y trigi yn y tîr, a thi a borthir yn ddïau.

4 Ymddigrifa hefyd yn yr ARGLWYDD, ac efe a ddyry i ti ddymuniadau dy galon.

5 [b] Treigla dy ffordd ar yr ARGLWYDD, ac ymddiried ynddo; ac efe a'i dwg i ben.

6 Efe a ddwg allan dy gyfiawnder fel y goleuni; a'th farn [c] fel hanner dydd.

7 Diſtawa yn yr ARGLWYDD, a diſgwil wrtho: nac ymddigia o herwŷdd yr hwn a lwyddo ganddo ei ffordd, wrth y gŵr ſydd yn gwneuthur *ei* ddrwg amcanion.

8 Paid â digofaint, a gâd ymaith gynddaredd: nac ymddigia er dim i wneuthur drwg.

9 Canys torrir ymaith y drwg-ddynion: ond y rhai a ddiſgwiliant wrth yr ARGLWYDD, hwynthwy a etifeddant y tîr.

10 Canys etto ychydigyn, ac ni *welir* yr annuwiol; a [e] thi a edrychi am ei le ef, ac ni *bydd* dim *o* honaw. [e] Job 7. 10. & 20. 9.

11 [f] Eithr y rhai goſtyngedig a etifeddant y ddaiar, ac a ymhyfrydant gan lïaws tangneddyf. [f] Mat. 5. 5.

12 Yr annuwiol a amcana yn erbyn y cyfiawn, ac [g] a eſgyrnyga ei ddannedd arno. [g] Pſ. 35. 16.

13 [h] Yr ARGLWYDD a chwardd am ei ben ef; canys gwêl fod ei ddydd ar ddyfod. [h] Pſal. 2. 4.

14 Yr annuwolion a dynnaſant eu cleddyf, ac a annelaſant eu bwä, i fwrw i lawr y tlawd a'r anghenog, *ac* i ladd y rhai uniawn *eu* ffordd.

15 [i] Eu cleddyf a â yn eu calon eu hunain, a'i bwäau a ddryllir. [i] Mic. 5. 8.

16 Gwell *yw* 'r ychydig ſydd gan y cyfiawn nâ mawr olud annuwolion lawer.

17 Canys [k] breichiau 'r annuwolion a dorrir: ond yr ARGLWYDD a gynnal y rhai cyfiawn. [k] Job 38. 15. Pſal. 10. 15. Ezec. 30. 21, &c.

18 Yr ARGLWYDD a edwŷn ddyddiau y rhai perffaith: a'i hetifeddiaeth hwy fydd yn dragywydd.

19 Nis gwradwyddir hwy yn amſer drygfyd; ac [l] yn amſer newŷn y cânt ddigon. [l] Pſa. 33. 19.

20 Eithr collir yr annuwolion, a gelynnion yr ARGLWYDD fel † braſter ŵyn a ddiflannant: yn fwg y diflannant hwy. † Heb. *gwerth-fawr am-grwydd.*

21 Yr annuwiol a echwyna, ac ni thâl adref: ond [m] y cyfiawn ſydd drugarog, ac yn rhoddi. [m] Pſal. 112. 5, 9.

22 Canys y rhai a fendigo efe a etifeddant y tîr; a'r rhai a felldithio efe a dorrir ymaith.

23 Yr ARGLWYDD a ‡ ffordda gerddediad gŵr *da*: a da ſydd ganddo ei ffordd ef. ‡ Neu, *ſicrhâ.*

24 [n] Er iddo gwympo, ni lwyr-fwrir ef i lawr: canys yr ARGLWYDD ſydd yn *ei* gynnal *ef* â'i law. [n] Dih. 24. 16 2 Cor. 4. 9.

25 Mi a fum ieuangc, ac yr ydwyf yn hên: etto ni welais y cyfiawn wedi ei adu, na'i hâd [o] yn cardotta bara. [o] Job 15. 23. Pſal. 59. 15. & 109. 10.

26 ‡ [p] Pob amſer y mae efe yn drugarog, ac yn rhoddi benthyg: a'i hâd a ſendithir. ‡ Heb. *Ar hyd y dydd,* neu, *bob dydd.*

27 [q] Cilia di oddïwrth ddrwg, a gwnâ dda; a chyfannedda yn dragywydd. [p] Pſal. 112. 5, 9.

28 Canys yr ARGLWYDD a gâr farn, ac ni edy ei ſainct; cedwir hwynt yn dragywydd: ond [r] hâd yr annuwiol a dorrir ymaith. [q] Pſ. 34. 14. [r] Pſ. 21. 10.

29 [ſ] Y rhai cyfiawn a etifeddant y ddaiar, ac a breſſwyliant ynddi yn dragywydd. [ſ] Dih. 2. 21.

30 Genau y cyfiawn a ſynega ddoethineb, a'i dafod a draetha farn.

31 [t] Deddf ei Dduw ſydd yn ei galon ef; a'i ‡ gamrau ni lithrant. [t] Deut. 6. 6. Pſal. 40. 8. & 119. 98. Eſay 51. 7.

32 Yr annuwiol a wilia ar y cyfiawn, ac a gais ei ladd ef. ‡ Neu, *gerddediad.*

33 Ni âd yr ARGLWYDD ef yn ei law ef, ac ni âd ef yn euog pan ei barner.

34 Gobeithia yn yr ARGLWYDD, a chadw ei ffordd ef, ac efe a'th dderchafa fel yr etifeddech y tîr: [u] pan ddifether yr annuwolion, ti a'i gweli. [u] Pſal 91. 8.

x Job 5. 3. ‡ Neu, *pren gwyrddlas yn tyfu o hono ei hun.*

35 x Gwelais yr annuwiol yn gadarn, ac yn frigog fel ‡y lawryf gwŷrdd.

36 Er hynny eſe a aeth ymaith, ac wele nid *oedd mwy* o honaw: a mi a'i ceiſiais, *ac* nid oedd i'w gael.

37 Yſtyr y perffaith, ac edrych ar yr uniawn; canys diwedd y gŵr hwnnw *fydd* tangneddyf.

38 Ond y troſedd-wŷr a gyd-ddeſtrywir; diwedd yr annuwolion a dorrir ymaith.

39 Ac iechydwriaeth y cyfiawn *fydd* oddïwrth yr ARGLWYDD: eſe yw eu nerth yn amſer trallod.

y Eſa. 31. 5. 40 y A'r ARGLWYDD a'i cymmorth hwynt, ac a'i gwared: eſe a'i gwared hwynt rhag yr annuwolion, ac a'i ceidw hwynt, am iddynt ymddiried ynddo.

PSAL. XXXVIII.

Boreuol weddi.

Dafydd yn erfyn ar Dduw doſturio wrth ei doſtur gyflwr ef.

a Pſa. 70. 1. ¶ Pſalm Dafydd a er coffa.

b Pſal. 6. 1. ARGLWYDD, b na cherydda fi yn dy lîd: ac na choſpa fi yn dy ddigllonedd.

c Job 6. 4. 2 Canys c y mae dy ſaethau ynglŷn ynof; a'th law yn drom arnaf.

d Pſal. 6. 4. 3 Nid oes iechyd yn fy nghnawd, o herwŷdd dy ddigllonedd; d ac nid oes heddwch i'm heſgyrn, oblegid fy mhechod.

e Ezra 9. 6. Pſal. 40. 12. 4 Canys e fy nghamweddau a aethant dros fy mhen: megis baich trwm y maent yn rhy drwm i mi.

5 Fy nghleiſiau a bydraſant, *ac* a lygraſant gan fy ynfydrwydd.

6 Crymmwyd a daroſtyngwyd fi 'n ddirfawr:

f Job 30. 28. Pſa. 35. 14. & 42. 9. & 43. 2. f beunydd yr ydwyf yn myned yn alarus.

7 Canys fy lwynau a lanwyd o ffieiddglwyf; ac nid *oes* iechyd yn fy nghnawd.

8 Gwanhâwyd, a drylliwyd fi 'n dramawr:

g Job 3. 24. Eſa. 59. 11. g rhuais gan aflonyddwch fy nghalon.

9 O'th flaen di, Arglwydd, *y mae* fy holl ddymuniad; ac ni chuddiwyd fy uchenaid oddïwrthyt.

10 Fy nghalon ſydd yn llammu, fy nerth

h Pſal. 6. 7. a'm gadawodd; a h llewŷrch fy llygaid nid *yw* ychwaith gennyf.

i Pſ. 31. 11. k Luc 10. 31, 32. † Heb. *nyrnod.* ‡ Neu, *cymmydogion.* 11 i Fy ngharedigion a'm cyfeillion k a ſafent oddïar gyfer fy † mhlâ; a'm ‡ cyfneſeifiaid a ſafent o hir-bell.

12 Y rhai hefyd a geiſient fy enioes a oſodaſant faglau; a'r rhai a geiſient fy niwed a draethent anwireddau, ac a ddychymygent ddichellion ar hŷd y dydd.

l Edrych 2 Sa. 16. 10. m Pſ. 39. 9. 13 A l minneu fel byddar ni chlywn; eithr m *oeddwn* fel mudan heb agoryd ei enau.

14 Felly 'r oeddwn fel gŵr ni chlywai, ac heb argyoeddion yn ei enau.

15 O herwŷdd im'obeithio ynot, ARGLWYDD; ti, ARGLWYDD fy Nuw, a ‡ wrandewi.

‡ Neu, *atteb.*

16 Canys dywedais, *Gwrando fi*, rhag llawenychu *o honynt* i'm herbyn; pan lithrai fy nhroed, ymfawrygent i'm herbyn.

* Pſ. 35. 15. 17 Canys parod wyf i *gloffi: a'm dolur *ſydd* ger fy mron yn waſtad.

18 Dïau y mynegaf fy anwiredd, *ac* y pryderaf o herwŷdd fy mhechod.

19 Ac y mae fy ngelynnion yn fyw ac yn gedyrn; amlhawyd hefyd y rhai a'm caſſânt ar gam.

20 A'r rhai n a dalant ddrwg dros dda a'm gwrthwynebant; ° am fy mod yn dilyn daioni.

n Pſ. 35. 12. ° Edrych 1 Sam. 24. & 1 Pet. 3. 13.

21 Na âd fi, ô ARGLWYDD: fy Nuw, nac ymbellhâ oddïwrthyf.

22 Bryſſia i'm cymmorth, ô ARGLWYDD fy iechydwriaeth.

PSAL. XXXIX.

1 *Gofal Dafydd am ei feddyliau.* 4 *yſtyried fyrred ac ofered oes dyn,* 7 *parch barnedigaethau Duw,* 10 *a gweddi, yn ffrwyno ei anniddefgarwch ef.*

¶ Pſalm Dafydd i'r pen-cerdd, ſef i a Jeduthun.

a 1 Chr. 25. & 35.

DYwedais, Cadwaf fy ffyrdd rhag pechu â'm tafod: cadwaf ffrwyn yn fy ngenau, tra *fyddo* 'r annuwiol yn fy ngolwg.

2 Tewais yn ddiſtaw, *ie* tewais â daioni: a'm dolur a gyffrôdd.

3 Gwreſogodd fy nghalon o'm mewn: tra oeddwn yn myſyrio, enynnodd tân, *a* mi a leferais â'm tafod.

b Pſal. 4. 4. 4 ARGLWYDD, b pâr i mi wybod fy niwedd, a pheth yw meſur fy nyddiau: ſel y gwypwyf ‡ o ba oedran *y byddaf* fi.

‡ Neu, *mor fyrr yderf.*

5 Wele, gwnaethoſt fy nyddiau *fel* dyrnfedd; c a'm henioes *ſydd* megis diddim yn dy olwg di: d diau mai cwbl wagedd *yw* pob dyn, pan ſo † ar y goreu. *Selah.*

c Pſal. 89. 47. d Act. 12. Pſa. 62. & 144. 4. † Heb. *wedi ſyw.*

6 Dyn yn ddïau ſydd yn rhodio mewn ‡ cyſgod, ac yn ymdrafferthu yn ofer: e eſe a dyrra *olud*, ac ni's gŵyr pwy a'i caſgl.

‡ Heb. *cyſgod.* e Job 27. 16. Preg. 2. 21, 26. & 5. 14.

7 Ac yn awr, beth a ddiſgwiliaf, ô Arglwydd? fy ngobaith ſydd ynot ti.

8 Gwared fi o'm holl gamweddau; *ac* na oſod fi yn wradwydd i'r ynfyd.

9 f Aethym yn fûd, *ac* nid agorais fy ngenau; canys ti a wnaethoſt *hyn.*

f Job 40. 4. Pſa. 38.

10 g Tynn dy bla oddïwrthyf: gan † ddyrnod dy law y darfûm i.

g Job 9. & 13. 21. † Heb. *fyrnyd.*

11 *Pan* goſpit ddyn â cheryddon am anwiredd, † h dattodit fel gwyfyn ei ardderchawgrwydd ef: i gwagedd yn ddïau *yw* pob dyn. *Selah.*

† Heb. *radder.* h Job 4. & 13. 28. Eſa. 50. 9. Hoſ. 5. i Act. 5. † Eſa. 40. 1 Chr. 29. 15. Pſ. 39. 2 Cor. 4. Heb. 11. † Pen. 18. & 2. 11. l Gen. 23. m Job 10. 20.

12 Gwrando fy ngweddi, ARGLWYDD, a chlyw fy llef; na thaw wrth fy wyloſain: canys k ymdeithydd ydwyf gyd-a thi, ac allud l fel fy holl dadau.

13 m Paid â mi, fel y cryfhâwyf cyn fy myned, ac na byddwyf *mwy.*

PSAL. XL.

1 *Y llês ſydd o hyderu ar Dduw.* 6 *Ufudd-dod yw yr aberth goreu.* 11 *Drygau Dafydd yn peri iddo weddio yn daerach.*

¶ I'r pen-cerdd, Pſalm Dafydd.

DIſgwiliais ‡ yn ddyfal am yr ARGLWYDD; ac eſe a ymoſtyngodd attaf, ac a glybu fy llefain.

‡ Heb. *gan gwneu.*

2 Cyfododd fi hefyd o'r pydew † erchyll, allan

allan o'r [a] pridd tomlyd; ac a osododd fy nhraed ar graig, gan hwylio fy ngherddediad.

3 A rhoddodd yn fy ngenau ganiad newydd o foliant i'n Duw ni: llawer a welant *hyn*, ac a ofnant, ac a ymddiriedant yn yr ARGLWYDD.

4 Gwyn ei fyd y gŵr a osodo 'r ARGLWYDD yn ymddiried iddo; ac ni thrŷ at feilchion, nac at y rhai a wyrant at gelwydd.

5 [b] Lluosog y gwnaethost ti, ô ARGLWYDD fy Nuw, dy ryfeddodau, a'th amcanion tu-ag attom; ni *ellir* yn drefnus eu cyfrif *hwynt* i ti: pe mynegwn, a phe *traethwn* hwynt, amlach ydynt nag y gellir eu rhifo.

6 [c] Aberth ac offrwm nid ewyllysiaist, † agoraist fy nghlustiau: poeth-offrwm a phech-aberth ni's gofynnaist.

7 Yna y dywedais, Wele 'r ydwyf yn dyfod; yn rhôl y llyfr yr 'sgrifennwyd am danaf.

8 [d] Da gennyf wneuthur dy ewyllys, ô fy Nuw: [e] a'th gyfraith fydd ‡ o fewn fy nghalon.

9 [f] Pregethais gyfiawnder yn y gynnulleidfa fawr: wele, nid atteliais fy ngwefusau; ti, ARGLWYDD, a'i gwyddoſt.

10 Ni chuddiais dy gyfiawnder o fewn fy nghalon; treuthais dy ffyddlondeb, a'th iechydwriaeth: ni chelais dy drugaredd na'th wirionedd yn y gynnulleidfa luosog.

11 Titheu, ARGLWYDD, nac attal dy drugareddau oddiwrthyf: [g] cadwed dy drugaredd a'th wirionedd fi byth.

12 Canys drygau aniferiol a'm cylchynafant o amgylch: [h] fy mhechodau a'm daliafant, fel na allwn edrych *i fynu*: amlach ydynt nâ gwallt fy mhen; am hynny † [i] y pallodd fy nghalon gennyf.

13 [k] Rhynged bodd it', ARGLWYDD, fy ngwaredu: bryſſia, ARGLWYDD, i'm cymmorth.

14 [l] Cyd-gywilyddier a gwradwydder y rhai a geiſiant fy enioes i'w difetha; gyrrer yn eu hôl a chywilyddier y rhai a ewyllyſiant i mi ddrwg.

15 Anrheithier hwynt yn wobr am eu gwradwydd, y rhai a ddywedant wrthyf, Ha, ha.

16 Llawenyched ac ymhyfryded ynot ti y rhai oll a'th geiſiant: dyweded y rhai a garant dy iechydwriaeth bob amſer, Mawryger yr ARGLWYDD.

17 Ond yr wyf fi yn dlawd, ac yn anghenus; *etto* yr Arglwydd a feddwl am danaf: fy nghymmorth a'm gwaredydd *ydwyt* ti; fy Nuw, na hîr drîg.

PSAL. XLI. } *Prydnhawnol weddi.*

1 *Gofal Duw tros y tlawd.* 4 *Dafydd yn cwyno rhag brâd ei elynnion,* 10 *yn cilio at Dduw am gymmorth.*

¶ I'r pen-cerdd, Pſalm Dafydd.

GWyn [a] ei fyd a yſtyria wrth ‡ y tlawd: yr ARGLWYDD a'i gwared ef yn † amſer adfyd.

2 Yr ARGLWYDD a'i ceidw, ac a'i bywhâ; gwynfydedig fydd ar y ddaiar: na ddôd titheu ef wrth ewyllys ei elynnion.

3 Yr ARGLWYDD a'i nertha ef ar ei glaf-wely: † cyweiri ei holl wely ef yn ei glefyd. † Heb. *trai.*

4 Mi a ddywedais, ARGLWYDD, trugarhâ wrthyf: iachâ fy enaid; canys pechais i'th erbyn.

5 Fy ngelynnion a lefarent ddrwg am danaf, *gan ddywedyd*, Pa bryd y bydd efe farw, ac y derfydd am ei enw ef?

6 Ac o's daw i'm hedrych, efe a ddywed gelwydd; ei galon a gaſgl atti anwiredd: *pan* êl allan, efe a'i traetha.

7 Fy holl gaſeion a gyd-huſtyngant i'm herbyn: yn fy erbyn y dychymygant ddrwg i mi.

8 † Aflwydd, *meddant*, a lŷn wrtho: a chan ei fod yn gorwedd, ni chyfyd mwy. † Heb. *Peth i'r Fall*, neu, *Belial.*

9 [b] Hefyd y gŵr oedd ‡ anwŷl gennyf, yr hwn yr ymddiriedais iddo, [c] *ac* a fwyttaodd fy mara, a † dderchafodd *ei* ſodl i'm herbyn. [b] Job 19. 19. Pſal. 55. 12, 13. Jer. 20. 10. ‡ Heb. *heddweh i mi.* [c] Ioſ 13. 18. † Heb. *fawrygodd.*

10 Eithr ti, ARGLWYDD, trugarhâ wrthyf; a chyfod fi, fel y talwyf iddynt.

11 Wrth hyn y gwn hoffi ô honot fi: am na chaiff fy ngelyn orfoleddu i'm herbyn.

12 Ond am danaf fi, yn fy mherffeithrwydd i'm cynheli; ac i'm goſodi ger dy fron yn dragywydd.

13 Bendigedig fyddo ARGLWYDD Dduw Iſraël, o dragywyddoldeb a hyd dragywyddoldeb. Amen, ac Amen.

PSAL. XLII.

1 *Zel Dafydd i weddio Duw yn ei Deml.* 5 *Y mae yn cynnhyrfu ei enaid i roi ei oglud ar Dduw.*

¶ I'r pen-cerdd, ‡ Maſchil i feibion [a] Corah. ‡ Neu, *Pſalm yn rhoddi athrawiaeth meibion Corah.*

FEl y brefa 'r hŷdd am yr afonydd dyfroedd, felly 'r hiraetha fy enaid am danat ti, ô Dduw. [a] Edrych 1 Chron. 6. 33, 37. & 25. 5.

2 [b] Sychedig yw fy enaid am Dduw, am [c] y Duw byw: pa bryd y deuaf ac yr ymddangoſaf ger bron Duw? [b] Pſal. 63. 1. & 84. 2. [c] 1 Theſ. 1. 9.

3 [d] Fy nagrau oedd fwyd im' ddydd a nôs, [e] tra dywedant wrthyf bob dydd, Pa le *y mae* dy Dduw? [d] Pſal. 80. 5. & 102. 9. [e] Ad. 10. Pſal. 79. 10. & 115. 2.

4 [f] Tywalltwn fy enaid ynof, pan gofiwn hynny: canys aethwn gyd-a'r gynnulleidfa, [g] cerddwn gyd-a hwynt i dŷ Dduw, mewn ſain cân a moliant, *fel* tyrfa yn cadw gŵyl. [f] Job 30. 16. [g] Eſa. 30. 29.

5 [h] Pa ham, fy enaid, † i'th ddaroſtyngir, ac yr ymderfyſgi ynof? gobeithia yn Nuw: oblegid moliannaf ef etto, ‡ *am* iechydwriaeth ei wyneb-pryd. [h] Pſa. 43. 5. † Heb. *yr ymgrymmi.* ‡ Neu, *iechydwriaeth yw ei wynebpryd.*

6 Fy Nuw, fy enaid a ymddaroſtwng ynof: am hynny y cofiaf di, o dîr yr Iorddonen, a'r Hermoniaid, ‡ o fryn Miſſar. ‡ O'r *bryn bychan.*

7 [i] Dyfnder a eilw ar ddyfnder, wrth ſŵn dy biſtylloedd di: [k] dy holl donnau a'th lifeiriant a aethant troſofi. [i] Jer. 4. 20. Ezec. 7. 26. [k] Pſal. 88. 7. Jon. 2. 3.

8 *Etto* yr ARGLWYDD [l] a orchymmyn ei drugaredd liw dydd, a'i gân fydd gyd-a mi [m] liw nôs; *ſef* gweddi ar Dduw fy enioes. [l] Lef. 25. 21. Deut. 28. 8. Pſal. 133. 3. [m] Iob 35. 10 Pſ. 63. 6. & 149. 5.

9 Dywedaf wrth Dduw fy nhraig, Pa ham yr anghofiaiſt fi? pa ham [n] y rhodiaf yn alarus trwy orthrymder y gelyn? [n] Pſa. 38. 6.

‡ Neu, *lladdiad.*

10 *Megis* â ‡ chleddyf yn ſy eſgyrn *y mae* ſy ngwrthwyneb-wŷr yn ſy ngwradwyddo, [o] pan ddywedant wrthyf bob dydd, Pa le *y mae* dy Dduw?

o Ad. 3. Joel 2. 17. Mic. 7. 10.

11 Pa ham i'th ddaroſtyngir, ſy enaid? a pha ham y terfyſgi ynof? ymddiried yn Nuw; canys etto y moliannaf ef, *ſef* iechydwriaeth ſy wyneb, a'm Duw.

PSAL. XLIII.

1 Dafydd yn gweddïo am gael ei ddwyn drachefn i'r Deml, ac yn addaw gwaſanaethu Duw yn llawen: 5 yn cynnhyrfu ei enaid i ymddiried yn Nuw.

BArn fi, ô Dduw, a dadleu ſy nadl yn erbyn y genhedlaeth anrhugarog; gwared fi rhag y dyn twyllodrus ac anghyfiawn.

2 Canys ti *yw* Duw ſy nerth; pa ham i'm bwri ymaith? [a] pa ham yr âf yn alarus trwy orthrymder y gelyn?

a Pſa. 42. 9.

b Pſa. 40. 11.

3 [b] Anfon dy oleuni a'th wirionedd; tywyſant hwy fi, ac arweiniant fi i fynydd dy ſancteiddrwydd, ac i'th bebyll.

4 Yna 'r âf at allor Duw, at Dduw hyfrydwch ſy ngorfoledd, ac mi a'th foliannaf ar y delyn, ô Dduw, fy Nuw.

c Pſal. 42. 5, 11.

5 [c] Pa ham i'th ddaroſtyngir, fy enaid? a pha ham y terfyſgi ynof? gobeithia yn Nuw; canys etto y moliannaf ef, *ſef* iechydwriaeth ſy wyneb, a'm Duw.

PSAL. XLIV. } *Boreuol weddi.*

1 Yr eglwys wrth goſio daioni Duw tu-ag atti o'r blaen, 7 yn cwyno rhag ei drygſyd preſennol, 17 yn dangos ei phurdeb, 24 ac yn gweddïo yn ddifrif am gymmorth.

¶ I'r pen-cerdd, i feibion Corah, Maſchil.

DUw, clywſom â'n cluſtiau, ein tadau a fynegaſant i ni y weithred a wnaethoſt yn eu hamſer hwynt, yn y dyddiau gynt.

a Ex. 15. 17. Pſa. 78. 55. & 80. 8.

2 [a] Ti â'th law a yrraiſt allan y cenhedloedd, ac a'i plennaiſt hwythau; ti a ddrygaiſt y bobloedd, ac a'i ‡ cynnyddaiſt hwythau.

‡ *gyrraiſt ymaith.*

b Deu. 8. 17. Joſ. 24. 12.

3 Canys [b] nid â'i cleddyf eu hun y goreſgynnaſant y tîr, nid eu braich a barodd iechydwriaeth iddynt; eithr dy ddeheu-law di, a'th fraich, a llewŷrch dy wyneb, [c] o herwŷdd it' eu hoffi hwynt.

c Deu 4. 37.

d Pſ 74. 12.

4 [d] Ti, Dduw, yw fy Mrenin: gorchymyn iechydwriaeth i Jacob.

5 Ynot ti y cilgwthiwn ni ein gelynnion: yn dy enw di y ſathrwn y rhai a gyfodant i'n herbyn.

e Pſ 35 16.

6 O herwŷdd [e] nid yn fy mwä 'r ymddiriedaf: nid fy nghleddyf 'chwaith a'm hachub.

7 Eithr ti a'n hachubaiſt ni oddïwrth ein gwrthwyneb-wŷr, ac a wradwyddaiſt ein caſeion.

8 Yn Nuw yr ymffroſtiwn bob dydd; ac ni a glodforwn dy enw yn dragywydd. *Selah.*

f Pſal. 60. 1, 10 & 74. 1 & 89. 38. & 108. 11.

9 Ond [f] ti a'n bwriaiſt ni ymaith, ac a'n gwradwyddaiſt; ac nid wyt yn myned allan gyd-a'n lluoedd.

10 Gwnaethoſt i ni droi yn ôl oddiwrth y gelyn: a'n caſeion a anrheithiaſant iddynt eu hun.

g Rhu. 8. 36.

11 [g] Rhoddaiſt ni fel defaid i'w bwytta; a gwaſgeraiſt ni ym myſg y cenhedloedd.

b Eſay. 52. 3, 4. Jer. 15. 13. † Heb. *olud.*

12 [h] Gwerthaiſt dy bobl heb † elw, ac ni 'chwanegaiſt *dy olud* o'i gwerth hwynt.

i Deu. 28. 37. Pſal. 79. 4. & 80. 6.

13 [i] Goſodaiſt ni yn warthrudd i'n cymmydogion, yn watwargerdd ac yn wawd i'r rhai ydynt o'n hamgylch.

k Jer. 24. 9. l 2 Bren. 19. 21.

14 [k] Goſodaiſt ni yn ddihareb ym myſg y cenhedloedd, [l] yn rhai i yſgwyd pen arnynt ym myſg y bobloedd.

15 Fy ngwarthrudd *ſydd* beunydd ger fy mron, a chywilydd fy wyneb a'm tôdd:

m Job 16. 4. Pſal. 8. 2. & 22. 7.

16 Gan lais y gwarthrudd-wŷr, a'r cabl-wŷr; o herwŷdd [m] y gelyn a'r ymddial-wŷr.

17 Hyn oll a ddaeth arnom; etto ni'th anghofiaſom di, ac ni buom anffyddlon yn dy gyfammod.

18 Ni thrôdd ein calon yn *ei* hôl, ac nid aeth ein cerddediad allan o'th lwybr di:

n Pſa. 34. 15. & 35. 7. & 35. 7.

19 Er i ti ein curo yn [n] nhrigfa dreigiau, a thoi troſom â [o] chyſgod angau.

o Pſa. 23. 4. p Job 21. 15. Pſa. 81. 9.

20 O's anghofiaſom enw ein Duw; neu [p] eſtyn ein dwylo at Dduw dïeithr:

q Job 31. 28.

21 [q] Oni chwilia Duw hyn allan? canys efe a wyr ddirgeloedd y galon.

r Rhu. 8. 36.

22 Iê, [r] er dy fwyn di i'n lleddir beunydd; cyfrifir ni fel defaid i'w lladd.

s Pſal. 7. 6. & 35. 23. & 59. 4. & 78. 65.

23 [s] Deffro, pa ham y cyſgi, ô Arglwydd? cyfod, na fwrw ni ymaith yn dragywydd.

24 Pa ham y cuddi dy wyneb; *ac* yr anghofi ein cyſtudd a'n gorthrymder?

t Pſal. 119. 25.

25 Canys [t] goſtyngwyd ein henaid i'r llwch: glynodd ein bol wrth y ddaiar.

26 Cyfod yn gynnorthwy i ni, a gwared ni er mwyn dy drugaredd.

PSAL. XLV.

1 Mawrhydi a rhâd brenhiniaeth Chriſt 10 Lledſwydd yr Eglwys, a'r budd ſydd o hynny.

¶ I'r pen-cerdd [a] ar Shoſannim, i feibion Corah, ‡ Maſchil, Cân cariadau.

a Pſ. 69. ‡ Neu, *Aſtrawaeth.* † Heb. *Mae fy nghalon yn berwi allan beth da.*

† TRaetha fy nghalon beth da; dywedyd yr ydwyf y pethau a wneuthym i'r brenin: fy nhafod *ſydd* bin 'ſgrifennydd buan.

2 Teccach ydwyt nâ meibion dynion: tywalltwyd grâs ar dy wefuſau; o herwŷdd hynny i'th fendithiodd Duw yn dragywydd.

b Eſaiah Heb. Dat. 1. & 15. 15.

3 Gwregyſa dy [b] gleddyf ar dy glun, ô gadarn, *â'th* ogoniant a'th harddwch.

† Heb. *llwyddiannus, marchog.*

4 Ac yn dy harddwch † marchog yn llwyddiannus, o herwŷdd gwirionedd a lledneiſrwydd *a* chyfiawnder: a'th ddeheu-law a ddyſg i ti bethau ofnadwy.

5 Pobl a ſyrthiant tanat; *o herwŷdd* dy ſaethau llymion *yn glynu* ynghalon gelynnion y brenin.

c Pſ 93. Heb. 2.

6 [c] Dy orſedd di, ô Dduw, *ſydd* byth ac yn dragywydd: teyrn-wialen uniondeb *yw* teyrn-wialen dy frenhiniaeth di.

d Pſa. 7. e Eſaiah 61. 10.

7 [d] Ceraiſt gyfiawnder, a chaſeaiſt ddrygioni; am hynny i'th enneiniodd [e] Duw, *ſef* dy Dduw di, ag olew llawenydd yn fwy nâ'th gyfeillion.

8 *Arogl* Myrr, Aloës, *a* Chaſia *ſydd ar* dy holl

holl wisgoedd: *allan* o'r palasau Ifori, â'r rhai i'th lawenhasant.

9 Merched brenhinoedd *oedd* ym mhlith dy bendefigesau; [f] sasai y frenhines ar dy ddeheulaw mewn aur coeth o Ophir.

10 Gwrando ferch, a gwêl, a gostwng dy glust; ac [g] anghofia dy bobl dy hun, a thŷ dy dâd.

11 A'r brenin a chwennych dy degwch: canys [h] efe yw dy Iôr di; ymostwng ditheu iddo ef.

12 Merch Tyrus hefyd fydd yno ag anrheg, [i] a chyfoethogion y bobl a ymbiliant â'th wyneb.

13 [k] Merch y brenin *sydd* oll yn ogoneddus o fewn: gem-waith aur *yw* ei gwisg hi.

14 [l] Mewn gwaith edyf a nodwydd y dygir hi at y brenin; y morwynnion *y rhai a ddeuant* ar ei hôl, yn gyfeilleſau iddi, a ddygir attat ti.

15 Mewn llawenydd a gorfoledd y dygir hwynt; deuant i lŷs y brenin.

16 Dy feibion fydd yn lle dy dadau: [m] y rhai a wnei yn dywysogion yn yr holl dîr.

17 Paraf gofio dy enw ym mhob cenhedlaeth, ac oes: am hynny y bobl a'th foliannant byth ac yn dragywydd.

PSAL. XLVI.

1 Yr ymddiried sydd gan yr Eglwys yn Nuw. 8 Cyngor i ystyried hynny.

¶ I'r pen-cerdd ‡ o feibion Corah, cân ar [a] Alamoth.

DUw sydd noddfa, a nerth i ni, [b] cymorth hawdd ei gael mewn cyfyngder.

2 Am hynny nid ofnwn pe symmudai y ddaiar, a phe treiglid y mynyddoedd i † ganol y môr:

3 [c] *Er* rhuo a therfysgu o'i ddyfroedd, *er* crynu o'r mynyddoedd gan ei ymchŵydd ef. *Selah.*

4 Y *mae* afon, a'i ffrydiau a lawenhânt ddinas Dduw; cysegr pressŵylfeydd y Goruchaf.

5 Duw *sydd* yn ei chanol; nid ysgog hi: Duw a'i cynnorthwya † yn foreu iawn.

6 [d] Y cenhedloedd a derfysgasant, y teyrnasoedd a ysgogasant: *efe a* roddes ei lef, toddodd y ddaiar.

7 [e] Y *mae* ARGLWYDD y lluoedd gyd-a ni: *y mae* Duw Jacob yn ‡ amddeffynfa i ni. *Selah.*

8 [f] Deuwch, gwelwch weithredoedd yr ARGLWYDD; pa anghyfannedd-dra a wnaeth efe ar y ddaiar.

9 Gwnâ i ryfeloedd beidio hyd eithaf y ddaiar; [g] efe a ddryllia 'r bwä, ac a dyrr y waywffon, *efe* a lysg y cerbydau â thân.

10 Peidiwch, a gwybyddwch mai myfi *sydd* Dduw: derchefir fi ym mysg y cenhedloedd, derchefir fi ar y ddaiar.

11 [h] Y *mae* ARGLWYDD y lluoedd gyd-a ni: amddeffynfa i ni *yw* Duw Jacob. *Selah.*

PSAL. XLVII. *Prydnhawnol weddi.*

Cynghori y cenhedloedd i groesawu teyrnas Christ yn llawen.

¶ I'r pen-cerdd, Psalm ‡ i feibion Corah.

YR holl bobl, [a] curwch ddwylo: llafar genwch i Dduw â llef gorfoledd.

2 Canys yr ARGLWYDD goruchaf sydd ofnadwy: [b] brenin mawr ar yr holl ddaiar.

3 Efe a ddwg y bobl tanom ni; a'r cenhedloedd tan ein traed.

4 Efe a ddethol ein hetifeddiaeth i ni, ardderchawgrwydd Jacob, yr hwn a hoffodd efe. *Selah.*

5 [c] Derchafodd Duw â llawen-floedd, yr ARGLWYDD â sain udcorn.

6 Cenwch fawl i Dduw, cenwch: cenwch fawl i'n Brenin, cenwch.

7 Canys Brenin yr holl ddaiar *yw* Duw: [d] cenwch fawl † yn ddeallus.

8 Duw sydd yn teyrnasu ar y cenhedloedd: eistedd y mae Duw ar orsedd-faingc ei sanctteiddrwydd.

9 ‡ Pendefigion y bobl a ymgasglasant yng-hŷd, † sef pobl Duw Abraham: canys tariannau y ddaiar *ydynt* eiddo Duw; dirfawr y derchafwyd ef.

PSAL. XLVIII.

Addurn a rhagor-fraint yr Eglwys.

¶ Cân Psalm i feibion Corah.

MAwr *yw'r* ARGLWYDD, a thra moliannus, yn ninas ein Duw ni, *yn* ei fynydd sanctaidd.

2 [a] Tegwch bro, llawenydd yr holl ddaiar *yw* mynydd Sion [b] *yn* ystlysau y gogledd; [c] dinas y Brenin mawr.

3 Duw yn ei phalasau a adwaenir yn amddeffynfa.

4 Canys, wele y brenhinoedd a ymgynnullasant; aethant heibio ynghŷd.

5 Hwy a welsant, felly y rhyfeddasant: brawychasant, *ac* aethant ymaith ar ffrwst.

6 Dychryn â ddaeth arnynt yno, *a* dolur megis gwraig yn esgor.

7 [d] A gwynt y dwyrain y [e] drylli longau ‡ y môr.

8 Megis y clywsom, felly y gwelsom yn [f] ninas ARGLWYDD y lluoedd, yn ninas ein Duw ni: Duw a'i sicrhâ hi yn dragywydd. *Selah.*

9 Meddyliasom, ô Dduw, am dy drugaredd ynghanol dy Deml.

10 Megis *y mae* dy enw, ô Dduw, felly *y mae* dy fawl hyd eithafoedd y tîr: cyflawn o gyfiawnder yw dy ddeheu-law.

11 Llawenyched mynydd Sion, ac ymhyfryded merched Juda, o herwŷdd dy farnedigaethau.

12 Amgylchwch Sion, ac ewch o'i hamgylch hi; rhifwch ei thyrau hi.

13 † Ystyriwch ei rhagfuriau, ‡ edrychwch ar ei phalasau; fel y mynegoch i'r oes a ddelo yn ôl.

14 Canys y Duw hwn *yw* ein Duw ni byth ac yn dragywydd: efe a'n tywys ni hyd angau.

PSAL. XLIX.

1 Eiriol difrif i adeiladu ffydd yr adgyfodiad, nid ar allu bydol ond ar Dduw. 16 Na ddylid rhyfeddu wrth lwyddiant bydol.

¶ I'r pen-cerdd, ‡ Psalm i feibion Corah.

CLywch hyn, yr holl bobloedd; gwrandewch *hyn*, holl drigolion y byd:

a Pſa. 62.9. 2 Yn gyſtal a gwreng a bonheddig, cyſoethog a thlawd ynghŷd.

3 Fy ngenau a draetha ddoethineb; a myfyrdod fy nghalon *fydd am* ddeall.

b Pſa. 78.2. Mat. 13.35. 4 b Goſtyngaf fy nghluſt at ddihareb; fy nammeg a ddatguddiaf gyd-a'r delyn.

5 Pa ham yr ofnaf yn amſer adfyd, *pan* i'm hamgylchyno anwiredd fy ſodlau?

c Job 31.24. Pſal. 52. 7. & 62. 10. Mar. 10.24. 1 Tim. 6.17. 6 Rhai c a ymddiriedant yn eu golud, ac a ymffroſtiant yn lluoſogrwydd eu cyfoeth.

7 Gan waredu ni wared neb *ei* frawd, *ac* ni all efe roddi iawn troſto i Dduw:

d Job 36. 18, 19. 8 (Canys d gwerthfawr yw prynniad eu henaid, *a hynny* a baid byth)

e Pſ. 89.48. 9 Fel y byddo efe byw byth, ac e na welo fygredigaeth.

f Preg. 2.16. 10 Canys efe a wêl fod f y doethion yn meirw, yr un ffunyd y derfydd am ffôl ac ynfyd, gadawânt eu golud i eraill.

11 Eu meddwl *yw y pery* eu tai yn dragywydd, a'i trigfeydd hyd genhedlaeth a chenhedlaeth: henwant eu tiroedd ar eu henwau eu hunain.

g Ad. 20. Pſal. 82. 7. 12 Er hynny g dyn mewn anrhydedd nid erys: tebyg yw i anifeiliaid a ddifethir.

† Heb. *genau.* 13 Eu ffordd yma yw eu hynfydrwydd: etto eu hiliogaeth ydynt fodlon i'w † hymadrodd. *Selah.*

‡ *Y bedd.* h Dan. 7.22. Mal. 4. 33. Luc 22. 30. 1 Cor. 6. 2. Dat. 2. 26. & 20. 4. i Job 4.20 21. Pſa. 39. 11. ‡ Neu, *gryſder.* ↓ Neu, *y bedd yw cartref pob un o honynt.* † Heb. *law.* ‡ Neu, *y bedd.* k Job 27.19. 14 Fel defaid y goſodir hwynt yn ‡ uffern; angau a ymborth arnynt; h a'r rhai cyfiawn a lywodraetha arnynt y boreu; i a'i ‡ tegwch a dderfydd ↓ yn y bedd o'i cartref.

15 Etto Duw a wared fy enaid i o † feddiant ‡ uffern: canys efe a'm derbyn i. *Selah.*

16 Nac ofna pan gyfoethogo un, pan 'chwanego gogoniant ei dŷ ef.

17 k Canys wrth farw ni ddwg efe ddim ymaith, ac ni ddiſgyn ei ogoniant ar ei ôl ef.

18 Er iddo yn ei fywyd fendithio ei enaid: canmolant ditheu o byddi da wrthyt dy hun.

19 Efe a â at genhedlaeth ei dadau, *ac* ni welant oleuni byth.

l Ad. 12. m Preg 3.19 20 l Dŷn mewn anrhydedd, ac heb ddeall, m ſydd gyffelyb i anifeiliaid a ddifethir.

PSAL. L. } { *Boreuol weddi.*

1 Mawrhydi Duw yn ei eglwys. 5. Ei drefn ef am gaſglu y Sainct ynghŷd. 7 Nad oes ewyllys gan Dduw mewn Ceremoniau, 14 ond mewn gwir ufudd-dod.

¶ Pſalm ‡ Aſaph.

‡ Neu, *i Aſaph.* Edrych. 1 Chr. 15.17. & 25. 2. 2 Chr. 29.30 DUw y duwiau, *ſef* yr ARGLWYDD a leferodd, ac a alwodd y ddaiar, o godiad haul hyd ei fachludiad.

a Pſa. 48.2. b Pſa. 80. 1. 2 Allan o Sïon a perffeithrwydd tegwch b y llewyrchodd Duw.

c Pſa. 97. 3. 3 Ein Duw ni a ddaw, ac ni bydd diſtaw: c tân a yſſa o'i flaen ef, a themheſtl ddirfawr fydd o'i amgylch.

d Deu. 31.28 & 32. 1. Eſay 1. 2. Mic. 6. 1, 2. 4 d Geilw ar y nefoedd oddi-uchod; ac ar y ddaiar, i farnu ei bobl.

5 Ceſglwch fy ſainct ynghŷd attafi, y rhai a wnaethant gyfammod â mi trwy aberth.

e Pſa. 97 6. f Iſ. 7. 5, 7. 6 e A'r nefoedd a fynegant ei gyfiawnder ef: canys f Duw ei hun *ſydd* farn-ŵr. *Selah.*

7 g Clywch, fy mhobl, a mi a leſaraf; ô Iſraël, a mi a dyſtiolaethaf i'th erbyn: Duw *ſef* dy Dduw di *yanwyf* fi. g Pſa. 81.8.

8 h Nid i am dy aberthau i'th geryddaf, na'th boeth-offrymmau, *am nad oeddynt* ger fy mron i yn waſtad. h Eſa. 1. 11. i Hoſ. 6. 6.

9 k Ni chymmeraf fuſtach o'th dŷ, na bychod o'th gorlannau. k Mic. 6. 6. Act. 17. 25.

10 Canys holl fwyſt-filod y coed ydynt eiddo fi; *a'r* anifeiliaid ar fîl o fynyddoedd.

11 Adwaen holl adar y mynyddoedd: a gwŷllt anifeiliaid y maes *ydynt* † eiddo fi. † Heb. *gyd-a mi.*

12 O's bydd newŷn arnaf ni ddywedaf i ti: l canys y bŷd a'i gyfiawnder *ſydd* eiddo fi. l Exo. 19.5. Deu. 10.14. Job 41. 11. Pſal. 24.1. 1 Cor. 10. 26, 28.

13 A fwyttaf fi gig teirw? neu a yfaf fi waed bychod?

m Hoſ. 14.2. Heb. 13.15. n Deu. 23.21 Job 22. 27. Pſa. 76. 11. Preg. 5.4. o Job 22 27. Pſal. 91.15. & 107. 6. 14 m Abertha foliant i Dduw; a n thâl i'r Goruchaf dy addunedau:

15 A o galw arnafi yn nydd trallod; *mi* a'th waredaf, a thi a'm gogoneddi.

p Rhuf. 2. 21, 22. 16 Ond wrth yr annuwiol y dywedodd Duw, Beth *ſydd* i ti a fynegech ar fy neddfau, neu a gymmerech ar fy nghyfammod yn dy enau?

q Pſa. 50. 17 p Gan dy fod yn caſſáu addyſg, ac yn taflu fy ngeiriau i'th ôl.

18 Pan welaiſt leidr, cyttunaiſt ag ef: a'th gyfran *oedd* gyd-a'r godineb-wŷr.

19 Gollyngaiſt dy ſafn i ddrygioni, q a'th dafod a gyd-bletha ddichell.

r Preg. 8. 11, 12. Eſa. 56. 10. Edrych Rhuf. 2. 1. s Pſa. 50. 20 Eiſteddaiſt, *a* dywedaiſt yn erbyn dy frawd: rhoddaiſt enllib i fâb dy fam.

21 Hyn a wnaethoſt, a r mi a dewais: s tybiaiſt ditheu fy mod yn gwbl fel ti dy hun: ond t mi a'th argyoeddaf, ac a'i trefnaf o flaen dy lygaid.

22 Deellwch hyn yn awr, y rhai ydych yn anghofio Duw, rhag i mi *eich* rhwygo, ac na *byddo* gwaredydd.

23 Yr hwn a abertho foliant, a'm gogonedda i: a'r neb a oſodo ei ffordd *yn iawn*, dangoſaf iddo iechydwriaeth Duw.

PSAL. LI.

1 Dafydd yn gweddïo am faddeuant pechodau, ac yn gwneuthur cyffes ddifrif o honynt. 6 yn gweddïo am ei ſanctteiddio. 16 Nad oes ewyllys gan Dduw mewn aberth, ond mewn purdeb calon. 18 ϒ mae yn gweddïo tros yr Eglwys.

¶ I'r pen-cerdd, Pſalm Dafydd, a pan ddaeth Nathan y prophwyd atto, wedi iddo b fyned i mewn at Bathſeba. a 2 Sam. 12. 1. b 2 Sam. 11. 2, 4.

TRugarhâ wrthyf, ô Dduw, yn ôl dy drugarogrwydd; yn ôl lliaws dy doſturiaethau c delea fy anwireddau. c Act. 3. 19. Eſa. 43. 25. & 44. 22. Col. 2. 14. d Heb. 9. 13. 1 Ioan 1. 7. Dat. 1. 5.

2 d Golch fi yn llwyr-ddwys oddiwrth fy anwiredd: a glanhâ fi oddiwrth fy mhechod.

3 Canys yr wyf yn cydnabod fy nghamweddau: a'm pechod ſydd yn waſtad ger fy mron.

e Gen. 3. & 39. Lef. 6. & 16. Pſal. 32. 5. & 38. 18. f Heb. *gyd-a mi.* 4 e Yn dy erbyn di, dydi dy hunan, y pechais, ac y gwneuthym y drwg hyn yn dy olwg: f fel i'th gyfiawnhaër pan leferych, *ac* y byddit bur pan farnech.

5 Wele

5 Wele [g] mewn anwiredd i'm lluniwyd; ac mewn pechod y † beichiogodd fy mam arnaf.

6 Wele, ceraiſt wirionedd oddi-mewn: a pheri i mi wybod doethineb yn y dirgel.

7 [h] Glanhâ fi ag Yſſop, ac mi a lanheïr: golch fi, a byddaf [i] wynnach nâ'r eira.

8 Pâr i mi glywed gorfoledd a llawenydd; *fel* y llawenycho yr eſgyrn a ddrylliaiſt.

9 Cuddia dy wyneb oddiwrth fy mhechodau; a [k] delea fy holl anwireddau.

10 Crea galon lân ynof, ô Dduw; ac adnewydda yſpryd ‡ uniawn o'm mewn.

11 Na fwrw fi ymaith oddi-ger dy fron: ac na chymmer dy Yſpryd ſanctaidd oddiwrthyf.

12 Dyro dracheſn i mi orfoledd dy iechydwriaeth; ac â'th hael Yſpryd cynnal fi.

13 *Yna* y dyſgaf dy ffyrdd i rai anwir: a phechaduriaid a droïr attat.

14 Gwared fi oddiwrth waed, ô Dduw, Duw fy iechydwriaeth: a'm tafod a gân yn llafar am dy gyfiawnder.

15 Arglwydd, agor fy ngweſuſau; a'm genau a fynega dy foliant.

16 Canys [l] ni chwennychi aberth; ‡ pe amgen mi a'i rhoddwn: poeth-offrwm ni fynni.

17 [m] Aberthau Duw *ydynt* yſpryd drylliedig: calon ddrylliog gyſtuddiedig, ô Dduw, ni ddirmygi.

18 Gwnâ ddaioni, yn dy ewyllyſgarwch i Sion: adeilada furiau Jeruſalem.

19 Yna y byddi fodlon i [n] ebyrth cyfiawnder, *i* boeth-offrwm ac aberth llooſg: yna 'r offrymmant fuſtych ar dy allor.

PSAL. LII.

1 *Dafydd yn barnu ar goegni Doëg, ac yn prophwydo ei ddinyſtr ef,* 6 *ac y llawenhâ y cyfiawn o'i blegid.* 8 *Dafydd, o'i hyder ar drugaredd Duw, yn rhoddi diolch.*

¶ I'r pen-cerdd, Maſchil, *Pſalm* Dafydd, [a] pan ddaeth Doëg yr Edomiad, a mynegi i Saul, a dywedyd wrtho, Daeth Dafydd i dŷ Ahimelech.

PA ham yr ymffroſti mewn drygioni, ô [b] gadarn? y mae trugaredd Duw *yn parhau* yn waſtadol.

2 [c] Dy dafod a ddychymmyg 'ſgelerder; [d] fel ellyn llym, yn gwneuthur twyll.

3 Hoffaiſt ddrygioni yn fwy nâ daioni; a chelwŷdd yn fwy nâ thraethu cyfiawnder. *Selah.*

4 Hoffaiſt bob geiriau deſtryw, ‡ ô dafod twyllodrus.

5 Duw a'th † ddeſtrywia ditheu yn dragywydd: eſe a'th gipia di ymaith, ac a'th dynn allan o'th babell, ac a'th ddiwreiddia o dîr y rhai byw. *Selah.*

6 [e] Y cyfiawn hefyd a welant, ac a ofnant, ac a chwarddant am ei ben.

7 Wele 'r gŵr ni oſododd Dduw yn gadernid iddo: eithr [f] ymddiriedodd yn lluoſogrwydd ei olud, ac a ymnerthodd yn ei ‡ ddrygioni.

8 Ond myfi fydd [g] fel oliwydden werdd yn nhŷ Dduw: ymddiriedaf yn nhrugaredd Duw byth ac yn dragywydd.

9 Clodforaf di yn dragywydd, o herwŷdd i ti wneuthur *hyn*: a diſgwiliaf wrth dy enw; canys da yw ger bron dy ſainct.

PSAL. LIII. *Prydnhawnol weddi.*

1 *Dafydd yn goſod allan lygredigaeth dyn naturiol,* 4 *yn argyoeddi 'r annuwiol wrth oleuni eu cydwybod eu hun,* 6 *yn ymogoneddu yn iechydwriaeth Duw.*

¶ I'r pen-cerdd ar y Mahalath, Maſchil, *Pſalm* Dafydd.

DYwedodd [a] yr ynfyd yn ei galon, Nid *oes un* Duw. Ymlygraſant, a gwnaethant ffiaidd anwiredd: [b] nid *oes un* yn gwneuthur daioni. [a] Pſa. 10.4. & 14.1, &c. [b] Rhuf. 3.10.

2 Edrychodd Duw i lawr o'r nefoedd ar feibion dynion, i edrych a *oedd neb* yn ddeallus, *ac* yn ceiſio Duw.

3 Ciliaſai pob un o honynt yn wyſg ei gefn: cyd-ymddifwynaſent; nid oes a wnêl ddaioni, nac *oes* un.

4 Oni wŷr gweithred-wŷr anwiredd? y *rhai ſydd* yn bwytta fy mhobl *fel* y bwyttaënt fara: ni alwaſant ar Dduw.

5 [c] Yno 'r ofnaſant *gan ofn*, *lle* nid oedd ofn: canys Duw a waſgarodd eſgyrn yr hwn a'th warchaeodd; gwradwyddaiſt *hwynt*, am i Dduw eu dirmygu hwy. [c] Leſit. 26. 17, 36. Dih. 28. 1.

6 † Oh na roddid iechydwriaeth *i* Iſraël o Sion: pan ymchwelo Duw gaethiwed ei bobl, y llawenycha Jacob, ac yr ymhyfryda Iſraël. † Heb. *Pwy a rydd, &c.*

PSAL. LIV.

1 *Dafydd yn cwyno rhag y Ziphiaid, ac yn gweddïo am iechydwriaeth,* 4 *Ac o hyder ar gymmorth Duw, yn addaw aberth.*

¶ I'r pen-cerdd ar Neginoth, Maſchil, *Pſalm* Dafydd, [a] pan ddaeth y Ziphiaid a dywedyd wrth Saul, Onid ydyw Dafydd yn ymguddio gyd-a ni? [a] 1 Sa. 23.19. & 26. 1.

ACHub fi, ô Dduw, yn dy enw: a barn fi yn dy gadernid.

2 Duw, clyw fy ngweddi; gwrando ymadrodd fy ngenau.

3 Canys [b] dieithriaid a gyfodaſant i'm herbyn, a'r trawſion a geiſiant fy enaid: ni oſodaſant Dduw o'i blaen. *Selah.* [b] Pſ. 86.14.

4 Wele, Duw ſydd yn fy nghynnorthwyo: [c] yr Arglwydd *ſydd* ym myſg y rhai a gynhaliant fy enaid. [c] Pſ. 118.7.

5 Efe a dâl ddrwg i'm † gelynnion: torr hwynt ymaith yn dy wirionedd. † Heb. *gwilwyr.*

6 Aberthaf it' yn ewyllyſgar: [d] clodforaf dy enw, ô ARGLWYDD; canys da yw. [d] Pſa. 52. 9.

7 Canys efe a'm gwaredodd o bob trallod; [e] a'm llygad a welodd *ei ewyllys* ar fy ngelynion. [e] Pſ. 59.10.

PSAL.

PSAL. LV.

1 Dafydd yn ei weddi yn cwyno ei gyflwr erchyll. 9 Yn giweddïo yn erbyn ei elynnion, ac yn achwyn rhag eu hanwiredd a'i brâd hwy, 16 yn ymgyflûro, o herwŷdd nawdd Duw yn ei gadw, ac o herwŷdd gwradwydd ei elynnion.

¶ I'r pen-cerdd ar Neginoth, Maſchil, *Pſalm* Dafydd.

GWrando fy ngweddi, ô Dduw; ac nac ymguddia rhag fy neiſyfiad.

2 Gwrando arnaf, ac erglyw fi; cwynfan yr ydwyf yn fy ngweddi, a thuchan,

3 Gan lais y gelyn, gan orthrymder yr annuwiol; o herwŷdd y maent yn bwrw anwiredd arnaf, ac yn fy nghaſſau yn llidiog.

4 Fy nghalon a ofidia o'm mewn: ac ofn angau a ſyrthiodd arnaf.

5 Ofn ac arſwyd a ddaeth arnaf: a dychryn a'm gorchguddiodd.

6 A dywedais, O na bai i mi adenydd fel colommen; *yna* 'r ehedwn ymaith, ac y gorphywyſwn.

7 Wele crwydrwn ym mhell, *ac* arhoſwn yn yr anialwch. *Selah.*

8 Bryſſiwn i ddïangc rhag y gwŷnt yſtormus a'r demheſtl.

9 Dinyſtria, ô Arglwydd, *a* gwahan eu tafodau; canys gwelais [a] drawſder a chynnen yn y ddinas.

[a] Jer. 6.7.

10 Dydd a nôs yr amgylchant hi ar ei muriau: ac *y mae* anwiredd a blinder yn ei chanol hi.

11 Anwireddau *ſydd* yn ei chanol hi; ac ni chilia twyll a dichell o'i heolydd hi.

12 Canys nid gelyn a'm difenwodd; yna y dioddefaſwn: nid fy nghaſ-ddyn a ymfawrygodd i'm herbyn; yna mi a ymguddiaſwn rhagddo ef.

[b] Pſa. 41.9.

13 Eithr tydi, ddyn, fy nghyd-radd, [b] fy fforddwr, a'm cydnabod,

14 Y rhai oedd ſelys gennym gyd-gyfrinachu, *ac* a rodiaſom i dŷ Dduw ynghŷd.

15 Rhuthred marwolaeth arnynt, a diſgynnant i ‡ uffern yn fyw; canys drygioni *ſydd* yn eu cartref, *ac* yn eu myſg.

‡ Neu, *hedd.*

16 Myfi a waeddaf ar Dduw; a'r ARGLWYDD a'm hachub i.

[c] Dan. 6.10. Act 3.1. & 10.3,9,30.

17 [c] Hwyr a boreu a hanner dydd y gweddïaf, a byddaf daer: ac efe a glyw fy lleferydd.

18 Efe a waredodd fy enaid mewn heddwch oddïwrth y rhyfel *oedd* i'm herbyn: canys yr oedd llawer gyd-a mi.

19 Duw a glyw, ac a'i daroſtwng hwynt, yr hwn ſydd yn aros er ioed, *Selah*: ‡ am nad *oes* gyfnewidiau iddynt, † am hynny nid ofnant Dduw.

‡ Neu, *gyd-a y rhai nid oes gyfnewidiau.*

20 Efe a eſtynnodd ei law yn erbyn y rhai oedd heddychlon ag ef; *efe* a ‡ dorrodd ei gyfammod.

† Neu, *etto.*
‡ Heb. *halogodd.*

21 [d] Llyfnach oedd ei enau nag ymenyn, a rhyfel yn ei galon; tynerach oedd ei eiriau nag olew, a hwynt yn gleddyfau noethion.

[d] Pſa. 28.3. & 57.4. & 62.4. & 64.4. Dih. 5.3,4.

22 [e] Bwrw dy ‡ faich ar yr ARGLWYDD, ac efe a'th gynnal di; [f] ni âd i'r cyfiawn yſcogi byth.

[e] Pſa. 37.5. Mat. 6.25. Luc. 12.22. 1 Per. 5.7.
‡ Neu, *dy roddion.*

23 Titheu, Dduw, a'i dyſgynni hwynt i bydew dinyſtr: [g] gwŷr gwaedlyd a thwyllodrus ni

[f] Pſ. 37.24.
[g] Pſ. 5.6.

†byddant byw hanner eu dyddiau, onid myfi a obeithiaf ynot ti.

† Heb. *hanner eu dyddiau.* Edrych Dih. 10.27. Preg. 7.17.

PSAL. LVI.

Boreuol weddi.

1 Dafydd wrth weddïo Duw o hyder ar ei air, yn cwyno rhag ei elynnion. 9 Yn datcan ei ymddiried yngair Duw, ac yn addo ei foliannu ef.

¶ I'r pen-cerdd ar Jonath Elem Rechocim; ‡ Michtam Dafydd, pan ddaliodd [a] y Philiſtiaid ef yn Gath.

‡ Pſalm e uraid, a'r Sa. 22.ïn.

TRugarhâ wrthyf, ô Dduw; canys dŷn a'm llyngcai: beunydd gan ymladd i'm gorthrymma.

2 Beunydd i'm llyngcai † fy ngelynnion; canys llawer ſydd yn rhyfela i'm herbyn, ô *Dduw* goruchaf.

† Heb. *fy ngwmpwy.*

3 Y dydd yr ofnwyf, mi a ymddiriedaf ynot ti.

4 [b] Yn Nuw y clodforaf ei air, yn Nuw y gobeithiaf; [c] nid ofnaf beth a wnêl cnawd i mi.

[b] Ad. 10,11. [c] Pſ. 118.6. Heb. 13.6.

5 Beunydd y cam-gymmerant fy ngeiriau: eu holl feddyliau *ſydd* i'm herbyn er drwg.

6 Hwy a ymgaſglant, a lechant, *ac* a wiliant fy nghamrau, pan ddiſgwiliant am fy enaid.

7 A ddïangant hwy drwy anwiredd? diſgyn y bobloedd *hyn*, ô Dduw, yn dy lidiawgrwydd.

8 Ti a gyfrifaiſt fy ſymmudiadau; dôd fy nagrau yn dy goſtrel: [d] onid *ydynt* yn dy lyfr di?

[d] Mal. 3.16.

9 Y dydd y llefwyf *arnat*, yna y dychwelir fy ngelynnion yn eu gwrthôl: hyn a wn; am *fod* Duw gyd-a mi.

10 [e] Yn Nuw y moliannaf *ei* air: yn yr ARGLWYDD y moliannaf *ei* air.

[e] Ad. 4.

11 Yn Nuw 'r ymddiriedais; nid ofnaf beth a wnêl dyn i mi.

12 Arnaf, ô Dduw, *y mae* dy addunedau: talaf i ti foliant.

13 Canys [f] gwaredaiſt fy enaid rhag angau; oni *waredi* fy nhraed rhag ſyrthio? fel y rhodiwyf ger bron Duw [g] yngoleuni y rhai byw.

[f] Pſ. 116.8. [g] Iob 33.30.

PSAL. LVII.

1 Dafydd yn cilio at Dduw trwy weddi, ac yn cwyno ei enbyd gyflwr, 7 yn ymgyflûro i foliannu Duw.

¶ I'r pen-cerdd, ‡ Al-taſchith, Michtam Dafydd, [a] pan ffôdd rhag Saul i'r ogof.

‡ Neu, *dalfetha* a'r Sa. 57. & 58.

TRugarhâ wrthyf, ô Dduw, trugarhâ wrthyf; canys ynot y gobeithiodd fy enaid; ïe [b] ynghyſgod dy adenydd y gobeithiaf, hyd onid êl yr aflwydd *hyn* heibio.

[b] Pſ. 17.8. & 63.7.

2 Galwaf ar Dduw goruchaf; ar Dduw [c] a gwplâ â mi.

[c] Pſ. 138.8.

3 Efe a enfyn o'r nefoedd, ac ‡ a'm gwared *oddïwrth* warthrudd yr hwn a'm llyngcai. *Selah.* [d] Denfyn Duw ei drugaredd a'i wirionedd.

‡ Neu, *efe a anfon.*
[d] Pſ. 40.11. & 61.7. & 85.10.

4 Fy enaid ſydd ym myſg llewöd; gorwedd yr wyf ym myſg *dynion* poethion, *ſef* meibion dynion, [e] y rhai y mae eu dannedd yn waywffyn a ſaethau, [f] a'i tafod yn gleddyf llym.

[e] Dih. 30. [f] Pſ. 64.3. & 52.2.

5 [g] Ym-

5 [g] Ymddercha Dduw uwch y nefoedd: *a bydded* dy ogoniant ar yr holl ddaiar.

6 [h] Darparaſant rwyd i'm traed; crymmwyd fy enaid, cloddiaſant bydew o'm blaen, ſyrthiaſant yn ei ganol.

7 [i] Parod yw fy nghalon, ô Dduw, parod yw fy nghalon: canaf, a chanmolaf.

8 Deffro, [k] fy ngogoniant; deffro, Nabl a thelyn: deffroaf yn foreu.

9 Clodforaf di, Arglwydd, ym myſg y bobloedd; canmolaf di ym myſg y cenhedloedd.

10 [l] Canys mawr *yw* dy drugaredd hyd y nefoedd, a'th wirionedd hyd y cymmylau.

11 [m] Ymddercha Dduw uwch y nefoedd: *a bydded* dy ogoniant ar yr holl ddaiar.

PSAL. LVIII.

1 Dafydd yn argyoeddi barn-wŷr enwir, 3 yn dangos naturiaeth yr annuwiol, 6 yn ymroi i farnedigaethau Duw, 10 y rhai a bâr i'r cyfiawn lawenychu.

¶ I'r pen-cerdd, ‡ [a] Al-taſchith, Michtam Dafydd.

AI cyfiawnder yn ddïau a draethwch chwi, ô gynnulleidfa? a fernwch chwi uniondeb, ô feibion dynion?

2 Anwiredd yn hyttrach a weithredwch yn y galon: [b] trawſter eich dwylo yr ydych yn ei bwyſo ar y ddaiar.

3 [c] O'r grôth yr ymddieithrodd y rhai annuwiol: o'r brû y cyfeiliornaſant, gan ddywedyd celwŷdd.

4 [d] Eu gwenwŷn *ſydd* † fel gwenwŷn ſarph: y maent fel ‡ [e] y néidr fyddar *yr hon* a gau ei chluſtiau;

5 Yr hon ni wrendy ar lais y rhin-wŷr, *er* cyfarwydded fyddo'r ſwyn-wŕ.

6 [f] Dryllia, ô Dduw, eu dannedd yn eu geneuau: torr, ô ARGLWYDD, gil-ddannedd y llewöd ieuaingc.

7 Todder hwynt fel dyfroedd ſydd yn rhedeg yn waſtad: pan ſaetho eu ſaethau, *byddant* megis wedi eu torri.

8 Aed ymaith fel malwoden dawdd, *neu* [g] erthyl gwraig; *fel* na welont yr haul.

9 Cyn i'ch crochanau glywed y mieri, efe a'i cymmer hwynt ymaith megis â chorwŷnt, † yn fyw, ac yn ei ddigoſaint.

10 Y cyfiawn a lawenycha pan welo ddïal: [h] efe a ylch ei draed yngwaed yr annuwiol.

11 Fel y dywedo dyn, Dïau *fod* ‡ ffrwyth i'r cyfiawn: dïau fod Duw a farna ar y ddaiar.

PSAL. LIX.

Prydnhawnol weddi.

1 Dafydd yn gweddio am gael ei ward oddiwrth ei elynnion, 6 yn cwyno rhag eu creulondeb hwy, 8 yn ymddiried yn Nuw, 11 yn gweddio yn eu herbyn hwy, 16 ac yn clodfori Duw.

¶ I'r pen-cerdd ‡ [a] Al-taſchith, Michtam Dafydd; [b] pan yrrodd Saul rai i gadw y tŷ i'w ladd ef.

FY Nuw, [c] gward fi oddiwrth fy ngelynnion: † amddeffyn fi oddiwrth y rhai a ymgyfodant i'm herbyn.

2 Gward fi oddiwrth weithred-wŷr anwiredd, ac achub fi rhag y gwŷr gwaedlyd.

3 Canys wele, cynllwynaſant yn erbyn fy enaid: ymaſglodd cedyrn i'm herbyn; nid *ar* fy mai na'm pechod i, ô ARGLWYDD.

4 Rhedant, ymbarottoant, heb anwiredd *ynofi*: [d] deffro ditheu i'm † cymmorth, ac edrych.

5 A thi ARGLWYDD Dduw 'r lluoedd, Duw Iſraël, deffro i ymweled â'r holl genhedloedd: na thrugarhâ wrth neb a wnânt anwiredd yn faleiſus. *Selah.*

6 [e] Dychwelant gyd-a'r hwŷr, cyfarthant fel cŵn, ac amgylchant y ddinas.

7 Wele, bytheiriant â'i genau; [f] cleddyfau *ſydd* yn eu gwefuſau: canys [g] pwy, *meddant*, a glyw?

8 Ond [h] tydi, ô ARGLWYDD, a'i gwatweri hwynt; *ac* a chwerddi am ben yr holl genhedloedd.

9 *O herwŷdd* ei nerth ef, y diſgwiliaf wrthyt ti; [i] canys Duw *yw* fy † amddeffynfa.

10 Fy Nuw trugarog a'm rhagflaena: Duw a wnâ [k] i mi weled *fy ewyllys* ar † fy ngelynnion.

11 [l] Na ladd hwynt, rhag i'm pobl anghofio: gwaſgar hwynt yn dy nerth, a daroſtwng hwynt, ô Arglwydd ein tarian.

12 [m] *Am* bechod eu genau, *ac* ymadrodd eu gwefuſau, dalier hwynt yn eu balchder: ac am y felldith a'r celwŷdd a draethant.

13 Diſa *hwynt* yn *dy* lîd, diſa, fel na byddont: a [n] gwybyddant mai Duw ſydd yn llywodraethu yn Jacob, hyd eithafoedd y ddaiar. *Selah.*

14 A [o] dychwelant gyd-a'r hwŷr, a chyfarthant fel cŵn, ac amgylchant y ddinas.

15 [p] Cyrwydrant † am fwyd, ac onis digonir ‡ grwgnachant.

16 Minneu a ganaf am dy nerth, ïe llafarganaf am dy drugaredd yn foreu: canys buoſt yn amddeffynfa i mi ac yn noddfa yn y dydd *y bu* cyfyngder arnaf.

17 I ti, fy nerth, y canaf: canys [q] Duw *yw* fy amddeffynfa, a Duw fy nhrugaredd.

PSAL. LX.

1 Dafydd yn cwyno wrth Dduw am farnedigaethau o'r blaen, 4 ac yr awr hon, ar obaith gwell, yn gweddio am ymwared: 6 yn ymgyſſuro yn addewidion Duw, ac yn deiſyf cael yr help y rhoiſai ei hyder arno.

¶ I'r pen-cerdd [a] ar Suſan-Eduth, ‡ Michtam Dafydd i ddyſgu; [b] pan ymladdodd yn erbyn Syriaid Meſopotamia, a Syriaid Zobah, pan ddychwelodd Joab, a lladd deuddeng mîl o'r Edomiaid yn nyffryn yr halen.

ODduw, [c] bwriaiſt ni ymaith, † gwaſgeraiſt ni, *a* ſorraiſt: dychwel attom drachefn.

2 Gwnaethoſt i'r ddaiar grynnu, *a* holltaiſt hi: iachâ ei briwiau; canys y mae yn crynnu.

3 [d] Dangoſaiſt i'th bobl galedi: [e] diodaiſt ni â gwîn ‡ madrondod.

4 [f] Rhoddaiſt faner i'r rhai a'th ofnant, i'w derchafu o herwŷdd y gwirionedd. *Selah.*

5 [g] Fel y gwareder dy rai anwŷl: achub â'th ddeheu-law, a gwrando fi.

6 Duw a leſarodd yn ei ſancteiddrwydd,

Llawenychaf, rhannaf Sichem, a meſuraf ddyffryn Succoth.

7 Eiddo fi *yw* Gilead, ac eiddo fi Manaſſeh: *h* Ephraïm hefyd *yw* nerth fy mhen; *i* Juda *yw* fy neddf-ŵr.

8 Moab *yw* fy nghrochan golchi; tros Edom y bwriaf fy eſgid; Philiſtia, ymorfoledda di ‡o'm plegid i.

9 Pwy a'm dwg i'r ddinas gadarn? pwy a'm harwain hyd yn Edom?

10 Onid tydi, Dduw, 'r *hwn* *k* a'n bwriaiſt ymaith? a thydi, ô Dduw, yr hwn nid eit allan gyd-â'n lluoedd?

11 Moes i ni gynnorthwy rhag cyfyngder; canys *l* ofer *yw* † ymwared dyn.

12 Yn Nuw *m* y gwnawn wroldeb; canys efe a ſathr ein gelynnion.

h Edrych Deu. 33. 17.
i Gẽ. 49. 10.
‡ Neu, *arnaſi.*
k Pſa. 44. 9. & 108. 11.
l Pſ. 146. 3.
† Neu, *nodded.*
m Num. 24. 18. 1 Chr. 19. 13.

PSAL. LXI.

1 Dafydd yn cilio at Dduw, wrth a brofaſai o'r blaen. 4 ac yn addunedu ei waſanaethu ef yn waſtadol, o herwŷdd ei addewidion.

¶ I'r pen-cerdd ar Neginath, *Pſalm* Dafydd.

CLyw, ô Dduw, fy llefain; gwrando ar fy ngweddi.

2 O eithaf y ddaiar y llefaf attat, pan leſmeirio fy nghalon: arwain fi i graig a fyddo uwch nâ mi.

3 Canys buoſt yn noddfa i mi, ac yn dŵr cadarn rhag y gelyn.

4 *a* Preſſwyliaf yn dy babell byth: *b* a'm hymddiried fydd dan orchudd dy adenydd. *Selah.*

5 Canys ti, Dduw, a glywaiſt fy addunedau: rhoddaiſt etifeddiaeth i'r rhai a ofnant dy enw.

6 *c* Ti a ‡eſtynni oes y brenin; ei flynyddoedd *fyddant* fel † cenhedlaethau lawer.

7 Efe a erys byth ger bron Duw: darpar *d* drugaredd a gwirionedd, *fel* y cadwont ef.

8 Felly y canmolaf dy enw yn dragywydd; fel y talwyf fy addunedau beunydd.

a Pſa. 27. 4.
b Pſa. 57. 1. & 91. 4.
c Pſa. 21. 4.
‡ Heb. *chwanegi ddyddiau ar ddyddiau y brenin.*
† Heb. *cenhedlaeth a chenhedlaeth.*
d Pſ. 40. 11. Dih. 20. 28.

PSAL. LXII. *Boreuol weddi.*

1 Dafydd wrth ddangos ei hyder ar Dduw, yn digalonni ei elynnion, 5 ac yn yr un hyder yn rhoi calon yn y duwiol: 9 Nad yw i neb roi ei oglud ar bethau bydol. 11 Gallu a thrugaredd a berthyn i Dduw.

¶ I'r pen-cerdd, i *a* Jeduthun, Pſalm Dafydd.

WRth Dduw ‡yn unig y † diſgwil *b* fy enaid; o honaw ef *y daw* fy iechydwriaeth.

2 *c* Efe yn unig *yw* fy nghraig, a'm hiechydwriaeth: a'm † hamddeffyn; ni'm mawr yſcogir.

3 Pa hyd y bwriedwch aflwydd yn erbyn gŵr? lleddir chwi oll; *a byddwch* *d* fel magwyr ogwyddedig, *neu* bared ar ei ogwydd.

4 Ymgynghoraſant yn unig i'w fwrw ef i lawr o'i fawredd; hoffaſant gelwŷdd: *e* â'i geneuau y bendithiant, ond o'i mewn y melldithiant. *Selah.*

5 *f* Oh fy enaid, diſgwil wrth Dduw yn unig: canys ynddo ef *y mae* fy ngobaith.

a 1 Chron. 25. 1, 3.
‡ Neu, *yn ddiau.*
† Heb. *diſtawa.*
b Pſ. 33. 20.
c Ad. 6.
† Heb. *huchelfa.*
d Eſa. 30. 13.
e Pſa. 28. 3.
f Act. 1, 2.

6 Efe yn unig yw fy nghraig a'm hiechydwriaeth: efe yw fy amddeffynfa, ni'm hyſcogir.

7 Yn Nuw *y mae* fy iechydwriaeth a'm gogoniant: craig fy nghadernid, a'm noddfa ſydd yn Nuw.

8 Gobeithiwch ynddo ef bob amſer; ô bobl, *g* tywelltwch eich calon ger ei fron ef: Duw *ſydd* noddfa i ni. *Selah.*

9 *h* Gwagedd yn ddiau *yw* meibion dynion, geudab *yw* meibion gŵyr: i'w goſod yn y clorian, *yſgafnach ydynt* hwy eu gŷd nâ gwegi.

10 Nac ymddiriedwch mewn trawſder, ac mewn trais na fyddwch ofer: *i* o's cynnydda golud, na roddwch eich calon *arno.*

11 Un-waith y dywedodd Duw, clywais hynny ddwy-waith, mai eiddo Duw *yw* cadernid.

12 Trugaredd hefyd *ſydd* eiddo ti, ô ARGLWYDD: canys *k* ti a deli i bob dyn yn ôl ei weithred.

g 1 Sa. 1. 15. Galar. 2. 19.
h Pſ. 39. 11. Eſa. 40. 17. Rhuf. 3. 4.
i Job 31. 25. Luc 12. 15. 1 Tim. 6. 17. *k* Job 34. 11. Dih. 24. 12. Jer. 32. 19. Ezec. 7. 27. & 33. 20. Mat. 16. 27. Rhuf. 2. 6. 1 Cor. 3. 8. 2 Cor. 5. 10. Eph. 6. 8. Col. 3. 25. 1 Pet. 1. 17. Dat. 22. 12.

PSAL. LXIII.

1 Hiraeth Dafydd am Dduw. 4 Y modd y bendithiai efe Dduw. 9 Ei hyder o ddinyſtr ei elynnion, a'i ddiogelwch ei hun.

¶ Pſalm Dafydd, *a* pan oedd efe yn niffaethwch Juda.

TI, ô Dduw, *yw* fy Nuw i; yn foreu i'th geiſiaf: *b* fychedodd fy enaid am danat, hiraethodd fy nghnawd am danat, mewn tîr crâs a † fychedig heb ddwfr;

2 I weled *c* dy nerth a'th ogoniant, fel i'th welais yn y cyſſegr.

3 Canys gwell *yw* dy drugaredd di nâ'r bywyd: fy ngwefuſau a'th foliannant.

4 Fel hyn i'th glodforaf yn fy mywyd; derchafaf fy nwylo yn dy enw.

5 Megis â † mêr ac â braſder y digonir fy enaid; a'm genau a'th fawl â gwefuſau llafar:

6 Pan *d* i'th gofiwyfar fy ngwely, myfyriaf am danat yngwiliadwriaethau *y nôs.*

7 Canys buoſt gynnorthwy i mi, am hynny *e* ynghyſgod dy adenydd y gorfoleddaf.

8 Fy enaid a lŷn wrthyt; dy ddeheu-law a'm cynnal.

9 Ond y rhai a geiſiant fy enaid i ddeſtryw, a ânt i iſſelderau y ddaiar.

10 † Syrthiant ar fîn y cleddyf: rhan llwynogod fyddant.

11 Ond y brenin a lawenycha yn Nuw: gorfoledda pob un *f* a dyngo iddo ef: eithr ceuir genau y rhai a ddywedant gelwŷdd.

a 1 Sa. 22. 5. & 23. 14, 15, 16.
b Pſa. 42. 1. & 84. 2.
† Heb. *ddiffrwythlon.*
c Exod. 15. 11.
d Pſa. 119. 55. & 149. 5.
† Heb. *brâſter.*
e Pſa. 17. 8.
f Deu. 6. 13. Eſa. 65. 16. Zeph. 1. 5.

PSAL. LXIV.

1 Dafydd yn gweddio am ymwared, ac yn cwyno rhag ei elynnion, 7 Yn addaw iddo ei hun y cai weled y fâth amlwg ddinyſtr ar ei elynnion ag a barai i'r cyfiawn lawenychu o'i blegid.

¶ I'r pen-cerdd, Pſalm Dafydd.

CLyw fy llef, ô Dduw, yn fy ngweddi: cadw fy enioes rhag ofn y gelyn.

2 Cudd fi rhag cyfrinach y rhai drygionus, rhag terfyſg gweithredwŷr anwiredd:

3 *a* Y rhai a hogant eu tafod fel cleddyf,

ac [b] a ergydiant eu ſaethau, ſef geiriau chwerwon:

4 I ſeuthu 'r perffaith yn ddirgel: yn ddiſymmwth y ſaethant ef, ac nid ofnant.

5 [c] Ymwrolant *mewn* ‡ peth drygionus; ymchwedleuant † am oſod maglau yn ddirgel: [d] dywedant, Pwy a'i gwêl hwynt?

6 Chwiliant allan anwireddau, ‡ gorphennant ddyfal chwilio: ceudod a chalon pob un o honynt ſydd ddofn.

7 Eithr [e] Duw a'i ſaetha hwynt: â ſaeth ddiſymmwth † yr archollir hwynt.

8 Felly hwy a wnânt i'w tafodau eu hun ſyrthio arnynt: pob un a'i gwelo a gilia:

9 A [f] phob dyn a ofna, ac a fynega waith Duw: canys doeth-yſtyriant ei waith ef.

10 [g] Y cyfiawn a lawenycha yn yr ARGLWYDD, ac a obeithia ynddo; a'r rhai uniawn o galon oll a orfoleddant.

PSAL. LXV. } *Prydnhawnol weddi.*

1 Dafydd yn moliannu Duw am ei râs. 4 Dedwyddwch etholedigion Duw, oblegid amryw ddoniau.

¶ I'r pen-cerdd, Pſalm cân Dafydd.

MAwl † a'th erys di yn Sion, ô Dduw: ac i ti y telir yr adduned.

2 *Ti* yr hwn a wrandewi weddi, attat ti y daw pob cnawd.

3 Pethau anwir a'm gorchfygaſant: ein camweddau ni, ti a'i glânhei.

4 [a] Gwŷn ei fyd *yr hwn* a ddewiſech, ac a neſſäech attat; fel y trigo yn dy gynteddoedd: [b] ni a ddigonir â daioni dy dŷ, *ſef* dy Deml ſanctaidd.

5 Attebi i ni *trwy bethau* ofnadwy, yn *dy* gyfiawnder, ô Dduw ein hiechydwriaeth; gobaith holl gyrrau y ddaiar, a'r rhai ſydd bell ar y môr.

6 Yr hwn a ſiccrhâ y mynyddoedd drwy ei nerth, *ac* [c] a wregyſſir â chadernid.

7 [d] Yr hwn a oſtega dwrf y moroedd; twrf eu tonnau, a [e] therfyſg y bobloedd.

8 A phreſſwyl-wŷr eithafoedd *y byd* a ofnant dy arwyddion: gwnei i derfyn boreu a hwyr ‡ lawenychu.

9 Yr wyt yn ymweled â'r ddaiar, ‡ ac [f] yn ei dwfrhau hi; yr ydwyt yn ei chyfoethogi hi yn ddirfawr ag afon Duw, yr hon ſydd yn llawn dwfr: yr wyt yn parottoi ŷd iddynt, pan ddarperaiſt felly iddi.

10 Gan ddwfrhau ei chefnau, *a* ‡ goſtwng ei rhychau, yr ydwyt yn ei † mwydo hi â chafodau, ac yn bendithio ei chnwd hi.

11 Coroni yr ydwyt y flwyddyn â'th ddaioni; a'th lwybrau a ddiferant fraſter.

12 Diferant *ar* borfeydd yr anialwch: a'r bryniau a ‡ ymwregyſant â hyfrydwch.

13 Y dolydd a wiſgir â defaid, a'r dyffrynnoedd a orchguddir ag ŷd; *am hynny* y bloeddiant, ac y canant.

PSAL. LXVI.

1 Dafydd yn annog i foliannu Duw, 5 i ddal ar ei weithredoedd ef, 8 i'w fendithio am ei ddoniau graſuſol: 12 Yn addaw troſto ei hun waſanaeth crefyddol i Dduw: 16 Yn datcan enwedig ddoniau Duw iddo ef.

¶ I'r pen-cerdd, Cân *neu* Pſalm.

LLawen-floeddiwch i Dduw, yr holl ddaiar.

2 Datcenwch ogoniant ei enw: gwnewch ei foliant yn ogoneddus.

3 Dywedwch wrth Dduw, Mor ofnadwy *wyt yn* dy weithredoedd! o herwŷdd maint dy nerth, * y cymmer dy elynnion arnynt fod yn ddaroſtyngedig i ti. * Pſ. 18.14. & 81. 15.

4 Yr holl ddaiar a'th addolant di, ac a ganant i ti: *ie* canant i'th enw. *Selah.*

5 [a] Deuwch, a gwelwch weithredoedd Duw: ofnadwy *yw yn ei* weithred tu-ag at feibion dynion. a Pſa. 46. 8.

6 [b] Trôdd efe y môr yn ſych-dir; [c] aethant drwy 'r afon ar draed: yna y llawenychaſom ynddo. b Ex. 14.21 c Joſ. 3. 14

7 Efe a lywodraetha drwy ei gadernid byth; [d] ei lygaid a edrychant ar y cenhedloedd; nac ymdderchafed y rhai anufudd. *Selah.* d Pſa. 11. 4

8 Oh bobloedd, bendithiwch ein Duw; a phe[illegible]ch glywed llais ei fawl ef:

9 Yr hwn ſydd yn goſod ein henaid mewn bywyd, ac ni âd i'n troed lithro.

10 Canys [e] profaiſt ni, ô Dduw; coethaiſt ni fel coethi arian. e Pſa. 17. 3. Eſa. 48. 10.

11 Dygaiſt ni i'r rhwyd; goſodaiſt waſgfa ar ein lwynau.

12 [f] Peraiſt i ddynion farchogaeth ar ein pennau; [g] aethom drwy 'r tân a'r dwfr: a thi a'n dygaiſt allan i *le* † diwall. f Iſa. 51. 23. g Eſa. 43. 2. † Heb. *dyfradwy.*

13 [h] Deuaf i'th dŷ ag offrymmau poeth, [i] talaf it' fy addunedau: h Pſ. 100. 4. i Preg. 5. 4.

14 Y rhai a ‡ adroddodd fy ngwefuſau; ac a ddywedodd fy ngenau yn fy nghyfyngder. ‡ Heb. *agorodd.*

15 Offrymmaf it' boeth-offrymmau † breiſion, ynghŷd ag arogl-darth hyrddod: aberthaf ychen a bychod. *Selah.* † Heb. *o fer.*

16 Deuwch, gwrandewch, y rhai oll a ofnwch Dduw; a mynegaf yr hyn a wnaeth efe i'm henaid.

17 Llefais arno a'm genau, ac efe a ddercha-fwyd â'm tafod.

18 [k] Pe edrychaſwn ar anwiredd yn fy nghalon, ni wrandawſai 'r ARGLWYDD. k Dih. 28. 9. Eſay 1. 15. Ioſ 9. 31. Iago 4. 3.

19 Duw yn ddiau a glybu, *ac* a wrandawodd ar lais fy ngweddi.

20 Bendigedig fyddo Duw 'r hwn ni thrôdd fy ngweddi *oddiwrtho*, na'i drugaredd ef oddiwrthyf inneu.

PSAL. LXVII.

1 Gweddi am helaethu teyrnas Duw, 3 er llawenydd i'r bobl, 6 ac er amlhau bendithion Duw.

¶ I'r pen-cerdd ar Neginoth, Pſalm, *neu* gân.

DUw a drugarhao wrthym, ac a'n bendithio, *a* [a] thywynned ei wyneb † arnom. *Selah.* a Pſal. 4. 6 † Heb. *gyda-n ni.*

2 Fel yr adwaener dy ffordd ar y ddaiar, a'th iechydwriaeth ym mhlith yr holl genhedloedd.

3 Molianned y bobl di, ô Dduw; molianned yr holl bobl dydi.

4 Llawenhäed y cenhedloedd, a byddant
b Pſ. 96. 13. hyfryd: canys b ti a ferni y bobl yn uniawn,
† Heb. dywyſſ. ac a † lywodraethi y cenhedloedd ar y ddaiar. *Selah.*

5 Molianned y bobl di, ô Dduw; molianned yr holl bobl dydi.

c Pſ. 85. 12. 6 c *Yna* 'r ddaiar a rydd ei ffrwyth; *a* Duw, *ſef* ein Duw ni a'n bendithia.

7 Duw a'n bendithia; a holl derfynau 'r ddaiar a'i ofnant ef.

PSAL. LXVIII. *Boreuol weddi.*

1 Gweddi wrth ſymmudo 'r Arch. 4 Cyngor i foliannu Duw am ei drugareddau, 7 am ei ofal tros ei Eglwys, 19 am ei fawr drugareddau.

¶ I'r pen-cerdd, Pſalm *neu* gân Dafydd.

a Nu. 10. 35. † Heb. *rhag ei wyneb ef.* CYfoded a Duw, gwaſgarer ei elynnion: a ffoëd ei gaſeion † o'i flaen ef.

2 Chweli *hwynt* fel chwalu mwg: fel y tawdd cŵyr wrth y tân, difether y rhai annuwiol o flaen Duw.

b Pſ. 32. 11. 3 Ond b llawenycher y rhai cyfiawn, a gorfoleddant ger bron Duw; a byddant hyfryd o lawenydd.

4 Cenwch i Dduw, canmolwch ei enw; derchefwch yr hwn ſydd yn marchogaeth ar y nefoedd, a'i enw yn JAH: a gorfoleddwch ger ei fron ef.

c Pſal. 10. 14, 18. & 146. 9. d 1 Sa. 2. 5. Pſa. 113. 9. e Pſ. 107. 10. & 146. 7. f Pſal. 107. 34, 40. 5 c Tâd yr ymddifaid, a barn-wr y gweddwon *yw* Duw yn ei breſſwylfa ſanctaidd.

6 d Duw ſydd yn goſod yr unig mewn teulu: e yn dwyn allan y rhai a rwymwyd mewn geſynnau; ond f y rhai cyndyn a breſſwyliant graſ-dir.

7 Pan aethoſt, ô Dduw, o flaen dy bobl; pan gerddaiſt trwy yr anialwch; *Selah*:

g Exod. 19. 16. 18 Barn. 5. 4. Eſa. 64. 1, 3. 8 g Y ddaiar a grynnodd, a'r nefoedd a ddiferaſant o flaen Duw: Sinai yntef *a grynnodd* o flaen Duw, *ſef* Duw Iſraël.

h Deu. 11. 11, 12. 9 h Dihidlaiſt law graſlawn, ô Dduw, *ar* dy etifeddiaeth: ti a'i gwrteithiaiſt wedi ei blino.

10 Dy gynnulleidfa di ſydd yn trigo ynddi: yn dy ddaioni, ô Dduw, yr wyt yn darparu i'r tlawd.

† Heb. *llu.* 11 Yr Arglwydd a roddes y gair; mawr *oedd* † mintai y rhai a'i pregethent.

† Heb. *ffoiſſant, ffoiſſant.* 12 Brenhinoedd byddinog a † ffoiſant ar ffrwſt: a'r hon a drigodd yn tŷ a rannodd yr yſpail.

13 Er gorwedd o honoch ymmyſg y crochanau, *byddwch fel* eſgyll colommen wedi eu gwiſgo ag arian, a'i hadenydd ag aur melyn.

‡ Neu, *eiddi.* 14 Pan waſgarodd yr Holl-alluog frenhinoedd ‡ ynddi, yr oedd hi yn wen fel eira yn Salmon.

15 Mynydd Duw *ſydd fel* mynydd Baſan, yn ſynydd cribog *fel* mynydd Baſan.

16 Pa ham y llemmwch, chwi ſynyddoedd cribog? i dyma 'r mynydd a chwennychodd Duw ei breſſwylio; ïe preſſwylia 'r ARGLWYDD ynddo byth. i Pſ. 87. 1. & 132. 13, 14.

k Deu. 33. 2. 2 Bren. 6. 16, 17. Dan. 7. 10. Heb. 12. 22. Dat. 9. 16. ‡ Neu, *llawer mil.* l Eph. 4. 8. † Heb *meibion dyn.* 17 k Cerbydau Duw *ydynt* ugain mil, *ſef* ‡ miloedd o angelion: yr Arglwydd ſydd yn eu plith megis yn Sinai yn y Cyſſegr.

18 l Derchefaiſt i'r uchelder, caeth-gludaiſt gaethiwed, derbyniaiſt roddion † i ddynion; ïe i'r rhai cyndyn hefyd, fel y preſſwyliai 'r ARGLWYDD Dduw *yn eu plith.*

19 Bendigedig *fyddo* 'r Arglwydd, *yr hwn* a'n llwytha beunydd *â daioni*; *ſef* Duw ein hiechydwriaeth. *Selah.*

20 Ein Duw ni ſydd Dduw iechydwriaeth: ac m i'r Arglwydd Dduw *y perthyn* diangfâu rhag marwolaeth. m Dut. 1. 18. & 20. 1.

n Pſ. 110. 6. Hab. 3. 13. 21 n Duw yn ddiau a archolla ben ei elynnion; *a* choppa walltog yr hwn a rodio rhagddo yn ei gamweddau.

o Nu. 21. 33. p Eze. 14. 2. 22 Dywedodd yr ARGLWYDD, Dygaf *fy mhobl* dracheſn o o Baſan, dygaf *hwynt* drachefn p o ddyfnder y môr:

q Pſ. 58. ‡ Neu, *ewch.* 23 q Fel y ‡ trocher dy droed yngwaed dy elynnion, *a* thafod dy gŵn yn yr un-rhyw.

24 Gwelſant dy ſynediad, ô Dduw; mynediad fy Nuw, fy Mrenin, yn y cyſſegr.

r 1 Chr. 15. Pſal. 68. 25 r Y cantorion a aethant o'r blaen, a'r cerddorion ar ôl: yn eu myſg yr oedd y llangeſau yn canu tympanau.

26 Bendithiwch Dduw yn y cynnulleidfaoedd, *ſef* yr ARGLWYDD, *y rhai ydych* o f ffynnon Iſraël. f Deu. 33. 28.

27 Yno *y mae* t Benjamin ſychan a'u llywydd, tywyſogion Juda a'u cynnulleidfa; tywyſogion Zabulon, a thywyſogion Nephtali. t Eſay 49. 21 Sa. 9.

28 Dy Dduw a orchymmynnodd dy nerth: cadarnhâ, ô Dduw, yr hyn a wnaethoſt ynom ni.

u 1 Bren. 10, 24. 2 Chr. 9. 29 u Brenhinoedd a ddygant i ti anrheg er mwyn dy Deml yn Jeruſalem.

v Pſal. 72. 10. & 76. 11. ‡ Neu, *anfoſ y cyn.* † Neu, *ofn a wna.* 30 Cerydda ‡ dyrfa y gwayw-ffyn, cynnulleidfa y gwrdd-deirw, gyd-a lloi y bobl, fel y delont yn oſtyngedig â darnau arian: † gwaſgar y bobl ſy dda ganddynt ryfel.

x Pſ. 44. 31 Pendefigion a ddeuant o'r Aipht; Ethiopia x a eſtyn ei dwylo 'n bryſſur at Dduw.

y Pſ. 18. & 104. z Pſal. 3, &c. † Heb. *rau.* 32 Teyrnaſoedd y ddaiar, cenwch i Dduw; canmolwch yr Arglwydd, *Selah*:

33 Yr hwn y a ferchyg ar nef y nefoedd, y rhai oedd erioed: wele z efe yn † anfon ei lef, *a honno* yn llef nerthol.

34 Rhoddwch i Dduw gadernid: ei oruchelder *ſydd* ar Iſraël, a'i nerth yn yr wybrennau.

35 Ofnadwy wyt, ô Dduw, o'th gyſſegr: Duw Iſraël yw efe, ſydd yn rhoddi nerth a chadernid i'r bobl. Bendigedig *fyddo* Duw.

PSAL. LXIX. *Prydnhawnol weddi.*

1 Dafydd yn cwyno ei gyſtudd, 13 Yn gweddio am ymwared, 22 Yn diofrydu ei elynnion i ddinyſtr, 30 Yn moliannu Duw gyd-a diolch.

I'r pen-cerdd a ar Shoſhannim, *Pſalm* Dafydd. a Pſ. 45.

ACHub fi, ô Dduw; canys b y dyfroedd a ddaethant i mewn hyd at *fy* enaid. b Pſ. 42. 7. & 88. 17.

2 c Soddais † mewn tom dyfn, lle nid *oes* ſefyllfa: deuthym i ddyfnder dyfroedd, a'r ffrwd a liſodd troſof. c Pſ. 40. 2. † Heb. *mewn dyfn.*

3 Blinais yn llefain, sychodd sy nghêg; [d] pallodd sy llygaid; *tra ydwyf* yn disgwil wrth sy Nuw.

4 Amlach nâ gwallt sy mhen yw y rhai [e] a'm cassânt heb achos: cedyrn yw sy ngelynnion diachos, y rhai a'm disethent: yna y telais yr hyn ni chymmerais.

5 O Dduw, ti a adwaenost sy ynsydrwydd; ac nid yw † sy nghamweddau guddiedig rhagot.

6 Na chywilyddier o'm plegid i y rhai a obeithiant ynot ti, Arglwydd Dduw y lluoedd; na wradwydder o'm plegid i y rhai a'th geisiant ti, ô Dduw Israël.

7 Canys er dy fwyn di y dygais warthrudd, *ac* y tôdd cywilydd sy wyneb.

8 [f] Euthym yn ddieithr i'm brodyr, ac *fel* estron gan blant sy mam.

9 [g] Canys zêl dy dŷ a'm hyssodd; a [h] gwradwyddiad y rhai a'th wradwyddent di a syrthiodd arnafi.

10 [i] Pan wylais *gan gystuddio* sy enaid ag ympryd, *bu hynny* yn wradwydd i mi.

11 Gwisgais hefyd sach-liain; ac euthym yn ddihareb iddynt.

12 Yn sy erbyn y chwedleuai y rhai a eisteddent yn y porth; [k] ac † i'r meddwon yr oeddwn yn ‡ wawd.

13 Ond myfi, sy ngweddi sydd attat ti, ô ARGLWYDD, [l] mewn amser cymmeradwy: ô Dduw, yn lluosogrwydd dy drugaredd gwrando fi, yngwirionedd dy iechydwriaeth.

14 Gwared fi o'r dom, ac na soddwyf: [m] gwareder fi oddiwrth sy nghasеion, ac o'r [n] dyfroedd dyfnion.

15 Na lifed y ffrwd ddwfr trosof, ac na lyngced y dyfnder fi: na chaued y pydew ychwaith ei safn arnaf.

16 Clyw fi, ARGLWYDD; canys da *yw* dy drugaredd: yn ôl lliaws dy dosturiaethau edrych arnaf.

17 Ac [o] na chuddia dy wyneb oddiwrth dy wâs; canys *y mae* cyfyngder arnaf: bryssia, gwrando fi.

18 Nessâ at sy enaid, a gwared ef; achub fi o herwŷdd sy ngelynnion.

19 Ti a adwaenost [p] sy ngwarthrudd, a'm cywilydd, a'm gwradwydd: sy holl elynnion *ydynt* ger dy fron di.

20 Gwarthrudd a dorrodd sy nghalon; yr ydwyf mewn gofid: a [q] disgwiliais *am rai* † i dosturio *wrthyf*, ac nid *oedd neb*; ac am gyssurwŷr, ac ni chefais *neb*.

21 [r] Rhoddasant hefyd fustl yn sy mwyd, ac a'm diodasant yn sy syched â finegr.

22 [s] Bydded eu bwrdd yn fagl ger eu bron, a'i llwyddiant yn dramgwydd.

23 [t] Tywyller eu llygaid fel na welont; a gwnâ i'w lwynau grynnu bob amser.

24 Tywallt dy ddig arnynt; a cyrhaedded llidiawgrwydd dy ddigofaint hwynt.

25 [u] Bydded eu † pressŵylfod yn anghyfannedd; ac na fydded a drigo yn eu pebyll:

26 Canys [x] erlidiasant [y] yr hwn a darawsit ti, ac am ofid † y rhai a archollaist ti y chwedleuant.

27 Dôd ti ‡ anwiredd at eu hanwiredd hwynt; ac nâ ddelont i'th gyfiawnder di.

28 [z] Deleer hwynt o lyfr y rhai byw; ac [a] na 'sgrifenner hwynt gyd-a'r rhai cyfiawn.

29 Minnau, truan a gofidus ydwyf: dy iechydwriaeth di, ô Dduw, a'm derchafo.

30 Moliannaf enw Duw ar gân, [c] a mawrygaf ef mewn mawl.

31 [b] A *hyn* fydd gwell gan yr ARGLWYDD nag ŷch, *neu* fustach corniog, carnol.

32 [c] Y trueniaid a lawenychant *pan* welant *hyn*: [d] eich calon chwithau, y rhai a geisiwch Dduw, a fydd byw.

33 Canys gwrendy'r ARGLWYDD ar dlodion, ac ni ddïystyra efe ei garcharorion.

34 [e] Nefoedd, a daiar, y môr a'r hyn oll a ymlusgo ynddo, molant ef.

35 Canys Duw a achub Sion, ac a adeilada ddinasoedd Juda; fel y trigont yno, ac y meddiannont hi.

36 [f] A hiliogaeth ei weision a'i meddiannant hi: a'r rhai a hoffant ei enw ef a bressŵyliant ynddi.

PSAL. LXX.

Dafydd yn ymbil â Duw am gyflym ddinyftr i'r annuwiol, a'i nawdd i'r duwiol.

¶ I'r pen-cerdd, *Psalm* Dafydd [a] i gofia.

O [b] Dduw, *pryssura* i'm gwaredu; bryssia, ARGLWYDD, i'm cymmorth.

2 [c] Cywilyddier a gwarthruddier y rhai a geisiant sy enaid: troër yn eu hôl a gwradwydder y rhai a ewyllysiant ddrwg i mi.

3 Dattroër yn lle gwobr am eu cywilydd, y rhai a ddywedant, Ha, ha.

4 Llawenyched, a gorfoledded ynot ti y rhai oll a'th geisiant; a dyweded y rhai a garant dy iechydwriaeth yn wastad, Mawryger Duw.

5 Minnau *ydwyf* dlawd ac anghenus; ô Dduw, bryssia attaf: sy nghymmorth a'm gwaredydd *ydwyt* ti, ô ARGLWYDD; na hîr drig.

PSAL. LXXI.

Boreuol weddi.

1 *Dafydd mewn hyder ffydd, a phrawf o ffafor Duw, yn gweddïo trosto ei hun, ac yn erbyn gelynnion ei enaid:* 14 *Yn addo bod yn ddïanwadal:* 17 *yn gweddïo am nerth i barhau:* 19 *Yn moliannu Duw, ac yn addaw gwneuthur hynny yn llawen.*

YNot [a] ti, ô ARGLWYDD, y gobeithiais; na'm cywilyddier byth.

2 Achub fi, a gwared fi yn dy gyfiawnder: gostwng dy glust attaf, ac achub fi.

3 Bydd i mi 'n † drigfa gadarn, i ddyfod iddi bob amser: gorchymmynnaist sy achub; canys ti yw sy nghraig a'm hamddeffynfa.

4 [b] Gwared fi, ô fy Nuw, o law 'r annuwiol, o law yr anghyfion, a'r traws.

5 Canys ti yw sy ngobaith, ô Arglwydd Dduw; sy ymddiried o'm hieuengctid.

6 [c] Wrthyt ti i'm cynhaliwyd o'r bru; ti a'm tynnaist o grôth sy mam: sy mawl *fydd* yn wastad am danat ti.

d Zech. 3. 8. 7 d Oeddwn i lawer mwy gwir yn rhyfeddod: eithr tydi yw fy nghadarn noddfa.

8 Llanwer fy ngenau â'th foliant, ac â'th ogoniant beunydd.

e Ad. 18. 9 e Na fwrw fi ymaith yn amſer henaint: na wrthod fi pan ballo fy nerth.

10 Canys fy ngelynnion ſydd yn dywedyd i'm herbyn; a'r rhai a ddiſgwiliant am fy enaid a gyd-ymgynghorant,

11 Gan ddywedyd, Duw a'i gwrthododd ef: erlidiwch, a deliwch ef; canys nid oes gwaredydd.

f Pſa. 70. 1. 12 f O Dduw, na fydd bell oddiwrthyf: fy Nuw, bryſſia i'm cymmorth.

g Pſa. 35. 4, 26. & 40. 14. & 70. 2. Ad. 24. 13 g Cywilyddier a difether y rhai a wrthwynebant fy enaid; â gwarth ac â gwradwydd y gorchguddier y rhai a geiſiant ddrwg i mi.

14 Minneu a obeithiaf yn waſtad, ac a'th foliannaf di fwy-fwy.

15 Fy ngenau a fynega dy gyfiawnder a'th iechydwriaeth beunydd: canys h ni wn rifedi arnynt.

h Pſa. 40. 5.

16 Ynghadernid yr Arglwydd Dduw y cerddaf: dy gyfiawnder di yn unig a gofiaf fi.

17 O'm hieuengctid i'm dyſgaiſt, ô Dduw: hyd yn hyn y mynegais dy ryfeddodau.

i Ad. 9. † Heb. *hyd.* ‡ Heb. *fraich.* 18 i Na wrthod fi ychwaith, ô Dduw, † mewn henaint a phen-llwydni: hyd oni fynegwyf dy ‡ nerth i'r genhedlaeth *hon*, a'th gadernid i bob un a ddelo.

19 Dy gyfiawnder hefyd, ô Dduw, ſydd uchel, yr hwn a wnaethoſt *bethau* mawrion: pwy, k ô Dduw, *ſydd* debyg i ti?

k Pſal. 89. 6, 8. l Pſa. 60. 3. 20 l Ti yr hwn a wnaethoſt i mi weled aml a blîn gyſtuddiau, a'm bywhei dracheſn, ac a'm cyfodi dracheſn o orddyfnder y ddaiar.

21 Amlhei fy mawredd, ac a'm cyſſuri oddiamgylch.

22 Minneu a'th foliannaf ar offeryn nabl, *ſef* dy wirionedd, ô fy Nuw: canaf it' â'r delyn, ô Sanct Iſraël.

23 Fy ngwefuſau a fyddant hyfryd pan ganwyf i ti; a'm henaid, yr hwn a waredaiſt.

24 Fy nhafod hefyd a draetha dy gyfiawnder beunydd: o herwŷdd m cywilyddiwyd *a* gwradwyddwyd y rhai a geiſiant niwed i mi.

m Ad. 15.

PSAL. LXXII.

1 Dafydd, wrth weddïo tros Salomon, yn dangos daioni a gogoniant ei deyrnas ef yn y cyſgod, ond mewn gwirionedd, teyrnas Chriſt: 18 yn bendithio Duw.

¶ Pſalm i Salomon.

O Dduw, dôd i'r brenin dy farnedigaethau, ac i fâb y brenin dy gyfiawnder.

2 Efe a farn dy bobl mewn cyfiawnder; a'th drueniaid â barn.

a Pſ. 85. 10. 3 Y mynyddoedd a ddygant heddwch i'r bobl, a'r bryniau, trwy gyfiawnder.

4 Efe a farn drueniaid y bobl, efe a achub feibion yr anghenus, ac a ddryllia y gorthrymmydd.

b Ad. 7, 17. Pſal. 89. 36, 37. c 2 Sa. 23. 3, 4. Hoſ. 6. 3. ‡ Neu, *yr wawr.* 5 b Tra fyddo haul a lleuad i'th ofnant, *yn* oes oeſoedd.

6 c Efe a ddiſgyn fel glaw ar ‡ gnû gwlân; fel cawodydd yn dyfrhau y ddaiar.

7 Yn ei ddyddiau ef y blodeua y cyfiawn; ac amlder o heddwch fydd † tra *fyddo* lleuad.

† Heb. *hyd oni bo lleuad.*

8 d Ac efe a lywodraetha o fôr hyd fôr, ac o'r afon hyd derfynau y ddaiar.

d Pſal. 2. 8. & 89. 11. & 89. 25. Zech. 9. 10. Edrych Exo. 23. 31. e Eſa. 49. 23. Mic. 7. 17. f Pſ. 45. 12. & 68. 29. Eſa. 49. 7.

9 O'i flaen ef yr ymgrymma trigolion yr anialwch: e a'i elynnion a lyfant y llwch.

10 f Brenhinoedd Tarſis a'r ynyſoedd a dalant anrheg: brenhinoedd Sheba a Seba a ddygant rodd.

11 Ië 'r holl frenhinoedd a ymgrymmant iddo: yr holl genhedloedd a'i gwaſanaethant ef.

g Job 29. 12. 12 Canys efe g a wared yr anghenog pan waeddo: y truan hefyd, a'r *hwn* ni *byddo* cynnorthwy-ŵr iddo.

13 Efe a arbed y tlawd a'r rheidus; ac a achub eneidiau y rhai anghenus.

14 Efe a wared eu henaid oddiwrth dwyll a thrawſder: a h gwerthfawr fydd eu gwaed yn ei olwg ef.

h Pſ. 116. 15.

15 Byw hefyd fydd efe, a rhoddir iddo o aur Seba: gweddïant hefyd troſto efe yn waſtad: beunydd y clodforir ef.

16 Bydd dyrned o ŷd ar y ddaiar ym mhen y mynyddoedd; ei ffrwyth a yſgwyd fel Libanus: a *phobl* y ddinas a flodeuant fel gwellt y ddaiar.

17 Ei enw fydd yn dragywydd; ei enw a bery tra fyddo haul: ac i ymſendithiant ynddo: yr holl genhedloedd a'i galwant yn wynfydedig.

i Gen. 12. & 22. 18.

18 Bendigedig *fyddo* 'r ARGLWYDD Dduw, Duw Iſraël, k yr hwn yn unig ſydd yn gwneuthur rhyfeddodau.

k Pſ. 136.

19 Bendigedig hefyd *fyddo* ei enw gogoneddus ef yn dragywydd: a'r holl ddaiar a lanwer o'i ogoniant. Amen, ac Amen.

Gorphen gweddïau Dafydd fâb Jeſſe.

PSAL. LXXIII.

Prydnhawnol weddi.

1 Y Prophwyd wedi gorfod rhyw brofedigaeth, 2 ar yr achlyſur hwnnw, yn dangos llwyddiant yr enwir: 13 a'r briw a gafodd ef wrth hynny, ſef anymddiried. 15 Ei orfodaeth, ſef gwybod amcan Duw, yn difetha yr annuwiol, ac yn cynnal y cyfiawn.

¶ Pſalm i Aſaph.

YN ‡ ddïau da *yw* Duw i Iſraël; *ſef* i'r rhai glân o galon. ‡ Neu, *etto.*

2 Minnau, braidd na lithrodd fy nhraed; prin na thrippiodd fy ngherddediad.

a Job 21. 7. Pſal. 37. 1. Jer. 12. 1. 3 a Canys cenfigennais wrth y rhai ynfyd, *pan* welais lwyddiant y rhai annuwiol.

† Heb. *dirf, neu, frâs.* 4 Canys nid oes rhwymau yn eu marwolaeth: a'i cryfder *ſydd* † heini.

5 Nid *ydynt* mewn blinder *fel* dynion eraill; ac ni ddïaleddir arnynt hwy gyd-a dynion eraill.

6 Am hynny y cadwynodd balchder hwynt; *ac* y gwiſg trawſder am danynt *fel* dilledyn.

b Job 15. 27. Pſal. 17. 10. & 119. 70. 7 b Eu llygaid a ſaif allan gan fraſder: aethant tros feddwl calon *o gyfoeth.*

8 Y maent wedi llygru, c yn chwedleua yn ddrygionus c Pſal. 10.

ddrygionus *ym* drawſder; yn dywedyd yn uchel.

9 Goſodaſant eu genau yn erbyn y neſoedd: a'i tafod a gerdd trwy'r ddaiar.

10 Am hynny y dychwel ei bobl ef yma; ac y gweſgir iddynt ddwfr *phiol* lawn.

Job 22.13. 11 Dywedant heſyd, [d] Pa fodd y gŵyr Duw? a oes gwybodaeth gan y Goruchaf?

12 Wele, dyma y rhai annuwiol, a'r rhai ſydd lwyddiannus yn y byd, *ac* a amlhaſant olud.

Job 21.15. Pſa. 34.9. 35.3. Dial. 3.14. Pſa. 26.6. 13 [e] Diau *mai* yn ofer y glanheais fy nghalon, ac [f] y golchais fy nwylo mewn diniweidrwydd.

14 Canys ar hŷd y dydd i'm maeddwyd, fy ngherydd *a ddeuai* bob boreu.

15 O's dywedwn, Mynegaf fel hyn; wele *â* chenhedlaeth dy blant di y gwnawn gam.

16 Pan amcenais wybod hyn, blîn *oedd* hynny yn fy ngolwg i;

Pſa. 77.13. 17 Hyd onid [g] euthym i gyſſegr Duw: yna y deellais eu diwedd hwynt.

Pſa. 35.6. 18 Diau [h] oſod o honot hwynt mewn llithrigle; *a* chwympo o honot hwynt i ddinyſtr.

19 Mor ddiſymwth yr aethant yn anghyfannedd? pallaſant, a darfuant gan ofn.

Job 20.8. Pſa. 90.5. 20 [i] Fel breuddwyd wrth ddihuno *un*; felly, ô Arglwydd, pan ddeffroëch y dirmygi eu gwedd hwynt.

21 Fel hyn y gofidiodd fy nghalon, ac i'm pigwyd yn fy arennau.

Pſa. 92.6. Heb. a thi. 22 [k] Mor ynfyd *oeddwn*, ac heb wybod: anifail oeddwn † o'th flaen di.

23 Etto yr *ydwyf* yn waſtad gyd-a thi: ymaflaiſt yn fy llaw ddehau.

24 A'th gyngor i'm harweini: ac wedi *hynny* i'm cymmeri *i* ogoniant.

25 Pwy *ſydd* gennyf fi yn y neſoedd *ond tydi*? ac ni ewyllyſiais ar y ddaiar *neb* gyd-a thydi.

Heb. Pſa. 16.5. 26 Pallodd fy nghnawd a'm calon: ond † nerth fy nghalon [l] a'm rhan *yw* Duw yn dragywydd.

Pſa. 34.15. 15.39. 44. 27 Canys wele difethir y rhai a bellhânt oddiwrthyt; torraiſt ymaith bob un [m] a butteinio oddiwrthyt.

28 Minneu, neſſau *at* Dduw *ſydd* dda i mi; yn yr Arglwydd Dduw y goſodais fy ngobaith, i dreuthu dy holl weithredoedd.

PSAL. LXXIV.

1 Y prophwyd yn cwyno anrheithio y Cyſſegr: 10 Yn erfyn cymmorth gan Dduw, wrth yſtyried ei allu, 18 a'i elynnion enllibus, a'i blant, a'i gyfammod.

¶ ‡ Maſchil i Aſaph.

PA ham, Dduw, i'n bwriaiſt heibio yn dragywydd, *ac* y myga dy ddigofaint yn erbyn [a] defaid dy borfa?

2 Cofia dy gynnulleidfa, *yr hon* a brynnaiſt gynt; *a* ‡ [b] llwyth dy etifeddiaeth, *yr hwn* a waredaiſt; mynydd Sïon hwn, y preſſwyli ynddo.

Pſa. 32.9. Jer. 16. 3 Dercha dy draed at anrhaith dragywyddol; *ſef* at yr holl ddrwg a wnaeth y gelyn yn y Cyſſegr.

4 Dy elynnion a ruaſant ynghanol dy gynnulleidfaoedd: goſodaſant eu banerau yn arwyddion.

5 Hynod oedd gŵr, fel y codaſai fwyill mewn dyryſ-goed:

6 Ond yn awr y maent yn dryllio [c] ei cherfiadau ar unwaith â bwyill ac â morthwylion.

[c] 1 Brē. 6. 18, 29, 32, 35.

7 [d] Bwriaſant dy gyſſegroedd yn tân; hyd lawr yr halogaſant breſſwylfa dy enw.

[d] 2 Brē. 25. 9.

8 Dywedaſant yn eu calonnau, † Cyd-anrheithiwn hwynt: lloſgaſant holl ſynagogau Duw yn y tîr.

† Heb. *cyd-ddryllwn*, neu, *cyd-torrwn*.

9 Ni welwn ein harwyddion; [e] nid *oes* prophwyd mwy, nid oes gennym a wŷr pa hŷd.

[e] 1 Sa. 3. 1. Amos 8. 11.

10 Pa hŷd, Dduw, y gwarthrudda 'r gwrthwyneb-wr? a gabla 'r gelyn dy enw yn dragywydd?

11 Pa ham y tynni yn ei hôl dy law, *ſef* dy ddeheu-law? tynn hi allan o ganol dy ſynwes:

Pſa. 44.4. 12 Canys [f] Duw *yw* fy Mrenin o'r dechreuad; gwneuthur-wr iechydwriaeth o fewn y tîr.

Ex. 14.21. † Heb. *dorraiſt*. Eſa. 51.9. Ezec. 29.3. & 32.2. ‡ Neu, *mor-ſeirch*. Ex. 17.15. Nu. 20. 11. Pſ. 105. 41. Eſa. 48.21. Joſua 3. 13, &c. Gen. 1. 14, &c. Gē. 8. 22. † Heb. *haf a gauaf, ti a'i lluniaiſt*. Ad. 22.

13 [g] Ti yn dy nerth a † berthaiſt y môr: drylliaiſt bennau [h] ‡ dreigiau yn y dyfroedd.

14 Ti a ddrylliaiſt ben Leſiathan; rhoddaiſt ef yn fwyd i'r bobl *yn* yr anialwch.

15 [i] Ti a holltaiſt y ffynnon a'r afon; [k] ti a ddïyſpyddaiſt afonydd cryfion.

16 Y dydd *ſydd* eiddo ti, y nôs hefyd *ſydd* eiddo ti: [l] ti a barottoaiſt oleuni a haul.

17 Ti a oſodaiſt holl derfynau 'r ddaiar; [m] † ti a luniaiſt hâf a gauaf.

18 [n] Cofia hyn, i'r gelyn gablu, ô ARGLWYDD, ac i'r bobl ynfyd ddiſenwi dy enw.

19 Na ddyro enaid dy durtur i gynnulleidfa *y gelynnion*: nac anghofia gynnulleidfa dy drueniaid byth.

20 Edrych ar y cyfammod; canys llawn yw tywyll-leoedd y ddaiar o drigfannau trawſter.

21 Na ddychweled y ‡ tlawd yn wradwyddus; molianned y truan a'r anghenus dy enw.

‡ *Gorthrymedig*.

22 Cyfod, ô Dduw, dadleu dy ddadl; [o] cofia dy wradwydd gan yr ynfyd beunydd.

[o] Ad. 18.

23 Nac anghofia lais dy elynnion: dadwrdd y rhai a godant i'th erbyn ſydd yn dringo yn waſtadol.

PSAL. LXXV.

Boreuol weddi.

1 Y prophwyd yn moliannu Duw, 2 yn addaw barnu yn gyfiawn, 4 yn ceryddu 'r beilchion, trwy yſtyried rhagluniaeth Duw, 9 yn moliannu Duw, ac yn addaw gwneuthur cyfiawnder.

¶ I'r pen-cerdd, ‡ Al-taſchith, Pſalm *neu* gân i Aſaph.

‡ Neu. *Na ddifetha*.

CLodforwn dydi, ô Dduw, clodforwn; canys agos *yw* dy enw; dy ryfeddodau a fynegant *hynny*.

2 Pan ‡ dderbyniwyf y gynnulleidfa, mi a farnaf yn uniawn.

‡ Neu, *gymmerwyf amſer nodedig*.

3 Ymddattododd y ddaiar, a'i holl drigolion: myfi ſydd yn cynnal ei cholofnau. *Selah.*

4 Dywedais wrth y rhai ynfyd, Nac ynfydwch; ac wrth y rhai annuwiol, [a] Na dderchefwch *eich* corn.

[a] Zech. 1. 21.

5 Na

5 Na dderchefwch eich corn yn uchel: na ddywedwch yn war-fyth.

† Heb. *ani alwch.* 6 Canys nid o'r dwyrain, nac o'r gorllewin, nac o'r † dehau, *y daw* goruchafiaeth.

b Psa. 50.6. & 58.11. *c* 1Sam.2.7. *d* ob 21.2c. Psal.60.3. Jer.25.15. Dat. 14.10. & 16.19. *e* Dih. 23. 30. 7 Ond [b] Duw fydd yn barnu; [c] efe a ostwng y naill, ac a gyfyd y llall.

8 Oblegid [d] *y mae* phïol yn llaw 'r ARGLWYDD, a'r gwîn fydd goch; [e] yn llawn cymmysg, ac efe a dywalltodd o hwnnw: etto holl annuwolion y tîr a wasgant, *ac a* yfant ei waelodion.

f Jer.48.25. *g* Pf. 89.17. & 148.14. 9 Minneu a fynegaf yn dragywydd, *ac* a ganaf i Dduw Jacob.

10 Torraf hefyd holl [f] gyrn y rhai annuwiol; *a* [g] chyrn y rhai cyfiawn a dderchefir.

PSAL. LXXVI.

1 Datcan mawredd Duw yn ei Eglwys. 11 Cyngor i'w wasanaethu ef yn barchedig.

¶ I'r pen-cerdd ar Neginoth, Psalm *neu* gân i Asaph.

a Psa. 48.1, &c. HYnod yw Duw [a] yn Juda; mawr *yw* ei enw ef yn Israël.

2 Ei babell hefyd fydd yn Salem, a'i drigfa yn Sïon.

b Psa. 46.9. 3 Yna [b] y torrodd efe saethau y bwä, *y* tarian, y cleddyf hefyd a'r frwydr. *Selah.*

4 Gogonedduſach wyt *a* chadarnach nâ mynyddoedd yr yſpail.

5 Yſpeiliwyd y cedyrn galon, hunaſant eu hûn: a'r holl wŷr o nerth ni chawſant eu dwylo.

c Nah.3.18. Zech. 12.4. 6 [c] Gan dy gerydd di, ô Dduw Jacob, y rhoëd y cerbyd a'r march i gyſgu.

7 Tydi, tydi wyt ofnadwy, a phwy a ſaif o'th flaen, pan *enynno* dy ddigter?

8 O'r nefoedd y peraiſt glywed barn; ofnodd, a goſtegodd y ddaiar,

9 Pan gyfododd Duw i farn, i achub holl rai llednais y tîr. *Selah.*

d Edrych Exo.9.16. & 18.11. *e* Preg.5. 4, 5, 6. *f* Psa.89.7. † Heb. *ofn.* 10 [d] Diau cynddaredd dyn a'th folianna di; gweddill cynddaredd a waherddi.

11 [e] Addunedwch, a thelwch i'r ARGLWYDD eich Duw: [f] y rhai oll ydynt o'i amgylch ef, dygant anrheg i'r † ofnadwy.

12 Efe a dyrr ymaith yſpryd tywyſogion: *y mae yn* ofnadwy i frenhinoedd y ddaiar.

PSAL. LXXVII.

1 Y Pſalmydd yn dangos pa ymdrech creulon a fuaſai rhyngtho ac anobaith, 10 a'r oruchafiaeth a gafodd, wrth yſtyried mawr a graſuſol weithredoedd Duw.

a Pſ.62. tit. ¶ I'r pen-cerdd, i [a] Jeduthun, Psalm i Asaph.

A'm llef y gwaeddais ar Dduw, â'm llef ar Dduw; ac efe a'm gwrandawodd.

† Heb. *llaw.* 2 Yn nydd fy nhrallod y ceiſiais yr Arglwydd: fy † archoll a redodd liw nôs, ac ni pheidiodd: fy enaid a wrthododd *ei* ddiddanu.

3 Cofiais Dduw, ac a'm cythryblwyd: cwynais, a therfyſgwyd fy yſpryd. *Selah.*

4 Deliaiſt fy llygaid yn neffro: ſynnodd arnaf, ſel na allaf lefaru.

b Pſ. 143 5. 5 [b] Yſtyriais y dyddiau gynt, blynyddoedd yr hên oeſoedd.

c Psa. 44. 6 Cofio yr ydwyf fy nghân y nôs: [c] yr ydwyf yn ymddiddan â'm calon, fy yſpryd ſydd yn chwilio yn ddyfal.

7 Ai yn dragywydd y bwrw 'r Arglwydd heibio? ac oni bydd efe bodlon mwy?

8 A ddarfu ei drugaredd ef tros byth? a balla ei addewid ef yn oes oeſoedd?

9 A anghofiodd Duw drugarhau? a gauodd efe ei drugareddau mewn ſoriant? *Selah.*

10 A dywedais, Dyma fy ngwendid; *etto cofiaf* flynyddoedd deheu-law y Goruchaf.

11 Cofiaf weithredoedd yr ARGLWYDD; ïe cofiaf dy wrthiau gynt.

12 Myfyriaf hefyd ar dy holl waith: ac am dy weithredoedd y chwedleuaf.

d Pſ. 73.17. 13 [d] Dy ffordd, ô Dduw, *ſydd* yn y cyſſegr: pa dduw *mor* fawr a'n Duw ni?

14 Ti yw y Duw ſydd yn gwneuthur rhyfeddodau: dangoſaiſt dy nerth ym myſg y bobloedd.

e Exo.6.6. 15 [e] Gwaredaiſt â'th fraich dy bobl, meibion Jacob a Joſeph. *Selah.*

f Ex.14.21. Pſ. 114.3. Hab.3.8, &c. 16 [f] Y dyfroedd a'th welſant, ô Dduw, y dyfroedd a'th welſant: hwy a ofnaſant; y dyfnderau hefyd a gynhyrfwyd.

† Heb. *dywalltwyd gan ddwfr.* 17 Y cymmylau a † dywalltaſant ddwfr; yr wybrennau a roddaſant dwrrwf: dy ſaethau hefyd a gerddaſant.

‡ Neu. *yn yr wybr.* *g* Pſ. 97.4. 18 Twrf dy daran *a glywyd* ‡ o amgylch; [g] mellt a oleuaſant y byd: cyffrôdd a chrynnodd y ddaiar.

19 Dy ffordd *ſydd* yn y môr, a'th lwybrau yn y dyfroedd mawrion; ac nid adweinir dy ôl.

h Ex.14.19. Pſa.78.52. Hoſ. 12.13. 20 [h] Tywyſaiſt dy bobl fel defaid drwy law Moſes ac Aaron.

PSAL. LXXVIII. *Prydnhawnol weddi.*

1 Cyngor i ddyſgu ac i bregethu cyfraith Duw. 9 Hiſtori digofaint Duw yn erbyn yr anghredadwy, a'r anufudd. 67 Wedi bwrw heibio'r Iſraëliaid, y mae Duw yn dewis Juda, Sïon, a Dafydd.

¶ [a] Maſchil i Asaph. *a* Pſ.74.tit.

GWrando fy nghyfraith, fy mhobl; goſtyngwch eich cluſt at eiriau fy ngenau.

b Pſa.49.4. Mat.13.35. 2 [b] Agoraf fy ngenau mewn dihareb; traethaf ddammegion o'r cynfyd;

c Pſa.44.1. 3 [c] Y rhai a glywſom, ac a wybuom, ac a fynegodd ein tadau i ni.

4 Ni chelwn rhag ei meibion, *gan* fynegi i'r oes a ddêl foliant yr ARGLWYDD, a'i nerth, a'i ryfeddodau, y rhai a wnaeth efe.

d Pſ.147.19. 5 Canys [d] efe a ſiccrhaodd dyſtiolaeth yn Jacob, ac a oſodod gyfraith yn Iſrael, y rhai a orchymynnodd efe i'n tadau [e] eu dyſgu i'w plant:

e Deu. 4.9. & 6.7. & 11.19. 6 Fel y gwybyddai 'r oes a ddêl, *ſef* y plant a enid; a *phan* gyfodent, y mynegent *hwy* i'w plant hwythau:

f Exo 32.9. & 33.3. & 34.9. Deut. 9.6. 13.8. & 31.27. *g* Act. 7.51. 7 Fel y goſodent eu gobaith ar Dduw, heb anghofio gweithredoedd Duw, eithr cadw ei orchymynnion ef:

8 Ac na byddent fel eu tadau [f] yn genhedlaeth gyndyn a gwrthryfelgar; yn genhedlaeth [g] ni

† oſo-

† osododd ei chalon yn uniawn, ac nid yw ei hyspryd ffyddlon gyd-a Duw.

9 Meibion Ephraïm, yn arfog *ac* yn saethu *â* bwä, a droisant *eu cefnau* yn nydd y frwydr.

10 Ni chadwasant gyfammod Duw, eithr gwrthodasant rodio yn ei gyfraith ef:

11 Ac anghofiasant ei weithredoedd, a'i ryfeddodau, y rhai a ddangosasai efe iddynt.

12 Efe a wnaethai wrthiau o flaen eu tadau hwynt yn nhîr yr Aipht, *ym* maes [k] Zoan.

13 [i] Efe a barthodd y môr, ac a aeth â hwynt drwodd; [k] gwnaeth hefyd i'r dwfr sefyll fel pen-twrr.

14 [l] Y dydd hefyd y tywysodd efe hwynt â chwmmwl, ac ar hyd y nôs â goleuni tân.

15 [m] Efe a holltodd y creigiau yn yr anialwch; a rhoddes ddiod *oddi-yno* megis o ddyfnderau dirfawr:

16 Canys efe a ddug [n] ffrydiau allan o'r graig, ac a dynnodd i lawr megis afonydd o ddyfroedd.

17 Er hynny 'chwanegasant etto bechu yn erbyn ef, gan [o] ddigio y Goruchaf yn y diffaethwch:

18 A [p] themptiasant Dduw yn eu calon, gan ofyn bwyd wrth eu blys.

19 [q] Llefarasant hefyd yn erbyn Duw, dywedasant, A ddichon Duw † arlwyo bwrdd yn yr anialwch?

20 [r] Wele, efe a darawödd y graig, fel y pistyllodd dwfr, ac y llifodd afonydd; a ddichon efe roddi bara hefyd? a ddarpara efe gîg i'w bobl?

21 Am hynny y clybu 'r Arglwydd, ac [s] y digiodd: a thân a ennynnodd yn erbyn Jacob, a digofaint hefyd a gynneuodd yn erbyn Israël;

22 Am na chredent yn Nuw, ac na obeithient yn ei iechydwriaeth ef.

23 Er iddo ef orchymyn i'r wybrennau oddiuchod, ac [t] agoryd drysau y nefoedd;

24 [u] A glawio Manna arnynt i'w fwytta; a rhoddi iddynt ŷd y nefoedd.

25 ‡ Dyn a fwyttaodd fara angelion; anfonodd iddynt fwyd yn ddigonol.

26 [x] Gyrrodd y dwyrain-wynt yn y nefoedd: ac yn ei nerth y dûg efe ddeheu-wynt.

27 Glawiodd hefyd gîg arnynt fel llwch; ac adar asgellog fel tywod y môr.

28 Ac a wnaeth *iddynt* gwympo o fewn eu gwersyll, o amgylch eu pressylfeydd.

29 Felly y bwyttasant, ac y llwyr-ddiwallwyd hwynt; ac efe a barodd eu dymuniad iddynt;

30 Ni ommeddwyd hwynt o'r hyn a flysiasant: *Er hynny* [y] tra yr ydoedd eu bwyd yn eu safnau,

31 Digllonedd Duw a gynneuodd yn eu herbyn hwynt, ac a laddodd y rhai brasaf o honynt, ac a † gwympodd ‡ etholedigion Israël.

32 Er hyn oll [z] pechasant etto, ac ni chredasant i'w ryfeddodau ef.

33 Am hynny y treuliodd efe eu dyddiau hwynt mewn oferedd, a'i blynyddoedd mewn dychryn.

34 [a] Pan laddai efe hwynt, hwy a'i ceisient ef, ac a ddychwelent, ac a geisient Dduw yn foreu:

35 Cofient hefyd mai [b] Duw *oedd* eu craig, ac mai y Goruchaf Dduw *oedd* eu gwaredydd. [b] Deu.32.4.

36 Er hynny, rhagrithio yr oeddynt iddo ef â'i genau, a dywedyd celwŷdd wrtho â'i tafod:

37 A'i [c] calon heb *fod* yn uniawn gyd-ag ef, na'i bod yn ffyddlon yn ei gyfammod ef. [c] Ad. 8.

38 Er hynny efe yn drugarog a faddeuodd *eu* hanwiredd, ac ni ddifethodd *hwynt*: ie [d] trôdd ymaith ei ddigofaint yn fynych, ac ni chyffrôdd ei holl lîd. [d] Efa.48.9.

39 Canys [e] efe a gofiai [f] mai cnawd oeddynt, *a* gwŷnt yn myned, ac heb ddychwelyd. [e] Job 7.7,16. Pfa.103.14. [f] Gen. 6.3. Ioan 3.6.

40 Pa fawl gwaith [g] y ‡ digiasant ef yn yr anialwch, ac y gofidiasant ef yn y diffaethwch? [g] Pfal. 95. 9, 10. Eſay 7.13. Eph. 4.30. ‡ Neu, gwrthryfelasant i'w erbyn.

41 Ie [h] troisant, a phrofasant Dduw, ac a ofidasant derfyn i Sanct yr Israël.

42 Ni chofiasant ei law ef, *na'r* dydd y gwaredodd efe hwynt oddiwrth ‡ y gelyn. [h] Nu.14.22. ‡ Neu, gŵr y gâs.

43 Fel [i] y gosodasai efe ei arwyddion yn yr Aipht, a'i ryfeddodau ym maes Zoan: [i] Pfal. 105. 27, &c.

44 [k] Ac y troisai eu hafonydd yn waed; a'i ffrydiau, fel na allent yfed. [k] Ex.7.20.

45 [l] Anfonodd gymmysg-blâ yn eu plith, yr hon a'i difaodd hwynt; a [m] llyffaint i'w difetha. [l] Exo.8.24. [m] Exo. 8.6.

46 [n] Ac efe a roddodd eu cnwd hwynt i'r lindys, a'i llafur i'r locust. [n] Ex.10.13.

47 [o] † Destrywiodd eu gwîn-wydd â chenllysg; a'i sycomor-wydd â ‡ rhew. [o] Exo.9.23. † Heb. Lladdodd. ‡ Neu, chesaſar.

48 † Rhoddodd hefyd eu hanifeiliaid i'r cenllysg, a'i golud i'r mellt. † Heb. (anedd.)

49 Anfonodd arnynt gynddaredd ei lîd, llidiawgrwydd, a digter, a chyfyngder, trwy anfon angelion drwg.

50 Cymmhwysodd ffordd i'w ddigofaint; nid attaliodd eu henaid oddiwrth angau, ond eu ‡ bywyd a roddodd efe i'r haint. ‡ Neu, ha-feilaid.

51 [p] Tarawödd hefyd bob cyntaf-anedig yn yr Aipht, sef blaenion eu nerth hwynt ym mhebyll Ham. [p] Exo.9. 3,6. x.12 29. Pſ. 105 36. [q] Pfal.106. 22.

52 Ond [r] efe a yrrodd ei bobl ei hun fel defaid, ac a'i harweiniodd hwynt fel praidd yn yr anialwch. [r] Pſ. 77.20.

53 Tywysodd hwynt hefyd yn ddiogel, fel nad ofnasant: a'r môr [s] a orchguddiodd eu gelynion hwynt. [s] Exod. 14. 27,28. & 15.10.

54 Hwythau a ddug efe i oror ei sancteiddrwydd; *i'r* mynydd hwn [t] a ennillodd ei ddeheu-law ef. [t] Pfal.44 3.

55 Ac efe a yrrodd allan y cenhedloedd o'i blaen hwynt, ac [u] a rannodd iddynt etifeddiaeth wrth linyn, ac a wnaeth i lwythau Israël drigo yn eu pebyll hwynt. [u] Jos. 13.7. Pſal. 136. 21, 22.

56 Er hynny temptiasant a digiasant Dduw goruchaf, ac ni chadwasant ei dystiolaethau:

57 Eithr ciliasant a buant anffyddlon fel eu tadau; troisant [x] fel bwä twyllodrus. [x] Hoſ.7.16.

58 [y] Digiasant ef hefyd â'i huchel-fannau: a gyrrasant eiddigedd arno â'i cerfiedig ddelwau. [y] Deut. 32. 16, 21.

59 Clybu Duw *hyn*, ac a ddigiodd, ac a ffieiddiodd Israël yn ddirfawr.

60 [z] Fel y gadawödd ef dabernacl Siloh, y babell a osodasai efe ym mysg dynion: [z] 1 Sa.4.11. Jer.7.12,14. & 26.6,9.

61 Ac y rhoddodd ei nerth mewn caethiwed, a'i brydferthwch yn llaw 'r gelyn.

62 Rhoddes hefyd ei bobl i'r cleddyf; a digiodd wrth ei etifeddiaeth.

a Jer. 7.34. & 16. 9. & 25. 10. † Heb. *chanmolwyd.*

63 Tân a yssodd eu gwŷr ieuaingc; [a] a'i morwynnion ni † phriodwyd.

b Job 27. 15. Ezec. 24. 23. c Pſ. 44. 23.

64 Eu hoffeiriaid a laddwyd â'r cleddyf; [b] a'i gwragedd gweddwon nid wylasant.

65 Yna [c] y deffrôdd yr ARGLWYDD fel *un* o gyſgu, fel cadarn yn bloeddio gwedi gwîn.

d 1 Sa. 5. 6. & 6. 4.

66 Ac [d] efe a darawôdd ei elynnion o'r tu ôl: rhoddes iddynt warth tragywyddol.

67 Gwrthododd hefyd babell Joseph, ac ni etholodd lwyth Ephraïm:

68 Ond efe a etholodd lwyth Juda, mynydd Sïon, yr hwn a hoffodd.

69 Ac a adeiladodd ei gyſſegr fel *llŷs* uchel, fel y ddaiar, yr hon a ſeiliodd efe yn dragywydd.

e 1 Sa. 16. 11. 2 Sam. 7. 8.

70 [e] Etholodd hefyd Dafydd ei wâs, ac a'i cymmerth o gorlannau ŷ defaid:

f Gē. 33. 13. Eſay 40. 11. g 2 Sa. 5. 2. 1 Chr. 11. 2.

71 Oddiar ôl [f] y *defaid* cyfebron, y daeth ag ef [g] i borthi Jacob ei bobl, ac Iſrael ei etifeddiaeth.

72 Yntef a'i porthodd hwynt yn ôl perffeithrwydd ei galon; ac a'i trinodd wrth gyfarwyddyd ei ddwylo.

PSAL. LXXIX.

Boreuol weddi.

1 *Y Pſalmydd yn cwyno difrod Jeruſalem,* 8 *yn gweddio am ymwared,* 13 *ac yn addo diolch.*

¶ Pſalm i Aſaph.

a Pſ. 74. 7. 1 Macc. 1. 31. 39.

Y Cenhedloedd, ô Dduw, a ddaethant i'th etifeddiaeth; [a] halogaſant dy Deml ſanctaidd: goſodaſant Jeruſalem yn garneddau.

2 Rhoddaſant galanedd dy weiſion yn fwyd i adar y nefoedd, *a* chîg dy ſainct i fwyſt-filod y ddaiar.

3 Tywalltaſant eu gwaed ſel dwfr o amgylch Jeruſalem; [b] ac nid *oedd a'i* claddai.

b Pſ. 141. 7. Jer. 14. 16. & 16. 4. c Pſ 44. 14. & 80. 6.

4 [c] Yr ydym ni yn warthrudd i'n cymmydogion, dirmyg a gwatwargerdd i'r rhai ſydd o'n hamgylch.

d Pſ. 89. 46.

5 [d] Pa hŷd, ARGLWYDD? a ddigi di 'n dragywydd? a lyſg dy eiddigedd di ſel tân?

e Jer. 10. 25.

6 [e] Tywallt dy lîd ar y cenhedloedd ni'th adnabuant; ac ar y teyrnaſoedd ni alwaſant ar dy enw.

7 Canys yſſaſant Jacob, ac a wnaethant ei breſſwylfa yn anghyfannedd.

f Eſa. 64. 5.

8 [f] Na chofia 'r anwireddau gynt i'n herbyn: bryſſia, rhagflaened dy doſtur drugareddau ni: canys lleſg iawn i'n gwnaethpwyd.

9 Cynnorthwya ni, ô Dduw ein hiechydwriaeth, er mwyn gogoniant dy enw: gwared ni hefyd, a thrugarhâ wrth ein pechodau, er mwyn dy enw.

g Pſ. 42. 10. & 115. 2.

10 [g] Pa ham y dywed y cenhedloedd, Pa le *y mae* eu Duw hwynt? bydded hyſpys ym mhlith y cenhedloedd yn ein golwg ni, *wrth* ddïal gwaed dy weiſion, yr hwn a dywalltwyd.

h Pſal. 102. 20. ‡ Heb. *ſtraich.*

11 [h] Deued uchenaid y carcharorion ger dy fron: yn ôl mawredd dy ‡ nerth, cadw blant marwolaeth.

i Eſay 65. 6, 7. Jer. 32. 18. Luc 6. 38.

12 A thâl i'n cymmydogion ar y ſeithfed [i] i'w mynwes eu cabledd, drwy 'r hon i'th gablaſant di, ô Arglwydd.

13 A [k] ninneu dy bobl a defaid dy borfa a'th foliannwn di yn dragywydd: dattcanwn dy foliant o genhedlaeth i genhedlaeth.

k Pſ. 95. & 100.

PSAL. LXXX.

1 *Dafydd yn ei weddi yn cwyno trueni yr Eglwys.* 8 *Daioni Duw o'r blaen yn troi yn farnedigaethau.* 14 *Y mae yn gweddio am ymwared.*

¶ I'r pen-cerdd [a] an Soſhannim Eduth, Pſalm i Aſaph.

a Pſ. 69.

GWrando, ô fugail Iſrael, yr hwn wyt yn arwain Joſeph fel praidd; [b] ymddiſgleiria, [c] yr hwn wyt yn eiſtedd rhwng y Cerubiaid.

b Pſa. 23. & 80. c 1 Sam. 4. 4. 2 Sam. 6. 2. Pſal. 99. 1.

2 Cyfod dy nerth o flaen Ephraïm a Benjamin a Manaſſeh, a thyred yn iechydwriaeth i ni.

3 [d] Dychwel ni, ô Dduw, a [e] llewyrcha dy wyneb; ac ni a achubir.

d Pſal. 85. 4. e Pſal. 67. 1.

4 O ARGLWYDD Dduw 'r lluoedd, pa hŷd y † ſorri wrth weddi dy bobl?

† Heb. *mygu.*

5 [f] Porthaiſt hwynt â bara dagrau; a diodaiſt hwynt â dagrau *wrth* feſur mawr.

f Pſal. 42. 3. & 102. 9.

6 [g] Goſodaiſt ni yn gynnen i'n cymmydogion; a'n gelynnion a'n gwatwarent yn eu myſg eu hun.

g Pſ. 44. 13.

7 O Dduw 'r lluoedd, [h] dychwel ni, a llewyrcha dy wyneb; ac ni a achubir.

h Pſal. 85. 4.

8 Mudaiſt [i] win-wydden o'r Aipht; [k] bwriaſt y cenhedloedd allan, a phlennaiſt hi.

i Eſay 5. Jer. 2. Ezec. 19. k Pſa. 44.

9 Arloeſaiſt o'i blaen, a pheraiſt i'w gwraidd wreiddio, a hi a lanwodd y tîr.

10 Cuddiwyd y mynyddoedd gan ei chyſgod; a'i changhennau *oedd fel* cedr-wydd † rhagorol.

† Heb. *Dwr.*

11 Hi a eſtynnodd ei changau hyd y môr, a'i blagur [l] hyd yr afon.

l Pſa. 72.

12 Pa ham y [m] rhwygaiſt ei chaeau, ſel y tynno pawb a elo heibio *ar hŷd* y ffordd *ei grawn hi?*

m Pſal. 40. Eſay. 5. Nah. 3.

13 Y baedd o'r coed a'i turria, a bwyſt-fil y maes a'i pawr.

14 O Dduw 'r lluoedd, dychwel attolwg: [n] edrych o'r nefoedd, a chenfydd, ac ymwêl â'r win-wydden hon;

n Eſa. 63.

15 A'r winllan a blannodd dy ddeheu-law, ac â'r planhigyn a gadarnheaiſt i ti dy hun.

16 Lloſgwyd hi â thân, torrwyd hi i lawr: gan gerydd dy wyneb y difethir hwynt.

17 [o] Bydded dy law dros ŵr dy ddeheu-law; a thros fâb dyn *yr hwn* a gadarnheaiſt i ti dy hun.

o Pſ. 89.

18 Felly ni chiliwn yn ôl oddïwrthyt ti; bywhâ ni, ac ni a alwn ar dy enw.

19 O ARGLWYDD Dduw 'r lluoedd, [p] dychwel ni, llewyrcha dy wyneb; ac ni a achubir.

p Pſal. 80.

PSAL. LXXXI.

1 *Y mae yn annog i roi cyhoedd ddiolch i Dduw.* 4 *Bod Duw yn gofyn hynny o ddyledſ, oblegid ei ddoniau.* 8 *Duw, wrth annog i ufudd-dod, yn cwyno rhag eu hanufudd-dod hwy, yr hon ſy niweidiol iddynt.*

¶ I'r Pen-cerdd ar Gittith, *Pſalm* i Aſaph.

CEnwch yn llafar i Dduw ein cadernid: cenwch yn llawen i Dduw Jacob.

2 Cym-

2 Cymmerwch pſalm, a moeſwch dympan, y delyn fwyn, a'r nabl.

3 Ud-cenwch udcorn ar y lloer newydd, ar yr amſer nodedig, yn nydd ein huchel-wyl.

4 Canys [a] deddf *yw* hyn i Iſraël, *a* defod i Dduw Jacob.

5 Efe a'i goſododd yn dyſtiolaeth yn Joſeph, pan aeth efe allan ‡ trwy dîr yr Aipht; *lle* y clywais [b] iaeth ni ddeallwn.

6 [c] Tynnais ei yſgwydd oddiwrth y baich: ei ddwylo a ymadawſant â'r [d] crochanau.

7 [e] Mewn cyfyngder y gelwaiſt, ac mi a'th waredais: gwrandewais di yn nirgelwch y daran; [f] profais di wrth ddyfroedd ‡ Meribah. *Selah.*

8 [g] Clyw, fy mhobl, a mi a dyſtiolaethaf i ti; Iſraël, o's gwrandewi arnaf;

9 Na fydded ynot Dduw arall; ac nac ymgrymma i Dduw dïeithr.

10 [h] Myfi 'r ARGLWYDD dy Dduw, *yw* 'r hwn a'th ddûg di allan o dîr yr Aipht: [i] lleda dy ſafn, ac mi a'i llanwaf.

11 Ond ni wrandawai fy mhobl ar fy llef; ac Iſraël ni'm mynnai.

12 [k] Yna y gollyngais hwynt ynghyndynrwydd eu calon; aethant wrth eu cyngor eu hunain.

13 [l] Oh na wrandawſai fy mhobl arnaf; *na* rodiaſai Iſraël yn fy ffyrdd.

14 Buan y goſtyngaſwn eu gelynnion, ac y troiſwn fy llaw 'n erbyn eu gwrthwyneb-wŷr.

15 Caſeion yr ARGLWYDD a † * gymmeraſent arnynt ymoſtwng iddo ef: a'i hamſer hwythau fuaſai 'n dragywydd.

16 [m] Bwydaſai hwynt hefyd â * braſder gwenith: ac â mêl [n] o'r graig i'th ddiwallaſwn.

PSAL. LXXXII.

Prydnhawnol weddi.

1 *Dafydd wedi cynghori y barn-wŷr, 5 a cheryddu eu heſgeuluſdra hwy, 8 yn erfyn ar Dduw farnu.*

¶ Pſalm i Aſaph.

DUw ſydd [a] yn ſefyll ynghynnulleidfa y galluog: ym mhlith y duwiau y barn efe.

2 Pa hŷd y bernwch ar gam? ac [b] y derbyniwch wyneb y rhai annuwiol? *Selah.*

3 ‡ Bernwch y tlawd a'r ymddifad: cyfiawnhewch y cyſtuddiedig a'r rheidus.

4 [c] Gwaredwch y tlawd a'r anghenus: achubwch *hwynt* o law y rhai annuwiol.

5 Ni wyddant, ac ni ddeallant; mewn tywyllwch y rhodiant: holl ſylfaenau y ddaiar a ſymmudwyd *o'i lle.*

6 [d] Myfi a ddywedais, Duwiau *ydych* chwi; a meibion y Goruchaf *ydych* chwi oll.

7 Eithr [e] byddwch feirw fel dynion, ac fel un o'r tywyſogion y ſyrthiwch.

8 Cyfod, ô Dduw, barna 'r ddaiar: canys ti a etifeddi 'r holl genhedloedd.

PSAL. LXXXIII.

1 *Achwyn wrth Dduw rhag brâd y gelyn. 9 Gweddi yn erbyn y rhai ſy yn gorthrymmu yr Eglwys.*

¶ Cân *neu* Pſalm i Aſaph.

ODduw, [a] na oſtega: na thaw, ac na fydd lonydd, ô Dduw. [a] Pſal. 28. 1. & 35. 22. & 109. 1.

2 Canys wele dy elynnion ſydd yn terfyſgu, a'th gaſeion yn cyfodi eu pennau.

3 Ymgyfrinachaſant yn ddichellgar yn erbyn dy bobl, ac ymgynghoraſant yn erbyn [b] dy rai dirgel di. [b] Pſal. 27. 5.

4 Dywedaſant, Deuwch, a [c] difethwn hwynt, fel na byddont yn genedl, ac na chofier enw Iſraël mwyach. [c] Jer. 11. 19. Edrych Jer. 31. 36.

5 Canys ymgynghoraſant yn † un-fryd; ac ‡ ymwnaethant i'th erbyn. † Heb. *un galon.* ‡ *gwnaethant gyfammod.*

6 [d] Pebyll Edom, a'r Iſmaëliaid, y Moabiaid, a'r Hagariaid; [d] Edrych 2 Chron. 20. 1, 10, 11.

7 Gebal, ac Ammon, ac Amalec; y Philiſtiaid, gyd-a pheſſwyl-wŷr Tyrus.

8 Aſſur hefyd a ymgwplyſodd â hwynt, buant fraich i blant Lot. *Selah.*

9 Gwnâ di iddynt fel *i* [e] Midian, megis i [f] Siſara, megis *i* Jabin, wrth afon Ciſon; [e] Barn. 7. 22. [f] Barn. 4. 15, 24.

10 Yn Endor y difethwyd hwynt: [g] aethant yn dail i'r ddaiar. & 5. 21. [g] 2 Bren. 9. 37.

11 Gwnâ eu pendefigion fel [h] Oreb, ac fel Zeeb; a'i holl dywyſogion fel [i] Zebah, ac fel Salmunnah: Zeph. 1. 17. [h] Barn. 7. 25. [i] Barn. 8. 12, 21.

12 Y rhai a ddywedaſant, Cymmerwn i ni gyfanneddau Duw i'w meddiannu.

13 Goſod hwynt, ô fy Nuw, [k] fel olwyn; fel ſofl o flaen y gwŷnt. [k] Eſa. 17. 13.

14 Fel y llyſg tân goed, ac fel y goddeithia fflam fynyddoedd:

15 Felly erlid ti hwynt â'th demheſtl, a dychrynna hwynt â'th gorwŷnt.

16 Llanw eu hwyneb â gwarth, fel y ceiſiont dy enw, ô ARGLWYDD.

17 Cywilyddier a thralloder hwynt yn dragywydd; ïe gwradwydder a difether hwynt:

18 [l] Fel y gwypont mai tydi, yr hwn yn unig *wyt* JEHOFAH *wrth* dy enw, *wyt* Oruchaf ar yr holl ddaiar. [l] Pſa. 59. 13.

PSAL. LXXXIV.

1 *Dafydd yn hiraethu am gyfundeb y cyſſegr, 4 ac yn dangos mor ddedwydd yw y rhai ſy yn aros ynddo; 8 Ac yn gweddïo ar gael o hono yntau fyned yno drachefn.*

¶ I'r pen-cerdd ar Gittith, Pſalm i feibion Corah.

MOr hawddgar *yw* dy bebyll di, ô ARGLWYDD y lluoedd!

2 [a] Fy enaid a hiraetha, ïe ac a flyſia am gynteddau 'r ARGLWYDD: fy nghalon a'm cnawd a waeddant am y Duw byw. [a] Pſ. 42. 1, 2. & 63. 1. & 119. 20.

3 Aderyn y tô hefyd a gafodd dŷ, a'r wennol nŷth iddi, lle y geſyd ei chywion; ſef dy allorau di, ô ARGLWYDD y lluoedd, fy Mrenin a'm Duw.

4 Gwŷn fyd preſſwylwŷr dy dŷ: yn waſtad i'th foliannant. *Selah.*

5 Gwŷn ei fyd y dyn y mae ei gadernid ynot; *a'th* ffyrdd yn eu calon:

‡ *Morwydd.* † Heb. *orchyguddia.*

6 Y rhai yn myned trwy ddyffryn ‡ Baca, a'i gwnânt yn ffynnon; a'r glaw a †leinw y llynnau.

‡ Neu, *fintai i fintai.*

7 Ant o ‡ nerth i nerth; ymddengys *pob un* ger bron Duw yn Sïon.

8 O ARGLWYDD Dduw 'r lluoedd, clyw fy ngweddi: gwrando, ô Dduw Jacob. *Selah.*

9 O Dduw ein tarian, gwêl, ac edrych ar wyneb dy enneiniog.

† Heb. *eiſtedd wrth y rhiniog.*

10 Canys gwell yw diwrnod yn dy gynteddau di nâ mîl: dewiſwn †gadw drws yn nhŷ fy Nuw o flaen trigo ym mhebyll annuwioldeb.

b Gen. 15. 1. Pſal. 115. 9, 10, 11, & 119. 114. Diſ. 2. 7.

11 Canys haul, a [b] tharian yw 'r ARGLWYDD Dduw: yr ARGLWYDD a rydd râs a gogoniant: [c] ni attal efe ddim daioni oddiwrth y rhai a rodiant yn berffaith.

c Pſa. 34. 9, 10. *d* Pſa. 2. 12.

12 O ARGLWYDD y lluoedd, [d] gwŷn fyd y dyn a ymddiried ynot.

PSAL. LXXXV.

1 Dafydd wedi profi trugareddau Duw o'r blaen, yn gweddïo ar iddynt barhau, 8 ac o hyder ar ddaioni Duw, yn addo diſgwil wrthynt.

¶ I'r pen-cerdd, i feibion Corah, Pſalm.

‡ Heb. *Boddlawn.*

‡ GRaſ-lawn fuoſt, ô ARGLWYDD, i'th dîr: dychwelaiſt gaethiwed Jacob.

a Pſa. 32. 1.

2 [a] Maddeuaiſt anwiredd dy bobl: cuddiaiſt eu holl bechod. *Selah.*

† Heb. *troaiſt dy ddigter rhag llidio.*

3 Tynnaiſt ymaith dy holl lîd: † troaiſt oddiwrth lidiawgrwydd dy ddigter.

4 Trô ni, ô Dduw ein hiechydwriaeth: a thorr ymaith dy ddigofaint wrthym.

5 Ai byth y digi wrthym? a eſtynni di dy ſorriant hyd genhedlaeth a chenhedlaeth?

6 Oni throï di a'n bywhau ni, fel y llawenycho dy bobl ynot ti?

7 Dangos i ni, ARGLWYDD, dy drugaredd; a dôd i ni dy iechydwriaeth.

8 Gwrandawäf beth a ddywed yr ARGLWYDD Dduw; canys [b] efe a draetha heddwch i'w bobl, ac i'w ſainct; ond na throant at ynfydrwydd.

b Zech. 9. 10.

9 Dïau *fod* ei iechyd ef yn agos i'r rhai a'i ofnant; fel y trigo gogoniant yn ein tîr ni.

10 Trugaredd a gwirionedd a ymgyfarfuant; [c] cyfiawnder a heddwch a ymguſanaſant.

c Pſa. 72. 3. Eſa. 32. 17.

11 [d] Gwirionedd a dardda o'r ddaiar; a chyfiawnder a edrych i lawr o'r nefoedd.

d Eſa. 45. 8.

12 Yr ARGLWYDD hefyd a rydd ddaioni; [e] a'n daiar a rydd ei chnwd.

e Pſa. 67. 6.

13 [f] Cyfiawnder a â o'i flaen ef; ac a eſyd ei draed ef ar y ffordd.

f Pſ. 89. 14.

PSAL. LXXXVI. *Boreuol weddi.*

1 Dafydd yn cadarnhau ei weddi, trwy wybod fod ganddo ffydd, 5 trwy ddaioni a gallu Duw; 11 yn deiſyf parhau o'r grâs cyntaf: 14 Ac wrth gwyno rhag y balch, yn erfyn rhyw arwŷdd o ddaioni Duw.

¶ Gweddi Dafydd.

GOſtwng, ô ARGLWYDD, dy gluſt, gwrando fi: canys truan ac anghenus ydwyf.

‡ Neu, *mi a gafodd ffafor.*

2 Cadw fy enaid; canys ‡ ſanctaidd *ydwyf*: achub di dy wâs, ô fy Nuw, yr hwn ſydd yn ymddiried ynot.

3 Trugarhâ wrthyf, ARGLWYDD; canys arnat y llefaf ‡ beunydd.

‡ Neu, *trwy 'r dydd.*

4 Llawenhâ enaid dy wâs; canys [a] attat y derchafaf fy enaid.

a Pſa. 25. 1. & 143. 8.

5 [b] Canys ti, ô Arglwydd, *ydwyt* dda, a maddeugar; ac o fawr drugaredd i'r rhai oll a alwant arnat.

b Ad. 17. Joel 2. 13.

6 Clyw, ARGLWYDD, fy ngweddi: ac ymwrando â llais fy ymbil.

7 [c] Yn nydd fy nghyfyngder y llefaf arnat: canys gwrandewi fi.

c Pſ. 50. 15.

8 [d] Nid *oes* fel tydi ym myſg y duwiau, ô Arglwydd; na *gweithredoedd* fel dy weithredoedd di.

d Ex. 15. 11. Deut. 3. 24. Pſal. 89. 6.

9 Yr holl genhedloedd y rhai a wnaethoſt a ddeuant, ac a addolant ger dy fron di, ô Arglwydd; ac a ogoneddant dy enw.

10 Canys *ydwyt* fawr, ac [e] yn gwneuthur rhyfeddodau: [f] ti yn unig *wyt* Dduw.

e Pſ. 72. 18. & 77. 14. *f* Deut. 6. 4. & 32. 39. Eſa. 37. 16. & 44. 6. Mar. 12. 29. 1 Cor. 8. 4. Eph. 4. 6. *g* Pſa. 25. 4. & 27. 11. & 119. 33. & 143. 10.

11 [g] Dyſg i mi dy ffordd, ô ARGLWYDD; mi a rodiaf yn dy wirionedd: una fy nghalon i ofni dy enw.

12 Moliannaf di, ô Arglwydd fy Nuw, â'm holl galon: a gogoneddaf dy enw yn dragywydd.

13 Canys mawr *yw* dy drugaredd tu-ag attafi: a gwaredaiſt fy enaid ‡ o uffern iſſod.

‡ Neu, *o'r iſaf.*

14 [h] Rhai beilchion a gyfodaſant i'm herbyn, ô Dduw, a chynnulleidfa †y trawſion a geiſiaſant fy enaid; ac ni'th oſodaſant ti ger eu bron.

h Pſa. 54. 3. † Heb. *y gynulleidfa.*

15 [i] Eithr ti, ô Arglwydd, *wyt* Dduw trugarog, a graſ-lawn; hwyrfrydig i lîd, a helaeth o drugaredd a gwirionedd.

i Exo. 34. 6. Nu. 14. 18. Neh. 9. 17. Pſa. 103. 8. & 111. 4. & 130. 4. & 145. 8. Joel 2. 13. & Pſal. 86. 5.

16 Edrych arnaf, a thrugarhâ wrthyf: dyro dy nerth i'th wâs, ac achub [k] fâb dy waſanaethferch.

17 Gwnâ i mi arwŷdd er daioni, fel y gwelo fy nghaſeion, ac y gwradwydder hwynt: am i ti, ô ARGLWYDD, ty nghynnorthwyo a'm diddanu.

PSAL. LXXXVII.

1 Naturiaeth a gogoniant yr Eglwys. 4 Cynnydd, a pharch, a diddanwch aelodau 'r Eglwys.

¶ Pſalm *neu* gân i feibion Corah.

EI ſail *ſydd* [a] ar y mynyddoedd ſanctaidd.

a Pſ. 48. 1.

2 Yr ARGLWYDD a gâr byrth Sïon yn fwy nâ holl breſſwylfeydd Jacob.

3 Gogoneddus *bethau* a ddywedir am danat ti, ô ddinas Dduw. *Selah.*

4 Cofiaf [b] Rahab a Babilon wrth fy nghydnabod: wele Philiſtia, a Thyrus, ynghŷd ag Ethiopia. Yno y ganwyd hwn.

b Pſ. 87.

5 Ac am Sïon y dywedir, Y gŵr a'r gŵr a anwyd ynddi; a'r Goruchaf ei hun a'i ſiccrhâ hi.

6 [c] Yr ARGLWYDD a gyfrif pan 'ſgrifenno y bobl, eni hwn yno. *Selah.*

c Pſ. 87. 5.

7 Y cantorion a'r cerddorion *a fyddant yno*: fy holl ffynhonnau *ſydd* ynot ti.

PSAL

PSAL. LXXXVIII.

Gweddi yn cynnwys achwyn chwerw-doſt.

¶ Pſalm *neu* gân i feibion Corah, i'r pencerdd ar Mahalath Leannoth, ‡ Maſchil [a] Heman yr Ezrahiad.

O ARGLWYDD Dduw fy iechydwriaeth, gwaeddais o'th flaen ddydd a nôs.

2 Deued fy ngweddi ger dy fron; goſtwng dy gluſt at fy llefain.

3 Canys fy enaid a lanwyd o flinderau; a'm henioes a neſſâi i'r beddrod.

4 [b] Cyfrifwyd fi gyd-a'r rhai a ddiſgynnent i'r pwll: ydwyf fel gŵr heb nerth:

5 Yn rhydd ym myſg y meirw, fel rhai wedi eu llâdd, yn gorwedd mewn ‡ bedd, y rhai ni chofi mwy; a hwy a dorrwyd ‡ oddiwrth dy law.

6 Goſodaiſt fi yn y pwll iſſaf, mewn tywyllwch, yn y dyfnderau.

7 Y mae dy ddigoſaint yn pwyſo arnaf: ac [c] â'th holl donnau i'm cyſtuddiaiſt. *Selah.*

8 [d] Pellheaiſt fy nghydnabod oddiwrthyf; gwnaethoſt fi yn ffieidd-dra iddynt: gwarchaewyd fi, fel nad awn allan.

9 Fy llygad a ofidiodd gan fy nghyſtudd; llefais arnat, ARGLWYDD, beunydd; [e] eſtynnais fy nwylo attat.

10 [f] Ai i'r meirw y gwnei ryfeddod? a gyfyd y meirw a'th foliannu di? *Selah.*

11 A dreuthir dy drugaredd mewn bedd? a'th wirionedd yn neſtryw?

12 A adwaenir dy ryfeddod yn y tywyllwch? a'th gyfiawnder yn nhîr anghôf?

13 Ond myfi a lefais arnat, ARGLWYDD: [g] yn foreu yr achub fy ngweddi dy flaen.

14 Pa ham, ARGLWYDD, y gwrthodi fy enaid? y cuddi dy wyneb oddiwrthyf?

15 Truan ydwyf fi, ac ar drangcedigaeth o'm hieuengctid; [h] dygais dy ofn, ac yr ydwyf yn petruſo.

16 Dy ſorriant a aeth troſof; dy ddychrynnedigaethau a'm torrodd ymaith.

17 Fel dwfr i'm cylchynaſant ‡ beunydd; ac i'm cyd-amgylchaſant.

18 [i] Câr a chyfaill a yrraiſt ym mhell oddiwrthyf, a'm cydnabod i dywyllwch.

PSAL. LXXXIX. *Prydnhawnol weddi.*

1 *Dafydd yn moliannu Duw am ei gyfammod,* 5 *am ei ryfeddol allu,* 15 *am ei ofal tros ei Eglwys,* 19 *am ei ffafor i frenhiniaeth Dafydd:* 38 *Yna yn cwyno am yr hyn a ddigwyddaſai yn y gwrthwyneb,* 46 *yn ymymliw a Duw, yn ei weddio, ac yn ei fendithio.*

¶ ‡ Maſchil [a] Ethan yr Ezrahiad.

TRugareddau 'r ARGLWYDD a ddatcanaf byth; â'm genau y mynegaf dy wirionedd o genhedlaeth hyd genhedlaeth.

2 Canys dywedais, Adeiledir trugaredd yn dragywydd: [b] yn y nefoedd y ſiccrhei dy wirionedd.

3 Gwneuthym ammod â'm hetholedig, [c] tyngais i'm gwâs Dafydd.

4 [d] Yn dragywydd y ſiccrhâf dy hâd ti; ac [e] o genhedlaeth i genhedlaeth yr adeiladaf dy orſeddfaingc di. *Selah.*

5 [f] A'r nefoedd, ô ARGLWYDD, a foliannant dy ryfeddod; a'th wirionedd ynghynnulleidfa y ſainct.

6 Canys [g] pwy yn y nef a gyſtedlir â'r ARGLWYDD? *pwy* a gyffelybir i'r ARGLWYDD ym myſg meibion y cedyrn?

7 [h] Duw ſydd ofnadwy iawn ynghynnulleidfa 'r ſainct; ac i'w arſwydo yn ei holl amgylchoedd.

8 O ARGLWYDD Dduw 'r lluoedd, pwy ſydd fel tydi, yn gadarn Ior? a'th wirionedd o'th amgylch?

9 [i] Ti wyt yn llywodraethu ymchwŷdd y môr: pan gyfodo ei donnau, ti a'i goſtegi.

10 [k] Ti a ddrylliaiſt yr ‡ Aipht, fel *an* lladdedig: drwy † nerth dy fraich y gwaſgeraiſt dy elynnion.

11 [l] Y nefoedd *ydynt* eiddo ti, a'r ddaiar *ſydd* eiddo ti: ti a ſeiliaiſt y byd a'i gyflawnder.

12 Ti a greaiſt ogledd a dehau: Tabor a Hermon a lawenychant yn dy enw.

13 Y *mae* i ti fraich, a chadernid; cadarn yw dy law, ac uchel yw dy ddeheu-law.

14 [m] Cyfiawnder a barn *yw* ‡ trigfa dy orſeddfaingc: [n] trugaredd a gwirionedd a ragflaenant dy wyneb.

15 Gwŷn ei fyd y bobl a adwaenant [o] yr hyfrydlais: yn llewŷrch dy wyneb, ô ARGLWYDD, y rhodiant hwy.

16 Yn dy enw di y gorfoleddant beunydd; ac yn dy gyfiawnder yr ymdderchafant.

17 Canys godidawgrwydd eu cadernid hwynt *ydwyt* ti; ac yn dy ewyllys da [p] y derchefir ein corn hi.

18 Canys ‡ yr ARGLWYDD *yw* ein tarian; a Sanct Iſraël *yw* ein Brenin.

19 Yna 'r ymddiddenaiſt mewn gweledigaeth â'th ſainct, ac a ddywedaiſt, Goſodais gymmorth ar *un* cadarn; derchefais *un* etholedig o'r bobl.

20 [q] Cefais Ddafydd fy ngwaſanaeth-wr: eneiniais ef â'm holew ſanctaidd:

21 [r] Yr hwn y ſiccrheïr fy llaw gyd-ag ef: a'm braich a'i nertha ef.

22 [s] Ni orthrymma y gelyn ef; a'r mâb anwir nis cyſtuddia ef.

23 Ac mi a goethaf ei elynnion o'i flaen; a'i gaſeion a darawâf.

24 [t] Fy ngwirionedd hefyd, a'm trugaredd *fydd* gyd-ag ef: ac [u] yn fy enw y derchefir ei gorn ef.

25 A [x] goſodaf ei law yn y môr, a'i ddeheu-law yn yr afonydd.

26 Efe a leta arnaf, Ti *yw* fy Nhâd, fy Nuw, a chraig fy iechydwriaeth.

27 Minneu a'i gwnâf yntef yn gynfâb, goruwch brenhinoedd y ddaiar.

28 [y] Cadwaf iddo fy nhrugaredd yn dragywydd: a'm cyfammod fydd ſiccr iddo.

29 [z] Goſodaf hefyd ei hâd yn dragywydd; a'i orſedd-faingc [a] fel dyddiau y nefoedd.

30 O's ei feibion a adawant fy nghyfraith: ac ni rodiant yn fy marnedigaethau;

31 O's sy neddfau a halogant; a'm gorchymynnion ni chadwant;

b 2 Sam. 7. 14. 32 Yna [b] mi a ymwelaf â'u camwedd â gwialen, ac â'i hanwiredd â ffrewyllau.

‡ Heb. *ni ddiddymmaf fy ngwirionedd.* 33 Ond ni thorraf sy nhrugaredd oddiwrtho: ac ‡ ni phallaf o'm gwirionedd.

34 Ni thorraf sy nghyfammod: ac ni newidiaf yr hyn a ddaeth allan o'm genau.

35 Tyngais unwaith i'm sancteiddrwydd, na ddywedwn gelwŷdd i Ddafydd.

c 2 Sam 7. 16. Ad. 4, 29. Luc 1. 33. Ioã 12. 34. d Psal. 72. 5, 17. 36 [c] Bydd ei hâd ef yn dragywydd; a'i orsedd-faingc [d] fel yr haul ger sy mron i.

37 Siccrheïr ef yn dragywydd fel y lleuad, ac *fel* tŷst ffyddlon yn y nef. *Selah.*

38 Ond ti a wrthodaist ac a ffieiddiaist, ti a ddigiaist wrth dy enneiniog.

39 Diddymmaist gyfammod dy wâs; halogaist ei goron, *gan ei thaflu* i lawr.

e Pf. 80. 12. 40 [e] Drylliaist ei holl gaeau ef; gwnaethost ei amddeffynfeydd yn adwyau.

41 Yr holl fforddolion a'i yspeiliant ef: aeth yn warthrudd i'w gymmydogion.

42 Derchefaist ddeheu-law ei wrthwynebwŷr; llawenheaist ei holl elynnion.

43 Troaist hefyd fîn ei gleddyf, ac ni chadarnheaist ef mewn rhyfel.

† Heb. *ddisglaerdeb.* 44 Peraist i'w † harddwch ddarfod, a bwriaist ei orsedd-faingc i lawr.

45 Byrheaist ddyddiau ei ieuengctid; toaist gywilydd trosto ef. *Selah.*

f Psa. 79. 5. 46 [f] Pa hŷd, ARGLWYDD, yr ymguddi, *ai* yn dragywydd? a lŷsg dy ddigofaint ti fel tân?

g Job 7. 7. b Psal. 39. 4, 5. 47 [g] Cofia [h] pa amser sydd *i* mi: pa ham y creaist holl blant dynion yn ofer?

i Psa. 49. 9. k Heb. 11. 5. 48 [i] Pa ŵr a fydd byw, ac ni [k] wêl farwolaeth? a ware ef ei enaid o law 'r bedd? *Selah.*

l 2 Sa. 7. 15. Esay 55. 3. 49 Pa le y mae dy hên drugareddau, ô Arglwydd, *y rhai* [l] a dyngaist i Ddafydd yn dy wirionedd?

m Psa. 69. 9. 50 Cofia, ô Arglwydd, wradwydd dy weision, [m] *yr hwn* a ddygais yn fy mynwes *gan yr* holl bobloedd fawrion;

51 A'r hwn y gwradwyddodd dy elynnion, ô ARGLWYDD; â'r hwn y gwradwyddasant ôl troed dy enneiniog.

52 Bendigedig fyddo 'r ARGLWYDD yn dragywydd. Amen, ac Amen.

PSAL. XC. *Boreuol weddi.*

1 Moses yn datcan rhagluniaeth Duw, 3 yn cwyno rhag breuolder dyn, 7 a cheryddon Duw, 10 a byrred yr enioes: 12 Ac yn gweddio am gael gwybodaeth a phrawf o ddaionus raglunaeth Duw.

a Deu. 33. 1. ¶ Gweddi Moses [a] gŵr Duw.

b Exo. 33. 15. ‡ Heb. *ymgyfaerfu a'n trigfanneddfaeu.* c Dih. 8. 25. TI, Arglwydd, [b] fuost yn bresswylfa i ni ‡ ym mhob cenhedlaeth:

2 [c] Cyn gwneuthur y mynyddoedd, a llunio o honot y ddaiar, a'r byd; ti hefyd wyt Dduw o dragywyddoldeb hyd dragywyddoldeb.

d Gen. 3. 19. Preg. 12. 7. 3 Troï ddyn i ddinystr; a dywedi, [d] Dychwelwch feibion dynion.

e 2 Pet. 3. 8. 4 [e] Canys mîl o flynyddoedd *ydynt* yn dy olwg di fel doe, wedi 'r êl heibio, ac *fel* gwiliadwriaeth nôs.

f Pf. 73. 20. g Pfal. 103. 15. Eſay. 40. 6. 5 Dygi hwynt ymaith megis â llifeiriant; [f] y maent *fel* hûn: y borau [g] y maent fel llyssieuyn a newidir.

6 Y boreu y blodeua, ac y tŷf; pryd nawn y torrir ef ymaith, ac y gwywa.

7 Canys yn dy ddig y difethwyd ni, ac yn dy lidiawgrwydd i'n brawychwyd.

h Pf. 50. 21. i Pf. 19. 12. 8 [h] Gosodaist ein hanwiredd ger dy fron, ein [i] dirgel *bechodau* yngoleuni dy wyneb.

† Heb. *dreisfant ein hanwireddau.* 9 Canys ein holl ddyddiau ni a † ddarfuant gan dy ddigofaint ti: treuliasom ein blynyddoedd fel ‡ chwedl.

‡ Neu, *ystyrdod.* † Neu, *Dyddiau ein blynyddoedd, oddeutu y mae &c.* 10 † Yn nyddiau ein blynyddoedd *y mae* deng mlhynedd a thrugain: ac o's o gryfder y *cyrheuddir* pedwar ugain mlhynedd, etto eu nerth *fydd* boen a blinder; canys ebrwydd y derfydd, ac ni a ehedwn ymaith.

11 Pwy a edwŷn nerth dy sorriant? canys fel *y mae* dy ofn, *y mae* dy ddigter.

k Psa. 39. 4. 12 [k] Dysg i ni felly gyfrif ein dyddiau, fel y dygom ein calon i ddoethineb.

13 Dychwel, ARGLWYDD, pa hŷd? ac edifarhâ o ran dy weision.

14 Diwalla ni yn foreu â'th drugaredd; fel y gorfoleddom ac y llawenychom dros ein holl ddyddiau.

15 Llawenhâ ni yn ôl y dyddiau y cystuddiaist ni, a'r blynyddoedd y gwelsom ddrygfyd.

16 Gweler dy waith tu-ag at dy weision, a'th ogoniant tu-ag at eu plant hwy.

l Psa. 27. 17 A bydded [l] prydferthwch yr ARGLWYDD ein Duw arnom ni: a threfna weithred ein dwylo ynom ni; ïe trefna waith ein dwylo.

PSAL. XCI.

1 Cystwr y duwiol, 3 a'i diogelwch, 9 a'i trigias. 11 Eu gweision, 14 a'i caredig, a diwedd y cwbl.

a Psal. 27. † Heb. *letteu.* b Psl. 140. YR hwn [a] sydd yn trigo yn nirgelwch y Goruchaf a † erys ynghysgod yr Holl-alluog.

2 [b] Dywedaf am yr ARGLWYDD, Fy noddfa a'm hamddeffynfa *ydyw*; sy Nuw, ynddo yr ymddiriedaf.

c Psl. 124. 3 Canys [c] efe a'th wareda di o fagl yr heliwr, *ac* oddiwrth haint echrysion.

d Psa. 17. & 57. 1. & 61. 4. 4 [d] A'i asgell y cysgoda efe trosot, a than ei adenydd y byddi diogel: ei wirionedd *fydd* darian ac astalch *i ti*.

e Job 5. 19, &c. Psa. 121. Dih. 3. Esay 43. 5 [e] Nid ofni rhag dychryn nôs; *na* rhag y saeth a ehetto 'r dydd:

6 *Na* rhag yr haint a rodio yn y tywyllwch; *na* rhag y dinystr a ddinystrio ganol dydd.

7 Wrth dy ystlys y cwŷmp mîl, a dengmil wrth dy ddeheu-law: ond ni ddaw yn agos attat ti.

f Psl. 37. 8 Yn unig [f] ti a ganfyddi â'th lygaid, ac a weli dâl y rhai annuwiol.

g Psa. 5. 9 Am i ti wneuthur yr ARGLWYDD fy noddfa, sef y Goruchaf, [g] yn bresswylfa i ti;

10 Ni ddigwydd i ti niwed, ac ni ddaw plâ yn agos i'th babell.

11 [h] Canys

11 [h] Canys eſe a orchymyn i'w angelion am danat ti, dy gadw yn dy holl ffyrdd.

12 Ar eu dwylo i'th ddygant; [i] rhag taro dy droed wrth garreg.

13 Ar y llew a'r ‡ aſp y cerddi: y cenew llew a'r ddraig a fethri.

14 Am iddo roddi ei ſerch arnaf: am hynny y gwaredaf ef: am iddo adnabod fy enw.

15 [k] Efe a eilw arnaf, a mi a'i gwrandawaf: mewn ing y byddaf fi gyd-ag ef, y gwaredaf, ac y gogoneddaf ef.

16 Digonaf ef â hîr ddyddiau: a dangoſaf iddo fy iechydwriaeth.

PSAL. XCII.

1 Dafydd yn annog i foliannu Duw, 4 am ei fawr weithredoedd, 6 am ei farnedigaethau ar yr enwir, 10 a'i ddaioni i'r duwiol.

¶ Pſalm *neu* gân ar y dydd Sabboth.

DA yw moliannu 'r ARGLWYDD; a chanu *mawl* i'th enw di, y Goruchaf:

2 A mynegi y boreu am dy drugaredd, a'th wirionedd y noſweithiau;

3 Ar ddeg-tant, ac ar nabl, *a* ar delyn †yn ſyſyriol.

4 Canys llawenychaiſt fi, ô ARGLWYDD, â'th weithred: yngwaith dy ddwylo y gorfoleddaf.

5 [b] Mor fawredig, ô ARGLWYDD, yw dy weithredoedd! [c] dwfn iawn yw dy feddyliau.

6 [d] Gŵr annoeth ni wyr, a'r ynfyd ni ddeall hyn.

7 Pan [e] flodeuo y rhai annuwiol fel llyſieuyn, a blaguro holl weithredwŷr anwiredd; *hynny ſydd* i'w dinyſtrio byth bythoedd.

8 Titheu, ARGLWYDD, wyt dderchafedig yn dragywydd.

9 Canys wele dy elynnion, ô ARGLWYDD, wele dy elynnion a ddifethir: gwaſgerir holl weithredwŷr anwiredd.

10 Ond [f] fy nghorn i a dderchefi fel unicorn, ag olew îr i'm henneinir.

11 [g] Fy llygad hefyd a wêl *fy ngwynfyd* ar fy ngwrthwyneb-wŷr: fy nghluſtiau a glywant *fy ewyllys* am y rhai drygionus a gyfodant i'm herbyn.

12 [h] Y cyfiawn a flodeua fel palm-wydden, *ac* a gynnydda fel cedr-wydden yn Libanus.

13 Y rhai a blannwyd yn nhŷ 'r ARGLWYDD, a flodeuant ynghynteddoedd ein Duw.

14 Ffrwythant etto yn *eu* henaint; tirfion, ac iraidd fyddant:

15 I fynegi mai uniawn yw 'r ARGLWYDD [i] fy nghraig; ac [k] nad *oes* anwiredd ynddo.

PSAL. XCIII. *Prydnhawniol weddi.*

Mawrhydi, gallu, a ſancteiddrwydd teyrnas Chriſt.

YR ARGLWYDD ſydd yn teyrnaſu, [b] eſe a wiſgodd ardderchawgrwydd; gwiſgodd yr ARGLWYDD nerth *ac* ymwregyſodd: y byd hefyd a ſiccrhâwyd fel na ſyflo.

2 [c] Darparwyd dy orſeddfaingc ‡ erioed: ti *wyt* er tragywyddoldeb.

3 Y llifeiriaint, ô ARGLWYDD, a ddercha-faſant, y llifeiriaint a dderchafaſant eu twrwf; y llifeiriaint a dderchafaſant eu tonnau.

4 Yr ARGLWYDD yn yr uchelder ſydd gadarnach na thwrwf dyfroedd lawer, *nâ* chedyrn donnau y môr.

5 Siccr iawn yw dy dyſtiolaethau: ſancteiddrwydd a weddai i'th dŷ, ô ARGLWYDD, † byth.

PSAL. XCIV.

1 Y Prophwyd urth alw am gyfiawnder, yn cwynorhag trais ac annuwioldeb: 8 yn dyſgu rhagluniaeth Duw: 12 yn dangos dedwyddwch cyſtudd. 16 Mai Duw yw amddiffynnwr y cyſtuddiedig.

O ARGLWYDD Dduw 'r [a] dial, ô Dduw 'r dial, * ymddiſgleiria.

2 [b] Ymddercha, [c] farn-wr y byd: tâl eu gwobr i'r beilchion.

3 Pa hyd, ARGLWYDD, *y caiff* yr annuwolion? pa hŷd *y caiff* yr annuwiol orfoleddu?

4 *Pa hyd* [d] y ſiaradant, ac y dywedant yn galed? yr ymfawryga, holl weithred-wŷr anwiredd?

5 Dy bobl, ARGLWYDD, a ddrylliant; a'th etifeddiaeth a gyſtuddiant.

6 Y weddw a'r dieithr a laddant, a'r ymddifad a ddienneidiant.

7 [e] Dywedant hefyd, Ni wêl yr ARGLWYDD; ac nid yſtyria Duw Jacob *hyn*.

8 [f] Yſtyriwch chwi rai annoeth ym myſg y bobl: ac ynfydion, pa bryd y deellwch?

9 [g] Oni chlyw 'r hwn a blannodd y gluſt? oni wêl yr hwn a luniodd y llygad?

10 Oni cherydda 'r hwn a goſpa y cenhedloedd? *oni ŵyr* yr hwn ſydd yn dyſgu gwybodaeth i ddyn?

11 [h] Gŵyr yr ARGLWYDD feddyliau dyn mai gwagedd ydynt.

12 [i] Gwŷn ei fyd y gŵr a geryddi di, ô ARGLWYDD, ac a ddyſgi yn dy gyfraith;

13 I beri iddo lonydd oddiwrth ddyddiau drygfyd; hyd oni chloddier ffôs i'r annuwiol.

14 [k] Canys ni âd yr ARGLWYDD ei bobl, ac ni wrthyd efe ei etifeddiaeth.

15 Eithr barn a ddychwel at gyfiawnder: a'r holl rai uniawn o galon *a ânt* ar ei ôl.

16 Pwy a gyfyd gyd-a mi yn erbyn y rhai drygionus? pwy a ſaif gyd-a mi yn erbyn gweithredwŷr anwiredd?

17 Oni *buaſai* 'r ARGLWYDD yn gymmorth i mi, braidd na thrigaſai fy enaid *mewn* diſtawrwydd.

18 Pan ddywedais, Llithrodd fy nhroed; dy drugaredd di, ô ARGLWYDD, a'm cynhaliodd.

19 Yn amlder fy meddyliau o'm mewn, dy ddiddanwch di a lawenycha fy enaid.

20 A [l] fydd cyd-ymdeithas i ti â gorſeddfaingc anwiredd, yr hon [m] a lunia anwiredd yn lle cyfraith?

21 Yn

---

[h] Pſa. 34. 7. Mat. 4. 6. Luc 4. 10.
[i] Job 5. 23.
‡ Heb. aſp.
[k] Pſ. 50. 15.
Heb. dyddiau.
[a] Pſ. 147. 1.
[b] Pſa. 40. 5. 139. 17. Rhu. 11. 34
[c] Pſa. 94. 8.
[d] Job 12. 6. 21. 7. Pſ. 12. 1, 2. Eſa. 3. 15.
[e] Pſa. 92. 7.
[f] Pſa. 89. 24.
[g] Pſa. 54. 7. 59. 10. 112. 8.
[h] Pſa. 65. 22. 144. 5.
[i] Pſa. 32. 4. 119. 9, 14.
[a] Pſa. 96. 10. a 97. 1. 99. 1.
[b] Pſ. 93. 1. 104. 1.
[c] Pſa. 45. 6. Dih. 8. 22, &c.
‡ Cynt.
† Heb. tros hîr ddyddiau.
[a] Deu. 32. 35. Nah. 1, 2.
* Pſa. 80. 1.
[b] Pſal. 7. 6.
[c] Gê. 18. 25.
[d] Pſ. 31. 18. Jud 15.
[e] Pſ. 10. 11, 13. & 59. 7.
[f] Pſa. 92. 6.
[g] Exo. 4. 11. Dih. 20. 12.
[h] 1 Cor. 3. 20
[i] 1 Cor. 11. 32. Hebr. 12. 5, &c.
[k] 1 Sa. 12. 22. Rhu. 11. 1, 2.
[l] Am 6.
[m] Pſ. 58. Eſa 10. 1.

21 Yn ſinteioedd y deuant yn erbyn enaid y cyfiawn; a gwaed gwirion a farnant yn euog.

22 Eithr yr ARGLWYDD ſydd yn amddeffynfa i mi; a'm Duw *yw* craig fy nodded.

n Pſa. 7. 16. 23 Ac [n] efe a dâl iddynt eu hanwiredd, ac a'i tyrr ymaith yn eu drygioni: yr ARGLWYDD ein Duw a'i tyrr hwynt ymaith.

PSAL. XCV.

Boreuol weddi.

1 *Cyngor i foliannu Duw,* 3 *o herwŷdd ei fawredd,* 6 *a'i ddaioni:* 8 *ac na themptier ef.*

a Pſ. 100. 1. † Heb. *ynghraig.* † Heb. *Rhagflaenwn ei wyneb ef.* b Pſ. 96. 4. & 97. 9. & 135. 5. ‡ Neu, *north.*

DEuwch, canwn i'r ARGLWYDD; [a] ymlawenhawn † yn nerth ein hiechyd.

2 † Deuwn ger ei fron ef â diolch: canwn yn llafar iddo â pſalmau.

3 Canys [b] yr ARGLWYDD *ſydd* Dduw mawr, a brenin mawr goruwch yr holl dduwiau.

4 Yr hwn *y mae* gorddyfnderau y ddaiar yn ei law; ac ‡ uchelderau y mynyddoedd yn eiddo.

5 Y môr ſydd eiddo, ac efe a'i gwnaeth: a'i ddwylo a luniaſant y ſych-dir.

6 Deuwch, addolwn, ac ymgrymmwn: goſtyngwn ar ein gliniau ger bron yr ARGLWYDD ein gwneuthurŵr.

c Pſ. 79. 13. & 80. 1. & 100. 3. d Heb. 3. 7. & 4. 7. e Exod. 17. 2, 7. Num. 14. 22, &c. & 20. 13. Deu. 6. 16. † Heb. *gynnen.* f Pſal. 78. 18, 40, 56. 1 Cor. 10. 9.

7 Canys efe yw ein Duw ni; a [c] ninneu ŷm bobl ei borfa, a defaid ei law. [d] Heddyw o's gwrandewch ar ei leſerydd,

8 Na chaledwch eich calonnau, [e] megis yn yr † ymryſonfa, fel yn nydd profedigaeth yn yr anialwch:

9 Pan [f] demptiodd eich tadau fi, y profaſant fi, ac y gwelſant fy ngweithredoedd.

10 Deugain mlhynedd yr ymryſonais â'r genhedlaeth *hon,* a dywedais, Pobl gyfeiliornus yn *eu* calon *ydynt* hwy, ac nid adnabuant fy ffyrdd:

† Heb. *a's deuant.*

11 *Wrth* y rhai y tyngais yn fy llîd, † na ddelent i'm gorphywyſfa.

PSAL. XCVI.

1 *Cyngor i glodfori Duw,* 4 *am ei fawredd,* 8 *a'i frenhiniaeth,* 11 *a'i farn gyffredinol.*

a 1 Chron. 16. 23. Pſ. 33. 3.

[a] CEnwch i'r ARGLWYDD ganiad newŷdd: cenwch i'r ARGLWYDD, yr holl ddaiar.

2 Cenwch i'r ARGLWYDD, bendigwch ei enw; cyhoeddwch o ddydd i ddydd ei iechydwriaeth ef.

3 Dadcenwch ym myſg y cenhedloedd ei ogoniant ef, ym mhlith yr holl bobloedd ei ryfeddodau.

b Pſ. 145. 3. c Pſa. 18. 3. d Pſa. 95. 3.

4 Canys [b] mawr *yw 'r* ARGLWYDD, a [c] chanmoladwy iawn; [d] ofnadwy *yw* efe goruwch yr holl dduwiau.

e Edr. Jer. 10. 11, 12.

5 Canys [e] holl dduwiau 'r bobloedd *ydynt* eulynnod: ond yr ARGLWYDD a wnaeth y nefoedd.

6 Gogoniant a harddwch *ſydd* o'i flaen ef; nerth a hyfrydwch *ſydd* yn ei gyſſegr.

7 Tylwythau y bobl, rhoddwch i'r ARGLWYDD; rhoddwch i'r ARGLWYDD ogoniant a nerth.

f Pſ. 29. 1, 2.

8 [f] Rhoddwch i'r ARGLWYDD ogoniant ei enw: dygwch offrwm, a deuwch i'w gyntedd-oedd.

9 Addolwch yr ARGLWYDD ‡ [g] mewn pryd-ferthwch ſancteiddrwydd: yr holl ddaiar, ofnwch ger ei fron ef.

‡ Neu, *yn y (ſplen) pryſferth.* g Pſ. 110. 3.

10 Dywedwch ym myſg y cenhedloedd, [h] yr ARGLWYDD ſydd yn teyrnaſu: a'r byd a ſiccrhaodd efe, fel nad yſcogo: efe a farna y bobl yn uniawn.

b Pſ. 93. 1. & 97. 1.

11 [i] Llawenhaed y nefoedd, a gorfoledded y ddaiar; [k] rhued y môr a'i gyflawnder.

i Pſ. 69. 34. k Pſ. 98. 7, &c.

12 Gorfoledded y maes, a'r hyn oll *ſydd* ynddo: yna holl brennau 'r coed a ganant

13 O flaen yr ARGLWYDD: canys y mae yn dyfod, canys y mae 'n dyfod i farnu 'r ddaiar: [l] efe a farna 'r byd drwy gyfiawnder, a'r bobloedd â'i wirionedd.

l Pſa. 67. 4. Dat. 19. 11.

PSAL. XCVII.

1 *Mawrhydi teyrnas Duw.* 7 *Yr Eglwys yn llawenychu o herwŷdd barnedigaethau Duw ar ddelw-addolwŷr.* 10 *Cyngor i dduwioldeb a llawenydd.*

a Pſ. 96. 10.

[a] YR ARGLWYDD ſydd yn teyrnaſu; gorfoledded y ddaiar; llawenyched ynyſoedd † lawer.

† Neu, *mawrion.*

b 1 Bren. 8. 12. Pſa. 18. 11. c Pſ. 89. 14. ‡ Neu, *ſicrhâd.*

2 [b] Cymmylau a thywyllwch *ſydd* o'i amgylch ef: [c] cyfiawnder a barn *yw* ‡ trigfa ei orſedd-faingc ef.

3 Tân a â allan o'i flaen ef, ac a lŷſg ei elynnion o amgylch.

d Pſ. 77. 18. & 104. 32.

4 [d] Ei fellt a lewyrchaſant y byd: y ddaiar a welodd, ac a grynnodd.

e Barn. 5. Mic. 1. 4. Nah. 1. 5.

5 [e] Y mynyddoedd a doddaſant fel cŵyr o flaen yr ARGLWYDD; o flaen Arglwydd yr holl ddaiar.

f Pſa. 19. 1. & 50. 6.

6 [f] Y nefoedd a fynegant ei gyfiawnder ef: a'r holl bobl a welant ei ogoniant.

g Exod. 20. Lef. 26. 1. Deu. 5. 8. h Heb. 1. 6.

7 [g] Gwradwydder y rhai oll a waſanaethant ddelw gerfiedig, y rhai a ymffroſtiant mewn eulynnod: [h] addolwch ef, yr holl dduwiau.

8 Sion a glywodd, ac a lawenychodd; a merched Juda a orfoleddaſant; o herwŷdd dy farnedigaethau di, ô ARGLWYDD.

i Pſ. 96. & 96. 4.

9 Canys ti, ARGLWYDD, wyt oruchel goruwch yr holl ddaiar: [i] dirfawr i'th dderchafwyd goruwch yr holl dduwiau.

k Pſ. 34. & 101. Am. 5. Rhuf. 12.

10 Y rhai a gerwch yr ARGLWYDD, [k] caſſewch ddrygioni: efe ſydd yn cadw eneidiau ei ſainct; efe a'i gwared o law y rhai annuwiol.

l Pſ. 112.

11 [l] Hauwyd goleuni i'r cyfiawn, a llawenydd i'r rhai uniawn o galon.

m Pſ. 33.

12 Y rhai cyfiawn, [m] llawenychwch yn yr ARGLWYDD; a moliennwch wrth goffadwriaeth ei ſancteiddrwydd ef.

PSAL. XCVIII.

Prydnhawnol weddi.

1 *Dafydd yn annog yr Iuddewon,* 4 *a'r cenhedloedd,* 7 *a'r holl greaduriaid, i glodfori Duw.*

¶ Pſalm.

a Pſ. 33. & 96. & 149. Eſa. 42. & 44. b Eſa. 59.

[a] CEnwch i'r ARGLWYDD ganiad newŷdd; canys efe a wnaeth *bethau* rhyfedd: [b] ei ddeheu-law a'i fraich ſanctaidd a barodd iddo ſuddugoliaeth.

2 [c] Yſ-

2 [c] Yspyssodd yr ARGLWYDD ei iechydwriaeth: dateuddiodd ei gyfiawnder yngolwg y cenhedloedd.

3 Cofiodd ei drugaredd a'i wirionedd i dŷ Israël: holl derfynau y ddaiar a welsant iechydwriaeth ein Duw ni.

4 Cenwch yn llafar i'r ARGLWYDD, yr holl ddaiar: llefwch, ac ymlawenhewch, a chenwch.

5 Cenwch i'r ARGLWYDD gyd-a'r delyn; gyd-a'r delyn â llef Psalm.

6 Ar utcyrn a sain cornet, cenwch yn llafar o flaen yr ARGLWYDD y Brenin.

7 [d] Rhued y môr a'i gyflawnder; y bŷd a'r rhai a drigant o'i fewn.

8 Cured y llifeiriaint eu dwylo: a chyd-ganed y mynyddoedd

9 O flaen yr ARGLWYDD: canys y mae 'n dyfod i farnu y ddaiar: efe a farna'r byd â chyfiawnder, a'r bobloedd ag uniondeb.

PSAL. XCIX.

1 Dafydd yn gosod allan deyrnas Duw yn Sïon, 5 ac yn annog pawb, wrth esampl yr hên dadau, i addoli Duw yn ei fynydd sanctaidd.

YR [a] ARGLWYDD sydd yn teyrnasu; crynned y bobloedd: [b] eistedd y mae *rhwng* y Cerubiaid, ymgynnhyrfed y ddaiar.

2 Mawr *yw'r* ARGLWYDD yn Sïon, a derchafedig yw efe goruwch yr holl bobloedd.

3 Moliannant dy enw mawr ac ofnadwy; *canys* sanctaidd yw.

4 A [c] nerth y brenin a hoffa farn: ti a ficrhei uniondeb; barn, a chyfiawnder a wnai di yn Jacob.

5 [d] Derchefwch yr ARGLWYDD ein Duw, ac ymgrymmwch o flaen [e] ei 'stol-draed ef; *canys* sanctaidd *yw*.

6 [f] Moses ac Aaron ym mhlith ei offeiriaid ef; a Samuel ym mysg y rhai a alwant ar ei enw: galwasant ar yr ARGLWYDD, ac efe a'i gwrandawödd hwynt.

7 [g] Llefarodd wrthynt yn y golofn gwmmwl: cadwasant ei dystiolaethau, a'r ddeddf a roddodd efe iddynt.

8 Gwrandewaist arnynt, ô ARGLWYDD ein Duw: Duw oeddit yn eu harbed, ïe pan [h] ddïelit am eu dychymmygion.

9 [i] Derchefwch yr ARGLWYDD ein Duw, ac ymgrymmwch ar ei fynydd sanctaidd: canys sanctaidd *yw* 'r ARGLWYDD ein Duw.

PSAL. C.

1 Cyngor i foliannu Duw yn llawen-hyfryd, 3 am ei fawredd, 4 ac am ei allu.

¶ [a] Psalm ‡ o foliant.

CEnwch [b] yn llafar i'r ARGLWYDD, yr holl ddaiar:

2 Gwasanaethwch yr ARGLWYDD mawn llawenydd; deuwch o'i flaen ef â chân.

3 Gwybyddwch mai 'r ARGLWYDD sydd Dduw: [c] efe a'n gwnaeth, ac ‡ nid ni ein hunain: [d] ei bobl ef *ydym*, a defaid ei borfa.

4 [e] Ewch i mewn i'w byrth ef â diolch, ac i'w gynteddau â mawl: diolchwch iddo, *a* bendithiwch ei enw.

5 Canys da *yw* 'r ARGLWYDD: [f] ei drugaredd *fydd* yn dragywydd; a'i wirionedd hyd genhedlaeth a chenhedlaeth.

[f] Psal. 136. 1, &c.

PSAL. CI.

Dafydd yn gwneuthur adduned a phroffeß o ddiwygoldeb.

¶ Psalm Dafydd.

CAnaf am drugaredd a barn: i ti, ARGLWYDD, y canaf.

2 Byddaf ddeallus mewn ffordd berffaith: pa bryd y deui attaf? rhodiaf mewn perffeithrwydd fy nghalon o fewn fy nhŷ.

3 Ni osodaf ddim ‡ anwir o flaen fy llygaid: [a] câs gennyf waith [b] y rhai cildynnus; ni lŷn wrthyf fi.

‡ Neu, *i'r Fall.* Heb. *Belial.* [a] Pf. 97. 10. [b] Pfa. 125. 5

4 Calon gyndyn a gilia oddiwrthyf: nid adnabyddaf *ddyn* drygionus.

5 Torraf ymaith yr hwn a enllibio ei gymmydog yn ddirgel: [c] yr uchel o olwg, a'r balch ei galon, ni allaf *ei ddioddef*.

[c] Pf. 18. 23. Dih. 6. 17.

6 Fy llygaid *fydd* ar ffyddloniaid y tîr, fel y trigont gyd-a mi: yr hwn a rodio ‡ mewn ffordd berffaith, hwnnw a'm gwasanaetha i.

‡ Neu, *yn berffaith yn y ffordd.*

7 Ni thrîg o fewn fy nhŷ yr un a wnelo dwyll: ni † thrîg yn fy ngolwg yr un a ddywedo gelwŷdd.

† Heb. *ficerhair.*

8 [d] Yn foreu y torraf ymaith holl annuwolion y tîr; i ddiwreiddio holl weithred-wŷr anwiredd o ddinas yr ARGLWYDD.

[d] Jer. 21. 12.

PSAL. CII. *Boreuol weddi.*

1 Y Prophwyd yn ei weddi yn cwyno yn chwerwdoſt: 12 Yn cymmeryd cyſſur o dragywyddoldeb a thrugaredd Duw. 18 Bod yn rhaid cadw coffa o drugareddau Duw. 23 Y mae yn attegu ei wendid ag anghyfnewidioldeb Duw.

¶ Gweddi y cystuddiedig, pan fyddo mewn blinder, ac yn tywallt ei gŵyn ger bron yr ARGLWYDD.

ARGLWYDD, clyw fy ngweddi, a deled fy llef attat.

2 [a] Na chudd dy wyneb oddiwrthyf yn nydd fy nghyfyngder, gostwng dy glust attaf: yn y dydd y galwyf, brysia, gwrando fi.

[a] Psal. 27. 9. & 69. 17.

3 Canys fy nyddiau a ddarfuant ‡ fel mŵg: [b] a'm hesgyrn a boethasant fel aelwyd.

‡ Neu, *yn fmg.* [b] Job 30. 30.

4 Fy nghalon a darawyd, ac a wywodd fel llysieuyn; fel yr anghofiais fwytta fy mara.

5 Gan lais fy nhuchan y glynodd [c] fy esgyrn wrth ‡ fy nghnawd.

[c] Job 19. 20. Galar. 4. 8. ‡ *Fy nghroen.*

6 [d] Tebyg wyf i belican *yr* anialwch; ydwyf fel dylluan y diffaethwch.

[d] Job 30. 29.

7 Gwiliais, ac ydwyf fel aderyn y tô, unig ar ben y tŷ.

8 Fy ngelynnion a'm gwradwyddant beunydd: y rhai a ynfydant wrthyf a dyngasant yn fy erbyn.

a Pſa. 42. 3. & 80. 5. 9 Canys bwytteais ludw fel bara: a [c]chymmyſgais fy nïod ag wylofain;

10 O herwŷdd dy lîd ti a'th ddigoſaint: canys codaiſt fi i fynu, a theflaiſt fi i lawr.

f Pſal. 109. 23. & 144. 4. Preg. 6. 12. g Eſa. 40. 6. Iago 1. 10. h Galar. 5. 19. i Pſal. 135. 13. 11 [f]Fy nyddiau *ſydd* fel cyſgod yn cilio; a [g]minneu fel glaſwelltyn a wywais.

12 [h]Titheu, ARGLWYDD, a barheï yn dragywyddol: a'th [i]goffadwriaeth hyd genhedlaeth a chenhedlaeth.

13 Ti a gyfodi, *ac* a drugarheï wrth Sïon: canys yr amſer i drugarhau wrthi, ïe yr amſer nodedig, a ddaeth.

k Pſa. 79. 1. 14 Oblegid y mae dy weiſion yn hoffi [k]ei meini; ac yn toſturio wrth ei llwch hi.

15 Felly y cenhedloedd a ofnant enw 'r ARGLWYDD: a holl frenhinoedd y ddaiar dy ogoniant.

16 Pan adeilado yr ARGLWYDD Sïon, y gwelir ef yn ei ogoniant.

17 Efe a edrych ar weddi y gwael; ac ni ddïyſtyrodd eu dymuniad.

18 Hyn a 'ſgrifennir i'r genhedlaeth a ddêl; l Pſ. 22. 31. Eſay 43. 21. a'r bobl a greïr a foliannant yr ARGLWYDD.

m Pſa. 14. 2. & 33. 13. 19 Canys [m]efe a edrychodd o uchelder ei gyſſegr: yr ARGLWYDD a edrychodd o'r nefoedd ar y ddaiar;

n Pſ. 79. 11. 20 [n]I wrando uchenaid y carcharorion; ac i ryddhau plant angau;

21 I fynegi enw 'r ARGLWYDD yn Sïon, a'i foliant yn Jeruſalem:

22 Pan gaſgler y bobl ynghŷd; a'r teyrnaſoedd i waſanaethu 'r ARGLWYDD.

† Heb. *Cyſtuddiodd.* 23 †Goſtyngodd efe fy nerth ar y ffordd; byrhaodd fy nyddiau.

24 Dywedais, Fy Nuw, na chymmer fi ymaith ynghanol fy nyddiau: dy flynyddoedd di *ſydd* yn oes oeſoedd.

o Heb. 1. 10. 25 [o]Yn y dechreuad y ſeiliaiſt y ddaiar; a'r nefoedd *ydynt* waith dy ddwylo.

p Eſa. 51. 6. & 65. 17. & 66. 22. Rhuf. 8. 20. 2 Petr 3. 7, 10, 11. ‡ Heb. *ſefi.* 26 [p]Hwy a ddarfyddant, a thi a ‡ barheï; ïe hwy oll a heneiddiant fel dilledyn: fel gwiſg y newidi hwynt, a hwy a newidir.

27 Titheu 'r un *ydwyt*, a'th flynyddoedd ni ddarfyddant.

q Pſ. 69. 36. 28 [q]Plant dy weiſion a barhânt, a'i hâd a ſiccrheïr ger dy fron di.

PSAL. CIII.

1 *Cyngor i fendithio Duw am ei drugaredd,* 15 *a'i ddianwadalwch.*

¶ *Pſalm* Dafydd.

a Pſ. 104. 1. & 146. 1. FY enaid, [a]bendithia 'r ARGLWYDD; a chwbl ſydd ynof, ei enw ſanctaidd ef.

2 Fy enaid, bendithia 'r ARGLWYDD; ac nac anghofia ei holl ddoniau ef:

b Pſ. 130. 8. Mat. 9. 2, 6. Mar. 2. 11. Luc 7. 47. 3 [b]Yr hwn ſydd yn maddeu dy holl anwireddau; yr hwn ſydd yn iachau dy holl leſgedd:

c Pſa. 5. 12. 4 Yr hwn ſydd yn gwaredu dy fywyd o ddeſtryw; [c]yr hwn ſydd yn dy goroni â thrugaredd ac â thoſturi:

d Eſa 40. 31. 5 Yr hwn ſydd yn diwallu dy enau â daioni; [d]*fel* yr adnewyddir dy ieuengctid fel yr eryr.

e Pſ. 146. 7. 6 [e]Yr ARGLWYDD ſydd yn gwneuthur cyfiawnder, a barn i'r rhai gorthrymmedig oll.

f Pſal. 147. 19. 7 [f]Yſpyſſodd ei ffyrdd i Moſes; ei weithredoedd i feibion Iſraël.

8 [g]Trugarog, a graſlawn *yw'r* ARGLWYDD; hwyrfrydig i lîd, a mawr o drugarogrwydd. g Exo. 34. Nu. 14. Deu. 5. Neh. 9. Pſal. 86. Jer. 32. h Pſa. 78. Eſay 57. Jer. 3. Mic. 7. i Exo. 32.

9 [h]Nid byth yr ymryſſon efe; ac nid byth y ceidw efe *ei ddigoſaint.*

10 [i]Nid yn ôl ein pechodau y gwnaeth efe â ni; ac nid yn ôl ein hanwireddau y talodd efe i ni.

11 Canys cyfuwch ag yw 'r nefoedd uwchlaw 'r ddaiar, y rhagorodd ei drugaredd ef ar y rhai a'i ofnant ef.

12 Cyn belled ag yw 'r dwyrain oddiwrth y gorllewin, y pellhaodd efe ein camweddau oddiwrthym.

k Mal. 3. 13 [k]Fel y toſturia tâd wrth ei blant, felly y toſturia yr ARGLWYDD wrth y rhai a'i ofnant ef.

l Pſ. 78. 14 Canys efe a edwŷn ein defnydd ni: [l]cofia mai llwch ydym.

m Pſ. 39. 5. 15 [m]Dyddiau dyn *ſydd* fel glaſwelltyn: n Job 14. 1, 2. [n]megis blodeuyn y maes, felly y blodeua efe.

16 Canys y gwŷnt a â troſto, ac ni *bydd* mwy o honaw; [o]a'i le nid edwŷn ddim o honaw ef mwy. o Job 7. 10. & 20. Iago 1. 11.

17 Ond trugaredd yr ARGLWYDD *ſydd* o dragywyddoldeb hyd dragywyddoldeb, ar y rhai a'i ofnant ef; a'i gyfiawnder [p]i blant *eu* plant; p Exo. 20. Deu. 5.

18 I'r ſawl a gadwant ei gyfammod ef, ac a gofiant ei orchymynnion i'w gwneuthur.

19 Yr ARGLWYDD a barottôdd ei orſeddfa yn y nefoedd: a'i frenhiniaeth ef ſydd yn llywodraethu ar bob peth.

q Pſ. 148. 20 [q]Bendithiwch yr ARGLWYDD, ei angelion ef; * cedyrn o nerth, yn gwneuthur ei air ef, gan wrando ar leferydd ei air ef. r Eſa. Pſal.

21 Bendithiwch yr ARGLWYDD, ei holl luoedd ef; [r]ei holl weiſion yn gwneuthur ei ewyllys ef. r Heb.

22 Bendithiwch yr ARGLWYDD, ei holl weithredoedd ef, ym mhob man o'i lywodraeth. Fy enaid, bendithia 'r ARGLWYDD.

PSAL. CIV.

Prydnhawnol weddi.

1 *Myfyrdod ar gadarn allu,* 7 *a rhyfeddol ragddarbodaeth Duw.* 31 *Bod gogoniant Duw yn dragywyddol.* 33 *Y Prophwyd yn adduno moliannu Duw yn ddibaid.*

FY enaid, bendithia 'r ARGLWYDD. O ARGLWYDD fy Nuw, tra mawr ydwyt: [a]gwiſgaiſt ogoniant a harddwch. a Pſa.

2 Yr hwn wyt yn gwiſgo goleuni fel dilledyn: *ac* [b]yn tanu y nefoedd fel llen. b Eſa. & Pſa.

3 [c]Yr hwn ſy yn goſod tylathau ei 'ſtafelloedd yn y dyfroedd; [d]yn gwneuthur y cymmylau yn gerbyd iddo; ac [e]yn rhodio ar adenydd y gwŷnt. c Pſa. d Eſa. e Pſa.

4 [f]Yr hwn ſydd yn gwneuthur ei gennadon yn yſprydion; a'i weinidogion yn dân fflamllyd. f Heb.

5 [g]Yr hwn a ſeiliodd y ddaiar ar ei ſylfeini; fel na ſymmudo byth, yn dragywydd. g Job & Pſa. & Eſa. & Pſa.

6 [h]Toaiſt hi â'r gorddyfnder, megis â gwiſg: y dyfroedd a ſafent goruwch y mynyddoedd. h Gen. i Nah.

7 [i]Gan dy gerydd di y ffoiſant; rhag ſŵn dy daran y pryſuraſant ymaith.

8 ‡ *Gan y* mynyddoedd yr ymgodant; ar hŷd

hŷd y dyffrynnoedd y diſgynnant, i'r lle a ſeiliaiſt iddynt.

9 [k] Goſodaiſt derfyn, fel nad elont troſodd, [l] fel na ddychwelont i orchguddio 'r ddaiar.

10 Yr hwn a yrr ffynnhonnau i'r dyffrynnoedd, *y rhai* a gerddant rhwng y brynniau.

11 Diodant holl fwyſtfilod y maes: yr aſſynnod gwylltion a dorrant eu ſyched.

12 Adar y nefoedd a drigant ger llaw iddynt; y rhai a leiſiant oddi-rhwng y cangau.

13 [m] Y mae efe yn dwfrhau y brynniau o'i ſtafelloedd: [n] y ddaiar a ddigonir o ffrwyth dy weithredoedd.

14 [o] Y mae yn peri i'r gwellt dyfu i'r aniſeiliaid, a llyſſiau i waſanaeth dyn: fel y dycco fara allan o'r ddaiar;

15 A [p] gwîn, yr hwn a lawenycha galon dyn; ac † olew i beri i'w wyneb ddiſgleirio; a bara, yr hwn a gynnal galon dyn.

16 Prennau 'r ARGLWYDD ſydd lawn *ſugn*; cedr-wydd Libanus, [q] y rhai a blannodd efe:

17 Lle y nytha'r adar: y ffŷnnid-wydd *yw* tŷ y Ciconia.

18 Y mynyddoedd uchel *ſydd* noddfa i'r geifr; *a'r* creigiau i'r cwnningod.

19 [r] Efe a wnaeth y lleuad i amſerau nodedig: yr haul a edwŷn ei fachludiad.

20 [s] Gwnei dywyllwch, a nôs fydd: † ynddi yr ymluſga pob bwyſt-fil coed.

21 [t] Y cenawön llewöd a ruant am yſglyfaeth, ac a geiſiant eu bwyd gan Dduw.

22 *Pan* godo haul, ymgaſglant, a gorweddant yn eu llocheſau.

23 Dyn a â allan i'w waith, ac i'w orchwyl hyd yr hwyr.

24 Mor luoſog *yw* dy weithredoedd, ô ARGLWYDD! gwnaethoſt hwynt oll mewn doethineb: llawn yw 'r ddaiar o'th gyfoeth.

25 Felly y mae y môr mawr, llydan: yno y mae ymluſgiaid heb rifedi, bwyſt-filod bychain a mawrion.

26 Yno 'r â y llongau: *yno y mae* 'r Leſiathan, *yr hwn* a luniaiſt i chwarae ynddo.

27 [u] Y rhai hyn oll a ddiſgwiliant wrthyt, am roddi iddynt eu bwyd yn ei brŷd.

28 A roddech iddynt a gaſglant: agori dy law, a diwellir hwynt â daioni.

29 Ti a guddi dy wyneb, hwythau a drallodir: [x] dygi ymaith eu hanadl, *a* threngant, a dychwelant i'w llwch.

30 [y] *Pan* ollyngych dy yſpryd y creïr hwynt, ac yr adnewyddi wyneb y ddaiar.

31 Gogoniant yr ARGLWYDD ſydd yn dragywydd: yr ARGLWYDD a lawenycha yn ei weithredoedd.

32 Efe a edrych ar y ddaiar, a hi a grynna: [z] *efe* a gyffwrdd â'r mynyddoedd, a hwy a fygant.

33 [a] Canaf i'r ARGLWYDD tra fyddwyf fyw: canaf i'm Duw tra fyddwyf.

34 Bydd melys fy myfyrdod amdano: mi a lawenychaf yn yr ARGLWYDD.

35 Darfydded y pechaduriaid o'r tîr, na fydded yr annuwolion mwy. Fy enaid, bendithia di 'r ARGLWYDD. Molwch yr ARGLWYDD.

PSAL. CV. *Boreuol weddi.*

1 Cyngor i foliannu Duw, ac i chwilio allan ei weithredoedd ef. 7 Hiſtori rhagluniaeth Duw tu-ag at Abraham, 16 a Joſeph, 23 a Jacob yn yr Aipht, 26 a Moſes yn gwaredu 'r Iſraëliaid, 37 a'r Iſraëliaid wedi eu dwyn allan o'r Aipht, yn eu porthi hwy yn yr anialwch, ac yn eu plannu yngwlâd Canaan.

1 [a] CLodforwch yr ARGLWYDD; gelwch ar ei enw: mynegwch ei weithredoedd ym myſg y bobloedd. *a* 1 Chron. 16. 8. Eſay 12. 4.

2 Cenwch iddo, canmolwch ef: ymddiddenwch am ei holl ryfeddodau ef.

3 Gorfoleddwch yn ei enw ſanctaidd: llawenyched calon y rhai a geiſiant yr ARGLWYDD.

4 Ceiſiwch yr ARGLWYDD a'i nerth: ceiſiwch ei wyneb ef bob amſer.

5 Cofiwch ei ryfeddodau, y rhai a wnaeth efe; ei wrthiau, a barnedigaethau ei enau;

6 Chwi hâd Abraham ei wâs ef, chwi meibion Jacob ei etholedigion.

7 Efe yw 'r ARGLWYDD ein Duw ni: ei farnedigaethau ef *ſydd* trwy 'r holl ddaiar.

8 Cofiodd ei gyfammod byth; y gair a orchymynnodd efe i fîl o genhedlaethau:

9 [b] Yr hyn a ammododd efe ag Abraham, a'i lŵ i Iſaac: *b* Gen. 17. 2. & 22. 16, &c. & 26. 3.

10 A'r *hyn* a oſodod efe yn ddeddf i Jacob, *ac* yn gyfammod tragywyddol i Iſraël; & 28. 13. & 35. 11. Luc 1. 73. Heb. 6. 17.

11 Gan ddywedyd, [c] I ti y rhoddaf dîr Canaan, † rhandir eich etifeddiaeth. *c* Gē. 13. 15. & 15. 18. † Heb. *llinyn.*

12 [d] Pan oeddynt ychydig o rifedi, ïe ychydig, a [e] dieithriaid ynddi: *d* Gē. 34. 30. Deut. 7. 7. & 26. 5. *e* Heb. 11. 9.

13 Pan rodient o genhedlaeth i genhedlaeth; o'r *naill* deyrnas at bobl arall:

14 [f] Ni adawŏdd i neb eu gorthrymmu: ïe, [g] ceryddodd frenhinoedd o'i plegid, *f* Gen. 35. 5. *g* Gen. 12. 17. & 20. 3, 7.

15 *Gan ddywedyd*, Na chyffyrddwch â'm rhai enneiniog, ac na ddrygwch fy mhrophwydi.

16 [h] Galwodd hefyd am newŷn ar y tîr: a ‡ dinyſtriodd holl † [i] gynhaliaeth bara. *h* Gē. 41. 54. ‡ *Torrodd.* † *Ffon.*

17 [k] Anfonodd ŵr o'i blaen hwynt, [l] Joſeph, yr hwn a werthwyd yn wâs. *i* Lef. 26. 26. Eſay 3. 1. Ezec. 4. 16. *k* Gen. 45. 5.

18 [m] Cyſtuddiaſant ei draed ef mewn gefyn: ei enaid a aeth mewn heiyrn: & 50. 20. *l* Gē. 37. 28. *m* Gē. 39. 20. & 40. 15.

19 Hyd yr amſer y daeth ei air ef: gair yr ARGLWYDD a'i profodd ef.

20 [n] Y brenin a anfonodd, ac a'i gollyngodd ef; llywodraeth-ŵr y bobl, ac a'i rhyddhaodd ef. *n* Gē. 41. 14.

21 [o] Goſodod ef yn arglwydd ar ei dŷ, ac yn llywydd ar ei holl † gyfoeth: *o* Gē. 41. 40. † Heb. *feddiant.*

22 I rwymo ei dywyſogion ef wrth ei ewyllys; ac i ddyſgu doethineb i'w henuriaid ef.

23 [p] Aeth Iſraël hefyd i'r Aipht; ac Jacob a ymdeithiodd [q] yn nhîr Ham. *p* Gē. 46. 6. *q* Pſ. 106. 22.

24 Ac [r] efe a gynnyddodd ei bobl yn ddirfawr; ac a'i gwnaeth yn gryfach nâ'i gwrthwyneb-wŷr. *r* Exod. 1. 7.

25 [s] Trôdd eu calon hwynt i gaſſau ei bobl ef, i wneuthur yn ddichellgar â'i weiſion. *s* Exod. 1. 8, &c.

26 [t] Efe a anfonodd Moſes ei wâs; *ac* Aaron, yr hwn a ddewiſaſai. *t* Exod. 3. 10. & 4. 14, 27.

u Exod. 7. 9. Psal. 78. 54, &c. † Heb. eiriau ei arwyddion ef. x Ex. 10. 22. y Psa. 99. 7.

27 u Hwy a ddangosasant †ei arwyddion ef yn eu plith hwynt, a rhyfeddodau yn nhîr Ham.

28 x Efe a anfonodd dywyllwch, ac a dywyllodd: ac y nid anufuddhasant hwy ei air ef.

z Exo. 7. 20.

29 z Efe a drôdd eu dyfroedd yn waed, ac a laddodd eu pysgod.

a Exo. 8. 6.

30 a Eu tîr a heigiodd lyffaint yn 'stafelloedd eu brenhinoedd.

b Exod. 8. 17, 24.

31 b Efe a ddywedodd, a daeth cymmysg-bla, *a* llau yn eu holl frô hwynt.

c Ex. 9. 23. † Heb. roddes.

32 c Efe a † wnaeth eu glaw hwynt yn genllysg, ac yn fflammau tân yn eu tîr.

33 Tarawödd hefyd eu gwin-wydd, a'i ffigysbydd; ac a ddrylliodd goed eu gwlâd hwynt.

d Exod. 10. 4, 13.

34 d Efe a ddywedodd, a daeth y locustiaid, a'r lindys, yn anneirif,

35 Y rhai a fwyttasant yr holl las-wellt yn eu tîr hwynt, ac a ddifasant ffrwyth eu daear hwynt.

e Ex. 12. 29. Psa. 78. 51. f Gen. 49 3.

36 e Tarawödd hefyd bob cyntaf-anedig yn eu tîr hwynt; f blaen-ffrwyth eu holl nerth hwynt.

g Ex. 12. 35.

37 g Ac a'i dûg hwynt allan ag arian, ac ag aur: ac heb *un* lleſg yn eu llwythau.

h Ex. 12. 33.

38 h Llawenychodd yr Aipht pan aethant allan: canys syrthiasai eu harswyd arnynt hwy.

i Ex. 13. 21.

39 i Efe a danodd gwmmwl yn dô, a thân i oleuo liw nôs.

k Exod. 16. 12, &c. l Psal. 78. 24, 25. m Ez. 17. 6. Nu. 20. 11. Psal. 78. 16. 1 Cor. 10. 4.

40 k Gofynnasant, ac efe a ddug soſl-ieir; ac l a'i diwallodd â bara nefol.

41 m Efe a holltodd y graig, a'r dyfroedd a ddylifodd; cerddasant ar hŷd *lleoedd* sychion yn afonydd.

n Ge. 15. 14.

42 Canys efe a gofiodd n ei air sanctaidd, *ac* Abraham ei wâs.

† Heb. edn.

43 Ac a ddûg ei bobl allan mewn llawenydd; ei etholedigion mewn †gorfoledd.

o Deut. 6. 10, 11. Jos. 3. 17.

44 o Ac a roddes iddynt diroedd y cenhedloedd: a meddiannasant lafur y bobloedd.

p Deut. 4. 1, 40. & 6. 21, 25.

45 p Fel y cadwent ei ddeddfau ef, ac y cynhalient ei gyfreithiau. Molwch yr ARGLWYDD.

PSAL. CVI. *Prydnhawnol weddi.*

1 Y Psalmydd yn annog i foliannu Duw, 4 yn gweddio am faddeuant pechodau, megis y gwnaeth Duw â'r tadau. 7 Hiſtori o wrthryfelgarwch y bobl, a thrugaredd Duw. 47 Y mae efe yn diweddu â gweddi ac â moliant.

† Heb. Halelujah. a 1 Chr. 16. 34. b Pſ. 107. 1. & 118. 1. & 136. 1.

† MOlwch yr ARGLWYDD. a b Clodforwch yr ARGLWYDD; canys da *yw*: o herwŷdd ei drugaredd *a bery* yn dragywydd.

2 Pwy a draetha nerthoedd yr ARGLWYDD? *ac* a fynega ei holl fawl ef?

3 Gwŷn eu byd a gadwant farn, *a'r* hwn a wnêl gyfiawnder bob amser.

c Pſal. 119. 132.

4 c Cofia fi, ARGLWYDD, yn ôl *dy* raslonrwydd i'th bobl; ymwêl â mi â'th iechydwriaeth.

5 Fel y gwelwyf ddaioni dy etholedigion, fel y llawenychwyf yn llawenydd dy genedl di, fel y gorfoleddwyf gyd-â'th etifeddiaeth.

d Dan. 9. 5.

6 d Pechasom gyd-a'n tadau; gwnaethom gamwedd, anwireddus fuom.

e Exod. 11, 12.

7 Ein tadau ni ddeallasant dy ryfeddodau yn yr Aipht, ni chofiasant luosogrwydd dy drugareddau; e eithr gwrthryfelgar fuant wrth y môr, *ſef* y môr côch.

f Exo. 9.

8 Etto efe a'i hachubodd hwynt er mwyn ei enw, f i beri adnabod ei gadernid.

g Ex. 14.

9 g Ac a geryddodd y môr côch, fel y sychodd efe: a h thywysodd hwynt trwy 'r dyfnder megis trwy 'r anialwch.

h Eſay 63. 11, 12, 13.

10 Achubodd hwynt hefyd o law eu digasog; ac a'i gwaredodd o law y gelyn.

i Ex. 14. & 15.

11 i A'r dyfroedd a doisant ei gwrthwynebwŷr: ni adawyd un o honynt.

k Ex. 14. & 15.

12 k Yna y credasant ei eiriau ef; canasant ei fawl ef.

l Ex. 15. & 17. 2. † Heb. Hwy a fu-ant ſaer ac anghof. m Num. 4. 33. Pſa. 78. 1 Cor. 10. ‡ Heb. fyn. n Nu. 11.

13 l † Yn y fan yr anghofiasant ei weithredoedd ef; n ni ddisgwiliasant am ei gyngor ef:

o Num. 1, &c.

14 m Eithr blyssiasant yn ‡ ddirfawr yn yr anialwch; a themptiasant Dduw yn y diffaethwch.

p Nu. 16. Deu. 11.

15 n Ac efe a roddes eu dymuniad iddynt; eithr efe a anfonodd gulni i'w henaid.

q Num. 35, 46.

16 o Cynfigennasant hefyd wrth Moses yn y gwersyll, *ac* wrth Aaron sanct yr ARGLWYDD.

r Exo. 32.

17 p Y ddaiar a agorodd, ac a lyngcodd Ddathan, ac a orchguddiodd gynnulleidfa Abiram.

18 q Cynneuodd tân hefyd yn eu cynnulleidfa hwynt: fflam a losgodd y rhai annuwiol.

Jer. 2. Rhuf. 1.

19 r Llô a wnaethant yn Horeb; ac ymgrymmasant i'r ddelw dawdd.

20 Felly s y troisant eu gogoniant i lûn eidion yn pori glas-wellt.

Pſ. 78. & 105. 27. Exod. 10, 11, 32. Deut. 9. & 10. x Eze. 15. & 22. 30.

21 Anghofiasant Dduw eu hachub-wr, yr hwn a wnelsai bethau mawrion yn yr Aipht:

22 Pethau rhyfedd t yn nhîr Ham: pethau ofnadwy wrth y môr côch.

y Jer. 3.

23 u Am hynny y dywedodd y dinyſtriai efe hwynt, oni buasai i Moses ei etholedig x sefyll ar yr adwy o'i flaen ef; i droi ymaith ei lidiawgrwydd ef, rhag *eu* dinyſtrio.

z Nu. 14.

24 Dïystyrasant hefyd y y tîr dymunol: ni chredasant ei air ef:

a Nu. 14. Pſal. 95. Eze. 20.

25 z Ond grwgnachasant yn eu pebyll: ac ni wrandawsant ar lais yr ARGLWYDD.

b Pſ. 44. Eze. 20.

26 a Yna y derchafodd efe ei law yn eu herbyn hwynt, i'w cwympo yn yr anialwch;

c Nu. 3. & 35. Hoſ. 9. Deu. 2.

27 b Ac i gwympo eu hâd ym mysg y cenhedloedd; ac i'w gwasgaru yn y tiroedd.

28 c Ymgysylltasant hefyd â Baal-peor, a bwyttasant ebyrth y meirw.

d Nu. 25.

29 Felly y digiasant *ef* â'i dychymmygion eu hun; ac y tarawödd pla yn eu mysg hwy.

30 d Yna y safodd Phinehes, ac a iawn farnodd: a'r plâ a attaliwyd.

31 A chyfrifwyd *hyn* iddo yn gyfiawnder o genhedlaeth i genhedlaeth byth.

e Num. 3, 12. Deu. 3.

32 e Llidiasant ef hefyd wrth ddyfroedd y gynnen;

gynnen; fel y bu ddrwg i Moſes o'i plegid hwynt:

33 O herwŷdd cythruddo o honynt ei yſpryd ef, fel y cam-ddywedodd â'i wefuſau.

34 [f] Ni ddinyſtriaſant y bobloedd, [g] am y rhai y dywedaſai 'r ARGLWYDD wrthynt:

35 [h] Eithr ymgymmyſgaſant â'r cenhedloedd: a dyſgaſant eu gweithredoedd hwynt:

36 A gwaſanaethaſant eu delwau hwynt; [i] y rhai a fu yn fagl iddynt.

37 [k] Aberthaſant hefyd eu meibion a'i merched i gythreuliaid,

38 Ac a dywalltaſant waed gwirion, *ſef* gwaed eu meibion a'i merched, y rhai a aberthaſant i ddelwau Canaan: [l] a'r tîr a halogwyd â gwaed.

39 Felly 'r ymhalogaſant yn eu gweithredoedd eu hun, ac [m] y putteiniaſant gyd-a'i dychymmygion.

40 Am hynny y cynneuodd dîg yr ARGLWYDD yn erbyn ei bobl, fel y ffieiddiodd efe ei etifeddiaeth.

41 Ac efe a'i rhoddes hwynt yn llaw 'r cenhedloedd; a'i caſeion a lywodraethaſant arnynt.

42 Eu gelynnion hefyd a'i gorthrymmaſant; a daroſtyngwyd hwynt tan eu dwylo hwy.

43 [n] Llawer gwaith y gwaredodd efe hwynt; hwythau a'i digiaſant *ef* â'i cyngor eu hun: a hwy a ‡ wanhychwyd am eu hanwiredd.

44 Etto efe a edrychodd pan oedd ing arnynt, pan [o] glywodd eu llefain hwynt.

45 [p] Ac efe a gofiodd ei gyfammod â hwynt, ac a edifarhaodd yn ôl lluoſogrwydd ei drugareddau:

46 [q] Ac a wnaeth iddynt *gael* trugaredd gan y rhai oll a'i caethiwai.

47 [r] Achub ni, ô ARGLWYDD ein Duw, a chynnull ni o blith y cenhedloedd, i glodfori dy enw ſanctaidd, ac i orfoleddu yn dy foliant.

48 Bendigedig fyddo ARGLWYDD Dduw Iſraël er ioed ac yn dragywydd: a dyweded yr holl bobl, Amen. Molwch yr ARGLWYDD.

PSAL. CVII. *Boreuol weddi.*

1 *Dafydd yn annog y gwaredigion, wrth glodfori Duw, i yſtyried ei amryw ragluniaeth ef,* 4 *tu-ag at ffforddolion,* 10 *a chaethion,* 17 *a rhai cleifion,* 23 *a môr-wŷr,* 33 *ac yn amrafael ddamweiniau y bywyd hwn.*

CLodforwch yr ARGLWYDD; canys da yw: o herwŷdd ei drugaredd *ſydd* yn dragywydd.

2 *Felly* dyweded gwaredigion yr ARGLWYDD, y rhai a waredodd efe o law y gelyn;

3 Ac a gaſglodd efe o'r tiroedd, o'r dwyrain, ac o'r gorllewin, o'r gogledd, ac o'r † dehau.

4 Crwydraſant yn yr anialwch mewn ffordd ddiſathr, heb gael dinas i aros ynddi:

5 Yn newynog ac yn ſychedig, eu henaid a lewygodd ynddynt.

6 [b] Yna y llefaſant ar yr ARGLWYDD yn eu cyſyngder, *ac* efe a'i gwaredodd o'i gorthrymderau.

7 Ac a'i tywyſodd hwynt ar hŷd y ffordd uniawn, i fyned i ddinas gyfanneddol.

8 [c] O na foliannent yr ARGLWYDD am ei ddaioni, a'i ryfeddodau i feibion dynion: [c] Adnodau 15, 21, 31.

9 Canys efe a ddiwalla yr enaid ſychedig, ac a leinw yr enaid newynog â daioni.

10 Y rhai a breſſwyliant yn y tywyllwch a chyſgod angau, [d] yn rhwym *mewn* cyſtudd a haiarn; [d] Job 36. 8.

11 O herwŷdd annufuddhau o honynt eiriau Duw, a dirmygu [e] cyngor y Goruchaf: [e] Pſ. 73. 24. & 119. 24.

12 Am hynny yntef a oſtyngodd eu calon â blinder: ſyrthiaſant, ac nid oedd cynnorthwywŷr.

13 [f] Yna y gwaeddaſant ar yr ARGLWYDD yn eu cyſyngder; efe a'i hachubodd o'i gorthrymderau. [f] Adnodau 6, 19, 28.

14 [g] Dûg hwynt allan o dywyllwch, a chyſgod angau; a drylliodd eu rhwymau hwynt. [g] Pſ. 68. 6. & 146. 7.

15 [h] O na foliannent yr ARGLWYDD am ei ddaioni, a'i ryfeddodau i feibion dynion: [h] Adnodau 8, 21, 31.

16 Canys efe a dorrodd y pyrth prês, ac a ddrylliodd y barrau heiyrn.

17 Ynfydion oblegid eu camweddau, ac o herwŷdd eu hanwireddau a gyſtuddir.

18 [i] Eu henaid a ffieiddiai bob bwyd; a [k] daethant hyd byrth angau. [i] Job 33. 20. [k] Pſ. 9. 13. & 88. 3.

19 [l] Yna y gwaeddaſant ar yr ARGLWYDD yn eu cyſyngder, *ac* efe a'i hachubodd o'i gorthrymderau. [l] Adnodau 6, 13, 28.

20 [m] Anfonodd ei air, ac iachaodd hwynt, ac a'i gwaredodd o'i dinyſtr. [m] Pſa. 147. 15, 20. Mat. 8. 8.

21 [n] O na foliannent yr ARGLWYDD am ei ddaioni, a'i ryfeddodau i feibion dynion. [n] Adnodau 8, 15, 31.

22 [o] Aberthant hefyd aberth moliant; a mynegant ei weithredoedd ef mewn † gorfoledd. [o] Lef. 7. 12. Pſa. 50. 14. Heb. 13. 15. † Heb. *can.*

23 Y rhai a ddiſgynnant mewn llongau i'r môr, gan wneuthur eu gorchwyl mewn dyfroedd mawrion.

24 Hwy a welant weithredoedd y rARGLWYDD, a'i ryfeddodau yn y dyfnder.

25 Canys efe a orchymmyn, a chyfyd tymheſtl-wynt, yr hwn a dderchafa ei donnau ef.

26 *Hwy* a eſgynnant i'r nefoedd, diſgynnant i'r dyfnder: [p] tawdd eu henaid gan flinder. [p] Pſ. 22. 14. & 119. 28.

27 Ymdroant, ac ymſymmudant fel meddwŷn: a'i holl ddoethineb a † ballodd. Nah. 2. 10. † Heb. *lyngcwyd.*

28 [q] Yna y gwaeddant ar yr ARGLWYDD yn eu cyſyngder, ac efe a'i dwg allan o'i gorthrymderau. [q] Adnodau 6, 13, 19.

29 [r] Efe a wnâ yr 'ſtorm yn dawel; a'i tonnau a oſtegant. [r] Mat. 8. 26

30 Yna y llawenhânt am eu goſtegu; ac efe a'i dŵg i'r porthlâdd a ddymunent.

31 [ſ] O na foliannent yr ARGLWYDD am ei ddaioni, a'i ryfeddodau i feibion dynion. [ſ] Adnodau 8, 15, 21.

32 A derchafant ef yngh ynnulleidfa y bobl, a moliannant ef yn eiſteddfod yr henuriaid.

33 Efe a wnâ afonydd yn ddiffaethwch, a ffynhonnau dyfroedd yn ſychdir;

34 *A* thîr ffrwyth-lawn yn ‡ ddiffrwyth, am ddrygioni y rhai a drigant ynddo. ‡ Heb. *halltrwch.*

35 [t] Efe a dry yr anialwch yn llynn dwfr; a'r tîr crâs yn ffynhonnau dwfr. [t] Pſ 114. 8. Eſa. 41. 18.

36 Ac yno y gwnâ i'r newynog aros; fel y darparont ddinas i gyfanneddu:

37 Ac yr hauont feusydd, ac y plannont win-llannoedd, y rhai a ddygant ffrwyth toreithiog.

u Exod. 1. 7. 38 u Ac efe a'i bendithia hwynt fel yr amlhânt yn ddirfawr, ac ni âd i'w hanifeiliaid leihau.

39 Lleiheïr hwynt hefyd, a gostyngir hwynt, gan gyfyngder, dryg-fyd, a chyni.

x Job 12. 21, 24. ‡ Neu, gwag-le. 40 x Efe a dywallt ddirmyg ar foneddigion, ac a wnâ iddynt gyrwydro mewn ‡ anialwch heb ffordd.

y 1 Sa. 2. 8. Ps. 113. 7, 8. ‡ Neu, ar ôl cystudd. z Psa. 63. 6. a Job 22. 19. b Job 5. 16. Dih. 10. 11. c Jer. 9. 12. Hos. 14. 9. 41 y Ond efe a gyfyd y tlawd ‡ o gystudd, ac z a wnâ iddo deuluoedd fel praidd.

42 a Y rhai uniawn a welant *hyn*, ac a lawenychant: a phob b anwiredd a gau ei safn.

43 c Y neb *sydd* ddoeth ac a gadwo hyn, hwy a ddeallant drugareddau'r ARGLWYDD.

PSAL. CVIII. *Prydnhawnol weddi.*

1 *Dafydd yn ymroddi i foliannu Duw, 5 yn gweddio am gymmorth Duw yn ôl ei addewid.* 11 *Ei hyder ef ar gynnorthwy Duw.*

¶ Cân *neu* Psalm Dafydd.

a Psal. 57. 7, &c. 2 a Parod yw fy nghalon, ô Dduw, canaf a chanmolaf â'm gogoniant.

2 Deffro, y nabl a'r delyn; minnau a ddeffroaf yn foreu.

3 Clodforaf di, ARGLWYDD, ym mysg y bobloedd: canmolaf di ym mysg y cenhedloedd.

4 Canys mawr yw dy drugaredd oddiar y nefoedd: a'th wirionedd *a gyrraedd* hyd yr wybren.

b Psal. 57. 5, 11. 5 b Ymddercha, ô Dduw, uwch y nefoedd: a bydded dy ogoniant ar yr holl ddaiar;

c Psal. 60. 5, &c. 6 c Fel y gwareder dy rai anwŷl: achub â'th ddeheu-law, a gwrando fi.

7 Duw a lefarodd yn ei sancteiddrwydd; I lawenychaf, rhannaf Sichem, a messuraf ddyffryn Succoth.

8 Eiddo fi *yw* Gilead; eiddo fi Manasseh; Ephraïm hefyd *yw* nerth fy mhen: Juda *yw* fy neddf-wr.

9 Moab *yw* fy nghrochan golchi; tros Edom y taflaf fy esgid; buddugoliaethaf ar Philistia.

10 Pwy a'm dŵg i'r ddinas gadarn? pwy a'm dŵg hyd yn Edom?

11 Onid tydi, ô Dduw, *yr hwn* a'n bwriaist ymaith? ac onid ei di allan, ô Dduw, gyd-â'n lluoedd?

12 Dyro i ni gynnorthwy rhag cyfyngder; canys gau yw ymwared dyn.

13 Trwy Dduw y gwnawn wroldeb; canys efe a sathr ein gelynnion.

PSAL. CIX.

1 *Dafydd yn cwyno rhag enllib ei elynnion, ac yn rhith Judas yn eu melldigo hwy.* 16 *Yn dangos eu pechod hwy.* 21 *Yn cwyno rhag ei drueni ei hun, ac yn gweddio am help.* 30 *Yn addo bod yn ddiolchgar.*

¶ I'r pen-cerdd, Psalm Dafydd.

a Psa. 83. 1. a † Heb. gena: rwyll. NA thaw, ô Dduw fy moliant.

2 Canys genau 'r annuwiol, a † genau y twyllodrus a ymagorasant arnaf: â thafod celwyddog y llefarasant i'm herbyn.

3 Cylchynasant fi hefyd â geiriau câs; ac ymladdasant â mi b heb achos.

b Psa. 69. 4.

4 Am fy ngharedigrwydd i'm gwrthwynebant: minneu *a arferaf* weddi.

c Psa. 35. 7, 12 & 38. 20. 5 c Talasant hefyd i mi ddrwg am dda, a chas am fy ngharedigrwydd.

6 Gosod *titheu un* annuwiol arno ef: a safed d ‡ Satan wrth ei ddeheu-law ef.

d Zech. 3. 1. ‡ Neu, y gwrthwynebwr. e Dih. 28. 9. f Act. 1. 20. 7 Pan farner ef, eled yn euog; e a bydded ei weddi yn bechod.

8 Ychydig fyddo ei ddyddiau; a f chymered arall ei swydd ef.

g Ex. 20. 12. 9 g Bydded ei blant yn ymddifaid, a'i wraig yn weddw.

10 Gan gyrwydro hefyd cyrwydred ei blant ef, â chardottant: ceisiant hefyd *eu bara* o'i hanghysannedd leoedd.

h Job 5. 5 & 18. 9. 11 h Rhwyded y ceisiad yr hyn oll sydd ganddo: ac anrheithied dieithriaid ei lafur ef.

12 Na fydded *neb* a estynno drugaredd iddo: ac na fydded *neb* a drugarhao wrth ei ymddifaid ef.

i Job 18. 16. 13 i Torrer ymaith ei hiliogaeth ef; deleer eu henw yn yr oes nesaf.

k Exo. 20. 5. 14 k Cofier anwiredd ei dadau o flaen yr ARGLWYDD; ac na ddeleer pechod ei fam ef.

l Job 18. 17. Psal. 34. 16. 15 Byddant bob amser ger bron yr ARGLWYDD: fel l y torro efe ymaith eu coffadwriaeth o'r tîr.

16 Am na chofiodd wneuthur trugaredd, eithr erlid o honaw y truan a'r tlawd, a'r cystuddiedig o galon i'w ladd.

m Eze. 35. 6. 17 m Hoffodd felldith, a hi a ddaeth iddo: ni fynnai fendith, a hi a bellhaodd oddiwrtho.

18 Ië gwisgodd felldith fel dilledyn, a hi a ddaeth fel dwfr i'w fewn, ac fel olew i'w esgyrn.

19 Bydded iddo fel dilledyn *yr hwn* a wisgo efe, ac fel gwregys a'i gwregyso efe yn oestadol.

20 Hyn *fyddo* tâl fy ngwrthwyneb-wŷr gan yr ARGLWYDD, a'r rhai a ddywedant ddrwg yn erbyn fy enaid.

21 Titheu, Arglwydd Dduw, gwnâ erofi er mwyn dy enw: am fod yn dda dy drugaredd, gwared fi.

22 Canys truan a thlawd *ydwyf fi*, a'm calon a archollwyd o'm mewn.

n Psa. 102. 11 & 144. 4. 23 Euthym n fel cysgod pan gilio; fel locust i'm hysgydwir.

24 Fy nghliniau a aethant yn egwan gan ympryd; a'm cnawd a guriodd o eisiau brasder.

o Psa. 44. 14. 25 Gwradwydd hefyd oeddwn iddynt: *pan* welent fi, o siglent eu pennau.

26 Cynnorthwya fi, ô ARGLWYDD fy Nuw; achub fi yn ôl dy drugaredd:

27 Fel y gwypont mai dy law di *yw* hyn, *mai* ti, ARGLWYDD, a'i gwnaethost.

28 Melldithiant hwy, ond bendithia di: cywilyddier hwynt, pan gyfodant; a llawenyched dy wâs.

29 Gwisger fy ngwrthwyneb-wŷr â gwarth; ac ymwisgant â'u cywilydd megis â chochl.

30 Clodforaf yr ARGLWYDD yn ddirfawr â'm genau; ïe moliannaf ef ym mysg llawer.

p Psa. 16. 8 & 73. 23 & 110. 5 & 121. 5. 31 O herwŷdd p efe a saif ar ddeheu-law 'r tlawd: i'w achub oddiwrth y rhai a farnant ei enaid.

PSAL.

PSAL. CX. Boreuol weddi.

1 Brenhiniaeth, 4 offeiriadaeth, 5 goruchafiaeth, 7 a dioddefaint Chriſt.

¶ Pſalm Dafydd.

DYwedodd [a] yr ARGLWYDD wrth fy Arglwydd, Eiſtedd ar fy neheu-law, hyd oni oſodwyf dy elynnion yn ſaingc i'th draed.

2 Gwialen dy nerth a enfyn yr ARGLWYDD o Sion: llywodraetha di ynghanol dy elynnion.

3 Dy bobl *a fyddant* ewyllyſgar yn nydd dy nerth, mewn [b] harddwch ſancteiddrwydd ‡ o grôth y wawr: *y mae* gwlith dy †anedigaeth i ti.

4 [c] Tyngodd yr ARGLWYDD, ac nid edifatha; Ti *wyt* offeiriad yn dragywyddol yn ôl urdd Melchiſedec.

5 Yr Arglwydd [d] ar dy ddeheu-law a drywana frenhinoedd yn nydd ei ddigofaint.

6 Efe a farn ym myſg y cenhedloedd, lleinw *leoedd* â chelaneddau: [e] archolla ben ‡ llawer gwlâd.

7 Efe a ŷf o'r afon ar y ffordd: am hynny y dercha efe *ei* ben.

PSAL. CXI.

1 Y Pſalmydd, trwy ei eſampl ei hun, yn annog eraill i foliannu Duw am ei ogoneddus, 5 a'i raſuſol weithredoedd. 10 Mai ofn Duw ſy yn magu gwîr ddoethineb.

†MOlwch yr ARGLWYDD. Clodforaf yr ARGLWYDD â'm holl galon, ynghymmanfa y rhai uniawn, ac yn y gynnulleidfa.

2 Mawr *yw* gweithredoedd yr ARGLWYDD, wedi ei ceiſio gan bawb a'i hoffant.

3 Gogoniant a harddwch *yw* ei waith ef: a'i gyfiawnder ſydd yn parhau byth.

4 Gwnaeth gofio ei ryfeddodau: [a] graſlawn a thrugarog *yw* 'r ARGLWYDD.

5 Rhoddodd † ymborth i'r rhai ai ofnant ef; efe a gofia ei gyfammod yn dragywydd.

6 Mynegodd i'w bobl gadernid ei weithredoedd; i roddi iddynt etifeddiaeth y cenhedloedd.

7 Gwirionedd a barn *yw* gweithredoedd ei ddwylaw ef: [b] ei holl orchymynnion *ydynt* ſiccr:

8 [c] Wedi eu ſiccrhau byth ac yn dragywydd, *a'i* gwneuthur mewn gwirionedd ac uniawnder.

9 Anfonodd ymwared i'w bobl; gorchymynnodd ei gyfammod yn dragywyddol: ſancteiddiol ac ofnadwy *yw* ei enw ef.

10 [d] Dechreuad doethineb *yw* ofn yr ARGLWYDD: ‡ deall da *ſydd* gan y rhai a wnânt †*ei orchymynnion ef*: y mae ei foliant ef yn parhau byth.

PSAL. CXII.

1 Duwioldeb ſydd iddi addewid o'r bywyd yma, 4 ac o'r bywyd a ddaw. 10 ϒ bydd drwg gan yr enwir weled llwyddiant y duwiol.

†MOlwch yr ARGLWYDD. [a] Gwŷn ei fyd y gŵr a ofna 'r ARGLWYDD, *ac* ſydd yn hoffi ei orchymynnion ef yn ddirfawr.

2 Ei hâd fydd cadarn ar y ddaiar: cenhedlaeth y rhai uniawn a fendithir.

3 Golud a chyfoeth *fydd* yn ei dŷ ef: a'i gyfiawnder ſydd yn parhau byth.

4 [b] Cyfyd goleuni i'r rhai uniawn yn y tywyllwch: trugarog, a thoſturiol, a chyfiawn *yw efe*.

5 [c] Gŵr da *ſydd* gymmwynaſgar, ac yn rhoddi benthyg: wrth farn y llywodraetha efe ei achoſion.

6 Yn ddiau nid yſcogir ef byth: [d] y cyfiawn fydd byth mewn coffadwriaeth.

7 [e] Nid ofna efe rhag chwedl drwg: ei galon ſydd ddiſigl, yn ymddiried yn yr ARGLWYDD.

8 Attegwyd ei galon, nid ofna efe hyd oni welo ei ewyllys ar ei elynnion.

9 [f] Gwaſgarodd, rhoddodd i'r tlodion, a'i gyfiawnder ſydd yn parhau byth; [g] ei gorn a ddercheſir mewn gogoniant.

10 [h] Yr annuwiol a wêl *hyn*, ac a ddigia; [i] efe a yſgyrnyga ei ddannedd, ac [k] a dawdd ymaith: [l] derfydd am ddymuniad y rhai annuwiol.

PSAL. CXIII.

1 Cyngor i foliannu Duw, o herwŷdd ei arddercha wgrwydd, 6 a'i drugaredd.

†MOlwch yr ARGLWYDD. Gweiſion yr ARGLWYDD, molwch: *ie* molwch enw 'r ARGLWYDD.

2 [a] Bendigedig fyddo enw 'r ARGLWYDD o hyn allan ac yn dragywydd.

3 [b] O godiad haul hyd ei fachludiad moliannus yw enw 'r ARGLWYDD.

4 Uchel yw yr ARGLWYDD goruwch yr holl genhedloedd; [c] a'i ogoniant *ſydd* goruwch y nefoedd.

5 [d] Pwy *ſydd* fel yr ARGLWYDD ein Duw ni, yr hwn ſydd yn †preſſwylio yn uchel?

6 [e] Yr hwn a ymddaroſtwng i edrych *y pethau* yn y nefoedd ac yn y ddaiar?

7 [f] Efe ſydd yn codi y tlawd o'r llwch; *ac* yn derchafu yr anghenus o'r dommen:

8 I'w [g] oſod gyd-a phendefigion, *ie* gyd-a phendefigion ei bobl.

9 [h] Yr hwn a wnâ i'r amhlantadwy †gadw tŷ, a bod yn llawen-fam plant. Canmolwch yr ARGLWYDD.

PSAL. CXIV. Prydnhawnol weddi.

Dafydd, trwy eſampl y creaduriaid mudion, yn annog i ofni Duw yn ei Eglwys.

PAn [a] aeth Iſraël o'r Aipht, tŷ Jacob [b] oddiwrth bobl anghyfiaith;

2 [c] Juda oedd ei ſancteiddrwydd, *ac* Iſraël ei arglwyddiaeth.

3 [d] Y môr a welodd *hyn*, ac a giliodd; [e] yr Iorddonen a drôdd yn ôl.

4 [f] Y mynyddoedd a neidiaſant fel hyrddod, *a'r* bryniau fel ŵyn defaid.

5 [g] Beth *ddarfu* i ti, ô fôr, pan giliaiſt? *titheu* Iorddonen, *pa ham* y troaiſt yn ôl?

6 *Pa ham* fynyddoedd y neidiech fel hyrddod? *a'r* bryniau fel ŵyn defaid?

7 Ofna

Mat. 22. 44. Mar. 12. 36. Luc 20. 42. Act. 2. 34. 1 Cor. 15. 25. Heb. 1. 13. 1 Pet. 3. 22.

Pſa. 96. 9. Num. 24. 17. Dan. 7. 13. 14. Heb. 5. 6. 7. 17. 21. Ezech. 6. 13. Pſa. 16. 8.

Job 18. 21. Hab. 3. 13. Neu. Ecclus. 1. 16.

Heb. Haleluiah.

Pſa. 86. 5. 103. 8.

Heb. Ifacth.

Pſa. 122. & 144.

Pſa. 19. 7.

Pſa. 40. 8. 1 Sa. 18.

Deut. 4. 6. 28. 28. Pſa. 1. 7. 12. 12. 13. 1 Tim. 1. 15. Neu. Ecclus. Heb.

Pſa. 28. 1.

a Exo. 13. 3. b Pſa. 81. 5.

c Exod. 6. 7. & 19. 6. Deut. 27. 9.

d Ex. 14. 21. Pſa. 77. 16.

e Joſ. 3. 13, 16.

f Pſa. 68. 9.

g Hab. 3. 8.

a Dan. 2. 20.

b Eſa. 59. 19. Mal. 1. 11.

c Pſal. 8. 1.

d Pſa. 89. 6.

† Heb. ymddercheſis i breſſwylio.

e Pſ. 138. 6. Eſay 57. 15.

f 1 Sam 2. 8. Pſa. 107. 41.

g Job 36. 7.

h 1 Sa. 2. 5. Pſal. 68. 9.

† Heb. drigo mewn ty.

a Exo. 13. 3. b Pſa. 81. 5.

c Exod. 6. 7. & 19. 6. Deut. 27. 9.

d Ex. 14. 21. Pſa. 77. 16.

e Joſ. 3. 13, 16.

f Pſa. 68. 9.

g Hab. 3. 8.

a Pſa. 1. 1. b Job 11. 17. Pſa. 97. 11.

c Pſ. 37. 26. Luc 6. 35.

d Dih. 10. 7.

e Dih 1. 33.

f 2 Cor. 9. 9.

g Pſ. 75. 10.

h Edrych Luc 13. 28.

i Pſ. 37. 12.

k Pſal. 58. 7, 8.

l Dih. 10. 28

7 Ofna, di ddaiar, rhag yr Arglwydd, rhag Duw Jacob:

b Ex. 17.6. Nu. 20.11. Psa.107.35. 8 b Yr hwn sydd yn troi 'r graig yn llynn dwfr, *a'r* gallestr yn ffynnon dyfroedd.

PSAL. CXV.

1 O herwŷdd bod Duw yn wir-ogoneddus, 4 ac eulynnod yn wagedd, 9 Y mae yn cynghori rhoi hyder ar Dduw. 12 Y dylid bendithio Duw am ei fendithion.

a Edryeh Esay 48.11. Eze. 36.32. a NId i ni, ô Arglwydd, nid i ni, onid i'th enw dy hun dôd ogoniant, er mwyn dy drugaredd, er mwyn dy wirionedd.

b Psa. 42.3. 10.&79.10. Joel 2. 17. 2 b Pa ham y dywedai y cenhedloedd, Pa le yn awr *y mae* eu Duw hwynt?

c Psa. 135.6. 3 Ond ein Duw ni *sydd* yn y nefoedd; c efe a wnaeth yr hyn a fynnodd oll.

d Deut. 4.28. Psa. 135. 15. Jere. 10.3, &c. 4 d Eu delwau hwy *ydynt* o aur ac arian, gwaith dwylo dynion.

5 Genau *sydd* iddynt, ond ni lefarant; llygaid *sydd* ganddynt, ond ni welant:

6 Y *mae* clustiau iddynt, ond ni chlywant; ffroenau *sydd* ganddynt, ond ni aroglant:

7 Dwylo *sydd* iddynt, ond ni theimlant; traed *sy* iddynt, ond ni cherddant; ni leisiant'chwaith â'i gwddf.

8 Y rhai a'i gwnânt ydynt fel hwythau, *a* phob un a ymddiriedo ynddynt.

e Edr. Psa. 118 2,3,4. f Psa. 33.20. Dih 30.5. 9 e O Israël, ymddiried ti yn yr Arglwydd; f efe yw eu porth a'i tarian.

10 Tŷ Aaron, ymddiriedwch yn yr Arglwydd; efe yw eu porth a'i tarian.

11 Y rhai a ofnwch yr Arglwydd, ymddiriedwch yn yr Arglwydd: efe yw eu porth a'i tarian.

12 Yr Arglwydd a'n cofiodd ni; efe *a'n* bendithia: bendithia efe dŷ Israël; bendithia efe dŷ Aaron.

g Psa. 128.1,4 † Heb. *God-a.* 13 g Bendithia efe y rhai a ofnant yr Arglwydd, fychain † a mawrion.

14 Yr Arglwydd a'ch 'chwanega chwi fwyfwy, chwychwi a'ch plant hefyd.

15 Bendigedig ydych chwi gan yr Arglwydd, yr hwn a wnaeth nef a daiar.

16 Y nefoedd, *ie* 'r nefoedd *ydynt* eiddo yr Arglwydd: a'r ddaiar a roddes efe i feibion dynion.

h Psa. 6.5. & 88.10, 11, 12. Esay 38.18. i Dan. 2.20. 17 h Y meirw ni folianmant yr Arglwydd, na 'r neb sydd yn disgyn i ddistawrwydd.

18 i Ond nyni a fendithiwn yr Arglwydd o hyn allan ac yn dragywydd. Molwch yr Arglwydd.

PSAL. CXVI. *Boreuol weddi.*

1 Dafydd yn dangos ei gariad a'i ddlêd tu-ag at Dduw am ei wared ef: 12 ac yn ymegnio i fod yn ddiolchgar.

DA gennyf wrando o'r Arglwydd ar fy llef a'm gweddiau.

2 Am ostwng o honaw ei glust attaf, am hynny llefaf tros fy nyddiau *arno ef.*

a Psa. 18.5,6. 3 a Gofidion angau a'm cylchynasant, a gofidiau uffern a'm † daliasant; ing a blinder a gefais. † Heb. *camsant.*

4 Yna y gelwais ar enw 'r Arglwydd; attolwg, Arglwydd, gwared fy enaid.

5 Graslawn *yw* 'r Arglwydd, a chyfiawn; a thosturiol yw ein Duw ni.

6 Yr Arglwydd sydd yn cadw y rhai annichellgar: tlodais, ac efe a'm hachubodd.

7 Dychwel, ô fy enaid, i th orphywysfa; canys b yr Arglwydd fu dda wrthyt. b Psa. 13.6

c Ec. 36.29. 8 c O herwŷdd it' waredu fy enaid oddiwrth angau, fy llygaid oddiwrth ddagrau, a'm traed rhag llithro:

d Psa. 27.13. 9 Rhodiaf o flaen yr Arglwydd f yn nhîr y rhai byw.

e 2 Cor. 4.13. 10 e Credais, am hynny y lleferais: cystuddiwyd fi 'n ddirfawr.

f Ps. 31.22. g Rhuf. 3.4. 11 f Mi a ddywedais yn fy ffrwst, g Pob dyn *sydd* gelwyddog.

12 Beth a dalaf i'r Arglwydd *am* ei holl ddoniau i mi?

13 Phiol iechydwriaeth a gymmeraf, ac ar enw 'r Arglwydd y galwaf.

h Ps. 22.25. Ad. 18. 14 h Fy addunedau a dalaf i'r Arglwydd, yn awr yngŵydd ei holl bobl ef.

i Ps. 72.14. 15 i Gwerth-fawr yngolwg yr Arglwydd *yw* marwolaeth ei sainct ef.

k Ps. 143.12. l Ps. 86. 16 O Arglwydd, yn ddiau k dy wâs di *ydwyf fi*, dy wâs di *ydwyf fi*, l mâb dy wasanaeth-wraig; dattodaist fy rhwymau.

m Lef. 7.12. 17 Aberthaf i ti m aberth moliant; a galwaf ar enw 'r Arglwydd.

n Ad. 14. 18 n Talaf fy addunedau i'r Arglwydd, yn awr yngŵydd ei holl bobl;

19 Ynghynteddoedd tŷ 'r Arglwydd, yn dy ganol di, ô Jerusalem. Molwch yr Arglwydd.

PSAL. CXVII.

Cyngor i foliannu Duw am ei drugaredd a'i wirionedd.

a Rhuf. 15. 11. 1 MOlwch yr Arglwydd, yr holl genhedloedd: clodforwch ef, yr holl bobloedd.

2 O herwŷdd ei drugaredd ef tu-ag attom ni sydd fawr: a gwirionedd yr Arglwydd *a bery* yn dragywydd. Molwch yr Arglwydd.

PSAL. CXVIII.

1 Cyngor i foliannu Duw am ei drugaredd. 5 Y Psalmydd wrth a brofasai efe ei hun, yn dangos mor dda ydyw hyderu ar Dduw. 19 Mynegi dyfodiad Christ yn ei deyrnas, tan rith a chysgod y Psalmydd.

a 1 Chr. 16. Psa. 106. & 107. 1. & 136. 1. 1 a CLodforwch yr Arglwydd; canys da yw: o herwŷdd ei drugaredd *a bery* yn dragywydd.

b Edr. Psa. 115. 9-11. 2 b Dyweded Israël yr awr hon, fod ei drugaredd ef *yn parhau* yn dragywydd.

3 Dyweded tŷ Aaron yn awr, fod ei drugaredd ef *yn parhau* yn dragywydd.

4 Yn awr dyweded y rhai a ofnant yr Arglwydd, fod ei drugaredd ef *yn parhau* yn dragywydd.

c Psa. 118. † Heb. *Allan o'r.* d Psa. 118. 5 c † Mewn ing y gelwais ar yr Arglwydd; yr Arglwydd a'm clybu, *ac* d *a'm gosododd* mewn ehangder.

6 e Yr

6 [e] Yr ARGLWYDD *ſydd* gyd-a mi, nid ofnaf: beth a wnâ dyn i mi?

7 [f] Yr ARGLWYDD *ſydd* gyd-a mi ym mhlith fy nghynnorthwy-wŷr: am hynny y câf weled *fy ewyllys* ar fy nghaſeion.

8 [g] Gwell *yw* gobeithio yn yr ARGLWYDD nag ymddiried mewn dyn.

9 [h] Gwell *yw* gobeithio yn yr ARGLWYDD nag ymddiried mewn tywyſogion.

10 Yr holl genhedloedd a'm hamgylchynaſant: ond yn enw 'r ARGLWYDD mi a'i torraf hwynt ymaith.

11 Amgylchynaſant fi; ïe amgylchynaſant fi; ond yn enw 'r ARGLWYDD mi a'i torraf hwynt ymaith.

12 Amgylchynaſant fi [i] fel gwenyn; diffoddaſant [k] fel tân drain: o herwŷdd yn enw 'r ARGLWYDD mi a'i torraf hwynt ymaith.

13 Gan wthio y gwthiaiſt fi fel y ſyrthiwn: ond yr ARGLWYDD a'm cynnorthwyodd.

14 [l] Yr ARGLWYDD *yw* fy nerth *a'm* cân; ac ſydd iechydwriaeth i mi.

15 Llef gorfoledd ac iechydwriaeth *ſydd* ym mhebyll y cyfiawn: deheu-law 'r ARGLWYDD ſydd yn gwneuthur grymmuſder.

16 Deheu-law 'r ARGLWYDD a dderchafwyd: deheu-law 'r ARGLWYDD ſydd yn gwneuthur grymmuſder.

17 [m] Ni byddaf farw, onid byw; a mynegaf weithredoedd yr ARGLWYDD.

18 Gan goſpi i'm coſpodd yr ARGLWYDD: ond ni'm rhoddodd i farwolaeth.

19 [n] Agorwch i mi byrth cyfiawnder: âf i mewn iddynt, *a* chlodforaf yr ARGLWYDD.

20 Dyma borth yr ARGLWYDD, [o] y rhai cyfiawn a ânt i mewn iddo.

21 Clodforaf di, o herwŷdd i ti fy ngwrando, a'th fod yn iechydwriaeth i mi.

22 [p] Y maen a wrthododd yr adeilad-wŷr a aeth yn ben i'r gongl.

23 O'r ARGLWYDD y daeth hyn; hyn *oedd* ryfedd yn ein golwg ni.

24 Dyma 'r dydd a wnaeth yr ARGLWYDD; gorfoleddwn, a llawenychwn ynddo.

25 Attolwg, ARGLWYDD, achub yn awr: attolwg, ARGLWYDD, pâr yn awr lwyddiant.

26 [q] Bendigedig yw a ddêl yn enw 'r ARGLWYDD: bendithiaſom chwi o dŷ 'r ARGLWYDD.

27 Duw yw 'r ARGLWYDD, yr hwn a lewyrchodd i ni; rhwymwch yr aberth â rhaffau hyd wrth gyrn yr allor.

28 Fy Nuw *ydwyt* ti, mi a'th glodforaf; derchafaf di, fy Nuw.

29 Clodforwch yr ARGLWYDD; canys dy *yw*: o herwŷdd yn dragywydd *y pery* ei drugaredd ef.

PSAL. CXIX. *Prydnhawnol weddi.*

Y Pſalm hon ſydd yn cynnwys amryw weddïau, a moliannau, ac addewidion ufudd-dod.

ALEPH.

GWŷn fyd y rhai perffaith *eu* ffordd, [a] y rhai a rodiant ynghyfraith yr ARGLWYDD.

2 Gwŷn fyd y rhai a gadwant ei dyſtiolaethau ef; *ac* a'i ceiſiant ef â'i holl galon.

3 [b] Y rhai hefyd ni wnânt anwiredd, hwy a rodiant yn ei ffyrdd ef.

4 Ti a orchymynnaiſt gadw dy orchymynion yn ddyfal.

5 O am gyfeirio fy ffyrdd i gadw dy ddeddfau!

6 Yna ni'm gwradwyddid, pan edrychwn ar dy holl orchymynnion.

7 [c] Clodforaf di ag uniondeb calon, pan ddyſgwyf farnedigaethau dy gyfiawnder.

8 Cadwaf dy ddeddfau; na âd fi 'n hollawl.

BETH.

9 PA fodd y glanhâ llangc ei lwbr? wrth ymgadw yn ôl dy air di.

10 A'm holl galon i'th geiſiais, na âd i mi gyfeiliorni oddïwrth dy orchymynnion.

11 [d] Cuddiais dy ymadroddion yn fy nghalon, fel na phechwn i'th erbyn.

12 Ti, ARGLWYDD, *wyt* fendigedig: [e] dyſg i mi dy ddeddfau.

13 A'm gwefuſau y treuthais holl farnedigaethau dy enau.

14 Bu mor llawen gennyf ffordd dy dyſtiolaethau â'r holl olud.

15 Yn dy orchymynnion y myfyriaf, ac ar dy lwybrau yr edrychaf.

16 Yn dy ddeddfau 'r ymddigriſaf; nid anghofiaf dy air.

GIMEL.

17 BYdd dda wrth dy wâs, *fel* y byddwyf byw, ac y cadwyf dy air.

18 Datcuddia fy llygaid, fel y gwelwyf *bethau* rhyfedd allan o'th gyfraith di.

19 [f] Dïeithr ydwyf fi ar y ddaiar: na chudd di rhagof dy orchymynnion.

20 [g] Drylliwyd fy enaid gan awŷdd i'th farnedigaethau bob amſer.

21 Ceryddaiſt y beilchion melltigedig, y rhai a gyfeiliornant oddïwrth dy orchymynnion.

22 Trô oddïwrthyf gywilydd a dirmyg; oblegid dy dyſtiolaethau di a gedwais.

23 Tywyſogion hefyd a eiſteddaſant, *ac* a ddywedaſant i'm herbyn: dy wâs ditheu a fyfyriai yn dy ddeddfau.

24 [h] A'th dyſtiolaethau *oeddynt* fy hyfrydwch a'm cynghor-wŷr.

DALET H.

25 [i] GLynodd fy enaid wrth y llwch: [k] bywhâ fi 'n ôl dy air.

26 Fy ffyrdd a fynegais, a gwrandewaiſt fi: [l] dyſg i mi dy ddeddfau.

27 Gwnâ i mi ddeall ffordd dy orchymynnion; ac mi a fyfyriaf yn dy ryfeddodau.

28 [m] Diferodd fy enaid gan ofid: nertha fi 'n ôl dy air.

29 Cymmer oddïwrthyf ffordd y celwŷdd; ac yn raſlawn dôd i mi dy gyfraith.

30 Dewiſais ffordd gwirionedd: goſodais dy farnedigaethau *o'm blaen.*

31 Glynais wrth dy dyſtiolaethau: ô ARGLWYDD, na'm gwradwydda.

32 Ffordd dy orchymynnion a redaf, pan n Eſa. 60.5. ehangech fy nghalon.

HE. *Boreuol weddi.*

o Ad. 12. 33 ° DYſg i mi, ô ARGLWYDD, ffordd dy ddeddfau, a chadwaf hi *byd* y diwedd.

34 Gwnâ i mi ddeall, a chadwaf dy gyfraith: ie cadwaf hi â'm holl galon.

35 Gwnâ i mi gerdded yn llwybr dy orchymynniôn; canys ynddo y mae fy ewyllys.

36 Goſtwng fy nghalon at dy dyſtiolaethau, ac nid at gybydd-dra.

p Eſa. 33.15. q Dih. 23.5. 37 p Trô heibio fy llygaid, rhag q edrych ar wagedd: *a* bywhâ fi yn dy ffyrdd.

38 Siccrhâ dy air i'th wâs, yr hwn *ſy 'n ymroddi* i'th ofn di.

39 Trô heibio fy ngwradwydd yr wyf yn ei ofni: canys dy farnedigaethau *ſydd* dda.

40 Wele awyddus ydwyf i'th orchymynnion: r Ad. 25, 88, 107, 149, 156, 159. r gwnâ i mi fyw yn dy gyfiawnder.

VAU.

41 DEued i mi dy drugaredd, ARGLWYDD, *a*'th iechydwriaeth yn ôl dy air.

‡ Neu, *yr attebaſ beth i'r hwn a'm ceryddo.* 42 Yna ‡ yr attebaf i'm cablydd: o herwŷdd yn dy air y gobeithiais.

43 Na ddwg ditheu air y gwirionedd o'm genau yn llwyr: o herwŷdd yn dy farnedigaethau di y gobeithiais.

44 A'th gyfraith a gadwaf yn waſtadol, byth ac yn dragywydd.

45 Rhodiaf hefyd mewn changder: o herwŷdd dy orchymynnion di a geiſiaf.

ſ Pſa. 138.1. Mat. 10. 18, 19. 46 f Ac am dy dyſtiolaethau di y llefaraf o flaen brenhinoedd, ac ni bydd cywilydd gennyf.

47 Ac ymddigrifaf yn dy orchymynnion, y rhai a hoffais.

48 A'm dwylo a dderchafaf at dy orchymynnion, y rhai a gerais; ac mi a fyfyriaf yn dy ddeddfau.

ZAIN.

49 COfia y gair wrth dy wâs, yn yr hwn y peraiſt i mi obeithio.

50 Dyma fy nghyſſur yn fy nghyſtudd: canys dy air di a'm bywhaodd i.

51 Y beilchion a'm gwatwaraſant yn ddirfawr: *er hynny* ni throais oddiwrth dy gyfraith di.

52 Cofiais, ô ARGLWYDD, dy farnedigaethau er ioed; ac ymgyſſurais.

53 Dychryn a ddaeth arnaf, oblegid yr annuwolion, y rhai ſydd yn gadu dy gyfraith di.

54 Dy ddeddfau oedd fy nghân yn nhŷ fy mhererindod.

r Pſal. 63.6. 55 r Cofiais dy enw, ARGLWYDD, y nôs; a chedwais dy gyfraith.

56 Hyn oedd gennyf, am gadw o honof dy orchymynnion di.

CHETH.

u Pſal. 16.5. Jer. 10. 16. Galar 3.24. 57 u O ARGLWYDD, fy rhan *ydwyt*; dywedais y cadwn dy eiriau.

58 Ymbiliais â'th wyneb *â'm* holl galon: trugarhâ wrthyt yn ôl dy air.

59 Meddyliais am fy ffyrdd, a throais fy nhraed at dy dyſtiolaethau di.

60 Bryſſiais, ac nid oedais gadw dy orchymynnion.

61 ‡ Minteioedd yr annuwolion a'm hyſpeiliaſant: *ond* nid anghofiais dy gyfraith di. ‡ Neu, *Bydinoedd*

62 Hanner nôs y cyſodai i'th foliannu, am farnedigaethau dy gyfiawnder.

63 Cyfaill *ydwyf fi* i'r rhai oll a'th ofnant, ac i'r rhai a gadwant dy orchymynnion.

64 Llawn yw 'r ddaiar o'th drugaredd, ô ARGLWYDD: x dyſg i mi dy ddeddfau. x Ad 12.

TETH.

65 GWnaethoſt yn dda â'th wâs, ô ARGLWYDD, yn ôl dy air.

66 Dyſg i mi iawn ddeall a gwybodaeth: o herwŷdd dy orchymynnion di a gredais.

67 y Cyn fy nghyſtuddio yr oeddwn yn cyfeiliorni: ond yn awr cedwais dy air di. y Ad. 7. Jer. 31. 19.

68 Da *ydwyt*, a daionus; z dyſg i mi dy ddeddfau. z Ad 12.

69 Y beilchion a glyttiaſant gelwŷdd i'm herbyn: minneu a gadwaf dy orchymynnion â'm holl galon.

70 a Cyn fraſed a'r bloneg yw eu calon: minneu a ymddigrifais *yn* dy gyfraith di. a Pſ. 17. Eſay 6.

71 b Da yw i mi fy nghyſtuddio; fel y dyſgwn dy ddeddfau. b Ad. 5. Heb. 12. 10, 11.

72 c Gwell i mi gyfraith dy enau nâ miloedd *o* aur ac arian. c Pſ. 19. Ad. 13. Dih. 8.

IOD. *Prydnhawnol weddi.*

73 d DY ddwylo a'm gwnaethant, ac a'm lluniaſant: pâr i mi ddeall, fel y dyſgwyf dy orchymynnion. d Job 10. Pſal. 100. & 138.

74 e Y rhai a'th ofnant a'm gwelant, ac a lwenychant; oblegid gobeithio o honof yn dy air di. e Pſal.

75 Gwn, ARGLWYDD, mai † cyfiawn *yw* dy farnedigaethau; ac f mai mewn ffyddlondeb i'm cyſtuddiaiſt. † Heb. cyfiawnder. f Heb. 12.

76 Bydded attolwg dy drugaredd i'm cyſſuro, yn ôl dy air i'th waſanaeth-wr.

77 Deued i mi dy drugareddau, fel y byddwyf byw: o herwŷdd g dy gyfraith *yw* fy nigrifwch. g Ad. 2. 47, 57.

78 Cywilyddier y beilchion, canys gwnânt gam â mi yn ddiachos: *ond* myfi a fyfyriaf yn dy orchymynnion di.

79 Troër attafi y rhai a'th ofnant di, a'r rhai a adwaenant dy dyſtiolaethau.

80 Bydded fy nghalon yn berffaith yn dy ddeddfau; fel na'm cywilyddier.

CAPH.

81 h DEffygiodd fy enaid am dy iechydwriaeth: wrth dy air yr ydwyf yn diſgwil. h Pſal.

82 i Y mae fy llygaid yn pallu am dy air, gan ddywedyd, Pa bryd i'm diddeni? i Pſal. 6. Ad. 13.

83 Canys k ydwyf fel coſtrel mewn mŵg; *ond* nid anghofiais dy ddeddfau. k Job 30.

84 l Pa nifer *yw* dyddiau dy wâs? pa bryd y gwnei farn ar y rhai a'm herlidiant? l Pſal.

85 m Y

85 [m] Y beilchion a gloddiasant byllau i mi, yr hyn nid yw wrth dy gyfraith di.

86 Dy holl orchymynnion *ydynt* ‡ wirionedd: ar gam i'm herlidiasant; cymmorth fi.

87 Braidd na'm difasant ar y ddaiar: minneu ni adewais dy orchymynnion.

88 [n] Bywhâ fi yn ôl dy drugaredd; felly y cadwaf dystiolaeth dy enau.

L A M E D.

89 [o] YN dragywydd, ô ARGLWYDD, y mae dy air wedi ei siccrhau yn y nefoedd.

90 Dy wirionedd sydd hyd genhedlaeth a chenhedlaeth: seiliaist y ddaiar, a hi a saif.

91 Wrth dy farnedigaethau y safant heddyw: canys dy weision yw pob peth.

92 Oni bae *fod* [p] dy ddeddf yn hyfrydwch i mi, darfuasai yna am danaf yn fy nghystudd.

93 Byth nid anghofiaf dy orchymynnion: canys â hwynt i'm bywheaist.

94 Eiddo ti ydwyf, cadw fi: o herwŷdd dy orchymynnion a geisiais.

95 Y rhai annuwiol a ddisgwiliasant am danaf i'm difetha: ond dy dystiolaethau di a ystyriaf fi.

96 [q] Yr ydwyf yn gweled diwedd ar bob perffeithrwydd: *ond* dy orchymyn di sydd dra ehang.

M E M.

97 MOr gu gennyf dy gyfraith di! [r] hi yw fy myfyrdod ‡ beunydd.

98 A'th orchymynnion yr ydwyt yn fy ngwneuthur yn ddoethach na'm gelynnion: canys byth y † maent gyd-a mi.

99 Deellais fwy nâ'm holl athrawŏn: o herwŷdd dy dystiolaethau *yw* fy myfyrdod.

100 Deellais yn well nâ'r henuriaid, am fy mod yn cadw dy orchymynnion di.

101 Atteliais fy nhraed oddiwrth bob llwybr drwg; fel y cadwn dy air di.

102 Ni chiliais oddiwrth dy farnedigaethau; herwŷdd ti a'm dysgaist.

103 [s] Mor felus yw dy eiriau † i'm genau! *melusach* nâ mêl i'm safn.

104 Trwy dy orchymynnion di y pwyllais: am hynny [t] y casseais bob gau lwybr.

N U N. }{ *Boreuol weddi.*

105 ‡ [u] LLusern *yw* dy air i'm traed, a llewŷrch i'm llwybr.

106 [x] Tyngais, a chyflawnaf, y cadwn farnedigaethau dy gyfiawnder.

107 Cystuddiwyd fi yn ddirfawr: [y] bywhâ fi, ô ARGLWYDD, yn ôl dy air.

108 Attolwg, ARGLWYDD, bydd fodlon i ewyllysgar offrymmau fy ngenau, a [z] dysg i mi dy farnedigaethau.

109 [a] Ỽ *mae* fy enaid yn fy llaw yn oestadol: er hynny nid wyf yn anghofio dy gyfraith.

110 [b] Y rhai annuwiol a osodasant fagl i mi: ond ni chyfeiliornais oddiwrth dy orchymynnion.

111 [c] Cymmerais dy orchymynnion yn etifeddiaeth dros byth: o herwŷdd [d] llawenydd fy nghalon ydynt.

112 Gostyngais fy nghalon i wneuthur dy ddeddfau byth *hyd* y diwedd.

S A M E C H.

113 MEddyliau *ofer* a gasseais; a'th gyfraith di a hoffais.

114 [e] Fy lloches a'm tarian ydwyt: yn dy air y gobeithiaf.

115 [f] Ciliwch oddiwrthyf, rai drygionus: canys cadwaf orchymynnion fy Nuw.

116 Cynnal fi yn ôl dy air, fel y byddwyf byw: ac na âd i mi gywilyddio am fy ngobaith.

117 Cynnal fi, a diangol fyddaf: ac ar dy ddeddfau yr edrychaf yn wastadol.

118 Sethraist y rhai oll a gyfeiliornant oddiwrth dy ddeddfau: canys twyllodrus yw eu dichell hwynt.

119 † Bwriaist heibio holl annuwolion y tîr [g] *fel* sothach: am hynny 'r hoffais dy dystiolaethau.

120 [h] Dychrynnodd fy nghnawd rhag dy ofn, ac ofnais rhag dy farnedigaethau.

A I N.

121 GWneuthym farn a chyfiawnder: na âd fi i'm gorthrym-wyr.

122 Mechnïa dros dy wâs er daioni: na âd i'r beilchion fy ngorthrymmu.

123 [i] Fy llygaid a ballasant am dy iechydwriaeth, ac am ymadrodd dy gyfiawnder.

124 Gwnâ i'th wâs yn ôl dy drugaredd; a [k] dysg i mi dy ddeddfau.

125 Dy wâs ydwyf fi; pâr i mi ddeall, fel y gwypwyf dy dystiolaethau.

126 Amser *yw* i'r ARGLWYDD weithio: diddymmasant dy gyfraith di.

127 [l] Am hynny 'r hoffais dy orchymynnion yn fwy nag aur; ïe yn fwy nag aur coeth.

128 Am hynny uniawn y cyfrifais *dy* orchymynnion am bob peth; *a* [m] chasseais bob gau lwybr.

P E.

129 RHyfedd yw dy dystiolaethau: am hynny y ceidw fy enaid hwynt.

130 Agoriad dy eiriau a rydd oleuni; [n] pair ddeall i rai annichellgar.

131 Agorais fy ngenau a dyheais; oblegid ăwyddus oeddwn i'th orchymynnion di.

132 [o] Edrych arnaf, a thrugarhâ wrthyf, [p] yn ôl *dy* arfer ‡ i'r rhai a garant dy enw.

133 [q] Cyfarwydda fy nghamrau yn dy air: ac [r] na lywodraethed dim anwiredd arnaf.

134 Gwared fi oddiwrth orthrymder dynion: felly y cadwaf dy orchymynnion.

135 [s] Llewyrcha dy wyneb ar dy wâs: a [t] dysg i mi dy ddeddfau.

136 [u] Afonydd o ddyfroedd a redant o'm llygaid; am na chadwasant dy gyfraith di.

TSADI.

137 CYfiawn *ydwyt* ti, ô ARGLWYDD, ac uniawn yw dy farnedigaethau.

138 Dy dyſtiolaethau y rhai a orchymynnaiſt ydynt † gyfiawn a ffyddlon iawn.

† Heb. *gyfiawnder a ffyddlondeb.*

139 [x] Fy Zêl a'm ‡ difaodd; o herwŷdd i'm gelynnion anghofio dy eiriau di.

‡ Heb. *torrodd ymaith.*

140 [y] Purwyd dy ymadrodd yn ddirfawr: am hynny y mae dy wâs yn ei hoffi.

[x] Pſ. 69. 9. Ioan 2. 17.

[y] Pſal. 12. 6. & 18. 30. Dih. 30. 5.

141 Bychan *ydwyf fi* a dirmygus: *ond* nid anghofiais dy orchymynnion.

142 Dy gyfiawnder *ſydd* gyfiawnder byth, a'th gyfraith *ſydd* wirionedd.

143 Adfyd a chyſtudd † a'm goddiweddaſant: a'th orchymynnion *oedd* fy nigrifwch.

† Heb. *cawſant.*

144 Cyfiawnder dy dyſtiolaethau *a bery* yn dragywydd: gwnâ i mi ddeall, a byw fyddaf.

COPH } { *Prydnhawnol weddi.*

145 LLefais â'm holl galon; clyw fi, ô ARGLWYDD: dy ddeddfau a gadwaf.

146 Llefais arnat; achub fi, ‡ a chadwaf dy dyſtiolaethau.

‡ Neu, *fel y cadwyf.*

147 [z] Achubais flaen y cyfddydd, a gwaeddais; wrth dy air y diſgwiliais.

[z] Pſal. 5. 3. & 130. 6.

148 [a] Fy llygaid a achubaſant flaen gwiliadwriaethau *y nôs*, i fyfyrio yn dy air di.

[a] Pſal. 63. 1, 6.

149 Clyw fy llef yn ôl dy drugaredd: ARGLWYDD, [b] bywhâ fi yn ôl dy farnedigaethau.

[b] Ad. 40, 154.

150 Y rhai a ddilynant ſgelerder a neſſaſant *arnaf*: ymbellaſant oddiwrth dy gyfraith di.

151 Titheu, ARGLWYDD, *wyt* agos; a'th holl orchymynnion *ſydd* wirionedd.

152 Er yſtalm y gwyddwn am dy dyſtiolaethau, ſeilioo honot hwynt yn dragywydd.

RESH.

153 GWêl fy nghyſtudd, a gwared fi: canys nid anghofiais dy gyfraith.

154 [c] Dadleu fy nadl, a gwared fi: [d] bywhâ fi yn ôl dy air.

[a] Pſa. 35. 1. Mic. 7. 9.

[d] Ad. 40.

155 [e] Pell *yw* iechydwriaeth oddiwrth y rhai annuwiol: o herwŷdd ni cheiſiant dy ddeddfau di.

[e] Job 5. 4.

156 Dy drugareddau, ARGLWYDD, *ſydd* aml: [f] bywhâ fi yn ôl dy farnedigaethau.

[f] Ad. 149.

157 Llawer ſydd yn fy erlid, ac yn fy ngwrthwynebu; *er hynny* ni throais oddiwrth dy dyſtiolaethau.

158 Gwelais y troſedd-wŷr, a greſſynais; am na chadwent dy air di.

159 Gwêl fy mod yn hoffi dy orchymynnion: ARGLWYDD, [g] bywhâ fi yn ôl dy drugarogrwydd.

[g] Ad. 88.

160 † Gwirionedd o'r dechreuad yw dy air: a phob un o'th gyfiawn farnedigaethau *a bery* yn dragywydd.

† Heb. *Dechreuad dy air ſydd wirionedd.*

SCHIN.

161 TYwyſogion a'm herlidiaſant heb achos; er hynny fy nghalon a grynnai rhag dy air di.

162 Llawen ydwyf fi oblegid dy air, fel *un* yn cael ſglyfaeth lawer.

163 Celwŷdd a gaſſeais, ac a ffieiddiais: a'th gyfraith di a hoffais.

164 Seith-waith yn y dydd yr ydwyf yn dy glodfori; o herwŷdd dy gyfiawn farnedigaethau.

165 [h] Heddwch mawr *ſydd* i'r rhai a garant dy gyfraith: ac nid *oes* dramgwydd iddynt.

[h] Dih. 3.

166 [i] Diſgwiliais wrth dy iechydwriaeth di, ô ARGLWYDD; a gwneuthym dy orchymynnion.

[i] Gen. 49. 18. Ad. 174.

167 Fy enaid a gadwodd dy dyſtiolaethau; a hoff iawn gennyf hwynt.

168 Cedwais dy orchymynnion a'th dyſtiolaethau: canys y mae fy holl ffyrdd ger dy fron di.

TAU.

169 NEſſaëd fy ngwaedd o'th flaen, ARGLWYDD: gwnâ i mi ddeall yn ôl dy air.

170 Deued fy ngweddi ger dy fron: gwared fi yn ôl dy air.

171 [k] Fy ngwefuſau a draetha ſoliant, pan ddyſgech i mi dy ddeddfau.

[k] Ad. 51.

172 Fy nhafod a ddatcan dy air: o herwŷdd dy holl orchymynnion *ſydd* gyfiawnder.

173 Bydded dy law i'm cynnorthwyo; o herwŷdd [l] dy orchymynnion di a ddewiſais.

[l] Joſ. 24. Dih. 1.

174 [m] Hiraethais, ô ARGLWYDD, am dy iechydwriaeth: [n] a'th gyfraith *yw* fy hyfrydwch.

[m] Ad. 40. [n] Ad. 16. 47, 77.

175 Bydded byw fy enaid, ſel i'th ſolianno di; a chynnorthwyed dy farnedigaethau fi.

176 [o] Cyfeiliornais fel dafad wedi colli: cais dy wâs; oblegid nid anghofiais dy orchymynnion.

[o] Eſa. 53. Luc 15. 4, &c.

PSAL. CXX. } { *Boreuol weddi.*

1 Daſydd yn gweddïo yn erbyn Doëg, 3 yn ceryddu ei dafod ef, 5 yn cwyno fod yn rhaid iddo gyttal a bucheddu gyd-a'r enwir.

¶ Caniad y graddau.

AR yr ARGLWYDD y gwaeddais [a] yn fy nghyfyngder; ac efe a'm gwrandawödd i.

[a] Pſ. 18. Jon. 2.

2 ARGLWYDD, gwared fy enaid oddiwrth wefuſau celwyddog, *ac* oddiwrth dafod twyllodrus.

3 ‡ Beth a roddir i ti? neu pa beth a wneir i ti, dydi dafod twyllodrus?

‡ Neu, *Beth a rydd* [illegible]

4 Llymmion ſaethau cawr, ynghŷd â marwor meryw.

5 Gwae fi fy mod yn preſſwylio *ym* Meſech, yn cyfanneddu [b] ym mhebyll Cedar.

[b] Jer. 49.

6 Hîr y trigodd fy enaid gyd-a'r hwn oedd yn caſſau tangneddyf.

7 Heddychol ydwyf fi: ond pan leſarwyf, y maent *yn barod* i ryfel.

PSAL. CXXI.

Mawr ddïogelwch y duwiol ſydd yn hyderu ar nawdd ac amddiffyn Duw.

¶ Caniad y graddau.

‡ DErchafaf fy llygaid i'r mynyddoedd, o'r lle y daw fy nghymmorth.

‡ Neu, *Adfeiddiaf*

2 [a] Fy

2 [a]Fy nghymmorth *a ddaw* oddiwrth yr ARGLWYDD, yr hwn a wnaeth nefoedd a daiar.

3 Ni âd efe i'th droed lithro: ac [b]ni huna dy geidwad.

4 Wele, ni huna ac ni chwſg ceidwad Iſraël.

5 Yr ARGLWYDD *yw* dy geidwad; yr ARGLWYDD *yw* [c]dy gyſgod [d]ar dy ddeheu-law.

6 [e]Ni'th dery 'r haul y dydd, na'r lleuad y nôs.

7 Yr ARGLWYDD a'th geidw rhag pob drwg: efe a geidw dy enaid.

8 Yr ARGLWYDD [f]a geidw dy fynediad, a'th ddyfodiad, o'r pryd hyn hyd yn dragywydd.

PSAL. CXXII.

1 *Dafydd yn dangos ei lawenydd tros yr Eglwys,* 6 *ac yn gweddïo am heddwch iddi.*

¶ Caniad y graddau o'r eiddo Dafydd.

LLawenychais pan ddywedent wrthyf, Awn i dŷ 'r ARGLWYDD.

2 Ein traed a ſafant o fewn dy byrth di, ô Jeruſalem.

3 Jeruſalem a adeiladwyd fel dinas [a]wedi ei chyd-gyſſylltu ynddi ei hun.

4 [b]Yno 'r eſgyn y llwythau, llwythau 'r ARGLWYDD, [c]yn dyſtiolaeth i Iſraël, i foliannu enw 'r ARGLWYDD.

5 Canys yno †y goſodwyd gorſedd-feingciau barn, gorſedd-feingciau tŷ Dafydd.

6 Dymunwch heddwch Jeruſalem: llwydded y rhai a'th hoffant.

7 Heddwch fyddo o fewn dy ragfur, *a* ffyniant yn dy balaſſau.

8 Er mwyn fy mrodyr a'm cyfeillion y dywedaf yn awr, Heddwch *fyddo* i ti.

9 Er mwyn tŷ 'r ARGLWYDD ein Duw [d]y ceiſiaf i ti ddaioni.

PSAL. CXXIII.

1 *Y duwiol yn dangos eu hyder ar Dduw,* 3 *ac yn gweddïo ar gael eu gwared oddiwrth ddirmyg.*

¶ Caniad y graddau.

ATtat [a]ti y derchafaf fy llygaid, ti yr hwn [b]a breſſwyli yn y nefoedd.

2 Wele, fel *y mae* llygaid gweiſion ar law eu meiſtred, *neu* fel *y mae* llygaid llaw-forwŷn ar law ei meiſtres; felly *y mae* ein llygaid ni ar yr ARGLWYDD ein Duw, hyd oni thrugarhao efe wrthym ni.

3 Trugarhâ wrthym, ARGLWYDD, trugarhâ wrthym; canys llanwyd ni â dirmyg yn ddirfawr.

4 Yn ddirfawr y llanwyd ein henaid â gwatwargerdd y rhai goludog, *ac* â diyſtyrwch y beilchion.

PSAL. CXXIV.

Yr Eglwys yn bendithio Duw am ei ryfeddol ymwared.

¶ Caniad y graddau o'r eiddo Dafydd.

ONi buaſai 'r ARGLWYDD yr hwn a fu gyda ni, [a]y gall Iſraël ddywedyd yn awr;

2 Oni buaſai 'r ARGLWYDD yr hwn a fu gyda ni, pan gyfododd dynion yn ein herbyn;

3 Yna i'n llyngcaſent ni yn fyw, pan enynnodd eu llîd hwynt i'n herbyn:

4 Yna y dyfroedd a lifaſai troſom, y ffrwd a aethai tros ein henaid:

5 Yna 'r aethai tros ein henaid ddyfroedd ‡ chwyddedig.

6 Bendigedig fyddo 'r ARGLWYDD, yr hwn ni roddodd ni yn yſglyfaeth i'w dannedd hwynt.

7 Ein henaid a ddianggodd [b]fel aderyn o fagl yr adarwŷr: y fagl a dorrwyd, a ninnau a ddianghaſom.

8 [c]Ein porth ni ſydd yn enw 'r ARGLWYDD, yr hwn a wnaeth nefoedd a daiar.

PSAL. CXXV.

1 *Diogelwch y rhai ſy yn ymddiried yn Nuw.* 4 *Gweddi tros y duwiol, ac yn erbyn yr annuwiol.*

¶ Caniad y graddau.

YRhai a ymddiriedant yn yr ARGLWYDD *fyddant* fel mynydd Sïon, *yr hwn* ni ſyflir, ond a bery yn dragywydd.

2 Fel *y mae* Jeruſalem *o'r* mynyddoedd o'i hamgylch; felly *y mae* 'r ARGLWYDD o amgylch ei bobl o'r pryd hyn hyd yn dragywydd.

3 Canys [a]ni orphywys gwialen annuwioldeb ar randir y rhai cyfiawn; rhag i'r rhai cyfiawn eſtyn eu dwylo at anwiredd.

4 Oh ARGLWYDD, gwnâ ddaioni i'r rhai daioous, ac i'r rhai uniawn yn eu calonnau.

5 Ond y rhai a ymdroant i'w [b]troſeydd, yr ARGLWYDD a'i gyrr gyd-a gweithredwŷr anwiredd: *a bydd* [c]tangneddyf ar Iſraël.

PSAL. CXXVI. *Prydnhawnol weddi.*

1 *Yr Eglwys wrth ddangos coffa o'i rhyfeddol ymwared allan o gaethiwed,* 4 *yn gweddïo am lwyddiant, ac yn ei brophwydo.*

¶ Caniad y graddau.

PAn †ddychwelodd yr ARGLWYDD gaethiwed Sïon, [a]yr oeddem fel rhai yn breuddwydio.

2 Yna [b]y llanwyd ein genau â chwerthin, a'n tafod â chanu: yna y dywedaſant ym myſg y cenhedloedd, Yr ARGLWYDD a †wnaeth bethau mawrion i'r rhai hyn.

3 Yr ARGLWYDD a wnaeth i ni bethau mawrion; *am hynny* 'r ydym yn llawen.

4 Dychwel, ARGLWYDD, ein caethiwed ni, fel yr afonydd yn y dehau.

5 [c]Y rhai ſydd yn hau mewn dagrau a ſedant mewn ‡ gorfoledd.

6 *Yr hwn* ſydd yn myned rhagddo, ac yn wylo, gan ddwyn ‡ hâd gwerthfawr, gan ddyfod a ddaw mewn gorfoledd, dan gludo ei yſgubau.

PSAL. CXXVII.

1 *Rhinwedd bendithion Duw.* 3 *Dawn Duw yw plant rhinweddol.*

¶ Caniad y graddau i Salomon.

O'S yr ARGLWYDD nid adeilada y tŷ, ofer y llafuria ei adeilad-wŷr wrtho: o's [a]yr ARGLWYDD

a Pſ. 124. 8.
b Pſ. 127. 1. Eſay 27. 3.
c Eſay 25. 4. d Pſal. 16. 8. Ac. 109. 31. e Pſal. 91. 5. Eſay 49. 10. Dat. 7. 16.
f Deu. 28. 6.
a Ddych Sam. 5. 9.
b Exo. 25. 17. a. 16. 16. a. 16. 34. Ardd. Ioſuat. Barnad. Ddiarh. 1. Add. 16. 47. 77. a Eſa. 5. Loc 1. 4, &c.
a Pſ. 118. Jon. 2.
a Pſ. 121. 1.
b Pſ. 115. 3.
a Pſ. 129. 1.
a Pſal. 121. 3, 4, 5.

a Pſ. 124. 8.
b Pſ. 127. 1. Eſay 27. 3.
c Eſay 25. 4. d Pſal. 16. 8. Mc. 109. 31. e Pſal. 91. 5. Eſay 49. 10. Dat. 7. 16.
f Deu. 28. 6.
a Pſal. 91. 3. Dih. 6. 5.
c Pſ. 121. 2.
‡ Brilchion.
a Dih. 22. 8. Eſay. 14. 5.
b Dih. 2. 15.
c Pſ. 128. 6. Gal. 6. 16.
a Act. 12. 9.
b Job 8. 21.
† Heb. *ddychwelodd ddychweliad Sion.*
† Heb. *fawrhaodd wneuthur â'r &c.*
c Edr. Jer. 31. 9, &c.
‡ Neu, *cân.*
‡ Neu, *had-leſſir.*
a Pſal. 121. 3, 4, 5.

GLWYDD ni cheidw 'r ddinas, ofer y gwilia y ceidwaid.

2 Ofer i chwi foreu-godi, myned yn hwyr i gyſgu, bwytta bara gofidiau: felly y rhydd efe hûn i'w anwylyd.

b Gē. 33. 5. & 48. 4. Joſ. 24. 3, 4. c Deu. 28. 4. d Edrych Job 5. 4. Dih. 27. 11. ‡ Neu, ddarſllyngant y gel. Megis. Pſal. 18. 44. Neu, ddiſoſthant.

3 Wele, b plant *ydynt* etiſeddiaeth yr ARGLWYDD: c ei wobr ef *yw* ffrwyth y grôth.

4 Fel *y mae* ſaethau yn llaw y cadarn; felly y *mae* plant ieuengctid.

5 Gwŷn ei fyd y gŵr a lanwodd ei gawell ſaethau â hwynt: d ni's gwradwyddir hwy, pan ‡ ymddiddanant â'r gelynnion yn y porth.

PSAL. CXXVIII.

Yr amryw fendithion ſydd yn canlyn y rhai a ofnant Dduw.

¶ Caniad y graddau.

a Pſ. 112. 1. a & 115. 13. & 119. 1.

GWŷn ei fyd pob un ſydd yn ofni 'r ARGLWYDD; yr hwn ſydd yn rhodio yn ei ffyrdd ef.

b Eſay 3. 10.

2 b Canys mwynhei lafur dy ddwylo: gwŷn dy fyd, a da fydd it'.

3 Dy wraig fydd fel gwin-wydden ffrwythlawn ar hŷd yſtlyſau dy dŷ: dy blant fel planhigion oliwydd o amgylch dy ford.

4 Wele, fel hyn yn ddiau y bendithir y gŵr a ofno 'r ARGLWYDD.

c Pſ. 134. 3.

5 c Yr ARGLWYDD a'th fendithia allan o Sïon; a thi a gei weled daioni Jeruſalem holl ddyddiau dy enioes:

d Pſ. 125. 5.

6 A thi a gei weled plant dy blant, *a* d thangneddyf ar Iſraël.

PSAL. CXXIX.

1 Y mae 'n annog i foliannu Duw am gadw Iſraël yn ei fawr gyſtuddiau. 5 Melldithio y rhai a gaſſânt Eglwys Duw.

¶ Caniad y graddau.

a Edrych Ezec. 23. 3. Hoſ. 2. 15. & 11. 1. b Pſ. 124. 1.

LLawer gwaith i'm cyſtuddiaſant a o'm hieuengctid, b y dichon Iſraël ddywedyd yn awr:

2 Llawer gwaith i'm cyſtuddiaſant o'm hieuengctid: etto ni'm gorfuant.

3 Yr arddwŷr a arddaſant ar fy nghefn; eſtynnaſant eu cwyſau yn hirion.

4 Yr ARGLWYDD ſydd gyfiawn: efe a dorrodd raffau y rhai annuwiol.

5 Gwradwydder hwy oll, a gyrrer yn eu hôl, y rhai a gaſſânt Sïon.

6 Byddant fel glaſ-wellt pen tai, yr hwn a

‡ Tyſo.

wywa cyn y ‡ tynner ef ymaith:

7 A'r hwn ni leinw y pladur-ŵr ei law; na'r hwn ſyddo yn rhwymo yr yſgubau, ei fynwes.

e Ruth 2. 4.

8 Ac ni ddywed y rhai a ânt heibio, c Bendith yr ARGLWYDD arnoch: bendithiwn chwi yn enw 'r ARGLWYDD.

PSAL. CXXX.

1 Y Pſalmydd yn dangos ei obaith mewn gweddi; 5 A'i ddioddefgarwch mewn gobaith. 7 Y mae yn annog Iſraël i obeithio yn Nuw.

¶ Caniad y graddau.

a Galar 3. 55. Jon 2. 2.

O'R dyfnder y llefais arnat, ô ARGLWYDD.

2 Arglwydd, clyw fy llefain; yſtyried dy gluſtiau wrth lef fy ngweddïau.

3 b O's creffi ar anwireddau, ARGLWYDD: ô Arglwydd, pwy a ſaif?

b Pſ. 143. 2.

4 Onid *y mae* gyd-a thi faddeuant, fel c i'th ofner:

c 1 Bren. 8. 40. Pſal. 2. 11. Jer. 33. 9. d Pſ. 37. 14. & 73. 20. & 80. 1. Eſay 8. 13. & 30. 18. e Pſ. 119. 147. ‡ Neu, y rhai ſydd yn gwilied am y bore w. f Pſal. 86. 5, 15. g Pſal. 103. 3, 4.

5 d Diſgwiliaf am yr ARGLWYDD, diſgwil fy enaid, ac yn ei air ef y gobeithiaf.

6 e Fy enaid *ſydd yn diſgwil* am yr ARGLWYDD yn fwy nag y mae y gwil-wŷr am y boreu; ‡ *yn fwy* nag y mae y gwil-wŷr am y boreu.

7 Diſgwilied Iſraël am yr ARGLWYDD: o herwŷdd f *y mae* trugaredd gyd-â'r ARGLWYDD, ac aml ymwared gyd-ag ef.

8 Ac g efe a wared Iſraël oddiwrth ei holl anwireddau.

PSAL. CXXXI.

1 Dafydd yn dangos ei oſtyngeiddrwydd, 3 ac yn annog Iſraël i obeithio yn Nuw.

¶ Caniad y graddau o'r eiddo Dafydd.

O ARGLWYDD, nid ymfalchïodd fy nghalon, ac nid ymdderchafodd fy llygaid: a ni rodiais ychwaith mewn pethau rhy fawr, a rhy † uchel i mi.

a Rhuf. 12. 16. † Heb. ryfedd. b Mat. 18. 1 Cor. 14. 20.

2 Eithr goſodais, a goſtegais fy enaid, b fel un wedi ei ddiddyfnu oddiwrth ei fam: fy enaid ſydd ynof fel un wedi ei ddiddyfnu.

3 Diſgwilied Iſraël wrth yr ARGLWYDD o'r † pryd hyn hyd yn dragywydd.

† Heb. awr hon.

PSAL. CXXXII. *Boreuol weddi.*

1 Dafydd yn ei weddi yn dangos i Dduw ei ddwyiol ofal tros yr Arch: 8 Yn gweddïo wrth ſymmudo yr Arch, 11 ac yn ail-adrodd addewidion Duw iddo.

¶ Caniad y graddau.

O ARGLWYDD, cofia Ddafydd, a'i holl flinder:

2 Y modd y tyngodd efe wrth yr ARGLWYDD, *ac* yr addunodd i a rymmus *Dduw* Jacob:

a Gē. 49. 24.

3 Ni ddeuaf i fewn pabell fy nhŷ, ni ddringaf ar erchwŷn fy ngwely;

4 b Ni roddaf gwſg i'm llygaid, na hûn i'm hamrantau,

b Dih. 6. 4.

5 Hyd oni chaffwyf le i'r ARGLWYDD, ‡ preſwylfod i rymmus *Dduw* Jacob.

‡ Heb. preſwylfa-ſydd.

6 Wele, clywſom am dani yn Ephrata: c cawſom hi ym meuſydd y coed.

c 1 Sa. 7. 1.

7 Awn i'w bebyll ef; d ymgrymmwn o flaen ei ſaingc draed ef.

d Pſal. 99. 5. & 132. 7.

8 c Cyfod, ARGLWYDD, i'th orphywyſfa; ti, ac Arch dy gadernid.

c Num. 10. 35. 2 Chron. 6. 41, 42. f Job 29. 14. Eſay 61. 10.

9 f Gwiſged dy offeiriaid gyfiawnder; a gorfoledded dy ſainct.

10 Er mwyn Dafydd dy wâs na thrô ymaith wyneb dy enneiniog.

11 g Tyngodd yr ARGLWYDD mewn gwirionedd i Ddafydd; ni thrŷ efe oddiwrth hynny: h O ffrwyth dy † gorph y goſodaf ar dy orſedd-faingc.

g Pſal. 89. 3, 4. 35. h 2 Sam. 7. 12. 1 Chron. 17. 11. Luc. 1. 69. Act. 2. 30. † Heb. ffrwyth.

12 O's ceidw dy feibion fy nghyfammod a'm tyſtiolaeth, y rhai a ddyſgwyf iddynt; eu meibion hwythau yn dragywydd a eiſteddant ar dy orſedd-faingc.

13 Canys

13 Canys dewisodd yr ARGLWYDD Sion; *ac* a'i chwenychodd yn drigfa iddo ei hun.

14 [i] Dyma fy ngorphywysfa yn dragywydd: yma y trigaf; canys chwennychais hi.

15 [k] Gan fendithio y bendithiaf ei lluniaeth: diwallaf ei thlodion â bara.

16 [l] Ei hoffeiriaid hefyd a wisgaf ag iechydwriaeth: a'i saint dan ganu a ganant.

17 [m] Yna y paraf i gorn Dafydd flaguro: darperais † lamp i'm henneiniog.

18 Ei elynion ef a wisgaf â chywilydd; arno yntef y blodeua ei goron.

PSAL. CXXXIII.

Budd cymmodeb y Saint.

¶ Caniad y graddau o'r eiddo Dafydd.

VVEle, mor ddaionus ac mor hyfryd *yw* [a] trigo o frodyr ynghŷd.

2 *Y mae* fel [b] yr enniaint gwerthfawr ar y pen, yn disgyn ar hŷd y farf, *sef* barf Aaron; yr hwn *oedd* yn disgyn ar hŷd ymyl ei wisgoedd ef:

3 Fel gwlith [c] Hermon, *ac fel y gwlith* yn disgyn ar fynyddoedd Sion: canys [d] yno y gorchymynnodd yr ARGLWYDD y fendith, *sef* bywyd yn dragywydd.

PSAL. CXXXIV.

Y mae 'n annog i fendithio Duw.

¶ Caniad y graddau.

VVEle, [a] holl weision yr ARGLWYDD; bendithiwch yr ARGLWYDD; [b] y rhai ydych yn sefyll yn nhŷ 'r ARGLWYDD y nôs.

2 Derchefwch eich dwylo ‡ yn y cyssegr; a bendithiwch yr ARGLWYDD.

3 [c] Yr ARGLWYDD yr hwn a wnaeth nefoedd a daiar a'th fendithio di allan o Sion.

PSAL. CXXXV.

1 *Y mae 'n annog i glodfori Duw am ei drugaredd,* 5 *am ei allu,* 8 *am ei farnedigaethau.* 15 *Ofered yw eulynnod.* 19 *Y mae 'n annog i fendithio Duw.*

MOlwch yr ARGLWYDD. Molwch enw 'r ARGLWYDD; [a] gweision yr ARGLWYDD, molwch *ef.*

2 Y rhai ydych yn sefyll yn nhŷ 'r ARGLWYDD, ynghynteddoedd tŷ ein Duw ni.

3 [b] Molwch yr ARGLWYDD; canys da *yw* yr ARGLWYDD: cenwch i'w enw; canys hyfryd yw.

4 Oblegid [c] yr ARGLWYDD a ddetholodd Jacob iddo ei hun, *ac* Israël yn briodoriaeth iddo.

5 Canys mi a wn mai [d] mawr yw 'r ARGLWYDD; a *bod* ein Harglwydd ni goruwch yr holl dduwiau.

6 [e] Yr ARGLWYDD a wnaeth yr hyn oll a fynnai yn y nefoedd ac yn y ddaiar, yn y môr, ac yn yr holl ddyfnderau.

7 [f] Y mae yn codi tarth o eithafoedd y ddaiar, [g] mellt a wnaeth efe ynghŷd â'r glaw; gan ddwyn y gwynt allan o'i drysorau.

8 [h] Yr hwn a darawödd gyntaf-anedig yr Aipht, † yn ddyn ac yn anifail.

9 [i] Danfonodd arwyddion a rhyfeddodau i'th ganol di, yr Aipht; ar Pharao, ac ar ei holl weision.

10 [k] Yr hwn a darawödd genhedloedd lawer, ac a laddodd frenhinoedd cryfion;

11 Sehon brenin yr Amoriaid, ac Og brenin Basan, a [l] holl frenhiniaethau Canaan:

12 [m] Ac a roddodd eu tîr hwynt yn etifeddiaeth, yn etifeddiaeth i Israël ei bobl.

13 [n] Dy enw, ô ARGLWYDD, *a bery* yn dragywydd; dy goffadwriaeth, ô ARGLWYDD, † o genhedlaeth i genhedlaeth.

14 [o] Canys yr ARGLWYDD a farna ei bobl, a bydd edifar gantho o tan ei weision.

15 [p] Delwau y cenhedloedd *ydynt* arian ac aur, gwaith dwylo dyn.

16 Genau *sydd* iddynt, ond ni leferant; llygaid *sydd* ganddynt, ond ni welant:

17 *Y mae* clustiau iddynt, ond ni chlywant; nid oes ychwaith anadl yn eu genau.

18 Fel hwynt y mae y rhai a'i gwnânt; a phob un a ymddiriedo ynddynt.

19 Tŷ Israël, bendithiwch yr ARGLWYDD: bendithiwch yr ARGLWYDD, tŷ Aaron.

20 Tŷ Lefi, bendithiwch yr ARGLWYDD: y rhai a ofnwch yr ARGLWYDD, bendithiwch yr ARGLWYDD.

21 Bendithier yr ARGLWYDD o Sion, yr hwn sydd yn trigo yn Jerusalem. Molwch yr ARGLWYDD.

PSAL. CXXXVI.

Prydnhawnol weddi.

Y mae 'n annog i foliannu Duw am ei drugareddau neilltuol.

[a] CLodforwch yr ARGLWYDD; canys da *yw*: [b] o herwŷdd ei drugaredd *sydd* yn dragywydd.

2 Clodforwch [c] Dduw y duwiau: oblegid ei drugaredd *sydd* yn dragywydd.

3 Clodforwch Arglwydd yr arglwyddi: o herwŷdd ei drugaredd *sydd* yn dragywydd.

4 [d] Yr hwn yn unig sydd yn gwneuthur rhyfeddodau: canys ei drugaredd *sydd* yn dragywydd.

5 [e] Yr hwn a wnaeth y nefoedd mewn doethineb: o herwŷdd ei drugaredd *sydd* yn dragywydd.

6 [f] Yr hwn a estynnodd y ddaiar oddiar y dyfroedd: oblegid ei drugaredd *sydd* yn dragywydd.

7 [g] Yr hwn a wnaeth oleuadau mawrion: canys ei drugaredd *sydd* yn dragywydd:

8 [h] Yr haul, i † lywodraethu 'r dydd: canys ei drugaredd *sydd* yn dragywydd:

9 Y lleuad a'r sêr, i lywodraethu 'r nôs: canys ei drugaredd *sydd* yn dragywydd.

10 [i] Yr hwn a darawödd yr Aipht yn eu cyntaf-anedig: o herwŷdd ei drugaredd *sydd* yn dragywydd:

11 [k] Ac a ddûg Israël o'i mysg hwynt: o herwŷdd ei drugaredd *sydd* yn dragywydd.

12 [l] A llaw gref ac â braich estynnedig: o herwŷdd ei drugaredd *sydd* yn dragywydd:

13 [m] Yr hwn a rannodd y môr côch yn ddwy ran: o herwŷdd ei drugaredd *sydd* yn dragywydd.

14 Ac

---

a Psal. 68. 16.
b Psal. 147. 7.
c Cant. 6. 4. & 7. 5. Psal. 149. 4. Ezec. 29. 21.
d Psal. 1. 79. Neu, myfyrdd. ych ychen. 11. & 15. 4.
a Gen. 13. 8.
b Exod. 30. 30.
a Rhuf. 12. 16.
† Heb. ryfedd. b Mat. 18. 1 Cor. 14. 20.
† Heb. awr hea.
a Gen. 49. 24. Deut. 33. 2. Pſal. 80. 1. Eſa. 28. 5.
a Pſal. 135. 1.
b Pſal. 9. 11. Neu, ſeneſydd.
a Pſal. 134. 1.
b Pſal. 147. 1.
c Pſal. 135. 4. Deut. 7. 6. & 14. 2. & 26. 18. Tit. 2. 14. 1 Pet. 2. 9.
d Pſal. 95. 3. & 96. 4. & 97. 9.
e Num. 21. 24, 34. Pſal. 136. 17, &c.
f Pſal. 115. 3. & 135. 6. Dan. 4. 35.
g Jer. 10. 13. & 51. 16.
h Exod. 12. 29. & 13. 15. Pſal. 78. 51. & 105. 36. & 136. 10.
† Heb. yn dyn ac yn anifail.
i Deut. 6. 22. & 7. 19. & 26. 8. & 29. 2. Pſal. 78. 43. & 105. 27. & 135. 9. Jer. 32. 20.
k Num. 21. 24, 34. Pſal. 136. 17, &c.
l Joſ. 12.
m Pſal. 78. 55.
n Exod. 3. 15. Pſal. 102. 12. † Heb. i genhedlaeth a chenhedlaeth.
o Deut. 32. 36
p Pſal. 115. 4, &c.
a Pſal. 106. 1. & 107. 1. & 118. 1.
b 1 Chron. 16. 34, 41.
c Deut. 40. 17
d Pſ. 72. 18.
e Gen. 1. 1. Dih. 3. 19. Jer. 51. 15.
f Gen. 1. 9. Pſa. 24. 2. Jer. 10. 12.
g Gen. 1. 14.
h Gen. 1. 16. † Heb. lywodraeth y dydd.
i Ex. 12. 29.
k Ex. 12. 51. & 13. 17.
l Exod. 6. 6.
m Exod. 14. 21, 22. Pſal 78. 13.

14 Ac a wnaeth i Iſraël fyned trwy ei ganol: o herwŷdd ei drugaredd *ſydd* yn dragywydd.

n Ex.14.28. 15 n Ac a eſcyttiodd Pharao a'i lû yn y môr côch: o herwŷdd ei drugaredd *ſydd* yn dragywydd.

o Ex.15.22. 16 o Ac a dywyſodd ei bobl drwy'r anialwch: o herwŷdd ei drugaredd *ſydd* yn dragywydd.

p Pſal. 135. 10, 11. 17 p Yr hwn a darawödd frenhinoedd mawrion: o herwŷdd ei drugaredd *ſydd* yn dragywydd:

q Deu.29.7. 18 q Ac a laddodd frenhinoedd ardderchog: o herwŷdd ei drugaredd *ſydd* yn dragywydd:

r Nu.21.23. 19 r Sehon brenin yr Amoriaid: o herwŷdd ei drugaredd *ſydd* yn dragywydd:

ſ Nu. 21.33. 20 ſ Ac Og brenin Baſan: o herwŷdd ei drugaredd *ſydd* yn dragywydd:

t Joſ 12. 1, &c. 21 t Ac a roddodd eu tîr hwynt yn etifeddiaeth: o herwŷdd ei drugaredd *ſydd* yn dragywydd:

22 Yn etifeddiaeth i Iſraël ei wâs: o herwŷdd ei drugaredd *ſydd* yn dragywydd.

23 Yr hwn yn ein hiſel-radd a'n cofiodd ni: o herwŷdd ei drugaredd *ſydd* yn dragywydd:

24 Ac a'n hachubodd ni oddiwrth ein gelynnion: o herwŷdd ei drugaredd *ſydd* yn dragywydd.

u Pſ 104.27. & 145. 15. & 147. 9. 25 u Yr hwn ſydd yn rhoddi ymborth i bob cnawd: canys ei drugaredd *ſydd* yn dragywydd.

26 Clodforwch Dduw'r nefoedd: canys ei drugaredd *ſydd* yn dragywydd.

PSAL. CXXXVII.

1 Diawdadalwch yr Iuddewon mewn caethiwed. 7 Y Prophwyd yn melldithio Edom a Babel.

VVRth afonydd Babilon; yno yr eiſteddaſom, ac wylaſom, pan feddyliaſom am Sïon.

2 Ar yr helyg o'i mewn y crogaſom ein telynau.

3 Canys yno y goſynnodd y rha'i a'n caethiwaſent i ni †gân, a'r rhai a'n ‡ a hanrheithiaſai, lawenydd, *gan ddywedyd*, Cenwch i ni *rai* o ganiadau Sïon.

4 Pa fodd y canwn gerdd yr ARGLWYDD mewn gwlâd ddïeithr?

5 O's anghofiaf di, Jeruſalem, anghofied fy neheu-law *ganu*.

6 Glyned fy nhafod wrth daflod fy ngenau, oni chofiaf di; oni chodaf Jeruſalem goruwch †fy llawenydd pennaf.

7 Cofia, ARGLWYDD, b blant Edom yn nydd Jeruſalem; y rhai a ddywedant, Dinoethwch, dinoethwch hi, hyd ei ſylfaen.

8 O ferch Babilon c a anrheithir, gwŷn ei fyd d † a dalo i ti, fel y gwnaethoſt i ninnau.

9 Gwŷn ei fyd a gymmero ac e a darawo dy rai bâch wrth y † meini.

† Heb. *eiriau cân.* ‡ Neu, *gwnaethant yn garneddau*, neu, *yn bentyrrau.* a Pſal.79.1. † Heb. *fy mhen-llawenydd.* b Jer.49. 7. Ezec 25.12. Oba. 10,&c. c Eſa. 13. 1. & 47. 1. Jer. 25.12. & 50. 2. d Jer. 50. 15, 29. Dat. 18. 6. † Heb. *a dalo i ti dalediguedh fel y telaiſt i minnau.* e Eſa.13.16. † Heb. *graig.*

PSAL. CXXXVIII.

1 Dafydd yn moliannu Duw am wirionedd ei air; 4 Yn prophwydo y bydd i frenhinoedd y ddaiar foliannu Duw: 7 Yn dangos ei ymddiried yn Nuw.

¶ *Pſalm* Dafydd.

e Pſ 119.46. CLodforaf di â'm holl galon; a yngŵydd y duwiau y canaf it'.

2 b Ymgrymmaf c tu-a'th deml ſanctaidd; a chlodforaf dy enw, am dy drugaredd a'th wirionedd: oblegid ti a fawrheaiſt dy air uwchlaw dy enw oll. b Pſal. 28.2. c 1 Bren. 8. 29, 30.

3 Y dydd y llefais i'm gwrandewaiſt, *ac a'm* cadarnheaiſt â nerth yn fy enaid.

4 d Holl frenhinoedd y ddaiar a'th glodforant, ô ARGLWYDD; pan glywant eiriau dy enau. d Pſal. 102. 15, 22.

5 Canant hefyd am ffyrdd yr ARGLWYDD: canys mawr ywgogoniant yr ARGLWYDD.

6 e Er bod yr ARGLWYDD yn uchel, etto f efe a edrych ar yr iſſel; ond y bakh a edwŷn efe o hir-bell. e Pſal.113. 5, 6. f Eſay 57.15. Iago 4. 6. 1 Per. 5. 5.

7 Pe rhodiwn ynghanol cyfyngder, ti a'm bywhaït; eſtynnit dy law yn erbyn digofaint fy ngelynnion, a'th ddeheu-law a'm hachubai.

8 g Yr ARGLWYDD a gyflawna âmi: dy drugaredd, ARGLWYDD, *ſydd* yn dragywydd: h nac eſceuluſa waith dy ddwylo. g Pſal 57. Phil. 1. 6 Edryd. Job 10. 8.

PSAL. CXXXIX. *Boreuol. weddi.*

1 Dafydd yn moliannu Duw am ei ragluniaeth ſydd yn canfod pob peth: 19 Yn ffieiddio yr annuwiol: 23 Yn gweddïo am burdeb.

¶ I'r pen-cerdd, *Pſalm* Dafydd.

ARGLWYDD, a chwiliaiſt, ac adnabuoſt fi. a Jer. 12.

2 b Ti a adwaenoſt fy eiſteddiad a'm cyfodiad: deelli fy meddwl o bell. b 2 Bren. 19. 27.

3 Amgylchyni fy llwybr a'm gorweddſa; ac yſpys wyt yn fy holl ffyrdd.

4 Canys nid *oes* air ar fy nhafod, ond wele, ARGLWYDD, ti a'i gwyddoſt oll.

5 Amgylchynaiſt fi yn ôl ac ym mlaen; a goſodaiſt dy law arnaf.

6 c *Dyma* wybodaeth ry ryfedd i mi: uchel yw, ni fedraf oddiwrthi. c Job 42. Pſal 140.

7 d I ba le'r âf oddiwrth dy Yſpryd? ac i ba le y ffoaf o'th wŷdd? d Jer.23.

8 e O's dringaf i'r nefoedd, yno yr wyt ti: f o's cyweiriaf fy ngwely yn uffern, wele di *yno*. e Amos 9. 2, 3, 4. f Dih.15.

9 Pe cymmerwn adenydd y wawr, *a* phe trigwn yn eithafoedd y môr;

10 Yna hefyd i'm tywyſai dy law, ac i'm daliai dy ddeheu-law.

11 Pe dywedwn, Dïau y tywyllwch a'm cuddia; yna *y byddai* y nôs yn oleuni o'm hamgylch.

12 g Ni thywylla y tywyllwch rhagot ti; ond y nôs a oleua fel dydd: † un ffunyd *yw* tywyllwch a goleuni *i ti*. g Job 26. & 34.22. Heb. 4. † Heb. *fel yny llwch, y mae y leuni.*

13 Canys ti a feddiennaiſt fy arennau: toaiſt fi ynghrôth fy mam.

14 Clodforaf dydi; canys ofnadwy a rhyfedd i'm gwnaëd: rhyfedd *yw* dy weithredoedd; a'm henaid a wyr *hynny* yn † dda. † Heb. *odiaeth.*

15 h Ni chuddiwyd fy † ſylwedd oddiwrthyt pan i'm gwnaethpwyd yn ddirgel, ac i'm cyweiniwyd yn iſſelder y ddaiar. h Job 10. 8, 10. Preg.12. † Neu, *nerth*, neu, *nghuryg.*

16 Dy lygaid a welſant fy anelwig ddefnydd, ac yn dy lyfr di yr'ſgrifennwyd ‡ hwynt oll y dydd y † lluniwyd hwynt, pan nad oedd yr un o honynt. ‡ Fy *dau oll.* † Llunio.

17 i Am

17 Am hynny [l] mor werth-fawr yw dy feddyliau gennyf, ô Dduw! mor fawr yw eu swm hwynt!

18 *Pe* cyfrifwn hwynt, amlach ydynt nâ'r tywöd: *pan* ddeffröwyf, gyd-a thi 'r *ydwyf fi* yn wastad.

19 Yn ddïau, ô Dduw, ti a leddi yr annuwiol: am hynny y gwŷr gwaedlyd, [k] ciliwch oddiwrthyf:

20 Y rhai a ddywedant 'sgelerder yn dy erbyn, dy elynnion a gymmerant *dy enw* yn ofer.

21 [l] Onid câs gennyf, ô ARGLWYDD, dy gasëion di? onid ffiaidd gennyf y rhai a gyfodant i'th erbyn?

22 A châs cyflawn y casëais hwynt: cyfrifais hwynt i mi yn elynnion.

23 [m] Chwilia fi, ô Dduw, a gwybydd fy nghalon: prawf fi, a gwybydd fy meddyliau.

24 A gwêl, a oes ffordd † annuwiol gennyf; a [n] thywys fi yn y ffordd dragywyddol.

PSAL. CXL.

1 Dafydd yn gweddïo am gael ei waredu oddiwrth Saul a Doëg; 8 yn gweddïo yn eu herbyn hwy: 12 Yn ymgyffuro trwy ymddiried yn Nuw.

¶ I'r pen-cerdd, Psalm Dafydd.

GWared fi, ô ARGLWYDD, oddiwrth y dyn drwg: [a] cadw fi rhag y gŵr † traws.

2 Y rhai sydd yn bwriadu drygioni yn *eu* calon: ymgasglant beunydd *i* ryfel.

3 Golymmasant eu tafodau fel sarph: [b] gwenwyn asp sydd tan eu gwefusau. *Selah.*

4 [c] Cadw fi, ô ARGLWYDD, rhag dwylo 'r annuwiol; [d] cadw fi rhag y gŵr traws; y rhai a fwriadasant fachellu fy nhraed.

5 [e] Y beilchion a guddiasant faglau i mi, ac a estynnasant rwyd *wrth* dannau ar ymyl y llwybrau: gosodasant hoenynnau ar fy medr. *Selah.*

6 Dywedais wrth yr ARGLWYDD, Fy Nuw ydwyt ti: clyw, ô ARGLWYDD, lef fy ngweddïau.

7 Arglwydd Dduw, nerth fy iechydwriaeth, gorchguddiaist fy mhen yn nydd brwydr.

8 Na chaniadhâ, ARGLWYDD, ddymuniad yr annuwiol: na lwydda ei ddrwg feddwl; [f] † *rhag* eu balchïo hwynt. *Selah.*

9 Y pennaf o'r rhai a'm hamgylchyno, [g] blinder eu gwefusau a'i gorchguddio.

10 [h] Syrthied marwor arnynt: a bwrier hwynt yn tân; *ac* mewn ceu-ffosydd, fel na chyfodant.

11 Na siccrhaër dyn † siaradus ‡ ar y ddaiar: drwg a hela y gŵr traws i'w ddistryw.

12 Gwn y dadleu yr ARGLWYDD ddadl y truan, ac y barna efe y tlodion.

13 Y cyfiawn yn ddïau a glodforant dy enw di: y rhai uniawn a drigant ger dy fron di.

PSAL. CXLI.

1 Dafydd yn gweddïo ar fod ei arch ef yn gymmeradwy, 3 a'i gydwybod yn bur, 7 a'i enioes yn ddiogel oddiwrth faglau.

¶ Psalm Dafydd.

ARGLWYDD, yr wyf yn gweiddi arnat; bryssia attaf: clyw fy llais pan lefwyf arnat.

2 Cyfeirier [a] fy ngweddi ger dy fron *fel* arogldarth, *a* [b] derchafiad fy nwylo *fel* yr offrwm prydnhawnol.

3 Gosod, ARGLWYDD, gadwraeth o flaen fy ngenau: cadw ddrws fy ngwefusau.

4 Na ostwng fy nghalon at ddim drwg, i fwriadu gweithredoedd drygioni, gyd-a gwŷr a weithredant anwiredd: ac na âd i mi fwytta o'i danteithion hwynt.

5 [c] Cured y cyfiawn fi ‡ yn garedig, a cherydded fi: † na thorred *eu* holew pennaf *hwynt* fy mhen: canys fy ngweddi *fydd* etto yn eu drygau hwynt.

6 Pan dafler eu barn-wŷr i lawr mewn lleoedd carregog, clywant fy ngeiriau; canys melus ydynt.

7 Y mae ein hesgyrn ar wasgar ar ſîn y bedd, megis *un* yn torri neu yn hollti *coed* ar y ddaiar.

8 Eithr [d] arnat ti, ô ARGLWYDD Dduw, *y mae* fy llygaid: ynot ti y gobeithiais, † na âd fy enaid yn ddïymgeledd.

9 Cadw fi rhag [e] y fagl a osodasant i mi, a hoenynnau gweithred-wŷr anwiredd.

10 [f] Cyd-gwymped y rhai annuwiol yn eu rhwydau eu hun, tra elwyf fi heibio.

PSAL. CXLII. Prydnhawnol weddi.

Dafydd yn dangos mai gweddïo Duw oedd ei holl gyffur ef mewn trallod.

¶ [a] ‡ Maschil Dafydd; gweddi [b] pan oedd efe yn yr ogof.

GWaeddais â'm llef ar yr ARGLWYDD; â'm llef yr ymbiliais â'r ARGLWYDD.

2 [c] Tywelltais fy myfyrdod o'i flaen ef; a mynegais fy nghyfludd ger ei fron ef.

3 Pan [d] ballodd fy yspryd o'm mewn, titheu a adwaenit fy llwybr. [e] Yn y ffordd y rhodiwn y cuddiasant i mi fagl.

4 [f] † Edrychais ar y tu dehau, a ‡ deliais sylw, ac [g] nid *oedd* neb a'm hadwaenai: ‖ pallodd nodded i mi; nid *oedd neb* yn ymofyn am fy enaid.

5 Llefais arnat, ô ARGLWYDD, *a* dywedais, [h] Ti *yw* fy ngobaith, [i] a'm rhan, [k] yn nhîr y rhai byw.

6 Ystyr wrth fy ngwaedd; canys truan iawn ydwyf: gwared fi oddiwrth fy erlid-wŷr; canys trêch ydynt nâ mi.

7 Dŵg fy enaid allan o garchar, fel y moliannwyf dy enw: [l] y rhai cyfiawn a'm cylchynant; canys ti a fyddi da wrthyf.

PSAL. CXLIII.

1 Dafydd yn gweddïo am ffafor mewn barn: 3 Yn cwyno rhag ei ofidiau: 5 Yn cadarnhau ei ffydd trwy fyfyrio a gweddïo: 7 Yn gweddïo am râs, 9 am ymwared, 10 am ſancteiddrwydd, 12 am ddinyſtr ar ei elynnion.

¶ Psalm Dafydd.

ARGLWYDD, clyw fy ngweddi, a gwrando ar fy neisyfiadau: [a] erglyw fi yn dy wirionedd, *ac* yn dy gyfiawnder.

2 Ac na ddôs i farn â'th wâs; o herwŷdd
b Exo. 34. 7. Job 4. 17. & 9. 2. & 15. 14. & 25. 4. Rhuf. 3. 20. Gal. 2. 16. b ni chyfiawnheir neb byw yn dy olwg di.
3 Canys y gelyn a erlidiodd fy enaid; curodd fy enaid i lawr: gwnaeth i mi drigo mewn tywyllwch, fel y rhai a fu feirw er yſtalm.
c Pſ. 142. 3. 4 Yna c y pallodd fy yſpryd o'm mewn: *ac* y ſynnodd fy nghalon ynof.
d Pſal. 77. 5, 10, 11. 5 d Cofiais y dyddiau gynt, myſyriais ar dy holl waith: ac yngweithredoedd dy ddwylo y myſyriaf.
e Pſa. 88. 9. f Pſa. 63. 1. 6 e Lledais fy nwylaw attat: f fy enaid fel tîr ſychedig *ſydd yn hiraethu* am danat. *Selah.*
7 Oh ARGLWYDD, gwrando fi yn ebrwydd: pallodd fy yſpryd: na chuddia dy wyneb oddiwrthyf, g † rhag fy mod yn gyffelyb i'r rhai a ddiſgynnant i'r pwll.
g Pſa. 28. 1. † Neu. *aethym yn gyffelyb &c.* h Edrych Pſal. 46. 5. i Pſal. 5. 8. k Pſal. 25. 1. 8 Pâr i mi glywed dy drugarogrwydd h y boreu; o herwŷdd ynot ti y gobeithiaf: i pâr i mi wybod y ffordd y rhodiwyf; oblegid k attat ti y derchafaf fy enaid.
9 Gwared fi oddiwrth fy ngelynnion, ô ARGLWYDD: ‡ gyd-a thi yr ymguddiais.
‡ Neu, *cuddia fy gyd-a thi.* l Pſ. 25. 4, 5. & 139. 24. 10 l Dyſg i mi wneuthur dy ewyllys di; canys ti *yw* fy Nuw: ‡ tywyſed dy Yſpryd daionus fi i m dîr uniondeb.
‡ Neu, *daionus yw dy yſpryd; tywys fi, &c.* m Eſa. 26. 10. n Pſ. 119. 25, 37, 40, &c. 11 n Bywhâ fi, ô ARGLWYDD, er mwyn dy enw: dŵg fy enaid allan o ing er mwyn dy gyfiawnder.
12 Ac er dy drugaredd dinyſtria fy ngelynnion, a difetha holl gyſtudd-wŷr fy enaid: oblegid o dy wâs di ydwyf fi.
o Pſ. 116. 16.

PSAL. CXLIV.

Boreuol weddi.

1 *Dafydd yn bendithio Duw am ei drugaredd tuag atto ef, a thu-ag at bob dyn: 5 Yn gweddio ar i Dduw yn alluog ei waredu ef oddiwrth ei elynnion: 9 Yn addo bendithio i uw: 11 Yn gweddio tros ddedwŷdd gyflwr y deyrnas.*

¶ *Pſalm* Dafydd.

† Heb. *fy nghraig.* Pſ 18. 2, 31. a 2 Sam. 22. 35. o 2 Sam. 22. 2, 3, 40, 48. BEndigedig *fyddo* 'r ARGLWYDD † fy nerth, a yr hwn ſydd yn dyſgu fy nwylo i ymladd, a'm byſedd i ryfela.
2 b Fy nhrugaredd, a'm hamddeffynfa; fy nhŵr, a'm gwaredydd; fy nharian *yw efe*, ac ynddo y gobeithiais; yr hwn ſydd yn daroſtwng fy mhobl tanaf.
c Job 7. 17. Pſal. 8. 4. Heb. 2. 6. d Job 14. 2. Pſal. 39. 5. & 62. 9. e Pſ 102. 11. f Pſa. 18. 9. Eſay 64. 1. g Pſal. 104. 32. h Pſa. 18. 4. 3 c ARGLWYDD, beth *yw* dyn, pan gydnabyddit ef? *neu* fâb dyn pan wnait gyfrif o honaw?
4 d Dyn ſydd debyg i wagedd; e ei ddyddiau ſydd fel cyſgod yn myned heibio.
5 ARGLWYDD, f goſtwng dy nefoedd, a diſgyn: g cyffwrdd â'r mynyddoedd, a mygant.
6 h Saetha fellt, a gwaſgar hwynt: ergydia dy ſaethau, a difa hwynt.
i Pſ. 18. 16. † Heb. *dy ddwylo.* k Pſal. 69. 2, 14. Act. 11. l Pſa. 144. 7, 11. 7 i Anfon † dy law oddi-uchod; k achub a gwared fi o ddyfroedd mawrion, o law l plant eſtron;
8 Y rhai y llefara eu genau wagedd, ac *y mae* eu deheu-law yn ddeheu-law ffalſder.
m Pſal. 33. 2, 3. 9 m Canaf i ti, ô Dduw, ganiad newŷdd: ar y nabl, *a'r* dectant y canaf i ti.
10 Efe ſydd yn rhoddi ‡ iechydwriaeth i frenhinoedd; yr hwn ſydd yn gwaredu Dafydd ei wâs oddiwrth y cleddyf niweidiol.
n Pſal. 33. 16. 11 n Achub fi a gwared fi o law meibion eſtron, y rhai y llefara eu genau wagedd, ac y mae eu deheu-law yn ddeheu-law ffalſder:
12 Fel *y byddo* ein meibion fel plan-wydd yn tyfu yn eu hieuengctid; a'n merched fel congl-faen nadd, wrth gyffelybrwydd palas;
13 Fel y byddo ein celloedd yn llawn, yn trefnu pob rhyw luniaeth; a'n defaid yn dwyn miloedd a myrddiwn yn ein heolydd;
14 A'n hychen yn gryfion i ‡ lafurio; heb na rhuthro i mewn, na myned allan; na gwaedd yn ein heolydd. ‡ *ddarpar llwyddiant.*
o Pſ. 33. 12. & 65. 4. & 144. 15. 15 o Gwŷn ei fyd y bobl *y mae* felly iddynt: gwŷn ei fyd y bobl y *mae* 'r ARGLWYDD yn Dduw iddynt.

PSAL. CXLV.

1 *Dafydd yn molianu Duw o herwŷdd ei enw, 8 ei ddaioni, 11 ei frenhiniaeth, 14 ei ragddarbodaeth, 17 a'i drugaredd yn achub.*

¶ a Clodforedd Dafydd. a Pſ. 100.

DErchafaf di, fy Nuw, ô Frenin; a bendithiaf dy enw byth ac yn dragywydd.
2 Beunydd i'th fendithiaf; a'th enw a folaf byth ac yn dragywydd.
b Pſa. 48. 1. & 96. 4. 3 b Mawr *yw 'r* ARGLWYDD, a chanmoladwy iawn: c a'i fawredd ſydd anchwiliadwy.
c Job 5. 9. & 9. 10. 4 Cenhedlaeth wrth genhedlaeth a fawl dy weithredoedd, ac a fynega dy gadernid.
5 Ardderchawgrwydd gogoniant dy fawredd, a'th bethau rhyfedd a draethaf.
6 Traethant hwy gadernid dy *weithredoedd* ofnadwy: mynegaf inneu dy fawredd.
7 Coffadwriaeth amlder dy ddaioni a draethant; a'th gyfiawnder a ddadcanant.
d Exod. 34. 6, 7. Num. 14. Pſal. 86. 15 & 103. 8 8 d Graſlawn, a thrugarog *yw 'r* ARGLWYDD; hwyrfrydig i ddîg, a mawr *ei* drugaredd.
9 Daionus *yw 'r* ARGLWYDD i bawb: a'i drugaredd *ſydd* ar ei holl weithredoedd.
10 Dy holl weithredoedd a'th glodforant, ô ARGLWYDD; a'th ſainct a'th fendithiant.
11 Dywedant am ogoniant dy frenhiniaeth; a thraethant dy gadernid;
12 I beri i feibion dynion adnabod ei gadernid ef, a gogoniant ardderchawgrwydd ei frenhiniaeth..
e Pſ. 146. 10. 1 Tim. 1. 17. ‡ Heb. *yr ogoniant gyf.* 13 e Dy frenhiniaeth di *ſydd* frenhiniaeth ‡ dragywyddol: a'th lywodraeth *a bery* yn oes oeſoedd.
f Pſ. 145. 14 Yr ARGLWYDD ſydd yn cynnal y rhai oll a ſyrthiant, ac f ſydd yn codi pawb a ddaroſtyngwyd.
g Pſ. 104. 15 g Llygaid pob peth a ddiſgwiliant wrthyt, ac h yr ydwyt yn rhoddi eu bwyd iddynt yn ei bryd;
h Pſ. 136. 25. 16 Gan agoryd dy law, a ‡ diwallu pob peth byw *â'th* ewyllys da. ‡ *Neu, digoni pob peth byw.*
17 Cyfiawn *yw 'r* ARGLWYDD yn ei holl ffyrdd, a ‡ ſanctaidd yn ei holl weithredoedd. ‡ *Neu, ſanctaidd yw yn ei holl weithredoedd.*
i Deut. 4. 7. 18 i Agos *yw 'r* ARGLWYDD at y rhai oll a alwant arno, at y rhai oll a alwant arno mewn gwirionedd.
19 Efe a wnâ ewyllys y rhai a'i ofnant: gwrendy hefyd eu llefain, ac a'i hachub hwynt.
20 Yr ARGLWYDD ſydd yn cadw pawb a'i carant ef; ond yr holl rai annuwiol a ddifetha efe.

21 Traetha

21 Traetha ſy ngenau foliant yr ARGLWYDD: a bendithied pob cnawd ei enw ſanctaidd ef byth ac yn dragywydd.

PSAL. CXLVI.

1 Ỽ Pſalmydd yn addunedu moliant gwaſtadol i Dduw: 3 Yn annog na hyderer ar ddyn. 5 Duw yn unig, o herwŷdd ei allu, a'i gyfiawnder, a'i drugaredd, a'i frenhiniaeth, ſydd wiw hyderu arno.

‡ MOlwch yr ARGLWYDD. [a] Fy enaid, mola di 'r ARGLWYDD. ‡ Heb. *Haleluiah.* a Pſ. 103. 1.

2 [b] Molaf yr ARGLWYDD yn fy myw: canaf i'm Duw tra fyddwyf. b Pſal. 104. 33.

3 [c] Na hyderwch ar dywyſogion, *nac* ar fâb dyn, yr hwn nid *oes* iechydwriaeth ynddo. c Pſal. 118. 8.

4 [d] Ei anadl a â allan, eſe a ddychwel i'w ddaiar: y dydd hwnnw [e] y derfydd am ei *holl* amcanion eſ. d Pſal. 104. 29. & 90. 12. 7. & 49. 12. e Pſ. 2. 22. Edrych Dan. 2. 6. & 5. 17. 7.

5 [f] Gwŷn ei fyd yr hwn *y mae* Duw Jacob yn gymmorth iddo, *ſydd* a'i obaith yn yr ARGLWYDD ei Dduw: f Gen. 1. 1.

6 [g] Yr hwn a wnaeth nefoedd a daiar, y môr a'r hyn oll *ſydd* ynddynt: yr hwn ſydd yn cadw gwirionedd yn dragywydd: g Pſal. 103. 6.

7 [h] Yr hwn ſydd yn gwneuthur barn i'r rhai gorthrymmedig, yn rhoddi bara i'r newynog; [i] yr ARGLWYDD ſydd yn gollwng y carcharorion yn rhydd. h Pſal. 68. 6. i Pſal. 107. 10.

8 [k] Yr ARGLWYDD ſydd yn agoryd *llygaid* y deillion: [l] yr ARGLWYDD ſydd yn codi y rhai a ddaroſtyngwyd: yr ARGLWYDD ſydd yn hoffi y rhai cyfiawn. k Pſal. 30. 9. l Pſal. 145. 14. 147. 6. Eſay 42. 13. Rhuf. 12. 16.

9 [m] Yr ARGLWYDD ſydd yn cadw y dieithriaid; eſe a gynnal yr ymddifad a'r weddw: ac a ddadymchwel ffordd y rhai annuwiol. m Pſal. 68. 5.

10 [n] Yr ARGLWYDD a deyrnaſa byth, *ſef* dy Dduw di, Sïon, dros genhedlaeth a chenhedlaeth. Molwch yr ARGLWYDD. n Exod. 15. 18. Pſal. 10. 16. Eſay 52. 7.

PSAL. CXLVII. Prydnhawnol weddi.

1 Ỽ Prophwyd yn annog i foliannu Duw, am ei ofal tros ei Eglwys; 4 am ei allu, 6 a'i drugaredd, 7 a'i ragluniaeth, 12 a'i fendithion ar y deyrnas, 15 a'i allu ar y rhew, a'r eira, a phob tywydd arall; 19 a'i ddeddfau yn yr Eglwys.

MOlwch yr ARGLWYDD: canys [a] da *yw* canu i'n Duw ni; o herwŷdd hyfryd yw, *ie* [b] gweddus yw mawl. a Pſal. 92. 1. b Pſ. 33. 1.

2 Yr ARGLWYDD ſydd yn adeiladu Jeruſalem; eſe a gaſgl waſgaredigion Iſraël. c Pſal. 130. 3. & 51. 17. & 69. 35.

3 [d] Eſe ſydd yn iachau y rhai briwedig o galon, ac yn rhwymo eu doluriau. d Pſal. 10. 26.

4 [e] Y mae efe yn rhifo rhifedi y ſêr; geilw hwynt oll wrth eu henwau. e Pſ. 5. 5.

5 Mawr *yw* ein Harglwydd, a mawr ei nerth: anneirif *yw* ei ddeall.

6 [f] Yr ARGLWYDD ſydd yn derchafu y rhai llariaidd, gan oſtwng y rhai annuwiol hyd lawr. f Pſal. 146. 9.

7 Cyd-genwch i'r ARGLWYDD mewn diolchgarwch: cenwch i'n Duw â'r delyn:

8 [g] Yr hwn ſydd yn toi y nefoedd â chymylau, yn parottoi glaw i'r ddaiar, gan beri i'r gwellt dyfu ar y mynyddoedd. g Pſal. 104. 13.

9 [h] Efe ſydd yn rhoddi i'r anifail eu borthiant, *ac* [i] i gywion y gig-fran, pan lefant. h Job 38. 41. Pſal. 104. 27, 28. & 136. 25. & 145. 15. i Job 38. 41. Mat. 6. 26.

10 [k] Nid oes hyfrydwch ganddo yn nerth march: ac nid ymhoffa efe yn eſgeiriau gŵr. k Pſal. 33. 16, 17, 18.

11 Yr ARGLWYDD ſydd hoff ganddo y rhai a'i ofnant ef, *ſef* y rhai a ddiſgwiliant wrth ei drugaredd ef. Hoſ. 1. 7.

12 Jeruſalem, mola di 'r ARGLWYDD; Sïon, molianna dy Dduw.

13 O herwŷdd efe a gadarnhaodd farrau dy byrth; efe a fendithiodd dy blant o'th fewn.

14 Yr hwn ſydd yn gwneuthur dy fro yn † heddychol, *ac* [l] a'th ddiwalla di â * braſter gwenith. † Heb. *heddweh.* l Pſ. 132. 15. * Deut. 32. 14.

15 [m] Yr hwn ſydd yn anfon ei orchymyn *ar* y ddaiar: a'i air a rêd yn dra buan. Pſal. 81. 61. m Pſal. 107. 20.

16 Yr hwn ſydd yn rhoddi eira fel gwlân; *ac* a dana rew fel lludw.

17 Yr hwn ſydd yn bwrw ei ia fel tammeidiau: pwy a erys gan ei oerni ef?

18 [n] Efe a enfyn ei air, ac a'i tawdd hwynt: a'i wŷnt y chwŷth efe, a'r dyfroedd a lifant. n Ad. 15. Edrych Job 37. 10.

19 [o] Y mae efe yn mynegi ei eiriau i Jacob, [p] ei ddeddfau a'i farnedigaethau i Iſraël. o Pſal. 78. 5. & 103. 7. p Mal. 4. 4.

20 [q] Ni wnaeth efe felly ag un genedl: ac nid adnabuant ei farnedigaethau ef. Molwch yr ARGLWYDD. q Edrych Rhuf. 3. 1, 2.

PSAL. CXLVIII.

1 Ỽ Pſalmydd yn annog y creaduriaid nefol, 7 a daiarol, 11 a rheſymmol i foliannu Duw.

† MOlwch yr ARGLWYDD. Molwch yr ARGLWYDD o'r nefoedd: molwch ef yn yr uchelderau. † Heb. *Haleluiah.*

2 [a] Molwch ef, ei holl angelion: molwch ef, ei holl luoedd. a Pſal. 103. 20, 21.

3 Molwch, ef haul a lleuad: molwch ef, yr holl ſêr goleuni.

4 Molwch ef, [b] nef y nefoedd; [c] a'r dyfroedd y rhai *ydych* oddiar y nefoedd. b 1 Bren. 8. 27. c Gen. 1. 7.

5 Molant enw 'r ARGLWYDD: o herwŷdd [d] efe a orchymynnodd, a hwy a grëwyd. d Gen. 1. 1, 6. Pſa. 33. 6, 9.

6 [e] A gwnaeth iddynt barhau byth yn dragywydd: goſodod ddeddf, ac nis troſeddir hi. e Pſ. 89. 37. & 119. 90, 91.

7 Molwch yr ARGLWYDD o'r ddaiar, y dreigiau a'r holl ddyfnderau: Jer. 31. 35, 36. & 33. 25.

8 Tân, a chenllyſg; eira, a tharth; gwŷnt yſtormus, yn gwneuthur ei air ef:

9 Y mynyddoedd, a'r bryniau oll; y coed ffrwythlawn, a'r holl gedr-wydd:

10 Y bwyſt-filod, a phob anifail; yr ymluſgiaid, ac adar aſgellog:

11 Brenhinoedd y ddaiar, a'r holl bobloedd; tywyſogion, a holl farn-wŷr y byd:

12 Gwŷr ieuaingc, a gweryſon heſyd; henafgwŷr, a llangciau.

13 Molant enw 'r ARGLWYDD: o herwŷdd [f] ei enw ef yn unig ſydd dderchafadwy; ei ardderchawgrwydd ef *ſydd* uwch law daiar a nefoedd. f Pſal. 8. 1. Eſay 12. 4.

14 [g] Ac efe ſydd yn derchafu corn ei bobl, [h] moliant ei holl ſainct; *ſef* meibion Iſraël, pobl agos atto. Molwch yr ARGLWYDD. g Pſ. 75. 10. h Pſ. 149. 9.

PSAL. CXLIX.

1 Y *Prophwyd yn annog i foliannu Duw, am ei gariad tu-ag at yr Eglwys,* 5 *ac am y gallu a roddes ef i'r Eglwys, i lywodraethu cydwybodau dynion.*

†Heb. *Halelujah.*
a Pſ. 33. 3.
†MOlwch yr ARGLWYDD. [a]Canwch i'r ARGLWYDD ganiad newŷdd, a'i foliant ef ynghynnulleidfa y ſainct.

b Pſ. 100. 3. Eſay 54. 5. Edrych Job 35. 10.
2 Llawenhaëd Iſraël yn [b]yr hwn a'i gwnaeth: gorfoledded meibion Sion yn eu brenin.

c Pſa. 81. 2. ‡Neu, *bibell,*
3 [c]Molant ei enw ef ar y ‡dawns: canant iddo ar dympan a thelyn.

d Pſ. 35. 27.
4 O herwŷdd [d]hoffodd yr ARGLWYDD ei bobl: [e]efe a brydfertha y rhai llednais ag iechydwriaeth.

e Pſal. 132. 16.
5 Gorfoledded y ſainct mewn gogoniant: a

f Job 35. 10.
[f]chanant ar eu gwlau.

†Heb. *cet.*
6 *Bydded* ardderchog *foliant* Duw yn eu †genau, a

g Heb. 4. 12. Dat. 1. 16.
[g]chleddyf dau-finiog yn eu dwylo;

7 I wneuthur dial ar y cenhedloedd, a choſp ar y bobloedd;

8 I rwymo eu brenhinoedd â chadwynau, a'i pendefigion â gefynnau heiyrn;

h Deu. 7. 1. i Pſal. 149. 14.
9 [h]I wneuthur arnynt y farn 'ſgrifennedig: [i]yr ardderchawgrwydd hyn ſydd i'w holl ſainct ef. Molwch yr ARGLWYDD.

PSAL. CL.

1 Y *mae yn annog i foliannu Duw,* 3 *â phob math ar offer cerdd.*

†MOlwch yr ARGLWYDD. Molwch Dduw yn ei ‡ſancteiddrwydd: molwch ef yn ffurfafen ei nerth.

†Heb. *Halelujah.* ‡Neu, *ei gadernid.*
a Pſal. 145. 5, 6.
2 [a]Molwch ef am ei gadernid: molwch ef yn ôl amlder ei fawredd.

b Pſa. 81. & 149.
3 Molwch ef â llais udcorn? [b]molwch ef â nabl ac â thelyn.

‡Neu, *pibell.*
4 Molwch ef â thympan ac â ‡dawns: molwch ef â thannau ac ag organ.

5 Molwch ef â ſymbalau ſoniarus: molwch ef â ſymbalau llafar.

6 Pob *perchen* anadl molianned yr ARGLWYDD. Molwch yr ARGLWYDD.

DIHAREBION SALOMON.

PENNOD I.

1 *Arfer y diharebion.* 7 *Cyngor i ofni Duw, ac i gredu ei air;* 10 *i ochel hûd pechaduriaid.* 20 *Doethineb yn cwyno fod yn ei diyſtyru hi,* 24 *ac yn bygwth y rhai a'i diyſtyrent.*

a 1 Bren. 4. 32. Pen. 10. 1. & 25. 1.
DIharebion Salomon [a]fâb Dafydd brenin Iſraël;

2 I wybod doethineb ac addyſg, i ddeall geiriau ſynwyr;

3 I gymmeryd athrawiaeth deall, cyfiawnder, a barn, ac uniondeb;

4 I roi callineb i'r anghall, ac i'r bachgen wybodaeth a ſynwyr.

5 Y doeth a wrendy, ac a 'chwanega addyſg; a'r deallgar a ddaw i gynghorion pwyllog:

6 I ddeall dihareb a'i deongl; geiriau 'r doethion, a'i dammegion.

b Job 28. 28. Pſ. 111. 10. Pen. 9. 10. Preg. 12. 13. ‡Neu, *rhan dennyn.*
7 ¶ [b]Ofn yr ARGLWYDD yw ‡dechreuad gwybodaeth: ffyliaid a ddïyſtyrant ddoethineb ac addyſg.

c Pen. 4. 1. & 6. 20.
8 [c]Fy mâb, gwrando addyſg dy dâd, ac nac ymado â chyfraith dy fam:

d Pen. 3. 22. ‡ *chwanegiad.*
9 Canys [d]‡cynnydd grâs a ſyddant hwy i'th ben, a chadwyni am dy wddf di.

10 ¶ Fy mâb, o's pechaduriaid a'th ddenant, na chyttuna.

e Jer. 5. 26.
11 O's dywedant, Tyred gyd-a ni, [e]cynllwynwn am waed, ymguddiwn yn erbyn y gwirion yn ddïachos:

12 Llyngcwn hwy yn fyw, fel y bedd; ac yn gyfan, fel rhai yn diſgyn i'r pydew:

13 Nyni a gawn bob cyfoeth gwerth-fawr, nyni a lanwn ein tai ag yſpail:

14 Bwrw dy goel-bren yn ein myſg; bydded un pwrs i ni eu gŷd:

f Pſ. 2. 4.
15 Fy mâb, [f]na rodia yn y ffordd gyd-a hwynt; attal dy droed rhag eu llwybr hwy.

g Myf. Rhod.
16 [g]Canys eu traed a redant i ddrygioni, ac a bryſurant i dywallt gwaed.

17 Dïau gwaith ofer yw tanu rhwyd yng-olwg pob perchen aden.

18 Ac y maent hwy yn cynllwyn am eu gwaed ei hun: am eu henioes ei hun y maent yn llechu.

19 Felly y mae llwybrau y rhai oll ſydd chwannog i elw; yr hwn a ddwg enioes ei berchennogion.

†Heb. *Dwrnau, ſef, Gwr. Adeiniog.* h Pen. 8. 3. & 9. 3.
20 ¶ †[h]Doethineb ſydd yn gweiddi oddiallan; y mae hi yn adrodd ei lleferydd yn yr heolydd.

21 Y mae hi yn llefain ym mhrif-leoedd y dyrfa, yn nryſau y pyrth; yn y ddinas y mae hi yn traethu ei hymadroddion, *gan ddywedyd,*

22 Pa hŷd, chwi ynfydion, y cerwch ynfydrwydd? a chwi watwar-wŷr, y bydd hoff gennych watwar, ac y caſſa ffyliaid wybodaeth?

23 Dychwelwch wrth fy ngherydd: wele mi a dywalltaf fy yſpryd i chwi, fy ngeiriau a yſpyſſaf i chwi.

i Eſa. 65. & 66. Jer. 7. Luc.
24 ¶ [i]Yn gymmaint ag i mi *eich* gwahodd, ac i chwithau wrthod; i mi eſtyn fy llaw, a neb heb yſtyried;

25 Ond [k]diyſtyraſoch fy holl gyngor i, ac ni fynnech ddim o'm cerydd:

l Pſal.
26 [l]Minneu hefyd a chwarddaf yn eich dïaledd chwi; mi a wawdiaf pan fyrthio arnoch yr hyn yr ydych yn ei ofni;

m Pſ. 70. 3.
27 Pan [m]ddêl arnoch yr hyn yr ydych yn ei ofni megis deſtryw, ac y dêl eich dïaledd arnoch megis cor-wynt; a dyfod arnoch wa[illegible]

28 [n] Yna y galwant arnaf, ond ni wrandawäf; yn foreu i'm ceiſiant, ond ni'm cânt.

29 Canys câs ſu ganddynt wybodaeth, ac [o] ofn yr ARGLWYDD ni ddewiſaſant.

30 [p] Ni chymmerent ddim o'm cyngor i; dirmygaſant fy holl gerydd.

31 Am hynny [q] hwy a gânt ſwytta ffrwyth eu ffordd eu hunain, a'i llenwi â'i cynghorion eu hunain.

32 Canys eſmwythdra y rhai anghall a'i lladd; a llwyddiant y rhai ffôl a'i difetha.

33 Er hynny [r] y ſawl a wrandawö arnafi a gaiff aros yn ddiogel, ac [s] a gaiff lonyddwch oddiwrth ofn drwg.

PEN. II.

1 Doethineb yn addaw duwioldeb i'w phlant, 10 a diogelwch rhag cyfeillach ddrwg, 20 a chyfarwyddyd mewn ffyrdd da.

FY mâb, o's derbynni di fy ngeiriau, ac o's [a] cuddi fy ngorchymynnion gyd-a thi;

2 Fel y parech i'th glûſt wrando ar ddoethineb, ac y gogwyddech dy galon at ddeall;

3 Ië, o's gwaeddi ar ôl gwybodaeth, o's † cyfodi dy lef am ddeall;

4 [b] O's ceiſi hi fel arian, o's chwili am dani fel am dryſſorau cuddiedig;

5 Yna y cei ddeall ofn yr ARGLWYDD, ac y cei wybodaeth o Dduw.

6 [c] Canys yr ARGLWYDD ſydd yn rhoi doethineb: allan o'i enau ef y mae gwybodaeth a deall *yn dyfod.*

7 Y mae ganddo ynghadw i'r rhai uniawn wîr ddoethineb: [d] tarian yw efe i'r ſawl a rodiant yn uniawn.

8 Y mae efe yn cadw llwybrau barn, ac yn cadw ffordd ei ſainct.

9 Yna y cei di ddeall cyfiawnder, a barn, ac uniondeb, a phob llwybr daionus.

10 ¶ Pan ddelo doethineb i mewn i'th galon, a phan fyddo hyfryd gan dy enaid wybodaeth;

11 Yna cyngor a'th gynnal, a ſynwyr a'th geidw:

12 I'th achub di oddiwrth y ffordd ddrwg, ac oddiwrth y dyn a leſaro drawſedd;

13 Y rhai a ymadawänt â llwybrau uniawndeb, i rodio mewn ffyrdd tywyllwch;

14 Y rhai a ymlawenychant i wneuthur drwg, ac a ymddigrifant yn anwiredd y drygionus;

15 [e] Y rhai ſydd a'i ffyrdd yn geimion, ac yn gildyn yn eu llwybrau:

16 I'th wared oddiwrth [f] y fenyw eſtronaidd, [g] oddiwrth y ddieithr wenïeithus ei geiriau;

17 [h] Yr hon a ymedy â llywodraeth-wr ei hieuengctid, ac a ollwng dros gôf gyfammod ei Duw.

18 Canys [i] y mae ei thŷ yn gwyro at angau, a'i llwybrau at y meirw.

19 Pwy bynnag a elo i mewn atti hi ni ddychwelant, ac nid ymafaelant yn llwybrau y bywyd.

20 Fel y rhodiech di 'rhŷd ffordd gwŷr da, a chadw llwybrau y cyfiawn.

21 [k] Canys y gwŷr cyfiawn a breſſwyliant y ddaiar, a'r rhai perffaith a gânt aros ynddi.

22 [l] Ond yr annuwiolion a dorrir oddiar y ddaiar, a'r troſſedd-wŷr a ddiwreiddir allan o honi.

PEN. III.

1 Y mae 'n annog i ufudd-dod, 5 a ffydd, 7 a marwhâd, 9 a dwyfolder, 11 ac ymunynedd. 13 Dedwŷdd elw Doethineb. 19 Gallu, 21 a chymmwynaſau Doethineb. 27 Cyngor i ſod yn gariadus, 30 yn heddychol, 31 ac yn fodlon-gar. 33 Cyſtwr melldigedig yr enwir.

FY mâb, na ollwng fy nghyfraith tros gôf; ond [a] cadwed dy galon fy ngorchymynnion:

2 Canys hîr-ddyddiau, a blynyddoedd bywyd, a [b] heddwch, a 'chwanegant hwy i ti.

3 Na âd i drugaredd a gwirionedd ymadel â thi: [c] cylymma hwy am dy wddf, [d] ſgrifenna hwy ar lêch dy galon.

4 [e] Felly y cei di râs, a ‡ deall da ger bron Duw a dynion.

5 ¶ Gobeithia yn yr ARGLWYDD â'th holl galon; ac nac ymddiried i'th ddeall dy hun.

6 [f] Yn dy holl ffyrdd cydnebydd ef, ac efe a hyffordda dy lwybrau.

7 ¶ [g] Na fydd ddoeth yn dy olwg dy hun; [h] ofna yr ARGLWYDD, a thynn ymaith oddiwrth ddrygioni.

8 Hynny a fydd † iechyd i'th fogel, a ‡ mêr i'th eſgyrn.

9 ¶ [k] Anrhydedda yr ARGLWYDD â'th gyfoeth, ac â'r peth pennaf o'th holl ffrwyth:

10 [l] Felly y llenwir dy yſguboriau â digonoldeb, a'th win-wryfoedd a dorrant gan wîn newŷdd.

11 ¶ [m] Fy mâb, na ddirmyga gerydd yr ARGLWYDD; ac na flina ar ei goſpedigaeth ef;

12 Canys y neb a fyddo Duw yn ei garu, efe a'i cerydda, [n] megis tâd ei fâb anwŷl ganddo.

13 ¶ [o] Gwŷn ei fyd y dyn a gaffo ddoethineb, a'r dyn a ddygo ddeall allan.

14 [p] Canys gwell yw ei marſiandiaeth hi nâ marſiandiaeth o arian, a'i chynnyrch hi ſydd well nag aur coeth.

15 Gwerthfawroccach yw hi nâ gemmau: a'r holl bethau dymunol nid ydynt gyffelyb iddi.

16 [q] Hîr-hoedl ſydd yn ei llaw ddehau hi; ac yn ei llaw aſſwy *y mae* cyfoeth a gogoniant.

17 Ei ffyrdd hi ſydd ffyrdd hyfrydwch, a'i holl lwybrau hi ydynt heddwch.

18 [r] Pren bywyd *yw* hi i'r neb a ymaflo ynddi: gwŷn ei fyd a ddalio ei afael ynddi hi.

19 [ſ] Yr ARGLWYDD trwy ddoethineb a ſeiliodd y ddaiar; trwy ddeall y ‡ ſiccrhaodd efe y nefoedd.

20 [t] Drwy ei wybodaeth ef yr holltodd y dyfnderau, ac y defnynna yr wybrennau wlith.

21 ¶ Fy mâb, na ollwng hwynt allan o'th olwg: cadw ddoethineb a phwyll.

22 Yna y byddant yn fywyd i'th enaid, ac [u] yn râs i'th wddf.

23 [x] Yna y cei rodio dy ffordd yn ddïofal, a'th droed ni thramgwydda.

24 [y] Pan orweddych, nid ofni; ti a orweddi, a'th gwſg ſydd melys.

z Pſa. 91.5. & 112.7. 25 z Nac ofna *rhag* braw diſymmwth, na rhag dinyſtr yr annuwiol, pan ddelo.

26 Canys yr ARGLWYDD a fydd dy hyder di, ac a geidw dy droed rhag ei ddal.

† Heb. *ei berchennogion.* 27 ¶ Na attal ddaioni oddiwrth † y rhai y perthyn iddynt, pan fyddo ar dy law ei wneuthur.

a Lef. 19.13. Deut 24.15. 28 a Na ddywed wrth dy gymmydog, Cerdda ymaith a thyred amſer arall, ac y foru mi a roddaf; a chennyt *beth yn awr*.

29 Na feddwl ddrwg yn erbyn dy gymmydog, ac yntef yn trigo yn ddiofal yn dy ymyl.

30 ¶ Nac ymryſon â neb heb achos, o's eſe ni wnaeth ddrwg i ti.

b Pſa. 37.1. & 73. 3. Pen. 24. 1. † Heb. *yrait.* 31 ¶ b Na chenfigenna wrth ŵr † traws, ac na ddewis yr un o'i ffyrdd ef.

c Pſ. 25.14. 32 Canys ffiaidd gan yr ARGLWYDD y cyndyn: c ond gyd-a'r rhai uniawn y mae ei gyfrinach ef.

d Leſit. 26. 14, &c. Mal. 2.2. 33 ¶ d Melldith yr ARGLWYDD ſydd yn nhŷ 'r annuwiol: ond efe a fendithia drigfa y cyfiawn.

e Iago 4.6. 1 Pet. 5.5. 34 e Diau efe a watwar y gwatwarus: ond ei râs a rydd efe i'r goſtyngedig.

† Heb. *a ddercha-fa.* 35 Y doethion a etifeddant anrhydedd, a gwarth † *fydd* derchafiad ffyliaid.

PEN. IV.

1 Salomon, er mwyn dyſgu ufudd-dod i eraill, 3 yn dangos pa athrawiaeth a gafodd ef gan ei rïeni, 5 i geiſio Doethineb, 14 ac i ochel llwybrau 'r annuwiol. 20 Y mae yn annog i ffydd, 23 ac i ſanctteiddrwydd.

a Pen. 1.8. a GWrandewch, blant, addyſg tâd, ac erglywch i ddyſgu deall.

2 Canys yr ydwyf fi yn rhoddi i chwi addyſg dda: na wrthodwch fy nghyfraith.

3 Canys yr oeddwn yn fâb i'm tâd, yn b 1 Chr. 29.1. ‡ Neu, *yn myſg meibion.* b dyner ac yn anwŷl ‡ yngolwg fy mam.

c 1 Chr. 28.9. d Pen. 7.2. 4 c Eſe a'm dyſgai, ac a ddywedai wrthyf, Dalied dy galon fy ngeiriau: d cadw fy ngorchymynnion, a bydd fyw.

5 Cais ddoethineb, cais ddeall: na âd dros gôf, ac na wyra oddiwrth eiriau fy ngenau.

6 Nac ymâd â hi, a hi a'th geidw: câr hi, a hi a'th wared ti.

7 Pennaf peth yw doethineb: cais ddoethineb; ac â'th holl gyfoeth cais ddeall.

e 1 Sa. 2.30. 8 e Derchafa di hi, a hithau a'th dderchafa di: hi a'th ddwg di i anrhydedd, o's cofleidi hi.

f Pen. 1.9. ‡ Neu, *a'th amgylcha â choron gogoniant.* 9 f Hi a rydd ychwaneg o râs i'th ben di: *ïe*, hi ‡ a rydd i ti goron gogoniant.

10 Gwrando, fy mâb, a derbyn fy ngeiriau; a blynyddoedd dy fywyd a amlheïr.

11 Yr ydwyf yn dy ddyſgu yn ffordd doethineb; ac yn dy dywys yn llwybrau uniondeb.

12 Pan rodiech, dy gerddediad ni bydd cyfyng; a g phan redech, ni thramgwyddi.

g Pſa. 91. 11, 12. 13 Ymafel mewn addyſg, ac na ollwng hi: cadw *hi*; canys dy fywyd ti yw hi.

h Pſal 1.1. Pſ. 1.13, 15. 14 ¶ h Na ddôs i lwybr yr annuwolion, ac na rodia ar hŷd ffordd y drygionus.

15 Gochel hi, na ddôs ar hyd-ddi; cilia oddiwrthi hi, a dôs heibio.

i Pſal 36.4. 16 Canys i ni chyſgant nes gwneuthur drwg; a'i cwſg a gollant nes iddynt gwympo *rhyw ddyn.*

17 Canys y maent yn bwytta bara annuwioldeb, ac yn yfed gwîn trais.

k Eſa. 23. 18 Ond llwybr y cyfiawn k *ſydd* fel y goleuni, yr hwn a lewyrcha fwy-fwy hyd ganol dydd.

l Eſa. 59. Jer. 23.12. 19 l *Eithr* ffordd y drygionus ſydd fel y tywyllwch: ni wyddant wrth ba beth y tramgwyddant.

20 ¶ Fy mâb, gwrando ar fy ngeiriau; gogwydda dy gluſt at fy ymadroddion.

m Pen. 3. 3, 21. n Pen. 2.1. 21 m Na âd iddynt fyned ymaith o'th olwg; n cadw hwynt ynghanol dy galon.

22 Canys bywyd ydynt i'r neb a'i caffont, ac o † iechyd i'w holl gnawd.

o Pen. 3.8. † Heb. *meddyginiaeth.* 23 ¶ Cadw dy galon yn dra dieſgeulus; canys allan o honi y mae bywyd yn dyfod.

† Heb. *rai gwrywaidd gnawd.* 24 Bwrw oddiwrthyt † enau tauogaidd, a gwefuſau trofaüs ym mhell oddiwrthyt.

25 Edryched dy lygaid yn uniawn; ac edryched dy amrantau yn union o'th flaen.

‡ Neu, *threfnwr.* 26 Yſtyria lwybr dy draed: a ‡ threfner dy holl ffyrdd yn uniawn.

p Deu. 5. & 28.14. Joſ. 1.7. 27 p Na thro ar y llaw ddehau nac ar y llaw aſſwy; ſymmud dy droed oddiwrth ddrygioni.

PEN. V.

1 Salomon yn annog i geiſio doethineb; 3 yn dangos 'ſgelerder putteindra ac anllywodraeth: 15 Yn annog i fodlonrwydd, haeliom, a diweirdeb. 22 Bod eu pechodau eu hun yn goddiwes yr annuwiol.

FY mâb, gwrando ar fy noethineb, a goſtwng dy gluſt at fy neall:

2 Fel y gellych yſtyried pwyll, a'th wefuſau gadw gwybodaeth.

a Pen. 2. & 6.24. † Heb. *a thaſod eu genau.* b Pſ. 55.21. 3 ¶ a Canys gwefuſau y ddïeithr a ddiferant *fel* y dil mêl, † a'i genau ſydd b lyfnach nag olew:

c Heb. 4. 4 Ond ei diwedd hi a fydd chwerw fel y wermod, c yn llym fel cleddyf dau-finiog.

d Pen. 7. 5 d Ei thraed hi a ddiſgynnant i angau; a'i cherddediad a fang uffern.

6 Rhag i ti yſtyrio ffordd bywyd, y ſymmud ei chamrau hi, heb wybod i ti.

7 Yr awr hon gan hynny, ô blant, gwrandewch arnaf fi, ac nac ymadewch â geiriau fy ngenau.

8 Cadw dy ffordd ym mhell oddiwrthi hi, ac na neſſâ at ddrws ei thŷ hi:

9 Rhag i ti roddi dy harddwch i eraill, a'th flynyddoedd i'r creulon.

† Heb. *nerth.* 10 Rhag llenwi 'r eſtron â'th † gyfoeth di, ac i'th lafur fod yn nhŷ y dïeithr,

11 Ac o'r diwedd i ti ochain, wedi i'th gnawd a'th gorph gurio,

12 A dywedyd, Pa fodd y caſſeais i addyſg? pa fodd y dirmygodd fy nghalon gerydd?

13 Ac na wrandewais ar lais fy athrawön, ac na oſtyngais fy nghluſt i'm dyſgawdwŷr?

14 Bûm o fewn ychydig at bob drwg, yng nghanol y gynnulleidfa a'r dyrfa.

15 ¶ Yf ddwfr o'th bydew dy hun, a ffrydiau allan o'th ffynnon dy hun.

16 Tardded dy ffynhonnau allan, a'th ffrydiau dwfr yn yr heolydd.

17 Byddant

17 Byddant yn eiddo ti dy hun yn unig, ac nid yn eiddo dieithriaid gyd-a thi.

18 Bydded dy ffynnon yn ſendigedig: ac ymlawenhâ gyd-a [e] gwraig dy ieuengctid.

19 [f] *Bydded fel* ewig gariadus, ac fel iwrch hawddgar: gâd i'w bronnau hi dy †lenwi bob amſer, ‡ ac ymfodlona yn ei chariad hi yn oeſtadol.

20 A pha ham, fy mâb, yr ymddigrifi yn [g] y wraig ddieithr, ac y cofleidi fynwes yr hon nid yw eiddo ti?

21 [h] Canys ffyrdd dyn ſydd yngolwg yr ARGLWYDD, ac y mae efe yn dal ar ei holl lwybrau ef.

22 ¶ [i] Ei anwiredd ei hun a ddeil yr annuwiol, ac efe a ddelir â rhaffau ei bechod ei hun.

23 [k] Efe fydd farw o eiſiau addyſg, a rhag maint ei ffolineb yr â ar gyfeiliorn.

PEN. VI.

1 *Yn erbyn mechniaeth,* 6 *a ſeguryd,* 12 *ac yſgelerder.* 16 *Saith beth câs gan Ddutw.* 20 *Bendithion ufudd-dod.* 25 *Drygioni putteindra.*

FY mâb, o's [a] mechniaiſt dros dy gymmydog, *ac o's* tarewaiſt dy law *yn llaw* y dieithr,

2 Ti a faglwyd â geiriau dy enau, ti a ddaliwyd â geiriau dy enau.

3 Gwnâ hyn yr awr hon, fy mâb, a gwared dy hun, gan i ti ſyrthio i law dy gymmydog; cerdda, ac ymoſtwng iddo, ac ymbil â'th gymmydog.

4 [b] Na ddyro gwſg i'th lygaid, na hûn i'th amrantau.

5 Gwared dy hun fel yr iwrch o law *yr heliwr*, ac fel aderyn o law yr adar-wr.

6 ¶ Cerdda at y morgrugyn, tydi ddiogyn; edrych ar ei ffyrdd ef, a bydd ddoeth:

7 Nid oes ganddo neb i'w arwain, i'w lywodraethu, nac i'w feiſtroli,

8 *Ac er hynny* y mae efe yn parottoi ei fwyd yr hâf, ac yn caſglu ei luniaeth y cynhauaf.

9 [c] Pa hŷd, ddiogyn, y gorweddi? pa bryd y cyfodi o'th gwſg?

10 Etto ychydig cyſgu, ychydig hepian, ychydig blethu dwylaw i gyſgu.

11 [d] Felly y daw tlodi arnat fel ymdeithydd, a'th angen fel gwr arfog.

12 ¶ Dyn i'r fall, *a* gwr anwir, a rodia â genau cyndyn.

13 [e] Efe a amneidia â'i lygaid, efe a lefara â'i draed, efe a ddyſg â'i fyſedd.

14 Y mae pob rhyw gyndynrwydd yn ei galon, y mae yn dychymmyg drygioni bob amſer, yn peri cynhennau.

15 Am hynny ei ddinyſtr a ddaw arno yn ddiſymmwth: yn ddiſymmwth [f] y dryllir ef, fel na byddo meddyginiaeth.

16 ¶ Y chwe pheth hyn ſydd gâs gan yr ARGLWYDD: ïe, ſaith beth ſydd †ffiaidd ganddo ef:

17 [g] Llygaid beilchion, tafod celwyddog, a'r dwylo a dywalltant waed gwirion,

18 Y galon a ddychymmygo feddyliau drwg, [h] traed yn rhedeg yn fuan i ddrygioni,

19 [i] Tyſt celwyddog yn dywedyd celwŷdd, a'r neb a gyſodo gynnen rhwng brodyr.

20 ¶ [k] Fy mâb, cadw orchymyn dy dâd, ac nag ymado â chyfraith dy fam. k Pen. 1. 8.

21 [l] Rhwym hwynt ar dy galon yn oeſtadol; cwlwm hwynt am dy wddf. l Pen. 3. 3. & 7. 3.

22 [m] Pan rodiech, hi a'th gyfarwydda; pan orweddych, hi a'th wilia; pan ddeffröych, hi a gŷd-ymddiddan â thi. m Pen. 3. 23, 24.

23 [n] Canys ‡ canwyll yw 'r gorchymyn; a goleuni yw 'r gyfraith; a ffordd i fywyd yw ceryddon addyſg: n Pſa. 19. 8. & 119. 105. ‡ Neu, *lamp.*

24 [o] I'th gadw rhag y fenyw ddrwg, a rhag gweniaith tafod ‡ y ddieithr. o Pen. 2. 16. & 5. 3. & 7. 5. ‡ Neu, *dieithr.*

25 [p] Na chwennych ei phrŷd hi yn dy galon; ac na âd iddi dy ddal â'i hamrantau. p Mat. 5. 28.

26 [q] Oblegid y fenyw butteinig *y daw dyn* i dammaid o fara; a gwraig gŵr *arall* a hela yr enaid gwerth-fawr. q Pen. 29. 3.

27 A ddichon gŵr ddwyn tân yn ei fynwes, heb loſgi ei ddillad?

28 A ddichon gŵr rodio ar hŷd marwor, ac heb loſgi ei draed?

29 Felly, pwy bynnag a êl at wraig ei gymmydog; y neb a gyffyrddo â hi, ni bydd glân.

30 Ni ddirmyga neb leidr a ledrattao i ddiwallu ei enaid, pan fyddo arno newŷn.

31 Ond o's delir ef, [r] efe a dâl yn ſaith ddyblyg, efe a rydd cymmaint oll ag a feddo yn ei dŷ. r Ex. 22. 1, 4.

32 *Ond* y neb a wnêl ôdineb â benyw, ſydd heb †fynwyr; y neb a'i gwnêl a ddifetha ei enaid ei hun. † Heb. *galon.*

33 Archoll a gwarth a gaiff efe; a'i gywilydd ni ddeleir.

34 Canys cynddaredd yw eiddigedd gŵr; am hynny nid erbyd efe yn nydd dial.

35 †Ni bydd ganddo brîs ar ddim iawn; ac ni fodlonir ef, er rhoi rhoddion lawer. † Heb. *ni ddgrŷn myneb dim iawn.*

PEN. VII.

1 *Salomon yn cynghori bod mewn pur a chariadus gyfeillach â doethineb:* 6 *Wrth a welſai ef ei hun, yn dangos* 10 *cyfrwyſdra puttain,* 22 *ac enbyd wiriondeb yr ieuangc mwyfus:* 24 *Yn cynghori gochelyd y cyfryw annuwioldeb.*

FY mâb, cadw fy ngeiriau, a [a] chuddia fy ngorchymynnion gyd-a thi. a Pen. 2. 1.

2 [b] Cadw fy ngorchymynnion, a bydd fyw; a'm cyfraith [c] fel canwyll dy lygad. b Lef. 18. 5. Pen. 4. 4. c Deut. 32. 10.

3 [d] Rhwym hwynt am dy fyſedd, y'ſgrifenna hwynt ar lêch dy galon. d Deut. 6. 8. & 11. 18. Pen. 3. 3. & 6. 21.

4 Dywed wrth ddoethineb, Fy chwaer wyt ti; a galw ddeall yn gares:

5 [e] Fel i'th gadwont oddiwrth y wraig ddieithr, a rhag y fenyw â'r ymadrodd gweniaethus. e Pen. 2. 16. & 5. 3.

6 ¶ Canys *a mi* yn ffeneſtr fy nhŷ, mi a edrychais drwy fy nellt,

7 Ac mi a welais ym myſg y ffyliaid, *ïe* mi a ganfûm ym mhlith † yr ieuengctid ddyn ieuangc heb ddeall ganddo, † Heb. *y meibion.*

8 Yn myned ar hŷd yr heol, ger llaw ei chongl hi; ac efe a ai ar hŷd y ffordd i'w thŷ hi;

9 Yn † y cyſnos, gyd-a'r hŵyr, pan oedd hi yn nôs du ac yn dywyll: † Heb. *hwyr y dydd.*

10 Ac wele fenyw yn cyfarfod ag ef, a chanthi

chanthi ymddygiad puttain, ac â chalon ddichellgar.

f Pen. 9. 13. g 1 Tim. 5. 13. Tit. 2. 5.

11 (f Siaradus ac anufudd yw hi; g ei thraed nid arhoant yn ei thŷ:

12 Weithiau yn y drws, weithiau yn yr heolydd, ac yn cynllwyn ym mhob congl)

13 Hi a ymafaelodd ynddo, ac a'i cuſſanodd,

† Heb. *hi a gadarnhaodd ei hwyneb ag &c.*

ac † ag wyneb digywilydd hi a ddywedodd wrtho,

14 *Yr oedd* arnafi aberthau hedd; heddyw y cywirais fy adduned:

15 Ac am hynny y daethym allan i gyfarfod â thi, i chwilio am dy wyneb, a chefais afael arnat.

h Eſa. 19. 9.

16 Mi a drwſiais fy ngwely â llenni, ac â cherfiadau, a h lliciniau yr Aipht.

17 Mi a fwg-derthais fy ngwely â myrh, aloës, a ſynamon.

18 Tyred, moes i ni ymlenwi o garu hyd y boreu; ymhyfrydwn â chariad.

19 Canys nid yw y gŵr gartref, eſe a aeth i ffordd bell.

20 Efe a gymmerth godaid o arian yn ei law,

‡ Neu, *lloer newydd.*

eſe a ddaw adref ar y ‡ dydd ammodol.

i Pen. 5. 3.

21 i Hi a'i troës ef â'i haml eiriau têg, ac â gweniaith ei gweſuſau hi a'i cymhellodd ef.

† Heb. *yn ddiſymmwth.*

22 Eſe a'i canlynodd hi ar † frys, fel yr ych yn myned i'r lladdfa, neu fel ynfyd yn myned i'r cyffion i'w goſpi:

23 Hyd oni ddryllio y ſaeth ei afu ef; fel yr aderyn yn pryſſuro i'r tagl, heb wybod ei bod yn erbyn ei enioes ef.

24 ¶ Yn awr gan hynny, *fy* meibion, gwrandewch arnafi, ac yſtyriwch eiriau fy ngenau.

25 Na thuedded dy galon at ei ffyrdd hi, na chyfeiliorna ar hŷd ei llwybrau hi.

26 Canys llawer a gwympodd hi yn archolledig; gwŷr grymmus lawer a laddodd hi.

k Pen. 2. 18. & 5. 5.

27 k Ffordd i uffern *yw* ei thŷ hi, *yn* diſgyn i 'ſtafelloedd angau.

PEN. VIII.

1 *Enwocced, 6 ac eglured yw Doethineb.* 10 *Godidawgrwydd,* 12 *naturiaeth,* 15 *gallu,* 18 *cyfoeth,* 22 *a thragywyddoldeb Doethineb.* 32 *Bod Doethineb yn ddymunol, o achos y dedwyddwch y mae yn ei ddwyn.*

a Pen. 1. 20. & 9. 3.

ONd yw a doethineb yn gweiddi? a deall yn llefain?

2 Ym mhen lleoedd uchel, ger llaw 'r ffordd, lle mae llwybrau lawer, y mae hi yn ſefyll.

3 Ger llaw y pyrth ym-mhen y dref, yn ymyl y dryſau y mae hi yn llefain.

4 Arnoch chwi, wŷr, yr wyf fi yn galw; ac at feibion dynion y mae fy llais.

5 Ha ynfydion, deellwch gyfrwyſder; a chwi wŷr angall, byddwch o galon ddeallus.

6 Gwrandewch: canys myfi a draethaf i chwi

b Pen. 22. 20.

b bethau ardderchog; ac a agoraf fy ngweſuſau ar bethau union.

7 Canys fy ngenau a draetha wirionedd;

† Heb. *ffieiddia a fy ngwefuſau ydynt wneuthur annuwioldeb.*

† ffiaidd gan fy ngweſuſau ddrygioni.

8 Holl eiriau fy ngenau ydynt gyfiawn; nid oes ynddynt na gwyrni, na thrawſedd.

9 Y maent hwy oll yn amlwg i'r neb a ddeallo, ac yn uniawn i'r rhai a gafodd wybodaeth.

10 Derbyniwch fy addyſg, ac nid arian; a gwybodaeth o flaen aur etholedig.

c Job 28. 15. Pſal. 19. 10. & 119. 27. Pſ. 3. 14, 15. & 4. 5, 7. & 16. 16.

11 c Canys gwell yw doethineb nâ gemmau: nid oes dim dymunol cyffelyb iddi.

12 Myfi doethineb wyf yn trigo gyd-a challineb: yr ydwyf yn cael allan wybodaeth cyngor.

13 Ofn yr ARGLWYDD *yw* caſſau drygioni: balchder, ac uchder, a ffordd ddrygionus, a'r genau traws, fydd gâs gennyf fi.

14 Mi piau cyngor, a gwîr ddoethineb: deall ydwyf fi; d mi piau nerth.

d Preg. 7. 19.

15 e Drwöfi y teyrnafa brenhinoedd, ac y barna y pennaethiaid gyfiawnder.

e Dan. 2. 21. Rhuf. 13. 1.

16 Drwöfi y rheola tywyſogion a phendefigion, ſef holl farn-wŷr y ddaiar.

17 Y ſawl a'm carant i a garaf inneu; f a'r ſawl a'm ceiſiant yn foreu a'm cânt.

f Iago 1. 5.

18 g Gyd-a myfi y mae cyfoeth, ac anrhydedd, golud parhaüs, a chyfiawnder.

g Pen. 3. 16.

19 h Gwell yw fy ffrwyth i nag aur, ïe nag aur coeth; a'm cynnyrch fydd well nâ'r arian detholedig.

h Pen. 3. 14.

20 Ar hŷd ffordd cyfiawnder ‡ yr arweiniaf, ar hŷd canol llwybrau barn:

‡ Neu, *y rhoddaf.*

21 I beri i'r rhai a'm carant etifeddu fylwedd: ac mi a lanwaf eu tryſſorau.

22 Yr ARGLWYDD a'm meddiannodd i yn nechreuad ei ffordd, cyn ei weithredoedd erioed.

23 Er tragywyddoldeb i'm henneiniwyd, er y dechreuad, cyn bod y ddaiar.

24 Prŷd nad oedd dyfnder i'm cenhedlwyd, cyn bod ffynhonnau yn llawn o ddyfroedd.

i Pſal. 90.

25 i Cyn fylfaenu y mynyddoedd, o flaen y brynniau, i'm cenhedlwyd.

26 Cyn gwneuthur o honaw ef y ddaiar, na'r meuſydd, † nac uchder llwch y byd.

† Heb. *na phen.*

27 Pan barottôdd efe y nefoedd, yr oeddwn i yno: pan oſodod efe gylch ar wyneb y dyfnder:

28 Pan gadarnhaodd efe y cymmylau uwchben: a phan nerthodd efe ffynhonnau y dyfnder:

k Gen. 1. 9, 10. Job 38. 10, 11. Pſal. 33. & 104. Jer. 5. 22.

29 k Pan roddes efe ei ddeddf i'r môr, ac i'r dyfroedd, na thorrent ei orchymyn ef: pan l oſodod efe ſylfeini y ddaiar:

l Job 38. 4. Pſal. 90. 2. & 102. 25. Iſa. 48. 13. Heb. 1. 10.

30 m Yna yr oeddwn i gyd-ag ef, *megis* un wedi ei feithrin *gyd-ag ef*: ac yr oeddwn yn hyfrydwch iddo beunydd, yn ymlawenhau ger ei fron ef bob amſer;

m Ioan 1. 1, 18.

31 Ac yn llawenychu ynghyfannedd-le ei ddaiar ef; a'm hyfrydwch *oedd* gyd-a meibion dynion.

32 Yr awron gan hynny, ô feibion, gwrandewch arnaf; canys n gwŷn eu byd a gadwant fy ffyrdd i.

n Pſ. 119. 1. & 128. 1. Luc 11. 28.

33 Gwrandewch addyſg, a byddwch ddoethion, nac ymwrthodwch â hi.

34 o Gwŷn ei fyd y dyn a wrandawö arnaf, ac a wilio yn ddyfal beunydd wrth fy nryſau, gan warchod wrth byſt fy mhyrth i.

o Pen. 3. 18.

35 Canys y neb a'm caffo i, a gaiff fywyd, ac p a † feddianna ewyllys da gan yr ARGLWYDD.

p Pen. 12. † Heb. *dyna a*

36 Ond y neb a becho yn fy erbyn a wnâ gam â'i enaid ei hun: fy holl gaſeion a garant angau.

PEN.

PEN. IX.

1 *Addyſg*, 4 *ac athrawiaeth Doethineb.* 13 *Arfer*, 16 *ac amryfuſedd ynfydrwydd.*

DOethineb a adeiladodd ei thŷ, hi a naddodd ei ſaith golofn.

2 [a] Hi a laddodd ei ‡ hanifeiliaid; hi [b] a gymyſgodd ei gwîn, ac a huliodd ei bwrdd.

3 Hi a yrrodd ei llaw-forwynnion: [c] y mae yn llefain [d] oddïar fannau uchel y ddinas:

4 [e] Pwy bynnag ſydd annichellgar, troëd i mewn yma: ac wrth yr annoeth y mae hi yn dywedyd,

5 [f] Deuwch, a bwyttewch o'm bara, ac yfwch o'r gwîn a gymmyſgais.

6 Ymadewch â'r rhai ffôl, a byddwch fyw; a cherddwch yn ffordd deall.

7 Yr hwn a geryddo watwar-ŵr a gaiff wradwydd iddo ei hun: a'r hwn a feio ar y drygionus a gaiff anaf.

8 [g] Na cherydda watwar-ŵr, rhag iddo dy gaſſau: [h] cerydda y doeth, ac efe a'th gâr di.

9 Dyro *addyſg* i'r doeth, ac efe fydd doethach: dyſg y cyfiawn, ac efe a 'chwanega ei ddyſgeidiaeth.

10 [i] Dechreuad doethineb yw ofn yr ARGLWYDD: a gwybodaeth *y* ſanctaidd yw deall.

11 [k] Canys drwŏfi yr amlheïr dy ddyddiau, ac y 'chwanegir blynyddoedd dy enioes.

12 [l] O's doeth fyddi, doeth fyddi i ti dy hun: ond o's gwatwar-ŵr fyddi, tydi dy hun a'i dygi.

13 ¶ [m] Gwraig ffôl a fydd ſiaradus; anghall yw, ac ni ŵyr ddim:

14 Canys hi a eiſtedd ar ddrws ei thŷ, ar ſaingc, [n] yn y lleoedd uchel yn y ddinas,

15 I alw ar y neb a fyddo yn myned heibio, y rhai ſydd yn cerdded eu ffyrdd yn uniawn:

16 [o] Pwy bynnag ſydd ehud, troëd yma: a phwy bynnag ſydd ddiſynwyr, a hi a ddywed wrtho,

17 [p] Dyfroedd lledrad ſydd felus, a bara cudd ſydd beraidd.

18 Ond ni ŵyr efe mai [q] meirw yw y rhai ſydd yno; a bod ei gwahodd-wŷr hi yn nyfnder uffern.

PEN. X.

O'r benned yma hyd y pummed ar hugain, y mae amryw addyſg ynghylch rhinweddau da, a'i gwrthwyneb feiau.

DIharebion Salomon. [a] Mâb doeth a wnâ dâd llawen, a [b] mâb ffôl a driſtâ ei fam.

2 [c] Ni thyccia tryſſorau drygioni; ond cyfiawnder a wared rhag angau.

3 [d] Ni edy yr ARGLWYDD i enaid y cyfiawn newynu: ond efe a chwâl ymaith ‡ gyfoeth y drygionus.

4 [e] Y neb a weithio â llaw ‡ dwyllodrus fydd tlawd: ond [f] llaw y diwyd a gyfoethoga.

5 Mâb ſynhwyrol yw yr hwn a gaſgl amſer hâf: ond [g] mâb gwradwyddus yw yr hwn a gwſg amſer cynhauaf.

6 Bendithion *fydd* ar ben y cyfiawn: ond [h] trawſedd a gau ar enau y drygionus.

7 [i] Coffadwriaeth y cyfiawn ſydd fendigedig: ond enw y drygionus a bydra.

8 Y galon ddoeth a dderbyn orchymynnion: ond [k] y ffôl ei wefuſau a ‡ gwŷmp.

9 [l] Y neb a rodio yn union, a rodia yn ddïogel: ond y neb a gam-drŷ ei ffyrdd a fydd hynod.

10 [m] Y neb a amneidio â'i lygaid, a bair flinder: [n] a'r ffôl ei wefuſau ‡ a gwŷmp.

11 [o] Ffynnon bywyd yw genau y cyfiawn: ond [p] trawſedd a gau ar enau y drygionus.

12 Caſineb a gyfyd gynhennau: ond [q] cariad a guddia bob camwedd.

13 Yngwefuſau y ſynhwyrol y ceir doethineb: ond [r] gwialen *a weddai* i gefn † yr anghall.

14 Y doethion a 'ſtoriant wybodaeth: ond [ſ] dinyſtr ſydd gyfagos i enau y ffôl.

15 [t] Cyfoeth y cyfoethog yw dinas ei gadernid ef: ond dinyſtr y tlodion yw eu tlodi.

16 Gwaith y cyfiawn *a dynn* at fywyd: ond ffrwyth y drygionus tu-ag at bechod.

17 Ar y ffordd i fywyd y mae 'r neb a gadwo addyſg: ond y neb a wrthodo gerydd ſydd yn cyfeiliorni.

18 A guddio gâs â gwefuſau celwyddog, a'r neb a ddywed enllib, ſydd ffôl.

19 [u] Yn amlder geiriau ni bydd pall ar bechod: ond y neb a attalio ei wefuſau ſydd ſynhwyrol.

20 Tafod y cyfiawn ſydd *fel* arian detholedig: calon y drygionus ni thâl ond ychydig.

21 Gwefuſau y cyfiawn a borthant lawer: ond y ffyliaid, o ddiffyg † ſynwyr, a fyddant feirw.

22 Bendith yr ARGLWYDD a gyfoethoga; ac ni ddwg flinder gyd-a hi.

23 [x] Hyfryd gan ffôl wneuthur drwg: a chan ŵr ſynhwyrol *y mae* doethineb.

24 Y peth a ofno y drygionus a ddaw iddo: ond y peth a ddeiſyfio y rhai cyfiawn, *Duw* a'i rhydd.

25 Fel y mae 'r corwynt yn myned heibio, felly ni bydd y drygionus mwy: ond [y] y cyfiawn ſydd ſylfaen a bery byth.

26 Megis finegr i'r dannedd, a mŵg i'r llygaid, felly y bydd y dïog i'r neb a'i gyrrant.

27 [z] Ofn yr ARGLWYDD a † eſtyn ddyddiau: ond [a] blynyddoedd y drygionus a fyrheïr.

28 Gobaith y cyfiawn fydd llawenydd: ond [b] gobaith y drygionus a dderfydd am dano.

29 Ffordd yr ARGLWYDD *ſydd* gadernid i'r perffaith: ond dinyſtr fydd i'r rhai a wnânt anwiredd.

30 [c] Y cyfiawn nid yſcog byth: ond y drygionus ni phreſſwyliant y ddaiar.

31 [d] Genau y cyfiawn a ddwg allan ddoethineb: a'r tafod cyndyn a dorrir ymaith.

32 Gwefuſau y cyfiawn a wyddant beth ſy gymmeradwy: ond genau 'r drygionus *a* lefara drawſedd.

PEN. XI.

[a] CLoriannau ‡ anghywir ſydd ffiaidd gan yr ARGLWYDD: ond carreg † union ſydd foddlon ganddo ef.

2 [b] Pan ddêl balchder, fe a ddaw gwarth: ond gyd-a'r goſtyngedig y mae doethineb.

h Ad. 11.
i Pſ. 112.6
k Ad. 10. ‡ Neu, *gwir.*
l Pſ. 22.4. Pen. 28.18
m Pen. 6.13.
n Ad. 8. ‡ Neu, *a gwir.*
o Pe. 13.14. & 18.4.
p Ad. 6. Pſ. 107.42.
q Pe. 17.9. 1 Cor. 13.4. 1 Pet. 4.8.
r Pen. 26.3. † Heb. *yr hwn ſydd heb galon.*
ſ Pen. 18.7. & 21.23.
t Pe. 18.11.
u Preg. 5.3.
x Pen. 14.9 & 15.21.
y Mat. 7.24 25. & 16.18.
z Pen. 9.11. † Heb. *chwaneg.*
a Job 15.32. & 22.16. Pſa. 55.23.
b Job 8.13. & 11.20. Pſ. 112.10.
c Pſ. 37.22. & 125.1.
d Pſ. 37.30
e Leſit. 19. 35, 36. Deut. 25. 13—16. Pen. 16.11. & 20.10, 23.
‡ Heb. *rwyll.* † Heb. *cerffaith.*
b Pe. 15.33. & 16.18. & 18.12.

c Pen. 13.6. 3 [c] Perffeithrwydd yr uniawn a'i tywys hwynt; ond trawſedd yr anffyddloniaid a'i difetha hwynt.

d Pen. 10.2. Eze. 7. 19. Zeph. 1. 18. Eccl. 5. 8. 4 [d] Ni thyccia cyfoeth yn nydd digofaint; ond cyfiawnder a wared rhag angau.

† Heb. *a uniawna ei ffordd ef.* 5 Cyfiawnder y perffaith †a'i hyffordda ef: ond o achos ei ddrygioni y ſyrth y drygionus.

e Pen. 5.22. 6 Cyfiawnder y cyfiawn a'i gwared hwynt: ond [e] troſeddwŷr a ddelir yn eu drygioni.

7 Pan fyddo marw dyn drygionus, fe a ddarfu am ei obaith ef: a gobaith y traws a gyfrgollir.

f Pſ. 21. 18. 8 [f] Y cyfiawn a waredir o gyfyngder, a'r drygionus a ddaw yn ei le ef.

g Job. 8.13. 9 [g] Rhagrithiwr â'i enau a lygra ei gymmydog: ond y cyfiawn a waredir drwy wybodaeth.

h Pen. 28. 12, 28. 10 [h] Yr holl ddinas a ymlawenhâ o herwŷdd llwyddiant y cyfiawn: a phan gyfrgoller y drygionus, y bydd gorfoledd.

i Pen. 29.8. 11 [i] Trwy fendith y cyfiawn y derchefir y ddinas; ond trwy enau y drygionus y dinyſtrir hi.

† Heb. *ddigalon.* 12 Y neb ſy †ddiſynwyr a ddïyſtyra ei gymmydog; ond y ſynhwyrol a daw â ſôn.

k Lef. 19.16. Pen. 20. 19. 13 [k] Yr hwn a rodia yn athrodwr, a ddatguddia gyfrinach; ond y ffyddlon ei galon a gela 'r peth.

l 1 Bren. 12. 1, &c. Pen. 15.22. & 24. 6. 14 [l] Lle ni byddo cyngor, y bobl a ſyrthiant: ond lle y byddo llawer o gynghor-wŷr y bydd dïogelwch.

m Pen. 6. 1. ‡ Heb. *Llwyrddyllir y neb.* † Heb, *y rhai a dery law.* 15 [m] ‡ Blinder mawr a gaiff y neb a fachnïo dros ddïeithr-ddyn: ond y neb a gaſſao †fachnïaeth fydd dïogel.

16 Gwraig raſol a gaiff anrhydedd; a'r galluog a gânt gyfoeth.

17 Gŵr trugarog ſydd dda wrth ei enaid ei hun: ond y creulon a flina ei gnawd ei hun.

n Hoſ. 10.12. Gal. 6. 8. Iago. 3. 18. 18 Y drygionus a wnâ waith twyllodrus: ond [n] i'r neb a hauo gyfiawnder y bydd gwobr ſiccr.

19 Fel yr arwain cyfiawnder i ſywyd: felly dilyn drygioni *a dywys* i angau.

20 Ffiaidd gan yr ARGLWYDD y neb ſydd gyndyn eu calonnau: eithr hôff ganddo ef y rhai ſy berffaith yn eu ffyrdd.

o Pen. 16.5. ‡ *Er bod llaw yn llaw.* 21 [o] ‡ Er maint fyddo cymmorth, y drygionus ni bydd dïeuog: ond hâd y cyfiawn a waredir.

22 Fel modrwy aur yn nhrwyn hŵch, yw benyw lân † heb ſynwyr.

† Heb. *yn eilio oddiwrth ſynwyr.*

23 Deiſyfiad y cyfiawn ſydd ar ddaioni yn unig: ond gobaith y drygionus ſydd ddigter.

24 Rhyw un a waſgar ei dda, ac efe a 'chwanegir *iddo*: a rhyw un arall a arbed mwy nag a weddai, ac a ſyrth i dlodi.

p 2 Cor. 9. 8, 9, 10. † Heb. *bendith.* 25 [p] Yr enaid †hael a fraſheïr: a'r neb a ddwfrhao a ddwfrheïr yntau hefyd.

q Am. 8 5,6. 26 [q] Y neb a attalio ei ŷd, y bobl a'i melldithia: ond bendith a fydd ar ben y neb a'i gwertho.

27 Y neb a ddyfal geiſio ddaioni, a ennill ewyllys da: r ond y neb a geiſio ddrwg, iddo *ei hun* y daw.

r Pſal. 7. 15, 16. & 9. 15, 16. & 10. 2. & 37. 6. s Iob 31.34. Mar. 10.24. t 1 Tim. 6 17. u Pſal. 1. 3. & 92. 12. &c. Jer. 17. 8. 28 [s] Y neb a roddo ei oglud ar ei gyfoeth, a ſyrth: ond [t] y cyfiawn a flodeuant megis cangen.

29 Y neb a ſlino ei dŷ ei hun, a berchennoga 'r gwynt: a'r ffôl a fydd gwâs i'r ſynhwyrol ei galon.

30 Ffrwyth y cyfiawn ſydd megis pren y bywyd: [u] a'r neb a ‡ ennillo eneidiau ſydd ddoeth.

u Din. 12. ‡ Heb. *ddalio.*

31 [x] Wele, telir i'r cyfiawn ar y ddaiar: pa faint mwy i'r drygionus, a'r pechadur?

x 1 Pet. 4. 17, 18.

PEN. XII.

YNeb a garo addyſg a gâr wybodaeth: ond y neb a gaſſao gerydd, anifeiliaidd yw.

a Pen. 8. 2 [a] Gŵr da a gaiff ffafor gan yr ARGLWYDD: ond gŵr o ddichellion drwg a ddamna efe.

3 Ni ſicrheïr dyn drwy ddrygioni: ond b gwraidd y cyfiawn nid yſcoga.

b Pſ. 10. c 1 Cor. 13. d Pſ. 14.

4 [c] Gwraig rymmus ſydd goron i'w gŵr: ond y wradwyddus ſydd [d] megis pydrni yn ei eſgyrn ef.

5 Meddyliau y cyfiawn ſydd union: a chynghorion y drygionus ſydd dwyllodrus.

e Pſ. 1. 18. f Pen. 4.

6 [e] Geiriau y drygionus yw cynllwyn am waed: [f] ond genau yr uniawn a'i gwared hwynt.

g Pſ. 37. Pen. 11.

7 [g] Difethir y drygionus, fel na byddont hwy: ond tŷ y cyfiawn a ſaif.

8 Yn ôl ei ddeall y canmolir gŵr: ond gŵr cyndyn ei galon a ddïyſtyrir.

h Pen. 27. ‡ *Heb. ymſyſgu.* 9 [h] Gwell yw 'r hwn a'i cydnabyddo ei hun yn wael, ac ſydd ‡ wâs iddo ei hun; nâ'r hwn a'i hanrydeddo ei hun, ac ſydd arno eiſiau bara.

i Pen. 29. † Heb. *ymſyſgu.* Pſ. 37. 10 [i] Y cyfiawn a fydd ofalus am fywyd ei anifail: ond †toſturi y drygionus ſydd greulon.

k Pen. 28. 19. 11 [k] Y neb a lafurio ei dîr, a ddigonir o fara: ond y neb a ganlyno ofer-wŷr, diſynwyr yw.

12 Y drygionus ſydd yn deiſyf rhwyd y drygionus: ond gwreiddin y cyfiawn a rydd *ffrwyth.*

l Pen. 1. † Heb. *ymſyſgu.* 13 [l] † Drwy droſedd *ei* wefuſau y meglir y drygionus: ond y cyfiawn a ddaw allan o'gyfyngder.

m Pen. 18. 14 [m] Trwy ffrwyth ei enau y digonir gŵr â daioni; a thaledigaeth dwylo dyn a delir iddo.

n Pen. 14. 15 [n] Ffordd yr ynfyd ſydd uniawn yn ei olwg ei hun: ond y neb a wrandawö ar gyngor ſydd gall.

o Pſ. 4. 16 [o] Mewn un dydd y gwybyddir digter yr ynfyd: ond y call a guddia gywilydd.

p Pen. 14. 17 [p] Y neb a ddywedo'r gwîr a ddengys gyfiawnder: ond gau dyſt *a draetha* dwyll.

q Pſ. 15. & 64. 18 [q] Rhyw ddyn a ddywed eiriau fel brath cleddyf: ond tafod y doethion ſydd feddygiaeth.

19 Gwefus gwirionedd a ſaif byth: ond tafod celwyddog ni *ſaif* funyd awr.

20 Dichell ſydd ynghalon y rhai a ddychymmygant ddrwg: ond i gynghor-wŷr heddwch y bydd llawenydd.

21 Ni ddigwydd i'r cyfiawn ddim blinder: ond y drygionus a lenwir â drwg.

r Pen. 14. 22 [r] Ffiaidd gan yr ARGLWYDD wefuſau celwyddog: ond y rhai a wnânt yn ffyddlon a ryngant todd iddo ef.

s Pen. 13. 23 [s] Gŵr pwyllog a gela wybodaeth: ond calon ffyliaid a gyhoedda ffolineb.

t Pen. 15. ‡ *Llaw 'r* 24 [t] Llaw 'r dïyſgeulus a deyrnaſa: a ‡ twyllodrus a fydd tan deyrn-ged.

u Pen. 27. x Pen. 13. 25 [u] Gofid ynghalon gŵr a bair iddi grymmu: ond [x] gair da a'i llawenhâ hi.

26 Y cyfiawn a ragora ar ei gymmydog: ond ffordd y rhai drygionus a'i twylla hwynt.
27 Ni roſtia y twyllodrus ei helwriaeth: ond golud y dyn diyſgeulus ſydd werthfawr.
28 Yn ffordd cyfiawnder y mae bywyd; ac yn ei llwybrau hi nid oes marwolaeth.

PEN. XIII.

MAb doeth *a wrendy* ar athrawiaeth ei dâd: ond gwatwar-ŵr ni wrendy ar gerydd.
2 [a] Gŵr a fwynhâ ddaioni o ffrwyth ei enau: ac enaid yr anghyfiawn *a fwynhâ* drawſedd.
3 [b] Y neb a geidw ei enau a geidw ei enioes: ond y neb a ledo ei wefuſau a ddinyſtrir.
4 [c] Enaid y diog a ddeiſyf, ac ni chaiff ddim: ond enaid y diwyd a wneir yn frâs.
5 Câs gan y cyfiawn gelwŷdd: ond y drygionus ſydd ffiaidd, ac a ddaw i gywilydd.
6 [d] Cyfiawnder a geidw y perffaith yn ei ffordd: ond annuwioldeb a ddymchwel ‡ y pechadur.
7 [e] Rhyw un a ymffroſtia ei ſod yn gyfoethog, ac heb ddim ganddo: ac arall ei ſod yn dlawd, a chyfoeth lawer iddo.
8 Iawn am enioes gŵr yw ei dda: ond y tlawd ni chlyw gerydd.
9 Goleuni y cyfiawn a lawenhâ: [f] ond ‡ canwyll y drygionus a ddiffoddir.
10 Drwy falchedd yn unig y cyffry cynnen: ond gyd-â'r pwyllog y mae doethineb.
11 [g] Golud a gaſgler drwy oferedd a leiheïr: ond y neb a gaſglo â'i law a 'chwanega.
12 Gobaith a oeder a wanhâ 'r galon: ond [h] pren y bywyd yw deiſyfiad, pan ddêl i ben.
13 Yr hwn a ddirmygo 'r gair a ddiſethir: ond yr hwn ſydd yn ofni y gorchymyn a ‡ obrwyir.
14 [i] Cyfraith y doeth *ſydd* ffynnon bywyd, i gilio oddiwrth ſaglau angau.
15 Deall da a ddyry râs: ond ffordd troſeddwŷr *ſydd* galed.
16 [k] Pob call a wnâ *bethau* trwy wybodaeth: ond yr ynfyd a ddengys ynfydrwydd.
17 Cennad annuwiol a ſyrth i ddrygioni: ond [l] cennad ffyddlon *ſydd* iechyd.
18 Tlodi a gwradwydd *fydd* i'r hwn a wrthodo addyſg: ond [m] yr hwn a gadwo gerydd a anrhydeddir.
19 [n] Dymuniad wedi ei gyflawnu ſydd felus gan yr enaid: ond ffiaidd gan ynfydion gilio oddiwrth ddrygioni.
20 Yr hwn a rodia gyd-a doethion ſydd doeth: ond yr hwn ſydd gyfaill i ynfydion a † gyſtuddir.
21 [o] Drygfyd a erlyn bechaduriaid: ond daioni a delir i'r rhai cyfiawn.
22 Y *gŵr* daionus a âd etifeddiaeth i feibion *ei* feibion: a [p] golud y pechadur a roddwyd i gadw i'r cyfiawn.
23 [q] Llawer o ymborth *ſydd* ym maes y tlodion: ond y mae a ddinyſtrir o eiſiau barn.
24 [r] Yr hwn a arbedo y wialen ſydd yn caſſau ei fâb: ond yr hwn a'i câr ef a'i cerydda mewn amſer.
25 [s] Y cyfiawn a fwytty hyd oni ddigoner ei enaid: ond bol yr annuwolion ſydd mewn eiſiau.

PEN. XIV.

GWraig ddoeth a adeilada ei thŷ: ond y ffolog a'i tynn ef i lawr â'i dwylo.
2 Yr hwn ſydd yn rhodio yn ei uniawnder ſydd yn ofni yr ARGLWYDD; [a] a'r hwn ſydd gyndyn yn ei ffyrdd ſydd yn ei ddirmygu ef. [a] Job 12.4.
3 Yngenau y ffôl y mae gwialen balchder: ond [b] gwefuſau y doethion a'i ceidw hwynt. [b] Pen. 12.6.
4 Lle nid oes ychen, glân yw y preſeb: ond llawer o gnŵd *ſydd yn dyfod* drwy nerth yr ŷch.
5 [c] Tyſt ffyddlon ni ddywed gelwŷdd: ond gau dyſt a draetha gelwyddau. [c] Ad. 25. Exo. 20.16. & 23. 1.
6 Y gwatwar-ŵr a gais ddoethineb, ac ni's *caiff*: ond [d] gwybodaeth ſydd hawdd i'r deallus. Pen. 6. 19. & 12. 17. [d] Pen. 8. 9. & 17. 24.
7 Dôs ymaith oddiwrth ŵr ffôl, pan wypech nad *oes ganddo* wefuſau gwybodaeth.
8 Doethineb y call *yw* deall ei ffordd ei hun: ond ffolineb y ffyliaid *yw* twyll.
9 [e] Y ffyliaid a ymhyfrydant mewn camwedd: ond ym mhlith y rhai uniawn *y mae* ewyllys da. [e] Pé. 10.23.
10 Y galon ſydd yn gwybod chwerwder ei henaid ei hun: a'r dieithr ni bydd gyfrannog o'i llawenydd hi.
11 Tŷ yr annuwolion a ddinyſtrir: ond pabell y rhai uniawn a flodeua.
12 [f] Y mae ffordd ſydd uniawn yngolwg dyn: ond ei diwedd hi yw ffyrdd angau. [f] Pé. 16.25.
13 Iê wrth chwerthin y bydd blîn ar y galon; a [g] diwedd y llawenydd hwnnw *yw* triſtwch. [g] Pen. 5.4.
14 Y gwrthnyſig o galon [h] a gaiff ddigon o'i ffyrdd ei hun: ond y gŵr daionus ‡ *a gilia* oddiwrtho ef. [h] Pen. 1.31. & 12. 14. ‡ Neu, a ddigonir gantho ei hun.
15 Yr ehud a goelia bob gair: a'r call a ddeil ar ei gamrau.
16 [i] Y doeth ſydd yn ofni, ac yn cilio oddiwrth ddrygioni: ond y ffôl ſydd ffrom, a hyderus. [i] Pen. 22 3.
17 Gŵr digllon a wnâ ffolineb: a châs yw 'r gŵr dichellgar.
18 Y rhai ehud a etifeddant ffolineb: ond y rhai call a goronir â gwybodaeth.
19 Y rhai drygionus a ymoſtyngant ger bron y daionus: a'r annuwiol ym mhyrth y cyfiawn.
20 [k] Y tlawd a gaſcëir, ïe gan ei gymmydog ei hun: ond llawer ſydd yn caru y cyfoethog. [k] Pen. 19.7.
21 A ddirmygo ei gymmydog ſydd yn pechu: ond [l] y trugarog wrth y tlawd, gwŷn ei fyd ef. [l] Pſal 41. 1. & 112. 9.
22 Onid ydyw y rhai a ddychymmygant ddrwg yn cyfeiliorni? eithr trugaredd a gwirionedd a fydd i'r ſawl a ddychymmygant ddaioni.
23 Ym mhob llafur y mae elw: ond o eiriau gwefuſau nid oes dim ond tlodi.
24 Coron y doethion yw eu cyfoeth: ond ffolineb y ffyliaid ſydd ffolineb.
25 [m] Tyſt ffyddlon a weryd eneidiau: ond y twyllodrus a ddywed gelwyddau. [m] Ad. 5.
26 Yn ofn yr ARGLWYDD y mae gobaith cadarn: ac i'w blant ef y bydd noddfa.

n Pſ. 13. 14. 27 [n] Oſn yr ARGLWYDD yw ffynnon y bywyd, i ddïangc rhag maglau angau.

28 Mewn amlder y bobl y mae anrhydedd y brenin: ac o ddiffyg pobl y dinyſtrir y tywyſog.

† Heb. *byrr.* 29 Y dïog i ddigofaint ſydd yn llawn o ſynwyr: ond y †digllon ei yſpryd a dderchafa ynfydrwydd.

30 Calon iach yw bywyd y cnawd: ond o Pſ. 112. 10. p Pen. 12. 4. q Pen. 17. 5. Mat. 25. 40, 45. r Pen. 22. 2. Edr. Job 31. 15, 16. ſ Job 13. 15. & 19. 26. Pſal. 23. 4. 2 Cor. 1. 9. t Pſ. 12. 16. & 29. 11. [o] cenfigen [p] a bydra 'r eſgyrn.

31 [q] Y neb a orthrymma 'r tlawd, a gywilyddia [r] ei greawdydd: ond y neb a drugarhao wrth yr anghenus a'i anrhydedda ef.

32 Y drygionus a yrrir ymaith yn ei ddrygioni: ond [ſ] y cyfiawn a obeithia pan fyddo yn marw.

33 Doethineb ſydd yn gorphywys ynghalon y call: ond [t] yr hyn ſydd ynghanol ffyliaid a wybyddir.

34 Cyfiawnder a dderchafa genedl: ond cywilydd pobloedd yw pechod.

35 Ewyllys da 'r brenin ſydd ar ei wâs ſynhwyrol: ond ei ddigofaint a fydd ar *wâs* gwradwyddus.

PEN. XV.

a Pſ. 25. 15. [a] ATteb arafaidd a ddettry llîd: ond gair garw a gyffry ddigofaint.

2 Tafod y ſynhwyrol a draetha wybodaeth yn dda: ond [b] genau y ffyliaid a †dywallt ffolineb.

b Ad. 28. Pen. 12. 23. & 13. 16. † Heb. *fytheiria.* 3 [c] Ym mhob lle y mae llygaid yr ARGLWYDD, yn canfod y drygionus a'r daionus.

c Job 34. 21. Pen. 5. 21. Jer. 16. 17. Heb. 4. 13. ‡ Heb. *meddygin-iaeth tafod.* d Pen. 10. 1. e Pſ. 13. 18. Ad. 31, 32. 4 Pren y bywyd yw ‡ tafod iâch: ond trawſedd ynddo ſydd rwyg yn yr yſpryd.

5 [d] Dyn ffôl a ddïyſtyra addyſg ei dâd; ond [e] y neb a ddioddefo gerydd ſydd gall.

6 Yn nhŷ 'r cyfiawn y bydd mawr gyfoeth: ond am olud yr annuwiol y mae trallod.

7 Gwefuſau y doethion a waſgarant wybodaeth: ond calon y ffyliaid ni *wnâ* felly.

f Pſ. 21. 27. Eſay 1. 11. & 61. 8. & 66. 3. Jer. 6. 20. & 7. 22. Am. 5. 22. g Pſ. 21. 21. 1 Tim. 6. 11. 8 [f] Aberth yr annuwiol ſydd ffiaidd gan yr ARGLWYDD: ond gweddi yr uniawn ſydd hoff ganddo.

9 Ffordd yr annuwiol ſydd ffiaidd gan yr ARGLWYDD: ond efe a gâr y neb [g] a ddilyn gyfiawnder.

‡ Neu, *Addyſg.* h Pen. 5. 12. & 10. 17. i Job 26. 6. Pſal. 39. 8. k 2 Chro. 6. 30. Pſ. 7. 9. & 44. 21. Ioa 2. 24, 25. & 21. 17. Act. 1. 24. l Pſ. 17. 22. 10 ‡ Cerydd ſydd flîn gan y neb a drŷ oddiar y ffordd: [h] a'r neb a gaſſao gerydd a fydd marw.

11 [i] Uffern a dinyſtr ſydd ger bron yr ARGLWYDD: pa faint mwy, [k] calonnau plant dynion?

12 Ni chân y gwatwar-wr mo'r neb a'i ceryddo; ac nid â at y doethion.

13 [l] Calon lawen a wnâ wyneb ſiriol: ond m Pſ. 12. 25. [m] drwy ddolur y galon y torrir yr yſpryd.

14 Calon y ſynhwyrol a ymgais â gwybodaeth: ond genau y ffyliaid a borthir â ffolineb.

15 Holl ddyddiau y cyſtuddiedig ſydd flîn: ond gwledd oeſtadol yw calon lawen.

n Pſ. 37. 16. Pen. 16. 8. 1 Tim. 6. 6. o Pen. 17. 1. 16 [n] Gwell yw ychydig gyd-ag ofn yr ARGLWYDD, nâ thryſſor mawr, a thrallod gyd-ag ef.

17 [o] Gwell yw prŷd o ddail, lle byddo cariad, nag ych paſgedig a chas gyd-ag ef.

p Pſ. 26. 21. & 25. 22. 18 [p] Gwr digllon a gyffry gynnen: ond gwr hwyr-frydig i lîd a dyrr ymryſon.

19 [q] Ffordd y dïog ſydd fel cae drain: ond ffordd yr uniawn †ſydd waſtad.

q Pen. 22. † Heb. *a godir farn.* r Pen. 10. & 29. 3. ſ Pſ. 10. ‡ Heb. *hwn fydd.* 20 [r] Mâb doeth a lawenhâ ei dâd: ond dyn ffôl a ddïyſtyra ei fam.

21 [ſ] Ffolineb ſydd hyfryd gan yr ‡ ynfyd: ond gwr deallus a rodia yn uniawn.

t Pſ. 11. & 22. 22 [t] Ofer fydd bwriadau, lle ni byddo cyngor: ac mewn amlder cynghor-wŷr y ſicrheïr *hwynt.*

23 Llawenydd ſydd i wr o herwŷdd ymadrodd ei enau; ac [u] ô mor dda yw gair yn ei amſer?

u Pſ. 25. x Phil. 2. 20. Col. 3. ↓ I ſyna. † I wared. y Pen. 15. & 14. 12. z Pſal. 145. a Pen. 6. 24 [x] Ffordd y bywyd ſydd ↓ fry i'r ſynhwyrol, i ochel uffern †obry.

25 [y] Yr ARGLWYDD a ddiwreiddia dŷ 'r beilchion: ond [z] efe a ſicrhâ derfyn y weddw.

26 [a] Meddyliau 'r annuwiol ſydd ffiaidd gan yr ARGLWYDD: ond geiriau 'r glân ynt beraidd.

b Pſ. 11. 27 [b] Y neb a fyddo dra-chwannog i elw a derfyſga ei dŷ: ond y neb a gaſſao roddion fydd byw.

28 Calon y cyfiawn a fyfyria i atteb: ond genau y drygionus a dywallt allan ddrwg.

c Pſ. 34. 29 [c] Pell yw 'r ARGLWYDD oddiwrth y rhai annuwiol: ond [d] efe a wrendy weddi y cyfiawn. d Pſal. 18, 19.

30 Llewŷrch y llygaid a lawenhâ 'r galon: a gair da a fraſſâ 'r eſgyrn.

31 Y glûſt a wrandawö ar gerydd y bywyd, a breſſwylia ym mhlith y doethion.

32 Y neb a wrthodo ‡ addyſg, a ddïyſtyra ei enaid ei hun: ond y neb a wrandawö ar gerydd a feddianna †ddeall. ‡ Neu, *derſyn.* † Heb. *galon.*

e Pen. 6. 33 [e] Addyſg doethineb yw ofn yr ARGLWYDD; ac [f] o flaen anrhydedd yr â goſtyngeiddrwydd. f Pſ. 18.

PEN. XVI.

a Ad. 9. Pen. 19. Jer. 10. Pen. 20. a PArottoad y galon mewn dyn, ac ymadrodd y tafod oddiwrth yr ARGLWYDD y mae.

2 [b] Holl ffyrdd dyn ydynt lân yn ei olwg ei hun: ond yr ARGLWYDD a bwyſa yr yſprydion.

c Pſal. 51. & 57. 2. Mat. 6. Luc 12. Phil. 4. 3 [c] Treigla dy weithredoedd ar yr ARGLWYDD, a'th feddyliau a ſafant.

4 Yr ARGLWYDD a wnaeth bob peth er ei ſwyn ei hun: [d] a'r annuwiol hefyd erbyn y dydd drwg. d Pen. 5. ſ Joſua 24. Rhuf. 9.

5 [e] Ffiaidd gan yr ARGLWYDD bob dyn uchel galon: †[f] er maint fyddo ei gymmorth, ni bydd dïeuog. e Pen. 6. & 8. 13. † Heb. *yr ind la yn llaw.* f Pſ. 11.

6 Drwy drugaredd a gwirionedd y deleïr pechod: a [g] thrwy ofn yr ARGLWYDD, y mae ymado oddiwrth ddrwg. g Pſ. 14.

7 Pan fyddo ffyrdd gwr yn rhyngu bodd i'r ARGLWYDD; efe a bair i'w elynnion fod yn heddychol ag ef.

h Pſ. 37. Pen. 16. 8 [h] Gwell yw ychydig drwy gyfiawnder nâ chnwd mawr drwy gam.

i Ad. 2. 9 [i] Calon dyn a ddychymyg ei ffordd: ond yr ARGLWYDD a gyfarwydda ei gerddediad ef.

† Ymadrodd Duw ſydd yngweſuſau y brenin: ni wyra ei enau ef mewn barn. Heb. *Dduw.*

k Pſal. 45. 11 [k] Pwys a chloriannau cywir, yr ARGLWYDD a'i pïau: ei waith ef yw holl gerrig y gôd. Pen. 8.

12 Ffiaidd yw i frenhinoedd wneuthur annuwioldeb: canys [j] drwy gyfiawnder y cadarnheir yr orſedd.

13 [m] Gwefuſau cyfiawn ſydd gymmeradwy gan frenhinoedd; a'r brenin a gâr a draetho yr uniawn.

14 [n] Digoſaint y brenin ſydd megis cennad angau; ond gŵr doeth a'i goſtega.

15 Yn ſiriol wynebpryd y brenin y mae bywyd: [o] a'i ewyllys da ef ſydd [p] megis cwmmwl glaw diweddar.

16 [q] Cael doethineb, ô mor well yw nag aur coeth! a chael deall, mwy dymunol yw nag arian.

17 Sarn y cyfiawn yw dychwelyd oddiwrth ddrwg: y neb a gadwo ei ffordd a geidw ei enaid.

18 [r] Balchder ſydd yn myned o flaen dinyſtr: ac uchder yſpryd o flaen cwŷmp.

19 Gwell yw bod yn oſtyngedig gyd-a'r goſtyngedig, nâ rhannu 'r yſpail gyd-a'r beilchion.

20 A ‡drino ſatter yn ddoeth, a gaiff ddaioni: a'r neb [s] a ymddiriedo yn yr ARGLWYDD, ô gwŷn ei fyd hwnnw.

21 Y doeth ei galon a elwir yn ddeallus; a meluſder y gwefuſau a 'chwanega ddyſgeidiaeth.

22 [t] Ffynnon y bywyd yw deall i'w pherchennog: ond addyſg ffyliaid yw ffolineb.

23 Calon y doeth a reola ei enau ef yn ſynhwyrol, ac a 'chwanega addyſg i'w wefuſau.

24 Geiriau têg ydynt megis dil mêl, yn felus i'r enaid, ac yn iachus i'r eſgyrn.

25 [u] Mae ffordd a dybir ei bod yn uniawn yngolwg dyn: ond ei diwedd yw ſfyrdd marwolaeth.

26 ‡ [x] Y neb a lafurio, a lafuria iddo ei hun; canys ei enau † a'i gofyn ganddo.

27 Dyn ‡ i'r fall ſydd yn cloddio drwg: ac ar ei wefuſau yr erys fel tân poeth.

28 [y] Dyn cyndyn a bair ymryſon: [z] a'r huſtyngwr a nailltua dywyſogion.

29 Gŵr traws [a] a huda ei gymmydog, ac a'i tywys i'r ffordd nid yw dda.

30 Efe a gau ei lygaid i ddychymmyg trawſedd; gan ſymud ei wefuſau y dwg efe ddrwg i ben.

31 [b] Coron anrhydeddus yw penllwydni, o's bydd mewn ffordd cyfiawnder.

32 Gwell yw 'r dîog i ddigoſaint nâ'r cadarn; a'r neb a reola ei yſpryd ei hun nâ'r hwn a ennillo ddinas.

33 Y coel-bren a fwrir i'r arffed: ond oddiwrth yr ARGLWYDD y mae ei holl lywodraethiad ef.

PEN. XVII.

GWell yw [a] tammaid ſych a llonyddwch gyd-ag ef, nâ thŷ yn llawn o †aberthau gyd-ag ymryſon.

2 Gwâs ſynhwyrol a feiſtrola ar [b] fâb gwradwyddus, ac a gaiff ran o'r etifeddiaeth ym mhlith y brodyr.

3 [c] Y tawdd-leſtr ſydd i'r arian, a'r ffwrn i'r aur: ond yr hwn a brawf y calonnau yw 'r ARGLWYDD.

4 Y drygionus a wrendy ar wefus anwir: a'r celwyddog a rydd gluſt i dafod drwg.

5 [d] Y neb a watwaro y tlawd, ſydd yn gwradwyddo ei wneuthur-wr ef: [e] a'r neb a ymddigrifo mewn cyſtudd, ni bydd dïeuog.

6 [f] Coron yr henaf-gwŷr yw eu hwyrion: ac anrhydedd y plant yw eu tadau.

7 Anweddaidd yw i ffôl †ymadrodd rhagorawl; mwy o lawer i bendefig wefuſau celwyddog.

8 [g] Maen gwerth-fawr yw anrheg yngolwg ei pherchennog: pa le bynnag y trô, hi a ffynna.

9 [h] Y neb a guddia bechod, ſydd yn ‡ ceiſio cariad: ond [i] y neb a adnewydda'fai, ſydd yn nailltuo ‡ tywyſogion.

10 *Un* ſenn a ofna y call yn fwy nâ phe baeddid y ffôl gan-waith

11 Y dyn drwg ſydd a'i fryd ar derfyſg yn unig: a chennad greulon a anfonir yn ei erbyn ef.

12 Gwell i ŵr gyfarfod ag arthes wedi colli ei chenawŏn, nag â'r ffôl yn ei ffolineb.

13 Y neb [l] a dalo ddrwg dros dda, nid ymedy drwg â'i dŷ ef.

14 Pen y gynnen ſydd megis pêd agorid †argae: am hynny [m] gâd ymaith ymryſon, cyn ymyrryd arni.

15 [n] Y neb a gyfiawnhao y drygionus ac a gondemnio y gwirion; ffiaidd gan yr ARGLWYDD ydynt eill dau.

16 Pa ham y bydd gwerth yn llaw 'r ffôl, i berchennogi doethineb, ac ynteu heb galon *gantho*?

17 [o] Cydymaith a gâr bob amſer: a brawd a anwyd erbyn caledi.

18 [p] Dyn heb †pwyll a dery ei law, ac a fachnïa o flaen ei gyfaill.

19 Y neb ſydd hôff ganddo ymſennu, ſydd hôff ganddo bechod; [q] a'r hwn ſydd yn gwneuthur ei ddrws yn uchel, ſydd yn ceiſio niwed.

20 Y cyndyn ei galon ni chaiff ddaioni: a'r hwn ſydd drofaus yn ei dafod, a ſyrth i ddrwg.

21 [r] Y neb a genhedlo un ffôl *a ennill* iddo ei hun driſtwch: ac ni bydd llawen tâd yr ynfyd.

22 [s] Calon lawen a wnâ lês ‡ fel meddyginiaeth: ond meddwl trwm a ſych yr eſgyrn.

23 Yr annuwiol a dderbyn rodd o'r ſynwes, i gam-droi llwybrau barn.

24 [t] Doethineb ſydd yn wyneb y deallgar: ond llygaid y ffyliaid ſydd ynghyrrau 'r byd.

25 [u] Mâb ffôl a bair ddigllonedd i'w dâd, a chwerwder † i'w fam.

26 Hefyd nid da coſpi 'r cyfiawn, na tharo pennaethiaid, *pan fyddant* ar yr iawn.

27 [x] Gŵr ſynhwyrol a attal ei ymadroddion: a gŵr pwyllog ſydd ‡ ymarhoüs ei yſpryd.

28 [y] Y ffôl, tra tawŏ, a gyfrifir yn ddoeth; a'r neb a gauo ei wefuſau, yn ddeallus.

PEN. XVIII.

Y ‡ Nailltuol a gais wrth ei ddeiſyfiad *ei hun*, ac a ymmyr â phob peth.

2 Y ffôl nid hôff ganddo ddeall; ond bod i'w galon ei datcuddio ei hun.

j Pen. 25.5. & 29.14.
k Pé. 14.35. & 22.11.
l Pé. 19.12. & 20.2.
m Pen. 8. 1, 19.
n Pen. 11.2. & 17.19. & 18.12.
o Neu, *dailio fatter a gaiff.* Pſa 2.12. & 34.8. & 125.1. Dy 30.18. & 17.7.
p Pé. 13.14. & 14.27.
q Pé. 14.12.
r Heb. *ſiryd y reb.* Preg 6.7. Pych 2.9.22. Deb. 4 *ſwng* Heb. *ſbd.* Jer. 6. 19. 5.18. 6.21. 9.22. & 17.9. Jer. 1. &c.
s Pſal. & 55. Mat. Luc. Phil. Pſ. Heb. *er bod* Pſ. *yn llaw* Pſ. Rhuf. 6.
t Pé. 20.29.
u Pé. 14.15.17.
x Heb. *ſbd.* Pen. 6.
y Pen. 26.
z Pſ. 26.2. & 17.21. & 7.12. & 33.
a Pen. 15.17.
b Pen. 10.5. & 26.
c Pſ. 12.6. aur
d Pé. 14. 31.
e Job 31.29.
f Pſ. 127.3. & 128.3.
† Heb. *meſus rhagoriaeth.*
g Pé. 18.16. & 19. 6.
h Pé. 10.12. ‡ Neu, *peri.*
i Pé. 16.28. ‡ *ardderchus.*
k Hoſ. 13.8.
l Rhu. 12. 17. 1 Theſ. 5. 15
1 Pet. 3.9.
† Heb. *dyfroedd.*
m Pé. 20.3.
n Ex. 23.7. Pen. 24.24. Eſay 5.23.
o Pé. 18.24.
p Pen. 6.1. & 11.15. † Heb. *galon.*
q Pé. 16.18.
r Pé. 10.1. Ad. 25.
s Pé. 15.13. & 12. 25, ‡ Neu, *i ſeddygniaeth.*
t Pen. 14.6. Preg. 2.14. & 8. 1.
u Pen. 10.1. & 15. 20. & 19.13. † Heb. *i'r hun a'i eſgorodd.*
x Iag. 1.19.
‡ Neu, *oer, neu, oddawg.*
y Job 13.5.
‡ Neu, *Trwy ddeiſyfiad y cais y nailltuol, ac yr ymmyr â phob doethineb* Edr. Jud. 19.

3 Wrth ddyſodiad y drygionus y daw dïyſtyrwch, a chyd-a gogan gwradwydd.

a Pſ. 10.11. & 20. 5. 4 [a] Geiriau yngenau gŵr ſydd fel dyfroedd dyfnion; a ffynnon doethineb ſydd megis afon yn llifo.

b Lef. 19.15. Deut. 1. 17. & 16. 19. Pen. 24. 23. 5 [b] Nid da derbyn wyneb yr annuwiol, i ddymchwelyd y cyfiawn mewn barn.

6 Gweſuſau y ffôl a âant i mewn i gynnen, a'i enau a eilw am ddyrnodiau.

c Pſ. 10.14. & 12. 13. & 13. 3. Preg. 10. 12. 7 [c] Genau y ffôl yw ei ddinyſtr, a'i weſuſau ſydd fagl i'w enaid.

d Pſ. 12. 18. & 26. 22. ‡ Neu, *rhai a archollwyd.* † Heb. *gelloedd.* 8 [d] Geiriau 'r huſtyng-ŵr ſydd megis ‡archollion, ac a ddiſgynnant i †gilfachau y bol.

e Pſ. 28. 24. 9 Y neb a ſyddo dïog yn ei waith ſydd frawd i'r treul-gar.

f 2 Sam. 22. 51. Pſal. 18. 2. & 27. 1. & 61. 4. & 91. 2. & 144. 2. † Heb. *ddercha-fedig.* 10 [f] Tŵr cadarn yw enw'r ARGLWYDD: atto y rhêd y cyfiawn, ac y mae yn †ddïogel.

g Pſ. 10. 15. 11 [g] Cyfoeth y cyfoethog ſydd iddo yn ddinas gadarn, ac yn fûr uchel, yn ei dyb ei hun.

h Pen. 11. 2. & 15. 33. & 16. 18. † Heb. *adfero air.* ‡ *dwg.* 12 [h] Cyn dinyſtr y balchïa calon gŵr; a chyn anrhydedd y bydd goſtyngeiddrwydd.

13 Y neb a †attebo beth cyn ei glywed, ffolineb a chywilydd ſydd iddo.

14 Yſpryd gŵr a gynnal ei glefyd ef: ond yſpryd cyſtuddiedig pwy a'i ‡cyfyd?

15 Calon y pwyllog a berchennoga wybodaeth; a chlûſt y doethion a gais wybodaeth.

i Pen. 17. 8. & 21. 14. 16 [i] Rhodd dyn a ehanga arno, ac a'i dŵg ef ger bron pennaethiaid.

17 Y cyntaf yn ei hawl *a dybir ei fod* yn gyfiawn: ond ei gymmydog a ddaw, ac a'i chwilia ef.

18 Y coel-bren a wnâ i gynhennau beidio; ac a athrywyn rhwng cedyrn.

19 Anhawſ *yw ennill ewyllys da* brawd *pan ddigier* nâ dinas gadarn: a'i hymryſon ſydd megis troſol caſtell.

k Pſ. 12. 14. & 13. 2, 20 [k] A ffrwyth genau gŵr y diwellir ei fol; ac o ffrwyth y gweſuſau y digonir ef.

l Edrych Mat. 12. 37. 21 [l] Angau a bywyd ſydd ym meddiant y tafod: a'r rhai a'i hoffant ef a fwyttânt ei ffrwyth ef.

m Pſ. 19. 14. & 31. 10. 22 [m] Y neb ſydd yn cael gwraig, ſydd yn cael peth daionus; ac yn cael ffafor gan yr ARGLWYDD.

n Iago 2. 3. 23 Y tlawd a ymbil; a'r cyfoethog a ettyb [n] yn erwŷn.

o Pſ. 17. 17. 24 Y neb y mae iddo gyfeillion cadwed gariad: [o] ac y mae cyfaill a lŷn *wrthyt* yn well na brawd.

PEN. XIX.

a Pen. 28. 6. 1 [a] GWell yw 'r tlawd a rodio yn ei uniondeb, nâ'r traws ei weſuſau, ac yntef yn ffôl.

2 Hefyd, bod yr enaid heb wybodaeth, nid yw dda; a'r hwn ſy bryſur ei draed a becha.

3 Ffolineb dyn a wyra ei ffordd ef: a'i galon a ymddigia yn erbyn yr ARGLWYDD.

c Pſ. 14. 20. 4 [b] Cyfoeth a 'chwanega lawer o gyfeillion: ond y tlawd a ddidolir oddïwrth ei gymmydog.

c Ad. 5. Exod. 23. 1. Deut. 19. 16, 19. Pen. 6. 19. & 21. 28. 5 [c] Tyſt celwyddog ni bydd dïeuog: a lluniwr celwyddau ni ddïangc.

d Pſ. 27. 16. e Pen. 17. 8. & 18. 16. & 21. 14. † Heb. *mr rhu.* d *lion.* f Pſ. 14. 20. 6 [d] Llawer a ymbiliant o flaen pendefig: a [e] phawb ſydd gyfaill †i'r hael.

7 [f] Holl frodyr y tlawd a'i caſſânt ef: pa faint mwy yr ymbellhâ ei gyfeillion oddiwrtho? er maint a ymnheddo, ni throant atto.

† Heb. *g. lon.* 8 A gaffo † ddoethineb a gâr ei enaid: a gadwo ddeall a ennill ddaioni.

g Ad. 5. 9 [g] Tyſt celwyddog ni bydd dïeuog: a thraethwr celwyddau a ddifethir.

h Pſ. 10. 22. Preg. 10. 6, 7 10 Nid gweddaidd i ffôl hyfrydwch: anweddeiddiach o lawer [h] i wâs arglwyddiaethu ar bennaethiaid.

i Pſ. 14. 29. ‡ Neu, *Callineb.* 11 [i] ‡ Synwyr dyn a oeda ei ddigofaint ef: a harddwch yw iddo fyned tros gamwedd.

k Pen. 16, 14, 15. & 20. 2. & 28. 15. 12 [k] Llîd y brenin ſydd megis rhuad llew ieuangc: ond ei ffafor ef ſydd megis gwlith ar laſ-wellt.

l Pen. 10. 1 & 15. 20. & 17. 21, 25. m Pen. 21. 9, 19. & 27. 15. n Pſ. 18. 22. 13 [l] Mâb ffôl ſydd orthrymder i'w dâd: [m] ac ymſerth gwraig ſydd megis defni parhaüs.

o Pen. 19. 4 & 20. 13. & 23. 21. † Neu, *ſegurllyd.* 14 Tŷ a chyfoeth ŷnt etifeddiaeth y tadau: ond [n] *rhodd* yr ARGLWYDD yw gwraig bwyllog.

15 Syrthni a bair drym-gwſg: ac [o] enaid ‡twyllodrus a newyna.

p Y neb a gadwo 'r gorchymyn a geidw ei enaid: a'r neb a yſgeuluſa ei ffyrdd ſydd marw. † Neu, *ſegurllyd.* Luc. 10. 28 & 11. 28. 16 [p] Y neb a gadwo 'r gorchymyn a geidw ei enaid: a'r neb a yſgeuluſa ei ffyrdd ſydd marw.

q Pſ. 41. 1. Mat. 10. 42 & 25. 40. 2 Cor. 9. 6. ‡ Neu, *marth.* r Pſ. 15. 5 & 25. 13. ‡ *Er ido wneiddi.* 17 [q] Y neb a gymmero drugaredd ar y tlawd, ſydd yn rhoddi echwŷn i'r ARGLWYDD; a'i ‡rodd a dâl efe iddo drachefn.

† Heb. *chwanegu.* 18 [r] Cerydda dy fâb tra fyddo gobaith; ac nac arbeded dy enaid ef, ‡ i'w ddifetha.

s Job 21. 19. Pſal. 37. 10, 11. Pen. 16. 4 Eſay 14. 26, 27. & 48. 18. Hel. 5. 19 Y mawr ei ddîg a ddwg goſpedigaeth: canys o's ti a'i gwaredi, rhaid it' † wneuthur hynny drachefn.

20 Gwrando gyngor, a chymmer addyſg, fel y byddech ddoeth yn dy ddiwedd.

t Pen. 15. 22. & 16. 9. & 20. 18. 21 [s] Bwriadau lawer ſydd ynghalon dyn: ond cyngor yr ARGLWYDD, hwnnw a ſaif.

u Pſ. 22. 28. 22 Deiſyfiad dyn yw ei drugaredd ef: a gwell yw 'r dyn tlawd na'r gŵr celwyddog.

x Pen. 13. 24. 23 Ofn yr ARGLWYDD *a dywys* i fywyd: a'r *neb y byddo ganddo* a erys yn ddiwall, heb i ddrwg ymweled ag ef.

y Job 31. 17. & 34. 29. Pſ. 12. 5. & 82. 3. 24 [t] Y dyn ſwrth a gudd ei law yn ei ſynwes, ac ni eſtyn hi at ei enau.

25 [u] Taraw watwar-ŵr, a'r ehud ſydd cyfrwyſach; a phan geryddech y deallus, eſe a ddeall wybodaeth.

26 [x] Mâb gwradwyddus gwarthus, a anrheithia ei dâd, ac a yrr ei fam ar grwydr.

27 Fy mâb, paid â gwrando yr addyſg *a bair i ti* gyfeiliorni oddïwrth eiriau gwybodaeth.

28 Tyſt †y ſall a watwar farn: a [y] genau'r drygionus a lwngc anwiredd.

29 Barn ſydd barod i'r gwatwar-ŵyr, a chleiſiau i gefn y ffyliaid.

PEN. XX.

a Eſay 28. 7. Hoſ. 4. 11 1 [a] GWatwarus yw gwîn, a therfyſgaidd yw diod gadarn: pwy bynnag a ſiommir ynddi nid yw ddoeth.

b Pſ. 18. 45 & 29. 8 2 [b] Megis rhuad llew ieuangc yw ofn y brenin: y mae *'r neb* a'i cyffrô ef i ddigofaint yn pechu *yn erbyn* ei enaid ei hun.

3 [c] Anrhy-

3 [c] Anrhydeddus yw i ŵr beidio ag ymryson: ond pob ffôl a fynn ymmyrraeth.

4 [d] Y dïog nid ardd o herwŷdd *oerder* y gaiaf; am hynny y cardotta efe y cynhaiaf, ac ni chaiff ddim.

5 [e] Megis dyfroedd dyfnion yw pwyll yng-halon gŵr: etto 'r gŵr call a'i tynn allan.

6 [f] Llawer dyn a gyhoedda ei ‡ drugarog-rwydd ei hun: ond pwy a gaiff ŵr ffyddlon?

7 Y cyfiawn a rodia yn ei uniondeb: gwŷn eu byd [g] ei blant ar ei ôl ef.

8 [h] Brenin yn eiſtedd ar orſedd barn a waſgar â'i lygaid bob drwg.

9 [i] Pwy a ddichon ddywedyd, Mi a lanheais fy nghalon; glân wyf oddiwrth fy mhechod?

10 [k] † Amryw bwyſau, ac amryw feſurau, ffiaidd gan yr ARGLWYDD bob un o'r ddau.

11 Bachgen a adweinir wrth ei waith, ai pûr ai uniawn yw ei waith.

12 [l] Y gluſt yn clywed, a'r llygad yn gweled, yr ARGLWYDD a wnaeth bob un o'r ddau.

13 [m] Na châr gyſgu, rhag dy fyned yn dlawd: agor dy lygaid fel i'th ddigoner â bara.

14 Drwg, drwg, medd y prynnwr: ond pan êl o'r nailltu, efe a ymffroſtia.

15 Y mae aur, a gemmau lawer: ond [n] gwefuſau gwybodaeth ſydd ‡ ddodrefnyn gwerthfawr.

16 [o] Cymmer wiſg y gŵr a fachnïo dros eſtron; a chymmer wyſtl ganddo dros eſtrones.

17 [p] Melus gan ŵr fara *trwy* ffalſedd: ond o'r diwedd ei enau a lenwir â graian.

18 [q] Bwriadau a ſicrheïr trwy gyngor: a [r] thrwy gyngor dïyſgeulus dôs i ryfela.

19 [s] Y neb a fyddo athrodwr, a ddatguddia gyfrinach: am hynny nac ymmyr â'r hwn a † wenïeithio â'i wefuſau.

20 [t] Y neb a felldithio ei dâd neu ei fam, [u] ei ‡ ganwyll a ddiffoddir yn y tywyllwch dû.

21 [x] Etifeddiaeth a geir ar frys yn y dechreuad; ond ei diwedd ni fendithir.

22 [y] Na ddywed, Mi a dalaf ddrwg: diſgwil wrth yr ARGLWYDD, ac efe a'th achub.

23 [z] Ffiaidd gan yr ARGLWYDD amryw bwyſau; a chlorian twyllodrus nid yw dda.

24 [a] Oddiwrth yr ARGLWYDD y mae cerdded-diad gŵr: ond beth a ddeall dyn o'i ffordd ei hun?

25 Magl yw i ŵr lyngcu peth cyſſegredig; ac wedi addunedau ymofyn.

26 [b] Brenin doeth a waſgar yr annuwiol, ac a dry 'r olwyn arnynt.

27 [c] ‡ Canwyll yr ARGLWYDD yw yſpryd dyn, yn chwilio holl gelloedd y bol.

28 [d] Trugaredd a ffyddlondeb a gadwant y brenin, a'i orſeddfa a gadarnheïr drwy drugaredd.

29 Gogoniant gwŷr ieuaingc *yw* eu nerth: a [e] harddwch henaſgwŷr yw gwallt gwŷn.

30 Cleiſiau briw † a lanhâ ddrwg: felly y gwnâ dyrnodiau gelloedd y bol.

PEN. XXI.

FEl afonydd o ddwfr, y mae calon y brenin yn llaw 'r ARGLWYDD: efe a'i try hi lle y mynno.

2 [a] Pob ffordd gŵr ſydd uniawn yn ei olwg ei hun: ond yr ARGLWYDD a bwyſa y calonnau.

3 [b] Gwneuthur cyfiawnder a barn ſydd well gan yr ARGLWYDD nag aberth.

4 [c] Uchder golwg, a balchder calon, ac ‡ âr yr annuwiol, ſydd bechod.

5 [d] Bwriadau y dïyſgeulus ſydd at helaeth-rwydd yn unig; ond yr eiddo pob pryſur at eiſiau yn unig.

6 [e] Tryſſorau a gaſgler â thafod celwyddog a chwelir megis gwagedd gan y neb ſydd yn ceiſio angau.

7 Anrhaith yr annuwiol a'i † dïſetha hwynt, am iddynt wrthod gwneuthur barn.

8 Trofaüs a dïeithr yw ffordd dyn: ond y pur ſydd uniawn ei waith.

9 [f] Gwell yw bod mewn congl yn nen tŷ nâ bod gyd-a gwraig anynad mewn tŷ † ehang.

10 [g] Enaid yr annuwiol a ddeiſyf ddrwg: nid graſol yw ei gymmydog yn ei olwg ef.

11 [h] Pan goſper gwatwar-ŵr, y bydd yr ehud callach: a phan ddyſger y doeth, efe a dderbyn wybodaeth.

12 Call y mae y cyfiawn yn yſtyried am dŷ yr annuwiol: *ond y mae Duw* yn dïſetha y rhai annuwiol am *eu* drygioni.

13 [i] Y neb a gauo ei gluſt rhag llef y tlawd, a leſain ei hunan, ac ni's gwrandewir ef.

14 [k] Rhodd yn y dirgel a dyrr ddigoſaint; a gwobr yn y fynwes, lîd cryf.

15 Llawen gan y cyfiawn wneuthur barn: ond dinyſtr *fydd* i weithwŷr anwiredd.

16 Dyn yn myned ar gyfeiliorn oddiar ffordd deall a orphywys ynghynnulleidfa y meirw.

17 Y neb a garo ‡ ddiſyrrwch, a ddaw i dlodi: a'r neb a garo wîn ac olew, ni bydd cyfoethog.

18 [l] Yr annuwiol *a roddir* yn iawn dros y cyfiawn, a'r troſeddwr dros yr uniawn.

19 [m] Gwell yw aros † yn yr anialwch, nâ chyd-a gwraig anynad ddigllon.

20 [n] Y mae tryſſor dymunol, ac olew, yn nhrigfa y doeth: ond dyn ffôl a'i llwngc hwynt.

21 [o] Y neb a ddilyno gyfiawnder a thrugaredd a gaiff fywyd, cyfiawnder, ac anrhydedd.

22 [p] Y doeth a ddring *i* ddinas y cedyrn, ac a fwrw i lawr y cadernid y mae hi yn hyderu arno.

23 [q] Y neb a gadwo ei enau a'i dafod, a geidw ei enaid rhag cytyngder.

24 Y balch, *a'r* gwatwar-ŵr uchel, yw enw y gŵr a wnelo beth mewn digllonedd † balch.

25 [r] Deiſyfiad y dïog a'i lladd; canys ei ddwylo a wrthodant weithio.

26 Yn hŷd y dydd y mae yn fawr ei awŷdd: ond [s] y cyfiawn a rydd, ac ni arbed.

27 [t] Aberth y rhai annuwiol ſydd ffiaidd: pa faint mwy, pan offrymmant mewn † meddwl drwg?

28 [u] Tŷſt celwyddog a ddifethir: ond y gŵr a wrandawö, a lefara yn waſtad.

29 Gŵr annuwiol a galeda ei wyneb: ond yr uniawn a ‡ gyfarwydda ei ffordd.

30 [x] Nid oes doethineb, na deall, na chyngor, yn erbyn yr ARGLWYDD.

31 [y] Y

---

[a] Pen. 16.2.
[b] 1 Sam. 15. 22. Pſal. 50.8. Eſay 1. 11, &c. Hoſ. 6. 6. Mic. 6. 7, 8.
[c] Pen. 6.17. ‡ Neu, *lamp.*
[d] Pen. 10.4. & 13. 4.
[e] Pen. 10.2. & 13. 11.
† Heb. *llifia*, neu, *ymdeithia gyd-ahwynt.*
[f] Ad. 19. Pen. 19.13. & 25. 24. & 27. 15. † Heb. *cyfallach.*
[g] Iago 4. 5.
[h] Pſ. 19.25.
‡ Neu, *lawenydd.*
[i] Mat. 18. 30, &c.
[k] Pen. 17. 8, 23. & 18. 16.
[l] Pen. 11. 8. Eſay 43. 3.
[m] Ad. 9. † Heb. *yn nhir yr anialwch.*
[n] Pſ. 112. 3.
[o] Pen. 15. 9.
[p] Preg. 9. 14, &c.
[q] Pen. 12. 13. & 13. 3. & 18. 21.
† Heb. *balchder.*
[r] Pen. 13. 3.
[s] Pſa. 122. 9.
[t] Pſal. 50. 9. Pen. 15. 8. Eſay 66. 3. Jer. 6. 20. Amo. 5. 22.
† Heb. *ſgelerder.*
[u] Pſ. 19. 5, 9.
‡ Neu, *yſtyria.*
[x] Jer. 9. 23.

y Ffa. 20.7. & 33. 17. z Pſal. 3. 8.

31 y Y march a ddarperir erbyn dydd y frwydr: ond z ymwared ſydd oddïwrth yr ARGLWYDD.

PEN. XXII.

a Preg. 7.1.

MWy dymunol yw a enw da nâ chyfoeth lawer: a gwell yw ffafor dda nag arian, ac nag aur.

b Pê. 29. 13. c Pê. 14. 31.

2 b Y tlawd a'r cyfoethog a gyd-gyfarfyddant: c yr ARGLWYDD yw gwneuthur-ŵr y rhai hyn oll.

d Pê. 14. 16. & 27. 12. e Pſ. 112. 3.

3 d Y call a genfydd y drwg, ac a ymgudd: ond y ffyliaid a ânt rhagddynt, ac a goſpir.

4 e Gwobr goſtyngeiddrwydd ac ofn yr ARGLWYDD yw cyfoeth, anrhydedd, a bywyd.

f Pê. 15. 19. g 1 Ioan. 5. 18.

5 f Drain a maglau ſydd yn ffordd y cyndyn: g y neb a gadwo ei enaid a fydd bell oddïwrthynt hwy.

6 Hyfforddia blentyn ym mhen ei ffordd: a phan heneiddio nid ymedy â hi.

h Iſaiah 2. 6.

7 h Y cyfoethog a arglwyddiaetha ar y tlawd: a gwâs fydd yr hwn a gaffo ſenthyg i'r gŵr a roddo ſenthyg.

i Job 4. 8. Hoſ. 10. 13. † Heb. *y derfydd am dano.*

8 i Y neb a hauo anwiredd a fêd flinder: a gwialen ei ddigofaint † ef a balla.

k 2 Cor. 9. 6. † Heb. *Y daionus ei lygad.*

9 k † Yr hael ei lygad a fendithir: canys efe a rydd o'i fara i'r tlawd.

l Pſ. 101. 5.

10 l Bwrw allan y gwatwar-ŵr, a'r gynnen a â allan: ïe 'r ymryſon, a'r gwarth a dderfydd.

m Pſ. 101. 6. Pen. 16. 13. ‡ Neu, *ac y ſydd a grâs yn ei wefuſau.* † Neu, *fatterton.*

11 m Y neb a garo lendid calon, ‡ *am* râs ei wefuſau a *gaiff* y brenin yn garedig iddo.

12 Llygaid yr ARGLWYDD a gadwant wybodaeth, ac efe a ddinyſtria † eiriau y troſedd-ŵr.

n Pê 26. 13.

13 n Medd y diog, Y mae llew allan, fo'm lleddir ynghanol yr heolydd.

o Pen. 2. 16. & 5. 3. & 7. 5. & 23. 27. p Preg. 7. 26.

14 o Ffôs ddyfn yw genau gwragedd dïeithr: p y neb y byddo 'r ARGLWYDD yn ddîg wrtho, a ſyrth yno.

q Pê. 13. 24. & 19. 18. & 23. 13, 14. & 29. 15, 17.

15 Ffolineb ſydd yn rhwym ynghalon plentyn: ond q gwialen cerydd a'i gyrr ym mhell oddïwrtho.

16 Y neb a orthrymmo y tlawd er 'chwanegu *ei gyfoeth*, a'r neb a roddo i'r cyfoethog, a ddaw i dlodi yn ddïammau.

17 Gogwydda dy glûſt, a gwrando eiriau y doethion, a goſod dy galon ar fy ngwybodaeth.

† Heb. *fol*

18 Canys peth peraidd yw, o's cedwi hwynt yn dy † galon; cymhwyſir hwynt hefyd yn dy wefuſau.

19 Fel y byddo dy obaith yn yr ARGLWYDD, yr hyſpyſais i ti heddyw, ‡ ïe i ti.

‡ Neu, *gobeithia ddithe.*

q Pen. 8. 6.

20 Oni ſgrifennais i ti *eiriau* r ardderchog o gyngor a gwybodaeth?

21 I beri i ti adnabod ſiccrwydd geiriau gwirionedd, fel y gallit atteb geiriau y gwirionedd i'r neb ‡ a anfonant attat.

‡ Neu, *a'r anfonant.*

22 Nac yſpeilia mo'r tlawd, o herwŷdd ei fod yn dlawd: ac s na orthrymma y cyſtuddiol yn y porth.

s Iob 31. 21. Pſa. 68. 5. Pen. 23. 11.

23 Canys t yr ARGLWYDD a ddadleu eu dadl hwynt, ac a orthrymma enaid y neb a'i gorthrymmo hwynt.

24 Na fydd gydymaith i'r digllon: ac na chyd-gerdd â gŵr llidiog:

25 Rhag i ti ddyſgu ei lwybrau ef, a chael magl i'th enaid.

u Pen. 6. 1. & 11. 15.

26 u Na fydd un o'r rhai a roddant eu dwylo, o'r rhai a fachnïant am ddylêd.

x Pê. 22. 16.

27 Oni bydd gennyt i dalu, pa ham x y cymmerai efe dy wely oddi-tanat?

y Deut. 9. 14. & 27. 17. Pen. 23. 10.

28 y Na ſymmud mo'r hên derfyn, yr hwn a oſododd dy dadau.

29 A welaiſt ti ŵr dïyſgeulus yn ei orchwŷl? efe a ſaif ger bron brenhinoedd, ac ni ſaif ger bron rhai iſſel-radd.

PEN. XXIII.

PAn eiſteddych i fwytta gyd-a thywyſog, yſtyria yn ddyfal beth ſydd ger dy fron:

2 A goſod gyllell ar dy gêg, o's byddi dyn blyſig.

3 Na ddeiſyf ei ddanteithion ef: canys bwyd twyllodrus ydyw.

a Pê. 28. 20. 1 Tim. 6. 9. 10. b Pen. 30.

4 a Nac ymflina i ymgyfoethogi: b dôd heibio dy ſynwyr dy hun.

5 A beri di i'th lygaid ehedeg ar y peth nid yw? canys *golud* yn ddïau a gymmer adenydd, ac a eheda ymaith megis eryr tu-a'r wybr.

6 Na fwytta fwyd y drwg ei lygad: ac na chwennych mo'i ddanteithion ef.

7 Canys fel y meddylia yn ei galon, felly efe a ddywed wrthyt; Bwytta, ac ŷf; a'i galon heb fod gyd-a thi.

8 Y tammaid a fwytteaiſt a fwri i fynu; a'th eiriau melus a golli.

c Pen. 9. 8. Mat. 7. 6.

9 c Na lefara lle y clywo y ffôl: canys efe a ddïyſtyra ddoethineb dy eiriau.

d Deut. 19. 14. & 27. 17. Pen. 22. 28. e Job 31. 24. Pen. 22. 25.

10 d Na ſymmud mo'r hên derfyn; ac na ddôs i feuſydd yr ymddifaid.

11 e Canys eu gwared-ŵr hwynt ſydd nerthol; ac a amddeffyn eu cweryl hwynt yn dy erbyn di.

12 Goſod dy galon ar addyſg, a'th gluſtiau ar eiriau gwybodaeth.

f Pê. 13. 24. & 19. 18. & 22. 15. & 29. 15, 17.

13 f Na thynn gerydd oddïwrth dy blentyn: o's curi ef â gwialen, ni bydd efe farw.

14 Cur ef â gwialen, a thi a achubi ei enaid rhag uffern.

g Pen. 19.

15 Fy mâb, g o's dy galon di fydd doeth, fy nghalon inneu a lawenycha;

16 Ïe fy arennau a grych-neidiant, pan draetho dy wefuſau di gyfiawnder.

h Pſ. 37. 1. & 73. 3. Pen. 3. 31. & 24. 1. i Pê. 28. 4. k Pê. 22. 15.

17 h Na wynfyded dy galon wrth bechaduriaid: ond i *aros* yn ofn yr ARGLWYDD yn hŷd y dydd.

18 k Canys yn ddïau y mae gwobr; ac ni phalla dy ddiſgwiliad.

19 Erglyw, fy mâb, a bydd ddoeth; a chyfarwydda dy galon yn y ffordd.

l Efa. 5. 22. Luc 21. 34. Rhuf. 13. 13. Eph. 5. 18. † Heb. *ar ei.* m Pê. 19. 19. ‡ Heb. *a dân.* n Pen. 28.

20 l Na fydd ymmyſg y rhai fydd yn meddwi ar wîn; ymmyſg rhai glythion ar † gîg.

21 Canys y meddw, a'r glwth a ddaw i dlodi: a m chyfgu ‡ a bair fyned mewn gwîg garpiog.

22 n Gwrando ar dy dâd a'th genhedlodd: ac na ddïyſtyra dy fam, pan heneiddio.

o Pen. 4. 5. p Pen. 10. 1. & 15. 20. & 17. 21. & 19. 26.

23 o Pryn y gwîr, ac na werth; felly doethineb, ac addyſg, a deall.

24 p Tâd y cyfiawn a orfoledda yn fawr;

a'r

a'r neb a genhedlo fâb doeth a lawenhâ o'i blegid.

25 Dy dâd a'th fam a lawenycha; a'r hon a'th ymddug a orfoledda.

26 Fy mâb, moes i mi dy galon; dalied dy lygaid ar fy ffyrdd i.

27 [q] Canys ffôs ddyfn yw puttain: a phydew cyfyng yw 'r ddieithr.

28 [r] Iê hi a gynllwyn fel ‡ gwilliad; ac a 'chwanega bechaduriaid ym myſg dynion.

29 [s] I bwy y mae gwae? i bwy *y mae* ochain? i bwy y mae cynnen? i bwy y mae dadwrdd? ac i bwy y mae gweliau heb achos? i bwy [t] y mae llygaid cochion?

30 I'r neb ſydd yn aros wrth y gwîn: i'r neb ſydd yn myned i ymofyn am [u] wîn cymyſgedig.

31 Nac edrych ar y gwîn pan fyddo côch, pan ddangoſo ei liw yn y cwppan, *pan ymgynnhyrfo* yn iawn.

32 Yn y diwedd efe a frâth fel ſarph, ac a biga fel neidr.

33 Dy llygaid a edrychant ar wragedd dieithr, a'th galon a draetha drawſedd.

34 Ti a fyddi megis un yn cyſgu † yngha-nol y môr; ac fel un yn cyſgu ym mhen yr hwyl-bren.

35 Curent fi *meddi*, *ac* ni chlafychais; dulient fi, ac nis gwybûm: [x] pan ddeffröwyf, mi a âf rhagof; mi a'i ceiſiaf drachefn.

PEN. XXIV.

[a] NA chenfigenna wrth wŷr annuwiol: ac na chwennych fod gyd-a hwynt.

2 [b] Canys eu calon a fyfyria anrhaith, a'i gweſuſau a draetha flinder.

3 Trwy ddoethineb yr adeiledir tŷ, a thrwy ddeall y ſiccrheïr ef:

4 A thrwy wybodaeth y llenwir y celloedd o bob golud gwerth-fawr a hyfryd.

5 [c] Gŵr doeth ſydd nerthol; a gŵr pwyllog a † 'chwanega ei nerth.

6 [d] Canys trwy gyngor doeth y gwnei dy ryfel: a thrwy lawer o gynghor-wŷr y bydd diogelwch.

7 [e] Rhy uchel yw doethineb i ffôl: ni egyr efe ei enau yn y porth.

8 Y neb a fwriada ddrygu, a elwir yn yſgeler.

9 Bwriad y ffôl ſydd bechod: a ffiaidd gan ddynion y gwatwarus.

10 O's llwfrheï ‡ mewn amſer cyfyngder, † bychan yw dy nerth.

11 [f] Gwared y rhai a luſgir i angau: a ymadewit â'r neb ſydd barod i'w lladd?

12 Ô's dywedi, Wele, ni wyddom ni hyn: onid yw pwyſwr y calonnau yn deall? a'r hwn ſydd yn cadw dy enaid, oni wŷr efe? ac oni [g] thâl efe i bob un yn ôl ei weithred?

13 Fy mâb, bwytta fêl; canys da yw: a'r dil mêl; *canys* melus yw ‡ i'th enau.

14 [h] Felly *y bydd* gwybodaeth doethineb i'th enaid: o's cei di hi, [i] yn ddiau ſe fydd gwobr, a'th obaith ni phalla.

15 Na chynllwyn di (ô annuwiol) wrth drigfa 'r cyfiawn; na anrheithia ei orphywyſfa ef.

16 [k] Canys ſeith-waith y ſyrth y cyfiawn, ac efe a gyfyd drachefn: ond [l] yr annuwolion a ſyrthiant mewn drygioni.

17 [m] Pan ſyrthio dy elyn, na lawenycha: a phan dramgwyddo, na orfoledded dy galon:

18 Rhag i'r ARGLWYDD weled, a bod hynny yn ddrwg yn ei olwg ef, ac iddo droi ei ddig oddiwrtho ef *attat ti*.

19 [n] Nac ‡ ymddigia o herwŷdd y drwgweithred-wŷr; na chynfigenna wrth yr annuwolion:

20 Canys ni bydd gwobr i'r drygionus: [o] † canwyll yr annuwolion a ddiffoddir.

21 Fy mâb, ofna 'r ARGLWYDD a'r brenin: ac nac ymmyr â'r ‡ rhai anwaſtad:

22 Canys yn ddiſymmwth y cyfyd eu deſtryw hwy: a phwy a wŷr eu dinyſtr hwy ill dau?

23 ¶ Dyma hefyd *bethau* doethion: [p] nid da derbyn wyneb mewn barn.

24 [q] Y neb a ddywedo wrth yr annuwiol, Cyfiawn wyt; y bobl a'i melldithiant ef, cenhedloedd a'i ffieiddiant ef:

25 Ond i'r neb a'i ceryddo, y bydd hyfrydwch; a bendith † dda a ddigwydd iddynt.

26 *Pawb* a guſana wefuſau 'r neb a attebo ciriau uniawn.

27 [r] Darpara dy orchwyl oddiallan, a doſpartha ef i ti yn y maes: ac wedi hynny adeilada dy dŷ.

28 Na fydd dŷſt heb achos yn erbyn dy gymmydog: ac na huda â'th wefuſau.

29 [ſ] Na ddywed, Mi a wnâf iddo ef fel y gwnaeth yntef i minneu; mi a dalaf i'r gŵr yn ôl ei weithred.

30 Mi a euthym heibio i faes y dyn diog, a heibio i win-llan yr anghall;

31 Ac wele, codaſai drain ar hyd-ddo oll; danadl a guddiaſai ei wyneb ef; a'i fagwŷr gerrig a ſyrthiaſai i lawr.

32 Gwelais hyn, ac mi ‡ a yſtyriais yn ddwys; edrychais arno, a chymmerais addyſg.

33 [t] Ychydig gyſgu, ychydig heppian, ychydig waſgu dwylo i gyſgu:

34 Felly y daw dy dlodi megis ymdeithydd, a'th angen fel gŵr † arfog.

PEN. XXV.

1 *Addyſg ynghylch brenhinoedd,* 8 *a gochel achoſion i ymrafaelio.*

DYma hefyd ddiharebion Salomon, y rhai a ‡ gaſglodd gwŷr Ezeciah brenin Juda.

2 [a] Anrhydedd Duw yw dirgelu peth: ond anrhydedd brenin yw chwilio peth allan.

3 Y nefoedd am uchder, y ddaiar am ddyfnder, a chalon brenhinoedd, ni ellir eu chwilio.

4 Tynn yr amhuredd oddiwrth yr arian, a daw i'r goſ-arian leſtr.

5 [b] Tynn yr annuwiol o olwg y brenin; ei orſeddfa ef a gadarnheïr drwy gyfiawnder.

6 [c] Nac ymogonedda ger bron y brenin; ac na ſa yn lle gwyr mawr.

7 Canys gwell it' ddywedyd wrthyt, Tyred yma i fynu, nâ'th fwrw yn îs ger bron pendefig, yr hwn a welodd dy lygaid.

[k] Job 5. 19. Pſal. 34. 19. & 37. 24.
[l] Amos 5. 2. & 8. 14.
[m] Job 31. 29. Pſal. 35. 15.
Pen. 17. 5.
[n] Pſal. 37. 1. Pen. 23. 17. Ad. 1.
‡ Neu, *ym gyfeillacha â'r drwg, &c.*
[o] Job 18. 5, 6. & 21. 17. Pen. 13. 9. & 20. 20.
† Neu, *lamp.*
‡ Heb. *newidwyr.*
[p] Lef. 19. 15. Deut. 1. 17. & 16. 19. Pen. 18. 5. & 28. 21.
[q] Pſ. 17. 13. Eſay 5. 23.
† Heb. *Laimi.*
[r] Luc 14. 28.
[ſ] Pſ. 20. 22. Mat. 5. 29. Rhuf. 12. 17, 19.
‡ Heb. *oſodais ſy nghalon.*
[t] Pen. 6. 9, &c.
† Heb. *Iarian.*
‡ *gopſiodd.*
[a] Deut. 29. 29. Rhuf. 11. 33.
[b] Pen. 20. 8.
[c] Luc 14. 8, 9, 10.

8 Na ddôs allan i gynhennu ar frŷs: rhag *na wypech* beth a wnelych yn ei diwedd, wedi dy gywilyddio gan dy gymmydog.

c Mat. 5. 25. & 28. 15.

9 [d] Ymreſymma â'th gymmydog *ei hun*: ond na ddatcuddia gyfrinach ‡ i arall:

‡ Neu, *un arall.*

10 Rhag i'r neb a fyddo yn gwrando ddwyn gwarth arnat ti; ac i'th gywilydd na thro ymaith.

d Pĕ. 15. 23. ‡ Neu, *yn ei le.* Heb. *ar ei olwynion*

11 [e] Gair a ddyweder ‡ mewn amſer ſydd megis afalau aur mewn gwaith arian cerfiedig.

12 Cerydd-ŵr doeth i'r glûſt a wrandawŏ, ſydd fel anwŷl-dlws euraid, a gwiſg o aur rhagorol.

e Pĕ. 13. 17.

13 [f] Megis oerder eira yn amſer cynhauaf, yw cennad ffyddlon i'r rhai a'i gyrrant: canys efe a lawenycha enaid ei feiſtred.

f Pen. 20. 6.

14 [g] Y neb a ymffroſtio o achos gau rodd, ſydd gyffelyb i [h] gymmylau, a gwŷnt, heb law.

g Jud. 12. h Gen. 32. 4, &c. 1 Sam. 25. 24, &c. Pen. 15. 1. & 16. 14. & Ad. 27.

15 [i] Drwy hir-ymaros y bodlonir pendefig: a thafod eſmwyth a dyrr aſgwrn.

‡ Neu, *Byd anfynych dy droed yn nhy dy, &c.*

16 Pan gaffech fêl, [k] bwytta a'th waſanaetho: rhag wedi dy lenwi o honaw, i ti ei chwydu ef.

† Heb. *gael digôn.*

17 ‡ Cadw dy droed allan o dŷ dy gymmydog, rhag iddo † flino arnat, a'th gaſſau.

i Pſ. 120. 4. Pen. 12. 18.

18 [l] Y neb a ddygo gam-dyſtiolaeth yn erbyn ei gymmydog ſydd megis gordd, a chleddyf, a ſaeth lem.

19 Hyder ar ffalſwr yn nydd cyfyngder, ſydd megis dant wedi ei dorri, a throed wedi tyrfu.

20 Fel yr hwn a ddygo ymaith wiſg yn amſer oerfel, *ac fel* fineger ar nitr, felly y mae yr hwn ſydd yn canu caniadau i galon driſt.

m Exo. 23. 4. Mat. 5. 44. Rhuf. 12. 20.

21 [m] O's dy elyn a newyna, portha ef â bara; ac o's ſycheda, dôd iddo ddiod i'w yfed:

22 Canys marwor a bentyrri ar ei ben ef; a'r ARGLWYDD a dâl i ti.

n Job. 37. 22. † Heb. *a eſgor ar y glaw.* ‡ Neu, *tafod ath odgar wyn. dig.*

23 [n] Gwŷnt y gogledd † a yrr y glaw ymaith: felly y *gyrr* ‡ wyneb-pryd digllon dafod athrodgar.

o Pĕ. 19. 13. & 21. 9, 19.

24 [o] Gwell yw trigo mewn congl yn nen tŷ, na chyd-a gwraig anynad mewn tŷ ehang.

25 Fel dyfroedd oerion i enaid ſychedig, yw newyddion da o wlâd bell.

26 Gŵr cyfiawn wedi ſyrthio i lawr ger bron y drygionus, ſydd megis ffynnon wedi ei chymmyſgu â gofer budr.

p Ad. 16.

27 [p] Nid da bwytta llawer o fêl: *ac* felly chwilio eu hanrhydedd, nid anrhydedd yw.

q Pĕ. 16. 32.

28 [q] Y neb ni byddo ganddo attal ar ei yſpryd ei hun, ſydd megis dinas ddrylliog heb gaer.

PEN. XXVI.

1 *Addyſg ynghylch ynſydion,* 13 *a rhai ſegurllyd;* 17 *ac ynghylch dynion cynhennus, trafferthus.*

a 1 Sam. 12. 17.

[a] MEgis ôd yr hâf, neu [a] law y cynhauaf, felly nid cymmwys i'r ffôl anrhydedd.

2 Fel yr aderyn wrth grwydro, a'r wennol wrth ehedeg; felly y ſelldith ddiachos, ni ddaw.

b Pſa. 32. 9. c Pſ. 18. 13.

3 Ffrewyll i farch, [b] ffrwyn i aſſyn, a [c] gwialen i gefn yr ynfyd.

4 Na attab ynfyd yn ôl ei ynfydrwydd; rhag dy fod yn gyffelyb iddo.

5 Atteb yr ynfyd yn ôl ei ynfydrwydd; rhag iddo fod yn ddoeth yn ei olwg ei hun.

6 Y neb a yrro negeſau gyd-ag un anghall, a dyrr ymaith y traed, ac a yf ‡ golled.

‡ Neu, *drais.*

7 Nid gogyhyd eſgeiriau y clôff: felly dammeg yngenau ffyliaid.

8 Fel un † yn rhwymo carreg mewn tafl; felly y gwnâ 'r neb a anrhydeddo ffôl.

† Neu, *yn eſgud carreg mewn gwregys fawr mae carnedd rig.*

9 Fel draen yn myned i law dŷn meddw; felly y mae dihareb yngenau yr anghall.

‡ Neu, *Gwr mae a gyrru bawb, ac fydd yn ſlogi y ſlogi, &c.*

10 ‡ Y *Duw* mawr yr hwn a luniodd bob peth, ſydd yn gobrwyo y ffôl, ac yn talu i'r troſeddwŷr.

d Pĕr. 2. † Heb. *adweuedd*

11 [d] Megis y mae 'r cî yn dychwelyd at ei chwydfa; felly y mae y ffôl yn † dychwelyd at ei ffolineb.

e Pĕ. 29.

12 [e] A weli di ŵr doeth yn ei olwg ei hun? gwell yw 'r gobaith am ffôl nag am hwnnw.

f Pĕ. 22.

13 [f] Y mae llew mawr ar y ffordd, medd y diog, y mae llew yn yr heolydd.

14 Fel y drws yn troi ar ei golyn, felly *y try* 'r diog yn ei wely.

g Pĕ. 19.

15 [g] Y diog a guddia ei law yn ei fynwes; blîn ganddo ei heſtyn at ei enau dracheſn.

16 Doethach yw 'r diog yn ei olwg ei hun, nâ ſeithwŷr yn adrodd rheſwm.

‡ Neu, *ymddiſgu meun cy nen ni ſi*

17 Y neb wrth fyned heibio a ‡ ymmyrro â chynnen ni pherthyn iddo, ſydd megis un yn cymmeryd cî erbyn ei gluſtiau.

‡ Heb. *ur eichion*

18 Fel dyn gwall-gofus a daflo ‡ bentewyn-ion tân, ſaethau, ac *arfau* marwolaeth;

19 Felly y mae 'r gŵr a dwyllo ei gymmydog, ac a ddywed, Ond cellwair yr ydwyf?

† Heb. *beb gynl.*

20 Megis † pan ddarfyddo 'r coed, y diffydd y tân: felly [h] pryd na byddo athrodwr, † derfydd y gynnen.

h Pĕ. 22. † Heb. *gofleg a.*

i Pĕ. 15. & 19. 25.

21 [i] Fel glo i'r marwor, a choed i'r tân; felly y mae gŵr cynhennus i ennyn cynnen.

k Pen. 18.

22 [k] Geiriau 'r athrodwr ſydd megis archollion, a hwy a ddiſgynnant i gelloedd y bol.

23 Fel ſorod arian wedi eu bwrw dros ddryll o leſtr pridd; felly y mae gwefuſau poeth, a chalon ddrwg.

‡ Neu, *adnewyd*

24 Y digaſog a ‡ ragrithia â'i wefuſau; ac yn ei galon yn bwriadu twyll.

† Heb. *mae a ei feydd y bradlegu*

25 Pan † ddywedo efe yn dêg, nac ymddiried iddo: canys y mae ſaith ffieidd-dra yn ei galon ef.

‡ Neu, *yn y dirg*

26 ‡ Drwy gyfrwyſder y cuddir digaſedd: ond ei ddrygioni a ddatguddir yn y gynnulleidfa.

l Pſa. 7. 16. & 9. & 10. 2. & 57. 6. Pen. 26. Preg.

27 [l] Y neb a gloddio bydew a ſyrth ynddo; a'r neb a dreiglo garreg, atto y dychwel.

28 Y tafod celwyddog a gaſſâ 'r neb a gyſtuddio efe; a'r genau gwenieithus a wnâ ddinyſtr.

PEN. XXVII.

1 *Ynghylch ſerch arnom ein hunain:* 5 *Am wir gariad:* 11 *Gofalu am ochel rhwyſtrau:* 23 *A gofalu tros dŷ a thylwyth.*

a Luge 12. 19. Sca 22. 13.

[a] NAc ymffroſtia o'r dydd y foru: canys ni wyddoſt beth a ddigwydd *mewn* diwrnod.

2 Canmoled arall dydi, ac nid dy enau dy hun; eſtron, ac nid dy wefuſau dy hunan.

3 Trom yw 'r garreg, a phwyſ-fawr yw 'r tywod; ond digofaint y ffôl ſydd drymmach nâ hwy ill-dau.

4 Creulon

4 Creulon yw llîd, ſel llif-ddwfr yw digoſaint: a phwy a ddichon ſefyll o flaen ‡ cenfigen?

5 Gwell yw cerydd cyhoedd nâ chariad cuddiedig.

6 [b] Ffyddlon yw archollion y caredig: ond cuſſanau y digaſog ydynt ‡ dwyllodrus.

7 † Y dyn llawn a fathra 'r dil mêl; ond [c] i'r newynog pob peth chwerw ſydd felus.

8 Gŵr yn ymdaith o'i le ei hun ſydd debyg i aderyn yn cilio o'i nŷth.

9 Olew ac arogl-darth a lawenycha y galon; felly *y gwnâ* mwynder cyfaill trwy gyngor ‡ ffyddlon.

10 Nac ymado â'th gydymaith dy hun, a chydymaith dy dâd; ac na ddôs i dŷ dy frawd yn amſer dy orthrymder: canys [d] gwell yw cymmydog yn agos nâ brawd ym mhell.

11 [e] Bydd ddoeth, fy mâb, a llawenycha fy nghalon, [f] fel y gallwyf atteb i'r neb a'm gwradwyddo.

12 [g] Y call a wêl y drwg *yn dyfod*, ac a ymgudd: ond yr anghall a ânt rhagddynt, ac a goſpir.

13 [h] Cymmer wiſg yr hwn a fachnïo dros y dieithr; a chymmer wyſtl ganddo dros y ddieithr.

14 Y neb a fendithio ei gydymaith â llef uchel, y boreu pan gyſodo, cyfrifir *hyn* yn felldith iddo.

15 [i] Defni parhaüs ar ddiwrnod glawög, a gwraig anynad, cyffelyb ydynt.

16 Y mae yr hwn a'i cuddio hi *megis* yn cuddio y gwŷnt; ac olew ei ddeheu-law, yr hwn a ymddengys.

17 Haiarn a hoga 'r haiarn: felly gŵr a hoga wyneb ei gyfaill.

18 [k] Y neb a gadwo ei ffigysbren, a fwytty o'i ffrwyth ef; a'r neb a waſanaetho ei feiſtr, a ddaw i anrhydedd.

19 Megis *mewn* dwfr *y mae* wyneb *yn atteb* i wyneb; felly y mae calon dyn i ddyn.

20 [l] Ni lenwir uffern na deſtryw, felly [m] ni lenwir llygaid dyn.

21 [n] Fel y tawdd-leſtr i'r arian, a'r ffwrnes i'r aur; felly y mae gŵr i'w glôd.

22 Er i ti bwyo ffôl mewn morter â pheſtl ym mhlith gwenith; etto nid ymedy ei ffolineb ag ef.

23 Edrych yn ddyfal ar dy anifeiliaid, † gofala am dy braidd.

24 Canys ‡ cyfoeth ni phery byth: ac a bery y goron o genhedlaeth i genhedlaeth?

25 Y gwair a flaendardda, a'r glaſwellt a ymddengys, a llyſiau y mynyddoedd a geſglir.

26 Yr ŵyn a'th ddillada; ac o'r geifr y *cei* werth tîr.

27 Hefyd ti a gei ddigon o laeth geifr yn fwyd i ti, yn fwyd i'th dylwyth, ac yn † gynhaliaeth i'th langceſau.

PEN. XXVIII.

Athrawiaethau cyffredinol ynghylch annuwioldeb, a duwiol burdeb.

YR [a] annuwiol a ffŷ heb neb yn ei erlid: ond y rhai cyfiawn ſydd hŷ megis llew.

2 O herwŷdd camwedd gwlâd, aml fydd ei phennaethiaid: ond † lle y byddo gŵr pwyllog ſynhwyrol, y ‡ pery hi yn hîr.

3 Gŵr tlawd yn gorthrymmu tlodion, ſydd debyg i lif-ddwfr, † yr hwn ni âd luniaeth.

4 [b] Y rhai a ymadawânt â'r gyfraith a ganmolant yr annuwiol: ond y neb a gadwant y gyfraith a ymladd â hwynt.

5 Dynion annuwiol ni ddeallant farn: ond [c] y neb a geiſiant yr ARGLWYDD a ddeallant bob peth.

6 [d] Gwell yw y tlawd a rodio yn ei uniawndeb, nâ'r traws ei ffyrdd, er ei fod yn gyfoethog.

7 [e] Y neb a gadwo 'r gyfraith ſydd fâb deallus: ond y neb ‡ a fyddo cydymaith i loddeſtwŷr a gywilyddia ei dâd.

8 [f] Y neb a 'chwanego ei gyfoeth drwy uſuriaeth ac occreth, ſydd yn caſglu i'r neb a fydd trugarog wrth y tlawd.

9 [g] Y neb a drŷ ei gluſt *ymaith* rhag gwrando 'r gyfraith, ſydd ffiaidd ei weddi hefyd.

10 [h] Y neb a ddeno 'r cyfiawn i ffordd ddrwg a ſyrth yn ei bydew ei hun: ond y cyfiawn a feddianna ddaioni.

11 Gŵr cyfoethog ſydd ddoeth yn ei olwg ei hun: ond y tlawd deallus a'i chwilia ef allan.

12 [i] Pan fyddo llawen y cyfiawn, y mae anrhydedd mawr: ond pan dderchafer yr annuwolion, y chwilir am ddyn.

13 [k] Y neb a guddio ei bechodau ni lwydda: ond y neb a'i haddefo, ac a'i gadawö, a gaiff drugaredd.

14 Gwŷn ei fyd y dyn [l] a ofno yn oeſtadol: ond [m] y neb a galedo ei galon a ddigwydda i ddrwg.

15 Fel y llew rhuadus, a'r arth wangcus, yw llywydd annuwiol i bobl dlodion.

16 Pennadur heb ddeall tydd yn fawr ei drawſedd: ond y neb a gaſſao gybydd-dra a eſtyn ei ddyddiau.

17 [n] Dyn a wnelo drawſedd i waed neb a ffŷ i'r pwll; nac attalied neb ef.

18 [o] Y neb a rodio yn uniawn a waredir: ond [p] y neb a fyddo traws ei ffyrdd a ſyrth ar unwaith.

19 [q] Y neb a lafurio ei dîr a ddigonir o fara: ond y neb a ganlyno ofer-wŷr a gaiff ddigon o dlodi.

20 Gŵr ffyddlon a fydd aml ei fendithion: ond [r] y neb a bryſuro i fod yn gyfoethog, ni bydd digerydd.

21 [ſ] Nid da derbyn wyneb: canys [t] y cyfryw ŵr am dammaid o fara a wnâ gam.

22 * Gŵr drwg ei lygaid a bryſura i ymgyfoethogi: ond bychan y gŵyr efe y daw tlodi arno.

23 [u] Y neb a geryddo ddyn, a gaiff yn y diwedd fwy o ffafr nâ'r neb a draetho weniaith â'i dafod.

24 Y neb a yſpeilio ei dâd neu ei fam, ac a ddywed, Nid yw hyn gamwedd, [x] ſydd gymmar i ddinyſtriwr.

25 [y] Gŵr uchel ei feddwl a ennyn gynnen: ond y neb a ymddiriedo yn yr ARGLWYDD a wneir yn frâs.

† Neu, *trwy wyr pwylleg, &c.*
‡ Neu, *parhâ'st hwy.*
† Heb. *a heb luniaeth.*
[a] Lef. 26. 17, 36. Diſſ. 53. 5.
[b] Pſal. 10. 3. & 49. 18. Rhuf. 1. 32.
[c] 1 Cor. 2. 15. 1 Ioan 2. 20, 27.
[d] Pen. 19. 1. Ad. 18.
[e] Pen. 29. 3.
‡ Neu, *a borthe loddeſtwyr.*
[f] Job 27. 16, 17. Pen. 13. 22. Preg. 2. 26.
[g] Pſ. 66. 18. & 109. 7. Pen. 15. 8.
[h] Pſ. 26. 27.
[i] Ad. 28. Pen. 11. 10. & 29. 2. Preg. 10. 6.
[k] Pſ. 32. 5. 1 Ioan 1. 9, 10.
[l] Pſ. 33. 17. Eſa. 66. 2, 5.
[m] Rhuf. 11. 20.
[n] Gen. 9. 6. Exo. 21. 14.
[o] Pen. 10. 9.
[p] Ad. 6.
[q] Pſ. 12. 11.
[r] Pſ. 13. 11. & 20. 21. & 23. 4. Ad. 22.
[ſ] 1 Tim. 6. 9. Pen. 18. 5. & 24. 23.
[t] Eze. 13. 19.
* Ad. 20.
[u] Pen. 27. 6.
[x] Pen. 18. 9.
[y] Pſ. 13. 10.

26 Y neb a ymddiriedo yn ei galon ei hun ſydd ffôl: ond y neb a rodio yn bwyllog a achubir.

z Deut. 15. 7, &c. Pen. 19. 17. & 22. 9. — 27 z Y neb a roddo i'r tlawd, ni bydd angen arno: ond y neb a guddio ei lygaid â gaiff lawer o felldithion.

a Ad. 12. Pen. 29. 2. b Job 24. 4. — 28 a Pan dderchafer yr annuwiol, b dynion a ymguddia; ond wedi darfod am danynt, yr amlheïr y cyfiawn.

PEN. XXIX.

1 Addyſg ynghylch llywodraeth gyffredinol, 15 a nailltuol: 22 ynghylch llîd, balchder, lladrad, llyfrder ac anwraidd-dra, a llygredigaeth ſwyddogion.

† Heb. *cerydon.* — GWr † a gerydder yn fynych ac a galeda ei warr, a ddryllir yn ddiſymmwth, ſel na byddo meddyginiaeth.

a Pé. 11. 10. &28. 12, 28. Preg. 10. 5. — 2 a Pan amlhaër y cyfiawn, y bobl a lawenychant: ond pan fyddo 'r annuwiol yn llywodraethu, y bobl a ocheneidia.

b Pen. 10. 1. & 15. 20. & 27. 11. c Pé. 5. 9, 10. & 6. 20. & 28. 7. Luc 15. 13. — 3 b Gŵr a garo ddoethineb a lawenycha ei dâd: ond c y neb a fyddo gyfaill i butteiniaid a ddifa ei dda.

† Heb. *gwr anrhegion.* — 4 Brenin drwy farn a gardarnhâ y wlâd; ond † y neb a garo anrhegion a'i dinyſtria hi.

5 Y gŵr a ddywedo weniaith wrth ei gymmydog ſydd yn tanu rhwyd i'w draed ef.

6 Ynghamwedd dyn drwg y mae magl; ond y cyfiawn a gân ac a fydd lawen.

d Job 29. 16. — 7 d Y cyfiawn a yſtyria fatter y tlodion; ond yr annuwiol ni ofala am ei wybod.

e Pé. 11. 11. † Heb. *loſgant.* — 8 e Dynion gwatwarus a † faglant ddinas; ond y doethion a droant ymaith ddigofaint.

9 O's gŵr doeth a ymryſon â dyn ffôl, pa un bynnag a wnêl ai digio ai chwerthin, etto ni bydd llonyddwch.

10 Gwŷr gwaedlyd a gaſſânt yr uniawn; ond *yr* uniawn a gais ei enaid ef.

f Pé. 12. 16. & 14. 33. — 11 f Y ffôl a dywallt ei holl feddwl: ond gŵr doeth a'i hattal hyd yn ôl.

12 O's llywydd a wrendy ar gelwŷdd, ei holl weiſion fyddant annuwiol.

g Pen. 22. 2. ‡ Neu, *ocerwr.* — 13 g Y tlawd a'r ‡ twyllodrus a gyd-gyfarfyddant; a'r Arglwydd a lewyrcha eu llygaid hwy ill dau.

h Pé. 20. 28. & 25. 5. — 14 h Y brenin a farno 'r tlodion yn ffyddlon, ei orſedd a ſiccrheïr.

i Ad. 17. — 15 i Y wialen a cherydd a rydd ddoethineb: ond k mâb a gaffo ei rwyſg ei hun a gywilyddia ei fam.

k Pen 10 1. & 17. 21, 25. — 16 Pan amlhao 'r rhai annuwiol, yr amlhâ camwedd: ond l y rhai cyfiawn a welant eu cwŷmp hwy.

l Pſ 37. 36. & 58. 10. & 91 8. m Pé. 13. 24. & 19. 18. & 22. 15. & 23. 13, 14. n 1 Sam. 3. 1. Am 8 11, 12. — 17 m Cerydda dy fâb, ac efe a bair i ti lonyddwch; ac a bair hyfrydwch i'th enaid.

o Neu, *y naethur y tad.* p Iob 13. 17 Iago 1 21. ‡ Neu, *farcio i.* q Pé. 26. 12. — 18 n Lle ni byddo gweledigaeth, ‡ methu a wnâ 'r bobl: ond o y neb a gadwo 'r gyfraith, gwŷn ei fyd ef.

19 Ni chymmer gwâs addyſg ar eiriau: canys er ei fod yn deall, etto nid ettyb.

20 A weli di ddyn pryſſur yn ei ‡ eiriau? p gwell yw 'r gobaith am y ffôl nag am dano ef.

21 Y neb a ddygo ei wâs i fynu yn foethus o'i febyd, o'r diwedd efe a fydd *fel* mâb *iddo.*

q Pé. 17. & 26. 2. — 22 q Gŵr digllon a ennyn gynnen, a'r llidiog ſydd aml ei gamwedd.

r Job 22. Pen. 15. & 18. 12 Eſay 66. Mat. 25. Luc 14. & 18. 14 Iago 4. 10. 1 Pe. 5. 5. — 23 r Balchder dyn a'i goſtwng ef; ond y goſtyngedig o yſpryd a gynnal anrhydedd.

24 Y neb a fo cyſtrannog â lleidr, a gaſſâ ei enaid ei hun: efe a wrendy ar felldith, ac nis mynega.

25 Ofn dyn ſydd yn dwyn magl: ond y neb a ymddiriedo yn yr Arglwydd a ddercheſir.

s Pen. 16 Edrych Pſal. 2. — 26 s Llawer a ymgeiſiant ag wyneb y llywydd: ond oddiwrth yr Arglwydd y mae barn pob dyn.

27 Ffiaidd gan y cyfiawn ŵr anghyfiawn: a ffiaidd gan yr annuwiol ŵr uniawn ei ffordd.

PEN. XXX.

1 Cyffes Agur o'i ffydd. 7 Dau bwngc ei weddi ef. 10 Na ddylid gwneuthur cam â'r rhai gwaelaf. 11 Pedair cenhedlaeth ddrygionus. 15 Pedwar peth ni ellir eu digoni. 17 Na ddylid diyſtyru tâd a mam. 18 Pedwar peth anhawdd eu gwybod. 21 Pedwar peth ni ellir eu dioddef. 24 Pedwar peth doeth dros ben. 29 Pedwar peth mawr-frydig. 32 Rhaid yw achub blaen digofaint.

a Pen. 31. — GEiriau Agur mâb Jaceh; ſef a y brophwydoliaeth: y gŵr a leſarodd wrth Ithiel, wrth Ithiel, meddaf, ac Ucal.

2 Yn wîr yr ydwyf yn ffolach nâ neb, ac nid oes deall dyn gennyf.

† Heb. *nid'ym yn bodaeth.* b Ioan 3. — 3 Ni ddyſgais ddoethineb, ac † nid oes gennyf wybodaeth y ſanctaidd.

c Job 38. 4, &c. Pſal. 104. 3, &c. Eſay 40. 12, &c. — 4 b Pwy a eſgynnodd i'r nefoedd, neu a ddiſgynnodd? c pwy a gaſglodd y gwŷnt yn ei ddyrnau? pwy a rwymodd y dyfroedd mewn dilledyn? pwy a gadarnhaodd holl derfynau y ddaiar? beth yw ei enw ef, a pheth yw enw ei fâb, o's gwyddoſt?

d Pſal. 12. 6 & 18. 30. & 19. 8. & 119. 140. † Heb. *burdeig.* e Pſa. 4. 11 & 115. 9, 10, 11. f Deut. 4. 2 & 12. 32. Dut. 22. 18, 19. † Heb. *nac attal dim ynt oddiwrthyf.* — 5 d Holl air Duw ſydd ‡ bûr: e tarian yw efe i'r neb a ymddiriedant ynddo.

6 f Na ddyro ddim at ei eiriau ef, rhag iddo dy geryddu, a'th gael yn gelwyddog.

7 Dau beth yr ydwyf yn eu gofyn gennyt, † na ommedd hwynt i mi cyn fy marw.

g Mat. 6. 11. † Heb. *dyn.* h Deu. 8. 12. & 32. 15. Hoſ. 13. 6. ‡ Heb. *Na rwmmeda a'th lyſa.* — 8 Tynn ym mhell oddiwrthyf wagedd a chelwŷdd: na ddyro i mi na thlodi na chyfoeth; g portha fi â'm † digonedd o fara.

9 h Rhag i mi ymlenwi, a'th wadu di, a dywedyd, Pwy yw 'r Arglwydd? a rhag i mi fyned yn dlawd, a lledratta, a chymmeryd enw fy Nuw *yn ofer.*

i Pen. 6 17. — 10 ‡ Nac achwyn ar wâs wrth ei feiſtr, rhag iddo dy felldithio, a'th gael yn euog.

11 Y mae cenhedlaeth a felldithia ei thâd, a'i mam ni fendithia.

12 Y mae cenhedlaeth lân yn ei golwg ei hun, er nas glanhäwyd oddiwrth ei haflendid.

k Iob 29. 17. Pſal. 52. & 57. 4. Pen. 12. 18. l Pſal. 12. 4. Amos 8. 4. — 13 Y mae cenhedlaeth, ô mor i uchel yw ei llygaid! a'i hamrantau a dderchafwyd.

14 k Y mae cenhedlaeth, a'i dannedd yn gleddyfau, a'i chil-ddannedd yn gyllill; l i ddifa 'r tlodion oddiar y ddaiar, a'r anghenus o blith dynion.

15 I'r gele y mae dwy ferch, *yn llefain,*

Moes,

Moes, moes. Tri pheth ni ddiwellir, *ïe* pedwar peth ni ddywedant byth, † Digon.

16 [m] Y bedd; y grôth amhlantadwy; y ddaiar ni ddiwellir â dyfroedd; a'r tân ni ddywed, Digon.

17 Llygad yr hwn a watwaro ei dâd, ac a ddiyſtyro ufuddhau ei fam, a dynn cig-frain ‡ y dyffryn, a'r cywion eryrod a'i bwytty.

18 Tri pheth ſydd guddiedig i mi; ïe pedwar peth nid adwaen:

19 Ffordd eryr yn yr awyr, ffordd neidr ar graig, ffordd llong † ynghanol y môr, a ffordd gŵr gyd-a morwŷn.

20 Felly y mae ffordd merch odinebus; hi a fwytty, ac a ſych ei ſafn, ac a ddywed, Ni wneuthym i anwiredd.

21 O herwŷdd tri pheth y cynnhyrfir y ddaiar, ac o herwŷdd pedwar, y rhai ni ddichon hi eu dioddef:

22 [n] O herwŷdd gwâs pan deyrnaſo; ac un ffôl pan lanwer ef o fwyd;

23 O herwŷdd *gwraig* atgas pan briöder hi; a llawforwŷn a elo yn aeres i'w meiſtres.

24 Y mae pedwar peth bychain ar y ddaiar, ac etto y maent yn ddoeth † iawn:

25 [o] Nid yw 'r morgrug bobl nerthol, etto y maent yn darparu eu lluniaeth yr hâf:

26 [p] Y cwningod nid ydynt bobl rymmus, etto hwy a wnânt eu tai yn y graig:

27 Y locuſtiaid nid oes brenin iddynt, etto hwy a ânt allan ‡ yn dorfeydd:

28 Y prŷf coppyn a ymafaela â'i ddwy-law, ac y mae yn llŷs y brenin.

29 Y mae tri pheth a gerddant yn hardd, ïe pedwar peth a rodiant yn weddus;

30 Llew crŷf ym mhlith aniſeiliaid, ni thrŷ yn ôl er neb:

31 ‡ Milgi *crŷf yn ei fein-gefn*, a bwch, a brenin, *yr hwn* ni chyfyd neb yn ei erbyn.

32 O's buoſt ffôl yn ymdderchafu, ac o's meddyliaiſt ddrwg, [q] dyro dy law ar dy enau:

33 Yn ddïau corddi llaeth a ddwg allan ymenyn, a gwaſgu ffroenau a dynn allan waed: felly cymmell llîd a ddwg allan gynnen.

PEN. XXXI.

1 *Addyſg Lemuel ynghylch drweirdeb a chymhedrolder.* 6 *Bod yn rhaid cyſſuro, ac amddiffyn y cyſtuddiedig.* 10 *Clôd a chynneddfau gwraig dda.*

GEiriau Lemuel frenin; [a] y brophwydoliaeth a ddyſgodd ei fam iddo.

2 Pa *beth* ty mâb? pa beth mâb fy nghrôth? ïe pa beth mâb fy addunedau?

3 [b] Na ddyro i wragedd dy nerth: na'th ffyrdd [c] i'r hyn a ddifetha frenhinoedd.

4 [d] Nid *gweddaidd* i frenhinoedd, ô Lemuel, nid *gweddaidd* i frenhinoedd yfed gwîn; nac i bennaduriaid ddïod gadarn;

5 Rhag iddo yfed, ac ebargofi y ddeddf; a newidio barn † yr un o'r rhai gorthrymmedig.

6 [e] Rhoddwch ddïod gadarn i'r neb ſydd ar ddarfod am dano; a gwîn i'r rhai † trwm eu calon.

7 Yfed efe, fel yr anghofio ei dlodi; ac na's meddylio am ei flin-fyd mwy.

8 [f] Agor dy enau drôs y mûd, yn achos holl blant dinyſtr.

9 Agor dy enau, [g] barn yn gyfiawn; a dadleu dros y tlawd a'r anghenus.

10 ¶ [h] Pwy a fedr gael gwraig rinweddol? gwerthfawroccach yw hi nâ'r carbwncl.

11 Calon ei gŵr a ymddiried ynddi, fel na bydd arno eiſiau anrhaith.

12 Hi a wnâ iddo lês ac nid drwg holl ddyddiau ëu bywyd.

13 Hi a gais wlân a llîn, ac a'i gweithia â'i dwy-law yn ewyllyſgar.

14 Tebyg yw hi i long marſiandwr; hi a ddwg ei hymborth o bell.

15 Hi a gyfyd hefyd liw nôs, ac a rydd fwyd i'w thylwyth, a'i dogn i'w llangceſau.

16 Hi a feddwl am faes, ac a'i † pryn ef; â gwaith ei dwylo hi a blanna win-llan.

17 Hi a wregyſa ei lwynau â nerth, ac a gryfhâ ei breichiau.

18 Hi a † wêl fod ei marſiandiaeth yn fuddiol; ni ddiffydd ei chanwyll ar hŷd y nôs.

19 Hi a rydd ei llaw ar y werthyd, a'i llaw a ddeil y cogeil.

20 Hi a † egyr ei llaw i'r tlawd; ac a eſtyn ei dwylo i'r anghenus.

21 Nid ofna hi am ei thylwyth rhag yr eira; canys ei holl dŷ hi a ddilledir ‡ ag yſgarlad.

22 Hi a weithia iddi ei hun garpedau; ei gwiſg yw ſidan a phorphor.

23 Hynod yw ei gŵr hi yn y pyrth, pan eiſteddo gyd-a henuriaid y wlâd.

24 Hi a wnâ liain main, ac a'i gwerth, ac a rydd wregyſau at y marſiandwr.

25 Nerth ac anrhydedd yw ei gwiſg; ac yn yr amſer a ddaw hi a chwardd.

26 Hi a egyr ei genau yn ddoeth; a chyfraith trugaredd *ſydd* ar ei thafod hi.

27 Hi a graffa ar ffyrdd tylwyth ei thŷ: ac ni fwytty hi fara ſeguryd.

28 Ei phlant a godant, ac a'i galwant yn ddedwŷdd; ei gŵr *hefyd*, ac a'i canmol hi:

29 Llawer merch a ‡ weithiodd yn rymmus; ond ti a ragoraiſt arnynt oll.

30 Siommedig yw ffafr, ac ofer yw tegwch; ond benyw yn ofni yr ARGLWYDD, hi a gaiff glôd.

31 Rhoddwch iddi o ffrwyth ei dwylo; a chanmoled ei gweithredoedd hi yn y pyrth.

m Heb. *clad.* Eſ. 27. 20. Hab. 2. 5.

n Neu, *y ſfen.*

o Heb. *Hyraxion.*

p Pſ. 19. 10. Pſ. 10. 7.

q Heb. *yn llwdig.*

r Pſ. 5. 5. Pſ. 4. 7. 16.

s Gwe- *ig ei en.*

t Heb. *Ieſion.*

u Heb. *ei creatur dierth.* Pſ. 6, &c. 104. 18.

x Gen. 30. 1.

y Pſ. 5. 9. Pſ. 17. 10. Pſ. 59. 10.

† Heb. *holl feibion cyſtudd.* ePſ. 104. 15. † Heb. *chwr tw eu henaid.*

f Edrych Job 29 15.

g Lef. 19. 15. Deu. 1. 16.

h Pen. 12. 4. & 18. 22. & 19. 14.

† Heb. *cymmer.*

† Heb. *archwaetha.*

† Heb. *leda.*

‡ Neu, *a dillad dau-ddyblyg.*

‡ Neu, *gawſanz olud.*

Ecclesiastes, neu y PREGETH-WR.

PENNOD. I.

1 *Y Pregeth-wr yn dangos ofered gorchwylion dyn:* 4 *O herwydd bod y creaduriaid yn ddiorphwys yn eu cylchoedd,* 9 *nad ydynt yn dwyn dim newydd, a bod yr hên bethau wedi eu hebrgofi,* 12 *ac o herwydd mai felly y cafodd efe wrth chwilio doethineb.*

a Ad 12. Pen. 7. 27. & 12. 8, 9, 10.

YEiriau [a] y Pregeth-wr, mâb Dafydd, frenin yn Jeruſalem.

b Pſ. 39. 5, 6. & 62. 9. & 144. 4.

2 [b] Gwagedd o wagedd, medd y Pregeth-wr, gwagedd o wagedd; [c] gwagedd *yw 'r* cwbl.

c Rhu. 8. 20.

d Pen. 2. 22. & 3. 9.

3 [d] Pa fudd ſydd i ddyn o'i holl lafur a gymmer efe dan yr haul?

4 Un genhedlaeth a â ymaith, a chenhedlaeth a ddaw: [e] ond y ddaiar a ſaif byth.

e Pſ. 104. 5. & 119. 90.

† Heb. *ddyhea.*

5 Yr haul hefyd a gyfyd, a'r haul a fachlud, ac a † bryſura i'w le, lle y mae yn codi.

6 Y gwynt a â i'r dehau, ac a amgylcha i'r gogledd: y mae yn myned oddïamgylch yn waſtadol, y mae 'r gwynt yn dychwelyd yn ei gwmpaſoedd.

f Job 38. 10. Pſ. 104. 8, 9.

7 [f] Yr holl afonydd a redant i'r môr, etto nid yw'r môr yn llawn: o'r lle y daeth yr afonydd, yno y dychwelant † eil-waith.

† Heb. *a ſyned.*

8 Pob peth ſydd yn llawn blinder; ni ddichon dyn ei draethu: ni chaiff y llygad ddigon o edrych, ac ni ddigonir y gluſt â chlywed.

g Pen. 3. 15.

9 [g] Y peth a fu a fydd; a'r peth a wnaed a wneir; ac nid oes dim newydd dan yr haul.

10 A oes dim y gellir dywedyd am dano, Edrych ar hwn, dyma beth newydd? efe fu eiſus, yn yr hên amſer o'n blaen ni.

11 Nid oes goffa am y pethau gynt; ac ni bydd coffa am y pethau a ddaw, gan y rhai a ddaw ar ôl.

h Ad. 1.

12 ¶ [h] Myfi y Pregeth-wr oeddwn frenin ar Iſraël yn Jeruſalem:

† Heb. *nghalon.*

13 Ac a roddais fy † mryd ar geiſio, a chwilio drwy ddoethineb, am bob peth a wnaed tan y nefoedd: i y llafur blîn yma a roddes Dûw ar feibion dynion i ‡ ymguro ynddo.

i Gen. 3. 19.

‡ Neu, *ymgyſtuddio.*

14 Mi a welais yr holl weithredoedd a wnaed tan haul; ac wele, gwagedd a gorthrymder yſpryd yw 'r cwbl.

k Pen. 7. 13.

15 [k] Ni ellir uniawnu yr hyn ſydd gam, na chyfrif yr hyn ſydd ddeffygiol.

16 Mi a ymddiddenais â'm calon fy hun, gan ddywedyd, Wele, [l] mi a aethym yn fawr, ac a geſglais ddoethineb, tu hwnt i bawb a fu o'm blaen i yn Jeruſalem; a'm calon a † ddeallodd lawer o ddoethineb a gwybodaeth.

l 1 Bren. 3. 12, 13. & 4. 30. & 10. 7, 23. Pen. 2. 9.

† Heb. *welodd.*

m Pſ. 2. 12. & 7. 23, 25.

17 [m] Mi a roddais fy nghalon hefyd i wybod doethineb, ac i wybod ynfydrwydd, a ffolineb: mi a wybûm fod hyn hefyd yn orthrymder yſpryd.

n Pſ. 12. 12.

18 Canys [n] mewn llawer o ddoethineb y mae llawer o ddîg: a'r neb a 'chwanego wybodaeth a 'chwanega ofid.

PEN. II.

1 *Ofered gwaith dyn yn ei ddiſyrrwch.* 12 *Er bod y doeth yn well nâ 'r ynfyd, etto yr un diwedd ſydd i bob un o'r ddau.* 18 *Ofered llafur dyn, gan fod yn rhaid iddo adael y cwbl, ni wyr i bwy.* 24 *Nad oes dim well nâ chymeryd llawenydd o'n llafur; etto rhodd Duw yw hynny.*

MI a ddywedais yn fy nghalon, Iddo yn awr, mi a'th broſaf â llawenydd; am hynny cymmer dy fyd yn ddifyr: ac wele, hyn hefyd ſydd wagedd.

2 Mi a ddywedais am Chwerthin, Ynfyd yw: ac am Lawenydd, Pa beth a wnâ?

a Pen. 1. 16. † Heb. *dyma fy nghalon a welais.*

3 [a] Mi a geiſiais yn fy nghalon † ymroddi i wîn, (etto yn arwain fy nghalon mewn doethineb,) ac i gofleidio ffolineb, hyd oni welwn beth oedd y da hwnnw i feibion dynion, yr hyn a wnânt hwy tan y nefoedd † holl ddyddiau eu bywyd.

† Heb. *riſeb dyddiau ei benioc.*

4 Mi a wneuthym i mi waith mawr; mi a adeiledais i mi dai; mi a blennais im' winllannoedd:

5 Mi a wneuthym erddi a pherllannau, ac a blennais ynddynt brennau o bob ffrwyth:

6 Mi a wneuthym lynnau dwfr, i ddyfrhau â hwynt y llwynau ſy 'n dwyn coed:

7 Mi a ddarperais weiſion, a morwynnion; hefyd yr oedd i mi † gaeth-weiſion tŷ; ïe yr oeddwn i yn berchen llawer o wartheg a defaid, tu hwnt i bawb a fuaſai o'm blaen i yn Jeruſalem:

† Heb. *feiſion ryw.*

b 1 Bren. 28 & 10. 14, 24.

8 [b] Mi a bentyrrais i mi hefyd arian ac aur, a thryſſor pennaf brenhinoedd a thaleithiau: mi a ddarperais i mi gantorion a chantoreſau, a phob rhyw offer cerdd, difyrrwch meibion dynion.

c Pen. 1. 16.

9 A [c] mi a aethym yn fawr, ac a gynnyddais yn fwy nà neb a fuaſai o'm blaen i yn Jeruſalem: a'm doethineb oedd yn ſefyll gyd-a mi.

10 A pha beth bynnag a ddeiſyfia fy llygaid, ni ommeddwn hwynt: ni attaliwn fy nghalon oddiwrth ddim hyfryd; canys fy nghalon a lawenychai yn fy holl lafur: a [d] hyn oedd fy rhan i o'm holl lafur.

d Pen. 3. 22. & 5. 18. & 9. 9.

11 Yna mi a edrychais ar fy holl weithredoedd a wnaethai fy nwylaw, ac ar y llafur a lafuriais yn ei wneuthur: ac wele, hyn oll *oedd* [e] wagedd a gorthrymder yſpryd, ac nid oedd dim budd tan yr haul.

e Pen. 1. 14.

12 Ac mi a droais i edrych ar ddoethineb, ac ar [f] ynfydrwydd a ffolineb, (canys beth *a wnai* 'r dyn a ddeuai ar ôl y brenin? ‡ y peth a wnaed eiſus.)

f Pen. 1. 17. & 7. 25. ‡ Neu, *yr hyn.*

13 Yna mi a welais † fod doethineb yn rhagori ar ffolineb fel y mae goleuni yn rhagori ar dywyllwch.

† Heb. *fod doethineb yn rhagori.*

14 [g] Y doeth ſydd a'i lygaid yn ei ben; ond y ffôl a rodia yn y tywyllwch; ac etto mi a welais [h] yr un damwain yn digwydd iddynt oll.

g Pen. 8. 1. h Pſ. 49. 10.

15 Yna

15 Yna y dywedais yn ſy nghalon, Fel y digwydd i'r ffôl y digwydd i minneu; pa beth gan hynny a dâl i mi ſod yn ddoeth mwyach? Yna y dywedais yn ſy nghalon, ſod hyn hefyd yn wagedd.

16 Canys ni bydd coffa am y doeth mwy nag am yr annoeth, yn dragywydd; y pethau ſydd yr awr hon, yn y dyddiau a ddaw a ollyngir oll dros gof: a pha fodd y mae y doeth yn marw? fel yr annoeth.

17 Am hynny câs gennyf enioes; canys blîn gennyf y gorchwŷl a wneir tan haul; canys gwagedd a gorthrymder yſpryd yw'r cwbl.

18 Ië câs gennyf ſy holl lafur yr ydwyf fi yn ei † gymmeryd tan haul; am fod [i] yn rhaid i mi ei adel i'r neb a ſydd ar ſy ôl i.

19 A phwy a wŷr ai doeth ai annoeth ſydd efe? etto efe a ſydd feiſtr ar ſy holl lafur, yr hwn a gymmerais, ac yn yr hwn y bum ddoeth tan haul. Dyma wagedd hefyd.

20 Am hynny mi a droais i beri i'm calon anobeithio o'r holl lafur a gymmerais tan yr haul.

21 Canys y mae dyn yr hwn y mae ei lafur yn bwyllog, yn ſynhwyrol, ac yn uniawn: ac y mae yn ei † adel yn rhan i'r neb ni lafuriodd wrtho. Hyn hefyd ſydd wagedd, a gorthrymder mawr.

22 [k] Canys beth ſydd i ddyn o'i holl lafur a gorthrymder ei galon, yr hwn a gymmerodd efe tan haul?

23 Canys ei holl ddyddiau ſy [l] orthrymder, a'i lafur yn ofid: ïe ni chymmer ei galon eſmwythdra y nôs. Hyn hefyd ſydd wagedd.

24 ¶ [m] Nid oes daioni mwy i ddyn nag iddo fwytta ac yfed, a pheri i'w enaid gael daioni o'i lafur. Hyn hefyd a welais, mai o law Duw yr oedd hyn.

25 Canys pwy a ddichon fwytta? a phwy a'i mwynhai o'm blaen i?

26 Canys i'r dyn a fyddo da † yn ei olwg ef, y rhydd Duw ddoethineb, a gwybodaeth, a llawenydd; ond i'r pechadur y rhydd efe boen i gaſglu, ac i dyrru, [n] i'w roddi i'r neb a fyddo da ger bron Duw. Hynny hefyd ſydd wagedd, a gorthrymder yſpryd.

PEN. III.

1 *Bod anghenrhaid gyſnewid yr amſeroedd, yn 'chwanegu gwagedd at lafur dyn.* 11 *Godidowgrwydd gweithredoedd Duw:* 16 *Ond dyn, Duw a farn ei weithredoedd ef yn y byd a ddaw, ac yma ni bydd ond cyffelyb i anifail.*

Y Mae [a] amſer i bob peth, ac amſer i bob amcan tan y nefoedd:

2 Amſer i † eni, ac amſer i farw; amſer i blannu, ac amſer i dynnu y peth a blannwyd;

3 Amſer i ladd, ac amſer i iachau; amſer i fwrw i lawr, ac amſer i adeiladu;

4 Amſer i wylo, ac amſer i chwerthin; amſer i alaru, ac amſer i ddawnſio;

5 Amſer i daflu cerrig ymaith, ac amſer i gaſglu cerrig ynghŷd; amſer i ymgofleidio, ac [b] amſer i † ochel ymgofleidio;

6 Amſer i geiſio, ac amſer i golli; amſer i gadw, ac amſer i fwrw ymaith;

7 Amſer i rwygo, ac amſer i wnïo; amſer i dewi, ac amſer i ddywedyd;

8 Amſer i garu, ac amſer i gaſſau; amſer i ryfel, ac amſer i heddwch.

9 [c] Pa fudd ſydd i'r gweithydd yn yr hyn y mae 'n llafurio? [c] Pen. 1. 3.

10 Mi a welais y blinder a roddes Duw ar feibion dynion, i ymflino ynddo.

11 *Efe* a wnaeth bob peth yn dêg yn ei amſer: efe a oſododd y byd hefyd yn eu colonnau hwy, fel [d] na allo dyn gael allan y gwaith a wnaeth Duw o'r dechreuad hyd y diwedd. [d] Pen. 8. 17.

12 [e] Mi a wn nad oes dim da ynddynt, ond bod *i ddyn* fod yn llawen, a gwneuthur daioni yn ei fywyd. [e] Ad. 22.

13 A [f] bod i bob dyn fwytta, ac yfed, a mwynhau daioni o'i holl lafur; rhodd Duw yw hynny. [f] Pen. 2. 24.

14 Mi a wn beth bynnag a wnêl Duw, y bydd hynny byth; ni ellir na bwrw atto, na thynnu dim oddiwrtho: ac y mae Duw yn gwneuthur hyn, fel yr ofnai dynion ger ei fron ef.

15 [g] Y peth a fu o'r blaen ſydd yr awron; a'r peth ſydd ar ddyfod a fu o'r blaen: Duw ei hun a ofyn y peth a † aeth heibio. [g] Pen. 1. 9. † Heb. *yrrwyd ymaith.*

16 Hefyd [h] mi a welais dan yr haul le barn, yno 'r oedd annuwioldeb; a lle cyfiawnder, yno 'r oedd anwiredd. [h] Pen. 5. 8.

17 Mi a ddywedais yn fy nghalon, Duw a farn y cyfiawn a'r anghyfiawn: canys y mae [i] amſer i bob amcan, ac i bob gwaith yno. [i] Ad. 1.

18 Mi a ddywedais yn ty nghalon am gyflwr meibion dynion; ‡ fel y byddai i Dduw eu hamlygu hwynt, ac y gwelent hwythau mai anifeiliaid ydynt. ‡ Neu, *fel y gwnaeſent Dduw yn hyſ, ac y gwelant mai &c.*

19 [k] Canys digwydd meibion dynion a ddigwydd i'r anifeiliaid; yr un digwydd ſydd iddynt: fel y mae 'r naill yn marw, felly y bydd marw'r llall; ïe yr un chwythad ſydd iddynt oll; ſel nad oes mwy rhagoriaeth i ddyn nag i anifail: canys gwagedd yw 'r cwbl. [k] Pſal. 49. 12, 20. Pe. 2. 16.

20 Y mae y cwbl yn myned i'r un lle: [l] pob un ſydd o'r pridd, a phob un a drŷ i'r pridd eilwaith. [l] Gen. 3. 19.

21 Pwy a edwŷn yſpryd † dyn yr hwn ſydd yn eſgyn i fynu, a chwythad anifail yr hwn ſydd yn diſgyn i wared i'r ddaiar? † Heb. *meibion dyn.*

22 [m] Am hynny mi a welaf nad oes dim well nag i ddyn ymlawenychu yn ei weithredoedd ei hun; canys hyn yw ei ran ef: canys pwy a'i dwg ef i weled y peth ſydd ar ei ôl? [m] Pe. 2. 24. & Ad. 12. & 5. 18. & 11. 9.

PEN. IV.

1 *Bod trais,* 4 *a chynfigen,* 5 *a ſeguryd,* 7 *a chybydd-dod,* 9 *a nailltuolrwydd,* 13 *a gwrthnyſigrwydd, yn 'chwanegu ar wagedd dyn.*

FElly mi a ddychwelais, ac a edrychais ar yr holl [a] orthrymderau ſydd tan yr haul; ac wele ddagrau y rhai gorthrymmedig heb neb i'w cyſſuro; ac ar law eu treiſ-wŷr yr oedd gallu, a hwythau heb neb i'w cyſſuro. [a] Pen. 5. 8, &c.

2 [b] Ac mi a ganmolais y meirw y rhai ſydd yn barod wedi marw, yn fwy nâ'r byw y rhai ſydd yn fyw etto. [b] Job. 3. 17, &c. Pen. 6.

3 [c] Gwell

[c] Job 3.11, 16, 21. 3 [c] Gwell nâ'r ddau yw 'r neb ni bu erioed, yr hwn ni welodd y gwaith blîn ſydd tan haul.

4 ¶ Ac mi a welais fod pob llafur, a phob uniondeb gwaith dyn, † yn peri iddo genſigen gan ei gymmydog. Hyn hefyd ſydd wagedd a gorthrymder yſpryd.

† Heb. *mai hyn yw cynſigen dyn gan ei gymmydog.*

[d] Dih. 6. 10. & 24. 33. 5 [d] Y ffôl a wâſg ei ddwylo ynghŷd, ac a fwytty ei gnawd ei hun.

[e] Dih. 15. 16, 17. & 16. 8. 6 [e] Gwell yw llonaid llaw trwy lonyddwch, nâ llonaid dwy law trwy flinder a gorthrymder yſpryd.

7 ¶ Yna mi a droais, ac a welais wagedd tan yr haul.

8 Y mae un *yn unig* ac heb ail: ïe nid oes iddo na mâb na brawd; ac etto nid oes diwedd ar ei lafur oll: ïe ni chaiff ei lygaid ddigon o

[f] Pſ. 39. 6. gyfoeth, [f] *ni ddywed efe*, I bwy yr ydwyf yn llafurio, ac yn difuddio fy enaid oddïwrth hyfrydwch? Hyn hefyd ſydd wagedd, ac dyma drafferth flîn.

9 ¶ Gwell yw dau nag un, o achos bod iddynt wobr da am eu llafur.

10 Canys o's ſyrthiant, y naill a gyfyd y llall: ond gwae yr unig; canys pan ſyrthio efe, nid oes ail i'w gyfodi.

11 Hefyd o's dau a gŷd-orweddant, hwy a ymgynheſant; ond yr unig, pa fodd y cynneſa efe.

12 Ac o's cryfach fydd un nag ef, dau a'i gwrthwynebant yntef; a rhaff deir-caingc ni thorrir ar frys.

13 ¶ Gwell yw bachgen tlawd a doeth, na brenin hên ac ynfyd, yr hwn ni fedr gymmeryd rhybudd mwyach.

14 Canys y *naill* ſydd yn dyfod allan o'r carchar-dŷ i deyrnaſu, a'r llall wedi ei eni yn ei frenhiniaeth, *yn myned* yn dlawd.

15 Mi a welais y rhai byw oll, y rhai ſydd yn rhodio dan yr haul, gyd-a'r ail mâb, yr hwn a ſaif yn ei le ef.

16 Nid oes diben ar yr holl bobl, *ſef* ar y rhai oll a fu o'i blaen hwynt, a'r rhai a ddêl ar ôl, ni lawenychant ynddo: gwagedd yn ddïau a blinder yſpryd *yw* hyn hefyd.

PEN. V.

1 Gwagedd yngwaſanaeth Duw, 8 mewn grwgnach yn erbyn trais, 9 ac mewn cyfoeth, 18 Rhodd Duw yw cael llawenydd o'n cyfoeth.

[a] Edrych Eſay 1. 12. &c. GWilia ar dy droed, [a] pan fyddech yn myned i dŷ Dduw, a bydd barottach i wrando

[b] 1 Sa. 15 22. Pſal. 50. 8. Dih. 15. 8. & 21 27. Hoſ. 6 6. [b] nag i roi aberth ffyliaid; canys ni wyddant hwy eu bod yn gwneuthur drwg.

2 Na fydd *ry* bryſur â'th enau, ac na fryſied dy galon i dracthu ‡ dim ger bron Duw: canys Duw ſydd yn y nefoedd, a thitheu ſydd ar

[c] Dih. 17. 19. Mat. 6. y ddaiar; ac am hynny [c] bydded dy eiriau yn anaml.

[d] Dih. 19. 10. [e] Nu. 30. 2. Deut. 23. 21. 22. Pſa. 50. 14. & 76. 11. [f] Pſ. 66. 13, 14. [g] Act. 5. 4. 3 Canys breuddwyd a ddaw o drallod lawer: ac [d] ymadrodd y ffôl o laweroedd o eiriau.

4 [e] Pan addunedech adduned i Dduw, nac oeda ei thalu: canys nid oes ganddo flâs ar rai ynfyd; [f] y peth a addunedaiſt tâl.

5 [g] Gwell i ti fod heb addunedu, nag i ti addunedu, a bod heb dalu.

6 Na âd i'th enau beri i'th gnawd bechu, ac na ddywed ger bron yr angel, Amryfuſedd fu: pa ham y digiai Duw wrth dy leferydd, a diſetha gwaith dy ddwylo?

7 Canys mewn llaweroedd o freuddwydion y mae gwagedd, ac mewn llawer o eiriau: ond ofna di Dduw.

8 ¶ O's gweli dreiſio y tlawd, a thrawſ-wyro barn a chyfiawnder mewn gwlâd; na ryfedda † o achos hyn: canys [h] y mae hwn ſydd uwch na 'r uchaf yn gwilied, ac y mae *un* ſydd uwch nâ hwynt.

† Heb. *yr cwſyſ neu, yr amcan.*

[h] Pſ. 58. & 82. 1.

9 ¶ Cynnyrch y ddaiar hefyd ſydd i bob peth: wrth dîr llafur y mae y brenin yn byw.

10 Y neb a garo arian, ni ddigonir ag arian; na'r neb a hoffo amldra, â chynnyrch. Hyn hefyd ſydd wagedd.

11 Lle y byddo llawer o dda, y bydd llawer i'w ddifa: pa fudd gan hynny ſydd i'w perchennog, ond ei gweled â'i llygaid?

12 Melus yw hûn y gweith-wr, pa un bynnag ai ychydig ai llawer a fwyttao: ond llawnder y cyfoethog ni âd iddo gyſgu.

13 Y mae trueni blîn a welais tan yr haul, cyfoeth wedi eu cadw yn niwed i'w perchennog.

14 Ond derfydd am y cyfoeth hynny trwy drallod blîn; ac efe a ennill fâb, ac nid oes dim yn ei law ef.

[i] Job 1.21 Pſal. 49. 17 [k] 1 Tim. 6. 7 15 [i] Megis y daeth allan o grôth ei fam yn noeth, y dychwel i fyned modd y daeth, ac ni ddwg ddim o'i lafur yr hyn a ddygo ymaith yn ei law.

16 A hyn hefyd ſydd ofid blîn, yn hollawl y modd y daeth, felly yr â efe ymaith: a [k] pha fudd *ſydd* iddo ef a lafuriodd am y gwŷnt?

[l] Pſ. 127. 2 17 Ei holl ddyddiau [l] y bwytty efe mewn tywyllwch, mewn digter mawr, gofid, a llîd.

[m] Pſ. 128. & 3. 12. 22. & 9. & 11. 9. 1 Tim. 4. 8. ‡ Heb. *Y mae yn da yr hwn, ſydd deg.* † Heb. *nyſydd ſy-ddiera.* [n] Pen. 2. 24. & 3. 22. [o] Pen. 2. 26. & 3. 13. & 6. 2. ‡ Neu, *Gwa wyddiad lawer, efe a ſyfa ddyddiau, &c.* 18 ¶ Wele y peth a welais i, [m] ‡ da yw a thêg *i ddyn*; bwytta ac yfed, a chymmeryd byd da o'i holl lafur a lafuria tan yr haul, † holl ddyddiau ei fywyd, y rhai a roddes Duw iddo: [n] canys hynny yw ei ran ef.

19 [o] Iê i bwy bynnag y rhoddes Duw gyfoeth a golud; ac y rhoddes iddo rydd-did i fwytta o honynt, ac i gymmeryd ei ran, ac i lawenychu yn ei lafur; rhodd Duw yw hyn.

20 ‡ Canys ni fawr-gofia efe ddyddiau ei fywyd; am fod Duw yn atteb i lawenydd ei galon ef.

PEN. VI.

1 Ofered yw cyfoeth heb eu harfer, 3 Plant, 6 henaint heb gyfoeth. 9 Ofered golwg, a deiſyfiadau anwaſtad. 11 Diweddgwlwm ar bob gwagedd.

YMae drwg a welais tan haul, a hwnnw yn ‡ fawr ym myſg dynion.

2 Gŵr y rhoddodd Duw iddo gyfoeth, a golud, ac anrhydedd; [a] heb arno eiſiau dim i'w enaid ar a ddymunai; a Duw heb roi gallu iddo i fwytta o honaw; ond eſtron a'i bwytty: dyma wagedd ac y mae yn ofid blîn.

[a] Eccl. 5. 19. & 7. 2. & 9. 9. 3 ¶ O's ennill gŵr gant *o blant*, ac a fydd byw lawer o flynyddoedd, fel y bô dyddiau ei flynyddoedd yn llawer, o's ei enaid ni ddiwellir â daioni, ac [b] oni bydd iddo gladdedigaeth, mi a ddywedaf [c] mai gwell yw erthyl nag ef.

4 Ca-

4 Canys mewn oferedd y daeth, ac yn y tywyllwch yr ymedy, a'i enw a guddir â thywyllwch.

5 Yntau ni welodd mo'r haul, ac ni wybu ddim: mwy o lonyddwch ſydd i hwn nag i'r llall.

6 ¶ Pe byddai eſe ſyw ddwy-fil o flynyddoedd, etto ni welodd eſe ddaioni: ond i'r un lle yr â pawb.

7 [d] Holl lafur dyn ſydd tros ei enau, ac etto ni ddiwellir ei enaid ef. d Pen. 16.26.

8 Canys pa ragoriaeth ſydd i'r doeth mwy nag i'r annoeth? beth ſydd i'r llawd a fedr rodio ger bron y rhai byw?

9 ¶ Gwell yw golwg y llygaid nag ymdaith yr enaid: hyn hefyd ſydd wagedd a gorthrymder yſpryd.

10 Beth bynnag ſu, y mae henw arno; ac y mae yn hyſpys mai dyn yw efe: ac [e] ni ddichon eſe ymryſon â'r neb ſydd drêch nag ef. e Pen. 3.2. 6.9. 9.19.

11 ¶ Gan fod llawer o bethau yn amlhau gwagedd, beth yw dyn well?

12 Canys pwy a ŵyr beth ſydd dda i ddyn yn y bywyd hwn, † holl ddyddiau ei fywyd ofer, y rhai a dreulia eſe fel [f] cyſgod? canys [g] pwy a ddengys i ddyn beth a ddigwydd ar ei ôl ef tan yr haul? f Pſal. 144.4. g Pen. 6.12. 8.7.

PEN. VII.

1 Help yn erbyn gwagedd, yw enw da, 2 marwolaethu y cnawd, 7 ymmynedd, 11 Doethineb, 23 ac anhawſed ydyw ei chael.

1 [a] GWell yw enw da nag ennaint gwerthfawr; a dydd marwolaeth nâ dydd genedigaeth. a Pſal. 112.6.

2 ¶ Gwell yw myned i dŷ galar nâ myned i dŷ gwlêdd: canys hynny yw diwedd pob dyn; a'r byw a'i geſyd at ei galon.

3 Gwell yw ‡ digter nâ chwerthin: canys trwy driſtwch yr wyneb-prŷd y gwellheir y galon.

4 Calon doethion ſydd yn nhŷ y galar: ond calon ffyliaid yn nhŷ llawenydd.

5 [b] Gwell yw gwrando ſen y doeth, nâ gwrando cân ffyliaid. b Pen. 6.28. 32.

6 Canys [c] chwerthiniad dyn ynfyd ſydd fel clindarddach drain tan grochan: dyma wagedd hefyd. c Pen. 2.2. 10.5. 12.

7 ¶ Yn ddïau trawſedd a ynfyda 'r doeth, a rhôdd a ddifetha 'r galon. d Pen. 7.19.

8 Gwell yw diweddiad peth nâ'i ddechreuad: gwell yw y dioddefgar o yſpryd nâ'r balch o yſpryd. e Pen. 7.29.

9 [f] Na fydd gyflym yn dy yſpryd i ddigio: oblegid dîg ſydd yn gorphywys ym mynwes ffyliaid. f Pen. 10.4.

10 Na ddywed, Pa ham y bu 'r dyddiau o'r blaen yn well nâ'r dyddiau hyn? canys nid o ddoethineb yr wyt yn ymofyn am y peth hyn.

11 ¶ ‡ Da yw doethineb gyd-ag etifeddiaeth: ac *o hynny* y mae elw i'r rhai ſydd yn gweled yr haul.

12 Canys cyſgod yw doethineb, a chyſgod yw arian: ond rhagoriaeth gwybodaeth yw, bod doethineb yn rhoddi bywyd i'w pherchennog.

13 Edrych ar orchwyl Duw: canys [g] pwy a all unioni 'r peth a gammodd efe? g Pen. 1.15. Edrych Job 12.14.

14 Yn amſer gwynfyd bydd lawen: ond yn amſer adfyd yſtyria: Duw hefyd a wnaeth y naill ar gyfer y llall, er mwyn na chai dyn ddim ar ei ôl ef.

15 Hyn oll a welais yn nyddiau fy ngwagedd: [h] y mae un cyfiawn yn diflannu yn ei gyfiawnder, ac y mae un annuwiol yn eſtyn *ei ddyddiau* yn ei ddrygioni. h Pen. 8.14.

16 Na fydd ry gyfiawn, ac na chymmer arnat fod yn rhy ddoeth: pa ham i'th ddifethit dy hun?

17 Na fydd ry annuwiol, ac na fydd ffôl: pa ham y byddit [i] farw † cyn dy amſer? i Job 15.32. Pſal. 55.23. Dih. 10.27. † Heb. *Nid yn dy amſer.*

18 Da i ti ymafel yn hyn; ac oddïwrth hyn na ollwng dy law: canys y neb a ofno Dduw a ddaw allan o honynt oll.

19 [k] Doethineb a nertha 'r doeth, yn fwy nâ deg o gedyrn a fyddant yn y ddinas. k Dih. 21.22 & 24.5. Pſ. 9.16, 18.

20 [l] Canys nid oes dyn cyfiawn ar y ddaiar, a wnâ ddaioni, ac ni phecha. l 1 Bren. 8.46. 2 Chr. 6.36. Dih. 20.9. 1 Ioan 1.8.

21 Na † oſod dy galon ar bob gair a ddywedir; rhag it' glywed dy wâs yn dy felldithio. † Heb. *ddïid.*

22 Canys llawer gwaith hefyd y gŵyr dy galon ddarfod i ti dy hun felldithio eraill.

23 ¶ Hyn oll a brofais drwy ddoethineb; mi a ddywedais, Mi a fyddaf ddoeth; a hitheu ym mhell oddïwrthyf.

24 [m] Y peth ſydd bell a dwfn iawn, pwy a'i caiff? m Job 28. 12, 20.

25 [n] Mi a droais â'm calon i wybod, ac i chwilio, ac i geiſio doethineb, a rheſwm; ac i adnabod annuwioldeb ffolineb, ſef ffolineb, ac ynfydrwydd: n Pen. 1.17. & 2.12.

26 [o] Ac mi a gefais beth chwerwach nag angau, y wraig y mae ei chalon yn faglau ac yn rhwydau, a'i dwylo yn rhwymau: y neb fydd dda † gan Dduw, a waredir oddïwrthi hi; ond pechadur a ddelir ganddi. o Dih. 5.3, 4. & 22.14. † Heb. *ger bron.*

27 Wele, hyn a gefais (medd [p] y pregethŵr) wrth chwilio o'r naill *beth* i'r llall, i gael y ‡ rheſwm; p Pen. 1.1, 2. ‡ *cyfrif.*

28 Yr hwn beth etto y chwilia fy enaid am dano, ac ni chefais: un gŵr a gefais ym mhlith mîl; ond un wraig yn eu plith hwy oll ni's cefais.

29 Wele hyn yn unig a gefais, [q] wneuthur o Dduw ddyn yn uniawn: ond hwy a chwiliaſant allan lawer o ddychymmygion. q Gen. 1.27.

PEN. VIII.

1 Am ufuddhau brenhinoedd. 6 Rhaid yw dal ar ragluniaeth Duw. 12 Gwell yw 'r byd ar y duwiol mewn adfyd, nag ar yr annuwiol mewn hawddfyd. 16 Mor anchwiliadwy yw gweithredoedd Duw.

1 PWy ſydd debyg i'r doeth? a phwy a fedr ddeongl peth? [a] doethineb gŵr a lewyrcha ei wyneb, a nerth ei wyneb ef a newidir. a Dih. 4.8, 9. & 17.24. Edrych Act. 6.15.

2 Yr ydwyf *yn dy rybuddio* i gadw gorchymyn y brenin, a [b] hynny o herwŷdd llw Duw. b Rhan. 13.5.

3 [c] Na ddôs ar frys allan o'i olwg ef; na ſa mewn peth drwg: canys efe a wnâ a fynno ei hun. c Pe. 10.4.

4 Lle y byddo gair y brenin y mae gallu: a phwy a ddywed wrtho, Beth yr wyt ti yn ei wneuthur?

5 Y neb a gadwo y gorchymyn, ni wybydd oddiwrth ddrwg: a chalon y doeth a edwyn amſer, a barn.

d Pen. 3. 1, 6 ¶ Canys [d] y mae amſer a barn i bob amcan: ac y mae trueni dyn yn fawr arno.

e Dih. 24. 22. Pen. 6. 12. & 9. 12. & 10. 14. ‡ Neu, *ſodd.* f Job 14 5. 7 Canys [e] ni wyr efe beth a fydd: canys pwy a ddengys iddo pa ‡ bryd y bydd?

8 Nid oes un dyn yn arglwyddiaethu [f] ar yr yſpryd, i attal yr yſpryd; ac nid oes ganddo allu yn nydd marwolaeth: ac nid oes bwrw arfau yn y rhyfel hwnnw; ac nid achub annuwioldeb ei pherchennog.

9 Hyn oll a welais i, a goſodais fy nghalon ar bob gorchwyl a wneir dan haul: y mae amſer pan arglwyddiaetha dyn ar ddyn er drwg iddo.

10 Ac felly mi a welais gladdu y rhai annuwiol, y rhai a ddaethent, ac a aethent o le y Sanctaidd, a hwy a chargofwyd yn y ddinas, lle y gwnaethent felly. Gwagedd yw hyn hefyd.

g Pſ. 50. 21. Eſay 26. 10. 11 [g] O herwydd na wneir barn yn erbyn gweithred ddrwg yn fuan; am hynny calon plant dynion ſydd yn llawn ynddynt, i wneuthur drwg.

12 ¶ Er gwneuthur o bechadur ddrwg ganwaith, ac eſtyn ei *ddyddiau* ef; etto mi a wn

h Pſal. 37. 11, 18, 19. Dih. 1. 32, 33. Eſay 3. 10, 11. yn ddïau [h] y bydd daioni i'r rhai a ofnant Dduw, y rhai a arſwydant ger ei fron ef.

13 Ond ni bydd daioni i'r annuwiol, ac ni eſtyn efe ei ddyddiau, *y rhai ſydd* gyffelyb i gyſgod; am nad yw yn ofni ger bron Duw.

i Pſ. 73. 14. Pen. 7. 15. 14 Y mae gwagedd a wneir ar y ddaiar, bod y cyfiawn [i] yn damwain iddynt yn ôl gwaith y drygionus: a bod y drygionus yn digwyddo iddynt yn ôl gwaith y cyfiawn: mi a ddywedais fod hyn hefyd yn wagedd.

k Pen. 2. 24. & 3. 12, 22. & 5. 18. & 9. 7. 15 Yna mi a ganmolais lawenydd, am [k] nad oes dim well iddyn dan haul nâ bwytta ac yfed, a bod yn llawen: canys hynny a lŷn wrth ddyn o'i lafur, ddyddiau ei fywyd, y rhai a roddes Duw iddo tan yr haul.

16 ¶ Pan oſodais i fy nghalon i wybod doethineb, ac i edrych ar y drafferth a wneir ar y ddaiar; (canys y mae ni wêl hûn â'i lygaid, na dydd na nôs:)

17 Yna mi a edrychais ar holl waith Duw, l Job 5. 9. Pen. 3. 11. Rhu. 11. 33. [l] na ddichon dyn ddeall y gwaith a wneir tan haul: oblegid er i ddyn lafurio i geiſio, etto nis caiff; ïe pe meddyliai y doeth fynnu gwybod, etto ni allai efe gael hynny.

PEN. IX.

1 Yr un fath bethau a ddigwydd i'r drwg ac i'r da. 4 Bod yn anghenrhaid i ddynion farw. 7 Cyſſur yw eu holl ran hwy yn y fuchedd yma. 11 Bod rhagluniaeth Duw yn llywodraethu pob peth. 13 Gwell yw doethineb nâ chryfdwr.

† Heb. *roddais at fy nghalon.* ER hyn oll mi a †yſtyriais yn fy nghalon, i ddangos hyn oll; bod y cyfiawn a'r doethion, a'i gweithredoedd yn llaw Dduw: ni wyr dyn gariad, neu gâs, wrth yr hyn oll ſydd o'i blaen.

a Pſal. 73. 12, 13. Mal. 3. 18. 2 [a] Yr un peth *a ddamwain* i bawb fel ei gilydd: yr un peth a ddamwain i'r cyfiawn, ac i'r annuwiol; i'r da, ac i'r glân, ac i'r aflân; i'r neb a abertha, ac i'r neb ni abertha: fel y mae 'r da, felly y mae y pechadur; a'r neb a dyngo, fel y neb a ofno dyngu.

3 Dyma ddrwg ym myſg yr holl bethau a wneir tan haul, *ſef* bod yr un diben i bawb; hefyd calon meibion dynion ſydd yn llawn drygioni, ac ynſydrwydd ſydd yn eu calon, tra fyddant fyw; ac yn ôl hynny y maent yn myned at y meirw.

4 ¶ Canys i'r neb a fo ynghymdeithas y rhai byw oll y mae gobaith: canys gwell yw ci byw nâ llew marw.

b Job 7. 9. Eſay 26. 14. 5 O herwydd y rhai byw a wyddant y byddant feirw; ond [b] nid oes dim gwybodaeth gan y meirw, ac nid oes iddynt wobr mwyach; canys c eu coffa hwynt a anghofiwyd.

c Job 9. 10. Eſay 65. 16. 6 Eu cariad hefyd a'i câs, a'i cenfigen, a ddarfu yn awr; ac nid oes iddynt gyfran byth mwy o ddim oll a wneir tan yr haul.

d Pen. 11. 9. 7 ¶ Dôs, [d] bwytta dy fwyd yn llawen, ac yf dy wîn â chalon hyfryd: canys yn awr cymeradwy gan Dduw dy weithredoedd.

8 Bydded dy ddillad yn wynion bob amſer; ac na fydded diffyg olew ar dy ben.

† Heb. *gwell.* 9 † Dwg dy fyd yn llawen gyd-a'th wraig anwyl holl ddyddiau bywyd dy oferedd, y rhai a roddes efe i ti tan yr haul, holl ddyddiau dy oferedd: e canys dyna dy ran di yn y bywyd yma, ac yn dy lafur a gymmeri tan yr haul. e Pen. 5. 18. & 8. 15.

10 Beth bynnag a ymafel dy law ynddo i'w wneuthur, gwnâ â'th *oll* egni; canys nid oes na gwaith, na dychymmyg, na gwybodaeth, na doethineb, yn y bedd, lle yr wyt ti yn myned.

11 ¶ Mi a droais ac a welais tan haul, nad yw y rhedfa yn eiddo 'r cyflym, na 'r rhyfel yn eiddo 'r cedyrn, na 'r bwyd yn eiddo 'r doethion, na chyfoeth yn eiddo 'r pwyllog, na ffafr yn eiddo 'r cyfarwŷdd; ond amſer a damwain a ddigwydd iddynt oll.

f Pen. 8. 8. 12 Canys [f] ni wyr dyn ‟chwaith ei amſer: fel y pyſgod a ddelir â'r rhwyd niweidiol, ac fel yr adar a ddelir yn y delm; felly g y delir plant dynion yn amſer drwg, pan ſyrthio arnynt yn ddiſymmwth. g Dih. 29. Luc 12. 39.

13 ¶ Hefyd y doethineb hyn a welais i tan haul, ac ſydd fawr gennyf fi.

h Edry. 2 Sam. 16—20. 14 [h] *Yr oedd* dinas fechan, ac ynddi ychydig wŷr; a brenin mawr a ddaeth yn ei herbyn hi, ac a'i hamgylchynodd, ac a gododd glawdd uchel yn ei herbyn:

15 A chafwyd ynddi wŕr tlawd doeth, ac efe a waredodd y ddinas honno â'i ddoethineb; etto ni chofiodd neb y gŵr tlawd hwnnw.

i Dih. 21. 22. & 24. 5. Pen. 7. 19. 16 [i] Yna y dywedais, Gwell yw doethineb nâ nerth: er hynny dirmygir doethineb y tlawd, ac ni wrandewïr ar ei eiriau ef.

17 Geiriau y doethion a wrandewïr mewn diſtawrwydd, rhagor bloedd yr hwn ſy'n llywodraethu ym myſg ffyliaid.

18 Gwell yw doethineb nag arfau rhyfel; ond un pechadur a ddinyſtria lawer o ddaioni.

PEN.

PEN. X.

1 *Pethau i ddal arnynt ynghylch doethineb ac ynfydrwydd.* 16 *Am anllywodraeth,* 18 *diogi,* 19 *ac arian.* 20 *Rhaid i bawb feddwl yn barchedig o'r brenin.*

GWybed † meirw a wnânt i ennaint yr apothecari ddrewi: felly y gwnâ ychydig ffolineb i ŵr ardderchog o herwŷdd doethineb ac anrhydedd. † Eccleſ.

2 Calon y doeth ſydd ar ei ddeheu-law; a chalon y ffôl ar ei law aſſwy.

3 Ië y ffôl pan rodio ar y ffordd, ſydd a'i galon yn pallu, ac y mae yn dywedyd wrth bawb ei fod yn ffôl.

4 Pan gyfodo yſpryd pennadur yn dy erbyn, [a] nac ymado â'th le: canys [b] ymoſtwng a oſtega bechodau mawrion. a. 3. b. 15.

5 Y mae drwg a welais tan yr haul, cyffelyb i gyfeiliorni ſydd yn dyfod oddi-ger bron y llywydd.

6 Goſodir ffolineb mewn † graddau uchel, a'r cyfoethog a eiſtedd mewn lle iſel. † Heb. ſydd uniawn.

7 Mi a welais weiſion [c] ar feirch, a thywyſogion yn cerdded fel gweiſion ar y ddaiar. c. 10. 2.

8 [d] Y ſawl a gloddio bwll a ſyrth ynddo; a'r neb a waſgaro gae, ſarph a'i brâth d. 15. 27.

9 Y ſawl a ſymudo gerrig, a gaiff ddolur oddiwrthynt; a'r neb a hoſſdo goed, a gaiff niwed oddiwrthynt.

10 O's yr haiarn a byla, oni hoga efe y mîn, rhaid iddo roi mwy o nerth: etto doethineb ſydd ragorol i gyfarwyddo.

11 O's brâth ſarph [e] heb ſwyno, nid gwell yw † dyn ſiaradus. e. 4. 5. 37.

12 [f] Geiriau genau 'r doeth ſydd ‡ raſol: ond [g] gwefuſau 'r ffôl a'i difetha ef ei hun. f. 31. g. 1.

13 Ffolineb yw dechreuad geiriau ei enau ef: a diweddiad geiriau ei enau ſydd anfad ynfydrwydd. 14.

14 [h] Y ffôl hefyd ſydd aml ei eiriau; [i] ni ŵyr neb beth a fydd; a phwy a fynega iddo pa beth fydd ar ei ôl ef? h. 22. i.

15 Llafur y ffyliaid a flina bawb o honynt: canys ni fedr efe fyned i'r ddinas.

16 ¶ [k] Gwae di 'r wlâd ſydd a bachgen yn frenin i ti, a'th dywyſogion yn bwytta yn foreu. k. 4.

17 Gwŷn dy fyd di y wlâd ſydd a'th frenin yn fâb i bendefigion, [l] a'th dywyſogion yn bwytta eu bwyd yn ei hamſer, er cryfder, ac nid er meddwdod. l. 4.

18 ¶ Drwy ddiogi lawer yr adfeilia yr adeilad; ac wrth ‡ laeſu 'r dwylo y gollwng y tŷ ddeſni. 47.

19 ¶ Arlwyant wlêdd i chwerthin, a [m] gwîn a lawenycha y rhai byw; ond arian ſydd yn atteb i bob peth. m. 4.

20 ¶ [n] Na felldithia 'r brenin yn dy ‡ feddwl, ac yn 'ſtafell dy wely na felldithia 'r cyfoethog: canys ehediad yr awyr a gyhoedda y llais, a pherchen aden a fynega y peth. n. 47.

PEN. XI.

1 *Addyſg at gariad perffaith.* 7 *Rhaid yw meddwl am angau mewn bywyd,* 9 *ac am ddydd y farn mewn ieuengctid.*

BWrw dy fara [a] ar wyneb y dyfroedd; canys ti a'i cei yn ôl [b] llawer o ddyddiau. a Edrych Eſa. 32, 20. b Deu. 15. 10.

2 [c] Dyro ran i ſaith, a hefyd i wyth: canys [d] ni wyddoſt pa ddrwg a ddigwydd ar y ddaiar. Dih. 19. 17. Mat. 10. 42. c Pſ. 112. 9. Luc 6. 30. d Eph 5. 16.

3 O's bydd y cymmylau yn llawn glaw, hwy a ddefnynnant ar y ddaiar: ac o's tu-a 'r dehau neu tu-a 'r gogledd y ſyrth y pren; lle y ſyrthio y pren, yno y bydd efe.

4 Y neb a ddalio ar y gwŷnt, ni haua: a'r neb a edrycho ar y cymmylau, ni feda.

5 Megis [e] na's gwyddoſt ffordd yr yſpryd, [f] na pha fodd y *ffurfheïr* yr eſgyrn ynghrôth y feichiog; felly ni wyddoſt waith Duw, yr hwn ſydd yn gwneuthur y cwbl. e Ioan 3. 8. f Pſal. 139. 14, 15.

6 Y boreu haua dy hâd, a phrydnawn nac attal dy law: canys ni wyddoſt pa un † a ffynna ai hyn yma, ai hyn accw, ai ynteu da fyddant ill dau yn yr un ffunyd. † Heb. ſydd uniawn.

7 ¶ Melus yn ddiau yw 'r goleuni, a hyfryd yw i'r llygaid weled yr haul.

8 Ond pe byddai dyn fyw lawer o flynyddoedd, a bod yn llawen ynddynt oll: etto cofied ddyddiau tywyllwch; canys llawer fyddant. Beth bynnag a ddigwydda, oferedd yw.

9 ¶ Gwnâ yn llawen, ŵr ieuangc, yn dy ieuengctid, a llawenyched dy galon yn nyddiau dy ieuengctid, a rhodia yn ffyrdd dy galon, ac yngolwg dy lygaid: ond gwybydd y geilw Duw di i'r farn am hyn oll.

10 Am hynny bwrw ‡ ddîg oddiwrth dy galon, a thro ymaith ddrwg oddiwrth dy gnawd: canys gwagedd yw mebyd ac ieuengctid. ‡ Neu, driſiwch.

PEN. XII.

1 *Rhaid yw meddwl am ein Gwneuthur-ŵr mewn pryd.* 8 *Gofal y pregeth-wr am adeiladu eraill.* 13 *Ofn Duw yw 'r help pennaf yn erbyn pob gwagedd ac oferedd.*

[a] COfia yn awr dy greawdr yn nyddiau dy ieuengctid, cyn dyfod y dyddiau blîn, a neſſau o'r blynyddoedd [b] yn y rhai y dywedi, Nid oes i mi ddim diddanwch ynddynt: a Dih. 22 6. b Edrych 2 Sa. 19. 35.

2 Cyn tywyllu 'r haul, a'r goleuni, a'r lleuad, a'r ſêr, a dychwelyd y cymmylau ar ôl y glaw:

3 Yr amſer y crynna ceidwaid y tŷ, ac y crymma y gwŷr cryfion, ac y metha y rhai ſydd yn malu, am eu bod yn ‡ ychydig, ac y tywyllla y rhai ſydd yn edrych drwy ffeneſtri; ‡ Neu, malu ychydig.

4 A chau 'r pyrth yn yr heolydd, pan ſo iſel ſŵn y malu, a'i gyfodi wrth lais yr aderyn, a goſtwng i lawr holl ferched cerdd:

5 Ië *yr amſer* yr ofnant yr hyn ſydd uchel, ac yr arſwydant yn y ffordd, ac y blodeua 'r pren Almon, ac y bydd y ceiliog rhedyn yn faich, ac y palla chwant; pan elo dyn i dŷ ei hîr gartref, [c] a'r galarwŷr yn myned o bob tu yn yr heol: c Jer. 9. 17.

6 Cyn torri y llinyn arian, a chyn torri 'r cawg aur, a chyn torri 'r piſer ger llaw 'r ffynnon, neu dorri 'r olwyn wrth y pydew.

d Gen. 3. 19. Pſal. 90. 3. e Nu 16. 22. & 27. 16. Job 34. 14. Eſay 57. 16. Zech. 12. 1. f Pen. 1. 2.

7 [d] Yna y dychwel y pridd i'r ddaiar fel y bu, ac y dychwel yr yſpryd at Dduw [e] yr hwn a'i rhoës ef.

8 ¶ [f] Gwagedd o wagedd, medd y pregethwr; gwagedd yw 'r cwbl.

9 A hefyd, am fod y pregethwr yn ddoeth, efe a ddyſgodd etto wybodaeth i'r bobl, ïe efe a yſtyriodd, ac a chwiliodd allan, ac [g] a drefnodd ddiharebion lawer.

g 1 Bren. 4. 32.

† Heb. *dymunol.*

10 Chwiliodd y pregethwr am eiriau † cymmeradwy, a'r hyn oedd ſgrifennedig oedd union, ſef geiriau gwirionedd.

11 Geiriau 'r doethion ſydd megis ſymbylau, ac ſel hoelion wedi eu ſiccrhau gan feiſtred y gynnulleidfa, *y rhai* a roddir oddiwrth un bugail.

12 Ym mhellach hefyd, fy mâb, cymmer rybydd wrth y rhai hyn; nid oes diben ar wneuthur llyfrau lawer, a [h] darllain llawer ſydd flinder i'r cnawd. h Pen. 1.

13 ¶ ‡ Swm y cwbl a glybüwyd *yw*, [i] Ofna Dduw, a chadw ei orchymynnion: canys hyn yw holl *ddylêd* dyn. ‡ Neu, *Diwedd yrru, ſef,* i Deut. 6. & 10. 12. & Rhun. 1. & 14. 10. 1 Cor. 4. 2 Cor. 5.

14 Canys [k] Duw a ddwg bob gweithred i farn, a phob peth dirgel, pa un bynnag ſyddo ai da ai drwg.

CANIAD SALOMON.

PENNOD I.

1 Cariad yr Eglwys ar Griſt. 5 Y mae hi yn cyfaddef ei gwrthuni, 7 ac yn gweddïo am gael ei chyfarwyddo at ei ddiadell ddefaid ef. 8 Chriſt yn ei chyfarwyddo hi at bebyll y Bugeiliaid: 9 A chan ddangos ei gariad tu-ag atti, 11 yn gwneuthur iddi addewidion graſuſol. 12 Chriſt a'i Eglwys yn ymgaredigo.

CAn y caniadau eiddo Salomon.

a Pen. 4. 10.

2 Cuſaned fi â chuſanau ei fin; [a] canys gwell *yw* dy gariad na gwîn.

3 O herwŷdd arogl dy ennaint daionus, ennaint tywalltedig *yw* dy enw: am hynny y llangceſau a'th garant.

b Hoſ. 11. 4. Ioan 6. 44. & 12. 32. c Phil. 3. 12, 13, 14. d Pſal. 45. 14, 15. Ioan 14. 2. Eph. 2. 6. ‡ Neu, *hwy a'th garant yn unawn.*

4 [b] Tynn fi, [c] ni a redwn ar dy ôl. [d] Y brenin a'm dug i i'w 'ſtafellau: ni a ymhyfrydwn, ac a ymlawenhawn ynot; ni a gofiwn dy gariad yn fwy nâ gwîn: ‡ y rhai uniawn ſydd yn dy garu.

5 Du *ydwyf* fi, ond hawddgar, (merched Jeruſalem,) ſel pebyll Cedar, ſel llenni Salomon.

6 Nac edrychwch arnaf, am fy *mod* yn ddu, *ac* am i'r haul edrych arnaf: meibion fy mam a ddigiaſant wrthyf, goſodaſant fi i gadw gwinllannoedd *eraill*; fy ngwinllan fy hun ni's cedwais.

7 Mynega i mi, 'r hwn a hoffodd fy enaid, pa le yr wyt yn bugeilio, pa le y gwnei iddynt orwedd ganol dydd? canys pa ham y byddaf megis un ‡ yn troi heibio, wrth ddiadellau dy gyfeillion?

‡ Neu, *medi ei gorchuddio.*

e Pen. 5. 9. & 6. 1.

8 ¶ Oni wyddoſt ti, [e] y deccaf o'r gwragedd, dôs allan rhagot ar hŷd ôl y praidd, a phortha dy ſynnod ger llaw pebyll y bugeiliaid.

f Pen. 2. 2, 13, 16. & 4. 1, 7. & 5. 2. & 6. 4. Ioan 15. 14, 15. g Eccl. 2. 6, 12, 13.

9 I'r meirch yngherbydau Pharao i'th gyffelybais, [f] fy anwylyd.

10 [g] Hardd yw dy ruddiau gan dlyſſau, a'th wddf gan gadwyni.

11 Tlyſſau o aur, a boglynnau o arian, a wnawn i ti.

12 ¶ Tra *yw* y brenin ar ei fwrdd, fy Nardus i a rydd ei arogl.

13 Fy anwylyd ſydd im' yn bwyſi myrrh; rhwng fy mronnau yr erys tros nôs.

14 Cangen o rawn Camphyr yw fy anwylyd i mi, yngwinllannoedd En-gedi.

15 [h] Wele di yn dêg, fy ‡ anwylyd, wele di yn dêg, *y mae* i ti lygaid colomennod. h Pen. 4. 1. & 5. 12. ‡ Neu, *ngwyn.*

16 Wele di, fy anwylyd, yn dêg, ac yn hawddgar; ein gwely hefyd *ſydd* iraidd.

17 ‡ Swmmerau ein tai *ſydd* gedr-wydd, ein diſtiau *ſydd* ffynnid-wydd. ‡ Neu, *cedr, neu ſypreſſus.*

PEN. II.

1 Y cariad ſydd rhwng Chriſt a'i Eglwys. 8 Gobaith, 10 a galwedigaeth yr Eglwys, 14 a gofal Chriſt troſti. 16 Proffeſs yr Eglwys, a'i ffydd, a'i gobaith.

RHoſyn Saron, a lili y dyffrynnoedd *ydwyf* fi.

2 Megis lili ym myſg y drain; felly *y mae* fy anwylyd ym myſg y merched.

3 Megis pren afalau ym myſg prennau 'r coed, felly *y mae* fy anwylyd ym mhlith y meibion: † bu dda gennyf eiſtedd dan ei gyſgod ef, a'i ffrwyth *oedd* felus ‡ i'm genau. † Heb. *deſir.* ‡ Heb. *genau.*

4 Efe a'm dug i'r gwin-dŷ, a'i faner troſof *ydoedd* gariad. † Heb. *trwm.*

5 Cynheliwch fi â phottelau, † cyſſurwch fi ag afalau; canys claf *ydwyf fi* o gariad.

6 [a] Ei law aſſwy *ſydd* tan fy mhen, a'i ddeheu-law ſydd yn fy nghofleidio. a Pen. 8. 3.

7 [b] Merched Jeruſalem, tynghedaf chwi trwy iyrchod ac ewigod y maes, na chyffrôch, ac na ddeffrôch fy nghariad, hyd oni fynno ei hun. b Pen. 3. 5. & 8. 4.

8 ¶ *Dyma* lais fy anwylyd! wele ef yn dyfod, yn neidio ar y mynyddoedd, *ac* yn llammu ar y bryniau.

9 [c] Tebyg yw fy anwylyd i iwrch neu lwdn hydd; wele efe yn ſefyll y tu ôl i'n pared, yn edrych trwy 'r ffeneſtri, yn ymddangos trwy 'r dellt. c Pen. 8. 14.

10 Fy anwylyd a lefarodd, ac a ddywedodd wrthyf, Cyfod, fy anwylyd, a thyred ti, fy mhrydferth.

11 Canys

11 Canys wele y gaiaf a aeth heibio, y glaw a baſſiodd, *ac* a aeth ymaith.

12 Gwelwyd y blodau ar y ddaiar, daeth amſer i'r *adar* i ganu, clywyd llais y durtur yn ein gwlâd.

13 Y ffigyſ-bren a fwriodd allan ei ffigys irion, a'r gwîn-wydd *â'i* hegin grawn a roddaſant arogl *têg*: cyſod ti, fy anwylyd, a thyred ti, fy mhrydferth.

14 ¶ Fy ngholomen, yr hon wyt yn holltau y graig, yn lloches y griſiau, gâd i mi weled dy wyneb, [d] gâd i mi glywed dy lais: canys dy lais *ſydd* beraidd, a'th olwg yn hardd.

15 Deliwch i ni [e] y llwynogod, y llwynogod bychain, y rhai a ddifwynant y gwinllannoedd; canys y mae i'n gwinllannoedd egin grawnwîn.

16 ¶ [f] Fy anwylyd *ſydd* eiddo fi, a minneu yn eiddo yntef; y mae efe yn bugeilio ym myſg y lili.

17 [g] Hyd oni wawrio 'r dydd, a chilio o'r cyſgodau; tro, bydd [h] debyg, fy anwylyd, i iwrch, neu lwdn hydd ym mynyddoedd ‡Bether.

PEN. III.

1 *Ymdrech yr Eglwys, a'i gorfodaeth mewn profedigaeth.* 6 *Yr Eglwys yn ymogoneddu yng-Nghrist.*

LIw [a] nôs yn fy ngwely y ceiſiais yr hwn a hoffa fy enaid; ceiſiais ef, ac nis cefais.

2 Codaf yn awr ac âf o amgylch y ddinas, trwy 'r heolydd a'r 'ſtrydoedd, ceiſiaf yr hwn a hoffa fy enaid; ceiſiais ef, ac ni's cefais.

3 [b] Y gwil-wŷr, y rhai a aënt o amgylch y ddinas, a'm cawſant: *gofynnais*, A welſoch chwi yr hwn ſydd hoff gan fy enaid?

4 Nid aethwn i nepell oddïwrthynt, hyd oni chefais yr hwn ſydd hoff gan fy enaid: deliais ef; ac ni's gollyngais, hyd oni ddygais ef i dŷ fy mam, ac i yſtafell yr hon a'm hymddug.

5 [c] Merched Jeruſalem, tynghedaf chwi trwy iyrchod ac ewigod y maes, na chyffrôch ac na ddeffrôch fy nghariad, hyd oni fynno ei hun.

6 ¶ [d] Pwy *yw* hon ſydd yn dyfod i fynu o'r anialwch, megis colofnau mwg wedi ei phêr-arogli â Myrrh, ac â thus, *ac â* phob powdr yr Apothecari?

7 Wele ei wely ef, ſef yr eiddo Salomon, *y mae* tri ugain o gedyrn o'i amgylch, *ſef* o gedyrn Iſraël.

8 Hwynt oll a ddaliant gleddyf, wedi eu dyſgu *i* ryfel, pob un a'i gleddyf ar ei glun, rhag ofn liw nôs.

9 Gwnaeth y brenin Salomon iddo ‡gerbyd o goed Libanus.

10 Ei byſt ef a wnaeth efe o arian, ei lawr o aur, ei lenni o borphor, ei ganol a balmantwyd â chariad i ferched Jeruſalem.

11 Ewch allan, merched Sïon, ac edrychwch ar y brenin Salomon, yn y goron â'r hon y coronodd ei fam ef, yn ei ddydd dyweddi ef, ac yn nydd llawenydd ei galon ef.

PEN. IV.

1 *Chriſt yn goſod allan hawddgar ddoniau yr Eglwys:* 8 *yn dangos ei gariad tu-ag atti.* 16 *Yr Eglwys yn gweddio ar gael ei gwneuthur yn gymmwys i'w breſennoldeb ef.*

[a] VVEle di yn dêg, fy anwylyd, wele di yn dêg; dy lygaid *ydynt* golommennaidd rhwng dy lywethau; [b] dy wallt *ſydd* fel diadell o eifr, y rhai a ‡ ymddangoſant o fynydd Gilead.

2 Dy ddannedd *ſydd* fel diadell *o ddefaid* gwaſtad-gnaif, y rhai a ddaethant i fynu o'r olchfa, y rhai *oeddynt* bob un yn dwyn dau oen, ac nid *oedd un* ynddynt yn ddi-heppil.

3 Dy wefuſau *ſydd* fel edef-yſcarlad, a'th barabl yn weddus: [c] dy arleiſiau rhwng dy lywethau *ſydd* fel darn o bomgranad.

4 [d] Dy wddf *ſydd* fel twr Dafydd, yr hwn a adeiladwyd yn dŷ arfau, tariannau fil ſydd yn crogi ynddo, ei gŷd yn eſtylch y cedyrn.

5 [e] Dy ddwy fron *ſydd* fel dau lwdn iwrch o efelliaid, yn pori ym myſg lili.

6 [f] Hyd oni † wawrio 'r dydd, a chilio o'r cyſgodau, âf i fynydd y Myrrh, ac i fryn y Thus.

7 [g] Ti oll *ydwyt* dêg, fy anwylyd; ac nid oes ynot frychewyn.

8 ¶ Tyred gyd-a mi o Libanus, *fy* nyweddi, gyd-a mi o Libanus: edrych o ben Amana, o goppa Senir a [h] Hermon, o lochefau y llew, o fynyddoedd y llewpardiaid.

9 Dygaiſt fy nghalon, fy chwaer, a'm dyweddi; dygaiſt fy nghalon ag un o'th lygaid, ag un gadwyn wrth dy wddf.

10 Mor deg *yw* dy gariad, fy chwaer, *a'm* dyweddi! [i] pa faint gwell yw dy gariad nâ gwîn, ac arogl dy olew nâ'r holl bêr-aroglau!

11 Dy wefuſau, *fy* nyweddi, ſydd yn diferu *fel* dil mêl; *y mae* mêl a llaeth tan dy dafod, ac arogl dy wiſgoedd [k] fel arogl Libanus.

12 Gardd † gauedig *yw* fy chwaer, a'm dyweddi: ffynnon gloëdig, ffynnon ſeliedig *yw*.

13 Dy blanhigion *ſydd* berllan o bomgranadau, a ffrwyth peraidd, Camphir, a Nardus.

14 *Ie* Nardus a ſaphrwn, Calamus a Synamwn, a phob pren Thus, Myrrh, ac Aloës, ynghŷd a phob rhagorol bêr-lyſiau.

15 Ffynnon y gerddi, ffynnon y dyfroedd byw, a ffrydiau o Libanus.

16 ¶ Deffro di, ogledd-wynt, a thyred ddeheu-wynt, chwŷth *ar* fy ngardd, *fel y* gwaſgarer ei phêr-aroglau: deued fy anwylyd i'w ardd, a bwyttaëd ei ffrwyth peraidd ei hun.

PEN. V.

1 *Chriſt yn deffroi yr Eglwys â'i alwad.* 2 *Yr Eglwys, wedi profi cariad Chriſt, yn glâf o gariad.* 9 *Portreiadu Chriſt wrth ei radau.*

DEuthym i'm gardd, fy chwaer *a'm* dyweddi, ceſglais fy Myrrh gyd-a'm pêr-arogl, bwytteais fy nil gyd-a'm mêl, yſais fy ngwîn gyd-a'm llaeth: bwyttewch, [a] gyfeillion, yſwch, ïe ‡ yfwch yn helaeth, *fy* rhai anwyl.

2 ¶ Myfi *ſydd* yn cyſgu, a'm calon yn neffro;

llais fy anwylyd yw, [b] yn curo, *gan ddywedyd*, Fy chwaer, fy anwylyd, fy ngholomen, fy nihalog, agor i mi: canys llanwyd fy mhen â gwlith, a'm gwallt â defnynnau 'r nôs.

3 Dïosgais fy mhais, pa fodd y gwisgaf hi? golchais fy nhraed, pa fodd y diwynaf hwynt?

4 Fy anwylyd a estynnodd ei law drwy 'r twll, a'm hymysgaroedd a gyffrôdd ‡ er ei fwyn.

5 Mi a gyfodais i agori i'm hanwylyd, a'm dwylo a ddiferasant gan Fyrrh, a'm bysedd gan Fyrrh yn diferu ar hŷd hespennau y clô.

6 Agorais i'm hanwylyd; ond fy anwylyd a giliasai, ac a aethai ymaith: fy enaid a lewygodd pan lefarodd: [c] ceisiais, ac ni's cefais; gelwais ef, ond ni'm hattebodd.

7 [d] Y gwil-wŷr y rhai a aënt o amgylch y ddinas a'm cawsant, a'm tarawsant, a'm harcholasant: gwil-wŷr y caerau a ddygasant fy ngorchudd oddïarnaf.

8 Merched Jerusalem, gorchymynnaf i chwi, o's cewch fy anwylyd, fynegi iddo fy mod yn glâf o gariad.

9 ¶ Beth *yw* dy anwylyd rhagor anwylyd *arall*, [e] y deccaf o'r gwragedd? beth *yw* dy anwylyd rhagor anwylyd *arall*, pan orchymynni i ni felly?

10 Fy anwylyd *sydd* wynn a gwridog, yn † rhagori ar ddeng-mil.

11 Ei ben *fel* aur coeth, ei wallt yn ‡ grych, yn ddu fel y frân.

12 [f] Ei lygaid fel *llygaid* colomennod wrth afonydd dyfroedd, wedi eu golchi â llaeth, ‡ wedi eu gosod yn gymmwys.

13 Ei ruddiau fel gwely pêr-lysiau, fel blodau peraidd: ei wefusau *fel* lili yn diferu Myrrh diferol.

14 Ei ddwylo *sydd fel* modrwyau aur, wedi eu llenwi o Beril: ei fol *fel* disglair Ifori, wedi ei wisgo â Saphyr.

15 Ei goesau fel colofnau Marmor, wedi eu gosod ar wadnau o aur coeth: ei wynebpryd fel Libanus, mor ddewisol a chedr-wydd.

16 Melus odiaeth *yw* ‡ ei enau, ïe y mae efe oll yn hawddgar. Dyma fy anwylyd, dyma fy nghyfaill, ô ferched Jerusalem.

PEN. VI.

1 *Yr Eglwys yn gwneuthur proffess o'i ffydd yng Nghrist.* 4 *Christ yn dangos hawddgar ddoniau yr Eglwys,* 10 *A'i gariad ef tu-ag atti.*

I Ba le 'r aeth dy anwylyd, [a] y deccaf o'r gwragedd? i ba le y trôdd dy anwylyd, fel y ceisiom ef gyd-a thi?

2 Fy anwylyd a aeth i wared i'w ardd, i welâu y pêr-lysiau, i ymborth yn y gerddi, ac i gasglu lili.

3 [b] Myfi *wyf* eiddo fy anwylyd, a'm hanwylyd yn eiddo finnau, yr hwn sydd yn bugeilio ym mysg y lili.

4 ¶ Têg *ydwyt* ti, fy anwylyd, megis Tirzah, gweddus megis Jerusalem, [c] ofnadwy megis *llu* banerog.

5 Tro dy lygaid oddïwrthyf, canys hwy a'm ‡ gorchfygasant: [d] dy wallt *sydd* fel diadell o eifr, y rhai a ymddangosant o Gilead.

6 Dy ddannedd sydd fel diadell o ddefaid a ddae i fynu o'r olchfa; y rhai sydd bob un yn dwyn dau oen, ac heb *un* yn ddi-heppil yn eu mysg.

7 [e] Dy arleisiau rhwng dy lywethau *sydd* fel darn o bom-granad.

8 Y mae tri ugain o frenhinesau, ac o ordderch-wragedd bedwar ugain, a llangcesau heb rifedi.

9 Un *ydyw* hi fy ngholomen, fy nihalog, unig ei mam *yw* hi, dewisol *yw* hi gan yr hon a'i hesgorodd: y merched a'i gwelsant, ac a'i galwasant yn ddedwydd, y brenhinesau a'r gordderch-wragedd, a hwy a'i canmolasant hi.

10 ¶ Pwy *yw* hon a welir fel y wawr? yn dêg fel y lleuad, yn bûr fel yr haul, [f] yn ofnadwy fel *llu* banerog?

11 Euthym i wared i'r ardd gnau, i edrych am ffrwythydd y dyffryn, [g] i weled a flodeuasai y wîn-wydden, a flodeuasai y pom-granadau.

12 Heb wybod i mi ‡ i'm gwnaeth fy enaid megis cerbydau Ammi-nadib.

13 Dychwel, dychwel, y Sulamithes; dychwel, dychwel, fel yr edrychom arnat: beth a welwch chwi yn y Sulamithes? megis tyrfa ‡ dau lu.

PEN. VII.

1 *Yspysrwydd pellach o radau 'r Eglwys,* 10 *Yr Eglwys yn gwneuthur proffess o'i ffydd ac o'i dymuniad.*

MOr deg *yw* dy draed mewn esgidiau, ferch pendefig! cymmalau dy forddwydd *sydd* fel tlysau, gwaith dwylo 'r cywraint.

2 Dy fogel *sydd fel* gorsiwch crwn, heb eisiau † lleithder: dy fru fel twrr gwenith wedi ei amgylchu â lili.

3 [a] Dy ddwyfron megis dau lwdn iwrch o efelliaid.

4 [b] Dy wddf fel twr o Ifori; dy lygaid *fel* pysgod-lynnoedd yn Hesbon, wrth borth Bath-rabbim; dy drwyn fel twr Libanus yn edrych tu-a Damascus.

5 Dy ben *sydd* arnat fel ‡ Carmel, a gwallt dy ben fel porphor; y brenin sy wedi ei rwymo yn y rhodfeydd.

6 Mor dêg ydwyt, ac mor hawddgar, fy nghariad, a'm hyfrydwch!

7 Dy uchder yma sydd debyg i balm-wydden, a'th fronnau i'r grawn-syppiau.

8 Dywedais, Dringaf i'r balm-wydden, ymaflaf yn ei cheingciau; ac yn awr dy fronnau fyddant megis grawn-ganghennau y win-wydden, ac arogl dy ffroenau megis afalau;

9 A thaflod dy enau megis y gwîn goreu i'm hanwylyd, yn myned i wared yn † felus, ac yn peri i wefusau y rhai a fyddo yn ‡ cysgu lefaru.

10 ¶ [c] Eiddo fy anwylyd *ydwyf* fi, ac [d] attafi y *mae* ei ddymuniad ef.

11 Tyred, fy anwylyd, awn i'r maes, a lletteuwn yn y pen-trefydd.

12 Boreu-godwn i'r gwinllannoedd, [e] edrychwn

[b] Dat. 3.20.
‡ Neu, *ymof.*
[c] Pen. 3. 1.
[d] Pen. 5. 3.
‡ Heb. *fanerog.*
‡ Neu, *yn gudynneg.*
[e] Pen. 1. 8.
[f] Pen. 1. 15. & 4. 1.
‡ Heb. *yn eistedd mewn cyflawnder.*
‡ *Taflod ei nau.*
[a] Pen. 1. 8.
[b] Pen. 2. 16. & 7. 10.
[c] Cad. 10
‡ Neu, *orwydd-asant.*
[d] Pen. 4. 1. 2.
[e] Pen. 4.
[f] Ad. 4.
[g] Pen. 7. 12.
‡ Neu, *fy enaid a'm gyfrifodd ar gerbydau fy mhobl cyntefig.*
‡ *Mahanaim.*
† Heb. *cymmysg.*
[a] Pen. 4.
[b] Pen. 4.
‡ Neu, *yScirlas.*
[c] Pen. 2. & 6. 3.
[d] Pen. 2.
[e] Pen. 6.

rychwn a flodeuodd y win-wydden, a ‡ agorodd egin y grawn-win, a flodeuodd y pomgranadau; yno y rhoddaf fy nghariad i ti.

13 [f] Y mandragorau a roddaſant arogledd, ac wrth ein dryſſau [g] y mae pob rhyw odidawg ffrwythau newŷdd a hên, y rhai a roais i gadw i ti, fy anwylyd.

PEN. VIII.

1 Cariad yr Eglwys tu-ag at Griſt. 6 Mor angerddol yw cariad. 8 Galwad y cenhedloedd. 14 Yr Eglwys yn gweddio am ddyfodiad Chriſt.

ONa bait megis brawd im', yn ſugno bronnau fy mam: *pan* i'th gawn allan, cuſſanwn di; etto ni'm ‡ dirmygid.

2 Arweiniwn a dygwn di i dŷ fy mam, yr hon a'm dyſgai: parwn it' yfed [a] gwîn llyſieuog, ſugn fy mhomgranadau.

3 [b] Ei law aſſwy *fyddai* tan fy mhen, a'i law ddehau a'm coſleidiai.

4 [c] Tynghedaf chwi, ferched Jeruſalem, † na chyffrôch, ac na ddeffrôch fy nghariad, hyd oni fynno ei hun.

5 [d] (Pwy *yw* hon ſydd yn dyfod i fynu o'r anialwch, *ac* yn pwyſo ar ei hanwylyd?) tan yr aſallen i'th gyfodais, yno i'th eſgorodd dy fam, yno i'th eſgorodd yr hon a'th ymddug.

6 ¶ [e] Goſod fi megis ſêl ar dy galon, fel ſêl ar dy fraich: canys cariad *ſydd* grŷf fel angau; eiddigedd ſydd † greulon fel y bedd: ei farwor *ſydd* farwor tanllyd, *a* fflam angerddol iddynt. † Heb. *galed.*

7 Dyfroedd lawer ni allant ddiffoddi cariad, ac afonydd nis boddant: [f] pe rhoddai ŵr holl gyfoeth ei dŷ am gariad, gan ddirmygu y dirmygid hynny. *f* Dih. 6. 35.

8 ¶ *Y mae* i ni chwaer fechan, ac nid *oes* fronnau iddi: beth a wnawn i'n chwaer, y dydd y dyweder am dani?

9 O's caer *yw* hi, ni a adeiladwn arni balas arian; ac o's drws *yw* hi, ni a'i cauwn hi ag yſtyllod cedr-wydd.

10 Caer *ydwyf fi*, a'm bronnau fel tyrau; yna 'r oeddwn yn ei olwg ef megis wedi cael ‡ tangneddyf. ‡ *Eſaſo.* Mat. 22. 33.

11 Yr oedd gwinllan i Salomon yn Baalhamon: efe a oſododd y winllan i warcheidwaid; pob un a ddygai am ei ffrwyth fil o *ddarnau* arian.

12 Fy ngwinllan *ſydd* ger fy mron; mîl *a roddir* i ti, Salomon, a dau cant i'r rhai a gadwant ei ffrwyth hi.

13 Oh yr hon a drigi yn y gerddi, y cyfeillion a wrandawânt ar dy lais: [g] pâr i mi ei glywed. *g* Pen. 2. 14.

14 ¶ † [h] Bryſſia, fy anwylyd, a [i] bydd debyg i iwrch neu lwdn hydd ar fynyddoedd y pêrlyſiau. † Heb. *ſo ymaith.* *h* Edr. Dat. 22. 17, 20. *i* Pen. 2. 17.

Llyfr y Prophwyd ESAY.

PENNOD I.

1 Eſay yn achwyn ar Juda am i hanufudd-dod: 5 Yn gofidio am ei barnedigaeth hi: 10 Yn 'edliw iddynt eu holl waſanaeth; 16 Yn annog i edifeirwch, trwy addewidion a bygythion: 21 Yn cwyno eu hannuwioled hwy, ac yn datcan barnedigaethau Duw: 25 Yn addo grâs: 28 Ac yn bygwth dinyſtr ar yr annuwiol.

GWeledigaeth Eſay fâb Amos, yr hon a welodd efe am Juda, a Jeruſalem, yn nyddiau Uzziah, Jotham, Ahaz, *a* Hezeciah, brenhinoedd Juda.

2 [b] Gwrandewch, nefoedd; clyw, ditheu ddaiar: canys yr Arglwydd a leſarodd; megais a meithrinais feibion, a hwy a wrthryfelaſant i'm herbyn.

3 [c] Yr ych a edwŷn ei feddiannydd, a'r aſſyn breſeb ei berchennog: *ond* Iſraël nid edwŷn, fy mhobl ni ddeall.

4 Oh genhedlaeth bechadurus, pobl lwythog o anwiredd, hâd y rhai drygionus, meibion yn llygru: gwrthodaſant yr Arglwydd, digiaſant Sanct Iſraël, † ciliaſant yn ôl. † Heb. *ymddieithraſant*, Neu, *ymwahanaſant.*

5 ¶ [d] I ba beth i'ch tarewïr mwy? cildynrwydd a 'chwanegwch: y pen oll *ſydd* glwyfus, a'r holl galon yn lleſg. Pſal. 58. 4. *d* Jer. 2. 30. & 5. 3.

6 O wadn y troed hyd y pen, nid *oes* dim ‡ cyfan ynddo; *ond* archollion, a chleiſiau, a gweliau crawnllyd: ni waſgwyd hwynt, ac ni rwymwyd, ac ni thynerwyd ag olew. ‡ *Iaoh.*

7 [e] Y mae eich gwlâd yn anrheithiedig, eich dinaſoedd wedi eu lloſgi â thân: eich tîr a dïeithriaid yn ei yſſu yn eich gŵydd, ac wedi ei anrheithio fel † ped ymchwelai eſtroniaid ef. *e* Deut. 28. 51, 52. Pen. 5. 5. † Heb. *dymchweliad eſtroniaid.*

8 A merch Sïon a adewïr [f] megis llueſtŷ mewn gwinllan, megis lletty mewn gardd cucumerau, megis dinas warchaëdig. *f* Job 27. 18. Galar. 2. 6.

9 [g] Oni buaſai i Arglwydd y lluoedd adel i ni ychydig iawn weddill; fel [h] Sodoma y buaſem, a chyffelyb fuaſem i Gomorrah. *g* Gal. 3. 22. Rhuf. 9. 29. *h* Gen. 19. 24.

10 ¶ Gwrandewch air yr Arglwydd, tywyſogion [i] Sodoma: clywch gyfraith ein Duw ni, pobl Gomorrah. *i* Deu. 32. 32. Eze. 16. 46.

11 [k] Beth *yw* lluoſogrwydd eich aberthau i mi, medd yr Arglwydd? llawn ydwyf o boethaberthau hyrddod, ac o fraſder *anifeiliaid* breiſion: gwaed buſtych heſyd, ac ŵyn, a bychod, nid ymhyfrydais ynddynt. *k* Pſ. 50. 8, 9. & 51. 16. Dih. 15. 8. & 21. 27. Pen. 66. 3. Jer. 6. 20. & 7. 2. Amos 5. 21. 22. Mic. 6. 7.

12 Pan

f Ex.23.17. & 34.23. † Heb. *s'eh gweled.*

12 Pan ddeloch [1]† i ymddangos ger fy mron, pwy a geiſiodd hyn ar eich llaw, *ſef* ſengi fy nghynteddau?

13 Na 'chwanegwch ddwyn offrwm ofer; arogl-darth ſydd ffiaidd gennyf; ni allaf oddef

m Joel 1.14. & 2. 15. ‡ Neu, *gofid.*

y newydd-loerau, na'r Sabbothau, [m] cyhoeddi cymanfa; ‡ anwiredd *ydyw*, ſef yr uchel-wyl gyfarfod.

n Pſ.43.24.

14 Eich lleuadau newŷdd a'ch gwyliau goſodedig a gaſſaodd fy enaid; y maent yn faich arnaf, [n] blinais yn eu dwyn.

o Job 27.9. Dih.1.28. Jer.14.12. Mic.3.4. † Heb. *amlhaoch weddi.*

15 A [o] phan eſtynnoch eich dwylo, mi a guddiaf fy llygaid rhagoch: hefyd pan † weddïoch lawer ni wrandawäf: [p] eich dwylo ſydd lawn o waed.

p Pen. 59.3.

16 ¶ Ymolchwch, ymlanhewch, bwriwch ymaith ddrygioni eich gweithredoedd oddi-ger bron fy llygaid; [q] peidiwch a gwneuthur drwg,

q Pſ.34.14. & 37. 27. Am. 5.15. Rhu.12 9. 1 Pet, 3.11.

17 Dyſgwch wneuthur daioni, ceiſiwch farn, gwnewch uniondeb i'r gorthrymmedig, gwnewch farn i'r ymddifad, dadleuwch *tros* y weddw.

r Pſ. 43.26. Mic.6. 2.

18 Deuwch yr awr hon, ac [r] ymreſymmwn, medd yr ARGLWYDD; pe byddai eich pechodau

ſ Pſa.51.7. Dat.7.14.

fel yſcarlad, [ſ] ânt cyn wynned a'r eira; pe cochent fel porphor, byddant fel gwlân.

19 O's byddwch ewyllyſgar ac ufudd, daioni y tîr a fwyttewch.

20 Ond o's gwrthodwch, ac *o's* anufuddhewch, â chleddyf i'ch yſſir: canys genau yr ARGLWYDD a'i llefarodd.

t Jer.2.21.

21 ¶ [t] Pa wedd yr aeth y ddinas ffyddlawn yn buttain? cyflawn *fu* o farn, lletteuodd cyfiawnder ynddi; ond yr awr hon lleiddiaid.

u Jer.6.28, 30. Ezec. 22. 18, 19.

22 [u] Dy arian a aeth yn ſothach, dy wîn ſydd wedi ei gymmyſgu â dwfr.

x Dih.29. 24. y Eze.22.12. Hoſ. 4 18. Mic.3 11. z Jer.5 28. Zech.7.10.

23 Dy dywyſogion *ſydd* gyndyn, ac [x] yn gyfrannogion â lladron; [y] pob un yn caru rhoddion, ac yn dilyn gwobrau: [z] ni farnant yr ymddifad, a chŵyn y weddw ni chaiff ddyfod attynt.

a Deut.28. 63. Eze. 5.13.

24 Am hynny, medd yr Arglwydd, ARGLWYDD y lluoedd, cadarn *Dduw* Iſraël: Aha, [a] ymgyſſuraf ar fy ngwrthwyneb-wŷr, ac ymddïalaf ar fy ngelynnion.

b Jer. 6. 29. & 9. 7. Mal. 3. 3. † Heb. *buraf ſel pureddiad.*

25 ¶ Ac mi a ddychwelaf fy llaw arnat, ac [b] a † lân-buraf dy ſothach, ac a dynnaf ymaith dy holl alcam.

c Zech 8.3.

26 Adferaf hefyd dy farn-wŷr fel cynt, a'th gynghoriaid megis yn y dechreu: wedi hynny [c] i'th elwir yn ddinas cyfiawnder, yn dref ffyddlon.

27 Sïon a waredir â barn, a'r rhai a ddychwelant ynddi â chyfiawnder.

† Heb. *dryliad.* d Job 31. 3. Pſal. 1.6. & 5. 6. & 73. 27. & 92. 9. & 104.35. e Pen. 57.5. f Pen. 65.3. & 66. 17.

28 ¶ A † [d] dinyſtr y troſedd-wŷr a'r pechaduriaid *fydd* ynghŷd: a'r rhai a ymadawänt â'r ARGLWYDD a ddifethir.

29 Canys cywilyddiant o achos [e] y derw a chwennychaſoch; a gwarthruddir chwi am [f] y gerddi a ddetholaſoch.

30 Canys byddwch fel derwen a'i dail yn ſyrthio, ac fel gardd heb ddwfr iddi.

‡ Neu, *warth.*

31 A'r cadarn ſydd fel carth, a'i ‡ weithydd fel gwreichionen: a hwy a loſgant ill dau ynghŷd, ac ni *bydd* a'i diffoddo.

PEN. II.

1 Eſay yn prophwydo dyfodiad brenhiniaeth Chriſt. 6 Annuwioldeb yw'r achos y mae Duw yn gwrthod dyn. 10 Y mae yn annog i ofni, o herwŷdd maint yw gallu mawrhydi Duw.

Y Gair yr hwn a welodd Eſay mâb Amos am Juda a Jeruſalem.

a Mic. 4. 1, &c. b Pſal. 68. 15, 16. ‡ Neu, *ſicrhau.*

2 A [a] bydd yn y dyddiau diwaethaf, [b] ſod mynydd tŷ'r ARGLWYDD wedi ei ‡ barottoi ym mhen y mynyddoedd, ac yn dderchafedig goruwch y bryniau; a'r holl genhedloedd a ddylifant atto.

c Jer. 31. & 50. 5. Zech. 8.

3 A phobloedd lawer a ânt, ac a ddywedant, [c] Deuwch, ac eſgynnwn i fynydd yr ARGLWYDD, i dŷ Duw Jacob; ac efe a'n dyſg ni yn ei ffyrdd, ac ni a rodiwn yn ei lwybrau ef: canys y gyfraith a â allan o Sïon, a gair yr ARGLWYDD o Jeruſalem:

d Pſa.46. Hoſ.2.18. Zech.9.10.

4 Ac efe a farna rhwng y cenhedloedd, ac a gerydda bobloedd lawer; a [d] hwy a gurant eu cleddyfau yn ſychau, a'i gwayw-ffyn yn bladuriau: ni chyfyd cenedl gleddyf yn erbyn cenedl, ac ni ddyſgant ryfel mwyach.

5 Tŷ Jacob, deuwch, a rhodiwn yngoleuni yr ARGLWYDD.

‡ Neu, *yn ſyrthio dwyrain.* e Deu. 28. 14.

6 ¶ Am hynny y gwrthodaiſt dy bobl, tŷ Jacob, am eu bod wedi eu llenwi ‡ allan o'r dwyrain, [e] a'i bod yn ſwyn-wŷr megis y Philiſtiaid; ac mewn plant dieithriaid † yr ymfodlonant.

† Neu, *yn ymaflyd.* f Deut. 16, 17.

7 [f] A'i tîr ſydd gyflawn o arian ac aur, ac nid oes diben ar eu tryſſorau; a'i tîr ſydd lawn o feirch, ac nid oes diben ar eu cerbydau.

8 Eu tîr hefyd ſydd lawn o eulynnod; i waith eu dwylo eu hun yr ymgrymmant, i'r hyn a wnaeth eu byſedd eu hun.

9 A'r gwreng ſydd yn ymgrymmu, a'r bonheddig yn ymoſtwng: am hynny na faddeu iddynt.

g Pen. 5.

10 ¶ Dôs i'r graig, ac ymgudd yn y llwch, rhag ofn yr ARGLWYDD, a rhag gogoniant ei fawredd ef.

11 [g] Uchel-drem dyn a iſelir, ac uchder dynion a oſtyngir; a'r ARGLWYDD yn unig a dderchefir yn y dydd hwnnw.

h Zech. 11, 2. Eſai. 35. Ezec. 31.

12 Canys dydd ARGLWYDD y lluoedd *fydd* ar bob balch ac uchel, ac ar bob derchafedig; ac efe a oſtyngir:

i Pſ. 30.

13 Ac ar holl uchel a derchafedig [h] gedr-wydd Libanus, ac ar holl dderi Baſan,

14 Ac [i] ar yr holl fynyddoedd uchel, ac ar yr holl fryniau derchafedig,

15 Ac ar bob twr uchel, ac ar bob magwyr gadarn,

k 1 Bren. 22.

16 Ac ar holl [k] longau Tarſis, ac ar yr holl luniau dymunol.

17 Yna yr iſelir uchelder dyn, ac y goſtyngir uchder dynion: a'r ARGLWYDD yn unig a dderchefir yn y dydd hwnnw.

‡ Neu, *ſiot ymaith.* l Hoſ. 10. 8. Luc. 23. Dat. 6. & 9. 6. ‡ Heb. *hwy.* m Pſ. 89. 37. † Heb. *eulynnod.*

18 A'r eulynnod a ‡ fwrw efe ymaith yn hollawl.

19 A hwy a ânt i [l] dyllau y creigiau, ac i ogofau ‡ llychlyd, rhag ofn yr ARGLWYDD, a rhag gogoniant ei fawredd ef; pan gyfodo efe i gynnhyrfu y ddaiar.

20 [m] Yn y dydd hwnnw y teifl dyn † ei eulyn-

lynnod arian, a'i eulynnod aur, (y rhai a wnaethant ‡ iddynt i'w haddoli) i'r wâdd, ac i'r yſtlummod:

21 I ſyned i agennau y creigiau, ac i goppâu y clogwyni, rhag ofn yr ARGLWYDD, a rhag gogoniant ei fawredd ef; pan gyfodo efe i gynhyrfu y ddaiar.

22 Peidiwch chwithau â'r dyn, yr hwn *ſydd* a'i anadl yn ei ffroenau: canys ym mha beth y gwneir cyfrif o honaw?

PEN. III.

1 Y mawr wradwydd ſydd yn dyfod o bechu. 9 Digwilydd-dra 'r bobl. 12 Traha a chyhydd-dod y llywodraethwŷr. 16 Pa ddialedd a ddaw am falchder y gwragedd.

CAnys wele yr Arglwydd, ARGLWYDD y lluoedd, [a] a dynn ymaith o Jeruſalem, ac o Juda [b] y cynhaliaeth, a'r ffon; holl gynhaliaeth bara, a holl gynhaliaeth dwfr,

2 [c] Y cadarn, a'r rhyfel-wr, y brawd-wr, a'r prophwyd, y ſynhwyrol, a'r hên-wr,

3 Y tywyſog deg a deugain, a'r † anrhydeddus, a'r cynghor-wr, a'r crefftwr celfydd, a'r araithi-wr hyawdl.

4 A rhoddaf [d] blant yn dywyſogion iddynt, a bechgyn a arglwyddiaetha arnynt.

5 A'r bobl a orthrymmir y naill gan y llall, a phob un gan ei gymmydog: y bachgen yn erbyn yr hên-wr, a'r gwael yn erbyn yr anrhydeddus, a ymfalchïa.

6 Pan ymaflo gŵr yn ei frawd o dŷ ei dâd, *gan ddywedyd*, Y mae dillad gennyt, bydd dywyſog i ni; a bydded y cwymp hwn tan dy law di.

7 Yntef a † dwng yn y dydd hwnnw, gan ddywedyd, Ni byddaf ‡ iachawr; canys yn ſy nhŷ nid *oes* fwyd, na dillad: na oſodwch fi yn dywyſog i'r bobl.

8 Canys cwympodd Jeruſalem, a ſyrthiodd Juda; o herwŷdd eu tafod hwynt, a'i gweithredoedd *ſydd* yn erbyn yr ARGLWYDD, i gyffroi llygaid ei ogoniant ef.

9 ¶ Dull eu hwynebau hwynt a dyſtiolaetha yn eu herbyn, a'i pechod fel [e] Sodoma a fynegant, *ac* ni chelant: gwae eu henaid, canys talaſant ddrwg iddynt eu hunain.

10 Dywedwch mai da *fydd* i'r cyfiawn: canys [f] ffrwyth eu gweithredoedd a fwynhânt.

11 Gwae yr anwir, drwg *fydd iddo*: canys gwobr ei ddwy-law ei hun a ‡ fydd iddo.

12 ¶ Fy mhobl [g] *ſydd* a'i treiſ-wŷr yn feichgyn; a gwragedd a arglwyddiaetha arnynt. O ſy mhobl, [h] y rhai a'th ‡ dywyſant ſy 'n peri it' gyfeiliorni, a ffordd dy lwybrau a † ddiſtrywiant.

13 Yr ARGLWYDD ſy yn ſefyll i ymddadleu: ac yn ſefyll i farnu y bobloedd.

14 Yr ARGLWYDD a ddaw i farn â henuriaid ei bobl, a'i tywyſogion: canys chwi a ‡ boraſoch y winllan; anrhaith y tlawd *ſydd* yn eich tai.

15 Beth *ſydd* i chwi a guroch ar ſy mhobl? ac a faloch ar wynebau y tlodion, medd ARGLWYDD Dduw y lluoedd?

16 ¶ A'r ARGLWYDD a ddywedodd, O herwŷdd balchïo o ferched Sïon, a rhodio â gwddf eſtynnedig, ac â llygaid ‡ gwammal, gan rodio a rhygyngu wrth gerdded, a thryſtio â'i traed: ‡ Neu, *yn hudo.*

17 Am hynny y clâfra yr Arglwydd gorynnau merched Sïon: a'r ARGLWYDD [i] a ddinoetha eu gwarthle hwynt. *i* Pſ. 47. 2, 3. Nah. 3. 5.

18 Yn y dydd hwnnw y tynn yr Arglwydd ymaith addurn yr eſgidiau, y rhwyd-waith hefyd, a'r lloerawg wiſgoedd,

19 Y ‡ cadwynau, a'r breichledau, a'r moledau, ‡ Neu, *pêr-arogl-an.*

20 Y pen-guwch, ac addurn y coeſau, a'r ſnodennau, a'r † dwyfronnegau, a'r cluſt-dlyſau, † Heb. *tai yr enaid.*

21 Y modrwyau, ac addurn y trwyn,

22 Y gwiſgoedd ſymmud-liw, a'r mentyll, a'r miſyrnau, a'r crych-nodwyddau,

23 Y drychau hefyd, a'r lliain main-wych, a'r coccyllau, a'r gynau.

24 A bydd yn lle pêr-arogl, ddrewi; bydd hefyd yn lle gwregys, rhwygiad; ac yn lle iawn drefn *gwallt*, foelni; ac yn lle dwyfronneg, gwregys o ſachliain; *a* lloſgfa, yn lle prydferthwch.

25 Dy wŷr a ſyrthiant gan y cleddyf, a'th ‡ gadernid drwy ryfel. ‡ Neu, *gedyrn.*

26 A'i phyrth hi a ofidiant, ac a alarant: a hitheu yn ‡ anrheithiedig a eiſtedd ar y ddaiar. ‡ Neu, *yn wag.* Heb. *wedi ei glanhau.*

PEN. IV.

Mewn dygn adfyd teyrnas Chriſt a fydd nôdded.

AC yn y dydd hwnnw ſaith o wragedd a ymaflant mewn un gŵr, gan ddywedyd, Ein bara ein hun a fwyttawn, a'n dillad ein hun a wiſgwn: yn unig galwer dy enw di arnom ni; ‡ cymmer ymaith [a] ein gwarth ni. ‡ Neu, *i gymmeryd ymaith.*

2 Y pryd hynny y bydd [b] Blaguryn yr ARGLWYDD yn brydferthwch, ac yn ogoniant; a ffrwyth y ddaiar yn rhagorol, ac yn hardd † i'r rhai a ddiangaſant o Iſraël. *a* Luc 1. 25. *b* Zech. 3. 8. & 6. 12. † Heb. *i ddiangfa Iſrael.*

3 A bydd, *am* yr hwn a adewir yn Sïon, ac a weddillir yn Jeruſalem, y dywedir wrtho, ô ſanct; *ſef* pob un ar a 'sgrifennwyd ‡ ymhlith y rhai byw yn Jeruſalem: ‡ Neu, *mewn bywyd.*

4 Pan [c] ddarffo i'r ARGLWYDD olchi budreddi merched Sïon, a charthu gwaed Jeruſalem o'i chanol, mewn yſpryd barn, ac mewn yſpryd lloſgfa. *c* Mal. 3. 2, 3.

5 A'r ARGLWYDD a grea ar bob trigfa o fynydd Sïon, ac ar ei gymanfaoedd, [d] gwmmwl a mŵg y dydd, a llewyrch tân fflamllyd y nôs: canys ‡ ar yr holl ogoniant *y bydd* † amddeffyn. *d* Ex. 13. 21. ‡ Neu, *uwch ben.* † Heb. *gorchudd.*

6 A phabell fydd yn gyſgod y dydd rhag gwrês, ac yn noddfa, ac yn ddiddos rhag temeſtl, a rhag glaw.

PEN. V.

1 Trwy ddammeg y winllan, y mae Duw yn eſguſodi bod ei farnedigaethau cyn doſted. 8 Ei farnedigaethau ef yn erbyn cybydd-dod; 11 a thrythyllwch, 13 ac annuwioldeb, 20 ac anghyfiawnder. 26 Y rhai a ddialedda tros Dduw.

CAnaf yr awr hon i'm hanwylyd ganiad fy anwylyd am [a] ei winllan: gwinllan *a* Pſa. 80. 8. Can. 8. 12. Jer. 2. 21. Mat. 21. 33. Mar. 12. 1. Luc 20. 9.

† Heb. *ynghorn mâb yr olew.* ‡ Neu, *canodd.*

ſydd i'm hanwylyd † mewn bryn tra ffrwythlon:

2 Ac eſe a'i ‡ cloddiodd hi, ac a'i digarregodd, ac a'i plannodd o'r winwydden oreu, ac a adeiladodd dŵr yn ei chanol, ac a drychodd win-wryf ynddi: ac eſe a ddiſgwiliodd *iddi* ddwyn grawnwin, hithau a ddûg rawn gwylltion.

3 Ac yr awr hon preſſwylwŷr Jeruſalem, a gwŷr Juda, bernwch attolwg rhyngoſi a'm gwinllan.

4 Beth *oedd* i'w wneuthur ychwaneg i'm gwinllan, nag a wneuthym ynddi? pa ham, a mi yn diſgwil iddi ddwyn grawnwîn, y dûg hi rawn gwylltion?

5 Ac yr awr hon mi a hyſpyſaf i chwi yr hyn a wnâf i'm gwinllan: [b] tynnaf ymaith ei chae, fel y porer hi; torraf ei magwyr, fel y byddo hi yn ſathrfa.

[b] Pſa. 80.12.

6 A mi a'i goſodaf hi yn ddifrod: nid yſcythrir hi, ac ni chloddir hi; onid mieri a drain a gyfyd: ac i'r cymmylau y gorchymynnaf na lawiont law arni.

‡ Heb. *planhigyn ei hyfrydwch ef.* † Heb. *grammen.*

7 Dïau, gwinllan Arglwydd y lluoedd *yw* tŷ Iſraël, a gwŷr Juda *yw* ‡ ei blanhigyn hyfryd ef: ac eſe a ddiſgwiliodd am farn, ac wele † drais; am gyfiawnder, ac wele lef.

[c] Mic. 2. 2.

8 ¶ Gwae y rhai ſy yn cyſſylltu [c] tŷ at dŷ, *ac* yn cydio maes wrth faes, hyd oni byddo eiſiau lle, ac y trigoch chwi yn unig ynghanol y tîr.

‡ Neu, *hyn ſydd yn ſy nghluſtiau*, medd *Arg. &c.* † Heb. *oni bydd, d* Edrych Ezec. 45.11.

9 ‡ Lle y clywais *y dywedodd* Arglwydd y lluoedd, † Yn ddïau bydd tai lawer, mawrion, a thêg, yn anghyfannedd heb drigiannydd.

10 Canys dêg cyfeir o winllan a ddygant un [d] Bath, a lle Gomer a ddwg Ephah.

[e] Dihar. 23. 29, 30. Preg. 10.16. ‡ Neu, *erlidio.* [f] Am. 6. 5, 6.

11 ¶ [e] Gwae y rhai a gyfodant yn foreu, i ddilyn diod gadarn, a arhoſant hyd yr hwyr, *hyd oni* ‡ enynno y gwîn hwynt.

12 Ac yn eu gwleddoedd hwynt y mae [f] y delyn, a'r nabl, y tympan, a'r bibell, a'r gwîn: ond [g] am waith yr Arglwydd nid edrychant, a gweithred ei ddwy-law ef nid yſtyriant.

[g] Job 34.27. Pſal. 28. 5.

[h] Hoſ. 4. 6. † Heb. *hanrhydedd ſydd wyr newyn.*

13 ¶ [h] Am hynny y caeth-gludwyd fy mhobl, am nad oes ganddynt wybodaeth: a'i † gwŷr anrhydeddus ſydd newynog, a'i lïaws a wywodd gan ſyched.

14 Herwŷdd hynny 'r ymehengodd uffern, ac yr agorodd ei ſafn yn anſerth; ac yno y diſgyn eu gogoniant, a'i lïaws, a'i rhwyſc, a'r hwn a ŵawenycha ynddi.

[i] Pen. 2. 9, 11, 17.

15 [i] A'r gwreng a grymmir, a'r galluog a ddaroſtyngir, a llygaid y rhai uchel a iſſelir.

16 Ond Arglwydd y lluoedd a ddercheſir mewn barn; a'r Duw † ſanctaidd a ſancteiddir mewn cyfiawnder.

† Heb. *y Sanctaidd.*

17 Yr ŵyn hefyd a borant yn ôl eu harfer; a dïeithriaid a fwyttânt ddiffaithfaoedd y breiſion.

18 Gwae y rhai a dynnant anwiredd â rheffynnau oferedd, a phechod megis â rhaffau menn:

[k] Pen. 66. 5. Jer. 17. 15. Am. 5. 18. 2 Pet. 3. 3, 4.

19 [k] Y rhai a ddywedant, Bryſſied, a phryſured ei orchwyl, fel y gwelom: neſſaëd hefyd, a deued cyngor Sanct yr Iſraël, fel y gwypom.

20 ¶ Gwae y rhai a ddywedant am y drwg, da *yw*; ac am y da, drwg *yw*; gan oſod tywyllwch am oleuni, a goleuni am dywyllwch; y rhai a oſodant chwerw am ſelys, a melys am chwerw.

[l] Dih. 1. Rhu. 12.

21 Gwae y rhai ſydd [l] ddoethion yn eu golwg ei hun, a'r rhai deallgar yn eu golwg eu hun.

22 Gwae y rhai cryfion i yfed gwîn, a'r dynion nerthol i gymmyſgu diod gadarn:

[m] Dih. 15. & 24.

23 Y rhai [m] a gyfiawnhânt yr anwir er gwobr, ac a gymmerant ymaith gyfiawnder y rhai cyfiawn oddi-ganddynt.

[n] Exo. † Heb. *tafod tân.* [o] Job 18. Amos 2.

24 Am hynny [n] megis ag yr yſſa y † ffagl dân y ſofl, ac y diſa y fflam y mân-us; *felly* [o] y bydd eu gwreiddyn hwynt yn bydredd, a'i blodeuyn a gyfyd i ſynu fel llŵch; am iddynt ddïyſtyru cyfraith Arglwydd y lluoedd, a dirmygu gair Sanct yr Iſraël.

[p] Jer. 4. ‡ Neu, *fel tom.* [q] Pen. 9. 17, 21. & 10. 4.

25 Am hynny 'r enynnodd llîd yr Arglwydd yn erbyn ei bobl, ac yr eſtynnodd eſe ei law arnynt, ac a'i tarawödd hwynt; a [p] chrynnodd y mynyddoedd, a bu eu celanedd hwynt ‡ yn rhwygedig ynghanol yr heolydd. [q] Er hyn oll ni ddychwelodd ei lîd ef, ond etto *y mae* ei law ef wedi ei heſtyn allan.

[r] Pen. 7.

26 ¶ Ac eſe a gyfyd faner i'r cenhedloedd o bell, ac [r] a chwibiana arnynt hwy o eithaf y ddaiar; ac wele, ar frŷs yn fuan y deuant.

[ſ] Dan. 9.

27 Ni *bydd un* blîn, na thramgwyddedig yn eu plith; ni huna 'r un ac ni chwſg; ac [ſ] ni ddattodir gwregys ei lwynau, ac ni ddryllir carrei ei eſgidiau.

28 Yr hwn *ſydd* a'i ſaethau yn llymion, a'i holl fwäau yn annelog: carnau ei feirch ef a gyfrifir fel calleſtr, a'i olwynion fel corwŷnt.

29 Ei ruad *ſydd* fel llew, eſe a rua fel cenawön llew; eſe a chwrna hefyd, ac a ymeiſl yn yr yſglyfaeth, eſe a ddïangc hefyd, ac a'i dwg ymaith yn ddïogel, ac ni bydd achubydd.

[t] Pen. 8. ‡ Neu, *a phan fyddo les, tywyllwch a fydd yn diyſtir.*

30 Ac eſe a rua arnynt y dydd hwnnw, fel rhuad y môr: o's [t] edrychir ar y tîr, wele dywyllwch, *a* chyfyngder, ‡ a'r goleuni a dywyllir yn ei nefoedd.

PEN. VI.

1 Eſay mewn gweledigaeth yn gweled Duw yn ei ogoniant, 5 a chwedi ofni, yn cael ei gadarnhau i'w gennadwri. 9 Y mae 'n dangos gwrthnyſigrwydd y bobl, nes eu dinyſtrio. 13 Y gweddill a fydd cadwedig.

[a] 2 Bren. 15. [b] Ioan 12. 41.

YN y flwyddyn [a] y bu farw y brenin Uzziah, [b] y gwelais hefyd yr Arglwydd yn eiſtedd ar eiſteddfa uchel, a derchafedig; a'i odrau yn llenwi y Deml.

[c] Ezec. 1.

2 Y Seraphiaid oedd yn ſefyll oddïar hynny: chwech aden ydoedd i bob un; â dwy y cuddiai ei wyneb, ac [c] â dwy y cuddiai ei draed, ac â dwy yr ehedai.

† Heb. *howr ar howr.* [d] Dat. 4. ‡ Heb. *llaw ar llaw ydynt yn ei gylch ganu.* [e] Exo. 40. 1 Bren. 8. 10.

3 A lleſodd † y naill wrth y llall, ac a ddywedodd, [d] Sanct, Sanct, Sanct, yw Arglwydd y lluoedd, ‡ yr holl ddaiar ſydd lawn o'i ogoniant ef.

4 A phyſt y rhiniogau a ſymmudaſant gan lef yr hwn oedd yn lleſain, [e] a'r tŷ a lanwyd gan fŵg.

5 ¶ Yna y dywedais, [f] Gwae ſi: canys † darfu am danaf; o herwŷdd gŵr halogedig *ei* wefuſau *ydwyf fi*, ac ym myſg pobl halogedig o wefuſau yr

[f] Dan. 10. 8. † Heb. *darfu i mi.*

ydwyf

ydwyf yn trigo : canys fy llygaid a welſant y brenin, ARGLWYDD y lluoedd.

6 Yna yr ehedodd attaf un o'r Seraphiaid, ac yn ei law farworyn a gymmeraſai efe oddïar yr allor mewn gefail ;

7 Ac [g] a'i rhoës i gyffwrdd â'm genau, ac a ddywedodd, Wele, cyffyrddodd hwn â'th wefuſau, ac ymadawödd dy anwiredd, a glanhäwyd dy bechod.

8 Clywais hefyd lêf yr ARGLWYDD yn dywedyd, Pwy a anfonaf? a phwy a â troſom [h] ni? Yna y dywedais, Wele fi, anfon fi.

9 ¶ Ac efe a ddywedodd, Dôs, a dywed wrth y bobl hyn, [i] Gan glywed clywch, ond na ddeellwch ; a chan weled gwelwch, ond na wybyddwch.

10 Braſhâ [k] galon y bobl hyn, a thrymhâ eu cluſtiau, a chau eu llygaid : [l] rhag iddynt weled â'i llygaid, a chlywed â'i cluſtiau, a deall â'i calon, a dychwelyd, a'i meddyginiaethau.

11 Yna y dywedais, Pa hŷd, ARGLWYDD? Ac efe a attebodd, Hyd oni anrheithier y dinaſoedd heb drigiannydd, a'r tai heb ddyn, a gwneuthur y wlâd yn gwbl anghyfannedd,

12 Ac i'r ARGLWYDD bellhau dynion, a bod ymadawiad mawr ynghanol y wlâd.

13 ¶ Ac etto *bydd* ynddi ddegwm, ‡ a hi a ddychwel, ac a borir : fel y llwyfen a'r dderwen, y rhai wrth fwrw eu *dail, y mae* ‡ ſylwedd ynddynt ; felly yr hâd ſanctaidd fydd ei ſylwedd hi.

PEN. VII.

1 Ahaz, pan oedd ofn Rezin a Phecah yn ei flino ef, yn cael cyſſur gan Eſay. 10 Ahaz, wedi cael cennad i ddewis argoel, yn ei wrthod ; ac yn cael yn lle arwŷdd, addewid o Griſt. 17 Prophwydo y daw dialedd arno ef o Aſſyria.

A Bu yn nyddiau [a] Ahaz fâb Jotham, fâb Uzzïah frenin Juda, ddyfod o Rezin brenin Syria, a Phecah mâb Remaliah brenin Iſraël, i fynu *tu-a* Jeruſalem, i ryfela arni : ond ni allodd ei gorchfygu.

2 A mynegwyd i dŷ Ddafydd, gan ddywedyd, Syria a ‡ gyd-ſyniodd ag Ephraïm. A'i galon ef a gyffrôdd, a chalon ei bobl, megis y cynnhyrfa prennau y coed o flaen y gwŷnt.

3 Yna y dywedodd yr ARGLWYDD wrth Eſay, Dôs allan yr awr hon i gyfarfod Ahaz, ti a ‡ Sear-Jaſub dy fâb, wrth ymyl [b] piſtyll y llynn uchaf, ‡ ym mhrif-ffordd maes y pann-wr :

4 A dywed wrtho, Ymgadw a bydd lonydd ; nac ofna, ac na feddalhaëd dy galon, rhag dwy gloren y pentewynion myglyd hyn, rhag angerdd llîd Rezin, a Syria, a mâb Remaliah :

5 Canys Syria, ac Ephraïm, a mâb Remaliah, a ymgynghorodd gyngor drwg yn dy erbyn, gan ddywedyd,

6 Eſgynnwn yn erbyn Juda, a ‡ blinwn hi, torrwn hi hefyd attom, a goſodwn frenin yn ei chanol hi ; ſef mâb Tabeal :

7 Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD Dduw, Ni faif, ac ni bydd *hyn*.

8 Canys pen Syria *yw* Damaſcus, a phen Damaſcus yw Rezin ; ac o fewn pum mlhynedd a thri ugain y torrir Ephraïm rhag bod yn bobl.

9 Hefyd pen Ephraïm *yw* Samaria, a phen Samaria *yw* mâb Remaliah : [c] ‡ oni chredwch, dïau ni ſiccrheïr chwi. 3327

10 ¶ A'r ARGLWYDD a 'chwanegodd lefaru wrth Ahaz, gan ddywedyd,

11 Gofyn it' arwŷdd gan yr ARGLWYDD dy Dduw ; gofyn o'r dyfnder, neu o'r uchelder oddïarnodd.

12 Ond Ahaz a ddywedodd, Ni ofynnaf, ac ni themptiaf yr ARGLWYDD.

13 A dywedodd yntef, Gwrandewch yr awr hon, tŷ Ddafydd ; Ai bychan gennych flino dynion, oni flinoch hefyd fy Nuw ?

14 Am hynny yr ARGLWYDD ei hun a ddyry i chwi arwŷdd ; [d] Wele, morwŷn a fydd feichog, ac a eſgor ar [e] fâb, ‡ ac a eilw ei enw ef, Immanu-El.

15 Ymenyn a mêl a fwytty efe, fel y medro ymwrthod â'r drwg, ac ethol y da.

16 [f] Canys cyn medru o'r bachgen ymwrthod â'r drwg, ac ethol y da ; y gwrthodir y wlâd a ffieiddiaiſt gan [g] ei dau frenin. 3264

17 ¶ Yr ARGLWYDD a ddŵg arnat ti, ac ar dy bobl, ac ar dŷ dy dadau, ddyddiau ni ddaethant er y dydd [h] yr ymadawödd Ephraïm oddiwrth Juda, ſef brenin Aſſyria.

18 A bydd, yn y dydd hwnnw i'r ARGLWYDD [i] chwibianu am y gwybedyn *ſydd* yn eithaf afonydd yr Aipht, ac am y wenynen *ſydd* yn nhîr Aſſyria : 3265

19 A hwy a ddeuant, ac a orphywyſant oll yn y dyffrynnoedd anghyfanneddol, ac yng-hromlechydd y creigiau ; ac yn yr yſpyddeid oll, ac yn y perthi oll.

20 Yn y dydd hwnnw yr eillia 'r Arglwydd â'r [k] ellyn a gyflogir, ſef â'r rhai o'r tu hwnt i'r afon, *ſef* â brenin Aſſyria, y pen, a blew 'r traed ; a'r farf hefyd a ddifa efe.

21 A bydd yn y dydd hwnnw i wŷr fagu anneir-fuwch, a dwy ddafad.

22 Bydd hefyd o amlder y llaeth a roddant, iddo fwytta ymenyn : canys ymenyn a mêl a fwytty pawb a adewir † o fewn y tîr.

23 A bydd y dydd hwnnw, fod pob lle yr hwn y bu ynddo fîl o win-wydd *er* mîl o arian *bathol*, yn fieri ac yn ddrain y bydd.

24 A ſaethau, ac â bwäau y daw yno : canys yn fieri ac yn ddrain y bydd yr holl wlâd.

25 Eithr yr holl fynyddoedd, y rhai a geibir â cheibiau, ni ddaw yno ofn mieri na drain : ond bydd yn hebryngfa gwartheg, ac yn ſathrfa defaid.

PEN. VIII.

1 Ym Maher-ſhalal-haſh-baz y mae efe yn prophwydo y daroſtyngir Syria ac Iſraël gan Aſſyria ; 5 A Juda hefyd am eu hanffyddlondeb. 9 Nas gellir gwrthwynebu barnedigaeth Duw. 11 Y bydd cyſſur i'r rhai a ofno Dduw. 19 Trallod blîn ar ddelw-addolwŷr.

A'R ARGLWYDD a ddywedodd wrthyf, Cymer it' rôl fawr, ac [a] 'ſgrifenna arni â phin dyn, ‡ am Maher-ſhalal-haſh-baz. 3262

Cyflawn.

c Edrych 2 Chron. 20. 20.

‡ Neu, oni chredwch? *am na'ch ſiccrhawyd, y mae.*

d Mat. 1. 23. Luc 1. 31.

e Pen. 9. 5.

‡ Neu, *a thi* forwyn *a elwi.*

Edrych Gen. 4. 1, 25. & 16. 11. & 29. 32. & 30. 6, 8. 1 Sa. 4. 21.

Cyflawn.

f Edrych Pen. 8. 4.

g 2 Bren. 15. 30. & 16. 9.

h 1 Bren. 12. 16.

Cyflawn.

i Pen. 5. 26.

k 2 Bren. 16. 7, 8. Edrych Ezec. 5. 1.

† Heb. *ynghanol y tîr.*

a Hab. 2. 2.

‡ *Bryſia i'r yſpail, pryſſura i'r anrhaith.*

2 A chymmerais yn dyſtiolaeth i mi dyſtion ffyddlon, [b] Uriah yr offeiriad, a Zechariah fâb Jeberechïah.

3 Ac mi a neſſeais at y brophwydes; a hi a feichiogodd, ac a eſgorodd ar fâb. Yna y dywedodd yr ARGLWYDD wrthyf, Galw ei enw ef, ‡ Maher-ſhalal-haſh-baz.

4 [c] Canys cyn y medro 'r bachgen alw, Fy nhâd, neu, Fy mam, [d] ‡ golud Damaſcus ac yſpail Samaria a ddygir ymaith o flaen brenin Aſſyria.

5 ¶ A 'chwanegodd yr ARGLWYDD lefaru wrthyf drachefn, gan ddywedyd,

6 O herwŷdd i'r bobl hyn wrthod dyfroedd Siloah, y rhai ſy yn cerdded yn araf, *a chymmeryd* llawenydd o Rezin, a mâb Remaliah:

7 Am hynny wele mae 'r Arglwydd yn dwyn arnynt ddyfroedd yr afon, yn gryfion, ac yn fawrion, *ſef* brenin Aſſyria, a'i holl ogoniant; ac efe a eſgyn ar ei holl afonydd, ac ar ei holl geulennydd ef.

8 Ië trwy Juda y treiddia efe; efe a lifa, ac a â troſodd, [e] efe a gyrhaedd hyd y gwddf; ac eſtynniad ei adenydd ef fydd llonaid llêd dy dîr di, ô [f] Immanu-El.

9 ¶ Ymgyſeillechwch, bobloedd, ‡ a chwi a ddryllir: gwrandewch, holl belledigion y gwledydd; ymwregyſwch, a chwi a ddryllir; ymwregyſwch, a chwi a ddryllir.

10 Ymgynghorwch gyngor, ac fe a ddiddymmir; dywedwch y gair, ac ni ſaif: canys y mae Duw gyd-a ni.

11 ¶ Canys fel hyn y dywedodd yr ARGLWYDD wrthyf † â llaw grêf; ac efe a'm dyſgodd na rodiwn yn ffordd y bobl hyn, gan ddywedyd,

12 Na ddywedwch, Cyd-fwriad, wrth y rhai oll y dywedo y bobl hyn, Cyd-fwriad: nac ofnwch ychwaith eu hofn hwynt, ac nac arſwydwch.

13 ARGLWYDD y lluoedd ei hun a ſancteiddiwch; a bydded ef yn ofn i chwi, a bydded ef yn arſwyd i chwi;

14 Ac [g] efe a fydd yn noddfa; [h] ond yn faen tramgwydd, ac yn graig rhwyſtr i ddau dŷ Iſraël, yn fagl ac yn rhwyd i breſſwylwŷr Jeruſalem.

15 A llawer yn eu myſg [i] a dramgwyddant ac a ſyrthiant, ac a ddryllir, ac a rwydir, ac a ddelir.

16 Rhwym y dyſtiolaeth, ſelia y gyfraith ym mhlith fy niſgyblion.

17 A minneu a ddiſgwiliaf am yr ARGLWYDD ſydd yn cuddio ei wyneb oddiwrth dŷ Jacob, ac a wiliaf am dano.

18 [k] Wele fi a'r plant a roddes yr ARGLWYDD i mi, [l] yn arwyddion ac yn rhyfeddodau yn Iſraël; oddiwrth ARGLWYDD y lluoedd, yr hwn ſydd yn trigo ym mynydd Sïon.

19 ¶ A phan ddywedant wrthych, Ymofynnwch â'r ſwynyddion, ac â'r dewiniaid, [m] y rhai ſy yn huſtyng, ac yn ſibrwd: onid â'i Duw 'r ymofyn pobl? tros y byw, at y meirw?

20 [n] At y gyfraith, ac at y dyſtiolaeth: oni ddywedant yn ôl y gair hwn, hynny ſydd am [o] nad oes † oleuni ynddynt.

21 A hwy a dramwyant drwyddi, yn galed arnynt, ac yn newynog: a bydd pan newynont, yr ymddigiant, ac y melldigant eu brenin a'i Duw, ac a edrychant i fynu.

22 [p] A hwy a edrychant ar y ddaiar, ac wele drallod, a thywyllwch, niwl cyfyngder: a byddant wedi ei gwthio i dywyllwch.

PEN. IX.

1 *Pa lawenydd a fydd ynghanol blinderau, trwy frenhiniaeth a genedigaeth Chriſt.* 8 *Barnedigaethau yn erbyn Iſraël am eu balchder,* 13 *am eu rhagrith,* 18 *ac am eu hanedifeirwch.*

ETto ni *bydd* y tywyllwch yn ôl yr hyn a fu yn y gofid; megis yn yr amſer cyntaf y cyffyrddodd yn yſgafn â thîr Zabulon a thîr Nephtali, ac wedi hynny yn ddwyſach y cyſtuddiodd hi *wrth* ffordd y môr, tu hwnt i'r Iorddonen, yn Galilee ‡ y cenhedloedd.

2 [a] Y bobl a rodiaſant mewn tywyllwch a welſant oleuni mawr: y rhai ſydd yn aros yn nhîr cyſgod angau, y llewyrchodd goleuni arnynt.

3 Amlheaiſt y genhedlaeth, ‡ ni 'chwanegaiſt lawenydd; llawenychaſant ger dy fron megis y llawenydd amſer cynhaiaf, *ac* megis y llawenychant wrth rannu yſpail.

4 † Canys drylliaiſt iau ei faich ef, a ffon ei yſgwydd ef, gwialen ei orthrymmwr, megis yn nydd [b] Midian.

5 ‡ Canys pob câd y rhyfel-wŷr ſydd mewn trwſt, a dillad wedi eu trybaeddu mewn gwaed: † ond bydd hwn drwy loſgiad *a* ↓ chynnyd tân.

6 Canys [c] bachgen a aned i ni, [d] mâb a roddwyd i ni, a bydd y llywodraeth ar ei yſgwydd ef: a gelwir ei enw ef, [e] Rhyfeddol, Cynghor-wr, y Duw cadarn, Tâd tragywyddoldeb, Tywyſog tangneddyf.

7 Ar helaethrwydd ei lywodraeth a'i dangneddyf [f] ni *bydd* diwedd, ar orſeddfa Dafydd, ac ar ei frenhiniaeth ef, i'w threfnu hi, ac i'w chadarnhau â barn ac â chyfiawnder, o'r pryd hyn a hyd byth. [g] Zêl ARGLWYDD y lluoedd a wnâ hyn.

8 ¶ Yr Arglwydd a anfonodd air i Jacob; ac efe a ſyrthiodd ar Iſraël.

9 A'r holl bobl a wybydd, ſef Ephraïm a thrigiannydd Samaria, y rhai a' ddywedant mewn balchder, ac mewn mawredd calon,

10 Y priddfeini a ſyrthiaſant, ond â cherrig nâdd yr adeiladwn: y ſycomor-wydd a dorrwyd, ond ni a'i newidiwn yn gedr-wydd.

11 Am hynny 'r ARGLWYDD a dderchafa wrthwyneb-wŷr Rezin yn ei erbyn ef, ac a † gyſſyllta ei elynnion ef ynghŷd;

12 Y Syriaid o'r blaen, a'r Philiſtiaid hefyd o'r ôl, a hwy a yſſant Iſraël yn ſafn-rhwth. [h] Er hyn ei gŷd ni ddychwelodd ei lîd ef, onid etto *y mae* ei law ef yn eſtynnedig.

13 ¶ A'r bobl ni ddychwelant at yr hwn a'i tarawödd; ac ni cheiſiant ARGLWYDD y lluoedd.

14 Am hynny y tyrr yr ARGLWYDD oddiwrth Iſraël ben a chynffon, cangen a brwynen, yn yr un dydd.

15 Yr hen-wŷr a'r anrhydeddus yw 'r pen:

a'r

---

b 2 Bren. 16. 10.

‡ *Bryſſia ſ'r yſpail, pryſſyra i'r anrhaith.*

c Edrych Pen. 7. 16.

d 2 Bren. 15. 29. & 16. 9. Pen. 17. 3.

‡ Neu, *yr hwn ſydd o flaen brenin Aſſyria a ddwg ymaith olud Damaſcus, &c.*

e Pſ. 50. 28.

f Pen. 7. 14.

‡ Neu, *etto.*

† Heb. *a chryfder llaw.*

g Eze. 11. 16.

h Pſ. 28. 16. Luc 2. 34. Rhuf. 9. 33. 1 Pet. 2. 8.

i Mat. 21. 44. Luc 20. 18.

k Heb. 2. 13.

l Pſal. 71. 7. Zech. 3. 8.

m Pſ. 29. 4.

n Iſa. 8. 16. 29.

o Mic. 3. 6.

† Heb. *mawr.*

p Pen. 5. 30.

‡ Neu, *ddôdd y cenhedloedd.*

a Mat. 4. Eph. 5.

‡ Neu, *ddôdd y lawenydd.*

† Neu, *Pan ddarn. iaſaf.* Pſal. 8. Pen. 10. ‡ Neu, *Tan a hull gy rhyfel.*

† Neu, *a.*

‡ Heb. *ymladdwr.*

c Pen. 28. 29. *d* Luc 1. 31. Bara. 3. 36.

e Bara. 3. 37. Pen. 7.

f Luc 1. 33.

g 2 Bren. 19. 31. Pen. 37.

a'r prophwyd ſydd yn dyſgu celwŷdd, eſe yw 'r gynnſon.

16 Canys [k] ‡ cyfarwydd-wŷr y bobl hyn ſy 'n peri iddynt gyfeiliorni; a llyngcwyd y rhai a † gyfarwyddir ganddynt.

17 Am hynny nid ymlawenhâ 'r Arglwydd yn eu gwŷr ieuaingc hwy, ac wrth eu hymddifaid a'i gweddwon ni thoſturia: canys pob un o honynt *ſydd* ragrithi-wr a drygionus, a phob genau yn traethu † ynfydrwydd. [l] Er hyn oll ni ddychwelodd ei lîd ef, onid etto *y mae* ei law ef yn eſtynnedig.

18 ¶ O herwŷdd anwiredd a lŷſg fel tân; y mieri a'r drain a yſſa eſe, ac a gynneu yn nryſni y coed; a hwy a ddercha ſant *fel* ymddercha ſiad mŵg.

19 Gan ddigoſaint Arglwydd y lluoedd [m] y tywylla 'r ddaiar, ac y bydd y bobl fel ymborth tân: nid eiriach neb ei frawd.

20 Ac eſe a † gippia ar y llaw ddehau, ac a newyna; bwytty hefyd ar y llaw aſſwy, ac ni's digonir hwynt: [n] bwyttânt bawb gig ei fraich ei hun:

21 Manaſſeh, Ephraïm; ac Ephraïm, Manaſſeh: hwythau ynghŷd yn erbyn Juda. [o] Er hyn oll ni ddychwelodd ei lîd ef, ond etto *y mae* ei law ef yn eſtynnedig.

PEN. X.

1 *Gwae y rhai trawſion.* 5 *Aſſyria, gwialen rhagrithwŷr, am ei falchder a dorrir.* 20 *Yr achubir gweddill o Iſraël.* 24 *Cyſſuro Iſraël, trwy addo iddynt gael eu gwared oddiwrth Aſſyria.*

GWae y rhai ſy [a] yn gwneuthur deddfau anwir, a'r 'ſgrifennyddion ſydd yn 'ſgrifennu blinder;

2 I ymchwelyd y tlodion oddiwrth farn, ac i ddwyn barn anghenogion fy mhobl: fel y byddo gweddwon yn yſpail iddynt, [c] ac yr anrheithiont yr ymddifaid.

3 A [b] pha beth a wnewch yn nydd yr ymweliad, ac yn y deſtryw a ddaw o bell? at bwy y ffowch am gynnorthwy? a pha le y gedwch eich gogoniant?

4 Hebofi y crymmant tan y carcharorion, a than y rhai a laddwyd y ſyrthiant. [c] Er hyn oll ni ddychwelodd ei lîd ef, onid etto *y mae* ei law ef yn eſtynnedig.

5 ¶ ‡ Gwae Aſſur, [d] gwialen fy llîd, a'r ffon yn eu llaw hwynt *yw* fy nigoſaint.

6 At genedl ragrithiol yr anfonaf ef, ac yn erbyn pobl fy nigter y gorchymynnaf iddo yſpeilio yſpail, ac yſglyfaethu yſglyfaeth, a'i goſod hwynt yn ſathrfa, megis tom yr heolydd.

7 [e] Ond nid felly yr amcana eſe, ac nid felly y meddwl ei galon; eithr *y mae* yn ei fryd ddifetha, a thorri ymaith, genhedloedd nid ychydig.

8 [f] Canys eſe a ddywed, Onid *yw* fy nhywyſogion ei gŷd yn frenhinoedd?

9 Onid fel Carchemis *yw* [g] Calno? onid fel Arpad *yw* Hamath? onid fel Damaſcus *yw* Samaria?

10 Megis y cyrhaeddodd fy llaw deyrnaſoedd yr eulynnod, a'r rhai yr oedd eu delwau cerfiedig yn rhagori ar yr eiddo Jeruſalem, a Samaria;

11 Ond megis y gwneuthym i Samaria ac i'w heulynnod, felly y gwnâf i Jeruſalem ac i'w delwau hitheu?

12 A bydd pan gyflawno 'r Arglwydd ei holl waith [h] ym mynydd Sïon, ac yn Jeruſalem, yr ymwelaf â ffrwyth mawredd calon brenin Aſſur, ac â gogoniant uchelder ei lygaid ef:

13 Canys dywedodd, Drwy nerth fy llaw y gwneuthym *hyn*, a thrwy fy noethineb; o herwŷdd doeth ydwyf: ac mi a ſymmudais derfynau pobloedd, a'i tryſſorau a yſpeiliais, ac a fwriais i'r llawr y trigolion fel ‡ gŵr grymmus.

14 A'm llaw a gafodd gyfoeth y bobloedd fel nŷth; ac megis y ceſglir wyau wedi eu gado y ceſglais yr holl ddaiar; ac nid oedd a ſymmudai aden, nac a agorai faſn, nac a yngenai.

15 A ymffroſtia 'r fwyall yn erbyn yr hwn a gymmyno â hi? a ymfawryga y llif yn erbyn yr hwn a'i tynno? megis ‡ pe ymdderchafai y wialen yn erbyn y rhai a'i codai hi i fynu, *neu* megis pe † ymdderchafai y ffon, fel pe na *byddai* yn bren.

16 Am hynny 'r hebrwng yr Arglwydd, Arglwydd y lluoedd, ym mhlith ei freiſion ef gulni; a than ei ogoniant ef y llyſg lloſgiad, megis lloſgiad tân.

17 A bydd goleuni Iſraël yn dân, a'i Sanct ef yn fflam: ac eſe a lyſg, ac a yſſa ei ddrain a'i fieri mewn un dydd:

18 Gogoniant ei goed hefyd, a'i ddol-dîr, a yſſa eſe, † enaid a chorph: a byddant megis pan leſmeirio baner-wr.

19 A phrennau gweddill ei goed ef a fyddant *o* rifedi, fel y rhiſo plentyn hwynt.

20 ¶ A bydd yn y dydd hwnnw, na 'chwanega gweddill Iſraël, a'r rhai a ddiangodd o dŷ Jacob, [i] ymgynnal mwyach ar yr hwn a'i tarawödd; onid pwyſant ar yr Arglwydd Sanct Iſraël mewn gwirionedd.

21 [k] Y gweddill a ddychwel, *ſef* gweddill Jacob, at y Duw cadarn.

22 [l] Canys pe byddai dy bobl di Iſraël fel tywöd y môr, gweddill o honynt a ddychwel: [m] darfodiad terfynedig a liſa droſodd *mewn* cyfiawnder.

23 Canys darfodedigaeth, a *honno* yn derfynedig, a wnâ Arglwydd Dduw y lluoedd ynghanol yr holl dîr.

24 ¶ Am hynny fel hyn y dywed Arglwydd Dduw y lluoedd, Fy mhobl yr hwn a breſſwyli yn Sïon, nac ofna rhag yr Aſſyriad: â gwialen i'th dery di, ac eſe a gyfyd ei ffon ‡ i'th erbyn, yn ôl ffordd [n] yr Aipht.

25 Canys etto ychydig bach, ac fe a dderfydd y llîd, a'm digoſaint yn eu dinyſtr hwy.

26 Ac Arglwydd y lluoedd a gyfyd [o] ffrewyll yn ei erbyn ef, megis lladdfa [p] Midian ynghraig Oreb: ac [q] fel *y bu* ei wialen ar y môr, felly y cyfyd eſe hi yn ôl ffordd yr Aipht.

27 A bydd yn y dydd hwnnw [r] y ſymmudir ei faich ef oddiar dy yſgwydd di, a'i iau ef oddiar dy warr di; a dryllir yr iau, o herwŷdd yr enneiniad.

28 Daeth at Aiath, tramwyodd i Migron,

[k] Pen. 3. 12. ‡ Neu, *Arweiniwyr.* † Neu, *Arweiniir.*

[l] Neu, *negyd.* Act. 12, 21. Pen. 10. 4.

[m] Pſ. 8. 22.

Heb. *ar.*

[n] Pſ. 49. 26. Mat. 24. 7. Eph. 5.

‡ Neu, *bobl.*

Pen. 5. 25.

‡ Heb. *ddau y rhai.*

[a] Pſ. 58. 2. 94. 20.

[b] Jer. 31. 14.

[c] Pen. 5. 25. 9. 12, 17.

‡ Neu, *Er.*

[d] Jer. 51. 20.

[e] Mic. 4. 12.

[f] 2 Bren. 18. 33. 19. 10, &c. Amos 6. 2.

[g] Gen. 10. 10.

‡ Neu, *pobl lawr.*

‡ Neu, *pob yſgydwad y wialen y rhai, &c.* † Neu, *derchafai y ffon yr hyn nid yw bren.*

† Heb. *yr enaid hyd y cnawd.*

[i] Edrych 2 Bren. 16. 7. 2 Chron. 28. 16.

[k] Pen. 7. 3.

[l] Rhuf. 9. 27.

[m] Pſ. 28. 22. Dan. 9. 27.

‡ Neu, *troſor.*

[n] Exod. 14.

[o] 2 Bren. 19. 35.

[p] Barn. 7. 25. Pen. 9. 4.

[q] Exod. 14. 26, 27.

[r] Pſ. 14. 25.

ym Michmas y rhoddes ei ddodreſn i gadw.

f 1 Sa.13.23. 29 Aethant trwy [f] y rhŷd, yn Geba y lletteuaſant: dychrynnodd Ramah; [t] Gibeah Saul a ffoës.

t 1 Sa 11.4. *u* 1 Sa.25.44 30 Bloeddia *â'th* lêf, merch [u] Galim: pâr ei chlywed hyd [x] Laïs, ô [y] Anathoth dlawd.

x Barn.18.7. *y* Joſ.21.18. *z* Joſ.15 31. 31 Ymbellaodd [z] Madmenah; trigolion Gebim a ymgaſglaſant i ffoi.

a 1 Sa.21.1. Neh.11.32. 32 Etto y dydd hwnnw y ſaif eſe yn [a] Nob; eſe a gyfyd ei law *yn erbyn* mynydd merch Sïon, bryn Jeruſalem.

33 Wele, yr Arglwydd, ARGLWYDD y lluoedd, yn yſcythru y gangen â dychryn: a'r rhai uchel o gyrph a dorrir ymaith, a'r rhai goruchel a oſtyngir.

34 Ac eſe a dyrr ymaith fryſclwyni y coed â haiarn; a Libanus drwy un cryf a gwymp.

PEN. XI.

1 Heddychol frenhiniaeth y Blaguryn a dardda o wreiddyn Jeſſe. 10 Gorfodus adnewyddiad Iſraël, a galwedigaeth y cenhedloedd.

a Pen.53.2. Zech. 6.12. Dat. 5. 5. *b* Act.13.23. *c* Pen. 4. 2. Jer. 23. 5. YNa [a] y daw allan wialen o gyff [b] Jeſſe; a [c] blaguryn a dŷf o'i wraidd ef:

2 Ac Yſpryd yr ARGLWYDD a orphywys arno ef; Yſpryd doethineb a deall, Yſpryd cyngor a chadernid, Yſpryd gwybodaeth ac ofn yr ARGLWYDD;

† Heb. *arogliad.* 3 Ac a wnâ ei † ddeall ef yn ſywiog yn ofn yr ARGLWYDD: ac nid wrth olwg ei lygaid y barn eſe, nac wrth glywed ei gluſtiau y cerydda eſe.

d Pſa. 72.2. Dat. 19.11. 4 Ond [d] eſe a farn y tlodion mewn cyfiawnder, ac a argyoedda tros rai llariaidd y ddaiar, mewn uniondeb: ac eſe [e] a dery y ddaiar â gwialen ei enau, ac ag anadl ei wefuſau y lladd eſe yr anwir.

e Job 4. 9. Mal. 4. 6. 2 Theſ.2.8. Dat. 1. 16. & 2. 16. & 19. 15.

5 A chyfiawnder ſydd gwregys ei lwynau ef, a ffyddlondeb yn wregys ei arennau.

f Pſ. 65.25. Eze.34.25. Hoſ. 2. 18. 6 [f] A'r blaidd a drîg gyd-a'r oen, a'r llewpard a orwedd gyd-a'r mynn; y llô hefyd, a cheneu y llew, a'r anifail brâs, fyddant ynghŷd, a bachgen bychan a'i harwain.

7 Y fuwch hefyd a'r arth a borant ynghŷd, eu llydnod a *gyd* orweddant: y llew, fel yr ŷch, a bawr wellt.

8 A'r plentyn ſugno a chwery wrth dwll yr aſp; ac ar ffau y wiber yr eſtyn yr hwn a ddiddyfnwyd ei law.

g Job 5. 23. Pen. 35. 9. *h* Hab.2.14 9 [g] Ni ddrygant ac ni ddifethant yn holl fynydd ſy ſanctaiddrwydd: canys [h] y ddaiar a fydd llawn o wybodaeth yr ARGLWYDD, megis y mae y dyfroedd yn toi y môr.

i Rhu.15.12 10 ¶ Ac yn y dydd hwnnw [i] y bydd gwreiddyn Jeſſe, yr hwn a ſaif yn arwŷdd i'r bobloedd; ag ef a ymgais â'r cenhedloedd: a'i orphywyſfa *fydd* yn ogoniant.

11 Bydd hefyd yn y dydd hwnnw, i'r Arglwydd fwrw eilwaith ei law i feddiannu

k Zech. 10. 10. gweddill ei bobl, y rhai a weddillir [k] gan Aſſyria, a chan yr Aipht, a chan Pathros, a chan Ethiopia, a chan Elam, a chan Sinar, a chan Hamath, a chan ynyſoedd y môr.

l Ifgo 1. 1. † Heb. *eſgell.* 12 Ac eſe a gyfyd faner i'r cenhedloedd, ac a gynnull [l] grwydriaid Iſraël, ac a gaſgl waſgaredigion Juda o bedair † congl y ddaiar.

m Jer. 3.18. Eze. 37. 16, 22. Hoſ. 1. 11. 13 [m] Cenſigen Ephraïm a ymedy hefyd, a gwrthwynebwŷr Juda a dorrir ymaith: ni chenſigenna Ephraïm wrth Juda, ac ni chyfynga Juda ar Ephraïm.

14 Ond hwy a ehedant ar yſgwyddau y Philiſtiaid tu-a 'r gorllewin; ynghŷd yr yſpeiliant feibion y dwyrain: † hwy a oſodant eu llaw ar Edom a Moab, a meibion Ammon ‡ fydd *mewn* ufudd-dod iddynt.

† Heb. *Edoma a Moab ab fydd goſa'u dwylo hwyt.* ‡ Heb. *eu hufuddod hwy.*

n Zech. 10. 11. 15 Yr ARGLWYDD hefyd [n] a ddifroda dafod môr yr Aipht, ac â'i wŷnt nerthol eſe a gyfyd ei law ar yr afon, ac a'i tery hi yn y ſaith ffrwd, ac a wnâ ſyned troſodd yn † droedſych.

† Heb. *mewn ſgidiau.*

o Pſ. 19.23. *p* Ex. 14. 16. 16 A [o] hi a fydd yn brif-ffordd i weddill ei bobl ef, y rhai a adewir o Aſſyria, [p] megis ag y bu i Iſraël yn y dydd y daeth eſe i fynu o dîr yr Aipht.

PEN. XII.

Llawen ddiolch y ffyddloniaid am drugareddau Duw.

YNa y dywedi yn y dydd hwnnw, Molaf di ô ARGLWYDD: er it' ſorri wrthyf, dychwelir dy lîd, a thi a'm cyſſuri.

2 Wele, Duw *yw* fy iechydwriaeth; gobeithiaf, ac nid ofnaf: canys [a] yr ARGLWYDD Duw *yw* fy nerth a'm cân; eſe hefyd yw fy iechydwriaeth.

a Exo.15. Pſ. 118. 14

3 Am hynny mewn llawenydd y tynnwch [b] ddwfr o ffynhonnau iechydwriaeth.

b Ioſ 4. 19. 14. & 7. 37,38.

4 A chwi a ddywedwch yn y dydd hwnnw, [c] Molwch yr ARGLWYDD, ‡ gelwch ar ei enw, hyſpyſſwch ei weithredoedd ef ym mhlith y bobloedd, cofiwch mai derchafedig yw ei enw ef.

c 1 Chr.16. Pſal. 105. ‡ Neu, *Cyhoeddwch ei enw.*

5 Cenwch i'r ARGLWYDD; canys godidawgrwydd a wnaeth eſe: hyſpys yw hyn yn yr holl dîr.

d Pen 14. Zeph. 3 6 [d] Bloeddia, a chroch-leſa, preſſwyl-ferch Sïon; canys mawr *yw* Sanct Iſraël o'th fewn di.

PEN. XIII.

1 Duw yn byddino lluoedd ei ddigofaint: 6 yn bygwth diſtrywio Babilon trwy y Mediaid. 19 Difrod Babilon.

[a] BAich Babilon, yr hwn a welodd Eſay mâb Amoz.

Cyflawn. 3466 *a* Pen 21. & 47. 1. Jer. 50 & 51. *b* Pen. 18

2 [b] Derchefwch faner ar y mynydd uchel, derchefwch lef attynt, yſgydwch law fel yr elont i fewn pyrth y pendefigion.

3 Myfi a orchymynnais i'm rhai ſanctaidd; gelwais hefyd fy nghedyrn i'm digter, y rhai a ymhyfrydant yn fy nerchafiad.

4 Llef tyrfa yn y mynyddoedd, † yn gyffelyb i bobl lawer; ſŵn twrwf teyrnaſoedd y cenhedloedd wedi ymgynnull: ARGLWYDD y lluoedd ſydd yn cyfrif llu y rhyfel.

† Heb. *cyffelyb ymyddfydd.*

5 Dyfod y maent o wlâd bell, o eithaf y nefoedd; *ſef* yr ARGLWYDD, ac arfau ei lidiawgrwydd, i ddifa 'r holl dîr.

6 ¶ Udwch; canys agos yw diwrnod yr ARGLWYDD; [c] megis anrhaith oddiwrth yr Hollalluog y daw.

c Joel. 1. 15. Joel 1. 15

7 Am hynny 'r holl ddwylo a ‡ laeſa; a chalon pob dyn a dawdd.

‡ Neu, *gwanio*

8 A hwy a ofnant; gwewyr a doluriau a'i deil hwynt; megis *gwraig* yn eſgor yr ymofidiant; pawb wrth ei ‡ gyfaill a ryfedda; eu hwynebau *fyddant* wynebau fflamllyd.

9 Wele ddydd yr ARGLWYDD yn dyfod yn greulon â digoſaint a digter llidiog, i oſod y wlâd yn ddiffaethwch; a'i phechaduriaid a ddifa efe allan o honi

10 Canys ſêr y nefoedd a'i planedau, ni roddant eu llewyrch; yr haul [d] a dywyllir yn ei godiad, a'r lloer ni oleua â'i llewyrch. [d] 32.7. Ioel 2.31. & 3.15. Mat. 24.29. Mar. 13.24. Luc. 21.25.

11 A mi a ymwelaf â'r byd *am ei* ddrygioni, ac â'r annuwolion *am* eu hanwiredd: a gwnâf i falchder y rhai rhyfygus beidio; goſtyngaf hefyd uchder y rhai ofnadwy

12 Gwnâf ddyn yn werthfawroccach nag aur coeth; ïe dyn nâ chŷn o aur Ophir.

13 Am hynny yr yſgydwaf y nefoedd, a'r ddaiar a grynn o'i lle, yn nigoſaint ARGLWYDD y lluoedd, ac yn nydd llîd ei. ddigter ef.

14 A hi a fydd megis ewig wedi ei tharfu, ac fel dafad heb neb a'i coleddo; [e] pawb a wynebant eu pobl eu hun, a phawb i'w gwlâd eu hun a ffoant. [e] Exo. 15.16.

15 Pob un a geffir *ynddi* a drywenir; a phawb a 'chwaneger *atti* a ſyrth drwy 'r cleddyf.

16 Eu plant hefyd [f] a ddryllir o flaen eu llygaid; eu tai a yſpeilir, a'i gwragedd a dreiſir. [f] 2 Reg. 8.12. Pſal. 137.9. Eſa. 13.16.

17 Wele fi [g] yn cyfodi y Mediaid yn eu herbyn hwy, y rhai ni roddant fri ar arian; a'r aur nid ymhyfrydant ynddo. [g] Jer. 51.11. Dan. 5.28.

18 Eu bwäau hefyd a ddryllia y gwŷr ieuaingc, ac *wrth* ffrwyth bru ni thoſturiant; eu llygad nid eiriach y rhai bach.

19 ¶ A Babilon, prydferthwch y teyrnaſoedd, gogoniant godidowgrwydd y Caldeaid, fydd megis dinyſtr Duw [h] ar Sodoma a Gomorrah. [h] Gen. 19.24. Deut. 29.23. Eſa. 13.19. Jer. 49.18. & 50.40. Amos 4.11. Sophon. 2.9.

20 Ni chyfanneddir hi yn dragywydd, ac ni phreſſwylir hi o genhedlaeth i genhedlaeth; ac ni phabella yr Arabiad yno, a'r bugeiliaid ni chorlannant yno.

21 Ond [i] † anifeiliaid gwylltion yr anialwch a orweddant yno, a'i tai hwynt a lenwir o ↓ ormeſſiaid, a ‡ chywion yr eſtris a drigant yno; a'r ellyllon a lammant yno. [i] Eſa. 34.11. Jer. 50.39. Dat. 18.2.

22 A'r † cathod a gyd-attebant yn ei gweddwdai hi, a'r dreigiau yn y palaſoedd hyfryd: a'i hamſer *ſydd* yn agos i ddyfod, a'i dyddiau nid oedir.

PEN. XIV.

1 *Duw yn drugarog yn adnewyddu Iſraël:* 4 *A'i gorfoledd hwythau yn erbyn Babilon.* 24 *Amcan Duw yn erbyn Aſſyria.* 29 *Bygwth Paleſtina.*

CAnys yr ARGLWYDD a doſturia wrth Jacob, ac [a] a ddethol Iſraël etto, ac a bair iddynt orphywys yn eu tîr eu hunain: a'r dieithr a ymgyſſyllta â hwynt, a hwy a lynant wrth dŷ Jacob. [a] Eſa. 49.13. & 54.7. Jer. 30.10. & 46.27. Zech. 1.17.

2 Y bobl hefyd a'i cymmer hwynt, ac a'i dygant i'w lle, a thŷ Iſraël a'i meddianna hwynt yn nhîr yr ARGLWYDD, yn weiſion, ac yn forwynnion: a hwy a gaethiwant y rhai a'i caethiwodd hwythau, ac a lywodraethant ar eu gorthrym-wŷr.

3 ¶ A bydd yn y dydd y rhoddo 'r ARGLWYDD lonyddwch i ti oddïwrth dy ofid, ac oddïwrth dy ofn, ac oddïwrth y caethiwed caled y gwaſanaethaiſt ynddo;

4 I ti [b] gymmeryd y ddihareb hon yn erbyn brenin Babilon, a dywedyd, Pa wedd y peidiodd y gorthrymmwr? *ac* y peidiodd y dref aur? [b] Hab 2.6.

5 Yr ARGLWYDD a ddrylliodd [c] ffon yr anwiriaid, *a* theyrn-wialen y llywiawd-wŷr. [c] Pſa. 125.3.

6 Yr hwn ſydd yn taro y bobloedd mewn digllonedd â ‡ phlâ † gwaſtadol, yr hwn ſydd yn llywodraethu y cenhedloedd mewn llidiawgrwydd, a erlidir heb *neb* yn lluddias. ‡ Neu, *dyrnod.* † Heb. *heb ſymmud.*

7 Gorphywyſodd *a* llonyddodd yr holl ddaiar; canaſant o lawenydd.

8 [d] Y ffynnid-wydd hefyd *a* chedr-wydd Libanus a lawenhaſant yn dy erbyn, *gan ddywedyd*, Er pan orweddaiſt, nid eſgynnodd cymmynydd i'n herbyn. [d] Eze. 31.16.

9 [e] ‡ Uffern oddi-tanodd a gynnhyrfodd o'th achos, i gyfarfod â thi wrth dy ddyfodiad: hi a gyfododd y meirwi ti, *ſef* holl † dywyſogion y ddaiar; cyfododd holl frenhinoedd y cenhedloedd o'i gorſeddfaoedd. [e] Eze. 32.21 ‡ Neu, *y bedd.* † Heb. *ſychedmawr.*

10 Y rhai hynny oll a lefarant, ac a ddywedant wrthyt, A wanhâwyd titheu fel ninnau? a aethoſt ti yn gyffelyb i ni?

11 Diſgynnwyd dy falchder i'r bedd, a thrwſt dy nablau: tanat y tenir prŷf, pryfed hefyd a'th doant.

12 Pa fodd y ſyrthiaiſt o'r nefoedd, ‡ Luſiffer, mâb y wawr ddydd? pa fodd i'th dorrwyd ti i lawr, yr hwn a wanheaiſt y cenhedloedd? Cyflawn. 3466 ‡ Neu, *o'r ſeren ddydd.*

13 Canys ti a ddywedaiſt yn dy galon, Mi a ddringaf i'r nefoedd, oddïar ſêr Duw y derchafaf fy ngorſeddfa; ac mi a eiſteddaf ym mynydd y gynnulleidfa, [f] yn yſtlyſſau y gogledd. [f] Pſal. 48.2.

14 Dringaf yn uwch nâ'r cymmylau, tebyg fyddaf i'r goruchaf.

15 Er hynny i uffern i'th ddiſgynnir, i yſtlyſſau y ffôs.

16 Y rhai a'th welant a edrychant arnat yn grâff, *ac* a'th yſtyriant, *gan ddywedyd*, Ai dyma y gŵr a wnaeth i'r ddaiar grynnu, ac a gynhyrfodd deyrnaſoedd?

17 A oſododd y byd fel anialwch, ac a ddinyſtriodd ei ddinaſoedd, heb ollwng ei garcharorion yn rhydd tu-ag adref?

18 Holl frenhinoedd y cenhedloedd, ïe hwy oll a orweddaſant mewn gogoniant, bob un yn ei dŷ ei hun.

19 Eithr tydi a fwriwyd allan o'th fedd, fel cangen ffiaidd, *neu* wîſg y lladdedigion, y rhai a drywanwyd â chleddyf; y rhai a ddiſgynnent i gerrig y ffôs, fel celain wedi ei mathru.

20 Ni byddi mewn un bedd â hwynt, o herwŷdd dy dîr a ddifethaiſt, a'th bobl a leddaiſt: [g] ni bydd hâd yr annuwiol enwog byth. [g] Job 18.19. Pſal. 21.10. & 37.28. & 109.13.

21 Darperwch laddfa i'w feibion ef, [h] am anwiredd eu tadau; rhag codi o honynt a goreſgyn y tîr, a llenwi wyneb y byd â dinaſoedd. [h] Exo. 20.5. Mat. 23.35.

22 Minnau

22 Minneu a gyfodaf yn eu herbyn hwynt, medd ARGLWYDD y lluoedd, ac a dorraf allan o Babilon henw a gweddill, a mâb, ac ŵyr, medd yr ARGLWYDD:

e Pſ.34.11. Zeph.2.14. 23 [i] Ac a'i goſodaf hi yn feddiant i aderyn y bwn, ac yn byllau dyfroedd; yſgubaf hi hefyd ag yſgubau deſtryw, medd ARGLWYDD y lluoedd.

24 ¶ Tyngodd ARGLWYDD y lluoedd, gan ddywedyd, Dïau megis yr amcenais, felly y bydd; ac fel y bwriedais, hynny a ſaif;

k Pſ. 10.27. 25 Am ddryllio Aſſur yn fy nhîr, canys mathraf ef ar fy mynyddoedd; yna [k] y cilia ei iau ef oddiarnynt, ac y ſymmudir ei faich ef oddiar eu hyſgwyddau hwynt.

l 2 Chr.20.6 Job.9.12. & 23.13. Pſa. 33.11. Dih.19.21. & 21.30. Pen.43.13. Dan.4.31, 35. 26 Dyma y cyngor a gymmerwyd am yr holl ddaiar; ac dyma y llaw a eſtynnwyd ar yr holl genhedloedd.

3278 *m* 2 Bren. 16.20. 27 O herwŷdd ARGLWYDD y lluoedd [l] a'i bwriadodd, a phwy a'i diddymma? ei law ef hefyd a eſtynnwyd, a phwy a'i try yn ôl?

28 ¶ Yn y flwyddyn [m] y bu farw brenin Ahaz, y bu y baich hwn.

n 2 Chr.26.6 *o* 2 Bré.18.8. 29 Paleſtina, na lawenycha di oll, er torri [n] gwialen dy darawŷdd: o herwŷdd o wreiddyn y ſarph y daw [o] gwiber allan, a'i ffrwyth hi fydd ſarph danllyd hedegog.

30 A chyn-blant y tlodion a ymborthant, a'r rhai anghenus a orweddant mewn diogelwch: ac mi a laddaf dy wreiddyn â newyn, yntef a ladd dy weddill.

‡ Neu, *gymmanſaoedd.* *p* Pſ.87.1,5. & 102.16. *q* Zeph.3.12. Zech.11.11 † Neu, *eyrch.* ‡ Neu, *iddi.* 31 Uda, borth; gwaedda, ddinas; Paleſtina, ti oll a doddwyd; canys mwg ſydd yn dyfod o'r gogledd, ac ni *bydd* unig yn ei ‡ amſeroedd nodedig ef.

32 A pha beth a attebir i gennadon y genhedl? [p] ſeilio o'r ARGLWYDD Sïon, ac [q] y † gobeithia trueniaid ei bobl ef ‡ ynddi.

PEN. XV.

Toſtur gyflwr Moab.

Cyflawn. 3278 *a* Jer.48. Eze.25.8. Amos 2.1. ‡ Neu, *torrwyd hi ymaith.* 1 BAich Moab. O herwŷdd y nôs y dinyſtriwyd Ar Moab, ac y ‡ diſtawyd hi; o herwŷdd y nôs y dinyſtriwyd Cir Moab, ac y diſtawyd hi.

b Pſ. 16.12. *c* Jer.47.5. & 48.37, 38. Ezec. 7.18. Edrych Lef.21.5. *d* Jer.48.38. † Heb. *gan ddiſgyn i wylo*, neu, *gyd-ag wylofain.* 2 [b] Aeth i ſynu i Baith, ac i Dibon, i'r uchelfeydd i wylo: am Nebo, ac am Medeba yr uda Moab: [c] *bydd* moelni ar eu holl bennau, a phob barf wedi ei heillio.

3 Yn eu heolydd yr ymwregyſant â ſachlïain: [d] ar bennau eu tai, ac yn eu heolydd yr uda pob un, † gan wylo yn hidl.

4 Gwaedda, Hesbon hefyd, ac Elealeh: hyd Jahaz y clywir eu llefain hwynt: am hynny arfogion Moab a floeddiant, *pob un* a flina ar ei enioes.

e Pſ.16.11. Jer.47.31. ‡ Neu, *hyd ei therfynau*, ſef, *hyd Zoar.* *f* Jer.18.5, 34. † Heb. *torriad.* 5 [e] Fy nghalon a waedda am Moab, ‡ ei [f] ffoaduriaid hi *a ânt* hyd Zoar, *fel* anner deirblwydd; mewn wylofain y dringant hyd âllt Luith: canys codant waedd † dinyſtr *ar hŷd* ffordd Horonaim.

6 O herwŷdd dyfroedd Nimrim a ſyddant yn anrhaith: canys gwywodd y llyſſiau; darfu y gwellt; nid oes gwyrdd-leſni.

7 Am hynny yr helaethrwydd a gawſant, a'r hyn a roiſant i gadw, a ddygant i ‡ afon yr helyg. ‡ Neu, *ddyffryn Arabiaid*

8 Canys y gweiddi a amgylchynodd derfyn Moab, eu hudfa hyd Eglaïm, a'i hochain *hyd* Beer-Elim.

9 Canys dyfroedd Dimon a lenwir o waed; canys goſodaf ychwaneg ar Dimon, llewöd ar yr hwn a ddïango ym Moab, ac ar weddill y wlâd.

PEN. XVI.

1 Annog Moab i ufuddhau i frenhiniaeth Chriſt. 6 Bygwth Moab am ei balchder. 9 Y Prophwyd yn cwynfan troſti. 12 Barnedigaeth Moab.

ANfonwch oen i lywodraeth-ŵr y tîr, † o Sela i'r anialwch, i fynydd merch Sïon. † Heb. *o'r graig.*

2 Bydd fel aderyn yn gwibio, ‡ wedi ei fwrw allan *o'r* nŷth; felly y bydd merched Moab *wrth* rydau [a] Arnon. ‡ Neu, *fel yr* † Heb. *o'r graig.* [a] Num.21.13.

3 † Ymgynghora, gwnâ farn, gwnâ dy gyfgod fel nôs ynghanol hanner dydd; cuddia y rhai gwaſgaredig, na ddatcuddia y cyrwydrad. † Heb. *Dwg gyngor.*

4 Triged fy ngwaſgaredigion gyd-a thi, Moab, bydd di loches iddynt rhag y dinyſtrydd; canys diweddwyd y gorthrymmydd, yr anrheithiŵr a beidiodd, y mathr-wŷr a ddarfuant o'r tîr.

5 A [b] gorſedd-faingc a ddarperir mewn trugaredd; ac arni yr eiſtedd efe mewn gwirionedd, o fewn pabell Dafydd, yn barnu ac yn ceiſio barn, ac yn pryſſuro cyfiawnder. *b* Dan.7.9,14. Mic.4.7. Luc 1.33.

6 ¶ [c] Clywſom am falchder Moab (balch iawn *yw*) am ei falchder, a'i draha, a'i ddigllonedd: ond nid felly *y bydd* ei gelwyddau. *c* Jer.48.29. Zeph.2.8.

7 Am hynny [d] uda Moab am Moab, pob un a uda: am ſylfeini Cir-Hareſeth y griddfenwch, yn ddïau hwy a darawyd. *d* Jer.48.31.

8 Canys [e] ‡ gwin-wydd Hesbon a wanhaſant; *ac am* win-wydden Sibmah, arglwyddi y cenhedloedd a eſgydwaſant ei phêr-winwydd hi; hyd Jazer y cyrhaeddaſant; cyrwydraſant ar hŷd yr anialwch; ei changhennau a ‡ ymeſtynnaſant, *ac* a aethant tros y môr. *e* Num.21.32. ‡ Neu, *dinyſtrwyd*

9 ¶ Am hynny [f] y galaraf ag wylofain Jazer, gwin-wydden Sibmah; dwfr-hâf di, Hesbon, ac Elealeh, â'm dagrau: canys ‡ ar dy ffrwythydd hâf, ac ‡ ar dy gynhaiaf y ſyrthiodd † bloedd. *f* Jer.48.32. ‡ Neu, *ar* † Heb. *ryw.*

10 [g] Y llawenydd hefyd a'r gorfoledd a ddarfu o'r dolydd; ni chenir, ac ni floeddir yn y gwinllannoedd; ni ſathr ſathrydd wîn yn y gwryfoedd; gwnaethym i'w bloedd *gynhaiaf* beidio. *g* Jer.48.33.

11 Am hynny [h] y rhua fy ymyſgaroedd am Moab fel telyn, a'm perfedd am Cir-Hares. *h* Jer.48.36.

12 ¶ A phan weler flino o Moab [i] ar yr uchel-fan, yna y daw efe i'w gyſſegr i weddio, ond ni thyccia iddo. *i* Eſa.15.2.

13 Dyma 'r gair a lefarodd yr ARGLWYDD am Moab, er yr amſer hwnnw.

14 Ond yn awr y llefarodd yr ARGLWYDD, gan ddywedyd, O fewn tair blynedd, [k] fel blynyddoedd gwâs cyflog, y dirmygir gogoniant Moab, a'r holl dyrfa fawr; a'r gweddill *fydd* ychydig bach, ‡ *a* dirym. *k* Eſa.21.16.

PEN. XVII.

1 *Bygwth Syria, ac Iſraël.* 6 *Gweddill a ymwrthyd â delw-addoliaeth:* 9 *A'r lleill a gânt ddialedd am eu hannuwioldeb.* 12 *Gwae gelynion Iſraël.*

a Eſa. 17. 1. Jer. 49. 23. Amos 1. 3. Zech. 9. 1.

a BAich Damaſcus. Wele Ddamaſcus wedi ei ſymmud o *fod* yn ddinas, a charnedd wedi ſyrthio a fydd hi.

2 Gwrthodwyd dinaſoedd Aroër: i ddiadellau y byddant, y rhai a orweddant, ac ni *bydd* a'i dychrynno.

b Eſa. 7. 16. 3 b A derſydd amddeffynfa o Ephraïm, a brenhiniaeth o Ddamaſcus, a gweddill Syria: fel gogoniant meibion Iſraël y byddant, medd ARGLWYDD y lluoedd.

4 Ac ar y dydd hwnnw y bydd i ogoniant Jacob feinhau, a braſder ei gîg ef a gulhâ.

5 Ac efe a fydd fel pan gaſglo y cynhaiafwr yr ŷd, a medi â'i fraich y twyſennau: a bydd fel caſglydd twyſennau ynglynn Rephaïm.

6 ¶ (c Etto ynddo y gadewir lloffion grawnwîn, fel eſgydwad oliwydden, *ſef* dau *neu* dri o rawn ymlaen y brîg, *a* phedwar *neu* bump yn ei changhennau ffrwythlawn eithaf, medd ARGLWYDD Dduw Iſraël.

7 Yn y dydd hwnnw yr edrych dyn at ei wneuthur-wr, a'i lygaid a edrychant ar Sanct Iſraël:

8 Ac nid edrych am yr allorau, *y rhai ydynt* waith ei ddwylo; ïe nid edrych am yr hyn a wnaeth ei fyſledd, na'r llwyni, na'r ‡ delwau.)

9 ¶ Yn y dydd hwnnw y bydd eu dinaſoedd cedyrn fel cangen wrthodedig, a'r brig, y rhai a adawſant o herwŷdd meibion Iſraël: felly y bydd anghyfannedd-dra.

10 O herwŷdd anghofio o honot Dduw dy iechydwriaeth, ac na chofiaiſt graig dy gadernid: am hynny y plenni blanhigion hyfryd, ac yr impi hwynt â changhennau dieithr.

11 Y dydd y gwnei i'th blanhigyn dyfu, a'r boreu y gwnei i'th hâd flodeuo: ond bydd y cynhaiaf ‡ *yn ben-twrr* ar ddydd lleſgedd a dolur gofidus.

12 ¶ Gwae ‡ dyrfa pobloedd lawer, fel twrwf y môr y tryſtiant, ac i dwrwf y bobloedd a dryſtiant fel ſŵn dyfroedd lawer.

13 Fel ſŵn dyfroedd lawer y tryſtia y bobl; a *Duw* a'i cerydda hwynt, a hwy a ffoant ym mhell, ac d a erlidir fel peiſwŷn mynydd o flaen y gwŷnt, ac fel ‡ peth yn treiglo ym mlaen corwŷnt.

14 Ac wele drallod ar bryd nawn, a chyn y boreu ni bydd. Dyma ran y rhai a'n hanrheithiant ni, a choel-bren y rhai a'n hyſpeiliant ni.

PEN. XVIII.

1 *Duw o ofal tros ei bobl, yn addo diſtrywio yr Ethiopiaid:* 7 *Ac o hynny y daw cynnydd i'r Eglwys.*

GWae 'r tîr ſy yn cyſgodi ag adenydd, yr hwn *ſydd* tu hwnt i afonydd Ethiopia.

2 Yr hwn a hebrwng gennadon hyd y môr, ac ar hŷd wyneb y dyfroedd, mewn lleſtri brŵyn, *gan ddywedyd*, Ewch, gennadon cyflym, at b genhedlaeth waſgaredig ac yſpailiedig, at bobl ofnadwy er pan ydynt ac etto, † cenhedlaeth wedi ei meſur a'i ſathru, yr hon ‡ yr yſpeiliodd yr afonydd ei thîr.

b Ad. 7.

† Neu, *cenhedlaeth yn meſur ac yn ſathru.* Heb. *can. llinyn a llinyn, a mathrad.*

3 Holl drigolion y byd, a phreſſwyl-wŷr y ddaiar, gwelwch pan gyfodo efe faner *ar* y mynyddoedd, a chlywch pan udcano ag udcorn.

‡ Neu, *y dirmygedd.*

4 Canys fel hyn y dywedodd yr ARGLWYDD wrthyf, byddaf lonydd, a mi a yſtyriaf † yn fy annedd, megis gwrês eglur ‡ ar lyſſiau, fel niwl gwlîth yngwrês cynhaiaf.

† Neu, *fy anneddle.* ‡ Neu, *ar ôl glaw.*

5 Canys o flaen cynhaiaf, pan fyddo y blodeuyn yn berffaith, a'r grawn-win ſurion yn addfedu yn y blodeuyn; efe a dyrr y brig â chrymmanau, ac a dynn ymaith, *ac* a dyrr y canghennau.

6 Gadewir hwynt ynghŷd i adar y mynyddoedd, ac i anifeiliaid y ddaiar: ac arnynt y bwrw yr adar yr hâf, a holl anifeiliaid y ddaiar a aiafa arnynt.

c Zeph 3.10. Edrych Pſal. 68.31. & 72.10. Pen. 16.1. * Edrych Ad. 2.

7 ¶ Yr amſer hwnnw c y dygir rhodd i ARGLWYDD y lluoedd *gan* bobl * waſgaredig ac yſpailiedig, a chan bobl ofnadwy er pan ydynt ac etto, cenedl wedi ei meſur a'i ſathru, yr hon yr yſpeiliodd yr afonydd ei thîr, i le enw ARGLWYDD y lluoedd, *ſef i* fynydd Sïon.

PEN. XIX.

1 *Gwradwydd yr Aipht.* 11 *Ynfydrwydd eu pendefigion hwy.* 18 *Galw'r Aipht at yr Eglwys.* 23 *Cyngrair yr Aipht, Aſſyria, ac Iſraël.*

a Jer. 46. 13 Ezec. 29, & 30. b Pſa. 18. 10. & 104. 3. c Ex. 12. 12. Jer. 43. 12.

a BAich yr Aipht. Wele 'r ARGLWYDD b yn marchogaeth ar gwmmwl yſgafn, ac efe a ddaw i'r Aipht: ac c eulynnod yr Aipht a gynnhyrfant rhagddo ef, a chalon yr Aipht a dawdd yn ei chanol.

† Heb. *Cymyſgaf.*

2 † Gyrraf hefyd yr Aiphtiaid yn erbyn yr Aiphtiaid, a hwy a ymladdant bob un yn erbyn ei frawd, a phob un yn erbyn ei gymmydog; dinas yn erbyn dinas, *a* theyrnas yn erbyn teyrnas.

† Heb. *dywelltir.* † Heb. *lyngcaf.*

3 Ac yſpryd yr Aipht a † balla yn ei chanol, ac mi a † ddiddymmaf ei chyngor hi: yna 'r ymofynnant ag eulynnod, ac â ſwynyddion, ac â dewiniaid, ac â brud-wŷr.

4 Ac mi a gauaf yr Aipht yn llaw arglwydd caled; a brenin cadarn a lywodraetha arnynt, medd yr Arglwydd, ARGLWYDD y lluoedd.

5 A'r dyfroedd a ddarfyddant o'r môr, yr afon hefyd a â yn hesb ac yn ſych.

6 A hwy a droant yr afonydd ym mhell; y ffrydiau ymddiffyn a ddïyſpyddir, ac a ſychant: torrir ymaith *bob* corſen, a heſcen.

7 Y papur-frwyn wrth yr afon, ar fîn yr afon, a phob peth a hauwyd wrth yr afon, a wywa, a chwelir, ac ni bydd *mwy*.

8 Y pyſgod-wŷr hefyd a driſtânt, a'r rhai oll a fwriant fachau i'r afonydd a alarant: felly y rhai a danant rwydau ar hŷd wyneb y dyfroedd a leſgânt.

d 1 Bren. 10. 28. Dih. 7. 16. ‡ Neu, *gwaetle gwyn.*

9 Gwradwyddir hefyd y rhai a weithiant d fein-llîn, a'r rhai a weuant ‡ rwyd-waith.

† Heb. *feiliau.* † Heb. *llynnau i bethau byw.*

10 A hwy a dorrir yn eu † bwriadau, y rhai oll a wnânt argaeau a † phyſgod-lynnau.

c Nu.13.22.

11 ¶ Dïau ynfydion yw tywyſogion [c]Zoan, cyngor doethion gynghor-wŷr Pharao a aeth yn ynfyd: pa fodd y dywedwch wrth Pharao, Mâb y doethion *ydwyf fi*, mâb hên frenhinoedd?

12 Mae hwynt? mae dy ddoethion? a mynegant it' yr awr hon, a gwybyddant pa gyngor a gymmerodd ARGLWYDD y lluoedd yn erbyn yr Aipht.

‡ Neu, *llywodraethwyr.* Heb. *chwyglau.*

13 Tywyſogion Zoan a ynfydaſant, twyllwyd tywyſogion Noph, a ‡ phennaethiaid eu llwythau a hudaſant yr Aipht.

14 Cymmyſgodd yr ARGLWYDD ynddi yſpryd gwrthnyſigrwydd, a hwy a wnaethant i'r Aipht gyfeiliorni yn ei holl waith, fel y cyfeiliorna meddwŷn yn ei chwdfa.

f Pen. 9.14.

15 Ac ni bydd gwaith i'r Aipht, yr hwn a wnelo [f] y pen na'r gloren, y gangen na'r frwynen.

g Jer.51.30. Nah. 3.13.

16 Y dydd hwnnw y bydd yr Aipht [g] fel gwragedd; canys hi a ddychryna, ac a ofna rhag yſgydwad llaw ARGLWYDD y lluoedd, yr hon a yſgydwa eſe arni hi.

17 A bydd tîr Juda yn arſwyd i'r Aipht: pwy bynnag a'i cofio hi, a ofna ynddo ei hun, o herwŷdd cyngor ARGLWYDD y lluoedd, yr hwn a gymmerodd eſe yn ei herbyn hi.

h Zeph.3.9. † Heb. *gwefus.* ‡ Neu, *Heres*, neu, *yr haul.*

18 ¶ Y dydd hwnnw y bydd pum dinas yn nhîr yr Aipht [h] yn llefaru † iaith Canaan, ac yn tyngu i ARGLWYDD y lluoedd: dinas ‡ deſtryw y gelwir un.

i Gê. 28.18. Exo. 24.4. Joſ. 22.10, 27.

19 Y dydd hwnnw [i] y bydd allor i'r ARGLWYDD ynghanol tîr yr Aipht, a cholofn i'r ARGLWYDD ger llaw ei therfyn hi.

k Edrych Joſ. 4. 20. & 22. 27.

20 [k] Yn arwŷdd heſyd ac yn dyſtiolaeth y bydd i ARGLWYDD y lluoedd yn nhîr yr Aipht. Canys llefant ar yr ARGLWYDD o herwŷdd y gorthrymwŷr, ac eſe a enfyn iddynt Iachawdur, a Phennaeth, ac eſe a'i gwared hwynt.

21 A'r ARGLWYDD a adweinir gan yr Aipht; ïe yr Aiphtiaïd a adwaenant yr ARGLWYDD yn y dydd hwnnw: [l] gwnânt heſyd aberth ac offrwm, ac addunant adduned i'r ARGLWYDD, ac *a'i* talant.

l Mal. 1.11.

22 Yr ARGLWYDD heſyd a dery yr Aipht; eſe a'i tery ac a'i hiachâ; hwythau a droant at yr ARGLWYDD, ac eſe a'i gwrendy hwynt, ac a'i hiachâ hwynt.

m Pê.11.16.

23 ¶ A'r dydd hwnnw [m] y bydd prif-ffordd o'r Aipht i Aſſyria, ac yr â yr Aſſyriad i'r Aipht, a'r Aiphtiad i Aſſyria: a'r Aiphtiaid gyd-a'r Aſſyriaid a waſanaethant.

24 Y dydd hwnnw y bydd Iſraël yn drydydd gyd-a'r Aipht, a chyd-ag Aſſyria, *ſef* yn fendith o fewn y tîr:

n Pſ. 100.3. Pen. 9.23. Eph. 2.10.

25 Yr hwn a fendithia ARGLWYDD y lluoedd, gan ddywedyd, Bendigedig yw 'r Aipht fy mhobl i, ac Aſſyria [n] gwaith fy nwylo, ac Iſraël fy etifeddiaeth.

P E N. XX.

Arwŷdd a chyſgod yn rhag-arwyddoccau caethiwed yr Aipht ac Ethiopia.

3291 a Brem. 28 17.

YN y flwyddyn y daeth [a] Tartan i Aſdod, (pan ddanfonodd Sargon brenin Aſſyria ef,) ac yr ymladdodd yn erbyn Aſdod, ac a'i hennillodd hi;

2 Yr amſer hwnnw y bu gair yr ARGLWYDD trwy law Eſay fâb Amoz, gan ddywedyd, Dôs, a datrod y ſach-liain oddiam dy lwynau, a dïoſg dy eſgidiau oddiam dy draed. Ac eſe a wnaeth felly, [b] gan rodio yn noeth, ac heb eſgidiau.

b Mic.1.8.

3 Dywedodd yr ARGLWYDD hefyd, Megis y rhodiodd fy ngwâs Eſay yn noeth ac heb eſgidiau dair blynedd, yn arwŷdd ac yn argoel yn erbyn yr Aipht, ac yn erbyn Ethiopia;

4 Felly yr arwein brenin Aſſyria gaethiwed yr Aipht, a chaethglud Ethiopia, *ſef* yn llangciau, a henaf-gwŷr, yn noethion, ac heb eſgidiau, ac [c] yn din-noeth, yn † warth i'r Aipht.

c 2 Bre. Jer. 13. 26. † Heb. *noethni.*

5 Brawychant a chywilyddiant o achos Ethiopia eu gobaith hwynt, ac o achos yr Aipht eu gogoniant hwy.

6 A'r dydd hwnnw y dywed preſſwylwŷr ‡ yr ynys hon, Wele, fel hyn *y mae* ein gobaith ni, lle y ffoiſom am gymmorth i'n gwared rhag brenin Aſſyria: a pha fodd y diangwn?

‡ Neu, *wlad.*

P E N. XXI.

1 Y Prophwyd wrth gwyno caethiwed ei bobl, mewn gweledigaeth yn gweled cwŷmp Babilon gan y Mediaid a'r Perſiaid. 11 Edom yn gwatwar y Prophwyd, a'i hannog i edifarhau. 13 Amſer nodedig adfyd Arabia.

BAich anialwch y môr. Fel [a] y mae cor-wynt yn y dehau yn myned trwodd; *felly* y daw o'r anialwch, o wlâd ofnadwy.

a Pê.21.1.

2 Gweledigaeth galed a fynegwyd i mi. [b] Yr anffyddlon ſydd yn anffyddloni, a'r dinyſtrydd ſydd yn dinyſtrio. Elam, [c] dring; Media, gwarchae; gwnaethym i'w holl riddfan hi ddarfod.

b Pê.24.16. c Pê.22.6.

3 Am hynny [d] y llanwyd fy lwynau o ddolur; gwewyr a'm daliaſant fel gwewyr gwraig yn eſgor; ſyrthiais wrth ei glywed, brawychais wrth ei weled.

d Pê.48.36. & 49.24.

4 Cyfeiliornodd fy nghalon, braw a'm dychrynodd; eſe a † drôdd fy nghyfnos ddymunol yn ddychryn i mi.

† Heb. *ofnodd.*

5 Parottoa y bwrdd, gwilia yn y ddiſgwilfa, bwytta, yf; cyfodwch, dywyſogion; enneiniwch y darian.

6 O herwŷdd fel hyn y dywedodd yr ARGLWYDD wrthyf, Dôs, goſod wiliedydd, myneged yr hyn a welo.

7 Ac eſe a welodd gerbyd, *a* dau o wŷr meirch, cerbyd aſſynnod, a cherbyd camelod; ac eſe a yſtyriodd yn ddyfal iawn dros ben.

8 Ac eſe a lefodd, ‡ Llew: fy Arglwydd, [e] y ddiſgwilfa yr wyf fi 'n ſefyll liw dydd yn waſtad, ac ar fy nghadwriaeth yr ydwyf yn ſefyll bob nôs.

‡ Neu, *Gwylied.* e 2 Bre. 6.5.

9 Ac wele, yma y mae yn dyfod gerbyd o wŷr, *a* dau o wŷr meirch. Ac eſe a attebodd, ac a ddywedodd, [f] Syrthiodd, ſyrthiodd Babilon; a [g] holl ddelwau cerfiedig ei duwiau hi a ddrylliodd eſe i lawr.

f Eſa.46.1. g Jer.50.2.

10 [h] O fy nyrniad, a ‡ chnŵd fy llawr-dyr-

h Pen. 25.11. ‡ Heb. *mab fy llawr-dyrnu.*

nu: yr hyn a glywais gan ARGLWYDD y lluoedd, Duw Iſraël, a fynegais i chwi.

11 ¶ [i] Baich Dumah. Arnafi y mae 'n galw o Seir, Y gwiliedydd, beth am y nôs? y gwiliedydd, beth am y nôs?

12 Dywedodd y gwiliedydd, Daeth y boreu a'r nôs hefyd: o's ceiſiwch, ceiſiwch: dychwelwch, deuwch.

13 ¶ [k] Baich ar Arabia. Yn y coed yn Arabia y lletteuwch chwi, fforddolion Dedanim.

14 ‡ Dygwch ddyfroedd i gyfarfod â'r ſychedig, trigolion tîr Tema, ‡ achubwch ſlaen y cyrwydrus â'i fara.

15 O herwŷdd rhag cleddyfau y ffoiſant, ‡ rhag y cleddyf noeth, a rhag y bwä annelog, a rhag trymder rhyfel.

16 O herwŷdd fel hyn y dywedodd yr Arglwydd wrthyf fi, Cyn pen blwyddyn, [l] o fath blwyddyn gwâs cyflog, y derfydd hefyd holl anrhydedd Cedar:

17 A'r gweddill o rifedi † ſaethyddion gwŷr cedyrn meibion Cedar, a leiheïr: canys ARGLWYDD Dduw Iſraël a'i dywedodd.

PEN. XXII.

1 Y Prophwyd yn cwyno dyfodiad y Perſiaid i Judea: 8 Yn beio ar eu ſynwyr ddynol, a'i llawenydd bydol hwy: 15 Yn prophwydo y diſwyddid Sobna, 20 ac y goſodid Eliacim yn ei le ef, yr hwn oedd arwŷdd o frenhiniaeth Chriſt.

BAich glynn gweledigaeth. Beth *a ddarfu* i ti yn awr, pan ddringaiſt ti oll i nennau y tai?

2 Ti yr hon wyt yn llawn terfyſg, yn ddinas derfyſgol, [a] yn ddinas lawen: dy laddedigion ni laddwyd â chleddyf, na'th feirw mewn rhyfel.

3 Dy holl dywyſogion a gyd-ffoiſant, gan y *perchen* bwäau y rhwymwyd hwynt: y rhai oll a gafwyd ynot a gyd-rwymwyd, y rhai a ffoiſant o bell.

4 Am hynny y dywedais, [b] Edrychwch oddiwrthyf, † mi a wylaf yn chwerw, na lafuriwch fy nghyſſuro am ddinyſtr merch fy mhobl.

5 O herwŷdd diwrnod blinder yw, a mathru, a dyryſni, gan Arglwydd Dduw 'r lluoedd, ynglynn gweledigaeth, yn diſurio y gaer, ac yn gweiddi i'r mynydd.

6 Elam hefyd a ddûg y cawell ſaethau, mewn cerbydau dynion, *a* gwŷr meirch; Cir hefyd a ddinoethodd y darian.

7 A bydd † dy ddyffrynnoedd dewiſol yn llawn o gerbydau, a'r gwŷr meirch a ymfyddinant ‡ tu-a 'r porth.

8 ¶ Ac efe a ddinoethodd dô Juda, ac yn y dydd hwnnw yr edrychaiſt ar arfogaeth [c] tŷ y goedwig:

9 A [d] gwelſoch rwygiadau dinas Ddafydd, mai aml oeddynt; a chaſglaſoch ddyfroedd y pyſgodlyn iſſaf:

10 Rhifaſoch hefyd dai Jeruſalem, a thynnaſoch y tai i lawr, i gadarnhau y mûr.

11 A rhwng y ddau fûr y gwnaethoch lynn i ddyfroedd yr hên byſgodlyn: ond nid edrychaſoch am [e] ei wneuthur-wr, nid yſtyriaſoch yr hwn a'i lluniodd ef er yſtalm.

12 A'r dydd hwnnw y gwahoddodd Arglwydd Dduw y lluoedd *rai* i wylofain, ac i alar-nâd, ac [f] i foeledd, ac i ymwregyſſu â ſach-liain:

13 Ac wele lawenydd a gorfoledd, gan ladd gwartheg, a lladd defaid, gan fwytta cîg, ac yfed gwîn: [g] bwyttawn ac yfwn; canys y foru, *meddant*, y byddwn feirw.

14 A datcuddiwyd *hyn* lle y clywais gan ARGLWYDD y lluoedd, Yn ddïau ni lanheïr yr anwiredd hyn, hyd oni byddoch feirw, medd Arglwydd Dduw y lluoedd.

15 ¶ Fel hyn y dywed Arglwydd Dduw y lluoedd, Cerdda, dôs at y tryſſorydd hwn, *ſef* at Sobna, yr hwn *ſydd* ben-teulu, *a dywed*,

16 Beth ſydd i ti yma? a phwy *ſydd* gennyt ti yma, pan drychaiſt i ti yma fedd, ‡ fel yr hwn a drychai ei fedd yn uchel, ac a naddai iddo ei hun drigfa mewn craig?

17 Wele 'r ARGLWYDD ‡ yn dy fudo di â chaethiwed † toſt, a chan wiſgo a'th wiſg di.

18 Gan dreiglo i'th dreigla di *fel* treiglo pêl i wlâd ehang: yno y byddi farw, ac yno *y bydd* cerbydau dy ogoniant yn warth i dŷ dy feiſtr.

19 Yna i'th yrraf o'th ſefyllfa, ac o'th ſefyllfa y dinyſtria efe di.

20 ¶ Ac yn y dydd hwnnw y galwaf ar fy ngwâs [h] Eliacim fâb Helcïah:

21 A'th wiſg di hefyd y gwiſgaf ef, ac â'th wregys di y nerthaf ef; a than ei law ef y rhoddaf dy lywodraeth di: ac efe a fydd yn dâd i breſſwyl-wŷr Jeruſalem, ac i dŷ Juda.

22 Rhoddaf hefyd agoriad tŷ Ddafydd ar ei yſgwydd ef: yna [i] yr egyr efe, ac ni *bydd* a gauo; ac efe a gau, ac ni *bydd* a agoro.

23 A mi a'i ſiccrhâf ef fel [k] hoel mewn man ſiccr; ac efe a fydd yn orſeddfa gogoniant i dŷ ei dâd.

24 Ac arno ef y crogant holl ogoniant tŷ ei dâd, hîl a heppil; yr holl fân leſtri; o'r lleſtri meiliau, hyd yr holl ‡ offer cerdd.

25 Yn y dydd hwnnw, medd ARGLWYDD y lluoedd, y ſymmudir yr hoel a hoeliwyd yn y mann ſiccr, a hi a dorrir, ac a ſyrth: torrir hefyd y llwyth *oedd* arni; canys ARGLWYDD y lluoedd a'i dywedodd.

PEN. XXIII.

1 Gofidus gwŷmp Tyrus. 17 Eu trwch ddychweliad hwy.

[a] BAich Tyrus. Llongau Tarſis, udwch: canys anrheithiwyd *hi*, fel nad oes na thŷ, na chyntedd: o dîr Chittim y datcuddiwyd iddynt.

2 Diſtewch drigolion yr ynys, yr hon y mae marchnadyddion Zidon, y rhai ſy yn trammwy 'r môr, yn dy lenwi.

3 Ac wrth ddyfroedd lawer, hâd Sihor, cynhaiaf yr afon *yw* ei chnwd hi: ſelly marchnadfa cenhedloedd yw hi.

4 Cywilyddia, Zidon: canys y môr, *ie* cryfder y môr a lefarodd, gan ddywedyd, Nid ymddygais, ac nid eſgorais, ni fegais wŷr ieuainge ychwaith, ac ni feithrinais forwynnion.

5 Megis wrth glywed ſôn am yr Aiphtiaid, yr ymofidiant wrth glywed ſôn am Tyrus.

6 Ewch troſodd i Tarſis; udwch, preſſwyl-wŷr yr ynys.

7 Ai hon yw eich *dinas* lawen chwi, yr hon y mae ei hynafiaeth er y dyddiau gynt? ei traed a'i dygant hi, i ymdaith † i bell.

† Heb. *o bell.*

8 Pwy a gynghorodd hyn yn erbyn Tyrus [b] goronog, yr hon *yr ydoedd* ei marchnatta-wŷr yn dywyſogion, a'i marſiand-wŷr yn bendefigion y ddaiar?

[b] Edr. Eze. 28. 2, 12.

9 ARGLWYDD y lluoedd a fwriadodd hyn, i ddifwyno balchder pob gogoniant, *ac* i ddirmygu holl bendefigion y ddaiar.

10 Dôs drwy dy wlâd fel afon, *6* ferch Tarſis: nid *oes* † nerth mwyach.

† Heb. *wregys.*

11 Eſtynnodd ei law ar y môr, dychrynnodd y teyrnaſoedd; gorchymynnodd yr ARGLWYDD ‡ am † *ddinas* y farſiandiaeth, ddinyſtrio ei chadernid.

‡ Neu, *yn erbyn.* † Heb. *Canaan.*

12 Ac eſe a ddywedodd, Ni chei orfoleddu mwyach, yr orthrymmedig forwŷn, merch Zidôn; cyſod, dôs i Chittim; yno ychwaith ni bydd llonyddwch.

13 Wele dîr y Caldeaid, nid oedd y bobl hyn *nes* i Aſſur ei ſylfaenu hi i drigolion yr anialwch: derchafaſant ei thyrau, cyſodaſant ei phalaſau; ac eſe a'i tynnodd hi i lawr.

14 Llongau Tarſis, udwch; canys anrheithiwyd eich nerth.

15 A'r dydd hwnnw yr anghofir Tyrus ddeng-mlhynedd a thrugain, megis dyddiau un brenin: ym mhen y deng-mlhynedd a thrugain † y cân Tyrus megis puttain.

† Heb. *y bydd i Tyrus megis cân puttain.*

16 Cymmer y delyn, amgylchyna 'r ddinas, ti buttain anghofiedig; cân gerdd yn dda; cân lawer fel i'th gofier.

Cyflawn. 3502

17 ¶ Ac ym mhen y deng-mlhynedd a thrugain yr ARGLWYDD a ymwêl â Thyrus, a hi a ddychwel at ei helw, ac a butteinia â holl deyrnaſoedd y byd ar wyneb y ddaiar.

[c] Zech. 14. 20, 21.

18 Yna y bydd ei marchnad a'i helw [c] yn ſancteiddrwydd i'r ARGLWYDD: ni thryſorir ac ni's cedwir: canys eiddo y rhai a drigant o flaen yr ARGLWYDD ſydd ei marſiandiaeth, i fwytta yn ddigonol, ac yn ddillad † parhaüs.

† Heb. *hîn.*

PEN. XXIV.

1 *Toſtur farnedigaethau Duw ar y wlâd.* 13 *Y llawen glodfora y gweddill Dduw.* 16 *Y derchafa Duw ei deyrnas yn ei farnedigaethau.*

VVEle yr ARGLWYDD yn gwneuthur y ddaiar yn wâg, ac yn ei difwyno hi; canys eſe a ddadymchwel ei hwyneb hi, ac a waſgar ei thrigolion.

2 Yna y bydd yr un ffunyd i'r bobl ac i'r [a] † offeiriad, i'r gwâs ac i'w feiſtr, i'r llawforwŷn ac i'w meiſtres, [b] i'r prynnydd ac i'r gwerthydd, i'r hwn a roddo ac i'r hwn a gymmero echwyn, i'r hwn a gymmero lôg ac i'r hwn a dalo lôg iddo.

[a] Hoſ. 4. 9. † Neu, *tywyſog.* [b] Ezec. 7. 12, 13.

3 Gan waghâu y gwagheïr, a chan yſpeilio 'r yſpeilir y wlâd; canys yr ARGLWYDD a lefarodd y gair hwn.

4 Galarodd *a* diflannodd y ddaiar, lleſgaodd *a* dadwinodd y byd, dihoenodd † pobl feilchion y ddaiar:

† Heb. *uchelder pobl y ddaiar.* [a] Ier. 4. 23.

5 [c] Y ddaiar hefyd a halogwyd tan ei phreſwyl-wŷr: canys troſeddaſant y cyfreithiau, newidiaſant y deddfau, diddymmaſant y cyfammod tragywyddol.

[c] Gen. 3. 17.

6 Am hynny melldith a yſſodd y tîr, a'r rhai oedd yn trigo ynddo a amrheithiwyd; am hynny preſſwyl-wŷr y tîr a loſgwyd, ac ychydig ddynion a adawyd.

7 [d] Galarodd y gwîn, lleſgaodd y win-wydden, y rhai llawen galon oll a riddfanaſant.

[d] Pſ. 17. 8. Joel 1. 10, 12.

8 Darfu llawenydd [e] y tympanau, peidiodd trwſt y gorfoledd-wŷr, darfu hyfrydwch y delyn.

[e] Ier. 7. 34. & 16. 9. & 25. 10. Eze. 26. 13. Hoſ. 2. 11.

9 Nid yfant wîn dan ganu; chwerw fydd dïod gref i'r rhai a'i hyfant.

10 Drylliwyd y ddinas wagedd; cauwyd pob tŷ, fel na ddeler i mewn.

11 *Y mae* lleſain am wîn yn yr heolydd; tywyllodd pob llawenydd, hyfrydwch y tîr a fudodd ymaith.

12 Yn y ddinas y gadawyd angyfannedd-rwydd, ag anrhaith hefyd y dryllir y pôrth.

13 ¶ Oblegid bydd o fewn y tîr, ynghanol y bobloedd, [f] megis eſgydwad oliwydden, *ac* fel grawn lloffa, pan ddarffo cynhaiaf y gwîn.

[f] Ft. 17. 6.

14 Hwy a dderchafant eu llêf, *ac* a ganant; o herwŷdd godidawgrwydd yr ARGLWYDD, bloeddiant o'r môr.

15 Am hynny gogoneddwch yr ARGLWYDD yn y ‡ dyffrynnoedd, enw ARGLWYDD Dduw Iſraël yn ynyſoedd y môr.

‡ Neu, *tân.*

16 ¶ O † eithafoedd y ddaiar y clywſom gaſ. niadau, *ſef* gogoniant i'r cyfiawn. A dywedais, † O fy nghulni, ô fy nghulni, gwae fi; y rhai anffyddlon a wnaethant yn anffyddlon, ïe gwnaeth yr anffyddlon o'r fath anffyddlonaf.

† Heb. *diſgyll.* † Heb. *cudd i mi, fradwyr fradwrus.*

17 [g] Dychryn, a ffôs, a magl *fydd* arnat, breſſwylydd y ddaiar.

[g] Ier. 48. 43. Lam. 3. 47. Amos 5. 18.

18 A'r hwn a ffŷ rhag trwſt y dychryn a ſyrth yn y ffôs; a'r hwn a gyfodo o ganol y ffôs a ddelir yn y fagl: o herwŷdd [h] ffeneſtri o'r uchelder a agorwyd, a [i] ſeiliau y ddaiar ſydd yn crynnu.

[h] Gen. 7. 11. [i] Pſ. 82. 5.

19 Gan ddryllio 'r ymddrylliodd y ddaiar, gan rwygo 'r ymrwygodd y ddaiar, gan ſymmud yr ymſymmudodd y ddaiar.

20 Y ddaiar [k] gan ſymmud a ymſymmud fel meddwŷn, ac a ymſigla megis bŵth; a'i chamwedd ſydd trwm arni; a hi a ſyrth ac ni chyfyd mwy.

[k] Pſ. 60. 2. Eſa. 24. 19.

21 Yr amſer hwnnw 'r ymwêl yr ARGLWYDD â llu 'r uchel, yr hwn ſydd yn yr uchelder, ac â brenhinoedd y ddaiar ar y ddaiar.

22 A chaſglir hwynt † fel y ceſglir carcharorion mewn daiar-dŷ, a hwy a garcherir mewn carchar, ac ym mhen llawer o ddyddiau ‡ yr ymwelir â hwynt.

† Heb. *a chaſglir carcharorion.* ‡ Neu, *y cwrdd.*

23 Yna [l] y lleuad a wrida, a'r haul a gywilyddia, pan deyrnaſo ARGLWYDD y lluoedd ym mynydd Sïon ac yn Jeruſalem, ac o flaen ei henuriaid ‡ *mewn* gogoniant.

[l] Eſa. 30. 26.

PEN. XXV.

1 *Y Prophwyd yn moliannu Duw am ei farnedigaethau,* 6 *Am ei ddoniau ymwared,* 9 *Ac am ei orfoleddus iechydwriaeth.*

O ARGLWYDD, fy Nuw ydwyt; derchafaf di, moliannaf dy enw; canys gwnaetnoſt ryrieddodau;

ſeddodau; *dy* gynghorion er yſtalm *ſydd* wirionedd *a* ſiccrwydd.

a Pen. 21. 9. & 25. 13. 2 Canys goſodaiſt [a] ddinas yn bentwrr, a thref gadarn yn garnedd; palas dieithriaid, fel na byddo ddinas; nid adeiledir hi byth.

3 Am hynny pobl nerthol a'th ogonedda, dinas y cenhedloedd ofnadwy a'th arſwyda:

4 Canys buoſt nerth i'r tlawd, a chadernid i'r anghenog yn ei gyſyngder, yn nodded rhag tymheſtl, yn gyſgod rhag gwrês, pan *oedd* gwŷnt y cedyrn fel tymheſtl *yn erbyn* mûr.

5 Fel gwrês mewn ſychder y daroſtyngi dwrwſ dieithriaid; *ſef* gwrês â chyſgod cwmmwl; daroſtyngir cangen yr ofnadwy.

Dih. 9. 2. Mat. 22. 4. 6 ¶ Ac [b] Arglwydd y lluoedd a wnâ i'r holl bobloedd yn y mynydd hwn wlêdd o baſgedigion, gwlêdd o loyw-wîn; *o* baſgedigion bretſion, *a* gloyw-wîn puredig.

Heb. ange. 7 Ac efe a †ddifa yn y mynydd hwn y gorchudd ſydd yn gorchuddio yr holl bobloedd, a'r llen yr hon a danwyd ar yr holl genhedloedd.

1 Cor. 15. 54. Iſa. 25. 8. 8 Efe [c] a lwngc angau mewn buddugoliaeth; a'r Arglwydd Dduw [d] a ſych ymaith ddagrau oddiar bob wyneb; ac efe a dynn ymaith warthrudd ei bobl oddiar yr holl ddaiar: canys yr Arglwydd a'i llefarodd.

9 ¶ A'r dydd hwnnw y dywedir, Wele dyma ein Duw ni; gobeithiaſom ynddo, ac efe a'n ceidw; dyma 'r Arglwydd; gobeithiaſom ynddo, gorfoleddwn a llawenychwn yn ei iechydwriaeth ef.

10 Canys llaw 'r Arglwydd a orphywys yn y mynydd hwn, a Moab a ‡ſethrir tano, fel ‡ſathru gwellt mewn tommen.

ddyrnir. Neu, dyrnu gwellt yn ddamcanab.

11 Ac efe a eſtyn ei ddwylo yn eu canol hwy, fel yr eſtyn noſiedydd *ei ddwylo* i noſio; ac efe a oſtwng eu balchder hwynt ynghŷd ag yſpail eu dwylo.

12 Felly y gogwydda, y goſtwng, *ac* y bwrw efe i lawr hyd y llwch [e] gadernid uchelder dy gaerau.

Pen. 26. 5.

PEN. XXVI.

1 *Cân yn annog i hyderu ar Dduw, 5 o herwŷdd ei farnedigaethau,* 12 *a'i ffafor i'w bobl.* 20 *Cyngor i ddiſgwil wrth Dduw.*

Pſ. 60. 18. Y Dydd hwnnw y cenir y gân hon yn nhîr Juda; Dinas gadarn *ſydd* i ni; [a] *Duw* a eſyd iechydwriaeth yn gaerau, ac yn rhagſur.

Pſal. 118. 20. 2 [b] Agorwch y pyrth, fel y dêl y genedl gyfiawn i mewn, yr hon a geidw wirionedd.

Neu, dduwch. 3 Ti a gedwi mewn tangneddyf †heddychol yr hwn ſydd a'i ſeddyl-ſryd *arnat ti*; am ei fod yn ymddiried ynot.

Heb. y wroſoedd. Iſa. 32. 4. 4 Ymddiriedwch yn yr Arglwydd byth; o herwŷdd yn yr Arglwydd Dduw *y mae* †cadernid tragywyddol.

Pſ. 25. 12. Iſa. 19. 5 ¶ Canys efe a oſtwng breſſwyl-wŷr yr uchelder, [c] tref uchel a oſtwng efe: efe a'i daroſtwng hi i'r llawr, ac a'i bwrw hi i'r llwch.

6 Troed a'i ſathr hi, *ſef* traed y trueniaid, a chamrau y tlodion.

7 Uniondeb *yw* llwybr y cyfiawn; tydi yr uniawn wyt yn pwyſo ffordd y cyfiawn.

8 *Ar* [d] lwybr dy farnedigaethau heſyd i'th ddiſgwiliaſom, Arglwydd; dymuniad *ein* henaid *ſydd* at dy enw, ac at dy goffadwriaeth. d Pen. 64. 5.

9 [e] A'm henaid i'th ddymunais liw nôs; â'm hyſpryd heſyd o'm mewn i'th foreu-geiſiaf: canys preſſwyl-wŷr y byd a ddyſgant gyfiawnder, pan fyddo dy farnedigaethau ar y ddaiar. e Can. 3. 1.

10 [f] Gwneler cymwynas â'r annuwiol, etto ni ddyſg efe gyfiawnder; yn [g] nhîr uniondeb y gwnâ ar gam, ac ni wêl uchelder yr Arglwydd. f Preg. 8. 11. g Pſ. 143. 10.

11 [h] Ni welant, Arglwydd, pan ddercheſer dy law: eithr cânt weled, a chywilyddiant am eu heiddigedd ‡*wrth y* bobl; ïe tân dy elynnion a'i hyſſa hwynt. h Job 34. 23. Pſal. 28. 5. Pen. 5. 12. ‡ Neu, *na-ag ar dy bobl.*

12 ¶ Arglwydd, ti a drefni i ni heddwch; canys ti heſyd a wnaethoſt ein holl weithredoedd ‡ynom ni. ‡ *Troſom ni.*

13 O Arglwydd ein Duw, [i] arglwyddi *eraill* heb dy law di a arglwyddiaethaſant arnom ni; yn unig trwŏt ti y coffawn dy enw. i 2 Chr. 12. 8.

14 Meirw ydynt, ni byddant fyw; ymadawſant, ni chyfodant; am hynny y goſwyaiſt a difethaiſt hwynt, dinyſtriaiſt heſyd bob coffa am danynt.

15 [k] Chwanegaiſt ar y genedl, ô Arglwydd, 'chwanegaiſt ar y genedl; ti a ogoneddwyd; ti a'i ſymudaſit ym-mhell i holl gyrrau y ddaiar.

16 Mewn adſyd, Arglwydd, yr ymwelſant â thi, tywalltaſant ‡weddi pan *oedd* dy goſpedigaeth arnynt. ‡ Neu, *ddirgel ymadrodd.*

17 Fel y gofidia *ac* y gwaedda [k] gwraig feichiog dan ei gwewyr, *pan* fyddo agos i eſgor; felly 'r oeddem o'th flaen di, Arglwydd. k Ioſ 16 21.

18 Beichiogaſom, gofidiaſom, oeddym fel ped eſgorem ar wŷnt; ni wnaethom ymwared ar y ddaiar, a phreſſwyl-wŷr y byd ni ſyrthiaſant.

19 [l] Dy feirw a fyddant byw, *fel* fy nghorph i yr adgyfodant. Deffrowch, a chenwch, preſſwyl-wŷr y llwch: canys dy wlith *ſydd fel* gwlith llyſiau, a'r ddaiar a fwrw y meirw allan. l Ezec. 37. 1, &c.

20 ¶ Tyred, fy mhobl, dôs i'th 'ſtafelloedd, a chau dy ddryſau arnat: llecha megis [m] ennyd bach, hyd onid elo y llîd heibio. m Pſa. 30. 5. Pſ. 54. 7, 8. 2 Cor. 4. 17.

21 Canys wele 'r Arglwydd [n] yn dyfod allan o'i fangre, i ymweled ag anwiredd preſſwyl-wŷr y ddaiar: a'r ddaiar a ddatcuddia ei gwaed, ac ni chuddia mwyach ei lladdedigion. n Mic. 1. 3.

PEN. XXVII.

1 *Gofal Duw tros ei winllan.* 7 *Y mae rhagor rhwng ei geryddon ef a'i farnedigaethau.* 12 *Eglwys yr Iuddewon a'r Cenhedloedd.*

Y Dydd hwnnw yr ymwêl yr Arglwydd â' gleddyf caled, mawr, a chadarn, â Leſiathan y ſarph hîr-braſſ, ïe â Leſiathan y ſarph dorchog; ac efe a ladd [a] y ddraig ſydd yn y môr. a Pen. 51. 9. Ezc. 29. 3. & 32. 2.

2 Yn y dydd hwnnw [b] cenwch iddi, Gwinllan y gwîn coch. b Pen. 5. 1.

3 Myfi 'r Arglwydd a'i ceidw; ar *bob* moment y dyfrhâf hi: cadwaf hi nôs a dydd, rhag i neb ei drygu.

4 Nid *oes* lidiawgrwydd ynoſ: pwy â oſodai fieri a drain yn ſy erbyn mewn rhyfel? myfi a ‡ awn trwyddynt, mi a'i lloſgwn hwynt ynghŷd.

‡ Neu, *g rddwn yn eu herbyn.*

c Job 22.21. 5 Neu ymafled yn fy nerth i, fel [c] y gwnelo heddwch â mi, *ac* efe a wnâ heddwch â mi.

6 Efe a wnâ i hiliogaeth Jacob wreiddio; Iſraël a flodeua, ac a flaen-dardda; a hwy a lanwant wyneb y byd â chnwd.

† Heb. *yn ôl dyrnod y rhai a darawſai, &c.*

7 ¶ A darawödd efe ef † fel y tarawödd y rhai a'i tarawſai ef? a laddwyd ef fel lladdfa ei laddedigion ef?

d Job 23. 6. Jer. 10. 24. & 30. 11. & 46. 28. 1 Cor. 10. 13.

8 [d] Wrth feſſur, pan ‡ êl allan, yr ymddadleu ag ef: y mae yn attal ei wŷnt garw ar ddydd dwyrein-wŷnt.

‡ Neu, *anſonych ef allan.*

9 Am hynny trwy hyn y glanheir anwiredd Jacob; ac dyma 'r holl ffrwyth, tynnu ymaith ei bechod: pan wnelo efe holl gerrig yr allor fel cerrig calch briwedig, ni ſaif y llwyni na'r ‡ delwau.

‡ Neu, *haul-ddelwau.*

10 Etto y ddinas gadarn *ſydd* unig, a'r annedd wedi ei adel, a'i wrthod megis yn anialwch: yno y pawr y llô, ac y gorwedd, ac y diſa ei blagur hi.

11 Pan wywo ei brîg hi, hwy a dorrir: e Deu. 32. 28 Pen. 1. 3. gwragedd a ddaw, ac a'i lloſgant hi; canys [e] nid pobl ddeallgar ydynt: am hynny 'r hwn a'i gwnaeth ni thoſturia wrthynt, a'r hwn a'i lluniodd ni thrugarhâ wrthynt.

12 ¶ A'r dydd hwnnw y bydd i'r ARGLWYDD ddyrnu, o ffrŵd yr afon hyd afon yr Aipht: a chwi meibion Iſraël a geſglir bob yn un ac un.

13 Ac yn y dydd hwnnw 'r udcenir ag udcorn mawr; yna y daw y rhai ar ddarfod am danynt yn nhîr Aſſyria, a'r rhai a waſgarwyd yn nhîr yr Aipht, ac a addolant yr ARGLWYDD yn y mynydd ſanctaidd yn Jeruſalem.

PEN. XXVIII.

1 Y Prophwyd yn bygwth Ephraïm am eu balchder a'i meddw-dod. 5 Y gweddill a ddercheſir yn nheyrnas Chriſt. 7 Y mae yn argyoeddi eu hamryfuſedd hwy, 9 a'i drwg athrylith i ddyſgu, 15 a'i diofalwch. 16 Addewid o Griſt, y ſail ſicr. 18 Y profir eu diofalwch hwy. 23 Eu hannog hwy i yſtyried pwyllog ragluniaeth Duw.

a Ad. 3. GWae [a] goron balchder, meddwon Ephraïm; b Ad. 4. yr hwn y mae [b] ardderchawgrwydd ei ogoniant yn flodeuyn diflannedig, yr hwn *ſydd* ar ben y dyffrynnoedd breiſion, y rhai a † orchfygwyd gan wîn.

† Heb. *a orchfygwyd.*

2 Wele un grymmus a nerthol ſydd gan yr Arglwydd, fel tymheſtl cenllyſg, *neu* gorwŷnt dinyſtriol, fel llifeiriant dyfroedd mawrion yn lliſo troſodd, yr hwn a fwrw i lawr â llaw.

† Heb. *a orchfygwyd.*

3 † Tan draed y ſethrir coron balchder, meddwon Ephraïm:

4 Ac ardderchawgrwydd ei ogoniant, yr hwn *ſydd* ar ben y dyffrŷn brâs, ſydd blodeuyn diflannedig, megis ffigyſen gynnar cyn yr hâf, yr hon *pan* welo 'r hwn a edrycho arni, efe a'i llwngc hi, a hi etto yn ei law.

5 ¶ Yn y dydd hwnnw y bydd ARGLWYDD y lluoedd yn goron ardderchawgrwydd, ac yn goron gogoniant i weddill ei bobl;

6 Ac yn yſpryd barn i'r hwn a eiſteddo ar farn, ac yn gadernid *i'r* rhai a ddychwelant y rhyfel i'r porth.

c Dih. 20. 1. Hoſ. 4. 11. 7 ¶ Ac er hynny hwy [c] a gyfeiliornaſant drwy wîn, ac a amryfuſaſant drwy ddiod gadarn: [d] yr offeiriad a'r prophwyd a gyfeiliornaſant drwy ddiod gadarn, diſawyd hwy gan wîn, cyfeiliornaſant trwy ddiod gadarn, amryfuſaſant mewn gweledigaeth, tramgwyddaſant *mewn* barn.

d Pen. 56. 10, 12.

8 Canys y byrddau oll ſydd lawn o chwdfa, *a* budreddi, heb le *glân.*

9 ¶ I bwy y dyſg efe wybodaeth? ac i bwy y pâr efe ddeall yr hyn a glywo? i'r rhai a ddiddyfnwyd oddiwrth laeth, y rhai a dynnwyd oddiwrth y bronnau.

‡ Neu, *rioddwyd.* 10 Canys ‡ *rhoddir* gorchymyn ar orchymyn, gorchymyn ar orchymyn; llin ar lin, llin ar lin; ychydig yma, *ac* ychydig accw.

e 1 Cor. 14. 21. † Heb. *gwefus.* ‡ Neu, *lieſoedd.* 11 Canys [e] â bloeſgni † gwefuſau, ac â thafod-iaith ddieithr y ‡ llefara efe wrth y bobl hyn.

12 Y rhai y dywedodd efe wrthynt, Dyma orphywyſdra, gadewch i'r deffygiol orphywyſo, a dyma eſmwythder; ond ni fynnent wrando.

13 Eithr gair yr ARGLWYDD oedd iddynt yn orchymyn ar orchymyn, yn orchymyn ar orchymyn; yn llin ar lin, yn llin ar lin; ychydig yma, *ac* ychydig accw; fel yr elent ac y ſyrthient yn ôl, ac y dryllier, ac y magler, ac y dalier hwynt.

14 ¶ Am hynny gwrandewch air yr ARGLWYDD, ddynion gwatwarus, llywodraeth-wŷr y bobl hyn, y rhai *ſydd* yn Jeruſalem.

15 Am i chwi ddywedyd, Gwnaethom ammod ag angau, ac ag uffern y gwnaethom gyngrair; pan ddêl ffrewyll lifeiriol, ni ddaw attom ni: canys goſodaſom ein gobaith *ar* gelwŷdd, a than ffalſder y llechaſom.

16 ¶ Am hynny, fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW, [f] Wele fi yn ſylfaenu maen yn Sion, maen profedig, congl-faen gwerthfawr, ſylfaen ſafadwy; ni fryſſia 'r hwn a gredo.

f Pſ. 118. 22. Mat. 21. 42. Act. 4. 11. Rhuf. 9. 33. & 10. 11. Eph. 2. 20. 1 Pedr. 2. 6, 7, 8.

17 Ac mi a oſodaf farn wrth linyn, a chyfiawnder wrth bwys; y cenllyſg a yſguba [g] noddfa celwŷdd, a'r dyfroedd a foddant y lloches.

g Act. 15.

18 ¶ A diddymmir eich ammod ag angau, a'ch cyngrair ag uffern ni ſaif; pan ddêl y ffrewyll lifeiriol, byddwch yn ſathrſa iddi.

19 O'r amſer y delo y cymmer chwi: canys daw bob boreu, ddydd a nôs; a blinder yn unig ſydd ‡ *i* beri deall yr hyn a glywir.

‡ Neu, *pan fara ei ymwared.*

20 Canys byrrach yw 'r gwely nag *y galler* ymeſtyn *ynddo*; cûl yw'r cwrlid i ymdroi ynddo.

21 Canys yr ARGLWYDD a gyſyd megis ymmynydd [h] Perazim, efe a ddigia megis ynglyn [i] Gibeon, i wneuthur ei waith, ei ddieithr waith; ac i wneuthur ei weithred, ei ddieithr weithred.

h 2 Sa. 5. 20. 1 Cor. 14. 22. i Joſ. 10. 12. 2 Sam. 5. 25. 1 Chro. 14. 16.

22 Ac yn awr na watworwch, rhag cadarnhau eich rhwymau: canys clywais [k] *ſod* darfodedigaeth derfynol oddiwrth Arglwydd DDUW 'r lluoedd ar yr holl dîr.

k Pen. 10. 22, 23.

23 ¶ Clywch

23 ¶ Clywch, a gwrandewch ſy llais; yſtyriwch, a gwrandewch ſy lleferydd.

24 Ydyw yr arddwr yn aredig ar hŷd y dydd i hau? ydyw ef yn agoryd, ac yn llyfnu ei dîr?

25 Onid wedi iddo lyfnhau ei wyneb, y tana efe y ffacpys, ac y gwaſgar y cwmin, ac y bwrw ‡ y gwenith ardderchawg, a'r haidd nodedig, a'r rhŷg *yn* ei † gyfle?

26 ‡ Canys ei Dduw a'i hyfforddia ef mewn ſynwyr, ac a'i dyſg ef.

27 Canys nid ag ôg y dyrnir ffacpys, ac *ni* throir olwyn men ar gwmin; eithr dyrnir ffacpys â ffonn, a chwmin â gwialen.

28 *Yd* bara a felir; ond gan ddyrnu ni ddwrn y dyrn-ŵr ef yn waſtadol, ac ni yſſiga ef ag olwyn ei fenn, ac nis mâl ef â'i wŷr meirch.

29 Hyn hefyd a ddaw oddiwrth ARGLWYDD y lluoedd, yr hwn ſydd [i] ryfedd yn ei gyngor, *ac* ardderchog yn ei waith.

PEN. XXIX.

1 Gorthrwm farnedigaeth Duw ar Iſraël. 7 Na ddigonir ei gelynnion hi. 9 Anneallgarwch, 13 a rhagrith yr Juddewon. 18 Addaw ſanctteiddio y duwiol.

GWae ‡ Ariel, Ariel, y ddinas y trigodd Dafydd *ynddi*: 'chwanegwch flwyddyn at flwyddyn; † lladdant ebyrth.

2 Etto mi a gyſyngaf ar Ariel, a bydd galar, a griddfan; a hi a fydd i mi fel Ariel.

3 A gwerſyllaf yn grwn i'th erbyn, ac a warchaeaf i'th erbyn *mewn* gwarch-dŵr, ac a gyfodaf wrth-glawdd yn dy erbyn.

4 A thi a oſtyngir, o'r ddaiar y lleferi, ac o'r llwch y bydd iſſel dy lefarydd; dy lais fydd hefyd o'r ddaiar fel *llais* ſwyn-ŵr, a'th ymadrodd a huſtyng o'r llwch.

5 A thyrfa dy ddieithriaid fydd fel llwch mân, a thyrfa y cedyrn [a] fel peiſwŷn yn myned heibio; ïe, bydd [b] yn ddiſymmwth ddiattreg.

6 Oddiwrth ARGLWYDD y lluoedd y gofwyir drwy daranau, a thrwy ddaiar-gryn, a thwrwf mawr; *trwy* gorwŷnt, a thymeſtl, a fflam dân yſſol.

7 ¶ Yna y bydd tyrfa 'r holl genhedloedd, y rhai a ryfelant yn erbyn Ariel, fel breuddwyd gweledigaeth nôs, ſef y rhai oll a ymladdant yn ei herbyn hi a'i hamddeffynfa, ac a warchânt arni.

8 Ïe bydd, megis newynog a freuddwydio, ac wele ef yn bwytta; a phan ddeffrô, gwâg ſydd ei enaid: ac megis y ſychedig a freuddwydio, ac wele ef yn yfed; a phan ddeffrô, wele ef yn ddeffygiol, a'i enaid yn chwennych *diod:* felly y bydd tyrfa yr holl genhedloedd a lueddant yn erbyn mynydd Sion.

9 ¶ Arefwch, a rhyfeddwch; bloeddiwch, a gwaeddwch: [c] meddwaſant, ac nid *trwy* wîn; penfeddwaſant, ac nid *trwy* ddiod gadarn.

10 Canys [d] tywalltodd yr ARGLWYDD arnoch yſpryd trym-gwſg, ac a gauodd eich llygaid chwi: eich prophwydi, a'ch pennaethiaid, [e] y gweledyddion a orchguddiodd efe.

11 A gweledigaeth pob un *o honynt* ſydd i chwi fel geiriau ‡ llyfr [f] ſeliedig, yr hwn *o's* rhoddant ef at *un* a fedr *ar* lyfr, gan ddywedyd, Darllain hwn, attolwg: yna y dywed, Ni allaf; canys ſeliwyd ef.

12 O's rhoddir y llyfr at yr hwn ni fedr *ar* lyfr, gan ddywedyd, Darllen hwn, attolwg: yna y dywed, Ni fedraf *ar* lyfr.

13 ¶ Am hynny y dywedodd yr Arglwydd, [g] O herwŷdd bod y bobl hyn yn neſſau attaf â'i genau, ac yn fy anrhydeddu â'i gwefuſau, a phellhau eu calon oddiwrthyf, a bod eu hofn tuag attafi wedi ei ddyſgu allan o athrawiaeth dynion;

14 Am hynny wele fi yn † myned rhagof; i wneuthur yn rhyfedd ym myſg y bobl hyn, *ſef* gwrthiau a rhyfeddod: [h] canys difethir doethineb eu doethion hwynt, a deall eu rhai deallgar hwynt a ymguddia.

15 [i] Gwae y rhai a ddyfn-geiſiant, i guddio *eu* cyngor oddiwrth yr ARGLWYDD; ac y mae eu gweithredoedd mewn tywyllwch, ac [k] a ddywedant, [l] Pwy a'n gwêl ni? a phwy a'n hedwyn?

16 Dïau fel clai crochenydd y cyfrifir eich troſeydd chwi. Canys a ddywed [m] y gwaith am y gweithydd, Ni 'm gwnaeth i? neu a ddywed y peth a luniwyd am yr hwn a'i lluniodd, Nid yw ddeallus?

17 Onid ychydig bach fydd etto hyd oni throir [n] Libanus yn ddol-dir, a'r dol-dir a gyfrifir yn goed?

18 ¶ [o] A'r dydd hwnnw, y rhai byddar a glywant eiriau y llyfr, a llygaid y deillion a welant allan o niwl a thywyllwch.

19 A'r rhai llariaidd a 'chwanegant lawenychu yn yr ARGLWYDD; a'r dynion tlodion a ymhyfrydant yn Sanct Iſraël.

20 Canys darfu am yr ofnadwy, a difethwyd y gwatwarus, a'r rhai oll a wiliant am anwiredd a dorrir ymaith:

21 Y rhai a wnânt ddyn yn droſeddŵr o herwŷdd gair, ac [p] a oſodant faglau i'r hwn a geryddo yn y porth, ac a wnânt i'r cyfiawn wyro am beth coeg.

22 Am hynny, fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, yr hwn a waredodd Abraham, am dŷ Jacob, Weithian ni chywilyddir Jacob, ac ni laſſâ ei wyneb ef.

23 Eithr pan welo efe ei feibion, [q] gwaith fy nwylo o'i fewn, hwy a ſanctteiddiant fy enw, ïe ſanctteiddiant Sanct Jacob, ac a ofnant Dduw Iſraël.

24 A'r rhai cyfeiliornus o yſpryd a † ddyſgant ddeall, a'r grwgnach-wŷr a ddyſgant addyſg.

PEN. XXX.

1 Y Prophwyd yn bygwth y bobl am hyderu ar yr Aipht, 8 ac am ddiyſtyru gair Duw. 18 Trugareddau Duw i'w Eglwys. 27 Digofaint Duw, a llawenydd y bobl am ddinyſtr Aſſyria.

GWae 'r meibion cyndyn, medd yr ARGLWYDD, [a] a gymmerant gyngor, ond nid gennyf fi; ac a orchguddiant â gorchudd, ac nid o'm Hyſpryd i, i 'chwanegu pechod ar bechod:

2 [b] Y

‡ Neu, *lyſiyr.*
[f] Pen. 8. 16. Dat. 5. 1,7.
[g] Eze. 33. 31. Mat. 15. 8. Mar. 7. 6.
† Heb. *'chwanegu.*
[h] Jer. 49. 7. Obad. 8. 1 Cor. 1. 19.
[i] Pen. 30. 1.
[k] Pſal. 94. 7.
[l] Eccl. 23. 18
[m] Pen. 45. 9.
[n] Pé. 32. 15.
[o] Pen. 35. 5.
[p] Am. 5. 10.
[q] Pé. 19. 23. Eph. 2. 10.
† Heb. *fedrant.*
[a] Pé. 29. 15.

2 [b]Y rhai ſydd yn myned i ddiſgyn i'r Aipht, ([c]heb ymofyn â mi,) i ymnerthu yn nerth Pharao, ac i ymddiried ynghyſgod yr Aipht.

3 Am hynny [d]y bydd nerth Pharao yn gywilydd i chwi, a'r ymddiried ynghyſgôd yr Aipht yn wradwydd.

4 Canys bu ei dywyſogion yn Zoan, a'i gennadon a ddaethant i Hanes.

5 [e]Hwynt oll a gywilyddiwyd o herwŷdd y bobl ni fuddia iddynt, ni *byddant* yn gynnorthwy nac yn lleſſâd, eithr yn warth, ac yn wradwydd.

6 [f]Baich anifeiliaid y dehau: i dîr cyſtudd ac ing, *lle y daw* o honynt yr hên lew a'r llew ieuangc, y wiber a'r ſarph danllyd hedegog, y dygant eu golud ar gefnau aſſynnod, a'i try ſſorau ar gefnau camelod, at bobl ni wnâ lês.

7 Canys yn ddilês ac yn ofer y cynnorthwya yr Aiphtiaid: am hynny y lleſais arni, [g]Eu nerth hwynt *yw* aros yn llonydd.

8 ¶ Dôs yn awr, [h]ysgrifenna hyn mewn llech ger eu bron hwynt, ac ysgrifenna mewn llyfr, fel y byddo hyd y dydd diweddaf yn oes oeſoedd:

9 Mai [i]pobl wrthryfelgar yw y rhai hyn, plant celwyddog, plant ni fynnant wrando cyfraith yr ARGLWYDD:

10 [k]Y rhai a ddywedant wrth y gweledyddion, Na welwch; ac wrth y prophwŷdi, Na phrophwydwch i ni bethau union, [l]treuthwch i ni weniaith, prophwydwch i ni ſiomedigaeth:

11 Ciliwch o'r ffordd; ciliwch o'r llwybr; perwch i Sanct Iſraël beidio â ni.

12 Am hynny fel hyn y dywed Sanct Iſraël, Am wrthod o honoch y gair hwn, ac ymddiried o honoch mewn ‡twyll a cham, a phwyſo ar hynny;

13 Am hynny y bydd yr anwiredd hyn i chwi, [m]fel rhwygiad chwyddedig, mewn mûr uchel ar ſyrthio, yr hwn y daw ei ddrylliad [n]yn ddiſymmwth heb attreg.

14 Canys [o]eſe a'i dryllia hi, fel dryllio †lleſtr crochenydd, gan guro heb arbed; fel na chaffer ym myſg ei darnau gragen i gymmeryd tân o'r aelwyd, nac i godi dwfr o'r ffôs.

15 Canys fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW, Sanct Iſraël, [p]Drwy ddychwelyd a gorphywys y byddwch gadwedig, mewn llonyddwch a gobaith y bydd eich cadernid; ond ni fynnech.

16 Eithr dywedaſoch, Nid *felly*; canys ni a ffown ar feirch; am hynny y ffowch: a marchogwn ar *feirch* buain; am hynny y bydd buan y rhai a'ch erlidio.

17 [q]Mil *a ffŷ* wrth gerydd un; ac wrth gerydd pump y ffowch; hyd oni'ch gadawër megis hwyl-bren ar ben mynydd, ac fel baner ar fryn.

18 ¶ Ac am hynny y diſgwil yr ARGLWYDD i drugarhau wrthych, ïe am hynny 'r ymddercha i doſturio wrthych; canys Duw cyfiawnder *yw* 'r ARGLWYDD. [r]Gwŷn eu byd y rhai oll a ddiſgwiliant wrtho.

19 Canys y bobl a drîg yn Sïon o fewn Jeruſalem: gan wylo nid wyli; gan drugarhau efe a drugarhâ wrthyt; wrth lef dy waedd, pan ei clywo, efe a'th atteb di.

20 A'r Arglwydd a rydd i chwi [f]fara ing, a dwfr gorthrymder, ond ni chornelir dy athrawön mwy, eithr dy lygaid fyddant yn gweled dy athrawön.

21 A'th gluſtiau a glywant air o'th ôl, yn dywedyd, Dyma 'r ffordd, rhodiwch ynddi, pan [t]bwyſoch ar y llaw ddehau, neu pan bwyſoch ar y llaw aſſwy.

22 [u]Yna 'r halogwch ball †dy gerf-ddelwarian, ac Ephod dy dawdd-ddelw aur; gwaſgeri hwynt fel cadach mis-glwyf, â dywedi wrthynt, Dôs ymaith.

23 Ac efe a rydd law i'th hâd pan hauech dy dîr, a bara cnwd y ddaiar, ac efe a fydd yn dew ac yn aml: a'r dydd hwnnw y pawr dy anifeiliaid mewn porfa helaeth.

24 Dy ychen hefyd a'th aſſynnod, y rhai a lafuriant y tîr, a borant ebran ‡pur, yr hwn a nithiwyd â gwyntill ac â gogr.

25 Bydd hefyd [x]ar bob mynydd uchel, ac ar bob bryn derchafedig, afonydd a ffrydau dyfroedd, yn nydd y lladdfa fawr, pan ſyrthio y tyrau.

26 A bydd llewŷrch y lleuad fel llewŷrch yr haul, a llewŷrch yr haul fydd ſaith mwy, megis llewŷrch ſaith niwrnod, yn y dydd y rhwyma yr ARGLWYDD friw ei bobl, ac yr iachao archoll eu dyrnod hwynt.

27 ¶ Wele enw 'r ARGLWYDD yn dyfod o bell, yn lloſgi gan ei ddigofaint ef, ‡a'i faich ſydd drwm; ei wefuſau a lanwyd o ddigter, a'i dafod *ſydd* megis tân yſſol.

28 Ei anadl hefyd megis afon lifeiriol [y]a gyrraedd hyd hanner y gwddf, i nithio y cenhedloedd â gogr oferedd; a bydd [z]ffrwyn yngenau 'r bobloedd, yn eu gyrru ar gyfeiliorn.

29 Y gân fydd gennych megis y noſ-waith [a]y ſancteiddir uchel-wŷl; a llawenydd calon, megis pan elo un â phibell i fyned i fynydd yr ARGLWYDD, at †gadarn yr Iſraël.

30 A'r ARGLWYDD a wnâ glywed ardderchawgrwydd ei lais, ac a ddengys ddiſgyniad ei fraich, mewn digter llidiog, ac â fflam dân yſſol, â gwaſgarfa, ac â thymeſtl, ac â cherrig cenllyſg.

31 Canys [b]â llais yr ARGLWYDD y deſtrywir Aſſur, [c]*yr hwn* a darawai â'r wialen.

32 †A pha le bynnag yr elo y wialen ddïyſgog, yr hon a ‡eſyd yr ARGLWYDD arno ef, gyd-a thympanau a thelynau y bydd: ac â rhyfel tôſt yr ymladd efe yn ei erbyn.

33 Canys darparwyd Tophet er doe, ïe parottöwyd hi i'r brenin: efe a'i dyfnhaodd hi, *ac* a'i ehengodd: ei chynneuad *ſydd* dân a choed lawer; anadl yr ARGLWYDD, megis afon o frwmſtan, ſydd yn ei hennyn hi.

PEN. XXXI.

1 *Y prophwyd yn dangos melldigedig ynfydrwydd y bobl, yn hyderu ar yr Aipht, ac yn ymwrthod â Duw.* 6 *Y mae yn annog i edifarhau:* 8 *Ac yn dangos cwymp Aſſyria.*

GWae y rhai [a]a ddiſgynnent i'r Aipht am gynnorthwy, ac [b]a ymddiriedant mewn meirch, ac a hyderant ar gerbydau, am eu *bod*

yn

[b] Pen.31.1.
[c] Nu.27.21. Joſ.9.14. 1 Bre.12.7. Jer. 21.2. & 42.1, 20.
[d] Jer.37.5,7.
[e] Jer. 2.36.
[f] Pen. 57.9. Hoſ. 8.9. & 12. 1.
[g] Pen.7.4. Ad. 15.
[h] Hab 2.2.
[i] Deu. 32. 20. Pen. 1.4.
[k] Jer 11.21. Am.2.12. & 7. 13. Mic. 2.6.
[l] Mic. 2.11.
[m] Pſa.62.3.
[n] Pen.29.5.
[o] Jer.19.11. † Heb. *coffrel.*
[p] Ad. 7.
[q] Lef. 26.8. Deu 28.25. & 32.30.
[r] Pſa. 2. & 34. 8. & 84. 12. Jer. 17. 7.
‡ Neu, *trais.*
[s] 1 Bren 22. 27.
‡ Neu, *blaſſu.* Heb. *leſenny.*
[x] Pen.2.14. 15.
‡ Neu, *teſtyn ſyſg.*
[y] Pen.11.
[z] Pſ. 32.9.
[a] Pſa. 44.
† Heb. *graig Iſra.* Deu. 32.
† Heb. *A phob myna. diad y w len, &c.*
‡ Heb. *yr Arg. iddi erſyn wyr arno.*
[a] Pen.30. Ezc. 17. 15.
[b] Pſa. 20.

yn aml; ac ar wŷr meirch, am eu bod yn nerthol iawn: ond nid edrychant am Sanct Iſraël, ac ni cheiſiant yr ARGLWYDD.

2 Etto y mae efe yn ddoeth, ac a ddaw â choſpedigaeth, ac ni † eilw ei air yn ôl; eithr cyfyd yn erbyn tŷ y rhai drygionus, ac yn erbyn cynnorthwy y rhai a weithredant anwiredd.

3 Yr Aiphtiaid hefyd *ydynt* ddynion, ac nid Duw; a'i meirch yn gnawd, ac nid yn yſpryd. Pan eſtynno 'r ARGLWYDD ei law, yna y ſyrth y cynnorthwy-wŷr, ac y cwŷmp y cynnorthwyedig, a hwynt oll a gyd-ballant.

4 Canys fel hyn y dywedodd yr ARGLWYDD wrthyf, Megis y rhua hên lew a'r llew ieuangc ar ei 'ſglyfaeth, yr hwn er galw lliaws o fugeiliaid yn ei erbyn, ni ddychryn rhag eu llef hwynt, ac nid ymoſtwng er eu ‡ twrwf hwynt: felly y diſgyn ARGLWYDD y lluoedd i ryfela troſ ſynydd Sion, a thros ei fryn ef.

5 [c] Megis adar yn ehedeg, felly 'r ymddiffyn ARGLWYDD y lluoedd Jeruſalem; [d] gan ymddiffyn a gwared, gan baſſio heibio ac achub.

6 ¶ Dychwelwch at yr hwn [e] y llwyr-giliodd meibion Iſraël oddïwrtho.

7 O herwŷdd yn y dydd hwnnw, [f] gwrthodant bob un † ei eulynnod arian, a'i eulynnod aur, y rhai a wnaeth eich dwylo eich hun yn bechod i chwi.

8 ¶ A'r Aſſyriad a ſyrth trwy gleddyf, [g] nid eiddo gŵr grymmus; a chleddyf, nid eiddo dyn gwael, a'i difa ef: ac efe a ffŷ ‡ rhag y cleddyf, a'i wŷr ieuaingc a fyddant tan drêth.

9 ‡ Ac [h] efe a â i'w graig rhag ofn; a'i dywyſogion a ofnant rhag y faner, medd yr ARGLWYDD, yr hwn y mae ei dân yn Sïon, a'i ffwrn yn Jeruſalem.

PEN. XXXII.

1 *Bendithion teyrnas Chriſt.* 9 *Rhagddangos diſrod;* 15 *Ac addaw adnewyddiad yn ôl hynny.*

WEle, [a] brenin a deyrnaſa mewn cyfiawnder, a thywyſogion a lywodraethant mewn barn.

2 A gŵr fydd megis yn ymguddfa *rhag* y gwŷnt, ac yn lloches *rhag* y dymheſtl; megis afonydd dyfroedd mewn ſych-dîr, megis cyſgod craig † fawr mewn tîr ‡ ſychedig.

3 Yna [b] llygaid y rhai a welant ni chauir, a chluſtiau y rhai a glywant a wrandawânt.

4 Calon y rhai ehud hefyd a ddeall wybodaeth, a thafod y rhai bloeſc a bryſſura lefaru yn ‡ eglur.

5 Ni elwir mwy y coeg-ddyn yn ſonheddig, ac ni ddywedir am y cybydd, Hael *yw*.

6 Canys coegwr a draetha goegni, a'i galon a wnâ anwiredd, i ragrithio, ac i draethu amryfuſedd yn erbyn yr ARGLWYDD, i ddiddymmu enaid y newynog; ac efe a wnâ i ddïod y ſychedig ballu.

7 Arfau y cybydd *ſydd* ddrygionus: efe a ddychymyg ddichellion i ddifwyno y trueniaid trwy ymadroddion gau; pan draetho ‡ yr anghenus yr union.

8 Ond yr hael a ddychymyg haelioni; ac ar haelioni y ‡ ſaif efe. ‡ Neu, *y ſiccrheir.*

9 ¶ Cyſodwch, wragedd diwaith; clywch fy llais: gwrandewch fy ymadrodd, ferched dïofal.

10 ‡ Dyddiau gyd-a blwyddyn y trallodir chwi, wragedd difraw: canys darfu y cynhaiaf gwîn, ni ddaw cynnull. ‡ *Dyddiau a blynyddoedd lawer.*

11 Ofnwch, rai difraw; dychrynnwch, rai dïofal: ymddïoſgwch, ac ymnoethwch, a gwregyſwch *ſach-liain* am eich lwynau.

12 Galarant am y tethau, am y meuſydd hyfryd, am y win-wydden ffrwythlon.

13 [c] Cyfyd drain a mieri ar dîr fy mhobl, ïe ‡ ar bob tŷ llawenydd *yn* [d] *y* ddinas hyfryd. [c] Pſ. 34.13. Hoſ. 9.6. ‡ Neu, *yn* lloſgi *pob ty &c.* [d] Pen. 22.2.

14 Canys y palaſau a wrthodir, lluoſogrwydd y ddinas a adewir, yr amddeffynfeydd a'r tyrau fyddant yn ogfeydd hyd byth, yn hyfrydwch aſſynnod gwylltion, yn borfa diadellau;

15 Hyd [e] oni thywallter arnom yr yſpryd o'r uchelder, a bod [f] yr anialwch yn ddol-dîr, a chyfrif y dol-dîr yn goed-tîr. [e] Pſ. 104.30. [f] Pſ. 29.17. & 35.2.

16 Yna y trîg barn yn yr anialwch, a chyfiawnder a erys yn y dol-dîr.

17 A gwaith cyfiawnder fydd heddwch; ïe gweithred cyfiawnder *fydd* llonyddwch, a dïogelwch, hyd byth.

18 A'm pobl a drîg mewn preſſwylfa heddychlon, ac mewn anneddau dïogel, ac mewn gorphywyſfaoedd llonydd:

19 Pan ddiſgynno cenllyſg *ar* y coed, ac y goſtyngir y ddinas ‡ mewn lle iſſel. ‡ Neu, *yn iſel.*

20 Gwŷn eich byd y rhai a hauwch ger llaw pob dyfroedd, y rhai a yrrwch draed yr ych a'r aſſyn *yno*.

PEN. XXXIII.

1 *Barnedigaethau Duw yn erbyn gelynnion yr Eglwys.* 13 *Rhagor-fraint y duwiol.*

GWae *di* [a] anrheithiwr, a thi heb dy anrheithio; a *thi* anffyddlon, er na wnaed yn anffyddlon â thi: [b] pan ddarffo it' anrheithio, i'th anrheithir; a phan ddarffo it' fod yn anffyddlon, byddant anffyddlon i ti. [a] Pen. 21.2. Hab. 2.8. [b] Dat. 13.10.

2 ARGLWYDD, trugarhâ wrthym; wrthyt y diſgwiliaſom: bydd fraich iddynt bob boreu, a'n hiechydwriaeth ninnau yn amſer cyſtudd.

3 Wrth lais y twrwf y gwibiodd y bobl; wrth ymdderchafu o honot y gwaſgarwyd y cenhedloedd.

4 A'ch yſpail a gynhullir *fel* cynhulliad lindys; fel gwibiad ceiliogod rhedyn y rhêd efe arnynt.

5 Derchafwyd yr ARGLWYDD; canys preſſwylio y mae yn yr uchelder: efe a lanwodd Sïon o farn a chyfiawnder.

6 A ſiccrwydd dy amſerau, a nerth iechydwriaeth fydd doethineb a gwybodaeth: ofn yr ARGLWYDD yw ei dryſſor ef.

7 Wele, eu ‡ rhai dewrion a waeddant oddi allan: cennadon heddwch a wylant yn chwerw. ‡ Neu, *cennadon.*

8 [c] Aeth y prif-ffyrdd yn ddiſathr, darfu cyniwerydd llwybr: diddymmodd y cyfammod, dïyſtyrodd y dinaſoedd, ni wnaeth gyfrif o ddynion. [c] Barn. 5.6.

9 Galarodd *a* lleſgaodd y ddaiar; cywilyddiodd Libanus, *a* ‡ thorrwyd ef; Saron a aeth megis anialwch, eſgydwyd Baſan hefyd a Charmel.

‡ Neu, *gwywodd.*

10 Cyfodaf yn awr, medd yr ARGLWYDD: ymdderchafaf weithian; ymgodaf bellach.

11 [d] Chwi a ymddygwch us, *ac* a eſgorwch ar ſofl; eich anadl *fel* tân a'ch yſſa chwi.

[d] Pſal.7.14.

12 A'r bobloedd fyddant *fel* lloſgfa calch, *fel* drain wedi eu torri y lloſgir hwy yn tân.

13 ¶ Gwrandewch, belledigion, yr hyn a wneuthym; a gwybyddwch, gymmydogion, fy nerth.

14 Pechaduriaid a ofnaſant yn Sïon, dychryn a ddaliodd y rhagrithwŷr: pwy o honom a drîg gyd-a 'r tân yſſol? pwy o honom a breſſwylia gyd-a lloſgfeydd tragywyddol?

15 [e] Yr hwn a rodia *mewn* cyfiawnder, ac a draetha uniondeb, a wrthyd elw ‡ trawſder, a eſgydwo ei law rhag derbyn gwobr, a gauo ei gluſt rhag clywed † celanedd, ac a gauo ei lygaid rhag edrych ar ddrygioni;

[e] Pſa. 15. 2. & 24. 4.

‡ Neu, *ewyll.*

† Heb. *gwaed.*

16 Eſe a breſſwylia 'r uchelderau; ceſtyll y creigiau fydd ei amddeffynfa ef: ei fara a roddir iddo, ei ddwfr *fydd* ſiccr.

17 Dy lygaid a welant y brenin yn ei degwch: gwelant † y tîr pell.

† Heb. *dir y pellder.*

18 Dy galon a fyfyria ofn; [f] pa le *y mae* 'r ſgrifennydd? pa le *y mae* y † tryſorŵr? pa le *y mae* rhifŵr y tyrau?

[f] 1 Cor. 1. 20. † Heb. *pwyſwr?*

19 [g] Ni chei weled pobl greulon, [h] pobl o iaith ddyfnach nag a ddeallech di, *neu* floeſg dafod, fel na ddeallech.

[g] Bren. 19. 32. [h] Deut. 28. 49. Jer. 5. 15.

20 Gwêl, Sïon, dinas ein cyfarfod: dy lygaid a welant [i] Jeruſalem, y breſſwylfa lonydd, y babell ni thynnir i lawr, *ac* ni ſyflir un o'i hoelion byth, ac ni thorrir un o'i rhaffau.

[i] Pſa. 46. 5. & 125. 1, 2.

21 Eithr yr ARGLWYDD ardderchawg *fydd* yno i ni, yn fangre afonydd *a* ffrydau † llydain: y rhwyf-long nid â trwyddo, a llong odidawg nid â troſtaw.

† Heb. *ehang-lle, neu, ehang-law.*

22 Canys yr ARGLWYDD *yw* ein barn-ŵr, yr ARGLWYDD *yw* ein [k] deddf-ŵr, yr ARGLWYDD *yw* ein brenin; efe a'n ceidw.

[k] Iag. 4. 12.

23 ‡ Gollyngaſant dy raffau; ni chadarnhaſant eu hwyl-bren yn iawn, ni thanaſant yr hwyl; yna y rhennir yſglyfaeth yſpail fawr; y cloffion a 'ſglyfaethant yr yſglyfaeth.

‡ Neu, *Gollyngwyd.*

24 Ac ni ddywed y preſſwylydd, Claf ydwyf: maddeuir anwiredd y bobl a drigant ynddi.

PEN. XXXIV.

1 *Y barnedigaethau y mae Duw yn dial ei Eglwys â hwynt.* 11 *Difrod ei gelynnion hi.* 16 *Siccred yw y brophwydoliaeth.*

NEſſewch genhedloedd i glywed, a gwrandewch, bobloedd; gwrandawed y ddaiar † ac oll y ſydd ynddi, y byd a'i holl gnŵd.

† Heb. *a'r holl ſawrne.*

2 Canys llidiawgrwydd yr ARGLWYDD ſydd ar yr holl genhedloedd, a'i ſoriant ar eu holl luoedd hwynt: difrododd hwynt, rhoddes hwynt i'r lladdfa.

3 A'i lladdedigion a fwrir allan, [a] a'i drewiant o'i celanedd a gyfyd i fynu, y mynyddoedd hefyd a doddant o'i gwaed hwynt.

[a] Joel 2. 20.

4 [b] Holl lu y nefoedd hefyd a ddattodir, [c] a'r nefoedd a blygir fel llyfr: a'i holl lu a ſyrth, fel y ſyrthiai deilen o'r win-wydden, ac fel [d] ffigyſen yn ſyrthio oddiar y pren.

[b] Pſ. 102. 25. Eſay. 51. 6. Joel 2. 30. & 3. 15. Mat. 24. 29. 2 Pet. 3. 10. [c] Dat. 6. 13. [d] Jer. 8. 13. Jer. 49. 22.

5 Canys [e] fy nghleddyf a drochir yn y nefoedd: wele, [f] ar Edom y diſgyn i farn, ac ar y bobl a eſcymmunais.

[e] Jer. 46. 10. [f] Jer. 25. 21.

6 Cleddyf yr ARGLWYDD a lanwyd o waed, tewychodd gan fraſder, a chan waed ŵyn a bychod, gan fraſder arennau hyrddod: canys [g] mae i'r ARGLWYDD aberth yn Bozrah, a lladdfa fawr yn nhîr Edom.

[g] Jer. 46. 10. Zeph. 1. 7.

7 A diſgyn yr unicorniaid gyd-a hwynt, a'r buſtych gyd-a'r teirw, a'i tîr hwynt a feddwa o'i gwaed hwynt, a'i llwch ſydd tew o fraſder.

8 Canys [h] diwrnod dial yr ARGLWYDD, blwyddyn taledigaeth yn achos Sïon, yw.

[h] Jer. 46. 10.

9 [i] A'i hafonydd a droir yn bŷg, a'i llwch yn frwmſtan, a'i daiar yn bŷg lloſgedig.

[i] Dat. 16. 4.

10 Nis diffoddir nôs na dydd; [k] ei mŵg a ddring byth: [l] o genhedlaeth i genhedlaeth y diffeithir hi; ni *bydd* cynniwerydd trwyddi byth bythoedd.

[k] Dat. 14. 11. & 19. 3. [l] Mal. 1. 4.

11 ¶ [m] Y Pelican hefyd a'r draenog a'i meddianna; y dylluan a'r gigfran a drigant ynddi; ac [n] efe a eſtyn arni linyn annhrefn, a meini gwagedd.

[m] Zeph. 2. 14. [n] Gal. 3.

12 Ei phendefigion hi a alwant i'r frenhiniaeth, ond ni bydd yr un yno; a'i holl dywyſogion hi fyddant ddiddym.

13 [o] Cyfyd hefyd *yn* ei phalafau ddrain, danadl ac yſcall o fewn ei cheurydd: a [p] hi a fydd yn drigfa dreigiau, yn gyntedd i † gywion yr eſtris.

[o] Hoſ. 9. 6. [p] Jer. 49. 33. † Heb. *ferched.*

14 Ac ‡ anifeiliaid gwylltion yr anialwch, a'r ‡ cathod a ymgyfarfyddant, yr ellyll a eilw ar ei gyfaill; yr ŵyll a orphywys yno hefyd, ac a gaiff orphywyſfa iddi.

‡ Heb. *a'r ſairiad.*

15 Yno y nytha y dylluan, ac y dodwa, ac y dehora, ac a gaſgl yn ei chyſgod; y fulturiaid a ymgaſglant yno hefyd, pob un gyd-a'i gymmar.

16 ¶ Ceiſiwch allan o lyfr yr ARGLWYDD, a darllenwch; ni phalla un o hyn, ni bydd un heb ei gymmar; canys fy ngenau, ef a orchymynnodd, a'i yſpryd, ef a'i caſglodd hwynt.

17 Efe hefyd a fwriodd y coel-bren iddynt, a'i law ef a'i rhannodd hi iddynt wrth linyn: meddiannant hi hyd byth, a phreſſwyliant ynddi o genhedlaeth i genhedlaeth.

PEN. XXXV.

1 *Hyfrydwch a godidowgrwydd teyrnas Chriſt.* 3 *Cyſſuro y gweniaid trwy rinweddau a breiniau yr Efengyl.*

[a] YR anialwch, a'r anghyfanneddle a lawenychant o'i plegid; y diffaethwch hefyd a orfoledda, ac a flodeua fel rhoſſyn.

2 [b] Gan flodeuo y blodeua, ac y llawenycha hefyd â llawenydd ac â chân: gogoniant Libanus a roddir iddo, godidowgrwydd Carmel a Saron: hwy a welant ogoniant yr ARGLWYDD, *a* godidowgrwydd ein Duw ni.

[b] Eſay 55. 12.

3 ¶ [c] Cadarnhewch y dwylo lleſg, a chryfhewch y gliniau gweniaid.

[c] Heb. 12. 12.

4 Dywedwch

4 Dywedwch wrth y rhai † ofnus o galon, Ymgryfhewch, nac ofnwch: wele, eich Duw chwi a ddaw â dïal, ïe Duw â thaledigaeth; efe a ddaw, ac a'ch achub chwi.

5 [d] Yna 'r agorir llygaid y deillion, a [e] chluſtiau y byddarion a agorir.

6 Yna [f] y llamma y cloff fel hŷdd, ac y cân [g] tafod y mudan: canys [h] dyfroedd a dyrr allan [i] yn yr anialwch, ac afonydd yn y diffaethwch.

7 Y craſ-dîr hefyd fydd yn llynn, a'r tîr ſychedig yn ffynhonnau dyfroedd; yn [k] nhrigfa y dreigiau, a'i gorweddfa, *y bydd* † cyfle corſennau a brwyn.

8 Yna y bydd prif-ffordd, a ffordd ſanctaidd y gelwir hi: [l] yr halogedig nid â ar hyd-ddi, canys ‡ hi a *fydd* i'r rhai hynny: a rodio 'r ffordd, pe *byddent* ynfydion, ni chyfeiliornant.

9 [m] Ni bydd yno lew, a bwyſt-fil gormeſol ni ddring iddi, *ac* ni's ceir yno: eithr y rhai gwaredôl a rodiant *yno.*

10 A [n] gwaredigion yr ARGLWYDD a ddychwelant, ac a ddeuant i Sïon, â chaniadau, ac â llawenydd tragywyddol ar eu pen: goddiweddant lawenydd a hyfrydwch; a [o] chyſtudd a galar a ffŷ ymaith.

PEN. XXXVI.

1 *Sennacherib yn dyfod yn erbyn Juda.* 4 *Rabſaceh wedi ei anfon gan Sennacherib, trwy reſymmau cablaidd, yn ceiſio gan y bobl droi oddiwrth Hezeciah.* 22 *Mynegi ei eiriau ef i Hezeciah.*

AC yn y bedwaredd flwyddyn ar ddeg i'r brenin Hezeciah, y daeth Sennacherib brenin Aſſyria i fynu yn erbyn holl gaerog ddinaſoedd Juda, ac a'i goreſgynnodd hwynt.

2 A brenin Aſſyria a anfonodd Rabſaceh o Lachis i Jeruſalem, at y brenin Hezeciah, â llû dirfawr. Ac efe a ſafodd wrth biſtyll y llynn uchaf, ym mhrif-ffordd maes y pann-ŵr.

3 Ac aeth atto ef Eliacim mâb Helciah, yr hwn *oedd* ben-teulu, a Sobna yr 'ſgrifennydd, a Joah mâb Aſaph y cofiadur.

4 ¶ A dywedodd Rabſaceh wrthynt, Dywedwch yn awr wrth Hezeciah, Fel hyn y dywed y brenin mawr, brenin Aſſyria, Pa hyder *yw* hwn yr ymddiriedi *ynddo*?

5 Dywedais, *meddi*, (ond nid *ydynt ond* † geiriau ofer) Cyngor a nerth *ſydd* ‡ *gennyf* i ryfel: ar bwy attolwg yr hyderi, pan wyt yn gwrthryſela i'm herbyn?

6 Wele hyderaiſt ar [b] y ffon gorſen ddrylliedig honno, ar yr Aipht; yr hon pwy bynnag a bwyſo arni, hi a â i gledr ei law ef, ac a dylla trwyddi: felly *y mae* Pharao brenin ŷr Aipht i bawb a hyderant arno.

7 Ond o's dywedi wrthyf, Yn yr ARGLWYDD ein Duw 'r ydym yn ymddiried: onid efe *yw* 'r hwn y darfu i Hezeciah dynnu i lawr ei uchelfeydd, a'i allorau, a dywedyd wrth Juda a Jeruſalem, O flaen yr allor hon yr addolwch? 3294

8 Ac yn awr, dôd wyſtlon attolwg i'm harglwydd, brenin Aſſyria, ac mi a roddaf i ti ddwy fil o feirch, o's gelli di roddi rhai a farchogo arnynt.

9 A pha fodd y troi di ymaith wyneb un capten o'r gweiſion lleiaf i'm harglwydd, ac yr ymddiriedi yn yr Aipht, am gerbydau ac am farchogion?

10 Ai heb yr ARGLWYDD y daethym i fynu yr awr hon yn erbyn y wlâd hon i'w dinyſtrio? Yr ARGLWYDD a ddywedodd wrthyf, Dôs i fynu yn erbyn y wlâd hon, a dinyſtria hi.

11 Yna y dywedodd Eliacim, a Sobna, a Joah, wrth Rabſaceh, Llefara attolwg wrth dy weiſion yn Syriaëg; canys yr ydym ni yn ei deall: ac na lefara wrthym yn iaith yr Iuddewön, lle y clywo 'r bobl *ſydd* ar y mûr.

12 Ond Rabſaceh a ddywedodd, Ai at dy feiſtr ac attat titheu yr anfonodd fy meiſtr fi i lefaru y geiriau hyn? onid at y dynion ſydd yn eiſtedd ar y mûr *yr anfonodd fi*, fel y bwyttaont eu tom eu hun ac yr yfont eu trwngc eû hun gyd-a chwi?

13 A ſafodd Rabſaceh, a gwaeddodd â llêf uchel yn iaith yr Iuddewön, ac a ddywedodd, Gwrandewch eiriau y brenin mawr, brenin Aſſyria.

14 Fel hyn y dywed y brenin, Na thwylled Hezeciah chwi: canys ni ddichon efe eich gwaredu chwi.

15 Ac na phared Hezeciah i chwi ymddiried yn yr ARGLWYDD, gan ddywedyd, Yr ARGLWYDD gan waredu a'ch gwared chwi, ni roddir y ddinas hon yn llaw brenin Aſſyria.

16 Na wrandewch ar Hezeciah: canys fel hyn y dywed brenin Aſſyria, Gwnewch † fwyneder â mi, a deuwch allan attaf, a bwyttewch bob un o'i win-wydden ei hun, a phob un *o'i* ffigyſ-bren, ac yfed pawb ddwfr ei ffynnon ei hun; † Heb. *fendite.*

17 Nes im' ddyfod a'ch dwyn chwi i wlâd megis eich gwlâd eich hun, gwlâd ŷd a gwîn, gwlâd bara a gwinllannoedd.

18 *Gwiliwch* rhag i Hezeciah eich hudo chwi, gan ddywedyd, Yr ARGLWYDD a'n gwared ni. A waredôdd un o dduwiau y cenhedloedd ei wlâd o law brenin Aſſyria?

19 Mae duwiau Hamath ac Arphad? mae duwiau Sepharfaïm? a waredaſant hwy Samaria o'm llaw i?

20 Pwy *ſydd* ym mhlith holl dduwiau y gwledydd hyn, ar a waredaſant eu gwlâd o'm llaw i, fel y gwaredai yr ARGLWYDD Jeruſalem o'm llaw?

21 Eithr hwy a dawſant, ac nid attebaſant air iddo: canys gorchymyn y brenin *oedd* hyn, gan ddywedyd, Nac attebwch ef.

22 ¶ Yna y daeth Eliacim mâb Helciah, yr hwn *oedd* ben-teulu, a Sobna 'r 'ſgrifennydd, a Joah mâb Aſaph y cofiadur, at Hezeciah â'i dillad yn rhwygedig, ac a fynegaſant iddo eiriau Rabſaceh.

3224 PEN. XXXVII.

1 Hezeciah yn ei driſtwch yn gyrru at Eſay i gael gantho weddio troſto ef a'i bobl. 6 Eſay yn eu cyſſuro hwy. 8 Sennacherib yn myned i ymladd a Thirhacah, ac yn anfon llythyrau cablaidd at Hezeciah. 14 Gweddi Hezeciah. 21 Eſay yn prophwydo balchder a chwŷmp Sennacherib, a llwyddiant Sion. 36 Angel yn lladd yr Aſſyriaid. 37 Lladd Sennacherib yn Nineveh gan ei feibion ei hun.

a 2 Bren. 19. 1, &c.

A [a] Phan glybu y brenin Hezeciah *hynny*, efe a rwygodd ei ddillad, ac a ymwiſgodd mewn ſach-liain, ac a aeth i dŷ 'r ARGLWYDD.

2 Ac a anfonodd Eliacim y pen-teulu, a Sobna 'r 'ſgrifennydd, a henuriaid yr offeiriaid, wedi ymwiſgo mewn ſach-liain, at Eſay y prophwyd fâb Amoz.

3 A hwy a ddywedaſant wrtho, Fel hyn y dywedodd Hezeciah, Diwrnod cyfyngder, a cherydd, a ‡ chabledd, *yw* 'r dydd hwn: canys y plant a ddaethant hyd yr anedigaeth, ond nid *oes* grym i eſgor.

‡ Neu, *chyffro.*

4 Fe allai y gwrendy yr ARGLWYDD dy Dduw eiriau Rabſaceh, yr hwn a anfonodd brenin Aſſyria ei feiſtr i gablu y Duw byw, ac y cerydda efe y geiriau a glybu yr ARGLWYDD dy Dduw: am hynny dercha dy weddi dros y gweddill ſydd i'w gael.

5 Felly gweiſion y brenin Hezeciah a ddaethant at Eſay.

6 ¶ A dywedodd Eſay wrthynt, Fel hyn y dywedwch wrth eich meiſtr, Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, Nac ofna y geiriau a glywaiſt, *drwy* y rhai y cablodd gweiſion brenin Aſſyria fi.

‡ Neu, *ynddo ef yſpryd.*

7 Wele fi yn rhoddi ‡ arno ef wŷnt, ac efe a glyw ſŵn, ac a ddychwel i'w wlâd: gwnâf hefyd iddo ſyrthio gan y cleddyf yn ei wlâd ei hun.

8 ¶ Yna y dychwelodd Rabſaceh, ac a gafodd frenin Aſſyria yn rhyfela yn erbyn Libnah: canys efe a glywſai ddarfod iddo fyned o Lachis.

9 Ac efe a glywodd *ſôn* am Tirhacah frenin Ethiopia, gan ddywedyd, Efe a aeth allan i ryfela â thi. A phan glywodd *hynny*, efe a anfonodd gennadon at Hezeciah, gan ddywedyd,

10 Fel hyn y dywedwch wrth Hezeciah brenin Juda, gan ddywedyd, Na thwylled dy Dduw di, yr hwn yr wyt yn ymddiried ynddo, gan ddywedyd, Ni roddir Jeruſalem yn llaw brenin Aſſyria.

11 Wele, ti a glywaiſt yr hyn a wnaeth brenhinoedd Aſſyria i'r holl wledydd, gan eu difrodi hwynt; ac a waredir di?

12 A waredodd duwiau y cenhedloedd hwynt, y rhai a ddarfu i'm tadau eu dinyſtrio, ſef Goſan, a Haran, a Rezeph, a meibion Eden, y rhai *oedd* o ſewn Telaſſar.

b Jer 49.23. 13 Mae brenin [b] Hamath? a brenin Arphad? a brenin dinas Sepharſaïm, Hena, ac Ifah?

14 ¶ A chymmerth Hezeciah y llythyr o law y cennadon, ac a'i darllennodd; a Hezeciah a aeth i fyny i dŷ 'r ARGLWYDD, ac a'i lledodd ger bron yr ARGLWYDD.

15 A Hezeciah a weddïodd at yr ARGLWYDD, gan ddywedyd, 3224

16 ARGLWYDD y lluoedd, Duw Iſraël, yr hwn wyt yn trigo *rhwng* y Cerubiaid, ti ydwyt Dduw, ïe tydi yn unig, i holl deyrnaſoedd y ddaiar: ti a wnaethoſt y nefoedd a'r ddaiar.

17 Gogwydda, ARGLWYDD, dy gluſt, a gwrando; agor dy lygaid ARGLWYDD, ac edrych: gwrando hefyd holl eiriau Sennacherib, yr hwn a anfonodd i ddifenwi y Duw byw.

† Heb. duwiol.

18 Gwir *yw*, ô ARGLWYDD, i frenhinoedd Aſſyria ddiſa 'r holl †genhedloedd a'i gwledydd,

19 A rhoddi eu duwiau hwy yn tân: canys nid *oeddynt* hwy dduwiau, onid gwaith dwylo dyn, *o* goed a maen: am hynny y dinyſtriaſant hwynt.

20 Yr awr hon gan hynny, ô ARGLWYDD ein Duw, achub ni o'i law ef; fel y gwypo holl deyrnaſoedd y ddaiar mai ti *yw* 'r ARGLWYDD, tydi yn unig.

21 ¶ Yna Eſay mâb Amoz a anfonodd at Hezeciah, gan ddywedyd, Fel hyn y dywed ARGLWYDD Dduw Iſraël, O herwŷdd it' weddio attafi yn erbyn Sennacherib brenin Aſſyria;

22 Dyma 'r gair a lefarodd yr ARGLWYDD yn ei erbyn ef, Y forwŷn merch Sion a'th ddirmygodd, *ac* a'th watwarodd; merch Jeruſalem a eſgydwodd ben ar dy ôl.

23 Pwy a ddifenwaiſt ac a gablaiſt? ac yn erbyn pwy y derchefaiſt *dy* lef, ac y cyfodaiſt yn uchel dy lygaid? yn erbyn Sanct Iſraël.

24 Trwy law dy weiſion y cablaiſt yr Arglwydd, ac y dywedaiſt, A lliaws fy ngherbydau y daethym i fyny i uchelder y mynyddoedd, *i* yſtlyſau Libanus; ac mi a dorraf uchelder ei gedr-wydd, a'i ddewis ffynnid-wydd; âf hefyd i'w gwrr uchaf, *ac i* goed ei ‡ ddol-dîr.

‡ Cor.

25 Myfi a gloddiais, ac a yfais ddwfr; â gwadnau fy nhraed hefyd y ſychais holl afonydd y gwarchaëdig.

26* Oni chlywaiſt wneuthur o honof hyn er yſtalm, a'i lunio er y dyddiau gynt? ‡ yn awr y dugym hynny i ben, fel y byddit i ddiſtrywio dinaſoedd caerog yn garneddau dinyſtriol.

27 Am hynny eu trigolion yn gwttog-law a ddychrynnwyd ac a gywilyddiwyd: oeddynt *megis* gwellt y maes, fel gwŷrdd-lyſſiau, a glaſ-wellt ar bennau *tai*, neu ŷd wedi deifio cyn addfedu.

28 Dy eiſtedd-iad hefyd, a'th fyned allan, a'th ddyfodiad i mewn, a adnabûm; a'th gynddeiriogrwydd i'm herbyn.

29 Am it' ymgynddeiriogi i'm herbyn, ac i'th ddadwrdd ddyfod i fyny i'm cluſtiau; am hynny c y rhoddaf fy mâch yn dy ffroen di, a'm ffrwyn yn dy weflau, ac a'th ddychwelaf di ar hŷd yr un ffordd ag y daethoſt.

c 2 Kin. 19.28. Eſai. 37.29.

30 A hyn *fydd* yn arwŷdd i ti, *Hezeciah*, Y flwyddyn *hon* y bwytteï a dyfo o honaw ei hun; ac yn yr ail flwyddyn yr attwf; ac yn y drydedd flwyddyn, hauwch, a medwch, plennwch winllannoedd hefyd, a bwyttewch eu ffrwyth hwynt.

31 A'r gweddill o dŷ Juda, *yr hwn* a adewir, a wreiddia eilwaith i wared, ac a ddŵg ffrwyth i fyny.

32 Canys gweddill a â allan o Jeruſalem, a'r rhai

rhai diangol o fynydd Sion: [d] zêl ARGLWYDD y lluoedd a wnâ hyn.

33 Am hynny fel hyn y dywed yr ARGLWYDD am frenin Aſſyria, Ni ddaw efe i'r ddinas hon, ac nid ergydia efe ſaeth yno; hefyd ni ddaw o'i blaen â tharian, ac ni fwrw glawdd i'w herbyn.

34 Ar hŷd yr un ffordd ag y daeth y dychwel, ac ni ddaw i mewn i'r ddinas hon, medd yr ARGLWYDD.

35 Canys mi [e] a ddeffynnaf y ddinas hon, i'w chadw hi er fy mwyn fy hun, ac er mwyn Dafydd fy ngwâs.

36 ¶ Yna 'r aeth [f] Angel yr ARGLWYDD, ac a darawödd yngwerſyll yr Aſſyriaid gant a phedwar ugain a phump o filoedd: a phan gyſodaſant yn foreu dranoeth, wele hwynt oll yn gelaneddau meirwon.

37 ¶ Felly Sennacherib brenin Aſſyria a ymadawödd, ac a aeth, ac a ddychwelodd, ac a drigodd yn Nineveh.

38 A bu fel yr ydoedd efe yn addoli yn nhŷ Niſroch ei dduw, i Adramelech a Sarezer ei feibion ei daraw ef â'r cleddyf; a hwy a ddiangaſant i wlâd † Armenia. Ac Eſarhadon ei fâb a deyrnaſodd yn ei le ef.

PEN. XXXVIII.

1 *Hezeciah wedi cael cennadwri o'i farwolaeth, trwy weddi yn cael yſtyn ei enioes.* 8 *Yr haul yn myned ddeg o raddau yn ei ôl, yn argoel o'r addewid hwnnw.* 9 *Cân diolch Hezeciah.*

YN [a] y dyddiau hynny y chlafychodd Hezeciah hyd farw. Ac Eſay y Prophwyd mâb Amoz a ddaeth atto ef, ac a ddywedodd wrtho, Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD; †Trefna dy dŷ; canys marw fyddi, ac ni byddi byw.

2 Yna Hezeciah a droës ei wyneb at y pared, ac a weddïodd at yr ARGLWYDD;

3 A dywedodd, Attolwg, ARGLWYDD, cofia yr awr hon i mi rodio ger dy fron di mewn gwirionedd ac â chalon berffaith, a gwneuthur o honof yr hyn *oedd* dda yn dy olwg. A Hezeciah a wylodd ag wylofain mawr.

4 ¶ Yna y bu gair yr ARGLWYDD wrth Eſay, gan ddywedyd.

5 Dôs, a dywed wrth Hezeciah, Fel hyn y dywed ARGLWYDD Dduw Dafydd dy dâd, Clywais dy weddi di, gwelais dy ddagrau; wele mi a 'chwanegaf at dy ddyddiau di bymtheng mlhynedd.

6 Ac o law brenin Aſſyria i'th waredaf di a'r ddinas: ac mi a ddeffynnaf y ddinas hon.

7 A hyn *fydd* i ti yn arwŷdd oddïwrth yr ARGLWYDD, y gwnâ 'r ARGLWYDD y gair hwn a leſarodd.

8 Wele fi yn dychwelyd cyſgod y graddau, yr hwn a ddiſgynnodd †yn neial Ahaz gyd-a'r haul, ddeg o raddau yn ei ôl. Felly 'r haul a ddychwelodd ddeg o raddau, ar hŷd y graddau y diſgynnaſai *ar hyd-ddynt*.

9 ¶ Sgrifen Hezeciah brenin Juda, pan glafychaſai, a byw o honaw o'i glefyd.

10 Myfi a ddywedais yn nhorriad fy nyddiau, Af i byrth y bedd; difuddiwyd fi o weddill fy mlynyddoedd.

11 Dywedais, Ni châf weled yr ARGLWYDD IOR, [b] yn nhîr y rhai byw: ni welaf ddyn mwyach ym myſg trigolion y byd. [b] Pſ. 27. 13. & 116. 9.

12 [c] Fy ‡ nhrigfa a aeth, ac a ſymmudwyd oddïwrthyf fel llueſt bugail: torrais ymaith fy hoedl megis gwehydd; ‡ â nychdod i'm tyrr ymaith: o ddydd hyd nôs y gwnei ben am danaf. [c] Job 7. 6. ‡ Neu, *oes.* ‡ Neu, *oddiwrth yr eddi.*

13 Cyfrifais hyd y boreu, mai megis llew y dryllia efe fy holl eſgyrn: o ddydd hyd nôs y gwnei ddiben arnaf.

14 Megis garan *neu* wennol, felly trydar a wneuthym; [d] griddfenais megis colommen: fy llygaid a dderchafwyd i fynu; ô ARGLWYDD, gorthrymmwyd fi; eſmwythâ arnaf. [d] Pſ. 59. 11.

15 Beth a ddywedaf? canys dywedodd wrthyf, ac efe a'i gwnâ: mi a gerddaf yn araf fy holl flynyddoedd yn chwerwedd fy enaid.

16 Arglwydd, drwy y pethau hyn yr ydys yn byw, ac yn yr holl bethau hyn y mae bywyd fy yſpryd i; felly yr iacheï, ac y bywheï fi.

17 Wele ‡ yn lle heddwch i mi chwerwder chwerw: ond †o gariad ar fy enaid y gwaredaiſt efo bwll llygredigaeth: canys ti a deflaiſt fy holl bechodau o'r tu ôl i'th gefn. ‡ Neu, *ar fy heddwch.* † Heb. *cerais fy enaid o bwll llygred. &c.*

18 Canys [e] y bedd ni'th fawl di, angau *ni'th* glodfora: y rhai ſy yn diſgyn i'r pwll ni obeithiant am dy wirionedd. [e] Pſal. 6. 5. & 30. 9. & 88. 11. & 115. 17.

19 Y byw, y byw, efe a'th fawl di, fel yr wyf fi heddyw: y tâd a hyſpyſſa i'r plant dy wirionedd.

20 Yr ARGLWYDD *ſydd* i'm cadw: am hynny y canwn fy nghaniadau holl ddyddiau ein henioes yn nhŷ 'r ARGLWYDD.

21 Canys [f] Eſay a ddywedaſai, Cymmerant ſwp o ffigys, a rhwymant yn blaſtr ar y cornwyd, ac efe a fydd byw. [f] 2 Bren. 20. 7.

22 A dywedaſai Hezeciah, Pa arwŷdd fydd, y câf fyned i fynu i dŷ 'r ARGLWYDD?

PEN. XXXIX.

1 *Merodach-Baladan yn anfon i ymweled â Hezeciah o herwŷdd y rhyfeddod, ac wrth hynny yn cael gwybodaeth o'i dryſorau ef:* 3 *Ac Eſay yn cael gwybod hynny, ac yn rhag-fynegi y caethglud i Babilon.*

YN [a] yr amſer hwnnw Merodach-Baladan, mâb Baladan brenin Babilon, a anfonodd lythyrau ac anrheg at Hezeciah: canys efe a glywſai ei fod ef yn glaf, a'i fyned yn iach. [a] 2 Bren. 20. 12, &c.

2 A Hezeciah a lawenychodd o'i herwŷdd hwynt, ac a ddangoſodd iddynt ‡ dŷ ei dryſorau, yr arian, a'r aur, a'r llyſieuau, a'r olew gwerthfawr, a holl dŷ ei † arfau, a'r hyn oll a gafwyd yn ei dryſſorau ef: nid oedd dim yn ei dŷ ef, nac yn ei holl gyſoeth ef, ar na's dangoſodd Hezeciah iddynt. ‡ Neu, *llyſieu-dy.* † Neu, *dlyſau.* Heb. *ddodrefn.*

3 ¶ Yna y daeth Eſay y prophwyd at y brenin Hezeciah, ac a ddywedodd wrtho, Beth a ddywedodd y gwŷr hyn? ac o bale y daethant attat? A dywedodd Hezeciah, o wlâd bell y daethant attaſi, *ſef* o Babilon.

4 Yntef a ddywedodd, Beth a welſant hwy yn dy dŷ di? A dywedodd Hezeciah, Yr hyn oll *oedd* yn fy nhŷ i a welſant: nid oes dim yn fy nhryſſorau ar na's dangoſais iddynt.

5 Yna Eſay a ddywedodd wrth Hezeciah, Gwrando air ARGLWYDD y lluoedd.

Cyflawn. 3398 3405 3416 Cyflawn. 3398

6 Wele y dyddiau 'n dyfod, pan ddygir i Babilon yr hyn oll *ſydd* yn dy dŷ di, a'r hyn a gynhilodd dy dadau di hyd y dydd hwn: ni adewir dim, medd yr ARGLWYDD.

7 Cymmerant hefyd o'th feibion di, y rhai a ddaw o honot, *ſef* y rhai a genhedli, fel y byddont 'ſtafellyddion yn llys brenin Babilon.

8 Yna y dywedodd Hezeciah wrth Eſay, Da *yw* gair yr ARGLWYDD, yr hwn a leferaiſt. Dywedodd hefyd, Canys bydd heddwch a gwirionedd yn fy nyddiau i.

PEN. XL.

1 Cyhoeddi yr Efengyl. 3 Pregeth Ioan Fedyddiwr: 9 A'r Apoſtolion. 12 Y prophwyd, trwy ddangos fod Duw yn Holl-alluog, 18 ac nad oes dim cyffelyb na chyfartal iddo, 26 yn cyſſuro 'r bobl.

CYſſurwch, cyſſurwch fy mhobl, medd eich Duw.

‡ Neu, *yn cyſſuro wrth Jer.* ‡ Neu, *hamſer neceſſedig.* *a* Edrych Pen. 61.7.

2 Dywedwch ‡ wrth fodd calon Jerüſalem, llefwch wrthi hi, gyflawnu ei ‡ milwriaeth, ddileu ei hanwiredd: o herwŷdd derbyniodd o law 'r ARGLWYDD *a* yn ddau ddyblyg am ei holl bechodau.

b Mat. 3. 3. Mar. 1. 3. Luc 3. 4. Ioan 1. 23. *c* Mal. 3. 1.

3 ¶ *b* Llêf un yn llefain yn yr anialwch, *c* Parottowch ffordd yr ARGLWYDD, unionwch lwybr i'n Duw ni yn y diffaethwch.

4 Pob pant a gyfodir, a phob mynydd a bryn a oſtyngir; y gŵyr a wneir yn uniawn, a'r anwaſtad yn waſtadedd.

5 A gogoniant yr ARGLWYDD a ddatcuddir, a phob cnawd ynghŷd a'i gwêl: canys genau 'r ARGLWYDD a lefarodd *hyn.*

d Job 14. 2. Pſal. 90. 5. & 102. 11. & 103. 15. Iago 1. 10. 1 Pet. 1. 24.

6 Y llef a ddywedodd, Gwaedda. Yntef a ddywedodd, Beth a waeddaf? *d* Pob cnawd ſydd wellt, a'i holl odidawgrwydd fel blodeuyn y maes.

7 Gwywa y gwelltyn, ſyrth y blodeuyn; canys Yſpryd yr ARGLWYDD a chwythodd arno: gwellt yn ddïau *yw* 'r bobl.

8 Gwywa y gwelltyn, ſyrth y blodeuyn; ond *e* gair ein Duw ni a ſaif byth.

e Job 12. 34. 1 Pet. 1. 25.

‡ Neu, *hon wyt yn efangylu i Sion, &c.*

9 ¶ Dring rhagot, yr ‡ efangyles Sïon, i fynydd uchel; derchafa dy lef trwy nerth, ô efangyles Jeruſalem: derchafa, nac ofna; dywed wrth ddinaſoedd Juda, Wele eich Duw chwi.

‡ Neu, *â llaw gadarn.* *f* Pê. 62. 11.

10 Wele 'r Arglwydd DDUW a ddaw ‡ yn erbyn y cadarn, a'i fraich a lywodraetha troſto: wele *f* ei wobr gyd-ag ef, a'i † waith o'i flaen.

† Neu, *dal am ei waith.* *g* Pen. 40. 9, 10. Ezec. 34. 23. Ioan 10. 11.

11 *g* Fel bugail y portha efe ei braidd; â'i fraich y caſgl ei ŵyn, ac *a'i* dŵg yn ei fynwes, ac a goledda y ‡ mammogiaid.

‡ Neu, *cyſabron.* *h* Dih. 30. 4.

12 ¶ *h* Pwy a feſſurodd y dyfroedd yn ei ddwrn, ac a feſſurodd y nefoedd â'i rychwant, ac a gymhwyſodd bridd y ddaiar mewn meſſur, ac a bwyſodd y mynyddoedd mewn pwyſau, a'r bryniau mewn cloriannau?

i Job 21. 22. & 36. 22, 23 Doeth. 9. 13 Rhuf. 11. 34 1 Cor. 2. 16.

13 *i* Pwy a gyfarwyddodd Yſpryd yr ARGLWYDD, ac yn ŵr o'i gyngor a'i cyfarwyddodd ef?

; Heb. *a wnaeth iddo ddeall.*

14 A phwy 'r ymgynghorodd efe, ïe *pwy* † a'i cyfarwyddodd, ac a'i dyſgodd yn llwybr barn, ac a ddyſgodd iddo wybodaeth, ac a ddangoſodd iddo ffordd dealldwriaeth?

15 Wele, y cenhedloedd a gyfrifwyd fel defnyn o gelwrn, ac fel mân-lwch y cloriannau; wele, fel brychewyn y cymmer efe yr ynyſoedd i fynu.

16 Ac nid digon Libanus i gynneu *tân*; nid digon ei fwyſt-filod 'chwaith yn boeth-offrwm.

k Dan. 4. 35

17 Yr holl genhedloedd *ydynt* megis *k* ddiddim ger ei fron ef; yn llai nâ dim, ac *nâ* gwagedd y cyfrifwyd hwynt ‡ ganddo.

‡ *neu'n.*

l Pen. 46. 5. Act. 17. 29

18 ¶ *l* I bwy gan hynny y cyffelybwch Dduw? a pha ddelw a oſodwch iddo?

m Pê. 41. 8. & 44. 12. Jer. 10. 9.

19 *m* Y creffftwr a dawdd gerf-ddelw, a'r aurych a'i goreura, ac a dawdd gadwyni arian.

20 Yr hwn ſydd dlawd ei offrwm a ddewis bren ni phydra; efe a gais atto ſaer cywraint, i barottoi cerf-ddelw, yr hon ni ſyfl.

21 Oni wybuoch? oni chlywſoch? oni fynegwyd i chwi o'r dechreuad? oni ddeallaſoch er ſeiliad y ddaiar?

22 Efe ſydd yn eiſtedd ar amgylchoedd y ddaiar, a'i thrigolion ſydd fel locuſtiaid; *n* yr hwn a dana y nefoedd fel llen, ac a'i lleda fel pabell i drigo *ynddi*:

n Job 9. 8. Pſal. 104. Pen. 44. 24. Jer. 10. 12.

23 ° Yr hwn a wnâ lywodraeth-wŷr yn ddiddim; fel gwagedd y gwnâ efe farnwŷr y ddaiar.

° Job 12. 21. Pſa. 107.

24 Ïe ni phlennir hwynt, ni's hauir ychwaith; ei foncyff hefyd ni wreiddia yn y ddaiar: ac efe a chwŷth arnynt, a hwy a wywant, a chorwynt a'i dwg hwynt ymaith fel ſofl.

25 I bwy gan hynny i'm cyffelybwch, ac i'm cyſtedlir, medd y Sanct?

26 Derchefwch eich llygaid i fynu, ac edrychwch pwy a greodd y rhai hyn, a ddwg eu llû hwynt allan mewn rhifedi: *p* efe a'i geilw hwynt oll wrth eu henwau; gan amlder *ei* rym *ef*, a'i gadarn allu, ni phalla un.

p Pſ. 147.

27 Pa ham y dywedi, Jacob, ac y lleferi, Iſraël; Cuddiwyd fy ffordd oddïwrth yr ARGLWYDD, a'm barn a aeth heibio i'm Duw?

28 Oni wyddoſt? oni chlywaiſt na ddeffygia, ac na flina Duw tragywyddoldeb, yr ARGLWYDD, Creawdr cyrrau 'r ddaiar? *q* ni ellir chwilio allan ei ſynwyr ef.

q Pſ. 147.

29 Yr hwn a rydd nerth i'r deffygiol, ac a amlhâ gryfder i'r dirym.

30 Canys yr ieuengctid a ddeffygia ac a flina, a'r gwŷr ieuaingc gan ſyrthio a ſyrthiant:

31 Eithr y rhai a obeithiant yn yr ARGLWYDD *r* a † adnewyddant eu nerth; ehedant fel eryrod; rhedant ac ni flinant; rhodiant ac ni ddeffygiant.

r Pſa. 103. † Heb. *newidiant.*

PEN. XLI.

1 Duw yn ym-ymliw â'i bobl, ynghylch ei drugareddau i'w Eglwys, 10 a'i addewidion; 21 Ac ynghylch ofered delwau ac eulynnod.

DIſtewch, ynyſoedd, ger fy mron; adnewydded y cenhedloedd eu nerth: deuant yn nês, yna llefarant; cyd-neſſawn i farn.

2 Pwy a gyfododd † y cyfiawn o'r dwyrain, a'i galwodd at ei droed, *a* a roddodd y cenhedloedd o'i flaen ef, ac a wnaeth iddo lywodraethu ar frenhinoedd? efe a'i rhoddodd *hwynt* fel

† Heb. *gyfiawn.* *a* Edrych 14. 14.

llŵch

llŵch i'w gleddyf, *ac* fel ſoſl gwaſgaredig i'w fwä ef.

3 Y mae efe yn eu herlid hwynt, *ac* yn myned † yn ddïogel; *ar hŷd* llwybr ni cherddaſai efe â'i draed.

4 Pwy a weithredodd ac a wnaeth *hyn*, gan alw y cenhedlaethau o'r dechreuad? myfi 'r ARGLWYDD [b] y cyntaf, myfi hefyd fydd gyd-a'r diweddaf.

5 Yr ynyſoedd a welſant, ac a ofnaſant; eithafoedd y ddaiar a ddychrynnaſant, a neſſaſant, ac a ddaethant.

6 [c] Pob un a gynnorthwyodd ei gymmydog, ac a ddywedodd wrth ei frawd, Ymgryfâ.

7 Felly y ſaer a gyſſurodd yr ‡ eurych, *a'r* morthwyl-ŵr yr hwn oedd yn taro ar yr einion, ‡ gan ddywedyd, Y mae yn barod i'w aſſio; ac efe a'i ſiccrhaodd â hoelion, fel nad yſcogir.

8 Eithr ti Iſraël, fy ngwâs ydwyt ti, Jacob, yr hwn a [d] etholais, hâd Abraham fy [e] anwylyd.

9 Ti yr hwn a gymmerais o eithafoedd y ddaiar, ac i'th elwais oddïwrth ei phendeſigion, ac y dywedais wrthyt, Fy ngwâs *wyt* ti; dewiſais di, ac ni'th wrthodais.

10 ¶ Nac ofna; canys yr *ydwyf fi* gyd-a thi: na lwfrhâ; canys myfi *yw* dy Dduw: cadarnhâf di, cynnorthwyaf di hefyd, a chynhaliaf di â deheu-law fy nghyfiawnder.

11 Wele [f] cywilyddir a gwradwyddir y rhai oll a lidiaſent wrthyt: ‡ dy wrthwyneb-wŷr a fyddant megis diddim, ac a ddifethir.

12 Ti a'i ceiſi, ac ni's cei hwynt, *ſef* † y dynion a ymgynhennaſant â thi: ‡ y gwŷr a ryfelant â thi fyddant megis diddim, a megis peth heb ddim.

13 Canys myfi 'r ARGLWYDD dy Dduw a ymaflaf yn dy ddeheu-law, a ddywed wrthyt, Nac ofna, myfi a'th gynnorthwyaf.

14 Nac ofna, di brŷf Jacob, gwŷr Iſraël; myfi a'th gynnorthwyaf, medd yr ARGLWYDD, a'th waredydd, Sanct Iſraël.

15 Wele, [g] goſodaf di yn fenn ddyrnu newŷdd † ddanheddog; y mynyddoedd a ddyrni, ac a feli, goſodi hefyd y bryniau fel ‡ mwlwg.

16 Nithi hwynt, a'r gwŷnt a'i dwg ymaith, a'r corwŷnt a'i gwaſgar hwynt: a thi a lawenychi yn yr ARGLWYDD, yn Sanct Iſraël y gorfoleddi.

17 Pan geiſio y trueniaid a'r tlodion ddwfr, ac ni's *cânt*; *pan* ballo eu tafod o ſyched, myfi 'r ARGLWYDD a'i gwrandawäf hwynt, *myfi* Duw Iſraël ni's gadawäf hwynt.

18 [h] Agoraf afonydd ar leoedd uchel, a ffynhonnau ynghanol y dyſſrynnoedd: gwnâf [i] y diſſaethwch yn llynn dwfr, a'r craſdîr yn ffrydiau dyfroedd.

19 Goſodaf yn yr anialwch y cedr-wydd, Shittah, myrt-wydd, ac oliwydd; goſodaf yn y diſſaethwch ffynnid-wydd, ffawydd, a'r pren box ynghŷd;

20 Fel y gwelont, ac y gwybyddont, ac yr yſtyriont, ac y deallont ynghŷd mai llaw 'r ARGLWYDD a wnaeth hyn, a Sanct Iſraël a'i creodd.

21 Deuwch yn nês â'ch cwyn, medd yr ARGLWYDD; dygwch eich *rheſymmau* cadarnaf, medd brenin Jacob.

22 [k] Dygant hwynt allan, a mynegant i ni y pethau a ddigwyddant: mynegwch y pethau gynt beth ydynt, fel † yr yſtyriom, ac y gwypom eu diwedd hwynt; neu traethwch i ni y pethau a ddaw.

23 Mynegwch y pethau a ddaw yn ôl *hyn*, fel y gwypom mai duwiau *ydych* chwi; [l] gwnewch hefyd dda neu ddrwg, fel y ſynno arnom, ac y gwelom ynghŷd.

24 Wele, [m] peth heb ddim ydych chwi, a'ch gwaith ſydd ‡ ddiddim: ffiaidd *yw 'r gŵr* a'ch dewiſo chwi.

25 Cyfodais *un* o'r gogledd, ac efe a ddaw: o gyfodiad haul y geilw efe ar fy enw; ac efe a ddaw ar dywyſogion fel ar glai, ac fel y ſathr crochenydd bridd.

26 Pwy a fynegodd o'r dechreuad, fel y gwybyddom? ac ym mlaen llaw, fel y dywedom, Cyfiawn *yw?* nid oes a fynega, nid oes a draetha ychwaith, ac nid oes a glyw eich ymadroddion.

27 Y cyntaf *a ddywed* wrth Sïon, Wele, wele hwynt; rhoddaf hefyd efangyl-ŵr i Jeruſalem.

28 Canys edrychais, ac nid oedd neb, ïe yn eu plith, ac nid *oedd* gynghor-ŵr, pan ofynnais iddynt, a ſêdrai † atteb gair.

29 Wele, hwynt oll ydynt wagedd; a'i gweithredoedd yn ddiddim: gwŷnt a gwagedd yw eu tawdd-ddelwau.

PEN. XLII.

1 Swydd Chriſt, ynghŷd â'i larieidd-dra a'i ddianwadalwch. 5 Addewid Duw iddo ef. 10 Y mae yn annog i foliannu Duw am ei Efengyl: 17 Ac yn beio ar y bobl am eu hanghredyniaeth.

VWele [a] fy ngwâs, yr hwn yr ydwyf yn ei gynnal; fy etholedig, i'r hwn y mae fy enaid [b] yn fodlon: [c] rhoddais fy Yſpryd arno; efe a ddwg allan farn i'r cenhedloedd.

2 Ni waedda, ac ni dderchafa, ac ni phair glywed ei lef yn yr heol.

3 Ni ddryllia gorſen yſſig, ac ni ddiffydd lîn yn ‡ mygu: efe a ddwg allan farn at wirionedd.

4 Ni phalla efe, ac ni ddigalonna, hyd oni oſodo farn ar y ddaiar; yr ynyſoedd hefyd a ddiſgwiliant am ei gyfraith ef.

5 ¶ Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD Dduw, [d] creawdydd y nefoedd a'i heſtynnydd, lledydd y ddaiar a'i chnwd, rhoddydd anadl i'r bobl arni, ac yſpryd i'r rhai a rodiant ynddi.

6 Myfi 'r ARGLWYDD a'th elwais mewn cyfiawnder, ac ymaflaf yn dy law, [e] cadwaf di hefyd, a rhoddaf di yn gyfammod pobl, ac [f] yn oleuni cenhedloedd;

7 [g] I agoryd llygaid y deillion, i ddwyn allan y charcharor o'r carchar, a'r rhai a eiſteddant *mewn* [h] tywyllwch o'r carchar-dŷ.

8 Myfi *yw* yr ARGLWYDD; dyma fy enw: [i] a'm gogoniant ni roddaf i arall, na'm mawl i ddelwau cerfiedig.

9 Wele y pethau o'r blaen a ddaethant i ben,

Heb. *rhoi lu-dorth.*

Pſ. 45.10. 44. 6. 48. 12. Iſ. 1.17. 22. 13.

Pſ. 40.19. 44. 12.

Neu, *llyme-ſi am yr hâd*, Da

Deut. 7.6. 10. 15. 14. 2. 1. Sam. 15.4. 43.1. 44. 1. 1. Chron. 17. 2. 23.

Iſ. 23.22. 45.24. Jo. 12. 12.3. *dy.* *dy ym-* *dy*

Pſ. 14. 53. 1. 10. 14. 13. 2. 10. *ac, ar.*

Iſ. 56.7. 3. 19. 43. 20. 57.15.

Iſ. 44.3.

Iſ. 41.19.

Neu, *ddyme-ſi*

Iſ. 49.1. Jer. 1.5.

Iſ. 40.17. Dan. 4.35. *wrthi.* Pen. 45.6. Act. 17.26.

Pſ. 44.21. *r* Pſ. 10. *ſ* Pſ. 14. *t* Heb. *nemmi.*

Iſ. 42.1. *u* Pſ. 44. & 44. 12. Jer. 10.5.

Iſ. *ſ* Job 9. Pſal. 104. Pen. 44. Jer. 10.

a Job 11. Pſa. 107.

ar. *h*; *eſe* *nt* *'m* *ch-* *Iſû* *ynt* *p* Pſ. 14. *a'i* *Iſ.* *AR-* *ffy-* *Ar-* *ellir* *q* Pſ. 14. *ac* *ina,* *AR-* *lant* *r* Pſa. 10. † Heb. *c ni* *nemmi.*

Pſ. 45.21.

† Heb. *y goſodom ein galon arnynt.*

l Jer. 10.5.

m Pſ. 44.9. 1 Cor. 8.4.

‡ Neu, *maeth na 'r eiddo gwibir.*

† Heb. *ddychwelyd.*

a Pen. 49.3. Mat. 12.18.

b Mat. 3.17. & 17.5. Eph. 1.6.

c Pen. 11.2. Ioan 3.34.

‡ Neu, *yn lloſgi yn dywyll.*

d Pſ. 44.24. Zech. 12.1.

e Pen. 49.8.

f Pen. 49.6. Luc 2. 32. Act 13.47.

g Pen. 35.5. & 61.1. Luc 4. 18.

Heb. 2. 14, 15.

h Pen. 9.2.

i Pen. 48.11.

ben, a mynegi 'r ydwyf fi bethau newŷdd; traethaf *hwy* i chwi cyn eu tarddu allan.

k Pſa. 33. 3. & 98. 1.

10 k Cenwch i'r ARGLWYDD gân newŷdd, a'i fawl ef o eithaf y ddaiar; y rhai a ddiſgynnwch i'r môr, † ac ſydd ynddo; yr ynyſoedd a'i trigolion.

† Heb. *a'i gyflawnder.*

11 Y diffaethwch a'i ddinaſoedd, derchafant *eu lleſ*, y maeſ-drefi a breſſwylia Cedar; caned preſſwyl-wŷr y graig, bloeddiant o ben y mynyddoedd.

12 Rhoddant ogoniant i'r ARGLWYDD, a mynegant ei fawl yn yr ynyſoedd.

13 Yr ARGLWYDD a â allan fel cawr, fel rhyfel-ŵr y cyffry eiddigedd; eſe a waedda, ïe eſe a rua, *ac* a † fydd trêch nâ 'i elynnion.

† Heb. *ymwrola*, neu, *a fydd gwrol yn erbyn ei &c.*

14 Tewais er yſtalm, diſtewais, ymatteliais; lleſaf fel gwraig yn eſgor, difwynaf, a † diſethaf ar un-waith.

† Heb. *llyngcâf.*

15 Mi a wnâf y mynyddoedd a'r bryniau yn ddiffaethwch, a'i holl wellt a wywaf; ac a wnâf yr afonydd yn ynyſoedd, a'r llynnoedd a ſychaf.

16 Arweiniaf y deilliaid ar hŷd ffordd nid adnabuant; a gwnâf iddynt gerdded ar hŷd llwybrau ni adnabuant; gwnâf dywyllwch yn oleuni o'i blaen hwynt, a'r pethau ceimion yn uniawn. Dyma y pethau a wnâf iddynt, ac ni's gadawäf hwynt.

l Pſa. 97. 7. Pen. 1 29. & 44. 11. & 45. 16.

17 ¶ l Troir yn eu hôl, *a* llwyr-wradwyddir y rhai a ymddiriedant mewn delwau cerfiedig, y rhai a ddywedant wrth y delwau tawdd, Chwi *yw* ein duwiau ni.

18 O fyddariaid, gwrandewch; a'r deillion, edrychwch i weled.

m Pĕ 43. 8. Ezec. 12. 2. Edr. Ioan 9. 39, 41.

19 m Pwy *ſydd* ddall onid fy ngwâs i? neu fyddar fel fy nghennad a anfonais? pwy mor ddall a'r perffaith, a dall fel gwâs yr ARGLWYDD?

n Rhuf. 2. 22.

20 *Er* gweled llawer, n etto nid yſtyri; *er* agoryd cluſtiau, etto ni wrendy.

21 Yr ARGLWYDD ſydd fodlon er mwyn ei gyfiawnder, eſe a fawrhâ y gyfraith, ac a'i gwnâ yn anrhydeddus.

22 Etto dyma bobl a yſpeiliwyd, ac a anrheithiwyd: ‡ hwy a faglwyd oll mewn tyllau, mewn carchar-dai heſyd y cuddiwyd hwynt: y maent yn yſpail, ac heb waredydd; yn † anrhaith, ac heb a ddywedai, Dyro yn ei ôl.

‡ Neu, *yn maglu eu holl wŷr ieuainge hwynt mewn carch. &c.*

† Heb. *ſathrfa.*

23 Pwy o honoch a wrendy hyn? *pwy* a yſtyr, ac a glyw erbyn † yr amſer a ddaw?

† Heb. yr amſer *yn ôl.*

24 Pwy a roddes Jacob yn anrhaith, ac Iſraël i'r yſpeil-wŷr? onid yr ARGLWYDD, yr hwn y pechaſom i'w erbyn? canys ni fynnent rodio yn ei ffyrdd, ac nid ufuddhaënt i'w gyfraith.

25 Am hynny y tywalltodd eſe arno lidiawgrwydd ei ddigter, a chryfder rhyfel: eſe a'i henynnodd oddïamgylch, ond ni wybu eſe; lloſgodd ef heſyd, ond nid yſtyriodd.

PEN. XLIII.

1 *Yr Arglwydd yn cyſſuro ei Eglwys &'i addewidion:* 8 *yn apelio at y bobl, i fod yn dyſtion o'i Holl-alluogrwydd:* 14 *yn rhag-fynegi addfynyſtr Babilon,* 18 *a rhyfeddol ymwared ei bobl:* 22 *yn argyoeddi 'r bobl megis rhai dieſgus.*

ONd yr awr hon fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, a dy greawdr di, Jacob, a'th lunïwr di, Iſraël; nac ofna; canys gwaredais di: gelwais *di* erbyn dy enw; eiddo fi *ydwyt.*

2 Pan b elych trwy 'r dyfroedd, myfi a *fyddaf* gyd-a thi; a thrwy 'r afonydd, *fel* na lifant troſot: pan rodiech drwy 'r tân, ni'th loſgir; ac ni ennyn y fflam arnat.

b Pſ. 66. 12.

3 Canys myfi yw 'r ARGLWYDD dy Dduw, Sanct Iſraël dy waredydd: c myfi a roddais yr Aipht yn iawn troſot, Ethiopia a Seba am danat.

c Dih. 11. 8. & 21. 18.

4 Er pan aethoſt yn werthfawr yn fy ngolwg, i'th ogoneddwyd, a mi a'th hoffais; am hynny y rhoddaf ddynion am danat ti, a phobloedd tros dy enioes di.

5 d Nac ofna; canys yr ydwyf fi gyd-a thi: o'r dwyrain y dygaf dy hâd, ac o'r gorllewin i'th gaſglaf.

d Pĕ 41. 10. Jer. 30. 10. & 46. 27.

6 Dywedaf wrth y gogledd, Dôd; ac wrth y dehau, Nac attal: dŵg fy meibion o bell, a'm merched o eithaf y ddaiar;

7 *Sef* pob un a elwir ar fy enw: canys e i'm gogoniant y creais ef, y lluniais ef, ac y gwneuthym ef.

e Pſa. 100. 3. Pen. 29. 23. Ioan 3. 3. 2 Cor. 5. 17. Eph. 2. 10. Pĕ. 42. 21. Ezec. 12. 2.

8 ¶ Dŵg allan f y bobl ddall ſydd a llygaid iddynt; a'r byddariaid ſydd a chluſtiau iddynt.

9 Caſgler yr holl genhedloedd ynghŷd, a chynhuller y bobloedd; g pwy yn eu myſg a fynega hyn, ac a draetha i ni y pethau o'r blaen? dygant eu tyſtion, fel y cyfiawnhaër hwynt; neu wrandawänt, a dywedant, Gwîr *yw.*

f Pen. 42. 18, 19.

g Pen. 41. 22, 23.

10 h Fy nhyſtion i *ydych* chwi, medd yr ARGLWYDD, a'm gwâs yr hwn a ddewiſais; fel yr adnabyddoch, ac y credoch fi, ac y dealloch i mai myfi *yw*: o'm blaen nid *oedd* ‡ duw wedi ei ffurfio, ac ni bydd ar fy ôl.

h Pen. 44. 8.

i Pen. 41. 4. & 44. 6. ‡ Neu, *dim* duw wedi ffurfio *o'm blaen.* Dâm. 4. 34. k Pĕ. 43. 11. Hoſ. 13. 4.

11 Myfi, myfi k *yw 'r* ARGLWYDD; ac nid *oes* geidwad onid myfi.

12 Myfi a fynegais, ac a achubais, ac a ddangoſais, pryd nad *oedd* duw dieithr yn eich myſg: am hynny chwi *ydych* fy nhyſtion (medd yr ARGLWYDD,) mai myfi *ſydd* Dduw.

13 Ië cyn *bod* dydd yr ydwyf fi; ac nid *oes* a wared o'm llaw: gwnâf, a phwy a'i l ‡ lluddia?

l Job 9. 12. Pen. 14. 27. ‡ Heb. *dyhuna.*

14 ¶ Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, eich gwaredydd chwi, Sanct Iſraël, Er eich mwyn chwi 'r anfonais i Babilon, ac y tynnai si lawr eu holl † bennaduriaid, a'r Caldeaid, ſydd a'i bloedd mewn llongau.

† Heb. *barrau, neu, ſefydlau.*

15 Myfi 'r ARGLWYDD *yw* eich Sanct chwi, creawdydd Iſraël, eich brenin chwi.

16 Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, yr hwn m a wnâ ffordd yn y môr, a n llwybr yn y dyfroedd cryfion;

m Exod. Pen. 14. n Joſua 4. 23. 2 Bre. 19. 20.

17 Yr hwn o a ddŵg allan y cerbyd a'r march, y llu a'r cryfder; cyd-orweddant, ni chodant: darfuant, fel llîn y diffoddaſant.

o Exo. 14. 9-31.

18 ¶ p Na chofiwch y pethau o'r blaen, ac nac yſtyriwch y pethau gynt.

p Jer. 16. 14. & 23. 7.

19 Wele fi yn gwneuthur q peth newŷdd; yr awr hon y dechreu; onid chewch ei wybod? r Gwnâf ffordd yn yr anialwch, ac afonydd yn y diffaethwch.

q 2 Cor. 5. 17. Dat. 21. 5. r Exo. 17. 6. Num. 20. 11. Pſa. 78. 15. & 105. 41. Pen. 41. 18. ‡ Heb. *rhoddi.*

20 Bwyſt-fil y maes, y dreigiau, a ‡ chywion yr Eſtrys, a'm gogoneddant, am 'roddi o honof ddwfr yn yr anialwch, *a'r* afonydd yn y diffaethwch, i roddi diod i'm pobl, fy newiſedig.

21 Y

21 [t] Y bobl hyn a luniais im' fy hun ; fy moliant a fynegant.

22 ¶ Eithr ni elwaiſt arnaf, Jacob; ond blinaiſt arnaf, Iſraël.

23 [u] Ni ddygaiſt im' † filod dy offrymmau poeth, ac ni'm hanrhydeddaiſt a'th ebyrth : ni pherais it' fy ngwaſanaethu ag offrwm, ac ni'th flinais ag arogl-darth.

24 Ni phrynnaiſt im' Galamus ag arian, ac ni'm † llenwaiſt â braſder dy ebyrth : eithr ti a wnaethoſt i mi waſanaethu â'th bechodau, [x] blinaiſt fi â'th anwireddau.

25 Myfi, myfi *yw* 'r hwn a ddelea dy gamweddau, [y] er fy mwyn fy hun, ac ni chofiaf dy bechodau.

26 Dŵg ar gof im', [z] cyd-ymddadleuwn : adrodd di, fel i'th gyfiawnhaër.

27 Dy dâd cyntaf a bechodd, a'th † athrawŏn a wnaethant gamwedd i'm herbyn.

28 Am hynny [a] yr halogais ‡ dywyſogion y cyſſegr, ac y rhoddais Jacob yn ddiofryd-beth, ac Iſraël yn wradwydd.

PEN. XLIV.

1 Duw yn cyſſuro ei Eglwys â'i addewidion. 7 Gwagedd ac oferedd Eulynnod ; 9 ac ynfydrwydd y rhai a'i gwnâ. 21 Y mae yn annog i foliannu Duw am ei ymwared, ac am ei Hollalluogrwydd.

AC yn awr gwrando, [a] Jacob fy ngwâs, ac Iſraël yr hwn a ddewiſais.

2 Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, [b] yr hwn a'th wnaeth, ac a'th luniodd o'r grôth, efe a'th gynnorthwya ; Nac ofna, fy ngwâs Jacob; a thi [c] Jeſurun, yr hwn a ddewiſais.

3 Canys [d] tywalltaf ddyfroedd ar y ſychedig, a ffrydiau ar y ſych-dîr ; tywalltaf fy Yſpryd ar dy hâd, a'm bendith ar dy hiliogaeth :

4 A hwy a dyfant megis ym myſg glaſ-wellt, fel helyg wrth ffrydiau dyfroedd.

5 Hwn a ddywed, Eiddo 'r ARGLWYDD ydwyf fi ; a'r llall a'i geilw ei *hun* ar enw Jacob ; ac arall a 'ſgrifenna â'i law, eiddo 'r ARGLWYDD *ydwyf*, ac a ymgyfenwa ar enw Iſraël.

6 Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, Brenin Iſraël a'i waredydd, ARGLWYDD y lluoedd, [e] Myfi *yw y* cyntaf, diweddaf *ydwyf* fi hefyd ; ac nid *oes* Duw onid myfi.

7 [f] Pwy hefyd, fel fi, a eilw, a fynega, ac a eſyd hyn yn drefnus i mi, er pan oſodais yr hên bobl ? neu mynegant iddynt y pethau ſy ar ddyfod, a'r pethau a ddaw.

8 Nac ofnwch, ac nac arſwydwch ; onid er hynny o amſer y treuthais it', ac y mynegais ? [g] a'm tyſtion *ydych* chwi. A oes Duw onid myfi ? ie [h] nid *oes* † duw : nid adwaen i yr un.

9 ¶ [i] Oferedd ydynt hwy oll, y rhai a luniant ddelw gerfiedig, ni wnâ eu pethau ‡ dymunol leſſâd : tyſtion ydynt iddynt eu hun, [k] na welant, ac na wyddant ; fel y byddo cywilydd arnynt.

10 Pwy a luniai dduw, neu a fwriai ddelw gerfiedig, [l] heb wneuthur dim llês ?

11 Wele, ei holl gyfeillion [m] a gywilyddir, y ſeiri hefyd o ddynion y maent : caſgler hwynt oll, ſafant i fynu ; etto hwy a ofnant, *ac* a gydgywilyddiant.

12 [n] Y gôf † â'r efail a weithia yn y glô, ac a'i llunia â morthwylion, ac â nerth ei fraich y gweithia efe hi : newynog *yw* hefyd, a'i nerth a balla ; nid yf ddwfr, ac y mae yn deffygio.

13 Y ſaer pren a eſtyn ei linyn, efe a'i llunia hi wrth linyn côch, efe a'i cymmhwyſa hi â bwyill, ac a'i gweithia wrth gwmpas, ac a'i gwnâ ar ôl delw ddyn, fel prydferthwch dyn, i aros *mewn* tŷ.

14 Efe a dyrr iddo gedr-wydd, ac a gymmer y cypreſ-wydden a'r dderwen, ac ‡ a ymegnïa ym myſg prennau 'r coed ; efe a blanna onnen, a'r glaw a'i maetha.

15 Yna y bydd i ddyn i gynneu *tân* : canys efe a gymmer o honi, ac a ymdwymna ; ïe efe a'i llyſg, ac a boba fara ; gwnâ hefyd dduw, ac a'i haddola ef ; gwnâ ef yn ddelw gerfiedig, ac a ymgrymma iddo.

16 Rhan o honaw a lŷſg efe yn tân ; wrth ran o honaw y bwytty gîg, y rhoſtia roſt, fel y diwaller ef : efe a ymdwymna hefyd, ac a ddywed, Aha, ymdwymnais, gwelais dân.

17 A'r rhan arall yn dduw y gwnâ, yn ddelw gerfiedig iddo ; efe a 'ymgrymma iddo, ac a'i haddola, ac a weddïa arno, ac a ddywed, Gwared fi ; canys fy Nuw ydwyt.

18 [o] Ni wyddant, ac ni ddeallant ; canys *Duw* a ‡ gauodd eu llygaid hwynt rhag gweled, a'i calonnau rhag deall.

19 Ië ni [p] † feddwl *neb* yn ei galon, ïe nid *oes* wybodaeth na deall i ddywedyd, Lloſgais ran o hono yn tân, ac ar ei farwor y pobais fara, y rhoſtiais gîg, ac y bwytteais ; ac a wnâf fi y rhan arall yn ffiaidd-beth ? a ymgrymmaf † i foncyff o bren ?

20 Ymborth ar ludw y mae ; [q] calon ſiommedig a'i gŵyr-drôdd ef, fel na waredo ei enaid, ac na ddywedo, Onid oes celwŷdd yn fy neheulaw ?

21 ¶ Meddwl hyn, Jacob ac Iſraël ; canys fy ngwâs *ydwyt* ti : lluniais di, gwâs i mi *ydwyt* ; Iſraël, ni'th anghofir gennyf.

22 Deleais dy gamweddau fel cwmwl, a'th bechodau fel niwl : dychwel attafi ; canys myfi a'th waredais di.

23 [r] Cenwch, nefoedd : canys yr ARGLWYDD a wnaeth *hyn*. Bloeddiwch, gwaelodion y ddaiar ; bloeddiwch ganu, fynyddoedd, y coed a phob pren ynddo : canys gwaredodd yr ARGLWYDD Jacob, ac yn Iſraël yr ymogonedda efe.

24 Fel hyn y dywedodd yr ARGLWYDD dy waredydd, [s] a'r hwn a'th luniodd o'r grôth, Myfi yw 'r ARGLWYDD ſydd yn gwneuthur pob peth, [t] yn eſtyn y nefoedd fy hunan, yn lledu y ddaiar o honof fy hun :

25 [u] Yn diddymmu arwyddion y rhai celwyddog, ac yn ynfydu dewiniaid ; yn troi y doethion yn eu hôl, ac yn gwneuthur eu gwybodaeth yn ynfyd :

26 Yr hwn a gyflawna air ei wâs, ac a gwplhâ gyngor ei gennadon ; yr hwn a ddywed wrth Jeruſalem, Ti a breſſwylir ; ac wrth ddinaſoedd Juda, Chwi a adeiledir, a chyfodaf ei † hadwyau :

x Edrych Jer. 50. 38. &51.32,36.

27 x Yr hwn wyf yn dywedyd wrth y dyfnder, Bydd ſych; ac mi a ſychaf dy afonydd:

28 Yr hwn wyf yn dywedyd wrth Cyrus, Fy mugail yw, ac efe a gyflawna fy holl ewyllys, gan ddywedyd wrth Jeruſalem, y Ti a adeiledir; ac wrth y deml, Ti a ſylfeinir.

y 2 Chron. 36. 22, 23. Ezr. 1. 1, &c. Pen. 45. 13.

PEN. XLV.

1 Duw yn galw Cyrus er mwyn ei Eglwys: 5 Yn gofyn ufudd-dod am ei fod yn Holl-alluog: 20 Yn dangos ofered ydyw eulynnod, wrth ei allu yn ymwared.

FEl hyn y dywed yr ARGLWYDD wrth ei eneiniog, wrth Cyrus, yr hwn ‡ yr ymaflais i yn ei ddeheu-law, i ddaroſtwng cenhedloedd o'i flaen ef; ac mi a ddattodaf lwyni brenhinoedd; i agoryd y dorau o'i flaen ef, a'r pyrth ni cheuir:

‡ Neu, *y cryfheais ei ddeheulaw.*

2 Mi a âf o'th flaen di, ac a unionaf y gwyrgeimion; y dorau prês a dorraf, a'r barrau heiyrn a ddrylliaf:

3 Ac a roddaf it' dryſſorau cuddiedig, a chuddfeydd dirgel, fel y gwypech, mai myfi yr ARGLWYDD, yr hwn a a'th alwodd erbyn dy enw, yw Duw Iſraël.

a Exod. 33. 12, 17.

4 Er mwyn Jacob fy ngwâs, ac Iſraël fy etholedig i'th elwais erbyn dy enw: mi a'th gyfenwais, er na'm hadwaenit.

5 ¶ b Myfi *ydwyf* yr ARGLWYDD, ac c nid arall, nid *oes* Duw onid myfi; gwregyſais di, er na'm hadwaenit.

b Deut. 4. 35, 39. & 32. 39. Pen. 44. 8. c Ad. 14, 18, 21.

6 Fel y gwypont o godiad haul, ac o'r gorllewin, nad neb onid myfi: myfi *yw 'r* ARGLWYDD, ac nid arall:

7 Yn llunio goleuni, ac yn creü tywyllwch; yn gwneuthur llwyddiant, ac d yn creü drygfyd: myfi 'r ARGLWYDD ſydd yn gwneuthur hyn holl.

d Amos 3. 6.

8 e Defnynnwch nefoedd oddiuchod, a thywallded yr wybrennau gyfiawnder; ymagored y ddaiar, ffrwythed iechydwriaeth a cyfiawnder, cyd-tarddant: myfi 'r ARGLWYDD a'i creais.

e Pſ. 85. 11.

9 Gwae a ymryſono â'i luni-wr. *Ymryſoned* priddell â phriddellau 'r ddaiar. f A ddywed y clai wrth ei luni-wr, Beth a wnei? neu *y* mae dy waith heb ddwylo iddo?

f Pſ. 29. 16. Jer. 18. 6. Rhu. 9. 20.

10 Gwae a ddywedo wrth *ei* dâd, Beth a genhedli? neu wrth y wraig, Beth a eſgoraiſt?

11 Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, Sanct Iſraël, a'i luni-wr, Goſynnwch i mi y pethau a ddaw am fy meibion, a gorchymynnwch fi am waith fy nwylo.

12 Myfi a wneuthym y ddaiar, ac a greais ddyn arni; myfi, ïe fy nwylo i a eſtynnaſant y nefoedd, ac a orchymynnais eu holl luoedd.

Cyflawn. 3468

13 Myfi a'i cyfodais ef mewn cyfiawnder, a'i holl ffyrdd a ‡ gyfarwyddaf; efe g a adeilada fy ninas, efe a ollwng fy ngharcharorion, h heb na gwerth na gobrwy, medd ARGLWYDD y lluoedd.

‡ Neu, *uniawnaf.* g 2 Chron. 36. 22, 23. Ezr. 1. 1, &c. Pen. 44. 28. h Pen. 52. 3.

14 Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, Llafur yr Aipht, a marſandiaeth Ethiopia, a'r Sabeaid hirion a ddeuant attat ti, ac ciddo ti ſyddant; ar dy ôl y deuant, i mewn cadwyni y deuant troſodd: ac ymgrymmant i ti, attat y gweddiant, k *gan ddywedyd*, Yn ddiau ynot ti *y mae* Duw, l ac nid *oes* arall, nac oes Duw.

i Pſ. 149. 8. k 1 Cor. 14. 25. l Ad. 5.

15 Ti yn ddiau wyt Dduw m yn ymguddio, ô Dduw Iſraël yr achubwr.

m Pſ. 57.

16 Cywilyddir a gwradwyddir hwynt oll; n ſeiri delwau a ânt ynghŷd i wradwydd.

n Pſ. 44.

17 Iſraël a achubir yn yr ARGLWYDD *ag* iechydwriaeth dragywyddol: ni'ch cywilyddir, ac ni'ch gwradwyddir byth bythoedd.

18 Canys fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, o creawdydd y nefoedd, y Duw ei hun a luniodd y ddaiar, ac a'i gwnaeth; efe a'i ſiccrhaodd hi, ni chreawdd hi yn ofer, i'w phreſſwylio y lluniodd hi; p Myfi *yw 'r* ARGLWYDD, ac nid neb amgen.

o Pen. 42. 5. p Ad. 5.

19 q Ni leferais mewn dirgelwch, mewn man tywyll o'r ddaiar; ni ddywedais wrth hâd Jacob, Ceiſiwch fi yn ofer. Myfi 'r ARGLWYDD wyf yn llefaru cyfiawnder, *ac* yn mynegi pethau union.

q Deu. 30. 11. Pen. 48. 16.

20 ¶ Ymgeſglwch, a deuwch; cyd-neſſewch, rai diangol y cenhedloedd; r nid oes gwybodaeth gan y rhai a ddercha fant goed eu cerf-ddelw, ac a weddiant Dduw nid all achub.

r Pen. 44. 17, 18.

21 Mynegwch, a neſſewch *hwynt*; cyd-ymgynghorant hefyd; f pwy a draethodd hyn er cynt? *pwy* a'i mynegodd er y pryd hynny? onid myfi 'r ARGLWYDD? ac t nid oes Duw arall onid myfi; yn Dduw cyfiawn, ac yn achubydd; nid *oes* onid myfi.

f Pſ. 44. & 45. 9. & 44. & 48. 16. & 48. 14. t Ad. 5. 18.

22 Trowch eich wynebau attafi, holl gyrrau 'r ddaiar, fel i'ch achuber: canys myfi *wyf* Dduw; ac nid neb arall.

23 I'm fy hun y tyngais, aeth y gair o'm genau *mewn* cyfiawnder, ac ni ddychwel, Mai u i mi y plyga pob glîn, x y twng pob tafod.

u Rhu. 11. Phil. 2. x Ge. 35. Deu. 6. Pen. 19.

24 Yn ddiau ‡ yn yr ARGLWYDD (medd un) *y mae* i mi gyfiawnder a nerth; atto ef y deuir; y a chywilyddir pawb a ddigiant wrtho.

‡ Neu, *efe a ddywed yr eglwys.* y Pen. 41.

25 Yn yr ARGLWYDD y cyfiawnheir, ac yr ymogonedda holl hâd Iſraël.

PEN. XLVI.

1 Na allai eulynnod Babilon eu hachub eu hunain. 3 Bod Duw yn achub ei bobl hyd y diwedd. 5 Nad yw eulynnod gyffelyb i Dduw mewn gallu, 12 nac mewn ymwared preſennol.

CRymmodd a Bel, plygodd Nebo; eu delwau oedd ar fwyſt-filod ac ar aniſeiliaid: eich clud a lwythwyd yn drwm; llwyth ydynt i'r deffygiol.

a Cyhw. 340 Pen. 50. 2. Jer. 50. & 51.

2 Goſtyngant, cyd-grymmant, ni allent achub y llwyth, † ond aethant mewn caethiwed eu hunain.

† Heb. *a'i enaid.* cyf.

3 ¶ Tŷ Jacob, gwrandewch arnafi, a holl weddill tŷ Iſraël, y rhai a ddygpwyd gennyf o'r grôth, ac a arweddwyd o'r brû.

4 Hyd henaint hefyd myfi yw; ïe b myfi *a'ch* dygaf hyd oni ben-wynnoch: gwneuthym, arweddaf hefyd; ïe dygaf, a gwaredaf *chwi.*

b Ex. Deu. 1. & p. Pſ. 71. Pen. 4. c Pſ. 4. 25.

5 ¶ c I byw i'm gwnewch yn debyg, ac i'm cyſtedlwch, ac i'm cyffelybwch, fel y byddom debyg.

6 d Hwy a waſtraffant aur o'r pwrs, ac a bwyſant arian mewn clorian, a gyflogant eurych,

d Pſ. 115. 4. & 135. 15. Ier. 10. 3. Act. 19. 26.

ac efe a'i gweithia yn dduw: goſtyngant, ac ymgrymmant.

10.5. 7 [c] Dygant ef ar yſgwyddau, dygant ef, ac a'i goſodant yn ei le, ac efe a ſaif; ni ſyfl o'i le:
45.20. [f] o's llefa *un* arno, nid ettyb, ac ni's gwared ef o'i gyſtudd.

44.19. 8 Cofiwch hyn, a byddwch wŷr: [g] atcofiwch, droſeddwŷr.

9 Cofiwch y pethau gynt er ioed; canys
45.5. myfi *ydwyf* Dduw, ac [h] nid neb arall; Duw
11. *ydwyf*, ac heb fy mâth;

45.21. 10 [i] Yn mynegi y diwedd o'r dechreuad, ac er cynt yr hyn ni wnaed *etto*, yn dywedyd,
53.11. [k] Fy nghyngor a ſaif, a'm holl ewyllys a wnâf:
59.21.
30. 11 Yn galw aderyn o'r dwyrain, y † gŵr a
17. wnâ fy nghyngor o wlâd bell: dywedais, ac mi
ymg- a'i dygaf i ben; mi a'i lluniais, ac mi a'i gwnâf.

12 ¶ Gwrandewch arnafi, y rhai cedyrn galon, y rhai pell oddiwrth gyfiawnder.

13 Neſſeais fy nghyfiawnder; ni bydd bell, a'm hiechydwriaeth nid erys: rhoddaf hefyd iechydwriaeth yn Sion, i'm gogoniant Iſraël.

PEN. XLVII.

1 Barnedigaethau Duw ar Babilon a Chaldea, 6 am eu hannbrugarogrwydd, 7 a'i balchder, 10 a'i rhyfyg: 11 Ac nas gellir eu gwrthwynebu.

[a] DIſgyn, ac eiſtedd yn y llwch, *ti* forwŷn ferch Babilon, eiſtedd ar lawr: nid oes orſeddfaingc, *ti* ferch y Caldeaid; canys ni'th alwant mwy yn dyner, ac yn foethus.

2 Cymmer y meini melin, a [b] mala flawd; datcuddia dy lywethau, noetha dy ſodlau, dinoetha dy forddwydydd, dôs drwy 'r afonydd.

3 [c] Dy noethni a ddatcuddir, dy warth hefyd a welir: dïalaf, ac nid fel dyn i'th gyfarfyddaf.

4 Ein gwaredydd ni, ei enw *yw* ARGLWYDD y lluoedd, Sanct Iſraël.

5 Eiſtedd yn ddiſtaw, a dôs i dywyllwch, *ti* ferch y Caldeaid: canys ni'th alwant mwy yn arglwyddes y teyrnaſoedd.

6 ¶ [d] Digiais wrth fy mhobl, [e] halogais fy etiſeddiaeth, a rhoddais hwynt yn dy law di: ni chymmeraiſt drugaredd arnynt; [f] rhoddaiſt dy iau yn drom iawn ar yr henuriaid.

7 ¶ A dywedaiſt, Byth y byddaf [g] arglwyddes: felly nid yſtyriaiſt hyn, ac ni chofiaiſt ei diwedd hi.

8 Am hynny yn awr gwrando hyn, y foethus, [h] yr hon a drigi yn ddïofal, [i] yr hon a ddywedi yn dy galon, Myfi ſydd, ac nid neb ond myfi: nid eiſteddaf yn weddw, ac ni châf wybod beth yw diheppiledd.

9 Ond y ddau [k] beth hyn a ddaw it' yn ddiſymmwth yr un dydd, diheppiledd, a gweddwdod: yn gwbl y deuant arnant, [l] am amlder dy hudoliaethau, a mawr nerth dy ſwynion.

10 ¶ Canys [m] ymddiriedaiſt yn dy ddrygioni: dywedaiſt, Ni'm gwêl *neb*. Dy ddoethineb a'th wybodaeth a'th ‡ hurtiant; a dywedaiſt yn dy galon, Myfi *ſydd*, ac nid neb arall ond myfi.

11 Am hynny y daw arnat ddrygfyd, yr hwn ni chei wybod ei † gyſodiad; a ſyrth arnat ddiny ſtr ni's gelli ei ochelyd: ïe, daw arnat ddeſtryw yn ddiſymmwth, heb wybod it'.

12 Sâ yn awr gyd-a'th ſwynion, a chyd-ag amlder dy hudoliaethau, yn y rhai 'r ymflinaiſt o'th ieuengctid; *i edrych* a elli wneuthur llês, *i edrych* a fyddi grymmus.

13 Ymflinaiſt yn amlder dy gynghorion dy hun. Safed yn awr [n] aſtronomyddion y nefoedd, y rhai a dremiant ar y ſêr, y rhai a yſpyſant am y miſoedd, ac achubant di oddïwrth y pethau a ddeuant arnat. [n] Pſ. 44.25.

14 Wele, hwy a fyddant fel ſofl; y tân a'i llyſg hwynt; ni waredant eu † henioes o feddiant y fflam: ni bydd marworyn i ymdwymno, *na* thân i eiſtedd ar ei gyfer. † Heb. *beneidiau.*

15 Felly y byddant hwy it', gyd-a'r rhai yr ymflinaiſt, *ſef* [o] dy farſiand-wŷr o'th ieuengctid; cyrwydraſant bob un ar ei duedd; nid oes *un* yn dy achub di. [o] Dat. 18.11

PEN. XLVIII.

1 Duw, i argyoeddi 'r bobl o'i hynod gyndynrwydd, yn datcuddio ei brophwydoliaethau. 9 Er ei fwyn ei hun y mae efe yn eu gwared hwy. 12 Y mae yn eu hannog hwy i fod yn ufudd, o herwŷdd ei allu a'i ragluniaeth ef: 16 Yn cwyno eu cildynrwydd hwy. 20 O'i fawr allu y mae yn gwared ei bobl o Babilon.

GWrandewch hyn, tŷ Jacob, y rhai a elwir ar enw Iſraël, ac [a] a ddaethant allan o ddyfroedd Juda; [b] y rhai a dyngant i enw yr ARGLWYDD, ac a goffânt am Dduw Iſraël; [c] nid mewn gwirionedd, nac mewn cyfiawnder. [a] Pſ. 68.26. [b] Pſ. 63.16. Zeph. 1.5. [c] Jer. 4.2. & 5.2.

2 Canys hwy a'i galwant eu hunain o'r ddinas ſanctaidd, ac [d] a bwyſant ar Dduw Iſraël; enw yr hwn *yw* ARGLWYDD y lluoedd. [d] Mic. 3.11. Rhuf. 2.17.

3 [e] Y pethau gynt a fynegais er y pryd hynny, a daethant o'm genau, ac mi a'i traethais; mi a'i gwnaethym yn ddiſymmwth, daethant i ben. [e] Pen. 42.9. & 43.9. & 44.7, 8. & 45.21. & 46.9, 10.

4 O herwŷdd im' wybod dy *fod* ti yn galed, a'th warr *fel* geuyn haiarn, a'th dalcen yn brês;

5 Mi a'i mynegais i ti er y pryd hynny, adroddais it' cyn ei ddyfod; rhag dywedyd o honot, Fy nelw a'i gwnaeth, fy ngherf-ddelw a'm tawdd-ddelw a'i gorchymynnodd.

6 Ti a glywaiſt, gwêl hyn oll; ac oni fynegwch chwithau *ef*? adroddais it' bethau newyddion o'r pryd hyn, a phethau cuddiedig, y rhai ni wyddit oddïwrthynt.

7 Yn awr y crëwyd hwynt, ac nid er y dechreuad, cyn y dydd ni chlywaiſt ſôn arn dannynt: rhag dywedyd o honot, Wele gwyddwn hwynt.

8 Ië nis clywſit, ac nis gwyddit 'chwaith, nid agoraſid dy gluſt y pryd hynny: canys gwyddwn y byddit lwyr-anffyddlon, a'th alw o'r grôth [f] yn droſeddwr. [f] Pſal. 58.3.

9 ¶ [g] Er mwyn fy enw 'r [h] oedaf fy llîd, ac *er* fy mawl yr ymattaliaf oddïwrthyt, rhag dy ddifetha: [g] Pſ. 43.25. [h] Pſ. 78.38.

10 Wele, myfi a'th burais, ond nid ‡ fel arian; dewiſais di mewn pair cyſtudd. ‡ Neu, *i arian.*

11 Er fy mwyn fy hun, er fy mwyn fy hun,

y gwnâf *hyn*; canys [i] pa fodd yr halogid *fy enw*? ac [k] ni roddaf fy ngogoniant i arall.

12 ¶ Gwrando arnaſi, Jacob, ac Iſraël, yr hwn a elwais; [l] myfi *yw*; myfi *yw* [m] y cyntaf, a mi yw y diwaethaf.

13 Fy llaw i hefyd a ſeiliodd y ddaiar, a'm deheu-law i a ‡rychwantodd y nefoedd: pan [n] alwyf fi arnynt, hwy a gyd-ſafant.

14 [o] Ymgeſglwch oll, a gwrandewch; pwy o honynt hwy a fynegodd hyn? [p] Yr ARGLWYDD a'i hoffôdd: ef a wnâ ei ewyllys ar Babilon, a'i fraich *a fydd* ar y Caldeaid.

15 Myfi, myfi a leferais, ac a'i gelwais ef: dygais ef, ac fe a lwydda ei ffordd ef.

16 ¶ Neſſewch attaf, gwrandewch hyn; [q] ni leferais o'r cyntaf yn ddirgel; er y pryd y mae hynny 'r *ydwyf* innau yno: ac yn awr [r] yr Arglwydd DDUW a'i Yſpryd a'm hanfonodd.

17 Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD dy waredydd, Sanct Iſraël; Myfi yw 'r ARGLWYDD dy Dduw, yr hwn wyf yn dy ddyſgu di i wellhau, gan dy arwain yn y ffordd y dylit rodio.

18 [s] O na wrandawſit ar fy ngorchymmynion, yna y buaſai dy heddwch fel afon, a'th gyfiawnder fel tonnau 'r môr:

19 A buaſai dy hâd fel y tywôd, ac eppil dy gorph fel ei raian ef: ni thorraſid, ac ni ddinyſtriaſid ei enw oddi-ger fy mron.

Cyflawn. 3468

20 ¶ [t] Ewch allan o Babilon, ffowch oddïwrth y Caldeaid, â llef gorfoledd mynegwch, *ac* adroddwch hyn, treuthwch ef hyd eithafoedd y ddaiar; dywedwch, [u] Gwaredodd yr ARGLWYDD ei wâs Jacob.

21 Ac [x] ni ſychedaſant pan arweiniodd hwynt yn yr anialwch; [y] gwnaeth i ddwfr biſtyllio iddynt o'r graig: holltodd y graig hefyd, a'r dwfr a ddyliſodd.

22 [z] Nid *oes* heddwch, medd yr ARGLWYDD, i'r rhai annuwiol.

PEN. XLIX.

1 *Chriſt wedi ei anfon at yr Iuddewon yn achwyn rhagddynt.* 5 *Ei anfon ef at y Cenhedloedd ag addewidion graſuſol.* 13 *Bod cariad Duw tu-ag at ei Eglwys yn dragywyddol.* 18 *Helaeth adferu yr Eglwys.* 24 *Y galluog ymwared allan o'r caethiwed.*

GWrandewch arnaf, ynyſoedd; ac yſtyriwch, bobl o bell; [a] Yr ARGLWYDD a'm galwodd o'r grôth, o ymyſgaroedd fy mam y gwnaeth goffa am fy enw.

2 Goſododd hefyd [b] fy ngenau fel cleddyf llym, ynghyſgod ei law i'm cuddiodd; a gwnaeth fi [c] yn ſaeth loyw, cuddiodd fi yn ei gawell ſaethau;

3 Ac a ddywedodd wrthyf, [d] Fy ngwâs i *ydwyt* ti, Iſraël, yr hwn yr ymogoneddaf ynot.

4 Minneu a ddywedais, Yn ofer y llafuriais, yn ofer ac am ddim y treuliais fy nerth; er hynny *y mae* fy marn gyd-a'r ARGLWYDD, a'm ‡gwaith gyd-a'm Duw.

5 ¶ Ac yn awr, medd yr ARGLWYDD, yr hwn a'm lluniodd o'r grôth yn wâs iddo, i ddychwelyd Jacob atto ef, ‡ Er nad ymgaſglodd Iſraël, etto gogoneddus fyddaf fi yngolwg yr ARGLWYDD, a'm Duw fydd fy nerth.

6 Ac efe a ddywedodd, †Gwael yw dy fod yn wâs i mi, i gyfodi llwythau Jacob, ac i adferu ‡rhai cadwedig Iſraël; [e] mi a'th rhoddaf hefyd yn oleuni i'r Cenhedloedd, fel y byddych yn iechydwriaeth i mi hyd eithaf y ddaiar.

7 Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, Gwaredydd Iſraël a'i Sanct, wrth [f] y dirmygedig ‡o enaid, wrth yr hwn ſydd ffiaidd gan y genedl, wrth wâs llywodraeth-wŷr; [g] Brenhinoedd a welant, ac a gyſodant; tywyſogion hefyd a ymgrymmant; er mwyn yr ARGLWYDD, yr hwn *ſydd* ffyddlon, Sanct Iſraël, ac efe a'th ddewiſodd di.

8 Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, [h] Mewn amſer bodlon-gar i'th wrandewais, ac yn nydd iechydwriaeth i'th gynnorthwyais; [i] a mi a'th gadwaf yn gyfammod y bobl, ‡i ſiccrhau y ddaiar, i beri etifeddu yr etifeddiaethau anghyfanneddol;

9 Fel y dywedych [k] wrth y carcharorion, Ewch allan; wrth y rhai *ſydd* mewn tywyllwch, Ymddangoſwch. Ar y ffyrdd y porant, ac yn yr holl uchelfannau *y bydd* ei porfa hwynt.

10 [l] Ni newynant, ac ni ſychedant, ac [m] ni's tery gwrês na haul hwynt: o herwŷdd yr hwn a dofturia wrthynt a'i tywys ac a'i harwain wrth y ffynhonnau dyfroedd.

11 A mi a wnâf fy holl fynydd yn ffordd, a'm prif-ffyrdd a gyfodir.

12 Wele, y rhai hyn a ddeuant o bell, ac wele, y rhai accw o'r gogledd, ac o'r gorllewin, a'r rhai yma o dîr Sinim.

13 ¶ [n] Cenwch, nefoedd; a gorfoledda, ddaiar; bloeddiwch ganu, y mynyddoedd; canys yr ARGLWYDD a gyſſurodd ei bobl, ac a drugarhâ wrth ei drueniaid.

14 Etto dywedodd Sïon, Yr ARGLWYDD a'm gwrthododd, a'm Harglwydd a'm hanghofiodd.

15 A anghofia gwraig ei phlentyn fugno, †fel na thoſturio wrth fâb ei chrôth? ïe hwy a allant anghofio, etto myfi nid anghofiaf di.

16 Wele, [o] ar gledr *fy* nwylo i'th argreffais; dy furiau *ſydd* ger fy mron bob amſer.

17 Dy ‡blant a fryſſiant; y rhai a'th ddinyſtriant, ac a'th ddeſtrywiant, a ânt allan o honot.

18 ¶ [p] Dercha dy lygaid oddïamgylch, ac edrych: y rhai hyn oll a ymgaſglant, *ac* a ddeuant attat. Fel mai byw fi, medd yr ARGLWYDD, dïau y gwiſgi hwynt oll fel hardd-wiſg, ac y rhwymi hwynt am danat fel prïod-ferch.

19 Canys dy ddiffaithwch a'th anialwch a'th dîr dinyſtriol yn ddïau [q] fydd yn awr yn rhy gyfyng gan breſſwyl-wŷr; a'r rhai a'th lyngcant a ymbellhânt.

20 Plant dy ddi-heppiledd a ddywedant etto lle y clywech, Cyfyng yw y lle hwn i mi; dôd le i mi fel y preſſwyliwyf.

21 Yna y dywedi yn dy galon, Pwy a genhedlodd y rhai hyn i mi; a mi yn ddi-heppil, ac yn unig, yn gaeth, ac ar grwydr? a phwy a fagodd y rhai hyn? wele, myfi a adawyd fy hunan, ‡o ba le y *daeth* y rhai hyn?

22 [r] Fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW, Wele, cyfodaf fy llaw at y cenhedloedd, a derchafaf fy maner at y bobloedd; a dygant dy feibion

[i] Edr. Deu. 32. 26, 27. [k] Pen. 42. 8.
[l] Deu. 32. 39. [m] Pen. 41. 4. & 44. 6. Dat. 1. 17. & 22. 13.
‡ Neu, *ddyrnfeddodd.*
[n] Pſ. 40. 26.
[o] Pſ. 41 22. & 43. 9. & 44. 7. & 45. 21.
[p] Pen. 45. 1.
[q] Pſ. 45. 19.
[r] Zech. 2. 9, 11.
[s] Deu. 32. 29. Pſa. 81. 13.
[t] Pſ. 52. 11. Jer. 50. 8. & 51. 6, 45. Zech. 2. 6. Dat. 18. 4.
[u] Exod. 19. 4, 5, 6.
[x] Edr. Pen. 21. 19, 20.
[y] Exo. 17. 6. Num 20. 11.
[z] Pſ. 57. 21.
[a] Mat. 1. 20, 21. Luc 1. 31.
[b] Pen. 11. 4. & 51. 16. Heb. 4. 12. Dat. 1. 16.
[c] Pſa. 45. 5.
[d] Pen. 42. 1. Zech. 3. 8.
‡ Neu, *gwaith.*
‡ Neu, *fel yr ymgaſglo Iſrael atto, ac y bydd wyf yn ogoneddus yngolwg &c.*
† Heb. *A gwael wyt wed' dyfod &c.*
‡ Neu, *diſſyrnfeddodd.*
[e] Pen. Luc 2. Act. 13. & 26. [f] Pen. ‡ Neu, *gan ddirmygedig* [g] Pſa. 72. 11.
[h] 2 Cor. 6. 2. Bdryd. Pſa. 69.
[i] Pen.
‡ Neu, *ſyſtal*
[k] Pen.
[l] Dat. 7. 16.
[m] Pſ. 121. 6.
[n] Pſ. 44. 23.
[o] Cant. 8. 6.
[p] Bar. 4. 36. Pen. 54. 2. Zech. 2. 4.
[q] Bar. 4. 37. Pen. 54. 1. Zech. 10. 10.
[r] Pen. 60. 4.

feibion ‡ yn eu mynwes, a dygir dy ferched ar yſgwyddau.

23 Brenhinoedd hefyd fydd dy dadmaethod, a'i † brenhineſau dy ſammaethod; crymmant it' a'i hwynebau tu-a 'r llawr, a [f] llyfant lwch dy draed; a chei wybod mai myfi *yw* 'r ARGLWYDD; canys [g] ni chywilyddir y rhai a ddiſgwiliant wrthyf fi.

24 ¶ [u] A ddygir y caffaeliad oddiar y cadarn? neu a waredir † y rhai a garcherir yn gyfiawn?

25 Ond fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, Ië † carcharorion y cadarn a ddygir, ac anrhaith y creulon a ddiangc: canys myfi a ymryſſonaf ſ'th ymryſſonydd, ac myfi a achubaf dy feibion.

26 [x] Gwnâf hefyd i'th orthrym-wŷr fwytta eu cîg eu hunain, ac ar eu [y] gwaed eu hun y meddwant fel ar wîn ‡ melys; a gwybydd pob cnawd mai myfi 'r ARGLWYDD *yw* dy achubydd, a'th gadarn waredydd di Jacob.

PEN. L.

1 Chriſt yn dangos nad efe yw 'r achos y gwrthodwyd yr Iuddewon, am ei fod yn abl i'w hachub hwy, 5 am ei fod yn ufudd i wneuthur hynny, 7 ac am ei fod yn ymddiried ynghymmorth Duw. 10 Annog i hyderu ar Dduw, ac nid arnom ein hunain.

FEl hyn y dywed yr ARGLWYDD, Pa le y mae [a] llythyr yſgar eich mam, ‡ *trwy* 'r hwn y gollyngais hi ymaith? neu pwy o'm [b] dyledwŷr y gwerthais chwi iddo? Wele am eich anwireddau yr ymwerthaſoch, ac am eich camweddau y gollyngwyd ymaith eich mam.

2 Pa ham pan ddeuthym, nad oedd neb *i'm derbyn*? pan elwais, nad attebodd *neb*? [c] Gangwttogi a gwttogodd fy llaw, fel na allai ymwared? neu onid *oes* ynof nerth i achub? wele [d] â'm cerydd [e] y ſychaf y môr; gwneuthym [f] yr afonydd yn ddiffaithwch: [g] eu pyſgod a ddrewant o eiſiau dwfr, ac a fyddant feirw o ſyched.

3 [h] Gwiſgaf y nefoedd â thywyllwch, a goſodaf ſach-liain yn dô iddynt.

4 Yr Arglwydd DDUW a roddes im' dafod y dyſgedig, i fedru mewn pryd lefaru gair wrth [i] y deffygiol: deffry fi bob boreu, deffry im' gluſt i glywed fel y dyſgedig.

5 ¶ Yr Arglwydd DDUW a agorodd fy [j] nghluſt, a minneu ni [k] wrthwynebais, *ac* ni chiliais yn *fy* ôl.

6 [l] Fy nghorph a roddais i 'r cur-wŷr, [m] a'm cernau i'r rhai a dynnai 'r blew; ni chuddiais fy wyneb oddiwrth wradwydd, a phoeredd.

7 ¶ O herwŷdd yr Arglwydd DDUW a'm cymmorth, am hynny ni'm cywilyddir; am hynny [n] goſodais fy wyneb fel calleſtr, a gwn na'm cywilyddir.

8 [o] Agos *yw* 'r hwn a'm cyfiawnhâ; pwy a ymryſſon â mi? ſafwn ynghŷd: pwy yw † fy ngwrthwynebŵr? neſſaëd attaf.

9 Wele 'r Arglwydd DDUW a'm cynnorthwya; pwy *yw* 'r hwn a'm bwrw yn euog? wele, hwynt oll a heneiddiant fel dilledyn, [p] y gwyfyn a'i hyſſa hwynt.

10 ¶ Pwy yn eich myſg ſydd yn ofni 'r ARGLWYDD, yn gwrandaw ar lais ei wâs ef, [q] yn rhodio *mewn* tywyllwch, ac heb lewŷrch iddo? gobeithied yn enw 'r ARGLWYDD, ac ymddirieded yn ei Dduw. [q] Pſa. 23.4.

11 Wele, chwi oll y rhai ydych yn cynneu tân, *ac* yn eich amgylchu eich hunain â gwreichion; rhodiwch wrth lewŷrch eich tân, ac wrth y gwreichion a gynneuaſoch. [r] O'm llaw i y bydd hyn i chwi; mewn gofid y gorweddwch. [r] Ioſ. 9.39.

PEN. LI.

1 Cyngor i hyderu ar Griſt, yn ôl eſampl Abraham, 3 o herwŷdd ei addewidion cyſſurfawr, 4 a'i gyfiawn ymwared, 7 a marwoldeb dyn. 9 Bod Chriſt a'i ſanctaidd fraich yn ymddiffyn yr eiddo rhag ofn dyn. 17 Y mae yn cwyno adfyd Jeruſalem, 21 ac yn addaw ymwared.

GWrandewch arnaf fi, [a] ddilyn-wŷr cyfiawnder, y rhai a geiſiwch yr ARGLWYDD: edrychwch ar y graig i'ch naddwyd, ac ar geudod y ffôs i'ch cloddiwyd *o honynt*. [a] Rhuf. 9. 30,31,32.

2 Edrychwch ar Abraham eich tâd, ac ar Sara a'ch eſgorodd; canys ei hunan y gelwais ef, ac y bendithiais, ac yr amlheais ef.

3 O herwŷdd yr ARGLWYDD a gyſſura Sion; efe a gyſſura ei holl anghyfannedd-leoedd hi, gwnâ hefyd ei hanialwch hi fel Eden, a'i diffaithwch fel gardd yr ARGLWYDD: ceir ynddi lawenydd a hyfrydwch, diolch, a llais cân.

4 ¶ Gwrandewch arnaf, fy mhobl; cluſt-ymwrandewch â mi, fy nghenedl; canys cyfraith a â allan oddiwrthyf, a goſodaf fy marn yn oleuni pobloedd.

5 Agos yw fy nghyfiawnder; fy iechydwriaeth a aeth allan, fy mreichiau hefyd a farnant y bobloedd: yr ynyſoedd a ddiſgwiliant wrthyf, ac a ymddiriedant *yn* fy mraich.

6 Derchefwch eich llygaid tu-a 'r nefoedd, ac edrychwch ar y ddaiar iſſod: canys [b] y nefoedd a ddarfyddant fel mŵg, a'r ddaiar a heneiddia fel dilledyn, a'i phreſſwyl-wŷr yr un modd a fyddant meirw; ond fy iechydwriaeth i a fydd byth, a'm cyfiawnder ni dderfydd. [b] Pſ. 102.25. Mat. 24.35. 2 Pet. 3.10.

7 ¶ Gwrandewch arnaf, y rhai a adwaenoch gyfiawnder, y bobl [c] fy a'm cyfraith yn eu calon: [d] nac ofnwch wradwydd dynion, ac nac arſwydwch rhag eu difenwad. [c] Pſ. 37.31. [d] Mat. 10. 28.

8 Canys [e] y prŷf a'i bwytty fel dilledyn, a'r gwyfyn a'i hyſſa fel gwlân: eithr fy nghyfiawnder a fydd yn dragywydd, a'm hiechydwriaeth o genhedlaeth i genhedlaeth. [e] Pen. 50.9.

9 ¶ Deffro, deffro, gwiſg nerth, ô fraich yr ARGLWYDD; deffro fel yn y dyddiau gynt, yn *yr* oeſoedd gynt: onid ti *yw* 'r hwn a dorraiſt [f] Rahab, *ac* a archollaiſt [g] y ddraig? [f] Pſal. 87.4. [g] Pſ. 74.13, 14. Pen. 27.1. Eze. 29.3.

10 Onid ti *yw* 'r hwn [h] a ſychaiſt y môr, dyfroedd y dyfnder mawr? yr hwn a wnaethoſt ddyfnderoedd y môr yn ffordd i'r gwaredigion i fyned trwödd? [h] Ex. 14.21. Pen. 43.16.

11 Am hynny [i] y dychwel gwaredigion yr ARGLWYDD, a hwy a ddeuant i Sion â chanu, ac â llawenydd tragywyddol ar eu pennau: goddiweddant lawenydd, a hyfrydwch; gofid a griddfan a ffŷ ymaith. [i] Pſ. 35 10.

12 Myfi, myfi, *yw* yr hwn a'ch diddana
k Pſ. 118.6. chwi; pwy *wyt* ti ſel yr ofnit k ddyn *yr hwn*
l Pen. 40.6. 1 Pet. 1.24. fydd marw, a mâb dyn *yr hwn* a wneir l fel
glaſ-welltyn?

13 Ac a anghofi yr ARGLWYDD dy wneuthur-
m Job 9. 8. Pſal. 104. 2. Pen. 40. 22. & 42. 5. & 44. 24. wr, m yr hwn a eſtynnodd y nefoedd, ac a ſei-
liodd y ddaiar? ac a ofnaiſt bob dydd yn waſtad
rhag llîd y gorthrymmydd, fel pe darparai i
ddinyſtrio? a pha le *y mae* llîd y gorthrym-
mydd?

14 Y carcharor ſydd yn bryſſio i gael ei
ollwng yn rhydd, fel na byddo farw yn y pwll,
ac na phallo ei fara ef.

15 Eithr myfi *yw* yr ARGLWYDD dy Dduw,
n Job 26.12. Jer. 31. 35. yr hwn n a barthodd y môr, pan ruodd ei don-
nau: ei enw *yw* ARGLWYDD y lluoedd.

o Deu. 18.18 Pen. 49 2. 16 o Goſodais heſyd ſy ngeiriau yn dy enau,
ac ynghyſgod ſy llaw i'th doais, fel y plannwn
y nefoedd, ac y ſeiliwn y ddaiar, ac y dywedwn
wrth Sïon, Fy mhobl ydwyt.

p Pen. 52.1. 17 ¶ p Deffro, deffro; cyfod, Jeruſalem, yr
q Job 21.20 Pſal. 75. 8. Jer. 25. 15, 16. hon q a yfaiſt o law 'r ARGLWYDD gwppan ei
lidiawgrwydd ef; yfaiſt waddod r y cwppan er-
r Zech. 12.2. Edr. Deut. 28. 28, 34. Pſal. 60. 3. chyll; ïe ſugnaiſt ef.

18 Nid *oes* arweinydd iddi o'r holl feibion a
eſgorodd; ac nid *oes* a ymaflo yn ei llaw o'r holl
feibion a fagodd.

s Pen. 47.9. † Heb. *drylliad.* 19 s Y ddau beth hyn a ddigwyddaſant it';
pwy a ofidia troſot? dinyſtr, a † deſtryw; a
newyn, a chleddyf; *trwy* bwy i'th gyſſuraf?

t Galar. 2. 11, 12. 20 t Dy feibion a lewygaſant, gorweddant
ym mhen pob heol, fel tarw gwyllt *mewn* magl:
llawn ydynt o lidiawgrwydd yr ARGLWYDD, *a*
cherydd dy Dduw.

21 ¶ Am hynny gwrando fi yn awr, y druan,
u Edrych Ad. 17. a'r feddw, u ac nid *trwy* wîn.

22 Fel hyn y dywed dy Arglwydd, yr AR-
GLWYDD, a'th Dduw di, *yr hwn* a ddadleu *tros*
ei bobl, Wele, cymmerais o'th law y cwppan
erchyll, ſef gwaddod cwppan ſy llidiawgrwydd:
ni 'chwanegi ei yfed mwy.

x Jer. 25. 26, 29. Zech. 12. 2. y Pſal. 66. 11, 12. 23 Eithr x rhoddaf ef yn llaw dy gyſtuddwŷr,
y y rhai a ddywedaſant wrth dy enaid, Goſtwng,
fel yr elom troſot: a thi a oſodaiſt dy gorph fel
y llawr, ac fel heol i'r rhai a elent troſto.

PEN. LII.

1 Chriſt yn perſwadio ei Eglwys i gredu ei râd brynedigaeth ef; 7 I dderbyn gweinidogion yr adbrynedigaeth, 9 I lawenychu yn ei gallu hi, 11 ac i'w rhyddhau eu hunain oddiwrth gaethiwed. 13 Y derchefir teyrnas Chriſt.

a Pſ. 51.17. 1 DEffro, deffro, gwiſg dy nerth, Sïon;
gwiſg wiſgoedd dy ogoniant, ſanctaidd
b Pen. 35.8. & 60. 21. Dat. 21.27. ddinas Jeruſalem: canys b ni ddaw o'th fewn mwy
ddïenwaededig nac aflan.

2 Ymeſgwyd o'r llŵch, cyfod, eiſtedd, Je-
ruſalem: ymddattod oddiwrth rwymau dy wddf,
ti gaeth-ferch Sïon.

c Pſa. 44. 12. Pen. 49. 13. Jer. 15. 13. 3 Canys fel hyn y dywedodd yr ARGLWYDD,
c Yn rhâd yr ymwerthaſoch, ac nid ag arian i'ch
gwaredir.

d Gen. 46.6 4 Canys fel hyn y dywedodd yr Arglwydd
DDUW, Fy mhobl a aeth i wared i'r d Aipht yn
y dechreuad, i ymdaith yno; a'r Aſſyriad a'i
gorthrymmodd yn ddïachos.

5 Ac yn awr beth *ſydd* yma i mi, medd
yr ARGLWYDD, pan ddygid fy mhobl ymaith
yn rhâd? eu llywodraethwŷr a wnâ *iddynt* udo,
medd yr ARGLWYDD; a phob dydd yn waſtad
e Ezec. 36. 20, 22. Rhuf. 2. 24. e y ceblir fy enw.

6 Am hynny y caiff fy mhobl adnabod fy
enw: am hynny *y cânt wybod* y dydd hwnnw
mai myfi *yw* yr hwn ſy'n dywedyd: wele, myfi
ydyw.

f Nah. 1. 15. Rhuf. 10. 15. 7 ¶ f Mor weddaidd ar y mynyddoedd *yw*
traed yr hwn ſydd yn eſangylu, yn cyhoeddi
heddwch; a'r hwn ſydd yn mynegi daioni, yn
cyhoeddi iechydwriaeth; yn dywedyd wrth
g Pſal. 93. & 96. 10. & 97. 1. Sïon, g Dy Dduw di ſydd yn teyrnaſu!

8 Dy wil-wŷr a dderchafant lef; gyd-a'r llef
y cyd-ganant: canys gwelant lygad yn llygad
pan ddychwelo yr ARGLWYDD Sïon.

9 ¶ Bloeddiwch, cyd-genwch, anialwch Jeru-
ſalem: canys yr ARGLWYDD a gyſſurodd ei bobl,
eſe a waredodd Jeruſalem.

10 Dïoſgodd yr ARGLWYDD fraich ei ſanctei-
ddrwydd yngolwg yr holl genhedloedd; a
h Pſ. 98. 2. Luc 3. 6. h holl gyrrau 'r ddaiar a welant iechydwriaeth ein
Duw ni.

i Pê. 48. Jer. 50. & 51. 6. 2 Cor. 6. Dat. 18. 4. 11 ¶ i Ciliwch, ciliwch, ewch allan oddi-yno,
na chyffyrddwch â dim halogedig; ewch allan
o'i chanol, ymlanhewch, y rhai a ddygwch leſtri
'r ARGLWYDD.

k Edr. Es. 52. 12. 12 Canys k nid ar frys yr ewch allan, ac nid
ar ffô y cerddwch: canys yr ARGLWYDD a â o'ch
blaen chwi, a Duw Iſraël a'ch caſgl chwi.

‡ Neu, mâd 'n y Pen. 57. 13 ¶ Wele, fy ngwâs a ‡ lwydda, eſe a godir,
a dderchefir, ac a fydd uchel iawn.

l Pſ. 22. Pen. 53. 14 Megis y rhyfeddodd llawer wrthyt; (mor
llygredig *oedd* ei l wedd yn anad neb, a'i brŷd
yn anad meibion dynion!)

m Act. 2. 15 Felly m y taenella eſe genhedloedd lawer;
brenhinoedd a gauant eu genau wrtho ef: ca-
nys gwelant yr hyn n ni ſynegaſid iddynt, a
n Rhuf. 15. 21. deallant yr hyn ni chlywſent.

PEN. LIII.

1 Y Prophwyd yn cwyno rhag anghredyniaeth, ac yn eſguſodi rhwyſtr y Groes, 4 trwy ddangos y daioni a ddaw o ddioddefaint Chriſt, 10 a ffyniant y groes.

a Ioa 12. Rhu. 10. ‡ Neu, addyſg. b Pen. 1 c Pen. 4 & 52. Mar. 9 d Pſal. 2 Pen. 4 ‡ Neu, yr add e Mat. 2 f Rhu. 1 Cor. 2 ‡ Neu, brenin 2 PWy a gredodd i'n ‡ hymadrodd? ac i bwy
y datcuddiwyd braich yr ARGLWYDD?

2 Canys b efe a dŷf o'i flaen ef fel blaguryn,
ac fel gwreiddyn o dir ſych: c nid oes na phrŷd
na thegwch iddo: pan edrychom arno, ni bydd
prŷd fel y dymunem ef.

3 d Dirmygedig yw a dïyſtyraf o'r gwŷr;
gŵr gofidus, a chynnefin â dolur: ac ‡ yr
oeddym megis yn cuddio ein hwynebau oddi-
wrtho: dirmygedig oedd, ac ni wnaethom gy-
frif o honaw.

4 ¶ Dïau e efe a gymmerth ein gwendid
ni, ac a ddûg ein doluriau: etto ni a'i cyfri-
faſom ef wedi ei faeddu, ei daro gan Dduw, a'i
gyſtuddio.

5 Ond efe f a ‡ archollwyd am ein camweddau
ni, efe a ddrylliwyd am ein hanwireddau ni:
coſpedigaeth ein heddwch ni oedd arno ef; a
g thrwy ei gleiſiau ef yr iachäwyd ni.

6 Nyni

6 Nyni oll a gyrwydraſom fel defaid; troiſom bawb i'w ffordd ei hun: a'r ARGLWYDD a † roddes arno ef ein hanwiredd ni ei gŷd.

† Heb. a roddes arno ef anwireddau ni i gyd.

7 Efe a orthrymmwyd, ac efe a gyſtuddiwyd, ac [h] nid agorai ei enau: [i] fel oen yr arweinid ef i'r lladdfa, ac fel y tau dafad o flaen y rhai a'i cneifiai, felly nid agorai yntau ei enau.

[h] Mat. 26. 63. [i] Act. 8. 32.

8 O ‡ garchar ac o farn y cymmerwyd ef: a phwy a draetha ei oes ef? canys [k] efe a dorrwyd o dîr y rhai byw; *rhoddwyd* pla arno ef am gamwedd ſy mhobl.

‡ Neu, gyfrwyder. [k] Dan. 9. 26.

9 Ac efe a wnaeth ei fedd gyd-a'r rhai anwir, a [l] chyd-a'r cyfoethog yn ei farwolaeth; [m] am na wnaethai gam, ac nad *oedd* twyll yn ei enau.

[l] Mat. 27. 57. [m] 1 Pet. 2. 22. 1 Ioan 3. 5.

10 ¶ Eithr yr ARGLWYDD a fynnai ei ddryllio ef; efe a'i clwyfodd: pan † oſodo efe [n] ei enaid yn aberth dros bechod, efe a wêl *ei* hâd, efe a eſtyn ei ddyddiau; ac ewyllys yr ARGLWYDD a lwydda yn ei law ef.

Neu, pwy ei fedd ef gyd. [n] 2 Cor. 5. 21. 1 Pet. 2. 24.

11 O lafur ei enaid y gwêl, ac y diwellir: [o] ſy ngwâs cyfiawn a gyfiawnhâ lawer [p] trwy ei wybodaeth; canys efe a ddwg eu hanwireddau hwynt.

[o] Pen. 42. 1. 49. 3. Act. 5. 19. Ioan 2. 1. [p] Rhuf. 5. 19.

12 Am hynny y rhannaf iddo ran gyd-a ‡ llawer, ac efe a ranna 'r yſpail gyd-a'r cedyrn: am iddo dywallt ei enaid i farwolaeth: ac [q] efe a gyfrifwyd gyd-a'r troſedd-wŷr; ac efe a ddûg bechodau llaweroedd, ac [r] a eiriolodd dros y troſedd-wŷr.

‡ Mar. [q] Mat. 27. 38. Luc 22. 37. Act 8. 34. Rhuf. 4. 25. [r] Rhuf. 8. 34. 1 Ioan 2. 1.

PEN. LIV.

1 Y Prophwyd, er mwyn cyſſuro y cenhedloedd, yn prophwydo helaethrwydd yr Eglwys; 4 Eu diogelwch hwy, 6 A'i ſiccr ymwared allan o gyſtudd, 11 A'i hadeilad dêg, 15 A'i diogel gadwedigaeth.

CAn, *di* amhlantadwy nid eſgorodd, bloeddia ganu, a gorfoledda, *yr hon* nid eſgorodd: o herwŷdd [b] amlach meibion yr hon a adawyd nâ'r hon y mae gŵr iddi, medd yr ARGLWYDD.

Eſa. 54. 1. [b] Gal. 4. 27.

2 [c] Helaetha le dy babell, ac eſtynnant gortynnau dy breſſwylfeydd: nac attal, eſtyn dy raffau, a ſiccrhâ dy hoelion.

[c] Pen. 49. 20.

3 Canys ti a dorri allan ar y llaw ddehau, ac ar y llaw aſſwy; a'th hâd a etifedda y cenhedloedd: a dinaſoedd anrhaithiedig a wnânt yn gyfanneddol.

4 Nac ofna; canys ni'th gywilyddir: ac na'th wradwydder, am na'th warthruddir; canys ti a anghofi wradwydd dy ieuengctid, a gwarthrudd dy weddwdod ni chofi mwyach.

5 Canys dy brïod *yw 'r* hwn a'th wnaeth, (d ARGLWYDD y lluoedd *yw* ei enw:) dy waredydd hefyd, Sanct Iſraël, Duw 'r holl ddaiar y gelwir ef.

[d] Pen. 51. 15.

6 Canys [e] fel gwraig wrthodedig, a chyſtuddiedig o yſpryd, i'th alwodd yr ARGLWYDD, a gwraig ieuengctid, pan oeddit wrthodedig, medd dy Dduw.

[e] Pen. 49. 14. 54. 7.

7 [f] Tros ennyd fechan i'th adewais, ond â mawr drugareddau i'th gaſglaf.

[f] Pen. 26. 20. 54. 10.

8 Mewn ychydig ſorriant y cuddiais ſy wyneb odïwrthyt ennyd *awr*; ond â thrugaredd dragywyddol y trugarhâf wrthyt, medd yr ARGLWYDD dy waredydd.

9 Canys [g] *fel* dyfroedd Noah *y mae* hyn i mi: canys *megis* y tyngais nad elai ddyfroedd Noah mwy dros y ddaiar; felly y tyngais na ddigiwn wrthyt, ac na'th geryddwn.

[g] Gen. 8. 21. & 9. 11. Edr. Jer. 31. 35, 36.

10 Canys [h] y mynyddoedd a giliant, a'r bryniau a ſymmudant: eithr ſy nhrugaredd ni chilia oddïwrthyt, a chyfammod fy hedd ni ſyfl, medd yr ARGLWYDD ſydd yn trugarhau wrthyt.

[h] Pſal. 46. 2. Mat. 5. 18.

11 ¶ Y druan, helbulus gan dymheſtl, y ddigyſſur, wele, [i] mi a oſodaf dy gerrig di â Charbuncl, ac a'th ſylfaenaf â *meini* Saphyr.

[i] 1 Chr. 29. 2. Dat. 21. 18, &c.

12 Gwnâf hefyd dy ffeneſtri o riſſial, a'th byrth o feini diſglair, a'th holl derfynau o gerrig dymunol.

13 [k] Dy holl feibion hefyd *fyddant* wedi eu dyſgu gan yr ARGLWYDD; a mawr *fydd* hedduch dy feibion.

[k] Pen. 11. 9. Jer. 31. 34. Ioan 6. 45. 1 Cor. 2. 10. 1 Theſ. 4. 9. 1 Ioan 2. 20.

14 Mewn cyfiawnder i'th ſiccrheïr: byddi bell oddïwrth orthrymder, canys nid ofni; ac oddïwrth ddychryn, canys ni neſâ attat.

15 Wele, gan ymgaſglu hwy a ymgaſglant, ond nid o honofi: pwy bynnag o honot ti a ymgaſglo i'th erbyn, efe a ſyrth.

16 Wele myfi a greais y gôf, yr hwn a chwŷth y marwor yn tân, ac a ddefnyddia arf i'w waith: myfi hefyd a greais y dinyſtrydd i ddeſtrywio.

17 ¶ Ni lwydda un offeryn a lunier i'th erbyn; a thi a wnei yn euog bob tafod a gyfodo i'th erbyn mewn barn. Dyma etifeddiaeth gweiſion yr ARGLWYDD, a'i cyfiawnder hwy *ſydd* oddïwrthyf fi, medd yr ARGLWYDD.

LV.

1 Y Prophwyd, trwy addewidion o Griſt, yn galw pawb i gredu, 6 ac i edifarhau. 8 Dedwŷdd lwyddiant y rhai a gredo.

OH [a] deuwch i'r dyfroedd, bob un y mae ſyched arno, ïe yr hwn nid *oes* arian ganddo; [b] deuwch, prynnwch, a bwyttewch; ïe deuwch, prynnwch wîn a llaeth, heb arian, ac heb werth.

[a] Ioan 4. 14. & 7. 37. Dat. 21. 6. & 22. 17. [b] Mat. 13. 44, 46. Dat. 3. 18.

2 Pa ham y † gweriwch arian am *yr hyn* nid *ydyw* fara? a'ch llafur am *yr hyn* nid yw yn digoni? gan wrando gwrandewch arnafi, a bwyttewch yr hyn ſy dda; ac ymhyfryded eich enaid mewn braſder.

† Heb. pwyſwch.

3 Gogwyddwch eich eluſt, a deuwch attaf; gwrandewch, a bydd byw eich enaid: ac mi a wnâf gyfammod tragywyddol â chwi, *ſef* [c] ſiccr drugareddau Dafydd.

[c] 2 Sa. 7. 8. Pſal. 89. 28. Act. 13. 34.

4 Wele, rhoddais ef yn dyſt i'r bobl, yn flaenor ac yn athro i'r bobloedd.

5 Wele, [d] cenedl nid adweini a elwi, a chenhedloedd ni'th adwaenai di a rêd attat, er mwyn yr ARGLWYDD dy Dduw, ac o herwŷdd Sanct Iſraël: canys efe a'th ogoneddodd.

[d] Eph. 2. 11, 12.

6 ¶ [e] Ceiſiwch yr ARGLWYDD, tra y galler ei gael ef; gelwch arno, tra fyddo yn agos.

[e] Pſal. 32. 6. Mat. 7. 29. Ioan 7. 34. & 8. 21.

7 Gadawed y drygionus ei ffordd, a'r gŵr

† anwir

† Heb. *anwireddi.*

† anwir ei feddyliau; a dychweled at yr ARGLWYDD, ac efe a gymmer drugaredd arno; ac at ein Duw ni, o herwŷdd efe a † arbed yn helaeth.

† Heb. *amlha arbed.*

8 ¶ Canys nid fy meddyliau i yw eich meddyliau chwi, ac nid eich ffyrdd chwi *yw* fy ffyrdd i, medd yr ARGLWYDD.

9 Canys *fel* y mae 'r nefoedd yn uwch nâ'r ddaiar, felly uwch yw fy ffyrdd i nâ'ch ffyrdd chwi, a'm meddyliau i nâ'ch meddyliau chwi.

f Deu. 32. 2. 10 Canys [f]fel y diſgyn y glaw a'r eira o'r nefoedd, ac ni ddychwel yno, eithr dwfrhâ y ddaiar, ac a wnâ iddi darddu a thyfu, fel y rhoddo hâd i'r hau-wr, a bara i'r bwytta-wr:

11 Felly y bydd fy ngair, yr hwn a ddaw o'm genau: ni ddychwel attaf yn wâg; eithr efe a wnâ yr hyn a fynnwyf, ac a lwydda yn y peth yr anfonais ef o'i blegid.

g Pſ. 96. 12. & 98. 8. Pen. 35. 1. *h* 1 Chr. 16. 33. *i* Pen. 41. 19. *k* Mic. 7. 4.

12 Canys mewn llawenydd yr ewch allan, ac mewn hedd i'ch arweinir; [g] y mynyddoedd a'r brynniau a floeddiant ganu o'ch blaen, a [h] holl goed y maes a gurant ddwylo.

13 [i] Yn lle [k] drain y cyfyd ffynnid-wydd, yn lle mieri y cyfyd myrt-wydd; a *hyn* fydd i'r ARGLWYDD yn enw, ac yn arwydd tragywyddol, yr hwn ni thorrir ymaith.

PEN. LVI.

1 *Y Prophwyd yn annog i ſanctteiddrwydd; 3 ac yn addaw y bydd ſanctteiddiad yn gyffredinol, heb dderbyn wyneb neb. 9 Y mae efe yn rhoi anglod i'r gwil-wŷr deillion.*

a Mat. 3. 2. & 4. 17. Rhuf. 13. 11, 12.

FEl hyn y dywed yr ARGLWYDD, Cedwch farn, a gwnewch gyfiawnder; [a] canys fy iechydwriaeth *ſydd* ar ddyfod, a'm cyfiawnder ar ymddangos.

2 Gwŷn ei fyd y dyn a wnelo hyn, a mâb y dyn a ymafio ynddo; gan gadw 'r Sabboth heb ei halogi, a chadw ei law rhag gwneuthur dim drwg.

b Ddrych Deut. 23. 1, 2, 3.

3 ¶ Ac na lefared [b] y dieithr-fâb, yr hwn a lynodd wrth yr ARGLWYDD, gan ddywedyd, Yr ARGLWYDD gan ddidoli a'm didolodd oddiwrth ei bobl; ac na ddyweded y diſpaddedig, Wele fi yn bren crin.

4 Canys fel hyn y dywed yr ARGLWYDD wrth y rhai diſpaddedig, y rhai a gadwant fy Sabbothau, ac a ddewiſant yr hyn a ewyllyſiwyf, ac a ymafiant yn fy nghyfammod i;

5 Iê rhoddaf iddynt yn fy nhŷ ac o fewn fy magwyrydd le ac enw gwell nâ meibion ac nâ merched: rhoddaf iddynt enw tragywyddol, yr hwn ni thorrir ymaith.

6 A'r meibion dieithr, y rhai a lynant wrth yr ARGLWYDD, gan ei wafanaethu ef, a chan garu enw 'r ARGLWYDD, i fod yn weiſion iddo ef, pob un a gadwo y Sabboth heb ei halogi, ac a ymafio yn fy nghyfammod;

[c] Dygaf hwythau hefyd i fynydd fy ſanctteiddrwydd, a llawenychaf hwynt yn ‡ nhŷ fy ngweddi: eu poeth-offrymmau hefyd a'i hebyrch fyddant gymmeradwy ar fy allor: canys fy nhŷ i a elwir yn dŷ gweddi i'r holl bobloedd.

8 Medd yr Arglwydd DDUW, yr hwn a gaſgl wafgaredigion Iſrael, [c] Etto mi a gaſglaf *eraill* atto ef, † gyd-a'r rhai fy wedi eu caſglu atto.

† Heb. *as ei gaſglo digion ef.*

9 ¶ Pob bwyſt-fil y maes, deuwch i ddifa, a phob bwyſt-fil yn y coed.

10 Deillion *yw* ei wiliedyddion: ni wyddant hwy oll *ddim*, cŵn mudion ydynt hwy oll, heb fedru cyfarth; yn ‡ cyſgu, yn gorwedd, *ac* yn caru heppian.

‡ Neu, yn breuddwydio, neu, ſiarad ſyny eu hun.

11 Iê cŵn gwangcus ydynt, [f] ni chydnabyddant â'i digon, a bugeiliaid ydynt ni fedrant ddeall; wynebant oll at eu ffordd eu hun, pob un at ei elw ei hun, ‡ o'i cwrr.

f Eze. 34. 2, 3.

‡ *yn ei duedd.*

12 Deuwch, *meddant*, cyrchaf wîn, ac ymlanwn o ddiod grêf; a [g] bydd y foru megis heddyw, a mwy o lawer iawn.

g Dih. 23. 35. Pen. 22. 13.

PEN. LVII.

1 *Bendigedig farwolaeth y cyfiawn.* 3 *Duw yn argyoeddi 'r Iuddewon, am eu putteiniaidd ddelw-addoliaeth;* 13 *Yn rhoi addewidion Efangylaidd i'r edifeiriol.*

a Pſa. 12. Mic. 7. 2.

[a] DArfu am y cyfiawn, ac ni fyd neb at ei galon; a'r gwŷr † trugarog a gymmerir ymaith, [b] heb neb yn deall mai ‡ o flaen drygfyd y cymmerir y cyfiawn ymaith.

† Heb. *trugaredd*, neu, *dduwioldeb.* *b* Edrych 2 Bre. 22. 20. Doc. 4. 8. &c.

2 *Efe* a â ↓ i dangneddyf; hwy a orphywyſant yn eu † ſtafelloedd *ſef pob un* a rodio ‡ yn ei uniondeb.

‡ Neu, *rhag drygioni.* ↓ Neu, *meuna tangnefedd.* † Gwely.

3 ¶ Neſſewch yma, meibion yr hudoles, hâd y godinebus, a'r buttain.

‡ Neu, *ei ſyniad.*

4 Yn erbyn pwy 'r ymddigrifwch? yn erbyn pwy y lledwch ſafn, *ac* yr eſtynnwch dafod? onid meibion camwedd, a hâd ffalſedd *ydych* chwi?

5 Y rhai a ymwreſſogwch ‡ ag eulynnod [c] tan bob pren deiliog, [d] gan ladd y plant yn y glynnoedd, tan gromlechydd y creigiau.

‡ Neu, *mŵyhau y derw.* *c* 2 Bre. 16. 4. Eſa. 65. 3. & 66. 17. 2 Bre. 28. 4. & 33. 6. Eze. 16. 20. & 23. 37. *d* Eſa. 57. 3.

6 Ynghabolfeini yr afon *y mae* dy ran; hwynthwy *yw* dy gwttws: iddynt hwy hefyd y tywelltaiſt ddiod-offrwm, *ac* yr offrymmaiſt fwyd-offrwm. Ai yn y rhai hyn yr ymgyſſurwn?

7 [e] Ar fynydd uchel a derchafedig y goſodaiſt dy wely: dringaiſt hefyd yno i aberthu aberth.

e Eze. 16. 25.

8 Ynghîl y dryſau hefyd a'r pŷſt y goſodaiſt dy goffadwriaeth: canys ymddinoethaiſt i arall heb fy llaw i, a dringaiſt; helaethaiſt dy wely, ac ‡ a wnaethoſt ammod rhyngot â hwynt; [f] ti a hoffaiſt eu gorweddle hwynt, ‡ pa le bynnag y gwelaiſt.

‡ Neu, *medrſt yn helaethach nag eiddynt hwy.* *f* Eze. 16. 28. & 23. 20. ‡ Neu, *gwneuthur le.*

9 [g] Cyfeiriaiſt hefyd at y brenin ag ennaint, ac amlheaiſt dy bêr-aroglau: anfonaiſt hefyd dy gennadon i bell, ac ymoſtyngaiſt hyd uffern.

g Pen. 30. 6. Eze. 16. & 23. *h* Pſ. 14. 4. & 53. 5.

10 Ym maint dy ffordd yr ymflinaiſt; ac ni ddywedaiſt, Nid oes obaith: cefaiſt fywyd dy law; am hynny ni chlafychaiſt.

11 [h] Pwy hefyd a arſwydaiſt, ac a ofnaiſt, fel y dywedaiſt gelwŷdd, ac na chofiaiſt fi, ac nad yſtyriaiſt yn dy galon? oni thewais i â ſôn er yſtalm, a thithau heb fy ofni?

12 Myfi a fynegaf dy gyfiawnder, a'th weithredoedd; canys ni wnânt it' lês.

13 ¶ Pan waeddech, gwareded dy gynnulleidfaoedd di: eithr y gwynt a'i dwg hwynt ymaith oll; oferedd a'i cymmer hwynt: ond yr hwn a obeithia ynoſi a etifedda y tîr, ac a feddianna fynydd fy ſanctteiddrwydd.

14 Ac

14 Ac efe a ddywed, [i] Palmentwch, palmentwch, parottowch y ffordd, cyfodwch y rhwyſtr o ffordd fy mhobl.

15 Canys fel hyn y dywed y Goruchel, a'r derchafedig, yr hwn a breſſwylia dragywyddoldeb, ac [k] *y mae* ei enw 'n Sanctaidd; Y goruchelder a'r cyſſegr a breſſwyliaf; a [l] chyd-a'r cyſtuddiedig a'r iſſel o yſpryd, [m] i fywhau y rhai iſſel o yſpryd, ac i fywhau calon y rhai cyſtuddiedig.

16 Canys [n] nid byth yr ymryſonaf, ac nid yn dragywydd y digiaf: o herwŷdd yr yſpryd a ballai o'm blaen i, a'r eneidiau [o] a wneuthym i.

17 Am anwiredd ei gybydd-dod ef y digiais, ac y tarewais ef: [p] ymguddiais, a digiais, ac efe a aeth rhagddo 'n ‡ gildynnus ar hŷd ffordd ei galon.

18 Ei ffyrdd a welais, ac mi a'i iachâf ef: tywyſaf ef hefyd, ac adferaf gyſſur iddo, ac i'w alarwŷr.

19 Myfi ſy 'n creü ffrwyth y gwefuſau; [q] Heddwch, heddwch, i bell, ac i agos, medd yr ARGLWYDD; ac mi a'i iachâf ef.

20 Ond y rhai anwir *ſydd* fel y môr yn dygyfor, pan na allo fod yn llonydd, yr hwn y mae ei ddyfroedd yn bwrw allan dôm a llaid.

21 [r] Ni *bydd* heddwch, medd fy Nuw, i'r rhai annuwiol.

PEN. LVIII.

1 Y Prophwyd wedi ei yrru i argyoeddi rhagrith, 3 yn dangos beth yw ympryd ffuantus, a gwîr ympryd, 8 yn dangos pa addewidion ſy ddledus am dduwioldeb, 13 ac am gadw y Sabboth.

LLeſa â'th gêg, nac arbed; derchafa dy lais fel udcorn, a mynega i'm pobl eu camwedd, a'i pechodau i dŷ Jacob.

2 Etto beunydd i'm ceiſiant, ac a ewyllyſiant wybod fy ffyrdd, fel cenedl a wnelai gyfiawnder, ac ni wrthodai farnedigaeth ei Duw: gofynnant i mi farnedigaethau cyfiawnder, ewyllyſiant nefau *at* Dduw.

3 ¶ Pa ham *meddant* yr ymprydiaſom, ac ni's gwelaiſt? [s] y cyſtuddiaſom ein henaid, ac ni's gwybuoſt? wele yn y dydd yr ymprydioch yr ydych yn cael gwynfyd, ac yn mynnu ‡ eich holl ddyledion.

4 Wele, i ymryſon a chynnen yr ymprydiwch, ac i daro â dwrn anwiredd: † nac ymprydiwch fel y dydd *hwn*, i beri clywed eich llais yn yr uchelder.

5 Ai [b] dyma 'r ympryd a ddewiſais? ‡ dydd i ddyn i gyſtuddio ei enaid? ai crymmu ei ben fel brwynen, *ydyw*? a [c] thanu ſach-liain a lludw tano? ai hyn a elwi yn ympryd, ac yn ddiwrnod cymmeradwy gan yr ARGLWYDD?

6 Onid dyma 'r ympryd a ddewiſais? dattod rhwymau anwiredd, tynnu ymaith feichiau † trymion, a [d] gollwng y rhai ↓ gorthrymedig yn rhyddion, a thorri o honoch bob iau?

7 [e] Onid torri dy fara i'r newynog, a dwyn o honot y ‡ cyrwydraid i dŷ? a phan welych noeth, ei ddilladu, ac nad ymguddiech oddiwrth [f] dy gnawd dy hun?

8 ¶ [g] Yna y tyrr dy oleuni allan fel y wawr, a'th iechyd a dardda yn fuan: a'th gyfiawnder a â o'th flaen; [h] gogoniant yr ARGLWYDD a'th † ddilyn.

9 Yna y gelwi, a'r ARGLWYDD a ettyb; y gweiddi, ac efe a ddywed, Wele fi. O's bwri o'th ſyſg yr iau, eſtyn bŷs, a dywedyd oferedd;

10 O's tynni allan dy enaid i'r newynog, a diwallu yr enaid cyſtuddiedig: yna dy oleuni a gyfyd mewn tywyllwch, a'th dywyllwch *fydd* fel hanner dydd:

11 A'r ARGLWYDD a'th arwain yn waſtad, ac a ddiwalla dy enaid ar ſychder, ac a wnâ dy eſgyrn yn freiſion: a thi a fyddi fel gardd wedi ei dwfrhau, ac megis ffynnon ddwfr, yr hon ni † phalla ei dyfroedd.

12 A'r rhai a ſyddant o honot ti [i] a adeiladant yr hên ddiffaithleoedd; ti a gyfodi ſylfeini llawer cenhedlaeth: a thi a elwir yn gau-wr yr adwy, yn gyweiri-wr llwybrau, i gyfanneddu ynddynt.

13 ¶ O throi dy droed oddiwrth y Sabboth, *heb* wneuthur dy ewyllys ar fy nydd ſanctaidd; a galw y Sabboth yn hyfrydwch; ſanct yr ARGLWYDD yn ogoneddus; a'i anrhydeddu ef, heb wneuthur dy ffyrdd dy hun, heb geiſio dy ewyllys dy hun, na dywedyd dy eiriau dy hun:

14 Yna yr ymhyfrydi yn yr ARGLWYDD, ac mi a wnâf it' [k] farchogaeth ar uchelfeydd y ddaiar, ac a'th borthaf ag etifeddiaeth Jacob dy dâd: canys genau yr ARGLWYDD a'i llefarodd.

PEN. LIX.

1 Yſceler naturiaeth pechod. 3 Pechodau yr Iuddewon. 9 Am bechod y daw aflwydd. 16 O Ddduw yn unig y mae iechydwriaeth. 20 Cyfammod y prynnwr.

VVEle, [a] ni fyrhäwyd llaw 'r ARGLWYDD, fel na allo achub; ac ni thrymhaodd ei glûſt ef, fel na allo glywed:

2 Eithr eich anwireddau chwi a yſgarodd rhyngoch chwi a'ch Duw, a'ch pechodau a ‡ guddiaſant ei wyneb oddiwrthych, fel na chlywo.

3 Canys [b] eich dwylo a halogwyd â gwaed, a'ch byſſedd â chamwedd: eich gwefuſau a draethaſant gelwŷdd, eich tafod a fyſyriodd anwiredd.

4 Nid *oes* a alwo am gyfiawnder, nac a ddadleu tros y gwirionedd: *y maent* yn gobeithio mewn gwagedd, ac yn dywedyd celwŷdd; [c] yn beichiogi ar flinder, ac yn eſgor ar anwiredd.

5 Wyau ‡ aſp a ddodwaſant, a gweoedd y pryf-coppyn a weant: yr hwn a fwytty o'i hwyau a fydd marw, a'r hwn a ‡ ſathrer a dyrr allan yn wiber.

6 [d] Eu gweoedd hwy ni byddant yn wiſgoedd, ac nid ymddilladant â'i gweithredoedd: eu gweithredoedd *ydynt* weithredoedd anwiredd, a gwaith trawſder ſydd yn eu dwylo.

7 [e] Eu traed a redant i ddrygioni, a hwy a fryſſiant i dywallt gwaed gwirion: eu meddy-

g Job 11.17.
h Ex.14.19.
† Heb. *gaſgl.*
† Heb. *thwylla.*
i Pen. 61.4.
k Deu.32.13.
a Nu.11.23. Pen. 50.2.
‡ Neu, *wnaeth iddo guddio.*
b Pen. 1.15.
c Job 15.35. Pſal. 7.14.
‡ Neu, *nadroedd.*
‡ Neu, *daeneller* ſydd fel pe *torrai allan wiber.*
d Job 8.14, 15.
e Dih.1.16. Rhuf. 3.15.

liau *ſydd* feddyliau anwir; deſtryw a †dinyſtr *ſydd* ar eu ffyrdd hwynt.

† Heb. *thorriad.*

8 Ffordd heddwch nid adwaenant; ac nid *oes* ‡gyfiawnder yn eu llwybrau: gwnaethant iddynt lwybrau ceimion: pwy bynnag a rodio yno, nid edwŷn heddwch.

‡ Neu, *barn.*

9 ¶ Am hynny y ciliodd barnedigaeth oddiwrthym, ac ni'n goddiweddodd cyfiawnder: diſgwiliaſom am oleuni, ac wele dywyllwch; am ddiſgleirdeb, *ac* yn y fagddu yr ydym yn rhodio.

10 [f] Palfalaſom fel deillion â'r pared, ïe fel *rhai* heb lygaid y palfalaſom: tramgwyddaſom ar hanner dydd fel y cyfnos; *oeddem* mewn lleoedd anghyfannedd fel rhai meirw.

f Deu. 28. 29. Job 5. 14. Amos 8. 9.

11 Nyni oll a ruaſom fel eirth, a [g] chan riddfan y griddfanaſom fel colomennod: diſgwiliaſom am farn, ac nid *oes dim*; am iechydwriaeth, ac ymbellhaodd oddiwrthym.

g Pſ. 38. 14.

12 Canys amlhaodd ein camweddau ger dy fron, a thyſtiolaethodd ein pechodau i'n herbyn: o herwŷdd ein camweddau *ſydd* gyd-a ni; a'n hanwireddau, ni a'i hadwaenom:

13 Camweddu, a dywedyd celwŷdd yn erbyn yr ARGLWYDD, a chilio oddiar ôl ein Duw, dywedyd trawſder, ac anufudd-dod, myſyrio a thraethu o'r galon eiriau gau.

14 Barn hefyd a droëd yn ei hôl, a chyfiawnder a ſafodd o hirbell: canys gwirionedd a gwympodd yn yr heol, ac uniondeb ni all ddyfod i mewn.

15 Ïe gwirionedd ſydd yn pallu, a'r hwn ſydd yn cilio oddiwrth ddrygioni ‡a'i gwnâ ei hun yn yſpail; a gwelodd yr ARGLWYDD *hyn*, a drwg oedd yn ei olwg nad *oedd* barn.

‡ Neu, *a gyfrifir yn ynfyd.*

16 ¶ [h] Gwelodd hefyd nad *oedd* gŵr, a [i] rhyfeddodd nad *oedd* eiriol-ŵr: [k] am hynny ei fraich a'i hachubodd, a'i gyfiawnder ei hun a'i cynhaliodd.

h Pſ. 63. 5. *i* Mar. 6. 6. *k* Pſa. 98. 1.

17 [l] Canys efe a wiſgodd gyfiawnder fel lluric, a helm iechydwriaeth am ei ben; ac a wiſgodd wiſgoedd dïal yn ddillad; ïe gwiſgodd zêl fel cochl.

l Eph. 6. 14, 17. 1 Theſ 5. 8.

18 [m] Yn ôl y ‡gweithredoedd, ïe yn *eu* hôl *hwynt*, y tâl efe, llîd i'w wyrthwyneb-wŷr, taledigaeth i'w elynnion; taledigaeth i'r ynyſoedd a dâl efe.

m Pen. 63. 6. ‡ Neu, *taledigaethau.*

19 [n] Felly 'r ofnant enw yr ARGLWYDD o'r gorllewin, a'i ogoniant ef o godiad haul: pan ddelo y gelyn i mewn [o] fel afon, Yſpryd yr ARGLWYDD ‡a'i ymlid ef ymaith.

n Pſ. 113. 3. Mal. 1. 11. *o* Dat. 12. 15. ‡ Neu, *a gyſyfa fanar yn ei erbyn ef.*

20 ¶ Ac i Sïon y daw [p] y gwaredydd, ac i'r rhai a droant *oddiwrth* anwiredd yn Jacob, medd yr ARGLWYDD.

p Rhu. 11. 26.

21 A minneu, dyma fy nghyfammod â hwynt, medd yr ARGLWYDD; Fy yſpryd yr hwn *ſydd* arnat, a'm geiriau y rhai a oſodais yn dy enau, ni chiliant o'th enau, nac o enau dy hâd, nac o enau hâd dy hâd, medd yr ARGLWYDD, o hyn allan byth.

PEN. LX.

1 *Gogoniant yr Eglwys pan ddelo 'r cenhedloedd yn dra aml atti,* 15 *A'r bendithion mawr a fydd ar ôl ychydig gyſtudd.*

CYfod, llewyrcha; canys daeth dy oleuni, [a] a chyfododd gogoniant yr ARGLWYDD arnat.

a Mal. 4. 2.

2 Canys wele, tywyllwch a orchguddia y ddaiar, a'r fagddu y bobloedd: ond arnat ti y cyfyd yr ARGLWYDD, a'i ogoniant a welir arnat.

3 [b] Cenhedloedd hefyd a rodiant at dy oleuni, a brenhinoedd at ddiſgleirdeb dy gyfodiad.

b Dat. 21. 24.

4 [c] Cyfod dy lygaid oddïamgylch, ac edrych; ymgaſglaſant oll, daethant attat: dy feibion a ddeuant o bell, a'th ferched a ſegir wrth dy yſtlys.

c Pſ. 49. 22, 23. & 66. 11, 12.

5 Yna y cei weled, ac yr ‡ymddiſgleiri; dy galon hefyd a ofna ac a helaethir; am droi attat ‡[d] luoſogrwydd y môr, golud y cenhedloedd a ddaw i ti.

‡ Neu, *diſeirn.* ‡ Neu, *dorrwf.* *d* Rhu. 18.

6 Lliaws y camelod a'th orchguddiant, *ſef* cyflym gamelod Midian ac Ephah; hwynt oll o Seba a ddeuant; [e] aur a thus a ddygant; a moliant yr ARGLWYDD a fynegant.

e Pen. 60. Mat. 2.

7 Holl ddefaid Cedar a ymgaſglant attat ti, hyrddod Nebaioth a'th waſanaethant: hwy a ddeuant i fynu yn gymmeradwy ar fy allor, ac mi a anrhydeddaf dŷ fy ngogoniant.

8 Pwy *yw* y rhai hyn a ehedant fel cwmmwl, ac fel colomennod i'w ffeneſtri?

9 Yn ddïau yr ynyſoedd a'm diſgwiliant, a llongau Tarſis yn ‡bennaf, [f] i ddwyn dy feibion o bell, eu harian *hefyd* a'i haur gyd-a hwynt, [g] enw 'r ARGLWYDD dy Dduw, ac i Sanct Iſraël, am iddo dy ogoneddu di.

‡ Neu, *gwaſ.* *f* Gal. 4. *g* Jer. 3.

10 A [h] meibion dïeithr a adeiladant dy furiau, a'i brenhinoedd a'th waſanaethant; canys yn fy nîg i'th darewais, ac o'm hewyllys da fy hun y toſturiais wrthyt.

h Zech. 6.

11 Am hynny [i] dy byrth a fyddant yn agored yn waſtad, ni cheuir hwynt na dydd na nôs, i ddwyn attat olud y cenhedloedd, fel y dyger eu brenhinoedd hwynt hefyd.

i Dat. 21. 25.

12 Canys [k] y genedl a'r deyrnas ni'th waſanaetho di a ddifethir; a'r cenhedloedd hynny a lwyr-ddinyſtrir.

k Zech. 14. 17.

13 [l] Gogoniant Libanus a ddaw attat, y ffynnid-wydd, ffawydd, a box ynghŷd, i harddu lle fy nghyſſegr; harddaf hefyd [m] le fy nhraed.

l Pen. 35. & 41. *m* Edry. 1 Chr. 28. Pſ. 132. *n* Pſ. 49. Dat. 3. 9.

14 A meibion dy gyſtudd-wŷr [n] a ddeuant attat yn oſtyngedig: a'r rhai oll a'th ddïyſtyraſant a ymoſtyngant wrth wadnau dy draed, ac a'th alwant yn ddinas yr ARGLWYDD, yn Sïon Sanct Iſraël.

15 Lle y buoſt yn wrthodedig, ac yn gâs, ac heb gynniwerydd *trwot*, gwnâf di yn arddercharwgrwydd tragywyddol, *ac* yn llawenydd i'r holl genhedlaethau.

16 [o] Sugni hefyd laeth y cenhedloedd, ïe bronnau brenhinoedd a ſugni; a chei wybod mai [p] myfi 'r ARGLWYDD *yw* dy achubydd, a'th waredydd *yw* cadarn *Iacob* Jacob.

o Pſ. 49. & 61. 66. 11. *p* Pen. 49.

17 Yn lle prês y dygaf aur, ac yn lle haiarn y dygaf arian, ac yn lle coed brês, ac yn lle cerrig haiarn; a gwnâf dy ſwyddogion yn heddychol, a'th dreth-wŷr yn gyfiawn.

18 Ni chlywir mwy *ſôn am* drais yn dy wlâd, *na* deſtryw, na dinyſtr yn dy derfynau: eithr ti a elwi [q] dy fagwyrydd yn iechydwriaeth, a'th byrth yn foliant.

q Pen. 49.

19 [r] Ni bydd yr haul it' mwyach yn oleuni y dydd, a'r lleuad ni oleua yn llewŷrch i ti: eithr yr ARGLWYDD fydd i ti yn oleuni tragywyddol, [ſ] a'th Dduw yn ogoniant it'.

r Dat. 21. 23. & 22. 5. *ſ* Pſ. 84. 11.

20 Ni

20 Ni fachluda dy haul mwyach, a'th leuad ni phalla: o herwŷdd yr ARGLWYDD fydd it' yn oleuni tragywyddol, a dyddiau dy alar a ddarfyddant.

21 [t] Dy bobl hefyd fyddant gyfiawn oll; [u] etifeddant y tîr byth, sef [x] blaguryn fy mhlanhigion, y gwaith fy nwylo, fel i'm gogonedder.

22 Y bychan a fydd yn fil, a'r gwael yn genedl grêf. Myfi 'r ARGLWYDD a bryſſuraf hynny yn ei amſer.

PEN. LXI.

1 *Swydd Chriſt.* 4 *Parodrwydd,* 7 *a bendithion y ffyddloniaid.*

1 a Ysbryd yr ARGLWYDD Dduw *ſydd* arnaf; o herwŷdd yr ARGLWYDD a'm henneiniodd, i efangylu *i'r* rhai llariaidd; ‖ ‖ ‖

hwn a lefaraf mewn cyfiawnder, *ac wyf* gadarn i iachau.

2 Pa ham *yr ydwyt* yn gôch dy ddillad, a'th wiſgoedd fel hwn a ſathrai mewn gwinwryf?

b Galar 1. 15. Dat. 14. 19, 20. & 19. 15.

3 [b] Sethrais y gwin-wryf fy hunan, ac o'r bobl nid *oedd* un gyd-a mi; canys mi a'i ſathraf hwynt yn fy nîg, ac a'i mathraf hwynt yn fy llidiawgrwydd; a'i gwaed hwynt a daenellir ar fy nillad, a'm holl wiſgoedd a lychwinaf.

c Pen. 34. 8. & 61. 2.

4 Canys [c] dydd dïal *ſydd yn* fy nghalon, a blwyddyn fy ngwaredigion a ddaeth.

d Pſ. 59. 16. *e* Iſa 16. 32.

5 [d] Edrychais hefyd, ac [e] nid *oedd* gynnorthwywr; rhyfeddais hefyd am nad *oedd* gynhaliwr: yna [f] fy mraich fy hun a'm hachubodd, a'm llidiawgrwydd a'm cynhaliodd.

f Pſa. 98. 1.

g Dat. 16. 6.

6 Ac mi a ſathraf y bobl yn fy nîg, ac [g] a'i meddwaf hwynt yn fy llidiawgrwydd; a'i cadernid a ddiſgynnaf i'r llawr.

7 ¶ Cofiaf drugareddau yr ARGLWYDD, *a* moliant DUW, yn ôl yr hyn oll a roddodd DUW i ni, ac amlder *ei* ddaioni i dŷ Iſraël, yr hyn a roddodd efe iddynt yn ôl ei doſturiaethau, ac yn ôl amlder ei drugareddau.

8 Canys efe a ddywedodd, Dïau fy mhobl *ydynt* hwy, meibion ni ddywedant gelwŷdd; felly efe a aeth yn Iachawdur iddynt.

h Barn. 10. 16. Zech. 2. 8. Act. 9. 4. *i* Deu. 7. 7, 8. *k* Ex. 19. 4. Deut. 1. 31. Pſ. 46. 3, 4.

9 [h] Yn eu holl gyſtudd hwynt efe a gyſtuddiwyd, ac Angel ei gydrycholdeb a'i hachubodd hwynt; [i] yn ei gariad, ac yn ei drugaredd y gwaredodd efe hwynt: [k] efe a'i dygodd hwynt, ac a'i harweiniodd yr holl ddyddiau gynt.

l Ex. 15. 24. Nu. 14. 11. Pſal. 78. 56. & 95. 9. *m* Pſ. 78. 40. Eph. 4. 30.

10 ¶ Hwythau oeddynt [l] wrthryfelgar, ac [m] a ofidiaſant ei Yſpryd ſanctaidd ef: am hynny y trôdd efe yn elyn iddynt, *ac* yr ymladdodd yn eu herbyn.

n Ex. 14. 30. Jer. 2. 6. ‡ Neu, *bugeiliaid*, fel Pſal. 77. 20. *o* Neh. 9. 20. Hag. 2. 5. *p* Ex. 14. 21. Joſ. 3. 16.

11 Yna y cofiodd *efe y* dyddiau gynt, Moſes a'i bobl, *gan ddywedyd*, Mae 'r hwn [n] a'i dygodd hwynt i fynu o'r môr, gyd-a ‡ bugail ei braidd? mae 'r hwn [o] a oſododd ei Yſpryd ſanctaidd o'i fewn ef?

12 Yr hwn a'i tywyſodd *hwynt* â deheu-law Moſes, ac â'i ogoneddus fraich, [p] gan hollti y dyfroedd o'i blaen hwynt, i wneuthur iddo ei hun enw tragywyddol?

13 Yr hwn a'i harweiniodd hwynt trwy y dyſnderau, fel march yn yr anialwch, fel na thramgwyddynt?

14 Fel y diſgyn anifail i'r dyffryn, y gwnâ Yſpryd yr ARGLWYDD iddo orphywys: felly y tywyſaiſt dy bobl, i wneuthur it' enw gogoneddus.

q De. 26. 15. Pſal. 80. 14.

15 ¶ [q] Edrych o'r nefoedd, a gwêl o annedd dy ſancteiddrwydd a'th ogoniant: mae dy zêl, a'th gadernid, ‡ lluoſogrwydd [r] dy doſturiaethau, a'th drugareddau tu-ag attafi? a ymattaliaſant?

‡ Neu, *ſwn dy ymyſgaroedd.* *r* Jer. 31. 20. Hoſ. 11. 8. *ſ* Job 14. 21. Preg. 9. 5.

16 Canys ti yw ein Tâd ni, er [ſ] nad edwŷn Abraham ni, ac na'n cydnebydd Iſraël: ti, ARGLWYDD, *yw ein* Tâd ni, ‡ ein gwaredydd; dy enw *ſydd* er ioed.

‡ Neu, *ein gwaredydd er ioed, yw dy enw.*

17 ¶ Pa ham, ARGLWYDD, y gwnaethoſt i ni gyfeiliorni allan o'th ffyrdd? *ac* y caledaiſt ein calonnau oddiwrth dy ofn? dychwel er mwyn dy weiſion, llwythau dy etifeddiaeth.

18 Tros ychydig ennyd y meddiannodd dy bobl ſanctaidd; [t] ein gwrthwyneb-wŷr a fathraſant dy gyſſegr di.

t Pſal.

19 Nyni ydym *eiddo ti*; er ioed ni buoſt yn arglwyddiaethu arnynt hwy; *ac* ‡ ni elwid dy enw arnynt.

‡ Neu, *elwid ni ar dy*

PEN. LXIV.

1 Yr Eglwys yn gweddïo ar i Dduw egluro ei allu, 5 Ac wrth fawrygu trugaredd Duw, yn cyfaddef ei llygredigaeth naturiol: 9 Yn cwyno rhag ei chyſtudd.

OH na rwygit y nefoedd, a diſgyn, *fel* y [a] toddai y mynyddoedd o'th flaen di,

a Mic.

2 Fel pan loſgo y tân greiſion, y pair y tân i'r dwfr ferwi; i yſpyſſu dy enw i'th wrthwynebwŷr, *fel* yr ofno y cenhedloedd rhagot.

b Ex. Barn. Pſal. Hab.

3 Pan [b] wnaethoſt *bethau* ofnadwy ni ddiſgwiliaſom *am danynt*, y diſgynnaiſt, *a'r* mynyddoedd a doddaſant o'th flaen.

c Pſ. 1 Cor. ‡ Neu *Ddaw* 1761.

4 Ac er ioed [c] ni chlywſant, ni dderbyniaſant â chluſtiau, ac ni welodd llygad, ‡ oh Dduw, onid tydi, *yr hyn* a ddarparodd efe i'r neb a ddiſgwil wrtho.

d Pen.

5 Cyfarfyddi â'r hwn ſy lawen, ac a wnâ gyfiawnder; [d] y rhai yn dy ffyrdd a'th gofiant di: wele ti a ddigiaiſt, pan bechaſom; ynddynt hwy y mae para, ac ni a fyddwn cadwedig.

6 Eithr yr ydym ni oll megis *peth* aflan, ac megis brattiau budron yw ein holl gyfiawnderau, a [e] megis deilen y ſyrthiaſom ni oll; a'n hanwireddau, megis gwŷnt, a'n dug ni ymaith.

e Pſ.

f Ifal.

7 Ac [f] nid oes a alwo ar dy enw, nac a ymgyfyd i ymaflyd ynot: canys cuddiaiſt dy wyneb oddiwrthym, † difeaiſt ni o herwŷdd ein hanwireddau.

† Heb. *toddaſt.*

8 Ond yn awr, ô ARGLWYDD, ein Tâd ni *ydwyt* ti; [g] nyni *ydym* glai, a thitheu yw ein lluniŵr ni; ïe gwaith dy law *ydym* ni oll.

g Pſ. & 45. Jer. 18. Rhuf. 9. 21.

9 ¶ [h] Na ddigia, ARGLWYDD, yn ddirfawr, ac na chofia anwiredd yn dragywydd; wele, edrych attolwg; dy bobl di *ydym* ni oll.

h Pſ.

10 Dy ſanctaidd ddinaſoedd ſydd anialwch; Sïon *ſydd* yn ddiffaithwch, a Jeruſalem yn anghyfannedd.

11 Tŷ ein ſancteiddrwydd, a'n harddwch ni, lle y moliannai ein tadau dydi, a loſgwyd â thân; a'n holl bethau dymunol ſydd yn anrhaith.

12 A ymatteli di, ARGLWYDD, wrth y pethau hyn? a dewi di, ac a gyſtuddi di ni yn ddirfawr?

PEN. LXV.

1 Galwedigaeth y cenhedloedd. 2 Gwrthod yr Iuddewon, am eu hanghreduniaeth, a'i delwaddoliaeth, a'i rhagrith. 8 Gweddill a achubir. 11 Barnedigaethau ar yr enwir, a bendithion ar y duwiol. 17 Dedwŷdd gyfiwr Jeruſalem newŷdd.

[a] CEiſiwyd fi gan y rhai ni ymofynnaſant am *danaf*, caſwyd fi gan *y rhai* ni'm ceiſiaſant: dywedais, Wele fi, wele fi, wrth genhedlaeth ni alwyd ar fy enw.

a Rhuf. 10. 20. & 10. 13. Eph. 2. 13.

2 Eſtynnais

2 Eſtynnais ſy llaw ar hŷd y dydd at bobl wrthryfelgar, y rhai a rodient y ffordd nid *oedd* dda, ar ôl eu meddyliau eu hun;

3 Pobl y rhai a'm llidient i yn waſtad yn ſy wyneb, [b] yn aberthu mewn gerddi, ac yn arogldarthu † ar allorau pridd-feini.

4 Y rhai a arhoënt ym myſg y beddau, ac a lętteuent yn y monwentau; [c] y rhai a fwyttaënt gîg moch, † ac iſcell ffiaidd bethau *yn* eu lleſtri:

5 Y rhai a ddywedent, Sâ ar dy ben dy hun, na neſſâ attafi; canys ſancteiddiach ydwyf nâ thi. Y rhai hyn *ſydd* fŵg yn ‡ ſy ffroenau, tân yn lloſgi ar hŷd y dydd.

6 Wele, [d] ſgrifennwyd ger ſy mron; ni thawaf; eithr talaf, ïe talaf [e] i'w mynwes,

7 Eich anwireddau chwi, ac [f] anwireddau eich tadau ynghŷd, (medd yr ARGLWYDD,) y rhai a arogl-darthaſant ar y mynyddoedd, ac a'm cablaſant ar y bryniau: am hynny y meſſuraf eu hên weithredoedd hwynt i'w mynwes.

8 ¶ Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, Megis y ceir gwîn newŷdd mewn ſwpp o rawn, ac y dywedir, Na ddifwyna ef, canys *y mae* [g] bendith ynddo; felly y gwnâf er mwyn fy ngweiſion, na ddiſtrywiwyf hwynt oll.

9 Eithr dygaf hâd allan o Jacob, ac o Juda *un* a etifeddo fy mynyddoedd: a'm hetholedigion a'i hetifeddant, a'm gweiſion a drigant yno.

10 Saron hefyd fydd yn gorlan defaid, a [h] glyn Achor yn orweddfa gwartheg, i'm pobl y rhai a'm ceiſiaſant.

11 ¶ Ond chwi yw y rhai a wrthodwch yr ARGLWYDD, a anghofiwch fy mynydd ſanctaidd, a arlwywch fwrdd i'r ‡ llu accw, ac a lenwch ddiod-offrwm i'r ‡ nifeiri accw.

12 Rhifaf chwithau i'r cleddyf, a chwi oll a ymoſtyngwch i'r lladdedigaeth; [i] o herwŷdd pan elwais chwi, nid attebaſoch; pan leferais, ni wrandawſoch; ond gwnaethoch ddrygioni yn fy ngolwg, a dewiſaſoch yr hyn nid oedd dda gennyf.

13 Am hynny, fel hyn y dywed yr ARGLWYDD Dduw, Wele, fy ngweiſion a fwyttânt, a chwithau a newynwch; wele, fy ngweiſion a yfant, a chwithau a ſychedwch; wele, fy ngweiſion a lawenychant, a chwithau a fydd cywilydd arnoch:

14 Wele, fy ngweiſion a ganant o hyfrydwch calon, a chwithau a waeddwch rhag gofid calon, ac a udwch rhag † cyſtudd yſpryd.

15 A'ch enw a adewch yn felldith gan fy etholedigion; canys yr Arglwydd DDUW a'th ladd di, ac [k] a eilw ei weiſion *ar* enw arall:

16 Fel y bo i'r hwn a ymfendigo ar y ddaiar, ymfendigo yn Nuw y gwirionedd; ac [l] i'r hwn a dyngo ar y ddaiar, dyngu i Dduw y gwirionedd: am anghofio y trallodau gynt, ac am eu cuddio hwynt o'm golwg.

17 ¶ Canys wele fi yn creü [m] nefoedd newŷdd, a daiar newŷdd; a'r rhai cyntaf ni chofir, ac ni † feddylir am danynt.

18 Eithr llawenychwch, a gorfoleddwch yn dragywydd, yn y pethau a grëwyf fi: canys wele fi yn creü Jeruſalem yn orfoledd, a'i phobl yn llawenydd.

19 [n] Gorfoleddaf hefyd yn Jeruſalem, a llawenychaf yn fy mhobl; ac ni chlywir ynddi mwyach [o] lais wylofain, na llef gwaedd.

20 Ni bydd o hynny allan blentyn o oed, na henaf-gŵr, yr hwn ni chyflawnodd ei ddyddiau; canys y bachgen fydd marw yn fâb can-mlwydd, ond y pechadur yn fâb can-mlwydd a felldithir.

21 A [p] hwy a adeiladant dai, ac a'i cyfanneddant; plannant hefyd winllannoedd, a bwyttânt eu ffrwyth.

22 Nid adeiladant hwy, fel y cyfanneddo arall; ac ni phlannant, fel y bwyttao arall: eithr [q] megis dyddiau pren *y bydd* dyddiau fy mhobl, a'm hetholedigion a ‡ hir-fwynhânt waith eu dwylo.

23 Ni lafuriant yn ofer, ac [r] ni chenhedlant i drallod: canys hâd rhai bendigedig yr ARGLWYDD *ydynt* hwy, a'i heppil gyd-a hwynt.

24 A bydd [ſ] cyn galw o honynt, i mi atteb; ac a hwy etto yn llefaru, mi a wrandawâf.

25 [t] Y blaidd a'r oen a borant ynghŷd, y llew fel ŷch a bawr wellt: a'r ſarph, [u] llwch *fydd* ei bwyd hi: ni ddrygant ac ni ddiſtrywiant yn fy holl fynydd ſanctaidd, medd yr ARGLWYDD.

PEN. LXVI.

1 Y myn y gogoneddus Dduw ei waſanaethu mewn goſtyngedig burdeb, 5 Y mae yn cyſuro y goſtyngedig â rhyfeddol genhedliad, 10 a graſuſol ddoniau yr Eglwys. 15 Toſt farnedigaethau Duw yn erbyn yr annuwiol. 19 Y bydd i'r cenhedloedd eglwys ſanctaidd, 24 Ac y cânt weled damnedigaeth yr annuwiol.

FEl hyn y dywed yr ARGLWYDD, [a] Y nef yw fy ngorſedd-faingc, a'r ddaiar yw lleithic fy nhraed: mae 'r tŷ a adeiledwch i mi? ac mae 'r fan y gorphywyſaf?

2 Canys y pethau hyn oll a wnaeth fy llaw, a *thrwoſi* y mae hyn oll, medd yr ARGLWYDD: ond ar hwn yr edrychaf, [b] *ſef* ar y truan, a'r cyſtuddiedig o yſpryd, ac [c] ſydd yn crynnu wrth fy ngair.

3 [d] Yr hwn a laddo ŷch *ſydd fel* yr hwn a laddo ŵr; yr hwn a abertho ‡ oen *ſydd fel* yr hwn [e] a dorfynyglo gi; yr hwn a offrymma offrwm *ſydd fel ped offrymmai* waed môch; yr hwn a arogl-dartha thus ſydd *fel pe* bendigai eulyn. Ië hwy a ddewiſaſant eu ffyrdd eu hun, a'i henaid a ymhyfrydodd yn eu ffieidd-dra.

4 Minneu a ddewiſaf eu ‡ dychymmygion hwynt, ac a ddygaf arnynt yr hyn a ofnant; [f] am alw o honof, ac nid *oedd* a attebai; lleferais, ac ni wrandawſant: eithr gwnaethant yr hyn oedd ddrwg yn fy ngolwg, a'r hyn nid oedd dda gennyf a ddewiſaſant.

5 ¶ Gwrandewch air yr ARGLWYDD, [g] y rhai a grynnwch wrth ei air ef; Eich brodyr y rhai a'ch caſſaſant, *ac* a'ch gyrraſant ar encil er mwyn fy enw i, a ddywedaſant, [h] Gogonedder yr ARGLWYDD: etto i'ch llawenydd chwi y gwelir ef, a hwynt a wradwyddir.

6 Llef ſoniarus o'r ddinas, llef o'r Deml, llef yr ARGLWYDD yn talu 'r pwyth i'w elynnion.

7 Cyn ei chlafychu yr eſgorodd; cyn dyfod gwewyr arni y rhyddhâwyd hi ar fâb.

8 Pwy a glybu y fath beth a hyn? pwy a welodd y fath bethau a hyn? a wneir i'r ddaiar dyfu mewn un dydd? a enir cenedl *ar* unwaith? pan glafychodd Sïon, yr eſgorodd hefyd ar ei meibion.

9 A ddygaf fi i'r enedigaeth, ac oni pharaf eſgor, medd yr ARGLWYDD? a baraf fi eſgor, ac a luddiaf, medd dy Dduw.

10 Llawenhewch gyd-a Jeruſalem, a byddwch hyfryd gyd-a hi, y rhai oll a'i cerwch hi; llawenychwch gyd-a hi yn llawen, y rhai oll a alerwch o'i phlegid hi:

11 Fel y ſugnoch, ac i'ch diwaller â bronnau ei diddanwch hi; fel y godroch, ac y byddoch hyfryd gan ‡ helaethrwydd ei gogoniant hi. ‡ Neu, *ddiſgleirdeb.*

12 Canys fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, Wele, [i] mi a eſtynnaf iddi heddwch fel afon, a gogoniant y cenhedloedd fel ffrŵd lifeiriol: yna [k] y ſugnwch, [l] ar ei hyſtlys *hi* i'ch dygir, ac ar ei gliniau i'ch diddenir. [i] Pſ. 48.18. & 60. 5. [k] Eſa. 60.16. [l] Eſa. 49.22. & 60. 4.

13 Fel un yr hwn y diddana ei ſam ef, felly y diddanaf fi chwi; ac yn Jeruſalem i'ch diddenir.

14 A phan weloch hyn y llawenycha eich calon, [m] eich eſgyrn hefyd a flodeuant fel llyſſieuyn: ac fe adweinir llaw 'r ARGLWYDD tu-ag at ei weiſion, a'i lidiawgrwydd wrth ei elynnion. [m] Edr. Eze. 37. 1, &c.

15 Canys wele 'r ARGLWYDD a ddaw â thân, ac â'i gerbydau fel trô-wynt, i dalu ei ddigter â llidiawgrwydd, a'i gerydd â fflammau tân.

16 Canys yr ARGLWYDD a ymddadleu â thân, ac â'i gleddyf yn erbyn pob cnawd; a lladdedigion yr ARGLWYDD fyddant aml.

17 [n] Y rhai a ymſancteiddiant, ac a ymlanhânt yn y gerddi, † yn ôl ei gilydd, yn y canol, gan fwytta cîg môch, a ffieidd-dra, a llygod, a gyd-ddiweddir medd yr ARGLWYDD. [n] Pſ. 6 7. 3, 4. † Heb. *o'r tu ôl i un pren.*

18 Canys mi a *adwaen* eu gweithredoedd hwynt, a'i meddyliau: y mae *'r amſer* yn dyfod, i gaſglu 'r holl genhedloedd, a'r ieithoedd, a hwy a ddeuant, ac a welant fy ngogoniant.

19 A goſodaf yn eu myſg arwŷdd, ac anfonaf y rhai dïangol o honynt, at y cenhedloedd, i Tarſis, ‡ Affrica, a Lydia, y rhai a dynnant *mewn* bwä, ‡ Italia, a Groec, i'r ynyſoedd pell, y rhai ni chlywſant ſôn am danaf, ac ni welſant fy ngogoniant: a mynegant fy ngogoniant ym myſg y cenhedloedd. ‡ Pul, a Lud. ‡ Tubal, a Jafan.

20 A hwy a ddygant eich holl frodyr o blith yr holl genhedloedd, ° yn offrwm i'r ARGLWYDD, ar feirch, ac ar gerbydau, ac ar elorau meirch, ac ar fulod, ac ar anifeiliaid buain, i'm mynydd ſanctaidd Jeruſalem, medd yr ARGLWYDD, megis y dŵg meibion Iſraël offrwm mewn lleſtr glân [p] dŷ 'r ARGLWYDD. ° Rhu. 15. 16.

21 Ac o honynt hwy y cymmeraf *rai* [q] yn offeiriaid, ac yn Leſiaid, medd yr ARGLWYDD. [p] Ex. 1. 6. Pen. 61. 6. 1 Pet. 2. 9. Dat. 1. 6. [q] Pſ. 65. 4. 2 Pet. 1. 1. Dat. 20. 6.

22 Canys megis y ſaif ger fy mron [q] y nefoedd newŷdd, a'r ddaiar newŷdd, y rhai a wnâf fi, medd yr ARGLWYDD; felly y ſaif eich hâd chwi, a'ch enw chwi.

23 [r] Bydd hefyd o newydd-loer † i newydd-loer, ac o Sabboth ↓ i Sabboth, i bob cnawd ddyfod i addoli ger fy mron i, medd yr ARGLWYDD. [r] Zech. 14. 16. † Heb. *i'w newydd-loer.* ↓ Heb. *i'w Sabboth.*

24 A hwy a ânt allan, ac a edrychant ar gelanedd y rhai a wnaethant gamwedd i'm herbyn. Canys eu [ſ] prŷf ni bydd marw, a'i tân ni ddiffydd; a byddant yn ffieidd-dra gan bob cnawd. [ſ] Marc. 9. 46, 48.

Llyfr y PROPHWYD JEREMI.

PENNOD I.

1 *Amſer,* 3 *a galwad Jeremi.* 11 *Ei brophwydol weledigaeth ef, am y wialen Almon, a'r crochan berwedig.* 15 *Ei drom gennadwri ef yn erbyn Juda.* 17 *Duw yn ei gyſſuro ef, trwy addo iddo ei gymmorth.*

GEiriau Jeremi fâb Helciah, o'r offeiriaid, y rhai *oedd* yn [a] Anathoth, o ſewn tîr Benjamin: [a] Joſ. 21. 18. 1 Chr. 6. 60.

2 Yr hwn y daeth gair yr ARGLWYDD atto, yn nyddiau Joſiah fâb Amon brenin Juda; yn y drydedd flwyddyn ar ddeg o'i deyrnaſiad ef.

3 Ac fe ddaeth yn nyddiau Jehoiachim fâb Joſiah brenin Juda; nes darfod un mlynedd ar ddeg i Zedeciah fâb Joſiah brenin Juda; hyd ddygiad Jeruſalem i gaethiwed, [b] yn y pummed mîs. [b] 2 Chr. 36. 2. Jer. 52. 12.

4 Yna y daeth gair yr ARGLWYDD attaf, gan ddywedyd,

5 Cyn i mi [c] dy lunio di yn y grôth, [d] mi a'th adnabûm; a chyn dy ddyfod o'r grôth, [e] y ſancteiddiais di; *ac* mi a'th roddais yn brophwyd i'r cenhedloedd. [c] Eſa. 49. 1, 5. [d] Exod. 33. 12, 17. [e] Luc. 1. 41. Gal. 1. 15, 16.

6 Yna y dywedais, [f] ô Arglwydd DDUW, wele, ni fedraf ymadrodd; canys bachgen ydwyf fi. [f] Exo. 4. 10. & 6. 12.

7 ¶ Ond yr ARGLWYDD a ddywedodd wrthyf, Na ddywed, Bachgen ydwyf: canys ti a ei at y rhai oll i'th anfonwyf, a'r hyn oll a orchymynnwyf it' a ddywedi.

8 [g] Nac ofna rhag eu hwynebau hwynt: canys [h] yr ydwyf fi gyd-a thi i'th waredu, medd yr ARGLWYDD. [g] Eze. 2. 6. [h] Exo. 3. 12. Deu. 31. 6. Joſ. 1. 5. Heb. 13. 5.

9 Yna 'r eſtynnodd yr ARGLWYDD ei law, ac [i] a gyffyrddodd â'm genau. A'r ARGLWYDD a ddywedodd wrthyf, Wele, [k] rhoddais fy ngeiriau yn dy enau di. [i] Eſay 6. 7. [k] Pen. 5. 14.

10 Gwêl, heddyw i'th oſodais ar y cenhedloedd, ac ar y teyrnaſoedd, i [l] ddiwreiddio, ac i dynnu i lawr, i ddifetha, ac i ddeſtrywio, *a* i adeiladu, ac i blannu. [l] Pen. 18. 7. 2 Cor. 10. 4, 5.

11 ¶ Yna y daeth gair yr ARGLWYDD attaf, gan ddywedyd, Jeremi, beth a weli di? Minneu a ddywedais, Gwialen almon a welaf fi.

12 A dywedodd yr ARGLWYDD wrthyf, Da y gwelaiſt; canys mi a bryſſuraf fy ngair i'w gyflawnu.

13 A gair yr ARGLWYDD a ddaeth attaf yr ail waith, gan ddywedyd, Beth a weli di? Ac mi a ddywedais, Mi a welaf [m] grochan berwedig, a'i wyneb † tu-a'r gogledd.

14 Yna y dywedodd yr ARGLWYDD wrthyf, O'r [n] gogledd † y tyrr drwg allan ar holl drigolion y tîr.

15 Canys wele, myfi [o] a alwaf holl deuluoedd teyrnaſoedd y gogledd, medd yr ARGLWYDD, a hwy a ddeuant, ac a oſodant bob un ei orſeddfaingc wrth ddrws porth Jeruſalem, ac yn erbyn ei muroedd oll o amgylch, ac yn erbyn holl ddinaſoedd Juda.

16 A mi a draethaf fy marnedigaethau yn eu herbyn, am holl anwiredd y rhai a'm gadawſant, ac a arogl-darthaſant i dduwiau eraill, ac a addolaſant weithredoedd eu dwylo eu hunain.

17 ¶ Am hynny [p] gwregyſſa dy lwynau, a chyfod, a dywed wrthynt yr hyn oll yr ydwyf yn ei orchymyn it': nac arſwyda eu hwynebau; rhag i mi dy ‡ ddeſtrywio diger eu bron hwynt.

18 Canys wele, heddyw yr ydwyf yn dy roddi di [q] yn ddinas gaerog, ac yn golofn haiarn, ac yn fûr prês, yn erbyn yr holl dîr, yn erbyn brenhinoedd Juda, yn erbyn ei thywyſogion, yn erbyn ei hoffeiriaid, ac yn erbyn pobl y tîr.

19 Ymladdant hefyd yn dy erbyn, ond ni'th orchfygant: canys myfi *ſydd* gyd-a thi i'th ymwared, medd yr ARGLWYDD.

PEN. II.

1 *Duw wedi dangos ei garedigrwydd o'r blaen, yn ymliw â'r Iuddewon am droi oddiwrtho mor ddiachos,* 9 *y tu hwnt i bawb eraill.* 14 *Mai hwynt-hwy eu hunain yw 'r achos o'i haſlwydd.* 20 *Pechodau Juda.* 31 *Gwrthod ei hyder ef.*

A Gair yr ARGLWYDD a ddaeth attaf fi, gan ddywedyd,

2 Cerdda, a lleſa ynghluſtiau Jeruſalem, gan ddywedyd, Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, Coſiais ‡ di, caredigrwydd dy [a] ieuengctid, a ſerch dy ddyweddi, pan i'm canlynaiſt yn y diffaithwch, mewn tîr ni hauwyd.

3 [b] Iſraël *ydoedd* ſancteiddrwydd i'r ARGLWYDD, *a* [c] blaen-ffrwyth ei gnŵd ef: [d] pawb oll ar a'i bwyttao a bechant; drwg a ddigwydd iddynt, medd yr ARGLWYDD.

4 Gwrandewch air yr ARGLWYDD, tŷ Jacob, a holl deuluoedd tŷ Iſraël.

5 Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, [e] Pa anwiredd a gafodd eich tadau chwi ynoſi, gan iddynt ymbellhau oddiwrthyf, a rhodio ar ôl oferedd, a myned yn ofer?

6 Ac ni ddywedant, [f] Pa le y mae 'r ARGLWYDD a'n dûg ni i fynu o dîr yr Aipht; a'n harweiniodd trwy 'r [g] anialwch; trwy dîr diffaith, a phyllau; trwy dîr ſychder, a chyſgod angau; trwy dîr nid aeth gŵr trwyddo, ac ni thrigodd dŷn ynddo?

7 Dygais chwi heſyd i wlâd gnydfawr, i fwytta ei ffrwyth a'i daioni: eithr pan ddaethoch i mewn, [h] halogaſoch fy nhîr i, a gwnaethoch fy etifeddiaeth i yn ffieidd-dra.

8 Yr offeiriaid ni ddywedaſant, Pa le y mae 'r ARGLWYDD? [i] a'r rhai ſy yn trîn y gyfraith nid adnabuant fi: y bugeiliaid hefyd a droſeddaſant i'm herbyn, a'r prophwydi a brophwydaſant yn *enw* Baal, ac a aethant ar ôl *y pethau* ni wnaënt leſſâd.

9 ¶ Oblegid hyn, mi a ddadleuaf â chwi etto, medd yr ARGLWYDD; ïe [k] dadleuaf â meibion eich meibion chwi.

10 Canys ewch ‡ tros ynyſoedd Chittim, ac edrychwch; a danfonwch i Cedar, ac yſtyriwch yn ddiwyd, ac edrychwch a fu y cyfryw beth.

11 [l] A newidiodd *un* genedl eu duwiau, a hwy [m] heb *ſod* yn dduwiau? eithr fy mhobl i [n] a newidiodd eu gogoniant am *yr hyn* ni wnâ leſſâd.

12 O chwi nefoedd, [o] ſynnwch wrth hyn, ac ofnwch yn aruthrol, a byddwch anghyfannedd iawn, medd yr ARGLWYDD.

13 Canys dau ddrwg a wnaeth fy mhobl; Hwy a'm gadawſant i, [p] ffynnon y dyfroedd byw, ac a gloddiaſant iddynt eu hunain bydewau, ïe bydewau wedi eu torri, ni ddaliant ddwfr.

14 ¶ Ai gwâs ydyw Iſraël? ai *gwâs* a anwyd yn tŷ *ym* eſe? pa ham † yr yſpeiliwyd ef?

15 Y llewöd ieuaingc a ruaſant arno, *ac* a † leiſiaſant; a'i dîr ef a oſodaſant yn anrhaith, a'i ddinaſoedd a loſgwyd heb drigiannydd.

16 Meibion Noph hefyd a Tahapanes a ‡ dorraſant dy goryn di.

17 [q] Ond tydi a beraiſt hyn it' dy hun, am wrthod o honot yr ARGLWYDD dy Dduw, pan ydoedd eſe yn dy arwain ar hŷd y ffordd?

18 A'r awr hon, beth *ſydd* i ti *a wnelych* yn ffordd yr Aipht, i yfed dwfr ‡ Nilus? a pheth *ſydd* i ti yn ffordd Aſſyria, i yfed dwfr yr afon?

19 [r] Dy ddrygioni dy hun a'th goſpa di, a'th wrthdro a'th gerydda: gwybydd ditheu a gwêl mai drwg a chwerw ydyw gwrthod o honot yr ARGLWYDD dy Dduw, ac nad *ydyw* fy ofn i ynot ti, medd Arglwydd DDUW 'r lluoedd.

20 ¶ Oblegid er yſtalm mi a dorrais dy iau di, ac a ddrylliais dy rwymau; a thi a ddywedaiſt, Ni ‡ throſeddaf; [s] er hynny ti a wibiaiſt, gan butteinio ar bob bryn uchel, a than bob pren deiliog.

21 Etto myfi [t] a'th blannaſwn yn bêr-winwydden, o'r iawn hâd oll: pa fodd gan hyny i'th drowyd im' [u] yn blanhigyn afrywiog gwinwŷdden dieithr?

22 Canys pe byddai it' [x] ymolchi â nitr, a chymmeryd it' lawer o ſebon; etto [y] nodwyd dy anwiredd ger fy mron i, medd yr Arglwydd DDUW.

23 Pa fôdd y dywedi, Ni halogwyd fi, ac nid euthym yn ôl Baalim? Edrych dy ffordd yn y glynn, gwybydd beth a wnaethoſt; ‡ camel buan ydwyt yn amgylchu ei ffyrdd.

24 [z] ‡ Aſſyn wyllt wedi ei † chynnefino â'r anialwch, wrth ddymuniad ei chalon yn yfed gwynt,

[m] Exo. 32. 19. Pen. 4. 6. [n] Heb. yr agwir drwg. [o] Pen. 5. 15. & 6. 22. & 10. 22.

[p] Bren. 18. 6. [q] Eſa. 50. 7. & 6. 27. & 15. 20.

[a] Neu, dy ſwyn, hed. [b] Exo. 19. 5, 6. Deu. 7. 6. & 14. 2. Pen. 2. 3. [c] Exo. 23. 19. & 34. 26. Deu. 18. 4. & 26. 2. Neh. 10. 35. [d] Lef. 22. 14. Deu. 12. 15. Eſa. 52. 1. Heb. 13. 10.

[e] Exo. 5. 4. Mic. 6. 3.

[f] Pen. 7. 63, 13. [g] Deu. 8. 15. & 32. 10.

[h] Pſ. 78. 58. & 106. 38.

[i] Mal. 2. 6, 7. Rhuf. 2. 20.

[k] Exo. 20. 5. Lef. 20. 5.

‡ Neu, *proſodd i.*

[l] Mic. 4. 5.

[m] Pſ. 16. 20.

[n] Pſa. 106. 20 Rhuf. 1. 23.

[o] Eſay 1. 2. Pen. 6. 19.

[p] Pſal. 36. 9. Pen. 17. 13. & 18. 14.

† Heb. *yr aeth yn yſpail.*

† Heb *roiſant eu lleſ.*

‡ Neu, *ymborthant ar.* Deu. 33. 12. Eſay 8. 8.

[q] Pen. 4. 18.

‡ Sihor.

[r] Eſay 3. 9. Hoſ. 5. 5.

± Neu, *ma'naethoſ.* Eſa. 57. 5, 7. Pen. 3. 6.

[t] Ex. 15. 17. Pſal. 44. 2. & 80. 8. Eſa. 5. 1, &c. Mat. 21. 33. Mar. 12. 1. Luc 20. 9.

[u] Deu. 32. 32

[x] Job 9. 30.

[y] Deu 32. 34. Job 14. 17. Hoſ 13. 12.

‡ Neu, *o gamel buan, yr ydwyt &c.* [z] Job 39. 5, &c. Pen. 14. 6.

‡ Neu, *Os aſſyn.* † Heb. *wyllt.*

gwŷnt, *wrth* ei hachlyſur pwy a'i try ymaith? pawb ar a'i ceiſiant hi, nid ymflinant; yn ei mîs y cânt hi.

‡ *hod yn ddiarchen.*

25 Cadw dy droed rhag ‡ noethni, a'th gêg rhag ſyched. [a] Titheu a ddywedaiſt, ‡ Nid oes obaith, nac *oes*: canys cerais ddïeithriaid, ac ar eu hôl hwŷnt yr âf fi.

[a] Jer. 18. 12. ‡ Neu, *ai diobaith yw?*

† Heb. *gaffer.*

26 Megis y cywilyddia lleidr pan † ddalier ef; felly y cywilyddia tŷ Iſraël; hwynt-hwy, eu brenhinoedd, eu tywyſogion, a'i hoffeiriaid, a'i prophwydi;

27 Y rhai a ddywedant wrth bren, Tydi *yw* fy nhâd; ac wrth garreg, Ti a'm cenhedlaiſt. Canyshwy a droiſant attaſi wegil, ac nid wyneb: ond yn amſer eu [b] hadfyd y dywedant, Cyfod, a chadw ni.

[b] Eſa. 26. 16.

[c] Deu. 32. 37. Barn. 10. 14. [d] Ei 45. 20 † H b. *ddr we.* [e] Pſ. 11. 13.

28 Eithr [c] pa le *y mae* dy dduwiau, y rhai a wnaethoſt i ti? codant, o's [d] gallant dy gadw yn amſer dy † adfyd: canys [e] *wrth* riſedi dy ddinaſoedd y mae dy dduwiau di, ô Juda.

29 Pa ham yr ymddadleuwch â mi? chwi oll a droſeddaſoch i'm herbyn, medd yr ARGLWYDD.

[f] Eſay 1. 5. & 9. 13. Pen. 5. 3. [g] Mat. 23. 29, &c.

30 Yn ofer [f] y tarewais eich plant chwi, ni dderbyniaſant gerydd: eich cleddyf eich hun [g] a ddifaodd eich prophwydi, megis llew yn deſtrywio.

[h] Ad. 5. † Heb. *arglwyddiaethu yr ydym.*

31 ¶ Oh genhedlaeth, gwelwch air yr ARGLWYDD: [h] A fum i yn anialwch i Iſraël? yn dîr tywyllwch? pa ham y dywed fy mhobl, † Arglwyddi ydym ni, ni ddeuwn ni mwy attat ti?

32 A anghofia morwŷn ei hardd-wiſg? neu y briodaſ-ferch ei thlyſſau? etto fy mhobl i a'm hanghofiaſant ddyddiau aneirif.

33 Pa ham yr wyt ti yn cyweirio dy ffordd i geiſio cariad? am hynny heſyd y dyſgaiſt dy ffyrdd i rai drygionus.

† Heb. *gloddio.*

34 Heſyd yn dy odrau di y cafwyd gwaed eneidiau y tlodion diniwed; nid wrth † chwilio y cefais hyn, eithr ar y rhai hyn oll.

35 Etto ti a ddywedi, Am fy mod yn ddiniwed, yn ddïau y try ei lîd ef oddïwrthyf. Wele, dadleuaf â thi am ddywedyd o honot, Ni phechais.

[i] Pen. 31. 22. [k] Eſa. 30. 3. [l] 2 Chr. 28. 20.

36 [i] Pa ham y gwibi di cymmaint i newidio dy ffordd? canys [k] ti a wradwyddir o herwŷdd yr Aipht, fel [l] i'th wradwyddwyd o herwŷdd Aſſyria.

[m] 2 Sam. 13. 19.

37 Heſyd ti a ddeui allan oddïwrtho, [m] a'th ddwylo ar dy ben: oblegid yr ARGLWYDD a wrthodes dy hyder di, ac ni lwyddi ynddynt.

PEN. III.

1 Mawr drugaredd Duw yn yſceler butteindra Juda. 6 Mai gwaeth yw Juda nag Iſraël. 12 Addewidion yr Eſengyl i'r edifeiriol. 20 Duw yn argyoeddi, ac yn galw Iſraël, a hwythau yn gwneuthur cyffes cyhoedd o'i pechodau.

† Heb. *Gan ddywedyd.*

† HWy a ddywedant, O gyrr gŵr ei wraig ymaith, a myned o honi oddïwrtho ei,

[a] Deu. 24. 4.

ac iddi fod yn eiddo gŵr arall, [a] a ddychwel eſe atti hi mwyach? oni lwyr-halogir y tîr hwnnw? Ond ti a butteiniaiſt *gyd-a* chyfeillion lawer; etto dychwel attaſi, medd yr ARGLWYDD.

2 Derchaſa dy lygaid i'r lleoedd uchel, ac edrych pa le ni phutteiniaiſt. [b] Ti a eiſteddaiſt ar y ffyrdd iddynt hwy, megis Arabiad yn yr anialwch, ac a halogaiſt y tîr â'th butteindra, ac â'th ddrygioni.

[b] Gē. 38. 14. Exec. 16. 24, 25.

3 Am hynny 'r attaliwyd [c] y cafodydd, ac ni bu glaw diweddar; a [d] thalcen putteinwraig oedd i ti, gwrthodaiſt gywilyddio.

[c] Deu. 28. 24. [d] Pen. 6. 15. & 8. 12. Exec. 3. 7. Zeph. 3. 5.

4 Oni leſi di arnafi o hyn allan, Fy nhâd, *ti yw* [e] tywyſog fy ieuengctid?

[e] Dih. 2. 17.

5 [f] A ddeil *efe ei ddîg* byth? a'i ceidw yn dragywydd? Wele dywedaiſt a gwnaethoſt yr hyn oedd ddrwg hyd y gellaiſt.

[f] Pſ. 103. 9. Eſay 57. 16. Ad. 12.

6 ¶ A'r ARGLWYDD a ddywedodd wrthyf yn amſer Joſiah y brenin, A welaiſt ti hyn a wnaeth Iſraël wrthnyſig? Hi [g] a aeth i bob mynydd uchel, a than bob pren deiliog, ac a butteiniodd yno.

[g] Pen. 2. 20.

7 A mi a ddywedais wedi iddi wneuthur hyn ei gŷd, Dychwel attaſi. Ond ni ddychwelodd. A Juda [h] ei chwaer anffyddlon hi a welodd *hynny*.

[h] Exe. 16. 46. & 23. 24.

8 A gwelais yn dda, am yr achoſion oll y putteiniodd Iſraël wrthnyſig, ollwng o honof hi ymaith, ac a roddais iddi ei llythyr yſgar: er hyn ni ofnodd Juda ei chwaer anffyddlon; eithr aeth a phutteiniodd hitheu heſyd.

‡ Neu, *ac*

9 A chan ‡ yſgafnder-ei phutteindra yr halogodd hi y tîr; canys gyd-a'r maen a'r pren y putteiniodd hi.

† Heb. *falſter.*

10 Ac er hyn oll heſyd, ni ddychwelodd Juda ei chwaer anffyddlon attaſi, â'i holl galon, eithr mewn † rhagrith, medd yr ARGLWYDD.

[i] Exe. 16. 51. & 23. 11.

11 A dywedodd yr ARGLWYDD wrthyf, [i] Iſraël wrthnyſig a'i cyfiawnhaodd ei hun rhagor Juda anffyddlon.

[k] Pſ. 85. 5. & 103. 8. Ad. 5.

12 ¶ Cerdda a chyhoedda y geiriau hyn tu-a 'r gogledd, a dywed, Ti Iſraël wrthnyſig, dychwel, medd yr ARGLWYDD, ac ni adawaf i'm llîd ſyrthio arnoch: canys [k] trugarog ydwyf fi, medd yr ARGLWYDD, ni ddaliaf *lîd* yn dragywydd.

13 Yn unig cydnebydd dy anwiredd, droſeddu o honot yn erbyn yr ARGLWYDD dy Dduw, a gwaſgaru o honot dy ffyrdd i ddïeithriaid, dan bob pren deiliog, ac ni wrandawëch ar fy lleſ, medd yr ARGLWYDD.

[l] Pen. 23. Exe. 34. Eph. 4. 11.

14 Trowch, chwi blant gwrthnyſig, medd yr ARGLWYDD; canys myfi a'ch prïodais chwi; ac mi a'ch cymmeraf chwi, un o ddinas, a dau o deulu, ac a'ch dygaf chwi i Sïon:

15 Ac a roddaf i chwi [l] ſugeiliaid wrth *fodd* fy nghalon, y rhai a'ch porthant chwi â gwybodaeth, ac â deall.

16 Ac wedi darfod iwch' amlhau a chynnyddu ar y ddaiar, yn y dyddiau hynny, medd yr ARGLWYDD, ni ddywedant mwy, Arch cyfammod yr ARGLWYDD; ac † nis meddwl calon am dani, ac ni chofir hi; nid ymwelant â hi ychwaith, ac ni wneir *hynny* mwy.

† Heb. *ni eſgyn y galon.*

17 Yn yr amſer hwnnw y galwant Jeruſalem yn orſeddfa 'r ARGLWYDD, ac y cefglir atti yr holl genhedloedd, [m] at enw 'r ARGLWYDD, i Jeruſalem: ac ni [n] rodiant mwy yn ôl cildynrwydd eu calon ddrygionus.

[m] Eſay 56. 6. [n] Pen. 11. 8. [o] Edryd. Eſay 11. 13. Exe. 37. 22. Hoſ. 1. 11. ‡ Neu, *y*

18 Yn y dyddiau hynny [o] y rhodia tŷ Juda ‡ gyd-a thŷ Iſraël, a hwy a ddeuant ynghŷd, o dîr

dîr y gogledd, i'r tîr a roddais i yn etifeddiaeth i'ch tadau chwi.

19 Ond mi a ddywedais, Pa fodd i'th oſodaf ym mhlith y plant, ac y rhoddaf i ti [p] dîr dymunol, *ſef* etifeddiaeth † ardderchawg lluoedd y cenhedloedd? Ac a ddywedais, Ti a elwi arnafi, Fy nhâd, ac ni throi ymaith oddiar ſy ôl i.

20 ¶ Yn ddïau fel yr anffyddlona gwraig oddiwrth ei chyfaill; felly, tŷ Iſraël, [q] y buoch anffyddlon i mi, medd yr ARGLWYDD.

21 Llef a glywyd yn y mannau uchel, wyloſain a dymuniadau meibion Iſraël: canys gwyraſant eu ffordd, *ac* anghofiaſant yr ARGLWYDD eu Duw.

22 [r] Ymchwelwch, feibion gwrthnyſig, *ac* mi a iachâf eich gwrthnyſigrwydd chwi. Wele ni yn dyfod attat ti; oblegid ti *yw* yr ARGLWYDD ein Duw.

23 [s] Dïau *fod* yn ofer *ymddiried am help* o'r bryniau, *ac o* liaws y mynyddoedd: [t] dïau fod iechydwriaeth Iſraël yn yr ARGLWYDD ein Duw ni.

24 Canys gwarth a yſſodd lafur ein tadau o'n hieuengctid; eu defaid a'i gwartheg, eu meibion a'i merched.

25 Gorwedd yr ydym yn ein cywilydd, a'n gwarth a'n tôdd ni: canys yn erbyn yr ARGLWYDD ein Duw y pechaſom, nyni a'n tadau, o'n hieuengctid hyd y dydd heddyw, ac ni wrandawſom ar lais yr ARGLWYDD ein Duw.

PEN. IV.

1 Duw yn galw Iſraël, trwy ei addewid; 3 yn annog Juda i edifarhau, trwy farnedigaethau ofnadwy. 19 Toſtur gwynfan am drueni Juda.

Iſraël, o's dychweli, [a] dychwel attafi, medd yr ARGLWYDD: hefyd o's rhoi heibio dy ffieiddra oddi-ger fy mron, yna ni'th ſymmudir.

2 A [b] thi a dyngi, Byw yw 'r ARGLWYDD, [c] mewn gwirionedd, mewn barn, ac mewn cyfiawnder: a'r cenhedloedd a ymſendithiant ynddo; ïe ynddo ef [d] yr ymglodforant.

3 ¶ Canys fel hŷn y dywed yr ARGLWYDD wrth wŷr Juda, ac wrth Jeruſalem; [e] Branerwch i chwi franar, ac [f] na heuwch mewn drain.

4 [g] Ymenwaedwch i'r ARGLWYDD, a rhoddwch heibio ddïenwaediad eich calon, chwi gwŷr Juda, a thrigolion Jeruſalem: rhag i'm digoſaint ddyfod allan fel tân, a lloſgi, fel na *byddo* diffoddydd, o herwŷdd drygioni eich amcanion.

5 Mynegwch yn Juda, a chyhoeddwch yn Jeruſalem, a dywedwch, Udcenwch udcorn yn y tîr, gwaeddwch, ymgeſglwch, a dywedwch, [h] Ymgynhullwch, ac awn i'r dinaſoedd caerog.

6 Codwch faner tu-a Sïon; ‡ ffowch, ac na ſefwch: canys [i] mi a ddygaf ddrwg o'r gogledd, a † dinyſtr mawr.

7 [k] Y llew a ddaeth i fynu o'i loches, a diſethwr y cenhedloedd a gychwynnodd, ac a aeth allan o'i drigle, [l] i wneuthur dy dîr yn orwâg; a'th ddinaſoedd a ddinyſtrir heb drigiannydd.

8 Am hyn [m] ymwregyſwch â lliain ſach; galerwch ac udwch: canys angerdd llîd yr ARGLWYDD ni throës oddiwrthym ni.

9 Ac yn y dydd hwnnw, medd yr ARGLWYDD, y derſydd am galon y brenin, ac am galon y pennaethiaid: yr offeiriaid hefyd a ſynnant, a'r prophwydi a ryfeddant.

10 Yna y dywedais, O ARGLWYDD Dduw, [n] yn ſiccr gan dwyllo ti a dwyllaiſt y bobl yma a Jeruſalem, gan ddywedyd, Bydd heddwch i chwi; ac etto fe ddaeth y cleddyf hyd at yr enaid.

11 Yn yr amſer hwnnw y dywedir wrth y bobl hyn, ac wrth Jeruſalem; Gwŷnt ſych yr uchel-leoedd yn y diffaithwch tu-a merch ſy mhobl, nid i nithio, ac nid i buro;

12 Gwŷnt ‡ llawn o'r *lleoedd* hynny a ddaw attafi: weithian hefyd myfi a draethaf farn yn eu herbyn hwy.

13 Wele, megis cymmylau y daw i fynu, [o] a'i gerbydau megis corwŷnt: [p] ei feirch ſy yſgafnach nâ'r eryrod. Gwae nyni; canys ni a anrheithiwyd.

14 O Jeruſalem, [q] golch dy galon oddiwrth ddrygioni, fel y byddech gadwedig: pa hŷd y lletteui o'th fewn goeg amcanion?

15 Canys llef ſydd yn mynegi [r] allan o Dan, ac yn cyhoeddi cyſtudd allan o tynydd Ephraïm.

16 Coffewch i'r cenhedloedd; wele, cyhoeddwch yn erbyn Jeruſalem, ddyfod gwil-wŷr o wlâd bell, a llefaru yn erbyn dinaſoedd Juda.

17 Megis ceidwaid maes y maent o amgylch yn ei herbyn; am iddi fy nigiloni, medd yr ARGLWYDD.

18 [s] Dy ffordd di a'th amcanion a wnaethant hyn i ti: dyma dy ddrygioni di, am ei fod yn chwerw, am ei fod yn cyrhaeddyd hyd at dy galon di.

19 ¶ Fy [t] mol, fy mol, gofidus wyf o barwydennau fy nghalon, mae fy nghalon yn terfyſgu ynof: ni allaf dewi, am it' glywed ſain yr udcorn, ô fy enaid, *a* gwaedd rhyfel.

20 [u] Dinyſtr ar ddinyſtr a gyhoeddwyd; canys yr holl dîr a anrheithiwyd: yn ddiſymmwth y deſtrywiwyd fy llueſtai i, a'm cortenni yn ddïattreg.

21 Pa hŷd y gwelaf faner? ac y clywaf ſain yr udcorn?

22 Canys y mae fy mhobl i yn ynfyd heb fy adnabod i; meibion anghall ydynt, ac nid deallgar hwynt: y maent yn ſynhwyrol i wneuthur drwg, eithr gwneuthur da ni fedrant.

23 Mi a edrychais ar y ddaiar, ac wele, afluniaidd, a gwâg *oedd*; ac ar y nefoedd, a goleuni nid *oedd* ganddynt.

24 [x] Mi a edrychais ar y mynyddoedd, ac wele, yr oeddynt yn crynnu; a'r holl fryniau a ymeſgydwent.

25 Mi a edrychais, ac wele, nid *oedd* dyn, a holl adar y nefoedd a giliaſent.

26 Mi a edrychais, ac wele y dol-dîr yn anialwch, a'i holl ddinaſoedd a ddeſtrywiaſid o flaen yr ARGLWYDD, gan lidiawgrwydd ei ddigter ef.

27 Canys fel hyn y dywedodd yr ARGLWYDD, Y tîr oll fydd diffaithwch: [y] ac etto ni wnâf ddiben.

28 Am hynny y galara y ddaiar, ac [z] y tywylla y nefoedd oddi-uchod: o herwŷdd dywedyd o honoſi, Mi a'i bwriedais, ac ni bydd edifar gennyf, ac ni thrôf oddiwrtho.

‡ Neu, *llawnach nâ'r* lleoedd.

o Eſay 5.28.
p Hab. 1.8.

q Eſay 1.16.

r Pen. 8.16.

s Pſ. 107 17. Eſay 50 1. Pé. 2.17, 19.

t Eſay 15.5. & 16. 11. & 21. 3. & 22. 4. Pé. 9.1, 10.

u Pſal. 42 7. Ezec. 7. 26.

x Eſay 5 25.

y Pen. 5.10. 18. & 30.11. & 46. 28.

z Eſa. 5 30. & 50. 3.

29 Rhag trŵſt y gwŷr meirch a'r ſaethyddion y ffŷ 'r holl ddinas; hwy a ânt i'r dryſni, ac a ddringant ar y creigiau: yr holl ddinaſoedd a adewir, ac heb neb a drigo ynddynt.

30 A thitheu yr anrhaithiedig, beth a wnei? Er ymwiſgo o honot ag yſcarlad, er it' ymdrwſſio â thlyſſau aur, er i ti ‡liwio dy wyneb â lliwiau, yn ofer i'th wnei dy hun yn dêg; dy gariadau a'th ddirmygant, *ac* a geiſiant dy enioes.

‡ Neu, *dorri dy lygaid.*

31 Canys clywais lef megis gwraig yn eſgor, cyſyngder fel benyw yn eſgor ar ei hetifedd cyntaf, lleſ merch Sïon, yn ochain, *ac* yn lledu ei dwylo, *gan ddywedyd*, Gwae fi yr awr hon; oblegid deffygiodd fy enaid gan leiddiaid.

PEN. V.

1 *Barnedigaethau Duw ar yr Iuddewon, am eu gwrthnyſigrwydd, 7 am eu godineb,* 10 *am eu hannuwioldeb,* 19 *am tddynt ddiyſtyru Duw,* 25 *am eu mawr lygredigaeth yn eu llywodraeth fydol,* 30 *ac eglwyſig.*

RHedwch yma a thraw, ar hŷd heolydd Jeruſalem, ac edrychwch yr awr hon, mynnwch wybod hefyd, a cheiſiwch yn ei ‡heolydd hi, o chewch ŵr, [a] a oes a wnêl farn, a gais wirionedd, ac myfi a'i harbedaf hi.

‡ *changlevedd.*
[a] Gen. 18. 23, &c. Pſal. 12. 1.

2 Ac [b] er dywedyd o honynt, Byw yw 'r ARGLWYDD, etto yn gelwyddog y tyngant.

[b] Edrych Pen. 4. 2.

3 O ARGLWYDD, onid ar y gwirionedd *y mae* dy lygaid ti? ti [c] a'i tarewaiſt hwynt, ac nid ymofidiaſant; diſeaiſt hwynt, *eithr* [d] gwrthodaſant dderbyn cerydd; hwy a wnaethant eu hwynebau yn galettach nâ chraig: gwrthodaſant ddychwelyd.

[c] Eſay 1. 5. & 9. 13. Pen. 2. 30.
[d] Zeph. 3. 2.

4 Ac mi a ddywedais, Yn ſiccr tlodion ydyw y rhai hyn, ynfydion ydynt: canys [e] nid adwaenant ffordd yr ARGLWYDD, *na* barn eu Duw.

[e] Pen. 8. 7.

5 Mi a âf rhagof at y gwŷr mawr, ac a ymddiddanaf â hwynt; canys [f] hwy a wybuant ffordd yr ARGLWYDD, *a* barn eu duw; eithr y rhai hyn [g] a gyd-dorraſant yr iau, *ac* a ddryllïaſant y rhwymau.

[f] Mic. 3. 1.
[g] Pſal. 2. 3.

6 Oblegid hyn [h] llew o'r coed a'i tery hwy, [i] blaidd ‡o'r anialwch a'i deſtrywia hwy, [k] llewpard a wilia ar eu dinaſoedd hwy: pawb ar a ddêl allan o honynt a rwygir: canys eu camweddau a amlhaſant, eu gwrthdrofeydd †a 'chwanegaſant.

[h] Pen. 4. 7.
[i] Pſ. 104. 20. Hab. 1. 8.
‡ Neu, *yr hwyr.*
[k] Hoſ. 13. 7.
† Heb. *a gryfhaodd.*

7 ¶ Pa fodd i'th arbedwn am hyn? dy blant a'm gadawſant i, ac [l] a dyngaſant i'r *rhai* nid *ydynt* dduwiau: a phan ddiwellais hwynt, gwnaethant odineb, ac a heidiaſant i dŷ 'r buttain.

[l] Joſ. 23. 7. Zeph. 1. 5.

8 [m] Oeddynt *fel* meirch porthiannus y boreu; gweryrent bob un ar wraig ei gymmydog.

[m] Ezec. 22. 11.

9 [n] Onid ymwelaf am y pethau hyn, medd yr ARGLWYDD? oni ddial fy enaid ar gyfryw genedl a hon?

[n] Act. 29. & Pen. 9. 9.

10 ¶ [o] Dringwch ar ei muriau hi, a diſtrywiwch, [p] ond na orphennwch yn llwyr: tynnwch ymaith eu mur-ganllawiau hi; canys nid eiddo 'r ARGLWYDD ydynt.

[o] Pen. 39. 8.
[p] Pen. 4. 27.

11 Oblegid [q] ty Iſraël a thŷ Juda a wnaethant yn anffyddlon iawn â mi, medd yr ARGLWYDD.

[q] Pen. 3. 20.

12 [r] Celwyddog fuant yn erbyn yr ARGLWYDD, a dywedaſant, [ſ] Nid efe yw; ac ni ddaw dryg-fyd arnom, ac ni welwn gleddyf na newŷn:

[r] 2 Chron. 36. 16. [ſ] Eſa. 28.

13 A'r prophwydi a fuant fel gwŷnt, a'r gair nid yw ynddynt: fel hyn y gwneir iddynt hwy.

14 Am hynny fel hyn y dywed ARGLWYDD Dduw y lluoedd, Am i chwi ddywedyd y gair hwn, [t] wele fi yn rhoddi fy ngeiriau yn dy enau di yn dân, a'r bobl hyn yn gynnud, ac efe a'i diſa hwynt.

[t] Pen. 1. 9.

15 Wele, mi a ddygaf arnoch chwi, tŷ Iſraël, [u] genedl o bell, medd yr ARGLWYDD: cenedl nerthol ydyw, cenedl *a fu* er yſtalm, cenedl ni wyddoſt ei hiaith, ac ni ddeelli beth a ddywedant.

[u] Deut. 28. 49. Eſay 5. 26. Pen. 1. 6. & 6. 22.

16 Ei chawell ſaethau hi *ſydd* fel bedd agored, cedyrn *ydynt* oll.

17 A hi a fwytty dy [x] gynhaiaf di, a'th fara, yr hwn a gawſai dy feibion di a'th ferched ei fwytta: hi a fwytty dy ddefaid ti a'th wartheg; hi a fwytty dy winwydd a'th ffigyſwydd: dy ddinaſoedd cedyrn, y rhai yr wyt yn ymddiried ynddynt, a dloda hi â'r cleddyf.

[x] Leſa. Deut. 28. 33.

18 Ac er hyn, yn y dyddiau hynny, medd yr ARGLWYDD, [y] ni wnâf fi gwbl ben â chwi.

[y] Pen. 4. 27.

19 ¶ A bydd pan ddywedoch, [z] Pa ham y gwnâ yr ARGLWYDD ein Duw hyn oll i ni? ddywedyd o honot titheu wrthynt, Megis y gwrthodaſoch fi, ac y gwaſanaethaſoch dduwiau dïeithr yn eich tîr eich hun; felly y gwaſanaethwch ddïeithriaid mewn tîr ni *byddo* eiddo chwi.

[z] Pe. 16. & 16.

20 Mynegwch hyn yn nhŷ Jacob; a chyhoeddwch hyn yn Juda, gan ddywedyd,

21 Gwrando hyn yn awr, [a] ti bobl ynfyd a heb †ddeall; y rhai y mae llygaid iddynt, ac ni welant; *a chluſtiau* iddynt, ac ni chlywant.

[a] Eſay Ezec. 12. Mat. 13. Ioan 12. Act. 28. Rhuf. 11. Heb. 5. Pſalm.

22 Onid ofnwch chwi fi, medd yr ARGLWYDD? oni chrynwch rhag fy mron, yr hwn a oſodais y tyfod [b] yn derfyn i'r môr *trwy* ddeddf dragywyddawl, fel nad elo tros hwnnw; er i'r tonnau ymgyrchu, etto ni thyccia iddynt; er iddynt derfyſgu, etto ni ddeuant tros hwnnw?

[b] Iob 38. 11. Pſa. 104.

23 Eithr i'r bobl hyn y mae calon wrthnyſig, ac anufuddgar: hwynt-hwy a giliaſant, ac a aethant *ymaith*:

24 Ac ni ddywedant yn eu calon, Ofnwn weithian yr ARGLWYDD ein Duw, [c] yr hwn ſydd yn rhoi y glaw cynnar a'r diweddar yn ei amſer: *efe* a geidw i ni ddefodol wythnoſau cynhaiaf.

[c] Deut. 11.

25 ¶ Eich anwireddau chwi a droës heibio y rhai hyn, a'ch pechodau chwi a attaliaſant ddaioni oddïwrthych.

26 Canys ym myſg fy mhobl y ceir anwiriaid, y rhai [d] a ‡wiliant megis *un* yn goſod maglau: goſodant offer dinyſtr, dynion a ddaliant.

[d] Dïar. 17. 18. ‡ Neu, *dreuant adarwr eyn.*

27 Fel cawell yn llawn o adar, felly *y mae* eu tai hwynt yn llawn o dwyll: am hynny y cynnyddaſant, ac yr ymgyfoethogaſant.

28 [e] Tewychaſant, diſgleiriaſant, aethant hefyd tu hwnt i weithredoedd y drygionus; [f] ni farnant farn, farn yr ymddifad, [g] etto ffynnaſant; ac ni farnant farn yr anghenus.

[e] Deut. 32. 15. [f] Eſay 5. Zech. 7. [g] Iob 21. Pſa. 73. Pen. 12.

29 [h] Onid

29 [h] Onid ymwelaf am y pethau hyn, medd yr ARGLWYDD? oni ddïal fy enaid ar gyfryw genedl a hon?

30 ¶ ‡ Peth aruthr ac erchyll a wnaed yn y tîr.

31 Y prophwydi a brophwydant [i] gelwŷdd, yr offeiriaid hefyd a † lywodraethant trwy eu gwaith hwynt; a'm pobl a hoffant hynny: etto beth a wnewch yn niwedd hyn?

PEN. VI.

1 Y gelynnion a yrrwyd yn erbyn Juda, 4 yn ymgyffuro. 6 Duw yn gofod y gelynnion ar waith, o herwŷdd pechodau ei bobl. 9 Y Prophwyd yn cwyno rhag barnedigaethau Duw, o herwŷdd eu pechodau hwy: 18 Yn cyhoeddi digofaint Duw, 26 Yn galw 'r bobl i alaru, o herwŷdd barnedigaethau Duw, am eu pechodau hwy.

YMgynnullwch i ffoi, meibion Benjamin, o ganol Jerusalem, ac yn Tecoa udcenwch udcorn; a chodwch ffagl yn Beth-haccerem: canys [a] drwg a welir o'r gogledd, a dinyſtr mawr.

2 Cyffelybais ferch Sïon *i wraig* ‡ dêg foethus.

3 Atti hi ŷ daw y bugeiliaid a'i diadellau; yn ei herbyn hi o amgylch y gosodant eu pebyll; porant bob un yn ei le.

4 Parottowch ryfel yn ei herbyn hi; codwch, ac awn i fynu ar hanner dydd. Gwae ni, o herwŷdd ciliodd y dydd, canys cyſgodau 'r hwyr a ymeſtynnaſant.

5 Codwch, ac awn i fynu o *hŷd* nôs, a deſtrywiwn ei phalaſau hi.

6 ¶ Canys fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd, Torrwch goed, a ‡ chodwch glawdd yn erbyn Jeruſalem. Dyma 'r ddinas ſydd i ymweled â hi; gorthrymder yw hi oll o'i mewn.

7 [b] Megis y gwnâ ffynnon i'w dwfr darddu allan, felly y mae hi yn bwrw allan ei drygioni: [c] trais ac yſpail a glywir ynddi; gofid a dyrnodiau *ſy* yn waſtad ger fy mron.

8 Cymmer addyſg, ô Jeruſalem, rhag [d] i'm henaid i ‡ ymado oddïwrthyt; rhag i mi dy oſod ti yn anrhaith, yn dîr anghyfanneddol.

9 ¶ Fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd, Gan loffa y lloffant weddill Iſraël fel gwinwydden: trô dy law yn ei hôl, megis caſglydd grawn-wîn i'r baſgedau.

10 Wrth bwy y dywedaf fi, a phwy a rybuddiaf, fel y clywant? wele, [e] eu cluſt hwy *ſy* ddienwaededig, ac ni allant wrando: wele, dirmygus ganddynt air yr ARGLWYDD, nid oes ganddynt ewyllys iddo.

11 Am hynny 'r ydwyf fi yn llawn o lîd yr ARGLWYDD, blinais yn ymattal: tywalltaf ef ar y plant ‡ yn yr heol; ac ar gynnulleidfa y gwŷr ieuaingc hefyd: canys y gŵr a'r wraig a ddelir, yr hên-wr a'r llawn o ddyddiau.

12 [f] A'i tai a ddigwyddant i eraill, eu meuſydd a'i gwragedd hefyd: canys eſtynnaf fy llaw ar drigolion y wlâd, medd yr ARGLWYDD.

13 Oblegid [g] o'r lleiaf o honynt hyd y mwyaf, pob un ſydd yn ymroi i gybydd-dod: ac o'r prophwyd hyd yr offeiriad, pob un ſydd yn gwneuthur ffalſder.

14 A hwy [h] a iachaſant † friw merch fy mhobl i yn eſmwyth, gan ddywedyd, Heddwch, heddwch; er nad *oedd* heddwch.

15 [i] A ydoedd arnynt hwy gywilydd pan wnelent ffieidd-dra? nid ydoedd arnynt hwy ddim cywilydd, ac ni fedrent wrido: am hynny y cwympant ym myſg y rhai a gwympant; yn yr amſer yr ymelwyf â hwynt y cwympant, medd yr ARGLWYDD.

16 Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, Sefwch ar y ffyrdd, ac edrychwch, a gofynnwch am [k] yr hên lwybrau, lle mae ffordd dda, a rhodiwch ynddi; a [l] chwi a gewch orphywyſdra i'ch eneidiau: ond hwy a ddywedaſant, Ni rodiwn ni *ynddi*.

17 Ac mi a oſodais [m] wil-wŷr arnoch chwi, *gan ddywedyd*, Gwrandewch ar ſain yr udcorn. Hwythau a ddywedaſant, Ni wrandawn ni ddim.

18 ¶ Am hynny clywch, genhedloedd; a thi gynnulleidfa, gwybydd pa bethau ſy yn eu plith hwynt.

19 [n] Gwrando, tydi 'r ddaiar, wele fi yn dwyn dryg-fyd ar y bobl hyn, *ſef* [o] ffrwyth eu meddyliau eu hunain; am na wrandawſant ar fy ngeiriau, na'm cyfraith, eithr gwrthodaſant hi.

20 [p] I ba beth y daw i mi thus o Seba, a Chalamus peraidd o wlâd bell? eich poeth-offrymmau nid ydynt gymmeradwy; ac nid melus eich aberthau gennyf.

21 Am hynny, fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, Wele fi yn rhoddi tramgwyddiadau i'r bobl hyn, fel y tramgwyddo wrthynt y tadau a'r meibion ynghŷd; cymmydog a'i gyfaill a ddifethir.

22 Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, Wele [q] bobl yn dyfod o dîr y gogledd, a chenedl fawr a gyfyd o yſtlyſau y ddaiar.

23 Yn y bwä a'r wayw-ffon yr ymaflant: creulon ydynt, ac ni chymmerant drugaredd: eu llais a rua megis y môr, ac ar feirch y marchogant yn daclus, megis gwŷr i ryfel yn dy erbyn di, merch Sïon.

24 Clywſom ſôn am danynt, ein dwylo a laeſaſant; [r] blinder a'n daliodd, fel gofid gwraig yn eſgor.

25 Na ddôs allan i'r maes, ac na rodia 'rhŷd y ffordd: canys cleddyf y gelyn, *ac* arſwŷd ſydd oddïamgylch.

26 ¶ Merch fy mhobl, [ſ] ymwregyſa â ſachïain, ac [t] ymdroa yn y lludw; [u] gwnâ it' gwynfan a galar toſt, *megis am* unig *fâb*: canys y deſtrywiŵr a ddaw yn ddiſymmwth arnom ni.

27 [x] Mi a'th roddais di yn dŵr, *ac* yn gadernid ym myſg fy mhobl, i wybod ac i brofi eu ffordd hwy.

28 Cyndyn o'r fâth gyndynnaf ydynt oll, [y] yn rhodio ag enllib: [z] efydd, a haiarn *ynt*; llygru y maent hwy oll.

29 Lloſgodd y fegin, gan dân y darfu 'r plwm; yn ofer y toddodd y toddydd: canys ni thynnwyd y rhai drygionus ymaith.

30 [a] Yn arian gwrthodedig y galwant hwynt; am wrthod o'r ARGLWYDD hwynt.

PEN. VII.

1 Anſon Jeremi i alw am wîr edifeirwch, i luddias y caethiwed. 8 Y mae yn llyſu eu hofer ymddiried hwy, 12 trwy eſampl Siloh. 17 Y mae yn eu bygwth am eu delw-addoliaeth: 21 Yn llyſu ebyrth yr anufudd; 29 Yn eu hannog i alaru, o achos eu ffieidd-dra yn Tophet, 32 a'r barnedigaethau a ddoe am hynny.

YGair yr hwn a ddaeth at Jeremi oddïwrth yr ARGLWYDD, gan ddywedyd,

2 Sâ di ym mhorth tŷ yr ARGLWYDD, a chyhoedda 'r gair hwn yno, a dywed, Gwrandewch air yr ARGLWYDD, chwi holl Juda, y rhai a ddeuwch i mewn trwy 'r pyrth hyn, i addoli 'r ARGLWYDD.

3 Fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd, Duw Iſraël, [a] Gwellhewch eich ffyrdd, a'ch gweithredoedd; ac mi a wnâf i chwi drigo yn y man yma. [a] Pë. 18.11. & 26. 13.

4 Nac ymddiriedwch mewn geiriau celwyddog, [b] gan ddywedyd, Teml yr ARGLWYDD, Teml yr ARGLWYDD, Teml yr ARGLWYDD ydynt. [b] Mic. 3.11.

5 Canys o's gan wellhau y gwellhewch eich ffyrdd, a'ch gweithredoedd; o's gan wneuthur y gwnewch farn rhwng gŵr a'ï gymmydog;

6 *Ac* ni orthrymmwch y dïeithr, yr ymddifad, a'r weddw; ac ni thywelltwch waed gwirion yn y fan hon; ac ni rodiwch ar ôl duwiau dïeithr, i'ch niwed eich hun;

7 Yna y gwnâf i chwi drigo yn y fan hon, yn y tîr a roddais i'ch tadau chwi, yn oes oeſoedd.

8 ¶ Wele [c] chwi yn ymddiried mewn geiriau celwyddog ni wnânt lês. [c] Ad. 4.

9 Ai yn lladratta, yn lladd, ac yn godinebu, a thyngu anudon, ac arogl-darthu i Baal, a rhodio ar ôl duwiau dïeithr, y rhai nid adwaenoch;

10 Y deuwch, ac y ſefwch ger fy mron i yn y tŷ hwn, yr hwn ‡ y gelwir fy enw i arno, ac y dywedwch, Rhyddhâwyd ni i wneuthur y ffieidd-dra hyn oll? ‡ Neu, *a elwir ar fy enw.*

11 Ai [d] yn lloches lladron yr aeth [e] y tŷ ymma, ar yr hwn y gelwir fy enw i, ger bron eich llygaid? wele minneu a welais *hyn*, medd yr ARGLWYDD. [d] Mat. 21. 13. Mar. 11.17. Luc 19. 46. [e] Eſay 56.7.

12 Eithr attolwg, ewch [f] i'm lle, yr hwn *a fu* yn Siloh, lle y goſodais fy enw ar y cyntaf, ac edrychwch beth a wneuthym i hwnnw o herwŷdd anwiredd fy mhobl Iſraël. [f] Joſ. 18. 1. Barn 18.31.

13 Ac yn awr, am wneuthur o honoch yr holl weithredoedd hyn, medd yr ARGLWYDD, minneu a leferais wrthych, [g] gan godi yn foreu, a llefaru, etto ni chlywſoch; a [h] gelwais arnoch, ond nid attebaſoch: [g] Ad. 25. Pen. 11. 7. [h] Dih. 1.24. Eſay 65.12. & 66. 4.

14 Am hynny y gwnâf i'r tŷ hwn y gelwir fy enw arno, yr hwn yr ydych yn ymddiried ynddo, ac i'r lle a roddais i chwi ac i'ch tadau, megis y gwneuthym i [i] Siloh. [i] 1 Sam. 4. 10, 11.

15 Ac mi a'ch taflaf allan o'm golwg, fel y teflais eich holl frodyr, *ſef* holl hâd Ephraïm. Pſal. 78.60. & 106. 26. [k] 2 Chron. 36.15. Jer. 25. 4. & 32.30. Pen. 18. 11. & 44. 4.

16 Am hynny, [k] na weddïa tros y bobl hyn, ac na dderchafa waedd na gweddi troſtynt; ac nac eiriol arnaf: canys ni'th wrandawâf.

17 ¶ Oni weli di beth y maent hwy yn ei wneuthur yn ninaſoedd Juda, ac yn heolydd Jeruſalem?

18 [l] Y plant ſy yn caſglu cynnud, a'r tadau yn cynneu tân, a'r gwragedd yn tylino toes, i wneuthur teiſennau i ‡ frenhines y nef, ac i dywallt dïod-offrymmau i dduwiau dïeithr, i'm digio i. [l] Pë. 44. ‡ Neu, *mawrion.*

19 Ai fi y maent hwy yn ei ddigio, medd yr ARGLWYDD? ai hwynt eu hun, er cywilydd i'w hwynebau eu hun?

20 Am hynny, fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; Wele fy llîd a'm digoſaint a dywelltir ar y man yma, ar ddyn ac ar anifail, ar goed y maes, ac ar ffrwyth y ddaiar; ac efe a lŷſg, ac ni's diffoddir.

21 ¶ Fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd, Duw Iſraël; [m] Rhoddwch eich poeth-offrymmau at eich aberthau, a bwyttewch gîg. [m] Eſay Pen. 6 Amos Edrŷd Hoſ

22 Canys ni ddywedais i wrth eich tadau, ac ni orchymynnais iddynt, y dydd y dugym hwynt o dîr yr Aipht, am † boeth-offrymmau, neu aberthau: † Heb. *neu ſlaen poeth-*

23 Eithr y peth hyn a orchymynnais iddynt, gan ddywedyd, [n] Gwrandewch ar fy llef, ac [o] mi a fyddaf Dduw i chwi, a chwithau a fyddwch yn bobl i minneu; a rhodiwch yn yr holl ffyrdd a orchymynnais i chwi, fel y byddo yn ddaionus i chwi. [n] Deu. [o] Exo. Lef.

24 [p] Eithr ni wrandawſant, ac ni oſtyngaſant eu cluſt, onid rhodiaſant yn ôl cynghorion ‡ [q] childynrwydd eu calon ddrygionus, ac [q] †aethant yn ôl, ac nid ym mlaen. [p] Pen. ‡ Neu, *ac am* [q] Pen. & 32. † Heb. *mewn*

25 O'r dydd y daeth eich tadau chwi allan o wlâd yr Aipht hyd y dydd hwn, [r] mi a ddanfonais attoch fy holl waſanaeth-wŷr y prophwydi, [s] *bob* dydd gan foreu-godi, ac anfon: [r] 2 Chr. 36.15. Pen. 25. [s] Jſd.

26 [t] Er hynny ni wrandawſant arnaſi, ac ni oſtyngaſant eu cluſt, eithr [u] caledaſant eu gwarrau; gwnaethant yn waeth nâ'i tadau. [t] Neh. 9. Pen. & 19. [u] 2 Chr. 36.13. Pen. 19. & 34.

27 Am hynny ti a ddywedi y geiriau hyn oll wrthynt; ond ni wrandawant arnat: gelwi hefyd arnynt; ond nid attebant di. [x] Job Eſay Jer.

28 Eithr ti a ddywedi wrthynt, Dyma genedl ni wrendy ar lais yr ARGLWYDD ei Duw, ac ni dderbyn ‡ gerydd: darfu am y gwirionedd, a thorrwyd hi ymaith o'i genau hwynt. ‡ Neu, *addyſg*

29 ¶ [x] Cneifia dy wallt, *ô Jeruſalem*, a bwrw i ffordd; a chyfod gwynfan ar y lleoedd uchel: canys yr ARGLWYDD a fwriodd i ffordd, ac a wrthododd genhedlaeth ei ddigofaint. [x] Job Eſay Jer.

30 Canys meibion Juda a wnaethant ddrwg yn fy ngolwg, medd yr ARGLWYDD: [y] goſodaſant eu ffieidd-dra yn y tŷ yr hwn y gelwir fy enw arno, i'w halogi ef. [y] 2 Chr. 33. 4.

31 A hwy a adeiladaſant [z] uchelfeydd Tophet, yr hon *ſydd* ynglynn mâb Hinnom; i loſgi eu meibion a'i merched yn tân, yr hyn ni orchymynnais, ac ni † feddyliodd fy nghalon. [z] 2 Chr. 28.3. Pen. 32.35. † Heb. *gyfodi ar fy nghalon.*

32 ¶ Am hynny wele y dyddiau [a] yn dyfod, medd yr ARGLWYDD, na elwir hi mwy Tophet, na glynn mâb Hinnom, namyn glynn lladdedigaeth: canys claddant o fewn Tophet, nes bod eiſiau lle. [a] Jer. 19. 6. & 51. 47.

33 A bydd [b] celanedd y bobl hyn yn fwyd i adar y nefoedd, ac i anifeiliaid y ddaiar; ac ni *bydd* a'i tarfo. [b] Deu. 28. 26. Eſay 18. 6. & 34. 3. Jer. 16. 4. & 19. 7. Eze. 29. 5.

34 [c] Yna y gwnâf i lais llawenydd, a llais digriſwch,

digrifwch, llais prïod-fâb, a llais prïod-ferch, ddarfod allan o ddinaſoedd Juda, ac o heolydd Jeruſalem; canys yn anrhaith y bydd y wlâd.

PEN. VIII.

1 *Gofid yr Iuddewon, yn fyw ac yn farw.* 4 *Y mae yn edliw iddynt eu hynfyd a'i digywilydd anedifeirwch*: 13 *Yn dangos y farn dôſt a gaënt hwy*, 18 *ac yn cwyno eu henbyd gyflwr hwy.*

YN yr amſer hwnnw, medd yr ARGLWYDD, y dygant hwy eſgyrn brenhinoedd Juda, ac eſgyrn ei dywyſogion, ac eſgyrn yr offeiriaid, ac eſgyrn y prophwydi, ac eſgyrn trigolion Jeruſalem, allan o'i beddau.

2 A hwy a'i tanant o flaen yr haul, ac o flaen y lleuad, a holl lû y nefoedd, y rhai a garaſant hwy, a'r rhai a waſanaethaſant, a'r rhai y rhodiaſant ar eu hôl, a'r rhai a geiſiaſant, a'r rhai a addolaſant: ni cheſglir hwynt, ac ni's cleddir; yn dommen ar wyneb y ddaiar y byddant.

3 Ac angau a ddewiſir o flaen bywyd gan yr holl weddillion a adewir o'r teulu drwg hwn, y rhai a adewir yn y lleoedd oll y gyrrais i hwynt yno, medd ARGLWYDD y lluoedd.

4 ¶ Ti a ddywedi wrthynt hefyd, Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD; A gwympant hwy, ac ni chodant? a dry eſè ymaith, ac oni ddychwel?

5 Pa ham y ciliodd pobl Jeruſalem yma yn ei hôl ag encil tragywyddol? glynaſant mewn twyll, gwrthodaſant ddychwelyd.

6 Mi a wrandewais ac a glywais, ond ni ddywedent yn iawn, nid edifarhaodd neb am ei anwiredd, gan ddywedyd, Beth a wneuthym i? pob un oedd yn troi i'w yrfa, megis march yn rhuthro i'r frwydr.

7 Ië [a] y ciconia yn yr awyr a edwŷn ei dymhorau, y durtur hefyd, a'r aran, a'r wennol, a gadwant amſer eu dyfodiad; eithr [b] fy mhobl i ni wyddant farn yr ARGLWYDD.

8 Pa fodd y dywedwch, Doethion *ydym* ni, a chyfraith yr ARGLWYDD *ſydd* gyd-a ni? wele, yn ddïau ‡ ofer y gwnaeth hi; ofer yw pin yr yſgrifennyddion.

9 [c] Y doethion ‡ a wradwyddwyd, a ddychrynnwyd, ac a ddaliwyd: wele, gwrthodaſant air yr ARGLWYDD; a † pha ddoethineb *ſydd* ynddynt?

10 Am hynny [d] y rhoddaf eu gwragedd hwynt i eraill, a'i meuſydd i'r rhai a'i meddianno: canys o'r lleiaf hyd y mwyaf, pob un ſy yn ymroi i [e] gybydd-dod, o'r prophwyd hyd at yr offeiriad, pawb ſydd yn gwneuthur ffalſder.

11 [f] Iachaſant hefyd archoll merch fy mhobl yn yſgafn, gan ddywedyd, [g] Heddwch, heddwch; prŷd nad *oedd* heddwch.

12 A fu [h] gywilydd arnynt hwy pan wnaethant ffieidd-dra? na fu ddim cywilydd arnynt, ac ni fedraſant wrido: am hynny y ſyrthiant ym myſg y rhai a ſyrthiant: yn amſer eu hymweliad y ſyrthiant, medd yr ARGLWYDD.

13 ¶ Gan ‡ ddiſa y diſâf hwynt, medd yr ARGLWYDD. Ni *bydd* grawn-wîn [i] ar y winwydden, na ffigys [k] ar y ffigyſ-bren, a'r ddeilen a ſyrth; a'r hyn a roddais iddynt a ymedy â hwynt.

14 Pa ham yr ydym ni yn aros? [l] ymgeſglwch ynghŷd, ac awn i'r dinaſoedd cedyrn, a diſtawn yno: canys yr ARGLWYDD ein Duw a'n goſtegodd, ac a roës i ni [m] ddwfr ‡ buſtl i'w yfed, o herwŷdd pechu o honom yn erbyn yr ARGLWYDD.

15 [n] Diſgwil yr oeddym am heddwch, etto ni *ddaeth* daioni; am amſer meddyginiaeth, ac wele ddychryn.

16 O [o] Ddan y clywir ffroeniad ei feirch ef; gan lais gweryrfa ei gedyrn ef y crynnodd yr holl ddaiar: canys hwy a ddaethant, ac a fwyttaſant y tîr, † ac oll a oedd ynddo; y ddinas, a'r rhai ſy yn trigo ynddi.

17 Canys wele, mi a ddanfonaf ſeirph, aſpiaid i'ch myſg, y rhai nid *oes* [p] ſwyn rhagddynt: a hwy a'ch brathant chwi, medd yr ARGLWYDD.

18 ¶ Pan ymgyſſurwn yn erbyn gofid, fy nghalon ſydd yn gofidio † ynof.

19 Wele lais gwaedd merch fy mhobl, oblegid † y rhai o wlâd bell: ond *ydyw* yr ARGLWYDD yn Sïon? onid *yw* ei brenin hi yndді? pa ham i'm digiaſant â'i delwau cerfiedig, ac ag oferedd dieithr?

20 Y cynhaiaf a aeth heibio, darfu 'r hâf, ac nid ydym ni gadwedig.

21 Am friw merch fy mhobl i'm briwyd i; † galerais, daliodd ſynder fi.

22 Onid *oes* [q] driacl yn Gilead? onid *oes* yno phyſygwr? pa ham na † wellhâ iechyd merch fy mhobl?

PEN. IX.

1 *Jeremïah yn cwynfan o achos amryw bechodau yr Iuddewon, a'i barnedigaethau.* 12 *Anufudd-dod yw achos eu chwerw ofid hwy.* 17 *Y mae yn eu hannog i gwynfan o achos eu dinyſtr*: 23 *ac i hyderu, nid arnynt eu hunain, ond ar Dduw.* 25 *Y mae yn bygwth Iuddewon a chenhedloedd hefyd.*

† O [a] Na bai fy mhen yn ddyfroedd, a'm llygaid yn ffynnon o ddagrau, fel yr wylwn ddydd a nôs, am laddedigion merch fy mhobl.

2 Oh na byddai i mi yn yr anialwch lettŷ fforddolion, fel y gadawn fy mhobl, ac yr elwn oddïwrthynt; canys [b] hwynt oll *ydynt* odinebus, *a* chymmanſa anffyddloniaid.

3 A [c] hwy a annelaſant eu tafod *fel* eu bwä i gelwŷdd; ac nid at wirionedd yr ymgryſhaſant ar y ddaiar: canys aethant o ddrwg i ddrwg, ac nid adnabuant fi, medd yr ARGLWYDD.

4 [d] Gochelwch bawb ei ‡ gymmydog, ac na choelied neb ei frawd: canys pob brawd gan ddiſodli a ddiſodla, a phob cymmydog [e] a rodia yn dwyllodrus.

5 Pob un hefyd a ‡ dwylla ei gymmydog, a'r gwîr ni's dywedant: hwy a ddyſgaſant eu tafodau i ddywedyd celwŷdd, ymflinaſant yn gwneuthur anwiredd.

6 Dy drigfan *ſydd* ynghanol twyll: o herwŷdd twyll y gwrthodaſant ſy adnabod i, medd yr ARGLWYDD.

7 Am hynny, fel hyn y dywed ARGLWYDD

[a] Iſay 13. Jer. 8.4,5.

[b] Pſal. 14. 1. Jer. 5.1. Rom. 3.10.

[c] Pſal. 64. 3. Jer. 9.3,5. Rom. 3.13.

[d] Mic. 7.5,6. Luc. 12. 53. Rom. 13.13. Gal. 5.15.

[e] Pſal. 15. 3. Jer. 6.28.

[f] Jer. 8.11. Ezek. 13.10.

[g] Jer. 6.14. & 8.11.

[h] Jer. 3.3. & 6.15.

[i] Deut. 28.30. Micah 6.15. Amos 5.11. Zeph. 1.13. Hag. 1.6.

[k] Joel 1.7. Hab. 3.17. Luc. 13.6.

[l] Jer. 4.5. & 8.14.

[m] Pſal. 9.15. & 23.15. Iſay. 33.16. Jer. 2.13. & 17.13. Joh. 4.10. Rev. 21.6. & 22.17.

‡ Neu, *gwenwyn.*

[n] Pſal. 14.19. Jer. 8.15. & 14.19.

[o] Pen. 4.15.

† Heb. *a'i gyflawnder.*

[p] Pſal. 58.4,5.

† Heb. *arnaf.*

† Heb. *gwlâd y pelhennigion.*

† Heb. *duais.*

[q] Gen. 37.25. Jer. 46.11. & 51.8.

† Heb *eſgyn.*

† Heb. *Pwy a rydd fy mhen yn ddwfr*, neu, *i'm pen ddwfr?*

[a] Eſa. 22.4. Jer. 4.19. & 14.17.

[b] Pen. 5.7,8.

[c] Pſa. 64.3. Eſa. 59.4, 13, 15.

[d] Pen. 12.6. Mic. 7.5,6.

‡ Neu, *gyfaill.*

[e] Pen. 6.28.

‡ Neu, *watwar.*

y lluoedd; Wele fi yn eu toddi hwynt, ac yn eu profi hwynt: canys pa wedd y gwnâf o herwŷdd merch fy mhobl?

‡ Neu, *wedi ei ſaethu.*
f Pſa. 12. 2. & 120. 3.
g Pſa. 28. 3.
‡ Neu, *ei gynllwyn.*
h Pen. 5. 9, 29.

8 Saeth ‡ lem yw eu tafod hwy, yn dywedyd [f] twyll: â'i enau y traetha un [g] heddwch wrth ei gymmydog, eithr o'i fewn y gefyd ‡ gynllwyn iddo.

9 ¶ [h] Onid ymwelaf â hwynt am hyn, medd yr ARGLWYDD? oni ddial fy enaid ar gyfryw genedl a hon?

i Pen. 12. 4. & 23. 10.
Hoſ. 4. 3.
‡ Neu, *drigfeydd.*
neu, *borfeydd.*
† Neu, *hanghyfanneddu.*
‖ Heb. *o chediad y nef. hyd an. y eiliaſant.*
k Eſa. 34. 13. Pen. 10. 22.
l Pſ. 107. 43.

10 Tros y mynyddoedd y codaf wylofain a chwynfan, [i] a galar tros ‡ lannerchau yr anialwch; am eu † lloſgi hwynt, fel na thramwyo neb trwyddynt, ac na chlywir llais yſcrubliaid: ‖ adar y nefoedd, a'r anifeiliaid hefyd a giliaſant, aethant ymaith.

11 Ac mi a wnâf Jeruſalem yn garneddau, ac [k] yn drigfan dreigiau, a dinaſoedd Juda a wnâf yn ddiffaithwch heb breſſwylydd.

12 ¶ [l] Pa ŵr *ſydd* ddoeth a ddeall hyn? a phwy y traethodd genau yr ARGLWYDD wrtho, fel y mynego? pa ham y darfu am y tîr, *ac* y lloſgwyd fel anialwch, heb gynniwerydd.

13 A dywedodd yr ARGLWYDD, Am wrthod o honynt fy nghyfraith, yr hon a roddais ger eu bron hwynt, ac na wrandawſant ar fy llef, na rhodio ynddi;

‡ Neu, *meddyl-fryd.*

14 Eithr myned yn ôl ‡ cyndynrwydd eu calon eu hun, ac yn ôl Baalim, yr hyn a ddyſgodd eu tadau iddynt:

15 Am hynny, fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd, Duw Iſraël; Wele, mi a'i bwydaf hwynt, y bobl hyn, [m] â wermod, ac a'i diodaf hwynt â dwfr buſtl.

m Pen. 8. 14. & 23. 15.

n Lef. 26. 33. Deu. 28. 64.

16 [n] Gwaſgaraf hwynt hefyd ym myſg cenhedloedd nid adnabuant hwy na'i tadau: ac mi a ddanfonaf ar eu hôl hwynt gleddyf, hyd oni ddifethwyf hwynt.

17 ¶ Fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd; Edrychwch, a [o] gelwch am alar-wragedd i ddyfod; a danfonwch am y rhai cyfarwŷdd, i beri iddynt ddyfod;

o 2 Chron. 35. 25. Job 3. 8. Preg. 12. 5. Amos 5. 16.

18 A bryſſio, a chodi cwynfan am danom ni, fel y gollyngo ein llygaid ni ddagrau, ac y difero ein hamrantau ni ddwfr.

19 Canys llais cwynfan a glybüwyd o Sïon, Pa wedd i'n hanrheithiwyd? Ni a lwyr-wradwyddwyd; o herwŷdd i ni adael y tîr, o herwŷdd [p] i'n trig-fannau ein bwrw ni allan.

p Lef. 18. 28. & 20. 22.

20 Etto gwrandewch air yr ARGLWYDD, wragedd, a derbynnied eich cluſt air ei enau ef; dyſgwch hefyd gwynfan i'ch merched, a galar bob un i'w gilydd.

21 O herwŷdd dringodd angau i'n ffeneſtri, *ac* eſe a ddaeth i'n palaſau, i ddeſtrywio y rhai bychain oddiallan, a'r gwŷr ieuainge o'r heolydd.

22 Dywed, Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, Celaneddau dynion a ſyrthiant megis tom ar wyneb y maes, ac megis y dyrnaid ar ôl y medelwr, ac ni chynnull *neb hwynt*.

23 ¶ Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, Nac ymffroſtied y doeth yn ei ddoethineb, ac nac ymffroſtied y crŷf yn ei gryfder, ac nac ymffroſtied y cyfoethog yn ei gyfoeth;

q 1 Cor. 1. 31. 2 Cor. 10. 17.

24 Eithr [q] y neb a ymffroſtio, ymffroſtied yn hyn, *ei ſod* yn deall, ac yn fy adnabod i, mai myfi yw yr ARGLWYDD a wnâ drugaredd, barn a chyfiawnder yn y ddaiar: o herwŷdd yn y rhai hynny yr ymhyfrydais, medd yr ARGLWYDD.

25 ¶ Wele y dyddiau yn dyfod, medd yr ARGLWYDD, pan ymwelwyf â phob enwaededig ynghŷd â'r rhai dienwaededig;

† Heb. *a dorrwyd ymaith i gynglau, neu, a dorrwyd cyrau eu gwalle.*
r Pſ. 25. 3. & 59. 5.
ſ Lef. 26. 41. Rhuf. 2. 28, 29.

26 A'r Aipht, ac â Juda, ac ag Edom, ac â meibion Ammon, ac â Moab, ac â'r rhai oll † ſydd yn [r] y cyrrau eithaf, a'r rhai a drigant yn yr anialwch: canys yr holl genhedloedd hyn ſy ddïenwaededig, a holl dŷ Iſraël ſydd â [ſ] chalon ddïenwaededig.

PEN. X.

1 Yr anghyffelybrwydd ſydd rhwng Duw ac eulynnod, 17 Y mae 'n dunog i ochel y gofidiau ſydd ar ddyfod: 19 Yn cwyno anrhaith y Tabernacl gan fugeiliaid ynfydion: 23 Yn gweuthur gweddi oſtyngedig.

GWrandewch y gair a ddywed yr ARGLWYDD wrthych chwi, tŷ Iſraël:

a Lef. 18. & 20. 23.

2 Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, [a] Na ddyſgwch ffordd y cenhedloedd, ac nac ofnwch arwyddion y nefoedd: canys y cenhedloedd a'i hofnant hwy.

3 Canys deddfau 'r bobloedd ſydd oferedd: o herwŷdd [b] cymmyna un bren o'r coed, (gwaith llaw 'r ſaer) â bwyall.

b Eſa. 40. 19. & 44. 9, &c.

4 Ag arian, ac ag aur yr harddant ef; â hoelion, ac â morthwylion y ſiccrhânt ef, fel na ſyflo.

5 Megis palm-wydden, ſyth ydynt hwy, [c] ac ni lefarant: [d] y mae 'n rhaid eu dwyn hwy, am na allant gerdded. Nac ofnwch hwynt; canys [e] ni allant wneuthur drwg, a gwneuthur da nid *oes* ynddynt.

c Pſ. 115. 5. & 135. 16.
d Eſay 46. 7.
e Eſa. 41. 23.

6 Yn gymmaint ag [f] nad *oes neb* fel tydi, ARGLWYDD: mawr wyt, a mawr *yw* dy enw mewn cadernid.

f Ex. 15. 11. Pſ. 86. 8.

7 [g] Pwy ni'th ofna di, Brenin y cenhedloedd? canys i ti y ‡ gweddai: o herwŷdd ym myſg holl ddoethion y cenhedloedd, ac ym myſg eu holl deyrnaſoedd hwy, nid *oes neb* fel tydi.

g Dat. 15. 4.
‡ Neu, *perthynai.*

8 Eithr † [h] cyd-ynfydaſant, ac amhwyllaſant: athrawiaeth oferedd yw cŷff.

† Heb. *yn un, neu, ar un-matter yr ynfydaſant.*
h Pſ. 115. 8. Eſay 44. 9. Hab. 2. 18. Zech. 10. 2. Rhuf. 1. 21, 22.

9 Arian wedi ei yrru yn ddalennau a ddygir o Tarſis, ac [i] aur o Uphaz, gwaith y celfydd, a dwylaw 'r toddydd: ſidan glâs a phorphor *yw* eu gwiſg hwy; gwaith y celfydd *ynt* oll.

i Dan. 10. 5.

10 Eithr yr ARGLWYDD ydyw 'r ‡ gwîr Dduw, efe yw 'r Duw byw, a'r [k] Brenin † tragywyddol: rhag ei lîd ef y crynna 'r ddaiar, a'r cenhedloedd ni allant ddioddef ei ſorriant ef.

‡ Heb. *Duw y gwirioneddau.*
k Pſ. 10. 16.
† Heb. *tragywyddoldeb.*

11 Fel hyn y dywedwch wrthynt; [l] Y duwiau ni wnaethant y nefoedd a'r ddaiar, difethir hwynt o'r ddaiar, ac oddi-tan y nefoedd.

l Edrych Pſal. 96. 5.

12 Efe [m] a wnaeth y ddaiar trwy ei nerth, efe a ſiccrhaodd y byd trwy ei ddoethineb, ac [n] a eſtynnodd y nefoedd trwy ei ſynwyr.

m Gē. 1. 1. Pſ. 136. 5. Pen. 51. 15. &c.
n Iob 9. 8. Pſa. 104. 2. Eſay 40. 22.

13 Pan roddo efe ei lais, *y bydd* ‡ twrwf dyfroedd yn y nefoedd, ac [o] efe a wnâ i'r tarth dderchafu o eithafoedd y ddaiar: efe a wnâ fellt ‡ gyd-a'r glaw, ac a ddwg y gwŷnt allan o'i dryſſorau.

‡ Neu, *llwant.*
o Pſ. 135. 7.
‡ Neu, *ſtorm.*

14 Ynfyd

14 Ynfyd yw pob dyn yn ei wybodaeth; [p] gwradwyddwyd pob toddydd trwy y ddelw gerfiedig: canys celwŷdd yw ei ddelw dawdd, ac nid oes anadl ynddynt.

15 Oferedd ynt *a* gwaith cyfeiliorni: yn amſer eu gofwy y difethir hwynt.

16 Nid fel y rhai hyn yw rhan Jacob: canys lluniwr pob peth yw efe, ac [q] Iſraël yw gwialen ei etifeddiaeth ef. ARGLWYDD y lluoedd *yw* ei enw.

17 ¶ * Caſgl o'r tîr dy farſiandiaeth, yr hon wyt yn trigo yn yr amddiffynfa.

18 Canys fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, Wele fi [r] yn taflu trigolion y tîr y waith hon, a chyfyngaf arnynt, fel y caffont felly.

19 ¶ Gwae fi am fy mriw, dolurus *yw* fy archoll: ond mi a ddywedais, Yn ddiau dyma ofid, a mi a'i dygaf.

20 Fy mhabell i a anrheithiwyd, a'm rhaffau oll a dorrwyd, fy mhlant a aethant oddiwrthyf, ac nid ydynt: nid *oes* mwy a ledo fy mhabell, nac a gyfyd fy llenni.

21 Canys y bugeiliaid a ynfydaſant, ac ni cheiſiaſant yr ARGLWYDD: am hynny ni lwyddant; a *defaid* eu porfa hwy oll a waſgerir.

22 Wele, trŵſt y ſôn a ddaeth, a chynnwrf mawr o [s] dîr y gogledd, i oſod dinaſoedd Juda yn ddiffaithwch, *ac* [t] yn drigfan dreigiau.

23 ¶ Gwn, ARGLWYDD, [u] nad eiddo dyn ei ffordd: nid ar law gŵr a rodio y mae llywodraethu ei gerddediad.

24 [x] Coſpa fi, ARGLWYDD, etto mewn barn; nid yn dy lîd, rhag it' † ſy ngwneuthur yn ddiddim.

25 [y] Tywallt dy lîd ar y cenhedloedd y rhai ni'th adnabuant, ac ar y teuluoedd ni alwaſant ar dy enw: canys bwyttaſant Jacob, ïe bwyttaſant ef, difaſant ef hefyd, ac anrheithiaſant ei gyfannedd.

PEN. XI.

1 *Jeremi yn cyhoeddi Cyfammod Duw*; 8 *Yn ceryddu yr Iuddewon am fod yn anufudd iddo*, 11 *yn prophwydo y doe drygau arnynt hwy*; 18 *ac ar wŷr Anathoth, am gyd-fwriadu lladd Jeremi.*

YGair yr hwn a ddaeth at Jeremi oddiwrth yr ARGLWYDD, gan ddywedyd,

2 Gwrandewch eiriau y cyfammod hwn, a dywedwch wrth wŷr Juda, ac wrth breſſwylwŷr Jeruſalem:

3 Dywed hefyd wrthynt, Fel hyn y dywed ARGLWYDD Dduw Iſraël; [a] Melldigedig fyddo 'r gŵr ni wrendy ar eiriau y cyfammod hwn;

4 Yr hwn a orchymynnais i'ch tadau chwi, y dydd y dugym hwynt o wlâd yr Aipht, [b] o'r ffwrn haiarn, gan ddywedyd; [c] Gwrandewch ar fy llêf, a gwnewch hwynt, yn ôl yr hyn oll a orchymynnwyf i chwi: felly chwi a fyddwch yn bobl i mi, a minneu a fyddaf yn Dduw i chwithau:

5 Fel y gallwyf gwplau [d] y llw a dyngais wrth eich tadau, ar roddi iddynt dîr yn lliferio o laeth a mêl, megis *y mae* heddyw. Yna yr attebais, ac y dywedais, O ARGLWYDD, † felly y byddo.

6 Yna yr ARGLWYDD a ddywedodd wrthyf, Cyhoedda y geiriau hyn oll yn ninaſoedd Juda, ac yn heolydd Jeruſalem, gan ddywedyd, Gwrandewch eiriau y cyfammod hwn, a gwnewch hwynt.

7 Canys gan dyſtiolaethu y tyſtiolaethais wrth eich tadau, y dydd y dugym hwynt i fynu o dîr yr Aipht, hyd y dydd hwn, [e] drwy godi yn foreu, a thyſtiolaethu, gan ddywedyd, Gwrandewch ar fy llais.

8 [f] Ond ni wrandawſant, ac ni ogwyddaſant eu cluſt, eithr [g] rhodiaſant bawb ar ôl ‡ cyndyn-rwydd eu calon ddrygionus: am hynny y dygaf arnynt holl eiriau y cyfammod hwn, yr hwn a orchymynnais iddynt ei wneuthur, ond ni wnaethant.

9 A dywedodd yr ARGLWYDD wrthyf, [h] Cyd-fradwriaeth a gafwyd yngwŷr Juda, ac ym myſg trigolion Jeruſalem.

10 Troiſant at anwiredd eu tadau gynt, y rhai a wrthodaſant wrando fy ngeiriau: a hwy a aethant ar ôl duwiau dieithr i'w gwaſanaethu hwy: tŷ Juda a thŷ Iſraël a dorraſant fy nghyfammod, yr hwn a wneuthym â'i tadau hwynt.

11 ¶ * Am hynny, fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, Wele fi yn dwyn drwg arnynt, yr hwn ni's gallant fyned oddiwrtho: [i] yna y gwaeddant arnaf, ac ni wrandawaf hwynt.

12 Yna dinaſoedd Juda a thrigolion Jeruſalem a ânt, ac [k] a waeddant ar y duwiau yr arogldarthant iddynt: ond gan waredu ni allant eu gwared hwynt yn amſer ei drygfyd.

13 Canys *yn ôl* rhifedi dy [l] ddinaſoedd yr oedd dy dduwiau, ô Juda; ac yn ôl rhifedi heolydd Jeruſalem y goſſodaſoch allorau i'r † peth gwradwyddus hwnnw, *ie* allorau i fwg-darthu i Baal.

14 Am hynny [m] na weddïa dros y bobl hyn, ac na chyfod waedd neu weddi troſtynt: canys ni wrandawaf yr amſer y gwaeddant arnaf o herwŷdd eu drygfyd.

15 [n] † Beth *a wnâ* fy anwŷl yn fy nhŷ, gan iddi wneuthur 'ſgelerder lawer? a'r cîg cyſſegredig a aeth ymaith oddiwrthyt: † pan wnelit ddrygioni, yna y llawenychit.

16 Oliwydden ddeiliog dêg, o ffrwyth pryddferth, y galwodd yr ARGLWYDD dy enw: trwy drwſt cynnwrf mawr y cynneuodd tân ynddi, a'i changhennau a dorrwyd.

17 Canys ARGLWYDD y lluoedd, [o] yr hwn a'th blannodd, a draethodd ddrwg yn dy erbyn, o herwŷdd drygioni tŷ Iſraël a thŷ Juda, y rhai a wnaethant yn eu herbyn eu hun, i'm digio i, drwy fwg-darthu i Baal.

18 ¶ A'r ARGLWYDD a yſpyſodd im', ac mi a'i gwn; yna y dangoſaiſt im' eu gweithredoedd hwy.

19 A minneu *oeddwn* fel oen neu fuſtach a ddygid i'w ladd; ac ni wyddwn [p] fwriadu o honynt fwriadau yn fy erbyn i, *gan ddywedyd*, Deſtrywiwn y pren ynghyd â'i † ffrwyth, a [q] difethwn ef o dîr y rhai byw, fel na chofier ei enw ef mwy.

20 Eithr,

---

[p] Eſa. 42. 17. & 44. 11. & 45. 16.

[q] Pſal. 74. 2.

* Edrych Pen. 6. 1. Zec. 12. 3.

[r] 1 Sam. 25. 29.

[s] Pen. 1. 15. & 4. 6. & 5. 15. & 6. 22.

[t] Pen. 9. 11. Dih. 16. 1. & 20. 24.

[u] Pſal. 6. 1. & 38. 1. & 39. 11. Heb. *Lluniau.* Pſal. 79. 6.

[x] Coſpa fi, ARGLWYDD, etto mewn barn; nid yn dy lîd, rhag it' † ſy ngwneuthur yn ddiddim.

[y] Tywallt dy lîd ar y cenhedloedd y rhai ni'th adnabuant, ac ar y teuluoedd ni alwaſant ar dy enw: canys bwyttaſant Jacob, ïe bwyttaſant ef, difaſant ef hefyd, ac anrheithiaſant ei gyfannedd.

[a] Deut. 27. 15, &c.

[b] Pen. 7. 13, 25.

[c] Pen. 7. 23.

[d] Deut. 7. 12.

† Heb. *Amen.* Deut. 27. 15—26.

[e] Pen. 7. 13, 25.

[f] Pen. 7. 26.

[g] Pen. 5. 17. & 7. 24. & 9. 14.

‡ Neu, *meddyſfryd.*

[h] Eze. 22. 25 Hoſ. 6. 9.

* Pſa. 18. 41. Dih. 1. 28. Eſay 1. 15. Pen. 14. 12. Ezec. 8. 18. Mic. 3. 4. Zech. 7. 13. & Deut. 32. 37, 38.

[i] Pen. 2. 28.

† Heb. *gwradwydd.* Hoſ. 9. 10.

[m] Pſ. 7. 16. & 14. 11.

[n] Eſay 1. 11, &c.

† Heb. *Beth* ſydd *i'm hanwyl yn ẃr.*

† Heb. *pan* fyddo *dy ddrygioni.*

[o] Pen. 2. 21.

[p] Pſ. 18. 18.

† Heb. *para.*

[q] Pſal. 2[illegible].

20 Eithr, ô ARGLWYDD y lluoedd, barn-wr
r 1Sa. 16.7. 1 Chr. 28 9. Pſal. 7. 9. Jer. 17. 10. & 20. 12. Dat. 2. 23. cyfiawnder, a r chwiliwr yr arennau a'r galon, gwelwyf dy ddialedd arnynt; canys i ti y datcuddiais fy nghŵyn.

21 Am hynny fel hyn y dywed yr ARGLWYDD am wŷr Anathoth, y rhai a geiſiant dy enioes, gan ddywedyd, f Na phrophwyda yn enw yr
f Eſa. 30. 10. Amos 2. 12. & 7. 13. Mic. 2. 6. ARGLWYDD, rhag dy farw trwy ein dwylo ni:

22 Am hynny, fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd; Wele fi yn ymweled â hwynt: y gwŷr ieuaingc a fyddant feirw trwy 'r cleddyf; eu meibion a'i merched a fyddant feirw o newŷn.

23 Ac ni bydd gweddill o honynt; canys mi a ddygaf ddrygfyd ar wŷr Anathoth, *ſef* blwyddyn eu gofwy.

PEN. XII.

1 Jeremi yn cwyno rhag llwyddiant yr annuwiol, a thrwy ffydd yn gweled eu cwŷmp hwy. 5 Duw yn ei rybuddio ef o fradwriaeth ei frodyr yn ei erbyn. 7 Ac yn gofidio tros ei etifeddiaeth; 14 Ac yn addo i'r edifeiriol gael dychwelyd o gaethiwed.

a Pſa. 51. 4. 2 CYfiawn wyt, ô ARGLWYDD, pan ddadleuwyf
b Job 12. 6. & 21. 7. Pſ. 37. 1, 35. & 73. 3, &c. Pen. 5. 28. Hab. 1. 4. Mal. 3. 15. † Heb. *ant rhag-ddynt.* c Eſa. 29. 13. d Pſa. 17. 3. & 139. 1. e Pſ. 11. 20. † Heb. *gyd-a thi.* â thi: er hynny ymreſymmaf â thi *am dy* farnedigaethau: b pa ham y llwydda ffordd yr anwir, ac y ffynna 'r anffyddloniaid oll?

2 Plennaiſt hwy, ïe gwreiddiaſant; † cynnyddant, ïe dygant ffrwyth; c agos wyt yn eu genau, a phell oddiwrth eu harennau.

3 Ond ti, ARGLWYDD, d a'm hadwaenoſt i; ti a'm gwelaiſt, ac e a broſaiſt fy nghalon † tu-ag attat: tynn allan hwynt megis defaid i'r lladdfa, a pharottoa hwynt erbyn dydd y lladdfa.

4 Pa hŷd y galara y tîr, ac y gwywa gwellt
f Pſ. 107. 34. g Pen. 4. 25. & 7. 20. & 9. 10. Hoſ. 4. 3. yr holl faes, f oblegid drygioni y rhai ſy yn trigo ynddo? g methodd yr aniſeiliaid a'r adar, oblegid iddynt ddywedyd, Ni wêl eſe ein diwedd ni.

5 ¶ O rhedaiſt ti gyd-a'r gwŷr traed, a hwy yn dy flino, pa fodd yr ymdarewi â'r meirch? ac o's *blinaſant di* mewn tîr heddychlawn, *yn yr hwn* yr ymddiriedaiſt, yna pa fodd y gwnei yn
h Joſ. 3. 15. 1 Chr. 12. 15. Pen. 49. 19. & 50. 44. i Pen. 9. 4. ‡ Neu, *allwaſant llawes ar dy ôl.* k Dih. 26. 25. † Heb. *hethau ds.* ‡ Heb. *gariad.* h ymchwydd yr Iorddonen?

6 Canys i dy frodyr, a thŷ dy dâd, ïe y rhai hynny a wnaethant yn anffyddlon â thi; hwynt-hwy hefyd ‡ a waeddaſant yn grôch ar dy ôl: k na choelia hwy er iddynt ddywedyd † geiriau têg wrthyt.

7 ¶ Gadewais fy nhŷ, gadewais fy etifeddiaeth; mi a roddais ‡ anwylyd fy enaid yn llaw ei gelynnion.

8 Fy etifeddiaeth ſydd i mi megis llew yn
‡ Neu, *lleſ dd.* Heb. *ddies ei ieſ.* y coed, ‡ rhuo y mae i'm herbyn; am hynny caſſeais hi.

9 Y mae fy etifeddiaeth i mi fel aderyn
† Neu, *ewinog.* l Pen. 12. 9. ‡ Neu, *ſe ydi'r adar ſydd* † brith; y mae yr adar o amgylch yn ei herbyn hi: deuwch, ymgeſglwch, holl fwyſt-filod y maes; l ‡ deuwch i ddifa.

10 Bugeiliaid lawer a ddeſtrywiaſant fy
m Jer. 6. 3. Eſa. 56. 11. ngwinllan; ſathraſant fy rhandir, fy rhandir dirion a wnaethant yn ddiffaithwch anrheithiol.

11 Gwnaethant hi yn anrhaith, ac wedi ei anrheithio y galara hi wrthyf: y tîr ei gŷd a anrheithiwyd, am nad *oes* neb yn ei gymmeryd at ei galon.

12 Anrheith-wŷr a ddaethant ar yr holl fryniau trwy yr anialwch: canys cleddyf yr ARGLWYDD a ddiſetha o'r *naill* gwrr i'r ddaiar hyd y cwrr *arall* i'r ddaiar: nid *oes* heddwch i un cnawd.

13 m Hauaſant wenith, ond hwy a fedant ddrain; ymboenaſant, ond ni thyccia iddynt: a hwy a gywilyddiant am eich ffrwythydd chwi, o herwŷdd llîd digoſaint yr ARGLWYDD.
m Lef. 26. 16. Deu. 28. 38. Mic. 6. 15. Hag. 1. 6.

14 ¶ Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD yn erbyn fy holl gymmydogion drwg, y rhai ſy yn cyffwrdd â'r etifeddiaeth a berais i'm pobl Iſrael ei hetifeddu; Wele, mi n a'i tynnaf hwy allan o'i tîr, ac a dynnaf dŷ Juda o'i myſg hwynt.
n Deu. 30. 3. Pen. 32. 37.

15 Ac wedi i mi eu tynnu hwynt allan, mi a ddychwelaf ac a drugarhâf wrthynt; a dygaf hwynt dracheſn bob un i'w etifeddiaeth, a phob un i'w dîr.

16 Ac o's gan ddyſgu y dyſgant ffyrdd fy mhobl, i dyngu i'm henw, (byw yw 'r ARGLWYDD, megis y dyſgaſant fy mhobl i dyngu i Baal,) yna yr adeiledir hwy ynghanol fy mhobl.

17 Eithr oni o wrandawant, yna gan ddi-
o Eſa. 60. 12. wreiddio y diwreiddiaf fi y genedl hon, a chan ddifetha myfi a'i dinyſtriaf hi, medd yr ARGLWYDD.

PEN. XIII.

1 Trwy arwŷdd y gwregys lïain a guddiwyd yn Euphrates, y mae Duw yn rhag-ddangos dinyſtr ei bobl: 12 Trwy ddammeg coſtrelau a lenwid â gwîn, yn rhag-fynegi y meddwid hwy â dryg-fyd. 16 Y mae yn eu hannog i ochel y barnedigaethau ſydd ar ddyfod; 22 Ac yn dangos mai eu ffieidd-dra hwy oedd yr achos o hynny.

FEl hyn y dywed yr ARGLWYDD wrthyf, Dôs a chais it' wregys lïain, a dôd ef am dy lwynau, ac na ddôd ef mewn dwfr.

2 Felly y ceiſiais wregys yn ôl gair yr ARGLWYDD, ac a'i dodais am fy lwynau.

3 A daeth gair yr ARGLWYDD attaf eilwaith, gan ddywedyd,

4 Cymmer y gwregys a gefaiſt, ac ſydd am dy lwynau, a chyfod, dôs i Euphrates, a chuddia ef mewn twll o'r graig.

5 Felly mi a aethym, ac a'i cuddiais ef yn Euphrates, megis y gorchymynnaſai yr ARGLWYDD i mi.

6 Ac ar ôl dyddiau lawer, y dywedodd yr ARGLWYDD wrthyf, Cyfod, dôs i Euphrates, a chymmer oddi-yno y gwregys a orchymynnais i ti ei guddio yno.

7 Yna 'r aethym i Euphrates, ac a gloddiais, ac a gymmerais y gwregys o'r man lle y cuddiaſwn ef: ac wele, pydraſai y gwregys, *ac* nid oedd efe dda i ddim.

8 A daeth gair yr ARGLWYDD attaf, gan ddywedyd,

9 Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD; Felly y gwnâf i falchder Juda, a mawr falchder Jeruſalem bydru.

10 Y bobl ddrygionus hyn, y rhai a wrthodant wrando fy ngeiriau i, y rhai a rodiant ynghyndynrwydd eu calon, ac a ânt ar ôl

duwiau

duwiau dieithr, i'w gwaſanaethu hwynt, ac i ymoſtwng iddynt, a fyddant fel y gwregys yma, yr hwn nid yw dda i ddim.

11 Canys megis ag yr ymwâſg gwregys am lwynau gŵr, felly y gwneuthym i holl dŷ Iſraël a holl dŷ Juda lynu wrthyf, medd yr ARGLWYDD, i fod i mi yn bobl, ac yn enw, ac yn foliant, ac yn ogoniant: ond ni wrandawent.

12 ¶ Am hynny y dywedi wrthynt y gair yma; Fel hyn y dywed ARGLWYDD Dduw Iſraël; Pob coſtrel a lenwir â gwîn. A dywedant wrthyt ti, Oni wyddom ni yn ſiccr y llenwir pob coſtrel â gwîn?

13 Yna y dywedi wrthynt, Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD; Wele fi yn llenwi holl drigolion y tîr hwn, ïe y brenhinoedd ſy yn eiſtedd yn lle Dafydd ar ei orſeddfaingc ef, yr offeiriaid hefyd a'r prophwydi, a holl breſſwylwŷr Jeruſalem, [a] â meddwdod.

14 Tarawaf hwy † y naill wrth y llall, y tadau a'r meibion ynghŷd, medd yr ARGLWYDD: nid arbedaf, ac ni thrugarhâf, ac ni reſſynaf, ‡ onid eu difetha hwynt.

15 ¶ Clywch, a gwrandewch, na falchïwch; canys yr ARGLWYDD a lefarodd.

16 [b] Rhoddwch ogoniant i'r ARGLWYDD eich Duw, cyn iddo ef ddwyn [c] tywyllwch, a chyn i chwi daro eich traed wrth y mynyddoedd tywyll; a thra foch [d] yn diſgwil am oleuni, iddo ef ei droi [e] yn gyſgod angau, *a'i* wneuthur yn dywyllwch.

17 Ond oni wrandewch chwi hyn, fy enaid a wyla mewn lleoedd dirgel am eich balchder; [f] a'm llygaid gan wylo a wylant, ac a ollyngant ddagrau, o achos dwyn diadell yr ARGLWYDD i gaethiwed.

18 Dywed wrth y brenin a'r frenhines, Ymoſtyngwch, eiſteddwch i lawr: canys diſgynnodd eich ‡ pendefigaeth, *ſef* coron eich anrhydedd.

19 Dinaſoedd y deau a gauir, ac ni bydd a'i hagoro: Juda ei gŷd a gaeth-gludir, yn llwyr y dygir hi i gaethiwed.

20 Codwch i fyny eich llygaid, a gwelwch y rhai ſy yn dyfod o'r gogledd: pa le *y mae* y ddiadell a roddwyd i ti, *ſef* dy ddiadell brydferth?

21 Beth a ddywedi, pan ymwelo â thi? (canys ti a'i dyſgaiſt hwynt yn dywyſogion, ac yn ben arnat:) oni [g] oddiwes gofidiau di megis gwraig yn eſgor?

22 ¶ Ac o dywedi yn dy galon, [h] Pa ham y digwydd hyn i mi? O herwŷdd amlder dy anwiredd [i] y noethwyd dy odrau, ac y ‡ dinoethwyd dy ſodlau.

23 A newidia yr Ethiopiad ei groen? neu 'r llewpard ei frychni? *felly* chwithau a ellwch wneuthur da, y rhai a † gynnefinwyd a gwneuthur drwg.

24 Am hynny y chwalaf hwynt megis ſofl yn myned ymaith gyd-a gwŷnt y diffaithwch.

25 Dyma dy gyfran di, y rhan a feſurais i ti, medd yr ARGLWYDD, am i ti fy anghofio i, ac ymddiried mewn celwŷdd.

26 Am hynny [k] y dinoethais inneu dy odrau di tros dy wyneb, fel yr amlyger dy warth.

27 Gwelais dy odineb, a'th [l] weryrad, brynti dy butteindra; a'th ffieidd-dra [m] ar y bryniau yn y maeſydd. Gwae di, Jeruſalem: a ymlanhei di? † pa bryd bellach?

[l] Pen. 5. 8.
[m] Eſa. 65. 7. Pen. 2. 20. Ezec. 6. 13.
† Heb. *yn ôl pa bryd etto?*

PEN. XIV.

1 Y newŷn toſt, 7 yn peri i Jeremi weddïo. 10 Ni fynn yr Arglwydd ymbil ag ef tros y bobl. 13 Nad yw gau-brophwydi yn eſgus iddynt hwy. 17 Cyffroi Jeremi i gwyno troſtynt hwy.

GAir yr ARGLWYDD, yr hwn a ddaeth at Jeremi † o achos y drudaniaeth.

† Heb. *am eiriau y drudaniaeth neu, y gwaharddiadau.*

2 Galar Juda, a'i phyrth a leſgânt; y maent yn ddu hyd lawr; a gwaedd Jeruſalem a dderchafodd i fynu.

3 A'i boneddigion a hebryngaſant eu rhai bychain i'r dwfr: daethant i'r ffoſydd, ni chawſant ddwfr; dychwelaſant a'i lleſtri yn weigion: cywilyddio a gwladeiddio a wnaethant, a [a] chuddio eu pennau.

a 2 Sam. 15. 30.

4 Oblegid agennu o'r ddaiar, am nad oedd glaw ar y ddaiar, cywilyddiodd y llafurwŷr, cuddiaſant eu pennau.

5 Ië yr ewig hefyd a lydnodd yn y maes, ac *a'i* gadawodd, am nad oedd gwellt.

6 [b] A'r aſſynnod gwylltion a ſafaſant yn y lleoedd uchel, yfaſant wŷnt fel dreigiau; eu llygaid hwy a ballaſant, am nad oedd gwellt.

b Pen. 2. 24.

7 ¶ O ARGLWYDD, er i'n hanwireddau dyſtiolaethu i'n herbyn, gwnâ di er mwyn dy enw: canys aml yw ein cildynrwydd ni, pechaſom i'th erbyn.

8 Gobaith Iſraël, a'i Geidwad yn amſer adfyd, pa ham y byddi megis pererin yn y tîr, ac fel ymdeithydd yn troi i letteua tros noſwaith?

9 Pa ham y byddi megis gŵr wedi ſynnu? fel gŵr cadarn heb allu achub? etto yr ydwyt yn ein myſg ni, ARGLWYDD, a'th enw di a elwir arnom; na âd ni.

10 ¶ Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD wrth y bobl hyn, [c] Fel hyn yr hoffaſant hwy gyrwydro, ac ni attaliaſant eu traed: am hynny ni's myn yr ARGLWYDD hwy; [d] yr awr hon y cofia efe eu hanwiredd hwy, ac a ymwel â'i pechodau.

c Edr. Pê 2. 23, 24, 25.
d Hoſ. 8. 13. & 9. 9.

11 Yna y dywedodd yr ARGLWYDD wrthyf, [e] Na weddïa tros y bobl hyn am ddaioni.

e Ex. 32. 10. Pen. 7. 16. & 11. 14.

12 [f] Pan ymprydiant, ni wrandawaf eu gwaedd hwynt; a [g] phan offrymmant boeth-offrwm a bwyd-offrwm, ni byddaf bodlon iddynt: ond [h] â'r cleddyf, ac â newŷn, ac â haint, y difaf hwynt.

f Dih. 1. 28, Eſay 1. 15. & 58. 3. Pen. 11. 11, Ezec. 8. 18. Mic. 3. 4. Zec. 7. 7, 13.
g Pen. 6. 20. & 7. 21, 22.
h Pen. 9. 16.

13 ¶ Yna y dywedais, O Arglwydd DDUW, wele, mae y prophwydi yn dywedyd wrthynt, Ni welwch chwi gleddyf, ac ni ddaw newŷn attoch; eithr mi a roddaf heddwch † ſiccr i chwi yn y lle yma.

† Heb. *gwirioneddd, neu, ſiccrwydd.*

14 Yna y dywedodd yr ARGLWYDD wrthyf, Y prophwydi ſy yn prophwydo celwyddau yn fy enw i; [i] nid anfonais hwy, ni orchymynnais iddynt ychwaith, ac ni leferais wrthynt: gau weledigaeth, a dewiniaeth, a choegedd, a thwyll eu calon eu hun, y maent hwy yn eu prophwydo i chwi.

i Pê. 23. 21. & 27. 15. & 29. 8, 9.

15 Am hynny, fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, am y prophwydi ſy yn prophwydo yn fy enw i, a minneu heb eu hanfon hwynt, etto hwy a ddywedant, Cleddyf a newŷn ni bydd yn y tîr hwn; Trwy gleddyf a newŷn y difethir y prophwydi hynny.

16 A'r bobl y rhai y maent yn prophwydo iddynt a fyddant wedi eu taflu allan yn heolydd Jeruſalem, o herwŷdd y newŷn a'r cleddyf; ac ni bydd neb i'w claddu, hwynt-hwy, na'i gwragedd, na'i meibion, na'i merched: canys mi a dywalltaf arnynt eu drygioni.

17 ¶ Am hynny y dywedi wrthynt y gair yma, [k] Difered ſy llygaid i ddagrau nôs a dydd, ac na pheidiant: canys â briw mawr y briwyd y wyryf, merch fy mhobl, *ac* â phlâ toſt iawn.

18 O's âf fi allan i'r maes, wele rai wedi eu lladd â'r cleddyf: ac o deuaf i mewn i'r ddinas, wele rai lleſg o newŷn; canys y prophwyd a'r offeiriad hefyd ſy yn ‡amgylchu i dîr nid adwaenant.

19 Gan wrthod a wrthodaiſt ti Juda? neu a ffieiddiodd dy enaid ti Sïon? pa ham y tarewaiſt ni, ac nad oes i ni feddyginiaeth? [l] diſgwiliaſom am heddwch, ac nid oes daioni; ac am amſer iachâd, ac wele flinder.

20 Yr ydym yn cydnabod, ARGLWYDD, ein camwedd, *ac* anwiredd ein tadau; oblegid [m] ni a bechaſom yn dy erbyn di.

21 Na ffieiddia ni, er mwyn dy enw, ac na fwrw i lawr orſeddfa dy ogoniant: cofia, na thorr dy gyfammod â ni.

22 [n] A oes neb ym mhlith oferedd y cenhedloedd a wnâ iddi lawio? neu a rydd y nefoedd gafodau? [o] Ond ti yw efe, ô ARGLWYDD ein Duw ni? am hynny arnat ti y diſgwiliwn ni: canys ti a wnaethoſt y pethau hyn oll.

k Pen. 9. 1. & 13. 17. Galar. 1. 16. & 2. 18.

‡ Neu, *marſiandiaeth yn erbyn arr, a bwythau heb ei gydnabod.*

Pen. 5. 31.

l Pen. 8. 15.

m Pſ 106. 6. Dan. 9. 8.

n Zech. 10. 1, 2.

o Pſ. 135. 7. & 147. 8. Eſay 30. 23. Pen. 5. 24. & 10. 13.

PEN. XV.

1 *Llwyr-wrthodiad, ac amryw farnedigaethau 'r Iuddewon.* 10 *Jeremi yn cwyno rhag eu hatcaſrwydd hwy, ac yn derbyn addewid iddo ei hun,* 12 *a bygwth arnynt hwythau:* 15 *yn gweddio,* 19 *ac yn cael addewid graſuſawl.*

A Dywedodd yr ARGLWYDD wrthyf; [a] Pe ſafai [b] Moſes a [c] Samuel ger fy mron, etto ni byddai fy ſerch ar y bobl yma; bwrw hwy allan o'm golwg, ac elont ymaith.

a Ezec. 14. 14, &c.
b Ex. 32. 11, 14. Pſal. 99. 6.
c 1 Sam. 7. 9.

2 Ac o's dywedant wrthyt, I ba le yr awn? Titheu a ddywedi wrthynt, Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, [d] Y ſawl *ſydd* i angau, i angau; a'r ſawl i'r cleddyf, i'r cleddyf; a'r ſawl i'r newŷn, i'r newŷn; a'r ſawl i gaethiwed, i gaethiwed.

d Pſ. 43. 11. Eze. 5. 2, 12. Zech. 11. 9.

3 Ac mi [e] a oſodaf arnynt bedwar †rhywogaeth, medd yr ARGLWYDD; y cleddyf, i ladd; a'r cŵn, i larpio; ac [f] adar y nefoedd, ac aniſeiliaid y ddaiar, i yſſu ac i ddifa.

e Lef. 26. 16, &c. † Heb. *teulu.*
f Pen. 7. 33.

4 Ac a'i rhoddaf hwynt i'w [g] ſymmudo i holl deyrnaſoedd y ddaiar; herwŷdd [h] Manaſſeh mâb Hezeciah brenin Juda, am yr hyn a wnaeth efe yn Jeruſalem.

g Deu 28. 25. Pen 24. 9. Eze. 23. 46.
h 2 Bren. 21. 11. & 23. 26. & 24. 3.

5 Canys [i] pwy a drugarhâ wrthyt ti, ô Jeruſalem? a phwy a gwyna i ti? a phwy a drŷ i ymofyn ‡ pa fodd yr wyt ti?

i Eſay 51. 19.
‡ Heb. *a dy heddiw?*

6 Ti a'm gadewaiſt, medd yr ARGLWYDD, *ac* a aethoſt yn ôl: am hynny yr eſtynnaf fy llaw yn dy erbyn di, ac a'th ddiſethaf; myfi a flinais yn edifarhau.

7 Ac mi a'i chwalaf hwynt â gwintill ym mhyrth y wlâd: † diblantaf, difethaf fy mhobl, gan na ddychwelant oddïwrth eu ffyrdd.

† Heb. *diffeiddiaf, neu, ymddifadaf.*

8 Eu gweddwon a amlhaſant i mi tu hwnt i dywod y môr: dugym arnynt, yn erbyn ‡ mam y gwŷr ieuaingc, anrheithiwr ganol dydd; perais *iddo* ſyrthio yn ddiſymmwth arni hi, a dychryn ar y ddinas.

‡ Neu, *y fam dd* nas, *w* augc *yn* peiau, *neu,* a'r gw augc.

9 [k] Yr hon a blantodd ſaith a leſgaodd: ‡ ei henaid hi a lyſmeiriodd, [l] eu haul a fachludodd tra oedd hi yn ddydd; hi a gywilyddiwyd ac a wradwyddwyd; a rhoddaf y gweddillion o honynt i'r cleddyf yngwydd eu gelynnion, medd yr ARGLWYDD.

k 1 Sam. 2. 5.
‡ Neu, *ymadawodd a'r enaid* l Amos 8. 9.

10 ¶ * Gwae fi, fy mam, ymddwyn o honot fi, yn ŵr ymryſon, ac yn ŵr cynnen i'r holl ddaiar: ni logais, ac ni logwyd i mi; *etto* pawb o honynt ſy yn fy melldigo i.

* Job 3. 1. Pen. 20. 14.

11 Yr ARGLWYDD a ddywedodd, Yn ddïau *bydd* dy weddill di mewn daioni, yn ddïau ‡ gwnâf i'r gelyn fod yn dda wrthyt, yn amſer adfyd ac yn amſer cyſtudd.

‡ Neu, *cyrudd gelyn i*

12 A dyrr haiarn yr haiarn o'r gogledd, a'r dur?

13 Dy gyfoeth a'th dryſſorau [m] a roddaf yn yſpail, nid am werth, onid oblegid dy holl bechodau, drwy dy holl derfynau.

m Pſ. 44. 12. Pen. 17. 3.

14 Gwnâf it' fyned hefyd gyd-a'th elynnion i dîr nid adwaenoſt: canys [n] tân a enynnodd yn fy nigoſaint, arnoch y llŷſg.

n Deu. 32. 22.

15 ¶ Ti a wyddoſt, ARGLWYDD; cofia fi, ac ymwel â mi, a dïal troſof ar fy erlidwŷr; na ddwg fi ymaith yn dy hir-ymaros: gwybydd ddwyn o honof wradwydd er dy fwyn di.

16 Dy eiriau a gaed, a mi [o] a'i bwytteais hwynt; ac yr oedd dy air di i mi yn llawenydd, ac yn hyfrydwch fy nghalon: canys dy enw di a alwyd arnafi, ô ARGLWYDD Dduw y lluoedd.

o Eze. 3. 1, Dat. 10. 9.

17 [p] Nid eiſteddais ynghymanſa y gwatwarwŷr, ac *nid* ymhyfrydais; eiſteddais fy hunan o herwŷdd dy law di; canys ti a'm llenwaiſt i o lîd.

p Pſal. 1. 1. & 26. 4.

18 Pa ham y mae fy [q] nolur i yn dragywyddol? a'm plâ yn anaele, fel na ellir ei iachau? a fyddi dii mi megis celwyddog, *neu fel* [r] dyfroedd † a ballant.

q Job 6. 15, &c.
r Job 6. 15, &c.
† Heb. *nid oes ffyddlondeb ynddynt.*
Zech. 10. 2. & 13. 2.

19 ¶ Am hynny fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, [s] O's dychweli, yna i'th ddygaf eilwaith, a thi a ſefi ger fy mron; o's [t] tynni ymaith y gwerthfawr oddïwrth y gwael, byddi fel fy ngenau i: dychwelant hwy attat ti, ond na ddychwel di attynt hwy

s Pen. 4. 1. & 18. 8. & 26. 3. & 35. 15. & 44. 5.
t Pſ. 12. 2.

20 Gwnâf di hefyd i'r bobl yma [u] yn fagwyr efydd gadarn; a hwy a ryfelant yn dy erbyn di, eithr [x] ni'th orchfygant; canys yr ydwyf fi gyd-a thi, i'th achub ac i'th wared, medd yr ARGLWYDD.

u Pen. 6. 27. & 6. 28.
x Pſ. 12. 7.

21 Ac mi a'th waredaf di o law y rhai drygionus, ac a'th ryddhâf di o law yr ofnadwy.

PEN.

PEN. XVI.

1 *Y Prophwyd trwy gyſgodion, ſef trwy ymattal oddiwrth briodas, ac oddiwrth dai galar a gwleddа, yn rhagddangos llwyr-ddifrod yr Iuddewon,* 10 *am eu bod yn waeth nâ'i tadau.* 14 *Y bydd rhyfeddach eu hymwared hwy allan o gaethiwed nag allan o'r Aipht.* 16 *Y tâl Duw iddynt eu delw-addoliaeth yn ddau-ddyblyg.*

GAir yr ARGLWYDD a ddaeth hefyd attaſi, gan ddywedyd,

2 Na chymmer i ti wraig, ac na fydded i ti feibion na merched yn y lle hwn.

3 Canys fel hyn y dywed yr ARGLWYDD am y meibion ac am y merched a anwyd yn y lle hwn, ac am eu mammau a'i dûg hwynt, ac am eu tadau a'i cenhedlodd hwynt yn y wlâd hon;

4 [a] O angau nychlyd y byddant feirw; [b] ni alerir am danynt, ac nis cleddir hwynt; byddant fel tail ar wyneb y ddaiar, a darfyddant drwy'r cleddyf, a thrwy newŷn: a'i [c] celaneddau fydd yn ymborth i adar y nefoedd ac i anifeiliaid y ddaiar.

5 Canys fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, [d] Na ddôs i dŷ ‡ y galar, ac na ddôs i alaru, ac na chwyna iddynt: canys myfi a gymmerais ymaith fy heddwch oddiwrth y bobl hyn, medd yr ARGLWYDD, ſef trugaredd a thoſturi.

6 A byddant feirw yn y wlâd hon, fawr a bychan: ni chleddir hwynt, ac ni alerir am danynt; nid [e] ymdorrir, ac nid [f] ymfoelir troſtynt.

7 ‡ Ni rannant iddynt *fwyd* mewn galar, i roi cyſſur iddynt am y marw; ac ni pharant iddynt yfed o phïol cyſſur, am eu tâd, neu am eu mam.

8 Na ddôs i dŷ gwlêdd, i eiſtedd gyd-a hwynt i fwytta ac i yfed.

9 Canys fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd, Duw Iſraël; Wele, [g] myfi a baraf i lais cerdd a llawenydd, i lais y prïod-fâb, ac i lais y brïod-ferch, ddarfod o'r lle hwn, o flaen eich llygaid, ac yn eich dyddiau chwi.

10 ¶ A phan ddangoſech i'r bobl yma yr holl eiriau hyn, ac [h] iddynt hwythau ddywedyd wrthyt, Am ba beth y llefarodd yr ARGLWYDD yr holl fawr-ddrwg hyn i'n herbyn ni? neu pa beth yw ein hanwiredd? neu beth yw ein pechod a bechaſom yn erbyn yr ARGLWYDD ein Duw?

11 Yna y dywedi wrthynt, O herwŷdd i'ch tadau fy ngadel i, medd yr ARGLWYDD, a myned ar ôl duwiau dïeithr, a'i gwaſanaethu hwynt, ac ymgrymmu iddynt, a'm gwrthod i, a bod heb gadw fy nghyfraith;

12 A chwithau a wnaethoch [i] yn waeth nâ'ch tadau; (canys wele chwi yn rhodio, bob un yn ôl cyndynrwydd ei galon ddrwg, heb wrando arnaf:)

13 [k] Am hynny mi a'ch taflaf chwi o'r tîr hwn, i wlâd nid adwaenoch, chwi, na'ch tadau; ac yno y gwaſanaethwch dduwiau dïeithr ddydd a nôs, lle ni ddangoſaf i chwi ffafor.

14 ¶ [l] Gan hynny, wele'y dyddiau yn dyfod, medd yr ARGLWYDD, pryd na ddywedir mwyach, Byw yw 'r ARGLWYDD, yr hwn a ddug feibion Iſraël i fynu o dîr yr Aipht; [l] Eſa. 43. 18. [m] Pen. 23. 7, 8.

15 Eithr, Byw yw 'r ARGLWYDD, yr hwn a ddug i fynu feibion Iſraël o dîr y gogledd, ac o'r holl diroedd lle y gyrraſai efe hwynt: a mi a'i dygaf hwynt drachefn i'w gwlâd a roddais i'w tadau.

16 ¶ Wele fi yn anfon am [m] byſgod-wŷr lawer, medd yr ARGLWYDD, a hwy a'i pyſgottant hwy; ac wedi hynny mi a anfonaf am hel-wŷr lawer, a hwy a'i heliant hwynt oddiar bob mynydd, ac oddiar bob bryn, ac o ogofeydd y creigiau. [m] Amos 4. 2. Hab. 1. 15.

17 Canys [n] *y mae* fy ngolwg ar eu holl ffyrdd hwynt: nid ydynt guddiedig o'm gŵydd i, ac nid yw eu hanwiredd hwynt guddiedig oddiar gyfer fy llygaid. [n] Job 34. 21. Dih. 5. 21. & 15. 3. Pen. 32. 19.

18 Ac yn gyntaf myfi a dalaf yn ddwbl am eu hanwiredd a'i pechod hwynt; am [o] iddynt halogi fy nhîr â'i ffiaidd gelanedd; ïe â'i ffieiddra y llanwaſant fy etifeddiaeth. [o] Ezec. 43. 7, 9.

19 O ARGLWYDD, fy nerth a'm cadernid, [p] a'm noddfa yn nydd blinder; attat ti y daw y cenhedloedd o eithafoedd y ddaiar, ac a ddywedant, Dïau mai celwŷdd a ddarfu i'n tadau ni ei etifeddu, oferedd a phethau heb lês ynddynt. [p] Pé. 17. 17.

20 A wnâ dyn dduwiau iddo ei hun, a [q] hwythau heb *fod* yn dduwiau? [q] Pen. 2. 11.

21 Am hynny wele, mi a wnâf iddynt wybod y waith hon; dangoſaf iddynt fy llaw, a'm grym: a chânt wybod mai Yr ARGLWYDD *yw* [r] fy enw. [r] Pen. 33. 2.

PEN. XVII.

1 *Caethiwed Iuda am eu pechod.* 5 *Melldithio ymddiried mewn dyn,* 7 *a bendithio ymddiried yn Nuw.* 9 *Nas gall y galon dwyllodrus dwyllo Duw.* 12 *Iechydwriaeth Duw.* 15 *Y Prophwyd yn cwyno rhag y rhai oedd yn gwatwar ei brophwydoliaeth ef.* 19 *Ei anfon ef i adnewyddu 'r Cyfammod, trwy ſancteiddio 'r Sabboth.*

PEchod Juda a 'ſgrifennwyd â [a] phin o haiarn, ag ewin o adamant [b] y cerfiwyd *ef* ar lêch eu calon, ac ar gyrn eich allorau; [a] Job 19. 24. [b] Dih. 3. 3.

2 Gan fod eu meibion yn cofio eu hallorau a'i [c] llwynau wrth y pren deiliog ar y bryniau uchel. [c] Barn. 3. 7. Eſay 1. 29. & 17. 8. Pen. 2. 20.

3 Oh fy mynydd yn y maes, [d] dy olud *a'th* holl dryſſorau di a roddaf yn anrhaith, a'th uchelfeydd i bechod, drwy dy holl derfynau. [d] Pé. 15. 13.

4 Ti a adewir hefyd † dy hunan, heb dy etifeddiaeth a roddais i ti; ac mi a wnâf i ti waſanaethu dy elynnion mewn tîr nid adwaenoſt: canys [e] cynneuaſoch dân yn fy nîg, yr hwn a lŷſg byth. † Heb. *ynot dy hunan.* [e] Pé. 15. 14.

5 ¶ Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, Melldigedig fyddo 'r gŵr a hydero mewn dyn, ac a wnelo [f] gnawd yn fraich iddo, a'r *hwn* y cilio ei galon oddiwrth yr ARGLWYDD. [f] Edrych Eſay 31. 3.

6 Canys efe a fydd [g] fel y grug yn y diffaithwch, ac ni wêl pan ddêl daioni; eithr efe a [g] Pen. 48. 6.

gyfannedda boeth-fannau yn yr anialwch, mewn tîr hallt ac anghyfanneddol.

h Pſa. 2. 12. & 34. 8 & 125. 1. & 146. 5. Dih. 16.20. Eſay 30.18.
7 [h] Bendigedig yw 'r gŵr a ymddiriedo yn yr ARGLWYDD, ac y byddo yr ARGLWYDD yn hyder iddo.

i Job 8. 16. Pſal. 1. 3.
8 Canys efe a fydd [i] megis pren wedi ei blannu wrth y dyfroedd, ac a eſtyn ei wraidd wrth yr afon; ac ni wŷr oddiwrth ddyfod gwrês; ei ddeilen fydd îr, ac ar flwyddyn ‡ſychder ni ofala, ac ni phaid â ffrwytho.

‡ Neu, *attalsaeth.*

9 ¶ Y galon ſydd fwy ei thwyll nâ dim, a drwg ddïobaith ydyw; pwy a'i hedwŷn?

k 1 Sa. 16.7. 1 Chr. 28.9. Pſal. 7. 9. Dih. 17. 3. Pen. 11.20. & 30. 12. Rhu. 8. 27. Dat 2. 23.
10 Myfi yr ARGLWYDD [k] ſydd yn chwilio y galon, yn profi yr arennau, i roddi i bob un yn ôl ei ffyrdd, *ac* yn ôl ffrwyth ei weithredoedd.

‡ Neu, *caſglu* cywion *nid eſgoredd hi.* *l* Pſ. 55. 23.
11 *Fel* pettris yn ‡eiſtedd, ac heb ddeor, *yw* yr hwn a helio gyfoeth yn annheilwng: [l] yn hanner ei ddyddiau y gedy hwynt, ac yn ei ddiwedd ynfyd fydd.

12 ¶ Gorſedd ogoneddus dderchafedig o'r dechreuad *yw* lle ein cyſlegr ni.

m Pſ. 73.17. Eſay 1.28.
13 O ARGLWYDD, gobaith Iſraël, [m] y rhai oll a'th wrthodant a wradwyddir, yſgrifennir yn y ddaiar y rhai a giliant oddiwrthyf; am

n Pen. 2.13.
iddynt adel yr ARGLWYDD, [n] ffynnon y dyfroedd byw.

o Deu. 10.21.
14 Iachâ fi, ô ARGLWYDD, a mi a iacheïr; achub fi, a mi a achubir; canys [o] tydi *yw* fy moliant.

p Eſa. 5. 19. Amos 5. 18. 2 Per. 3. 4.
15 ¶ Wele hwynt yn dywedyd wrthyf; [p] Pa le *y mae* gair yr ARGLWYDD? deued bellach.

q Pen. 1. 4, &c.
16 Ond myfi [q] ni phryſurais rhag bod yn fugail ar dy ôl di: ac ni ddymunais y dydd blîn; ti a'i gwyddoſt: yr oedd yr hyn a ddaeth o'm gwefuſau yn union ger dy fron di.

r Pſ. 16. 19.
17 Na fydd yn ddychryn i mi; [r] ti *yw* fy ngobaith yn nydd y drygfyd.

ſ Pſa. 35. 4. & 40. 14.
18 [ſ] Gwradwydder fy erlidwŷr, ac na'm gwradwydder i; brawycher hwynt, ac na'm

t Pſ. 11. 20.
brawycher i: dŵg arnynt ddydd drwg, a [t] dryllia hwynt â drylliad dau-ddyblyg.

19 ¶ Fel hyn y dywedodd yr ARGLWYDD wrthyf, Cerdda, a ſâ ym mhorth meibion y bobl, trwy yr hwn yr â brenhinoedd Juda i mewn, a thrwy yr hwn y deuant allan, ac yn holl byrth Jeruſalem;

20 A dywed wrthynt, Gwrandewch air yr ARGLWYDD, brenhinoedd Juda, a holl Juda, a holl breſſwyl-wŷr Jeruſalem, y rhai a ddeuwch drwy y pyrth hyn:

u Neh. 13. 19.
21 Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, [u] Diſgwiliwch ar eich eneidiau, ac na ddygwch faich ar y dydd Sabboth, ac na ddygwch ef i mewn drwy byrth Jeruſalem.

22 Ac na ddygwch faich allan o'ch tai ar y dydd Sabboth, ac na wnewch ddim gwaith;

x Exo 20.8. & 23. 12. & 31. 13.
eithr ſanctteiddiwch y dydd Sabboth, fel [x] y gorchymynnais i'ch tadau.

y Jer. 22. 12. *z* Jer. 17. 26.
23 [y] Ond ni wrandawſant, ac ni ogwyddaſant eu cluſt, eithr caledaſant eu gwarrau rhag gwrando, a rhag derbyn addyſg.

24 Er hynny o's dyfal-wrandewch arnaf, medd yr ARGLWYDD, heb ddwyn baich trwy byrth y ddinas hon ar y dydd Sabboth, ond ſanctteiddio y dydd Sabboth, heb wneuthur dim gwaith arno;

25 [z] Yna y daw drwy byrth y ddinas hon, frenhinoedd, a thywyſogion, yn eiſtedd ar orſedd Dafydd, yn marchogaeth mewn cerbydau, ac ar feirch, hwy a'i tywyſogion, gŵŷr Juda, a phreſſwylwŷr Jeruſalem: a'r ddinas hon a gyfanneddir byth.

a Pſ. 32.
26 Ac o ddinaſoedd Juda, ac o [a] amgylchoedd Jeruſalem, ac o wlâd Benjamin, ac o'r gwaſtadedd, ac o'r mynydd, ac o'r deau, y daw rhai yn dwyn poeth-offrymmau, ac aberthau, a bwyd-offrymmau, a thus, ac yn dwyn aberthau moliant i dŷ yr ARGLWYDD.

b Pſ. 49. Amos 1. 7, 10, 12, &c. 2, 5.
27 Ond o's chwi ni wrendy arnaf, i ſanctteiddio y dydd Sabboth, heb ddwyn baich, wrth ddyfod i byrth Jeruſalem, ar y dydd Sabboth; yna [b] mi a gynneuaf dân yn ei phyrth hi, ac efe a yſſa balaſau Jeruſalem, ac ni's diffoddir.

PEN. XVIII.

1 Trwy arwŷdd o'r crochenydd, y dangoſir cyflawn allu Duw, i wneuthur â phob cenedl y peth a fynno. 11 Bygwth ar Juda am gilio oddiwrth Dduw. 18 Jeremi yn gweddïo yn erbyn y rhai oedd mewn cyd-fwriad iddo.

Y Gair yr hwn a ddaeth at Jeremi oddiwrth yr ARGLWYDD, gan ddywedyd,

2 Cyfod, a dôs i wared i dŷ y crochenydd, ac yno y paraf i ti glywed fy ngeiriau.

3 Yna mi a euthym i wared i dŷ y crochenydd, ac wele ef yn gwneuthur *ei* waith ar ‡ droellau.

‡ Neu, *eiſtheddfa.*

4 A'r lleſtr yr hwn yr oedd efe yn ei wneuthur ‡o glai a ddifwynwyd yn llaw y crochenydd; felly efe †a'i gwnaeth ef dracheſn yn lleſtr arall, fel y gwelodd y crochenydd yn dda *ei* wneuthur ef.

‡ Neu, *a ddifwynwyd.* † Heb. *a dröydd.*

5 Yna y daeth gair yr ARGLWYDD attaf, gan ddywedyd,

c Pen. 1.
6 [c] Oni allaf fi, fel y crochenydd hwn, wneuthur i chwi, tŷ Iſraël, medd yr ARGLWYDD? wele, [b] megis ag *y mae* y clai yn llaw y crochenydd, felly *yr ydych* chwithau yn fy llaw i, tŷ Iſraël.

d Eze. 18. 21. & 33. 11. Jon. 3.
7 *Pa brŷd bynnag y* dywedwyf am [c] ddiwreiddio, a thynnu i lawr, a difetha cenedl neu frenhiniaeth;

8 [d] O's y genedl honno y dywedais yn ei herbyn a drŷ oddiwrth ei drygioni, [e] myfi a edifarhâf am y drwg a amcenais ei wneuthur iddi.

9 A pha brŷd bynnag y dywedwyf am adeiladu, ac am blannu cenedl neu frenhiniaeth;

10 O's hi a wnâ ddrygioni yn fy ngolwg, heb wrando ar fy llais, minneu a edifarhâf am y daioni â'r hwn y dywedais y gwnawn lês iddi.

f 2 Sa. 15. Jer. 26. 3. & 36. 3, 7.
11 ¶ Yn awr gan hynny attolwg, dywed wrth wŷr Juda, ac wrth breſſwyl-wŷr Jeruſalem, gan ddywedyd, Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD; Wele fi yn llunio drwg i'ch erbyn, ac yn dychymygu dychymyg i'ch erbyn: [f] dychwelwch yr awr hon bob un o'i ffordd ddrwg,

ddrwg, a gwnewch eich ffyrdd a'ch gweithredoedd yn dda.

12 Hwythau a ddywedaſant, [g] Nid oes obaith; *ond* ar ôl ein dychymygion ein hunain yr awn, a gwnawn bob un amcan ei ddrwg calon ei hun.

13 Am hynny fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, [h] Gofynnwch attolwg ym myſg y cenhedloedd, pwy a glywodd y cyfryw bethau? Gwnaeth y forwŷn Iſraël beth erchyll iawn.

14 A wrthyd dyn ‡eira Libanus, yr hwn *ſydd yn dyfod* o graig y maes? neu a wrthodir y dyfroedd oerion rhedegog ſydd yn dyfod o le arall?

15 O herwŷdd [i] i'm pobl fy anghofio i, *hwy* a arogl-darthaſant i wagedd, ac a wnaethant iddynt dramgwyddo yn eu ffyrdd, allan o'r [k] hên lwybrau, i gerdded llwybrau ffordd ddiſathr,

16 I wneuthur eu tîr [l] yn anghyfannedd, ac yn chwibaniad byth: pob un a elo heibio iddo a ſynna, ac a ſigwyd ei ben.

17 [m] Megis â gwŷnt y dwyrain [n] y chwalaf hwynt o flaen y gelyn; *fy* ngwegil ac nid *fy* wyneb a ddangoſaf iddynt yn amſer eu dialedd.

18 ¶ Yna y dywedaſant, [o] Deuwch a dychymygwn ddychymygion yn erbyn Jeremi; [p] canys ni chyll y gyfraith gan yr offeiriad, na chyngor gan y doeth, na'r gair gan y prophwyd. Deuwch, tarawn ef ‡â'r tafod, ac nac yſtyriwn yr un o'i eiriau ef.

19 Yſtyria di wrthyf, ô ARGLWYDD, a chlyw lais y rhai ſydd yn ymryſon â mi.

20 A delir drwg dros dda? Canys cloddiaſant ffôs i'm henaid. Cofia i mi ſefyll ger dy fron di, i ddywedyd daioni troſtynt, *ac* i droi dy ddig oddiwrthynt.

21 Am hynny [q] dyro eu plant hwy i fynu i'r newŷn, a thywallt *eu gwaed* hwynt drwy †nerth y cleddyf; a bydded eu gwragedd heb eu plant, ac yn weddwon; lladder hefyd eu gwŷr yn feirw, a tharawer eu gwŷr ieuaingc â'r cleddyf yn y rhyfel.

22 Clywer eu gwaedd o'i tai, pan ddygech fyddin arnynt yn ddiſymmwth; canys cloddiaſant ffôs i'm dal, a chuddiaſant faglau i'm traed.

23 Tithau, ô ARGLWYDD, a wyddoſt eu holl gyngor hwynt i'm herbyn, †i'm lladd i: [r] na faddeu eu hanwiredd, ac na ddelea eu pechodau o'th wŷdd; eithr byddant dramgwyddedig ger dy fron: gwna *hyn* iddynt yn amſer dy ddigoſaint.

PEN. XIX.

1 Tan rith torri lleſtr crochenydd, y mae yn rhagddangos diſtryw yr Iuddewon am eu pechodau.

FEl hyn y dywed yr ARGLWYDD; Dôs, a chais yſtên bridd y crochenydd, a *chymmer* o henuriaid y bobl ac o henuriaid yr offeiriaid;

2 A dôs allan i ddyffryn mâb Hinnom, yr hwn ſydd wrth ddrws porth †y dwyrain, a chyhoedda yno y geiriau a ddywedwyf wrthyt.

3 A dywed, Brenhinoedd Juda, a phreſſwylwŷr Jeruſalem, clywch air yr ARGLWYDD; Fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd, Duw Iſraël; Wele fi yn dwyn ar y lle hwn ddrwg, [a] yr hwn pwy bynnag a'i clywo, ei gluſtiau a ferwinant.

4 Am iddynt [b] fy ngwrthod i, a dieithro y lle hwn, ac arogl-darthu ynddo i dduwiau dieithr, y rhai nid adwaenent hwy, na'i tadau, na brenhinoedd Juda, a llenwi o honynt y lle hwn o waed gwiriониaid;

5 Adeiladaſant hefyd uchelfeydd Baal i loſgi eu meibion â thân, yn boeth-offrymmau i Baal; [c] yr hyn ni orchymynnais, ac ni ddywedais, ac ni feddyliodd fy nghalon;

6 Am hynny wele y dyddiau yn dyfod, medd yr ARGLWYDD, pryd na elwir y lle hwn mwyach Tophet, na dyffryn mâb Hinnom, onid dyffryn y lladdfa.

7 A mi a wnâf yn ofer gyngor Juda a Jeruſalem yn y lle hwn, a pharaf iddynt ſyrthio gan y cleddyf o flaen eu gelynnion, a thrwy law y rhai a geiſiant eu henioes hwy: [d] rhoddaf hefyd eu celaneddau hwynt yn fwyd i ehediaid y nefoedd, ac i aniſeiliaid y ddaiar.

8 A [e] mi a wnâf y ddinas hon yn anghyfannedd, ac yn ffiaidd; pob un a elo heibio iddi a ſynna ac a chwibiana, o herwŷdd ei holl ddialeddau hi.

9 A mi a baraf iddynt [f] fwytta cnawd eu meibion, a chnawd eu merched, bwyttânt hefyd bob un gnawd ei gyfaill, yn y gwarchae a'r cyfyngder, â'r hwn y cyfynga eu gelynnion, a'r rhai ſy yn ceiſio eu henioes, arnynt.

10 Yna y torri yr yſtên yngŵydd y gwŷr a êl gyd-a thi;

11 Ac y dywedi wrthynt, Fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd, [g] Yn y modd hwn y dryllia'f y bobl hyn, a'r ddinas hon, fel y dryllia *un* leſtr pridd, yr hwn ni ellir ei †gyfannu mwyach; ac yn [h] Tophet y cleddir hwynt, o eiſiau lle i gladdu.

12 Fel hyn y gwnâf i'r lle hwn, medd yr ARGLWYDD, ac i'r rhai ſy yn trigo ynddo; ac mi a wnâf y ddinas hon megis Tophet.

13 A thai Jeruſalem, a thai brenhinoedd Juda, a fyddant halogedig, fel mangre Tophet; o herwŷdd yr holl [i] dai, y rhai yr arogl-darthaſant ar eu pennau, i holl lu y nefoedd, ac [k] y tywalltaſant ddiod-offrymmau i dduwiau dieithr.

14 Yna y daeth Jeremi o Tophet, lle yr anfonaſai yr ARGLWYDD ef i brophwydo, ac a ſafodd ynghyntedd tŷ yr ARGLWYDD, ac a ddywedodd wrth yr holl bobl,

15 Fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoe, Duw Iſraël, Wele fi yn dwyn ar y ddinas hon, ac ar ei holl drefydd, yr holl ddrygau a leferais i'w herbyn, am [l] galedu o honynt eu gwarrau, rhag gwrando fy ngeiriau.

PEN. XX.

1 *Paſur yn taro Jeremi, ac yn cael enw newŷdd, a barn ofnadwy.* 7 *Jeremi yn achwyn rhag dirmyg,* 10 *a bradwriaeth,* 14 *ac yn cwyno ei eni.*

a 1 Chron. 24. 14. PAn glybu Paſur mâb [a] Immer yr offeiriad, yr hwn oedd yn ben-llywodraethŵr yn nhŷ yr ARGLWYDD, i Jeremi brophwydo y geiriau hyn;

‡ *Cyffion.* 2 Yna Paſur a darawödd Jeremi y prophwyd, ac a'i rhoddodd ef yn y ‡ carchar *oedd* yn y porth uchaf i Benjamin, yr hwn *oedd* wrth dŷ yr ARGLWYDD.

‡ *Cyffion.* 3 A thrannoeth, Paſur a ddug Jeremi allan o'r ‡ carchar. Yna Jeremi a ddywedodd wrtho ef, Ni alwodd yr ARGLWYDD dy enw di Paſur, onid ‡ Magor-miſſabib.

‡ S-f, *Dyehryn o amgylch.* Pen. 6. 25. & 46. 5. 4 Canys fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, Wele fi yn dy wneuthur di yn ddychryn i ti dy hun, ac i'r rhai oll a'th garant: a hwy a ſyrthiant ar gleddyf eu gelynnion, a'th lygaid ti yn gweled: rhoddaf hefyd holl Juda yn llaw brenin Babilon, ac efe a'i caethgluda hwynt i Babilon, ac a'i lladd hwynt â'r cleddyf.

b 2 Bren. 20. 17. 5 [b] Rhoddaf hefyd holl olud y ddinas hon, a'i holl lafur, a phob dim ar y ſydd werthfawr ganddi; a holl dryſorau brenhinoedd Juda a roddaf fi yn llaw eu gelynnion, y rhai a'i hanrheithiant hwynt, ac a'i cymmerant, ac a'i dygant i Babilon.

6 A thitheu, Paſur, a phawb ar ſydd yn trigo yn dy dŷ, a ewch i gaethiwed: a thi a ddeui i Babilon; ac yno y byddi farw, ac yno i'th gleddir, ti, a'r rhai oll a'th garant, y rhai y prophwydaiſt iddynt yn gelwyddog.

‡ Neu, *addenwyd.* 7 ¶ O ARGLWYDD, ti a'm hudaiſt, ac mi a ‡ hudwyd; cryſach oeddit nâ mi, a gorchfygaiſt: yr ydwyf yn watwargerdd ar hŷd y dydd, pob un ſydd yn fy ngwatwar.

8 Canys er pan leferais, mi a waeddais, trais ac anrhaith a lefais; am fod gair yr ARGLWYDD yn wradwydd ac yn watwargerdd i mi beunydd.

c Job 32. 18, 19. Pſal. 39. 3. 9 Yna y dywedais, Ni ſoniaf am dano ef, ac ni lefaraf yn ei enw ef mwyach: onid [c] *ei* air ef oedd yn fy nghalon yn lloſgi fel tân, wedi ei gau o fewn fy eſgyrn, ac mi a flinais yn ymattal,

d Job. 32. 18. ac [d] ni allwn *beidio.*

e Pſ. 31. 13. 10 ¶ [e] Canys clywais ogan llawer, dychryn o amgylch. Mynegwch, *meddant,* a ninnau a'i

f Job 19. 19. Pſal. 41. 9. & 55. 13, 14. mynegwn. [f] Pob dyn † heddychol â mi *oedd* yn diſgwil i mi gloffi, *gan feddwl,* Yſgatfydd efe a hudir: ac ni a'i gorchfygwn ef, ac a ymddïalwn arno.

† Heb. *fy heddwch.*

g Jé. 15. 20. & 17. 18. 11 Ond yr ARGLWYDD oedd gyd-a mi, fel un cadarn ofnadwy: am hynny [g] fy erlidwŷr a dramgwyddant, ac ni orchfygant; gwradwyddir hwynt yn ddirfawr, canys ni lwyddant: nid

h Pſ. 21. 40. anghofir *eu* [h] gwarth tragywyddol byth.

i Pſ. 11. 20. & 17. 10. 12 Ond tydi ARGLWYDD y lluoedd, yr hwn wyt [i] yn profi y cyfiawn, yn gweled yr arennau a'r galon, gâd i mi weled dy ddialedd arnynt; canys i ti y datguddiais fy nghŵyn.

13 Cenwch i'r ARGLWYDD, moliennwch yr ARGLWYDD: canys efe a achubodd enaid y tlawd o law y drygionus.

k Job. 3. 3. Pen. 15. 10. 14 ¶ [k] Melldigedig *fyddo* y dydd i'm ganwyd arno: na fendiger y dydd i'm heſgorodd fy mam.

15 Melldigedig fyddo y gŵr a fynegodd i'm tâd, gan ddywedyd, Ganwyd i ti blentyn gwryw, gan ei lawenychu ef yn fawr.

l Ge. 19. 25. 16 A bydded y gŵr hwnnw fel y dinaſoedd [l] a ymchwelodd yr ARGLWYDD, ac ni bu edifar ganddo: a chaffed efe glywed gwaedd y boreu, a bloedd brŷd hanner dydd:

17 Am na laddodd fi *wrth ddyfod* o'r grôth; neu na buaſai fy mam yn fedd i mi, a'i chrôth yn feichiog *arnaf* byth.

m Job 3. 20. 18 [m] Pa ham y deuthym i allan o'r grôth, i weled poen a gofid, fel y darfyddai fy nyddiau mewn gwarth?

PEN. XXI.

1 *Zedeciah yn anfon at Jeremi i ymofyn pa beth a ddigwyddai o ryfel Nabuchodonoſor.* 3 *Jeremi yn darogan gwarchae tôſt, a chaethiwed gofidus.* 8 *Y mae yn cynghori 'r bobl i droi at y Caldeaid:* 11 *ac yn edliw i dŷ'r brenin.*

YGair yr hwn a ddaeth at Jeremi oddiwrth yr ARGLWYDD, pan anfonodd y brenin Zedeciah atto ef Paſur fâb Melchïah, a Zephaniah fâb Maaſeiah yr offeiriad, gan ddywedyd,

2 Ymofyn attolwg â'r ARGLWYDD droſom ni, (canys y mae Nabuchodonoſor brenin Babilon yn rhyfela yn ein herbyn ni,) i edrych a wnâ yr ARGLWYDD â ni yn ôl ei holl ryfeddodau, fel yr elo efe i fynu oddiwrthym ni.

3 ¶ Yna y dywedodd Jeremi wrthynt, Fel hyn y dywedwch wrth Zedeciah;

4 Fel hyn y dywed ARGLWYDD Dduw Iſraël, Wele fi yn troi yn eu hôl yr arfau rhyfel ſy yn eich dwylo, y rhai yr ydych yn ymladd â hwynt yn erbyn brenin Babilon, ac yn erbyn y Caldeaid, y rhai ſydd yn gwarchae arnoch o'r tu allan i'r gaer; ac mi a'i caſglaf hwynt i ganol y ddinas hon.

a Exod 6. 6. 5 A mi fy hun a ryfelaf i'ch erbyn [a] â llaw eſtynnedig, ac â braich crŷf, mewn ſoriant, a llîd, a digoſaint mawr.

6 Tarawaf hefyd drigolion y ddinas hon, yn ddyn, ac yn anifail; byddant feirw o haint mawr.

b Pen. 39. 6 & 52. 9. 7 Ac wedi hynny, medd yr ARGLWYDD, [b] y rhoddaf Zedeciah frenin Juda, a'i weiſion, a'r bobl, a'r rhai a weddillir yn y ddinas hon, gan yr haint, gan y cleddyf, a chan y newŷn, i law Nabuchodonoſor brenin Babilon, ac i law eu gelynnion, ac i law y rhai ſydd yn ceiſio eu henioes: ac efe a'i tery hwynt â mîn y cleddyf; ni thoſturia wrthynt, ac nid erbyd, ac ni chymmer drugaredd.

8 ¶ Ac wrth y bobl hyn y dywedi, Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD; Wele fi yn rhoddi ger eich bron ffordd enioes, a ffordd angau.

c Pen. 38. 2. 9 [c] Yr hwn a drigo yn y ddinas hon a leddir gan y cleddyf, a chan y newŷn, a chan yr haint; ond y neb a elo allan, ac a gilio at y Caldeaid,

deaid, y rhai ſydd yn gwarchae arnoch, a ſydd
Pſ. 39.18. & 45.5. byw, [d] a'i enioes ſydd yn 'ſglyſaeth iddo.

10 Canys mi a oſodais fy wyneb yn erbyn y ddinas hon, er drwg, ac nid er da, medd yr ARGLWYDD: yn llaw brenin Babilon y rhoddir hi, ac efe a'i llŷſg hi â thân.

11 ¶ Ac am dŷ brenin Juda, *dywed*, Gwrandewch air yr ARGLWYDD.

12 O tŷ Ddafydd, fel hyn y dywed yr ARGLWYDD; [e] Bernwch uniondeb y boreu, ac achubwch y gorthrymmedig o law y gorthrymmwr, rhag i'm llid dorri allan fel tân, a lloſgi fel na allo neb ei ddiffodd, o herwŷdd drygioni eich gweithredoedd.

13 Wele fi yn dy erbyn, yr hon wyt yn preſſwylio y dyffryn, a chraig y gwaſtadedd, medd yr ARGLWYDD; y rhai a ddywedwch, Pwy a ddaw i wared i'n herbyn? neu pwy a ddaw i'n hanneddau?

Dih. 1.31. 14 Ond mi a ymwelaf â chwi yn ôl [f] ffrwyth eich gweithredoedd, medd yr ARGLWYDD; ac mi a gynneuaf dân yn ei choedwig, ac efe a yſſa bob dim o'i hamgylch hi.

PEN. XXII.

1 Y mae yn annog i edifeirwch, trwy addewidion a bygythion. 10 Barn Salum, 13 Jehoiacim, 20 a Coniah.

FEl hyn y dywed yr ARGLWYDD, Dôs di i wared i dŷ brenin Juda, a llefara yno y gair hwn;

2 A dywed, Gwrando air yr ARGLWYDD, frenin Juda, yr hwn wyt yn eiſtedd ar frenhinſaingc Dafydd, ti, a'th weiſion, a'th bobl y rhai ſydd yn dyfod i mewn trwy y pyrth hyn:

Pſ. 21.12. 3 Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, [c] Gwnewch farn a chyfiawnder, a gwaredwch y gorthrymmedig o law y gorthrymmwr: na wnewch gam, ac na threiſiwch y dieithr, yr ymddifad, na'r weddw, ac na thywelltwch waed gwirion yn y lle hwn.

Pſ. 17.25. 4 Canys [b] o's gan wneuthur y gwnewch y peth hyn, daw drwy byrth y tŷ hwn frenhinoedd yn eiſtedd † ar deyrn-gadair Dafydd, yn marchogaeth mewn cerbydau, ac ar feirch, efe, a'i weiſion, a'i bobl.

† Dafydd a deyrnaſſar ef.

5 Eithr oni wrandewch y geiriau hyn, i mi fy hun y tyngaf, medd yr ARGLWYDD, y bydd y tŷ hwn yn anghyfannedd.

6 Canys fel hyn y dywed yr ARGLWYDD am dŷ brenin Juda, Gilead *wyt* i mi, a phen Libanus: *etto* yn ddiau mi a'th wnâf yn ddiffaithwch, *ac* yn ddinaſoedd anghyfanneddol.

7 Parottoaf hefyd i'th erbyn anrheith-wŷr, Pſ. 21.14. pob un a'i arfau, a hwy a dorrant [c] dy ddewis gedr-wydd, ac a'i bwriant i'r tân.

8 A chenhedloedd lawer a ânt heb law y ddinas hon, ac a ddywedant bob un wrth ei Deut. 29.24. 1 Bren. 9.8. gilydd; [d] Pa ham y gwnaeth yr ARGLWYDD fel hyn i'r ddinas fawr hon?

9 Yna yr attebant; Am iddynt ymwrthod â chyfammod yr ARGLWYDD eu Duw, ac addoli duwiau dieithr, a'i gwaſanaethu hwynt.

10 ¶ Nac wylwch dros y marw, ac na ymofidiwch am dano; *ond* gan wylo wylwch am yr hwn ſydd yn myned ymaith: canys ni ddychwel mwyach, ac ni wêl wlâd ei anedigaeth.

11 Canys fel hyn y dywed yr ARGLWYDD am Salum fâb Joſiah brenin Juda, yr hwn a deyrnaſodd yn lle Joſiah ei dâd, yr hwn a aeth allan o'r lle hwn; Ni ddychwel efe yno mwyach.

12 Eithr [e] yn y lle y caeth-gludaſant ef iddo, e 2 Bren. 23.34. yno y bydd efe marw; ac ni wêl efe y wlâd hon mwyach.

13 ¶ Gwae [f] yr hwn a adeilado ei dŷ trwy anghyfiawnder, a'i 'ſtafellau trwy gam; gan beri i'w gymmydog ei waſanaethu yn rhâd, ac heb roddi iddo am ei waith. f Lef. 19.13. Deut. 24. 14, 15. Mic. 3. 10. Hab. 2. 9.

14 Yr hwn a ddywed, Mi a adeiladaf i mi dŷ ehang, ac yſtafellau helaeth, ac a nâdd iddo ‡ ffeneſtri, a llofft o gedr-wydd, wedi ei lliwio â fermilion. ‡ Neu, *ty ffeneſtri.*

15 A gei di deyrnaſu, am i ti ymgau mewn cedr-wydd? oni fwyttaodd, ac oni yfodd dy dâd, ac oni wnaeth efe farn, a chyfiawnder, ac yna y bu dda iddo?

16 Efe a farnodd gŵyn y tlawd a'r anghenus, yna y llwyddodd: ond fy adnabod i *oedd* hyn, medd yr ARGLWYDD?

17 Er hynny dy lygaid ti a'th galon nid *ydynt* onid ar dy gybydd-dod, ac ar dywallt gwaed gwirion, ac ar wneuthur trais, ‡ a cham. ‡ Neu, *ymgyrch.*

18 Am hynny, fel hyn y dywed yr ARGLWYDD am Jehoiacim fâb Joſiah frenin Juda, Ni alarant am dano, *gan ddywedyd*, O fy mrawd! neu, O fy chwaer! ni alarant am dano ef, *gan ddywedyd*, Oh Ior! neu, Oh ei ogoniant ef. Cyſſawn. 3405

19 [g] A chladdedigaeth aſſyn y cleddir ef, g Pſ. 35.30. wedi ei luſgo a'i daflu tu hwnt i byrth Jeruſalem.

20 ¶ Dring i Libanus, a gwaedda; cyfod dy lef yn Baſan, a bloeddia o'r ‡ bylchau: canys dinyſtriwyd y rhai oll a'th garant. ‡ rhyddu.

21 Dywedais wrthyt pan oedd eſmwyth arnat: titheu a ddywedaiſt, Ni wrandawaf. [h] Dyma dy arfer o'th ieuengctid, na wrandewaiſt ar fy llais. h Pen. 7. 23, &c.

22 A gwŷnt a yſſa dy holl fugeiliaid, a'th gariadau a ânt i gaethiwed: yna i'th gywilyddir, ac i'th wradwyddir, am dy holl ddrygioni.

23 Ti yr hon wyt yn trigo yn Libanus, yn nythu yn y cedr-wydd, mor hawddgar fyddi pan ddelo gwewyr arnat, *fel* cnofeydd gwraig yn eſgor?

24 *Fel* mai byw fi, medd yr ARGLWYDD, pe Cyſſawn. byddai [i] Coniah mâb Jehoiacim brenin Juda 3349 i Edrych 2 Bré. 24.6. [k] yn fodrwy ar fy neheu-law, diau y tynnwn di oddi-yno. k Can. 8.6. Hag. 2. 23.

25 Ac mi a'th roddaf di yn llaw y rhai ſy yn ceiſio dy enioes, ac yn llaw y rhai y mae arnat ofn eu hwynebau, ſef i law Nabuchodonoſor brenin Babilon, ac i law y Caldeaid.

26 Bwriaf ditheu hefyd, a'th fam a'th eſgorodd, i wlâd ddieithr, yr hon ni'ch ganwyd ynddi; ac yno y byddwch farw.

27 Ond i'r wlâd † y bydd arnynt hiraeth am ddychwelyd iddi, ni ddychwelant yno. † Heb. *y derchafant eu meddyliau.*

28 Ai delw ddirmygus ddrylliedig *yw* y gŵr hwn Coniah? ai [l] lleſtr yw heb hoffder ynddo? pa ham y bwriwyd hwynt ymaith, l Pſ. 58.8. Hoſ. 9.8.

eſe

efe a'i hâd, ac y taflwyd hwynt i wlâd nid adwaenant?

29 O ddaiar, ddaiar, ddaiar, gwrando air yr ARGLWYDD.

30 Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, Yſgrifennwch y gŵr hwn yn ddiblant; gŵr ni ffynna yn ei ddyddiau: canys ni ffynna o'i hâd ef un a eiſteddo ar orſeddfa Dafydd, nac a lywodraetho mwyach yn Juda.

PEN. XXIII.

1 Y mae yn prophwydo yr adferir y praidd gwaſgaredig: 5 Yn dangos y teyrnaſa Chriſt, ac y gwared efe hwy. 9 Yn erbyn gau-brophwydi, 33 a gwatworwŷr y gwîr brophwydi.

3405 a Pē 10.21. Ezec.34.2. [a] GWae y bugeiliaid ſydd yn difetha, ac yn gwaſgaru defaid fy mhorfa, medd yr ARGLWYDD.

2 Am hynny, fel hyn y dywed ARGLWYDD Dduw Iſraël, yn erbyn y bugeiliaid ſydd yn bugeilio fy mhobl; Chwi a waſgaraſoch fy nefaid, ac a'i hymlidiaſoch, ac nid ymwelſoch â hwynt: wele fi yn ymweled â chwi, am ddrygioni eich gweithredoedd, medd yr ARGLWYDD.

3 Ac mi a gaſglaf weddill fy nefaid o'r holl wledydd lle y gyrrais hwynt, ac mi a'i dygaf hwynt drachefn i'w corlannau; yna yr amlhânt, ac y 'chwanegant.

b Pen. 3.15. Ezec.34.11, &c. 4 [b] Goſodaf hefyd arnynt fugeiliaid, y rhai a'i bugeilia hwynt: ac nid ofnant mwyach, ac ni ddychrynnant, ac ni byddant yn eiſiau, medd yr ARGLWYDD.

c Eſay 4.2. & 11.1. & 40.11. Pen. 33.14, 15. Dan 9.24. Zech. 3.8. & 6.12. Ioan 1.45. d Deu. 33. 28. e Edrych Pen. 33.16. 1 Cor. 1.30. † Heb, *Jehofah-ſidcenu* f Pen. 16. 14, 15. 5 ¶ Wele [c] y dyddiau yn dyfod, medd yr ARGLWYDD, y cyfodaf i Ddafydd Flaguryn cyfiawn, a brenin a deyrnaſa, ac a lwydda, ac a wnâ farn a chyfiawnder ar y ddaiar.

6 [d] Yn ei ddyddiau ef yr achubir Juda, ac Iſraël a breſſwylia yn ddïogel: a [e] hyn ſydd ei enw, *ar* yr hwn y gelwir ef, † YR ARGLWYDD EIN CYFIAWNDER.

7 [f] Am hynny wele y dyddiau yn dyfod, medd yr ARGLWYDD, pryd na ddywedant mwyach, Byw yw 'r ARGLWYDD, yr hwn a ddug feibion Iſraël i fynu o wlâd yr Aipht;

8 Eithr, Byw yw 'r ARGLWYDD, yr hwn a ddug i fynu, ac a dywyſodd hâd tŷ Iſraël o dîr y gogledd, ac o bob gwlâd lle y gyrraſwn i hwynt; a hwy a gânt aros yn eu gwlâd eu hun.

9 ¶ O herwŷdd y prophwydi y torrodd fy nghalon ynof; fy holl eſgyrn a grynnant: yr ydwyf fel un meddw, ac fel un wedi i wîn ei orchfygu; o herwŷdd yr ARGLWYDD, ac o herwŷdd geiriau ei ſanctaiddrwydd ef.

g Pen. 5.7, 8. & 9. 2. ‡ Neu, *melldithion.* 10 Canys [g] llawn yw 'r ddaiar o odinebwŷr: canys o herwŷdd ‡ llwŏn y gofidiodd y ddaiar, ac [h] y ſychodd tirion leoedd yr anialwch; a'i ‡ helynt ſydd ddrwg, a'i cadernid nid *yw* uniawn.

3405 h Pen 9.10. & 12 4. ‡ Neu, *trawider.* i Pen 6.13. & 8. 10. Zeph. 3.4. k Pē 11.15. Ezec. 8.11. & 23.39. l Pſ 35.6. Dih 4.19 Pen. 13.16. 11 Canys [i] y prophwyd a'r offeiriad hefyd a ragrithiaſant: [k] yn fy nhŷ hefyd y cefais eu drygioni hwynt, medd yr ARGLWYDD.

12 Am hynny [l] y bydd eu ffordd yn llithrig iddynt yn y tywyllwch; gyrrir hwynt rhagddynt, a ſyrthiant ynddi: canys myfi a ddygaf arnynt ddrygfyd, *ſef* blwyddyn eu goſwy, medd yr ARGLWYDD.

13 Ar brophwydi Samaria y gwelais hefyd beth ‡ diflas: prophwydaſant yn Baal, a hudaſant fy mhobl Iſraël. ‡ Neu, *diwerth.*

14 Ac ar brophwydi Jeruſalem y gwelais ‡ beth erchyll; [m] torri prïodas, a rhodio mewn celwŷdd: cynnorthwyant hefyd ddwylo y drygionus, fel na ddychwel neb oddïwrth ei ddrygioni: y mae y rhai hyn oll i mi fel [n] Sodoma, a'i thrigolion fel Gomorrah. ‡ Neu, *ſyntu.* m Pē. 29.23. n Deut. 32. 32. Eſay 1.9, 10.

15 Am hynny fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd am y prophwydi; Wele [o] mi a'i bwydaf hwynt â'r wermod, ac a'i dïodaf hwynt â dwfr buſtl: canys oddïwrth brophwydi Jeruſalem yr aeth ‡ lledrith allan i'r holl dîr. o Pen. 8.14. & 9.15. ‡ Neu, *annuwioldeb.*

16 Fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd; Na wrandewch ar eiriau y prophwydi ſy yn prophwydo i chwi: y maent yn eich gwneuthur yn ofer: [p] gweledigaeth eu calon eu hunain a lefarant, *ac* nid o enau yr ARGLWYDD. p Pē. 14.14.

17 Gan ddywedyd y dywedant wrth fy nirmygwŷr, Yr ARGLWYDD a ddywedodd, [q] Bydd i chwi heddwch; ac *wrth* bob un ſydd yn rhodio wrth ‡ amcan ei galon ei hun y dywedant, Ni ddaw arnoch niwed. q Pen. 6.14. & 8. 11. Ezc. 13.10. Zech 10.2. ‡ Neu, *dyfeidiau.*

18 Canys [r] pwy a ſafodd ‡ ynghyfrinach yr ARGLWYDD, ac a welodd, ac a glywodd ei air ef? pwy hefyd a ddaliodd ar ei air ef, ac a'i gwrandawodd? r Job 15. 8. ‡ Neu, *pwy.*

19 [s] Wele, corwŷnt yr ARGLWYDD *a aeth allan mewn* llidiawgrwydd, ſef corwŷnt angerddol a ſyrth ar ben y drygionus. s Pē. 25.32 & 30.23.

20 [t] Digoſaint yr ARGLWYDD ni ddychwel, nes iddo wneuthur, a nes iddo gwplau meddwl ei galon: yn y dyddiau diwaethaf y deellwch hynny yn eglur. t Pē. 30.24.

21 [u] Ni hebryngais i y prophwydi *hyn*, etto hwy a redaſant: ni leferais wrthynt, er hynny hwy a brophwydaſant. u Pē. 14.14 & 27.15. & 29.9.

22 A phe ſafaſent yn fy nghyngor, a phe traethaſent fy ngeiriau i'm pobl; yna y gwnaethent iddynt ddychwelyd o'i ffordd ddrwg, ac oddïwrth ddrygioni eu gweithredoedd.

23 Ai Duw o agos ydwyf fi, medd yr ARGLWYDD, ac nid Duw o bell?

24 [x] A lecha un mewn dirgel-leoedd, fel na's gwelwyf fi ef, medd yr ARGLWYDD. [y] Onid ydwyf fi yn llenwi y nefoedd a'r ddaiar, medd yr ARGLWYDD? x Pſal. 139. 7, &c. Am. 9.2, 3. y Bar. 3.24. Pſa. 139.

25 Mi a glywais beth a ddywedodd y prophwydi ſydd yn prophwydo celwŷdd yn fy enw, gan ddywedyd, Breuddwydiais, breuddwydiais.

26 Pa hŷd y bydd *hyn* ynghalon y prophwydi ſydd yn prophwydo celwŷdd? ïe prophwydi hudoliaeth eu calon eu hunain ydynt.

27 Y rhai ſydd yn meddwl peri i'm pobl anghofio fy enw trwy eu breuddwydion a ſynegant bob un i'w gymmydog; [z] fel yr anghofiodd eu tadau fy enw er mwyn Baal. z Barn. 3. & 8.33.

28 Y prophwyd ſydd a breuddwyd † ganddo, myneged freuddwyd; a'r hwn y mae ganddo fy ngair, llefared fy ngair *mewn* gwirionedd: beth yw 'r us wrth y gwenith, medd yr ARGLWYDD? † Heb, *gyda-fy-ffydd.*

29 Ond yw fy ngair i megis tân, medd yr ARGLWYDD; ac fel gordd yn dryllio y graig? a Deu. 4. 12. Pen. 14. 15.

30 Am hynny wele [a] fi yn erbyn y pro-

phwydi

phwydi, medd yr ARGLWYDD, y rhai ſy'n lleſtratta fy ngeiriau, bob un oddiar ei gymmydog.

31 Wele fi yn erbyn y prophwydi, medd yr ARGLWYDD, y rhai a lyfnhânt eu tafodau, ac a ddywedant, *Efe* a ddywedodd.

32 Wele fi yn erbyn y rhai a brophwydant freuddwydion celwyddog, medd yr ARGLWYDD, ac a'i mynegant, ac a hudant fy mhobl â'i celwyddau, ac â'i [b] gwagedd, a mi heb eu gyrru hwynt, ac heb orchymmyn iddynt: am hynny ni wnânt ddim llês i'r bobl hyn, medd yr ARGLWYDD.

33 ¶ A phan ofynno y bobl hyn, neu y prophwyd, neu yr offeiriad, i ti, gan ddywedyd, Beth *yw* baich yr ARGLWYDD? yna y dywedi wrthynt, Pa faich? eich gwrthod a wnâf, medd yr ARGLWYDD.

34 A'r prophwyd, a'r offeiriad, a'r bobl, y rhai a ddywedo, Baich yr ARGLWYDD, myfi a ymwelaf â'r gŵr hwnnw, ac â'i dŷ.

35 Fel hyn y dywedwch bob un wrth ei gymmydog, a phob un wrth ei frawd, Beth a attebodd yr ARGLWYDD? a pha beth a lefarodd yr ARGLWYDD?

36 Ond am faich yr ARGLWYDD na wnewch goffa mwyach; canys baich i bawb fydd ei air ei hun: o herwŷdd chwychwi a wyraſoch eiriau y Duw byw, ARGLWYDD y lluoedd, ein Duw ni.

37 Fel hyn y dywedi wrth y prophwyd; Pa atteb a roddodd yr ARGLWYDD i ti? a pha beth a lefarodd yr ARGLWYDD?

38 Ond gan eich bod yn dywedyd, Baich yr ARGLWYDD; am hynny fel hyn y dywed yr ARGLWYDD; Am i chwi ddywedyd y gair hwn, Baich yr ARGLWYDD, a mi wedi anfon attoch, gan ddywedyd, Na ddywedwch, Baich yr ARGLWYDD;

39 Am hynny wele, myfi a'ch llwyr-anghofiaf chwi, ac mi a'ch gadawaf chwi, a'r ddinas, yr hon a roddais i chwi ac i'ch tâdau, *ac a'ch bwriaf* allan o'm golwg.

40 Ac mi a roddaf arnoch [c] warthrudd tragywyddol, a gwradwydd tragywydd, yr hwn nid anghofir.

PEN. XXIV.

1 Tan rith ffigys da a drwg, 4 Y mae yn darogan yr adferid y rhai a aethai ynghaethiwed, 8 ac y deſtrywid Zedeciah a'r llaill.

YR ARGLWYDD a ddangoſodd i mi, ac wele ddau gawell o ffigys wedi eu goſod ar gyfer teml yr ARGLWYDD, wedi i [a] Nabuchodonoſor brenin Babilon gaethgludo [b] Jeconiah fâb Jehoiacim brenin Juda, a thywyſogion Juda, gyda'r ſeiri a'r goſaint, o Jeruſalem, a'i dwyn i Babilon.

2 Un cawell *oedd* o ffigys da iawn, fel ffigys yr addfediad cyntaf: a'r cawell arall oedd o ffigys drwg iawn, y rhai ni ellir eu bwytta rhag eu drycced.

3 Yna y dywedodd yr ARGLWYDD wrthyf, Beth a weli di, Jeremi? Ac mi a ddywedais, Ffigys; y ffigys da, yn dda iawn; a'r rhai drwg, yn ddrwg iawn, y rhai ni ellir eu bwytta rhag eu drycced.

4 ¶ Yna y daeth gair yr ARGLWYDD attaf, gan ddywedyd,

5 Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, Duw Iſraël; Fel y ffigys dâ hyn, felly y cydnabyddaf fi gaeth-glud Juda, y rhai a anfonais o'r lle hwn i wlâd y Caldeaid, er daioni.

6 Canys mi a oſodaf fy ngolwg arnynt er daioni, ac a'i dygaf trachefn i'r wlâd hon, ac [c] a'i hadeiladaf hwynt, ac ni thynnaf i lawr; plannaf hefyd hwynt, ac ni's diwreiddiaf. Cyflawn. 3468 [c] Pen. 33.7. & 42. 10.

7 [d] Rhoddaf hefyd iddynt galon i'm hadnabod, mai yr ARGLWYDD ydwyf: a [e] hwy a fyddant yn bobl i mi, a minneu a fyddaf yn Dduw iddynt hwy: canys hwy a droant attafi â'i holl galon. [d] Deu. 30.6. Pen. 32.39. Ezec. 11.19. & 36.26,27. [e] Pſ. 30.22. & 31. 33. & 32. 38.

8 ¶ Ac [f] fel y ffigys drwg, y rhai ni ellir eu bwytta rhag eu drycced; (diau fel hyn y dywed yr ARGLWYDD,) Felly y rhoddaf Zedeciah frenin Juda, a'i bennaethiaid, a gweddill Jeruſalem, y rhai a weddillwyd yn y wlâd hon, [g] a'r rhai ſydd yn trigo yn nhîr yr Aipht: [f] Pſ. 29. 17. Cyflawn. 3416 [g] Edrych Pſ. 43, &44.

9 Ië rhoddaf hwynt † i'w [h] ſymud i holl deyrnaſoedd y ddaiar, er drwg iddynt, i fod yn wradwydd ac yn ddihareb, yn watworgerdd, ac yn felldith, ym mhob man lle y gyrrwyf hwynt. † Heb. *yn ſymmudfa*, neu, *yn gynnwrf*. [h] Deut. 28. 25, 37. 1 Bren. 9.7. 2 Chr. 7.20. Pen. 15. 4.

10 Ac mi a anfonaf arnynt y cleddyf, newŷn, a haint, nes eu darfod oddiar y ddaiar yr hon a roddais iddynt ac i'w tadau.

PEN. XXV.

1 Jeremi yn argyoeddi yr Iuddewon am eu hannuſudd-dod i'r prophwydi, 8 yn rhag-fynegi dengmlhynedd a thrugain o gaethiwed, 12 a chwedi hynny, dinyſtr Babilon. 15 Tan rith y phiolaid wîn, y mae'n darogan dinyſtr yr holl genhedloedd. 34 Udfa y bugeiliaid.

YGair yr hwn a ddaeth at Jeremi am holl bobl Juda, yn y bedwaredd flwyddyn i Jehoiacim fâb Joſiah frenin Juda; hon *oedd* y flwyddyn gyntaf i Nabuchodonoſor frenin Babilon; 3397

2 Yr hwn a lefarodd y prophwyd Jeremi wrth holl bobl Juda, ac wrth holl breſſwylwŷr Jeruſalem, gan ddywedyd,

3 Er y drydedd flwyddyn ar ddeg i Joſiah fâb Amon frenin Juda, hyd y dydd hwn, (honno yw y drydedd flwyddyn ar hugain) y daeth gair yr ARGLWYDD attaf, ac mi a ddywedais wrthych, gan foreu-godi, a llefaru, [a] ond ni wrandawſoch. 3357 [a] Pen. 11.7, 8, 10. & 13. 10, 11. & 16. 12. & 17. 23. & 18. 12. & 19. 15. & 22. 21.

4 A'r ARGLWYDD a anfonodd attoch chwi ei holl weiſion y prophwydi, [b] gan foreu-godi a'i hanfon; ond ni wrandawſoch, ac ni ogwyddaſoch eich cluſt i glywed. [b] Pen. 7, 13, 25. &29, 19.

5 Hwy a ddywedent, [c] Dychwelwch yr awr hon bob un oddiwrth ei ffordd ddrwg, ac oddiwrth ddrygioni eich gweithredoedd; a thrigwch yn y tîr a roddodd yr ARGLWYDD i chwi, ac i'ch tadau, byth ac yn dragywydd: [c] 2 Bren. 17. 13. Pen. 18. 11. & 35 15. Jon. 3. 9.

6 Ac nac ewch ar ôl duwiau dieithr, i'w gwaſanaethu, ac i ymgrymmu iddynt; ac na lidiwch fi â gweithredoedd eich dwylo, ac ni wnâf niwed i chwi.

7 Er hynny ni wrandawſoch arnaf, medd yr ARGLWYDD, ſel y digiech fi â gweithredoedd eich dwylo, er drwg i chwi eich hunain.

3397 8 ¶ Am hynny, ſel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd; O herwŷdd na wrandawſoch ar fy ngeiriau;

[d] Pen. 1.15. 9 Wele, mi a anfonaf, ac a gymmeraf [d] holl deuluoedd y gogledd, medd yr ARGLWYDD, a Na-
[e] Pen. 27.6. & 43. 10. Edrych Eſay 44.28. & 45. 1. Pen. 40. 2. buchodonoſor brenin Babilon [e] fy ngwâs, ac mi a'i dygaf hwynt yn erbyn y wlâd hon, ac yn erbyn ei phreſſwyl-wŷr, ac yn erbyn yr holl genhedloedd hyn oddïamgylch; difrodaf hwynt
[f] Pē. 18. 16. hefyd, a [f] goſodaf hwynt yn ſyndod, ac yn chwibaniad, ac yn anrhaith tragywyddol.

[g] Eſay 24.7. Pen. 7. 34. & 16. 9. Eze. 26. 13. Hoſ. 2. 11. Dat. 18. 23. 10 Paraf hefyd i [g] lais hyfrydwch, ac i lais llawenydd, i lais y prïod-fâb, ac i lais y brïod-ferch, i ſŵn y meini melinau, ac i lewŷrch y canhwyllau,

‡ Heb. *ferha*, neu, *gelli*. ‡ ballu ganddynt.

11 A'r holl dîr hwn fydd yn ddiffaithwch, ac yn ſyndod; a'r cenhedloedd hyn a waſanaethant frenin Babilon ddeng-mlhynedd a thrugain.

Cyflawn. 3466 [h] 2 Chron. 36.21, 22. Ezr. 1. 1. Pen. 29. 10. Dan. 9. 2. 12 A [h] phan gyflawner deng-mlhynedd a thrugain, myfi a ymwelaf â brenin Babilon, ac â'r genedl honno, medd yr ARGLWYDD, am eu hanwiredd, ac â gwlâd y Caldeaid; ac [i] mi a'i gwnâf hi yn anghyfannedd tragywyddol.

[i] Eſay 13. 19. & 14. 23. & 21. 1. & 47. 1. Pen. 50. 40. & 51. 25. 13 Dygaf hefyd ar y wlâd honno fy holl eiriau, y rhai a leferais i yn ei herbyn, ſef cwbl ag ſydd 'ſgrifennedig yn y llyfr hwn; yr hyn a brophwydodd Jeremi yn erbyn yr holl genhedloedd.

3397 [k] Pen. 27.7. 14 Canys [k] cenhedloedd lawer a brenhinoedd mawrion a ſynnant waſanaeth ganddynt hwythau: a mi a dalaf iddynt yn ôl eu gweithredoedd, ac yn ôl gwaith eu dwylo eu hun.

15 ¶ Canys ſel hyn y dywed yr ARGLWYDD,
[l] Job 21.20. Pſal. 75. 8. Eſay 51.17. Duw Iſraël, wrthyf fi; Cymmer [l] phïol wîn y digofaint yma o'm llaw, a dôd hi i'w hyfed i'r holl genhedloedd, y rhai yr wyf yn dy anfon attynt.

[m] Eze. 23. 34. Nah. 3. 11. 16 A [m] hwy a yfant, ac a frawychant, ac a wallgofant, o herwŷdd y cleddyf, yr hwn a anfonaf yn eu plîth.

17 Yna mi a gymmerais y phïol o law yr ARGLWYDD, ac a'i rhoddais i'w hyfed i'r holl genhedloedd, y rhai yr anfonaſai yr ARGLWYDD fi attynt:

18 I Jeruſalem, ac i ddinaſoedd Juda, ac i'w brenhinoedd, ac i'w thywyſogion; i'w gwneuthur hwynt yn ddiffaithwch, yn ſyndod, yn chwibaniad, ac yn felldith, fel *y mae* heddyw:

[n] Pen. 46. [o] Pen. 47. [p] Edrych Eſay 20. 1. [q] Pen. 49. 7, &c. [r] Pen. 48. [ſ] Pen. 49. 1. [t] Pen. 47. 4. [u] Neu, *i ddala fy ar arny nhw*. [x] Pſ. 49. 22. [y] Pen. 49. 8, &c. [z] Heb. *a dorrwch y gwallt*. [a] Pen. 9. 26. [y] Pſ. 49. 31 & 50. 37. Edrych Ad. 20. Ezec. 30. 5. 19 [n] I Pharao frenin yr Aipht, ac i'w weiſion, ac i'w dywyſogion, ac i'w holl bobl;

20 Ac i'r holl bobl gymmyſg, ac i holl frenhinoedd gwlâd Huz, a [o] holl frenhinoedd gwlâd y Philiſtiaid, ac i Aſcelon, ac Azzah, ac Ecron, a [p] gweddill Aſdod;

21 I [q] Edom, a [r] Moab, a meibion [ſ] Ammon;

22 I holl frenhinoedd [t] Tyrus hefyd, ac i holl frenhinoedd Sidon, ac i frenhinoedd ‡ yr ynyſoedd, y rhai *ſydd* tros [u] y môr;

23 I [x] Dedan, a Thema, a Buz; ac i bawb † o'r cyrrau eithaf;

24 Ac i holl frenhinoedd Arabia, ac i holl frenhinoedd [y] y bobl gymmyſg, y rhai ſydd yn trigo yn yr anialwch;

25 Ac i holl frenhinoedd Zimri, ac i holl frenhinoedd [z] Elam, ac i holl frenhinoedd y Mediaid; [z] Pē. 49. 34.

26 Ac i holl frenhinoedd y gogledd, agos a phell, bob un gyd-a'i gilydd; ac i holl deyrnaſoedd y byd, y rhai ſydd ar wyneb y ddaiar; a brenin [a] Seſach a yf ar eu hôl hwynt. [a] Pē. 51. 41.

27 A thi a ddywedi wrthynt, Fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd, DuwIſraël; [b] Yfwch a [c] meddwch, a chwdwch, a ſyrthiwch, ac na chyfodwch, o herwŷdd y cleddyf, yr hwn a anſonwyf i'ch plith. [b] Hab. 2. 16. [c] Eſay 51. 22. & 63. 6.

28 Ac o's gwrthodant dderbyn y phïol o'th law di i yfed, yna y dywedi wrthynt, Fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd; Dïau yr yfwch.

29 Canys wele [d] fi yn dechreu drygu y ddinas y gelwir fy enw arni, ac a ddïengwch chwi yn ddigerydd? na ddïengwch; canys yr ydwyf fi yn galw am gleddyf ar holl drigolion y ddaiar, medd ARGLWYDD y lluoedd. [d] Dïh. 12. 31. Pen. 49. 12. Exec. 9. 6. Obad. 16. Luc 23. 31. 1 Pen. 4. 17.

30 Am hynny prophwyda yn eu herbyn yr holl eiriau hyn, a dywed wrthynt, [e] Yr ARGLWYDD oddïuchod a rua, ac a rydd ei lef o drigle ei ſancteiddrwydd; gan ruo y rhua efe ar ei drigle, [f] bloedd fel rhai yn ſathru *grawnwîn*, a rydd efe yn erbyn holl breſſwyl-wŷr y ddaiar. 3397 [e] Joel. 3. 16. Amos 1. 2. [f] Eſay 16. 9. Pen. 48. 33.

31 Daw twrwf hyd eithafoedd y ddaiar: canys *y mae* cŵyn rhwng yr ARGLWYDD a'r cenhedloedd; efe a ymddadleu â phob cnawd; y drygionus a ddyry efe i'r cleddyf, medd yr ARGLWYDD.

32 Fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd; Wele ddrwg yn myned allan o genedl at genedl, a [g] chorwŷnt mawr yn cyfodi o yſtlyſau y ddaiar. [g] Pſ. 83. 13. & 50. 25.

33 A lladdedigion yr ARGLWYDD a fyddant y dwthwn hwnnw o'r *naill* gwrr i'r ddaiar hyd y cwrr *arall* i'r ddaiar: ni [h] alerir droſtynt, ac ni's ceſglir, ac ni's cleddir hwynt; ſel tommen y byddant ar wyneb y ddaiar. [h] Pen. 8. 2.

34 ¶ [i] Udwch, fugeiliaid, a gwaeddwch; ac ymdreiglwch mewn lludw, chwi flaenoriaid y praidd: canys cyflawnwyd † dyddiau eich lladdigaeth, a'ch gwaſgarfa; a chwi a ſyrthiwch fel lleſtr dymunol. [i] Pen. 4. 8. & 6. 26. † Heb. *eich dyddiau i lladdigaeth.*

35 Metha gan y bugeiliaid ffo, a chan flaenoriaid y praidd ddïangc.

36 *Clywir* llef gwaedd y bugeiliaid, ac udfa blaenoriaid y praidd; canys yr ARGLWYDD a anrheithiodd eu porfa hwynt.

37 A'r anneddau heddychlon a ddryllir, gan lîd digofaint yr ARGLWYDD.

38 Efe a wrthododd ei loches, fel cenew llew: canys y mae eu tîr yn † anghyfannedd, gan lîd y gorthrymmwr, a chan lîd ei ddigofaint ef. † Heb. *anghyfannedd ydynt*

PEN. XXVI.

1 *Jeremi, trwy addewidion a bygythion yn annog y bobl i edifeirwch,* 8 *a'i ddal ef am hynny,* 10 *a'i ddwyn ger bron:* 11 *Ei atteb ef troſto ei hun,* 16 *a'i farnu yn ddïeuog, trwy eſampl Micah,* 20 *ac Uriah,* 24 *a thrwy ofal Ahicam.*

YN nechreu teyrnaſiad Jehoiacim fâb Joſiah brenin Juda y daeth y gair hwn oddïwrth yr ARGLWYDD, gan ddywedyd, 339

2 Fel

2 Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, Sâ yng-hyntedd tŷ yr ARGLWYDD, a llefara wrth holl ddinaſoedd Juda, y rhai a ddêl i addoli i dŷ yr ARGLWYDD, yr holl eiriau a orchymynnwyf i ti eu llefaru wrthynt; [a] nac attal air:

3 I Edrych a wrandawant, ac a ddychwelant bob un o'i ffordd ddrwg; fel [b] yr edifarhawyf innau am y drwg a amcenais ei wneuthur iddynt, am ddrygioni eu gweithredoedd.

4 A dywed wrthynt, Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD; Oni wrandewch arnaf, i rodio yn fy nghyfraith, yr hon a roddais ger eich bron,

5 I wrando ar eiriau fy ngweiſion y prophwydi, [c] y rhai a anſonais attoch, gan godi yn foreu, ac anſon, ond ni wrandawſoch chwi;

6 Yna y gwnâf y tŷ hwn fel [d] Siloh, a'r ddinas hon a wnâf yn felldith i holl genhedloedd y ddaiar.

7 Yr offeiriaid hefyd, a'r prophwydi, a'r holl bobl a glywſant Jeremi yn llefaru y geiriau hyn, yn nhŷ yr ARGLWYDD.

8 ¶ A phan ddarfu i Jeremi lefaru yr hyn oll a orchymynnaſai yr ARGLWYDD ei ddywedyd wrth yr holl bobl; yna yr offeiriaid, a'r prophwydi, a'r holl bobl a'i daliaſant ef, gan ddywedyd, Ti a fyddi farw yn ddïau.

9 Pa ham y prophwydaiſt yn enw yr ARGLWYDD, gan ddywedyd, Fel Siloh y bydd y tŷ hwn, a'r ddinas hon a wneir yn anghyfannedd heb preſſwyliwr? Felly ymgaſglodd yr holl bobl yn erbyn Jeremi yn nhŷ yr ARGLWYDD.

10 ¶ Pan glybu tywyſogion Juda y geiriau hyn, yna hwy a ddaethant i fynu o dŷ'r brenin i dŷ'r ARGLWYDD, ac a eiſteddaſant ar ddrws porth newŷdd *tŷ yr* ARGLWYDD.

11 Yna yr offeiriaid a'r prophwydi a lefaraſant wrth y tywyſogion, ac wrth yr holl bobl, gan ddywedyd, Barn marwolaeth *ſydd ddyledus* i'r gŵr hwn: canys eſe a brophwydodd yn erbyn y ddinas hon, megis y clywſoch â'ch cluſtiau.

12 ¶ Yna y llefarodd Jeremi wrth yr holl dywyſogion, ac wrth yr holl bobl, gan ddywedyd, Yr ARGLWYDD a'm hanfonodd i brophwydo yn erbyn y tŷ hwn, ac yn erbyn y ddinas hon, yr holl eiriau a glywſoch.

13 Gan hynny [e] gwellhewch yn awr eich ffyrdd, a'ch gweithredoedd, a gwrandewch ar lais yr ARGLWYDD eich Duw; ac fe [f] a edifarhâ yr ARGLWYDD am y drwg a lefarodd eſe i'ch erbyn.

14 Ac amdanaf i, wele fi yn eich dwylo; gwnewch i mi fel † y gweloch yn dda ac yn uniawn.

15 Onid gwybyddwch yn ſicr, o's chwi a'm lladd, eich bod yn dwyn gwaed gwirion arnoch eich hunain, ac ar y ddinas hon, ac ar ei thrigolion: canys mewn gwirionedd yr ARGLWYDD a'm hanfonodd attoch i lefaru, † lle y clywech, yr holl eiriau hyn.

16 ¶ Yna y tywyſogion, a'r holl bobl, a ddywedaſant wrth yr offeiriaid a'r prophwydi, Ni haeddai y gŵr hwn farn marwolaeth: canys yn enw yr ARGLWYDD ein Duw y llefarodd eſe wrthym.

17 Yna rhai o henuriaid y wlâd a godaſant, ac a lefaraſant wrth holl gynnulleidfa y bobl, gan ddywedyd,

18 [g] Micah y Moraſthiad oedd yn prophwydo yn nyddiau Hezeciah brenin Juda, ac eſe a lefarodd wrth holl bobl Juda, gan ddywedyd, Fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd; [h] Sïon a erddir *fel* maes, a Jeruſalem a fydd yn garneddau, a mynydd y tŷ yn uchelfeydd i goed.

19 A roddodd Hezeciah brenin Juda, a holl Juda ef i farwolaeth? oni ofnodd eſe yr ARGLWYDD, ac *oni* weddïodd eſe ger bron yr ARGLWYDD, fel yr edifarhaodd yr ARGLWYDD am y drwg a draethaſai eſe yn eu herbyn? Fel hyn y gwnaëm ddrwg mawr yn erbyn ein heneidiau.

20 Ac yr oedd hefyd ŵr yn prophwydo yn enw yr ARGLWYDD, Uriah mâb Semaiah, o Ciriath-jearim, yr hwn a brophwydodd yn erbyn y ddinas hon, ac yn erbyn y wlâd hon, yn ôl holl eiriau Jeremi.

21 A phan glywodd y brenin Jehoiacim, a'i holl gedyrn, a'r holl dywyſogion, ei eiriau ef; y brenin a geiſiodd ei ladd ef: ond pan glywodd Uriah, eſe a ofnodd, ac a ffôdd, ac a aeth i'r Aipht.

22 A'r brenin Jehoiacim a anfonodd wŷr i'r Aipht, *ſef* Elnathan fâb Achbor, a gwŷr gydag ef, i'r Aipht.

23 A hwy a gyrchaſant Uriah allan o'r Aipht, ac a'i dygaſant ef at y brenin Jehoiacim; yr hwn a'i lladdodd ef â'r cleddyf, ac a fwriodd ei gelain ef i feddau † y cyffredin.

24 Eithr llaw [i] Ahicam fâb Saphan oedd gyd-a Jeremi; fel na roddwyd ef i law y bobl i'w ladd.

† Heb. *meibion y bobl.*

[i] 2 Bren. 22. 12, 14.

PEN. XXVII.

1 Tan rith rhwymau ac ieuau, y mae 'n prophwydo y daroſtyngid tan Nabuchadonoſor y brenhinoedd oedd gymmydogion iddo. 8 Y mae yn eu hannog i ymroi, ac na chredent y gau-brophwydi. 12 Y mae yn gwneuthur yr un peth i Zedeciah: 19 Yn darogan y dygid yr hyn a adawſid o'r lleſtri i Babilon, ac y byddent yno hyd ddydd yr ymweliad.

YN nechreu teyrnaſiad Jehoiacim fâb Joſiah brenin Juda y daeth y gair hwn at Jeremi oddïwrth yr ARGLWYDD, gan ddywedyd, 3395

2 Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD wrthyf; Gwnâ i ti rwymau, a ‡ geſynnau, a dôd hwynt am dy wddf;

‡ Neu, *iau.*

3 Ac anfon hwynt at frenin Edom, ac at frenin Moab, ac at frenin meibion Ammon, ac at frenin Tyrus, ac at frenin Sidon, yn llaw y cennadon a ddelo i Jeruſalem at Zedeciah frenin Juda; Cyflawn. 3405

4 A gorchymmyn iddynt ddywedyd wrth eu harglwyddi, Fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd, Duw Iſrael; Fel hyn y dywedwch ‡ wrth eich arglwyddi;

‡ Neu, *ano.*

5 Myfi a wneuthym y ddaiar, y dyn a'r anifail *ſydd* ar wyneb y ddaiar, â'm gŵym mawr, ac â'm braich eſtynnedig, ac [a] a'i rhoddais hwynt i'r neb y gwelais yn dda.

[a] Dan. 4. 17, 25, 32.

6 Ac yn awr mi a roddais yr holl diroedd hyn yn llaw Nabuchodonoſor brenin Babilon Cyflawn. 3432

b Pen. 25. 9. & 43. 10. c Pſ. 28. 14. Dan. 2. 38. Cyflawn.

[b] fy ngwâs; ac mi a roddais hefyd [c] anifeiliaid y maes i'w wasanaethu ef.

3466 d Pſ. 25. 12.

7 A'r holl genhedloedd a'i gwasanaethant ef, a'i fâb, a mâb ei fâb; [d] nes dyfod gwîr amſer ei wlâd ef: yna cenhedloedd lawer a brenhinoedd mawrion a fynnant wasanaeth ganddo ef.

8 Ond y genedl a'r deyrnas ni's gwasanaetho ef, ſef Nabuchodonoſor brenin Babilon, a'r rhai ni roddant eu gwddf tan iau brenin Babilon; â'r cleddyf, ac â newŷn, ac â haint yr ymwelaf â'r genedl honno, medd yr ARGLWYDD, nes i mi eu difetha hwynt trwy ei law ef.

† Heb. *breuddwydlon.*

9 Am hynny na wrandewch ar eich prophwydi, nac ar eich dewiniaid, nac ar eich † breuddwyd-wŷr, nac ar eich hudolion, nac ar eich ſwynyddion y rhai ſydd yn llefaru wrthych, gan ddywedyd, Nid rhaid i chwi wasanaethu brenin Babilon:

10 Canys celwŷdd y mae y rhai hyn yn ei brophwydo i chwi, i'ch gyrru chwi ym mhell o'ch gwlâd; ac fel y bwriwn chwi ymaith, ac y methoch.

11 Ond y genedl a roddo ei gwddf dan iau brenin Babilon, ac a'i gwasanaetho ef, y rhai hynny a adawaf fi yn eu gwlâd eu hun, medd yr ARGLWYDD; a hwy a'i llafuriant hi, ac a drigant ynddi.

3405

12 ¶ Ac mi a leferais wrth Zedeciah frenin Juda, yn ôl yr holl eiriau hyn, gan ddywedyd, Rhoddwch eich gwarrau dan iau brenin Babilon, a gwasanaethwch ef a'i bobl, fel y byddoch byw.

13 Pa ham y byddwch feirw, ti a'th bobl, trwy 'r cleddyf, trwy newŷn, a thrwy haint, fel y dywedodd yr ARGLWYDD yn erbyn y genedl ni wasanaethai frenin Babilon?

14 Am hynny na wrandewch ar eiriau y prophwydi, y rhai a lefarant wrthych, gan ddywedyd, Nid rhaid i chwi wasanaethu brenin Babilon: canys [e] y maent yn prophwydo celwŷdd i chwi.

e Pſ. 14. 14 & 29. 21. & 29. 8.

15 O herwŷdd nid myfi a'i hanfonodd hwynt, medd yr ARGLWYDD, er hynny hwy a brophwydant yn fy enw ar gelwŷdd, fel y gyrrwn chwi ymaith, ac y darfyddai am danoch chwi, a'r prophwydi ſydd yn prophwydo i chwi.

16 Myfi a leferais hefyd wrth yr offeiriaid, a'r holl bobl hyn, gan ddywedyd, Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD; Na wrandewch ar eiriau eich prophwydi, y rhai ſydd yn prophwydo i chwi, gan ddywedyd, Wele, [f] lleſtri tŷ yr ARGLWYDD a ddygir yn eu hôl o Babilon, bellach ar frŷs; canys celwŷdd y maent yn ei brophwydo i chwi.

f Pen. 28. 3.

17 Na wrandewch arnynt, gwasanaethwch chwi frenin Babilon, a byddwch fyw. Pa ham y byddai y ddinas hon yn ddiffaithwch?

18 Ond o's prophwydi ydynt hwy, ac od ydyw gair yr ARGLWYDD gyd-a hwynt, eiriolant yr awr hon ar ARGLWYDD y lluoedd, nad elo y lleſtri a adawyd yn nhŷ yr ARGLWYDD, ac yn nhŷ brenin Juda, ac yn Jeruſalem, i Babilon.

19 ¶ Canys fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd, am y colofnau, ac am y môr, ac am yr yſtolion, ac am y rhan arall o'r lleſtri a adawyd yn y ddinas hon,

20 Y rhai ni ddûg Nabuchodonoſor brenin Babilon ymaith, pan [g] gaeth-gludodd efe Jeconiah fâb Jehoiacim frenin Juda o Jeruſalem i Babilon, a holl bendefigion Juda, a Jeruſalem;

3405

g 2 Bren. 24. 14, 15. Pen. 24. 1. Cyflawn.

21 Ië fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd, Duw Iſraël, am y lleſtri a adawyd yn nhŷ yr ARGLWYDD, ac yn nhŷ brenin Juda, a Jeruſalem;

3416

22 [h] Hwy a ddygir i Babilon, ac yno y byddant hyd y dydd [i] yr ymwelwyf â hwynt, medd yr ARGLWYDD: yna [k] y dygaf hwynt i fynu, ac y dychwelaf hwynt i'r lle hwn.

h 2 Bren. 25. 13. 2 Chr. 36. 18. i 2 Chron. 36. 21. Pen. 19. 10 & Ezra. 1. 7 & 7. 19.

PEN. XXVIII.

1 *Hananiah yn gau-brophwydo y dychwelai y lleſtri yn eu hôl, a Jeconiah hefyd.* 5 *Jeremi yn dymuno bod hynny yn wîr, ac yn dangos mai 'r diwedd a ddengys pa rai ſy wîr-brophwydi.* 10 *Hananiah yn torri iau Jeremi.* 12 *Jeremi yn darogan iau haiarn,* 15 *a marwolaeth Hananiah.*

AC yn y flwyddyn honno, yn nechreu teyrnaſiad Zedeciah brenin Juda, yn y bedwaredd flwyddyn, ar y pummed mîs, y lleſarodd Hananiah mâb Azur y prophwyd, yr hwn oedd o Gibeon, wrthyf fi yn nhŷ yr ARGLWYDD, yng-ŵydd yr offeiriaid a'r holl bobl, gan ddywedyd,

3408

2 Fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd, Duw Iſraël, gan ddywedyd, Myfi a dorrais iau brenin Babilon.

3 [a] † O fewn yſpaid dwy flynedd, myfi a ddygaf dracheſn i'r lle hwn holl leſtri tŷ yr ARGLWYDD, y rhai a gymmerth Nabuchodonoſor brenin Babilon ymaith o'r lle hwn, ac a'i dûg i Babilon.

a Pſ. 37. † Heb. Ac eto ddwy flwyddyn o ddyſs

4 Ac mi a ddygaf Jeconiah fâb Jehoiacim frenin Juda, a holl gaeth-glud Juda, y rhai a aethant i Babilon, dracheſn i'r lle hwn, medd yr ARGLWYDD; canys mi a dorraf iau brenin Babilon.

5 ¶ Yna Jeremi y prophwyd a ddywedodd wrth Hananiah y prophwyd, yng-ŵydd yr offeiriaid, ac yng-ŵydd yr holl bobl, y rhai oedd yn ſefyll yn nhŷ yr ARGLWYDD;

6 Ië 'r prophwyd Jeremi a ddywedodd, Amen, poed felly y gwnelo yr ARGLWYDD; yr ARGLWYDD a gyflawno dy eiriau di, y rhai a brophwydaiſt, am ddwyn dracheſn leſtri tŷ yr ARGLWYDD, a'r holl gaeth-glud, o Babilon i'r lle hwn.

7 Etto gwrando di yr awr hon y gair yma, yr hwn a leſaraf fi † lle y clywech di, a lle clywo yr holl bobl;

† Heb. yn ô'th

8 Y prophwydi y rhai a fuant o'm blaen i, ac o'th flaen ditheu er ioed, a brophwydaſant yn erbyn gwledydd lawer, ac yn erbyn teyrnaſoedd mawrion, am ryfel, ac am ddryg-ſyd, ac am haint.

9 [b] Y prophwyd a brophwydo am heddwch, pan ddêl gair y prophwyd *i ben*, yr adnabyddir y prophwyd, mai yr ARGLWYDD a'i anfonodd ef mewn gwirionedd.

b Deut.

10 ¶ Yna Hananiah y prophwyd a gymmerodd [c] y gefyn oddiam wddf Jeremi y prophwyd, ac a'i torrodd ef.

c Pen.

11 A Hananiah a leſarodd yng-ŵydd yr holl bobl, gan ddywedyd, Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD; Y modd hyn y torraf fi iau Nabuchodonoſor brenin Babilon o fewn yſpaid dwy flynedd

flynedd [d] oddiar warr pob cenedl. A Jeremi y prophwyd a aeth i ffordd.

12 ¶ Yna y daeth gair yr ARGLWYDD at Jeremi, (wedi i Hananïah y prophwyd dorri y gefyn oddiam wddf y prophwyd Jeremi,) gan ddywedyd,

13 Dôs di, a dywed i Hananïah, gan ddywedyd, Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD; Gefynnau pren a dorraiſt ti; ond ti a wnei yn eu lle hwynt efynnau o haiarn.

14 Canys fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd, Duw Iſraël; [e] Rhoddaf iau o haiarn ar warr yr holl genhedloedd hyn, fel y gwaſanaethont Nabuchodonoſor frenin Babilon; a hwy a'i gwaſanaethant ef: [f] mi a roddais hefyd aniferiliaid y maes iddo ef.

15 ¶ Yna Jeremi y prophwyd a ddywedodd wrth Hananïah y prophwyd, Gwrando yn awr, Hananïah; Ni anfonodd yr ARGLWYDD mo honoti; ond yr wyt yn peri i'r bobl hyn ymddiried mewn celwŷdd.

16 Am hynny, fel hyn y dywed yr ARGLWYDD; Wele, mi a'th fwriaf di oddiar wyneb y ddaiar: *o fewn* y flwyddyn hon y byddi farw; [g] o herwŷdd i ti ddyſgu †gwrthryfel yn erbyn yr ARGLWYDD.

17 Felly Hananïah y prophwyd a fu farw y flwyddyn honno, yn y ſeithfed mîs.

PEN. XXIX.

1 Jeremi yn anfon llythyr at y rhai oedd ynghaethiwed Babilon, ar fod o honynt yn llonydd yno; 8 ac na choelient freuddwydion eu prophwydi; 10 ac y caënt ddychwelyd yn eu hôl ym mhen lxx o flynyddoedd. 15 Y mae yn rhag-fynegi dinyſtr y llaill, am eu hanufudd-dod: 20 ac yn dangos erchyll ddiwedd Ahab a Zedeciah, dau brophwyd celwyddog. 24 Semaiah yn 'ſgrifennu llythyr yn erbyn Jeremi: 30 A Jeremi yn dangos ei farnedigaeth yntau.

DYma eiriau y llythyr a anfonodd Jeremi y prophwyd o Jeruſalem at weddill henuriaid y gaeth-glud, ac at yr offeiriaid, ac at y prophwydi, ac at yr holl bobl, y rhai a gaeth-gludaſai Nabuchodonoſor o Jeruſalem i Babilon;

2 (Wedi myned [a] Jeconïah y brenin, a'r frenhines, a'r ‡'ſtafellyddion, tywyſogion Juda a Jeruſalem, a'r ſeiri, a'r gofaint, allan o Jeruſalem;)

3 Yn llaw Elaſah fâb Saphan, a Gemariah fâb Helciah, y rhai a anfonodd Zedeciah brenin Juda at Nabuchodonoſor frenin Babilon i Babilon, gan ddywedyd,

4 Fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd, Duw Iſraël, wrth yr holl gaeth-glud, yr hon a berais ei chaeth-gludo o Jeruſalem i Babilon;

5 [b] Adeiledwch dai, a phreſſwyliwch ynddynt; a phlennwch erddi, a bwyttewch eu ffrwyth hwynt.

6 Cymmerwch wragedd, ac ennillwch feibion a merched; a chymmerwch wragedd i'ch meibion, a rhoddwch eich merched i wŷr, fel yr eſgorant ar feibion a merched; ac yr amlhaoch chwi yno, ac na leihaoch.

7 Ceiſiwch hefyd heddwch y ddinas yr hon i'ch caeth-gludais iddi, a gweddïwch ar yr ARGLWYDD droſti hi; canys yn ei heddwch hi y bydd heddwch i chwithau.

8 ¶ O herwŷdd fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd, Duw Iſraël; Na [c] thwylled eich prophwydi y rhai *ſydd* yn eich myſg chwi mo honoch, na'ch dewiniaid; ac na wrandewch ar eich breuddwydion y rhai yr ydych chwi yn peri eu breuddwydio:

9 Canys y maent hwy yn prophwydo i chwi ar gelwŷdd yn fy enw i: ni anfonais i mo honynt, medd yr ARGLWYDD.

10 ¶ O herwŷdd, fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, Pan gyflawner yn Babilon [d] ddengmlhynedd a thrugain, yr ymwelaf â chwi, ac a gyflawnaf â chwi fy ngair daionus, drwy eich dwyn chwi drachefn i'r lle hwn.

11 Oblegid myfi a wn y meddyliau yr wyf fi yn eu meddwl am danoch chwi, medd yr ARGLWYDD, meddyliau heddwch ac nid niwed; i roddi i chwi †y diwedd yr ydych chwi yn ei ddiſgwil.

12 Yna [e] y gelwch chwi arnaf, ac yr ewch, ac y gweddïwch arnafi, a minneu a'ch gwrandawaf.

13 [f] Ceiſiwch fi hefyd, ac chwi a'm cewch, pan i'm ceiſioch â'ch holl galon.

14 Ac [g] mi a adawaf i chwi fy nghael, medd yr ARGLWYDD; ac mi a ddychwelaf eich caethiwed, ac [h] a'ch caſglaf chwi o'r holl genhedloedd, ac o'r holl leoedd, y rhai i'ch gyrrais iddynt, medd yr ARGLWYDD; ac mi a'ch dygaf chwi drachefn i'r lle y perais eich caeth-gludo chwi allan o honaw.

15 ¶ O herwŷdd i chwi ddywedyd, Yr ARGLWYDD a gyfododd brophwydi i ni yn Babilon;

16 *Gwybyddwch* mai fel hyn y dywed yr ARGLWYDD am y brenin ſydd yn eiſtedd ar deyrn-gadair Dafydd, ac am yr holl bobl ſydd yn trigo yn y ddinas hon, ac am eich brodyr, y rhai nid aethant allan gyd-a chwi i gaeth-glud;

17 Fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd; Wele fi yn anfon arnynt [i] y cleddyf, a newŷn, a haint, ac mi a'i gwnâf hwynt fel [k] y ffigys bryntion, y rhai ni ellir eu bwytta rhag eu drycced.

18 Ac mi a'i herlidiaf hwynt â'r cleddyf, â newŷn, ac â haint; ac [l] mi a'i rhoddaf hwynt i'w ſymmud i holl deyrnaſoedd y ddaiar, [m] yn felldith, ac yn chwithdra, ac yn chwibaniad, ac yn warth, ym myſg yr holl genhedloedd, lle y gyrrais i hwynt:

19 Am na wrandawſant ar fy ngeiriau, medd yr ARGLWYDD, y rhai [n] a anfonais i attynt, gyd-a'm gweiſion y prophwydi, gan gyſodi yn foreu, a'i hanfon; ond ni wrandawech, medd yr ARGLWYDD.

20 ¶ Gan hynny gwrandewch air yr ARGLWYDD, chwi oll o'r gaeth-glud a anfonais o Jeruſalem i Babilon:

21 Fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd, Duw Iſraël, am Ahab fâb Colaiah, ac am Zedeciah fâb Maaſeiah, y rhai ſy yn prophwydo celwŷdd i chwi yn fy enw i; Wele, myfi a'i rhoddaf hwynt yn llaw Nabuchodonoſor bre-

nin Babilon, ac efe a'i lladd hwynt yngŵydd eich llygaid chwi.

o Edrych Gen. 48.20.

22 ° A holl gaeth-glud Juda, yr hon *ſydd* yn Babilon, a gymmerant y rhêg *hon* oddiwrthynt, hwy, gan ddywedyd, Gwneled yr ARGLWYDD dydi fel Zedeciah, ac fel Ahab, y rhai a roſtiodd brenin Babilon wrth tân;

p Pſ. 23.14.

23 Am ᵖiddynt wneuthur ſgelerder yn Iſraël, a gwneuthur godineb gyd-a gwragedd eu cymmydogion, a lleſaru o honynt eiriau celwyddog yn fy enw i, y rhai ni orchymmynnais iddynt; a minneu yn gwybod, ac yn dyſt, medd yr ARGLWYDD.

‡ Neu, *brauddwydiwr.*

24 ¶ Ac wrth Semaiah y ‡Nehelamiad y lleferi, gan ddywedyd,

25 Fel hyn y llefarodd ARGLWYDD y lluoedd, Duw Iſraël, gan ddywedyd, Am i ti anfon yn dy enw dy hun lythyrau at yr holl bobl ſy yn Jeruſalem, ac at Zephaniah fâb Maaſeiah yr offeiriad, ac at yr holl offeiriaid, gan ddywedyd,

26 Yr ARGLWYDD a'th oſododd di yn offeiriad yn lle Jehoiada yr offeiriad, i fod yn olygwŷr yn nhŷ yr ARGLWYDD, ar bob ᵍgŵr gorphwyllog, ac yn cymmeryd arno brophwydo, i'w ʳroddi ef mewn carchar a chyffion:

q 2 Bren. 9. 11. Act. 26.24. r Pen. 20.2.

27 Ac yn awr pa ham na cheryddaiſt ti Jeremi o Anathoth, yr hwn ſydd yn prophwydo i chwi?

28 Canys am hynny yr anfonodd attom ni i Babilon, gan ddywedyd, Hîr fydd *y gaethiwed* hon; ſadeiledwch dai, a phreſſwyliwch ynddynt, a phlennwch erddi, a bwyttewch eu ffrwyth hwynt.

ſ Ad. 5.

29 A Zephaniah yr offeiriad a ddarllennodd y llythyr hwn, lle y clywodd Jeremi y prophwyd.

30 Yna y daeth gair yr ARGLWYDD at Jeremi, gan ddywedyd,

31 Anfon at yr holl gaeth-glud, gan ddywedyd, Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD am Semaiah y Nehelamiad; O herwŷdd i Semaiah brophwydo i chwi, a minneu heb ei anfon ef, a pheri o honaw i chwi ymddiried mewn celwŷdd;

32 Am hynny, fel hyn y dywed yr ARGLWYDD; Wele mi a ymwelaf â Semaiah y Nehelamiad, ac â'i hâd ef; ni bydd iddo un a drigo ym myſg y bobl hyn, ac ni chaiff efe weled y daioni a wnâf fi i'm pobl, medd yr ARGLWYDD; ᵗ am iddo ddyſgu †gwrthryfel yn erbyn yr ARGLWYDD.

t Pſ. 28. 16. † Heb. *ymadawiad.*

PEN. XXX.

1 Duw yn dangos i Jeremi y dychwelai yr Iuddewon; 4 ac yn ôl eu trallod y cânt ymwared. 10 Y mae yn cyſſuro Jacob. 18 Y bydd eu dychweliad hwy yn raſuſol. 20 Y ſyrth digoſaint ar yr enwir.

3398 Y Gair yr hwn a ddaeth at Jeremi oddiwrth yr ARGLWYDD, gan ddywedyd,

2 Fel hyn y llefarodd yr ARGLWYDD, Duw Iſraël, gan ddywedyd, Yſgrifenna i ti yr holl eiriau a leferais i wrthyt mewn llyfr.

3 Canys wele y dyddiau yn dyfod, medd yr ARGLWYDD, i mi ddychwelyd caethiwed fy mhobl Iſraël a Juda, medd yr ARGLWYDD; ac mi a'i dygaf hwynt drachefn i'r wlâd a roddais i'w tadau, a hwy a'i meddiannant hi.

4 ¶ Dyma hefyd y geiriau a lefarodd yr ARGLWYDD am Iſraël, ac am Juda.

5 O herwŷdd fel hyn y dywed yr ARGLWYDD; Llef dychryn a glywſom ni, ‡ofn, ac nid heddwch.

‡ Neu, *ofn ſydd ac nid &c.*

6 Gofynnwch yr awr hon, ac edrychwch a eſgora gwr-ryw? pa ham yr ydwyf fi yn gweled pob gŵr a'i ddwylo ar ei lwynau, ᵘ fel gwraig wrth eſgor, ac y tröwyd yr holl wynebau yn leſni?

u Pſ. 4. 31. & 6. 24.

7 ᵇ Och! canys mawr yw y dydd hwn, heb gyffelyb iddo: amſer blinder *yw* hwn i Jacob; ond efe a waredir o honaw.

b Joel 2. 11. Am. 5. 18. Zeph. 1. 14, &c.

8 Canys y dydd hwnnw medd ARGLWYDD y lluoedd, y torraf fi ei iau ef oddiar dy warrdi, ac mi a ddrylliaf dy rwymau, ac ni chaiff dieithriaid wneuthur iddo ef eu gwaſanaethu hwynt mwyach.

9 Eithr hwy a waſanaethant yr ARGLWYDD eu Duw, a ᶜ Dafydd eu brenin, yr hwn a godaf fi iddynt.

c Exe. 34.23. & 37. 24. Hoſ. 3. 5.

10 ¶ Ac ᵈ nac ofna di, ô fy ngwâs Jacob, medd yr ARGLWYDD; ac na frawycha di, ô Iſraël: canys wele, mi a'th achubaf di o bell, a'th hâd o dîr eu caethiwed; ac Jacob a ddychwel, ac a orphywys, ac a gaiff lonydd, ac ni bydd a'i dychrynno.

d Eſay 14. 1. & 43. 5. & 44. 2. Pen. 46. 28.

11 Canys yr ydwyf fi gyd-a thi, medd yr ARGLWYDD, i'th achub di: ᵉ er i mi wneuthur pen am yr holl genhedloedd lle i'th waſgerais, etto ᶠni wnâf ben am danat ti; eithr mi a'th geryddaf di mewn ‡barn, ac ni'th adawaf yn gwbl ddigerydd.

e Am. 9. 8. f Pſal. 6. 1. Eſay 27. 8. Pen. 10. 24. & 46. 28. ‡ Neu, *meſur.*

12 Oblegid fel hyn y dywed yr ARGLWYDD; ᵍ Anafus *yw* dy yſſigtod, a dolurus *yw* dy archoll.

g Pſ. 15. 18.

13 Nid *oes* a ddadleuo dy gŵyn, †fel i'th iachaër: ʰnid *oes* feddyginiaeth iechyd i ti.

† Heb. *i rwymo, neu, i'w maſgu.* h Pen. 8. 22. i Galar. 2. 2.

14 ⁱ Dy holl gariadau a'th anghofiaſant: ni cheiſiant mo honot ti; canys mi a'th darewais â dyrnod ᵏ gelyn, *ſef* â choſpedigaeth ˡ y creulon; am amlder dy anwiredd: ᵐ *oblegid* dy bechodau a amlhaſant.

i Job 13. 24. & 16. 9. & 19. 11. k Job 30. 21. l Pen. 5. 6. m Pen. 5. 6.

15 Pa ham ⁿ y bloeddi am dy yſſigtod? anafus *yw* dy ddolur, gan amlder dy anwiredd: o herwŷdd amlhau o'th bechodau, y gwneuthym hyn i ti.

n Pſ. 15. 18.

16 Am hynny °y rhai oll a'th yſſant a yſſir, a chwbl o'th holl elynnion a ânt i gaethiwed: a'th anrheith-wŷr di a fyddant yn anrhaith, a'th holl yſpeil-wŷr a roddaf fi yn yſpail.

o Ex. 23. 22. Eſay 33. 1. & 41. 11. Pen. 10. 25.

17 Canys myfi a roddaf iechyd i ti, ac a'th iachâf di o'th friwiau, medd yr ARGLWYDD: oblegid hwy a'th alwaſant di, yr hon a yrrwyd ymaith, *gan ddywedyd*, Dyma Sïon, yr hon nid oes *neb* yn ei cheiſio.

18 ¶ Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD; Wele, myfi a ddychwelaf gaethiwed pebyll Jacob, ac a gymmeraf drugaredd ar ei anneddau ef: a'r ddinas a adeiledir ar ei ‡ charnedd, a'r llŷs a erys yn ôl ei arfer.

‡ Neu, *argaeau.*

19 A ᵖ moliant a â allan o honynt, a llais rhai yn gorſoleddu; ac mi a'i hamlhâf hwynt, ac ni byddant anaml; ac mi a'i hanrhydeddaf hwynt, ac ni byddant wael.

p Eſay 35. 10. & 51. 11.

20 Eu meibion hefyd fydd megis cynt, a'i cynnulleidfa a ſiccrheir ger fy mron: ac mi a ymwelaf â'i holl orthrym-wŷr hwynt.

21 A'i pendefigion fydd o honynt eu hun, a'i llywiawdr a ddaw allan o'i myſg eu hun; ac mi a baraf iddo neſſau, ac efe a ddaw attaf: canys pwy *yw* hwn a lwyr-roddodd ei galon i neſſau attaf fi, medd yr ARGLWYDD?

22 A [q] chwi a fyddwch yn bobl i mi, a minneu a fyddaf yn Dduw i chwithau.

23 Wele [r] gorwŷnt yr ARGLWYDD yn myned allan *mewn* digter, corwŷnt parhaüs; ar ben annuwolion yr erys.

24 Ni ddychwel digoſaint llidiog yr ARGLWYDD, nes iddo ei wneuthur, ac nes iddo gyflawnu meddyliau ei galon: yn y dyddiau diweddaf y deellwch hyn.

PEN. XXXI.

1 Adferu Iſraël: 10 a chyhoeddi hynny. 15 Rahel yn galaru am ei phlant. 18 Ephraïm yn edifarhau, ac yn cael ei ddwyn adref drachefn. 22 Addewid o Griſt. 27 Ei ofal ef tros ei Eglwys. 31 Ei gyſammod newŷdd ef. 35 Siccrwydd, 38 a helaethrwydd yr Eglwys.

YR amſer hwnnw, medd yr ARGLWYDD, y byddaf Dduw i holl deuluoedd Iſraël; a hwythau a fyddant bobl i mi.

2 Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, Y bobl y rhai a weddillwyd gan y cleddyf, a gafodd ffafor yn yr anialwch, pan [s] aethym i beri llonyddwch iddo ef, ſef i Iſraël.

3 † Er yſtalm yr ymddangoſodd yr ARGLWYDD i mi, *gan ddywedyd*, A chariad tragywyddol i'th gerais: am hynny ‡ tynnais di â thrugaredd.

4 [b] Myfi a'th adeiladaf etto, a thi a adeiledir, ô forwŷn Iſraël: ymdrwſſi etto â'th [c] dympanau, ac a ai allan gyd-a'r chwaryddion dawns.

5 [d] Ti a blenni etto winllannoedd ym mynyddoedd Samaria: y plan-wŷr a blannant, ac a'i † mwynhânt yn gyffredin.

6 Canys daw'r dydd y llefa y gwilwŷr ym mynydd Ephraïm, [e] Codwch, ac awn i fynu i Sion at yr ARGLWYDD ein Duw.

7 Canys fel hyn y dywed yr ARGLWYDD; Cenwch orfoledd i Jacob, a chrechwennwch ymhlith rhai pennaf y cenhedloedd: cyhoeddwch, molwch, a dywedwch, O ARGLWYDD, cadw dy bobl, gweddill Iſraël.

8 Wele, mi a'i harweiniaf hwynt [f] o dîr y gogledd, ac a'i caſglaf hwynt o yſtlyſau y ddaiar, y dall, a'r cloff, y feichiog, a'r hon ſydd yn eſgor, ar unwaith gyd-a hwynt: cynnulleidfa fawr a ddychwelant yma.

9 [g] Mewn wylofain y deuant, ac mewn ‡ toſturiaethau y dygaf hwynt; gwnâf iddynt rodio wrth ffrydiau dyfroedd, [h] mewn ffordd uniawn, yr hon ni thrippiant ynddi: oblegid myfi ſydd dâd i Iſraël, ac Ephraïm yw [i] fy nghyntaf-anedig.

10 ¶ Gwrandewch air yr ARGLWYDD, ô genhedloedd, a mynegwch yn yr ynyſoedd o bell, a dywedwch, Yr hwn a waſgarodd Iſraël a'i caſgl ef, ac a'i ceidw, fel bugail ei braidd.

11 O herwŷdd [k] yr ARGLWYDD a waredodd Jacob, ac a'i achubodd ef o law yr hwn *oedd* drêch nag ef.

12 Am hynny y deuant, ac y canant yn uchelder Sion, a hwy a redant at ddaioni yr ARGLWYDD, am wenith, ac am wîn, ac am olew, ac am heppil y defaid a'r gwartheg: a'i henaid fydd fel [l] gardd ddyfradwy, ac ni ofidiant mwyach.

13 Yna y llawenycha y forwŷn yn y dawns, a'r gwŷr ieuainge, a'r henaf-gwŷr ynghŷd: canys myfi a droaf eu galar yn llawenydd, ac a'i diddanaf hwynt, ac a'i llawenychaf o'i triſtwch.

14 Ac mi a ddiwallaf enaid yr offeiriaid â braſder: a'm pobl a ddigonir â'm daioni, medd yr ARGLWYDD.

15 ¶ Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, [m] Llef a glywyd yn Ramah, cwynfan ac wylofain chwerw: Rahel yn wylo am ei meibion, ni fynnai ei chyſſuro am ei meibion, o herwŷdd nad oeddynt.

16 Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD; Attal dy lef rhag wylo, a'th lygaid rhag dagrau: canys y mae tâl i'th lafur, medd yr ARGLWYDD; a hwy a ddychwelant o dîr y gelyn: 3398.

17 Ac y mae gobaith yn dy ddiwedd, medd yr ARGLWYDD, y dychwel dy blant i'w brô eu hun.

18 ¶ Gan glywed y clywais Ephraïm yn cwynfan *fel hyn*; Coſpaiſt fi, ac mi a goſpwyd, fel llo heb ei gynnefino *&r iau*: [n] dychwel di fi, ac myfi a ddychwelir; oblegid ti yw yr ARGLWYDD fy Nuw.

19 Yn ddiau [o] wedi i mi ddychwelyd, mi a edifarheais; ac wedi i mi wybod, mi a darewais *fy* morddwyd: myfi a gywilyddiwyd, ac a wradwyddwyd hefyd, am i mi ddwyn gwarth fy ieuengctid.

20 Ai mâb hôff gennyf yw Ephraïm? ai plentyn hyfrydwch yw? canys er pan leferais i yn ei erbyn ef, gan gofio y cofiaf ef etto: [p] am hynny fy mherfedd a ruant am dano ef: gan drugarhau y trugarhâf wrtho ef, medd yr ARGLWYDD.

21 Cyfod it' arwyddion ffordd, goſod i ti garneddau uchel: goſod dy galon tu-a'r briffordd, y ffordd yr aethoſt: dychwel, forwŷn Iſraël, dychwel i'th ddinaſoedd hyn.

22 ¶ Pa hŷd [q] yr ymgyrwydri, ô ferch wrthnyſig? oblegid yr ARGLWYDD a greawdd beth newŷdd ar y ddaiar; Benyw a amgylcha wŕ.

23 Fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd, Duw Iſraël; Dywedant etto y gair hwn yngwlâd Juda ac yn ei dinaſoedd, pan ddychwelwyf eu caethiwed hwynt; Yr ARGLWYDD a'th fendithio, trigfa cyfiawnder, mynydd ſancteiddrwydd.

24 Yna ardd-wŷr a † bugeiliaid a breſſwyliant ynddi hi Juda, ac yn ei holl ddinaſoedd ynghŷd.

25 O herwŷdd yr enaid deffygiol a ddigonais, a phob enaid triſt a lenwais.

26 Ar hyn y deffroais, ac yr edrychais, a melys oedd fy hûn gennyf.

27 ¶ Wele y dyddiau yn dyfod, medd yr ARGLWYDD, [r] yr hauaf dŷ Iſraël, a thŷ Juda, â hâd dŷn, ac â hâd anifail.

28 Ac

---

[q] Pen. 2. 17. 31. 1, 33. & 32. 38.
[r] Pſ. 23. 19. & 25. 12.
[s] Joel 2. 11. Am. 5. 18. Zeph. 1. 14, &c.
[b] Jer. 33. 7.
[c] Jer. 15. 20. & 31. 34.
[d] Eſay 65. 21.
[e] Eſay 2. 3. Mic. 4. 2.
[f] Jer. 31. 8.
[g] Pſ. 126. 5.
[h] Pſ. 107. 4.
[i] Jer. 31. 9. Heb. 12. 23.
[k] Eſay 49. 24, 25.
[l] Eſay 58. 11
[m] Mat. 2. 17, 18.
[n] Galar. 5. 21.
[o] Deu. 30. 2.
[p] Deu 32. 36 Eſay 63. 15. Hoſ. 11. 8.
[q] Pen 2. 18, 23, 36.
† Heb. rhai 'n myned allan gyd-a diadellau.
[r] Hoſe. 2. 23. Zech. 10. 9.

f Pen. 1.10. & 18.7. 28 Ac megis y gwiliais arnynt f i ddiwreiddio, ac i dynnu i lawr, ac i ddinyſtrio, ac i ddifetha, ac i ddrygu; felly y gwiliaf arnynt, i adeiladu, ac i blannu, medd yr ARGLWYDD.

g Ezec. 18.2. 29 g Yn y dyddiau hynny, ni ddywedant mwyach, Y tadau a fwyttaſant rawn-wîn ſurion, ac ar ddannedd y plant y mae dingcod.

30 Ond pob un a fydd farw am ei anwiredd ei hun; pob dyn ar a fwyttao rawn-wîn ſurion, ar ei ddannedd ef y bydd dingcod.

h Pſ. 32.40. Heb. 8.8. & 10.16. 31 ¶ Wele, h y dyddiau yn dyfod, medd yr ARGLWYDD, y gwnâf gyfammod newŷdd â thŷ Iſraël, ac â thŷ Juda:

32 Nid fel y cyfammod a wneuthym â'i tadau hwynt, ar y dydd yr ymaflais yn eu llaw hwynt, i'w dwyn allan o dîr yr Aipht; yr hwn gyfammod mau fi a ddarfu iddynt hwy ei ddiddymmu, ‡ er fy mod i yn briod iddynt, medd yr ARGLWYDD:

‡ Neu, a berthynas i yn briod iddynt?

i Pſal. 40.8. Ezec. 11. 19, 20. & 36. 26, 27. 2 Cor. 3.3. k Pen. 24.7. & 30. 22. l Eſa. 54.13. Ioan 6.45. 1 Cor. 2.10. 1 Ioan 2.20. 33 Ond dyma y cyfammod a wnaf fi â thŷ Iſraël; Ar ôl y dyddiau hynny, medd yr ARGLWYDD, i myfi a roddaf fy nghyfraith o'i mewn hwynt, ac a'i 'ſgrifennaf hi yn eu calonnau hwynt; ac k mi a fyddaf iddynt hwy yn Dduw, a hwyntau a fyddant yn bobl i mi.

34 l Ac ni ddyſgant mwyach bob un ei gymydog, a phob un ei frawd, gan ddywedyd, Adnabyddwch yr ARGLWYDD: o herwŷdd hwynt-hwy oll o'r lleiaf o honynt hyd y mwyaf o honynt a'm hadnabyddant, medd yr ARGLWYDD; oblegid m mi a faddeuâf eu hanwiredd, a'i pechod ni chofiaf mwyach.

m Pen. 33.8. Mic. 7.18. Act 10.43. Rhuf. 11.27. n Gen. 1.16. 35 ¶ Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, n yr hwn ſydd yn rhoddi yr haul yn oleuni dydd, defodau y lloer a'r ſêr, yn oleuni nôs; o yr hwn ſydd yn rhwygo 'r môr, pan ruo ei donnau; ARGLWYDD y lluoedd *yw* ei enw.

o Pſal. 72.5, 17. & 89.2, 36. & 119. 89. Eſay 51.15. p Eſa. 54.9. Pen. 33.20. 36 p O's cilia y defodau hynny o'm gwŷdd i, medd yr ARGLWYDD, yna hâd Iſraël a baid a bod yn genedl ger fy mron i yn dragywydd.

q Pſ. 33.22. 37 Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, q O's gellir meſur y nefoedd oddiuchod, a chwilio ſylfeini y ddaiar hyd iſod, minneu hefyd a wrthodaf holl hâd Iſraël, am yr hyn oll a wnaethant hwy, medd yr ARGLWYDD.

r Zec. 14.10. 38 Wele r y dyddiau yn dyfod, medd yr ARGLWYDD, yr adeiledir y ddinas i'r ARGLWYDD

s Neh. 3.1. o s dŵr Hananeel hyd borth y gongl.

39 A'r llinyn meſur a â allan etto ar ei gyfer ef, ar frynn Gareb, ac a amgylcha hyd Goath.

t Neh. 3.28. 40 A holl ddyffryn y celaneddau, a'r lludw, a'r holl feuſydd, hyd afon Cidron, hyd gongl t porth y meirch tu-a 'r dwyrain, *a fydd* ſanctaidd i'r ARGLWYDD; ni's diwreiddir, ac ni's dinyſtrir mwyach byth.

PEN. XXXII.

1 *Jeremi, wedi ei garcharu gan Zedeciah am ei brophwydoliaeth,* 6 *yn prynnu maes Hanameel.* 13 *Baruch yn rhaid iddo gadw 'r 'ſgrifennadau, megis yn arwyddion o ddychweliad y bobl.* 16 *Jeremi, yn ei weddi, yn achwyn wrth Dduw.* 26 *Duw yn ſiccrhau y caethiwed am eu pechodau hwy,* 36 *ac yn addo iddynt raſuſol ddychweliad.*

3414 Y Gair yr hwn a ddaeth at Jeremi oddiwrth yr ARGLWYDD yn y ddegfed flwyddyn i Zedeciah frenin Juda; honno *oedd* y ddeunawfed flwyddyn i Nabuchodonoſor.

2 Canys y pryd hynny yr oedd llû brenin Babilon yn gwarchae ar Jeruſalem: a Jeremi y prophwyd ydoedd wedi cau arnaw a ynghyntedd y carchar, yr hwn *oedd* yn nhŷ brenin Juda. a Neh. 3.25.

3 Canys Zedeciah brenin Juda a gauaſai arno ef, gan ddywedyd, Pa ham y prophwydi, gan ddywedyd, Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD; b Wele mi a roddaf y ddinas hon yn llaw brenin Babilon, ac efe a'i hennill hi; 3424 b Pen. 34.2.

4 Ac c ni ddiangc Zedeciah brenin Juda o law y Caldeaid, ond efe a roddir yn ddïau yn llaw brenin Babilon, ac efe a ymddiddan ag ef enau yngenau, a'i lygaid ef a edrychant yn ei lygaid ynteu: c Pen. 34.3.

5 Ac efe a arwain Zedeciah i Babilon, ac yno y bydd efe, hyd oni ymwelwyf fi ag ef, medd yr ARGLWYDD. Er i chwi ymladd â'r Caldeaid, ni lwyddwch.

6 ¶ A Jeremi a lefarodd, Gair yr ARGLWYDD a ddaeth attafi, gan ddywedyd,

7 Wele Hanameel fâb Salum dy ewythr yn dyfod attat, gan ddywedyd, Prynn i ti fy maes, yr hwn *ſydd* yn Anathoth, oblegid d i ti *y mae* cyfiawnder y prynniad i'w brynnu ef. d Lef. 25. 24, 25, 48. Ruth 4.4.

8 Felly Hanameel mâb fy ewythr frawd fy nhâd a ddaeth attafi i gyntedd y carchar-dŷ, yn ôl gair yr ARGLWYDD, ac a ddywedodd wrthyf, Pryn attolwg fy maes *ſydd* yn Anathoth yn nhîr Benjamin: canys i ti *y mae* cyfiawnder yr etifeddiaeth, ac i ti y perthyn ei ollwng; pryn *ef* i ti. Yna y gwybûm mai gair yr ARGLWYDD *oedd* hwn.

9 Ac mi a brynnais y maes oedd yn Anathoth, gan Hanameel fâb fy ewythr frawd fy nhâd, ac a bwyſais iddo yr arian, ſaith ſicl, a deg *darn* o arian.

10 Ac mi a 'ſgrifennais *hyn* mewn llyfr, ac a'i ſeliais, cymmerais hefyd dyſtion, a phwyſais yr arian mewn cloriannau.

11 Yna mi a gymmerais lyfr y prynniad, ſef yr hwn oedd wedi ei ſelio *wrth* gyfraith a defod, a'r hwn oedd yn agored.

12 Ac mi a roddais lyfr y prynniad at Baruch fâb Neriah, fâb Maaſeiah, yngŵydd Hanameel *mâb* fy ewythr, ac yngŵydd e y tyſtion a 'ſgrifennaſent lyfr y prynnedigaeth, yngŵydd yr holl Iuddewön oedd yn eiſtedd ynghyntedd y carchar-dŷ. e Jer. 51.59. Eſay 8.2.

13 Ac mi a orchymynnais i Baruch yn eu gŵydd hwynt, gan ddywedyd,

14 Fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd, Duw Iſraël; Cymmer y llyfrau hyn, *ſef* y llyfr hwn o'r prynniad, yr hwn ſydd ſeliedig, a'r llyfr agored hwn; a dôd hwynt mewn lleſtr pridd, fel y parhäont ddyddiau lawer.

15 O herwŷdd fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd, Duw Iſraël; Tai, a meuſydd, a gwinllannoedd a feddiennir etto yn y wlâd hon.

16 ¶ Ac wedi i mi roddi llyfr y prynniad at Baruch fâb Neriah, myfi a weddiais ar yr ARGLWYDD, gan ddywedyd,

17 O Arglwydd DDUW, wele, ti a wnaethoſt y nefoedd a'r ddaiar, â'th fawr allu, ac â'th fraich eſtynnedig, f nid oes dim ‡ rhy anhawdd i ti.

18 *Yr* wyt yn gwneuthur [g] trugaredd i filoedd, ac yn talu anwireddau y tadau i fynwes eu meibion ar eu hôl hwynt: y Duw Mawr, Cadarn, ARGLWYDD y lluoedd *yw* ei enw.

19 Mawr mewn cyngor, a galluog ar weithred; (canys *y mae* dy [h] lygaid yn agored ar holl ffyrdd meibion dynion, [i] i roddi i bob un yn ôl ei ffyrdd, ac yn ôl ffrwyth ei weithredoedd.)

20 Yr hwn a osodaist arwyddion a rhyfeddodau yngwlâd yr Aipht hyd y dydd hwn, ac yn Israël, ac ym mysg dynion eraill; ac a wnaethost i ti enw, megis heddyw;

21 Ac a ddygaist dy bobl Israël [k] allan o dîr yr Aipht, ag arwyddion, ac â rhyfeddodau, ac â llaw grêf, ac â braich estynnedig, ac ag ofn mawr;

22 Ac a roddaist iddynt y wlâd yma, yr hon a dyngaist wrth eu tadau y rhoddit iddynt, *sef* gwlâd yn llifeirio o laeth a mêl.

23 A hwy a ddaethant i mewn, ac a'i meddiannasant hi; ond ni wrandawsant ar dy lais, ac ni rodiasant yn dy gyfraith: ni wnaethant ddim o'r hyn oll a orchymynnaist iddynt ei wneuthur: am hynny y peraist i'r holl niwed hyn ddigwydd iddynt.

24 Wele, ‡ peiriannau ergydion a ddaeth at y ddinas, i'w goresgyn hi; a'r ddinas a roddir i law y Caldeaid, y rhai sydd yn ymladd yn ei herbyn, o herwŷdd y cleddyf, a'r newŷn, a'r haint: a'r hyn a ddywedaist ti, a gwpl-hawyd; ac wele ti a'i gweli.

25 A thi a ddywedaist wrthyf, ô Arglwydd DDUW, Pryn i ti y maes ag arian, a chymmer dystion: gan fod y ddinas wedi ei rhoddi i law y Caldeaid.

26 ¶ Yna y daeth gair yr ARGLWYDD at Jeremi, gan ddywedyd,

27 Wele, myfi *yw* 'r ARGLWYDD, [l] Duw pob cnawd: * a oes dim ‡ rhy anhawdd i mi?

28 Am hynny, fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, Wele fi yn rhoddi y ddinas hon yn llaw y Caldeaid, ac yn llaw Nabuchodonosor brenin Babilon; ac efe a'i hennill hi.

29 A'r Caldeaid y rhai a ryfelant yn erbyn y ddinas hon, a ddeuant, ac [m] a ffaglant y ddinas hon â thân, ac a'i llosgant hi, a'r tai [n] y rhai yr arogl-darthasant ar eu pennau i Baal, ac y tywalltasant ddïod-offrwm i dduwiau dïeithr, i'm digio i.

30 Oblegid meibion Israël, a meibion Juda oeddynt yn gwneuthur yn unig yr hyn oedd ddrwg yn fy ngolwg i o'i mebyd: o herwŷdd meibion Israël oeddynt yn unig yn fy nigloni i â gweithredoedd eu dwylo, medd yr ARGLWYDD.

31 Canys i'm digofaint, ac i'm llîd, y bu y ddinas hon i mi, er y dydd yr adeiladasant hi hyd y dydd hwn, i beri ei symmud oddi-ger bron fy wyneb:

32 Am holl ddrygioni meibion Israël, a meibion Juda, y rhai a wnaethant i'm digio i, hwynthwy, eu brenhinoedd, eu tywysogion, eu hoffeiriaid, a'i prophwydi, a gwŷr Juda, a phreswylwŷr Jerusalem.

33 *Er i mi eu* dysgu, gan foreu-godi i roddi addysg *iddynt*, etto ni wrandawsant i gymmeryd athrawiaeth; eithr troisant attafi eu * gwarrau, ac nid eu hwynebau:

34 Eithr ° gosodasant eu ffieidd-dra yn y tŷ y gelwir fy enw arno, i'w halogi ef.

35 A hwy a adeiladasant uchelfeydd Baal, y rhai sydd yn nyffryn mâb Hinnom, i [p] wneuthur i'w meibion a'i merched fyned trwy 'r tân i [q] Molech; yr hyn ni orchymynnais iddynt, ac ni feddyliodd fy nghalon iddynt wneuthur y ffieidd-dra hyn, i beri i Juda bechu.

36 ¶ Ac yn awr am hynny, fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, Duw Israël; am y ddinas hon, am yr hon y dywedwch chwi, Rhoddir hi i law brenin Babilon trwy y cleddyf, a thrwy newŷn, a thrwy haint;

37 Wele, myfi [r] a'i cynhullaf hwynt o'r holl diroedd, y rhai yn fy nîg a'm llîd a'm sorriant mawr y gyrrais hwynt iddynt; ac a'i dygaf yn eu hôl i'r lle hwn, ac a wnâf iddynt breswylio yn ddiogel.

38 A [s] hwy a fyddant yn bobl i mi, a minneu a fyddaf yn Dduw iddynt hwythau.

39 Ac mi [t] a roddaf iddynt un galon, ac un ffordd, i'm hofni † byth, er lles iddynt ac i'w meibion ar eu hôl.

40 Ac [u] mi a wnâf â hwynt gyfammod tragywyddol, na throaf † oddiwrthynt, heb wneuthur lles iddynt; ac mi a osodaf fy ofn yn eu calonnau, fel na chiliont oddiwrthyf.

41 Ïe [x] mi a lawenychaf ynddynt, gan wneuthur lles iddynt, ac [y] mi a'i plannaf hwynt yn y tîr hwn † yn siccr, â'm holl galon ac â'm holl enaid.

42 Canys fel hyn y dywed yr ARGLWYDD; Megis y dygais i ar y bobl hyn yr holl fawr ddrwg hyn; felly y dygaf fi arnynt yr holl ddaioni a addewais iddynt.

43 A meusydd a seddiennir yn y wlâd yma, *am* yr hon yr ydych chwi yn dywedyd, Anghyfannedd *yw* hi, heb ddyn nac anifail; yn llaw y Caldeaid y rhoddwyd hi.

44 Meusydd a brynnant am arian, ac a 'sgrifennant mewn llyfrau, ac a seliant, ac a gymmerant dystion yn [z] nhîr Benjamin, ac yn amgylchoedd Jerusalem, ac yn ninasoedd Juda, ac yn ninasoedd y mynyddoedd, ac yn ninasoedd y gwastad, ac yn ninasoedd y deau: canys [a] mi a ddychwelaf eu caethiwed hwynt, medd yr ARGLWYDD.

PEN. XXXIII.

1 *Duw yn addo i'r gaeth-glud rasusol ddychweliad, 9 a llawen gyfiwr, 12 a llywodraeth ddïysgog, 15 a Christ, blaguryn cyfiawnder; 17 Y parhae eu brenhiniaeth a'i hoffeiriadaeth, 20 a siccrwydd o hâd bendigedig.*

GAir yr ARGLWYDD hefyd a ddaeth at Jeremi yr ail waith (ac efe etto [a] yn garcharor ynghyntedd y carchar-dŷ,) gan ddywedyd,

2 Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, [b] yr hwn a'i gwnaeth, yr ARGLWYDD yr hwn a'i lluniodd i'w siccrhau; Yr ARGLWYDD *yw* ei enw;

3 Galw arnaf, ac mi a'th attebaf, ac a ddangosaf i ti *bethau* mawrion, a ‡ chedyrn, y rhai nis gwyddost.

3414 4 Canys fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, Duw Iſraël, am dai y ddinas hon, ac am dai brenhinoedd Juda, y rhai a ddinyſtriwyd â pheiriannau rhyfel, ac â chleddyf;

5 Y maent yn dyfod i ymladd â'r Caldeaid, ond i'w llenwi â chelanedd dynion, y rhai a leddais yn fy llîd a'm digoſaint, ac am i mi guddio fy wyneb oddiwrth y ddinas hon am eu holl ddrygioni hwynt.

6 Wele, myfi a ddygaf iddi hi iechyd a meddyginiaeth, ac mi a'i meddyginiaethaf hwynt, ac a ddadcuddiaf iddynt amlder o heddwch a gwirionedd.

e Pé. 32.44. 7 Ac [c] mi a ddychwelaf gaethiwed Juda, a
d Pen. 24.6. & 31. 4. & 42. 10. chaethiwed Iſraël, ac [d] mi a'i hadeiladaf hwynt megis yn y dechreuad.

8 Ac mi a'i puraf hwynt oddiwrth eu holl
e Pé. 51 34. Mic. 7. 18. anwiredd a bechaſant i'm herbyn, ac mi [e] a faddeuaf iddynt eu holl bechodau, *drwy* y rhai y pechaſant i'm herbyn, a *thrwy* y rhai y troſeddaſant yn fy erbyn.

9 ¶ A *hyn* fydd i mi yn enw llawenydd, yn glôd, ac yn ogoniant, o flaen holl genhedloedd y ddaiar, y rhai a glywant yr holl ddaioni yr ydwyf fi yn ei wneuthur iddynt: a hwythau a ofnant, ac a grynnant am yr holl ddaioni, a'r holl lwyddiant yr ydwyf fi yn eu gwneuthur i'r *ddinas* hon.

10 Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD; Clywir etto yn y lle hwn, (*am* yr hwn y dywedwch, Anialwch yw efe heb ddyn, ac heb aniſail, yn ninaſoedd Juda, ac yn heolydd Jeruſalem, y rhai a wnaëd yn anghyfannedd, heb ddyn, a heb breſſwyl-wr, a heb aniſail,)

f Pen. 7.34. & 16. 9. 11 [f] Llef gorfoledd a llef llawenydd, llef y prïod-fâb a llef y brïod-ferch, llef rhai yn
g 2 Chron. 7. 3. Pſal. 136.1. dywedyd, [g] Molwch ARGLWYDD y lluoedd; o herwydd daionus yw yr ARGLWYDD; oblegid ei drugaredd *a bery* yn dragywydd; *llef* rhai yn dwyn offrwm moliant i dŷ'r ARGLWYDD: ca-
h Ad. 7. nys [h] mi a ddychwelaf gaethiwed y wlâd megis yn y dechreuad, medd yr ARGLWYDD.

12 Fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd, Bydd etto yn y lle yma, yr hwn ſydd anghyfanneddol heb ddyn a heb aniſail, ac yn ei holl ddinaſoedd, drigfa bugeiliaid yn corlannu y praidd.

i Pé. 17. 26. & 32. 44. 13 [i] Yn ninaſoedd y mynydd, yn ninaſoedd y gwaſtad, ac yn ninaſoedd y deau, ac yngwlâd Benjamin, ac yn amgylchoedd Jeruſalem, ac yn
k Lef. 27. 32. ninaſoedd Juda, [k] yr â defaid etto, tan law yr hwn ſy'n *eu* rhiſo, medd yr ARGLWYDD.

14 Wele y dyddiau yn dyfod, medd yr ARGLWYDD, fel y cyflawnwyf y peth daionus a addewais i dŷ Iſraël ac i dŷ Juda.

15 ¶ Yn y dyddiau hynny, ac yn yr amſer
l Eſay 11.1. & 4. 2. Pen. 23. 5. hwnnw, y paraf i [l] Flaguryn cyfiawnder flaguro i Ddafydd; ac efe a wnâ farn a chyfiawnder yn y tîr.

16 Yn y dyddiau hynny Juda a waredir, a Jeruſalem a breſſwylia yn ddïogel; a hwn
‡ *Yeh-ſah ſhidkeenu* am 2 Sam. 7. 16. *yw 'r enw* y gelwir ef, ‡ Yr ARGLWYDD ein cyfiawnder.

17 ¶ Canys fel hyn y dywed yr ARGLWYDD,
† Hebr. *therir yn rwaith eddi- worth Ddafydd.* [m] Ni † phalla i Ddafydd ŵr yn eiſtedd ar frenhin-faingc tŷ Iſraël;

18 Ac ni phalla i'r offeiriaid y Lefiaid ŵr ger fy mron i, i offrymmu poeth-offrwm, ac i offrymmu bwyd-offrwm, ac i wneuthur aberth yn dragywydd. 3414

19 ¶ A gair yr ARGLWYDD a ddaeth at Jeremi, gan ddywedyd,

20 Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, [n] O's gellwch ddiddymmu fy nghyfammod â'r dydd, a'm cyfammod â'r nôs, ac na byddo dydd a nôs yn eu hamſer; *n* Eſay 54. Pen. 33.

21 Yna y diddymmir fy nghyfammod â Dafydd fy ngwâs, na byddo iddo fâb yn teyrnaſu ar ei deyrn-gadair ef, ac â'r Lefiaid yr offeiriaid fy ngweinidogion.

22 [o] Megis na ellir cyfrif llu y nefoedd, ac *o* Gen. 15. 5. & 22. 17. Pen. 33. 22. na ellir meſur tyfod y môr; felly myfi a amlhâf hâd Dafydd fy ngwâs, a'r Lefiaid y rhai ſydd yn gweini i mi.

23 Hefyd, gair yr ARGLWYDD a ddaeth at Jeremi, gan ddywedyd,

24 Oni weli di pa beth y mae y bobl hyn yn ei lefaru, gan ddywedyd, Y ddau deulu a ddewiſodd yr ARGLWYDD, efe a'i gwrthododd hwynt? felly y dirmygaſant fy mhobl, fel nad ydynt mwyach yn genedl, yn eu golwg hwynt.

25 Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD; O's fy nghyfammod â'r dydd ac â'r nôs ni *ſaif, ac oni* oſodais i ddefodau y nefoedd a'r ddaiar;

26 Yna hâd Jacob a Dafydd fy ngwâs a wrthodaf fi, fel na chymmerwyf o'i hâd ef lywodraeth wŷr ar hâd Abraham, Iſaac, ac Jacob: canys [p] mi a ddychwelaf eu caethiwed hwynt, *p* Ad. ac a drugarhâf wrthynt.

PEN. XXXIV.

1 Jeremi yn prophwydo caethiwed Zedeciah, a'r ddinas. 8 Y tywyſogion a'r bobl, wedi iddynt ryddhau eu caeth-weiſion, yngwrth-wyneb i gyfammod Duw, yn eu cymmeryd hwy drachefn. 12 Jeremi am eu hanufudd-dod yn eu rhoddi hwy a Zedeciah yn nwylo eu gelynnion.

YGair yr hwn a ddaeth at Jeremi oddiwrth yr ARGLWYDD, (*a* pan oedd Nabuchodonoſor brenin Babilon a'i holl lû, a holl deyrnaſoedd y ddaiar, *y rhai oedd* tan lywodraeth ei law ef, a'r holl bobloedd, yn rhyfela yn erbyn Jeruſalem, ac yn erbyn ei holl ddinaſoedd hi,) gan ddywedyd, *a* 2 Bren. 25. 1. Jer. 32. 1. Rom.

2 Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, Duw Iſraël, Dôs, a llefara wrth Zedeciah frenin Juda, a dywed wrtho, [b] Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD; Wele fi yn rhoddi y ddinas hon i law brenin Babilon; ac [c] efe a'i llŷſg hi â thân: *b* Pen. *c* Pé.

3 Ac [d] ni ddïengi ditheu o'i law ef, canys *d* Pen. dïau i'th ddelir, ac i'th roddir i'w law ef; a'th lygaid ti a gânt weled llygaid brenin Babilon, a'i enau ef a ymddiddan â'th enau di, a thitheu a ai i Babilon.

4 Er hynny, ô Zedeciah brenin Juda, gwrando air yr ARGLWYDD; Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD am danat ti; Ni byddi di farw drwy y cleddyf:

5 Mewn heddwch y byddi farw: a hwy a loſgant *bêr-aroglau* i ti, fel [e] y lloſgwyd i'th dadau, y brenhinoedd gynt, y rhai a fu o'th flaen di; *e* Pé. 22. 18. & 34. 5.

3414 dî; a [f] hwy a alarant am danat ti, *gan ddywedyd*, Oh Arglwydd! canys myfi a ddywedais y gair, medd yr ARGLWYDD.

6 Yna Jeremi y prophwyd a lefarodd wrth Zedecïah frenin Juda yr holl eiriau hyn yn Jerufalem,

7 Pan oedd llû brenin Babilon yn rhyfela yn erbyn Jerufalem, ac yn erbyn holl ddinafoedd Jûda y rhai a adawfid, yn erbyn Lachis, ac yn erbyn Azecah: canys y dinafoedd caerog hyn a adawfid o ddinafoedd Juda.

8 ¶ Y gair yr hwn a ddaeth at Jeremi oddiwrth yr ARGLWYDD, wedi i'r brenin Zedecïah wneuthur cyfammod â'r holl bobl *oedd* yn Jerufalem, am gyhoeddi iddynt [g] rydd-did;

9 [h] I ollwng o bob un ei wafanaeth-wr, a phob un ei wafanaeth-ferch, *y rhai fyddent* Hebread neu Hebrees, yn rhyddion; ac na cheifiai neb wafanaeth ganddynt, *fef* gan ei frawd o Iuddew.

10 A phan glybu yr holl bennaethiaid, a'r holl bobl, y rhai a aethant i'r cyfammod, am ollwng o bob un ei wafanaeth-wr, a phob un ei wafanaeth-ferch, yn rhyddion, fel na cheifient wafanaeth ganddynt mwyach; yna hwy a wrandawfant, ac a'i gollyngafant ymaith.

11 Ond wedi hynny yr edifarhaodd arnynt, a hwy a ddygafant yn eu hôl eu gweifion a'i morwynnion, y rhai a ollyngafent yn rhyddion, ac a'i caethiwafant hwy yn weifion ac yn forwynnion.

12 Am hynny y daeth gair yr ARGLWYDD at Jeremi oddiwrth yr ARGLWYDD, gan ddywedyd,

13 Fel hyn y dywed ARGLWYDD Dduw Ifraël; Mi a wneuthym gyfammod â'ch tadau chwi, y dydd y dygais hwynt allan o dîr yr Aipht, o dŷ y caethiwed, gan ddywedyd,

14 Ym mhen [i] faith mlynedd gollyngwch bob un ei frawd o Hebread, yr hwn a ‡ werthwyd i ti, ac a'th wafanaethodd chwe blynedd; gollwng ef yn rhydd oddiwrthyt: ond ni wrandawodd eich tadau arnaf, ac ni ogwyddafant eu cluftiau.

15 A chwithau a gymmerafech edifeirwch heddyw, ac a wnaethech yr hyn oedd uniawn yn fy ngolwg, am gyhoeddi rhydd-did bob un i'w gymmydog; a chwi a wnaethech gyfammod yn fy ngŵydd i, yn y tŷ y gelwir fy enw arno:

16 Ond chwi a ddychwelafoch, ac a halogafoch fy enw, ac a ddygafoch yn eu hôl bob un ei wafanaeth-wr, a phob un ei wafanaeth-ferch, y rhai a ollyngafech yn rhyddion, wrth eu hewyllys eu hun: caethiwafoch hwynt hefyd i fod yn weifion ac yn forwynnion i chwi.

17 Am hynny fel hyn y dywed yr ARGLWYDD; Ni wrandawfoch arnafi, gan gyhoeddi rhydd-did bob un i'w frawd, a phob un i'w gymmydog: wele fi yn cyhoeddi i'ch erbyn, medd yr ARGLWYDD, rhydd-did i'r cleddyf, i'r haint, ac i'r newŷn; ac mi † a wnâf eich [k] fymmud chwi i holl deyrnafoedd y ddaiar.

18 Ac mi a roddaf y dynion a drofeddodd fy nghyfammod, y rhai ni chwplafant eiriau y cyfammod a wnaethant ger fy mron, wedi iddynt fyned rhwng rhannau y llô, [l] yr hwn a holltafent yn ddau,

19 Tywyfogion Juda, a thywyfogion Jerufalem, yr 'ftafellyddion, a'r offeiriaid, holl bobl y wlâd, y rhai a aethant rhwng rhannau y llô, 3414

20 Ië mi a'i rhoddaf hwynt yn llaw eu gelynnion, ac yn llaw y rhai fydd yn ceifio eu henioes: [m] a'i celain fydd yn fwyd i ehediaid y nefoedd, ac i anifeiliaid y ddaiar. [m] Pë. 7 33. & 16. 4.

21 Ac mi a roddaf Zedecïah frenin Juda, a'i dywyfogion, i law eu gelynnion, ac i law y rhai fy yn ceifio eu henioes, ac yn llaw llû brenin Babilon, [n] y rhai a aethant i fynu oddiwrthych. [n] Edrych Pë. 37. 5, 11,

22 Wele, mi a orchymynnaf, medd yr ARGLWYDD, ac a wnâf iddynt droi yn ôl at y ddinas hon, a hwy a ryfelant yn ei herbyn hi, ac a'i goreſgynnant hi, ac a'i lofgant hi â thân: ac mi a wnâf ddinafoedd Juda yn anghyfannedd heb breſſwylydd.

PEN. XXXV.

1 *Trwy ddangos ufudd-dod y Rechabiaid,* 12 *Y mae Jeremi yn barnu ar anufudd-dod yr Iuddewon.* 18 *Duw yn bendithio y Rechabiaid am eu hufudd-dod.*

3398 Y Gair yr hwn a ddaeth at Jeremi oddiwrth yr ARGLWYDD yn nyddiau Jehoiacim mâb Jofiah brenin Juda, gan ddywedyd,

2 Dôs di i dŷ [a] y Rechabiaid, a lefara wrthynt, a phâr iddynt ddyfod i dŷ yr ARGLWYDD, i un o'r ftafelloedd, a dôd iddynt wîn i'w yfed. [a] 1 Chron. 2. 55.

3 Yna myfi a gymmerais Jaazaniah, fâb Jeremïah, fâb Habazinïah, a'i frodyr, a'i holl feibion, a holl deulu y Rechabiaid;

4 Ac mi a'i dugym hwynt i dŷ yr ARGLWYDD, i 'ftafell meibion Hanan fâb Igdaliah, gŵr i Dduw, yr hon oedd wrth 'ftafell y tywyfogion, yr hon fydd goruwch 'ftafell Maafeiah mâb Salum ceidwad y † drws. † Heb. *rhiniog, neu, dodrefn.*

5 Ac mi a roddais ger bron meibion tŷ y Rechabiaid phïolau yn llawn o wîn, a chwppanau; ac mi a ddywedais wrthynt, Yfwch wîn.

6 Ond hwy a ddywedafant, Nid yfwn ni ddim gwîn: o herwŷdd [b] Jonadab mâb Rechab ein tâd a roddodd i ni orchymyn, gan ddywedyd, Nac yfwch wîn, na chwychwi, na'ch plant, yn dragywydd. [b] 2 Bren. 10. 15.

7 Nac adeiledwch dŷ, ac na heuwch hâd, ac na phlennwch win-llan, ac na fydded gennwch chwi: ond mewn pebyll y preſſwyliwch eich holl ddyddiau; fel y byddoch chwi fyw ddyddiau lawer ar wyneb y ddaiar, lle yr ydych yn ddïeithriaid.

8 Ac nyni a wrandawfom ar lais Jonadab mâb Rechab ein tâd, am bob peth a orchymynnodd efe i ni; nad yfem ni wîn ein holl ddyddiau, nyni, ein gwragedd, ein meibion, a'n merched;

9 Ac nad adeiladem i ni dai i'w preſſwylio; ac nid oes gennym na gwîn-llan, na maes, na hâd.

10 Eithr trigo a wnaethom mewn pebyll, a gwrandaw, a gwneuthur yn ôl yr hyn oll a orchymynnodd Jonadab ein tâd i ni.

11 Ond pan ddaeth Nabuchodonofor brenin Babilon i fynu i'r wlâd, nyni a ddywedafom, Deuwch, ac awn i Jerufalem, rhag llu y Caldeaid,

aid, a rhag llû yr Aſſyriaid: ac yn Jeruſalem yr ydym ni yn preſſwylio.

12 ¶ Yna y daeth gair yr ARGLWYDD at Jeremi, gan ddywedyd,

13 Fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd, Duw Iſraël, Dôs, a dywed wrth wŷr Juda, ac wrth breſſwyl-wŷr Jeruſalem; Oni chymmerwch chwi addyſg, i wrando ar fy ngeiriau, medd yr ARGLWYDD?

14 Geiriau Jonadab mâb Rechab, y rhai a orchymynnodd efe i'w feibion, nad yfent wîn, a gyflawnwyd: canys nid yfant hwy *wîn* hyd y dydd hwn; ond hwy a wrandawant ar orchymyn eu tâd: a minneu a ddywedais wrth-
[c] Pen. 7. 13, 25. ych chwi, [c] gan godi yn foreu, a llefaru; ond ni wrandawſoch arnaf.

15 Myfi a anfonais hefyd attoch chwi fy holl weiſion y prophwydi, gan godi yn foreu,
[d] Pen. 18. 11. & 25. 5. ac anfon, gan ddywedyd, [d] Dychwelwch yn awr bawb oddiwrth ei ffordd ddrwg, a gwellhewch eich gweithredoedd, ac nac ewch yn ôl duwiau dieithr, i'w gwaſanaethu hwynt; a chwi a drigwch yn y wlâd yr hon a roddais i chwi ac i'ch tadau: ond ni ogwyddaſoch eich cluſtiau, ac ni wrandawſoch arnaf.

3398 16 Gan i feibion Jonadab mâb Rechab gyflawnu gorchymyn eu tâd, yr hwn a orchymynnodd efe iddynt; ond y bobl yma ni wrandawſant arnafi:

17 Am hynny fel hyn y dywed ARGLWYDD Dduw y lluoedd, Duw Iſraël; Wele fi yn dwyn ar Juda, ac ar holl drigolion Jeruſalem, yr holl ddrwg a leferais yn eu herbyn: o herwŷdd i mi ddywedyd wrthynt, ond ni wrandawſant; a galw arnynt, ond nid attebaſant.

18 ¶ A Jeremi a ddywedodd wrth dylwyth y Rechabiaid, Fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd, Duw Iſraël; O herwŷdd i chwi wrando ar orchymyn Jonadab eich tâd, a chadw ei holl orchymynnion ef, a gwneuthur yn ôl yr hyn oll a orchymynnodd efe i chwi:

† Heb. *ni thorrir ymaith i Jonadab.* 19 Am hynny fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd, Duw Iſraël; †Ni phalla i Jonadab fâb Rechab ŵr i ſefyll ger fy mron i yn dragywydd.

PEN. XXXVI.

1 *Jeremi yn peri i Baruch yſgrifennu ei brophwydoliaeth ef,* 5 *a'i darllain ar gyhoedd.* 11 *Y tywyſogion wedi cael gwybodaeth o hynny trwy Micaiah, yn anfon Jehudi i gyrchu y llyfr, ac yn ei ddarllain:* 19 *Yn erchi i Baruch ymguddio, ef a Jeremi.* 20 *Y brenin Jehoiacim wedi clywed ſôn am y llyfr, yn gwrando peth o honaw, ac yn ei loſgi ef.* 27 *Jeremi yn adrodd ei farn ef.* 32 *Baruch yn 'ſgrifennu y llyfr o newŷdd.*

3398 AC yn y bedwaredd flwyddyn i Jehoiacim fâb Joſiah frenin Juda, y daeth y gair hwn oddiwrth yr ARGLWYDD at Jeremi, gan ddywedyd,

[a] Eſay 8. 1. [b] Pen. 30. 2. 2 Cymmer i ti [a] blyg llyfr, ac [b] yſgrifenna ynddo yr holl eiriau a leferais i wrthyt yn erbyn Iſraël, ac yn erbyn Juda, ac yn erbyn yr holl genhedloedd, o'r dydd y lleferais i wrthyt ti, er
[c] Pen. 25. 3 dyddiau [c] Joſiah hyd y dydd hwn.

3 Fe allai pan glywo tŷ Juda yr holl ddrwg yr ydwyf fi yn amcanu ei wneuthur iddynt, y dychwelant bob un o'i ffordd ddrygionus, fel y maddeuwyf eu hanwiredd a'i pechod.

4 Yna Jeremi a alwodd Baruch fâb Neriah. A [d] Baruch a 'ſgrifennodd o enau Jeremi holl eiriau [d] Pen. 45. 1. yr ARGLWYDD, y rhai a lefaraſai efe wrtho, mewn plyg llyfr.

5 A Jeremi a orchymynnodd i Baruch, gan ddywedyd, Cauwyd arnafi, ni allaf fi fyned i dŷ yr ARGLWYDD.

6 Am hynny dôs di, a darllain o'r llyfr a 'ſgrifennaiſt o'm genau, eiriau yr ARGLWYDD, lle y clywo y bobl, *yn* nhŷ yr ARGLWYDD, ar y dydd ympryd; a lle y clywo holl Juda hefyd, y rhai a ddelont o'i dinaſoedd, y darllenni di hwynt.

7 Fe allai † y daw eu gweddi hwynt ger bron yr ARGLWYDD, ac y dychwelant bob un o'i ffordd ddrygionus: canys mawr *yw* y llîd a'r digofaint a draethodd yr ARGLWYDD yn erbyn y bobl hyn. † Heb. *y cwymp a deſyfiad.*

8 Felly Baruch mâb Neriah a wnaeth yn ôl yr hyn oll a orchymynnaſai Jeremi y prophwyd iddo, gan ddarllen o'r llyfr eiriau yr ARGLWYDD, *yn* nhŷ yr ARGLWYDD.

9 Ae yn y bummed flwyddyn i Jehoiacim 3399 fâb Joſiah brenin Juda, ar y nawfed mîs, y cyhoeddaſant ympryd ger bron yr ARGLWYDD, *i'r* holl bobl yn Jeruſalem, ac i'r holl bobl a ddaethent o ddinaſoedd Juda i Jeruſalem.

10 Yna Baruch a ddarllennodd o'r llyfr eiriau Jeremi, *yn* nhŷ 'r ARGLWYDD, yn 'ſtafell Gemariah mâb Saphan yr yſgrifennydd, yn y cyntedd uchaf, wrth [e] ddrws porth newŷdd tŷ yr AR- [e] N. 16. GLWYDD, lle y clybu yr holl bobl.

11 ¶ Pan glybu Micaiah mâb Gemariah fâb Saphan holl eiriau yr ARGLWYDD allan o'r llyfr;

12 Yna efe a aeth i wared i dŷ y brenin, i 'ſtafell yr yſgrifennydd: ac wele, yr holl dywyſogion oedd yno yn eiſtedd; *ſef* Eliſama yr yſgrifennydd, a Delaiah mâb Semaiah, ac Elnathan mâb Achbor, a Gemariah mâb Saphan, a Zedeciah mâb Hananiah, a'r holl dywyſogion.

13 A Micaiah a fynegodd iddynt yr holl eiriau a glywſai efe, pan ddarllennaſai Baruch y llyfr lle y clybu y bobl.

14 Yna yr holl dywyſogion a anfonaſant Jehudi, fâb Nethaniah, fâb Selemiah, fâb Cuſi, at Baruch, gan ddywedyd, Cymmer yn dy law y llyfr y darllennaiſt allan o honaw lle y clybu y bobl, a thyred. Felly Baruch mâb Neriah a gymmerodd y llyfr yn ei law, ac a ddaeth attynt.

15 A hwy a ddywedaſant wrtho, Eiſtedd yn awr, a darllen ef lle y clywom ni. Felly Baruch a'i darllennodd lle y clywſant hwy.

16 A phan glywſant yr holl eiriau, hwy a ofnaſant bawb gyd-a'i gilydd; a hwy a ddywedaſant wrth Baruch, Gan fynegi mynegwn yr holl eiriau hyn i'r brenin.

17 A hwy a ofynnaſant i Baruch, gan ddywedyd, Mynega i ni yn awr, Pa fodd yr yſgrifennaiſt ti yr holl eiriau hyn o'i enau ef?

18 Yna Baruch a ddywedodd wrthynt, Efe a draethodd yr holl eiriau hyn wrthyf fi â'i enau; a minneu *a'i* 'ſgrifennais *hwynt* yn y llyfr ag inge.

19 Yna

19 Yna y tywyſogion a ddywedaſant wrth Baruch, Dôs ac ymguddia, ti, a Jeremi; ac na wypo neb pa le *y byddoch* chwi.

20 ¶ A hwy a aethant at y brenin i'r cyntedd, (ond hwy a gadwaſant y llyfr yn 'ſtafell Eliſama yr yſgrifennydd,) ac a fynegaſant yr holl eiriau, lle y clybu y brenin.

21 A'r brenin a anfonodd Jehudi i gyrchu y llyfr. Ac efe a'i dûg ef o'ſtafell Eliſama yr 'ſgrifennydd. A Jehudi a'i darllennodd lle y clybu y brenin, a lle y clybu yr holl dywyſogion oedd yn ſefyll yn ymyl y brenin.

22 A'r brenin oedd yn eiſtedd yn [f] y gaiafdŷ, ar y nawfed mîs; a thân wedi ei gynneu ger ei fron.

23 A phan ddarllennaſai Jehudi dair dalen, neu bedair, *yna* efe a'i torrodd â chyllell 'ſgrifennydd, ac a'i bwriodd i'r tân *oedd* yn yr aelwyd, nes darfod yr holl lyfr gan y tân oedd ar yr aelwyd.

24 Etto nid ofnaſant, ac ni [g] rwygaſant eu dillad, na'r brenin, nac yr un o'i weiſion, y rhai a glywſant yr holl eiriau hyn.

25 Etto Elnathan, a Delaiah, a Gemariah, a ymbiliaſant â'r brenin na loſgai efe y llyfr: ond ni wrandawai efe arnynt.

26 Ond y brenin a orchymynnodd i Jerahmeel fâb ‡ Hammelech, a Seraiah fâb Azriel, a Selemïah fâb Abdiel, ddala Baruch yr 'ſgrifennydd, a Jeremi y prophwyd. Ond yr ARGLWYDD a'i cuddiodd hwynt.

27 ¶ Yna y daeth gair yr ARGLWYDD at Jeremi, (wedi i'r brenin loſgi y llyfr, a'r geiriau a 'ſgrifennaſai Baruch o enau Jeremi,) gan ddywedyd,

28 Cymmer i ti etto lyfr arall, ac 'ſgrifenna arno yr holl eiriau cyntaf, y rhai oedd yn y llyfr cyntaf, yr hwn a loſgodd Jehoiacim brenin Juda:

29 A dywed wrth Jehoiacim frenin Juda, Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD; Ti a loſgaiſt y llyfr hwn, gan ddywedyd, Pa ham yr yſgrifennaiſt ynddo, gan ddywedyd, Dïau y daw brenin Babilon, ac a anrheithia y wlâd hon; ac efe a wnâ i ddyn ac i anifail ddarfod o honi?

30 Am hynny fel hyn y dywed yr ARGLWYDD am Jehoiacim frenin Juda; Ni bydd iddo ef a eiſteddo ar frenhin-faingc Dafydd; [h] a'i gelain ef a fwrir allan i wrês y dydd, ac i rew y nôs.

31 Ac mi a ymwelaf ag ef, ac â'i hâd, ac â'i weiſion, am eu hanwiredd; ac mi a ddygaf arnynt hwy, ac ar drigolion Jeruſalem, ac ar wŷr Juda, yr holl ddrwg a leferais i'w herbyn; ond ni wrandawſant.

32 ¶ Yna Jeremi a gymmerth lyfr arall, ac a'i rhoddodd at Baruch fâb Neriah yr yſgrifennydd, ac efe a 'ſgrifennodd ynddo o enau Jeremi holl eiriau y llyfr a loſgaſai Jehoiacim brenin Juda yn tân: a 'chwanegwyd attynt etto eiriau lawer fel hwythau.

PEN. XXXVII.

1 *Wedi darfod i'r Aiphtiaid yrru y Caldeaid ymaith o warchae ar Jeruſalem, y mae 'r brenin Zedeciah yn anſon at Jeremi i weddïo tros y bobl.* 6 *Jeremi yn prophwydo y dychwelai y Caldeaid, ac y gorchfygent.* 11 *Ei ddal ef megis ffoadur, a'i faeddu, a'i garcharu.* 16 *Y mae efe yn ſiccrhau Zedeciah o'r gaethiwed:* 18 *Yn ymbil am gael ei ollwng yn rhydd, ac yn cael peth ffafor.*

A'R brenin [a] Zedeciah mâb Joſiah a deyrnaſodd yn lle Coniah fâb Jehoiacim, yr hwn a wnaeth Nabuchodonoſor brenin Babilon yn frenin yngwlâd Juda. 3403 [a] 2 Bren. 24. 17. 1 Chr. 3. 15. 2 Chr. 36. 10 Pen. 22. 24.

2 Ond ni wrandawodd efe, na'i weiſion, na phobl y tîr, ar eiriau yr ARGLWYDD, y rhai a draethodd efe trwy law Jeremi y prophwyd.

3 A'r brenin Zedeciah a anfonodd Jehucal fâb Selemïah, a [b] Sephaniah fâb Maaſeiah yr offeiriad at Jeremi y prophwyd, gan ddywedyd, Gweddïa attolwg droſom ni ar yr ARGLWYDD ein Duw. 3414 [b] Pê. 29. 25. & 52. 24.

4 A Jeremi oedd yn myned i mewn ac allan ym myſg y bobl: canys ni roddaſent hwy ef *etto* yn y carchar-dŷ.

5 A [c] llû Pharao a ddaethai allan o'r Aipht; a [d] phan glybu y Caldeaid oedd yn gwarchae ar Jeruſalem ſôn am danynt, hwy a aethant ymaith oddïwrth Jeruſalem. [c] Edrych 2 Bre. 24. 7. [d] Pê. 34. 21.

6 ¶ Yna gair yr ARGLWYDD a ddaeth at Jeremi y prophwyd, gan ddywedyd,

7 Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, Duw Iſraël; Fel hyn y dywedwch chwi wrth frenin Juda, yr hwn a'ch anfonodd chwi attafi, i ymofyn â mi; Wele, llû Pharao, yr hwn a ddaeth allan yn gynnorthwy i chwi, a ddychwel i'w wlâd ei hun i'r Aipht.

8 A'r Caldeaid a ddychwelant, ac a ryfelant yn erbyn y ddinas hon, ac a'i hennillant, ac a'i lloſgant â thân.

9 Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD; Na thwyllwch † eich hunain, gan ddywedyd, Dïau yr â y Caldeaid oddïwrthym ni; oblegid nid ânt hwy. † Heb. *eich enaidiau.*

10 Canys pe tarawech chwi holl lû y Caldeaid, y rhai ſydd yn rhyfela i'ch erbyn, fel *na* weddillid o honynt *onid* gwŷr † archolledig, *etto* hwy a gyfodent bob un yn ei babell, ac a loſgent y ddinas hon a thân. † Heb. *wedi eu trywanu.*

11 ¶ A phan aeth llû y Caldeaid † ymaith oddïwrth Jeruſalem, rhag llû Pharao; † Heb. *i fynu.*

12 Yna Jeremi a aeth allan o Jeruſalem, i fyned i wlâd Benjamin, i ‡ ymlithro oddi-yno ynghanol y bobl. ‡ Neu, *ymnailltuo.*

13 A phan oedd efe ym mhorth Benjamin, yr *oedd* yno ben-ſwyddog, a'i enw ef *oedd* Iriah, mâb Selemïah, fâb Hananïah; ac efe a ddaliodd Jeremi y prophwyd, gan ddywedyd, Cilio at y Caldeaid yr wyt ti.

14 Yna y dywedodd Jeremi, † Nid gwîr; nid ydwyf fi yn cilio at y Caldeaid. Ond ni wrandawai efe arno: felly Iriah a ymaflodd yn Jeremi, ac a'i dygodd ef at y tywyſogion. † Heb. *celwydd.*

15 Am hynny y tywyſogion a ddigiaſant wrth Jeremi, ac a'i tarawſant, ac a'i rhoddaſant yn y carchar-dŷ, yn nhŷ Jonathan yr yſgrifennydd: o herwŷdd hwnnw a wnaethant hwy yn garchar-dŷ.

16 ¶ Pan ddaeth Jeremi i'r daiar-dŷ, ac i'r ‡ cabanau; ac *wedi* i Jeremi aros yno ddyddiau lawer: ‡ Neu, *ciliodai.*

3415 17 Yna y brenin Zedeciah a anfonodd, ac a'i cymmerodd ef allan; a'r brenin a ofynnodd iddo yn gyfrinachol yn ei dŷ ei hun, ac a ddywedodd, A oes gair oddiwrth yr ARGLWYDD? A dywedodd Jeremi, Oes: canys tydi, *eb efe*, a roddir yn llaw brenin Babilon.

18 Jeremi hefyd a ddywedodd wrth y brenin Zedeciah, Pa bechod a wneuthym i i'th erbyn di, neu yn erbyn dy weision, neu yn erbyn y bobl hyn, pan i'm rhoddasoch yn y carchar-dŷ?

19 Pa le *y mae* eich propliwydi a brophwydasant i chwi, gan ddywedyd, Ni ddaw brenin Babilon i'ch erbyn, nac yn erbyn y wlâd hon?

20 Ac yn awr gwrando attolwg, ô fy arglwydd frenin: attolwg † deued fy ngweddi ger dy fron; fel na pharech i mi ddychwelyd i dŷ Jonathan yr ysgrifennydd, rhag fy marw yno.

† Heb. *cwymped.*

21 Yna y brenin Zedeciah a orchymynnodd iddynt hwy roddi Jeremi [a] ynghyntedd y carchar-dŷ, a rhoddi iddo ef deisen o fara beunydd, o heol y pobyddion, nes darfod yr holl fara yn y ddinas. Felly Jeremi a arhosodd ynghyntedd y carchar-dŷ.

[a] Pen. 32 2.

PEN. XXXVIII.

1 Jeremi ar gam-achwyn yn cael ei fwrw i ddaiar-dŷ Malchiah; 7 Ac Ebedmelech yn cael peth rhydd-did iddo ef. 14 Jeremi trwy ymddiddan cyfrinachol, yn cynghori i'r brenin achub ei enioes trwy ymroi: 24 A thrwy archiad y brenin yn celu yr ymddiddan hwnnw oddiwrth y tywysogion.

YNa Sephatiah mâb Mattan, a Gedaliah mâb Pasur, a Jucal mâb Selemiah, a Phasur mâb Malchiah, a glywsant y geiriau a draethasai Jeremi wrth yr holl bobl, gan ddywedyd,

2 Fel hyn y dywedodd yr ARGLWYDD; [a] Yr hwn a arhoso yn y ddinas hon a fydd farw trwy 'r cleddyf, trwy newyn, a thrwy haint: ond y neb a elo allan at y Caldeaid a fydd byw; canys ei enioes fydd yn ysglyfaeth iddo, a byw fydd.

[a] Pen. 21. 9.

3 Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, Y ddinas hon a roddir yn ddiau yn llaw llû brenin Babilon, yr hwn a'i hennill hi.

4 Yna y tywysogion a ddywedasant wrth y brenin, Rhodder attolwg y gŵr hwn i farwolaeth: oblegid fel hyn y mae efe yn gwanhau dwylo y rhyfel-wŷr a adawyd yn y ddinas hon, a dwylo yr holl bobl, wrth ddywedyd wrthynt yn ôl y geiriau hyn: o herwŷdd nid yw y gŵr hwn yn ceisio † llwyddiant i'r bobl hyn, onid niwed.

† Heb. *bedwch.*

5 A'r brenin Zedeciah a ddywedodd, Wele ef yn eich llaw chwi: canys nid yw y brenin wr a ddichon ddim yn eich erbyn chwi.

6 Yna hwy a gymmerasant Jeremi, ac a'i bwriasant ef i ddaiar-dŷ Malchiah mâb ‡ Hammelech, yr hwn oedd ynghyntedd y carchar-dŷ: a hwy a ollyngasant Jeremi i wared wrth raffau. Ac nid *oedd* dwfr yn y daiar-dŷ, onid tom: felly Jeremi a lynodd yn y dom.

‡ Neu, *y brenin.*

7 ¶ A phan glybu [b] Ebedmelech yr Ethiopiad (un o'r 'stafellyddion, yr hwn oedd yn nhŷ y brenin,) iddynt hwy roddi Jeremi yn y daiar-dŷ, (a'r brenin yn eistedd ym-mhorth Benjamin;)

[b] Pen. 39. 16.

8 Ebedmelech a aeth allan o dŷ 'r brenin, ac a lefarodd wrth y brenin, gan ddywedyd, 3415

9 O fy arglwydd frenin, drwg y gwnaeth y gwŷr hyn ynghwbl ag a wnaethant i Jeremi y prophwyd, yr hwn a fwriasant hwy i'r daiar-dŷ; ac efe a fydd marw o newŷn yn y fan lle y mae; o herwŷdd nid oes bara mwyach yn y ddinas.

10 Yna y brenin a orchymynnodd i Ebedmelech yr Ethiopiad, gan ddywedyd, Cymmer oddi-yma ddeng-wr ar hugain † gyd-â thi, a chyfod Jeremi y prophwyd o'r daiar-dŷ, cyn ei farw.

† Heb. *yn dy law,* neu, *gyd-a'th law.*

11 Felly Ebedmelech a gymmerodd y gwŷr gyd-ag ef, ac a aeth i dŷ 'r brenin, tan y trysordŷ, ac a gymmerodd oddi-yno hên garpiau, a hên bwdr-frattiau, ac a'i gollyngodd i wared at Jeremi i'r daiar-dŷ wrth raffau.

12 Ac Ebedmelech yr Ethiopiad a ddywedodd wrth Jeremi, Gosod yn awr yr hên garpiau, a'r pwdr-frattiau hyn, dan dy gesseiliau oddi-tan y rhaffau. A Jeremi a wnaeth felly.

13 Felly hwy a dynasant Jeremi i fynu wrth y rhaffau, ac a'i codasant ef o'r daiar-dŷ. A Jeremi a arhosodd ynghyntedd y carchar-dŷ.

14 ¶ Yna y brenin Zedeciah a anfonodd, ac a gymmerodd Jeremi y prophwyd atto † i'r trydydd cyntedd, yr hwn fydd yn nhŷ yr ARGLWYDD. A'r brenin a ddywedodd wrth Jeremi, Mi a ofynnaf i ti beth, na chela ddim oddiwrthyf fi.

‡ Neu, *i'r cynnull pennaf.*

15 A Jeremi a ddywedodd wrth Zedeciah, O's mynegaf i ti, oni roddi di fi i farwolaeth? ac o's rhoddaf i ti gyngor, oni wrandewi di arnaf?

16 Felly y brenin Zedeciah a dyngodd wrth Jeremi yn gyfrinachol, gan ddywedyd, Fel mai byw 'r ARGLWYDD, [c] yr hwn a wnaeth i ni yr enaid hwn, ni roddaf fi di i farwolaeth, ac ni roddaf di yn llaw y gwŷr hyn sydd yn ceisio dy enioes.

[c] Eſa. 57. 16.

17 Yna y dywedodd Jeremi wrth Zedeciah, Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, Duw y lluoedd, Duw Israël; O's gan fyned yr ai di allan at dywysogion brenin Babilon, yna y bydd dy enaid fyw, ac ni losgir y ddinas hon â thân; a thitheu a fyddi fyw, ti a'th deulu.

18 Ond onid ai di allan at dywysogion brenin Babilon, yna y ddinas hon a roddir i law y Caldeaid, a hwy a'i llosgant hi â thân, ac ni ddiengi ditheu o'i llaw hwynt.

19 A'r brenin Zedeciah a ddywedodd wrth Jeremi, Yr ydwyf fi yn ofni yr Iuddewon a giliasant at y Caldeaid, rhag iddynt hwy fy rhoddi i yn eu llaw hwynt, ac i'r rhai hynny fy ngwatwar.

20 A Jeremi a ddywedodd, Ni roddant ddim: gwrando attolwg ar lais yr ARGLWYDD, yr hwn yr ydwyf fi yn ei draethu i ti; felly y bydd yn dda i ti, a'th enaid a fydd byw.

21 Ond o's gwrthodi fyned allan, dyma y gair a ddangosodd yr ARGLWYDD i mi;

22 Ac

22 Ac wele, yr holl wragedd, y rhai a adawyd yn nhŷ brenin Juda, a ddygir allan at dywyſogion brenin Babilon; a hwy a ddywedant, † Dy gyfeillion a'th hudaſant, ac a'th orchfygaſant; dy draed a lynaſant yn y dom, *a* hwythau a droiſant yn eu hôl.

† Heb. *gwyr dy heddwch.*

23 Felly hwy a ddygant allan dy holl wragedd a'th blant at y Caldeaid: ac ni ddïengi ditheu o'i llaw hwynt; canys â llaw brenin Babilon i'th ddelir; a'r ddinas hon a loſgi â thân.

24 ¶ Yna y dywedodd Zedecïah wrth Jeremi, Na chaffed neb wybod y geiriau hyn, ac ni'th roddir i farwolaeth.

25 Ond o's y tywyſogion a glywant i mi ymddiddan â thi, ac *o's* deuant attat ti, a dywedyd wrthyt, Mynega yn awr i ni beth a draethaiſt ti wrth y brenin, na chela oddïwrthym ni, ac ni roddwn ni mo honot ti i farwolaeth; a pha bèth a draethodd y brenin wrthyt titheu:

Pr. 37.20.

26 Yna dywed wrthynt, [d] Myfi a weddïais yn oſtyngedig ger bron y brenin, na yrrai efe fi dracheſn i dŷ Jonathan, i farw yno.

27 Yna yr holl dywyſogion a ddaethant at Jeremi, ac a'i holaſant ef: ac efe a ſynegodd iddynt yn ôl yr holl eiriau hyn, y rhai a orchymynnaſai y brenin. Felly hwy † a beidiaſant ag ymddiddan ag ef; canys ni chafwyd clywed y peth.

Heb. *daeſant lawrlo.*

28 A Jeremi a arhoſodd ynghyntedd y carchar-dŷ hyd y dydd yr ennillwyd Jeruſalem; ac *yno* yr oedd efe pan ennillwyd Jeruſalem.

3416

‡ Neu, *i'r cynnull penaſ.*

PEN. XXXIX.

1 *Ennill Jeruſalem.* 4 *Tynnu llygaid Zedecïah, a'i anfon i Babilon.* 8 *Difrodi y ddinas, a chaethiwo 'r bobl.* 11 *Nabuchodonoſor yn rhoi gorchymyn ar fod yn dda wrth Jeremi.* 15 *Addewid Duw i Ebed-melech.*

3414

c 2 Kren. 25. 1. a. 32.4.

YN [a] y nawfed flwyddyn i Zedecïah frenin Juda, ar y degfed mîs, y daeth Nabuchodonoſor brenin Babilon, a'i holl lu, yn erbyn Jeruſalem, ac a warchaeaſant arni.

3416

2 Yn yr unfed flwyddyn ar ddeg i Zedecïah, yn y pedwerydd mîs, ar y nawfed *dydd* o'r mîs y torrwyd y ddinas.

3 A holl dywyſogion brenin Babilon a ddaethant i mewn, ac a eiſteddaſant yn y porth canol, *ſef* Nergal-Sarezer, Samgar-Nebo, Sarſechim, Rabſaris, Nergal-Sarezer, Rabmag, a holl dywyſogion eraill brenin Babilon.

4 ¶ A phan welodd Zedecïah brenin Juda hwynt, a'r holl ryfel-wŷr, hwy a ffoiſant, ac a aethant allan o'r ddinas liw nôs, trwy ffordd gardd

3415

Neu, *gwaſtadedd.*

y brenin, i'r porth rhwng y ddau fûr: ac efe a aeth allan tu-a ‡ 'r anialwch.

5 A llu y Caldeaid a erlidiaſant ar eu hôl hwynt, ac a oddiweddaſant Zedecïah yn rhoſydd Jericho, ac a'i daliaſant ef, ac a'i dygaſant at Nabuchodonoſor frenin Babilon, i Riblah yngwlâd Hamath; lle y † rhoddodd efe farn arno.

Heb. *arddôd ſyr farnedigaeth.*

6 Yna brenin Babilon a laddodd feibion Zedecïah yn Riblah o flaen ei lygaid ef: brenin Babilon hefyd a laddodd holl bendefigion Juda.

7 Ac efe a dynnodd lygaid Zedecïah, ac a'i rhwymodd ef â ‡ chadwynau, i'w ddwyn i Babilon.

‡ Heb. *dwy gadwyn bres*, neu, *llyſſethſrian.*

8 ¶ A'r Caldeaid a loſgaſant dŷ 'r brenin, a thai y bobl, â thân; a hwy a ddrylliaſant furiau Jeruſalem.

9 Yna Nabuzaradan † pennaeth y milwŷr a gaeth-gludodd i Babilon weddill y bobl, y rhai a adawſid yn y ddinas, a'r encil-wŷr, y rhai a giliaſent atto ef, ynghŷd â gweddill y bobl, y rhai a adawſid.

† Heb. *y pen-lleiddiad*, ac felly Ad. 10, 11, &c.

10 A Nabuzaradan pennaeth y milwŷr a adawodd o dlodion y bobl, y rhai nid oedd dim ganddynt, yngwlâd Juda, ac efe a roddodd iddynt win-llannoedd a meuſydd † y prŷd hynny.

† Heb. *y dydd hwnnw.*

11 ¶ A Nabuchodonoſor brenin Babilon a roddodd orchymyn am Jeremi † i Nabuzaradan pennaeth y mil-wŷr, gan ddywedyd,

† Heb. *trwy law Nabuzaradan.*

12 Cymmer ef, a bwrw olwg arno, ac na wnâ iddo ddim niwed; ond megis y dywedo efe wrthyt ti, felly gwnâ iddo.

13 Felly Nabuzaradan pennaeth y mil-wŷr a anfonodd, Nebuſazban hefyd, Rabſaris, a Nergal-Sarezer, Rabmag, a holl bennaethiaid brenin Babilon:

14 Ïe hwy a anfonaſant, ac a gymmeraſant Jeremi o gyntedd y carchar-dŷ, ac [b] a'i rhoddaſant ef at Gedalïah fâb Ahicam fâb Saphan, i'w ddwyn adref. Felly efe a drigodd ym myſg y bobl.

b Pen. 40.5.

15 ¶ A gair yr ARGLWYDD a ddaeth at Jeremi, pan oedd efe wedi cau arno ynghyntedd y carchar, gan ddywedyd, 3415

16 Dôs, a dywed i [c] Ebedmelech yr Ethiopiad, gan ddywedyd, Fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd, Duw Iſraël; Wele, mi a baraf i'm geiriau ddyfod yn erbyn y ddinas hon, er niwed, ac nid er lles, a hwy a gwpleïr o flaen dy wyneb y dwthwn hwnnw.

c Pen. 38.7.

17 Ond myfi a'th waredaf di y dydd hwnnw, medd yr ARGLWYDD; ac ni'th roddir yn llaw y dynion yr ydwyt ti yn ofni rhagddynt.

18 Canys gan achub mi a'th achubaf, ac ni ſyrthi drwy 'r cleddyf, eithr [d] bydd dy enioes yn yſglyfaeth i ti; am it' ymddiried ynoſi, medd yr ARGLWYDD.

d Pen. 21.9. & 45.5.

PEN. XL.

1 *Jeremi, wedi darfod i Nabuzaradan ei ollwng ef yn rhydd, yn myned at Gedalïah:* 7 *A'r Iuddewon oedd ar waſgar yn ymgaſglu atto ef.* 13 *Johanan yn datcuddio bradwriaeth Iſmaël, heb gael ei gredu.*

YGair yr hwn a ddaeth at Jeremi oddïwrth yr ARGLWYDD, wedi i Nabuzaradan pennaeth y mil-wŷr ei ollwng ef yn rhydd o Ramah, wedi iddo ei gymmeryd ef, ac yntau yn rhwym mewn ‡ cadwyni, ym myſg holl gaeth-glud Jeruſalem a Juda, y rhai a gaeth-gludaſid i Babilon. 3416

‡ Neu, *gefynnau.*

2 A phennaeth y mil-wŷr a gymmerodd Jeremi, ac [a] a ddywedodd wrtho, Yr ARGLWYDD

a Pen. 42.7.

dy

dy Dduw a leſarodd y drwg yma yn erbyn y lle hwn.

3 A'r ARGLWYDD a'i dûg i ben, ac a wnaeth megis y lleſarodd; am i chwi bechu yn erbyn yr ARGLWYDD, ac na wrandawſoch ar ei lais ef: am hynny y daeth y peth hyn i chwi.

4 Ac yn awr wele, mi a'th ryddheais di heddyw o'r cadwynau oedd am dy ddwylo. O's da gennyt ti ddyfod gyd-a mi i Babilon, tyred, ac myfi a † fyddaf da wrthyt; ond o's drwg y gweli ddyfod gyd-a mi i Babilon, paid: wele yr holl dîr o'th flaen di, i'r fan *y byddo* da a bodlon gennyt fyned, yno dôs.

† Heb. *ſyriaf olwg arnaf.*

5 Ac yn awr, ac efe etto heb ddychwelyd, efe a *ddywedodd*, Dychwel at [b] Gedaliah fâb Ahicam, fâb Saphan, yr hwn a oſododd brenin Babilon ar ddinaſoedd Juda, ac aros gyd-ag ef ymmhlith y bobl; neu dôs lle y gwelech di yn dda fyned. Felly pennaeth y mil-wŷr a roddodd iddo ef luniaeth a rhodd, ac a'i gollyngodd ef ymaith.

[b] 2 Pren. 25. 22. Pen. 39. 14.

6 Yna yr aeth Jeremi at Gedaliah fâb Ahicam i Miſpah; ac a arhoſodd gyd-ag ef ymmyſg y bobl a adawſid yn y wlâd.

7 ¶ [c] A phan glybu holl dywyſogion y lluoedd, y rhai oedd ar hŷd y wlâd, hwynt-hwy a'i gwŷr, i frenin Babilon oſod Gedaliah fâb Ahicam ar y wlâd, ac iddo roddi tan ei law ef wŷr, a gwragedd, a phlant, ac o dlodion y wlâd, o'r rhai ni chaeth-gludaſid i Babilon;

[c] 2 Bren. 25. 23.

8 Yna hwy a ddaethant at Gedaliah i Miſpah, *ſef* Iſmaël mâb Nethaniah, a Johanan a Jonathan meibion Careah, a Seraiah mâb Tanhumeth, a meibion Ephai y Netophathiad, a Jezaniah mâb Maachathiad, hwynt-hwy a'i gwŷr.

9 A Gedaliah mâb Ahicam fâb Saphan a dyngodd wrthynt hwy, ac wrth eu gwŷr, gan ddywedyd, Nac ofnwch waſanaethu y Caldeaid: trigwch yn y wlâd, a gwaſanaethwch frenin Babilon, felly y bydd daioni i chwi.

10 Am danaf finneu, wele, mi a drigaf ym Miſpah, i waſanaethu y Caldeaid, y rhai a ddeuant attom ni: chwithau ceſglwch wîn, a ffrwythydd hâf, ac olew, a dodwch *hwynt* yn eich lleſtri, a thrigwch yn eich dinaſoedd, y rhai yr ydych yn eu meddiannu.

11 A phan glybu yr holl Iuddewön y rhai *oedd* ym Moab, ac ym myſg meibion Ammon, 3416 ac yn Edom, ac yn yr holl wledydd, i frenin Babilon adel gweddill o Juda, a goſod Gedaliah fâb Ahicam fâb Saphan yn llywydd arnynt hwy;

12 Yna yr holl Iuddewön a ddychwelaſant o'r holl leoedd lle y gyrraſid hwynt, ac a ddaethant i wlâd Juda at Gedaliah i Miſpah, ac a gaſglaſant wîn a ffrwythydd hâf lawer iawn.

13 ¶ Johanan hefyd mâb Careah, a holl dywyſogion y lluoedd, y rhai *oedd* ar hŷd y wlâd, a ddaethant at Gedaliah i Miſpah,

14 Ac a ddywedaſant wrtho, A wyddoſt ti yn hyſpys i Baalis, brenin meibion Ammon, anfon Iſmaël fâb Nethaniah † i'th ladd di? Ond ni chredodd Gedaliah mâb Ahicam iddynt hwy.

† Heb. *i'th daro yn yr enaid.*

15 Yna Johanan mâb Careah a ddywedodd wrth Gedaliah ym Miſpah yn gyfrinachol, gan ddywedyd, Gâd i mi fyned attolwg, ac mi a laddaf Iſmaël fâb Nethaniah, ac ni chaiff neb wybod: pa ham y lladdai efe di, fel y gwaſgerid yr holl Iuddewön, y rhai a ymgaſglaſant attat ti, ac y darfyddai am y gweddill yn Juda?

16 Ond Gedaliah mâb Ahicam a ddywedodd wrth Johanan fâb Careah, Na wnâ y peth hyn: canys celwŷdd yr ydwyt ti yn ei ddywedyd am Iſmaël.

PEN. XLI.

1 Iſmaël trwy fradwriaeth yn lladd Gedaliah ac eraill, ac yn amcanu, ef a'r lleill, ffo at yr Ammoniaid. 11 Johanan yn ennill y caethion, ac yn meddwl ffo i'r Aipht.

A [a] yn y ſeithfed mîs, daeth Iſmaël mâb Nethaniah fâb Eliſama o'r hâd brenhinawl, a phendeſigion y brenin, ſef deng-wr gyd-ag ef, at Gedaliah fâb Ahicam i Miſpah: a hwy a fwyttaſant yno fara ynghŷd ym Miſpah. 3417 [a] 2 Bren. 25. 25.

2 Ac Iſmaël mâb Nethaniah a gyfododd, *efe* a'r deng-wr oedd gyd-ag ef, ac a darawſant Gedaliah fâb Ahicam, fâb Saphan, â'r cleddyf, ac a'i lladdaſant ef, yr hwn a oſodaſai brenin Babilon yn llywydd ar y wlâd.

3 Iſmaël hefyd a laddodd yr holl Iuddewön oedd gyd-ag ef, ſef gyd-a Gedaliah ym Miſpah, a'r Caldeaid y rhai a gafwyd yno, y rhyfel-wŷr.

4 A'r ail dydd wedi iddo ef ladd Gedaliah, heb neb yn gwybod;

5 Yna y daeth gwŷr o Sichem, o Siloh, ac o Samaria, *ſef* pedwar ugein-wr, wedi eillio eu barfau, a rhwygo eu dillad, ac ymdorri, ag offrymmau ac â thus yn eu dwylo, i'w dwyn i dŷ yr ARGLWYDD.

6 Ac Iſmaël mâb Nethaniah a aeth allan o Miſpah, i'w cyfarfod hwynt, gan gerdded rhagddo, ac wylo; a phan gyfarfu efe â hwynt, efe a ddywedodd wrthynt, Deuwch at Gedaliah fâb Ahicam.

7 A phan ddaethant hwy i ganol y ddinas, yna Iſmaël mâb Nethaniah a'i lladdodd hwynt, *ac* [b] *a'i bwriodd* i ganol y pydew, efe a'r gwŷr *oedd* gyd-ag ef. [b] Felly 1 Mac. 7. 18

8 Ond deng-wr a gafwyd yn eu myſg hwynt, y rhai a ddywedaſant wrth Iſmaël, Na ladd ni: oblegid y mae gennym ni dryſſor yn y maes, o wenith, ac o haidd, ac o olew, ac o fêl. Felly efe a beidiodd, ac ni laddodd hwynt ym myſg eu brodyr.

9 A'r pydew i'r hwn y bwriodd Iſmaël holl gelaneddau y gwŷr a laddaſai efe, ‡ er mwyn Gedaliah, *yw* [c] yr hwn a wnaethai y brenin Aſa, rhag ofn Baaſa frenin Iſraël: hwnnw a ddarfu i Iſmaël mâb Nethaniah ei lenwi â'r rhai a laddaſid. ‡ Neu, *ger llaw.* Heb. *trwy law, neu, wrth yſlys Gedaliah.* [c] 1 Bren. 15. 22.

10 Yna Iſmaël a gaethgludodd holl weddill y bobl y rhai *oedd* ym Miſpah, *ſef* [d] merched y brenin, a'r holl bobl, y rhai a adawſid ym Miſpah, ar y rhai y goſodaſai Nebuzaradan pennaeth y mil-wŷr Gedaliah fâb Ahicam yn llywydd: ac Iſmaël mâb Nethaniah a'i caethgludodd hwynt, ac a ymadawodd i fyned trofodd at feibion Ammon. [d] Pen. 43. 6

11 ¶ Ond pan glybu Johanan mâb Careah, a holl dywyſogion y llu, y rhai *oedd* gyd-ag ef, yr holl ddrwg a wnaethai Iſmaël mâb Nethaniah;

12 Yna

12 Yna hwy a gymmeraſant *eu* holl wŷr, ac 3417
a aethant i ymladd ag Iſmaël mâb Nethanïah,
2 a.13. ac a'i cawſant ef wrth [e] y dyfroedd mawrion, y
rhai ſydd yn Gibeon.

13 A phan welodd yr holl bobl, y rhai *oedd*
gyd-ag Iſmaël, Johanan ſâb Careah, a holl dy-
wyſogion y llû, y rhai *oedd* gyd-ag ef, yna hwy
a lawenychaſant.

14 Felly yr holl bobl, y rhai a gaeth-glud-
aſai Iſmaël ymaith o Miſpah, a droiſant ac a
ddychwelaſant, ac a aethant at Johanan ſâb
Careah.

15 Ond Iſmaël mâb Nethanïah a ddïangodd,
ynghŷd ag wyth-nŷn, oddi-gan Johanan, ac a
aeth at feibion Ammon.

16 Yna Johanan mâb Careah a holl dy-
wyſogion y llû, y rhai *oedd* gyd-ag ef, a gym-
meraſant holl weddill y bobl, y rhai a ddyga-
ſai efe yn eu hôl oddïar Iſmaël ſâb Nethanïah
o Miſpah, (wedi iddo ef ladd Gedalïah ſâb
Ahicam) *ſef* cedyrn ryfel-wŷr, a'r gwragedd,
a'r plant, a'r 'ſtafellyddion, y rhai a ddygaſai
efe o Gibeon.

17 A hwy a aethant oddi-yno, ac a eiſteddaſ-
2 n.19. ant yn nhrigfa [f] Chimham, yn agos at Bethle-
hem, i fyned i'r Aipht,

18 Rhag y Caldeaid: o herwŷdd eu bod yn
eu hofni hwynt, am i Iſmaël mâb Nethanïah
ladd Gedalïah ſâb Ahicam, yr hwn a roddaſai
brenin Babilon yn llywydd yn y wlâd.

PEN. XLII.

1 Johanan yn erfyn ar Jeremi ymofyn â Duw, ac yn addo bod yn ufudd i'w ewyllys ef. 7 Jeremi yn dangos iddo y cai efe ddïogelwch yn Judea, .13 a dinyſtr yn yr Aipht. 19 Y mae yn beio ar eu rhagrith hwy yn peri ymofyn â'r Arglwydd, am yr hyn nid oedd yn eu bryd ei wneuthur.

FElly holl dywyſogion y llû, a Johanan mâb
Careah, a Jezaniah mâb Hoſaiah, a'r holl
bobl, o fychan hyd fawr, a neſſaſant,

2 Ac a ddywedaſant wrth Jeremi y prophwyd,
Attolwg † gwrândo ein deiſyfiad ni, a gweddïa
troſom ni ar yr ARGLWYDD dy Dduw, *ſef* tros
yr holl weddill hyn, (canys nyni a adawyd o
lawer yn ychydig, fel y mae dy lygaid yn ein
gweled ni;)

3 Fel y dangoſo yr ARGLWYDD dy Dduw i ni
y ffordd y mae i ni rodio ynddi, a'r peth a wne-
lom.

4 Yna Jeremi y prophwyd a ddywedodd wr-
thynt, Myfi a'ch clywais *chwi*: wele mi a weddïaf
ar yr ARGLWYDD eich Duw yn ôl eich geiriau
chwi: a pheth bynnag a ddywedo yr ARGLWYDD
18. 20. am danoch, myfi a'i mynegaf i chwi; [a] nid
attaliaf ddim oddïwrthych.

5 A hwy a ddywedaſant wrth Jeremi, Yr
ARGLWYDD fyddo tŷſt cywir a ffyddlon rhyng-
om ni, onis gwnawn yn ôl pob gair a an-
fono yr ARGLWYDD dy Dduw *gyd-a* thi at-
tom ni.

6 O's da neu o's drwg *fydd*, ar lais yr AR-
43. GLWYDD ein Duw (yr hwn yr ydym ni yn dy
anfon atto) y gwrandawn ni; [b] fel y byddo da
i ni, pan wrandawöm ar lais yr ARGLWYDD ein 3417
Duw.

7 ¶ Ac ym mhen y deng nhiwrnod y daeth
gair yr ARGLWYDD at Jeremi.

8 Yna efe a alwodd ar Johanan ſâb Careah,
ac ar holl dywyſogion y llû, y rhai *oedd* gyd-ag
ef, ac *ar* yr holl bobl, o fychan hyd fawr,

9 Ac a ddywedodd wrthynt, Fel hyn y dy-
wed yr ARGLWYDD, Duw Iſraël, yr hwn yr
anfonaſoch fi atto, i roddi i lawr eich gweddïau
ger ei fron ef;

10 O's trigwch chwi yn waſtad yn y wlâd
hon, myfi a'ch adeiladaf chwi, ac ni's tynnaf
i lawr; myfi a'ch plannaf chwi, ac ni's diwrei-
ddiaf: oblegid y mae yn edifar gennyf am y
drwg a wneuthym i chwi.

11 Nac ofnwch rhag brenin Babilon, yr
hwn y mae arnoch ei ofn; nac ofnwch ef,
medd yr ARGLWYDD: canys myfi a fyddaf gyd-a
chwi, i'ch achub, ac i'ch gwaredu chwi o'i law ef.

12 Ac [c] mi a roddaf i chwi drugaredd, fel y *c Pſ.106.46.*
trugarhao efe wrthych, ac y dygo chwi dra-
chefn i'ch gwlâd eich hun.

13 Ond o's dywedwch, Ni thrigwn ni yn y
wlâd hon, heb wrando ar lais yr ARGLWYDD
eich Duw,

14 Gan ddywedyd, Nage: ond i wlâd yr
Aipht yr awn ni, lle ni welwn ryfel, ac ni chlywn
ſain udcorn, ac ni bydd arnom newŷn bara, ac
yno y trigwn ni:

15 Am hynny, ô gweddill Juda, gwrandewch
yn awr air yr ARGLWYDD, Fel hyn y dywed
ARGLWYDD y lluoedd, Duw Iſraël; O's chwi
[d] gan oſod a oſodwch eich wynebau i fyned i'r *d Deu.17.16.*
Aipht, ac a ewch i ymdeithio yno,

16 Yna y bydd i'r cleddyf, yr hwn yr ydych
yn ei ofni, eich goddiwes chwi yno yn nhîr yr
Aipht; a'r newŷn yr hwn yr ydych yn gofalu
rhagddo, † a'ch dilyn chwi yn yr Aipht; ac yno † Heb.
y byddwch feirw. *a lyn wr-*
thych.

17 Felly y bydd i'r holl wŷr a oſodant eu
hwynebau i fyned i'r Aipht, i aros yno, hwy
a leddir â'r cleddyf, â newŷn, ac â haint: ac [e] ni *e Edrych*
bydd un o honynt yngweddill, neu yn ddïangol, *Pen. 44. 14,*
gan y dïaledd a ddygaf fi arnynt. *28.*

18 Canys fel hyn y dywed ARGLWYDD y
lluoedd, Duw Iſraël; Megis [f] y tywalltwyd fy *f Pen. 7 20.*
llîd a'm digoſaint ar breſſwyl-wŷr Jeruſalem;
felly y tywelltir fy nigoſaint arnoch chwithau,
pan ddeloch i'r Aipht: a [g] chwi a fyddwch yn *g Pen. 29.*
felldith, ac yn ſyndod, ac yn rhêg, ac yn warth; *18, 22.*
Zech. 8.13.
ac ni chewch weled y lle hwn mwyach.

19 O gweddill Juda, yr ARGLWYDD a ddy-
wedodd amdanoch, Nac ewch i'r Aipht; gwy-
byddwch yn hyſpys i mi † eich rhybuddio † Heb.
chwi heddyw. *dyſtiolaethu*
i'ch erbyn
chwi.

20 Canys † rhagrithiaſoch yn eich calonnau, † Heb.
wrth fy anfon i at yr ARGLWYDD eich Duw, *cyfeiliornaſoch yn eich eneidiau,*
gan ddywedyd, Gweddïa troſom ni ar yr AR- *neu, twyllaſoch eich eneidiau.*
GLWYDD ein Duw, a mynega i ni yn ôl yr hyn
oll a ddywedo yr ARGLWYDD ein Duw, ac nyni
a'i gwnawn.

21 Ac mi a'i mynegais i chwi heddyw; ond
ni wrandawſoch ar lais yr ARGLWYDD eich Duw,
nac ar ddim oll ar y danfonodd efe fi attoch o'i
blegid.

22 Ac yn awr gwybyddwch yn hyſpys,

3417 mai drwy 'r cleddyf, *a* thrwy newŷn, a thrwy haint y byddwch chwi ſeirw, yn y lle yr ydych yn ewyllyſio myned i ymdeithio ynddo.

PEN. XLIII.

1 Johanan yn anghoelio prophwydoliaeth Jeremi, ac yn ei ddwyn ef ac eraill i'r Aipht. 8 Jeremi, trwy gyſgod, yn prophwydo y goreſgynnid yr Aipht gan y Babiloniaid.

APhan ddarfu i Jeremi lefaru wrth yr holl bobl holl eiriau yr ARGLWYDD eu Duw, am y rhai 'r anſonaſai yr ARGLWYDD eu Duw ef attynt; *ſef* yr holl eiriau hyn;

2 Yna y llefarodd Azariah mâb Hoſaiah, a Johanan mâb Careah, a'r holl ddynion beilchion, gan ddywedyd wrth Jeremi, Celwŷdd yr wyt ti yn ei ddywedyd; ni anſonodd yr ARGLWYDD ein Duw ni mo honot ti i ddywedyd, Nac ewch i'r Aipht i ymdeithio yno.

3 Eithr Baruch mâb Neriah a'th annogodd di i'n herbyn ni, i gael ein rhoddi ni yn llaw y Caldeaid i'n lladd, ac i'n caeth-gludo i Babilon.

4 Ond ni wrandawodd Johanan mâb Careah, na holl dywyſogion y llû, na'r holl bobl, ar lais yr ARGLWYDD, i drigo yn nhîr Juda:

5 Eithr Johanan mâb Careah a holl dywyſogion y llû a ddygaſant ymaith holl weddill Juda, y rhai a ddychwelaſent oddiwrth yr holl genhedloedd, lle y gyrraſid hwynt, i aros yng-wlâd Juda;

a Pſ. 41.10. 6 Yn wŷr a gwragedd, a phlant, a *a* merched y brenin, a phob enaid ar a adawſai Nabuzaradan pennaeth y mil-wŷr, gyd-a Gedaliah mâb Ahicam fâb Saphan, y prophwyd Jeremi hefyd, a Baruch fâb Neriah.

7 Felly hwy a ddaethant i wlâd yr Aipht: canys ni wrandawſant ar lais yr ARGLWYDD. *b* Eſay 30.4. *Hanes.* Fel hyn y daethant i *b* Tahpanhes.

8 ¶ A gair yr ARGLWYDD a ddaeth at Jeremi yn Tahpanhes, gan ddywedyd,

9 Cymmer yn dy law gerrig mawrion, a chuddia hwynt yn y clai, yn yr odyn briddfaen, yr hon *ſydd* yn nrws tŷ Pharao, yn Tahpanhes, yngolwg gwŷr Juda;

10 A dywed wrthynt, Fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd, Duw Iſraël; Wele, mi a anfonaf, ac a gymmeraf Nabuchodonoſor frenin Babilon *c* ſy ngwâs, ac a oſodaf ei frenhinfaingc ef ar y cerrig hyn, y rhai a guddiais; ac eſe a dana ei frenhinol babell arnynt.

Cyflawn. 3433 *c* Pen. 25.9. Edrych Eze. 29.18.

11 A phan ddelo, eſe a dery wlâd yr Aipht, *d* Pen. 15.2. Zech. 11.9. *d* y rhai ſydd i angau, ag angau; a'r rhai ſydd i gaethiwed, â chaethiwed; a'r rhai ſydd i'r cleddyf, â'r cleddyf.

12 Ac mi a gynneuaf dân yn nhai duwiau yr Aipht, ac eſe a'i llŷſg hwynt, ac a'i caeth-gluda hwynt; ac eſe a ymwiſg â gwlâd yr Aipht fel y gwiſg bugail ei ddillad: ac eſe a â allan oddi-yno mewn heddwch.

‡ Heb. *Beth-ſhemeſh.* 13 Ac eſe a dyrr ddelwau ‡tŷ yr haul, yr hwn *ſydd* yngwlâd yr Aipht, ac eſe a lŷſg dai duwiau yr Aipht â thân.

PEN. XLIV.

1 Jeremi yn adrodd dinyſtr Juda am eu delw-addoliaeth; 11 Yn prophwydo dinyſtr y rhai a wnânt ddelw-addoliaeth yn yr Aipht. 15 Gwrthnyſigrwydd yr Iuddewon; 20 A Jeremi yn eu bygwth hwy o'i herwŷdd, 29 Ac yn lle arwŷdd yn prophwydo dinyſtr yr Aipht.

YGair yr hwn a ddaeth at Jeremi, am yr holl Iuddewŏn y rhai oedd yn trigo yng- 3415 Cyflawn. wlâd yr Aipht, *ac* yn preſſwylio ym Migdol, 3417 ac yn Tahpanhes, ac yn Noph, ac yngwlâd Pathros, gan ddywedyd,

2 Fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd, Duw Iſraël; Chwi a welſoch yr holl ddrwg a ddygais i ar Jeruſalem, ac ar holl ddinaſoedd Juda; ac wele hwy heddyw yn anghyfannedd, ac heb breſſwylydd ynddynt:

3 O achos eu drygioni, yr hwn a wnaethant i'm digio i, gan fyned i arogl-darthu, *ac* i waſanaethu duwiau dieithr, y rhai nid adwaenent, *na* hwy, *na* chwithau, na'ch tadau.

4 Er i mi *a* anſon attoch ſy holl weiſion y *a* 1 C. prophwydi, gan foreu-godi, ac anſon, i ddy- 36. 7. wedyd, Na wnewch attolwg y ffieidd-beth hyn, yr hwn ſydd gâs gennyf fi:

5 Etto ni wrandawſant, ac ni ogwyddaſant eu cluſt, i ddychwelyd oddiwrth eu drygioni, fel nad arogl-darthent i dduwiau dieithr.

6 Am hynny *b* y tywalltwyd fy llîd a'm di- *b* Pen. gofaint, ac y lloſgodd efe yn ninaſoedd Juda, ac yn heolydd Jeruſalem; ac y maent hwy yn anghyfannedd, ac yn ddiffaithwch, fel *y gwelir* heddyw.

7 Ac yn awr, fel hyn y dywed ARGLWYDD Dduw y lluoedd, Duw Iſraël; Pa ham y gwnewch y mawr ddrwg hwn yn erbyn eich eneidiau? i dorri ymaith oddiwrthych ŵr a gwraig, plentyn a'r hwn ſydd yn ſugno, † allan † Heb. o Juda, fel na adawër i chwi weddill? *a* 44.

8 Gan fy nigio i â gweithredoedd eich dwylo, gan arogl-darthu i dduwiau dieithr yngwlâd yr Aipht, yr hon yr aethoch i aros ynddi, i'ch difetha eich hunain, ac i fod yn felldith ac yn warth ym myſg holl genhedloedd y ddaiar.

9 A anghofiaſoch chwi † ddrygioni eich † Heb. tadau, a drygioni brenhinoedd Juda, a drygioni drygioni eu gwragedd hwynt, a'ch drygioni eich hunain, a drygioni eich gwragedd, y rhai a wnaethant hwy yngwlâd Juda, ac yn heolydd Jeruſalem?

10 Nid ydynt † wedi ymoſtwng hyd y † Heb. dydd hwn, ac nid ofnaſant, ni rodiaſant ych- drygioni waith yn fy nghyfraith, nac yn fy neddfau, y rhai a roddais i o'ch blaen chwi, ac o flaen eich tadau.

11 Am hynny, fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd, Duw Iſraël; Wele, *c* myfi a oſodaf *c* Lef. fy wyneb yn eich erbyn chwi, er niwed, ac i Am. ddifetha holl Juda.

12 Ac mi a gymmeraf weddill Juda, y rhai a oſodaſant eu hwynebau i fyned i wlâd yr Aipht, i aros yno, a *d* hwy a ddifethir oll; yng- *d* 15, &c. wlâd yr Aipht y ſyrthiant: drwy y cleddyf, *a* thrwy newŷn y difethir hwynt: o ſychan hyd

fawr,

3417 fawr, trwy 'r cleddyf, a thrwy newŷn, y by-
Cyflawn. ddant feirw: a [e] hwy a fyddant yn felldith, ac
3433 yn ſyndod, ac yn rhêg, ac yn warth.
Jer. 42. 18. 13 Canys myfi a ymwelaf â thrigolion gwlâd yr Aipht, fel yr ymwelais â Jeruſalem, â chleddyf, â newŷn, ac â haint:

14 Fel na byddo un a ddïango, nac a adawër o weddill Juda, y rhai a aethant i ymdeithio yno i wlâd yr Aipht, i ddychwelyd i wlâd Juda, yr hon y † mae eu hewyllys ar ddychwelyd i
Heb. *dyheſafant* aros ynddi: canys [f] ni ddychwel ond y rhai a
Jeremiaid. ddïangant. cap. 28.

15 ¶ Yna yr holl wŷr, y rhai a wyddent i'w gwragedd arogl-darthu i dduwiau dïeithr, a'r holl wragedd y rhai oedd yn ſefyll yno, cynulleidfa fawr, yr holl bobl, y rhai oedd yn trigo yngwlâd yr Aipht, yn Pathros, a attebaſant Jeremi, gan ddywedyd,

16 *Am* y gair a leferaiſt ti wrthym ni yn enw yr ARGLWYDD, ni wrandawn ni arnat.

Jer. 30. 12. & Ad. 29. 17 Onid gan wneuthur y gwnawn ni [g] bob peth ar a ddelo allan o'n genau, gan arogl-darthu
Gen. 7. 18. i [h] ‡ frenhines y neſoedd, a thywallt iddi hi ddïodydd-offrwm, megis y gwnaethom, nyni a'n tadau, ein brenhinoedd, a'n tywyſogion, yn ninaſoedd Juda, ac yn heolydd Jeruſalem: canys *yna* yr oeddem ni yn ddigonol o fara, ac yn dda, ac heb weled drwg.

18 Ond er pan beidiaſom ag arogl-darthu i frenhines y neſoedd, ac â thywallt ddïod-offrwm iddi hi, bu arnom eiſiau pob *dim*: trwy gleddyf hefyd, a thrwy newŷn y darfuom ni.

Jer. 7. 18. 19 [i] A phan oeddem ni yn arogl-darthu i frenhines y neſoedd, ac yn tywallt dïod-offrwm iddi; ai heb ein gwŷr y gwnaethom ni iddi hi deiſennau i'w haddoli hi, ac y tywalltaſom ddïod-offrwm iddi?

20 ¶ Yna Jeremi a ddywedodd wrth yr holl bobl, wrth y gwŷr, ac wrth y gwragedd, ac wrth yr holl bobl a'i attebaſent ef felly, gan ddywedyd,

21 Oni chofiodd yr ARGLWYDD yr arogl-darth a arogl-darthaſoch chwi yn ninaſoedd Juda, ac yn heolydd Jeruſalem, chwychwi a'ch tadau, eich brenhinoedd a'ch tywyſogion, a phobl y wlâd? ac oni ddaeth yn ei feddwl ef?

22 Fel na allai yr ARGLWYDD gyd-ddwyn yn hŵy, o achos drygioni eich gweithredoedd, *a* chan y ffiaidd bethau a wnaethech: am hynny yr aeth eich tîr yn anghyfannedd, ac yn ſyndod, ac yn felldith, heb breſſwylydd, megis *y gwelir* y dydd hwn.

23 O herwŷdd i chwi arogl-darthu, ac am i chwi bechu yn erbyn yr ARGLWYDD, ac na wrandawſoch ar lais yr ARGLWYDD, ac na rodiaſoch yn ei gyfraith ef, nac yn ei ddeddfau, nac yn ei dyſtiolaethau; am hynny y digwyddodd i chwi yr aflwydd hwn, fel *y gwelir* heddyw.

24 A Jeremi a ddywedodd wrth yr holl bobl, ac wrth yr holl wragedd, Gwrandewch air yr ARGLWYDD, holl Juda, y rhai *ydych* yngwlâd yr Aipht.

Deut. 17, &c. 25 Fel hyn y llefarodd ARGLWYDD y lluoedd, Duw Iſraël, gan ddywedyd, [k] Chwychwi a'ch gwragedd a leſaraſoch â'ch genau, ac a gyflawnaſoch â'ch dwylo, gan ddywedyd, Gan dalu ni a dalwn ein haddunedau y rhai addunaſom, am arogl-darthu i frenhines y neſoedd, ac am dywallt ddïod-offrwm iddi; llwyr y cwplhewch eich addunedau, a llwyr y telwch yr hyn a addunaſoch. 3417 Cyflawn. 3433

26 Am hynny gwrandewch air yr ARGLWYDD, holl Juda, y rhai ſy yn aros yngwlâd yr Aipht; Wele, myfi a dyngais i'm henw mawr, medd yr ARGLWYDD, na elwir fy enw i mwyach, o fewn holl wlâd yr Aipht, yngenau un gŵr o Juda, gan ddywedyd, Byw yw 'r Arglwydd DDUW.

27 Wele, [l] mi a wiliaf arnynt hwy er niwed, ac nid er daioni: a holl wŷr Juda, y rhai *ſy* yngwlâd yr Aipht, a ddifethir â'r cleddyf, ac â newŷn, hyd oni ddarfyddont. *l* Pen. 1. 12. & 31. 28.

28 [m] A'r rhai a ddïangant gan y cleddyf, *ac* a ddychwelant o wlâd yr Aipht i wlâd Juda, *fyddant* ychydig o nifer: a holl weddill Juda, y rhai a aethant i wlâd yr Aipht i aros yno, a gânt wybod gair pwy a ſaif, † ai 'r eiddofi, ai yr eiddynt hwy. *m* Ad. 14. † Heb. *ai oddi-wrthyf ſi, ai oddiwrthynt hwy.*

29 ¶ A hyn *fydd* yn arwŷdd i chwi, medd yr ARGLWYDD, ſef yr ymwelaf â chwi yn y lle hwn, fel y gwypoch y ſaif ſy ngeiriau i'ch erbyn chwi, er niwed:

30 Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD; Wele, myfi a roddaf Pharao Hophra frenin yr Aipht yn llaw ei elynnion, ac yn llaw y rhai ſy yn ceiſio ei enioes ef, fel y rhoddais i Zedeciah frenin Juda yn llaw Nabuchodonoſor brenin Babilon ei elyn, a'r hwn oedd yn ceiſio ei enioes. Cyflawn. 3455

PEN. XLV.

1 Baruch yn ei anghyſſur, 4 yn cael ei ddyſgu, a'i gyſſuro gan Jeremi.

YGair yr hwn a lefarodd Jeremi y proph-
3398 wyd wrth Baruch fâb Neriah, [a] pan
a Pe. 36. 1, 4. 'ſgrifennaſai efe y geiriau hyn o enau Jeremi mewn llyfr, yn y bedwaredd flwyddyn i Jehoiacim fâb Joſiah brenin Juda, gan ddywedyd,

2 Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, Duw Iſraël, wrthyt ti, Baruch;

3 Tydi a ddywedaiſt, Gwae fi yn awr! canys yr ARGLWYDD a 'chwanegodd driſtwch ar fy ngofid; myfi a ddeffygiais yn fy ochain, ac nid wyf yn cael gorphywyſdra.

4 Fel hyn y dywedi wrtho ef, Yr ARGLWYDD a ddywed fel hyn; Wele, myfi a ddeſtrywiaf yr hyn a adeiledais, ac mi a ddiwreiddiaf yr hyn a blennais, nid amgen, yr holl wlâd hon:

5 Ac a geiſi di fawredd i ti dy hun? Na chais: canys wele, myfi a ddygaf ddrwg ar bob cnawd, medd yr ARGLWYDD: ond [b] mi a roddaf i ti dy enioes yn 'ſglyfaeth ym mha le bynnag yr elych di. *b* Pen. 21. 9. & 38. 2. & 39. 18.

PEN. XLVI.

1 Jeremi yn prophwydo dinyſtr llû Pharao wrth Euphrates, 13 Ac y goreſgynnid yr Aipht gan Nabuchodonoſor. 27 Y mae yn cyſſuro Jacob yn eu cerydd.

GAir yr ARGLWYDD yr hwn a ddaeth at Jere-
3397 mi y prophwyd, yn erbyn y cenhedloedd;

2 Yn erbyn yr Aipht, yn erbyn llû Pharao Necho brenin yr Aipht, yr hwn oedd wrth afon Euphrates yn [a] Carchemis, yr hwn a ddarſu i Nabuchodonoſor brenin Babilon ei daraw, yn y bedwaredd flwyddyn i Jehoiacim fâb Joſiah, brenin Juda.

[a] 2 Chron. 35. 20.

3 Tecclwch y darian, a'r aſtalch, a neſſewch i ryfel.

4 Cenglwch y meirch, ac ewch arnynt, farchogion, ſefwch yn *eich* helmau, gloywch y gwayw-ffyn, gwiſgwch y llurigau.

5 Pa ham y gwelais hwynt yn ddychrynnedig, wedi cilio yn eu hôl, a'i cedyrn † wedi eu curo i lawr, a ffoi ar ffrwſt, ac heb edrych yn eu hôl? dychryn *ſydd* o amgylch, medd yr ARGLWYDD.

† Heb. *wedi eu drjllio.*

6 Na chaëd y buan ffo, na'r cadarn ddiangc: tu-a 'r gogledd, ger llaw afon Euphrates, y trippiant, ac y ſyrthiant.

7 Pwy *yw* hwn *ſydd* yn ymgodi fel afon? a'i ddyfroedd yn dygyfor fel yr afonydd?

8 Yr Aipht ſydd fel afon yñ ymgodi, a'i dyfroedd ſy yn dygyfor fel yr afonydd: a hi a ddywed, Mi a âf i fynu, *ac* a orchguddiaf y ddaiar; myfi a ddifethaf y ddinas, a'r rhai ſydd yn trigo ynddi.

9 O feirch, deuwch i fynu, a chwithau gerbydau, ymgynddeiriogwch, a deuwch allan y cedyrn; † yr Ethiopiaid, a'r ‡ Libiaid, y rhai ſy yn dwyn tarian; a'r Lydiaid, [b] y rhai ſydd yn teimlo, *ac* yn annelu bwä.

† Heb. *Cuſ.*
‡ Heb. *Put.*
[b] Eſay 66. 19.

10 Canys dydd Arglwydd DDUW y lluoedd *yw* hwn, dydd dïal, fel yr ymddïalo efe ar ei elynnion: a'r cleddyf a yſſa, ac a ddigonir, ac a feddwir â'i gwaed hwynt: canys [c] aberth ſydd i Arglwydd DDUW y lluoedd yn nhîr y gogledd, wrth afon Euphrates.

[c] Zeph. 1. 7. Edrych Ezec. 39. 17.

11 [d] O forwŷn, ferch yr Aipht, dôs i fynu i Gilead, a chymmer [e] driacl: yn ofer yr arferi lawer o feddyginiaethau; canys ni *bydd* iachâd i ti.

[d] Eſay 47. 1.
[e] Pen. 8. 22. & 51. 8. Ezec. 30. 21.

12 Y cenhedloedd a glywſant dy wradwydd, dy waedd a lanwodd y wlâd; canys cadarn wrth gadarn a dramgwyddodd, a hwy ill dau a gyd-ſyrthiaſant.

13 ¶ Y gair yr hwn a lefarodd yr ARGLWYDD wrth Jeremi y prophwyd, y deuai Nabuchodonoſor brenin Babilon, ac [f] y tarawai wlâd yr Aipht.

Cyflawn. 3433
[f] Eſay 19. 1. Ezec. 29, & 30, & 32.

14 Mynegwch yn yr Aipht, cyhoeddwch ym Migdol, hyſpyſwch yn Noph, ac yn Tahpanhes: dywedwch, Sâ, a bydd barod; oblegid y cleddyf a yſſa dy amgylchoedd.

15 Pa ham ‡ y ſyrthiodd dy rai cryfion? ni ſafaſant, am i'r ARGLWYDD eu gwthio hwynt.

‡ Neu, *yr yſgubwyd ymaith.*

16 Efe a † wnaeth i lawer ſyrthio, ïe pawb a ſyrthiodd ar ei gilydd, a hwy a ddywedaſant, Cyſodwch, a dychwelwn at ein pobl, i wlâd ein ganedigaeth, rhag cleddyf y gorthrymmwr.

† Heb. *amliaſodd y ewympiedig.*

17 Yno y gwaeddaſant, Pharao brenin yr Aipht *nid yw* ond trwſt; aeth tros yr amſer nodedig.

18 Fel mai byw fi, medd y Brenin, enw yr hwn *yw* ARGLWYDD y lluoedd, cyn ſiccred *a bod* Tabor yn y mynyddoedd, a Charmel yn y mor, efe a ddaw.

19 O ferch drigiannol yr Aipht, gwnâ i ti offer caeth-glud; canys Noph a fydd anghyfannedd, ac a ddifethir heb breſſwylydd. 3397 Cyflawn. 3433

20 Yr Aipht *ſydd* anner brydferth, y mae dinyſtr yn dyfod: o'r gogledd y mae 'n dyfod.

21 Ei *gwŷr* cyflog hefyd *ſydd* o'i mewn hi, fel lloi † paſgedig: canys hwythau hefyd a droiſant eu hwynebau, ac a gyd-ffoiſant, *ac* ni ſafaſant, o herwŷdd dydd eu gofid, *ac* amſer eu gofwy a ddaethai arnynt.

† Heb. *o'r bwſta.*

22 Ei llais hi a â allan fel ſarph: canys â llû yr ânt hwy, ac â bwyill y deuant yn ei herbyn hi, fel cymyn-wŷr coed.

23 Hwy a gymynant i lawr ei choed hi, medd yr ARGLWYDD, er na ellir ei chwilio: canys amlach fyddant nâ'r ceiliogod rhedyn, ac heb riſedi arnynt.

24 Merch yr Aipht a gywilyddir; hi a roddir yn llaw pobl y gogledd.

25 ARGLWYDD y lluoedd, DUW Iſraël, ſydd yn dywedyd, Wele, myfi a ymwelaf â ‡ lliaws [g] No, ac â Pharao, ac â'r Aipht, ac [h] â'i duwiau hi, ac à'i brenhinoedd, ſef â Pharao, ac â'r rhai ſydd yn ymddiried ynddo.

‡ Neu, *no arllyſol.*
[g] Ezec. 30. 14. Nah. 3. 8.
[h] Pe. 43. 13. Ezec. 30. 13. Cyflawn. 3473
[i] Ezec. 29. 13.

26 Ac mi a'i rhoddaf hwynt yn llaw y rhai ſydd yn ceiſio eu henioes, ac yn llaw Nabuchodonoſor brenin Babilon, ac yn llaw ei weiſion ef; ac [i] wedi hynny hi a gyfanneddir megis y dyddiau gynt, medd yr ARGLWYDD.

27 ¶ [k] Ond nac ofna di, ô fy ngwâs Jacob; a thitheu Iſraël, na ddychryna; canys wele, myfi a'th gadwaf di o bell, a'th hâd o wlâd eu caethiwed; ac Jacob a ddychwel, ac a orphywys, ac a fydd eſmwyth arno, ac heb neb *a'i* dychrynno.

[k] Eſa. 41. 8 & 43. 5. & 44. 2. Pen. 30. 10.

28 O fy ngwâs Jacob, nac ofna, medd yr ARGLWYDD; canys yr ydwyf fi gyd-a thi; canys mi a wnâf ddiben ar yr holl genhedloedd, y rhai i'th fwriais attynt; ond ni wnâf fi [l] ddiben arnat ti; eithr mi a'th goſpaf di ‡ mewn barn, ac ni'th dorraf ymaith yn llwyr.

[l] Pe. 10. 24 & 30. 11.
‡ Neu, *wrth ſgôr.*

PEN. XLVII.

Dinyſtr y Philiſtiaid.

GAir yr ARGLWYDD yr hwn a ddaeth at Jeremi y prophwyd [a] yn erbyn y Philiſtiaid, cyn i Pharao daro † Gaza.

[a] Pe. 25. 20. Ezec. 25. 15. Amos 1. 8. Zeph. 2. 4, 5.
† Heb. *Azzah.*

2 Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD; Wele, [b] dyfroedd a gyfodant [c] o'r gogledd, ac a fyddant fel afon lifeiriol, a hwy a lifant tros y wlâd, † a'r hyn ſydd ynddi; y ddinas, a'r rhai ſy yn aros ynddi; yna y dynion a waeddant, a holl breſwyl-wŷr y wlâd a udant.

[b] Eſay 8. 7.
[c] Pen. 1. 14.
† Heb. *a'r cynfas dar.*

3 Rhag ſŵn twrwf carnau *y meirch* cryfion, rhag trwſt ei gerbydau, *a* thrwſt ei olwynion ef, y tadau nid edrychant yn ôl ar eu plant gan wendid dwylo.

4 O achos y dydd ſydd yn dyfod i ddeſtrywio yr holl Philiſtiaid, *ac* i ddinyſtrio o [d] Tyrus a Sidon bob cynhorthwy-wŷr ag y ſydd yngweddill: oblegid yr ARGLWYDD a ddinyſtria y Philiſtiaid, [e] gweddill ‡ ynys Caphtor.

[d] Pe. 25. 22.
[e] Am. 9. 7.
‡ Neu, *gwlad.*

5 [f] Moelni a ddaeth ar Gaza, torrwyd ymaith [g] Aſcelon, gyd-a'r rhan arall o'i dyffrynnoedd hwynt: pa hŷd [h] yr ymrwygi di?

[f] Mic. 1. 16.
[g] Pe. 25. 20.
[h] Pen. 15. 6. & 48. 37.

6 Oh cleddyf yr ARGLWYDD, pa hyd ni lonyddi?

nyddi? † dychwel i'th wain, gorphywys a bydd ddiſtaw.

7 Pa fodd y † llonydda efe, gan i'r ARGLWYDD ei orchymyn ef yn erbyn Aſcelon, ac yn erbyn glan y môr? yno y goſododd ef.

PEN. XLVIII.

† *Barnedigaeth Moab,* 7 *am eu balchder,* 11 *a'i diöfalwch,* 14 *a'i tyder cnawdol,* 26 *a'i dïyſtyrwch ar Dduw, a'i bobl.* 47 *Adferu Moab.*

FEl hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd, Duw Iſraël, yn erbyn [a] Moab; Gwae Nebo, canys hi a anrheithiwyd; gwradwyddwyd Ciriathaïm, ac ennillwyd hi; ‡ Miſgab a wradwyddwyd, ac a ddychrynnwyd.

2 Ni bydd † ymffroſt Moab mwy. Yn Heſbon, hwy a ddychymmygaſant ddrwg i'w herbyn hi; Deuwch, dinyſtriwn hi i lawr, fel na byddo yn genedl. Titheu Madmen a ‡ dorrir i lawr, y cleddyf † a'th erlid.

3 Llef yn gweiddi *a glywir* o Horonaïm; anrhaith, a dinyſtr mawr.

4 Moab a ddeſtrywiwyd, gwnaeth ei rhai bychain glywed gwaedd.

5 [b] Canys yn rhiw Luhith, galar a â i fynu mewn wylofain, ac yngoriwared Horonaïm, y gelynnion a glywſant waedd dinyſtr.

6 Ffowch, achubwch eich enioes; a [c] byddwch fel y ‡ grug yn yr anialwch.

7 O herwŷdd am i ti ymddiried yn dy weithredoedd a'th dryſorau dy hun, titheu a ddelir: [d] Chamos hefyd [e] a â allan i gaethiwed, a'i offeiriaid a'i dywyſogion ynghŷd.

8 A'r anrheithi-ŵr a ddaw i bob dinas, ac ni ddiangc un ddinas; eithr derfydd am y dyffryn, a'r gwaſtad a ddifwynir; megis y dywedodd yr ARGLWYDD.

9 Rhoddwch adenydd i Moab, fel yr ehedo, ac yr elo ymaith; canys ei dinaſoedd hi a fyddant anghyfannedd, heb breſſwylydd ynddynt.

10 [i] Melldigedig fyddo yr hwn a wnelo waith yr ARGLWYDD yn ‡ dwyllodrus, a melldigedig fyddo yr hwn a attalio ei gleddyf oddiwrth waed.

11 Moab afu eſmwyth arni er ei hieuengctid, a hi [g] a orphywyſodd ar ei gwaddod, ac ni thywalltwyd hi o leſtr i leſtr, ac nid aeth hi i gaethiwed: am hynny y ſafodd ei blâs arni, ac ni newidiodd ei harogl.

12 Am hynny, wele y dyddiau yn dyfod, medd yr ARGLWYDD, pan anfonwyf fud-wŷr, y rhai a'i mudant hi, ac a waghânt ei lleſtri hi, ac a ddrylliant eu coſtrelau.

13 A Moab a gywilyddia oblegid Chamos, fel y cywilyddiodd tŷ Iſraël oblegid [h] Bethel eu hyder hwynt.

14 Pa fodd y dywedwch chwi, [i] Cedyrn ydym ni, a gwŷr nerthol i ryfel?

15 Moab a anrheithiwyd, ac a aeth i fynu o'i dinaſoedd, † a'i dewis wŷr ieuaingc a ddiſgynnaſant i'r lladdfa, medd y Brenin, a'i enw ARGLWYDD y lluoedd.

16 Agos yw dinyſtr Moab i ddyfod; a'i dïaledd hi fydd yn bryſſio yn ffêſt.

17 Alaethwch droſti hi, y rhai ydych o'i hamgylch; a phawb ar a edwŷn ei henw hi, dywedwch, Pa fodd y torrwyd y ffon grêf, a'r wialen hardd? Cyflawn. 3424

18 [k] O breſſwyl-ferch Dibon, diſgyn o'th ogoniant, ac eiſtedd mewn ſyched: canys anrheithi-ŵr Moab a ddaw i'th erbyn, ac a ddinyſtria dy amddeffynfeydd. [k] Eſa. 47.1.

19 Preſſwyl-ferch Aroër, ſâ ar y ffordd, a gwilia; gofyn i'r hwn a fyddo yn ffo, ac i'r hon a ddiango, a dywed, Beth a ddarfu?

20 Gwradwyddwyd Moab, canys hi a ddinyſtriwyd: [l] udwch, a gwaeddwch; mynegwch yn Arnon anrheithio Moab. [l] Eſa. 16. 7.

21 A barn a ddaw ar y tîr gwaſtad, ar Holon, ac ar Jahazah, ac ar Mephaath,

22 Ac ar Dibon, ac ar Nebo, ac ar Beth-Diblathaïm,

23 Ac ar Ciriathaïm, ac ar Beth-gamul, ac ar Beth-meon,

24 Ac ar Cerioth, ac ar Bozrah, ac ar holl ddinaſoedd gwlâd Moab, ym mhell ac yn agos.

25 [m] Corn Moab a yſcythrwyd, a'i braich hi a dorrwyd, medd yr ARGLWYDD. [m] Pſ. 75.10.

26 [n] Meddwwch hi, oblegid hi a ymſawrygodd yn erbyn yr ARGLWYDD; ïe Moab a ymdrybaedda yn ei chwydfa, am hynny y bydd hi hefyd yn watwargerdd. [n] Pſ. 25.27.

27 Ac [o] oni bu Iſraël yn watwargerdd i ti? a gafwyd ef ym myſg lladron? canys er pan ſoniaiſt am dano, yr ymgynnhyrfaiſt. [o] Zeph. 2. 8.

28 Trigolion Moab, gadewch y dinaſoedd, ac [p] arhoſwch yn y graig, a byddwch megis colommen, yr hon a nytha yn yr yſtlyſau, ar ſîn y twll. [p] Eſay 55. 6, 7.

29 [q] Nyni a glywſom falchder Moab, (*y mae hi* yn falch iawn,) ei huchder, a'i rhyfyg, a'i hymchwydd, ac uchder ei chalon. [q] Eſay 16. 6, &c.

30 Myfi a adwen ei llîd hi, medd yr ARGLWYDD; ond nid felly y bydd; ‡ ei chelwyddau hi ni wnânt felly. ‡ Neu, *ei* [battegion (Heb. *barraw*) *hi ni wnânt unrhyw beth.*

31 Am hynny [r] yr udaf fi dros Moab, ac y gwaeddaf tros holl Moab: *fy nghalon* a riddfana dros wŷr Cir-heres. [r] Eſa. 15. 5.

32 Myfi a wylaf droſot ti, gwin-wydden Sibmah, ag wylofain Jazer; dy gangau a aethant dros y môr, hyd fôr Jazer y cyrhaeddant: yr anrheithi-ŵr a ruthrodd ar dy ffrwythydd hâf, ac ar dy gynhaiaf gwîn.

33 A dygir ymaith [s] lawenydd a gorfoledd o'r dol-dîr, ac o wlâd Moab; ac mi a wnâf i'r gwîn ddarfod o'r caſnau: ni ſathr neb drwy floddeſt; eu bloddeſt ni bydd bloddeſt. [s] Eſa. 16.10. Joel 1.12.

34 [t] O floedd Hesbon hyd Elealeh, a hyd Jahaz, y lleſaſant, o Zoar hyd Horonaïm, *fel* anner deir-blwydd: canys dyfroedd Nimrim a fyddant ‡ anghyfannedd. [t] Eſay 15.4, 5, 6. ‡ Heb. *anghyfannedd-leoedd.*

35 Mi a wnâf hefyd ballu ym Moab, medd yr ARGLWYDD, [u] yr hwn ſydd yn offrymmu mewn uchelfeydd, a'r hwn ſydd yn arogl-darthu i'w dduwiau. [u] Eſa. 15.2. & 16. 12.

36 Am hynny [x] y lleiſia fy nghalon am Moab fel pibellau, ac am wŷr Cir-heres y lleiſia fy nghalon fel pibellau: oblegid [y] darfod y golud a gaſglodd. [x] Eſa 15.5. & 16. 11. [y] Eſay 15.7.

37 Oblegid [z] pob pen a fydd moel, a phob barf a † dorrir; ar bob llaw *y bydd* rhwygiadau, ac am y lwynau, ſach-liain. [z] Eſay 15. 2, 3. Pen. 47.5. † Heb. *gwregysir.*

Cyflawn 3424

38 Ar holl bennau tai Moab, a'i heolydd oll, *y bydd* alaeth: oblegid myfi a dorraf Moab, fel [a] lleſtr heb hoffter ynddo, medd yr ARGLWYDD.

[a] Pſ. 22.28.

39 Hwy a udant, *gan ddywedyd*, Pa fodd y bwriwyd hi i lawr? pa fodd y trôdd Moab *ei* gwarr trwy gywilydd? felly Moab a fyddyn watwargerdd, ac yn ddychryn i bawb o'i hamgylch.

40 Canys fel hyn y dywed yr ARGLWYDD; Wele, [b] efe a eheda fel eryr, ac a leda ei adenydd dros Moab.

[b] Deu. 28.49 Pen. 49.22. Dan. 7.4. Hoſ. 8.1. Hab. 1.8.

41 ‡ Y dinaſoedd a oreſgynnir, a'r amddiffynfeydd a ennillir, a [c] chalon cedyrn Moab fydd y dydd hwnnw fel calon gwraig wrth eſgor.

‡ *Cerioth.*

[c] Pſ. 49.22.

42 A Moab a ddifethir o fod yn bobl, am iddi ymfawrygu yn erbyn yr ARGLWYDD.

43 [d] Ofn, a ffôs, a magl *a ddaw* arnat ti, trigiannol Moab, medd yr ARGLWYDD.

[d] Eſay 24. 17, 18.

44 Y neb a ffŷ rhag yr ofn a ſyrth yn y ffôs; a'r hwn a gyfyd o'r ffôs a ddelir yn y fagl: canys myfi a ddygaf arni, *ſef* ar Moab, flwyddyn eu hymweliad, medd yr ARGLWYDD.

45 Ynghyſgod Hesbon y ſafodd y rhai a ffoiſant rhag y cadernid: eithr [e] tân a ddaw allan o Hesbon, a fflam o ganol Sihon, ac [f] a yſſa gongl Moab, a choryn † y meibion tryſt-fawr.

[e] Nu. 21.28. [f] Nu 24.17. † Heb. *meibion y trwſt.*

46 [g] Gwae di, Moab; darfu am bobl Chamos: canys cymmerwyd ymaith dy feibion † yn gaethion, a'th ferched yn gaethion.

[g] Nu. 21.29. † Heb. *mewn caeth-glud.*

47 Etto [h] myfi a ddychwelaf gaethiwed Moab yn y dyddiau diweddaf, medd yr ARGLWYDD. Hyd yma *y mae* barn Moab.

[h] Pen. 49. 6, 39.

PEN. XLIX.

1 *Barnedigaeth yr Ammoniaid: 6 a'i hadferiad. 7 Barnedigaeth Edom, 23 Damaſcus, 28 Cedar, 30 Hazor, 34 ac Elam. 39 Adferiad Elam.*

‡ Neu, *yn erbyn meibion &c.*

‡ AM [a] feibion Ammon, fel hyn y dywed yr ARGLWYDD; Onid oes feibion i Iſraël? onid oes etifedd iddo? pa ham y mae ‡ eu brenin hwynt yn etifeddu Gad, a'i bobl yn aros yn ei ddinaſoedd ef?

[a] Eze. 21.28. & 25. 2. Am. 1. 13. Zeph. 2.8, 9

‡ Neu, *Malcom.*

2 Am hynny wele y dyddiau yn dyfod, medd yr ARGLWYDD, pan wnelwyf glywed trwſt rhyfel yn [b] Rabbath meibion Ammon; a hi a fydd yn garnedd anghyfanneddol, a'i merched hi a loſgir â thân: yna Iſraël a feddianna y rhai a'i meddiannaſant ef, medd yr ARGLWYDD.

[b] Am. 1.14.

3 Uda, Hesbon; am anrheithio Ai: gwaeddwch, chwi merched Rabbath, [c] ymwregyſwch mewn ſach-liain; alaethwch, a gwibiwch gan y gwrychoedd: oblegid [d] ‡ eu brenin a â i gaethiwed, ei offeiriaid a'i bennaethiaid ynghŷd.

[c] Eſay 32.11 Pen. 4. 8. & 6. 26. [d] Pen. 48.7. Am. 1. 15. ‡ Neu, *Malcom.*

4 Pa ham yr ymffroſti di yn y dyffrynnoedd? llifodd dy ddyffryn di ymaith, ô ferch wrthnyſig, yr hon a ymddiriedodd yn ei thryſſorau, [e] *gan ddywedyd*, Pwy a ddaw attafi?

[e] Is. 21.13.

5 Wele, myfi a ddygaf arſwyd arnat ti, medd Arglwydd DDUW y lluoedd, rhag pawb o'th amgylch: a chwi a yrrir allan bob un o'i flaen, ac ni *bydd* a gaſglo y crwydrad.

6 Ac [f] wedi hynny, myfi a ddychwelaf gaethiwed meibion Ammon, medd yr ARGLWYDD.

[f] Felly Pen 48.47. & Ad. 39.

7 ¶ Fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd [g] am Edom; [h] Onid *oes* doethineb mwy yn Teman? a fethodd cyngor gan y rhai deallgar? a fethodd eu doethineb hwynt?

[g] Eſa. 34.5. Am. 1. 11. [h] Obad. 8.

8 [i] Ffowch, ‡ trowch eich cefnau, ewch yn iſel i drigo, preſſwyl-wŷr [k] Dedan: canys mi a ddygaf ddinyſtr Eſau arno, amſer ei ofwy.

[i] Ad. 30. ‡ Neu, *troſſwch eu cefnau.* [k] Pſ. 25.2 [l] Obad. 5.

9 [l] Pe deuai cynhaiaf-wŷr gwîn attat ti, oni weddillent hwy loffion grawn? pe lladron liw nôs, hwy a anrheithient † nes cael digon.

† Heb. *nes digon.*

10 Ond myfi a ddinoethais Eſau, *ac* a ddadcuddiais ei locheſau ef, fel na allo lechu: ei hâd ef a ddifethwyd, a'i frodyr, a'i gymmydogion, ac nid yw efe.

11 Gâd dy ymddifaid; myfi a'i cadwaf hwynt yn fyw; ac ymddirieded dy weddwon ynof fi.

12 Canys fel hyn y dywed yr ARGLWYDD; Wele, [m] y rhai nid oedd eu barn i yfed o'r phïol, gan yfed a yfaſant, ac a ddïengi di yn ddigerydd? ni ddïengi; eithr titheu a yfi yn ſiccr.

[m] Pſ. 25. Obad. 16.

13 Canys i mi fy hun y tyngais, medd yr ARGLWYDD, mai yn anghyfannedd, yn warth, yn anialwch, ac yn felldith, y bydd Bozrah; a'i holl ddinaſoedd yn ddiffaithwch tragywyddol.

14 [n] Myfi a glywais chwedl oddiwrth yr ARGLWYDD, bod cennad wedi ei anfon at y cenhedloedd, *yn dywedyd*, Ymgeſglwch, a deuwch yn ei herbyn hi, a chyfodwch i'r rhyfel.

[n] Obad. 1.

15 O herwŷdd wele, myfi a'th wnâf di yn fychan ym myſg y cenhedloedd, ac yn wael ym mhlith dynion.

16 Dy erwindeb a'th dwyllodd, a balchder dy galon, ti yr hon ydwyt yn aros ynghromlechydd y graig, ac yn meddiannu uchelder y bryn: [o] er i ti [p] oſod dy nŷth cyn uched a'r eryr, myfi a wnâf i ti ddiſgyn oddi-yno, medd yr ARGLWYDD.

[o] Obad. 3. [p] Job 39.

17 Edom hefyd a fydd yn anghyfannedd: [q] pawb ar a elo heibio iddi a ſynna, ac a chwibana am ei holl ddïaleddau hi.

[q] Pſ. 22.

18 [r] Fel yn ninyſtr Sodoma, a Gomorrah, a'i chymmydogeſau, medd yr ARGLWYDD; ni phreſſwylia neb yno, ac nid erys mâb dyn ynddi.

[r] Gē. 19. Deu. 29. Pen. 50. Am. 4.

19 [s] Wele, fel llew y daw i fynu oddiwrth [t] ymchwydd yr Iorddonen, i drigfa y cadarn; eithr mi a wnâf iddo redeg yn ddiſymmwth oddiwrthi hi: a phwy ſy ŵr dewiſol, a oſodwyf fi arni hi? canys [u] pwy *ſydd* fel myfi? a phwy a [x] ‡ eſyd i mi amſer? a phwy *yw* y bugail hwnnw a ſaif o'm blaen i?

[s] Pen. 50. 44, &c. [t] Pen. 12. [u] Ex. 15. [x] Job 41. ‡ Neu, *a'm gwna i ſarn.*

20 Am hynny gwrandewch gyngor yr ARGLWYDD, yr hwn a gymmerodd efe yn erbyn Edom, a'i fwriadau a fwriadodd efe yn erbyn preſſwyl-wŷr Teman: Yn ddïau y rhai lleiaf o'r praidd a'i lluſgant hwy; yn ddïau efe a wnâ yn anghyfannedd eu trigleoedd gyd-a hwynt.

21 Gan lef eu cwŷmp hwynt y cryn y ddaiar: llais eu gwaedd hwynt a glybüwyd † yn y môr côch.

† Heb. *yn môr gwaedd.*

22 Wele, [y] fel eryr y daw i fynu, ac efe a eheda, ac a leda ei adenydd tros Bozrah: yna y bydd calon cedyrn Edom y dydd hwnnw fel calon gwraig wrth eſgor.

[y] Pen. 48. & 48.

23 ¶ [z] Am Damaſcus. Hamath, ac Arphad a wradwyddwyd; o herwŷdd hwy a glywſant chwedl

[z] Eſay 17. & 37. Amos 1. Zech. 9.

chwedl drwg, † lleſmeiriaſant; y mae gofal ‡ ar y môr heb ſedru gorphywys.

24 Damaſcus a leſgaodd, ac a ymdry i ffoi, ond dychryn a'i goddiweddodd *hi*; [a] gwaſgfa a phoenau a'i daliodd hi fel gwraig yn eſgor.

25 Pa fôdd na adewir dinas moliant, caer fy llawenydd?

26 [b] Am hynny ei gwŷr ieuainge a ſyrthiant yn ei heolydd: a'r holl ryfel-wŷr a ddifethir y dydd hwnnw, medd ARGLWYDD y lluoedd.

27 Ac mi a gynneuaf [c] dân ym mur Damaſcus; ac efe a ddifa lyſoedd Benhadad.

28 ¶ [d] Am Cedar, ac am deyrnaſoedd Hazor, y rhai a ddinyſtria Nabuchodonoſor brenin Babilon, fel hyn y dywed yr ARGLWYDD; Cyſodwch, ewch i fynu yn erbyn Cedar, ac anrheithiwch feibion y dwyrain.

29 Eu llueſtai a'i diadellau a gymmerant ymaith; eu llenni, a'i holl leſtri, a'i camelod, a gymmerant iddynt eu hunain; a hwy a floeddiant arnynt, Y mae ofn o amgylch.

30 ¶ [e] Ffowch, ciliwch † ym mhell, ewch yn iſel i drigo, preſſwyl-wŷr Hazor, medd yr ARGLWYDD: o herwŷdd Nabuchodonoſor brenin Babilon a gymmerodd gyngor yn eich erbyn chwi, ac a fwriadodd fwriad yn eich erbyn chwi.

31 Cyſodwch, ac ewch i fynu at y genedl ‡ oludog, yr hon ſydd yn trigo yn ddiofal, medd yr ARGLWYDD, heb ddorau na barrau iddi; wrthynt eu hunain y maent yn trigo.

32 A'i camelod a fydd yn anrhaith, a'i minteioedd anifeiliaid yn yſpail, ac mi a waſgaraf tu-a phob gwŷnt [f] y rhai † ſy yn y conglau eithaf; ac myfi a ddygaf o bob yſtlys iddi eu dinyſtr hwynt, medd yr ARGLWYDD.

33 Hazor hefyd [g] fydd yn drigfa dreigiau, *ac* yn anghyfannedd byth: ni phreſſwylia neb yno, ac nid erys mâb dyn ynddi.

34 ¶ Gair yr ARGLWYDD yr hwn a ddaeth at Jeremi y prophwyd yn erbyn [h] Elam, yn nechreu teyrnaſiad Zedeciah brenin Juda, gan ddywedyd,

35 Fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd; Wele fi yn torri bwä Elam, eu cadernid pennaf hwynt.

36 Ac mi a ddygaf ar Elam bedwar gwŷnt, o bedwar eithaf y nefoedd, ac mi a'i gwaſgaraf hwynt tu-a'r holl wyntoedd hyn; ac ni bydd cenedl, at yr hon ni ddelo *rhai* o gyrwydraid Elam.

37 Canys mi a yrraf ar Elam ofn eu gelynnion, a'r rhai a geiſiant eu henioes; ac myfi a ddygaf arnynt aflwydd, ſef angerdd fy nigofaint, medd yr ARGLWYDD; ac mi a anfonaf y cleddyf ar eu hôl, nes i mi eu difetha hwynt.

38 Ac mi a oſodaf fy nheyrn-gadair yn Elam, ac mi a ddifethaf oddi-yno y brenin a'r tywyſogion, medd yr ARGLWYDD.

39 Ond yn y dyddiau diweddaf, [i] myfi a ddychwelaf gaethiwed Elam, medd yr ARGLWYDD.

PEN. L.

1, 9, 21, 35 *Barnedigaeth Babilon.* 4, 17, 33 *Ymwared Iſraël.*

YGair a lefarodd yr ARGLWYDD [a] yn erbyn Babilon, *ac* yn erbyn gwlâd y Caldeaid, † trwy Jeremi y prophwyd.

2 Mynegwch ym myſg y cenhedloedd, a chyhoeddwch, a chodwch arwŷdd; cyhoeddwch, na chelwch: dywedwch, Goreſgynwyd Babilon, gwradwyddwyd [b] Bel, drylliwyd Merodach: ei heulynnod a gywilyddiwyd, a'i delwau a ddrylliwyd. 3409 Cyſtawn. 3466

3 Canys o'r gogledd y daw cenedl yn ei herbyn hi, yr hon a wnâ ei gwlâd hi yn anghyfannedd, fel na byddo preſſwylydd ynddi: yn ddyn ac yn anifail y mudant, ac y ciliant ymaith.

4 ¶ Yn y dyddiau hynny, ac yn yr amſer hwnnw, medd yr ARGLWYDD, meibion Iſraël a ddeuant, hwy a meibion Juda ynghŷd, [c] dan gerdded ac wylo yr ânt, ac a ceiſiant yr ARGLWYDD eu Duw.

5 Hwy a ofynnant y ffordd i Sïon, tu-ag yno *y bydd* eu hwynebau hwynt: deuwch, *meddant*, a glynwn wrth yr ARGLWYDD, *drwy* [d] gyfammod tragywyddol, *yr hwn* nid anghofir.

6 Fy mhobl a fu *fel* praidd colledig; eu bugeiliaid a'i gyrraſant hwy ar gyfeiliorn, ar y mynyddoedd y troiſant hwynt ymaith: aethant o fynydd i fryn, anghofiaſant eu gorweddfa.

7 Pawb ar a'i cawſant a'i difaſant, [e] a'i gelynnion a ddywedaſant, [f] Ni wnaethom ni ar fai; canys hwy a bechaſant yn erbyn yr ARGLWYDD, [g] trigle cyfiawnder; ſef yr ARGLWYDD, gobaith eu tadau.

8 [h] Ciliwch o ganol Babilon, ac ewch allan o wlâd y Caldeaid; a byddwch fel bychod o flaen y praidd.

9 ¶ O herwŷdd wele, myfi a gyfodaf ac a ddygaf i fynu yn erbyn Babilon gynnulleidfa cenhedloedd mawrion o dîr y gogledd: a hwy a ymfyddinant yn ei herbyn; oddi-yno y goreſgynnir hi, eu ſaethau fydd fel *ſaethau* cadarn ‡ cyfarwydd; ni ddychwelant yn ofer.

10 A Chaldea fydd yn yſpail: pawb ar a'i yſpeiliant hi a ddigonir, medd yr ARGLWYDD.

11 Am i chwi ſod yn llawen, am i chwi ſod yn hyfryd, chwi fathr-wŷr fy etifeddiaeth, am i chwi ‡ fraſſau fel anner *mewn* glaſ-wellt, a beichio fel teirw;

12 Eich mam a gywilyddir yn ddirfawr, a'r hon a'ch ymddug a wradwyddir: wele, yr olaf o'r cenhedloedd yn anialwch, yn graſ-dîr, ac yn ddiffaithwch.

13 O herwŷdd digofaint yr ARGLWYDD ni's preſſwylir hi, eithr hi a fydd ei gŷd yn anghyfannedd: [i] pawb a êl heibio i Babilon a ſynna, ac a chwibana am ei holl ddïaleddau hi.

14 Ymfyddinwch yn erbyn Babilon o amgylch; yr holl berchen bwäau, ſaethwch atti, nac arbedwch ſaethau: oblegid hi a bechodd yn erbyn yr ARGLWYDD.

15 Bloeddiwch yn ei herbyn hi o amgylch; hi a roddes ei llaw: ei ſylfeini hi a ſyrthiaſant, ei muriau a fwriwyd i lawr; o herwŷdd [k] dïal yr ARGLWYDD *yw* hyn: dïelwch arni: [l] fel y gwnaeth, gwnewch iddi.

16 Torrwch ymaith yr hau-wr o Babilon, a'r hwn a ddalio ‡ grymman ar amſer cynhaiaf: rhag cleddyf y gorthrym-wr [m] y troant bob un at ei bobl ei hun, ac y ffoant bob un i'w wlâd.

17 ¶ Fel dafad ar waſgar *yw* Iſraël; llewöd a'i

[a] Pen. 4. 31. & 6. 24. & 30. 6.
[b] Pſ. 50. 32.
[c] Am. 1. 4.
[d] Eſay 21. 13.
[e] Jer. 9. Heb. *dïrſwr.*
[f] Pen. 9. 26. & 25. 23. Heb. *derwyd rynglau, neu, derwyd cyrrau gwallt.*
[g] Pen. 9. 11. & 10. 22. Mal. 1. 3.
[h] Pſ. 25. 25. 3403
[i] Pſ. 48. 47. & 49. 6.
[a] Eſay 13. 1. & 21. 1. & 47. 1. Heb. *trwy law Jeremi.*
[b] Eſay 46. 1. Pen 51. 44.
[c] Ezra 3. 12, 13. Pſ. 126. 5, 6. Pen. 31. 9.
[d] Pen. 32. 31, &c.
[e] Pſ. 40. 2, 3. Zech. 11. 4.
[f] Edrych Pen. 2. 3.
[g] Pſa. 90. 1. & 91. 1.
[h] Eſay 48. 20. Pen. 51. 6, 45. Dan. 18. 4.
‡ Neu, *yn dinyſtrio, neu, yn difuddio.*
‡ Neu, *gynnydd, neu, ſyned yn gorphol, neu, yn fawr.*
[i] Pſ. 49. 17
[k] Pen. 51. 6, 11.
[l] Pſ. 137. 8. Ad. 29. Dan. 18. 6.
‡ Neu, *bladur.*
[m] Eſay 13. 14. Pen. 51. 9

a'i

3409 Cyflawn. 3466

a'i hymlidiaſant ymaith: brenin Aſſyria yn gyntaf a'i hyſſodd, a'r Nabuchodonoſor yma brenin Babilon yn olaf ‡ a'i dieſgyrnodd.

‡ Neu, *a dryllioddei eſgyrn.*

18 Am hynny, fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd, Duw Iſraël; Wele, myfi a ymwelaf â brenin Babilon, ac â'i wlâd, fel yr ymwelais â brenin Aſſyria.

19 Ac mi a ddychwelaf Iſraël i'w drigfa, ac eſe a bawr *ar* Carmel, a Baſan; ac ar fynydd Ephraïm, a Gilead, y digonir ei enaid ef.

20 Yn y dyddiau hynny, ac yn yr amſer hwnnw, medd yr ARGLWYDD, y ceiſir anwiredd Iſraël, ac ni bydd; a phechodau Juda, ond nis ceir hwynt: canys myfi a faddeuaf i'r rhai a weddillwyf.

‡ Neu, *y gwarthrycſelwyr.* ‡ Neu, *y ſyſny.*

21 ¶ Dôs i fynu yn erbyn gwlâd ‡ Merathaim, *ïe* yn erbyn hi, ac yn erbyn trigolion ‡ Pecod: anrheithia di a difroda ar eu hôl hwynt, medd yr ARGLWYDD, a gwnâ [n] yn ôl yr hyn oll a orchymynnais i ti.

n Edrych 2 Sa. 16. 11. 1 Bre. 18. 25. 2 Chr. 36. 23. Eſay 10. 6. & 44. 28. & 48. 14. Pen. 34. 22.

22 Trwſt rhyfel *ſydd* yn y wlâd, a dinyſtr mawr.

o Pſ. 51. 20.

23 Pa fodd y drylliwyd ac y torrwyd [o] gordd yr holl ddaiar? pa fodd yr aeth Babilon yn ddiffaithwch ym myſg y cenhedloedd?

24 Myfi a oſodais fagl i ti, a thitheu Babilon a ddaliwyd, a heb wybod i ti: ti a gafwyd, ac a ddaliwyd, o herwŷdd i ti ymryſon yn erbyn yr ARGLWYDD.

25 Yr ARGLWYDD a agorodd ei dryſlor, ac a ddûg allan arfau ei ddigofaint: canys gwaith Arglwydd DDUW y lluoedd *yw* hyn yngwlâd y Caldeaid.

‡ Neu, *pentyrrwch, neu, ſathrwch.*

26 Deuwch yn ei herbyn o'r cwrr eithaf, agorwch ei hyſguboriau hi; ‡ dyrnwch hi fel pentwr *ŷd*, a llwyr-ddinyſtriwch hi: na fydded gweddill o honi.

27 Lleddwch ei holl fuſtych hi; diſgynnant i'r lladdfa: gwae hwynt; canys eu dydd a ddaeth, *ac* amſer eu hymweliad.

p Pen. 51. 10, 11.

28 Llef y rhai a ffoant, ac a ddïangant o wlâd Babilon, [p] i ddangos yn Sïon ddïal yr ARGLWYDD ein Duw ni, dïal ei Deml ef.

29 Gelwch y ſaethyddion ynghŷd yn erbyn Babilon; y perchen bwäau oll, gwerſyllwch i'w herbyn hi o amgylch; na chafed neb ddïangc o honi; [q] telwch iddi yn ôl ei gweithred; ac yn ôl yr hyn oll a wnaeth hi, gwnewch iddi: o herwŷdd hi a fu falch yn erbyn yr ARGLWYDD, yn erbyn Sanct Iſraël.

q Ad. 15.

r Pſ. 49. 26.

30 [r] Am hynny ei gwŷr ieuaingc a ſyrthiant yn ei heolydd hi; a'i holl ryfel-wŷr a ddifethir y dydd hwnnw, medd yr ARGLWYDD.

† Heb. *falchder.*

31 Wele fi yn dy erbyn di, ô † falch, medd Arglwydd DDUW y lluoedd; o herwŷdd dy ddydd a ddaeth, yr amſer yr ymwelwyf â thi.

32 A'r balch a dramgwydda, ac a ſyrth, ac ni *bydd* a'i cyfodo: ac mi a gynneuaf dân yn ei ddinaſoedd, ac eſe a ddifa ei holl amgylchoedd ef.

33 ¶ Fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd; Meibion Iſraël a meibion Juda a orthrymmwyd ynghŷd; a phawb ar a'i caethiwodd hwynt a'i daliaſant yn dynn, ac a wrthodaſant eu gollwng hwy ymaith.

34 Eu gwared-ŵr *ſydd* gryf; ARGLWYDD y lluoedd *yw* ei enw; eſe a lwyr-ddadleu eu dadl hwynt, i beri llonydd i'r wlâd, ac aflonyddwch i breſſwyl-wŷr Babilon. 3409 Cyflawn.

35 ¶ Cleddyf *ſydd* ar y Caldeaid, medd yr ARGLWYDD, ac ar drigolion Babilon, ac ar ei thywyſogion, ac ar ei doethion. 3466

‡ Neu, *deuniaid, neu, atteg. yn yr un ſenſ.* Heb. *barriau.*

36 Cleddyf *ſydd* ar y ‡ celwyddog; a hwy a ynfydant: cleddyf *ſydd* ar ei chedyrn; a hwy a ddychrynnant.

f Pen. 25. 20, 24. g Nah. 3. 13.

37 Cleddyf *ſydd* ar ei meirch, ac ar ei cherbydau, ac ar yr holl [f] werin ſydd yn ei chanol hi; a [g] hwy a fyddant fel gwragedd: cleddyf *ſydd* ar ei thryſſorau; a hwy a yſpeilir.

u Pen. 51. 32, 36.

38 [u] Sychder ſydd ar ei dyfroedd hi; a hwy a ſychant: o herwŷdd gwlâd delwau cerfiedig *yw* hi, ac mewn eulynnod y maent yn ynfydu.

x Kſa. 13. 22. & 34. 14. Pen. 51. 37. Dat. 18. 2.

39 Am hynny [x] anifeiliaid gwyllt yr anialwch a chathod a arhoſant yno, a chywion yr eſtrys a drigant ynddi: ac ni phreſſwylir hi mwyach byth; ac ni's cyfanneddir hi o genhedlaeth i genhedlaeth.

y Gé. 19. 25. Eſay 13. 19. Pen. 49. 18.

40 [y] Fel yr ymchwelodd Duw Sodoma a Gomorrah, a'i chymmydogeſau, medd yr ARGLWYDD; *felly* ni phreſſwylia neb yno, ac ni erys mâb dyn ynddi.

z Pen. 6. 22.

41 [z] Wele, pobl a ddaw o'r gogledd, a chenedl fawr, a brenhinoedd lawer, a godir o eithafoedd y ddaiar.

a Eſay 5. 30.

42 Y bwä a'r wayw-ffon a ddaliant; creulon ydynt, ac ni thoſturiant: [a] eu llef fel môr a rua, ac ar feirch y marchogant yn daclus i'th erbyn di, merch Babilon, fel gŵr i ryfel.

b Pſ. 49. 24.

43 Brenin Babilon a glywodd ſôn am danynt, a'i ddwylo ef a leſgaſant: [b] gwaſgfa a'i daliodd ef, *a* gwewyr fel gwraig wrth eſgor.

c Pen. 49. 19, &c.

44 [c] Wele, fel llew y daw i fynu oddïwrth ymchwydd yr Iorddonen, i drigfa y cadarn: eithr mi a wnâf iddo ef redeg yn ddiſymmwth oddïwrthi hi, a phwy ſy ŵr dewiſol a oſodwyf fi arni hi? canys pwy *ſydd* fel myfi? a [d] phwy a eſyd i mi yr amſer? a phwy *yw* y bugail hwnnw a ſaif o'm blaen i?

d Job 41. 11.

45 Am hynny gwrandewch chwi gyngor yr ARGLWYDD, yr hwn a gymmerodd eſe yn erbyn Babilon, a'i fwriadau a fwriadodd eſe yn erbyn gwlâd y Caldeaid: Yn ddïau y rhai lleiaf o'r praidd a'i lluſgant hwy; yn ddïau eſe a wnâ yn anghyfannedd eu trigleoedd gyd-a hwynt.

46 Gan drwſt goreſgyniad Babilon y cynnhyrfa y ddaiar, ac y clywir y waedd ym myſg y cenhedloedd.

PEN. LI.

1 Toſt farnedigaeth Duw yn erbyn Babilon er mwyn dial am Iſraël. 59 Jeremi yn rhoddi llyfr y brophwydoliaeth at Seraiah, i'w fwrw i Euphrates, a hynny i arwyddoccau y ſoddai Babilon tros byth.

FEl hyn y dywed yr ARGLWYDD; Wele myfi a godaf wŷnt dinyſtriol yn erbyn Babilon, ac yn erbyn y rhai ſy'n trigo † ynghanol y rhai a godant yn fy erbyn i;

† Heb. *yngheluu.*

a Pen. 15. 7.

2 Ac mi a anfonaf i Babilon [a] nith-wŷr, a hwy a'i nithiant hi, ac a waghânt ei thîr hi; o herwŷdd hwy a fyddant yn ei herbyn hi o amgylch, ar ddydd blinder.

3 Yn

3409 Cyflawn. 3466

3 Yn erbyn yr hwn a ennylo, ennyled y ſaethydd ei fwä, ac yn erbyn yr hwn ſydd yn ymdderchafu yn ei luryg; nac arbedwch ei gwŷr ieuaingc, difrodwch ei holl lû hi.

4 Felly y rhai lladdedig a ſyrthiant yngwlâd y Caldeaid, a'r rhai a drywanwyd [b] yn ei heolydd hi.

Pſ. 49. 26.

5 Canys Iſraël ni adawyd, na Juda gan ei Dduw, gan ARGLWYDD y lluoedd; er bod eu gwlâd hwynt yn llawn o gamwedd yn erbyn Sanct yr Iſraël.

Pen. 50. 8. Dat. 18. 4.

6 [c] Ffowch o ganol Babilon, ac achubwch bawb ei enaid ei hun: na adewch eich difetha yn ei hanwiredd hi: oblegid [d] amſer dial *yw* hwn i'r ARGLWYDD; efe a dâl y pwyth iddi hi.

Pen. 50. 15, 28.

7 [e] Phïol aur *oedd* Babilon yn llaw yr ARGLWYDD, yn meddwi pob gwlâd: yr holl genhedloedd a yfaſant o'i gwin hi; am hynny y cenhedloedd a ynſydaſant.

Dat. 14. 8. & 17. 4.

8 Yn ddiſymmwth [f] y ſyrthiodd Babilon, ac y drylliwyd hi: udwch droſti, [g] cymmerwch driaclı i'w dolur hi, i edrych a iachâ hi.

Iſay 21. 9. & 47. 9. Jer. 51. 8. Dat. 18. 2. Pſ. 46. 11.

9 Nyni a iachaſom Babilon, ond nid aeth hi yn iach; gadewch hi, ac [h] awn bawb i'w wlâd: canys ei barn a gyrhaedd i'r neſoedd, ac a dderchafwyd hyd yr wybrau.

Pſ. 73. 14. Jer. 50. 16.

10 Yr ARGLWYDD a ddûg allan ein cyfiawnder ni: deuwch, a [i] thraethwn yn Sïon waith yr ARGLWYDD ein Duw.

Jer. 50. 28.

11 [k] † Gloywch y ſaethau; ceſglwch y tariannau: [l] yr ARGLWYDD a gyſododdyſpryd brenhinoedd Media: oblegid y mae ei fwriad ef yn erbyn Babilon, i'w dinyſtrio hi; canys [m] dial yr ARGLWYDD yw hyn, dial ei Deml ef.

Pſ. 46. 4. Heb. llenwch. Iſay 13. 17. Jer. 50. 28. & 51. 11.

12 [n] Derchefwch faner ar furiau Babilon; cadarnhewch y wiliadwriaeth; goſodwch i fynu y gwil-wŷr; darperwch y cynllwynwŷr: canys yr ARGLWYDD a fwriadodd, ac efe a wnaeth hefyd yr hyn a lefarodd yn erbyn trigolion Babilon.

Pſ. 48. 12. & 79. 6. Jer. 51. 14.

13 Tydi yr hon ydwyt yn aros ar ddyfroedd lawer, yn aml dy dryſorau, dy ddiwedd di a ddaeth, *ſef* meſur dy gybydd-dod.

Dat. 17. 1.

14 [o] ARGLWYDD y lluoedd a dyngodd † iddo ei hun, *gan ddywedyd*, Dïau i'th lanwaf â dynion megis â lindys: a hwy a ‡ ganant floddeſt i'th erbyn.

Amos 6. 8. Heb. *iddo ei hun.* Jer. 46. 10. & 51. 27. Hab. 2. 13.

15 [p] Efe a wnaeth y ddaiar drwy ei nerth, *ac* a ſiccrhaodd y byd trwy ei ddoethineb, ac [q] a danodd y neſoedd drwy ei ddeall.

Jer. 10. 12. & 51. 15. Pſ. 104. 2. Eſa. 40. 22.

16 Pan roddo efe ei lef y mae ‡ twrf dyfroedd yn y neſoedd, ac [r] y mae efe yn codi y niwloedd o eithaf y ddaiar: ac efe ſydd yn gwneuthur y mellt gyd-a 'r glaw, ac yn dwyn y gwŷnt allan o'i dryſorau.

Jer. 10. 13. & 51. 16.

17 Ynfyd yw pob dyn o wybodaeth; gwradwyddwyd pob toddydd, gan y ddelw gerfiedig: canys celwyddog yw *ei* ddelw dawdd, ac nid oes chwythad ynddynt.

Jer. 10. 14.

18 Oferedd ydynt, gwaith cyfeiliorni: yn amſer eu hymweliad y difethir hwynt.

19 Nid fel y rhai hyn, eithr lluni-wr y cwbl oll, yw rhan Jacob; ac *Iſraël yw* gwialen ei etifeddiaeth ef. ARGLWYDD y lluoedd *yw* ei enw ef.

Jer. 10. 10. & 51. 19. † Heb. *yngholen.*

20 [s] Ti wyt forthwyl i mi, *ac* arfau rhyfel; canys â thi y drylliaf y cenhedloedd, ac â thi y dinyſtriaf deyrnaſoedd.

Jer. 51. 20. [a] Pen. 51. 7.

21 A thi hefyd y gwaſgaraf y march a'r march-wr, ac â thi y drylliaf y cerbyd a'i farchog.

3409 Cyflawn.

22 A thi y drylliaf fi wr a gwraig, ac â thi y drylliaf hên ac ieuangc, ac â thi y drylliaf y gŵr ieuangc a'r forwŷn.

3466

23 A thi hefyd y drylliaf fi y bugail a'i braidd, ac â thi y drylliaf yr ardd-wr a'i iau ychen, ac â thi y drylliaf y tywyſogion a'r pennaethiaid.

24 Ac mi a dalaf i Babilon, ac i holl breſſwylwŷr Caldea eu holl ddrwg a wnaethant yn Sïon, yn eich golwg chwi, medd yr ARGLWYDD.

25 Wele fi i'th erbyn di, ô fynydd dinyſtriol, yr hwn *wyt* yn dinyſtrio yr holl ddaiar, medd yr ARGLWYDD; ac myfi a eſtynnaf fy llaw arnat, ac a'th dreiglaf di i lawr o'r creigiau, ac a'th wnâf di yn fynydd lloſg:

26 Ac ni chymmerant o honot faen congl, na ſylfaen; ond diffaithwch tragywyddol a fyddi di, medd yr ARGLWYDD.

27 Derchefwch faner yn y tîr; lleiſiwch udcorn ym myſg y cenhedloedd; darperwch y cenhedloedd yn ei herbyn hi; gelwch ynghŷd deyrnaſoedd Ararat, Minni, ac Aſchenaz yn ei herbyn hi; goſodwch dywyſog yn ei herbyn hi; gwnewch i feirch ddyfod i fynu, cyn amled a'r lindys blewög.

28 Darperwch y cenhedloedd yn ei herbyn hi, gyd-a brenhinoedd Media, a'i thywyſogion, a'i holl bennaethiaid, a holl wlâd ei lywodraeth ef.

29 Y ddaiar hefyd a grynna ac a ofidia: oblegid ſe gyflawnir bwriadau yr ARGLWYDD yn erbyn Babilon, i wneuthur gwlâd Babilon yn anghyfannedd, heb drigiannol *ynddi*.

30 Cedyrn Babilon a beidiaſant ag ymladd, ac y maent hwy yn aros o fewn eu hamddeffynfeydd; pallodd eu nerth hwynt; [t] aethant yn wrageddos: ei hanneddau hi a loſgwyd, a'i barrau a dorrwyd.

[t] Eſa. 19. 16. Pen. 50. 37.

31 Rhedeg-wr a rêd i gyfarfod â rhedeg-wr, a chennad i gyfarfod â chennad, i fynegi i frenin Babilon oreſgyn ei ddinas ef o'i chwrr,

32 Ac ennill [u] y rhydau, a lloſgi o honynt y cyrs â thân, a ſynnu ar y rhyfel-wŷr.

[u] Pſ. 50. 38.

33 Canys fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd, Duw Iſraël; Merch Babilon [x] *ſydd* fel llawr-dyrnu; ‡ amſer ei dyrnu hi *a ddaeth*: ac ar fyrder y daw amſer cynhaiaf iddi.

[x] Eſa. 21. 10. ‡ Neu, *yr amſer y dyrna efe hi.*

34 Nabuchodonoſor brenin Babilon a'm hyſſodd, *ac* a'm hyſſigodd i; efe a'm gwnaeth fel lleſtr gwâg; efe a'm llyngcodd fel draig; ac a lanwodd ei fol o'm dainteithion, efe a'm bwriodd i allan.

35 † Y cam *a wnaed i* mi, ac i'm ‡ cnawd, *a ddelo* ar Babilon, medd preſſwyl-ferch Sïon; a'm gwaed i ar drigolion Caldea, medd Jeruſalem.

† Heb. *Fy nhrais i.* ‡ Neu, *gweddill.*

36 Am hynny fel hyn y dywed yr ARGLWYDD; Wele, myfi a ddadleuaf dy ddadl di, ac a ddialaf troſot ti; ac [y] mi a ddïyſpyddaf ei môr hi, ac a ſychaf ei ffynhonnau hi.

[y] Pſ. 50. 38.

37 A bydd Babilon yn garneddau, [z] yn drigfa dreigiau, yn ſyndra, ac yn chwibaniad, heb breſſwylydd.

[z] Eſa. 13. 22. Pen. 50. 39.

38 Cyd-rûant fel llewöd; ‡ bloeddiant fel cenawön llewöd.

‡ Neu, *ymeſgydwant.*

3490 Cyflawn. 3466 a Ad. 57.

39 Yn eu gwrês hwynt y gosodaf wleddoedd iddynt, ac [a]mi a'i meddwaf hwynt, fel y llawenychont, ac y cysgont hûn dragywyddol, ac na ddeffrônt, medd yr ARGLWYDD.

40 Myfi a'i dygaf hwynt i wared fel ŵyn i'r lladdfa, fel hyrddod a bychod.

b Pſ. 25.26.

41 Pa fodd y goresgynnwyd [b]Sesach? pa fodd yr ennillwyd gogoniant yr holl ddaiar? pa fodd yr aeth Babilon yn syndod ym mysg y cenhedloedd?

42 Y môr a ddaeth i fynu ar Babilon: hi a orchguddiwyd ag amlder ei donnau ef.

43 Ei dinasoedd hi a aethant yn anghyfannedd, yn gras-dîr ac yn ddiffaithwch: gwlâd ni thrîg un gŵr ynddi, ac ni thramwya mâb dyn trwyddi.

44 Ac mi a ymwelaf â Bel yn Babilon, ac mi a dynnaf o'i safn ef yr hyn a lyngcodd; a'r cenhedloedd ni ddylifant atto mwyach, ïe mûr Babilon a syrth.

c Pen. 50 8. Ad. 6. Dat. 18. 4.

45 [c]Deuwch allan o'i chanol, ô fy mhobl, ac achubwch bob un ei enaid, rhag llîd digofaint yr ARGLWYDD,

46 A rhag llwfrhau eich calonnau, ac ofni rhag y chwedl a glywir yn y wlâd: a'r naill flwyddyn y daw chwedl newŷdd, ac ar ôl hynny chwedl newŷdd y flwyddyn *arall*; a thrais yn y wlâd, llywodraeth-ŵr yn erbyn llywodraeth-ŵr.

47 Am hynny, wele y dyddiau yn dyfod yr ymwelwyf â delwau Babilon, a'i holl wlâd hi a wradwyddir, a'i holl rhai lladdedig hi a syrthiant yn ei chanol.

d Esay 44. 23. & 49. 13. Dat. 18 20.

48 Yna [d]y nefoedd a'r ddaiar, a'r hyn oll *sydd* ynddynt, a ganant o herwŷdd Babilon: oblegid o'r gogledd y daw yr anrheith-wŷr atti, medd yr ARGLWYDD.

‡ Neu, *Babilon sydd i syrthio, chwi laddedigion Israel, a ohyd-a Babilon y syrth &c.*

49 ‡Fel y gwnaeth Babilon i'r rhai lladdedig o Israël syrthio; felly yn Babilon y syrth lladdedigion yr holl ‡ ddaiar.

‡ Neu, *wlâd.*

50 Y rhai a ddiangasoch gan y cleddyf, ewch ymaith, na sefwch; cofiwch yr ARGLWYDD o bell; a deued Jerusalem yn eich côf chwi.

51 Gwradwyddwyd ni, am i ni glywed cabledd; gwarth a orchguddiodd ein hwynebau: canys daeth estroniaid i gyssegroedd tŷ yr ARGLWYDD.

52 Am hynny, wele y dyddiau yn dyfod, medd yr ARGLWYDD, pan ymwelwyf fi â'i delwau hi; a thrwy ei holl wlâd hi yr archolledig a riddfan.

e Obad. 4.

53 [e]Er i Babilon dderchafu i'r nefoedd, ac er iddi gadarnhau ei hamddeffynfa yn uchel; *etto* anrheith-wŷr a ddaw atti oddiwrthyf fi, medd yr ARGLWYDD.

54 Sain gwaedd *a glywir* o Babilon; a dinystr mawr o wlâd y Caldeaid;

55 O herwŷdd yr ARGLWYDD a anrheithiodd Babilon, ac a ddinystriodd y mawr-air allan o honi hi: er rhuo o'i tonnau fel dyfroedd lawer, *a* rhoddi twrwf eu llef hwynt.

56 Canys yr anrheithi-ŵr a ddaeth yn ei herbyn hi, sef yn erbyn Babilon, a'i chedyrn hi a ddaliwyd; eu bwä a dorrwyd: canys ARGLWYDD Dduw y gwobr a obrwya yn siccr.

f Ad. 50.

57 Ac [f]myfi a seddwaf ei thywysogion hi, a'i doethion, ei phennaethiaid, a'i swyddogion, a'i chedyrn: a hwy a gysgant hûn dragywyddol, ac ni ddeffroant, medd y Brenin, enw yr hwn *yw* ARGLWYDD y lluoedd. 3409 Cyflawn. 3466

58 Fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd; Gan ‡ ddryllio y dryllir ‡ llydan furiau Babilon, a'i huchel byrth a losgir â thân: [g]a'r bobl a ymboenant mewn oferedd, a'r cenhedloedd mewn tân, a hwy a ddeffygiant.

‡ Neu, *ddanneiri y danneiter.* ‡ Neu, *murian Babilon lydan.* g Hab. 2.13.

59 ¶ Y gair yr hwn a orchymynnodd Jeremi y prophwyd i Seraiah fâb Neriah, fâb Maaseiah, pan oedd efe yn myned ‡gyd-a Zedeciah frenin Juda i Babilon, yn y bedwaredd flwyddyn o'i deyrnasiad ef: a Seraiah oedd ‡dywysog llonydd.

‡ Neu, *ymmiliad Zedeciah.* ‡ Neu, *dywysog Menuchah, neu ben llafer-llyfr.*

60 Felly Jeremi a 'sgrifennodd yr holl aflwydd oedd ar ddyfod yn erbyn Babilon, mewn un llyfr; sef yr holl eiriau a 'sgrifennwyd yn erbyn Babilon.

61 A Jeremi a ddywedodd wrth Seraiah, Pan ddelych i Babilon, a gweled, a darllen yr holl eiriau hyn,

62 Yna dywed, O ARGLWYDD, ti a leferaist yn erbyn y lle hwn, am ei ddinystrio, fel na byddai ynddo breswylydd, na dyn nac anifail, eithr ei fod yn †anghyfannedd tragywyddol.

† Heb. *anghyfannedd ddau.*

63 A' phan ddarfyddo i ti ddarllen y llyfr hwn, rhwym [h]faen wrtho, a bwrw ef i ganol Euphrates,

h Ezryeh Dat. 18.21

64 A dywed, Fel hyn y soddir Babilon, ac ni chyfyd hi, gan y drwg a ddygaf fi arni: a hwy a ddeffygiant. Hyd hyn *y mae* geiriau Jeremi.

PEN. LII.

1 Zedeciah yn gwrth-ryfela. 4 Amgylchynu Jerusalem, a'i gorchfygu. 8 Lladd meibion Zedeciah, a thynnu ei lygaid yntef. 12 Nabuzaradan yn llosgi ac yn anrheithio y ddinas, 24 yn dwyn caethion ymaith. 32 Efilmerodach yn derchafu Jehoiacim.

MAb [a]un mlwydd ar hugain *oedd* Zedeciah pan †ddechreuodd efe deyrnasu, ac un mlynedd ar ddeg y teyrnasodd efe yn Jerusalem; ac enw ei fam ef oedd Hamutal, merch Jeremiah o Libnah. 3409 a 2 Bren. 24. 18. † Heb. *dyrnasu.*

2 Ac efe a wnaeth yr hyn oedd ddrwg yng-olwg yr ARGLWYDD, yn ôl yr hyn oll a wnaethai Jehoiacim.

3 O herwŷdd *gan* ddigofaint yr ARGLWYDD y bu yn Jerusalem, ac yn Juda, hyd oni fwriodd efe hwynt allan o'i olwg, wrthryfela o Zedeciah, yn erbyn brenin Babilon.

4 ¶ Ac yn [b]y nawfed flwyddyn o'i deyrnasiad ef, yn y degfed mîs, ar y degfed *dydd* o'r mîs, y daeth Nabuchodonosor brenin Babilon, efe a'i holl lû, yn erbyn Jerusalem, ac a wersyllasant yn ei herbyn hi, ac a adeiladasant gyferbyn â hi amddeffynfa o amgylch ogylch. 34 b 2 Bren. 25. 1. Pen. 39.

5 Felly y ddinas a fu yngwarchae hyd yr unfed flwyddyn ar ddeg i'r brenin Zedeciah.

6 Yn y pedwerydd mîs, ar y nawfed *dydd* o'r mîs, y newŷn a drymhaodd yn y ddinas, fel nad oedd bara i bobl y wlâd. 34

7 Yna y torrwyd y ddinas, a'r holl ryfelwŷr a floisant, ac a aethant allan o'r ddinas liw nôs, ar hŷd ffordd y porth, rhwng y

ddau

ddau fûr, yr hwn *oedd* wrth ardd y brenin, (a'r Caldeaid *oedd* wrth y ddinas o amgylch,) a hwy a aethant ar hŷd ffordd y rhôs.

8 ¶ Ond llû y Caldeaid a ymlidiasant ar ôl y brenin, ac a oddiweddasant Zedecïah yn rhosydd Jericho, a'i holl lû ef a wasgarwyd oddïwrtho.

9 Yna hwy a ddaliasant y brenin, ac a'i dygasant ef at frenin Babilon, i Riblah, yngwlâd Hamath; ac efe a roddodd farn arno ef.

10 A brenin Babilon a laddodd feibion Zedecïah yngŵydd ei lygaid ef: efe a laddodd hefyd holl dywysogion Juda yn Riblah.

11 Yna efe a † dynnodd lygaid Zedecïah, ac a'i rhwymodd ef â ‡ chadwyni; a brenin Babilon a'i arweiniodd ef i Babilon, ac a'i rhoddodd ef mewn carchar-dŷ, hyd ddydd ei farwolaeth.

12 ¶ Ac yn y pummed mîs, ar y degfed *dydd* o'r mîs, (c hon *oedd* y bedwaredd flwyddyn ar bymtheg i'r brenin Nabuchodonosor brenin Babilon,) y daeth Nabuzaradan † pennaeth y milwŷr, (yr hwn a safai ger bron brenin Babilon,) i Jerusalem;

13 Ac efe a losgodd dŷ yr ARGLWYDD, a thŷ y brenin, a holl dai Jerusalem; a phob tŷ mawr a losgodd efe â thân.

14 A holl lû y Caldeaid, y rhai *oedd* gyd-a phennaeth y mil-wŷr, a ddrylliasant holl furiau Jerusalem o amgylch.

15 Yna Nabuzaradan pennaeth y mil-wŷr a gaeth-gludodd *rai* o'r bobl wael, a'r gweddill o'r bobl a adawsid yn y ddinas, a'r ffoaduriaid a giliasent at frenin Babilon, a'r gweddill o'r bobl.

16 Ond Nabuzaradan pennaeth y mil-wŷr a adawodd *rai* o dlodion y wlâd yn winllan-wŷr ac yn ardd-wŷr.

17 d A'r Caldeaid a ddrylliasant e y colofnau prês, y rhai *oedd* yn nhŷ'r ARGLWYDD, a'r ystolion, a'r môr prês, yr hwn *oedd* yn nhŷ 'r ARGLWYDD; a hwy a ddygasant eu holl brês hwynt i Babilon.

18 A hwy a ddygasant ymaith f y crochanau, a'r rhawiau, a'r psaltringau, a'r cawgiau, a'r thusserau, a'r holl lestri prês, y rhai yr oeddid yn gwasanaethu â hwynt:

19 A'r phïolau, a'r pedyll tân, a'r cawgiau, a'r crochanau, a'r canhwyll-brennau, a'r thusserau, a'r cwppanau, y rhai *oedd* o aur yn aur, a'r rhai oedd o arian yn arian, a gymmerodd pennaeth y mil-wŷr ymaith:

20 Y ddwy golofn, un môr, a deuddeg o ychen prês, y rhai *oedd* tan yr ystolion, y rhai a wnaethai y brenin Salomon, yn nhŷ'r ARGLWYDD: g nid oedd pwys † ar brês yr holl lestri hyn.

21 Ac am h y colofnau, deu-naw cufydd *oedd* uchder un golofn, † a llinyn o ddeuddeg cufydd oedd yn ei hamgylchu; a'i thewdwr yn bedair modfedd; ac yn gau *yr oedd*.

22 A chnap prês *oedd* arni, a phum cufydd *oedd* uchder un cnap; a rhwyd-waith, a phomgranadau ar y cnap o amgylch, yn brês ei gŷd: ac fel hyn yr oedd yr ail golofn, a'i phomgranadau.

23 A'r pomgranadau oeddynt onid pedwar cant ar ystlys: i yr holl bomgranadau ar y rhwyd-waith o amgylch oedd gant.

24 ¶ A k phennaeth y mil-wŷr a gymmerodd Seraiah yr arch-offeiriad, a Zephaniah yr ail offeiriad, a'r tri oedd yn cadw y † drws.

25 Ac efe a gymmerodd o'r ddinas ystafellydd, yr hwn oedd swyddog ar y rhyfel-wŷr; a seith-wŷr † o weision pennaf y brenin, y rhai a gafwyd yn y ddinas; ‡ a phen-sgrifennydd y llû, yr hwn a fyddai yn byddino pobl y wlâd; a thri ugein-wŷr o bobl y wlâd, y rhai a gafwyd ynghanol y ddinas.

26 A Nabuzaradan pennaeth y mil-wŷr a gymmerodd y rhai hyn, ac a aeth a hwynt i Riblah, at frenin Babilon.

27 A brenin Babilon a'i tarawodd hwynt, ac a'i laddodd hwynt yn Riblah, yngwlâd Hamath. Fel hyn y caeth-gludwyd Juda o'i wlâd ei hun. 3416

28 Dyma y bobl a gaeth-gludodd Nabuchodonosor yn l y seithfed flwyddyn, m tair mîl a thri ar hugain o Iuddewön. 3404

29 Yn y ddeu-nawfed flwyddyn i Nabuchodonosor efe a gaeth-gludodd o Jerusalem wyth gant a deuddeg ar hugain o † ddynion. 3414

30 Yn n y drydedd flwyddyn ar hugain i Nabuchodonosor, Nabuzaradan pennaeth y milwŷr a gaeth-gludodd saith gant a phump a deugain o Iuddewön: yr holl ddynion hyn *oedd* bedair mîl a chwe chant. 3420

31 ¶ o Ac yn y ddwyfed flwyddyn ar bymtheg ar hugain, wedi caeth-gludo Jehoiacim frenin Juda, yn y deuddegfed mîs, ar y pummed *dydd* ar hugain o'r mîs, Efil-merodach brenin Babilon (yn y flwyddyn *gyntaf* o'i deyrnasiad) p a dderchafodd ben Jehoiacim brenin Juda, ac a'i dûg ef allan o'r carchar-dŷ, 3442

32 Ac a † ddywedodd yn dêg wrtho, ac a osododd ei frenhin-faingc ef uwch law gorseddfeingciau y brenhinoedd, y rhai *oedd* gyd-ag ef yn Babilon.

33 Ac efe a newidiodd ei garchar-wisg ef: ac efe a fwyttaodd fara ger ei fron ef yn oestad, holl ddyddiau ei enioes.

34 Ac am ei luniaeth ef, lluniaeth gwastadol a roddwyd iddo gan frenin Babilon, dogn dydd yn ei ddydd hyd ddydd ei farwolaeth, holl ddyddiau ei enioes. 3444

GALAR-NAD JEREMI.

PENNOD I.

1 Gofidus gyflwr Jeruſalem o herwŷdd ei phechodau, 12 A'hithau yn cwyno rhag ei gofid, 18 Ac yn cyfaddef bod barnedigaethau Duw yn gyfiawn.

3394 Cyflawn. 3398 3405 3416 3420

PA fodd y mae y ddinas aml *ei* phobl yn eiſtedd ei hunan? *pa fodd* y mae y luoſog ym mhlith y cenhedloedd, megis yn weddw? *pa fodd* y mae tywyſoges y taleithiau tan deyrn-ged?

a Jer. 13. 17. b Job 7. 3. Pſal. 6. 6. c Ad. 9, 16, 17, 21. d Jer. 4. 30. & 30. 14. Ad. 19.

2 Y mae hi [a]yn wylo yn hidl [b]liw nôs, ac *y mae* ei dagrau ar ei gruddiau, [c]heb *neb* [d]o'i holl gariadau yn ei chyſſuro: ei holl gyfeillion a fuant anghywir iddi, *ac* a aethant yn elynnion iddi.

3 Juda a fudodd ymaith gan flinder, a chan faint caethiwed; y mae hi yn aros ym myſg y cenhedloedd, heb gael gorphywyſdra: ei holl erlid-wŷr a'i goddiweddaſant hi mewn lleoedd cyfyng.

4 Y mae ffyrdd Sïon yn galaru, o eiſiau rhai yn dyfod i'r ŵyl arbennig: ei holl byrth hi *ſydd* anghyfannedd, ei hoffeiriaid yn ocheneidio, ei morwynnion yn ofidus, a hitheu yn †flîn arni.

†Heb. *chwerw.* e Deut. 28. 13, 44.

5 Ei gwrthwyneb-wŷr [e]ydynt bennaf, y mae ei gelynnion yn ffynnu: canys yr ARGLWYDD a'i gofidiodd hi am amlder ei chamweddau; ei [f]phlant a aethant i gaethiwed o flaen y gelyn.

f Jer. 52. 28.

6 A holl harddwch merch Sïon a ymadawödd â hi; y mae ei thywyſogion hi fel hyddod heb gael porfa, ac yn myned yn ddinerth o flaen yr ymlidiwr.

7 Y mae Jeruſalem, yn nyddiau ei blinder a'i chaledi, yn cofio ei holl ‡hyfrydwch oedd *iddi* yn y dyddiau gynt, pan ſyrthiodd ei phobl hi yn llaw y gelyn, heb *neb* yn ei chynnorthwyo hi: y gelynnion a'i gwelſant *hi*, ac a chwarddaſant am *ben* ei Sabbothau.

‡ Neu, *bethau dymunol.*

8 Jeruſalem a bechodd bechod; am hynny †y ſymmudwyd hi: yr holl rai a'i hanrhydeddent, ſy yn ei diyſtyru hi, o herwŷdd [g]iddynt weled ei noethni hi: ïe y mae hi yn ucheneidio, ac yn troi yn ei hôl.

† Heb. *yr aeth yn ſymmudiad*, neu, *yn gyrwydr.* g Jer. 13. 26. Eze. 16. 37. & 23. 29. Hoſ. 2. 10.

9 Ei haflendid ſydd yn ei godreu, [h]nid yw hi yn meddwl am ei diwedd; am hynny y ſyrthiodd hi yn rhyfedd, [i]heb *neb* yn ei chyſſuro: edrych, ARGLWYDD, ar fy mlinder; canys ymfawrygodd y gelyn.

h Deu. 32. 29. i Ad. 2, 17, 21.

10 Y gwrthwyneb-ŵr a eſtynnodd ei law ar ei holl ‡hoff-bethau hi: hi a welodd y cenhedloedd yn dyfod i mewn i'w chyſſegr, i'r rhai y gorchymynnaſit ti, [k]na ddelent i'th gynnulleidfa.

‡ Neu, *ddymuniad*, neu, *hyfrydwch.* k Deu. 23. 3. Neh. 13. 1.

11 Y mae ei holl bobl hi yn ucheneidio, [l]yn ceiſio bwyd: hwy a roddaſant eu hoff-bethau am fwyd i †ddadebru yr enaid: edrych, ARGLWYDD, a gwêl; canys dirmygus ydwyf fi.

l Jer. 52. 6.

† Heb. *ddychwelyd*

12 ¶ ‡Onid gwaeth gennych chwi, †y ſorddolion oll? gwelwch ac edrychwch [m]a oes y fath ofid a'm gofid i, yr hwn a wnaethpwyd i mi, â'r hwn y gofidiodd yr ARGLWYDD fi, yn nydd angerdd ei ddigter?

‡ Neu, *Nid gwaeth.* † Heb. *y rhai a dorrwch mewn ymwrch y ſtorch.* m Dan. 9. 12.

13 O'r uchelder yr anfonodd efe dân i'm heſgyrn i, yr hwn a aeth yn drech nâ hwynt: efe a ledodd rwyd o flaen fy nhraed, ac a'm dychwelodd yn *fy* ôl; efe a'm gwnaeth yn anrheithiedig, *ac* yn ofidus ar hŷd y dydd.

14 Rhwymwyd iau fy nghamweddau â'i law ef, hwy a blethwyd, ac a ddaethant i fynu am fy ngwddf: efe a wnaeth i'm nerth ſyrthio; yr ARGLWYDD a'm rhoddodd mewn dwylo, *oddi-tan y rhai* ni allaf gyfodi.

15 Yr ARGLWYDD a fathrodd fy holl rai grymmus o'm mewn; efe a gyhoeddodd i'm herbyn gymmanfa, i ddifetha fy ngwŷr ieuaingc: ‡*fel* gwin-wryf [n]y fathrodd yr ARGLWYDD y forwŷn, merch Juda.

‡ Neu, *fathrodd ARGLWYDD wŷr ieuaingc fy.* n Eſay 63. 3.

16 Am hyn yr ydwyf yn wylo, [o]y mae fy llygad, fy llygad yn rhedeg gan ddwfr, o herwŷdd pellhau oddiwrthyf ddiddanwr a †ddadebrai fy enaid: fy meibion ſydd anrhaithiedig, am i'r gelyn orchfygu.

o Eſay 15. 9. & 16. 9. Jer. 13. 17. & 14. 17. Pen. 2. 11. † Heb. *dadymchwel.*

17 [p]Sïon a ledodd ei dwylo, heb neb yn ei diddanu: yr ARGLWYDD a orchymynnodd am Jacob, fod ei elynnion yn ei gylch: Jeruſalem ſydd fel gwraig fiſ-glwyfus yn eu myſg hwynt.

p Jer. 4. 31.

18 ¶ [q]Cyfiawn yw 'r ARGLWYDD; oblegid myfi [r]a fûm anufudd i'w ‡air ef: gwrandewch, attolwg, bobloedd oll, a gwelwch fy ngofid: fy morwynnion a'm gwŷr ieuaingc a aethant i gaethiwed.

q Dan. 9. 14. r 1 Sam. 12. 14, 15. ‡ Neu, *ſafwch.* Heb. *genau.*

19 Gelwais am fy nghariadau, *a* [s]hwy a'm twyllaſant; fy offeiriaid a'm henaf-gwŷr a drengaſant yn y ddinas; tra oeddynt yn ceiſio iddynt fwyd i ddadebru eu henaid.

s Jer. 52. Ad. 1.

20 Gwêl, ô ARGLWYDD; canys y mae yn gyfyng arnaf: [t]fy ymyſgaroedd a gyffroiſant, fy nghalon a drôdd ynof; o herwŷdd fy mod yn rhy anufudd: [u]y mae y cleddyf yn diſetha oddiallan, megis marwolaeth fy gartref.

t Eſay 16. 11. Jer. 4. 19. Pen. 1. 20. Hoſ. 11. 8. u Deu. 32. 25. Ezec. 7. 15.

21 Clywſant fy mod i yn ucheneidio, nid *oes* a'm diddano: fy holl elynnion, *pan* glywſant fy nryg-fyd, a lawenychaſant am i ti wneuthur *hynny*: *ond* ti a ddygi i ben [x]y dydd a gyhoeddaiſt, a hwy a fyddant fel finneu.

x Eſay 47. 10. & Jer. 46. 10.

22 Deued eu holl ddrygioni hwynt o'th flaen di; a gwnâ iddynt hwy fel y gwnaethoſt i minneu, am fy holl gamweddau: oblegid y *mae* fy ucheneidiau yn aml, [y]a'm calon yn ofidus.

y Pen. 3. 58.

PEN. II.

1 Jeremi yn galaru am ofid Jeruſalem: 20 Ac yn cwyno wrth Dduw faint oedd.

PA fodd y dûg yr ARGLWYDD gwmmwl ar ferch Sïon, yn ei ſorriant: y bwriodd deg-

wch

wch Iſraël i lawr o'r nefoedd, ac na chofiodd 1 Chron. 28. 2. [a] ſeithic ei draed yn nydd ei ddigofaint?

2 Yr Arglwydd a lyngcodd [b] heb arbed holl Pſal. 99. 5. & 132. 7. Ad. 17. 21. anneddau Jacob; efe a ddifrododdyn ei ddig- Pen. 3. 43. ter amddeffynfeydd merch Juda; efe † a'i tyn- † Heb. nodd *hwynt* i lawr, *ac* a ddifwynodd y deyrnas a'i thywyſogion. Heb. hwynt ddyrnod a'r

3 Mewn ſorriant digllon y torrodd efe holl gorn Iſraël: efe a dynnodd *ei* ddeheu-law yn *ei* hôl oddiwrth y gelyn; ac yn erbyn Jacob y cyn-neuodd megis fflam danllyd, *yr hon* a ddifa o amgylch.

4 Efe a annelodd ei fwä fel gelyn; ſafodd a'i ddeheu-law fel gwrth-wyneb-ŵr, ac a laddodd bob dim hyfryd i'r golwg, ym mhabell merch Sïon: fel tân y tywalltodd efe ei ddigofaint.

5 Yr Arglwydd ſydd megis gelyn: efe a lyngcodd Iſraël, efe a lyngcodd ei holl balaſau hi: efe a ddifwynodd ei hamddeffynfeydd, ac a wnaeth gwynfan a galar yn aml ym merch Juda.

Deu. 32. 42. Ez. 40. Ezay 5. 5. Neu, Nid gwaeth. Ezay 1. 8. 6 Efe [c] a anrheithiodd ‡ ei babell [d] fel gardd, efe a ddinyſtriodd leoedd ei gymmanſa: yr Arglwydd a wnaeth anghofio yn Sïon yr uchel-wyl a'r Sabboth, ac yn llidiawgrwydd ei ſorriant y dirmygodd efe y brenin a'r offeiriad.

Heb. wnaeth. Pſal. 74. 4. 7 Yr Arglwydd a wrthododdei allor; a ffieiddiodd ei gyſſegr; † rhoddodd gaeran ei phalaſau hi yn llaw y gelyn: [e] rhoddaſant floedd yn nhŷ yr Arglwydd, megis ar ddydd uchel-wyl.

Bren. 17. Ezay 34. 11. Heb. ŵyn. 8 Yr Arglwydd a fwriadodd ddifwyno mûr merch Sïon; [f] efe a eſtynnodd linyn, ac nid attaliodd ei law rhag † difetha: am hynny y gwnaeth efe i'r rhagfur ac i'r mûr alaru; cydleſgaſant.

Bren. 15. Jer. 7. Pſa. 74. 9. Ezec. 7. 26. 9 Ei phyrth a ſoddaſant i'r ddaear; efe a ddifethodd, ac a ddrylliodd ei barrau hi: [g] ei brenin a'i thywyſogion ydynt ym myſg y cenhedloedd: heb gyfraith y mae; [h] a'i phrophwydi heb gael gweledigaeth gan yr Arglwydd.

Heb 2. 12. 10 Henuriaid merch Sïon a eiſteddant ar lawr, a dawant â ſôn; [i] goſodaſant lwch ar eu pennau, ymwregyſaſant â ſach-liain: gwyryfon Jeruſalem a oſtyngaſant eu pennau i lawr.

Pen. 3. 7, &c. Pen. 1. 20. 11 [k] Fy llygaid ſy yn pallu gan ddagrau, [l] ſy ymyſgaroedd a gyffroiſant, fy afu a dywalltwyd ar y ddaear; o herwŷdd dinyſtr merch fy mhobl, pan lewygodd [m] y plant a'r rhai yn ſugno yn heolydd y ddinas.

Ad. 19. Pen. 4. 4. 12 Hwy a ddywedant wrth eu mammau, Pa le *y mae* ŷd a gwîn? pan lewygent fel yr archolledig yn heolydd y ddinas; pan dywalltent eu heneidiau ym mynwes eu mammau.

13 Pa beth a gymmeraf yn dyſt i ti? beth a gyffelybaf i ti, ô ferch Jeruſalem? beth a gyſtadlaf â thi, fel i'th ddiddanwyf, ô forwŷn, merch Sïon? canys *y mae* dy ddinyſtr yn fawr, fel y môr, pwy a'th iachâ di?

Jer. 2. 8. 5. 31. 14. 14. 23. 16. 27. 14. 29. 8, 9. Ezec. 13. 2. 14 Dy [n] brophwydi a welſant i ti gelwŷdd a diſtafrwydd, ac ni ddatcuddiaſant dy anwiredd, i droi ymaith dy gaethiwed: eithr hwy a welſant i ti feichiau celwyddog, ac achoſion deol.

Ezec. 9. 8. & 11. 13. 15 [o] Y rhai oll a dramwyent y ffordd, [p] a gurient eu dwylo arnat ti; chwibanent, ac eſgydwent eu pennau ar ferch Jeruſalem, *gan ddywedyd*, Ai dyma y ddinas a alwent [q] yn berffeithrwydd tegwch, yn llawenydd yr holl ddaiar? [q] Pſal. 48. 2. & 50. 2.

16 [r] Dy holl elynnion a ledaſant eu ſafnau arnat ti, a chwibanaſant, ac a eſgyrnygaſant ddannedd, ac a ddywedaſant, Llyngcaſom *hi*: yn ddïau dyma y dydd a ddiſgwiliaſom ni; ni a'i cawſom, *ni a'i* gwelſom. [r] Pen. 3. 46.

Lef. 26. 16, &c. Deut. 28. 15, &c. Ad. 2. 17 Yr Arglwydd a wnaeth [ſ] yr hyn a ddychymygodd; ac a gyflawnodd ei air, yr hwn a orchymynnodd efe er y dyddiau gynt: [t] efe a ddifrododd, ac nid arbedodd; efe a wnaeth i'r gelyn lawenychu yn dy erbyn di, efe a dderchafodd gorn dy wrthwyneb-wŷr di.

Jer. 14. 17. Pen. 3. 16. 18 Eu calon hwynt a waeddodd ar yr Arglwydd, O fûr merch Sïon, tywallt [u] ddagrau ddydd a nôs fel afon: na orphywys, ac na pheidied canwyll dy lygad.

Pſal. 64. 8. 19 Cyfod, cyhoedda liw nôs; yn nechreu y wiliadwriaeth [x] tywallt dy galon fel dŵfr ger bron yr Arglwydd; derchafa dy ddwylo atto ef am enioes dy blant, [y] y rhai ſydd yn llewygu o newŷn ym mhen pob heol. [x] Pſal. 62. 8. [y] Ad. 11.

Lef. 26. 29. Deu. 28. 53. Jer. 19. 9. Pen. 4. 10. Ezec. 5. 10. 20 Edrych, Arglwydd, a gwêl i bwy y gwnaethoſt fel hyn: [z] a fwytty y gwragedd eu ffrwyth eu hun, plant ‡ o rychwant o hŷd? a leddir yr offeiriad a'r prophwyd ynghyſſegr yr Arglwydd? [z] Lef. 26. 29 ‡ Neu, *a drinſt â dwylo.*

Pen. 3. 43. 21 Ieuangc a hên ſydd yn gorwedd ar lawr *yn* yr heolydd: fy morwynnion a'm gwŷr ieuaingc a ſyrthiaſant drwy y cleddyf: [a] ti a'i lleddaiſt *hwynt* yn nydd dy ſorriant, lleddaiſt *hwy* heb arbed.

22 Gelwaiſt megis ar ddydd uchel-wyl fy nychryn o amgylch, fel na ddïangodd, ac na adawyd neb yn nydd ſorriant yr Arglwydd: y gelyn a ddifethodd y rhai a faethais ac a fegais.

PEN. III.

1 Y ffyddloniaid yn cwynfan am eu gofidiau: 22 A thrwy drugareddau Duw, yn cadarnhau eu gobaith. 37 Yn cydnabod cyfiawnder Duw: 55 Yn gweddïo am ymwared iddynt eu hunain, 64 a dïal ar eu gelynnion.

MYfi *yw* y gŵr a welodd flinder gan wialen ei ddigofaint ef.

2 I dywyllwch, ac nid i oleuni yr arweiniodd ac y tywyſodd efe fi.

3 Yn fy erbyn i yn ddïau y trôdd efe; *ac* y mae efe yn troi ei law ar hŷd y dydd.

4 Efe a wnaeth fy nghnawd a'm croen yn hên, efe a ddrylliodd fy eſgyrn.

5 Efe a adeiladodd i'm herbyn, ac *a'm* hamgylchodd â buſtl ac â blinder.

Pſ. 88. 5, 6. 6 [a] Efe a'm goſododd mewn tywyll leoedd, fel y rhai ſydd wedi marw er ys talm.

Job 3. 23. & 19. 8. 7 [b] Efe a gauodd o'm hamgylch, fel nad elwyf allan: efe a wnaeth fy llyffetheir i yn drom.

8 Pan lefwyf, a *phan* floeddiwyf, efe a gau allan fy ngweddi.

9 Efe a gauodd fy ffyrdd â cherrig nâdd, efe a wyrodd fy llwybrau.

Job 10. 16. Eſay 38. 13. Hoſ. 5. 14. & 13. 7, 8. 10 [c] Yr oedd efe i mi *fel* arth yn cynllwyn, *neu* lew mewn llocheſau.

11 Efe a wyrodd fy ffyrdd, ac a'm drylliodd; yn anrhaithiedig y gwnaeth fi.

d Job 7. 20. & 16. 12. 12 Efe a ennylodd ei fwä, ac [d] a'm gosodod fel nôd i saeth.

† Heb. *feibion.* 13 Efe a wnaeth i † saethau ei gawell fyned i'm harennau.

e Jer. 20. 7. 14 [e] Gwatworgerdd oeddwn i'm holl bobl, a'i [f] cân ar hŷd y dydd.

f Job. 30. 9. Psal. 69. 12. Ad. 63. 15 Efe a'm llanwodd â chwerwder, *efe* a'm meddwodd i â'r wermod.

16 Efe a dorrodd fy nannedd â cherrig, ac a'm trybaeddodd yn y llwch.

17 A phelleaist fy enaid oddiwrth heddwch; anghofiais ddaioni.

18 Ac mi a ddywedais, Darfu am fy nerth a'm gobaith oddiwrth yr ARGLWYDD.

‡ Neu, *Wrth gofio.* 19 ‡ Cofia fy mlinder a'm gofid, y wermod, a'r bustl.

‡ Neu, *grymmwyd.* 20 Fy enaid gan gofio a gofia, ac a ‡ ddarostyngwyd ynofi.

† Heb. *ddycbwelyd at fy ngbalon.* 21 Hyn yr ydwyf yn ei † atcofio, am hynny y gobeithiaf.

g Mal. 3. 6. 22 ¶ [g] Trugareddau yr ARGLWYDD *yw* na ddarfu am danom ni: o herwŷdd ni phalla ei dosturiaethau ef.

23 Bob boreu *y deuant* o newŷdd: mawr yw dy ffyddlondeb.

h Psa. 16 5. & 73. 26. & 119. 57. Jer. 10. 16. 24 Yr ARGLWYDD yw fy [h] rhan i, medd fy enaid; am hynny y gobeithiaf ynddo.

25 Daionus *yw* yr ARGLWYDD i'r rhai a ddisgwiliant wrtho, ac i'r enaid a'i ceisio.

26 Da *yw* i gobeithio a disgwil yn ddistaw am iechydwriaeth yr ARGLWYDD.

27 Da *yw* i ŵr ddwyn yr iau yn ei ieuenctid.

i Jer. 15. 17. 28 [i] *Efe* a eistedd ei hunan, ac a dau â sôn; am iddo ei dwyn hi arno.

29 Efe a ddyry ei enau yn y llwch, *i edrych* a oes obaith.

k Esay 50. 6 Mat. 5. 39. 30 [k] Efe a ddyry *ei* gern i'r hwn a'i tarawö, efe a lenwir â gwradwydd.

31 Oblegid nid yn dragywydd y gwrthyd yr Arglwydd:

32 Ond er iddo gystuddio, etto efe a dosturia, yn ôl amlder ei drugareddau.

l Eze. 33. 11. † Heb. *galon.* 33 Canys [l] nid o'i † fôdd y blina efe, nac y cystuddia blant dynion:

34 I sathru holl garcharorion y ddaiar tan ei draed,

35 I wyro barn gŵr, o flaen wyneb y Goruchaf.

36 Nid yw yr Arglwydd yn gweled *yn dda* wneuthur cam â gŵr yn ei fatter.

m Ps. 33. 9. 37 ¶ Pwy [m] a ddywed y bydd dim heb i'r Arglwydd ei orchymyn?

n Job 2. 10. Esay 45. 7. Amos 3. 6. 38 Oni ddaw o enau y Goruchaf [n] ddrwg a da?

o Dih. 19. 3. ± Neu, *cwyna.* 39 [o] Pa ham y ‡ grwgnach dyn byw, gŵr am gospedigaeth ei bechod?

40 Ceisiwn a chwiliwn ein ffyrdd, a dychwelwn at yr ARGLWYDD.

41 Derchafwn ein calonnau a'n dwylo at Dduw yn y nefoedd.

42 Nyni a wnaethom gamwedd, ac a fuom anufudd; titheu nid arbedaist.

43 Gorchguddiaist *ni* â sorriant, ac erlidiaist ni: p lleddaist, nid arbedaist.

p Pen. 2. 2, 17. 21

44 Ti a'th guddiaist dy hun â chwmwl, fel na ddeuai *ein* gweddi trwodd.

45 Ti a'n gwnaethost q yn sorod, ac yn ysgubion, ynghanol y bobl. q 1 Cor 4. 13.

46 r Ein holl elynnion a ledasant eu safnau yn ein herbyn. r Pen. 2. 16.

47 [s] Dychryn a magl a ddaeth arnom, anrhaith a dinystr. s Esay. 24. 17. Jer. 48. 43.

48 [t] Fy llygad a ddiferodd ffrydiau o ddwfr, o herwŷdd dinystr merch fy mhobl. t Jer. 4. 19. & 9. 1. & 14. 17.

49 Fy llygad a ddiferodd, ac ni pheidiodd, am nad oes gorphywysdra: Pen. 2. 11.

50 Hyd oni edrycho, ac *oni* ystyrio yr ARGLWYDD o'r nefoedd.

51 Y mae fy llygad yn blino fy enaid, ‡ o herwŷdd holl ferched fy ninas. ‡ Neu, *Yn fwy na.*

52 Fy ngelynnion gan hela a'm heliasant u yn ddiachos, fel aderyn. u Psa. 35. 7. 19. & 69. 4. & 109. 3. & 119. 161.

53 Torrasant ymaith fy enioes yn y pwll; a bwriasant gerrig arnaf.

54 [x] Y dyfroedd a lifasant tros fy mhen; [y] dywedais, Torrwyd fi ymaith. x Psa. 69. 1. & 124. 4. y Psa. 31. 22. Esay 38. 10, 11.

55 ¶ [z] Gelwais ar dy enw di, ô ARGLWYDD, o'r pwll isaf. z Psa. 130. 1.

56 Ti a glywaist fy llef: na chudd dy glust rhag fy uchenaid a'm gwaedd.

57 Ti a ddaethost yn nês y dydd y gelwais arnat: dywedaist, Nac ofna.

58 Ti, ô Arglwydd, a ddadleuaist gyd-a'm henaid: gwaredaist fy enioes.

59 Ti, ô ARGLWYDD, a welaist fy ngham: barn di fy marn i.

60 Ti a welaist eu holl ddial hwynt, a'i holl amcanion i'm herbyn i.

61 Clywaist eu gwradwydd, ô ARGLWYDD, a'i holl fwriadau i'm herbyn;

62 Gwefusau y rhai a godant i'm herbyn, a'i myfyrdod i'm herbyn, ar hŷd y dydd.

63 Edrych ar eu heisteddiad a'i cyfodiad; a myfi yw eu cân hwynt. a Ad. 14.

64 ¶ [b] Tâl y pwyth iddynt, ô ARGLWYDD, yn ôl gweithred eu dwylo. b Ps. 28. 4.

65 Dôd iddynt ‡ ofid calon, dy felldith iddynt. ‡ Neu, *gwaeynwydd.*

66 Erlid hwynt â digofaint, a difetha hwy oddi-tan [c] nefoedd yr ARGLWYDD. c Psal. 8. 3.

PEN. IV.

1 *Sion yn cwyno ei thostur gyflwr:* 13 *Yn cyffessu ei phechodau.* 21 *Bygythio Edom;* 22 *A chyssuro Sion.*

PA fodd y tywyllodd yr aur? y newidiodd yr aur coeth da? taflwyd cerrig y cyssegr ym mhen pob heol.

2 Gwerthfawr feibion Sion, a chystal ag aur pur; pa fodd y cyfrifwyd hwynt a fel 'stenau pridd, gwaith dwylo y crochenydd? a Esay 30. 14. Jer. 19. 11.

3 Y dreigiau a dynnant allan eu bronnau, a roddant sugn i'w cenawön; merch fy mhobl *a aeth* yn greulon, b fel yr estrisiaid yn yr anialwch. b Job 39. 14, 16.

4 [c] Tafod y plentyn sugno sydd yn glynu wrth dafod ei enau gan syched: [d] y plant a ofynnant fara, *ond* nid *oedd* a dorrai iddynt. c Ps. 22. 15. d Edrych Pe. 2. 11, 12.

5 Y rhai a ymborthent yn foethus a ddifethwyd yn yr heolydd: y rhai a feithrinwyd mewn 'scarlad e a gofleidiant y tommennydd. e Job 24.

6 Canys mwy yw ‡ anwiredd merch fy mhobl ‡ Neu, *cospedigaeth.*

mhobl nâ ‡ phechod Sodoma, yr hon [f] a ddinyſtriwyd megis yn ddiſymmwth, ni ſafodd llaw arni.

7 Purach oedd ei Nazareaid hi nâ'r eira, gwynnach oeddynt nâ'r llaeth; gwridoccach oeddynt o gorph nâ'r cwrel, a'i trwſſiad *oedd* o Saphyr:

8 † Duach yw 'r golwg arnynt nâ'r gloün; nid adweinir hwynt yn yr heolydd: eu croen a lŷn wrth eu heſgyrn, gwywodd, aeth yn debyg i bren.

9 Gwell yw y rhai a laddwyd â chleddyf nâ'r rhai a laddwyd â newŷn: oblegid y rhai hyn a † ddihoenant, wedi eu trywanu o eiſiau cnwd y maes.

10 [g] Dwylo gwragedd toſturiol a ferwaſant eu plant eu hun: eu [h] hymborth oeddynt yn ninyſtr merch fy mhobl.

11 Yr ARGLWYDD a gyflawnodd ei ddigter, a dywalltodd lidiawgrwydd ei ſorriant, ac [i] a gynneuodd dân yn Sïon, yr hwn a ddiſaodd ei ſeiliau hi.

12 Ni choeliaſai brenhinoedd y ddaiar, na holl drigolion y byd, y deuai y gwrthwyneb-ŵr a'r gelyn i mewn i byrth Jeruſalem.

13 ¶ [k] Am bechodau ei phrophwydi, *ac* anwiredd ei hoffeiriaid, y rhai a ollyngaſant waed y rhai cyfiawn o'i mewn hi;

14 Gwibiaſant *fel* deillion yn yr heolydd, *ac* ymddifwynaſant gan waed, ‡ fel na ellid cyffwrdd â'i dillad hwynt.

15 Gwaeddaſant arnynt, Ciliwch; ‡ aflan yw; ciliwch, ciliwch na chyffyrddwch; pan ffoiſant, ac yr aethant ymaith. Dywedent ym myſg y cenhedloedd, Ni thrigant hwy *yma* mwyach.

16 † Sorriant yr ARGLWYDD a'i gwaſgarodd hwynt; nid edrych efe arnynt mwy: ni pharchent hwy yr offeiriaid, ni thoſturient wrth yr henaf-gwŷr.

17 Ninnau hefyd, [l] ein llygaid a ballaſant am ein cynnorthwy ofer: gan ddiſgwil diſgwil yr oeddem ni wrth genhedlaeth ni allai ein hachub.

18 [m] Hwy a olrheiniant ein cerddediad, fel na allwn fyned ar hŷd ein heolydd: y mae ein diwedd ni yn agos, ein dyddiau ni a gyflawnwyd; canys daeth ein diwedd ni.

19 [n] Buanach yw ein herlid-wŷr nag eryrod yr awŷr, y maent yn ein herlid ni ar y mynyddoedd, yn ein cynllwyn yn yr anialwch.

20 [o] Anadl ein ffroenau, enneiniog yr ARGLWYDD, [p] a ddaliwyd yn eu ‡ rhwydau hwynt, *am* yr hwn y dywedaſem, Tan ei gyſgod ef y byddwn ni byw ym myſg y cenhedloedd.

21 Bydd lawen a hyfryd, merch Edom, yr hon wyt yn trigo yn nhîr Huz: [q] daw y cwppan attat titheu hefyd; ti a feddwi ac a ymnoethi.

22 [r] Gorphennwyd dy ‡ goſpedigaeth di, merch Sïon; ni chaeth-gluda ef di mwy: efe a ymwel â'th anwiredd di, merch Edom; ‡ efe a ddadcuddia dy bechodau.

[r] Eſay 40.2 ‡ Neu, *anwiredd.*

‡ Neu, *a'th gaeth-gluda am dy bechodau.*

PEN. V.

Toſtur gwynfan Sïon mewn gweddi at Dduw.

COfia ô ARGLWYDD, beth a ddaeth i ni: edrych a gwêl ein gwradwydd.

2 Ein hetifeddiaeth ni a drowyd i eſtroniaid; a'n tai i ddieithriaid.

3 Ymddifaid ydym heb dadau; ein mammau *ſydd* megis gweddwon.

4 Yr ydym yn yfed ein dwfr am arian; ein coed ſy yn dyfod am werth.

5 † Ein gwarrau ſydd tan erlid: llafurio yr ydym, nid oes gorphywyſdra i ni.

† Heb. *Ar ein gwarrau ſ'a herlidir.*

6 Rhoiſom ein llaw i'r Aiphtiaid, i'r Aſſyriaid, i gael digon o fara.

7 [s] Ein tadau a bechaſant, ac nid ydynt: ninnau ſy yn dwyn eu ‡ coſp hwynt.

[s] Jer. 31.29. Ezec. 18.2. ‡ *Anwireddau.*

8 Gweiſion ſy yn llywodraethu arnom ni, heb *fo d* a'n gwaredo o'i llaw hwynt.

9 *Mewn enbydrwydd* am ein henioes y dygaſom ein bara i mewn, o herwŷdd cleddyf yr anialwch.

10 Ein [b] croen a dduodd fel ffwrn, ‡ gan y newŷn tôſt.

[b] Job 30.30. Pſ. 119.83. ‡ Neu, *gan ddychryniadau, neu, ymboſtiondd y newyn.*

11 Hwy a dreiſiaſant y gwragedd yn Sïon: *a'r* morwynnion yn ninaſoedd Juda.

12 Crogaſant dywyſogion â'i dwylo; [c] ni pharchid wynebau yr henaf-gwŷr.

[c] Eſay 47.6.

13 Hwy a gymmeraſant y gwŷr ieuaingc i falu; a'r plant a ſyrthiaſant tan y coed.

14 Yr henaf-gwŷr a beidiaſant â'r porth; y gwŷr ieuaingc â'i cerdd.

15 Darfu llawenydd ein calon: ein dawns a drôdd yn alar.

16 Syrthiodd † y goron oddiam ein pen: gwae ni yn awr bechu o honom.

† Heb. *goron ein.*

17 Am hyn [d] y mae ein calon yn ofidus; [e] am hyn y tywyllodd ein llygaid.

[d] Pen. 1.22. [e] Pſal. 6.7.

18 O herwŷdd mynydd Sïon, yr hwn a anrheithiwyd, y mae 'r llwynogod yn rhodio ynddo.

19 [f] Ti, ARGLWYDD, a barheï byth; dy orſedd-faingc yn oes oeſoedd.

[f] Pſal. 9.7. & 10.16. & 29.10.

20 Pa ham yr anghofi ni byth, *ac* y gadewi ni dros hîr ddyddiau?

& 90.2. & 102.12, 27. & 145.13. Hab. 1.12.

21 [g] Dychwel ni, ô ARGLWYDD, attat ti, ac ni a ddychwelir; adnewydda ein dyddiau megis cynt.

[g] Pſa. 80.3, 7, 19. Jer. 31.18.

22 ‡ Eithr ti a'n llwyr-wrthodaiſt ni: ti a ddigiaiſt wrthym ni yn ddirfawr.

‡ *Canys a llwyr wrthodi di nyni?*

¶ Llyfr

Llyfr y Prophwyd EZECIEL.

PENNOD I.

1 [*Yr amſer y propwydodd Ezeciel yn Chebar.* 4 *Gweledigaeth y pedwar Cherub*, 15 *Y pedair olwyn*; 26 *A gogoniant Duw.*

3409 A Darfu yn y ddegfed flwyddyn ar hugain, yn y pedwerydd *mîs*, ar y pummed *dydd* o'r mîs, (a mi ym myſg ‡ y gaeth-glud wrth afon Chebar,) [a] agoryd y nefoedd; a gwelwn weledigaethau Duw.

‡ *y rhai a gaethgludaſid.*
[a] Pelly Mat. 3.16. Act. 7.56. & 10.11. Dat. 19.11.

2 Yn y pummed *dydd* o'r mîs, (honno oedd y bummed flwyddyn o gaeth-gludiad [b] brenin Jehoiacin,)

[b] 2 Bren. 24. 12.

3 Y daeth gair yr Arglwydd yn eglur at † Ezeciel yr offeiriad mâb Buzi, yn nhîr y Caldeaid, wrth afon Chebar; ac [c] yno y bu llaw 'r Arglwydd arno ef.

† Heb. *Jehezc.el.*
[c] 1 Bren. 18. 46. Pſ. 3. 14, 22.

4 Yna 'r edrychais, ac wele yn dyfod o'r gogledd gorwŷnt, *a* chwmwl mawr, a thân yn ymgymmeryd, a diſgleirdeb o amgylch iddo; ac o'i ganol, *ſef* o ganol y tân fel lliw ambr.

5 Hefyd o'i ganol *y daeth* cyffelybrwydd i bedwar peth byw. Ac [d] dyma eu hagwedd hwynt; Dull dyn oedd iddynt.

[d] Pen. 10. 8, &c.

6 A [e] phedwar wyneb *i bob* un, a phedair aden *i bob* un o honynt.

[e] Ad. 10.

7 A'i traed yn † draed uniawn; a gwadn eu traed fel gwadn troed llô; a gwreichioni yr oeddynt, fel lliw efydd gloyw.

† Heb. *droed.*

8 Ac *yr oedd* dwylo dyn oddi-tan eu hadenydd, ar eu pedwar yſtlys; eu hwynebau hefyd a'i hadenydd *oedd* ganddynt ill pedwar.

9 [f] Eu hadenydd hwynt oedd wedi eu cyſſylltu y naill wrth y llall: pan gerddent ni throënt; aënt bob un yn union rhag ei wyneb.

[f] Ad. 11, 12.

10 Dyma [g] ddull eu hwynebau hwynt; Wyneb dyn, ac wyneb llew, *oedd* ar y tu dehau iddynt ill pedwar: ac wyneb ych o'r tu aſſwy iddynt ill pedwar, ac wyneb eryr iddynt ill pedwar.

[g] Edrych Dat. 4 7.

11 Dyma eu hwynebau hwynt; a'i hadenydd oedd wedi eu ‡ doſparthu oddïarnodd, dwy i bob un wedi eu cyſſylltu â'i gilydd, a [h] dwy oedd yn cuddio eu cyrph.

‡ Neu, *lledu.*
[h] Eſay 6. 2.

12 [i] Aënt hefyd bob un yn uniawn rhag ei wyneb; [k] i'r lle y byddai 'r yſpryd ar fyned, yno yr aënt; [l] ni throënt pan gerddent.

[i] Ad. 9
[k] Ad. 20.
[l] Ad 17

13 Dyma ddull y pethau byw; Eu gweledigaeth oedd fel marwor tân yn lloſgi, *ac* fel gweledigaeth ffaglau: *yr* oedd efe yn ymgerdded rhwng y pethau byw, a diſglair oedd y tân, a mellt yn dyfod allan o'r tân.

14 Rhedai hefyd a dychwelai 'r pethau byw, fel gweledigaeth mellden.

15 ¶ Edrychais hefyd ar y pethau byw: ac wele ar lawr yn ymyl y pethau byw, un olwyn gyd-a'i bedwar wyneb.

16 Dull yr olwynion a'i gwaith oedd fel lliw Beril: a'r un dull oedd iddynt ill pedair; a'i gwedd hwynt, a'i gwaith, fel pe byddai olwyn ynghanol olwyn. 3409

17 Pan elent, aënt ar eu pedwar ochr: [m] ni throënt pan gerddent.

[m] Ad 12.

18 Eu cantau hefyd oedd gyfuwch ag yr oeddynt yn ofnadwy: a'i cantau oedd yn llawn llygaid oddïamgylch ill pedwar.

19 A phan gerddai 'r pethau byw, yr olwynion a gerddent wrthynt; a phan ymgodai 'r pethau byw oddïar y ddaiar, yr ymgodai 'r olwynion.

20 [n] I'r lle y byddai 'r yſpryd i fyned, yr aënt, yno 'r *oedd* eu hyſpryd ar fyned; a'r olwynion a ymgodent ar eu cyfer hwynt: canys yſpryd ‡ y peth byw *oedd* yn yr olwynion.

[n] Ad 12.
‡ Neu, *bywyd.*

21 [o] Cerddent pan gerddent hwythau, a ſafent pan ſafent hwythau; a phan ymgodent hwy oddïar y ddaiar, yr olwynion a ymgodent ar eu cyfer hwythau: canys yſpryd ‡ y peth byw *oedd* yn yr olwynion.

[o] Ad. 19.
‡ Neu, *bywyd.*

22 Ac *yr oedd* ar bennau 'r pethau byw ddull y ffurfafen, fel llew Griſſial ofnadwy, wedi ei heſtyn tros eu pennau hwynt oddïarnodd.

23 A than y ffurfafen yr oedd eu hadenydd hwynt, yn uniawn y naill tu-ag at y llall: dwy i bob un, yn eu cuddio o'r naill du, a dwy i bob un yn cuddio eu cyrph, o'r tu arall.

24 Ac mi a glywn ſŵn eu hadenydd hwynt, fel ſŵn dyfroedd lawer, fel ſŵn yr Holl-alluog, pan gerddent: ſŵn lleferydd, fel ſŵn llû: pan ſafent, llaeſent eu hadenydd.

25 Ac yr oedd llais oddïar y ffurfafen yr hon *oedd* ar eu pennau hwynt, pan ſafent, ac y llaeſent en hadenydd.

26 ¶ Ac oddïar y ffurfafen, yr hon *oedd* ar eu pennau hwynt, yr oedd cyffelybrwydd gorſeddfaingc, fel gwelediad maen Saphir, ac ar gyffelybrwydd yr orſedd-faingc yr *oedd* oddïarnodd arno ef, gyffelybrwydd megis gwelediad dyn.

27 Gwelais hefyd megis lliw ambr, fel gwelediad tân o'i fewn o amgylch, o welediad ei lwyni ac uchod, ac o welediad ei lwyni ac iſſod, y gwelais megis gwelediad tân, a diſgleirdeb iddo oddïamgylch.

28 [p] Fel gwelediad y bwä a fydd yn y cwmwl ar ddydd glawög, fel hyn *yr oedd* gwelediad y diſgleirdeb o amgylch: dyma welediad cyffelybrwydd gogoniant yr Arglwydd. A phan welais, [q] ſyrthiais ar fy wyneb, a chlywais lais un yn llefaru.

[p] Dat 4 3
[q] Pen 3 23 Dan 8 17 Dat 1 17

PEN. II.

1 *Awdurdod Ezeciel*; 6 *A'i addyſg.* 9 *Plyg llyfr ei orthrwm brophwydoliaeth ef.*

AC efe a ddywedodd wrthyf, Mâb dyn, ſa ar dy draed, ac mi a leſaraf wrthyt.

2 [a] A'r

2 [a] A'r yſpryd a aeth ynof, pan lefarodd efe 3409
wrthyf, ac a'm gofodod ar fy nhraed, fel y
clywais yr hwn a lefarodd wrthyf.

3 Ac efe a ddywedodd wrthyf, Mâb dyn, yr
ydwyf fi yn dy ddanfon di at feibion Iſraël, at
† genedl wrthryfelgar, y rhai a wrthryfelaſant
i'm herbyn; [b] hwynt-hwy a'i tadau a droſeddaſant i'm herbyn, hyd gorph y dydd hwn.

4 Meibion wyneb-galed hefyd, a chadarn
galon yr wyf fi yn dy ddanfon attynt: dywed
titheu wrthynt, Fel hyn y dywed yr Arglwydd
Duw:

5 A [c] pha un bynnag a wnelont ai gwrando
ai peidio, ([d] canys tŷ gwrthryfelgar ydynt,)
etto [e] cânt wybod fod prophwyd yn eu myſg
hwynt.

6 ¶ Titheu fâb dyn, [f] nac ofna rhagddynt,
ac na arſwyda er eu geiriau hwynt, er *bod*
‡ [g] gwrthryfel-wŷr a drain gyd-a thi, a thitheu
yn trigo ym myſg ſcorpionau: [h] nac ofna rhag
eu geiriau hwynt, ac na ddychrynna gan eu
hwynebau hwynt, er mai tŷ ‡ gwrthryfelgar
ydynt.

7 Etto llefara di fy ngeiriau wrthynt, pa un
bynnag a wnelont ai gwrando ai peidio; canys
† gwrthryfelgar *ydynt*.

8 Titheu fâb dyn, gwrando 'r hyn yr ydwyf
fi yn ei lefaru wrthyt; Na fydd di wrthryfelgar
fel y tŷ gwrthryfelgar hwn: lleda dy ſafn, a
bwytta 'r hyn yr ydwyf fi yn ei roddi i ti.

9 ¶ Yna 'r edrychais, ac wele law wedi ei
hanſon attaf, ac wele ynddi blŷg llyfr.

10 Ac efe a'i dadblygodd o'm blaen i: ac yr
oedd efe wedi ei ſgrifennu, wyneb a chefn; ac
yr oedd wedi ſgrifennu arno, galar, a griddfan, a
gwae.

PEN. III.

1 *Ezeciel yn bwytta 'r plŷg llyfr*: 4 *A Duw yn*
ei nerthu ef: 15 *Ac yn dangos iddo reol pro-*
phwydoliaeth: 22 *Ac yn cau ac yn egori genau*
y prophwyd.

AC efe a ddywedodd wrthyf, Mâb dyn, bwyttа 'r hyn a geffych, [a] bwytta y llyfr hwn,
a dôs, *a* llefara wrth dŷ Iſraël.

2 Yna mi a agorais fy ſafn, ac efe a wnaeth
i mi fwytta y llyfr hwnnw.

3 Dywedodd hefyd wrthyf, Bwyda dy fol, a
llanw dy berfedd, fâb dyn, â'r llyfr hwn yr ydwyf fi yn ei roddi attat. Yna [b] y bwytteais;
ac yr oedd efe yn fy ſafn fel mêl o felyſder.

4 ¶ Ac efe a ddywedodd wrthyf, Mâb dyn,
cerdda, dôs at dŷ Iſraël, a llefara â'm geiriau
wrthynt.

5 Canys nid at bobl † o iaith ddïeithr ac
o dafod-iaith galed i'th anfonir di, *onid* at dŷ
Iſraël;

6 Nid at bobloedd lawer o iaith ddïeithr ac
o dafod-iaith galed, y rhai ni ddeelli eu hymadroddion. ‡ Oni wrandawſai y rhai hynny ar-
nat, *pe* i'th anfonaſwn attynt?

7 Etto tŷ Iſraël ni fynnant wrando arnat ti;
canys [c] ni fynnant wrando arnaf fi: oblegid
tal-gryfion, a chaled galon *ydynt* hwy, holl dŷ
Iſraël.

8 Wele, gwnaethym dy wyneb yn grŷf yn 3409
erbyn eu hwynebau hwynt, a'th dal yn grŷf yn
erbyn eu talcennau hwynt.

9 Gwnaethym dy dalcen [d] fel adamant, yn [d] Eſay 50. 7. Jer. 1. 18.
galettach na'r galleſtr: [e] nac ofna hwynt, ac na & 15. 20. Mic. 3. 8.
ddychrynna rhag eu hwynebau, er mai tŷ [e] Jer. 1. 8, 17.
gwrthryfelgar ydynt. Pen. 2. 6.

10 Dywedodd hefyd wrthyf, Hâ fâb dyn,
derbyn â'th galon, a chlyw â'th gluſtiau, fy holl
eiriau a lefarwyf wrthyt.

11 Cerdda hefyd, *a* dôs at y gaeth-glud, at
feibion dy bobl, a llefara hefyd wrthynt, a dywed wrthynt, Fel hyn y dywed yr Arglwydd
Duw; [f] pa un bynnag a wnelont ai gwrando [f] Pſ. 2. 5, 7.
ai peidio.

12 Yna [g] yr yſpryd a'm cymmerodd, a [g] Pen. 8. 3. & drych
chlywn ſŵn cynnwrf mawr o'm hôl, *yn dywedyd*, 1 Bre. 18. 12; 2 Bre. 2. 16.
Bendigedig *fyddo* gogoniant yr Arglwydd o'i lê. Act. 8. 39.

13 A ſŵn adenydd y pethau byw oedd yn
† cyffwrdd â'i gilydd, a ſŵn yr olwynion ar eu † Heb. cuſſanu ei gilydd.
cyfer hwynt; a ſŵn cynnwrf mawr.

14 A'r yſpryd a'm cyfododd, ac a'm cymmerodd ymaith, a mi a aethym yn chwerw yn
angerdd fy yſpryd; ond [h] llaw 'r Arglwydd [h] 2 Bre. 3. 15. Pen. 8. 1.
oedd grêf arnaf.

15 Ac mi a ddeuthym i Telabib, at y gaeth-
glud oedd yn aros wrth afon Chebar, ac [i] mi a [i] Job 2. 13.
eiſteddais lle 'r oeddynt hwythau yn eiſtedd, ïe
eiſteddais yno ſaith niwrnod yn ſynn yn eu plith
hwynt.

16 Ac ym mhen y ſaith niwrnod y daeth gair
yr Arglwydd attaf, gan ddywedyd,

17 [k] Mâb dyn, mi a'th wneuthym di [l] yn wi- [k] Pen. 33. 7, &c [l] Eſa. 52. 8. & 56. 10. & 62. 6.
liedydd i dŷ Iſraël: am hynny gwrando 'r gair
o'm genau, a rhybuddia hwynt oddiwrthyf fi. Jer. 6. 17.

18 Pan ddywedwyf wrth y drygionus, Gan
farw y byddi farw; oni rybuddi ef, ac oni leferi
i rybuddio y drygionus oddiwrth ei ddrygffordd,
fel y byddo byw; y drygionus hwn a fydd
marw yn ei anwiredd; ond ei waed ef a ofynnaf fi ar dy law di.

19 Ond o's rhybuddi y drygionus, ac yntau
heb droi oddiwrth ei ddrygioni, na'i ffordd
ddrygionus, efe a fydd marw yn ei ddrygioni;
onid ti a achubaiſt dy enaid.

20 Hefyd [m] pan ddychwelo y cyfiawn oddi- [m] Pſ. 18. 24. & 33. 12, 13.
wrth ei † gyfiawnder, a gwneuthur camwedd, a † Heb. gyfiawnderau.
rhoddi o honof dramgwydd o'i flaen ef: efe fydd
marw, am na rybuddiaiſt ef, am ei bechod y
bydd efe marw, a'i gyfiawnder yr hwn a wnaeth
efe ni chofir; ond ei waed ef a ofynnaf ar dy
law di.

21 Ond o's tydi a rybuddi y cyfiawn, rhag
pechu o'r cyfiawn, ac na phecho efe, gan fyw y
bydd efe byw, am ei rybuddio; a thithau a
achubaiſt dy enaid.

22 Ac [n] yno y bu llaw 'r Arglwydd arnaf, [n] Pen. 1. 3. Ad. 14.
ac efe a ddywedodd wrthyf, Cyfod, dôs i'r
gwaſtadedd, ac yno y llefaraf wrthyt.

23 Yna y cyfodais, ac yr euthym i'r gwaſ-
tadedd: ac wele ogoniant yr Arglwydd yn ſe-
fyll yno, fel y gogoniant [o] a welſwn wrth afon [o] Pen. 1.
Chebar: ac [p] mi a ſyrthiais ar fy wyneb. [p] Pen. 1. 28.

24 Yna ydd aeth [q] yr yſpryd ynof, ac a'm [q] Pen. 2. 2.
gofododd ar fy nhraed, ac a ymddiddanodd â
mi, ac a ddywedodd wrthyf, Dôs, a chau arnat
o fewn dy dŷ.

3409 25 Titheu fâb dyn, wele, [r]hwy a roddant
[r] Pen.4.8. rwymau arnat, ac a'th rwymant â hwynt, ac
na ddôs allan yn eu plith.

[s]Pen.24.27. Luc. 1. 20, 22. 26 A [s]mi a wnâf i'th dafod lynu wrth daflod
dy enau, a thi a wneir yn fûd, ac ni byddi
[t] Pen.2.5,7. iddynt yn geryddŵr: [t]canys tŷ gwrthryfelgar
ydynt.

27 Ond pan lefarwyf wrthyt yr agoraf dy
safn, a dywedi wrthynt, Fel hyn y dywed yr
Arglwydd DDUW; Yr hwn a wrandawo, gwran-
dawed; a'r hwn a beidio, peidied: canys tŷ
gwrthryfelgar ydynt.

PEN. IV.

1 Tan rith a chyfgod amgylchynu'r ddinas, y mae yn dangos yr amfer o wrthryfel Jeroboam hyd y caethiwed: 9 A thrwy ddarparu lluniaeth mewn gwarchae, yn dangos dofted fyddai 'r newŷn.

TItheu fâb dyn cymmer it' bridd-lech, a dôd
hi o'th flaen, a llunia arni ddinas Jeru-
salem.

2 A gwarchae yn ei herbyn hi, ac adeilada
‡ Neu, *hennaeth-iaid,* wrthi ‡ warchglawdd, a bwrw o'i hamgylch
hi wrthglawdd; dôd hefyd werfylloedd wrthi, a
gofod offer rhyfel yn ei herbyn o amgylch.

‡ Neu, *radell.* 3 Cymmer it' hefyd ‡ badell haiarn, a dôd
hi yn fûr haiarn rhyngot a'r ddinas; a chyfei-
ria dy wyneb atti, a bydd mewn gwarchaëdi-
gaeth, a gwarchae di arni. Arwŷdd fydd hyn
i dŷ Iſraël.

4 Gorwedd hefyd ar dy yſtlys aſſwy, a go-
ſod anwiredd tŷ Iſraël arno; *wrth* rifedi y
dyddiau y gorweddych arno y dygi eu han-
wiredd hwynt.

Dechreu. 5 Canys rhoddais arnati flynyddoedd eu
3380 Diwedd. hanwiredd hwynt, wrth rifedi y dyddiau, try-
3420 chan nhiwrnod a deg a phedwar ugain: felly
y dygi anwiredd tŷ Iſraël.

6 A phan orphennych y rhai hynny, gor-
wedd eilwaith ar dy yſtlys dehau, a thi a ddy-
[a] Nu.14.34. † Heb. *diwrnod am flwyddyn, diwrnod am flwyddyn.* gi anwiredd tŷ Juda ddeugain nhiwrnod: [a]†pob
diwrnod am flwyddyn a roddais i ti.

7 A chyfeiria dy wyneb at warchaëdigaeth
Jeruſalem, a'th fraich yn noeth: a thi a bro-
phwydi yn ei herbyn hi.

† Heb. *o'th yſtlys i'th yſtlys.* 8 Wele hefyd rhoddais rwymau arnat, fel
na throëch †o yſtlys i yſtlys; nes gorphen o
honot ddyddiau dy warchaëdigaeth.

9 ¶ Cymmer it' hefyd wenith, a haidd, a ffa,
a ſſacbys, a milet, a chor-bys, a dôd hwynt
mewn un lleſtr, a gwnâ hwynt i ti yn fara,
tros rifedi y dyddiau y gorweddych ar dy
yſtlys; try-chan nhiwrnod a deg a phedwar
ugain y bwytteï ef.

10 A'th fwyd a fwytteï a fydd wrth bwys,
ugain ſicl yn y dydd: o amſer i amſer y bwyt-
teï ef.

11 Y dwfr hefyd a yfi wrth feſur; chweched
ran Hin a yfi, o amſer i amſer.

12 Ac fel teiſen haidd y bwytteï ef, ti a'i
creſi hi hefyd wrth dail tom dyn, yn eu gŵydd
hwynt.

[b] Lliaf. 9.3 13 A dywedodd yr ARGLWYDD, Felly [b]y
bwytty meibion Iſraël eu bara halogedig, ym
myſg y cenhedloedd y rhai y gyrraf hwynt
atŷnt.

14 Yna y dywedais, [c] O Arglwydd DDUW, [c] Act.10.14.
wele ni halogwyd fy enaid, ac ni fwytteais [d] fur- [d] Ex.22.31. Lef.11.2. & 17.15. Deut.14.21.
gin neu 'ſglyfaeth, o'm hieuengctid hyd yr
awr hon: ac ni ddaeth i'm ſafn gîg ffiaidd.

15 Yntef a ddywedodd wrthyf, Wele, mi a
roddais it' fiſweil gwartheg yn lle tom dyn, ac
â hwynt y gwnei dy fara.

16 Dywedodd hefyd wrthyf, Mâb dyn, wele
[e] fi yn torri ffon bara yn Jeruſalem, fel y bwyt- [e] Lef.26.26. Pſ.105.16. Eſay 3.1. Pen.5.16. & 14.13.
taont fara tan bwys, ac mewn gofal; ac yr
yfont ddwfr dan feſur, ac mewn fyndod.

17 Fel y byddo arnynt eiſiau bara a dwfr,
ac y ſynnont, un gyd-ag arall; ac [f] y darfyddont [f] Lef.26.39.
yn eu hanwiredd.

PEN. V.

1 Tan rith a chyfgod y gwallt, 5 y mae yn dangos barnedigaeth Jeruſalem am ei hanufudd-dod: 12 A hynny trwy newŷn, a chleddyf, a gwaſgarfa.

TItheu fâb dyn, cymmer it' gyllell lem,
cymmer it' ellyn eillio, †ac [a]eillia dy
ben a'th farf: yna y cymmeri it' gloriannau
pwys, ac y rhenni hwynt.

2 [b] Traian a loſgi yn tân ynghanol [c] y ddinas, [a] Eſa.7.20. [b] Act.19.27. [c] Pen.4.1. [d] Pen.4.16.
pan gyflawner [d] dyddiau y gwarchae: traian a 3410
gymmeri hefyd, ac a'i tarewi â'r gyllell o'i am-
gylch; a thraian a deni gyd-a'r gwŷnt, ac mi
a dynnaf gleddyf ar eu hôl hwynt.

3 Cymmer hefyd oddi-yno ychydig o niſer, † Heb. *afgel.*
a chylymma hwynt yn dy †odreu.

4 A chymmer eilwaith *rai* o honynt hwy, a
thafl hwynt i ganol y tân, a lloſg hwynt yn tân;
o hono y daw allan dân i holl dŷ Iſraël.

5 Fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW;
Jeruſalem *yw* hon; gofodais hi ym myſg y
cenhedloedd a'r tiroedd o'i hamgylch.

6 A hi a newidiodd fy marnedigaethau i
ddrygioni yn fwy nâ'r cenhedloedd, a'm dedd-
fau yn fwy nâ'r gwledydd fydd o'i hamgylch:
canys gwrthodaſant fy marnedigaethau a'm
deddfau, ni rodiaſant ynddynt.

7 Am hynny, fel hyn y dywed yr Arglwydd
DDUW; Am i chwi amlhau yn fwy nâ'r cen-
hedloedd fydd o'ch amgylch, heb rodio o ho-
noch yn fy neddfau, na gwneuthur fy marne-
digaethau, ac [e] na wnaethoch yn ôl barnedi- [e] Jer.2.11.
gaethau y cenhedloedd fydd o'ch amgylch;

8 Am hynny fel hyn y dywed yr Ar-
glwydd DDUW; Wele fi, ïe myfi ydwyf yn dy
erbyn, a gwnâf yn dy ganol di farnedigaethau
yngolwg y cenhedloedd.

9 A gwnâf ynot yr hyn ni wneuthym, ac
nis gwnâf ei fâth mwy; am dy holl ffieidd-dra.

10 Am hynny y tadau [f] a fwyttânt y plant [f] Lef.26.29. Deut.28.53. Jer.19.9. Galat.5.21. & 4.19. Bar.2.3.
yn dy fyſg di, a'r plant a fwytty eu tadau:
a gwnâf ynot farnedigaethau, ac mi a danaf dy
holl weddill gyd-a phob gwŷnt.

11 Am hynny *fel mai* byw fi, medd yr Ar-
glwydd DDUW; Yn ddïau am halogi o honot
fy nghyfegr â'th holl ffieidd-dra ac â'th holl
frynti; am hynny hefyd y prinhâf inneu di;
ac [g] nid arbed fy llygad, ac ni thofturiaf ych- [g] Pſ.78.38. & 106.43.
waith.

12 [h] Dy draian fyddant feirw o'r haint, ac a [h] Eſay 22.3. Eſay 42.24. Jer.14.18. Ad.2.21.
ddarfyddant o newŷn yn dy ganol; a thraian &
a fyr-

3410 a ſyrthiant ar y cleddyf o'th amgylch; a [i] thraian a danaf gŷd-a phob gwŷnt, a [k] thynnaf gleddyf ar eu hôl hwynt.

13 Felly y gorphennir fy nîg, ac y llonyddaf fy llidiawgrwydd yn eu herbyn hwynt, ac [l] ymgyſſuraf: a hwy a gânt wybod mai myfi 'r ARGLWYDD a'i lleferais yn fy ngwŷn, pan orphennwyf fy llîd ynthynt.

14 A rhoddaf di hefyd yn anrhaith, ac yn warth, ym myſg y cenhedloedd ſydd o'th amgylch, yngolwg pawb a êl heibio.

15 Yna y bydd [m] y gwradwydd a'r gwarthrudd yn ddyſg, ac yn ſyndod i'r cenhedloedd ſydd o'th amgylch; pan wnelwyf ynot farnedigaethau mewn dîg, a llidiawgrwydd, a cherydd llidiog. Myfi 'r ARGLWYDD a'i lleferais.

16 Pan [n] anfonwyf arnynt ddrwg ſaethau newŷn, y rhai fyddant i'w difetha, y rhai a ddanfonaf i'ch difetha: caſglaf hefyd newŷn arnoch, a [o] thorraf eich ffon bara.

17 Anfonaf hefyd arnoch newŷn, a [p] bwyſtfil drwg; ac efe a'th ddiblanta di: haint hefyd a gwaed a dramwya trwöt ti; a dygaf gleddyf arnat. Myfi yr ARGLWYDD a'i lleferais.

PEN. VI.

1 Barnedigaeth Iſraël am eu delw-addoliaeth. 8 Gweddill a fendithir. 11 Annog y ffyddloniaid i gwyno eu gofid.

A Daeth gair yr ARGLWYDD attaf, gan ddywedyd,

2 Mâb dyn, goſod dy wyneb tu-a [a] mynyddoedd Iſraël, a phrophwyda yn eu herbyn;

3 A dywed, Mynyddoedd Iſraël, gwrandewch air yr Arglwydd DDUW; Fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW wrth y mynyddoedd ac wrth y bryniau, wrth y nentydd ac wrth y dyffrynnoedd; Wele fi, *ie* myfi 'n dwyn cleddyf arnoch, ac mi a ddinyſtriaf eich uchel-leoedd.

4 Eich allorau hefyd a ddifwynir, a'ch ‡ haul-ddelwau a ddryllir: a [b] chwympaf eich archolledigion o flaen eich eulynnod.

5 A rhoddaf gelanedd meibion Iſraël ger bron eu heulynnod; a thanaf eich eſgyrn o amgylch eich allorau.

6 Yn eich holl drigfaon, y dinaſoedd a anrheithir, a'r uchelfaon a ddifwynir: fel yr anrheithier ac y difwyner eich allorau, ac y torrer ac y peidio eich eulynnod, ac y torrer ymaith eich haul-ddelwau, ac y deleer eich gweithredoedd.

7 Yr archolledig hefyd a ſyrth yn eich canol, a [c] chewch wybod mai myfi *yw* yr ARGLWYDD.

8 [d] Etto gadawaf weddill, fel y byddo i chwi rai wedi dïangc gan y cleddyf ym myſg y cenhedloedd, pan waſgarer chwi trwy 'r gwledydd.

9 A'ch rhai dïangol a'm cofiant i ym myſg y cenhedloedd, y rhai y caethgludir hwynt attynt, am [e] fy nryllio â'i calon butteinllyd, yr hon a giliodd oddïwrthyf; ac [f] â'i llygaid, y rhai a butteiniaſant ar ôl eu heulynnod: [g] yna 'r ymffieiddiant ynddynt eu hun, am y drygioni a wnaethant yn eu holl ffieidd-dra.

10 A chânt wybod mai myfi *yw* 'r ARGLWYDD, *ac* na leferais yn ofer am wneuthur iddynt y drwg hwn.

11 Fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; [h] Taro â'th law, a chur â'th droed, a dywed, Oh rhag holl ffieidd-dra drygioni tŷ Iſraël: canys trwy gleddyf, trwy newŷn, a thrwy haint y ſyrthiant.

12 Y pellennig a fydd marw o'r haint, a'r cyſagos a ſyrth gan y cleddyf: y gweddilledig hefyd a'r gwarchäedig a fydd marw o newŷn: fel hyn y gorphennaf fy llidiawgrwydd wrthynt.

13 A [i] chewch wybod mai myfi yw 'r ARGLWYDD, pan fyddo eu harcholledigion hwynt ym myſg eu heulynnod, o amgylch eu hallorau, [k] ar bob bryn uchel, ar holl bennau y mynyddoedd, a than bob pren îr, a than bob derwen gauad-frig, lle y rhoddaſant arogl peraidd i'w holl eulynnod.

14 Felly 'r eſtynnaf fy llaw arnynt, a gwnâf y tîr yn anrhaith, ïe yn fwy ‡ anrhaithiol na 'r anialwch tu-a Diblath, trwy eu holl drigfaon: a chânt wybod mai myfi *yw* 'r ARGLWYDD.

PEN. VII.

1 Llwyr-anrhaith Iſraël. 16 Galarus edifeirwch y rhai a ddïangent. 20 Y gelynnion yn halogi y Cyſſegr, o herwŷdd ffieidd-dra yr Iſraëliaid. 23 Tan rith cadwyn, y mae yn dangos eu gofidus gaethiwed hwy.

A Daeth gair yr ARGLWYDD attaf, gan ddywedyd,

2 Titheu fâb dyn, fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW wrth dîr Iſraël; [a] Diwedd, diwedd a ddaeth ar bedair congl y tîr.

3 *Daeth* yr awr hon ddiwedd arnat, a mi a anfonaf fy nîg arnati; [b] barnaf di hefyd yn ôl dy ffyrdd, a rhoddaf dy holl ffieidd-dra arnat.

4 [c] Fy llygad hefyd ni'th arbed di, ac ni thoſturiaf: eithr rhoddaf dy ffyrdd arnati, a'th ffieidd-dra fydd yn dy ganol di: [d] fel y gwypoch mai myfi *yw* yr ARGLWYDD.

5 Fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; Drwg, drwg unig, wele, a ddaeth.

6 Diwedd a ddaeth, daeth diwedd; y mae yn gwilio † am danat, wele efe a ddaeth.

7 [e] Daeth y boregwaith attat, preſſwylydd y tîr; [f] daeth yr amſer, agos *yw* y dydd terfyſg, ac nid adſain mynyddoedd.

8 Weithian ar fyrder y tywalldaf fy llîd arnat, ac y gorphennaf fy nîg wrthyt: barnaf di hefyd yn ôl dy ffyrdd, a rhoddaf dy holl ffieidd-dra arnat.

9 A'm llygad nid arbed, ac ni thoſturiaf: rhoddaf arnat yn ôl dy ffyrdd, a'th ffieidd-dra a fydd yn dy ganol di: a [g] chewch wybod mai myfi yr ARGLWYDD ſydd yn taro.

10 Wele 'r dydd, wele *efe* yn dyfod, y boregwaith a aeth allan; blodeuodd y wialen, blagurodd balchder.

11 Cyfododd traha yn wialen drygioni: ni

3410 *bydd un* o honynt, nac o'i ‡lïaws, nac o'r ei-
‡ Neu, *terfyſgwyr.* Heb. *terfyſg.* ddynt, [h] na galar droſtynt.

[h] Jer. 16. 5, 6. Pen. 24. 16, 22.

12 Yr amſer a ddaeth, y dydd a neſſaodd; na lawenyched y pryn-ŵr, ac na thriſtaëd y gwerth-ŵr: canys mae digllonedd ar ei holl lïaws hi.

13 Canys y gwerthydd ni ddychwel at yr hyn a werthwyd, †er eu bod etto 'n fyw: o-
† Heb. *er bod eu bywyd etto yn myſg y byw.* blegid y weledigaeth *ſydd* am ei holl lïaws, y rhai ni ddychwelant: ac nid ymgryfhâ neb
‡ Neu, *ſydd a'i fuchedd yn ei anwiredd.* ‡yn anwiredd ei fuchedd.

14 Udcanaſant yr udcorn, i barottoi pawb; etto nid â neb i'r rhyfel: am *fod* fy nigllonedd yn erbyn eu holl lïaws.

[i] Deu. 32. 25. Galar. 1. 20. 15 [i] Y cleddyf *ſydd* oddiallan, yr haint hefyd a'r newŷn o fewn: yr hwn *fyddo* yn y maes a fydd farw gan gleddyf; a'r hwn a fyddo yn y ddinas, newŷn a haint a'i difa ef.

16 Etto eu rhai dïangol hwynt a ddïangant, ac ar y mynyddoedd y byddant hwy, ei gŷd fel colomennod y dyffryn yn griddfan, bob un am ei anwiredd.

[k] Pſ. 13. 7. Jer. 6. 24. 17 Yr holl [k] ddwylo a laeſant, a'r holl liniau a ânt yn ddwfr.

[l] Eſay 3. 24. & 15. 2, 3. Jer. 48. 37. Amos 8. 10. 18 [l] Ymwregyſant hefyd *mewn* ſach-lïain, ac arſwyd a'i toa hwynt; a *bydd* cywilydd ar bob wyneb, a moelni ar eu holl bennau hwynt.

† Heb. *a fydd yn naillduaeth,* neu, *aſſendid.* [m] Dih. 11. 4. Zeph. 1. 18. Eccl. 5. 8. ‡ Neu, *eu hanwiredd yw eu tramgwydd.* ‡ Neu, *gwneuthym ef yn beth aſſian iddynt.* 19 Eu harian a daflant i'r heolydd, a'i haur † a roir heibio: eu [m] harian na'i haur ni ddichon eu gwared hwynt yn nydd digter yr ARGLWYDD: eu henaid ni ddiwallant, a'i coluddion ni lanwant; oblegid ‡tramgwydd eu hanwiredd ydyw.

20 ¶ A thegwch ei harddwch ef a oſododd ef yn rhagoriaeth: ond gwnaethant ynddo ddelwau eu ffieidd-dra a'i brynti: am hynny y ‡rhoddais ef ymmhell oddïwrthynt.

21 Ac mi a'i rhoddaf yn llaw dïeithriaid yn yſpail, ac yn anrhaith i rai drygionus y tîr; a hwy a'i halogant ef.

‡ Neu, *yſgeilwyr.* 22 Troaf hefyd fy wyneb oddïwrthynt, a halogant fy nirgelfa: ïe ‡anrheith-wŷr a ddaw iddi, ac a'i halogant.

23 ¶ Gwnâ gadwyn; canys llanwyd y tîr o farn waedlyd, a'r ddinas ſydd lawn o drais.

24 Am hynny y dygaf rai gwaethaf y cenhedloedd, fel y meddiannont eu tai hwynt: gwnâf hefyd i falchder y cedyrn beidio; a'i
‡ Neu, *etifeddant.* † Heb. *torriad.* cyſſegroedd a ‡halogir.

25 Y mae †dinyſtr yn dyfod; a hwy a geiſiant heddwch, ac ni's *cânt.*

[n] Jer. 4. 20. [o] Pſa. 74. 9. Galar. 2. 9. 26 Daw [n] trychineb ar drychineb, a bydd chwedl ar chwedl: yna [o] y ceiſiant weledigaeth gan y prophwyd; ond cyfraith a gyll gan yr offeiriad, a chyngor gan yr henuriaid.

27 Y brenin a alara, a'r tywyſog a wiſgir ag anrhaith, a dwylo pobl y tîr a drallodir: gwnâf â hwynt yn ôl eu ffordd, ac â'i barnedigaethau y barnaf hwynt; fel y gwybyddont mai myfi *yw* yr ARGLWYDD.

PEN. VIII.

1 *Ezeciel mewn gweledigaeth yn Jeruſalem 5 yn cael dangos iddo ddelw eiddigedd, 7 ac yſtafelloedd y delwau,* 13 *a galar-wŷr Tammuz,* 15 *a'r rhai oedd yn addoli tu-a 'r Haul.* 18 *Digofaint Duw am eu delw-addoliaeth hwy.*

A Bu yn y chweched flwyddyn, yn y chweched *mîs,* ar y pummed *dydd* o'r mîs, a mi yn eiſtedd yn fy nhŷ, a henuriaid Juda yn eiſtedd ger fy mron, [a] ſyrthïo o law 'r Arglwydd DDUW arnaf yno. [a] Pen. 1. 3. & 3. 22.

2 Yna 'r edrychais, ac wele [b] gyffelybrwydd fel gwelediad tân; o welediad ei lwyni ac iſſod yn dân; ac o'i lwyni ac uchod, fel gwelediad diſgleirdeb, [c] megis lliw ambr. [b] Pen. 1. 26, 27. [c] Pen. 1. 4.

3 Ac efe [d] a eſtynnodd lûn llaw, ac a'm cymmerodd erbyn cudyn o'm pen: a chododd yr yſpryd fi rhwng y ddaiar a'r nefoedd, ac a'm dûg i Jeruſalem mewn gweledigaethau Duw, hyd ddrŵs y porth neſaf i mewn, yr hwn ſydd yn edrych tu-a 'r gogledd, lle 'r *ydoedd* eiſteddfa delw 'r eiddigedd, yr hon a wnâ eiddigedd. [d] Dan. 5. 5.

4 Ac wele yno ogoniant Duw Iſraël, fel y weledigaeth [e] a welſwn yn y gwaſtadedd. [e] Pen. 1. & 3. 23.

5 Ac efe a ddywedodd wrthyf, Mâb dyn, cyfod yn awr dy lygaid *tu-a* ffordd y gogledd. Felly y cyfodais fy llygaid *tu-a* ffordd y gogledd, ac wele, tu-a 'r gogledd, wrth borth yr allor, ddelw 'r eiddigedd hon yn y cyntedd.

6 Ac efe a ddywedodd wrthyf, Mâb dyn, a weli di beth y maent hwy yn ei wneuthur, y ffieidd-dra mawr y mae tŷ Iſraël yn ei wneuthur yma, i'm gyrru ymmhell oddïwrth fy nghyſſegr? ac etto dychwel, cei weled ffieidd-dra mwy.

7 ¶ Ac efe a'm dûg i ddrŵs y cyntedd; a phan edrychais, wele dwll yn y pared.

8 Ac efe a ddywedodd wrthyf, Mâb dyn, cloddia yn y pared: a phan gloddiais yn y pared, wele ddrŵs.

9 Ac efe a ddywedodd wrthyf, Dôs i mewn, ac edrych y ffieidd-dra drygionus y maent hwy yn eu gwneuthur yma.

10 Felly mi a euthym, ac a edrychais, ac wele bob llûn ymluſgiad, ac anifail ffiaidd, a holl eulynnod tŷ Iſraël, wedi eu portreio ar y pared o amgylch ogylch:

11 A deng-ŵr a thrugain o henuriaid tŷ Iſraël yn ſefyll ar eu cyfer hwynt, a Jaazanïah mâb Saphan yn ſefyll yn eu canol: pob un a'i thuſſer yn ei law, a chwmwl tew o fwg-darth oedd yn derchafu.

12 Ac efe a ddywedodd wrthyf, A weli di, fâb dyn, yr hyn y mae henuriaid Iſraël yn ei wneuthur yn y tywyllwch, bob un o fewn ei ddelw-gelloedd? canys dywedant, [f] Nid yw 'r ARGLWYDD yn ein gweled; gadawödd yr ARGLWYDD y ddaiar. [f] Pſa. 10. 11. & 94. 7. Eſay 29. 15. Jer. 23. 24. Eſec. 9. 9.

13 ¶ Ac efe a ddywedodd wrthyf, Tro etto, cei weled ffieidd-dra mwy, y rhai y maent hwy yn eu gwneuthur.

14 Ac efe a'm dûg i ddrŵs porth tŷ 'r ARGLWYDD, yr hwn *oedd* tu-a 'r gogledd, ac wele yno wragedd yn eiſtedd yn wylo am Tammuz.

15 ¶ Ac efe a ddywedodd wrthyf, A weli di *hyn,* fâb dyn? dychwel etto, cei weled ffieidd-dra mwy nâ hyn.

16 Ac efe a'm dûg i gyntedd tŷ 'r ARGLWYDD oddi-fewn, ac wele *wrth* ddrŵs Teml yr

ARGLWYDD,

3410 ARGLWYDD, rhwng y porth a'r allor, ynghylch
Gen. 11. 1. g pum-ŵr ar hugain, a'i cefnau tu-ag at Deml
yr ARGLWYDD, a'i hwynebau tu-a 'r dwyrain;
Deut. 4. 19. Jer. 23. 11. ac yr oeddynt hwy yn ymgrymmu h i'r haul tu-a
Ezek. 31. 26. 44. 17. Neu, 'r dwyrain.

17 Ac eſe a ddywedodd wrthyf, A weli di
Pen. 1. 3. & 3. 22. hyn, fâb dyn? ‡ ai peth yſgafn gan dŷ Juda
Pen. 1. 26. 27. wneuthur y ffieidd-dra a wnânt yma? canys
llanwaſant y tîr â thrais, a gwrth-droiſant i'm
Gen. 5. 11. 7. 49. 9. 5, 10. Dih. 1. 28. cyffroi i; ac wele hwy yn goſod blaguryn wrth
Ezek. 1. 15. 11, 21. eu trwyn.

Dan. 5. 12. 14. 12. Jer. 3. 4. Zech. 7. 13. 18 Minneu hefyd a wnâf mewn llîd: i nid
arbed fy llygad, ac ni thoſturiaf: ac er iddynt
k lefain yn fy nghluſtiau â llef uchel, ni wran-
dawâf hwynt.

PEN. IX.

1 Gweledigaeth yn dangos yr achubid rhai, 5 ac y diſtrywid y llaill. 8 Duw yn gwrthod gwrando eiriol troſtynt.

LLeſodd hefyd â llef uchel lle y clywais, gan
ddywedyd, Gwnewch i ſwyddogion y ddi-
nas neſſau, a phob un a'i arf dinyſtr yn ei law.

2 Ac wele chwech o wŷr yn dyfod o ffordd
y porth uchaf, yr hwn ſydd yn †edrych tu-a'r
gogledd, a phob un ‡ a'i arf dinyſtr yn ei law:
ac *yr oedd* un gŵr yn eu myſg hwynt, wedi ei
wiſgo â llïain, a chorn dû yſgrifennydd wrth ei
†glun; a hwy a aethant i mewn, ac a ſafaſant
wrth yr allor brês.

Edrych Pen. 3. 23. Ad. 4. Ezek. 10. 4, 18. 11. 22, 23. 3 A a gogoniant Duw Iſraël a gyfodod oddi-
ar y cherub yr ydoedd eſe arno, hyd riniog y
tŷ. Ac eſe a lefodd ar y gŵr oedd wedi ei wiſ-
go â llïain, yr hwn *yr oedd* corn dû yſgrifennydd
wrth ei glun:

4 A'r ARGLWYDD a ddywedodd wrtho, Dôs
trwy ganol y ddinas, trwy ganol Jeruſalem, a
Ezek. 9. 4. Rev. 7. 3. 1 Pet. 2. 8. b noda nôd ar dalcennau y dynion c ſydd yn uche-
neidio ac yn gweiddi am y ffieidd-dra oll a wneir
yn ei chanol hi.

5 ¶ Ac wrth y lleill y dywedodd eſe, lle y
clywais, Ewch trwy 'r ddinas ar ei ôl ef, a tha-
rewch; d nac arbeded eich llygad, ac na thoſ-
turiwch.

Lev. 26. Heb. dinyſtr. Jer. 25. 29. Pen. 8. 5, 16. 6 c Lleddwch †yn farw yr hen-ŵr, y gŵr
ieuangc, a'r forwŷn, y plant hefyd a'r gwra-
gedd; ond na ddeuwch yn agos at un gŵr y by-
ddo y nôd arno: ac f ar fy nghyſſegr y de-
chreuwch. Yna y dechreuaſant ar g y gwŷr hên,
y rhai oedd o flaen y tŷ.

7 Dywedodd wrthynt hefyd, Halogwch y
tŷ, a llenwch y cynteddoedd o rai lladdedig;
ewch allan. Felly hwy a aethant allan, ac a da-
rawſant yn y ddinas.

8 ¶ A bu, a hwy yn lladd, a'm gado inneu, i
mi ſyrthio ar fy wyneb, a gwaeddi, a dywedyd, O
ARGLWYDD DDUW, a ddifethi di holl weddill
Iſraël, wrth dywallt dy lîd ar Jeruſalem?

Heb. llanw dy tîr â gwaed. Neu, wyr. Pen. 8. 12. 9 Ac eſe a ddywedodd wrthyf, Anwiredd tŷ
Iſraël a thŷ Juda ſydd fawr trosben; a †llawn yw
y tîr o waed, a llanwyd y ddinas o ‡gamwedd:
o herwŷdd dywedant, h Gwrthododd yr AR-
GLWYDD y ddaiar, ac nid yw 'r ARGLWYDD yn
gweled.

Pen. 5. 11. 7. 4. Ezek. 8. 18. 10 Ac am danafi, i nid erbyd fy llygad, ac
ni thoſturiaf; rhoddaf eu ffordd eu hun ar eu
pennau.

11 Ac wele, y gŵr wedi ei wiſgo â llïain, yr
hwn yr *oedd* y corn dû wrth ei glun, yn dwyn
gair drachefn, gan ddywedyd, Gwneuthym
fel y gorchymynnaiſt i mi. 3410

PEN. X.

1 Gweledigaeth y marwor tân a waſgerid tros y ddinas. 8 Gweledigaeth y Cherubiaid.

YNa 'r edrychais, ac wele yn a y ffurfafen,
yr hon *oedd* uwch ben y Cherubiaid, b me-
gis maen Saphir, fel dull cyffelybrwydd gor-
ſeddfa, a welid arnynt hwy.

a Pen. 1. 22. b Pen. 1. 26.

2 Ac eſe a lefarodd wrth c y gŵr a wiſga-
ſid â llïain, ac a ddywedodd, Dôs i mewn rhwng
yr olwynion, hyd tan y Cherub, a llanw † dy
ddwylo o farwor tanllyd oddi-rhwng y Cherub-
iaid, a thana ar y ddinas. Ac eſe a aeth o flaen
fy llygaid.

c Pen 9. 2. † Heb. gendeb dy ddwylo.

3 A'r Cherubiaid oedd yn ſefyll o du deheu
y tŷ, pan aeth y gŵr i mewn; a'r cwmmwl a
lanwodd y cyntedd neſaf i mewn.

4 Yna d y cyfodod gogoniant yr ARGLWYDD
oddïar y Cherub, *ac a ſafodd* oddïar riniog y tŷ;
a'r tŷ a lanwyd â'r cwmmwl, a llanwyd y cyn-
tedd o ddiſgleirdeb gogoniant yr ARGLWYDD.

d Edrych Pen. 9. 3. Ad. 18.

5 A e ſŵn adenydd y Cherubiaid a glybŵyd
hyd y cyntedd neſaf allan, fel ſŵn Duw Holl-
alluog pan lefarai.

e Pen. 1. 24.

6 Bu hefyd wedi iddo orchymyn i'r gŵr a
wiſgaſid â llïain, gan ddywedyd, Cymmer dân
oddi-rhwng yr olwynion, oddi-rhwng y Che-
rubiaid; fyned o honaw ef, a ſefyll wrth yr ol-
wynion.

7 Yna †'r eſtynnodd *un* Cherub ei law oddi-
rhwng y Cherubiaid i'r tân, yr hwn *oedd* rhwng
y Cherubiaid, ac a gymmerth, ac a roddodd *beth*
yn nwylo 'r hwn a wiſgaſid â llïain: yntef a'i
cymmerodd, ac a aeth allan.

† Heb. *un Cherub a anfonodd allan ei law.*

8 ¶ A f gwelid yn y Cherubiaid lûn llaw dyn
tan eu hadenydd.

f Pen 1. 8.

9 Edrychais hefyd, ac wele g bedair olwyn
wrth y Cherubiaid, un olwyn wrth un Cherub,
ac un olwyn wrth Gerub arall: a h gwelediad yr
olwynion oedd fel lliw maen Beril.

g Pen. 1. 15. h Pen. 1. 16.

10 A'i gwelediad, un wedd oedd iddynt ill
pedair, fel pe byddai olwyn ynghanol olwyn.

11 i Pan gerddent, ar eu pedwar ochr y cer-
ddent; ni throënt pan gerddent, ond lle 'r e-
drychai y pen, y cerddent ar ei ôl ef; ni throënt
pan gerddent.

i Pen. 1. 17.

12 Eu holl ‡ gnawd hefyd, a'i cefnau, a'i
dwylo, a'i hadenydd, a'r k olwynion oedd yn
llawn llygaid oddïamgylch; ſef yr olwynion oedd
iddynt ill pedwar.

‡ Sef, *gorph.* k Pen. 1. 18.

13 ‡ Galwyd hefyd lle y clywais arnynt hwy,
ſef ar yr olwynion, O olwyn.

‡ Neu, *A'r olwynion a alwyd lle y clywais i, Olwyn,* neu, *Galgal.*

14 A l phedwar wyneb *oedd* i bob un; yr
wyneb cyntaf yn wyneb Cherub, a'r ail wyneb
yn wyneb dyn, a'r trydydd yn wyneb llew, a'r
pedwerydd yn wyneb eryr.

l Pen. 1. 10.

15 A'r Cherubiaid a ymdderchafaſant. Dyma
'r m peth byw a welais wrth afon Chebar.

m Pen 1 5.

16 A n phan gerddai y Cherubiaid, y cerddai
'r olwynion wrthynt; a phan godai y Cheru-
biaid eu hadenydd i ymdderchafu oddi-ar y

n Pen. 1. 19.

3410 ddaiar, yr olwynion hwythau ni throënt ychwaith oddïwrthynt.

17 Safent, pan ſafent hwythau; a chodent
o Pen. 1.12, 20, 21. gyd-â hwy, pan godent hwythau; canys ° yſpryd
‡ Neu, *i ywyd.* ‡ y peth byw *oedd* ynddynt.

p Ad. 4. 18 Yna ᵖ gogoniant yr ARGLWYDD a aeth allan oddïar riniog y tŷ, ac a ſafodd ar y Cherubiaid.

q Pſ. 11.22. 19 ᵠ A'r Cherubiaid a godaſant eu hadenydd, ac a ymdderchafaſant oddïar ŷ ddaiar o flaen fy llygaid: a'r olwynion oedd yn eu hymyl, pan aethant allan: a ſafodd *pob un wrth* ddrŵs porth y dwyrain i dŷ 'r ARGLWYDD; a gogoniant Duw Iſraël *oedd* arnynt oddïarnodd.

20 Dyma 'r peth byw a welais tan Dduw Iſraël, wrth afon Chebar: a gwybûm mai y Cherubiaid oeddynt.

21 Pedwar wyneb oedd i bob un, a phedair aden *i bob* un, a chyffelybrwydd dwylo dyn dan eu hadenydd.

22 Cyffelybrwydd eu hwynebau *oedd* yr un wynebau ag a welais wrth afon Chebar, eu dull hwynt, a hwythau: cerddent bob un yn union rhag ei wyneb.

PEN. XI.

1 *Rhyſyg y tywyſogion.* 4 *Eu pechod a'i barnedigaeth.* 13 *Ezeciel yn cwyno, a Duw yn dangos iddo ei arfaeth wrth achub gweddill,* 21 *a choſpi yr annuwiol.* 22 *Gogoniant Duw yn gadael y ddinas.* 24 *Dychwelyd Ezeciel at y gaeth-glud.*

YNa i'm cyfododd yr yſpryd, ac i'm dûg hyd
a Edrych Pen. 8. 16. borth dwyrain tŷ yr ARGLWYDD, yr hwn ſydd yn edrych tu-a 'r dwyrain: ac wele ª bumŵr ar hugain yn nrŵs y porth; ac yn eu myſg y gwelwn Jaazanïah fâb Azur, a Phelatïah fâb Benaiah, tywyſogion y bobl.

2 Ac efe a ddywedodd wrthyf, Ha fâb dyn, dyma y gwŷr ſydd yn dychymygu anwiredd, ac yn cynghori drwg gyngor yn y ddinas hon:

‡ Neu, *nid yw i ni adeiladu tai yn agos.* Pen. 12. 22. 2 Pet. 3. 4. 3 Y rhai a ddywedant, ‡ Nid yw yn agos, adeiladwn dai; ᵇ hi yw 'r crochan, ninneu 'r cîg.

b Edrych Jer. 1 13. 4 Am hynny prophwyda i'w herbyn hwynt, prophwyda, fâb dyn.

c Pen. 2. 2. 5 Yna y ſyrthiodd ᶜ yſpryd yr ARGLWYDD arnaf, ac a ddywedodd wrthyf, Dywed; Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD; Ty Iſraël, fel hyn y dywedaſoch: canys mi a wn y pethau ſy'n dyfod i'ch meddwl chwi, bob un *o honynt.*

6 Amlhaſoch eich lladdedigion o fewn y ddinas hon, a llanwaſoch ei heolydd hi â chelaneddau.

d Pen. 24. 3, 6, 10, 11. Mic. 3. 3. 7 Am hynny, fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; ᵈ Eich lladdedigion, y rhai a oſodaſoch yn ei chanol hi, yw 'r cîg; a hitheu yw 'r crochan: chwithau a ddygaf allan o'i chanol.

8 Y cleddyf a ofnaſoch, a'r cleddyf a ddygaf arnoch, medd yr Arglwydd DDUW.

9 Dygaf chwi hefyd allan o'i chanol hi, a rhoddaf chwi yn llaw dïeithriaid, a gwnâf farn yn eich myſg.

10 Ar y cleddyf y ſyrthiwch, ar derfyn
e Pen. 6. 7. & 13. 9, 14, 21, 23. Iſraël y barnaf chwi; ᵉ fel y gwypoch mai myfi *yw* 'r ARGLWYDD.

11 Y *ddinas* hon ni bydd i chwi yn grochan, ni byddwch chwithau yn gîg o'i mewn; ond ar derfyn Iſraël y barnaf chwi. 3410

f Ad. 10. 12 A ᶠ chewch wybod mai myfi *yw* yr ARGLWYDD: ‡ canys ni rodiaſoch yn fy neddfau, ac ni wnaethoch fy marnedigaethau; onid yn ôl defodau y cenhedloedd o'ch amgylch y gwnaethoch. ‡ Neu, *y rhai.*

13 ¶ A phan brophwydais, bû farw Pelatïah mâb Benaiah: yna ſyrthiais ar fy wyneb, a gwaeddais â llef uchel, a dywedais, O Arglwydd DDUW, a wnei di drangc ar weddill Iſraël?

14 A daeth gair yr ARGLWYDD attaf, gan ddywedyd,

15 Ha fâb dyn, dy frodyr, dy frodyr, dynion dy geraint, a holl dŷ Iſraël yn gwbl, *ydyw y rhai* y dywedodd preſſwyl-wŷr Jeruſalem wrthynt, Ymbellhewch oddïwrth yr ARGLWYDD; i ni y rhodded y tîr hwn yn etifeddiaeth.

16 Dywed am hynny, Fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; Er gyrru o honof hwynt ym mhell ym myſg y cenhedloedd, ac er gwaſgaru o honof hwynt trwy y gwledydd, etto
g Pſ. 90. & 91. 9. Eſay 8. 14. ᵍ byddaf yn gyſſegr bychan iddynt yn y gwledydd lle y deuant.

17 Dywed gan hynny, Fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; Caſglaf chwi hefyd o fyſg y bobloedd, a chynhullaf chwi o'r gwledydd i'ch gwaſgarwyd ynddynt, a rhoddaf i chwi dîr Iſraël.

18 A hwy a ddeuant yno, ac a ſymmudant ei holl frynti hi, a'i holl ffieidd-dra allan o honi hi,

h Jer. 39. 8. Pen. 36. 28. i Pſ. 51. 10. Zech. 7. 12. 19 A ʰ rhoddaf iddynt un galon, ac ⁱ yſpryd newŷdd a roddaf ynoch; tynnaf hefyd ᵏ y galon garreg ymaith o'i cnawd hwynt, a rhoddaf iddynt galon gîg:

20 Fel y rhodiont yn fy neddfau, ac y cadwont fy marnedigaethau, ac y gwnelont hwynt: a hwy a fyddant yn bobl i mi, a minneu a fyddaf Dduw iddynt hwy.

21 Ond *am y rhai* y mae eu calon yn myned ar ôl meddwl eu brynti a'i ffieidd-dra, l Pen. 9. 10. ˡ rhoddaf eu ffordd hwynt ar eu pennau eu hun, medd yr Arglwydd DDUW.

22 ¶ Yna y Cherubiaid a gyfodaſant eu hadenydd, a'r olwynion yn eu hymyl, a gogoniant Duw Iſraël *oedd* arnynt oddïarnodd.

23 A gogoniant yr ARGLWYDD a ymdderchafodd oddïar ganol y ddinas, ac a ſafodd ᵐ ar y mynydd ſydd o'r tu dwyrain i'r ddinas. m Edrych Zech. 14. 4

24 ¶ Yna 'r yſpryd a'm codod i, ac a'm dûg hyd Caldea at y gaeth-glud mewn gweledigaeth drwy Yſpryd Duw: a'r weledigaeth a welſwn a dderchafodd oddïwrthyf.

25 Yna y lleferais wrth y rhai o'r gaeth-glud holl eiriau 'r ARGLWYDD, y rhai a ddangoſaſai efe i mi.

PEN. XII.

1 *Rhith ac arwŷdd ſymmudiad Ezeciel,* 8 *yn dangos caethiwed Zedeciah.* 17 *Dychryn Ezeciel yn dangos anghyfannedd-dra yr Iuddewon.* 22 *Beio ar ryfygus ddihareb yr Iuddewon.* 26 *Ebrwydded y weledigaeth.*

AGair yr ARGLWYDD a ddaeth attaf, gan 3411
ddywedyd,

2 Trigo

2 Trigo, 'r wyt ti, fâb dyn, ynghanol [a] tŷ gwrthryfelgar, y rhai [b] *y mae* llygaid iddynt i weled, ac ni welant; cluſtiau iddynt i glywed, ac ni chlywant: canys tŷ gwrthryfelgar ydynt.

3 A thitheu, fâb dyn, gwnâ it' ‡ offer caeth-glud, a muda liw dydd o flaen eu llygaid hwynt, ie muda o'th le dy hun i le arall yngwydd eu llygaid hwynt: nid hwyrach y gwelant, er eu bod yn dŷ gwrthryfelgar.

4 A dŵg allan dy ddodreſn liw dydd yngwydd eu llygaid, fel dodreſn caeth-glud: a dôs allan yn yr hŵyr yngwydd eu llygaid fel † rhai yn myned allan i gaeth-glud.

5 Cloddia i mi o flaen eu llygaid hwynt drwy y mûr, a dŵg allan trwy hwnnw.

6 Ar dy yſgwydd y dygi yngwydd eu llygaid hwynt, yn y tywyll y dygi allan: dy wyneb a guddi, fel na welech y ddaiar: canys yn arwydd i'th roddais i dŷ Iſraël.

7 Ac mi a wnaethym felly, fel i'm gorchymynnwyd: dygais fy offer allan liw dydd, fel offer caeth-glud; ac yn yr hwyr y cloddiais drwy y mûr â'm llaw: yn y tywyll y dygais allan, ar fy yſgwydd y dugym o flaen eu llygaid hwynt.

8 A'r boreu y daeth gair yr ARGLWYDD attaf, gan ddywedyd,

9 Ha fâb dyn, oni ddywedodd tŷ Iſraël, y tŷ gwrthryſelgar, wrthyt, Beth yr wyt ti yn ei wneuthur?

10 Dywed ti wrthynt, Fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; I'r tywyſog yn Jeruſalem y mae y baich hwn, ac i holl dŷ Iſraël, y rhai ſydd yn eu myſg.

11 Dywed, Eich arwŷdd chwi ydwyf fi: fel y gwnaethym i, felly y gwneir iddynt hwy: mewn caeth-glud yr ânt i gaethiwed.

12 A'r [c] tywyſog, yr hwn *ſydd* yn eu canol, a ddŵg ar ei yſgwydd yn y tywyll, ac a â allan: cloddiant trwy 'r mûr i ddwyn allan trwyddo: ei wyneb a guddia, fel na welo efe y ddaiar â'i lygaid.

13 Ac mi a danaf fy [d] rhwyd arno ef, fel y dalier ef yn fy rhwyd: a [e] dygaf ef i Babilon, tîr y Caldeaid; ac ni wêl efe hi, etto yno y bydd efe marw.

14 A [f] gwaſgaraf yr holl rai ſydd yn ei gylch ef i'w gynnorthwyo, a'i holl ſyddinoedd, tu-a phob gwŷnt; a [g] thynnaf gleddyf ar eu hôl hwynt.

15 A hwy a gânt wybod mai myfi yw yr ARGLWYDD, wedi gwaſgaru o honof hwynt ym myſg y cenhedloedd, a'i tanu ar hŷd y gwledydd.

16 Etto gweddillaf o honynt † ychydig ddynion, oddiwrth y cleddyf, oddiwrth y newŷn, ac oddiwrth yr haint; fel y mynegont eu holl ffieidd-dra ym myſg y cenhedloedd, lle y delont: a gwybyddant mai myfi *yw* yr ARGLWYDD.

17 ¶ Gair yr ARGLWYDD hefyd a ddaeth attaf, gan ddywedyd,

18 Ha fâb dyn, [h] bwytteï dy fara tan grynnu, a'th ddwfr a yfi mewn dychryn a gofal.

19 A dywed wrth bobl y tîr, Fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW, am drigolion Jeruſalem, *ac* am wlâd Iſraël; Eu bara a fwyttânt mewn gofal, a'i dwfr a yfant mewn ſyndod, fel yr anrheithir ei thîr o'i chyflawnder, am drais y rhai oll a drigant ynddi.

20 A'r dinaſoedd cyfanneddol a anghyfanneddir, a'r tîr a fydd anrhaithiol; felly y gwybyddwch mai myfi *yw* yr ARGLWYDD.

21 ¶ A daeth gair yr ARGLWYDD attaf, gan ddywedyd,

22 Ha fâb dyn, beth *yw* y ddihareb hon gennych am dîr Iſraël, [i] gan ddywedyd, Y dyddiau a eſtynnwyd, a darfu am bob gweledigaeth?

23 Am hynny dywed wrthynt, Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD DDUW; Gwnâf i'r ddihareb hon beidio, fel nad arferont hi yn ddihareb mwy yn Iſraël: ond dywed wrthynt, Y dyddiau ſydd agos, a ſylwedd pob gweledigaeth.

24 Canys [k] ni bydd mwy un weledigaeth ofer na dewiniaeth weniaithus o fewn tŷ Iſraël.

25 Canys myfi yw 'r ARGLWYDD: mi a leſaraf, a'r gair a leſarwyfa wneir; nid oedir ef mŵy: o herwŷdd yn eich dyddiau chwi, ô dŷ gwrthryſelgar, y dywedaf y gair, ac a'i gwnâf, medd yr ARGLWYDD DDUW.

26 ¶ A gair yr ARGLWYDD a ddaeth attaf, gan ddywedyd,

27 [l] Ha fâb dyn, wele dŷ Iſraël yn dywedyd, Y weledigaeth a wêl efe *ſydd* [m] wedi dyddiau lawer, a phrophwydo y mae efe am amſeroedd pell.

28 Am hynny dywed wrthynt, Fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; Nid oedir dim o'm geiriau mwy, ond y gair a ddywedais a wneir, medd yr Arglwydd DDUW.

PEN. XIII.

1 *Argyoeddi prophwydi celwyddog,* 10 *a'i priddgiſt heb dymmheru.* 17 *Y prophwydeſau a'i cluſtogau.*

A Gair yr ARGLWYDD a ddaeth attaf, gan ddywedyd,

2 Prophwyda, fâb dyn, yn erbyn prophwydi Iſraël, y rhai ſydd yn prophwydo, a dywed wrth [a] y rhai † a brophwydant o'i [b] calon eu hun, Gwrandewch air yr ARGLWYDD.

3 Fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; Gwae 'r prophwydi ynfyd, y rhai a rodiant yn ôl eu hyſpryd eu hun, ‡ ac heb weled *dim.*

4 Dy brophwydi, Iſraël, ydynt fel [c] llwynogod yn yr anialwch.

5 [d] Ni ſafaſoch yn † yr adwyau, ac ni chauaſoch y cae i dŷ Iſraël, i ſefyll yn y rhyfel ar ddydd yr ARGLWYDD.

6 [e] Gwagedd a gau-ddewiniaeth a welſant, y rhai a ddywedant, Dywedodd yr ARGLWYDD; a'r ARGLWYDD heb eu hanfon hwynt: a pharaſant i eraill ddiſgwil am gyflawnu y gair.

7 Onid ofer weledigaeth a welſoch, a gau-ddewiniaeth a draethaſoch, pan ddywedaſoch, Yr ARGLWYDD a ddywedodd; a minneu heb ddywedyd?

8 Am hynny, fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; Am leſaru o honoch wagedd, a gweled o honoch gelwŷdd; am hynny wele fi i'ch erbyn, medd yr Arglwydd DDUW.

9 A bydd fy llaw yn erbyn y prophwydi ſydd

i Pen. 11 3. Ad. 27. Amos 6. 3. 2 Pet. 3. 4.

k Pſ. 13. 23.

l Ad. 22. m 2 Pet. 3. 4.

a Ad. 17. † Heb. *ſy brophwydi.* b Jer. 14. 14. & 23. 16.

‡ Neu, *a phethau nis gwelſant.* c Can. 2. 15.

d Pſal. 106. 23, 30. Pen. 22. 30. † Neu, *y rhwygiadau.* e Pſ. 12. 24. Ad. 23.

3411 ſydd yn gweled gwagedd, ac yn dewino celwŷdd; † Neu, *ynghynnull-eiddſa.* †ynghylch fy mhobl ni byddant, ac o fewn 'ſgrifen tŷ Iſraël ni 'ſgrifennir hwynt, i dîr Iſraël hefyd ni ddeuant; a [f] gwybyddwch mai myfi *yw yr* Arglwydd DDUW. *f* Pen. 11. 10, 12.

10 O achos, ïe o achos hudo o honynt fy mhobl, gan ddywedyd, [g] Heddwch; ac nid *oedd* heddwch; un a adeiladai ‡ bared, ac wele eraill [h] yn ei briddo â chlai heb ei dymmheru. *g* Jer. 6. 14. & 8. 11. ‡ Neu, *bared ſalw.* *h* Pſ. 22. 28.

11 Dywed wrth y rhai a'i priddant â phridd rhydd, y ſyrth eſe: canys cur-law a fydd, a chwithau gerrig cenllyſg a ſyrthiwch; a gwŷnt temheſtlog a'i rhwyga.

12 Wele, pan ſyrthio 'r pared, oni ddywedir wrthych, Mae 'r clai à'r hwn y priddaſoch ef?

13 Am hynny, fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW, Minneu a'i rhwygaf â gwŷnt temheſtlog yn fy llîd; a chur-law fydd yn fy nîg, a cherrig cenllyſg yn fy llidiawgrwydd, i'w ddifetha.

14 Felly y bwriaf i lawr y pared a briddaſoch â *phridd* heb ei dymmheru, ac a'i tynnaf hyd lawr, fel y dinoether ei ſylfaen, ac eſe a ſyrth, a chwithau a ddifethir yn ei ganol ef; a *i* Ad 9, 21, 23. Pen. 14. 8. [i] chewch wybod mai myfi yw 'r ARGLWYDD.

15 Fel hyn y gorpheinnaf fy llîd ar y pared, ac ar y rhai a'i priddaſant â *phridd* heb dymmheru, a dywedaf wrthych, Y pared nid yw, na'r rhai a'i priddaſant;

16 Sef prophwydi Iſraël, y rhai a brophwydant am Jeruſalem, ac a welant iddi weledigaethau heddwch, ac nid oes heddwch, medd yr Arglwydd DDUW.

17 ¶ Tithau fâb dyn, goſod dy wyneb yn erbyn merched dy bobl, *k* y rhai a brophwydant ô'i calon eu hun; a phrophwyda yn eu herbyn hwynt, *k* Ad 2.

18 A dywed, Fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; Gwae y gwniadyddeſau cluſtogau tan holl ‡ ben-elinoedd fy mhobl, a'r rhai a weithiant foledau am ben pob corpholaeth; i hela eneidiau. Ai eneidiau fy mhobl a heliwch chwi, ac a gedwch chwi yn fyw yr eneidiau *a ddêl* attoch? ‡ Neu, *geſeilian.*

19 Ac a halogwch chwi fi ym myſg fy mhobl [l] er dyrneidiau o haidd, ac am dammeidiau o fara, i ladd yr eneidiau ni ddylent farw, a chadw yn fyw yr eneidiau ni ddylent fyw, gan ddywedyd o honoch gelwŷdd wrth fy mhobl, y rhai a wrandawënt gelwŷdd? *l* Edrych Dih. 28. 21. Mic. 3. 5.

20 Am hynny ſel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; Wele fi yn erbyn eich cluſtogau chwi, â'r rhai yr ydych yno yn hela eneidiau, ‡ i beri iddynt ehedeg, a rhwygaf hwynt oddiwrth eich breichiau; a gollyngaf yr eneidiau, *ſef* yr eneidiau yr ydych yn eu hela, i beri iddynt ehedeg. ‡ Neu, *i erddi.*

21 Rhwygaf hefyd eich moledau chwi, a gwaredaf fy mhobl o'ch llaw, ac ni byddant mwy yn eich llaw chwi yn helſa, a [m] chewch wybod mai myfi *yw* yr ARGLWYDD. *m* Ad. 9.

22 Am driſtau calon y cyfiawn drwy gelwŷdd, a minneu heb ei ofidio ef; ac [n] am gadarnhau dwylo 'r annuwiol, fel na ddychwelai o'i ffordd ddrygionus, ‡ trwy addo iddo einioes. *n* Jer. 23. 14. ‡ Neu, *ſef yr achubwn ei enioes.* Heb. *i'w fywhau.*

23 O herwŷdd hynny, [o] ni welwch wagedd, ac ni ddewiniwch ddewiniaeth mwy; canys gwaredaf fy mhobl o'ch llaw chwi; a [p] chewch wybod mai myfi yw yr ARGLWYDD. *o* Pſ. 12. 24. Ad. 6, &c. Mic. 3. 6. *p* Ad. 9. Pen. 14. 8. & 15. 7. 3411

PEN. XIV.

1 Duw yn atteb delw-addolwŷr yn ôl meddwl eu calon eu hun. 6 Eu hannog hwy i edifarhau, rhag ofn barnedigaethau, o herwydd gau-brophwydi. 12 Sicrâ farn Duw ar ddanfon newŷn, 15 a bwyſt-filod niweidiol, 17 a chleddyf, 19 a haint y nodau. 22 Gweddill a achubir er eſampl i eraill.

YNa [a] y daeth attaf wŷr o henuriaid Iſraël, ac a eiſteddaſant o'm blaen. *a* Pen. 20. 1.

2 A daeth gair yr ARGLWYDD attaf, gan ddywedyd,

3 Y gwŷr hyn, ô fâb dyn, a dderchafaſant eu heulynnod yn eu calonnau, ac a roddaſant dramgwydd eu hanwiredd ar gyfer eu hwynebau: gan ymofyn a ymofyn y cyfryw â myfi?

4 Am hynny ymddiddan â hwynt, a dywed wrthynt, Fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; Pob un o dŷ Iſraël, yr hwn a dderchafo ei eulynnod yn ei galon, ac a oſodo dramgwydd ei anwiredd ar gyfer ei wyneb, ac a ddaw at y prophwyd; myfi yr ARGLWYDD a attebaf yr hwn a ddelo yn ôl amlder ei eulynnod,

5 I ddal tŷ Iſraël yn eu calonnau, am iddynt ymddieithro oddiwrthyf oll trwy eu heulynnod.

6 ¶ Am hynny, dywed wrth dŷ Iſraël, Fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; Trowch a ‡ dychwelwch oddiwrth eich eulynnod, a throwch eich wynebau oddiwrth eich holl ffieidd-dra. ‡ Neu, *throwch eraill.*

7 Canys pob un o dŷ Iſraël, ac o'r dieithr a ymdeithio o fewn Iſraël, a ymneillduo oddiar fy ôl i, ac a dderchafo ei eulynnod yn ei galon, ac a oſodo dramgwydd ei anwiredd ar gyfer ei wyneb, ac a ddêl at brophwyd i ymofyn â myfi trwyddo ef; myfi 'r ARGLWYDD a attebaf iddo trwŏf fy hun.

8 [b] Goſodaf hefyd fy wyneb yn erbyn y gŵr hwnnw, a gwnâf ef [c] yn arwŷdd ac yn ddihareb, a thorraf ef ymaith o fyſg fy mhobl; [d] fel y gwypoch mai myfi *yw* yr ARGLWYDD. *b* Lef. 17. 10. Pen. 15. 7. *c* Deu. 28. 37. Pen. 5. 15. *d* Pen. 6. 7.

9 Ac o's twyllir y prophwyd pan lefaro air, [e] myfi 'r ARGLWYDD a dwyllodd y prophwyd hwnnw; ac mi a eſtynnaf hefyd fy llaw arno ef, ac a'i difethaf o fyſg fy mhobl Iſraël. *e* 1 Bren. 22. 23. Job 12. 16. Jer. 4. 10. 2 Theſſ. 2. 11.

10 A hwy a ddygant eu hanwiredd: un fath fydd anwiredd yr ymofynnydd ag anwiredd y prophwyd:

11 Fel na chyfeiliorno tŷ Iſraël mwy oddiar fy ôl, ac na haloger hwynt mwy â'i holl droſeddau; ond bod o honynt i mi yn bobl, a minneu iddynt hwy yn Dduw, medd yr Arglwydd DDUW.

12 ¶ A gair yr ARGLWYDD a ddaeth attaf dracheſn, gan ddywedyd,

13 Ha fâb dyn, pan becho gwlâd i'm herbyn, trwy wneuthur camwedd, yna 'r eſtynnaf fy llaw arni, a thorraf [f] ffon ei bara hi, ac anfonaf arni newŷn, ac a dorraf ymaith o honi ddyn ac anifail. *f* Lef. 26. 26. Eſa. 3. 1. & 9. 14.

14 [g] Pe *g*

14 [a] Pe byddai yn ei chanol y try-wŷr hyn, Noah, Daniel, a Job, hwynt-hwy yn eu cyfiawnder a achubent eu henaid eu hun *yn unig*, medd yr Arglwydd Duw.

15 ¶ O's bwyſt-fil niweidiol a yrraf trwy 'r wlâd, a'i ‡ difa o hwnnw, fel y byddo yn anghyfannedd, heb gynniwerydd, rhag ofn y bwyſt-fil:

16 Pe byddai y try-wŷr hyn yn ei chanol, *fel mai* byw fi, medd yr Arglwydd Duw, ni waredent na meibion, na merched; hwynt-hwy yn unig a waredid, a'r tîr a fyddai yn anghyfannedd.

17 ¶ Neu o's cleddyf a ddygaf ar y tîr hwnnw, a dywedyd o honof, Cynniwer, gleddyf, trwy 'r tîr, fel y torrwyf ymaith o honaw ddyn ac anifail:

18 A'r try-wŷr hyn yn ei ganol, *fel mai* byw fi, medd yr Arglwydd Duw, ni achubent na meibion, na merched; ond hwynt-hwy yn unig a achubid.

19 ¶ Neu o's haint a anfonaf i'r wlâd honno, a thywallt o honof fy llîd arni mewn gwaed, gan dorri ymaith o honi ddyn ac anifail;

20 A Noah, Daniel, a Job yn ei chanol hi, *fel mai* byw fi, medd yr Arglwydd Duw, ni waredent na mâb, na merch; hwynt-hwy yn eu cyfiawnder a waredent eu heneidiau eu hun *yn unig*.

21 Canys fel hyn y dywed yr Arglwydd Duw; ‡ Pa faint mwy pan anfonwyf fy mhedair drygfarn, cleddyf, a newŷn, a bwyſt-fil niweidiol, a haint, ar Jeruſalem, i dorri ymaith o honi ddyn ac anifail?

22 ¶ Etto wele, bydd ynddi weddill diangol, y rhai a ddygir allan, yn feibion a merched: wele hwynt yn dyfod allan attoch, a chewch weled eu ffyrdd hwynt, a'i gweithredoedd, fel yr ymgyſſuroch, o herwŷdd yr adfyd a ddygais ar Jeruſalem, ſef yr hyn oll a ddygais arni.

23 Ië cyſſurant chwi, pan weloch eu ffordd, a'i gweithredoedd: a chewch wybod nad heb achos y gwneuthym yr hyn oll a wneuthym i'w herbyn hi, medd yr Arglwydd Duw.

PEN. XV.

1 Trwy ddangos mor anghymmwys i wneuthur defnydd o honi ydyw 'r win-wydden, 6 y dangoſir y llyſid ac y gwrthodid Jeruſalem.

A Gair yr Arglwydd a ddaeth attaf, gan ddywedyd,

2 Ha fâb dyn, beth yw coed y win-wydden *fwy* nâ phob coed *arall*, neu gaingc, yr hon ſydd ym myſg prennau y coed?

3 A gymmerir o honi goed i wneuthur gwaith? a gymmerant o honi hoel, i grogi un offeryn arni?

4 Wele, [a] yn ymborth i'r tân y rhoddir hi; difaodd y tân ei deu-pen hi, ei chanol a oloſgwyd: a † waſanaetha hi mewn gwaith?

5 Wele, pan oedd gyfan nid † oedd gymmwys i ddim gwaith: pa faint llai, gan ei difa o dân a'i goloſgi, y bydd hi etto gymmwys i waith?

6 Am hynny fel hyn y dywed yr Arglwydd Duw; Megis pren y win-wydden ym myſg prennau y coed, yr hon a roddais yn ymborth i'r tân; felly y rhoddaf drigolion Jeruſalem.

7 A [b] goſodaf fy wyneb yn eu herbyn hwynt: o'r *naill* dân y deuant allan, a thân *arall* a'i difa hwynt; [c] fel y gwypoch mai myfi *yw* yr Arglwydd, pan oſodwyf fy wyneb i'w herbyn hwynt.

8 Gwnâf hefyd y wlâd yn anrhaith, am † wneuthur o honynt gamwedd, medd yr Arglwydd Duw.

PEN. XVI.

1 Trwy gyffelybrwydd o ddyn bâch mewn goſidus gyflwr, y dangoſir cyflwr naturiol Jeruſalem. 6 Anfeidrol gariad Duw tu-ag atti hi: 15 A'i hanferth butteindra hithau; 35 a'i barn doſt. 44 Bod ei phechod hi yn gymmaint a'r eiddo ei mam, ac yn fwy nâ'r eiddo ei chwiorydd Sodoma a Gomorrah, ac am hynny yn galw am farnedigaethau. 60 Addaw trugaredd iddi yn y diwedd.

A Daeth gair yr Arglwydd attaf, gan ddywedyd,

2 Ha fâb dyn, gwnâ i Jeruſalem adnabod ei ffieidd-dra,

3 A dywed, Fel hyn y dywed yr Arglwydd Duw wrth Jeruſalem; Dy ‡ drigfa a'th enedigaeth *ſydd* o wlâd Canaan: [a] dy dâd *oedd* Amoriad, a'th fam yn Hittïes.

4 Ac *am* dy enedigaeth, ar [b] y dydd i'th anwyd, ni thorrwyd dy ſogail, ac mewn dwfr ni'th olchwyd ‡ i'th feddalhau; ni'th gyweiriwyd ychwaith â halen, ac ni'th rwymwyd â rhwymyn:

5 Ni thoſturiodd llygad wrthyt, i wneuthur it' un o hyn, i doſturio wrthyt; ond ar wyneb y maes i'th daflwyd i ffieiddio dy enioes, ar y dydd i'th aned.

6 ¶ A phan dramwyais heibio it', a'th weled ‡ yn ymdrybaeddu yn dy waed, dywedais wrthyt yn dy waed, Bydd fyw; ïe, dywedais wrthyt yn dy waed, Bydd fyw.

7 [c] Yn fyrddiwn i'th wneuthym fel gwellt y maes, a thi a gynnyddaiſt, ac a aethoſt yn fawr, ac a ddaethoſt i † harddwch godidog: dy fronnau a chwyddaſant, a'th wallt a dyfodd, a thi yn llom ac yn noeth *o'r blaen*.

8 Pan euthym heibio it', ac edrych arnat, wele dy amſer yn amſer ſerchawgrwydd: yna [d] lledais fy aden droſot, a chuddiais dy noethni: tyngais hefyd it', ac euthym mewn cyfammod â thi, medd yr Arglwydd Duw, a thi a aethoſt yn eiddof fi.

9 Yna mi a'th olchais â dwfr, ïe golchais dy waed oddïwrthyt, ac irais di ag olew.

10 Mi a'th wiſgais hefyd â gwaith edef a nodwydd, rhoddais it' hefyd eſgidiau o groen daiar-foch, a gwregyſais di â lliain main, a gorchguddiais di â ſidan.

11 Mi a'th herddais hefyd â harddwch, a [e] rhoddais freichledau am dy ddwylo, a chadwyn am dy wddf.

12 Rhoddais hefyd dlws ar dy *dalcen, a thlyſau wrth dy gluſtiau, a choron hardd am dy ben.

13 Felly i'th harddwyd ag aur ac arian; a'th wiſg oedd liain main, a ſidan, a gwaith edef a nodwydd; peillied, a mêl, ac olew a fwytteit: têg hefyd odieth oeddit, a ffynnaiſt yn frenhiniaeth.

3411 14 Aeth allan hefyd it' enw ym myſg y cenhedloedd, am dy degwch: canys cyflawn oedd gan fy harddwch, yr hwn a oſodaſwn arnat, medd yr Arglwydd DDUW.

15 ¶ Ond ti a ymddiriedaiſt i'th degwch, a *f* phutteiniaiſt o herwŷdd dy enw, a thywelltaiſt dy butteindra ar bob cynniwerydd; eiddo ef ydoedd.

16 *g* Cymmeraiſt hefyd o'th ddillad, a gwnaethoſt it' uchelfeydd brithion, a phutteiniaiſt arnynt: *y fath* ni ddaw, ac ni bydd *felly*.

17 A chymmeraiſt offer dy harddwch o'm haur ac o'm harian i, y rhai a roddaſwn i ti, a gwnaethoſt it' ddelwau † gwŷr; a phutteiniaiſt gyd-a hwynt.

18 Cymmeraiſt hefyd dy wiſgoedd o waith edef a nodwydd, ac a'i gwiſgaiſt hwynt; fy olew hefyd a'm harogl-darth a roddaiſt o'i blaen hwynt.

19 Felly fy mwyd, yr hwn a roddaſwn i ti, yn beillied, ac yn olew, ac yn fêl, *â'r rhai* i'th borthaſwn di; rhoddaiſt hynny hefyd o'i blaen hwynt yn arogl † peraidd: fel hyn y bû, medd yr Arglwydd DDUW.

20 Cymmeraiſt hefyd dy feibion a'th ferched, y rhai a blantaſit i mi, *h* y rhai hyn a aberthaiſt iddynt i'w bwytta: ai bychan hyn o'th butteindra di,

21 Ladd o honot fy mhlant, a'i rhoddi hwynt i'w tynnu trwy *'r tân* iddynt?

22 Ac yn dy holl ffieidd-dra a'th butteindra ni chofiaiſt ddyddiau dy *i* ieuengctid, pan oeddit lom, a noeth, a'th fod yn ymdrybaeddu yn dy waed.

23 A bu ar ôl dy holl ddrygioni (gwae, gwae it', medd yr Arglwydd DDUW)

24 *k* Adeiladu o honot it' uchelfa, a *l* gwneuthur it' ‡ uchelfa ym mhob heol.

25 Ym mhen pob ffordd yr adeiledaiſt dy uchelfa, a gwnaethoſt dy degwch yn ffiaidd, ac a ledaiſt dy draed i bob cynniwerydd, ac amlheaiſt dy butteindra.

26 Putteiniaiſt hefyd *m* gyd-a meibion yr Aipht, dy gymmydogion mawr eu cnawd; ac a amlheaiſt dy butteindra i'm digio i.

27 Am hynny wele, eſtynnais fy llaw arnat, a phrinheais dy ran, a rhoddais di wrth ewyllys dy gaſeion, *n* ‡ merched y Philiſtiaid, y rhai ſydd gywilydd ganddynt dy ffordd yſgeler.

28 *o* Putteiniaiſt hefyd gyd-a meibion Aſſur, o eiſiau cael dy ddigon; a hefyd wedi putteinio gyd-a hwynt, ni'th ddigonwyd.

29 Amlheaiſt hefyd dy butteindra yngwlâd Canaan hyd Caldea; ac etto ni'th ddigonwyd â hyn.

30 Mor lleſg yw dy galon, medd yr Arglwydd DDUW, gan it' wneuthur hyn oll, *ſef* gwaith puttein-wraig yn llywodraethu.

31 ‡ Pan *p* adeiledaiſt dy uchelfa ym mhen pob ffordd, ac y gwnaethoſt dy uchelfa ym mhob heol, ac nid oeddit fel puttain, gan dy fod yn dirmygu gwobr;

32 *Ond fel* gwraig a dorrai ei phrïodas, ac a gymmerai ddieithraid yn lle ei gŵr.

33 I bob puttain y rhoddant wobr; ond *q* tydi a roddi dy wobr i'th holl gariadau, ac a'i gobrwyi hwynt i ddyfod attat oddïamgylch i'th butteindra.

34 Ac ynot ti y mae y gwrthwyneb i wragedd *eraill* yn dy butteindra, gan na phutteiniodd neb ar dy ôl di: canys lle y rhoddi wobr, ac na roddir gwobr it', yna 'r wyt yn y gwrthwyneb. 3411

35 ¶ Gan hynny, ô buttain, clyw air yr ARGLWYDD.

36 Fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; Am dywallt dy frynti, a datcuddio 'dy noethni, trwy dy butteindra gyd-a'th gariadau, a chyd-a holl eulynnod dy ffieidd-dra, a thrwy waed dy feibion y rhai a roddaiſt iddynt;

37 Am hynny wele *r* fi yn caſglu dy holl gariadau gyd-a'r rhai yr ymddigrifaiſt; a'r rhai oll a geraiſt, gyd-a'r rhai oll a gaſſeaiſt; ïe caſglaf hwynt i'th erbyn oddïamgylch, ac a ddinoethaf dy noethni iddynt, fel y gwelont dy holl noethni.

38 Barnaf di hefyd ‡ â barnedigaethau *ſ* putteiniaid a'r rhai a dywalltant waed, a rhoddaf i ti waed mewn llidiawgrwydd, ac eiddigedd.

39 Ië rhoddaf di yn eu dwylo hwynt, a hwy a ddinyſtriant *t* dy uchelfa, ac a fwriant i lawr dy uchel-leoedd: dïoſgant di hefyd o'th ddillad, a chymmerant ddodrefn dy harddwch, ac a'th adawänt yn llom ac yn noeth.

40 Dygant hefyd dyrfa i'th erbyn, ac a'th labyddiant â meini, ac â'i cleddyfau i'th drywanant.

41 *u* Lloſgant hefyd dy dai â thân, a gwnânt arnat farnedigaethau yngolwg gwragedd lawer: ac mi a wnâf it' beidio â phutteinio, a hefyd ni roddi wobr mwy.

42 Felly y llonyddaf fy llîd i'th erbyn, a ſymmud fy eiddigedd oddïwrthyt, mi a lonyddaf hefyd, ac ni ddigiaf mwy.

43 Am na chofiaiſt ddyddiau dy ieuengctid, onid annogaiſt fi i lîd yn hyn oll; am hynny wele, *x* myfi a roddaf dy ffordd ar *dy* ben, medd yr Arglwydd DDUW; fel na wnelech yr yſgelerder hyn am ben dy holl ffieidd-dra.

44 ¶ Wele, pob diharebydd a ddihareba am danat, gan ddywedyd, Fel y fam y mae 'r ferch.

45 Merch dy fam, yr hon a ffieiddiodd ei gŵr a'i meibion, *ydwyt* ti; a chwaer dy chwïorydd ydwyt, y rhai a ffieiddiaſant eu gwŷr a'i meibion: *y* eich mam *oedd* Hitties, a'ch tâd yn Amoriad.

46 A'th chwaer hynaf yw Samaria, hi a'i merched, yn trigo ar dy law aſſwy: *z* a'th chwaer † ieuangach nâ thi, yr hon ſydd yn trigo ar dy law ddehau, *yw* Sodoma a'i merched.

47 Etto ni rodiaiſt yn eu ffyrdd hwynt, ac nid yn ôl eu ffieidd-dra hwynt y gwnaethoſt: ‡ megis pettai *hynny* ychydig bach, ymlygraiſt yn fwy nâ hwy yn dy holl ffyrdd.

48 *Fel mai* byw fi, medd yr Arglwydd DDUW, *a* ni wnaeth Sodoma dy chwaer, na hi na'i merched, fel y gwnaethoſt ti a'th ferched.

49 Wele, hyn oedd anwiredd dy chwaer Sodoma, Balchder, *b* digonedd bara, ac amlder

o ſeguryd

3411 o ſeguryd oedd ynddi ac yn ei merched, ac ni chryſhaodd hi law yr anghenog a'r tlawd.

Ge. 18.20. 50 A hwy a ymdderchafasant, ac [c] a wnaethant ffieidd-dra o'm blaen i: am hynny [d] y ſymmudais hwynt, fel y gwelais yn dda.

51 Samaria hefyd ni phechodd fel hanner dy bechod ti; ond tydi a amlheaiſt dy ffieiddDeut. 3. 11. dra yn fwy nâ hwynt, ac [e] a gyfiawnheaiſt Ezek. 12. 42. dy chwiorydd yn dy holl ffieidd-dra â wnaethoſt.

52 Tycheu yr hon a fernaiſt ar dy chwiorydd, dwg dy wradwydd am dy bechodau, y rhai a wnaethoſt yn ffieiddiach nâ hwynt; cyfiawnach ydynt nâ thi: cywilyddia ditheu, a dwg dy wradwydd, gan gyfiawnhau o honot dy chwiorydd.

53 [f] Pan ddychwelwyf eu caethiwed hwynt, [g] caethiwed Sodoma a'i merched, a chaethiwed Samaria a'i merched, yna y *dychwelaf* gaethiwed dy gaethion ditheu a'th ferched yn eu canol hwynt:

54 Fel y dygech dy warth, ac i'th wradwydder, am yr hyn oll a wnaethoſt, gan gyffioro o honot hwynt.

55 Pan ddychwelo dy chwiorydd, Sodoma a'i merched, i'w hên gyflwr, a phan ddychwelo Samaria a'i merched i'w hên gyflwr, yna titheu a'th ferched a ddychwelwch i'ch hên gyflwr.

56 Canys † nid oedd mo'r ſôn am Sodoma dy chwaer yn dy enau yn nydd dy falchder:

57 Cyn datcuddio dy ddrygioni, megis yn amſer dy [h] wradwydd gan ferched † Syria, a'r holl rai o'i hamgylch, merched y Philiſtiaid, y rhai a'th ‡ ddiyſtyrant o bob-parth.

58 Dy 'ſgelerder, a'th ffieidd-dra hefyd, [i] ti a'i dygaiſt hwynt, medd yr ARGLWYDD.

59 Canys fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; Felly y gwnâf â thi fel y gwnaethoſt, yr hon a ddiyſtyraiſt lw, i ddiddymmu y cyſammod.

60 ¶ Etto mi a gofiaf fy nghyſammod â thi yn nyddiau dy ieuengctid, ac a ſiccrhâf it' gyſammod tragywyddol.

61 Yna [k] y cofi dy ffyrdd, ac y cywilyddi, pan dderbyniech dy chwiorydd hŷn nâ thi, gyd-a'r rhai ieuangach nâ thi: a rhoddaf hwynt [l] yn ferched it', [m] a *hynny* nid wrth dy ammod ti.

62 Ac mi a ſiccrhâf fy nghyſammod â thi; a chei wybod mai myfi *yw* yr ARGLWYDD:

63 Fel y cofiech di, ac y cywilyddiech, ac na byddo it' mwy agoryd ſafn gan dy wradwydd, pan ddyhudder fi tu-ag attat, am yr hyn oll a wnaethoſt, medd yr Arglwydd DDUW.

PEN. XVII.

1 *Trwy ddammeg o ddau eryr a gwin-wydden,*
11 *y dangoſir barnedigaeth Duw ar Jeruſalem, am droi oddiwrth Babilon at yr Aipht.*
22 *Duw yn addaw plannu cedr-wydden yr Efengyl.*

A Gair yr ARGLWYDD a ddaeth attaf, gan ddywedyd,

2 Mâb dyn, traetha ddychymmyg, a diha- 3411
reba ddihareb wrth dŷ Iſraël;

3 A dywed, Fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; Eryr mawr, mawr ei adenydd, hîr ei aſgell, llawn plû, yr hwn oedd iddo † amryw liwiau, a ddaeth i Libanus, ac [a] a gymmerth frig- † Heb. *wni adwaith.* [a] 2 Bren. 24. 12. gyn uchaf y gedr-wydden.

4 Torrodd frîg ei blagûr hi, ac a'i dûg i dîr marſiandiaeth: yn ninas marchnadyddion y goſododd efe ef.

5 A chymmerth o hâd y tîr, ac a'i bwriodd mewn maes † ffrwythlon; efe a'i goſododd ef wrth ddyfroedd lawer, *ac* a'i plannodd *fel* helygen.

† Heb. *hâd.*

6 Ac efe a dyfodd, ac a aeth yn win-wydden walgarog, iſſel o dwf, a'i changau yn troi atto ef; a'i gwraidd oedd tano ef: felly yr aeth yn win-wydden, ac y dug geingciau, ac y bwriodd frîg.

7 Yr oedd hefyd ryw eryr mawr, mawr ei eſgyll, ac â llawer o blû: ac wele y win-wydden hon yn plygu ei gwraidd tu-ag atto ef, ac yn bwrw ei cheingciau tu-ag atto, i'w dyfrhau ar hŷd rhigolau ei phlanniad.

8 Mewn maes da wrth ddyfroedd lawer y plannaſid hi, i fwrw brîg, ac i ddwyn ffrwyth, fel y byddai yn win-wydden hardd-deg.

9 Dywed, Fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; A lwydda hi? oni thynn efe ei gwraidd hi? ac oni thyrr efe ei ffrwyth hi fel y gwywo? ſych holl ddail ei brîg, ac nid trwy fraich mawr, na thrwy bobl lawer, i'w thynnu hi o'i gwraidd.

10 Ie wele, wedi ei phlannu, a lwydda hi? [b] gan wywo oni wywa, pan gyffyrddo gwynt y dwyrain â hi? yn rhigolau ei thwf y gwywa. [b] Pe. 19. 12. Hoſ. 13. 15.

11 ¶ Daeth hefyd gair yr ARGLWYDD attaf, gan ddywedyd,

12 Dywed yr awr hon wrth y tŷ gwrthryfelgar, Oni wyddoch beth *yw* hyn? dywed, Wele, daeth brenin Babilon i Jeruſalem, ac efe a gymmerodd ei brenin hi, a'i thywyſogion, ac a'i dûg hwynt gyd-ag ef i Babilon:

13 Ac a gymmerodd o'r hâd brenhinol, ac a wnaeth ag ef gyfammod, ac [c] a'i dûg ef tan lw; cymmerodd hefyd gedyrn y wlâd: [c] 2 Chron. 36. 13.

14 Fel y byddai y deyrnas yn iſſel, heb ymdderchafu, *eithr* † ſefyll o honi trwy gadw ei gyfammod ef. † Heb. *trwy gadw ei gyfammod ef, i ſefyll wrtho.*

15 Onid [d] gwrthryfelodd i'w erbyn, gan anfon ei gennadon i'r Aipht, [e] fel y rhoddid iddo feirch, a phobl lawer: a lwydda efe? a ddiangc yr hwn a wnelo hyn? neu a ddiddymma efe y cyfammod, ac a waredir ef? [d] 2 Bren. 24. 20. [e] Eſa. 31. 1, 3.

16 Fel mai byw fi, medd yr Arglwydd DDUW, [f] ynghartref y brenin yr hwn a'i gwnaeth ef yn frenin, yr hwn y diyſtyrodd efe ei lw, a'r hwn y diddymmodd efe ei gyfammod, gyd-ag ef y bydd efe marw ynghanol Babilon. [f] Jer. 32. 5. & 34. 3. Pen. 12. 13.

17 Ac ni wnâ Pharao â'i lû mawr, ac â'i fintai lioſog, *ddim* gyd-ag ef mewn rhyfel, [g] wrth godi clawdd, ac wrth adeiladu ceſtyll, i dorri ymaith lawer enioes. [g] Jer. 52. 4. Pen. 4. 2.

18 Gan ddiyſtyru o honaw y llw, gan ddiddymmu y cyngrair, (canys wele, efe a roddaſai ei law) a gwneuthur o honaw hynny oll, ni ddiangc.

3411 19 Am hynny fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; *Fel mai* byw fi, ſy llŵr yr hwn a ddïyſtyrodd eſe, a'm cyfammod yr hwn a ddiddymmodd eſe, hwnnw a roddaf fi ar ei ben ef.

20 Canys [h] tanaf ſy rhwyd arno, ac eſe a ddelir yn ſy rhwyd, a dygaf ef i Babilon, ac yno yr ymddadleuaf ag ef, *am* ei gamwedd a wnaeth i'm herbyn.

21 [i] A'i holl ffoaduriaid ynghŷd â'i holl fyddinoedd a ſyrthiant gan y cleddyf, a'r gweddill a waſgerir gyd-a phob gwŷnt; fel y gwypoch mai myfi 'r ARGLWYDD a'i lleferais.

22 ¶ Fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; Mi a gymmeraf hefyd frig y gedr-wydden uchel, ac a'i goſodaf: o frig ei blagur y torraf *un* tyner, ac mi a'i plannaf ar fynydd uchel a derchafedig.

23 Ar [k] fynydd uchelder Iſraël y plannaf ef: ac eſe a fwrw frig, ac a ddwg ffrwyth, ac a fydd yn gedr-wydden hardd-deg: a phob aderyn o bob rhyw aſgell a drîg tani; tan gyſgod ei changhenni y trigant.

24 A holl brennau 'r maes a gânt wybod mai myfi 'r ARGLWYDD a oſtyngais y pren uchel, ac a dderchefais y pren iſſel; a ſychais y pren îr, ac a ireiddiais y pren crîn: myfi 'r ARGLWYDD a'i lleferais, ac a'i gwneuthym.

PEN. XVIII.

1 *Duw yn argyoeddi anghyfiawn ddihareb y grawn-win ſurion; 5 yn dangos y modd y gwnâ eſe â thâd cyfiawn:* 10 *ac â mâb anghyfiawn i dâd cyfiawn:* 14 *ac â mâb cyfiawn i dâd anghyfiawn:* 19 *ac â'r annuwiol a edifarhao:* 24 *ac â'r duwiol a ymadawo a'i dduwioldeb.* 25 *Y mae yn ymddiffyn ei gyfiawnder,* 31 *ac yn annog i edifeirwch.*

A GAir yr ARGLWYDD a ddaeth attaf, gan ddywedyd,

2 Pa ham gennych arferu y ddihareb hon am dîr Iſraël, gan ddywedyd, [a] Y tadau a fwyttaſant rawn-wîn ſurion, ac ar ddannedd y plant y mae dingcod?

3 *Fel mai* byw fi, medd yr Arglwydd DDUW, ni bydd i chwi mwy arferu y ddihareb hon yn Iſraël.

4 Wele, yr holl eneidiau, eiddo fi ydynt; fel enaid y tâd, felly hefyd enaid y mâb, eiddo fi ydynt: yr enaid a becho, hwnnw a fydd marw.

5 ¶ Canys o's bydd gŵr yn gyfiawn, ac yn gwneuthur barn a chyfiawnder;

6 Heb [b] fwytta ar y mynyddoedd, na chyfodi ei lygaid at eulynnod tŷ Iſraël, a heb [c] halogi gwraig ei gymmydog, na neſſau at [d] wraig fiſ-glwyfus,

7 Na [e] gorthrymmu neb, ond a roddes ei [f] wŷſtl i'r dyledŵr yn ei ôl, ni threiſiodd drais, [g] ei fara a rôdd i'r newynog, ac a ddilladodd y noeth,

8 Ni roddes ar [h] uſuriaeth, ac ni chymmerodd ychwaneg, ei law a dynnodd yn ei hôl oddiwrth anwiredd, gwîr farn a wnaeth rhwng gŵr a gŵr,

9 Yn ſy neddfau y rhodiodd, a'm barnedigaethau a gadwodd, i wneuthur gwirionedd; cyfiawn yw; gan fyw eſe a fydd byw, medd yr Arglwydd DDUW. 3411

10 ¶ O's cenhedla eſe fâb yn ‡ lleidr, *ac* yn tywallt gwaed, ac a wnâ ‡ gyffelyb i'r un o'r pethau hyn, ‡ Neu, dorrwr tâl. ‡ Neu, i'w frawd erbyn y pethau hyn.

11 Ac ni wnâ yr un o'r pethau hynny, onid ar y mynyddoedd y bwytty, a gwraig ei gymmydog a haloga,

12 Yr anghenus a'r tlawd a orthrymma, trais a dreiſia, gwŷſtl ni rydd drachefn, ac at eulynnod y cyfyd ei lygaid, a wnaeth ffieidd-dra,

13 Ar uſuriaeth y rhoddes, ac ychwaneg a gymmer; gan hynny a fydd eſe byw? Ni bydd byw: gwnaeth yr holl ffieidd-dra hyn; gan farw y bydd farw; [i] ei waed a fydd arno ei hun. i Lef. 20. Act. 18.

14 ¶ Ac wele, o's cenhedla fâb a wêl holl bechodau ei dâd y rhai a wnaeth eſe, ac a yſtyria, ac ni wnâ felly,

15 Ar y mynyddoedd ni fwytty, a'i lygaid ni chyfyd at eulynnod tŷ Iſraël, ni haloga wraig ei gymmydog,

16 Ni orthrymma neb ychwaith, ni † attal wŷſtl, ac ni threiſia drais, ei fara a rydd i'r newynog, a'r noeth a ddillada, † Heb. wyſtla pr neu, a mor pr wyſtl.

17 *Ni* thrŷ ei law oddiwrth yr anghenog, uſuriaeth na llôg ni chymmer, fy marnau a wnâ, yn fy neddfau y rhodia; hwnnw ni bydd farw am anwiredd ei dâd, gan fyw y bydd eſe byw.

18 Ei dâd am orthrymmu yn dôſt, a threiſio ei frawd trwy orthrech, a gwneuthur yr hyn nid oedd dda ym myſg ei bobl, wele, eſe a fydd marw yn ei anwiredd.

19 ¶ Etto chwi a ddywedwch, pa ham? [k] oni ddŵg y mâb anwiredd y tâd? Pan wnelo y mâb farn a chyfiawnder, *a* chadw fy holl ddeddfau, a'i gwneuthur hwynt, gan fyw eſe a fydd byw. k Exo. 20. Deu.

20 Yr enaid a becho, hwnnw a fydd marw. [l] Y mâb ni ddŵg anwiredd y tâd, a'r tâd ni ddŵg anwiredd y mâb: cyfiawnder y cyfiawn fydd arno ef; a drygioni y drygionus fydd arno yntef. l Deu. 24. 16. 2 Reg. 14. 6. 2 Chr. 25. 4. Jer. 31. 30.

21 Ond [m] o's yr annuwiol a ddychwel oddiwrth ei holl bechodau, y rhai a wnaeth, a chadw fy holl ddeddfau, a gwneuthur barn a chyfiawnder, eſe gan fyw a fydd byw, ni bydd eſe marw. m Pſ.

22 Ni chofir iddo yr holl gamweddau a wnaeth; yn ei gyfiawnder a wnaeth y bydd eſe byw.

23 [n] Gan ewyllyſio a ewyllyſiwn i farw yr annuwiol, medd yr Arglwydd DDUW, *ac* na ddychwelai oddiwrth ei ffyrdd, a byw? n Ad Pan.

24 ¶ Ond [o] pan ddychwelo y cyfiawn oddiwrth ei gyfiawnder, a gwneuthur anwiredd, a gwneuthur yn ôl yr holl ffieidd-dra a wnelo 'r annuwiol; a fydd eſe byw? Ni chofir yr holl gyfiawnderau a wnaeth eſe: yn ei gamwedd yr hwn a wnaeth, ac yn ei bechod a bechodd, ynddynt y bydd eſe marw. o Pſ. 36. 3. Ezec. 33. 18.

25 ¶ [p] Etto chwi a ddywedwch, Nid cymmwys yw ffordd yr Arglwydd. Gwrandewch yr awr hon, tŷ Iſraël, onid yw gymmwys fy ffordd i? onid eich ffyrdd chwi nid ydynt gymmwys? p Pſ.

26 Pan ddychwelo y cyfiawn oddiwrth ei gyfiawnder,

a Jer 31.29. Galar. 5.7.

b Pen. 22. 9.

c Lef 18.20. & 20. 10.

d Lef. 18.19. & 20.18.

e Ex. 22 21. Lef. 19. 13. & 25 14.

f Ex. 22.26. Deu. 24. 12.

g Deu. 15.7. Eſay 58. 7. Mat. 25 35.

h Ex. 22.25. Lef. 25. 37. Deu. 23. 19. Pſa. 15. 5.

3411 gyfiawnder, a gwneuthur anwiredd, a marw ynddynt; am ei anwiredd a wnaeth y bydd efe marw.

27 A phan ddychwelo yr annuwiol oddiwrth ei ddrygioni yr hwn a wnaeth, a gwneuthur barn a chyfiawnder, hwnnw a geidw yn fyw ei enaid.

28 Am iddo yſtyried a dychwelyd oddiwrth ei holl gamweddau y rhai a wnaeth, gan fyw y bydd byw, ni bydd marw.

29 [q] Etto tŷ Iſraël a ddywedant, Nid cymmwys yw ffordd yr Arglwydd: Tŷ Iſraël, onid cymmwys fy ffyrdd i? onid eich ffyrdd chwi nid ydynt gymmwys?

30 Am hynny barnaf chwi, tŷ Iſraël, bob un yn ôl ei ffyrdd ei hun, medd yr Arglwydd Duw: [r] Dychwelwch ‡a throwch oddiwrth eich holl gamweddau, fel na byddo anwiredd yn dramgwydd i chwi.

31 ¶ Bwriwch oddiwrthych eich holl gamweddau y camweddaſoch ynddynt, a gwnewch iwch' [s] galon newŷdd, ac yſpryd newŷdd: canys pa ham, tŷ Iſraël, y byddwch feirw?

32 Canys [t] nid oes ewyllys gennyf i farwolaeth y marw, medd yr Arglwydd Duw. ‡Dychwelwch gan hynny, a byddwch fyw.

PEN. XIX.

1 Cwynfan am dywyſogion Iſraël, trwy ddammeg o gennawon llew a ddelid mewn pydew; 10 Ac am Jeruſalem, trwy ddammeg o winwydden anrheithiedig.

CYmmer ditheu alar-nâd am dywyſogion Iſraël,

2 A dywed, Beth yw dy fam? llewës: gorweddodd ym myſg llewöd, ynghanol y llewöd ieuaingc y maethodd hi ei chenawön.

3 A hi a ddûg i fynu un o'i chenawön; [a] efe a aeth yn llew ieuangc, ac a ddyſgodd yſglyfaethu yſglyfaeth; bwyttaodd ddynion.

4 Yna y cenhedloedd a glywſant ſôn am dano; [b] daliwyd ef yn eu ffôs hwynt, a dygaſant ef mewn cadwynau i dîr yr Aipht.

5 A phan welodd iddi ddiſgwil, a darfod am ei gobaith, hi a gymmerodd un *arall* o'i chenawön, *ac* a'i gwnaeth ef yn llew ieuangc.

6 Yntef a dramwyodd ym myſg y llewöd; [c] efe a aeth yn llew ieuangc, ac a ddyſgodd yſglyfaethu 'ſglyfaeth; bwyttaodd ddynion.

7 Adnabu hefyd eu ‡gweddwon hwynt, a'i dinaſoedd a anrheithiodd efe; ïe anrheithiwyd y tîr a'i gyflawnder gan lais ei ruad ef.

8 Yna [d] y cenhedloedd a ymoſodaſant yn ei erbyn ef o amgylch, o'r taleithiau, ac [e] a danaſant eu rhwyd arno: ac efe a ddaliwyd yn eu ffôs hwynt.

9 A hwy a'i rhoddaſant ef yngharchar mewn ‡cadwyni, ac a'i dygaſant at frenin Babilon; dygaſant ef i ymddiffynfeydd, fel na chlywid ei lais ef mwy ar fynyddoedd Iſraël.

10 ¶ Dy fam *ſydd* fel gwinwydden yn dy ‡waed ti, wedi ei phlannu wrth ddyfroedd; ffrwythlon a brigog oedd, o herwŷdd dyſroedd lawer.

11 Ac yr oedd iddi wïail cryfion, yn deyrnwïail llywodraethwŷr, a'i huchder *oedd* uchel ym myſg y tew-frîg; fel y gwelid hi yn ei huchder, yn amlder ei changhennau. 3411

12 Ond hi a ddiwreiddiwyd mewn llidiawgrwydd; bwriwyd hi i'r llawr; a [f] gwŷnt y dwyrain a wywodd ei ffrwyth hi: ei gwïail cryfion a dorrwyd, ac a wywaſant; tân a'i hyſſodd. *ſPſ.* 17.10. Hoſ. 13.15.

13 Ac yr awr hon hi a blannwyd mewn anialwch, mewn tîr crâs a ſychedig.

14 A [g] thân a aeth allan o wialen ei changhennau, yſſodd ei ffrwyth hi, fel nad oedd ynddi wialen grêf, yn deyrn-wialen i lywodraethu. Galar-nâd yw hyn, ac yn alar-nâd y bydd. gBarn 9.15.

PEN. XX.

1 Duw yn gwrthod gadael i henuriaid Iſraël ymgynghori ag ef: 5 Yn adrodd hiſtori eu hanufudd-dod hwy yn yr Aipht, 10 yn yr anialwch, 27 ac yn eu gwlâd: 33 Yn addaw eu cynnull hwy trwy yr efengyl. 45 Tan enw coedwig y mae yn dangos dinyſtr Jeruſalem.

YN y ſeithfed flwyddyn, o fewn y pummed 3411
mîs, ar y degfed *dydd* o'r mîs, [a] y daeth a Pen.8.1. & 14.1.
gwŷr o henuriaid Iſraël i ymgynghori â'r ARGLWYDD, ac a eiſteddaſant ger fy mron i.

2 Yna y daeth gair yr ARGLWYDD attaf, gan ddywedyd,

3 Ha fâb dyn, llefara wrth henuriaid Iſraël, a dywed wrthynt, Fel hyn y dywed yr Arglwydd Duw; [b] Ai i ymofyn â mi yr ydych chwi yn dyfod? Fel mai byw fi, medd yr Arglwydd Duw, ni fynnaf gennych ymofyn â mi. b Pen.14.3. & Ad.31.

4 ‡A [c] ferni di hwynt? mâb dyn, a ferni di *hwynt*? gwnâ iddynt wybod ffieidd-dra eu tadau; ‡Neu, *a ddadlleu di troſtynt hwy.* c Pen.22.2. & 23.36.

5 A dywed wrthynt, Fel hyn y dywed yr Arglwydd Duw; Ar y dydd [d] y dewiſais Iſraël, ac y †tyngais wrth hâd tŷ Jacob, ac i'm [e] gwneuthym yn hyſpys iddynt yn nhîr yr Aipht, pan dyngais wrthynt, gan ddywedyd, Myfi *yw* yr ARGLWYDD eich Duw chwi, d Exo.6.7. †Heb. *codais fy llaw*, ac felly Ad.6, &c. e Exo.3.8. & 4. 31.

6 Yn y dydd y tyngais wrthynt, ar eu dwyn hwynt allan o dîr yr Aipht, i wlâd yr hon a ddarparaſwn iddynt, yn llifeirio o laeth a mêl; [f] yr hon yw gogoniant yr holl diroedd: f Pſa.48.2. Ad. 15. Dan.8.9. & 11.16.

7 Yna y dywedais wrthynt, Bwriwch ymaith bob un ffieidd-dra ei lygaid, ac nac ymhalogwch ag eulynnod yr Aipht. Myfi *yw* yr ARGLWYDD eich Duw chwi.

8 Er hynny gwrthryfelaſant i'm herbyn, ac ni fynnent wrando arnaf; ni fwriaſant ymaith ffieidd-dra eu llygaid bob un, ac ni adawſant eulynnod yr Aipht. Yna y dywedais, Tywalltaf arnynt fy llidiawgrwydd, i gyflawnu fy nîg arnynt ynghanol gwlâd yr Aipht.

9 [g] Etto gwneuthym er mwyn fy enw, rhag ei halogi yngolwg y cenhedloedd, y rhai yr *oeddynt* hwy yn eu myſg; yngŵydd pa rai yr ymyſpyſiais iddynt hwy, wrth eu dwyn hwynt allan o dîr yr Aipht. g Edrych Exo.32.12. Nu.14.16. Deut. 9.28. Ad. 14,22.

10 Am hynny [h] y dygais hwynt allan o dîr yr Aipht, ac a'i dygais hwynt i'r anialwch. h Ex. 13.1.

3411 11 A rhoddais iddynt ſy neddfau, † ac yſpyſais iddynt ſy marnedigaethau; i y rhai y bydd byw ynddynt y dyn a'i gwnâ hwynt.

† Heb. *a gwneuthym iddynt wybod.*

12 Rhoddais hefyd iddynt ſy k Sabbothau, i fod yn arwŷdd rhyngofi a hwynt, i wybod mai myfi yw yr ARGLWYDD a'i ſanctteiddiodd hwynt.

i Lef. 18.5. Ad. 13, 21. Rhuf. 10 5. Gal. 3. 12. k Exo 20.8. & 31.13, &c. & 35.2. Deut. 5.12.

13 Er hynny tŷ Iſraël a wrthryfelaſant i'm herbyn yn yr anialwch; ni rodiaſant yn ſy neddfau, onid diyſtyraſant ſy marnedigaethau, y rhai y bydd byw ynddynt y dyn a'i gwnelo hwynt; ſy Sabbothau hefyd a l halogaſant yn ddirfawr. Yna y dywedais y tywalltwn ſy llîd arnynt yn yr m anialwch, i'w difetha hwynt.

l Ex. 16.27. m Nu. 14.29. & 26. 65.

14 n Etto gwneuthym er mwyn ſy enw, fel na halogid ef yngolwg y cenhedloedd, y rhai y dygais hwynt allan yn ei gŵydd.

n Ad. 9, 22.

15 Ac etto o mi a dyngaſwn iddynt yn yr anialwch, na ddygwn hwynt i'r wlâd a roddaſwn iddynt, yn lliteirio o laeth a mêl; p honno *yw* gogoniant yr holl wledydd:

o Nu. 14.28. Pſ. 106. 26. p Ad. 6.

16 q O herwŷdd iddynt ddïyſtyru ſy marnedigaethau, ac na rodiaſant yn ſy neddfau, ond halogi ſy Sabbothau: canys eu calon oedd yn myned ar ôl eu heulynnod.

q Ad. 13, 24.

17 Etto toſturiodd ſy llygaid wrthynt, rhag eu dinyſtrio, ac ni wneuthym ddiben am danynt yn yr anialwch.

18 Ond mi a ddywedais wrth eu meibion hwynt yn yr anialwch, Na rodiwch yn neddfau eich tadau, ac na chedwch eu barnedigaethau hwynt, nac ymhalogwch ychwaith â'u heulynnod hwynt.

19 Myfi *yw* yr ARGLWYDD eich Duw chwi. Rhodiwch yn ſy neddfau, a chedwch ſy marnedigaethau, a gwnewch hwynt:

20 Sanctteiddiwch hefyd ſy Sabbothau, fel y byddont yn arwŷdd rhyngofi a chwithau, i wybod mai myfi *yw* yr ARGLWYDD eich Duw chwi.

21 Y meibion hwythau a wrthryfelaſant i'm herbyn, yn ſy neddfau ni rodiaſant, a'm barnedigaethau ni chadwaſant, drwy eu gwneuthur hwynt, r y rhai y bydd byw ynddynt y dyn a'i gwnelo hwynt: halogaſant ſy Sabbothau. Yna y dywedais y tywalltwn ſy llîd arnynt, i gyflawnu ſy nîg wrthynt yn yr anialwch.

r Ad. 11, 13.

22 ſ Etto troais heibio ſy llaw, a t gwneuthym er mwyn ſy enw, fel na halogid ef yngolwg y cenhedloedd, y rhai y dygaſwn hwynt allan yn eu gŵydd.

ſ Pſ. 78. 38. t Ad. 9, 14.

23 Hefyd mi a dyngaſwn wrthynt yn yr anialwch, u ar eu gwaſgaru hwynt ym myſg y cenhedloedd, a'i tanu hwynt ar hŷd y gwledydd;

u Lef. 26. 33. Jer. 15.7.

24 x O herwŷdd ſy marnedigaethau ni wnaethent, ond ſy neddfau a ddïyſtyraſent, ſy Sabbothau hefyd a halogaſent, a'i llygaid oedd ar ôl eulynnod eu tadau.

x Ad 13, 16.

25 y Minneu hefyd a roddais iddynt ddeddfau nid oeddynt dda, a barnedigaethau ni byddent ſyw ynddynt:

y Edrych Pſal 81. 12. Ad. 59. Rhuf. 1.24.

26 Ac a'i halogais hwynt yn eu hoffrymmau, z wrth dynnu *trwy dân* bob peth a egoro 'r grôth, fel y dinyſtriwn hwynt; fel y gwybyddent mai myfi *yw* yr ARGLWYDD.

z 2 Bre. 17. 17. & 21.6. 2 Chr. 28.3. & 33.6. Pen. 16. 20.

27 Am hynny, fâb dyn, llefara wrth dŷ Iſraël, a dywed wrthynt, Fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; Etto yn hyn i'm cablodd eich tadau, gan † wneuthur o honynt gamwedd i'm herbyn.

† Heb. *gamweddu o honynt gamwedd.*

28 Canys dygais hwynt i'r tîr a dyngaſwn ar ei roddi iddynt, a gweliſant bob bryn uchel, a phob pren brigog, ac aberthaſant yno eu hebyrth, ac yno y rhoddaſant eu hoffrymmau digllonedd: yno hefyd y goſodaſant eu harogl peraidd, ac yno y tywalltaſant eu diod-offrymmau.

a Eſay 57. 5, &c. b Pſ. 16.4.

29 Yna y dywedais ‡ wrthynt, Beth *yw* yr uchelfa yr ydych chwi yn myned iddi? a Bamah y galwyd ei henw hyd y dydd hwn.

‡ Neu, *A dywt, Beth yw yr uchelfa, neu,* a *Bamah dw.*

30 Am hynny dywed wrth dŷ Iſraël, Fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; Ai ar ffordd eich tadau yr ymhalogwch chwi? ac a buteiniwch chwi ar ôl eu ffieidd-dra hwynt?

31 Canys pan offrymmoch eich offrymmau, gan dynnu eich meibion drwy 'r tân, yr ymhalogwch wrth eich holl eulynnod hyd heddyw: a c fynnaf fi gennych ymofyn â mi, tŷ Iſraël? *fel mai* byw fi, medd yr Arglwydd DDUW, nid ymofynnir â mi gennych.

c Ad. 3.

32 † Eich bwriad hefyd ni bydd ddim, yr hyn a ddywedwch, Byddwn fel y cenhedloedd, fel teuluoedd y gwledydd, i waſanaethu pren a maen.

† Heb. *A'r hyn a ddywedwch eich ysprid.*

33 ¶ *Fel mai* byw fi, medd yr Arglwydd DDUW, yn ddïau â llaw gadarn, ac â braich eſtynnedig, ac â llidiawgrwydd tywalltedig, y teyrnaſaf arnoch.

34 A dygaf chwi allan o fyſg y bobloedd, a chaſglaf chwi o'r gwledydd, y rhai i'ch gwaſgarwyd ynddynt, â llaw gadarn, ac â braich eſtynnedig, ac â llidiawgrwydd tywalltedig.

35 A dygaf chwi i anialwch y bobloedd, ac ymddadleuaf â chwi yno wyneb yn wyneb.

36 Fel yr ymddadleuais â'ch tadau yn anialwch tîr yr Aipht, felly yr ymddadleuaf â chwithau, medd yr Arglwydd DDUW.

37 A gwnâf iwch' fyned tan y wialen; a dygaf chwi i ‡ rwym y cyfammod.

‡ Neu, *dreddiad*

38 A d charthaf o honoch y rhai gwrthryfelgar, a'r rhai a droſeddant i'm herbyn: dygaf hwynt o wlâd eu hymdaith, ac e i wlâd Iſraël ni ddeuant: a f chewch wybod mai myfi *yw* yr ARGLWYDD.

d Pſ. 34. 20. Mat. 25. 32, 33. e Jer. 44. f Pen. 6. & 15.7. & 23. 49.

39 Chwithau tŷ Iſraël, fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; Ewch, gwaſanaethwch bob un ei eulynnod, ac yn ôl hyn hefyd, oni wrandewch arnafi: ond na halogwch mwy ſy enw ſanctaidd â'ch offrymmau, ac â'ch eulynnod.

40 Canys g yn ſy mynydd ſanctaidd, ym mynydd uchelder Iſraël, medd yr Arglwydd DDUW, yno i'm gwaſanaetha holl dŷ Iſraël, cwbl o'r wlâd: yno y byddaf fodlon iddynt, ac yno y gofynnaf eich offrymmau, ‡ a blaen-ffrwyth eich offrymmau, gyd-a'ch holl ſanctaidd bethau.

g Eſay 2. Pen. 17. Mic 4. 1.

‡ Neu, *a'r penn*

41 Byddaf fodlon i chwi gyd-a'ch arogl † peraidd, pan ddygwyf chwi allan o blith y bobloedd, a'ch caſglu chwi o'r tiroedd i'ch gwaſgarwyd ynddynt; ac mi a ſanctteiddir ynoch yngolwg y cenhedloedd.

† Heb. *gyd-â'm arogl.*

42 h Hefyd cewch wybod mai myfi yw yr ARGLWYDD, pan ddygwyf chwi i dîr Iſraël, i'r tîr y tyngais am ei roddi i'ch tadau.

h Ad. 3, 4.

43 Ac

43 Ac [i] yno y cofiweh eich ffyrdd, a'ch holl weithredoedd y rhai yr ymhalogaſoch ynddynt; [k] fel yr alaroch arnoch eich hun, am yr holl ddrygioni a wnaethoch.

44 A [l] chewch wybod mai myfi *yw* yr ARGLWYDD, pan wnelwyf â chwi er mwyn fy enw, nid yn ôl eich ffyrdd drygionus chwi, nac yn ôl eich gweithredoedd llygredig, ô tŷ Iſraël, medd yr Arglwydd DDUW.

45 ¶ Daeth dracheſn air yr ARGLWYDD attaf, gan ddywedyd,

46 Goſod dy wyneb, [m] fâb dyn, tu-a 'r dehau, ïe difera *eiriau* tu-a 'r deau, a phrophwyda yn erbyn coed maes y deau;

47 A dywed wrth goed y deau, Gwrando air yr ARGLWYDD; Fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; Wele fi yn cynneu ynot ti dân, ac eſe a yſſa ynot ti [n] bob pren îr, a phob pren ſych; ffagl y fflam ni ddiffydd, a'r holl wynebau o'r deau hyd y gogledd a loſgir ynddo.

48 A phob cnawd a welant, mai myfi yr ARGLWYDD a'i cynneuais; ni's diffoddir eſ.

49 Yna y dywedais, ô Arglwydd DDUW, y maent hwy yn dywedyd am danaf, Onid dammegion y mae hwn yn eu traethu?

PEN. XXI.

1 *Ezeciel yn prophwydo yn erbyn Jeruſalem trwy arwŷdd ocheneidio.* 8 *Y cleddyf gloyw-lym,* 18 *yn erbyn Jeruſalem,* 25 *yn erbyn y frenbiniaeth,* 28 *ac yn erbyn yr Ammoniaid.*

A Daeth gair yr ARGLWYDD attaf, gan ddywedyd,

2 Goſod dy wyneb, [a] fâb dyn, tu-a Jeruſalem, a [b] difera *dy eiriau* tu-a 'r cyſſegroedd, a phrophwyda yn erbyn gwlâd Iſraël,

3 A dywed wrth wlâd Iſraël, Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD; Wele fi i'th erbyn, tynnaf hefyd fy nghleddyf o'i wain, a thorraf o honot gyfiawn ac anghyfiawn.

4 O herwŷdd y torraf o honot gyfiawn ac anghyfiawn, am hynny y daw fy nghleddyf allan o'i wain: yn erbyn pob cnawd o'r deau hyd y gogledd;

5 Fel y gwypo pob cnawd i mi yr ARGLWYDD dynnu fy nghleddyf allan o'i wain: ni ddychwel eſe mwy.

6 Ochain ditheu, fâb dyn, gyd-ag yſſigtod lwyni; ïe ochain yn chwerw yn eu golwg hwynt.

7 A bydd, pan ddywedant wrthyt, Am ba beth yr ydwyt yn ochain? yna ddywedyd o honot, Am y chwedl newŷdd, am ei fod yn dyfod, fel y toddo pob calon, ac y llaeſo y dwylo oll, ac y pallo pob yſpryd, a'r gliniau oll a ânt †ſel dwfr; wele eſe yn dyfod, ac a fydd, medd yr Arglwydd DDUW.

8 ¶ A gair yr ARGLWYDD a ddaeth attaf, gan ddywedyd,

9 Prophwyda, fâb dyn, a dywed, Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD; Dywed, [c] Cleddyf, cleddyf a hogwyd, ac a loywyd.

10 Eſe a hogwyd i ladd lladdfa, eſe a loywyd, fel y byddai ddiſgleir: a lawenychwn ni? ‡y mae eſe 'n dirmygu gwialen fy mâb, fel pob pren.

11 Ac eſe a'i rhoddes i'w loywi, i'w ddal mewn llaw; y cleddyf hwn a hogwyd, ac a loywyd, i'w roddi yn llaw y lleiddiad.

12 Gwaedda ac uda, fâb dyn; canys hwn fydd ar fy mhobl, hwn *fydd* yn erbyn holl dywyſogion Iſraël; ‡ dychryn gan y cleddyf fydd ar fy mhobl: am hynny [d] taro *law* ar forddwyd.

13 ‡ Canys profiad yw; a pheth o's *y cleddyf* a ddïyſtyra y wialen? ni bydd eſe mwy, medd yr Arglwydd DDUW.

14 Titheu, fâb dyn, prophwyda, a [e] tharo law wrth law, a dybler y cleddyf y drydedd waith: cleddyf y lladdedigion, cleddyf lladdedigaeth y gwŷr mawr *ydyw*, yn myned i'w 'ſtafelloedd hwynt.

15 Rhoddais † flaen y cleddyf yn erbyn eu holl byrth hwynt, i doddi *eu* calon, ac i amlhau eu tramgwyddiadau: oh, gwnaed eſ yn loyw, ‡ hogwyd eſ i ladd.

16 Dôs ryw ffordd, naill ar y llaw ddehau, † ai ar y llaw aſſwy, lle y tueddo dy wyneb.

17 Minneu hefyd [f] a darawâf y naill law yn y llall, ac a lonyddaf fy llîd: myfi yr ARGLWYDD a'i lleferais.

18 ¶ A daeth gair yr ARGLWYDD attaf, gan ddywedyd,

19 Titheu, fâb dyn, goſod i ti ddwy ffordd, fel y delo cleddyf brenin Babilon; o un tîr y deuant ill dwy: a dewis lê, ym mhen ffordd y ddinas y dewiſi *eſ*.

20 Goſod ffordd i ddyfod o'r cleddyf tu-a [g] Rabbath meibion Ammon, a thu-a Juda, yn erbyn Jeruſalem gaerog.

21 Canys ſafodd brenin Babilon † ar y groeſffordd, ym mhen y ddwy ffordd, i ddewino dewiniaeth: gloywodd ei ‡ ſaethau, ymofynnodd † â delwau, edrychodd mewn afu.

22 Yn ei law ddehau yr oedd dewiniaeth Jeruſalem, [h] am oſod ‡ capteniaid i agoryd ſafu mewn lladdedigaeth, i ddechafu llef gyd-a bloedd, i oſod offer rhyfel yn erbyn y pyrth, i fwrw clawdd, i adeiladu ymddiffynfa.

23 A *byn* fydd ganddynt, fel dewino dewiniaeth gwagedd yn eu golwg hwynt, ‡ i'r rhai a dyngaſant lwŏn: ond eſe a gofia yr anwiredd, i'w dal *hwynt*.

24 Am hynny, fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; Am beri o honoch gofio eich anwiredd, gan amlygu eich camweddau, fel yr ymddengys eich pechodau yn eich holl weithredoedd; am beri o honoch *eich* cofio, i'ch delir â llaw.

25 ¶ Titheu halogedig annuwiol dywyſog Iſraël, [i] yr hwn y daeth ei ddydd, yn amſer diwedd anwiredd,

26 Fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; Symmud y meitr, a thynn ymaith y goron; nid yr un *fydd* hon: cyfod yr iſel, a goſtwng yr uchel.

27 † Dymchwelaf, dymchwelaf, dymchwelaf hi; ac ni bydd mwyach, [k] hyd oni ddelo yr hwn y mae yn gyfiawn iddo; ac iddo eſ y rhoddaf hi.

28 ¶ Prophwyda ditheu, fâb dyn, a dywed, Fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW [l] am feibion Ammon, ac am eu gwradwydd hwynt; dywed

3411 Pſ. 16.61. Lef. 26.39 m. 6. 9. ſaf. 5. 15.

Nad. 38. a. 24. 24.

Pſ. 21. 2.

c 23. 31

a 2. 10. 46.

b 32. 2. 37. 16. 36. 11.

Neu, gwthiwyd hwynt i lawr i'r cleddyf gyd-a'm pobl.

d Jer. 31. 19.

‡ Neu, weds bod profiad, beth yna? oni byddant i'r wialen ſy'n diyſtyru?

e Nu. 24. 10. Pen. 6. 11. Ad. 17.

† Neu, loywder. neu, eſo.

‡ Neu, gobloywyd.

† Heb. ymoſod, dôs ar y llaw aſſwy.

f Ad. 14.

g Jer. 49. 2.

† Heb. ar fam y ffordd.

‡ Neu, gyllyll.

† Heb. Teraphim.

h Pen. 4. 2.

‡ Neu, offer rhyfel Heb. byrddod.

‡ Neu, am y llwŏn a dyngwyd iddynt.

i Ad. 29. Pen. 35. 5.

† Heb. yn ddymchwelſedig, ddymchwel'edig, ddymchweledig, y goſodaf hi.

k Gē. 49. 10. Luc 1. 32. Ioan 1. 49.

l Jer. 49. 1. Pen 25 2, 3. Zeph. 2. 9.

3411 dywed ti, Y cleddyf, y cleddyf a dynnwyd: i ladd y gloywyd ef, i ddifetha o herwŷdd y diſgleirdeb.

*m*Pſ.22.28. 29 Wrth [m] weled gwagedd i ti, wrth ddewino it gelwŷdd, i'th roddi ar yddfau y lladdedigion, y drygionus, [n] y rhai y daeth eu dydd yn amſer diwedd eu hanwiredd.

n Ad.25.

*o*Jer.47.6,7. ‡ Neu, *Dychwel ef.* 30 [o] ‡ A ddychwelaf fi *ef* i'w wain? yn y lle i'th grëwyd, yn nhîr dy gynnefin i'th farnaf.

31 A thywalltaf fy nigllonedd arnat, â thân fy llidiawgrwydd y chwythaf arnat, a rhoddaf di yn llaw dynion ‡ poethion, cywraint i ddinyſtrio.

‡ Neu, *ynfydion.*

32 I'r tân y byddi yn ymborth; dy waed fydd ynghanol y tîr; ni'th gofir *mwyach*; canys myfi yr ARGLWYDD a'i dywedais.

PEN. XXII.

1 *Rheſtr o bechodau Jeruſalem.* 13 *Y llyſg Duw hwynt megis ſothach yn ei ffwrn.* 23 *Llygredigaeth yr holl brophwydi, a'r offeiriaid, a'r tywyſogion, a'r bobl.*

GAir yr ARGLWYDD a ddaeth attaf drachefn, gan ddywedyd,

‡ Neu, *a ddadleui di tros, &c.* *a* Pen.20.4. & 23.36. *b*Pſ.24.6,9. Nah.3.1. 2 Titheu fâb dyn, ‡ [a] a ferni di? a ferni [b] ddinas y gwaed? ïe ti a wnei iddi wybod ei holl ffieidd-dra.

3 Dywed titheu, Fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; Tywallt gwaed y mae y ddinas yn ei chanol, i ddyfod o'i hamſer, ac eulynnod a wnaeth hi yn ei herbyn ei hun i ymhâlogi.

c 2Bren.21. 16. 4 Euog wyt yn dy waed, yr hwn a [c] dywelltaiſt; a halogedig yn dy eulynnod, y rhai a wnaethoſt: a thi a neſſeaiſt dy ddyddiau, a daethoſt hyd at dy flynyddoedd: am hynny i'th

d Deu. 28. 37. Pen. 5.14. [d] wneuthym yn warth i'r cenhedloedd, ac yn watwargerdd i'r holl wledydd.

5 Y rhai agos a'r rhai pell oddiwrthyt a'th watwarant, yr halogedig o enw, ac aml dy drallod.

† Heb. *fraich.* 6 Wele, tywyſogion Iſraël oeddynt ynot, bob un yn ei † allu, i dywallt gwaed.

‡ Neu, *draiaus,* neu, *drawſ.* 7 Dirmygaſant ynot dâd a mam; gwnaethant yn ‡ dwyllodrus â'r dïeithr o'th fewn: gorthrymmaſant ynot yr ymddifad a'r weddw.

8 Dirmygaiſt fy mhethau ſanctaidd, a halogaiſt fy Sabbothau.

e Exo.23.1. Lef. 19. 16. *f*Pſ. 18.6,11 9 [e] Athrod-wŷr oedd ynot i dywallt gwaed; [f] ar y mynyddoedd hefyd y bwyttaſant ynot ti: gwnânt 'ſgelerder o'th fewn.

g Lef. 18.8. & 20. 11. *h*Lef. 18.19. & 20.18. *i* Lef. 18-20. & 20.10. Deu.22.22. Jer.5.8. *k*Lef.18.15. & 20. 12. *l* Lef.18.9. & 20.17. *m* Ex.23.8. Deu. 16.19. & 27.25. *n*Ex.22.25. Lef. 25.35. Deu.23.19. *o* Pſ. 21.17. 10 Ynot ti [g] y datcuddient noethni eu tâd: [h] yr aflan o fiſ-glwyf a ddaroſtyngent ynot.

11 [i] Gwnai ŵr hefyd ffieidd-dra â † gwraig ei gymmydog, a gŵr [k] a halogai ei waudd ei hun mewn 'ſgelerder; ïe daroſtyngai gŵr ynot ei [l] chwaer ei hun, merch ei dâd.

12 [m] Gwobr a gymmerent ynot am dywallt gwaed; [n] cymmeraiſt uſuriaeth ac occraeth, ac elwaiſt ar dy gymmydogion trwy dwyll, ac anghofiaiſt fi, medd yr Arglwydd DDUW.

13 Am hynny wele, [o] tarewais fy llaw wrth dy gybydd-dod yr hwn a wnaethoſt, ac am y gwaed oedd o'th fewn.

14 A bery dy galon? a gryfhâ dy ddwylo yn y dyddiau y bydd i mi a wnelwyf â thi? 3411

p myfi yr ARGLWYDD a'i lleferais, ac a'i gwnâf.

p Pſ. 17.24. *q* Deu.4.27. & 28. 25, 64. Pen. 12.14, 15. *r* Pen 23. 27, 48. ‡ Neu, *ymhalogi.*

15 Canys [q] gwaſgaraf di ym myſg y cenhedloedd, a thanaf di ar hŷd y gwledydd; a [r] gwnâf i'th aflendid ddarfod allan o honot.

16 A thi a ‡ etifeddi ynot dy hun yngŵydd y cenhedloedd; a chei wybod mai myfi *yw* yr ARGLWYDD.

17 A gair yr ARGLWYDD a ddaeth attaf, gan ddywedyd,

s Eſay 1.22. Jer. 6.28, &c. 18 Ha fâb dyn, [s] tŷ Iſraël a aeth gennyf yn amhuredd: prês, ac alcam, a haiarn, a phlwm, ydynt oll ynghanol y pair; ammhuredd arian ydynt.

19 Am hynny fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; Am eich bod chwi oll yn ammhuredd, am hynny, wele fi yn eich caſglu chwi i ganol Jeruſalem.

20 Fel caſglu arian, a phrês, a haiarn, a phlwm, ac alcam i ganol y ffwrn, i chwythu tân arnynt i'w toddi; felly yn fy llîd, a'm dîg, y caſglaf chwi, ac a'ch gadawâf yno, ac a'ch toddaf.

21 Ië caſglaf chwi, a chwythaf arnoch â thân fy llidiawgrwydd, fel y todder chwi yn ei chanol hi.

22 Fel y toddir arian ynghanol y pair, felly y toddir chwi yn ei chanol hi; fel y gwypoch mai myfi yr ARGLWYDD a dywelltais fy llidiawgrwydd arnoch.

23 ¶ A gair yr ARGLWYDD a ddaeth attaf, gan ddywedyd,

24 Dywed wrthi hi, fâb dyn, Ti yw y tîr ſy heb ei buro, heb lawio arno, yn nydd digter.

t Hoſ.6. 25 [t] Cyd-fradwriaeth ei phrophwydi o'i mewn, *ſydd* fel llew rhuadwy yn 'ſglyfaethu 'ſglyfaeth; *u* Muſ. 3. 14. *x* Mic.3. Zeph.3. [u] eneidiau a yſſaſant; [x] tryſor a phethau gwerthfawr a gymmeraſant; ei gweddwon hi a amlhaſant hwy o'i mewn.

y Lef.10. Jer. 15.1 Pen.44. 26 Ei hoffeiriaid a dreiſiaſant fy nghyfraith, ac a halogaſant fy mhethau ſanctaidd: ni wnaethant [y] ragor rhwng cyſſegredig a halogedig, ac ni wnaethant wybod *rhagor* rhwng yr aflan a'r glân; cuddiaſant hefyd eu llygaid oddiwrth fy Sabbothau, a halogwyd fi yn eu myſg hwynt.

z Mic.3. Zeph.3. 27 Ei [z] phennaethiaid oedd yn ei chanol, fel bleiddiaid yn yſglyfaethu 'ſglyfaeth i dywallt gwaed, i ddifetha eneidiau, er elwa elw.

a Pſ.13. *b*Pſ.22.2 28 Ei [a] phrophwydi hefyd a'i priddaſant hwy â *chlai* annhymherus, [b] gan weled gwagedd, a dewino iddynt gelwŷdd, gan ddywedyd, Fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW, a'r ARGLWYDD heb ddywedyd.

‡ Neu, *ſa* † Heb. *iaa ſaru* neu, *ſa deb.* *c* Jer.5. *d* Pen.1 *e*Pſ. 106 29 Pobl y tîr a arferaſant ‡ dwyll, ac a dreiſiaſant drais, ac a orthrymmaſant y truan a'r tlawd; y dïeithr hefyd a orthrymmaſant † yn anghyfiawn.

f Pen. 5 & 11.2 & 16.4 30 [c] Ceiſiais hefyd ŵr o honynt i [d] gau y cae, ac i [e] ſefyll ar yr adwy o'm blaen tros y wlâd, rhag ei dinyſtrio; ac ni's cefais.

31 Am hynny y tywelltais fy nigofaint arnynt, â thân fy llidiawgrwydd y difethais hwynt; [f] eu ffordd eu hun a roddais ar eu pennau hwynt, medd yr Arglwydd DDUW.

PEN.

3411

PEN. XXIII.

1 *Putteindra Aholah ac Aholibah.* 22 *Dialeddu ar Aholibah gan ei chariadau.* 36 *Y prophwyd yn argyoeddi eu godineb hwy ill dwyoedd,* 45 *ac yn dangos eu barn hwy.*

YNa y daeth gair yr ARGLWYDD attaf, gan ddywedyd,

2 Ha fâb dyn, [a] dwy wraig oedd ferched i'r un fam;

3 A [b] phutteiniasant yn yr Aipht, yn eu hieuengctid y putteiniasant: yno y pwysswyd ar eu bronnau, ac yno yr ysligasant ddidennau eu morwyndod.

4 A'i henwau hwynt *oedd*, Aholah yr hynaf, ac Aholibah ei chwaer: ac [c] yr oeddynt yn eiddo fi, a phlantasant feibion a merched. Dyma eu henwau; Samaria *yw* Aholah, a Jerusalem Aholibah.

5 Ac Aholah a butteiniodd pan oedd eiddo fi, ac a ymserchodd yn ei chariadau, ei chymmydogion [d] yr Assyriaid;

6 Y rhai a wisgid â glâs, yn ddugiaid, ac yn dywysogion, o wŷr ieuaingc dymunol ei gŷd; yn farchogion yn marchogaeth meirch.

7 Fel hyn y † gwnaeth hi ei phutteindra â hwynt, â dewis feibion Assur oll, a chyd-a'r rhai oll yr ymserchodd ynddynt, â'i holl eulynnod hwynt yr ymhalogodd hi.

8 Ac ni adawödd ei phutteindra *a ddygasai hi* o'r Aipht: canys gorweddasent gyd-a hi yn eu hieuengctid, a hwy a ysligasent fronnau ei morwyndod hi, ac a dywalltasent eu putteindra arni.

9 Am hynny y rhoddais hi yn llaw ei chariadau, *sef* yn llaw [e] meibion Assur, y rhai yr ymserchodd hi ynddynt.

10 Y rhai hynny [f] a ddatcuddiasant eu noethni hi: hwy a gymmerasant ei meibion hi a'i merched, ac a'i lladdasant hitheu â'r cleddyf: a hi a aeth yn † enwog ym mysg gwragedd; canys gwnaethent farn arni.

11 A [g] phan welodd ei chwaer Aholibah, [h] hi a lygrodd ei thraserch yn fwy nâ hi, a'i phutteindra yn fwy nâ phutteindra ei chwaer.

12 [i] Ymserchodd ym meibion Assur, y dugiaid a'r tywysogion o gymmydogion, wedi eu gwisgo yn wŷch iawn, yn farchogion yn marchogaeth meirch, yn wŷr ieuaingc dymunol ei gyd.

13 Yna y gwelais ei halogi hi, *a bod* un ffordd ganddynt ill dwy;

14 Ac iddi hi 'chwanegu ar ei phutteindra: canys pan welodd wŷr wedi eu llunio ar y pared, delwau y Caldeaid wedi eu llunio â fermilion,

15 Wedi eu gwregysu â gwregys am eu lwyni, yn rhagori mewn lliwiau am eu pennau, mewn golwg yn dywysogion oll, o ddull meibion Babilon yn Caldea, tîr eu genedigaeth:

16 Hi a ymserchodd ynddynt [k] † pan eu gwelodd â'i llygaid, ac a anfonodd gennadon attynt i Caldea.

17 A meibion Babilon a ddaethant atti, i wely cariad, ac a'i halogasant hi â'i putteindra, 3411 a hi a ymhalogodd gyd-a hwynt, [l] a'i meddwl a giliodd oddiwrthynt. [l] Ad. 28.

18 Felly y datcuddiodd hi ei phutteindra, ac y datcuddiodd ei noethni. Yna [m] y ciliodd fy meddwl oddiwrthi, fel † y ciliasai fy meddwl oddiwrth ei chwaer hi. [m] Jer. 6.8. † Heb. *y dattodasai, neu, yr ymollyngasai.*

19 Etto hi a 'chwanegodd ei phutteindra, gan gofio dyddiau ei hieuengctid, *yn* y rhai y putteiniasai hi yn nhîr yr Aipht.

20 Canys hi a ymserchodd yn ei gordderchwŷr, [n] y rhai *yr oedd* eu cnawd *fel* cnawd assynnod, a'i diserlif *fel* diserlif meirch. [n] Pe. 16.26.

21 Felly y cofiaist 'sgelerder dy ieuengctid, pan ysligwyd dy ddidennau gan yr Aiphtiaid, am fronnau dy ieuengctid.

22 ¶ Am hynny, Aholibah, fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; [o] Wele fi yn cyfodi dy gariadau i'th erbyn, y rhai y ciliodd dy feddwl oddiwrthynt, a dygaf hwynt i'th erbyn o amgylch; [o] Pe. 16.37.

23 Meibion Babilon, a'r holl Galdeaid, Pecod, a Soa, a Choa, holl feibion Assur gyd-a hwynt, yn wŷr ieuaingc dymunol, yn ddugiaid, a thywysogion ei gŷd, yn bennaethiaid, ac yn enwog, yn marchogaeth meirch, bawb o honynt. Cyflawn. 3416

24 A deuant i'th erbyn â menni, cerbydau, ac olwynion, ac â chynnulleidfa o bobl; gosodant i'th erbyn oddi-amgylch astalch, a tharian, a helm: a rhoddaf o'i blaen hwynt farnedigaeth, a hwy a'th farnant â'i barnedigaethau eu hun.

25 Ac mi a osodaf fy eiddigedd yn dy erbyn, a hwy a wnant â thi yn llidiog: dy drwyn a'th glustiau a dynnant ymaith; a'th weddill a syrth gan y cleddyf: hwy a ddaliant dy feibion a'th ferched; a'th weddill a yssir gan y tân.

26 [p] Diosgant hefyd dy ddillad, a dygant † dy ddodrefn hyfryd. [p] Pe. 16.39. † Heb. *ddodrefn dy hardduch.*

27 Felly [q] y gwnâf i'th 'sgelerder, a'th buteindra o dîr yr Aipht, beidio â thi; fel na chodech dy lygaid attynt, ac na chofiech yr Aipht mwy. [q] Pe. 22.15.

28 Canys fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; Wele fi yn dy roddi yn llaw [r] y rhai a gasseaist, yn llaw [s] y rhai y ciliodd dy feddwl oddiwrthynt. [r] Pe. 16.37. [s] Ad. 17.

29 A gwnânt â thi yn atcas, ac a gymmerant dy holl lafur, ac [t] a'th adawânt di yn llom, ac yn noeth: a datcuddir noethni dy buteindra; ïe dy 'sgelerder a'th buteindra. [t] Pe. 16.39.

30 Mi a wnâf hyn i ti, am buteinio o honot ar ôl y cenhedloedd, am dy halogi gyd-a'i heulynnod hwynt.

31 Ti a rodiaist yn ffordd dy chwaer; am hynny y rhoddaf inneu ei [u] chwppan hi yn dy law di. [u] Jer. 25. 15, &c.

32 Fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; Dwfn a helaeth gwppan dy chwaer a yfi: ti a fyddi i'th watwar, ac i'th dremygu: y mae llawer yn genni ynddo.

33 Ti a lenwir â meddwdod ac â gofid, o gwppan syndod ac anrhaith, o gwppan dy chwaer Samaria.

34 Canys ti [x] a yfi, ac a fugni o honaw, [x] Psal. 75 8. Esay 51.17.

3411 drylli hefyd ei ddarnau ef, ac a dynni ymaith dy fronnau dy hun: canys myfi a'i lleferais, medd yr Arglwydd DDUW.

35 Am hynny, fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; O herwŷdd it' [y] fy anghofio, [z] a'm bwrw o honot tu ôl i'th gefn; am hynny dwg ditheu dy 'ſgelerder a'th butteindra.

36 ¶ Dywedodd yr ARGLWYDD hefyd wrthyf, [a] ‡ A fernî di, fâb dyn, Aholah ac Aholibah? ïe mynega iddynt eu ffieidd-dra;

37 Iddynt dorri priodas, a [b] bod gwaed yn eu dwylo, ïe gyd-a'i heulynnod y putteiniaſant, [c] eu meibion hefyd, y rhai a blantaſant i mi, a dynnaſant drwy *dân* iddynt, i'w hyſſu.

38 Gwnaethant hyn ychwaneg i mi; Fy nghyſſegr a aflanhaſant yn y dydd hwnnw, [d] a'm Sabbothau a halogaſant.

39 Canys pan laddaſant eu meibion i'w heulynnod, yna y daethant i'm cyſſegr yn y dydd hwnnw, i'w halogi ef; ac wele, [e] fel hyn y gwnaethant ynghanol fy nhŷ.

40 A hefyd gan anfon o honoch am wŷr † i ddyfod o bell, y rhai yr anfonwyd cennad attynt, ac wele daethant; er mwyn pa rai yr ymolchaiſt, y liwiaiſt dy lygaid, ac yr ymherddaiſt â harddwch.

41 Eiſteddaiſt hefyd ar [f] wely anrhydeddus, a bord dreſnus o'i flaen, [g] a goſodaiſt arno fy arogl-darth a'm holew i.

42 A llais tyrfa heddychol *oedd* gyd-a hi, a chyd-a'r † cyffredin y dygwyd y ‡ Sabeaid o'r anialwch, y rhai a roddaſant freichledau am eu dwylo hwynt, a choronau hyfryd am eu pennau hwynt.

43 Yna y dywedais wrth yr hên ei phutteindra, A wnânt hwy yn awr butteindra gyd-a hi, a hithau *gyd-a hwythau*?

44 Etto aethant atti fel myned at butteinwraig; felly yr aethant at Aholah ac Aholibah, y gwragedd 'ſgeler.

45 A'r gwŷr cyfiawn hwythau [h] a'i barnant hwy â barnedigaeth putteiniaid, ac â barnedigaeth rhai yn tywallt gwaed: canys putteiniaid y maent, a gwaed *ſydd* yn eu dwylo.

46 Canys fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; [i] Dygaf i fynu dyrfa arnynt hwy, a rhoddaf hwynt † i'w mudo ac i'w hanrheithio.

47 A'r dyrfa a'i llabyddiant hwy â meini, ac a'i ‡ torrant hwy â'i cleddyfau: eu meibion a'i merched a laddant, a'i tai a loſgant â thân.

48 Fel hyn [k] y gwnâf inneu i 'ſgelerder beidio o'r wlâd, fel y dyſgir yr holl wragedd, na wnelont yn ôl eich 'ſgelerder chwi.

49 A hwy a roddant eich 'ſgelerder i'ch erbyn, a chwi a ddygwch bechodau eich eulynnod; ac [l] a gewch wybod mai myfi *yw* yr Arglwydd DDUW.

PEN. XXIV.

1 *Trwy ddammeg o grochan berwedig, 6 y dangoſir ſiccr ddinyſtr Jeruſalem. 15 Trwy fod Ezeciel heb alaru am farwolaeth ei wraig, 19 y dangoſir bod gofid yr Iuddewon y tu hwnt i bob triſtwch.*

3414 DRacheſn yn y nawfed flwyddyn, yn y degfed mîs, ar y degfed *dydd* o'r mîs, y daeth gair yr ARGLWYDD attaf, gan ddywedyd, 3414

2 Yſgrifenna it' henw y dydd hwn, fâb dyn, ïe corph y dydd hwn: ymoſododd brenin Babilon yn erbyn Jeruſalem [a] o fewn corph y dydd hwn.

3 A thraetha ddihareb wrth y tŷ gwrthryfelgar, a dywed wrthynt, Fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; [b] Goſod y crochan, goſod, a thywallt hefyd ddwfr ynddo.

4 Caſgl ei ddrylliau iddo, pob dryll êg, y morddwyd, a'r yſgwyddog; llanw *ef* â'r dewis eſgyrn.

5 Cymmer ddewis o'r praidd, a ‡ chynneu yr eſgyrn tano, a berw ef yn ferwedig, ïe berwed ei eſgyrn o'i fewn.

6 Am hynny yr Arglwydd DDUW a ddywed fel hyn; [c] Gwae ddinas y gwaed, y crochan, yr hwn *y mae* ei ſcum ynddo, ac nid aeth ei ſcum allan o honaw: tynn ef allan bob yn ddryll; na ſyrthied coel-bren arno.

7 O herwŷdd ei gwaed ſydd yn ei chanol: ar goppa craig y goſododd hi ef; [d] ni's tywallodd ar y ddaear, i fwrw arno lwch:

8 I beri i lîd godi i wneuthur dial; rhoddais ei gwaed hi ar goppa craig, rhag ei guddio.

9 Am hynny, fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; [e] Gwae ddinas y gwaed; minneu a wnâf ei thân-llwyth yn fawr.

10 Amlhâ y coed, cynneu 'r tân, diſa y cig, a gwnâ goginiaeth, a lloſger yr eſgyrn.

11 A dôd ef ar ei farwor yn wâg, fel y twymno, ac y lloſgo ei brês, ac y toddo ei aflendid ynddo; ac y darſyddo ei ſcum.

12 Ymflinodd â chelwyddau, ac nid aeth ei ſcum mawr allan o honi; yn tân *y bwrir* ei ſcum hi.

13 Yn dy aflendid *y mae* 'ſgelerder: o herwŷdd glanhau o honof di, ac nid wyt lân, o'th aflendid ni'th lanheïr mwy, hyd [f] oni pharwyf i'm llîd orphywys arnat.

14 Myfi yr ARGLWYDD a'i lleferais, daw, a gwnâf; nid âf yn ôl, ac [g] nid arbedaf, ac nid edifarhâf. Yn ôl dy ffyrdd, ac yn ôl dy weithredoedd y barnant di, medd yr Arglwydd DDUW.

15 ¶ A gair yr ARGLWYDD a ddaeth attaf, gan ddywedyd,

16 Wele, fâb dyn, fi yn cymmeryd oddiwrthyt ddymuniant dy lygaid â dyrnod: etto nac alara ac nac wyla, ac na ddeued dy ddagrau.

17 Taw â llefain, na wnâ farw-nâd, [h] rhwym dy gap am dy *ben*, a dôd dy eſgidiau am dy draed, ac na chau ar *dy* † enau, na fwytta ychwaith fara dynion.

18 Felly y lleferais wrth y bobl y boreu; a bu farw fy ngwraig yn yr hwyr; a gwneuthym y boreu drannoeth fel y gorchymynnaſid i mi.

19 ¶ A'r bobl a ddywedaſant wrthyf, Oni fynegi i ni beth *yw* hyn i ni, gan it' wneuthur *felly*?

20 Yna y dywedais wrthynt, Gair yr ARGLWYDD a ddaeth attaf, gan ddywedyd,

21 Dywed wrth dŷ Iſraël, Fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; Wele fi yn halogi fy nghyſſegr, godidowgrwydd eich nerth, dymuniant eich llygaid, † ac anwyldra eich enaid; a'ch meibion a'ch merched, y rhai a adawſoch, a ſyrthiant gan y cleddyf.

22 Ac fel y gwneuthym i, y gwnewch chwithau;

3414 thau; [i] ni chauwch ar eich geneuau, ac ni fwyttewch fara dynion.

23 *Byddwch* a'ch cappiau am eich pennau, a'ch eſgidiau am eich traed: [k] ni alerwch, ac ni wylwch; onid [l] am eich anwiredd y dihoenwch, ac ocheneidiwch bob un wrth ei gilydd.

24 Felly [m] y mae Ezeciel yn arwŷdd i chwi: yn ôl yr hyn oll a wnaeth efe y gwnewch chwithau: a phan ddelo hyn, [n] chwi a gewch wybod mai myfi *yw* yr Arglwydd DDUW.

25 Titheu fâb dyn, onid yn y dydd y cymmeraf oddiwrthynt eu nerth, llawenydd eu gogoniant, dymuniant eu llygaid, † ac anwyldra eu henaid, eu meibion a'i merched;

26 [o] Y dydd hwnnw y daw yr hwn a ddïango, attat, i beri it' ei glywed â'th gluſtiau?

27 Yn y dydd hwnnw [p] yr agorir dy ſafn wrth yr hwn a ddïango, lleferi hefyd, ac ni byddi fûd mwy: a byddi iddynt yn arwŷdd; fel y gwypont mai myfi *yw* yr ARGLWYDD.

PEN. XXV.

1 *Dial Duw ar yr Ammoniaid am eu rhyfyg yn erbyn yr Iuddewon;* 8 *Ac ar Moab, a Seir,* 12 *Ac ar Edom,* 15 *Ac ar y Philiſtiaid.*

A Gair yr ARGLWYDD a ddaeth attaf, gan ddywedyd,

2 Ha fâb dyn, goſod dy wyneb [a] yn erbyn meibion Ammon, a phrophwyda yn eu herbyn hwynt;

3 A dywed wrth feibion Ammon, Gwrandewch air yr Arglwydd DDUW; Fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; [b] Am ddywedyd o honot, Haha, yn erbyn fy nghyſſegr, pan halogwyd; ac yn erbyn tîr Iſraël, pan anrheithiwyd; ac yn erbyn tŷ Juda, pan aethant mewn caeth-glud:

4 Am hynny, wele fi yn dy roddi di yn etifeddiaeth i feibion y dwyrain, fel y goſodant eu palaſau ynot, ac y goſodant eu pebyll o'th fewn: hwy a yſſant dy ffrwyth, a hwy a yſant dy laeth.

5 Rhoddaf hefyd Rabbah yn drigfa camelod, a meibion Ammon yn orweddfa defaid: [c] fel y gwypoch mai myfi *yw* yr ARGLWYDD.

6 Canys fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; O herwŷdd [d] taro o honot † dy ddwylaw, a churo o honot â'th ‡ draed, a llawenychu o honot yn dy † galon â'th holl ddirmyg yn erbyn tîr Iſraël;

7 Am hynny wele, mi a eſtynnaf fy llaw arnat, ac a'th roddaf yn ‡ ſwyd i'r cenhedloedd, ac a'th dorraf ymaith o fyſg y bobloedd, ac a'th ddifethaf o'r tiroedd: dinyſtriaf di; fel y gwypech mai myfi *yw* yr ARGLWYDD.

8 ¶ Fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; [e] Am ddywedyd o Moab a Seir, Wele dŷ Juda fel yr holl genhedloedd:

9 Am hynny wele fi yn agori † yſtlys Moab o'r dinaſoedd, o'i ddinaſoedd ef, *y rhai ſydd* yn ei gyrrau, gogoniant y wlâd, Beth-jeſimoth, Baalmeon, a Chiriathaïm,

10 I feibion y dwyrain, ‡ ynghŷd â meibion Ammon, a rhoddaf hwynt yn etifeddiaeth; fel [f] na chofier meibion Ammon ym myſg y cenhedloedd.

11 Gwnâf farn hefyd ar Moab; fel y gwypont mai myfi *yw* yr ARGLWYDD. 3414

12 ¶ Fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; [g] Am i Edom wneuthur yn erbyn tŷ Juda wrth † wneuthur dïal, a gwneuthur camwedd mawr, ac ymddïal arnynt:

13 Am hynny, medd yr Arglwydd DDUW, yr eſtynnaf inneu fy llaw ar Edom, a thorraf o honi ddyn ac anifail; a gwnâf hi yn anrhaith o Teman; ‡ a'r rhai o Dedan a ſyrthiant gan y cleddyf.

14 A [h] rhoddaf fy nïaledd ar yr Edomiaid trwy law fy mhobl Iſraël: a hwy a wnânt ag Edom yn ôl fy nigllonedd, ac yn ôl fy llîd; fel y gwypont fy nïaledd, medd yr Arglwydd DDUW.

15 ¶ Fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; [i] Am wneuthur [k] o'r Philiſtiaid trwy ddïal, a dïalu dïal drwy ddirmyg calon, i'w dinyſtrio ‡ am yr hên gâs:

16 Am hynny, fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; Wele [l] fi yn eſtyn fy llaw ar y Philiſtiaid, a thorraf ymaith y Cerethiaid, a difethaf weddill porthladd y môr.

17 A gwnâf arnynt † ddïaledd mawr, trwy gerydd llidiog; a chânt wybod mai myfi yw 'r ARGLWYDD, pan roddwyf fy nïaledd arnynt.

PEN. XXVI.

1 *Bygwth Tyrus am ei rhyfyg yn erbyn Jeruſalem.* 7 *Gallu Nabuchodonoſor yn ei herbyn hi.* 15 *Cwynfan a ſyndod y môr o herwŷdd ei chwŷmp hi.*

AC yn yr unfed flwyddyn ar ddeg, ar y *dydd* cyntaf o'r mîs, y daeth gair yr ARGLWYDD attaf, gan ddywedyd, 3416 Cyflawn. 3432

2 Ha fâb dyn, [a] o herwŷdd dywedyd o Tyrus am Jeruſalem, [b] Aha, torrwyd hi, pyrth y bobloedd; trôdd attafi: fo'm llenwir, anrheithiedig yw hi.

3 Am hynny, fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; Wele fi i'th erbyn, ô Tyrus, a chodaf genhedloedd lawer i'th erbyn, fel y cyfyd y môr ei donnau.

4 A hwy a ddinyſtriant geurydd Tyrus, a'i thyrau a ddinyſtriant: minneu a graſaf ei llwch o honi, ac a'i gwnâf yn goppa craig.

5 Yn danſa rhwydau y bydd ynghanol y môr; canys myfi a lefarodd *hyn*, medd yr Arglwydd DDUW: a hi a fydd yn yſpail i'r cenhedloedd.

6 Ei merched hefyd, y rhai *ſydd* yn y maes, a leddir â'r cleddyf; fel y gwypont mai myfi *yw* yr ARGLWYDD.

7 Canys fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; Wele fi yn dwyn ar Tyrus o'r gogledd, Nabuchodonoſor brenin Babilon, [c] brenin brenhinoedd, â meirch, ac â cherbydau, ac â marchogion, a thorfoedd, a phobl lawer.

8 Dy ferched a ladd efe yn y maes â'r cleddyf, ac a ‡ eſyd wrth-glawdd i'th erbyn, ac a fwrw glawdd i'th erbyn, ac a gyfyd darian i'th erbyn.

9 Ac efe a eſyd beiriannau rhyfel yn erbyn dy geurydd, a'th dyrau a fwrw efe i lawr â'i fwyill.

g Pſ. 137.7. Jer. 49.7,8. Pen. 35. 2. Amos 1.11. Obad. 11. 1 Eſd. 4.45.
† Heb. *ddïal dïal.*
‡ Neu, *byd Dedan y ſyrthiant &c.*
h 1 Mac. 5.3. 2 Mac. 10. 16, 17. Edrych Eſay 11. 14. Jer. 49. 2.
i Jer. 25.20. & 47. 2. Amos 1. 6.
k 2 Chron. 28 18.
‡ Neu, *a châs trawyddol.*
l Zeph. 2. 4, &c.
† Heb. *ddïaleddau.*

a Eſay 23. Jer. 25. 22. & 47. 4. Amos 1. 9. Zech. 9. 2.
b Pen. 25. 3.

c Dan. 2. 37.
‡ Neu, *dau wall offer argyfin.*

Cyflawn. 3432

10 Gan amlder ei feirch ef, eu llwch a'th doa; dy geurydd a gynhyrfant gan ſŵn y marchogion, a'r olwynion, a'r cerbydau, pan ddelo trwy dy byrth di, fel dyfod i ddinas adwyog.

11 A charnau ei feirch y ſathr efe dy heolydd oll: dy bobl a ladd efe â'r cleddyf; a'th ſefyll-fannau cedyrn a ddiſgyn i'r llawr.

12 A hwy a anrheithiant dy gyfoeth, ac a yſpeiliant dy farchnadaeth, ac a ddinyſtriant dy geurydd, a'th dai dymunol a dynnant i lawr; a'th gerrig, a'th goed, a'th bridd, a oſodant ynghanol y dyfroedd.

d Eſay 24.8. Jer. 7.34. & 10. 9. e Eſa. 23 16. Pen. 28.13.

13 d A gwnâf i ſŵn e dy ganiadau beidio; ac ni chlywir mwy lais dy delynau.

14 A gwnâf di yn goppa craig; tanſa rhwydau ſyddi; ni'th adeiledir mwy: canys myfi yr ARGLWYDD a'i lleferais, medd yr Arglwydd DDUW.

15 ¶ Fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW wrth Tyrus; Oni chryn yr ynyſoedd gan ſŵn dy gwŷmp, pan waeddo yr archolledig, pan ladder lladdfa yn dy ganol?

f Pſ. 32.10.

16 Yna f holl dywyſogion y môr a ddiſgynnant o'i gorſedd-feingciau, ac a fwriant ymaith eu mantelloedd, ac a ddioſgant eu gwiſgoedd ſymmud-liw: † dychryn a wiſgant, ar y ddaiar yr eiſteddant, ac a ddychrynnant ar *bob* moment, ac a ſynnant wrthyt.

† Heb. *dychrynia-dau.*

g Dat. 18.9.

17 Codant hefyd g alar-nâd am danat, a dywedant wrthyt, Pa fodd i'th ddifethwyd, yr hon a breſſwylir † gan for-wŷr, y ddinas ganmoladwy, yr hon oedd gref ar y môr, hi a'i thrigolion, y rhai a roddaſant eu harſwyd ar ei holl ymdeith-wŷr hi?

† Heb. *gan y mo-roedd.*

18 Yr awr hon yr ynyſoedd a ddychrynnant *yn* nydd dy gwŷmp, ïe yr ynyſoedd y rhai ſydd yn y môr a drallodir wrth dy fynediad ti ymaith.

19 Canys fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; Pan roddwyf di yn ddinas anrheithiedig, fel y dinaſoedd ni's cyfanneddir, gan ddwyn arnat y dyfnder, fel i'th guddio dyfroedd lawer;

20 A'th ddiſgyn o honof gyd-a'r rhai a ddiſgynnant i'r pwll, at y bobl gynt, a'th oſod yn iſelderau y ddaiar, yn yr hên anrhaith, gyd-a'r rhai a ddiſgynnant i'r pwll, fel na'th breſſwylier; a rhoddi o honof ogoniant yn nhîr y rhai byw;

h Ef. 27.36. & 28. 19. ‡ Heb. *ddychrynia-dau.*

21 h Gwnâf di yn ‡ ddychryn, ac ni byddi; er dy geiſio ni'th geir mwy, medd yr Arglwydd DDUW.

PEN. XXVII.

1 *Cyfoeth Tyrus.* 26 *A'i hanfad gwŷmp.*

GAir yr ARGLWYDD a ddaeth attaf dracheſn, gan ddywedyd,

2 Titheu fâb dyn, cyfod alar-nâd am Tyrus;

3 A dywed wrth Tyrus, O dydi yr hon wyt yn trigo wrth borthladdoedd y môr, marchnadyddes y bobloedd i ynyſoedd lawer, fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; Tyrus, ti a ddywedaiſt, a Myfi wyf berffaith o degwch.

a Pſ. 28.12.

4 Dy derfynau *ſydd* † ynghanol y môr, dy adeilad-wŷr a berffeithiaſant dy degwch.

† Heb. *ynghalon.*

5 Adeiladaſant dy holl yſtyllod o ffynidwydd o Senir; cymmeraſant gedr-wydd o Libanus, i wneuthur hwyl-bren i ti.

6 Gweithiaſant rwyfau o dderw o Baſan; † ‡ mintai 'r Aſſuriaid a wnaethant dy feingciau *o* Ifori o ynyſoedd Chittim.

† Heb. *merch yr Aſſyriaid.* ‡ Neu, *gwnaeth dy fyrddau o Ifori oedd eſgyrn yn ol.*

7 Lliain main o'r Aipht o ſymmud-liw oedd yr hyn a ledit i fod yn hwyl it': ‡ glâs, a phorphor o ynyſoedd Eliſah oedd dy dô.

‡ Neu, *Torchion o ſcarlad.*

8 Trigolion Sidon ac Arfad oedd dy rwyfwŷr: dy ddoethion di, Tyrus, o'th fewn *oedd* dy long-lywiawd-wŷr.

9 Henuriaid Gebal a'i doethion oedd ynot, yn † cau dy agennau; holl longau y môr a'i llong-wŷr oedd ynot ti, i farchnatta dy farchnad.

† Heb. *cedarwaith dy rwygiadau.*

10 Y Perſiaid, a'r Lydiaid, a'r Phuttiaid, oedd ryfel-wŷr it' yn dy luoedd: tarian a helm a grogaſant ynot, hwy a roddaſant it' harddwch.

11 Meibion Arfad oedd gyd-a'th luoedd, ar dy gaerau oddiamgylch, a'r Gammadiaid yn dy dyrau: crogaſant eu tariannau ar dy gaerau oddiamgylch; hwy a berffeithiaſant dy degwch.

12 Tarſis *oedd* dy farchnadyddes, o herwŷdd amldra pob golud; ag arian, haiarn, alcam, a phlwm, y marchnattaſant *yn* dy ffeiriau.

13 Jafan, Tubal, a Meſech, hwythau *oedd* dy farchnadyddion; marchnattaſant *yn* dy ‡ farchnad am ddynion a lleſtri prês.

‡ Neu, *farſiau.*

14 *Y rhai* o dŷ Togarmah a farchnattaſant *yn* dy ffeiriau, â meirch, a marchogion, a mulod.

15 Meibion Dedan oedd dy farchnadwŷr; ynyſoedd lawer *oedd* farchnadoedd dy law: dygaſant gyrn Ifori a Hebenus yn anrheg i ti.

16 ‡ Aram *oedd* dy farchnadydd, o herwŷdd amled pethau o'th waith di: am Garbuncl, porphor, a gwaith edef a nodwydd, a lliain mein-llin, a chwrel, a gemmau, y marchnattaſant *yn* dy ffeiriau.

‡ Syria.

17 Juda, a thîr Iſraël, hwythau *oedd* dy farchnadyddion: marchnattaſant *yn* dy farchnad, b am wenith Minnith, a Phannag, a mêl, ac olew, a ‡ thrïacl.

b Ef. 9, 10. Ezec. 27. Act. 12.

18 Damaſcus oedd dy farchnadydd, yn amlder dy waith o herwŷdd lliaws pob golud, am wîn Helbon, a gwlân gwynn.

‡ Neu, *Halon, ſillen.*

19 Dan hefyd, a Jafan ‡ yn cynniwer, a farchnattaſant yn dy farchnadoedd: haiarn wedi ei weithio, Caſſia, a'r Calamus oedd yn dy farchnad.

‡ Neu, *Mouz.*

20 Dedan oedd dy farchnadydd mewn brethynnau † gwerth-fawr i gerbydau.

† Heb. *rhodiadau.*

21 Arabia, a holl dywyſogion c Cedar *oedd* hwythau † farchnadyddion it' am wîn, hyrddod, a bychod: yn y rhai hyn *yr oedd* dy farchnadyddion.

c Eſa. 42.11. † Heb. *farchnadau.*

22 Marchnadyddion Sebah, a Ramah, hwythau *oedd* dy farchnadyddion: marchnattaſant *yn* dy ffeiriau, am bob prif bêr-aroglau, ac am bob maen gwerth-fawr, ac aur.

23 Haran, a Channeh, ac Eden, marchnadyddion Sebah, Aſſur, a Chilmad *oedd* yn marchnatta â thi.

24 Dyma dy farchnadyddion ‡ am bethau perffaith, am frethynnau † gleiſion, a gwaith edef a nodwydd, ac am giſtiau gwiſgoedd gwerth-fawr, wedi eu rhwymo â rhaffau, a'i gwneuthur o gedr-wydd ym myſg dy farchnadaeth.

‡ Neu, *gyflawn.* † Heb. *cedarwaith.*

25 Llongau

25 Llongau Tarſis oedd ‡ yn canu amdanat yn dy farchnad; a thi a lanwyd, ac a ogoneddwyd yn odieth ynghanol y moroedd.

26 Y rhai a'th rwyfaſant a'th ddygaſant i ddyfroedd lawer: [d] gwŷnt y dwyrain a'th ddrylliodd † ynghanol y moroedd.

27 Dy [e] olud, a'th ffeiriau, dy farchnadaeth, dy for-wŷr, a'th feiſtred llongau, cyweirwŷr dy agennau, a marchnadwŷr dy farchnad, a'th ryfel-wŷr oll y rhai *ſydd* ynot, ‡ a'th holl gynnulleidfa yr hon *ſydd* yn dy ganol, a ſyrthiant † ynghanol y môr, ar ddydd dy gwŷmp di.

28 Wrth lêf gwaedd dy feiſtred llongau, y ‡ tonnau a gyffroant.

29 Yna pob rhwyf-wr, y mor-wŷr, holl lywyddion y moroedd, a ddiſgynnant o'i llongau, ar y tîr y ſafant;

30 A gwnânt glywed eu llêf amdanat, a gwaeddant yn chwerw, a [f] chodant lwch ar eu pennau, ac [g] ymdrybaeddant yn y lludw.

31 A hwy a'i gwnânt eu hunain yn foelion amdanat, ac a ymwregyſant â ſach-liain, ac a wylant amdanat â chwerw alar, mewn chwerwedd calon.

32 A chodant amdanat alar-nâd yn eu cwynfan, a galarant amdanat, *gan ddywedyd*, Pwy *oedd* fel Tyrus, fel yr hon a ddinyſtriwyd ynghanol y môr?

33 Pan ddelai dy farchnadaeth o'r moroedd, diwellit boblocdd lawer: ag amlder dy olud a'th farchnadoedd y cyfoethogaiſt frenhinoedd y ddaiar.

34 Y pryd [h] i'th dorrwyd gan y môr, yn nyfnderau y dyfroedd, dy farchnad a'th holl gynnulleidfa a ſyrthiaſant yn dy ganol.

35 Holl breſſwyl-wŷr yr ynyſoedd a ſynnant amdanat, a'i brenhinoedd a ddychrynnant ddychryn; hwy a drallodir yn eu hwynebau.

36 Y marchnadyddion ym myſg y bobloedd a chwibanant arnat: † [i] dychryn fyddi; ac ni *byddi* byth *mwyach*.

PEN. XXVIII.

1 *Barnedigaeth Duw ar dywyſog Tyrus am ei falchder yn erbyn Duw.* 11 *Cwynfan am fod ei fawr ogoniant ef wedi ei lygru gan bechod.* 20 *Barnedigaeth Zidon.* 24 *Adferu Iſraël.*

DAeth gair yr ARGLWYDD attaf drachefn, gan ddywedyd,

2 Ha fâb dyn, dywed wrth dywyſog Tyrus, Fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; Am falchïo dy galon, a dywedyd o honot, Duw *ydwyf* fi, eiſtedd yr ydwyf yn eiſteddfa Duw ‡ynghanol y moroedd; [a] a thi yn ddyn, ac nid yn Dduw, er gofod o honot dy galon fel calon Duw:

3 Wele [b] di yn ddoethach nâ Daniel; ni chuddir dim dirgelwch oddïwrthyt.

4 Trwy dy ddoethineb a'th ddeallgarwch y cefaiſt gyfoeth it', ïe y cefaiſt aur ac arian i'th dryſſorau.

5 [c] Trwy † dy fawr ddoethineb *ac* wrth dy farchnadaeth yr amlheaiſt dy gyfoeth, a'th galon a falchïodd o herwŷdd dy gyfoeth.

6 Am hynny, fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; Am ofod o honot dy galon fel calon Duw; 3416 Cyflawn

7 O herwŷdd hynny, wele fi yn dwyn i'th erbyn ddïeithriaid, [d] y trawſaf o'r cenhedloedd; a thynnant [e] cleddyfau ar degwch dy ddoethineb, a halogant dy loywder. 3432 d Pë. 30. 11. & 31. 12. & 32. 12.

8 Diſgynnant di i'r ffôs, a byddi farw o farwolaeth yr archolledig ynghanol y môr.

9 Gan ddywedyd a ddywedi di o flaen dy leiddiad, Duw *ydwyf* fi? a thi a fyddi yn ddyn, ac nid yn Dduw, yn llaw dy ‡ leiddiad. ‡ Neu, *archolydd.*

10 Byddi farw o farwolaeth y dienwaededig drwy law dïeithriaid; canys myfi a'i dywedais, medd yr Arglwydd DDUW.

11 ¶ Gair yr ARGLWYDD a ddaeth attaf drachefn, gan ddywedyd,

12 Cyfod, fâb dyn, alar-nâd a'm frenin Tyrus, a dywed wrtho, Fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; Ti ſeliwr nifer, llawn o ddoethineb, a chyflawn o degwch:

13 Ti a fuoſt yn [e] Eden, gardd Duw; pob maen gwerth-fawr a'th orchuddiai, ‡ Sardius, Topbas, ac Adamant, Beril, Onix, a Jaſpis, Saphir, Rubi, ac Smaragdus, ac aur: gwaith [f] dy dympanau a'th bibellau a'barottowyd ynot ar y dydd i'th grëwyd. e Pë. 3. 13. 8, 9. ‡ Neu, *Rubi.* f Pë. 26. 13.

14 Cherub enneiniog ydwyt yn gorchguddio; ac felly i'th roddaſwn; oeddit ar ſanctaidd fynydd Duw: ymrodiaiſt ynghanol y cerrig tanllyd.

15 Perffaith *oeddit* ti yn dy ffyrdd, er y dydd i'th grëwyd, hyd oni chaed ynot anwiredd. 3416 Cyflawn. 3432

16 Yn amlder dy farchnadaeth y llanwaſant dy ganol â thrais, a thi a bechaiſt: am hynny i'th halogaf allan o fynydd Duw, ac i'th ddifethaf di, Gerub yn gorchguddio, o ganol y cerrig tanllyd.

17 Balchïodd dy galon yn dy degwch, llygraiſt dy ddoethineb o herwŷdd dy loywder: bwriaf di i'r llawr; o flaen brenhinoedd i'th oſodaf, fel yr edrychont arnat.

18 Trwy amlder dy anwiredd, ag anwiredd dy farchnadaeth yr halogaiſt dy gyſſegroedd: am hynny y dygaf dân allan o'th ganol, hwnnw a'th yſſa; a gwnâf di yn lludw ar y ddaiar yngolwg pawb a'th welant.

19 Y rhai a'th adwaenant oll ym myſg y bobloedd a ſynnant o'th achos: [g] † dychryn fyddi, ac ni *byddi* byth. g Pë. 26. 21. & 27. 36. † Heb. *dychryniadau.*

20 ¶ Yna gair yr ARGLWYDD a ddaeth attaf, gan ddywedyd,

21 Gofod, fâb dyn, dy wyneb [h] yn erbyn Zidon, a phrophwyda yn ei herbyn hi, h Eſay 23. 4, 12. Jer. 25. 22. & 27. 3.

22 A dywed, Fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; Wele fi i'th erbyn, Zidon; fel i'm gogonedder yn dy ganol, ac y gwypont mai myfi *yw* yr ARGLWYDD; pan wnelwyf ynddi farnedigaethau, ac i'm ſancteiddier ynddi.

23 Canys anfonaf iddi haint, a gwaed i'w heolydd; a bernir yr archolledig o'i mewn â'r cleddyf, *yr hwn fydd* arni oddïamgylch; a chânt wybod mai myfi *yw* yr ARGLWYDD.

24 ¶ Ac ni bydd mwy i dŷ Iſraël, o'r holl rai o'i hamgylch ar a'i dirmygaſant, [i] yſpyddaden bigog, na draenen ofidus; a chânt wybod mai myfi *yw* yr ARGLWYDD DDUW. i Nu. 33. 55. Joſ. 23. 13.

25 Fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW;

Pan gaſglwyf dŷ Iſraël o fyſg y bobloedd y rhai y gwaſgarwyd hwy yn eu plith, ac yr ymſancteiddiwyf ynddynt yngolwg y cenhedloedd; yna y trigant yn eu gwlâd a roddais i'm gwâs Jacob.

‡ Neu, *mewn hyder.*

26 Ië trigant ynddi ‡ yn ddiogel, ac adeiladant dai, a [k] phlannant winllannoedd, a phreſſwyliant mewn diogelwch; pan wnelwyf farnedigaethau â'r rhai oll a'i ‡ dirmygant hwy o'i hamgylch; fel y gwypont mai myfi *yw* yr ARGLWYDD eu Duw.

[k] Jer. 31. 5.

‡ Neu, *an beirniant.*

PEN. XXIX.

1 *Barnedigaeth Pharaoh am ei fradwriaeth i Iſraël.* 8 *Dinyſtr yr Aipht,* 13 *A'i hadferu ym mhen deugain mlhynedd.* 17 *Nabuchodonoſor yn cael yr Aipht yn gyflog ac yn wobr am goſpi Tyrus.* 21 *Yr adferir Iſraël.*

3415 Cyflawn. 3430 3433

YN y degfed *mîs* o'r ddegfed flwyddyn, ar y deuddegfed *dydd* o'r mîs, y daeth gair yr ARGLWYDD attaf, gan ddywedyd,

[a] Jer. 44. 30.

2 Goſod, fâb dyn, dy wyneb [a] yn erbyn Pharao brenin yr Aipht, a phrophwyda yn ei erbyn ef, ac [b] yn erbyn yr Aipht oll.

[b] Eſay 19. 1. Jer. 25. 19. & 46. 2.

3 Llefara, a dywed, Fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; Wele fi i'th erbyn, Pharao brenin yr Aipht, [c] y ddraig fawr, yr hwn ſydd yn gorwedd ynghanol ei afonydd, yr hwn a ddywedodd, Eiddo fi yw fy afon, ac mi *a'i* gwneuthym hi i mi fy hun.

[c] Pſal. 74. 13, 14. Eſay 27. 1. & 51. 9. Pen. 32. 2.

4 Eithr [d] goſodaf fachau yn dy ſochgernau, a gwnâf i byſgod dy afonydd lynu yn dy emmau, a chodaf di o ganol dy afonydd, ïe holl byſgod dy afonydd a lynant wrth dy emmau.

[d] Eſay 37. 29 Pen. 38. 4.

5 Ac mi a'th adawäf yn yr anialwch, ti a holl byſgod dy afonydd: ſyrthi ar wyneb y maes, ni'th geſglir, ac ni'th gynhullir; i fwyſtfilod y maes, ac i ehediaid y nefoedd, i'th roddais yn ymborth.

6 A holl drigolion yr Aipht a gânt wybod mai myfi *yw* yr ARGLWYDD; am iddynt fod [e] yn ffon gorſen i dŷ Iſraël.

[e] 2 Bren. 18. 21. Eſay 36. 6.

7 Pan ymaflaſant ynot erbyn dy law, ti a dorraiſt, ac a rwygaiſt eu holl yſgwydd: a phan bwyſaſant arnat, ti a dorraiſt, ac a wnaethoſt i'w holl arennau ſefyll.

8 Am hynny, fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; Wele fi yn dwyn arnat gleddyf, a thorraf ymaith o honot ddyn ac anifail.

9 A bydd tîr yr Aipht yn ddinyſtr, ac yn anrhaith; a chânt wybod mai myfi *yw* yr ARGLWYDD: am iddo ddywedyd, Eiddo fi yw yr afon, ac myfi a'i gwneuthym.

10 Am hynny wele fi yn dy erbyn di, ac yn erbyn dy afonydd, a gwnâf dîr yr Aipht yn † ddiffaithwch anrhaithiedig, *ac* yn anghyfannedd, [f] o dŵr † Syene hyd yn nherfyn Ethiopia.

† Heb. *ddiffaithfaeddâ diffaithſa.*

[f] Pen. 30. 6.

11 [g] Ni chynniwer troed dyn trwyddi, ac ni chynniwer troed anifail trwyddi, ac ni's cyfanneddir hi ddeugain mlhynedd.

† Heb. *Seſene.*

[g] Pe. 32. 13.

12 [h] Ac mi a wnâf wlâd yr Aipht yn anghyfannedd ynghanol gwledydd anghyfanneddol, a'i dinaſoedd ſyddant yn anghyfannedd ddeugain mlhynedd ynghanol dinaſoedd anrhaithiedig; ac mi a waſgaraf yr Aiphtiaid ym myſg y cenhedloedd, ac a'i tanaf hwynt ar hŷd y gwledydd.

[h] Pen. 30. 7.

13 Etto fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; [i] Ym mhen deugain mlhynedd y caſglaf yr Aiphtiaid o fyſg y bobloedd lle y gwaſgarwyd hwynt.

Cyflawn. 3473

[i] Eſay 19 23 Jer. 46. 26.

14 A dychwelaf gaethiwed yr Aipht, ïe dychwelaf hwynt i dîr Pathros, i dîr eu ‡ preſſwylfa; ac yno y byddant [k] yn frenhiniaeth iſſel.

‡ Neu, *genedigaeth.* [k] Pen. 17. 6, 14.

15 Iſſaf fydd o'r brenhiniaethau, ac nid ymddyrchaif mwy oddiar y cenhedloedd: canys lleihâf hwynt, rhag arglwyddiaethu ar y cenhedloedd.

16 Ac ni bydd hi mwy i dŷ Iſraël yn hyder, yn dwyn ar gôf eu hanwiredd, pan edrychont hwy ar eu hôl hwythau: eithr cânt wybod mai myfi *yw* yr Arglwydd DDUW.

17 ¶ Ac yn y *mîs* cyntaf o'r ſeithfed flwydd- 3432 yn ar hugain, ar y *dydd* cyntaf o'r mîs, y daeth gair yr ARGLWYDD attaf, gan ddywedyd,

18 Ha fâb dyn, Nabuchodonoſor brenin Babilon a wnaeth i'w lû waſanaethu gwaſanaeth mawr yn erbyn Tyrus: pob pen a foelwyd, a phob yſgwydd a ddinoethwyd; ond nid oedd am Dyrus gyflog iddo, ac i'w lû, am y gwaſanaeth a waſanaethodd efe yn ei herbyn hi:

19 Am hynny, fel hyn y dywed yr Ar- Cyflawn. glwydd DDUW; Wele fi yn rhoddi tîr yr Aipht 3433 i Nabuchodonoſor brenin Babilon, ac efe a gymmer ei lïaws hi, ac a yſpeilia ei hyſpail hi, ac a yſglyfaetha ei hyſglyfaeth hi, fel y byddo hi yn gyflog i'w lû ef.

20 ‡ *Am* ei waith yr hwn a waſanaethodd efe yn ei herbyn hi y rhoddais iddo dîr yr Aipht, o herwydd i mi y gweithiaſant, medd yr Arglwydd DDUW.

‡ Neu, *Yn lle'r gwaith am yr hyn a wnaeth.*

21 Yn y dydd hwnnw [l] y gwnâf i gorn tŷ Iſraël flaguro, a rhoddaf i titheu agoriad genau yn eu canol hwynt: a chânt wybod mai myfi *yw* yr ARGLWYDD.

[l] Pſ. 132. 17.

PEN. XXX.

1 *Dinyſtr yr Aipht a'i chynnorthwy-wŷr.* 20 *Y cadarnheir braich Babilon i dorri braich yr Aipht.*

AGair yr ARGLWYDD a ddaeth attaf, gan ddywedyd,

2 Prophwyda, fâb dyn, a dywed, Fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; Udwch, ôch o'r diwrnod.

3 Canys agos dydd, ïe agos dydd yr ARGLWYDD, dydd cymmylog; amſer y cenhedloedd fydd efe.

4 A'r cleddyf a ddaw ar yr Aipht, a bydd ‡ gofid blîn yn Ethiopia, pan ſyrthio yr archolledig yn yr Aipht, a chymmeryd o honynt ei lïaws hi, a dinyſtrio ei ſeiliau.

‡ Neu, *ofn.*

5 Ethiopia, a † Libia, a Lydia, [a] a'i gwerin oll, Chub hefyd, a [a] meibion y tîr ſydd yn y cyfammod, a ſyrthiant gyd-a hwynt gan y cleddyf.

Cyflawn. 3433

† Heb. *Phut.*

[a] Jer. 25. 20.

6 Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD; Y rhai ſy'n cynnal yr Aipht a ſyrthiant hefyd; a balchder ei nerth hi a ddiſgyn: ſyrthiant ynddi gan y cleddyf [b] o dŵr Syene, medd yr Arglwydd DDUW.

[b] Pe. 25

7 A [c]hwy a wneir yn anghyfannedd ym mhlith y gwledydd anghyfanneddol, a'i dinaſoedd ſydd ynghanol y dinaſoedd anrhaithiedig.

8 A chânt wybod mai myfi *yw* yr ARGLWYDD, pan roddwyf dân yn yr Aipht, ac y torrer ei holl gynnorthwy-wŷr hi.

9 Y dydd hwnnw [d] cennadon a ânt allan oddiwrthyf fi mewn llongau, i ddychrynnu Ethiopia ddioſal, a bydd gofid blîn arnynt fel yn nydd yr Aipht: canys wele ef yn dyfod.

10 Fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; Gwnâf hefyd i lîaws yr Aipht ddarfod trwy law Nabuchodonoſor brenin Babilon.

11 Efe a'i bobl gyd-ag ef, [e] y rhai trawſion o'r cenhedloedd, a ddygir i ddiſetha'r tîr: a hwy a dynnant eu cleddyfau ar yr Aipht, ac a lanwant y wlâd â chelanedd.

12 [f] Gwnâf hefyd yr afonydd yn ſychder, a gwerthaf y wlâd i law y drygionus; ie anrheithiaf y wlâd a'i chyflawnder trwy law dieithriaid: myfi'r ARGLWYDD *a'i* dywedodd.

13 Fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; [g] Difethaf hefyd y delwau, a gwnâf i'r eulynnod ddarfod o Noph; ac ni bydd tywyſog mwyach o dîr yr Aipht: ac ofn a roddaf yn nhîr yr Aipht.

14 Pathros hefyd a anrheithiaf, a rhoddaf dân yn ‡ Zoan, a gwnâf farnedigaethau yn No.

15 A thywalltaf fy llîd ar ‡ Sin, cryſder yr Aipht; ac a dorraf ymlaith lîaws No.

16 Ac mi a roddaf dân yn yr Aipht; gan ofidio y gofidia Sin, a No a rwygir, a bydd ar Noph gyfyngderau beunydd.

17 Gwŷr ieuaingc † Afen a ‡ Phibeſeth a ſyrthiant gan y cleddyf; ac i gaethiwed yr ânt hwy.

18 Ac ar Tehaphnehes ‡ y tywylla y diwrnod, pan dorrwyf yno ieuau yr Aipht: a balchder ei chryſder a dderfydd ynddi: cwmmwl a'i cuddia hi, a'i merched a ânt i gaethiwed.

19 Felly y gwnâf farnedigaethau yn yr Aipht; ſel y gwypont mai myfi *yw* yr ARGLWYDD.

20 ¶ Ac yn y *mîs* cyntaf o'r unfed flwyddyn ar ddeg, ar y ſeithfed *dydd* o'r mîs, y daeth gair yr ARGLWYDD attaf, gan ddywedyd,

21 Ha fâb dyn, torrais fraich Pharao brenin yr Aipht; ac wele, [h] nis rhwymir, i roddi meddyginiaethau *wrtho*, i oſod rhwymyn i rwymo, i'w gryfhau i ddal y cleddyf.

22 Am hynny, fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; Wele fi yn erbyn Pharao brenin yr Aipht, ac mi a dorraf ei freichiau ef, y cryf, a'r hwn oedd ddrylliedig, ac a wnâf i'r cleddyf ſyrthio o'i law ef.

23 Ac mi a waſgaraf yr Aiphtiaid ym myſg y cenhedloedd, ac a'i tanaf hwynt ar hŷd y gwledydd.

24 Ac mi a gadarnhâf freichiau brenin Babilon, ac a roddaf fy nghleddyf yn ei law ef: ond mi a dorraf freichiau Pharao, efe a ochain o'i flaen ef ag ocheneidiau un archolledig.

25 Ond mi a gadarnhâf freichiau brenin Babilon, a breichiau Pharao a ſyrthiant; ſel y gwypont mai myfi *yw* yr ARGLWYDD, wedi i mi roddi fy nghleddyf yn llaw brenin Babilon, ac iddo ynteu ei eſtyn ef ar wlâd yr Aipht.

26 Ac mi a waſgaraf yr Aiphtiaid ym myſg y cenhedloedd, ac a'i tanaf hwynt ar hŷd y gwledydd; ſel y gwypont mai myfi *yw* yr ARGLWYDD.

PEN. XXXI.

1 Addrodd i Pharao 3 ogoniant Aſſyria, 10 a'i chwymp am ei balchder: 18 A'r un dinyſtr ar yr Aipht.

AC yn y trydydd *mîs* o'r unfed flwyddyn ar ddeg, ar y *dydd* cyntaf o'r mîs, y daeth gair yr ARGLWYDD attaf, gan ddywedyd, 3416

2 Dywed, fâb dyn, wrth Pharao frenin yr Aipht, ac wrth ei lîaws; [a] Ibwy yr ydwyt debyg yn dy fawredd? [a] Ad. 18.

3 Wele, Aſſur oedd [b] gedr-wydden yn Libanus, yn dêg ei cheingciau, a'i brîg yn cyſgodi, ac yn uchel ei huchder, a'i brigyn oedd rhwng y tewfrig. [b] Dan. 4. 10.

4 Dyfroedd a'i maethaſai hi, y dyfnder a'i ‡ derchafaſai, â'i haſonydd yn cerdded o amgylch ei phlanſa, bwriodd hefyd ei ffrydiau at holl goed y maes: ‡ Neu, *dygaſai i fyny.*

5 Am hynny yr ymdderchafodd ei huchder hi goruwch holl goed y maes, a'i cheingciau a amlhaſant, a'i changhennau a ymeſtynnaſant, o herwŷdd dyfroedd lawer, pan ‡ fwriodd hi allan. ‡ Neu, *yrrodd hi hwynt allan.*

6 [c] Holl ehediaid y nefoedd a nythent yn ei cheingciau hi, a holl fwyſt-filod y maes a lydnent dan ei changhennau hi, ie yr holl genhedloedd lluoſog a eiſteddent dan ei chyſgod hi. [c] Dan. 4. 12.

7 Felly têg ydoedd hi yn ei mawredd, yn hŷd ei brîg, o herwŷdd ei gwraidd ydoedd wrth ddyfroedd lawer.

8 Y cedr-wydd [d] yngardd Duw ni allent ei chuddio hi: y ffynnid-wydd nid oeddynt debyg i'w cheingciau hi, a'r ffawydd nid oeddynt fel ei changhennau hi; ac un pren yngardd yr Arglwydd nid ydoedd debyg iddi hi yn ei thegwch. [d] Gen. 2. 8.

9 Gwnaethwn hi yn dêg gan lîaws ei changhennau: a holl goed Eden, y rhai oedd yngardd Duw, a genfigennaſant wrthi hi.

10 Am hynny, fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; O herwŷdd ymdderchafu o honot mewn uchder, a rhoddi o honi ei brîg ym myſg y tewfrig, ac ymdderchafu o'i chalon yn eu huchder:

11 Am hynny y rhoddais hi yn llaw cadarn y cenhedloedd: gan wneuthur y gwnâ efe iddi; am ei drygioni y bwriais hi allan.

12 A dieithraid, [e] rhai ofnadwy y cenhedloedd, a'i torraſant hi ymaith, ac a'i gadawſant hi: ar y mynyddoedd, ac yn yr holl ddyffrynnoedd y ſyrthiodd ei brig hi, a'i changhennau a dorrwyd yn holl afonydd y ddaiar: a holl bobloedd y tîr a ddiſgynnaſant o'i chyſgod hi, ac a'i gadawſant hi. 3378 [e] Pen. 28. 7.

13 Holl ehediaid y nefoedd a drigant ar ei † chyff hi: a holl fwyſt-filod y maes a fyddant ar ei changhennau hi; † Heb. *chwymp.*

14 Fel nad ymdderchafo holl goed y dyfroedd

froedd yn eu huchder, ac na roddont eu brigyn rhwng y tew-frig, ac na ſafo 'r holl goed dyfradwy †yn eu huchder: canys [f] rhoddwyd hwynt oll i farwolaeth yn y tîr iſſaf, ynghanol meibion dynion, gyd-a'r rhai a ddiſgynnant i'r pwll.

† Heb. *arnynt eu humain am ei huchder.*
f Pſa. 82. 7.

15 Fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; Yn y dydd y diſgynnodd hi i'r bedd, gwneuthym alaru: toais y dyfnder am dani hi, ac atteliais ei hafonydd, fel yr attaliwyd dyfroedd lawer: †gwneuthym i Libanus alaru am dani hi, ac *yr ydoedd ar* holl goed y maes leſmair am dani hi.

† Heb. *duais, neu, tywyllais Libanus am dani hi.*

16 Gan ſŵn ei chwŷmp hi y cynnhyrfais y cenhedloedd, pan wneuthym iddi ddiſgyn i uffern, gyd-a'r rhai a ddiſgynnant i'r pwll; [g] a holl goed Eden, y dewis a'r goreu yn Libanus, y dyfradwy oll, [h] a ymgyſſurant yn y tîr iſſaf.

g Eſay 14. 8.
h Pſ. 32. 31.

17 Hwythau hefyd gyd-a hi a ddiſgynnant i uffern, at laddedigion y cleddyf, a'r rhai oedd fraich iddi, *yrhai* a drigaſant tan ei chyſgod hi ynghanol y cenhedloedd.

18 [i] I bwy felly ym myſg coed Eden yr oeddit debyg mewn gogoniant a mawredd? etto ti a ddiſgynnir gyd-a choed Eden i'r tîr iſſaf: [k] gorweddi ynghanol y rhai dïenwaededig, gyd-a lladdedigion y cleddyf. Dyma Pharao a'i holl lïaws, medd yr Arglwydd DDUW.

i Ad. 2.

Cyflawn. 3433

k Pſ. 28. 10. & 32. 19, 21, 24, &c.

PEN. XXXII.

1 Cwynfan am erchyll gwŷmp yr Aipht. 11 Cleddyf Babilon a'i dinyſtria hi. 17 Y dygir hi i wared i uffern ym mhlith y cenhedloedd dïenwaededig.

3417 Cyflawn. AC yn y deuddegfed mîs o'r ddeuddegfed flwyddyn, ar y *dydd* cyntaf o'r mîs, y 3433 daeth gair yr ARGLWYDD attaf, gan ddywedyd,

2 Ha fâb dyn, cyſod alar-nâd am Pharao brenin yr Aipht, a dywed wrtho, [a] Tebygaiſt i lew ieuangc y cenhedloedd, ac [b] yr *ydwyt* ti fel ‡ morfil yn y moroedd: a daethoſt allan gyd-a'th afonydd, cythryblaiſt hefyd y dyfroedd â'th draed, a methraiſt eu hafonydd hwynt.

a Pen. 19. 2.
b Pen 29. 3.
‡ Neu, *draig.*

3 Fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; [c] Minneu a danaf fy rhwyd arnat â chynnulleidfa pobloedd lawer; a hwy a'th godant yn fy rhwyd i.

c Pſ. 12. 13. & 17. 20.

4 [d] Gadawäf di hefyd ar y tîr, taflaf di ar wyneb y maes, a gwnâf i holl ehediaid y nefoedd drigo arnat ti; ïe o honot ti y diwallaf fwyſt-filod yr holl ddaiar.

d Pen. 29. 5.

5 Rhoddaf hefyd dy gîg ar y mynyddoedd, a llanwaf y dyffrynnoedd â'th uchder di.

6 Mwydaf hefyd â'th waed † y tîr yr wyt yn nofio ynddo, hyd y mynyddoedd; a llenwir yr afonydd o honot

† Heb. *dir ây nofiad.*

7 Ië [e] cuddiaf y nefoedd wrth dy ddiffoddi, a thywyllaf eu ſêr hwynt; yr haul a guddiaf â chwmmwl, a'r lleuad ni wnâ i'w goleuni oleuo.

e Eſay 13. 10 Joel 2. 31. & 3. 15. Mat. 24. 29.

8 Tywyllaf arnat holl lewŷrch goleuadau y nefoedd; a rhoddaf dywyllwch ar dy dîr, medd yr Arglwydd DDUW.

9 A digiaf galon pobloedd lawer, pan ddygwyf dy ddinyſtr ym myſg y cenhedloedd i diroedd nid adnabuoſt.

10 A gwnâf i bobloedd lawer ryfeddu wrthyt, a'i brenhinoedd a ofnant yn fawr o'th blegid, pan wnelwyf i'm cleddyf ddiſgleirio o flaen eu hwynebau hwynt; [f] a hwy ar bob munyd a ddychrynnant, bob un am ei enioes, yn nydd dy gwŷmp.

f Pſ. 26. 16.

11 Canys fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; Cleddyf brenin Babilon a ddaw arnat ti.

12 A chleddyfau y rhai cedyrn y cwympaf dy lïaws, *byddant* oll [g] yn gedyrn y cenhedloedd; a hwy a anrheithiant ſalchder yr Aipht; a'i holl lïaws hi a ddinyſtrir.

g Pen. 28. 7.

13 Difethaf hefyd ei holl anifeiliaid hi oddiwrth ddyfroedd ‡ lawer; [h] ac ni ſathr troed dyn hwynt mwy, ac ni fathra carnau anifeiliaid hwynt.

‡ Neu, *mawr.*
h Pſ. 29. 10.

14 Yna y gwnâf yn ddyfnion eu dyfroedd hwynt, a gwnâf i'w hafonydd gerdded fel olew, medd yr Arglwydd DDUW.

15 Pan roddwyf dîr yr Aipht yn anrhaith, ac anrheithio 'r wlâd o'i llawnder, pan darawyf y rhai oll a breſſwyliant ynddi, yna y cânt wybod mai myfi *yw* yr ARGLWYDD.

16 Dyma y galar a alarant am dani hi; merched y cenhedloedd a alarant am dani hi: galarant am dani hi, *ſef* am yr Aipht, ac am ei lïaws oll, medd yr Arglwydd DDUW.

17 ¶ Ac yn y ddeuddegfed flwyddyn, ar y pymthegfed *dydd* o'r mîs, y daeth gair yr ARGLWYDD attaf, gan ddywedyd,

18 Cwyna, fâb dyn, am lïaws yr Aipht, a diſgyn hi, hi a merched y cenhedloedd enwog, i'r tîr iſſaf, gyd-a'r rhai a ddiſgynnant i'r pwll.

19 [i] Teccach nâ phwy oeddit? [k] diſgyn a gorwedd gyd-a'r rhai dïenwaededig.

i Pen. 31. 18.
k Ad. 24, 25, &c.

20 Syrthiant ynghanol y rhai a laddwyd â'r cleddyf: ‡ i'r cleddyf y rhoddwyd hi: lluſgwch hi a'i lïaws oll.

‡ Neu, *ſaſnyd y cleddyf.*

21 [l] Llefared cryfion y cedyrn wrthi hi o ganol uffern [f] gyd-â'i chynnorthwy-wŷr: [m] diſgynnaſant, gorweddant yn ddïenwaededig, wedi eu lladd â'r cleddyf.

l Eſay 14. 9.
m Ad. 24, 25, &c.

22 [n] Yno *y mae* Aſſur a'i holl gynnulleidfa, a'i feddau o amgylch; wedi eu lladd oll, a ſyrthio drwy 'r cleddyf.

n Ad. 24, 26, 29, 30.

23 Yr hon y rhoddwyd ei beddau yn yſtlyſau y pwll, a'i chynnulleidfa ydoedd o amgylch ei bedd; wedi eu lladd oll, a ſyrthio drwy y cleddyf, y rhai a baraſant arſwyd yn nhîr y rhai byw.

24 Yno *y mae* Elam, a'i holl lïaws o amgylch ei bedd, wedi eu lladd oll a ſyrthio drwy y cleddyf, y rhai a ddiſgynnaſant yn ddïenwaededig i'r tîr iſſaf, y rhai a baraſant eu harſwyd yn nhîr y rhai byw; etto hwy a ddygaſant eu gwradwydd gyd-a'r rhai a ddiſgynnant i'r pwll.

25 Ynghanol y rhai lladdedig y goſodaſant iddi wely ynghŷd â'i holl lïaws; a'i beddau o'i amgylch: y rhai hynny oll yn ddïenwaededig a laddwyd â'r cleddyf: er peri eu harſwyd yn nhîr y rhai byw, etto dygaſant eu gwradwydd gyd-a'r rhai a ddiſgynnent i'r pwll; ynghanol y lladdedigion y rhoddwyd ef.

26 Yno y mae Meſech, Tubal, a'i holl lïaws; a'i

a'i beddau o'i amgylch: y rhai hynny oll yn ddïenwaededig wedi eu lladd â'r cleddyf, er peri o honynt eu harſwyd yn nhîr y rhai byw.

27 Ac ni orweddant gyd-a'r cedyrn a ſyrthiaſant o'r rhai dïenwaededig, y rhai a ddiſgynnaſant i uffern † â'i harfau rhyfel: a rhoddaſant eu cleddyfau tan eu pennau; eithr eu hanwireddau ſydd ar eu heſgyrn hwy, er eu bod yn arſwyd i'r cedyrn yn nhîr y rhai byw. † Heb. arfau eu hoſſel.

28 A thitheu a ddryllir ym myſg y rhai dïenwaededig, ac a orweddi gyd-a'r rhai a laddwyd â'r cleddyf.

29 Yno y mae Edom a'i brenhinoedd, a'i holl dywyſogion, y rhai a roddwyd â'i cadernid gyd-a'r rhai a laddwyd â'r cleddyf: hwy a orweddant gyd-a'r rhai dïenwaededig, a chyd-a'r rhai a ddiſgynnant i'r pwll.

30 Yno y mae holl dywyſogion y gogledd, a'r holl Zidoniaid, y rhai a ddiſgynnant gyd-a'r lladdedigion; gyd-a'i harſwyd y cywilyddiant am eu cadernid; gorweddant heſyd yn ddïenwaededig gyd-a'r rhai a laddwyd â'r cleddyf, ac a ddygant eu gwradwydd gyd-a'r rhai a ddiſgynnant i'r pwll.

31 Pharao a'i gwêl hwynt, ac a ymgyſſura yn ei holl lïaws; Pharao a'i holl lû, wedi eu lladd â'r cleddyf, medd yr Arglwydd DDUW.

32 Canys rhoddais fy ofn yn nhîr y rhai byw; a gwnair iddo orwedd ynghanol y rhai dïenwaededig, gyd-a lladdedigion y cleddyf, *ſef* i Pharao ac i'w holl lïaws, medd yr Arglwydd DDUW.

PEN. XXXIII.

1 *Yn ôl dlêd gwiliwr yn rhybuddio 'r bobl, 7 y dygir ar gôf i Ezeciel ei ddlêd yntau.* 10 *Duw yn dangos mor union ydyw ei ffyrdd ef tu-ag at yr edifeiriol, a thu-ag at y rhai a gilio oddiwrtho:* 17 *Yn ymddiffyn ei gyfiawnder.* 21 *Wrth glywed darfod ynnill Jeruſalem, y mae yn prophwydo dinyſtr y wlâd.* 30 *Barnedigaethau Duw yn erbyn y rhai a watwarent y Prophwydi.*

A Daeth gair yr ARGLWYDD attaf, gan ddywedyd,

2 Lefara, fâb dyn, wrth feibion dy bobl, a dywed wrthynt, † Pan ddygwyf gleddyf ar wlâd, a chymmeryd o bobl y wlâd ryw wr o'i chyrrau, a'i roddi yn wiliedydd iddynt: † Neu, ſi dan y cleddyf.

3 O's gwêl efe gleddyf yn dyfod ar y wlâd, ac udcanu mewn udcorn, a rhybuddio y bobl;

4 Yna hwn † a glywo lais yr udcorn, ac ni chymmer rybudd; eithr dyfod o'r cleddyf a'i gymmeryd ef ymaith, ei waed fydd ar ei ben ei hun. † Heb. yn ei glywed.

5 Efe a glybu lais yr udcorn, ac ni chymmerodd rybudd, ei waed fydd arno: ond yr hwn a gymmero rybudd a wared ei enaid.

6 Ond pan welo y gwiliedydd y cleddyf yn dyfod, ac ni udcana mewn udcorn, a'r bobl heb eu rhybuddio; eithr dyfod o'r cleddyf a chymmeryd un o honynt, efe a ddaliwyd yn ei anwiredd, ond mi a ofynnaf ei waed ef ar law y gwiliedydd.

7 [a] Felly ditheu, fâb dyn, yn wiliedydd i'th roddais i dŷ Iſraël; ſel y clywech air o'm genau, ac y rhybuddiech hwynt oddiwrthyf fi. [a] Pen. 3. 17, &c.

8 Pan ddywedwyf wrth yr annuwiol, *Ti* annuwiol gan farw a fyddi farw; oni leferi di i rybuddio yr annuwiol o'i ffordd; yr annuwiol hwn a fydd marw yn ei anwiredd; ond ar dŷ law di y gofynnaf ei waed ef.

9 Ond o's rhybuddi di yr annuwiol o'i ffordd, i ddychwelyd o honi; o's efe ni ddychwel o'i ffordd, efe fydd marw yn ei anwiredd, a thitheu a waredaiſt dy enaid.

10 Llefara heſyd wrth dŷ Iſraël, ti fâb dyn, Fel hyn gan ddywedyd y dywedwch, O's yw ein hanwireddau a'n pechodau arnom, a ninnau [b] yn dihoeni ynddynt, pa fodd y byddem ni byw? [b] Pſ. 24.23.

11 Dywed wrthynt, [c] Fel mai byw fi, medd yr Arglwydd DDUW, nid ymhoffaf ym marwolaeth yr annuwiol, onid troi o'r annuwiol oddiwrth ei ffordd, a byw: dychwelwch, dychwelwch oddiwrth eich ffyrdd drygionus; canys (tŷ Iſraël) [d] pa ham y byddwch feirw? [c] 2 Sam. 14. 14. Pſ. 18.25,32 2 Pet. 3. 9. [d] Pſ. 18.31.

12 Dywed heſyd, fâb dyn, wrth feibion dy bobl, [e] Cyfiawnder y cyfiawn ni's gwared ef yn nydd ei anwiredd: felly am annuwioldeb yr annuwiol, ni ſyrth efe o'i herwŷdd yn y dydd y dychwelo oddiwrth ei anwiredd; ni ddichon y cyfiawn ychwaith fyw oblegid *ei gyfiawnder* yn y dydd y pecho. [e] Pen. 3.20. & 18.24.

13 Pan ddywedwyf wrth y cyfiawn, Gan fyw y caiff fyw; o's efe a hydera ar ei gyfiawnder, ac a wnâ anwiredd, ei holl gyfiawnderau ni chofir; onid am ei anwiredd a wnaeth, amdano y bydd efe marw.

14 A phan ddywedwyf wrth yr annuwiol, Gan farw y byddi farw; o's dychwel ef oddiwrth ei bechod, a gwneuthur barn, a chyfiawnder;

15 *O's* yr annuwiol [f] a ddadrydd wŷſtl, *ac* [g] a rydd yn ei ôl yr hyn a dreiſiodd, a rhodio yn [h] neddfau y bywyd, heb wneuthur anwiredd; gan fyw y bydd efe byw, ni bydd marw. [f] Pen. 18.7. [g] Ex 22.1,4. Lef. 6. 2,4. Nu. 5.6,7. [h] Lef. 18.5. Pſ. 19.11, 13, 21.

16 Ni choffeïr iddo yr holl bechodau a bechodd: barn a chyfiawnder a wnaeth; efe gan fyw a fydd byw.

17 [i] A meibion dy bobl a ddywedant, Nid yw uniawn ffordd yr Arglwydd: eithr eu ffordd hwynt nid yw union. [i] Pſ. 18.25, 29. Ad. 20.

18 Pan ddychwelo y cyfiawn oddiwrth ei gyfiawnder, a gwneuthur anwiredd, efe a fydd marw ynddynt.

19 A phan ddychwelo 'r annuwiol oddiwrth ei annuwioldeb, a gwneuthur barn a chyfiawnder, yn y rhai hynny y bydd efe byw.

20 [k] Etto chwi a ddywedwch nad uniawn ffordd yr Arglwydd. Barnaf chwi, tŷ Iſraël, bob un yn ôl ei ffyrdd ei hun. [k] Ad. 17.

21 ¶ Ac yn y degfed *mîs* o'r ddeuddegfed flwyddyn [l] o'n caethgludiad ni, ar y pummed *dydd* o'r mîs, [m] y daeth un a ddïangaſai o Jeruſalem attaf fi, gan ddywedyd, [n] Tarawyd y ddinas. [l] Pen. 1. 2. [m] Pſ. 24.26. [n] 2 Bré. 25.

22 A [o] llaw 'r ARGLWYDD a fuaſai arnaf yn yr hwyr, cyn dyfod y dïangydd, ac a agoraſai fy ſafn, nes ei ddyfod attaf y boreu; ïe [p] ymagorodd fy ſafn, ac ni bûm fûd mwyach. [o] Pen. 1. 3. [p] Eſ. 24.27

23 Yna y daeth gair yr ARGLWYDD attaf, gan ddywedyd,

24 Ha fâb dyn, preſſwyl-wŷr y diffaithwch hyn yn nhîr Iſraël ydynt yn llefaru, gan ddywedyd, Abraham oedd un, ac a feddiannodd y tîr; ninnau *ydym* lawer, i ni y rhoddwyd y tîr yn etifeddiaeth.

25 Am hynny dywed wrthynt, Fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; [q] Yr ydych yn bwytta ynghŷd a'r gwaed, ac [r] yn derchafu eich llygaid at eich gau-ddduwiau, ac yn tywallt gwaed; ac a feddiennwch chwi y tîr?

q Gen. 9. 4. Lef. 3. 17. & 7. 7, 26. & 17. 10. & 19. 26. Deut. 12. 16. r Pen. 18. 6.

26 Sefyll yr ydych ar eich cleddyf, gwnaeth-och ffieidd-dra, halogaſoch hefyd bob un wraig ei gymmydog; ac a feddiennwch chwi y tîr?

27 Fel hyn y dywedi wrthynt, Fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; Fel mai byw fi, drwy y cleddyf y ſyrth y rhai *ſydd* yn y diffaithwch; a'r hwn *ſydd* ar wyneb y maes, [ſ] i'r bwyſt-fil y rhoddaf ef i'w fwytta; a'r rhai *ſydd* yn yr amddiffynfeydd, ac [t] mewn ogofeydd, a fyddant feirw o'r haint.

ſ Pen. 39. 4. t Barn. 6. 2. 1 Sa. 13. 6.

28 Canys gwnâf y tîr yn anrhaith, *ïe* yn anrhaith; a [u] balchder ei nerth ef a baid, ac anrheithir mynyddoedd Iſraël, heb gynniwerydd ynddynt.

u Pen. 7. 24. & 24. 21. & 30. 6, 7.

29 A chânt wybod mai myfi *yw* yr ARGLWYDD, pan wnelwyf y tîr yn anrhaith, ïe yn anrhaith, am eu holl ffieidd-dra a wnaethant.

30 ¶ Titheu fâb dyn, meibion dy bobl ſydd yn ſiarad i'th erbyn, wrth y parwydydd, ac o fewn dryſſau y tai, ac yn dywedyd y naill wrth y llall, pob un wrth ei gilydd, gan ddywedyd, Deuwch attolwg, a gwrandewch beth *yw* 'r gair ſydd yn dyfod oddiwrth yr ARGLWYDD.

31 [x] Deuant hefyd attat fel †y daw y bobl, ac [y] eiſteddant o'th flaen *fel* fy mhobl, gwrandawänt hefyd dy eiriau, ond ni's gwnânt hwy: canys [z] a'i geneuau y dangoſant gariad, a'i calon ſydd yn myned ar ôl eu cybydd-dod.

x Pen. 14. 1. &c. & 20. 1, &c. † Heb. *dyfodiad y bobl.* y Pen. 8. 1. z Eſa. 29. 13.

32 Wele di hefyd iddynt fel cân cariad *un* hyfryd-lais, ac yn canu yn dda: canys gwrandawänt dy eiriau, ond ni's gwnânt hwynt.

33 A phan ddelo hyn (wele ef yn dyfod) yna [a] y cânt wybod fod prophwyd yn eu myſg.

a Pen. 2. 5.

PEN. XXXIV.

1 Argyoeddi y bugeiliaid; 7 A barn Duw yn eu herbyn hwy; 11 A'i ragluniaeth tros ei ddiadell. 20 Brenhiniaeth Chriſt.

A Gair yr ARGLWYDD a ddaeth attaf, gan ddywedyd,

2 Prophwyda, fâb dyn, yn erbyn [a] bugeiliaid Iſraël; prophwyda, a dywed wrthynt, wrth y bugeiliaid, Fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; Gwae fugeiliaid Iſraël, y rhai ſydd yn eu porthi eu hunain: oni phortha y bugeiliaid y praidd?

a Jer. 23. 1.

3 [b] Y braſder a fwyttewch, â'r gwlân a wiſgwch, y brâs a leddwch; ond ni phorthwch y praidd.

b Zech. 11. 16.

4 [c] Ni chryfhaſoch y rhai lleſg, ac ni feddyginiaethaſoch y glâf, ni rwymaſoch y ddrylliedig ychwaith, a'r gyfeiliornus ni ddygaſoch adref, a'r golledig ni cheiſiaſoch; eithr llywodraethaſoch hwynt â [d] thrais ac â chreulondeb.

c Ad. 16. d Pen. 5. 3.

5 A hwy a waſgarwyd †o eiſiau bugail: a buant yn ymborth i holl fwyſt-filod y maes pan waſgarwyd hwynt.

† Heb. *heb fugail* felly Ad. 8.

6 Fy nefaid a gyrwydraſant ar hŷd yr holl fynyddoedd, ac ar bob bryn uchel: ïe gwaſgarwyd fy mhraidd ar hŷd holl wyneb y ddaear, ac nid oedd *a'i* ceiſiai, nac a ymofynnai amdanynt.

7 Am hynny, fugeiliaid, gwrandewch air yr ARGLWYDD;

8 Fel mai byw fi, medd yr Arglwydd DDUW, am fod fy mhraidd yn yſpail, a bod fy mhraidd yn ymborth i holl fwyſt-filod y maes o eiſiau bugail, ac na cheiſiodd fy mugeiliaid fy mhraidd, eithr y bugeiliaid a'i porthaſant eu hun, ac ni phorthaſant fy mhraidd:

9 Am hynny, ô fugeiliaid, gwrandewch air yr ARGLWYDD;

10 Fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; Wele fi yn erbyn y bugeiliaid: a gofynnaf fy mhraidd ar eu dwylo hwynt, a gwnâf iddynt beidio a phorthi y praidd; a'r bugeiliaid ni phorthant eu hun mwy: canys gwaredaf fy mhraidd o'i ſafn hwy, fel na byddont yn ymborth iddynt.

11 Canys fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; Wele myfi, ïe myfi a ymofynnaf am fy mhraidd, ac a'i ceiſiaf hwynt.

12 Fel y cais bugail ei ddiadell, ar y dydd y byddo ym myſg ei ddefaid gwaſgaredig, felly y ceiſiaf finnau fy nefaid, ac a'i gwaredaf hwynt o bob lle y gwaſgarer hwynt iddo, ar y dydd cymmylog a thywyll.

13 A [e] dygaf hwynt allan o fyſg y bobloedd, a chaſglaf hwynt o'r tiroedd, a dygaf hwynt i'w tîr eu hun, a phorthaf hwynt ar fynyddoedd Iſraël, wrth yr afonydd, ac yn holl drigfannau y wlâd.

e Pſ. 18.

14 Mewn porfa dda y porthaf hwynt, ac ar uchel fynyddoedd Iſraël y bydd eu corlan hwynt: yno y gorweddant mewn corlan dda, ïe mewn porfa frâs y porant ar fynyddoedd Iſraël.

15 Myfi a borthaf fy mhraidd, a myfi a'i gorweddfâf hwynt, medd yr Arglwydd DDUW.

16 [f] Y golledig a geiſiaf, a'r darfedig a ddychwelaf, a'r friwedig a rwymaf, a'r lleſg a gryfhâf: eithr dinyſtriaf [g] y frâs a'r gref; â barn y porthaf hwynt.

f Mic. 4. Edrych Ad. 4. g Eſa. 10. Amos 4.

17 Chwithau fy mhraidd, fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; Wele [h] fi yn barnu rhwng milyn a milyn, rhwng yr hyrddod a'r bychod.

h Pen. 20. 37, 38. Zech. 10. Mat. 25.

18 Ai bychan gennych bori o honoch y borfa dda, oni bydd i chwi ſathru dan eich traed y rhan arall o'ch porfeydd? ac yfed o honoch y dyfroedd dyfnion, oni bydd i chwi ſathru y rhan arall â'ch traed?

19 A'm praidd i, y maent yn pori ſathrfa eich traed chwi; a mathrfa eich traed a yfant.

20 Am hynny, fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW wrthynt hwy; Wele myfi, myfi a farnaf rhwng milyn brâs a milyn cûl.

21 O herwŷdd gwthio o honoch ag yſtlys, ac ag yſgwydd, a chornio o honoch â'ch cyrn y rhai lleſg oll, hyd oni waſgaraſoch hwynt allan:

22 Am hynny y gwaredaf fy mhraidd, fel na byddont mwy yn yſpail; a barnaf rhwng milyn a milyn.

23 Cyfodaf hefyd [i] un Bugail arnynt, ac efe a'i portha hwynt, ſef fy ngwâs [k] Dafydd; efe a'i portha hwynt, ac efe a fydd yn Fugail iddynt.

i Eſa. 40. Pen. 37. Ioa 10. Heb 13. 1 Pet. 5. 4 & 5. 4. k Pen. 37. 24. Eſa. 9. 7.

24 A minneu yr ARGLWYDD a fyddaf yn

Dduw iddynt, a'm gwâs Dafydd yn Dywysog yn eu mysg: myfi yr ARGLWYDD a leferais *hyn.*

25 [l] Gwnâf hefyd â hwynt gyfammod heddwch, a [m] gwnâf i'r bwyst-fil drwg beidio o'r tîr: a hwy a drigant yn ddiogel yn yr anialwch, ac a gysgant yn y coeddydd.

26 Hwynt hefyd ac amgylchoedd fy mryn a wnâf yn fendith: a gwnâf i'r glaw ddisgyn yn ei amser; [n] cawodydd bendith a fydd.

27 A [o] rhydd pren y maes ei ffrwyth, a'r tîr a rydd ei gynnyrch, a byddant yn eu tîr eu hun mewn diogelwch, ac a gânt wybod mai myfi *yw* yr ARGLWYDD; pan dorrwyf rwymau eu hiau hwynt, a'i gwared hwynt o law y rhai oedd yn mynnu gwasanaeth ganddynt.

28 Ac ni byddant mwyach yn yspail i'r cenhedloedd, a bwyst-fil y tîr nis bwytty hwynt; eithr [p] trigant mewn diogelwch, ac ni *bydd* a'i dychrynno.

29 Cyfodaf iddynt hefyd [q] blanhigyn ‡ enwog, ac ni byddant mwy wedi † trengi o newyn yn y tîr, ac [r] ni ddygant mwy wradwydd y cenhedloedd.

30 Fel hyn y cânt wybod mai myfi 'r ARGLWYDD eu Duw *sydd* gyd-a hwynt, ac mai hwythau, tŷ Israël, *yw* fy mhobl i, medd yr Arglwydd DDUW.

31 Chwithau fy [s] mhraidd, defaid fy mhorfa, dynion *ydych* chwi, myfi *yw* eich Duw chwi, medd yr Arglwydd DDUW.

PEN. XXXV.

Barnedigaeth mynydd Seir am eu câs tu-ag at Israël.

A Daeth gair yr ARGLWYDD attaf, gan ddywedyd,

2 Gosod dy wyneb, fâb dyn, tu-ag at fynydd Seir, a [a] phrophwyda yn ei erbyn,

3 A dywed wrtho, Fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; Wele fi i'th erbyn di, mynydd Seir, estynnaf hefyd fy llaw i'th erbyn, a † gwnâf di yn anghyfannedd ac yn ddiffaithwch.

4 Gosodaf dy ddinasoedd yn ddiffaithwch, a thitheu a fyddi yn anghyfannedd, fel y gwypech mai myfi *yw* yr ARGLWYDD.

5 Am fod gennyt alanastra ‡ tragywyddol, a thywallt o honot *waed* meibion Israël â † mîn y cleddyf, yn amser eu gofid, [b] yn amser diwedd *eu* hanwiredd *hwynt*:

6 Am hynny fel mai byw fi, medd yr Arglwydd DDUW, mi a'th wnâf di yn waed, a gwaed a'th ymlid ti: [c] gan na chassei waed, gwaed a'th ddilyn.

7 Gwnâf hefyd synydd Seir yn anrhaith ac yn ddiffaithwch, a thorraf ymaith o honaw yr hwn a elo allan a'r hwn a ddychwelo.

8 Llanwaf hefyd ei synyddoedd ef â'i laddedigion: yn dy fryniau, a'th ddyffrynnoedd, a'th holl afonydd, y syrth y rhai a laddwyd â'r cleddyf.

9 [d] Gwnâf di yn anrhaith tragywyddol, a'th ddinasoedd ni ddychwelant; [e] fel y gwypoch mai myfi *yw* yr ARGLWYDD.

10 Am ddywedyd o honot, Y ddwy genedl a'r ddwy wlâd hyn syddant eiddo fi: a [f] nyni a'i meddiannwn, er bod yr ARGLWYDD yno:

11 Am hynny fel mai byw fi, medd yr Arglwydd DDUW, gwnâf yn ôl dy ddîg, ac yn ôl dy gynfigen, y rhai o'th gâs yn eu herbyn hwynt a wnaethost; fel i'm hadwaener yn eu mysg hwynt, pan i'th farnwyf di.

12 A chei wybod mai myfi yw 'r ARGLWYDD, ac i mi glywed dy holl gabledd a draethaist yn erbyn mynyddoedd Israël, gan ddywedyd, Anrheithiwyd hwynt, i ni y rhoddwyd hwynt i'w † difa.

† Heb. *bwytta.*

13 Ymfawrygasoch hefyd â'ch geneuau yn fy erbyn i, ac [g] amlhasoch eich geiriau i'm herbyn: mi *a'i* clywais.

g 1 Sa 2. 3.

14 Fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; Pan lawenycho 'r holl wlâd, mi a'th wnâf di yn anghyfannedd.

15 [h] Yn ôl dy lawenydd di am feddiant tŷ Israël, o herwŷdd ei anrheithio, felly y gwnâf i titheu: anrhaith fyddi di, mynydd Seir, ac Edom oll ei gŷd; fel y gwypont mai myfi *yw* yr ARGLWYDD.

h Obad. 15.

PEN. XXXVI.

1 Cyssuro gwlâd Israël, trwy ddinystr y cenhedloedd a wnaent yn drahaus â hi, 8 a thrwy addaw bendithion Duw iddi. 16 Mai am eu pechodau y gwrthodwyd Israël, 21 ond yr adferir hwy drachefn, heb iddynt ei haeddu. 25 Bendithion brenhiniaeth Christ.

TItheu fâb dyn, [a] prophwyda wrth fynyddoedd Israël, a dywed, Gwrandewch, fynyddoedd Israël, air yr ARGLWYDD.

a Pen. 6. 2.

2 Fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; O herwŷdd [b] dywedyd o'r gelyn hyn am danoch chwi, Aha, aeth yr hên uchelfaon hefyd yn etifeddiaeth i ni:

b Pen. 25. 3. & 26. 2.

3 Am hynny prophwyda, a dywed, Fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; † o herwŷdd iddynt eich anrheithio, a'ch llyngcu o amgylch, i fod o honoch yn etifeddiaeth i weddill y cenhedloedd, a † myned o honoch yn watwargerdd tafodau, ac yn ogan pobloedd:

† Heb. *o herwydd, o herwydd.*

† Heb. *gwneuthur i chwi esgyn ar fin y tafod.*

4 Am hynny, mynyddoedd Israël, gwrandewch air yr Arglwydd DDUW; Fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW wrth y mynyddoedd, ac wrth y bryniau, wrth ‡ yr afonydd, ac wrth y dyffrynnoedd, wrth y diffaithwch anghyfanneddol, ac wrth y dinasoedd gwrthodedig, y rhai a aeth yn yspail, ac yn watwar, i'r rhan arall o'r cenhedloedd o'i hamgylch:

‡ Neu, *y glynnoedd.*

5 Am hynny fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; [c] Diau yn angerdd fy eiddigedd y lleferais yn erbyn y rhan arall o'r cenhedloedd, ac yn erbyn holl Edom, y rhai a roddasant fy nhîr i yn etifeddiaeth iddynt eu hun, â llawenydd eu holl galon, trwy feddwl dirmygus, i'w yrru allan yn yspail.

c Pe. 38. 19.

6 Am hynny prophwyda am dîr Israël, a dywed wrth y mynyddoedd, ac wrth y bryniau, wrth yr afonydd, ac wrth y dyffrynnoedd, Fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; Wele yn fy eiddigedd ac yn fy llid y lleferais, o herwŷdd dwyn o honoch wradwydd y cenhedloedd.

7 Am hynny, fel hyn y dywed yr Arglwydd

Dduw; Myfi a dyngais, Dïau y dŵg y cenhedloedd ſydd o'ch amgylch chwi eu gwradwydd.

8 A chwithau, mynyddoedd Iſraël, a fwriwch allan eich ceingciau, ac a ddygwch eich ffrwyth i'm pobl Iſraël; canys agos ydynt ar ddyfod.

9 Canys wele fi attoch, ïe troaf attoch, fel i'ch coledder, ac i'ch hauer.

10 Amlhâf ddynion ynoch chwi hefyd, holl dŷ Iſraël ei gŷd, fel y cyfannedder y dinaſoedd, ac yr adeilader y diffaithwch.

11 Ïe amlhâf ynoch ddyn ac anifail; a hwy a 'chwanegant ac a ffrwythant; a gwnâf i chwi breſſwylio fel yr oeddych gynt, ïe gwnâf i chwi well nag *yn* eich dechreuad, [d] fel y gwypoch mai myfi *yw* yr Arglwydd. [d] Pen. 35. 9. & 37. 6, 13.

12 Ïe gwnâf i ddynion rodio arnoch, *ſef* fy mhobl Iſraël; a hwy a'th etifeddant ti, a byddi yn etifeddiaeth iddynt, ac ni 'chwanegi eu gwneuthur hwy yn ymddifaid mwy.

13 Fel hyn y dywed yr Arglwydd Dduw; O herwŷdd eu bod yn dywedyd wrthych, Yr wyt ti yn diſa dynion, ac yn gwneuthur dy genhedloedd yn ymddifaid;

14 Am hynny ni fwyttei ddynion mwy, ac ni wnai ‡ dy genhedloedd mwyach yn ymddifaid, medd yr Arglwydd Dduw. ‡ Neu, *i'th genedloedd mwyach gwympo.*

15 [e] Ac ni adawäf glywed gwradwydd y cenhedloedd ynot ti mwy, ni ddygi ychwaith warth y cenhedloedd mwyach, ac ni wnei mwy i'th genhedloedd ſyrthio, medd yr Arglwydd Dduw. [e] Pë. 34. 29.

16 ¶ Daeth hefyd gair yr Arglwydd attaf, gan ddywedyd,

17 Ha ſâb dyn, pan oedd tŷ Iſraël yn trigo yn eu tîr eu hun, hwy a'i halogaſant ef â'i ffordd ac â'i gweithredoedd eu hun: eu ffordd ydoedd ger fy mron i fel aflendid gwraig fiſglwyfus:

18 Yna y tywelltais fy llîd arnynt, am y gwaed a dywalltaſent ar y tîr, ac am eu delwau *drwy y rhai* yr halogaſent ef;

19 Ac a'i gwaſgerais hwynt ym mhlith y cenhedloedd, a hwy a chwalwyd ar hŷd y gwledydd; yn ôl eu ffyrdd ac yn ôl eu gweithredoedd y bernais hwynt.

20 A [f] phan ddaethant at y cenhedloedd, y rhai yr aethant attynt, hwy a halogaſant fy enw ſanctaidd, pan ddywedid wrthynt, Dyma bobl yr Arglwydd, ac o'i wlâd ef yr aethant allan. [f] Eſay 52. 5. Rhuf. 2. 24.

21 Er hynny arbedais *hwynt* er mwyn fy enw ſanctaidd, yr hwn a halogodd tŷ Iſraël ym myſg y cenhedloedd, y rhai yr aethant attynt.

22 Am hynny dywed wrth dŷ Iſraël, Fel hyn y dywed yr Arglwydd Dduw; Nid er eich mwyn chwi, tŷ Iſraël, yr ydwyf fi yn gwneuthur *hyn*, ond er mwyn fy enw ſanctaidd, yr hwn a halogaſoch chwi ym myſg y cenhedloedd lle yr aethoch.

23 A mi a ſancteiddiaf fy enw mawr, yr hwn a halogwyd ym myſg y cenhedloedd, yr hwn a halogaſoch chwi yn eu myſg hwynt; fel y gwypo y cenhedloedd mai myfi *yw* yr Arglwydd, medd yr Arglwydd Dduw, pan ymſancteiddiwyf ynoch o flaen ‡ eich llygaid. ‡ Neu, *co llygaid*

24 Canys [g] mi a'ch cymmeraf chwi o fyſg y cenhedloedd, ac a'ch caſglaf chwi o'r holl wledydd, ac a'ch dygaf i'ch tîr eich hun: [g] Pë. 34. 13.

25 Ac a daenellaf arnoch ddwfr glân, fel y byddoch lân: oddiwrth eich holl frynti, ac oddiwrth eich holl eulynnod y glanhâf chwi.

26 A [h] rhoddaf i chwi galon newŷdd, ac yſpryd newŷdd hefyd a roddaf o'ch mewn chwi; a thynnaf y galon garreg o'ch cnawd chwi, ac mi a roddaf i chwi galon gîg. [h] Jer. 32. 39. Pen. 11. 19.

27 Rhoddaf hefyd fy Yſpryd o'ch mewn, a gwnâf i chwi rodio yn fy neddfau, a chadw fy marnedigaethau, a'i gwneuthur.

28 Cewch drigo hefyd yn y tîr a roddais i'ch tadau; a byddwch yn bobl i mi, a minneu a fyddaf Dduw i chwithau.

29 Achubaf chwi hefyd oddiwrth eich holl aflendid; a [i] galwaf am yr ŷd, ac a'i hamlhâf, ac [k] ni roddaf arnoch newŷn. [i] Bâruch Pſa. 105. 16. [k] Pë. 34. 29.

30 Amlhâf hefyd ffrwyth y coed, a chynnyrch y maes, fel na ddygoch mwy wradwydd newŷn ym myſg y cenhedloedd.

31 Yna [l] y cofiwch eich ffyrdd drygionus, a'ch gweithredoedd nid oeddynt dda, a [m] byddwch yn ffiaidd gennych eich hunain am eich anwireddau ac am eich ffieidd-dra. [l] Pë. 16. 63. [m] Lef. 26. 39. Pen. 6. 9. & 20. 43.

32 [n] Nîd er eich mwyn chwi yr ydwyf fi yn gwneuthur *hyn*, medd yr Arglwydd Dduw; bydded hyſpys i chwi: tŷ Iſraël, gwridwch, a chywilyddiwch am eich ffyrdd eich hun. [n] Deut. 9.

33 Fel hyn y dywed yr Arglwydd Dduw; Yn y dydd y glanhawyf chwi o'ch holl anwireddau, y paraf hefyd i *chwi* gyfanneddu y dinaſoedd, ac yr adeiledir yr anghyfannedd-leoedd.

34 A'r tîr anrheithiedig a goleddir, lle y bu yn anrhaith yngolwg pob cynniwerydd.

35 A hwy a ddywedant, Y tîr anrheithiedig hwn a aeth fel [o] gardd Eden, a'r dinaſoedd anghyfannedd, ac anrheithiedig, a dinyſtriol, a aethant yn gaerog, *ac* a gyfanneddir. [o] Eſay 51. 3. Pen. 28. 13.

36 Felly y cenhedloedd y rhai a weddillir o'ch amgylch a gânt wybod mai myfi 'r Arglwydd ſydd yn adeiladu y lleoedd dinyſtriol, *ac* yn plannu eich mannau anrheithiedig: [p] myfi yr Arglwydd a'i lleferais, ac a'i gwnâf. [p] Pë. 17. 24. & 22. 14. & 37. 14.

37 Fel hyn y dywed yr Arglwydd Dduw; Ymofynnir â myfi etto gan dŷ Iſraël, i wneuthur hyn iddynt; amlhâf hwynt â dynion fel praidd.

38 Fel † y praidd ſanctaidd, fel praidd Jeruſalem, yn eu huchel-wyliau, felly y dinaſoedd anghyfannedd fyddant lawn o finteioedd o ddynion; fel y gwypont mai myfi *yw* yr Arglwydd. † Heb. *praidd ſeu ioſa*

PEN. XXXVII.

1 *Trwy adgyfodi eſgyrn ſychion,* 11 *yr adfywiocceïr marw obaith Iſraël.* 15 *Trwy gydio dau bren,* 18 *yr arwyddocceïr cyſſylltu Iſraël at Juda.* 20 *Addewidion brenhiniaeth Chriſt.*

BU [a] llaw 'r Arglwydd arnaf, ac a'm dûg allan yn Yſpryd yr Arglwydd, ac a'm goſododd ynghanol dyffryn, a hwnnw *oedd* yn llawn eſgyrn. [a] Pen. 1.

2 Ac efe a wnaeth im' fyned heibio iddynt, o amgylch ogylch; ac wele *hwynt* yn aml iawn

ar

ar wyneb y dyffryn; wele hefyd ſychion iawn *oeddynt*.

3 Ac efe a ddywedodd wrthyf, Ha fâb dyn, a fydd byw 'r eſgyrn hyn? A mi a ddywedais, O Arglwydd DDUW, ti a'i gwyddoſt.

4 Ac efe a ddywedodd wrthyf, Prophwyda am yr eſgyrn hyn, a dywed wrthynt, O eſgyrn ſychion, clywch air yr ARGLWYDD.

5 Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD DDUW wrth yr eſgyrn hyn; Wele fi yn dwyn anadl i'ch mewn, fel y byddoch byw.

6 Gïau hefyd a roddaf arnoch, a pharaf i gîg gyfodi arnoch, gwiſgaf chwi hefyd a chroen, a rhoddaf anadl ynoch; fel y byddoch byw, [b] ac y gwypoch mai myfi *yw* yr ARGLWYDD.

7 Yna y prophwydais, fel i'm gorchymynnaſid; ac fel yr oeddwn yn prophwydo, bu ſŵn, ac wele gynnwrf, a'r eſgyrn a ddaethant ynghŷd, aſgwrn at ei aſgwrn.

8 A phan edrychais, wele cyfodaſai gïau a chîg arnynt, a gwiſgaſai croen amdanynt; ond nid *oedd* anadl ynddynt.

9 Ac efe a ddywedodd wrthyf, Prophwyda tu-a 'r ‡ gwŷnt, prophwyda, fâb dyn, a dywed wrth y gwŷnt, Fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; [c] O anadl, tyred oddiwrth y pedwar gwŷnt, ac anadla ar y lladdedigion hyn, fel y byddont byw.

10 Felly y prophwydais fel i'm gorchymynnaſid, a'r anadl a ddaeth ynddynt, a buant fyw, a ſaſaſant ar eu traed, yn llû mawr iawn.

11 Yna y dywedodd wrthyf, Ha fâb dyn, yr eſgyrn hyn ydynt dŷ Iſraël oll: wele, dywedant, [d] Ein heſgyrn a wywaſant, a'n gobaith a gollodd; torrwyd ni ymaith o'n rhan ni.

12 Am hynny prophwyda, a dywed wrthynt, Fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; Wele fi yn agori eich beddau, fy mhobl, codaf chwi hefyd o'ch beddau, a dygaf chwi i dîr Iſraël.

13 A chewch wybod mai myfi *yw* yr ARGLWYDD, pan agorwyf eich beddau, a phan gyfodwyf chwi i fynu o'ch beddau, fy mhobl;

14 Ac y rhoddwyf fy Yſpryd ynoch, ac y byddoch byw, ac y goſodwyf chwi yn eich tîr eich hun: yna y cewch wybod mai myfi 'r ARGLWYDD a leferais, ac a wneuthym hyn, medd yr ARGLWYDD.

15 ¶ A gair yr ARGLWYDD a ddaeth attaf, gan ddywedyd,

16 Titheu, fâb dyn, [f] cymmer it' un pren, ac yſgrifenna arno, I Juda, ac i [g] feibion Iſraël ei gyſeillion; a chymmer it' bren arall, ac yſgrifenna arno, I Joſeph pren Ephraïm, ac i holl dŷ Iſraël ei gyſeillion:

17 A chydia hwynt y naill wrth y llall, yn un pren i ti; fel y byddont yn un yn dy law di.

18 A phan lefaro meibion dy bobl wrthyt, gan ddywedyd, Oni fynegi i ni beth *yw* hyn gennyt?

19 Dywed wrthynt, Fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; Wele fi yn cymmeryd pren Joſeph, yr hwn *ſydd* yn llaw Ephraïm, a llwythau Iſraël ei gyſeillion, ac mi a'i rhoddaf hwynt gyd-ag ef, ſef gyd-a phren Juda, ac a'i gwnâf hwynt yn un pren, fel y byddont yn fy llaw yn un.

20 A bydded yn dy law o flaen eu llygaid hwynt, y prennau yr yſgrifennych arnynt;

21 A dywed wrthynt, Fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; Wele fi yn cymmeryd meibion Iſraël o fyſg y cenhedloedd yr aethant attynt, ac mi a'i caſglaf hwynt o amgylch, ac a'i dygaf hwynt i'w tîr eu hun.

22 A [h] gwnâf hwynt yn un genedl o fewn y tîr ym mynyddoedd Iſraël, ac [i] un Brenin fydd yn Frenin iddynt oll: ni byddant hefyd mwy yn ddwy genedl, ac ni rennir hwynt mwyach yn ddwy frenhiniaeth.

23 Ac ni ymhalogant mwy wrth eu heulynnod, na thrwy eu ffieidd-dra, nac yn eu holl anwireddau: eithr cadwaf hwynt o'i holl drigfaon, y rhai y pechaſant ynddynt, ac mi a'i glanhâf hwynt; fel y byddont yn bobl i mi, a minneu a fyddaf yn Dduw iddynt hwythau.

24 A'm [k] gwâs Dafydd *fydd* Brenin arnynt; ïe [l] un Bugail fydd iddynt oll: yn fy marnedigaethau hefyd y rhodiant, a'm deddfau a gadwant, ac a wnânt.

25 Trigant hefyd yn y tîr a roddais i'm gwâs Jacob, yr hwn y trigodd eich tadau ynddo; a hwy a drigant ynddo, hwy a'i meibion, a meibion eu meibion byth; a [m] Dafydd fy ngwâs *fydd* dywyſog iddynt yn dragywydd.

26 [n] Gwnâf hefyd â hwynt gyfammod hêdd; ammod tragywyddol a fydd â hwynt; a goſodaf hwynt, ac a'i amlhâf, a [o] rhoddaf fy nghyſegr yn eu myſg hwynt yn dragywydd.

27 [p] A'm tabernacl fydd gyd-a hwynt; ïe myfi a fyddaf iddynt [q] yn Dduw, a hwythau a fyddant i mi yn bobl.

28 A'r cenhedloedd a gânt wybod mai myfi yr ARGLWYDD ſydd yn ſancteiddio Iſraël; gan fod fy nghyſegr yn eu myſg hwynt yn dragywydd.

PEN. XXXVIII.

1 *Llû*, 8 *a malis Gog.* 14 *Barn Duw yn ei erbyn ef.*

AGair yr ARGLWYDD a ddaeth attaf, gan ddywedyd,

2 Goſod dy wyneb, [a] fâb dyn, yn erbyn [b] Gog, tîr Magog, ‡ pen-tywyſog Meſech a Thubal, a phrophwyda yn ei erbyn;

3 A dywed, Fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; Wele fi yn dy erbyn di, Gog, pen tywyſog Meſech a Thubal:

4 [c] Dychwelaf di hefyd, a rhoddaf fachau yn dy foch-gernau, ac mi a'th ddygaf allan, a'th holl lû, y meirch a'r marchogion, [d] wedi eu gwiſgo ei gŷd â phob rhyw *arfau*, yn gynnulleidfa fawr â thariannau ac eſtylch, hwynt oll yn dwyn cleddyfau:

5 Perſia, Ethiopia, a ‡ Libia, gyd-a hwynt; hwynt oll *yn dwyn* tarian a helm:

6 Gomer a'i holl fyddinoedd; tŷ Togarmah o yſtlyſſau y gogledd, a'i holl fyddinoedd; a phobl lawer gyd-a thi.

7 Ymbarottoa, ïe parottoa i ti dy hun, ti a'th holl gynnulleidfa, y rhai a ymgynhullaſant attat, a bydd yn gadwraeth iddynt.

8 Wedi dyddiau lawer yr ymwelir â thi; yn y blynyddoedd diwaethaf y deui i dîr wedi ei

[b] Eſay 11. 13. Jer. 3. 18. Hoſ. 1. 11. [i] Ioan 10. 16

[k] Eſay 40. 11. Jer. 23. 5. & 30. 9. Pen. 34. 23. Hoſ. 3. 5. Luc 1. 32. [l] Ad. 22. Ioan 10. 16.

[m] Ioan 12. 34. [n] Pſ. 89. 3. Pen. 34. 25.

[o] 2 Cor. 6. 16.

[p] Ioan 1. 14. [q] Pſ. 11. 20. & 14. 11.

[a] Pen. 39. 1. [b] Bar. 20. 8. ‡ Neu, *tywyſog pennaeth Meſech.*

[c] 2 Bren. 19. 28. Pen. 29. 4. & 39. 2. [d] Pſ. 23. 12.

‡ Neu, *Phut.*

ddwyn yn ei ôl oddiwrth y cleddyf, wedi ei gaſglu o bobloedd lawer, yn erbyn mynyddoedd Iſraël, y rhai a fuant yn anghyfannedd bob amſer: eithr efe a ddygwyd allan o'r bobloedd, a hwynt oll a drigant mewn diogelwch.

9 Dringi hefyd fel temheſtl, deui, *a* byddi fel cwmwl, i guddio 'r ddaiar, ti a'th holl fyddinoedd, a phobloedd lawer gyd-a thi.

10 Fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; Bydd hefyd yn y dydd hwnnw, i bethau ddyfod i'th feddwl, a thi a ‡ feddyli feddwl drwg.

‡ Neu, *jwrsedi amcan 'ſgeler.*

11 A thi a ddywedi, Mi a âf i fynu i wlâd maeſ-dreſydd; [e] âf at y rhai llonydd, y rhai ſydd yn preſſwylio ‡ yn ddiogel, gan drigo oll heb gaerau, ac heb droſſolion na dorau iddynt;

[e] Jer. 49. 31.

‡ Neu, *yn hyderus.*

12 I yſpeilio yſpail, i 'ſglyfaethu ſglyfaeth, i ddychwelyd dy law ar anghyfannedd leoedd y rhai a gyfanneddir *yr awr hon*, ac ar y bobl a gaſglwyd o'r cenhedloedd, y rhai a ddarparaſant anifeiliaid a golud, *ac* ydynt yn trigo † yng-hanol y wlâd.

† Heb. *ym mogail.*

13 Seba, a Dedan, a marchnadyddion Tarſis hefyd, a'i holl lewôd ieuaingc, a ddywedent wrthyt, Ai i yſpeilio yſpail y daethoſt ti? ai i 'ſglyfaethu yſglyfaeth y ceſglaiſt y gynnulleidfa? *ai* i ddwyn ymaith arian ac aur, i gymmeryd anifeiliaid a golud, i yſpeilio yſpail fawr?

14 Am hynny prophwyda, fâb dyn, a dywed wrth Gog, Fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; Y dydd hwnnw, pan breſſwylio fy mhobl Iſraël yn ddiofal, oni chei di wybod?

15 A thi a ddeui o'th fangre dy hun, o yſtlyſau y gogledd, ti a phobl lawer gyd-a thi, hwynt oll yn marchogaeth ar feirch, yn dyrfa fawr, ac yn llû lluoſog.

16 A thi a ai i fynu yn erbyn fy mhobl Iſraël, fel cwmmwl i guddio y ddaiar: yn y dyddiau diwaethaf y bydd hyn; a mi a'th ddygaf yn erbyn fy nhîr, fel yr adwaeno y cenhedloedd fi, pan ymſancteiddiwyf ynot ti, Gog, o flaen eu llygaid hwynt.

17 Fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; Ai tydi yw 'r hwn y lleferais *am* dano, yn y dyddiau gynt, trwy law fy ngweiſion, prophwydi Iſraël, y rhai a brophwydaſant y dyddiau hynny flynyddoedd *lawer*, y dygwn di yn eu herbyn hwynt?

18 A bydd yn y dydd hwnnw, yn y dydd y delo Gog yn erbyn tîr Iſraël, medd yr Arglwydd DDUW, i'm llîd gyfodi yn fy ‡ ſorriant.

‡ Neu, *wyneb.*

19 Canys [f] yn fy eiddigedd, ac yn angerdd fy nigllonedd y dywedais, Yn ddîau bydd yn y dydd hwnnw ddychryn mawr yn nhîr Iſraël.

[f] Pſ. 36. 5, 6.

[g] Hoſ. 4. 3.

20 Fel [g] y crynno pyſgod y môr, ac ehediaid y nefoedd, a bwyſt-filod y maes, a phob ymluſgiad a ymluſgo ar y ddaiar, a phob dyn ar wyneb y ddaiar, ger fy mron i; a'r mynyddoedd a ddryllir i lawr, a'r ‡ griſſiau a ſyrthiant, a phob mûr a ſyrth i lawr.

‡ Neu, *lleoedd diffwy, neu, tyrau.*

21 Ac mi a alwaf am gleddyf yn ei erbyn trwy fy holl fynyddoedd, medd yr Arglwydd DDUW: cleddyf pob un fydd yn erbyn ei frawd.

22 Mi a ddadleuaf hefyd yn ei erbyn ef â haint ac â gwaed; [h] glawiaf hefyd gur-law, a chenllyſg, tân a brwmſtan, arno ef, ac ar ei holl fyddinoedd, ac ar y bobloedd lawer *fydd* gyd-ag ef.

[h] Pſa. 11. 6.

23 Fel hyn i yr ymfawrygaf, ac yr ymſancteiddiaf; a pharaf fy adnabod yngolwg cenhedloedd lawer, fel y gwypont mai myfi yw yr ARGLWYDD.

[i] Pe. 36. 23. & 37. 28.

PEN. XXXIX.

1 Barn Duw yn erbyn Gog. 8 Buddugoliaeth Iſraël. 11 Claddu Gog yn Hamon-Gog. 17 Gwlêdd yr adar. 23 Wedi dial ar Iſraël am ei bechodau, efe a gaſglir drachefn drwy ffaſor dragywyddol.

PRophwyda hefyd, [a] fâb dyn, yn erbyn Gog, a dywed, Fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; Wele fi yn dy erbyn di, Gog, pen-tywyſog Meſech a Thubal.

[a] Pen. 38. 2.

2 Ac mi a'th ddychwelaf, ac ‡ni adawâf o honot ond y chweched ran, ac a'th ddygaf i fynu o yſtlyſau y gogledd, ac a'th ddygaf ar fynyddoedd Iſraël:

‡ Neu, *a'th ddarnaf, a'th dynnaf i â chwe phla, neu, a'th dynnaf i bach cimdant: fel* [b] Pen. 38. 4. Heb. *ni a'th chwechaf fi.*

3 Ac a darawâf dy fwâ o'th law aſſwy, a gwnâf i'th ſaethau ſyrthio o'th law ddehau.

4 Ar fynyddoedd Iſraël y ſyrthi, ti a'th holl fyddinoedd, a'r bobloedd *ſydd* gyd-a thi: [b] i'r ehediaid, † *i* bob rhyw aderyn, ac *i* fwyſtfilod y maes i'th roddaf † i'th ddifa.

[b] Pſ. 79. 2.

† Heb. *i'r aderyn bob adain.* † Heb. *i ddifa.*

5 Ar wyneb y maes y ſyrthi; canys myfi a'i dywedais, medd yr Arglwydd DDUW.

6 Anfonaf hefyd dân ar Magog, ac ym myſg y rhai a breſſwyliant yr ynyſoedd yn ‡ ddifraw; fel y gwypont mai myfi *yw* yr Arglwydd.

‡ Neu, *yn hyderus.*

7 Felly y gwnâf adnabod fy enw ſanctaidd ynghanol fy mhobl Iſraël, ac ni adawâf halogi fy enw ſanctaidd mwy: a'r cenhedloedd a gânt wybod mai myfi *yw* yr ARGLWYDD, y Sanct yn Iſraël.

8 Wele efe a ddaeth, ac a ddarfu, medd yr Arglwydd DDUW; dyma 'r diwrnod am yr hwn y dywedais.

9 A phreſſwyl-wŷr dinaſoedd Iſraël a ânt allan, ac a gynneuant, ac a loſgant yr arfau, a'r tarian a'r aſtalch, y bwâ a'r ſaethau, a'r llaw-ffon, a'r wayw-ffon; ïe ‡ lloſgant hwynt yn tân ſaith mlynedd.

‡ Neu, *cynneuant dân a'ry*

10 Ac ni ddygant goed o'r maes, ac ni thorrant *ddim* o'r coedydd; canys â'r arfau y cynneuant dân: a hwy a yſpeiliant eu hyſpeilwŷr, ac a 'ſglyfaethant *oddiar* eu 'ſglyfaeth-wŷr, medd yr Arglwydd DDUW.

11 Bydd hefyd yn y dydd hwnnw im' roddi i Gog le bedd yno yn Iſraël, dyffryn y fforddolion o du dwyrain y môr: ac efe a gau ‡ *ffroenau* y fforddolion: ac yno y claddant Gog a'i holl dyrfa, a galwant *ef* dyffryn ‡ Hamon-Gog.

‡ Neu, *ſafnau.* ‡ Sef, *llawer.*

12 A thŷ Iſraël fydd yn eu claddu hwynt ſaith mîs, er mwyn glanhâu y tîr.

13 Ïe holl bobl y tîr a'i claddant; a *hyn* fydd enwog iddynt y dydd i'm gogonedder, medd yr Arglwydd DDUW.

14 A hwy a naillduant wŷr gwaſtadol, y rhai a gynniwerant trwy 'r wlâd, i gladdu gyd-a 'r fforddolion, y rhai a adawyd ar wyneb y ddaiar, i'w glanhâu hi: ym mhen ſaith mîs y chwiliant.

15 A'r tramwy-wŷr a gynniwerant trwy 'r tîr,

pan

pan welo *un* aſgwrn dyn, eſe a † gyfyd nôd wrtho, hyd oni chladdo y cladd-wŷr ef yn nyffryn ‡ Hamon-gog.

16 A henw y ddinas hefyd *fydd* ‡ Hamonah: felly y glanhânt y wlâd.

17 Titheu fâb dyn, fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; Dywed wrth † bob rhyw aderyn, ac wrth holl fwyſt-filod y maes, [c] Ymgeſglwch, a deuwch; ymgynhullwch oddïamgylch at fy ‡ aberth yr ydwyf fi yn ei aberthu i chwi, aberth mawr ar fynyddoedd Iſraël, fel y bwyttaoch gîg, ac yr yfoch waed.

18 Cîg y cedyrn a fwyttewch, a chwi a yfwch waed tywyſogion y ddaiar, hyrddod, ŵyn, a bychod, buſtych, yn baſgedigion Baſan oll.

19 Bwyttewch hefyd fraſder hyd ddigon, ac yfwch waed hyd oni feddwoch, o'm haberth a aberthais i chwi.

20 Felly i'ch diwellir ar fy mwrdd i, â meirch a cherbydau, â *gwyr* cedyrn a phob rhyfel-wr, medd yr Arglwydd DDUW.

21 A goſodaf fy ngogoniant ym myſg y cenhedloedd, a'r holl genhedloedd a gânt weled fy marnedigaeth yr hon a wneuthym, a'm llaw yr hon a oſodais arnynt.

22 A thŷ Iſraël a gânt wybod mai myfi *yw* yr ARGLWYDD eu Duw hwynt o'r dydd hwnnw allan.

23 Y cenhedloedd hefyd a gânt wybod mai am eu hanwiredd eu hun y caeth-gludwyd tŷ Iſraël: o herwŷdd gwneuthur o honynt gamwedd i'm herbyn, am hynny y cuddiais fy wyneb oddïwrthynt, ac y rhoddais hwynt yn llaw eu gelynnion: felly hwy a fyrthiaſant oll trwy 'r cleddyf.

24 Yn ôl eu haflendid eu hun ac yn ôl eu hanwireddau y gwneuthym â hwynt, ac y cuddiais fy wyneb oddïwrthynt.

25 Am hynny, fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; Yr awr hon y dychwelaf gaethiwed Jacob, toſturiaf hefyd wrth holl dŷ Iſraël, a gwynfydaf dros fy enw ſanctaidd;

26 Wedi dwyn o honynt eu gwradwydd, a'i holl gamweddau a wnaethant i'm herbyn, pant drigent yn eu tîr eu hun yn ddifraw, a heb ddychrynnydd.

27 Pan ddychwelwyf hwynt oddïwrth y bobloedd, a'i caſglu hwynt o wledydd eu gelynion, ac i'm [d] ſancteiddier ynddynt yngolwg cenhedloedd lawer;

28 Yna y cânt wybod mai myfi yw yr ARGLWYDD eu Duw hwynt, † yr hwn a'i caethgludais hwynt ym myſg y cenhedloedd, ac a'i ceſglais hwynt i'w tîr eu hun, ac ni adewais mwy *un* o honynt yno.

29 Ni chuddiaf ychwaith fy wyneb mwy oddïwrthynt: o herwŷdd [e] tywelltais fy Yſpryd ar dŷ Iſraël, medd yr Arglwydd DDUW.

PEN. XL.

1 *Amſer, a dull, a diben y weledigaeth.* 6 *Portreiad porth y dwyrain,* 20 *a phorth y gogledd.* 24 *a phorth y dehau,* 32 *a phorth y dwyrain,* 35 *a phorth y gogledd.* 39 *Yr wyth mwrdd.* 44 *Yr yſtafelloedd.* 48 *Porth y tŷ.*

YN y bummed flwyddyn ar hugain o'n caethgludiad ni, yn nechreu y flwyddyn, ar y degfed *dydd* o'r mîs, yn y bedwaredd flwyddyn ar ddeg, wedi taro [a] y ddinas, o fewn corph y dydd hwnnw, y daeth [b] llaw 'r ARGLWYDD arnaf, ac a'm dûg yno. 3430

2 Yngweledigaethau Duw y dûg eſe fi i dîr Iſraël, ac a'm goſododd ar fynydd uchel iawn, ac ‡ arno *yr oedd* megis adail dinas o du 'r dehau.

3 Ac eſe a'm dûg yno, ac wele ŵr a'i weledïad fel gwelediad prês, ac yn ei law linyn llîn a [c] chorſen feſur: ac yr ydoedd eſe yn ſefyll yn y porth.

4 A dywedodd y gŵr wrthyf, Ha [d] fâb dyn, gwêl â'th lygaid, gwrando hefyd â'th gluſtiau, a goſod dy galon ar yr hyn oll a ddangoſwyf it': o herwŷdd er mwyn dangos i ti *hyn* i'th ddygwyd yma: mynega i dŷ Iſraël yr hyn oll a weli.

5 Ac wele fûr o'r tu allan i'r tŷ o amgylch ogylch: a chorſen feſur yn llaw 'r gŵr, yn chwe chufydd *o hŷd*, wrth gufydd a dyrnfedd: ac eſe a feſurodd lêd yr adeiladaeth yn un gorſen, a'r uchder yn un gorſen.

6 Ac eſe a ddaeth i'r porth *oedd* a'i wyneb tu-a 'r dwyrain, ac a ddringodd ar hŷd ei riſſiau ef, ac a feſurodd riniog y porth yn un gorſen o lêd, a'r rhiniog arall yn un gorſen o lêd.

7 A *phob* yſtafell *oedd* un gorſen o hŷd, ac un gorſen o lêd: a phum cufydd *oedd* rhwng yr yſtafelloedd: a rhiniog y porth, wrth gyntedd y porth o'r tu mewn, *oedd* un gorſen.

8 Eſe a feſurodd hefyd gyntedd y porth oddifewn, yn un gorſen.

9 Yna y meſurodd gyntedd y porth yn wyth gufydd, a'i bŷſt yn ddau gufydd, a chyntedd y porth oedd o'r tu mewn.

10 Ac yſtafelloedd y porth tu-a'r dwyrain, *oedd* dair o'r tu yma, a thair o'r tu accw; un feſur *oeddynt* ill tair: ac un meſur oedd i'r pŷſt o'r tu yma ac o'r tu accw.

11 Ac eſe a feſurodd lêd drŵs y porth yn ddeg cufydd, *a* hŷd y porth yn dri chufydd ar ddeg.

12 A'r terfyn o flaen yr yſtafelloedd *oedd* un cufydd *o'r naill du*, a'r terfyn o'r tu arall yn un cufydd, a'r yſtafelloedd *oedd* chwe chufydd o'r tu yma, a chwe chufydd o'r tu accw.

13 Ac eſe a feſurodd y porth o nen y naill yſtafell hyd nen un arall, yn bum cufydd ar hugain o lêd, ddrws ar gyfer drws.

14 Ac eſe a wnaeth bŷſt o dri ugain cufydd, a *hynny* hyd boſt y cyntedd, amgylch ogylch y porth.

15 Ac o wyneb porth y dyfodiad i mewn hyd wyneb cyntedd y porth oddi-mewn *yr oedd* deg cufydd a deugain.

16 A ffeneſtri † cyfyng *oedd* i'r yſtafelloedd, ac i'w pŷſt, o fewn y porth o amgylch ogylch; ac felly *yr oedd* i'r ‡ bwâu meini: a ffeneſtri *oedd* o amgylch ogylch ‡ o fewn; ac *yr oedd* palm-wydd ar *bob* poſt.

17 Ac eſe a'm dug i'r cyntedd neſaf allan, ac wele yno 'ſtafelloedd, a phalmant wedi ei wneuthur i'r cyntedd o amgylch ogylch: [e] deg 'ſtafell ar hugain *oedd* ar y palmant.

18 A'r palmant gan yſtlys y pyrth ar gyfer hŷd y pyrth oedd y palmant oddi-tanodd.

19 Ac

[a] Pé. 33.21. [b] Pen. 1. 3. ‡ Neu, wrtho. [c] Dat. 11. 8. & 21. 15. [d] Pen. 44. 5. † Heb. cauedig. ‡ Neu, cynteddau. ‡ Neu, tuag i mewn. [e] Pen. 45. 7.

3430 19 Ac efe a feſurodd y llêd o wyneb y porth iſſaf hyd wyneb y cyntedd oddi-fewn, yn gan cuſydd oddiallan tu-a 'r dwyrain a'r gogledd.

20 A'r porth yr hwn *oedd* a'i wyneb tu-a 'r gogledd, ar y cyntedd neſaf allan, a feſurodd efe ei hŷd a'i lêd.

21 A'i 'ſtafelloedd ef *oedd* dair o'r tu yma, a thair o'r tu accw; ac yr ydoedd ei bŷſt, a'i fwâu meini, wrth feſur y porth cyntaf, yn ddeg cuſydd a deugain eu hŷd, a'r llêd yn bum cuſydd ar hugain.

22 Eu ffeneſtri hefyd, a'i bwâu meini, a'i palm-wydd, *oedd* wrth feſur y porth *oedd* a'i wyneb tu-a 'r dwyrain; ar hŷd ſaith o riſſiau hefyd y dringent iddo; a'i fwâu meini *oedd* o'i blaen hwynt.

23 A phorth y cyntedd neſaf i mewn *oedd* ar gyfer y porth tu-a 'r gogledd a thu-a 'r dwyrain: ac efe a feſurodd o borth i borth gan cuſydd.

24 Wedi hynny efe a'm dûg i tu-a 'r deau, ac wele borth tu-a 'r deau, ac efe a feſurodd ei bŷſt a'i fwâu meini wrth y meſurau hyn.

25 Ffeneſtri hefyd *oedd* iddo ac i'w fwâu meini, o amgylch ogylch, fel y ffeneſtri hynny, yn ddeg cuſydd a deugain o hŷd, ac yn bum cuſydd ar hugain o lêd.

26 Saith o riſſiau hefyd *oedd* ei eſgynfa ef, a'i fwâu meini o'i blaen hwynt: *yr oedd* hefyd iddo balm-wydd, un o'r tu yma, ac un o'r tu accw, ar ei bŷſt ef.

27 Ac *yr oedd* porth yn y cyntedd neſſaf i mewn tu-a 'r deau, ac efe a feſurodd o borth i borth, tu-a 'r deau, gan cuſydd.

28 Ac efe a'm dûg i'r cyntedd neſſaf i mewn trwy borth y deau, ac a feſurodd borth y deau wrth y meſurau hyn;

29 A'i 'ſtafelloedd, a'i bŷſt, a'i fwâu meini, wrth y meſurau hyn: ac yr oedd ffeneſtri ynddo, ac yn ei fwâu meini, o amgylch ogylch: deg cuſydd a deugain *oedd* yr hŷd, a phum cuſydd ar hugain y llêd.

30 A'r bwâu meini o amgylch ogylch *oedd* [f] bum cuſydd ar hugain o hŷd, a phum cuſydd o lêd.

[f] Edrych Ad. 23, 25, 33, 36.

31 A'i fwâu meini *oedd* tu-a 'r cyntedd neſſaf allan; a phalm-wydd oedd ar ei bŷſt; ac wyth o riſſiau *oedd* ei eſgynfa ef.

32 Ac efe a'm dûg i i'r cyntedd neſaf i mewn tu-a 'r dwyrain, ac a feſurodd y porth wrth y meſurau hyn:

33 A'i 'ſtafelloedd, a'i bŷſt, a'i fwâu meini *oedd* wrth y meſurau hyn: ac *yr oedd* ffeneſtri ynddo ef, ac yn ei fwâu meini, o amgylch ogylch: yr hŷd *oedd* ddeg cuſydd a deugain, a'r llêd yn bum cuſydd ar hugain.

34 A'i fwâu meini *oedd* tu-a 'r cyntedd neſſaf allan, a phalm-wydd oedd ar ei bŷſt o'r tu yma, ac o'r tu accw, a'i eſgynfa *oedd* wyth o riſſiau.

35 Ac efe am dûg i borth y gogledd, ac a'i meſurodd wrth y meſurau hyn:

36 Ei 'ſtafelloedd, ei bŷſt, a'i fwâu meini; a'r ffeneſtri iddo o amgylch ogylch; yr hŷd *oedd* ddeg cuſydd a deugain, a'r llêd *oedd* bum cuſydd ar hugain.

37 A'i bŷſt *oedd* tu-a 'r cyntedd neſaf allan; a phalm-wydd ar ei bŷſt o'r tu yma, ac o'r tu accw; a'i eſgynfa *oedd* wyth o riſſiau. 3430

38 A'r celloedd a'i dryſau oedd wrth bŷſt y pyrth, lle y golchent y poeth-offrwm.

39 Ac ynghyntedd y porth *yr oedd* dau fwrdd o'r tu yma, a dau fwrdd o'r tu accw, i ladd y poeth-offrwm, a'r [g] pech-aberth, a'r [h] aberth tros gamwedd, arnynt.

[g] Lef. 4. & 5. 2. & 6. 2. [h] Lef. 7.

40 Ac ar yr yſtlys oddi-allan, ‡ lle y dringir i ddrws porth y gogledd, *yr oedd* dau fwrdd; a dau fwrdd ar yr yſtlys arall, yr hwn *oedd* wrth gyntedd y porth.

‡ Neu, wrth ystlys &c.

41 Pedwar bwrdd *oedd* o'r tu yma, a phedwar bwrdd o'r tu accw, ar yſtlys y porth: wyth bwrdd; ar y rhai y lladdent *eu haberthau.*

42 A'r pedwar bwrdd i'r poeth-offrwm *oedd* o gerrig nâdd, yn un cuſydd a hanner o hŷd, ac yn un cuſydd a hanner o lêd, ac yn un cuſydd o uchder: arnynt hwy hefyd y goſodent yr offer, y rhai y lladdent yr offrwm poeth a'r aberth â hwynt.

43 Hefyd *yr oedd* ‡ bachau o un ddyrnfedd, wedi eu parottoi o fewn, o amgylch ogylch; a chîg yr offrwm *oedd* ar y byrddau.

‡ Neu, dau fys.

44 Ac o'r tu allan i'r porth neſſaf i mewn *yr oedd* 'ſtafelloedd y cantorion, o fewn y cyntedd neſſaf i mewn, yr hwn *oedd* ar yſtlys porth y gogledd; a'i hwynebau oedd tu-a 'r deau: un *oedd* ar yſtlys porth y dwyrain a'i wyneb tu-a 'r gogledd.

45 Ac efe a ddywedodd wrthyf, Yr yſtafell hon, yr hon *ſydd* a'i hwyneb tu-a 'r deau, *ſydd* i'r offeiriaid, [i] ceidwaid ‡ cadwraeth y tŷ.

[i] Neu, a'i gwyl. ‡ Neu, ordeiniad ſelly Ad. 48 a Dat. 3. 1 Bren. 35.

46 A'r 'ſtafell yr hon *ſydd* a'i hwyneb tu-a 'r gogledd, *ſydd* i'r offeiriaid, [k] ceidwaid cadwraeth yr allor: y rhai hyn *yw* meibion [l] Zadoc, y rhai ydynt o feibion Lefi, yn neſſau at yr ARGLWYDD i weini iddo.

[k] Neu, ordeiniad ſelly Ad. 48 a Dat. 3. [l] 1 Bren. 35.

47 Felly efe a feſurodd y cyntedd yn gan cuſydd o hŷd, ac yn gan cuſydd o lêd, yn bedeir-ongl; a'r allor *oedd* o flaen y tŷ.

48 Ac efe a'm dûg i borth y tŷ, ac a feſurodd bob poſt i'r porth, yn bum cuſydd o'r naill du, ac yn bum cuſydd o'r tu arall; a llêd y porth *oedd* dri chuſydd o'r naill du, a thri chuſydd o'r tu arall.

49 Y cyntedd oedd ugain cuſydd o hŷd, ac un cuſydd ar ddeg o lêd: *ac efe a'm dûg* ar hyd y griſſiau, ar hŷd y rhai y dringent iddo: hefyd *yr ydoedd* colofnau wrth y pŷſt, un o'r naill du, ac un o'r tu arall.

PEN. XLI.

Meſur, a rhannau, ac yſtafelloedd, ac addurn y Deml.

AC efe a'm dûg i i'r Deml, ac a feſurodd y pŷſt yn chwe chuſydd o lêd o'r naill du, ac yn chwe chuſydd o lêd o'r tu arall, *fel yr oedd* llêd y babell.

2 Llêd y drws hefyd *oedd* ddeg cuſydd, ac yſtlyſau y drws yn bum cuſydd o'r naill du ac yn bum cuſydd o'r tu arall: ac efe a feſurodd ei hŷd ef yn ddeugain cuſydd, a'r llêd yn ugain cuſydd.

3 Ac efe a aeth tu-ag i mewn, ac a feſurodd bôſt

3430 bôst y drŵs yn ddau gufydd, a'r drŵs yn chwe chufydd, a llêd y drŵs yn faith gufydd.

4 Ac [a] efe a fefurodd ei hŷd ef yn ugain cufydd, a'r llêd yn ugain cufydd, o flaen y Deml. Ac efe a ddywedodd wrthyf, Dyma y cyſſegr ſanctteiddiolaf.

5 Ac efe a fefurodd bared y tŷ yn chwe chufydd, a llêd *pob* yſtlyſ-gell yn bedwar cufydd, o amgylch ogylch i'r tŷ.

6 A'r celloedd oedd dair, cell ar gell, ac yn ddeg ar hugain o ‡ weithiau; ac yr oeddynt yn cyrheuddyd at bared y tŷ, yr hŵn oedd i'r yſtafelloedd o amgylch ogylch, fel y byddent ynglŷn, ac nid oeddynt ynglŷn o fewn pared y tŷ.

7 Ac [b] fe a ehangwyd, ac oedd yn myned ‡ ar drô uwch-uwch i'r celloedd; o herwŷdd trô y tŷ oedd yn myned i fynu o amgylch y tŷ, am hynny y tŷ oedd ehengach oddiarnodd: ac felly y dringid o'r iſſaf i'r uchaf trwy 'r ganol.

8 Gwelais hefyd uchter y tŷ o amgylch ogylch: feiliau y celloedd *oedd* [c] gorfen helaeth o chwe chufydd mawrion.

9 A thewder y mûr, yr hwn *oedd* i'r gell o'r tu allan, *oedd* bum cufydd; a'r gweddill *oedd* le i'r celloedd y rhai oedd o fewn.

10 A rhwng yr yſtafelloedd *yr oedd* llêd ugain cufydd ynghylch y tŷ, o amgylch ogylch.

11 A dryſſau yr yſtlyſ-gell *oedd* tu-a 'r *llannerch* weddill; un drŵs tu-a 'r gogledd, ac un drŵs tu-a 'r deau: a llêd y fan a weddillafid *oedd* bum cufydd o amgylch ogylch.

12 A'r adeiladaeth yr hon *oedd* o flaen y llannerch naillduol, ar y cwrr tu-a 'r gorllewin, *oedd* ddeg cufydd a thrugain o lêd: a mûr yr adeiladaeth *oedd* bum cufydd o dewder o amgylch ogylch, a'i hŷd *oedd* ddeg cufydd a phedwar ugain.

13 Ac efe a fefurodd y tŷ yn gan cufydd o hŷd; a'r llanneroh naillduol, a'r adeiladaeth, a'i pharwydydd, yn gan cufydd o hŷd.

14 A llêd wyneb y tŷ, a'r llannerch naillduol, tu-a 'r dwyrain, *oedd* gan cufydd.

15 Ac efe a fefurodd hŷd yr adeiladaeth, ar gyfer y llannerch naillduol, yr hon *oedd* o'r tu cefn iddo, a'i ‡ 'ſtafelloedd o'r naill du, ac o'r tu arall, yn gan cufydd, gyd-a'r Deml oddifewn, a dryſſau y cyntedd.

16 Y gorſingau, a'r ffeneſtri cyfyng, a'r 'ſtafelloedd o amgylch, ar eu tri uchder, ar gyfer y rhiniog a yſtyllennafid â choed o amgylch ogylch, ‡ ac o'r llawr hyd y ffeneſtri, a'r ffeneſtri hefyd a yſtyllennafid;

17 Hyd uwch ben y drws, a hyd y tŷ o fewn ac allan, ac ar yr holl bared, o amgylch ogylch, o fewn ac allan, wrth fefurau.

18 A Cherubiaid hefyd, ac â phalm-wydd y gweithiafid ef, palm-wydden rhwng pob dau Gerub; a [d] dau wyneb *oedd* i *bob* Cherub.

19 Canys wyneb dyn *oedd* tu-a 'r balm-wydden o'r naill du, ac wyneb llew tu-a 'r balm-wydden o'r tu arall: yr oedd wedi ei weithio ar hŷd y tŷ, o amgylch ogylch.

20 Cherubiaid a phalm-wydd a weithiafid o'r ddaiar hyd oddiar y drŵs; ac ar bared y Deml.

21 Pedwar ochrog *oedd* † pŷſt y Deml, ac wyneb y cyſſegr; gwelediad y *naill* fel gwelediad y *llall*. 3430

22 Yr allor bren *oedd* dri chufydd ei huchder, a'i hŷd yn ddau gufydd; a'i chonglau, a'i huchder, a'i pharwydydd *oedd* o bren: ac efe a ddywedodd wrthyf, Dyma [e] y bwrdd ſydd ger bron yr ARGLWYDD. [e] Mal. 1. 7, 12.

23 Ac *yr ydoedd* dau ddrws i'r Deml ac i'r cyſſegr:

24 A dwy ddôr i'r dryſſau, *ſef* dwy ddôr blygedig, dwy ddôr i'r naill ddrws, a dwy ddôr i'r llall.

25 A gwnaethid arnynt, ar ddryſſau y Deml, Gerubiaid a phalm-wydd, fel y gwneuthid ar y parwydydd: ac *yr oedd* trawſtiau coed ar wyneb y cyntedd o'r tu allan.

26 Ffeneſtri cyfyng hefyd, a phalm-wydd *oedd* o bob tu, ar yſtlyſau y porth, ac ar yſtafelloedd y tŷ, a'r trawſtiau.

PEN. XLII.

1 *Yſtafelloedd yr offeiriaid*; 13 *a'r defnydd a wneid â hwynt.* 19 *Meſurau y cyntedd neſaf allan.*

AC efe a'm dûg i'r cyntedd neſaf allan, y ffordd tu-a 'r gogledd, ac a'm dûg i'r 'ſtafell *oedd* ar gyfer y llannerch neillduol, yr hon *oedd* ar gyfer yr adail, tu-a 'r gogledd.

2 Drws y gogledd *oedd* ar gyfer hŷd y can cufydd, a llêd y deg cufydd a deugain.

3 Ar gyfer yr ugain *cufydd* y rhai *oedd* i'r cyntedd neſaf i mewn, ac ar gyfer y palmant yr hwn *oedd* i'r cyntedd neſaf allan, *yr ydoedd* 'ſtafell ar gyfer 'ſtafell yn dri uchder.

4 Ac o flaen yr 'ſtafelloedd *yr oedd* rhodfa yn ddeg cufydd o lêd oddi-fewn, ffordd o un cufydd, a'i dryſſau tu-a 'r gogledd.

5 A'r 'ſtafelloedd uchaf *oedd* gulion: o herwŷdd yr yſtafelloedd ‡ oeddynt uwch nâ'r rhai hyn, ‡ nâ'r rhai iſaf, nâ'r rhai canol o'r adeiladaeth. ‡ Neu, *oedd yn bwyttα*, neu, *yn llyageu y rhai hyn, &c.*

6 Canys yn dri *uchder* yr *oeddynt* hwy, ac heb golofnau iddynt, fel colofnau y cyntedd-oedd: am hynny yr oeddynt hwy yn gyfyngach nâ'r rhai iſaf, ac nâ'r rhai canol, o'r llawr *i fynu*. ‡ Neu, *a'r adeiladaeth oedd o'r rhai iſaf, a'r rhai canol.*

7 A'r mûr yr hwn oedd o'r tu allan, ar gyfer yr yſtafelloedd, tu-a 'r cyntedd neſaf allan, o flaen yr yſtafelloedd, *oedd* ddeg cufydd a deugain ei hŷd.

8 O herwŷdd hŷd yr yſtafelloedd, y rhai *oedd* yn y cyntedd neſaf allan, *oedd* ddeg cufydd a deugain: ac wele, o flaen y Deml *yr oedd* can cufydd.

9 Ac ‡ oddi-tan yr yſtafelloedd hyn *yr ydoedd* † mynediad i mewn, o du 'r dwyrain, ‡ ffordd yr elid iddynt hwy o'r cyntedd neſaf allan. ‡ Neu, *o le yr yſtafelloedd.* † Neu, *yr hwn a'm dug i mewn.*

10 O fewn tewder mûr y cyntedd tu-a 'r dwyrain, ar gyfer y llannerch neillduol, ac ar gyfer yr adeiladaeth, yr oedd yr yſtafelloedd. ‡ Neu, *ac efe yn dyfod.*

11 A'r ffordd o'i blaen hwynt *oedd* fel gwelediad yr yſtafelloedd y rhai *oedd* tu-a 'r gogledd, un hŷd â hwynt *oeddynt*, ac un llêd â hwynt; a'i holl fynediad allan oedd yn ôl eu dull hwynt, ac yn ôl eu dryſſau hwynt.

3430 12 Ac ſel dryſau yr yſtafelloedd, y rhai *oedd* tu-a 'r deau, yr oedd drws ym mhen y ffordd, y ffordd ym mhen y mûr yn uniawn tu-a 'r dwyrain, yn y ddyfodfa i mewn.

13 Ac efe a ddywedodd wrthyf, Yſtafelloedd y gogledd, *ac* yſtafelloedd y deau, y rhai *ſydd* ar gyfer y llannerch neillduol, yſtafelloedd ſanctaidd
a Lef. 6.16, 26. *yw* y rhai hynny, lle [a] y bwyty 'r offeiriaid, y rhai a neſſânt at yr ARGLWYDD, y pethau ſanctaidd cyſſegredig; yno y goſodant y ſanctaidd
b Lef. 2. 3, 10. & 6.17, 25, 29. & 7. 1. bethau cyſſegredig, a'r [b] bwyd-offrwm, a'r pechaberth, a'r aberth tros gamwedd; canys y lle ſydd ſanctaidd.

14 A phan elo yr offeiriaid i mewn iddynt, nid ânt allan o'r cyſſegr i'r cyntedd neſaf allan, eithr yno y goſodant eu dillad, y rhai y gwaſanaethant ynddynt; am *eu bod* yn ſanctaidd; ac a wiſgant wiſgoedd eraill, ac a neſſânt at yr hyn *a berthyn* i'r bobl.

15 Pan orphennaſai efe feſuro y tŷ oddiſewn, efe a'm dûg i tu-a 'r porth *ſydd* a'i wyneb tu-a 'r dwyrain, ac a'i meſurodd ef o amgylch ogylch.

† Heb, wynt y dwyrain. 16 Efe a feſurodd [†] du 'r dwyrain â chorſen feſur, yn bum cant o gorſennau, wrth y gorſen feſur oddiamgylch.

17 Efe a feſurodd du 'r gogledd yn bum can corſen, wrth y gorſen feſur oddiamgylch.

18 Y tu deau a feſurodd efe yn bum can corſen, wrth y gorſen feſur.

19 Efe a aeth o amgylch i du y gorllewin, ac a feſurodd bum can corſen, wrth y gorſen feſur.

20 Efe a feſurodd ei bedwar yſtlys ef, mûr
c Pen. 45. 2. *oedd* iddo ef o amgylch ogylch, [c] yn bum can *corſen* o hŷd, ac yn bum can *corſen* o lêd, i wahanu rhwng y cyſſegr a'r digyſſegr.

PEN. XLIII.

1 *Gogoniant Duw yn dychwelyd i'r Deml. 7 Pechod Iſraël yn rhwyſtro cynnyrcholdeb Duw.* 10 *Y prophwyd yn eu hannog hwy i edifarhau, ac i gadw cyfraith y tŷ.* 13 *Meſurau,* 18 *a defodau yr Allor.*

AC efe a'm dûg i'r porth, *ſef* y porth ſydd yn edrych tu-a 'r dwyrain.

2 Ac wele ogoniant Duw Iſraël yn dyfod o
a Pen 1.24. Dat. 1. 15. & 14. 2. & 19. 1, 6. ffordd y dwyrain; [a] a'i lais fel ſŵn dyfroedd lawer, a'r ddaiar yn diſgleirio o'i ogoniant ef.

3 Ac *yr oedd* [b] yn ôl gweledigaeth a welais, *ſef* yn ôl y weledigaeth a welais pan ddaethym [c] ‡ i ddifetha y ddinas: a'r gweledigaethau *oedd* fel y weledigaeth a welſwn wrth afon Chebar: yna y ſyrthiais ar fy wyneb.
b Pen. 1. 4. & 8. 4.
c Felly Jer. 1. 10.
‡ Neu, i brophwydo *y difethid y ddinas.*

4 A gogoniant yr ARGLWYDD a ddaeth i'r tŷ *ar hŷd* ffordd y porth *ſydd* a'i wyneb tu-a 'r dwyrain.
gwêl Pen. 9. 2, 3.

5 Felly yr yſpryd a'm cododd, ac a'm dûg
d Bren. 8. 10, 11. i'r cyntedd neſaf i mewn, ac wele, [d] llanwaſai gogoniant yr ARGLWYDD y tŷ.

6 Clywn ef hefyd yn lleſaru wrthyf o'r tŷ; ac yr oedd y gŵr yn ſefyll yn fy ymyl.

e 1 Chron 28. 2. 7 ¶ Ac efe a ddywedodd wrthyf, Ha fâb dyn, *dyma* le fy ngorſeddfa, a [e] lle gwadnau fy nhraed, lle y trigaf ym myſg meibion Iſraël yn dragywydd, a'm henw ſanctaidd ni haloga tŷ Iſraël mwy, na hwynt-hwy, na'i brenhinoedd, trwy eu putteindra, na thrwy [f] gyrph meirw eu brenhinoedd *yn* eu huchel-leoedd, 3430
f Lef. 26. 30. Jer. 16. 18.

8 [g] Wrth oſod eu rhiniog wrth fy rhiniog i, a'i gorſin wrth fy ngorſin i, ‡ a phared rhyngof fi â hwynt, hwy a halogaſant fy enw ſanctaidd â'i ffieidd-dra, y rhai a wnaethant: am hynny mi a'i hyſſais hwy yn fy llid.
g Edrych 1 Bren. 14. & 21. 7 Pen. 8. 5. & 23. 38. & 44. 7.
‡ Neu, canys nid oedd ond pared rhyngof fi a hwynt.

9 Pellhânt yr awr hon eu putteindra, a chelanedd eu brenhinoedd, oddiwrthyf fi, ac mi a drigaf yn eu myſg hwy yn dragywydd.

10 Ti fâb dyn, dangos y tŷ i dŷ Iſraël, fel y cywilyddiont am eu hanwireddau; a meſurant ‡ y portreiad.
‡ Neu, ſyſnin, neu y rhyſtig.

11 Ac o's cywilyddiant am yr hyn oll a wnaethant, yſpyſſa iddynt ddull y tŷ, a'i oſodiad, a'i fynediadau allan, a'i ddyfodiadau i mewn, a'i holl ddull, a'i holl ddeddfau, a'i holl ddull, a'i holl gyfreithiau; ac yſgrifenna o flaen eu llygaid hwynt, fel y cadwont ei holl ddull ef, a'i holl ddeddfau, ac y gwnelont hwynt.

12 Dyma gyfraith y tŷ; Ar ben y mynydd *y bydd* ei holl derfyn ef, yn gyſſegr ſanctaiddiolaf o amgylch ogylch: wele, dyma gyfraith y tŷ.

13 ¶ Ac dyma feſurau 'r allor wrth gufyddau. [h] Y cufydd ſydd gufydd a dyrnfedd; † y gwaelod *fydd* yn gufydd, a'r llêd yn gufydd, a'i ymylwaith ar ei mîn o amgylch fydd yn rhychwant: ac dyma le uchaf yr allor.
h Pen. 41. 8. † Heb. *ſpann.*

14 Ac o'r gwaelod, *ar* y llawr, hyd yr yſtôl iſſaf, *y bydd* dau gufydd, ac un cufydd o lêd, a phedwar cufydd o'r yſtôl leiaf hyd yr yſtôl fwyaf, a chufydd o lêd.

15 Felly † yr allor *fydd* bedwar cufydd, ac o'r † allor *y bydd* hefyd tu-ag i fynu, bedwar o gyrn.
† Heb. *Hirol, fe meroid Duw.*
† Heb. *Ariel, fe ten Duw* Eſay 29.

16 A'r allor *fydd* ddeuddeg *cufydd* o hŷd, a deuddeg o lêd, yn 'ſcwâr yn ei phedwar yſtlys.

17 A'r yſtôl *fydd* bedwar *cufydd* ar ddeg o hŷd, a phedwar ar ddeg o lêd, yn ei phedwar yſtlys; a'r ymyl-waith o amgylch iddi yn hanner cufydd; a'i gwaelod yn gufydd o amgylch; [i] a'i griſſiau yn edrych tu-a 'r dwyrain.
i Edrych Exo. 20.

18 ¶ Ac efe a ddywedodd wrthyf, Ha fâb dyn, fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; Dyma ddeddfau 'r allor, yn y dydd y gwneler hi, i boeth-offrymmu poeth-offrwm arni, ac i daenellu gwaed arni.

19 Yna y rhoddi at yr offeiriaid y Lefiaid, (y rhai ſydd o hâd Zadoc, yn neſſau attaf, medd yr Arglwydd DDUW, i'm gwaſanaethu) fuſtach ieuangc [k] yn bech-aberth.
k Exo. 29. Lef. 8. 15.

20 A chymmer o'i waed ef, a dyro ar ei phedwar corn hi, ac ar bedair congl yr yſtôl, ac ar yr ymyl o amgylch: fel hyn y glanhei, ac y cyſſegri hi.

21 Cymmeri hefyd fuſtach y pech-aberth, ac efe a'i llŷſg ef yn y lle nodedig i'r tŷ, o'r tu allan i'r cyſſegr.

22 Ac ar yr ail dydd ti a offrymmi fwch geifr perffeith-gwbl yn bech-aberth; a hwy a lanhânt yr allor, megis y glanhaſant hi â'r buſtach.

23 Pan orphennych ei glanhau, ti a offrymmi fuſtach ieuangc perffaith-gwbl, a hwrdd perffaith-gwbl o'r praidd.

24 Ac

3430 24 Ac o flaen yr ARGLWYDD yr offrymmi hwynt, a'r offeiriad [1] a fwriant halen arnynt, ac a'i hoffrymmant hwy yn boeth-offrwm i'r ARGLWYDD.

25 Saith niwrnod y darperi fwch yn bech-aberth bob dydd; darparant hefyd fuftach ieuangc, a hwrdd o'r praidd, o rhai perffaith-gwbl.

26 Saith niwrnod y cyflegrant yr allor, ac y glanhânt hi, ac † yr ymgyflegrant.

27 A phan ddarffo y dyddiau hyn, bydd ar yr wythfed dydd, ac o hynny allan, i'r offeiriaid offrymmu ar yr allor eich poeth-offrymmau, a'ch ebyrth ‡ hêdd: ac mi a fyddaf fodlon i chwi, medd yr Arglwydd DDUW.

PEN. XLIV.

1 Porth y dwyrain a berthyn yn unig i'r tywyfog. 4 Ceryddu yr offeiriaid am halogi y Cyflegr. 9 Na chaiff delw-addolwŷr fwydd yr offeiriad, 15 ond meibion Zadoc a'i caiff. 17 Ordeiniadau i'r offeiriaid.

AC efe a wnaeth im' ddychwelyd ar hŷd ffordd porth y cyflegr neffaf allan, yr hwn fydd yn edrych tu-a 'r dwyrain, ac yr oedd yn gauad.

2 Yna y dywedodd yr ARGLWYDD wrthyf; Y porth hwn fydd gauad, nid agorir ef, ac nid â neb i mewn trwyddo ef: o herwŷdd ARGLWYDD Dduw Iſraël a aeth i mewn trwyddo ef; am hynny y bydd yn gauad.

3 I'r tywyfog *y mae*; y tywyfog, efe a eiſtedd ynddo, i fwytta bara o flaen yr ARGLWYDD: ar hŷd ffordd cyntedd y porth hwnnw y daw efe i mewn, a hyd ffordd yr un yr â efe allan.

4 ¶ Ac efe a'm dûg i ffordd porth y gogledd o flaen y tŷ: a mi a edrychais, ac wele, [a] llanwafai gogoniant yr ARGLWYDD dŷ yr ARGLWYDD: a mi a fyrthiais ar fy wyneb.

5 A dywedodd yr ARGLWYDD wrthyf, ‡ Gofod dy galon, [b] fâb dyn, a gwêl â'th lygaid, clyw hefyd â'th gluſtiau 'r hyn oll yr ydwyf yn ei ddywedyd wrthyt, am holl ddeddfau tŷ 'r ARGLWYDD, ac am ei holl gyfreithiau, ‡ a gofod dy feddwl ar ddyfodfa y tŷ, ac ar bob mynedfa allan o'r cyflegr.

6 A dywed wrth y gwrthryfelgar, ſef tŷ Iſraël, Fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; [c] Digon i chwi *hyn*, tŷ Iſraël, o'ch holl ffieiddbra;

7 [d] Gan ddwyn o honoch † ddïeithriaid [e] dïenwaededig o galon, a dïenwaededig o gnawd, i fod yn fy nghyflegr, i'w halogi ef, ſef fy nhŷ i, pan offrymmaſoch fy mara, y braſder, a'r gwaed; a hwy a dorraſant fy nghyfammod, o herwŷdd eich holl ffieidd-dra chwi.

8 Ac ni chadwaſoch gadwriaeth fy mhethau cyflegredig; eithr gofodaſoch i chwi eich hunain geidwaid *ar* ‡ fy nghadwriaeth yn fy nghyflegr.

9 Fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; Ni ddaw i'm cyflegr un mâb dïeithr dïenwaededig o galon, a dïenwaededig o gnawd, o'r holl feibion dïeithr, y rhai *fydd* ym myſg meibion Iſraël.

10 A'r [f] Lefiaid, y rhai a giliaſant ym mhell oddiwrthyf, pan gyfeiliornodd Iſraël, y rhai a gyrwydraſant oddiwrthyf ar ôl eu delwau, hwy a ddygant eu hanwiredd.

11 Etto hwy a fyddant yn fy nghyflegr, yn weinidogion *mewn* fwydd ym mhyrth y tŷ, ac yn gweini i'r tŷ: hwy a laddant yr offrwm poeth, ac aberth y bobl, a hwy a ſafant o'i blaen hwy i'w gwaſanaethu hwynt.

12 O herwŷdd gwaſanaethu o honynt hwy o flaen eu heulynnod, a bod o honynt i dŷ Iſraël yn dramgwydd i anwiredd, am hynny y derchefais fy llaw yn eu herbyn hwynt, medd yr Arglwydd DDUW, a hwy a ddygant eu hanwiredd.

13 Ac ni ddeuant yn agos attafi, i offeiriadu i mi, nac i neſſau at yr un o'm pethau ſanctaidd yn y cyflegr ſancteiddiolaf: eithr dygant eu cywilydd, a'i ffieidd-dra a wnaethant.

14 Eithr gwnâf hwynt yn geidwaid cadwriaeth y tŷ, yn ei holl waſanaeth, ac yn yr hyn oll a wneir ynddo.

15 Yna yr offeiriaid y Lefiaid, [g] meibion Zadoc, y rhai a gadwaſant gadwriaeth fy nghyflegr, pan gyfeiliornodd meibion Iſraël oddiwrthyf, hwynt-hwy a neſsânt attafi i'm gwaſanaethu, ac a ſafant o'm blaen, i offrymmu i mi y braſter a'r gwaed, medd yr Arglwydd IOR.

16 Hwy a ânt i mewn i'm cyflegr, a hwy a neſsânt at [h] fy mwrdd, i'm gwaſanaethu, ac a gadwant fy nghadwriaeth.

17 A phan ddelont i byrth y cyntedd neſſaf i mewn, [i] gwiſgant wiſgoedd lliain; ac na ddeued gwlân am danynt, tra y gwaſanaethant ym mhyrth y cyntedd neſſaf i mewn, ac o fewn.

18 Cappiau lliain fydd am eu pennau hwynt, a llawdrau lliain fydd am eu lwynau hwynt: nac ymwregyſant ‡ â dim a baro chwŷs.

19 A phan elont i'r cyntedd neſſaf allan, (ſef at y bobl i'r cyntedd oddiallan) [k] dïoſgant eu gwiſgoedd, y rhai y gwaſanaethaſant ynddynt, a goſodant hwynt o fewn celloedd y cyflegr, a gwiſgant ddillad eraill, ac [l] na chyflegrant y bobl â'i gwiſgoedd.

20 [m] Eu pennau hefyd ni eilliant, ac ni oll-yngant *eu* gwallt *yn llaes*: gan dalgrynnu talgrynnant eu pennau.

21 Hefyd, [n] nac yfed un offeiriad wîn, pan ddelont i'r cyntedd neſſaf i mewn.

22 [o] Na chymmerant ychwaith yn wragedd iddynt wraig weddw, neu † yſgaredig; eithr morwynnion o hâd tŷ Iſraël, neu 'r weddw a fyddo gweddw offeiriad, a gymmerant.

23 A [p] dyſgant i'm pobl *ragor* rhwng y ſanctaidd a'r halogedig, a gwnânt iddynt wybod *gwahan* rhwng aflan a glân.

24 Ac [q] mewn ymrafael hwy a ſafant mewn barn, ac a farnant yn ôl fy marnedigaethau i: cadwant hefyd fy nghyfreithiau, am deddfau, yn fy holl uchel-wyliau; a ſancteiddiant fy Sabbothau.

25 [r] Ni ddeuant ychwaith at ddyn marw i ymhalogi: eithr wrth dâd, ac wrth fam, ac wrth fâb, ac wrth ferch, wrth frawd, ac wrth chwaer yr hon ni bû eiddo gŵr, y gallant ymhalogi.

26 Ac [f] wedi ei buredigaeth y cyfrifir iddo ſaith niwrnod.

[f] Nu. 6. 10. & 19. 11.

27 A'r dydd yr elo i'r cyſſegr, o fewn y cyntedd neſſaf i mewn, i weini yn y cyſſegr, offrymmed ei bech-aberth, medd yr Arglwydd DDUW.

28 A bydd yn etifeddiaeth iddynt hwy; [t] myfi *yw* eu hetifeddiaeth hwy. Ac na roddwch berchennogaeth iddynt hwy yn Iſraël; myfi *yw* eu perchennogaeth hwy.

[t] Nu. 18. 20. Deut. 10. 9. & 18. 1, 2. Jos. 13. 14, 33.

29 Y bwyd-offrwm, a'r pech-aberth, a'r aberth tros gamwedd, a fwyttânt hwy; a phob ‡ peth cyſſegredig yn Iſraël ſydd eiddynt hwy.

‡ Neu, *diofrydderth.*

30 ‡ A [u] blaenion pob blaenffrwyth o bob peth, a phob offrwm pob dim oll o'ch holl offrymmau, ſydd eiddo 'r offeiriaid: [x] blaenffrwyth eich toes hefyd a roddwch i'r offeiriad, i oſod bendith ar dy dŷ.

‡ Neu, *a'r cyntaf, neu, a'r penaf.*

[u] Exo. 13. 2. & 22. 29, 30. Nu. 3. 13. & 18. 12.

[x] Nu. 15. 20. Neh. 10. 37.

31 [y] Na fwyttaëd yr offeiriaid ddim a fu farw ei hun, neu yſglyfaeth o aderyn, neu o aniſail.

[y] Ex. 22. 31. Lef. 22. 8.

PEN. XLV.

1 Rhandir y Cyſſegr, 6 a'r eiddo 'r ddinas, 7 a'r tywyſog. 9 Ordeiniadau i'r tywyſog.

A † Phan rannoch y tîr wrth goel-bren yn etifeddiaeth, [a] yr offrymmwch i'r ARGLWYDD † offrwm cyſſegredig o'r tîr; yr hŷd, ſydd pum mîl ar hugain *o gorſennau* o hŷd, a deng-mîl o lêd: cyſſegredig *ſydd* hynny yn ei holl derfyn, o amgylch.

† Heb. *phan haroch a'r tir ſyrthio yn etif.*

[a] Pen. 48. 8.

† Heb. *ſanctteiddrwydd*, neu, *cyſſegr.*

2 O hyn *y bydd* i'r cyſſegr [b] bum cant *ar hŷd*, a phum cant *ar lêd*, yn bedeir-ongl oddiamgylch; a deg cufydd a deugain, yn ‡ faes pentrefol iddo, o amgylch.

[b] Pe. 42. 20.

‡ Neu, *llennyrch gweigion.*

3 Ac o'r meſur hwn y meſuri bum mîl ar hugain o hŷd, a deng-mîl o lêd; ac yn hwnnw y bydd y cyſſegr, a'r lle ſanctteiddiolaf.

4 Y rhan gyſſegredig o'r tîr ſydd i'r offeiriaid, y rhai a waſanaethant y cyſſegr, y rhai a neſſânt i waſanaethu yr ARGLWYDD; ac efe a fydd iddynt yn lle tai, ac yn gyſſegrfa i'r cyſſegr.

5 A'r pum mîl ar hugain o hŷd, a'r deng-mîl o lêd ſydd hefyd i'r Lefiaid, y rhai a waſanaethant y tŷ, yn etifeddiaeth [c] ugain o 'ſtafelloedd.

[c] Edrych Pe. 40. 17.

6 Rhoddwch hefyd bum mîl o lêd, a phum mîl ar hugain o hŷd, yn berchennogaeth i'r ddinas, ar gyfer offrwm y rhan gyſſegredig: i holl dŷ Iſraël y bydd *hyn.*

7 A *rhan ſydd* i'r tywyſog, o'r tu yma ac o'r tu accw i offrwm y rhan gyſſegredig: ac i berchennogaeth y ddinas, ar gyfer y rhan gyſſegredig, ac ar gyfer etifeddiaeth y ddinas, o du 'r gorllewin tu-a 'r gorllewin, ac o du 'r dwyrain tu-a 'r dwyrain: a'r hŷd *ſydd* ar gyfer *pob* un o'r rhannau, o derfyn y gorllewin hyd derfyn y dwyrain.

8 *Yn* y tîr y bydd ei etifeddiaeth ef yn Iſraël, ac [d] ni orthrymma fy nhywyſogion fy mhobl i mwy; a'r *rhan* arall o'r tîr a roddant i dŷ Iſraël yn ôl eu llwythau.

[d] Pe. 46. 18.

9 ¶ Fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; [e] Digon i chwi hyn, tywyſogion Iſraël; bwriwch ymaith drawſder a diſrod, gwnewch hefyd farn a chyfiawnder, tynnwch ymaith eich ‡ trethau oddiar fy mhobl, medd yr Arglwydd DDUW.

[e] Pen. 44. 6.

‡ Neu, *cymmeliſan.* Heb. *gweiſau allan.*

10 [f] Bydded gennych gloriannau uniawn, ac Ephah uniawn, a Bath uniawn.

[f] Lef. 19. 35, 36.

11 Bydded yr Ephah a'r Bath un feſur, gan gynnwys o'r Bath ddegfed ran Homer; a'r Ephah ddegfed ran Homer: wrth yr Homer y bydd eu meſur hwynt.

12 [g] Y Sicl *fydd* ugain Gerah; ugain Sicl a phum ſicl ar hugain, a phymtheg Sicl, ſydd Maneh i chwi.

[g] Ex. 30. 13. Lef. 27. 25. Num. 3. 47.

13 Dyma 'r offrwm a offrymmwch, chweched ran Ephah o Homer o wenith, felly y rhoddwch chweched ran Ephah o Homer o haidd.

14 Am ddeddf yr olew, Bath o olew, degfed ran Bath *a roddwch* o'r Corus: yr hyn *yw* Homer o ddeg Bath: o herwŷdd deg Bath yw Homer.

15 Un ‡ milyn hefyd o'r praidd *a offrymmwch* o *bob* deucant, allan o ddolydd Iſraël, yn fwyd-offrwm, ac yn boeth-offrwm, ac yn aberthau ‡ hedd, i wneuthur cymmod troſtynt, medd yr Arglwydd DDUW.

‡ Neu, *oen, neu fwch.*

‡ Neu, *diolch.*

16 Holl bobl y tîr ſyddant tan yr offrwm hwn ‡ i'r tywyſog yn Iſraël.

‡ Neu, *gyd-a'r.*

17 Ac ar y tywyſog y bydd poeth-offrwm, a bwyd-offrwm, a diod-offrwm, ar yr uchel-wyliau, a'r newydd-loerau, a'r Sabbothau, drwy holl oſodedig wyliau tŷ Iſraël: efe a ddarpara bech-aberth, a bwyd-offrwm, a phoeth-offrwm, ac aberthau ‡ hedd, i wneuthur cymmod tros dŷ Iſraël.

‡ Neu, *diolch.*

18 Fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; O fewn y *mîs* cyntaf, ar y *dydd* cyntaf o'r mîs, y cymmeri fuſtach ieuangc perffaith-gwbl, ac [h] y puri y cyſſegr.

[h] Lef. 16. 16.

19 Yna y cymmer yr offeiriad o waed y pech-aberth, ac a'i rhŷdd ar orſingau y tŷ, ac ar bedair congl yſtôl yr allor, ac ar orſingau porth y cyntedd neſſaf i mewn.

20 Felly y gwnei hefyd ar y ſeithfed *dydd* o'r mîs, tros y neb a becho yn amryfus, a thros yr ehud; felly y purwch y tŷ.

21 [i] Yn y *mîs* cyntaf, ar y pedwerydd dydd ar ddeg o'r mîs, y bydd i chwi y Paſc, gŵyl *ſydd i chwi* ſaith niwrnod; bara croyw a fwyttewch.

[i] Ex. 12. 2. Lef. 23. 5. Num. 9. 1. & 28. 17. Deut. 16. 1.

22 A'r tywyſog a ddarpara ar y dydd hwnnw droſto ei hun, a thros holl bobl y wlâd, fuſtach yn bech-aberth.

23 A ſaith niwrnod yr wŷl y darpara efe yn offrwm poeth i'r ARGLWYDD, ſaith o fuſtych, a ſaith o hyrddod perffaith-gwbl, bob dydd o'r ſaith niwrnod, a bwch geifr yn bech-aberth bob dydd.

24 Bwyd-offrwm hefyd a ddarpara efe, ſef Ephah gyd-a *phob* buſtach, ac Ephah gyd-a *phob* hwrdd; a Hin o olew gyd-a'r Ephah.

25 [k] Yn y ſeithfed *mîs*, ar y pymthegfed dydd o'r mîs, y gwnâ y cyffelyb ar yr wŷl *tros* ſaith niwrnod: *ſef* fel y pech-aberth, fel y poeth-offrwm, ac fel y bwyd-offrwm, ac fel yr olew.

[k] Lef. 23. 34. Nu. 29. 12. Deut. 16. 13.

PEN. XLVI.

1 Ordeiniadau i'r Tywyſog pan addolo, 9 ac i'r bobl. 16 Trefn am etifeddiaeth y Tywyſog. 19 Y cyntedd i ferwi ac i bobi.

1430 FEl hyn y dywed yr Arglwydd Duw; Porth y cyntedd neſſaf i mewn, yr hwn ſydd yn edrych tu-a 'r dwyrain, fydd yn gauad y chwe diwrnod gwaith; ond ar y dydd Sabboth yr agorir ef; ac efe a agorir ar ddydd y newydd-loer.

2 A'r tywyſog a ddaw *ar hŷd* ffordd cyntedd y porth oddiallan, ac a ſaif wrth orſing y porth, a'r offeiriaid a ddarpara ei boeth-offrwm ef, a'i aberthau hedd, ac efe a addola wrth riniog y porth; ac a â allan; a'r porth ni cheuir hyd yr hwyr.

3 Pobl y tîr a addolant heſyd *wrth* ddrws y porth hwnnw, ar y Sabbothau, ac ar y newydd-loerau o flaen yr Arglwydd.

4 A'r offrwm poeth a offrymmo 'r tywyſog i'r Arglwydd ar y dydd Sabboth, *fydd* chwech o wŷn perffaith-gwbl, a hwrdd perffaith-gwbl:

5 A bwyd-offrwm o Ephah gyd-a'r hwrdd, a rhôdd ei law o fwyd-offrwm gyd-a'r wŷn, a Hin o olew gyd-a'r Ephah.

6 Ac ar ddydd y newydd-loer, buſtach ieuangc perffaith-gwbl, a chwech o wŷn, a hwrdd: perffaith-gwbl fyddant.

7 Ac efe a ddarpara Ephah gyd-a'r buſtach, ac Ephah gyd-a'r hwrdd, yn fwyd-offrwm; a chyd-a'r wŷn, fel y cyrhaeddo ei law ef, a Hin o olew gyd-a *phob* Ephah.

8 A phan ddelo y tywyſog i mewn, *ar hŷd* ffordd cyntedd y porth y daw i mewn, ac ar hŷd y ffordd honno yr â allan.

9 A phan ddelo pobl y tîr o flaen yr Arglwydd ar y gwyliau goſodedig, yr hwn a ddelo i mewn ar hŷd ffordd porth y gogledd i addoli a â allan i ffordd porth y deau; a'r hwn â ddelo ar hŷd ffordd porth y deau, a â allan ar hŷd ffordd porth y gogledd; na ddychweled i ffordd y porth y daeth i mewn trwyddo, eithr eled allan ar ei gyfer.

10 A phan ddelont hwy i mewn, y daw y tywyſog yn eu myſg hwy; a phan elont allan, yr â yntef allan.

11 Ac ar y gwyliau, a'r uchel-wyliau heſyd, y bydd y bwyd-offrwm o Ephah gyd-a *phob* buſtach, ac Ephah gyd-a *phob* hwrdd, a rhôdd ei law gyd-a'r wŷn, a Hin o olew gyd-a'r Ephah.

12 A phan ddarparo y tywyſog boeth-offrwm gwirfodd, neu aberthau hedd gwirfodd, i'r Arglwydd, yna 'r egyr un iddo 'r porth ſydd yn edrych tu-a 'r dwyrain, ac efe a ddarpara boeth-offrwm, a'i aberthau hedd, fel y gwnaeth ar y dydd Sabboth; ac a â allan, ac un a gau 'r porth ar ôl ei ſyned ef allan.

13 [a] Oen † blwydd perffaith-gwbl heſyd a ddarperi yn boeth-offrwm i'r Arglwydd beunydd: o foreu i foreu y darperi ef.

14 Darperi heſyd yn fwyd-offrwm gyd-ag ef o foreu i foreu, chweched ran Ephah, a thrydedd ran Hin o olew, i gymmyſgu 'r peillied, yn fwyd-offrwm i'r Arglwydd, *trwy* ddeddfau tragywyddol byth.

15 Fel hyn y darparant yr oen, a'r bwyd-offrwm, a'r olew, o foreu i foreu, yn boeth-offrwm gwaſtadol. 1430

16 ¶ Fel hyn y dywed yr Arglwydd Duw; O's rhydd y tywyſog rôdd i neb o'i feibion o'i etifeddiaeth; eiddo ei feibion fydd hynny, eu perchennogaeth *fydd* hynny wrth etifeddiaeth.

17 Ond pan roddo efe rôdd o'i etifeddiaeth i un o'i weiſion, bydd heſyd eiddo hwnnw hyd flwyddyn y rhŷdd-did; yna y dychwel i'r tywyſog; etto ei etifeddiaeth *fydd eiddo* ei feibion, iddynt hwy.

18 Ac [b] na chymmered y tywyſog o etifeddiaeth y bobl, i'w gorthrymmu hwynt allan o'i perchennogaeth; *eithr* rhodded etifeddiaeth i'w feibion o'i berchennogaeth ei hun; fel na waſgarer fy mhobl, bob un allan o'i berchennogaeth. [b] Pen. 45. 8.

19 ¶ Ac efe a'm dûg trwy 'r ddyſodfa *oedd* ar yſtlys y porth, i yſtafelloedd cyſſegredig yr offeiriaid, y rhai oedd yn edrych tu-a 'r gogledd: ac wele yno le ar y ddau yſtlys, tu-a 'r gorllewin.

20 Ac efe a ddywedodd wrthyf, Dyma 'r fan lle y beirw 'r offeiriaid yr aberth tros gamwedd, a'r pech-aberth, *a* lle y pobant y bwyd-offrwm, fel na ddygont *hwynt* i'r cyntedd neſſaf allan, [c] i ſancteiddio 'r bobl. [a] Pe. 44. 19.

21 Ac efe a'm dûg i'r cyntedd neſſaf allan, ac a'm tywyſodd heibio i bedair congl y cyntedd; ac wele † gyntedd ym mhob congl i'r cyntedd. † Heb. *gyntedd yng-hongl cyntedd, a chyntedd ynghongl cyntedd.*

22 Ym mhedair congl y cyntedd *yr ydoedd* gynteddau ‡ cyſſylltedig, o ddeugain *cufydd* o hŷd, a deg ar hugain o lêd: un feſur *oedd* y ‡ conglau ill pedair. ‡ Neu, *wedi eu gwneuthur â ſimneiau.*

23 Ac *yr ydoedd* adail newŷdd o amgylch ogylch iddynt ill pedair, a cheginau wedi eu gwneuthur oddi-tan y muroedd oddiamgylch. ‡ Neu, *conglog.*

24 Ac efe a ddywedodd wrthyf, Dyma dŷ y cogau, lle y beirw gweinidogion y tŷ aberth y bobl.

PEN. XLVII.

1 Gweledigaeth y dyfroedd ſanctaidd, 6 a'i rhinwedd. 13 Terfynau 'r wlâd, 22 a'i rhannu wrth goel-bren.

AC efe a'm dûg i dracheſn i ddrws y tŷ; ac wele [a] ddwfr yn dyfod allan oddi-tan riniog y tŷ, tu-a 'r dwyrain; o herwŷdd wyneb y tŷ *oedd tu-a* 'r dwyrain; a'r dyfroedd oedd yn diſgyn oddi-tanodd o yſtlys dehau 'r tŷ, o du 'r deau i'r allor. [a] Joel 3. 18. Zech. 13. 1. & 14. 8. Dat. 22. 1.

2 Ac efe a'm dûg i *ar hŷd* ffordd y porth tu-a 'r gogledd, ac a wnaeth im' amgylchu y ffordd oddiallan, hyd y porth neſſaf allan *ar hŷd* y ffordd ſydd yn edrych tu-a 'r dwyrain: ac wele ddyfroedd yn tarddu ar yr yſtlys dehau.

3 A phan aeth y gŵr, yr hwn oedd â'r llinyn yn ei law, allan tu-a 'r dwyrain, efe a feſurodd fil o gufyddau, ac a'm tywyſodd i trwy y dyfroedd, † a'r dyfroedd hyd y fferau. † Heb. *dyfroedd y fferau.*

4 Ac efe a feſurodd fil *eraill*, ac a'm tywyſodd trwy y dyfroedd, *a'r* dyfroedd hyd y gli-

3430 niau: ac a feſurodd fil *eraill*, ac a'm tywyſodd trwödd, a'r dyfroedd hyd y lwyni:

5 Ac a feſurodd fil *eraill*, ac afon oedd, yr hon ni allwn fyned trwyddi; canys codaſai y dyfroedd yn ddyfroedd † nofiadwy, yn afon ni ellid myned trwyddi.

† Heb. *yn ſio.*

6 Ac eſe a ddywedodd wrthyf, A welaiſt ti *hyn*, fâb dyn? Yna i'm tywyſodd, ac i'm dychwelodd hyd glan yr afon.

[b] Dat. 22. 2.

7 Ac wedi i mi ddychwelyd, wele [b] ar fin yr afon goed lawer iawn o'r tu yma ac o'r tu accw.

8 Ac eſe a ddywedodd wrthyf, Y dyfroedd hyn ſydd yn myned allan tu-a brô y dwyrain, ac a ddiſgynnant i'r ‡ gwaſtad, ac a ânt i'r môr; ac wedi eu myned i'r môr, yr iacheïr y dyfroedd.

‡ Neu, *aniaſweh.* Edrych Deut. 3. 17. & 4. 49. Joſ. 3. 16.

† Heb. *y dŵy afon.*

9 A bydd i bob peth byw, yr hwn a ymluſgo pa le bynnag y delo † 'r afonydd, gael byw: ac ſe fydd pyſgod lawer iawn, o herwŷdd dyfod y dyfroedd hyn yno: canys iacheïr hwynt, a phob dim lle y delo 'r afon fydd byw.

10 A bydd i'r pyſgod-wŷr ſefyll arni, o Engedi hyd En-eglaim; hwy a fyddant yn danſa rhwydau: eu pyſgod fydd yn ôl eu rhyw, fel pyſgod [c] y môr mawr, yn llawer iawn.

[c] Nu. 34. 6.

‡ Neu, *a'r* hyn *ni iacheir.*

11 Ei lleoedd lleidiog a'i chorſydd ‡ ni iacheïr; i halen y rhoddir hwynt.

[d] Job 8. 16. Pſal. 1. 3. Jer. 17. 8. ‡ Neu, *arbennig.*

12 Ac wrth yr afon y cyfyd ar ei mîn o'r ddeutu, bob pren ymborth, [d] ei ddalen ni ſyrth, a'i ffrwyth ni dderfydd; yn ei fiſoedd y dŵg ffrwyth ‡ newŷdd: o herwŷdd ei ddyfroedd, hwy a ddaethant allan o'r cyſſegr: am hynny y bydd ei ffrwyth yn ymborth, a'i [e] ddalen ‡ yn feddyginiaeth.

[e] Dat. 22. 2. ‡ Neu, *i yſtigiad*, neu, *ddoluriau.*

13 ¶ Fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; Dyma y terfyn, wrth yr hwn y rhennwch y tîr yn etifeddiaeth i ddeuddeg llwyth Iſraël: [f] Joſeph a *gaiff ddwy* o rannau.

[f] Gen. 48. 5. 1 Chrô. 5. 1. Pſ. 48. 4, 5.

14 Hefyd chwi a'i hetifeddwch ef, bob un cyſtal a'i gilydd; am yr hwn y [g] † tyngais ar ei roddi i'ch tadau: a'r tîr hwn a ſyrth i chwi yn etifeddiaeth.

[g] Gen. 15. 7. & 17. 8. & 26. 3. & 28. 13. † Heb. *codais fy llaw.*

15 A dyma derfyn y tîr o du 'r gogledd, o'r môr mawr tu-a Hethlon, ffordd yr eir i Zedad:

16 Hamath, Berothah, Sibraim, yr hwn ſydd rhwng terfyn Damaſcus a therfyn Hamath; ‡ Hazar-hatticon, yr hwn ſydd ar derfyn Hauran.

‡ Neu, *y ganoldref.*

17 A'r terfyn o'r môr fydd [h] Hazar-Enan, terfyn Damaſcus, a'r gogledd tu-a 'r gogledd, a therfyn Hamath: ac dyma du 'r gogledd.

[h] Pen. 48. 1.

18 Ac yſtlys y dwyrain a feſurwch o Hauran, ac † o Ddamaſcus, ac o Gilead, ac o dîr Iſraël *wrth* yr Iorddonen, o'r terfyn hyd fôr y dwyrain: ac dyma du 'r dwyrain.

† Heb. *oddi-rhwng Damaſcus.*

19 A'r yſtlys deau tu-a 'r deau, o Tamar hyd ddyfroedd ‡ cynnen Cades, † yr afon hyd y môr mawr: ac dyma 'r yſtlys deau tu-a ‡ Theman.

‡ Neu, *Meribah* yn *Cades.* † Neu, *y dyffryn.* ‡ Neu, *y deau.*

20 A thu y gorllewin *fydd* y môr mawr, o'r terfyn hyd oni ddeuer ar gyfer Hamath: dyma du 'r gorllewin.

21 Felly y rhennwch y tîr hwn i chwi yn ôl llwythau Iſraël.

22 Bydd hefyd i chwi ei rannu ef wrth goelbren yn etifeddiaeth i chwi, ac i'r dieithriaid a ymdeithiant yn eich myſg, y rhai a genhedla blant yn eich plith: a byddant i chwi fel un wedi ei eni yn y wlâd, ym myſg meibion Iſraël; gyd-a chwi y cânt etifeddiaeth ym myſg llwythau Iſraël. 3430

23 A bydd ym mha lwyth bynnag yr ymdeithio y dieithr, yno y rhoddwch ei etifeddiaeth ef, medd yr Arglwydd DDUW.

PEN. XLVIII.

1, 23 *Rhandiredd y deuddeg-llwyth.* 8 *Rhandir y Cyſſegr,* 15 *a'r ddinas, a'i phentrefydd,* 21 *a'r tywyſog.* 30 *Meſurau pyrth y ddinas.*

A Dyma henwau y llwythau. [a] O gwrr y gogledd, ar duedd ffordd Hethlon, ffordd yr eir i Hamath, Hazar-Enan, terfyn Damaſcus, tu-a 'r gogledd i duedd Hamath, (canys y *rhai hyn* oedd ei derfynau dwyrain a gorllewin;) rhan i Dan.

[a] Pen. 47. 15, &c.

2 Ac ar derfyn Dan, o du 'r dwyrain hyd du 'r gorllewin, rhan i Aſer.

3 Ac ar derfyn Aſer, o du 'r dwyrain hyd du 'r gorllewin, i Nephtali ran.

4 Ac ar derfyn Nephtali, o du 'r dwyrain hyd du 'r gorllewin, i Manaſſeh ran.

5 Ac ar derfyn Manaſſeh, o du 'r dwyrain hyd du 'r gorllewin, i Ephraïm ran.

6 Ac ar derfyn Ephraïm, o du 'r dwyrain hyd du 'r gorllewin, i Ruben ran.

7 Ac ar derfyn Ruben, o du 'r dwyrain hyd du 'r gorllewin, i Juda ran.

8 Ac ar derfyn Juda, o du 'r dwyrain hyd du 'r gorllewin, *y bydd* [b] yr offrwm a offrymmoch, yn bum mîl ar hugain o *gorſennau* o lêd, ac o hŷd fel un o'r rhannau, o du 'r dwyrain hyd du 'r gorllewin; a'r cyſſegr fydd yn ei ganol.

[b] Pen. 45.

9 Yr offrwm a offrymmoch i'r ARGLWYDD *fydd* bum mîl ar hugain o hŷd, a deng-mîl o lêd.

10 Ac eiddo y rhai hyn fydd yr offrwm cyſſegredig, *ſef* eiddo 'r offeiriaid *fydd* pum mîl ar hugain tu-a 'r gogledd *o hŷd*, a deng-mîl tu-a 'r gorllewin o lêd; felly deng-mîl tu-a 'r dwyrain o lêd, a phum mîl ar hugain tu-a 'r dehau o hŷd: a chyſſegr yr ARGLWYDD fydd yn ei ganol.

11 [c] ‡ I'r offeiriaid cyſſegredig o feibion Zadoc y bydd, y rhai a gadwaſant ‡ fy nghadwriaeth, y rhai ni chyfeiliornaſant pan gyfeiliornodd plant Iſraël, megis y cyfeiliornodd y Lefiaid.

[c] Pê. 44. 15. ‡ Neu, *y rhai* ... ‡ Neu, *fy nhâd*

12 A bydd eiddynt yr hyn a offrymmir o offrwm y tîr, yn ſancteidd-beth cyſſegredig wrth derfyn y Lefiaid.

13 A'r Lefiaid a *gânt* ar gyfer terfyn yr offeiriaid, bum mîl ar hugain o hŷd, a deng-mîl o lêd: pob hŷd *fydd* bum mîl ar hugain, a'r lled yn ddeng-mîl.

14 Hefyd ni werthant *ddim* o honaw, ac ni chyfnewidiant, ac ni throſclwyddant flaenffrwyth y tîr; o herwŷdd cyſſegredig *yw* i'r ARGLWYDD.

15 A'

15 A'r pum mîl gweddill o'r llêd, ar gyfer
430 y pum mîl ar hugain, fydd digyſſegredig, yn
drigfa ac yn faes pentrefol i'r ddinas, a'r ddinas
fydd yn ei ganol.

16 Ac dyma ei feſurau ef; Yſtlys y gog-
ledd *fydd* bum cant a phedair mîl, ac yſtlys y
deau yn bum cant a phedair mîl, felly o du
'r dwyrain yn bum cant a phedair mîl, a thu 'r
gorllewin yn bum cant a phedair mîl.

17 A maes pentrefol y ddinas fydd hefyd
tu-a 'r gogledd, yn ddeucant a deg a deugain, ac
yn ddeucant a deg a deugain tu-a 'r deau, ac yn
ddeucant a deg a deugain tu-a 'r dwyrain, ac yn
ddeucant a deg a deugain tu-a 'r gorllewin.

18 A'r gweddill o'r hŷd, ar gyfer offrwm
y rhan gyſſegredig, *fydd* yn ddeng-mîl tu-a 'r
dwyrain, ac yn ddeng-mîl tu-a 'r gorllewin: ac
ar gyfer offrwm y rhan gyſſegredig y bydd; a'i
gnwd fydd yn ymborth i weinidogion y ddinas.

19 A gweinidogion y ddinas a'i gwaſanaeth-
ant o holl lwythau Iſraël.

20 Yr holl offrwm *fydd* bum mîl ar hugain,
wrth bum mîl ar hugain: yn bedeir-ongl yr
offrymmwch yr offrwm cyſſegredig, gyd-a pher-
chennogaeth y ddinas.

21 A'r hyn a adewir fydd i'r tywyſog, o
ddeu-tu 'r offrwm cyſſegredig, ac o berchenno-
gaeth y ddinas, ar gyfer y pum mîl ar hugain, o'r
offrwm tu-a therfyn y dwyrain, a thu-a 'r gorlle-
win, ar gyfer y pum mîl ar hugain, tu-a therfyn
y gorllewin, gyferbyn a rhannau y tywyſog:
a'r offrwm cyſſegredig fydd; a chyſſegrfa 'r tŷ
fydd ynghanol hynny.

22 Felly o berchennogaeth y Leſiaid, ac o
berchennogaeth y ddinas, ynghanol yr hyn
ſydd i'r tywyſog, rhwng terfyn Juda a therfyn
Benjamin, eiddo 'r tywyſog fydd.

23 Ac *am* y rhan arall o'r llwythau o du 'r 3430
dwyrain hyd du 'r gorllewin, *y bydd* † rhan i † Heb. un rhan.
Benjamin.

24 Ac ar derfyn Benjamin, o du 'r dwyrain
hyd du 'r gorllewin *y bydd* rhan i Simeon.

25 Ac ar derfyn Simeon, o du 'r dwyrain hyd
du 'r gorllewin, rhan i Iſſachar.

26 Ac ar derfyn Iſſachar, o du 'r dwyrain
hyd du 'r gorllewin, rhan i Zabulon.

27 Ac ar derfyn Zabulon, o du 'r dwyrain
hyd du 'r gorllewin, rhan i Gad.

28 Ac ar derfyn Gad, ar y tu dehau tu-a
'r deau, y terfyn fydd o [d] Tamar *hyd* ddyfr- d Pſ. 47.19.
oedd ‡ cynnen Cades, *a* hyd yr afon tu-a 'r môr ‡ Neu, Meribah.
mawr.

29 Dyma y tîr a rennwch wrth goel-bren
yn etifeddiaeth i lwythau Iſraël, ac dyma eu rhan-
nau hwynt, medd yr Arglwydd DDUW.

30 ¶ Dyma hefyd fynediad allan y ddinas, o
du 'r gogledd pum cant a phedair mîl o feſurau.

31 A [e] phyrth y ddinas *fydd* ar henwau llwy- e Dat. 21.
thau Iſraël, tri phorth tu-a 'r gogledd; porth Ru- 12, &c.
ben yn un, porth Juda yn un, porth Lefi yn un.

32 Ac ar du 'r dwyrain pum cant a phedair
mîl: a thri phorth; ſef porth Joſeph yn un, porth
Benjamin yn un, porth Dan yn un.

33 A thu-a 'r deau pum cant, a phedair mîl
o feſurau: a thri phorth; porth Simeon yn un,
a phorth Iſſachar yn un, a phorth Zabulon yn
un.

34 Tu-a 'r gorllewin *y bydd* pum cant a phe-
dair mîl, a'i tri phorth; porth Gad yn un, porth
Aſer yn un, *a* phorth Nephtali yn un.

35 Deu-naw mîl o feſurau oedd hi o amgylch: ‡ Jehoſah Sammah. Edrych Exo. 17.15. Barn. 6.24.
a henw y ddinas o'r dydd *hwnnw allan fydd*,
‡ YR ARGLWYDD *fydd* yno.

Llyfr DANIEL.

PENNOD I.

1 *Caethiwed Jehoiacim.* 3 *Aſpenaz yn cymmeryd Daniel, Hananïah, Miſaël, ac Azarïah, i'w dyſgu yngwybodaeth y Caldeaid:* 8 *A hwythau yn gwrthod rhan o fwyd y brenin, ac wrth fwytta ffa ac yfed dwfr yn myned yn dda arnynt.* 17 *Eu godidog ddoethineb hwy.*

397 YN y drydedd flwyddyn o deyrnaſiad Jehoiacim brenin Juda, [a] y daeth Nabuchodonoſor brenin Babilon i Jeruſalem, ac a warchaeodd arni.

398 2 A'r Arglwydd a roddes i'w law ef Jehoiacim brenin Juda, a rhan o leſtri tŷ Dduw; yntef a'i dûg hwynt i wlâd Sinar, i dŷ ei dduw ef; ac i dryſſor-
399 dŷ ei dduw y dûg efe y lleſtri.

398 3 A dywedodd y brenin wrth Aſpenaz ei ben-ſtafellydd, am ddwyn o feibion Iſraël, ac o'r hâd brenhinawl, ac o'r tywyſogion,

4 Fechgyn y rhai ni *byddai* ynddynt ddim gwrthuni, eithr yn dda yr olwg, a deallgar ym mhob doethineb, ac yn gwybod gwybodaeth, ac yn deall cyfarwyddyd, a'r rhai *y byddai* grym ynddynt, i ſefyll yn llŷs y brenin, [b] i'w dyſgu *ar* lyfr, ac *yn* iaith y Caldeaid. b Act. 7.21.

5 A'r brenin a ddognodd iddynt ran beunydd o fwyd y brenin, † ac o'r gwîn a yfai efe; felly i'w maethu hwynt dair blynedd, fel [c] y ſafent yn ôl hynny ger bron y brenin. † Heb. ac o win ei ddiod ef. c Ad. 19.

6 Ac yr ydoedd yn eu plith hwynt o feibion Juda, Daniel, Hananïah, Miſaël, ac Azarïah.

7 [d] A'r pen-ſtafellydd a oſododd arnynt enwau: canys ar Ddaniel y goſododd efe [e] Belteſazzar; ac ar Hananïah, Sadrach; ac ar Miſaël, Meſach; ac ar Azarïah, Abednego. d Pen. 5.12. e Pen. 4. 8.

8 A Daniel a roddes ei frŷd [f] nad ymhalogai efe drwy ran *o* fwyd y brenin, na thrwy y gwîn a yfai efe: am hynny efe a ddymunodd ar y pen-ſtafellydd, na byddai raid iddo ymhalogi. f Hoſ. 9. 3.

9 A [g] Duw a roddes Ddaniel mewn trafor a thriondeb gyd-a'r pen-ſtafellydd. g Edrych Gen. 39. 21. Pſa. 106. 46. Dih. 16.

10 A'r pen-ſtafellydd a ddywedodd wrth Ddaniel,

Ddaniel, Ofni yr ydwyf fi fy arglwydd y brenin, yr hwn a oſododd eich bwyd chwi, a'ch diod chwi: o herwydd, pa ham y gwelai efe eich wynebau yn ‡gulach nâ'r bechgyn ſydd †fel chwithau? felly y parech fy mhen yn ddyledus i'r brenin.

‡ Neu, *wneth*, Heb. *driſtach*. † Neu, *o'ch dull*, neu, *o'ch amſer chwi*.

11 Yna y dywedodd Daniel wrth ‡Melzar, yr hwn a oſodaſai y pen-ſtafellydd ar Ddaniel, Hananïah, Miſaël, ac Azarïah;

‡ Neu, *y goruchwiliwr*

12 Prawf attolwg dy weiſion ddeg diwrnod, a rhoddant i ni †ffa ‡ i'w bwytta, a dwfr i'w yfed.

† Heb. *o ffa*. ‡ Heb. *ac ni a fwyttawn*.

13 Yna edrycher ger dy fron di ein gwêdd ni, a gwêdd y bechgyn ſydd yn bwytta rhan o fwyd y brenin; Ac fel y gwelych, gwnâ â'th weiſion.

14 Ac efe a wrandawödd arnynt yn y peth hyn, ac a'i profodd hwynt ddeg o ddyddiau.

15 Ac ym mhen y deng nhiwrnod y gwelid eu gwêdd hwynt yn deccach, ac yn dewach o gnawd, nâ'r holl fechgyn oedd yn bwytta rhan o fwyd y brenin.

16 Felly Melzar a gymmerodd ymaith ran eu bwyd hwynt, a'r gwîn a yfent; ac a roddes iddynt ffa.

17 A'r bechgyn hynny ill pedwar, Duw a roddes iddynt [h] wybodaeth, a deall ym mhob dyſg a doethineb: a Daniel [i] ‡a hyfforddiodd efe ym mhob gweledigaeth a breuddwydion.

[h] Act. 7.22. [i] Nu.12.6. 2 Chr.26.5. Pen. 10.1. ‡ Neu, *oedd ddeallus*

18 Ac ym mhen y dyddiau y dywedaſai y brenin am eu dwyn hwynt i mewn; yna y pen-ſtafellydd a'i dûg hwynt ger bron Nabuchodonoſor. 3401

19 A'r brenin a chwedleuodd â hwynt; ac ni chafwyd o honynt oll *un* fel Daniel, Hananïah, Miſaël, ac Azarïah: am hynny [k] y ſaſaſant hwy ger bron y brenin.

[k] Gĕ.41.46.

20 Ac *ym* mhob rhyw †ddoethineb a deallar a ofynnai y brenin iddynt, efe a'i cafodd hwynt yn ddeg gwell nâ'r holl ddewiniaid *a'r* aſtronomyddion *oedd* o fewn ei holl frenhiniaeth ef.

† Heb. *ddoethineb deall*.

21 A bu Daniel hyd y flwyddyn gyntaf i'r brenin [l] Cyrus. 3468

[l] Pen.6.28. & 10.1.

PEN. II.

1 *Nabuchodonoſor yn anghofio ei freuddwyd, a thrwy addewidion a bygythion yn ceiſio gan y Caldeaid ei ddangos iddo.* 10 *Hwythau yn cydnabod nas gallent, ac yn cael barn marwolaeth.* 14 *Daniel, wedi cael peth yſpaid, yn cael allan y breuddwyd;* 19 *Yn bendithio Duw;* 24 *Yn attal y farn, ac yn dyfod ger bron y brenin.* 31 *Y breuddwyd,* 36 *a'i ddeongliad;* 46 *A chyfodiad Daniel.*

3401 AC yn yr ail flwyddyn o deyrnaſiad Nabuchodonoſor, y breuddwydiodd Nabuchodonoſor freuddwydion, a thrallodwyd ei yſpryd ef, a'i gwſg a dorrodd oddïwrtho.

2 A'r brenin a archodd alw am y dewiniaid, ac am yr aſtronomyddion, ac am yr hudolion, ac am y Caldeaid, i fynegi i'r brenin ei freuddwydion. A hwy a ddaethant, ac a ſaſaſant ger bron y brenin.

3 A'r brenin a ddywedodd wrthynt, Breuddwydiais freuddwyd, a thrallodwyd fy yſpryd am wybod y breuddwyd.

4 Yna y Caldeaid a leſaraſant wrth y brenin yn Syri-aeg; [a] O frenin, bydd fyw yn dragywydd; adrodd dy freuddwyd i'th weiſion, a mynegwn y deongliad. 3401

[a] 1 Bre.1.3. Pen.3.9. & 6.6, 21.

5 Attebodd y brenin a dywedodd wrth y Caldeaid, Aeth y peth oddïwrthyf: oni fynegwch y breuddwyd im', a'i ddeongliad, [b] gwneir chwi yn ddrylliau, a'ch [c] tai a oſodir yn dommen.

[b] Pen.3.29. [c] Ezr.6.11.

6 Ond o's y breuddwyd a'i ddeongliad a ddangoſwch, cewch roddion, a gwobrau, ac anrhydedd mawr o'm blaen i: am hynny dangoſwch y breuddwyd a'i ddeongliad.

7 Attebaſant eil-waith a dywedaſant, Dyweded y brenin y breuddwyd i'w weiſion, ac ni a ddangoſwn ei ddeongliad ef.

8 Attebodd y brenin a dywedodd, Mi a wn yn hysbys mai †oedi 'r amſer yr ydych chwi; canys gwelwch fyned y peth oddïwrthyf.

† Cald. *prynu*.

9 Ond oni wnewch im' wybod y breuddwyd, [d] un gyfraith fydd i chwi; canys gair celwyddog a llygredig a ddarparaſoch ei ddywedyd o'm blaen, nes newid yr amſer: am hynny dywedwch im' y breuddwyd, ac mi a gâf wybod y medrwch ddangos i mi ei ddeongliad ef.

[d] Eph.4.

10 Y Caldeaid a attebaſant o flaen y brenin, ac a ddywedaſant, Nid oes dyn ar y ddaiar a ddichon ddangos yr hyn y mae 'r brenin yn ei ofyn: ac ni cheiſiodd un brenin, na phennaeth, na llywydd y fath beth a hwn gan un dewin, nac aſtronomydd, na Chaldead.

11 Canys dïeithr *yw 'r* peth a gais y brenin, ac nid oes *neb* arall a fedr ei ddangos o flaen y brenin, onid y duwiau, y rhai nid yw eu trigfa gyd-a chnawd.

12 O achos hyn y digiodd y brenin ac y creuſonodd yn ddirfawr, ac a orchymmynnodd ddifetha holl ddoethion Babilon.

13 Yna 'r aeth y gyfraith allan am ladd y doethion; ceiſiaſant hefyd Ddaniel a'i gyfeillion i'w lladd.

14 Yna † yr attebodd Daniel trwy gyngor a doethineb i Arioch ‡pen-diſtain y brenin, yr hwn a aethai allan i ladd doethion Babilon.

† Cald. *y trïdd*. ‡ Neu, *tywyſog, meiſtr*. Cald. *pennaeth llyddion*. Gen.37.

15 Efe a lefarodd, ac a ddywedodd wrth Arioch diſtain y brenin, Pa ham y mae 'r gyfraith yn myned ar y fath frŷs oddïwrth y brenin? Yna Arioch a fynegodd y peth i Ddaniel.

16 Yna Daniel a aeth i mewn, ac a ymbiliodd â'r brenin am roddi iddo amſer, ac y dangoſai efe y deongliad i'r brenin.

17 Yna 'r aeth Daniel i'w dŷ, ac a fynegodd y peth i'w gyfeillion Hananïah, Miſaël, ac Azarïah:

18 Fel y ceiſiant drugareddau †gan Dduw y nefoedd, yn achos y dirgelwch hyn, fel na ddifethid Daniel a'i gyfeillion, gyd-a'r rhan arall o ddoethion Babilon.

† Cald. *o flaen*. neu, *at ger bron Duw*.

19 Yna y datcuddiwyd *y* dirgelwch i Ddaniel mewn gweledigaeth nôs. Yna Daniel a fendithiodd Dduw 'r nefoedd.

20 Attebodd Daniel, a dywedodd; [e] Bendigedig fyddo enw Duw o dragywyddoldeb hyd dragywyddoldeb: canys doethineb a nerth ydynt eiddo ef:

[e] Pſa.113. & 115.

21 Ac efe fydd yn newid amſerau, a thymhorau:

horau : [f] ese ſydd yn ſymmud brenhinoedd, ac yn goſod brenhinoedd : ese ſydd yn rhoddi doethineb i'r doethion, a gwybodaeth i'r rhai a fedrant ddeall.

22 [g] Ese ſydd yn datcuddio y *pethau* dyſnion a chuddiedig : ese a wŷr beth *ſydd* yn y tywyllwch, a chyd-ag ef y mae y goleuni yn trigo.

23 Tydi Dduw fy nhadau yr ydwyf fi yn diolch iddo, ac yn ei foliannu, o herwŷdd rhoddi o honot ddoethineb a nerth i mi ; a pheri i mi wybod yn awr yr hyn a geiſiaſom gennyt : canys gwnaethoſt i ni wybod † yr hyn a ofynnodd y brenin.

24 O herwŷdd hyn yr aeth Daniel at Arioch, yr hwn a oſodaſai y brenin i ddifetha doethion Babilon : ese a aeth, ac a ddywedodd wrtho fel hyn ; Na ddifetha ddoethion Babilon ; dŵg fi o flaen y brenin, ac mi a ddangoſaf i'r brenin y deongliad.

25 Yna y dûg Arioch Ddaniel o flaen y brenin ar frŷs, ac a ddywedodd wrtho fel hyn ; † Ceſais ŵr o blant caethiwed Juda, yr hwn a fynega i'r brenin y deongliad.

26 Attebodd y brenin, a dywedodd wrth Ddaniel, (yr hwn yr oedd ei enw Beltesazzar) A elli di fynegi i mi y breuddwyd a welais, a'i ddeongliad ?

27 Attebodd Daniel o flaen y brenin, a dywedodd, Ni all doethion, aſtronomyddion, dewiniaid, *na* brud-wŷr ddangos i'r brenin y dirgelwch y mae 'r brenin yn ei ofyn.

28 Ond y mae Duw yn y nefoedd yn datcuddio dirgeledigaethau, ac a fynegodd i'r brenin Nabuchodonoſor beth a fydd yn y dyddiau diweddaf. Dy freuddwyd a gweledigaethau dy ben yn dy wely *ydoedd* hyn yma.

29 Ti frenin, dy feddyliau a godaſant *yn dy ben* ar dy wely, beth *oedd* i ddyfod ar ôl hyn : a'r hwn ſydd yn datcuddio dirgeledigaethau a fynegodd i ti beth a fydd.

30 [h] Minneu hefyd, nid oherwŷdd y doethineb ſydd ynof fi, yn fwy nâ neb byw, y datcuddiwyd im' y dirgelwch hwn : ond o'i hachos *hwynt* y rhai a fynegant y deongliad i'r brenin, ac fel y gwybyddit feddyliau dy galon.

31 ¶ Ti frenin oeddit yn gweled, ac wele ryw ddelw fawr. Y ddelw fawr hon, yr oedd ei diſgleirdeb yn rhagorol, oedd yn ſefyll gyferbyn a thi ; a'r olwg arni *ydoedd* ofnadwy.

32 [i] Pen y ddelw hon *ydoedd* o aur da, ei dwyfron a'i breichiau o arian, ei bol a'i ‡ morddwydydd o brês,

33 Ei choeſau o haiarn, ei thraed *oedd beth* o honynt o haiarn, a *pheth* o honynt o bridd.

34 Edrych yr oeddit hyd oni thorrwyd allan garreg, ‡ nid trwy waith dwylo, a hi a darawödd y ddelw ar ei thraed o haiarn a phridd, ac a'i maluriodd hwynt.

35 Yna 'r haiarn, y pridd, y prês, yr arian, a'r aur, a gyd-faluriaſant, ac oeddynt [k] fel mân ûs yn *dyfod* o'r lloriau-dyrnu hâf ; a'r gwŷnt a'i dûg hwynt ymaith, ac ni chaed lle iddynt : a'r garreg, yr hon a darawödd y ddelw, a aeth yn fynydd mawr, ac a lanwodd yr holl ddaiar.

36 Dyma 'r breuddwyd : dywedwn hefyd ei ddeongliad o flaen y brenin.

37 [l] Ti frenin *wyt* frenin brenhinoedd ; canys Duw y nefoedd a roddodd i ti frenhiniaeth, gallu, a nerth, a gogoniant ; 3401

38 A pha le bynnag y preſſwylia plant dynion, ese a roddes dan dy law fwyſt-filod y maes, ac ehediaid y nefoedd, ac a'th oſododd di yn arglwydd arnynt oll. Ti yw y pen aur hwnnw.

39 Ac ar dy ôl di y cyfyd brenhiniaeth arall îs nâ thi, a thrydedd frenhiniaeth arall o brês, yr hon a lywodraetha ar yr holl ddaiar.

40 Bydd hefyd y bedwaredd frenhiniaeth yn grêf fel haiarn : canys yr haiarn a ddryllia, ac a ddoſa bob peth ; ac fel haiarn yr hwn a ddryllia bob peth, y maluria ac y dryllia hi.

41 A lle y gwelaiſt y traed a'r byſedd, peth o honynt o bridd crochenydd, a *pheth* o honynt o haiarn, brenhiniaeth rannedig fydd ; a bydd ynddi *beth* o gryfder haiarn, o herwŷdd gweled o honot haiarn wedi ei gymmyſgu â phridd clailyd.

42 Ac *fel yr ydoedd* byſedd y traed, peth o haiarn, a pheth o bridd ; *felly* y bydd y frenhiniaeth, o ran yn grêf, ac o ran yn frau.

43 A lle y gwelaiſt haiarn wedi ei gymmyſgu â phridd cleilyd, ymgymmyſgant â hâd dyn ; ond ni lynant y naill wrth y llall, megis nad ymgymmyſga haiarn â phridd.

44 Ac yn nyddiau y brenhinoedd hyn, y cyfyd Duw y nefoedd [m] frenhiniaeth yr hon ni ddiſtrywir byth, a'r frenhiniaeth ni adewir i bobl eraill ; ond hi a faluria, ac a dreulia 'r holl frenhiniaethau hyn, a hi a ſaif yn dragywydd :

45 Lle y gwelaiſt dorri [n] carreg o'r mynydd, yr hon ni *thorrwyd* â llaw, a malurio o honi yr haiarn, y prês, y pridd, yr arian, a'r aur ; hyſpyſodd y Duw mawr i'r brenin beth a fydd wedi hyn : felly y breuddwyd ſydd wîr, a'i ddeongliad yn ffyddlon.

46 ¶ Yna y ſyrthiodd Nabuchodonoſor y brenin ar ei wyneb, ac [o] a addolodd Ddaniel ; gorchymynnodd hefyd am offrymmu iddo offrwm ac arogl-darth.

47 Attebodd y brenin a dywedodd wrth Ddaniel, Mewn gwirionedd y *gwn* mai eich Duw chwi *yw* Duw y duwiau, ac Arglwydd y brenhinoedd, a datcuddiydd dirgeledigaethau, o herwŷdd medru o honot ddatcuddio y dirgelwch hyn.

48 Yna y brenin a fawrygodd Ddaniel, ac a roddes iddo roddion mawrion lawer ; ac ese a'i gwnaeth ef yn bennaeth ar holl dalaith Babilon, ac [p] yn ben i'r ſwyddogion ar holl ddoethion Babilon.

49 Yna Daniel a ymbiliodd â'r brenin, ac yntef a oſodod Sadrach, Meſach, ac Abednego ar lywodraeth talaith Babilon : ond Daniel *a eiſteddodd* ym mhorth y brenin.

PEN. III.

1 *Nabuchodonoſor yn cyſſegru delw fawr yn Dura.* 8 *Achwyn ar Sadrach, Meſach, ac Abednego, am nad addolent y ddelw ;* 13 *A chwedi eu bygwth, yn gwneuthur cyffes ddaionus.* 19 *Duw yn eu gwared hwy allan o'r ffwrn dân.* 26 *Nabuchodonoſor wrth weled y rhyfeddod yn bendithio Duw.*

NAbuchodonoſor y brenin a wnaeth ddelw aur, ei huchder *oedd* yn dri ugain cufydd,

ei llêd yn chwe chufydd; *ac* efe a'i goſododd hi i fynu yngwaſtadedd Dura, o fewn talaith Babilon.

2 Yna Nabuchodonoſor y brenin a anfonodd i gaſglu ynghŷd y tywyſogion, dugiaid, a phendefigion, y rhaglawiaid, y tryſſor-wŷr, y cyfreith-wŷr, y treth-wŷr, a holl lywodraeth-wŷr y taleithiau, i ddyfod wrth gyſſegru y ddelw a gyſodaſai Nabuchodonoſor y brenin.

3 Yna y tywyſogion, dugiaid, a phendefigion, rhaglawiaid, y tryſor-wŷr, y cyfreith-wŷr, y treth-wŷr, a holl lywodraeth-wŷr y taleithiau, a ymgaſglaſant ynghŷd wrth gyſſegru y ddelw a gyſodaſai Nabuchodonoſor y brenin. A hwy a ſataſant o flaen y ddelw a gyſodaſai Nabuchodonoſor.

†Cald. *a nerth.* 4 A chyhoedd-wr a lefodd † yn grôch, Wrthych chwi, bobloedd, genhedloedd, ac ieithoedd, †Cald. *y maent yn dywedyd.* † y dywedir,

‡Neu, *y cann.* 5 Pan glywoch ſŵn y cornet, y chwibanogl, y delyn, y dulcimer, ‡ y pſaltring, y ſymphon, a phob rhyw gerdd, y ſyrthiwch, ac yr addolwch y ddelw aur a gyſododd Nabuchodonoſor y brenin:

6 A'r hwn ni ſyrthio ac ni addolo, yr awr honno a fwrir i ganol ffwrn o dân poeth.

7 Am hynny 'r amſer hwnnw pan glywodd yr holl bobloedd ſain y cornet, y chwibanogl, y delyn, y dulcimer, y pſaltring, a phob rhyw gerdd, y bobloedd, y cenhedloedd, a'r ieithoedd oll a ſyrthiaſant, ac a addolaſant y ddelw aur a gyſodaſai Nabuchodonoſor y brenin.

8 O ran hynny yr amſer hwnnw y daeth gwŷr o Caldea, ac a gyhuddaſant yr Iuddewŏn.

9 Adroddaſant a dywedaſant wrth Nabuchodonoſor y brenin, [a] Bydd fyw, frenin, yn dragywydd.

a Pen. 2. 4. & 5. 10. & 6. 6, 21.

10 Ti, frenin, a oſodaiſt orchymmyn ar i bwy bynnag a glywai ſain y cornet, y chwibanogl, y delyn, y dulcimer, y pſaltring, a'r ſymphon, a phob rhyw gerdd, ſyrthio, ac ymgrymmu i'r ddelw aur:

11 A phwy bynnag ni ſyrthiai, ac *nid* ymgrymmai, y teflid ef i ganol ffwrn o dân poeth.

12 Y mae gwŷr o Iuddewŏn a oſodaiſt ti ar orchwyliaeth talaith Babilon, Sadrach, Meſach, ac Abednego; y gwŷr hyn, ô frenin, ni †wnaethant gyfrif o honot ti; dy dduwiau nid addolant, ac nid ymgrymmant i'r ddelw aur a gyfodaiſt.

†Cald. *oſodaſant fri arnat ti.*

13 Yna Nabuchodonoſor mewn llidiawgrwydd a digter a ddywedodd am gyrchu Sadrach, Meſach, ac Abednego. Yna y dycpwyd y gwŷr hyn o flaen y brenin.

14 Adroddodd Nabuchodonoſor a dywedodd wrthynt, ‡ Ai gwîr *hyn*, Sadrach, Meſach, ac Abednego? oni addolwch chwi fy nuwiau i, ac oni ymgrymmwch i'r ddelw aur a gyfodais i?

‡Neu, *ai o'r gwaith goddef y mae i yn?* fel Exo. 21. 13.

15 Yr awr hon wele, o's byddwch chwi barod pan glywoch ſain y cornet, y chwibanogl, y delyn, y dulcimer, y pſaltring, a'r ſymphon, a phob rhyw gerdd, i ſyrthio, ac i ymgrymmu i'r ddelw a wneuthym, *da*: ac onid ymgrymmwch, yr awr honno y bwrir chwi i ganol ffwrn o dân poeth; a pha Dduw *yw* ete a'ch gwared chwi o'm dwylo i?

16 Sadrach, Meſach, ac Abednego a attebaſant, ac a ddywedaſant wrth y brenin; Nabuchodonoſor, [b] nid ydym ni yn gofalu am atteb it' yn y peth hyn. b Mat. 12.

17 Wele, y mae ein Duw ni, yr hwn yr ydym ni yn ei addoli, yn abl i'n gwared ni allan o'r ffwrn danllyd boeth; ac efe a'n gwared *ni* o'th law di, ô frenin.

18 Ac onid ê, bydded hyſpys it', frenin, na addolwn dy dduwiau, ac nad ymgrymmwn i'th ddelw aur a gyfodaiſt.

19 Yna y llanwyd Nabuchodonoſor o lidiawgrwydd, a gwêdd ei wyneb ef a newidiodd yn erbyn Sadrach, Meſach, ac Abednego; *am hynny* y lefarodd ac y dywedodd am dwymno 'r ffwrn ſeithwaith mwy nag y byddid arfer o'i thwymno hi.

20 Ac efe a ddywedodd wrth wŷr cryfion † nerthol, y rhai *oedd* yn ei lû ef, am rwymo Sadrach, Meſach, ac Abednego, i'w bwrw i'r ffwrn o dân poeth. †Cald. *a nerth.*

21 Yna y rhwymwyd y gwŷr hynny, yn eu ‡ peiſiau, eu llodrau, a'i cwccyllau, a'i dillad *eraill*, ac a'i bwriwyd i ganol y ffwrn o dân poeth. ‡Neu, *meryll.*

22 Gan hynny o achos *bod* † gorchymyn y brenin yn gaeth, a'r ffwrn yn boeth ragorawl, ‡ fflam y tân a laddodd y gwŷr hynny a fwriaſant i fynu Sadrach, Meſach, ac Abednego. †Cald. *gar.* ‡Neu, *gwreichion.*

23 A'r try-wŷr hyn, Sadrach, Meſach, ac Abednego, a ſyrthiaſant ynghanol y ffwrn o dân poeth yn rhwym.

24 Yna y ſynnodd ar Nabuchodonoſor y brenin, ac y cyfododd ar frŷs, attebodd *hefyd* a dywedodd wrth ei ‡ gynghoriaid, Onid try-wŷr a fwriaſom ni i ganol y tân yn rhwym? Hwy a attebaſant ac a ddywedaſant wrth y brenin, Gwîr, ô frenin. ‡Neu, *lywodraeth-wyr.*

25 Attebodd a dywedodd yntef, Wele fi yn gweled pedwar-gwŷr rhyddion yn rhodio ynghanol y tân, ac nid oes niwed arnynt; a dull y pedwerydd ſydd debyg i fâb Duw.

26 Yna y neſaodd Nabuchodonoſor at † enau y ffwrn o dân poeth, ac a lefarodd, ac a ddywedodd, O Sadrach, Meſach, ac Abednego, gwaſanaeth-wŷr y Duw goruchaf, deuwch allan, a deuwch *yma*. Yna Sadrach, Meſach, ac Abednego a ddaethant allan o ganol y tân. †Cald. *dorrau.*

27 A'r tywyſogion, dugiaid, a phendefigion, a chynghoriaid y brenin, a ymgaſglaſant ynghŷd, ac a welſant y gwŷr hyn, y rhai ni fniaſai y tân ar eu cyrph, ac ni ddeifiaſai flewŷn o'i pen, ni newidiaſai eu peiſiau ychwaith, ac nid aethai ſawyr y tân arnynt.

28 Attebodd Nabuchodonoſor, a dywedodd, Bendigedig yw Duw Sadrach, Meſach, ac Abednego, yr hwn a anfonodd ei Angel, ac a waredodd ei weiſion a ymddiriedaſant ynddo, ac a † dorraſant orchymyn y brenin, ac a roddaſant eu cyrph, rhag gwaſanaethu nac ymgrymmu o honynt i un Duw, onid i'w Duw eu hun. †Cald. *newidiasant.*

29 Am hynny y goſodir gorchymyn gennyf fi, Pob pobl, cenedl, ac iaith, yr hon a ddywedo † ddim ar fai yn erbyn Duw Sadrach, Meſach, ac Abednego, [c] a wneir yn ddrylliau, a'i tai a wneir yn dommen: o herwŷdd nad oes Duw arall a ddichon wared fel hyn. †Cald. *amyſg.* c Pen.

30 Yna

30 Yna y † mawrhaodd y brenin Sadrach, Meſach, ac Abednego, o fewn talaith Babilon.

PEN. IV.

1 *Nabuchodonoſor yn cyfaddef brenhiniaeth Dduw,* 4 *yn adrodd ei freuddwydion, a'r dewiniaid heb fedru mo'i deongl.* 8 *Daniel yn gwrando y breuddwyd,* 19 *ac yn ei ddeongl.* 28 *Hiſtori o'r hyn a ddigwyddodd.*

NAbuchodonoſor frenin at yr holl bobloedd, cenhedloedd, ac ieithoedd, y rhai a drigant yn yr holl ddaiar; Aml fyddo heddwch i chwi.

2 † Mi a welais yn dda fynegi yr arwyddion a'r rhyfeddodau a wnaeth y goruchaf Dduw â mi.

3 Mor fawr *yw* ei arwyddion ef! ac mor gedyrn *yw* ei ryfeddodau! [a] ei deyrnas ef *ſydd* deyrnas dragywyddol, a'i lywodraeth ef *ſydd* o genhedlaeth i genhedlaeth.

4 ¶ Myfi Nabuchodonoſor oeddwn eſmwyth arnaf yn fy nhŷ, ac yn hoyw yn fy llŷs.

5 Gwelais freuddwyd yr *hwn* a'm hofnodd, meddyliau hefyd yn fy ngwely a gweledigaethau fy mhen a'm dychrynnaſant.

6 Am hynny y goſodwyd gorchymyn gennyf fi, ar ddwyn ger fy mron holl ddoethion Babilon, fel yr hyſpyſſent i mi ddeongliad y breuddwyd.

7 Yna y dewiniaid, yr aſtronomyddion, y Caldeaid, a'r brud-wŷr, a ddaethant: a mi a ddywedais y breuddwyd o'i blaen hwynt, ond ei ddeongliad nid hyſpyſſaſant i mi.

8 Ond o'r diwedd daeth Daniel o'm blaen i, (yr hwn [b] *yw* ei enw Belteſazzar, yn ôl enw fy Nuw i, yr hwn hefyd *y mae* yſpryd y duwiau ſanctaidd ynddo) a'm breuddwyd a dreuthais o'i flaen ef, *gan ddywedyd,*

9 Belteſazzar [c] pennaeth y dewiniaid, o herwŷdd im' wybod fod yſpryd y duwiau ſanctaidd ynot ti, ac nad oes un dirgelwch yn anhawdd i ti; dywed weledigaethau fy mreuddwyd yr hwn a welais, a'i ddeongliad.

10 Ac *dyma* weledigaethau fy mhen ar fy ngwely; Edrych yr oeddwn, ac wele [d] bren ynghanol y ddaiar, a'i uchder yn fawr.

11 ‡ Mawr oedd y pren a chadarn, a'i uchder a gyrhaeddai hyd y nefoedd, yr *ydoedd* hefyd i'w weled hyd yn eithaf yr holl ddaiar.

12 Ei ganghennau *oedd* dêg, a'i ffrwyth yn aml, ac ymborth arno i bob peth: [e] tano yr ymgyſgodai bwyſt-filod y maes, ac adar y nefoedd a drigent yn ei ganghennau ef, a phob cnawd a ſwyttaei o honaw.

13 Edrych yr oeddwn yngweledigaethau fy mhen ar fy ngwely, ac wele wiliedydd, a [f] Sanct yn diſgyn o'r nefoedd,

14 Yn llefain † yn grôch, ac yn dywedyd fel hyn, Torrwch y pren, ac yſcythrwch ei wryſg ef, eſgydwch ei ddail ef, a gwaſgerwch ei ffrwyth: cilied y bwyſt-fil oddi-tano, a'r adar o'i canghennau.

15 Er hynny gadewch fon-cyff ei wraidd ef yn y ddaiar, mewn rhwym o haiarn a phrês, ym mhlith gwellt y maes; gwlycher ef hefyd â gwlith y nefoedd, a bydded ei ran gyd-a'r bwyſt-fil yngwellt y ddaiar. 3434

16 Newidier ei galon ef o *ſod yn galon* dyn, a rhodder iddo galon bwyſt-fil: a chyfnewidier faith amſer arno.

17 O ordinhâd y gwiliedyddion *y mae* y peth hyn, a'r dymuniad wrth ymadrodd y rhai ſanctaidd: fel y gwypo y rhai byw mai y Goruchaf a lywodraetha ym mrenhiniaeth dynion, ac a'i rhydd i'r neb y mynno efe, ac a eſyd arni y gwaelaf o ddynion.

18 Dyma 'r breuddwyd a welais i Nabuchodonoſor y brenin. Titheu, Belteſazzar, dywed ei ddeongliad ef, o herwŷdd nas gall holl ddoethion fy nheyrnas hyſpyſſu y deongliad i mi: eithr ti a elli; am *ſod* yſpryd y duwiau ſanctaidd ynot ti.

19 ¶ Yna Daniel, yr hwn *ydoedd* ei enw Belteſazzar, a ſynnodd tros un awr, a'i feddyliau a'i dychrynaſant efe. Attebodd y brenin, a dywedodd; Belteſazzar, na ddychrynned y breuddwyd ti, na'i ddeongliad. Attebodd Belteſazzar a dywedodd, Fy arglwydd, [g] *deued* y breuddwyd i'th gaſeion, a'i ddeongliad i'th elynnion. [g] Edryck Jer. 29. 7.

20 Y pren a welaiſt, yr hwn a dyfaſai, ac a gryfhaſai, ac a gyrhaeddaſai ei uchder hyd y nefoedd, ac *oedd* i'w weled ar hŷd yr holl ddaiar;

21 A'i ddail yn dêg, a'i ffrwyth yn aml, ac ymborth i bob peth ynddo; tan *yr hwn y* trigai bwyſt-filod y maes, ac y preſſwyliai adar y nefoedd yn ei ganghennau:

22 Ti frenin *yw* efe, tydi a dyfaiſt, ac a gryfheaiſt: canys dy fawredd a gynnyddodd, ac a gyrhaeddodd hyd y nefoedd, a'th lywodraeth hyd eithaf y ddaiar.

23 A lle y gwelodd y brenin wiliedydd, a Sanct, yn diſgyn o'r nefoedd, ac yn dywedyd, Torrwch y pren, a dinyſtriwch ef, er hynny gadewch fon-cyff ei wraidd ef yn y ddaiar, mewn rhwym o haiarn a phrês, ym mhlith gwellt y maes, a gwlycher ef â gwlith y nefoedd, a bydded ei ran gyd-a bwyſt-fil y maes, hyd oni gyfnewidio faith amſer arno ef.

24 Dyma 'r deongliad, ô frenin, ac dyma ordinhâd y Goruchaf, yr hwn ſydd yn dyfod ar fy arglwydd frenin.

25 Canys [h] gyrrant ti oddiwrth ddynion, a chyd-a bwyſt-fil y maes y bydd dy drigfa, â gwellt hefyd i'th borthant fel eidionnau, ac a'th wlychant â gwlith y nefoedd, a faith amſer a gyfnewidia arnat ti, hyd oni wypech mai y Goruchaf ſy yn llywodraethu ym mrenhiniaeth dynion, ac [i] yn ei rhoddi i'r neb a fynno. [h] Pen. 5. 21, &c. [i] Jer. 27. 5.

26 A lle y dywedaſant am adel bon-cyff gwraidd y pren; dy frenhiniaeth fydd ſicr it', wedi i ti wybod mai [k] y nefoedd ſy'n llywodraethu. [k] Mat. 21. 25. Luc 15. 18, 21.

27 Am hynny, frenin, bydded fodlon gennyt fy nghyngor, a thorr ymaith dy bechodau trwy gyfiawnder, a'th anwireddau trwy drugarhau wrth drueniaid, *i edrych* a fydd ‡ eſtyniad ar dy heddwch. ‡ Neu, iachâd i'th amryfuſedd.

28 ¶ Daeth hyn oll ar Nabuchodonoſor y brenin. 3435

29 Ym mhen deuddeng mîs yr oedd efe yn rhodio ‡ yn llŷs brenhiniaeth Babilon. ‡ Neu. ar lŷs.

30 Lleſarodd y brenin a dywedodd, Onid hon

yw Babilon fawr, yr hon a adeiledais i yn frenhin-dŷ ynghryſder fy nerth, ac er gogoniant fy mawrhydi?

31 A'r gair etto yngenau y brenin, ſyrthiodd llef o'r nefoedd *yn dywedyd*, Wrthyt ti, frenin Nabuchodonoſor, y dywedir, Aeth y frenhiniaeth oddiwrthyt.

l Ad. 25. 32 A [l] thi a yrrir oddiwrth ddynion, a'th drigfa *fydd* gyd-a bwyſt-filod y maes; â gwellt i'th borthant fel eidionnau, a chyfnewidir ſaith amſer arnat; hyd oni wypech mai y Goruchaf ſydd yn llywodraethu ym mrenhiniaeth dynion, ac yn ei rhoddi i'r neb y mynno.

33 Yr awr honno y cyflawnwyd y gair ar Nabuchodonoſor, ac y gyrrwyd ef oddiwrth ddynion, ac y porodd wellt fel eidionnau, ac y gwlychwyd ei gorph ef gan wlith y nefoedd, hyd oni thyfodd ei flew ef fel *plû* eryrod, a'i ewinedd fel *ewinedd* adar.

3442 34 Ac yn niwedd y dyddiau, myfi Nabuchodonoſor a ddercheſais fy llygaid tu-a 'r nefoedd, a'm gwybodaeth a ddychwelodd attaf, a bendithiais y Goruchaf, a moliennais a gogoneddais yr hwn ſydd yn byw byth, am *fod* [m] ei lywodraeth ef yn llywodraeth dragywyddol, a'i frenhiniaeth hyd genhedlaeth a chenhedlaeth.

m Pſ. 10.16. Pen. 2.44. & 7. 14. Mic. 4. 7. Luc 1. 33.

n Eſay 40. 15, 17. 35 A [n] holl drigolion y ddaiar a gyfrifir megis yn ddiddim: ac yn ôl ei ewyllys ei hun y mae yn gwneuthur â'llû y nefoedd, ac â thrigolion y ddaiar; ac nid oes a attalio ei law ef, neu a ddywedo wrtho, [o] Beth yr wyt yn ei wnaethyd?

o Job 9. 12. Eſay 45. 9.

36 Yn yr amſer hwnnw y dychwelodd fy ſynwyr attafi, a *deuthym* i ogoniant fy mrenhiniaeth, fy harddwch a'm hoywder a ddychwelodd attafi, a'm cynghoriaid a'm tywyſogion a'm ceiſiaſant; felly i'm ſiccrhäwyd yn fy nheyrnas, a 'chwanegwyd im' fawredd rhagorol.

37 Yr awr hon myfi Nabuchodonoſor ydwyf yn moliannu, ac yn mawrygu, ac yn gogoneddu Brenin y nefoedd, yr hwn y mae ei holl weithredoedd yn wirionedd, a'i lwybrau yn farn, ac a ddichon ddaroſtwng y rhai a rodiant mewn balchder.

PEN. V.

1 *Annuwiol wledd Belſazzar.* 5 *Y 'ſgrifen law, yr hon ni fedrai y dewiniaid mo'i darllain, yn blino 'r brenin.* 10 *Dwyn Daniel ger bron, ar air y frenhines.* 17 *Yntau yn ceryddu 'r brenin am ei falchder a'i ddelw-addoliaeth,* 25 *ac yn darllain, ac yn dirnad yr yſgrifen.* 30 *Troſi y llywodraeth at y Mediaid.*

3466 BElſazzar y brenin a wnaeth wledd fawr i fîl o'i dywyſogion, ac a yfodd wîn yngwŷdd y mîl.

2 Wrth flâs y gwîn y dywedodd Belſazzar am ddwyn y lleſtri aur ac arian, a ddygaſai Nabuchodonoſor ei dâd ef o'r Deml yr hon *oedd* yn Jeruſalem, fel yr yfai y brenin a'i dywyſogion, ei wragedd, a'i ordderchadon, ynddynt.

3 Yna y dygwyd y lleſtri aur a ddygaſid o'r Deml, Tŷ Dduw, yr hwn oedd yn Jeruſalem; a'r brenin a'i dywyſogion, ei wragedd, a'i ordderchadon, a yfaſant ynddynt.

4 Yfaſant win, a moliannaſant y duwiau o aur ac o arian, o bres, o haiarn, o goed, ac o faen. 3466

5 ¶ Yr awr honno byſſedd llaw dyn a ddaethant allan, ac a 'ſgrifennaſant ar gyfer y canhwyllbren, ar galchiad pared llŷs y brenin; a gwelodd y brenin ddarn y llaw a 'ſgrifennodd.

6 Yna y newidiodd ‡ lliw 'r brenin, a'i feddyliau a'i cyffroiſant ef, fel y dattododd ‡ rhwymau ei lwynau ef, ac y curodd ei liniau ef y naill wrth y llall.

† Cald. diſſ. ceriddneu, ‡ Neu, gloywder. Eſay 5. 27. Cald. cyfymau, neu rhwymau. † Cald. a nerth.

7 Gwaeddodd y brenin † yn grôch am ddwyn i mewn yr aſtronomyddion, y Caldeaid, a'r brudwŷr. A llefarodd y brenin, a dywedodd wrth ddoethion Babilon, Pa ddyn bynnag a ddarllenno yr yſgrifen hon, ac a ddangoſo i mi ei deongliad, efe a wiſgir ‡ â phorphor, ac a *gaiff* gadwyn aur am ei wddf, a chaiff lywodraethu yn drydydd yn y deyrnas.

‡ Neu, a'i hac.

8 Yna holl ddoethion y brenin a ddaethant i mewn; ond ni fedrent ddarllen yr yſgrifen, na mynegi i'r brenin ei deongliad.

9 Yna y mawr-gyffrôdd y brenin Belſazzar, a'i ‡ wêdd a ymnewidiodd ynddo, a'i dywyſogion a ſynnaſant.

‡ Neu, ddiflan neu ſyn

10 Y frenhines, o herwŷdd geiriau y brenin a'i dywyſogion, a ddaeth i dŷ 'r wlêdd: *a* llefarodd y frenhines, a dywedodd, [a] Bydd fyw byth, frenin; na chyffroëd dy feddyliau di, ac na newidied dy wêdd.

a Pen.

11 [b] Y mae gŵr yn dy deyrnas, [c] yr hwn y *mae* yſpryd y duwiau ſanctaidd ynddo, ac yn nyddiau dy dâd y caed ynddo ef oleuni, a deall, a doethineb, fel doethineb y duwiau: a'r brenin Nabuchodonoſor dy ‡ dâd a'i goſodod ef [d] yn bennaeth y dewiniaid, aſtronomyddion, Caldeaid, *a* brud-wŷr, *ſef* y brenin dy dâd ti.

b Pen. c Pſ. 42. 1. d Pen. ‡ Neu, dad.

12 O herwŷdd cael yn y Daniel hwnnw, [e] yr hwn y rhoddes y brenin iddo enw Belteſazzar, yſpryd rhagorol, a gwybodaeth, a ‡ deall, deongl breuddwydion, ac egluro dammegion, a ‡ dattod cylymmau. Galwer Daniel yr awron, ac efe a ddengys y deongliad.

e Pen. 4. ‡ Neu, deall ac ar ſtan wydd ion, ‡ Neu, dattodd

13 Yna y ducpwyd Daniel o flaen y brenin. A llefarodd y brenin, a dywedodd wrth Ddaniel, Ai tydi yw Daniel, yr hwn wyt o feibion caethglud Juda, y rhai a ddûg y brenin ‡ fy nhâd i o Juda?

‡ Neu, fy

14 Myfi a glywais *ſôn* am danat, fod yſpryd y duwiau ynot, a chael ynot ti oleuni, a deall, a doethineb ragorawl.

15 Ac yr awr hon, dygwyd y doethion, yr aſtronomyddion o'm blaen, i ddarllen yr yſgrifen hon, ac i ſynegi im' ei deongliad: ond ni fedrent ddangos deongliad y peth.

16 Ac mi a glywais am danat ti, y medri ddeongl deongliadau, a dattod cylymmau; yr awr hon o's medri ddarllen yr yſgrifen, ac hyſpyſſu i mi ei deongliad, tydi a wiſgir â phorphor, ac *a gei* gadwyn aur am dy wddf, ac a gai lywodraethu yn drydydd yn y deyrnas.

17 ¶ Yna yr attebodd Daniel, ac y dywedodd o flaen y brenin, Bydded dy roddion i ti, a dôd dy anrhegion i arall; er hynny yr yſgrifen a ddarllennaf i'r brenin, a'r deongliad a yſpyſſaf iddo.

18 O frenin, y Duw goruchaf a roddes i Nabuchodonoſor dy dâd ti frenhiniaeth, a mawredd, a gogoniant, ac anrhydedd.

19 Ac

3466 19 Ac o herwŷdd y mawredd a roddasai efe iddo, y bobloedd, y cenhedloedd, a'r ieithoedd oll, oedd yn crynnu ac yn ofni rhagddo ef: yr hwn a fynnai a laddai, a'r hwn a fynnai a gadwai yn fyw, hefyd y neb a fynnai a gyfodai, a'r neb a fynnai a ostyngai.

20 Eithr [f] pan ymgododd ei galon ef, a chaledu o'i yspryd ef ‡mewn balchder, †efe a ddiſgynnwyd o orſeddfa ei frenhiniaeth, a'i ogoniant a dynnasant oddiwrtho.

21 [g]Gyrrwyd ef hefyd oddiwrth feibion dynion, a ‡gwnaethpwyd ei galon fel bwyſt-fil, a chyd-a'r aſſynnod gwylltion *yr oedd* ei drigfa: â gwellt y porthasant ef fel eidion, a'i gorph a wlychwyd gan wlith y nefoedd, hyd oni wybu mai 'r Duw goruchaf oedd yn llywodraethu ym mrenhiniaeth dynion, ac yn gosod arni y neb a fynno.

22 A thitheu Belſazzar ei fab ef, ni ddarostyngaiſt dy galon, er gwybod o honot hyn oll:

23 Eithr ymderchefaiſt yn erbyn Arglwydd y nefoedd, a lleſtri ei dŷ ef a ddygasant ger dy fron di, a thitheu a'th dywyſogion, dy wragedd a'th ordderchadon, a yfaſoch wîn ynddynt; a thi a foliennaiſt dduwiau o arian, ac o aur, o brês, haiarn, pren, a maen; y rhai ni welant, ac ni chlywant, ac ni wyddant *ddim*: ac ni anrhydeddaiſt y Duw *y mae* dy anadl di yn ei law, a'th holl ffyrdd yn eiddo.

24 Yna 'r anfonwyd darn y llaw oddi-ger ei fron ef, ac yr yſgrifennwyd yr yſgrifen hon.

25 Ac dyma yr yſgrifen a 'ſgrifennwyd, MENE, MENE, TECEL, UPHARSIN.

26 Dyma ddeongliad y peth, MENE, Duw a rifodd dy frenhiniaeth, ac a'i gorphennodd.

27 TECEL, Ti a bwyſwyd yn y cloriannau, ac a'th gaed yn brin.

28 PERES, rhannwyd dy frenhiniaeth, a rhoddwyd hi i'r [h] Mediaid a'r [i] Perſiaid.

29 Yna y gorchymmynnodd Belſazzar, a hwy a wiſgasant Ddaniel â phorphor, ac à chadwyn aur am ei wddf, a chyhoeddwyd am dano, y byddai efe yn drydydd yn llywodraethu yn y frenhiniaeth.

30 Y noſon honno y lladdwyd Belſazzar brenin y Caldeaid.

31 A Darius y Mediad a gymmerodd y frenhiniaeth, ac efe yn ‡ ddwy flwydd a thri ugain *oed*.

PEN. VI.

Gwneuthur Daniel yn ben ar y rhaglawiaid. 4 *Hwythau yw cyd-fwriadu yn ei erbyn ef, ac yn cael gan y brenin oſod cyfraith annuwiol.* 10 *Achwyn ar Ddaniel am dorri y gyfraith honno, a'i fwrw i ffau y llewod;* 18 *A Duw yn ei gadw ef:* 24 *Y llewod yn difa ei wrth-wynebwŷr ef:* 25 *A goſod cyfraith i orchymyn moliannu Duw.*

GWelodd Darius yn dda oſod ar y deyrnas chwe ugain o dywyſogion, i fod ar yr holl deyrnas;

2 Ac arnynt hwy *yr oedd* tri rhaglaw, (y rhai *yr oedd* Daniel yn bennaf o honynt) i'r rhai y rhoddai y tywyſogion gyfrif, fel na byddai y brenin mewn colled. 3466

3 Yna y Daniel hwn oedd yn rhagori ar y rhaglawiaid, a'r tywyſogion, o herwŷdd *bod* yſpryd rhagorawl ynddo ef; a'r brenin a feddyliodd ei oſod ef ar yr holl deyrnas.

4 ¶ Yna y rhaglawiaid a'r tywyſogion oedd yn ceiſio cael achlyſur yn erbyn Daniel o ran y frenhiniaeth: ond ni fedrent gael un achos na bai; o herwŷdd ffyddlon *oedd* efe, fel na cheid ynddo nac amryfuſedd na bai.

5 Yna y dywedodd y gwŷr hyn, Ni chawn yn erbyn y Daniel hwn ddim achlyſur, oni chawn *beth* o ran cyfraith ei Dduw yn ei erbyn ef.

6 Yna y rhaglawiaid a'r tywyſogion hyn a ‡ aethant ynghŷd at y brenin, ac a ddywedaſant wrtho fel hyn; [a] Darius frenin, bydd fyw byth.

‡ Neu, *ddaethant yn derfyſgus.*
[a] Neh. 2. 3. Ad. 21.

7 Holl rhaglawiaid y deyrnas, y ſwyddogion, a'r tywyſogion, y cynghoriaid, a'r dugiaid, a ymgynghoraſant am oſod deddf frenhinol, a chadarnhau ‡ gorchymyn, fod bwrw i ffau y llewöd pwy bynnag a archai arch gan un duw na dyn, tros ddeng nhiwrnod ar hugain, onid gennyt ti, ô frenin.

‡ Neu, *gwahardd iad.*

8 Yr awr hon, ô frenin, ſicrhâ y gorchymyn, a ſelia 'r 'ſgrifen, fel na's newidier, yn ôl [b] cyfraith y Mediaid a'r Perſiaid, yr hon † ni newidir.

[b] Eſth. 1. 19. & 8. 8.
† Cald. *nid a heibio.*

9 O herwŷdd hyn y ſeliodd brenin Darius yr yſgrifen a'r gorchymyn.

10 Yna Daniel, pan wybu ſelio 'r 'ſgrifen, a aeth i'w dŷ, a'i ffeneſtri yn agored yn ei 'ſtafell [c] tu-a Jeruſalem, [d] tair gwaith yn y dydd y goſtyngai efe ar ei liniau, ac y gweddïai, ac y cyffeſſai o flaen ei Dduw, megis y gwnai efe cyn hynny.

[c] 1 Bren. 8. 44, 48.
[d] Pſ. 55. 17.

11 Yna y gwŷr hyn a ddaethant ynghŷd, ac a gawſant Ddaniel yn gweddïo, ac yn ymbil o flaen ei Dduw.

12 Yna y neſſaſant, ac y dywedaſant o flaen y brenin am orchymyn y brenin; Oni ſeiliaiſt ti orchymyn, mai i ffau y llewöd y bwrid pa ddyn bynnag a ofynnai gan un duw na dyn *ddim* tros ddeng nhiwrnod ar hugain, onid gennyt ti, ô frenin? Attebodd y brenin, a dywedodd, Y mae 'r peth yn wîr, yn ôl cyfraith y Mediaid a'r Perſiaid, yr hon ni newidir.

13 Yna 'r attebaſant, ac y dywedaſant o flaen y brenin, Y Daniel, yr hwn ſydd o feibion caeth-glud Juda, ni wnaeth gyfrif o honot ti, frenin, nac o'r gorchymyn a ſeiliaiſt; eithr tair gwaith yn y dydd y mae yn gweddïo ei weddi.

14 Yna 'r brenin, pan glybu 'r gair hwn, [e] a aeth yn ddrwg iawn gantho, ac a roës ei frŷd gyd-a Daniel, ar ei waredu ef; ac a fu hyd fachludiad haul yn ceiſio ei achub ef.

[e] Felly Marc 6. 26.

15 Yna y gwŷr hynny a ddaethant ynghŷd at y brenin, ac a ddywedaſant wrth y brenin, Gwybydd, frenin, mai cyfraith y Mediaid a'r Perſiaid *yw*, na newidier un gorchymyn na deddf a oſodo y brenin.

16 Yna yr archodd y brenin, a hwy a ddygaſant Ddaniel, ac a'i bwriaſant i ffau y llewöd: *yna* y brenin a lefarodd, ac a ddywedodd wrth

3466 Ddaniel, Dy Dduw, yr hwn yr ydwyt yn ei wasanaethu yn wastad, efe a'th achub di.

17 A dygwyd carreg, ac a'i gosodwyd ar enau y ffau, a'r brenin [f] a'i seliodd hi â'i sêl ei hun, ac â sêl ei dywysogion, fel na newidid yr ewyllys am Ddaniel.

18 Yna yr aeth y brenin i'w lŷs, ac a fu y noson honno heb fwyd: ac ni adawödd ddwyn ‡ difyrrwch o'i flaen, ei gŵsg hefyd a giliodd oddiwrtho.

19 Yna y cododd y brenin yn foreu iawn ar y wawr ddydd, ac a aeth ar frŷs at ffau y llewöd:

20 A phan nesiaodd efe at y ffau, efe a lefodd ar Ddaniel â llais trist. Llefarodd y brenin, a dywedodd wrth Ddaniel, Daniel, gwasanaeth-wr y Duw byw, a all dy Dduw di, yr hwn yr wyt yn ei wasanaethu yn oestad, dy gadw di rhag y llewöd?

21 Yna y dywedodd Daniel wrth y brenin, [g] O frenin, bydd fyw byth.

22 Fy Nuw a anfonodd ei Angel, ac [h] a gaudd safnau y llewöd, fel na wnaethant im' niwed: o herwŷdd puredd a gaed ynof ger ei fron ef; a hefyd ni wnaethym niwed o'th flaen ditheu, frenin.

23 Yna y brenin fu dda iawn ganddo o'i achos ef, ac a archodd gyfodi Daniel allan o'r ffau. Yna y codwyd Daniel o'r ffau, ac ni chaed niwed arno, o herwŷdd credu a honaw yn ei Dduw.

24 Yna y gorchymmynnodd y brenin, a hwy a ddygasant y gwŷr hynny a gyhuddasent Ddaniel, ac a'i bwriasant i ffau y llewöd, hwy, [i] a'i plant, a'i gwragedd: ac ni ddaethent i waelod y ffau, hyd oni orchfygodd y llewöd hwynt, a dryllio eu holl esgyrn.

25 Yna [k] yr ysgrifennodd y brenin Darius at y bobloedd, at y cenhedloedd, a'r ieithoedd oll, y rhai oedd yn trigo yn yr holl ddaiar; Heddwch a amlhaër i chwi.

26 Gennyfi y gosodwyd cyfraith ar fod trwy holl lywodraeth fy nheyrnas, i bawb grynnu ac ofni rhag Duw Daniel: o herwŷdd efe *fydd* Dduw byw, ac yn parhau byth; [l] a'i frenhiniaeth ef yw yr hon ni ddifethir, a'i lywodraeth fydd hyd y diwedd.

27 Y mae yn gwaredu, ac yn achub, ac yn gwneuthur arwyddion, a rhyfeddodau, yn y nefoedd, ac ar y ddaiar; yr hwn a waredodd Ddaniel † o feddiant y llewöd.

28 A'r Daniel hwn a lwyddodd yn nheyrnasiad Darius, ac yn nheyrnasiad [m] Cyrus y Persiad.

PEN. VII.

1 *Gweledigaeth y pedwar anifail.* 9 *Brenhiniaeth Dduw.* 15 *Dirnad y weledigaeth.*

3449 YN y flwyddyn gyntaf i Belsazzar frenin Babilon y gwelodd Daniel freuddwyd, a gweledigaethau ei ben ar ei wely. Yna efe a sgrifennodd y breuddwyd, *ac* a draethodd swm y ‡ geiriau.

2 Llefarodd Daniel, a dywedodd, Mi a welwn yn fy ngweledigaeth y nôs, ac wele bedwar gwŷnt y nefoedd yn ymryson ar y môr mawr. 3449

3 A phedwar bwyst-fil mawr a ddaethant i fynu o'r môr, yn amryw y naill oddiwrth y llall.

4 Y cyntaf *oedd* [a] fel llew, ac iddo adenydd eryr: edrychais, hyd oni thynnwyd ei adenydd, ‡ a'i gyfodi oddiwrth y ddaiar, a sefyll o honaw ar ei draed fel dyn, a rhoddi iddo galon dyn.

5 Ac wele anifail arall, yr ail, yn debyg i arth, ac efe a ‡ ymgyfododd ar y naill ystlys, ac yr oedd tair assen yn ei safn ef, rhwng ei ddannedd: ac fel hyn y dywedent wrtho, Cyfod, bwytta gig lawer.

6 Wedi hyn yr edrychais, ac wele un arall megis llewpard, ac iddo bedair aden aderyn ar ei gefn: a phedwar pen oedd i'r bwyst-fil; a rhoddwyd llywodraeth iddo.

7 Wedi hyn y gwelwn mewn gweledigaethau nôs, ac wele bedwerydd bwyst-fil, ofnadwy, ac erchyll, a chryf ragorol, ac iddo yr oedd dannedd mawrion o haiarn: yr oedd yn bwytta, ac yn dryllio, ac yn sathru y gweddill tan ei draed: hefyd *yr ydoedd* efe yn amryw oddiwrth y bwyst-filod oll, y rhai *a fuasai* o'i flaen ef; ac *yr oedd* iddo ddeg o gyrn.

8 Yr oeddwn yn ystyried y cyrn, ac wele cyfododd [b] corn bychan arall yn eu mysg hwy, a thynnwyd o'r gwraidd dri o'r cyrn cyntaf o'i flaen ef: ac wele lygaid fel llygaid dyn yn y corn hwnnw, a [c] genau yn traethu mawrhydri.

9 Edrychais hyd oni fwriwyd i lawr y gorseddfeydd, a'r Hên ddihenydd a eisteddodd, ei wisg *oedd* cyn wynned a'r eira, a gwallt ei ben fel gwlân pûr; ei orseddfa yn fflam dân, a'i olwynion yn dân poeth.

10 [d] Afon danllyd oedd yn rhedeg, ac yn dyfod allan oddi-ger ei fron ef: [e] mîl o filoedd a'i gwasanaethent, a myrdd fyrddiwn a safent ger ei fron: y farn a eisteddodd, ac [f] agorwyd y llyfrau.

11 Edrychais yna o achos llais y geiriau mawrion a draethodd y corn, *ie* edrychais hyd oni laddwyd y bwyst-fil, a difetha ei gorph ef, a'i roddi i'w losgi yn tân.

12 A'r rhan arall o'r bwyst-filod, eu llywodraeth a dducpwyd ymaith; † a rhoddwyd iddynt enioes tros yspaid, ac amser.

13 Mi a welwn mewn gweledigaethau nôs, ac wele [g] megis mâb y dyn oedd yn dyfod gyda chymmylau y nefoedd, ac at yr Hên ddihenydd y daeth, a hwy a'i dygasant ger ei fron ef.

14 Ac efe a roddes iddo lywodraeth, a gogoniant, a brenhiniaeth, fel y byddai i'r holl bobloedd, cenhedloedd, ac ieithoedd ei wasanaethu ef: [h] ei lywodraeth *fydd* lywodraeth dragywyddol yr hon nid â ymaith, a'i frenhiniaeth ni ddifethir.

15 Myfi Daniel [i] a ymofidiais yn fy yspryd ynghanol † fy nghorph, a gweledigaethau fy mhen a'm dychrynnasant.

16 Nesseais at un o'r rhai a safent ger llaw, a cheisiais ganddo y gwirionedd am hyn oll: ac efe a ddywedodd i mi, ac a wnaeth i mi wybod deongliad y pethau.

17 Y

3449 17 Y bwyſt-filod mawrion hyn, y rhai ſy bedwar, *ŷnt* bedwar brenin, *y rhai* a gyfodant o'r ddaiar.

Eſay 60.13 Ad. 22. † Cald. gyruchafion. 18 Eithr [k] ſainct † y Goruchaf a dderbyniant y frenhiniaeth, ac a feddiannant y frenhiniaeth hyd byth, a hyd byth bythoedd.

19 Yna 'r ewyllyſiais wybod y gwirionedd, am y pedwerydd bwyſt-fil, yr hwn oedd yn amrywio oddiwrthynt oll, yn ofnadwy iawn, a'i ddannedd o haiarn, a'i ewinedd o brês, yn bwytta, ac yn dryllio, ac yn ſathru y gweddill â'i draed:

20 Ac am y deg corn *oedd* ar ei ben ef, a'r llall yr hwn a gyfodaſai, ac y ſyrthiaſai tri o'i flaen, ſef y corn yr *oedd* llygaid iddo, a genau yn traethu mawrhydri, a'r olwg arno oedd yn arwach nâ'i gyfeillion.

Dat. 11.7. 13.7. 21 Edrychais, a'r corn hwn [l] a wnaeth ryfel ar y ſainct, ac a fu drêch nâ hwynt,

Ad 18. 2. 1. 6. 5. 10. 22 Hyd oni ddaeth yr Hên ddihenydd, a [m] rhoddi barn i ſainct y Goruchaf, a dyfod o'r amſer y meddiannai y ſainct y frenhiniaeth.

23 Fel hyn y dywedodd efe, Y pedwerydd bwyſt-fil fydd y bedwaredd frenhiniaeth ar y ddaiar, yr hon a fydd amryw oddiwrth yr holl frenhiniaethau, ac a ddiſa yr holl ddaiar, ac a'i ſathr hi, ac a'i dryllia.

d. 7, 8. 24 A'r [n] deg corn o'r frenhiniaeth hon *fydd* deg brenin, *y rhai* a gyfodant: ac un arall a gyfyd ar eu hôl hwynt, ac efe a amrywia oddiwrth y rhai cyntaf, ac a ddaroſtwng dri brenin.

n. 8. 24, & 11. 39, 31. ac. 146. 25 Ac [o] efe a draetha eiriau yn erbyn y Goruchaf, ac a ddiſa ſainct y Goruchaf, ac a feddwl newidio amſeroedd a chyfreithiau: a hwy a n. 12. 7. roddir yn ei law ef [p] hyd amſer, ac amſeroedd, a rhan amſer.

26 Yna yr eiſtedd y farn, a'i lywodraeth a ddygant, i'w diſetha ac i'w dinyſtrio, hyd y diwedd.

ac 1. 35. 12. 34. 27 A'r [q] frenhiniaeth a'r llywodraeth, a mawredd y frenhiniaeth tan yr holl nefoedd, a roddir i bobl ſainct y Goruchaf, yr hwn y mae ei frenhiniaeth *yn* frenhiniaeth dragywyddol, a phob ‡ llywodraeth a waſanaethant ac a ufuddhânt iddo.

d. 15. 8. 27. o. 8, 16. 28 Hyd yma *y mae* diwedd y peth. [r] Fy meddyliau i Daniel a'm dychrynnodd yn ddirfawr, a'm gwêdd a newidiodd ynof; eithr mi a gedwais y peth yn fy nghalon.

PEN. VIII.

1 Gweledigaeth yr Hwrdd, a'r Bwch: 13 MMCCC o ddyddiau aberth. 15 Gabriel yn cyſſuro Daniel, ac yn dirnad y weledigaeth.

3451 YN y drydedd flwyddyn o deyrnaſiad Belſazzar y brenin yr ymddangoſodd i mi weledigaeth, ſef i myfi Daniel, wedi *yr hon* a ymddangoſaſai i mi ar y cyntaf.

2 Gwelais hefyd mewn gweledigaeth; (a bu pan welais, mai yn Suſan y brenhin-llys, yr hwn *ſydd* o fewn talaith Elam, *yr oeddwn* i) ïe gwelais mewn gweledigaeth, ac yr oeddwn i wrth aton Ulai.

3 Yna y cyfodais fy llygaid, ac a welais, ac wele ryw hwrdd yn ſefyll wrth yr aton, a deugorn iddo; a'r ddau gorn oedd uchel, ac un yn uwch nâ'r † llall; a'r uchaf a gofodaſai yn olaf. 3451 † Heb. aſil.

4 Gwelwn yr hwrdd yn cornio tu-a 'r gorllewin, tu-a 'r gogledd, a thu-a 'r deau, ſel na ſafai un bwyſt-fil o'i flaen ef, ac nid *oedd* a achubai o'i law ef; ond [a] efe a wnaeth yn ôl ei ewyllys ei hun, ac a aeth yn fawr. [a] Pen 11.3.

5 Ac fel yr oeddwn yn yſtyried, wele hefyd fŵch geifr yn dyfod o'r gorllewin, ar hŷd wyneb yr holl ddaiar, ‡ ac heb gyffwrdd a'r ddaiar; ac i'r bŵch *yr oedd* corn ‡ hynod rhwng ei lygaid. ‡ Neu, *ac nid oedd a'i cyffyrddai yn y ddaiar.*

6 Ac efe a ddaeth hyd at yr hwrdd deugorn a welſwn i yn ſefyll wrth yr afon, ac efe a redodd atto ef yn angerdd ei nerth. ‡ Neu, *amlwg.* Heb. *golwg.*

7 Gwelais ef hefyd yn dyfod hyd at yr hwrdd, ac efe a fu chwerw wrtho, ac a darawödd yr hwrdd, ac a dorrodd ei ddau gorn ef, ac nid oedd nerth yn yr hwrdd i ſefyll o'i flaen ef, eithr efe a'i bwriodd ef i lawr, ac a'i ſathrodd ef; ac nid oedd a allai achub yr hwrdd o'i law ef.

8 Am hynny y bŵch geifr a aeth yn fawr iawn: ac wedi ei gryfhâu, torrodd y corn mawr; a chododd pedwar o rai hynod yn ei le ef, [b] tu-a phedwar gwŷnt y nefoedd. [b] Pen. 11.4.

9 Ac o un o honynt [c] y daeth allan gorn bychan, ac a dyfodd yn rhagorol, tu-a 'r dehau, a thu-a 'r dwyrain, a thu-a 'r [d] hyfryd-wlâd. [c] Pen. 7. 8. & 11.21. [d] Pſa. 48.2. Ezec. 20. 6.

10 Aeth yn fawr hefyd ‡ hyd lû y nefoedd, a [e] bwriodd i lawr *rai* o'r llû, ac o'r ſêr, ac a'i ſathrodd hwynt. Pen. 11.16, 41, 45. ‡ Neu, *yn erbyn llu y nefoedd.*

11 Ymfawrygodd hefyd ‡ hyd at [f] dywyſog y llû, a [g] dygwyd ymaith yr *offrwm* gwaſtadol [h] † oddiarno ef, a bwriwyd ymaith le ei gyſſegr ef. [e] Dat. 12.4. ‡ Neu, *yn erbyn tywyſog.* [f] Ioſ. 5. 14. [g] Ex. 29. 38. Nu. 28. 3. [h] Ad. 25.

12 ‡ A rhoddwyd iddo lû yn erbyn yr *offrwm* beunyddol o herwŷdd camwedd, ac efe a fwriodd y gwirionedd i lawr; felly y gwnaeth, ac y llwyddodd. 1 Mac. 1. 45, 46. † Neu, *ganddo.* ‡ Neu, *Y llu a roddwyd i fyny, am y camwedd yn erbyn yr offrwm beunyddol.*

13 ¶ Yna y clywais ryw ſanct yn llefaru, a dywedodd rhyw ſanct arall wrth ‡ y rhyw *ſanct* hwnnw oedd yn llefaru; Pa hŷd *y bydd* y weledigaeth am yr offrwm gwaſtadol, a chamwedd ‡ anrhaith, i roddi y cyſſegr a'r llû yn ſathrſa? ‡ *Yr rhifwr dirgelion,* neu, *yr rhifwr rhyfeddol.* Heb. *Palmoni.*

14 Ac efe a ddywedodd wrthyf, Hyd ddwy fil a thry-chant o † ddiwrnodiau: yna y ‡ purir y cyſſegr. ‡ Neu, *yn anrhaith.*

15 ¶ A phan welais i Daniel y weledigaeth, a cheiſio o honof y deall, yna wele, ſafodd ger fy mron megis rhith gŵr. † Heb. *hwyr a boren.* ‡ Neu, *cyfiawnheir.*

16 A chlywais lais dyn rhwng *glannau* Ulai, ac efe a lefodd, ac a ddywedodd, [i] Gabriel, gwna i hwn ddeall y weledigaeth. [i] Pen. 9.21. Luc 1. 19, 26.

17 Ac efe a ddaeth yn agos i'r lle y ſafwn; a phan ddaeth, mi a ddychrynnais, ac [k] a ſyrthiais ar fy wyneb; ac efe a ddywedodd wrthyf, Deall, fâb dyn; o herwŷdd y weledigaeth *fydd* yn amſer y diwedd. [k] Ezec 1.28. Dat. 1. 17.

18 A [l] thra oedd efe yn llefaru wrthyf, ſyrthiais mewn trym-gwſg i lawr ar fy wyneb: ac efe a gyffyrddodd â mi, ac a'm cyſododd yn fy ſefyll. [l] Pen. 10.9. Luc 9. 32.

19 Dywedodd hefyd, Wele fi yn hyſpyſſu it' yr hyn a fydd yn niwedd y digter; canys ar yr amſer gofodedig *y bydd* y diwedd.

3451 20 Yr hwrdd deugorn a welaiſt *yw* brenhinoedd Media a Pherſia.

21 A'r bŵch blewög *yw* brenin Groëg; a'r corn mawr, yr hwn *ſydd* rhwng ei lygaid ef, dyna y brenin cyntaf.

22 Lle y torrwyd ef, ac y cyſododd pedwar yn ei le, pedair brenhiniaeth a gyſodant o'r *un* genedl, ond nid un nerth ag ef.

23 A thu-a diwedd eu brenhiniaeth hwynt, pan gyflawner y troſſedd-wŷr, y cyfyd brenin wyneb-greulon, ac yn deall dammegion.

24 A'i nerth ef a gryfhâ, ond nid trwy ei nerth ei hun; ac efe a ddinyſtria yn rhyfedd, ac a lwydda, ac a wnâ, ac a ddinyſtria y cedyrn, † a'r bobl ſanctaidd.

† Heb. *a phobl y rhai ſanctaidd.*

25 A thrwy ei gyfrwyſtra, y ffynna ganddo dwyllo; ac efe a ymfawryga yn ei galon, a thrwy ‡ heddwch y dinyſtria efe lawer; ac efe a ſaif yn erbyn tywyſog y tywyſogion: ond

‡ Neu, *lwyddiant.*

m 1 Mac. 6. 8. 2 Mac. 9. 9. [m] efe a ddryllir heb law.

26 A gweledigaeth yr hwyr a'r boreu, yr

n Pen. 12. 4. Dat. 22. 10. hon a draethwyd, ſydd wirionedd; [n] ſelia ditheu y weledigaeth; o herwŷdd dros ddyddiau lawer *y bydd.*

o Pen. 7. 28. & 10. 8, 16. 27 [o] Minneu Daniel a aethym yn lleſg, ac a fûm glâf *ennyd* o ddyddiau; yna y cyſodais, ac y gwneuthym orchwyl y brenin, ac a ſynnais o herwŷdd y weledigaeth, ond nid oedd neb yn deall.

PEN. IX.

1 Daniel yn yſtyried amſer y caethiwed; 3 Ac yn cyffeſſu ei bechodau; 16 Ac yn gweddïo am adnewyddu Jeruſalem. 20 Gabriel yn dangos iddo y deg wythnos a thrugain.

3467 *a* Pen. 1. 21, & 6. 28. YN y flwyddyn gyntaf i [a] Ddarius fâb Ahaſferus o hâd y Mediaid, ‡ yr hwn a wnaethid yn frenin ar deyrnas y Caldeaid;

‡ Neu, *yn yr hon y gwnaed ef yn frenin.*

2 Yn y flwyddyn gyntaf o'i deyrnaſiad ef, myfi Daniel a ddeellais wrth lyfrau rifedi y blynyddoedd, *am* y rhai y daethai gair yr Arglwydd at [b] Jeremi y prophwyd, y cyflawnai efe ddeng mlhynedd a thrugain, yn anghyfannedd-dra Jeruſalem.

b Jer. 25. 12. & 29. 10.

3 Yna y troais fy wyneb at yr Arglwydd Dduw, i geiſio *trwy* weddi ac ymbil, ynghŷd ag ympryd, a ſach-liain, a lludw.

4 A gweddïais ar yr Arglwydd fy Nuw, a

c Deu. 7. 9. Neh. 1. 5. & 9. 32. chyffeſſais, a dywedais, Attolwg, [c] Arglwydd Dduw mawr ac ofnadwy, ceidwad cyfammod a thrugaredd, i'r rhai a'i carant, ac i'r rhai a gadwant ei orchymynnion;

d Pſ. 106. 6. Eſa 64. 5, 6, 7. Bar. 1. 17. 5 [d] Pechaſom a gwnaethom gamwedd, a buom anwir, gwrthryfelaſom heſyd, ſef trwy gilio oddïwrth dy orchymynnion, ac oddïwrth dy farnedigaethau.

6 Ni wrandawſom ychwaith ar y prophwydi dy weiſion, y rhai a lefaraſant yn dy enw di, wrth ein brenhinoedd, ein tywyſogion, ein tadau, ac wrth holl bobl y tîr.

‡ Neu, *Gennyt ti, Arglwydd, yw'r cyfiawnder.* 7 ‡ I ti, Arglwydd, y *perthyn* cyfiawnder, ond i ni gywilydd wynebau, megis heddyw; i wŷr Juda, ac i drigolion Jeruſalem, ac i holl Iſraël, yn agos ac ym mhell, trwy yr holl wledydd lle y gyrraiſt hwynt, am eu camwedd a wnaethant i'th erbyn.

8 Arglwydd, [c] *y mae* cywilydd wynebau i ni, i'n brenhinoedd, i'n tywyſogion, ac i'n tadau, o herwŷdd i ni bechu i'th erbyn. 3467 Bar. 1. 15.

9 Gan yr Arglwydd ein Duw y mae trugareddau a maddeuant, er gwrthryfelu o honom i'w erbyn.

10 Ni wrandawſom ychwaith ar lais yr Arglwydd ein Duw, i rodio yn ei gyfreithiau ef, y rhai a roddodd efe o'n blaen ni trwy law ei weiſion y prophwydi.

11 Ië holl Iſraël a droſſeddaſant dy gyfraith di, ſef drwy gilio rhag gwrando ar dy lais di: am hynny [f] y tywalltwyd arnom ni y felldith a'r llw a 'ſgrifennwyd yngyfraith Moſes, gwaſanaeth-wŷr Duw, am bechu o honom yn ei erbyn ef.

f Lef. 26. 14, &c. Deu. 28. 15, &c. & 29. 20, &c. & 30. 17, & 31. 17, & 32. 19, & Galat. 3. 10, & 13. & 2. 13.

12 Ac [g] efe a gyflawnodd ei eiriau, y rhai a lefarodd efe yn ein herbyn ni, ac yn erbyn ein barn-wŷr, y rhai a'n barnent, gan ddwyn arnom ni ddïaledd mawr; canys [h] ni wnaethbwyd tan yr holl nefoedd megis y gwnaethbwyd at Jeruſalem.

13 Megis y mae yn 'ſgrifennedig ynghyfraith Moſes y daeth yr holl ddryg-fyd hyn arnom ni: etto nid ymbiliaſom † o flaen yr Arglwydd ein Duw, gan droi oddïwrth ein hanwiredd, a chan ddeall dy wirionedd di.

† Heb. *ag wynebu.*

14 Am hynny [i] y gwiliodd yr Arglwydd ar y ddïaledd, ac a'i dûg arnom ni; o herwŷdd [k] cyfiawn *yw* 'r Arglwydd ein Duw, yn ei holl weithredoedd y mae yn ei wneuthyd: canys ni wrandawſom ni ar ei lais ef.

i Jer. 31. & 44. 27. *k* Neh. 9. 33.

15 Etto yr awr hon, ô Arglwydd ein Duw, [l] yr hwn a ddygaiſt dy bobl allan o wlâd yr Aipht â llaw gref, ac a wnaethoſt i ti [m] enw megis heddyw *nyni a* bechaſom, ni a wnaethom anwiredd.

l Ex. 6. & 32. 11. *m* Ex. 14. 4.

16 O Arglwydd, yn ôl dy holl gyfiawnderau, attolwg troër dy lidiawgrwydd a'th ddigter oddïwrth dy ddinas Jeruſalem, dy fynydd ſanctaidd; o herwŷdd am ein pechodau, ac am anwireddau ein tadau y mae Jeruſalem a'th bobl [n] yn wradwydd i bawb o'n hamgylch.

n Pſa. 44. & 79. 4.

17 Ond yr awr hon gwrando, ô ein Duw ni, ar weddi dy wâs, ac ar ei ddeiſyfiadau, a [o] llewyrcha dy wyneb ar dy gyſſegr anrhaithiedig, er mwyn yr Arglwydd.

o Nu. 6. 25. Pſal. 80. 19.

18 Goſtwng dy gluſt, ô fy Nuw, a chlyw; agor dy lygaid a gwêl ein hanrhaith ni, a'r ddinas y gelwir dy enw di arni: oblegid nid o herwŷdd ein cyfiawnderau ein hun yr ydym ni yn † tywallt ein gweddïau ger dy fron, eithr o herwŷdd dy aml drugareddau di.

† Heb. *gweuliau i'n deiſyfiadau ger dy fron.*

19 Clyw, Arglwydd; arbed, Arglwydd; yſtyr, ô Arglwydd, a gwnâ; nac oeda er dy fwyn dy hun, ô fy Nuw: o herwŷdd dy enw di a alwyd ar y ddinas hon, ac ar dy bobl.

20 ¶ A mi etto yn lleſaru ac yn gweddïo, ac yn cyffeſſu fy mhechod, a phechod fy mhobl Iſraël, ac yn tywallt fy ngweddi ger bron yr Arglwydd fy Nuw tros fynydd ſanctaidd fy Nuw;

21 *Ië* a mi etto yn lleſaru mewn gweddi, yna y gŵr [p] Gabriel, yr hwn a welſwn mewn gweledigaeth yn y dechreuad gan ehedeg yn fuan [q] a gyffyrddodd â mi ynghylch pryd yr offrwm prydnhawnol.

p Pſ. 89. *q* Pſ. 8.

22 Ac

22 Ac eſe a barodd *im'* ddeall, ac a ymddiddanodd â mi, ac a ddywedodd, Daniel, daethym yn awr allan i beri it' fedru deall.

23 Yn nechreu dy weddiau yr aeth y † gorchymyn allan, ac [r] mi a ddeuthym i'w ſynegi *i ti*: canys ‡ anwyl *ydwyt* ti: yſtyr ditheu y peth, a deall y weledigaeth.

24 Deng-hwythnos a thri ugain a derſynwyd ar dy bobl, ac ar dy ddinas ſanctaidd, i ‡ ddibennu camwedd, ac i ‡ ſelio pechodau, ac i wneuthur cymmod tros anwiredd, ac i ddwyn cyfiawnder tragywyddawl, ac i ſelio 'r weledigaeth a'r † brophwydoliaeth, ac i enneinio y Sanct-eiddiolaf.

25 Gwybydd gan hynny, a deall *y bydd* [s] o ſynediad y gorchymyn allan am adferu, ac am adeiladu Jeruſalem, hyd y blaenor Meſſiah; ſaith wythnos a dwy wythnos a thrugain yr heol a † adeiledir drachefn, a'r ‡ mûr, ſef † mewn amſeroedd blinion.

26 Ac wedi dwy wythnos a thrugain [t] y lleddir y Meſſiah, ond ‡ nid o'i achos ei hun: a [u] phobl y tywyſog yr hwn a ddaw a ddinyſtria y ddinas a'r cyſſegr; a'i ddiwedd fydd trwy lifeiriant, a hyd ddiwedd y rhyfel † *y bydd* dinyſtr anrheithiol.

27 Ac eſe a ſiccrhâ y cyfammod â llawer dros un wythnos: ac yn hanner yr wythnos y gwnâ eſe i'r aberth a'r bwyd-offrwm beidio; ‡ a thrwy [x] luoedd ffiaidd yr anrheithia eſe hi, hyd oni thywallter [y] y diben terfynedig ar yr anrhaitheiedig.

PEN. X.

1 *Daniel, wedi ymddaroſtwng, yn gweled gweledigaeth*: 10 *Dychryn yn ei ſuno ef, a'r Angel yn ei gyſſuro.*

YN y drydydd flwyddyn i Cyrus brenin Perſia, y datcuddiwyd peth i Ddaniel, (yr hwn y gelwid ei enw Belteſazzar;) a'r peth *oedd* wîr, ond yr amſer nodedig *oedd* † hîr; ac [a] eſe a ddeallodd y peth, ac a gafodd wybod y weledigaeth.

2 Yn y dyddiau hynny y galerais i Daniel dair wythnos o ddyddiau.

3 Ni fwytteais fara blaſus, ac ni ddaeth cîg na gwîn yn fy ngenau; gan ymiro hefyd nid ymirais, nes cyflawnu tair wythnos o ddyddiau.

4 Ac yn y pedwerydd dydd ar hugain o'r mîs cyntâf ſel yr oeddwn i wrth ymyl yr afon fawr, honno *yw* [b] Hidecel;

5 Yna y cyſodais fy llygaid, ac yr edrychais, ac wele [c] † ryw ŵr wedi ei wiſgo â lliain, a'i lwyni [d] wedi eu gwregyſſu ag [e] aur coeth o Uphaz.

6 A'i gorph *oedd* ſel maen Beril, a'i wyneb ſel gwelediad mellten, a'i lygaid ſel lampau tân, a'i freichiau a'i draed ſel lliw prês gloyw, a [f] ſain ei eiriau ſel ſain tyrfa.

7 A mi Daniel yn unig a welais y weledigaeth: canys [g] y dynion, y rhai oedd gyd-a mi, ni welſant y weledigaeth; eithr ſyrthiodd arnynt ddychryn mawr, ſel y ffoiſant i ymguddio.

8 A mi a adawyd ſy hunan, ac a welais y weledigaeth ſawr hon, ac ni thrigodd nerth ynof: canys [h] ‡ ſy ngwêdd a drôdd ynof yn llygredigaeth, ac nid atteliais nerth.

9 Etto mi a glywais ſain ei eiriau ef: a phan glywais ſain ei eiriau ef, yna [i] yr oeddwn mewn trym-gwſg ar fy wyneb, a'm hwyneb tu-a 'r ddaiar.

10 Ac wele, [k] llaw a gyffyrddodd â mi, ac † a'm goſododd ar fy ngliniau, ac ar gledr fy nwylo.

11 Ac eſe a ddywedodd wrthyf, Daniel, [l] ŵr † anwyl, deall y geiriau a lefaraf wrthyt, a ſâ yn dy ſefyll: canys attat ti i'm hanfonwyd yr awr hon. Ac wedi iddo ddywedyd y gair hwn, ſefais gan grynnu.

12 Yna eſe a ddywedodd wrthyf, Nac ofna, Daniel: o herwŷdd er y dydd cyntaf y rhoddaiſt dy galon i ddeall, ac i ymgyſtuddio ger bron dy Dduw, y gwrandawyd dy eiriau, ac o herwŷdd dy eiriau di y daethym i.

13 Ond tywyſog teyrnas Perſia a ſafodd yn fy erbyn un diwrnod ar hugain: ond wele [m] Michaël, ‡ un o'r tywyſogion pennaf, a ddaeth i'm cynnorthwyo; a mi a arhoais yno gyd-a brenhinoedd Perſia.

14 A mi a ddaethym i beri it' ddeall yr hyn a ddigwydd i'th bobl yn y dyddiau diweddaf: o herwŷdd [n] y mae y weledigaeth etto tros ddyddiau *lawer*.

15 Ac wedi iddo lefaru wrthyf y geiriau hyn, goſodais fy wyneb tu-a 'r ddaiar, ac a aethym yn fûd.

16 Ac wele, tebyg i † ddyn a gyffyrddodd â'm gwefuſau: yna yr agorais fy ſafn, ac y lleferais, ac y dywedais wrth yr hwn oedd yn ſefyll ar fy nghyfer, O fy Arglwydd, fy ngofidiau a droiſant arnaf gan y weledigaeth, ac nid atteliais nerth.

17 A pha fodd y dichon ‡ gwaſanaeth-ŵr fy Arglwydd yma lefaru wrth fy Arglwydd yma? a minnau yna ni ſafodd nerth ynof, ac nid arhôdd ffûn ynof.

18 Yna y cyffyrddodd eil-waith â mi fel dull dyn, ac a'm cryfhaodd i,

19 Ac a ddywedodd, Nac ofna, [o] ŵr anwyl; heddwch it', ymnertha, ïe ymnertha. A phan lefaraſai eſe wrthyf, ymnerthais a dywedais, Llefared fy Arglwydd: o herwŷdd cryfheaiſt fi.

20 Ac eſe a ddywedodd, A wyddoſt ti pa ham y deuthym attat? ac yn awr dychwelaf i ryfela â thywyſog Perſia: ac wedi i mi fyned allan, wele tywyſog tîr Groëg a ddaw.

21 Eithr mynegaf it' yr hyn a yſpyſſwyd yn 'ſgrythyr gwirionedd: ac nid *oes* un yn ‡ ymegnio gyd-a mi yn hyn, onid [p] Michaël eich tywyſog chwi.

PEN. XI.

1 *Dinyſtr Perſia gan frenin Groëg.* 5 *Y cyngreiriau a'r cadau rhwng brenin y Dehau a brenin y Gogledd.*

AC yn y flwyddyn gyntaf i [a] Ddarius y Mediad, y ſefais i i'w gryfhau ac i'w nerthu ef.

Heb. 10 12.
Heb. dymuniadau.
Neu, dal.
Heb. a wnaeth i mi ſymmid ar fy nghliniau.
Heb. dymuniadau.
Heb. ſeibion dynion.
Neu, gwaſanaethwr yma fy Arglwydd.

r Dan. 7. 28. ‡ Neu, fy ngrym.
s Pen. 9. 21. Dat. 1. 17.
t Pen. 9. 23.
u Ad. 21. Pen. 12. 1. ‡ Neu, y blaenaf.
x Hab. 2. 3.
y Pen. 7. 18.
z Ad. 11.
a Pen. 5. 31.
b Pen. 8. 2.
c Pen. 12. 6.
d Dat. 1. 13.
e Pen. 10. 5.
f Pen. 9. 7.
g Ad. 9. 7.
h Pen. 10. 8.
i Pen. 8. 18.
k Pen. 9. 21. Dat. 1. 17.
l Pen. 9. 23.
m Ad. 27. Pen. 12. 1. ‡ Neu, y blaenaf.
n Hab. 2. 3.
o Ad. 11.
p Ad. 13. Jud 9. Dat. 12. 7.

3467 2 Ac yr awr hon y gwirionedd a fynegaf i ti. Wele, tri brenin etto a ſafant o fewn Perſia, a'r pedwerydd a fydd cyfoethoccach nâ hwynt oll: ac fel yr ymgadarnhao efe yn ei gyfoeth, y cyfyd efe bawb yn erbyn teyrnas Groëg.

b Pen. 8. 4. 3 A [b] brenin cadarn a gyfyd, ac a lywodraetha â llywodraeth fawr, ac a wnâ fel y mynno.

4 A phan ſafo efe, dryllir ei deyrnas, ac a'i rhennir tu-â phedwar gwŷnt y neſoedd; ac nid *c* Pen. 8. 22. i'w hiliogaeth ef, [c] nac fel ei lywodraeth a lywodraethodd efe: o herwŷdd ei frenhiniaeth ef a ddiwreiddir i eraill heb law y rhai hynny.

5 Yna y cryfhâ brenin y deau, ac *un* o'i dywyſogion: ac efe a gryfhâ uwch ei law ef, ac a lywodraetha: llywodraeth fawr *fydd* ei lywodraeth ef.

† Heb. *ymgyfeillachant.* 6 Ac yn niwedd blynyddoedd yr † ymgyfſylltant; canys merch brenin y deau a ddaw at frenin y gogledd i wneuthur † cymmod; ond ni cheidw hi nerth y braich; ac ni ſaif yntef na'i fraich: eithr rhoddir hi i fynu, a'r rhai a'i dygaſant hi, a'r hwn ‡ a'i cenhedlodd hi, a'i chymhorth-ŵr, yn yr amſeroedd *hyn.*

‡ Neu, *a eſgorodd hi.*

7 Eithr yn ei le ef y ſaif *un* allan o flaguryn ei gwraidd hi, yr hwn a ddaw â llu, ac a â i amddiffynfa brenin y gogledd, ac a wnâ yn eu herbyn hwy, ac a orchfyga;

8 Ac a ddwg hefyd i gaethiwed i'r Aipht, eu duwiau hwynt, a'i tywyſogion, a'i dodrefn anwyl o arian ac aur: ac efe a bery *ſwy o* flynyddoedd nâ brenin y gogledd.

9 A brenin y deau a ddaw i'w deyrnas, ac a ddychwel i'w dîr ei hun.

‡ Neu, *ryfelant.* 10 A'i feibion a ‡ gyffroir, ac a gaſglant dyrfa o luoedd mawrion: a chan ddyfod y daw *un*, ac a lifeiria, ac a â troſodd: yna efe a ddychwel, ac a gyffroir hyd ei amddeffynfa ef.

3470

11 Yna y cyffry brenin y deau, ac yr â allan, ac a ymladd ag ef, *ſef* â brenin y gogledd: ac efe a gyfyd dyrfa fawr; ond y dyrfa a roddir i'w law ef.

12 Pan gymmerer ymaith y dyrfa, yr ymdderchafa ei galon, ac efe a gwympa fyrddiwn; er hynny ni bydd efe crŷf.

13 Canys brenin y gogledd a ddychwel, ac a gyfyd dyrfa fwy nâ'r gyntaf, ac † ym mhen ennyd o flynyddoedd, gan ddyfod y daw â llû mawr, ac â chyfoeth mawr.

† Heb. *yn niwedd amſeroedd, blynyddoedd.*

14 Ac yn yr amſeroedd hynny, llawer a ſafant yn erbyn brenin y deau; † a'r yſpeilwŷr o'th bobl a ymdderchafant i ſiccrhau 'r weledigaeth; ond hwy a ſyrthiant.

† Heb. *a meibion yſpeilwyr o'th bobl.*

15 Yna y daw brenin y gogledd, ac a fwrw glawdd, ac a ennill † y dinaſoedd caerog; ond breichiau y deau ni wrthſafant, ‡ na'i bobl ddewiſol ef; ac ni bydd nerth i ſefyll.

† Heb. *ddinas yr amddiffynfaedd.* ‡ Heb. *na phobl ei ddewis ef.*

16 A'r hwn a ddaw yn ei erbyn ef a wnâ fel y mynno, ac ni *bydd* a ſafo o'i flaen; ac efe a ſaif † yn [d] y wlâd hyfryd, a thrwy ei law ef y difethir hi.

† Heb. *yngwlâd harddwch, neu, addurn.* *d* Pen. 8. 9. Ad. 41, 45.

17 Ac efe a eſyd ei wyneb ar fyned â chryfder ei holl deyrnas, ‡ a rhai uniawn gyd-ag ef; fel hyn y gwnâ: ac efe a rydd iddo ferch gwragedd, † gan ei llygru hi; ond ni ſaif hi *ar ei du ef*, ac ni bydd hi gyd-ag ef.

‡ Neu, *ac unsondeb.* † Heb. *i'w llygru hi.*

18 Yna y trŷ efe ei wyneb at yr ynyſoedd, ac a ennill lawer; ond pennaeth a bair i'w warth ef beidio, † er ei fwyn ei hun, ‡ heb warth iddo ei hun: efe a'i dettry arno ef. 3470

† Heb. *iddo ei hun, neu, trwy ei hun.* ‡ Heb. *heb ei war.*

19 Ac efe a drŷ ei wyneb at amddiffynfeydd ei dîr ei hun: ond efe a dramgwydda, ac a ſyrth, ac ni's ceir ef.

20 Ac yn ei le ef y ſaif un † a gyfyd drethau yngogoniant y deyrnas: ond o fewn ychydig ddyddiau y deſtrywir ef; ac nid mewn dîg, nac mewn rhyfel.

† Heb. *a darvi ddo dlawd ſyn troſſdd.*

21 Ac yn ei le yntef y ſaif [e] *un* dirmygus, ac ni roddant iddo ogoniant y deyrnas: eithr efe a ddaw i mewn yn heddychol, ac a ymeifl yn y frenhiniaeth trwy weniaith.

e Pen. 7. 8, 9.

22 Ac â breichiau llifeiriant y llifir troſtynt o'i flaen ef; ac y dryllir hwynt, a [f] thywyſog y cyfammod hefyd.

f Pen. 11. 25.

23 Ac wedi ymgyfeillach ag ef, y gwnâ efe dwyll; canys efe a ddaw i fynu, ac a ymgryfhâ ag ychydig bobl.

24 ‡ Yr dalaith heddychol a brâs y daw efe, ac a wnâ yr hyn ni wnaeth ei dadau, na thadau ei dadau: [g] yſyglyfaeth, ac yſpail, a golud, a dana ef yn eu myſg; ac ar geſtyll y bwriada efe ei fwriadau, *ſef* tros amſer.

‡ Neu, *yn ddiofal.* *g* Heb. *a'i ddiofalwch.*

25 Ac efe a gyfyd ei nerth a'i galon yn erbyn brenin y deau â llû mawr: a brenin y deau a ymeſyd i ryfel â llu mawr, a chryfiawn; ond ni ſaif efe: canys bwriadant fwriadau yn ei erbyn ef.

26 Y rhai a fwyttânt ran o'i fwyd ef a'i difethant ef, a'i lû efa lifeiria; a llawer a ſyrth yn lladdedig.

27 † A chalon y ddau frenin hyn *fydd* ar wneuthur drwg, ac ar un bwrdd y traethant gelwŷdd; ond ni thyccia: canys [h] etto y bydd y diwedd ar yr amſer nodedig.

† Heb. *A'r dau frenin a fydd calon hyn i fynu.* *h* Ad. 49.

28 Ac efe a ddychwel i'w dîr ei hun â chyfoeth mawr; [i] a'i galon *fydd* yn erbyn y cyfammod ſanctaidd: felly y gwnâ efe, ac y dychwel i'w wlâd.

i 1 Mac. 1. 44, &c.

29 Ar amſer nodedig y dychwel, ac y daw tu-a 'r deau; ac ni bydd fel y *daith* gyntaf, neu fel yr olaf.

30 Canys llongau Chittim a ddeuant yn ei erbyn ef; am hynny 'r ymofidia, ac y dychwel, ac y digia yn erbyn y cyfammod ſanctaidd: felly y gwnâ efe, ac y dychwel, ac efe a ymgynghora â'r rhai a adawânt y cyfammod ſanctaidd.

31 Breichiau hefyd a ſafant ar ei du ef, ac [k] a halogant gyſſegr yr amddeffynfa, ac a ddygant ymaith y gwaſtadol *aberth*, ac a oſodant yno y ffieidd-dra ‡ anrheithiol.

k Pen. 8. 11. & 11. 31. 1 Mac. 1. 41.

‡ Neu, *a hurtfyd.* ‡ Neu, *aci dwyllo cyfammod gwaſ-gu rhai.*

32 ‡ A throſſeddwŷr y cyfammod a lygra efe trwy weniaith: eithr y bobl a adwaenant eu Duw, a fyddant gryfion, ac a ffynnant.

33 A'r rhai ſynhwyrol ym myſg y bobl a ddyſgant lawer; etto ſyrthiant trwy 'r cleddyf, a thrwy dân, trwy gaethiwed, a thrwy yſpail, ddyddiau *lawer.*

34 A phan ſyrthiant, â chymmorth bychan y cymhorthir hwynt; eithr llawer a lŷn wrthynt hwy trwy weniaith.

35 A rhai o'r deallgar a ſyrthiant ‡ i'w [l] puro, ac i'w glanhau, ac i'w cannu, hyd amſer y diwedd: [m] canys y mae etto tros amſer nodedig.

‡ Neu, *a'u puro.* *l* Heb. *ac i'w gwneuthur yn wyn.* *m* Dan. 11. 29, &c. Ad. 49.

36 A'r brenin a wnâ wrth ei ewyllys ei hun, ac a ymddercha, ac a ymfawryga uwch law pob

pob duw; ac [n] yn erbyn Duw y duwiau y traetha eſe bethau rhyfedd, ac a lwydda nes diweddu y digter: canys yr hyn a ordeiniwyd a fydd.

37 Nid yſtyria eſe Dduw ei dadau, na ſerch ar wragedd, ïe nid yſtyria un duw: canys goruwch pawb yr ymfawryga.

38 ‡ Ac eſe a anrhydedda Dduw † y nerthoedd yn ei le ef, ïe duw yr hwn nid adwaenai ei dadau a ogonedda eſe, ag aur, ac ag arian, ac â meini gwerthfawr, ac â phethau ‡ dymunol.

39 Fel hyn y gwnâ eſe ↓ yn yr amddiffynfeydd cryfaf gyd-a duw dieithr, yr hwn a gydnebydd eſe, ac a 'chwanega ei ogoniant: ac a wnâ iddynt lywodraethu ar lawer, ac a ranna y tîr am ‡ werth.

40 Ac yn amſer y diwedd yr ymgornia brenin y deau ag ef, a brenin y gogledd a ddaw fel corwynt yn ei erbyn ef, â cherbydau, ac â marchogion, ac â llongau lawer; ac eſe a ddaw i'r tiroedd, a'u lifa, ac a â troſodd.

41 Ac eſe a ddaw ‡ i'r * hyfryd-wlâd, a llawer *o wledydd* a ſyrthiant: ond y rhai hyn a ddiangant o'i law ef, Edom, a Moab, a phennaf meibion Ammon.

42 Ac eſe † a eſtyn ei law ar y gwledydd: a gwlâd yr Aipht ni bydd diangol;

43 Eithr eſe a lywodraetha ar dryſſorau aur ac arian, ac ar holl anwyl bethau yr Aipht: y Libiaid hefyd a'r Ethiopiaid *fyddant* ar ei ôl ef.

44 Eithr chwedlau o'r dwyrain ac o'r gogledd a'i trallodant ef: ac eſe a â allan mewn llid mawr i ddifetha, ac i ddifrodi llawer.

45 Ac eſe a eſyd bebyll ei lŷs rhwng y moroedd, † ar [o] yr ‡ hyfryd fynydd ſanctaidd: [p] etto eſe a ddaw † hyd ei derfyn, ac ni *bydd* cynnorthwy-wr iddo.

PEN. XII.

1 *Michaël a ward Iſraël o'i ſinderau.* 5 *Dangos yr amſeroedd i Ddaniel.*

AC yn yr amſer hwnnw y ſaif Michaël y tywyſog mawr, yr hwn ſydd yn ſefyll tros feibion dy bobl: yna [a] y bydd amſer blinder, y cyfryw ni bu er pan yw cenedl hyd yr amſer hwnnw: ac yn yr amſer hwnnw y gwaredir dy holl bobl, y rhai a gaffer yn 'ſgrifennedig yn [b] y llyfr. 3470

2 A llawer o'r rhai ſydd yn cyſgu yn llwch y ddaiar a ddeffroant, [c] rhai i fywyd tragywyddol, a [d] rhai i warth a dirmyg tragywyddol.

3 [e] A'r ‡ doethion [f] a ddiſgleiriant fel diſgleirdeb y ffurfafen, a'r rhai a droant lawer i gyfiawnder a *fyddant* [g] fel y ſêr, byth yn dragywydd.

4 [h] Titheu Daniel, [i] cau ar y geiriau, a ſelia y llyfr, hyd amſer y diwedd: llawer a gynniwerant; a gwybodaeth a amlheïr.

5 Yna myfi Daniel a edrychais, ac wele ddau eraill yn ſefyll, un o'r tu yma ar ſîn yr afon, ac un *arall* o'r tu arall ar ſîn yr afon.

6 Ac *un* a ddywedodd wrth yr hwn a wiſgaſid â [k] llïain, yr hwn *ydoedd* † ar ddyfroedd yr afon; Pa hŷd *fydd* hyd ddiwedd y rhyfeddodau hyn?

7 [l] Clywais hefyd y gŵr a wiſgaſid â llïain, yr hwn *ydoedd* ar ddyfroedd yr afon, pan dderchafodd eſe ei law ddehau a'i aſſwy tu-a 'r nefoedd, ac y tyngodd i'r hwn ſydd yn byw yn dragywydd, [m] y bydd dros amſer, amſerau, a ‡ hanner; ac wedi darfod gwaſgaru nerth y bobl ſanctaidd y gorphennir hyn oll.

8 Yna y clywais, ond ni ddeellais: eithr dywedais, O fy Arglwydd, beth *fydd* diwedd y pethau hyn?

9 Ac eſe a ddywedodd, Dôs, Daniel: canys cauwyd a [n] ſeliwyd y geiriau hyd amſer y diwedd.

10 [o] Llawer a burir, ac a gennir, ac a brofir: eithr y rhai drygionus a wnânt ddrygioni, ac ni ddeall yr un o'r rhai drygionus: ond [p] y rhai doethion a ddeallant.

11 Ac o'r amſer y tynner ymaith [q] y gwaſtadol *aberth*, † ac y goſoder i fynu [r] y ffieiddra ‡ anrheithiol, *y bydd* mîl, dau gant, a deg a phedwar ugain o ddyddiau.

12 Gwŷn ei fyd a ddiſgwilio, ac a ddêl hyd y mîl, try-chant, a phymtheg ar hugain o ddyddiau.

13 Dôs ditheu hyd y diwedd: ‡ canys gorphywyſi, a ſefi yn dy ran, yn niwedd y dyddiau.

b Ex. 32. 32. Pſal. 66. 28. Ezec. 13. 9. Luc 10. 20. Phil. 4. 3. Dat. 3. 5. & 13. 8.
c Mat. 25. 46 Ioã 5. 28, 29 Act. 24. 15.
d Eſa. 66. 24. Rhuf. 9. 21.
e Pen. 11. 33, 35.
‡ Neu, *athrawon.*
f Mat. 13 43
g 1 Cor. 15. 41.
h Pen. 8. 26. Ad. 9.
i Dat. 10. 4. & 22. 10.
k Pen. 10. 5.
† Heb. *ddi ar.*
l Dat. 10. 5, 6
m Pé. 7. 25. Dat. 12. 14.
‡ Neu, *rhan.*
n Ad. 4.
o Pen. 11. 35. Zech. 13. 9.
p Pen. 11. 33, 35.
q Pen. 8. 11.
† Heb. *i ddodi y ffieiddra &c.*
r Pen. 11. 31.
‡ Neu, *a hair ſynnu.*
‡ Neu, *a gorphywyſ.*

Llyfr HOSEA.

PENNOD I.

1 *Hoſea er mwyn dangos barn Duw am butteindra yſprydol, yn cymmeryd Gomer yn wraig,* 4 *ac yn cenhedlu Jezreel,* 6 *a Lo-ruhamah,* 8 *a Lo-ammi.* 10 *Edfryd Juda ac Iſraël.*

GAir yr ARGLWYDD, yr hwn a ddaeth at Hoſea fâb Beeri, yn nyddiau Uzzïah, Jotham, Ahaz, a Hezecïah brenhinoedd Juda, ac yn nyddiau Jeroboam fâb Joas, brenin Iſraël.

2 Dechreu ymadrodd yr ARGLWYDD drwy Hoſea. Yr ARGLWYDD a ddywedodd wrth Hoſea, [a] Dôs, cymmer it' wraig o odineb, a phlant *o* odineb: o herwŷdd [b] y mae y wlâd gan butteinio yn putteinio oddiar ôl yr ARGLWYDD.

3 Ac eſe a aeth, ac a gymmerodd Gomer merch Diblaïm, a hi a feichiogodd, ac a ddûg iddo ef fâb.

4 A'r ARGLWYDD a ddywedodd wrtho, Galw ei enw ef Jezreel: canys ar ſyrder y †dïalaf waed Jezreel ar dŷ Jehu, ac y gwnâf i frenhiniaeth tŷ Iſraël ddarfod.

5 A'r dydd hwnnw y torraf fwä Iſraël ynglynn Jezreel.

6 A hi a feichiogodd eil-waith, ac a eſgorodd ar ferch. A dywedodd *yr Arglwydd* wrtho, Galw ei henw hi ‡ Lo-ruhamah; am na 'chwanegaf drugarhau wrth dŷ Iſraël; ‡eithr dygaf hwynt ymaith yn llwyr.

7 Ac etto mi a drugarhâf wrth dŷ Juda, ac a'i cadwaf hwynt drwy yr ARGLWYDD eu Duw; ac [c] nid â bwä, nac â chleddyf, nac â rhyfel, *nac* â meirch, nac â marchogion, y cadwaf hwynt.

8 A hi a ddiddyfnodd Lo-ruhamah, ac a feichiogodd, ac a eſgorodd ar fâb.

9 A *Duw* a ddywedodd, Galw ei enw ef ‡ Lo-ammi; canys nid ydych bobl i mi, ac ni byddaf i chwithau *yn Dduw.*

10 Etto [d] bydd nifer meibion Iſraël fel tywod y môr, yr hwn ni's meſurir, ac ni's cyfrifir; [e] a bydd, ‡ yn y man lle y dywedwyd wrthynt, Nid pobl i mi *ydych* chwi, y dywedir yno wrthynt, Meibion y Duw byw *ydych.*

11 [f] Yna meibion Juda, a meibion Iſraël a geſglir ynghŷd, a hwy a oſodant iddynt un pen; a deuant i fynu o'r tîr: canys mawr *fydd* dydd Jezreel.

a Felly Pen. 3. 1.
b Pſ. 73. 27. Ezec. 23. 3, &c.
† Heb. *ymwelaf â gwaed.*
‡ Sef, *trebgaei trugaredd.*
‡ Neu, *fel y cwbl-ſaddleuwn iddynt.*
c Zech. 4. 6. & 9. 10.
‡ Sef, *nid fy mhobl i.*
d Gê. 32. 12.
e Rhuſ. 9. 25, 26. 1 Pet. 2. 10.
‡ Neu, *yn lle yr hyn a dywedwyd wrthynt.*
f Eſay 11. 12. Jer. 3. 18. Ezec. 34. 23. & 37. 16, 22.

PEN. II.

1 *Delw-addoliaeth y bobl.* 6 *A barn Duw yn eu herbyn hwy.* 14 *Y mae yn addo cymmodi â hwynt.*

DYwedwch wrth eich brodyr, ‡ Ammi; ac wrth eich chwïorydd, ‡ Ruhamah.

2 Dadleuwch â'ch mam, dadleuwch; canys [a] nid fy ngwraig yw hi, ac nid ei gŵr hi *ydwyf* finneu: bwried hithau ymaith ei [b] phutteindra o'i golwg, a'i godineb oddi-rhwng ei bronnau;

3 Rhag i mi ei dïoſg hi yn noeth-lymmun, a'i goſod fel y dydd [c] y ganed hi, a'i gwneuthur fel anialwch; a'i goſod fel tîr diffaith, a'i lladd â ſyched.

4 Ac ar ei phlant ni chymmeraf drugaredd; am eu bod yn blant godineb.

5 Canys eu mam hwynt a butteiniodd; gwradwyddus y gwnaeth yr hon a'i hymddug hwynt; canys dywedodd hi, Af ar ôl fy nghariadau, [d] y rhai ſydd yn rhoi fy mara a'm dwfr, fy ngwlân a'm llîn, fy olew a'm diodydd.

6 Am hynny wele, [e] mi a gauaf i fynu dy ffordd di â drain, ac a furiaf fûr, fel na chaffo hi ei llwybrau.

7 A hi a ddilyd ei chariadau, ond ni's goddiwes hwynt; a hi a'i cais hwynt, ond ni's caiff: yna y dywed, Af, a dychwelaf at fy ngŵr cyntaf; canys gwell oedd arnaſi yna nag yr awr hon.

8 Ac ni wyddai hi mai myfi a roddais iddi ŷd, a †gwîn, ac olew; ac a amlheais ei harian, a'i haur, *y rhai* ‡ a ddarparaſant hwy i Baal.

9 Am hynny y dychwelaf, a chymmeraf fy ŷd yn ei amſer, a'm gwîn yn ei dymmor; a †dygaf ymaith fy ngwlân a'm llîn a guddiai ei noethni hi.

10 Ac [f] mi a ddatcuddiaf bellach ei ‡ brynhi yngolwg ei chariadau, ac ni's gwared neb hi o'm llaw i.

11 Gwnâf hefyd i'w holl orfoledd hi, ei gwyliau, ei newydd-leuadau, a'i Sabbothau, a'i holl uchel-wyliau beidio.

12 A mi a anrheithiaf ei gwin-wydd hi a'i ffigyſ-wydd, [g] am y rhai y dywedodd, Dyma fy ngobrwyon, y rhai a roddodd fy nghariadau i mi: ac [h] mi a'i goſodaf yn goedwig, a bwyſt-filod y maes a'i difa hwynt.

13 Ac mi a ymwelaf â hi am ddyddiau Baalim, *yn* y rhai y lloſgodd hi arogl-darth iddynt, ac y gwiſgodd ei chluſt-fodrwyau, a'i thlyſſau, ac yr aeth ar ôl ei chariadau, ac yr anghofiodd fi, medd yr ARGLWYDD.

14 Am hynny wele, mi a'i denaf hi, ac a'i dygaf i'r anialwch, ac a ddywedaf wrth *fodd* ei chalon.

15 Ac mi a roddaf iddi ei gwin-llannoedd o'r ſan honno, a [i] dyffryn Achor yn ddrws gobaith; ac yno y cân hi, fel [k] yn nyddiau ei hieuengctid, ac megis *yn* y dydd y daeth hi i fynu o wlâd yr Aipht.

16 Y dydd hwnnw, medd yr ARGLWYDD, i'm gelwi ‡ Iſſi, ac ni'm gelwi mwyach ‡ Baali.

17 Canys [l] bwriaf henwau Baalim allan o'i genau hi, ac ni's coffeir hwy mwyach wrth eu henwau.

18 A'r dydd hwnnw y gwnâf [m] ammod droſtynt ag aniteiliaid y maes, ac ag ehediaid y

a Sef, *fy mhriod i.*
b Ezec. 16. 1.

nefoedd, ac ag ymlusgiaid y ddaiar: [n]a'r bwä, a'r cleddyf, a'r rhyfel, a dorraf ymaith o'r ddaiar; a gwnâf iddynt orwedd yn ddiogel.

19 A mi a'th ddyweddiaf â mi fy hun yn dragywydd, ïe dyweddiaf di â mi fy hun, mewn cyfiawnder, ac mewn barn, ac mewn tirïondeb, ac mewn trugareddau.

20 A dyweddiaf di â mi mewn ffyddlondeb; a [o]thi a adnabyddi yr ARGLWYDD.

21 A'r dydd hwnnw [p]y gwrandawäf, medd yr ARGLWYDD, ar y nefoedd y gwrandawäf, a hwythau a wrandawänt ar y ddaiar,

22 A'r ddaiar a wrendy ar yr ŷd, a'r gwîn, a'r olew; a hwythau a wrandawänt ar Jezreel.

23 A [q]mi a'i hauaf hi im' fy hun yn y ddaiar, ac a drugarhâf wrth yr hon ni chawsai drugaredd, ac [r]a ddywedaf wrth y rhai nid oedd bobl im', Fy mhobl wyt ti; a hwythau a ddywedant, O fy Nuw.

n Pſa. 46.9. Eſay 2.4. Exe. 39.9. Zech. 9.10.
o Jer. 31. 33, 34. p Zech. 8.12.
q Jer. 31.27. Zech. 10.9.
r Pen. 1.10. Rhuf. 9.26. 1 Pet. 2.10.

PEN. III.

1 *Trwy lanhau godineb-wraig,* 4 *y dangoſir angbyffannedd-dra Iſraël o flaen ei adferiad.*

YNa yr ARGLWYDD a ddywedodd wrthyf, [1]Dôs etto, câr wraig (hoff gan ei chyfaill, a hitheu wedi torri ei phriodas) yn ôl cariad yr ARGLWYDD ar feibion Iſraël, a hwythau yn edrych ar ôl duwiau dieithr, ac yn hoffi coſtrelau †gwîn.

2 A mi a'i prynnais hi i mi er pymtheg o arian, ac er Homer o haidd, †a hanner Homer o haidd.

3 A dywedais wrthi, [b]Aros am danaf lawer o ddyddiau; na phutteinia, ac na fydd i ŵr *arall*, a minneu *a fyddaf* felly i titheu.

4 Canys llawer o ddyddiau 'r erys meibion Iſraël [c]heb frenin, a heb dywyſog, a heb aberth, a heb †ddelw, a heb Ephod, a *heb* Teraphim.

5 Wedi hynny y dychwel meibion Iſraël, ac y ceiſiant yr ARGLWYDD eu Duw, a [d]Dafydd eu brenin; ac a barchant yr ARGLWYDD a'i ddaioni yn [e]y dyddiau diweddaf.

1 Heb. *amwin.*
Heb. *ſtrech.*
Deu. 21.13
Pen. 10.3.
Heb. *gillelith.*
Jer. 30.9. &c. 34.23. 37.22.
Eſay 2. 2. &c. 4. 1.

PEN. IV.

1 *Barnedigaethau Duw yn erbyn pechodau 'r bobl,* 6 *a'r offeiriaid:* 12 *Ac yn erbyn eu delwaddoliaeth hwy.* 15 *Annog Juda i gymmeryd rhybydd wrth ofidiau Iſraël.*

MEibion Iſraël, gwrandewch air yr ARGLWYDD; canys [a]*y mae* cŵyn rhwng yr ARGLWYDD a thrigolion y wlâd, am nad *oes* gwirionedd, na thrugaredd, na gwybodaeth o Dduw yn y wlâd.

2 *Trwy* dyngu, a dywedyd celwŷdd, a lladd celain, a lladratta, a thorri priodas, y maent yn torri allan, a gwaed a gyffwrdd â gwaed.

3 Am hynny [b]y galara y wlâd, ac y lleſghâ oll ſydd yn trigo ynddi, ynghŷd â bwyſt-filod y maes ac ehediaid y nefoedd; pyſgod y môr hefyd a ddarfyddant.

4 Er hynny nac ymryſoned, ac na cherydded neb ei gilydd; canys dy bobl *ſydd* megis rhai yn ymryſon â'r offeiriad.

5 Am hynny ti a ſyrthi y dydd, a'r prophwyd hefyd a ſyrth gyd-a thi y nôs, a mi a †ddifethaf dy fam.

6 ¶ [c]Fy mhobl a †ddifethir o eiſiau gwybodaeth: am it' ddïyſtyru gwybodaeth, minneu a'th ddïyſtyraf ditheu, fel na byddech offeiriad i mi; ac *am* it' anghofio cyfraith dy Dduw, minneu a anghofiaf dy blant ditheu hefyd.

7 Fel yr amlhaſant, felly y pechaſant i'm herbyn: *am hynny* [d]eu gogoniant a newidiaf yn warth.

8 Bwytta y maent bechod fy mhobl, ac at eu hanwiredd hwynt y maent yn derchafu †eu calon.

9 A [e]bydd yr un ſâth bobl ac offeiriad; ac ymwelaf â hwynt am eu ffyrdd, a †thalaf iddynt eu gweithredoedd.

10 [f]Bwyttânt, ac ni's diwellir; putteiniant, ac nid amlhânt; am iddynt beidio â diſgwil wrth yr ARGLWYDD.

11 Godineb, a gwîn, a gwîn newŷdd, a ddwg y galon ymaith.

12 ¶ Fy mhobl a ofynnant gyngor i'w cyffion, a'i ffon a ddengys iddynt; canys [g]yſpryd godineb a'i cyfeiliornodd *hwynt*; a phutteiniaſant oddiwrth eu Duw.

13 [h]Ar bennau y mynyddoedd yr aberthant, ac ar y bryniau y lloſgant arogl-darth, tan y dderwen, a'r boplyſen, a'r llwyfen, am ſod yn dda eu cyſgod; [i]am hynny y putteinia eich merched chwi, a'ch gwragedd a dorrant briodas.

14 ‡Nid ymwelaf â'ch merched pan putteiniont; nac â'ch gwragedd pan dorront briodas: am ſod y rhai hyn yn ymddidoli gyd-a phutteiniaid, ac aberthaſant gyd-a dihirogod; a'r bobl ni ddeallant, ‡a dramgwyddant.

15 ¶ Er i ti, Iſraël, butteinio, etto na phecheď Juda; nac ewch i [k]Gilgal, nac ewch i fynu i [l]Bethafen; ac [m]na [n]thyngwch, Byw yw 'r ARGLWYDD.

16 Fel anner anhywaith yr anhyweithiodd Iſraël: yr ARGLWYDD yr awr hon a'i portha hwynt fel oen mewn ehengder.

17 Ephraïm a ymgyſylltodd ag eulynnod: gâd iddo.

18 ‡Surodd eu dïod hwy; gan butteinio y putteiniaſant: [o]hoff yw, Moeſwch, *trwy* gywilydd gan ei †llywodraeth-wŷr hi.

19 Y gwŷnt a'i rhwymodd hi yn ei hadenydd, a [p]bydd arnynt gywilydd o herwŷdd eu haberthau.

5 †Heb. *dorr af ymaith.*
6 [c] Eſay 5.13. † Heb. *dorrir ymaith.*
d Phil. 3.19.
8 † Heb. *eu hebaid.*
9 [e] Eſay 24.2. † Heb. *dyſhwelaf.*
10 [f] Lef. 26.26. Mic. 6.14. Hag. 1.6.
13 [g] Eſa 44.20. Pen. 5.4.
[h] Eſay 1.29. & 57. 5,7. Ezec 6.13. & 20.28.
[i] Am. 7. 17. Rhuf. 1.28.
14 ‡ Neu, *omid ymwelaf fe?*
‡ Neu, *a goſpir.*
15 [k] Pen. 9.15. & 12. 11. Amos 4. 4. & 5. 5. [l] 1 Bren. 12. 29. [m] Zeph 1.5. [n] Am. 8.14.
16 ‡ Neu, *Chwarthodd.*
[o] Mic. 7. 3.
† Heb. *iharſannau.*
19 [p] Jer. 2. 26.

PEN. V.

1 *Barnedigaethau Duw yn erbyn yr Offeiriaid, a phobl, a thywyſogion Iſraël, am eu hamryw bechodau,* 15 *nes iddynt edifarhau.*

CLywch hyn, chwi offeiriaid; gwrandewch, tŷ Iſraël; a thŷ y brenin, rhoddwch gluſt: canys *y mae* barn tu-ag attoch, am eich bod yn fagl ar Mizpah, ac yn rhwyd wedi ei lledu ar Tabor.

2 Y rhai a wyrant i ladd a ânt i'r dwfn, ‡er i mi eu ceryddu hwynt oll.

3 Myfi a adwaen Ephraïm, ac nid yw Iſraël

‡ Neu, *ac mi a'u ceryddaſo (hwynt oll.*

guddiedig oddiwrthyf: canys yn awr ti Ephraïm a butteiniaist, ac Israël a halogwyd.

‡ Neu, *Ni ddioddef eu gwaith iddynt droi.*

4 ‡ Ni roddant eu gwaith ar droi at eu Duw: am *fod* [a] yspryd godineb o'i mewn, ac nid adnabuant yr ARGLWYDD.

[a] Pen. 4.12.

[b] Pen. 7. 10.

5 A [b] balchder Israël a ddŵg dystiolaeth yn ei wyneb: am hynny Israël ac Ephraïm a syrthiant yn eu hanwiredd; Juda hefyd a syrth gyd-a hwynt.

[c] Dih. 1.28. Esay 1. 15. Jer. 11. 11. Ezec. 8.18. Mic. 3. 4. Ioan 7.34.

6 [c] A'i defaid, ac â'i gwartheg y deuant i geisio yr ARGLWYDD; ond ni's cânt ef: ciliodd efe oddiwrthynt.

[d] Zech. 11.8.

7 Yn erbyn yr ARGLWYDD y buant anffyddlon: canys cenhedlasant blant dieithr: [d] mis bellach a'i difa hwynt ynghŷd â'i rhannau.

[e] Pen. 8. 1.

8 [e] Cenwch y corn yn Gibeah, yr ud-corn yn Ramah; bloeddiwch *yn* Beth-afen, ar dy ôl di, Benjamin.

9 Ephraïm fydd yn anrhaith yn nydd y cerydd: ym mysg llwythau Israël y perais wybod yr hyn fydd yn siccr.

[f] Deu. 19.14.

10 Bu dywysogion Juda fel [f] symmud-wŷr terfyn: *am hynny* y tywalldaf arnynt fy llid fel dwfr.

11 Gorthrymmwyd Ephraïm, drylliwyd ef mewn barn, am iddo yn ewyllysgar syned ar ôl y gorchymyn.

‡ Neu, *pryf.*

12 Am hynny y byddaf fel gwyfyn i Ephraïm, ac fel ‡ pydredd i dŷ Juda.

[g] Pen. 7.11. & 12. 1.

‡ Neu, *at y brenin a ddadleuai.*

13 Pan welodd Ephraïm ei lesgedd, a Juda ei archoll; yna 'r aeth Ephraïm [g] at yr Assyriad, ac a hebryngodd ‡ at frenin Jareb: etto ni allai efe eich meddyginiaethu, na'ch iachau o'ch archoll.

[h] Galar. 3. 10.

14 Canys [h] mi a fyddaf i Ephraïm fel llew, ac i dŷ Juda fel cenew llew: myfi a 'sglyfaethaf, ac a âf ymaith; dygaf ymaith, ac ni *bydd* a achubo.

† Heb. *byddant euoz o'i.*

[i] Lef. 26.39. Jer. 29. 12. Ezec. 6. 9. & 20. 43. & 36. 31.

15 Af a dychwelaf i'm lle, hyd oni † [i] chydnabyddont eu bai, a cheisio fy wyneb: [k] pan fyddo adfyd arnynt i'm boreu-geisiant.

[k] Pf. 78. 34.

PEN. VI.

1 *Annog i edifeirwch.* 4 *Achwyn mor anhynaws, ac mor annuwiol ydynt.*

DEuwch, a dychwelwn at yr ARGLWYDD: canys [a] efe a'n drylliodd, ac efe a'n hiacha ni; efe a darawödd, ac efe a'n meddyginiaetha ni.

[a] Deut. 32. 39. 1 Sam. 2.6. Job 5. 18.

[b] 1 Cor. 15.4.

2 [b] Efe a'n bywha ni ar ôl deu-ddydd, a'r trydydd dydd y cyfyd ni i fynu; a byddwn fyw ger ei fron ef.

3 Yna 'r adnabyddwn, *o's* dilynwn adnabod yr ARGLWYDD: ei fynediad a ddarperir fel y boreu; ac [c] efe a ddaw [d] fel glaw attom, fel y diweddar-law a'r cynnar-law i'r ddaiar.

[c] Psal. 72.6. [d] Job 29 23. [e] Pen. 11.8.

‡ Neu, *daroni, neu, trugaredd.*

[f] Pen. 13.3.

‡ Neu, *fel y byddai dy farnedigaethau fel goleuni.*

[g] 1 Sam. 15. 22. Preg. 5. 1. Mat. 9. 13. & 12. 7.

[h] Psal. 50.8. Dih. 21. 3. Esay 1.11. Iob 31.33.

4 ‡ Beth a wnâf i ti, [e] Ephraïm? beth a wnâf i ti, Juda? eich ‡ mwynder sydd yn ymado [f] fel cwmmwl y boreu, ac fel gwlith boreuol.

5 Am hynny y tarewais hwynt trwy y prophwydi; lleddais hwynt â geiriau fy ngenau: ‡ a'th farnedigaethau sydd fel goleuni yn myned allan.

6 Canys ewyllysiais [g] drugaredd, ac [h] nid aberth; a gwybodaeth o Dduw, yn fwy nâ phoeth-offrymmau.

7 A'r rhai hyn fel ‡ dynion [i] a dorrasant y cyfammod: yno y buant anffyddlon i'm herbyn.

‡ Neu, *Addaf.*

[i] Pen. 8. 1. [k] Pe. 12. 11.

8 [k] Dinas gweithred-wŷr anwiredd *yw* Gilead, † wedi ei halogi gan waed.

† Neu, *cyfarwydd, neu, cyfrwys am waed.*

9 Ac fel y mae mintai o ladron yn disgwil gŵr, felly [l] y mae cynnulleidfa yr offeiriaid yn lladd ar y ffordd ‡ yn gyttûn: canys gwnânt 'sgelerder.

[l] Jer. 11.9. Ezec. 22.25.

‡ Neu, *as un ysgwydd, neu, i Sichem.*

10 Gwelais yn nhŷ Israël beth erchyll: yno y mae godineb Ephraïm, halogwyd Israël.

11 Gosodod hefyd gynhaiaf i titheu, Juda, a mi yn dychwelyd caethiwed fy mhobl.

PEN. VII.

1 *Argyoeddi amryw bechodau.* 11 *Digofaint Duw yn eu herbyn hwy am eu hagrith.*

AMi 'n ewyllysio iachau Israël, datcuddiwyd anwiredd Ephraïm, a drygioni Samaria: canys gwnânt ffalsder; a'r lleidr a ddaw i mewn, a mintai o yspeil-wŷr a anrheithia oddiallan.

† Heb. *dywedyd wrth eu calonau.*

2 Ac nid ydynt yn † meddwl yn eu calonnau fy mod i yn cofio eu holl ddrygioni hwynt: weithian eu gweithredoedd eu hun a'i hamgylchynodd; y maent ger bron fy wyneb.

3 Llawenhânt y brenin â'i drygioni, a'r tywysogion â'i celwyddau.

† Neu, *pan dy'sgwl dydd.*

4 Pawb o honynt sydd yn torri priodas, fel ffwrn wedi ei thwymno gan y pobydd, † yr hwn a baid a ‡ chodi, wedi iddo dylino y toes, hyd oni byddo wedi ei lefeinio.

‡ Neu, *deffroi.*

5 Yn niwrnod ein brenin y tywysogion a'i gwnaethant yn glaf ‡ â chostrelau gwîn: estynnodd ei law gyd-a gwatwar-wŷr.

‡ Neu, *a gurei gan win.*

6 Fel yr oeddynt yn cynllwyn, darparasant eu calon fel ffwrn: eu pobydd a gwsg ar hŷd y nôs, y boreu y llysg fel fflam dân.

7 Pawb o honynt a wresogant fel y ffwrn, ac a ysfant eu barn-wŷr: eu holl frenhinoedd a gwympasant, [a] heb *un* o honynt yn galw arnafi.

[a] Esa. 64.7.

8 Ephraïm [b] a ymgymmysgodd â'r bobloedd; Ephraïm sydd *fel* teisen heb ei throi.

[b] Pf. 106.35.

9 Estroniaid a fwyttânt ei gryfder, ac ni's gŵyr efe: ymdanodd pen-wynni ar hyd-ddo, ac ni's gwybu efe.

[c] Pen. 5.5.

10 Ac y mae [c] balchder Israël yn tystiolaethu yn ei wyneb; ac er hyn oll ni throant at yr ARGLWYDD eu Duw, ac ni's ceisiant ef.

[d] Pen. 5.13. & 12. 1. Edryeh 2 Bre 15.19. & 17. 4.

11 Ephraïm *sydd* fel colommen ynfyd heb galon; [d] galwant ar yr Aipht, ânt i Assyria.

[e] Job 36. 9, 10.

12 Pan elont, tanaf fy rhwyd trostynt, a thynnaf hwynt i lawr fel ehediaid y nefoedd: cospaf hwynt, fel y clybu eu cynnulleidfa hwynt.

‡ Neu, *anhunion.*

13 Gwae hwynt; canys ffoisant oddiwrthyf: ‡ dinystr arnynt; o herwŷdd gwnaethant gamwedd i'm herbyn: er i mi eu gwared hwynt, etto hwy a ddywedasant gelwŷdd arnafi.

‡ Neu, *gerylla.*

14 Ac [e] ni lefasant arnaf â'i calon, pan udasant ar eu gwlâu: am ŷd a melys-wîn yr ymgasglant, ciliasant oddiwrthyf.

15 Er i mi ‡ rwymo a nerthu eu breichiau hwynt, etto meddyliasant ddrwg i mi.

16 Dychwelasant, nid at y Goruchaf: y

maent

maent [f] fel bwä twyllodrus: eu tywyſogion a ſyrthiant gan y cleddyf am [g] gynddaredd eu tafod. Dyma eu gwatwor hwynt yngwlâd yr Aipht.

PEN. VIII.

1, 12 *Bygwth dinyſtr am annuwioldeb y bobl,* 5 *a'i gau-dduwiaeth.*

AT dy †ſafn â'r [a] udcorn: [b] fel yr eryr *y daw* yn erbyn tŷ 'r ARGLWYDD, am iddynt [c] droſſeddu fy nghyfammod, a phechu yn erbyn fy nghyfraith.

2 Iſraël a lefant arnaf, Fy Nuw, nyni a'th adwaenom di.

3 Iſraël a fwriodd heibio ddaioni: y gelyn a'i erlid yntef.

4 Hwy a wnaethant frenhinoedd, ac nid trwöfi; gwnaethant dywyſogion, ac nis gwybûm: [d] o'i harian a'i haur y gwnaethant iddynt eu hun ddelwau, fel y torrer hwynt ymaith.

5 Samaria, dy lô a'th fwriodd heibio: fy nîg a gynneuodd i'w herbyn; pa hŷd ni fedrant *ddilyn* diniweidrwydd?

6 Canys o Iſraël y mae, y ſaer a'i gwnaeth; am hynny nid yw efe Dduw, ond yn ddrylliau y bydd llo Samaria.

7 Canys [e] gwŷnt a hauaſant, a chorwŷnt a fedant: ‡ corſen ni bydd iddo: y dwyſen ni wnâ flawd: ac o's gwnâ, dieithriaid a'i llwngc.

8 Iſraël a lyngcwyd: bellach y byddant ym myſg y cenhedloedd [f] fel dodrefnyn heb hoffder ynddo.

9 Canys hwy a aethant i fyny i Aſſyria, yn aſſyn wŷllt unig iddo ei hun: Ephraïm [g] a gyflogodd gariadau.

10 Heſyd er iddynt gyflogi *rhai* ym myſg y cenhedloedd, yn awr [h] mi a'i caſglaf hwynt: canys ‡ triſtânt ychydig, o herwŷdd baich [i] brenin y tywyſogion.

11 O herwŷdd amlhau o Ephraïm allorau i bechu; allorau fydd ganddo i bechu.

12 Mi a 'ſgrifennais iddo bethau mawrion fy nghyfraith, *ac* fel dieithr-beth y cyfrifwyd.

13 [k] ‡ *Yn lle* ebyrth fy offrymmau, cîg a aberthant, ac a fwyttânt; yr ARGLWYDD nid yw fodlon iddynt: efe a gofia bellach eu hanwiredd, ac efe a ofwya eu pechodau: [l] dychwelant i'r Aipht.

14 Canys anghofiodd Iſraël [m] ei wneuthurwr, ac a adeiladodd demlau; a Jůda a amlhaodd ddinaſoedd caerog: ond myfi a anfonaf dân i'w ddinaſoedd, ac efe a yſſa ei balaſau.

PEN. IX.

Cyſyngder a chaethiwed Iſraël, am eu pechodau, a'i gau-dduwiaeth.

IſraËl, na orfoledda gan lawenydd, fel pobloedd *eraill*: canys putteiniaiſt oddiwrth dy Dduw, [a] gwobrau a hoffaiſt ‡ ar bob llawr-dyrnu ŷd.

2 Y llawr-dyrnu na'r ‡ gwin-wryf ni's portha hwynt, a'r gwîn newŷdd a'i twylla hi.

3 Ni thrigant yngwlâd yr ARGLWYDD; ond [b] Ephraïm a ddychwel i'r Aipht; ac [c] yn Aſſyria y bwyttânt *beth* aflan.

4 Nid offrymmant wîn i'r ARGLWYDD; a'i *haberthau* ni *bydd* melus ganddo; byddant iddynt fel bara galar-wŷr: pawb a fwyttao o honaw a halogir: o herwŷdd eu bara dros eu heneidiau ni ddaw i dŷ yr ARGLWYDD.

5 Beth a wnewch ar ddydd yr uchel-wyl, ac ar ddydd gŵyl yr ARGLWYDD?

6 Canys wele, aethant ymaith gan ‡ ddinyſtr; yr Aipht a'i caſgl hwynt, Memphis a'i cladd hwynt: ‡ [d] danadl a oreſgyn hyfryd leoedd eu harian hwynt; drain *a dŷf* yn eu pebyll.

7 Dyddiau i ymweled a ddaethant, dyddiau talu 'r pwyth a ddaethant; Iſraël a gânt wybod *hyn*: y prophwyd *ſydd* ffôl, [e] ynfyd yw 'r gŵr yſprydol, am amlder dy anwiredd, a'r câs mawr.

8 [f] Gwiliedydd Ephraïm *a fu* gyd-a'm Duw: *aeth* y prophwyd yn fagl adar-wr yn ei holl lwybrau, *ac* yn gaſineb ‡ yn nhŷ ei Dduw.

9 [g] Ymlygraſant yn ddwfn megis [h] yn amſer Gibeah: efe a goffa eu hanwiredd, efe a ymwel â'i pechod.

10 Cefais Iſraël fel grawn-wîn yn yr anialwch; gwelais eich tadau megis [i] y ffrwyth cynharaf yn y ffigyſ-bren, yn ei dechreuad: *ond* hwy [k] a aethant at [k] Baal-peor, [l] ymddidolaſant at [m] y gwarth hwnnw; a bu ei ffieidd-dra fel y caruſant.

11 Am Ephraïm, eu gogoniant hwy a eheda fel aderyn; o'r anedigaeth, o'r grôth, ac o'r beichiogi.

12 [n] Er iddynt fagu eu plant, gwnâf hwynt yn ymddifaid o ddynion: a gwae hwynt, pan ymadawyf oddiwrthynt.

13 Ephraïm, fel y gwelais [o] Tyrus, a blannwyd mewn hyfryd gyfannedd: etto Ephraïm a ddŵg ei blant allan at y lleiddiad.

14 Dyro iddynt, ARGLWYDD: beth a roddi? dyro iddynt [p] grôth yn erthylu, a bronnau hyſpion.

15 Eu holl ddrygioni [q] *ſydd* yn Gilgal: canys yno y caſeais hwynt: am ddrygioni eu gweithredoedd y bwriaf hwynt allan o'm tŷ; ni 'chwanegaf eu caru hwynt: [r] eu holl dywyſogion *ſydd* wrthryfelgar.

16 Ephraïm a darawyd, eu gwraidd a wywodd, dwyn ffrwyth ni's gwnânt: ac o's cenhedlant, etto lladdaf † anwyl-blant eu crothau.

17 Fy Nuw a'i gwrthyd hwynt, am na wrandawſant arno ef: am hynny y byddant gyrwydraid ym mhlith y cenhedloedd.

PEN. X.

1 *Argyoeddi Iſraël am eu pechodau, a'i gaudduwiaeth.*

‡ GWinwydden [a] wâg *yw* Iſraël; efe a ddwg ffrwyth iddo ei hun: yn ôl amlder ei ffrwyth [b] yr amlhaodd efe allorau; yn ôl daioni ei dîr gwnaethant † ddelwau têg.

2 ‡ Eu calon a ymrannodd; yn awr y ceir hwy yn feius, efe a dyrr i lawr eu hallorau hwynt, efe a † ddiſtrywia eu delwau.

3 Canys

[f] Pſ. 78. 57. [g] Pſ. 73. 9. Heb. *llad dy.* [a] Pen. 5. 8. Deut. 28. [b] 4. 13. [c] 1. 8. [d] Pen. 6. 7. [e] 2. 8. [f] 30. 6. 16. [g] 2. 12. 38. [h] 10. [i] Eſa. 64. [k] Pſ. 106. 37. [l] 11. [m] 7. 6. [n] Pen. 5. [o] 3. [p] 29. [q] 10. [r] 17. ‡ Neu, *Anrhaith.* [a] Job 39. 9, 10. ‡ Neu, *gerylla.*

‡ Neu, *Gwinwydden yn gwaghau y ffrwyth a rotho.* [a] Nah. 2. 2. [b] Pen 8. 11. & 12. 11. † Heb. *ſefyll-bethau.* ‡ Neu, *Efe a rannodd eu calon hwynt.* † Heb. *darfyngla.*

e Pen. 3.4.

3 Canys yr awr hon y dywedant, c Nid *oes* i ni frenin, am nad ofnaſom yr ARGLWYDD; a pheth a wnai brenin i ni?

4 Dywedaſant eiriau, gan dyngu anudon *wrth* wneuthur ammod; tarddodd barn d megis wermod yn rhychau y meuſydd.

d Edrych Deu.29.18. Amos 6.12. Act.8.23. Heb.12.15.

5 Preſſwyl-wŷr Samaria a ofnant o herwŷdd lloiau Bethafen; canys ei bobl a alara droſto, a'i ‡ offeiriaid *y rhai* a lawenychant ynddo, o achos e ei ogoniant, am iddo ymadaw oddiwrtho ef.

‡ Neu, *Chemarim.* e 1 Sam.4. 21, 22.

6 Hefyd efe a ddygir i Aſſyria yn anrheg i f frenin Jareb: Ephraïm a dderbyn gywilydd, ac Iſraël a fydd cywilydd g gantho ei gyngor ei hun.

f Pen. 5.13. g Pen.11.6.

7 Samaria, ei brenin a dorrir ymaith, fel ewyn ar wyneb y dwfr.

8 A deſtrywir uchelfeydd Afen, h pechod Iſraël; i dring drain a mieri ar eu hallorau: a k dywedant wrth y mynyddoedd, Gorchguddiwch ni; ac wrth y bryniau, Syrthiwch arnom.

h Deu.9.21. i Pen. 9.6. k Eſay 2.19. Luc 23. 30. Dat.6.16. & 9. 6.

9 O Iſraël, ti a bechaiſt er l dyddiau Gibeah; yno y ſafaſant; a'r rhyfel yn Gibeah yn erbyn plant anwiredd ni oddiweddodd hwynt.

l Pen.9.9.

10 Wrth fy ewyllys y coſpaf hwynt; a m phobl a geſglir yn eu herbyn, ‡ pan ymrwymont yn eu dwy gwys.

m Jer. 6.37. Pen.8.10. ‡ Neu, *pan rwymmyf hwynt am eu dau drofedd*, neu, *yn eu dwy drigfa.*

11 Ac Ephraïm *ſydd* anner wedi ei dyſgu, yn dda genddi ddyrnu; a minneu a aethym dros degwch ei gwddf hi; paraf i Ephraïm farchogaeth; Juda a ardd, a Jacob a lyfna iddo.

12 n Heuwch iwch' mewn cyfiawnder, medwch mewn trugaredd; o branerwch iwch' franar; canys *y mae* yn amſer i geiſio yr ARGLWYDD, hyd oni ddelo a glawio cyfiawnder arnoch.

n Dih. 11. 18. o Jer.4.3.

13 p Arddaſoch iwch' ddrygioni, medaſoch anwiredd, bwyttaſoch ffrwyth celwŷdd; am it' ymddiried yn dy ffordd dy hun, yn lluoſogrwydd dy gedyrn.

p Job. 4.8. Dih.22.8. Gal.6.7.

14 Am hynny y cyfyd terfyſg ym myſg dy bobl, a'th holl amddiffynfeydd a ddinyſtrir, fel y darfu i Salman ddinyſtrio q Beth-arbel yn amſer rhyfel: *lle* r y drylliwyd y fam ar y plant.

q 2 Bren.18. 34. & 19.13. r Pſ. 13. 16. † Heb. *am ddrygioni eich drygioni.*

15 Fel hynny y gwnâ Bethel i chwi, † am eich mawr-ddrwg: gan ddifetha y difethir brenin Iſraël ar foregwaith.

PEN. XI.

1 Anniolchgarwch Iſraël i Dduw am ei ddoniau. 5 Eu barnedigaeth hwy; 8 A thrugaredd Duw tu-ag attynt.

a Mat.2.15. b Exod. 4. 22, 23.

PAn *oedd* Iſraël yn fachgen mi a'i cerais ef, ac a a elwais b fy mâb o'r Aipht.

2 *Fel* y galwent arnynt, felly hwythau a aënt o'i gŵydd hwy; aberthaſant i Baalim, lloſgaſant arogl-darth i ddelwau cerfiedig.

3 Myfi hefyd a ddyſgais i Ephraïm gerdded, gan eu cymmeryd erbyn eu breichiau; ond ni chydnabuant mai myfi a'i meddyginiaethodd hwynt.

4 Tynnais hwynt â rheffynnau dynol, â rhwymau cariad; ac oeddwn iddynt megis y rhai a godant yr iau ar eu boch-gernau hwynt; a bwriais attynt fwyd.

c Edrych Pen. 9. 3.

5 c Ni ddychwel efe i wlâd yr Aipht; onid yr Aſſyriad fydd ei frenin, am iddynt wrthod troi.

6 A'r cleddyf a erys ar ei ddinaſoedd ef, ac a dreulia ac a yſſa ei geingciau ef, d am eu cynghorion eu hun.

d Pen 10.6.

7 A'm pobl i ſydd ar feddwl cilio oddiwrthyf fi; er iddynt eu galw at y Goruchaf, † etto ni dderchafai neb *ef.*

† Heb. *Yngkyd ni dderchyfyll.*

8 e Pa fodd i'th roddaf ymaith Ephraïm? i'th roddaf i fynu Iſraël? pa fodd i'th wnâf fel f Admah? ac i'th oſodaf megis Zeboïm? g trôdd fy nghalon ynof, a'm hedifeirwch a gyd-gynneuwyd.

e Pen. 6.4. f Gen.14.8. & 19.24. Deu.29.23. Amos 4.11. g Eſa.63.15. Jer. 31.20.

9 Ni chyflawnaf angerdd fy llîd, ni ddychwelaf i ddinyſtrio Ephraïm; h canys Duw ydwyf fi, ac nid dyn; y Sanct yn dy ganol di; ac nid âf i mewn i'r ddinas.

h Nu 23.19. Mal.3.6.

10 Ar ôl yr ARGLWYDD yr ânt; i efe a rua fel llew; pan ruo efe, yna meibion o'r gorllewin a ddychrynnant.

i Joel 3.16. Amos 1.2.

11 Dychrynnant fel aderyn o'r Aipht, ac k fel colomen o dîr Aſſyria: ac mi a'i goſodaf hwynt yn eu tai, medd yr ARGLWYDD.

k Eſay 60.8.

12 Ephraïm a'm hamgylchynodd â chelwŷdd, a thŷ Iſraël â thwyll; ond y mae Juda etto yn llywodraethu gyd-a Duw, ac yn ffyddlon gyd-a'r ‡ Sainct.

‡ Neu, *Sanctiuddeb ialſ.*

PEN. XII.

1 Argyoeddi Ephraïm, Juda, ac Jacob. 3 Y mae yn eu hannog i edifarhau, o herwŷdd y daioni a gawſent. 7 Pechodau Ephraïm yn cyffroi Duw.

EPhraïm ſydd yn ymborthi *ar* wŷnt, ac yn dilyn gwŷnt y dwyrain; ar hŷd y dydd yr amlhaodd gelwŷdd a dinyſtr; a ammod a wnaethant â'r Aſſyriaid; ac b olew a ddygwyd i'r Aipht.

a Pen 7 11. & 12.1. b Eſay 57.9.

2 Ac *y mae* gan yr ARGLWYDD gŵyn ar Juda; ac efe a ymwel â Jacob yn ôl ei ffyrdd; yn ôl ei weithredoedd y tâl iddo y pwyth.

3 Yn y grôth c y daliodd efe ſodl ei frawd, ac yn ei nerth † d y cafodd allu gyd-a Duw.

c Gen. † Heb. *y nerth.* d Gen. 24. 32. & 25. 26. & 32. 24. & 35. 10. f Eſa.

4 Ië cafodd nerth ar yr angel, a gorchfygodd; wylodd, ac ymbiliodd ag ef: e cafodd ef yn Bethel, ac yno 'r ymddiddanodd â ni.

e Gen. 28. 19. & 35. 15.

5 Sef ARGLWYDD Dduw y lluoedd; f yr ARGLWYDD *yw* ei goffadwriaeth.

f Exod. 3.15.

6 g Trô ditheu at dy Dduw; cadw drugaredd, a barn, a diſgwil wrth dy Dduw bob amſer.

g Pen.

7 † Marſiandwr yw efe, yn ei law ef *y mae* cloriannau twyll: da ganddo ‡ orthrymmu.

† Neu, *Canaan.* ‡ Neu, *drin.*

8 A dywedodd Ephraïm, h Etto mi a gyfoethogais, cefais im' olud; ‡ ni chafwyd yn fy holl lafur anwiredd ynof, a fyddai bechod.

h Hoſ. 10.2. ‡ Neu, *ni chaiff.*

9 A i mi, yr hwn yw 'r ARGLWYDD dy Dduw, *a'th ddûg* o dîr yr Aipht, k a wnâf it' drigo etto mewn pebyll, megis ar ddyddiau uchel-wŷl.

i Hoſ. 13.4. k Lef. 23.34.

10 Ymddiddenais trwy y prophwydi, a mi a amlheais weledigaethau, ac a arferais gyffelybiaethau trwy law y prophwydi.

11 A oes l anwiredd yn Gilead? yn ddiau gwagedd ydynt: yn m Gilgal yr aberthant ychen, n eu hallorau hefyd *ſydd* fel carneddau yn rhychau y maeſydd.

l Hoſ. 6.8. m Deut. 11.30. Jo. 4.19. & 5.9. n Hoſ. 8.11.

12 o Ffôdd

12 ° Ffôdd Jacob hefyd i wlâd Syria, a ᵖ gwaſanaethodd Iſraël am wraig, ac am wraig y cadwodd *ddefaid.*

13 A ᵠ thrwy brophwyd y dûg yr ARGLWYDD Iſraël o'r Aipht: a thrwy brophwyd y cadwyd ef.

14 Ephraïm a'i cyffrôdd ef i ddig, ynghŷd â chwerwedd: am hynny y gâd efe ei waed ef arno, a'i Arglwydd a dâl iddo ei wradwydd.

PEN. XIII.

1 *Goganiant Ephraïm, o herwŷdd eu gau-ddduwiaeth, yn diſtanow.* 5 *Digofaint Duw wrthynt am eu hangharedigrwydd hwy.* 9 *Addewid o drugaredd Duw.* 15 *Barnedigaeth am anufudd-dod.*

PAn leſarodd Ephraïm, dychryn, ymddercha-fodd efe yn Iſraël; onid pan bechodd gyd-a Baal, y bu ſarw.

2 Ac yr awr hon 'chwanegaſant bechu, ac ª o'i harian y gwnaethant iddynt ddelwau tawdd, ac eulynnod, yn ôl eu deall eu hun, y cwbl o waith y creſftwŷr, am y rhai y maent yn dywedyd, Y rhai ‡ a aberthant ᵇ cuſanant y lloi.

3 Am hynny y byddant ᶜ fel y boreu-gwmmwl, ac megis y gwlith yr ymedy yn foreu, ᵈ fel man-ûs a chwaler gan gorwŷnt allan o'r llawr-dyrnu, ac fel mŵg o'r ffumer.

4 Etto ᵉ myfi *yw'r* ARGLWYDD dy Dduw, *a'th ddûg di* o dîr yr Aipht: ac ni chei gydnabod Duw onid myfi: ac ᶠ nid *oes* Iachawdur onid myfi.

5 Mi a'th adnabûm yn y diffaithwch, ᵍ yn nhîr ſychdwr mawr.

6 ʰ Fel *yr oedd* eu porfa, y cawſant eu gwala; cawſant eu gwala, a chodaſant eu calonnau, ac anghofiaſant fi.

7 Ond ᵏ mi a fyddaf fel llew iddynt; megis ˡ llewpard ar y ffordd y diſgwiliaf hwynt.

8 Cyfarfyddaf â hwynt ᵐ fel arth wedi colli ei chenawön, rhwygaf orchudd eu calon hwynt; ac yna fel llew y difaf hwynt; bwyſt-fil y maes a'i llarpia hwynt.

9 Oh Iſraël, tydi a'th ddinyſtriaiſt dy hun: ond ynofi *y mae* † dy gymmorth.

10 Dy frenin fyddaf: ⁿ pa le *y mae arall* a'th waredo di yn dy holl ddinaſoedd? a'th frawdwŷr, am y rhai y dywedaiſt, Dyro i mi frenin a thywyſogion?

11 Rhoddais it' ° frenin yn fy nîg, a dygais ef ymaith yn fy llîd.

12 ᵖ Rhwymwyd anwiredd Ephraïm, cuddiwyd ei bechod ef.

13 ᵠ Gofid un yn eſgor a ddaw arno: mâb anghall yw efe, canys ni ddylaſai efe ſefyll † yn hir yn eſgoreddfa 'r plant.

14 ʳ O law y bedd yr achubaf hwynt; oddiwrth angau y gwaredaf hwynt: ˢ byddaf ‡ angau i ti, ô angau; byddaf drangc i ti, y bedd: cuddir edifeirwch o'm golwg.

15 Er ᵗ ei fod yn ffrwythlon ym myſg ei frodyr, daw ᵘ gwŷnt y dwyrain, *ſef* gwŷnt yr ARGLWYDD o'r anialwch a dderchafa, a'i ffynhonnell a ſych, a'i ffynnon a â yn heſp: efe a yſpeilia dryſſor pob lleſtr dymunol.

16 Diffeithir Samaria am ei bod yn anufudd i'w Duw: ſyrthiant ar y cleddyf: ˣ eu plant a ddryllir, a'i gwragedd beichiogion a rwygir.

PEN. XIV.

1 *Annog i edifeirwch.* 4 *Addewid o fendithion Duw.*

ª YMchwel, Iſraël, at yr ARGLWYDD dy Dduw; canys ti a ſyrthiaiſt trwy dy anwiredd.

2 Cymmerwch eiriau gyd-a chwi, a dychwelwch at yr ARGLWYDD: dywedwch wrtho, Maddeu yr holl anwiredd, ‡ derbyn *ni* yn ddaionus: a thalwn *it'* ᵇ loi ein gwefuſau.

3 ᶜ Ni all Aſſur ein hachub ni; ᵈ ni farchogwn ar feirch: ac ni ddywedwn mwyach wrth waith ein dwylo, O ein duwiau: o herwŷdd ynot ti y caiff yr ymddifad drugaredd.

4 Meddyginiaethaf eu hymchweliad hwynt, caraf hwynt yn rhâd: canys trôdd fy nîg oddiwrtho.

5 Byddaf fel gwlith i Iſraël: efe a ‡ flodeua fel y lili, ac a † leda ei wraidd megis Libanus.

6 Ei geingciau a ‡ gerddant, a bydd ᵉ ei degwch fel yr oliwydden, a'i arogl fel Libanus.

7 Y rhai a arhoſant dan ei gyſgod ef a ddychwelant; adfywiant *fel* ŷd, ‡ blodeuant hefyd fel y win-wydden: bydd ei † goffadwriaeth fel gwîn Libanus.

8 Ephraïm *a ddywaid,* Beth *ſydd* i mi mwyach *a wnelwyf* ag eulynnod? gwrandewais, ac edrychais arno: myfi *ſydd* fel ffynnid-wydden îr; o honofi y ceir dy ffrwyth di.

9 ᶠ Pwy *ſydd* ddoeth, ac efe a ddeall hyn; a deallgar, ac efe a'i gwybydd: canys ᵍ uniawn yw ffyrdd yr ARGLWYDD, a'r rhai cyfiawn a rodiant ynddynt: ond y troſeddwŷr a dramgwyddant ynddynt.

ª Pen. 12. 6.

‡ Neu, *dyro ddaioni.*
ᵇ Heb. 13. 15.

ᶜ Pen. 5. 13. & 12. 1.
ᵈ Pſ. 33. 17. Eſa. 30. 1, 16. & 31. 1.

‡ Neu, *dardda.*
† Heb. *dery.*
‡ Neu, *ymledant.*
ᵉ Pſal. 52. 8. Can. 4. 11. Eccl. 50. 10.
‡ Neu, *tarddant.*
† Neu, *arogl.*

ᶠ Pſ. 107. 43. Jer. 9. 12. Dan. 12. 10. Eccl. 39. 27.
ᵍ Dih. 10. 29. Luc 2. 34. 2 Cor. 2. 16.

Llyfr JOEL.

PENNOD I.

1 Joël yn datcan amryw farnedigaethau Duw, ac yn annog i'r farnynt, 8 ac i alaru: 14 Yn gosod ympryd i gwynfan.

3197 GAir yr ARGLWYDD yr hwn a ddaeth at Joël fâb Pethuel.

2 Gwrandewch hyn, chwi henuriaid; a rhoddwch gluſt, holl drigolion y wlâd. A fu hyn yn eich dyddiau, neu yn nyddiau eich tadau?

3 Mynegwch hyn i'ch plant, a'ch plant i'w plant hwythau, a'i plant hwythau i genhedlaeth arall.

4 Gweddill y lindys a fwyttaodd y ceiliog rhedyn, a gweddill y ceiliog rhedyn a ddifaodd prŷf y rhwd, a gweddill prŷf y rhwd a yſſodd y locuſt.

5 Deffrowch fedd-wŷr, ac wylwch; ac udwch, holl yf-wŷr gwîn, am y gwîn newŷdd; canys torrwyd ef oddïwrth eich mîn.

a Felly Dih. 30.25, 26, 27.

6 O herwŷdd [a] cenhedlaeth grêf anifeiriol a ddaeth i fynu ar fy nhîr, dannedd llew *yw* ei dannedd, a chil-ddannedd hên lew *ſydd* iddi.

†Heb. yn ddiriſgliad.

7 Goſodod fy ngwin-wydden yn ddifrod, a'm ffigyſ-bren † a ddiriſgloḍd; gan ddinoethi dinoethodd hi, a thaflodd hi ymaith; ei changau a wynnaſant.

8 Uda fel gwyryf wedi ymwregyſu *mewn* ſach-lïain, am briod ei hieuengctid.

b Act. 13. Pen. 2. 14.

9 Torrwyd oddïwrth dŷ 'r ARGLWYDD [b] yr offrwm bwyd, a'r offrwm diod: y mae 'r offeiriaid, gweinidogion yr ARGLWYDD, yn galaru.

‡ Neu, *rywilydd aiodd*

10 Difrodwyd y maes, y ddaiar a alara; canys gwnaethpwyd difrawd ar yr ŷd; ‡ ſychodd y gwîn newŷdd, lleſgaodd yr olew.

11 Cywilyddiwch, y llafur-wŷr; udwch, y gwinwydd-wŷr, am y gwenith, ac am yr haidd: canys darfu am gynhaiaf y maes.

12 Gwywodd y win-wydden, lleſgaodd y ffigys-bren, y pren pomgranat, y balm-wydden hefyd, a'r afallen, *a* holl brennau y maes, a wywaſant: am [c] wywo llawenydd oddïwrth feibion dynion.

c Jer. 48. 33.

13 Ymwregyſwch a griddfenwch, chwi offeiriaid; udwch weinidogion yr allor; deuwch weinidogion fy Nuw, gorweddwch ar hŷd y nôs mewn ſach-lïain; canys attelir oddïwrth dŷ eich Duw [d] yr offrwm bwyd, a'r offrwm diod.

d Ad. 9.

e Pen. 2. 15. f Lef. 23. 36. ‡ Neu, *ddydd ymgynnull.*

14 [e] Cyſſegrwch ympryd, gelwch [f] ‡ gymmanfa, ceſglwch yr henuriaid, *a* holl drigolion y wlâd, *i* dŷ 'r ARGLWYDD eich Duw, a gwaeddwch ar yr ARGLWYDD.

g Jer. 30. 7. h Eſay 13. 6.

15 [g] Och o'r diwrnod! canys [h] dydd yr ARGLWYDD ſydd yn agos, ac fel difrod oddïwrth yr Holl-alluawg y daw.

‡ Heb. *ein.*

16 Oni thorrwyd yngŵydd ‡ ein llygaid ni oddïwrth dŷ ein Duw, y bwyd, [i] y llawenydd, a'r digriſwch?

i Deut. 12, 18.

17 Pydrodd † yr hadau dan eu priddellau, yr yſguboriau a anrheithiwyd, yr yd-lannau a fwriwyd i lawr; canys yr ŷd a wywodd.

† Heb. *y gwaſgod.*

18 Oh o'r griddfan y mae 'r anifeiliaid! y mae yn gyfyng ar y minteioedd gwartheg, am nad *oes* borfa iddynt; y diadellau defaid hefyd a anrheithiwyd.

19 Arnat ti, ARGLWYDD, y lleſaf; canys [k] y tân a ddifaodd ‡ borfeydd yr anialwch, y fflam a oddeithiodd holl breniau y maes.

k Pen. 2. 3. ‡ Neu, *dreſyſ.*

20 Anifeiliaid y maes hefyd ſydd [l] yn breſu arnat; canys ſychodd y ffrydiau dwfr, a'r tân a yſſodd borfeydd yr anialwch.

l Pſal. 104. 21.

PEN. II.

1 Y mae yn dangos i Sïon mor ofnadwy ydyw barnedigaethau Duw; 12 Yn annog i edifeirwch; 15 yn gorchymmyn ympryd: 18 ac yn addaw bendith arno. 21 Y mae yn cyſſuro Sïon â bendithion preſennol, 28 ac â rhai a ddeuai.

CEnwch yr udcorn yn Sïon, a bloeddiwch ar fynydd fy ſancteiddrwydd: dychrynned holl breſſwyl-wŷr y wlâd; canys daeth [a] dydd yr ARGLWYDD, canys y mae yn agos.

a Pen. 1. 15. Zeph. 1. 15.

2 [b] Diwrnod tywyll du, diwrnod cymmylog, a niwlog, fel y wawr wedi ymwaſgaru ar y mynyddoedd: [c] pobl fawr a chryfion, [d] ni bu ei fâth er ioed, ac ni bydd eilwaith ar ei ôl, hyd flynyddoedd cenhedlaeth a chenhedlaeth.

b Amos 5. 18. c Pen. 1. 6. d Exod. 10. 14.

3 [e] O'i flaen y difa y tân, ac ar ei ôl y fflam; *mae* 'r wlâd o'i flaen fel [f] gardd baradwys, ac ar ei ôl yn ddiffaithwch anrheithiedig; a hefyd ni ddïangc dim ganddo.

e Pen. 1. 19. f Gen. 13. 10.

4 [g] Yr olwg *arno ſydd* megis golwg o feirch; ac fel marchogion, felly y rhedant.

g Dat. 9. 7.

5 [h] Megis ſŵn cerbydau ar bennau y mynyddoedd y llammant, fel ſŵn tân yſſol yn difa y ſoſl, *ac* fel pobl gryfion wedi ymoſod i ryfel.

h Dat. 9. 9.

6 O'i flaen yr ofna y bobl, [i] pob wyneb a gaſgl barddu.

i Nah. 2. 10.

7 Rhedant fel glewion, dringant y mûr fel rhyfelwŷr, a cherddant bob un yn ei ffordd ei hun, ac ni wyrant oddïar eu llwybrau.

8 Ni wthiant y naill y llall; cerddant bob un ei lwybr ei hun: ac er eu ſyrthio ar y ‡ cleddyf, nid archollir hwynt.

‡ Neu, *gwaew.*

9 Gwibiant ar hŷd y ddinas; rhedant ar y mûr, dringant i'r tai; ânt i mewn trwy 'r ffeneſtri fel lleidr.

10 O'i flaen ef y crynn y ddaiar, y nefoedd a gynnhyrfir; [k] yr haul a'r lleuad a dywyllir, a'r ſêr a attaliant eu llewŷrch.

k Eſay 13. 10. Ezek. 32. 7. Ad. 2. Pen. 3. 15. Amos 8. 9. Zeph. 1. 15.

11 A'r ARGLWYDD a rydd ei lêf o flaen ei lû, canys mawr iawn yw ei werſyll ef, canys cryf yw 'r hwn ſydd yn gwneuthur ei air ef, o herwŷdd [l] mawr yw dydd yr ARGLWYDD, ac ofnadwy iawn; a phwy a'i herys?

12 Ond

12 Ond yr awr hon, medd yr ARGLWYDD, [m] Dychwelwch attafi â'ch holl galon, ag ympryd hefyd, ac ag wylofain, ac â galar.

13 A [n] rhwygwch eich calon, ac nid eich dillad; ac ymchwelwch at yr ARGLWYDD eich Duw: o herwŷdd [o] graſlawn a thrugarog *yw* efe, hwyrfrydig i ddigoſaint, a mawr ei drugaredd, ac edifeiriol am ddrwg.

14 [p] Pwy a wŷr a drŷ efe, ac edifarhau, a gweddill [q] bendith ar ei ôl, *ſef* [r] bwyd-offrwm, a diod-offrwm i'r ARGLWYDD eich Duw?

15 [s] Cenwch udcorn yn Sïon, [t] cyſſegrwch ympryd, gelwch gymmanſa:

16 Ceſglwch y bobl; [u] cyſſegrwch y gynnulleidfa: cynhullwch yr henuriaid; ceſglwch y plant, a'r rhai yn ſugno bronnau: [x] deued y prïod-ſâb allan o'i 'ſtafell, a'r brïod-ferch allan o'i 'ſtafell ei gwely:

17 Wyled yr offeiriaid, gweinidogion yr ARGLWYDD, [y] rhwng y porth a'r allor, a dywedant, Arbed dy bobl, ô ARGLWYDD, ac na ddyro dy etifeddiaeth i warth; ‡ i lywodraethu o'r cenhedloedd arnynt: [z] pa ham y dywedent ym mhlith y bobloedd, Pa le *y mae* eu Duw hwynt?

18 Yna 'r ARGLWYDD a eiddigedda am ei dïr, ac a arbed ei bobl.

19 A'r ARGLWYDD a ettyb, ac a ddywed wrth ei bobl, Wele fi yn anfon i chwi ŷd, a gwîn, ac olew, a diwellir chwi o honaw; ac ni wnâf chwi mwyach yn wradwydd ym myſg y cenhedloedd.

20 Eithr [a] bwriaf yn bell oddïwrthych y gogleddlu, a gyrraf ef i dïr ſych diffaith, a'i wyneb tu-a môr y dwyrain, a'i ben ôl tu-a 'r môr eithaf: a'i ddrewi a gyfyd, a'i ddryg-ſawr a â i fynu, am iddo ‡ wneuthur mawrhydri.

21 Nac ofna di ddaiar, gorfoledda, a llawenycha; canys yr ARGLWYDD a wnâ fawredd.

22 Nac ofnwch, anifeiliaid y maes: canys tarddu y mae [b] porfeydd yr anialwch; canys y pren a ddŵg ei ffrwyth, y ffigyſ-bren a'r winwydden a roddant eu cnŵd.

23 Chwithau plant Sïon, gorfoleddwch, ac ymlawenhewch yn yr ARGLWYDD eich Duw: canys [c] efe a roddes i chwi [d] ‡ y cynnar-law † yn gymmedrol, ac a wnâ i'r cynnar-law a'r diweddar-law ddiſgyn i chwi yn y *mîs* cyntaf.

24 A'r 'ſguboriau a lenwir o ŷd, a'r gwîn newŷdd a'r olew a â tros y lleſtri.

25 A mi a dalaf i chwi y blynyddoedd [e] a ddifaodd y ceiliog rhedyn, prŷf y rhwd, a'r locuſt, a'r lindys, fy llu mawr i, yr hwn a anfonais yn eich plith.

26 Yna y bwyttewch, gan fwytta ac ymddigoni; ac y moliennwch enw 'r ARGLWYDD eich Duw, yr hwn a wnaeth â chwi yn rhyfedd: ac ni wradwyddir fy mhobl byth.

27 [f] A chewch wybod fy mod i ynghanol Iſraël, ac mai myfi *yw* yr ARGLWYDD eich Duw, ac nid *neb* arall: a'm pobl ni's gwradwyddir byth.

28 ¶ [g] A bydd ar ôl hynny [h] y tywalltaf fy Yſpryd ar bob cnawd, a'ch meibion a'ch merched a brophwydant, eich henuriaid a welant freuddwydion, eich gwŷr ieuainge a welant weledigaethau:

29 Ac ar y gweiſion hefyd ac ar y morwynnion y tywalltaf fy Yſpryd yn y dyddiau hynny.

30 A [i] gwnâf ryfeddodau yn y nefoedd, ac yn y ddaiar, gwaed, a thân, a cholofnau mŵg.

31 [k] Yr haul a droir yn dywyllwch, a'r lleuad yn waed, o flaen dyfod mawr ac ofnadwy ddydd yr ARGLWYDD.

32 A bydd [l] yr achubir pob un a alwo ar enw 'r ARGLWYDD: canys [m] bydd ymwared, fel y dywedodd yr ARGLWYDD, ym mynydd Sïon, ac yn Jeruſalem, ac yn y gweddillion a alwo 'r ARGLWYDD.

PEN. III.

1 *Barnedigaethau Duw yn erbyn gelynnion ei bobl:* 9 *Ac y bydd rhaid ei adnabod ef yn ei farnedigaeth.* 18 *Ei fendithion ef ar yr Eglwys.*

CAnys wele yn y dyddiau hynny, ac yn yr amſer hwnnw, pan ddychwelwyf gaethiwed Juda a Jeruſalem,

2 Caſglaf hefyd yr holl genhedloedd, a dygaf hwynt i wared i ddyffryn Jehoſaphat, a dadleuaf â hwynt yno dros fy mhobl, a'm hetifeddiaeth Iſraël, y rhai a waſgaraſant hwy ym myſg y cenhedloedd, a rhannaſant fy nhîr. 3210

3 Ac ar fy mhobl y bwriaſant goel-brennau, a rhoddaſant y bachgen er puttain, a gwerthaſant fachgennes er gwîn, fel yr yfent.

4 Tyrus hefyd, a Sidon, a holl ardaloedd Paleſtina, beth ſydd i chwi a *wneloch* â mi? a delwch i mi y pwyth? ac o's telwch i mi, buan iawn y dychwelaf eich tâl ar eich pen eich hunain.

5 Am i chwi gymmeryd fy arian a'm haur, a dwyn i'ch temlau fy nhlyſſau ‡ dymunol: ‡ Neu, *hyfryd.*

6 Gwerthaſoch hefyd feibion Juda a meibion Jeruſalem i'r Groegiaid; i'w pellhau oddïwrth eu hardaloedd:

7 Wele mi a'i codaf hwynt o'r lle y gwerthaſoch hwynt iddo; ac a ddatroaf eich tâl ar eich pen eich hunain:

8 A minneu a werthaf eich meibion a'ch merched i law meibion Juda, a hwythau a'i gwerthant i'r Sabeaid, i genedl o bell; canys yr ARGLWYDD a leſarodd *hyn.*

9 [a] Cyhoeddwch hyn ym myſg y cenhedloedd, † goſodwch ryfel, deffrowch y gwŷr cryfion, nesſaëd y gwŷr o ryfel, deuant i fynu. [a] Edrych Eſa. 8. 9, 10. † Heb. *cyſſegrwch*, neu, *ſancteiddiwch.*

10 [b] Gyrrwch eich ſychau yn gleddyfau, a'ch ‡ pladuriau yn wayw-ffyn: [c] dyweded y lleſg, Crŷf ydwyf. *b* Eſay 2. 4. Mic. 4. 3. ‡ Neu, *crymmanau.* *c* Zech. 12. 8.

11 Ymgeſglwch, a deuwch y cenhedloedd o amgylch ogylch, ac ymgynhullwch: ‡ yno diſgyn, ô ARGLWYDD, dy gedyrn. ‡ Neu, *yno y diſgyn yr Arg.*

12 Deffroëd y cenhedloedd, a deuant i fynu i ddyffryn Jehoſaphat: o herwŷdd yno 'r eiſteddaf i farnu 'r holl genhedloedd o amgylch.

13 [d] Rhowch i mewn y crymman; canys addfedodd y cynhaiaf: deuwch, ewch i wared; o herwŷdd y gwrŷf a lanwodd, a'r gwaſgfanau a aethant trofodd, am amlhau eu drygioni hwynt. *d* Mat. 13. 39. Dat. 14. 15, 19. 3197

14 Torfeydd, torfeydd, *a fydd* ynglynn ‡ terfyniad: canys agos yw dydd yr ARGLWYDD ynglynn terfyniad. ‡ Neu, *dyffrynnau*, neu, *gwaſtraffiad.*

[e] Pen.2.10, 31.
15 [e] Yr haul a'r lloer a dywyllant, a'r ſêr a attaliant eu llewyrch.

[f] Jer.25.30. Amos 1.2. [g] Hag. 2.6. † Heb. *cyrchfa, neu, naddfa.*
16 A'r ARGLWYDD [f] a rua o Sïon, ac a rydd ei lêf o Jeruſalem; [g] y nefoedd hefyd, a'r ddaiar a grynnant: ond yr ARGLWYDD *fydd* † gobaith ei bobl, a chadernid meibion Iſraël.

[b] Pen. 2.27.
17 Felly [h] y cewch wybod mai myfi *yw* 'r ARGLWYDD eich Duw, yn trigo yn Sïon fy mynydd ſanctaidd: yna y bydd Jeruſalem yn † ſanctaidd, ac [i] nid â dieithriaid trwyddi mwyach.

† Heb. *ſanctteiddrwydd.* [i] Eſa. 35. 8. Zech.14.21. Dat.21.27. [k] Am. 9.13.
18 [k] A'r dydd hwnnw y bydd i'r mynyddoedd ddefnynnu melyſ-wîn, a'r bryniau a lifeiriant o laeth, a holl ffrydiau Juda a † redant gan ddwfr, a [l] ffynnon a ddaw allan o dŷ 'r ARGLWYDD, ac a ddyfrhâ ddyffryn Sittim.

† Heb. *gerddant.* [l] Ezec. 47.1. Zech. 14. 8. Dat. 22. 1.
19 [m] Yr Aipht a fydd anghyfannedd, ac [n] Edom fydd anialwch anghyfanneddol, am y traha *yn erbyn* meibion Juda, am iddynt dywallt gwaed gwirion yn eu tîr hwynt.

[m] Jer. 49. 17. [n] Obad. 10.
20 Etto Juda a ‡ drîg byth, a Jeruſalem o genhedlaeth i genhedlaeth.

‡ Neu, *eryr.*
21 Canys glanhâf waed y rhai ni's glanheais; ‡ canys [o] yr ARGLWYDD ſydd yn trigo yn Sïon.

‡ Neu, *ac myfi yr Arglwydd trwm ſiaſcai.* [o] Dat. 12.

Llyfr AMOS.

PENNOD I.

1 *Amos yn dangos barnedigaethau Duw ar Syria, 6 ac ar y Philiſtiaid, 9 ac ar Tyrus, 11 ac ar Edom, 13 ac ar Ammon.*

[a] Pen. 7.14.
EIriau Amos ([a] yr hwn oedd ym myſg bugeiliaid Tecoa) y rhai a welodd efe am Iſraël, [b] yn nyddiau Uzziah brenin Juda, ac yn nyddiau Jeroboam fâb Joas brenin Iſraël, ddwy flynedd o flaen y [c] ddaiar-gryn.

[b] Hoſ. 1. 1. [c] Zech.14.5.
2 Ac efe a ddywedodd, [d] Yr ARGLWYDD a rua o Sïon, ac a rydd ei lêf o Jeruſalem; a chyfanneddau y bugeiliaid a alarant, a phen Carmel a wywa.

[d] Jer.25.30. Joel. 3. 16.
3 Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, O herwŷdd tair [e] anwireddau [f] Damaſcus, ac o herwŷdd pedair, ni's ‡ trôf ymaith *ei choſp* hi; am iddynt [g] ddyrnu Gilead ag offer dyrnu o heiyrn.

[e] Eſay 8. 4. & 17. 1. Jer. 49. 23. Zech. 9. 1. ‡ Neu, *dychmelaf, neu, llonyddafef.* Felly Ad. 6, &c. Cyflawn. 3264 [f] 2 Bren. 13. 7. [g] Jer.17.27. & 49. 27. Ad.7, 10,12. Pen. 2.2, 5.
4 Ond [g] anfonaf dân i dŷ Hazaël, ac efe a ddiſa balaſau Benhadad.

‡ Neu, *Bicath-Afen.*
5 Drylliaf droſſol Damaſcus, a thorraf ymaith y preſſwyl-wŷr o ‡ ddyffryn Afen, a'r hwn ſy 'n dal teyrn-wialen ‡ o dŷ Eden; a [h] phobl Syria a ânt yn gaeth i Cir, medd yr ARGLWYDD.

‡ Neu, *o Beth Eden.* [h] 2 Bren. 16. 9. [i] 2 Chron. 28. 18. Eſay 14.29. Jer.47. 4,5. Ezec.25.15. Zeph. 2.4. 2 Chrō.21. 16, 17. Joel. 3. 6.
6 ¶ Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, Am dair *o* anwireddau [i] Gaza, ac am bedair, ni throaf ymaith *ei choſp* hi; am iddynt gaeth-gludo ‡ y gaethiwed gyflawn, i'w rhoddi i ſynu i Edom.

‡ Neu, *o chaethiwed gyflawn.*
7 Eithr anfonaf dân ar fûr Gaza, ac efe a ddiſa ei phalaſau hi.

8 Ac mi a dorraf y preſſwyl-wŷr o Aſdod; a'r hwn a ddeil deyrnwialen o Aſcelon, a throaf fy llaw yn erbyn Ecron, a derfydd am weddill y Philiſtiaid, medd yr Arglwydd DDUW.

[k] Eſay 23.1. Jer. 47. 4. Ezec. 26, & 27, & 28. Joel 3. 4, 5. † Heb. *gyflammod brodyr.* 2 Sa. 5. 11. 2 Bren. 5. 1. & 9. 13.
9 ¶ Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, Am dair o anwireddau [k] Tyrus, ac am bedair, ni throaf ymaith *ei choſp* hi; o herwŷdd iddynt hwy roddi i ſynu gwbl o'r gaethiwed i Edom, ac na chofiaſant † y cyflammod brawdol.

10 Eithr anfonaf dân i fûr Tyrus, ac efe a ddiſa ei phalaſau hi.

11 ¶ Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, Am dair o anwireddau [l] Edom, ac am bedair, ni throaf ymaith *ei choſp* hi; am iddo erlid [m] ei frawd â'r cleddyf, a ‡ llygru ei drugaredd, a bod ei ddîg yn rhwygo yn waſtadol, a'i fod yn cadw ei lîd yn dragywyddol.

[l] Eſaiah 34. & 63. Jer. 49. Ezec. 25. Joel Obad. Mal. 1. [m] Gen. 27. 41. Deut. 25. ‡ Neu, *brwy* maith *cyfion.* [n] Obad. 10.
12 Eithr [n] anfonaf dân i Teman, yr hwn a ddiſa balaſau Bozrah.

13 ¶ Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, Am dair o anwireddau [o] meibion Ammon, ac am bedair, ni throaf ymaith *ei choſp* hi; am iddynt hwy rwygo ‡ gwragedd beichiogion Gilead, er mwyn helaethu eu terfynau.

[o] Jer. 49. 1. Ezec. 25. Zeph. 2. ‡ Neu, *rwygo gwragedd.* Gilead. Deut. 2. 2. 2 Sa. 10.
14 Eithr cynneuaf dân ym mur [p] Rabbah, ac efe a ddiſa ei phalaſau gyd-a gwaedd ar ddydd y rhyfel, gyd-a themheſtl ar ddydd corwŷnt.

[p] Jer. 49. 2.
15 [q] A'i brenin a â yn gaeth, efe a'i bennaethiaid ynghŷd, medd yr ARGLWYDD.

[q] Jer. 49.

PEN. II.

1 *Digofaint Duw yn erbyn Moab, 4 ac ar Juda, 6 ac ar Iſraël. 9 Duw yn achwyn rhag eu hanniolchgarwch hwy.*

FEl hyn y dywed yr ARGLWYDD, Am dair o anwireddau [a] Moab, ac am bedair, ni throaf ymaith *ei choſp* hi; am iddo [b] loſgi eſgyrn brenin Edom yn galch.

[a] Eſay 15. Jer. 48. Ezec. 25. Zeph. 2. [b] 2 Bren. 3. 27.
2 Eithr anfonaf dân i Moab, yr hwn a ddiſa balaſau Cerioth: a Moab fydd marw mewn terfyſg, gweiddi, a llais udcorn.

3 Ac mi a dorraf ymaith [c] y barn-wr o'i chanol hi, a'i holl bendefigion a laddaf gyd-ag ef, medd yr ARGLWYDD.

[c] Neu, *farnwr.*
4 ¶ Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, Am dair o anwireddau Juda, ac am bedair, ni throaf ymaith *ei choſp* hi; am iddynt ddirmygu cyfraith yr ARGLWYDD, ac na's cadwaſant ei ddeddfau ef: a'i celwyddau a'i cyfeiliornodd hwynt, y rhai 'r aeth eu tadau ar eu hôl.

5 Eithr anfonaf dân i Juda, ac efe a ddiſa balaſoedd Jeruſalem.

6 ¶ Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, Am dair o anwireddau Iſraël, ac am bedair, ni throaf ymaith *ei choſp* hi; am iddynt [d] werthu y cyfiawn am arian, a'r tlawd er pâr o eſgidiau.

[d] Pro.

3210 7 Y rhai a ddyheuant ar ôl llwch y ddaiar ar ben y tlodion; ac a wyrant ffordd y goſtyngedig: a gŵr a'i dâd a â at yr un llangces, i halogi ſy enw ſanctaidd.

8 Ac ar ddillad [e] wedi eu rhoi yngwyſtl y gorweddant wrth bob allor; a gwîn ‡ y dirwyol a yſant *yn* nhŷ eu Duw.

9 Etto [f] myfi a ddinyſtriais yr Amoriad o'i blaen hwynt, [g] yr hwn yr oedd ei uchder fel uchder y cedr-wydd, ac efe oedd gryf fel derw; etto [h] mi a ddinyſtriais ei ffrwythau oddïarnodd, a'i wraidd oddi-tanodd.

10 [i] Myfi hefyd a'ch dugym chwi i fynu o wlâd yr Aipht, ac a'ch arweiniais chwi ddeugain mlhynedd trwy 'r anialwch, i feddiannu gwlâd yr Amoriad.

11 A mi a gyfodais o'ch meibion chwi *rai* yn brophwydi, ac o'ch gwŷr ieuaingc rai [k] yn Nazareaid: oni *bu* hyn, ô meibion Iſraël, medd yr ARGLWYDD?

12 Ond chwi a roiſoch i'ch Nazareaid wîn i'w yſed, ac [l] a orchymynnaſoch i'ch prophwydi, gan ddywedyd, Na phrophwydwch.

13 Wele ‡ fi wedi ſy llethu tanoch, fel y llethir y fen lawn o yſgubau.

14 [m] A metha gan y buan ddïangc, a'r crŷf ni chadarnhâ ei rym, a'r cadarn ni wared ei ‡ enaid ei hun.

15 Ni ſaif a ddalio y bwä, ni ddiangc y buan o draed, nid achub marchog march ei enioes ei hun.

16 A'r cryfaf ei galon o'r cedyrn a ffŷ y dwthwn hwnnw yn noeth-lymmun, medd yr ARGLWYDD.

PEN. III.

1 Mor anghenrhaid yw barnedigaethau Duw yn erbyn Iſraël. 9 Cyhoeddi hynny, a'i achos hefyd.

GWrandewch y gair a lefarodd yr ARGLWYDD i'ch erbyn chwi, plant Iſraël; yn erbyn yr holl deulu a ddugym i i fynu o wlâd yr Aipht, gan ddywedyd,

2 [a] Chwi yn unig a adnabûm o holl deuluoedd y ddaiar: [b] am hynny ymwelaf â chwi *am* eich holl anwireddau.

3 A rodia dau ynghŷd, heb fod yn gyttûn?

4 A rua y llew yn y goedwig heb ganddo yſglyfaeth? † a leiſia cenew llew o'i ffau heb ddal dim?

5 A ſyrth yr aderyn yn y fagl ar y ddaiar heb fod crog-lath iddo? a gyfyd un y fagl oddïar y ddaiar heb ddal dim?

6 A genir udcorn yn y ddinas heb ‡ ddychrynnu o'r bobl? [c] a fydd niwed yn y ddinas ‡ heb i'r ARGLWYDD ei wneuthur?

7 Canys ni wnâ yr ARGLWYDD ddim, [d] ar na's dangoſo ei gyfrinach i'w weiſion y prophwydi.

8 Rhuodd y llew, pwy nid ofna? yr Arglwydd IOR a lefarodd, [e] pwy ni phrophwyda?

9 Cyhoeddwch o fewn y palaſau yn Aſdod, ac yn y palaſau yngwlâd yr Aipht, a dywedwch, Deuwch ynghŷd ar fynyddoedd Samaria, a gwelwch derfyſgoedd lawer o'i mewn, a'r gorthrymmedigion yn ei chanol hi.

10 Canys ni fedrant wneuthur uniondeb, medd yr ARGLWYDD: pentyrru y maent drais ac ‡ yſpail yn eu palaſau. 3210 ‡ Neu, *anrhaith.*

11 Am hynny fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; Gelyn *fydd* o amgylch y tîr; ac efe a dynn i lawr dy nerth oddïwrthyt, a'th balaſoedd a yſpeilir.

12 Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD; Fel yr achub y bugail ô ſafn y llew y ddwy goes, neu ddarn o gluſt; felly 'r achubir meibion Iſraël, y rhai ſydd yn trigo yn Samaria mewn cwrr gwely, ‡ ac yn Damaſcus *mewn* gorweddle. ‡ Neu, *ac yn nhraſt ygwely.*

13 Gwrandewch a thyſtiolaethwch yn nhŷ Jacob, medd yr Arglwydd DDUW, Duw y lluoedd,

14 Mai y dydd ‡ yr ymwelaf ag anwiredd Iſraël arno ef, y gofwyaf hefyd allorau Bethel; a chyrn yr allor a dorrir, ac a fyrthiant i'r llawr. ‡ Neu, *y cuſpaf Iſrael am anwiredd.*

15 A mi â darawaf [f] y gaiaf-dŷ, a'r haf-dŷ; a derfydd am [g] y tai Ifori, a bydd diben ar y teiau mawrion, medd yr ARGLWYDD. f Barn. 3.20. Jer. 36.22. g 1 Bren. 22. 39.

PEN. IV.

1 Y mae yn ceryddu Iſraël am eu trais, 4 a'i delw-addoliaeth, 6 ac am nad oeddynt yn gwellhau wrth eu ceryddu.

GWrandewch y gair hwn, [a] gwartheg Baſan, y rhai ydych ym mynydd Samaria, y rhai ydych yn gorthrymmu y tlawd, yn yſligo 'r anghenog, yn dywedyd wrth eu meiſtred, Dygwch, ac ytwn. a Pſ. 22.12. Eze. 39. 18.

2 Tyngodd yr Arglwydd DDUW i'w ſancteiddrwydd, y daw wele y dyddiau arnoch, y dŵg efe chwi ymaith [b] â drain, a'ch hiliogaeth â bachau pyſgotta. b Jer. 16.16. Hab. 1.15.

3 A [c] chwi a ewch allan i'r adwyau, bob un ar ei chyfer, a chwi ‡ a'i teflwch hwynt i'r palas, medd yr ARGLWYDD. c Eccc. 12. 5, 12. ‡ Neu, *a deflwch y maith bethau 'r palas*

4 Deuwch i Bethel, a throſſeddwch; [d] i Gilgal a throſſeddwch fwy-fwy; dygwch bob boreu eich aberthau, a'ch dygymmau wedi tair blynedd o ddyddiau. d Hoſ. 4. 15. & 12. 11. Pen. 5.5.

5 Ac [e] † offrymmwch o ſurdoes *aberth* diolch, cyhoeddwch ac hyſpyſwch aberthau gwîr-fodd; canys † hyn a hoffwch, meibion Iſraël, medd yr Arglwydd DDUW. e Lef. 7.13. † Heb. *llosg-aberthwch.* † Heb. *felly yr hoffweh.*

6 A rhoddais iwch' lendid dannedd yn eich holl ddinaſoedd, ac eiſiau bara yn eich holl leoedd; etto ni ddychwelaſoch attafi, medd yr ARGLWYDD.

7 Myfi hefyd a atteliais y glaw rhagoch, pan *oedd* etto dri mîs hyd y cynhaiaf, glawiais hefyd ar un ddinas, ac ni lawiais ar ddinas arall; un rhan a gafodd law, a'r rhan ni chafodd law a wywodd.

8 Gwibiodd dwy ddinas neu dair, i un ddinas i yfed dwfr, ond ni's diwallwyd; etto ni ddychwelaſoch attafi, medd yr ARGLWYDD.

9 [f] Tarewais chwi â diflanniad, ac a mallder; ‡ pan amlhaodd eich gerddi, a'ch gwinllannoedd, a'ch ffigyſ-wydd, a'ch oliwydd, [g] y lindys a'i hyſſodd: etto ni throiſoch attafi, medd yr ARGLWYDD. f Deu. 28. 22. Hag. 2.17. ‡ Neu, *amlder eich gerddi &c. a yſſodd y lindys.* g Joel. 1.4. & 2.25.

10 Anfonais yr haint yn eich myſg, megis ‡ yn ffordd yr Aipht; eich gwŷr ieuaingc a leddais â'r cleddyf, gyd-a † chaeth-gludo eich ‡ Neu, *ar ddull.* † Heb. *caeth-gludo.*

3210 meirch : a chodais ddrewi eich gwerſyllòedd i'ch ffroenau; etto ni throiſoch attafi, medd yr ARGLWYDD.

11 Mi a ddymchwelais *rai* o honoch, fel yr ymchwelodd Duw [h] Sodoma a Gomorrah, ac [i] yr oeddech fel pentewyn wedi ei achub o'r gynneu dân: etto ni throiſoch attafi, medd yr ARGLWYDD.

12 O herwŷdd hynny, yn y modd yma y gwnâf i ti, Iſraël: ac o herwŷdd mai hyn a wnâf it', [k] bydd barod, Iſraël, i gyfarfod â'th Dduw.

13 Canys wele, lluniwr y mynyddoedd, a chreawdr ‡ y gwŷnt, yr hwn a ſynega i ddyn beth *yw* ei feddwl, *ac* [l] a wnâ y boreu yn dywyllweh, ac [m] a gerdd ar uchelderau 'r ddaiar, Yr ARGLWYDD, Duw y lluoedd, *yw* ei enw.

b Gen. 19. 24, 25. Eſay 13.19. Jer. 49. 18. i Zech. 3. 2.

k Edrych Ezec. 13. 5. & 22. 30. Luc 14. 31, 32.

‡ Neu, *yr Yſpryd.*

l Pen. 5. 8.

m Deut. 32. 13. & 33. 25. Mic. 1. 3.

PEN. V.

1 *Cwynfan tros Iſraël.* 4 *Annog i edifeirwch.* 21 *Duw yn gwrthod eu rhagrithiol waſanaeth hwy.*

GWrandewch y gair hwn a godaf i'ch erbyn, ſef galar-nâd, ô dŷ Iſraël.

2 Y wyryf Iſraël a ſyrthiodd, ni chyfyd mwy: gadawyd hi ar ei thîr, nid *oes* a'i cyfyd.

3 Canys y modd hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; Y ddinas a aeth allan *â* mil a weddill gant, a'r hon a aeth allan *ar* ei chanſed a weddill ddeg i dŷ Iſraêl.

4 O herwŷdd ſel hyn y dywed yr ARGLWYDD wrth dŷ Iſraël; Ceiſiwch fi, a byw fyddwch.

5 Ond nac ymgeiſiwch â [a] Bethel, ac nac ewch i Gilgal, ac na thramwywch i [b] Beerſeba: o herwŷdd gan gaeth-gludo y caeth-gludir Gilgal, a [c] Bethel a fydd yn ddiddim.

a Pen. 4. 4. b Pen. 8. 14. c Hoſ. 4. 15. & 10. 8.

6 Ceiſiwch yr ARGLWYDD, a byw fyddwch; rhag iddo dorri allan yn nhŷ Joſeph fel tân, a'i ddiſa, ac na byddo a'i diffoddo yn Bethel.

d Pen. 6. 12.

7 Y rhai [d] a drowch ſarn yn wermod, ac a adewch gyfiawnder ar y llawr,

e Job 9. 9. & 38. 31.

8 *Ceiſiwch* yr hwn a wnaeth [e] y ſaith ſeren, ac Oríon, ac a drŷ gyſgod angau yn foreu- ddydd, ac [f] a dywylla y dydd yn nôs: yr hwn [g] a eilw ddyfroedd y môr, ac a'i tywallt ar wyneb y ddaiar: Yr ARGLWYDD *yw* ei enw.

f Pen. 4. 13. g Pen. 9. 6.

† Heb. *yr anrhaith.*

9 Yr hwn ſydd yn nerthu yr † anrheithiedig yn erbyn y cryf; ſel y delo yr anrheithiedig yn erbyn yr amddiffynſa.

h Eſay 29. 21.

10 [h] Câs ganddynt a geryddo yn y porth; a ffiaidd ganddynt a lefaro yn berffaith.

11 O herwŷdd hynny am iwch' ſathru y tlawd, a dwyn y beichiau gwenith oddiarno; [i] chwi a adeiladaſoch dai o gerrig nâdd, ond ni thrigwch ynddynt; plannaſoch winllannoedd † hyfryd, ac nid yfwch eu gwîn hwynt.

i Deut. 28. 38, 39. Zeph. 1. 13. Hag 1. 6. † Heb. *dymunïant.*

12 Canys mi a adwen eich anwireddau lawer, a'ch pechodau cryfion : y maent yn blino y cyfiawn, yn cymmeryd ‡ iawn, ac yn troi heibio y tlawd yn y porth.

‡ Neu, *gwobr.*

k Pen. 6. 10.

13 Am hynny [k] y neb a fyddo call a oſtega 'r amſer hwnnw: canys amſer drwg yw.

14 Ceiſiwch ddaioni, ac nid drygioni, ſel y byddoch fyw; ac felly yr ARGLWYDD, Duw y lluoedd, fydd gyd-a chwi, fel y dywedaſoch.

l Pſ. 34. 14. & 97. 10. Rhuf. 12. 9.

15 [l] Caſſewch ddrygioni, a hoffwch ddaioni, a goſodwch farn yn y porth: [m] fe allai y bydd ARGLWYDD Dduw y lluoedd yn raſlawn i weddill Joſeph.

m Ex. 32. 30. Joel 2. 14.

16 Am hynny, fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, Duw y lluoedd, yr Arglwydd; Ym mhob heol *y bydd* cwynfan, ac ym mhob priſffordd y dywedant, Oh! oh! a galwant yr arddwr i alaru, [n] a'r neb a fedro alaru i gwynfan.

n Jer. 9. 17.

17 Ac ym mhob gwinllan *y bydd* cwynfan: canys ° tramwyaf trwy dy ganol di, medd yr ARGLWYDD.

o Ex. 12. 12.

18 [p] Gwae y neb ſydd yn dymuno dydd yr ARGLWYDD; beth *yw* hwnnw i chwi? tywyllwch ac nid goleuni yw dydd yr ARGLWYDD.

p Eſay 5. 19. Jer. 17. 15. & 30. 7. Joel 2. 2. Zeph. 1. 15. 2 Pet. 3. 4. † Jer. 48. 44.

19 [q] Megis pe ffoai gŵr rhag llew, ac arth a'i cyfarfod ag ef, a myned i'r tŷ, a phwyſo ei law ar y pared, a'i frathu o ſarph.

20 Oni *bydd* dydd yr ARGLWYDD yn dywyllwch, ac nid yn oleuni? yn dywyll iawn, ac heb lewŷrch ynddo?

21 [r] Caſſeais, a ffieiddiais eich gwyliau, ac [ſ] nid aroglaf ‡ yn eich cymmanſaoedd.

r Eſay 1. 11. Jer. 6. 20. ſ Lef. 26. 31. ‡ Neu, *eich meiſlion.*

22 Canys er i chwi offrymmu i mi boeth-offrymmau, a'ch offrymmau bwyd, ni fyddaf fodlon *iddynt*; ac nid edrychaf ar ‡ hedd-offrwm eich paſgedigion.

‡ Neu, *offrwm diolch.*

23 Symmud oddiwrthyf drwſt dy ganiadau: canys ni wrandawâf buroriaeth dy nablau.

24 Ond † rheded barn fel dyfroedd, a chyfiawnder fel ffrŵd grêf.

† Heb. *ymdreigled.*

25 [t] A offrymmaſoch chwi i mi aberthau, a bwyd-offrymmau, yn y diffaithwch ddeugain mlhynedd, tŷ Iſraël?

t Act. 7. 42. Edrych Eſay 43. 23.

26 Ond dygaſoch ‡ babell eich Moloch, Chiwn eich delwau, ſeren eich duw, a wnaethoch iwch' eich hunain.

‡ Sicrwth *eich brenin.*

27 Am hynny y caeth-gludaf chwi i'r tu hwnt i Ddamaſcus, medd yr ARGLWYDD; Duw y lluoedd *yw* ei enw.

PEN. VI.

1 *Y coſpir nwyfiant Iſraël,* 7 *ag anghyfanneddrwydd.* 12 *Mor anhawdd ganddynt wellhau.*

[a] GWae y rhai ‡ eſmwyth arnynt yn Sion, ac ſydd yn ymddiried ym mynydd Samaria, y rhai a enwir [b] yn ‡ bennaf o'r cenhedloedd; y rhai y daeth tŷ Iſraël attynt.

a Luc 6. 24. ‡ Neu, *diofal, neu diſtaw.* b Ex. 19. 5. ‡ Neu, *flaen-ſyrthiol.*

2 [c] Tramwywch i [d] Calneh, ac edrychwch, ac ewch oddi-yno i Hemath fwyaf; yna diſgynnwch i [e] Gath y Philiſtiaid: ai gwell ydynt nâ'r teyrnaſoedd hyn? ai helaethach eu terfyn hwy na'ch terfyn chwi?

c Neh. 6. 2. d Eſay 10. 9. e 2 Chr. 26. 6.

3 Y rhai ydych [f] yn pellhau y dydd [g] drwg, ac yn neſſau [h] ‡ eiſteddle trais;

f Eze. 12. 27. g Pen. 5. 18. h Pſ. 94. 20. ‡ Neu, *trais.*

4 Gorwedd y maent ar wlâu Iſori, ac ‡ ymeſtyn ar eu glythau, a bwytta yr ŵyn o'r praidd, a'r lloi o ganol y cutt;

‡ Neu, *ar eu mewn gorwedd.*

5 [i] Y rhai a † ddatcanant gyd-a llais y nabl, dychymygaſant iddynt eu hun offer cerdd, [k] megis Dafydd;

i Eſay 5. 12. † Neu, *yng nghanol.* k 1 Chr. 23. 5.

6 Y rhai a yfant ‡ wîn mewn phïolau, ac a ymirant â'r ennaint pennaf; ond nid ymofidiant am ddryllio Joſeph.

‡ Neu, *mewn ffiolau.*

7 Am hynny 'r awr hon hwy a ddygir yn gaeth

gaeth gyd-a'r cyntaf a ddygir yn gaeth; a gwlêdd y rhai a ymeſtynnant a ſymmudir.

8 [1] Tyngodd yr Arglwydd Dduw iddo ei hun, Ffiaidd gennyf odidowgrwydd Jacob, a chaſſeais ei balaſau: am hynny y rhoddaf i ſynu y ddinas † ac ſydd ynddi, medd Arglwydd Dduw y lluoedd.

9 A bydd o's gweddillir mewn un tŷ ddeg [illegible] ddynion, y byddant feirw.

10 Ei ewythr a'i cyfyd i ſynu, a'r hwn a'i llyſg, i ddwyn yr eſgyrn allan o'r tŷ, ac a ddywed wrth yr hwn a fyddo wrth yſtlyſau y tŷ, A oes etto neb gyd-a thi? Ac efe a ddywed, Nac *oes*. Yna y dywed yntef, [m] Taw; am na *waſanaetha* cofio enw 'r Arglwydd.

11 O herwŷdd wele 'r Arglwydd yn gorchymyn, ac efe a dery y tŷ mawr ‡ ag agennau, a'r tŷ bychan â holltau.

12 A rêd meirch ar y graig? a ardd *neb* [illegible] *hi* ag ychen? canys [n] troiſoch farn yn fuſtl, a ffrwyth cyfiawnder yn wermod.

13 O chwi y rhai ſy'n llawenychu mewn peth diddim, yn dywedyd, Ond o'n nerth ein hun y cymmeraſom i ni † gryfder?

14 Ond wele, mi a gyfodaf i'ch erbyn chwi, tŷ Iſraël, medd Arglwydd Dduw y lluoedd, genedl; a hwy a'ch cyſtuddiant chwi, o'r ffordd yr ewch i Hemath, hyd ‡ afon y diffaithwch.

PEN. VII.

1 *Troi heibio farnedigaethau y ceiliogod rhedyn,* 4 *a'r tân, trwy weddi Amos.* 7 *Trwy weledigaeth o fur a llinyn meſur, y dangoſir gwrthodiad Iſraël.* 10 *Amaziah yn achwyn ar Amos.* 14 *Amos yn dangos ei alwedigaeth ei hun,* 16 *a barnedigaeth Amaziah.*

FEl hyn y dangoſodd yr Arglwydd i mi; ac wele ef yn ffurfio ‡ ceiliogod rhedyn, pan ddechreuodd yr adladd godi, ac wele adladd wedi lladd *gwair* y brenin *oedd*.

2 A phan ddarfu iddynt fwytta glaſwellt y tîr, yna y dywedais, Arbed Arglwydd attolwg, ‡ pwy a gyfyd Jacob? canys bychan yw.

3 [a] Edifarhaodd yr Arglwydd am hyn: ni bydd *hyn*, eb yr Arglwydd.

4 ¶ Fel hyn y dangoſodd yr Arglwydd Dduw i mi, ac wele 'r Arglwydd Dduw yn galw i ‡ farn trwy dân: a difaodd y *tân* y dyfnder mawr, ac a yſſodd beth.

5 Yna y dywedais, Arglwydd Dduw, paid attolwg, pwy a gyfyd Jacob? canys bychan yw.

6 Edifarhaodd yr Arglwydd am hyn, ni bydd hyn 'chwaith, eb yr Arglwydd Dduw.

7 ¶ Fel hyn y dangoſodd efe i mi, ac wele 'r Arglwydd yn ſefyll ar gaer *a wnaethpwyd wrth* linyn, ac yn ei law linyn.

8 A'r Arglwydd a ddywedodd wrthyf, Beth a weli di, Amos? A mi a ddywedais, Llinyn. A'r Arglwydd a ddywedodd, Wele [b] goſodaf linyn ynghanol fy mhobl Iſraël, ac [c] ni 'chwanegaf fyned heibio iddynt mwyach.

9 Uchelfeydd Iſaac hefyd a wneir yn anghyfannedd, a chyſſegrau Iſraël a ddifethir; a [d] mi a gyfodaf yn erbyn tŷ Jeroboam â'r cleddyf.

10 ¶ Yna Amaziah [e] offeiriad Bethel a anfonodd at [f] Jeroboam frenin Iſraël, gan ddywedyd, Cyd-fwriadodd Amos i'th erbyn ynghanol tŷ Iſraël; ni ddichon y tîr ddwyn ei holl eiriau ef. 3210

11 Canys fel hyn y dywed Amos, Jeroboam a fydd farw trwy 'r cleddyf, ac Iſraël a gaeth-gludir yn llwyr allan o'i wlâd.

12 Dywedodd Amaziah hefyd wrth Amos, Ti weledydd, dôs, ffô ymaith i wlâd Juda, a bwytta fara yno, a phrophwyda yno.

13 [g] Na 'chwanega brophwydo yn Bethel mwy, canys ‡ cappel y brenin, † a llŷs y brenin yw.

14 Yna Amos a attebodd, ac a ddywedodd wrth Amaziah, Nid prophwyd *oeddwn* i, ac nid [h] mâb i brophwyd *oeddwn* i; namyn [i] bugail *oeddwn* i, a chaſglydd ‡ ffigys gwylltion.

15 A'r Arglwydd a'm cymmerodd oddiar ôl y praidd, a'r Arglwydd a ddywedodd wrthyf, Dôs, a phrophwyda i'm pobl Iſraël.

16 Yr awr hon gan hynny gwrando air yr Arglwydd; ti a ddywedi, Na phrophwyda yn erbyn Iſraël, ac [k] nac † yngan yn erbyn tŷ Iſaac.

17 [l] Am hynny fel hyn y dywed yr Arglwydd; [m] Dy wraig a butteinia yn y ddinas, dy feibion a'th ferched a ſyrthiant gan y cleddyf; a'th dîr a rennir wrth linyn, a thitheu a fyddi farw mewn tîr halogedig, a chan gaeth-gludo y caeth-gludir Iſraël allan o'i wlâd. 3213

PEN. VIII.

1 *Wrth gawell o ffrwythydd hâf y dangoſir mor agos yw diwedd Iſraël.* 4 *Argyoeddi trais a thraha.* 11 *Bygwth newŷn gair Duw.*

FEl hyn y dangoſodd yr Arglwydd i mi, ac wele gawellaid o ffrwythydd hâf.

2 Ac efe a ddywedodd, Beth a weli di, Amos? A mi a ddywedais, Cawellaid o ffrwythydd hâf. Yna y dywedodd yr Arglwydd wrthyf, Daeth y diwedd ar ſy mhobl Iſraël: [a] nid âf heibio iddynt mwyach.

3 Caniadau y deml hefyd † a droir yn udo ar y dydd hwnnw, medd yr Arglwydd Dduw: llawer o gelaneddau a fydd ym mhob lle; bwrir hwynt allan [b] † yn ddiſtaw.

4 ¶ Gwrandewch hyn, y ſawl ydych [c] yn llyngcu yr anghenog, i ddifa tlodion y tîr,

5 Gan ddywedyd, Pa bryd yr â y ‡ mîs heibio, fel y gwerthom ŷd? a'r [d] Sabboth, fel † y dygom allan y gwenith, [e] gan brinhau yr Ephah, a helaethu y Sicl, ‡ ac anghyfiawnu y cloriannau *drwy* dwyll?

6 I [f] brynnu y tlawd er arian, a'r anghenus er pâr o eſgidiau, ac i werthu gwehilion y gwenith?

7 Tyngodd yr Arglwydd i [g] ragor-fraint Jacob, Diau nid anghofiaf byth yr un o'i gweithredoedd hwynt.

8 Oni chryn y ddaiar am hyn? ac [h] oni alara ei holl breſſwyl-wŷr? cyfyd hefyd ei gŷd fel llif, a bwrir hi ymaith; a hi a foddir, megis *gan* afon yr Aipht. Cyſtawn. 3213

9 A'r dydd hwnnw, medd yr Arglwydd Dduw, y gwnâf i'r [i] haul fachludo hanner dydd, a thywyllaf y ddaiar *liw* dydd goleu.

10 Trôf hefyd eich gwyliau yn alar, a'ch holl

holl ganiadau yn oer-nâd; [k] dygaf ſach-lïain ar yr holl lwynau, a moelni ar bob pen: ac [l] mi a'i gwnâf fel galar *am* un-mâb, a'i ddiwedd fel dydd chwerw.

11 ¶ Wele, y mae dyddiau yn dyfod, medd yr Arglwydd Dduw, yr anfonaf newŷn i'r tîr, nid newŷn am fara, ac nid ſyched am ddwfr, onid [m] am wrando geiriau 'r Arglwydd.

12 A hwy a gyrwydrant o fôr i fôr, ac o wîbiant o'r gogledd hyd y dwyrain, i geiſio gair yr Arglwydd, ac nis cânt.

13 Y diwrnod hwnnw y gwyryfon glân a'r meibion ieuaingc a ddiffoddant o ſyched.

14 Y rhai [n] a dyngant i [o] bechod Samaria, ac a ddywedant, Byw yw dy Dduw di, ô Dan; a, Byw yw *ffordd [p] Beerſeba; hwy a ſyrthiant, ac ni chodant mwy.

k Eſay 15. 2. Jer. 48. 37. Ezec. 7. 18.
l Jer 6. 26. Zech. 12 10.
m 1 Sa. 3. 1. Pſal. 74. 9.
n Hoſ. 4. 15.
o Deu. 9. 21.
* Edrych Act. 9. 2. & 18. 25. & 19. 9, 23.
p Pen. 5. 5.

PEN. IX.

1 *Mor ſicer fydd y dinyſtr.* 11 *Adferu Tabernacl Dafydd.*

GWelais yr Arglwydd yn ſefyll ar yr allor, ac efe a ddywedodd, Taro gapan y drws, fel y ſiglo y gorſingau; ‡ a thorr hwynt oll yn y pen; minneu a laddaf y rhai olaf o honynt â'r cleddyf: [a] ni ffy ymaith o honynt a ffô, ac ni ddïangc o honynt a ddïango.

2 [b] Pe cloddient hyd uffern, ſy llaw a'i tynnai hwynt oddi-yno; a [c] phe dringent i'r nefoedd, mi a'i diſgynnwn hwynt oddi-yno:

3 A phe llechent ar ben Carmel, chwiliwn a chymmerwn hwynt oddi-yno; a phe ymguddient o'm golwg yngwaelod y môr, oddiyno y gorchymynnaf i'r ſarph eu brathu hwynt.

4 Ac o's ânt i gaethiwed o flaen eu gelynion, [d] oddi-yno y gorchymynnaf i'r cleddyf, ac efe a'i llâdd hwynt: a [e] goſodaf fy ngolwg yn eu herbyn, er drwg, ac nid er da *iddynt*.

5 Ac Arglwydd Dduw y lluoedd a gyffwrdd â'r ddaiar, a hi a dawdd; a [f] galara pawb ar a drîg ynddi, a hi a gyfyd oll ſel llifeiriant, ac a ſoddir megis *gan* afon yr Aipht.

‡ Neu, *ac archolla.*
a Pen. 2. 14.
b Pſ. 139. 8, &c.
c Job 20. 6. Jer. 51. 53. Obad. 4.
d Deu. 28. 65.
e Lef. 17. 10. Jer. 44. 11.
f Pen. 8. 8.

6 Yr hwn a adeilada [g] ei eſgynfeydd yn y nefoedd, ac a ſylfaenodd ei ‡ fintai ar y ddaiar, yr hwn a [h] eilw ddyfroedd y môr, ac a'i tywallt ar wyneb y ddaiar; yr Arglwydd *yw* ei enw.

7 Onid *ydych* chwi meibion Iſraël i mi fel meibion yr Ethiopiaid, medd yr Arglwydd? oni ddygais i ſynu feibion Iſraël allan o dîr yr Aipht, a'r [i] Philiſtiaid o [k] Caphtor, a'r Syriaid o [l] Cir?

8 Wele lygaid yr Arglwydd ar y deyrnas bechadurus, ac [m] mi a'i diſethaf oddiar wyneb y ddaiar: ond na lwyr-ddifethaf dŷ Jacob, medd yr Arglwydd.

9 Canys wele, myfi a orchymynnaf, ac a †ogrynnaf dŷ Iſraël, ym myſg yr holl genhedloedd, fel y gogrynnir ŷd mewn gogr; ac ni ſyrth † y gronyn lleiaf i'r llawr.

10 [o] Holl bechaduriaid fy mhobl a fyddant feirw gan y cleddyf, [p] y rhai a ddywedant, Ni oddiwes drwg ni, ac ni achub ein blaen.

11 [q] Y dydd hwnnw y codaf babell Dafydd yr hon a ſyrthiodd, ac a gauaf ei bylchau, ac a godaf ei hadwyau, ac a'i hadeiladaf fel yn y dyddiau gynt:

12 [r] Fel y mêddianno y rhai y gelwir fy enw arnynt, weddill [s] Edom, a'r holl genhedloedd, medd yr Arglwydd, yr hwn a wnâ hyn.

13 Wele [t] y dyddiau yn dyfod, medd yr Arglwydd, y goddiwes yr ardd-wr y medelwr, a ſathrydd y grawn-wîn † yr hau-wr hâd; a'r mynyddoedd a ddefnynnant ‡ felyſwîn, a'r holl fryniau a doddant.

14 A dychwelaf gaethiwed fy mhobl Iſraël; a [u] hwy a adeiladant y dinaſoedd anghyfannedd, ac a'i preſſwyliant; a hwy a blannant winllannoedd, ac a yfant o'i gwîn; gwnânt hefyd erddi, a bwyttânt eu ffrwyth hwynt.

15 Ac mi a'i plannaf hwynt yn eu tîr, ac ni's diwreiddir hwynt mwyach o'i tîr a roddais i iddynt, medd yr Arglwydd dy Dduw.

g Pſal. 104. 3, 13.
‡ Neu, *llyſnd.*
h Pen. 5. 8.
i Jer. 47. 4.
k Deu. 2. 23. Jer. 47. 4.
l Pen. 1. 5.
m Jer. 30. 11. & 31. 35, 36. Obad. 16, 17.
† Heb. *gronynnau.*
† Heb. *graeanyn llawr.*
n Act. 4. 32.
o Act. 15. 16, 17.
p Obad. 3.
q Nu. 24. 18.
r Lef. 26.
† Heb. *yr hau-wr ddyfyr hâd allan.*
ſ Joel 3. 18.
‡ Neu, *win melys.*
t Eſa. 65. 21.

Llyfr OBADIAH.

1 *Dinyſtr Edom,* 3 *am eu balchder,* 10 *ac am y cam a wnaethent i Jacob.* 17 *Iechydwriaeth a buddugoliaeth Jacob.*

GWeledigaeth Obadïah. Fel hyn y dywed yr Arglwydd Dduw [a] am Edom; [b] Clywſom ſôn oddïwrth yr Arglwydd, a chennad a hebryngwyd ym-myſg y cenhedloedd; codwch, a chyfodwn i ryfela yn ei herbyn hi.

2 Wele, mi a'th wneuthym yn fychan ym myſg y cenhedloedd; dibris iawn *wyt*.

3 Balchder dy galon a'th dwyllodd: ti yr hwn wyt yn trigo yn holldau y graig, *yn* uchel ei drigfa; yr hwn a ddywed yn ei galon, Pwy a'm tyn i'r llawr?

a Eſa. 21. 11. & 34. 5. Ezec. 25. 12. Joel 3. 19. Mal. 1. 3.
b Jer. 49. 14, &c.

4 [c] Ped ymddercheſit megis yr eryr, a phe rhoit dy nŷth ym mhlith y ſêr, mi a'th ddiſgynnwn oddi-yno, medd yr Arglwydd.

5 [d] Pe deuai lladron attat, neu yſpeilwŷr nôs, (pa fodd i'th dorrwyd ymaith?) oni ladrattaſent hwy eu digon? pe daethai cynhull-wŷr grawn-wîn attat, [e] oni weddillaſent ‡ rawn?

6 Pa fodd y chwiliwyd Eſau, *ac* y ceiſiwyd ei guddfeydd ef?

7 Yr holl wŷr, y rhai 'r oedd cyfammod rhyngot â hwynt, a'th yrraſant hyd y terfyn; † y gwŷr yr oedd heddwch rhyngot â hwynt, a'th dwyllaſant, ac a'th orfuant; *bwyttawŷr* dy fara a roddaſant archoll danat: nid *oes* deall ‡ ynddo.

8 [f] Oni ddinyſtriaf y dydd hwnnw, medd yr Arglwydd, y doethion allan o Edom, a'r deall allan o fynydd Eſau?

c Job 20. 6. Jer. 49. & 51. 53. Amos 9. 2.
d Jer. 49.
e Deu. 24. Eſay 17. & 24. 13.
‡ Neu, *ſypiau.*
† Heb. *gwŷr dy gyfammod.*
f Eſa. 29. 14. Jer. 49. 7.

9 Dy

9 Dy gedyrn di, Teman, a ofnant; fel y torrer ymaith bob un o fynydd Eſau trwy laddfa.

10 [g] Am dy draha *yn erbyn* dy frawd Jacob, gwarth a'th orchguddia, a [h] thi a dorrir ymaith byth.

11 Y dydd y ſefaiſt o'r tu arall, y dydd y caeth-gludodd eſtroniaid ei ‡ olud ef, a myned o ddieithraid i'w byrth ef, a bwrw coel-brennau ar Jeruſalem, titheu hefyd oeddit megis un o honynt.

12 ‡ Ond ni ddyleſit ti edrych ar ddydd dy frawd, y dydd y dieithrwyd ef; ac ni ddyleſit lawenychu o achos plant Juda, y dydd y diſethwyd hwynt; ac ni ddyleſit † ledu dy ſafn ar ddydd y cyſtudd.

13 Ni ddyleſit ddyfod o fewn porth fy mhobl, yn nydd eu haflwydd; ïe ni ddyleſit edrych ar eu hadfyd yn nydd eu haflwydd; ac ni ddyleſit eſtyn *dy law* ar eu ‡ golud, yn nydd eu diſethiad hwynt.

14 Ac ni ddyleſit ſefyll ar y croeſ-ffyrdd, i dorri ymaith y rhai a ddïangai o hono; ac ni ddyleſit ‡ roi i fynu y gweddill o honaw ar ddydd yr adfyd.

15 Canys agos yw dydd yr ARGLWYDD ar yr holl genhedloedd: [i] fel y gwnaethoſt y gwneir i titheu; dy wobr a ddychwel ar dy ben dy hun.

16 Canys [k] megis yr yfaſoch ar fy mynydd ſanctaidd, *felly* 'r holl genhedloedd a yfant yn oeſtad; ïe yfant, a llyngcant, a byddant fel pe na buaſent.

17 Ond ar fynydd Sïon [l] y bydd ‡ ymwared, ‡ ac y bydd ſancteiddrwydd: a thŷ Jacob a barchennogant eu perchennogaeth hwynt.

18 Yna y bydd tŷ Jacob [m] yn dân, a thŷ Joſeph yn fflam, a thŷ Eſau yn ſofl, a chynneuant ynddynt, a diſant hwynt; ac ni bydd un gweddill o dŷ Eſau: canys yr ARGLWYDD *a'i* dywedodd.

19 [n] Goreſgyn y dehau hefyd fynydd Eſau, a'r gwaſtadedd y Philiſtiaid; a pherchennogant feuſydd Ephraïm, a meuſydd Samaria, a Benjamin *a feddianna* Gilead.

20 A chaeth glud y llû hwn o blant Iſrael, yr hyn *a fu eiddo* y Canaaneaid, hyd Zarephath; a chaethion Jeruſalem, ‡ y rhai *fydd* yn Sepharad, a feddiannant ddinaſoedd y dehau.

21 A [o] gwaredwŷr a ddeuant i fynu ar fynydd Sïon, i farnu mynydd Eſau: [p] a'r frenhiniaeth fydd eiddo 'r ARGLWYDD.

[i] Eze. 35. 15.
[k] Jer. 25. 29. & 49. 12.
[l] Amos 9. 8.
‡ Neu, *rhai diangol.*
‡ Neu, *a bydd yn ſanctaidd.*
[m] Zec. 12. 6.
[n] Amos 9. 12.
‡ Neu, *a berchennogant yr hyn ſydd yn Sepharad.*
[o] 1 Tim. 4. 16. Iago 5. 20.
[p] Luc 1. 33.

Llyfr JONAH.

PENNOD I.

1 *Danfon Jonah i Nineveh, ac yntau yn ffo i Tarſis.* 4 *A thymheſtl yn ei gybuddo ef.* 11 *Ei daflu ef i'r môr,* 17 *a phyſgodyn yn ei lyngcu ef.*

AGair yr ARGLWYDD a ddaeth at [a] ‡ Jonah fâb Amittai, gan ddywedyd,

2 Cyfod, dôs i Nineveh [b] y ddinas fawr, a lleſa yn ei herbyn; canys [c] eu drygioni hwynt a dderchafodd ger fy mron.

3 A Jonah [d] a gyfododd i ffoi i Tarſis oddiger bron yr ARGLWYDD, ac eſe a aeth i wared i [e] Joppa, ac a gafodd long yn myned i Tarſis, ac a dalodd ei llong-lôg hi, ac a aeth i wared iddi, i fyned gyd-a hwynt i Tarſis oddi-ger bron yr ARGLWYDD.

4 Ond yr ARGLWYDD a † gyfododd wŷnt mawr yn y môr, a bu yn y môr dymeſtl fawr, fel † y tybygwyd y drylliai y llong.

5 Yna 'r mor-wŷr a ofnaſant, ac a lefaſant bob un ar ei dduw, a [f] bwriaſant y dodreſn *oedd* yn y llong i'r môr; i ymyſgafnhau o honynt: ond Jonah a aethai i wared i yſtlyſau y llong, ac a orweddaſai, ac a gyſgaſai.

6 A meiſtr y llong a ddaeth atto ef, ac a ddywedodd wrtho, Beth *a ddarfu* i ti, gyſgadur? cyfod, galw ar dy Dduw: [g] fe allai 'r yſtyr y Duw hwnnw wrthym, fel na'n coller.

7 A dywedaſant bob un wrth ei gyfaill, Deuwch, a bwriwn goel-brennau, fel y gwypom o achos pwy *y mae* y drwg hwn arnom. A bwriaſant goel-brennau, a'r coel-bren a ſyrthiodd ar Jonah.

8 A dywedaſant wrtho, Attolwg dangos i ni, er mwyn pwy *y mae* i ni y drwg hwn: beth *yw* dy gelfyddyd di? ac o ba le y daethoſt? pa le *yw* dy wlâd? ac o ba bobl *yr wyt* ti?

9 Ac eſe a ddywedodd wrthynt, Hebread ydwyf fi, ac ofni 'r wyf fi ARGLWYDD Dduw y nefoedd, yr hwn a wnaeth y môr, a'r ſychdir.

10 A'r gwŷr a ofnaſant *gan* ofn mawr, ac a ddywedaſant wrtho, Pa ham y gwnaethoſt hyn? (canys y dynion a wyddent iddo ffoi oddi-ger bron yr ARGLWYDD; o herwŷdd eſe a ſynegaſai iddynt.)

11 A dywedaſant wrtho, Beth a wnawn i ti, fel y goſtego 'r môr oddïwrthym? (canys † gweithio 'r oedd y môr, a therfyſgu.)

12 Ac eſe a ddywedodd wrthynt, Cymmerwch fi, a bwriwch fi i'r môr; a'r môr a oſtega i chwi; canys gwn mai o'm hachos i y mae y dymeſtl fawr hon arnoch chwi.

13 Er hyn y gwŷr a † rwyfaſant i'w dychwelyd i dîr; ond ni's gallent: am fod y môr yn gweithio, ac yn terfyſgu yn eu herbyn hwy.

14 Llefaſant gan hynny ar yr ARGLWYDD, a dywedaſant, Attolwg, ARGLWYDD, attolwg, na ddiſether ni am enioes y gŵr hwn, ac na ddyro i'n herbyn waed gwirion: canys ti, ô ARGLWYDD, a wnaethoſt fel y gwelaiſt yn dda.

15 Yna y cymmeraſant Jonah, ac a'i bwriaſant ef i'r môr: a † pheidiodd y môr â'i gyffro.

16 A'r gwŷr a ofnaſant yr ARGLWYDD ag ofn mawr, ac a aberthaſant aberth i'r ARGLWYDD, *ac* a addunaſant addunedau.

17 A'r ARGLWYDD a ddarparaſai byſgodyn mawr i lyngcu Jonah. A [h] Jonah a fu † ym mol y pyſgodyn dri diwrnod a thair nôs.

[a] 2 Kin. 14. 25.
[b] Jer. 2. 19.
[c] Gen. 18. 20.
[d] Pſal. 104. 13. Neu, *Gwib.* Pen. 5. 8.
[e] Jer. 47. 4. Deu. 2. 23. Jer. 47. 4. Pen. 1. 5.
[f] Jer. 50. 11. & 51. 35, 36. Obad. 16. 17.
[g] Heb. *gyntwfant.* † Heb. *graienya i'r llawr.* Pen. 6. 8.
[h] Act. 15. 28. 27.
[i] Pſal. 104. 19, 20.
[k] Jer. 25. 16. 27. Deu. 28. 37. 1 Kin. 9. 7. 2 Chron. 7. 20. Jer. 24. 9. & 29. 18. & 42. 18. & 44. 8, 12. Dan. 9. 16. Pen. 3. 19.
[l] Pſal. 104. 35. Pen. 1. 4. Neu, *lin.*
[m] Jer. 30. 11. & 31. 35, 36. Obad. 16. 17.
[n] Heb. *graienya i'r llawr.* Pen. 6. 8.
[o] Act. 15. 28. 27.
[p] Obad. 19.
[q] Nu. 24. 18.
[r] Leſ. 11. 14.
[s] Heb. *yr hwn a ddygo'r allan.* ‡ Neu, *a'r hwn ſuga.* ‡ Eſa. 23. 4.
[t] Heb. *gwneuthur.*
[u] Jer. 47. 4. Deu. 2. 23. Jer. 47. 4. Pen. 1. 5.
[v] Heb. *edrych.*
[w] Jer. 30. 11. & 31. 35, 36. Obad. 16. 17.
[x] Heb. *graienya i'r llawr.* Pen. 6. 8.
[y] Act. 15. 28. 27.
[z] Obad. 19.
[a] Nu. 24. 18.
[b] Leſ. 11. 14.
[c] Heb. *yr hwn a ddygo'r allan.* ‡ Neu, *a'r hwn ſuga.* ‡ Eſa. 23. 4.
[d] Heb. *ddyn i'r allan.* ‡ Neu, *a'r hwn ſuga.* ‡ Eſa. 23. 4.
[e] Heb. *gwyr a'r llong.* ‡ Neu, *a'r hwn ſuga.* ‡ Eſa. 23. 4.
[f] Eſa. 23. 4. Jer. 47. 4.
[g] Heb. *ddyn i'r allan.* ‡ Neu, *a'r hwn ſuga.* ‡ Eſa. 23. 4.
[h] Heb. *gwyr a'r llong.* ‡ Neu, *a'r hwn ſuga.* ‡ Eſa. 23. 4.
[i] Eſa. 23. 4. Jer. 47. 4.
[k] Heb. *gwyr a'r llong.* ‡ Neu, *a'r hwn ſuga.* ‡ Eſa. 23. 4.
[l] Eſa. 23. 4. Jer. 47. 4.
[m] Heb. *gwyr a'r llong.* ‡ Neu, *a'r hwn ſuga.* ‡ Eſa. 23. 4.
[n] Eſa. 23. 4. Jer. 47. 4.
[o] Heb. *gwyr a'r llong.* ‡ Neu, *a'r hwn ſuga.* ‡ Eſa. 23. 4.
[p] Eſa. 23. 4. Jer. 47. 4.
[q] Heb. *gwyr a'r llong.* ‡ Neu, *a'r hwn ſuga.* ‡ Eſa. 23. 4.
[r] Eſa. 23. 4. Jer. 47. 4.
[s] Heb. *gwyr a'r llong.* ‡ Neu, *a'r hwn ſuga.* ‡ Eſa. 23. 4.
[t] Eſa. 23. 4. Jer. 47. 4.
[u] Heb. *gwyr a'r llong.* ‡ Neu, *a'r hwn ſuga.* ‡ Eſa. 23. 4.
[v] Eſa. 23. 4. Jer. 47. 4.
[w] Heb. *gwyr a'r llong.* ‡ Neu, *a'r hwn ſuga.* ‡ Eſa. 23. 4.
[x] Eſa. 23. 4. Jer. 47. 4.
[y] Heb. *gwyr a'r llong.* ‡ Neu, *a'r hwn ſuga.* ‡ Eſa. 23. 4.
[z] Eſa. 23. 4. Jer. 47. 4.
[a] Heb. *gwyr a'r llong.* ‡ Neu, *a'r hwn ſuga.* ‡ Eſa. 23. 4.
[b] Eſa. 23. 4. Jer. 47. 4.
[c] Heb. *gwyr a'r llong.* ‡ Neu, *a'r hwn ſuga.* ‡ Eſa. 23. 4.
[d] Eſa. 23. 4. Jer. 47. 4.
[e] Heb. *gwyr a'r llong.* ‡ Neu, *a'r hwn ſuga.* ‡ Eſa. 23. 4.
[f] Eſa. 23. 4. Jer. 47. 4.
[g] Heb. *gwyr a'r llong

PEN. II.

1 *Gweddi Jonah:* 10 *A'i wared ef o fol y pyſgodyn.*

A Jonah a weddïodd ar yr ARGLWYDD ei Dduw o fol y pyſgodyn,

‡ Neu, *o herwydd fy nyg.*
a Pſ. 120. 1.
‡ Neu, *y bedd.*
† Heb. *galon.*
b Pſa. 42. 7.

2 Ac a ddywedodd, ‡ O'm hing [a] y gelwais ar yr ARGLWYDD, ac efe a'm hattebodd; o fol ‡ uffern y gwaeddais, a chlywaiſt fy llêf.

3 Ti a'm bwriaiſt i'r dyfnder, i † ganol y môr; a'r llanw a'm hamgylchodd: [b] dy holl donnau a'th lifeiriaint a aethant droſof.

c Pſ. 31. 22.

4 A minneu a ddywedais, [c] Bwriwyd fi o wŷdd dy lygaid; er hynny mi a edrychaf etto tu-a'th Deml ſanctaidd.

d Pſa. 69. 1. Galar. 3. 54.

5 [d] Y dyfroedd a'm hamgylchaſant hyd yr enaid, y dyfnder a ddaeth o'm hamgylch, ymglymmodd ‡ yr hêſc am fy mhen.

‡ Neu, *gwmmon.*
† Heb. *barriadau.*

6 Diſgynnais i † odrau y mynyddoedd; y ddaiar a'i throſolion oedd o'm hamgylch yn dragywydd: etto ti a ddêrchefaiſt fy enioes ‡ o'r ffôs, ô ARGLWYDD fy Nuw.

‡ Neu, *a lygredigaeth.*

7 Pan lewygodd fy enaid ynof, cofiais yr ARGLWYDD: a'm gweddi a ddaeth i mewn attat i'th Deml ſanctaidd.

e Pſa. 31. 6.
‡ Neu, *celwyddog.*

8 Y neb [e] a gadwant oferedd ‡ celwŷdd, a wrthodant eu trugaredd eu hun.

f Pſ. 50. 14, 23. & 116. 17. Hoſ. 14. 2. Heb. 13. 15.

9 A minneu mewn llais [f] clodforedd a aberthaf i ti, talaf yr hyn a addunedais: [g] iechydwriaeth *ſydd* eiddo 'r ARGLWYDD.

g Pſal. 3. 8.

10 A dywedodd yr ARGLWYDD wrth y pyſgodyn, ac efe a fwriodd Jonah ar y tîr ſych.

PEN. III.

1 *Danfon Jonah yr ail waith, ac yntau yn pregethu i'r Ninefeaid.* 5 *Ar eu hedifeirwch hwy,* 10 *y mae Duw yntau yn edifarhau.*

A Gair yr ARGLWYDD a ddaeth yr ail waith at Jonah, gan ddywedyd,

2 Cyfod, dôs i Nineſeh y ddinas fawr, a phregetha iddi y bregeth a lefarwyf wrthyt.

† Heb. *ddinas fawr i Dduw.* Felly Gen. 30. 8. Pſal. 36. 7. & 80. 11.

3 A Jonah a gyfododd, ac a aeth i Nineſeh, yn ôl gair yr ARGLWYDD. A Nineſeh oedd † ddinas fawr iawn, o daith tri diwrnod.

a Edrych Deu. 18. 22.

4 A Jonah a ddechreuodd ſyned i'r ddinas daith un diwrnod, ac [a] efe a lefodd, ac a ddywedodd, Deugain nhiwrnod *fydd* etto, a Nineſeh a gwympir.

b Mat. 12. 41. Luc 11. 32.

5 A [b] gwŷr Nineſeh a gredaſant i Dduw, ac a gyhoeddaſant ympryd, ac a wiſgaſant ſachliain, o'r mwyaf hyd y lleiaf o honynt.

6 Canys gair a ddaeth at frenin Nineſeh, ac efe a gyfododd o'i frenhin-faingc, ac a ddïoſgodd oddïam dano ei frenhin-wiſg, ac a roddes am dano liain ſâch, ac [c] a eiſteddodd mewn lludw.

c Job 2. 8.

7 Ac efe a barodd gyhoeddi, a dywedyd trwy Nineſeh (drwy orchymyn y brenin a'i ‡ bendefigion,) gan ddywedyd, Dyn, ac anifail, eidion, a dafad, na phrofant ddim, na phorant, ac nac yfant ddwfr.

‡ Heb. wyr ieuainc.

8 Gwiſger dyn ac anifail â ſach-len, a galwant ar Dduw yn lew; ïe dychwelant bob un oddïwrth ei ffordd ddrygionus, ac oddïwrth [d] y trawſder *ſydd* yn eu dwylo.

d Eſay 59. 6.

9 [e] Pwy a wŷr a dry Duw, ac edifarhau, a throi oddïwrth angerdd ei ddîg, fel na ddifether ni?

e Joel 2. 14.

10 A gwelodd Duw eu gweithredoedd hwynt, droi o honynt o'i ffyrdd drygionus; ac [f] edifarhaodd Duw am y drwg a ddywedaſai y gwnai iddynt, ac ni's gwnaeth.

f Jer. 18. Am. 7.

PEN. IV.

1 *Jonah yn anfodlon i drugaredd Duw,* 4 *ac yn cael ei geryddu tan rith pren Cicaion.*

A Bu ddrwg iawn gan Jonah *hyn*, ac efe a ddigiodd yn fawr.

2 Ac efe a weddïodd ar yr ARGLWYDD, ac a ddywedodd, Attolwg it', ARGLWYDD, oni ddywedais i hyn pan oeddwn etto yn fy ngwlâd? am hynny [a] 'r achubais flaen i ffoi i Tarſis, am y gwyddwn dy fod ti yn Dduw [b] graſlawn, a thrugarog, hwyr-frydig i ddîg, aml o drugaredd, ac edifeiriol am ddrwg.

a Exod. 4. 10. b Exod. 34. 6. Pſa. 86. 15. Joel 2. 13.

3 [c] Am hynny yn awr, ô ARGLWYDD, cymmer attolwg fy enioes oddïwrthyf; canys [d] gwell i mi farw nâ byw.

c 1 Kor. 19. 4. d Act. 7. 60.

4 A'r ARGLWYDD a ddywedodd, ‡ Ai da yw y gwaith ymddigio o honot?

‡ Neu, *wyt ti yn ddig?*

5 A Jonah a aeth allan o'r ddinas, ac a eiſteddodd o'r tu dwyrain i'r ddinas, ac a wnaeth yno gaban iddo ei hun, ac a eiſteddodd dano yn y cyſgod, hyd oni welai beth a fyddai yn y ddinas.

6 A'r ARGLWYDD Dduw a ddarparodd ‡ Cicaion, ac a wnaeth iddo dyfu tros Jonah, i ſod yn gyſgod uwch ei ben ef, i'w waredu ef o'i ofid: a bu Jonah lawen iawn am y † Cicaion.

‡ Pâr cruſl. † Pâr cruſl.

7 A'r Arglwydd a barottôdd brŷf ar godiad y wawr dranoeth, ac efe a darawödd y ‡ Cicaion, ac yntef a wywodd.

‡ Pâr cryſ.

8 A phan gododd haul, bu i Dduw ddarparu ‡ poeth-wynt y dwyrain; a'r haul a darawödd ar ben Jonah fel y llewygodd, ac y deiſyfiodd farw o'i enioes, ac a ddywedodd, [e] Gwell i mi farw nâ byw.

‡ Neu, *dwyrain dîg.* e 1 Bren. 19. 4.

9 A'r Arglwydd a ddywedodd wrth Jonah, † Ai da yw 'r gwaith ymddigio o honot am y ‡ Cicaion? Ac efe a ddywedodd, † Da yw i mi ymddigio hyd angau.

† Neu, *wyt ti yn ddig?* ‡ Pâr cruſl. † Neu, *wyt ti yn ddig?*

10 A'r ARGLWYDD a ddywedodd, Ti a ‡ doſturiaiſt wrth y Cicaion ni lafuriaiſt wrtho, ac ni's peraiſt iddo dyfu: † mewn noſwaith y bu, ac mewn noſwaith y darfu.

‡ Neu, *arbedaiſt.* † Heb. *yn mab noſwaith.*

11 Ac oni arbedwn i Nineſeh y ddinas fawr, yr hon y mae ynddi mwy nâ deuddeng myrdd o ddynion, y rhai ni wyddant *ragor* rhwng eu llaw ddehau a'i llaw aſſwy, ac anifeiliaid lawer?

Llyfr MICAH.

PENNOD I.

1 *Micah yn dangos digofaint Duw yn erbyn Jacob, am eu gau-ddüwiaeth;* 10 *Ac yn annog i alaru.*

GAir yr ARGLWYDD yr hwn a ddaeth at [a] Micah y Morasthiad yn nyddiau Jotham, Ahaz, a Hezeciah brenhinoedd Juda; [b] yr hwn a welodd efe am Samaria, a Jerusalem.

2 Gwrandewch, bobl † oll; [c] clyw ditheu y ddaiar † ac ŷdd ynddi; a bydded yr Arglwydd DDUW yn dyst i'ch erbyn, yr Arglwydd o'i Deml sanctaidd.

3 Canys [d] wele 'r ARGLWYDD yn dyfod o'i [e] le, efe hefyd a ddisgyn, ac [f] a sathr ar uchelderau y ddaiar.

4 [g] A'r mynyddoedd a doddant tano ef, a'r glynnoedd a ymholldant fel cŵyr o flaen y tân, *ac* fel y dyfroedd a dywelldir ar y gori-wared.

5 Hyn ei gŷd *ŷdd* am anwiredd Jacob, ac am bechodau tŷ Israël. Beth *yw* anwiredd Jacob? onid Samaria? Pa rai *yw* uchel-leoedd Juda? onid Jerusalem?

6 Am hynny [h] y gosodaf Samaria yn garnedd faes *dda* i blannu gwin-llan, a gwnâf i'w cherrig dreiglo i'r dyffryn, a datcuddiaf ei sylfaeni.

7 A'i holl ddelwau cerfiedig a gurir yn ddrylliau, a'i holl wobrau a losgir yn tân, a'i holl eulynnod a osodaf yn anrheithiedig: o herwŷdd o wobr puttain y casglodd hi *hwynt*, ac yn wobr puttain y dychwelant.

8 O herwŷdd hyn, [i] galaraf, ac udaf, [k] cerddaf yn noeth ac yn llwm: gwnâf alar [l] fel dreigiau, a gofid fel † cywion y dylluan.

9 O herwŷdd dolurus yw ‡ ei harcholl: canys daeth hyd at Juda; daeth hyd borth fy mhobl, hyd Jerusalem.

10 [m] Na fynegwch *hyn* yn Gath, gan wylo na wylwch ddim: [n] ymdreigla mewn llwch yn nhŷ ‡ Aphrah.

11 Dôs heibio, ‡ pressŵyl-ferch Saphir, yn [o] noeth dy warth: ni ddaeth pressŵyl-ferch ‡ Zaanan allan yngalar † Beth-ezel; efe a dderbyn gennwch ei sefyll-fan.

12 Canys trig-ferch Maroth a ‡ ddisgwiliodd yn ddyfal am ddaioni; eithr [p] drwg a ddisgynnodd oddiwrth yr ARGLWYDD hyd at borth Jerusalem.

13 Pressŵyl-ferch Lachis, rhwym y cerbyd wrth y buan-farch: dechreuad pechod yw hi i ferch Sion: canys ynot ti y cafwyd anwireddau Israël.

14 Am hynny y rhoddi anrhegion ‡ i Moreseth Gath: tai ‡ Achzib *a fyddant* yn gelwŷdd i frenhinoedd Israël.

15 Etto mi a ddygaf etifedd i ti, pressŵyl-ferch Maresah; ‡ daw hyd Adulam, gogoniant Israël. ‡ Neu, *daw gogoniant Israel hyd Adulam.*

16 [q] Ymfoela, ac ymeillia am dy blant moethus: helaetha dy foelder fel eryr; canys caeth-gludwyd hwynt oddiwrthyt. [q] Job 1. 20. Esay 22. 12. Jer. 47. 5.

PEN. II.

1 *Yn erbyn trais.* 5 *Cwynfan,* 7 *ceryddu anghyfiawnder a delw-addoliaeth.* 12 *Addaw adferu Jacob.*

GWae [a] a ddychymygo anwiredd, ac [b] a wnelo ddrygioni ar eu gwlâu: pan oleuo y boreu y gwnânt hyn; am ei fod ar eu dwylo. [a] Hos. 7. 6. [b] Psal. 36. 4.

2 [c] Meusydd a chwennychant hefyd, ac a ddygant drwy drais; a theiau, ac a'i dygant: ‡ gorthrymmant hefyd ŵr a'i dŷ, dyn a'i etifeddiaeth. [c] Esay 5. 8. ‡ Neu, *meillant.*

3 Am hynny, fel hyn y dywed yr ARGLWYDD; Wele yn erbyn y teulu hwn y dychymmygais ddrwg, yr hwn ni thynnwch eich gyddfau o honaw, ac ni rodiwch yn falch; canys amser drygsŷd yw.

4 Yn y dydd hwnnw y cyfyd *un* ddammeg am danoch chwi, ac a alara † alar gofidus, gan ddywedyd, Dinystriwyd ni yn llwyr: [d] newidiodd ran fy mhobl: pa fodd y dug ef oddiarnaf i? ‡ gan droi ymaith, efe a rannodd ein meusydd. † Heb. *alar-galaram.* [d] Pen. 1. 15. ‡ Neu, *yn lle ddefyn.*

5 Am hynny ni bydd i ti [e] a fwrio reffyn coel-bren ynghynnulleidfa 'r ARGLWYDD. [e] Deut. 32. 8, 9.

6 [f] Na † phrophwydwch ‡ *meddant wrth y rhai a* brophwydant: ond ni phrophwydant iddynt na dderbyniont gwilydd. [f] Esa. 30. 10. Amos 7. 16. † Heb. *ddefynnwch &c.*

7 Oh yr hon a elwir tŷ Jacob, a ‡ fyrhawyd Yspryd yr ARGLWYDD? ai dyma ei weithredoedd ef? oni wnâ fy ngeiriau lês i'r neb a rodio yn uniawn? Ezec. 21. 2. ‡ Neu, *fel y prophwydant hwy.* ‡ Neu, *gosyngwyd.*

8 *Y rhai oedd* fy mhobl ddoe, a godafant yn elyn: diosgwch y ddilledyn † gyd-a'r wisg, oddiam y rhai a ânt heibio yn ddiofal, *fel* rhai yn dychwelyd o ryfel. † Heb. *gyd-a'r wisg.*

9 Gwragedd fy mhobl a fwriasoch allan o dŷ eu hyfrydwch; a dygasoch oddiar eu plant hwy fy harddwch bŷth.

10 Codwch, ac ewch ymaith; canys nid dyma eich gorphywysfa: am ei halogi y dinystria hi *chwi* â dinystr tost.

11 O's un ‡ yn rhodio yn yr yspryd a chelwŷdd a ddywed yn gelwyddog, Prophwydaf it' am wîn a diod gadarn, efe a gaiff fod yn brophwyd i'r bobl hyn. ‡ Neu, *a rodia gyd-a'r gwynt, ac a ddywed gelwydd yn gelwyddog,* gan ddywedyd, *prophwydaf &c.*

12 Gan gasglu i'th gasglaf, Jacob oll: gan gynnull cynnhullaf weddill Israël; gosodaf hwynt ynghŷd fel defaid Bozrah, fel y praidd ynghanol eu corlan: tryst iant rhag *amled* dŷn.

13 Daw y rhwygydd i fynu o'i blaen hwynt; rhwygasant, a thramwyasant trwy y

porth, ac aethant allan trwyddo, a thramwya eu brenin o'i blaen; a'r ARGLWYDD ar eu pennau hwynt.

PEN. III.

1 *Creulondeb y tywyſogion.* 5 *Ffalſedd y prophwydi.* 8 *A diofalwch pob un o'r ddau.*

DYwedais hefyd, Gwrandewch attolwg pennaethiaid Jacob, a thywyſogion tŷ Iſraël; a Jer. 5.4,5. Onid i chwi *y perthyn* gwybod barn?

2 Y rhai ydych yn caſſáu y da, ac yn hoffi y drwg, gan flingo eu croen oddiam danynt, a'i cîg oddiwrth eu heſgyrn.

b Pſal. 14.4. 3 Y rhai hefyd b a fwyttânt gig fy mhobl, a'i croen a flingant oddiam danynt, a'i heſgyrn a ddrylliant ac a friwant, megis i'r crochan, ac c Eze. 11.7. c fel cîg yn y badell.

d Pſ. 18.41. Dih. 1.28. Eze. 8.18. Zech. 7.13. 4 Yna d y llefant ar yr ARGLWYDD, ac ni's ettyb hwynt: efe a guddia ei wyneb oddiwrthynt y pryd hwnnw, fel y buant ddrwg yn eu gweithredoedd.

e Eſay. 56. 10, 11. Eze. 22. 25. f Pen. 2. 11. Mat. 7. 15. g Ezec. 13. 18, 19. 5 Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD e am y prophwydi ſydd yn ceſeiliorni fy mhobl, f y rhai a frathant â'i dannedd, ac a lefant, Heddwch: g a'r neb ni roddo yn eu pennau hwynt, darparant ryfel yn ei erbyn.

h Eſay 8.20, 22 Ezec. 13.23. Zech. 13.4. † Heb. *oddiwrth wŷledigaeth.* ‡ Heb. *oddiwrth ddewiniо.* 6 h Am hynny *y bydd* nôs i chwi † fel na chaffoch weledigaeth, a thywyllwch i chwi ‡ fel na chaffoch ddewiniaeth: yr haul hefyd a fachluda ar y prophwydi, a'r dydd a ddua arnynt.

† Heb. *gwefus uchaf.* 7 Yna y gweledyddion a gywilyddiant, a'r dewiniaid a wradwyddir, ïe pawb o honynt a gauant ar eu † genau; am na *rydd* Duw atteb.

i Eſay 58.1. 8 Ond yn ddïau llawn wyf fi o rym gan Yſpryd yr ARGLWYDD, ac o farn a nerth, i i ddangos ei anwiredd i Jacob; a'i bechod i Iſraël.

9 Gwrandewch hyn attolwg pennaethiaid tŷ Jacob, a thywyſogion tŷ Iſraël; y rhai ſy ffiaidd ganddynt farn, ac yn gwyro pob uniondeb.

k Jer. 22.13. l Eze. 22.27. Zeph. 3.3. 10 k Adeiladu Sïon y maent l â gwaed, a Jeruſalem ag anwiredd.

m Eſay 1.23. Hoſ. 4.18. Pen. 7.3. n Eſay 48.2. Rhuf. 2.17. 11 m Ei phennaethiaid a roddant farn er gwobr, a'i hoffeiriaid a ddyſgant er cyflog, a'r prophwydi a ddewiniant er arian: n etto wrth yr ARGLWYDD yr ymgynhaliant, gan ddywedyd, Onid yw 'r ARGLWYDD i'n plith? ni ddaw drwg arnom.

3291 Cyfflawn. 3418 o Jer. 26.18. Pen. 1.6. 12 Am hynny o o'ch achos chwi 'r erddir Sïon fel maes, a Jeruſalem a fydd yn garneddau, a mynydd y tŷ fel uchel-leoedd y goedwig.

PEN. IV.

1 *Gogoniant,* 3 *heddwch,* 8 *teyrnas,* 11 *a buddugoliaeth yr Eglwys.*

a Eſay 2. 2, &c. Eze. 17.22, 23. ABydd a yn niwedd y dyddiau i fynydd tŷ 'r ARGLWYDD fod wedi ei ſiccrhau ymmhen y mynyddoedd; ac efe a ddercheſir goruwch y bryniau; a phobloedd a ddyliſant atto.

2 A chenhedloedd lawer a ânt, ac a ddywedant, Deuwch, ac awn i fynu i fynydd yr ARGLWYDD, ac i dŷ Dduw Jacob, ac efe a ddyſg i ni ei ffyrdd, ac yn ei lwybrau y rhodiwn: canys y gyfraith a â allan o Sïon, a gair yr ARGLWYDD o Jeruſalem.

3 Ac efe a farna rhwng pobloedd lawer, ac a gerydda genhedloedd cryfion hyd ym mhell; a b thorrant eu cleddyfau yn ſychau, a'i gwayw-ffyn yn ‡ bladuriau: ac ni chyfyd cenedl gleddyf yn erbyn cenedl, ac ni ddyſgant ryfel mwyach. b Joel 3. ‡ Neu, *pryfion.*

4 Onid c eiſteddant bob un dan ei winwydden, a than ei ffigysbren, heb neb i'w dychrynnu; canys genau ARGLWYDD y lluoedd a'i llefarodd. c 1 Bren. 4.25. Zech. 3.

5 Canys d yr holl bobloedd a rodiant bob un yn enw ei Dduw ei hun, a e ninnau a rodiwn yn enw 'r ARGLWYDD ein Duw byth ac yn dragywydd. d Jer. 2. e Zech. 13.

6 Yn y dydd hwnnw, medd yr ARGLWYDD, f y caſglaf y gloff, ac y cynhullaf yr hon a yrrwyd allan, a'r hon a ddrygais. f Eze. 34. Zeph. 3.

7 A gwnâf y gloff yn weddill, a'r hon a daflwyd ym mhell yn genedl gref; g a'r ARGLWYDD a deyrnaſa arnynt ym mynydd Sïon, o hyn allan byth. f Dan. 7. Luc. 1.

8 A thitheu tŵr y praidd, caſtell merch Sïon, hyd attat y daw, ïe y daw 'r arglwyddiaeth bennaf, y deyrnas i ferch Jeruſalem.

9 Pa ham gan hynny y gweiddi waedd? h onid oes ynot frenin? a ddarfu am dy gynghorydd? canys gwewyr a'th gymmerodd megis gwraig yn eſgor. h Jer. 8.

10 Ymofidia a griddfana, merch Sïon, fel gwraig yn eſgor; o herwŷdd yr awr hon yr ei di allan o'r ddinas, a thrigi yn y maes; ti a ei hyd Babilon: yno i'th waredir; yno 'r achub yr ARGLWYDD di o law dy elynnion.

11 Yr awr hon hefyd llawer o genhedloedd a ymgaſglaſant i'th erbyn, gan ddywedyd, Haloger hi, a gweled ein llygaid *hynny* ar Sïon.

12 Ond ni wyddant hwy feddyliau yr ARGLWYDD, ac ni ddeallant ei gyngor ef: canys efe a'i caſgl hwynt fel yſgubau i'r llawrdyrnu.

13 Cyfod, merch Sïon, a i dyrna; canys gwnâf dy gorn yn haiarn, a'th garnau yn brês; a thi a ddrylli bobloedd lawer; a chyſſegraf i'r ARGLWYDD eu helw hwynt, a'i golud i k ARGLWYDD yr holl ddaiar. i Mic. 16. k Zech. 6.

PEN. V.

1 *Genedigaeth Chriſt,* 4 *a'i frenhiniaeth,* 8 *a'i fuddugoliaeth.*

YR awr hon ymfyddina, merch y fyddin; goſodod gynllwyn i'n herbyn: tarawânt farn-wr Iſraël â gwialen ar *ei* gern.

2 A thitheu a Beth-lehem Ephratah, er *dy* fod yn fechan ym mhlith miloedd Juda, etto o honot ti y daw allan i mi, *un* i fod yn llywydd yn Iſraël; yr hwn yr oedd ei fynediad allan o'r dechreuad er dyddiau tragywyddoldeb. a Mat. 2. Joh. 7. Cyfl. 49

3 Am hynny y rhydd efe hwynt *i fynu* hyd yr amſer y darffo i'r hon a eſgoro eſgor: yna gweddill ei frodyr ef a ddychwelant at feibion Iſraël.

4 Ac

4 Ac eſe a ſaif, ac a ‡bortha â nerth yr ARGLWYDD, yn ardderchowgrwydd enw 'r ARGLWYDD ei Dduw; a hwy a drigant: canys yr awr hon eſe a fawrheïr hyd eithafoedd y ddaiar.

5 A hwn fydd yr heddwch pan ddêl yr Aſſyriad i'n tîr ni: a phan ſathro o fewn ein palaſau, yna cyfodwn yn ei erbyn ſaith ſugail, ac wyth † o'r dynion pennaf.

6 A hwy a †ddinyſtriant dîr Aſſyria â'r cleddyf, a thîr Nimrod ‡â'i gleddyfau noethion ei hun: ac eſe a'n hachub rhag yr Aſſyriad, pan ddêl i'n tîr, a phan ſathro o fewn ein terfynau.

7 A bydd gweddill Jacob ynghanol llawer o bobl, fel y gwlith oddiwrth yr ARGLWYDD, megis cawodydd ar y gwellt-glas, yr hwn nid erys ar ddyn; ac ni ddiſgwil wrth feibion dynion.

8 A gweddill Jacob a fydd ym myſg y cenhedloedd, ynghanol pobl lawer, fel llew ym myſg bwyſt-filod y goedwig, ac fel cenew llew ym mhlith y dïadellau ‡defaid; yr hwn pan êl trwodd a ſathr, ac a 'ſglyfaetha, ac ni *bydd* achubydd.

9 Dy law a ddyrchefir yn erbyn dy wrthwyneb-wŷr; a'th holl elynnion a dorrir ymaith.

10 [b]A bydd y dwthwn hwnnw, medd yr ARGLWYDD, i mi dorri ymaith dy feirch o'th ganol di, a dinyſtrio dy gerbydau:

11 Torraf hefyd i lawr ddinaſoedd dy wlâd, a dymchwelaf dy holl ymddiffynfeydd:

12 A thorraf ymaith o'th law y ſwynion, ac ni bydd it' ddewiniaid:

13 Torraf hefyd i lawr dy luniau cerfiedig, a'th ‡ddelwau o'th blith: ac ni chei ymgrymmu mwyach i weithredoedd dy ddwylo dy hun:

14 Diwreiddiaf dy lwyni o'th ganol hefyd: a dinyſtriaf dy ‡ddinaſoedd.

15 Ac mewn dîg a llîd y gwnâf ar y cenhedloedd y fâth ddialedd ag na chlywſant.

PEN. VI.

1 Ymrafael Duw o herwŷdd angharedigrwydd, 6 ac anwybodaeth, 10 ac anghyfiawnder, 16 a delw-addoliaeth ei bobl.

GWrandewch attolwg y peth a ddywed yr ARGLWYDD; Cyfod, ymddadleu ‡â'r [a]mynyddoedd, a chlywed y bryniau dy lais.

2 [b]Gwrandewch y mynyddoedd, a chedyrn ſylfeini y ddaiar, gŵyn yr ARGLWYDD; canys *y mae* [c]cŵyn rhwng yr ARGLWYDD a'i bobl, ac eſe a ymddadleu ag Iſraël.

3 Fy mhobl, [d]beth a wneuthym i ti? ac ym-mha beth i'th flinais? tyſtiolaetha i'm herbyn.

4 Canys [e]mi a'th ddygais o dîr yr Aipht, ac a'th ryddheais o dŷ y caethiwed, ac a anfonais o'th flaen Moſes, Aaron, a Miriam.

5 Fy mhobl, cofia attolwg beth a fwriadodd [f]Balac brenin Moab, a pha atteb a roddes Balaam mâb Beor iddo, o [g]Sittim hyd Gilgal, fel y galloch wybod cyfiawnder yr ARGLWYDD.

6 A pha beth y deuaf ger bron yr ARGLWYDD, ac yr ymgrymmaf ger bron yr uchel Dduw? a ddeuaf fi ger ei fron ef â phoeth-offrymmau, ac â †dyniewid?

7 [h]A fodlonir yr ARGLWYDD â miloedd o fyheryn, neu â myrddiwn o ffrydiau olew? a roddaf fi fy nghyntaf-anedig *dros* fy anwiredd? ffrwyth ‡fy nghrôth *dros* bechod fy enaid?

8 Dangoſodd efe it', ddyn, beth *ſydd* dda: a [i]pha beth a gais yr ARGLWYDD gennyt, onid [k]gwneuthur barn, a hoffi trugaredd, ac ymoſtwng i rodio gyd-a'th Dduw?

9 Llef yr ARGLWYDD a lefa ar y ddinas, ‡a'r doeth a wêl dy enw: gwrandewch y wialen, a phwy a'i hordeiniodd.

10 A oes ‡etto dryſſorau anwiredd o fewn tŷ y gŵr anwir, †a'r meſur prin, [l]peth ffiaidd?

11 A ‡gyfrifwn yn lân *un* â [m]chloriannau anwir, ac â chôd o gerrig twyllodrus?

12 Canys y mae ei chyfoethogion yn llawn trais, a'i thrigolion a ddywedaſant gelwŷdd; [n]a'i tafod ſydd dwyllodrus yn eu genau.

13 A minneu hefyd a'th glwyfaf wrth dy daro, wrth dy anrheithio am dy bechodau.

14 [o]Ti a fwytteï, ac ni'th ddigonir; a'th oſtyngiad *fydd* yn dy ganol dy hun; ti a ymafli, ac nid achubi; a'r hyn a achubech a roddaf i'r cleddyf.

15 Ti a [p]hau, ond ni fedi; ti a ſethri 'r oliwydd, ond nid ymiri ag olew; a gwîn newŷdd, ond nid yfi wîn.

16 ¶ ‡Cadw 'r ydys ddeddfau [q]Omri, a holl weithredoedd [r]Ahab, a rhodio 'r ydych yn eu cynghorion; fel i'th wnawn yn ‡anghyfannedd, a'i thrigolion i'w hwttio: am hynny y dygwch warth fy mhobl.

PEN. VII.

1 Yr Eglwys yn cwyno leied yw o rifedi, 3 mor gyffredin yw llygredigaeth, 5 ac yn rhoi ei goglud a'i hyder, nid ar ddyn, ond ar Dduw: 14 A Duw yn ei chyſſuro hi trwy addewidion; 16 a thrwy wradwyddo ei gelynnion; 18 a thrwy ei drugareddau.

GWae fi! canys ydwyf fel †caſgliadau ffrwythydd hâf, fel lloffion grawn-wîn y cynhaiaf gwîn; nid oes ſwp o rawn i'w bwytta; fy enaid a flyſiodd [a]yr addfed ffrwyth cyntaf.

2 [b]Darfu am y ‡duwiol oddïar y ddaiar, ac nid oes un uniawn ym mhlith dynion; cynllwyn y maent oll am waed; pob un ſydd yn hela ei frawd *â* rhwyd.

3 I wneuthur drygioni â'r ddwy ddwylo yn egnïol, [c]y tywyſog a ofyn, [d]a'r barn-wr am wobr; a'r hwn ſydd fawr a ddywed ‡lygredigaeth ei feddwl: felly y plethant ef.

4 Y goreu o honynt [e]*ſydd* fel mieren, yr unionaf yn arwach nâ chae drain; dydd dy wilwŷr, a'th ofwy ſydd yn dyfod: bellach y bydd eu penbleth hwynt.

5 [f]Na chredwch i gyfaill, nac ymddiriedwch i dywyſog: cadw ddrws dy enau rhag yr hon a orwedd yn dy ſynwes.

6 Canys [g]mâb a amharcha ei dâd, y ferch a gyfyd yn erbyn ei mam; a'r waudd yn erbyn ei

‡ Neu, *gwnbortha.*
† Heb. *brenneth-aid dynion.*
‡ Neu, *a'i gwrth.*
‡ Neu, *ffyrf.*
[b] Zech. 10.
‡ Neu, *dyfeisiau.*
† Heb. *llosau, meibion blwydd.*
[a] Pſ. 50. 9. & 51. 16. Eſay 1. 11.
‡ Neu, *fy nghorph.*
[i] Deu. 10. 12.
[k] Eſay 1. 17.
‡ Neu, *a'th anw a wyl yr hyn ſy ddoeth.*
‡ Neu, *etto o bobgwrt dy yr anwir, tryſſorau anwiredd?*
† Heb. *â meſur eulni.*
[l] Amos 8. 5. Dih. 11. 1. & 20. 10, 23.
‡ Neu, *fyddaſ lân â chloriannau &c.*
[m] Hoſ. 12. 7.
[n] Jer. 9. 8.
[o] Lef. 26. 16. Hoſ. 4. 10.
[p] Deut. 28. 38, 39. Am. 5. 11. Zeph. 1. 13. Hag. 1. 6.
‡ Neu, *Cadw y mae dyſyfu ddeddfau Omri.*
[q] 1 Bre. 16. 25, 26.
[r] 1 Bre. 16. 30, &c.
‡ Neu, *ſyndod.*
† Heb. *caſgliadau hâf.*
[a] Hoſ. 9. 10.
[b] Pſa. 12. 1. Eſay. 57. 1.
‡ Neu, *dasonus, neu, trugarog.*
[c] Hoſ. 4. 18.
[d] Eſay 1. 23. Pen. 3. 11.
‡ Neu, *ei yſgeler feddwl.* Heb. *'ſgeler.*
[e] Ezec. 2. 6. Edrych Eſay 55. 13.
[f] Jer. 9. 4.
[g] Eze. 22. 7. Mat. 10. 21, 35, 36. Luc 12. 53. & 21. 16.

ei chwgr: a gelynnion gŵr *yw* dynion ei dŷ.

7 Am hynny mi a edrychaf ar yr ARGLWYDD, diſgwiliaf wrth Dduw ſy iechydwriaeth: ſy Nuw a'm gwrendy.

b Galar. 4. 21. 8 [b] Na lawenycha i'm herbyn, fy ngelynes: pan ſyrthiwyf, cyfodaf; pan eiſteddwyf mewn tywyllwch, yr ARGLWYDD a lewyrcha i mi.

9 Dioddefaf ddîg yr ARGLWYDD, canys pechais i'w erbyn; hyd oni ddadleuo fy nghŵyn, a gwneuthur i mi farn: efe a'm dwg allan i'r goleuad, a mi a welaf ei gyfiawnder ef.

‡ Neu, *A thi a weli fy ngelynes, ac a'i gorchguddi â chywilydd, yr hon &c.*

10 ‡ A'm gelynes a gaiff weled, a chywilydd a'i gorchguddia hi; yr hon a ddywedodd wrthyf, [i] Mae 'r ARGLWYDD dy Dduw? fy llygaid a'i gwelant hi; bellach y bydd hi yn ſathrſa, megis tom yr heolydd.

i Pſa. 42. 3, 10. & 79. 10. & 115. 2. Joel 2. 17. & Am. 9. 11, &c.

11 Y dydd yr adeiledir dy [k] furiau, y dydd hwnnw yr ymbellhâ y ddeddf.

k Eſay 19. 23, &c.

12 Y dydd hwnnw [l] y daw efe hyd attat o Aſſyria, ‡ ac o'r dinaſoedd cedyrn, ac o'r cadernid hyd yr afon, ac o fôr i fôr, ac o ſynydd i ſynydd.

l Eſay 19. 23, &c. ‡ Neu, *yn hyd y dinoſ.*

13 ‡ Etto y wlâd a fydd yn anrhaith o achos ei thrigolion, [m] am ffrwyth eu gweithredoedd.

‡ Neu, *wedi bod y wlâd yn anrhaith.* m Jer. 21. 14

14 ‡ Portha dy bobl â'th wialen, defaid dy etifeddiaeth, y rhai ſydd yn trigo yn y coed yn unig ynghanol Carmel: porant yn Baſan, a Gilead, megis *yn* y dyddiau gynt.

‡ Neu, *Llywodraetha.*

15 Megis y dyddiau y daethoſt allan o dîr yr Aipht, y dangoſaf iddo ryfeddodau.

16 Y cenhedloedd a welant, ac a gywilyddiant, gan eu holl gryfder hwynt: rhoddant eu llaw ar eu genau; eu cluſtiau a fyddarant.

17 [n] Llyfant y llŵch fel ſarph, [o] fel ‡ pryfed y ddaiar y ſymudant o'i llocheſau: arſwydant rhag yr ARGLWYDD ein Duw ni, ac o'th achos di yr ofnant.

n Pſa. 72. 9. Eſay 49. 23. o Pſal. 18. 45. ‡ Neu, *ymluſgiaid.*

18 Pa Dduw *ſydd* fel tydi, [p] yn maddeu anwiredd, ac yn myned heibio i anwiredd gweddill ei etifeddiaeth? [q] ni ddeil efe ei ddîg byth, am fod yn hoff ganddo drugaredd.

p Ex. 34. 6, 7. q Pſ. 103. 9. Eſay 57. 16. Jer. 3. 5.

19 Efe a ddychwel, efe a drugarhâ wrthym: efe a ddaroſtwng ein hanwireddau; a thi a deſli eu holl bechodau i ddyfnderoedd y môr.

20 Ti a gyflawni y gwirionedd i Jacob, y drugaredd *hefyd* i Abraham, yr hwn a dyngaiſt i'n tadau er y dyddiau gynt.

Llyfr NAHUM.

PENNOD I.

Mawredd Duw yn ei ddaioni tu-ag at ei bobl, a'i doſter yn erbyn ei elynnion.

3216 Cyflawn. 3378

BAich [a] Nineſeh: llyfr gweledigaeth Nahum yr Elcoſiad.

a Zeph. 2. 13.

2 ‡ Duw *ſydd* [b] eiddigus, [c] a'r ARGLWYDD ſydd yn dïal; yr ARGLWYDD ſydd yn dïal ac yn berchen llîd: dïal yr ARGLWYDD ar ei wrthwynebwŷr, a dal *dîg* y mae efe i'w elynnion.

‡ Neu, *yr Arglwydd ſydd Dduw eiddigus, a dialydd.* b Ex. 20. 5. c Pſa. 94. 1.

3 [d] Yr ARGLWYDD *ſydd* hwyrfrydig i ddîg, a mawr ei rym, ac ni ddïeuoga *'r anwir*: [e] yr ARGLWYDD *ſydd* a'i lwybr yn y corwŷnt, ac yn y rhyferthwy, a'r cymmylau *yw* llwch ei draed ef.

d Ex. 34. 6, 7. e Pſal. 18. 7, &c. Hab. 3. 5, 11, 12.

4 [f] Efe a geryddu y môr ac a'i ſych, yr holl afonydd a ddïyſpydda efe: lleſgaodd Baſan, a Charmel, a lleſgaodd blodeuyn Libanus.

f Eſay 50. 2.

5 [g] Y mynyddoedd a grynnant rhagddo, a'r bryniau a doddant, a'r ddaiar a lyſg gan ei olwg, a'r byd hefyd, a chwbl ag a drigant ynddo.

g Pſa. 97. 5.

6 Pwy a ſaif o flaen ei llîd ef? a phwy a gyfyd ynghynddaredd ei ddigoſaint ef? ei llîd a dywellir fel tân, a'r creigiau a fwrir i lawr ganddo.

‡ Neu, *cadernid.* h Pſal. 1. 6.

7 Daionus *yw* 'r ARGLWYDD, ‡ ymddiffynfa yn nydd blinder; ac [h] efe a edwyn y rhai a ymddiriedant ynddo.

8 A lliſeiriant yn myned troſodd y gwnâ efe drangc *ar* ei lle hi, a thywyllwch a erlid ei elynnion ef.

9 Beth a ddychymygwch yn erbyn yr ARGLWYDD? efe a wnâ drangc; ni chyfyd blinder ddwy-waith.

10 Canys tra 'r ymddyryſont fel drain, a thra meddwont fel meddwon, yſſir hwynt fel ſoſl wedi llawn-wywo.

11 O honot y daeth allan a ddychymmyga ddrwg yn erbyn yr ARGLWYDD, cynghorwr † drygionus.

† Heb. *Belial.*

12 Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, ‡ Pe byddent heddychol, ac felly yn aml, etto fel hyn y † torrir hwynt i lawr, pan elo efe heibio. Er im' dy flino, ni'th flinaf mwyach.

‡ Neu, *pe bai'n heddychol felly y ſent am felly y ſeſid efe a dorrid.* † Heb. *canſe pan elai.*

13 Canys yr awron y torraf ei iau ef oddiarnat, drylliaf dy rwymau.

14 Yr ARGLWYDD hefyd a orchymynnodd o'th blegid, na hauer o'th enw mwyach: torraf o dŷ dy dduwiau y gerfiedig a'r dawdd ddelw: gwnâf dy fedd; canys gwael ydwyt.

15 [i] Wele ar y mynyddoedd draed yr efangylwr, cyhoeddwr heddwch: cadw di, ô Juda, dy wyliau, tâl dy addunedau: canys nid â † y drygionus trwŏt mwy; cwbl-dorrwyd ef ymaith.

i Eſay Rhuſ. † Heb. *Belial.*

PEN. II.

Ofnadwy a buddugawl luoedd Duw yn erbyn Nineſeh.

DAeth y ‡ chwalwr i fynu o flaen dy wyneb: [a] cadw yr ymddiffynfa, gwilia y ffordd, nertha dy lwyni, cadarnhâ dy nerth yn fawr.

‡ Neu, *dyſilydd.* a Jer. 51. 11, 12.

2 [b] Canys dychwelodd yr ARGLWYDD ‡ ardderchawgrwydd Jacob, ‡ fel ardderchawgrwydd Iſraël: canys [c] y dïyſpydd-wŷr a'i dïyſpyddodd hwynt, ac a lygraſant eu cangau gwin-wydd.

b Eſay ‡ Neu *falchder.* ‡ Neu *balchder.* c Pſ. Hoſ.

3 Tarian ei wŷr grymmus a liwiwyd yn gôch, ei wŷr o ryfel a wiſgwyd ag yſcarlad; *y* cerbydau *ſyddant* gyd-a † lampau tanllyd, y dydd y byddo ei arlwy, a'r ffynnidwydd a eſgydwir yn aruthrol.

† Heb. *ſtelain.*

4 Y cerbydau a gynddeiriogant yn yr heolydd, tarawänt wrth eu gilydd yn y prif-ffyrdd: eu gweleđiad fydd fel fflammau, ac fel mellt y ſaethant.

5 Efe

5 Eſe a gyfrif ei *weiſion* gwychion; tramgwyddant wrth gerdded; pryſurant at ei chaer hi, a'r † amddiffyn a barottoïr.

6 Pyrth y dwfr a agorir, a'r palas a ‡ ymddettyd.

7 ‡ A Huzzab a ‡ gaeth-gludir, dygir hi i fynu, a'i morwynnion yn ei harwain megis â llais colomennod yn curo ar eu dwyfronnau.

8 A Nineſeh ſydd ‡ er ys dyddiau ſel llyn o ddwfr: ond hwy a ffoant; ſeſwch, ſeſwch, *meddant*, ac ni bydd † a edrycho yn ôl.

9 Yſglyſaethwch arian, yſglyſaethwch aur; ‡ canys nid oes diben ar yſtôr, *a'r* gogoniant o bób dodreſn dymunol.

10 Gwâg, a gorwag, ac anrhaithiedig yw hi, a'r [d] galon yn toddi, a'r [e] gliniau yn taro ynghŷd, ac anhwyl ar bob lwyni, [f] a'i hwynebau oll a gaſglant barddu.

11 Pa le *y mae* trigſa y llewöd? a phorſa cenawon y llewöd? lle y rhodiai y llew, ſef yr hên lew, a'r ceneu llew, ac nid *oedd* a'i tarfai.

12 Y llew a yſglyſaethodd ddigon i'w genawon, ac a dagodd i'w lewesau, ac a lanwodd ag yſglyſaeth ei ffau, a'i loches ag yſpail.

13 Wele fi yn dy erbyn, medd Arglwydd y lluoedd, ac mi a loſgaf ei cherbydau yn y mŵg, a'r cleddyf a ddiſa dy lewöd ieuaingc; a thorraf ymaith o'r ddaiar dy yſglyſaeth, ac ni chlywir mwy lais dy gennadon.

PEN. III.

Goſidus gwymp Nineſeh.

GWae ddinas [a] y gwaed, llawn celwŷdd ac yſpail ydyw ei gŷd, a'r yſglyſaeth heb ymado.

2 *Bydd* ſŵn y ffrywyll, a ſŵn cynnwrf olwynion, a'r march yn prangcio, a'r cerbyd yn neidio.

3 Y marchog ſydd yn codi † ei gleddyf gloyw, a'i ddiſglair waiw-ffon: lliaws o laddedigion, ac aneirif o gelanedd; a heb ddiwedd ar y cyrph, trippiant wrth eu cyrph hwynt.

4 O herwŷdd aml butteindra y buttein dêg, meiſtres [b] ſwynion, yr hon a werth genhedloedd trwy ei phutteindra, a theuluoedd trwy ei ſwynion.

5 Wele fi i'th erbyn, medd Arglwydd y lluoedd, a [c] datcuddiaf dy odrau ar dy wyneb, a gwnâf i genhedloedd weled dy noethni, ac i deyrnaſoedd dy warth.

6 A thaflaf ffiaidd bethau arnat, a gwnâf di yn wael, a goſodaf di yn ddrŷch.

7 A bydd i bawb a'th welo ffoi oddiwrthyt, a dywedyd, Anrheithiwyd Nineſeh, pwy a gwyna iddi? o ba le y ceiſtaf ddiddanwŷr it'?

8 [d] Ai gwell ydwyt nâ No [e] ‡ dylwythog, yr hon a oſodir rhwng yr aſonydd, ac a amgylchir â dyfroedd, i'r hon y mae y môr yn rhagſur, a'i mûr o'r môr?

9 Ethiopia oedd ei chadernid, a'r Aipht, ac aneirif: Put a Lubim oedd yn gynnorthwy i ti.

10 Er hynny hi a ddygpwyd ymaith, hi a aeth i gaethgludwyd; [g] a'i phlant bychain a ddryllïwyd ym mhen pob heol; ac am ei phendefigion y bwriaſant gôel-brennau, a'i holl wŷr mawr a rwymwyd mewn gefynnau.

11 Tithau hefyd [h] a feddwi; byddi guddiedig, ceiſi hefyd gadernid rhag y gelyn.

12 Dy holl ymddiffynfeydd *fyddant fel* [i] ffigyſwydd, a'i blaen-ffrwyth arnynt, o's yſgydwir hwynt, fyrthiant yn ſaſn y bwyttawr.

13 Wele [k] dy bobl yn wragedd yn dy ganol di; pyrth dy dîr a agorir i'th elynnion, tân a yſſodd dy ſarrau.

14 Tyn it' ddwfr i'r gwarchae, [l] cadarnhâ dy ymddiffynfeydd, dôs i'r dom, ſathr y clai, crythâ yr odyn briddfaen.

15 Yno y tân a'th ddiſa, y cleddyf a'th dyrr ymaith, eſe a'th yſſa di fel pryf y rhwd; ymlïoſſoga fel pryf y rhŵd, ymlïoſſoga fel y celiog rhedyn.

16 Amlheaiſt dy ſarchnad-wŷr rhagor ſêr y nefoedd: ‡ difwynodd pryf y rhŵd, ac ehedodd ymaith.

17 Y rhai coronog ſydd fel y locuſtiaid, a'th dywyſogion fel y ceiliogod rhedyn mawr, y rhai a werſyllant yn y caeau ar y dydd oerfelog, ond pan gyfodo yr haul, hwy a ehedant ymaith, ac ni adwaenir eu man lle y maent.

18 [l] Dy fugeiliaid brenin Aſſyria, a heppiant, a'th ‡ bendefigion a ‡ orweddant; gwaſgerir dy bobl ar y mynyddoedd, ac ni *bydd* a'i caſglo.

19 Ni thynnir dy archoll ynghŷd, clwyfus yw dy weli; pawb a glywo ſôn am danat a gurant eu dwylo arnat; o herwŷdd pwy nid aeth dy ddrygioni troſto bob amſer?

[a] Heb. *Gwrhaddi, gwr. haddiwr.* ‡ Neu, *gwaedd.* Neu, *a'r bŷn a fyddwyd, ſef yr eſtoriwr hi, &c.* Neu, *ddaeddiwr.* Neu, *y ſyddiau ia.* Neu, *dyrnwelo.* Neu, *hauſeiddiwr.* [b] Nah. 3. 5. [c] Iſay 47. 2. Jer. 13. 22. Ezek. 16. 37. [d] 2246 Llywn. 3378 [e] Jer. 46. 25. [f] Dan. 5. 6. Joel 2. 6. [g] Iſay 13. 18. [h] Ezek. 24. 22. [i] Nah. 3. 12. [k] Heb. *Belid.* ‡ Neu, *pe bai'n beidiwn, felly y ſent am felly y ſyſkiwn eſe a'n beidio.* † Heb. *eneiſe pan ela* [l] Iſay 47. 13. [m] Ezek. 27. 27. [n] Nah. 3. 17. [o] Heb. *Belid.* ‡ Neu, *ymmaſgaredd.* [p] Ex. 15. 16. Pſal. 76. 6. ‡ Neu, *ddewrion.* ‡ Neu, *drigant* yn y llwch.

Llyfr HABACCUC.

PENNOD I.

1 Habaccuc yn achwyn rhag anwiredd y wlâd, 5 ac yn cael dangos iddo y dialedd erchyll a ddoe trwy'r Caldeaid: 12 Ac yn cwyno bod yn dialeddu ar y bobl trwy rai oedd lawer gwaeth nâ hwynt-hwy eu hunain.

3195 YBaich a welodd y prophwyd Habaccuc.

2 Pa hŷd, ARGLWYDD, y gwaeddaf, ac ni's gwrandewi? y bloeddiaf arnat *rhag* trais, ac nid achubi?

3 Pa ham y gwnei im' weled anwiredd, ac y peri im' edrych ar flinder? anrhaith a thrais *ſydd* o'm blaen i; ac y mae a gyfyd ddadl, ac ymryſon.

4 Am hynny yr oedir cyfraith, ac nid â barn allan byth; am fod [a] y drygionus yn amgylchu y cyfiawn; am hynny cam farn a â allan.

[a] Job 21. 7. Jer. 12. 1.

5 [b] Gwelwch ym myſg y cenhedloedd, ac edrychwch, rhyfeddwch yn aruthrol: canys gweithredaf weithred yn eich dyddiau, ni choeliwch er ei mynegi i chwi.

[b] Act. 13. 41.

6 Canys wele fi yn codi y Caldeaid, cenhedl chwerw a phryſur, yr hon a rodia ar hŷd llêd y tîr, i feddiannu cyfanneddoedd nid yw eiddynt.

7 Y maent i'w hofni, ac i'w harſwydo: ‡ o honynt eu hun y daw allan eu barn, a'i rhagoriaeth.

‡ Neu, *o honynt hwy y daw allan farn y rhai hyn, a ehaeth glud y rhai hyn.*

8 A'i meirch ſydd fuanach nâ'r llewpardiaid, a llymmach ydynt nâ [c] bleiddiau 'r hŵyr: eu marchogion hefyd a ymdanant, a'i marchogion a ddeuant o bell; [d] chedant fel eryr yn pryſuro at fwyd.

[c] Jer. 5. 6. Zeph. 3. 3.
[d] Jer. 4. 13.

9 Hwy a ddeuant oll i dreiſio; ‡ ar gyfer eu hwyneb y *bydd* gwŷnt y dwyrain, a hwy a gaſglant gaethion fel y tywod.

‡ Neu, *eu hwynebau a lymmeidia fel gwynt &c.* Heb. *cyfeirſiad eu hwynebau tu-a gwynt &c.* neu, *eu hwynebau a edrych tu-a 'r dwyrain.*

10 A hwy a watwarant frenhinoedd, a thywyſogion a fyddant watwargerdd iddynt: hwy a watwarant yr holl geſtyll, ac a gaſglant lŵch, ac a'i goreſgynnant.

11 Yna y newidia ei feddwl, ac yr â troſodd, ac a droſedda, *gan ddiolch am* ei rym yma i'w dduw ei hun.

12 Onid *wyt* ti er tragywyddoldeb, ô ARGLWYDD fy Nuw, fy Sanctaidd? [e] ni byddwn feirw: ô ARGLWYDD, [f] ti a'i goſodaiſt hwy i farn, ac a'i † ſiccrheaiſt, ô ‡ Dduw, i goſpedigaeth.

[e] Galar. 5. 19.
[f] 2 Bren. 19. 25 Eſay 10. 5, 6, 7.
† Heb. *ſyſaraniaiſt.*
‡ Heb. *Graig.* Deut. 32. 4. 2 Pſal. 5. 5.

13 [g] Ydwyt lanach dy lygaid nag y *gelli* edrych ar ddrwg, ac ni elli edrych ar ‡ anwiredd: pa ham yr edrychi ar yr anſſyddloniaid, *ac* y tewi pan lyngco 'r anwir *un* cyfiawnach nag ef ei hun?

‡ Neu, *ofid.*

14 Ac y gwnei ddynion fel pyſgod y môr, fel yr ‡ ymluſgiaid heb lywydd arnynt?

‡ Neu, *ymſymmudiaid.*

15 [h] Cyfodant hwynt oll â'r bâch; caſglant hwynt yn eu rhwyd, a chynnullant hwynt yn eu ballegrwydd: am hynny hwy a laweny-chant, ac a ymddigrifant.

[h] Amos 4. 2.

16 Am hynny † [i] aberthant i'w rhwyd, ac y lloſgant arogl-darth i'w ballegrwydd: canys trwyddynt hwy y mae eu rhan yn dew, a'i bwyd yn frâs.

† Eſayas 17.
[i] Eſay 17. 8.

17 A gânt hwy gan hynny dywallt eu rhwyd, ac nad arbedont ladd y cenhedloedd yn waſtadol?

PEN. II.

1 I Habaccuc, yn diſgwil am atteb, y dangoſir y bydd rhaid iddo ddiſgwil trwy ffydd. 5 Y barnedigaethau a ddaw ar y Caldeaid, am eu hanigonolrwydd, 9 a'i trachwant, 12 a'i creulondeb, 15 a'i meddwdod, 18 a'i delw-addoliaeth.

[a] SAfaf ar fy niſgwilfa, ac ymſefydlaf ar † y tŵr, ac a wiliaf, i edrych beth a ddywed efe ‡ wrthyf, a pha beth a attebaf pan ‡ i'm cerydder.

[a] Eſay 21. 8, 11. † Heb. *yr ymddiffynfa.* ‡ Neu, *ddaddleu.*

2 A'r ARGLWYDD a attebodd, ac a ddywedodd, [b] Yſgrifenna y weledigaeth, a gwna hi yn eglur ar lechau, fel y rhedo yr hwn a'i darllenno.

[b] Eſay 8. 1. Rhuf. 1. Heb. 10.

3 Canys [c] y weledigaeth *ſydd* etto tros amſer goſodedig, ond hi a ddywed o'r diwedd, ac ni thwylla: o's erys, diſgwil am dani; canys [d] gan ddyfod y daw, nid oeda.

[c] Dan. 10. 14. Heb. 10. 37.
[d] Eſay 13. & 30. 18. Rhuf. 1. Gal. 4. Heb. 10.

4 Wele, *yr hwn* a ymchwydda nid *yw* uniawn ei enaid ynddo: ond [e] y cyfiawn a fydd byw trwy ei ffydd.

[e] Ioſ. 3. Pa ſaint.

5 ‡ A hefyd gan ei fod yn troſſeddu trwy wîn, gŵr balch yw efe, ac heb aros gartref, yr hwn a helaetha ei feddwl [f] fel uffern, ac y mae fel angau, ac ni's digonir; ond efe a gaſgl atto 'r holl genhedloedd, ac a gynnull atto 'r holl bobloedd.

‡ Neu, *Iſy, yr*
[f] Dih. 27. 20. & 30.

6 Oni chyfyd y rhai hyn oll yn ei erbyn ddihareb; a gair du yn ei erbyn, a dywedyd, ‡ Gwae a helaetho y peth nid *yw* eiddo: pa hŷd? a'r neb a lwytho arno ei hun y clai tew?

‡ Neu, *ſy yn* Lat. *Iaetitia.*

7 Oni chyfyd yn ddiſymmwth y rhai a'th frathant? ac oni ddeffry y rhai a'th gyſtuddiant? a thi a fyddi yn † waſarn iddynt?

† Neu, *yſgiſa* *gelyſyn*

8 [g] Am it' yſpeilio cenhedloedd lawer, holl weddill y bobloedd a'th yſpeilia ditheu: [h] am waed dynion, ac am y trais *ar* y tîr, ar y ddinas, ac ar oll a drigant ynddi.

[g] Jer. 12. 12.
[h] Ad. 1.

9 [i] Gwae a ‡ elwo elw drwg i'w dŷ, i oſod ei nyth yn uchel, i ddiangc o † law y drwg.

[i] Jer. 22. 13. Hab. 2. 6.
‡ Heb. *comeu.* *dargyſ.*
† Heb. *glaſ.* *drwg.*

10 Cymmeraiſt gyngor gwarthus i'th dŷ, wrth ddeſtrywio pobloedd lawer, pechaiſt yn erbyn dy enaid.

‡ Neu, *neu, ſaad.*

11 O herwŷdd y garreg a lefa o'r mûr, a'r ‡ trawſt ‡ a'i hettyb o'r *gwaith* coed.

‡ Neu, *a dyſ* *Laetin* *ne'r ſtr* *& Jer.* *Nebo*

12 [k] Gwae a adeilado dref trwy waed, ac a gadarnhao ddinas mewn anwiredd.

[k] Jer. 22. 13.

13 Wele

13 Wele, onid oddiwrth ARGLWYDD y lluoedd y mae, [l] bod i'r bobl ymflino yn y tân, ac i'r cenhedloedd ymddeffygio ‡ am wîr wagedd?

14 Canys [m] y ddaiar a lenwir † o wybodaeth gogoniant yr ARGLWYDD, fel y tôa y dyfroedd y môr.

15 Gwae a roddo ddïod i'w gymmydog: yr hwn ydwyt yn rhoddi *iddo* dy goſtrel, ac yn ei feddwi hefyd, er cael gweled eu noethni hwynt.

16 Llanwyd ti o warth ‡ yn lle gogoniant; [n] ŷf ditheu hefyd, a noether dy flaen-groen: ymchwel cwppan deheu-law 'r ARGLWYDD attat ti, a chwdiad gwarthus fydd ar dy ogoniant.

17 Canys trais Libanus a'th orchguddia, ac anrhaith yr anifeiliaid *yr hwn* a'i dychrynnodd hwynt; [o] o achos gwaed dynion, a thrais y tîr, y ddinas, ac oll a drigant ynddi.

18 Pa lês a wnâ i'r ddelw gerfiedig ddarfod i'w lluni-ŵr ei cherfio; i'r ddelw dawdd, ac [p] athro celwŷdd, fod lluni-ŵr ei † waith yn ymddiried ynddo, i wneuthur eulynnod mudion?

19 Gwae a ddywedo wrth bren, Deffro; wrth garreg fud, Cyfod, efe a rydd addyſg. Wele, gwiſgwyd ef ag aur ac arian, a dim anadl nid *oes* o'i fewn.

20 Ond [q] yr ARGLWYDD *ſydd* yn ei Deml ſanctaidd: [r] y ddaiar oll, ‡ goſtega di ger ei fron ef.

PEN. III.

1 *Habaccuc yn ei weddi yn crynnu gan fawrhydi Duw.* 17 *Hyder ei ffydd ef.*

GWeddi Habaccuc y prophwyd ‡ ar Sigionoth.

2 Clywais, ô ARGLWYDD, dy ‡ air, *ac* ofnais: ô ARGLWYDD † bywhâ dy waith ynghanol y blynyddoedd, pâr wybod ynghanol y blynyddoedd: yn *dy* lîd cofia drugaredd.

3 Duw [a] a ddaeth ‡ o Teman, a'r Sanctaidd o fynydd Paran, *Selah.* Ei ogoniant a dôdd y nefoedd, a'r ddaiar a lanwyd o'i fawl.

4 A'r lewyrch oedd fel goleuni; yr *oedd* ‡ cyrn iddo *yn dyfod* allan o'i † law: ac yno *yr oedd* cuddiad ei gryfder.

5 [b] Aeth yr haint o'i flaen ef, ac aeth ‡ marwor tanllyd allan wrth ei draed ef.

6 Safodd, a meſurodd y ddaiar; edrychodd, a gwaſgarodd y cenhedloedd: y mynyddoedd tragywyddol hefyd a ddrylliwyd, a'r bryniau oeſol a grymmaſant: llwybrau tragywyddol *ſydd* iddo.

7 Tan ‡ gyſtudd y gwelais werſyllau ‡ Cuwſan: crynned llenni tîr Midian.

8 A ſorrodd yr ARGLWYDD wrth yr afonydd? ai wrth yr afonydd *y mae* dy ddîg? ai wrth y môr *y mae* dy ddigoſaint, gan it' farchogaeth ar dy feirch, ‡ ac ar gerbydau dy iechydwriaeth?

9 Llwyr-noethwyd dy fwä, yn ôl llwön y llwythau, *ſef* dy air di. *Selah.* Holltaiſt ‡ y ddaiar ‡ ag afonydd.

10 [c] Y mynyddoedd a'th welſant, *ac* a grynnaſant; y lliſeiriant dwfr a aeth heibio; y dyfnder a † wnaeth dwrf; cyſodod *hefyd* ei ddwylo yn uchel.

11 Yr haul *a'r* lleuad [d] a ſafodd yn eu preſwylfa; ‡ wrth oleuad dy [e] ſaethau yr aethant, *ac* wrth lewŷrch dy wayw-ffon ddiſglair.

12 Mewn llîd y cerddaiſt y ddaiar, a dyrnaiſt y cenhedloedd mewn digter.

13 Aethoſt allan er iechydwriaeth i'th bobl, er iechydwriaeth ynghŷd â'th Enneiniog: [f] torraiſt y pen allan o dŷ 'r anwir, gan ddinoethi y ſylfaen hyd y gwddf. *Selah.*

14 Trywenaiſt ben ei faeſ-dreſydd â'i ffyn ei hun; ‡ rhyferthwyaſant i'm gwaſgaru; ymlawenhaſant, megis i fwytta y tlawd mewn dirgelwch.

15 Rhodiaiſt â'th feirch trwy y môr, trwy ‡ ben-twrr o ddyfroedd mawrion.

16 Pan glywais, fy mol a ddychrynnodd, fy ngwefuſau a grynnaſant wrth y llef: daeth pydredd i'm heſgyrn, ac yn fy lle y crynnais, ſel y gorphwyſwn yn nydd trallod; pan ddêl efe i fynu at y bobl, efe a'i † difetha hwynt â'i fyddinoedd.

17 Er i'r ffigyſ-bren na flodeuo, ac na *byddo* ffrwyth ar y gwin-wydd; gwaith yr oliwydd † a balla, a'r meuſydd ni roddant fwyd; torrir ymaith y praidd o'r gorlan, ac ni *bydd* eidion yn eu beu-dai:

18 Etto mi a lawenychaf yn yr ARGLWYDD, byddaf hyfryd yn Nuw fy iechydwriaeth.

19 Yr Arglwydd DDUW *yw* fy nerth, [g] a'm traed a wnâ efe fel *traed* ewigod; ac efe a wnâ im' rodio ar fy uchel-leoedd. I'r pen-cerdd ar fy † offer tannau.

---

l Nah. 1.3. Deu. 32.24. ‡ Neu, *eryd poeth*, neu, *clefydau gwrês.*

‡ Neu, *ddiddim*, neu, *wagedd.* ‡ Neu, *Ethiopia.*

‡ Neu, *a'th gerbydau* oedd *iechydwriaeth.* ‡ Neu, *afonydd y ddaiar.* ‡ Neu, *yn afonydd.*

c Pſ. 77.18. &c 114.4. Mic 1. 4. † Heb. *a roddes ei lef.*

d Joſ. 10.12. ‡ Neu, *yn y goleuni y rhoddodd dy ſaethau.*

e Joſ. 10.11.

f Pſ. 68.21.

‡ Neu, *daethant allan fel corwynt i'm gwaſgaru.* ‡ Neu, *laid.*

† Neu, *drylliaſ.*

† Heb. *a ddymed gelwydd.*

g 2Sam. 22. 34. Pſal. 18.33. † Heb. *Neginoth.* Pſal. 4. 1.

Llyfr ZEPHANIAH.

PENNOD I.

Dirgel farn Duw ar Juda am amryw bechodau.

GAir yr ARGLWYDD yr hwn a ddaeth at Zephaniah fab Cuſi, fab Gedaliah, fab Amariah, fab Hezeciah, yn amſer Joſiah fab Amon brenin Juda.

2 Gan ddeſtrywio y deſtrywiaf bob dim oddïar wyneb y ddaiar, medd yr ARGLWYDD.

a Hoſ. 4. 3. b Ezec. 14. 3, 7. 3 [a] Deſtrywiaf ddyn, ac anifail; deſtrywiaf adar yr awyr, a phyſgod y môr, [b] a'r tramgwyddiadau ynghŷd â'r annuwolion; a thorraf ymaith ddyn oddïar wyneb y ddaiar, medd yr ARGLWYDD.

c 2 Bren. 23. 5. d Hoſ. 10. 5. 4 Eſtynnaf hefyd fy llaw ar Juda, ac ar holl breſſwyl-wŷr Jeruſalem; a [c] thorraf ymaith o'r lle hwn weddill Baal, *ac* enw [d] y Chemariaid, a'r offeiriaid.

e 2 Bren. 23. 12. Jer. 19. 13. f Eſay 48. 1. Hoſ. 4. 15. ‡ Neu, *myn yr Arglwydd.* g Jer. 23. 7. h Eſay 1. 4. Jer. 15. 6. i Hab. 2. 20. Zech. 2. 13. 5 A'r neb [e] a ymgrymmant ar bennau y tai i lû y nefoedd, a'r addol-wŷr y rhai [f] a dyngant ‡ i'r ARGLWYDD, a hefyd [g] a dyngant i Malcham; 6 [h] A'r rhai a giliant oddïar ôl yr ARGLWYDD, a'r rhai ni cheiſiaſant yr ARGLWYDD, ac nid ymofynnaſant am dano.

7 [i] Diſtäwa ger bron yr Arglwydd DDUW; canys agos yw dydd yr ARGLWYDD: o herwŷdd k Eſay 34. 6. Jer. 46. 10. Eze. 39. 17. Dat. 19. 17. † Heb. *ſancteiddiodd*, neu, *parottodd.* l Jer. 39. 6. k arlwyodd yr ARGLWYDD aberth; † gwahoddodd ei wahoddedigion.

8 A bydd, ar ddydd aberth yr ARGLWYDD, i mi ymweled [l] â'r tywyſogion, ac â phlant y brenin, ac â phawb a wiſgant wiſgoedd dieithr.

9 Ymwelaf hefyd â phawb a neidiant ar y rhiniog y dydd hwnnw, y ſawl a lanwant dai eu meiſtr â thrais, ac â thwyll.

10 A'r dydd hwnnw, medd yr ARGLWYDD, y bydd llais gwaedd o borth y pyſgod, ac udfa o'r ail, a drylliad mawr o'r bryniau.

11 Udwch, breſſwyl-wŷr Mactes: canys torrwyd ymaith yr holl bobl o farchnaddyddion; a holl glud-wŷr arian a dorrwyd ymaith.

12 A'r amſer hwnnw y chwiliaf Jeruſalem â lluſernau, ac yr ymwelaf â'r dynion ſydd m Jer 48. 11. [m] yn ceulo ar eu ſoröd; y rhai a ddywedant yn eu calon, Ni wnâ yr ARGLWYDD dda, ac ni wnâ ddrwg.

n Deut. 28. 30, 39. Amos 5. 11. 13 Am hynny eu cyſoeth a â yn yſpail, a'i teiau yn anghyfannedd: [n] adeiladant hefyd dai, ond ni's preſſwyliant ynddynt; a phlannant winllannoedd, ond nid yfant o'r gwîn.

14 Agos yw mawr ddydd yr ARGLWYDD, agos a phryſſur iawn, ſef llais dydd yr ARGLWYDD; yno y bloeddia y dewr yn chwerw.

o Jer 30. 7. Joel 2. 2, 11. Amos 5. 18. 15 [o] Diwrnod llidiog yw 'r diwrnod hwnnw, diwrnod trallod a chyfyngdra, diwrnod dinyſtr ac anghyfannedd-dra, diwrnod tywyll a du, diwrnod cymmylau a thywyllni.

16 Diwrnod udcorn ac alarwm yn erbyn y dinaſoedd caerog, ac yn erbyn y tyrau uchel.

17 Ac mi a gyfyngaf ar ddynion, a hwy a rodiant megis deillion, am bechu o honynt yn erbyn yr ARGLWYDD; a'i gwaed a dywelltir fel llŵch, a'i cnawd fel tom.

p Dih. 11. Ezec. 7. 18 [p] Nid eu harian na'i haur ychwaith a ddichon eu hachub hwynt ar ddiwrnod llïd yr ARGLWYDD; ond â thân ei eiddigedd ef [q] yr yſſir yr holl dîr: canys gwnâ yr Arglwydd ddiben pryſſur ar holl breſſwylwŷr y ddaiar. q Pen. 3. 8.

PEN. II.

1 Annog i edifeirwch. 4 Barn y Philiſtiaid, 8 a'r Moabiaid, ac Ammon, 12 ac Ethiopia, ac Aſſyria.

YMgeſglwch, ïe deuwch ynghŷd, genedl ‡ unhawddgar; ‡ Neu, *anhygar neu, ddim chwaeth.*

2 Cyn i'r ddeddf eſgor, *cyn* i'r dydd fyned heibio fel peiſſwyn, cyn dyfod arnoch llïd digofaint yr ARGLWYDD, cyn dyfod arnoch ddydd ſoriant yr ARGLWYDD.

3 Ceiſiwch yr ARGLWYDD, holl rai llariaidd y ddaiar, y rhai a wnaethant ei farn ef; ceiſiwch gyfiawnder, ceiſiwch larieidd-dra; [a] fe allai y cuddir chwi yn nydd digofaint yr ARGLWYDD. a Joel Am. Jon. 3. 9. Jer. 49. 11. Ezec. 25. Amos 1. Zech. 9.

4 Canys bydd [b] Gaza yn wrthodedig, ac Aſcelon yn anghyfannedd; gyrrant allan Aſdod hanner dydd, a diwreiddir Ecron.

5 Gwae breſſwyl-wŷr glan y môr, cenedl y Cerethiaid; y mae gair yr ARGLWYDD i'ch erbyn: ô [c] Canaan gwlâd y Philiſtiaid, mi a'th ddifethaf, fel na byddo cyfannedd-wŷr. c Joſ. ‡ Neu, *i'w yn yr Arg. ac Ezec. Amos Jer.*

6 A bydd glan y môr yn drigfaau ac yn fythod i fugeiliaid, ac yn gorlannau defaid.

7 A bydd y fro yn rhan i weddill tŷ Juda, porant arnynt; yn nheiau Aſcelon y gorweddant yn yr hwyr: ‡ canys yr ARGLWYDD eu Duw a ymwel â hwynt, ac a ddychwel eu caethiwed.

8 [d] Clywais wradwyddiad Moab, a chableddeu meibion Ammon, â'r hwn y gwradwyddaſant fy mhobl, ac [e] yr ymfawrygaſant yn erbyn eu terfynau hwynt. d Jer. e Jer.

9 Am hynny fel mai byw fi, medd ARGLWYDD y lluoedd, Duw Iſraël; Fel Sodoma y bydd [f] Moab, a [g] meibion Ammon fel Gomorrah; danhadl-dîr, a phyllau halen, ac anghyfanneddle tragywyddol: gweddill fy mhobl a'i difroda, a gweddill fy nghenedl a'i meddianna hwynt. f Eſa. Jer. Ezec. Amos g Eſa. Jer.

10 Hyn a ddaw iddynt [h] am eu balchder, am iddynt wradwyddo ac ymfawrygu yn erbyn pobl ARGLWYDD y lluoedd. h Eſay Jer.

11 Ofnadwy a fydd yr ARGLWYDD iddynt: canys efe a † newyna holl dduwiau y ddaiar, ac addolant ef bob un o'i fan, ſef holl ynyſoedd y cenhedloedd. † Chwithau

12 [i] Chwithau hefyd yr Ethiopiaid, a leddir â'm cleddyf.

13 Ac efe a eſtyn ei law yn erbyn y gogledd, ac [k] a ddifetha Aſſyria, ac a wnâ Nineveh yn anghyfannedd, *ac* yn ſych fel diffaithwch.

14 A diadellau a orweddant yn ei chanol hi, holl anifeiliaid y cenhedloedd; [l] y pelican, a'r dylluan hefyd a letteuant ar gapeli drôs, eu llais a gân yn y ffeneſtri, anghyfannedd-dra *a fydd* yn y gorſingau; ‡ canys efe a ddinoetha y cedrwarth.

15 Hon yw 'r ddinas hoyw [m] oedd yn trigo yn ddiofal, yn dywedyd yn ei chalon, *Myfi ſydd*, ac nid *oes* ond myfi; pa fodd yr aeth yn anghyfannedd, yn orweddfa anifeiliaid? pawb ar a êl heibio iddi, [n] a'i hwttia, ac a ëlgwyd ei law arni.

PEN. III.

1 *Toſt-lym gerydd Jeruſalem am amryw bechodau.* 8 *Annog i ddiſgwil am adferiad Iſraël,* 14 *ac i lawenychu o achos eu bymwared gan Ddaw.*

GWae 'r ‡ fudr a'r halogedig, y ddinas orthrymmus.

2 Ni wrandawodd ar y llef, ni dderbyniodd ‡ gerydd, nid ymddiriedodd yn yr ARGLWYDD, ni neſſaodd at ei Duw.

3 [a] Ei thywyſogion o'i mewn ſydd yn llewöd rhuadwy; ei barn-wŷr [b] yn fleiddiau yr hwyr, ‡ ni adawänt aſgwrn erbyn y boreu.

4 Ei [c] phrophwydi *ſydd* yſgafn, yn wŷr anffyddlon: [d] ei hoffeiriaid a halogaſant y cyſſegr, treiſiaſant y gyfraith.

5 [e] Yr ARGLWYDD cyfiawn [f] *ydd* yn ei chanol; ni wnâ efe anwiredd: † yn foreu y dwg ei farn i oleuni, ni phalla; onid [g] yr anwir ni fedr gywilyddio.

6 Torrais ymaith y cenhedloedd: eu ‡ tyrau ſydd anghyfannedd, diffeithiais eu heolydd, fel nad elo neb heibio; eu dinaſoedd a ddifwynwyd, heb ŵr, a heb drigiannol.

7 Dywedais, Yn ddïau ti a'm hofni; derbyni gerydd: felly ei thrigfa ni thorrid ymaith, pa fodd bynnag yr ymwelais â hi: etto boreu-godaſant, *a* llygraſant eu holl weithredoedd.

8 Am hynny diſgwiliwch arnaf fi, medd yr ARGLWYDD, hyd y dydd y cyſodwyf i'r yſglyfaeth: canys ‡ fy marn *ſydd* ar gynnull y cenhedloedd, ar gaſglu y teyrnaſoedd, i dywallt arnynt fy llîd, holl angerdd fy nigoſaint: canys â thân fy eiddigedd [h] yr yſſir yr holl ddaiar.

9 O herwŷdd yna yr adferaf i'r bobl [i] wefus bûr, fel y galwo pob un o honynt ar enw 'r ARGLWYDD, i'w waſanaethu ef ag un yſgwydd.

10 O'r [k] tu hwnt i afonydd Ethiopia y dwg fy ngweddiwŷr, ſef merch fy ngwaſgaredig, fy offrwm.

11 Y dydd hwnnw ni'th wradwyddir am dy holl weithredoedd, yn y rhai y pechaiſt i'm herbyn: canys yna y ſymudaf o'th blith y neb ſydd yn hyfryd ganddynt dy falchder, fel nad ymddercha[illegible]ech mwyach yn fy mynydd ſanctaidd.

12 Gadawâf ynot hefyd [l] bobl dlodion, ac yn enw 'r ARGLWYDD y gobeithiant hwy.

13 Gweddill Iſraël ni wnâ anwiredd, ac ni ddywedant gelwŷdd; ac ni cheir yn eu geneuau dafod twyllodrus: canys hwy a borant, ac a orweddant, ac ni *bydd* a'i tarfo.

14 [m] Merch Sion, cân; Iſraël, grechwenna; merch Jeruſalem, ymlawenycha a gorfoledda â'th holl galon.

15 Tynnodd yr ARGLWYDD ymaith dy farnau, bwriodd allan dy elynnion: yr ARGLWYDD Brenin Iſraël [n] *ſydd* yn dy ganol, nid ofni ddrwg mwyach.

16 Y dydd hwnnw y dywedir wrth Jeruſalem, Nac ofna; *wrth* Sion, Na laeſed dy ddwylo.

17 Yr ARGLWYDD dy Dduw yn dy ganol di ſydd gadarn: efe a achub, [o] efe a lawenycha o'th blegid gan lawenydd; efe a lonydda yn ei gariad, efe a ymddigrifa ynot dan ganu.

18 Caſglaf y rhai ſydd brudd am y gymmanfa, y rhai ſydd o honot, i'r rhai yr oedd † ei gwradwydd yn faich.

19 Wele, mi a ddifethaf yr amſer hwnnw bawb a'th flinant, ac [p] a achubaf y gloff, a chaſglaf y waſgaredig, ac a'i goſodaf yn glodfawr, ac yn enwog, yn holl dir eu gwarth.

20 Yr amſer hwnnw y dygaf chwi drachefn, yr amſer i'ch caſglaf: canys gwnâf chwi yn enwog, ac yn glodfawr ym myſg holl bobl y ddaiar, pan ddychwelwyf eich caethiwed o flaen eich llygaid, medd yr ARGLWYDD.

[i] Eſay 18.1. &c. 20. 4. Ezec. 30. 9.
[k] Eſay 10. 5, 12. Ezec. 31. 3. Nah. 1. 1. & 2. 10. & 3. 15. [l] Eſay 34. 11, 14.
‡ Neu, *fy mryd.*
[m] Eſa. 47. 8.
[n] Job 27. 23. Lam. 2. 15.
‡ Neu, *fy marn.*
[h] Pen. 1. 18.
[i] Eſa. 19. 18.
[k] Eſay 18. 1, 7. Act. 8. 27.
[l] Eſay 14. 32. Zech. 11. 11.
[m] Eſay 12. 6. & 54. 1. Zech. 9. 9.
[n] Ad. 5, 17.
[o] Jer. 32. 41.
† Heb. *baich arna yn wradwydd.*
[p] Eze. 34. 16. Mic. 4. 6, 7.

Llyfr HAGGAI

PENNOD I.

1 Haggai yn herio ar y bobl am eſgeuluſo adeiladu y tŷ: 7 yn eu hannog hwy i'w adeiladu ef: 12 ac yn addo cymmorth Duw iddynt o's gwnaent hynny yn ewyllyſgar.

3434 [a] Ezr.4.24. & 5. 1. Zech. 1. 1.

YN [a] yr ail flwyddyn i'r brenin Darius, yn y chweched mis, ar y dydd cyntaf o'r mis, y daeth gair yr ARGLWYDD trwy law Haggai y prophwyd, at [b] Zorobabel fâb Salathiel, tywyſog Juda; ac at Joſua fâb Joſedech yr arch-offeiriad, gan ddywedyd,

[b] 1 Chr. 3. 17, 19.

2 Fel hyn y llefara ARGLWYDD y lluoedd, gan ddywedyd, Y bobl hyn a ddywedant, Ni ddaeth *yr* amſer, yr amſer i adeiladu tŷ 'r ARGLWYDD.

3 Yna y daeth gair yr ARGLWYDD trwy law Haggai y prophwyd, gan ddywedyd,

[c] 2 Sa. 7 2. Pſal. 132. 3, &c.

4 [c] Ai amſer *yw* i chwi eich hunain drigo yn eich tai byrddiedig, a'r tŷ hwn yn anghyfannedd?

† Heb. *goſodwch eich calonnau ar eich ffyrdd.*

5 Fel hyn gan hynny yn awr y dywed ARGLWYDD y lluoedd; † Yſtyriwch eich ffyrdd.

[d] Deut. 28. 38. Hoſ. 4. 10. Mic. 6. 14, 15. [e] Zech. 8. 10.

6 [d] Hauaſoch lawer, a chludaſoch ychydig; bwytta yr ydych, ond nid hyd ddigon; yfed, ac nid hyd fod yn ddiwall; ymwiſgaſoch, ac nid hyd glydwr i neb; [e] a'r hwn a ennillo gyflog, ſydd yn caſglu cyflog i gôd dyllog.

7 Fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd; Yſtyriwch eich ffyrdd.

8 Eſgynnwch i'r mynydd, a dygwch goed, ac adeiledwch y tŷ; mi a ymſodlonaf ynddo, ac i'm gogoneddir, medd yr ARGLWYDD.

9 Edrychaſoch am lawer, ac wele yr oedd yn ychydig; a phan y dygaſoch adref, ‡ chwythais arno: am ba beth, medd ARGLWYDD y lluoedd? Am y tŷ mau fi, yr hwn ſydd yn anghyfannedd, a chwithau yn rhedeg bawb i'w dŷ ei hun.

‡ Neu, *chwythais ef ymaith.*

[f] Lef. 26. 19. Deu. 28. 23.

10 Am hynny gwaharddwyd i'r [f] nefoedd oddiarnoch wlitho, a gwaharddwyd i'r ddaiar roddi ei ffrwyth.

[g] 2 Bren. 8. 2.

11 [g] Gelwais hefyd am ſychder ar y ddaiar, ac ar y mynyddoedd, ac ar yr ŷd, ac ar y gwîn, ac ar yr olew, ac ar yr hyn a ddwg y ddaiar allan; ar ddyn hefyd, ac ar anifail, ac [h] ar holl lafur dwylo.

[h] Pen. 2. 17.

12 Yna y gwrandawödd Zorobabel mâb Salathiel, a Joſua mâb Joſedech yr arch-offeiriad, a holl weddill y bobl, ar lais yr ARGLWYDD eu Duw, ac ar eiriau Haggai y prophwyd; (megis yr anfonaſai eu HARGLWYDD Dduw hwynt ef) a'r bobl a ofnaſant ger bron yr ARGLWYDD.

13 Yna Haggai cennad yr ARGLWYDD a ddywedodd trwy gennadwri yr ARGLWYDD wrth y bobl, gan ddywedyd, Yr wyf fi gyd-a chwi, medd yr ARGLWYDD.

14 Felly y cynnhyrfodd yr ARGLWYDD yſpryd Zorobabel fâb Salathiel, tywyſog Juda, ac yſpryd Joſua fâb Joſedech yr arch-offeiriad, ac yſpryd holl weddill y bobl; a hwy a ddaethant, ac a weithiaſant y gwaith yn nhŷ ARGLWYDD y lluoedd eu Duw hwynt,

15 Y pedwerydd dydd ar hugain o'r chweched mis, yn yr ail flwyddyn i Ddarius y brenin.

PEN. II.

1 Y mae yn rhoi calon yn y bobl i weithio, trwy addaw gogoniant mwy i'r ail Deml nag oedd yn y gyntaf. 10 Tan rith pethau ſanctaidd a phethau affan, y mae yn dangos fod eu pechodau hwy yn ychwyſtro 'r gwaith. 20 Addewid Duw i Zorobabel.

3485 YN y ſeithfed *mis*, *ar* yr unfed *dydd* ar hugain o'r mis, y daeth gair yr ARGLWYDD trwy law y prophwyd Haggai, gan ddywedyd,

2 Dywed yn awr wrth Zorobabel fâb Salathiel tywyſog Juda, ac wrth Joſua fâb Joſedech yr arch-offeiriad, ac wrth weddill y bobl, gan ddywedyd,

[a] Ezr. 3. 12.

3 [a] Pwy yn eich plith a adawyd, yr hwn a welodd y tŷ hwn yn ei ogoniant cyntaf? a pha fodd y gwelwch chwi ef yr awr hon? [b] onid *yw* wrth hwnnw yn eich golwg, fel peth heb ddim?

[b] Zech. 4. 10.

[c] Zech. 8. 9.

4 Etto yn awr [c] ymgryfhâ, Zorobabel, medd yr ARGLWYDD; ac ymgryfhâ, Joſua mâb Joſedech yr arch-offeiriad; ac ymgryfhewch, holl bobl y tîr, medd yr ARGLWYDD, a gweithiwch; canys yr *ydwyf* fi gyd-a chwi, medd ARGLWYDD y lluoedd.

[d] Eſa. 63. 11.

5 *Yn ôl* y gair a ammodais â chwi, pan ddaethoch allan o'r Aipht, felly [d] yr erys fy Yſpryd yn eich myſg: nac ofnwch.

[e] Ad. 21. Heb. 12. 26. [f] od. 16.

6 Canys fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd; [e] Unwaith etto, ennyd fechan yw, a [f] mi a eſgydwaf y nefoedd, a'r ddaiar, a'r môr, a'r ſychdir.

7 Yſgydwaf hefyd yr holl genhedloedd, a dymuniant yr holl genhedloedd a ddaw; llanwaf hefyd y tŷ hwn â gogoniant, medd ARGLWYDD y lluoedd.

8 Eiddo fi 'r arian, eiddo fi 'r aur, medd ARGLWYDD y lluoedd.

9 Bydd mwy gogoniant y tŷ diwaethaf hwn nâ'r cyntaf, medd ARGLWYDD y lluoedd: ac yn y lle hwn y rhoddaf dangnheddyf, medd ARGLWYDD y lluoedd.

10 ¶ Ar y pedwerydd dydd ar hugain o'r nawfed *mis*, yn yr ail flwyddyn i Ddarius, y daeth gair yr ARGLWYDD trwy law Haggai y prophwyd, gan ddywedyd,

11 Fel

11 Fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd; [g] Gosyn yr awr hon i'r offeiriaid y gyfraith, gan ddywedyd,

12 O's dŵg un gîg ſanctaidd ynghwrr ei wiſg, ac â'i gwrr a gyffwrdd â'r bara, neu â'r cawl, neu â'r gwîn, neu â'r olew, neu â dim o'r bwyd, a ſyddant hwy ſanctaidd? A'r offeiriaid a attebaſant, ac a ddywedaſant, Na *ſyddant.*

13 A Haggai a ddywedodd, O's un a ſo [h] aflan gan gorph marw a gyffwrdd â dim o'r rhai hyn, a ſyddant hwy aflan? A'r offeiriaid a attebaſant, ac a ddywedaſant, Byddant aflan.

14 Yna 'r attebodd Haggai, ac a ddywedodd, [i] Felly y mae y bobl hyn, ac felly y mae y genhedlaeth hon ger fy mron, medd yr ARGLWYDD; ac felly y mae holl waith eu dwylo, a'r hyn a aberthant yno, yn aflan.

15 Ac yr awr hon meddyliwch attolwg o'r diwrnod hwn *allan* a chynt, cyn goſod carreg ar garreg yn Nheml yr ARGLWYDD;

16 Er pan oedd y dyddiau hynny, [k] pan ddelid at dwrr o ugain *lleſtraid*, deg ſyddai; pan ddelid at y gwîn-wryf i dynnu deg *lleſtraid* a deugain o'r caſn, ugain a ſyddai yno.

17 [l] Tarewais chwi â diſlanniad, ac â mallder, ac â chenllyſg, [m] yn holl waith eich dwylo: a chwithau ni *throiſoch* attaſi, medd yr ARGLWYDD.

18 Yſtyriwch yr awr hon o'r dydd hwn ac er cynt, o'r pedwerydd dydd ar hugain o'r nawfed *mîs*; ac yſtyriwch o'r dydd y ſylfaenwyd Teml yr ARGLWYDD.

19 A yw 'r hâd etto yn yr ysgubor? y winwydden heſyd, y ffigysbren, a'r pomgranad, a'r pren oliwydd, ni ffrwythaſant: o'r dydd hwn allan y bendithiaf *chwi*.

20 A gair yr ARGLWYDD a ddaeth eilwaith at Haggai, ar y pedwerydd *dydd* ar hugain o'r mîs, gan ddywedyd,

21 Llefara wrth Zorobabel tywyſog Juda, gan ddywedyd, [n] Myſi a eſgydwaf y nefoedd a'r ddaiar.

22 Ac [o] mi a ymchwelaf deyrnaſoedd, ac a ddinyſtriaf gryfder brenhiniaethau y cenhedloedd; [p] ymchwelaf heſyd y cerbydau, a'r rhai a eiſteddant ynddynt; a'r meirch a'i marchogion a ſyrthiant bob un gan gleddyf ei frawd.

23 Y diwrnod hwnnw medd ARGLWYDD y lluoedd, i'th gymmeraf di, ſy ngwâs Zorobabel mâb Salathiel, medd yr ARGLWYDD, [q] ac i'th wnâf fel ſêl: canys mi a'th ddewiſais di, medd ARGLWYDD y lluoedd.

Llyfr ZECHARIAH.

PENNOD I.

1 *Zechariah yn annog i edifeirwch.* 7 *Gweledigaeth y meirch.* 12 *Trwy weddi yr Angel y gwneir addewidion cyſſurol i Jeruſalem.* 18 *Gweledigaeth y pedwar corn, a'r pedwar ſaer.*

YN yr wythfed mîs [a] o'r ail flwyddyn i Ddarius, y daeth gair yr ARGLWYDD at [b] Zechariah, fâb Barachïah, fâb Ido y prophwyd, gan ddywedyd,

2 Llwyr-ddigiodd yr ARGLWYDD wrth eich tadau.

3 Am hynny dywed wrthynt, Fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd; [c] Dychwelwch attaf fi medd ARGLWYDD y lluoedd, a mi a ddychwelaf attoch chwithau, medd ARGLWYDD y lluoedd.

4 Na fyddwch fel eich tadau, y rhai y galwodd y prophwydi o'r blaen arnynt, gan ddywedyd, Fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd; [d] Dychwelwch yn awr oddiwrth eich ffyrdd drwg, ac oddiwrth eich gweithredoedd drygionus; onid ni chlywent, ac ni wrandawent arnaf, medd yr ARGLWYDD.

5 Eich tadau, pa le y maent hwy? a'r prophwydi, ydynt hwy yn fyw byth?

6 Oni ddarfu er hynny i'm geiriau a'm deddfau, y rhai a orchymynnais wrth fy ngweiſion y prophwydi, ‡ oddiwes eich tadau? a hwy a ddychwelaſant, ac a ddywedaſant, [e] Megis y meddyliodd ARGLWYDD y lluoedd wneuthur i ni, yn ôl ein ffyrdd ac yn ôl ein gweithredoedd ein hun, felly y gwnaeth efe â ni.

7 ¶ Ar y pedwerydd dydd ar hugain o'r unfed mîs ar ddeg, hwnnw yw mîs Sebat, o'r ail flwyddyn i Ddarius, y daeth gair yr ARGLWYDD at Zechariah fâb Barachïah, fâb Ido y prophwyd, gan ddywedyd,

8 Gwelais noſwaith, ac wele [f] ŵr yn marchogeth ar farch côch, ac yr oedd efe yn ſefyll rhwng y myrt-wydd, y rhai *oedd* yn y pant; ac o'i ôl ef feirch [g] cochion, ‡ brithion, a gwynnion.

9 Yna y dywedais, Beth *yw* y rhai hyn, ſy ARGLWYDD? A dywedodd yr Angel oedd yn ymddiddan â mi, wrthyf, Mi a ddangoſaf it' beth yw y rhai hyn.

10 A'r gŵr, yr hwn oedd yn ſefyll rhwng y myrt-wydd, a attebodd, ac a ddywedodd, Dyma y rhai a hebryngodd yr ARGLWYDD i ymrodio trwy 'r ddaiar.

11 A hwythau a attebaſant Angel yr ARGLWYDD, yr hwn oedd yn ſefyll rhwng y coed myrt, ac a ddywedaſant, Rhodiaſom trwy 'r ddaiar, ac wele 'r holl ddaiar yn eiſtedd, ac yn llonydd.

12 ¶ Ac Angel yr ARGLWYDD a attebodd, ac a ddywedodd, [h] O ARGLWYDD y lluoedd, pa hŷd ni thrugarheï wrth Jeruſalem, a dinaſoedd Juda, *wrth* y rhai y digiaiſt [i] y deng-mlhynedd a thrugain hyn?

13 A'r ARGLWYDD a attebodd yr Angel oedd yn ymddiddan â mi â geiriau daionus *a* geiriau comforddus.

14 A'r Angel yr hwn oedd yn ymddiddan

Ieſ. 10. 11. Heu. 33. 10. Mal. 2. 7.
[g] Gosyn yr awr hon i'r offeiriaid y gyfraith, gan ddywedyd,
Nu. 19. 11.
[h] aflan
Ieſ. 1. 15.
[i] Felly y mae y bobl hyn, ac felly y mae
[k] pan ddelid
[l] Tarewais
[m] yn holl waith eich
[n] Ad. 6, 7.
[o] mi
Mat. 24. 7.
[p] ymchwelaf heſyd y cerbydau,
Mic 5. 10. Zech. 4. 6. & 9. 10.
[q] ac i'th
Can. 8. 6.
[a] o'r ail
[b] Zechariah, fâb Barachïah, fâb
[c] Dychwelwch
[d] Dychwelwch yn awr oddiwrth eich
[e] Megis
[f] ŵr yn marchogeth ar farch côch, ac yr oedd efe yn ſefyll rhwng
Ioſ. 5. 13.
[g] cochion, ‡ brithion, a gwynnion.
Pen. 6. 1---7.
‡ Neu, gwinwon.
dechreu. 3415 diwedd. 3485
[h] O ARGLWYDD y lluoedd, pa hŷd
Dat. 6. 10.
[i] y deng-mlhynedd a thrugain hyn?
Dan. 9. 2.

â mi, a ddywedodd wrthyf, Gwaedda, gan ddywedyd, Fel hyn y dywed ARGLWYDD y
k Pen.8.2. lluoedd; k Deliais eiddigedd mawr dros Jeruſalem, a thros Sïon:

15 A digiais yn ddirfawr wrth y cenhedloedd
l Eſay 47.6. difraw, l y rhai *pan* ddigiais ychydig, hwythau a gynnorthwyaſant y niwed.

16 Am hynny, fel hyn y dywed yr ARGLWYDD; Dychwelais at Jeruſalem â thrugareddau: ſy nhŷ a adeiledir ynddi, medd ARGLWYDD y lluoedd, a llinyn a eſtynnir ar Jeruſalem.

17 Gwaedda etto, gan ddywedyd, Fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd; Fy ninaſoedd a ymehengant gan ddaioni, a'r ARGLWYDD a rydd
m Eſay 14.1. Pen. 2. 12. gyſſur i Sïon etto, ac m a ddewis Jeruſalem etto.

3483 18 ¶ A chodais fy llygaid, ac edrychais, ac wele bedwar corn.

19 A dywedais wrth yr Angel oedd yn ymddiddan â mi, Beth *yw* y rhai hyn? Dywedodd ynteu wrthyf, Y rhai hyn yw 'r cyrn a waſgaraſant Juda, Iſraël, a Jeruſalem.

20 A'r ARGLWYDD a ddangoſodd i mi bedwar ſaer heſyd.

21 Yna y dywedais, I wneuthur pa beth y daw y rhai hyn? Ac efe a lefarodd, gan ddywedyd, Y rhai hyn *yw 'r* cyrn a waſgaraſant Juda, fel na chodai un ei ben: ond y rhai hyn a ddaethant i'w tarfu hwynt, i daflu allan gyrn y cenhedloedd, y rhai a godaſant eu cyrn ar wlâd Juda, i'w gwaſgaru hi.

PEN. II.

1 Duw o'i ofal tros Jeruſalem yn anfon i'w meſuro hi. 6 Gwared Sïon. 10 Addewid o breſennoldeb Duw.

DErchefais fy llygaid drachefn, ac edrychais, ac wele ŵr, ac yn ei law linyn meſur.

2 A dywedais, I ba le 'r ei di? Ac efe a ddy-
a Edrych Dat. 11. 1. wedodd wrthyf, a I feſuro Jeruſalem, i weled beth *yw* ei llêd hi, a pheth *yw* ei hŷd hi.

3 Ac wele yr Angel a oedd yn ymddiddan â mi yn myned allan, ac Angel arall yn myned allan i'w gyfarfod ef.

4 Ac efe a ddywedodd wrtho, Rhêd, lleſara wrth y llangc hwn, gan ddywedyd, Jeruſalem
‡ Neu, *treſi heb gaerau.* a gyfanneddir *fel* ‡ maeſdrefi, rhag amled dyn ac anifail o'i mewn.

5 Canys byddaf iddi yn ſûr o dân o am-
b Eſay 60.19. gylch, medd yr ARGLWYDD, a b byddaf yn ogoniant yn ei chanol.

c Eſay 48. 20 & 52.11. Jer. 50. 8. & 51. 6, 45. Dat. 18. 4. 6 Hô, hô, *deuwch allan*, a c ffowch o wlâd y gogledd, medd yr ARGLWYDD: canys tenais chwi fel pedwar gwŷnt y nefoedd, medd yr ARGLWYDD.

7 O Sïon, ymachub, yr hon wyt yn preſ-ſwylio gyd-a merch Babilon.

8 Canys fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd; Ar ôl y gogoniant i'm hanfonodd at y cenhedloedd, y rhai a'ch yſpeiliaſant chwi:
d Deu. 32. 10. Pſal. 17. 8. canys d a gyffyrddo â chwi, ſydd yn cyffwrdd â chanwyll ei lygad ef.

9 Canys wele fi yn eſgwyd fy llaw arnynt, a
e Pen. 4. 9. byddant yn yſglyſaeth i'w gweiſion: a e chânt
f Eſay 12.6. & 54. 1. Zeph. 3 14. wybod mai ARGLWYDD y lluoedd a'm hanfonodd.

10 f Càn a llawenycha, merch Sïon: canys wele fi yn dyfod; a g mi a drigaf yn dy ganol di, medd yr ARGLWYDD.
g Lef. 26. 12. Ezc. 37. 27. Ioan 1. 14. 2 Cor. 6. 16.

11 A'r dydd hwnnw cenhedloedd lawer a ymlynant wrth yr ARGLWYDD, ac a fyddant h bobl i
h Ex. 12. 49. i Ad. 9. mi: a mi a drigaf yn dy ganol di, a i chei wybod mai ARGLWYDD y lluoedd a'm hanfonodd attat.

12 A'r ARGLWYDD a etifedda Juda, ei ran yn
k Pen. 1. 17. y tîr ſanctaidd, ac k a ddewis Jeruſalem drachefn.

13 Pob cnawd, l taw yngŵydd yr ARGLWYDD: canys cyfododd o drigfa ei ſanctaidd-
l Zeph. 1. 7. rwydd.

PEN. III.

1 Tan rith Joſua y dangoſir adferiad yr Eglwys. 8 Addaw Chriſt y Blaguryn.

AC efe a ddangoſodd i mi a Joſua 'r Arch-offeiriad yn ſefyll ger bron Angel yr AR-
a Hag. 1. 1. b Pſ. 109. 6. Dat. 12. 10. ‡ Sef, gwrthwynebwr. GLWYDD, a b ‡ Satan yn ſefyll ar ei ddeheu-law ef i'w wrthwynebu ef.

2 A'r ARGLWYDD a ddywedodd wrth Satan,
c Jud. 9. c Cerydded yr ARGLWYDD dydi Satan; ſef yr
d Am. 4. 11. Rhaſ. 3. 2. ARGLWYDD yr hwn d a ddewiſodd Jeruſalem a'th geryddo: onid e pentewyn *yw* hwn wedi ei achub o'r tân?

3 A Joſua ydoedd wedi ei wiſgo â dillad budron, ac yn ſefyll yngŵydd yr Angel.

4 Ac efe a attebodd, ac a ddywedodd wrth y rhai oedd yn ſefyll ger ei fron, gan ddywedyd, Cymmerwch ymaith y dillad budron oddiam dano ef. Wrtho yntef y dywedodd, Wele ſymudais dy anwiredd oddiwrthyt, a gwiſgaf di hefyd â newid dillad.

5 A dywedais hefyd, Rhoddant f feitr têg ar
f Pen. ei ben ef. A rhoddaſant feitr têg ar ei ben ef, ac a'i gwiſgaſant â dillad. Ac Angel yr ARGLWYDD oedd yn ſefyll ger llaw.

6 Ac Angel yr ARGLWYDD a dyſtiolaethodd wrth Joſua, gan ddywedyd,

7 Fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd; O's
‡ Neu, *ſy* rhodi di yn ſy ffyrdd, ac o's cedwi ‡ fy nghadwriaeth, titheu hefyd a ferni fy nhŷ, ac a gedwi fy nghynteddoedd, rhoddaf it' hefyd † leoedd i
† Heb. *rodfeydd.* rodio ym myſg y rhai hyn ſydd yn ſefyll *yma.*

8 Gwrando attolwg, Joſua 'r Arch-offeiriad, ti, a'th gyfeillion ſydd yn eiſtedd ger dy fron:
g Pſal. 71. Eſay 4. & 52. Jer. 23. 5. & 33. 15. Ezc. 29. 21. canys g gwŷr rhyfedd yw y rhai hyn: o herwŷdd wele dygaf allan h fy ngwâs i y BLAGURYN.
h Eſay 42. 1. & 49. 3. i Pen. 6. 12. Luc. 1. 78. Dat. 22. 16.

9 Canys wele y garreg a roddais ger bron Jo-
k Eſay 28. 16. & 53. 2. Ezc. 21. 27. Dan. 2. 34. 44. Mat. 21. 42. Luc. 20. 17. Act. 4. 11. Rhuf. 9. 33. 1 Pet. 2. 6. l Pen. 4. 7. Dat. 7. 3. m Mich. 5. 2. ſua; ar un k garreg *y bydd* l ſaith o lygaid: wele fi yn naddu ei naddiad hi, medd ARGLWYDD y lluoedd, a mi a ſymmudaf ymaith anwiredd y tîr hwnnw mewn un diwrnod.

10 Y dwthwn hwnnw, medd ARGLWYDD y lluoedd, y gelwch bob un ei gymmydog m tan y winwydden a than y ffigyſ-bren.

PEN. IV.

1 Trwy weledigaeth y canwyllbren aur y dangoſir y llwyddiant a gai ſylfaeniad Zorobabel. 11 Ac wrth y ddwy oliwydden yr arwyddocceïr y ddau enneiniog.

A'R Angel yr hwn oedd yn ymddiddan â mi, a ddychwelodd, ac a'm deffrôdd, fel y deffroir un o'i gwſg;

2 Ac

2 Ac a ddywedodd wrthyf, Beth a weli di? A mi a ddywedais, Edrychais, ac wele ganhwyll-bren ei gŷd o aur, a'i badell ar ei ben, a'i ſaith luſern arno, ‡ a ſaith o bibellau i'r ſaith luſern oedd ar ei ben ef.

3 A [a] dwy oliwydden wrtho, y naill o'r tu dehau i'r badell, a'r llall o'r tu aſſwy iddi.

4 A mi a attebais, ac a ddywedais wrth yr Angel oedd yn ymddiddan â mi, gan ddywedyd, Beth *yw* y rhai hyn, ſy Arglwydd?

5 A'r Angel oedd yn ymddiddan â mi, a attebodd, ac a ddywedodd wrthyf, Oni wyddoſt beth *yw* y rhai yma? Yna y dywedais, Na *wn*, ſy Arglwydd.

6 Ac efe a attebodd, ac a ddywedodd wrthyf, gan ddywedyd, Hyn *yw* gair yr ARGLWYDD at Zorobabel, gan ddywedyd, [b] Nid trwy ‡ lû, ac nid trwy nerth, onid trwy fy Yſpryd, medd ARGLWYDD y lluoedd.

7 Pwy *myt* ti, y mynydd mawr? ger bron Zorobabel *y byddi* yn waſtadedd; ac efe a ddŵg allan y maen pennaf, [c] *gan* weiddi, Rhâd, rhâd iddo.

8 Daeth gair yr ARGLWYDD attaf drachefn, gan ddywedyd,

9 Dwylo Zorobabel [d] a ſylfaenaſant y tŷ hwn, a'i ddwylo ef [e] a'i gorphen: a [f] chei wybod mai [g] ARGLWYDD y lluoedd a'm hebryngodd attoch.

10 Canys pwy a ddiyſtyrodd ddydd [h] y *pethau* bychain? canys llawenychant, a gwelant y ‡ garreg alcam yn llaw Zorobabel, gyd-a'r ſaith hynny: [i] llygaid yr ARGLWYDD *ydynt*, y rhai ſy'n cynniwer trwy'r holl ddaiar.

11 A mi a attebais, ac a ddywedais wrtho, Beth *yw* [k] y ddwy oliwydden hyn, ar y tu dehau i'r canhwyll-bren, ac ar ei aſſwy?

12 Ac mi a attebais drachefn, ac a ddywedais wrtho, Beth *yw* y ddau bingcyn oliwydden, y rhai † trwy y ddwy bibell aur, ſydd yn tywallt allan o honynt eu hunain ‡ yr *olew* euraid?

13 Ac efe a lefarodd wrthyf, gan ddywedyd, Oni wyddoſt ti beth *yw* y rhai hyn? A dywedais, Na *wn*, ſy Arglwydd.

14 Ac efe a ddywedodd, [l] Dyma † y ddwy gaingc oliwydden [m] ſydd yn ſefyll ger bron ARGLWYDD yr holl ddaiar.

PEN. V.

1 Wrth y llyſr yn ehedeg y dangoſir melldith lladratta a thyngu. 5 Yn rhith gwraig yn eiſtedd mewn Ephah, a thalent o blwm, y dangoſir damnedigaeth Babilon.

YNa y troais, a chodais ſy llygaid, ac edrychais, ac wele blŷg llyfr yn ehedeg.

2 Ac efe a ddywedodd wrthyf, Beth a weli di? A dywedais, Mi a welaf blŷg llyfr yn ehedeg, a'i hŷd yn ugain cufydd, a'i lêd yn ddeg cufydd.

3 Ac efe a ddywedodd wrthyf, Dyma 'r felldith ſydd yn myned allan ar wyneb yr holl ddaiar: canys ‡ pob un a ledratto a dorrir ymaith, fel o'r tu yma, yn ei hôl hi; a phob un a dyngo a dorrir ymaith, fel o'r tu accw, yn ei hôl hi.

4 Dygaf hi allan, medd ARGLWYDD y lluoedd, a hi a ddaw i dŷ y lleidr, ac i dŷ [a] y neb a dyngo i'm henw i ar gam: a hi a erys ynghanol ei dŷ ef, ac [b] a'i difa ef, a'i goed, a'i gerrig. [a] Pen. 8. 17. [b] Edrych Lef. 14. 45.

5 ¶ Yna yr Angel oedd yn ymddiddan â mi a aeth allan, ac a ddywedodd wrthyf, Cyfod yn awr dy lygaid, ac edrych beth *yw* hyn ſydd yn myned allan.

6 Ac mi a ddywedais, Beth ydyw? Ac efe a ddywedodd, Ephah ydyw ſydd yn myned allan. Ac efe a ddywedodd, Dyma eu gweledigaeth yn yr holl ddaiar.

7 Ac wele dalent o blwm wedi ei godi i fynu; a dyma wraig yn eiſtedd ynghanol yr Ephah.

8 Ac efe a ddywedodd, Anwiredd yw hon. Ac efe a'i taflodd hi i ganol yr Ephah; a bwriodd y pwys plwm ar ei enau ef.

9 A chyfodais ſy llygaid, ac edrychais, ac wele ddwy wragedd yn dyfod allan, a gwŷnt yn eu hefgyll; (canys efgyll oedd ganddynt, fel efgyll y Ciconia) a chyfodaſant yr Ephah rhwng y ddaiar a'r nefoedd.

10 Yna y dywedais wrth yr Angel oedd yn ymddiddan â mi, I ba le y mae y rhai hyn yn myned â'r Ephah?

11 Dywedodd ynteu wrthyf, I [c] adeiladu iddi dŷ yngwlâd Sinar: a hi a ſiccrheïr, ac a oſodir yno ar ei 'ſtôl ei hun. [c] Jer. 29. 5, 28.

PEN. VI.

1 Gweledigaeth y pedwar cerbyd. 9 Tan rith coronau Joſua y dangoſir Teml a brenhiniaeth Chriſt y Blaguryn.

HEſyd mi a droais, ac a dderchefais ſy llygaid, ac a edrychais, ac wele bedwar o gerbydau yn dyfod allan oddi-rhwng dau fynydd: a'r mynyddoedd *oedd* fynyddoedd o brês.

2 Yn y cerbyd cyntaf *yr oedd* meirch [a] cochion, ac yn yr ail cerbyd meirch duon, [a] Pen. 8. Dat. 6. 4.

3 Ac yn y trydydd cerbyd meirch gwynion, ac yn y pedwerydd cerbyd meirch brithion, *a* ‡ gwineuon. ‡ Neu, *chryſion.*

4 Yna 'r attebais, ac y dywedais wrth yr Angel oedd yn ymddiddan â mi, Beth *yw* y rhai hyn, ſy Arglwydd?

5 A'r Angel a attebodd, ac a ddywedodd, Dyma bedwar ‡ yſpryd y nefoedd, y rhai ſy'n myned allan o [b] ſefyll ger bron ARGLWYDD yr holl ddaiar. ‡ Neu, *gwynt.* [b] 1 Bren. 22. 19. Pen. 4. 14. Luc 1. 19.

6 Y meirch duon ſydd ynddo a ânt allan i dîr y gogledd; ar gwynion a ânt allan ar eu hôl hwythau: a'r brithion a ânt allan i'r deheu-dîr.

7 A'r gwineuon a aethant allan, ac a geiſiaſant fyned i gynniwer trwy 'r ddaiar; ac efe a ddywedodd, Ewch, cynniwerwch trwy y ddaiar. Felly hwy a gynniweraſant trwy 'r ddaiar.

8 Yna efe a waeddodd arnaf, ac a lefarodd wrthyf, gan ddywedyd, Edrych, y rhai a aethant i dîr y gogledd a lonyddaſant fy Yſpryd yn nhîr y gogledd.

9 ¶ A daeth gair yr ARGLWYDD attaf, gan ddywedyd,

10 Cymmer

10 Cymmer gan y gaeth-glud, gan Heldai, gan Tobiah, a chan Jedaiah, y rhai a ddaethant o Babilon, a thyred y dydd hwnnw, a dôs i dŷ Joſiah fâb Zephaniah;

11 Yna cymmer arian, ac aur, a gwnâ [c] goronau, a goſod ar ben Joſua fâb Joſedech yr Arch-offeiriad;

3485 12 A llefara wrtho gan ddywedyd, Fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd, gan ddywedyd, Wele [d] y gŵr a'i enw [e] BLAGURYN: ‡o'i lê hefyd y blagura, ac efe a adeilada Deml yr ARGLWYDD:

13 Ië Teml yr ARGLWYDD a adeilada efe; ac efe a ddŵg y gogoniant, ac a eiſtedd, ac a lywodraetha ar ei frenhin-faingc; [f] bydd yn offeiriad hefyd ar ei frenhin-faingc: a chyngor hedd a fydd rhyngddynt ill dau.

14 A'r coronau fydd i Helem, ac i Tobiah, ac i Jedaiah, ac i Hen fâb Zephaniah; er coffadwriaeth yn Nheml yr ARGLWYDD.

15 [g] A'r pellennigion a ddeuant, ac a adeiladant yn Nheml yr ARGLWYDD, a [h] chewch wybod mai ARGLWYDD y lluoedd a'm hanſonodd attoch. A *hyn* a fydd, o's gan wrando y gwrandewch ar lais yr ARGLWYDD Dduw.

d Edrych Luc 1. 78. Ioan 1. 45.
e Pen. 3. 8.
‡ Neu, *oddi-tano ef.*
f Pſa. 110. 4. Heb. 3. 1.
g Eſa 60. 10.
h Pen. 2. 9. & 4. 9.

PEN. VII.

1 Y Caethion yn ymofyn am ympryd. 4 Zechariah yn argyoeddi eu hympryd hwy. 8 Pechod yw'r achos o'i caethiwed hwy.

AC yn y bedwaredd flwyddyn i'r brenin Darius, y daeth gair yr ARGLWYDD at Zechariah, ar y pedwerydd *dydd* o'r nawfed mîs, *ſef* Ciſleu;

3483 2 Pan anſonaſent Sareſer, a Regem-melech, a'i gŵŷr i dŷ Dduw, i † weddïo ger bron yr ARGLWYDD;

3 Ac i ddywedyd wrth yr offeiriaid *oedd* yn nhŷ ARGLWYDD y lluoedd, ac wrth y prophwydi, gan ddywedyd, A wylaf fi [a] y pummed mîs, gan ymnaillduo, fel y gwneuthym weithian gymmaint o flynyddoedd?

4 Yna gair ARGLWYDD y lluoedd a ddaeth attaf, gan ddywedyd,

5 Dywed wrth holl bobl y tîr, ac wrth yr offeiriaid, gan leſaru, Pan [b] oeddych yn ymprydio ac yn galaru [c] y pummed a'r ſeithfed *mîs*, [d] y deng mlhynedd a thrugain hynny, ai [e] i mi 'r ymprydiaſoch chwi ympryd, i mi?

6 A phan fwyttaſoch, a phan yfaſoch, ‡onid oeddych yn bwytta *i chwi* eich hunain, ac yn yfed *i chwi* eich hunain?

7 ‡Oni *ddylech wrando* y geiriau a gyhoeddodd yr ARGLWYDD trwy law y prophwydi gynt, pan oedd Jeruſalem yn gyfannedd, ac yn llwyddiannus, a'i dinaſoedd o'i hamgylch, a *phobl* yn cyfanneddu y deheu-dîr a'r dyffryn-dîr?

8 A daeth gair yr ARGLWYDD at Zechariah, gan ddywedyd,

9 Fel hyn y llefara ARGLWYDD y lluoedd, gan ddywedyd, [f] Bernwch farn †gywir, gwnewch drugaredd a thoſturi bob un i'w frawd:

10 Ac [g] na orthrymmwch y weddw, a'r ymddifad, y dïeithr a'r anghenog; ac [h] na feddyliwch ddrwg bob un i'w gilydd, yn eich calonnau.

11 Er hyn gwrthodaſant wrando, a [i] rhoddaſant yſgwydd anhydyn, a thrymhaſant eu cluſtiau rhag clywed.

12 Gwnaethant hefyd eu calonnau yn Adamant, rhag clywed y gyfraith a'r geiriau a anfonodd ARGLWYDD y lluoedd drwy ei yſpryd, yn llaw y prophwydi gynt: am hynny y daeth digofaint mawr oddïwrth ARGLWYDD y lluoedd.

13 A bu megis y galwodd efe, ac na wrandawënt hwy; felly [k] y galwaſant hwy, ac ni's gwrandawn innau, medd ARGLWYDD y lluoedd:

14 Onid gwaſgerais hwynt â chorwŷnt, i blith yr holl genhedloedd, y rhai nid adwaenent; a'r tîr a anghyfanneddwyd ar eu hôl hwynt, fel nad oedd a'i tramwyai, nac a ddychwelai: felly y goſodaſant [l] y wlâd ddymunol yn ddiffaithwch.

a Pen. 8. 19.
b Eſay 58. 5.
c Pen. 8. 19.
d Pen. 1 12.
e Edrych Rhuf. 14. 6.
‡ Neu, *oni chwi yw y rhai oedd yn bwytta? &c.*
‡ Neu, *onid dyma 'r geiriau? &c.*
f Mic. 6. 8. Mat. 23. 23.
† Heb. *gwirionedd*
g Ex. 22. 21, 22. Deu. 24. 17. Eſay 1. 23. Jer. 5. 28.
h Pen. 8. 17.
i Neh. 9. 29. Hoſ. 4. 16.
k Dih. 1. 28. Eſay 1. 15. Jer. 11. 11. & 14. 12. Mic. 3. 4.
l Dan. 8.

PEN. VIII.

1 Adnewyddu Jeruſalem. 9 Eu cyſſuro hwy i adeiladu, trwy 'fod ffafor Duw tu-ag attynt. 16 Gweithredoedd da y mae Duw yn eu goſyn ganddynt. 18 Addaw llawenydd a rhyddhâd.

DRachefn y daeth gair ARGLWYDD y lluoedd *attaf*, gan ddywedyd,

2 Fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd; [a] Eiddigeddais eiddigedd mawr dros Sïon, ac â llîd mawr yr eiddigeddais droſti.

3 Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD; Dychwelais at Sïon, a thrigaf ynghanol Jeruſalem; a Jeruſalem [b] a elwir dinas y gwirionedd, a mynydd ARGLWYDD y lluoedd, y mynydd ſanctaidd.

4 Fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd; [c] Hên wŷr a hên wragedd a drigent etto yn heolydd Jeruſalem, a phob gŵr a'i ffon yn ei law o herwŷdd amlder dyddiau.

5 A heolydd y ddinas a lenwir o fechgyn a genethod, yn chwarae yn ei heolydd hi.

6 Fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd; O's ‡anhawdd yw *hyn* yn y dyddiau hyn yngolwg gweddill y bobl hyn, [d] ai ‡anhawdd fyddai hefyd yn fy ngolwg i, medd ARGLWYDD y lluoedd?

7 Fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd; Wele fi yn gwaredu fy mhobl o dîr y dwyrain, ac o dîr *machludiad haul.

8 A mi a'i dygaf, hwynt fel y preſſwyliont ynghanol Jeruſalem: a hwy a fyddant yn bobl i mi, a byddaf innau iddynt hwythau yn Dduw mewn gwirionedd ac mewn cyfiawnder.

9 Fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd; [e] Cryfhaër eich dwylo chwi, y rhai ydych yn clywed yn y dyddiau hyn y geiriau hyn o enau [f] y prophwydi, y rhai *oedd* yn y dydd y ſylfaenwyd tŷ ARGLWYDD y lluoedd, fel yr adeiledid y Deml.

10 Canys cyn y dyddiau hyn [g] ‡nid oedd na chyflog i ddyn, na llôg am anifail, na heddwch i'r *un* a elai allan, nac a ddelai i mewn, gan y gorthrymder: oblegid gyrrais yr holl ddynion, bob un ym mhen ei gymmydog.

11 Ond

a Pen. 1. 14.
b Eſay 1. 26.
c Edrych Zech. 8. 4. Gal. 4. 20, &c. & 5. 10.
‡ Neu, *rhyfedd.*
d Ge. 18. 14. Luc 1. 37. & 18. 27. Rhuf. 4. 21.
‡ Neu, *rhyfedd.*
* Edrych Pſal. 50. 1. & 113. 3. Mal. 1. 11.
e Hag. 2. 4.
f Ezr. 5. 1.
g Hag. 1. 10, &c. ‡ Neu, *y cyflog* *yn ddim* *ac nid* *Heb.* *ac nid*

11 Ond yn awr ni *byddaf* fi i weddill y bobl hyn, megis yn y dyddiau gynt, medd ARGLWYDD y lluoedd.

12 Canys *bydd* [h] yr hâd † yn ffynnadwy: y winwydden a rydd ei ffrwyth, a'r ddaiar a ddŷd ei chynnyrch, a'r nefoedd a roddant eu gwlith: a pharaf i weddill y bobl hyn feddiannu yr holl bethau hyn.

13 A bydd mai megis y buoch chwi tŷ Juda, a thŷ Israël, yn felldith ym mysg y cenhedloedd; felly i'ch gwaredaf chwi, a [i] byddwch yn fendith: nac ofnwch, *ond* cryfhaër eich dwylo.

14 Canys fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd; Fel y meddyliais eich drygu chwi, pan i'm digiodd eich tadau, medd ARGLWYDD y lluoedd, ac nid edifarheais;

15 Felly drachefn y meddyliais yn y dyddiau hyn wneuthur llês i Jerusalem, ac i dŷ Juda; nac ofnwch.

16 Dyma y pethau a wnewch chwi; [k] Dywedwch y gwîr bawb wrth ei gymmydog; bernwch farn † gwirionedd *a* thangneddyf yn eich pyrth;

17 [l] Ac na fwriedwch ddrwg neb i'w gilydd yn eich calonnau, ac [m] na hoffwch lw celwyddog: canys yr holl bethau hyn a gasseais, medd yr ARGLWYDD.

18 A gair ARGLWYDD y lluoedd a ddaeth attaf, gan ddywedyd,

19 Fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd; Ympryd [n] y pedwerydd *mis*, ac ympryd [o] y pummed, ac ympryd [p] y seithfed, ac ympryd [q] y degfed, a fydd i dŷ Juda yn llawenydd a hyfrydwch, ac yn † uchel-wyliau ‡ daionus: gan hynny cerwch wirionedd a heddwch.

20 Fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd; *Bydd* etto, y daw pobloedd, a phresswyl-wŷr dinasoedd lawer:

21 Ac yr â presswyl-wŷr y naill *ddinas* i'r llall, gan ddywedyd, [r] Awn gan fyned i weddïo ger bron yr ARGLWYDD, ac i geisio ARGLWYDD y lluoedd; minneu a âf hefyd.

22 Ië pobloedd lawer, a chenhedloedd cryfion a ddeuant i geisio ARGLWYDD y lluoedd yn Jerusalem, ac † i weddïo ger bron yr ARGLWYDD.

23 Fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd; Yn y dyddiau hynny *y bydd* i ddeg o ddynion, o bob tafod-iaith y cenhedloedd, ymaflyd, ymaflyd *meddaf* yngodrau gŵr o Iuddew, gan ddywedyd, Awn gyd-a chwi: canys clywsom [s] *fod* Duw gyd-a chwi.

PEN. IX.

1 *Duw yn amddiffyn ei Eglwys.* 9 *Annog Sion i lawenychu am ddyfodiad Christ, a'i heddychol frenhiniaeth.* 12 *Duw yn addaw buddugoliaeth ac amddiffyn.*

BAich gair yr ARGLWYDD yn nhîr Hadrach, a [a] Damascus *fydd* ei orphywysfa ef: pan fyddo llygaid dyn ar yr ARGLWYDD, fel yr eiddo holl lwythau Israël.

2 A Hamath hefyd a derfyna wrthi; Tyrus, a [b] Sidon hefyd, er ei bod [c] yn ddoeth iawn.

3 A Thyrus a adeiladodd iddi ei hun ymddiffynfa, ac [d] a bentyrrodd arian fel llwch, ac aur coeth fel tom yr heolydd.

4 Wele [e] 'r ARGLWYDD a'i bwrw hi allan, ac a dery ei nerth hi yn y môr; a hi a yssir â thân.

5 [f] Ascelon a'i gwêl, ac a ofna; a Gaza, ac a ymofidia yn ddirfawr, Ecron hefyd; am ei chywilyddio o'i gobaith; difethir hefyd y brenin allan o Gaza, ac Ascelon ni chyfanneddir.

6 † Estron hefyd a drîg yn Asdod, a thorraf ymaith falchder y Philistiaid.

7 A mi a gymmeraf ymaith ei waed o'i enau, a'i ffieidd-dra oddi-rhwng ei ddannedd: ac efe a weddillir i'n Duw ni, fel y byddo megis pennaeth yn Juda, ac Ecron megis Jebusiad.

8 A [g] gwersyllaf o amgylch fy nhŷ rhag y llû, rhag a êl heibio, a rhag a ddychwelo: fel nad elo gorthrymmwr trwyddynt mwyach; canys yn awr gwelais â'm llygaid.

9 [h] Bydd lawen iawn, ti ferch Sion; a chrechwenna, ha ferch Jerusalem. Wele dy frenin yn dyfod attat: cyfiawn ‡ ac achubydd yw efe; *y mae* efe yn llariaidd, ac yn marchogaeth ar assyn, ac ar ebol llwdn assyn.

10 [i] Torraf hefyd y cerbyd oddiwrth Ephraïm, a'r march oddiwrth Jerusalem, a'r bwä rhyfel a dorrir: ac efe a lefara heddwch i'r cenhedloedd: a'i lywodraeth *fydd* [k] o fôr hyd fôr, ac o'r afon hyd eithafoedd y ddaiar.

11 A thitheu, ‡ trwy waed dy ammod y gollyngais dy [l] garcharorion o'r pydew heb ddwfr ynddo.

12 Trowch i'r amddiffynfa, chwi garcharorion gobeithiol: heddyw 'r ydwyf yn dangos [m] y talaf it' yn ddau ddyblyg:

13 Pan annelwyf Juda i mi, ac y llanwyf y bwä ag Ephraïm, ac y cyfodwyf dy feibion di, Sion, yn erbyn dy feibion di, Groeg, ac i'th wnelwyf fel cleddyf gŵr grymmus.

14 A'r ARGLWYDD a welir trostynt, a'i saeth ef a â allan fel mellten: a'r ARGLWYDD Duw a gân ag udcorn, ac a gerdd [n] â chorwyntoedd y dehau.

15 ARGLWYDD y lluoedd a'i hamddiffyn hwynt: a hwy a yssant, ac a ddarostyngant ‡ gerrig y dafl; yfant *a* therfysgant megis *mewn* gwîn, a † llenwir hwynt fel meiliau, ac fel conglau 'r allor.

16 A'r ARGLWYDD eu Duw a'i gwared hwynt y dydd hwnnw fel praidd ei bobl: canys [o] fel meini coron y byddant [p] wedi eu derchafu yn faner ar ei dîr ef.

17 Canys pa faint *yw* ei ddaioni ef, a pha faint ei degwch ef? ŷd a ‡ lawenycha y gwŷr ieuainge, a gwîn y gwyryfon.

PEN. X.

1 *Duw sy raid ymgais ag ef, ac nid eulynnod.* 5 *Megis yr ymwelodd ef â'i ddiadell am eu pechod, felly yr achub, ac yr adfera efe hwy.*

ERchwch [a] gan yr ARGLWYDD [b] law [c] mewn prŷd diweddar-law; *a'r* ARGLWYDD a bair ‡ ddisglair gymmylau, ac a ddŷd iddynt gawod o law, i bob un las-wellt yn y maes.

h Esa. 62. 11. Pen. 2. 10. Mat. 21. 5. Ioan 12. 15. ‡ Neu, *a'i achubydd ei hun yw efe.*

i Hos. 1. 7. & 2. 18. Mic. 5. 10. Hag. 2. 22. k Psal. 72. 8.

‡ Neu, *yr hon y mae ei chyfammod trwy waed, gollyngais &c.* Exod. 24. 8. Neh. 13. 20. l Esay 61. 1. m Esa. 61. 7.

n Esay 21. 1

‡ Neu, *a cherrig.* † Neu, *llanwant y meiliau, a chonglau 'r allor hefyd.*

o Esay 62. 3. p Esa. 11. 12.

‡ Neu, *a wnâ i wyr ieuainge dyfu*, neu, *lefaru.*

a Jer. 14. 22. b Deut. 11. 14. c Job 29. 23. ‡ Neu, *felly*, neu, *fuchedawn.*

[d] Jer. 10. 8. Hab. 2. 18. † Heb. *Teraphim.* [e] Job 13. 14.

2 Canys [d] y † delwau a ddywedaſant wagedd, a'r dewiniaid a welſant gelwŷdd, ac a ddywedaſant freuddwydion ofer; [e] rhoddaſant ofer gyſſur: am hynny yr aethant fel defaid, ‡ cyſtuddiwyd hwynt am nad *oedd* bugail.

‡ Neu, *attebaſant nad oedd bugail.*

[f] Can. 1. 9.

3 Wrth y bugeiliaid yr enynnodd fy llîd, a mi a goſpais y bychod: canys ARGLWYDD y lluoedd a ymwelodd â'i braidd tŷ Juda, ac [f] a'i gwnaeth fel ei hardd-farch yn y rhyfel.

4 Y gongl a ddaeth allan o honaw, yr hoel o hono, y bwä rhyfel o hono, *a* phob gorthrymmwr ynghŷd *a ddaeth* o hono.

[g] Pſ. 18. 42.

5 A byddant fel cawri [g] yn ſathru *eu gelynnion* yn nhom yr heolydd yn y rhyfel: a hwy a ymladdant am fod yr ARGLWYDD gyd-a hwynt, a ‡ chywilyddir marchogion meirch.

‡ Neu, *chywilyddiaſant farchogion.*

6 A nerthaf dŷ Juda, a gwaredaf dŷ Joſeph, a pharaf iddynt ddychwelyd i'w cyfle; canys trugarheais wrthynt; a byddant fel pa na's gwrthodaſwn hwynt: o herwŷdd myfi yw yr ARGLWYDD eu Duw hwynt, ac a'i gwrandawäf hwynt.

7 Bydd Ephraïm hefyd fel cawr, a'i calonnau a lawenychant fel trwy wîn: a'i meibion a gânt weled, ac a lawenychant; bydd eu calon yn hyfryd yn yr ARGLWYDD.

8 Chwibianaf arnynt, a chaſglaf hwynt; canys gwaredais hwynt; ac amlhânt fel yr amlhaſant.

[h] Hoſ. 2. 23.

9 A [h] hauaf hwynt ym myſg y bobloedd: ac mewn gwledydd pell i'm cofiant, a byddant fyw gyd-a'i plant, a dychwelant.

[i] Eſa. 11. 11.

10 A [i] dychwelaf hwynt o dîr yr Aipht, a chaſglaf hwynt o Aſſyria; ac arweiniaf hwynt [k] Eſa. 49. 20. i dîr Gilead a Libanus; ac [k] ni cheir *lle* iddynt.

[l] Edrych Eſay 11. 15.

11 Ac efe a dramwya trwy 'r môr mewn blinder, ac [l] a dery y tonnau yn y môr; a holl ddyfnderoedd yr afon a ſyddant ddiſpydd: a diſgynnir balchder Aſſyria, a theyrn-wialen yr Aipht a gilia ymaith.

12 Nerthaf hwynt hefyd yn yr ARGLWYDD, [m] Mic. 4. 5. ac [m] yn ei enw ef yr ymrodiant, medd yr ARGLWYDD.

PEN. XI.

1 *Dinyſtr Jeruſalem.* 3 *Gofalu am yr etholedigion, a gwrthod y lleill.* 10 *Torri ffon Tegwch a Rhwymau, trwy wrthod Chriſt.* 15 *Arwŷdd a melldith y bugail ynfyd.*

LIbanus, agor dy ddorau; fel yr yſſo y tân dy gedr-wydd.

‡ Neu, *cedyrn, neu, gwychion.*

2 Y ffynnid-wydd, udwch; canys cwympodd y cedr-wydd, diſwynwyd y rhai ‡ arderchog: udwch, dderw Baſan; canys ſyrthiodd coedwig ‡ y gwîn gynhauaf.

† Neu, *gauedig.*

3 Y *mae* llêf udfa y bugeiliaid; am ddiſwyno eu hardderchawgrwydd: llef rhuad y llewöd ieuainge; am ddiſwyno balchder yr Iorddonen.

4 Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD fy Nuw; Portha ddefaid y lladdfa;

5 Y rhai y mae eu perchennogion yn eu lladd, [a] heb dybied eu bod yn euog; a'i gwerthwŷr [b] a ddywedant, Bendigedig *fyddo* 'r ARGLWYDD, am fy nghyfoethogi: a'i bugeiliaid nid arbedant hwynt.

6 Canys nid arbedaf mwyach drigolion y wlâd, medd yr ARGLWYDD; ond wele fi † yn rhoddi y dynion, bob un i law ei gymmydog, ac i law ei frenin; a hwy a darawänt y tîr, ac nid achubaf *hwynt* o'i llaw hwy.

† Heb. yn peri cael dynion, un yn llaw &c.

7 A mi a borthaf ddefaid y lladdfa, ‡ ſef chwi drueniaid y praidd. A chymmerais im' ddwy ffon; un a elwais Hyfrydwch, a'r *llall* a elwais ‡ Rhwymau; a mi a borthais y praidd.

‡ Neu, ddau arall a enwais &c.

8 A thorrais ymaith dri bugail [c] mewn un mîs; a'm henaid a † larodd arnynt hwy, a'i henaid hwythau a'm ffieiddiodd innau.

‡ Neu, *Rhwymau.* [c] Hoſ. 5. † Heb. *Ffyſgwyd o'i hachos.*

9 Dywedais hefyd, Ni phorthaf chwi; [d] a fyddo farw, bydded farw; ac y ſydd i'w dorri ymaith, torrer ef ymaith; a'r gweddill, yſſant bob un gnawd ei † gilydd.

[d] Jer. 15. & 43. 11.

10 A chymmerais fy ffon Hyfrydwch, a thorrais hi, i dorri fy nghyfammod, yr hwn a ammodaſwn â'r holl bobl.

† Heb. *Ffyſaill, neu, ymwyſg.*

11 A'r dydd hwnnw y torrwyd hi: ‡ ac felly [e] y gwybu trueniaid y praidd, y rhai oedd yn diſgwil wrthyf fi, mai gair yr ARGLWYDD *oedd* hyn.

‡ Neu, *a threwsiaid y praidd, rhai &c.* [e] Zeph. 3. 12.

12 A dywedais wrthynt, O's † gwelwch yn dda, dygwch fy ngwerth; ac onid ê, peidiwch: a'm gwerth [f] a bwyſaſant yn ddeg ar hugain o arian.

† Heb. *Os yw yn eich golwg chwi.* [f] Mat. 26. 15.

13 A dywedodd yr ARGLWYDD wrthyf, Bwrw ef i'r [g] crochenydd: pris têg, â'r hwn'm priſſiwyd ganddynt. A chymmerais y deg ar hugain arian, a bwriais hwynt i dŷ 'r ARGLWYDD, i'r crochenydd.

[g] Mat. 27. 10.

14 Yna mi a dorrais fy ail ffon, *ſef* ‡ Rhwymau, i dorri y brawdoliaeth rhwng Juda ac Iſraël.

‡ Heb. *llwyau.*

15 A'r ARGLWYDD a ddywedodd wrthyf, Cymmer etto it' offer bugail ffôl.

16 Canys wele fi yn codi bugail yn y tîr, *yr hwn* ni ofwya ‡ y cuddiedig, ni chais yr ieuaingc, ni feddyginiaetha y briwëdig, a ſyddo yn ſefyll ni † phortha; onid bwytty gîg y brâs, ac a ddryllia eu hewinedd hwynt.

‡ Neu, *yr hyn ruyddyd.* † Neu, *eiſymmaith ddim.*

17 [h] Gwae 'r eulyn bugail, yn gadel y praidd; y cleddyf *fydd* ar ei fraich, ac ar ei lygad deheu: ei fraich gan wywo a wywa, a'i lygad deheu gan dywyllu a dywylla.

[h] Jer. 23. 1. Ezec. 34. 2. Ioan 10. 12.

PEN. XII.

1 *Jeruſalem yn phïol gwſg a dychryn iddi ei hun,* 3 *ac yn faen pwyſ-fawr i'w gwrthwynebwŷr.* 6 *Buddugawl adferiad Juda.* 9 *Edifeirwch Jeruſalem.*

BAich gair yr ARGLWYDD i Iſraël, medd yr ARGLWYDD, [a] yr hwn ſydd yn eſtyn allan y nefoedd, ac yn ſylfaenu y ddaiar, ac [b] yn llunio yſpryd dyn ynddo.

[a] Eſay 42. 5. & 44. 24. & 45. 12. [b] Num. 16. 22. ‡ Neu, *gwneuthur.*

2 Wele fi yn gwneuthur Jeruſalem [c] yn phïol ‡ gwſg i'r bobloedd oll o amgylch, † pan fyddont yn y gwarchae yn erbyn Juda, ac yn erbyn Jeruſalem.

[c] Eſay 51. 17. 22. † Neu, *ac yn Juda hefyd.*

3 A bydd y dwthwn hwnnw im' wneuthur Jeruſalem [d] yn faen trwm i'r holl bobloedd: pawb a ymlwytho ag ef yn ddïau a rwygir, er ymgaſglu o holl genhedloedd y ddaiar yn ei erbyn ef.

[d] Mat. 21. 44.

4 Y

4 Y diwrnod hwnnw, medd yr ARGLWYDD,
5. 6. [e] y tarawäf bob march â ſyndra, a'i farchog ag
ynſydrwydd; ac agoraf ſy llygaid ar dŷ Juda,
a tharawäf holl feirch y bobl â dallineb.

5 A thywyſogion Juda a ddywedant yn eu
ddi calon, ‡ Nerth i mi *ſydd* preſſwyl-wŷr Jeruſalem,
yn ARGLWYDD y lluoedd eu Duw hwynt.

6 Y dydd hwnnw y gwnâf dywyſogion
18. Juda [f] fel aelwyd o dân yn y coed, ac fel ffagl
dân mewn yſgub o weilt, ac yſſant ar y llaw
ddeheu, ac ar yr aſſwy, yr holl bobloedd o am-
gylch: a Jeruſalem a gyſanneddir dracheſn yn
ei lle ei hun, yn Jeruſalem.

7 Yr ARGLWYDD a geidw bebyll Juda yn
gyntaf, megis nad ymſawrygo gogoniant tŷ
Ddafydd, a gogoniant preſſwyl-wŷr Jeruſalem,
yn erbyn Juda.

8 Y dydd hwnnw 'r amddiffyn yr AR-
10. GLWYDD breſſwyl-wŷr Jeruſalem, a [g] bydd y
† lleſgaf o honynt y dydd hwnnw fel Dafydd:
a thŷ Ddafydd *ſydd* fel Duw, fel Angel yr AR-
GLWYDD o'i blaen hwynt.

9 Y dydd hwnnw y bydd im' geiſio dife-
tha 'r holl genhedloedd y ſy yn dyſod yn er-
byn Jeruſalem.

10 A [h] thywalltaf ar dŷ Ddafydd, ac ar
breſſwyl-wŷr Jeruſalem yſpryd grâs a gwe-
14. ddiau; a [i] hwy a edrychant arnaſi, yr hwn
17. a wanaſant, [k] galarant hefyd am dano, fel un
16. yn galaru am *ei* unig-anedig, † ac ymofidiant
10. ſt- am dano ef megis un yn gofidio am *ei* gyntaf-
anedig.

37. 11 Y dwthwn hwnnw y bydd [l] galar mawr
23. hro. yn Jeruſalem, [m] megis galar Hadadrimmon yn
nyffryn Megidon.

12 A'r wlâd a alara, † pob teulu wrtho ei
ell, hun; teulu tŷ Ddafydd wrtho ei hun, a'i
gwragedd wrthynt eu hunain; teulu tŷ Nathan
wrtho ei hunan, a'i gwragedd wrthynt eu hu-
nain;

13 Teulu tŷ Leſi wrtho ei hunan, a'i
gwragedd wrthynt eu hunain; teulu tŷ Simei
wrtho ei hunan, a'i gwragedd wrthynt eu hu-
nain;

14 Yr holl deuluoedd eraill, pob teulu wrtho
ei hun, a'i gwragedd wrthynt eu hunain.

PEN. XIII.

1 *Ffynnon i lanhau Jeruſalem,* 2 *oddiwrth ddelw-addoliaeth, a gau-brophwydoliaeth.* 7 *Marwolaeth Chriſt, a phrofi y drydedd ran.*

Y Dydd hwnnw y bydd ffynnon wedi ei ha-
goryd i dŷ Ddafydd, ac i breſſwyl-wŷr
Jeruſalem, i bechod † ac aflendid.

2 A bydd y dwthwn hwnnw, medd AR-
GLWYDD y lluoedd, im' [a] dorri enwau 'r eu-
lynnod allan o'r tîr, ac ni's cofir hwynt mwy-
ach; a gyrraf hefyd y prophwydi ac yſpryd
aflendid allan o'r wlâd.

3 A bydd pan brophwydo un mwyach, y
dywed ei dâd a'i fam a'i cenhedlaſant ef
wrtho, Ni chei fyw; canys dywedaiſt gelwŷdd
yn enw 'r ARGLWYDD: a'i dâd a'i fam a'i cen-
hedlaſant ef [b] a'i gwanant ef, pan ſyddo yn
prophwydo.

4 A bydd y dydd hwnnw [c] i'r prophwydi
c Mic. 3. 6, 7.
gywilyddio bob un am ei weledigaeth, wedi
iddo brophwydo; ac ni wiſgant [d] ‡ grŷs o rawn
d 2 Bre. 1. 8. Mat. 3. 4. ‡ Heb. *wiſg.*
† i dwyllo:

5 Ond efe a ddywed, Nid prophwyd *ydwyf*
† Heb. *i ddywedyd celwydd.*
fi, llafur-ŵr y ddaiar ydwyf fi: canys dyn a'm
dyſgodd i gadw aniſeiliaid o'm hieuengctid.

6 A dywed *un* wrtho, Beth *a wnâ* y gwe-
liau hyn yn dy ddwylo? Yna efe a ddywed,
Dymo y rhai i'm clwyfwyd â hwynt yn nhŷ
ſy ngharedigion.

7 Deffro, gleddyf, yn erbyn fy mugail, ac yn
erbyn y gŵr [e] ſydd gyfaill i mi, medd ARGLWYDD
e Job 10. 30. & 14. 10, 11. Phil. 2. 6.
y lluoedd: [f] taro y bugail, a'r praidd a waſge-
f Mat. 26. 31. Mar. 14. 27.
rir; a dychwelaf fy llaw ar y rhai bychain.

8 A bydd yn yr holl dîr, medd yr ARGLWYDD,
y torrir ymaith, ac y bydd marw dwy ran yn-
ddo; a'r drydedd a adewir ynddo.

9 A dygaf y drydedd ran drwy 'r tân, a
g 1 Pet. 1. 6, 7.
[g] phuraf hwynt fel puro arian, a choethaf hwynt
b Pſ. 50. 15. & 91. 15.
fel coethi aur: [h] hwy a alwant ar fy enw, a mi
i Pſ. 144. 15.
a'i gwrandawäf: dywedaf, [i] Fy mhobl *yw* efe;
ac yntef a ddywed, Yr ARGLWYDD yw fy Nuw.

PEN. XIV.

1 *Diſtrywio dinyſtr-wŷr Jeruſalem.* 4 *Dyfodiad Chriſt, a rhadau ei frenhiniaeth ef.* 12 *Plagelynnion Jeruſalem.* 16 *Y gweddill a dŷ at yr Arglwydd,* 20 *a ſanctaidd-fydd eu hanrhaith.*

VVEle ddydd yr ARGLWYDD yn dyfod,
a rhennir dy yſpail yn dy ganol di.

2 Canys mi a gaſglaf yr holl genhedloedd i
ryfel yn erbyn Jeruſalem; a'r ddinas a oreſgyn-
nir, [a] y tai a anrheithir, a'r gwragedd a dreiſir; a
a Eſa 13. 16.
hanner y ddinas a â allan i gaethiwed, a'r rhan
arall o'r bobl ni's torrir ymaith o'r ddinas.

3 A'r ARGLWYDD a â allan, ac a ryfela yn er-
byn y cenhedloedd hynny, megis y dydd y rhy-
felodd efe yn nydd y gâd.

4 A'i draed a ſaſant y dydd hwnnw [b] ar fyn-
b Edrych Ezec. 11. 23.
ydd yr oliwydd, yr hwn *ſydd* ar gyfer Jeruſa-
lem, o du 'r dwyrain; a mynydd yr oliwydd
a hyllt ar draws ei hanner tu-a 'r dwyrain a
thu-a 'r gorllewin, a bydd dyffryn mawr iawn:
a hanner y mynydd a ſymmud tu-a 'r gogledd,
a'i hanner tu-a'r dehau.

5 A chwi a ffowch i ddyffryn ‡ y mynydd-
‡ Neu, *fy mynyddoedd.*
oedd; ‡ canys dyffryn y mynyddoedd a gyr-
‡ Neu, *pan gyffrddo â dyffryn y mynyddoedd, i'r lle a nailltuwyd.*
raedd hyd Azal: a ffowch fel y ffoiſoch rhag
[c] y ddaiargryn yn nyddiau Uzziah brenin Ju-
c Amos 1. 1.
da: a daw 'r ARGLWYDD fy Nuw, *a'r* holl
ſainct gyd-a thi.

6 A'r dydd hwnnw y daw i ben, na byddo
† Heb. *gwerthfawr.*
goleuni † diſglair † na thywyll:

7 Ond ‡ bydd [d] un diwrnod, hwnnw a ad-
† Heb. *na chwedis ceulo, neu, na thewder.*
weinir gan yr ARGLWYDD, nid dydd, ac nid
‡ Neu, *y diwrnod ſydd un.*
nôs; onid bydd [e] goleuni yn yr hwyr.

8 A bydd y dwthwn hwnnw y daw allan o
d Dat. 22. 5.
Jeruſalem [f] ddyſroedd bywiol; eu hanner hwynt
e Eſa 60. 19. Dat. 21. 23.
‡ tu-a môr y dwyrain, a'i hanner tu-a 'r môr ei-
f Ezec. 47. 1. Joel 3. 18. Dat. 22. 1.
thaf; hâf a gaiaf y bydd *hyn.*

9 A'r ARGLWYDD a ſydd yn Frenin ar yr holl
‡ Neu, *tu-a'r mor blaenſ.*
ddaiar: y dydd hwnnw y bydd un ARGLWYDD,
a'i enw yn un.

† Neu. *Amgylchir,*

10 † Troir yr holl dîr megis yn waſtad o Geba hyd Rimmon, o'r tu dehau i Jeruſalem; [g] hi a ddarchefir, ac a ‡ gyfanneddir yn ei lle, o borth Benjamin hyd le y porth cyntaf, hyd borth y gongl, ac o dŵr Hananeel hyd winwryfau y brenin.

[g] Jer. 31. 38. ‡ Neu, *eryr.*

‡ Neu, *eryr.*

11 Yno y trigant ynddi, ac ni bydd yn ddifrod mwyach: onid Jeruſalem a ‡ gyfanneddir yn ddïenbyd.

12 A hyn ſydd y bla â'r hon y tery 'r ARGLWYDD yr holl bobloedd a ryfelant yn erbyn Jeruſalem; Eu cnawd a ddeſydd, er eu bod yn ſefyll ar eu traed, a'i llygaid a ddarfyddant yn eu tyllau, a'i tafod a ddeſydd yn eu ſafn.

[h] 1 Sa. 14. 15, 20.

13 Y dydd hwnnw y bydd [h] mawr derfyſg oddiwrth yr ARGLWYDD yn eu plith hwynt; a phob un a ymafael yn llaw ei gymmydog, [i] a'i law a gyſyd yn erbyn llaw ei gymmydog.

[i] Eze. 18. 21.

‡ Neu, *A thithau Juda a ryfela.* ‡ Neu, *yn erbyn Jeruſalem.*

14 ‡ A Juda heſyd a ryſela ‡ yn Jeruſalem: a chaſglir golûd yr holl genhedloedd o amgylch, aur, ac arian, a gwiſgoedd lawer iawn.

15 Ac felly y bydd pla y march, y mûl, y camel, yr aſſyn, a phob aniſail a fyddo yn y gwerſylloedd hyn, ſel y bla hon.

16 A bydd i bob un a adawër o'r holl genhedloedd a ddaethant yn erbyn Jeruſalem, [k] fyned i fynu o flwyddyn i flwyddyn, i addoli y Brenin, ARGLWYDD y lluoedd, ac i gadw [l] gŵyl y pebyll.

[k] Eſa. 66. 23. [l] Lef. 23. 43. Heſ. 12. 9. Ioan. 7. 2.

17 A phwy bynnag nid êl i fynu o deuluoedd y ddaiar i Jeruſalem, i addoli y Brenin, ARGLWYDD y lluoedd, ni bydd glaw arnynt.

18 Ac o's teulu 'r Aipht nid â i fynu, ac ni ddaw, [m] y rhai nid oes *glaw* arnynt: *yno* y bydd y bla, â'r hon y tery 'r ARGLWYDD y cenhedloedd, y rhai nid eſgynnant i gadw gŵyl y pebyll.

[m] Deu. 11. 10.

19 Hyn a ſydd ‡ coſp yr Aipht, a choſp yr holl genhedloedd nid elont i fynu i gadw gŵyl y pebyll.

‡ Neu, *Pechod.*

20 Y dydd hwnnw [n] y bydd ar ‡ ffrwynau y meirch, SANCTEIDDRWYDD I'R ARGLWYDD: a bydd y crochanau yn nhŷ 'r ARGLWYDD fel meiliau ger bron yr allor.

[n] Eſa. 23. ‡ Neu, *Glyn.*

21 Bydd pob crochan yn Jeruſalem ac yn Juda yn Sancteiddrwydd i ARGLWYDD y lluoedd: a daw pob aberth-ŵr, ac a gymmerant o honynt, ac a ferwant ynddynt: ac ni bydd [o] Canaanead mwyach yn nhŷ ARGLWYDD y lluoedd y dydd hwnnw.

[o] Eſay. Joel 3. Dat. 21. & 22.

Llyfr MALACHI.

PENNOD I.

1 *Malachi yn achwyn rhag angharedigrwydd Iſraël*; 6 *A'i hanghrefydd*, 12 *a'i halogrwydd.*

BAich gair yr ARGLWYDD at Iſraël drwy law Malachi.

2 Hoffais chwi, medd yr ARGLWYDD. A chwi a ddywedwch, Ym mha beth yr hoffaiſt ni? Onid brawd *oedd* Eſau i Jacob, medd yr ARGLWYDD? etto [a] Jacob a hoffais,

[a] Rhu. 9. 13.

3 Ac [b] Eſau a gaſſeais, ac a oſodais ei fynyddoedd yn ddiffaithwch, a'i etifeddiaeth i ddreigiau yr anialwch.

[b] Jer. 49. 18. Eze. 35. 7, 9. Oba. 10, &c.

4 Lle y dywed Edom, Tlodwyd ni, etto dychwelwn, ac adeiladwn yr anghyfannedd leoedd; fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd; Hwy a adeiladant, ond minneu a fwriaf i lawr, a galwant hwynt yn Ardal drygioni, a'r Bobl, *wrth* y rhai y llidiodd yr ARGLWYDD yn dragywydd.

5 Eich llygaid heſyd a welant, a chwithau a ddywedwch, Mawrygir yr ARGLWYDD oddiar derfyn Iſraël.

6 Mâb a anrhydedda ei dâd, a gweinidog ei feiſtr: ac [c] o's *ydwyf* fi dâd, pa le *y mae* fy anrhydedd? ac o's *ydwyf* fi feiſtr, pa le y mae fy ofn? medd ARGLWYDD y lluoedd wrthych chwi 'r offeiriaid, y rhai ydych yn dirmygu fy enw: A chwi a ddywedwch, Ym mha beth y dirmygaſom dy enw di?

[c] Iaſ. 63. 16.

7 ‡ Offrymmu yr ydych ar fy allor fara halogedig. A chwi a ddywedwch, Ym mha beth yr halogaſom di? Am i chwi ddywedyd, Dirmygus yw bwrdd yr ARGLWYDD.

‡ Neu, *Mwyn.*

8 Ac [d] o's offrymmu 'r ydych y dall † yn aberth, onid drwg *hynny*? ac o's offrwmmwch y clôff a'r clwyfus, onid drwg *hynny*? cynnyg ef yr awron i'th dywyſog, a fydd eſe bodlon it? neu a dderbyn eſe dy wyneb, medd ARGLWYDD y lluoedd?

[d] Lef. 22. Deu. 15. † Heb. *ynddynt.*

9 Ac yn awr † gweddïwch attolwg ger bron Duw, fel y trugarhao wrthym: o'ch ‡ llaw chwi y bu hyn: a dderbyn eſe wyneb *un* o honoch, medd ARGLWYDD y lluoedd?

† Heb. *gweddiwch yn awr.* ‡ Deu. 15. 9.

10 A phwy hefyd o honoch a gauai y dorau, neu a oleuai fy allor yn rhâd? nid *oes* gennyf fodlonrwydd ynoch chwi, medd ARGLWYDD y lluoedd; ac ni dderbynniaf [e] offrwm o'ch llaw.

[e] Eſa. Jer. Amos. Mal.

11 Canys [f] o gyfodiad haul hyd ei fachludiad hefyd mawr fydd fy enw ym myſg y cenhedloedd: ac [g] ym mhob lle arogl-darth a offrwmmir i'm henw, ac offrwm pûr: canys mawr *fydd* fy enw ym mhlith y cenhedloedd, medd ARGLWYDD y lluoedd.

[f] Eſay. [g] Tr.

12 Ond chwi a'i halogaſoch ef, pan ddywedaſoch, Bwrdd yr ARGLWYDD *ſydd* halogedig; a'i ffrwyth, *ſef* ei fwyd, ſydd ddirmygus.

13 Chwi hefyd a ddywedaſoch, Wele, pa flinder yw! ‡ a ffroenaſoch arno, medd ARGLWYDD y lluoedd; a dygaſoch yr hyn a 'ſglyfaethwyd, a'r clôff, a'r clwyfus; fel hyn y dygaſoch offrwm: a fyddaf fi fodlon i hynny o'ch llaw chwi, medd yr ARGLWYDD?

‡ Neu, *Chwyrn.*

14 Ond melldigedig yw [h] y twyllodrus, yr hwn y mae yn ei ddïadell wr-ryw, ac a addduna, ac a abertha *un* llygredig i'r ARGLWYDD;

[h] Deu. 17. 1. Pr. 18. 18. Sa. 2. 17. Pr. 18. 15. Neu, *gympo yn.* Preg. 5. 4. Sa. 2. 30. Neu, *dwyllo yn ei ſyraith, neu, derchafu ymyneiau.* Eph. 4. 6. Pſ. 31. 15.

canys

pp. 47. 2. canys [i] Brenin mawr *y dwyf fi*, medd ARGLWYDD y lluoedd, a'm henw *fydd* ofnadwy ym-mhlith y cenhedloedd.

PEN. II.

1 Y mae yn ceryddu yr offeiriaid yn doft am eſgeuluſo eu cyfammod, 11 A'r bobl am eu gau-dduwiaeth, 14 a'i godineb, 17 a'i hanffyddlondeb.

AC yr awr hon, chwi offeiriaid, i chwi y *mae* y gorchymyn hwn.

2 [a] Oni wrandewch, ac oni yſtyriwch, i roddi anrhydedd i'm henw i, medd ARGLWYDD y lluoedd; yna mi a anfonaf felldith arnoch chwi, ac a felldigaf eich bendithion chwi: ïe myfi a'i melldigais eiſus, am nad ydych yn yſtyried.

3 Wele fi yn ‡ llygru eich hâd chwi, a † thanaf dom ar eich wynebau *ſef* tom eich uchel-wyliau; ac ‡ un a'ch cymmer chwi ‡ atto ef.

4 Hefyd cewch wybod mai myfi a anfonais attoch y gorchymyn hwn, fel y byddai fy nghyfammod â Lefi, medd ARGLWYDD y lluoedd.

5 [b] Fy nghyfammod ag ef oedd am fywyd a heddwch; a mi a'i rhoddais hwynt iddo [c] *am yr* ofn â'r hwn i'm hofnodd, ac yr arſwydodd o flaen fy enw.

6 Cyfraith gwirionedd oedd yn ei enau ef, ac anwiredd ni chafwyd yn ei wefuſau: mewn hedd ac uniondeb y rhodiodd gyd-a mi, a llaweroedd a drôdd efe oddïwrth anwiredd.

7 Canys [d] gwefuſau 'r offeiriad a gadwant wybodaeth, a'r gyfraith a geiſiant o'i enau ef: o herwŷdd cennad ARGLWYDD y lluoedd yw efe.

8 Ond chwi a giliaſoch allan o'r ffordd, ac [e] a baraſoch i laweroedd ‡ dramgwyddo wrth y gyfraith; [f] llygraſoch gyfammod Lefi, medd ARGLWYDD y lluoedd.

9 Am hynny [g] minneu hefyd a'ch gwneuthym chwi yn ddirmygus, ac yn ddïyſtyr gan yr holl bobl; megis na chadwaſoch fy ffyrdd i, ond bod ‡ yn derbyn wynebau yn y gyfraith.

10 [h] Onid un Tâd *ſydd* i ni oll? [i] onid un Duw a'n creawdd ni? pa'm y gwnawn yn anffyddlon bob un yn erbyn ei frawd, gan halogi cyfammod ein tadau?

11 Juda a wnaeth yn anffyddlon, a ffieidddra a wnaethpwyd yn Iſraël, ac yn Jeruſalem: canys Juda a halogodd ſancteiddrwydd yr ARGLWYDD yr hwn ‡ a hoffaſai, ac [k] a briododd ferch duw dïeithr.

12 Yr ARGLWYDD a dyrr ymaith y gŵr a wnêl hyn, ‡ yr athro a'r diſgybl o bebyll Jacob, ac offrymmydd offrwm i ARGLWYDD y lluoedd.

13 Hyn hefyd eilwaith a wnaethoch, gan orchguddio â dagrau allor yr ARGLWYDD drwy wylofain, a gweiddi; fel nad edrych efe mwyach ar yr offrwm, ac na chymmer ef yn fodlon o'ch llaw chwi.

14 Er hynny chwi a ddywedwch, Pa herwŷdd? O herwŷdd mai 'r ARGLWYDD a fu dyſt rhyngot ti, a rhwng [l] gwraig dy ieuengctid, yr hon y buoſt ‡ anffyddlon iddi, er ei bod yn gymmar it', ac yn wraig [m] dy gyfammod.

15 [n] Onid un a wnaeth efe? a'r yſpryd ‡ yngweddill ganddo. A pha ham un? i geiſio † hâd duwiol. Am hynny gwiliwch ar eich yſpryd, ac na fydded *neb* anffyddlon yn erbyn gwraig ei ieuengctid.

16 [o] ‡ Pan gaſſaëch di *hi*, gollwng hi ymaith, medd yr ARGLWYDD, Duw Iſraël: canys gorchguddio y mae efe drais â'i wiſg, medd ARGLWYDD y lluoedd: gan hynny gwiliwch ar eich yſpryd, na fyddoch anffyddlon.

17 [p] Blinaſoch yr ARGLWYDD â'ch geiriau. A chwi a ddywedwch, Ym mha beth y blinaſom *ef*? [q] Am iwch' ddywedyd, Pob gwneuthurwr drwg *ſydd* dda yngolwg yr ARGLWYDD, ac iddynt y mae efe yn fodlon: neu pa le *y mae* Duw y farn?

PEN. III.

1 Cennad, a Mawrhydi, a Grâs Chriſt, 7 Anufudd-dod, 8 a chyſegr-ladrad, 13 ac anffyddlondeb y bobl. 16 Addaw bendith iddynt oddiwrth Dduw.

VVEle fi [a] yn anfon fy nghennad, ac efe [b] a ‡ arloeſa y ffordd o'm blaen i: ac yn ddiſymmwth y daw 'r ARGLWYDD, yr hwn yr ydych yn ei geiſio, i'w Deml; ſef † angel y cyfammod, yr hwn yr ydych yn ei chwennych: wele efe yn dyfod, medd ARGLWYDD y lluoedd.

2 Ond pwy a oddef ddydd ei ddyfodiad ef? a phwy a ſaif pan ymddangoſo efe? canys [c] y mae efe fel tân y toddydd, ac fel ſebon y golchyddion.

3 Ac [d] efe a eiſtedd *fel* purŵr, a glanha-ŵr arian; ac efe a bura feibion Lefi, ac a'i coetha hwynt fel aur ac fel arian; fel y byddont yn offrymmu i'r ARGLWYDD offrwm mewn cyfiawnder.

4 Yna [e] y bydd melys gan yr ARGLWYDD offrwm Juda a Jeruſalem, megis yn y dyddiau gynt, ac fel ‡ y blynyddoedd gynt.

5 A mi a neſâf attoch chwi i farn; a byddaf dyſt cyflym yn erbyn yr hudolion, ac yn erbyn y godineb-wŷr, ac yn erbyn yr anudon-wŷr, ac yn erbyn camattal-wŷr cyflog y cyflogedig, a'r rhai ſy'n gorthrymmu y weddw, a'r ymddifad, a'r dïeithr, ac heb fy ofni i, medd ARGLWYDD y lluoedd.

6 Canys myfi 'r ARGLWYDD [f] ni'm newidir: [g] am hynny ni ddifethwyd chwi, meibion Jacob.

7 Er dyddiau eich tadau y ciliaſoch oddiwrth fy neddfau, ac ni chadwaſoch *hwynt*. [h] Dychwelwch attaf fi, a mi a ddychwelaf attoch chwithau, medd ARGLWYDD y lluoedd. Ond chwi a ddywedwch, Ym mha beth y dychwelwn?

8 A yſpeilia dyn Dduw? etto chwi a'm hyſpeiliaſoch i. Ond chwi a ddywedwch, Ym mha beth i'th yſpeiliaſom? [i] *Yn* y degwm a'r offrwm.

9 Melldigedig ydych drwy felldith; canys chwi a'm hyſpeiliaſoch i, *ſef* yr holl genedl hon.

10 Dygwch yr holl ddegwm i'r [k] tryſſor-dŷ, fel y byddo bwyd yn fy nhŷ; a phrofwch fi 'r awr hon yn hyn, medd ARGLWYDD y lluoedd,

Lefit. 26. 4, &c. Deut. 28. 15, &c.

Neu, gynneldi. Heb. ſaſtyraſ. Neu, e. Neu, ad-ag ef.

Nu. 25. 12. Deut. 33. 9.

Deut. 17. 10. 1. 18. 18.

Sa. 2. 17. 1. 18. 15. Neu, mpo yn. Heb. 13.

Sa. 2. 30.

Neu, ddaddal yn yfraith, u, derchaymwaeth. Eph. 4. 6. ob 31. 15.

Neu, dyſaſai ei

Iar. 9. 1. 10. 2. ah 13. 23. Neu, meiliwr atteimo

ah 5. 18. Neu, dorriad

Dih. 2. 17.

nMar. 19. 5. ‡ Neu, yn odidog. † Heb. hâd Duw.

o Deu. 24. 1. Mat. 5. 32. & 19. 8. ‡ Neu, (anys dywed yr Arglwydd, Duw Iſrael, mas cás ganddo ollwng ymaith.

pEſa 43. 24.

q Pen. 3. 15.

a Mat. 11. 10. Mar. 1. 2. Luc 1. 76. & 7. 27.

b Eſa. 40. 3 ‡ Baratoa. † Cennad.

c Edrych Eſay 4. 4. Mat. 3. 10, 11, 12.

d Eſa. 1. 25.

e Pen. 1. 11.

‡ Neu, yr hen flynyddoedd.

f Nu. 23. 19 Rhuf. 11. 29 Iago 1. 17.

g Galar. 3. 22.

h Zech. 1. 3.

i Neh. 13. 10

k 1 Chr. 26. 20. Neh. 13. 12

l Gen. 7.11. 2 Bren. 7.2. *m* 2 Chron. 31. 10.

oedd, onid agoraf i chwi [l] ffeneſtri y nefoedd, a [m] thywallt i chwi fendith, fel na bo digon *o le i'w dderbyn.*

11 Myfi hefyd a argyoeddaf er eich mwyn chwi 'r ormes, ac ni ddifwyna i chwi ffrwyth y ddaiar: a'r winwydden yn y maes ni fwrw ei ffrwyth cyn yr amſer i chwi, medd ARGLWYDD y lluoedd.

12 A'r holl genhedloedd a'ch galwant chwi yn wynſydedig: canys byddwch yn wlâd hyfryd, medd ARGLWYDD y lluoedd.

n Job 21.14, 15.

13 [n] Eich geiriau chwi a ymgryfhaodd i'm herbyn, medd yr ARGLWYDD. Etto chwi a ddywedwch, Pa beth a ddywedaſom ni yn dy erbyn di?

† Heb. *gadwraeth.* † Heb. *mewn du.*

14 Dywedaſoch, Oferedd yw gwaſanaethu Duw, a pha leſiant *ſydd* er i ni gadw ei † orchymynnion ef, ac er i ni rodio † yn alarus ger bron ARGLWYDD y lluoedd?

o Pen. 2.17.

15 Ac yr awr hon [o] yr ydym ni yn galw y beilchion yn wynſydedig, ïe gweithred-wŷr

p Pſ. 95.9.

drygioni a adeiladwyd; ïe, y rhai [p] a demptiant Dduw a waredwyd.

16 Yna 'r rhai oedd yn ofni 'r ARGLWYDD a leſaraſant bob un wrth ei gymmydog: a'r ARGLWYDD a wrandawödd, ac a glybu, ac yſgrifennwyd

q Pſ. 56.8.

[q] llyfr coffadwriaeth ger ei fron ef, i'r rhai oedd yn ofni 'r ARGLWYDD, ac i'r rhai oedd yn meddwl am ei enw ef.

r Exo. 19.5. Pſa. 135.4. Tit. 2.14. *ſ* Eſay 62.3. ‡ Neu, *dryſor naill-duol*, neu, *dlyſau.* *t* Pſ. 103.13.

17 A [r] byddant eiddo fi, medd ARGLWYDD y lluoedd, y dydd y gwnelwyf [ſ] ‡ briodoledd: [t] arbedaf hwynt hefyd, fel yr arbed gŵr ei fâb ſydd yn ei waſanaethu.

18 Yna y dychwelwch, ac y gwelwch *ragor* rhwng y cyfiawn a'r drygionus, rhwng yr hwn a waſanaetho Dduw a'r hwn ni's gwaſanaetho ef.

PEN. IV.

1 Barn Duw ar yr enwir, 2 a'i fendith ar y daionus. 4 Y mae yn eu hannog i fyfyrio ar y Gyfraith, 5 ac yn adrodd iddynt ddyfodiad a ſwydd Elias.

CAnys wele y dydd yn dyfod yn lloſgi megis ffwrn; a'r holl feilchion, a holl weithred-wŷr anwiredd a fyddant [a] ſofl: a'r dydd ſydd yn dyfod a'i llyſg hwynt, medd ARGLWYDD y lluoedd, fel [b] nas gadawö iddynt na gwreiddyn na changen.

a Obad. 18. *b* Amos 2.9.

2 Onid [c] Haul cyfiawnder a gyfyd i chwi, y rhai ydych yn ofni fy enw, a meddyginiaeth yn ei eſgyll; a chwi a ewch allan, ac a gynnyddwch megis lloi paſgedig.

c Luc 1.78. Eph. 5.14. 2 Pet. 1.19. Dat. 2.28.

3 A chwi a fethrwch yr annuwolion; canys byddant yn lludw tan wadnau eich traed chwi, yn y dydd y gwnelwyf *hyn*, medd ARGLWYDD y lluoedd.

4 Cofiwch [d] gyfraith Moſes fy ngwâs, yr hon a orchymynnais iddo ef [e] yn Horeb i holl Iſraël, [f] y deddfau a'r barnedigaethau.

d Exo 20. *e* Deu. 4.10. *f* Pſ. 147.19.

5 Wele mi a anfonaf i chwi [g] Elias y prophwyd cyn dyfod dydd mawr ac ofnadwy yr ARGLWYDD:

g Mat. 11.14. & 17.11. Mar 9.11. Luc 1.17.

6 Ac [h] efe a drŷ galon y tadau at y plant, a chalon y plant at eu tadau, rhag i mi ddyfod a tharo y ddaiar â melldith.

h Prov. 4. 19.

Terfyn y Prophwydi.

APOCRYPHA.

I. ESDRAS.

PENNOD I.

1 Gorchymyn Joſias i'r Offeiriaid a'r Leſiaid. 7 Cadw Paſc mawr. 32 Mawr gŵyn am farwolaeth Joſias. 34 Pwy a ddaeth ar ei ôl ef. 53 Diſtrywio'r Deml, a'r ddinas, a'r bobl: 56 A chaethgludo 'r llaill i Babilon.

3381 JOſias a gadwodd * wŷl y Paſc i'w Arglwydd yn Jeruſalem, ac a offrymmodd yr *oen* Paſc ar y pedwerydd dydd ar ddeg o'r mîs cyntaf,

2 Ac a gyfleodd yr offeiriaid yn eu beunyddawl orchwyliaethau, wedi eu dilladu mewn gwiſgoedd lleiſion, yn nhŷ yr Arglwydd.

3 Ac eſe a ddywedodd wrth y Leſiaid, ſanctaidd weinidogion Iſraël, am iddynt hwy eu ſancteiddio eu hunain i'r Arglwydd, i oſod Arch ſanctaidd yr Arglwydd yn y tŷ a adeiladaſai y brenin Salomon mâb Dafydd:

4 *Gan ddywedyd*, Na fydded hi mwyach yn faich i chwi ar yſgwydd: gwaſanaethwch yn awr yr Arglwydd eich Duw, a gofelwch am ei bobl ef Iſraël, ac ymbarottowch drwy eich teuluoedd, yn ôl eich doſparthiadau, fel yr yſgrifennodd Dafydd brenin Iſraël, ac yn ôl mawredd
2 Chron. 35. 3, 4. * Salomon ei fâb ef.

5 A ſefwch yn y Deml, yn ôl doſparthiad teulu eich tadau chwi y Leſiaid, ger bron eich brodyr meibion Iſraël.

6 Mewn trefn offrymmwch y Paſc, a pharottowch yr aberthau i'ch brodyr; a chedwch y Paſc yn ôl gorchymyn yr Arglwydd drwy *law* Moſes.

7 A Joſias a roddodd i'r bobl oedd yn breſennol ddeng-mîl ar hugain o wŷn a mynnod, a thair mîl o eidionnau: hyn o gyfoeth y brenin a roddwyd i'r bobl, ac i'r offeiriaid, ac i'r Leſiaid, yn ôl yr addewid.

8 Yna Helcïas, a Zacharïas, a ‡ Syelus, llywodraeth-wŷr y Deml, a roddaſant i'r offeiriaid tu-ag at y Paſc ddwy fil a chwe chant o ddefaid, a thry-chant o eidionnau. 2 Chron. 35. 8.

9 Jechonïas heſyd, a Samaias, a Nathanäel ei frawd, a Sabaias, ac Ochïel, a Joram, milwriaid, a roddaſant i'r Leſiaid ynghyſer y Paſc, bum mîl o ddefaid, a * ſeith-gant o eidionnau. 2 Chron. 35. 9.

10 Pan orphennwyd hyn yn drefnus, yr offeiriaid a'r Leſiaid a ſafaſant drwy y llwythau, a chanddynt fara croyw,

11 Yn ôl doſparthiadau teuluoedd eu tadau, yngŵydd y bobl, i offrymmu i'r Arglwydd, fel y mae yn 'grifennedig yn llyfr Moſes: [b] ac felly y gwnaethant y borau.

12 A hwy [c] a roſtiaſant yr *oen* Paſc wrth dân yn ôl y ddefod, a'r offrymmau a ſerwaſant gyd-a phêr-aroglau mewn pedyll a chrochanau, ac a'i rhoddaſant ger bron yr holl bobl: [c] Exo. 12. 8.

13 Wedi hynny y parottoiſant iddynt eu hunain, ac i'w brodyr yr offeiriaid meibion Aaron.

14 Canys yr offeiriaid a offrymment y braſder hyd yr hwyr: a'r Leſiaid a barottoënt iddynt eu hunain, ac i'w brodyr yr offeiriaid, meibion Aaron. 3382

15 A'r cantorion ſanctaidd, meibion Aſaph oedd yn eu cyflê, yn ôl gorchymyn [d] Dafydd, ſef Aſaph, Zacharias, Jeduthun, [e] gweledydd y brenin. [d] 2 Chron. 35. 15. Dafydd ac Aſaph. [e] 2 Chron. 35. 15.

16 A'r porthorion oedd ym mhob porth: ni chaënt hwy ymado o'i gwaſanaeth; canys eu brodyr y Leſiaid a barottoënt iddynt hwy.

17 Felly y gorphennwyd holl waſanaeth yr Arglwydd y dwthwn hwnnw,

18 Gan gynnal y Paſc, ac offrymmu poeth-offrymmau ar allor yr Arglwydd, yn ôl gorchymyn y brenin Joſias.

19 Felly meibion Iſraël, y rhai oedd breſennol, a gynhaliaſant y Paſc yr amſer hwnnw, a gŵyl y bara croyw dros ſaith niwrnod.

20 Ac ni chynhaliaſid Paſc fel hwnnw yn Iſraël, er amſer Samuel y prophwyd.

21 Ac ni chynhaliodd neb o frenhinoedd Iſraël y cyffelyb Baſc ag a gynhaliodd Joſias, a'r offeiriaid, a'r Leſiaid, a'r Iuddewön, a holl Iſraël, a'r rhai oedd breſennol o drigolion Jeruſalem.

22 Yn y ddeunawfed flwyddyn o deyrnaſiad Joſias y cynhaliwyd y Paſc hwnnw.

23 A gweithredoedd Joſias oeddynt uniawn ger bron ei Arglwydd, â chalon gyflawn o ddduwioldeb.

24 Ac am y pethau a ddigwyddaſant yn ei amſer ef, y maent hwy yn 'grifennedig o'r blaen, o ran y rhai a bechaſant, ac a fuant annuwiol yn erbyn yr Arglwydd, rhagor pob cenedl a theyrnas, gan ei driſtau ef yn ddirfawr, fel y cyfododd geiriau yr Arglwydd yn erbyn Iſraël.

25 [f] Wedi darfod i Joſias y pethau hyn, y ddigwyddodd i Pharao brenin yr Aipht, ddyfod i ryfela yn erbyn Carchamis ar Euphrates; a Joſias a aeth i'w gyfarfod ef. [f] 2 Chron. 35. 20. 3394

26 Ond brenin yr Aipht a anfonodd atto ef, gan ddywedyd, Beth ſydd i mi a wnelwyf â thi, brenin Judea?

27 Nid yn dy erbyn di i'm gyrrodd yr Arglwydd Dduw; ond ſy rhyfel i ſydd ar Euphrates. Ac yn awr yr Arglwydd ſydd gyd-a mi,

a'r Arglwydd ſydd gyd-a mi, yn peri i mi fryſſio: ymado â mi, ac na wrthwyneba yr Arglwydd.

28 Ond ni throai Joſias ei gerbyd oddiwrtho ef, eithr efe a ymdacclodd i ymladd ag ef, heb yſtyried geiriau Jeremi y prophwyd, o enau yr Arglwydd.

29 Ac efe a fyddinodd yn ei erbyn yn nyffryn Megido. A'r tywyſogion a ddaethant i wared at frenin Joſias.

30 A'r brenin a ddywedodd wrth ei weiſion, dygwch fi allan o'r gâd; canys yr ydwyf yn lleſg iawn. Ac yn ebrwydd ei weiſion a'i dygaſant ef allan o'r gâd.

31 Yna efe a eſgynnodd i'w ail cerbyd; ac wedi iddo ddychwelyd i Jeruſalem, efe a fu farw, ac a gladdwyd ym meddrod ei dadau.

32 A thrwy holl Juda y galarwyd am Joſias; a Jeremi y prophwyd a alar-nadodd am Joſias, a'r llywodraeth-wŷr a'i gwragedd a wnaethant gwynſan mawr am Joſias, hyd y dydd heddyw. Ac ſe aeth hynny yn ddefod i'w wneuthur yn oeſtad ym mhlith holl genedl Iſraël.

33 Y mae y pethau hyn yn 'ſgrifennedig yn llyfr hyſtoriau brenhinoedd Juda, a phob gweithred ar a wnaeth Joſias; a'i ogoniant, a'i wybodaeth ynghyfraith yr Arglwydd, a'r pethau a wnaethai efe o'r blaen, a'r pethau *a ſyſpyſſwyd* y pryd hyn, ſy yn 'ſgrifennedig yn llyfr brenhinoedd Iſraël a Judea.

g 2 Bren. 23. 30. 2 Chrō 36. 1. 34 g A'r bobl a gymmeraſant Joachas ſâb Joſias, ac a'i urddaſant ef yn frenin yn lle Joſias ei dâd, pan oedd efe yn dair blwydd ar hugain o oed.

35 Ac efe a deyrnaſodd yn Judea, ac yn Jeruſalem dri mîs: ac yna brenin yr Aipht a'i tynnodd ef ymaith o deyrnaſu yn Jeruſalem.

36 Ac efe a drethodd ar y wlâd gan talent o arian, ac un talent o aur.

37 A brenin yr Aipht a wnaeth Joacim ei frawd ef yn frenin Judea a Jeruſalem.

38 Ac efe a rwymodd Joachim a'r llywodraethwŷr: ac efe a ddaliodd Zaraces ei frawd, ac a'i dug ef ymaith i'r Aipht.

h 2 Chron. 36. 4, 5. *Jehoiacim neu, Eliacim.* 39 h Joacim oedd bum mlwydd ar hugain, pan ddechreuodd efe deyrnaſu yn Judea a Jeruſalem, ac efe a wnaeth yr hyn oedd ddrwg yngolwg yr Arglwydd.

40 Am hynny Nabuchodonoſor brenin Babilon a ddaeth i fynu yn ei erbyn ef, ac a'i rhwymodd ef â chadwyn brês, ac a'i dug ef ymaith i Babilon.

3399 41 Yna Nabuchodonoſor a gymmerth o leſtri ſanctaidd yr Arglwydd, ac a'i dug hwynt ymaith, ac a'i rhoddes yn ei Deml ei hun, o ſewn Babilon.

42 Ond ei holl weithredoedd ef, a'i halogedigaeth a'i anwiredd, ſydd yn 'ſgrifennedig yng Nghroniclau y brenhinoedd.

3405 43 A Joacim ei ſâb a deyrnaſodd yn ei le ef: a deu-naw mlwydd oed oedd efe, pan urddwyd ef yn frenin;

44 A thri mîs a deng-nhiwrnod y teyrnaſodd efe yn Jeruſalem: ac yntef a wnaeth yr hyn oedd ddrwg yngolwg yr Arglwydd.

45 Felly ym mhen y flwyddyn Nabuchodonoſor a anfonodd, ac a'i dug ef i Babilon, gyd-a lleſtri ſanctaidd yr Arglwydd,

46 Ac a wnaeth Zedecïas yn frenin Judea a Jeruſalem, pan oedd efe yn un mlwydd ar hugain o oed; ac efe a deyrnaſodd un mlynedd ar ddeg. 3406

47 i Ac efe a wnaeth yr hyn oedd ddrwg yngolwg yr Arglwydd, ac nid ofnodd y geiriau a ddywedaſai Jeremi y prophwyd wrtho, o enau yr Arglwydd. i Jer. 25. 1.

48 Ac yn ôl iddo ef fod wedi ei dyngu i Nabuchodonoſor, efe a dyngodd anudon i Enw yr Arglwydd, ac a wrthrytelodd, ac a galedodd ei warr a'i galon, ac a droſſeddodd gyfreithiau Arglwydd Dduw Iſraël. 3411

49 A phennaethiaid y bobl a'r offeiriaid a wnaethant lawer o anwiredd yn erbyn y cyfreithiau, ac a ragoraſant ar holl frynti yr holl genhedloedd, ac a halogaſant Deml yr Arglwydd yr hon a gyſſegraſid yn Jeruſalem.

50 Er hynny Duw eu tadau a ddanfonodd ei gennad i'w galw hwy drachefn, am iddo fod yn eu harbed hwynt, a'i Dabernacl ei hun.

51 Ond hwynt-hwy a watwarent ei genadon ef, a'r dydd yr ymddiddanai yr Arglwydd *â hwynt*, hwy a watwarent ei brophwydi ef.

52 O'r diwedd, efe a ddigllonodd wrth ei bobl am eu camweddau mawrion, ac efe a barodd i frenhinoedd y Caldeaid ddyfod i fynu yn eu herbyn hwynt. 3414

53 Y rhai hyn a laddaſant eu gwŷr ieuaingc â'r cleddyf o ſewn amgylchoedd eu Teml ſanctaidd, ac ni pharchaſant na gŵr ieuangc, na morwŷn, na hên-wr, na phlentyn, yn eu plith hwynt. 3416

54 Eithr efe a'i rhoddes hwynt oll yn eu dwylo hwy, a holl leſtri ſanctaidd yr Arglwydd, mawrion a bychain, a lleſtri Arch Duw; a thryſorau y brenin a gymmeraſant hwy, ac a ddygaſant ymaith i Babilon.

55 A hwy a loſgaſant Deml yr Arglwydd, ac a dorraſant i lawr furiau Jeruſalem, ac a loſgaſant ei thyrau â thân.

56 Diſwynaſant hefyd ei holl bethau gwerthfawr, ac a'i dinyſtriaſant: ac efe a ddug ymaith y rhai a weddillaſai y cleddyf, i Babilon.

57 Y rhai a fuant yn gaeth-weiſion iddo ef ac i'w feibion, nes teyrnaſu o'r Perſiaid; fel y cyflawnid k gair yr Arglwydd, *yr hwn a ddywedaſai efe* drwy enau Jeremi. k Jer. 25. & 29. 10.

58 Fel y mwynhai y wlâd ei Sabbothau, yr holl amſer y bu hi yn ddiffaithwch, ac y gorphywyſai hyd oni chyflawnwyd deng-mlhynedd a thrugain.

PEN. II.

1 *Duw yn cynnhyrfu Cyrus i adeiladu 'r Deml; 5 ac yntau yn rhoi cennad i'r Iuddewon i ddychwelyd, ac i roi peth tu-ag at y gwaith: 11 Ac yn rhoi yn ei hôl y lleſtri a ddygaſid oddi-yno. 25 Artaxerxes yn gwarafun i'r Iuddewon adeiladu.*

YN a y flwyddyn gyntaf o deyrnaſiad Cyrus brenin y Perſiaid, i gyflawnu gair yr Arglwydd o enau Jeremi, a 2 Chron. 36. 22. Ezra 1. &c.

2 Yr Arglwydd a annogodd yſpryd Cyrus brenin y Perſiaid, ſel y cyhoeddodd efe trwy ei holl deyrnas, a *hynny* mewn 'ſgrifen,

3 Gan ddywedyd, Fel hyn y dywed Cyrus brenin y Perſiaid; Arglwydd Iſraël, ſef yr Arglwydd goruchaf a'm gwnaeth i yn frenin ar yr holl fyd,

4 Ac a orchymynnodd i mi adeiladu iddo dŷ yn Jeruſalem, yr hon ſydd yn Judea.

5 *Am hynny* od oes neb o honoch chwi o'i bobl ef, bydded yr Arglwydd, *ſef* ei Arglwydd gyd-ag ef, ac eled i fynu i Jeruſalem, yr hon ſydd yn Judea, ac adeiladed dŷ Arglwydd Iſraël: canys ‡ efe yw 'r Arglwydd ſydd yn preſſwylio yn Jeruſalem.

6 A phwy bynnag ſydd yn cyfanneddu y lleoedd hynny o'i hamgylch, cynnorthwyed *y rhai ſydd yno* ef ag aur, ac ag arian,

7 A rhoddion, a meirch, ac aniſeiliaid, gyd-ag addunawl offrymmau i Deml yr Arglwydd, yr hon ſydd yn Jeruſalem.

8 ¶ Yna pennaethiaid teuluoedd Judea, a llwyth Benjamin, a'r offeiriaid, a'r Leſiaid a gyfodaſant, a chymmaint oll ag y cynhyrfodd yr Arglwydd eu meddwl i fyned i fynu, ac i adeiladu tŷ i'r Arglwydd yn Jeruſalem.

9 A'r rhai oedd o'i hamgylch hwynt a'i cynnorthwyaſant ym mhob peth, ag arian, ac ag aur, â meirch, ac aniſeiliaid, ac â llawer iawn o addunawl roddion, y rhai yr oedd eu meddwl wedi eu cynhyrfu *at hynny*.

10 Brenin Cyrus hefyd a ddug allan leſtri ſanctaidd yr Arglwydd, y rhai a ddygaſai Nabuchodonoſor ymaith o Jeruſalem, ac a'i cyſſegraſai yn nheml eu eulynnod.

11 A phan ddug Cyrus brenin y Perſiaid hwynt allan, efe a'i rhoddodd hwynt at Methridates ei dryſſorydd,

12 I'w rhoddi hwynt i ‡ Sanabaſſar rhaglaw Judea.

13 Dyma eu rhifedi hwynt; Mîl o gawgiau aur, a mîl o gawgiau arian, o noiau arian i'r ebyrth naw ar hugain, deg ar hugain o phïolau aur, ac o arian [b] ddwy fil pedwar cant a deg; a mîl o leſtri eraill.

14 Felly yr holl leſtri aur ac arian, y rhai a ddygaſid ymaith, oedd [c] bum mîl, a phedwar cant, a naw a thrugain.

15 A Sanabaſſar a'i dug hwynt gyd-a'r *rhai a aethant* o gaethiwed Babilon i Jeruſalem.

16 ¶ [d] Ond yn amſer Artaxerxes brenin y Perſiaid; Belemus, a Mithridates, a Thabelius, a ‡ Rathumus, a Beeltethmus, a ‡ Semelius yr 'ſgrifennydd, ac eraill o'i cyd-ſwyddwŷr hwynt, y rhai oedd yn aros yn Samaria, ac mewn lleoedd eraill, a 'ſgrifennaſant atto y llythyr hwn yn erbyn y rhai oedd yn preſſwylio yn Judea a Jeruſalem: At y Brenin Artaxerxes ein harglwydd,

17 Dy weiſion di, Rathumus 'ſgrifennydd hiſtoriau, a Semelius yr 'ſgrifennydd, ac eraill o'i cyd-gynghorwŷr, a'r barnwŷr ſydd yn Coeloſyria ac yn Phenice:

18 Bydded hyſpys i'n harglwydd frenin, fod yr Iuddewön a ddaethant oddiwrthych chwi attom ni i Jeruſalem, (y ddinas wrthryfelgar ddrygionus honno) yn adeiladu y farchnad-le, ac yn adnewyddu ei muriau hi, ac yn goſod ſylfaenau y Deml.

19 Yn awr o's adeiledir y ddinas hon, ac adnewyddu ei muriau hi, ni wrthodant yn unig dalu teyrn-ged, eithr hwy a wrthwynebant frenhinoedd.

20 O herwŷdd bod y pethau ſy yn perthynu i'r Deml yn myned rhagddynt, ni thybiaſom fod yn weddaidd gollwng heibio y fath beth:

21 Eithr ei ddangos ef i'n harglwydd y brenin, modd y gellech di, o rhyngai fodd i ti, chwilio yn llyfrau dy dadau;

22 A thi a gei yn y Chroniclau, y pethau ſy 'ſgrifennedig am y pethau hyn, ſel y ceffych wybod fod y ddinas hon yn gwrthryfela, ac yn gwneuthur blinder i frenhinoedd, ac i ddinaſoedd,

23 A bod yr Iuddewön yn wrthryfelgar, ac yn magu terfyſgau ynddi erioed; o herwŷdd yr hwn beth y darfu dinyſtrio y ddinas hon.

24 Am hynny yn awr, ô Arglwydd frenin, yr ydym ni yn hyſpyſu i ti, o's adeiledir y ddinas hon, ac o's cyweirir ei muriau hi, ni bydd i ti ffordd i fyned i Coeloſyria, nac i Phenice.

25 ¶ Yna y brenin a 'ſgrifennodd dracheſn at Rathumus yr hiſtoria-wr, ac at Beeltethmus, ac at Semelius yr 'ſgrifennydd, ac at eraill o'i cyd-ſwyddwŷr, a thrigolion Samaria, Syria, a Phenice, yn y wedd hon; 3483

26 Myfi a ddarllennais y llythyr a ddanfonaſoch attaf: am hynny mi a orchymynnais chwilio, ac fe a gafwyd, fod y ddinas hon erioed yn gwrthwynebu brenhinoedd,

27 A bod ei phobl yn gwneuthur terfyſgoedd a rhyfeloedd, a bod brenhinoedd cryfion a chedyrn yn teyrnaſu yn Jeruſalem, y rhai oedd yn teyrnaſu, ac yn mynnu teyrn-ged o Coeloſyria, a Phenice.

28 O herwŷdd hynny y gorchymynnais yn awr wahardd i'r gwŷr hyn adeiladu y ddinas, a gwilied rhag gwneuthur o honynt ddim mwyach,

29 Ac na chaffai y gweithwŷr drygionus hynny fyned rhagddynt ym-mhellach, i flino 'r brenin.

30 Ac wedi i Rathumus, a Semelius yr 'ſgrifennydd, ac eraill eu cyd-ſwyddwŷr ddarllen y pethau a 'ſgrifennaſai y brenin Artaxerxes, yna hwy a ddaethant ar ffrŵſt i Jeruſalem, â byddin o wŷr meirch, a ‡ ſawdwŷr lawer, ac a ddechreuaſant rwyſtro yr adeiladwŷr, fel y peidiodd adeiladaeth y Deml yn Jeruſalem, hyd yr ail flwyddyn o deyrnaſiad Darius brenin y Perſiaid.

‡ Neu, *lliaws o bobl.*

PEN. III.

4 *Tri yn ymryſon am y gorau, mewn ymadroddion doethion:* 9 *Ac yn rhoi ar farn y Brenin:* 13 *A'r cyntaf o honynt yn dangos mor nerthol yw gwîn.*

APhan oedd Darius yn teyrnaſu, efe a wnaeth wledd fawr i'w holl ddeiliaid, ac i'w holl deulu, ac i holl lywodraeth-wŷr Media a Pherſia,

2 Ac i'r holl bennaethiaid, a'r blaenoriaid, a'r

ſwydd-wŷr oedd tano ef, o India hyd Ethiopia, drwy gant a ſaith ar hugain o daleithiau.

3 Ac wedi iddynt ſwytta ac yfed, a'i digoni, hwy a aethant ymaith: a'r brenin Darius a aeth i'w 'ſtafell, ac a gyſgodd *ychydig*, ac a ddeffrôdd.

4 Yna y try-wŷr ieuaingc, y rhai oedd yn cadw corph y brenin a ddywedaſant y naill wrth y llall,

5 Dyweded pob un o honom ni, air godidog: a'r neb a orchfygo, ac y gweler ei air yn ddoethach na'r lleill, Darius y brenin a ddyry iddo ef fawr roddion, yn arwŷdd o fuddugoliaeth;

6 Sef gwiſgo porphor, ac yfed mewn lleſtri aur, a chyſgu mewn dillad goreuraid, a cherbyd a ffrwynau o aur, a gwiſg pen o ſidan, a chadwyn am ei wddf:

7 Ac efe a gaiff eiſtedd yn neſſaf at Ddarius o herwŷdd ei ddoethineb, ac efe a elwir yn gâr i Ddarius.

8 Yna pob un a 'ſgrifennodd ei air, ac a'i ſeliodd, a hwy a'i rhoddaſant tan obennydd y brenin Darius,

9 Ac a ddywedaſant, pan ddeffrô 'r brenin y rhoddir iddo yr yſgrifen, a phwy bynnag y barno y brenin a thri thywyſog Perſia, fod ei air yn ddoethaf, efe a gaiff y fuddugoliaeth, fel yr yſgrifennwyd.

10 Un a 'ſgrifennodd, Trechaf yw Gwîn.

11 Y llall a 'ſgrifennodd, Trechaf yw Brenin.

12 Y trydydd a 'ſgrifennodd, Trechaf yw Gwragedd; ond uwch law pob peth, Gwirionedd a orchfyga.

13 ¶ A phan ddeffrôdd y brenin, hwy a gymeraſant eu 'ſgrifennau, ac a'i rhoddaſant iddo, ac efe a'i darllennodd hwynt.

14 Ac efe a yrrodd i alw am holl bendefigion Perſia, a Media, a'r pennaethiaid, a'r blaenoriaid, a'r llywodraeth-wŷr, a'r ſwyddwŷr,

15 Ac efe a eiſteddodd yn y frawd-le: a'r 'ſgrifennau a ddarllennwyd ger eu bron hwynt.

16 Yna efe a ddywedodd, Gelwch y gwŷr ieuaingc, fel y mynegont eu geiriau eu hunain. Felly hwy a'i galwaſant hwy, a hwythau a ddaethant i mewn.

17 Ac efe a ddywedodd wrthynt, Hyſpyſwch i ni yr 'ſgrifennau. Yna y cyntaf a ddechreuodd, yr hwn a ddywedaſai am nerth y Gwîn,

18 Ac a ddywedodd fel hyn, O chwychwi wŷr, mor nerthol yw gwîn, yr hwn ſydd yn twyllo pob dyn ar a'i hyſo!

19 Y mae efe yn gwneuthur yr un meddwl gan y brenin a chan yr ymddifad, gan y caeth a'r rhydd, gan y tlawd a'r cyfoethog.

20 Y mae efe yn troi pob meddwl i ddigrifwch a llawenydd, fel na chofio dyn na thriſtwch na dylêd.

21 Ac y mae efe yn gwneuthur pob calon yn hael, ac ni feddwl am frenin na phennaeth, ac efe a bair adrodd y cwbl wrth dalentau.

22 A phan fyddont wedi yfed, nid argofiant garu na chyfeillion na brodyr, ac wedi hynny ar fyrder y tynnant gleddyfau.

23 Ac wedi iddynt ddadebru o'r gwîn, ni ddaw yn eu côf beth a wnaethant.

24 Oh hawŷr, onid trechaf yw gwîn, yr hwn ſydd yn peri y cyfryw bethau? Ac wedi iddo ef ddywedyd felly, efe a dawodd.

PEN. IV.

1 Yr ail yn dangos mor nerthol yw Brenin; 14 A'r trydydd mor nerthol yw Gwragedd; 33 a'r Gwirionedd: 41 A hwnnw yn cael ei farnu yn ddoethaf, 47 ac yn cael llythyrau gan y brenin i adeiladu Jeruſalem: 58 ac yn moliannu Duw, ac yn mynegi i'w frodyr beth a wnaethai efe.

YNa yr ail, yr hwn a ddywedaſai am nerth y Brenin, a ymadroddodd,

2 Oh chwychwi wŷr, onid trechaf yw dynion, y rhai ſydd yn llywodraethu môr a thîr, a'r hyn oll ſydd ynddynt?

3 Ond y mae y brenin yn gryfach, ac yn rheoli y cwbl, efe ſydd yn arglwyddiaethu arnynt hwy: a'r hyn oll a archo efe iddynt, hwy a'i gwnânt.

4 Od eirch efe iddynt ryfela y naill ar y llall, hwy a wnânt hynny: o's denfyn efe hwynt yn erbyn y gelynnion, hwy a ânt, ac a dorrant i lawr fynyddoedd, muriau, a thyrau.

5 Hwy a laddant, ac a leddir, ac ni thorrant orchymmyn y brenin: o's gorchfygant, i'r brenin y dygant y cwbl, yn gyſtal yr anrhaith a phob peth arall:

6 A'r ſawl nid elo i derfyſg, ac i ryfel, eithr llafurio yr ddaiar; wedi iddynt ei hau, hwy a'i medant, ac a'i dygant i'r brenin, ac a gymhellant y naill y llall i dalu teyrn-ged i'r brenin.

7 Ac ettonid yw efe ond un dyn. Od eirch efe ladd, fe a leddir; od eirch efe arbed, fe a arbedir;

8 Od eirch efe daro, hwy a darawânt; od eirch efe ddiffeithio, hwy a ddiffeithiant; od eirch efe adeiladu, hwy a adeiladant;

9 Od eirch efe dorri i lawr, hwy a dorrant; od eirch efe blannu, hwy a blannant.

10 Felly ei holl bobl a'i holl luoedd, ſydd yn ufuddhau iddo ef: ac yn y cyſamſer efe a eiſtedd i lawr, ac a fwytty, ac a ŷf, ac a huna.

11 Canys y rhai hyn a'i cadwant ef o amgylch ogylch; ac ni ddichon neb fyned ymaith i'w negeſſau ei hun, ac ni byddant anufudd iddo mewn dim.

12 Oh chwychwi wŷr, ond trechaf y brenin, gan ei fod efe yn cael y cyfryw rwyſg? Ar hynny efe a dawodd.

13 ¶ Yna y trydydd, yr hwn a ddywedaſai am Wragedd, a Gwirionedd, (hwnnw oedd Zorobabel) a ddechreuodd ymadroddi:

14 O chwychwi wŷr, nid y brenin mawr, na llaweroedd o ddynion, na gwîn, ſydd drechaf: pwy ynte a feiſtrola arnynt hwy, a phwy a'i gorchfyga hwynt, ond y gwragedd?

15 Gwragedd a eſgoraſant ar y brenin, ac ar yr holl bobl ſydd yn llywodraethu môr a thîr.

16 Ac o honynt hwy y ganwyd hwynt; a hwynt-hwy a fagaſant y rhai a blannodd y gwinwydd, o ba rai y gwneir y gwîn.

17 Hwynt-

17 Hwynt-hwy hefyd ſy yn gwneuthur dillad i ddynion, ac yn gwneuthur gwŷr yn anrhydeddus; ac ni ddichon gwŷr fod heb y gwragedd.

18 Pe caſglent aur ac arian, a phob peth gwerthfawr, oni charent hwy wraig lân brydweddol?

19 Oni ymadawënt hwy â'r rhai hynny oll, ac oni ymroddent iddi hi, gan lygadrythu arni? a phawb a ddewiſai ei chael hi o flaen aur, ac arian, a phob peth gwerth-fawr?

20 Dyn a ymedy â'i dâd a'i magodd, ac â'i wlâd, ac a ymlŷn wrth ei wraig.

21 Ac efe a anturia ei hoedl dros ei wraig, ac ni feddwl am dâd, na mam, na gwlâd.

22 Wrth hyn y gellwch wybod mai gwragedd ſy yn meiſtroli arnoch chwi: onid ydych chwi yn llafurio, ac yn poeni, ac er hynny yn rhoddi, ac yn dwyn y cwbl i'r gwragedd?

23 Gŵr a gymmer ei gleddyf, ac a â allan i ladd, ac i ledratta, ac i fordwyo ar fôr, ac afonydd,

24 Efe a edrych ar lew, ac a gerdd yn y tywyllwch, ac wedi hynny efe a ddwg gwbl o'i ledrad, a'i drais, a'i anrhaith at ei gariad.

25 Am hynny gŵr a gâr ei wraig ei hun yn fwy nâ'i dâd, neu ei fam.

26 Ië llawer a aethant allan o'i pwyll o herwŷdd gwragedd, a llaweroedd a aethant yn weiſion er mwyn gwragedd.

27 Llawer hefyd a gyfrgollwyd, ac a gyfeiliornwyd, ac a bechaſant er mwyn gwragedd.

28 Ac yn awr oni choeliwch chwi fi? ond mawr yw 'r brenin yn ei allu? onid yw pob teyrnas yn ofni cyffwrdd ag ef?

29 *Etto* mi a'i gwelais ef, ac Apame, gorddercb y brenin, merch Bartacus ardderchog, yn eiſtedd ar ddeheu-law 'r brenin,

30 Ac yn cymmeryd y goron oddïam ben y brenin, ac yn ei rhoddi am ei *phen* ei hun, ac yn cernodio 'r brenin â'i llaw aſſwy,

31 Ac ynteu yn ſafn-rhythu, ac yn edrych arni; ac o's chwarddai hi arno ef, yntef a chwarddai; ac o's dîg ſyddai hi wrtho ef, yna y gwenieithai efe iddi hi, i gael ei chymmod.

32 O chwi wŷr, ond trechaf yw 'r gwragedd, gan eu bod hwy yn gwneuthur fel hyn?

33 Yna 'r brenin a'r tywyſogion a edrychaſant bawb ar ei gilydd: ac yntef a ddechreuodd ymadrodd am y Gwirionedd.

34 O chwi wŷr, onid nerthol yw gwragedd? mawr yw y ddaiar, ac uchel yw 'r nef, a buan yw 'r haul yn ei gwrs: canys efe a drŷ o amgylch y nef mewn un dydd, ac a rêd eilwaith i'w le ei hun.

35 Ond mawr yw efe, yr hwn ſydd yn gwneuthur y pethau hyn? Am hynny y mae'r gwirionedd yn fwy ac yn gryfach nâ dim oll.

36 Yr holl ddaiar ſydd yn galw am wirionedd, a'r nef ſydd yn ei bendithio: a phob peth ſydd yn yſgwyd, ac yn crynnu *rhagddi*, ac nid oes dim anghyfiawn gyd-a hi.

37 Drygionus yw gwîn, drygionus yw 'r brenin, a drygionus yw 'r gwragedd, a holl feibion dynion ſydd ddrygionus, a'i holl weithredoedd ſy anwir, ac nid oes ynddynt wirionedd, eithr yn eu hanwiredd y darfyddant.

38 Ond y gwirionedd ſydd yn aros, ac ſydd nerthol yn dragywydd, ac ſydd yn byw, ac yn teyrnaſu yn oes oeſoedd.

39 Gyd-a hi nid oes derbyn wyneb na gwobr: eithr y mae hi yn gwneuthur cyfiawnder, ac yn ymgadw rhag anghyfiawnder a drygioni, a phawb a ganmolant ei gweithredoedd hi.

40 Ac nid oes yn ei barn hi ddim anghyfiawn, ac yhi yw'r cadernid, a'r deyrnas, a'r gallu, a'r mawredd, drwy yr holl oeſoedd. Bendigedig fyddo Duw y gwirionedd.

41 Ar hynny efe a beidiodd a llefaru. Yna yr holl bobl a lefaſant, ac a ddywedaſant, Mawr yw Gwirionedd, a threchaf.

42 Yna y dywedodd y brenin wrtho ef, Gofyn y peth a fynnych, heb law yr hyn ſydd yn 'ſgrifennedig, ac ni a'i rhoddwn ef i ti, am dy gael di yn ddoethaf; a thi a gei eiſtedd yn neſaf attaf fi, ac yn gâr i mi i'th elwir.

43 Yna efe a ddywedodd wrth y brenin, Cofia yr adduned a addunaiſt y dydd y daethoſt i'r frenhiniaeth, ſef ar i ti adeiladu Jeruſalem,

44 A danfon eil-waith y lleſtri a ddygaſid ymaith o Jeruſalem, y rhai a roddaſai Cyrus o'r naill-tu, pan addunodd efe ddinyſtrio Babilon, a danfon hwy yno dracheſn.

45 Titheu hefyd a addunaiſt adeiladu y Deml [a] a loſgodd yr Edomiaid; pan ddeſtrywiodd y Caldeaid Judea. [a] Pſ. 137. 7. Eze. 25. 12.

46 Ac yn awr, ô Arglwydd frenin, Dyma y peth yr ydwyf yn ei ddeiſyf, ac yn ei ofyn gennyt, ac dyma y mawredd a geiſiaf fi gennyt: am hynny yr ydwyf yn dymuno arnat gyflawnu yr adduned a addunaiſt â'th enau dy hun, i Frenin y nef.

47 Yna Darius y brenin a gyfododd i fynu, ac a'i cuſanodd ef, ac a roddodd iddo lythyrau at bawb o'i dryſor-wŷr, a'i lywodraeth-wŷr, a'r blaenoriaid, a'r ſwydd-wŷr, ar iddynt hwy ei hebrwng ef yn ddiogel, a'r ſawl oedd gyd-ag ef yn myned i fynu i adeiladu Jeruſalem.

48 Ac efe a 'ſgrifennodd lythyrau at holl lywodraethwŷr Coeloſyria a Phenice, ac at y rhai oedd yn Libanus, ar iddynt hwy gludo coed Cedr o Libanus i Jeruſalem, ac adeiladu y ddinas gyd-ag ef.

49 Ac efe a 'ſgrifennodd am yr holl Iuddewön, y rhai oedd yn myned i fynu o'i deyrnas ef i Judea, ynghylch eu rhydd-did, ſef na byddai i un pennaeth, na ſwyddog, na llywodraeth-wr, na thryſor-wr, fyned trwy nerth i'w dryſau hwynt;

50 Ac i'r holl wlâd yr oeddynt hwy yn ei pherchennogi fod yn rhydd oddïwrth deyrnged; a bod i'r Edomiaid roddi iddynt hwy y pen-treſydd yr oeddynt yn eu dal o'r eiddo yr Iuddewön:

51 A rhoddi ugain o dalentau bob blwyddyn tu-ag at adeiladaeth y Deml, hyd oni ddarfyddai ei hadeiladu hi,

52 A deg eraill o dalentau bob blwyddyn, i gynnal y poeth-offrymmau ar yr allor beunydd, (ſel yr oedd y gorchymmyn i offrwm dau ar bymtheg;)

53 A bod i bawb ar a elai o Babilon i adeiladu y ddinas, gael rhydd-did yn gyſtal iddynt eu hunain, ac i'w plant, a'r holl offeiriaid ar a aethent ymaith.

54 Ac efe a 'ſgrifennodd am gyfreidiau, a gwiſgoedd yr offeiriaid, y rhai y gwaſanaethent ynddynt.

55 Ac efe a 'ſgrifennodd am iddynt hwy roddi i'r Leſiaid eu cyfreidiau, nes gorphen y tŷ, ac adeiladu Jeruſalem.

‡ Neu, *rhandiredd.*

56 Efe hefyd a 'ſgrifennodd am iddynt hwy roddi ‡ dognau a chyflog i'r rhai oedd yn gwilied y ddinas.

57 Ac efe a anfonodd o Babilon yr holl leſtri a roddaſai Cyrus o'r naill-tu: a pheth bynnag a archaſai Cyrus, efe a orchymynnodd ei wneuthur, a'i anfon i Jeruſalem.

58 A phan aeth y gŵr ieuangc allan, efe a dderchafodd ei wyneb i fynu i'r nef tu-a Jeruſalem, ac a ddïolchodd i Frenin y nef,

59 Gan ddywedyd, Oddïwrthyt ti y mae y ſuddugoliaeth, oddïwrthyt ti y mae y doethineb, ac eiddot ti yw 'r gogoniant, a minneu yw dy wâs di.

60 Bendigedig wyt ti, yr hwn a roddaiſt i mi ddoethineb; clodforaf di, ô Arglwydd *Dduw ain* tadau.

61 Felly efe a gymmerth y llythyrau, ac a aeth ymaith, ac a ddaeth i Babilon, ac a fynegodd i'w holl frodyr.

62 A hwy a fendithiaſant Dduw eu tadau, o herwŷdd iddo roddi iddynt hwy rydd-deb ac eſmwythdra

63 I fyned i fynu, ac i adeiladu Jeruſalem, a'r Deml, yr hon a elwir ar ei enw ef: a hwy a lawenychaſant ag offer cerdd, ac â gorfoledd, tros ſaith niwrnod.

PEN. V.

4 Enwau a rhifedi yr Iuddewon a ddychwelaſant adref. 50 Goſod yr allor yn ei lle. 57 Goſod ſylfeini 'r Deml. 73 Rhwyſtro 'r gwaith tros amſer.

* Ezra 2. 1.

VVEdi * y pethau hyn y detholwyd pennaethiaid tai eu tadau, yn ôl eu llwythau, i fyned i fynu, â'i gwragedd, a'i meibion, a'i merched, a'i gweiſion, a'i morwynnion, a'i hanifeiliaid.

2 *A'r brenin* Darius a anfonodd fil o wŷr meirch gyd-a hwynt, i'w hebrwng hwynt yn ddïogel i Jeruſalem, ynghŷd ag *offer* cerdd, tympanau, a phibellau.

3 A'i holl frodyr hwynt oedd yn canu â hwynt: Felly y gwnaeth efe iddynt fyned i fynu gyd-a hwynt.

4 Ac dyma henwau y gwŷr a aethant i fynu, yn ôl eu teuluoedd, wrth eu llwythau, yn ôl eu pennau cenedl.

5 Yr offeiriaid, meibion Phinees fâb Aaron: Jeſus *mâb* Joſedec, *fâb* Saraias, a Joacim, *mâb* Zorobabel, *fâb* Salathiel, o dylwyth Dafydd, o genhedlaeth Phares, o lwyth Juda.

a Sef, *Zorobabel.*

6 [a] Yr hwn a leſarodd eiriau doethion wrth Ddarius brenin y Perſiaid, yn yr ail flwyddyn o'i deyrnaſiad ef, ar y mîs Niſan, hwnnw yw y mîs cyntaf.

7 Ac dyma hwy o Juda y rhai a ddaethant i fynu o gaethiwed y gaeth-glud, y rhai a gaethgludaſai Nabuchodonoſor brenin Babilon, i Babilon.

8 A hwy a ddychwelaſant i Jeruſalem, ac i gyrrau eraill Juda, pob un i'w ddinas ei hun, y rhai a ddaethent gyd-a Zorobabel, a Jeſus, Nehemias, [b] Zacharias, a Reſaias, Enenius, Mardocheus, Beelſarus, [c] Aſpharaſus, [d] Reelius, Roimus, a Baana, eu blaenoriaid hwynt.

b Neu, *Seraiah.* c Neu, *Maſpar.* d Neu, *Reelaiah.*

9 Eu rhifedi hwynt o'r genedl, a'i blaenoriaid: meibion [e] Phoros, dwy fil a chant *a* deuddeg a thrugain; meibion [f] Saphat, [g] pedwar cant, *a* deuddeg a thrugain;

e Neu, *Paros.* Ezra 2. 3. Neh. 7. 8. f Neu, *Sephatiah.* g Neu, *trychant, &c.*

10 Meibion Ares, ſaith gant, un ar bymtheg a deugain;

11 Meibion Phaath Moab, dwy fil, wyth cant a deuddeg;

12 Meibion Elam, mîl, deu-cant, pedwar ar ddeg a deugain; meibion [h] Zathi, naw cant, pump a deugain; meibion [i] Corbe, ſaith gant a phump; meibion Bani, chwe chant ac wyth a deugain;

h Zatu. i Neu, *Zacchai.*

13 Meibion Bebai, chwe chant, tri ar hugain; meibion [k] Aſgad, tair mîl, dau gant, a dau ar hugain;

k Sadai.

14 Meibion Adonicam, chwe chant, ſaith a thrugain; meibion [l] Bagoi, dwy fil, chwech a thrugain; meibion Adin, pedwar cant, pedwar ar ddeg a deugain;

l Neu, *Begui.*

15 Meibion [m] Aterhezias, deuddeg a phedwar ugain; meibion Ceilan, ac Azetas, ſaith a thrugain; meibion Azuran, pedwar cant, deuddeg ar hugain;

m Neu, *Aterhes, Zerias.*

16 Meibion Ananias, cant ac un; meibion Arom, deuddeg ar hugain; a meibion [n] Baſſa, try-chant, tri ar hugain; meibion Arſiphurith, cant a dau;

n Neu, *Baſai.*

17 Meibion Meterus, tair mîl, a phump; meibion [o] Bethlomon, cant a thri ar hugain;

o Neu, *Bethleem.*

18 Hwynt-hwy o Netopha, pymtheg a deugain; hwyntau o Anathoth, cant tri ar bymtheg a deugain; hwynt o [p] Bethſamos, dau a deugain;

p Neu, *Aſmaveth.*

19 Hwynt o [q] Ciriathiarius, pump ar hugain; hwynt o Caphiras, a Beroth, ſaith gant, tri a deugain; hwynt-hwy o Pirath, ſaith gant;

q Ciriatharim.

20 Hwynt o Chadias, ac Ammidioi, pedwar cant, dau ar hugain; hwynt o [r] Cyrama, a [ſ] Gabdes, chwe chant, un ar hugain;

r Neu, *Rama.* ſ Neu, *Gabaa.*

21 Hwynt o [t] Michmas, cant, dau ar hugain; hwynt o [u] Bethel, deuddeg a deugain; meibion [x] Nephis, cant, deg a deugain a chwech;

t Neu, *Machalon.* u Neu. *Betholia.* x Neu, *Machbi.*

22 Meibion [y] Calamolan, ac Onus, ſaith gant, pump ar hugain; meibion Jerechus, dau gant, pump a deugain;

y Neu, *Lodadid.*

23 Meibion [z] Sanaah, tair mîl, try-chant, a deg ar hugain.

z Annaa.

24 Yr Offeiriaid: meibion [a] Jedu fâb Jeſus, ym mhlith meibion Sanaſib, naw cant, deuddeg a thrugain; meibion [b] Meruth, mîl, deuddeg a deugain;

a Jedaia. b Immer.

25 Meibion [c] Paſur, mîl, ſaith a deugain; meibion [d] Harim, [e] mîl, a deg a thrugain.

c Neu, *Paſſeur.* d Neu, *Carmi.*

26 Y Leſiaid: meibion [f] Jeſue, Cadmiel, Banuas, a Suias, pedwar ar ddeg a thrugain.

e Neu, *dau cant dau ar* f Gweler Ezra 2. 40. g Sionah. h Arſ. i Acuba. k Hatita. l Sobai.

27 Y meibion *y rhai oedd* gantorion ſanctaidd: meibion Aſaph, cant, wyth ar hugain.

28 Y porthorion: meibion [g] Salum, meibion [h] Jatal, meibion Talmon, meibion [i] Dacobi, meibion [k] Teta, meibion [l] Sami, y cwbl *oedd* gant, pedwar ar bymtheg ar hugain.

29 Gweini-

29 Gweinidogion y Deml, meibion [m] Eſau, meibion [n] Aſipha, meibion Tabaoth, meibion [o] Ceras, meibion [p] Sud, meibion [q] Phaleas, meibion Labana, meibion [r] Hagaba,

30 Meibion [s] Accub, meibion Uta, meibion [t] Cetab, meibion Agab, meibion [u] Subai, meibion Anan, meibion [x] Cathua, meibion [y] Gedur,

31 Meibion [z] Raia, meibion [a] Daiſan, meibion [b] Necoda, meibion Chaſeba, meibion [c] Gazera, meibion [d] Azias, meibion [e] Phinees, meibion Aſara, meibion [f] Baſtai, meibion [g] Aſana, meibion [h] Meunim, meibion [i] Naphiſon, meibion [k] Accub, meibion [l] Acupha, meibion [m] Aſſur, meibion Pharacim, meibion [n] Baſaloth,

32 Meibion [o] Mehida, meibion Coutha, meibion [p] Charea, meibion [q] Bareus, meibion [r] Aſerar, meibion [s] Thomoi, meibion [t] Naſith, meibion Atipha.

33 Meibion gweiſion Salomon: meibion [u] Sophereth, meibion [x] Pharada, meibion [y] Joeli, meibion [z] Lozon, meibion [a] Iſdaël, meibion [b] Sapheth.

34 Meibion [c] Agia, meibion [d] Phacareth, meibion Sabie, meibion Sarophie, meibion Maſias, meibion Gar, meibion Adus, meibion Subah, meibion Apherra, meibion Barodis, meibion Sabat, meibion Alom.

35 Holl weinidogion y Deml, a meibion gweiſion Salomon oedd dry-chant, a deuddeg a thrugain.

36 Y rhai hyn a ddaethant i fynu o Thelmeleth, a Thelharſa: Caralathar, ac Alar, yn eu harwain hwynt.

37 Ac ni fedrent hwy ddangos eu teuluoedd, na'i bonedd, pa fodd yr oeddynt o Iſraël: meibion [e] Dalaias, meibion [f] Tobia, meibion [g] Necodan, chwe-chant *a* deuddeg a deugain.

38 Ac o'r Offeiriaid y rhai oedd yn offeiriadu, ac heb eu cael, meibion [h] Hobaia, meibion [i] Accoz, meibion [k] Adus, yr hwn a gymmeraſai *iddo* yn wraig Augia, *un* o ferched Berzelus,

39 Ac a alwyd ar ei enw ef: ac yſgrifen y genedl hon a geiſiwyd ym myſg yr achau, ond ni's cafwyd, ac am hynny y gwaharddwyd iddynt offeiriadu.

40 Canys ‡ Nehemias, ac Atharias, a ddywedaſant wrthynt na chaënt hwy fod yn gyfrannogion o'r pethau cyſſegredig, oni gyfodai Arch-offeiriad wedi ei wiſgo ag † addyſg a gwirionedd.

41 Felly hwynt oll o Iſraël o'r rhai oeddynt ddeuddeng-mlwydd a thros hynny, oeddynt o gyfrif yn ddeugain mîl, heb law gweiſion a morwynnion, dwy fil try-chant a thri ugain.

42 * Eu gweiſion a'i llaw-forwynion *oeddynt* ſaith mîl, try-chant, a ſaith a deugain: a'r cantorion, a'r cantoreſau, dau gant, pump a deugain.

43 Pedwar cant, a phymtheg ar hugain o gamelod, ſaith mîl ac un ar bymtheg ar hugain o feirch, dau gant a phump a deugain o fulod, pum mîl a phum cant, a phump ar hugain o ‡ anifeiliaid arferol â'r iau.

44 A *rhai* o'i llywiawd-wŷr hwynt yn ôl eu teuluoedd, pan ddaethant i Deml Dduw yn Jeruſalem, a addunaſant adeiladu y tŷ yn ei le ei hun, yn ôl eu gallu,

45 A rhoddi i dryſſor y gwaith fil o bunnau o aur, a phum mîl o bunnau o arian, a chant o wiſgoedd Offeiriaid.

46 Felly yr Offeiriaid a'r Lefiaid a'r bobl a drigaſant yn Jeruſalem, ac yn y wlâd: a'r cantorion, a'r porthorion, a holl Iſraël yn eu pentrefydd.

47 Ond pan ddaeth y ſeithfed mîs, pan oedd pawb o feibion Iſraël ar yr eiddo ei hun, hwy a ymgaſglaſant ei gŷd o un-frŷd mewn lle amlwg, ‡ wrth y porth cyntaf, yr hwn ſydd tu-a'r dwyrain. 3469

‡ Neu, *o flaen porth y dwyrain.*

48 Yna Jeſus mâb Joſedec, a'i frodyr yr Offeiriaid, a Zorobabel mâb Salathiel a'i frodyr, gan godi i fynu, a barottoiſant allor Duw Iſraël,

49 I offrymmu poeth-offrymmau arni, megis y ‡ mae yn 'ſgrifennedig yn llyfr Moſes gŵr Duw.

‡ Neu, *gorchymynnwyd.*

50 Ac yno yr ymgaſglodd † yn eu herbyn hwynt *rai* o holl genhedloedd y wlâd: ond hwynt-hwy a drefnaſant yr allor yn ei chyfle, am fod holl genhedloedd y wlâd yn elynnion iddynt: a hwy a offrymmaſant ebyrth wrth yr amſer, a phoeth-offrymmau i'r Arglwydd, forau a hŵyr.

† Neu, *atynt hwy*

51 Hwy a gadwaſant hefyd ŵyl y pebyll, fel y mae yn orchymmynnedig * yn y gyfraith, ac *a offrymmaſant* ebyrth beunydd, fel yr oedd yn ddyledus:

* Leſit. 23. 34.

52 Ac wedi hynny yr offrymmau gwaſtadol, ac offrymmau y Sabbothau, a'r newydd-loerau, a'r holl wyliau ſanctaidd.

53 A'r rhai oll ar a † wnaethent addûned i Dduw a ddechreuaſant offrymmu aberthau i Dduw, o'r dydd cyntaf or ſeithfed mîs, er nad adeiladaſid etto Deml Dduw.

† Gr. *gyſſegraſent.*

54 A hwy a roddaſant i'r ſeiri maen, ac i'r ſeiri pren, arian, a bwyd, a diod, yn llawen.

55 A *hwy a roddaſant* geir i'r Sidoniaid, ac i'r Tyriaid, i ddwyn cedr-wydd o Libanus, y rhai a gludid yn gludeiriau i borthladd Joppe, fel y gorchymmynnaſid iddynt gan Cyrus frenin y Perſiaid.

56 Ac yn yr ail flwyddyn, ar yr ail mîs ar ôl ei ddyfod i Deml Dduw yn Jeruſalem, y dechreuodd Zorobabel mâb Salathiel, a Jeſus mâb Joſedec, a'i brodyr, a'r Offeiriaid, a'r Lefiaid, a'r holl rai ar a ddaethent i Jeruſalem allan o gaethiwed *Babilon*:

57 A hwy a ſylfaenaſant dŷ Dduw ar y dydd cyntaf o'r ail mîs, yn yr ail flwyddyn ar ôl eu dychwelyd hwy i Judea a Jeruſalem.

58 ‡ A hwy a oſodaſant y Lefiaid, *y rhai oedd* tros ugain-mlwydd oed, ar waith yr Arglwydd. A Jeſus, a'i feibion, a'i frodyr, a Chadmiel ei frawd, a meibion Madiabun, gyd-a meibion Joda fâb Eliadun, a'i meibion, a'i brodyr, ei gŷd yn Lefiaid, o un-fryd a ddilynaſant, gan wneuthur y gwaith yn nhŷ Dduw: felly y gweithwŷr a adeiladaſant Deml yr Arglwydd.

‡ Gwel Ezra 3. 9.

59 A'r Offeiriaid a ſafaſant wedi eu gwiſgo yn eu gwiſgoedd, ag *offer* cerdd, ac ag udcyrn, a'r Lefiaid meibion Aſaph â ſymbalau,

60 Yn

60 Yn canu, ac yn moliannu yr Arglwydd, fel yr ordeiniaſai Dafydd brenin Iſraël.

61 A hwy a ganaſant ganiadau yn llafar er moliant i'r Arglwydd; o herwŷdd bod ei drugaredd a'i ogoniant yn dragywydd yn holl Iſraël.

[a] Ezra 3. 12, 13. 62 *Yna yr holl bobl a leiſiaſant mewn udcyrn, ac a waeddaſant â llef uchel, dan gyd-foliannu yr Arglwydd, am godi i fynu dŷ yr Arglwydd.

[m] Ezra 3. 12, 13. 63 [m]Rhai hefyd o'r Offeiriaid, a'r Leſiaid, a'r pennaethiaid, yr Henuriaid, y rhai a welſent y tŷ cyntaf, a ddaethant *at* adeiladaeth hwn, drwy wylofain a nâd fawr.

64 Llawer hefyd ag udcyrn, ac â llawenydd mawr a waeddaſant â llef uchel,

‡ neiddi. 65 Fel na ellid clywed yr udcyrn gan ‡nâd y bobl: etto yr oedd y dyrfa yn fawr, yn lleiſio mewn udcyrn, fel y clywid ym mhell.

66 Am hynny, pan glybu gelynnion Iſwyth Juda a Benjamin hynny, hwy a ddaethant i gael gwybod beth yr oedd ſain yr udcyrn *yn ei arwyddoccau*.

67 Yna y gwybuant mai y rhai a ddaethai o'r caethiwed a adeiladent y Deml i Arglwydd Dduw Iſraël.

68 Am hynny hwy a aethant at Zorobabel, a Jeſus, ac at bennaethiaid y teuluoedd, gan ddywedyd wrthynt, Ni a adeiladwn gyd-a chwi hefyd.

69 Canys yr ydym ni yn ufuddhau i'ch Arglwydd chwi, fel yr ydych chwithau, ac yn aberthu iddo ef, er dyddiau ‡ Aſbazareth brenin Aſſyria, yr hwn a'n dug ni yma.

‡ *Aſarhad-don*, Ezra 4 2.

70 Yna Zorobabel, a Jeſus, a phennaethiaid teuluoedd Iſraël a ddywedaſant wrthynt, Ni pherthyn i chwi ac i ni gyd-adeiladu tŷ i'r Arglwydd ein Duw ni.

71 Nyni ein hunain a adeiladwn i Arglwydd Dduw Iſraël, fel y gorchymynnodd Cyrus brenin Perſia i ni.

72 Er hynny pobl y wlâd yn pwyſo yn drwm ar y rhai oedd yn Judea, a rwyſtraſant iddynt adeiladu.

73 A thrwy eu cynllwyn, a therfyſgoedd, a denu pobl, hwy a luddiaſant orphen yr adeiladaeth, tra fu brenin Cyrus yn fyw; ſelly y rhwyſtrwyd hwynt rhag adeiladu dros yſpaid ‡ dwy flŷnedd, hyd deyrnaſiad Darius.

‡ *hyd yr ail flwyddyn i Darius*, Ez. 4. 5, 6, 7.

PEN. VI.

1 *Y prophwydi yn annog y bobl i adeiladu 'r Deml:* 8 *A rhai yn ceiſio gan Ddarius leſtair ei hadeiladu:* 27 *Ac ynteu yn gwneuthur ei oreu ar beri ei hadeiladu hi;* 32 *ac yn bygwth y rhai a'i rhwyſtrai.*

3485 AC yn yr ail flwyddyn o deyrnaſiad Darius, Aggëus a Zacharias mâb Ido, y prophwydi, a brophwydaſant i'r Iuddewön, yn Judea, a Jeruſalem, yn enw Arglwydd Dduw Iſraël, yr hwn oedd arnynt.

2 Yna Zorobabel mâb Salathiel, a Jeſus mâb Joſedec a ſafaſant i fynu, ac a ddechreuaſant adeiladu tŷ yr Arglwydd yn Jeruſalem: prophwydi yr Arglwydd oedd gyd-a hwynt, *ac* yn eu cynnorthwyo.

3 [a]Yn y cyfamſer hwnnw ‡ Siſinnes llywiawdr Syria a Phenice, a †Sathrabuzanes a'i gyfeillion a ddaethant attynt hwy, ac a ddywedaſant wrthynt, [a] Ezra 5 3. ‡ Neu, Tatnai. † Neu, Sethar-boznai.

4 Drwy orchymmyn pwy 'r ydych chwi yn adeiladu y tŷ hwn, a'r adeilad yma, ac yn gwneuthur yr holl bethau eraill? a phwy yw 'r gweith-wŷr ſydd yn gwneuthur y pethau hyn?

5 Etto Henuriaid yr Iuddewön a gawſent ffafor: gan i'r Arglwydd ymweled â'r caethiwed.

6 Ac ni rwyſtrwyd hwynt i adeiladu, nes hyſpyſſu i Ddarius y pethau hyn, a chael atteb *oddiwrtho ef*.

7 ¶ Coppi y llythyrau a 'ſgrifennodd, ac anfonodd Siſinnes llywiawdr Syria a Phenice, a Sathrabuzanes, a'i cyfeillion, rheol-wŷr yn Syria a Phenice, at Ddarius; Annerch i frenin Darius.

8 Bydded y cwbl yn hyſpys i'n harglwydd frenin, pan ddaethom ni i wlâd Judea, a myned i mewn i ddinas Jeruſalem, ni a gawſom yn ninas Jeruſalem Henuriaid yr Iuddewön, y rhai oedd o'r gaeth-glud,

9 Yn adeiladu tŷ yr Arglwydd, mawr a newydd, o gerrig nadd a gwerth-fawr, a'r coed wedi eu goſod eufus ar y magwyrydd.

10 Ac yr ydys yn gwneuthur y gwaith hwn ar frŷs, ac y mae y gwaith yn myned rhagddo yn llwyddiannus yn eu dwylo hwynt, ac â phob gogoniant a diwydrwydd y gweithir ef.

11 Yna ni a ofynnaſom i'r Henuriaid hyn, gan ddywedyd, Drwy orchymyn pwy yr ydych chwi yn adeiladu y tŷ hwn, ac yn ſylfaenu y gwaith yma?

12 Am hynny fel yr hyſpyſem i ti mewn 'ſgrifen, nyni a ofynnaſom iddynt, pwy oedd y gweith-wŷr pennaf, ac a geiſiaſom ganddynt henwau eu gwŷr pennaf yn 'ſgrifennedig.

13 Ond hwy a'n hattebaſant ni, Gweiſion ydym ni i'r Arglwydd, yr hwn a greawdd y nefoedd a'r ddaiar.

14 Ac am y tŷ hwn, efe a adeiladwyd er 3000
ys llawer o flynyddoedd gan frenin o Iſraël, mawr a chadarn, ac a orphennwyd.

15 Ond pan annogodd ein tadau ni Dduw i ddigllonedd, *a phan* bechaſant yn erbyn Arglwydd Iſraël, *yr hwn ſydd* yn y nefoedd, efe a'i rhoddes hwynt yn nwylo Nabuchodonoſor brenin Babilon, y Caldeaid,

16 Y rhai a dynnaſant y tŷ i lawr, ac a'i 3416
lloſgaſant ef, ac a gaeth-gludaſant y bobl i Babilon.

17 Ond yn y flwyddyn gyntaf o deyrnaſiad 3468
Cyrus ar wlâd Babilon, y brenin Cyrus a 'ſgrifennodd am adeiladu y tŷ hwn.

18 A'r lleſtri ſanctaidd o aur ac o arian, y rhai a ddygaſai Nabuchodonoſor allan o'r tŷ yn Jeruſalem, ac a'i goſodaſai yn ei Deml ei hun, Cyrus y brenin a'i dug hwynt drachefn allan o'r Deml yn Babilon, ac a'i rhoddodd hwynt i ‡ Zorobabel, ac i Sanabaſſarus y llywiawdr; ‡ Neu, Zerubbabel

19 Gan orchymmyn iddo ef ddwyn ymaith y lleſtri hynny, a'i goſod hwynt o fewn y Deml yn Jeruſalem, ac adeiladu Teml yr Arglwydd yn ei chyfle. Ezra 1.

20 A phan ddaeth Sanabaſſarus hwnnw yma, eſe a ſylſaenodd dŷ yr Arglwydd yn Jeruſalem, ac er y pryd hynny hyd yr awr hon, yr ydys yn ei adeiladu, ac ni's gorphennwyd ef etto.

21 Ac yn awr, o rhynga bodd i'r brenin, chwilier ym-myſg cof-lyfrau brenin Cyrus:

22 Ac o cheir, bod adeiladaeth tŷ yr Arglwydd yn Jeruſalem, wedi ei gwneuthur drwy gyttundeb brenin Cyrus, ac o's rhynga bodd i'r arglwydd ein brenin, hyſpyſed i ni am y peth hyn.

3483 23 ¶ Yna y brenin Darius a orchymynnodd chwilio ym myſg y cof-lyfrau yn Babilon, ac ſe a gafwyd yn Ecbatana, y llŷs ſydd yngwlâd Media, ſan lle yr oedd y pethau hyn yn 'ſgrifennedig.

24 Yn y flwyddyn gyntaf o deyrnaſiad Cyrus, y brenin Cyrus a orchymynnodd adeiladu tŷ yr Arglwydd yn Jeruſalem, lle yr aberthant â thân gwaſtadol.

25 Uchder yr hwn ſydd drugain cufydd, a'i lêd yn drugain cufydd, a thair rhês o gerrig nâdd, ac un rhês o goed newŷdd o'r wlâd honno, a'r draul a roddir o dŷ brenin Cyrus.

26 A'r lleſtri ſactaidd o dŷ yr Arglwydd, yn aur ac yn arian, y rhai a gymmerth Nabuchodonoſor ymaith o'r tŷ yn Jeruſalem, ac a'i dûg i Babilon, a roddid trachefn i'r tŷ yn Jeruſalem, ac a oſodid yn y ſan lle yr oeddynt.

27 Hefyd eſe a orchymynnodd i Siſinnes llywiawdr Syria a Phenice, ac i Sathrabuzanes a'i cyfeillion, ac i'r rhai oedd wedi eu goſod yn llywodraeth-wŷr yn Syria a Phenice, wilied nad ymmyrrent â'r ſan honno, eithr gadel i Zorobabel gwâs yr Arglwydd, a llywydd Judea, ac i henuriaid yr Iuddewön, adeiladu tŷ yr Arglwydd yn y ſan honno.

28 Myfi a orchymynnais hefyd ei adeiladu ef yn gyfan eil-waith, ac iddynt hwy ſod yn aſtud i gynnorthwyo y rhai oedd o gaethglud yr Iuddewön, nes gorphen tŷ yr Arglwydd:

29 A rhoddi dogn allan o deyrn-ged Coeloſyria a Phenice, yn ddyfal, i'r gwŷr hyn tu-ag at ebyrth i'r Arglwydd, ac i Zorobabel y llywydd, tu-ag at fuſtych, a hyrddod, ac ŵyn;

30 Yd hefyd, halen, gwîn, ac olew; a hynny yn oeſtadol bob blwyddyn heb ymoſyn ymmhellach, fel y tyſtiolaetho yr Offeiriaid ſydd yn Jeruſalem, ſod yn ei dreulio beunydd;

31 Fel yr offrymmont beunydd i Dduw goruchaf tros y brenin, a thros ei blant, ac y gweddïont gyd-a'i heinioes hwynt.

32 Eſe a orchymynnodd hefyd am bwy bynnag a droſſeddai ddim ar a ddywedpwyd, neu ar a 'ſgrifennwyd uchod, neu a ddirmygai ddim o hynny, gymmeryd pren allan o'i dŷ ef ei hun, a'i grogi ef arno, a bod ei gyfoeth ef yn eiddo y brenin.

33 Am hynny yr Arglwydd, yr hwn yr ydys yn galw ar ei enw yno, a ddeſtrywio bob brenin a chenedl ar a eſtynno ei law i luddias, neu i wneuthur niwed i dŷ yr Arglwydd, yr hwn ſydd yn Jeruſalem.

34 Myfi y brenin Darius a orchymynnais wneuthur yn ddiwyd yn y pethau hyn.

PEN. VII.

1 Siſinnes ac eraill yn gyrru 'r adeilad ym-mlaen. 5 Gorphen y Deml, a'i chyſſegru. 10 Cadw 'r Paſc.

YNa [a] Siſinnes llywydd Coeloſyria a Phenice, a Sathrabuzanes a'i cyfeillion, yn canlyn gorchymynnion brenin Darius, [a] Ezr. 6.13

2 Yn ddyfal iawn a olygaſant ar y gwaith ſanctaidd, gan gynnorthwyo Henuriaid yr Iuddewön, a llywodraeth-wŷr y Deml.

3 Ac felly y gwaith ſanctaidd a lwyddodd, pan ydoedd Aggëus a Zacharias y prophwydi yn prophwydo.

4 Felly hwy a orphennaſant y pethau hyn drwy orchymyn Arglwydd Dduw Iſraël, ac o gyttundeb Cyrus, a Darius, ac Artaxerxes, brenhinoedd Perſia.

5 Ac fel hyn y gorphennwyd y tŷ ſanctaidd ar y † trydydd ar hugain o'r mîs Adar, yn y chweched flwyddyn i Ddarius frenin y Perſiaid. † Heb. trydydd dydd. Ezra 6.15.

6 A phlant Iſraël, a'r Offeiriaid, a'r Leſiaid, ac eraill o'r gaeth-glud a 'chwannegwyd attynt, a wnaethant yn ôl yr hyn ſydd 'ſgrifennedig yn llyfr Moſes.

7 Ac i gyſſegru Teml yr Arglwydd, hwy a offrymmaſant gant o fuſtych, deu-cant o hyrddod, pedwar cant o ŵyn;

8 A deuddeg gafr tros pechod holl Iſraël, yn ôl rhifedi ‡ pennaethiaid llwythau Iſraël. ‡ Neu, llwythau.

9 Ar Offeiriaid a'r Leſiaid a ſafaſant wedi ymwiſgo yn eu gwiſgoedd yn ôl eu ‡ teuluoedd, yngwaſanaeth Arglwydd Dduw Iſraël, yn ôl llyfr Moſes; a'r porthorion hefyd wrth bob porth. ‡ Heb. doſparthiadau. Ezra 6. 18.

10 A phlant Iſraël gyd-a'r rhai a ddaethent allan o'r caethiwed, a gynhaliaſant y Paſc y pedwerydd dydd ar ddeg o'r mîs cyntaf, wedi i'r Offeiriaid a'r Leſiaid ymſancteiddio.

11 Ni ſancteiddiaſid holl feibion y gaethiwed ynghŷd, eithr y Leſiaid a gyd-ſancteiddiaſid oll.

12 Felly hwy a offrymmaſant y Paſo tros holl feibion y gaeth-glud, a thros eu brodyr yr Offeiriaid, a throſtynt eu hunain.

13 Yna holl blant Iſraël y rhai a ddaethent o'r caethiwed a fwyttaſant, ſef y rhai oll ar a ymnailltuaſent oddiwrth ffieidd-dra pobl y wlâd, ac a geiſiaſant yr Arglwydd.

14 A hwy a gadwaſant ŵyl y bara croyw ſaith niwrnod, gan lawenychu ger bron yr Arglwydd.

15 O herwŷdd iddo ef droi ‡ cyngor brenin Aſſyria tu-ag attynt hwy, i nerthu eu dwylo hwynt yngwaith Arglwydd Dduw Iſraël. ‡ meddwl.

PEN. VIII.

1 Eſdras yn dwyn gorchymyn y Brenin i adeiladu. 8 Coppi o'r gorchymyn. 28 Y mae 'n dangos henwau a rhifedi y rhai a ddaethai gyd-ag ef: 60 a'i daith: 71 yn gofidio am bechodau 'r bobl; 96 ac yn tyngu 'r Offeiriaid i yrru ymaith eu gwragedd dieithr.

AC wedi y pethau hyn, pan oedd Artaxerxes brenin y Perſiaid yn teyrnaſu, y 4537

‡ Azarias. daeth Eſdras mâb Saraias, fâb ‡ Ezerias, fâb Helcias, fâb Salum,

‡ Azarias. ‡ Meraioth. ‡ Uzzi. 2 Fâb Saduc, fâb Achitob, fâb Amarias, fâb ‡ Ozias, fâb † Memeroth, fâb Zaraias, fâb ‡ Sanias, fâb Boccas, fâb Abiſun, fâb Phinees, fâb Eleazar, fâb Aaron yr offeiriad † pennaf.

† Heb. oedd gyntaf. Ezr. 7. 5. 3 Yr Eſdras hwn a aeth i fynu o Babilon, fel 'ſgrifennydd parod iawn ynghyfraith Moſes, yr hon a roddaſid drwy Dduw Iſraël.

4 Y brenin hefyd a roddodd iddo ef anrhydedd: canys efe a gafodd ffafor ger ei fron ef, yn ei holl ddymuniadau.

5 Gyd-ag ef hefyd yr aeth i fynu rai o blant Iſraël, o'r Offeiriaid, o'r Lefiaid, o'r cantorion ſanctaidd, ac o'r porthorion, a

‡ Nethinim aid. ‡ gweinidogion y Deml, i Jeruſalem.

4537 † Gwêl Ezra 7. 7, 8, 9. 6 † Yn y ſeithfed flwyddyn o deyrnaſiad Artaxerxes, ar y pummed mîs (hon ydoedd y ſeithfed flwyddyn i'r brenin) canys hwy a aethant o Babilon y dydd cyntaf o'r mîs cyntaf, ac a ddaethant i Jeruſalem, fel y rhoddodd yr Arglwydd rwydd-deb iddynt yn eu taith.

7 O herwŷdd yr oedd gan Eſdras gyfarwyddyd mawr; fel na adawödd efe heibio ddim o gyfraith, a gorchymynnion yr Arglwydd, ond efe a ddyſgodd i holl Iſraël y deddfau a'r barnedigaethau.

8 Felly coppi y gorchymmyn a 'ſgrifennwyd oddiwrth Artaxerxes y brenin, ac a ddaeth at Eſdras yr Offeiriad a darllennydd cyfraith yr Arglwydd, yw hwn ſydd yn canlyn.

9 Y brenin Artaxerxes, at Eſdras yr Offeiriad a darllennydd cyfraith yr Arglwydd, yn anfon annerch.

10 Yn gymmaint a'm bod i yn bwriadu gwneuthur yn raſlawn, myfi a orchymynnais i'r neb a ſynnent, ac a ewyllyſient o genedl yr Iuddewön, ac o'r Offeiriaid, ac o'r Lefiaid, y rhai ſydd yn ein brenhiniaeth ni, gael myned gyd-a thi i Jeruſalem.

11 Am hynny cynnifer ag a ewyllyſiant hynny, ymadawänt gyd-a thi, fel y gwelwyd yn dda gennyfi, a'm ſaith gyfeill, y cynghorwŷr;

12 Fel yr edrychont ar y pethau ſydd yn Judea a Jeruſalem yn gyttûn, a'r hyn ſydd ynghyfraith yr Arglwydd;

13 Ac y dygont i Arglwydd Iſraël i Jeruſalem y rhoddion a addunais i, mi a'm cyfeillion, a'r holl aur, a'r arian a gaffer yngwlâd Babilon, i'r Arglwydd yn Jeruſalem,

14 Gyd-a'r hyn a roddodd y bobl hefyd i Deml yr Arglwydd eu Duw yn Jeruſalem: ac y caſgler arian, ac aur, tu-ag at fuſtych, a hyrddod, ac ŵyn, a phethau yn perthynu at hynny;

15 Fel yr offrymmont ebyrth i'r Arglwydd ar allor yr Arglwydd eu Duw, yr hon ſydd yn Jeruſalem.

16 A pha beth bynnag ar a ewyllyſiech di * Ezra 7. 18. a'th frodyr * â'r arian ac â'r aur, gwnâ hynny yn ôl ewyllys dy Dduw.

17 A'r lleſtri ſanctaidd, y rhai a roddwyd i ti tu-ag at gyfraid Teml dy Dduw, yr hon ſydd yn Jeruſalem, tydi a'i goſodi hwynt ger bron dy Dduw yn Jeruſalem.

18 A pha beth bynnag arall ar a feddyliech di tu-ag at gyfraid Teml dy Dduw, ti a'i rhoddi ef allan o dryſſor y brenin.

19 Ac myfi brenin Artaxerxes a orchymynnais i dryſſor-wŷr Syria a Phenice, am iddynt hwy roddi yn rhwydd i Eſdras yr Offeiriad a darllennydd cyfraith y Duw Goruchaf, beth bynnag a'r anfono efe am dano,

20 Hyd gan talent o arian; a hefyd hyd gan ‡ corus o ŷd, a chan tunnell o wîn, a phethau eraill yn ddiandlawd. ‡ Meſur. Ezra 7. 22.

21 Gwneler pob peth i'r Goruchaf Dduw yn ddyfal, yn ôl cyfraith Dduw, fel na ddelo digoſaint ar frenhiniaeth y brenin a'i feibion.

22 Hefyd yr ydwŷf yn gorchymmyn i chwi, na cheiſioch na theyrn-ged, na threth gan yr Offeiriaid, na'r Lefiaid, na'r cantorion ſanctaidd, na'r porthorion, na gweinidogion y Deml, nac oddiar weith-wŷr y Deml hon, ac na byddo awdurdod i neb i drethu dim arnynt hwy.

23 A thitheu Eſdras, yn ôl doethineb Duw, goſod farn-wŷr a llywiawd-wŷr, fel y barnont drwy holl Syria a Phenice, ‡ y rhai oll ſydd ddyſgedig ynghyfraith dy Dduw, a'i rhai annyſgedig ynddi a ddyſgi di: ‡ Gwêl Ezra 7. 25.

24 [a] A chooſper yn ddyfal y rhai oll ar a droſeddant gyfraith dy Dduw a'r brenin, pa un bynnag ai trwy farwolaeth, ai rhyw goſpedigaeth arall, trwy ddirwy o arian, neu garchar. [a] Ezr. 7. 26.

25 ¶ Yna Eſdras yr 'ſgrifennydd a ddywedodd, Bendigedig fyddo unig Arglwydd Dduw fy nhadau, yr hwn a roddodd y meddwl yma yng-halon y brenin, i ogoneddu ei dŷ ef, yr hwn ſydd yn Jeruſalem,

26 Ac a'm hanrhydeddodd i yngolwg y brenin a'i gyngoriaid, a'i holl gyfeillion ef, a'r pendefigion.

27 Am hynny yr oeddwn i yn gyſſurus drwy gynnorthwy yr Arglwydd fy Nuw, ac a geſglais wŷr o Iſraël, i fyned i fynu gyd-a mi.

28 Ac dyma y blaenoriaid, yn ôl eu teuluoedd a'i rhagor-fraint, y rhai a aethant i fynu gyd-a mi o Babilon yn nheyrnaſiad brenin Artaxerxes.

29 O feibion Phinees, Gerſon; o feibion Ithamar, ‡ Gamael; o feibion Dafydd, † Lettus [b] mâb Sechaniah: ‡ Dumi. † Chattus. [b] Ezra 8.

30 O feibion Pharez, Zacharias; a chyd-ag ef y cyfrifwyd can-ŵr a deg a deugain:

31 O feibion Pahath-Moab, Eliaonias mâb [c] Zacaias; a chyd-ag ef ddeu-cant o wŷr:

32 O feibion [d] Zatho, Sechenias mâb Jezelus; a chyd-ag ef dry-chant o wŷr: o feibion Adin, Obeth mâb Jonathan; a chyd-ag ef [e] ddeu-cant a deg a deugain o wŷr:

33 O feibion Elam, Joſias mâb [f] Gotholias; a chyd ag ef ddeng-ŵr a thrugain;

34 O feibion Saphatias, [g] Zaraias mâb Michael; a chyd-ag ef [h] ddeng-ŵr a thrugain:

35 O feibion Joab, [i] Abadias mâb [k] Jezelus; a chyd-ag ef [l] ddeuddeng-ŵr a dau gant:

36 O feibion Banid, [m] Aſſalimoth mâb Joſaphias; a chyd-ag ef drugein-ŵr a chant:

37 O feibion Babi, Zacharias mâb Bebai; a chyd-ag ef wyth-wŷr ar hugain;

38 O feibion [n] Aſtath, Johannes *mâb* [o] Acatan; a chyd-ag ef ddeng-ŵr a chant:

39 O feibion Adonicam, y diweddaf; ac dyma eu henwau hwynt, Eliphalet, Jeuel, a [p] Samaias;

p Samaias; a chyd-a hwynt *ddeng-ŵr a thri-ugain:

40 O feibion Bago, Uthi fâb Iſtalcurus; a chyd-ag ef ddeng-ŵr a thri-ugain.

41 Ac mi a geſglais y rhai hyn ynghŷd, wrth yr afon a elwir Theras, lle y gwerſyllaſom dri diwrnod: ac mi a fwriais olwg arnynt.

42 Ond pan na chefais yno 'r un o'r Offeiriaid, na'r Lefiaid;

43 Yna mi a anfonais at Eleazar, ac q Iduel, a r Maſman,

44 Ac Alnathan, a Mameias, a *Joribas, a Nathan, Eunathan, Zacharias, a Moſolamon, pennaethiaid a gwŷr dyſgedig.

45 Ac mi a erchais iddynt fyned at Sadeus y pennaeth, yr hwn oedd yn y dryſorfa;

46 Ac a orchymynnais iddynt ddywedyd wrth Dadeus, ac wrth ei frodyr, a'r tryſorwŷr oedd yno, anfon i mi rai i offeiriadu yn nhŷ yr Arglwydd.

47 A hwy a ddygaſant i ni drwy law nerthol yr Arglwydd, wŷr dyſgedig o feibion s Moli mâb Lefi fâb Iſraël, t Aſebebia a'i feibion, a'i frodyr, y rhai oedd dri ar bymtheg:

48 Ac Aſebia, ac Annuus, ac Oſaias ei frawd, o feibion Channuneus, a'i meibion hwy oedd ugein-ŵr.

49 Ac o weiſion y Deml, y rhai a ordeiniaſai Dafydd, a'r gwŷr pennaf, i waſanaeth y Lefiaid, *ſef* gweiſion y Deml, ugain, a dau gant o rifedi, enwau y rhai a ddangoſwyd.

50 Ac yna mi a gyhoeddais ympryd i'r gwŷr ieuaingc ger bron ein Harglwydd, i ddeiſyf ganddo ef daith lwyddiannus i ni, ac i'r rhai oedd gyd-a ni, i'n plant, ac i'r aniſeiliaid.

51 Canys yr oedd yn gywilydd gennyf ofyn i'r brenin wŷr traed, a gwŷr meirch, a rhai i'n tywyſo yn ddiogel yn erbyn ein gwrthwynebwŷr.

52 O herwŷdd ni a ddywedaſem wrth y brenin y byddai nerth yr Arglwydd ein Duw ni gyd-a'r neb a'i ceiſient ef, i'w cynnal hwynt ym mhob ffordd.

53 A ni a weddïaſom ar ein Harglwydd eilwaith, o herwŷdd y pethau hyn: ac ni a'i cawſom ef yn raſ-lawn i ni.

54 Yna myfi a nailltuais o'r rhai pennaf o'r offeiriaid ddeuddeng-ŵr, u Eſebrias, ac Aſanias, a deg o'i brodyr gyd-a hwynt.

55 Ac mi a bwyſais iddynt hwy yr aur, a'r arian, a lleſtri ſanctaidd tŷ yr Arglwydd, y rhai a roddaſai y brenin, a'i gynghoriaid, a'r tywyſogion, a holl Iſraël.

56 Ac mi a bwyſais ac a roddais iddynt chwechant a deg a deugain o dalentau arian, a lleſtri arian o gan talent, a chan talent o aur,

57 Ac ugain o leſtri aur, a x deuddeg o leſtri prês, o brês gloyw yn diſgleirio fel aur.

58 Ac mi a ddywedais wrthynt, Yr ydych chwi yn ſanctaidd i'r Arglwydd, a'r lleſtri hefyd ydynt ſanctaidd, a'r aur, a'r arian ſydd yn adduned i'r Arglwydd, Arglwydd ein tadau.

59 Gwiliwch, a chedwch hwynt hyd oni roddoch hwynt i bennaethiaid yr offeiriaid, a'r Lefiaid, a thywyſogion teuluoedd Iſraël yn Jeruſalem, o fewn 'ſtafelloedd tŷ ein Duw ni.

60 Felly yr offeiriaid a'r Lefiaid, y rhai a dderbyniaſant yr arian, a'r aur, a'r lleſtri, a'i dygaſant hwy i Jeruſalem, i Deml yr Arglwydd. 3538

61 Ac ni a ymadawſom oddiwrth afon Theras y deuddegfed *dydd* o'r mîs cyntaf, ac a ddaethom i Jeruſalem drwy nerthol law ein Harglwydd, yr hon oedd gyd-a ni: a'r Arglwydd a'n gwaredodd ni o ddechreu y ein taith rhag ein gelynion; ac felly ni a ddaethom i Jeruſalem. y peryglon ar y ffordd.

62 Ac wedi ein bod ni yno dri-diau, ar y pedwerydd dydd y rhoddwyd yr arian pwyſedig, a'r aur, yn nhŷ ein Harglwydd ni, i z Marmoth yr offeiriad, mâb Iri; z Marimoth mab Uriah yr offeiriad.

63 A chyd-ag ef yr oedd Eleazar *mâb* Phinees; a chyd-a hwynt yr oedd Joſabad *mâb* Jeſu, a a Moeth mâb Sabban, y Lefiaid: y cwbl *a roddwyd iddynt* tan rifedi a phwys. a Noadiah fab Bennui.

64 A'i holl bwys hwynt a 'ſgrifennwyd yr awr honno.

65 Hefyd y rhai a ddaethent o'r gaethglud a offrymmaſant ebyrth i Arglwydd Dduw Iſraël, *ſef* deuddeg o fuſtych tros holl Iſraël, un ar bymtheg a phedwar ugain o hyrddod,

66 b Deuddeg a thrugain o ŵyn, deuddeg o eifr yn aberth hedd; y cwbl yn aberth i'r Arglwydd. b Heb. 77 o wyn, 12 bwch yn aberth tros bechod, Ezra 8. 31.

67 A hwy a roddaſant orchymyn y brenin i ddiſtain y brenin, ac i lywiawdwŷr Coeloſyria a Phenice, y rhai a anrhydeddaſant y bobl, a Theml Dduw.

68 ¶ Wedi gwneuthur y pethau hyn, y llywiawdwŷr a ddaethant attafi, gan ddywedyd,

69 Cenedl Iſraël, y tywyſogion, a'r Offeiriaid, a'r Lefiaid, ni fwriaſant ymaith *oddiwrthynt* bobl ddïeithr y wlâd, nac aflendid y Cenhedloedd, *ſef* y Canaaneaid, yr Hethiaid, y Pherefiaid, y Jebuſiaid, a'r Moabiaid, yr Aiphtiaid, a'r Edomiaid.

70 c Canys hwy a briodaſant eu merched hwy, hwynt-hwy a'i meibion, a'r hâd ſanctaidd a gymmyſgwyd â phobl ddïeithr y wlâd; a'r llywiawd-wŷr a'r pennaethiaid a fuant gyfrannogion o'r anwiredd yma, er dechreuad y peth. c Ezra 9. 2.

71 A phan glywais y pethau hyn, mi a rwygais fy nillad, a'r wiſg ſanctaidd, ac a dynnais flew fy mhen, a'm barf, ac a eiſteddais i lawr yn drwm, ac yn driſt.

72 Yna y rhai oll oeddynt wedi eu cynhyrfu drwy air Arglwydd Dduw Iſraël, a ddaethant attafi, tra 'r oeddwn i yn wylo am yr anwiredd: ond myfi a eiſteddais yn driſt iawn hyd y prydnhawnol aberth.

73 Yna myfi a gyfodais o ymprydio, a'm dillad a'r wiſg ſanctaidd wedi eu rhwygo, ac a benlinais, ac a eſtynnais *fy* nwylo at yr Arglwydd,

74 Ac a ddywedais, O Arglwydd, gwradwyddus a chywilyddus ydwyf ger dy fron di.

75 Canys ein pechodau ni a amlhaſant tros ein pennau ni, a'n hamryfuſedd ni a gyrhaeddodd hyd y nef.

76 Canys er amſer ein tadau, ni a fuom, ac ydym mewn pechod mawr, hyd y dydd hwn.

77 Ac am ein pechodau ni a'n tadau, nyni,

3538 a'n brodyr, a'n brenhinoedd, a'n hoffeiriaid, a roddwyd i fynu i frenhinoedd y ddaiar, i'r cleddyf, ac i gaethiwed, ac yn'ſglyfaeth drwy gywilydd, hyd y dydd hwn.

78 Ac yn awr y dangoſwyd peth trugaredd i ni gennyt ti, ô Arglwydd, fel y gadewid i ni wreiddyn, ac enw yn dy gyſſegrfa;

79 Ac i ddatcuddio goleuni i ni yn nhŷ yr Arglwydd ein Duw, ac i roddi i ni † fwyd yn amſer ein caethiwed. †Heb. *fywyd.* Ezra 9. 8.

80 Ië pan oeddem ni mewn caethiwed, ni wrthododd ein Harglwydd mo honom ni; eithr efe a'n gwnaeth ni yn gymmeradwy ger bron brenhinoedd Perſia, fel y rhoddaſant hwy fwyd i ni;

81 Ac yr anrhydeddaſant Deml ein Harglwydd ni, ac y cyweiriaſant anrheithiol leoedd Sïon, ac y rhoddaſant i ni drigfa ſicr yn Judea ac yn Jeruſalem.

82 Ac yn awr, ô Arglwydd, beth a ddywedwn ni ſy yn cael y pethau hyn? canys nyni a droſſeddaſom dy orchymynnion di, y rhai a roddaiſt ti *i ni* drwy law dy weiſion y prophwydi, gan ddywedyd,

83 Fod y wlâd, yr hon yr ydych chwi yn myned i'w hetifeddu, yn halogedig drwy aflendid dïeithriaid y wlâd, y rhai a'i llanwaſant hi â'i haflendid.

84 Am hynny yn awr na chyſſylltwch eich merched â'i meibion hwynt, ac na chymmerwch eu merched hwy i'ch meibion chwithau.

85 An na cheiſiwch heddychu â hwynt byth, fel i'ch gwneler yn gryfion, ac y caffoch chwi fwytta daioni y wlâd, a'i gadel hi i'ch meibion ar eich ôl chwi yn etifeddiaeth.

86 Yr hyn oll hefyd ar a ddaeth i ben, a wnaed i ni oblegid ein drwg weithredoedd ni, a'n pechodau mawrion: canys tydi, Arglwydd, a yſgafnheaiſt ein pechodau ni,

87 Ac a roddaiſt i ni y cyfryw wreiddyn: *ond* nyni a droiſom yn ein hôl, gan dorri dy gyfraith di, *ac* a ymgymmyſgaſom ag aflendid pobl y wlâd.

‡ Neu, *Na fydd di ddigllon.* 88 ‡ Oni ddylit ti fod yn ddigllon wrthym ni, i'n dinyſtrio ni, fel na adewit i ni na gwreiddyn, na hâd, nac enw?

89 Tydi, ô Arglwydd Iſraël, ydwyt eirwîr: canys gadawyd i ni wreiddyn y dydd heddyw.

90 Ac yn awr wele ni ger dy fron di yn ein pechodau; canys ni allwn ni ſefyll o'th flaen di yn hŵy, o herwŷdd y pethau hyn.

91 A phan oedd Eſdras yn gweddïo, ac yn cyffeſſu, ac yn wylo, ac yn gorwedd ar y llawr o flaen y Deml, yna tyrfa fawr a ymgaſglaſant atto ef o Jeruſalem, o wŷr, a gwragedd, a phlant: canys yr oedd galar mawr ym myſg y dyrfa.

92 Yna Jechonias mâb Jeelus, un o feibion Iſraël a waeddodd, ac a ddywedodd, O Eſdras, nyni a bechaſom yn erbyn yr Arglwydd Dduw, *o achos* i ni briodi gwragedd dïeithr o genhedloedd y wlâd, ac yn awr *holl Iſraël a dderchafwyd. * Deut. 28. 1. Luc. 2. 5.

93 Tyngwn lw i'r Arglwydd, ar yrru ymaith ein holl wragedd ſydd o'r cenhedloedd, ynghŷd a'i plant:

94 Fel yr ordeiniaiſt ti, a'r holl rai ſydd yn ufuddhau cyfraith yr Arglwydd. 3538

95 Cyfod i fynu a gwnâ hyn: canys ti y perthyn hyn, a ni a fyddwn gyd-a thi: gwnâ yn wrol.

96 Yna Eſdras a gyfododd, ac a wnaeth i holl bennaethiaid yr Offeiriaid a'r Lefiaid * a holl Iſraël, dyngu y gwnaënt hwy felly: a hwy a dyngaſant. * Ezr. 10. 5.

PEN. IX.

1 Eſdras yn caſglu'r holl bobl ynghŷd: 10 a hwythau yn gyrru ymaith y gwragedd dïeithr. 20 Enwau a rhifedi y rhai o wnaeth hynny. 40 Darllain cyfraith Moſes ger bron yr holl bobl: 44 A hwythau yn wylo, ac yn cael dwyn ar gof iddynt yr uchel-ŵyl.

YNa Eſdras a gyfododd o gyntedd y Deml, *ac* a aeth i 'ſtafell Joanan mâb Eliaſib;

2 Ac a arhoſodd yno, ac ni fwyttaodd fwyd, ac nid yfodd ddwfr, eithr wylodd tros anwireddau mawrion y dyrfa.

3 Ac fe a gyhoeddwyd drwy holl Judea a Jeruſalem, am i'r holl rai ar a oeddynt o'r gaethglud, ymgaſglu ynghŷd i Jeruſalem,

4 A phwy bynnag ni chyfarfyddai yno o fewn dau ddydd neu dri, fel y gorchymynnaſai yr Henuriaid oedd yn llywodraethu, eu haniſeiliaid hwy a attafaelid i gyfraid y Deml, ac yntef a ‡ fwrid allan o blith y rhai oedd o'r gaethglud. ‡ Neu, *ddinyſtrid.* Joſ. 10. 1.

5 Yna yr holl rai ar a oeddynt o lwyth Juda a Benjamin, a ddaethant ynghŷd o fewn tridiau i Jeruſalem, ar y nawfed mîs, ar yr ugainfed *dydd* o'r mîs.

6 A'r holl dyrfa yn crynnu o achos y dryghîn y pryd hynny, a eiſteddaſant yn ehangder y Deml.

7 Yna Eſdras a gyfododd, ac a ddywedodd wrthynt hwy, Chwi a droſſeddaſoch y gyfraith, o herwŷdd i chwi briodi eſtroneſau, ac felly amlhau pechodau Iſraël.

8 Yn awr gan hynny cyfaddefwch, a rhoddwch ogoniant i Arglwydd Dduw ein tadau;

9 A gwnewch ei ewyllys ef, ac ymnaillttüwch oddiwrth genhedloedd y wlâd, ac oddiwrth y gwragedd dïeithr.

10 Yna yr holl dyrfa a waeddaſant, ac a ddywedaſant â llef uchel, Nyni a wnawn fel y dywedaiſt ti.

11 Ond o herwŷdd bod y gynnulleidfa yn fawr, a'i bod hi yn ddryg-hîn, fel na allom ni ſefyll allan, ac o herwŷdd na ellir gorphen y gwaith yma mewn un diwrnod neu ddau, gan i lawer o honom ni bechu yn yr achos yma:

12 Am hynny arhoſed pennaethiaid y dyrfa, a deued yr holl rai o'n trigfannau ni, ar y ſy ganddynt wragedd dïeithr, ar yr amſer nodedig;

13 A *deued* gyd-a hwynt y rheol-wŷr a'r barn-wŷr allan o bob lle, hyd oni lonyddom ddigofaint yr Arglwydd yn ein herbyn, am y peth hyn.

14 Yna Jonathan mâb Azael, ac Ezecias mâb Theocanus, a gymmeraſant y matter yma arnynt:

3538 arnynt: a Moſolam, a Leuis, a Sabatheus a'i cynnorthwyodd hwynt:

15 A'r rhai oedd o'r gaeth-glud a wnaethant ar ôl hyn oll.

16 Ac Eſdras yr offeiriad a ddetholodd iddo y gwŷr pennaf o'u teuluoedd, erbyn eu henwau oll: ac ar y dydd cyntaf o'r degfed mîs, hwy a gyd-eiſteddaſant i holi yr achos.

17 Felly achos y rhai a briodaſent wragedd dieithr a ddugpwyd i ben y dydd cyntaf o'r mîs cyntaf.

18 Ac o'r Offeiriaid a ddaethent ynghŷd, ac a briodaſent wragedd dieithr, y cafwyd yno;

19 O feibion Jeſus fâb Joſedec, a'i frodyr; [a] Matthelas, ac Eleazar, [b] Joribus, a [c] Joadanus,

20 Y rhai a roddaſant eu dwylo ar droi ymaith eu gwragedd, ac offrymmu hwrdd, yn iawn am eu hamryfuſedd.

21 Ac o feibion Emmer; Ananias, a Zabdeus, ac [d] Eanes, a [e] Sameius, a [f] Hierel, ac [g] Azarias.

22 Ac o feibion [h] Phaiſur; Elionas, Maſſias, Iſmael, a Nathanael, ac [i] Ocidelus, a [k] Thalſas.

23 Ac o'r Leſiaid; Joſabad, a Semis, a [l] Cholius, yr hwn a elwid [m] Calitas, a [n] Phatheus, a Judas, a Jonas.

24 O'r cantorion ſanctaidd; [o] Eleazurus, Bacchurus.

25 O'r porthorion; Salumus, a [p] Tholbanes.

26 O'r rhai o Iſraël, o feibion [q] Phoros; [r] Hiermas, ac [s] Edias, a Melchias, a [t] Maelus, ac Eleazar, ac [u] Aſibias, a Baanias.

27 O feibion Ela; Matthanias, Zaccharias, a [x] Hierielus, a Hieremoth, ac [y] Aedias.

28 Ac o feibion [z] Zamoth; [a] Eliadas, [b] Eliſimus, [c] Othonias, Jarimoth, a [d] Sabbatus, a [e] Sardeus.

*29 O feibion Bebai; Joannes, ac Ananias, a [f] Joſabad, ac [g] Amatheis.

30 O feibion [h] Mani; [i] Olamus, [k] Mamuchus, [l] Jedeus, Jaſubus, [m] Jaſael, a Hieremoth.

31 [n] Ac o feibion Adi; Naathus, a Mooſias, Lacunus, a Naidus, a Mathanias, a Seſthel, a Balunus, a Manaſſeas.

32 Ac o feibion Annas; Elionas, ac Aſeas, a Melchias, a Sabbeus, a Simon Choſameus.

33 Ac o feibion Aſom; [o] Atanelus, a [p] Matthias, a [q] Banaia, Eliphalet, a Manaſſes, a Semi.

34 Ac o feibion Maani; Jeremias, Momdis, Omaerus, Juel, Mabdai, a Phelias, ac Anos, Carabaſion, ac Enaſibus, a Mamninatanaimus, Eliaſis, Bannus, Eliali, Samis, Selenias, Nathanias: ac o feibion Ozora; Seſis, Eſril, Azailus, Samatus, Zambis, Joſiphus.

35 Ac o feibion Ethma; Mazitias, Zabadias, Edes, Juel, Banaias.

36 Yr holl rai hyn a briodaſent wragedd dieithr; a hwy a'i gyrraſant hwy a'i plant ymaith.

37 ¶ A'r Offeiriaid, a'r Leſiaid, a'r rhai oedd o Iſraël a drigaſant yn Jeruſalem, ac yn y wlâd, y dydd cyntaf o'r ſeithfed mîs; felly plant Iſraël oedd yn trigo yn eu ‡ trigfaoedd.

38 [r] Yna yr holl dyrfa a ddaethant ynghŷd, 3538
o un frŷd, i'r fan ehang o'r porth ſanctaidd tu-a 'r dwyrain; [r] Neh. 8.1.

39 A hwy a ddywedaſant wrth Eſdras yr Offeiriad a'r darllennydd, am iddo ddwyn cyfraith Moſes, yr hon a roddaſai Arglwydd Dduw Iſraël.

40 Yna Eſdras yr Arch-offeiriad a ddug y gyfraith at yr holl dyrfa, yn wŷr ac yn wragedd, ac at yr holl offeiriaid, ſel y clywent hwy y gyfraith, y dydd cyntaf o'r ſeithfed mîs.

41 Ac eſe a ddarllennodd yn y lle ehang o flaen y porth ſanctaidd, o'r boreu hyd hanner dydd, o flaen gwŷr a gwragedd: a'r holl dyrfa a wrandawſant ar y gyfraith yn ddyfal.

42 Felly Eſdras yr Offeiriad a darllennydd y gyfraith, a ſafodd i ſynu mewn pulpud o goed, yr hwn ydoedd wedi ei ddarparu [s] *dynny.*

43 A Mattathias, Sammus, Ananias, Azarias, Urias, [t] Ezecias, a [u] Balaſamus, a ſafaſant yn ei ymyl ar y llaw ddehau; [s] Hilciah. [t] Maaſeiah.

44 Ac ar ei law aſſwy ef [u] Phaldaius, Miſael, Melchias, [x] Lothaſubus, a [y] Naeberias. [u] Pedaiah. [x] Haſum. [y] Gwêl Neh. 8.4.

45 Yna Eſdras a gymmerth lyfr y gyfraith, o flaen y dyrfa: canys yr oedd efe yn eiſtedd ‡ yn anrhydeddus yn y lle pennaf, yn eu gŵydd hwynt oll. ‡ Hebr. *uwch eu llaw hwynt oll.*

46 A thra oedd efe yn agoryd y gyfraith, hwy a ſafaſant oll yn eu huniawn ſefyll: ac Eſdras a fendithiodd yr Arglwydd Dduw Goruchaf, Duw y lluoedd Holl-alluog.

47 A'r holl bobl a attebaſant, Amen; a chan godi eu dwylo, a fyrthiaſant i lawr, ac a addolaſant yr Arglwydd.

48 A Jeſus, Anus, Sarabias, Adinus, Jacubus, Sabateus, [z] Auteas, Maianeas, a Chalitas, Azarias, a Joazabdus, ac Ananias, a Biatus y Leſiaid, a ddyſgaſant gyfraith yr Arglwydd, gan wneuthur iddynt hetyd ei deall hi. [z] Hodias.

49 *Yna y llefarodd Attharates wrth Eſdras yr Arch-offeiriad a'r darllennydd, ac wrth y Leſiaid oedd yn dyſgu 'r dyrfa, ſef wrth bawb, gan ddywedyd, *Yna Nehemiah, ac Ezra yr Offeiriad a'r ſgrifennydd, a'r Leſiaid oedd yn dyſgu 'r bobl, a ddywedaſant wrth yr holl bobl, Neh. 8.9.

50 Y dydd hwn ſydd ſanctaidd i'r Arglwydd; (canys hwy a wylaſant bawb, pan glywſant y gyfraith)

51 Ewch chwithau a bwyttewch y brâs, ac yfwch y melus, ac anfonwch ran ‡ i'r rhai nid oes dim ganddynt. ‡ Neu, *i'r rhai.*

52 Canys y dydd hwn ſydd ſanctaidd i'r Arglwydd; ac na fyddwch chwi driſt: canys yr Arglwydd a'ch dwg chwi i anrhydedd.

53 Felly y Leſiaid a gyhoeddaſant yr holl bethau hyn i'r bobl, gan ddywedyd, Y dydd hwn ſydd ſanctaidd i'r Arglwydd; na thriſtewch.

54 Yna hwy a aethant ymaith bob un, i fwyta, ac i yfed, ac i wneuthur yn llawen, ac i roddi rhan i'r rhai nid oedd dim ganddynt, ac i wledda.

55 O herwŷdd iddynt ddeall y geiriau y dyſgaſid hwy ynddynt, a'r rhai yr oeddynt wedi ymgynnull o'i hachos.

Ail Llyfr E S D R A S.

PENNOD I.

1 *Gorchymyn i Eſdras geryddu 'r bobl.* 24 *Duw yn bygwth eu bwrw hwy ymaith;* 35 *a rhoi eu tai hwynt i bobl a fyddai iddynt mwy o râs nâ hwynt-hwy.*

[a] Ezra 7. 1. Ail llyfr y prophwyd [a] Eſdras, fâb Saraias, fâb Azarias, fâb Helchias, fâb ‡ Sadanias, fâb Sadoc, fâb Achitob,

‡ *Salum.*

2 Fâb Achia, fâb Phinees, fâb Heli, fâb Amarias, fâb Aziei, fâb Marimoth, fâb Arna, fâb Ozias, fâb Borith, fâb Abiſei, fâb Phinees, fâb Eleazar,

3 Fâb Aaron o lwyth Lefi, yr hwn a fu gaeth yngwlâd y Mediaid, yn nheyrnaſiad Artaxerxes brenin y Perſiaid.

4 A gair yr Arglwydd a ddaeth attafi, gan ddywedyd,

[b] Eſay 58. 1. 5 Dôs ymaith, a [b] mynega i'm pobl eu pechodau, ac i'w plant eu hanwireddau a wnaethant i'm herbyn, fel y mynegont i blant eu plant:

6 Am i bechodau eu tadau hwynt amlhau ynddynt hwy: canys hwy a'm gollyngaſant dros gôf, ac a offrymmaſant i dduwiau dïeithr.

7 Onid myfi a'i dug hwynt o dîr yr Aipht, o dŷ y caethiwed? er hynny hwynt-hwy a'm hannogaſant i ddigoſaint, ac a ddïyſtyraſant fy nghynghorion.

8 Tyn wallt dy ben, a bwrw yr holl ddrygioni arnynt hwy, achos ni buant ufudd i'm cyfraith: ond pobl wrth-ryfelgar ydynt.

9 Pa hŷd y cyd-ddygaf â'r rhai y gwneuthym cymmaint o ddaioni erddynt?

10 Llawer o frenhinoedd a ddifethais i er eu mwyn hwy. [c] Pharao a'i weiſion, a'i holl lu a darewais i, i lawr.

[c] Exod. 14. 28.

[d] Num. 21. 24. Joſ. 8, & 10, & 12. 11 [d] Yr holl genhedloedd a ddifethais i o'i blaen hwynt, ac yn y dwyrain yr anrheithiais bobl dwy dalaith, *ſef* Tyrus a Sidon, ac a leddais eu holl elynnion hwynt.

12 Llefara ditheu wrthynt, gan ddywedyd, Fel hyn y dywed yr Arglwydd;

[e] Exod. 14. 29. 13 [e] Mi a'ch arweiniais chwi drwy 'r môr, ac a roddais i chwi heol eang a dïogel o'r dechreuad: [f] mi a roddais i chwi Moſes yn dywyſog, ac Aaron yn offeiriad.

[f] Exod. 3. 10 & 4. 14.

[g] Exod. 13. 21. 14 [g] Rhoddais i chwi oleuni mewn colofn o dân, a rhyfeddodau mawrion a wnaethym yn eich plith: er hynny chwi a'm gollyngaſoch i dros gôf, medd yr Arglwydd.

15 Fel hyn y dywed yr Holl-alluog Arglwydd; [h] Y ſoſ-ieir oedd yn arwŷdd i chwi; rhoddais i chwi bebyll yn amddeffyn: etto grwgnach a wnaethoch ynddynt.

[i] Exod. 16. 13. Pſ. 105. 40.

16 Ac nid ymlawenhaſoch yn fy Enw i am ddinyſtr eich gelynnion, ond grwgnach yn waſtad yr ydych, hyd y dydd heddyw.

17 Mae 'r daioni a wneuthym i chwi? [i] Oni waeddaſoch chwi arnaf, pan oeddych newynog a ſychedig yn yr anialwch,

[i] Num. 14.

18 Gan ddywedyd, Pa ham y dygaiſt ti ni i'r anialwch hwn i'n lladd? gwell a fuaſai i ni waſanaethu 'r Aiphtiaid nâ marw yn yr anialwch hwn.

19 Y pryd hynny y toſturiais wrth eich galar, a rhoddais i chwi Manna i'w fwytta: ac [k] felly y bwyttaſoch fara Angylion.

[k] Deut. 8. 20.

20 [l] Pan oedd ſyched arnoch, oni holltais y graig, a'r dwfr a ddylifodd i'ch dïwallu chwi? ac mi a'ch cyſgodais rhag y gwrês â dail y coed.

[l] Num. 20. 11. Deut. 32.

21 Rhennais yn eich plith wlâd ffrwythlon, a bwriais allan o'ch blaen chwi y Canaaneaid, y Phereziaid, a'r Philiſtiaid: [m] beth mwy a wnâf eroch chwi, medd yr Arglwydd?

[m] Eſay 5.

22 Fel hyn y dywed yr Holl-alluog Arglwydd; Pan oeddych yn yr anialwch, * ‡ wrth ddwfr chwerw 'r Amoriaid, yn ſychedig, ac yn cablu fy Enw;

* Exod. 23. ‡ *Jordan. Amorites.*

23 Ni roddais i chwi dân am eich cabl, ond bwrw pren a wneuthym i'r dwfr, a gwneuthur yr afon yn groyw.

24 Pa beth a wnâf i ti, Jacob? tydi, [n] Juda, nid ufuddheït i mi: mi a droaf at genhedloedd eraill, ac a roddaf iddynt hwy fy Enw, fel y cadwont fy nghyfreithiau.

[n] Exo.

25 Gan i chwi fy ngwrthod, minneu a'ch gwrthodaf chwithau: pan ddymunoch arnaf fod yn drugarog wrthych, ni's trugarhâf wrthych.

26 [o] Pan alwoch arnaf, ni's gwrandawaf chwi: canys chwi a halogaſoch eich dwylo â gwaed, a'ch traed ſydd gyflym i ladd celain.

[o] Eſay

27 Nid myfi a wrthodaſoch chwi, ond eich hunain, medd yr Arglwydd.

28 Fel hyn y dywed yr Holl-alluog Arglwydd; Oni ddeiſyfiais arnoch, fel *y deiſyf* tâd ar ei feibion, neu fam ar ei merched, neu fammaeth ar ei rhai bychain,

29 Fod o honoch yn bobl i mi, ‡ a minneu yn Dduw i chwithau; fod o honoch yn blant i mi, a minneu yn dâd i chwithau?

‡ *ſo I.* *ſo Lat.* *Alex.*

30 [p] Mi a'ch ceſglais chwi ynghŷd, megis y caſgl yr iâr ei chywion dan ei hadenydd: ond yn awr beth a wnâf i chwi? Mi a'ch bwriaf allan o'm golwg.

[p] Matt.

31 [q] Pan offrymmoch i mi, mi a drôf fy wyneb oddïwrthych: canys mi a wrthodais eich gwyliau arbennig, eich lleuadau newydd, a'ch enwaediadau.

[q] Eſa.

32 Danfonais attoch fy ngwaſanaethwŷr y prophwydi, y rhai a ddaliaſoch, ac a laddaſoch, a drylliaſoch eu cyrph hwynt yn ddarniau, eu gwaed hwy a ofynnaf fi ar eich dwylo chwi, medd yr Arglwydd.

33 Fel

33 Fel hyn y dywed yr Holl-alluog Ar-
Mat.23.38 glwydd; [r] Eich tŷ chwi ſydd yn anghyfannedd,
Luc 13.35. mi a'ch bwriaf chwi allan, fel y gwnâ y gwŷnt y ſoſt.

34 A'ch plant ni chenhedlant: canys ſy ngorchymyn i a ddïyſtyraſant, a'r hyn oedd ddrwg ger ſy mron i a wnaethant.

35 Eich tai a roddaf i'r bobl a ddêl: y rhai er na's clywſant ſôn am danaf, etto a gredant ynofi; i'r rhai ni ddangoſais arwyddion, er hynny hwy a wnânt yr hyn a orchymynnais iddynt:

36 Ni welſant brophwydi, er hynny hwy a goſiant eu pechodau, ac a'u cyffeſſant.

37 Yn dyſt yr wyf yn galw grâs y bobl a ddaw, y rhai y gorſoledda eu plant mewn
Dan.2.29. llawenydd: ac [f] er na's gwelant fi â'i llygaid corphorawl, etto yn yr yſpryd hwy a gredant y peth yr wyf fi yn ei ddywedyd.

38 Ac yn awr, frawd, yſtyr pa ogoniant; a gwêl y bobl ſydd yn dyſod o'r dwyrain:

39 I'r rhai y rhoddaf i'w harwain Abraham, Iſaac, ac Jacob, Ozeas, Amos, a Micheas, Joël, Abdïas, a Jonas,

40 Nahum, ac Abacuc, Sophonias, Aggëus, Zachari, a Malachi, yr hwn a elwir hefyd
Hag.1.1. [t] Angel yr Arglwydd.

PEN. II.

1 *Duw yn achwyn rhag ei bobl:* 10 *Ac etto yn peri i Eſdras eu cyſſuro hwy.* 34 *Am iddynt hwy wrthod, y gelwir y Cenhedloedd.* 43 *Eſdras yn gweled mâb Duw, a'r rhai a goronir ganddo ef.*

FEl hyn y dywed yr Arglwydd, Mi a ddygais y bobl hyn o gaethiwed, ac a roddais iddynt ſy ngorchymynnion drwy ſy ngweiſion y prophwydi; y rhai ni wrandawënt, ond dïyſtyru ſy nghynghorion i a wnaethant.

2 Y fam a'u dûg a ddywed wrthynt, Ewch ymaith, blant: canys gweddw ydwyf, a gwrthodedig.

3 Mi a'ch megais chwi drwy lawenydd; ond mi a'ch collais chwi drwy alar a thrymder: canys chwi a bechaſoch ger bron yr Arglwydd eich Duw, ac a wnaethoch y peth oedd ddrwg yn ei olwg ef.

4 A pha beth a wnâf i chwi y pryd hyn? gweddw ydwyf a gwrthodedig; ewch i ffordd, ſy mhlant, a goſynnwch drugaredd gan yr Arglwydd.

5 A minneu (ô dâd) a alwaf arnat ti am dyſtiolaeth yn erbyn mam y plant hyn, y rhai ni chadwent ſy nghyſammod,

6 Fel y dygech hwy i wradwydd, a'i mam i anrhaith, fel na byddo heppil o honynt hwy.

7 Gwaſgarer hwynt ar lêd ym mhlith y cenhedloedd; bwrier eu henwau hwy ymaith oddi-ar y ddaiar: canys dïyſtyraſant ‡ ſy nghyfammod.

8 Gwae tydi, Aſſur, yr hwn a guddi ynot
Gen.19.24. yr anghyfiawn: tydi bobl anwir, cofia [a] beth a wnaethym i Sodoma a Gomorra.

9 Eu tîr a droëd yn briddellau pŷg, ac yn dyrrau o ludw: felly hefyd y gwnâf i'r ſawl ni'm gwrandawânt, medd yr Arglwydd Holl-alluog.

10 Fel hyn y dywed yr Arglwydd wrth Eſdras; Dywed i'm pobl y rhoddaf iddynt deyrnas Jeruſalem, yr hon a roiſwn i Iſraël.

11 Eu gogoniant hwy hefyd a gymmeraf i mi, a rhoddaf i'r rhai hyn [b] bebyll tragywyddol, *b* Luc 16.9. y rhai a ddarparaſwn iddynt hwy.

12 Hwy a gânt [c] bren y bywyd yn ennaint o *c* Dat. 2.7. & 22.2,14. arogl peraidd; ni lafuriant, ac ni ddeffygiant.

13 Cerddwch, a chwi a dderbyniwch; gweddïwch am ychydig ddyddiau, fel y byrrhaër hwynt: [d] parottowyd y deyrnas i chwi *d* Mat.25.34 euſus; [e] gwiliwch. *e* M.r.13.37

14 Cymmer yn dyſtiolaeth y nef a'r ddaiar: canys myfi a ddrylliais y drwg, ac a wneuthym y da: canys byw wyf fi, medd yr Arglwydd.

15 Tydi fam, cofleidia dy blant, a ‡ mâg hwynt drwy lawenydd: gwnâ eu traed yn ſiccr fel coloſn: canys tydi a ddewiſais i, medd yr Arglwydd.

‡ *mâg hwy drwy lawenydd fel colomen, a gwnâ eu traed yn ſiccr: canys &c.*

16 A'r meirw a adgyfodaf fi o'i lleoedd, ac a'i dygaf allan o'r beddau: canys adnabûm ‡ ſy Enw yn Iſraël.

‡ *dy enw di, o Iſrael.*

17 Tydi fam y plant, nac ofna: canys dewiſais di, medd yr Arglwydd.

18 A danfonaf i'th gynnorthwyo Eſay, a Jeremi ſy ngwaſanaeth-wŷr, wrth gyngor y rhai y ſancteiddiais, ac y darperais i ti ddeuddeg pren, yn llawn o amryw ffrwythau;

19 A'r un rhiſedi o ffynhonnau yn lliſeirio o laeth a mêl; a ſaith o ſynydd mawrion yn dwyn rhôs a Lili, â'r rhai y llanwaf dy blant â llawenydd.

20 Gwnâ gyfiawnder i'r weddw, barn i'r ymddifad, dyro i'r tlawd, amddeffyn yr ymddifad, dillada 'r noeth,

21 Iachâ y drylliedig a'r gwan, na watwar y cloff, amddeffyn yr anaſus, a gâd i'r dall ddyfod i olwg ſy niſglairdeb.

22 Cadw hên ac ieuangc o fewn dy gaerau.

23 [f] Pa le bynnag y caffech y marw, cymmer *f* Tobit 1. 17, 18. hwynt, a chladd, ac mi a roddaf i ti yr eiſteddle bennaf yn ſy adgyfodiad.

24 Gorphwys, ô ſy mhobl, a chymmer dy eſmwythdra: canys dy lonyddwch di a ddaw.

25 Mâg dy blant, ti fammaeth dda, a chryfhâ eu traed hwynt.

26 [g] Ni dderfydd am neb o'th waſanaeth- *g* Ioã 17.12. wŷr a roddais i ti: canys ceiſiaf hwynt o fyſg dy rifedi di.

27 Na ddeffygia: canys pan ddêl dyddiau blinder ac ing, eraill a wylant, ac a alarant, ond tydi a fyddi lawen a diwall.

28 Y cenhedloedd a gynfigennant wrthyt; er hynny ni's gallant wneuthur dim yn dy erbyn di, medd yr Arglwydd.

29 Fy nwylaw i a'th waſgoda di, fel na welo dy blant uffern.

30 Ymlawenhâ, tydi fam gyd-a'th blant: canys mi a'th achubaf di, medd yr Arglwydd.

31 Cofia dy blant, y rhai ſydd yn cyſgu: canys mi a'i dygaf hwynt o gyrrau 'r ddaiar, a byddaf drugarog wrthynt: canys trugarog ydwyf, medd yr Holl-alluog Arglwydd.

32 Cofleidia dy blant, hyd oni ddelwyf i

ddangos

ddangos trugaredd iddynt; canys y mae fy ffynhonnau yn myned troſodd, a'm grâs ni phalla.

33 Myfi Eſdras a gefais orchymyn gan yr Arglwydd ar fynydd Oreb, i fyned at Iſraël: ond pan ddaethym attynt hwy, hwy a'm dïyſtyraſant, ac a ddirmygaſant orchymyn yr Arglwydd.

34 Ac am hynny y dywedaf wrthych chwi, genhedloedd, y rhai a glywch, ac a ddeellwch, Edrychwch am eich bugail, eſe a rydd i chwi
b Mat.11.29 [b] orphywyſdra dragywyddol: canys yr hwn a ddaw ar ddiwedd y byd ſydd ger llaw.

35 Byddwch barod i wobr y deyrnas: canys y goleuni tragywyddawl a lewyrcha arnoch byth.
i 1 Cor.7.31. 36 Ffowch [i] rhag cyſgod y byd hwn, derbyniwch lawenydd eich gogoniant: tyſtiolaethaf fy achubwr yn gyhoedd.

37 O derbyniwch, rhodd a roddir i chwi, a byddwch lawen, gan ddïolch i'r hwn a'ch galwodd i'r deyrnas netol.

k Dat.7.3,4 38 Codwch, a ſefwch, gwelwch [k] riſedi y
l Mat. 22. 1, &c. Dat 19.9. rhai a nodwyd [l] ‡ yngwlêdd yr Arglwydd:

‡ i wleidd. 39 Y rhai a ymadawſant â chyſgod y byd,
m Dat.3.4. & 7. 14. ac [m] a dderbyniaſant wiſgoedd gogoneddus gan yr Arglwydd.

40 Cymmer dy riſedi, o Sïon, cau ar dy rai gwynnion, y rhai a gadwaſant gyfraith yr Arglwydd.

n Dat.6.11. 41 [n] Cyflawnwyd rhiſedi dy blant, y rhai yr wyt yn hiraethu am danynt, dymuna nerth yr Arglwydd, fel y ſancteiddier dy bobl, y rhai a alwyd o'r dechreuad.

o Dat.7.9. 42 [o] Myfi Eſdras a welais ar fynydd Sïon, dyrfa o bobl, allan o riſedi, a hwynt-hwy ei gŷd oeddynt yn moli'r Arglwydd ar gerdd.

43 Ac yn eu canol hwynt yr oedd gŵr ieuangc tal o gorpholaeth, yn uwch nâ'r lleill oll; ac eſe a oſodes goronau ar bennau pob un o honynt, ac eſe a dderchafwyd yn fwy, a hynny oedd ryfedd iawn gennyf fi.

p Dat. 7 14. 44 Yna [p] y gofynnais i'r Angel, gan ddywedyd, Beth yw y rhai hyn, Arglwydd?

45 Yntef a attebodd, ac a ddywedodd wrthyf, Dyma y rhai a ddïoſgaſant y dillad marwol, ac a wiſgaſant yr anfarwol, ac a gyfaddefaſant Enw Duw: yn awr y coronir hwynt, ac y derbyniant balm-wydd.

46 Ac mi a ddywedais wrth yr Angel, Pwy yw y gŵr ieuangc ſydd yn eu coroni hwynt, ac yn rhoddi palm-wydd yn eu dwylo?

47 A chan atteb eſe a ddywedodd wrthyf,
q Dat.2.10. [q] Mâb Duw yw eſe, yr hwn a gyfaddefaſant hwy yn y byd. Yna y dechreuais inneu eu canmol hwynt yn fawr, y rhai a ſafaſent mor bybyr wrth Enw yr Arglwydd.

48 Yna y dywedodd yr Angel wrthyf, Dôs ymaith a dangos i'm pobl pa fath bethau, a pha gymmaint o ryfeddodau yr Arglwydd Dduw a welaiſt ti.

PEN. III.

1 *Eſdras yn flin arno,* 13 *ac yn cydnabod pechodau'r bobl:* 28 *ac yn achwyn fod y Cenhedloedd yn arglwyddiaethu arnynt hwy, er eu bod yn fwy eu drygioni nâ hwynt-hwy.*

3446 Y Ddegfed flwyddyn ar hugain yn ôl deſtrywio y ddinas, yr oeddwn i o fewn Babilon yn gorwedd ar fy ngwely yn drallodus, a'm meddyliau oedd yn dyfod i fynu ar fy nghalon. 3446

2 Canys mi a welais anghyfannedd-dra Sïon, a golud trigolion Babilon.

3 A'm hyſpryd a gynnhyrfwyd yn ddirfawr, a mi a ddechreuais leſaru wrth y Goruchaf eiriau llawn o ofn, ac a ddywedais,

4 O Arglwydd lywydd, ti a ddywedaiſt yn y dechreu, pan oſodaiſt y ddaiar, (a hynny dy hun yn unig) ac a roddaiſt orchymmyn i'r bobl,

5 Ac [a] a roddaiſt gorph i Adda di-enaid, a Gen. 2.7. yr hwn oedd waith dy ddwylo, ac a anedlaiſt ynddo anadl enioes, ac eſe a wnaed yn fyw ger dy fron di.

6 A thi a'i dygaiſt ef i baradwys, yr hon a blannaſai dy ddeheulaw di, cyn dyfod o'r ddaiar rhagddi eirioed:

7 A gorchymynnaiſt iddo ef garu dy ffordd di, yr hon a droſſeddodd eſe; ac allan o law ti a ordeiniaiſt ynddo ef farwolaeth, ac yn ei genhedlaethau ef, o'r rhai y daeth cenhedloedd, llwythau, pobloedd, a thylwythau aneirif.

8 A [b] phob cenedl a rodiodd wrth eu he- b Gen.6.12. wyllys ei hun, a hwy a wnaethant bethau rhyfedd yn dy olwg di, ac a ddïyſtyraſant dy orchymynnion.

9 Ond [c] yn ôl ennyd o amſer, ti a ddygaiſt c Gen.7. y diluw ar uchaf preſſwylwŷr y byd, ac a'i diſethaiſt hwynt.

10 Ac fe ddigwyddodd ym mhawb o honynt fel yr oedd marwolaeth i Addaf, felly yr oedd y diluw i'r rhai hyn.

11 Etto un o honynt a adewaiſt ti, ſef [d] Noah, d 1 Pet.3.20. a'i deulu, o'r hwn y daeth pob dyn cyfiawn.

12 A digwyddodd, pan ddechreuodd y rhai oedd yn preſſwylio ar y ddaiar amlhau, a phan oedd iddynt lawer o blant, a phan oeddynt yn bobl lawer, hwy a ddechreuaſant wneuthur mwy o anwiredd nâ'r rhai cyntaf.

13 A digwyddodd, pan oeddynt yn byw e Gen.11. mor annuwiol ger dy fron di, [e] ddewis o ho- f Gen.17. not it' ŵr o honynt a elwid [f] Abraham.

14 A hwnnw a geraiſt ti, a dangoſaiſt iddo ef yn unig dy ewyllys;

15 A gwnaethoſt ag ef gyfammod tragywyddol, gan addo iddo, na wrthodit byth ei hâd ef.

16 [g] A thi a roddaiſt iddo ef Iſaac, ac [h] i Iſa- g Gê.21.2. h Gen. 25. ac y rhoddaiſt Jacob ac Eſau: a Jacob a [i] dde- 26. wiſaiſt i ti, a gwrthodaiſt Eſau; ac felly Jacob a i Mal.1.2. Rhuf.9.13. aeth yn genedl fawr.

17 Yna pan arweiniaiſt ei hâd ef allan o'r Aipht, [k] ti a'i dygaiſt hwynt i fynu i fynydd (Exo.19. Deut.4. Sina,

18 A chan ogwyddo 'r nefoedd, ti a ficrheaiſt y ddaiar, ac a gynnhyrfaiſt yr holl fyd, ac a wnaethoſt i'r dyfnderoedd grynnu, ac a drallodaiſt ddynion yr oes honno.

19 A'th ogoniant a aeth drwy bedwar porth, tân, daiar-gryn, gwŷnt, ac oerni, fel y gellit roddi cyfraith i hâd Jacob, ‡ a diwydrwydd i genhedlaeth Iſraël.

20 Ac ni thynnaiſt oddïwrthynt hwy gallon ddrwg, fel y gallai dy gyfraith di ddwyn ffrwyth ynddynt hwy.

21 Co-

3446 21 Canys yr Adda cyntaf yn dwyn calon ddrwg, a droſeddodd ac a orchfygwyd; a phawb ar a anwyd o honaw ef ydynt felly.

[l] Rhuf. 7. 8, &c. 22 Fel hyn [l] yr arhoſodd gwendid, a'r gyfraith hefyd ynghalon y bobl, ynghŷd â drygioni 'r gwreiddyn, fel yr ymadawödd yr hyn oedd dda, ac yr arhoſodd y drwg.

[m] 1 Sam. 16. 13. 23 Ac felly 'r amſeroedd a gerddaſant, a'r blynyddoedd a ddarfuant: yna [m] y codaiſt i ſynu i ti wâs a elwid Dafydd;

[n] 2 Sam. 5. 2. & 7. 5, 13. 24 [n] Ac a beraiſt iddo adeiladu dinas i'th Enw di, ac offrwm it' yno thûs ac aberthau.

25 A hyn a wnaethpwyd dros lawer o flynyddoedd; yna preſſwyl-wŷr y ddinas a ymadawſant â thi,

26 Gan wneuthur ym mhob peth fel y gwnaethai Adda a'i holl genhedlaethau: canys calon ddrwg oedd ganddynt hwythau hefyd.

27 Ac felly y rhoddaiſt dy ddinas i ddwylo dy elynnion.

28 A wnânt hwy ſydd yn preſſwylio yn Babilon ddim gwell, fel y caënt hwy am hynny lywodraeth ar Sïon?

29 Canys pan ddaethym yno, a gweled drygioni aneirif, yna fy enaid a welodd lawer o droſeddwŷr yn y ddegfed flwyddyn ar hugain hon, a'm calon a ddeffygiodd.

30 Canys gwelais fel y cyd-ddygaiſt ti â hwynt yn pechu, ac yr arbedaiſt y drwg weithredwŷr; ac y difethaiſt dy bobl dy hun, ac y cedwaiſt dy elynnion, ac ni's dangoſaiſt hyn.

‡ Gr. 31 Ni fedraf fi ‡ feddwl pa fodd y gellir gadel y ffordd hon: Ai gwell gan hynny ydynt hwy o Babilon nâ hwy o Sïon?

32 Neu a oes bobl i'w cael a'th edwyn di heb law Iſraël? neu pa genhedlaeth a gredodd i'th gyfammodau di fel Jacob?

33 Ac er hynny ni's gwelir mo'i gwobr hwynt, ac nid oes ffrwyth i'w llafur hwy: canys aethym yma a thraw drwy 'r cenhedloedd, a gwelaf hwynt yn oludog, ac ni's meddyliant am dy orchymynnion di.

34 Am hynny, pwyſa mewn clorian ein pechodau ni, a'r eiddynt hwythau hefyd ſy yn preſſwylio yn y byd; ac ni cheffir dy Enw yn un lle ond yn Iſraël.

35 Neu pa bryd ni phechodd yn dy olwg di y rhai ſydd yn preſſwylio ar y ddaiar? neu pa bobl a gadwodd felly dy orchymynnion?

36 Tydi a gei wybod erbyn ei enw mai Iſraël a gadwodd dy orchymynnion; ac nid y cenhedloedd.

PEN. IV.

1 Yr Angel yn dangos mor ddiddeall oedd Eſdras ym marnedigaethau Duw: 13 ac yn ei gynghori nad ymyrro ar bethau a fo uwch nâ'i gyrraedd: 23 Ac er hynny Eſdras yn gofyn llawer o gweſtiwnau, ac yn cael atteb iddynt.

A'R Angel, yr hwn a ddanfonwyd attaf, yr hwn yr oedd ei enw Uriel, a'm hattebodd,

2 Ac a ddywedodd, Fe aeth dy galon yn rhybell yn y byd hwn, ac a ydwyt ti yn meddwl ymgyffred ffordd y Goruchaf?

3 Yna y dywedais inneu, Gwîr, fy Arglwydd. Ac efe a'm hattebodd, gan ddywedyd, Fe a'm hanfonwyd i ddangos i ti dair ffordd, ac i roddi tri chyffelybrwydd o'th flaen di. 3446

4 O's dangoſi i mi un o honynt, minneu a ddangoſaf i titheu y ffordd yr ewyllyſi gael ei gweled; a dangoſaf i ti o ba le y mae y galon ddrwg.

5 A mi a ddywedais, Dywed, fy Arglwydd. Yna y dywedodd efe wrthyf, Dôs, pwyſa i mi bwys y tân, neu feſur i mi 'r awel wŷnt, neu alw yn ei ôl y dydd a aeth heibio.

6 Yna yr attebais ac y dywedais, Pa ddyn a all wneuthur hynny, fel y gofynnit i mi y fath bethau?

7 Ac efe a ddywedodd wrthyf, Pe gofynnwn i ti pa faint o drigfannau ſy ynghanol y môr, neu pa riſedi o aberoedd ſydd yn nechreu y dyfnder, neu pa gymmaint o ffynhonnau ſydd oddiar y ffurfafen, neu pa le y mae terfynau paradwys;

8 Ond antur ti a ddywedit wrthyf, Nid aethym i erioed i'r dyfnder, nac i uffern, ac ni ddringais i'r nefoedd.

9 Ac yn awr ni ofynnais i ti ond yn unig am y tân, a'r gwŷnt, a'r dydd a dreuliaiſt, ac am bethau ni's gellir dy naillduo di oddiwrthynt, er hynny ni fedri di roddi i mi atteb am danynt.

10 Ac efe a ddywedodd wrthyf eil-waith, Nid adwaenoſt yr eiddot dy hun, na'r pethau a dyfaſant gyd-a thi;

11 A pha fodd y gall dy leſtr di ymgyffred ffordd y Goruchaf? a'r byd yn awr wedi ei lygru oddiallan, ddeall ‡ y llygredigaeth ſydd yn amlwg yn ſy ngolwg i? ‡ *Yr anllygredigaeth.*

12 A dywedais wrtho ef, Gwell a fuaſai i ni na buaſem, nâ bod i ni ſyw mewn anwireddau; a dïoddef, heb wybod pa ham.

13 Efe a'm hattebodd, ac a ddywedodd, Mi a aethym i goed mawr ar faes, [a] a'r prennau oedd yn ymgynghori, [a] Barn. 9. 8. 2 Chron. 25. 18.

14 Gan ddywedyd, Deuwch, awn i ymladd â'r môr, hyd oni chilio efe rhagom, fel y gallom wneuthur mwy o goedydd.

15 A lliſeiriant y môr hefyd yr un modd a ymgynghoraſant, gan ddywedyd, Deuwch, awn i ſynu, a daroſtyngwn goedydd y maes, fel y gallom wneuthur i ni wlâd arall yno hefyd.

16 A gwnaethpwyd bwriad y coed yn ofer: canys tân a ddaeth ac a'i lloſgodd ef.

17 Hefyd bwriad lliſeiriant y môr a balloddd: canys y tywod a ſafodd, ac a'i rhwyſtrodd ef.

18 Pe byddit ti yn farn-wr rhwng y ddau hyn, pa un a gyfiawnheït ti? neu pa un a gondemnit ti?

19 Mi a attebais, gan ddywedyd, Yn wîr ofer oedd eu hamcanion ill dau: canys y tîr a roddwyd i'r coed; ac y mae hefyd i'r môr le i fwrw ei donnau.

20 Yna i'm hattebodd, gan ddywedyd, Ti a fernaiſt yn gyfiawn: ond pa ham na ferni dy hun hefyd?

21 Canys fel y rhoddwyd y tîr i'r coed,

3446 a'r môr i'w donnau: yn yr un modd [b] y rhai
[b] Eſay 55. 8, 9. Ioan 5. 32. 1 Cor. 2. 14. a drigant ar y ddaiar ni ddeallant ddim ond y pethau ſydd ar y ddaiar; a'r hwn ſydd yn aros uwch law y neſoedd yn unig, a gaiff ddeall y pethau ſydd goruwch uchder y neſoedd.

22 Yna yr attebais, gan ddywedyd, Attolwg, Arglwydd, rhodder i mi ddeall.

23 Canys nid oedd yn ſy mrŷd i ymofyn yn fanwl am bethau uchel, ond am y pethau ſy yn myned heibio i ni beunydd; hynny yw, pa ham y rhoddwyd Iſraël yn wradwŷdd i'r cenhedloedd, a pha ham y rhoddwyd y bobl a geraiſt ti i genhedloedd anwir, a pha ham y diſethwyd cyfraith ein tadau, ac y dirymwyd yr ammodau 'ſgrifennedig,

24 Ac yr ydym ni yn myned o'r byd fel ceiliogod rhedyn, a'n henioes nid yw ddim ond ofn a braw, ac ni haeddwn ni drugaredd.

25 Pa beth a wnâ eſe gan hynny i'w Enw, ar yr hwn i'n gelwir? Am y pethau hyn yr ymofynnais.

26 Yna eſe a'm hattebodd, gan ddywedyd, Pa mwyaf yr ymofynnech, rhyfeddach ſydd gennyt; canys mae 'r byd ar frŷs i ymado,

27 Ac ni fedr eſe ddeall y pethau a addawyd i'r rhai cyfiawn yn yr amſer ſydd yn dyfod;
[c] 1 Ioſ 5. 19. canys [c] llawn yw 'r byd o anghyfiawnder a gwendid.

28 Ond am y pethau yr ymofynnaiſt â mi, mi a ddywedaf i ti. Drygioni a hauwyd, ond ni ddaeth ei ddinyſtr ef etto.

29 Oni ddymchwelir yr hyn a hauwyd, ac onid â y fan lle yr hauwyd y drwg heibio, yna ni ddaw 'r hyn a hauwyd â daioni.

30 Canys grawn yr hâd drwg a hauwyd ynghalon Adda o'r dechreu, a pha gymmaint o anwiredd a ddug eſe hyd yn hyn? a pha
‡ hyd oni ddêl y llawr-dyrnu. gymmaint a ddwg eſe etto, ‡oni ddêl amſer dyrnu?

31 Yſtyria ynot dy hun, pa gymmaint ffrwyth o anwiredd y mae grawn yr hâd drwg wedi ei ddwyn.

32 A phan dorrer y tywys, y rhai ſy allan o riſedi, pa lawr-dyrnu ei faint a lanwant hwy?

33 Yna yr attebais, gan ddywedyd, Pa fodd a pha bryd y bydd hyn? pa ham y mae ein blynyddoedd yn ychydig ac yn ddrwg?

34 Ac eſe a'm hattebodd, gan ddywedyd, Na phryſſura di yn uwch nâ'r Goruchaf: canys yn ofer y pryſſuri i fod uwch ei law ef; canys dy uchder a aeth yn fawr.

35 Oni ymofynnodd eneidiau y rhai cyfiawn am y pethau hyn yn eu 'ſtafellau, gan ddywedyd; Pa hŷd y gobeithiaf fel hyn? pa bryd y daw ffrwyth ein llawr-dyrnu, a'n gwobr ni?

‡ Uriel. 36 ‡Jeremiel yr Arch-angel a attebodd hynny, gan ddywedyd, Pan gyflawner rhiſedi 'r hâd ynoch; canys eſe a bwyſodd y byd mewn clorian;

37 Wrth feſur y meſurodd eſe 'r amſeroedd, ac wrth riſedi y rhifodd eſe 'r amſeroedd; ac ni chynhyrfa eſe, ac ni ſymmuda hwynt, nes cyflawnu 'r meſur hwnnw.

38 Yna yr attebais, gan ddywedyd, O Arglwydd lywydd, yr ydym ni oll yn llawn anwiredd.

39 Ac yſgatfydd er ein mwyn ni y mae na lanwyd yſguboriau y rhai cyfiawn, o achos pechodau y rhai ſydd yn aros ar y ddaiar. 3446

40 Ac eſe a'm hattebodd i, gan ddywedyd, Dôs ymaith, a gofyn i wraig feichiog, pan gyflawner ei naw-mîs hi, a all ei chrôth hi gadw 'r etifedd yn hŵy o'i mewn hi.

41 Ac mi a ddywedais, Na all, Arglwydd. Ac eſe a ddywedodd wrthyf, Yn y bedd y mae yſtafelloedd eneidiau yn debyg i grôth gwraig.

42 Canys fel y pryſſura gwraig wrth eſgor i ddiangc oddiwrth angen y drafael, felly y pryſſura y lleoedd hyn, i roddi drachefn yr hyn a roddwyd yno.

43 Dangoſir it' o'r dechreu y pethau a ewyllyſi gael eu gweled.

44 Yna yr attebais, gan ddywedyd, O's cefais ffafor yn dy olwg di, ac od yw boſſibl, ac o's ydwyf gymmwys i hynny,

45 Dangos i mi, ai mwy ſydd i ddyfod nag a aeth heibio, neu a baſſiodd mwy nag ſydd i ddyfod.

46 Mi a wn beth a baſſiodd, ond ni wn i beth ſydd i ddyfod.

47 Ac eſe a ddywedodd wrthyf, Sâ di o'r tu dehau, ac mi a ddeonglaf y gyffelybiaeth i ti.

48 Ac felly mi a eſefais, ac wele, mi a welwn ffwrn boeth yn myned heibio o'm blaen: a digwyddodd, pan aeth y fflam heibio, i mi edrych, ac wele, y mwg oedd yn parhau.

49 Yn ôl hyn fe aeth heibio o'm blaen i gwmmwl yn llawn o ddwfr, ac eſe a ollyngodd i lawr gurlaw mawr; a phan ddarfu y cur-law, y deſnynnau a barhaſant.

50 Yna y dywedodd eſe wrthyf, Yſtyria ynot dy hun: Megis y mae 'r glaw yn fwy nâ'r deſnynnau, a'r tân yn fwy nâ'r mwg; ond y deſnynnau a'r mwg ſydd yn aros ar ôl: felly y rhagora y meſur a aeth heibio.

51 Yna y dymunais, gan ddywedyd, A dybygit ti y byddwn i byw hyd y dyddiau hynny? neu pa beth a ddigwydd yn y dyddiau hynny?

52 Eſe a'm hattebodd i, gan ddywedyd, Am yr arwyddion a ofynnaiſt i mi, mi a fedraf ddywedyd peth i ti: ond am dy enioes, ni'm danfonwyd i ddangos i ti; ac ni's medraf.

PEN. V.

1 *Arwŷdd yr amſerau a ddaw.* 23 *Y mae yn gofyn pa ham y mae Duw, ac yntau heb ddewis ond un bobl, yn bwrw y rhai hynny ymaith:* 30 *Ac yn cael dangos iddo fod barnedigaethau Duw yn anchwiliadwy;* 46 *ac nad yw Duw yn gwneuthur y cwbl ar unwaith.*

AC am yr arwyddion, wele, y dyddiau a ddaw, pan ddalier trigolion y ddaiar ‡yn rhifedi mawr, a ffordd y gwirionedd a guddir, a'r tîr a fydd di-ffrwyth o ffydd. ‡ Neu, mewn nifer mawr.

2 A [a] drygioni a 'chwanega yn fwy nâ'r hyn a weli di yn awr, neu 'r hyn a glywaiſt er yſtalm. [a] Mat. 24. 12.

3 A'r

3446 3 A'r wlâd yr hon a weli di yn awr a gwreiddyn iddi, a gei di ei gweled yn ddiſymmwth yn anghyfannedd.

4 Ond o's y Goruchaf a rydd i ti hoedl, ti a gei weled yn ôl y trydydd udcorn, y tywynna 'r haul yn ddiſymmwth y nôs, a'r lleuad dair gwaith yn y dydd:

5 A gwaed a ddifera o'r coed, a'r garreg a lefara, a'r bobl a drallodir:

6 A'r neb ni ddiſgwil preſſwylwŷr y ddaiar am dano, a deyrnaſa; a'r adar a newidiant drigfannau:

7 A môr Sodom a fwrw allan byſgod, ac a rua 'r nôs, yn ddieithr i lawer; ond pawb a gaiff glywed ei lais ef:

8 A phethau fydd allan o dreſu yn llawer lle, a'r tân a yrrir allan drachefn yn fynych, a'r aniſeiliaid gwyllion a newidiant eu lleoedd, a'r gwragedd miſ-glwyfus a eſgorant ar anghenfilod:

9 A dwfr hallt a geir yn y croyw, a chyfeillion a ddeſtrywiant bob un ei gilydd, a'r ſynhwyr a guddir; a deall a nailltuir i le dirgel,

10 A llawer a'i cais, ac ni's cânt: ac anghyfiawnder ac anniweirdeb a amlhëir ar y ddaiar.

11 A'r naill wlâd a ofyn i'r llall, gan ddywedyd, A aeth cyfiawnder, yr hon a wnâ ddyn yn gyfiawn, trwöt ti? A hitheu a ddywed, Na ddo.

12 Y pryd hynny y gobeithia pobl, ac ni's caffant ddim; llafuriant, a'i ffyrdd ni lwydda.

13 Cefais gennad i ddangos it' y cyfryw arwyddion. O's tydi a weddii eil-waith, ac o's wyli fel yn awr, ac o's ymprydi ſaith niwrnod, ti a gei glywed pethau mwy nâ hyn.

14 Yna mi a ddeffroais, ac ſe aeth trwy fy holl gorph ofn dirfawr, a'm meddwl a drallodwyd, fel y llewygodd.

15 A'r Angel, yr hwn a ddaeth i ymddiddan â mi, a'm daliodd i, ac a'm cyſſurodd, ac a'm goſodod ar fy nhraed.

16 A digwyddodd yr ail nôs, i Salathiel tywyſog y bobl ddyfod attaf, gan ddywedyd, Pa le y buoſt ti? a pha ham y mae mor drwm yr olwg arnat?

17 Oni wyddoſt ti ddarfod gorchymyn Iſraël i ti yngwlâd eu caethiwed?

18 Cyfod gan hynny, a bwytta fara, ac na âd ddim o honom ni, fel bugail a adawai ei ddefaid yn nwylo bleiddiaid creulawn.

19 Yna y dywedais wrtho, Dôs ymaith oddiwrthyf, ac na thyred attaf. Ac eſe a glybu yr hyn a ddywedais, ac a aeth oddiwrthyf.

20 A mi a ymprydiais ſaith niwrnod, gan alaru ac wylo, fel y gorchymynnodd yr Angel Uriel i mi.

21 Ac ym mhen y ſaith niwrnod, meddyliau fy nghalon oedd yn flinion aruthur wrthyf eilwaith.

22 A'm henaid a gymmerodd drachefn yſpryd deall, ac mi a ddechreuais draethu ymadroddion ger bron y Goruchaf,

23 A dywedais, O Arglwydd lywydd, o holl goed y ddaiar, ac o'i holl brennau, ti a ddewiſaiſt un win-wydden yn unig;

24 O holl diroedd yr holl fyd, ti a ddewiſaiſt i ti un pydew; ac o'i holl flodau ef, un lili;

25 Ac o holl ddyfnderau y môr, ti a lenwaiſt un afon; ac o'r holl ddinaſoedd a adeiladwyd, ti a ſancteiddiaiſt Sïon it' dy hun; 3446

26 Ac o'r holl chediaid a grëwyd, ti a henwaiſt it' un golommen; ac o'r holl aniſeiliaid a wnaed, ti a ddarperaiſt it' un ddafad;

27 Ac ym myſg holl liaws pobloedd, ti a ennillaiſt it' un genedl: a rhoddaiſt i'r genedl honno a geraiſt gyfraith ſydd gymmeradwy gan bawb.

28 Ac yn awr, Arglwydd, pa ham y rhoddaiſt i fynu yr un genedl hon i lawer? ac y goſodaiſt craill ar yr un gwreiddyn? a pha ham y gwaſgeraiſt dy unig bobl ym mhlith llaweroedd?

29 A'r rhai a wrthwynebaſant dy addewidion, ac ni chredaſant dy gyfamodau, a'i fathraſant hwy i lawr.

30 O's gan gaſſau y caſſeaiſt dy bobl, dy ddwylaw di a ddylai eu coſpi hwynt.

31 Ac wedi i mi ddywedyd y geiriau hyn, danfonwyd yr Angel attaf, yr hwn a ddaethai attaf y nôs o'r blaen,

32 Ac eſe a ddywedodd wrthyf, Gwrando arnaf, a mi a'th ddyſgaf; yſtyr y peth a draethwyf, ac mi a ddangoſaf it' fwy.

33 Ac mi a ddywedais wrtho, Dywed, fy Arglwydd. Ac eſe a ddywedodd wrthyf, Yr ydwyt yn fawr trallod dy feddwl er mwyn Iſraël: [b] a wyt ti yn caru y bobl hynny yn well nag y mae 'r hwn a'i gwnaeth hwynt? [b] Pen. 8. 47.

34 A dywedais, Nac wyf, Arglwydd; ond o wîr ofid y lleferais: canys fy arennau a'm penydiant bob awr, wrth geiſio deall ffordd y Goruchaf, ac wrth chwilio am ran o'i farnedigaethau ef.

35 Ac eſe a ddywedodd wrthyf, Ni elli di hynny. A dywedais inneu, Pa ham, Arglwydd? i ba beth i'm ganwyd? neu pa achos na bu gröth fy mam yn fedd i mi, fel na chawſwn weled poen Jacob, a blinder hâd Iſraël?

36 Ac eſe a ddywedodd wrthyf, Rhifa i mi y pethau ſydd etto heb ddyfod, caſgl ynghŷd y defnynnau ſydd ar lêd, a gwnâ 'r lyſſiau gwywon yn leiſion eichwyl,

37 Agor i mi y lleoedd cauedig, a dwg allan i mi y gwyntoedd a gauwyd ynddynt, dangos i mi lun lleferydd; ac yna y dangoſaf i titheu y peth yr wyt yn ymboeni i'w weled.

38 Ac mi a ddywedais, O Arglwydd lywydd, pwy a all wybod y pethau hyn, ond y neb [c] nid yw ei drigfa ym mhlith dynion? [c] Dan. 2. 11.

39 A minneu anoeth ydwyf: pa fodd wrth hynny y gallaf ddywedyd am y pethau y gofynnaiſt i mi?

40 Ac eſe a ddywedodd wrthyf, Fel na's medri wneuthur un o'r pethau hyn a henwyd, felly ni elli gael allan fy marn i, neu 'r caredigrwydd a addewais i'm pobl yn y diwedd.

41 Yna mi a ddywedais, Wele, ô Arglwydd, cyfagos wyt ti at y rhai a fyddant yn y diwedd, a pha beth a wnâ y rhai a fu o'm blaen i? neu ninneu *y rhai ydym yr awron*, neu y rhai a ddaw ar ein hôl ni?

42 Ac eſe a ddywedodd wrthyf, Cyffelybaf fy marn i fodrwy: Fel nad oes annibendod o'r diweddaf, felly nid oes bryſſurdeb o'r cyntaf.

3446 43 Minneu a attebais, gan ddywedyd, Oni allaſit ti wneuthur y rhai ſydd wedi eu gwneuthur, a'r rhai ſydd yn awr, a'r rhai a ddaw, ar unwaith, fel y dangoſit dy farn yn gynt? 3446

44 Ac efe a'm hattebodd, gan ddywedyd, Ni all y creadur bryſſuro uwch law y crewdr, ac ni all y byd gynnwys ar un-waith y rhai a wneir ynddo ef.

45 A minneu a ddywedais, Fel y dywedaiſt i'th wâs, mai tydi yn hun a ſyweſi bob peth; a roddaiſt ſywyd ar un-waith i'r creadur a wnaethoſt, a'r creadur a'i dioddefodd; felly y gallai efe gynnwys y rhai ſydd yn awr ar unwaith.

46 Ac efe a ddywedodd wrthyf, Gofyn i grôth gwraig, a dywed wrthi, O's wyt ti yn dwyn plant, pa ham na wnei di hyony ar unwaith, ond y naill ar ôl y llall? dymuna arni gan hynny ddwyn deg ar un-waith.

47 A mi a ddywedais, Ni ddichon hi; eithr rhaid iddi wneuthur hynny wrth yſpaid amſer.

48 Ac efe a ddywedodd wrthyf, Felly minneu a roddais grôth y ddaiar i'r rhai a hauwyd ynddi, yn eu hamſeroedd.

49 Canys megis na ddichon dyn bach ieuangc ddwyn i'r byd y pethau a berthynant i'r oedrannus, felly y treſnais i y byd yr hwn a wneuthym.

50 Ac mi a ofynnais, ac a ddywedais, Gan it' yn awr roddi i mi y ffordd, myfi a âf rhagof i leſaru o'th flaen di: canys ein mam ni, yr hon a ddywedaiſt i mi ei bod yn ieuangc ſydd yn awr yn heneiddio.

51 Efe a'm hattebodd i, gan ddywedyd, Gofyn i wraig ſydd yn planta, a hi a ddywed i ti.

52 Dywed wrthi hi, Pa ham nad yw y plant a ddygaiſt yn awr, debyg i'r rhai o'r blaen, ond yn llai o gorpholaeth?

53 A hitheu a'th ettyb, Un fath ſydd ar y rhai a anwyd ynghryfder ieuengctid, a math arall ar y rhai a anwyd yn amſer oedran, pan oedd y grôth yn pallu.

54 Yſtyria ditheu gan hynny, fel yr ydych chwi yn llai o gorpholaeth na'r rhai a fu o'ch blaen chwi.

55 Ac felly y mae y rhai a ddaw ar eich ôl chwi yn llai nâ chwithau, megis creaduriaid yn dechreu heneiddio, ac wedi myned tros gryfder ieuengctid.

56 A dywedais, Attolwg it', Arglwydd, o's cefais ffafor yn dy olwg di, dangos i'th wâs drwy bwy yr ymweli â'th greadur.

PEN. VI.

1 *Bod arfaeth Duw yn dragywyddol.* 8 *Y canlyn y byd a ddaw, yn y man ar ôl hwn.* 13 *Pa beth a ddigwydd yn y diwedd.* 31 *Addaw iddo fwy o wybodaeth:* 38 *Ac yntau yn cyfrif gweithredoedd y creadigaeth,* 57 *ac yn cwyno nad oes ran o'r byd i'r rhai y gwnaed ef er eu mwyn.*

AC efe a ddywedodd wrthyf, Yn y dechreuad pan wnaethpwyd y ddaiar, cyn gofod terfynau y byd, cyn chwythu o'r gwyntoedd,

2 Cyn clywed trwſt y taranau, cyn gweled diſglairdeb y mellt, cyn gofod ſeilian Paradwys,

3 Cyn gweled y blodau prydferth, cyn ſiccrhau y nerthoedd ſymmudadwy, cyn caſglu ynghŷd y lliaws aneirif o Angylion,

4 Cyn derchafu uchelderau yr awyr, cyn henwi meſuroedd y ffurfafen, cyn gwreſogi y ffumerau yn Sion,

5 Ac o flaen chwilio am y blynyddoedd preſennol, a chyn troi dychymygiadau y rhai ſydd y pryd hyn yn pechu, cyn ſelio y rhai a gadwaſant y ffydd yn dryſſor;

6 Y pryd hynny yr yſtyriais y pethau hyn; a gwnaethpwyd hwynt oll trwŏfi yn unig, ac nid trwy arall: a'i diwedd hwynt ſydd hefyd trwŏfi, ac nid trwy neb arall.

7 Yna yr attebais, gan ddywedyd, Beth ſydd gwahaniad yr amſeroedd? a pha bryd y bydd diwedd y cyntaf, a dechreuad yr hwn ſydd yn canlyn?

8 Ac efe a ddywedodd wrthyf, O Abraham hyd Iſaac, pan anwyd iddo ef Jacob ac Eſau, a llaw Jacob ‡ o'r dechreu a ddaliodd ſodl Eſau: a Gen. xv. 26. ‡ yn gwaſ.

9 Canys Eſau yw diwedd y byd hwn, a Jacob yw dechreu y byd ſydd i ddyfod.

10 Llaw dyn ſydd rhwng ſodl a llaw. Na ofyn i mi mwy, Eſdras.

11 ¶ Yna 'r attebais, gan ddywedyd, O Arglwydd lywydd, o's cefais ffafor yn dy olwg di,

12 Attolwg dangos i'th wâs ddiwedd dy arwyddion, y rhai y dangoſaiſt im' ran o honynt y nôs ddiwaethaf.

13 Ac efe a'm hattebodd, gan ddywedyd, Cyſod ar dy draed, a gwrando lef gref ſoniarus.

14 Daw fel ‡ daiar-gryn; ond y lle yr ydwyt yn ſefyll arno nid yſcog. ‡ yſgwyf mawr.

15 Gan hynny pan leſaro efe, na ofna di; canys am y diwedd y mae y gair, ac am ſylfaen y ddaiar y deellir ef.

16 A pha ham? oblegid y mae 'r ymadrodd am y pethau hyn yn crynnu, ac yn cynhyrfu: canys efe a wŷr y bydd rhaid newid diwedd y pethau hyn.

17 A digwyddodd pan glywais, mi a godais ar fy nhraed, ac a wrandewais, ac wele lef yn lleſaru, a'i ſŵn ydoedd fel ſŵn llawer o ddyfroedd.

18 A hi a ddywedodd, Wele, y dyddiau ſydd yn dyfod, y dechreuaf neſſau i ymweled â phreſwylwŷr y ddaiar,

19 Ac y dechreuaf ymofyn am danynt hwy, pa beth ydynt hwy a wnaethant niwed yn anghyfiawn â'i hanghyfiawnder? a pha brŷd y cyflawnir cyſtudd Sion?

20 A phan ‡ ſelier y byd yr hwn a ddechreu- ‡ddiwedder.
fyned heibio, yna y gwnâf fi yr arwyddion hyn: Y llyfrau a agorir o flaen y ffurfafen, a phawb a gaiff weled ar unwaith.

21 A phlant blwyddiaid a lefarant â'i lleferydd; gwragedd beichiogion a eſgorant ar blant cyn eu hamſer ar ben y tri-mîs neu 'r pedwar-mîs, a byw fyddant, a chyfodir hwynt i fynu.

22 Ac yn ddiſymmwth yr ymddengys y man-

3446 mannau a hauwyd, fel y mannau ni's hauwyd, a'r celloedd llawn a geir yn wâg yn ddiſymmwth.

b1 Cor. 15. 52. 23 [b] A'r udcorn a gân, a phawb pan ei clywant, a ofnant yn ddiſymmwth.

24 A'r pryd hynny yr ymladd cyfeillion â'i gilydd fel gelynnion, a'r ddaiar a ofna a'r rhai a drigant ynddi, a ffygaid y ffynhonnau a ſaſant, ac ni redant dros dair awr.

25 A phwy bynnag a ddiango rhag y pethau hyn oll a ddangoſais i ti, a fydd cadwedig, ac a gaiff weled fy iechydwriaeth, a diwedd eich byd chwi.

26 Y rhai a ddethyniwyd a welant, y rhai ni phroſaſant angau er pan eu ganwyd hwynt: a chalon y preſſwylwyr a newidir, ac a droir i feddwl arall.

27 Canys bwrir ymaith ddrygioni, a dileddir twyll.

28 A ffydd a flagura, a llygredigaeth a orchfygir; gwirionedd yr hon a ſu cyhyd yn ddiffrwyth, a ddangoſir.

29 A phan ymddiddanodd eſe â myfi, wele, mi a edrychais bob ychydig ac ychydig ar yr hwn yr oeddwn i yn ſefyll ger ei bron.

30 Ac eſe a ddywedodd y geiriau hyn wrthyf, Mi a ddaethym i ddangos it' amſer y nôs ſydd yn dyfod.

31 O's tydi a weddii etto ychwaneg, ac a ymprydi ſaith niwrnod drachefn, myfi a ſynegaf i ti liw ‡ dydd, ſwy nag a glywais.

32 Canys y Goruchaf a glywodd dy leferydd, y Galluog a welodd dy uniondeb, ac a welodd y diweirdeb oedd gennyt o'th ieuengctid.

33 Ac am hynny eſe a'm hanfonodd i ddangos it' y pethau hyn oll, ac i ddywedyd wrthyt; Bydd gyſſurus, ac nac ofna.

34 Ac na phryſſura gyd-a'r amſeroedd a aeth heibio, i feddwl oferedd, fel na phryſſurech oddiwrth yr amſeroedd diwaethaf.

35 Ac yn ôl hyn yr wylais drachefn, ac yr ymprydiais ſaith niwrnod eraill, fel y gallwn gyflawnu y tair wythnos a ddywedaſai eſe wrthyf.

36 A'r wythfed nôs yr oedd fy nghalon yn ffin o'm mewn drachefn, a mi a dechreuais leſaru ger bron y Goruchaf.

37 Canys fy yſpryd a enynnodd yn ddirfawr, a'm henaid oedd mewn caledi.

38 A mi a ddywedais, O Arglwydd, ti a ddywedaiſt o ddechreu y creadigaeth, y dydd cyntaf, gan ddywedyd fel hyn, [c] Gwneler nef a daiar. A'th air a aeth yn waith perffaith.

39 A'r amſer hwnnw yr ydoedd yr Yſpryd, a'r tywyllwch oedd o amgylch, a diſtawrwydd; a ſain lleferydd dyn nid oedd wedi ei lunio etto.

40 Yna y gorchymynnaiſt i oleuni diſglair ddyfod allan o'th dryſſorau, fel yr ymddangoſai dy waith di.

41 Yr ail dydd y gwnaethoſt yſpryd y ffurfafen, a gorchymynnaiſt iddo ef ymrannu, a gwneuthur doſparth rhwng y dyfroedd, fel y gallai y naill ran fyned i fynu, a'r rhan arall aros i wared.

42 A'r trydydd dydd y gorchymynnaiſt i'r dyfroedd ymgaſglu yn feithied ran y ddaiar; chwe rhan a ſychaiſt ac a gedwaiſt, fel y byddai i rai o'r rhai 'n, wedi eu plannu gan Dduw a'i llafurio, dy waſanaethu di.

43 Canys cyn gynted ag yr aeth dy air di allan, yr oedd y gwaith wedi ei wneuthur.

44 Canys yn ddiſymmwth yr oedd ffrwyth mawr ac aneirif, a llawer ac amryw feluſtra i'r blâs, a llyſiau o ddigoll liwiau, ac aroglau o arogl rhyfeddol. A hyn a wnaethpwyd y trydydd dydd. 3446

d Gen. 1. 14. 45 [d] Y pedwerydd dydd y gorchymynnaiſt i'r haul dywynnu, ac i'r lleuad lewyrchu, ac i'r ſêr ſod mewn trefn.

e Gen. 1. 15. Deut. 4. 19. 46 A gorchymynnaiſt iddynt [e] waſanaethu y dyn, yr hwn oedd i'w wneuthur.

f Gen. 1. 20. 47 A'r pumhed dydd y dywedaiſt wrth y ſeithfed ran, [f] lle yr ydoedd y dyfroedd wedi ymgaſglu ynghyd, am iddi ddwyn creaduriaid byw, adar, a phyſgod: ac felly y bu.

48 Y dwfr mud, ac heb fyw ynddo, wrth amnaid Duw, a ddygodd bethau byw, fel y gallai pob cenedl foliannu dy weithredoedd rhyfedd di.

‡ Behemoth. 49 Yna ti a ordeiniaiſt ddau greadur byw; y naill a elwaiſt ‡ Enoch, a'r llall Leſiathan.

50 A didolaiſt y naill oddiwrth y llall: canys y ſeithfed ran, lle yr ydoedd y dyfroedd wedi ymgynnull, ni's gallai eu dal hwynt ill dau.

51 A thi a roddaiſt i Enoch y naill ran, yr hon a ſychwyd y trydydd dydd, fel y gallai eſe aros yno, lle y mae mil o frynniau.

52 Ond i Leſiathan y rhoddaiſt y ſeithfed ran, y hon ſydd wlyb, a chedwaiſt ef i'w ddifetha gan y neb a fynnech, a phan fynnech.

53 A'r chweched dydd y gorchymynnaiſt i'r ddaiar ddwyn allan o'th flaen di, aniferiaid, bwyſtfilod, ac ymluſgiaid;

54 Ac ar ôl y pethau hyn Adda hefyd, yr hwn a ordeiniaiſt yn dywyſog ar dy holl greaduriaid, ac o honaw ef y daethoſt ti oll, a'r bobl a ddewiſaiſt ti hefyd.

55 Hyn oll a ddywedais ger dy fron di, O Arglwydd, am i ti wneuthur y byd er ein mwyn ni.

56 Am y bobl eraill, y rhai hefyd ſydd yn dyfod o Addaf, ti a ddywedaiſt nad ydynt ddim, ond eu bod yn debyg i boeryn; a thi a gyffelybaiſt eu golud hwy i ddefnyn yn fyrthio oddiwrth leſtr.

57 Am hynny yn awr, O Arglwydd, wele, y cenhedloedd hyn, y rhai a gyfrifwyd erioed megis diddim, a ddechreuaſant arglwyddiaethu arnom ni, a'n diſetha.

58 A ninnau dy bobl di, (yr hwn a elwaiſt yn gyntaf-anedig i ti, yn unig-anedig, a'r hwn a'th gâr di yn gu) a roddwyd i'w dwylo hwynt.

59 Ac o's gwnaethpwyd y byd er ein mwyn ni, pa ham nad ydym ni yn meddiannu etifeddiaeth gyd-a 'r byd? Pa hyd y pery hyn?

PEN. VII.

4 Cyfyng yw 'r ffordd. 12 Pa bryd y gwnaed hi yn gyfyng. 28 Y bydd marw pawb, ac y cyfodant drachefn. 33 Yr eiſtedd Chriſt i farnu. 46 Na wnaeth Duw Baradwys yn ofer, 62 a'i fod yn drugarog.

APhan ddarfu i mi ddywedyd y geiriau hyn, danfonwyd attaf yr Angel a ddanfonaſid attaf y noſweithiau o'r blaen:

3446 2 A dywedodd wrthyf, Cyfod, Eſdras, a gwrando y geiriau y daethym i'w mynegi i ti.

3 A dywedais inneu, Dywed, fy Nuw. Ac efe a ddywedodd wrthyf, Y môr a oſodwyd mewn lle ehang, fel y byddo efe yn ddwfn, ac yn fawr.

4 Eithr bwrw fod mynediad cyfyng i mewn iddo, ac yn debyg i afon:

5 Pwy wrth hynny a allai fyned i'r môr, i edrych arno ef, ac i'w lywodraethu ef? O's efe nid ai drwy'r lle cyfyng, pa fodd y gallai efe ddyfod i'r lle ehang?

6 Hefyd trachefn; Dinas a adeiladwyd ac a oſodwyd ar faes gwaſtad, ac y mae hi yn llawn o bob peth da.

‡ *dihyn.* 7 Y mynediad i mewn iddi ſydd gûl, wedi ei oſod mewn lle ‡ enbyd i fyrthio; fel pe byddai dân ar y llaw ddehau, a dwfr dwfn ar y llaw aſſwy,

8 Ac un llwybr yn unig rhyngddynt ill dau, ſef rhwng y tân a'r dwfr, *cyn lleied* ag na's gall ond un dyn fyned yno ar unwaith.

9 Yr awron, pe rhoddid y ddinas hon i ŵr yn etifeddiaeth, o's efe nid â fyth trwy y perygl a oſodwyd o'i blaen hi, pa fodd y derbyn ef yr etifeddiaeth hon?

10 A dywedais, Felly y mae, Arglwydd. Ac efe a ddywedodd wrthyf, Felly hefyd y mae rhan Iſraël.

11 Canys er eu mwyn hwy y gwnaethym i y byd: a phan dorrodd Adda fy ngorchymynnion i, yna yr ordeiniwyd y peth ſydd yn awr wedi ei wneuthur.

12 Yna y gwnaethpwyd mynediadau i mewn i'r byd hwn yn gyfyng, yn llawn triſtwch a llafur; yn ychydig, yn ddrwg, yn llawn perygl a phoen.

‡ *mwyaf.* 13 Canys dechreuad y byd ‡ hynaf oedd ehang a diberygl, ac yn dwyn ffrwyth anfarwol.

14 Gan hynny o's y rhai fy fyw nid ymegnïant i fyned i mewn drwy 'r cyfyng a'r oſer bethau hyn, ni's gallant byth dderbyn y pethau a roddwyd i gadw iddynt.

15 Wrth hynny pa ham i'th aflonyddi dy hun, gan dy fod yn llygredig? a pha ham y cynhyrfi, gan dy fod yn farwol?

16 Pa ham nad wyt yn yſtyried yn dy galon y peth ſydd i ddyfod, yn hyttrach nâ'r peth ſydd breſennol?

17 Attebais innau, a dywedais, O Arglwydd
a Deut. 8. 1. lywydd, wele, ti a ordeiniaiſt drwy dy [a] gyfraith i'r rhai cyfiawn feddiannu y pethau hyn, ac i'r anghyfiawn fethu.

18 Er hynny y cyfiawn a ddioddefant gyfyngder, ac a obeithiant ehangder: a'r ſawl a wnaeth anghyfiawnder a ddioddefaſant gyfyngder, ac ni chânt weled ehangder.

19 Ac efe a ddywedodd wrthyf, Nid oes farnŵr uwch law Duw, na neb yn deall yn well nâ'r Goruchaf.

20 Canys llawer a gollir yn y bywyd hwn, o achos diyſtyru cyfraith Dduw, yr hon ſydd wedi ei goſod o'i blaen hwynt.

21 Canys gan orchymyn y gorchymynnodd Duw i'r rhai a ddaeth, ïe fel y daethant, pa beth a wnaënt i fyw, a pha beth a gadwent, fel na's ceryddid hwynt.

22 Er hynny nid ufuddhaſant iddo ef, ond dywedyd a wnaethant yn ei erbyn ef, a meddwl oferedd. 3446

23 A chan eu hamgylchu eu hun â'u beiau, hwy a ddywedaſant am y Goruchaf nad oedd efe, ac ni adnabuant ei ffyrdd ef;

24 Ond ei gyfraith ef a ddiyſtyraſant, a gwadaſant ei gyfammodau ef, ac ni buant ffyddlon yn ei gyfreithiau ef, ac ni chyflawnaſant ei weithredoedd ef.

25 Am hyn, Eſdras, i'r gwâg y mae y pethau gweigion, ac i'r llawn y pethau llawnion.

26 Ac wele, yr amſer a ddaw, y cyflawnir yr arwyddion a ddywedais i ti, a'r briodaſ-ferch a ymddengys, a hi a welir yn dyfod allan, yr hon ſydd yn awr wedi ei thynnu oddiar y ddaiar.

27 A phawb ar a ddïango oddiwrth y drygioni uchod, a gaiff weled fy rhyfeddodau i.

28 Canys fy mâb Ieſu, a'r rhai ſydd gyd-ag ef a ddatcuddir; a'r rhai a adewir a lawenychant o fewn pedwar cant o flynyddoedd.

29 Yn ôl y blynyddoedd hyn y bydd marw fy mâb Chriſt, a phob dyn byw.

30 A'r byd a droir i'r hên ddiſtawrwydd ſaith niwrnod, fel yn y ‡ barnedigaethau cyntaf: fel ‡ *dechrau.* na adawër neb.

31 A digwydd yn ôl ſaith niwrnod, y cyfodir y byd hwn ſydd etto heb ddeffro, a'r peth llygredig a fydd marw.

32 A'r ddaiar a ddyry dracheſn y rhai ſydd yn cyſgu ynddi, a'r llwch y rhai ſydd yn aros ynddo mewn diſtawrwydd; a'r celloedd, yr eneidiau a roddwyd iddynt hwy.

33 A cheir gweled y Goruchaf ar orſeddfaingc barn, a phob trueni a â ymaith, a dioddefgarwch a gaiff ddiben.

34 Ond barn yn unig a erys, y gwirionedd a ſaif, a ffydd a gryfhâ:

35 A'r weithred a ganlyn, a'r gwobr a ddangoſir, a'r gweithredoedd da a fyddant mewn grym, a gweithredoedd drwg ni lywodraethant.

36 Ac mi a ddywedais, Yn gyntaf [b] Abraham a weddïodd dros y Sodomiaid, a [c] Moſes dros y tadau a bechaſant yn yr anialwch;

37 A Jeſus ar ei ôl yntef tros Iſraël, yn amſer ‡ Achan;

38 A Samuel, a [d] Dafydd dros y dinyſtr, a [e] Salomon dros y rhai oedd i ddyfod i'r Cyſſegr;

39 A [f] Helïas dros y rhai a gawſant law, a thros y marw, er cael o honaw fyw;

40 Ac [g] Ezechias dros y bobl yn amſer Senacherib, a llawer dros laweroedd.

41 Felly yn awr gan fod llygredigaeth wedi tyfu, ac anwiredd wedi amlhau, a gweddïo o'r cyfiawn tros yr annuwiol; pa ham na bydd felly yr awr hon hefyd?

42 Ac efe a'm hattebodd, gan ddywedyd, Nid y bywyd preſennol hwn yw 'r diwedd, lle mae gogoniant lawer yn aros: am hynny y gweddiaſant dros y gweniaid.

43 Eithr dydd y farn a fydd diwedd yr amſer hwn, a dechreuad yr anfarwoldeb ſydd i ddyfod, yn yr hwn y diflannodd pob llygredigaeth;

44 Y dibennwyd anghymedroldeb, y torrwyd

46 torrwyd ymaith anſſyddlondeb, y tyſodd cyſiawnder, ac y blagurodd gwirionedd.

45 Y pryd hynny ni's gall neb achub yr hwn a gollwyd, na gorthrymmu y neb a orchſygodd.

46 Ac mi a attebais, gan ddywedyd, Dyma 'r gair a ddywedais yn gyntaf, ac yn ddiwaethaf, mai gwell a fuaſai na roddaſid y ddaiar i Adda, neu pan roddwyd hi, leſtair iddo bechu.

47 Canys pa leſſâd i ddynion fyw yn y byd preſennol hwn mewn trymder, ac yn ôl marwolaeth diſgwil am goſpedigaeth?

48 O dydi Adda, pa beth a wnaethoſt? er i ti bechu, nid yw hynny yn gwŷmp i ni dy hun yn unig, ond i ninnau oll, y rhai a ddaethom o honot ti.

49 Canys pa lês i ni, o's addawyd i ni amſer tragywyddawl, a ninnau wedi gwneuthur y gweithredoedd a ddygant i farwolaeth?

50 Ac er addo i ni obaith tragywyddawl; ninnau wedi myned yn annuwiol iawn a wnaethpwyd yn ofer?

51 Ac er darparu i ni drigfannau iechyd a diogelwch, a ninnau yn byw yn annuwiol?

52 Ac er darparu gogoniant y Goruchaf, i amddeffyn y rhai a fuant fyw yn ‡ ddioddefgar, a ninnau yn rhodio ar hŷd y ffyrdd annuwiolaf o gwbl?

53 Ac er dangos i ni Baradwys a'i ffrwyth yn parhau yn dragywyddol, yn yr hwn y mae ‡ diogelwch a meddyginiaeth; a ninnau heb gael myned i mewn iddo?

54 (Canys rhodio a wnaethom mewn lleoedd anhawddgar)

55 Ac er diſglairio o wynebau y rhai a arferaſant ddirweſt, yn oleuach nâ'r ſêr, a'n hwynebau ninnau yn dduach nâ'r tywyllwch?

56 Canys tra fuom fyw, ac yn gwneuthur anwiredd, ni feddyliaſom ni y caëm ddioddef am hynny yn ôl marwolaeth.

57 Ac efe a attebodd, gan ddywedyd, Dyma ‡ ddull yr ymdrech a ymdrecha 'r dyn a aner ar y ddaiar;

58 Fel o's gorchſygir ef, y caffo ddioddef yr hyn a ddywedaiſt; ond o's efe a orchſyga, y caffo dderbyn y, peth a ddywedaf.

59 Canys hon yw 'r enioes, am yr hon y dywedodd Moſes, pan ddaeth efe at y bobl, gan ddywedyd, [i] Dewis i ti enioes, fel y byddech byw.

60 Er hynny ni choeliaſant ef, nâ'r prophwydi ar ei ôl ef, na minneu ychwaith, yr hwn a ddywedais wrthynt,

61 Na byddai y fath drymder yn eu dinyſtr hwy, ac y bydd llawenydd ar y rhai a berſwadiwyd i iechydwriaeth.

62 Mi a attebais, gan ddywedyd, Gwn, Arglwydd, mai trugarog y gelwir y Goruchaf, am iddo fod yn drugarog i'r rhai ni ddaethant etto i'r byd,

63 Ac yn drugarog wrth y rhai hefyd a droant at ei gyfraith ef;

64 A'i fod [k] yn ddioddefgar, ac yn hîr-ymarhöus wrth y rhai a bechaſant, megis wrth ei greaduriaid;

65 A'i fod yn hael, canys y mae yn barod i roddi, lle mae rhaid;

66 A'i fod yn fawr ei drugaredd; canys y mae yn amlhau ei drugareddau fwy-fwy tuag at y rhai preſennol, a'r rhai a baſſiodd, a'r rhai a ddaw. 3466

67 Canys o's efe ni amlhâ ei drugareddau, ni pharhaai y byd gyd-a'r rhai a etifeddant ynddo.

68 Hefyd, efe a faddeu: canys oni wnai efe felly o'i ddaioni, fel y byddai i'r rhai a wnaethant anwireddau gael eſmwythdra oddiwrthynt, ni fyddai fyw y ddeg filfed ran o ddynion.

69 Ac oni bai iddo ef (yr hwn ſydd farnwr) faddeu i'r rhai a ‡ iachâwyd drwy ei air ef, a dileu eu haml ‡ ymryſonion, ‡ greuyd. ‡ ddychymygion.

70 Yſgatfydd ychydig iawn a adewid mewn lliaws aneirif.

PEN. VIII.

1 Llawer a grëwyd, ac ychydig ſydd cadwedig. 6 Y mae yn gofyn pa ham y mae Duw yn diſetha ei waith ei hun; 26 ac yn gweddio Duw ar iddo edrych ar y bobl ſydd yn ei waſanaethu ef yn unig. 41 Duw yn atteb nad yw pob hâd yn dyfod at Ddaw: 52 Ac mai iddo ef a'i gyffelyb y darparwyd gogoniant.

AC efe a'm hattebodd, gan ddywedyd, Y Goruchaf a wnaeth y byd hwn i lawer, ond y byd a ddaw i ychydig.

2 Eſdras, dangoſaf i ti gyffelybrwydd, fel pan ofynnech i'r ddaiar; hitheu a'th ettyb ei bod hi yn rhoddi llawer o bridd, o'r hwn y gweir lleſtri pridd, ond ychydig o'r hwn y daw 'r aur allan: felly y mae am waith y byd hwn.

3 [a] Llawer a wnaethpwyd, ond ychydig a fydd cadwedig. [a] Math. 20. 16.

4 Yna yr attebais, gan ddywedyd, O fy enaid, llwngc di ſynhwyr, a thraflyngca ddeall:

5 Canys cyttunaiſt i wrando, ac ewyllyſgar ydwyt i brophwydo: canys nid oes i ti yſpaid hŵy nag yn unig i fyw.

6 O Arglwydd, oni roddi di gennad i'th wâs i erfyn arnat, ‡ ar i ti roddi hâd i'n calon, a llafur-waith i'n deall, fel y dêl ffrwyth o honaw; pa fodd y gall pob dyn llygredig fyw, ar y ſydd yn dwyn lle dyn? ‡ ac mi roddi, &c.

7 Canys ti wyt unig, a ninnau oll ydym waith dy ddwylaw di, fel y dywedaiſt.

8 Canys pan lunier y corph ynghrôth y fam, a phan roddech aelodau iddo, ‡ dy greadur a gedwir mewn tân a dwfr, a naw mîs y dioddef dy waith dy greadur a luniwyd ynddi. ‡ pa fodd y llunir y corph.

9 Ond y peth ſydd yn cadw, a'r peth a gedwir, a ddiangant ill dau: a phan ddelo yr amſer, y grôth a gadwed a ddyry y pethau a dyfodd ynddi.

10 Canys ti a orchymynnaiſt allan o aelodau y corph, ſef o'r bronnau, roddi llaeth, yr hwn yw ffrwyth y bronnau;

11 Fel y gallo y peth a luniwyd gael ei fagu dros amſer, hyd oni threfnech ef i'th drugaredd.

12 Megaiſt ef drwy dy gyfiawnder, meithrinaiſt ef yn dy gyfraith, a cheryddaiſt ef â'th farn.

3446 13 A thi a'i marwoleithi ef ſel dy greadur, ac a'i bywhei ef fel dy waith.

14 O's deſtrywi gan hynny y peth a lun-
[a] Job 10.8. Pſal. 139. 14, &c. [b] iwyd drwy gymmaint o [b] boen, wrth dy or-chymmyn di, hawdd oedd gadw y peth a wnaethpwyd.

15 Gan hynny, Arglwydd, mi a lefaraf (am bod dyn yn gyffredinol goreu y gwyddoſt ti) am dy bobl di, tros y rhai yr ydwyf yn drîſt;

16 Ac am dy etifeddiaeth, dros y rhai yr ydwyf yn galaru; ac am Iſraël, am yr hwn yr ydwyf yn drîſt; ac am Jacob, er mwyn yr hwn i'm trallodir.

17 Am hynny y dechreuaf weddio ger dy fron di droſof fy hun, a throſtynt hwythau: ca-
‡ *ewympau.* nys mi a welaf ein ‡ beiau ni, y rhai ſy yn trigo yn y wlâd.

18 Ond mi a glywais gyflymdra y barnwr ſydd yn dyfod.

19 Am hynny gwrando fy lleferydd, a deall fy ngeiriau, a pharablaf ger dy fron di. Dyma ddechreu geiriau Eſdras cyn ei gymmeryd ef i fyny. A mi a ddywedais,

20 O Arglwydd, tydi 'r hwn ydwyt yn preſſwylio mewn tragywyddoldeb, yr hwn wyt o'r uchelder yn gweled pethau yn y nefoedd ac yn yr awyr;

21 Eiſteddle 'r hwn ni's gellir ei phriſio; a'i ogoniant ni's gellir ei gynnwys; o flaen yr hwn y mae 'r lluoedd Angylion yn ſefyll dan grynnu,

[c] Pſa. 104 4. Heb. 1.7. 22 ([c] Gwaſanaeth y rhai ſydd mewn gwŷnt a thân) yr hwn y mae ei air yn wîr, a'i ymadroddion yn ddiànwadal; yr hwn y mae ei or-chymmyn yn gadarn, a'i ordinhâd yn ofnadwy;

23 Yr hwn y mae ei olwg yn ſychu'r dyfnder, a'i ddigllonedd yn gwneuthur i'r mynyddoedd doddi; i'r hyn y mae y gwirionedd yn dwyn tyſtiolaeth:

24 O gwrando weddi dy wâs, ac yſtyria â'th gluſtiau ddeiſyfiad dy greadur.

25 Canys tra fyddwyf byw y llefaraf, a thra medrwyf ddeall yr attebaf.

26 Nac edrych ar bechodau dy bobl; ond ar y rhai ſy yn dy waſanaethu mewn gwirionedd:

27 Na phriſſia ar ddrwg amcanion y Cenhedloedd; ond ar ddymuniad y rhai ſy yn cadw dy dyſtiolaethau mewn cyſtuddiau:

28 Na feddwl am y rhai a rodiodd yn ffuantus ger dy fron di; ond cofia y rhai yn ôl dy ewyllys a adnabuant dy ofn di:

29 Nac ewyllyſia ddifetha y rhai a ymddygaſant yn anifeiliaid; ond edrych ar y rhai a ddyſgaſant dy gyfraith di yn berffaith:

30 Na chymmer ddigoſaint wrth y rhai a gyfrifir yn waeth nag anifeiliaid; ond câr di y rhai a ymddiriedant yn waſtadol yn dy gyfiawnder a'th ogoniant di.

‡ *yn g'eiſiau.* 31 Canys yr ydym ni a'n tadau ‡ yn nychu o gyfryw glefydau; eithr o'n hachos ni bechaduriaid y gelwir di yn drugarog.

32 Canys od oes ewyllys gennyt i drugarhau wrthym, ſe a'th elwir yn drugarog, ſef wrthym ni, y rhai ſy heb weithredoedd cyfiawnder.

33 Canys y cyfiawn, y rhai ſy ganddynt lawer o weithredoedd da ynghadw gyd-a thi, o'i gweithredoedd ei hun a dderbyniant wobr. 3446

34 Ond pa beth yw dyn i ti i ddigio wrtho? neu pa beth yw cenhedlaeth lygredig, i ti ſod mor chwerw wrthi?

35 [d] Canys yn wîr nid oes un ym mhlith y rhai a aned heb wneuthur drygioni, ac nid oes un ym mhlith y rhai cyfiawn heb wneuthur ar fai. [d] 1 Bren. 8. 46. 2 Chron. 6.

36 Canys yn hyn, ô Arglwydd, y dangoſir dy gyfiawnder a'th ddaioni di, o's byddi drugarog wrth y rhai nid oes ganddynt ‡ olud o weithredoedd da. ‡ bydei

37 Yna i'm hattebodd, gan ddywedyd, Peth a ddywedaiſt yn dda, a hynny a gyfiawnir yn ôl dy eiriau.

38 Canys yn wîr ffrd yſtyriaf weithredoedd y rhai a bechaſant cyn marwolaeth, cyn barn, cyn deſtryw:

39 Ond [e] mi a lawenychaf am weithredoedd a meddylian y cyfiawn, ac a gofiaf eu pererindod hwy, a'r iechydwriaeth a'r gwobr a gânt. [e] Gen. 18.

40 Fel y dywedais yn awr, felly y digwydd.

41 Canys fel y mae 'r llafurwr yn hau llawer o hâd ar y ddaiar, ac yn plannu llawer o breniau, ac etto nid yw y peth a hauwyd yn dda yn ei amſer yn dyfod i fynu, na'r cwbl ar a blannwyd yn gwreiddio; felly y mae am y rhai a hauwyd yn y byd, ni byddant oll gadwedig.

42 Yna yr attebais, ac y dywedais, O's ceſais râs, gâd im' lefaru.

43 Fel y mae hâd y llafurŵr yn colli, oni ddaw efe i fynu, ac oni dderbyn y glaw mewn amſer cyfaddas; neu o's daw gormod glaw arno, a'i lygru ef:

44 Felly heſyd y derſydd am ddyn, yr hwn a wnaeth dy ddwylaw di, ac a elwir dy ddelw di, am dy fod yn debyg iddo, er mwyn yr hwn y gwnaethoſt bob peth, a chyffelybaiſt ef i hâd y llafurŵr.

45 Na ſydd ddigllon wrthym, ond arbed dy bobl, a chymmer drugaredd ar dy etifeddiaeth dy hun: canys trugarog ydwyt wrth dy greadur.

46 Yna efe a'm hattebodd, gan ddywedyd, Y pethau preſennol ſy i'r rhai preſennol, a phethau i ddyfod i'r rhai a ddaw.

47 Canys [f] y mae llawer i ti yn ôl etto, ſel y gallech garu fy nghreadur yn fwy nag yr wyf fi: ond mi a neſſeais lawer gwaith attat ti, ac atto yntef, ond ni *neſſeais* erioed at yr anghyfiawn. [f] Pſal. 78. 39.

48 Ac yn hyn heſyd yr ydwyt yn rhyfedd ger bron y Goruchaf;

49 Am i ti dy ddaroſtwng dy hun, ſel yr oedd weddus i ti, ac ni's tybiaiſt dy hun yn deilwng i gael gogoniant mawr ym mhlith y rhai cyfiawn.

50 Canys llawer o drueni mawr ſydd i'r rhai a erys yn y byd yn yr amſer diweddaf, am iddynt rodio mewn balchder mawr.

51 Ond dyſg di droſot dy hun, a chwilia am y gogoniant i'r rhai ſydd debyg i ti.

52 Canys i chwi yr agorwyd paradwys, y plannwyd pren y bywyd, y darparwyd yr amſer a ddaw, y parottowyd helaethrwydd, yr adeiladwyd dinas, ac y caniattawyd gorphywyſdra, ïe daioni a doethineb perffaith.

53 Gwrei-

3446 53 Gwreiddyn drygioni a ſeliwyd i ſynu rhagoch chwi, gwendid a gwyfyn a guddiwyd rhagoch, a llygredigaeth a ffôdd i uffern i'w hangofio.

54 Galar a aeth ymaith, a thryſſor tragywyddoldeb a ddangoſir yn y diwedd.

55 Ac am hynny nac ymofyn mwy am riſedi y rhai colledig.

56 Canys pan gawſant rydd-did, hwy a ddibriſſiaſant y Goruchaf, diyſtyraſant ei gyfraith, a gwrthodaſant ei ffyrdd ef.

57 Heb law hynny hwy a fathraſant ei rai cyfiawn ef,

Pſal. 14. 1. & 53. 1. 58 Ac [s] a ddywedaſant yn eu calonnau, Nid oes un Duw; a hynny er eu bod yn gwybod y bydd rhaid iddynt farw.

59 Canys fel y darparwyd i chwi y pethau a ddywedais, felly y darparwyd iddynt hwythau ſyched a llafur: canys nid oedd ei ewyllys ef, ddarfod am ddynion.

60 Ond y rhai a wnaethpwyd a halogaſant Enw y neb a'i gwnaeth hwy, ac a fuant anmïolchgar i'r hwn a ddarparodd iddynt fywyd.

61 Ac am hynny y mae fy marn i ger llaw.

62 Ni ddangoſais i y pethau hyn i bawb, ond i ti, ac i ychydig cyffelyb i ti. Yna yr attebais, gan ddywedyd,

63 Wele, Arglwydd, yn awr y dangoſaiſt liaws y rhyfeddodau, y rhai a ddechreui eu gwneuthur yn yr amſerau diwaethaf: ond pa bryd, ni ddangoſaiſt i mi.

PEN. IX.

7 Pwy a fydd cadwedig, a phwy ni bydd. 19 Y mae'r holl fyd yr awr hon yn llygredig: 22 Etto y mae Duw yn achub rhai. 33 Y mae'n achwyn fod y rhai a gadwant gyfraith Dduw yn cyfrgolli: 38 Ac yn gweled gwraig yn cwynfan yn y maes.

YNa eſe a'm hattebodd, gan ddywedyd, Meſura 'r amſer yn ddyfal ynddo ei hun: a phan welech y naill ran i'r arwyddion a ddangoſais i ti o'r blaen, wedi dyfod,

2 Yna y cei ddeall, mai 'r gwîr amſer yw, yn yr hwn y dechreu y Goruchaf ymweled â'r byd, yr hwn a wnaeth eſe.

Pſal. 24. 7. 3 A phan weler [a] daiar-grynſeydd, a chynnwrf pobl yn y byd,

4 Yna y cei yn ddïau ddeall, ddarfod i'r Goruchaf ddywedyd am y pethau hynny, ar yr amſer o fu o'th flaen di, ſef, o'r dechreuad.

5 Canys fel y mae i bob peth ar y ſydd yn y byd, ddechreu a diwedd, a'r diwedd ſydd eglur;

6 Felly y mae hefyd i amſeroedd y Goruchaf eglur ddechreuad mewn rhyfeddodau a nerth, a diweddiad mewn gweithredoedd ac arwyddion.

7 A phob un ar a gadwer, ac a allo ddïangc wrth ei weithredoedd, a ffydd, drwy 'r hon y credaſoch,

8 A achubir oddïwrth y peryglon hynny, ac a gaiff weled fy iechydwriaeth yn fy nhîr i, ac yn fy nherfynau: canys ſanctëiddiais hwynt i mi o'r dechreuad.

9 Yna y bydd y rhai a gam-arferaſant fy 3446
ffyrdd i mewn cyflwr greſynol; a'r ſawl a'i taflodd hwynt ymaith yn ddïyſtyr a gânt drigo mewn poenau.

10 Canys y rhai a dderbyniaſant dyrnau da yn eu bywyd, ac ni's adnabuant fi;

11 A'r ſawl a alarodd ar fy nghyfraith, tra ydoedd iddynt rydd-did, a phan oedd iddynt etto le agored i ediſarhau, ni's deallaſant, ond a'i diyſtyraſant;

12 Rhaid i'r rhai hynny gael ei wybod yn ôl marwolaeth trwy boen.

13 Am hynny na oſala di pa fodd y coſpir yr annuwiol, a pha bryd: ond ymofyn pa fodd y cedwir y cyfiawn y rhai bïau 'r byd, ac er mwyn y rhai y crëwyd y byd.

14 Yna yr attebais, gan ddywedyd,

15 Dywedais o'r blaen, ac yr wyf yn dywedyd, ac a'i dywedaf hefyd rhag llaw, fod mwy o'r rhai colledig nag o'r rhai cadwedig;

16 Fel y mae tonn yn fwy na defnyn.

17 Ac eſe a'm hattebodd, gan ddywedyd, Fel y mae 'r maes, felly y mae 'r hâd; fel y mae 'r llyſſiau, felly y mae eu lliwiau hefyd; fel y mae 'r gweithiwr, felly y mae 'r gwaith; ac fel y mae 'r llafur-wr, felly y mae ei lafur hefyd: canys amſer byd ydoedd.

18 ‡ Ac yr awr hon, pan ddarperais i y byd, yr hwn ni wnaethid etto, ſef iddynt hwy i drigo ynddo, y rhai ſy yr awr hon yn fyw, ni ddywedodd neb yn fy erbyn i.

‡ *Ac yn awr, o herwydd dyfod amſer y byd, pan oeddwn i yn darparu y byd, &c.*

19 Canys y pryd hynny pob un a ufuddhai: † ond yn awr y mae moddau y rhai a grëwyd yn y byd hwn a wnaethpwyd, wedi eu llygru trwy hâd di-ball, a thrwy gyfraith anchwiliadwy, yn eu rhyddhau eu hunain.

† *ond pan wnaethpwyd y byd yn awr a'r pryd hynny hefyd moddau pob un creedig a llygrwyd trwy ddiball gynhaiaf, a chyffraith anchwiliadwy.*

20 Felly mi a yſtyriais y byd, ac wele yr ydoedd perygl, o herwŷdd y dychymygion a ddaethant iddo ef.

21 A gwelais, ac a'i harbedais ef yn ddirfawr, a chedwais i mi un gronyn o'r ſwpp, a phlanhigyn o genedl fawr.

22 Darfydded gan hynny am y lliaws a anwyd yn ofer, a bydded fy ngronyn a'm planhigyn yn gadwedig: canys trwy boen fawr y gwneuthym ef yn berffaith.

23 Er hynny o's gorphywyſi faith niwrnod etto ychwaneg; ond nac ymprydia ynddynt;

24 Eithr dô i faes o lyſiau, heb dŷ arno, a bwytta yn unig o lyſiau 'r maes; na phrawf gîg, nac ŷf wîn, ond bwytta lyſiau yn unig;

25 A gweddïa ar y Goruchaf yn waſtadol; yna mi a ddeuaf i ymddiddan â thi.

26 Felly mi a aethym ymaith i'r maes a elwir Ardath, fel y gorchymynnodd eſe i mi, ac yno yr eiſteddais ym myſg y llyſiau, ac y bwytteais lyſiau 'r maes; a'r bwyd hwnnw a'm digonodd.

27 Ym mhen y faith niwrnod mi a eiſteddais ar y glaſ-wellt, a'm calon oedd yn flîn o'm mewn, fel o'r blaen.

28 Ac mi a agorais fy ngenau, ac a ddechreuais ymddiddan â'r Goruchaf, gan ddywedyd,

29 O Arglwydd, ti yr hwn wyt yn dy ddangos dy hun i ni, tydi [b] a ddangoſwyd i'n tadau yn yr anialwch, mewn lle nid oes neb yn ‡ ſengi arno, mewn lle llwm, pan ddaethant allan o'r Aipht;

[b] Exo. 19. 9. & 24. 3. Deut. 4. 12. ‡ *dyfod.*

3446 30 Ac a leferaiſt, gan ddywedyd, Clyw fi, ô Iſraël; ac yſtyria fy ngeiriau, tydi hâd Jacob.

31 Canys wele fi yn hau fy nghyfraith ynoch, a hi a ddŵg ffrwyth ynoch, a chwi a anrhydeddir ynddi yn dragywyddol.

32 Ond ein tadau y rhai a dderbyniaſant y gyfraith, ni's cadwaſant hi, ac ni chanlynaſant dy ordeiniadau: ac er na ddiflannai ffrwyth dy gyfraith: ac ni's gallai; canys eiddot ti oedd:

33 Etto y neb a'i derbyniodd a gollwyd, am na's cadwent y pethau a haueſid ynddynt.

34 Ac wele, y mae arfer pan dderbynio 'r ddaiar hâd, neu 'r môr long, neu ryw lleſtr fwyd neu ddiod, fod, pan ddarffo am y peth yr hauwyd ef ynddo, neu y bwriwyd ef iddo,

35 I'r peth hwnnw hefyd a heuwyd, neu a fwriwyd ynddo, neu a dderbyniwyd, ddarfod am dano, a bod heb aros gyd-a ni: ond gyd-a ni nid felly y digwyddodd.

36 Canys nyni, y rhai a dderbyniaſom y gyfraith, a gollir trwy bechod, a'n calon hefyd yr hon a'i derbyniodd hi.

37 Er hynny ni ddarfydd am y gyfraith, ond aros y mae hi yn ei grym.

38 A phan ddywedais y pethau hyn yn fy nghalon, mi a edrychais o'm hôl, ac ar fy llaw
c Pſ. 10 44. ddehau y gwelwn c wraig yn galaru, yn gweiddi yn uchel, ac yn drom ei chalon: a'i dillad wedi rhwygo, a lludw oedd cenddi ar ei phen.

39 Yna y bwriais y meddyliau oedd gennyf o'r blaen heibio, ac a droais atti hi,

40 Ac a ddywedais wrthi, Pa ham yr wyt ti yn wylo? a pha ham yr ydwyt mor drîſt dy galon?

41 A hi a ddywedodd wrthyf, Arglwydd, gâd fi yn llonydd, fel y gallwyf alaru droſof fy hun, a 'chwanegu fy ngalar; canys wyf yn drîſt iawn fy nghalon, ac wedi fy nwyn yn iſel iawn.

42 Ac mi a ddywedais wrthi, Beth a ddarfu i ti? dywed i mi.

43 Hitheu a ddywedodd wrthyf, Myfi dy waſanaeth-wraig a fum hesb, ac heb planta, er bod i mi ŵr ddeng-mlhynedd ar hugain.

44 A'r deng-mlhynedd ar hugain hyn, yr ydwyf yn gweddio nôs a dydd, a phob awr, ar y Goruchaf.

45 Ar ben y deng-mlhynedd ar hugain, Duw a'm gwrandawödd i dy waſanaeth-wraig, eſe a edrychodd ar fy nghyſtudd, eſe a yſtyriodd fy mlinder, ac a roddes i mi fâb: a mi a fum lawen am dano ef, ac felly yr oedd fy ngŵr hefyd, a'm holl gymmydogion, ac ni a roiſom anrhydedd mawr i'r Goruchaf.

46 A mi a'i megais ef drwy boen fawr.

47 Felly pan dyſodd eſe, a dyſod i oedran gwreicca, mi a wneuthym wlêdd.

PEN. X.

1 *Y mae 'n cyſſuro 'r wraig a welodd ef yn cwynfan yn y maes:* 24 *Hithau yn diſlannu o i olwg ef, a dinas yn ymddangos yn ei lle hi.* 40 *Yr Angel yn dangos beth yw 'r gweledigaethau hyn yn y maes.*

AC felly y digwyddodd i'm mâb pan aeth eſe i'w yſtafell briodas, eſe a ſyrthiodd i lawr, ac a fu farw.

2 Yna ni oll a ddiffoddaſom y canhwyllau, a'm holl gymmydogion a godaſant i fynu i'm cyſſuro i; yna y gorphywyſais i hyd y nôs yr ail dydd. 3446

3 A phan ddarfu iddynt hwy oll beidio â'm cyſſuro, fel y cawn lonydd; yna y cyfodais o hŷd nôs, ac y ffoais, ac a ddaethym i'r maes hwn, fel y gweli di.

4 Ac y mae yn fy mrŷd nad elwyf yn fy ôl i'r ddinas, ond aros yma, heb na bwytta nac yfed, ond galaru yn waſtadol, ac ymprydio, hyd oni byddwyf farw.

5 Yna y gollyngais ymaith ‡ y myfyrdod oedd ynof, ac a leferais wrthi hi yn ddigllon, gan ddywedyd, ‡ yr ymadroddion a leferais.

6 Tydi ffolog uwch law pawb eraill, oni weli di ein galar ni, a pha beth a ddigwydd i ni?

7 Fel y mae Sïon ein mam ni yn llawn triſtwch, ac fel y dygwyd hi hyd lawr, ac y mae hi yn galaru yn anianol?

8 Gan ein bod ni oll yn awr mewn trymder ac yn cwyno, canys trîſt ydym oll; wyt ti cyn drymmed ar ôl un mâb?

9 Gofyn i'r ddaiar, a hi a ddywed i ti, mai hi a ddylai alaru am gwŷmp cymmaint ag y ſydd yn tyfu arni.

10 Canys o'r dechreuad, pob dyn a ddaeth o honi hi, ac o honi y daw yr holl rai eraill: ac wele, y maent oll agos yn rhodio i ddeſtryw, a'r lliaws o honynt a ‡ ddadwreiddir. ‡ ddarfod.

11 Pwy wrth hynny a ddylai alaru mwy nag yhi, yr hon a gollodd gymmaint o riſedi? ac nid tydi 'r hon nid wyt yn drîſt ond am un?

12 Ond pe dywedit wrthyf, Nid yw fy ngalar debyg i alar y ddaiar: canys mi a gollais ffrwyth fy nghrôth, yr hwn a ddygais i'r byd drwy boen, ac a ymddugym drwy driſtwch;

13 Ond y ddaiar yn ôl arfer y ddaiar: oblegid y gynnulleidfa breſennol ſydd yn myned iddi dracheſn fel y daeth o honi.

14 Am hynny y dywedaf wrthyt, Fel y dygaiſt i'r byd drwy drafael: felly y ddaiar hefyd o'r dechreuad a roddes ei ffrwyth, ſef dyn, i'r hwn a'i gwnaeth hi.

15 Ac am hynny, cadw dy drymder i ti dy hun, a'r peth a ddigwyddodd i ti, a dioddef yn wrol.

16 Canys o's berni di arfaeth Duw yn gyfiawn, ac o's derbyni ei gyngor, dy fâb mewn amſer a gei, a chlôd ym myſg gwragedd.

17 Dôs gan hynny ymaith i'r ddinas at dy ŵr.

18 A hitheu a ddywedodd wrthyf, Ni wnâf fi mo hynny: nid âf fi i'r ddinas, ond yma y byddaf farw.

19 Felly mi a chwedleuais fwy â hi, ac a ddywedais,

20 Paid a hynny, cymmer gyngor genyfi: pa fawl cwŷmp a gafodd Sïon? bydd gyſſurus o herwŷdd triſtwch Jeruſalem.

21 Canys ti a weli fod ein Cyſſegr ni yn anialwch, ein Hallor wedi ei thorri, a'n Teml wedi ei hanrheithio,

22 Ein pſaltringau a fwriwyd i lawr, ein cân a ddiſtawyd, ein llawenydd a aeth ymaith, ein canhwyllau a ddiffoddwyd, Arch ein cyfammod ni a ddygwyd oddiarnom, ein ſanctaidd

3446 ſanctaidd bethau a halogwyd, a'r henw a henwir arnom a halogwyd agos, ein plant a wradwyddwyd, ein Hoffeiriaid a loſgwyd, ein Leſiaid a gaethgludwyd, ein morwynnion a anrheithiwyd, ein gwragedd a dreiſiwyd, ein gwŷr cyfiawn a dducpwyd ymaith, ein rhai bychain a ddifethwyd, ein gwŷr ieuainc a gaethiwyd, a'n gwŷr cryfion a wanhâwyd;

23 A ſêl Sïon, yr hyn ſydd fwyaf dim, a gollodd ei pharch: canys rhoddwyd hi yn nwylo y rhai a'n caſsânt.

24 Ac am hynny, bwrw heibio dy drymder mawr, a'th ſynych alar, ſel y byddo 'r Galluog yn drugarog wrthyt, ac y rhoddo y Goruchaf i ti eſmwythdra, a gorphywyſdra oddiwrth dy laſur.

25 A ſel yr oeddwn yn ymddiddan â hi, wele, ei hwyneb hi a ddiſgleiriodd yn ddiſymmwth, a'i phrŷd a dywynnodd: ac mi a ofnais, ac a ſyſyriais beth a allai hynny fod.

26 Ac yn y man hi a leſarodd yn gref, ac yn ofnadwy, hyd oni chrynnodd y ddaiar gan nâd y wraig.

27 A mi a edrychais, ac wele, nid ymddangoſodd y wraig i mi mwy: ond yr oedd dinas wedi ei hadeiladu, a lle ehang a ymddangoſodd o'r ſylfeini. Yna yr ofnais, ac y gwaeddais â llef uchel, gan ddywedyd,

Pen. 4. 1. 28 Pa le y mae [a] Uriel yr angel, yr hwn a ddaeth attaf yn y dechrau? canys gwnaeth i mi ſyrthio mewn llawer llewyg, a'm diwedd a ddychelwyd i lygredigaeth, a'm gweddi i gerydd.

29 A minneu yn dywedyd y geiriau hyn, eſe a ddaeth attaf, ac a edrychodd arnaf.

30 Ac wele, yr oeddwn i yn gorwedd fel un marw, a'm deall wedi ei ddwyn oddiarnaf: ac eſe a'm cymmerth i erbyn ſy llaw ddehau, ac a'm cyſſurodd, ac a'm goſodod ar ſy nhraed, ac a ddywedodd wrthyf,

31 Beth a ddarfu i ti? pa ham y mae dy feddwl, a deall dy galon mor drallodus? a pha ham yr wyt yn drîſt?

32 A minneu a ddywedais, Am i ti ſy ngwr-
Pen. 5. 20. thod i: a mi a wneuthym yn ôl dy [b] eiriau di, euthym i'r maes, ac wylais, ac wele, mi a welais, ac etto y gwelaf bethau ni's medraf eu hadrodd.

33 Ac eſe a ddywedodd wrthyf, Sâ ar dy draed ſel gŵr, ac mi a roddaf i ti gyngor.

34 Yna y dywedais, Llefara di wrthyf fi, ſy Arglwydd: yn unig na wrthod fi, rhag i mi farw yn ofer ſy ngobaith.

35 Canys mi a welais bethau ni's adwaenwn, a chlywais bethau ni's gwyddwn.

36 Neu ydyw ſy ſynwyr yn ſy nhwyllo? neu ſy enaid yn breuddwydio?

37 Yn awr attolwg i ti, dangos i'th wâs am
wyg. y ‡ weledigaeth hon.

38 Yna eſe a'm hattebodd, gan ddywedyd, Gwrando arnaf, a mi a'th ddyſgaf, ac a ddangoſaf i ti pa ham yr wyt yn ofni: canys y Goruchaf a ddangoſodd i ti lawer o ddirgelwch.

ſenth. 39 Y Goruchaf a welodd fod dy ‡ ffordd di yn uniawn: canys yr ydwyt yn cymmeryd trymder yn waſtadol tros dy bobl, ac yn gwneuthur galar mawr am Sïon.

40 Ac am hynny, deall y weledigaeth a we- 3446
laiſt ychydig o'r blaen ſydd fel hyn:

41 Ti a welaiſt wraig yn galaru, ac a ddechreuaiſt ei chyſſuro hi.

42 Eithr yn awr, ni's gweli mwy lun y wraig, ond ymddangoſodd i ti ddinas wedi ei hadeiladu.

43 A lle y dywedodd i ti am ſarwolaeth mâb, hyn yw 'r ‡ peth ſydd i'w ddeall; ‡ *y doongliad.*

44 Y wraig hon a welaiſt ti yw Sïon: a lle y dywedodd i ti, (yr hon a weli yn awr fel dinas wedi ei hadeiladu,)

45 Lle y dywedodd wrthyt ei bod ddengmlhynedd ar hugain yn hesb: dyna 'r dengmlhynedd ar hugain, yn y rhai ni offrymmid offrwm ynddi.

46 Ond yn ôl deng mlhynedd ar hugain, Salomon a adeiladodd y ddinas, ac a offrymmodd offrymmau: ac yna 'r hesb a ddûg fâb.

47 A lle y dywedodd hi i ti, Mi a'i megais ef drwy boen: hynny oedd preſſwylio yn Jeruſalem.

48 Ond lle y dywedodd hi i ti, Syrthiodd a bu farw ſy mâb, wrth ddyfod i'w ſtafell briodas: dyna 'r cwŷmp a ddaeth i Jeruſalem.

49 Ac wele, ti a welaiſt ei llun hi, ac am ei bod yn galaru am ei mâb, ti a ddechreuaiſt roddi cyſſur iddi hi. Ac o'r pethau hyn a ddigwyddodd, hyn ſydd raid ei ddangos i ti.

50 Canys yn awr y Goruchaf ſydd yn gweled dy fod yn drîſt dy enaid, a'th fod yn dioddef triſtwch troſti hi o'th galon; ac felly eſe a ddangoſodd i ti ddiſgleirdeb ei gogoniant hi, a thegwch ei phrŷd hi.

51 Ac am hynny y perais i ti aros yn y maes, lle nid oedd un tŷ wedi ei adeiladu.

52 Canys mi a wyddwn y dangoſai y Goruchaf hyn i ti.

53 Am hynny y gorchymynnais i ti fyned i'r maes, lle nid oes ſail adeilad yn y byd.

54 Canys yn y man lle y dechreuo y Goruchaf ddangos ei ddinas, ni ddichon adeiladaeth dyn ſefyll yno.

55 Ac am hynny nac ofna, ac na âd i'th galon arſwydo; ond dôs i mewn, ac edrych ar degwch a maint yr adeiladaeth; cymmaint ag a ellych â'th lygaid ei weled.

56 Ac wedi hynny y cei di glywed cymmaint ag a allo dy gluſtiau ei glywed.

57 Canys bendigedig wyt ti uwch law llaweroedd, ac fe a'th alwyd ‡ gan y Goruchaf; ac ‡ *i fod gyda'r Goruchaf.*
ychydig ſydd felly.

58 Ond y foru y nôs y cei di aros yma.

59 Ac felly y Goruchaf a ddengys i ti weledigaethau o'r pethau ‡ uchel a wnâ y Goruchaf ‡ *diweddaf.*
i'r rhai a fyddo yn trigo ar y ddaiar, yn y dyddiau diwaethaf. Felly y cyſgais y noſon honno a'r ail nôs, ſel y gorchymynnodd eſe i mi.

PEN. XI.

1 Y mae 'n gweled yn ei freuddwyd eryr yn dyfod allan o'r môr: 37 A llew o'r coed yn chwedleua â'r eryr.

YNa y breuddwydiais, ac wele, ſe ddaeth i ſynu eryr o'r môr, i'r hwn yr ydoedd deuddeng haſgell adeiniog, a thri phen.

3446 2 Ac mi a edrychais, ac wele eſe a ledodd ei eſgyll dros yr holl ddaiar; a holl wyntoedd yr awyr a chwythodd arno ef, a hwy a ymgaſglaſant ynghŷd.

3 Ac mi a edrychais, ac allan o'i adenydd ef y tyfodd adenydd eraill yn y gwrthwyneb, a'r rhai hynny oedd adenydd bychain a mân.

4 Ond ei bennau oedd yn gorphywys; a'r pen oedd yn y canol ydoedd fwy na'r llaill, er hynny efe a orphywyſodd gyd-a hwynt.

5 Heb law hynny, mi a edrychais, ac wele yr eryr yn ehedeg â'i adenydd, ac yn teyrnaſu ar y ddaiar, ac ar y rhai oedd yn trigo ynddi.

6 A gwelais bob peth tan y nef yn ddaroſtyngedig iddo ef, ac nid oedd neb yn dywedyd yn ei erbyn ef, nac oedd un creadur ar y ddaiar.

7 A gwelais, ac wele yr eryr yn ſefyll ar ei ewinedd, ac yn llefaru wrth ei adenydd, gan ddywedyd,

8 Na wiliwch bawb ar un-waith, cyſged pob un yn ei le ei hun, a gwiliwch wrth gylch.

9 A chadwer y pennau hyd yn ddiweddaf.

10 Ac mi a edrychais, ac wele, nid aethai y lleferydd allan o'i bennau ef, ond o ganol ei gorph ef.

11 A rhifais ei adenydd gwrthwyneb ef, ac wele, yr oedd wyth o honynt.

12 Ac edrychais, ac wele, o'r tu dehau y cododd un aden, a honno a deyrnaſodd dros yr holl ddaiar.

13 Ac felly y digwyddodd, pan deyrnaſodd, y daeth diwedd iddi, a'i lle ni's gwelwyd mwy. Felly 'r ail a ſafodd, ac a deyrnaſodd, ac a gafodd amſer hîr.

14 A digwyddodd, pan deyrnaſodd, y daeth diwedd iddi fel i'r gyntaf, fel na's gwelwyd mwy.

15 Yna y daeth lleferydd atti, gan ddywedyd,

16 Gwrando, tydi yr hon a reolaiſt ar y ddaiar cyhyd o amſer; Hyn a ddywedaf wrthyt ti, cyn dechreu o honot fod heb ymddangos mwy;

17 Ni chaiff neb yn dy ôl di ddyfod i'th amſer di, nac i'w hanner.

18 Yna y cododd y drydydd, ac a deyrnaſodd fel y llaill o'r blaen, ac nid ymddangoſodd hitheu mwy.

19 Ac felly y gwnaeth y llaill, y naill yn ôl ei gylydd, fel y teyrnaſodd pob un, ac nid ymddangoſaſant mwy.

20 Yna 'r edrychais, ac wele mewn ennyd o amſer, yr adenydd oedd yn canlyn a ſafaſant o'r tu dehau, fel y gallent hwy reoli hefyd: a rhai o honynt a lywodraethaſant; ond o fewn ychydig o amſer nid ymddangoſaſant mwy:

21 Canys rhai o honynt a oſodwyd i fynu, ond ni reolaſant.

22 Ac wedi hynny mi a edrychais, ac wele, y deuddeng haden nid ymddangoſaſant mwy, na'r ddwy aden fechan.

23 A nid oedd mwy ar gorph yr eryr ond tri phen a oedd yn gorphywys, a chwech o eſgyll bychain.

24 A gwelais hefyd ddwy aden wedi ymddidoli oddiwrth y chwech, ac yn aros dan y pen oedd o'r tu dehau: canys pedair a arhoſaſent yn eu lle.

25 Ac mi a edrychais, ac wele yr adenydd y rhai oeddynt tan yr aſgell, a amcanaſant eu goſod eu hun i fynu, a rheoli. 3446

26 Ac mi a edrychais, ac wele, goſodwyd un i fynu, ond ar fyrder nid ymddangoſodd mwy.

27 A'r ail a aeth ymaith yn gynt na'r gyntaf.

28 Ac mi a edrychais, ac wele, y ddwy oedd yn aros a amcanaſant reoli hefyd.

29 A thra 'r oeddynt yn meddwl hynny, wele, deffrôdd un o'r pennau oedd yn cyſgu, ſef yr hwn oedd yn y canol, canys mwy oedd hwnnw nag yr un o'r ddau eraill.

30 Ac yna y gwelais fod y ddau ben wedi myned yn un ag ef.

31 Ac wele, y pen hwnnw a drôdd at y pennau oedd gyd-ag ef, ac a fwyttaodd y ddwy aden tan yr aſgell oedd ar fedr teyrnaſu.

32 Ond y pen hwn a ddychrynnodd yr holl ddaiar, ac a lywodraethodd ar bawb a'r oedd yn trigo ar y ddaiar drwy orthrymder mawr: ac efe oedd yn rheoli y byd, yn fwy na'r holl eſgyll a fuaſai.

33 Ac wedi hynny mi a edrychais, ac wele, y pen oedd yn y canol, yn ddiſymmwth nid ymddangoſodd mwy, yr un ffunyd a'r eſgyll.

34 Ond yr oedd etto y ddau ben, y rhai oedd yr un ffunyd yn rheoli ar y ddaiar, ac ar y rhai oedd yn trigo arni.

35 Edrychais hefyd, ac wele, y pen oedd o'r tu dehau a lyngcodd y pen oedd o'r tu aſſwy.

36 Yna y clywais lef yn dywedyd wrthyf, Edrych o'th flaen, a dal ſulw ar y peth yr wyt yn ei weled.

37 Yna mi a edrychais, ac wele megis llew rhuadwy wedi ei ymlid allan o'r coed; a gwelais ef yn anfon lleferydd dyn allan at yr eryr, gan ddywedyd,

38 Gwrando, mi a ymddiddanaf â thi; a'r Goruchaf a ddywed wrthyt,

39 Ond tydi yw 'r hwn ſydd yn aros o'r pedwar anifail, y rhai a wneuthym i deyrnaſu ar fy myd, fel y delai diwedd eu hamſeroedd trwy-ddynt hwy?

40 A'r pedwerydd a ddaeth, ac a orchfygodd yr holl anifeiliaid a aethai o'r blaen, ac a gafodd allu ar y byd gyd-ag ofn mawr, dros holl amgylchoedd y ddaiar gyd-a gorthrymder annuwiol lawer, a chyhŷd a hynny o amſer y preſſwyliodd efe ar y ddaiar yn dwyllodrus.

41 Canys ni fernaiſt ti y ddaiar mewn gwirionedd.

42 Canys blinaiſt y goſtyngedig, briwaiſt yr heddychol, ceraiſt gelwydd-wŷr, difethaiſt drigfaon y rhai oedd yn dwyn ffrwyth, bwriaiſt i lawr fagwyr y rhai ni wnaethent niwed i ti.

43 Am hynny y daeth dy drawſineb i fynu at y Goruchaf, a'th falchder at y Galluog.

44 Y Goruchaf hefyd a edrychodd ar yr amſeroedd beilchion, ac wele hwy a ddarfuant, a'i ffieidd-dra ef a gyflawnwyd.

45 Ac am hynny, nac ymddangos mwy, tydi eryr, na'th eſgyll ofnadwy, na'th adenydd annuwiol, na'th bennau maleiſus, na'th ewinedd yſgeler, na'th holl gorph ofer:

46 Fel y gallo yr holl ddaiar ddadflino a dychwelyd, wedi diangc oddiwrth dy drawſter di, ac fel y gallo obeithio barn a thrugaredd gan yr hwn a'i gwnaeth hi.

PEN.

3446

PEN. XII.

1 Difetha 'r eryr a welodd ef. 10 Dirnad y weledigaeth. 37 Erchi iddo 'ſgrifennu ei weledigaethau, 39 ac ymprydio, fel y gallai weled mwy. 46 Y mae yn cyſſuro y rhai oedd ddrwg ganthynt ei fod ef yn abſennol.

A Phan ddywedodd y llew y geiriau hyn wrth yr eryr, y gwelais,

2 Ac wele, y pen yr hwn oedd yn aros, a'r pedair aſgell, nid ymddangoſaſant mwyach: a'r ddwy a aethant atto ef, ac a ymoſodaſant i fynu i deyrnaſu; a'i teyrnas oedd fechan, a llawn cythryfwl.

3 A mi a welais, ac wele, nid ymddangoſaſant mwy; a holl gorph yr eryr a loſgwyd, fel yr ofnodd y ddaiar yn fawr. Yna y deffroais i allan o ſlinder, a llewyg fy meddwl, ac o ofn mawr, a dywedais wrth fy yſpryd,

4 Wele, hyn a roddaiſt i mi, am i ti chwilio am ffyrdd y Goruchaf.

5 Wele y mae etto yn ſlîn fy nghalon, a gwan iawn yw fy yſpryd; ac ychydig nerth ſydd ynof, o herwŷdd yr ofn mawr a fu arnaf heno.

6 Am hynny yr attolygaf i'r Goruchaf fy nghyſſuro hyd y diwedd.

7 A dywedais, Arglwydd lywydd, o's cefais ffafor yn dy olwg di, ac o's cyfiawnheïr fi ger dy fron di, o flaen llawer craill, ac o's daeth fy ngweddi i yn ſicer o'th flaen di;

8 Dyro gyſſur ynof, a dangos i'th wâs ddeongliad eglur y weledigaeth o'nadwy hon, fel y gallech gyſſuro fy enaid yn berffaith.

9 Canys bernaiſt fi yn deilwng i ddangos i mi yr amſeroedd diweddaf.

10 Ac efe a ddywedodd wrthyf, Hyn yw deongliad y weledigaeth.

11 Yr eryr a welaiſt yn dyfod i fynu o'r môr yw y deyrnas a welodd dy frawd Daniel yn ei
Dan. 7.7. [a] weledigaeth.

12 Ond ni's deonglwyd iddo ef; am hynny y deonglaf hi i ti.

13 Wele, fe a ddaw y dyddiau y cyfyd teyrnas ar y ddaiar, ac ofner y deyrnas honno yn fwy nâ'r holl deyrnaſoedd a fu o'i blaen.

14 Ac yn y deyrnas honno y llywodraetha deuddeng mhrenin ôl yn ôl.

15 O barai yr ail a ddechreu deyrnaſu, ac a gaiff amſer hŵy nag yr un o'r deuddeg.

16 A hyn y mae y deuddeng haſgell a welaiſt ti yn ei arwyddoccau.

17 Ac am y llef a glywaiſt yn dywedyd, yr hon nid aeth o'r pennau, ond o ganol y corph, hyn yw y deongliad;

18 Yn ôl amſer y deyrnas honno, y cyfyd ymryſonion mawr, a hi a fydd debyg i fyrthio: er hynny ni fyrth y prŷd hynny, ond hi a adferir dracheſn i'w dechreuad.

19 A lle y gwelaiſt ŵyth o adenydd bychain yn glynu wrth ei eſgyll ef, hyn yw 'r deongliad;

20 Y cyfyd ynddo ef ŵyth o frenhinoedd, y rhai ni bydd eu amſer ond byrr, a'i blynyddoedd yn fuan.

21 A dau o honynt y derfydd am danynt: pan neſſao canol yr amſer, pedwar a gedwir nes i'w diwedd ddechreu neſſau: ond dau a gedwir hyd y diwaethaf. 3446

22 A lle y gwelaiſt dri phen yn gorphywys, hyn yw 'r deongliad;

23 Yn ei ddyddiau diweddaf y cyfyd y Goruchaf dair teyrnas, ac yr adnewydda lawer o bethau ynddynt: a hwy a lywodraethant y ddaiar

24 A'r rhai a breſſwyliant ynddi drwy orthrymder mawr, uwch law pawb ar a fu o'i blaen hwy: am hynny y gelwir hwynt pennau 'r eryr.

25 Canys dyma y rhai a ddygant allan ei ddrygioni ef, ac a gyfiawnant ei ddiwedd ef.

26 A lle y gwelaiſt y pen mawr heb ymddangos mwy, hynny ſydd yn arwyddoccau y bydd marw un o honynt yn ei wely, ac er hynny mewn llafur.

27 Canys y ddau ſydd yn aros yn ôl a leddir â'r cleddyf.

28 Canys cleddyf y naill a ddifetha 'r llall: ond o'r diwedd efe a fyrth drwy 'r cleddyf ei hun.

29 A lle y gwelaiſt ddwy adain dan yr eſgyll, yn myned tros y pen ſydd o'r tu dehau;

30 Mae hynny yn arwyddo mai dyma y rhai a gadwodd y Goruchaf hyd eu diwedd. Hon yw 'r deyrnas fechan, a llawn blinder, fel y gwelaiſt.

31 A'r llew a welaiſt yn codi allan o'r coed, ac yn rhuo, ac yn dywedyd wrth yr eryr, ac yn ei geryddu ef am ei anghyfiawnder â'r holl eiriau a glywaiſt ti,

32 ‡ Yw y gwŷnt, yr hwn a gadwodd y Goruchaf iddynt, ac am eu drygioni hyd y diwedd: efe a'i cerydda hwynt, ac a ddyry eu creulondeb ger ei bronnau. ‡ *Dyma yr Ennsiniog.*

33 Canys efe a'i geſyd hwynt ger ei fron, mewn barn yn fyw, ac a'i cyhudda, ac a'i cerydda hwynt.

34 Canys gweddill fy mhobl a weryd efe drwy drugaredd, y rhai a gadwyd ar fy nhermynau, ac efe a'i gwnâ hwynt yn llawen, hyd ddyfodiad dydd y farn, am yr hwn y dywedais wrthyt ti o'r dechreuad.

35 Hwn yw 'r breuddwyd a welaiſt, a hyn yw ei ddeongliadau ef.

36 Tydi yn unig oeddit gymmwys i wybod y gyfrinach hon eiddo y Goruchaf.

37 Am hynny 'ſgrifenna y pethau hyn oll a welaiſt, mewn llyfr, a chuddia hwynt,

38 A dyſg hwynt i'r bobl ddoethion, y rhai a wypech ſod eu calonnau yn gallu deall, a chadw y cyfrinachau hyn.

39 Ond gwilia di yma dy hun etto ſaith niwrnod, fel y gallech wybod y peth a fynno y Goruchaf i ddangos i ti. A chyd-a hynny efe a aeth ymaith.

40 A phan ddeallodd yr holl bobl ddarfod y ſaith niwrnod, a minneu heb ddyfod tracheſn i'r ddinas, hwy a ymgaſglaſant ynghŷd, o'r lleiaf hyd y mwyaf, ac a ddaethant attaf, gan ddywedyd,

41 Pa beth a wnaethom ni yn dy erbyn di? a pha ddrwg a wnaethom i ti, pan ydwyt yn ein gwrthod ni, ac yn eiſtedd yma?

3446 42 Canys o'r holl ‡ bobl, ti yn unig a adawyd
‡ brophwydi. i ni, fel grawn-ſwpp o'r win-llan, ac fel canwyll mewn tywyllwch, ac fel porthladd neu long wedi diange rhag y dymheſtl.

43 Ond digon i ni yr adfyd a ddigwyddodd?

44 O's tydi a'n gwrthodi, pa faint gwell a fuaſai i ni ein lloſgi oll ynghanol Sion?

45 Canys nid gwell ydym nâ'r rhai a fu feirw yno. A hwy a wylaſant â llef uchel. Yna yr attebais hwy, ac y dywedais,

46 Cymmer gyſſur, ô Iſraël; ac na fydd drîſt, tydi dŷ Jacob:

47 Canys y mae y Goruchaf yn eich cofio, a'r Galluog ni's gollyngodd chwi dros gôf mewn profedigaeth.

48 Ac myfi ni's gwrthodais chwi, ac nid aethym oddiwrthych: ond mi a ddaethym i'r lle hwn i weddio dros anghyfanedd-dra Sion, fel y gallwn geiſio trugaredd i iſel-radd eich Cyſſegr chwi.

49 Ac yn awr, ewch bawb adref, ac yn ôl y dyddiau hyn y deuaf attoch.

50 Felly y bobl a aethant ymaith i'r ddinas, fel y gorchymynnais iddynt:

51 Ond mi a arhoais yn y maes ſaith niwrnod, fel y gorchymynnodd yr Angel i mi; a bwytteais yn unig o flodau y maes, ac o'r llyſiau y cefais fy mwyd y dyddiau hynny.

PEN. XIII.

1 Y mae 'n gweled yn ei freuddwyd, ŵr yn dyfod allan o'r môr. 25 Deongl ei freuddwyd ef. 54 Ei ganmol ef, ac addaw iddo gael gweled mwy.

AC yn ôl y ſaith niwrnod, y gwelais freuddwyd liw nôs.

‡ rhyw ddyn fel y gwynt. Junius. 2 Ac wele, ‡ cododd gwŷnt o'r môr, ac a gynhyrfodd ei holl donnau ef.

‡ chwyſlau. 3 Ac edrychais, ac wele, y gŵr hwnnw a aeth yn grŷf gyd-a ‡ miloedd y nef: a phan drôdd efe ei wyneb i edrych, yr holl bethau ar a welid tano ef a grynnodd.

4 A phan aeth y lleferydd o'i enau ef, pawb ar a'i clywodd a loſgaſant, fel y palla'r ddaiar pan gyffyrddo y tân â hi.

5 Wedi hyn yr edrychais, ac wele, ymgaſglodd ynghŷd lu o bobl allan o rifedi, o bedwar ban byd, i orchfygu y gŵr a ddaethai allan o'r môr.

6 Ac edrychais, ac wele, efe a gerfiodd iddo ei hun fynydd mawr, ac a ehedodd arno.

7 Ond mi a geiſiais weled y wlâd neu 'r lle, o'r hwn y tynnaſai efe y mynydd, ac ni allwn.

8 Ac yn ôl hynny yr edrychais, ac wele, yr holl rai a ymgynnullaſent i'w orchfygu ef, oedd yn ofni yn fawr, ac er hynny hwy a lyſaſent ymladd.

9 Ac wele, pan welodd efe greulondeb a nerth y bobl a ddaethai yn ei erbyn ef, ni wnaeth efe na chodi llaw, na dal cleddyf nac arf rhyfel.

10 Ond yn unig, mi a'i gwelwn ef yn chwythu allan o'i enau megis awel o dân, ac o'i wefuſau anadl fflamllyd, ac o'i dafod efe a dafiodd wreichion a thymheſtloedd. 3446

11 Ac yr oeddynt ei gŷd ynghymmyſg, yr awel dân, yr anadl fflamllyd, a'r dymheſtl fawr, ac a ddiſgynnaſant gyd-â rhuthr ar y bobl oedd yn barod i ymladd, ac a'i lloſgaſant hwy ei gŷd, fel yn ddiſymmwth na welid o'r llu aneiriſ, ddim ond llwch a ſawyr mwg. Pan welais hyn, mi a ofnais.

12 Yn ôl hynny y gwelais yr un gŵr yn dyfod i lawr o'r mynydd, ac yn galw atto dyrfa lonydd arall.

13 A llawer o bobl a ddaethant atto ef, rhai oedd yn llawen, rhai yn drîſt, rhai yn rhwym, ac eraill a ddygaſant o'r pethau a offrymmaſid. Yna yr oeddwn glaf gan ofn mawr; a deffroais, a dywedais,

14 Dangoſaiſt i'th wâs y rhyfeddodau hyn o'r dechreuad, a chyfrifaiſt fi yn deilwng fel y derbynit fy ngweddi:

15 Dangos i mi etto ddeongliad y breuddwyd hwn.

16 Canys hyn yr ydwyf yn ei ddeall, gwae 'r neb a adawër y pryd hynny; a mwy gwae i'r rhai ni's gadawër yn ôl.

17 Canys y rhai ni adawyd oeddynt mewn triſtwch.

18 Yn awr yr ydwyf yn deall y pethau a roddwyd i gadw ‡ erbyn y dyddiau diwaethaf, ‡ Neu, y rhai a ddigwydd iddynt, ac i'r ſawl a adawër yn ôl. yn.

19 Am hynny y daethant i berygl mawr, ac i angen mawr, fel y dengys y breuddwydion hyn.

20 Etto haws i'r neb a fyddo mewn perygl ddyfod i'r ‡ pethau hyn, nag iddo fyned allan o'r byd hwn fel cwmwl, a bod heb weled y pethau a ddigwyddant yn y dyddiau diweddaf. Yna efe a'm hattebodd, gan ddywedyd, ‡ yntau.

21 Deongliad y weledigaeth a ddangoſaf iti, ac agoraf i ti y peth a ddymunaiſt.

22 Lle y ſoniaiſt am y rhai ſy wedi eu gadel yn ôl, hyn yw 'r deongliad:

23 Yr hwn a ddygo berygl y pryd hwnnw, a'i cadwodd ei hun: a'r ſawl a ſyrthiodd mewn perygl, yw y rhai ſy a gweithredoedd a ffydd ganddynt i'r Holl-alluog.

24 Am hynny gwybydd hyn, fod y rhai a adawër yn ôl yn ddedwyddach nâ'r rhai a fu feirw.

25 Hyn yw deall y weledigaeth; Lle y gwelaiſt ŵr yn dyfod i ſynu o ganol y môr;

26 Hwnnw yw 'r hwn a gadwodd y Duw Goruchaf yn hîr, yr hwn drwyddo eu hun a wareda eu greaduriaid: ac efe a lywodraetha y rhai a adawër yn ôl.

27 A lle y gwelaiſt yn dyfod allan o'i ſafn ef fel chwâ o wŷnt, a thân, a thymheſtl;

28 Ac na chododd efe na chleddyf nac arf rhyfel, ond i'w ruthr ef ddifetha yr holl liaws a ddaeth i'w orchfygu ef; hyn yw 'r deongliad;

29 Wele y dyddiau yn dyfod, pan ddechreuo y Goruchaf waredu y rhai ſy ar y ddaiar.

30 Ac er ſyndod meddwl y daw efe ar y rhai a breſſwyliant y ddaiar.

31 A'r naill a ymladd â'r llall, a'r naill ddinas yn erbyn y llall, y naill le yn erbyn y

llall,

3446 llall, [a] y naill bobl yn erbyn y llall, a'r naill
Mat. 24. 7. deyrnas yn erbyn y llall.

32 A daw 'r amſer pan ddelo hyn i ben, a dyfod yr arwyddion a ddangoſais i ti o'r blaen, yna yr eglurir fy Mâb yr hwn a welaiſt, fel gŵr yn dringo i fyny.

33 A phan glywo 'r holl bobl ei leferydd ef, pawb yn eu gwlâd eu hun a beidiant â rhyfela yn erbyn ei gilydd.

34 A lliaws aneirif a geſglir ynghŷd, fel y gwelaiſt rai yn ewyllyſgar i ddyfod, ac i'w orchfygu ef drwy ymladd.

35 Ond efe a ſaif ar ben mynydd Sion.

36 A Sion a ddaw, ac a ddangoſir i bawb, wedi ei thrwſio, a'i hadeiladu, fel y gwelaiſt y bryn wedi ei gerfio heb ddwylo.

37 A hwn fy Mâb i a gerydda amcanion drygionus y cenhedloedd hynny, y rhai a ſyrthiaſant i'r dymheſtl, am eu buchedd ddrygionus;

38 Ac a eſyd o'u blaen hwynt eu drwg feddyliau, a'r dialeddau, drwy y rhai y dechreuant gael eu poeni, y rhai ydynt fel fflamma: ac heb boen y difetha efe hwynt drwy 'r gyfraith a gyffelybir i dân.

39 A lle y gwelaiſt ef yn caſglu pobl lonydd eraill atto;

40 Y rhai hynny yw 'r deg llwyth, y rhai a ddygwyd ymaith yn garcharorion allan o'i gwlâd eu hun, yn amſer Oſea y brenin, yr hwn
5. 17. 3. a ddaliodd [b] Salmanaſar brenin Aſſyria yn garcharor, ac a'i dug hwynt dros yr afon, ac felly y daethant i wlâd arall.

41 Ond hwy a gymmeraſant y cyngor hyn yn eu plith eu hunain, i adel lliaws y Cenhedloedd, a myned ymaith i wlâd bellach, lle ni thrigaſai neb erioed,

42 Fel y gallent gadw yno eu cyfraith, yr hon ni's cadwaſent erioed yn eu gwlâd eu hunain.

43 Ac felly yr aethant trwy lwybrau cyfyng afon Euphrates.

44 Canys y Goruchaf a ddangoſodd yna
d. 14. iddynt [c] arwyddion, ac a attaliodd yr afon, nes
3. iddynt fyned trwŏdd.

45 Canys yr ydoedd ffordd fawr drwy 'r wlâd, o daith blwyddyn a hanner: a'r wlâd honno a elwir ‡ Arſareth.

46 Yna yr arhoſaſant yno hyd yr amſer diweddaf. Ac yn awr pan ddechreuant ddyfod trachefn,

47 Y Goruchaf a ettyl drachefn aberoedd y ffrŵd, fel y gallont fyned trwŏdd: am hynny y gwelaiſt y lliaws mewn heddwch.

48 Ond y rhai a adawyd yn ôl o'th bobl, yw y rhai a gafwyd o fewn fy nherſynau i.

49 Yn awr pan ddifetho efe liaws y cenhedloedd a ymgaſglodd ynghŷd, efe a amddeffyn y bobl ſydd yn ôl.

50 Ac yna y dengys efe iddynt ryfeddodau mawrion.

51 Yna y dywedais inneu, O Arglwydd lywydd, dangos i mi hyn: pa ham y gwelais y gŵr yn dyfod i fyny o ganol y môr?

52 Ac efe a ddywedodd wrthyf, Fel na's gelli chwilio na gwybod y pethau ſydd yn nyfnder y môr: felly ni's gall neb ar y ddaiar weled fy Mâb i, na'r rhai ſy gyd-ag ef, ond lliw dydd.

53 Hyn yw deongliad y breuddwyd a welaiſt ti, a thrwy 'r hwn y cefaiſt ti yn unig yma oleuni. 3446

54 Canys gwrthodaiſt dy ffordd dy hun, a buoſt ddyfal i geiſio fy nghyfraith i.

55 Dy fuchedd a drefnaiſt mewn doethineb, a gelwaiſt ddeall yn fam i ti.

56 Ac am hynny y dangoſais i ti dryſſorau y Goruchaf. Ym mhen y tridiau etto y llefaraf bethau eraill wrthyt ti, ïe pethau mawrion a rhyfedd a ddangoſaf i ti.

57 Yna yr euthym allan i'r maes, gan roddi gogoniant a diolch mawr i'r Goruchaf Dduw, am y rhyfeddodau a wnaeth efe mewn amſer,

58 Ac am ei fod efe yn llywodraethu yr amſer, a'r pethau a ddigwydd yn eu hamſeran. Ac yno yr eiſteddais dri-diau.

PEN. XIV.

1 Llef allan o berth yn gadw Eſdras, 10 ac yn dywedyd iddo fod y byd yn heneiddio 22 A'r mae yn deiſyf, o herwŷdd lloſgi 'r gyfraith, 'ſgrifennu 'r cwbl drachefn: 23 Ac erchi iddo geiſio 'ſgrifennyddion cyflym. 39 Ei lenwi ef a hwythau, â deall, 45 ond gorchymyn idda ef dd chyhoeddai 'r cwbl a 'ſgrifennaſid.

Y Trydydd dydd yr eiſteddais dan dderwen, yna y daeth llef attaf o berth ar fy nghyfer, gan ddywedyd, Eſdras, Eſdras.

2 A minnen a attebais, gan ddywedyd, Dyma fi, Arglwydd; ac mi a ſefais ar fy nhraed.

3 Yna y dywedodd efe wrthyf, [a] Yn y
a Exod. 3. 2, 3. berth yr ymddangoſais i Moſes, ac yr ymddiddenais ag ef, pan oedd fy mhobl yn gwaſanaethu yn yr Aipht.

4 A danfonais ef, a thywyſais fy mhobl allan o'r Aipht, a dygais ef i fyny i fynydd Sinai, lle y cedwais ef gyd-a mi yn hîr o amſer.

5 A dangoſais iddo lawer o ryfeddodau, a chyfrinach yr amſeroedd, a'i diwedd, a gorchymynnais iddo, gan ddywedyd,

6 Y geiriau hyn a fynegi, a'r rhai hyn a geli.

7 Ac yn awr y dywedaf wrthyt ti,

8 Dôd i fyny yn dy galon yr arwyddion a ddangoſais i ti, a'r breuddwydion a welaiſt, a'r deongliad a glywaiſt.

9 Canys dygir di ymaith oddiwrth y cwbl, ac o hyn allan yr arhoi gyd-a'm Mâb a chyd-a'th gyffelyb, hyd ddiwedd yr amſeroedd.

10 Canys y byd a gollodd ei ieuengctid, a'r amſeroedd ſy yn dechreu heneiddio.

11 Canys y byd a rannwyd yn ddeuddeg rhan, a deg rhan o hynny a aeth ymaith euſus, a hanner degfed ran.

12 Ac y mae yn ôl yr hyn ſydd ar ôl hanner y ddegfed ran.

13 Am hynny goſod dy dŷ mewn trefn, a cherydda dy bobl, cyſſura y rhai o honynt ſydd mewn helbul ac yn awr yn ymwrthod â llygredigaeth.

14 Gollwng oddiwrthyt feddyliau marwol, bwrw ymaith feichiau dynion, a dioſg y naturiaeth wan.

15 Bwrw

3446 15 Bwrw heibio y meddyliau ſydd drymmaf arnat, a bryſſia i ffoi oddïwrth yr amſeroedd hyn.

b Math. 24 7 16 Canys [b] drygau mwy na'r rhai a welaiſt yn digwydd, a wneir yn ôl hyn.

17 Canys pa gwannaf ſyddo 'r byd wrth oedran, mwy y tŷf drygau ar y rhai a erys ynddo.

18 Canys y gwirionedd a ffŏdd ym mhell, a chelwŷdd ſydd yn agos: canys bellach y pryſſura y weledigaeth a welaiſt, i ddyfod.

19 Yna yr attebais o'th flaen di, gan ddywedyd,

20 Wele, Arglwydd, mi a âf i geryddu y bobl ſydd gydrychol, fel y gorchymynnaiſt i mi: ond pwy a rybuddia y rhai a aner ar ôl hyn? Fel hyn y goſodwyd y byd mewn tywyllwch, a'r rhai ſy yn trigo ynddo ſy heb oleuni.

21 Canys dy gyfraith a loſgwyd: am hynny ni's gŵyr neb y pethau a wnaethoſt ti, na'r gweithredoedd a ddechreuir.

22 Ond o's cefais ffafor ger dy fron di, danfon yr Yſpryd glân i mi, a mi a 'ſgrifennaf y cwbl ar a wnaethpwyd yn y byd er y dechreuad, yr hyn a 'ſgrifennaſid yn dy gyfraith, fel y gallo dynion gael dy lwybr, ac fel y byddo byw y ſawl a fyddo yn fyw yn y dyddiau diweddaf.

23 Ac efe a'm hattebodd, gan ddywedyd, Dôs ymaith, caſgl y bobl ynghŷd, a dywed wrthynt, nad edrychant am danat dros ddeugain nhiwrnod.

‡ *yſtyllod box i 'ſgrifennu arnynt*, gwêl Ad. 44. ‡ Neu, *Banus.*

24 Ac edrych ar ddarparu o honot lawer o ‡ goed box, a chymmer gyd a thi, Sarea, Dabria, Selemia, ‡ Ecanus, ac Aſiel, y pump hyn, y rhai a fedrant 'ſgrifennu yn fuan:

25 A thyred yma, ac mi a oleuaf ganwyll deall yn dy galon di, yr hon ni's diffoddir nes gorphen y pethau a ddechreuech di eu hyſgrifennu.

26 A phan ddarffo it', ti a ddangoſi rhyw bethau yn oleu; a rhyw bethau a ddangoſi di yn gyfrinachol, i'r doethion. Y prŷd hyn y foru y dechreui di 'ſgrifennu.

27 Yna yr euthym allan fel y gorchymynnodd efe i mi, a cheſglais yr holl bobl ynghŷd, a dywedais,

28 Gwrando y geiriau hyn, ô Iſraël.

c Gen. 47. 4. 29 [c] Ein tadau yn y dechreu oeddynt ddïeithriaid yn yr Aipht: o'r hwn le y gwaredwyd hwynt;

d Act. 7. 53. 30 [d] A hwy a dderbyniaſant gyfraith y bywyd, yr hon ni's cadwaſant, a'r hon a droſeddaſoch chwithau hefyd ar eu hôl hwynt.

31 Yna y rhannwyd y wlâd, ſef gwlâd Sïon, rhyngoch chwi wrth goel-bren; ond eich tadau a chwithau eich hunain hefyd a wnaethoch ar fai, ac ni cadwaſoch y ffyrdd a orchymynnodd y Goruchaf i chwi.

32 Ac yn gymmaint a'i fod efe yn farnwr cyfiawn, efe a ddug oddïarnoch mewn amſer, y peth a roddaſai efe i chwi.

33 Ac yn awr, yma yr ydych, a'ch brodyr yn eich plith.

34 Am hynny o's chwi a ddaroſtyngwch eich deall, ac a drowch eich calonnau, chwi a gedwir yn fyw, ac yn ôl marwolaeth y cewch drugaredd.

35 Canys yn ôl marwolaeth y daw y farn, pan fyddom byw drachefn: ac yna y bydd henw y cyfiawn yn eglur, a gweithredoedd yr annuwiol yn olau. 3446

36 Am hynny na ddeled neb attaf yn awr, ac na edryched am danaf y deugain nhiwrnod hyn.

37 Felly y cymmerais y pum gŵr, fel y gorchymynnodd efe i mi, ac ni a aethom i'r maes, ac a arhoſaſom yno.

38 Yr ail dydd, llef a'm galwodd, gan ddywedyd, Eſdras, *e* agor dy ſafn, ac ŷf y peth a roddwyf i ti i'w yfed. *e* Ezec. 3. 2.

39 Yna yr agorais fy ſafn, ac wele, efe a eſtynnodd i mi gwppan llawn, yr hwn oedd yn llawn fel pe byddai o ddŵr, ond ei liw ef oedd megis tân.

40 Ac mi a'i cymmerais ef, ac a'i hyfais: ac wedi i mi ei yfed, fy nghalon a ddeallodd, a doethineb a ddaeth i'm dwy-fron; canys fy yſpryd a gryfhaodd fy nghôf.

41 A'm genau a agorwyd, ac ni chauodd mwy.

42 Y Goruchaf a roddes ddeall i'r pum gŵr, a hwy a 'ſgrifennaſant weledigaethau rhyfedd y nôs, y rhai a fynegwyd, y rhai ni's gwyddent: a hwy a eiſteddaſant ddeugain nhiwrnod, ac a 'ſgrifennaſant y dydd, a'r nôs y bwyttaſant fara.

43 A minneu a leferais liw dydd, ac ni thewais y nôs.

44 Mewn deugain nhiwrnod hwy a 'ſgrifennaſant ‡ ddau gant a phedwar o lyfrau. ‡ Neu, 204

45 A digwyddodd pan gyflawnwyd y deugain nhiwrnod, y Goruchaf a lefarodd, gan ddywedyd, Y llyfr cyntaf a 'ſgrifennaiſt mynega ar gyhoedd, fel y gallo y teilwng a'r annheilwng ei ddarllen ef.

46 Ond cadw y deg a thrugain diweddaf, fel y gallech eu rhoddi hwynt yn unig i'r rhai ſydd ddoethion ym myſg y bobl.

47 Canys ynddynt hwy y mae gwythen y deall, ffynnon doethineb, a ‡ ffrŵd y gwybodaeth. ‡ Neu, *galon.*

48 Ac felly y gwneuthym.

PEN. XV.

1 *Y brophwydoliaeth hon ſydd ſicr.* 5 *Y dial Duw ar yr anwiriaid,* 12 *ar yr Aipht.* 28 *Gweledigaeth erchyll.* 43 *Bygwth Babilon ac Aſia.*

VVEle, dywed lle y clywo fy mhobl, eiriau y brophwydoliaeth a ddanfonaf yn dy enau di, medd yr Arglwydd.

2 A phâr eu hyſgrifennu hwy ar bapur: canys ffyddlon a gwîr ydynt.

3 Nac ofna fwriadau yn dy erbyn; ac na chyffroëd anffyddlondeb y rhai a ddywedant yn dy erbyn, ddim o honot:

4 Canys [a] pob dyn anffyddlon a fydd marw yn ei anffyddlondeb. *a* Ioan. 8. 21.

5 Wele, medd yr Arglwydd, mi a ddygaf ddïaledd ar y byd, y cleddyf, newŷn, marwolaeth a dinyſtr.

6 Canys anwiredd a halogodd yr holl ddaiar

3446 ar yn ddirfawr, a chyflawnwyd eu gweithredoedd drygionus hwynt.

7 Am hynny y dywed yr Arglwydd,

8 Ni attaliaf mo'm tafod mwy, am eu hanwiredd hwy, y rhai a wnânt yn annuwiol, ac ni ddioddefaf iddynt yn y pethau a drinant mor
† Dat 6. 10. & 19. 2. yſgeler: wele, † y gwaed gwirion cyfiawn ſy'n gweiddi arnaf, ac eneidiau y rhai cyfiawn ſy yn achwyn beunydd.

9 Am hynny y dywed yr Arglwydd, Mi a ddialaf yn ſiccr, ac a gymmeraf attaf yr holl waed gwirion o'i myſg hwynt.

10 Wele, fy mhobl a dywyſir fel diadell i'r lladdfa; ni adawäf iddynt yn awr aros yn nhîr yr Aipht.

11 Ond mi a'i dygaf hwy allan â llaw gadarn, ac â braich eſtynnedig, ac a darawäf yr Aipht â dialeddau, fel y gwneuthym o'r blaen, ac a ddifethaf ei holl dîr hi.

12 Yr Aipht a alara, a'i ſylfeini hi a darewir â'r blâ, ac â'r cerydd a ddwg Duw arni.

13 Y rhai a lafuria y ddaiar a alarant: canys eu hâd a ddifethir gan falldod, a chenllyſg, a thrwy
‡ ſêr gynnall. ‡ ſeren ofnadwy.

14 Gwae 'r byd, a'r rhai a drigant ynddo.

15 Canys y cleddyf a'i deſtryw hwynt fydd yn neſſau, a'r naill bobl a ſaif i ymladd yn erbyn y llall, a chleddyfau yn eu dwylo.

16 Canys terfyſg a fydd ym myſg dynion, a'r naill a wnâ drais i'r llall: ni phriſſiant ar eu brenin, a'r tywyſogion a feſurant eu gweithredoedd wrth eu gallu.

17 Gŵr a ewyllyſia fyned i ddinas, ac ni's gall fyned.

18 Canys o herwŷdd eu balchder y trallodir y dinaſoedd, y deſtrywir y tai, ac yr ofna dynion.

19 Ni chymmer gŵr drugaredd ar ei gymmydog, ond difetha eu tai a wnânt â'r cleddyf, a dwyn eu da, o herwŷdd prinder bara a chyſtudd mawr.

20 Wele, medd Duw, mi a alwaf ynghŷd holl frenhinoedd y ddaiar, i'm hanrhydeddu i, y rhai ſydd o'r dwyrain, a'r dehau, a'r gorllewin, a Libanus, i droi yn erbyn ei gilydd, ac i dalu 'r pwyth iddynt.

21 Fel y gwnânt y dydd heddyw i'm hetholedigion, felly y gwnâf inneu hefyd, a thalaf i'w mynwes. Fel hyn y dywed yr Arglwydd Dduw.

22 Ni arbed fy neheu-law y pechaduriaid, a'm cleddyf ni phaid â'r rhai a dywalltant waed gwirion ar y ddaiar.

23 Y tân a ddaeth allan o'i ddigter, ac a ddifethodd ſylfeini y ddaiar, a'r pechaduriaid fel gwellt yn lloſgi.

24 Gwae y rhai a bechant, ac ni chadwant fy ngorchymynnion, medd yr Arglwydd.

25 Ni arbedaf hwynt. Ewch ymaith, chwi blant, oddiwrth y gallu; na halogwch fy nghyſſegr.

26 Canys yr Arglwydd a edwyn bawb ar a bechant yn ei erbyn ef, ac am hynny y rhydd efe hwynt i farwolaeth a deſtryw.

27 Canys yn awr y daeth y dialedd ar yr holl ddaiar, a byddwch chwithau yn eu myſg: o herwŷdd ni wareda Duw chwi, am i chwi bechu yn ei erbyn ef.

28 Wele weledigaeth erchyll, a'i hwyneb o'r 3446
dwyrain.

29 Lle y daw cenhedloedd o ddreigiau Arabia â llawer o gerbydau, a'i lliaws hwy a ddygir fel gwŷnt ar y ddaiar; fel yr ofno ac y crynno pawb ar a'i clywo.

30 Y Carmaniaid yn ynfydu mewn digter a ânt allan fel baeddod y coed, ac mewn nerth mawr y deuant, ac y ſafant yn eu herbyn hwy i ymladd, ac a ddeſtrywiant ran o wlâd yr Aſſyriaid.

31 Ac yna y dreigiau a gânt y llaw uchaf, gan gofio eu naturiaeth: ac o's hwy a ymdroant, ac a gyd-fwriadant â nerth mawr i'w herlid hwynt,

32 Yna y rhai hyn a flinir, ac a ddiſtawänt yn eu nerth, ac a ffoant:

33 A'r gelyn a eſyd arnynt o wlâd yr Aſſyriaid, ac a ddifetha rai o honynt: ac yn eu lle hwy y bydd ofn ac arſwyd, ac ymryſon ‡ rhwng ‡ yn erbyn. eu brenhinoedd.

34 Wele gymmylau o'r dwyrain, ac o'r gogledd i'r dehau, ac erchyll yw edrych arnynt, yn llawn llîd a thymheſtl.

35 A tharawänt y naill ar y llall, a † bwriant † Mat. 24. 29. i lawr lliaws mawr o ſêr ar y ddaiar, ïe eu ſeren eu hun; ‡ a'r gwaed ſydd o'r cleddyf hyd y bol; ‡ Dat 14. 20.

36 A thail dyn hyd ‡ waſarn y camelod. ‡ garnau.

37 A bydd ofn ac arſwyd mawr ar y ddaiar: a'r rhai a welant y llîd a ofnant, ac arfwyd a ddaw arnynt.

38 Ac yno y daw tymheſtloedd mawrion o'r dehau, a'r gogledd, a rhan arall o'r gorllewin.

39 A gwyntoedd mawrion a gyfodant o'r dwyrain, ac a'i agorant hi, a'r cwmmwl yr hwn a gyfododd efe mewn llîd; a'r ſeren yr hon a gynhyrfodd i beri ofn tu-a gwŷnt y dwyrain a'r gorllewin, a ddifethir.

40 Y cymmylau cryfion yn llawn llîd, a'r ſeren a godir i fynu, fel y gallont ofni yr holl ddaiar a'r neb a drigo ynddi; fel y gallont fwrw ſeren erchyll ar bob lle uchel,

41 Tân a chenllyſg, a chleddyfau yn ehedeg, a llawer o ddwfr, fel y byddo pob maes a phob afon yn llawn o ddyfroedd.

42 A bwriant i lawr y dinaſoedd a'r magwyrydd, y mynyddoedd a'r bryniau, y coedydd a gwair y gweir-gloddiau, a'i hŷd:

43 Ac a ânt yn hŷ i Babilon, ac a'i ‡ dychrynnant hi. ‡ difethant hi.

44 Deuant atti hi, a goſodant arni hi, y ſeren a phob llîd a dywalltant arni hi: yna yr â y llwch a'r mwg i'r nefoedd, a phawb ar a fyddo yn ei chylch a alarant am dani.

45 A'r ſawl a fyddo tani a wafanaethant y rhai a'i hofnodd hi.

46 A thitheu Aſia, yr hon ‡ wyt gyfrannog ‡ cyffelyb i Babilon. o obaith Babilon, yr hon wyt yn ogoniant iddi;

47 Gwae di druan, am i ti dy wneuthur dy hun yn debyg iddi hi, a thrwſio dy ferched mewn godineb, fel y gallent ryngu bodd dy gariadau, ac ymffroſtio ynddynt, y rhai a ddymunaſant bob amſer odinebu â thi.

48 Canlynaiſt *y ddinas* ffiaidd yn ei holl weithredoedd a'i dychymmygion. Am hynny y dywed Duw,

3446 49 e Danfonaf ddïaledd arnat, gweddwdod, tlodi, newyn, cleddyf, a haint, i ddifetha dy dai
e Dat. 28. 7, 8. â deſtryw ac â marwolaeth.

50 A gogoniant dy nerth a ddiſlanna fel llyſieuyn, pan godo 'r gwrês a ddanfonir arnat.

51 Ti a wanhychir fel gwraig dlawd â gwialennodiau, ac fel un wedi ei cheryddu â gweliau, fel na's gallo y rhai galluog a'th gariadau dy dderbyn.

52 A wnawn i trwy eiddigedd i ti felly, medd yr Arglwydd?

53 Oni bai ladd o honot bob amſer fy etholedig, gan godi dyrnod dy ddwylaw, a dywedyd
‡ meirw. pan oeddit ti feddw uwch ben eu ‡ marwolaeth,

54 Dangos allan degwch dy wyneb-pryd?

55 Gwobr dy odineb a delir i'th fynwes; am hynny y cei dâl.

56 Fel y gwnaethoſt i'm hetholedig, medd yr Arglwydd, felly y gwnâ Duw i titheu, ac y rhydd ddïaledd arnat.

57 Dy blant a fyddant feirw o newyn, a thitheu a ſyrthi drwy 'r cleddyf: dy ddinaſoedd a fwrir i lawr, a chwbl o'r eiddot a ddifetha 'r cleddyf yn y maes.

58 Y rhai ſy yn y mynyddoedd a fyddant feirw o newyn, a bwyttânt eu cîg eu hunain, ac yſant eu gwaed eu hunain, o wîr newyn bara, a ſyched am ddwfr.

59 Titheu yn anhappus a ddeui drwy 'r môr, a chei ddïaledd drachefn.

60 Wrth fyned heibio y bwriant i lawr y
‡ ſegullyd. ddinas ‡ laddedig, a diwreiddiant un rhan o'th wlâd, a difethant ran o'th ogoniant, a dychwelant i Babilon yr hon a ddeſtrywiwyd.

61 Hwy a'th daflant i lawr fel ſofl, a hwy a fyddant i ti fel tân.

62 A difethant di, a'th ddinaſoedd, a'th wlâd, a'th fynyddoedd; a'th holl goedydd a'th breniau ffrwythlawn a loſgant â thân.

63 Dy blant a gaeth-gludant, ac a anrheith-
‡ anſurſiant. iant gwbl ag a feddech, ac a ‡ ddifwynant degwch dy wyneb.

PEN. XVI.

1 *Bygwth Babilon a lleoedd eraill â phlaau anocheladwy:* 23 *ac ag anghyfannedd-dra.* 40 *Y bydd rhaid i weiſion Duw edrych am gael tralled:* 51 *ac na chuddiont eu pechodau,* 74 *ond eu gadael; ac y byddant gadwedig.*

Gwae dydi, Babilon ac Aſia: gwae dydi, yr Aipht a Syria.

2 Ymwregyſwch â llïain ſâch ac â rhawn, galerwch dros eich plant, byddwch drîſt: canys eich deſtryw ſydd ger llaw.

3 Cleddyf a ddanfonwyd arnoch, a phwy a'i trŷ ef yn ei ôl?

4 Tân a ddanfonwyd yn eich plith, a phwy a'i diffydd ef?

5 Dïaleddau a ddanfonwyd attoch, a phwy a'i gyrr hwy ymaith?

6 A all neb yrru ymaith y llew newynog yn y coed? neu a all neb ddiffodd tân pan ddechreuo gynneu yn y ſofl?

7 A all un droi yn ei hôl y ſaeth a ſaethodd perchen bwä cryf?

8 Y galluog Arglwydd ſydd yn danfon y 3446
dïaſeddau, a phwy yw hwn a'i gyrr hwy ymaith?

9 Tân a â allan oddïwrth ei lîd, a phwy yw efe a'i diffydd?

10 Efe a deifl fellt, a phwy nid ofna? efe a darana, a phwy ni ddychryn?

11 Duw a fygwth, a phwy ni wneir yn friwſion ger ei fron ef?

12 Y ddaiar a grynna, a'i ſylfeini; y môr a gyfyd ei donnau o'r dyfnder, a'i donnau ſy derfyſgus, a'r pyſgod hefyd ger bron yr Arglwydd, ac o flaen gogoniant ei allu ef.

13 Canys cref yw deheulaw 'r hwn ſydd yn annelu 'r bwä; a'r ſaethau a ſaetha efe ſydd lymion, ac ni fetha ganddynt pan ddechreuer eu ſaethu hwynt i eithaf byd.

14 Wele y dïaleddau a ddanfonwyd, ac ni ddychwelant nes eu dyfod ar y ddaiar.

15 Y tân a gynneuwyd, ac ni's diffoddir ef, nes iddo loſgi ſylfeini y ddaiar.

16 Fel na ddychwel y ſaeth, yr hon a ſaetho perchen bwä cryf; felly ni ddychwel y dïaleddau a ddanfonir ar y ddaiar.

17 Gwae fi, gwae fi, pwy a'm gweryd yn y dyddiau hynny?

18 Dechreuad triſtwch a galar mawr; dechreuad newyn a marwolaeth fawr; dechreuad rhyfeloedd, a'r galluoedd a ofnant; dechreuad drygau. Beth a wnâf fi yn hyn pan ddêl y drygau hyn?

19 Wele, newyn a phlâ, blinder a chyni a ddanfonwyd fel ffrewyllau i beri gwellhau.

20 Ond er hyn ei gŷd ni throant oddïwrth eu hanwireddau, ac ni feddyliant bob amſer am y ffrewyllau.

21 Wele, bwyd a dïod a fydd mor rhâd ar y ddaiar, fel y tebygant eu bod wrth eu bodd; a'r prŷd hynny y daw ‡ drygau ar y ddaiar, cle-‡ plau. ddyf, newyn, a thrallod mawr.

22 Canys llawer o'r rhai ſy yn trigo ar y ddaiar a fyddant feirw o newyn, a'r lleill a ddïango rhag y newyn, y cleddyf a'i difetha.

23 A'r meirw a deflir allan fel tail, ac ni bydd neb i'w cyſſuro hwynt: canys y ddaiar a anrheithir, a'r dinaſoedd a fwrir i lawr.

24 Ni adewir neb i lafurio 'r ddaiar, ac i'w hau.

25 Y prennau a roddant ffrwyth, a phwy a'i cynhaiafa hwy?

26 Y grawn-wîn a addfedant, a phwy a'i ſathr? canys pob man a fydd yn ddi-bobl,

27 Fel y dymuno y naill wr weled y llall, neu glywed ei leferydd ef.

28 Canys o ddinas y gadewir deg, a dau o'r maes, y rhai a ymguddiant yn y tewgoed, ac yn ogfeydd y creigiau.

29 Fel ped fai dair neu bedair o oliwydd wedi ei gadel ar bob pren, mewn perllan oliwydd?

30 Neu fel pan gaſgler gwinllan, y rhai a chwiliant y winllan yn ddyfal a adawänt rai o'r grawn-wîn yn eu hôl:

31 Felly yn y dyddiau hynny y gedy y rhai a chwilio eu tai hwy â'r cleddyf, dri neu bedwar o honynt.

32 A'r ddaiar a adewir yn anghyfannedd,
a'i

3446 a'i meuſydd a heneiddiant, a'i ffyrdd a'i holl lwybrau a dyfant yn llawn o ddrain, am nad ymdeithia neb trwyddynt.

33 Y morwynnion ieuaingc a alarant heb briodfeibion iddynt, y gwragedd a wnânt gwynfan heb eu gwŷr, a'i merched a alarant, am nad oes amddeffyn-wŷr iddynt.

34 Yn y rhyfel y difethir eu priod hwy, a'i gwŷr hwy a fydd feirw o newŷn.

35 Ond chwychwi wasanaeth-wŷr yr Arglwydd, gwrandewch y pethau hyn, a deellwch hwynt.

36 Wele air yr Arglwydd, derbyniwch ef, na chredwch mo'r duwiau, am y rhai y dywedodd yr Arglwydd.

37 Wele 'r dialeddau yn neſſau, ac ni oedant ddyfod.

38 Fel gwraig wrth eſgor, yr hon a ddwg ei mâb ym mhen y naw-mîs, pan ddêl yr amſer i eſgor, poen a ddaw ar ei chrôth, ddwy awr neu dair o'r blaen; yr hwn wrth ddyfod yr etifedd i'r byd ni oeda ronyn:

39 Felly nid oeda 'r dialeddau ddyfod ar y ddaiar, a'r byd a alara, a thriſtwch a ddaw arno o bob parth.

40 O ſy mhobl, gwrandewch arnaf, ymbarottowch i'r rhyfel, a byddwch yn y drygau hynny, fel pererinion ar y ddaiar.

drych ot.7.29, 31. 41 [a] Yr hwn a wertho, bydded fel un yn ffoi ymaith; a'r hwn ſydd yn prynnu, bydded fel un a gyll;

42 A'r hwn a farſiandio, bydded fel un heb ennill; a'r hwn a adeilado, fel un heb gael trigo ynddo;

43 Yr hwn a hauo, bydded fel yr hwn ni's medo; yr hwn a blanno winllan, fel yr hwn ni chaſgl y grawn-wîn;

44 Y rhai a briodant, byddant fel rhai ni chânt blant; a'r rhai ni phriodant, fel gweddwon.

45 Am hynny y rhai a lafuriant, a lafuriant yn ofer.

46 Canys dieithraid a ſedant eu ffrwythau hwynt, ac a 'ſglyſaethant eu da hwynt, ac a fwriant i lawr eu tai, ac a gaeth-gludant eu plant: canys mewn caethiwed a newŷn yr ennillant blant.

47 A'r rhai a farſiandia drwy yſpeilio, pa mwyaf y trwſiant eu dinaſoedd, eu tai, eu meddiannau, a'i cyrph eu hunain;

48 Mwyaf y digiaf inneu wrthynt hwythau am eu pechodau, medd yr Arglwydd.

49 Fel y cynſigenna puttain wrth wraig oneſt rinweddol;

50 Felly y caſsâ cyfiawnder anwiredd, pan ymdrwſio hi; ac a'i cyhudda hi yn ei hwyneb, pan ddêl efe 'r hwn a'i hamddeffyn ef, yr hwn ſydd yn chwilio allan bob pechod ar y ddaiar, yn ddyſal.

51 Ac am hynny na fyddwch debyg iddi hi, nac i'w gweithredoedd:

52 Canys cyn pen nemmor o ennyd, anwiredd a dynnir ymaith oddiar y ddaiar, a chyfiawnder a lywodraetha yn eich plith chwi.

53 Na ddyweded y pechadur na phechodd: canys marwor tanllyd a lyſg Duw ar ben yr hwn a ddywedo o flaen Duw a'i ogoniant, Ni phechais.

54 Wele, yr Arglwydd a wyr holl weithredoedd dynion, [b] eu bwriadau, eu meddyliau, a'i calonnau: 3446 [b] Luc 16. 15.

55 Canys ni ddywedodd efe ond y gair, Gwneler y ddaiar, a [c] hi a wnaethpwyd; gwneler y nefoedd, a hwy a wnaethpwyd. [c] Gen. 1. 1.

56 Gan ei air ef y gwnaethpwyd y ſêr, ac [d] efe a wyr eu rhifedi hwynt. [d] Pſal. 147. 4.

57 Efe a chwilia y dyfnderoedd, a'i tryſſor; efe a feſurodd y môr, a'r hyn ſydd ynddo.

58 Efe a gauodd y môr ynghanol y dyfroedd, ac â'i air y crogodd efe y ddaiar ar y dyfroedd.

59 Efe a dana 'r nefoedd fel crom-glwyd, ac ar y dyfroedd y ſiccrhâodd efe hi.

60 Yn y diſſaithwch y gwnaeth efe ffynhonnau o ddwfr, a llynnoedd ar bennau 'r mynyddoedd, fel y gallai 'r afonydd dywallt i lawr oddiar y creigiau uchel, i ddyfrhau y ddaiar.

61 Efe a wnaeth ddyn, ac a oſododd ei galon ef ynghanol ei gorph, ac a roddes iddo anadl, enioes, a deall,

62 Ië, ac Yſpryd yr Holl-alluog Dduw, yr hwn a wnaeth bob peth, ac ſydd yn chwilio allan bob peth cuddiedig yn nirgel-leoedd y ddaiar.

63 Efe a wyr yn ddiau eich dychymygion chwi, a pha beth yw eich meddwl yn eich calon, pan bechoch, a phan fynnoch guddio eich pechodau.

64 Am hynny y chwiliodd yr Arglwydd eich holl weithredoedd chwi allan yn fanwl, ac efe a'ch cywilyddia chwi oll.

65 A phan ddyger eich pechodau chwi allan, bydd cywilydd arnoch o flaen dynion, a'ch pechodau eich hunain a'ch cyhudda yn y dydd hwnnw.

66 Pa beth a wnewch chwi? neu pa fodd y cuddiwch chwi eich pechodau o flaen Duw a'i Angylion?

67 Wele, Duw ei hun ſydd farnwr; ofnwch ef. Peidiwch â phechu, a gollyngwch dros gof eich anwireddau, na fydded i chwi a wneloch mwy â hwynt byth: felly yr arwain Duw chwi allan, ac a'ch gwared chwi oddiwrth bob blinder.

68 Canys wele, digofaint tanllyd lliaws mawr a gynneuwyd arnoch chwi, a hwy a ddygant ymaith rai o honoch, ac a'ch porthant chwi ‡ yn ſegur, â phethau a offrymmwyd i eulynnod. † heb allu gwrthwynebu.

69 A'r rhai a gyttunant â hwynt a watwerir, a ddiyſtyrir, ac a ſethrir dan draed.

70 Canys ſe fydd ym mhob lle, ac yn y dinaſoedd neſſaf, lawer yn codi i ſynu yn erbyn y rhai a ofnant yr Arglwydd.

71 Hwy a fyddant fel gwŷr ynfydion, heb arbed neb, eithr yn anrheithio, ac yn dinyſtrio y rhai a fyddo yn ofni yr Arglwydd.

72 Canys hwy a anrheithiant, ac a ddygant eu dâ oddiarnynt, ac a'i bwriant allan o'i tai.

73 Yna y ceir gwybod pwy yw ſy etholedigion i; a phrofir hwynt fel yr aur yn y tân.

74 Gwrandewch, ſy anwylyd, medd yr Arglwydd: Wele, dyddiau 'r helbul ſy ger llaw; ond mi a'ch gwaredaf chwi rhagddynt.

75 Nac ofnwch, ac na amheuwch; canys Duw yw eich tywyſog chwi,

76 A thywyſog y rhai a gadwant ſy ngorchymynnion a'm deddfau, medd yr Arglwydd Dduw. Na phwyſed eich pechodau chwi i lawr, ac nac ymdderchafed eich anwireddau.

77 Gwae y rhai ſy yn rhwym gan eu pechodau, ac wedi eu gorchuddio â'i hanwireddau, fel maes wedi ei gau â pherthi, a'i lwybr wedi ei guddio â drain, fel na allo neb fyned y ffordd honno.

78 ‡ Cauwyd ef †i fynu, a bwriwyd ef i'r tân yn dragywyddol i'w ddifetha. ‡ Gadawyd ef heb ateb. † allan.

TOBIT.

PENNOD I.

1 Bonedd Tobit, a'i dduwiolder yn ei ieuengctyd, 9 a'i briodas ef, 10 a'i gaethiwed, 13 a'i dderchafiad, 16 a'i eluseni, a'i garedigrwydd yn claddu'r marw: 19 ac achwyn arno ef am hynny, ac yntau yn ffoi; 22 a chwedi hynny yn dychwelyd i Ninefe.

LYfr ‡ ymadroddion Tobit *fâb* Tobiel, *fâb* Ananiel, *fâb* Aduel, *fâb* Gabael, o hîl Aſael, o lwyth Nephthali, ‡ Neu, gweithredoedd.

3283 2 Yr hwn yn amſer Enemeſſar brenin yr Aſſyriaid, a gaeth-gludwyd o [a] Thisbe, yr hon ſydd o'r tu dehau i'r *ddinas* ‡ a elwir yn briodol Nephthali yn Galilea, goruwch Aſer. a 2 Bren. 17. 3. ‡ Neu, Kedes Nephthali yn Galilea. Barn. 4. 6.

3 Myfi Tobit a rodiais holl ddyddiau fy hoedl yn ffyrdd gwirionedd a chyfiawnder, ac a wneuthym eluſenau lawer i'm brodyr, ac i'm cenedl, y rhai a aethant gyd-a mi i wlâd yr Aſſyriaid, *ſef* i Ninefe.

4 A phan oeddwn i yn fy ngwlâd fy hun yn nhîr Iſraël, a mi etto yn ieuangc, cwbl o lwyth Nephthali fy nhâd a giliodd oddiwrth dŷ Jeruſalem, yr hwn a ddewiſaſid o holl lwythau Iſraël, megis y gallai yr holl lwythau aberthu yno, lle yr oedd Teml trigſa y Goruchaf wedi ei chyſſegru a'i hadeiladu yn dragywyddol.

5 A'r holl lwythau y rhai a gyd-giliaſant, a thŷ fy nhâd inneu Nephthali, a offrymmaſant [b] ‡ i'r anner Baal: b 1 Bren. 12. 30. ‡ Neu, i allu Baal, neu, i Ddauw Baal.

6 Eithr myfi fy hunan, yn ôl yr ordinhâd tragywyddol a orchymynnaſid i holl Iſraël, a aethym yn fynych i Jeruſalem ar y gwyliau *nodedig*, gan ddwyn gyd-a mi [c] gyn-ffrwyth a degwm cynnydd yr anifeiliaid, a'r cyn-gnaif, y rhai a roddais i i'r Offeiriaid, ſef meibion Aaron, y *rhai oedd yn gweini* wrth yr allor. c Exod. 22. 29. Deut. 12. 6.

7 Y degwm cyntaf mi a'i rhoddais i feibion ‡ Aaron, y rhai oedd weinidogion yn Jeruſalem: yr ail degwm mi a'i gwerthais, ac a euthym, ac a'i gweriais yn Jeruſalem bob blwyddyn: ‡ Neu, Lefi.

8 A'r trydydd mi a'i rhoddais i'r ſawl y gweddai, megis y gorchymynnaſai Debora mam ty nhâd i mi; canys gadawſid fi yn ymddifad o'm tâd.

9 Wedi i mi ddyfod *mewn oedran* gŵr, mi a briodais Anna, gwraig [d] o dylwyth fy nhâd, ac a ennillais o honi hi Tobias. d Num. 36. 7.

10 A phan i'n caeth-gludwyd *yn garcharorion* i Ninefe, fy holl frodyr, ac eraill o'm cenedl, a fwyttaſant [e] fara 'r cenhedloedd: e Gen. 43. 32.

11 Er hynny myfi ‡ a'm cedwais fy hun heb fwytta; ‡ Neu, a gedwais fy enaid.

12 Am fy mod yn meddwl am Dduw o wîr ewyllys fy nghalon.

13 A'r Goruchaf a roddes i mi ffafor a hawddgarwch ger bron Enemeſſar, fel y bum ‡ orchwyliwr iddo. ‡ Gt. brysur.

14 Felly mi a euthym i Media, ac a adewais ddeg talent o arian yn llaw Gabael brawd Gabrias, †yn Rages dinas ym Media. 3346 † Neu, yngwâl, neu, yn Media.

15 Ac wedi marw Enemeſſar, Sennacherib ei fâb a deyrnaſodd yn ei le ef; yr hwn ‡ y rhwyſtrodd ei ffyrdd, fel na ellais i mwy ymdaith i dîr Media. ‡ Neu, yr oedd i ffyrdd ſo ffoi.

16 Eithr yn nyddiau Enemeſſar mi a wneuthym lawer o eluſenau i'm brodyr, ac a roddais fy mara i'r newynog;

17 A'm dillad i'r noethion: ac o's gwelwn neb o'm cenedl wedi ei ladd, a'i fwrw ‡ ynghylch muriau Ninefe, [f] mi a'i cladd-wn ef. ‡ Neu, i'r muriau Ninefe. f 2 Eſd. 2. 23.

18 Ac o's lladdai Sennacherib y brenin, wrth ddyfod ar [g] ffoi o Judea yr un, mi a'i claddwn ef yn ddirgel; (canys llawer a laddodd eſe yn ei wŷn) a phan geiſiai 'r brenin y cyrph, ni byddent i'w cael. g 2 Bren. 19. 35, 36. Eſay 37. 37. Eccluſ. 48. 21. 1 Mac. 7. 41. 2 Mac. 8. 19.

19 Yna 'r aeth un o'r Nineſeaid, ac a ddangoſodd i'r brenin fy mod i yn eu claddu hwynt, ‡ a minneu a ymguddiais; a phan wybûm fod yn fy ngheiſio i'm lladd, mi a giliais ymaith rhag ofn. ‡ ac yn ymguddio.

20 Yna y ducpwyd fy holl ddâ byd; ac ni adawyd i mi ddim, onid Anna fy ngwraig, a Thobias fy mâb.

21 A chyn pen pymtheng niwrnod a deugain, dau o'i feibion [h] a'i lladdaſant ef, ac a ffoiſant i fynyddoedd Ararath. A ‡ Sarchedonus ei fâb a deyrnaſodd yn ei le ef; ac a oſodes Achiacarus fâb Anael fy mrawd *yn olygwr* ar holl gyfrifon ei dâd, ac ar ei holl orchwyliaeth. h 2 Bren. 19. 37. 2 Chron. 32. 21. ‡ Neu, Eſar-haddon.

22 Ac Achiacarus a eiriolodd droſofi, oni chefais ddyfod *adref* i Ninefe: canys goſodaſai Sarchedonus Achiacarus yn neſaf *iddo ei hun*; ac yr oedd eſe yn drulliad, a ſeinedydd, gorchwyliwr, a chyfriſydd iddo: ac yr oedd eſe yn nai fâb brawd i minneu.

PEN.

PEN. II.

1 Tobit yn gadel ei fwyd i gladdu 'r marw, 10 ac yn myned yn ddall. 11 Ei wraig ef yn cymmeryd gwaith i ynnill ei bywyd. 14 Ymrafael rhyngthi a'i gŵr ynghylch mynn.

3346 VVEdi i mi ddyfod adref i'm tŷ fy hun, a rhoddi i mi Anna fy ngwraig, a Thobias fy mâb; ar ŵyl y Pentecoſt, (yr hon yw uchel-ŵyl y ſaith wythnos) y gwnaethpwyd i mi ginio mawr.

2 Eithr pan eiſteddais i fwytta, a gweled amlder o fwyd, mi a ddywedais wrth fy mâb, Dôs a chyrch pa ddyn tlawd bynnag a gaffech o'n brodyr ni, ac ſydd yn meddwl am yr Arglwydd; ac wele, mi a arhoſaf am danat.

3 Eithr efe a ddaeth dracheſn, ac a ddywedodd wrthyf, Fy nhâd, y mae un o'n cenedl ni wedi ei dagu, a'i fwrw allan i'r heol.

4 Yna cyn profi dim bwyd, mi a neidiais ar fy nhraed, ac a'i dugym ef i dŷ, nes machludo haul.

5 Ac wedi dychwelyd o honof, mi a ymolchais, ac a fwytteais fy mara yn athriſt;

Am.8.10. 6 Gan feddwl am brophwydoliaeth [a] Amos, Mic.1.39 y modd y dywedaſai efe; [b] Eich uchel-wyliau a droir yn alar, a'ch llawenydd oll yn gwynfan.

7 Ac mi a wylais. A phan fachludodd yr haul, mi a euthym, ac a wneuthym fêdd, ac a'i cleddais ef.

Nah.1.14. 8 A'm cymmydogion a'm gwatwarent, gan ddywedyd, Onid ofna hwn etto ei angau? [c] am y peth yma y ffôdd efe unwaith; ac wele, y mae efe eilchwel yn claddu 'r meirw.

9 Ac ar y nôs honno mi a ddychwelais o gladdu, ac a gyſgais, *wedi* ymhalogi, wrth bared y neuadd, yn wyneb-noeth,

10 Heb wybod fod ‡adar y tô *yn aros* yn y fagwyr, y rhai a fwriaſant dail twymyn yn fy llygaid, ſel yr oeddynt yn agored; ac felly y daeth yr huchen ar fy llygaid: ac er fy myned at feddygon, ni wnaethant im' ddim llês. Ac 366 Achiacarus a'm porthodd i hyd onid euthym i Elimais.

11 Ac Anna fy ngwraig a weithiai mewn nydd-dai gwragedd.

12 A phan aeth hi â'r gwaith adref i'r perchennogion, hwy a dalaſant iddi ei chyflog, gan roddi mynn yn ychwaneg:

13 Yr hwn, pan ddaeth i'm tŷ i, a ddechreuodd frefu; yna y gofynnais iddi, O ba le *y daeth* y mynnyn? ai lledrad yw efe? dôd ef eilchwel i'w berchennogion: [d] canys nid cyfreithlon yw bwytta lledrad.

14 [e] A hitheu a ddywedodd, Ei roi ef a wnaethpwyd i mi gyd-a'm cyflog. Etto nid oeddwn i yn ei chredu, ond erchi ei roddi ef i'w berchennogion; ac yr oedd yn wradwydd gennyf droſti. Eithr hi a'm hattebodd, gan ddywedyd, Mae dy eluſenau di, a'th gyfiawnderau? wele, ‡ y maent yn amlwg oll gyd-a thi.

PEN. III.

1 Tobit yn flin gantho wawd ei wraig, ac yn gweddïo, 11 Sara wedi ei difenwi gan forwynnion ei thâd, yn gweddïo hefyd. 17 Anfon Angel i'w cymmorth hwy ill dau.

YNa 'r wylais yn athriſt, ac a weddïais mewn gorthrymder, gan ddywedyd,

2 Cyfiawn wyt, ô Arglwydd, a chwbl o'th weithredoedd a'th ffyrdd oll ydynt drugaredd a gwirionedd; dy farn hefyd a roddi yn uniawn, ac yn gyfiawn yn dragywydd.

3 Cofia fi, ac edrych arnaf, ac na ddïal arnaf am fy mhechodau, nac am fy anwybodaeth, nac am yr eiddo fy henafiaid, y rhai a bechaſant ger dy fron di.

4 O achos nad ufuddhaënt i'th orchymynnion: am hynny ti a'n rhoddaiſt ni [a] yn yſpail, [a] Deut. 28. 15, 37. ac i gaethiwed, ac i angau, ac yn ddihareb wradwyddus i'r rhai oll i'n gwaſgarwyd ni yn eu plith.

5 Ac yn awr llawer a chyfiawn yw dy farnedigaethau: gwnâ â myfi yn ôl fy mhechodau, a *phechodau* fy henafiaid; am na chadwaſom dy orchymynnion, ac na rodiaſom yn y gwirionedd ger dy fron di.

6 Yr awr hon gan hynny gwnâ â myfi y peth a fyddo cymmwys yn dy olwg di: pâr gymmeryd fy yſpryd oddiwrthyf, ſel i'm ‡ dattoder, ac yr elwyf yn ddaiar: canys gwell i mi farw nâ byw, o achos y gwarth anwir a glywais, a'r mawr driſtwch ſydd arnaf. Am hynny pâr fy ngollwng i yn rhydd o'r cyfyngder yma, *i fyned* i le tragywyddawl: na thro dy wyneb-pryd oddiwrthyf. ‡ Neu, gollynger, neu, gwareder.

7 A'r un dydd ſe a ddigwyddodd i Sara merch Raguel yn Ecbatane, *dinas* ym Media, gael ei gwradwyddo gan forwynnion ei thâd;

8 Sef ei rhoi hi i ſaith o wŷr, ac i Aſmodëus yr yſpryd drwg eu lladd hwynt, cyn bod iddynt a wnaënt â hi yn ôl arfer gwragedd. Oni wyddoſt ti (meddynt) dagu o honot ti dy wŷr? bu ſaith o wŷr i ti hyd yn hyn, ac ni'th gyſenwyd yn ôl yr un o honynt.

9 Pa ham i'n curi ni am danynt? O's meirw ydynt, dôs centhynt, na welom byth o honot na mâb na merch.

10 A phan glybu hi y pethau hynny, triſtau yn ddirfawr a wnaeth, ſel *y meddyliodd* ymdagu: ac etto hi a ddywedodd, Un ferch fy nhâd ydwyf; o's gwnâf fi hyn, cywilyddus fydd ganddo ef, a'i henaint a ddygaf i'r bedd mewn gorthrymder.

11 Ac yna hi a weddïodd tu-a 'r ffeneſtr, gan ddywedyd, Bendigaid wyt ti, ô Arglwydd fy Nuw, a bendigaid yw Enw ſanctaidd dy ogoniant, ac anrhydeddus byth bythoedd; molianned dy holl weithredoedd dydi yn dragywydd.

12 Ac yr awron, ô Arglwydd, y cyfeiriaf fy llygaid a'm hwyneb attat,

13 Gan ddeiſyf fy ngollwng yn rhydd oddïar y ddaiar, ſel na chlywyf wradwydd mwyach.

14 Ti a wyddoſt, Arglwydd, fy mod yn lân oddiwrth bob pechod gyd-a gŵr,

15 Ac na halogais fy enw, nac enw fy nhâd, 3294 yn nhîr fy nghaethiwed. Un ferch wyf i'm tâd, ac nid oes ganddo blentyn i fod yn etifedd iddo, nac un câr agos, na mâb iddo yn fyw, ſel y cadwn fy hun yn wraig iddo: ac we-

di marw ſaith-wr i mi, i ba beth y byddwn i byw? Eithr oni rynga bodd i ti fy lladd, pâr edrych arnaf, a thrugarhau wrthyf, fel na chlywyf wradwydd mwyach.

16 A'i gweddïau hwy ill dau a wrandawyd ger bron gogoniant y Duw mawr.

17 A Raphaël a anfoned i iachau 'r ddau, *ſef* i dynnu 'r huchen oddïar lygaid Tobit, ac i roddi Sara merch Raguel yn wraig i Tobias mâb Tobit, ac i rwymo Aſmodëus yr yſpryd drwg; o achos bod yn perthynu i Tobias o gyfiawnder ei chael hi. Yn y cyfamſer hwnnw y dychwelodd Tobit, ac yr aeth efe i'w dŷ, a Sara merch Raguel a ddiſgynnodd o'i 'ſtafell.

PEN. IV.

3 *Tobit yn rhoi addyſg i'w fâb Tobias,* 20 *ac yn dywedyd iddo am yr arian a adawſid gyd-a Gabael ym Media.*

a Pen. 1. 14. YN y dydd hwnnw y meddyliodd Tobit am [a] yr arian a roddaſai efe at Gabael yn Rages, *dinas* ym Media,

2 Ac a ddywedodd wrtho ei hun, Mi a ddeiſyfiais farw: eithr pa ham nad ydwyf yn galw am Tobias fy mâb, fel y gallwyf ‡ ei gynghori ef cyn fy marw?

‡ *ddanges iddo am yr arian.*

3 Ac wedi *iddo* alw am dano ef, y dywedodd, Fy mâb, pan fyddwyf marw, cladd di fi, ac na

b Exo. 20. 12. Eccluſ. 7. 27. ddïyſtyra dy fam, [b] eithr anrhydedda hi holl ddyddiau dy enioes, a gwnâ y peth a ryngo bodd iddi, ac na thriſtâ hi.

4 Cofia, fy mâb, ei bod hi mewn llawer o beryglon, tra fuoſt yn ei bru hi. A phan fyddo hi marw, cladd hi gyd-a myfi yn yr un bêdd.

5 Fy mâb, meddwl am yr Arglwydd ein Duw ni yn dy holl ddyddiau; ac na ddôd dy fryd ar bechu, na thorri ei orchymynnion ef. Gwnâ gyfiawnder tra fyddech byw, ac na rodia yn ffyrdd anwiredd.

6 Canys o's dilyni wirionedd, dy holl weithredoedd a lwyddant i ti, ac i bawb ar a wnêl gyfiawnder.

c Dih. 3. 9. Eccluſ. 4. 1. & 14. 13. Luc 14. 13. 7 [c] Dôd eluſen o'r peth a fyddo gennyt; ac na chynfigenned dy lygad wrth roddi eluſen, ac na thro dy wyneb oddïwrth neb tlawd; ac ni thrŷ wyneb Duw oddïwrthyt titheu.

d Eccluſ. 35. 10. 8 [d] Fel y byddo gennyt yr amlder, dôd o honaw eluſen; o's ychydig fydd gennyt, o ychydig nac arſwyda roi eluſen:

9 Canys *felly* y tryſſori i ti dy hun wobr daionus erbyn dydd yr anghenrhaid.

e Eccluſ. 29. 13. 10 [e] Oblegid eluſen a wared rhag angau, ac a leſtair ddyfod i'r tywyllwch.

11 O herwŷdd cêd ddaionus yw eluſeni, i bawb ar a'i gwnêl, ger bron y Goruchaf.

f 1 Theſ. 4. 3. 12 Fy mâb, gochel bob [f] godineb. Ac yn bennaf cymmer wraig o dylwyth dy henafiaid; ac na chymmer eſtrones, yr hon nid ydyw o lwyth dy dâd. Canys plant y prophwydi ydym ni, Noë, Abraham, Iſaac, *ac* Jacob. Ein tadau o'r dechreuad, cofia fy mâb, iddynt oll briodi gwragedd o'i cenedl eu hun, a hwy a fuant ddedwŷdd yn eu plant, a'i hîl a etifedda 'r ddaiar.

13 Ac yr awron, fy mâb, câr dy frodyr, ac na fydded diyſtyr gennyt yn dy galon dy dylwyth meibion a merched dy bobl, i gymmeryd it' wraig o honynt: canys o ddïyſtyrwch y daw dinyſtr a dirfawr gythryfwl, ac o drahuſdra y daw prinder a mawr eiſiau: o herwŷdd trahuſdra yw mam newŷn.

g Lef. 19. 13. Deut. 24. 14, 15. 14 Nac attal gyd-a thi [g] gyflog neb ar a wnaeth dy waith, eithr tâl iddo yn ebrwydd: ac o's gwaſanaethi di Dduw, ti a gei daledigaeth: edrych arnat dy hun, fy mâb, yn dy holl weithredoedd, a byed ddieſceulus ym mhob tro a wnelych.

h Mat. 7. 12. Luc 6. 31. 15 [h] Y peth ſydd gâs gennyt dy hun, na wnâ i arall. Nac ŷf win hyd feddwdod, ac na fyn feddwdod gyd-a thi i ymdaith.

i Luc 14. 13. 16 [i] Dôd o'th fara i'r newynog, ac o'th ddillad i'r noeth: ac yn ôl dy amlder [k] dôd eluſen, ac na fydd lygad-gynfigennus wrth roi eluſeni.

k Mat. 6. 1. Ad. 8.

17 Bydd helaeth o'th fara ar fêdd y cyfiawn, ac na ddôd *ddim* i'r pechaduriaid.

18 Gofyn gyngor i bob un ſynhwyrol, ac na wrthod un cyngor buddiol.

19 Mola 'r Arglwydd dy Dduw bob amſer, a deiſyf arno uniawnu dy ffyrdd, a chwbl o'th lwybrau, a gwneuthur dy amcanion yn llwyddiannus. Canys ni fedr pob cenedl roddi cyngor: eithr yr Arglwydd ei hun ſydd yn rhoddi pob daioni, ac efe a ddaroſtwng y neb a fynno, fel y mynno. Yr awron gan hynny, fy mâb, cadw i'th gôf fy ngorchymynnion, ac na ddileer hwynt o'th feddwl.

20 Ac yn awr yr ydwyf yn dangos it', adel o honofi ddeg talent o arian gyd-a Gabael mâb Gabrias, yn Rages *dinas* ym Media.

21 Ac nac ofna, fy mâb, o ran ein myned ni mewn tlodi: y mae i ti lawer od ofni di Dduw, a gochelyd pechod, a gwneuthur y peth a fyddo cymmeradwy yn ei olwg ef.

PEN. V.

4 *Tobias ieuangc yn ceiſio un i'w gyfarwyddo ef i Media;* 6 *ac Angel yn addaw myned gyd-ag ef,* 12 *ac yn dywedyd iddo, mai câr iddo ydoedd.* 16 *Tobias a'r Angel yn myned ymaith ynghŷd,* 17 *Ai fam yn ddrwg ganthi ymadael o'i mâb.*

YNa yr attebodd Tobias, ac y dywedodd, Fy nhâd, y cwbl oll ar a orchymynnaiſt i mi, mi a'i gwnâf:

2 Eithr pa fodd y gallaf fi gael yr arian, a minneu heb ei adnabod ef?

3 Yntef a roddes iddo yr yſgrifen law, ac a ddywedodd wrtho, Cais i ti ryw un, yr hwn, tra fyddwyf fi yn y byd, a elo gyd-a thydi, ac myfi a dalaf gyflog iddo ef: a dôs, a derbyn yr arian.

4 Ac efe a aeth i geiſio un *gyd-ag ef*, ac a gafodd Raphael, yr hwn oedd Angel.

5 Ac efe ni's gwyddai. Ac efe a ddywedodd wrtho, A elli di fyned gyd-a mi i Rages? ac a adwaenoſt ti y lleoedd hynny yn dda?

6 A'r Angel a ddywedodd wrtho, Mi a âf gyd-a thydi, ac mi a adwaen y ffordd yn dda: canys mi a fum yn aros gyd-a'n brawd Gabael.

7 Yna

7 Yna Tobias a ddywedodd wrtho, Aros fi oni ddywedwyf i'm tâd.

8 Ac efe a ddywedodd wrtho, Dôs, ac na thrîg. Ac efe a aeth i mewn, ac a ddywedodd wrth ei dâd, Wele, mi a gefais un i fyned gyd-a mi. Yna y dywedodd yntef, Galw ef attafi, modd y gallwyf wybod o' ba lwyth y mae efe, a hefyd a ydyw efe yn ffyddlon i fyned gyd-a thi.

9 Ac efe a alwodd arno: ac yntef a ddaeth i mewn, ac yna y cyfarchafant ei gilydd.

10 A Thobit a ddywedodd wrtho, Fy mrawd, dangos i mi o ba lwyth a theulu yr wyt yn dyfod.

11 Ac yntef a ddywedodd wrtho, Ai llwyth neu deulu yr wyt yn ei geifio? ai cyflog-ddyn i fyned gyd-a'th fâb? A Thobit a'i attebodd ef, Mi a ewyllyfiwn, fy mrawd, gael gwybod dy genedl a'th enw di.

12 Yntef a ddywedodd, Azarias ydwyf fi, fâb Ananias fawr, ac o'th frodyr di.

13 Yna y dywedodd Tobit, Croefo wrthyt, fy mrawd: na ddigia wrthyf am i mi geifio gwybod y llwyth a'r teulu y daethoft o honynt. Canys, fy mrawd, yr wyt ti o dylwyth goneft a da. O achos mi a adwaen Ananias a Jonathas, meibion Samarias fawr; fel yr oeddym yn myned ynghŷd i Jerufalem i addoli, gan ddwyn gyd-a ni y cynffrwyth, a degwm cynnydd yr anifeiliaid: hwy ni throfeddafant yn amryfufedd ein brodyr ni. Yr wyt ti o wreiddyn da, fy mrawd.

14 Ond dywed i mi, pa gyflog a roddaf i ti: a fynni di ddracmon beunydd, a chyfreidiau fel i'm mâb fy hun.

15 A hefyd mi a 'chwanegaf at y cyflog, o's dychwelwch dracheſn yn iach.

16 Ac felly y cyttunafant. Yna y dywedodd efe wrth Tobias, Ymdrwfia i'r daith; a rhwyddhynt i chwi. Ac wedi i'r mâb barottoi pob peth i'r daith, y dywedodd ei dâd wrtho, Dôs gyd-a'r gŵr hwn, a Duw, yr hwn fydd a'i drigia yn y nef, a lwyddo eich ffordd chwi, ac eled Angel Duw gyd-a chwi. Yna yr aethant ymaith ill dau, a chî y llangc gyd-a hwynt.

17 Eithr Anna ei fam ef a wylodd, gan ddywedyd wrth Tobit, Pa ham yr anfonaift ymaith ein mâb? ond efe yw ffon ein llaw ni, i fyned i mewn ac allan ger ein bronnau?

18 ‡ Na fydd chwannog (i 'chwanegu) arian at arian, ond bydded fel forod wrth ein plentyn.

19 O herwŷdd yr hyn a roddesyr Arglwydd i ni i fyw, hynny *fy* ddigon i ni.

20 A Thobit a ddywedodd wrthi, Na chymmer ofal, fy chwaer, efe a ddaw yn ei ôl yn iach *lawen*, a'th lygaid ti a'i gwelant ef.

21 Canys yr Angel daionus fydd yn cyd-ymdaith ag ef; a'i ffordd ef a lwydda, ac efe a ddaw eilchwel yn iach *lawen*.

22 Yna hi a beidiodd ag wylo.

PEN. VI.

1 *Yr Angel yn peri i Tobias gymmeryd afu, a chalon, a buſtl pyſgodyn;* 10 *A phriodi Sara merch Raguel;* 16 *Ac yn dyſgu iddo yrru yr yſpryd drwg ymaith.*

A Chfel yr oeddynt yn ymdaith, hwy a ddaethant yn yr hwyr i ymyl afon Tigris, ac a arhofafant yno.

2 A'r llangc a aeth i ward i ymolchi, a phyſgodyn a neidiodd o'r afon, ac a fynnafai ei lyngcu ef.

3 Eithr yr Angel a ddywedodd wrtho, Cymmer afael yn y pyſgodyn. A'r llangc a ddaliodd y pyſgodyn, ac a'i tynnodd i'r tîr.

4 A'r Angel a ddywedodd wrtho, Agor y pyſgodyn, a chymmer y galon, a'r afu, a'r buſtl, a chadw *hwynt* yn ddieſceulus.

5 A'r llangc a wnaeth y modd yr archafai yr Angel iddo. Ac wedi iddynt roſtio 'r pyſgodyn, hwy a'i bwyttafant, ac a aethant rhagddynt ill dau, oni ddaethant yn gyfagos i Ecbatane.

6 A'r llangc a ddywedodd wrth yr Angel, Fy mrawd Azarias, i ba beth y mae calon, ac afu, a buſtl y pyſgodyn yn dda?

7 Yntef a ddywedodd wrtho, Am y galon a'r afu, o bydd i gythraul neu yſpryd drwg flino neb, rhaid yw gwneuthur mŵg o honynt ger bron y gŵr hwnnw, neu 'r wraig honno, ac nis blinir ef mwyach.

8 Ac am y buſtl, *da yw* i iro ag ef y dyn a fyddo a'r huchen ar ei lygaid, ac efe a iacheïr.

9 A phan ddaethant yn gyfagos i Rages, yr Angel a ddywedodd wrth y llangc,

10 Fy mrawd, heddyw y lletteuwn ni gyd-a Raguel, yr hwn fydd gâr i ti. Ac y mae iddo ef un unig ferch a elwir Sara: mi a ddywedaf am dani, *ſef* am ei rhoddi i ti yn wraig.

11 [a] Canys i ti y mae ei hetifeddiaeth hi yn perthyn, a thydi yn unig fydd o'i chenedl hi. [a] Num. 27. 8. & 36. 8.

12 Ac y mae hi yn langces lân fynhwyrol. Yn awr gan hynny gwrando fi, a mi a ymddiddanaf â'i thâd hi; a phan ddychwelom ni o Rages y gwnawn y neithior: o achos mi a wn na all Raguel ei rhoddi hi i neb arall yn ôl cyfraith Moſes, heb fod yn euog o angau; am fod cyfiawnder yr etifeddiaeth yn perthyn i ti o flaen neb arall.

13 Yna y dywedodd y llangc wrth yr Angel, Fy mrawd Azarias, mi a glywais roi y llangces hon i faith o wŷr, a marw o honynt cymmain un yn yr yſtafell briodas.

14 Ac yr awron myfi yw unig *blentyn* fy nhâd; ac yr ydwyf yn ofni, od awn i mewn *atti hi*, y derfydd am danaf, fel am y rhai o'r blaen; am fod cythraul yn ei charu hi, yr hwn nid yw yn gwneuthur niwed ond i'r rhai fydd yn dyfod atti hi: ac am hynny yr wyf yn ofni rhag fy marw, a dwyn enioes fy nhâd a'm mam mewn triſtwch i'w beddau; canys mâb arall nid oes iddynt i'w claddu.

15 A'r Angel a ddywedodd wrtho, Ond cof gennyt eiriau dy dâd, pan orchymynnodd i ti gymmeryd gwraig o'th genedl dy hun? Ac *felly* yr awron gwrando, fy mrawd; a chymmer hi yn wraig i ti, ac nac arfwyda mo'r cythraul: canys y nôs heno y rhoddir hi i ti yn wraig.

16 Eithr pan ddelych i'r yſtafell briodas, cymmer ‡ farwydos y pêr-aroglau, a dôd beth o galon y pyſgodyn, ac o'r afu arnynt, a gwnâ fwg-darth: ‡ *Iudw.*

17 A'r yſpryd a glyw yr arogl hwnnw, ac a ffy ymaith, ac ni ddychwel byth dracheſn. Eithr pan ddelych atti hi, codwch eich dau, a gelwch ar y trugarog Dduw, ac efe a'ch

gweryd

gweryd chwi, ac a dosturia wrthych. Nac ofna; o herwŷdd i ti y darparwyd hi o'r dechreuad, a thi a'i gwaredi hi, a hi a ddaw gyd-a thi: ac (yn sy nhŷbi) ti a gei blant o honi. A phan glybu Tobias y pethau hyn, efe a rôdd ei serch arni, a'i galon ef a lynodd yn ddirfawr wrth hi.

PEN. VII.

11 Raguel yn dywedyd i Tobias beth a ddigwyddasai i'w serch. 12 Ac yn ei rhoi yn briod iddo ef. 17 Ei dwyn hi i'w bystafell, a hithau yn wylo; 18 A'i mam yn ei chyssuro hi.

A Phan ddaethant i Ecbatane, hwy a aethant i dy Raguel: a Sara a gyfarfu â hwynt, ac a gyfarchodd iddynt, a hwythau iddi hitheu, a hi a'i dug hwynt i'r tŷ.

2 Yna y dywedodd Raguel wrth Edna ei wraig, Mor debyg yw 'r gŵr ieuange yma i'm cefnder Tobit?

3 A Raguel a ofynnodd iddynt, O ba le eich hanyw, sy mrodyr? Yna y dywedasant wrtho, O feibion Nephthali, y rhai sydd gaethion yn Ninefe.

4 Yna y dywedodd efe wrthynt, A adwaenoch chwi Tobit ein brawd? A hwythau a attebasant, Adwaenom. Yna y dywedodd yntef wrthynt, A ydyw efe yn iach?

5 A hwy a ddywedasant, Y mae efe yn fyw, ac yn iach. A Thobias a ddywedodd, Fy nhâd i yw efe.

6 Yna Raguel a neidiodd *i fynu*, ac a'i cusanodd ef, ac a wylodd,

7 Ac a'i bendithiodd ef, gan ddywedyd wrtho, Yr wyt ti yn sâb i ŵr goneſt, ac i ŵr da. Eithr pan glybu efe syned Tobit yn ddall, tristau a wnaeth, ac wylo.

8 Ac Edna ei wraig, a Sara ei ferch a wylasant. Ac *wedy hynny* eu croesawu hwy a wnaethant yn llawen, ac a laddasant syharen o'r defaid, ac a roddasant ger ei bronnau lawer o seigiau. Yna y dywedodd Tobias wrth Raphael, Fy mrawd Azarias, dywed am y pethau hynny a soniaist am danynt ar y ffordd, sel y gallo y peth ddyfod i ben.

9 Ac yntef a ddywedodd y chwedl wrth Raguel. A Raguel a ddywedodd wrth Tobias, Bwytta ac yf, a gwnâ yn llawen,

10 Gweddus ydyw i ti gael fy merch i yn briod. Etto mi a ddangosaf i ti 'r gwirionedd.

11 Mi a roddais fy merch yn briod i saith o wŷr, a'r nôs yr aethant i mewn atti, y buant feirw: eithr bydd di yn awr yn llawen. A Thobias a ddywedodd, Ni fwyttâf fi ddim yma, nes i ni gyttuno, a thyngu i'w gilydd.

12 A Raguel a ddywedodd wrtho, Cymmer ditheu hi o hyn allan yn ôl y gyfraith; canys trâs wyt iddi, a hitheu i titheu: a'r trugarog Dduw a'ch llwyddo ‡ym mhob peth.

‡ â phob ddaioni.

13 Ac efe a alwodd Sara ei ferch, a hi a ddaeth at ei thâd; yna efe a'i cymmerth hi erbyn ei llaw, ac a'i rhoddes yn wraig i Tobias, gan ddywedyd, Wele, cymmer hi yn ôl [a] cyfraith Moses, a dwg hi ymaith at dy dâd. Ac efe a'i bendithiodd hwynt.

[a] Nu. 36. 6.

14 Ac wedi iddo alw Edna ei wraig, efe a gymmerth lyfr, ac a 'sgrifennodd 'sgrifen o'r ammodau, ac a'i seliodd.

15 Ac yna y dechreuasant fwytta.

16 A Raguel a alwodd Edna ei wraig, ac a ddywedodd wrthi, Fy chwaer, trefna 'stafell arall, a dwg hi i mewn yno.

17 A hi a wnaeth fel y dywedodd efe, ac a'i dug hi i mewn i'r ystafell, a hitheu a wylodd, a'i mam a dderbyniodd ddagrau ei merch, ac a ddywedodd wrthi,

18 Cymmer gyssur, fy merch, rhodded Arglwydd nef a daiar i ti lawenydd yn lle y tristwch yma: bydd gyssurus, fy merch.

PEN. VIII.

3 Tobias yn gyrru 'r yspryd drwg ymaith yn y modd y dysgasid iddo. 4 Ei wraig ac ynteu yn codi i fynu i weddio. 10 Raguel yn tybied ei farw ef: 15 A chwedi ei gael ef yn fyw, yn moliannu Duw; 19 ac yn gwneuthur neithior.

AC wedi iddynt swpperu, hwy a ddygasant Tobias i mewn atti hi.

2 Yr hwn wrth fyned a feddyliodd am eiriau Raphael, ac a gymmerth ‡farwydos yr aroglau, ac a roddes arnynt galon y pysgodyn a'i afu, ac a wnaeth fŵg *â hwynt.*

‡ idau.

3 Pan aroglodd y cythraul yr arogl hwnnw, efe a ffôdd i ‡ oruchafion yr Aipht. A'r Angel a'i rhwymodd ef.

‡ eithafoedd.

4 Ac fel yr oeddynt ill dau wedi eu cau i mewn, Tobias a gyfododd o'i wely, ac a ddywedodd *wrth Sara*, Cyfod, fy chwaer, a gweddïwn yr Arglwydd, *ar iddo* fod yn drugarog wrthym.

5 Yna y dechreuodd Tobias ddywedyd, Bendigedig wyt ti, ô Dduw ein tadau, a bendigaid yw dy Enw sanctaidd gogoneddus yn dragywyddol. Bendiged y nefoedd a'th greaduriaid oll dydi.

6 [a] Tydi a wnaethoſt Adda, ac a roddaiſt [a] Gen. 2. 7, 18, 22. Efa ei wraig yn gymmorth ac yn nerth iddo: o honynt y daeth pob ‡ rhyw ddyn. Ti a ddywedaiſt, Nid da bod gŵr yn unig, gwnawn iddo gymmorth cyffelyb iddo.

‡ dyn. ‡ dynol ryw.

7 Ac yr awron, Arglwydd, nid er mwyn godineb yr wyf yn cymmeryd fy chwaer hon, eithr mewn uniawn-fryd: yn drugarog gan hynny gwnâ i ni heneiddio ynghŷd.

8 A hi a ddywedodd gyd-ag ef, Amen.

9 Ac felly y cysgasant ill dau y nôs honno. A phan gyfododd Raguel i fynu, efe a aeth, ac a gloddiodd fedd,

10 Gan ddywedyd, *Y mae arnaf ofn* ei farw ef.

11 Ac wedi dyfod Raguel i'w dŷ,

12 Efe a ddywedodd wrth Edna ei wraig, Anfon un o'r morwynnion i edrych ai byw efe: o's amgen, fel y gallom ei gladdu ef heb wybod i neb.

13 A'r forwŷn a agorodd y drws, ac a aeth i mewn, ac a'i cafodd hwynt ill dau yn cysgu.

14 A phan ddaeth allan, hi a fynegodd iddynt, ei fod efe yn fyw.

15 Yna Raguel a foliannodd i Dduw, gan ddywedyd, Bendigedig ydwyt ti, ô Dduw, â

phob

phob duwiol a ſanctaidd ſendith: bendiged dy Sainct dydi, a'th greaduriaid oll; a chwbl o'th Angylion, a'th etholedigion, molant di byth bythoedd.

16 Bendigedig ſych, ô Arglwydd, am i ti ſy llawenhau i, ac na ddaeth i mi, ſel yr oeddwn yn tybied; eithr ti a wnaethoſt i mi yn ôl dy fawr drugaredd.

17 A bendigedig ſyddech, am i ti drugarhau wrth ddau unig-anedig. Dangos iddynt drugaredd, ô Arglwydd; diwedda eu bywyd mewn iechyd, gyd-a llawenydd a thrugaredd.

18 Yna yr archodd Raguel i'w weiſion lenwi 'r bedd.

19 Ac eſe a gadwodd y neithior bedwar diwrnod ar ddeg.

20 Canys Raguel cyn cyflawnu dyddiau y neithior a ddywedaſai wrtho, gan dyngu, nad ai eſe ymaith nes darfod cyflawnu dyddiau 'r neithior, nid amgen pedwar diwrnod ar ddeg;

21 Ac yna y cai eſe hanner ei dâd ef, a dychwelyd yn iach at ei dâd; ac y cai eſe y rhan arall, pan fyddwyf fi a'm gwraig farw.

PEN. IX.

1 Tobias yn anfon yr Angel at Gabael i gymhu 'r arian: 6 A'r Angel yn eu dwyn hwy adref, ac yn dwyn Gabael i'r neithior.

YNa Tobias a alwodd Raphael, ac a ddywedodd wrtho,

2 Fy mrawd Azarias, cymmer gyd-a thi wâs a dau gamel, a dôs i Rages dinas Media, at Gabael, a chyrch i mi yr arian, a dwg ef i'r neithior.

3 Canys tyngodd Raguel na chawn i ymadel.

4 Eithr y mae fy nhâd yn cyfrif y dyddiau; ac o's trigaf fi yn hîr, athriſt iawn fydd ganddo ef.

5 A Raphael a aeth ymaith at Gabael, ac a roddes iddo yr yſgrifen law; ac yntef a ddug godau wedi eu ſelio, ac a'i rhoddes iddo.

6 A'r boreu y cyfodaſant, ac a ddaethant i'r neithior. A ‡ Thobias a fendithiodd ei wraig.

PEN. X.

1 Tobit a'i wraig yn hiraethu am eu mâb; 7 A'r wraig heb ſynnu ei chyſſuro gan ei gŵr. 10 Raguel yn gollwng Tobias a'i wraig ymaith, a hanner eu dâ, 12 ac yn eu bendithio hwy.

A'I dâd ef Tobit a gyfriſai bob dydd. Ac wedi cyflawnu dyddiau 'r daith, a hwythau heb ddyfod adref,

2 Yna y dywedodd Tobit, A ſiommwyd hwynt? ai marw a wnaeth Gabael, ſel nad oes neb i roddi 'r arian iddo?

3 Ac eſe a driſtaodd yn ddirfawr.

4 A'i wraig a ddywedodd wrtho, Darfu am y bachgen: ac am ei fod eſe yn aros cyhyd, hi a ddechreuodd alaru am dano, gan ddywedyd,

5 Nid oes gennyf ofal *am ddim*, fy mâb, gan i mi dy ollwng di ymaith, llewyrch fy llygaid i.

6 Eithr Tobit a ddywedodd wrthi, Taw ſôn, ac na ofala ddim; y mae eſe yn iach lawen.

7 A hitheu a ddywedodd wrtho, Taw â ſôn, na huda fi; darfu am fy machgen i. A beunydd yr ai hi allan i'r ffordd yr aethent hwy: y dydd ni fwyttaei hi mo'r bwyd, a'r nôs ni pheidiai ag wylo am Tobias ei mâb: *a hyn* nes darfod pedwar diwrnod ar ddeg y neithior, y rhai y tyngaſai Raguel y gorfyddai i *Tobias* aros yno. Yna y dywedodd Tobias wrth Raguel, Gollwng fi ymaith: canys nid yw fy nhâd a'm mam yn edrych am fy ngweled byth.

8 A'i chwegrwn a ddywedodd wrtho, Aros gyd-a myfi, ac mi a ddanfonaf rai a ddangoſo dy helynt i'th dâd.

9 Eithr Tobias a ddywedodd, Nag ê ddim; ond gollwng fi at fy nhâd.

10 Yna y cyfododd Raguel i fynu, ac a roddes Sara ei wraig iddo, a hanner ei dâ, *ſef* gweiſion, ac amſeiliaid, a dâ bathol:

11 Ac wedi iddo eu bendithio, eſe a'i danfonodd ymaith, gan ddywedyd, O fy mhlant, Duw nef a'ch llwyddo.

12 Ac eſe a ddywedodd wrth ei ferch, Anrhydedda dy chwegrwn a'th chwegr, canys hwnt hwy bellach fy dâd a mam i ti; gâd i mi glywed gair da am danat: ac eſe a'i cuſanodd hi. Edna hefyd a ddywedodd wrth Tobias, Fy anwyl frawd, Arglwydd y nef a'th ddygo dracheſn, ac a wnêl i mi weled dy blant ti o'm merch Sara cyn fy marw, ſel y llawenychwyf ger bron yr Arglwydd: ac wele, yr ydwyf yn rhoddi fy merch i ti mewn ymddiried; na ofidia hi.

PEN. XI.

6 Mam Tobias yn gweled ei mâb yn dyfod: 10 A'i dâd yn cyfarfod ag ef wrth y drws, ac yn cael ei olwg: 14 Ac yn molianna Duw; 17 Ac yn croeſawu ei ferch ynghyfraith.

YN ôl hynny yr aeth Tobias ymaith, gan foliannu Duw, o achos iddo lwyddo ei daith ef; ac eſe a fendithiodd Raguel, ac Edna ei wraig. Ac yna eſe a gerddodd rhagddo, oni ddaethant yn agos i Nineſe.

2 Yna Raphael a ddywedodd wrth Tobias, Ti a wyddoſt, fy mrawd, pa fodd y gadewaiſt dy dâd.

3 Bryſiwn o flaen dy wraig, a threſnwn y tŷ.

4 A chymmer yn dy law fuſtl y pyſgodyn. Ac felly yr aethant; a'r ci a'i canlynodd hwynt.

5 Ac Anna oedd yn eiſtedd, ac yn diſgwil am ei mâb ar y ffordd:

6 Ac a'i adnabu ef yn dyfod, ac a ddywedodd wrth ei dâd ef, Wele dy fâb di yn dyfod, a'r gŵr a aeth gyd-ag ef.

7 Yna y dywedodd Raphael, Mi a wn, Tobias, yr egyr dy dâd ei lygaid.

8 Am hynny îr di ei lygaid ef â'r buſtl; a phan ferwinont, eſe a'i rhwbbia hwynt, ac fe fyrth yr huchen ymaith, ac eſe a'th wêl di.

9 Yna y rhedodd Anna allan, a hi a fyrthiodd ar wddf ei mâb, gan ddywedyd wrtho, Mi a'th welais, fy mâb, ac weithian bodlon ydwyf i farw. A hwy a wylaſant ill dau.

10 Tobit hefyd a aeth allan tu-a'r drws, ac

a dramgwyddodd; ond ei fâb a redodd atto,

11 Ac a ymaflodd yn ei dâd, ac a daenellodd beth o'r buſtl ar lygaid ei dâd, gan ddywedyd, Bydd gyſſurus, ſy nhâd.

12 Ac wedi i'w lygaid ddechreu merwino, efe a'i dwys-rwbbiodd hwynt;

13 A'r huchen a ddiriſglodd ymaith oddiwrth giliau ei lygaid ef. Ac wedi iddo weled ei fâb, efe a ſyrthiodd ar ei wddf ef:

14 Ac a wylodd, gan ddywedyd, Bendigedig wyt, ô Dduw, a bendigedig yw dy Enw yn dragywydd, a'th holl Angylion ſanctaidd ſydd fendigedig.

15 Canys ti a'm ffrewyllaiſt, ac a doſturiaiſt wrthyf; wele fi yn gweled ſy mâb Tobias. Yna yr aeth ei fâb ef i mewn yn llawen, ac a ddangoſodd i'w dâd y mawr bethau a ddigwyddaſai iddo ym Media.

16 Yna 'r aeth Tobit allan i gyfwrdd â'i waudd hyd ym mhorth Nineſe, gan ymlawenhau a moliannu Duw. A rhyfedd oedd gan y rhai oedd yn edrych arno ef yn cerdded, ei fod ef yn gweled.

17 A Thobit a gyffeſſodd yn eu gŵydd hwynt oll, ddarfod i Dduw doſturio wrtho. Ac wedi iddo neſſau at Sara ei waudd, efe a'i bendithiodd hi, gan ddywedyd, Croeſo wrthyt, ſy merch. Bendigaid fyddo Duw, yr hwn a'th ddug di attom ni, a bendigedig fyddo dy dâd a'th fam. A llawenydd oedd ym myſg ei holl frodyr ef, y rhai oedd yn Nineſe.

‡ Junius, yr hwn a elwir Nasbas.

18 Ac Achiacarus a ddaeth yno, ‡ a Naſbas ei nai ef fâb ei frawd.

19 A neithior Tobias a gadwyd â llawenydd mawr ſaith niwrnod.

PEN. XII.

5 Tobit yn cynnyg yr hanner i'r Angel am ei boen; 6 Ac yntau yn eu cymmeryd hwy ill dau o'r neilldu, ac yn eu cynghori; 15 Ac yn dywedyd iddynt mai Angel ydoedd: 21 Ac ni welwyd ef mŵy.

YNa y galwodd Tobit ei fâb Tobias, ac y dywedodd wrtho, Edrych, ſy mâb, am ei gyflog i'r gŵr a aeth gyd-a thi: a rhaid ydyw ei 'chwanegu.

2 A Thobias a ddywedodd wrtho, Fy nhâd, nid colled gennyf roi iddo ef hanner yr hyn a ddugym *gyd-a mi*.

3 O herwŷdd efe a'm dug i adref i ti drachefn yn iach, ac a iachâodd ſy ngwraig, ac a gyrchodd yr arian, ac a'th iachâodd ditheu hefyd.

4 A'r henaf-gŵr a ddywedodd, Mae yn gyfiawn iddo eu cael.

5 Yna y galwodd efe yr Angel, ac a ddywedodd wrtho, Cymmer hanner yr hyn oll a ddygaſoch, a dôs yn iach.

6 Eithr efe wedi eu galw hwy ill dau o'r neilltu, a ddywedodd wrthynt, Diolchwch i Dduw, a moliennwch ef, a rhoddwch iddo ef fawr ogoniant; cyffeſſwch ef yngŵydd pawb o'r rhai byw, am y pethau a wnaeth efe i chwi. Peth daionus yw diolch i'r Arglwydd, a mawrhau ei Enw ef, gan adrodd gweithredoedd Duw yn barchedig: ac na ddiogwch yn ei foliannu ef.

7 Cyfrinach y brenin ſydd weddus ei chelu: ond gweithredoedd Duw ſy ogoneddus eu cyhoeddi. Gwnewch ddaioni, ac ni ch gorddiwes drwg.

8 Daionus yw gweddi gyd-ag ympryd, eluſeni, a chyfiawnder. Gwell yw ychydig gyd-a chyfiawnder, na llawer gyd-ag anghyfiawnder. Gwell yw rhoi eluſenau nâ phentyrru aur:

9 Canys eluſeni a wared rhag angau, ac a lanhâ bob pechod. Y rhai a wnêl eluſen a chyfiawnder, a gyflawnir â bywyd:

10 Eithr pechaduriaid ſy elynnion i'w bywyd eu hunain.

11 Ni chuddiaf ddim rhagoch. Mi a ddywedais mai da yw cadw cyfrinach brenin, a gogoneddus dangos gweithredoedd Duw ar gyhoedd.

12 Ac yr awron pan weddïaiſt ti, a'th waudd Sara, myfi a ddugym gof am eich gweddïau ger bron y Sanctaidd. A phan oeddit yn claddu y meirw, yr oeddwn i gyd-a thi hefyd.

13 A phan nad oedaiſt godi a gadael dy ginio, i fyned i gladdu 'r *dyn* marw, nid oedd dy weithred dda yn guddiedig rhagof: eithr yr oeddwn gyd-a thi.

14 Ac yr awron Duw a'm danfonodd i i'th iachau di a'th waudd Sara.

15 Myfi yw Raphael, un o'r ſaith Angel ſanctaidd, y rhai ſy yn dwyn i fynu weddïau 'r rhai ſanctaidd, ac ſydd yn tramwy ger bron gogoniant yr hwn ſydd Sanctaidd.

16 Yna y dychrynnaſant ill dau, a hwy a ſyrthiaſant ar eu hwynebau: oblegid hwy a ofnaſent.

17 Yna y dywedodd efe wrthynt, Nac ofnwch: canys bydd tangneddyf i chwi. Eithr rhoddwch ddïolch i Dduw.

18 Canys nid o'm caredigrwydd ſy hun, eithr drwy ewyllys ein Duw ni, y daethym. Am hynny rhoddwch ddïolch iddo ef yn dragywydd.

19 [a] Beunydd yr ymddangoſais i chwi: eithr nid oeddwn yn bwytta nac yn yfed; nam yn chwi a welech weledigaeth. [a Gen. 18. & 19. 3. Barn. 13.]

20 Ac yr awron moliennwch Dduw: canys mi a eſgynnaf at yr hwn a'm danfonodd. Eithr 'ſgrifennwch yr hyn oll a wnaethpwyd mewn llyfr.

21 Yna y codaſant i fynu, ac ni welſant ef mŵy.

22 A chyffeſſu rhyfedd-fawr weithredoedd Duw a wnaethant, a'r modd yr ymddangoſaſai Angel yr Arglwydd iddynt.

PEN. XIII.

Y ddïolch i Dduw a 'ſgrifennodd Tobit.

ATHobit a 'ſgrifennodd weddi o orfoledd, ac a ddywedodd, Bendigaid fyddo Duw, yr hwn ſydd yn byw yn dragywyddol, a bendigedig fyddo ei deyrnas ef:

2 [a] Canys efe ſydd yn ffrewyllu, ac yn trugarhau; [a Deut. 32. 39. 1 Sam. 2. Doeth. 16.]

trugarhau; yn dwyn i uffern, ac yn dwyn i fynu eilchwel: ac nid oes neb a all ddiangc o'i law ef.

3 Clodforwch ef, meibion Iſraël, ger bron y Cenhedloedd: canys efe a'n gwaſgarodd ni yn eu plith hwynt.

4 Yno mynegwch ei fawredd, a derchefwch ef yngŵydd pawb ſydd fyw: o herwŷdd efe yw ein Harglwydd ni, a Duw yw ein Tâd ni byth bythoedd.

5 Ac efe a'n cerydda ni am ein camweddau, ac a drugarhâ eilchwel, ac a'n caſgl ynghŷd o fyſg yr holl Genhedloedd, ym mhlith y rhai i'n gwaſgarodd ni.

6 O's dychwelwch atto ef â'ch holl galon, ac â'ch holl feddwl, a gwneuthur yn uniawn ger ei fron ef, yna y dychwel yntef attoch chwi, ac ni chûdd ei wyneb rhagoch, á chwi a gewch weled beth a wnâ efe i chwi: am hynny cyffeſſwch ef â'ch holl enau, a moliennwch Arglwydd y gallu, derchefwch Frenin y tragywyddoldeb. Myfi a'i cyffeſſaf ef yn nhîr fy nghaethiwed, ac a fynegaf ei nerth a'i fawredd ef i genedl bechadurus. Trowch, bechaduriaid, a gwnewch gyfiawnder ger ei fron ef: pwy a ŵyr ‡ a fyn efe chwi, ac a wnâ efe drugaredd â chwi?

‡ *a ddarbodo* / *o bosnoch* / *wi.*

7 Clodforaf fy Nuw, a'm henaid a fawl Frenin y nefoedd, ac a lawenhâ yn ei fawredd ef.

8 Llefared pob dyn, a moled yr Arglwydd am ei gyfiawnder.

9 O Jeruſalem y ddinas ſanctaidd, efe † a'th ffrewylla di am weithredoedd by blant, ac efe a doſturia eilchwel wrth feibion y rhai cyfiawn.

† *a efyd* / *wyll ar* / *ithredoedd* / *blant.*

10 Molianna yr Arglwydd; oblegid da yw: a bendithia 'r Brenin tragywyddol; fel yr adeilader drachefn ei babell et ynot mewn llawenydd: a llawenhaëd efe dy gaethion, a chared ynot y trueniaid yn oes oefoedd:

11 Cenhedloedd lawer a ddeuant o bell at Enw yr Arglwydd Dduw, â rhoddion yn eu dwylaw, a rhoddion i Frenin y nefoedd. Yr holl genhedlaethau a'th foliannant ti, ac a roddant roddion gorfoledd.

12 Melldigedig yw pawb a'th gaſſânt, a bendigedig yw pawb a'th garant yn dragywydd.

13 Bydd hyfryd a llawen am blant y rhai cyfiawn: canys hwy a geſglir ynghŷd, ac a fendithiant Arglwydd y rhai cyfiawn.

14 Gwŷnn eu byd y rhai a'th garant ti; canys hwy a lawenychant yn dy ‡ dangnheddyf: gwŷnn eu byd y rhai a fuant athriſt am dy holl ffrewyllau di; canys hwy a fyddant hyfryd o'th blegid, pan welont gwbl o'th ogoniant, ac a lawenychant yn dragywydd.

‡ *wyddiant.*

15 Moled fy enaid Dduw, y Brenin mawr.

16 O herwŷdd Jeruſalem a adeiladir â Saphir, ac â Smaragdus, ac â meini gwerthfawr; dy furiau a'th ragfuriau, ag aur coeth.

17 A heolydd Jeruſalem a balmentir â meini beril, a charbuncl, ac â meini Ophir.

18 A'i heolydd hi oll a leſant Haleluiah, ac a'i molant ef, gan ddywedyd, Bendigaid fyddo Duw, yr hwn a'i derchafodd *hi* yn dragywydd.

PEN. XIV.

3 Tobit yn rhoi addyſg i'w fâb, 8 yn enwedig i ymadael â Ninefe. 11 Efe a'i wraig yn marw, a'i claddu hwy. 12 Tobias yn ſymmud i Echatane. 14 ac yn marw yno, wedi clywed dinyſtr Ninefe.

A Thobit a ddywedodd ei gyffes.

2 Ac yr oedd efe am yn dwy trugain o flynyddoedd pan gollodd ei olwg, ac yn ôl wŷth mlynedd y cafodd ef eilwaith. Ac efe a wnaeth eluſenau; ac efe ‡ a gyuuyddodd yn ofn yr Arglwydd Dduw, ac yn ei foliant ef.

‡ *a ofnodd ar a foliannodd yr Arglwydd Dduw fwy.*

3 Ac wedi ei fyned yn hên iawn, efe a alwodd ei fâb, a chwe mâb ei fâb, ac a ddywedodd wrtho, Wele, fy mâb, cymmer dy blant; wele, 3397
mi a heneiddiais, ac ar ymadaw â'r byd hwn yr ydwyf.

4 Dôs i Media, fy mâb: o achos yr ydwyf yn credu pob peth ar a ddywedodd Jonas y prophwyd ynghylch Ninefe; y deſtrywir hi, ac y bydd heddwch yn nhîr Media yn hyttrach dros amſer, ac y gwaſgerir ein brodyr ni ar hŷd y gwledydd, allan o'r tîr da, ac y diffeithir Jeruſalem, a Theml yr Arglwydd, yr hon ſydd ynddi, a ddiffeithir tros amſer;

5 [a] A thrachefn y trugarhâ Duw wrthynt, ac a'i dychwel hwynt i'r wlâd. Yno yr adeiladant y Deml, nid o fath y gyntaf, oni gyflawner amſer yr oes honno. Ac yn ôl hynny y dychwelant o bob man o'i caethiwed, ac a adeiladant Jeruſalem yn anrhydeddus, a thŷ Dduw a adeiladir ynddi ag adeilad gogoneddus, yn holl oefoedd y byd, modd y dywedodd y prophwydi am dani.

[a] Ezra 3. 8. & 6. 14.

6 A'r holl Genhedloedd a wîr-ddychwelant i ofni yr Arglwydd Dduw, ac a gladdant eu delwau.

7 Yna y bendithia yr holl Genhedloedd yr Arglwydd: a'i bobl ef a gyffeſſant Dduw, a'r Arglwydd a ddyrchaif ei bobl; a phawb a lawenychant ar a garant yr Arglwydd Dduw mewn gwirionedd a chyfiawnder, gan wneuthur trugaredd â'n brodyr ni.

8 Ac yn awr, fy mâb, dôs ymaith o Ninefe; oblegid diammau y daw y pethau a ddywedodd y prophwyd Jonas i ben.

9 Eithr cadw di y ddeddf a'r gorchymynnion, a bydd eluſen-gar a chyfiawn, fel y byddo rhwydd rhagot.

10 Cladd fi yn weddaidd, a'th fam gyd-a mi; ac nac arhoſwch mwy haiach yn Ninefe. Cofia, fy mâb, beth a wnaeth Aman i Achiacharus, yr hwn a'i magodd ef, y modd yr arweiniodd efe ef o'r goleuni i'r tywyllwch, ac fel y gobrwyodd efe ef dracheſn: ac etto Achiacharus a ddiangodd, eithr efe a gafodd ei haeddedigaeth, ac a ddiſgynnodd i'r tywyllwch. ‡ Manaſſes a wnaeth eluſen, ac a ddiangodd o fagl yr angau a oſodaſent iddo: eithr Aman a fyrthiodd i'r fagl, a darfu am dano.

‡ *Nitzhar.* Junius.

11 Ac yr awron, fy mhlentyn, yſtyria beth a wnâ eluſendod, a'r modd y gwared cyfiawnder. A phan y dywedodd efe y pethau hyn, ei enaid ef a ballodd yn y gwely, ac yr oedd

efe yn gant, ac am yn dwy trugain mlwydd o oed. ‡ Ac efe a'i claddodd ef yn anrhydeddus.

‡ Neu, *A hwy a'i claddasant.*

12 A phan fu farw Anna ei fam ef, efe a'i claddodd hi gyd-a'i dâd. Ac aeth Tobias, efe a'i wraig, a'i blant, i Ecbatane, at Raguel ei chwegrwn.

13 Ac efe a heneiddiodd mewn urddas, ac a gladdodd dâd a mam ei wraig yn anrhydeddus, ac a berchennogodd eu dâ hwynt, gyd-a dâ Tobit ei dâd:

14 Ac a fu farw yn Ecbatane yngwlâd Media, pan oedd gant a faith ar hugain o flwyddau o oed.

15 A chyn ei farw, efe a glybu ddinyſtrio Ninefe, yr hon a ‡ ddûg Nabuchodonoſor ac Aſſuerus i gaethiwed: felly efe a lawenychodd cyn ei farw am Ninefe. 3378

‡ *cymmiadd Nabuchodonoſor ac Aſſuerus.*

JUDETH.

PENNOD I.

2 Arphaxad yn cadarnhau Ecbatane: 5 A Nabuchodonoſor yn rhyfela yn ei erbyn ef: 7 Ac yn ceiſio cymmorth: 12 Ac yn bygwth y rhai ni chynnorthwyent ef: 15 Ac yn lladd Arphaxad: 16 Ac yn dychwelyd i Ninefe.

3296 YN y ddeuddegfed flwyddyn o deyrnaſiad Nabuchodonoſor, yr hwn a deyrnaſodd yn Ninefe y ddinas fawr, yn nyddiau Arphaxad, yr hwn a deyrnaſodd ar y Mediaid yn Ecbatane,

3347 2 Ac a'adeiladodd yn Ecbatane furiau oddiamgylch, o gerrig nâdd, yn dri chufydd o lêd, ac yn chwe chufydd o hŷd, ac a wnaeth uchder y mur o ddeg cufydd a thrugain, a'i dewdwr o ddeg cufydd a deugain;

3 A'i thyrau hi a oſododd efe ar ei phyrth hi o gan cufydd, a'i tewdwr yn eu ſylfaen o dri ugain cufydd;

4 Ac efe a wnaeth ei phyrth hi yn byrth derchafedig, o ddeg cufydd a thrugain o uchder, a'i llêd yn ddeugain cufydd, yn ffordd i'w lu oedd galluog i fyned allan, ac i fyddino ei wŷr traed ef:

5 Ië yn y dyddiau hynny y brenin Nabuchodonoſor a ryfelodd yn erbyn brenin Arphaxad yn y maes mawr, hwn yw 'r maes yn ardaloedd Ragau.

6 Yna holl drigolion y mynydd-dîr, a'r holl rai oedd yn preſſwylio wrth Euphrates, a Thigris, a Hydaſpes, a gwlâd Arioch brenin yr Elymiaid, a ddaethant atto ef: a llawer iawn o genhedloedd o feibion Chelod a ymgynnullaſant i'r gâd.

7 A Nabuchodonoſor brenin yr Aſſyriaid a anfonodd at yr holl rai oedd yn trigo o fewn Perſia, a'r holl rai oedd yn trigo yn y gorllewin, ac at y rhai oedd yn preſſwylio yn Cilicia, a Damaſcus, a Libanus, ac Antilibanus, ac at yr holl rai oedd yn preſſwylio ar hŷd wyneb y môr-dîr,

8 Ac at y bobloedd y rhai oedd o fewn Carmel, a Galaad, a Galile uchaf, a maes mawr Eſdrelom,

9 Ac at yr holl rai oedd yn Samaria a'i dinaſoedd; a thu hwnt i'r Iorddonen, hyd Jeruſalem, a Betane, a Chelius, a Chades, ac afon yr Aipht, a Thaphnes, a Rameſſe, a holl wlâd Geſem,

10 Hyd oni ddelir y tu hwnt i Tanais a Memphis, ac at holl drigolion yr Aipht, oni ddelir i derfynau Ethiopia.

11 Ond holl drigolion y wlâd a ddïyſtyraſant orchymyn Nabuchodonoſor brenin yr Aſſyriaid, ac ni ddaethant gyd-ag ef i'r rhyfel; o herwŷdd nid ofnaſant rhagddo ef: ïe yr oedd efe ger eu bronnau hwynt megis un gŵr: am hynny hwy a anſonaſant ymaith ei gennadon ef oddïwrthynt heb eu neges, drwy ammarch.

12 Am hynny Nabuchodonoſor a lidiodd yn erbyn yr holl wlâd hon yn ddirfawr, ac a dyngodd i'w deyrn-gader a'i frenhiniaeth, yr ymddïalai efe ar holl derfynau Cilicia, a Damaſcus, a Syria, ac y lladdai efe â'r cleddyf holl breſſwyl-wŷr gwlâd Moab, a meibion Ammon, a holl Judea, a'r rhai oll oedd yn yr Aipht, hyd oni ddelir i derfynau y ddau-fôr.

13 Yna efe a fyddinodd â'i gryfdwr yn erbyn brenin Arphaxad, yn y ddwyfed flwyddyn ar bymtheg; ac efe a orchfygodd yn ei ryfel: canys efe a ymchwelodd holl nerth Arphaxad, a'i holl feirch ef, a'i holl gerbydau.

14 Ac efe a ennillodd ei ddinaſoedd ef, ac a ddaeth hyd Ecbatane, ac a oreſgynnodd y tyrau, ac a anrheithiodd ei heolydd hi, ac a oſododd ei harddwch hi yn wradwydd. 3347

15 Ac efe a ddaliodd Arphaxad ym mynyddoedd Ragau, ac a'i tarawödd trwyddo â'i biccellau, ac a'i deſtrywiodd ef yn llwyr y dwthwn hwnnw.

16 Felly efe a ddychwelodd i Ninefe, efe a'i holl fintai o amryw genhedloedd, yn dyrfa fawr iawn o ryfel-wŷr; ac efe a fu yno yn ſegura, ac yn gwledda, efe a'i lu, dros gant ac ugain o ddiwrnodiau.

PEN. II.

4 Gwneuthur Olophernes yn bennaeth ar y llu. 11 A gorchymmyn iddo nad arbedai neb a'r nid ymroai. 15 Ei lu ef, a'i arlwy. 23 Y lleoedd a ennillodd, ac a ddifrododd efe wrth fyned.

AC yn y ddeunawfed flwyddyn, yr ail *dydd* ar hugain o'r mîs cyntaf, yr oedd y gair yn nhŷ Nabuchodonoſor brenin yr Aſſyriaid, yr ymddïalai efe ar yr holl ddaiar fel y dywedaſai efe. 3348

2 Felly

2 Felly efe a alwodd atto ei holl weiſion, a'i holl bendefigion, ac a ymddiddanodd â hwynt ynghylch ei gyfrinach ddirgel ef; ac a ‡ oſodd ger eu bron hwynt, â'i enau ei hun, holl ddrygioni y ddaiar.

3 Yna hwy a gyttunaſant ddifetha pob cnawd ar na chanlynaſai orchymyn ei enau ef.

4 A phan orphennodd efe ei gyfrinach, Nabuchodonoſor brenin yr Aſſyriaid a alwodd am Olophernes tywyſog ei filwriaeth, yr hwn oedd ail ar ei ôl ef, ac a ddywedodd wrtho,

5 Fel hyn y dywed y brenin mawr, arglwydd yr holl ddaiar; Wele, dôs ymaith o'm gŵydd i, a chymmer gyd-a thi wŷr yn ymddiried yn eu nerth eu hunain, o wŷr traed, cant ac ugain mîl, a rhifedi y meirch a'i marchogion, deuddeng-mîl.

6 A dôs yn erbyn holl wlâd y gorllewin, o herwŷdd hwy a anufuddhaſant i'm gorchymmyn i.

7 A thi a fynegi iddynt, am barottoi o honynt hwy i mi y ‡ ddaiar, a'r dwſr: canys myfi a âf allan yn fy llîd yn eu herbyn hwynt, ac a orchguddiaf holl wyneb y ddaiar â thraed fy llû, ac mi a'i rhoddaf hwynt yn ſglyfaeth iddynt:

8 Fel y llanwo eu rhai archolledig hwy eu dyffrynnoedd, a'i hafonydd hwynt; a'i lliſeiriant a lifa troſodd, wedi eu llenwi â'i celaneddau hwynt.

9 A mi a'i dygaf hwynt yn gaethion i eithafoedd yr holl ddaiar.

10 Gan hynny dôs ymaith, a goreſgyn i mi eu holl derfynau hwynt: ac o's ymroddant i ti, ti a'i cedwi hwynt i mi, hyd ddydd eu coſpedigaeth.

11 Ond am y rhai anufudd, nac arbeded dy lygad hwynt; eithr dyro hwynt i farwolaeth, ac yn yſpail † drwy dy holl dîr di.

12 Canys fel yr ydwyf fi yn fyw, ac myn gallu fy mrenhiniaeth, beth bynnag a ddywedais, myfi a'i cwplâf â'm llaw.

13 Na throſſedda ditheu yr un o orchymynnion dy arglwydd, eithr cwplâ hwynt yn llwyr, fel y gorchymynnais i ti, ac nac oeda eu gwneuthur hwynt.

14 Yna Olophernes a aeth allan o ŵydd ei arglwydd, ac a alwodd am yr holl bennaethiaid, a thywyſogion, a ſwyddogion llû Aſſur.

15 Ac efe a gyfrifodd y gwŷr etholedig i ryfel, fel y gorchymynnaſai ei arglwydd iddo ef, hyd yn gant *ac* ugain mîl, a deuddeng-mîl o ſaethyddion ar feirch.

16 Ac efe a'i goſododd hwynt mewn treſn, fel y mae yr arfer o oſod llû mawr mewn treſn.

17 Ac efe a gymmerth fintai fawr iawn o gamelod, ac aſſynnod, i *ddwyn* eu beichiau hwynt, a defaid, ac ychen, a geifr yn lluniaeth iddynt, ar y rhai nid oedd rifedi:

18 Ac ymborth i bob gŵr o'r fyddin, a llawer iawn o aur, ac arian, allan o dŷ 'r brenin.

19 Yna yr aeth efe a'i holl lû i ffordd, fel yr aënt hwy o flaen brenin Nabuchodonoſor, ac y gorchguddient holl wyneb y ddaiar tu-a 'r gorllewin, â'i cerbydau, ac â'i gwŷr meirch, ac â'i gwŷr traed etholedig.

20 A llawer ô ‡ gymmyſg-ddynion a ddaethant gyd-a hwynt, fel y ceiliogod rhedyn, ac fel tywŏd y ddaiar: canys nid oedd rifedi arnynt rhag maint oedd o honynt.

21 A hwy a aethant o Nineſe daith tri diwrnod, tu-a gwaſtadedd Bectileth, ac a werſyllâſant oddiwrth Bectileth, yn gyfagos i'r mynydd ſydd ar y llaw aſſwy i Cilicia uchaf.

22 Yna efe a gymmerth ei holl lû, ei wŷr traed a'i wŷr meirch, a'r cerbydau, ac a aeth oddi-yno i'r mynydd-dîr;

23 Ac a ddinyſtriodd Phud, a Lud, ac a anrheithiodd holl feibion Raſſes, a meibion Iſmaël, y rhai oedd tu-a 'r anialwch, o du 'r deau i wlâd y Cheliaid.

24 Yna efe a aeth trôs Euphrates, ac a aeth trwy Meſopotamia, ac a ddinyſtriodd yr holl ddinaſoedd uchel, y rhai oedd ar afon Arbonai, hyd oni ddeuir i'r môr.

25 Ac efe a oreſgynnodd derfynau Cilicia, ac a ddeſtrywiodd yr holl rai a'i gwrthwynebent ef; ac efe a ddaeth i ardaloedd Japheth, y rhai oedd tu-a 'r deau, ar gyfer Arabia.

26 Efe a amgylchodd hefyd holl feibion Madian, ac a loſgodd eu pebyll hwynt, ac a anrheithiodd eu ilueſtai hwynt.

27 Yna efe a aeth i wared i waſtadedd Damaſcus, yn nyddiau cynhaiaf y gwenith, ac a loſgodd eu holl feuſydd hwynt, ac a ddiſethodd eu defaid a'i gwartheg hwynt; ac efe a anrheithiodd eu dinaſoedd hwynt, ac a lwyr-yſpeiliodd eu gwledydd, ac a laddodd eu holl wŷr ieuaingc hwynt â min y cleddyf.

28 Am hynny ofn a dychryn a ſyrthiodd ar holl drigolion y mor-dîr, y rhai oedd yn Sidon, ac yn Tyrus, ac yn trigo yn Sur, ac Ocina, a'r holl rai oedd yn preſſwylio yn Jemnaan: a phreſſwyl-wŷr Azotus ac Aſcalon a ofnaſant rhagddo ef yn ddirfawr.

PEN. III.

1 Yr arfor-wŷr yn eiriol am heddwch, 7 Ac yn derbyn Olophernes; 8. Ac yntau yn dinyſtrio eu duwiau hwy, fel y byddai iddynt addoli Nabuchodonoſor yn unig. 9 Y mae efe yn dyfod yn agos i Judea.

FElly hwy a anſonaſant gennadon, â geiriau heddychlon atto ef, gan ddywedyd,

2 Wele, ni gweiſion Nabuchodonoſor y brenin mawr ydym yn ‡ ſefyll yn dy ŵydd di; gwnâ i ni fel y gwelych di yn dda.

3 Wele ein tai ni, a'n holl leoedd, a'n holl feuſydd gwenith, a'n defaid, a'n gwartheg, a'n holl lueſtai, a'n pebyll, yn ſefyll o'th flaen di; gwnâ iddynt fel y gwelych di yn dda.

4 Wele hefyd ein dinaſoedd ni a'r rhai ſy yn trigo ynddynt ſydd yn weiſion i ti; tyred, a gwnâ â hwynt fel y gwelych di 'n dda.

5 Felly y gwŷr a ddaethant at Olophernes, ac a fynegaſant wrtho ef yn ôl y geiriau hyn.

6 Yna efe a ddaeth i wared tu-a 'r mor-dîr, efe a'i lû, ac a oſododd geidwaid yn y dinaſoedd uchel, ac a gymmerth allan o honynt wŷr etholedig yn gynnorthwy *iddo*.

7 Felly hwynt-hwy, a'r holl wlâd o amgylch

3348 a'i croesawasant ef â choronau, â dawnsiau, ac â thympanau.

8 Er hynny efe a ddifwynodd eu holl frŷdd hwynt, ac a dorrodd i lawr eu llwynau hwynt: canys efe a roddasai ei frŷd ar ddinystrio holl dduwiau y tîr, fel yr addolai yr holl genhedloedd Nabuchodonosor yn unig, ac y galwai pob tafod a llwyth arno ef megis ar Dduw.

‡ Esdrelom. † Dotea, Dothan, Gen. 37. 17. * Gr. Ilif sawr. ‡ Scythopolis.

9 Ac efe a ddaeth ar gyfer ‡ Esdraelon, yn gysagos at † Dothea, gyferbyn â'r * gyfynghir i Judea:

10 Ac efe a wersyllodd rhwng Geba, a ‡ dinas y Scythiaid: ac efe a fu yno fis o ddyddiau; fel y casglai efe holl lwythau ei lu.

PEN. IV.

1 Yr Iuddewon yn ofni Olophernes: 5 Ac yn cadarnhau 'r mynyddoedd: 6 Gwŷr Bethulia yn cymmeryd arnynt gadw 'r bylchau, 9 A holl Israël yn ymprydio, ac yn gweddïo.

PAn glybu meibion Israël, y rhai oedd yn presswylio yn Judea, yr hyn oll a wnaethai Olophernes tywysog llu Nabuchodonosor brenin yr Assyriaid i'r Cenhedloedd, ac fel yr anrheithiasai efe eu holl demlau hwynt, ac y destrywiasai efe hwynt,

2 Yna hwy a ofnasant yn ddirfawr rhagddo ef, ac a drallodwyd o herwŷdd Jerusalem, ac o herwŷdd Teml yr Arglwydd eu Duw.

3 Canys newŷdd-ddyfod i fynu oeddynt hwy o'r caethiwed, ac yn ddiweddar yr ymgasglasai ‡ holl bobl Judea, ac y sancteiddiasid y llestri, a'r tŷ, ar ôl yr halogedigaeth.

‡ yr holl bobl allan o Judea.

4 Am hynny hwy a anfonasant i holl ardaloedd Samaria, a'r pen-trefydd, ac i Bethoron, a Belmen, a Jericho, ac i Choba, ac Esora, ac i ddyffryn Salem;

5 Ac o'r blaen a gymmerasant bennau y mynyddoedd uchel, ac a furiasant y pentrefydd oedd ynddynt, ac a osodasant *ynddynt* luniaeth yn ymborth erbyn rhyfel: canys yn ddiweddar y medasid eu meusydd hwynt.

6 Joacim hefyd yr Arch-offeiriad, yr hwn ydoedd yn y dyddiau hynny, a 'sgrifennodd at y rhai oedd yn trigo yn Bethulia, a Betomestham, yr hon sydd ar gyfer ‡ Esdraelon, gyferbyn â'r † maes amlwg, yr hwn sydd yn gysagos i Dothaim,

‡ Esdrelom. † gwastadedd.

7 Gan ddywedyd *wrthynt* am gadw bylchau y mynydd-dîr. Canys drwyddynt hwy yr ydoedd dyfodfa i Judea: ac yr ydoedd yn hawdd eu lluddias hwynt i ddyfod yno, o herwŷdd y bwlch ydoedd gyfyng i ddau wŷr ‡ o'r mwyaf.

‡ yn erbyn pawb.

8 A meibion Israël a wnaethant fel y gorchymynnasai Joacim yr Arch-offeiriad iddynt, a † Henuriaid holl bobl Israël, y rhai oedd yn trigo yn Jerusalem.

† llywodraethwyr.

9 Yna holl wŷr Israël a waeddasant ar Dduw yn ddifrifol iawn, ac a ostyngasant eu heneidiau drwy ddyfalrwydd mawr;

10 Hwynt-hwy, a'i gwragedd, a'i plant, a'i hanifeiliaid, a phob dieithr a gwâs cyflog, a gweision pryn, a osodasant sach-liain am eu lwynau.

11 Fel hyn pob gŵr a gwraig, a'r plant, a thrigolion Jerusalem, a syrthiasant o flaen y Deml, ac a danasant ludw ar eu pennau, ac a ledasant eu sach-liain ger bron wyneb yr Arglwydd: a hwy a wisgasant yr allor â sach-liain, 3348

12 A hwy a waeddasant ar Dduw Israël ei gŷd oll o un frŷd yn ddyfal, ar na roddai efe eu plant hwy yn ysglyfaeth, a'i gwragedd hwy yn anrhaith, a dinasoedd eu hetifeddiaethau hwynt yn ddestryw, a'r Cyssegr yn halogedigaeth ac yn wradwydd, ac yn watwargerdd gan y Cenhedloedd.

13 Felly Duw a wrandawödd ar eu gweddi hwynt, ac a'i gwaredodd hwynt o'i blinder. Canys y bobl a ymprydiasant ddyddiau lawer drwy holl Judea a Jerusalem o flaen Cyssegr yr Arglwydd Holl-alluog.

14 A Joacim yr Arch-offeiriad, a'r holl Offeiriaid, y rhai oedd yn sefyll ger bron yr Arglwydd, a'r rhai oedd yn gweini i'r Arglwydd, oedd wedi gwregysu eu lwynau â sach-liain, ac yn offrymmu poeth offrwm gwastadol, ac addunedau, ac offrymmau gwirfodd y bobl, ac yr oedd ludw ar eu mitrau hwynt;

15 A hwy a waeddasant ar yr Arglwydd â'i holl nerth, ar iddo ef ymweled yn rasol â holl dŷ Israël.

PEN. V.

5 Achior yn dywedyd i Olophernes beth yw 'r Iuddewon: 8 A pheth a wnaethai eu Duw erddynt: 21 Ac yn cynghori nad ymyrrid arnynt hwy: 22 A phawb ar a'i clywsant yn anfodlon iddo.

YNa y mynegwyd i Olophernes tywysog milwriaeth yr Assyriaid ddarfod i feibion Israël ymbarottoi i ryfel, a chau o honynt hwy fylchau y mynydd-dîr, a murio holl goppa y mynyddoedd uchel, a gosod rhwystrau yn y meusydd.

2 Am hynny efe a ddigiodd yn ddirfawr, ac a alwodd am holl dywysogion Moab, a chapteniaid Ammon, a holl lywodraeth-wŷr y mor-dîr:

3 Ac efe a ddywedodd wrthynt, Mynegwch i mi, chwi feibion Canaan, pwy ydyw y bobl hyn sy yn presswylio yn y mynydd-dîr? a pheth yw y dinasoedd y maent yn trigo ynddynt? a pha faint sydd yn eu llû hwynt? ac ym mha beth y mae eu cadernid a'i nerth hwynt? a pha frenin sydd arnynt, neu dywysog ar eu llû hwynt?

4 A pha ham y rhoisent eu brŷd na ddeuent i'm cyfarfod i, yn amgenach nâ holl drigolion y gorllewin?

5 Yna y dywedodd [a] Achior tywysog holl feibion Ammon, Gwrandawëd fy arglwydd air o enau dy wâs, ac myfi a fynegaf i ti y gwirionedd am y bobl hyn sydd yn presswylio yn y mynydd-dîr, yn gysagos i'r lle yr wyt ti yn cyfanneddu: ac ni ddaw celwŷdd allan o enau dy wâs. [a] Pen. 6. & 11. 1.

6 Y bobl hyn sy o hiliogaeth y Caldeaid,

7 [b] Ac a fuant gynt yn trigo ym Mesopotamia, [b] Gen. 11.

3348 mia, o herwŷdd na fynnent ganlyn duwiau eu tadau, y rhai oedd yngwlâd Caldea.

8 A hwy a aethant allan o ffordd eu rhïeni, ac a addolasant Dduw y nefoedd, y Duw yr hwn a adwaenent. Felly hwythau a'i bwriasant hwy o wŷdd eu duwiau; a hwythau a ffoisant i Mesopotamia, ac a wladychasant yno ddyddiau lawer.

Gen.12.1. 9 Yna [c] eu Duw hwynt a orchymynnodd iddynt ymado o'r lle yr oeddynt yn aros ynddo, a myned i wlâd Canaan; Ac yno y trigasant, ac y cynnyddasant o aur, ac arian, ac o anifeiliaid lawer iawn.

10 Pan orchguddiasai newŷn holl wlâd Canaan, yna hwy a aethant i wared i'r Aipht, ac a arhosasant yno, hyd oni ddychwelasant; a hwy a wnaed yno yn dyrfa fawr, fel nad oedd rifedi ar eu hiliogaeth hwynt.

11 Am hynny brenin yr Aipht a gyfododd yn eu herbyn hwynt, ac a wnaeth yn ddichellgar â hwynt, ac a'i darostyngodd hwynt drwy

Exod.1.8. lafur, a [d] phridd-feini, ac a'i gwnaeth hwynt yn gaeth-weision.

12 Yna hwy a lefasant ar eu Duw; ac efe a darawödd holl wlâd yr Aipht â phlaau, y rhai

Exod.20. 33. ni ellid eu hiachau. Felly [e] yr Aiphtiaid a'i bwriasant hwy allan o'i golwg.

Exod.14.21. 13 A [f] Duw a sychodd y môr côch o'i blaen hwynt,

Exod.19.1. Exod.Vulg. Lat. Heb. 14 Ac [g] a'i dug hwy i ‡ fynydd Sina, a Chades-Barne, ac a fwriodd ymaith yr holl rai oedd yn trigo yn yr anialwch.

15 A hwy a bressŵyliasant wlâd yr Amoriaid, ac a ddestrywiasant drwy eu cryfder y rhai oll o Esebon; a chan fyned tros yr Iorddonen hwy a etifeddasant yr holl fynydd-dîr.

Josh. 9. 16 [h] A hwy a yrrasant ymaith o'i blaen hwynt y Canaaneaid, a'r Phereziaid, a'r Jebusiaid, a'r Sychemiaid, a'r holl Gergesiaid, ac a bressŵyliasant yno ddyddiau lawer.

17 A thra fuant hwy heb bechu ger bron eu Duw, hwy a lwyddasant; o herwŷdd y Duw, yr hwn sydd yn cassau anwiredd, oedd gyd-a hwynt.

Hosea 11. 8. 18 Ond [i] pan giliasant hwy o'r ffordd a osodasai efe iddynt, hwy a ddistrywiwyd drwy

Deut.25. 1. ryfeloedd lawer iawn tros ben, ac [k] a gaethgludwyd i wlâd nid oedd eiddynt hwy; a Theml eu Duw hwynt a fwriwyd i lawr, a'i dinasoedd hwynt a ennillwyd gan y gelynnion.

Ezra 1. 19 Ac [l] yn awr y dychwelasant at eu Duw, ac y daethant i fynu o'r wasgarfa lle y gwasgarasid hwynt, ac y meddiannasant Jerusalem, lle y mae eu cyssegr hwynt, ac y trigasant yn y mynydd-dîr; canys anghyfannedd fu.

20 Yn awr gan hynny, *fy* llywydd *a'm* harglwydd, od oes amryfusedd yn y bobl hyn, ac o phechasant yn erbyn eu Duw, ystyriwn mai hyn fydd yn rhwystr iddynt; ac awn i fynu, a goresgynnwn hwynt.

21 Eithr onid oes anwiredd yn eu cenedl hwynt; eled fy arglwydd heibio, rhag i'w Harglwydd eu hamddiffyn hwynt, ac i'w Duw fod trostynt, ac i ninnau fod yn wradwydd yngngolwg yr holl fyd.

22 A phan orphennodd Achior y geiriau hyn, yr holl bobl oedd yn sefyll o amgylch y babell a furmurasant: a phendefigion Olophernes, a'r rhai oll oedd yn pressŵylio y mor-dîr, a Moab, a ddywedasant am ei ladd ef. 3348

23 Canys, *eb hwynt*, nid ofnwn ni rhag wynebau meibion Israël: o herwŷdd, wele, pobl ydynt hwy heb na nerth na chadernid yn erbyn llu mawr.

24 Am hynny awn i fynu, a hwy a fyddant yn fwyd i'th lu di, ô Arglwydd Olophernes.

PEN. VI.

1 Olophernes yn diystyru Duw, 7 Ac yn bygwth Achior, ac yn ei yrru ymaith: 14 Y Bethuliaid yn ei dderbyn ef, ac yn gwrando arno: 18 Yn gweddïo, ac yn cyssuro Achior.

APhan ddistawödd twrwf y gwŷr oedd o amgylch yr eisteddfod, yna Olophernes tywysog llu yr Assyriaid a ddywedodd wrth Achior a'r Moabiaid oll, ger bron yr holl bobl ddieithr,

2 A phwy wyt ti, Achior, a chyflogedigion Ephraïm, fel y prophwydaist yn ein mysg ni fel heddyw, ac y dywedaist, ar na ryfelom ni â phobl Israël, am yr ymddessyn eu Duw hwynt? a phwy sydd Dduw onid Nabuchodonosor?

3 Efe a enfyn ei nerth, ac a'i disetha hwynt oddiar wyneb y ddaiar; ac ni wareda eu Duw hwynt: eithr nyni ei weision ef a'i destrywiwn hwynt fel un gŵr; canys ni allant hwy sefyll tan nerth ein meirch ni.

4 Nyni a'i sathrwn hwy â hwynt; a'i mynyddoedd hwynt a feddwir â'i gwaed, a'i meusydd a lenwir â'i celaneddau hwy, ôl eu traed ni allant sefyll o'n blaen: eithr llwyr-ddifethir hwynt, medd y brenin Nabuchodonosor, arglwydd yr holl ddaiar; canys efe a ddywedodd, Ni bydd un o'm geiriau i yn ofer.

5 A thitheu Achior, cyflog-wâs Ammon, yr hwn a leferaist y geiriau hyn yn nydd dy anwiredd, ni chei weled mwyach fy wyneb i o heddyw allan, hyd oni ddialwyf ar y genedl hon a ddaeth o'r Aipht.

6 Yna ‡ haiarn fy llu i, a lliaws fy ngweision a â trwy dy ystlysau di, a thi a syrthi ym mhlith eu lladdedigion hwynt, pan ddychwelwyf. ‡ cleddyf.

7 A'm gweision i a'th ddygant ti i'r mynydd-dîr, a hwy a'th osodant ti yn un ‡ o'r dinasoedd uchel. ‡ o ddinasoedd y meynediadau i fynu.

8 Ac ni ddifethir di, nes dy ddifetha gyd-a hwynt.

9 Ac od wyt ti yn gadael ar dy galon na ddelir hwynt, na syrthied dy wyneb-pryd: myfi a'i lleferais, ac ni bydd un o'm geiriau yn ofer.

10 Yna Olophernes a orchymynnodd i'w weision, y rhai oedd yn sefyll yn ei babell ef, ddala Achior, a'i ddwyn ef i Bethulia, a'i roddi ef yn nwylo meibion Israël.

11 Felly ei weision ef a'i daliasant, ac a'i dygasant ef allan o'r gwersyll i'r gwastadedd, ac a aethant o ganol y gwastadedd i'r mynydd-dîr, ac a ddaethant at y ffynhonnau sydd tan Bethulia.

12 A phan

3348 12 A phan welodd gwŷr y ddinas hwynt, hwy a godasant eu harfau, ac a aethant allan o'r ddinas, i ben y bryn; a phob gŵr ar a oedd yn ergydio mewn tâsl-ffon a'i lluddiodd hwynt rhag dyfod i fynu, ac a dasasant gerrig i'w herbyn hwynt.

13 Yna hwy a aethant tan y bryn, ac a rwymasant Achior, ac a'i tasasant i lawr, ac a'i gadawsant ef wrth droed y bryn, ac a aethant at eu harglwydd.

14 Yna meibion Israël a ddaethant i wared o'i dinas, ac a ddaethant atto ef, ac a'i gollyngasant yn rhydd, ac a'i dygasant i Bethulia, ac a'i gosodasant ger bron llywodraethwŷr eu dinas,

15 Y rhai oedd yn y dyddiau hynny, Ozias mâb Micha, o lwyth Simeon, a Chabris mâb Gothoniel, a Charmis mâb Melchiel.

16 A hwy a alwasant ynghŷd holl henuriaid y ddinas; a'i holl wŷr ieuaingc hwy a'i gwragedd a redasant ynghŷd i'r gymmanfa; a hwy a osodasant Achior ynghanol eu pobl. Yna Ozias a ofynnodd iddo ef yr hyn a ddigwyddasai.

17 Ac efe a attebodd, ac a synegodd iddynt eiriau cyngor Olophernes, a'r holl eiriau a lefarasai efe ym mysg tywysogion Assur, a'r pethau oll a ddywedasai Olophernes yn rhyfygus yn erbyn tŷ Israël.

18 Yna y bobl a syrthiasant i lawr, ac a addolasant Dduw, ac a waeddasant ar Dduw, gan ddywedyd,

19 O Arglwydd Dduw y nefoedd, edrych ar eu balchder hwy, a thrugarhâ wrth waeledd ein cenedl ni, ac edrych ar wyneb y rhai a sancteiddiwyd i ti y dydd hwn.

20 Yna hwy a gyssurasant Achior, ac a'i canmolasant ef yn ddirfawr.

21 Ac Ozias a'i cymmerth ef o'r gynnulleidfa i'w dŷ, ac a wnaeth wlêdd i'r Henuriaid: a hwy a alwasant ar Dduw Israël yn gynnorthwy *iddynt* ar hŷd y nôs honno.

PEN. VII.

1 *Olophernes yn gwarchae ar Bethulia 7 ac yn attal y dwfr oddiwrthynt, 22 Hwythau yn llescau, ac yn murmur yn erbyn eu llywodraethwŷr; 30 A hwythau yn addaw ymroi ym mhen y pum nhiwrnod.*

ATHrannoeth Olophernes a orchymynnodd i'w holl lu, ac i'w holl bobl, y rhai a ddaethent yn gynnorthwy iddo ef, symmud eu gwersyllau yn erbyn Bethulia, ac o'r blaen ‡ddringfaau oresgyn ‡ bylchau y mynydd-dîr, a gwneuthur rhysel yn erbyn meibion Israël.

2 Yna eu gwŷr cryfion hwynt a symmudasant eu gwersyllau y dwthwn hwnnw. A llu y rhyfelwŷr oedd gan mîl a deng mîl a thrugain o wŷr traed, a deuddeng-mîl o wŷr meirch, heb law pobl gymmysg, a gwŷr eraill, y rhai oedd ar eu traed yn eu plith hwynt, yn dyrfa fawr iawn.

3 A hwy a wersyllasant yn y dyffryn, yn gyfagos i Bethulia, wrth y ffynnon: ac a gyrhaeddasant ar lêd ‡o Dothaim hyd Belmaim, ac ar hŷd o Bethulia i ‡Cyamon, yr hon sydd ar gyfer Esdraelom.

‡ *troc.*

‡ *fael y ffa, yr hwn.*

4 A phan welodd meibion Israël eu lliaws hwynt, hwy a gyffroisant yn aruthr, a phob un a ddywedodd wrth ei gilydd, Yn awr y rhai hyn a oresgynnasant wyneb yr holl ddaiar: canys ni ddichon y mynyddoedd uchel, na'r dyffrynnoedd, na'r bryniau gynnal eu pwys hwynt. 3348

5 Yna pob un a gymmerth ei arfau rhyfel, ac a gynneuasant dân ar eu tyrau, ac a arhosasant yn gwilied ar hŷd y nôs honno.

6 Ac ar yr ail dydd, Olophernes a ddug allan ei holl wŷr meirch yngolwg meibion Israël, y rhai oedd yn Bethulia.

7 Ac efe a ddaliodd sulw ar y ffordd yr elid i fynu i'w dinas hwynt, ac efe a ddaeth at eu ffynhonnau dyfroedd hwy, ac a'i goresgynnodd hwynt, ac a osododd fyddinoedd o ryfel-wŷr arnynt hwy, ac a symmudodd ei wersyll tu-ag at ei bobl.

8 Yna holl dywysogion meibion Esau, a holl bennaethiaid pobl Moab, a holl gapteniaid y môr-dîr a ddaethant atto ef, ac a ddywedasant,

9 Gwrandawêd ein harglwydd air yn awr, rhag dyfod afrwydd-deb yn dy lu di.

10 Canys y bobl hyn meibion Israël, nid ydynt yn ymddiried yn eu gwayw-ffyn, eithr yn uchder y mynyddoedd, lle y maent hwy yn presswylio, oblegid anhawdd yw myned i fynu i bennau eu mynyddoedd hwy.

11 Yn awr gan hynny, fy Arglwydd, nac ymladd â hwynt mewn rhyfel byddinog, ac ni dderfydd am un gŵr o'th bobl di.

12 Aros yn dy wersyllau, gan gadw pob gŵr o'th lu, a goresgynned dy weision di y ffynnon ddwfr sydd yn dyfod allan o odre y mynydd:

13 Canys oddi-yno y mae holl drigolion Bethulia yn cael eu dwfr: felly syched a'i lladd hwynt, a hwy a roddant i fynu eu dinas; a ninnau a'n pobl a awn i fynu i bennau y mynyddoedd nessaf, ac a wersyllwn yn eu herbyn hwynt, drwy wilied nad elo un gŵr allan o'r ddinas.

14 Felly hwynt-hwy a'i gwragedd a'i meibion a drengant o newyn; a chyn dyfod y cleddyf yn eu herbyn hwynt, hwy a ddymchwelir yn yr heolydd lle y maent yn trigo.

15 Fel hyn y teli di iddynt hwy daledigaeth ddrygionus, o herwŷdd iddynt hwy wrthryfela, ac nad ufuddhasant i'th wyneb di yn heddychol.

16 A'i geiriau hwynt a fu fodlon gan Olophernes, a chan ei holl weision: ac efe a orchymynnodd wneuthur megis y llefarasent hwy.

17 Felly gwersyllau meibion Ammon a ymadawsant, a chyd-a hwynt bum mîl o'r Assyriaid; a hwy a wersyllasant yn y dyffryn, ac a oresgynnasant y dyfroedd, a ffynhonnau dwfr meibion Israël.

18 A meibion Esau a aethant i fynu gyd-a meibion Ammon, ac a wersyllasant yn y mynydd-dîr ar gyfer Dothaim. A hwy a anfonasant rai o honynt tu-a 'r dehau, a thu-a 'r dwyrain, gyferbyn ag Ecrebel, yr hon sydd yn gyfagos i Chusi, yr hon sydd ar afon Mochmur; a'r rhan arall o lu yr Assyriaid a wersyllasant yn y maes, ac a orchguddiasant holl wyneb y wlâd; a'i pebyll hwynt, a'i mud, a wersyllasant yn lliaws mawr iawn.

19 A

3348 19 A meibion Iſraël a waeddaſant ar yr Arglwydd eu Duw, canys hwy a ddigalonnaſent: o herwŷdd bod eu holl elynnion o amgylch, ſel na allent ffoi o'i plith hwynt.

20 A holl gynnulleidfa yr Aſſyriaid, a'i gwŷr traed, a'r cerbydau, a'i gwŷr meirch, a drigaſant o'i hamgylch hwynt, pedwar diwrnod ar ddeg ar hugain, ſel y pallodd eu holl leſtri dyfroedd gan holl drigolion Bethulia.

ydraw. 21 A'r ‡ ffynhonnellau a ddïyſpyddwyd, ac nid oedd ganddynt ddigon o ddwfr i'w yfed dros un diwrnod: canys tan feſur y rhoddent iddynt *ddwfr* i'w yfed.

22 Am hynny eu plant hwy a leſmeiriaſant, a'i gwragedd a'i gwŷr ieuaingc a ballaſant gan ſyched, ac a ſyrthiaſant yn heolydd y ddinas, ac ynghynniwerfeydd y pyrth: ac nid oedd nerth ynddynt mwyach.

23 Yna yr holl bobl a ymgaſglaſant at Ozias, ac at dywyſogion y ddinas, yn wŷr ieuaingc, ac yn wragedd, ac yn blant, ac a waeddaſant â llef uchel, ac a ddywedaſant ger bron yr holl Henuriaid,

ſ.21. 24 [a] Duw a farno rhyngom ni a chwi: canys chwi a wnaethoch gam mawr â ni, am na lefaraſoch yn heddychlon wrth feibion Aſſyria.

25 Canys yn awr nid oes gennym ni gynnorthwy-wŷr: eithr Duw a'n gwerthodd ni i'w dwylo hwynt, fel i'n cwympem ni i lawr o'i blaen hwynt drwy ſyched, a thrwy ddinyſtr mawr.

26 Yn awr gan hynny gelwch hwynt attoch, a rhoddwch yr holl ddinas yn anrhaith i bobl Olophernes, ac i'w holl lû ef.

27 Canys gwell i ni fod yn anrhaith iddynt hwy nâ marw o ſyched: oblegid ni a fyddwn yn weiſion, fel y byddo byw ein henioes, ac na welom farwolaeth ein plant o flaen ein llygaid, na'n gwragedd a'n meibion yn meirw.

28 Yr ydym yn galw yn dyſt yn eich erbyn chwi y nef a'r ddaiar, a'n Duw ni, ac Arglwydd ein tadau, yr hwn ſydd yn dial arnom ni yn ôl *i ddo ef, Olo-nes, law.* ein pechodau, a phechodau ein tadau, ‡ fel na wnelo efe fel hyn y dydd heddyw.

29 Yna yr oedd wylofain mawr ynghanol y gynnulleidfa gan bawb yn gyttûn: felly hwy a waeddaſant ar yr Arglwydd Dduw â llef uchel.

30 Yna y dywedodd Ozias wrthynt hwy, Cymmerwch gyſſur, frodyr: diſgwiliwn etto bum nhiwrnod, yn y rhai y dichon yr Arglwydd ein Duw ni ddychwelyd ei drugaredd arnom: canys o'r diwedd ni wrthyd efe mo honom ni.

31 Ac od â y dyddiau hyn heibio, heb ddyfod cynnorthwy i ni, mi a wnâf yn ôl eich gair chwi.

32 Felly efe a waſgarodd y bobl i'w gwerſyllau, a hwy a aethant ymaith i'r muroedd, ac i dyrau eu dinas, ac a anfonaſant eu gwragedd a'i plant i'w tai: a hwy a fuant mewn goſtyngiad mawr yn y ddinas.

PEN. VIII.

1 *Cyflwr ac ymarweddiad Judeth y wraig weddw.* 12 *Y mae hi yn beio ar y llywodraeth-wŷr am addaw ymroi:* 17 *Ac yn eu cynghori hwynt i roi eu goglud ar Dduw.* 28 *Hwythau yn eſgu-ſodi eu haddewid:* 32 *A hithau yn addo gwneuthur rhyw beth droſtynt hwy.*

AC yn y dyddiau hynny Judeth a glybu *hyn*; A hi ydoedd ferch Merari, fâb Ox, fâb Joſeph, fâb Oziel, fâb Elcia, fâb Ananias, fâb Gedeon, fâb Raphaim, fâb Acitho, fâb Eliu, fâb Eliab, fâb Nathanael, fâb ‡ Samael, fâb Salaſadai, fâb Iſraël. ‡ *Samaliel.*

2 A Manaſſes oedd ei gŵr hi, o'r un llwyth a gwaedoliaeth â hi: ac efe a fuaſai farw yn nyddiau y cynhaiaf haidd.

3 Canys yr oedd efe yn ddyfal yn gwilied y rhai oedd yn rhwymo yſgubau yn y maes, a'r gwrês a ddaeth ar ei ben ef, ſel y ſyrthiodd ef ar ei wely, ac efe a fu farw yn ninas Bethulia, a hwy a'i claddaſant ef gyd-a'i dadau, yn y maes ſydd rhwng Dothaim a Balamon.

4 A Judeth oedd yn ei thŷ ei hun yn weddw, dair blynedd a phedwar mîs.

5 A hi a wnaeth iddi babell yn y fan uchaf o'i thŷ, ac a oſododd ſach-len am ei lwynau, a dillad ei gweddwdod oedd am dani hi.

6 A hi a ymprydiodd holl ddyddiau ei gweddwdod; oddieithr y dydd cyn y Sabbothau, a'r Sabbothau, a'r dydd cyn y newydd-loerau, a'r newydd-loerau, a'r gwyliau, ac uchel-ddyddiau tŷ Iſraël.

7 Ac yr oedd hi yn dêg ei gwêdd, ac yn lân iawn yr olwg: a Manaſſes ei gŵr hi a adawſai iddi aur, ac arian, a gweiſion, a morwynnion, ac anifeiliaid, a meuſydd, ‡ lle yr oedd hi yn aros. ‡ *a hi a'i cadwodd hwynt.*

8 Ac nid oedd neb ar a allai ddwyn drygair yn ei herbyn hi: canys yr ydoedd hi yn ofni Duw yn fawr.

9 Pan glybu hi eiriau drygionus y bobl yn erbyn y tywyſog, am eu bod hwy yn lleſgau gan brinder dyfroedd: canys Judeth a glywſai yr holl [a] eiriau a lefaraſai Ozias wrthynt hwy, ſel y tyngaſai efe wrthynt hwy y rhoddid y ddinas ym mhen y pum nhiwrnod i'r Aſſyriaid: [a] Pen. 7. 30, 31.

10 Yna hi a anfonodd ei llaw-forwŷn, yr hon oedd yn llywodraethu ei holl olud hi, i alw am Ozias, a Chabris, a Charmis, Henuriaid ei dinas.

11 A hwy a ddaethant atti hi: a hithau a ddywedodd wrthynt, Gwrandewch yn awr arnafi, tywyſogion y rhai ſydd yn preſſwylio Bethulia: canys nid iawn eich geiriau chwi y rhai a lefaraſoch ger bron y bobl heddyw, o ran y llw hwn a oſodaſoch, ac a draethaſoch rhwng Duw a ‡ ninnau, pan ddywedaſoch y rhoddech y ddinas i'n gelynnion, oni ddychwelai yr Arglwydd i'n cynnorthwyo ni o fewn y *dyddiau* hyn. ‡ *chwithau.*

12 Ac yn awr pwy ydych chwi, y rhai a demptiaſoch Dduw y dydd heddyw, ac a'ch goſodaſoch eich hunain yn lle Duw, ym myſg meibion dynion?

13 Ac yn awr ‡ yr ydych chwi yn ceiſio yr Arglwydd Holl-alluog; ond ni chewch wybod dim byth. ‡ *profwch yr Arglwydd.*

14 Canys ni fedrwch gael allan ddyfnder calon dyn, na deall y pethau y byddo efe yn eu meddwl: pa fodd wrth hynny y chwiliwch

3348 chwi allan Dduw, yr hwn a wnaeth yr holl bethau hyn? ac y gwybyddwch ei feddwl ef? ac y medrwch ddeall ei amcanion ef? Nid felly, frodyr; na ddigllonwch yr Arglwydd ein Duw ni.

15 Canys oni fynn efe ein cynnorthwyo ni o fewn pum nhiwrnod, y mae ganddo ef allu i'n hamddiffyn ni pan fynno, a phob dydd, neu i'n dinyſtrio ni o flaen ein gelynnion.

16 Am hynny na rwymwch gynghorion yr Arglwydd ein Duw ni: [b] canys nid fel dyn y mae Duw, fel y galler ei fygwth ef; ac nid fel mâb dyn, ‡ fel y galler ei farnu ef.

[b] Num. 23. 19.

‡ *fel yr anwadalai.*

17 Gan hynny diſgwiliwn iechydwriaeth oddiwrtho ef, galwn arno ef i'n cynnorthwyo ni; ac efe a wrendy ar ein llef ni, o's gwêl efe yn dda.

18 Canys ni chyfododd yn ein hoeſoedd ni, ac nid oes y dydd'heddyw, na llwyth, na theulu, na ‡ phobl, na dinas o honom ni, ar ſy yn addoli duwiau a wneir â dwylo, [c] megis y bu yn y dyddiau gynt.

‡ Neu, *thref.*

[c] Barn. 2. 11. & 4. 1. & 6. 1.

19 Herwŷdd p'am y rhoddwyd ein tadau ni i'r cleddyf ac yn anrhaith, fel y ſyrthiaſant drwy gwŷmp mawr o flaen ein gelynnion.

20 Ond nid adwaenom ni Dduw arall; am hynny yr ydym ni yn gobeithio na ddirmyga efe mo honom ni, na *neb* o'n hiliogaeth.

21 Canys o's delir nyni felly, Judea a anghyfanneddir, a'n Cyſſegr ni a anrheithir, ac efe a gais ei halogedigaeth hi o'n genau ni.

22 ‡ A lladdfa ein brodyr ni, a chaethiwed y wlâd, a diffaithwch ein hetifeddiaeth, a ddychwel efe ar ein pennau ni ym myſg y Cenhedloedd, pa le bynnag y gwaſanaethom ni; ac ni a fyddwn yn gâs-beth, ac yn wradwydd yngolwg y rhai a'n meddiannant.

‡ Neu, *Ac ofn.*

23 Canys ni arweinir ein caethiwed ni mewn hawddgarwch; eithr drwy warth y geſyd yr Arglwydd ein Duw ni hi.

24 Yn awr gan hynny, ô frodyr, dangoſwn *eſampl* i'n brodyr, o herwŷdd arnom ni y mae eu calon hwynt, a'r Cyſſegr, a'r tŷ, a'r allor ſy a'i phwys arnom ni.

25 Heb law hyn oll, diolchwn i'r Arglwydd ein Duw, yr hwn ſydd yn ein profi ni, megis *y profodd efe* ein tadau ni.

[d] Gen 22. 1.

26 Cofiwch yr hyn a wnaeth efe ag [d] Abraham, a pha fodd y profodd efe Iſaac, a'r hyn

[e] Gen. 28. 7.

a wnaed i [e] Jacob ym Meſopotamia Syria, pan ydoedd efe yn bugeilio defaid Laban brawd ei fam.

27 Canys ni phrofodd efe ni yn y tân, fel hwynt-hwy er prawf ar eu calonnau hwynt, ac ni ddialodd arnom ni; eithr yr Arglwydd ſydd yn ceryddu y rhai ſydd yn neſſau atto ef er mwyn eu rhybuddio.

28 Yna Ozias a ddywedodd wrthi hi, A chalon dda y lleferaiſt yr hyn oll a ddywedaiſt: ac nid oes a ddichon wrthwynebu dy eiriau di.

29 O herwŷdd nid heddyw yr eglurwyd dy ddoethineb di; eithr er dechreuad dy ddyddiau di y gwybu yr holl bobl dy ddoethineb di, canys da yw amcan dy galon di.

30 Ond y bobl oedd yn fawr iawn ei ſyched, ac a'n cymhellaſant ni i wneuthur iddynt fel y llefaraſom, ac i ddwyn arnom lŵ, yr hwn ni throſſeddwn. 3348

31 Am hynny gweddïa di yn awr troſom ni, o achos mai gwraig grefyddol ydwyt ti; a'r Arglwydd a enfyn law i lenwi ein ffynhonellau ni, fel na leſcaom mwyach.

32 Yna y dywedodd Judeth wrthynt hwy, Gwrandewch arnaſi, ac mi a wnâf beth y byddo ſôn am dano drwy yr holl oeſoedd gan feibion ein cenedl ni.

33 Sefwch chwi yn y porth y nôs hon, ac myfi a âf allan mi a'm llaw-forwŷn: ac o fewn y dyddiau, yn y rhai y dywedaſoch y rhoddech chwi y ddinas i'n gelynnion ni, yr Arglwydd a ymwel ag Iſraël drwy fy llaw i.

34 Ond na cheiſiwch chwi mo'r ymofyn am fy ngweithred i: canys ni fynegaf fi i chwi, nes gorphen yr hyn yr ydwyf yn ei wneuthur.

35 Yna Ozias a'r tywyſogion a ddywedaſant wrthi hi, Dôs mewn heddwch: a'r Arglwydd Dduw a fyddo o'th flaen di, er dialedd ar ein gelynnion.

36 Felly hwy a ddychwelaſant o'r babell, ac a aethant ymaith at eu byddinoedd.

PEN. IX.

1 Judeth yn ymoſtwng, 2 ac yn gweddïo ar Dduw, ar iddo lwyddo ei hamcan hi yn erbyn gelynnion ei Gyſſegr.

YNa Judeth a ſyrthiodd ar ei hwyneb, ac a oſododd ludw ar ei phen, ac a ddioſgodd y ſach-liain, â'r hwn yr oedd hi wedi ymwiſgo; ac ynghylch yr amſer yr offrymmwyd yr arogl-darth yn Jeruſalem, o fewn tŷ yr Arglwydd, y prydnawn-gwaith hwnnw, yna Judeth a waeddodd â llef uchel, ac a ddywedodd,

2 O Arglwydd Dduw fy nhâd [a] Simeon, i'r hwn y rhoddaiſt gleddyf i ddïal ar y dïeithriaid, y rhai a agoraſant grôth y forwŷn drwy halogedigaeth, ac a noethaſant y morddwyd drwy wradwydd, ac a halogaſant forwyndod drwy warth, (canys tydi a archeſit na wneid felly, ac etto hwy a wnaethant felly:)

[a] Gen. 34. 25.

3 O herwŷdd pa ham y rhoddaiſt ti eu tywyſogion hwynt i'r lladdfa, a hwy wedi eu twyllo a olchaſant eu gwely drwy waed; a thitheu a darewaiſt y gweiſion gyd-a'r pennaethiaid, a'r pennaethiaid ar eu gorſeddfeydd;

4 Ac a roddaiſt eu gwragedd hwynt yn yſglyfaeth, a'i merched mewn caethiwed, a'i holl anrhaith hwynt yn gyfran i feibion eu gennyt; y rhai oedd yn greſſynu o'th reſſyndod ti, ac yn ffiaidd ganddynt halogedigaeth eu gwaed, ac a alwaſant arnat ti yn gynnorthwywr: ô Dduw, ô fy Nuw, gwrando arnaf fi *yr hon ſydd* weddw.

5 Canys ti a wnaethoſt, nid yn unig y pethau hynny, eithr hefyd y pethau a ddigwyddodd o'r blaen, a'r rhai a fyddant rhag llaw: a thi a feddyliaiſt am y pethau preſennol, a'r pethau a ddeuant rhag llaw.

6 A'r pethau yr wyt ti yn eu hamcanu ſydd breſennol, ac yn dywedyd, Wele ni yma:

o herwŷdd

3348 o herwŷdd dy holl ffyrdd di ſy barod, a'th farnedigaethau yn *dy* ragwybodaeth.

7 Wele yr Aſſyriaid wedi amlhau drwy eu nerth, ymderchafaſant yn eu meirch a'i marchogion, ymogoneddaſant ynghadernid y gwŷr traed, ymddiriedaſant i'r darian, ac i'r bwâ, ac i'r daſl-ffon, ac nid ydynt yn gwybod mai tydi, ô Arglwydd, ſydd yn torri y rhyfeloedd: yr Arglwydd yw dy Enw.

8 Rhwyga di eu cadernid hwynt â'th nerth, a dryllia eu cryfder hwynt â'th ddigllonedd: canys y maent hwy wedi bwriadu halogi dy Gyſſegr, a difwyno y Tabernacl lle y mae dy Enw gogoneddus yn gorphywys, a bwrw i lawr ag arfau gyrn dy allor di.

9 Edrych ar eu balchder hwynt; anfon dy ddigofaint ar eu pennau hwynt. Dôd yn ſy llaw i, yr hon ydwyf weddw, y nerth a feddyliais i.

10 [b] Taro di drwy ddichell ſy ngweſuſau, y gwâs gyd-a'r tywyſog, a'r tywyſog gyd-a'i wâs. Torr di eu huchder hwynt drwy law benyw.

11 [c] Canys nid yw dy nerth di mewn lliaws, na'th allu yn y rhai cedyrn. Eithr tydi wyt Arglwydd y rhai goſtyngedig, a chynnorthwywŷr y rhai bychain, amddiffyn-wŷr y gweiniaid, ymgeledd-wŷr y rhai gwrthodedig, achub-wŷr y rhai anobeithiol.

12 ‡ Yn ddïammau *ti yw* Duw ſy nhâd i, a Duw etifeddiaeth Iſraël, Llywiawdur nefoedd a daiar, Creawdur y dyfroedd, Brenin pob creadur, gwrando ſy ngweddi,

13 A channiadhâ i'm hymadrodd, a'm dichell i, ſod yn archoll, ac yn anaf yn eu herbyn hwy, y rhai ſydd yn amcanu pethau 'ſgeler yn erbyn dy dyſtiolaeth di, a'th dŷ ſanctaidd, a choppa Sïon, a thŷ meddiant dy feibion.

14 A gwnâ i bob cenedl a llwyth gydnabod mai tydi yw Duw pob gallu a chadernid, ac nad oes neb arall yn amddiffyn-wr i genedl Iſraël, ond tydi.

PEN. X.

3 Judeth yn ymdrwſio. 10 Y hi a'i morwŷn yn myned allan i'r gwerſyll. 17 Y gwilwŷr yn ei dal hi, ac yn ei dwyn at Olophernes.

APhan ddarfu iddi weiddi ar Dduw Iſraël, a gorphen yr holl eiriau hyn,

2 Hi a gyfododd o'r ſan y ſyrthiaſai, ac a alwodd ei llaw-forwŷn, ac a aeth i wared i'r tŷ, yn yr hwn yr oedd hi yn aros tros ddyddiau y Sabbothau, a thros ei gwyliau;

3 A hi a fwriodd ymaith y ſach-liain â'r hwn yr ydoedd hi wedi ymwiſgo, ac a ddïoſgodd ddillad ei gweddwdod, ac a olchodd ei holl gorph droſto â dwfr; ac a ymenneiniodd ag ennaint gwerthfawr, ac a oſododd wallt ei phen mewn trefn, ac a roddodd feitr arno, ac a wiſgodd ‡ ei dillad parchedig, y rhai y byddai hi arferol o'i gwiſgo ym myw ei gŵr Manaſſes.

4 A hi a gymmerodd ſandalau am ei thraed, ac a wiſgodd fraichledau, a chadwyni, a modrwyau, a chluſt-dlyſau, a'i holl ‡ deganau, ac a ymbingciodd yn wŷch iawn, i hudo llygaid pa wŷr bynnag a'i gwelent hi. 3348

5 Yna hi a roddodd i'w llaw-forwŷn goſtrelaid o wîn, ac yſtenaid o olew, ac a lanwodd gŵd o ‡ beillied, ac o ffigys, ac o fara † peillied: a hi a ‡ ddyblygodd ei holl leſtri hyn ynghŷd, ac ai goſododd arni.

‡ *grat-yd.* † *a chaws* Junius. ‡ *gynhedd.*

6 A hwy a aethant ynghŷd i borth dinas Bethulia, ac a gawſant Ozias, a Henuriaid y ddinas, Chabris, a Charmis yn ſefyll wrtho.

7 A phan welſant hwy hi, a bod ei hwynebpryd hi wedi ei newid, a'i dillad wedi eu newid, hwynt-hwy a ryfeddaſant yn ddirfawr o herwŷdd ei glendid hi, ac a ddywedaſant wrthi,

8 Duw, Duw ein tadau a roddo i ti râs, ac a gwplhao dy amcanion, i ogoniant meibion Iſraël, a derchafiad Jeruſalem. Yna hwy a addolaſant Dduw.

9 A hi a ddywedodd wrthynt, Gorchymynnwch agoryd i mi borth y ddinas, ſel yr elwyf allan i gyflawnu y ‡ geiriau a lefaraſoch chwi wrthyf fi. Felly hwy a orchymynnaſant i'r llangciau agori iddi, megis ag y dywedaſai hi: a hwythau a wnaethant felly.

‡ *pethau.*

10 Yna yr aeth Judeth allan, hi a'i llaw-forwŷn gyd-a hi. A gwŷr y ddinas a edrychaſant ar ei hôl, nes iddi ddiſgyn o'r mynydd, a myned trwy 'r dyffryn; ac ni allent wedi hynny ei gweled hi.

11 A hwy a aethant ar hŷd y dyffryn yn uniawn. A gwiliadwriaeth gyntaf yr Aſſyriaid a gyfarfu â hi,

12 Ac a'i daliaſant hi, ac a ofynnaſant iddi, O ba bobl yr wyt ti? ac o ba le yr wyt ti yn dyfod? ac i ba le yr wyt ti yn myned? A hi a ddywedodd, Merch ydwyf o'r Hebreaid, a ffoi yr ydwyf oddïwrthynt hwy: canys hwy a roddir yn yſglyfaeth i chwi.

13 Ac yr ydwyf fi yn dyfod ger bron Olophernes pen-tywyſog eich llû chwi, ſel y mynegwyf eiriau gwîr, ac y dangoſwyf ger ei fron ef y ffordd yr â efe, ac y goreſgyn yr holl fynydd-dîr, ac ni dderfydd am gorph nac enioes un o'i wŷr ef.

14 Pan glybu y gwŷr ei geiriau hi, hwy a ddaliaſant ſulw ar ei hwyneb-pryd hi, ac yr oedd hi yn lan-deg odiaeth ger eu bron hwynt, a hwy a ddywedaſant wrthi hi,

15 Tydi a gedwaiſt dy enioes, gan i ti ddyfod i wared ar frŷs ger bron ein harglwydd ni: yn awr gan hynny tyred at ei babell ef, a *rhyw rai* o honom a'th arweiniant di, nes iddynt hwy dy roddi di yn ei law ef.

16 A phan ſefych di ger ei fron ef, nac ofna yn dy galon, eithr mynega yn ôl dy ymadroddion, ac efe a wnâ yn dda i ti.

17 Yna hwy a etholaſant gan-wŷr o honynt, ac a barottoiſant gerbyd iddi hi, ac i'w llaw-forwŷn, a hwy a'i dygaſant hi i babell Olophernes.

18 Yna yr oedd rhedegfein drwy 'r holl werſyll: canys ei dyfodiad hi a aeth yn gyhoedd yn y pebyll; a hwy a ddaethant ac a ſaſaſant o'i hamgylch hi, canys yr oedd hi yn ſefyll o'r tu allan i babell Olophernes, nes iddynt hwy fynegi iddo ef o'i herwŷdd hi.

3348 19 A hwy a ryfeddaſant o herwŷdd ei glendid hi, ac a ryfeddaſant o'i herwŷdd hi wrth feibion Iſraël; a dywedodd pob un wrth ei gilydd, Pwy a ddirmygai y bobl hyn, ſy a'r fath wragedd yn eu myſg? Diau nid yw dda adel un gŵr o honynt; canys pe gadewid hwynt, hwy a allent dwyllo yr holl ddaiar.

20 A'r rhai oedd yn cyſgu yn agos at Olophernes a aethant allan, a'i holl weiſion ef, ac a'i dygaſant hi i'r babell.

21 Ac Olophernes oedd yn gorphywys ar ei wely mewn canopi, yr hwn ydoedd wedi ei weu o borphor, ac aur, a ſmaragdus, a meini gwerthfawr.

22 A hwy a fynegaſant iddo ef o'i phlegid hi; ac efe a aeth allan i'r cyntedd o flaen ei babell, a lluſernau arian yn myned o'i flaen ef.

23 A phan ddaeth Judeth ger ei fron ef, a'i weiſion, hwynt oll a ryfeddaſant o herwŷdd glendid ei hwyneb-pryd hi. Hithau gan ſyrthio ar ei hwyneb a ymgrymmodd iddo. A'i weiſion ef a'i codaſant hi i ſynu.

PEN. XI.

1 Olophernes yn gofyn i Judeth yr achos o'i dyfodiad; 6 A hithau yn dywedyd iddo hynny, a pha fodd a pha bryd y gall efe orchfygu: 20 Yntau yn hoffi ei doethineb a'i glendid hi.

YNa Olophernes a ddywedodd wrthi hi, Cymmer gyſſur, wraig, nac ofna yn dy galon; canys ni wneuthym i niwed i neb a fynnai waſanaethu Nabuchodonoſor brenin yr holl ddaiar.

2 Ac yn awr dy bobl di, y rhai ſydd yn aros yn y mynyddoedd, oni buaſai iddynt hwy ſy nirmygu, ni dderchaſaſwn ſy ngwaywffon yn eu herbyn hwynt: ond hwy a wnaethant hyn iddynt eu hunain.

3 Ond yn awr dywed i mi pa ham y ffoaiſt ti oddiwrthynt hwy, ac y daethoſt attom ni; canys ti a ddaethoſt i ddiogelwch. Cymmer gyſſur; byw fyddi di y nôs hon, a rhag llaw.

4 Canys nid oes *neb* a wnâ niwed i ti, ond a wnêl yn dda i ti, megis ag y gwneir i weiſion ſy arglwydd frenin Nabuchodonoſor.

5 Yna Judeth a ddywedodd wrtho ef, Derbyn eiriau dy waſanaeth-ferch, a gâd i'th lawforwŷn lefaru ger dy fron di, ac ni ſynegaf gelwŷdd i'm harglwydd y nôs hon.

6 Ac o's tydi a ganlyni eiriau dy law-forwŷn, Duw a wnâ yn gwbl y peth trwöt ti, ac ni phalla ſy arglwydd o'i amcanion.

7 Fel y mae Nabuchodonoſor brenin yr holl ddaiar yn fyw, ac mai byw ei nerth ef, yr hwn a'th anfonodd di i uniawnu pob enaid; nid yn unig dynion a'i gwaſanaethant ef drwöt ti, eithr bwyſt-filod y maes, a'r yſgrubliaid, ac ehediaid y nefoedd a fyddant byw trwy dy nerth di, tan Nabuchodonoſor a'i holl dŷ ef.

8 Canys ni a glywſom *ſôn* am dy ddoethineb di, a chyfrwyſtra dy galon; ac ſe a fynegwyd drwy'r holl ddaiar, dy fod ti yn unig yn ‡rhagorol drwy yr holl deyrnas, ac yn alluog mewn gwybodaeth, ac yn rhyfedd yng-hyfarwyddyd rhyfel.

‡ mewn cymeriad.

9 Ac yn awr am y peth a lefarodd Achior yn dy eiſteddfod ti, nyni a glywſom ei ymadroddion ef: canys gwŷr Bethulia a'i ‡daliaſant ef, ac efe a fynegodd iddynt yr hyn oll a lefaraſai efe wrthyt ti. 3348

‡ cadwaſant.

10 Am hynny, ô Arglwydd lywiawdr, na ddiyſtyra ei air ef, ond goſod ef at dy galon; canys gwîr yw: o herwŷdd nid oes dial i'w gymmeryd yn erbyn ein cenedl ni, ac ni ddichon y cleddyf eu gorchfygu hwynt, oddieithr iddynt hwy bechu yn erbyn eu Duw.

11 Ac yn awr rhag bod ſy arglwydd yn ddiobaith a methu ganddo yr hyn a amcanodd, marwolaeth a ſyrthiodd arnynt hwy, a phechod a'i daliodd hwynt, drwy yr hwn y digllonant eu Duw, pa bryd bynnag y gwnelent anweddeidd-dra.

12 Oblegid i'w lluniaeth hwynt ddarfod, ac i'w dwfr hwynt brinhau, hwy a ymgynghoraſant ar ruthro i'r anifeiliaid, ac y maent ar fedr gwaſtraffu yr hyn oll a waharddodd Duw iddynt hwy trwy ei gyfraith ei fwytta.

13 Ac y maent ar fedr treulio blaen-ffrwyth yr ŷd, a degwm y gwîn, a'r olew, y rhai a gadwaſant yn ſanctaidd i'r offeiriaid ſydd yn ſefyll yn Jeruſalem ger bron ein Duw ni; y rhai ni pherthyn i neb o'r bobl gyffwrdd â hwynt â'i dwylo.

14 Hefyd hwy a anfonaſant i Jeruſalem, o herwŷdd y rhai ſy yn trigo yno a wnaethant felly, rai i ddwyn iddynt hwy gennad o'r ſenedder.

15 A phan ddygont hwy air iddynt, yna hwy a wnânt *felly*: *a* hwy a roddir i ti i'w dinyſtrio y dwthwn hwnnw.

16 Am hynny myfi dy waſanaeth-ferch yn gwybod hyn oll, a ffoais o'i gŵydd hwynt: a Duw a'm hanfonodd i wneuthur â thi y cyfryw bethau ag y rhyfedda yr holl fyd, *a'r* ſawl a'i clywant oll.

17 Canys dy waſanaeth-ferch ſydd greſyddol, ac yn addoli Duw nef ddydd a nôs. Ac yn awr gâd i mi aros gyd-a thi, fy arglwydd; a'th waſanaeth-ferch a â y nôs allan i'r dyffryn, ac mi a weddiaf Dduw, ac efe a fynega i mi pa brŷd y gwnaethant hwy eu pechodau:

18 A minneu a ddeuaf *ac* a'i mynegaf i ti, fel yr elych ditheu allan â'th holl lu; ac ni bydd neb o honynt hwy a allo dy wrthwynebu di.

19 Ac mi a'th arweiniaf di drwy ganol Judea, nes i ti ddyfod o flaen Jeruſalem; ac mi a oſodaf dy eiſteddfa di yn ei chanol hi, a thi a'i hymlidi hwynt fel defaid heb fugail, ac ni chyfarth ci â'i dafod i'th erbyn: canys hyn a ddywetpwyd i mi drwy fy rhag-wybodaeth, ac a fynegwyd i mi, a myfi a anfonwyd i fynegi i ti.

20 A'i geiriau hi a ryglyddaſant fodd Olophernes, a'i holl weiſion ef: a hwy a ryfeddaſant o herwŷdd ei doethineb hi, ac a ddywedaſant,

21 Nid oes mor fath wraig o brŷd a gwedd, a doeth ymadrodd, o gwrr bwy-gilydd i'r ddaiar.

22 Ac Olophernes a ddywedodd wrthi hi, Da y gwnaeth Duw, yr hwn a'th anfonodd

3348 nodd di o flaen y bobl, fel y byddai nerth yn ein dwylo ni, a deſtryw ar y rhai a ddirmygant ſy arglwydd.

23 Ac yn awr yr wyt ti yn lan-deg yr olwg, ac yn ddoeth yn dy ymadrodd: o's tydi a wnei megis y lleferaiſt, dy Dduw di ſydd yn Dduw i mi, a thi a gei aros yn nhŷ Nabuchodonoſor y brenin, ac a fyddi yn enwog drwy yr holl ddaiar.

PEN. XII.

2 Judeth heb fwytta o fwyd Olophernes: 7 Ac yn aros yn y gwerſyll dri diwrnod, a phob nôs yn myned allan i weddio. 13 Bagoas yn dywedyd wrth Judeth am fod yn llawen gyd-ag Olophernes, 20 ac yntau o wîr lawenydd am ei chael hi atto, yn yfed llawer.

YNa eſe a orchymynnodd ei dwyn hi i mewn, lle yr oedd ei dryſſorau ef ynghadw, ac a archodd hulio bwrdd iddi hi o'i fwydydd ei hun, ac o'i wîn i yfed.

Gen 43.32. Dan.1.8. Jdth 12.11. 2 A Judeth a ddywedodd, [a] Ni fwyttâf fi o honynt, rhag bod camwedd: eithr o'r pethau hyn a ddaeth gyd-a mi y bydd *fy* nhraul.

3 Yna Olophernes a ddywedodd wrthi, O's derſydd y pethau ſydd gyd-a thi, o ba le y gallwn ni roddi eu cyffelyb hwynt i ti? canys nid oes gyd-a ni *neb* o'th genedl di.

4 A Judeth a ddywedodd wrtho ef, Fel y mae dy enaid ti yn fyw, fy arglwydd, ni threulia dy waſanaeth-ferch yr hyn ſydd gyd-a mi, hyd oni wnêl yr Arglwydd trwy fy llaw i yr hyn y rhoddodd efe ei frŷd arno.

5 Yna gweiſion Olophernes a'i dygaſant hi i'r babell; a hi a gyſgodd hyd hanner nôs, ac a gyfodododd ar y wiliadwriaeth foreuol.

6 A hi a anfonodd at Olophernes, gan ddywedyd, Gorchymynned fy arglwydd yn awr ollwng dy waſanaeth-ferch i fyned allan i weddio.

7 Yna Olophernes a orchymynnodd i wilwŷr ei gorph ef na rwyſtrent hi. Felly hi a arhoſodd yn y gwerſyll dri diwrnod; a hi a ai allan liw nôs i ddyffryn Bethulia, ac a ymolchai mewn ffynnon ddwfr wrth y gwerſyll.

8 A phan ddeuai hi i fynu, hi a weddïai ar Arglwydd Dduw Iſraël ar iddo ef gyfarwyddo ei ffordd hi er derchafiad meibion ei phobl.

9 Felly hi a ai i mewn yn lân, ac a drigai yn y babell, hyd oni fwytaei hi ei bwyd yn yr hwyr.

10 Ac ar y pedwerydd dydd Olophernes a wnaeth wlêdd i'w weiſion ei hun yn unig, ac ni wahoddodd efe neb o'r ſwyddogion i'r wlêdd.

11 Yna y dywedodd efe wrth Bagoas ei'ſtafellydd, yr hwn oedd ſwyddog ar yr hyn oll a feddai efe, Dôs, cais gan yr Hebrees yn awr, yr hon ſydd gyd-a thi, ddyfod attom ni, fel y bwyttao hi, ac yr yſo hi gyd-a ni.

12 Canys wele cywilydd yw i'n hwyneb ni ollwng ymaith y fath wraig, heb ymddiddan â hi: oni bydd i ni ei denu hi attom ni, hi a'n gwatwar ni.

13 Yna Bagoas a aeth ymaith o ŵydd Olophernes, ac a ddaeth i mewn atti hi, ac a ddywedodd, Na fydded blîn gan y ferch lân yma ddyfod at fy arglwydd, i'w hanrhydeddu ger ei fron ef, ac i yfed gyd-a ni wîn yn hyfryd, ac i fod y dydd hwn fel un o ferched meibion Aſſyria, y rhai ſydd yn ſefyll yn nhŷ Nabuchodonoſor. 3348

14 A Judeth a ddywedodd wrtho ef, Pwy ydwyf fi fel y dywedwn yn erbyn fy arglwydd? Canys beth bynnag a fyddo bodlon ganddo ef, myfi a'i gwnâf yn ebrwydd; a hyn fydd i mi yn llawenydd hyd ddydd fy marwolaeth.

15 Felly hi a gyfododd, ac a ymharddodd â dillad, ac â phob addurn-wiſgoedd gwragedd; a'i llaw-forwŷn hi a ddaeth, ac a ledodd iddi hi ar y llawr ar gyfer Olophernes y crwyn a gawſai hi gan Bagoas i'w chyfraid ei hun beunydd, fel yr eiſteddai hi, ac y bwyttaei arnynt.

16 Pan ddaeth Judeth i mewn ac eiſtedd, yna calon Olophernes a ddychlammodd o'i herwŷdd hi, a'i yſpryd ef a gynhyrfodd, ac yr oedd yn chwannog iawn i gyd-orwedd â hi: canys yr oedd efe yn gwilied amſer i'w thwyllo hi, er y dydd y gwelſai efe hi.

17 Yna Olophernes a ddywedodd wrthi hi, Yf yn awr, a bydd lawen gyd-a ni.

18 A Judeth a ddywedodd, Mi a yfaf yn awr, ô arglwydd, canys fy enioes a fawrygwyd heddyw, rhagor yr holl ddyddiau er pan i'm ganed.

19 Yna y cymmerodd hi, ac y bwyttaodd, ac yr yfodd ger ei fron ef, yr hyn a barottoiſai ei llaw-forwŷn hi.

20 Ac Olophernes a aeth yn llawen o'i phlegid hi, ac a yfodd o wîn fwy o lawer nag a yfaſai efe mewn un dydd er pan aneſid ef.

PEN. XIII.

2 Gadael Judeth ei hunan gyd-ag Olophernes, yn ei babell ef: 4 Hithau yn gweddio ar Dduw am roddi iddi nerth, 8 ac yn torri ei ben ef, pan oedd efe yn cyſgu: 10 Ac yn dychwelyd ag ef i Bethulia: 17 Hwythau yn ei weled, ac yn ei chanmol hi.

APhan hwyrhaodd hi, ei weiſion ef a fryſſiaſant i fyned ymaith; a Bagoas a gauodd ei babell ef o'r tu allan, ac a ollyngodd ymaith y rhai oedd yn ſefyll ger bron ei arglwydd, a hwy a aethant i'w gwelâu. Canys yr oeddynt hwy oll yn ddeffygiol, o herwŷdd hîr y buaſai y wlêdd.

2 A Judeth a adawyd ei hun yn y babell; ac Olophernes oedd yn gorwedd ar ei wely, canys yr oedd efe wedi ymlenwi o [a] wîn.

[a] Eccluſ 31. 20, 25.

3 A Judeth a ddywedodd wrth ei llaw-forwŷn, am iddi hi ſefyll o'r tu allan i'w 'ſtafell, a diſgwil am ei dyfodiad hi allan, megis *y byddai hi* beunydd. Oblegid hi a ddywedodd yr ai hi allan i'w gweddi. Ac wrth Bagoas y dywedodd hi yr un ffunyd.

4 Felly pawb a aethant ymaith o'i gŵydd hi, ac ni adawyd neb yn yr yſtafell o tychan

3348 i fawr. Yna Judeth yn ſefyll wrth ei wely ef a ddywedodd yn ei chalon, O Arglwydd Dduw pob nerth, edrych di yr awr hon ar waith fy nwylo, er derchafiad i Jeruſalem.

5 Canys yn awr y mae yr amſer i gynnorthwyo dy etifeddiaeth, ac i gwplau fy amcanion i, er deſtrywio y gelynnion a gyfodaſant i'n herbyn ni.

‡ golofn. 6 Yna hi a ddaeth at ‡ erchwyn y gwely, yr hwn oedd wrth ben Olophernes, ac a dynnodd i lawr ei gleddyf ef oddi-yno.

7 A hi a ddaeth yn nês at y gwely, *ac* a ymaflodd yngwallt ei ben ef, ac a ddywedodd, Nertha di fi, ô Arglwydd Dduw, y dydd hwn.

8 A hi a darawödd ar ei wddf ef ddwy waith â'i *holl* nerth, ac a dynnodd ymaith ei ben ef oddiwrtho,

9 Ac a dreiglodd ei gorph ef o'r gwely, ac a dynnodd ymaith y canopi oddiar y colofnau: ac wedi ychydig *ennyd* hi a aeth allan, ac a roddes ben Olophernes i'w llawforwŷn.

‡ cwd. 10 A hitheu a'i rhoddes ef yn y ‡ tudded *lle yr oedd* eu bwyd hwynt. Yna hwy a aethant allan ill dwyoedd ynghŷd, fel y byddent arferol wrth fyned i weddio: a chan fyned trwy 'r gwerſyll, hwy a amgylchaſant y dyffryn hwnnw, a hwy a aethant i fynu i fynydd Bethulia, ac a ddaethant wrth ei phyrth hi.

11 Yna y dywedodd Judeth o hir-bell wrth y rhai oedd yn cadw y pyrth, Agorwch, agorwch weithian y porth. Duw, *ſef* ein Duw ni ſydd gyd-a ni, i wneuthur etto rymmuſter yn Iſraël, a chadernid yn erbyn y gelynnion, fel y gwnaeth efe heddyw.

12 A phan glybu gwŷr ei dinas ei llais hi, hwy a fryſſiaſant ddyfod i wared at borth eu dinas: a hwy a alwaſant ynghŷd Henuriaid y ddinas.

13 A hwy a redaſant ynghŷd o fychan i fawr: canys ammau oedd ganddynt ei dyfod hi. Felly hwy a agoraſant y porth, ac a'i derbyniaſant hi, ac a gynneuaſant dân yn oleu, ac a ſafaſant o'i hamgylch hwynt.

14 Yna hi a ddywedodd wrthynt hwy â llef uchel, Moliennwch Dduw, moliennwch, moliennwch Dduw; canys ni thynnodd efe ymaith ei drugaredd oddiwrth dŷ Iſraël, eithr efe a ddinyſtriodd ein gelynnion ni drwy fy llaw i y nôs hon.

15 Yna hi a dynnodd ei ben ef allan o'r cŵd, ac a'i dangoſodd, ac a ddywedodd wrthynt; Wele ben Olophernes pen-tywyſog milwriaeth yr Aſſyriaid, ac wele y ‡ bryccan yr oedd efe yn gorwedd ynddo yn ei feddwdod: a'r Arglwydd a'i tarawödd ef trwy law benyw.

‡ canopi.

16 Fel y mae yr Arglwydd yn fyw, yr hwn a'm cadwodd i yn y ffordd y rhodiais arni, fy wyneb i a'i twyllodd ef i'w golledigaeth, ac ni wnaeth efe bechod gyd-a mi i'm halogi i, ac i'm cywilyddio.

17 Yna y ſynnodd ar yr holl bobl yn aruthr, ac a ymgrymmaſant, ac a addolaſant Dduw, ac a ddywedaſant o un-fryd; Bendigedig wyt ti, ein Duw ni, yr hwn a wnaethoſt elynnion dy bobl yn ddiddim y dydd heddyw.

18 Yna Ozias a ddywedodd wrthi hi, O ferch, bendigedig wyt ti gan Dduw goruchaf, rhagor yr holl wragedd ſydd ar y ddaiar. A bendigedig fyddo yr Arglwydd Dduw, yr hwn a greawdd y nefoedd, a'r ddaiar, yr hwn a'th gyfarwyddodd di i dorri pen tywyſog ein gelynnion ni. 3348

19 Oblegid nid ymedy dy obaith di o galon dynion, y rhai a gofiant nerth Duw yn dragywydd.

20 A Duw a wnêl hyn yn glôd tragywyddol i ti, ac a ymwelo â thi â daioni, o herwŷdd nad arbedaiſt dy enioes, o achos cyſtudd ein cenedl ni, eithr achubaiſt flaen ein cwŷmp ni, gan rodio yn uniawn yngolwg ein Duw ni. A'r holl bobl a ddywedaſant, Poed gwîr fyddo, Amen.

PEN. XIV.

8 Achior yn clywed Judeth yn mynegi beth a wnaethai, ac yn derbyn enwaediad. 11 Crogi pen Olophernes. 15 Ei gael ef yn farw, a galaru yn fawr am dano.

YNa Judeth a ddywedodd wrthynt hwy, Clywch fi yn awr, ô frodyr, a cymmerwch y pen hwn, a chrogwch ef ar y fan uchaf o'n mur ni. a 2 Mac. 15. 35.

2 A phan oleuo y borau, a chyfodi yr haul ar y ddaiar, cymmerwch bob un eich arfau rhyfel, ac eled pob gŵr cadarn allan o'r ddinas, a goſodwch dywyſog arnynt hwy, megis pe byddech chwi ar fedr myned i wared i'r maes at wiliadwriaeth yr Aſſyriaid; ond nac ewch chwi i wared.

3 Yna hwy a gymmerant eu harfau, ac a ânt i'w gwerſyll, ac a godant dywyſogion llû yr Aſſyriaid, ac a redant i babell Olophernes, ond ni's cânt ef: yna ofn a ſyrth arnynt hwy, a hwy a ffoant o'ch gŵydd chwi.

4 Felly chwi, a holl drigolion ardaloedd Iſraël, a'i herlidiwch hwynt, ac a'i methrwch ar hŷd eu ffyrdd.

5 Ond cyn i chwi wneuthur y pethau hyn, gelwch i mi Achior yr Ammoniad, fel y gwelo efe, *ac* yr adwaeno yr hwn a ddiyſtyrodd dŷ Iſraël, a'r hwn a'i hanfonodd ef attom ni, megis i farwolaeth.

6 Yna hwy a alwaſant Achior allan o dŷ Ozias. A phan ddaeth efe, a gweled pen Olophernes yn llaw rhyw ŵr ynghynnulleidfa y bobl, efe a ſyrthiodd ar ei wyneb, a'i yſpryd ef a ballodd.

7 Eithr pan godaſant hwy ef i fynu, efe a ſyrthiodd wrth draed Judeth, ac a ymgrymmodd ger ei bron hi, ac a ddywedodd, Bendigedig wyt ti trwy holl bebyll Juda, a thrwy yr holl Genhedloedd; pwy bynnag a glywant dy Enw di a ſynnant.

8 Yn awr gan hynny mynega i mi yr hyn oll a wnaethoſt yn y dyddiau hyn. Yna Judeth a ſynegodd iddo ef ynghanol y bobl yr hyn oll a wnaethai hi, er y dydd yr aethai hi allan, hyd yr awr honno y llefarai hi wrthynt hwy.

9 A phan orphennodd hi lefaru, *yna* y bobl a floedd-

348 a floeddiaſant â llef uchel, ac a roddaſant lef lawen yn eu dinas.

10 A phan welodd Achior yr hyn oll a wnaethai Duw Iſraël, eſe a gredodd yn Nuw yn ddirfawr, ac a enwaedodd gnawd ei ddienwaediad, ac eſe a gyſſylltwyd at dŷ Iſraël hyd y dydd hwn.

11 A phan gyfododd y wawr, hwy a grogaſant ben Olophernes ar y mûr: a'r holl wŷr a gymmeraſant eu harfau, ac a aethant allan yn finteioedd i ‡ fylchau y mynydd.

12 A phan welodd yr Aſſyriaid hwynt, hwythau a anfonaſant eu tywyſogion, y rhai a ddaethant at eu capteniaid, a'i tribuniaid, ac at eu holl lywiawd-wŷr.

13 A hwy a ddaethant at babell Olophernes, ac a ddywedaſant wrth yr hwn oedd *ſwyddog* ar ei eiddo ef oll, Deffro yn awr ein harglwydd ni: canys y caeth-weiſion a feiddiaſant ddyfod i wared yn ein herbyn ni i ryfel, fel y difether hwynt yn gwbl.

14 Yna yr aeth Bagoas i mewn, ac a gurodd wrth ddrws y babell: oblegid eſe a dybiodd ei fod ef yn cyſgu gyd-a Judeth.

15 Pan nad attebodd neb, eſe a agorodd, ac a aeth i mewn i'r yſtafell, ac a'i cafodd ef wedi ei daflu ar y llawr yn farw, a'i ben wedi ei ddwyn ymaith oddiwrtho.

16 ‡ Am hynny eſe a waeddodd â llef uchel, ag wyloſain, ac â griddfan, ac â bloedd ddirfawr, ac a rwygodd ei ddillad.

17 Yna eſe a aeth i'r babell lle y byddai Judeth yn aros, ac ni's cafodd hi, am hynny eſe a neidiodd at y bobl, ac a waeddodd,

18 Y caeth-weiſion hyn a wnaethant ddirdra. Un wraig o'r Hebreaid a wnaeth wradwydd i dŷ brenin Nabuchodonoſor: canys wele Olophernes *yn gorwedd* ar y ddaiar, a'i ben heb fod gantho.

19 Pan glybu tywyſogion Illû yr Aſſyriaid hyn, hwy a rwygaſant yn y fan eu dillad, a'i meddyliau hwy a gythryblwyd yn ddirfawr. Ac yr oedd llefain a gweiddi mawr iawn o fewn y gwerſyll.

PEN. XV.

1 Ymlid yr Aſſyriaid, a'i lladd. 8 Yr Archoffeiriad yn dyfod i weled Judeth. 11 Rhoi dodrefn Olophernes i Judeth: 13 A'r gwragedd yn ei choroni hi â garlantau.

A Phan glywſant hwy y rhai oedd yn y pebyll, hwy a ſynnaſant o herwŷdd y weithred.

2 Ac ofn a dychryn a ſyrthiodd arnynt hwy, fel nad oedd neb mwyach a allai aros yn wyneb ei gilydd, eithr yn waſgaredig y ffoiſant o un frŷd i holl ffyrdd y gwaſtadedd a'r mynydd-dîr.

3 A'r rhai a werſyllaſent yn y mynydd-oedd o amgylch Bethulia a ffoiſant. Yna meibion Iſraël, *ſef* pob rhyfelŵr o honynt, a ruthraſant arnynt hwy.

4 Yna Ozias a anfonodd i Bethomaſthem, ac i Bebai, ac i Chobai, ac i Chola, ac i holl derfynau Iſraël, rhai i ſynegi iddynt hwy yr hyn a ddarfuaſai, ac i beri iddynt hwy oll ruthro ar y 3348 gelynnion, i'w difetha hwynt.

5 A phan glybu meibion Iſraël, hwy a ruthraſant oll o un frŷd i'w herbyn hwynt hyd Choba. Felly heſyd y rhai a ddaethai o Jeruſalem, ac o'r holl fynydd-dir, (canys *rhai* a fynegaſai iddynt hwy yr hyn a wnaethid yngwerſyll eu gelynnion,) a'r rhai oedd yn Galaad, ac yn Galile, a'i ‡ hymlidiaſant hwynt â phlâ mawr, nes iddynt fyned heibio i Ddamaſcus, a'i hardaloedd. ‡ *goreſgynaſant.*

6 A'r rhan arall, y rhai oedd yn trigo yn Bethulia, a ruthraſant i werſyll yr Aſſyriaid, ac a'i hyſpeiliaſant hwy, ac a ymgyfoethogaſant yn ddirfawr.

7 A meibion Iſraël, y rhai a ddychwelaſant o'r lladdedigaeth, a berchennogaſant y gweddill. A'r trefydd a'r dinaſoedd, y rhai oedd yn y mynydd-dîr, ac yn y dyffryn-dîr, a gawſant anrhaith fawr: canys *eu* lliaws oedd fawr iawn.

8 Yna Joacim yr Arch-offeiriad, a Henuriaid meibion Iſraël, y rhai oedd yn trigo yn Jeruſalem, a ddaethant i edrych y daioni a wnaethai Duw i Iſraël, ac i gael gweled Judeth, ac i ymddiddan yn heddychlon â hi.

9 A phan ddaethant hwy atti hi, hwy a'i bendithiaſant hi o un-frŷd, ac a ddywedaſant wrthi; Ti yw derchafiad Jeruſalem; ti yw mawr ogoniant Iſraël; ti yw mawr ‡ barch ein cenedl ni. ‡ *eruchafiaeth.*

10 Canys ti a wnaethoſt hyn oll â'th law di; ti a wnaethoſt ddaioni ag Iſraël: a Duw ſy fodlon iddynt. Bendigedig fyddych di gan yr Holl-alluog Arglwydd byth yn dragywydd. A'r holl bobl a ddywedaſant, Felly y byddo.

11 A'r bobl a yſpeiliaſant y gwerſyll tros ddeng-nhiwrnod ar hugain. A hwy a roddaſant i Judeth babell Olophernes, a'r holl leſtri arian, a'r gwlâu, a'r cawgiau, a'i holl ddodrefn ef. A hi a'i cymmerth *hwynt, ac* a'i gofododd ar ei mûl, ac a barottôdd ei menni, ac a'i llwythodd arnynt.

12 Yna holl wragedd Iſraël a redaſant ynghŷd i'w gweled hi, ac a'i bendithiaſant hi, ac a wnaethant ddawns yn eu myſg eu hun iddi hi: a hi a gymmerodd ganghennau yn ei dwylo, ac a'i rhoddes heſyd i'r gwragedd oedd gyd-a hi.

13 Hwythau heſyd a'i coronaſant hi ag oliwydd, a'r hon oedd gyd-a hi. A hi a aeth o flaen yr holl bobl mewn dawns, gan arwain yr holl wragedd. A holl wŷr Iſraël a ganlynaſant yn arfog, â choronau, ac â chaniadau yn eu geneuau.

PEN. XVI.

1 Cân Judeth. 19 Judeth yn cyſſegru dodrefn Olophernes i'r Arglwydd; 23 Ac yn marw yn Bethulia, yn wraig weddw o anrhydedd mawr. 24 A holl Iſraël yn cwyno ei marwolaeth hi.

YNa y dechreuodd Judeth ganu y gyffes hon yn holl Iſraël; a'r holl bobl a ganaſant y ‡ gân hon ar ei hôl hi. ‡ *moliant hwn.*

2 A Judeth a ddywedodd, Dechreuwch i'm Duw i â thympanau, cenwch iddo ef Pſalmau,

3348 mau, a mawl; derchefwch *ef*, a gelwch ar ei Enw.

3 Canys Duw ſydd yn torri y rhyfeloedd. O herwŷdd yn y gwerſylloedd ym myſg y bobl y gwaredodd efe fi o law fy erlid-wŷr.

4 Aſſur a ddaeth o'r mynyddoedd allan o'r gogledd; efe a ddaeth â miloedd yn ei luoedd, ei [a] lïaws ef a argauodd yr afonydd, a'i farchogion ef a orchuddiaſant y brynniau. [a] Pen. 2. 19.

5 Efe a ddywedodd y lloſgai fy ardaloedd i, ac y lladdai fy ngwŷr ieuaingc â'r cleddyf, ac y curai y plant ſugno wrth y llawr, ac y rhoddai fy rhai bychain yn yſpail, a'm gwyryſon yn yſglyfaeth.

6 Ond yr Holl-alluog Arglwydd a'i diddymmodd hwynt trwy law benyw.

7 Canys ni ſyrthiodd y cadarn drwy wŷr ieuaingc, ac nid meibion Titan a'i tarawſant ef, ac nid y cawri uchel a ymoſodaſant yn ei erbyn ef: eithr Judeth merch Merari drwy ei hwyneb-pryd a'i gwanhychodd ef.

8 Oblegid hi a ddïoſgodd ddillad ei gweddwdod, er derchafiad y rhai gorthrymmedig o Iſraël, hi a irodd ei hwyneb ag ennaint, ac a gylymmodd ei gwallt mewn meitr, ac a gymmerth wiſg liain i'w dwyllo ef.

9 Ei ſandalau hi a hudodd ei lygaid ef, a'i glendid hi a garcharodd ei feddwl ef; y cleddyf a aeth trwy ei wddf ef.

10 Y Perſiaid a grynnaſant o herwŷdd ei ‡ wraidd-wyd. hyfder hi; a'r Mediaid a ‡ gythryblwyd o herwŷdd ei hyder hi.

11 Yna fy rhai goſtyngedig a orfoleddaſant, ‡ yr Aſſuriaid. a'm rhai gweniaid a floeddiaſant: a ‡ hwythau a ofnaſant, derchafaſant eu llef, a dychwelaſant.

12 Meibion llangceſau a'i trywanaſant hwy, ac a'i harchollaſant fel plant ffoaduriaid: diſethwyd hwynt gan ryfel yr Arglwydd fy Nuw i.

‡ moliant. 13 Myfi a ganaf i'r Arglwydd gân ‡ newŷdd. O Arglwydd, ti ydwyt fawr, a gogoneddus, rhyfeddol mewn nerth, ac anorchfygol.

14 Gwaſanaethed yr holl greaduriaid dydi; canys ti a ddywedaiſt, a hwynt a wnaed; ti a anfonaiſt dy Yſpryd, ac efe a'i creawdd hwynt; ac nid oes neb a wrthwynebo dy lef di.

15 Canys y mynyddoedd a gyffroant oddiar eu ſeiliau gyd-a'r dyfroedd, y creigiau hefyd 3348
a doddant fel cŵyr yn dy ŵydd di; etto trugarog wyt i'r rhai a'th ofnant.

16 Canys yr holl aberthau ſydd ry ſychan yn arogl peraidd, a'r holl fraſter ſydd ry ſychan yn boeth-offrwm i ti: ond yr hwn ſydd yn ofni yr Arglwydd, ſydd fawr bob amſer.

17 Gwae 'r Cenhedloedd ſydd yn ymgodi yn erbyn fy nghenedl. Yr Arglwydd Holl-alluog a ddïal arnynt hwy yn nydd y farn, drwy anfon tân a phryfed ar eu cnawd hwynt: a hwy a wylant gan *eu* clywed yn dragywydd.

18 A phan aethant hwy i Jeruſalem, hwy a addolaſant yr Arglwydd. A hwyn gyntaf ag y purwyd y bobl, hwy a offrymmaſant eu poeth-offrymmau, a'i haddunedau, a'i rhoddion.

19 Judeth hefyd a offrymmodd holl leſtri Olophernes, y rhai a roddaſai y bobl iddi hi; a hi a roddodd y canopi a gymmeraſai hi o'i ſtafell ef, yn offrwm i'r Arglwydd.

20 Felly y bobl a fuant lawen yn Jeruſalem ger bron y Cyſſegr, tros dri mîs: a Judeth a arhoſodd gyd-a hwynt.

21 Ac wedi y dyddiau hynny, pob un a ddychwelodd i'w etifeddiaeth ei hun; A Judeth a aeth i Bethulia, ac a drigodd yn ei chyſoeth ei hun, ac yr oedd hi yn ei hamſer yn ogoneddus drwy 'r holl wlâd.

22 A llaweroedd a'i chwennychaſant hi; ond ni chafodd gŵr ei hadnabod hi holl ddyddiau ei henioes, o'r awr y bu farw Manaſſes ei gŵr hi, ac y caſglwyd ef at ei bobl.

23 A hi a aeth rhagddi yn fawr iawn, ac a heneiddiodd yn nhŷ ei gŵr, yn bum mlwydd a chant; ac a ollyngodd ei llaw-forwŷn yn rhydd. A hi a-ſu farw yn Bethulia: a hwy a'i claddaſant hi ‡ ym mêdd ei gŵr Manaſſes. ‡ yn ei

24 A thŷ Iſraël a alarodd am dani hi [b] ſaith o [b] Gr. ſeven.
ddyddiau. A chyn iddi hi farw, hi a rannodd ei golud i'r holl rai neſſaf i Manaſſes ei gŵr, ac i'r rhai neſſaf o'i chenedl ei hun.

25 Ac nid oedd mwyach neb a ddychrynnai feibion Iſraël, yn holl ddyddiau Judeth, nac wedi ei marwolaeth hi ddyddiau lawer.

Yrhan

Y rhan arall o bennodau Llyfr ESTHER heb fod yn yr Hebre-aeg, nac yn y Calde-aeg.

Rhan o'r ddegfed bennod yn ôl y Groeg.

5 Mardocheus yn cofio ac yn deongl ei freuddwyd am yr afon a'r ddwy ddraig.

YNa y dywedodd Mardocheus, Duw a wnaeth hyn.

5 Canys côf yw gennyf * y breuddwyd a welais am y pethau hyn: oblegid ni phallodd dim o hynny.

6 Ffynnon fechan a aeth yn afon; ac yr oedd goleuni, a haul, a dwfr mawr. Eſther yr hon a briododd y brenin, ac a wnaeth eſe yn frenhines, yw 'r afon.

7 A'r ddwy ddraig ydwyf inneu, ac Aman.

8 A'r Cenhedloedd oedd y rhai a ddaethant i ddifetha henw yr Iuddewön.

9 A'm cenedl i yw 'r Iſraël yma, y rhai a floeddiaſant ar yr Arglwydd, a hwy a achubwyd: ïe yr Arglwydd a achubodd ei bobl, a'r Arglwydd a'n gwaredodd ni o'r drygau hyn oll; a Duw a wnaeth arwyddion a gwyrthiau mawrion, y rhai ni wnaethpwyd ym myſg y Cenhedloedd.

10 Am hynny y gwnaeth eſe ddau goel-bren, un i bobl Dduw, a'r llall i'r Cenhedloedd oll.

11 A'r ddau goel-bren hyn a ddaethant ger bron Duw, ‡ tros yr holl Genhedloedd, erbyn awr, ac amſer, a dydd farn.

12 Felly Duw a feddyliodd am ei bobl, ac a gyfiawnhaodd ei etifeddiaeth.

13 Am hynny y dyddiau hynny fyddant iddynt hwy yn y mîs Adar, ar y pedwerydd *dydd* ar ddeg, a'r pymthegfed o'r mîs, gyd-ag ymgyfarfod, a llawenydd, a hyfrydwch ger bron Duw, ym myſg ei bobl ef byth tros *bob* oes.

PEN. XI.

2 Bonedd a gradd Mardocheus. 6 Y mae efe yn breuddwydio o ddwy ddraig yn dyfod allan i ymladd; 10 Ac o ffynnon fechan, yr hon a aeth yn ddwfr mawr.

YN y bedwaredd flwyddyn o deyrnaſiad Ptolomeus a Chleopatra, y dug Doſitheus, yr hwn a ddywedodd ei fod yn offeiriad ac yn Leſiad, a'i fâb Ptolomeus, y llythyr hwn am y Purim, yr hwn y dywedaſant mai *hwnnw* oedd, ac i Lyſimachus fâb Ptolomeus, yr hwn oedd yn Jeruſalem, ei gyfieithu.

2 Yr ail flwyddyn o deyrnaſiad Artaxerxes mawr, y *dydd* cyntaf o fis Niſan, y breuddwydiodd Mardocheus mâb Jairus, fâb Simei, fâb Ciſai, o lwyth Benjamin,

3 Yr hwn oedd Iuddew, ac yn trigo yn ninas Suſa, gŵr mawr, am ei fod yn weinidog yn llŷs y brenin.

4 Ac *un* oedd eſe o'r gaeth-glud a gaeth-gludaſai Nabuchodonoſor brenin Babilon o Jeruſalem, gyd-a Jechonias brenin Juda. Ac dyma ei freuddwyd ef. 3405

5 Wele ſain twrwſ, taranau, a daiar-gryn, a chythrwfl ar y ddaiar.

6 Ac wele, dwy ddraig fawr a ddaethant allan yn barod bob un o honynt i ymladd; a'i llef oedd fawr.

7 Ac wrth eu llef hwynt yr ymbarottôdd yr holl Genhedloedd i ryfel, fel yr ymladdent yn erbyn y genedl gyfiawn.

8 Ac wele ddiwrnod tywyll a niwlog, cyſtudd ac ing, dryg-fyd a thrallod mawr ar y ddaiar.

9 Yna y trallodwyd yr holl genedl gyfiawn, gan ofni eu dryg-fyd, ac yn barod i'w difetha.

10 Yna hwy a waeddaſant ar Dduw, ac wrth eu gwaedd hwynt y daeth megis o ffynnon fechan, afon fawr, *a* dwfr lawer.

11 Goleuni hefyd a haul a gyfododd, a'r rhai iſel-radd a dderchafwyd, ac a ddifaſant y gogoneddus.

12 A phan gyfododd Mardocheus, yr hwn a welſai y breuddwyd hwn, a'r hyn a fynnai Duw ei wneuthur; bu y breuddwyd hwn ganddo yn ei galon, a thrwy bob rheſwm y chwennychai eſe ei wybod ef, hyd onid oedd hi yn nôs.

PEN. XII.

2 Mardocheus yn datcuddio bradwriaeth y ddau Eunuch; 5 A'r brenin am hynny yn ei gymeryd ef i'w lys, ac yn ei obrwyo ef.

AC yr oedd Mardocheus yn gorphywys yn y llys, gyd-a Gabatha a Tharra, dau o 'ſtafellyddion y brenin, y rhai oedd yn cadw y llys:

2 * Eſe a glybu hefyd eu hamcanion hwynt, ac a chwiliodd allan eu bwriad hwynt, ac a gafodd wybod eu bod hwy yn barod i roi llaw ar y brenin Artaxerxes: ac eſe a ddangoſodd i'r brenin am danynt hwy. * Eſth. 2. 21. & 6. 2.

3 A'r brenin a holodd ei ddau 'ſtafellydd, a hwy a gyffeſſaſant, ac a grogwyd.

4 Yna 'r 'ſgrifennodd y brenin y pethau hyn mewn coffadwriaeth. Mardocheus hefyd a 'ſgrifennodd yr un pethau.

5 A'r brenin a orchymynnodd i Mardocheus waſanaethu yn y llys, ac a roddes iddo ef roddion am hyn.

6 Eithr Aman *mâb* Amadathus yr Agagiad, yr hwn oedd ogoneddus yngolwg y brenin, a geiſiodd ddrygu Mardocheus a'i bobl, o achos dau yſtafellydd y brenin.

PEN. XIII.

1 *Copi o lythyr y brenin i ddifetha 'r Iuddewon:*
8 *A gweddi Mardocheus troſtynt hwy.*

3495 DYma hefyd gopi y llythyr. Y brenin mawr Artaxerxes ſydd yn 'ſgrifennu hyn at y tywyſogion, a'r rhaglawiaid, y rhai ſydd tano ef, ar ſaith ar hugain a chant o daleithiau, o India hyd Ethiopia.

2 Gan fy mod i yn arglwydd ar genhedloedd lawer, ac yn llywodraethu yr holl fyd, mi a ewyllyſiais heb ymdderchafu o herwydd cadernid awdurdod, eithr gan lywodraethu yn addfwyn, ac yn llonydd bob amſer, oſod y deiliaid yn waſtadol mewn bywyd llonydd, a gwneuthur y deyrnas yn heddychol, ac yn hyffordd, hyd yr eithafoedd, *ac* adnewyddu heddwch, yr hwn y mae pob dyn yn ei chwenych.

3 A phan ymgynghorais i â'm cynghorwyr pa fodd y dygid hyn i ben, Aman, yr hwn a aeth yn rhagorol mewn doethineb gyd-a nyni, ac ſydd hyſpys ei fod mewn dianwadal ewyllys da, a ſiecr ffyddlondeb, yr hwn ſydd yn cael yr ail anrhydedd yn y deyrnas,

4 A fynegodd i ni ſod pobl adcas wedi ymgymmyſgu â holl lwythau y byd, yn wrthwynebus eu cyfraith i bob cenedl, ac yn eſgeuluſo yn waſtad orchymynnion brenhinoedd, fel na all undeb ein teyrnaſoedd ni, yr hon yr ydym ni yn anrhydeddus yn ei amcanu, ‡ fyned rhagddi. ‡ *ſefyll.*

5 Pan gawſom ninnau wybod y modd y mae y genedl hon yn unig wedi ymoſod i wrthwynebu pob dyn yn oeſtad, gan newidio, ac ymraſaelio â'r pethau yr ydym ni yn eu gorchymmyn, trwy ddwyn cyfreithiau dieithr, a chan gyflawnu pob drygioni a ſedront, fel na chaffo ein brenhiniaeth ni waſtadfod:

6 Am hynny y gorchymynnaſom am y rhai a yſpyſir i chwi mewn 'ſgrifen oddiwrth Aman (yr hwn ſydd ſwyddog ar *ein* matterion, ac yn ail i ni) eu llwyr-ddifetha hwynt oll gyd-a'i gwragedd a'i plant, drwy gleddyfau eu gelynnion, heb ddim trugaredd na thoſturi, ar y pedwerydd dydd ar ddeg o Adar, *hwnnw yw* 'r deuddegfed mîs o'r flwyddyn breſennol hon:

7 Fel y byddo o hyn allan i'r rhai oedd *gynt*, ac yn awr ydynt elynnion (wedi iddynt mewn un dydd, trwy nerth ddiſgyn i uffern) adael pethau yn llonydd, ac yn gwbl ddidrallod i ni.

8 ‡ Yntef (gan feddwl am holl weithredoedd yr Arglwydd) a weddiodd ar yr Arglwydd, ‡ *Sef, Mardocheus.*

9 Ac a ddywedodd, O Arglwydd, Arglwydd, Holl-alluog Frenin, oblegid bod pob peth yn dy feddiant ti; ac nad oes a'th wrthwynebo di pan ſynnech achub Iſraël:

10 Oblegid ti a wnaethoſt y nefoedd a'r ddaiar, a phob dim rhyfedd, yn yr hyn ſydd tan y nefoedd.

11 Arglwydd pob dim ydwyt ti hefyd, ac nid oes a'th wrthwyneba di, yr hwn ydwyt Arglwydd.

12 Ti a adwaenoſt bob peth, ti a wyddoſt, ô Arglwydd, nad o draha, nac o falchder, nac o chwant gogoniant, y gwneuthym i hyn, ſef nad anrhydeddwn Aman falch:

13 Canys mi a fuaſwn fodlon i guſſanu ôl ei draed ef er iechydwriaeth i Iſraël: 3495

14 Ond mi a wneuthym hyn rhag goſod o honof ogoniant dyn goruwch gogoniant Duw; a rhag addoli o honof neb ond tydi: ac nid o falchder y gwnâf hyn.

15 Ac yn awr (ô Arglwydd Dduw frenin) arbed dy bobl: o herwydd y maent hwy yn edrych arnom ni i'n dinyſtrio, a hwy a chwennychaſant ddifetha yr hon ſydd o'r dechreuad yn etifeddiaeth i ti.

16 Na ddiyſtyra y rhan a waredaiſt i ti dy hun o dîr yr Aipht.

17 Gwrando fy ngweddi, a bydd drugarog wrth dy ‡ ran; a thrô ein triſtwch yn hyfrydwch; fel y gallom ni fyw, a moliannu dy Enw di, ô Arglwydd: ac na ‡ ddifetha enau y rhai ſydd yn dy glodfori di, ô Arglwydd. ‡ *etifeddiaeth.* ‡ *chau, neu, enau.*

18 Felly Iſraël oll a lefaſant yn gryfaf y gallant: oblegid eu marwolaeth oedd o flaen eu llygaid.

PEN. XIV.

Gweddi y Frenhines Eſther troſti ei hun a'i phobl.

ESther hefyd y frenhines, wedi i loes angau ei dal hi, a ffôdd at yr Arglwydd;

2 Ac wedi iddi ddioſg ei gogoneddus wiſg, hi a wiſgodd wiſg cyſtudd a galar; a lludw hefyd a thom yn lle ennaint balch y llanwodd hi ei phen; a hi a ddaroſtyngodd ei chorph yn ddirfawr, a'i holl fannau hyfryd a lanwodd hi â'i gwallt wedi ei dynnu:

3 A hi a weddiodd at Arglwydd Dduw Iſraël, ac a ddywedodd,

4 O fy Arglwydd, ein Brenin ni wyt ti yn unig, cynnorthwya fi, yr hon ydwyf unig; ac heb gynnorthwyudd gennyf ond tydi: [a] Oblegid y mae yn enbyd iawn arnaf. [a] 1 Sam. 28. 21. Job 13. 14. Pſal. 119. 109.

5 Mi a glywais er pan i'm ganed, ymmyſg llwyth fy nghenedl, gymmeryd o honot ti (ô Arglwydd) Iſraël o'r holl genhedloedd, a'n tadau ni o'i holl hynafiaid hwynt, yn etifeddiaeth dragywyddol; a gwneuthur o honot ti iddynt yr hyn a leferaiſt.

6 Ac yn awr, nyni a bechaſom yn dy wydd di; a thi a'n rhoddaiſt yn nwylo ein gelynnion,

7 Am i ni ogoneddu eu duwiau hwynt. Cyfiawn wyt ti, ô Arglwydd.

8 Ac yr awron nid digon ganddynt chwerwed ein gwaſanaeth ni, eithr hwy a darawſant ddwylo â'i heulynnod,

9 Ar ddiddymmu y peth a ddarfu it' ei ordeinio â'th enau, a dileu dy etifeddiaeth di, a chau ſafn y rhai ſy yn dy foliannu di, a diffoddi gogoniant dy dŷ di a'th allor,

10 Ac agoryd genau y Cenhedloedd, *i gyhoeddi* rhinweddau ‡ pethau ofer, ac i fawrygu brenin cnawdol byth. ‡ *delwau.*

11 Na ddôd, Arglwydd, dy deyrn-wialen i'r rhai nid ydynt *ddim*; ac na âd iddynt chwerthin am ein cwŷmp ni: eithr trô eu cyngor ‡ yn eu herbyn eu hun, a ‡ difetha yr hwn a ddechreuodd arnom ni. ‡ *arnyt.* ‡ *gwna yn ſampl.*

12 Cofia, Arglwydd, pâr dy adnabod yn amſer ein cyſtudd ni: cyſſura fi, ô Frenin y ‡ Cenhedloedd, a llywydd pob tywyſogaeth. ‡ *dduwiau.*

13 Dôd

13 Dôd yn fy ngenau ymadrodd cymmwys ger bron y llew, a thrô ei galon ef i gaſſau yr hwn ſydd yn ein gwrthwynebu ni, er dinyſtr iddo ef, ac i'r rhai ſy yn debyg eu meddwl iddo yntef:

14 Ië gwared ni â'th law, a chynnorthwya fi, yr hon ydwyf unig, ac heb gynnorthwyudd gennyf ond tydi.

15 O Arglwydd, ti a wyddoſt bob dim: ti a wyddoſt mai câs gennyf ogoniant y rhai anwir, a bod yn ffiaidd gennyf wely y rhai dienwaededig, a phob ‡ dieithr.

16 Ti a wyddoſt beth ſydd raid i mi; a bod yn ffiaidd gennyf arwŷdd fy malchder, yr hwn ſydd ar fy mhen, ar y dyddiau yr ymddangoſwyf, a bod mor ffiaidd gennyf ef a chadach miſ-glwyf; ac nad ydwyf yn ei wiſgo ef ar y dyddiau yr wyf ‡ yn cael llonydd;

17 Ac na fwyttaodd dy waſanaethyddes ar fwrdd Aman; ac ‡ nad anrhydeddais wlêdd y brenin, ac nad yfais wîn offrwm;

18 Ac na lawenychodd dy law-forwŷn, o'r dydd i'm ‡ ſymmudwyd hyd yr awr hon, ond ynot ti, ô Arglwydd Dduw Abraham.

19 O Dduw cadarnach nâ neb, gwrando lefain y rhai di-obaith, a gwared ni o law y drygionus, ïe gwared fi o'm hofn.

PEN. XV.

6 Eſther yn dyfod i wŷdd y brenin: 7 Ac yntau yn edrych yn ddigllon arni, a hithau yn llewygu. 8 Y brenin yn ei chodi hi i fynu, ac yn ei chyſſuro hi.

AC ar y trydydd dydd, pan beidiodd hi â gweddïo, hi a ddïoſgodd ei galar-wiſg, ac a wiſgodd eu gwychder.

2 Ac wedi iddi fyned yn wŷch ei threſn, a galw ar Weledydd ac Achubydd pawb, hi a gymmerodd ddwy law-forwŷn.

3 A hi a bwyſodd ar y naill, fel pe buaſai hi fwythus.

4 A'r llall oedd yn dwyn ei phwrffil hi.

5 Gwridog hefyd oedd hi o berffeithrwydd ei thegwch, a'i hwyneb yn llawen, *ac* megis yn hawddgar; eithr ei chalon hi oedd gyfyng arni gan ofn.

6 Ac wedi iddi fyned i mewn trwy 'r holl ddryſau, hi a ſafodd ger bron y brenin, ac yr oedd efe yn eiſtedd ar orſeddfa ei frenhiniaeth, ac efe a wiſgaſai ei ddiſglair-wiſg oll; ac efe oll mewn aur a meini gwerth-fawr oedd ofnadwy iawn:

7 A chan dderchafu ei wyneb yn diſgleirio gan ogoniant, efe a edrychodd yn llym o ddîg. Yna y ſyrthiodd y frenhines, a hi a newidiodd ei lliw mewn llewyg, ac a ogwyddodd ar ben y llaw-forwŷn oedd yn myned ‡ o'i blaen hi.

8 A Duw a drôdd yſpryd y brenin yn addfwyn, fel y neidiodd efe ar frys oddi-ar ei orſeddfa, ac y cymmerodd hi: ac efe a'i cyſſurodd hi â geiriau heddychlon, ac a ddywedodd wrthi hi,

9 Eſther, beth yw 'r *matter*? dy frawd ti ydwyf fi: cymmer gyſſur.

10 Ni roddir di i farwolaeth, ‡ oblegid cyffredin yw ein gorchymyn ni: tyred yma.

11 Ac efe a gododd y wialen aur, ac a'i goſodod ar ei gwddf hi: 3495

12 Ac efe a'i coſleidiodd hi, ac a ddywedodd, Llefara wrthyf fi.

13 Hitheu a ddywedodd wrtho ef, O arglwydd, mi a'th welwn fel Angel Duw, a'm calon a gyffrôdd rhag ofn dy ogoniant.

14 Oblegid rhyfeddol ydwyt ti, ô arglwydd; a'th wyneb ſydd yn llawn grâs.

15 A thra yr oedd hi yn llefaru, hi a ſyrthiodd ‡ yn ei llewyg.

16 Yna y trallodwyd y brenin, a'i weiſion oll a'i cyſſuraſant hi.

PEN. XVI.

1 Llythyr Artaxerxes, 10 yn yr hwn y mae yn adrodd beiau Aman, 17 ac yn diddymmu 'r gorchymyn a baraſai Aman ei wneuthur i ddifetha'r Iuddewon, 22 ac yn gorchymyn cadw dydd eu hymwaredd hwy yn wŷl.

YBrenin mawr Artaxerxes at y pennaethiaid, a'r tywyſogion, ar gant a ſaith ar hugain o daleithiau, o India hyd Ethiopia, ac at ein deiliaid ffyddlon, yn anfon annerch.

2 Llawer wedi eu mynych anrhydeddu trwy fawr ddaioni gweithredwŷr da, a aethant yn falchach,

3 Ac ydynt yn ceiſio, nid yn unig ddrygu ein deiliaid ni, eithr hefyd, am na fedrant fwy mewn digonedd, y maent yn ceiſio dychymyg niwed yn erbyn y rhai a wnâ ddaioni iddynt.

4 Ac y maent nid yn unig yn tynnu diolch-garwch o blith dynion, eithr hefyd gan ymdderchafu mewn balchder rhai heb wybod oddiwrth ddaioni, y maent yn amcanu diangc oddiwrth farn Duw, yr hwn ſydd yn gweled pob peth, *a'i farn yn* gâs ganddi ddrygioni.

5 Llawer gwaith hefyd y mae geiriau têg y rhai yr ymddiriedwyd iddynt am lywodraethu matterion eu cyfeillion, yn gwneuthur llawer o'r rhai ſydd mewn awdurdod yn euog o waed gwirion, ac yn eu hamgylchu mewn blinderau dïymadferth;

6 Trwy ffalſter a thwyll eu dull drygionus yn twyllo diniweidra, a daioni pennaethiaid.

7 A hyn a ellwch chwi ei weled, fel yr eglurafom ni, nid yn gymmaint o'r hên hiſtoriau, ag y gellwch, o's chwiliwch pa bethau a wnaed yn ddrygionus yn hŵyr, trwy ymddygiad echryſlon y rhai a oſodwyd mewn awdurdod yn annheilwng.

8 Ac *y mae yn rhaid* edrych am yr amſer a fydd, fel y gwnelom y deyrnas yn ddidrallod ac yn heddychol i bob dyn;

9 Gan arfer cyfnewidiadau, ac yſtyried y pethau ſy yn dyfod mewn golwg, trwy achub blaen *pethau* bob amſer yn llarieiddiach.

10 O herwŷdd Aman Macedoniad, mâb Amadatha, yr hwn mewn gwirionedd oedd eſtron i waed y Perſiaid, a phell oddiwrth ein daioni ni, ac wedi ei dderbyn gennym ni fel gŵr dieithr,

11 A gafodd yr addfwynder ſydd gennym

ni i bob cenedl, yn gymmaint ag y gelwid ef yn dâd i ni, a'i addoli gan bawb megis yr ail i'r orſeddfa frenhinol:

12 Am na fedrai eſe ddwyn ei fawr-barch, eſe a geiſiodd ein diddymmu ni o'r llywodraeth, ac o'n henioes hefyd,

13 Ac a geiſiodd trwy lawer o ffyrdd twyllodrus ddifetha Mardocheus, yr hwn a'n hachubodd ni, ac ym mhob peth a wnaeth ddaioni, ac Eſther ddifai, yr hon ſydd gyfrannog o'r deyrnas, ynghŷd â'i holl genedl.

14 Oblegid fel hyn y meddyliodd eſe ein cael ni yn unig, a dwyn llywodraeth y Perſiaid i'r Macedoniaid.

15 Eithr yr ydym ni yn cael bod yr Iuddewön, y rhai a roddaſai y dinyſtrydd *hwnnw* i'w difetha, yn ddiniwed drwg, ac yn arfer cyfreithiau o'r cyfiawnaf;

16 Ac yn blant i'r Duw byw Goruchaf a mwyaf, yr hwn a ‡ gyfarwyddodd y deyrnas i ni, ac i'n rhïeni, mewn trefn odiaeth.

‡ *lywyddodd.*

17 Am hynny da y gwnewch, o's chwi ni chyflawnwch y llythyrau a anfonodd Aman mâb Amadatha attoch chwi.

18 O herwŷdd eſe, yr hwn a wnaeth hyn, a grogwyd, ynghŷd â'i holl dylwyth, o flaen pyrth Suſa, trwy fod Duw, llywydd pob peth, yn talu iddo yn fuan farn addas.

19 Eithr gan oſod allan goppi o'r llythyr hwn ym mhob lle, gadewch i'r Iuddewön arfer eu cyfraith mewn rhydd-did.

20 A chynnorthwywch hwynt, fel y gallont y trydydd ar ddeg o Adar y deuddegfed mîs, ar yr un dydd, ddial ar y rhai a olododd arnynt hwy yn amſer eu cyſtudd.

21 Oblegid Duw, llywydd pob peth, yn lle dinyſtr y genedl etholedig, a wnaeth iddynt lawenydd.

22 Cedwch chwithau *hwn* ynghŷd â phob llawenydd yn ddydd uchel, ym myſg eich uchelwyliau,

23 Fel y byddo iechydwriaeth yn awr, ac wedi hyn, i ni ac i'r Perſiaid da eu hewyllys, a chofiadwriaeth dinyſtr i'r rhai ſy yn cynllwyn i'n herbyn ni.

24 A phob dinas a gwlâd bynnag yr hon ni wnelo fel hyn, a lwyr-ddifethir, â gwayw-ffyn ac â thân, mewn llîd; fel y goſoder hi byth, nid yn unig yn ddiſathr gan ddynion, eithr yn atcaſaf gan fwyſt-filod, ac adar, bob amſer.

Doethineb Solomon.

Pennod I.

2 *I bwy y mae Duw yn ei ddangos ei hun, 4 a doethineb hithau ei hun. 6 Nas gall drwg-dafodiog ymguddio.* 12 *Nyni ſy yn peri ein dinyſtr ein hun:* 13 *am nas gwnaeth Duw angau.*

a1 Bren. 3. 3. Eſa. 56. 1.

CErwch a gyfiawnder, y rhai ydych yn barnu 'r ddaiar: yſtyriwch yr Arglwydd mewn daioni, a cheiſiwch ef mewn puredd calon.

b Deu. 4. 29. 2 Chron. 15. 4.

2 Oblegid b efe a geir gan y rhai ni themptiant ef; ac a ymddengys i'r rhai ni anghredant iddo.

3 Canys meddyliau trofaüs a ddidolant oddiwrth Dduw; eithr rhinwedd brofedig a geryddа yr ynfydion.

4 O herwŷdd nid â doethineb i enaid drygionus; ac ni chyfannedda hi mewn corph caeth i bechod.

c Jer. 4. 22.

5 Oblegid c ſanctaidd yſpryd addyſg a ffŷ oddïwrth dwyll, ac a ymedy â meddyliau anghall; ac a ‡ gyſtuddir lle y delo anwiredd.

‡ *geryddir, neu, a ymddengys.*

d Gal. 5. 22.

6 Canys yſpryd d yn caru dyn yw doethineb, ac ni weryd hi yr hwn a gablo â'i wefuſau: oblegid Duw ſydd dyſt o'i arennau ef, ac yn wîr olygydd ei galon ef, ac yn gwrando ei ymadroddion ef.

‡ *cynnwys.*

7 Oblegid Yſpryd yr Arglwydd a lanwodd y byd: a'r hwn ſydd yn ‡ cynnal pob peth pïau adnabod lleferydd.

8 Am hynny ni chaiff yr hwn a ddywedo bethau anghyfiawn lechu; ac nid â y farn a goſpo heibio iddo ef.

9 Oblegid ſe ſydd ymofyn ynghynghorion yr annuwiol; a'r Arglwydd a gaiff glywed ei eiriau ef, i goſpi ei anwireddau ef.

10 Canys cluſt eiddigus ſydd yn clywed y cwbl; ac ni bydd ſŵn grwgnach yn guddiedig.

11 Ymgedwch gan hynny rhag grwgnach difudd; ac arbedwch enllibio â'ch tafod: o herwŷdd nid â ymadrodd dirgel yn ofer, a'r genau a ‡ ddywedo gelwŷdd ſydd yn lladd yr enaid.

‡ *celïa.*

12 Na cheiſiwch farwolaeth yn amryfuſedd eich enioes: ac na thynnwch *arnoch* e ddinyſtr â gweithredoedd eich dwylo.

e Deu. 4. 23, 24.

13 Oblegid f ni wnaeth Duw farwolaeth; ac nid digrif ganddo ddinyſtr y byw.

f Exec. 18. 32. & 33. 11.

14 Canys eſe a wnaeth bob peth i fod; a chenhedlaethau y byd yn iachol, heb fod meddyginiaeth ddinyſtriol ynddynt, na brenhiniaeth uffern ar y ddaiar.

15 Anfarwol hefyd yw cyfiawnder.

16 Eithr rhai annuwiol a'i cyrchaſant hi â'i ‡ dwylo, ac â'i hymadrodd: gan dybied ei bod hi yn garedig y dihoenaſant hwy, a hwy a wnaethant gyfammod â hi, am eu bod yn haeddu bod yn gyfrannogion o honi.

‡ *gwneithur dwylo.*

Pen II.

1 *Yr annuwiol yn tybied mai berr yw 'r fuchedd hon:* 5 *Ac nad oes yr un ar ôl hon.* 6 *Am hynny y cymmerant hwy eu difyrrwch yn y fuchedd hon.* 10 *ac yr ymgyd-fwriadant yn erbyn y cyfiawn.* 21 *Pa beth ſydd yn eu dallu hwy.*

OBlegid yr annuwiol a ddywedent ynddynt eu hun, gan feddwl, ond nid yn uniawn,

a Berr

[a] Job 7.1. [b] Mat. 22.23 [c] Cor. 15.32

[a] Berr a blîn yw ein hoes ni; [b] yn niwedd dyn nid oes meddyginiaeth, ac ni adnabüwyd neb a ddychwelodd o uffern.

2 Canys ar ddamwain y ganwyd ni, ac wedi hyn ni byddwn ni mwy nâ phe na buasem: oblegid mwg yw 'r ffûn yn ein ffroenau ni, a gwreichionen yw 'r ymadrodd *yn dyfod* o symmudiad y galon;

3 Pan ddiffodder honno, yr â y corph yn lludw, a'n hanadl a waſgerir fel awyr deneu,

4 A'n henw ni a anghofir mewn amſer, ſel na chofio neb ein gweithredoedd ni; a'n hemoes ni a â fel ôl niwl, ac a waſgerir fel cwmmwl, yr hwn a ymlidio pelydr yr haul, a'r hwn y byddo ei wrês ef drwm wrtho.

5 [c] Canys ein hamſer ni ſydd fel mynediad cyſgod; ac nid oes dychweliad ar ein diwedd ni: canys efe a ſeliwyd, ac nid oes neb yn dychwelyd.

6 Deuwch gan hynny, mwynhawn y da [d] ſydd, ac arferwn yn bryſſur ‡ yr hyn a feddwn, megis mewn ieuengctid.

7 Ymlanwn â gwîn gwerthfawr, ac ag ennaint: ac na adawn i flodau yr amſer ſyned heibio i ni.

8 Gwiſgwn goron o flodau rhôs, cyn eu gwywo.

9 Na ſydded neb o honom ni heb ei ran o ddifyrrwch; gadawn ym mhob man arwyddion o'n llawenydd: oblegid hyn yw ein rhan ni, ac dyma ein dogn ni.

10 Gorthrymmwn y tlawd cyfiawn, nac arbedwn y weddw, ac na pharchwn hîr-hoedlog benllwydni yr hynaf-gŵr.

11 Bydded ein cryfder ni yn lle cyfraith gyfiawn: canys gwendid a geryddir fel peth difudd.

12 Cynllwynwn gan hynny i'r cyfiawn, am ei fod ef yn anfuddiol i ni: y mae efe hefyd yn erbyn ein gwaith ni, ac yn edliw y pechodau ſydd yn erbyn y gyfraith, ac yn cyhoeddi er gogan i ni y pechodau ſydd yn erbyn ein haddyſg ni.

13 Y mae efe yn ymhonni fod ganddo wy- [e] 27.43 19.7. bodaeth o Dduw, ac [e] yn ei alw ei hun yn blentyn i'r Arglwydd.

[f] 7.7. [f] 14 Efe a wnaed [f] i argyoeddi ein meddyliau ni.

[g] 53.3. 15 [g] Trwm gennym ei weled ef: am fod ei fuchedd ef yn anhebyg i'r eiddo eraill, a bod ei ffyrdd ef ar ddull arall.

16 Y mae efe yn ein cyfrif ni ‡ yn blant o ordderch, ac yn ymgadw rhag ein ffordd ni, [h] 23.10 megis rhag peth aflan; [h] y mae efe yn cyfrif diwedd y rhai cyfiawn yn ddedwŷdd, ac yn ymhonni fod Duw yn dâd *iddo ef*.

17 Edrychwn ai gwîr ei eiriau ef, a mynnwn wybod yn ſiccr beth a fydd ei ddiwedd ef.

[i] 2.8,9. 27.43. 18 Oblegid o's [i] mâb Duw yw 'r cyfiawn, efe a'i ‡ derbyn ef, ac a'i gwared ef o ddwylo ei wrthwyneb-wŷr.

[k] 11.19. 19 [k] Holwn ef yn amharchus, ac yn gyſtuddiol, fel y caffom wybod ei addfwynder ef, a phrofi ei ddioddefgarwch ef.

20 Barnwn ef i farwolaeth wradwyddus; oblegid fe a ſynnir arno, medd efe.

21 Hyn a feddyliaſant hŵy, a hwy a gammgymmeraſant: oblegid eu drygioni a'i dallodd hwynt.

22 Ac ni wybuant hŵy ddirgeledigaethau Duw; ac ni obeithiaſant am wobr cyfiawnder, ac ‡ nid yſtyriaſant wobr yr eſeidiau diſeus. ‡ *ni ddeallaſant.*

23 Oblegid Duw a greodd ddyn i fod yn † anllygredig, ac a'i gwnaeth ef [l] yn ddelw ‡ ei lun ei hun. † *anfarwol.* [l] Gen. 1.26, 27. & 5. 1. Eccl. 17.3. ‡ *ei dragwyddoldeb.*

24 A [m] thrwy gynſigen y cythraul y daeth marwolaeth i'r byd: a'r rhai ſydd ar ei du ef a'i profant hi. [m] Gê. 3.13.

PEN. III.

1 Bod y duwiol yn ddedwŷdd yn eu marwolaeth, 5 ac yn eu blinderau. 10 Nad y rhai annuwiol, nâ'i plant ychwaith, 13 end y rhai glân, ſy ſanctaidd, ey nad oes iddynt blant. 16 O herwŷdd colledig ſydd y gadineb ar a'i blant.

[a] Deu. 33.3. EIthr y mae [a] eneidiau y rhai cyfiawn yn llaw Dduw; ac ni chyffwrdd ‡ cyſtudd â hwynt. ‡ *diloddi.*

[b] Pen. 5.4. 2 [b] Y rhai angall oedd yn tybied eu bod hwy yn meirw; a drwg y cyfrifid eu diwedd hwynt,

3 A'i mynediad oddiwrthym ni yn ddinyſtr: eithr y maent hwy mewn heddwch.

[c] Rhu. 8.24. 2 Cor. 5.1. 1 Pet. 1.23. 4 Oblegid er eu cyſtuddio hwy yngolwg dynion, y mae eu [c] gobaith hwy yn llawn tragywyddoldeb.

5 A lle y ceryddwyd hwy ychydig, hwy a gânt lawer o ‡ fudd: oblegid Duw [d] a'i profodd hwynt, ac a'i cafodd yn addas iddo ei hun. ‡ *mwy.* [d] Ex. 16.4, Deut. 8.2.

[e] Zech. 13.9 Mal. 3.3. 6 [e] Efe a'i profodd hwynt fel aur yn y ffwrn, ac a'i derbyniodd hwynt fel aberth lloſg.

[f] Mat. 13.43 7 Ac yn amſer eu gofwy [f] hwy a ddiſgleiriant, ac a redant i fewn ac allan fel gwreichion mewn ſofl.

[g] Mat. 19.28 1 Cor. 6.2. 8 Hwy [g] a farnant genhedloedd, ac a lywodraethant bobloedd, a'i Harglwydd hwy a deyrnaſa byth.

9 Y rhai a ymddiriedant ynddo ef a ddeallant y gwirionedd; a'r rhai ffyddlon ‡ mewn cariad a arhoſant gyd-ag ef: oblegid grâs a thrugaredd ſydd i'w Sainct ef; ac efe a ofala tros ei etholedigion. ‡ *a arhoſant gyd-ag ef mewn cariad.*

[h] Mat. 25.41 10 Eithr [h] yr annuwiol, fel y meddyliaſant, a gânt goſpedigaeth, y rhai a ddiyſtyraſant y cyfiawn, ac a wrthodaſant yr Arglwydd.

11 Canys anedwŷdd yw yr hwn a ddiyſtyro ddoethineb ac addyſg; ac ofer yw eu gobaith: eu llafur hefyd a fydd diffrwyth, a'i gwaith yn ddifudd.

12 Eu gwragedd ſydd yn ‡ angall, a'i plant yn ddrygionus. ‡ *ysgafn neu, anwar.*

13 Melldigedig yw eu heppil hwynt. Canis dedwŷdd yw'r amhlantadwy ddihalogedig, yr hon nid adnabu wely mewn pechod: hi [i] a gaiff ffrwyth pan ymweler â'r eneidiau. [i] Eſa. 56.5.

[k] Eſa. 56.4,5 14 A *dedwŷdd yw* [k] y diſpaidd, yr hwn ni wnaeth anwiredd â'i ddwylo, ac ni feddyliodd ddrygioni yn erbyn yr Arglwydd: canys iddo ef y rhoddir dewiſol râd ffydd, a'r rhan gymeradwyaf gan ei feddwl, ‡ yn Nheml yr Arglwydd. ‡ *Neu, yn myſg pobl.*

15 Canys gogoneddus yw ffrwyth poen dda; a gwreiddyn doethineb ni ddiflanna byth.

‡ *ni fyddant gyfranogion o bethau ſanctaidd.*

16 Eithr plant y godinebus ‡ a fyddant ammherffaith, a'r hâd o wely anwir a ddiflanna.

17 Oblegid o's hir-hoedlog fyddant, ni wnein dim cyfrif o honynt: a'i henaint fydd amharchus yn y diwedd.

18 Eithr o's yn fuan y diweddir hwynt, ni † *gwrandaw.* chânt obaith, na chyſſur yn nydd † ymweliad.

‡ *calêd.*

19 Oblegid ‡ ofnadwy yw diwedd y genhedlaeth anghyfiawn.

PEN. IV.

1 Y diwair a goronir. 3 Na ffynna heppil yr Anniwair: 6 ac y byddant hwy dyſtion yn erbyn eu tadau a'i mamnau. 7 Bod y cyſiawn yn marw yn ieuangc, ac er hynny yn ddedwydd. 19 Gofidus ddiwedd yr annuwiol.

GWell yw bod heb plant, a bod gennym rinwedd: oblegid anfarwol yw y coffa am dani; ac yſpys i Dduw a dynion yw hi.

2 Hwy a'i dilynant hi pan fyddo preſennol, ac a'i dymmunant hi pan elo ymaith; y mae *a* Iag. 1.12. 1 Petr 5.4. Dat. 2.10. hi yn gorfoleddu, [a] wedi ei choroni byth, wedi ennill y maes wrth ymdrechu am ddihalogedig wobrau.

3 Eithr tylwythog dyrfa yr annuwiol ni bydd fuddiol, ni ddwfn-wreiddia ychwaith yr hon ſydd yn dyfod o blanhigion baſtardaidd, ac ni eſyd ſylfaen ſiccr.

4 Oblegid er iddynt dyfu dros amſer yn *b* Mat. 7.19. wryſg; [b] gwŷnt a'i ſymmud hwynt, gan eu bod yn tyfu yn weiniaid, a'i diwreiddio gan nerth y gwyntoedd.

c Pen. 3.16. 5 [c] Yr amherffaith ganghennau a dorrir ymaith, a'i ffrwyth hwynt a fydd difudd, heb fod yn addfed i'w fwytta, nac yn gymmwys i ddim.

‡ Gr. *o gwſg annheilwng.*

6 O herwŷdd y plant a genhedler ‡ yn y gwely annheilwng ſydd dyſtion o anwiredd yn erbyn eu rhïeni, pan holer hwynt.

7 Eithr o's diweddir y cyfiawn yn gynnar, eſe a [d] fydd mewn eſmwythdra *er hynny.*

8 O herwŷdd nid yr hîr-hoedlog yw yr ‡ *ac nis meſurir.* henaint parchedig, ‡ na'r hon a feſurir wrth rifedi blynyddoedd.

9 Eithr doethineb ſydd ben-llwydni i ddynion; a henaint oedrannus yw buchedd ddihalog.

d Gen 5.24. Heb. 11.5. Edrych Eſay 57.1. 10 [d] Eſe a ryngodd fodd i Dduw, ac a hoffwyd ganddo: ac eſe yn byw ym myſg pechaduriaid a fudwyd ymaith.

11 Eſe a gippiwyd ymaith rhag i ddrygioni newidio ei feddwl ef, neu i dwyll dwyllo ei enaid ef.

12 Oblegid hudoliaeth oferedd a dywylla ‡ *wyra.* bethau da; ac anwadalwch chwant a ‡ ſymmud feddwl difalis.

‡ *ſanffeiddio.*

13 Êſe wedi ei ‡ ddiweddu yn fuan, a gyflawnodd hîr amſer.

14 Canys cu oedd ei enaid ef gan yr Arglwydd: am hynny yr aeth eſe ar frŷs o fyſg drygioni.

15 Y mae y bobl yn gweled hyn, ac heb ddeall nac yſtyried, fod gràs a thrugaredd i'w Sainct ef, ac ymgeledd i'w etholedigion ef.

16 Pan fyddo y cyfiawn marw, y mae eſe yn rhoddi barn yn erbyn y rhai annuwiol byw; felly y mae yr ieuengctid a ‡ ddiweddir ‡ *berfeithir.* yn fuan, yn erbyn hir-hoedlog henaint yr anghyfiawn.

17 Oblegid hwy a gânt weled diwedd y doeth, ac ni ‡ feddyliant beth a amcanaſant ‡ *ddeallant beth a amcanodd Duw iddo ef.* iddo, ac i ba beth y cadwodd yr Arglwydd ef yn ddiogel.

18 Hwy a'i gwelant ef, ac a'i diyſtyrant: eithr yr Arglwydd a'i gwatwar hwynt, a hwy a fyddant yn gelain amharchedig, ac yn wradwyddus ym myſg y meirw byth.

19 Canys eſe a'i dryllia hwynt i lawr yn ddidrwſt, ac a'i ſigl hwynt o'r ſylfaen, a hwy a anrheithir hyd yr eithaf, ac a fyddant mewn gofid; a'i coſſadwriaeth hwynt a dderfydd.

20 Hwy a ddeuant yn ofnus, ‡ trwy fe- ‡ *wrth ſwn cyſrif.* ddwl am eu pechodau; a'i hanwireddau a'i ceryddant hwy o flaen *eu hwynebau.*

PEN. V.

1 Y rhyfedda 'r annuwiol wrth y duwiol, 4 at yr addefant eu hamryfuſedd, 5 ofered eu buchedd. 15 Y tâl Duw i'r cyfiawn, 17 ac y rhyfela eſe â'r annuwiol.

YNa y ſaif y cyfiawn mewn hyder mawr o flaen ei orthrym-wŷr, a'r rhai a ddiyſtyraſant ei lafur ef.

2 Pan welant, hwy a gyrthryblir ag ofn aruthr; a ſynn fydd ganddynt ei iechydwriaeth ryfedd ef.

3 A hwy a ddywedant ynddynt eu hun yn ediſeiriol, a chan gyfyngder meddwl yr ocheneidiant, ac y dywedant, Dyma yr hwn yr oeddym ni gynt yn ei watwar, ac ‡ yn ei ddyfalu yn wradwyddus. ‡ *will yn ddiharo gwradwyddus.*

a Pen. 3.4. 4 [a] Nyni ffyliaid a feddyliaſom fod ei fuchedd ef yn ynfydrwydd, a'i ddiwedd yn ammharchus.

5 Pa fodd y cyfrifwyd ef ym mhlith meibion Duw, ac y mae ei ran ef ym myſg y Sainct!

6 Nyni gan hynny a gyfeiliornaſom allan o ffordd y gwirionedd, ac ni thywynnodd llewŷrch cyfiawnder i ni, ac ni chododd haul cyfiawnder arnom.

7 Nyni a ‡ lanwyd o ffyrdd anwiredd a ‡ *ſimyl ar.* deſtryw; ac a rodiaſom trwy anialwch anhyffordd; eithr nid adnabuom ni ffordd yr Arglwydd.

8 Pa fudd ſydd i ni o falchder? a pha lês a wnaeth golud a ffrôſt i ni?

9 Y pethau hynny oll [b] a aethant ymaith *b* 1 Chron. 29.15. Pen. 2. fel cyſgod, ac fel cennad yn rhedeg.

c Dihar. 30.19. 10 [c] Fel llong yn myned trwy 'r dwfr tonnog, yr hon ni ellir caffael ei hôl, wedi iddi fyned heibio, na'r llwybr yr aeth hi trwy 'r tonnau;

11 Neu megis na cheir arwŷdd mynediad yr aderyn a ehedo trwy 'r awyr, eithr dyrnod yr eſgyll ar y gwŷnt teneu, yr hwn a gurir, ac a rennir trwy nerth egnïol, gan guro yr aderydd,

ydd, a â trwödd, ac yno nid oes dim arwŷdd pa le yr aeth efe;

12 Neu fel pan ſaether ſaeth at nôd, yr awyr wedi ei rhannu a ddychwel yn y ſan i'w lle, fel na wydder pa ffordd yr aeth hi:

13 Felly ninnau, pan i'n ganwyd a ddechreuaſom bwyſo at ein diwedd, ac ni allaſom ddangos dim arwŷdd rhinwedd dda, eithr yn ein drygioni y darfuom ni.

14 [d] Oblegid fel ‡ llwch, yr hwn a arwain y gwŷnt, ac fel ewyn teneu, yr hwn a yrr y demheſtl, ac fel y mŵg [e] a waſgerir gan wŷnt, neu fel cof am ymdeithydd tros un diwrnod, yr â gobaith yr annuwiol ymaith.

15 Eithr y mae y cyfiawn yn byw byth; a chyd-a 'r Arglwydd y mae [f] eu gwobr hwynt, a chan y Goruchaf y mae gofal am danynt hwy.

16 Am hynny y cânt hwy ar law yr Arglwydd deyrnas ‡ hardd, a [g] choron dêg, o blegid efe a'i gorchuddia hwynt â'i ddeheu-law, ac a'i hamddeffyn hwynt â'i fraich.

17 [h] Efe a gymmer ei eiddigedd yn lle pob arfogaeth, ac a arfoga y creaduriaid, i ddïal ar y gelynnion.

18 Efe a wiſg gyfiawnder yn ddwy-fronneg, ac a wiſg farnedigaeth ddiragrith yn lle helm.

19 Efe a gymmer ſancteiddrwydd yn darian, yr hwn ni ellir ei orchfygu.

20 Efe a hoga ei ddigter toſt yn gleddyf, a'r byd a ryfela gyd-ag ef yn erbyn ffyliaid.

21 Byllt y mellt a ânt yn uniawn, ac a gyrchant at y nôd, megis o annelog fwä y cymmylau.

22 A chan ei ddigofaint ef, yr hwn ſydd yn arfer o daflu meini, y bwrir cenllyſg yn llawn llîd; dwfr y môr a lidia wrthynt hwy, a'r afonydd a lifant yn doſt:

23 Gwŷnt nerthol a ſaif yn eu herbyn hwynt, ac a'i nithia hwynt ymaith fel tro-wŷnt: ïe anwiredd a ddifwyna yr holl dîr, a drygioni a ddinyſtria eiſteddfeydd y cedyrn.

PEN. VI.

1 *Rhaid i Frenhinoedd wrando.* 3 *Oddiwrth Dduw y mae eu gallu hwy,* 5 *ac nad arbed efe hwy.* 12 *Bod yn hawdd cael doethineb.* 21 *Rhaid i dywyſogion ei cheiſio hi.* 24 *Oblegid atteg i'r bobl yw tywyſog doeth.*

GWrandewch gan hynny, ô frenhinoedd, a deellwch; oh farn-wŷr eithafoedd y ddaiar, cymmerwch ddyſg.

2 Rhoddwch gluſt, lywodraeth-wŷr y dyrfa; a'r rhai a ydych feilchion o liaws cenhedloedd.

3 Oblegid [a] y cryfder a gawſoch chwi gan yr Arglwydd, a'r gallu gan y Goruchaf, yr hwn a ymoſyn am eich gweithredoedd chwi, ac a chwilia allan eich cynghorion chwi.

4 Am i chwi yn weinidogion o'i frenhiniaeth ef, na farnaſoch yn uniawn, ac na chadwaſoch y gyfraith, ac na rodiaſoch yn ôl ewyllys Duw,

5 Yn aruthr ac yn ebrwydd y daw efe attoch chwi: o herwŷdd barn doſt ſydd i'r llywodraeth-wŷr.

6 [b] Y lleiaf a ddichon gael maddeuant yn drugarog, a'r cedyrn a gyſtuddir yn gadarn.

7 Oblegid yr hwn ſydd Arglwydd ar bawb [c] nid yſtyr wyneb, ac ni ofna fawredd: canys efe a wnaeth y mawr a'r bychan, ac a ofala yr un modd am bawb.

8 Ond ar y cedyrn y daw hawl gadarn.

9 Wrthych chwi am hynny, frenhinoedd, y mae fy ngeiriau i, fel y dyſgoch chwi ddoethineb heb ballu.

10 Oblegid y rhai a gadwant y pethau ſanctaidd yn ſanctaidd, a ‡ſancteiddir; a'r rhai a'i dyſgaſant hwy a gânt beth i'w atteb troſtynt eu hunain.

11 Chwennychwch gan hynny fy ngeiriau i, dymunwch *hwynt*, a chwi a fyddwch ddyſgedig.

12 Doethineb ſydd ddiſglair, ac ni dderfydd: [d] hawdd y canfyddir hi gan y rhai a'i hoffant, a hawdd y ceir hi gan y rhai a'i ceiſiant.

13 Y mae hi yn myned i gyfarfod y rhai a'i chwennychant, fel yr adwaener hi yn gyntaf.

14 Nid rhaid poen i'r hwn a gyfodo yn foreu am dani hi: oblegid efe a'i caiff hi yn eiſtedd wrth ei ddryſau.

15 Canys perffeithrwydd ſynhwyr yw meddwl am dani hi, a'r hwn a wilio am dani hi, a fydd ddïofal yn ebrwydd.

16 Oblegid y mae hi yn myned o amgylch, dan geiſio y rhai ſydd deilwng o honi hi; y mae hi yn ymddangos yn llawen iddynt hwy ar y llwybrau, ac yn cyfarfod â hwynt ar bob meddwl.

17 Ei dechreuad hi yw gwîr chwant i addyſg; a gofal addyſg yw cariad;

18 A chariad yw ceidwad ei chyfreithiau hi: a ſicrwydd o anllygredigaeth yw gwrando ar y gyfraith.

19 Anllygredigaeth hefyd ſydd yn peri bod yn agos i Dduw.

20 Oblegid hynny, chwant doethineb ſydd yn dwyn i'r deyrnas.

21 Am hynny, ô frenhinoedd y bobl, o's melus gennych orſedd-feingciau, a theyrnwielyn, anrhydeddwch ddoethineb, fel y teyrnaſoch byth.

22 Eithr beth yw doethineb, a pha fodd y gwnaed hi, mi a fynegaf i chwi, ac ni chuddiaf ddirgeledigaethau rhagoch chwi; eithr o ddechreuad ei genedigaeth yr ôlrheiniaf hi, ac y goſodaf ei gwybodaeth hi yn amlwg, ac nid âf fi tros y gwirionedd.

23 Ac ni chyd-ymdeithiaf fi â chynfigen ddihoenedig, oblegid ni bydd y cyfryw un yn gyfrannog o ddoethineb.

24 Iechydwriaeth y byd yw llawer o ddoethion: ac atteg y bobl yw brenin call.

25 Am hynny cymmerwch addyſg trwy fy ngeiriau i, a chwi a gewch fudd.

PEN. VII.

1 *Mai 'r un fâth yw diwedd y duwiol a'r annuwiol.* 8 *Mai gwell doethineb nâ dim.* 15 *Mai Duw a roſſai iddo yr holl wybodaeth oedd gantho.* 22 *Clod doethineb.*

DYn marwol ydwyf finneu, un fodd a phawb *eraill*, ac yn dyfod o hiliogaeth yr hwn a luniwyd gyntaf o'r ddaiar;

2 Ac

[c] Deut. 10. 17. 2 Chr 19 7. Job 34. 19. Eccl. 35. 12, 16. Act. 10. 34. Rhuf. 2. 11. Gal. 2. 6. Eph. 6. 9. Col. 3. 25. 1 Pet. 1. 17.

‡ *gyfiawnbeir.*

[d] Deu. 30. 11, &c. Ioan 7. 17.

2 Ac ynghrôth fy mam i'm lluniwyd yn
[a] Job. 10. 10, 11. gnawd, o fewn amſer deng mîs, [a] gan geulo o
hâd gŵr mewn gwaed, ac o drythyllwch yn
[b] Pen. 4. 6. dyfod ynghŷd-a [b] chwſg.

3 A phan i'm ganwyd mi a dynnais attaf yr awyr cyffredyn i ni, ac a ſyrthiais ar y ddaiar, yr hon ſydd o'r un naturiaeth; yn wylofain y rhoddais i'y llais cyntaf, fel pawb *eraill*.

4 Mewn cawiau, a thrwy ofal i'm magwyd.

5 Ni chafodd un brenin amgen dechreuad i'w enedigaeth.

[c] Job 1. 21. 1 Tim. 6. 7. 6 [c] Un fath ddyfodiad i fywyd ſydd i bawb, ac un fath ſynediad allan.

[d] 1 Bren. 3. 7, &c. 7 Am hynny [d] mi a weddïais, ac fe a roddwyd i mi ddeall; mi a waeddais, ac fe a ddaeth yſpryd doethineb attaf fi.

[e] Job 28. 15, &c. Dih. 8. 10, 11. 8 Mi [e] a'i cyfrifais hi yn well na theyrnwielyn, ac na gorſeddfeydd: ac ni chyfrifais olud yn ddim wrth gyffelybiaeth iddi.

9 Ni chyffelybais i faen gwerthfawr iddi hi. Canys graienin bychan yw pob aur yn ei golwg hi, ac ſel clai y cyfrifir arian o'i blaen hi.

10 Mi a'i hoffais hi yn fwy nag iechyd, ac
‡ *ddewiſais.* nâ thegwch; ac mi a ‡arfaethais ei chael hi yn lle goleuni: oblegid ni fachluda y llewŷrch *a ddaw* o honi hi.

[f] Pren. 3. 13 Mat. 6. 33. 11 [f] Pob daioni a ddaeth i mi gyd-ag y hi, a golud anifeiriol yn ei dwylo hi.

12 Ac mi a lawenychais am bob un, am fod doethineb yn eu blaenori hwynt: ond ni wyddwn i mai hi oedd eu mam hwynt.

13 Yn ddidwyll y dyſgais, ac yn ddigyngfigen yr ydwyf yn cyfrannu, heb gelu ei golud hi.

14 Diball dryſſor yw hi i ddynion: pwy bynnag a'i harfero, y maent hwy yn ymgyfeillach â Duw, gan *fod* yn ganmoladwy trwy y doniau *a gaer* trwy addyſg.

‡ *roddo.* 15 Duw a ‡roddes i mi ddywedyd yn ôl fy
‡ *a fyddant i lefaru am danynt.* meddwl, a meddwl yn addas am y pethau a ‡roddwyd: oblegid efe yw pob un o'r ddau, awdur doethineb, a chyfarwyddwr y doethion.

16 Yr ydym ni a'n geiriau yn ei law ef; felly y mae pob deall, a gwybodaeth gwaith.

17 Canys efe a roddes i mi wybodaeth ddigelwydd am y pethau ſydd; i wybod cyfanſoddiad y byd, a
‡ *gweithrediad.* ‡grym yr elementau;

18 Dechreu, diwedd, a chanol amſerau; newid moddion *yr haul*, a chyfnewid tymhorau;

19 Amgylchiad y flwyddyn, a goſodiad y ſêr;

‡ *pethau byw.* 20 Naturiaethau ‡anifeiliaid, llîd bwyſtfilod; nerth gwyntoedd, ac ymreſymmau dynion; rhagoriaeth planhigion, a rhinweddau gwraidd:

21 Beth bynnag ſydd nac yn ddirgel, nac yn amlwg, mi a'i gwn.

22 Oblegid doethineb, yr hon a wnaeth y cwbl, a'm dyſgodd i. O herwŷdd y mae yn-
‡ *unig-awedig.* ddi hi yſpryd deallgar ſanctaidd, ‡unig, amryw, teneu, cyflym, diſglair, dihalog, eglur, annioddefadwy, yn hoffi daioni, yn llym, heb allu
‡ *gynnwynaſgar.* ei attal, yn ‡barod i wneuthur daioni,

23 Yn caru dyn, yn ddïanwadal, yn ſiccr,
‡ *ar.* yn ddïofal, yn holl-alluog, yn edrych ‡am bob peth, ac yn myned trwy bob yſpryd deallgar, pur, ac o'r teneuaf.

24 Bywioccach yw doethineb nâ dim bywiog; hi [g] â, ac a dreiddia trwy bob peth, o herwŷdd ei phured.

25 Canys angerdd gallu Duw yw hi, a ffrŵd
[h] Heb. 1. 3. bûr oddiwrth ogoniant yr Holl-alluog: am hynny ni ſyrth dim halogedig iddi hi.

26 Canys [h] diſglairdeb y goleuni tragywyddol
‡ *galla.* yw hi, difrycheulyd ddrŷch ‡gweithrediad
[i] 2 Cor. 4. 4. Col. 1. 15. Duw, a [i] delw ei ddaioni ef.

27 Er nad yw hi ond un, hi a ddichon bob dim; ac yn aros ynddi ei hun y mae hi yn adnewyddu bob dim; a thrwy 'r oeſoedd yn diſgyn i'r eneidiau ſanctaidd, y mae hi yn eu gwneuthur yn garedigion, ac yn brophwydi i Dduw,

28 Oblegid nid hoff gan Dduw ddim, ond yr hwn a gyfanneddo gyd-a doethineb.

29 Oblegid y mae hi yn deccach nâ'r haul, ac yn uwch nâ goſodiad y ſêr: o's cyſtedlir hi â'r goleuni, goreu y ceir hi.

30 Canys y nôs a ddaw ar ei ôl ef, ond ni orchfyga drygioni mo ddoethineb.

PEN. VIII.

2 Bod yn dda ganddo ddoethineb: 4 Oblegid bod pob daioni gan yr hwn y mae ganddo ddoethineb. 21 Nas gellir ei chael hi ond gan Dduw.

Y Mae hi 'n cyrhaeddyd o gwrr bwygilydd yn rymmuſol; ac yn cyfleu pob peth yn ſuddiol.

2 Hon a gerais i, ac a geiſiais o'm hieuengctid, ac a geiſiais ei phriodi yn ddyweddi i mi: canys cu oedd gennyf fi ei thegwch hi.

3 Y mae hi yn gwneuthur ei bonedd yn ogoneddus trwy gyttal gyd-a Duw; ac Arglwydd pob peth a'i hoffodd hi.

4 Canys athro yw hi ar athrawiaeth Dduw, ac un yn dewis ei weithredoedd ef.

5 O's meddiant dymunol yn y bywyd *hwn* yw cyſoeth, [a] beth gyfoethoccach na doethineb, [a] Pr. 3. [b] yr hon ſydd yn gwneuthur pob peth? [b] Pen. 7.

6 Ac o's [c] doethineb a weithreda, pwy un o'r [c] Eccl. 3. 6. pethau ſydd a wnâ yn well nâ hi?

7 O's cyfiawnder a hoffa neb, rhinweddau da yw ei llafur hi: canys y mae hi yn dyſgu ſobreiddrwydd a ſynwyr, cyfiawnder a gwroldeb; nâ pha rai nid oes dim mwy ei fudd i ddynion yn *eu* bywyd.

8 O's chwennych neb gael ſiccrwydd gwybodaeth lawer, hi a ŵyr y pethau gynt, ac a ddychymyg *yn uniawn* y pethau a fyddant: y mae hi yn gwybod dichellion geiriau, ac yn medru dirnad ‡cweſtiwnau caled; ac yn gwy- ‡ *pethau dirgel, neu, leygion.* bod yr arwyddion, a'r rhyfeddodau, a'r hyn a ddamwain mewn tymmor ac amſer cyn eu dyfod.

9 Am hynny yr arfaethais ddwyn hon i gyttal â mi, gan wybod y cynghorai hi i mi bethau da, ac i'm diddanai mewn gofal a thriſtwch.

10 Er ei mwyn hi y câf fi barch yn y dyrfa, ac anrhydedd gan henuriaid, er fy mod i yn ieuangc.

11 [d] Myfi a geir yn barod fy ſynwyr mewn [d] Job 5. 26. barn, ac a fyddaf ryfedd yngolwg gwŷr mawr.

12 [e] Hwy a arhoſant arnaf tra y tawyf, ac a [e] Job 29. 21. wran-

wrandawant tra llefarwyf, ac a oſodant eu dwylo ar eu geneuau, o's myfi a draethaf lawer.

13 [i] Trwyddi hi y câf fi dragywyddoldeb, ac y gadawäf goffadwriaeth tragywyddol i'r rhai a fyddant ar fy ôl;

14 Y llywodraethaf fi y bobl, ac y daroſtyngir y cenhedloedd i mi.

15 Teiranniaid aruthrol a'm hoſnant i, pan glywont ſôn am danafi; ym myſg y gwerin i'm gwelir i yn dda, ac yn y rhyfel yn gryf.

16 Pan elwyf i'm tŷ, mi a gyd-orphywyfaf gyd-a hi: oblegid nid oes chwerwder wrth gyttal â hi, na blinder wrth fyw gyd-a hi, ond llawenydd a gorfoledd.

17 Wrth feddwl hyn ynof fy hun, ac [g] wrth gofio yn fy nghalon mai yngharennydd doethineb y mae [h] tragywyddoldeb,

18 A bod hyfrydwch daionus yn ei chyfeillach hi, a golud diball yn llafur ei dwylo hi, a bod fynwyr o ymarfer ag ymddiddan â hi, a bod parch wrth fod yn gyfrannog o'i hymadroddion hi, mi a geiſiais o amgylch pa fodd y cawn hi ‡ attaf.

19 Yr oeddwn i yn fachgen o athrylith dda, ac a gawſwn yſprydoliaeth dda.

20 Ïë yn hyttrach a myfi yn dda, myfi a ddeuthym i gorph dihalog.

21 Ond pan wybûm na chawn hi, oni roddai Duw hi, ac mai fynwyr oedd wybod rhodd pwy oedd hi, mi a ‡ ddeuthym at Dduw, ac a ymbiliais, ac a ddywedais o'm holl galon,

PEN. IX.

1 Gweddi at Dduw am ei ddoethineb, 6 heb yr hon nid yw ddim y goreu o ddynion, 13 ac nis gŵyr pa fodd y rhyng fodd Duw.

OH Dduw y tadau, ac Arglwydd y drugaredd, [a] yr hwn a wnaethoſt bob peth â'th air,

2 A thrwy dy ddoethineb a oſodaiſt ddyn [b] i lywodraethu ar y creaduriaid a wnaethoſt ti,

3 Ac i lywodraethu y byd yn uniawn ac yn gyfiawn, ac i roddi barn a meddwl uniawn;

4 Dôd ti [c] i mi ddoethineb, yr hon ſydd yn eiſtedd wrth dy orſeddfaingc di, ac na wrthod fi o blith dy blant.

5 Canys myfi [d] dy wâs, a mâb dy law-forwŷn, ydwyf ddyn lleſg, ac o amſer byrr, ac yn llai mewn deall barnedigaeth a chyfraith.

6 Oblegid yr hwn ſydd berffeithiaf ym myſg meibion dynion, a gyfrifir yn ddiddim o's ymaith y bydd y doethineb ſydd oddïwrthyt ti.

7 Ti am dewiſaiſt i [e] yn frenin ar dy bobl, ac yn farn-wr ar dy feibion a'th ferched.

8 Ti a ddywedaiſt am adeiladu Teml ar dy fynydd ſanctaidd, ac allor yn ninas dy breſſwylfod, *ſef* [f] portreiad y Tabernacl ſanctaidd, [g] yr hwn a ddarperaiſt ti o'r dechreuad.

9 [h] A chyd-a thi yr oedd doethineb, yr hon a adwaenai dy weithredoedd di, ac oedd breſennol pan wnaethoſt ti y byd, ac a wyr beth ſydd yn rhyngu bodd yn dy olwg di, a pheth ſydd uniawn wrth dy orchymynnion di.

10 Anfon hi o'th nefoedd ſanctaidd, a gyrr hi o orſedd-faingc dy ogoniant, fel y cymmero hi boen yn breſennol gyd-a mi, ac y gwypwyf fi beth ſydd fodlon gennyt ti.

11 Canys y mae hi yn gwybod, ac yn deall pob peth: a hi a'm harwain i yn fy ngweithredoedd yn ſobr, ac a'm ceidw i ‡ yn ei gogoniant hi. ‡ *trwy ei nerth.*

12 Felly y bydd fy ngweithredoedd i yn gymmeradwy, ac y barnaf fi dy bobl di yn gyfiawn, ac y byddaf fi addas i orſedd-faingc fy nhâd.

13 Canys [i] pa ddyn a wyr gyfrinach Duw? a phwy a feddwl beth a ewyllyſia Duw? [i] Eſa. 40. 13. Rhu. 11. 34. 1 Cor. 2. 16.

14 Oblegid ofnus yw meddyliau dynion marwol, ac anſicr yw ein hamcanion ni.

15 Canys y corph llygredig ſydd yn drwm i'r enaid, a'r [k] breſſwylfod ddaiarol ſydd yn faich i'r meddwl, yr hwn ſydd yn gofalu am lawer o bethau. [k] 2 Cor. 5. 1, 4.

16 A phrin y medrwn ni iawn-ddeall y pethau ſy ar y ddaiar, a thrwy boen yr ydym ni yn cael y pethau ſydd ‡ yn ein dwylo: eithr pwy a ôlrhain allan y pethau ſydd yn y nefoedd? ‡ *o'n blaen ni.*

17 Ïë pwy a wyr dy gyfrinach di, oddïeithr i ti roddi doethineb, ac anfon dy Yſpryd ſanctaidd o'r uchelder?

18 Felly yr uniawnwyd ffyrdd y rhai ſydd ar y ddaiar, ac y dyſgwyd i ddynion y pethau a'th fodlonant ti, a thrwy ddoethineb y cadwyd hwynt.

PEN X.

1 Pa beth a wnaeth Doethineb er Addaf, 4 Noe, 5 Abraham, 6 Lot, ac yn erbyn y pum dinas: 10 er Jacob, 13 Joſeph, 16 Moſes, 17 a'r Iſraëliaid.

HOn a gadwodd y cyntaf a luniwyd, tâd y byd, yr hwn a grëwyd yn unig, ac a'i gwaredodd ef o'i fai,

2 Ac [a] a roddes iddo ef nerth i lywodraethu pob peth. [a] Gen. 1. 28.

3 A [b] phan ymadawödd yr anghyfiawn â hi yn ei ddigter, efe a fethodd trwy lîd i ladd ei frawd. [b] Gen. 4. 8.

4 Er mwyn yr hwn [c] y boddwyd y ddaiar: eithr doethineb drachefn a'i cadwodd hi, gan lywodraethu y cyfiawn ‡ ag ychydig bren. [c] Gen. 7. 21. ‡ *â phren gwael.*

5 Hi hefyd, [d] ynghyttundeb y cenhedloedd cymyſgadwy mewn drygioni, a adnabu y cyfiawn, ac a'i cadwodd ef yn ddifai i Dduw, ïe yn ei ‡ fawr gariad i'w fâb, [e] hi a'i cadwodd ef yn gryf. [d] Gen. 11. 9. ‡ *ymyſgaroedd tu-ag at ei fâb.*

6 [f] Hi a waredodd [g] y cyfiawn oddïwrth yr annuwiol colledig, pan ffôdd efe rhag y tân a ddiſgynnodd ar ‡ y pum dinas. [e] Gê. 22. 10. [f] Gê. 19. 16. [g] 2 Pet. 2. 7. ‡ *Pentapolis.*

7 Am yr hwn ddrygioni y mae y diffaithdîr myglyd, a'r plan-wydd yn ffrwytho heb addfedu byth, yn dyſtiolaeth: felly [h] y mae y golofn halen yn ſefyll yn goffadwriaeth am yr enaid anghredadwy. [h] Gê. 19. 26.

8 Oblegid y rhai a ddïyſtyraſant ddoethineb, ni chawſant yn unig y niwed hyn, ſef bod heb wybod pethau da, eithr hwy a adawſant goffadwriaeth i'r byd o'i ffolineb; ac ni allant lechu yn y pethau a wnaethant ar fai.

9 Eithr y rhai a'i parchent hi a waredodd doethineb o boenau.

10 Mewn llwybrau uniawn yr arweiniodd hi y cyfiawn, [i] yr hwn oedd yn ffoi rhag digofaint ei frawd, hi a ddangosodd iddo ef deyrnas Dduw, ac a roddes iddo ef wybodaeth am bethau sanctaidd; hi a'i cyfoethogodd ef yn ei lafur, ac a gynnyddodd *ffrwyth* ei boen ef.

11 [k] Wrth gybydd-dod y rhai ‡ oedd drêch nag ef yr oedd hi ger llaw, ac a'i cyfoethogodd ef.

12 Hi a'i cadwodd ef rhag ei elynnion, ac a'i diogelodd ef oddiwrth ei gynllwyn-wŷr; ac [l] mewn ymdrech cryf hi a roddes y maes iddo ef, fel y gallai efe wybod fod duwioldeb yn gryfach nâ dim.

13 Ni adawödd hi y cyfiawn, [m] yr hwn a werthwyd, eithr hi a'i achubodd ef rhag pechod, ac [n] a aeth i wared gyd-ag ef i'r ‡ carchar.

14 Ië ni adawödd hi ef yn ei rwymau, hyd oni ddygodd hi iddo ef deyrn-wialen y frenhiniaeth, a llywodraeth ar ei orthrym-wŷr: hi a ddangosodd fod y rhai oedd yn ‡ beio arno ef yn gelwyddog, ac a roddes iddo ef ogoniant tragywyddol.

15 [o] Hon a waredodd y bobl sanctaidd, a'r hâd difai, oddiwrth y genedl a'i gorthrymmai hwynt.

16 [p] Hi a aeth i mewn i enaid [q] gwâs yr Arglwydd, [r] ac a safodd yn erbyn brenhinoedd ofnadwy, gan *wneuthur* rhyfeddodau a gwyrthiau.

17 Hi a roddes i'r rhai cyfiawn wobr sancteiddrwydd eu llafur; hi a'i harweiniodd hwynt mewn ffordd ryfedd, ac oedd yn orchudd iddynt hwy y dydd, ac yn ‡ fflam o sêr y nôs.

18 [s] Hi a'i dug hwy trwy 'r môr coch, ac a'i harweiniodd hwy trwy ddwfr mawr.

19 A hi a foddodd eu gelynnion hwynt, ac a'i dug hwynt i fynu o waelod y dyfnder.

20 Am hynny y rhai cyfiawn a yspeiliasant [t] y rhai annuwiol, ac [t] a ddadcanasant dy Enw sanctaidd di, ô Arglwydd, ac a glodforasant o unfrŷd dy law ‡ orchfygus di.

21 Oblegid doethineb a agorodd enau y rhai mudion, ac a osododd dafodau plant bychain yn ymadroddus.

PEN. XI.

5 Darfod cospi 'r Aiphtiaid, a chadw 'r Israëliaid, yn yr un peth. 15 Darfod eu cospi hwy â'r pethau y pechasent ynddynt. 20 Y gallasai Duw eu distrywio hwy mewn modd arall, 23 ond ei fod ef yn drugarog wrth bawb.

HI a ‡ gyfarwyddodd eu gweithredoedd hwynt yn llaw y prophwyd sanctaidd.

2 Hwy [a] a ymdeithiasant trwy y diffaithwch anghyfanneddol, ac a osodasant eu pebyll mewn lleoedd anhyffordd.

3 Hwy [b] a safasant yn erbyn y rhai a ryfelent i'w herbyn, ac a ddialasant ar eu gelynnion.

4 Daeth syched arnynt hwy, a hwy a alwasant arnat ti, ac [c] fe a roddwyd iddynt hwy ddwfr o'r graig ‡ serth, a meddyginiaeth rhag syched o'r maen caled.

5 Canys trwy y pethau y cystuddiwyd eu gelynnion hwynt, trwy 'r un pethau y cawsant hwy lês, pan oedd eisiau arnynt.

6 Yn lle ffynnon o afon redegog, [d] wedi eu cythryblu â gwaed llychlyd;

7 Yn gerydd am [e] y gorchymmyn i ladd y plant, y rhoddaist ti iddynt hwy amlder o ddwfr, trwy fodd heb ei obelthio,

8 Gan ddangos trwy y syched oedd yr amser hwnnw, [f] pa fodd y cystuddiesit ti y gwrthwyneb-wŷr.

9 Oblegid pan demptiwyd hwy (er eu ceryddu yn drugarog) hwy a wybuant pa fodd y dialeddwyd ar y rhai annuwiol, y rhai a farnwyd mewn digofaint.

10 Canys y rhai hyn a brofaist ti fel tâd, gan eu rhybuddio; a'r lleill a holaist ti fel brenin tôst, gan eu condemno.

11 Y rhai, pa un bynnag ai yn absennol, ai yn bresennol, a gystuddiwyd yr un modd.

12 Oblegid tristwch a gofid dau-ddyblyg a ddaeth arnynt hwy, wrth gofio pethau a aethai heibio.

13 Canys pan glywsant hwy wrth eu cystudd ei hun, gael o honynt hwy ‡ fudd, hwy a ‡ feddyliasant am yr Arglwydd.

14 Oblegid yr hwn a wrthodasent hwy yn watwarus, wedi ei fwrw allan gynt wrth dafl u allan *y plant newyddian*, hwnnw a fu ryfedd ganddynt hwy yn niwedd y pethau a ddigwyddasant, gan fod arnynt syched amgen nag ar y rhai cyfiawn.

15 Am anneallgar ddychmygion eu hanghyfiawnder hwynt, trwy y rhai wedi eu twyllo yr addolasant ymlusgiaid anrhesymmol, a bwystfilod gwael, yr anfonaist lawer o anifeiliaid heb reswm i ddial arnynt hwy;

16 Fel y gallent hwy wybod mai [g] trwy y pethau y pecha neb, trwy yr un pethau hefyd y cospir ef.

17 Oblegid ni rwystrwyd dy law di, yr hon sydd holl-alluog, ac a wnaeth y byd o afluniaidd ddefnydd, fel na allasai anfon arnynt hwy lawer o eirth, a llewöd hŷ,

18 Neu anifeiliaid dieithr llawn o ddîg, wedi ei newŷdd-grëu, yn anadlu tarth tanllyd, neu ‡ dwrwf mŵg yr hwn a dryŷ y gwŷnt, neu wreichion aruthrol o'i llygaid fel mellt;

19 Y rhai ni allai eu niwed hwynt yn unig eu dinystrio hwy, eithr eu golwg erchyll hwynt hefyd eu difetha hwy ar un-waith.

20 Heb y rhai hyn hefyd trwy un awel y gallasent hwy syrthio, wrth gael eu hymlid gan ddialedd, a'i gwasgaru trwy ‡ yspryd dy nerth di: eithr tydi a drefnaist bob peth wrth fesur, a rhif, a phwys.

21 Canys bob amser ‡ yr ydwyt ti yn gallu llawer, a phwy a wrthwyneba nerth dy fraich di.

22 Oblegid megis tippyn allan o gloriannau, yw 'r holl fyd yn dy olwg di, ac megis defnyn o wlith y boreu, yr hwn a ddisgyn ar y ddaiar.

23 Ond yr ydwyt ti yn trugarhau wrth bob peth: oblegid ti a elli bob dim, ac yr ydwyt heb gymmeryd arnat weled pechodau dynion; fel yr edifarhaënt hwy.

24 Y mae yn hoff gennyt ti bob peth ar y

ſydd, ac nid ffiaidd gennyt ddim ar a wnaethoſt: ïe ni wnaethit ti ddim pe buaſai gâs gennyt ef.

25 A pha fodd y parhaſai dim, oni buaſai dy ewyllys di? neu y cadweſid, heb ei alw gennyt ti?

Pſ. 12.16. 26 Ond [h] yr ydwyt ti yn arbed pob peth: oblegid yr eiddot ti ydynt hwy, ô Arglwydd, yr hwn ſydd yn caru eneidiau.

PEN. XII.

1 Na ddinyſtriodd Duw holl bobl Canaan ar unwaith. 12 A phe gwnaethai hynny, pwy a allaſai ddywedyd yn ei erbyn ef? 19 Ond efê a'i harbedodd hwy er addyſg i ni. 27 Darfod eu coſpi hwy, a'i duwiau heſyd.

CAnys y mae dy Yſpryd anllygredig di ym mhob peth.

2 Am hynny yr wyt ti yn ceryddu bob ychydig ac ychydig, y rhai a droſſeddant, ac yn eu rhybuddio trwy alw i'w cof hwynt y pethau y pechaſant ynddynt, fel yr ymadawênt hwy â'u drygioni, ac y credent ynot ti, ô Arglwydd.

3 Canys dy ewyllys di oedd trwy ddwylo ein tadau ni ddifetha hên breſſwyliwŷr y tîr ſanctaidd,

4 Y rhai oedd gâs gennyt ti, ô herwŷdd atcaſaf weithredoedd ſwynion, ac aberthau annuwiol,

14.23. 5 [a] A'r annhrugarog leiddiaid y plant hynny heſyd, a bwytta-wŷr perfedd cnawd dynion, a'i gwleddau gwaedlyd,

6 Gyd-a'i hoffeiriaid o ganol eu gwehilion eulun-addolaidd, a'r tadau y rhai a laddodd â'i dwylo eu hun eneidiau ‡ digarad;

7 Fel y gallai y wlâd ſydd guaf gennyt ti gael plant Duw ‡ i'w chyſanneddu yn addas.

8 Eithr ti a arbedaiſt y rhai hyn megis dynion, od. 23. ac a anfonaiſt [b] gaccwn o flaen dy lû, i'w gor- 7.20. eſgyn hwy bob ychydig ac ychydig. 4. 12.

9 Nid o herwŷdd na's gallaſit ti ddaroſtwng yr annuwiol i'r rhai cyfiawn trwy ryſel, neu eu diſetha hwy ar unwaith trwy fwyſt-filod creulon, neu air caled;

10 Eithr gan farnu o feſur ychydig ac ychydig, ti a roddaiſt le i edifeirwch, pan nad oedd anhyſpys i ti fod eu cenhedlaeth hwynt yn ddrygionus, a'i drygioni yn anianol, ac na newidiai eu meddwl hwynt byth.

9.25. 11 Canys hiliogaeth [c] felldigedig oeddynt hwy o'r dechreuad: ond ni roddaiſt ti ddiogelwch iddynt am y pethau y pechent hwy ynddynt, er ofn neb.

9.20. 12 Oblegid pwy a ddywed, [d] Beth a wnaethoſt ti? neu pwy a wrthwyneba dy farn di? pwy a gwyna rhagot ti, am y Cenhedloedd a ddifethwyd, y rhai a wnaethoſt ti? neu pwy a ddaw i ſefyll ‡ i'th erbyn, i ddïal tros ddynion anghyfiawn?

57. 13 Nid oes Duw ond tydi [e] yn gofalu am bob peth, i ddangos nad wyt yn barnu yn anghyfiawn.

14 Nid oes na brenin, na theyrn, a ddichon oſod ei wyneb yn dy erbyn di, am y rhai a goſpaiſt ti.

15 Am dy fod ti yn gyfiawn, yr ydwyt ti yn trefnu pob peth yn gyfiawn, [f] gan gyfrif yn beth amherthynol i'th allu di roddi barn yn erbyn yr hwn ni ddylai ei goſpi. [f] Job 10. 2.

16 Oblegid dechreuad cyfiawnder yw dy nerth di; [g] a'th fod ti yn Arglwydd ar bob peth, ſydd yn peri it' arbed pob peth. [g] Pſ. 11.26.

17 Pan ni chredir dy fod ti o ‡ berffaith allu, yr wyt ti yn dangos dy nerth, ac ym mhlith y rhai a'i hedwyn, yr wyt ti yn amlygu eu hyder hwynt. ‡ *cyflawn.*

18 Yn gyfiawn yr wyt ti yn barnu, gan feiſtroli dy allu, a thrwy lawer o arbed yr wyt ti yn ein llywodraethu ni: oblegid y mae gennyt ti allu pan fynnech.

19 A thi a ddyſgaiſt dy bobl wrth y cyfryw weithredoedd, fod yn rhaid i'r cyfiawn fod yn gu ganddo ddyn, a thi a wnaethoſt dy blant yn dda eu gobaith, o herwŷdd i ti roddi edifeirwch am bechodau.

20 Canys o's mor yſtyriol [h] y cyſtuddiaiſt ti elynnion dy blant, y rhai a ddylent farwolaeth, gan roddi amſer a modd i newidio oddiwrth ddrygioni; [h] Rhu. 9. 22.

21 A pha ofal y bernaiſt ti dy blant dy hun, i rieni pa rai y rhoddaiſt ti lwŏn, ac ammodau o addewidion da?

22 Am hynny lle yr wyt ti yn ein ceryddu ni, yr ydwyt ti yn ſtrewyllu ein gelynnion ni yn ddengmil mwy; fel pan farnom ni, y gallom feddwl am dy ddaioni di; a phan i'n barner, ddiſgwil am drugaredd.

23 Am yr hwn beth [i] y rhoddaiſt ti ddïaledd ar y rhai a fuant fyw 'n anghyfiawn mewn buchedd angall, trwy eu ffiaidd ‡ weithredoedd eu hun. [i] Pſ. 11.16. & 16. 2. ‡ *eilunod.*

24 Canys [k] hwy a gyfeiliornaſant yn ffordd cyfeiliorni ym mhell, gan gymmeryd y rhai oedd amharchus ym myſg aniſeiliaid eu gelynnion, yn lle duwiau, wedi eu twyllo fel plant angall. [k] Pſ. 11.15. Rhuf. 1.23.

25 Am hynny yr anfonaiſt ti iddynt hwy, megis i blant direſwm, dy farnedigaeth i'w gwatwar.

26 Y rhai ni chymmerant rybudd trwy y gwatwarus gerydd *hyn*, a gânt brofi addas farnedigaeth Duw.

27 Canys wele, oblegid y rhai yr oeddynt hwy yn grwgnach wrth ddioddef troſtynt, ſef tros y rhai a dybiaſent hwy eu bod yn dduwiau, pan welſant hwy eu coſpi yn y rhai hynny, hwy a gydnabuant mai gwîr Dduw oedd yr hwn a wadaſent hwy o'r blaen eu bod yn ei adnabod: ac am hynny y daeth dygyn ddamnedigaeth arnynt hwy.

PEN. XIII.

1 Na bu ddieſgus y rhai a addolaſant ddim o waith Duw: 10 ond truanaf o gwbl yw y rhai a addolant waith dwylo dynion.

OFer yn ddïau o naturiaeth yw 'r dynion oll ſydd heb adnabod Duw, [a] heb fedru adnabod yr hwn ſydd, wrth y pethau da a welir: ac ni adnabuant y gweithydd wrth yſtyried y gwaith. [a] Rhu 1.19.

2 Eithr hwy [b] a dybiaſant mai y tân, neu 'r gwŷnt, neu yr awyr buan, neu gylch y ſêr, neu ddwſr chwŷrn, neu oleuadau y neſoedd, oeddynt dduwiau yn llywodraethu y byd.

[b] Deut. 4. 19. & 17. 3.

3 O's am ſod yn hyfryd ganddynt degwch y rhai hyn y cymmeraſant hwynt yn dduwiau, gwybyddant pa faint gwell yw eu Harglwydd hwynt: oblegid yr hwn ſydd o naturiaeth yn awdur tegwch a'i creodd hwynt.

4 O's eu gallu a'i gweithrediad ſydd ryfedd ganddynt hwy, yſtyriant pa faint mwy yw gallu yr hwn a'i gwnaeth hwynt.

5 Wrth faint a thegwch y pethau a grëwyd, wrth eu cyffelybu, y gwelir yr hwn a'i gwnaeth hwynt.

6 Er hynny yn hyn y mae bai y rhai hyn yn llai: canys y maent hwy mewn amryfus ond odid yn ceiſio Duw, ac yn ewyllyſio ei gael ef.

[c] Rhu. 1. 21. 7 Oblegid [c] y maent hwy trwy drîn ei waith ef, yn chwilio yn ddyfal, ac yn coelio eu golwg; o achos bod y pethau a welir yn dêg.

8 Ac etto nid ydynt hwy eſguſodol.

9 Oblegid o's gallent hwy wybod cymmaint a medru amcanu at y byd, pa ham na chawſant hwy yn gynt Arglwydd y pethau hyn?

[d] Ad. 18. Pen. 15. 17. 10 Eithr annedwŷdd ydynt hwy, a'i gobaith ſydd mewn [d] pethau meirw, y rhai a alwaſant waith dwylo dynion yn dduwiau, ſef aur ac arian, pethau wedi eu dychymyg trwy gelfyddyd, a lluniau anifeiliaid, neu garreg ddifudd o waith hên law.

[e] Eſa. 44. 13. Jer. 10. 3. 11 Ac [e] yn awr ſaer pren, wedi iddo ef lifo pren i'r gwaith, a thynnu o amgylch ei holl riſgl ef yn gelfydd, a'i weithio yn gyfarwŷdd, a gwneuthur lleſtr buddiol i waſanaethu i fywyd dyn,

12 Ac ymlenwi wedi iddo dreulio yſglodion ei waith yn arlwyo ei fwyd;

13 Ac yn cymmeryd yr hyn a fwrid ymaith o honynt hwy yn bren yſtwyrgam difudd i ddim, eithr yn llawn cnappiau, a'i cerfiodd yn ofalus pan gaffai ennyd, ac a'i lluniodd wrth gyfarwyddyd ei ddeall, ac a'i gwnaeth ar lun dyn,

14 Neu a'i gwnaeth yn debyg i anifael gwael, gan ei amliwio â choch, a'i baintio â lliw, a phaintio pob gwrthuni ynddo,

[f] Eſay 46. 7. 15 [f] Wedi iddo wneuthur iddo le addas, a'i goſododd wrth bared, ac a'i ſiccrhaodd â haiarn;

16 Efe a ofalodd ym mlaen llaw rhag iddo ſyrthio; gan wybod na allai efe help iddo ei hun: oblegid delw yw efe, ac yn rhaid iddo wrth help:

‡ tros ei wraig a'i blant. 17 Yna efe a weddïa am ei dda, ‡ am ddyweddi iddo ei hun, ac am blant, heb arno gywilydd lefaru wrth y marw.

[g] Ad. 10. 18 Y mae efe yn galw ar y gwan am iechyd; yn goſyn hoedl [g] i'r marw; yn ymbil am help gan yr hwn ni wŷr ddim; ac am ei daith yn gweddïo at yr hwn ni all gerdded cam;

19 Ac am elw, a gwaith, a dedwyddwch llaw, yn goſyn llwyddiant gan yr hwn ſydd ddirymmaf i wneuthur dim.

PEN. XIV.

1 Er nad yw dynion yn gweddio ar eu llongau, 5 etto y rhai hynny, ac nid eu heulynnod ſydd yn eu cadw hwynt. 8 Melldigedig yw 'r eulynnod, a'r rhai a'i gwnânt. 14 Dechreu delw-addoliaeth, 23 a pha beth a barodd hi. 30 Y coſpa Duw y rhai a dyngo i'w heulynnod yn anwir.

TRacheſn pan ſyddo un yn ymbarottoi i fordwyo, ac ar fyned trwy donnau geirwon, efe a waedda ar bren pyttrach na'r ‡ llong a fyddo yn ei ddwyn ef. ‡ *llogr.*

2 Oblegid chwant i elw a ddychymygaſai ‡ honno, a thrwy ei gelfyddyd y gwnaeth y gweithiwr hi. ‡ *llogr, neu, long.*

3 Eithr dy ragluniaeth di, ô Dâd, ſydd yn ei llywodraethu: oblegid ti [a] a roddaiſt ffordd yn y môr, a llwybr diogel yn y tonnau, [a] Ex 14. 22.

4 Gan ddangos y gelli di achub rhag pob peth, ïe ped ai dyn i'r môr heb gelfyddyd.

5 Etto ti a fynni na byddo gweithredoedd dy ddoethineb yn ſegur: am hynny yr ymddiried dynion i dippyn o bren am eu henioes, a chan dreiddio trwy 'r garw-fôr mewn lleſtr gwan, ydynt gadwedig.

[b] Gen. 6. & 7. 10. 6 Ac [b] yn y dechreuad pan ddifethwyd y cawri beilchion, gobaith y byd trwy ffoi i long, a adawödd i'r byd hâd genedigaeth, wedi ei llywodraethu â'th law di.

7 Canys bendigedig yw 'r pren, trwy yr hwn y daw cyfiawnder.

[c] Pſa. 115. 4. Baruc 6. 4. 8 Eithr [c] melldigedig yw 'r hyn a wnaed â llaw, a'r hwn a'i gwnaeth: hwn, am iddo ei weithio ef; a hwnnw, am ei alw ef yn dduw, ac ynteu yn llygredig.

[d] Pſal. 5. 9 9 [d] Yr annuwiol a'i annuwioldeb ydynt mor gâs gan Dduw bob un a'i gilydd.

10 O herwŷdd yr hyn a wnaed, ynghŷd â'r hwn a'i gwnaeth, a goſpir.

[e] Edrych Eſay 46. Jer. 46. & 49. Ezec. 25. Hab. 2. 11 Am hynny [e] y bydd ymweliad ar eulynnod y Cenhedloedd; am eu gwneuthur hwy ym myſg creaduriaid Duw yn ffieidd-dra, ac [f] yn dramgwydd i eneidiau dynion, ac yn fagl i draed y rhai angall. [f] Iſrl. 10.

12 Canys dechreuad godineb *yſprydawl* oedd [g] ddychymygu eulynnod, a'i caffaeliad hwy oedd llygredigaeth buchedd. [g] Ad. 27.

13 Oblegid o'r dechreuad nid oeddynt hwy, ac ni byddant yn dragywydd 'chwaith.

14 Trwy ofer-ffroſt dynion y daethant i'r byd; ac am hynny y bydd eu diwedd ar fyrder.

15 Y tâd yn gyſtuddiol trwy anamſerol alar am ei fâb, yr hwn a ddygwyd ymaith yn gynnar, gwedi gwneuthur iddo ef ddelw, yn awr a'i haddolodd megis yn dduw, yr hwn oedd y pryd hwnnw yn ddyn marw, ac a roddes i'r rhai oedd tano ceremoniau ac aberthau.

16 Yna y cadwyd yn lle cyfraith yr annuwiol ddefod, yr hon a gryfhaſai mewn amſer, ac wrth orchymmyn ‡ teyrniaid yr addolwyd delwau cerfiedig: ‡ *tyranniaid.*

17 Y rhai ni allai dynion eu hanrhydeddu ‡ yn eu gŵydd, am eu bod yn trigo ym mhell, ‡ *yn y golwg.*

hwy a gymmeraſant lun eu gwedd hwynt o bell,

bell, ac a wnaethant hynod ddelw brenin, yr hwn a anrhydeddent, er mwyn trwy eu dyfalwch hwn gwenieithio iddo ef oedd abſennol, fel pe bai breſennol.

18 A chwant y crefft-wr i gael anrhydedd a annogodd yr annyſgedig i addoli fwy-fwy.

19 Oblegid eſe ond odid yn ewyllyſio rhyglyddu bodd llywydd, a ymegnïodd trwy ei gelfyddyd i oſod y llûn i'r goreu.

20 A'r gwerin, wedi eu denu trwy degwch y gwaith, a gyfriſent yna yn dduw, yr hwn ychydig o'r blaen a berchid fel dyn.

21 A hyn a fu yn achlyſur i dwyllo'r byd: o herwŷdd dynion yn gwaſanaethu mewn drygfyd, a than drahauſdeb, a roddaſant i gerrig a phrennau yr henw ‡ anghyfrannog.

22 Wedi hynny nid oedd ddigon cyfeiliorni ynghylch adnabod Duw, eithr lle yr oeddynt yn byw ym mawr ryfel anwybodaeth, y mawr ddrygau hynny a alwent hwy yn heddwch.

23 Oblegid tra oeddynt hwy [h] yn lladd eu plant mewn aberthau, ac yn arfer dirgeledigaethau cuddiedig, neu yn gwneuthur ynfyd gyfeddach o ceremoniau dieithr;

24 Ni chadwent hwy na'i buchedd, na'i priodas yn lân. Y naill a laddai y llall mewn cynllwyn, neu a'i gofidiai trwy odineb.

25 Pob peth oedd yn gymmyſglyd, gwaed a chelanedd, lledrad a thwyll, llygredigaeth, anffyddlondeb, terfyſg, anudon,

26 Aflonyddwch i'r rhai da, angof am gymwynas, halogedigaeth eneidiau, cyfnewid genedigaethau, anllywodraeth mewn priodaſau, godineb, ac anlladrwydd.

27 Oblegid addoliad eulynnod, y rhai ni ddylid eu henwi, yw dechreu, ac achos, a diwedd pob drygioni.

28 Canys tra fyddont hwy yn llawen, y maent hwy naill ai yn ynfydu, ai yn prophwydo celwŷdd, ai yn byw yn anghyfiawn, ai yn tyngu anudon yn hawdd.

29 Oblegid tra ydynt hwy yn coelio i eulynnod meirw, er iddynt dyngu yn ddrwg, nid ydynt yn diſgwil dialedd.

30 Eithr ſe ddaw iddynt hwy yr hyn ſydd gyfiawn am y ddau, ſef am ſeddwl am Dduw ar fai, gan lynu wrth eulynnod; a thyngu yn anghyfiawn ac yn dwyllodrus, gan ddirmygu ſancteiddrwydd.

31 Oblegid nid gallu y rhai y tyngir iddynt, eithr iawn goſp pechaduriaid a ddaw byth ar droſledd y rhai anghyfiawn.

PEN. XV.

1 *Yr ydym yn cydnabod y gwîr Dduw.* 7 *Ffoled yw y rhai ſy'n gwneuthur eulynnod,* 14 *a gelynnion pobl Dduw,* 15 *gan eu bod hwy heb law eulynnod y Cenhedloedd,* 18 *yn addoli anifeiliaid ffiaidd.*

EIthr tydi, ein Duw, ydwyt ddaionus a geirwîr; yn hîr-ymarhöus, ac mewn trugaredd yn llywodraethu pob peth.

2 Oblegid o's pechwn ni, eiddot ti ydym ni, y rhai a wyddom dy gryfder di: ond ni phechwn ni, a ninnau yn gwybod ein cyfrif ni yn eiddot ti.

3 Canys cyfiawnder cyflawn yw dy adnabod ti, a gwreiddyn tragywyddoldeb yw gwybod dynerthdi.

4 Canys ni thwyllodd drwg-gelfyddus ddychymyg dyn mo honom ni, na chyſgod portreiadau poen ddiffrwyth, llûn wedi ei fritho ag amryw liwiau;

5 Golwg y rhai ſydd yn peri chwant i'r rhai angall, ac felly y maent yn chwennych llûn delw farw ddi-anadl.

6 Rhai yn hoffi pethau drygionus, ac yn haeddu y fath bethau i goelio iddynt, yw y rhai a'i gwnânt hwy, y rhai a'i chwennychant, y rhai a'i gwaſanaethant.

7 Canys [a] y crochenydd hefyd a ddylina bridd meddal, ac a lunia yn boenus bob lleſtr i'n gwaſanaeth ni; o'r un clai y llunia eſe rai lleſtri i waſanaethu mewn gwaith glân, a rhai yr un modd i'r gwrth-wyneb: i ba beth y gwaſanaetha pob un o'r ddau fath hyn, y crochenydd ei hun fydd farnŵr. [a] Rhu. 9. 21.

8 Ac o'r un clai, trwy ddrygionus boen, y llunia eſe dduw ofer, yr hwn a wnaethid ei hun o'r ddaiar ychydig o'r blaen, ac ychydig wedi a â i'r hon y cymmerwyd ef o honi, pan ofyner [b] yr enioes a ſenthygiwyd iddo. [b] Luc 12. 20

9 Nid am ei fod ete yn cymmeryd poen, nac am fod ei hoedl ef yn ferr, y mae ei ofal ef, eithr y mae eſe yn ymryſon â gofaint aur ac arian, ac yn dynwared y gofaint prês, ac y mae eſe yn cyfrif yn anrhydedd iddo fod yn llunio pethau gau.

10 Lludw yw ei galon ef, ei obaith hefyd ſydd waelach nâ'r ddaiar, a'i fywyd yn fwy amharchus nâ'r clai;

11 Am nad adwaenai eſe yr hwn a'i gwnaeth, a'r hwn a roddes enaid grymiol iddo ef, ac [c] a anadlodd yſpryd bywiol ynddo. [c] Gen. 2. 7.

12 Eithr cyfrif y maent hwy mai chwarae yw ein henioes ni, ac mai marſiandiaeth i elwa yw ein bywyd ni; oblegid rhaid, meddant, yw elwa o ba le bynnag, hyd yn oed o ddrygioni.

13 Canys hwn yn anad neb a wyr ei fod yn pechu, yr hwn ſydd yn gwneuthur breuon leſtri, a delwau o ddefnydd daiarol.

14 A holl elynnion dy bobl di y rhai a arglwyddiaethant arnynt, ydynt o'r fath ffolaf, ac yn anhappuſach nâ phlant bychain.

15 O herwŷdd iddynt dybied bod holl eulynnod y Cenhedloedd yn dduwiau; [d] i'r rhai nid oes na llygaid yn gwaſanaethu i weled, na ffroenau i dynnu yr ‡ awŷr attynt, na chluſtiau i glywed, na byſedd dwylo i deimlo, a'i traed hwy ſydd ddïog i gerdded. [d] Pſ. 115. 5. & 135. 16. ‡ *anadl.*

16 Oblegid dyn a'i gwnaeth hwynt, a'r hwn nid oes ganddo ond benthyg yſpryd a'i lluniodd hwynt; eithr ni ddichon un dyn wneuthur duw tebyg iddo ei hun.

17 Canys eſe yn farwol a weithia [e] beth marw â dwylo anwir: gwell yw eſe ei hun nâ'r pethau y mae eſe yn eu haddoli; oblegid eſe a ſu fyw *un-waith*, a hwythau ni buant erioed. [e] Pen. 13. 10, 18.

18 Y maent hwy yn addoli yr anifeiliaid caſaf: oblegid wrth eu cyd-gyffelybu, y mae rhai yn waeth nag eraill.

19 Nid ydynt mor dêg ag anifeiliaid eraill i'w dymuno: canys methodd ganddynt gael na chlôd gan Dduw na'i fendith ef.

PEN. XVI.

2 *Rhoi o Dduw ymborth dieithr i'w bobl, i 'chwanegu eu blys, ac anifeiliaid drwg yn elynnion, i'w ddwyn oddiarnynt.* 5 *Efe a'i brathodd hwy â ſeirph,* 12 *ond efe a'i hiachaodd hwy â'i air yn unig.* 17 *Darfod i'r creaduriaid newidio eu naturiaeth er daioni i bobl Dduw, ac er drwg i'w gelynnion.*

[a] Pſ. 12. 23. [b] Num. 21. 6. Pen. 11. 15, 16.

AM hynny y coſpwyd hwynt [b] â'r cyffelyb fel yr haeddent, ac [b] y dialeddwyd hwynt â lliaws o anifeiliaid.

2 Yn lle yr hwn ddialedd y gwnaethoſt ti ddaioni i'th bobl dy hun, i ba rai, i godi eu chwant hwynt, y parottoaiſt ti [c] foſ-leir yn ymborth o fâs dieithr:

[c] Num. 11. 31.

3 Fel y byddai iddynt hwy, yn chwennych ymborth, ddi-garu y peth oedd anghenrhaid ei chwennych, o herwŷdd golwg anhawddgar yr anifeiliaid a anfoneſid i'w myſg; ac y gwneid y rhai hyn, wedi eu bod tros ychydig ennyd mewn eiſiau, yn gyfrannogion o archwaeth newŷdd.

4 Oblegid yr oedd yn rhaid i angen, yr hwn ni ellid ei ochel, ddyſod ar y rhai hynny a arferaſant drahauſdeb: eithr i'r rhai hyn, digon oedd yn unig ddangos pa fodd y rhoëd dialedd ar eu gelynnion hwynt.

5 Canys pan ddaeth creulon lîd bwyſtfilod ar ‡ y rhai hyn, a'i difetha hwynt â [d] brathiadau ſeirph dolennog,

‡ *dy bobl.* [d] Num. 21 5. 1 Cor. 10. 9.

6 Nid hyd y diwedd yr arhôdd dy ddigofaint ti: eithr i'w rhybuddio y blinwyd hwynt ychydig o ennyd, gan gael [e] arwŷdd iechydwriaeth, i beri iddynt feddwl am orchymyn dy gyfraith di.

[e] Num. 21. 9.

7 Oblegid yr hwn a drôdd *at yr arwŷdd hwnnw a iachâwyd*, nid gan yr hwn a welid, eithr gennyt ti, Iachawdur pob peth.

8 A thrwy hyn y gwnaethoſt ti i'n gelynnion ni gredu mai tydi yw 'r hwn ſydd yn achub o bob drwg.

[f] Exo. 8. 24. & 10. 4. Dat. 9. 3, &c.

9 [f] Y rhai a laddodd brâth locuſtiaid a chaccwn; ac ni chaëd meddyginiaeth iddynt hwy: oblegid hwy a haeddent eu coſpi â'r cyfryw.

10 Ond ni wnai dannedd dreigiau gwenwynig niwed i'th blant ti: oblegid dy drugaredd di a ddeuai yn erbyn hynny, ac a'i hiachaei hwynt.

11 Canys i feddwl am dy ymadroddion di y brathwyd hwynt; a hwy yn ebrwydd a iachâwyd, fel, heb ſyrthio mewn dyfn angof, ‡ y cofient yn waſtad dy ddaioni di.

‡ *na aller byth mo'i tynnu oddiwrth dy ddaioni di.*

12 Oblegid nid llyſieuyn nac eli a'i hiachaodd hwynt, eithr dy air di, ô Arglwydd, yr hwn ſydd yn iachau pob dim.

[g] Deu. 32. 39. 1 Sam. 2. 6. Tob. 13. 2.

13 O herwŷdd [g] y mae i ti feddiant ar enioes ac angau, ac yr ydwyt ti yn dwyn i wared hyd byrth uffern, ac yn dwyn i ſynu dracheſn.

14 A dyn yn ei ddrygioni a ladd: a phan elo yr yſpryd allan, ni ddychwel efe; ac ni ddaw yn ei ôl yr enaid a gymmerer i ſynu.

15 Eithr amhoſſibl yw diangc rhag dy law di.

[h] Exo. 9. 23. [i] Exod. 5. 2.

16 Oblegid [h] annuwolion, [i] y rhai ſydd yn gwadu eu bod yn dy adnabod ti, â ffrewyllwyd o nerth dy fraich di, gan gael eu herlid â rhyfeddol law a chenllyſg, ac â chafodau heb allu eu gochelyd, a hwy a ddifethwyd â thân.

17 A'r hyn ſydd ryfeddaf, [k] y tân oedd yn gweithio fwy-fwy yn y dwfr, yr hwn ſydd yn diffoddi pob peth: canys y mae y byd [l] yn ymladd tros y rhai cyfiawn.

[k] Pſ. 19. 2. [l] Barn. 5. 20. Edrych Ad. 24.

18 Canys weithiau ſê ſyddai lai y fflam, fel na loſgai hi yr anifeiliaid a anfoneſid yn erbyn y rhai annuwiol; eithr trwy weled, hwy a allent wybod eu hunain mai trwy farn Duw yr erlidid hwynt.

19 Ac weithiau efe a loſgai ym myſg y dwfr, yn fwy nag y gallai tân, i ddifetha ffrwyth tîr anghyfiawn.

20 [m] Yn lle hynny â bwyd Angylion y porthaiſt ti dy bobl dy hun, a thi a ddanfonaiſt iddynt hwy fara parod o'r nefoedd yn ddiboen, yr hwn a waſanaethai i bob hyfrydwch, ac i bob archwaeth yn gymmwys.

[m] Exo. 16. 14. Num. 11. 7. Pſal. 78. 25. Ioan 6. 31.

21 Canys dy [n] ‡ ymborth di oedd yn dangos dy felyſdra i'th blant, ac yn gwaſanaethu chwant y bwytta-wr, ac yn ymdymheru wrth fodd pob un.

[n] Barn. 6. 4. ‡ *Manna.*

22 [o] Yr eira hefyd a'r iâ oedd yn dioddef y tân, ac heb doddi; fel y gallent hwy wybod mai 'r tân, yr hwn oedd yn ffaglu yn y cenllyſg, ac yn llewyrchu yn y glaw, oedd yn difetha ffrwyth y gelynnion.

[o] Pſ. 19. 22.

23 H[illegible] hefyd, fel y cai y rhai cyfiawn eu cynnal, a ollyngodd ei allu dros gof.

24 Oblegid [p] y creadur, yr hwn ſydd yn dy waſanaethu di, yr hwn a wnaethoſt bob peth, a annelir i beri coſpedigaeth ar yr anghyfiawn, ac a ddadannelir i wneuthur daioni i'r rhai a ymddiriedant ynot ti.

[p] Pen. 19. 6.

25 Am hynny efe yna yn ymrithio i bob ‡ peth, a waſanaethai dy râs di, yr hwn ſydd yn maethu pob peth wrth ewyllys y rhai ‡ anghenus:

‡ *ſa.* ‡ *a melis. eus.*

26 Fel y dyſgo dy blant ti, y rhai ſydd hoff gennyt ti, ô Arglwydd, [q] nad cynnyrch ffrwyth ſydd yn porthi dyn; eithr mai dy air di ſydd yn cadw y rhai a gredant ynot.

[q] Deu. 8. 3. Mat. 4. 4.

27 Oblegid y peth ni ddifethodd y tân, [r] wedi ei dwymno ychydig gan belydr yr haul, a feiriolodd yn ebrwydd.

[r] Ex. 16. 21.

28 Fel y byddai hyſpys, [s] y dylid achub blaen yr haul, i roddi diolch i ti, a gweddio arnat ti ar doriad y dydd.

[s] Pſ. 88. 13.

29 Oblegid gobaith yr anniolchgar a dawdd ymaith fel llwyd-rew y gaiaf, ac a rêd ymaith fel dwfr difudd.

PEN. XVII.

1 *Pa ham y coſpwyd yr Aiphtiaid â thywyllwch.* 4 *Mor erchyll oedd y tywyllwch hwnnw.* 11 *Mor ofnadwy yw cydwybod ddrwg.*

DY farnedigaethau di ſydd fawr, ac ni ellir eu traethu: am hynny yr aeth ‡ y rhai annyſgedig ar gyfeiliorn.

‡ *yr ey[illegible] dion ni[illegible] vent ei gwella.*

2 Oblegid y rhai anwir yn amcanu gorthrymmu y genedl ſanctaidd, [a] wedi eu gwarchae yn eu tai, garcharorion tywyllwch, a'i llyffetheirio

[a] Exo. 14.

ffetheirio â rhwymau hir-nôs, a orweddaſant yno, yn ffoaduriaid oddiwrth y rhagluniaeth dragywyddol.

3 Canys pan dybiaſant hwy lechu mewn cuddiedig bechodau, tan dywyll orchudd angof, hwy a waſgarwyd, wedi eu dychrynnu yn aruthrol, a'i trallodi gan weledigaethau *dieithr*.

4 Canys ni allai y gilfach a'i daliai hwynt eu cadw hwy yn ddïofn: eithr yr oedd twrwf yn ſwnio o'i hamgylch, yr hwn oedd yn eu blino hwynt, a gweledigaethau prüddaidd ag wyneb ſarrig yn ymddangos iddynt.

5 Nid oedd dim gallu gan y tân i lewyrchu: ac ni allai ddiſglair lewŷrch y ſêr oleuo y nôs erchyll honno.

6 Eithr tân yn unig yn cynneu o honaw ei hun, yn oſnadwy iawn, a ymddangoſodd iddynt hwy; wedi eu dychrynnu hwynt â'r weledigaeth honno ni welid, hwy a dybiaſant ſod y pethau a welid yn waeth.

7 [b] Felly y bwriwyd i lawr oferedd celfyddyd hudoliaeth, a'r gwradwyddus gerydd a gafodd y rhai a wnaënt ffrôſt o'i doethineb.

8 Oblegid y rhai a addawſant yrru ymaith ofn a blinder oddiwrth enaid lleſg, a aethant yn lleſg eu hun rhag ofn, yr hwn y gellid chwerthin am ei ben.

9 O herwŷdd er nad oedd dim erchyll yn eu hofni hwynt; er hynny wedi eu dychrynnu wrth fynediad bwyſt-filod heibio, a chwibaniad ſeirph,

10 Buant ſeirw o ofn, gan ommedd edrych ar yr awyr, yr hwn nid oedd le i'w ochelyd.

11 Canys peth ofnus yw drygioni, wedi rhoddi barn i'w erbyn wrth ei dyſtiolaeth ei hun; a'r gydwybod yn gwaſgu arno fydd yn darogan pethau blîn yn waſtadol.

12 Canys nid yw ofn ddim, ond bradychu yr help o gaffer gan reſwm.

13 A'r diſgwiliad oddi-fewn yn llai a gyfrif yr anwybodaeth yn fwy nâ'r achos yr hwn ſydd yn peri blinder.

14 Eithr hwynt yn cyſgu yr un hûn y noſon honno, yr hon ni ellid yn ddïau ei dioddef, ac a ddaethai arnynt o waelodion uffern anocheladwy;

15 Weithiau a ſlinid â gweledigaethau rhyfedd, ac weithiau a lewygent gan ball calon: canys ofn diſymmwth, ac heb edrych am dano, a ddaeth arnynt.

16 Felly pwy bynnag a ſyrthiai yno, eſe a gedwid, ac a gauid mewn carchar heb haiarn.

17 Canys pa un bynnag ai llafur-wr fyddai un, neu fugail, neu un yn gwneuthur y gwaith ſydd yn y ‡ diffaithwch, pan ddelid ef, eſe a ddioddefai yr angen ni's gellid ei ochelyd: oblegid ag un gadwyn tywyllwch y rhwymid hwynt oll.

18 Pa un bynnag ai gwŷnt chwiban, ai hyfrydaidd ſain adar ym myſg y canghennau tewion, ai cyſſain dwfr yn cerdded yn chwŷrn,

19 Ai ſŵn erchyll creigiau a fwrid i lawr, ai rhedfa anifeiliaid yn moelyſtotta heb ei gweled, ai llais creulon bwyſtfilod rhuadwy, ai carreg-lefain yn dadſeinio o ogofeydd y mynyddoedd; y pethau hyn a'i dychrynnai hwy, fel y llewygent.

20 Canys yr holl ſyd a oleuid yn oleu ddiſglair, ac ni rwyſtrid neb yn eu gwaith:

21 Yn unig arnynt hwy y daethai nôs drom, cyffelybrwydd i'r [c] tywyllwch a ddeuai arnynt hwy; eithr yr oeddynt iddynt eu hunain yn ſlinach nâ'r tywyllwch.

[c] Mat. 8. 12. & 22. 13. & 25. 30. 2 Pet. 2. 17. Judas 13.

PEN. XVIII.

4 Pa ham y coſpwyd yr Aipht â thywyllwch, 5 ac â marwolaeth eu plant. 18 Ein bod hwy eu hun yn gweled yr achos o hynny. 20 Goſpi o Ddaw ei bobl ei hun; a pha fodd yr attaliwyd y blâ honno.

EIthr i'th Sainct di yr oedd [a] goleuni o'r mwyaf: llais y rhai yr oeddynt hwy yn eu clywed, ond nid oeddynt yn gweled eu gwedd hwynt, a hwy a'i cyfrifaſant hwynt yn ddedwŷdd, am na ddioddefaſent hwythau yr un pethau.

[a] Exo. 10. 23

2 Rhoddaſant heſyd iddynt ddïolch, am na wnaethent niwed wedi cael cam o'r blaen, a dymmunaſant faddeuant am ſod yn elynnion iddynt.

3 [b] Yn lle hynny y rhoddaiſt iddynt hwy goloſn o dân poeth, i ſlaenori yn y daith anhyſpys, ac i ſod yn haul diniwed i'r ymdaith barchedig.

[b] Exo. 13. 21. & 14. 24. Pſal. 78. 14. & 105. 39.

4 Yr oeddynt hwy [a] yn ddïau yn haeddu bod heb oleuni, a'i carcharu mewn tywyllwch, y rhai a gadwaſant dy blant di yngharchar, trwy y rhai yr oedd anllygredig oleuni y gyfraith i'w roddi i'r byd.

5 [c] Pan amcanaſent hwy ladd rhai bychain y Sainct, yna [d] trwy un plentyn, yr hwn a fwriſid allan ac a gadwefid i'w ceryddu hwynt, [e] y cymmeraiſt ymaith lawer o'i plant hwy, ac [f] a'i difethaiſt hwynt ar un-waith yn y dwfr cryf.

[c] Exo. 1. 16. [d] Exod. 2. 3. [e] Ex. 11. 29. [f] Exod. 14. 24, &c.

6 [g] Ein tadau ni a gawſant wybodaeth am y nôs honno o'r blaen; fel y byddent lawen, am eu bod yn gwybod yn ddïogel i ba lwŏn y credaſent.

[g] Exo. 11. 4.

7 Felly y derbyniodd dy bobl di iechydwriaeth y rhai cyfiawn, a dinyſtr y gelynnion.

8 Canys megis y coſpaiſt ti ein gwrthwynebwŷr, trwy 'r un peth y rhoddaiſt anrhydedd i ni, y rhai a alweſit ti.

9 [h] Canys ſanctaidd blant y rhai daionus a aberthaſant yn ddirgel, ac a oſodaſant ‡ gyfraith dduwiol yn gyttûn; ar ſod y rhai ſanctaidd yr un modd yn gyfrannogion o dda a drwg, a'r tadau yn awr yn canu o'r blaen ganiadau mawl.

[h] Exod. 12. ‡ *gyfammod Duw.* Gwêl Pſal 50. 5.

10 Eithr anghyſain waedd y gelynnion a ddadſeiniodd o'r tu arall, a greſynol nâd oedd yn cerdded am blant y galerid am danynt.

11 [i] A'r un fath ddïaledd y coſpid y gwâs a'r meiſtr; yr un pethau yr oedd y gwreng a'r brenin yn eu dioddef.

[i] Exo. 11. 5. & 12. 29.

12 Rhai aneirif oedd ganddynt hwy oll, wedi meirw ar un-waith o'r un farwolaeth, fel nad oedd digon o rai byw i'w claddu hwynt: canys mewn un moment y difethwyd eu hiliogaeth anrhydedduſaf hwy.

13 Canys lle na chredant hwy ddim o herwŷdd y ſwynion, pan ddifethwyd y cytafanedig, y cyffeſſaſant mai plant Duw oedd y bobl hyn.

14 O herwŷdd pan oedd pob peth mewn diſtawrwydd tawel, a'r nôs ynghanol ei gyrfa ſuan,

15 Dy holl-alluog air di a neidiodd o'r nef o'th orſeddfa frenhinawl, i ganol y wlâd ddinyſtriol, fel rhyfel-ŵr ffrom,

16 Gan arwain dy orchymyn diragrith di yn lle cleddvf llym, yr hwn a ſafodd, ac a lanwodd bob peth â marwolaeth, ac oedd yn cyffwrdd â'r nefoedd er ei ddiſgyn i'r ddaiar.

17 Yna gweledigaethau breuddwydion aruthrol a'i blinaſant hwy yn ddiſymmwth, a'r ofn nid oeddynt yn ei ddiſgwil a ddaeth arnynt.

18 Ac wedi bwrw un i lawr yma, ac arall accw, yn hanner marw, hwy a ſynegaſant am ba achos yr oeddynt yn marw.

19 Oblegid y breuddwydion, y rhai oedd yn eu blino hwynt, a rag-yſpyſſaſent hyn, fel na ddifethid hwynt heb wybod pa ham yr oeddynt yn dioddef niwed.

20 Cyffyrddodd profedigaeth angau weithiau
k Num. 16. 46, &c. â'r rhai cyfiawn hefyd, [k] a bu ddinyſtr ar y dyrfa yn y diffaithwch: ond ni hîr-barhâodd y digter.

21 Oblegid y gŵr difai a'u deffynnodd hwynt ar frŷs, gan arwain arfau ei ſwydd ei hun, ſef gweddi, ac iawn o arogl-darth, ac a ſafodd yn erbyn y llîd, ac a ddibennodd y cyſtudd, gan ddangos mai dy wâs di oedd efe.

22 Ac efe a orchfygodd y dinyſtrydd, nid o gryſder corph, na thrwy waith arfau; eithr â gair y daroſtyngodd efe yr hwn oedd yn cyſtu-
‡ *y llwon, a'r cyfammodau a wnaethid â'r tadau.* ddio, gan goffau ‡ llŵ a chyfammod y tadau.

23 Canys pan oedd y meirw yn ſyrthio ar ei gilydd yn dyrrau, efe a ſafodd yn y canol, ac
‡ *dorrodd.* a dorrodd y digter, ac a ‡ rannodd y ffordd oedd yn myned at y byw.

l Exod. 28. 6, 9, 36. & 11. 10. 24 Oblegid [l] yn y wiſg laes yr oedd ‡ yr harddwch oll, a gogoniant y tadau yngherfiad
‡ *yr holl fyd.* y pedair rhês o feini, a'th fawredd ditheu yn y goron am ei ben ef.

25 I'r rhai hyn y rhoddes y dinyſtrydd le, ac a'i hofnodd hwynt: canys digon oedd yn unig brofi o honynt y digter.

PEN. XIX.

1 *Pa ham na wnaeth Duw drugaredd â'r Aiphtiaid:* 5 *Ac mor rhyfeddol y gwnaeth efe â'i bobl.* 14 *Bod yr Aiphtiaid yn waeth nâ'r Sodomiaid.* 18 *Rhyfeddol mor gyttûn yw 'r creaduriaid i waſanaethu pobl Dduw.*

EIthr digter didrugaredd a barhaodd hyd y diwedd i'r annuwolion: oblegid efe a wyddai o'r blaen yr hyn a wnaënt hwy;

2 Sef wedi iddynt roddi cennad iddynt i fyned ymaith, a'i gyrru hwy ar frŷs, y byddai edifar ganddynt, ac yr erlidient hwynt.

3 Canys pan oeddynt hwy yn galaru, ac yn wylofain wrth feddau y meirw, hwy a ddychymmygaſant feddwl ynfyd arall, a'r rhai a yrraſent hwy allan dan ymbil â hwynt, a erlidiaſant hwy megis rhai yn ffoi.

4 Oblegid y dynged a haeddent a'i harweiniodd hwynt i'r diwedd hwn, ac a wnaeth iddynt anghofio y pethau a ddigwyddaſent euſys, fel y cyflawnent hwy y goſpedigaeth oedd yn ôl i'w dialedd hwy.

5 Ac fel y cai dŷ bobl di fyned trwy ffordd ryfedd, ac y caënt hwythau farwolaeth ddieithr.

6 Oblegid [a] pob creadur yn ei ryw ei hun a luniwyd tracheſn o newŷdd, i waſanaethu y gorchymynnion prïodol a roddwyd iddynt, fel y cedwid dy blant ti yn ddiniwed.
[a] Edrych Pen. 16. 24. 25.

7 Y cwmmwl a gyſgododd tros y gwerſyll, a lle y buaſai ddwfr o'r blaen, y gwelid tîr ſych, ïe yn y môr côch yr oedd ffordd ddirwyſtr, a maes yn dwyn gwellt-glâs yn y ffrŵd chwŷrn,

8 Trwy yr hon yr aeth yr holl genedl a amddeffynnodd dy law di, gan weled gwyrthiau rhyfedd.

9 Fel meirch y porthaſid hwynt, ac fel wyn y llamment hwy, gan dy foliannu di, ô Arglwydd eu gwaredydd hwynt.

10 Oblegid hwy a gofient etto y pethau a ddigwyddaſai tra 'r oeddent yn ymdaith yn y wlâd ddieithr; y modd yn lle eppiliaeth aniſeiliaid y dygaſai y ddaiar allan ‡ wybed, ac y dygaſai yr afon allan lawer o lyffaint yn lle pyſgod.
‡ *lau.*

11 Eithr [b] wedi hynny hwy a welſant eppiledd newŷdd o adar, pan ddygwyd hwynt trwy flys i ddymuno bwyd dainteithiol.
[b] Exod. 16. 13. Num. 11. 31.

12 Oblegid ſoſi-ieir a ddaeth i ſynu o'r môr yn ‡ ddiddanwch iddynt hwy.
‡ *follorynd.*

13 Ac ar y pechaduriaid y daeth dïaledd, nid heb wyrthiau o'r blaen, trwy egni taranau: oherwŷdd yr oeddynt hwy yn haeddu dioddef am eu hanwiredd; oblegid yr oeddynt hwy yn dwyn dygyn-gâs i ddieithriaid.

14 Canys *y Sodomiaid* ni dderbynient, y rhai nid adwaenent pan ddaethant: eithr y rhai hyn â gaethiwaſant y dïeithriaid a wnaethai iddynt hwy ddaioni.

15 Ac nid hynny yn unig, eithr yſgatfydd ſe a edrychir peth ar y rhai hynny, am iddynt drîn dïeithriaid yn anghyweithas.

16 Eithr y rhai hyn wedi eu derbyn hwynt ‡ yn llawen, a gyſtuddiaſant â phoenau aruthrol, ‡ *tra wn dïa.* y rhai oedd yn awr gyfrannogion o'r un gyfraith.

17 A'r rhai hyn a darawyd â dallineb, fel *y tarawſid* y rhai hynny [c] wrth ddrws y cyfiawn: pan geiſiodd pob un y ffordd i'w ddrws ei hun, wedi eu hamgylchu hwy â thywyllwch anferthol.
[c] Gê. 19.

18 Oblegid yr elementau a newidiwyd ‡ o honynt eu hunain yn gyſlon, fel y newidia ſain cynghanedd mewn pſaltring, henw y dôn, er bod y ſŵn yn aros bob amſer, megis y gellir yſtyried wrth edrych yn graff ar y pethau a wnaed.
‡ *ydoſpwn hunain.*

19 Canys y pethau daiarol a droëd yn bethau o'r dwfr, a phethau nofiadwy a gerddaſant ar y ddaiar.

20 [d] Y tân oedd nerthol yn y dwfr, wedi gollwng tros gôf ei rinwedd ei hun: a'r dwfr a anghofiaſai ei naturiaeth i ddiffoddi.
[d] Pſ. 105.

21 Yn y gwrthwyneb, ni wnaeth y fflam nac i gnawd yr aniſeiliaid llygradwy, y rhai a rodient ynddo, nac i'r ymborth nefol ddarfod, er ei fod fel [e] iâ tawddadwy, o rywogaeth i doddi.
[e] Exod. 16. Num. 11. Pſ. 16.

22 Canys dy bobl a fawrygaiſt, ac a anrhydeddaiſt, ym mhob dim, ô Arglwydd: ac ni ddïyſtyraiſt hwynt; ond bod gyd-a hwynt bob amſer, ac ym mhob lle.

Doethi-

Doethineb JESUS mab SIRACH, neu ECCLESIASTICUS.

Prolog a wnaeth Awdur anadnabyddus.

YR Jesus hwn oedd fâb i Siraeth, ac wyr i Jesus, o'r un enw ag ef. Y gwr hwn gan hynny oedd fyw yn yr amseroedd diweddaf, gwedi caeth-gludo y bobl, a'i galw adref drachefn, ac agos ar ôl yr holl brophwydi. Ei daid ef Jesus (fel y mae efe ei hun yn tyſtiolaethu) oedd wr diwyd iawn, a doeth ynmyſg yr Hebreaid, yr hwn nid yn unig a gaſglodd ddwys a byrr ymadroddion y gwyr doethion a fuaſai o'i flaen ef, eithr ei hun hefyd a draethodd rai o'r eiddo ei hun, yn llawn o fawn ddealltwriaeth a doethineb. Am hynny pan fu farw yr Jesus cyntaf, a gadel y llyfr hwn wedi ei ‡ orphen agos, Siraeth ei fâb ef, wedi ei gael ar ei ôl ef, a'i gadawödd i'w fâb ei hun Jesus, yr hwn wedi ei gael i'w law, a'i gynnhullodd ei gŷd yn drefnus yn un ‡ llyfr, ac a'i galwodd Doethineb, gan roddi ei enw ei hun; enw ei dâd, a'i daid, yn deitl iddo, gan ddenu y gwrandawr trwy enw Doethineb i roi mwy o fryd ar yſtudio y llyfr hwn. Y mae efe gan hynny yn cynnwys ynhadroddion doethion, ſententiæ dieithr, a dammhegion, a rhai hên hiſtoriau duwiol pobl, am wŷr a ryngafai fodd Duw; ei weddi hefyd a'i gân: heb law hynny, pa ddaioni a wellaj Duw yn dda *ei waſanaeth* i'w bobl, a pha blaau a bentyrraſai efe ar eu gelynnion hwy. Yr Jesus yma oedd yn dilyn Solomon, ac nid oedd lai enwog am ddoethineb a dyſgeidiaeth; ac yntau yn wîr yn wr mawr ei ddyſg, ac yn cael ei gyfrif felly.

Rhai ſy'n tybied mai Athanaſius a wnaeth y prolog yma, am ei fod yn ei *Synopſis* ef.

‡ *gaſgl.* ‡ *rhŷd.*

Prolog Doethineb JESUS fâb SIRACH.

GAn roddi i ni lawer a mawrion bethau trwy y gyfraith a'r prophwydi, ac eraill a'i dilynaſant hwy; am ba rai y mae yn rhaid canmol Iſrael, o herwŷdd addyſg a doethineb; ym mha rai y mae yn rhaid nid yn unig i'r darllennyddion fyned yn ddoethach, eithr hefyd i'r rhai ſy yn chwennychu dyſgu, fod yn fuddiol i'r rhai oddi-allan, drwy draethu, ac yſgrifennu hefyd: fy nhaid i Jeſus, wedi iddo ymroddi yn fawr i ddarllen y gyfraith a'r prophwydi, ac eraill o lyfrau ein tadau, ac wedi myned yn hyfedr ynddynt hwy, a ddygwyd rhagddo i 'ſgrifennu peth ei hun, o'r pethau a berthyn i addyſg a doethineb; fel y gallai y rhai ſydd awyddus i ddyſg, ac wedi ymroddi i'r pethau hyn, gynnyddu yn fwy mewn buchedd, yn ôl y gyfraith. Am hynny byddwch, attolwg, yn ewyllyſgar ac yn ddyſal i'w ddarllen, a maddeuwch i ni, o's nyni wrth gymmeryd poen yn cyfieithu, a welir heb gyrrhaeddyd grym rhyw eiriau. Oblegid nid yw yr un pethau o'r un grym, pan draether hwynt yn Hebreaeg, a phan droër hwynt i iaith arall. Ac nid hyn yn unig, eithr pethau eraill, ſef y gyfraith, a'r ‡ prophwydi, a'r llyfrau eraill ſy iddynt † ragoriaeth nid bychan, pan draether hwynt yn eu hiaith eu hun. Oblegid yn y ddeunawfed flwyddyn ar hugain i'r brenin Euergetes, wedi i mi ddyfod i'r Aipht, ac aros yno ennyd, mi a gefais lyfr o addyſg nid bychan. Am hynny y tybiais fod yn angenrheidiaf dim gymmeryd peth diwydrwydd a phoen i'w gyfieithu ef. Felly mi a ymroddais trwy fawr anhunedd a chyfarwyddyd yr amſer hwnnw i ddwyn y llyfr i ben, ac i'w oſod allan er eu mwyn hwythau hefyd, y rhai mewn gwlâd ddieithr ŷnt yn chwennych dyſgu, wedi ymbarottoi o'r blaen yn ei moddau, i fyw yn ôl y gyfraith.

‡ *prophwydoliaethau.* † *odidawgrwŷdd.*

PENNOD I.

1 *O Ddduw y mae pob doethineb:* 10 *Ac i'r rhai a'i carant ef y mae efe yn ei rhoi hi.* 12 *Ofn Duw yw llawnder llawer o fendithion.* 28 *Ofn Duw heb ragrith.*

ODdiwrth [a] yr Arglwydd *y daeth* pob doethineb, a chyd-ag ef y mae hi byth.

2 Pwy a rîf dywod y môr, a'r dafnau glaw, a dyddiau tragywyddoldeb?

3 Pwy a olrhain allan uchder y nefoedd, a llêd y ddaiar, a'r dyfnder, a doethineb?

4 Crëwyd doethineb yn gyntaf o'r cwbl, a deall ſynwyr erioed.

5 Ffynnon doethineb yw gair Duw Goruchaf, a'i ffyrdd hi yw y gorchymynnion tragywyddol.

6 [b I bwy y datcuddiwyd gwreiddyn doethineb, a phwy a wybu ei chynghorion doeth hi?] b Eſa. 40. 13. Doc. 9. 13. Rhuf. 11. 34. 1 Cor. 2. 16.

7 I bwy yr eglurwyd gwybodaeth doethineb? a phwy a ddeallodd ei hamryw ffyrdd hi?

8 Un ſydd ddoeth i'w ofni yn fawr, yr Arglwydd yn eiſtedd ar ei orſedd-faingc.

9 Yr Arglwydd a'i creawdd hi, ac *a'i* gwelodd, ac a'i rhifodd, ac a'i tywalltodd hi ar ei holl waith.

10 Y mae hi gyd-a phob cnawd, yn ôl ei roddiad ef, ac efe a'i rhoddes hi i'r neb a'i carant ef.

11 Anrhydedd, a gogoniant, a hyfrydwch, a choron gorfoledd yw ofn yr Arglwydd.

12 Ofn yr Arglwydd ſydd ddiſyrrwch i'r galon, ac a rydd lawenydd a hyfrydwch a hîr-hoedl.

13 Yn y diwedd da fydd i'r hwn a ofno yr Arglwydd, ac efe a fendithir yn ei ddydd diwedd.

14 [c] Dechreu doethineb yw ofni yr Arglwydd; ‡ ac efe a grëwyd gyd-a'r ffyddloniaid yn y grôth.

15 Hi a ſoddodd ſylfaen tragywyddol gyd-a dynion, a [d] chyd-a'i hiliogaeth hwynt y peri hi.

16 Ofn yr Arglwydd yw cyflawnder doethineb, ac ſydd yn llenwi dynion â'i ffrwyth hi.

17 Hi a lanwodd eu holl dai hwynt â'i phethau dymunol, a'i hyſguboriau hwynt â'i chnwd.

18 Coron doethineb yn dwyn allan ffrwyth heddwch ac iechydwriaeth iachol yw ofn yr Arglwydd; a dawn Duw yw pob un o'r ddau: ac y mae hi yn helaethu gorfoledd i'r rhai a'i carant ef.

19 Doethineb a lawiodd ddeall, a gwybodaeth ſynwyr, ac a dderchafodd ogoniant y rhai a lynant ynddi.

20 Gwreiddyn doethineb yw ofni yr Arglwydd, a'i changhennau ydynt hîr-hoedl.

21 Ofn yr Arglwydd ſydd yn gyrru pechodau ymaith, ac yn troi digofaint ymaith lle y byddo hi yn breſennol.

‡ *ddiange rhag coſpedigaeth.*

22 Ni ddichon gŵr digllon ‡ gael ei gyfrif yn gyfiawn: oblegid athrylith ei ddigllonedd a fydd yn dramgwydd iddo.

23 Y dioddefgar a ddioddef tros amſer; ac wedi hynny y blagura llawenydd iddo ef.

24 Efe a guddia ei eiriau tros amſer; a gwefuſau llawer a fynegant ei ſynwyr ef.

25 Yn nhryſorau doethineb y mae damhegion gwybodaeth: eithr ffiaidd yw duwioldeb gan bechadur.

26 O's chwennychi ddoethineb, cadw y gorchymynnion, a'r Arglwydd a'i rhydd hi i ti.

27 Oblegid doethineb ac athrawiaeth yw ofn yr Arglwydd; a bodlon yw ganddo ffydd ac addfwyndra.

‡ *anufuddha.*

28 Nac ‡ ammau ofn yr Arglwydd, pan fyddech mewn angen: ac na ddôs atto ef â chalon ddau-ddyblyg.

29 Na ragrithia o flaen dynion, eithr edrych beth a ddywedych.

30 Na dderchafa dydi dy hun, rhag i ti ſyrthio, a dwyn ammharch i'th enaid dy hun, ac i'r Arglwydd ddatcuddio dy holl gyfrinach di, a'th fwrw i lawr ynghanol y gynnulleidfa, am na ddaethoſt mewn gwirionedd at ofn yr Arglwydd, eithr bod dy galon yn llawn twyll.

PEN. II.

1 *Rhaid i weiſion Duw ddiſgwil am flinderau, 7 a bod yn ddioddefgar, ac ymddiried ynddo ef.* 12 *Canys gwae y rhai ni wnelo hynny.* 15 *A'r rhai a ofnant yr Arglwydd a wnânt hynny.*

[a] Mat. 4. 1. [b] 2 Tim. 3. 12. 2 Pet. 4. 12.

FY mâb, [a] o's deui i waſanaethu yr Arglwydd, parottoa dy enaid i brofedigaeth.

2 Uniona dy galon, a dioddef: ac na wnâ frys yn amſer trallod.

3 Glŷn wrtho ef heb ymado, fel i'th gynnydder yn dy ddiwedd.

4 Derbyn yn llawen yr hyn a ddigwyddo; a bydd ymarhöus wrth dy gyfnewid i oſtyngiad.

5 [b] Oblegid aur a brofir yn tân, a dynion cymmeradwy yn ffwrn goſtyngiad. [b] Doeth. 3. 6. Dihar. 17. 3.

6 Creda ynddo ef, ac efe a'th ‡ dderbyn di: uniona dy lwybrau, a gobeithia ynddo ef. ‡ *gymmerth.*

7 Y rhai ydych yn ofni yr Arglwydd, credwch iddo ef, ac ni phalla eich gwobr chwi.

8 Y rhai ydych yn ofni yr Arglwydd, gobeithiwch am ddaioni, ac am lawenydd tragywyddoldeb a thrugaredd.

9 Y rhai ydych yn ofni yr Arglwydd, ymarhoſwch am ei drugaredd ef, ac na chiliwch, rhag eich ſyrthio.

10 Edrychwch ar y cenhedlaethau gynt, a gwelwch; pwy a ymddiriedodd i'r Arglwydd, ac a wradwyddwyd? neu pwy a arhoſodd yn ei ofn ef, ac a adawyd? neu pwy a alwodd arno ef, ac yntau yn ei ddiyſtyru ef? [c] Pſ. 37. 5.

11 Oblegid toſturiol, a thrugarog, ymarhöus, ac amlo drugaredd, yw'r Arglwydd: ac y mae efe yn maddeu pechodau, ac yn achub yn amſer trallod.

12 Gwae y calonnau ofnus, a'r dwylo lleſg, a'r pechadur a gerddo ddau lwybr.

13 Gwae'r galon leſg: o herwŷdd nid yw yn credu; am hynny ni amddeffynnir ef.

14 Gwae chwi, y rhai a gollaſoch amynedd; a pha beth a wnewch chwi pan ymwelo yr Arglwydd â chwi?

15 Y rhai a ofnant yr Arglwydd ni ‡ anghredant ei eiriau ef; [d] a'r rhai a'i carant ef a gadwant ei ffyrdd ef. ‡ *anufuddhaant.* [d] Ioan 14. 23.

16 Y rhai a ofnant yr Arglwydd a geiſiant yr hyn ſydd dda ganddo ef; a'r rhai a'i carant ef a lenwir â'r gyfraith.

17 Y rhai a ofnant yr Arglwydd a barottoant eu calonnau, ac a oſtyngant eu heneidiau ger ei fron ef,

18 *Gan ddywedyd*, Syrthiwn yn nwylo Duw, ac nid yn nwylo dynion: o herwŷdd fel y mae ei fawredd ef, felly y mae ei drugaredd ef.

PEN. III.

2 *Rhaid i blant anrhydeddu a chymmorth eu tadau a'i mammau.* 21 *Na ddylem ni chwennych cael gwybod pob peth.* 26 *Y cyfrgollir y rhai a wrthodo gerydd.* 30 *Y ceir tâl am eluſen.*

FY mhlant, clywch fi eich tâd, a gwnewch felly, fel y byddoch gadwedig.

2 Oblegid yr Arglwydd a roddes [a] i'r tâd anrhydedd ar y plant, ac a ſiccrhaodd ‡ farn y fam ar y meibion. [a] Ex. 20. 12. Deut. 5. 16. Mat. 15. 4. Mat. 7. 12. Eph. 6. 2. ‡ *awdurdod.*

3 Yr hwn ſydd yn anrhydeddu ei dâd ſydd yn cael maddeuant am *ei* bechod;

4 A'r hwn ſydd yn anrhydeddu ei fam ſydd fel un yn caſglu tryſor.

5 Yr hwn a anrhydeddo *ei* dâd, a gaiff lawenydd o'i blant; ac efe a wrandewir y dydd y gweddïo.

6 Hîr-hoedlog fydd yr hwn a anrhydeddo *ei*

ei dâd: a'r hwn a ufuddhâo yr Arglwydd a bair ‡ orphywyſdra i'w fam.

7 Yr hwn ſydd yn ofni yr Arglwydd a anrhydedda *ei* dâd, ac a waſanaetha y rhai a'i cenhedlaſant ef ſel ei arglwyddi.

8 [b] Anrhydedda dy dâd a'th fam ar weithred a gair, ſel y delo i ti fendith ‡ gan ddynion.

9 Oblegid [c] bendith y tâd a ſiccrhâ deiau y plant: ond melldith y fam a ddïwreiddia ſylfeini.

10 Na ymffroſtia yn ammarch dy dâd: o herwŷdd nid parch i ti ſydd ammarch dy dâd.

11 Canys anrhydedd ſydd i ddyn o anrhydedd ei dâd: a mam mewn ammarch ſydd warth i'r plant.

12 Fy mâb, cynnorthwya dy dâd yn ei henaint, ac na thriſtâ ef yn ‡ dy ſyw.

13 O's palla ei ſynwyr, cyd-ddwg ag ef, ac na ammharcha ef *pan fyddech* yn dy ‡ holl gryfder.

14 O herwŷdd nid anghofir dy ‡ drugaredd i'th dâd: ac yn lle pechodau fe a'i 'chwannegir i'th adeiladu di i ſynu.

15 Yn nydd dy drallod y meddylir am ‡ danat ti: a'th bechodau a doddir, megis *pan ddêl* meiriol ar iâ.

16 Megis cablwr yw yr hwn ſydd yn gwrthod ei dâd; a melldigedig gan Dduw yw yr hwn ſydd yn digio ei fam.

17 Fy mâb, gorphen dy waith yn llednais, a'r dyn cymmeradwy a'th hoffa di.

18 [d] Pa mwyaf ſyddech, ymddaroſtwng yn fwy, a thi a gei ffafor yngŵydd yr Arglwydd.

19 Y mae llawer yn uchel-radd ac yn anrhydeddus; eithr i'r rhai [e] llednais y datcuddir dirgeledigaethau.

20 Canys mawr yw gallu yr Arglwydd, a'r rhai goſtyngedig a'i hanrhydeddant ef.

21 [f] Na chais yn ddiſynwyr bethau rhy galed i ti, ac na chais yn angall bethau rhy gryfion i ti.

22 Y pethau a orchymynnwyd, meddwl am hynny yn ſanctaidd; oblegid nid rhaid i ti weled pethau cuddiedig â'th lygaid.

23 Na ſydd ry fanwl mewn pethau afraid: canys ſe ddangoſwyd i ti fwy nag a ddichon dynion eu deall.

24 Eu hofer dyb a dwyllodd lawer, a drwg dyb a leſgaodd eu deall hwynt.

25 Oni bydd canhwyllau dy lygaid gennyt, ſe fydd eiſiau goleuni arnat: ond o's bydd eiſiau gwybodaeth, na ſynega hynny.

26 Drwg ſydd ar galon galed yn y diwedd: a'r hwn a hoffo enbydrwydd a ddifethir ynddo.

27 Calon galed a lwythir â phoenau: a'r pechadur a 'chwanega bechodau ar bechodau.

28 ‡ Ynghoſpedigaeth y balch nid oes meddyginiaeth: o herwŷdd gwreiddio planhigyn drygioni ynddo ef.

29 Calon y deallgar a feddwl am ddammeg, a chluſt y gwrandawydd yw dymuniad y doeth.

30 [g] Dwfr a ddiffydd dân yn fflammio, a thrwy eluſen y ceir maddeuant am bechodau.

31 A'r Arglwydd, yr hwn ſydd yn talu cymmwynaſau, ſydd gofus erbyn yr amſer a ddaw; a'r *cyfryw*, yn amſer ei dramgwydd, a gaiff atteg.

PEN. IV.

1 *Na ddylid dïyſtyru y tlawd a'r ymddifad,* 11 *ond ceiſio gwybodaeth;* 20 *ac na bo arnom gywilydd o ryw bethau, ac na ddywedom yn erbyn y gwirionedd,* 30 *ac na bôm fel llewod yn ein tai.*

FY mâb, na thwylla y tlawd am ei fywyd, ac na wnâ i lygaid anghenus hîr-ddiſgwil.

2 Na thriſtâ enaid newynog, ac na wnâ i ŵr yn ei eiſiau hîr-ddiſgwil.

3 Na 'chwanega flinder ar galon gyſtuddiol, ac na wnâ i'r anghenog hîr-ddiſgwil am ei rodd.

4 Na fwrw ymaith ymbiliwr gorthrymmedig, ac na thrô dy wyneb oddïwrth y tlawd.

5 [a] Na thrô dy lygad oddïwrth yr ‡ anghenus, ac na ddôd le i ddyn i'th felldithio di. [a] Tob. 4. 7. ‡ un yn gofyn.

6 Canys o's efe a'th felldithia di yn chwerwder ei enaid, yr hwn a'i gwnaeth ef a wrendy ei weddi ef.

7 Gwnâ dy hun yn hawddgar i'r gynnulleidfa, a goſtwng dy ben i ŵr mawr.

8 Goſtwng dy gluſt at y tlawd yn ddidriſt, ac atteb ef yn heddychol ac yn llednais.

9 Gwared yr hwn ſydd yn cael cam, o law yr hwn ſydd yn gwneuthur cam; ac na fydd lwfr pan eiſteddych i farnu.

10 [b] Bydd i'r ymddifad fel tâd, ac yn lle gŵr i'w mam hwynt: a thi a gei fod megis yn fab i'r Goruchaf; ac efe a'th gâr di yn fwy na'th fam. [b] Job 31. 18. Eſay 1. 17. Iago 1. 27.

11 Doethineb a dderchafa ei meibion, ac a dderbyn y rhai a'i ceiſiant.

12 Yr hwn ſydd yn ei charu hi ſydd yn caru enioes; a'r rhai a ddiſgwiliant am dani hi yn foreu a lenwir â llawenydd.

13 Yr hwn a'i dalio hi a etifedda ogoniant, a'r Arglwydd a fendithia y lle yr êl hi i mewn.

14 Y rhai ſydd yn ei gwaſanaethu hi ſydd yn gwaſanaethu y Sanctaidd; ac y mae yr Arglwydd yn caru y rhai ſydd yn ei charu hi.

15 Yr hwn ſydd yn gwrando arni hi a farna genhedloedd; a'r hwn a wrandawö arni hi a breſſwylia yn ddïogel.

16 O's un a ymddyry iddi, efe a'i caiff hi yn etifeddiaeth; a'i hiliogaeth a gaiff fod mewn meddiant o honi.

17 Canys ar y cyntaf hi a rodia gyd-ag ef ar ffyrdd gŵyr-geimion, ac a ddŵg ofn ac arſwyd arno ef, ac a'i poena ef â'i haddyſg, nes gallu o honi ymddiried i'w enaid ef, ac oni phrofo hi ef yn ei chyfiawnderau.

18 Yna hi a ddaw yn uniawn atto ef, ac a'i llawenycha ef, ac a ddatcuddia ei dirgelwch iddo ef.

19 O's cyfeiliorna efe, hi a'i gâd ef, ac a'i dyry i fynu i'w gwŷmp ei hun.

20 Cadw 'r amſer cyfaddas, ac ymgadw rhag drygioni; ac na fydded cywilydd gennyt pan berthyno i'th enaid.

21 Canys y mae cywilydd yn dwyn pechod; ac y mae cywilydd yn anrhydedd a grâs.

22 Na dderbyn wyneb yn erbyn dy enaid dy hun, ac na pharcha neb i'th ddinyſtr dy hun.

23 Na attal air ‡ yn amſer iechydwriaeth, ac na chuddia dy ddoethineb yn ei harddwch. ‡ *pan fyddo lle i wneuthur daioni.*

24 Oblegid wrth ymadrodd yr adweinir doethineb, ac addyſg wrth ei̇riau y tafod.

25 Na ddywed yn erbyn y gwirionedd er dim, ond bydded wladaidd gennyt dy anwybodaeth.

26 Na fydded gwilydd gennyt gyfaddef dy bechodau, ac nac ymegnïa yn erbyn y ffrŵd.

27 Nac ymddyro i ddyn ffôl, ac na dderbyn wyneb y galluog.

28 Ymegnïa gyd-a'r gwirionedd hyd farwolaeth; a'r Arglwydd Dduw a ymladd gyd-a thitheu.

29 Na fydd eſgud â'th dafod, a diog ac araf yn dy weithredoedd.

30 Na fydd megis llew yn dy dŷ, yn curo dy weiſion wrth dy phanſi.

e Act. 20. 35. ‡ dal. 31 e Na fydded dy law yn agored i gymmeryd, ac yn gaüad i ‡ roddi.

PEN. V.

1 Na ddylem ni hyderu ar ein golud a'n cryfder, 6 nac ar drugaredd Duw, i bechu. 9 Na bôm ddau-dafodiog, 12 ac na attebom heb wybodaeth.

a Luc. 12. 15. NA oſod dy galon ar dy olud; ac na ddywed, a Y mae gennyf ddigon i fyw.

2 Na ddilyn dy ewyllys dy hun, a'th gryfder dy hun, i rodio yn ffyrdd dy galon dy hun.

3 Na ddywed, Pwy a'm daroſtwng i o herwŷdd fy ngweithredoedd? oblegid yr Arglwydd gan ddïal a ddïal dy draha di.

4 Na ddywed, Mi a bechais, a pha driſtwch a fu i mi? oblegid y mae yr Arglwydd yn hîr-ymharhöus, ni âd eſe i ti ddïangc.

b Pen. 21. 1. 5 b Na fydd ry ddifraw o herwŷdd maddeuant, i 'chwanegu pechodau ar bechodau:

6 Ac na ddywed, Aml yw ei drugaredd ef, eſe a faddeu luoſogrwydd ſy mhechodau i;

c Pſ. 16. 13. oblegid c trugaredd a digoſaint a ddaw oddïwrtho ef, a'i ddigoſaint ef a orphywys ar bechaduriaid.

7 Na fydd hwyrfrydig i droi at yr Arglwydd, ac nac oeda o ddydd i ddydd: oblegid yn ddiſymmwth y daw digoſaint yr Arglwydd, a thra fyddech di yn ddifraw i'th ddryllir, a thi a ddiſethir yn amſer dïaledd.

d Dihar. 10. 2. & 11. 4. Ezec. 7. 19. 8 d Na oſod dy galon ar olud anghyfiawn, oblegid ni fuddiant hwy yn amſer cyſtudd.

‡ *nithia.* 9 Na ‡ ymdrô gyd-a phob gwŷnt, ac na ddôs ym mhob llwybr: ſelly *y gwnâ* y pechadur dau-dafodiog.

10 Bydd ddïanwadal yn dy ddeall ſiccr, a bydded dy ymadrodd di yn un.

e Iag. 1. 19. 11 e Bydd eſgud i wrando pethau da, a bydded dy fywyd mewn gwirionedd, a thraetha atteb uniawn yn ddioddefgar.

12 Od ges deall gennyt, atteb dy gymmydog: ac onid oes, bydded dy law ar dy ſafn.

f Mat. 12. 37. 13 f Yn yr ymadrodd *y mae* gógoniant a gwarth; a thafod dyn ſydd gwŷmp iddo.

g Rhu 1 29. 14 g Na alwer di yn huſtingwŕ, ac na chynllwyn â'th dafod: oblegid i leidr y mae cywilydd blin, a damniad drwg i'r ddau-dafodiog.

15 Na fydd ddïwybod o ddim, na mawr na bychan.

PEN. VI.

2 Na chanmol dy amcan dy hun: 7 Ond dewis gyfaill. 18 Cais ddoethineb mewn pryd. 20 Y mae doethineb yn ſlîn gan rai, 28 etto y mae ei ffrwyth hi yn brydferth. 35 Bydd barod i wrando y rhai doethion.

NA fydd elyn yn lle cyfaill; canys *ſelly* y cei enw drwg, gwarth a gwradwydd yn etifeddiaeth: ſelly y caiff y pechadur dau-dafodiog ammarch.

2 Na ymddercha ynghyngor dy enaid dy hun, rhag llarpio dy enaid ſel tarw.

3 Ti a fwyttei dy ddail, ac a golli dy ffrwyth, ac a'th ollyngi dy hun fel pren crîn.

4 Enaid drygionus ſydd yn difetha ei berchennog, ac yn ei wneuthur ei hun yn watwargerdd i'w elynnion.

a Pſ. 10. 15. ‡ Timotheiaid melus. 5 a ‡ Cêg ſelus ſydd yn amlhau cyfeillion; a thafod ymadroddus ſydd yn amlhau ymadroddion têg.

6 Bydd heddychoſ â llawer; eithr *bydded* dy gynghor-ŵr un o fil.

‡ prof. o ja gaof. 7 O's mynni di gael cyfaill, ‡ cais ef mewn profedigaeth, ac nac ymddiried iddo ef ar frys am danat dy hun.

8 Canys y mae cyfaill tros ei amſer ei hun, ac nid erys yn nydd dy drallod ti.

9 Ac y mae cyfaill a drŷ yn elyn ac yn geccrus, ac a ddatcuddia dy wradwydd di.

b Pen. 41. 10 b Ac y mae cyfaill a fydd cyfrannog o'r bwrdd; eithr yn nydd dy drallod ti nid erys eſe.

11 Ac yn dy fyd da eſe a fydd fel titheu, ac eſe a fydd hŷ ar dylwyth dy dŷ di.

12 O's daroſtyngir di, eſe a fydd i'th erbyn di, ac a ymguddia o'th ŵydd di.

13 Ymnailltua oddïwrth dy elynnion, a gochel dy gyfeillion.

14 Amddeffyn cadarn yw cyfaill ffyddlon; a'r hwn a gafodd y cyfryw a gafodd dryſſor.

15 Nid oes dim a gyſtadla gyfaill ffyddlon, ac nid oes a gyd-bwyſa ei degwch ef.

16 Eli enioes yw cyfaill ffyddlon; a'r rhai ſy yn ofni yr Arglwydd a'i cânt ef.

17 Yr hwn ſydd yn ofni yr Arglwydd ſydd yn cyſarwyddo ei gyfeillach yn uniawn: canys fel y byddo efe, y bydd ei gymmydog hefyd.

18 Fy mâb, caſgl addyſg o'th ieuengctid, a thi a gei ddoethineb hyd henaint.

19 Tyred atti fel un yn aredig ac yn hau, ymaros hefyd am ei ffrwythau daionus hi: oblegid ychydig boen a gymmeri di yn ei gwaith hi, a buan y bwyttei di o'i chnŵd hi.

20 Y mae hi yn chwerw iawn i'r annyſgedig: a'r ‡ digalon nid erys gyd-a hi. ‡ dyrnod.

c Ecclus. 21. 21. 21 Megis c maen prawf cryf y bydd hi arno ef, ac nid oeda eſe ei bwrw hi ymaith.

22 Oblegid y mae doethineb yn ôl ei henw, ac nid yw hi amlwg i lawer.

23 Gwrando, fy mâb, derbyn fy marn i, ac na wrthod fy nghyngor i.

24 Dyro dy draed yn ei llyffetheiriau hi, a'th wddf yn ei chadwŷn hi.

25 d Goſtwng dy yſgwydd, a dŵg hi, ac ‡ na fydd elyn i'w rhwymau hi.

26 Tyred

26 Tyred atti hi â'th holl enaid, a chadw ei ffyrdd hi â'th holl allu.

27 Olrhain, a chais, a thi a gei ei hadnabod hi; a phan gaffech afael arni, na ollwng hi ymaith.

28 Oblegid o'r diwedd ti a gei ei gorphywyſtra hi; a *hynny* a drŷ yn llawenydd i ti.

29 A'i ilyffetheiriau hi a fydd i ti yn amddeffyn cadarn, a'i chadwynau yn wiſg ogoneddus.

30 O herwŷdd y mae arni hi wychder euraid, a'i rhwymau ſydd ‡ ſnoden borphor.

31 Fel gwiſg ogoneddus y gwiſgi di hi; ac fel coron orſoleddus y goſodi di hi am danat.

32 O's mynni, *fy* mâb, ti a fyddi ddyſgedig; ac o's rhoddi dy feddwl, ti a fyddi gall.

33 O's ceri wrando, ti a dderbynni ddeall; ac o's goſtyngi dy gluſt, ti a fyddi doeth.

34 Sâ ym myſg [e] henuriaid; a'r neb a fyddo doeth, glŷn wrtho ef.

35 Mynn glywed pob traethawd duwiol, ac na ddianged diharebion deallus oddi-gennyt ti.

36 O's gweli ŵr deallgar, cyſod yn foreu atto ef: a threulied dy droed ti riniogau ei ddrws ef.

37 Meddwl am orchymmynnion yr Arglwydd yn berffaith; a [f] myſyria ar ei orchymynnion ef bob amſer: efe a ſiccrhâ dy galon di, a doethineb a roddir i ti wrth dy ddymuniad.

PEN VII.

1 *Annog i ochel pechod,* 4 *a cheiſio anrhydedd,* 8 *a rhyfyg,* 10 *a diffygio mewn gweddi,* 12 *a chelwŷdd ac enllib.* 18 *Pa gyfrif a wnawn o gydymmaith cywir,* 19 *ac o wraig dda,* 20 *ac o wâs,* 22 *ac o'n hanifeiliaid,* 23 *ac o'n plant, ac o'n rhieni,* 31 *o'r Arglwydd a'i Offeiriaid,* 32 *o'r tlawd a'r galarus.*

NA wnâ ddrwg: ac ni oddiwes drwg dydi.

2 Ymado oddiwrth yr anghyfiawn, ac fe a gilia pechod oddiwrthyt ti.

3 Fy mâb, [a] na haua ym myſg cwyſau anghyfiawnder, rhag i ti eu medi yn ſaith-ddyblyg.

4 Na chais gan yr Arglwydd lywodraeth, na chadair gogoniant gan y brenin.

5 [b] Nac ymgyfiawnhâ ger bron yr Arglwydd, ac na chymmer arnat fod yn ddoeth yngŵydd y brenin.

6 Na chais fod yn farn-ŵr, rhag na allech dynnu anghyfiawnder ymaith; rhag un amſer i ti ofni rhag y cadarn, a goſod o honot dramgwydd ar ffordd dy uniondeb.

7 Na phecha yn erbyn torf dinas, ac ‡ nac ymwthia i dyrfa.

8 Na ymrŵym â phechod ddwywaith: o herwŷdd ni byddi ddigerydd am un.

9 Na ddywed, Duw a edrych ar luoſogrwydd fy rhoddion i; a phan offrymmwyf i'r Goruchaf Dduw, efe a'i derbyn.

10 Na fydd egwan dy galon yn dy weddi, ac nac eſgeuluſa wneuthur eluſen.

11 Na watwar y dyn a fyddo yn chwerwder ei enaid: o herwŷdd [c] y mae goſtyngydd a derchafydd.

12 Na ‡ ddychymmyg gelwŷdd ar dy frawd; ac na wnâ y fath beth i'th gyfaill.

13 Na ſynn ddywedyd dim celwŷdd: o herwŷdd ni ddaw mynych ymarfer o honaw ef i ddaioni.

14 Na fydd ſiaradus ym myſg lliaws o henuriaid, ac [d] nac ofer-ail-draetha dy ymadrodd yn dy weddi. [d] Mat.6.5,7

15 Na chaſâ waith poenus, nac hwſmonnaeth, yr hon a greodd y Goruchaf.

16 Na chyfrif di dy hun ym myſg pechaduriaid, eithr cofia nad oeda digoſaint.

17 Daroſtwng dy enaid yn ddirfawr: canys dialedd yr annuwiol fydd tân a phryf.

18 Na newidia gyfaill am ddim cyffredinol; na'th frawd ffyddlon am aur Ophir.

19 Nac ymado â gwraig ddoeth dda: canys gwell yw ei grâs hi nag aur.

20 [e] Na fydd ddrwg wrth weinidog a fyddo yn gweithio mewn gwirionedd, na'r gwâs cyflog ſydd yn ei roddi ei hunan i ti yn hollawl. [e] Lef. 19.13. Pen. 33.30. & 34.22.

21 Cared dy enaid ti weinidog ſynhwyrol, ac na thwylla ef am ei rydd-did.

22 [f] O's anifeiliaid ſy gennyt, edrych arnynt: ac o's buddiol ydynt i ti, cadw hwynt gyd-a thi. [f] Den.25.4. Dihar.27. 23, &c.

23 Od oes i ti blant, dyſg hwynt, a goſtwng eu gyddfau hwy o'i hieuengctid.

24 Od oes ferched i ti, gwilia eu cyrph hwynt, ac na ddangos dy wyneb yn llawen wrthynt hwy.

25 Dôd dy ferch yn briod, a thi a fyddi wedi gwneuthur gwaith mawr: eithr dôd hi i ŵr ſynhwyrol.

26 Oes i ti wraig wrth dy feddwl? na fwrw hi ymaith, ac na ddôd ti dy hun i *an* atcas.

27 [g] Anrhydedda dy dâd â'th holl galon, ac nac anghofia ofidiau dy fam. [g] Tob.4.3. Pſ. 3.2, &c.

28 Cofia mai trwyddynt hwy i'th anwyd ti; a pha beth a deli di iddynt hwy o'r fath *a wnaethant* hwy i ti?

29 Ofna yr Arglwydd â'th holl enaid, a pharcha ei Offeiriaid ef.

30 Câr yr hwn a'th wnaeth â'th holl nerth, ac na âd ei weinidogion ef.

31 Ofna yr Arglwydd, ac anrhydedda yr Offeiriad: a dôd iddo ef ran, [h] fel y gorchymynnwyd i ti; y blaen-ffrwyth, a'r *aberth* tros gamwedd, a rhodd y palfeiſiau, ac aberth y cyſſegriad, a blaen-ffrwyth y pethau ſanctaidd. [h] Lef.2.3,10 &6.16. & 7.7,9, 34. Num. 5. 9. &18.8,15.

32 [i] Eſtyn hefyd dy law i'r tlawd, fel y perffeithier dy ‡ fendith di. [i] Deu.15.10 ‡ *haelioni.*

33 Y mae cymmeriad i rodd yngolwg pob un byw, ac na attal gymmwynas i'r marw.

34 [k] Na phalla fod gyd-a'r wylofus: a galara gyd-a'r galarus. [k] Rhu.12.15

35 [l] Na fydd ddïog i ofwyo y clâf: canys trwy y cyfryw bethau i'th gerir di. [l] Mat. 25. 36,39,43.

36 Yn dy holl † eiriau meddwl am ‡ dy ddiwedd, ac ni phechi di byth. † *weithredoedd.* ‡ *y diwedd.*

PEN. VIII.

1 *A phwy ni ddylem ni ymryſon,* 8 *na'i dïyſtyru,* 10 *na'i cyffroi,* 15 *na bod i ni a wnelom â hwynt.*

NAc ymryſon â gŵr cadarn, rhag ſyrthio o honot ti yn ei law ef.

2 [a] Nac ymgynhenna a gŵr cyfoethog, rhag iddo roddi pwys i'th erbyn di: oblegid aur [a] Mat.5.25.

b Pen. 31. 6. [b] a ddifethodd lawer, ac a wyrodd galonnau brenhinoedd.

‡ o daſod drwg. 3 Nac ymgynhenna â gŵr ‡ ſiaradus, ac na phentyrra goed ar ei dân ef.

4 Na chellwair â'r annyſgedig, rhag amherchi dy hynafiaid ti.

c 2 Cor. 2. 6. Gal 6. 2. 5 [c] Na ddannod i'r dyn a drôdd oddiwrth bechod; cofia ein bod ni oll tan gerydd.

d Leſt. 19. 32. 6 [d] Nac amharcha ddyn yn ei henaint: canys y mae rhai o honom ninnau yn heneiddio.

7 Na lawenycha am farw yr hwn ſydd fwyaf gelyn i ti: cofia ein bod ni oll yn marw.

8 Na ddiyſtyra draethawd y doethion; eithr ymarfer di â'u diharebion hwynt: oblegid ganddynt hwy y dyſgi di addyſg, a gwaſanaethu pendefigion yn hawdd.

e Pen. 6. 34. 9 [e] Nac ymado â thraethiad henuriaid: oblegid hwynt-hwy a ddyſgaſant gan eu tadau; canys ganddynt hwy y dyſgi di ddeall, a rhoddi

‡ ſel y bydde. atteb ‡ pan fyddo rhaid.

10 Na chynneu farwor pechadur, rhag dy loſgi yn flamm ei dân ef.

‡ Pth faglu yn dy eiriau. 11 Na chyſod *mewn dig* o flaen y trahäus, rhag iddo eiſtedd fel un yn cynllwyn ‡ yn erbyn dy enau di.

† cyfrif ef yn gollad. 12 Nac echwyna i ddyn cryfach nâ thi: ac o's echwyni, † bydd fel un wedi colli.

13 Na fachnïa am fwy nag a allech: ac o's machnïi, meddwl am dalu.

‡ anrhydedd. 14 Nac ymgyfreithia ag Iuſtus, oblegid wrth ei ‡ feddwl ef y barnant hwy iddo ef.

f Gen. 4. 8. 15 [f] Na ddôs ar hŷd y ffordd gyd-ag un hyf, rhag iddo fod yn drwm wrthyt ti: oblegid wrth ei ewyllys ei hun y gwnâ efe, a thrwy ei anghallineb ef y derfydd am danat titheu gyd-ag ef.

g Dihar. 22. 24. 16 [g] Na wnâ gynnen â'r digllon, ac na ddôs gyd-ag ef i anialwch: fel diddim yw gwaed yn ei olwg ef; ac efe a'th gwympa di yno lle nid oes help.

17 Nac ymgynghora â'r ffôl; o herwŷdd ni fedr efe gelu gair.

18 Na wnâ beth cyfrinachol o flaen y dïeithr: oblegid ni wyddoſt ti beth a eſgyr efe.

19 Na amlyga dy galon i bob dyn, rhag iddo roddi gau ddïolch i ti.

PEN. IX.

1 *Pa fodd y mae i ni ymddwyn tu-ag at ein gwragedd.* 3 *Pa wragedd ſydd i'w gochel.* 10 *Na newidier yr hên gydymmaith.* 13 *Na fyddom rhy hŷ ar wŷr o awdurdod;* 14 *ond adnabod ein cymmydogion,* 15 *ac ymgyfeillach â'r doethion.*

NA ddal eiddigedd wrth wraig dy fynwes, ac na ddyſg iddi addyſg ddrwg yn dy erbyn dy hun.

2 Na ddôd dy hunan i wraig, i fyned o honi yn uwch nâ thi.

a Dihar. 7. 5, &c. 3 [a] Na ddôs i gyfarfod â gwraig butteinig, rhag i ti un amſer ſyrthio yn ei maglau hi.

4 Na fydd yn fynych gyd-a chantores, rhag dy ddal di trwy ei chelfyddyd hi.

5 Na chraffa ar forwŷn, rhag dy dramgwyddo drwy y pethau ſydd werth-fawr ynddi.

6 Na ddôd dy enaid i butteiniaid, rhag colli o honot dy etifeddiaeth.

7 Nac edrych o âmgylch mewn heolydd dinas, ac na wibia yn ei anghyfannedd leoedd hi.

b Gen. 34. 2. Barn. 16. 17. 2 Sam. 11. 2. Jud. 10 19. Mat. 5. 28. 8 [b] Trô dy olwg oddiwrth wraig brydweddol, ac nac yſtyr degwch arall: oblegid llawer trwy degwch gwraig a gyfeiliornaſant, a thrwy hyn y cynneu cariad fel tân.

9 Na eiſtedd ddim gyd-a gwraig a gŵr iddi, ac na eiſtedd ddim a hi yn dy freichiau, ac na chyd-ildia â hi mewn gwîn, rhag pwyſo o'th feddwl atti hi, a llithro o honot drwy dy chwant i ddeſtryw.

10 Na âd hên gyfaill: oblegid nid yw un newŷdd gyſtal ag ef. Megis gwîn newŷdd yw cyfaill newŷdd; o's heneiddia efe, ti a'i hyfi yn llawen.

c Pſa. 37. 12. 11 [c] Na chynfigenna wrth ogoniant pechadur: oblegid ni wyddoſt ti pa ddiwedd fydd iddo ef.

12 Na fydded hoff gennyt yr hyn ſydd hoff gan y rhai annuwiol: eithr cofia nad ânt hwy yn ddigerydd i'r bêdd.

13 Ymgadw ym mhell oddiwrth ŵr ac awdurdod iddo i ladd, fel nad ammheuech di ofn angau: ac o's deui di atto *ef*, na wnâ fai, rhag iddo yn ebrwydd ddwyn ymaith dy enioes di. Gwybydd mai ym myſg maglau yr ydwyt ti yn trammwy, ac mai ar binaclau y ddinas yr ydwyt ti yn rhodio.

14 Bwrw yr amcan goreu y gallech am dy gymmydog, ac ymgynghora â'r doethion.

15 Bydded dy ymreſymmiad ti â'r ſynhwyrol, a'th holl ymddiddan ynghyfraith y Goruchaf.

16 Bydded gwŷr cyfiawn yn cyd-wledda â thi, a bydded dy orfoledd di yn ofn yr Arglwydd.

17 Trwy law y gweithiwr y canmolir gwaith, a doeth dywyſog pobl yn ei ymadrodd.

18 Ofnadwy yn ei ddinas yw gŵr ſiaradus, a'r rhy bryſſur yn ei ymadrodd a gaſſeïr.

PEN. X.

1 *Pa lês a wnâ llywodraethŵr doeth:* 4 *Mai Duw ſy'n eu codi hwy.* 7 *Mor niweidiol yw balchder, ac anghyfiawnder, a chybydd-dod.* 14 *Beth a wnaeth Duw i'r beilchion.* 19 *Pwy a ddaw i anrhydedd,* 29 *a phwy nis daw.*

BArnŵr doeth a ddyſg ei bobl, a thywyſogaeth y ſynhwyrol a drefnir yn dda.

a Dihar. 29. 12. 2 [a] Fel y byddo barnŵr y bobl y bydd ei ſwyddogion ef, ac fel y byddo tywyſog dinas y bydd y rhai oll ſydd yn preſſwylio ynddi.

3 Brenin annoeth a ddifetha ei bobl; a thrwy ſynwŷr y pennaethiaid y cyfanneddir y ddinas.

4 Yn llaw yr Arglwydd y mae meddiant y ddaiar: ac efe a gyfyd un buddiol mewn pryd arni.

5 Yn llaw yr Arglwydd y mae llwyddiant gŵr: ac ar wyneb 'ſgrifennydd efe a eſyd ei anrhydedd.

b Lefi. 17. 6 [b] Na ddŵg gâs i'th gymmydog am bob cam, ac na wnâ ddim mewn gweithredoedd trahäus.

7 Câs ger bron yr Arglwydd a dynion yw balchder: ac amryfuſedd anghyfiawn *a fwrir* oddiwrth y ddau.

8 Brenhiniaeth a ſymmudir o'r naill gen-

ed!

edl i'r llall o achos anghyfiawnder, a thraha, a chyfoeth trwy dwyll.

9 Pa ham y mae pridd a lludw yn falch? Nid oes dim anwirach nâ'r cybydd: oblegid y mae y cyfryw yn rhoddi ei enaid ei hun ar werth; o herwŷdd ei ymyſgaroedd a fwrw ef allan yn ei fywyd.

10 ‡ Meddyg a dyrr ymaith hîr-glefyd: a'r hwn ſydd frenin heddyw, a fydd marw y foru.

11 Canys pan fyddo marw dyn, eſe a gaiff ymluſgiaid, a bwyſt-filod, a phryfed, yn etifeddiaeth.

12 Dechreuad balchder yw myned o un oddiwrth Dduw, ac ymado o'i galon ef oddiwrth yr hwn a'i gwnaeth.

13 Canys dechreuad pechod yw balchder, a'r hwn ſydd yn ei ddal ef a wnâ ffieidd-dra yn drahäus. Am hynny y dug yr Arglwydd arnynt hwy goſpedigaeth ryfedd, ac y llwyr-ddinyſtriodd hwynt.

14 [d] Yr Arglwydd a fwriodd i lawr orſedd-feingciau tywyſogion beilchion, ac a wnaeth i'r rhai llednais eiſtedd ynddynt yn eu lle hwynt.

15 Yr Arglwydd a dynnodd ymaith wraidd y rhai beilchion, ac a blannodd y rhai goſtyngedig yn eu lle hwynt mewn gogoniant.

16 Yr Arglwydd a ddinyſtriodd wledydd y Cenhedloedd, ac a'i difethodd hwynt hyd ſylfeini y ddaiar.

17 Eſe a dynnodd *rai* o honynt ymaith, ac a'i difethodd hwynt, ac a wnaeth i'w coffadwriaeth ddarfod oddiar y ddaiar.

18 Ni chrëwyd balchder i ddynion, na digter llidiog i blant gwragedd.

19 Hâd dïogel yw y rhai ſy yn ofni yr Arglwydd; a phlanhigyn gwerthfawr yw y rhai ſy yn ei garu ef: hâd ammharchus yw y rhai nid yſtyriant y gyfraith; hâd ‡ cyfeiliornus yw y rhai a droſſeddant y gorchymynnion.

20 Parchedig ym myſg brodyr yw eu tywyſog; felly y mae y rhai ſy'n ofni yr Arglwydd yn ei olwg yntef.

21 Ofn yr Arglwydd ſydd yn myned o flaen ‡ awdurdod: eithr dinyſtr tywyſogaeth yw creulondeb a balchder.

22 Ofn yr Arglwydd ſydd ogoniant i'r cyfoethog, i'r anrhydeddus, ac i'r tlawd.

23 Nid cyfiawn yw ammherchi tlawd ſynhwyrol; ac nid gweddus anrhydeddu gŵr pechadurus.

24 Pendefigion, a barnwŷr, a chedyrn, a anrhydeddir, ac nid mwy neb o honynt nâ'r hwn ſydd yn ofni yr Arglwydd.

25 [e] Rhai rhyddion a waſanaethant wâs ſynhwyrol: a gŵr doeth [f] ni rwgnach pan y cerydder ef.

26 Na chymmer arnat fod yn ddoeth wrth wneuthur dy waith, ac na chais anrhydedd tra fyddech mewn ing.

27 Oblegid [g] gwell yw yr hwn ſydd yn gweithio, ac mewn amldra o bob peth, nâ'r hwn ſydd yn ymffroſtio, ac arno eiſiau bara.

28 Fy mâb, anrhydedda dy enaid yn llednais, a dôd iddo yr anrhydedd a haeddai.

29 Pwy a gyfiawnhâ yr hwn a becho yn erbyn ei enaid ei hun? a phwy a barcha yr hwn a ammharcho ei fywyd ei hun?

30 Y mae tlawd mewn parch o herwŷdd ei wybodaeth; ac y mae cyfoethog mewn parch o herwŷdd ei gyfoeth.

31 Yr hwn ſydd barchedig mewn tlodi, pa faint mwy mewn cyfoeth? a'r hwn ſydd ammharchedig mewn cyfoeth, pa faint mwy mewn tlodi.

PEN. XI.

4 *Na ddylem ni ein haſtio ein hunain.* 8 *nac ateb mewn byrr-bwyll,* 10 *nac ymyrryd â llawer o fatterion.* 14 *Oddiwrth Dduw y mae golud, a phob peth arall.* 24 *Nac ymffroſtia o'th gyfoeth,* 29 *ac na ddïog pawb ith dŷ.*

DOethineb y ‡ goſtyngedig a dderchaif ei ben ef, ac [a] a'i geſyd ef ym myſg pendefigion. ‡ *yr iſel ei radd.* [a] Gê. 41. 40. Dan. 6. 3.

2 Na chanmol ŵr wrth ei brŷd, ac na ffieiddia ef wrth yr olwg arno.

3 Bechan ym myſg yr ehediaid yw 'r wenynen, a phen melyſdra yw ei ffrwyth hi.

4 [b] Na orfoledda o herwŷdd gwiſg o ddillad, ac na ymddercha yn amſer anrhydedd: oblegid rhyfedd yw gweithredoedd yr Arglwydd, a'i weithredoedd ef ydynt ddirgel i ddynion. [b] Act. 12. 22.

5 Llawer ‡ teyrn a eiſteddodd ar lawr; a'r hwn ni thybiai un, a wiſgodd y goron. ‡ *o frenhinedd.*

6 [c] Llawer cadarn a amharchwyd yn ddirfawr; a'r anrhydeddus a roddwyd i ddwylo eraill. [c] 2 Sam. 15. 18. Eſth. 6. 10.

7 [d] Nac achwŷn cyn chwilio y *gwirionedd*: mynn wybod yn gyntaf, ac yna beia. [d] Deut. 13. 14. & 17. 6, 7.

8 [e] Na farna cyn clywed; ac na fwrw air ym myſg ymadroddion *rhai eraill.* [e] Dihar. 18. 13.

9 Nac ymryſon am y peth nid yw *yn perthyn* i ti; ac na ‡ chyd-eiſtedd ym marn pechaduriaid. ‡ *nac eiſtedd mewn barn gyd-a phechaduriaid.*

10 Fy mâb, na ymmyr ar lawer o bethau: o herwŷdd o's trini lawer peth, ni byddi difai; o's dilyni, ni oddiweddi; ac o's ffoi, ni ddïengi.

11 [f] Y mae a lafuria, ac a boena, ac a fryſſia, ac o hynny y mae yn fwy ei eiſiau ef. [f] Dihar. 10. 3. Mat. 19. 22. 1 Tim. 6. 9.

12 Y mae *un* anniben, ac arno eiſiau help, yn fychan ei nerth, ac yn fawr ei dlodi; a [g] golwg yr Arglwydd a edrychodd arno ef er daioni, ac a'i derchafodd ef o'i waelder; [g] Jeb 42. 10

13 Ac eſe a dderchafodd ei ben ef o drueni; a llawer pan welſant, a fu ryfedd ganddynt o'i blegid ef.

14 [h] Da a drwg, enioes ac angau, tlodi a chyfoeth, oddïwrth yr Arglwydd y maent. [h] Job 1. 21. Eccl. 28. 4, &c.

15 Oddïwrth yr Arglwydd y mae doethineb, a chyfarwyddyd, a gwybodaeth ei gyfraith ef: oddïwrtho ef y mae cariad, a ffyrdd gweithredoedd da.

16 Cyfeiliorni a thywyllwch a gyd-grëwyd â phechaduriaid: a drygioni a heneiddia yn y rhai ſy yn gorfoleddu mewn drygioni.

17 Rhodd yr Arglwydd a erys gyd-a'r duwiol, a'i ewyllys da ef a bair ffynnu byth.

18 Y mae *dyn* yn cyfoethogi trwy ei gallineb a'i grintachrwydd, ac dyna ei ran ef o'i gyflog.

19 Lle y dywed ef, [i] Mi a gefais eſmwythdra, ac yn awr mi a fwyttâf o'm da bob amſer; [i] Luc 12. 19.

ac

‡ *d law arno k Pen. 14.4.* ac etto-ni's gŵyr eſe pa amſer a ‡ â heibio iddo ef; ac [k] y gedy eſe hwynt i arall, ac y bydd eſe marw.

l Mat.10.22. ‡ a bydd beunydd. 20 [l] Sâ di yn dy gyſammod; ‡ ac ymddiddan yn hwnnw, a heneiddia yn dy waith.

21 Na fydded rhyſedd gennyt am waith pechadur; creda i'r Arglwydd, ac aros yn dy boen: oblegid hawdd yw yngolwg yr Arglwydd, yn ddiſymmwth ddïattreg gyſoethogi y tlawd.

22 Bendith yr Arglwydd ſydd gyflog i'r duwiol, ac mewn awr ſuan y gwnâ eſe i'w fendith ef darddu.

m Mal.3.14 23 Na ddywed, [m] Pa lês i mi ryngu bodd? a pha ddaioni ſydd i mi bellach?

24 Na ddywed, Y mae gennyf fi ddigon, ac y mae gennyf lawer, a pha niwed a gâf fi yn *ſy* mywyd bellach?

25 Yn amſer daioni yr ydys yn gollwng drygſyd dros gof; ac yn amſer drygſyd nid ydys yn coffau daioni:

26 Am fod yn hawdd o flaen yr Arglwydd dalu i ddyn yn ei ddydd diwedd yn ôl ei weithredoedd.

27 Cyſtudd awr a wnâ anghofio dainteithion; a diwedd dyn a ddatcuddia ei weithredoedd ef.

28 Na chyfrif neb yn ddedwŷdd cyn ei farw; ac wrth ei blant yr adweinir gŵr.

29 Na ddŵg bob dyn i'th dŷ: o herwŷdd aml yw cynllwyn ‡ diaſol.

‡ y twyllodrus.

‡ diſgwil arno dy gwymp.

30 Fel pettris wedi ei dal mewn rhwyd, felly y mae calon y balch: ac fel gwiliedydd yn ‡ dringo i le y caffo eſe gwŷmp.

31 Oblegid y mae eſe yn cynllwyn, gan droi y da yn ddrwg, ac eſe a fwrw fai arnat mewn pethau canmoladwy.

32 O wreichionen fechan y daw llawer o farwor; a dyn pechadurus a gynllwyn am waed.

33 Gochel ddryg-ddyn; oblegid drygioni y mae eſe yn ei lunio: rhag iddo roddi arnat ti anaf byth.

34 Derbyn ddïeithr-ddyn i dŷ, ac eſe a'th dralloda di, ac a'th yrr di o'r eiddot dy hun.

PEN. XII.

2 *Na fydd hael i'r annuwiol.* 10 *Nac ymddiried i'th elyn, nac i'r annuwiol.*

O'S gwnei ddaioni, gwybydd i bwy y gwnelych, ac fe fydd diolch i ti am dy ddaioni.

2 Gwnâ ddaioni i'r duwiol, a thi a gei dâl; oni chai ganddo ef, ti a'i cai gan y Goruchaf.

3 Ni bydd daioni i'r hwn a ymgynnefino â drygioni, nac i'r hwn nid ymedy ag eluſen.

‡ chynnorthwya.

4 Dôd i'r duwiol, ac na ‡ dderbyn bechadur.

5 Gwnâ ddaioni i'r goſtyngedig, ac na ddôd i'r annuwiol: attal dy fara, ac na ddôd iddo ef; rhag trwy hynny iddo ef dy orthrymmu di. Oblegid am yr holl ddaioni a wnelych di iddo ef, ‡ eſe a gaiff ddau cymmaint o ddrygioni i titheu.

‡ ti a gei ddau cymmaint o ddrwg.

6 O herwŷdd câs gan y Goruchaf bechaduriaid, ac eſe a ddïal ‡ y rhai duwiol, ac a'i ceidw † hwythau i gadarn ddydd eu dïaledd.

‡ ar y rhai annuwiol. † bwynt. ‡ chynnorthwya.

7 Dôd i'r daionus, ac na ‡ dderbyn bechadur.

8 Nid adwaenir cyfaill mewn gwŷn-fyd, ac ni lecha gelyn mewn dryg-fyd.

9 Mewn gwŷn-fyd gŵr *y bydd* ei elynnion ef yn driſt; ac yn ei ddryg-fyd yr ymnailltua cyfaill hefyd.

10 Nac ymddiried i'th elyn byth: oblegid fel y rhyda ‡ prês, felly *y gwnâ* ei ddrygioni yntef.

‡ haiarn.

11 Er ymoſtwng o honaw, ac ymgrymmu, gwilia at dy enaid, ac ymgadw rhagddo ef; a thi a fyddi iddo ef fel un yn ſychu drŷch, a thi a gei wybod na ſychodd eſe ei rŵd yn llŵyr.

12 Na oſod ef yn agos attat, rhag iddo dy ddinyſtrio di, a ſefyll yn dy le di: na oſod ef ar dy law ddehau, rhag iddo geiſio cael dy gadair di, ac o'r diwedd cael o honot wybod fy ngeiriau i, a'th bigo â'm hymadroddion i.

13 Pwy a doſturiai wrth y ſwyn-ŵr a frathai neidr, nac wrth y neb a ddeuai yn agos at fwyſt-filod?

14 Felly wrth yr hwn a ddaw at bechadur, ac a gyd-lygrer yn ei bechodau ef, pwy a doſturia wrtho?

15 ‡ *Un* awr yr erys eſe mewn ſefyllfod iawn; ond o's gogwyddi di, ni erys eſe.

‡ Tra mae

16 Melus fydd gelyn yn ei wefuſau, ac yn ei galon eſe a ymgynghora am dy droi di i'r ffôs: eſe [a] a wyla â'i lygaid; ond o's caiff eſe amſer cyfaddas, ni chaiff eſe ei ddigon o waed.

a Jer.41.

17 O's dryg-fyd a ddigwydd i ti, ti a'i cei ef yno yn gyntaf; ac ſel dyn yn helpio eſe a'th ddiſodla di.

18 Eſe a yſgwyd ei ben, ac a gûr â'i ddwylo, ac a ſiarad lawer, ac a newidia ei wyneb-pryd.

PEN. XIII.

1 *Na fydd gydymmaith i'r balch, nac i un cadarnach nâ thi dy hun.* 15 *Pob cyffelyb a ymgais.* 22 *Yrhagor ſy rhwng y cyfoethog a'r tlawd.* 25 *Ni chêl grudd gyſtudd calon.*

YR hwn a gyffyrddo â phŷg, a halogir ganddo; [a] a'r hwn a fyddo gyfrannog â'r balch, a fydd debyg iddo.

a Deu

2 Na chyfod faich rhydrwm i ti yn dy fywyd; ac na fydd gyfrannog ag un cryfach a chyfoethoccach nâ thi: canys pa gyfrannu a wnâ y crochan pridd â'r pair? hwn a dery, a hwnnw a dyrr.

3 ‡ O's y cyfoethog a wnâ gam, yna 'r ymbilir ag ef; o's tlawd a wnâ gam, yna y bygythir ef.

‡ Tra

4 O's buddiol fyddi di, eſe a gymmer dy waith di; ac o's bydd eiſiau arnat, eſe a'th gyfarfyddia di.

5 O's bydd peth gennyt, eſe a fydd byw gyd-a thi, ac a'th dloda di, ac ni bydd gwaeth ganddo ef.

6 O's bydd arno dy eiſiau di, eſe a'th dwylla di, ac a chwardd arnat ti, ac a rydd i ti obaith: eſe a ddywed yn dêg wrthyt ti, ac a ddywed, Beth ſydd arnat ti ei eiſiau?

7 Eſe a'th gywilyddia di â'i fwyd, nes iddo dy ddiſpyddu di ddwy-waith neu dair, ac yn y diwedd eſe a'th watwar di: wedi hynny, pan i'th welo, eſe a'th âd ti, ac a yſgwyd ei benarnat.

8 Go-

8 Gochel dy dwyllo yn dy feddwl, ac na'th ddaroſtynger ‡ yn llawenydd dy galon.

9 Pan i'th wahoddo gŵr galluog, cilia ymaith; ac eſe a'th wahadd yn fwy o hynny.

10 Na phwyſa arno, rhag dy yrru allan yn ddifarn; ac na ſa ym mhell, rhag dy ollwng tros gof.

11 Nac ymgyſtadla ag eſ mewn ymadrodd, ac nac ymddiried i'w aml eiriau eſ: oblegid trwy ymadrodd lawer y prawf eſe dydi, ac megis ‡ dan chwerthin y cais eſe dy gyfrinach di.

12 Anhrugarog yw, ‡ heb gadw *ei* eiriau, ac ni arbed eſe dy ddrygu a'th garcharu di.

13 Diſgwil, ac edrych yn tanwl am wrando: o herwŷdd yr wyt ti yn rhodio mewn perygl i ſyrthio. Pan glywech ‡ hyn yn dy gwſg, deffro.

14 Yn dy holl oes câr yr Arglwydd, a galw arno eſ i'th iechydwriaeth.

15 Pob anifail a gâr ei gyffelyb, a phob dyn ſy dda ganddo ei gymmydog.

16 Pob cnawd a ymgymhara wrth ei ryw, ac wrth ei gyffelyb y glŷn gŵr.

17 [b] Pa gyfeillach ſydd rhwng y blaidd a'r oen? felly rhwng y pechadur a'r duwiol.

18 Pa heddwch ſydd rhwng yr Hyena a'r cî? a pha heddwch fydd rhwng y cyfoethog a'r tlawd?

19 Yr aſſynnod gwylltion yn yr anialwch yw helfa y llewŏd: [c] ‡ porfa y cyfoethogion yw'r tlodion.

20 Ffieidd-dra y beilchion yw goſtyngeiddrwydd; felly y mae y tlawd yn ffiaidd gan y cyfoethog.

21 Pan ſiglo y cyfoethog, ei gyfeillion a'i ſiccrhânt eſ; ond pan ſyrthio y tlawd, ei gyfeillion a'i gwthiant eſ.

22 Pan ſyrthio y cyfoethog, ſe a fydd iddo lawer cynnorthwy-ŵr: pe dywedai eſe bethau i'w celu, hwy a'i cyfiawnhânt eſ. Llithrodd y gwael-ddyn a cheryddwyd eſ: eſe a leſarodd yn ddoeth, ac ni roddid iddo le.

23 Pan leſarai y cyfoethog, [d] pawb a dawai, ac a ddercha ſent ei ymadrodd eſ hyd y cymmylau: pan leſarai y tlawd, hwy a ddywedent, Pwy yw hwn? ac o's tramgwyddai, hwy a'i dymchwelent eſ.

24 Da yw 'r cyfoeth ni bo ynddo bechod; a drwg yw tlodi yngenau yr annuwiol.

25 Calon dyn ſydd yn newidio ei wyneb eſ, pa un bynnag ai er da ai er drwg: calon lawen a wnâ wyneb ſiriol.

26 Arwŷdd calon mewn gwŷn-ſyd yw wyneb llawen; a meddyl-fryd poenus yw cael allan ddammhegion.

PEN. XIV.

1 *Cydwybod dda a wnâ ŵr yn ddedwŷdd.* 5 *Ni wnâ cybydd dda i neb.* 13 *Ond dilyn di ddaioni.* 20 *Dedwŷdd yw y rhai a gyrcho at ddoethineb.*

GWŷn ei fyd y gŵr ni lithrodd â'i enau, ac ni phigwyd â lliaws o bechodau.

2 Gwŷn ei fyd yr hwn ni chondemno ei ‡ enaid ei hun eſ, a'r hwn ni ſyrthio oddiwrth ei obaith yn yr Arglwydd.

3 Nid da yw cyfoeth i ŵr cybydd; a pha beth a wnai gŵr cynfigennus â golud?

4 Yr hwn ſydd ſyn caſglu, *gan arbed* oddiwrtho ei hun, [b] ſydd yn caſglu i arall; ac eraill a lothinebant ei dda eſ. [b] Pſ. 11. 19.

5 Yr hwn ſydd ddrwg iddo ei hun, i bwy y bydd eſe yn dda? ni chaiff eſe lawenydd o'i olud.

6 Nid oes neb waeth nâ'r hwn ſydd yn cynfigennu wrtho ei hun; ac dyma wobr ei ddrygioni eſ.

7 O's gwnâ eſe ddaioni, nid o'i fodd y gwnâ: ac o'r diwedd eſe a wnâ ei ddrygioni yn amlwg.

8 Drwg yw golwg y cynfigennus: eſe a drŷ ei wyneb, ac a ddirmyga ddynion.

9 [c] Llygad y cybydd ni lenwir â'i ran; ac anghyfiawnder y drygionus a wywa ei enaid eſ. [c] Diha. 27. 20.

10 Llygad drwg ſydd gynſigennus am ei fara, ac y mae eſe yn grintach ar ei fwrdd.

11 Fy mâb, pa fodd bynnag y byddo gennyt ti, bydd dda wrthyt dy hun, a dŵg dy offrymmau i'r Arglwydd yn addas.

12 Cofia nad oeda angau, ac na ddangoſwyd i ti gyfammod ‡ uffern. ‡ 1 bedd.

13 Cyn dy farw [d] bydd dda wrth dy gyfaill; ac yn ôl dy allu, eſtyn dy law, a dŏd iddo eſ. [d] Tob. 4. 7. Luc 14. 13.

14 [e] Na thwylla dydi dy hun am ‡ y dydd da, ac nac aed rhan chwant da heibio i ti. [e] Preg. 5. 18, &c. & 6. 1, &c. ‡ 1 dydd i wneid.

15 [f] Onid i arall y gadewi di dy lafur, a'r hyn y cymmeraiſt boen am dano, i'w rannu wrth goel-bren? [f] Ad 4.

16 Dŏd, a derbyn, a ſancteiddia dy enaid; o herwŷdd nid gwiw ceiſio bwyd yn y bedd.

17 [g] Pob cnawd a heneiddia fel dilledyn; canys y cyfammod o'r dechreu *yw*, Ti a fyddi farw yn ddiau. [g] Pſ. 102. 26. Eſay 40. 6. Heb. 1. 11. Iago 1. 10. 1 Pet. 1. 24.

18 Fel o'r dail gleiſion ar bren brigog y mae rhai yn ſyrthio, a rhai yn torri allan; felly y mae cenhedlaeth cîg a gwaed, [h] y naill ſydd yn marw, a'r llall yn geni. [h] Preg. 1. 4.

19 Pob gwaith a bydra ac a dderfydd, a'r hwn ſydd yn ei weithio eſ a â gyd-ag eſ.

20 [i] Gwŷn ei fyd y gŵr a fyfyria bethau da mewn doethineb, a'r hwn yn ſynhwyrol a ymreſymma am bethau ſanctaidd. [i] Pſal. 1. 1.

21 Yr hwn a feddwl am ei ffyrdd hi yn ei galon a fydd ddeallgar yn ei dirgeledigaethau hi.

22 Dôs ar ei hôl hi fel olrhein-ŵr, a chynllwyn yn ei ffyrdd hi.

23 Yr hwn a edrycho trwy ei ffeneſtri hi, a wrendy heſyd wrth ei dorau hi.

24 Yr hwn a letteuo yn agos i'w thŷ hi, ac a yrro ei hoel i'w pharwydydd hi.

25 Eſe a eſyd ei babell ger llaw iddi, ac a letteua yn llettŷ y ‡rhai daionus. ‡ perhau.

26 Eſe a eſyd ei feibion tan ei chyſgod hi, ac a erys tan ei changhennau hi.

27 [k] Hi a'i cyſgoda ef rhag y gwrês, ac eſe a letteua yn ei gogoniant hi. [k] Doeth. 10. 17.

PEN. XV.

2 *Doethineb a ymgeledda y rhai a ofno 'r Arglwydd:* 7 *ond yr annuwiol ni chânt afael arni.* 11 *Nad iawn i ni fforw ar Ddaw ein beiau ni:* 14 *Oblegid efe a'n gwnaeth ni, ac a'n gadawodd i ni ein hunain.*

YR hwn ſydd yn ofni yr Arglwydd a wnâ dda: a'r hwn ſydd yn dal gwybodaeth y gyfraith a'i caiff hi.

2 Fel mam y cyferfydd hi ag ef, ac fel gwraig a briodwyd o forwŷn y derbyn hi ef.

3 Hi a'i portha ef â bara deall, ac a'i dioda ef â dwfr doethineb.

4 Efe a ſiccrheïr arni hi, ac ni ogwydda: efe a lŷn wrthi hi, ac ni wradwyddir ef.

5 Hi a'i cyfyd ef goruwch ei gymmydogion, ac a egyr ei enau ef ynghanol y gynnulleidfa.

6 Llawenydd a choron gorfoledd a gaiff efe; a hi a rydd iddo enw tragywyddol yn etifeddiaeth.

7 Eithr dynion anſynhwyrol ni chânt afel arni hi; a gŵyr pechadurus hefyd ni chânt ei gweled hi.

8 Canys pell yw hi oddiwrth falchder; a gŵyr celwyddog ni chofiant hi.

[a] Pſa. 33. 1. Dih. 26. 7. ‡ *dihareb.* ‡ *ef.* ‡ *dihareb.*

9 [a] Nid gweddus ‡ clôd yngenau pechadur: oblegid ‡ yr Arglwydd ni's anfonodd hi iddo ef.

10 Canys trwy ddoethineb y treuthir ‡ clôd; a'r Arglwydd a'i llwydda ef.

11 Na ddywed, Trwy waith yr Arglwydd yr euthym i ymaith: oblegid ni ddylit ti wneuthur yr hyn ſydd gâs ganddo ef.

‡ *a wnaeth i mi gyfeiliorni.*

12 Na ddywed, Efe ‡ a'm lluniodd i: oblegid nid rhaid iddo ef wrth ŵr pechadurus.

13 Câs gan yr Arglwydd bob ffieidd-dra; ac nid da yw hynny gan y rhai a'i hofnant ef.

[b] Gen. 1. 26.

14 Efe [b] a wnaeth ddyn o'r dechreuad, ac a'i gadawödd ef yn llaw ei gyngor;

[c] Mat. 19. 17.

15 O's mynni, i [c] gadw y gorchymynnion, ac i wneuthur ffyddlondeb cymmeradwy.

[d] Deut. 30. 19. Joſ. 24. 15.

16 [d] Efe a oſodod o'th flaen di dân a dwfr: eſtyn dy law at yr hwn a fynnych di.

[e] Jer. 21. 8.

17 [e] Y mae o flaen dynion enioes ac angau; a'r hyn a fynno efe a roddir iddo ef.

18 Oblegid mawr yw doethineb yr Arglwydd, ac y mae efe yn gryf o allu, ac yn gweled pob peth.

[f] Pſal. 33. 18. & 34. 15. Heb. 4. 13.

19 Hefyd [f] y mae ei olwg ef ar y rhai ſy yn ei ofni ef; ac efe a wŷr holl waith dyn.

20 Ni orchymynnodd efe i neb wneuthur yn annuwiol; ac ni roddes efe gennad i neb i bechu.

PEN. XVI.

1 *Gwell yw bod yn dd blant, nag yn berchen llawer o blant annuwiol.* 6 *Nad arbedir yr anwir er mwyn eu bod yn aml.* 12 *Y mae trugaredd Duw'n fawr, a'i allu hefyd.* 17 *Na all yr annuwiol ymguddio.* 20 *Y mae gweithredoedd Duw yn anchwiliadwy.*

NA ddymmuna liaws o blant anfuddiol; ac na fydd lawen o blant annuwiol.

2 O's amlhânt, na fydd lawen o honynt hwy, oni bydd ofn yr Arglwydd gyd-a hwynt.

3 Nac ymddiried i'w henioes hwynt, ac na hydera ar eu lluoſogrwydd hwynt: canys gwell yw un cyfiawn nâ mîl, a gwell yw marw heb plant nâ chael plant annuwiol.

4 Canys trwy un ſynhwyrol y gwneir y ddinas yn gyfannedd; ond tylwyth yr annuwiol a â yn anghyfannedd.

5 Llawer o'r fath hyn a welodd fy llygad i; a'm cluſt a glywodd bethau mwy nâ hyn.

[a] Pen. 2. 1. 9.

6 [a] Ynghynnulleidfa pechaduriaid y cynneu tân, ac mewn cenedl wrthryfelgar y llyſg digofaint.

7 [b] Ni bu efe fodlon i'r hên gawri, y rhai a ymadawſent ynghryfder eu ffolineb.

[b] Gen. 6. 4. Deu. 14. 6.

8 [c] Nid arbedodd efe le ymdaith Lot, eithr [d] ffieiddiodd hwynt am eu balchder.

[c] Gē. 19. 24. [d] Eze. 16. 49, 50.

9 Ni thrugarhâodd efe wrth genedl diſtryw, y rhai a aethant allan yn eu pechodau a wnaethant;

10 [e] Na'r chwe chan mîl o wŷr traed, y rhai a gaſgleſid ynghaledwch eu calonnau.

[e] Nu. 14. 15. & 16. 20. & 21. 6. & 26. 64.

11 Ac o's bydd un gwar-ſyth ym myſg y bobl, rhyfedd yw o's diangc ef yn ddigerydd: canys gyd-ag ef y mae [f] trugaredd a digofaint: y mae efe yn alluog i faddeu, ac i dywallt digofaint.

[f] Gen. 5. 6.

12 Yn ôl amldra ei drugaredd y bydd ei argyoeddiad ef: ‡ yn ôl ei weithredoedd y barna efe ŵr.

‡ Pſ. 62. 12.

13 Ni ddiangc pechadur â'i anrhaith; ac ni phalla ammynedd y duwiol.

14 Dôd le i bob eluſen: oblegid pob un a gaiff yn ôl ei weithredoedd.

15 Yr Arglwydd a galedodd Pharao, fel nad adwaenai efe ef, fel y byddai ei rym ef yn hyſpys i'r byd.

16 Ei drugaredd ef ſydd amlwg i bob creadur: ag adamant [h] y gwahanodd efe ei oleuni a'r tywyllwch.

[h] 1 Ioh. 1. 5. 1 Chron. 12. Ioan 1. 1 Pe. 2. 10.

17 Na ddywed, Rhag yr Arglwydd yr ymguddiaf; a phwy o'r uchelder a'm cofia? Ym myſg pobl lawer ni'm cofir i: canys beth yw fy enaid i ym myſg creaduriaid mor aneirif?

18 Wele, [i] y nef, ïe nef y nefoedd, y dyfnder, a'r ddaiar, a'r hyn ſydd ynddynt hwy a ſiglant, pan ofwyo efe.

[i] Deu. 10. 14. Pſ. 115. 16. Eſa. 66. 1.

19 Y mynyddoedd a ſeiliau y ddaiar, pan edrychai yr Arglwydd arnynt hwy, a gyd-yſgydwent, dan grynnu.

20 Ni all calon feddwl am y pethau hyn yn addas: a phwy a all ddeall ei ffyrdd ef?

21 Temheſtl yw hi, yr hon ni all neb ei gweled: canys y rhan fwyaf o'i waith ef ſydd guddiedig.

22 Pwy a draetha, neu a ddioddef weithredoedd ei gyfiawnder ef? o herwŷdd pell yw ei gyfammod, a holi pob peth a fydd yn y diwedd.

23 Y di-ſynwyr a feddwl am bethau ofer; a'r gŵr angall cyfeiliornus ſydd yn meddwl pethau ffôl.

24 Gwrando arnafi, fy mâb, a dyſg wybodaeth; ac ar fy ngeiriau i gwilia â'th galon.

25 Mi a ddangoſaf addyſg wrth bwys, ac a draethaf yn ofalus am ei wybodaeth ef.

26 Wrth farn y gwnaed gweithredoedd yr Arglwydd o'r dechreuad; ac efe a ddoſparthodd eu rhannau hwynt er pan wnaed hwynt.

27 Efe a addurnodd ei weithredoedd byth; y mae ‡ y rhai pennaf o honynt yn ei law ef byth bythol. Ni ‡ newynaſant, ac ni flinaſant, ac ni pheidiaſant â'i gwaith.

‡ *ei rhaid.* ‡ *pheidiaſant.*

28 Ni rwyſtra y naill o honynt y llall; ac ni anufuddhânt ei air ef byth.

29 Wedi hyn yr edrychodd yr Arglwydd ar y ddaiar, ac efe a'i llanwodd hi â'i ddaioni.

30 Y mae efe yn gorchuddio ei hwyneb hi â phob peth byw: ac iddi hi y maent hwy yn dychwelyd drachefn.

PEN.

PEN. XVII.

1 Y modd y gwnaeth, ac y cynnyſgaeddodd Duw ddyn. 14 Gochel bob pechod: 19 am fod Duw yn canfod pob peth. 25 Trô dithau atto ef yn dy fywyd a'th iechyd.

YR Arglwydd [a] a greodd ddyn o'r ddaiar, ac y mae eſe yn ei droi ef iddi hi drachefn. [a Gen. 1. 27. & 3. 19. & 5. 2. Doeth. 2. 23 & 7. 1, 6.]

2 Eſe a roddes iddynt hwy ddyddiau rhifedig, ac amſer, ac a roddes iddynt hwy feddiant ar y pethau ſy ynddi hi.

3 Ac eſe a'i gwiſgodd hwy â nerth cymmwys iddynt, ac [b] a'i gwnaeth hwy ar ei ddelw ei hun. [b Gen. 1. 26. & 9. 6.]

4 Eſe a roddes ei ofn ‡ ef ar bob cnawd, ac iddo ef lywodraethu ar fwyſt-filod ac ehediaid. [‡ 1 Cor. 11. 7. Col. 3. 10. ‡ dyn.]

5 [Derbynniaſant rym pum gweithrediad yr Arglwydd; ac eſe a rannodd iddynt hwy feddwl yn y chweched lle; ac yn y ſeithfed ymadrodd, yn lladmerydd o'i feddyliau ef.]

6 Cyngor, a thafod, a llygaid, cluſtiau, a chalon a roddes eſe iddynt hwy i ddeall.

7 Hefyd eſe a'i llanwodd hwynt â gwybodaeth deall, ac a ddangoſodd iddynt hwy dda a drwg.

8 Eſe a oſododd ei olwg ar eu calonnau hwynt, fel y dangoſai iddynt fawredd ei weithredoedd.

9 Eſe a roddes iddynt orfoleddu byth yn ei ryfeddodau ef, fel y mynegent ei weithredoedd ef yn ſynhwyrol.

10 A'r etholedigion a glodforant ei Enw ſanctaidd ef.

11 Eſe a roddes hefyd iddynt hwy wybodaeth, a chyfraith y bywyd yn etifeddiaeth iddynt.

12 Eſe a wnaeth gyfammod tragywyddol â hwynt, ac a ddangoſodd ei farnedigaethau iddynt.

13 Eu llygaid a welſant fawredd ei ogoniant, a'i cluſtiau a glywodd ei leferydd gogoneddus ef.

14 Ac eſe a ddywedodd wrthynt hwy, Gochelwch rhag pob peth anghyfiawn: hefyd [c] eſe a roes orchymyn i bob un o honynt hwy am ei gymmydog. [c Exod. 20, & 22, 3.]

15 Ni chuddir eu ffyrdd hwy o'i olwg ef; o'i flaen ef *y maent hwy* bob amſer.

16 Pob dyn o'i ieuengctid *ſydd yn pwyſo* i ddrygioni; ac ni allent hwy wneuthur eu calonnau yn gîg o rai cerrig. [Deut. 32. 11. 13. 1. Ier. 4. 20. & 15.]

17 O herwŷdd [d] wrth ddoſparthu cenhedloedd yr holl dîr, eſe a oſododd [e] dywyſog ar bob cenedl, ac [f] a gymmerodd yr Iſraël yn rhan iddo ei hun;

18 Yr hwn, ac eſe yn gyntaf-anedig, y mae eſe yn ei faethu ag addyſg; ac wrth gyfrannu goleuni cariad, nid yw yn ei yrru ef ymaith.

19 Am hynny eu holl weithredoedd hwynt ſydd fel yr haul ger ei fron ef; ac y mae ei lygaid ef yn oeſtadol ar eu ffyrdd hwynt.

20 Nid yw eu hanghyfiawnder hwynt guddiedig rhagddo ef; eithr y mae eu holl bechodau hwynt ger ei fron ef.

21 Eithr yr Arglwydd am ei fod yn ddaionus, ac yn adnabod yr hyn a luniodd eſe ei hun, ni's gadawödd hwynt, ac ni pheidiodd â'i harbed.

22 [g] Eluſenau gŵr ſydd megis ſêl gyd-ag ef: ac eſe a geidw gymmwynas dyn, fel canwyll llygad, gan rannu edifeirwch i'w feibion a'i ferched ef. [g Pen. 29. 12, 13.]

23 [h] Wedi hynny eſe a gyfyd ac a dâl iddynt hwy; îe eu taledigaeth a dâl eſe ar eu pennau. [h Mat. 25. 34, 35.]

24 Etto [i] eſe a roddes i'r ediſeiriol ddychweliad, ac a gyſſurodd y rhai a adawſent ammynedd. [i Act. 3. 19.]

25 [k] Trô gan hynny at yr Arglwydd, a gâd dy bechodau: gweddîa o'i flaen ef, a gwnâ lai o fai. [k Jer. 3. 12.]

26 Dychwel at y Goruchaf, a thrô oddiwrth anghyfiawnder: o herwŷdd eſe a'th arwain di o dywyllwch i oleuni iechydwriaeth. Caſâ hefyd ffieidd-dra yn ddirfawr.

27 [l] Pwy a folianna y Goruchaf yn y bedd, yn lle y rhai ſydd yn byw, ac yn rhoddi mawl? [l Bſal. 6 5. & 115. 17. Eſay 38. 18, 19.]

28 Darfu mawl gan y marw, megis gan un heb fod: yr hwn ſydd yn fyw ac yn iach ei galon a folianna yr Arglwydd. [Baruc 2. 17.]

29 Mor fawr yw trugaredd ein Harglwydd Dduw ni, a'i doſturi i'r rhai ſy yn troi atto ef yn ſanctaidd!

30 Canys ni all pob peth fod mewn dynion, am nad yw mâb dyn yn anfarwol.

31 [m] Pa beth ddiſgleiriach nâ'r haul? ac y mae diffyg ar hwn: ‡ felly dyn yr hwn ſydd yn meddwl *yn ôl* cîg a gwaed. [m Job 25. 4, 5. ‡ a chig a gwaed a ſeddwl darweg.]

32 Y mae eſe yn yſtyried nerth uchder y nefoedd; eithr daiar a lludw yw pob dyn.

PEN. XVIII.

4 Rhyfeddol yw gweithredoedd Duw. 9 Berr yw oes dyn. 11 Y mae Duw yn drugarog. 15 Na lygra mo'th weithredoedd da â geirtau drwg. 22 Nac oeda ymgyfiawnhau. 30 Na ddilyn mo'th drachwantau.

YR hwn ſydd yn byw byth [a] a greodd bob peth yn gyffredinol. [a Gen. 1. 1.]

2 Yr Arglwydd yn unig ſydd gyfiawn, ac nid oes neb ond eſe.

3 Yr hwn â ‡ rhychwant ei law ſydd yn llywodraethu y byd, îe ac y mae pob peth yn ufuddhau i'w ewyllys ef: oblegid y mae eſe yn Frenin ar bob peth, trwy ei nerth [b] yn gwahanu ynddynt hwy y pethau ſanctaidd oddiwrth y pethau halogedig. [‡ chledr. b Lef. 10. 10.]

4 I bwy y parodd eſe fynegi ei weithredoedd ef? [c] a phwy a ôlrheiniodd allan ei fawrion weithredoedd ef? [c Pſa. 106. 2.]

5 Pwy a rîf gadernid ei fawredd ef? a phwy a eſyd ar draethu ei drugaredd ef?

6 Ni ellir lleihau na 'chwanegu, ac ni ellir ôlrhain allan ryfeddodau yr Arglwydd.

7 Pan orphenno dyn, yna y dechreu eſe; a phan beidio eſe, yna eſe a bettruſa.

8 Pa beth yw dyn? a pha fudd ſydd o honaw ef? Beth yw ei dda ef? a pha beth yw ei ddrwg ef?

9 [d] Rhifedi dyddiau dyn ydynt gan mlhynedd o'r mwyaf. [d Pſ. 90 10.]

10 Fel defnyn o ddwfr wrth y môr, ac fel graienyn wrth y tywod, yw [e] mîl o flynyddoedd wrth ddyddiau tragywyddoldeb. [e 2 Pet. 3. 8.]

11 Am hynny y mae yr Arglwydd yn ym-

aros wrthynt hwy, ac yn tywallt ei drugaredd arnynt hwy.

12 Efe a welodd, ac a wybu fod eu diwedd hwy yn ddrwg: am hynny efe a wnaeth ei drugaredd yn aml.

13 Trugaredd dyn ſydd tu-ag at ei gymmydog, a thrugaredd yr Arglwydd ar bob cnawd: yn argyoeddi, ac yn addyſgu, ac yn athrawiaethu, ac yn troi, ſel y gwnâ bugail ei braidd.

14 Y mae efe yn trugarhau wrth y rhai ſy yn derbyn addyſg, ac wrth y rhai ſydd yn bryſſio at ei farnedigaethau ef.

f Pẽ. 14.22. 15 [f] Fy mâb, na ddifwyna dy weithredoedd da, ac na ddôd air drwg ſarrig wrth roddi peth.

16 Onid yw 'r gwlith yn goſtwng y gwrês? felly gwell yw gair nâ rhodd.

17 Wele, onid gwell yw gair nâ rhodd dda? eithr gyd-a'r graſlon y mae pob un o'r ddau.

18 Un ffôl a ddannod yn daiogaidd; a rhodd y cynſigennus a wnâ i'r llygaid ballu.

19 Cyn llefaru, dyſg: a chyn afiechyd cymmer feddyginiaeth.

g 1 Cor. 11. 28, 31. 20 Cyn barn [g] hola di dy hun; ac yn amſer gofwy ti a gei drugaredd.

21 Cyn dy glafychu ymddaroſtwng trwy ddirweſt; ac yn amſer pechod dangos ediſeirwch.

h Deu. 23. 21. Preg. 5. 4. 22 [h] Na âd i ddim dy rwyſtro i dalu dy addunedmewn prŷd: ac nad oeda ymgyfiawnhau hyd farwolaeth.

23 Ymbarottoa cyn gweddïo; ac na fydd fel dyn yn temptio 'r Arglwydd.

i Pen. 7. 17, 36. 24 [i] Meddwl am y-digoſaint *a fydd* yn y diwedd, ac am amſer dïaledd, pan droër ei wyneb ef ymaith.

25 Yn amſer amldra meddwl am amſer newŷn; ac yn amſer cyfoeth, am dlodi ac eiſiau.

26 O'r boreu hyd yr hŵyr y newidia amſer, a phob peth a wneir yn fuan ger bron yr Arglwydd.

k Dihar. 28. 14. 27 [k] Ar ddyn doeth y bydd ofn duwiol ym mhob peth, ac yn amſer pechod efe a ymochel rhag amryfuſedd; a'r angall ni cheidw amſer.

28 Pob un ſynhwyrol a edwŷn ddoethineb ac addyſg; ac efe a rydd fawl i'r hwn a'i cafodd hi.

29 Y rhai a fuant ddeallus mewn ymadroddion, a aethant hefyd yn ddoethion eu hunain.

l Rhuf. 6. 6. & 13. 14. 30 [l] Na ddôs ar ôl dy chwantau, eithr ymattal oddïwrth dy awŷdd.

31 O's rhoddi i'th enaid yr hyn a ryngo bodd iddo, yna y gwnei di i'th elynnion chwerthin, y rhai ſydd yn cynſigennu wrthyt ti.

32 Na ymlawenycha mewn llawer o ddainteithrwydd, ac nac ymrŵym i'r dràul.

33 Na ddôs yn dlawd trwy wledda wrth fenthyccio, heb ddim yn dy bwrs; canys *felly* y byddit ti enwog gynllwynŵr i'th enioes dy hun.

PEN. XIX.

2 *Gwîn a gwragedd a dwylla 'r doethion.* 7 *Na ddywed gwbl ag a glywych.* 17 *Cerydda dy gydymmaith yn ddiddig.* 22 *Nid oes dim doethineb mewn annuwioldeb.*

NI chyfoethoga gweithiwr meddw: a'r hwn ſydd yn diyſtyru ychydig a ſyrth o ſeſur ychydig.

2 [a] Gwîn a [b] gwragedd ſydd yn gyrru doethion ar encil; a'r hwn a lyno wrth butteiniaid a fydd digywilydd.

a Gẽ. 19 32. *b* 1 Brẽ. 11. 1.

3 Pydrni a phryfed a'i cânt ef yn etiſeddiaeth, a gŵr rhyfygus a gymmerir ymaith.

4 [c] Yr hwn ſydd yn credu yn fuan ſydd yſgafn ei feddwl; a'r hwn ſydd yn pechu a gyſeiliorna yn erbyn ei enaid ei hun.

c Joſ. 22 11.

5 Yr hwn ſydd yn llawenychu mewn drygioni a gondemnir; yr hwn ſydd yn gwrthwynebu melyſ-chwant ſydd yn coroni ei fywyd.

6 Yr hwn a attalio ei dafod a fydd byw yn ddigynnen; a'r hwn ſydd yn caſſau ſiarad, ſydd yn llai ei niwed.

d Pẽ. 41. 23. 7 [d] Nac ail-adrodd wrth arall y peth a ddywedpwyd i ti, ac ni byddi ronyn gwaeth.

8 Na ſynega fuchedd arall ‡ wrth na chyfaill na gelyn; ac na ddatcuddia, o's gelli yn ddifai.

‡ *pa un bynnag ai cyfaill ai gelyn;*

9 Canys efe a'th wrendy, ac a ddeil arnat ti; ac mewn amſer efe ‡ a'th gaſâ di.

‡ *a ddenyn ei gâs.*

10 Pan glywech air, gâd iddo farw gyd-a thi; a bydd ddiogel na rwyga efe dydi.

11 Un ffôl a ofidia gan air, ſel yr hon ſydd yn eſgor ar blentyn.

12 Fel ſaeth ynglŷn ym morddwyd un, felly y mae gair ‡ ym mola y ffôl.

‡ *ymgloin.*

e Lef. 19. 17. Mat. 18. 15. 13 [e] Rhybuddia gyfaill; yſgatfydd ni's gwnaeth: ac o's gwnaeth, rhag gwneuthur mwy.

14 ‡ Cerydda dy gyfaill; yſgatfydd ni's dywedodd: ac o's dywedodd, rhag iddo ddywedyd eilwaith.

‡ *Rhybuddia.*

15 ‡ Cerydda gyfaill: oblegid mynych y mae yn enllib; ac na choelia bob chwedl.

‡ *Rhybuddia.*

16 Y mae un yn llithro yn ei ymadrodd, ac nid ‡ o'i fodd: a phwy [f] ni thramgwyddodd â'i dafod?

‡ *o'i galon.* *f* Pen. 14. 1. Iago 3. 2.

17 ‡ Cerydda dy gymmydog cyn ei fygwth; a dôd le i gyfraith y Goruchaf, gan fod yn ddiddîg.

‡ *Rhybuddia.*

g Dih. 17. Pen. 20. 2. 18 [g] Ofn yr Arglwydd yw dechreuad ‡ cymmeradwyaeth gyd-ag ef: a doethineb a bair gariad gantho ef.

‡ *ei dderbyn ef.*

19 Addyſg bywyd yw gwybodaeth gorchymynnion yr Arglwydd: a'r rhai ſydd yn gwneuthur yr hyn ſydd fodlon ganddo ef, [h] ſydd yn cael ffrwyth pren anfarwoldeb.

h Dut. 2. & 22. 2.

20 Ofn yr Arglwydd yw pob doethineb; ac ym mhob doethineb y mae gwneuthuriad y gyfraith, a gwybodaeth am ei Holl-alluogaeth ef.

21 [i] Y gwâs a ddywedo wrth ei feiſtr, Ni wnâf yr hyn ſydd fodlon *gennyt*, pe gwnai efe wedi hynny, y mae efe yn digio ei faethydd.

i Mat. 21 2

22 Nid doethineb yw gwybodaeth drygioni; a chyngor pechaduriaid nid yw ſynwyr.

23 Y mae drygioni, a hwnnw yn ffiaidd; ac y mae angall annoeth.

24 Gwell yw y bychan ei ddeall, ac yn ofni Duw, nâ'r hwn ſydd yn rhagori mewn callineb, ac yn troſſeddu cyfraith y Goruchaf.

25 Y mae cyfrwyſtra diwyd, a hynny yn anghyfiawn; ac y mae a drŷ ymaith ffafor, i ddangos barn: a doeth yw yr hwn ſydd gyfiawn mewn barn.

26 Y mae un yn gwneuthur drygioni yn bruddaidd, ond wedi ymgrymmu, *ac* o'i fewn yn llawn twyll tanllyd.

27 Efe

27 Eſe gan gyd-oſtwng ei wyneb, a chymmeryd arno ſod yn fyddar, lle nid adwaenir ef, a ‡achub dy flaen di, i wneuthur niwed i ti.

28 Ac o's o eiſiau gallu y rhwyſtrir iddo ef bechu: etto eſe a wnâ ddrwg o's caiff ‡amſer.

29 Wrth y golwg yr adwaenir gŵr: ac wrth ei olwg yr adwaenir un deallus, pan gyfarſyddech ag ef.

30 Gwiſg gŵr, a [k] chwerthiniad y dannedd, a'i gerddediad, ſydd yn dangos yr hyn ſydd ynddo ef.

PEN. XX.

1 Ynghylch tewi, a dywedyd; 10 rhoddion, ac elw; 18 a llithro â'r tafod: 24 a dywedyd celwŷdd. 27 Amryw gynghorion.

Y Mae cerydd nid yw ‡dêg; ac y mae un yn tewi, a hwnnw yn gall.

2 Gwell o lawer yw ceryddu, na digio yn ddirgel: ac ſe gedwir rhag niwed yr hwn a gydnabyddo *ei fai*.

3 Mor dda yw dangos ediſeirwch pan i'th gerydder! felly y dïengi rhag pechod gwirfodd.

4 Megis chwant [a] diſpaidd i dorri morwyndod llangces, felly y mae yr hwn ſy'n gwneuthur barnedigaeth wrth drawſter.

5 Y mae un diſtaw, yr hwn a geir yn ddoeth; ac y mae ſydd atcas am ei ſiarad lawer.

6 Y mae ſydd yn tewi, am nad oes ganddo atteb; ac y mae ſydd yn tewi, am ei fod [b] yn gwybod ei amſer.

7 Dyn doeth [c] a daw, hyd oni welo amſer; eithr ‡yr ehud a'r angall ‡a â tros amſer.

8 Yr aml ei eiriau a ffieiddir; ac atcas ſydd yr hwn yn hynny a gymmero awdurdod iddo ei hun.

9 Y mae pechadur, yr hwn ſydd yn llwyddo mewn pethau drwg; ac y mae caffaeliad a drŷ yn niwed.

10 Y mae rhodd, ni bydd ſuddiol i ti; ac y mae rhodd a dâl ei dau cymmaint.

11 Y mae goſtyngiad o herwŷdd gogoniant; ac y mae a gododd ei ben o waeledd.

12 Y mae a brynn lawer am ychydig, ac a'i tâl adref yn ſaith gymmaint.

13 [d] Gŵr doeth wrth ei ymadrodd ſydd yn ei wneuthur ei hun yn gariadus; a ‡ffafor ffyliaid a ‡dywelltir allan.

14 Ni bydd rhodd yr angall ſuddiol i ti, pan y derbyniech; na'r eiddo 'r cynfigennus o herwŷdd ei angen: oblegid y mae eſe yn edrych am dderbyn llawer peth am un.

15 Ychydig a rydd eſe, a [e] llawer a ddannod eſe; eſe a egyr ei ſafn fel crïŵr; heddyw yr echwyna eſe, ac y foru ſe a'i gofyn drachefn: câs gan yr Arglwydd a chan ddynion yw y cyfryw.

16 Y ffôl a ddywed, Nid oes gennyf gyfeillion, nid oes i mi ddïolch am fy nghymwynaſau, a'r rhai ſydd yn bwytta fy mara i ſydd yn ddrwg eu tafod am danaf.

17 Pa ſawl gwaith, a pha ſawl un a'i gwatwarant ef! nid yw eſe yn deall yn iawn beth yw bod â pheth ganddo; a'r un fath iddo ef yw na bai ganddo.

18 Gwell yw llithro ar balmant, nâ llithro â'r tafod; felly y daw cwŷmp y drygionus ar frŷs.

19 ‡Chwedl ammhrydlon ſydd yn oeſtadol yngenau y dïaddyſg. ‡ Neu, *dyn anſelys.*

20 O enau y ffôl y llyſir dihareb; oblegid ni ddywed eſe hi yn ei hamſer.

21 Y mae a luddir i bechu trwy eiſiau; a phan orphywyſo ni ‡phigir ef. ‡ *ni alluddir.*

22 [f] Y mae a gyll ei enaid ei hun o wladeidd-dra, a thrwy dderbyn wyneb y mae eſe yn ei golli. *f* Pen. 42. 1.

23 Y mae a eddy i'w gyfaill rhag cywilydd, ac a'i gwnâ ef yn elyn iddo ei hun heb ſod yn rhaid.

24 [g] Anaf mawr ar ddyn yw celwŷdd; ac eſe ſydd yn oeſtadol yngenau yr hwn ſydd ddïaddyſg. *g* Pen. 25. 1.

25 Gwell yw lleidr nâ'r hwn a ymgynnefino â chelwŷdd: a phob un o'r ddau a gaiff ddinyſtr yn etifeddiaeth.

26 ‡Amharchus yw arfer dyn celwyddog, a'i gywilydd ſydd gyd-ag ef yn oeſtadol. ‡ *Gwradwydd.*

27 Y doeth a'i geſyd ei hun rhagddo trwy ymadrodd: a'r call a ryglydda ſodd pendefigion.

28 [h] Yr hwn a goleddo ei dîr, a wnâ ei ddâs yn uwch; a'r hwn a ryglyddo ſodd pendefigion, a gaiff ſaddeuant am anghyfiawnder. *h* Dih 12. 11. & 28. 19.

29 [i] Anrhegion a rhoddion ſydd yn dallu llygaid y doethion, ‡ac fel ffrwyn mewn ſafn, y maent yn troi cerydd ymaith. *i* Exo. 23. 8. Deu. 16. 19. ‡ *ac yn cau ei ſafn, fel na allo geryddu.*

30 Doethineb guddiedig, a thryſſor heb ei weled, pa ſudd ſydd o'r un o'r ddau?

31 [k] Gwell yw dyn yn cuddio ei ffolineb, nâ dyn yn cuddio ei ddoethineb. *k* Pſ. 41. 15.

32 Gwell yw angenrheidiol ddioddefgarwch yn ceiſio yr Arglwydd, nag un yn llywodraethu ei fywyd ei hun heb gyfarwydd-ŵr.

PEN. XXI.

2 Ffô rhag pechod, fel rhag ſarph. 4 Ei draha a anrheithia'r cyfoethog. 9 Drwg fydd diwedd yr anghyfiawn. 12 Y rhagor ſy rhwng y doeth a'r annoeth.

O'S pechaiſt, *fy* mâb, na wnâ mwy; eithr [a] gweddïa tros yr hyn a ſu. *a* Iſa 41. 4. Luc 15. 21.

2 Ffô oddïwrth bechod, megis rhag wyneb ſarph: oblegid o's deui di yn agos atto, eſe a'th frâth di. Dannedd llew yw ei ddannedd ef, yn lladd eneidiau dynion.

3 Pob anwiredd *ſydd* fel cleddyf daufiniog: ni ellir iachau ei archollion ef.

4 Ymſyfwen a cham a anrheithia gyfoeth: felly y gwneir tŷ y beilchion yn anghyfannedd.

5 [b] Gweddi o enau y tlawd a gyrraedd i gluſtiau yr Arglwydd; a'i farn ef a ddaw yn ebrwydd. *b* Exo. 3. 9. & 22. 23.

6 Yr hwn ſydd yn caſſau cerydd *ſydd* ar lwybr pechadur; eithr yr hwn ſydd yn ofni yr Arglwydd a ‡drŷ o *ewyllys* ei galon. ‡ *edifarhâ.*

7 Adwaenir o bell ac o agos yr ymadroddus ei dafod: eithr y doeth a wŷr pan lithro eſe.

8 Yr hwn a adeilado ei dŷ ag arian rhai eraill, *ſydd* megis yr hwn ſydd yn caſglu iddo ei hun gerrig i *wneuthur* carnedd ei feddrod.

9 Swpp o garth [c] yw cynnulleidfa y rhai anwir, a'i diwedd *fydd* fflamm dân i'w dinyſtrio. *c* Pen 16 6.

10 Ffordd pechaduriaid a waſtadhâwyd â cherrig: ac yn ei chwrr eithaf hi y mae ffôs uffern.

d Ioan 7.17. 11 [d] Yr hwn ſydd yn cadw cyfraith yr Arglwydd, ſydd yn dyfod i'w deall hi: a pherffeithrwydd ofn yr Arglwydd yw derbyn doethineb.

‡ *Synhwyrol.* 12 Yr hwn nid yw ‡ gall, ni chymmer ddyſg: e Preg. 1.18. ‡ *cyfrwyſdra.* [e] canys y mae ‡ callineb yn amlhau chwerwedd.

13 Gwybodaeth y doeth a amlhâ fel lliſeiriant; a'i gyngor ef *fydd* fel pur ffynnon y bywyd.

f Pen 33.5. 14 [f] Tu mewn i'r ffôl ſydd fel lleſtr twn; ni ddeil efe ddim gwybodaeth yn ei ſywyd.

15 Gŵr doeth, o's clyw air doeth, a'i cen-

g Dihar. 9.9 myl, ac [g] a 'chwanega atto: yr annoeth a'i clybu, ac nid oedd fodlon ganddo, eithr efe a'i trôdd yn ôl ei gefn.

16 Ymadrodd y ffôl ſydd megis baich ar ffordd: eithr yngwefuſau y doeth y ceir gràs.

17 A genau y doeth yr ymofynnir yn y gynnulleidfa, a hwy a yſtyriant ei eiriau ef yn eu calonnau.

18 Megis tŷ wedi ei dynnu ymaith yw doethineb i'r ffôl: ac ymddiddan diſynwyr yw gwybodaeth yr annoeth.

19 Megis llyffetheiriau ar draed, ac megis gefynnau dwylo ar y llaw ddehau, yw addyſg gan y rhai annoeth.

h Pe 19.30. 20 [h] Y ffôl yn chwerthin a gyfyd ei lef, eithr prin y gwena gŵr call yn ddiſtaw.

21 Megis tlŵs o aur yw addyſg gan y call, ac megis arddwrn-dlws ar y braich dehau.

22 Buan ſydd troed y ffôl yn nhŷ *arall*; a'r gŵr a wyr lawer ſydd gwradwyddus ganddo hynny.

23 Yr angall o'r drws a yſpïa i'r tŷ; eithr gŵr medrus a ſaif allan.

24 Anſedruſrwydd dyn yw gwrando wrth ddryſau; a'r call ſydd blîn ganddo yr ammarch.

25 Gwefuſau y rhai ſiaradus a draethant bethau ni pherthyn iddynt eu hun; a geiriau y rhai call a bwyſir mewn clorian.

26 Yngenau ffyliaid y mae eu calon; ac ynghalon doethion y mae eu genau.

27 Pan felldithio yr annuwiol Satan, y mae efe yn melldithio ei enaid ei hun.

i Pe. 28.15. 28 [i] Yr huſtingŵr ſydd yn halogi ei enaid ei hun, ac a gaſſëir pa le bynnag yr ymdeithio efe.

P E N. XXII.

1 Y diog. 3 Merch ffôl. 11 Wyla tros yr ynfydion yn hyttrach nâ thros y meirw. 13 Na fid i ti a wnelych â hwynt. 16 Nid yſgog calon y doeth. 20 Pa beth a bair colli cydymmaith.

Y Diog ſydd gyffelyb i garreg fudr; a phawb a'i hwttia ef allan er ammarch iddo.

2 I fiſwail tommennau y cyffelybir y diog; pob un a'i cymmero i fynu a yſgwyd ei law.

3 Gwradwydd y tâd a'i cenhedlodd yw mâb di-addyſg; a merch *ffôl* a anwyd i'w golled ef.

4 [a] Merch gall ‡ fydd etifedd ei gŵr; a'r wradwyddus ſydd driſtwch i'w thâd. a Dihar. 17. 21. ‡ *a dieg etifeddiaeth i'w gwr.*

5 Yr hŷ a wradwydda ei thâd a'i gŵr; a hi a ammherchir gan bob un o'r ddau.

6 *Megis* cerdd mewn triſtwch, yw ymadrodd allan o amſer: eithr prydlon bob amſer fydd ffrewyllau, ac addyſg doethineb.

7 Megis aſſio lleſtr pridd y mae yr hwn ſy yn dyſgu 'r ffôl, ac megis un yn deffro un o drymgwſg.

8 Mynegi i un yn cyſgu y mae yr hwn ſydd yn mynegi peth i un ffôl: a phan ddarffo 'r chwedl, efe a ddywed, Beth yw 'r matter?

9 Plant yn cael eu cynhaliaeth mewn buchedd da, ſydd yn cuddio gwaeledd eu rhïeni.

10 A phlant yn ymffroſtio mewn dirmyg ac annoethineb, ſydd yn halogi bonedd eu carennydd.

11 [b] Wyla am y marw; canys efe a gollodd y goleuni: ac wyla am y ffôl; canys y mae diffyg ſynwyr arno. Wyla ychydig am y marw; am iddo ef orphywys: eithr *gwaeth* nâ marwolaeth yw bywyd y ffôl. b Pe. 38.

12 [c] Saith niwrnod *fydd* o alar am y marw; ond am y ffôl a'r annuwiol, holl ddyddiau ei enioes ef. c Gen. 50.

13 Na amlhâ eiriau gyd-a'r angall, ac na ddôs at yr annoeth. [d] Ymgadw oddiwrtho ef, rhag cael blinder, ac na'th haloger di gan ei frynti ef. Cilia oddiwrtho ef, a thi a gei orphywyſdra, a byth ni'th flinir â'i ynfydrwydd ef. d Pr. 20.

14 Beth ſydd drymmach nâ phlwm: a pha enw ſydd iddo ef ond Ffôl?

15 [e] Haws yw dwyn tywod, a halen, a darn o haiarn, nâ dyn anſynhwyrol. e Dihar.

16 Coed wedi ei gyſſylltu a'i rwymo yn adeiladaeth, ni ddettyd er ei yſgwyd; felly calon wedi ei ſicrhau trwy gyngor doeth, nid arſwyda un amſer gan ofn.

17 Calon wedi ei chadarnhau trwy feddwl deallus, ſydd fel plaſtr têg ar bared llyfn.

18 Ni ſaif palis a oſodir yn uchel, yn erbyn y gwŷnt: felly calon ofnus, gyd-a meddwl un ffôl, ni phery yn erbyn ofn.

19 Yr hwn a bigo lygad, a ddŵg ddagrau allan; a'r hwn a bigo galon, a bair iddi ddangos ei gwybodaeth.

20 Yr hwn a deifl garreg at adar, a'i tarfa hwynt; a'r hwn ſydd yn gwradwyddo ei gyfaill, ſydd yn dattod cyfeillach.

21 Pe tynnit gleddyf ar *dy* gyfaill, na anobeithia: o herwŷdd y mae cymmod.

22 Ped agorit dy ſafn yn erbyn dy gyfaill, na ofna: oblegid fe all bod cyttundeb; ond am wradwydd, a balchder, a [f] datcuddio cyfrinach, a dyrnod trwy dwyll: am y pethau hyn y fly pob cyfaill ymaith. f Pr. 25.

23 Cadw ffyddlondeb â'th gymmydog yn ei ddlodi, fel y gallech lawenychu yn ei wynfyd ef. Glŷn wrtho ef yn amſer cyſtudd, fel y byddech gyd-etifedd yn ei etifeddiaeth ef. Nid yw tloci bob amſer i'w dïyſtyru, na'r cyfoethog angall i'w fawr-berchi.

24 O flaen tân y mae tarth a mwg y ffwmer yn myned: felly y mae ymddifenwi o flaen celanedd.

25 Nid cywilydd fydd gennyf amddeffyn fy nghyfaill; ac nid ymguddiaf rhagddo ef.

26 O's

26 O's digwydd i mi ddrwg o'i blegid ef, pob
un a glywo a ochel rhagddo ef.
Pſ. 141. 3. 27 [g] Pwy a eſyd gadwriaeth o flaen fy nge-
nau, a ſêl doethineb ar fy ngwefuſau, fel na
ſyrthiwyf yn ddiſymmwth trwyddynt, ac na'm
diſetho fy nhafod?

PEN. XXIII.

1 Gweddi am râs i ochel pechu. 9 Nac arferwn dyngu: 14 ond coſtwn ein rhïent. 16 Am dri math o ddynion. 23 Bod y wraig odinebus yn pechu lawer o ffyrdd.

O Arglwydd, Tâd a llywydd fy holl enioes,
na âd fi yn eu cyngor hwynt, ac na âd i
mi ſyrthio trwyddynt.
2 Pwy a eſyd ffrewyllau ar fy meddyliau,
ac addyſg doethineb ar fy nghalon? fel na'm
harbedont am fy amryfuſedd, ac nad êl heibio
i'm pechodau:
3 Rhag cynnyddu fy anwybodaeth i, ac
amlhau fy mhechodau i'm dinyſtr, a ſyrthio o
honof o flaen fy ngwrthwynebwŷr, a llawen-
ychu o'm gelynnion arnaf, y rhai y mae eu
gobaith yn bell oddïwrth dy drugaredd di.
4 O Arglwydd Dâd, a Duw fy mywyd i,
na ddôd i mi olwg uchel; eithr trô oddïwrth dy
weiſion feddwl cawraidd bob amſer.
5 Trô oddïwrthyf fi oſer obaith a chwant;
a dal i fynu bob amſer yr hwn a fynnai dy
waſanaethu di.
6 Na oddiwedded awŷdd i'r bol fi, na chwant
y cnawd: ac na ddôd fi dy wâs i fynu i feddwl
digywilydd.
7 Gwrandewch, blant, addyſg genau cywir: a'r
hwn a'i cadwo, ni ddelir ef byth yn ei wefuſau.
8 Y pechadur a adewir yn ei ffoledd: y
diſenŵr a'r balch a ddiſethir trwyddynt.
9.7. 14. 9 [a] Na arfer dy enau i dyngu, ac na ymgyn-
haſina â henwi yr hwn ſydd Sanctaidd.
10 Oblegid megis ni bydd ychydig gleiſiau ar
y gwâs a gurer yn oeſtadol; felly yr hwn a
dyngo, ac a henwo *Ddaw* bob amſer, ni bydd lân
oddïwrth bechod.
11 Y gŵr a dyngo lawer a lenwir o anwiredd,
ac nid ymedy dialedd â'i dŷ ef. O's pecha eſe,
ei bechod ſydd arno: ac o's diyſtyr ganddo, y
mae eſe yn pechu y dau cymmaint. O's yn oſer
hefyd y tyngodd eſe, ‡ ni chyfiawnheïr ef;
oblegid ſe a lenwir ei dŷ ef o ddialedd.
12 [b] Y mae ymadrodd wedi ei wiſgo â mar-
wolaeth: Duw a wnêl na chaffer *hwnnw* yn
etifeddiaeth Jacob. O herwŷdd hyn oll a fydd
bell oddïwrth y rhai duwiol, ac nid ymdry-
baeddant hwy mewn pechodau.
13 Nac arfer dy enau i anghymmeſurwydd
o dyngu: oblegid y mae yn hynny ymadrodd
pechadurus.
14 Cofia dy dâd a'th fam, pan fyddech yn
eiſtedd ym myſg pendefigion: rhag it' anghofio
ger eu bron hwynt, ac i ti wrth dy arfer ‡ ddi-
hoeni, ac ewyllyſio o honot na'th aneſid, a
melldithio o honot ddydd dy enedigaeth.
15 [c] Y dyn a ymarfero â geiriau gwrad-
wyddus, ni chymmer addyſg tra fyddo byw.
16 Dau fath ſydd yn pechu llawer, a'r
trydydd ſydd yn dwyn digoſaint. Meddwl
brwd ſydd fel y tân poeth, yr hwn ni ddiff-
ydd nes ei ddarfod. Dyn godinebus yn ei gorph
cnawdol, yr hwn ni phaid, hyd oni chynneuo
eſe dân.
17 [d] Y mae pob bara yn felus gan ddyn go- d Dihar. 9.
dinebus; ni phaid eſe nes ei farw. 17.
18 Dyn yn troſſeddu oddïwrth ei wely ei hun,
gan ddywedyd yn ei galon, [e] Pwy ſydd yn fy e Job 24. 15.
ngweled? y mae tywyllwch o'm hamgylch i, Eſay 29. 15.
ac y mae y parwydydd yn fy nghuddio, ac nid
oes neb yn fy ngweled i: beth ſydd arnaſi ei
ofn? ni chofia y Goruchaf fy mhechodau i.
19 Y cyfryw ddyn ſydd yn ofni llygaid
dynion yn unig, ac ni wŷr ſod llygaid yr Ar-
glwydd Goruchaf yn ddeng-mil eglurach nâ'r
haul, yn canfod holl ffyrdd dynion, ac yn yſtyried
y rhannau cuddiedig.
20 Cyn creü dim, pob peth bedd hyſpys
iddo ef; ac wedi eu gorphen, y mae eſe yn
canfod y cwbl.
21 [f] Yn heolydd y ddinas y dielir ar hwn, f Lef. 20. 10.
ac ef a ddelir lle ni's ammheuodd eſe. Deu. 22. 22.
22 Felly y bydd y wraig ſydd yn gadel ei
gŵr, ac yn ceiſio etifeddiaeth o arall.
23 Oblegid yn gyntaf, hi a anufuddhaodd
i [g] gyfraith y Goruchaf; ac yn ail, hi a bechodd g Ex. 20. 14.
yn erbyn ei gŵr; ac yn drydydd, hi a dorrodd
briodas drwy odineb, ac a ddug blant o ŵr
arall.
24 Honno a ddygir allan yn y gynnulleidfa,
ac fe fydd edrych ar ei phlant hi.
25 [h] Ni wreiddia ei phlant hi, ac ni ddwg ei h Deu. 4. 3.
changhennau hi ffrwyth.
26 Ei choffadwriaeth a âd hi yn felldith, ac ni
ddileïr ei gwradwydd hi.
27 A'r rhai a adewir a gânt wybod nad oes
dim well nag ofn yr Arglwydd, na dim felusach
nâ gwilied ar orchymynnion Duw.
28 Gogoniant mawr yw dilyn Duw; a hîr-
hoedl yw cael dy dderbyn ganddo.

PEN. XXIV.

2 Y mae doethineb yn ei chanmol ei hun; ac yn dangos ei dechreuad, 4 a'i thrigfa, 13 a'i gogoniant, 17 a'i ffrwyth, 26 a'i chynnyrch, a'i pherffeithrwydd.

DOethineb a'i cenmyl ei hun, ac a orfoledda
ym myſg ei phobl.
2 Hi a egyr ei genau ynghynnulleidfa y Go-
ruchaf, ac a orfoledda ger bron ei allu ef.
3 Mi a ddeuthym o enau y Goruchaf, ac a
orchguddiais y ddaiar fel ‡ niwl. ‡ cymmwl.
4 [a] Mi a breſſwyliais mewn lleoedd uchel; a Job 22. 14.
[b] a'm gorſedd-faingc i fydd mewn colofn o b Pſ. 104. 3.
gwmmwl.
5 Myfi a amgylchais gylch y nefoedd fy
hunan, ac a rodiais yngwaelod y dyfnder.
6 Cefais feddiant o donnau y môr, ac o'r holl
dîr, ac o bob pobl a chenedl.
7 A chyd-a'r rhai hyn oll y ceiſiais i or-
phywyſdra; fel y cyfanneddwn yn etifeddiaeth
rhyw un.
8 Yna i'm gorchymynnodd Creawdydd pob
peth, a'r hwn a'm creodd inneu a wnaeth i'm pa-
bell i orphywyſo, ac a ddywedodd, Preſſwylia yn
Jacob, a chymmer etifeddiaeth yn ‡ Jeruſalem. ‡ Iſraël.

9 [c] Efe

9 [c] Eſe a'm creodd i o'r dechreuad cyn y byd, ac ni phallaf fi byth.

10 Mi a waſanaethais ger ei fron ef [d] yn y babell ſanctaidd: ac felly i'm ſiccrhâwyd i yn Sïon.

11 [e] Gwnaeth efe hefyd i mi orphywyſo yn y ddinas ‡ſanctaidd; ac yn Jeruſalem y mae fy ngallu i.

12 Ac mi a wreiddiais ym myſg pobl anrhydeddus, ſef yn rhan yr Arglwydd a'i etifeddiaeth.

13 Fel cedyrn Libanus y derchafwyd fi, ac fel cypreſ-wydden ym mynyddoedd Hermon.

14 Fel palm-wydden ‡yn En-gadi y derchafwyd fi, ac fel planhigyn rhôs yn Jericho, fel oliwydden hardd mewn maes têg, ac fel plân-wydden ‡ wrth ddyfroedd y cynnyddais.

15 Fel Cinamwn, ac fel ‡ ſwpp o bêr-aroglau, ac megis myrr dewiſol; y rhoddais ſy mhêr-arogl fel Galbanum, ac Onix, ac Storax, ac fel tarth thus yn [f] y babell.

16 Mi a eſtynnais fy nghanghennau fel Terebinthus; a'm canghennau ſydd ganghennau gogoniant a grâs.

17 [g] Fel gwinwydden y tarddodd pêr-arogl o honof fi, a ffrwyth gogoniant a chyfoeth yw fy mlodau i.

18 Mam cariad da, ac ofn, a gwybodaeth, a gobaith ſanctaidd, ydwyf fi: am hynny gan fy mod yn dragywyddol, myfi a roddir i'm holl blant, y rhai a ‡henwyd ganddo ef.

19 Deuwch attaf fi, y rhai ydych yn fy chwennychu i, a llanwer chwi â'm ffrwythau i.

20 Canys [h] melusach yw fy nghoffadwriaeth nâ'r mêl, a'm hetifeddiaeth nâ'r dil mêl.

21 Bydd ar y rhai a'm bwyttânt i newŷn etto; ac ar y rhai a'm hyfant i y bydd ſyched etto.

22 Ni wradwyddir byth yr hwn a ufuddhao i mi; ac ni phecha y rhai a weithiant trwŏf fi.

23 Llyſr cyfammod y Goruchaf Dduw yw hyn oll, *ſef* [i] y Gyfraith, yr hon a orchymynnodd Moſes i ni yn etifeddiaeth i gynnulleidfaoedd Jacob.

24 Na phellwch fod yn gryfion yn yr Arglwydd; fel y cadarnhâo efe chwi, glynwch wrtho ef: canys yr Holl-alluog Arglwydd ſydd Dduw yn unig, ac nid oes Iachawdur ond efe.

25 Yr hwn â'i ddoethineb ſydd yn llenwi pob peth fel [k] Phiſon, ac fel Tigris yn nyddiau y *ffrwythau* newŷdd.

26 Yr hwn ſydd yn llenwi deall fel Euphrates, ac fel [l] yr Iorddonen yn amſer cynhaiaf.

27 Yr hwn ſydd yn dangos addyſg gwybodaeth fel goleuni, ac fel Geon yn nyddiau cynhaiaf gwîn.

28 Ni adnabu y dyn cyntaf hi yn berffaith: felly nid olrhain y diweddaf hi allan.

29 Oblegid y mae ei meddyliau hi yn helaethach nâ'r môr, a'i chyngor yn ddyfnach nâ'r dyfnder mawr.

30 Yr ydwyf fi doethineb fel ‡ffôs yn dyfod o afon, ac fel aber yn myned i ardd.

31 Mi a ddywedais, Dyfrhâf fy ngardd oreu, a mwydaf fy ngardd-wely yn dda: ac wele, ſe aeth fy nant yn afon, a'm hafon yn fôr.

32 Myfi a wnâf i addyſg oleuo fel y boreu, ac a'i dangoſaf hi ym mhell.

33 O herwŷdd myfi a dywalltaf athrawiaeth fel prophwydoliaeth, ac mi a'i gadawâf hi i'r holl oeſoedd yn dragywyddol.

34 [m] Gwelwch nad troſof fy hunan y cymmerais i boen, eithr tros bawb a geiſiant ddoethineb.

PEN. XXV.

1 Pa bethau ſy brydferth, a pha bethau yn anhygar. 6 Beth yw coron henaint. 7 Pa bethau a wnâ un yn ddedwŷdd. 13 Nad oes dim waeth nâ gwraig yſgeler.

GAn dri pheth yr euthym i yn dêg, ac y codais i yn dêg ger bron yr Arglwydd a dynion; [a] Cyttundeb brodyr, a chyfeillach cymmydogion, a gŵr a gwraig yn cyttuno â'i gilydd.

2 Tri math *ar ddyn* ſydd gâs gan fy enaid i, ac yr ydwyf yn anfodlon iawn i'w buchedd; Tlawd balch, a chyfoethog celwyddog, a hên-ŵr godinebus angall.

3 Oni cheſglaiſt ti ddim yn dy ieuengctid, pa fodd y cei di ddim yn dy henaint?

4 Mor hardd yw barn ar rai penllwyd! a medru cyngor ar henaf-gwŷr!

5 Mor hardd yw doethineb henaf-gwŷr! a deall a chyngor mewn rhai anrhydeddus!

6 Coron henaf-gwŷr yw gwybod llawer, a'i gorfoledd yw ofn yr Arglwydd.

7 Naw peth a gyfrifais i yn ddedwŷdd yn fy nghalon, a'r degfed a draethaf fi â'm tafod; Dŷn yn cael llawenydd o'i blant, ac yn byw i weled cwŷmp ei elynnion:

8 Gwŷn ei fyd yr hwn ſydd yn cyttal â gwraig ſynhwyrol, a'r hwn [b] ni lithrodd ei dafod, ac ni waſanaethodd yr hwn ſydd anaddas iddo:

9 Gwŷn ei fyd yr hwn a gafodd ‡ ſynwyr, a'r hwn a draetho wrth rai a wrandawŏ.

10 Mor fawr yw 'r hwn ſydd yn cael doethineb! ond nid oes neb uwch law yr hwn ſydd yn ofni yr Arglwydd.

11 Cariad yr Arglwydd ſydd eglurach nâ dim: i ‡ ba beth y cyffelybir yr hwn ſydd yn cael gafael arno ef?

12 Ofn yr Arglwydd yw dechreuad ei gariad ef; a ffydd yw dechreuad glynu wrtho ef.

13 *Dewis* bob ‡ dyrnod, ond dyrnod *ar* y ‡ gallon; a phob drygioni, ond drygioni gwraig;

14 A phob niwed, ond niwed caſeion; a phob dial, ond dial gelynnion.

15 Nid oes pen waeth nâ phen ſarph, na digofaint waeth nâ digofaint gelyn.

16 [c] Gwell gennyf fi gyttal â llew, ac â draig, nâ chyttal â gwraig ddrwg.

17 Y mae drygioni gwraig yn newidio ei hwyneb hi, ac yn tywyllu ei hwyneb-pryd hi fel ‡ arth.

18 Ynghanol ei gymmydogion yr eiſtedd ei gŵr hi, ac efe a ucheneidia o'i anfodd, o'i hachos hi.

19 Bychan yw pob drwg wrth ddrwg gwraig; ſyrthied coel-bren pechadur arni hi.

20 Fel y mae dringfa dywodlyd i draed henaf-gŵr, felly y mae gwraig ddrwg ei thafod i ŵr diſtaw.

21 [d] Na thramgwydda wrth degwch gwraig, ac na chwennych wraig er trythyllwch.

22 Llawn

22 Llawn dîg a digywilydd-dra, a mawr wradwydd yw gwraig, o's rhydd hi i'w gŵr *ei gynhaliaeth.*

23 Gwraig ddrwg a wnâ galon isel, ac wyneb trist, ac archoll calon. Dwylo gweiniaid, a gliniau rhyddion, yw 'r hon ni chynnorthwya ei gŵr yn ei gysyngdra.

24 Trwy [c] wraig y daeth dechreuad pechod, ac o'i phlegid hi yr ydym ni yn meirw oll. [c] Gen. 3.6. Ecclus. 25.24.

25 Na ddôd i ddwfr le i syned trosodd, nac i wraig ddrwg rydd-did i rodienna o amgylch.

26 Onid â hi wrth dy law di, torr hi oddiwrth dy gnawd; dôd iddi *lythyr ysgar*, a gollwng *hi* yn rhydd.

PEN. XXVI.

1 Gwraig dda, 4 a chydwybod dda sy'n llawenychu dynion. 6 Peth erchyll yw gwraig ysgeler. 13 Gwragedd da, a drwg. 28 Y tri peth blin. 29 Nas gall morsiandwŷr fod yn ddibechod.

GWŷn ei fyd gŵr [a] y wraig dda: canys dyblir rhifedi ei ddyddiau ef. [a] Ecclus. 31.

2 Gwraig ‡ rymmus a lawenycha ei gŵr: ac efe a gyflawna flynyddoedd ei fywyd mewn heddwch. ‡ *Neu,* Ddeallus.

3 [b] Rhan dda yw gwraig dda, ac yn rhan y rhai sydd yn ofni yr Arglwydd y rhoddir hi. [b] Ecclus. 18.22.

4 Pa un bynnag fyddo dyn ai rlawd ai cyfoethog, o's bydd ganddo galon dda at yr Arglwydd, efe a orfoledda bob amser yn wyneb siriol.

5 Rhag tri pheth yr arswydodd fy nghalon i, a rhag y pedwerydd yr ofnais yn ddirfawr; ‡ Enllib dinas, ac ymgasgliad torf afreolus, a gau-dystiolaeth; blinach nag angau yw y rhai hyn oll: ‡ *Neu,* Enllibdinas.

6 Baich calon a galar yw gwraig yn dal eiddigedd wrth wraig, a ffrewŷll y tafod yn cyfarannu â phawb.

7 ‡ Iau ychen yn siglo yw gwraig ddrwg; ac y mae ei pherchennog megis yn ymaflyd mewn yscorpion. ‡ *Neu,* Iau.

8 Digter mawr yw gwraig feddw ac ynsyd; ac ni chela hi ei gwarth ei hun.

9 Putteindra gwraig a adweinir wrth ddyrchafiad *ei* llygaid a'i hamrantau.

10 Dôd gadwriaeth siccr [c] ar ferch anhywaith, rhag o's caiff hi rydd-did, iddi ei *cham* arfer ei hun. [c] Ecclus. 42.11.

11 Gwilia ar y llygad digywilydd; ac na ryfedda o's gwnâ hi gam â thi.

12 Fel yr egyr fforddol sychedig ei safn pan gaffo ffynnon; felly yr ŷt hi o bob dwfr cyfagos, ac yr eistedd wrth bob ‡ pawl, ac a egyr ei chawell yn erbyn pob saeth. ‡ *Neu,* Ffenestr.

13 Grâs gwraig a wnâ ei gŵr yn hyfryd; a'i gwybodaeth hi a wnâ ei esgyrn ef yn freision.

14 Rhodd yr Arglwydd yw gwraig ddistaw garedig: ac nid oes cyd-werth i enaid a gymmerodd addysg.

15 Grâs ar râs yw gwraig gywilyddgar a ffyddlon: ac nid oes dim a ddichon gyd-bwyso ei diwair feddwl hi.

16 Fel y mae yr haul yn codi yn uchel-leoedd ‡ yr Arglwydd, felly y mae tegwch gwraig dda ‡ yn llywodraethu ei thŷ. ‡ *yn y nefoedd uchel.* ‡ *yn trefnu ei thy.*

17 Fel canwyll yn goleuo yn y canhwyllbren sanctaidd, felly y mae tegwch pryd mewn llawn oedran.

18 Fel colofnau aur mewn morteisiau arian, felly y mae traed prydferth gyd-a dwyfron ddianwadal.

19 *Fy* mâb, cadw flodau dy ieuengctid yn iach, ac na ddôd dy gryfder i ddieithriaid.

20 Wedi it' gael rhan ffaeth o'r maes oll, haua dy hâd dy hun, gan obeithio yn dy fonedd dy hun.

21 Felly dy hiliogaeth, yr hon a adawêch, a fawrheïr, a hyder ganddynt ar eu bonedd.

22 Gwraig ar werth a gyfrifir ei ‡ bod un wedd a hwch: a'r briod a gyfrifir yn dŵr yn erbyn marwolaeth i'w gŵr. ‡ *fel puryn.*

23 Gwraig annuwiol a roddir yn rhan i ŵr anwir: a'r dduwiol a roddir i'r hwn sydd yn ofni yr Arglwydd.

24 Gwraig anoneſt a ddïystyra ammarch; eithr merch oneſt a barcha ei gŵr.

25 Megis ei y cyfrifir gwraig ddigywilydd: a'r gywilyddgar a ofna yr Arglwydd.

26 Y wraig sydd yn perchi ei gŵr ei hun, a wêl pawb yn ddoeth: a'r hon a'i ammharcho ef yn ei balchder, a gydnebydd pawb ei bod yn annuwiol.

27 Am wraig ‡ floeddgar a siaradus, yr edrychir i darfu gelynnion. ‡ *ſefterbuch.*

28 Am ddau beth y mae fy nghalon i yn atheisi, ac am y trydydd y daeth arnaf ddigter; Bod rhyfelwr yn anghenus trwy eisiau, a [d] dirmygu gwŷr synhwyrol, ac [e] un yn dychwelyd oddiwrth gyfiawnder at bechod: yr Arglwydd a'i parottoa ef i'r cleddyf. [d] Prov. 9.13. [e] Exod. 23. 24.

29 [f] Anhawdd yw i farsiandŵr ymgadw rhag gwneuthur cam; ac ni chyfiawnheïr tafarn-ŵr oddiwrth bechod. [f] Pen. 27.2.

PEN. XXVII.

1 Pechodau wrth brynnu a gwerthu. 7 Ein hymadrodd a ddengys beth sy ynom ni. 16 Trwy ddatcuddio ei gyfrinach y collir cydymmaith. 25 A gloddio bwll a syrth ynddo.

OAchos [a] peth ‡ cyffredinol y pechodd llawer: a'r hwn sydd [b] yn ceisio cael amldra, a dry ei olwg ymaith. [a] Dih. 28.21. ‡ *bychan.* [b] Dih. 23.4. 1 Tim. 6.9.

2 Rhwng cyssylltcerrig y gyrrir hoel; a rhwng prynnu a gwerthu y glŷn pechod.

3 Oni ddeil dyn yn ofn yr Arglwydd yn ddiwyd, ebrwydd y dinystrir ei dŷ ef.

4 Wrth ysgwyd y gogr yr erys yr ammhuredd; felly bryntni dyn yn ei ymresymmiad ef.

5 [c] Y ffwrn sydd yn profi llestri pridd; felly y mae profedigaeth dyn yn ei ymresymmiad ef. [c] Dih. 27.21.

6 [d] Ei ffrwyth a ddengys goleddiad y pren: felly y gwnâ traethu y meddwl ynghalon dyn. [d] Mat. 7.17.

7 Na chanmol ŵr cyn clywed ei ymadrodd: oblegid dyna brofedigaeth dyn.

8 O's dilyni gyfiawnder ti a'i goddiweddi hi, ac a'i gwisgi hi fel gwisg laes ogoneddus.

‡ *gyrchant as ei.*

9 Adar a ‡ arhoſant gyd-a'i cyſſelyb, a'r gwirionedd a dry at y rhai a weithiant trwyddi.

10 Fel y cynllwyn llew i'r helfa, felly y gwnâ pechod i'r rhai a weithredant ddrygioni.

11 Traethiad y duwiol ſydd bob amſer mewn doethineb; a'r angall a newidia fel y lleuad.

12 Ym myſg yr anſynhwyrol cadw yr amſer, a thyred yn ſynych i fyſg y rhai pwyllog.

13 Baich yw traethiad ffyliaid, a'i difyrrwch ſydd mewn trythyllwch pechod.

e Pen. 23. 9, 10.

14 [e] Ymadrodd yr hwn a dyngo lawer, a wnâ i'r gwallt ſefyll; ac ymſywyn y cyfryw a wnâ gau cluſtiau.

15 Ymſywyn beilchion a bair gelanedd; a'i difenwad hwynt ſydd flîn ei glywed.

16 Yr hwn ſydd yn datcuddio cyfrinach a gollodd ei grêd, ac ni chaiff efe gyfaill wrth ei fodd.

17 Hoffa *dy* gyfaill, a gwnâ yn ffyddlon ag ef: eithr o's datcuddi di ei gyfrinach ef, na ddilyn ar ei ôl ef mwyach.

f Pſ. 22. 22.

18 Oblegid megis y difethodd dyn ei elyn, felly y collaiſt ti gariad dy gymmydog.

19 Ac fel pe gollyngai gŵr aderyn o'i law, felly y gollyngaiſt ti dy gymmydog, ac ni's deli ef dracheſn.

20 Na chanlyn ef: oblegid y mae efe ym mhell, ac y mae fel iwrch wedi diangc allan o'r fagl.

21 Oblegid ſe a ellir iachau archoll, ac y mae cymmod am ddifenwi: eithr yr hwn a ddatcuddiodd gyfrinach a gollodd *ei* obaith.

g Dihar. 10. 10.

‡ *bywiadu.*

22 Y mae [g] yr hwn ſydd yn amneidio â'i lygad yn ‡ adeiladu drwg; a'r hwn a'i hadwaeno ef a gilia oddiwrtho ef.

23 Efe a wnâ ei enau yn fwyn yn dy wŷdd di, a rhyfedd fydd ganddo ef dy ymadrodd di: wedi hynny efe a ‡ dry ei chwedl, ac a fwrw fai ar dy ymadrodd di.

‡ *ſin-gamma.*

24 Llawer o bethau a gaſſeais i, ac ni welwn ddim tebyg iddo ef: yr Arglwydd hefyd a'i caſſâ ef.

25 Y neb ſydd yn taflu carreg i fynu, ſydd yn ei thaflu hi ar ei ben ei hun: a dyrnod twyllodrus a wnâ archollion.

h Pſal. 7. 15. Dih. 26. 27. Preg. 10. 8.

26 [h] Yr hwn a gloddio ffôs a ſyrth ynddi hi; [i] a'r hwn a oſodo fagl a ddelir â hi.

i Pſa. 9. 15. & 35. 8.

27 Yr hwn a wnelo ddrwg, arno ef y diſgyn, ac ni chaiff efe wybod o ba le y mae yn dyfod iddo.

k Deu. 32. 35. Rhu. 12. 19.

28 Gwatwar a gwradwyddo ſy'n eiddo y beilchion: eithr [k] dialedd a gynllwyn iddynt hwy fel llew.

29 Mewn magl y delir y rhai ſydd yn llawen ganddynt ſyrthio o'r rhai duwiol; a chyn eu marwolaeth y treulia gofid hwynt.

30 Digoſaint a llîd ſydd ffiaidd, a'r dyn pechadurus a'i caiff hwy ill dau.

PEN. XXVIII.

1 *Yn erbyn dïal,* 8 *a chwerylu,* 10 *a llîd,* 15 *a drwg-abſen.*

a Deut. 32. 35. Rhu. 12. 19.

[a] Y Dïalwr a gaiff ddïaledd gan yr Arglwydd; ac efe gan gadw a geidw ei bechodau ef mewn côf.

2 [b] Madden i'th gymmydog y cam a wnaeth efe â thi; ac yna pan weddiech di y maddeuir dy bechodau ditheu.

b Mat. 6. 14. Mar. 11. 25. Luc 6. 37.

3 [c] Dyn a ddeil ddîg wrth ddyn, ac a gais efe gan yr Arglwydd feddyginiaeth?

c Edr. Mat. 18. 23, &c.

4 Ni thrugarhâ efe wrth ddyn cyffelyb iddo ei hun, ac a ymbil efe tros ei bechodau ei hun?

5 O's efe nid yw ond cnawd a ddeil ddîg, pwy a ymbil am faddeuant o'i bechodau ef?

6 Cofia y diwedd, a phaid â dal galanaſtra; *cofia* lygredigaeth a marwolaeth, ac aros wrth y gorchymynnion.

7 Cofia y gorchymynnion, ac na ddal ddîg wrth dy gymmydog. *Cofia* gyfammod y Goruchaf, ac nae edrych ar anwybodaeth.

d Pen. 8.

8 [d] Ymgadw rhag cynnen, a thi a wnei yn llai dy bechodau; oblegid gŵr digllon a gynneu gynnen.

9 Gŵr pechadurus a dralloda gyfeillion, ac a wnâ ymryſon rhwng rhai heddychol.

e Dihar. 21.

10 [e] Fel y byddo defnydd y tân, felly y llyſg efe; ac fel y byddo cryfder dyn, y bydd ei ddigofaint ef; ac yn ôl cyfoeth dyn y cyfyd ei lîd ef; a pha cryfaf fo y rhai fy 'n ymryſon, mwyaf y cynneu eu llîd hwynt.

11 Y mae ymryſon pryſſur yn cynneu tân; ac ymladd pryſſur yn tywallt gwaed.

12 O's chwythi di wreichionen, hi a gynneu; ond o's poeri di arni hi, hi a ddiffydd: ac y mae y ddau yn dyfod o'r genau.

ffe. 11.

13 [f] Melldithiwch yr athrodwr a'r ddau-dafodiog: oblegid llawer un heddychlon a ddifethaſant hwy.

14 Tafod dau-ddyblyg a gynhyrfodd lawer, ac a'i gwaſgarodd hwynt o genedl i genedl: dinaſoedd cedyrn a ddinyſtriodd efe hefyd, a theiau pendefigion a ddifethodd efe.

15 Tafod dau-ddyblyg a fwriodd wragedd rhinweddol allan, ac a'i diddymmodd hwynt o'i llafur.

16 Yr hwn a wrandawö arno ef ni chaiff fyth orphywyſdra, ac ni phreſſwylia yn llonydd.

17 Dyrnod ffrewŷll a wnâ glais; a dyrnod tafod a dyrr yr eſgyrn.

18 Llawer a ſyrthiaſant o herwŷdd mîn y cleddyf; ond nid cymmaint ag a ſyrthiaſant oblegid y tafod.

19 Gwŷnn ei fyd yr hwn a amddeffynnwyd rhagddo, ac nid aeth yn ei ‡ ddigofaint ef; yr hwn ni thynnodd ei iau ef, ac ni rwymwyd â'i rwymau ef:

‡ *wrth.*

20 Oblegid iau haiarn yw ei iau ef, a rhwymau prês yw ei rwymau ef.

21 Marwolaeth ddrwg yw ei farwolaeth ef; a mwy buddiol yw y bêdd nag ef.

22 Ni chaiff efe lywodraeth ar y rhai duwiol; ac ni loſgir hwynt yn ei fflamm ef.

23 Y rhai ſydd yn gadel yr Arglwydd a ſyrthiant iddo; ac ynddynt hwy y llyſg efe heb ddiffoddi: efe a yrrir arnynt hwy fel llew, ac fel llewpard y difa efe hwynt.

24 Edrych ar gau o honot dy dyddyn â drain, a rhwym i fynu dy arian a'th aur:

25 A phwyſa dy eiriau mewn clorian, a gwnâ i'th enau ddôr a chlô.

26 A gochel rhag llithro o honot trwyddo, a rhag ſyrthio o honot o flaen y cynllwyn-ŵr.

PEN. XXIX.

1 Rhaid i ni ddangos trugaredd, a rhoi benthyg. 4 Na ddylai 'r benthygiŵr dwyllo mo'r hwn a fenthygio iddo. 9 Dyro eluſen. 14 Gŵr da ni cholleda ei feichiau. 18 Mor enbyd yw mechniaeth. 22 Gwell yw aros gartref, nag ymdeithio mewn lle arall.

YR hwn ſydd drugarog, ſydd yn rhoddi echwŷn i'w gymmydog; a'r hwn ſydd yn cadarnhau ei law ef, ſydd yn cadw y gorchymynnion.

2 [a] Dôd echwŷn i'th gymmydog yr amſer y byddo rhaid iddo, a thâl dracheſn i'th gymmydog mewn amſer. [a] Mat.5.42. Luc.6.35.

3 Cadw dy air, a gwnâ yn ffyddlon ag ef, a thi a gei wrth dy raid bob amſer.

4 Llawer a gyfrifaſant echwŷn fel peth wedi ei gael, ac a baraſant flinder i'r rhai a'i helpiaſant hwy.

5 Y mae eſe yn cuſſanu ei law ef, hyd-oni dderbynio; ac eſe a oſtwng ei leferydd am arian ei gymmydog: ond yn amſer talu eſe a oeda yr amſer, ac a rydd atteb hwyr-frydig, ac a wnâ eſgus o'r amſer.

6 Ac ‡ o's dichon eſe, prin y caiff eſe yr hanner, ac eſe a gyfrif hynny fel peth wedi ei gael *ar y ffordd*: o's amgen, eſe a'i difuddiodd o'i arian, ac a'i cafodd ef yn elyn heb achos. Eſe a dâl iddo felldithion a difenwad; eſe a dâl iddo ammarch yn lle anrhydedd. ‡ *geiriau.*

7 Llawer o herwŷdd hynny a naccaſant fenthyccio am ddryg-waith rhai eraill, gan ofni eu difuddio.

8 Er hynny bydd ddioddefgar wrth ŵr tlawd, ac nac oeda dy eluſen iddo.

9 Cynnorthwya y tlawd er mwyn [b] y gorchymyn, ac na thrô ef ymaith yn ei angen. [b] Deut.15.11.

10 Coll dy arian er mwyn cyfaill neu frawd, ac [c] na chuddia hwynt tan garreg i'w colli. [c] Luc.12.33.

11 [d] Goſod dy dryſſor yn ôl gorchymyn y Goruchaf, ac [e] eſe a fydd mwy buddiol i ti nag aur. [d] Mat.6.19. Luc.12.33. [e] Pſal.37.16.

12 [f] Cau dy eluſen yn dy gelloedd; a hi a'th wared ti o bob niwed. [f] Dan.4.27.

13 Hi a ymladd troſot ti yn well na tharian cryf, ac nâ gwayw-ffon gadarn, yn erbyn y gelyn.

14 Gŵr da a fechnïa tros ei gymmydog; a'r hwn a gollodd gywilydd-dra a'i gâd ef.

15 Na anghofia garedigrwydd meichie; oblegid eſe a'i rhoddes ei hun troſot ti.

16 Pechadur a anrheithia feichie dâ ei gyflwr;

17 A'r hwn ſydd o feddwl anffyddlon, a âd mewn perygl yr hwn a'i gwaredodd ef.

18 Mechniaeth a ddifethodd lawer un goludog, ac a'i ſiglodd hwynt fel tonn o'r môr. Hi a wnaeth i wŷr cedyrn fudo allan o'i tai, fel y cyrwydraſant hwy ym myſg cenhedloedd dieithr.

19 Y pechadur a droſſeddo orchymynnion yr Arglwydd, a ſyrth mewn mechniaeth; a'r hwn a ddilyn achoſion rhai eraill er gwobr, a ſyrth mewn cyfraith.

20 Cynnorthwya dy gymmydog yn ôl dy allu, a gwilia arnat dy hun rhag ſyrthio o honot.

21 [g] Y peth pennaf o fywyd dyn, yw dwfr, a bara, a dillad, a thŷ yn gorchuddio gwarth. [g] Pſ.39.26.

22 Gwell yw bywyd y tlawd mewn bwth gwael, nâ gwleddau dainteithiol mewn tŷ un arall.

23 Am fawr a bychan [h] bydd ſodlon, ac ni chei di glywed edliw dy dŷ. [h] 1 Tim.6.6

24 Bywyd drwg yw myned o dŷ i dŷ: lle yr ymdeithi di, ni elli agoryd dy enau.

25 Ti a letteui, ac a ddïodi rai anniolchgar, ac a gei glywed chwerwder heſyd.

26 Tyred, ymdeithydd, gwnâ 'r bwrdd yn dreſnus, ac od oes dim gennyt, dôd i mi fwyd.

27 Tyred allan, ymdeithydd, o flaen yr anrhydeddus: y mae yn rhaid i mi wrth fy nhŷ, y mae fy mrawd yn lletteua gyd-a mi.

28 Trwm yw hyn i'r hwn ſydd ganddo ſynwyr; edliw y tŷ, a gwradwyddo y benthygiŵr.

PEN. XXX.

1 Da yw ceryddu plant, 7 ac nid eu llochi, a chadw moethau iddynt. 14 Gwell iechyd nâ golud. 22 Triſtwch a fyrrhâ 'r iechyd a'r emoes.

YR hwn [a] ſydd yn caru ei fâb a'i mynych-ffrewylla ef, fel y caffo lawenydd o honaw ef yn y diwedd. [a] Dih.13.24. & 23.13.

2 Yr hwn a ddyſgo ei fâb a gaiff lawenydd o honaw, ac a orfoledda o'i achos ef ym myſg ei ‡ gydnabod. ‡ *geraint.*

3 Yr hwn ſydd [b] yn dyſgu ei fâb a ddigia ei elynnion; ac a orfoledda o'i blegid ef o flaen ei gyfeillion. [b] Deu.6.7.

4 Er marw ei dâd ef, etto y mae eſe megis heb farw; am adel o honaw ef ar ei ôl un cyffelyb iddo ei hun.

5 Yn ei fywyd eſe [c] a'i gwelodd ef, ac a fu lawen o'i blegid: ac yn ei ddiwedd ni bu eſe athriſt. [c] Pſal.128.3,6.

6 Eſe a adawödd un i ddïal yn erbyn ei elynnion, ac un i dalu dïolch i'w gyfeillion.

7 Yr hwn ſydd yn mawrhau gormod ar ei fâb, a rwym ei archollion ef, ac ar bob bloedd ſe gythryblir ei ymyſgaroedd ef.

8 March heb ei ddofi a â yn ben-galed; a mâb a adawër iddo ei hun a â yn anllywodraethus.

9 Llocha dy fâb, ac eſe a'th ddychrynna di: chwarae ag ef, ac eſe a'th driſtâ di.

10 Na chyd-chwardd ag ef, rhag gofidio o honot gyd-ag ef, a gwaſgu dy ddannedd yn y diwedd.

11 [d] Na ddôd iddo ef rydd-did yn ei ieuengctid, ac nac edrych heibio i'w anwybodaeth ef. [d] Pen.7.23.

12 Goſtwng ei warr ef yn ei ieuengctid, a chûr ei yſtlys tra fyddo eſe plentyn, rhag iddo fyned yn ben-galed, ac anufuddhau i ti, a bod yn ofid i'th galon.

13 Addyſga dy fâb, a ‡ chymmer boen gydag ef, fel na byddo ei anweddeidd-dra et yn dramgwydd i ti. ‡ *dal ef mewn gwaith*

14 Gwell yw 'r tlawd iâch a chryf, nâ'r cyfoethog clwyfus ei gorph.

15 Iechyd a chyfanſoddiad da ſydd well nâ phob aur; a chorph cryf nâ golud anfeidrol.

16 Nid oes gyfoeth gwell nag iechyd corph: ac nid oes llawenydd gwell nâ llawenydd calon.

17 Gwell yw marwolaeth nag enioes chwerw, neu nychdod parhäus.

18 Dainteithion wedi eu tywallt ar ſafn gauad, ſydd fel ſeigiau o fwyd wedi eu goſod ar fedd.

a Bel a'r Ddraig 7. 19 [a] Pa fudd a wnâ 'r offrwm i eulyn? oblegid ni fwytty efe, ac ni arogla: felly y mae yr hwn a ‡erlidir gan yr Arglwydd.

‡ *gyſtuddir.*

20 Y mae efe yn gweled â'i lygaid, ac yn *f* Pen. 20. 4. tuchan, [f] ſel diſpaidd yn cofleidio morwŷn, ac yn uchenaidio.

g Dihar. 12. 25. & 15 13. & 17. 22. 21 [g] Na ddôd dy enaid i driſtwch, ac na chyſtuddia dydi dy hun yn dy gyngor dy hun.

22 Llawenydd calon yw enioes dyn, a gorfoledd gŵr ſydd yn eſtyn ei ddyddiau.

23 Hoffa dy enaid dy hun, a chyſſura dy galon; a gyrr driſtwch ym mhell oddiwrthyt: oblegid triſtwch a laddodd lawer, ac nid oes fudd ynddo.

24 Cynfigen a dîg ſydd yn lleihau dyddiau; a gofal ſydd yn dwyn henaint cyn yr amſer.

‡ *foneddigaidd.* 25 Calon ‡ hoyw a da, a oſala am ei bwyd a'i lluniaeth.

PEN. XXXI.

1 *Chwant golud.* 12 *Cymmedrolder a gormodedd o fwyd a diod.*

a 1 Tim. 6. 9, 10. GWilio am [a] olud a wnâ i'r cnawd ddihoeni; a gofal am dano a luddia gwſg.

2 Gofalus wilio a leſtair heppian; a chlefyd trwm a dyrr gwſg.

3 Y goludog ſydd yn cymmeryd poen yn caſglu cyfoeth; ac yn *ei* eſmwythdra efe a lenwir â'i ddainteithion.

4 Y mae y tlawd yn cymmeryd poen yn ei dlodi; a phan beidio, tlawd yw efe.

5 Ni chyfrifir yn gyfiawn yr hwn a hoffo aur; a'r hwn a ddilyno lygredigaeth a gaiff ei wala o honaw.

b Pen. 8. 2. 6 [b] Llawer a ddifethwyd o achos aur; ac o'i blaen yr oedd eu dinyſtr.

7 Pren tramgwydd yw efe i'r rhai a aberthant iddo; ac wrtho ef y delir pob angall.

c Luc 6. 24. 8 [c] Gwŷnn ei fyd y goludog a gaër yn ddifai, ac nid aeth ar ôl aur.

9 Pwy yw efe? ac nyni a'i galwn ef yn happus: canys pethau rhyfedd a wnaeth efe ym myſg ei bobl.

10 Pwy a brofwyd trwy *yr aur* hwn, ac a gafwyd yn berffaith? ac efe a gaiff fod yn orfoleddus. Pwy a allodd bechu, ac ni's pechodd? ac a allodd wneuthur drygioni, ac ni's gwnaeth?

11 Am hynny y ſiccrheïr ei dda ef; a'r gynnulleidfa a fynega ei eluſenau ef.

d Pſal. 141. 4. Dihar. 23. 2, 23, 4. 12 Pan eiſteddych di ar fwrdd helaeth, [d] na rytha dy gêg arno, ac na ddywed, Mae llawer o fwyd arno.

e Mat. 6. 23. & 20. 15. 13 Cofia mai peth drwg yw [e] drwg-lygad: a pha beth a wnaed waeth nâ llygad? am hynny yr wyla efe wrth bob achlyſur.

14 Nac yſtyn dy law i bob lle yr edrycho efe, ac na wthia hi gyd-ag ef i'r ddyſgl.

15 Barna dy gymmydog wrthyt dy hun; a bydd bwyllog ym mhob peth.

16 Bwytta ‡ fel dyn yr hyn a oſoder o'th flaen; ac na fydd wangcus, rhag dy gaſſâu. ‡ *yn meddyddi.*

17 Paid yn gyntaf, o herwŷdd medruſrwydd; ac na fydd annigonol, rhag gweled bai arnat.

f Pe. 37. 25. 18 [f] Pan eiſteddych ym myſg llawer, nac yſtyn dy law yn gyntaf.

19 Digon yw ychydig iawn i'r medrus; ac ni bydd yn fyrr ei anadl ar ei wely.

20 Cyſgu yn iachus a gaiff yr hwn a fwyttao yn gymmeſurol: efe a gyfyd yn foreu a'i ſynwyr ganddo. Eithr y gŵr ni ddigoner a gaiff boen, anhunedd, a geri, a chnoſeydd y bol.

21 Ac o's gorfu arnat mewn gwlêdd fwytta, cyfod o'r canol, bwrw, ac ymeſmwythâ.

22 Clyw fi, fy mâb, ac na ddïyſtyra fi, ac yn y diwedd ti a gei ſy ngeiriau i *yn wîr*: Yn dy holl waith bydd eſgud, ac ni ddigwydd un clefyd i ti.

g Dihar. 23 [g] Gwefuſau *llawer* a fendithiant yr hael o'i fara; *a chredadwy fydd* tyſtiolaeth am ei ddaioni ef.

24 Yr *holl* ddinas a wrwgnach yn erbyn yr anhael o'i fara; a thyſtiolaeth am ei ddrygioni ef nid ammheuir.

h Eſa. 5. 23. 25 Na ddangos dy [h] wroldeb mewn gwîn: *i* Judeb 2, 8. [i] canys gwîn a ddifethodd lawer.

26 Y ffwrn a brawf y mîn wrth ei drochi; felly y gwnâ gwîn galon y beilchion wrth feddwdod.

k Pſ. 104. 15. Dihar. 31. 6. 27 [k] Gwîn ſydd gyſtal a bywyd i ddyn, o's yfir ef yn gymmeſurol. Pa fywyd gan hynny ſydd i'r dyn ſy heb wîn? canys i lawenychu dynion y crëwyd ef.

28 Llawenydd calon, a hyfrydwch meddwl, yw 'r gwîn a yfer mewn pryd, yn gymmeſurol.

29 Eithr gwîn, pan yfer gormod o hono, a bair chwerwder meddwl, ymgeccreth, a chynnhennu.

30 Meddwdod yr angall a 'chwanega ddîg, oni thramgwyddo; a wanhâ gryfder, ac a bair archollion.

31 Na cherydda dy gymmydog wrth yfed gwîn, ac na ddirmyga ef pan fyddo llawen: na ddywed air gwradwyddus wrtho, ac na phwyſa arno ef, trwy ei gymmell *i yfed*.

PEN. XXXII.

1 *Dlêd y neb a fo bennaf mewn gwlêdd.* 14 *Ofn Duw.* 18 *Cyngor.* 20 *Ffordd arw, a ffordd waſtad.* 23 *Nac ymddiried i neb, ond i ti dy hun, ac i Dduw.*

O'S gwnaed ti yn llywodraethŵr ar y wlêdd, nac ymdderchafa, eithr bydd iddynt megis un o honynt hwy: gofala droſtynt, ac felly eiſtedd i lawr.

2 Ac wedi i ti wneuthur dy ſwydd, cymmer dy le, fel y byddych lawen gyd-a hwynt, ac y derbyniech goron am dy iawn-lywodraeth ar y wlêdd.

3 Llefara

3 Llefara di yr hwn wyt hynaf; canys hyn ſydd weddus i ti; eithr trwy ddiwydrwydd gwybodaeth, ac na rwyſtra gerdd.

4 [a] Na thywallt ymadrodd, ‡ pan ſyddo amſer i wrando; ac na ddangos dy ddoethineb allan o amſer.

5 Megis ſêl o garbwncl mewn gwiſg o aur, yw cyſſain muſic wrth gwmpnïaeth gwîn.

6 Megis ſêl o Smaragdus mewn boglyn o aur, yw melyſdra muſic gyd-a'r gwîn melys.

7 Ti ŵr ieuangc, llefara pan ſyddo rhaid, a hynny yn brin, pan i'th ofynner ddwywaith.

8 Gwnâ ddiben ar dy ymadrodd; *cynnwys* lawer yn ychydig eiriau: bydd megis un a gwybodaeth ganddo, ac yn ddiſtaw hefyd.

9 [b] Nac ymgyſtadla ym myſg gwŷr mawr; ac na ſiarad lawer lle y byddo henaf-gwŷr.

10 O flaen taran yn y man y daw mellten, ac o flaen y llednais yr â ffafor.

11 Cyſod mewn pryd, ac na fydd olaf: rhêd i'th dŷ, ac na ‡ ſegura.

12 Yno chwarae, a gwnâ dy feddwl; ond nid mewn pechod, nac ymadrodd balch.

13 A bendithia am hyn yr hwn a'th wnaeth, ac a'th lanwodd â'i bethau da.

14 Y neb a ofna yr Arglwydd a dderbyn ei addyſg ef: a'r hwn a foreu-godo *i'w geiſio ef* a gaiff ewyllys da.

15 Yr hwn a geiſio y Ddeddf a lenwir â hi; a'r rhagrithiwr a dramgwydda wrthi hi.

16 Y rhai a ofnant yr Arglwydd a gânt farn *dda*, a chyfiawnderau a gynneuant fel goleuni.

17 Y pechadur a wrthyd gerydd, ac a gaiff eſgus wrth ei ewyllys ei hun.

18 Gŵr *a gymmero* gyngor ni ddïyſtyra ddeall: ond y dieithr a'r balch ni arſwyda gan ofn; ïe wedi iddo wneuthur *peth* o honaw ei hun heb gyngor.

19 Na wnâ ddim heb gyngor, ac wedi gwneuthur, nac edifarhâ.

20 Na ddôs 'rhŷd ffordd y gellych ſyrthio arni, ac na thramgwydda ym myſg y cerrig.

21 Na fydd hyderus ar ffordd ddirwyſtr.

22 Gwilia dy blant dy hun hefyd.

23 [c] Ym mhob gweithred dda ymddiried i'th enaid dy hun; canys hyn yw cadw y gorchymynnion.

24 Yr hwn a gredo yn yr Arglwydd a ddiſgwil ar y gorchymyn; a'r hwn a obeithio ynddo ef, ni bydd dim ‡ gwaeth iddo.

PEN. XXXIII.

1 *Mor ddïogel yw 'r hwn a ofno 'r Arglwydd.* 2 *Y doeth, a'r annoeth.* 7 *Amſeroedd a phrydiau oddiwrth Dduw y maent.* 10 *Bod dynion yn llaw Dduw, fel y mae 'r pridd yn llaw y crochenydd.* 18 *Edrych arnat dy hun yn bennaf.* 24 *Ynghylch gweiſion.*

NI ddigwydd niwed i'r hwn a ofno yr Arglwydd, eithr mewn profedigaeth efe a'i gwared ef drachefn.

2 Nid câs gan y doeth y gyfraith; ond yr hwn a ragrithio *ſydd* megis llong mewn tymheſtl.

3 Dŷn ſynhwyrol a ymddiried yn y gyfraith; a'r gyfraith ſydd ffyddlon megis ‡ Oracl iddo yntef.

4 Parottôa dy ymadrodd, ac felly i'th wrandewir: ‡ bydd ſiccr o'r peth, ac yna atteb.

5 ‡ Calon [a] y ffôl ſydd fel olwyn men; a'i feddyliau ſydd fel echel dro.

6 Megis yſtalwyn yw cyfaill gwatwarus; yn gweryru tan bawb ar a eiſteddant arno.

7 Pa ham y mae diwrnod yn rhagori ar ddiwrnod, gan ſod cwbl oleuni pob diwrnod yn y flwyddyn yn dyfod oddïwrth yr haul?

8 Trwy wybodaeth yr Arglwydd y gwahanwyd hwynt; ac efe a newidiodd yr amſerau a'r gwyliau.

9 *Rhai* o honynt hwy a wnaeth efe yn ddyddiau uchel, ac a'i ſanctëiddiodd *hwynt*; ac efe a oſododd *rai* o honynt hwy ‡ yn rhifedi y dyddiau.

10 A phob dyn oll ſydd o'r llawr; ac o'r ddaiar y crëwyd [b] Adda.

11 Yr Arglwydd trwy fawr wybodaeth a'i naillduodd hwynt, ac a wnaeth eu ffyrdd hwy yn amryw.

12 Rhai o honynt hwy a fendithiodd, ac a dderchafodd efe; a *rhai* o honynt hwy a ſanctëiddiodd, ac a neſſaodd efe atto ei hun: *rhai* o honynt hwy a felldithiodd, ac a ddaroſtyngodd efe, ac a drôdd allan o'i ‡ lleoedd.

13 [c] Megis *y mae* y clai yn llaw y crochenydd, i'w lunio wrth ei ewyllys ef; felly y mae dyn yn llaw yr hwn a'i gwnaeth ef, i roddi iddo fel y gwelo ef yn dda.

14 Y mae da wedi ei oſod yn erbyn drwg, ac enioes yn erbyn angau: felly y mae y duwiol yn erbyn y pechadur, a'r pechadur yn erbyn y gŵr duwiol.

15 Felly edrych ar holl weithredoedd y Goruchaf, [d] bob yn ddau y maent hwy, y naill yn erbyn y llall.

16 Minneu a ddeffroais yn ddiweddaf, fel un yn lloffa ar ôl cynhaiaſwŷr y grawn-wîn: trwy fendith yr Arglwydd y cynnyddais, ac y llenwais fy ngwin-wryf, fel cynhaiafwr grawn-wîn.

17 [e] Yſtyriwch nad i mi fy hunan y cymmerais i boen, ond i bawb a geiſiant athrawiaeth.

18 Oh bendefigion y bobl, clywch; ô lywodraethwŷr y gynnulleidfa, gwrandewch â'ch cluſtiau.

19 Na ddôd awdurdod arnat dy hun i fâb nac i wraig, i frawd nac i gydymmaith, tra fyddech byw; ac na ddôd dy ddâ i arall: rhag bod yn edifar gennyt, a gorfod it' ymbil am dano drachefn.

20 Tra fyddych fyw, ac anadl ynot, na ‡ ddyro dy hun i fynu i neb.

21 Canys gwell yw bod dy blant yn ceiſio gennyt ti, nag i ti fod yn diſgwil wrth ddwylo dy blant.

22 Cymmer dy ragor yn dy holl weithredoedd; ac na anafa dy barch.

23 Yn y dydd y gorphennych di ddyddiau dy enioes, ac yn amſer dy ddiwedd, rhan dy etifeddiaeth.

24 *Rhodder* porthiant, a gwialen, a phwn, i'r aſſyn; *felly* bara, a choſpedigaeth, a gwaith, i'r gweinidog.

25 O's goſodi dy wâs ar waith, ti a gai orphywyſdra; ond o's gollyngi ef yn ſegur, efe a gais rydd-did.

a Preg. 3.7. Pen. 20. 7. ‡ *Is byddo y cerddor.*

b Job 32. 6.

aeth.

hiw. 14. 5.

niwed.

‡ *rhwym addyſg.* ‡ *Tmyſgaroedd.*

a Pen 21 14

‡ *yn ddyddiau cyffredinol.*

b Gen. 1 27. & 2. 7.

‡ *ſefyllfaoedd.*

c Eſay 45. 9 & 64. 8. Jer. 18. 6. Doc. 15. 7, 8 Rhuf. 9. 20, 21.

d Pſ. 42. 24.

e Pſ. 24. 34.

‡ *werth.*

ieu, meſyn. Urim.

26 Iau a chebyſtr a oſtwng y warr; felly y mae coſpedigaeth a phoenau i weinidog drwg.

27 Gyrr ef i'w waith, fel na byddo efe ſegur: oblegid llawer o ddrygioni a ddyſgodd ſeguryd.

28 Goſod ef ar waith, fel y gweddai iddo: oni bydd efe ufudd, dôd heiyrn trymmach arno.

29 Ond na ddôd ormod ar un cnawd; ac na wnâ ddim heb pwyll.

f Pen. 7.20. 30 [f] O's bydd gennyt weinidog, bydded ef i ti fel dy enaid dy hun, oblegid ‡ mewn gwaed y cefaiſt ti ef. ‡ *â gwerth y prynnaiſt.*

31 O's bydd gennyt weinidog, gwnâ o honaw ef fel o frawd: canys ſe ſydd mor rhaid i ti wrtho ef ag wrthyt dy hun. O's coſpi di ef ar gam, a chodi o honaw yntef, a ffoi ymaith, pa ffordd y ceiſi di ef?

PEN. XXXIV.

1 Ynghylch breuddwydion. 13 Clôd a bendith y rhai a ofnant yr Arglwydd. 18 Ebyrth yr annuwiol, a gweddi y tlawd diniwed.

OFer a chelwyddog obaith ſydd gan ŵr anſynhwyrol; a breuddwydion a falchïa y rhai angall.

2 Megis un yn rhoi cais ar gyſgod, ac yn ymlid gwŷnt, yw yr hwn ‡ a goelio i freuddwydion. ‡ *ſydd a'i feddwl ar.*

3 Gweledigaeth breuddwydion ſydd gyffelybiaeth o'r naill beth i'r llall, megis [a] cyffelybrwydd wyneb i wyneb. *a* Dihar. 27. 19.

4 [b] Pa lendid a geir o'r aflan? a pha wirionedd o'r celwyddog? *b* Job 14. 4.

5 Ofer yw dewiniaeth, coelion, a breuddwydion; a'r galon ſydd yn phanſïo fel calon gwraig yn eſgor.

6 Oddïeithr i'r Goruchaf eu danfon hwynt yn dy ymweliad ti, na ‡ ddôd dy galon arnynt. ‡ *phriſſia mo honynt.*

7 Breuddwydion a dwyllaſant lawer; a'r rhai a obeithiaſant ynddynt hwy a fethaſant.

8 Heb gelwŷdd y perffeithir y gyfraith; a pherffeithrwydd i enau ffyddlon yw doethineb.

9 Y gŵr a gerddodd lawer a ŵyr lawer: a'r hwn a gaſodd brawf o lawer o bethau a ddengys ſynwyr.

10 Ychydig a ŵyr yr hwn ni phrofwyd: a'r hwn a gerddodd lawer ſydd yn llawn o ſynwyr.

11 Mi a welais lawer yn fy ngherdded; ac yr wyf yn deall mwy nag a fedraf ei adrodd.

12 Mi a fûm yn fynych mewn perygl marwolaeth; etto mi a achubwyd ‡ trwy râs Duw. ‡ *er mwyn y pethau hyn.*

13 Yſpryd y rhai a ofnant yr Arglwydd a gaiff fyw: oblegid y mae eu gobaith hwy ar eu Hachubwr.

14 Yr hwn ſydd yn ofni yr Arglwydd nid ofna ddim, ac ni ddychrynna; oblegid efe yw ei obaith ef.

15 Gwŷnn ei fyd enaid y neb a ofno yr Arglwydd: at bwy y mae efe yn edrych? a phwy yw ei gadernid ef?

c Pſa. 33. 18. 16 Canys y mae [c] llygaid yr Arglwydd ar y

d Pſal. 6. 1. 2. 3. 4. & 9. 1. 2. rai a'i carant ef, [d] yn amddeffynfa nerthol, ac yn gadernid cryf, yn gyſgod rhag gwrês, ac yn gyſgod rhag yr haul hanner dydd, ac yn geidwad rhag tramgwyddo, ac yn help rhag ſyrthio:

17 Yn derchafu yr enaid, ac yn llewyrchu y llygaid; ac yn rhoddi iechyd, a bywyd, a bendith.

18 Gwawd [e] yw offrwm yr hwn a abertho o ddâ anghyfiawn; ni byddir bodlon i roddion y rhai anwir. *e* Dihar. 21. 27.

19 [f] Nid yw y Goruchaf fodlon i offrymmau yr annuwiol; ac nid trwy lawer o aberthau y bodlonir efam bechod. *f* Dih. 15. 8.

20 Megis un yn lladd y mâb o flaen llygaid y tâd, yw 'r hwn a offrymmo aberth o ddâ y tlodion.

21 Bywyd y tlodion anghenus yw bara, a dyn gwaedlyd yw yr hwn a'i dygo oddiarno.

22 Lladd ei gymmydog y mae yr hwn [g] a dwyllo y gwâs cyflog am ei gyflog. *g* Lef. 19. 13. Deut. 24. 14, 15.

23 Pan ſyddo un yn adeiladu, ac arall yn tynnu i lawr, pa fudd a gânt hwy ond poen? Pen. 7. 10.

24 Pan fyddo un yn gweddïo, ac arall yn melldithio, lleferydd pa un a wrendy yr Arglwydd?

25 [h] Y neb a ymolcho wedi cyffwrdd â'r marw, ac a gyffyrddo ag ef eilwaith, pa fudd a gaiff efe o'i ymolchiad? *h* Num. 19. 11, 12.

26 [i] Felly y dyn a ymprydio oblegid ei bechodau, ac a â dracheſn, ac a wnâ yr un pethau; pwy a wrendy ar ei weddi ef? a pha fudd ſydd iddo ef am ymddaroſtwng? *i* 2 Pet. 2. 20, &c.

PEN. XXXV.

1 Pa ebyrth a ryng bodd Duw. 14 Gweddi yr ymddïfad, a'r weddw, a'r goſtyngedig o yſpryd. 20 Trugaredd cymmeradwy.

YMae y neb [a] ſydd yn cadw y gyfraith yn dwyn digon o offrymmau; y neb ſydd yn glynu wrth y gorchymynnion ſydd yn aberthu ‡ iechydwriaeth. *a* 1 Sam. 15. 22. Jer. 7. 3, 5, 6, 7. ‡ *aberth hedd.*

2 Ac y mae yr hwn a dalo ddïolch yn offrymmu peillieid; a'r hwn a roddo eluſen yn aberthu moliant.

3 [b] Ewyllys yr Arglwydd yw troi oddïwrth ddrygioni; a bodloni, yw ymado ag anghyfiawnder. *b* Dau 4. 37.

4 [c] Nac ymddangos ger bron yr Arglwydd yn wag-law. *c* Ex. 23. 15. Deut. 16. 16.

5 Oblegid hyn oll *a wneir* o achos y gorchymyn.

6 Y mae offrwm y duwiol yn gwneuthur yr allor yn frâs, a'i arogl peraidd ef ſydd ger bron y Goruchaf.

7 Aberth y gŵr cyfiawn ſydd gymmeradwy, ac nis gollyngir tros gof ei goffadwriaeth ef.

8 Gogonedda Dduw â llygad da, ac na phrinhâ flaen-ffrwyth dy ddwylo.

9 [d] Dangos dy wyneb yn llawen ym mhob rhodd; a ‡ chyſſegra dy ddegfed yn ſiriol. *d* 2 Cor 9. 7. ‡ *naillina.*

10 [e] Dôd i'r Goruchaf megis y rhoddes yntef i titheu, ac fel y mae dy allu, â llygad da. *e* Tob. 4. 8. *f* Lef. 22. 21, 22. Deut. 15. 10. *g* Deut. 10. 17. 2 Chron. 19. 7. Job 34. 19. Doeth. 6. 7. Act. 10. 34. Rhuf. 2. 11. Gal. 2. 6. Eph. 6. 9. Col. 3. 25. 1 Pet. 1. 17.

11 Oblegid yr Arglwydd a dâl, ac efe a dâl i ti y ſaith gymmaint.

12 Na phrinhâ dy offrwm; [f] canys ni dderbyn efe mo honaw: ac na ymddiried wrth aberth anghyfiawn; oblegid yr Arglwydd ſydd farn-wr, [g] ac nid yw efe yn derbyn wyneb neb.

13 Ni dderbyn efe wyneb yn erbyn y tlawd, eithr efe a wrendy weddi y gorthrymmedig.

14 Ni

14 Ni ddïyſtyra eſe ddeiſyfiad yr ymddifad, na'r weddw, pan dywallto hi ei gweddi.

15 Onid yw dagrau y weddw yn diſgyn ar ei gruddiau hi, a'i llefain yn erbyn y neb ſydd yn eu peri?

16 Yr hwn a addolo *Dduw* a ſydd cymmeradwy, a'i weddi ef a gyrraedd hyd y cymmylau.

17 Gweddi y goſtyngedig a â trwy y cymmylau; ac ni's diddenir hi nes ei dyſod yn agos; nid ymedy hi nes i'r Goruchaf edrych i farnu yn gyfiawn, ac i wneuthur barn.

18 Canys yr Arglwydd nid oeda, ac ni hîr-ymerys y Cadarn wrthynt hwy, nes dryllio lwynau y rhai anhrugarog, a thalu dïaledd i'r Cenhedloedd; a dwyn ymaith luoſogrwydd y rhai trahäus, a dryllio teyrnwielyn y rhai anghyfiawn;

19 Nes iddo dalu i *bob* dyn yn ôl ei weithredoedd, ac i weithredoedd dynion yn ôl eu dychymygion; nes iddo farnu achos ei bobl, a'i llawenychu hwy â'i drugaredd.

20 ‡ Hyfryd yw trugaredd yn amſer adfyd; fel y cymmylau glaw yn amſer ſychder.

PEN. XXXVI.

1 *Gweddi tros yr Eglwys yn erbyn ei gelynnion.* 18 *Y galon dda, a'r gyndyn.* 21 *Gwraig dda.*

CYmmer drugaredd arnom ni, ô Arglwydd Dduw ‡ pawb oll; ac edrych arnom ni:

2 A gyrr dy ofn ar y Cenhedloedd oll, y rhai ni'th geiſiaſant.

3 [a] Cyfod dy law ‡ ar y Cenhedloedd dïeithr; gâd iddynt weled dy allu di.

4 Megis i'th ſancteiddiwyd yn ein myſg ni ger eu bron hwynt; felly mawrhaër di yn eu myſg hwythau ger ein bron ninnau.

5 Gwnâ iddynt dy adnabod megis yr ydym ni yn dy adnabod, nad oes un Duw ond tydi, ô Arglwydd.

6 Adnewydda arwyddion, a newidia ryfeddodau. Gogonedda dy law a'th ddeheu-fraich, fel y goſodont allan dy weithredoedd rhyfedd.

7 Cyffroa dy lîd, a thywallt dy ddigter: cymmer y gwrthwynebwr ymaith, a dryllia y gelyn.

8 Pryſſura yr amſer, cofia y cyfammod, a mynegant hwy dy ryfeddodau di.

9 Gâd i ddigofaint tanllyd ddifa y neb a ddïango, a chaffed y rhai a wnânt niwed i'th bobl eu difetha.

10 Dryllia bennau tywyſogion y Cenhedloedd, y rhai a ddywedant, Nid oes ond nyni.

11 Caſgl holl lwythau Jacob ynghŷd, a chymmer hwynt yn etifeddiaeth i ti, megis o'r dechreuad.

12 O Arglwydd, trugarhâ wrth y bobl, y rhai a elwir ar dy enw di; ac wrth Iſraël, [b] yr hwn a elwaiſt di yn gyntaf-anedig.

13 Toſturia wrth Jeruſalem, dinas dy Gyſſegr, [c] a'th orphywyſfa di.

14 Llanw Sïon ‡ â'th oraclau annhraethadwy, a'th bobl â'th ogoniant.

15 Dôd dyſtiolaeth i'r pethau a † greaiſt yn y dechreuad, a chyfod y ‡ prophwydi a fuant yn dy Enw.

16 Dôd wobr i'r rhai ſydd yn aros wrthyt ti, a chaffer dy brophwydi di yn ffyddlon.

17 Gwrando, ô Arglwydd, weddïau dy weiſion, yn ôl [d] bendith Aaron i'th bobl, fel y gwypo y rhai oll ſydd ar y ddaiar mai ti yw yr Arglwydd, y Duw tragywyddol. [d] Num. 6. 23.

18 Y bol a dreulia bob bwyd; ond y mae rhyw fwyd yn well nâ bwyd arall.

19 [e] Taſlod y genau a edwŷn amryw fwyd hela, felly yr edwŷn calon gall eiriau celwyddog. [e] Job 43. 3.

20 Calon wrthnyſig a bair driſtwch; ond dyn a wŷr lawer a dâl iddo.

21 Gwraig a dderbyn bob gŵr; eithr y mae rhyw ferch yn well nâ merch arall.

22 Tegwch gwraig a lawenycha yr wynebpryd; ac nid oes gan ŵr hyfrydwch mwy.

23 O's bydd ar ei thafod hi drugaredd, lledneiſrwydd, ac iachâd, nid fel eraill y mae ei gŵr hi.

24 Y mae perchen gwraig yn dechreu ‡ llwyddo, [f] ſef help fel ef ei hun, a cholofn gorphywyſdra. ‡ meddiant. [f] Gen. 2. 18.

25 Lle nid oes gae yr anrheithir y berchennogaeth: a'r hwn nid oes wraig iddo a grwydra dan alaru.

26 Pwy a goelia williad wedi ymdaclu, ac yn gwibio o ddinas i ddinas? felly y mae am y dyn nid oes ganddo nyth, eithr lletteua ym mha le bynnag yr elo hi yn nôs arno ef.

PEN. XXXVII.

1 *Pa fodd y mae adnabod cymdeithion a chynghorwŷr.* 12 *Pwyll a doethineb y duwiol a'i bendithia ef.* 27 *Dyſg ffrwyno dy flys.*

POb cydymmaith a ddywed, Da gennyf finneu ef: eithr y mae cydymmaith mewn enw yn unig.

2 Onid triſtwch hyd angau ydyw, pan drô cyfaill neu gydymmaith i fod yn elyn?

3 Oh feddwl drygionus, o ba le yr ymdreiglaiſt ti, i orchuddio y ddaiar â thwyll?

4 [a] Rhyw gyfaill a wnâ yn llawen gyd-a'i gydymmaith yn ei lawenydd; ac a fydd yn ei erbyn ef yn amſer adfyd. [a] Pen. 6. 10.

5 Rhyw gyfaill a gymmer boen gyd-a'i gydymmaith er mwyn ei fol, ac a gymmer darian ‡ yn erbyn y gelyn. ‡ *ger bron.*

6 Nac anghofia dy gydymmaith yn dy feddwl, ac na fydd anghofus am dano ef pan fyddech yn gyfoethog.

7 [b] Pob cynghorŵr a genmyl ei gyngor: ac y mae a gynghora er budd iddo ei hun. [b] Pen 8. 19. & 9. 16.

8 Gwilia gynghorŵr, a mynn wybod yn gyntaf pa raid ‡ fydd wrtho ef (oblegid y mae eſe yn cynghori troſto ei hun) rhag iddo fwrw y coelbren arnat i, ‡ *fydd arno.*

9 A dywedyd wrthyt ti, Da yw dy ffordd; ac yna ſefyll o'r tu arall, i edrych beth a ddigwyddo i ti.

10 Nac ymgynghora â'r neb a'th ammheuo di: a chêl dy gyfrinach oddïwrth y rhai a gynfigennant wrthyt.

11 Nac ymgynghora â gwraig, am yr hon y mae hi yn dal eiddigedd wrthi; nac â'r llwfr am ryfel; nac â'r marchnadŵr am gyfnewid;

nac

nac â'r prynnŵr am werthu; nac â'r cynſigennus am ddïolchgarwch; nac â'r annhrugarog am gymmwynas; nac â'r dïog am ddim gwaith; nac â'r gwâs a gyfloger tros flwyddyn, am orphen peth; nac â gwâs dïog am lawer o waith: na wrando ar y rhai hyn am ddim cyngor.

12 Eithr bydd yn waſtad gyd-a gŵr duwiol, yr hwn a wyddoſt ti ei fod yn cadw gorchymynnion yr Arglwydd, yr hwn y byddo ei feddwl fel dy feddwl ditheu, yr hwn o's tramgwyddi di, a gyd-ofidia â thi.

13 Safed cyngor dy galon dy hun: oblegid nid oes neb ffyddlonach i ti nâ honno.

14 Canys y mae meddwl dyn yn arfer weithiau o ſynegi mwy nâ ſaith o wilwŷr yn eiſtedd mewn tŵr gwilio uchel.

15 Ac o flaen hyn oll, gweddïa ar y Goruchaf ar iddo gyfarwyddo dy ffordd di mewn gwirionedd.

16 Cyn dechreu pob gwaith bydded rheſwm, ac o flaen pob gweithred *aed* cyngor.

‡ *calon.* 17 Arwŷdd newidiad ‡llawenydd yw 'r wyneb.

18 Pedwar math ar beth ſydd yn ymddangos; da, a drwg; enioes, ac angau: a'r tafod ſydd yn llywodraethu yn waſtad arnynt hwy.

19 Y mae un call, ac yn dyſgu llawer eräill, ac etto yn anfuddiol i'w enaid ei hun.

20 Y mae un yn ddoeth ar eiriau, ac etto ‡ *ymborth.* yn atcas: gan hwnnw nid oes dim ‡ doethineb.

21 Oblegid ni roddes yr Arglwydd râs iddo ef; canys efe a adawyd heb bob doethineb.

22 Rhyw un ſydd gall i'w enaid ei hun; a ffrwythau deall ſydd ganmoladwy yn ei enau ef.

23 Gŵr doeth a ddyſg ei bobl; a ffrwythau ei ddeall ef ſydd ſiccr.

24 Gŵr doeth a gaiff ddigon o fendith; a'r rhai oll a'i gwelant ef, a'i cyfrïant yn happus.

25 Dyddiau oes gŵr ſydd wrth riſedi; a dyddiau Iſraël ſydd anifeiriol.

26 Y doeth a etifedda ogoniant ym myſg ei bobl, a'i enw a fydd byth.

27 Fy mâb, prawf dy enaid tra fyddech byw; gwêl yr hyn ſy ddrwg iddo, ac na ddôd iddo.

28 Nid yw pob peth yn fuddiol i bawb; ac nid yw pob enaid yn hoff ganddo bob peth.

c Pſ. 31.17. 29 [c] Na fydd annigonol o ddim dainteith, ac na ruthra i fwyd.

30 O lawer o fwydydd y daw clefyd, a gormodedd a drŷ fel geri.

31 Trwy ormodedd y bu feirw llawer; ond yr hwn a ymgeidw a eſtyn ei hoedl.

PEN. XXXVIII.

1 Y dylai y meddyg barch, a pha ham. 16 Pa fodd y mae wylo a galaru tros y marw. 24 Doethineb y dyſgedig, a'r llafurŵr, a'r crefftŵr, a'r defnydd ſydd o honynt.

ANrhydedda y meddyg ag anrhydedd dyledus iddo, am fod yn rhaid wrtho ef:

a Ad. 12. [a] oblegid yr Arglwydd a'i creawdd ef.

2 Canys oddïwrth y Goruchaf y daeth meddyginiaeth; ac efe a gaiff ‡ ogoniant gan y brenin.

‡ *rodd.*

3 Gwybodaeth y meddyg a dderchafa ei ben ef; ac yngŵydd gŵŷr mawr y perchir ef.

4 Yr Arglwydd a greawdd feddyginiaethau o'r ddaiar; ac ni bydd ffiaidd gan ŵr call mo honynt.

5 [b] Oni wnaed y dwfr yn beraidd â phren, *b* Ex. 15.25. fel y gwybyddai dynion ei rinwedd ef?

6 Ac efe a roddes wybodaeth i ddynion, fel y gogoneddid ef am ei ryfeddodau.

7 A'r rhai hynny y mae efe yn meddyginiaethu, ac yn tynnu ymaith boen dyn.

8 A'r rhai hynny y gwnâ yr apothecari eli: ac ar ei waith nid oes diben; o herwŷdd oddïwrth *yr Arglwydd* y mae heddwch ar wyneb y ddaiar.

9 Fy mâb, na fydd eſgeulus yn dy glefyd; eithr [c] gweddïa ar yr Arglwydd, ac efe a'th *c* Eſay 38. 2, 5. iachâ di.

10 Trô oddïwrth anwiredd, ac iawn-dreſna dy ddwylo, a glanhâ dy galon oddïwrth bob pechod.

11 Dôd bêr-arogl a choffadwriaeth o beillieid, a dôd offrwm brâs, fel ‡ un heb fod: ‡ *as more.*

12 Yna dôd le i'r meddyg: [d] oblegid yr Ar- *d* Ad. 1. glwydd a'i creawdd ef. Nac ymadawëd â thi; o herwŷdd fe fydd rhaid it' wrtho ef.

13 Y mae amſer pan fyddo ffynniant ar eu llaw hwynt.

14 Canys hwy a weddïant hefyd ar yr Arglwydd ar iddo ef lwyddo yr hyn y maent hwy yn ei roddi, er eſmwythdra ac iechyd i eſtyn enioes.

15 Yr hwn a becho yngŵydd yr hwn a'i gwnaeth, ſyrthied yn llaw y meddyg.

16 Fy mâb, [e] gollwng ddagrau tros y marw, *e* Pſ. 22.11. 1 Theſ. 4.13. a dechreu alaru, fel pe bait yn dioddef anfad niwed; ac yna amdoa ei gorph ef yn ôl yr arfer, ac na ddïyſtyra ei gladdedigaeth ef.

17 Wyla yn chwerw, a gofidia yn dôſt, a galara fel yr haeddai ef, ddiwrnod neu ddau, rhag cael anair: yna cymmer ddiddanwch am dy driſtwch.

18 Oblegid o driſtwch y daw marwolaeth; a thriſtwch [f] calon a blyga gryfder. *f* Dih. 15.13. & 17.22.

19 Mewn cyſtudd yr erys triſtwch; a melldith calon yw bywyd y tlawd.

20 Na ddôd triſtwch at dy galon; trô ef ymaith, a meddwl am y diwedd.

21 Nac anghofia *hyn*; o herwŷdd ni elli ddychwelyd. Ni elli di ddaioni iddo ef, ond niwed a wnei i ti dy hun.

22 Cofia y farn ſydd ‡ i mi; felly y bydd yr ‡ *arnaſ.* eiddot titheu. I mi ddoe, ac i titheu heddyw.

23 [g] Gorphywyſed coffadwriaeth y marw, *g* 2 Sam. 12. 20. pan orphywyſo ynteu: cymmer gyſſur am dano ef, gan fyned ei yſpryd oddïwrtho ef.

24 Doethineb y dyſgedig a geir wrth hamdden amſerol: ‡ a'r hwn a edrycho ychydig am ei waith, ni bydd efe doeth. ‡ *a'r hwn a edrycho ei dra-ſgrifen a fydd doeth.*

25 Pa fodd y daw efe i ddoethineb, yr hwn ſydd yn dal y penffeſtr, ac ſydd a'i hoffter yn yr irai, ac ſydd yn gyrru yr ychen, ac ſydd yn arfer eu gwaith hwynt, ac yn chwedleua am fuſtachiaid?

26 Y mae efe yn rhoi ei feddwl ar droi cwyſau, ac yn ddiwyd i roddi gwellt i'r gwartheg.

27 Felly pob ſaer, a phen-ſaer, yr hwn a weithia

weithia nôs a dydd; yr hwn a gerfia gerfiadau ſeliau, ac a fydd aſtud i wneuthur amryw gerfiadau, ac a rydd ei feddwl ar ddynwared portreiadau, ac a fydd wiliadwrus i orphen gwaith.

28 Felly y gôf yn eiſtedd wrth yr einion, ac yn yſtyried y gwaith haiarn: angerdd y tân a wnâ i'w gnawd ef ddihoeni, ac efe a ymladd â gwrês yr aelwyd: y mae ſŵn y morthwyl a'r einion yn dyfod yn waſtad i'w gluſtiau ef, ar wedd y dodrefnyn y mae efe yn ei wneuthur y mae ei lygaid ef yn waſtad: ei feddwl a rydd efe ar orphen ei waith, a'i oſal fydd am ei orphen yn hardd.

29 Felly y mae y crochenydd yn eiſtedd wrth ei waith, ac [h] yn troi y droell â'i draed, yr hwn a eſyd ar ei waith bob amſer yn ofalus, a'i holl waith ef fydd tan rif. [h] Jer. 18. 3.

30 Efe a lunia y clai â'i fraich, ac a'i meddalhâ ef â'i draed: efe a eſyd ei feddwl ar ei blymmio troſto, ac a fydd ofalus i yſgubo yr odyn.

31 Y rhai hyn oll ſydd yn ymddiried yn eu dwylo eu hun; a phob un a gais fod yn gelfydd yn ei waith.

32 Heb y rhai hyn nis cyfanneddir dinas: ac ni chânt hwy drigo lle y mynnont, na rhodio i fynu ac i wared.

33 Ni cheiſir hwynt i fod o gyngor y bobl, ac ni ddercheſir hwynt yn y gynnulleidfa: nid eiſteddant hwy ar orſedd faingc ynadon, ac ni ddeallant gyfammod y gyfraith: ni fedrant egluro cyfiawnder a barn, ac ni byddant i'w cael lle y bo traethu dammhegion.

34 Eithr y maent hwy yn cynnal y byd: a'i dymuniad ſydd yngwaith ei celfyddyd.

PEN. XXXIX.

1 Portreiad y gwîr-ddoeth. 12 Annog i foliannu Duw am ei weithredoedd, y rhai ſy ddaionus i'r rhai da, a niweidiol i'r rhai drygionus.

EIthr yr hwn a roddo ei frŷd ar gyfraith y Goruchaf, ac a fyfyria ynddi, a gais ddoethineb y rhai oll a fuant gynt, ac a dreulia ei amſer ‡ yn y prophwydi.

2 Efe a geidw eiriau gwŷr enwog: ac a fydd lle y bo dammhegion call.

3 Efe a gais ddirgelwch diharebion, ac a erys ynghaled gweſtiwnau dammhegion.

4 Efe a waſanaetha ym myſg pendefigion, ac a ymddengys yngŵydd tywyſogion. Efe a drammwya trwy wlâd cenhedloedd dïeithr: canys fe a brofodd y da a'r drwg ym myſg dynion.

5 Efe a rydd ei feddwl ar fyned yn foreu at yr Arglwydd yr hwn a'i gwnaeth ef, ac efe a weddïa ger bron y Goruchaf, ac a egyr ei enau mewn gweddi, ac a ymbil tros ei bechodau.

6 Pan fynno yr Arglwydd mawr, efe a lenwir ag yſpryd deall: efe a draetha eiriau doethion, ac yn ei weddi efe a folianna yr Arglwydd.

7 Efe a gyfarwydda ei gyngor a'i wybodaeth ef; yn ei ddirgelwch ef y myfyria ef.

8 Efe a ddengys addyſg ei athrawiaeth, ac a lawenycha ynghyfraith cyfammod yr Arglwydd.

9 Llawer a ganmolant ei ſynwyr ef, ac ni's dileïr hi byth: nid ymedy ei goffadwriaeth ef, eithr ei enw a bery yn oes oeſoedd.

10 [a] Cenhedloedd a fynegant ei ddoethineb ef, a'r gynnulleidfa a draetha ei glôd ef. [a] Ad. 10.

11 Efe a âd enw gwell nâ mîl, o's bydd efe marw; ac o's byw fydd, efe a'i chwanega.

12 Mynegaf etto yr hyn a feddyliais: oblegid yr ydwyf fi mor llawn a'r lleuad yn y llawnllonaid.

13 Gwrandewch arnafi, chwi rai ſanctaidd; blodeuwch fel rhoſyn wedi ei blannu wrth ‡ afon y maes; ‡ afonydd ddyfroedd.

14 A rhoddwch arogl peraidd fel thus, a dygwch flodau fel gardd lili; rhoddwch arôgl, a chenwch fawl; a bendithiwch yr Arglwydd yn ei holl weithredoedd.

15 Mawrygwch ei Enw, a goſodwch allan ei fawl ef, gan ganu â gweiuſau, ac â thelynau: a dywedwch yn eich clodforedd fel hyn:

16 [b] Holl weithredoedd yr Arglwydd ydynt dda odiaeth: a'i holl orchymynnion ef *a wneir* mewn pryd. [b] Gen. 1. 31. Ad. 33. Mar. 7. 37.

17 Ni all neb ddywedyd, Beth yw hyn? pa ham y mae hyn accw? canys mewn pryd y ceiſir hwynt oll. [c] Wrth ei air ef y ſafodd y dwfr fel pentwrr, a'r llynnau dyfroedd wrth air ei enau ef. [c] Pſal. 33. 6. & 147. 15, 18

18 [d] Yn ei orchymyn ef y mae pob dim a ryglydda bodd iddo; ac nid oes a ddichon luddias ei iechydwriaeth ef. [d] Pſ. 135. 6.

19 Gweithredoedd pob cnawd ſydd ger ei fron ef, ac ni ellir cuddio dim rhag ei olwg ef.

20 Y mae efe yn edrych o dragywyddoldeb hyd dragywyddoldeb; ac nid oes dim rhyfedd ger ei fron ef.

21 Nid rhaid gan hynny ddywedyd, Beth yw hyn? pa'm y mae hyn accw? oblegid efe a wnaeth bob peth i'r peth y mae yn rhaid wrthynt.

22 Ei fendith ef a orchguddiodd fel afon, ac a ddyfrhâodd y ddaiar fel llif.

23 Fel y trôdd efe y dyfroedd yn halltineb: felly y caiff y Cenhedloedd ei ddîg ef yn etifeddiaeth.

24 [e] Ei ffyrdd ef ſydd uniawn i'r rhai ſanctaidd, a thramgwydd i'r anwir. [e] Hoſ 14. 9.

25 Pethau da a grëwyd o'r dechreuad i'r rhai da, a phethau niweidiol i bechaduriaid.

26 [f] Y pethau pennaf o angenrheidiau bywyd dyn, yw dwfr, tân, a haiarn, a halen, a blawd gwenith, a llaeth, a mêl, a [g] ‡ gwîn, ac olew, a dillad. [f] Pſ. 29. 21. [g] Gé 49 11. Deu. 32. 14. Pen. 50 16.

27 [h] Y rhai hyn oll ſydd dda i'r duwiol; felly y troir hwynt yn niwed i'r pechaduriaid. ‡ *gwaed y grawn-win.* [h] 1 Tim 4. 4.

28 Y mae yſprydion a wnaed er dialedd, ac yn eu dîg y crythânt hwy eu ffrewyllau: ac yn y diwedd hwy a dywalltant allan eu nerth, ac a oſtegant lîd yr hwn a'i gwnaeth.

29 [i] Tân, a ‡ môr, a newŷn, a marwolaeth, y rhai hyn oll a wnaed er dialedd. [i] Pen. 40. 9. ‡ *chenllyſg.*

30 [k] Dannedd bwyſt-filod, ac ſcorpionau, a [l] ‡ gwiberod, a'r cleddyf, ſydd yn dïal er dinyſtr ar yr annuwolion. [k] Deut. 32. 24. [l] Doe. 16. 5. ‡ *ſeirph.*

31 Byddant lawen ‡ pan gyfodo efe, a pharod ſyddant ar y ddaiar, pan fyddo rhaid wrthynt hwy, a phan ddelo eu hamſer, nid ânt hwy tros ei orchymyn ef. ‡ *yn ei orchymyn ef.*

32 Am hyn yr ymnerthais i o'r dechreuad, ac a feddyliais am y pethau hyn, ac *a'i* gadewais mewn ſgrifen.

33 [m] Holl waith yr Arglwydd ſydd dda; ac efe a'i dyry hwy wrth bob rhaid yn eu hamſer. [m] Gé. 1. 31. Ad. 16.

34 Ni ellir dywedyd, Gwaeth yw hyn nâ hyn accw: oblegid cymmeradwy ſydd pob un yn ei amſer.

35 Am hynny yn awr â'r galon oll ac â'r genau canmolwch, a bendithiwch Enw yr Arglwydd.

PEN. XL.

1 Llawer o ofid ſydd ym mywyd dyn. 12 Gwobr anghyfiawnder, a ffrwyth goneſtrwydd. 17 Gwraig rîmweddol a chydymmaith ffyddlon a lawenhâ 'r galon, ond ofn yr Arglwydd ſydd goruwch pob peth. 28 Digaſog yw bywyd y tlawd.

a Preg. 1. 3. ‡ Adda.

1 [a] BLinder mawr a grëwyd i bob dyn, ac iau drom ſydd ar feibion ‡ dynion, o'r dydd y delont hwy o grôth eu mam hyd y dydd y dychwelont hwy i ſam pob peth:

2 *Sef* eu meddyliau, a'i braw calon, eu diſgwiliad am y pethau a ddaw, a'i dydd diwedd;

3 O'r hwn ſydd yn eiſtedd ar deyrn-gadair gogoniant, hyd yr iſel-radd, yr hwn ſydd yn y pridd a'r lludw;

4 O'r hwn ſydd yn gwiſgo porphor a choron, hyd yr hwn a wiſg liain cri.

5 Y mae dîg a chynſigen, blinder a helbul, ac ofn marwolaeth, a llîd, ac ymryſon, ac yn amſer cymmeryd eſmwythdra yn ei wely, ei gwſg liw nôs a newidia ei wybodaeth ef.

6 Megis yn nydd amſer gwilio, felly yn ei gwſg, ychydig neu beth heb ddim yw ei eſmwythdra ef: eſe a gythryblir yn ei galon megis un wedi ffoi o ryfel.

7 Pan ſo pob peth yn ddïofal, eſe a ddeffry, ac a ryfedda nad oedd yr ofn ddim.

8 *Felly y mae* i bob cnawd, yn ddyn ac yn anifail; ac i bechaduriaid y mae ſaith mwy nâ hyn.

b Pen. 39. 29, 30.

9 [b] Marwolaeth, gwaed, ymryſon, cleddyf, gorthrymder, newŷn, cyſtudd, a ffrewŷll;

c Gen. 7. 11.

10 Yn erbyn yr annuwiol y gwnaed hyn oll; ac er eu mwyn hwy y bu [c] y diluw.

d Gen 3. 19. Pen. 41. 10. e Preg. 1. 7.

11 [d] Pob peth ar y ſydd o'r ddaiar a ddychwel i'r ddaiar; hyn ſy o'r [e] dyfroedd, a droir i'r môr.

12 Pob derbyn gwobr ac anghyfiawnder a ddeleïr, ac uniondeb a bery byth.

13 Golud rhai anghyfiawn a â yn ddiſpydd fel afon, ac a ddifanna trwy dwrwf fel taran fawr ar law.

14 Tra yr agoro eſe ei law, eſe a ſydd lawen: felly y derſydd am y troſeddwŷr.

15 Hiliogaeth yr annuwiol ni byddant ganghennog; eithr fel gwraidd aflan ydynt ar graig ddibyn.

f Job 8. 12. & 16. 12. g Gen. 41. 3. ‡ fendige lig. Ad. 27.

16 [f] Y chwŷnn yn tyfu wrth bob dwfr, ac [g] ynglan yr afon, a dynnir o flaen pob gwellt.

17 Caredigrwydd ſydd fel gardd ‡ baradwyſaidd: a thrugaredd a bery byth.

18 Melus yw buchedd yr hwn a weithio, ac h Phil. 4. 11. i Tim. 6. 6.

[h] a fyddo bodlon i'w gyflwr; gwell nâ'r ddau yw yr hwn a gaffo dryſſor.

19 Planta ac adeiladu dinas a ſiccrhâ enw: eithr gwraig ddifai a gyfrifir yn well nâ'r ddau.

20 Gwîn a cherdd a lawenycha y galon; eithr hoffi doethineb ſy fwy nâ'r ddau.

21 Pibell a pſaltring a wnânt gynghanedd felus: a thafod mwŷn ſydd well nâ'r ddau.

22 Prŷd a thegwch a chwennych llygad: er hynny gwell yw egin glâs nâ'r ddau.

23 Cyfaill a chydymmaith a gyfarfyddant mewn pryd; gwraig gyd-a'i gŵr ſydd well nâ'r ddau.

24 Brodyr a chymmorth ſy dda yn amſer adſyd; eithr eluſen a wareda yn fwy nâ'r ddau.

25 Aur ac arian a ſefydlant y troed: a chyngor ſydd gymmeradwyach nâ'r ddau.

26 Golud a chryfder a dderchafa y galon: eithr ofn yr Arglwydd ſydd fwy nâ'r ddau. Nid oes eiſiau yn ofn yr Arglwydd, ac nid rhaid iddo ef geiſio help.

i Ad. 17. ‡ ffrwyth. lawn. k Eſa. 4. 1.

27 [i] Gardd ‡ a fendithiwyd yw ofn yr Arglwydd, ac [k] a'i gorchguddia ef uwch pob goniant.

‡ gardotwy. † chardotta.

28 Fy mâb, na fydd yn ‡ weſtai: gwell yw marw nâ † gweſta.

29 Nid yw bywyd yr hwn a edrych ar fwrdd gŵr arall, i'w gyfrif yn fywyd; eſe a haloga ei enaid am fwyd eraill: eithr y gŵr call, a ddyſgwyd yn dda, a ymochel rhag hynny.

30 Melus yw cardotta yngenau y digywilydd; ond yn ei fol ef y llyſg tân.

PEN. XLI.

1 Coffa angau. 3 Nad ofner angau. 5 Melldigedig fydd yr annuwiol. 11 Enw drwg, ac enw da. 14 Rhaid yw adrodd doethineb, ac nid ei chelu. 16 Pa bethau y dylem gywilyddio o'i hachos.

O Angau, mor chwerw yw meddwl am danat ti, i'r dyn a fyddo yn byw mewn heddwch yn yr hyn ſydd ganddo; i'r gŵr a fyddo dihelbul, ac yn llwyddiannus ym mhob peth; ac i'r hwn a ddichon etto gymmeryd ei fwyd!

2 Oh angau, mor dda yw dy farn di i'r anghenus, ac i'r gwan; i'r hên ddihenydd, ac i'r hwn ſydd yn ffin arno am bob peth, ac i'r anobeithiol, ac i'r annioddefgar!

3 Nac ofna farn angau: cofia y rhai a fu o'th flaen, ac a fydd ar dy ôl di: dyma farn yr Arglwydd ar bob cnawd.

4 Pa ham y gwrthwynebi di ewyllys y Goruchaf? Pa un bynnag ai deg, ai cant, ai mîl o flynyddoedd y buoſt ti fyw, nid oes gyfrif yn y bedd.

5 Plant ffiaidd yw plant pechaduriaid, felly y mae y rhai ſydd yn byw yn nhrigfaau yr annuwiol.

6 Etifeddiaeth plant yr annuwiol a ddifethir, a chyd-a'i hiliogaeth hwynt yr erys gwradwydd yn waſtad.

7 Rhag tâd annuwiol yr achwŷn y plant; oblegid hwy a wradwyddir o'i achos ef.

8 Gwae chwi, wŷr annuwiol, y rhai a adawſoch gyfraith y Duw goruchaf: oblegid er eich amlhau, chwi a ddifethir;

9 A phan aner chwi, chwi a enir i felldith; ac o's meirw fyddych chwi, rhoddir i chwi felldith yn rhan.

10 [a] Pob peth a â i'r ddaiar, a ddelo o'r ddaiar: felly yr â yr annuwiol o felldith i ddeſtryw.

11 Galar dynion fydd am eu cyrph; ond enw drwg dynion a ddeleïr.

12 Bydd ofalus am enw da: canys [b] hwnnw a erys

a erys gyd-a thi yn hŵy nâ mîl o dryſſorau mawrion o aur.

Nid oes i ddechreuad ddim ond ychydig ddyddiau.

13 ‡ Buchedd dda a gaiff nifer o ddyddiau; ond enw da a bery byth.

14 Fy meibion, cedwch addyſg mewn heddwch: canys [c] doethineb wedi ei chuddio, a thryſſor heb ei weled, pa fudd ſydd o'r ddau?

Pé. 20.30.

Pé. 20.31.

15 [d] Gwell yw 'r dyn a guddio ei ffolineb, nâ'r dyn a guddio ei ddoethineb.

16 Gwladeiddia gan hynny yn ôl fy ngair i: oblegid nid da yw cadw pob gwladeidd-dra, ac nid yw gwbl-gymmeradwy ym mhob peth.

17 Cywilyddiwch yngŵydd tâd a mam am odineb, ac yngŵydd tywyſog neu bendefig am gelwŷdd,

18 Am fai o flaen yr ynad a'r tywyſog, am anwiredd yngŵydd y gynnulleidfa a'r bobl, am anghyfiawnder yngŵydd cydymmaith a chyfaill;

19 Felly am ledrad o herwŷdd y lle y byddech yn aros ynddo, ac o herwŷdd gwirionedd Duw a'i gyfammod; ac am roddi dy benelin ar y bara, ‡ a phan i'th gerydder am roddi a derbyn;

20 Yr un modd am dewi wrth y rhai a'th gyfarchant, ac am edrych ar wraig butteinig;

21 Ac âm droi *dy* wyneb oddiwrth dy gâr, am ddwyn rhodd neu ran, ac [e] am ddal ſulw ar wraig gŵr arall;

Gen. 3.8.

Pr. 5.28.

22 Neu am ‡ arfer maſwedd â morwŷn un arall, ac na thyred yn agos at ei gwely hi; *bydded gwilydd gennyt* edliw ger bron cydymmaith; ac [f] na ddannod wedi rhoddi;

Pr. 20.15.

Sir. 19.7.

23 Ac am [g] adrodd drachefn yr hyn a glywech, a datcuddio cyfrinach.

24 Felly y byddi gywilyddgar, ac y cei di ffafor gan bob dyn.

PEN. XLII.

1 Am ba beth ni ddylem gywilyddio. 9 Cymmer ofal tros dy ferch. 12 Gochel wraig. 15 Gweithredoedd a mawredd Duw.

Nac yſtyr berſon i bechu, ac na fydded arnat gywilydd am y pethau hyn:

Lef. 19.15. a Deut. 1.17. a 24.25. a 10.22.

2 Sef am gyfraith y Goruchaf, a'i gyfammod, nac am y farn a wnêl i'r annuwiol fod yn gyfiawn;

3 Am gyfrif â'th gyfeillion, a'th gydymdeithŷr, neu am roddi etifeddiaeth cyfeillion;

4 Am fod yn ofalus am gloriannau a phwyſau, ac am feddiannu llawer neu ychydig;

5 Am uniondeb yn prynnu a gwerthu, am geryddu llawer ar blant, ac am dynnu gwaed o yſtlys gwâs drwg.

Cadw yn y tŷ.

6 Da yw ‡ ſêl rhag gwraig ddrwg, a chloi lle y byddo llawer o ddwylo.

7 Pan roddech beth at arall, dôd tan rif a phwys; dôd a derbyn wrth yſgrifen.

8 Trwy ddyſgu yr annoeth, a'r angall, a'r cleiriach a ymryſono ag ieuengctid, y byddi di wîr-ddyſgedig a chymeradwy ger bron pob dyn byw.

9 Merch a bair i'w thâd wilied yn ddirgel; a gofal am dani hi a rwyſtra ei gwſg ef: rhag iddi nac yn ei hieuengctid fyned tros flodau ei hoedran, na chael ei chaſſau wedi gwra;

10 Rhag ei halogi yn ei morwyndod, a'i beichiogi yn nhŷ ei thâd; ac iddi wneuthur bai pan fyddo gyd-a gŵr, ac er cyttal fod yn ammhlantadwy.

11 [b] Cadw yn ſiccr ferch wammal, rhag iddi dy wneuthur yn wawd i'th elynnion, a pheri i'r ddinas ſôn am danat, ac i'r bobl feio arnat, a'th wradwyddo yngŵydd y gynnulleidfa.

[b] Pé. 26.10.

12 Nac edrych ar [c] degwch pob dyn, ac nac aros ym myſg gwragedd.

[c] Pé. 25.21.

13 Oblegid o ddillad y daw gwyfyn, [d] a drygioni gwraig o wraig.

[d] Gen. 3.6.

14 Gwell yw gŵr ‡ drygionus na gwraig gymmwynaſgar, *ſef* gwraig a wradwyddo yn gywilyddus.

‡ anhywedd.

15 Mi a gofiaf weithredoedd yr Arglwydd, ac a fynegaf yr hyn a welais. Yngeiriau yr Arglwydd *y ceir* ei weithredoedd ef.

16 Pan oleuo yr haul, efe a oleua ar bob peth; felly y mae ei waith ef yn llawn o ogoniant yr Arglwydd.

17 [e] Ni wnaeth yr Arglwydd i'w rai ſanctaidd fynegi ei holl ryfeddodau ef, y rhai a ſiccrhâodd yr Holl-alluog, fel y byddai pob peth yn ſiccr yn ei ogoniant ef.

[e] Pé. 43.27.

18 Y mae efe yn chwilio allan y dyfnder, a'r galon, ac yn deall eu cyfrwyſdra hwynt. Canys y mae ‡ y Goruchaf yn gwybod pob gwybodaeth, ac yn gweled arwyddion y byd.

‡ yr Arglwydd.

19 Y mae efe yn mynegi pethau a fuant, a phethau a fyddant, ac yn datcuddio ôl pethau dirgel.

20 [f] Nid â un meddwl heibio iddo ef, ac ni bydd un gair yn guddiedig oddiwrtho ef.

[f] Job 42.2. Eſay 29.15.

21 Efe a harddodd fawredd ei ddoethineb; ac y mae efe o dragywyddoldeb i dragywyddoldeb. Ni ellir 'chwanegu atto ef, na thynnu oddiwrtho: nid rhaid iddo ef wrth gyngor neb.

22 Mor ddymunol yw ei holl weithredoedd ef! ïe hyd yn oed mewn gwreichionen y gellir gweled hyn.

23 Y mae y rhai hyn oll yn byw, ac yn parhau byth; ac wrth bob rhaid y maent hwy yn ufuddhau oll.

24 [g] Y maent hwy oll yn ddau-ddyblyg, y naill ar gyfer y llall; ac ni wnaeth efe ddim â diffyg arno.

[g] Pé. 33.15.

25 Y mae y naill yn ſiccrhau daioni y llall, a phwy a gaiff ddigon o edrych ar ei ogoniant ef?

PEN. XLIII.

1 Tragogoneddus, a rhyfeddol yw gweithredoedd Duw, yn y nef, ac yn y ddaiar, ac yn y môr. 29 Etto y mae Duw ei hun, yn ei allu, a'i ddoethineb, uwch-law pob dim.

GOgoniant yr uchelder, y ffurfafen eglur, tegwch y nefoedd, a'i olygiad gogoneddus;

2 Y mae yr haul hefyd ‡ wrth ymddangos, yn mynegi ‡ offeryn rhyfedd, gwaith y Goruchaf.

‡ ar ei ſyfodiad. ‡ dodrefyn.

3 Ar hanner dydd efe a lyſg y wlâd; a phwy a ddichon aros ar gyfer ei wrês poeth ef?

4 Y mae un yn cadw ffwrn mewn gwaith brŵd; tri mwy y llyſg yr haul y mynyddoedd: gan chwythu allan angerdd tanllyd, ac yn diſgleirio â'i belydr y mae efe yn dallu y llygaid.

5 Mawr yw yr Arglwydd, yr hwn a'i gwnaeth

‡ *bryſſuroddei.* ef; ac wrth ei orchymyn ef eſe a ‡ beidiodd â'i daith.

a Gen. 1. 26. 6 [a] Y lleuad hefyd a wnaeth eſe i waſanaethu yn ei hamſer; i ſod yn egluro yr amſer, ac yn arwŷdd i'r byd.

b Exo. 12. 2. 7 [b] Wrth y lleuad y ceir gwybod yr ŵyl,

‡ *yn ei berffeithrwydd.* ſef goleuni yn lleihau ‡ tu-a'r diwedd.

8 Ar ei henw hi y mae y mîs; a hi a gynnydda yn rhyfedd yn ei chyfnewid, yn offeryn i'r lluoedd yn yr uchelder, yn llewyrchu yn ffurfafen y nefoedd.

9 Diſgleirdeb y ſêr ſydd yn degwch i'r nefoedd, ac yn harddwch yn diſgleirio yn uchelleoedd yr Arglwydd.

10 Wrth orchymyn yr un Sanctaidd y maent hwy yn ſefyll yn eu trefn, ac nid ydynt yn diffygio yn ei gwiliadwriaeth.

c Gen. 9. 13. 11 [c] Gwêl yr enſys, a chlodfora yr hwn a'i gwnaeth hi: têg odiaeth yw hi yn ei diſgleirdeb.

d Eſay 40. 12, &c. 12 Y mae hi yn amgylchu y nefoedd â chylch gogoneddus; [d] dwylo yr Arglwydd a'i hannelodd hi.

13 Y mae eſe wrth ei orchymyn yn gwneuthur i'r eira ddiſgyn ar frŷs, ac i daranau ei farn ef bryſſuro.

e Deu. 28. 12. Job 38. 22. Pſa. 135. 7. Jer. 10. 13. & 51. 16. 14 Am hyn [e] yr ymegyr y tryſſorau, ac yr hêd y cymmylau fel adar.

15 Yn ei fawredd y ſiccrhâodd eſe y cymmylau, ac a dorrodd yn ſân y cerrig cenllyſg.

16 A'r mynyddoedd a ſymmudant wrth ei olwg ef; wrth ei ewyllys ef y chwŷth y deheu-wynt.

17 Twrwf ei daran ef a bair i'r ddaiar grynnu, a thymheſtl y gogledd-wynt, a'r tro-wynt: y mae eſe yn tanu eira fel adar yn ehedeg, ac eſe a ſyrth fel y diſgyn eira ceiliogod rhedyn.

18 Rhyfedd gan lygad weled tegwch ei wynder ef, a phob calon a ſynna wrth ei gawod ef.

‡ *yn ſefyll ar ben polion llymmion.* 19 Eſe a dywallt rew ar y ddaiar fel halen; ac wedi iddo rewi, y mae eſe yn ‡ bîg-lym.

20 Pan chwytho y gogledd-wynt oer, a rhewi o'r dwfr yn ia, ar bob llynn dwfr y ſaif, ac eſe a wiſg y dyfroedd megis â llurig.

21 Y mae eſe yn diſa y mynyddoedd, ac yn lloſgi y diffaithwch, ac yn diffoddi pob gwyrddleſni fel tân.

22 Meddyginiaeth rhag y cwbl yw niwl a ddelo ar frŷs; a gwlith a ddelo yn ôl gwrês a lawenycha.

23 Wrth ei gyngor y llonyddodd eſe y dyfnder, ac y plannodd ynyſoedd ynddo.

f Pſ. 107. 23. 24 [f] Y rhai a hwyliant ar y môr a ſynegant mor enbyd yw eſe; a phan glywom ninnau â'n cluſtiau, nyni a ryfeddwn.

g Pſ. 104. 25, 26. 25 [g] Yno y mae dieithr weithredoedd a rhyfedd, pob amryw anifail, a'r môr-feirch.

‡ *eu diwedd hwynt yn cael llwyddiant.* 26 Trwyddo ef y mae ‡ ei angel ef yn cael rhwydd-deb; a thrwy ei air ef y cyſanſoddwyd pob peth.

h Pſ. 42. 17. 27 Nyni a ddywedwn lawer, er hynny [h] yr ydym ni yn fyrr: i ddywedyd ar air, eſe yw 'r cwbl.

28 Pa ſodd y gallwn ni ei ogoneddu ef? canys y mae eſe uwch-law ei holl waith.

i Pſ. 96. 4. 29 [i] Ofnadwy yw 'r Arglwydd, a mawr odiaeth, a rhyfedd yw ei allu ef.

30 Pan ogoneddoch chwi yr Arglwydd, derchefwch ef twyaf ag y galloch; ac eſe a ragora lawer ar hynny. A phan dderchafoch ef, rhoddwch lawer o egni; na flinwch: canys ni chyrrhaeddwch chwi byth adref.

‡ Pſ. 106. 2. Ioan 1. 18. & 5. 37. & 6. 42. 31 [k] Pwy a'i gwelodd ef, ac a fynega i ni? a phwy a'i mawryga ef megis y mae?

32 Y mae llawer peth mwy nâ hyn yn guddiedig: canys ychydig a welſom ni o'i weithredoedd ef.

33 Oblegid yr Arglwydd a wnaeth bob peth: ac i'r rhai duwiol y rhoddes eſe ddoethineb.

PEN. XLIV.

1 Clôd amryw wŷr duwiol, 16 ſef Enoch, 17 Noah, 19 Abraham, 22 Iſaac, 23 ac Jacob.

CAnmolwn yn awr y gwŷr enwog, a'n tadau a'n cenhedlodd ni.

2 Llawer o ogoniant a wnaeth yr Arglwydd trwyddynt hwy, â'i fawredd er ioed.

3 Y rhai a lywodraethaſant ar eu teyrnaſoedd, ac oeddynt wŷr enwog o allu, yn cynghori yn ſynhwyrol, ac yn traethu prophwydoliaethau;

4 Blaenor-wŷr y bobl trwy eu cyngor, a thrwy ddeall addyſg y bobl; doethion ac ymadroddus oeddynt yn eu hathrawiaeth;

5 Hwy a geiſiaſant allan feluſdra cerdd, ac a draethaſant ganiadau 'ſgrifennedig;

6 Gwŷr cyfoethogion cedyrn o nerth, a heddychlon yn eu cartref oeddynt hwy.

7 Y rhai hyn oll yn eu cenhedlaethau a gawſant ogoniant, a gorfoledd yn eu dyddiau.

8 Bu *rai* o honynt hwy gyfryw ag a adawſant enw *ar eu hôl*, fel y mynegid *eu* clôd *hwynt*.

a Gen. 7. 21. 9 Bu hefyd rai heb fod coffa am danynt, [a] y rhai y darfu am danynt fel pe na buaſent, ac a aethant fel pe na's ganeſid hwynt, a'i plant ar eu hôl hwynt.

10 Eithr gwŷr trugarog oedd y rhai hyn, cyfiawnder pa rai ni's anghofiwyd.

11 Gyd-a'i hiliogaeth hwynt yr erys etifeddiaeth dda; y mae eu hiliogaeth hwynt yn y cyfammod hefyd.

‡ *er eu mwyn.* 12 Y mae eu hiliogaeth hwynt yn y cyfammod, a'i plant ‡ ar eu hôl.

13 Byth y pery eu hiliogaeth; a'i gogoniant ni ddileir.

14 Eu cyrph a gladdwyd mewn heddwch; ac y mae eu henw yn byw byth.

b Pſ. 39. 10. 15 [b] Y bobl a fynegant eu doethineb hwy, a'r gynnulleidfa a draetha eu clôd hwynt.

c Gen. 5. 24. Pen. 49. 14. Heb. 11. 5. 16 [c] Enoch a ryglyddodd fodd i Dduw, ac a fudwyd ymaith, yn ſiampl o edifeirwch i'r cenhedlaethau oll.

d Gen. 5. 32. & 7. 1. Heb. 11. 7. 17 [d] Noë a gafwyd yn berffaith, *ac* yn gyfiawn yn amſer digter: efe a gymmerwyd yn gyfnewid *am y byd*; am hynny *pan* fu y diluw y gadawyd ef yngweddill i'r ddaiar.

e Gen. 3. 15. 18 [e] Cyfammod tragywyddol a wnaed ag ef, na ddifethid pob cnawd trwy ddiluw *mwy*.

f Gen. 12. 2, 3. & 15. 5. & 17. 4. 19 Abraham ſydd [f] dâd mawr i lawer o genhedloedd; ac ni chafwyd ei fath ef mewn gogoniant:

20 Yr hwn a gadwodd gyfraith y Goruchaf, ac a ddaeth mewn cyfammod ag ef. Efe a ſo-

dodd

dodd y cyfammod yn [g] ei gnawd; ac wrth ei brofi efe a gafwyd yn flyddlon.

21 Am hynny y ſiccrhâodd efe iddo ef trwy [h] lw, y bendithid y Cenhedloedd yn ei hâd ef, yr amlheïd ef fel llwch y ddaiar, ac y derchefid ei hâd ef fel y ſêr, ac y caënt hwy etifeddu o fôr i fôr, ac o'r afon i eithaf y ddaiar.

22 Felly [i] y ſiccrhâodd efe i Iſaac (er mwyn Abraham ei dâd) fendith pob dyn, a'r cyfammod,

23 Ac [k] a wnaeth iddo orphywyſo ar ben Jacob. Efe a'i hadnabu ef gan ei fendithio, ac a roddodd iddo ef etifeddiaeth, ac a nailltuodd ei ran ef, ac a'i rhannodd ym myſg y deuddeg-llwyth.

PEN. XLV.

1 Clôd Moſes, 6 ac Aaron, 23 a Phinees.

AC efe a ddug allan o honaw ef ŵr trugarog, yr hwn a gafodd ffafor yngolwg pob cnawd, ſef [a] Moſes, yr hwn oedd hôff gan Dduw a dynion, yr hwn y mae ei goffadwriaeth yn fendigedig.

2 Efe a'i gwnaeth ef yn debyg i'r Sainct gogoneddus, ac a'i mawrygodd ef, gan beri i'w elynnion ei ofni ef.

3 Trwy ei eiriau ef y gwnaeth efe i ryfeddodau beidio, ac a'i gwnaeth ef [b] yn ogoneddus yngolwg brenhinoedd: efe a roddes gyd-ag ef orchymyn i'w bobl, ac a ddangoſodd iddo ef ran o'i ogoniant.

4 [c] Efe a'i ſancteiddiodd ef yn eu ffyddlondeb a'i larieidd-dra, ac a'i dewiſodd ef o blîth yr holl ddynion.

5 Efe a wnaeth iddo glywed ei lais ef, ac a'i dug ef i'r cwmmwl tywyll, ac [d] a roddes orchymynnion o'i flaen ef, ſef cyfraith bywyd a gwybodaeth, fel y dyſgai efe y cyfammod i Jacob, a'i farnedigaethau i Iſraël.

6 Efe [e] a dderchafodd Aaron y ſanct tebyg iddo ef, ei frawd o lwyth Lefi.

7 Efe a wnaeth ag ef gyfammod tragywyddol, ac a roddes iddo offeiriadaeth ym myſg y bobl: efe a'i ‡ gwnaeth ef yn ddedwŷdd mewn hardd-wiſg, ac a'i gwiſgodd ef â gwiſg ogoneddus.

8 Efe a'i gwiſgodd ef â gogonedd cyflawn, ac a'i gwregyſodd ef ‡ ag offer cadernid, â llodr, â gwiſg laes, ac ag Ephod.

9 Efe a'i hamgylchodd ef â phomgranadau, *ac* â chlŷch aur lawer o amgylch, [f] i ſeinio pan gerddai efe, i wneuthur ſŵn a glywid yn y Deml, ac i fod yn goffadwriaeth i feibion ei bobl ef;

10 A gwiſg ſanctaidd o aur, â ſidan glâs, â phorphor, ac amryw waith, â dwyfronneg barn, ag ‡ arwyddion gwirionedd,

11 Ac â gwaith cywraint o 'ſcarlat plethedig, ac â meini gwerthfawr wedi eu cerfio fel ſêl, a'i goſod mewn aur trwy waith eurych, ag yſgrifen wedi ei cherfio, er coffadwriaeth, yn ôl nifer meibion Iſraël.

12 Ar y meitr *y goſodaſai efe* goron o aur, yn yr hon y cerfieſid Sancteiddrwydd, yn harddwch anrhydeddus, yn waith godidog, yn hyfryd i'r llygaid, yn hardd, ac yn dêg.

13 Ni bu y fath o'i flaen ef, ac er ioed ni wiſgodd neb dïeithr hwynt, ond ei feibion ef bob amſer.

14 [g] Dwy waith yn y dydd yn waſtadol y poeth-offrymmir eu haberthau hwynt.

15 [h] Moſes a'i cyſſegrodd ef, ac a'i hennein-iodd ag olew ſanctaidd. A hyn a wnaed yn gyfammod tragywyddol iddo ef ac i'w hâd, cyhŷd ac y parhâo y nefoedd, gael o honynt ei waſanaethu ef, ac offeiriadu hefyd, a [i] bendithio y bobl yn ei Enw ef.

16 Efe a'i dewiſodd ef o flaen pob *dyn* byw, i offrymmu offrwm i'r Arglwydd, mwgdarth, a phêr-arogl er coffadwriaeth, i wneuthur cymmod tros y bobl.

17 [k] E e a roddes iddo ei orchymynnion, ac ynghyfammod y gyfraith awdurdod, i ddyſgu ei dyſtiolaethau ef i Jacob, ac i egluro ei gyfraith ef i Iſraël.

18 [l] Dïeithriaid a gyd-ſafaſant i'w erbyn ef, ac a gynfigennaſant wrtho ef yn yr anialwch, ſef y gwŷr oedd gyd-a Dathan ac Abiram, a chynnulleidfa Core, mewn llîd a digter.

19 Yr Arglwydd a welodd hyn, ac ni bu fodlon; a hwy a ddifethwyd yn llidiawgrwydd ei ddigter ef: efe a wnaeth arnynt wyrthiau, gan eu difetha â fflamm dân.

20 Eithr [m] efe a roddes ychwaneg o ogoniant i Aaron, ac a roddes iddo etifeddiaeth; blaen-ffrwyth y cyntaf-anedig a rannodd efe iddo; yn enwedig efe a arlwyodd ddigon o fara:

21 Oblegid y maent hwy yn cael bwytta o aberthau yr Arglwydd, y rhai a roddes efe iddo ef ac i'w hâd.

22 Eithr [n] ni roddes efe etifeddiaeth iddo ef o dîr y bobl, ac nid oedd iddo ef etifeddiaeth ym myſg y bobl: oblegid efe ei hun yw rhan ei etifeddiaeth ef.

23 [o] Phinees mâb Eleazar oedd y trydydd mewn gogoniant; am iddo ddwyn zêl yn ofn yr Arglwydd, a ſefyll i fynu ag ewyllys da a pharod, a gwneuthur cymmod tros Iſraël, pan droiſai y bobl ymaith.

24 Am hynny y gwnaeth efe ag ef gyfammod heddychlon, y cai efe fod yn bennaf ar y cyſſegr ac ar ei bobl, fel y byddai braint yr offeiriadaeth iddo ef ac i'w hâd byth.

25 Yn ôl y cyfammod a wnaethid â Dafydd mâb Jeſſe o lwyth Juda, y byddai etifeddiaeth y brenin i'w eppil ef yn unig; ac y byddai etifeddiaeth Aaron i'w hâd ef yr un modd.

26 Rhodded *Duw* ddoethineb yn eich calon chwi, i farnu ei bobl ef yn gyfiawn, fel na ddileer eu daioni hwynt, ac y parhâo eu gogoniant hwy trwy eu cenhedlaethau.

PEN. XLVI.

1 Clôd Joſua, 9 Caleb, 13 a Samuel.

CRyf mewn rhyfel oedd Jeſus [a] mâb Nafe, a dilynwr Moſes mewn prophwydoliaethau; yr hwn yn ôl ei enw oedd fawr, er iechydwriaeth i etholedigion Duw, ac i ddïal ar y gelynnion a gyfodent i'w herbyn hwynt, fel y cai Iſraël ei etifeddiaeth.

2 Pa ogoniant a gafodd efe yn derchafu ei ddwylo, ac yn tynnu ei gleddyf yn erbyn y dinaſoedd!

‡ yr arglwydd ei hun a ddug ei elynnion atto ef.

3 Pwy o'i flaen ef a ſafodd felly? canys ‡ efe oedd dywyſog ar ryfel yr Arglwydd.

b Joſ. 10. 12, 13, 14.

4 [b] Onid trwy ei waith ef y ſafodd yr haul, ac y gwnaed un diwrnod cyhŷd a dau?

5 Efe a alwodd ar y Llywydd goruchaf, pan oedd y gelynnion yn pwyſo arno ef o bob parth: a'r mawr Iôr a'i gwrandawödd ef;

6 Ac â cherrig ceſſair mawr allu, efe a ruthrodd ar y cenhedloedd â rhyfel, ac yngoriwared *Bethoron* efe a ddiſethodd y gwrthwynebwŷr; fel y gallai y cenhedloedd adnabod ei holl arfogaeth ef, mai o flaen yr Arglwydd yr oedd efe yn rhyfela, oblegid efe oedd yn canlyn ar ôl y Galluog.

c Nu. 14. 6. & Mac. 2. 55, 56.

7 [c] Yn amſer Moſes hefyd y gwnaeth efe â Chaleb hefyd fâb Jephunne waith eluſen, gan ſefyll yn erbyn y gynnulleidfa, ac attal y bobl rhag pechu, a lluddio y grwgnach drygionus.

d Nu 14:6.65. Deut. 1. 35, 36.

8 [d] A hwynt-hwy ill dau a ddiangaſant, o chwe chan mîl o wŷr traed, i'w dwyn hwynt i mewn i'r etifeddiaeth, ſef i'r wlâd oedd yn llifeirio o laeth a mêl.

e Nu. 14. 38. Joſ. 14. 11.

9 [e] I Caleb hefyd y rhoddes yr Arglwydd gryfder, yr hwn a barhâodd gyd-ag ef hyd ei henaint; fel yr aeth efe i uchelder y wlâd, a'i hâd ef a'i goreſgynnodd hi yn etifeddiaeth:

10 Fel y gallai holl feibion Iſraël weled mai da yw dilyn yr Arglwydd.

11 Y barnwŷr hefyd bob un erbyn ei enw, y rhai oll ni phutteiniodd eu calon, a pha rai bynnag ni throïſant oddiwrth yr Arglwydd, bydded eu coffadwriaeth hwynt yn fendigedig.

f Pſ. 49. 10.

12 Bydded [f] eu heſgyrn yn iraidd yn eu lle, a bydded eu henw hwynt, y rhai oedd anrhydeddus, yn aros ar eu plant.

g 1 Sam 10 1. & 16. 13.

13 [g] Samuel prophwyd yr Arglwydd, yr hwn oedd hôff gan ei Arglwydd, a olododd frenhiniaethau, ac a enneiniodd dywyſogion ar ei bobl ef.

14 Trwy gyfraith yr Arglwydd y barnodd efe y gynnulleidfa; a'r Arglwydd a yſtyriodd wrth Jacob.

15 Efe a gafwyd yn wîr brophwyd wrth ei ffydd, ac efe a adnabüwyd wrth ei eiriau ei fod yn ffyddlon mewn gweledigaeth.

16 Ac efe a alwodd ar yr Arglwydd galluog, pan oedd ei elynnion ef o amgylch yn pwyſo arno

h 1 Sam. 7. 9.

wrth offrymmu [h] yr oen ſugno.

17 A'r Arglwydd a daranodd o'r nefoedd, ac a wnaeth glywed ei leferydd â ſŵn mawr.

18 Felly y drylliodd efe dywyſogion y Tyriaid, a holl bennaethiaid y Philiſtiaid.

i 1 Sam. 12. 3.

19 A chyn amſer ei hîr hûn, efe [i] a dyſtiolaethodd o flaen yr Arglwydd a'i enneiniog, Ni chymmerais o ddâ neb, gymmaint ag eſgid. Ac nid achwynodd neb rhagddo ef.

k 1 Sam. 28. 18, 19.

20 Ac wedi iddo ef huno, [k] efe a brophwydodd, ac a ddangoſodd i'r brenin ei ddiwedd, ac a dderchafodd ei lef o'r ddaiar mewn prophwydoliaeth, i ddileu anwiredd y bobl.

PEN. XLVII.

1 *Clôd Nathan,* 2 *Dafydd.* 12 *Gogoniant Salomon, a'i wendid;* 23 *A'i ddiwedd, a'i goſpedigaeth.*

a 2 Sam. 12. 1. 1 Chro. 17.

WEdi hyn y cyfododd y prophwyd [a] Nathan yn nyddiau Dafydd.

2 Fel y neilltuir y braſder oddiwrth yr offrwm, felly y dewiſwyd Dafydd o feibion Iſraël.

‡ darnwodd lewod. b 1 Sam. 17. 34. c 1 Sam. 17. 49, 50, 51.

3 Efe a ‡ chwaraodd â [b] llewöd megis â mynnod, ac ag eirth megis ag ŵyn defaid.

4 [c] Oni laddodd efe gawr yn ei ieuengctid? ac oni thynnodd efe ymaith wradwydd y bobl, pan gyfododd efe ei law â charreg dafl, a bwrw i lawr falchder Goliah?

5 Canys efe a alwodd ar yr Arglwydd goruchaf, ac yntef a roddes nerth i'w ddeheulaw ef, i ladd y dyn cryf yn y rhyfel, fel y derchafai efe gorn ei bobl.

6 Felly *y bobl* a'i anrhydeddodd yntef â [d] myrddiwn, ac a'i canmolodd ym-mendithion yr Arglwydd, pan roës iddo ef goron y gogoniant.

d 1 Sam. 18. 7.

7 [e] Efe a ddrylliodd y gelynnion o amgylch, ac a ddiſethodd y Philiſtiaid oedd wrthwynebwŷr *iddo*, ac a ddrylliodd eu corn hwy hyd heddyw.

e 2 Sam. 7. & 8, 1, 6.

8 Yn ei holl waith y rhoddes efe glodforedd i'r hwn ſydd Sanctaidd a Goruchaf; â geiriau anrhydeddus, ac â'i holl galon y canodd efe ganiadau, ac y carodd ef yr hwn a'i gwnaeth.

9 Ac [f] efe a oſododd gantorion o flaen yr allor, fel y gwnaënt gerdd felys ar dafod, ac y clodforent *Ddaw* beunydd â'i caniadau.

f 1 Chron. 16. 4.

10 Efe a roddes dreſn weddaidd am y gwyliau, ac a gymmhwyſodd yr amſerau yn berffaith, fel y clodforent hwy ei enw ſanctaidd ef, ac y gwnaënt i'w Gyſſegr ef ſeinio yn foreu.

11 [g] Yr Arglwydd a ddileodd ei bechodau ef, ac a dderchafodd ei gorn ef byth, ac a roddes iddo gyfammod y frenhiniaeth, a gorſedd-faingc ‡ gogoniant yn Iſraël.

g 2 Sam. 12. 13. ‡ teyrnas.

12 Ar ôl hwn y cododd mâb doeth, ac a breſſwyliodd mewn ehangder er ei fŵyn ef.

13 [h] Salomon a deyrnaſodd mewn amſer heddychlon, ac a oedd anrhydeddus: canys Duw a baraſai lonyddwch o'i amgylch ef, fel yr adeiladai efe dŷ i'w Enw ef, ac y darparai Gyſſegr tros byth.

h 1 Bren. 2, 24.

14 [i] Mor ddoeth ‡ oedd efe yn ei ieuengctid, a megis afon yn llawn o ſynwyr!

i 1 Bren. 29, 30. ‡ wedi dy.

15 Dy enaid a orchuddiodd yr holl ddaiar, ac a'i llanwodd â diharebion dammegol.

16 Dy enw a aeth ym mhell i'r ynyſoedd; a chu oeddit am dy heddwch.

17 [k] Rhyfeddodd y gwledydd wrth dy ganiadau, a'th ddiharebion, a'th gyffelybiaethau, a'th ddeongliadau.

k 1 Bren. 3, 3.

18 Trwy Enw Arglwydd Dduw yr holl ddaiar, yr hwn a elwir dy Dduw di Iſraël, [l] y ceſglaiſt ti aur fel alcam, ac y cefaiſt arian cyn amled a'r plwm.

l 1 Bren. 10. 27.

19 [m] Ti a ogwyddaiſt dy lwynau i wragedd, ac a'th ddaroſtyngwyd yn dy gorph.

m 1 Bren. 11. 1.

20 Ti a anefaiſt dy ogoniant, ac a halogaiſt dy ‡ hiliogaeth, gan ddwyn digofaint yn erbyn dy blant, a dwyn gofid am dy ynfydrwydd.

‡ had.

21 Felly [n] y rhannwyd y frenhiniaeth, ac y dechreuodd brenhiniaeth anufuddgar fod o Ephraïm.

n 1 Bren. 15, 16.

22 [o] Er hynny ni âd yr Arglwydd ei drugaredd ymaith byth, ac ni ddiſethir un o'i weithredoedd ef, ac ni ddilea efe hiliogaeth ei etholedig,

o 2 Sam. 15.

ac

ac ni ddŵg ymaith ‡ eppil yr hwn a'i câr ef: o ba herwŷdd efe a adawŏdd weddill i Jacob, a gwreiddyn i Ddafydd, o honaw ef.

23 Yna Salomon a orphywyſodd gyd-a'i dadau, ac a adawŏdd o'i hiliogaeth ar ei ôl, Roboam ynfydrwydd y bobl, ac un diſynwyr, yr hwn [p] a yrrodd y bobl ymaith â'i gyngor. Ac yr oedd Jeroboam mâb Nabat, yr hwn [q] a wnaeth i Iſraël bechu, ac a ddangoſodd y ffordd i Ephraïm i bechu:

24 A'i pechodau hwy a amlhaſant mor ddirfawr, hyd oni [r] thrôdd efe hwynt allan o'r wlâd.

25 Canys hwy a geiſiaſant allan bob anwiredd, hyd oni ddaeth dîg a dialedd arnynt hwy.

PEN. XLVIII.

1 *Clôd Elias,* 12 *ac Eliſeus,* 17 *ac Ezecias.*

YNa y cododd [a] Elias y prophwyd fel tân, a'i air ef a loſgai fel luſern.

2 [b] Yr hwn a ddug arnynt hwy newŷn mawr, a thrwy ei zêl a'i gwnaeth hwy yn ychydig.

3 Efe a gauodd y nefoedd trwy air yr Arglwydd, a [c] thair gwaith y dug efe dân i wared.

4 Oh Elias, mor ogoneddus ſuoſt ti yn dy ryfeddodau! a phwy a ddichon ymffroſtio fel tydi!

5 Yr hwn [d] a gyfodaiſt y marw o farwolaeth, ‡ a dyn o'r bedd, trwy air y Goruchaf;

6 Yr hwn [e] a ddygaiſt frenhinoedd i ddinyſtr, a phendefigion o'i ‡ heiſteddfa;

7 Yr hwn a glywaiſt gerydd yr Arglwydd yn Sinai, a barnedigaethau dialedd [f] yn Horeb;

8 Yr hwn [g] a enneiniodd frenhinoedd i dalu y pwyth, a phrophwydi i ddilyn ar ei ôl ef;

9 [h] Yr hwn a godwyd i fynu mewn tro-wŷnt o dân, ac mewn cerbyd meirch tanllyd;

10 Yr hwn a ordeiniwyd [i] i geryddu mewn pryd, ac i oſtegu digter barn yr Arglwydd, cyn iddo dorri allan yn llîd, ac i droi calon y tâd at y mâb, ac i ‡ gyweirio llwythau Jacob.

11 Gwŷnn eu byd hwy a'th welſant di, ac a ‡ hunaſant mewn cariad: canys nyni a fyddwn byw yn ddîau.

12 [k] Elias a orchuddiwyd a thro-wŷnt: Ac Elizeus a lanwyd â'i yſpryd ef. [l] Ni fyflodd efe er tywyſogion yn ei ddyddiau, ac ni allodd neb ei ddaroſtwng ef.

13 Ni orchfygodd ‡ dim ef: ac [m] wedi ei huno ei gorph ef a brophwydodd.

14 Efe a wnaeth ryfeddodau yn ei fywyd; ac yn ei ddiwedd rhyfedd oedd ei weithredoedd ef.

15 Er hyn oll ni chymmerodd y bobl edifeirwch, ac ni chiliaſant oddiwrth eu pechodau, [n] hyd oni chaethgludwyd hwynt o'i gwlâd, a'i gwaſgaru ym mhob gwlâd. Etto gadawyd ychydig bobl, a thywyſog yn nhŷ Ddafydd.

16 Rhai o honynt hwy a wnaethant yr hyn oedd yn rhyglyddu bodd i Dduw, a rhai a wnaethant lawer o bechodau.

17 [o] Ezecïas a gadarnhâodd ei ddinas, ac [p] a ddug ddwfr i'w chanol hi. Efe a gloddiodd y graig â haiarn, ac a wnaeth ffynhonnau i'r dwfr.

18 Yn ei ddyddiau ef [q] y daeth Senacherib i fynu, ac a anfonodd Rabſaces o Lachis, ac a dderchafodd ei law yn erbyn Sïon, ac a ymffroſtiodd yn ei falchder. [q 2 Bren. 18. 13. Eſay 36. 1.]

19 Yna y crynnodd eu calonnau a'i dwylo hwynt, ac yr ymofidiaſant fel gwragedd yn eſgor.

20 Ond hwy a alwaſant ar yr Arglwydd trugarog, gan eſtyn eu dwylo atto ef, a'r Sanctaidd a'i gwrandawŏdd hwy o'r nefoedd, ac a'i gwaredodd hwy trwy law Eſai.

21 [r] Efe a darawŏdd lu yr Aſſyriaid, a'i Angel ef a'i dinyſtriodd hwynt. [r 2 Bren. 19. 35. Eſay 37. 36. Tob. 1. 18. 1 Mac. 7. 41. 2 Mac. 8. 19.]

22 Oblegid Ezecias a wnaethai yr hyn oedd fodlon gan yr Arglwydd, ac a ddilynodd ffyrdd Dafydd ei dâd yn lew, fel y gorchymynnaſai y prophwyd Eſai, yr hwn oedd fawr a ‡ pharchedig yn ei olwg ef. [‡ ſy'dd allan yn ei melediggaeth.]

23 [s] Yn ei ddyddiau ef yr aeth yr haul yn ei ôl, ac efe a eſtynnodd hoedl y brenin. [s 2 Bren. 20. 10, 11. Eſa. 38. 8.]

24 Trwy yſpryd godidog y gwelodd efe y pethau a fyddent yn y diwedd, ac y cyſſurodd efe y rhai oedd yn galaru yn Sïon.

25 Efe a ddangoſodd y pethau a ddeuai byth, a phethau dirgel cyn eu dyfod.

PEN. XLIX.

1 *Clôd Joſias,* 4 *a Dafydd, ac Ezecias,* 6 *a Jeremi,* 8 *ac Ezeciel,* 11 *a Zorobabel,* 12 *a Jeſus fâb Joſedec,* 13 *Nehemiah, Enoch, Seth, Sem, ac Addaf.*

COffadwriaeth [a] Joſias ſydd fel cymmyſg arogl-darth trwy gyfarwydd waith yr apothecari: melys ydyw fel y mêl ym mhob genau, ac fel ‡ cerdd mewn gwlêdd o win. [a 2 Bren. 22. 1. 2 Chr. 34. 3. ‡ miſic.]

2 Efe a ‡ gafodd rwydd-deb yn troi y bobl, ac a ddug ymaith ffieidd-dra anwiredd. [‡ a ymddug yn uniawn yn nychmelyſiad.]

3 [b] Efe a gyfeiriodd ei galon at yr Arglwydd, ac a gadarnhâodd dduwioldeb yn amſer pechaduriaid. [b 2 Bren. 23. 4. 2 Chr. 34. 3.]

4 Pawb ond Dafydd, Ezecias, a Joſias, a wnaethant fai: canys hwy a adawſant gyfraith y Goruchaf; brenhinoedd Juda hefyd a ballaſant.

5 Yntef a roddes eu ‡ corn hwynt i arall, a'i gogoniant i genedl ddieithr. [‡ gallu.]

6 [c] Hwy a loſgaſant ddinas etholedig y Cyfegr, ac a anrheithiaſant ei heolydd hi, yn ôl prophwydoliaeth Jeremias. [c 2 Bren. 25. 9. 2 Chr. 36. 19]

7 Canys [d] ei gyſtuddio ef a wnaethant, ac yntef [e] wedi ei ſancteiddio yn brophwyd o grôth ei fam, i ddiwreiddio, a niweidio, a difetha; felly hefyd i adeiladu, ac i blannu. [d Jer. 48. 6. e Jer. 1. 5, 10.]

8 [f] Ezeciel yntef a welodd weledigaeth ogoneddus, yr hon a ddangoſwyd iddo ef ar gerbyd y Cherubiaid. [f Ezec. 1. 3, 15.]

9 Efe [g] a gofiodd y gelynnion yn y gafod, ac a gyfarwyddodd y rhai uniawn eu ffyrdd. [g Ezec. 13. 11. & 38. 9, 16, 22.]

10 Felly bendigedig ſyddo coffadwriaeth y deuddeg prophwyd, ac [h] ireiddied eu heſgyrn o'i lle: canys hwy a gyſſuraſant Jacob, ac a'i gwaredaſant â gobaith ſiccr. [h Pſ. 46. 12.]

11 Pa fodd y mawrygwn ni [i] Zorobabel? yntef oedd megis ſêl ar y llaw ddehau: [i Ezra 3. 2 Hag. 2. 24]

12 Felly [k] Jeſus fâb Joſedec: Y rhai yn eu dyddiau a adeiladaſant y tŷ, ac a gyfodaſant Deml ſanctaidd i'r Arglwydd, yr hon a ddarparwyd yn ogoniant tragywyddol. [k Ezra 3. 2 Hag. 1. 12 & 2. 2. Zech. 3. 1.]

13 [l] Nehemias

l Neh. 7. 1. 13 [l]Nehemias hefyd oedd o'r rhai etholedig, am yr hwn y mae mawr goffa; yr hwn a gododd i ni y caerau a ſyrthiaſai, ac a oſododd i fynu y pyrth a'r barrau, ac a gyfododd ein

‡ *Carneddau* ‡ tai ni.

m Gen. 5. 24 Pen. 44. 16. Heb. 11. 5. 14 Ni chrëwyd ar y ddaiar fath [m]Enoch: canys efe a gyfodwyd i fynu oddiar y ddaiar.

n Gé. 41. 44. & 42. 6. & 45. 8. & 50. 25. 15 Ac ni bu y fath ŵr a [n]Joſeph, yr hwn oedd bennaeth ar ei frodyr, a chynhaliwr y bobl, yr hwn yr edrychodd yr Arglwydd am ei eſgyrn.

o Gé. 5. 3, 32. & 11. 10. 16 [o]Sem a Seth a gawſant barch gan ddynion: ac Adda oedd yn y greadwriaeth goruwch pob peth byw.

PEN. L.

1 Am Simon mâb Onias. 22 Y modd y dyſgwyd i'r bobl foliannu Duw, a gweddïo. 27 Y diwedd.

*2 Mac. 3. 4. SImon yr Arch-offeiriad mâb *Onias, yr hwn yn ei fywyd a gyfododd y tŷ, ac yn ei ddyddiau a ſiccrhâodd y bobl.

2 Efe a barodd o'r ſylfaen adeiladu yr uchder dau-ddyblyg, a'r ſagwyr uchel, o amgylch y Deml.

a 1 Bren. 7. 23. 3 Yn ei ddyddiau ef, [a]y noe i dderbyn dwfr, yr hon oedd o'i hamgylch ſel y môr, a wiſgwyd â dalennau prês.

‡ *deml rhag ei ſyrthio.* 4 Efe a gymmerth ofal tros y ‡ bobl rhag eu difetha, ac a gadarnhâodd y ddinas erbyn gwarchae arni.

‡ *oſſegr.* 5 Mor ogoneddus oedd efe ynghanol y bobl wrth ddyfod allan o'r ‡ tŷ tan orchudd!

6 Fel y ſeren ddydd ym myſg y cymmylau, ac ſel y lleuad yn ei llawn-llonaid, yr ydoedd ef;

7 Fel yr haul yn tywynnu ar Deml y Goruchaf, ac fel yr enſys yn llewyrchu yn y cymmylau diſglair;

8 Ac ſel blodau rhôs pan fyddant newŷdd; fel lili wrth aberoedd dyfroedd, a blagur y pren thus yn amſer haf;

9 Fel tân a thus mewn thuſſer, fel lleſtr o aur wedi ei wneuthur o'r un darn, a'i harddu â phob maen gwerthfawr;

10 Fel olewydden dêg ffrwythlawn, ac fel cypreſſwydden wedi tyfu i'r awyr:

11 Pan gymmerai efe y wiſg ogoneddus, a phan wiſgai efe yr hyfrydwch perffaith, wrth fyned i fynu at yr Allor ſanctaidd yn anrhydeddus.

‡ *y darnau.* 12 Pan gymmerai efe ‡ yr aelodau o law 'r offeiriaid, efe a ſafai wrth aelwyd yr allor, a'i frodyr o'i amgylch, fel cedrwydden yn Libanus, a hwy a'i hamgylchent ef fel canghennau palmwydd.

13 Felly *y byddai* meibion Aaron oll yn eu gwychder, ac offrwm yr Arglwydd yn eu dwylo, o flaen holl gynnulleidfa Iſraël.

14 Gan orphen y gwaſanaeth wrth yr allor, i wneuthur offrwm yr Holl-alluog goruchaf yn hardd,

‡ *e waed y grawn-win.* 15 Efe a eſtynnai ei ddwylo at y ddïodoffrwm, ac a gymmyſgai beth ‡ o'r gwîn, ac a'i tywalltai wrth droed yr allor yn arogl peraidd, i'r hwn ſydd oruchaf Frenin ar bawb.

16 Yna meibion Aaron a waeddent, ac a ſeinient mewn udcyrn ‡ tawdd, ac a wnaënt ſŵn mawr eglur, yn goffadwriaeth o flaen y Goruchaf.

‡ Neu, arian, neu, wedi eu llunio â morthwyl.

17 Yna yr holl bobl a gyd-ſyrthient i lawr ar eu hwynebau ar frys, i addoli eu Harglwydd, y goruchaf Dduw holl-alluog.

18 Y cantorion hefyd a glodforent â'i lleiſiau, ac a wnaënt gynghanedd ſelys trwy eu hamryw ſeiniau.

19 A'r bobl a ymbilient â'r Arglwydd Goruchaf trwy weddi ger bron y Trugarog, nes cyflawnu anrhydedd yr Arglwydd, a gorphen ei waſanaeth ef.

20 Yna efe a ddiſgynnai, ac a dderchafai ei ddwylo ar holl gynnulleidfa meibion Iſraël, i draethu bendith yr Arglwydd â'i wefuſau, ac i ymorfoleddu yn ei Enw ef.

21 A hwy a ymgrymment i addoli eilwaith, i dderbyn y ſendith gan y Goruchaf.

22 Yn awr gan hynny bendigwch Dduw pob peth, yr hwn yn unig a wnâ ryfeddod ym mhob man, yr hwn a dderchafa ein dyddiau ni o'r grôth, yr hwn yn unig ſydd yn gwneuthur â nyni yn ôl ei drugaredd.

23 Caniadhaëd ef i ni hyfrydwch calon, a bod heddwch yn ein dyddiau ni yn Iſraël byth,

24 A chadarnhau o honaw ef ffyddlondeb ei drugaredd i ni, a'n gwaredu ni yn ei amſer ef.

25 Dwy genhedlaeth ſydd flin gan fy enaid, a'r drydedd nid yw genhedlaeth.

26 Y rhai a eiſteddant ym mynydd Samaria, a'r rhai a breſſwyliant ‡ Paleſtina, a'r bobl ynfyd y rhai a drigant yn Sichem.

‡ *ym mſſ y Philiſtiaid.*

27 Jeſus mâb Sirach o Jeruſalem a 'ſgrifennodd yn y llyfr hwn athrawiaeth deall a gwybodaeth, yr hwn a lawiodd ddoethineb o'i galon.

28 Gwŷnn ei fyd yr hwn a ymgynnefino â'r rhai hyn; a'r hwn a'i goſodo hwynt yn ei galon a fydd doeth.

29 Oblegid o's gwnâ efe y pethau hyn, efe a fydd nerthol i bob peth: canys goleuni yr Arglwydd a fydd yn gyfarwyddyd iddo ef, ac i'r rhai duwiol y rhoddes efe ddoethineb. Bendigedig fyddo yr Arglwydd byth. Felly y byddo, felly y byddo.

PEN. LI.

¶ Gweddi Jeſus ſâb Sirach.

CLodforaf di, ô Arglwydd Frenin; a moliannaf di, fy Nuw a'm Hiachawdwr; dy Enw di a glodforaf.

2 Oblegid ti fydd yn amddeffynnydd ac yn help i mi, ac a waredaiſt fy nghorph i rhag dinyſtr, a rhag magl tafod enllibus, rhag gwefuſau a ddychymmygant gelwŷdd; ïe yn erbyn y rhai fydd yn cyfodi i'm herbyn yr ydwyt ti yn help i mi;

3 Gwaredaiſt fi yn ôl amldra dy drugaredd a mawredd dy Enw rhag ‡ dannedd y rhai oedd barod i'm bwytta, ac o law y rhai oedd yn ceiſio fy enaid i, ac o lawer o flinderau y rhai a gefais i;

‡ *y gwrthgiad dannedd.*

4 Rhag i'r tân fy mygu o amgylch, *ac* o ganol y tân yr hwn ni's cynneuais;

5 Felly *i'm gwaredaiſt* o waelod bol uffern, rhag tafod aflan, a rhag chwedl celwyddog.

6 A rhag anair gyd-a'r brenin trwy dafod

anghyf-

anghyfiawn, fy enaid a aeth yn agos i angau, a'm henioes oedd yn agos i uffern iſaf.

7 Hwy a'm hamgylchynaſant i o bob tu, ac nid oedd a'm helpiai: mi a edrychais am help dyn, ac nid oedd *dim.*

8 Am hynny mi a goſiais dy drugaredd di, ô Arglwydd, a'th weithredoedd gynt, dy ſod ti yn achub y rhai ‡ dioddefgar, ac yn eu hachub hwynt o law y gelynnion.

‡ a ddiſgwiliant wrthyt.

9 Ac mi a ddechefais ſy ngweddi o'r ddaiar, ac a ddeiſyfiais ymwared rhag marwolaeth:

10 Ac a ddeiſyfiais ar yr Arglwydd tâd ſy Arglwydd, na adawai efe ſyfi yn nydd trallod, ‡ y prŷd ni cheid help gan y beilchion.

‡ yn amſer y beilchion, pan nid oedd help.

11 Mi a foliannaf dy Enw di yn waſtadol, ac a'th glodforaf di yn ſy nghyffes, a'm gweddi a wrandâwyd.

12 Oblegid ti a'n cedwaiſt ni rhag dinyſtr, ac a'm gwaredaiſt i o'r amſer drwg: am hynny y clodforaf a moliannaf di, ac a fendithiaf dy Enw, ô Arglwydd.

i mi fyned iâd.

13 A myfi etto yn ieuangc, cyn ‡ fy nhwyllo, mi a oſynnais ddoethineb yn eglur yn fy ngweddi.

14 O flaen y Deml y gweddiais i am dani hi, a hyd y diwedd y ceiſiaf hi.

15 Ïë o'r blodeuyn, nes addfedu y grawnwîn, yr ymhyfrydodd fy nghalon ynddi. Fy nhroed a rodiodd yn uniawn; mi a'i holrheiniais hi o'm hieuengctid.

16 Mi a oſtyngais ychydig ar fy nghluſt, ac a'i derbynniais *hi*, ac a gefais lawer o ddyſg.

17 Mi a euthym rhagof ynddi hi: *am hynny* i'r hwn a roddes i mi ddoethineb y rhoddaf fi y gogoniant.

18 Oblegid mi a roddais fy mrŷd ar wneuthur ar ei hôl hi, a dilyn daioni; ac felly ni'm gwradwyddir.

19 Fy enaid a ymdrechodd â hi, ac mi a fum ddiwyd yn fy ngweithredoedd. Mi a eſtynnais fy nwylo tu-a'r nef i fynu, ac ‡ a ddeellais beth oedd ſod heb ei hadnabod hi.

‡ mi a a'e rais am fy anwybodaeth am dani.

20 Mi a gyſarwyddais fy enaid atti hi, ac a'i cefais hi mewn puredd: cefais fy nghalon wedi ei chyſſylltu â hi o'r dechreuad; am hynny ni'm gwrthodir.

21 Fy nghalon a gafodd helbul yn ei cheiſio hi: am hynny mi a gefais gyfoeth da.

22 Yr Arglwydd a roddes dafod yn wobr i mi, ac mi a'i moliannaf ef â hwnnw.

23 Neſſeweh attafi, ô annyſgedig, ac arhoſwch yn nhŷ athrawiaeth.

24 Pa ham yr ydych chwi yn ‡ oedi? neu beth a ddywedwch chwi am hyn, gan ſod ar eich eneidiau chwi ſyched mor ddirfawr?

‡ diegi.

25 Mi a agorais fy ngenau, ac a leferais, [a] Prynnwch *hi* i chwi heb arian.

[a] Eſay 55. 1.

26 Goſtyngwch eich gyddfau tan yr iau, a derbynnied eich enaid athrawiaeth: [b] ‡ hawdd yw ei chael hi.

[b] Deut. 30. 14. ‡ y mae hi yn agos i'w chael.

27 [c] Gwelwch â'ch llygaid ‡ gymmeryd o honoſi boen, a chael o honoſi im' ſy hun eſmwythdra mawr.

[c] Pen. 6. 19. ‡ na chymmeraſt i ond ychydig boen.

28 Mynnwch gyfran o addyſg, am niſer mawr o arian, a meddiennwch aur lawer trwyddi hi.

29 Llawenyched eich calon yn ei drugaredd ef, ac na fydded yn gywilydd gennych ei foliannu ef.

30 Gwnewch eich gwaith mewn prŷd, ac efe a rydd i chwi eich gwobr yn ei amſer.

BARUCH.

PENNOD I.

1 *Baruch wedi 'ſgrifennu llyfr yn Babilon: 5 a'r modd yr wylodd yr Iuddewon oedd yno, wrth glywed ei ddarllain ef. 7 Yr Iuddewon yn danfon arian, a'r llyfr hefyd i'r brodyr yn Jeruſalem.*

DYma hefyd eiriau y llyfr a 'ſgrifennodd Baruch mâb Nerias, fâb Maaſias, fâb Sedecias, fâb Aſadias, fâb Chelcias, yn Babilon,

2 Yn y bummed flwyddyn, ar y ſeithfed *dydd* o'r mîs, yr amſer yr ennillodd y Chaldeaid Jeruſalem, ac y lloſgaſant hi â thân.

3 A Baruch a ddarllennodd eiriau y llyfr hwn lle y clywai Jechonias mâb ‡ Joachim, brenin Juda, a lle y clywai yr holl bobl, y rhai a ddaethai i *wrando* y llyfr,

4 A lle y clywai yr holl gedyrn, a holl feibion y brenin, a lle y clywai yr henuriaid, a lle y clywai yr holl bobl, o'r lleiaf hyd y mwyaf, y rhai oll oedd yn trigo yn Babilon, wrth afon Sud.

5 A hwy a wylaſant, ac a ymprydiaſant, ac a ‡ weddiaſant ger bron yr Arglwydd.

‡ addunedaſant addunedau.

6 Hwy a gaſglaſant arian hefyd yn ôl gallu pawb;

7 Ac a'i anfonaſant i Jeruſalem at ‡ Joachim yr offeiriad fâb Chelcias, fâb Salom, ac at yr holl offeiriaid *eraill*, ac at yr holl bobl a gefſid gyd-a hwynt yn Jeruſalem,

‡ Joacim.

8 Y prŷd hynny pan dderbynniodd ef [a] leſtri tŷ yr Arglwydd, y rhai a ddygaſid o'r Deml, i'w dwyn drachefn i wlâd Juda, y degfed *dydd* o îs Sifan, *ſef* lleſtri arian, y rhai a wnaethai Sedecias mâb Joſias brenin Juda;

[a] 2 Bren. 24. 13. 2 Chron. 36. 10.

9 Wedi caeth-gludo o Nabuchodonoſor brenin Babilon Jechonias a'r tywyſogion, a'r ‡ carcharorion, a'r cedyrn, a phobl y wlâd o Jeruſalem, a'i dwyn hwynt i Babilon:

‡ caethion.

10 A hwy a ddywedaſant, Wele, ni a anfonaſom attoch chwi arian; prynnwch chwithau â'r arian offrymmau poeth, ac *aberthau* tros bechod, ac arogl-darth, a darperwch ‡ fwyd-offrwm, ac offrymmwch ar allor yr Arglwydd ein Duw ni;

‡ Gr. *manna*, ar fai yn lle *minchat*, ſef, *bwyd-offrwm.*

11 A gweddiwch tros hoedl Nabuchodono-

ſor brenin Babilon, a thros hoedl Balthaſar ei fâb ef, ar fod eu dyddiau hwynt ar y ddaiar, fel dyddiau y nefoedd;

12 Ac ar roddi o'r Arglwydd i ni nerth, a goleuo o honaw ef ein llygaid ni, fel y byddom ni byw [b] tan gyſgod Nabuchodonoſor brenin Babilon, a than gyſgod Balthaſar ei fâb ef, ac y gwaſanaethom hwy lawer o ddyddiau, ac y caffom ffafor yn eu golwg hwynt.

b Exc. 31.6. Dſ. 4.12,21.

13 Gweddïwch hefyd troſom ni at yr Arglwydd ein Duw: o herwŷdd ni a bechaſom yn erbyn yr Arglwydd ein Duw, ac ni thrôdd ei lîd a'i ddîg ef oddïwrthym ni etto.

14 Darllennwch hefyd y llyfr yma a anfonaſom ni attoch, i'w draethu yn nhŷ yr Arglwydd ar ddyddiau gwylion ac ar ddyddiau uchel;

c Dan 9.7. Pen 2.6. Edrych Neh. 9. 32, &c.

15 A dywedwch, [c] Yr Arglwydd ein Duw ni ſydd gyfiawn, i ninnau y *perthyn* gwarthrudd goleu, fel *y mae* heddyw i ddynion *Juda*, ac i drigolion Jeruſalem,

16 Ac i'n brenhinoedd, ac i'n tywyſogion, ac i'n hoffeiriaid, ac i'n prophwydi, ac i'n tadau.

d Dan. 9.5.

17 Canys [d] ni a bechaſom ger bron yr Arglwydd ein Duw,

18 Ac a anghredaſom iddo ef, ac ni wrandawſom ar lais yr Arglwydd ein Duw, i rodio yn ei orchymynnion ef, y rhai a roddes efe o'n blaen ni.

19 Er y dydd y dûg yr Arglwydd ein tadau ni o dîr yr Aipht hyd y dydd hwn, ni a fuom anufudd i'r Arglwydd ein Duw, ac a fuom eſgeulus heb wrandaw ar ei lais ef.

e Deut. 28. 15.

20 [e] Am hynny y glynodd drwg wrthym ni, a'r felldith a ordeiniodd yr Arglwydd wrth Moſes ei wâs, y dydd y dûg yr Arglwydd ein tadau ni allan o dîr yr Aipht, i roddi i ni dîr yn llifeirio o laeth a mêl, fel *y gwelir* heddyw.

21 Ond ni wrandawſom ni ar lais yr Arglwydd ein Duw, yn ôl holl eiriau y prophwydi a anfonodd efe attom ni:

22 Eithr ni a rodiaſom bob un wrth feddwl ei galon ddrygionus ei hun, gan waſanaethu duwiau dïeithr, a gwneuthur drygioni yngolwg yr Arglwydd ein Duw.

PEN. II.

Y weddi a'r gyffes a wnaeth yr Iuddewon yn Babilon, ac a ddanfonaſant hwy yn y llyfr a'ſgrifennaſai Baruch, at eu brodyr yn Jeruſalem.

AM hynny y cyflawnodd yr Arglwydd ei air a lefarodd efe yn ein herbyn ni, ac yn erbyn ein barn-wŷr, y rhai a farnent Iſraël, ac yn erbyn ein brenhinoedd, ac yn erbyn ein tywyſogion, ac yn erbyn gwŷr Iſraël a Juda;

2 Gan ddwyn arnom ni ddryg-fyd mawr, y fath ni bu tan y nefoedd oll, fel y mae yn Jeruſalem, yn ôl yr hyn a 'ſgrifennwyd ynghyfraith Moſes,

o Deut. 28. 53. Galar 2.20. & 4. 10.

3 [a] Y bwyttaei dyn gnawd ei fâb ei hun, a chnawd ei ferch ei hun.

a 2 Bre. 24.2. b Eſ. 45.28. c Jer. 25.38.

4 Efe a'i rhoddes hwynt hefyd i fod tan law [b] yr holl deyrnaſoedd ſydd o'n hamgylch ni, i fod [c] yn wradwyddus ac [d] yn anghyfannedd ymmyſg yr holl bobloedd ſydd o'n hamgylch, lle y gwaſgarodd yr Arglwydd hwynt.

‡ goſtyngwyd, ac isa'n derchafwyd.

5 Felly i'n ‡ dygwyd ni i wared, ac nid i ſynu, am bechu o honom yn erbyn yr Arglwydd ein Duw, heb wrando ar ei lais ef.

e Pen. 1.15.

6 [e] Ein Harglwydd Dduw ni ſydd gyfiawn: i ninnau ac i'n tadau *y perthyn* gwarthrudd goleu, fel *y gwelir* heddyw.

7 Canys yr holl ddrygau hyn a ddaeth arnom ni, y rhai a draethodd yr Arglwydd yn ein herbyn ni.

f Dan. 9. 13, &c.

8 Ac [f] ni weddiaſom ni ger bron yr Arglwydd, ar droi o bob un oddïwrth feddyliau eu calon ddrygionus.

9 Am hynny y gwiliodd yr Arglwydd arnom ni am ddrygſyd, ac a'i dûg arnom: oblegid cyfiawn yw 'r Arglwydd yn ei holl weithredoedd, y rhai a orchymynnodd efe i ni.

10 Ond ni wrandawſom ni ar ei lais ef, i rodio yn ei orchymynnion ef, y rhai a roddes efe o'n blaen ni.

g Dan. 9. ſ.

11 [g] Ac yn awr, ô Arglwydd Dduw Iſraël, yr hwn a ddygaiſt dy bobl allan o dîr yr Aipht trwy law gadarn, trwy arwyddion a rhyfeddodau, a thrwy allu mawr a braich eſtynnedig, ac [h] a wnaethoſt it' enw, fel *y gwelir* heddyw;

h Neh. 9.10.

12 O ein Harglwydd Dduw, nyni a bechaſom, a fuom annuwiol, ac a wnaethom yn anghyfiawn yn dy holl ordeiniadau di.

13 Troër, *attolwg*, dy lîd oddïwrthym ni: o herwŷdd [i] ychydig a adawëd o honom ni ymmyſg y cenhedloedd, lle y gwaſgeraiſt ni.

i Jer. 42.2.

14 Gwrando, Arglwydd, ein gweddi a'n deiſyf, a rhyddhâ ni er dy fwyn dy hun, a gwnâ i ni gael ffafor yngolwg y rhai a'n caethgludaſant ni:

15 Fel y gwypo yr holl ddaiar mai ti yw yr Arglwydd ein Duw ni, o herwŷdd ‡ mai dy enw di a elwir ar [k] Iſraël a'i genedl.

‡ galw Iſrael a'i bobpil wrth dy Enw di.

k Dan. 9.19.

16 [l] Edrych i lawr, Arglwydd, o'th dŷ ſanctaidd, meddwl am danom ni: goſtwng dy gluſt, ô Arglwydd, a gwrando.

l Deut. 26. 15. Eſa. 63. 15.

17 Agor dy lygaid, a gwêl. O herwŷdd [m] nid y meirw yn y bêdd, y rhai y dygwyd eu ‡ heneidiau allan o'i cyrph, a roddant na gogoniant na chyfiawnder i'r Arglwydd:

m Pſal. 6. & 115. 17. Eſay 38. 19. Eccl. 17. 28.

‡ hyſpryd neu, ſpirit.

18 Eithr yr enaid, yr hwn ſydd athriſt iawn, yr hwn ſydd yn cerdded yn grwm ac yn lleſc, a'r llygaid palledig, a'r enaid newynog, a roddant ogoniant a chyfiawnder i ti, ô Arglwydd.

n Dan 9.

19 [n] Oblegid hynny nid am gyfiawnder ein tadau a'n brenhinoedd yr ydym ni yn tywallt ein gweddi ger dy fron di, ein Harglwydd Dduw.

20 Canys tydi a anfonaiſt dy lîd a'th ddigofaint arnom ni, fel y dywedaiſt trwy law dy weiſion y prophwydi, gan ddywedyd,

o Jer. 25.

21 [o] Fel hyn y dywed yr Arglwydd, Goſtyngwch eich yſgwyddau *a'ch gwarrau*, a gwaſanaethwch frenin Babilon, a chwi a gewch aros yn y wlâd yr hon a roddais i i'ch tadau chwi.

22 Ac oni wrandewch ar lais yr Arglwydd i waſanaethu brenin Babilon,

p Jer. 7. 34. 16. 9. 25. 10.

23 [p] Mi a ddygaf ymaith o ddinaſoedd Juda, ac allan o Jeruſalem, lais gorfoledd a lais llawenydd, llais priod-fâb a llais priod-ferch; a'r holl wlâd a fydd anghyfannedd heb drigolion.

24 Ond ni wrandawſom ni ar dy lais di, i waſanaethu brenin Babilon: am hynny y cyflawnaiſt

lawnaiſt ti [q] dy eiriau, y rhai a leferaiſt trwy ‡ weinidogaeth dy weiſion y prophwydi, *ſef* y dygid eſgyrn ein brenhinoedd ac eſgyrn ein tadau o'i lle.

25 Ac wele, hwy a daflwyd allan i wrês y dydd, ac i rew y nôs, ac a fuant feirw mewn gofid mawr trwy newŷn a chleddyf a haint y nodau.

26 Goſodaiſt hefyd y tŷ lle y gelwid ar dy Enw, ſel y gwelir ef heddyw, am ddrygioni tŷ Iſraël a thŷ Juda.

27 A thi a wnaethoſt â ni, ô Arglwydd ein Duw, yn ôl dy holl larieidd-dra, ac yn ôl dy fawr drugaredd oll,

28 Fel y lleferaiſt trwy dy wâs Moſes, y dydd y gorchymynnaiſt ti iddo ef 'ſgrifennu dy gyfraith di, o flaen meibion Iſraël, gan ddywedyd,

29 [r] Oni wrandewch chwi ar fy llais i, ‡ y dyrfa fawr luoſog hon a droir yn ddïau yn ychydig ym myſg y cenhedloedd lle y gwaſgaraf fi hwynt.

30 Oblegid mi a wyddwn na wrandawënt hwy arnaſi; oblegid pobl war-galed ydynt hwy: eithr [r] yn y tîr lle y caeth-gludir hwynt y meddyliant am danynt eu hun,

31 Ac y gwybyddant mai myfi yw eu Harglwydd Dduw hwynt: ac [r] mi a roddaf iddynt hwy galon a chluſtiau i wrando.

32 Yna i'm moliannant i yn y wlâd lle y caeth-gludir hwynt, ac y cofiant fy Enw i,

33 Ac y troant oddïwrth eu ‡ gwar-galed a'i drwg weithredoedd: oblegid ‡ mi a gofiaf ffordd eu tadau, y rhai a bechaſant yngŵydd yr Arglwydd.

34 Felly y dygaf hwy dracheſn i'r tîr, yr hwn trwy lŵ a addewais i i'w tadau hwynt, i Abraham i Iſaac, ac i Jacob; a hwy ‡ a'i meddiannant: ac mi a'i hamlhâf hwynt, ac ni's lleiheïr hwynt.

35 Ac [u] mi a wnâf â hwynt gyfammod tragywyddol, y byddaf fi yn Dduw iddynt hwy, a hwythau a fyddant yn bobl i mi: ac ni ſymmudaf mwyach fy mhobl Iſraël o'r tîr a roddais iddynt hwy.

PEN. III.

1 Y rhan arall o weddi a chyffes yr Iuddewon, y rhai oedd yn y llyfr a 'ſgrifennaſai Baruch, ac a anfonaſai i Jeruſalem. 36 Doethineb a ddangoſwyd gyntaf i Jacob, ac a welwyd ar y ddaiar.

O Arglwydd holl-alluog, Duw Iſraël, y mae yr enaid *ſydd* mewn ing, a'r yſpryd cyſtuddiol yn llefain arnat ti.

2 Clyw, Arglwydd, a [a] thrugarhâ; oblegid Duw trugarog ydwyt ti: cymmer drugaredd, oblegid nyni a bechaſom i'th erbyn.

3 O herwŷdd yr ydwyt ti yn aros byth, a derfydd am danom ninnau yn llwyr.

4 O Arglwydd holl-alluog, Duw Iſraël, gwrando ar weddïau yr Iſraëliaid meirw, a'u meibion hwynt, y rhai a bechaſant i'th erbyn di, ac ni wrandawſant ar lais yr Arglwydd eu Duw: am ba achos y glynodd y drygau hyn wrthym ni.

5 Na chofia anwireddau ein tadau ni: eithr cofia dy allu, a'th enw dy hun y prŷd hyn.

6 O herwŷdd tydi *yw* ein Harglwydd Dduw ni; a thydi, ô Arglwydd, a foliannwn ni.

7 Oblegid er mwyn hyn y rhoddaiſt ti dy ofn yn ein calonnau ni, *ſef* er mwyn galw *o henom ni* ar dy enw di, a'th foliannu yn ein caethiwed: oblegid [a] ni a gofiaſom holl anwiredd ein tadau, y rhai a bechaſant ger dy fron di. [a] Deu. 30.1.

8 Wele ni etto yn ein caethiwed, lle y gwaſgeraiſt ti nyni yn wradwydd, ac yn felldith, ac i fod tan drêth, yn ôl holl anwireddau ein tadau, y rhai a giliaſant oddïwrth yr Arglwydd ein Duw ni.

9 Clyw, ô Iſraël, orchymynnion y bywyd; gwrando, i gael gwybod doethineb.

10 Pa ham, Iſraël, yr ydwyt ti yn nhîr dy elynnion? yr heneiddiaiſt mewn gwlâd ddïeithr? *ac* i'th halogwyd gan y meirw?

11 *Pa ham* i'th [b] gyfrifwyd gyd-a'r rhai *a aethant* i'r bêdd? [b] Pſal. 28.1.

12 Tydi a adewaiſt ffynnon doethineb.

13 Pe rhodieſit ti yn ffordd Duw, ti a drigeſit mewn heddwch byth.

14 Dyſg pa le y mae doethineb, pa le y mae grymmuſdra, pa le y mae deall; i gael gwybod hefyd pa le y mae hîr-hoedl, ac enioes, pa le y mae goleuni llygaid, a thangneddyf.

15 [c] Pwy a gafodd ei lle hi? a phwy a aeth i mewn i'w thryſſorau hi? [c] Job 28. 12, 20.

16 Pa le y mae tywyſogion y cenhedloedd, a llywodraethwŷr yr aniſeiliaid ſydd ar y ddaiar?

17 Y rhai oedd yn chwarae ag adar y nefoedd, ac yn tyrru arian ac aur, yn yr hwn yr ymddiried dynion, ac ni wnaënt ddiben ar geiſio?

18 Canys y rhai a ‡ fathent arian, a *hynny* mor ofalus, a'u gwaith yn anchwiliadwy, ‡ *weithiant mewn.*

19 Hwy a ddiflannaſant, ac a ddiſgynnaſant i'r bêdd; a rhai eraill a gododd yn eu lle hwynt.

20 Yn ieuaingc y gwelſant hwy oleuni, ac a drigaſant ar y ddaiar: ond nid adnabuant hwy ffordd gwybodaeth.

21 Ei llwybrau hi ni ddeallaſant 'chwaith, ac nid ymafaelaſant ynddi: pell oedd eu plant oddïar y ffordd honno.

22 Ni chlywyd ſôn am dani hi yn Canaan, ac [d] ni welwyd hi yn Theman. [d] Jer. 49.7.

23 Yr Agareniaid, y rhai ſydd yn ceiſio deall ar y ddaiar; a marchnadwŷr Merran a Theman; ‡ dychymmygwŷr chwedlau, ac yn ceiſio deall; ond nid adwaenai un o'r rhai hyn ffordd ddoethineb, ac ni chofiaſant eu llwybrau hi. ‡ *deonglwyr.*

24 O Iſraël, mor fawr yw tŷ Dduw! ac mor helaeth yw lle ei feddiant ef!

25 Mawr *yw efe*, ac nid oes diwedd iddo; uchel yw efe, ac anfeidrol.

26 Yna yr oedd y cawri enwog gynt, y rhai oedd yn gorphol, ac yn medru rhyfela.

27 Nid y rhai hynny a ddewiſodd Duw, ac ni roddes iddynt ffordd gwybodaeth.

28 Eithr difethwyd hwy, am nad oedd ganddynt ddoethineb; a thrwy eu hynfydrwydd y methaſant hwy.

29 [e] Pwy a ddringodd i'r nefoedd, ac a'i cymmerodd, ac a'i dûg hi i wared o'r cymmylau? [e] Deut. 30. 12, 13. Rhuſ. 10. 6, 7.

30 Pwy a aeth tros y môr, ac a'i cafodd hi, ac a'i dûg hi am aur o'r goreu?

31 Nid oes neb yn adnabod ei ffordd hi, nac yn yſtyried ei llwybr hi.

32 Ond yr hwn a wyr bob peth a'i hedwŷn hi, a thrwy ei ddoethineb a'i cafodd hi: yr hwn a ddarparodd y ddaiar tros amſer tragywyddol, a'i llanwodd hi ag anifeiliaid pedwar-carnol.

33 Yr hwn ſydd yn anfon goleuni allan, ac fe a â; yn ei alw ef yn ei ôl, ac ynteu yn ufuddhau mewn ofn.

34 Y ſêr a oleuaſant yn eu gwiliadwriaethau
f Pſ. 147. 4. yn llawen. f Efe a'i galwodd hwynt, a hwy a ddywedaſant, Dyma ni; goleuaſant yn llawen i'r hwn a'i gwnaeth hwynt.

35 Dyma ein Duw ni; na chyffelyber *neb* arall iddo ef.

36 Efe a gafodd allan bob ffordd gwybodaeth, ac a'i rhoddes hi i Jacob ei wâs, ac i Iſraël ei anwylyd.

g Dih. 8. 31. Ioan 1. 14. 37 g Wedi hyn yr ymddangoſodd efe ar y ddaiar, ac y trigodd efe ym myſg dynion.

PEN. IV.

1 *Llyfr y Gorchymynnion yw 'r doethineb a ganmolwyd yn y bennod o'r blaen.* 25 *Annog yr Iuddewon i ammynedd, ac i obeithio yr ymwared.*

DYma lyfr gorchymynnion Duw, a'r gyfraith a bery byth: y rhai oll a'i cadwant hi *a ddeuant* i fywyd, a'r rhai a'i gadawänt hi a ſyddant feirw.

2 Dychwel, Jacob, ac ymafael ynddi hi: rhodia mewn goleuni wrth ei llewŷrch hi.

3 Na ddôd dy ogoniant i arall, na'r pethau buddiol i genedl ddieithr.

4 Gwŷnn ein byd ni, Iſraël, am ſod yn hyſpys i ni y pethau a ryglyddant fodd i Dduw.

5 O ſy mhobl, coffadwriaeth Iſraël, cymmer gyſſur.

a Eſay 50 1. & 52. 3. 6 a Chwi a werthwyd i'r cenhedloedd, nid i'ch difetha; ond o herwŷdd i chwi annog Duw i ddîg y rhoddwyd chwi i'r gelynnion.

7 O herwŷdd chwi a ddigiaſoch yr hwn a'ch
b 1 Cor. 10. 20 gwnaeth chwi, b gan offrymmu i gythreuliaid, ac nid i Dduw.

8 Anghofiaſoch Dduw tragywyddol, yr hwn a'ch cenhedlodd chwi: a'ch mammaeth Jeruſalem a wnaethoch chwi yn drîſt.

9 Oblegid hi a welodd y dîg oedd yn dyfod arnoch chwi, ac a ddywedodd, Gwrandewch, cymmydogion Sïon; dygodd Duw arnafi driſtwch mawr.

10 O herwŷdd mi a welais gaethiwed fy meibion a'm merched, yr hon a ddûg y tragywyddol *Dduw* arnynt hwy.

11 Canys yn llawen y megais i hwynt: eithr trwy wylofain a thriſtwch y danfonais hwynt ymaith.

12 Na lawenyched neb o'm plegid i, yr hon ydwyf weddw, ac a wrthododd llawer: anghyfannedd ydwyf fi, o achos pechodau fy mhlant; am gilio o honynt hwy oddiwrth gyfraith Dduw.

13 Nid adnabuant hwy ei gyfiawnder ef, ac ni rodiaſant yn ffyrdd gorchymynnion Duw, ac ni ſathraſant lwybrau ‡ dyſg yn ei gyfiawnder ef. ‡ ei add. yſg ef mewn cyfiawder.

14 Deued cymmydogion Sïon, cofiwch gaethiwed fy meibion i a'm merched, yr hon a ddûg y tragywyddol *Dduw* arnynt hwy.

15 O herwŷdd c efe a ddûg yn ei herbyn hwynt genedl o bell, cenedl ddigywilydd, ac eſtronieithus; y rhai ni pharchent yr hên, ac ni thoſturient wrth y dyn bach; c Deut. 28. 49, 50.

16 Ac a ddygaſant ymaith anwyl-blant y weddw, ac a wnaethant yr unig yn ymddifad heb ferched.

17 A pha help a allaf fi i chwi?

18 Oblegid yr hwn a ddûg adfyd arnoch chwi a'ch gwared chwi o law eich gelynnion.

19 Ymmaith â chwi, ymmaith â chwi, *fy* mhlant, oblegid fo'm gadâwyd i yn anghyfannedd.

20 Mi a ddïoſgais wiſg ‡ tângneddyf, ac a wiſgais ſachlïain fy ngweddi: d ‡ tra fyddwyf fi byw y lleſaf ar *Dduw* tragywyddol. ‡ llinyn. d Pſ. 116. 2. & 137. 7.

21 Cymmerwch gyſſur, blant: llefwch ar yr Arglwydd; ac efe a'ch gwared chwi oddiwrth gadernid a dwylo eich gelynnion. ‡ ynſy ym ddiau, ac yn nyliau fy nghyfoed.

22 O herwŷdd y mae gennyf fi obaith yn y Tragywyddol o'ch iechydwriaeth chwi, ac fe ddaeth i mi lawenydd oddiwrth yr hwn ſydd Sanctaidd, o herwŷdd y drugaredd yr hon a ddaw i chwi yn fuan gan ein tragywyddol Iachawdwr ni.

23 Oblegid trwy driſtwch ac wylofain y danfonais chwi allan: eithr Duw a'ch rhydd chwi i mi drachefn trwy lawenydd a hyfrydwch byth.

24 Megis yn awr y gwelodd cymmydogion Sïon eich caethiwed chwi; felly ar fyrder y gwelant hwy eich iechydwriaeth chwi oddiwrth eich Duw, yr hon a ddaw i chwi trwy ogoniant mawr a diſgleirdeb y Tragywyddol.

25 O *fy* mhlant, cymmerwch yn ddioddefgar y digter a ddaeth arnoch chwi oddiwrth Dduw: o herwŷdd y gelyn a'th erlidiodd di; eithr ar fyrder ti a gei weled ei ddinyſtr ef, ac a ſethri ar ei wddf ef.

26 Fy ‡ anwylyd a aethant 'rhŷd ffyrdd geirwon, hwy a ddygpwyd ymaith fel praidd yr hwn a 'ſglyfaethai gelynnion. ‡ rhai wnyſtu.

27 Cymmerwch gyſſur, fy mhlant, a gelwch ar Dduw: oblegid y mae yr hwn a ddûg y pethau hyn arnoch chwi yn meddwl am danoch chwi.

28 Megis y bu eich meddwl chwi ar gyfeiliorni oddiwrth Dduw, felly gan i chwi droi, bydded yn ddeg mwy ar i geiſio ef.

29 Oblegid yr hwn a ddûg y drygau hyn arnoch chwi, a ddŵg i chwi gyd-a'ch iechydwriaeth, lawenydd tragywyddol.

30 Cymmer gyſſur, Jeruſalem; y mae yr hwn a'th henwodd di yn dy gyſſuro.

31 Gwae y rhai a wnaethant niwed i ti, ac a ſu lawen ganddynt dy gwŷmp di.

32 Gwae y dinaſoedd y gwnaeth dy blant di waſanaeth iddynt: gwae yr hon a gymmerodd dy feibion di.

33 Oblegid megis y mae yn llawen ganddi dy gwŷmp di, ac yn hyfryd ganddi dy dram-

gwydd

gwydd di; felly y bydd hi athriſt oblegid ei hanghyfannedd-dra ei hun.

34 Canys mi a dorraf ymaith lawenydd ei llïaws mawr hi, a'i ffrôſt hi a fydd yn driſtwch.

35 O herwŷdd tân a ddaw arni hi tros hîrddyddiau, oddïwrth *Dduw* tragywyddol; a chythreuliaid a breſſwyliant ynddi amſer mawr.

[c] Pen. 5. 5. 36 [c] Edrych, ô Jeruſalem, tu-a'r dwyrain, a gwêl yr hyfrydwch ſydd yn dyfod i ti gan Dduw.

37 Wele, y mae dy feibion y rhai a anfonaiſt ymaith yn dyfod; y maent hwy yn dyfod wedi eu caſglu o'r dwyrain hyd y gorllewin, trwy air yr hwn ſydd Sanctaidd, gan lawenychu yngngogoniant Duw.

PEN. V.

1 *Annog Jeruſalem i lawenychu, 5 ac i edrych ar eu gwared o gaethiwed trwy ogoniant.*

O Jeruſalem, dïoſg wiſg dy alar a'th driſtwch, a gwiſg harddwch y gogoniant ſydd oddïwrth Dduw yn dragywydd.

2 Gwiſg am danat wiſg ddau-ddyblyg y cyfiawnder ſydd o Dduw, a goſod ar dy ben goron gogoniant y Tragywyddol.

3 Oblegid Duw a ddengys dy ddiſglairdeb di i bob *cenedl* tan y nefoedd.

4 Canys Duw a eilw dy enw di byth, Heddwch cyfiawnder, a Gogoniant duwioldeb.

[a] Pen. 4. 36. 5 Cyfod, Jeruſalem, a ſâ yn uchel, ac [a] edrych tu-a'r dwyrain, a gwêl dy blant wedi eu caſglu o fachludiad haul hyd ei godiad, trwy air yr hwn ſydd Sanctaidd, *ac* yn llawen ynghoffadwriaeth Duw.

6 Ar eu traed yr aethant hwy oddïwrthyt ti, a'i gelynnion a'i dygaſant hwynt ymaith; eithr Duw a'i dŵg hwynt attat ti, wedi eu derchafu mewn gogoniant, fel meibion y frenhiniaeth.

[b] Eſa. 40. 4. 7 Oblegid Duw a ordeiniodd oſtwng [b] pob mynydd uchel, a'r brynniau tragywyddol, a llenwi y pantoedd i waſtattau y ddaiar, fel y gallo Iſraël rodio yn ddïogel yngogoniant Duw.

8 Y coedydd a phob pren arogl-bêr, a fuant gyſgod i Iſraël wrth orchymyn Duw.

9 O herwŷdd Duw a arwain Iſraël yn llawen yngoleuni ei ogoniant ef, ynghŷd â'r drugaredd, a'r cyfiawnder, yr hwn ſydd oddïwrtho ef.

EPISTOL JEREMI.

PEN. VI.

1 *Pechodau 'r bobl yw achos y caethiwed.* 3 *Ofered delwau a delw-addoliaeth Babilon.*

¶ Copi o'r llythyr a anfonodd Jeremi at y rhai a gaethgludai brenin y Babiloniaid i Babilon, i fynegi iddynt hwy yr hyn a orchymynnaſai Duw iddo ef.

OBlegid y pechodau a wnaethoch chwi ger bron Duw, y dŵg Nabuchodonoſor brenin Babilon, chwi 'n garcharorion i Babilon.

3 Felly pan ddeloch chwi i Babilon, chwi a fyddŵch yno flynyddoedd lawer, ac amſer hîr, hyd ſaith o genhedlaethau: wedi hynny mi a'ch dygaf chwi allan oddi-yno mewn heddwch.

[a] Pſa. 115. 4. Eſay 44. 8, 9, 10. &c 46. 5, 7. Doeth. 13. 10. 4 [a] Yna y gwelwch yn Babilon, dduwiau arian, ac aur, a phrenniau, y rhai a ddygir ar yſgwyddau, ac a yrrant ofn ar y cenhedloedd.

5 Gwiliwch chwithau rhag bod yn debyg i'r dïeithraid, ac ofni o honoch chwithau hwynt, pan weloch chwi y cenhedloedd yn eu haddoli hwynt o'i blaen ac o'i hôl.

6 Dywedwch chwithau yn eich meddwl, Tydi, ô Arglwydd, ſydd raid i ni ei addoli.

7 Canys fy Angel i a fydd gyd-a chwi, a minneu a ymorolaf am eich eneidiau chwi.

8 Y ſaer a drwſiodd eu tafod hwynt, hwythau wedi eu goreuro, a'i gorchuddio ag arian; [b] er hynny pethau gau ydynt, ac ni allant lefaru. [b] Pſa. 135. 16

9 Hwy a gymmerant aur, ac a'i gweithiant megis i langces yn hoffi gwychder, yn goronau ar bennau eu duwiau.

10 Ac weithiau y dŵg yr offeiriaid aur ac arian oddïar eu duwiau, ac a'i treuliant arnynt eu hun.

11 Rhoddant hefyd o honynt hwy i'r putteiniaid cyhoedd, ac a'u trwſſiant hwynt mewn gwiſgoedd megis dynion, *ſef* y duwiau o arian, ac aur, a phrenniau.

12 Etto ni allant ymachub oddïwrth rŵd a phryfed, er eu gwiſgo â phorphor.

13 Hwy a ſychant eu hwyneb hwy, oblegid y llwch yn y ‡ tŷ † yr hwn ſydd yn fawr arnynt. ‡ *deml.* † *pan fyddo llawer arnynt.*

14 *Gan un o honynt hwy* y bydd teyrnwialen, fel gŵr yn barnu gwlâd: ond ni ddichon eſe ladd yr hwn a becho yn ei erbyn.

15 *Gan arall* y bydd cleddyf, neu fwyall, yn ei law ddehau; er hynny ni ddichon eſe ei wared ei hun rhag rhyfel neu ladron.

16 Wrth hyn amlwg yw nad ydynt hwy dduwiau. Am hynny nac ofnwch hwynt.

17 O herwŷdd megis y mae lleſtr dyn, wedi ei dorri, heb dalu dim; felly y mae eu duwiau hwynt. Wedi eu goſod hwynt mewn ‡ tai, traed y rhai a ddêl i mewn a leinw eu llygaid hwynt o lwch. ‡ *temlau.*

18 Ac megis y cauir y ‡ cynteddoedd ar yr hwn a wnelo yn erbyn y brenin, megis ar un wedi ei fwrw i farwolaeth; felly y mae yr offeiriaid yn cadw eu temlau hwynt â dorau, â throſſolion, ac â chloiau, rhag i ladron eu hyſpeilio hwynt. ‡ *dryſau.*

19 Hwy a oſodant ganhwyllau o'i blaen hwynt, fwy nag o'i blaen eu hun, ac ni allant hwy weled un o honynt.

20 Y maent hwy fel un o drowſtiau y deml; ac etto yr ydys yn dywedyd fod y ſeirph, y rhai ſy yn dyfod o'r ddaiar, yn ‡ cnoi eu calonnau hwynt: ac wrth eu bwytta hwynt a'i gwiſgoedd, nis gwyddant oddïwrtho. ‡ *llyſu.*

21 Y mae eu hwynebau hwynt wedi duo gan y mŵg o'r deml.

22 Yr yſtlummod, a'r gwennoliaid, a'r adar *eraill*, a ehedant ar eu cyrph a'i pennau hwynt, felly y cathod hefyd.

23 Wrth hyn y bydd hyſpys i chwi nad duwiau ydynt. Nac ofnwch chwithau hwynt.

24 Oblegid yr aur ſydd amdanynt hwy, yn harddwch iddynt, oni ſŷch rhyw un y rhŵd, ni ddiſgleiria: a phan doddwyd hwynt, ni wybuant oddïwrth hynny.

‡ y gwerth newyaf.

25 Am ‡ bob gwerth y prynnir hwy, y rhai nid oes anadl ynddynt.

c Eſay 46.7.

26 c Hwy o eiſiau traed a ddygir ar yſgwyddau: *felly* y maent hwy yn dangos i ddynion

‡ na thalant hwy ddim.

‡ eu gwaelder.

27 Mae yn gywilydd gan y rhai a'i gwaſanaethant hwy. Oblegid o's ſyrth *un o honynt* hwy un amſer i lawr, ni chyfyd efe o honaw ei hun; ac o's geſyd un ef yn ei uniawn-ſefyll, ni ſyfl ef o honaw ei hun; ac o's gogwydda, ni all ef ymuniawnu. Eithr y maent yn rhoi ‡ rhoddion o'i blaen hwy megis i rai meirw.

‡ offrymmau.

28 Y mae eu hoffeiriaid hwynt yn gwerthu eu haberthau hwynt, ac yn eu cam-arfer: felly y mae eu gwragedd yn rhoddi i gadw mewn halen *beth* o honynt hwy, heb roddi dim i'r tlawd a'r gwan.

29 Y mae y rhai mîſ-glwyfus, a'r rhai etifyddog, d yn ‡ cyffwrdd â'i haberthau hwynt. Gwybyddwch wrth hynny nad duwiau ydynt: ac nac ofnwch hwynt.

d Lef. 12.4. ‡ bwytta.

30 Pa fodd gan hynny y gelwir hwynt yn dduwiau? ai am fod y gwragedd yn gofod *offrymmau* o flaen y duwiau arian, ac aur, a phrenniau?

31 Y mae yr offeiriaid yn eiſtedd yn eu temlau hwynt, a'i gwiſgoedd wedi eu rhwygo, a'i pennau a'i barfau wedi eu heillio, ac yn bennoethion.

32 Y maent hwy yn rhuo, ac yn gweiddi o flaen eu duwiau, fel rhai yngwlêdd y marw.

33 Y mae yr offeiriaid yn cymmeryd o'i gwiſgoedd hwynt, ac yn dilladu eu gwragedd a'i plant.

34 O's da o's drwg a gânt hwy, ni allant hwy dalu y pwyth: ni allant na gwneuthur brenin, na'i ddiſwyddo.

35 Yr un modd ni allant roddi na chyfoeth nac arian. O's adduneda un adduned heb ei thalu, ni's gofynnant hwy.

36 Ni allant waredu dyn oddiwrth angau, nac achub y gwan rhag y cadarn.

37 Ni allant roddi ei olwg i'r dall drachefn, ac ni allant waredu y dyn a fyddo mewn angen.

38 Ni ddangoſant hwy drugaredd i'r weddw, ac ni wnânt ddaioni i'r ymddifad.

39 Fel y cerrig o'r mynydd ydyw eu *duwiau* pren hwynt, wedi eu goreuro a'i hariannu. Y rhai a'i haddolant hwynt a wradwyddir.

40 Pa fodd gan hynny y meddylir, neu y dywedir eu bod hwynt yn dduwiau, a'r Caldeaid eu hunain yn eu dibriſio hwynt?

‡ a barant iddo alw ar Bel.

41 Y rhai pan welont un heb fedru dywedyd, ‡ a'i dygant ef at Bel, ac a ddeiſyfiant beri iddo ef lefaru, fel pe gallai efe lefaru ei hun.

‡ mbodaeth.

42 Ac er deall hyn ni fedrant beidio â hwynt: am nad oes ganddynt ‡ ſynwyr.

43 Y gwragedd, wedi eu gwregyſu â rheffynnau, a eiſteddant yn yr heolydd yn lloſgi eiſin, yn lle arogl-darth; o's tynnir un o honynt hwy gan ryw un yn myned heibio, a gorwedd o honi gyd-ag ef, hi a edliwia i'w chymmydoges na thybiwyd yn gaſtal o honno ac o honi hi, ac na thynnwyd ei rheffyn hithau.

44 Gau yw yr hyn oll a wnaed yn eu myſg hwy: pa fodd gan hynny y meddylir neu y dywedir mai duwiau ydynt hwy?

45 Seiri a gofaint aur a'i gwnaethant hwy: ni allant fod yn ddim, ond a fynno y crefftwr iddynt hwy fod.

46 Ni bydd hîr-hoedlog y rhai a'i gwnaethant hwy: pa fodd ynte y bydd y pethau a wnelo y rhai hynny yn dduwiau?

47 Gadawſant gelwyddau a gwradwydd, i'r rhai a ddeuant ar eu hôl hwy.

48 Canys pan ddelo rhyfel neu ddrygau arnynt, yna y meddwl yr offeiriaid rhyngthynt a hwy eu hun, pa le yr ymguddiant gyd-a hwy.

49 Pa fodd gan hynny na ddeellir, nad ydynt hwy dduwiau, y rhai nid ymachubant eu hunain rhag rhyfel a drygau?

50 e Gan mai prenniau ydynt, ac aur ac arian wedi eu gofod arnynt, yſpys fydd o hyn allan mai ffug ydynt;

e Pſ. 115.4. Dan. 13.12.

51 Ac amlwg fydd i'r holl genhedloedd a'r brenhinoedd nad duwiau ydynt hwy, eithr gwaith dwylo dynion, heb ddim o waith Duw ynddynt.

52 Pwy gan hynny ni's gwyr nad ydynt hwy dduwiau?

53 Ni oſodant hwy frenin ar wlâd, a glaw ni roddant i ddynion.

54 Nid ydynt hwy yn medru barnu matterion: ni allant hwy achub rhag cam, mor wan ydynt hwy: canys y maent fel brain rhwng nef a daiar.

55 Pan ddamweinio tân yn nheml y duwiau o goed, neu o aur, neu o arian wedi ei oſod arnynt, yna eu hoffeiriaid hwynt a ffoant, ac a ddiangant; hwythau a loſgant fel y trawſtiau yn eu hannerau.

56 Ni wrthwynebant hwy frenin neu elynion: pa fodd gan hynny y gellir tybied neu ddywedyd mai duwiau ydynt hwy?

57 Y duwiau o brenniau, ac wedi goſod arian ac aur arnynt, ni allant ddiangc gan na lladron na gwilliaid.

58 Rhai cryfion a ddygant yr aur, a'r arian, a'r gwiſgoedd, y rhai a fyddant am danynt hwy, ac wedi eu cael a ânt ymaith: ac ni allant hwy help iddynt eu hunain.

59 Felly gwell yw bod yn frenin yn dangos ei gadernid, neu yn lleſtr buddiol mewn tŷ i'r peth yr arfero ei berchennog ef, nag yn un o'r gau-dduwiau; neu yn ddôr ar dŷ, yn cadw y pethau a fyddant ynddo, nag yn un o'r cyfryw gau-dduwiau; neu yn golofn bren mewn brenhin-dŷ, nâ bod yn un o'r gau-dduwiau.

60 Canys yr haul, a'r ſêr, a hwythau yn ddiſglair, a'i hanfon i wneuthur ‡ llês, ydynt yn ufudd;

‡ eu ſyr ddan.

61 Felly y mae y fellten yn hawdd ei gweled, pan ymddangoſo hi; ac yn yr un modd ‡ y gwŷnt a chwŷth ym mhob gwlâd;

‡ y wy gwynt.

62 A phan orchymynno Duw i'r cymmylau fyned tros yr holl fyd, hwy a gyflawnant y gorchymyn;

63 Pan anfoner y tân oddi-uchod, i anrheithio mynyddoedd a choedydd, efe a wnâ y gorchymyn: ond y rhai hyn nid ydynt debyg i'r rhai hynny, nac mewn prŷd, nac mewn gallu.

64 Am hynny ni ellir na meddwl na dywedyd eu bod hwy yn dduwiau, gan na's gallant hwy na rhoddi barn, na gwneuthur llês i ddynion.

65 Gan

65 Gan eich bod yn awr yn gwybod nad ydynt hwy dduwiau, nac ofnwch hwynt:

66 Oblegid ni allant hwy na dywedyd, na melldithio, na bendithio brenhinoedd;

67 Ac ni allant ddangos arwyddion yn y nefoedd ym myſg y cenhedloedd, na thywynnu fel yr haul, na llewyrchu fel y lleuad.

68 Y mae yr anifeiliaid, y rhai a ffoant i ddiddos i gael achles iddynt eu hunain, yn well nâ'r rhai hyn.

69 Felly nid yw amlwg i ni trwy fodd yn y byd, eu bod hwy yn dduwiau. Am hynny nac ofnwch hwynt.

70 Megis mewn gardd lyſiau nid yw yr hudwg yn cadw dim; felly y mae eu duwiau hwynt, o brenniau, ac o aur, ac o arian wedi ei oſod arnynt.

71 Eu duwiau hwynt o brenniau, ac o aur, ac o arian wedi ei oſod arnynt, ydynt fel yſpyddaden mewn perllan, ar yr hon y diſgyn pob aderyn, ac yn debyg i un marw wedi ei fwrw mewn tywyllwch.

72 Wrth y porphor a'r gwychder ſydd yn pydru am danynt hwy, y gellwch chwi wybod nad ydynt hwy dduwiau: hwythau o'r diwedd a yſſir, ac a fyddant yn wradwydd yn y wlâd.

73 Am hynny gwell yw 'r gŵr cyfiawn nid oes ganddo ddelwau: oblegid pell fydd efe oddiwrth wradwydd.

Can y tri LL A N G C ſanctaidd, yr hon ſydd yn canlyn y drydedd adnod ar hugain o'r trydydd pennod i DD A N I E L.

1 *Gweddi a chyffes Azarias yn y fflamm dân:* 24 *Yr hon a loſgodd y Caldeaid oedd o amgylch y ffwrn; ac ni wnaeth niwaid i'r tri llangc oedd yn y ffwrn.* 28 *Cân y tri llangc oedd yn y ffwrn.*

AHwy a rodiaſant ynghanol y fflamm, gan foliannu Duw, a bendithio yr Arglwydd. Ac Azarias yn ſefyll a weddiodd fel hyn; ac a agorodd ei enau ynghanol y tân, gan ddywedyd,

2 Bendigedig wyt ti, ô Arglwydd Dduw ein tadau; ïe canmoladwy a gogoneddus yw dy Enw yn dragywydd.

3 Canys cyfiawn wyt ti ym mhob peth ar a wnaethoſt i ni: a'th holl weithredoedd ſy
Dan.3.10. gwir; dy ffyrdd hefyd ſydd uniawn, a'th [a] holl farnau yn wîr.

4 A barnau gwirionedd a wnaethoſt yn yr holl bethau a ddygaiſt arnom, ac ar ddinas ſanctaidd ein tadau, *ſef* Jeruſalem: o achos mewn gwirionedd a barn y dygaiſt hyn oll arnom o herwŷdd ein pechodau.

5 Canys pechaſom, a gwnaethom yn anghyfreithlon, drwy ymwrthod â thydi,

6 Ac ym mhob peth ni a wnaethom ar fai, a'th orchymynnion di ni wrandawſom arnynt, ac ni's cadwaſom, ac ni wnaethom y modd yr archeſit i ni, fel y byddai ddaionus i ni.

7 A'r cwbl ar a ddygaiſt arnom, a chwbl ar a wnaethoſt i ni, mewn gwîr-farn y gwnaethoſt oll:

8 Ac a'n rhoddaiſt yn nwylo gelynnion digyfraith, ac atcaſaf wrthodwŷr Duw, a brenin anghyfiawn gwaethaf ar yr holl ddaiar.

9 Ac yn awr ni allwn agori ein geneuau, yn gywilydd a gwradwydd i'n gwnaethpwyd i'th weiſion di, a'r rhai a'th addolant.

10 Na fwrw ni ymaith yn gwbl, er mwyn dy Enw, ac na ddiddymma dy gyfammod:

11 Ac na thynn dy drugaredd oddiwrthym, er mwyn Abraham dy anwylyd, ac er mwyn Iſaac dy wâs, ac Iſraël dy ſanctaidd;

12 Y rhai y lleferaiſt wrthynt, gan ddywedyd yr amlhaït eu hâd hwynt fel ſêr y nef, ac fel y tywöd ſydd ger llaw mîn y môr.

13 Etto, Arglwydd, yr ydym wedi ein lleihau tu hwnt i bob cenhedlaeth, ac yr ydym heddyw wedi ein daroſtwng ym mhob gwlâd am ein pechodau:

14 Ac nid oes y pryd hyn, na phennaeth, na phrophwyd, na blaenor, na phoeth-offrwm, nac aberth, nac offrwm, nac arogl, na lle i aberthu ger dy fron di, modd y gallem gael trugaredd.

15 Etto *a ni* mewn enaid drylliedig ac yſpryd goſtyngeiddrwydd, derbynnier ni;

16 [b] Megis pe bai poeth-ebyrth hyrddod a theirw, ac fel pe bai myrddiwn o wŷn breiſion; [c] felly heddyw bydded ein hoffrwm ni yn dy olwg di; a chaniattâ i ni yn gwbl dy ddilyn di. Canys [d] nid oes wradwydd i'r rhai a ymddiriedant ynot ti. [b] Baruch 2. 18. [c] Pſ. 51. 17. [d] Pſ. 25. 2, 3.

17 Ac yr awron y dilynwn di â'n holl galon, ac yr ofnwn di, ac y ceiſiwn dy wynebpryd.

18 Na ddôd ni yn wradwydd; eithr gwna â ni yn ôl dy addfwynder, ac yn ôl amlder dy drugaredd.

19 Ac achub ni yn ôl dy ryfeddodau, ô Arglwydd; a dôd ogoniant i'th Enw. A chywilyddier hwynt oll ar ſy yn gwneuthur drwg i'th weiſion;

20 A gwradwydder hwynt ‡ yn eu holl gadernid a'i gallu, a dryllier eu nerth hwynt; ‡ *trwy dy gadernid ti a'th allu.*

21 A gwybyddant mai tydi ſydd Arglwydd, unig Dduw, a gogoneddus tros yr holl fyd.

22 Ac ni pheidiodd gweinidogion y brenin, y rhai

y rhai a'i bwriasent hwynt *i mewn*, â phoethi 'r ffwrn ‡â naphtha, â phyg, â charth, ac â briwydd.

‡ *ag ystor.* Naphtha yw math ar glai brâs tebyg i frwmstan llaith. *Plin. l. 2. c. 105.*

23 A'r fflamm a dasiodd uwch law 'r ffwrn naw cufydd a deugain.

24 A hi a ruthrodd ac a losgodd y Chaldeaid, y rhai a gyrrhaeddodd hi ynghylch y ffwrn.

25 Eithr Angel yr Arglwydd a ddisgynnodd i'r ffwrn gyd-ag Azarias a'i gyfeillion, ac a yrrodd fflamm y tân allan o'r ffwrn;

† *claiar.* 26 Ac a wnaeth ganol y ffwrn megis gwŷnt † llaith yn sïo; fel na chyffyrddodd y tân â hwynt: ni ofidiodd, ac ni flinodd mo honynt.

27 Yna y tri, megis o un genau, a ganmolasant, ac a glodforasant, ac a ogoneddasant Dduw yn y ffwrn, gan ddywedyd,

28 Bendigedig wyt ti, Arglwydd Dduw ein tadau, i'th foliannu, ac i'th draderchafu yn dragywydd.

29 A bendigedig yw dy Enw gogoneddus a sanctaidd, ac i'w foliannu, ac i'w draderchafu yn dragywydd.

30 Bendigedig wyt yn Nheml dy sanctaidd ogoniant, a thrachanmoladwy a thragogoneddus yn dragywydd.

31 Bendigedig wyt ti, yr hwn ydwyt yn gweled yr eigion, ac yn eistedd ar y Cherubiaid, a thrachanmoladwy a thraderchafadwy yn dragywydd.

32 Bendigedig wyt ar orsedd-faingc gogoniant dy deyrnas, a thrachanmoladwy a thragogoneddus yn dragywydd.

33 Bendigedig wyt ti yn ffurfafen y nefoedd, a thrachanmoladwy, a gogoneddus yn dragywydd.

34 Oll weithredoedd yr Arglwydd, bendithiwch yr Arglwydd; molwch a ‡ thraderchefwch ef yn dragywydd.

‡ *derchefwch ef uwch law pob peth:* ac felly yn y llaill ei gyd.

35 Angylion yr Arglwydd, bendithiwch yr Arglwydd; molwch a thraderchefwch ef yn dragywydd.

e Pſa. 148. 4. 36 e Y nefoedd, bendithiwch yr Arglwydd; molwch a thraderchefwch ef yn dragywydd.

37 Yr holl ddyfroedd goruwch y nef, bendithiwch yr Arglwydd; molwch a thraderchefwch ef yn dragywydd.

38 Oll nerthoedd yr Arglwydd, bendithiwch yr Arglwydd; molwch a thraderchefwch ef yn dragywydd.

39 Yr haul a'r lloer, bendithiwch yr Arglwydd; molwch a thraderchefwch ef yn dragywydd.

40 Sêr y nef, bendithiwch yr Arglwydd; molwch a thraderchefwch ef yn dragywydd.

41 Pob cafod a gwlith, bendithiwch yr Arglwydd; molwch a thraderchefwch ef yn dragywydd.

42 Oll wyntoedd, bendithiwch yr Arglwydd; molwch a thraderchefwch ef yn dragywydd.

‡ *gwris.* 43 Tân a ‡ phoethni, bendithiwch yr Arglwydd; molwch a thraderchefwch ef yn dragywydd.

† *Gaiaf a hâf.* 44 † Oerni a gwrês, bendithiwch yr Arglwydd; molwch a thraderchefwch ef yn dragywydd.

45 Gwlith a ‡ rhew, bendithiwch yr Arglwydd; molwch a thraderchefwch ef yn dragywydd. ‡ *chrisial.* *o law.*

46 Nôs a dydd, bendithiwch yr Arglwydd; molwch a thraderchefwch ef yn dragywydd.

47 Goleuad a thywyllwch, bendithiwch yr Arglwydd; molwch a thraderchefwch ef yn dragywydd.

48 Rhew ac oerfel, bendithiwch yr Arglwydd; molwch a thraderchefwch ef yn dragywydd.

49 Ia ac eira, bendithiwch yr Arglwydd; molwch a thraderchefwch ef yn dragywydd.

50 Mellt a chymmylau, bendithiwch yr Arglwydd; molwch a thraderchefwch ef yn dragywydd.

51 Bendithied y ddaiar yr Arglwydd; moled a thraderchafed hi ef yn dragywydd.

52 Mynyddoedd a brynniau, bendithiwch yr Arglwydd; molwch a thraderchefwch ef yn dragywydd.

53 Yr holl bethau sydd yn tyfu yn y ddaiar, bendithiwch yr Arglwydd; molwch a thraderchefwch ef yn dragywydd.

54 Ffynhonnau, bendithiwch yr Arglwydd; molwch a thraderchefwch ef yn dragywydd.

55 Moroedd ac afonydd, bendithiwch yr Arglwydd; molwch a thraderchefwch ef yn dragywydd.

56 Môr-filod, a chwbl oll ar a symmud yn y dyfroedd, bendithiwch yr Arglwydd; molwch a thraderchefwch ef yn dragywydd.

57 Oll ehediaid y nef, bendithiwch yr Arglwydd; molwch a thraderchefwch ef yn dragywydd.

58 Oll fwystfilod ac anifeiliaid, bendithiwch yr Arglwydd; molwch a thraderchefwch ef yn dragywydd.

59 Plant dynion, bendithiwch yr Arglwydd; molwch a thraderchefwch ef yn dragywydd.

60 Bendithied Israël yr Arglwydd; moled a thraderchafed ef yn dragywydd.

61 Offeiriaid yr Arglwydd, bendithiwch yr Arglwydd; molwch a thraderchefwch ef yn dragywydd.

62 Gwasanaethwŷr yr Arglwydd, bendithiwch yr Arglwydd; molwch a thraderchefwch ef yn dragywydd.

63 Ysprydion ac eneidiau 'r cyfiawn, bendithiwch yr Arglwydd; molwch a thraderchefwch ef yn dragywydd.

64 Y rhai sanctaidd, ac a chalon ostyngedig, bendithiwch yr Arglwydd; molwch a thraderchefwch ef yn dragywydd.

65 Ananias, Azarias, a Misaël, bendithiwch yr Arglwydd; molwch a thraderchefwch ef yn dragywydd. Canys efe a'n hachubodd ‡ o uffern, ac a'n cadwodd o law marwolaeth, ac a'n gollyngodd o'r ffwrn, o ganol y fflamm danllyd, ac a'n gwaredodd ni o ganol y tân. ‡ *o'r uffern.*

66 Cyffessiwch yr Arglwydd, am ei fod yn ddaionus; am fod ei drugaredd yn dragywydd.

67 Pawb oll ag sydd yn ofni 'r Arglwydd, bendithiwch Dduw 'r duwiau; molwch ef, a chydnabyddwch fod ei drugaredd yn dragywydd.

Hiſtori SUSANNA, wedi ei neilltuo oddiwrth ddechreu DANIEL, o herwydd nad ydyw yn Hebreaeg, megis nad yw 'r hiſtori am † Bel a'r Ddraig.

† Gr. *Ddraig Bel.*

1 *Rhïeni a gŵr Suſanna.* 5 *Y ddau farnwr yn ei chwennychu hi,* 16 *ac yn ymguddio yn ei gardd hi, i geiſio cael eu hewyllys arni hi:* 28 *ac am na's caënt, yn achwŷn arni hi, ac yn peri ei barnu hi yn euog o odineb:* 46 *a Daniel yn teimlo 'r matter drachefn, ac yn eu holi hwynt, ac yn eu cael yn euog.*

YR oedd gŵr yn preſſwylio yn Babilon a'i enw Joacim.

2 Ac efe a briododd wraig a'i henw Suſanna, merch Chelcias, yr hon oedd lân iawn, ac yn ofni yr Arglwydd.

3 Ei rhïeni hefyd oedd gyfiawn, ac a ddyſgaſent eu merch yn ôl cyfraith Moſes.

4 A Joacim oedd gyfoethog iawn, ac iddo ef yr oedd gardd dêg yn gyfagos i'w dŷ. At yr hwn yr ymgynnullai yr Iuddewön; am ei fod efe yn anrhydedduſach nâ neb arall.

5 A'r flwyddyn honno y rhoddwyd dau henuriad o'r bobl yn farn-wŷr, am y rhai y dywedodd yr Arglwydd, mai o Babilon y daeth yr anwiredd, oddïwrth y barn-wŷr hynaf, y rhai a gymmerent arnynt lywodraethu 'r bobl.

gyrchu yn ŷnt i'dy. 6 Y rhai hyn oedd yn ‡ aros yn nhŷ Joacim: ac attynt y trammwyai pawb oll ar a ymgyfreithiant.

7 A phan elai y bobl ymaith ganol dydd, y byddai Suſanna yn myned i rodio i ardd ei gŵr.

8 A'r ddau henuriad a'i gwelent hi beunydd yn myned i mewn, ac yn rhodio: ac yr oeddynt mewn chwant iddi hi.

9 A hwy a wŷr-droiſant eu meddwl eu hun, ac a oſtyngaſant eu llygaid, fel na allent edrych tu-a'r neſoedd, na chofio cyfiawn farnedigaethau.

10 Ac er eu bod eill deuoedd yn glwyfus o'i chariad hi, etto ni ddangoſai 'r naill y gofid oedd arno i'r llall:

11 O herwŷdd bod yn wradwydd ganddynt ddangos eu bod mewn chwant i'w chorph hi.

12 A beunydd y diſgwilient yn ddyſal am ei gweled hi.

13 A'r naill a ddywedodd wrth y llall, Awn yn awr adref; oblegid y mae hi yn bryd ciniaw.

14 Yna 'r aethant allan, ac a ymadawſant y naill oddïwrth y llall: ac *er hynny* troi a wnaethant eilchwel, a dyfod i'r un man; ac wedi ymofyn â'i gilydd yr achos, cyffeſſu a wnaethant bob un i'w gilydd eu chwant, ac yn un-fryd llunio amſer, y gallent ei chael hi ei hunan.

15 Ac fel yr oeddynt yn diſgwil amſer cyfaddas, Suſanna a aeth i mewn fel *yr arferai* ‡ o'r blaen, a dwy forwŷn yn unig gyd-a hi ar fedr ymolchi yn yr ardd; canys brŵd oedd *yr hîn.*

16 Nid oedd neb yno onid y ddau henuriad, y rhai a ymguddiaſent, ac oeddynt yn ei diſgwil hi.

17 A hi a ddywedodd wrth ei morwynnion, Dygwch i mi olew, a ‡ ſebon, a cheuwch ddryſau 'r ardd, fel y gallwyf fi ymolchi. ‡ *phelan ymolchi.*

18 A'r morwynnion a wnaethant fel yr archaſai hi: ac wedi iddynt gau dryſau 'r ardd, hwy a aethant allan i ddrws dirgel, i gyrchu 'r pethau a archaſid iddynt: eithr ni welſant mo'r henuriaid, o achos eu bod wedi ymguddio.

19 Ac ſe ddarfu, wedi i'r morwynnion fyned allan, i'r ddau henuriad godi, a rhedeg atti hi, a dywedyd,

20 Wele ddryſau 'r ardd yn gauad, fel na all neb ein gweled; yr ydym ni ein deuoedd mewn chwant i ti: cyttuna â nyni, a gorwedd gyd-a ni.

21 O's tydi ni wnei hynny, nyni a dyſtiolaethwn yn dy erbyn, fod gŵr ieuangc gyd-a thi, ac anſon o honot y morwynnion ymaith oddïwrthyt am hynny.

22 Yna 'r ocheneidiodd Suſanna, gan ddywedyd, Yr ydwyf fi mewn cyfyngdra o'r ddeutu: o's y peth hwn a wnâf fi, marwolaeth yw i mi: o's minneu ni's gwnâf, ni allaf fi ddïangc o'ch dwylo chwi.

23 Etto mae yn ddewiſach gennyf fi ſyrthio yn eich dwylo chwi heb ei wneuthur, nâ phechu ger bron yr Arglwydd.

24 A Suſanna a ddolefodd â llef uchel. Felly y llefodd y ddau henuriad yn ei herbyn hi.

25 A'r naill a redodd, ac a agorodd ddryſau 'r ardd.

26 Pan glybu tylwyth y tŷ y llefain yn yr ardd, myned a wnaethant i mewn i'r drws dirgel, i edrych beth a ddarfuaſai iddi hi.

27 Eithr wedi i'r henuriaid ddywedyd eu chwedl, cywilyddio yn ddirfawr a wnaeth y gweiſion: o herwŷdd ni buaſai 'r fath air i Suſanna o'r blaen.

28 A thrannoeth pan ddaeth y bobl i dŷ Joacim ei gŵr hi, y ddau henuriad hefyd a ddaethant yno, yn llawn drwg feddwl i Suſanna, ar ei rhoi hi i'w marwolaeth.

29 A hwy a ddywedaſant yngŵydd y bobl, Danfonwch am Suſanna ferch Chelcias, gwraig Joacim. A hwy a ddanfonaſant am dani hi.

30 Hitheu a ddaeth, a'i rhïeni, a'i phlant, a'i holl geraint.

31 Suſanna oedd dyner, a phrydferth ei gwêdd.

32 A'r rhai anwir hyn a baraſant ddinoethi ei *hwyneb* hi, (canys yr oedd a gorchudd arno,) fel y gallent hwy borthi eu chwant â'i thegwch hi.

33 Yna 'r wylodd cynnifer un ag oedd yn ei chylch hi, a'r rhai oll a'i hadwaenent hi.

34 A'r ddau henuriad a ſaſaſant i ſynu ynghanol y bobl, ac a roddaſant eu dwylo ar ei phen hi.

35 A hitheu yn wylo, a edrychodd i ſynu tu-a'r nefoedd, am fod ei chalon hi a'i goglyd ar yr Arglwydd.

36 A'r henuriaid a ddywedaſant, Pan oeddem ni yn rhodio ein hunain yn yr ardd, y daeth hi â dwy law-forwŷn i mewn, a hi a gauodd ddryſau yr ardd, ac a anfonodd y morwynnion ymaith.

37 Yna y daeth gŵr ieuangc atti, yr hwn oedd yno yn ymguddio, ac a orweddodd gyda hi.

38 A ninnau ynghongl yr ardd pan welſom y cyfryw anwiredd, a redaſom attynt.

39 A phan welſom fel yr oeddynt ynghŷd, ni allaſom ei ddala ef, am ei fod yn gryfach nâ ni, eithr efe a agorodd y drws, ac a ddïangodd.

40 Eithr gwedi i ni ddala hon, ni a'i holaſom hi, pwy oedd y gŵr ieuangc hwnnw; ac ni ddangoſai hi i ni. A hyn yr ydym ni yn ei dyſtiolaethu.

41 A'r gynnulleidfa a'i credodd hwynt, megis henuriaid a barnwŷr y bobl. Ac felly hwy a'i barnaſant hi i farwolaeth.

42 Yna Suſanna a lefodd â llef uchel, gan ddywedyd, O Dduw tragywyddol, i'r hwn y mae pob dirgelwch yn hyſpys, a'r hwn a wyddoſt bob peth cyn ei ddigwydd;

43 Ti a wyddoſt gam-dyſtiolaethu o honynt yn fy erbyn; ac yn awr y mae yn rhaid i mi farw, er na wneuthym i'm hoes y pethau y mae 'r gwŷr hyn wedi eu drwg-ddychymyg i'm herbyn.

44 A'r Arglwydd a wrandawödd ar ei llef hi.

45 Ac wrth fyned â hi i'w marwolaeth, yr Arglwydd a gyffrôdd yſpryd ſanctaidd llengcyn ieuangc, a'i enw Daniel,

46 Yr hwn a lefodd yn uchel, Gwirion wyf fi oddïwrth waed y wraig hon.

47 A'r holl bobl a droiſant atto ef, ac a ddywedaſant, Beth yw 'r ymadrodd hwn a ddywedaiſt ti?

48 Ac efe a ſafodd yn eu canol hwynt, ac a ddywedodd, O Iſraëliaid, a ydych chwi mor anſynhwyrol a gadel yn euog ferch o Iſraël heb lwyr-chwilio a gwybod y gwirionedd?

49 Trowch eilchwel i'r frawdle: canys tyſtiolaethu a wnaethant gelwŷdd yn ei herbyn hi.

50 A'r holl bobl a droiſant ar ffrwſt. A'r henafgwŷr a ddywedaſant wrtho, Tyred, eiſtedd yn ein plith, a dangos i ni, gan i Dduw roddi i ti fraint henuriad.

51 A Daniel a ddywedodd wrthynt, Naill-tüwch hwy oddïwrth ei gilydd ym mhell, a mi a'i holaf hwynt.

52 A phan ddarfu hailltuo 'r naill oddïwrth y llall, efe a alwodd un o honynt, ac a ddywedodd wrtho, O dydi hên mewn drygioni, yr awron y daeth dy bechodau yn dy erbyn, y rhai a wnaethoſt o'r blaen,

53 A'th gam-farnau a fernaiſt yn gadel yn euog y gwirion, ac yn rhyddhau 'r anwir; lle y dywedodd yr Arglwydd, [a] Na ladd y gwirion a'r cyfiawn. [a] Exo. 23. 7.

54 Felly yn awr, o's gwelaiſt ti hon, dangos dan ba ryw bren y gwelaiſt ti hwy ynghŷd? Yna 'r attebodd yntef, Tan ‡ lentyſc-bren. ‡ bren maſtic

55 A Daniel a ddywedodd, Gwŷch y dywedaiſt gelwŷdd yn erbyn dy ben dy hun; canys Angel yr Arglwydd a dderbynniodd farn Duw i'th wahanu di yn ddau.

56 Yna wedi troi hwnnw heibio, efe a barodd ddyfod â'r llall, ac a ddywedodd wrtho, O hiliogaeth Chanaan, ac nid Juda, tegwch a'th dwyllodd di, a chwant a lygrodd dy galon.

57 Fel hyn y gwnaethoch chwi â merched Iſraël, y rhai rhag ofn a gyttunaſant â chwi: eithr merch Juda nid arhoai eich anwiredd chwi.

58 Felly dywed i mi, Dan ba ryw bren y deliaiſt ti hwynt ynghŷd? Ac efe a attebodd, Tan ‡ brinwydden. ‡ marb. or ddarwen.

59 A Daniel a ddywedodd wrtho, Gwŷch y dywedaiſt titheu hefyd gelwŷdd yn erbyn dy ben dy hun: canys y mae Angel yr Arglwydd yn aros â'r cleddyf ganddo, i'th dorri di yn dy hanner, ac i'ch difetha chwi eich deuoedd.

60 Yna y llefodd yr holl gynnulleidfa â llef uchel, gan foli 'r Arglwydd, yr hwn a wared y ſawl a ymddiriedo ynddo ef.

61 A hwy a godaſant yn erbyn y ddau henuriad; (canys Daniel a'i daliaſai hwynt ar eu geiriau eu hunain yn euog o gam-dyſtiolaeth;)

62 A [b] hwy a wnaethant iddynt y modd yr amcanaſent hwy wneuthur ar gam â'i cymmydog, ac a'i rhoddaſant i'w marwolaeth, yn ôl cyfraith Moſes. Felly y gwaredwyd y gwaed gwirion y dydd hwnnw. [b] Deut. 19. 19. Dih. 19. 5.

63 Yna Chelcias a'i wraig a glodforaſant Dduw dros ei merch Suſanna, gyd-a Joacim ei gŵr hi, a'r holl genedl, am na chawſid ynddi ddim anhoneſtrwydd.

64 Ac o'r dydd hwnnw allan yr oedd Daniel mewn parch mawr ym mhlith y bobl.

Hiſtori dinyſtr † BEL a'r DDRAIG, wedi ei thorri ymaith oddiwrth ddiwedd DANIEL.

† *Draig Bel.*

19 Twyll a hud Offeiriaid Bel, a'i ddatcuddio gan Daniel, 27 a lladd y Ddraig yr oeddid yn ei haddoli. 33 Cadw Daniel yn ffau 'r llewod. 41 Y brenin yn cydnabod Duw Daniel, ac yn bwrw ei elynion ef i'r un ffau.

A'R brenin Aſtyages a roddwyd at ei dadau, a Cyrus o Perſia a gymmerodd ei frenhiniaeth ef.

2 A Daniel oedd yn byw gyd-a 'r brenin, ac yn fwy urddaſol nâ'i holl gyfeillion.

3 Ac yr ydoedd eulyn gan y Babiloniaid, a elwid Bel, ar yr hwn yr oeddid yn treulio beunydd ddeuddeng mheſur mawr o beillieid, a deugain o ddefaid, a chwe lleſtr o wîn.

4 A'r brenin a'i addol ai ef, ac beunydd yr ai i ymgrymmu iddo. Eithr Daniel a addolai ei Dduw ei hun. A'r brenin a ddywedodd wrtho, Pa ham nad wyt ti 'n addoli Bel?

5 Ac efe a attebodd, ac a ddywedodd, Am nad anrhydeddaf fi eulynnod gwneuthuredig â dwylaw, onid y Duw byw, yr hwn a wnaeth y nef a'r ddaiar, ac ſydd iddo feddiant ar bob cnawd.

6 A'r brenin a ddywedodd wrtho, Onid wyt ti yn tybied mai Duw byw yw Bel? oni weli di faint y mae efe yn ei fwytta ac yn ei yfed beunydd?

7 A Daniel a ddywedodd dan chwerthin, Na thwyller di, ô frenin: hwn oddi-mewn ſydd glai, 30. ac oddiallan yn brês, a ni fwyttaodd ac nid yfodd erioed.

8 Yna 'r brenin yn ddigllawn a alwodd ei offeiriaid, ac a ddywedodd wrthynt, Oni ddywedwch i mi pwy ſydd yn bwytta y draul hon, meirw ſyddwch.

9 Eithr o's gellwch chwi ddangos i mi fod Bel yn bwytta y pethau hyn, marw a gaiff Daniel: am iddo ddywedyd cabledd yn erbyn Bel. A Daniel a ddywedodd wrth y brenin, Fel y dywedaiſt, bydded.

10 (Offeiriaid Bel oeddynt ddeg a thrugain, heb law eu gwragedd a'i plant.) A'r brenin a aeth gyd-a Daniel i deml Bel.

11 A'r offeiriaid hefyd a ddywedaſant, Wele, ni a awn allan: dôd ti, ô frenin, y bwydydd *yn eu lle*, a goſod y gwîn, wedi i ti ei gymyſgu, a chau 'r drws, a ſelia â'th fodrwy dy hun.

12 A'r boreu pan ddelych, oni bydd Bel wedi bwytta 'r cwbl, lladder ni; o's amgen, Daniel, yr hwn a ddywedodd gelwŷdd yn ein herbyn ni.

13 A dïofal oeddynt. O herwŷdd dan y bwrdd y gwnaethent ffordd, i'r hon yr aënt i mewn bob amſer, ac y llwyr-fwyttaënt y pethau hynny.

14 Yna wedi iddynt fyned allan, ac i'r brenin oſod y bwydydd ger bron Bel, y gorchymynnodd Daniel i'w weiſion ddwyn lludw, yr hwn a danaſant dros gwbl o'r deml yngwŷdd y brenin ei hun. Ac wedi eu myned allan, hwy a gauaſant y porth, ac a'i ſeliaſant â modrwy y brenin, ac a aethant ymaith.

15 A'r offeiriaid a aethant i mewn, gefn y nôs, (yn ôl eu harfer,) a'i gwragedd a'i plant, ac a fwyttaſant ac a yfaſant y cwbl.

16 A'r boreu y brenin a gododd yn foreu iawn, a Daniel gyd-ag ef.

17 A'r brenin a ddywedodd, A ydyw y ſeliau yn gyfan, Daniel? Ac ynteu a attebodd, Y maent yn gyfan, ô frenin.

18 A chyn gyflymmed ag yr agoraſid y drws, y brenin a edrychodd tu-a 'r bwrdd, ac a leſodd yn uchel, Mawr wyt ti, ô Bel, ac nid oes dim twyll gyd-a thi.

19 Yna Daniel a chwarddodd, ac a ddaliodd y brenin rhag myned i mewn, ac a ddywedodd, Gwêl y llawr, ac edrych ôl traed pwy *yw 'r* rhai'n.

20 A'r brenin a ddywedodd, Mi a welaf ôl traed gwŷr, a gwragedd, a phlant. Ac yna y digiodd y brenin,

21 Ac a ddaliodd yr offeiriaid, a'i gwragedd, a'i plant, y rhai a ddangoſaſant iddo y dryſau dirgel, i'r rhai yr oeddynt yn myned i mewn, i fwytta 'r pethau oedd ar y bwrdd.

22 A'r brenin a'i lladdodd hwynt, ac a roës Bel ar law Daniel, yr hwn a'i dinyſtriodd ef a'i Deml.

23 ‡ Yr oedd hefyd ddraig fawr yno, a'r Babiloniaid a'i haddolent hi. ‡ Rhai a 'chwanegant y titl hwn, *Am y Ddraig.*

24 A'r brenin a ddywedodd wrth Ddaniel, A ddywedi di mai efydd yw hon? Wele hi yn fyw, ac yn bwytta, ac yn yfed. Ni elli di ddywedyd nad yw hon Dduw byw: am hynny addola hi.

25 A dywedodd Daniel, Myfi a addolaf yr Arglwydd fy Nuw: canys efe yw 'r Duw byw.

26 Eithr tydi, ô frenin, dôd i mi *gennad*, a mi a laddaf y ddraig hon, heb na chleddyf na ffon. A'r brenin a ddywedodd, Yr ydwyf yn rhoddi i ti gennad.

27 Yna y cymmerth Daniel bŷg, a gwêr, a blew, ac a'i berwodd ynghŷd, ac a wnaeth dammeidiau o honynt, ac a'i rhoës yn ſafn y ddraig; a'r ddraig a dorrodd ar ei thraws. Ac efe a ddywedodd, Wele 'r ‡ pethau yr ydych chwi yn eu haddoli. ‡ *dwiam.*

28 Ac fe ddigwyddodd i'r Babiloniaid, pan glywſant hynny, ddirfawr-lidio, a throi yn erbyn y brenin, gan ddywedyd, Y brenin a aeth

yn Iuddew; Bel a ddeſtrywiodd efe, a'r ddraig a laddodd, ac a roës yr offeiriaid i farwolaeth.

29 Ac wedi eu dyfod at y brenin, y dywedaſant, Dôd i ni Ddaniel; onis rhoi, ni a'th ddifethwn di a'th dŷ.

30 Pan welodd y brenin eu bod hwy yn daer [a] Dan.6.16. iawn arno, yna y gorfu iddo, o'i anfodd, [b] roi Daniel iddynt.

31 A hwythau a'i bwriaſant ef i ffau y llewöd, lle y bu efe chwe diwrnod.

32 Ac yn y ffau yr oedd ſaith o lewöd, i'r ‡ *gaithmâs.* rhai y rhoid beunydd ddau ‡ gorph, a dwy ddafad, y rhai y pryd hynny ni roiſid iddynt, fel y gallent lyngcu Daniel.

33 A Habacuc y prophwyd oedd yn Judea, ac efe a ferwaſai ſew, ac a friwaſai fara mewn cawg, ac oedd yn myned i'w ddwyn i'r maes i fedelwŷr.

34 Ac Angel yr Arglwydd a ddywedodd wrth Habacuc, Dŵg y cinio ſydd gennyt hyd yn Babilon, i Ddaniel, *yr hwn ſydd yn ffau y* llewöd.

35 A Habacuc a ddywedodd, Arglwydd, ni welais i Babilon erioed; ac ni wn i pa le y mae 'r ffau.

36 Yna Angel yr Arglwydd a'i cymmerth ef erbyn ei goryn, ac [c] wedi iddo ei ddwyn erbyn [c] Ezec. 8.3. gwallt ei ben, a'i dodes ef yn Babilon, oddiar y ffau, drwy nerth ei yſpryd ef.

37 A Habacuc a leſodd, gan ddywedyd, Daniel, Daniel, [d] cymmer y cinio a anfonodd [d] 1 Bren.17. 3, 4. Duw i ti.

38 Yna y dywedodd Daniel, Ti a feddyliaiſt am danafi, ô Dduw, ac ni adewaiſt *mewn gwall* y rhai a'th geiſiant, ac a'th garant.

39 Felly Daniel a gyfododd i fynu, ac a fwyttaodd. Ac angel yr Arglwydd a ddodes Habacuc yn ebrwydd yn ei le ei hun.

40 A'r brenin a aeth y ſeithfed dydd i alaru am Ddaniel; a phan ddaeth at y ffau, efe a edrychodd i mewn, ac wele, *yr oedd* Daniel yn eiſtedd.

41 Yna y llefodd y brenin â llef uchel, ac a ddywedodd, Mawr wyt ti, ô Arglwydd Dduw Daniel; ac nid oes arall ‡ ond tydi.

42 [e] Ac efe a'i tynnodd ef allan o'r ffau, ac a fwriodd y rhai oedd achos o'i ddifetha ef i'r ffau: a hwy a lyngcwyd yn y fan o flaen ei lygaid ef.

‡ *hoſ dy law di.*

[e] Jer.37.16.

Gweddi MANASSES brenin Juda, pan oeddid yn ei ddal ef yn garcharor yn Babilon.

O H Arglwydd, holl-alluog Dduw ein tadau, Abraham, Iſaac, ac Jacob, a'i cyfiawn hiliogaeth hwynt; yr hwn a wnaethoſt nefoedd a daiar, a'i gwychder oll; yr hwn a rwymaiſt y môr â gair dy orchymyn; yr hwn a gauaiſt y dyfnder, ac a'i ſeliaiſt â'th enw ofnadwy, a gogoneddus; yr hwn y mae pob peth yn ei ofni, ac yn crynnu rhag wyneb dy nerth: Oblegid ni ellir aros mawredd dy ogoniant, na dioddef digter dy fygwth yn erbyn pechaduriaid. Eithr trugaredd dy addewid ti ſydd anfeidrol, ac anchwiliadwy: oblegid tydi ſydd Arglwydd goruchaf, daionus, ymarhöus, mawr ei drugaredd hefyd, ac edifeiriol am ‡ ddrwg dyn. Tydi, ô Arglwydd, ‡ *dryg-* *dynion.* yn ôl amldra dy ddaioni, a addewaiſt edifeirwch a maddeuant i'r rhai a bechaſant i'th erbyn, ac yn amldra dy doſturiaeth a ordeiniaiſt edifeirwch i bechaduriaid er iechydwriaeth. Am hynny tydi, ô Arglwydd Dduw y rhai cyfiawn, ni oſodaiſt edifeirwch i'r rhai cyfiawn, i Abraham, Iſaac, ac Jacob, y rhai ni phechaſant i'th erbyn, ond ti a oſodaiſt edifeirwch er fy mwyn i bechadur. Mi a bechais yn fwy nâ rhifedi tywöd y môr: fy anwireddau a amlhaſant, ô Arglwydd, fy anwireddau a amlhaſant, ac nid wyf fi deilwng i edrych, ac i weled uchder y nefoedd, o herwŷdd amldra fy anwireddau. Mi a grymmais i lawr gan rwymau haiarn, fel na allwyf godi fy mhen, ‡ ni allaf ‡ *allwyf yn cael fy mwyſhau.* 'chwaith gymmeryd fy anadl, am gyffroi o honof dy lîd ti, a gwneuthur yr hyn ſydd ddrwg yn dy olwg: dy ewyllys ni's gwneuthym, a'th orchymynnion ni's cedwais; goſodais i fynu ffieidd-dra, ac amlheais gamweddau. Ac yr awron yr ydwyf fi yn plygu glîn fy nghalon, gan ddymuno daioni gennyt: pechais, ô Arglwydd, pechais; ac yr ydwyf yn cydnabod fy anwireddau. Am hynny yr ydwyt fi yn deiſyf, gan attolwg i ti, maddeu i mi, ô Arglwydd, maddeu i mi, ac na ddifetha fi ynghŷd â'm hanwireddau, ac na chadw ddrwg i mi, gan ddigio byth wrthyf; ac na ddamnia fi i geudod y ddaiar: canys tydi ſydd Dduw, Duw meddaf i'r edifeiriol: ac ynof fi y dangoſi dy holl ddaioni: oblegid ti a'm hachubi i, yr hwn ydwyf annheilwng, yn ôl dy fawr drugaredd. Am hynny i'th foliannaf di bob amſer, holl ddyddiau fy enioes: oblegid y mae holl nerthoedd y nefoedd yn dy foliannu di, ac i ti y mae y gogoniant yn oes oeſoedd. Amen.

Llyfr cyntaf y MACCABEAID.

PENNOD I.

14 Antiochus yn rhoi cennad i oſod i ſynu arfer y Cenhedloedd yn Jeruſalem, 22 ac yn ei hyſpeilio hi, a'r Deml oedd ynddi, 57 ac yn goſod i ſynu ynddi ffieidd-dra 'r anrhaith, 63 ac yn lladd y rhai a enwaedent ar eu plant.

3674. A Digwyddodd wedi i Alexander y Macedoniad, mâb Philip, fyned allan o wlâd Chethim, a lladd Darius brenin y Perſiaid a'r Mediaid, a theyrnaſu yn ei le ef, ſel y teyrnaſaſai o'r blaen yng-Ngroeg.

2 Efe a oſodod ryfeloedd lawer, ac a ennillodd ddinaſoedd cedyrn, ac a laddodd frenhinoedd y ddaiar,

3 Ac a dramwyodd hyd eithafoedd y ddaiar, ac a ddûg anrhaith oddïar lawer o genhedloedd; a'r ddaiar oedd yn llonydd ger ei fron ef. Ac am hynny ei galon ef a dderchafwyd, ac a falchïodd.

4 Ac wedi iddo ef gaſglu llu cadarn iawn, efe a lywodraethodd ar wledydd, a chenhedloedd, a ‡ theyrnaſoedd, ac a'i gwnaeth hwy yn drethawl iddo.

5 Ac wedi hyn, efe a glafychodd, ac a wybu ‡ y byddai farw.

6 Am hynny efe a alwodd am ei waſanaethwŷr, y rhai anrhydeddus, a'r rhai a gyd-faetheſid ag ef o'i ieuengctid, ac a gyfrannodd ei deyrnas iddynt hwy, pan oedd efe etto yn fyw.

3681 7 Felly Alexander a deyrnaſodd ddeuddeng mlhynedd, ac a fu farw.

8 A'i dywyſogion ef a lywodraethaſant, bob un yn ei le.

9 A hwy oll a oſodaſant goronau *ar eu pennau* wedi ei farw ef, a'i meibion ar eu hôl, lawer o flynyddoedd. A drygau a amlhâodd ar y ddaiar.

10 Ac o honynt hwy y daeth y gwreiddyn pechadurus Antiochus Epiphanes, mâb Antiochus y brenin, yr hwn a fuaſai yn wŷſtl yn Rhufain. Ac efe a deyrnaſodd yn y ddwyfed flwyddyn ar bymtheg ar hugain a chant o frenhiniaeth y Groeg-wŷr.

3829 3830 11 Yn y dyddiau hynny dynion anwir a aethant allan o Iſraël, ac a hudaſant lawer, gan ddywedyd, Awn a gwnawn ammod â'r Cenhedloedd ſy o'n hamgylch: canys er pan i'n gwahaned oddïwrthynt hwy, ‡ ni a gawſom lawer o ddryg-fyd.

12 A'r ymadrodd hwn oedd dda yn eu golwg hwy.

13 A rhai o'r bobl a fuant mor barod, ag yr aethant at y brenin; ac efe a roddes iddynt hwy awdurdod i wneuthur defodau y Cenhedloedd.

14 A hwy [a] a adeiladaſant yſcol yn Jeruſalem, yn ôl arfer y Cenhedloedd; [a] 2 Mac 4.12

15 A hwy [b] a wnaethant ddïenwaediad iddynt eu hunain, ac a giliaſant oddïwrth y cyfammod ſanctaidd: ac wedi iddynt hwy ymgyſſylltu â'r Cenhedloedd, hwy [c] a ‡ ymroiſant i wneuthur drwg. [b] 1 Cor. 7.18 [c] 1 Bren. 21. 25. ‡ *werthwyd.*

16 Ac wedi ſiccrhau y deyrnas o flaen Antiochus, efe a fwriadodd deyrnaſu ar yr Aipht, ſel y gallai deyrnaſu ar ddwy deyrnas.

17 Ac efe a aeth i mewn i'r Aipht [d] â thorf fawr, â cherbydau, ag Elephannod, â gwŷr meirch, ac â llynges fawr, 3835 [d] Dd. 11. 25.

18 Ac a ddechreuodd ryfela yn erbyn Ptolemëus brenin yr Aipht. A Ptolemëus a ofnodd o flaen ei olwg ef, ac a ffôdd; a llawer a ſyrthiaſant yn archolledig.

19 A hwy a ennillaſant y dinaſoedd amddeffynnadwy yn nhîr yr Aipht; ac *Antiochus* a gymmerodd yſpail yr Aipht.

20 Ac Antiochus a ddychwelodd wedi iddo daro yr Aipht, yn y drydedd flwyddyn a deugain a chant, ac [e] a aeth i fynu yn erbyn Iſraël a Jeruſalem â thyrfa fawr. 3834 [e] Dan. 8. 12

21 Ac [f] efe a aeth i mewn yn falch i'r Cyſſegr, ac a gymmerodd ymaith yr allor aur, a'r canhwyll-bren *oedd yn dal* y goleuad, a'i holl offer ef, [f] Dd. 11. 31.

22 A bwrdd y *bara* goſod, a'r cawgiau, a'r dyſglau, a'r llwyau aur, a'r llen, a'r coronau, a'r trwſiad aur oedd ar y tu wyneb i'r Deml, ac efe a dynnodd yr aur oddïarnynt hwy oll.

23 Ac efe a gymmerodd yr arian a'r aur, a'r lleſtri ‡ gwerthfawr, ac a gymmerodd y tryſſorau cuddiedig, y rhai a gafodd efe. ‡ *dymunol.*

24 Ac wedi iddo gymmeryd y cwbl, efe a aeth ymaith i'w wlâd ei hun, ac a wnaethai laddfa fawr, ac a ddywedaſai yn falch tros ben.

25 Am hynny y bu galar mawr ym mhlith yr Iſraëliaid ym mhob lle o'r eiddynt hwy.

26 Canys y tywyſogion a'r henuriaid a ocheneidiaſant, y morwynnion a'r gwŷr ieuainge a leſcaſant, a thegwch y gwragedd a gyfnewidiwyd.

27 Pob prïodas-fâb a gymmerodd alar, a'r hon oedd yn eiſtedd yn yr yſtafell brïodas oedd mewn triſtwch;

28 A'r wlâd a gynhyrfodd o herwŷdd ei thrigolion, a holl dŷ Jacob a wiſgaſid â gwarth.

29 Wedi dwy flynedd lawn, [g] y brenin a ddanfonodd y tywyſog oedd yn derbyn y deyrnged, i ddinaſoedd Juda, yr hwn a ddaeth i Jeruſalem â thyrfa fawr. 3836 [g] 2 Mac. 5. 24.

30 Ac efe a ddywedodd wrthynt hwy eiriau heddychol yn dwyllodrus, a hwy a'i credaſant ef: ac efe a ruthrodd ar y ddinas yn ddiſymmwth, ac a'i tarawödd hi â phla mawr, ac a ddeſtrywiodd lawer o bobl o Iſraël;

31 Ac a gymmerodd yſpail y ddinas, ac a'i lloſgodd hi â thân, ac a ddeſtrywiodd ei thai hi a'i chaerau oddïamgylch.

32 A hwy a gaethiwasant y gwragedd a'r plant, ac a berchennogasant yr anifeiliaid.

33 Yna yr adeiladasant ddinas Dafydd â chaer fawr gref, ac â thyrau cedyrn, ac a'i gwnaethant hi yn amddeffynfa gadarn iddynt eu hun.

34 Heb law hyn, hwy a osodasant y genedl bechadurus yno, sef y dynion anneddfol; a hwy a ymgadarnhasant ynddi hi.

35 A hwy a gludasant iddi arfau a bwyd: ac wedi iddynt hwy gasglu yspail Jerusalem ynghŷd, hwy a'i gosodasant ef yno, ac felly hwy a fuant yn rhwyd flîn.

36 Canys yr oedd yn gynllwynfa yn erbyn y Cyssegr, ac yn wrthwynebwr blîn i Israël bob amser.

37 Fel hyn y tywalltasant waed gwirion o amgylch y Cyssegr, ac yr halogasant y lle sanctaidd.

38 A thrigolion Jerusalem a ffoisant o'i plegid hwy. A'r dref oedd yn bressylfa i ddieithraid, ac oedd yn estronaidd i'w meibion ei hun, a'i phlant ei hun a'i gadawsant hi.

39 Ei chyssegr hi a wnaethid yn anghyfannedd fel y diffaithwch, [h] ei gwyliau hi a drŵyd yn alar, ei Sabbothau yn wradwydd, ei hanrhydedd yn ddirmyg. *h* 2Mac.6.6.

40 Fel y buasai ei pharch hi, felly yr oedd ei hammarch hi, a'i hardderchowgrwydd a droisai yn alar.

3837 41 A'r brenin a'sgrifennodd at ei holl deyrnas am fod o bawb yn un bobl,

42 Ac ymadel o bob dyn â'i gyfreithiau ei hun. A'r holl genhedloedd a dderbynniasant orchymyn y brenin.

43 A llawer o Israël a gyttunasant â'i gresydd ef, ac a aberthasant i eulynnod, ac a halogasant y Sabboth.

44 Canys y brenin a ddanfonasai lythyrau gyd-a chennadon i Jerusalem, ac i ddinasoedd Juda, ar iddynt fyned ar ôl deddfau ‡ dieithr y wlâd, ‡ *dieithraid.*

45 A gwahardd poeth-offrymmau, a bwyd-offrwm, a diod-offrwm, yn y Cyssegr; a halogi y Sabbothau, a'r gwyliau;

46 A difwyno y Cyssegr a'r bobl sanctaidd:

47 Adeiladu allorau, a llwyni, a themlau eulynnod, ac aberthu cîg môch, ac anifeiliaid aflan;

48 A gadel eu meibion yn ddienwaededig, a gwneuthur eu heneidiau yn ffiaidd â phob aflendid a halogrwydd;

49 Fel y gollyngent hwy y gyfraith tros gof, ac y cyfnewidient yr holl ddeddfau.

i 2Mac.6.9. 50 [i] A'r hwn ni wnelai yn ôl gorchymyn y brenin, y byddai raid iddo farw.

k 2Mac.5.22 51 Efe a 'sgrifennodd at ei holl deyrnas yn ôl yr holl eiriau hyn, ac [k] a wnaeth wiliad wŷr ar yr holl bobl, gan orchymyn i ddinasoedd Juda aberthu o ddinas i ddinas.

52 Am hynny llawer o'r bobl a ymgasglasant attynt hwy, sef pwy bynnag a adawsai'r gyfraith: a hwy a wnaethant ddrwg yn y wlâd.

l 2Mac.6.11. Heb.11.38. Edr. Pen.2. 31, 36, 41. ‡ *yrrasant Israel i leoedd dirgel, i ba le bynnag y gallent ffo i lechu.* 53 A hwy [l] a ‡ wnaethant i Israël lechu mewn lleoedd cuddiedig, *sef* yn eu holl lochesau.

m Dã 11.31. 54 A'r pymthegfed dydd o'r mîs Casleu, yn y bummed flwyddyn a deugain a chant, hwy a osodasant [m] y ffieidd-beth anrheithiol ar yr allor; ac o fewn dinasoedd Juda oddiamgylch, hwy a adeiladasant allorau eulynnod;

55 Ac a arogl-darthasant yn-nrysau 'r tai, ac yn yr heolydd:

56 Ac a rwygasant lyfrau 'r gyfraith, y rhai a gawsant hwy, *ac* a'i llosgasant â thân.

57 A pha le bynnag y ceid llyfr y cyfammod gyd-a neb, neu o's cyttunai neb â'r gyfraith, ‡ efe a leddid wrth orchymyn y brenin. ‡ *gorchymyn y brenin yd-oedd, iddynt os ladd ef.*

58 Wrth eu cryfder hwy a wnaënt felly i'r Israëliaid a geid bob mîs yn y dinasoedd.

59 A'r unfed *dydd* ar hugain o'r mîs, wrth aberthu ar allor yr eulynnod, yr hon oedd ar allor Duw;

60 [n] Hwy a laddasant rai gwragedd wrth orchymyn *Antiochus*, y rhai a barasai enwaedu ar eu meibion: *n* 2Mac.6.10

61 Ac a grogasant y plant bychain wrth eu gyddfau hwy, ac a yspeiliasant eu tai hwy, ac a laddasant *y rhai* a enwaedasai arnynt hwy.

62 Er hynny llawer yn Israël a roisant eu bryd yn gwbl, ac a ymsiccrhasant ynddynt eu hunain na fwyttaënt bethau aflan.

63 A hwy a ddewisasant farw, rhag eu llygru â bwydydd, a rhag halogi o honynt hwy y cyfammod sanctaidd. A hwy a ddioddefasant farwolaeth.

64 A bu digosaint mawr iawn ar Israël.

PEN. II.

6 Mattathias yn cwyno cyflwr Jerusalem: 24 Yn lladd Iuddew a aberthodd i eulynnod yn ei wydd ef, a chennad y brenin hefyd: 34 Gosod arno ef a'i bobl ar y Sabboth, a hwythau heb wrthwynebu. 50 Mattathias yn marw, ac yn addysgu ei feibion, 66 ac yn gwneuthur Judas Maccabëus eu brawd hwy, yn ben.

YN yr amseroedd hynny, Mattathias mâb Ioan, fâb Simeon, offeiriad o hiliogaeth [a] Joarib, a gododd i fynu o Jerusalem ac a bressyliodd ym Modin. *a* 1 Chron. 24.7.

2 Ac iddo ef yr oedd pum mâb; Joannan, yr hwn a elwid ‡ Cad-dis; ‡ *Gaddis.*

3 Simon, yr hwn a elwid Thassi;

4 Judas, yr hwn a elwid Maccabëus;

5 Eleazar, yr hwn a elwid ‡ Abaron; a Jonathan, yr hwn a elwid Apphus. ‡ *Afaran, neu, Afarus.*

6 Pan welodd efe y cabledd a wnaethid o fewn Juda a Jerusalem,

7 Efe a ddywedodd, Gwae fi fy ngeni i weled cystudd fy mhobl, a chystudd y ddinas sanctaidd, a'm bod yn trigo yno, pan roddwyd hi yn llaw y gelynnion, a'r Cyssegr yn llaw dieithraid.

8 Ei theml a wnaethpwyd fel gŵr heb ogoniant.

9 [b] Ei llestri parchedig hi a ducpwyd ymaith i gaethiwed; ei phlant bychain hi a ladded yn yr heolydd, a'i gwŷr ieuaingc hi â chleddyf y gelyn. *b* Pen.11. 23, 24.

10 Pa genedl sydd ar ni chafodd ran o'i theyrnas hi, ac ni ymaflodd yn ei hyspail hi?

11 Ducpwyd ymaith ei holl harddwch hi: gwnaethpwyd hi yn forwŷn gaeth o wraig rydd.

12 Canys wele, ein Cyssegr, a'n harddwch, a'n

a'n gogoniant, a anrheithiwyd, a'r Cenhedloedd a'i halogasant hwy.

13 I ba beth y byddwn fyw yn hŵy nâ hyn?

14 A Mattathias a'i feibion a rwygasant eu dillad, ac a ymwisgasant mewn lliain sach, ac a alarasant yn ddirfawr.

15 Yna gweinidogion y brenin, y rhai a gymmellent y bobl i Apostasi, a ddaethant i ddinas Modin, i'w gyrru hwy i aberthu.

16 Llawer o Israël a ddaethant attynt hwy, Mattathias hefyd a'i feibion a gasglwyd ynghŷd.

17 A gweinidogion y brenin a attebasant, ac a lefarasant wrth Mattathias, gan ddywedyd, Tywysog, a pharchedig, a mawr wyt ti yn y ddinas hon, a chadarn o feibion ac o frodyr:

18 Gan hynny tyred yn gyntaf yr awron, a gwna orchymyn y brenin, fel y gwnaeth yr holl genhedloedd, a gwŷr Juda, a'r rhai a adawëd yn Jerusalem; felly ti a gei fod a'th dylwyth ym mhlith cyfeillion y brenin, a thydi a'th feibion a anrhydeddir ag arian, ac ag aur, ac â rhoddion lawer.

19 A Mattathias a attebodd, ac a ddywedodd â llefarydd uchel, Pe gwrandawai yr holl genhedloedd ar fy tan lywodraeth y brenin arno ef, ac ymado o bawb allan o grefydd eu henafiaid, a chyttuno â'i orchymynnion ef;

20 Etto myfi, a'm meibion, a'm brodyr a rodiwn ynghyfammod ein tadau.

21 ‡ Duw a drugarhâo wrthym, rhag gadel o honom y gyfraith a'r deddfau.

22 Ni wrandawn ni ar eiriau y brenin i wyro oddiwrth ein gwasanaeth, tu-a'r llaw ddehau, neu 'r llaw assŵy.

23 Pan beidiodd efe â dywedyd y geiriau hyn, rhyw Iuddew a ddaeth yn eu gŵydd hwy i aberthu ar yr allor ym Modin, yn ôl gorchymyn y brenin.

24 Pan welodd Mattathias hyn, efe a wynfydodd, a'i arennau a grynasant, ac ni fedrodd ymattal rhag dangos ei lîd yn ôl barn, ac a redodd ac a'i lladdodd ef ar yr allor.

25 Ac efe a laddodd yr amser hwnnw wasanaeth-ŵr y brenin, yr hwn oedd yn *eu* cymmell *hwy* i aberthu, ac a ddestrywiodd yr allor.

26 Ac efe a ddûg zêl tu-ag at gyfraith Dduw, fel y gwnaeth [c] Phineas i Zambri fâb Salom.

27 A Mattathias a lefodd yn y ddinas â llef uchel, gan ddywedyd, Pwy bynnag sy'n dwyn zêl i'r gyfraith, ac sy'n cadw y cyfammod, canlyned fi.

28 Ac efe a'i feibion a ffoisant i'r mynyddoedd, ac a adawsant beth bynnag oedd ganddynt yn y ddinas.

29 Yna llawer, y rhai oedd yn ceisio cyfiawnder a barn, a ddaethant i wared i'r anialwch hwnnw, i aros yno;

30 Hwynt-hwy, a'i meibion, a'i gwragedd, a'i hanifeiliaid, canys ‡ llawer o ddrwg a ddaethai arnynt hwy.

31 A mynegwyd i wŷr y brenin, ac [d] i'r lluoedd, y rhai oedd yn Jerusalem yn ninas Dafydd, fyned o wŷr a dorrasai orchymyn y brenin i wared i loches̈au yn yr anialwch.

32 A llawer a erlidiodd ar eu hôl hwy, ac a'i goddiweddasant hwy, ac a wersyllasant yn eu herbyn hwy, ac a osodasant ryfel yn eu herbyn hwy ar y dydd Sabboth,

33 Ac a ddywedasant wrthynt hwy, Digon yw hyn a wnaethoch, deuwch allan, a gwnewch yn ôl gorchymyn y brenin, a chwi a gewch eich hoedl.

34 A hwy a ddywedasant, Ni ddeuwn ni allan, ac ni wnawn ni [e] orchymyn y brenin, i halogi y dydd Sabboth. [e] Pen. 1. 45

35 Am hynny hwy a brysurasant i ryfel yn eu herbyn hwynt.

36 Ond nid attebasant iddynt hwy, ac ni thaflasant garreg attynt hwy, ac ni chauasant hwy y llocheſau, gan ddywedyd,

37 Ni a ddioddefwn farwolaeth oll yn ein diniweidrwydd: y nef a'r ddaiar a dystiolaetha trosom ni, eich bod chwi yn ein difetha ‡ heb farn. ‡ *ar gam.*

38 Felly hwy a godasant yn eu herbyn hwy mewn rhyfel ar y dydd Sabboth; a hwy a'i gwragedd, a'i plant, a'i hanifeiliaid, a fuant feirw hyd fil ‡ o ddynion. ‡ *o eneidiau.*

39 Pan wybu Mattathias a'i gyfeillion *hynny*, hwy a alarasant am danynt hwy 'n ddirfawr.

40 Yna 'r naill a ddywedodd wrth y llall, O's gwnawn ni oll, fel y gwnaeth ein brodyr, ac oni ymladdwn ni yn erbyn y Cenhedloedd am ein henioes a'n deddfau, hwy a'n llwyr-ddifethant ni yr awr hon ar frys oddiar y ddaiar.

41 A hwy a gymmerasant gyngor y diwrnod hwnnw, gan ddywedyd, Pwy bynnag a ddelo i'n herbyn ni i ryfela ar y dydd Sabboth, ni a ymladdwn yn ei erbyn ef; rhag ein meirw oll, fel y bu feirw ein brodyr yn y llocheſau.

42 Yna cynnulleidfa o'r Asſideaid a ymgasglasant attynt hwy, *y rhai oedd* wŷr cryfion o Israël, *fef* pwy bynnag oedd yn ewyllysgar yn ymroddi i'r gyfraith.

43 A phawb ar oedd yn ffoi rhag erlid a ymgysylltasant â hwy, ac a fuant yn gadernid iddynt hwy.

44 A hwy a gasglasant lu *o wŷr*, ac a laddasant y pechaduriaid yn eu dîg, a'r gwŷr anneddfol yn eu llidiowgrwydd: a'r llaill a ffoisant at y Cenhedloedd am help.

45 Yna Mattathias a'i gyfeillion a dramwyasant o amgylch, ac a ddestrywiasant yr allorau.

46 A thrwy nerth hwy a enwaedasant ar y plant dienwaededig, cymmaint ag a gawsant hwy o fewn terfynau Israël:

47 Ac a erlidiasant y dynion beilchion: a'r gwaith hwn a lwyddodd yn eu dwylo hwynt.

48 A hwy a waredasant y gyfraith o law y Cenhedloedd, ac o law y brenhinoedd; ac ni ‡ roisant hwy † gryfder i'r pechadur. 3838 ‡ *o'd lefasant i'r pechadur fuddugoliaethu.* † *gorn.*

49 A phan nessaodd dyddiau Mattathias i farw, efe a ddywedodd wrth ei feibion, Balchder ac argyoeddiad a gawsant gryfder yr awron, ac amser destryw a dîg llidiog.

50 Gan hynny, fy meibion, dygwch Zêl yr awron i'r gyfraith, a rhoddwch eich hoedl tros gyfammod eich tadau.

51 Cofiwch weithredoedd ein tadau, y rhai a wnaethant hwy yn eu ‡ hamseroedd: felly chwi a dderbynniwch fawr barch, ac enw tragywyddol. ‡ *cenhedlaethau.*

52 [f] Oni chaëd Abraham yn ffyddlon mewn profedi- [f] Gen. 22. 9, 10. Rhuf. 4. 3.

profedigaeth, a hynny a gyfrifwyd iddo ef yn gyfiawnder ?

g Gẽ.41.40. 53 [g] Joſeph yn amſer ei gyſyngder a gadwodd y gorchymyn, ac a wnaethpwyd yn arglwydd ar yr Aipht.

h Nu.25.13. Eccl.45.23, 24. 54 [h] Phineas ein tâd, wrth ddwyn zêl, a gafodd ammod am offeiriadaeth dragywyddol.

i Joſua 1. 2. 55 [i] Joſua am gyflawnu gair *Duw* a wnaethpwyd yn farn-ŵr ar Iſraël.

k Nu.14.6,7 Joſ.14.13. 56 [k] Caleb am dyſtiolaethu ger bron y gynulleidfa a gafodd etifeddiaeth o'r tîr.

l 2 Sam.2.4. 57 [l] Dafydd yn ei drugaredd a etifeddodd orſedd-faingc y deyrnas dragywyddol.

m 2 Bre.2.11 58 [m] Elias wrth ddwyn zêl i'r gyfraith a gymmerwyd i fynu i'r nefoedd.

n Dan.3.16, 17,18,26. 59 [n] Ananias, Azarias, a Miſaël, am iddynt gredu a achubwyd o'r tân.

o Dan.6.22. 60 [o] Daniel yn ei wiriondeb a waredwyd oddïwrth ſafnau y llewöd.

61 Ac felly yſtyriwch ym mhob oes, pwy bynnag ſydd yn ymddiried ynddo ef, ni orchfygir ef.

62 Am hynny nac ofnwch rhag geiriau gŵr pechadurus: Canys ei ogoniant ef *a fydd* yn dom a phryfed.

p Gen.3.19. Pſa. 146.4. 63 Heddyw efe a ddyrchefir, ac y foru ni bydd ef i'w gael, canys [p] trôdd i'w bridd, a darfu am ei amcan.

64 Gan hynny, fy meibion, cymmerwch galonnau, ac ymwrolwch ym-mhlaid y gyfraith; canys chwi a gewch barch oddïwrthi hi.

65 Ac wele Simon eich brawd, mi a wn mai gŵr cynghorus yw efe; gwrandewch arno ef bob amſer; efe a fydd yn dâd i chwi.

66 Ac am Judas Maccabëus, yr oedd efe yn gryf ac yn nerthol o'i ieuengctid, bydded efe ‡*ym'eddiwch* gapten i chwi, ac ‡ordeiniwch ryfel y bobloedd.

67 Felly y dygwch attoch bawb ar y ſy yn cadw y gyfraith, a dïelwch gam eich pobl.

68 Telwch hyd adref i'r Cenhedloedd, a gwiliwch ar orchymynnion y gyfraith.

69 Yna efe a'i bendithiodd hwy, ac efe a roddwyd at ei hynafiaid.

70 Ac efe a fu farw yn y chweched flwyddyn a deugain a chant, a'i feibion a'i claddaſant ef ym medd ei hynafiaid ym Modin: a holl Iſraël a alarodd am dano ef â galar mawr.

PEN. III.

1 Gwychder ac enw Judas Maccabëus. 10 Y mae efe yn gorchfygu galluoedd Samaria a Syria. 27 Antiochus yn danfon gallu mawr yn ei erbyn ef: 44 Yntef a'r eiddo yn ymroi i ymprydio, ac i weddïo, 58 a'i cyſſuro hwy.

YNa Judas, yr hwn a elwid Maccabëus, ei fâb ef, a gododd i fynu yn ei le ef.

2 A'i holl frodyr a'i cymmorthaſant ef, a phawb ar a lynaſai wrth ei dâd ef: a hwy a ymladdaſant ryfel Iſraël yn llawen.

3 Felly efe a helaethodd barch ei bobl, ac a wiſgodd ddwyfronneg fel cawr, ac a ymwregyſodd â'i arfau rhyfel, ac a oſododd ryfeloedd, ac a amddeffynnodd y gwerſyll â'r cleddyf.

4 Ac yr oedd efe yn debyg i lew yn ei weithredoedd, ac fel cenaw llew yn rhuo am ei yſglyfaeth.

5 Ac efe a erlidiodd y rhai drwg, gan chwilio am danynt, ac a loſgodd y rhai oedd yn cythryblu ei bobl ef.

6 A'r rhai drwg a giliaſant rhag ei ofn ef, a phawb a'r oedd yn gwneuthur drygioni a gyd-trallodwyd, am fod iechydwriaeth yn llwyddo yn ei law ef.

7 Ac efe a wnaeth i lawer o frenhinoedd ofidio, ac a lawenychodd Jacob â'i weithredoedd: ac y mae ei goffadwriaeth ef yn fendigedig yn dragywydd.

8 Ac efe a drammwyodd trwy ddinaſoedd Juda, ac a ddeſtrywiodd y rhai annuwiol allan oddi-yno, ac a drôdd heibio ddigofaint oddïwrth Iſraël.

9 A'i enw ef a gerddodd hyd eithafoedd y ddaiar, ac efe a ‡*ddenyn, add. am.* gaſglodd y rhai oedd ar ddarfod am danynt.

10 Yna Apolonius a gaſglodd y Cenhedloedd ynghŷd, a llu mawr o Samaria, i ryfela yn erbyn Iſraël.

11 Pan wybu Judas, efe a aeth i'w gyfarfod ef, ac a'i tarawödd ef, ac a'i lladdodd ef: a llawer a ſyrthiaſant yn archolledig, a'r llaill a ffoiſant.

12 Ac efe a gymmerodd eu hyſpail hwy, a Judas a gymmerodd gleddyf Apolonius, ac a ymladdodd ag ef *ei* holl ddyddiau.

13 Pan glywodd Seron tywyſog llu Syria, gaſglu o Judas dyrfa a chynnulleidfa o ffyddloniaid, i fyned i ryfela gyd-ag ef,

14 Efe a ddywedodd, Myfi a ennillaf enw i mi fy hun, ac a gâf barch yn y deyrnas, ac a ryfelaf yn erbyn Judas, a'r rhai ſy gyd-ag ef, a'r rhai ſy yn dïyſtyru gorchymyn y brenin.

15 Ac efe a ymrôdd i ddyfod i fynu: a chydag ef y daeth llu cryf o rai annuwiol i fynu i'w gymmorth ef, ac i wneuthur dial ar feibion Iſraël.

16 Pan neſſâodd efe yn gyfagos i riw Bethoron, Judas a aeth allan i'w gyfarfod ef â thorf fechan.

17 A phan welſant hwy y llu yn dyfod i'w cyfarfod, hwy a ddywedaſant wrth Judas, Pa fodd y gallwn ni, a ninnau yn ychydig, ymladd yn erbyn lïaws cymmaint *a chyn* gryfed? yr ydym ni *hefyd* yn barod i ddiffygio, heb fwyd heddyw.

18 A Judas a ddywedodd, [a] Hawdd ydyw [a] 1 Sam.14.6. 2 Chro.14.11. cau llawer yn nwylo ychydig: ac nid oes ragoriaeth ger bron *Duw* nef, rhwng achub â llawer neu ag ychydig.

19 Canys nid yn lïawſogrwydd y llu y mae buddugoliaeth y rhyfel, ond o'r nef y mae cadernid.

20 Maent hwy yn dyfod ‡attom ni mewn ‡*yn nesau iyn* mawr ‡draha a chamwedd, i'n difetha ni, a'n ‡*fal idd.* gwragedd, a'n plant, ac i'n hyſpeilio. *neu, gy-fyd.*

21 Ond nyni ydym yn ymladd am ein henioes a'n cyfreithiau.

22 A *Duw* a'i dryllia hwy ger ein bron *ni*. Gan hynny nac ofnwch chwi rhagddynt hwy.

23 A phan beidiodd efe â dywedyd, efe a neidiodd yn ddiſymmwth arnynt hwy: ac felly y difethwyd Seron a'i werſyll o'i flaen ef.

24 A hwy a'i herlidiaſant hwy ar hŷd goriwared Bethoron, hyd y gwaſtadedd, ac yno y lladded ynghylch ŵyth gant o wŷr o honynt hwy: a'r lleill a ffoiſant i wlâd y Philiſtiaid.

25 Yna

25 Yna ofn Judas a'i frodyr, ac arſwyd mawr a ddechreuodd ſyrthio ar y Cenhedloedd o'i hamgylch hwy.

26 A'i enw ef a gyrrhaeddodd hyd at y brenin, a phob cenedl a fynegai ryfeloedd Judas.

27 A phan glybu Antiochus y brenin y geiriau hyn, efe a ddigiodd yn llidiog, ac a ddanfonodd allan, ac a gaſglodd holl ſyddinoedd ei deyrnas, llu cryf iawn.

28 Ac efe a agorodd ei dryſſor-dŷ, ac a roddes gyflogau i'w luoedd tros flwyddyn, ac a orchymynnodd iddynt hwy fod yn barod tros flwyddyn, ‡ pa bryd bynnag y byddai raid iddo wrthynt hwy.

29 Ond pan welodd efe yr arian o'i dryſſorau yn pallu, ‡ a'r rhai oedd yn caſglu teyrn-ged y wlâd yn anaml, oblegid yr anghyttundeb, a'r aflwydd a wnaethai efe yn y wlâd, wrth dynnu ymaith y cyfreithiau a fuaſai er y dyddiau cyntaf;

30 Yna efe a ofnodd rhag na byddai ganddo ddigon ‡ i atteb un-waith neu ddwy-waith y draul, a'r rhoddion a roddaſai efe o'r blaen â llaw helaeth: canys efe a fuaſai helaethach nâ'r brenhinoedd o'r blaen mewn haelioni.

31 Am hynny yr oedd efe mewn cyfyngder meddwl: ond efe a gymmerodd gyngor i fyned i Perſia, i gymmeryd teyrn-ged y gwledydd, ac i gaſglu llawer o arian.

32 Am hynny efe a adawödd Lyſias, gŵr anrhydeddus, ac o genedl y brenin, ar fatterion y brenin, o'r afon Euphrates hyd terfynau yr Aipht;

33 Ac i ddwyn Antiochus ei fâb ef i fynu, hyd oni ddychwelai efe.

34 Ac efe a roddes iddo ef hanner y lluoedd, a'r Elephantiaid, ac a roës orchymynnion iddo ef am bob peth ar a ewyllyſiai efe ei wneuthur, ac ynghylch y rhai oedd yn trigo yn Juda ac yn Jeruſalem;

35 I ddanfon llu yn eu herbyn hwy, i ddeſtrywio ac i ddïwreiddio nerth Iſraël a gweddill Jeruſalem, ac i dynnu ymaith eu coffadwriaeth hwy o'r lle hwnnw;

36 Ac i oſod dynion dïeithr i drigo yn eu holl derfynau hwy, ac i gyfrannu eu gwlâd hwy wrth goel-brennau.

37 A'r brenin a gymmerodd hanner y lluoedd, y rhai a weddillaſid, ac a gychwynnodd o Antioch, ‡ dinas ei deyrnas ef, y ſeithfed flwyddyn a deugain a chant; ac efe a aeth tros yr afon Euphrates, ac a drammwyodd trwy 'r gwledydd uchaf.

38 A Lyſias a ddewiſodd Ptolomëus fâb Dorymenes, a Nicanor, a Gorgias, gwŷr galluog, a chyfeillion y brenin:

39 Ac efe a ddanfonodd ddeugain mîl o wŷr *traed* gyd-a hwy, a ſeith-mîl o wŷr meirch, i fyned i wlâd Juda, i'w deſtrywio hi yn ôl gorchymyn y brenin.

40 A hwy a gychwynnaſant â'i holl lu, ac a ddaethant, ac a werſyllaſant yn gyfagos i Emmaüs, ar y tîr gwaſtad.

41 Pan glybu marchnadwŷr y wlâd ſôn am danynt, hwy a gymmeraſant arian, a llawer iawn o aur, a ‡ gweinidogion, ac a ddaethant i'r gwerſyll, i brynnu meibion Iſraël yn gaethion: a llu o Syria, ac o wlâd y ‡ dïeithraid a ddaeth attynt hwy. ‡ *Philiſtiaid.*

42 Pan welodd Judas a'i frodyr fod drygau yn amlhau, a gwerſyllu o'r lluoedd o fewn eu terfynau hwy; (a hwy a wyddent eiriau 'r brenin, y rhai a orchymynnaſai efe i wneuthur dinyſtr a phen am y bobl;)

43 Yna 'r naill a ddywedodd wrth y llall, Goſodwn ein pobl dracheſn allan o orthrymder, ac ymladdwn tros ein pobl a'r Cyſſegr.

44 A'r gynnulleidfa a ymgaſglodd i fod yn barod i ryfela, ac i weddïo, ac i ofyn trugaredd â thoſturi.

45 Canys anghyfannedd oedd Jeruſalem [b] fel anialwch. Nid oedd neb o'i phlant hi yn myned i mewn, nac yn dyfod allan: a'r Cyſſegr oedd wedi ei ſathru, a meibion alltudion yn cadw 'r caſtell; llettŷ *oedd hi* i'r Cenhedloedd: a'r hyfrydwch a dynnaſid ymaith oddïwrth Jacob, a'r bibell a'r delyn a beidiaſent. [b] Pen. i. 38, 39.

46 *A'r Iſraëliaid* a ymgaſglaſant ynghŷd, ac a ddaethant i ‡ Maſpha, gyferbyn a Jeruſalem: Canys y lle o'r blaen i Iſraël i weddïo oedd [c] ym Maſpha. ‡ *Mizpa.* [c] Barn. 20. 1. 1 Sam. 7. 5

47 A hwy a ymprydiaſant y diwrnod hwnnw, ac a wiſgaſant lïain ſach, ac *a furiaſant* ludw ar eu pennau, ac a rwygaſant eu dillad,

48 Ac a ledaſant lyfrau 'r gyfraith, ‡ am y rhai yr oedd y Cenhedloedd yn chwilio, i argraphu lluniau eu delwau ynddynt; ‡ *yn y rhai y ceiſiaſai y cenhedloedd beintio lluniau eu heulyndd.*

49 Ac a ddygaſant ddillad yr Offeiriaid, a'r blaen-ffrwythau, a'r degymmau, ac a gyffroiſant [d] y Nazareaid, y rhai a gyflawnaſent *eu* dyddiau; [d] Num 6. 1.

50 Ac a leſaſant â llef *uchel* tu-a'r nef, gan ddywedyd, Pa beth a wnawn ni i'r rhai hyn? ac i ba le y dygwn ni hwy ymaith?

51 Dy gyſſegr di a fathred, ac a halogwyd, a'th Offeiriaid di ſy mewn galar a goſtyngiad.

52 Ac wele 'r Cenhedloedd a ymgaſglaſant yn ein herbyn ni i'n deſtrywio ni: ti a wyddoſt pa bethau y maent hwy yn eu bwriadu yn ein herbyn.

53 Pa fodd y gallwn ni ſefyll yn eu hwyneb hwy, oddïeithr i ti ein cynnorthwyo ni?

54 Yna hwy a ganaſant ag udcyrn, ac a waeddaſant â llef uchel.

55 Yna Judas a oſododd gapteniaid ar y bobl, capteniaid ar fil, ar gant, ar ddeg a deugain, ac ar ddeg.

56 Ac efe a ddywedodd wrth y rhai oedd [e] yn adeiladu teiau, ac a ddyweddïaſid â gwragedd, ac oeddynt yn plannu gwinllannoedd, [f] a'r rhai ofnus, am ddychwelyd o bob un i'w dŷ yn ôl y gyfraith. [e] Deut. 20. 5, &c. [f] Barn. 7. 3.

57 A'r llu a ſymmudodd, ac a werſyllodd o'r tu dehau i Emmaüs.

58 A Judas a ddywedodd, Ymwregyſwch, a byddwch wŷr gwrol, a byddwch barod i ymladd y foru â'r Cenhedloedd hyn a ymgaſglaſant yn ein herbyn ni, i'n deſtrywio ni a'n Cyſſegr.

59 Canys gwell i ni feirw yn y rhyfel nâ gweled drygfyd ein cenedl a'n Cyſſegr.

60 Ond fel y byddo ewyllys *Duw* yn y nef, felly gwneled.

PEN. IV.

6 Judas yn diddymmu dichell, 14 a gallu Gorgias, 23 ac yn anrheithio eu pebyll, 34 ac yn gorchfygu Lyſias: 45 ac yn tynnu i lawr yr allor a halogaſai 'r Cenhedloedd, ac yn adeiladu un newŷdd, 60 ac yn gwneuthur caer o amgylch Sion.

YNa Gorgias a gymmerodd bum-mîl o wŷr *traed*, a mîl o wŷr meirch detholedig, ac a oſododd allan o'r gwerſyll liw nôs;

2 Fel y gallai eſe ruthro i werſyll yr Iuddewön a'i taro hwy yn ddiſymmwth. A milwŷr y caſtell oedd yn ei gyfarwyddo ef ar y ffordd.

3 Pan glybu Judas, eſe a aeth allan ei hun, a'r gwŷr galluog gyd-ag ef, i daro llu y brenin, yr hwn oedd yn Emmaüs,

4 Tra fyddai y lluoedd etto wedi ymdanu oddiwrth y gwerſyll.

5 A Gorgias a ddaeth i werſyll Judas liw nôs, ac ni chafodd eſe neb; ond eſe a'i ceiſiodd hwy yn y mynyddoedd, ac a ddywedodd, Y maent hwy yn ffoi oddiwrthym ni.

6 Ond gyd-a'i dyddhau hi, Judas a ymddangoſodd yn y maes, a thair mîl o wŷr; ond nid oedd ganddynt hwy ‡ na llurigau na chleddyfau, fel yr ewyllyſient.

‡ *nas arfau am danynt.*

7 Pan welſant hwy werſyll y Cenhedloedd yn gryf, wedi ei wiſgo mewn llurigau, a'r gwŷr meirch yn eu hamgylchu hwynt, a'r rhai hynny wedi eu dyſgu i ryfela,

8 Yna Judas a ddywedodd wrth y gwŷr oedd gyd-ag ef, Nac ofnwch eu lluoſogrwydd hwy, ac nac ofnwch eu rhuthr hwy.

9 Cofiwch fel yr achubwyd ein hynafiaid ni yn y môr côch, pan erlidiodd Pharao hwy â llu.

10 Felly yr awron, gadewch i ni leſain tua'r nef, *i edrych* a drugarhâo ‡ eſe wrthym ni, ac a gofia eſe ammod ein hynafiaid, ac a ddryllia eſe y gwerſyll hwn o flaen ein hwyneb ni heddyw;

‡ *yr Arglwydd.*

11 Fel y gwypo 'r holl Genhedloedd fod un yn gwared ac yn achub Iſraël.

12 Yna y dïeithraid a godaſant eu golwg i fynu, ac a'i canfuant hwy yn dyfod ar eu cyfer hwynt;

13 Ac a ddaethant allan o'r gwerſyll i ryfela: a'r rhai oedd gyd-a Judas a ganaſant udcyrn.

14 A hwy a darawſant ynghŷd; a'r Cenhedloedd a orchfyged, ac a ffoiſant i'r maes gwaſtad.

15 A'r holl rai olaf a laddwyd â'r cleddyf: a hwy a'i herlidiaſant hwy hyd Gazera, a hyd at feuſydd Idumea, ac Azotus, a Jamnia: ac ynghylch teir-mîl o wŷr o honynt hwy a laddwyd.

16 A Judas a'r llu a ddychwelodd o'i herlid hwy.

17 Ac eſe a ddywedodd wrth y bobl, Na fyddwch awyddus i'r yſpail, oblegid y mae rhyfel ‡ yn ein herbyn ni;

‡ *o'n blaen ni.*

18 Oblegid y mae Gorgias a'i lu yn y mynydd yn agos attom ni: ond ſefwch yn awr yn erbyn ein gelynnion, a gorchfygwch hwy, ac wedi hynny cymmerwch yr yſpail yn ddïofn.

19 Pan oedd Judas etto yn dywedyd hyn, rhan *o honynt hwy* a welid yn edrych allan o'r mynydd.

20 Pan welſant yrru o'r Iuddewön eu llu hwynt i ffoi, a'i bod yn lloſgi y gwerſyll: (canys y mŵg, yr hwn a welid, a ddangoſodd yr hyn a wnaethid:)

21 Pan welſant y pethau hyn, hwy a ofnaſant yn ddirfawr: a phan welſant hwy lu Judas yn y maes yn barod i ymladd,

22 Hwy a ffoiſant oll i wlâd y dïeithraid.

23 A Judas a ddychwelodd i gymmeryd yſpail y gwerſyll: a hwy a gawſant lawer o aur, ac arian, a dillad, a ſidan glâs, a phorphor y môr, a chyfoeth mawr.

24 Felly hwy a aethant adref, ac a ganaſant gân dïolch, ac a fendithiaſant Dduw nef, [a] am ei fod eſe yn ddaionus, a'i drugaredd yn dragywydd. [a] Pr. 136.

25 Ac felly Iſraël a gafodd ymwared mawr y diwrnod hwnnw.

26 A'r Cenhedloedd oll ar a ddïangaſent, a ddaethant, ac a ddywedaſant i Lyſias bob peth a ddigwyddaſai.

27 A Lyſias oedd yn gywilydd ganddo, ac a ddigalonnodd, am na ddigwyddaſai y cyfryw bethau i Iſraël ag a fynnaſai eſe, ac am na wnaethid y cyfryw bethau ag a orchymynnaſai 'r brenin.

28 A'r flwyddyn neſaf ar ôl hyn, Lyſias a gaſglodd dri ugain mîl o wŷr traed detholedig, a phum mîl o wŷr meirch, i'w gorchfygu hwynt.

29 A hwy a ddaethant i Idumea, ac a werſyllaſant yn Beth-ſura, lle y daeth Judas yn eu herbyn hwy â deng-mîl o wŷr.

30 A phan welodd eſe y llu mawr-gryf, eſe a wnaeth ei weddi, ac a ddywedodd, Bendigedig wyt ti, ô Achubwr Iſraël, [b] yr hwn a goſtwyaiſt ruthr y cadarn trwy law Dafydd dy wâs, ac a roddaiſt werſyll y ‡ dïeithraid yn llaw [c] Jonathan fâb Saul, ac arwainydd ei arfau ef. [b] 1 Sam. 17. 50, 51. ‡ *Philiſtiaid.* [c] 1 Sam. 14. 13, 14.

31 Cau y llu hwn yn llaw dy bobl Iſraël, a chywilyddier hwy yn eu lluoſogrwydd a'i gwŷr meirch.

32 Gwnâ iddynt hwy ofni, a thawdd ymaith hyfder eu cadernid hwynt, a chrynnant wrth eu dinyſtr.

33 Tafl hwy i lawr â chleddyf y rhai ſy yn dy garu di: a'r ſawl oll a adwaenant dy enw, clodforant di â hymnau.

34 Yna hwy a darawſant ynghŷd: ac eſe a laddwyd ynghylch pum-mîl o wŷr o lu Lyſias, ger eu bron hwy y lladdwyd hwynt.

35 Pan welodd Lyſias yrru ei lu ef i ffoi, a gwrolaeth y rhai oedd gyd-a Judas, fel yr oeddynt hwy 'n barod, pa un bynnag, ai i fyw, ai i farw fel gwŷr, eſe a aeth i Antiochia, ac a gaſglodd rytelwŷr dïeithr; ac wedi gwneuthur ei lu yn fwy nag y buaſai, a feddyliodd ddyfod trachefn i Judea.

36 Yna y dywedodd Judas a'i frodyr, Wele, gorchfygwyd ein gelynnion, awn i fynu i lanhau, ac i adnewyddu y Cyſſegr.

37 Wrth hyn yr holl lu a ymgaſglodd, a hwy a aethant i fynu i fynydd Sion.

38 A phan welſant hwy y Cyſſegr wedi ei anrheithio, yr allor wedi ei halogi, y dorau wedi eu lloſgi, a'r mân-wydd yn tyfu yn y neuaddau fel mewn coed neu ar un o'r mynyddoedd,

nyddoedd, ac yſtafelloedd yr Offeiriaid wedi eu tynnu i lawr;

39 Hwy a rwygaſant eu dillad, ac a alaraſant â galar mawr, ac a ſwriaſant ludw ar eu pennau;

40 Ac a ſyrthiaſant i lawr ar eu hwynebau, ac a wnaethant ſŵn mawr ag udcyrn, ac a waeddaſant tu-a'r nef.

41 Yna Judas a oſododd wŷr i ymladd yn [d] erbyn y rhai oedd yn y caſtell, hyd oni ddarfyddai iddo ef lanhau 'r Cyſſegr. [d] Pen. 1.34.

42 Ac efe a ddewiſodd Offeiriaid diargyoedd, y rhai oedd ewyllyſgar i'r gyfraith:

43 A hwy a lanhaſant y Cyſſegr, ac a ddygaſant allan y cerrig halogedig i le aflan.

44 A chan fod allor y poeth-offrymmau wedi ei halogi, hwy a ymgynghoraſant beth a wnaënt iddi hi.

45 Felly hwy a feddyliaſant mai goreu oedd ei thynnu hi i lawr, rhag iddi hi fod yn gywilydd iddynt hwy, canys y Cenhedloedd a'i halogaſant hi. Am hynny hwy a dynnaſant yr allor i lawr,

46 Ac a oſodaſant y cerrig ar fynydd y ‡ tŷ mewn lle cyfaddas, [e] hyd oni ddelai prophwyd i fynegi pa beth a wneid â hwynt. [e] 1 Mac. 9.27. & 14.41.

47 A hwy a gymmeraſant gerrig cyfan [f] yn ôl y gyfraith, ac a adeiladaſant allor newŷdd, yn ôl dull y gyntaf; [f] Exod. 20.25. Deut. 27.5. Joſh. 8.31.

48 Ac a wnaethant y Cyſſegr i fynu, a'r pethau o fewn y ‡ tŷ, ac a ſancteiddiaſant y cynteddau;

49 Ac a wnaethant leſtri ſanctaidd newŷdd; ac a ddygaſant y canhwyllbren, ac allor y poeth-offrymmau, a'r arogl-aberthau, a'r bwrdd, i mewn i'r Deml.

50 A hwy a loſgaſant aroglau ar yr allor, ac a oleuaſant y canhwyllau oedd yn y canhwyllbren, i oleuo yn y Deml.

51 A hwy a oſodaſant y bara ar y bwrdd, ac a ledaſant y llenni, ac a orphennaſant yr holl waith a ddechreuaſent i wneuthur.

52 Ac ar y pummed dydd ar hugain o'r nawfed mîs (yr hwn a elwir mîs Caſleu) yn yr wythfed flwyddyn a deugain a chant, hwy a godaſant yn foreu i fynu,

53 Ac a aberthaſant yn ôl y gyfraith, ar allor newŷdd y poeth-offrymmau, yr hon a wnaethent hwy.

54 Ar gyfenw i'r amſer a'r diwrnod yr halogaſai y Cenhedloedd hi, yn uniawn, y goſoded hi i fynu o newŷdd, â chaniadau, â thelynau, â phibau, ac â fymbalau.

55 A'r holl bobl a fyrthiaſant ar eu hwynebau, gan addoli a diolch i *Ddduw* y nef, yr hwn a'i llwyddaſai hwy.

56 Ac felly hwy a gadwaſant gyſſegriad yr allor wyth niwrnod, gan offrymmu poeth-offrymmau ac aberthu aberthau ‡ iechydwriaeth a moliant mewn llawenydd.

57 A hwy a harddaſant dalcen y Deml â choronau o aur ac â thariannau, ac a ‡ adnewyddaſant y pyrth a'r 'ſtafelloedd, ac a oſodaſant ddryſau arnynt hwy.

58 Ac yr oedd llawenydd mawr ym mhlith y bobl, am droi gwradwydd y Cenhedloedd ymaith.

59 Felly Judas a'i frodyr, a holl gynnulleidfa Iſraël a ordeiniodd gadw dyddiau cyſſegriad yr allor yn eu hamſerau, yn uchel-ŵyl bob blwyddyn tros ŵyth niwrnod, gan ddechreu y pummed dydd ar hugain o'r mîs Caſleu, trwy orfoledd a llawenydd.

60 Ac ar yr un amſer, hwy a adeiladaſant fynydd Sïon i fynu â chaerau uchel, ac â thyrau cedyrn oddiamgylch, rhag dyfod o'r Cenhedloedd a'i fathru ef i lawr, [g] fel y gwnaethent o'r blaen. [g] Pen. 1.31.

61 A hwy a oſodaſant ynddo gryfdwr i'w gadw ef, ac a gadarnhaſant Bethſura i'w gadw ef, fel y cai 'r bobl amddeffynfa yn erbyn Idumea.

PEN. V.

3 Judas yn taro meibion Dan, Bean, ac Ammon. 17 Danfon Simon i Galilea. 25 Gwroliaeth Judas yn Galaad. 51 Y mae ef yn deſtrywio Ephron, am naccau iddo gael myned trwyddi. 56 Lladd llawer a fynnai ymladd â'i gelynnion yn abſen Judas.

DIgwyddodd hefyd pan glybu y Cenhedloedd oddiamgylch ddarfod adeiladu yr allor, ac adnewyddu y Cyſſegr, fel y buaſent o'r blaen, yna digio yn ddirfawr a wnaethant.

2 Am hynny hwy a ymgynghoraſant i ddeſtrywio cenedl Jacob, yr hon oedd yn eu plith hwy, ac a ddechreuaſant ladd ac erlid y bobl.

3 Yna Judas a ymladdodd yn erbyn plant Eſau yn Idumea, yn ‡ Arabatthane, am eu bod yn gwarchae ar Iſraël: ac efe a'i tarawödd â phla mawr, ac a'i daroſtyngodd, ac a ddûg eu hyſpail hwynt. ‡ *Acrabattine*, neu, *Arabattine*, neu, *Arabattan.*

4 Efe a gofiodd hefyd falis ac anfyddlondeb plant ‡ Bean, fel yr oeddynt hwy 'n rhwyd, ac yn rhwyſtr i'r bobl, ac yn eu cynllwyn hwy yn y ffyrdd. ‡ *Hacan.* Gen. 36.27. Num. 33. 31, 32.

5 Am hynny efe a'i cauodd hwy mewn tyrau, ac a werſyllodd yn eu herbyn, ac a'i deſtrywiodd hwy yn llwyr, ac a loſgodd eu tyrau hwy, a ‡ phawb a'r oedd ynddynt. ‡ *phob peth.*

6 Wedi hynny efe a aeth troſodd at blant Ammon, ac a gafodd yno lu cadarn, a llawer o bobl, gyd-a Thimotheus eu capten hwynt.

7 Ac efe a ymladdodd â hwynt mewn llawer o ryfeloedd, a hwy a ddeſtrywied o'i flaen ef; ac efe a'i tarawödd hwynt.

8 Ac wedi iddo ennill Jazar, a'r trefydd oedd yn perthynu iddi hi, efe a ddychwelodd i Judea.

9 Yna y Cenhedloedd yn Galaad a ymgaſglaſant yn erbyn yr Iſraëliaid, y rhai oedd o fewn eu terfynau hwy, i'w lladd hwy. Ond hwy a ffoiſant i gaſtell Dathema,

10 Ac a anfonaſant lythyrau at Judas a'i frodyr, gan ddywedyd, Y cenhedloedd, y rhai ſy o'n hamgylch ni, a ymgaſglaſant yn ein herbyn ni, i'n deſtrywio ni.

11 Ac yr awron y maent hwy yn ymbarottoi i ddyfod, ac i amgylchu 'r caſtell, lle y ffoiſom ni: a Thimotheus ydyw capten eu llu hwy.

12 Tyred yn awr gan hynny, a gwared ni allan o'i dwylo hwy: canys llawer o honom ni a laddwyd eufys.

13 A'n holl frodyr, y rhai oedd yn lleoedd Tobie, a laddwyd: eu gwragedd hefyd a'i plant a ddygaſant hwy ymaith yn gaethion, a'i da

a ddygaſant, ac a laddaſant yno ynghylch mîl o wŷr.

14 Pan oedd y llythyrau hyn etto yn eu darllen, wele, cennadon eraill a ddaeth o Galilea, wedi rhwygo eu dillad, y rhai a ſynegaſant yn ôl y geiriau hyn,

15 Ac a ddywedaſant, Ymgaſglodd y rhai ſy o Ptolemais, a Thyrus, a Sidon, a holl Galilea y Cenhedloedd, yn ein herbyn ni, i'n deſtrywio ni.

16 Pan glybu Judas a'r bobl hyn yma, cynnulleidfa fawr a ymgaſglodd i ymgynghori pa beth a wnaënt hwy i'w brodyr oedd mewn gorthrymder, ac a rhyſel yn eu herbyn.

17 A Judas a ddywedodd wrth Simon ei frawd, Dewis allan wŷr, a dôs i achub dy frodyr yn Galilea, ac myfi a'm brawd Jonathan a awn i wlâd Galaad.

18 Ac eſe a adawödd Joſeph ſâb Zacharias, ac Azarias, yn gapteiniaid ar y bobl, a gweddill y llu yn Judea, i'w chadw hi.

19 Ac eſe a orchymynnodd iddynt hwy, gan ddywedyd, Llywodraethwch y bobl yma, a mogelwch oſod rhyſel yn erbyn y Cenhedloedd, hyd oni ddychwelom ni.

20 Ac ſe roddwyd teir-mîl o wŷr Simon, i fyned i Galilea; ac wyth-mîl o wŷr Judas, yn erbyn gwlâd Galaad.

21 Yna Simon a aeth i Galilea, ac a darawödd ar y Cenhedloedd, mewn llawer o ryfeloedd, ac a'i gorchfygodd hwy.

22 Ac eſe a'i canlynodd hwy hyd byrth Ptolemais: ac ynghylch teir-mîl o wŷr o'r Cenhedloedd a laddwyd; ac eſe a gymmerodd eu hyſpail hwy;

23 Ac a ddygodd yr Iſraëliaid ymaith, y rhai oedd yn garcharorion yn Galilea, ac yn Arbattis, a'i gwragedd, a'i plant, a chymmaint ag a feddent, ac a'i dygodd hwy i Judea, â llawenydd mawr.

24 A Judas Maccabëus, a'i frawd Jonathan, a aethant tros yr Iorddonen, ac a aethant daith tridiau yn yr anialwch;

25 Lle y cyfarfuant hwy â'r Nabathiaid, a hwy a ddaethant attynt yn heddychol, ac a ſynegaſant iddynt hwy bob peth a ddigwyddaſai i'w brodyr hwy yngwlâd Galaad;

26 Ac fel y cauaſid llawer o honynt hwy yn ‡ Boſora, Boſor, Alima, ‡ Chaſcor, Maceda, a Charnaim: (dinaſoedd cryfion a mawrion ydyw y rhai hyn oll:)

‡ *Boſorra.* ‡ *Chaſphor. neu, Caſphon.* Ad. 36.

27 A'i bod wedi cau arnynt yn y lleill o ddinaſoedd gwlâd Galaad, ‡ a'i bod hwy wedi bwriadu dwyn eu llu yn erbyn yr amddeffynfaoedd i'w dal hwy, ac i'w diſetha oll yn yr un dydd.

‡ *a bod y cenhedloedd.*

28 Ac ar hyn Judas a'i lu a drôdd ar frys, ar hŷd ffordd yr anialwch tu-a ‡ Boſor, ac a ennillodd y ddinas, ac a laddodd yr holl rai gwrrywiaid â'r cleddyf, ac a gymmerodd eu holl yſpail hwy, ac a loſgodd y ddinas â thân.

‡ *Boſorra.*

29 Ac eſe a ſymmudodd oddi-yno liw nôs, ac a ddaeth tu-a 'r caſtell.

30 A phan oedd hi yn foreu ddydd, hwy a godaſant eu golwg i fynu, ac wele lu aniſeiriol o bobl yn dwyn yſcalion, ac offer-rhyſel i fynu i ennill y caſtell: ‡ ac yr oeddynt wedi goſod arnynt hwy.

‡ *a'r cenhedloedd a aſodaſant ar yr uddewon.*

31 Pan welodd Judas ddechreu o'r rhyſel, a bod gwaedd y ddinas yn derchafu tu-a 'r nef gan udcyrn a llef uchel,

32 Eſe a ddywedodd wrth ei lu, Ymleddwch heddyw tros eich brodyr.

33 Ac eſe a ddaeth o'r tu ôl iddynt, mewn tair byddin, a hwy a ganaſant yr udcyrn, ac a leſaſant ynghŷd â gweddi.

34 Pan wybu gwerſyll Timotheus mai Maccabëus oedd yno, hwy a ffoiſant rhagddo ef. Ond eſe a'i tarawödd hwy â lladdfa fawr, ac ynghylch wyth-mîl o wŷr a ladded o honynt hwy y diwrnod hwnnw.

35 Yna Judas a drôdd tu-a Maſpha, ac a oſodd arni, ac a'i hennillodd hi, ac a laddodd bob gwrryw ynddi, ac a gymmerodd ei hyſpail hi, ac a'i lloſgodd hi a thân.

36 Eſe a aeth oddi-yno ac a ennillodd [a] Caſphon, Maged, Boſor, a'r dinaſoedd eraill yn Galaad. [a] *Edrych Ad. 26.*

37 Wedi hyn Timotheus a gaſglodd lu arall, ac a werſyllodd o flaen Raphon, o'r tu draw i'r afon.

38 A Judas a anfonodd i 'ſpïo 'r gwerſyll, a hwy a ddygaſant air iddo, gan ddywedyd, Y mae 'r holl genhedloedd ſy o'n hamgylch ni wedi ymgaſglu atto ef, yn llu lluoſog iawn.

39 Ac eſe a gyflogodd yr Arabiaid i'w cymmorth hwy; a hwy a werſyllaſant o'r tu draw i'r afon, ac y maent yn barod i ddyfod, *ac* i ymladd â thi. A Judas a aeth i gyfarfod â hwynt.

40 A Thimotheus a ddywedodd wrth gapteiniaid ei lu, Pan ddelo Judas a'i lu yn agos at yr afon, o's daw eſe troſodd yn gyntaf attom ni, ni allwn ni ei wrthwynebu ef, oblegid eſe a fydd trêch nâ nyni o lawer.

41 Ond o's arſwyda eſe ddyfod troſodd, a gwerſyllu o'r tu draw i'r afon, nyni a awn troſodd atto ef, ac nyni a fyddwn gryfach nag ef.

42 Ond pan neſſaodd Judas at yr afon, eſe a oſododd 'ſgrifennyddion y bobl ynglan yr afon, ac a orchymynnodd iddynt hwy, gan ddywedyd, Na adewch i un dyn aros yn y gwerſyll, ond deued pawb i'r rhyſel.

43 Ac eſe a aeth troſodd yn gyntaf attynt hwy, a'i holl bobl ar ei ôl: a'r holl genhedloedd a orchfyged ger ei fron ef, a hwy a daflaſant eu harfau ymaith, ac a ffoiſant i'r deml oedd yn Carnaim.

44 A Judas a ennillodd y ddinas, ac a loſgodd y deml a phawb a'r oedd ynddi hi. Felly y gorchfyged Carnaim, ac ni allodd hi wrthwynebu Judas.

45 A Judas a gaſglodd yr holl Iſraëliaid oedd yngwlâd Galaad, o'r lleiaf hyd y mwyaf, a'i gwragedd hwy, a'i plant, a'i mûd, llu mawr iawn, i ddyfod i wlâd Judea.

46 A hwy a ddaethant i Ephron; (yr hon oedd ddinas fawr gadarn iawn, ar y ffordd yr elent hwy;) nid oedd fodd iddynt hwy fyned heb ei llaw hi, nac ar y llaw ddehau, nac ar y llaw aſſwy, ond myned trwy ei chanol hi oedd raid iddynt.

47 Yna gwŷr y ddinas a'i cauaſant hwynt allan, ac a gauaſant y pyrth â cherrig.

48 A Judas a ddanfonodd attynt hwy â geiriau heddychol, gan ddywedyd, Gedwch i ni fyned trwy eich gwlâd chwi, fel y gallom fyned

i'n gwlâd ein hun, ac ni chaiff neb wneuthur i chwi ddrwg; nid awn ni trwödd ond ar draed. Ond ni fynnent hwy agoryd iddo ef.

49 Am hynny Judas a orchymynnodd gyhoeddi trwy y llu, ar i bob un wersyllu yn y fan yr ydoedd efe.

50 Ac felly gwŷr y llu a wersyllasant, ac a ryfelasant yn erbyn y ddinas yr holl ddiwrnod hwnnw, a'r holl noson honno, a'r ddinas a roddwyd yn ei law ef.

51 Ac efe a laddodd yr holl rai gwrrywiaid â min y cleddyf, ac a ddiwreiddiodd y ddinas, ac a gymmerodd ei hyspail hi, ac a drammwyodd trwy 'r ddinas, ar draws y rhai a laddasid.

52 Yna hwy a aethant tros yr Iorddonen, i'r gwastadedd mawr sydd o flaen Bethsan.

53 A Judas oedd yn casglu ynghŷd y rhai ‡ olaf, ac yn †cynghori y bobl 'rhŷd yr holl ffordd, hyd oni ddaeth efe i wlâd Judea.

54 A hwy a aethant i fynu i fynydd Sïon mewn gorfoledd a llawenydd, ac a offrymmasant ‡ boeth-offrymmau, am na laddasid neb o honynt hwy, oni ddychwelasent mewn heddwch.

55 Ac yn y dyddiau hynny, y rhai yr oedd Judas a Jonathan yngwlâd Galaad, a Simon eu brawd hwy yngwlâd Galilea, o flaen Ptolemais,

56 Yna Joseph mâb Zacharias, ac Azarias, capteiniaid y llu, a glywsant y gweithredoedd arderchawg, a'r rhyfeloedd a wnaethent hwy.

57 A hwythau a ddywedasant, Gedwch i ninnau hefyd ennill enw i ni, a myned i ymladd yn erbyn y Cenhedloedd sy o'n hamgylch.

58 A hwy a roddasant orchymyn i'r rhai oedd yn y llu oedd gyd-a hwynt, ac a aethant tua Jamnia.

59 Yna Gorgias a'i wŷr a ddaeth allan o'r ddinas i ‡ ymladd yn eu herbyn hwy.

60 Ond Joseph ac Azarias a yrrwyd i ffoi, ac a ymlidiwyd hyd terfynau Judea: a dwy fil o wŷr o bobl Israël a laddwyd y diwrnod hwnnw.

61 Fel hyn y bu colled fawr ym-mhlith pobl Israël, am na wrandawsent hwy ar Judas a'i frodyr, eithr meddwl gwneuthur rhyw wrolaeth.

62 Hefyd nid oeddynt hwy o hâd y gwŷr hynny y rhoddasid ar eu dwylaw achub Israël.

63 Ond y gŵr Judas a'i frodyr a ogoneddid yn fawr ger bron holl Israël a'r holl genhedloedd, pa le bynnag y clywid eu henw hwy.

64 A'r bobl a ymgasglai attynt hwy i gyfarch gwell iddynt.

65 Wedi hynny Judas a'i frodyr a aethant allan, ac a ryfelasant yn y wlâd sy yn gorwedd tu-a'r dehau, yn erbyn meibion Esau, ac yno efe a oresgynnodd Hebron a'i phentrefydd, ac a dynnodd i lawr ei chastell hi, a'i ‡ thyrau hi a losgodd efe oddiamgylch.

66 Yna efe a ymadawödd i fyned i wlâd y ‡ dïeithriaid, ac a aeth trwy Samaria.

67 Ar yr un amser y laddwyd *rhai o* Offeiriaid y dinasoedd, y rhai oedd yn ewyllysio gwneuthur gwrolaeth, am fyned o honynt i ymladd heb gyngor.

68 A phan ddaeth Judas i Azotus yngwlâd y ‡ dïeithriaid, efe a ddestrywiodd eu hallorau hwy, ac a losgodd eu delwau cerfiedig hwy, ac a gymmerodd yspail y dinasoedd, ac a ddychwelodd i wlâd Judea.

PEN. VI.

8 *Antiochus yn marw:* 12 *ac yn cyfaddef mai am y cam a wnaethai efe â Jerusalem y poenir ef.* 20 *Judas yn gwarchae ar y rhai oedd yn y tŵr yn Jerusalem.* 28 *Hwythau yn cael gan Antiochus ieuangaf ddyfod i Judea.* 51 *Ynteu yn gwarchae ar Sïon,* 60 *ac yn heddychu ag Israël:* 62 *ac er hynny yn bwrw i lawr gaerau Sïon.*

AC Antiochus y brenin a drammwyodd trwy 'r gwledydd uchaf, ac a glybu fod Elymais o fewn Persia yn ddinas enwog iawn am olud, am arian ac aur;

2 A bod teml gyfoethog iawn ynddi hi, a gwisgoedd o aur, a llurigau, a thariannau, y rhai a adawsai Alexander mâb Philip brenin Macedonia yno, yr hwn a deyrnasasai yn gyntaf ym mysg y Groeg-wŷr.

3 Am hynny efe a ddaeth, ac a geisiodd ennill y ddinas, a'i hysbeilio hi; ond ni allai efe, oblegid cael o'r dinasyddion wybod y peth.

4 A hwy a godasant yn ei erbyn ef i ryfel; ac efe a ffodd, ac a ymadawödd oddi-yno mewn tristwch mawr, ac a ddychwelodd i Babilon.

5 Hefyd rhyw un a ddaeth, ac a fynegodd iddo ef yn Persia, ymlid ymaith y lluoedd a aethai i wlâd Judea;

6 Ac fel yr aethai Lysias â llu cadarn yn gyntaf, ac yr ymlidiesid ef o'i blaen hwynt; ac fel yr aethant hwy yn gryfach o ran arfau a llu, ac yspail lawer, y rhai a ddygasent hwy oddiar y lluoedd a dorrasent hwy ymaith;

7 Ac fel y tynnasent hwy i lawr [a] y ffieiddbeth a osodasai efe ar yr allor yn Jerusalem, ac yr amgylchasent hwy 'r Cyssegr â chaerau uchel, fel y buasai efe o'r blaen, a Bethsura ei ddinas ef hefyd. [a] Pen. 1. 54.

8 Pan glybu y brenin y geiriau hyn, fe synnodd arno, ac a gythruddodd yn ddirfawr. Am hynny efe a orweddodd ar ei wely, ac a syrthiodd mewn clefyd oddïwrth y tristwch hwnnw, a'r cwbl am na ddigwyddasai iddo ef fel yr oedd efe yn disgwil.

9 Ac efe a arhôdd yno lawer o ddyddiau; canys ei dristwch ef oedd fwy-fwy; ac efe a wnaeth gyfrif y byddai efe farw.

10 Am hynny efe a ddanfonodd am ei holl garedigion, ac a ddywedodd wrthynt hwy, Mae 'r cysgu wedi ymadel â'm llygaid, ac fe lescâodd sy nghalon o wîr ofal:

11 Ac mi a ddywedais yn sy nghalon, I ba drallod y deuthym, ac ym-mha afonydd o drymder yr ydwyf yr awron, lle 'r oeddwn i o'r blaen yn hael ac yn gariadus yn sy awdurdod!

12 Ac yr awron yr ydwyf fi yn cofio 'r drwg a wnaethym i yn Jerusalem, fel [b] y dygais i ymaith yr holl lestri aur ac arian oedd ynddi hi, ac fel [c] y danfonais i ddestrywio trigolion Judea yn ddïachos. [b] Pen. 1. 21, &c. [c] Pen. 1. 37.

13 Myfi a wn mai am hynny y daeth y drygau hyn arnaf; ac wele, darfu am danaf fi trwy alaeth mawr mewn gwlâd ddïeithr.

14 Yna efe a alwodd am Philip, un o'i garedigion, ac a'i gosododd ef yn llywodraethwr ar ei holl deyrnas,

15 Ac a roddes iddo ef ei goron, a'i fantell, a'i fodrwy, fel y ‡ gallai efe gymmeryd Antiochus ei fâb. ef atto, a'i ddwyn ef i fynu i deyrnaſu.

‡ *dygai ef Antſochus ei fâb ef i fynu, ac y meſthrinas ef.*

16 Ac Antiochus y brenin a fu farw yno, yn y nawfed flwyddyn a deugain a chant.

17 Pan wybu Lyſias farw o'r brenin, efe a oſododd i deyrnaſu yn ei le ef Antiochus ei fâb ef, yr hwn a ddygaſai efe i fynu yn ieuangc, ac a'i galwodd ef Eupator.

18 A'r rhai oedd yn y caſtell *yn Jeruſalem* a gadwaſant yr Iſraëliaid i mewn o amgylch y Cyſſegr, ac a geiſiaſant eu drygu hwy yn waſtadol, a chadarnhau 'r Cenhedloedd.

19 Am hynny y bwriadodd Judas eu deſtrywio hwy; ac efe a gaſglodd yr holl bobl ynghŷd i'w hamgylchynu hwy.

20 Felly hwy a ddaethant ynghŷd, ac a'i hamgylchynaſant hwy yn y ddegfed flwyddyn a deugain a chant: ac efe a wnaeth leoedd i'r taſl-wŷr i ſefyll, a rhyfel-offer eraill.

21 Er hynny rhai o'r rhai yr oeddid yn eu hamgylchu a aethant allan, a rhai o wŷr annuwiol Iſraël a lynaſant wrthynt hwy,

22 Ac a aethant at y brenin, ac a ddywedaſant, Pa hŷd y byddi di heb wneuthur coſpedigaeth a dïaledd ar ein brodyr ni?

23 Yr oeddym ni yn ſodlon i waſanaethu dy dâd ti, i rodio fel y dywedai efe, ac i ufuddhau i'w orchymynnion ef.

24 Am hynny ein pobl a ymddïeithraſant oddiwrthym ni, a [d] pha le bynnag y cawſant hwy neb o honom ni, hwy a'i lladdaſant; a hwy a yſpeiliaſant ein hetifeddiaeth ni.

[d] Pen. 5. 22, 45, 51.

25 Ac nid eſtynnaſant hwy eu dwylo yn unig yn ein herbyn ni, ond yn erbyn ‡ ein holl gyffiniau.

‡ *eu.*

26 Ac wele, y maent hwy wedi gwerſyllu heddyw yn erbyn y caſtell ſydd yn Jeruſalem i'w oreſgyn ef; a hwy a gadarnhaſant y Cyſſegr,

[e] Pen. 4. 61. a [e] Bethſura.

27 Ac oddïeithr i ti achub eu, blaen hwy yn fuan, hwy a wnânt bethau mwy nâ'r rhai'n, fel na's gellych di eu rheoli hwynt.

28 Pan glybu 'r brenin hynny, efe a ddigiodd, ac a gaſglodd ei holl garedigion ynghŷd, capteiniaid ei lu, a'r rhai oedd ar ei wŷr meirch ef.

29 Yna y daeth atto ef oddïwrth frenhinoedd eraill, ac o ynyſoedd y môr, lu ar gyflog.

30 A rhifedi ei lu ef oedd gan-mîl o wŷr traed, ac ugein-mil o wŷr meirch, a deuddeg ar hugain o elephantiaid wedi eu dyſgu i ryfela.

31 Y rhai hyn a ddaethant trwy Idumea, ac a werſyllaſant yn erbyn Bethſura, ac a ryfelaſant tros lawer o ddyddiau, ac a oſodaſant allan lawer o ryſel-offer yn ei herbyn hi: ond ‡ *yr Iuddewon* a ddaethant allan, ac a loſgaſant y rhei'ny â thân, ac a ymladdaſant fel gwŷr.

‡ *y rhai o Bethſura.*

32 Yna Judas a ymadawödd oddïwrth y caſtell, ac a werſyllodd yn Bathzacharias, gyferbyn a gwerſyll y brenin.

33 A'r brenin a gyfododd yn foreu iawn, ac a ddygodd y llu ar ruthr tu-a Bathzacharias, ac a ‡ ymrannodd i ryfela, ac a ganodd udcyrn.

‡ *ymbarotoad.*

‡ *mael.*

34 A hwy a ddangoſaſant ‡ ſugn grawnwîn, a mor-wydd, i'r elephantiaid, i'w hannog hwy i ymladd:

35 Ac a rannaſant yr aniſeiliaid ym myſg y byddinoedd, ac a ordeiniaſant fil o wŷr wedi eu gwiſgo mewn llurigau o fodrwyau, ac â helmau o brês am eu pennau, i bob elephant; a phum cant o wŷr meirch etholedig a ordeiniwyd heſyd i bob ‡ elephant.

‡ *aniſail.*

36 Y rhai hyn oedd barod bob amſer: lle byddai yr aniſail y byddent, gan fyned i ba le bynnag yr elai efe; ac ni ymadawënt hwy oddïwrtho ef.

37 A phob ‡ elephant a orchuddiaſid â thŵr cadarn o goed, wedi ei ſicrhau arno ef ‡ ag offer: ac ar bob un yr oedd deuddeg ar hugain o wŷr i ymladd oddïarno ef, a gŵr o India *i lywodraethu* 'r aniſail.

‡ *aniſail.*

‡ *trwy gelfyddyd.*

38 A hwy a oſodaſant weddill y gwŷr meirch o'r tu yma, ac o'r tu accw, wrth ddwy ran y llu, ‡ gan roddi arwyddion iddynt beth a wnaënt, ac wedi eu holl-arfogi ymmyſg y byddinoedd.

‡ *gan eu cynhyrfu hwynt, ac wedi eu hamgylchu â'r byddinoedd, neu, eu hymddifyn â'r dyffrynnoedd.*

39 A phan dywynnai yr haul ar y tariannau aur a phrês, y mynyddoedd a ddiſgleiriai oddïwrthynt hwy, ac yr oeddynt yn llewyrchu fel lampau tân.

40 A rhan o lu y brenin oedd wedi ymdanu ar y mynyddoedd uchel, a rhan ar y lleoedd iſel; ac felly hwy a aethant yn ddïogel ac mewn trefn.

41 A ſynnŵ a wnaeth ar bawb ar a glybu ſŵn eu lïaws hwy, a cherddediad y llu, a thrŵſt yr arfau yn taro ynghŷd; canys yr oedd y llu yn fawr anianol ac yn grŷf.

42 Judas hefyd a'i lu a neſſaodd i'r rhyfel, ac fe laddwyd chwe-chant o wŷr o lu y brenin.

43 ¶ Pan welodd [f] Eleazar *a'i gyfenw* Saſaran, un o'r elephantiaid wedi ei wiſgo ag arfau brenhinawl, ac yn uwch nâ'r aniſeiliaid eraill, efe a feddyliodd fod y brenin ar hwnnw,

[f] Pen. 2. 5.

44 Ac a ymroës i achub ei bobl, ac i ennill iddo ei hun enw tragywyddol:

45 Ac a redodd yn galonnog at yr elephant hwnnw, trwy ganol y ſyddin, ac a'i lladdodd hwy ar y llaw ddehau, ac ar y llaw aſſwy, ‡ oni ymwahanaſant hwy oddïwrtho ef o bob tu.

‡ *fel y torrâi ef hwynt yn dryllian.*

46 Ac efe a aeth tan yr elephant, ac a'i brathodd oddi-tano, ac a'i lladdodd ef: yna 'r elephant a ſyrthiodd i lawr arno ef, ac efe a fu farw yno.

47 Ond pan welodd *yr Iuddewon eraill* gryfdwr y brenin, a nerth y lluoedd, hwy a giliaſant oddïwrthynt hwy.

48 ¶ A'r rhai oedd o lu y brenin a aethant i fynu i gyfarfod â hwynt i Jeruſalem; a'r brenin a werſyllodd ‡ yn erbyn Judea, ac yn erbyn mynydd Sïon.

‡ *yn Judea.*

49 Hefyd y brenin a wnaeth heddwch rhyngddo â'r rhai oedd yn Bethſura, ‡ a hwy a ddaethant allan o'r ddinas, am nad oedd ganddynt ymborth yno, i aros y gwarchae, oblegid ei bod hi yn Sabboth i'r tîr.

‡ *chwaneg a allan o Joſephus, a hwy a ymroſſant.*

50 Felly y brenin a gymmerodd Bethſura, ac a oſododd wŷr i'w chadw hi.

51 Ac efe a oſododd ryfel yn erbyn y Cyſſegr tros lawer o ddyddiau, ‡ ac a oſododd yno daflarfau a rhyfel-offer, bwâu, a gwaith i ſaethu tân, a gwaith i ſaethu cerrig, ac yſcorpionau i ſaethu ſaethau a thaflau.

‡ *a wnaeth yno ymwrthwynebfeydd i gyfiau ſaethyddion.*

52 Yr Iuddewön hefyd a wnaethant ryfel-offer

offer yn erbyn yr eiddynt hwyt hau, aca ymladdaſant â hwynt tros hîr amſer.

53 Ond nid oedd mo'r bwyd yn eu lleſtri; (oblegid y ſeithfed flwyddyn oedd hi, a'r rhai yn Judea ar a achubaſid o blith y Cenhedloedd, a fwyttaſent eu holl 'ſtôr hwy;)

54 Ac ni adawſid ond ychydig wŷr yn y Cyſſegr, oblegid newŷn a'i gorchfygaſai hwy, oni thynnaſent hwy ymaith bob un i'w le ei hun.

55 Pan glybu Lyſias ſod Philip (yr hwn a oſodaſai Antiochus y brenin, pan oedd efe etto yn fyw, i ddwyn Antiochus ei fâb i fynu i deyrnaſu)

56 Wedi dyfod tracheſn o Perſia, a Media, â llu 'r brenin, yr hwn a aethai gyd-ag ef, a'i fod efe yn ceiſio cymmeryd matterion y frenhiniaeth ar ei law:

57 Yna efe a fryſiodd, ac a aeth, ac a ddywedodd wrth y brenin, a chapteniaid y llu, a'r gwŷr *eraill*, Yr ydym ni yn lleihau beunydd, ac nid oes cennym ni ond ychydig ymborth; drachefn, y lle yr ydym ni yn ei amgylchu ſy gadarn, ac arnom ni y mae cymmeryd gofal am y deyrnas.

58 Am hynny rhoddwn ddehau-ddwylaw i'r gwŷr hyn, gwnawn heddwch rhyngom â hwynt, ac â'i holl genedl:

59 ‡ A chaniattawn iddynt fyw yn ôl eu cyfraith, fel yr oeddynt o'r blaen: canys am hyn y maent hwy wedi cythruddo, a hyn oll a wnaethant hwy am ddileu o honom ni eu cyfreithiau hwynt.

60 A'r brenin a'r tywyſogion a fuant fodlon. Ac efe a ddanfonodd attynt hwy i gynnyg heddwch; a hwy a'i derbynniaſant.

61 A'r brenin a'r tywyſogion a dyngaſant iddynt hwy; ac ar hynny hwy a ddaethant allan o'r caſtell.

62 A'r brenin a aeth i fynu i fynydd Sïon; ond pan welodd efe gadernid y lle, efe a dorrodd y llw a dyngaſai efe, ac a orchymynnodd dynnu y gaer i lawr oddïamgylch.

63 Yna efe a ymadawödd ar frys, ac a ddychwelodd i Antiochia, ac a gafodd Philip yn arglwyddiaethu ar y ddinas, ac a ymladdodd ag ef, ac a oreſgynnodd y ddinas wrth gryfder.

PEN. VII.

1 *Lladd Antiochus, a Demetrius yn teyrnaſu yn ei le ef.* 5 *Alcimus yn chwennych bod yn Arch-offeiriad, ac yn achwyn ar Judas wrth y brenin:* 16 *yn lladd tri-ugain o'r Aſideaid.* 43 *Lladd Nicanor, a gorchfygu gallu'r brenin gan Judas.* 49 *Cadw dydd yr oruchafiaeth hon yn ŵyl ym mhob man.*

YN yr unfed flwyddyn ar ddeg a deugain a chant yr ymadawödd [a] Demetrius mâb Seleucus o Rufain, ac a ddaeth ag ychydig wŷr ‡ i ddinas ynglan y môr, ac a deyrnaſodd yno.

2 A phan ddaeth efe i ‡ frenhin-dŷ ei henafiaid, digwyddodd i'w lu ef ddal Antiochus a Lyſias i'w dwyn atto ef.

3 A phan wybu efe hynny, efe a ddywedodd, Na ddangoſwch i mi eu hwynebau hwy.

4 A'r llu a'i lladdodd hwynt, a Demetrius a eiſteddodd ar orſeddfa ei frenhiniaeth.

5 Yna yr holl ddynion drygionus annuwiol o Iſraël a ddaethant atto ef, ac Alcimus oedd eu capten hwy, yr hwn oedd yn chwennychu bod yn Arch-offeiriad:

6 Ac a gyhuddaſant y bobl wrth y brenin, gan ddywedyd, Judas a'i frodyr a laddaſant dy holl garedigion di, ac a'n gyrraſant ni allan o'n ‡ gwlâd. ‡ *tîr ein hun.*

7 Am hynny danſon ryw wŷr yr ydwyt yn ymddiried iddo, ac aed ac edryched yr holl ddeſtryw a wnaeth efe arnom ni, ac ar wlâd y brenin, a choſped efe hwynt, a phawb ſydd yn eu cynnorthwyo.

8 Yna 'r brenin a ddewiſodd Bacchides, caredig y brenin, yr hwn oedd yn llywodraethu o'r tu draw i'r afon, ac oedd wŷr mawr yn y deyrnas, ac yn ffyddlon i'r brenin:

9 Ac efe a'i danfonodd ef gyd-ag Alcimus annuwiol, yr hwn a wnaethai efe yn Arch-offeiriad, ac a orchymynnodd iddo ddïal ar blant Iſraël.

10 A hwy a ymadawſant, ac a ddaethant â llu mawr i wlâd Judea, ac a ddanfonaſant gennadon at Judas a'i frodyr, ac a ddywedaſant eiriau heddychol yn dwyllodrus wrthynt hwy.

11 Eithr ni wnaethant hwy goel ar eu geiriau hwy: canys hwy a welſant ddyfod o honynt hwy â llu mawr.

12 Wedi hyn cynnulleidfa o'r ‡ 'ſgrifennyddion a ymgaſglodd at Alcimus a Bacchides, i geiſio cyfiawnder. ‡ *ſwyddogion, llywodraethwyr, gorengwyr, neu, wyr mewn awdurdod.*

13 A'r Aſideaid oedd y rhai cyntaf ymhlith plant Iſraël a geiſiaſant heddwch ganddynt hwy,

14 Gan ddywedyd, Daeth un ſy Offeiriad o hâd Aaron gyd-a'r llu yma, ac ni wnâ efe gam â nyni.

15 Ac efe a roës eiriau heddychol iddynt hwy, ac a dyngodd wrthynt, gan ddywedyd, Ni wnawn ni ddrwg i chwi, nac i'ch caredigion.

16 A hwy a'i credaſant ef, ond efe a ddaliodd dri-ugein-wŷr o honynt hwy, ac a'i lladdodd hwy mewn un diwrnod, yn ôl y geiriau a 'ſgrifennodd *Dafydd*:

17 Hwy [b] a daflaſant allan gîg dy Sainct di, ac a dywalltaſant eu gwaed hwy o amgylch Jeruſalem, ac nid oed neb a'i claddai hwynt. [b] Pſ. 79.2,3.

18 A'i hofn hwynt a'i dychryn a ddaeth ar yr holl bobl, y rhai a ddywedent, Nid oes na gwirionedd na ‡ chyfiawnder ynddynt hwy; oblegid hwy a dorraſant y llw a'r ammod a wnaethant. ‡ *barn.*

19 A Bacchides a ſymmudodd o Jeruſalem, ac a werſyllodd yn Bezeth, ac a ddanfonodd allan oddi-yno, ac a ddaliodd lawer o'r rhai a'i gadawſent ef, a rhai o'r bobl, ac a'i lladdodd hwy, ac [c] a'i taflodd i'r pydew mawr. [c] Jer. 41.7.

20 Yna efe a orchymynnodd y wlâd i Alcimus, ac a adawödd ryfel-wŷr gyd-ag ef, i'w gymmorth ef. A Bacchides a aeth at y brenin.

21 Ac felly Alcimus a ‡ ymryſonodd am yr Arch-offeiriadaeth. ‡ *ymegnioldeb ymddiffyn ei Arch-offeiriadaeth.*

22 A'r holl rai oedd yn cythryblu y bobl, a ymgaſglaſant atto ef, ac a ennillaſant wlâd Juda, ac a wnaethant ddrwg mawr yn Iſraël.

23 Pan welodd Judas yr holl ddrwg a wnaethai Alcimus, a'r rhai oedd gyd-ag ef i'r Iſraëliaid, ïe mwy nag a *wnaethai* 'r Cenhedloedd,

24 Efe

24 Efe a drammwyodd trwy holl derfynau Juda oddiamgylch, ac a wnaeth ddialedd ar y gwŷr a ffoisent ymaith oddiwrtho ef ar y gelynion, oni pheidiasant hwy a dyfod mwy ‡i'r wlâd.

‡ yn erbyn y wlâd.

25 Pan welodd Alcimus fod Judas a'r rhai oedd gyd-ag ef wedi ‡cael y llaw uchaf, a gwybod na allai efe eu haros hwy, efe a ddychwelodd at y brenin, ac †a'i cyhuddodd hwy o ddrygioni.

‡ myned yn gryfion bawn.

† a ddywedodd waetha y gallai am dauynt.

26 Yna 'r brenin a ddanfonodd Nicanor, un o'i dywysogion anrhydeddus, yr hwn oedd yn casau ac yn dwyn gelyniaeth i Israël, ac a orchymynnodd iddo ddestrywio 'r bobl yn llwyr.

27 A Nicanor a ddaeth i Jerusalem â llu mawr, ac a ddanfonodd eiriau heddychol at Judas a'i frodyr, ond trwy dwyll, gan ddywedyd,

28 Na fydded rhyfel rhyngof â chwi. Mi a ddeuaf ag ychydig wŷr i weled eich wynebau chwi yn heddychol.

29 Felly efe a ddaeth at Judas, a hwy a gyfarchasant ei gilydd yn heddychol. Ond yr oedd y gelynion yn barod i gippio Judas i ffordd.

30 Etto yspyswyd y peth i Judas, mai trwy dwyll y daethai efe atto ef: ac efe a'i hofnodd ef yn fawr, ac ni fynnai weled ei wyneb ef mwy.

31 Pan wybu Nicanor ddatcuddio ei fwriad ef, efe a aeth allan i ‡ymladd yn erbyn Judas, yn ymmyl †Capharsalama.

‡ gyfarfod â Judas mewn rhyfel.

† Carphasalama.

32 Ac ynghylch pum-mîl o wŷr o lu Nicanor a laddwyd, a'r *llaill* a ffoisant i ddinas Dafydd.

33 Wedi hyn Nicanor a aeth i fynu i fynydd Sion, a rhai o'r Offeiriaid a henaduriaid y bobl a aethant allan o'r Cyssegr i gyfarch iddo ef yn heddychol, ac i ddangos iddo ef y poeth-offrymmau yr oeddid yn eu hoffrwm tros y brenin.

34 Ond efe a chwarddodd am eu pennau hwy, ac a'i gwatworodd hwy, ac †a'i halogodd hwy, ac a ddywedodd yn falch.

† a wnaeth gam cyw-lyddus â hwynt.

35 Ac efe a dyngodd yn ei ddîg, gan ddywedyd, Oni roddir yn awr Judas a'i werfyll yn fy nwylo i, o's dychwelaf mewn heddwch, myfi a losgaf y tŷ yma. Ac yna efe a aeth allan mewn digllondeb mawr.

36 Yna 'r Offeiriaid a ddaethant i mewn, ac a safasant o flaen yr allor a'r Deml, gan wylo, a dywedyd,

37 O Arglwydd, ti a ddewisaist y tŷ yma, ‡i alw ar dy Enw di ynddo, ac i fod yn dŷ gweddi ac ymbil i'th bobl.

‡ i'w alw ar dy Enw.

38 Gwnâ ddialedd ar y gŵr hwn a'i werfyll, oni ladder hwy â'r cleddyf: cofia eu cabledigaethau hwy, ac na ddioddef iddynt hwy barhau.

39 A Nicanor a aeth allan o Jerusalem, ac a werfyllodd yn Bethoron; ac yno llu o Syria a gyfarfu ag ef.

40 A Judas a werfyllodd yn Adasa, â theirmîl o wŷr, ac a wnaeth ei weddi, gan ddywedyd,

41 [d] O Arglwydd, pan ddaeth rhai oddiwrth y brenin i'th gablu di, yr Angel a aeth allan, ac a laddodd gant a phump a phedwar ugain o filoedd o honynt hwy:

d 2 Bren. 19. 35. Esay 37. 36 Eccl 48. 21. 2 Mac 8. 19.

42 Destrywia felly y gwerfyll hwn o'n blaen ni heddyw, fel y gallo pobl eraill wybod, ddywedyd o honaw efe yn ddrwg am dy gyflegr di; a barna ef yn ôl ei ddrygioni.

43 A'r gwerfyllogdd a darawsant ynghŷd, y trydydd dydd ar ddeg o'r mîs Adar: A llu Nicanor a orchfyged, ac efe ei hun a ladded yn gyntaf yn y rhyfel.

44 Pan welodd rhyfelwŷr Nicanor ei ladd ef, hwy a daflasant eu harfau ymaith, ac a ffoisant.

45 Ond *yr Iuddewon* a'i hymlidiasant hwy daith un diwrnod, o Adasa nes dyfod i Gasera, ac a ganasant larwm mewn udcyrn ar eu hôl hwynt.

46 A'r *Iuddewon* a ddaethant allan o holl drefi Judea oddiamgylch, ac a'i herlidiasant hwy: a hwy a droisant yn erbyn y rhai a'i herlidient, ac felly y lladded hwy oll â'r cleddyf, ac ni adawed neb o honynt hwy, na ddo un.

47 Yna hwy a gymmerasant yr yspail, a'r ysglyfaeth, ac a dorrasant ben Nicanor ymaith, a'i law ddehau ef, yr hon a estynnasai efe allan cyn falched, ac a'i dygasant hwy ymaith gyd-a hwynt, ac a'i crogasant o flaen Jerusalem.

48 Am hynny 'r bobl a lawenychasant yn ddirfawr, ac a fwriasant y diwrnod hwnnw trwy orfoledd mawr:

49 Ac [e] a ordeiniasant gadw y diwrnod hwnnw, *sef* y trydydd dydd ar ddeg o'r mîs Adar bob blwyddyn.

e 2 Mac. 15. 36.

50 Ac felly [f] gwlâd Juda a gafodd heddwch tros ychydig amser.

f Pen. 9. 57. & 14. 4.

PEN. VIII

1 Judas yn cael yspysrwydd o allu a chyfrwysdra y Rhufeiniaid: 20 ac yn gwneuthur ammodau heddwch â hwynt. 24 Pyngciau yr heddwch hwnnw.

JUdas hefyd a glybu sôn am y Rhufein-wŷr, eu bod hwy yn alluog, ac yn wŷr cedyrn, ac yn fodlon i dderbyn y rhai a ymgyfyllltai â hwynt, ac yn gwneuthur heddwch â phawb a'r oedd yn cyrchu attynt;

2 A'i bod yn alluog o nerth. A heb law hyn, eu rhyfeloedd hwy, a'r gwrolaeth a wnaethant hwy ym mysg y ‡Galatiaid, a fynegwyd iddynt hwy, ac fel y gorchfygasent hwynt, ac a'i dygasent tan deyrn-ged;

‡ Ffrancod.

3 A pha bethau a wnaethent hwy yngwlâd Hispaen, i ennill y mwyn-gloddiau arian ac aur oedd yno;

4 Ac fel y goresgynnasent ‡bob lle trwy eu doethineb a'i dioddefgarwch, (er pelled fyddai y lle oddiwrthynt hwy,) a'r brenhinoedd hefyd y rhai a ddaethai yn eu herbyn hwy o eithaf y ddaiar, nes eu gorchfygu a'i taro yn drwm iawn, ac fel yr oedd y llaill yn talu teyrn-ged iddynt hwy bob blwyddyn;

‡ yr holl bydd hwnnw.

5 Ac fel y gorchfygasent hwy mewn rhyfel Philip, a Pherseus brenin y ‡Macedoniaid, ac eraill y rhai a ymgodasai yn eu herbyn hwy, ac y gorchfygasent hwynt;

‡ Cimmiaid.

6 Fel y gorchfygasent hwy Antiochus y brenin mawr o Asia, yr hwn a fynnai ymladd â hwynt, ac oedd ganddo chwe ugain o Elephantiaid a gwŷr meirch, a cherbydau, a llu mawr iawn;

7 Ac fel y daliasent hwy ef yn fyw, ac yr ordeiniasent hwy iddo ef, ac i'r rhai a deyrnasai ar ei ôl ef, dalu teyrn-ged fawr iddynt hwy, a rhoddi meichiau ar yr hyn a gyttunesid arno;

8 Fel

8 Fel y dygaſent hwy oddiarno ef wlâd India, a Media, a Lydia, ei wledydd gotau ef, ac y rhoddaſent hwy y rhai hynny i'r brenin Eumenes;

9 A pha fodd y rhoddaſai y Groeg-wŷr eu brŷd ar ddyfod a'i difetha hwynt,

10 Ac y danfonaſent hwythau, pan wybuant, gapten yn eu herbyn hwy, ac y lladdaſent lawer o honynt hwy, ac y caethgludaſent eu gwragedd hwy a'i plant, ac yr yſpeiliaſent hwy, ac y cymeraſent feddiant yn eu tîr hwy, ac y deſtrywiaſent eu dinaſoedd cedyrn hwy, ac a'i daroſtyngaſent hwy i fod yn gaethwŷr iddynt hyd y dydd heddyw;

11 Ac fel y darfuaſai iddynt hwy ddeſtrywio, a chaethiwo teyrnaſoedd, ac ynyſoedd eraill, y rhai a fuaſai un amſer yn eu gwrthwynebu hwy;

12 Ac fel yr oeddynt hwy yn cadw cydymdeithas â'i cydymdeithion, ac â'r rhai oedd a'i hyder arnynt hwy, ac fel yr ennillaſent hwy deyrnaſoedd ym mhell ac yn agos, a bod pawb yn eu hofni hwy ar a glywſai ſôn am danynt:

13 Oblegid pwy bynnag a chwennychent hwy eu cymmorth i deyrnaſu, y rhai hynny oedd yn teyrnaſu; a thracheſn, y neb a ſynnent, a ddiſwyddent hwy: ac fel yr oeddynt hwy wedi dyfod i oruchafiaeth mawr:

14 Ac er hyn ei gŷd nad oedd un o honynt yn gwiſgo coron, nac yn ymddilladu â phorphor i'w fawrygu felly;

15 Ond gwneuthur o honynt hwy dŷ cynghor iddynt eu hunain, lle yr oedd trychant ac ugain yn eiſtedd beunydd mewn cyngor, yn ymgynghori yn waſtadol tros y bobl, i'w cadw hwynt mewn trefn dda:

16 Ac fel yr oeddynt hwy yn ymddiried i un gŵr bob blwyddyn i'w llywodraethu hwynt, ac i arglwyddiaethu ar eu holl wlâd hwy, i'r hwn yr oedd pawb yn ufudd; ac nad oedd na chynfigen nac ‡ eiddigedd yn eu plith hwy.

17 Yna Judas a ddewiſodd Eupolemus fâb Ioan, fâb Accas, a Jaſon fâb Eleazar, ac a'i danfonodd hwy i Rufain i wneuthur cyfammod caredigrwydd a ‡ chydymdeithas â hwynt;

18 Ac i ddeiſyf arnynt hwy dynnu yr iau oddiarnynt hwy: oblegid yr oeddynt hwy yn gweled fod brenhiniaeth y Groeg-wŷr yn gorthrymmu Iſraël â chaethiwed.

19 A hwy a aethant i Rufain; ac yr oedd y ffordd yn bell iawn; ac a aethant i mewn i dŷ'r cyngor, lle y llefaraſant ac y dywedaſant,

20 Judas Maccabëus a'i frodyr, a phobl yr Iuddewŏn, a'n danfonodd ni attoch chwi, i ymrwymo mewn ammodau cydymdeithas a heddwch â chwychwi, ac i chwithau ein 'ſgrifennu ninnau yn gydymdeithion, ac yn garedigion i chwithau.

21 Ac yr oedd y chwedl yma yn rhyngu bodd i'r Rhufeiniaid yn dda iawn.

22 Ac dyma goppi o'r 'ſgrifen a argraphodd *y cyngor* mewn llechau prês, ac a anfonaſant hwy i Jeruſalem, fel y byddai yno gyd-a hwy yn goffadwriaeth o'r heddwch, ac o'r gydymdeithas.

23 ‡ Bid yn dda i'r Rhufein-wŷr, ac i bobl yr Iuddewŏn, ar fôr ac ar dîr yn dragywydd: a phell fyddo 'r cleddyf a'r gelyn oddiwrthynt.

24 O's daw rhyfel yn gyntaf yn erbyn y Rhufein-wŷr, nac yn erbyn neb o'i cydymdeithion hwy, trwy eu holl arglwyddiaeth hwy,

25 Pobl yr Iuddewŏn a'i cymhorthant hwy, fel y ‡ gofynno 'r amſer, ag ewyllys eu calon: ‡ *gofoder yr.*

26 Ac ni roddant ddim i'r rhai a ryfelant yn eu herbyn hwynt, ac ni chynnorthwyant hwynt nac â bwyd, nac ag arian, nac â llongau, fel y rhyngodd bodd i'r Rhufein-wŷr; eu hammodau a gadwant heb gymmeryd dim am hynny.

27 Yn yr un ffunyd, o's digwydd i bobl yr Iuddewŏn yn gyntaf gaffael rhyfel, y Rhufein-wŷr a ymladdant gyd-a hwy o ewyllys da, fel y goſoder yr amſer iddynt;

28 Ac ni roddant i elynnion yr Iuddewŏn na bwyd, nac arfau, nac arian, na llongau, fel y gwelodd y Rhufein-wŷr yn dda; eithr hwy a gadwant yr ammodau hyn, a hynny yn ddidwyll.

29 Yn ôl y geiriau hyn y gwnaeth y Rhufein-wŷr ammod â phobl yr Iuddewŏn.

30 Ac o's ewyllyſia yr un o'r ddwy blaid o hyn allan 'chwanegu at, neu dynnu oddiwrth y geiriau hyn, gwnânt wrth eu hewyllys: a pha beth bynnag a 'chwanegant attynt, neu a dynnant oddiwrthynt, hynny a ſaif.

31 Ac am y drwg y mae Demetrius yn ei wneuthur i'r Iuddewŏn, ni a 'ſgrifennaſom atto ef, gan ddywedyd, Pa ham y gwnaethoſt ti dy iau yn drwm ar ein caredigion ni a'n cydymdeithion yr Iuddewŏn?

32 O's achwynant hwy rhagot ti dracheſn, nyni a wnawn gyfiawnder iddynt, ac a ymladdwn â thi ar fôr ac ar dîr.

PEN. IX.

1 *Alcimus a Bacchides yn dyfod tracheſn â gallu oedd newŷdd i Judea: 7 A llu Judas yn cilio oddiwrtho, 17 a'i ladd yntef. 30 Jonathan yn dyfod yn ei le ef, 40 ac yn dial cam ei frawd Ioan. 55 Plaau Alcimus, ac ynteu yn marw. 70 Bacchides yn heddychu â Jonathan.*

APhan glybu Demetrius ladd Nicanor a'i lu mewn rhyfel, eſe a aeth rhagddo, ac a ddanfonodd Bacchides ac Alcimus dracheſn i Judea, a chadernid ei lu gyd-a hwynt.

2 A hwy a aethant allan 'rhŷd y ffordd ſydd yn myned tu-a ‡ Galgala, ac a werſyllaſant o flaen Maſaloth, yr hon ſy yn Arbela, ac a'i ennillaſant hi, ac a laddaſant lawer o bobl. ‡ *Neu, Galilea.*

3 Y mîs cyntaf hefyd o'r ddeuddegfed flwyddyn a deugain a chant, hwy a werſyllaſant o flaen Jeruſalem.

4 Ond gan gyfodi y gwerſyll i fynu, hwy a aethant i ‡ Berea, ag ugein-mîl o wŷr traed, a dwy-fil o wŷr meirch. ‡ *Berretha. Joſeph.*

5 Judas yntef a werſyllaſai yn Eleaſa, a thair mîl o wŷr detholedig gyd-ag ef.

6 A phan welſant hwy luoſogrwydd y llu arall, ei fod eſe cymmaint, hwy a ofnaſant yn ddirfawr; a llawer a dynnaſant allan o'r gwerſyll, ac nid arhŏdd yno ond wyth-gant o wŷr.

7 Pan welodd Judas fod ei lu eſ wedi cilio, a'r rhyfel yn pwyſo arno, eſe a fawr dra-

llodwyd yn ei galon, o eiſiau caffael amſer i'w caſglu hwy ynghŷd, ac a ddigalonnodd.

8 Etto eſe a ddywedodd wrth y rhai a drigaſent gyd-ag ef, Cyfodwn, ac awn yn erbyn ein gelynnion, nid hwyrach i ni allu ymladd â hwynt.

9 Ond hwy a fynnaſent ei droi ef, gan ddywedyd, Ni allwn ni ddim. ‡ Am hynny achubwn ein henioes yn awr; ac yn ôl hyn ni a ddychwelwn ynghŷd à'n brodyr, ac a ymladdwn yn eu herbyn hwy: canys nid ydym ni ond ychydig.

‡ Yn ôl y coppi Lladin y mae hwn.

10 Yna Judas a ddywedodd, Na adawö Duw i mi wneuthur hyn, a ffoi oddiwrthynt hwy: am hynny o's ein hamſer ni a ddaeth, gedwch i ni farw fel gwŷr tros ein brodyr, ac na adawn fai ‡ yn y byd ar ein gogoniant.

‡ achos da i ddywedyd yn erbyn ein gogoniant.

11 A llu *Bacchides* a aeth allan o'r gwerſyll, ac a ſafodd ‡ yn eu herbyn hwy, a'r gwŷr meirch a gyfranned yn ddwy ‡ ran: y taflyddion a'r ſaethyddion a gerddaſant o flaen y llu, a'r rhai oll oedd yn blaenori y llu oeddynt wŷr cryfion.

‡ Neu, yn erbyn yr Iuddewon.

‡ fyddin.

12 A Bacchides ei hun oedd yn yr adain ddehau. A'r ſyddin a neſſaodd ar y ddeu-tu, a hwy a ganaſant yr udcyrn.

13 Gwŷr Judas a ganaſant yr udcyrn heſyd, a'r ddaiar a yſgydwodd wrth dwrwf y lluoedd: a hwy a darawſant ynghŷd o'r boreu hyd y nôs.

14 A phan welodd Judas fod Bacchides a chryfder ei lu ar y tu dehau, eſe a gymmerodd yr holl wŷr calonnog gyd-ag ef,

15 Ad a ddrylliodd adain ddehau eu byddin hwy, ac a'i herlidiodd hyd ym mynydd Azotus.

16 Pan welodd y rhai oedd yn yr adain aſſwy fod y rhai o'r adain ddehau wedi eu dryllio, hwy a ganlynaſant ar Judas a'i wŷr, wrth eu ſodlau, o'r tu ôl.

17 Ac yna yr aeth y rhyfel yn frŵd, a llawer a laddwyd, ac a archollwyd o'r ddwy blaid.

18 Judas heſyd a laddwyd, a'r llaill a ffoiſant.

19 A Jonathan a Simon a gymmeraſant Judas eu brawd, ac a'i claddaſant ef ym medd ei dadau ym Modin.

a Pſ. 13. 26.

20 A hwy a wylaſant; a [a] holl bobl Iſraël a wnaethant farw-nâd mawr am dano ef, ac a alaraſant tros ddyddiau lawer, gan ddywedyd,

21 Pa fodd y cwympodd y gŵr galluog oedd yn achub Iſraël!

22 Ond ni 'ſgrifennwyd y pethau eraill oedd yn perthyn i Judas, a'i ryfeloedd, a'i weithredoedd ardderchog, a'i fawredd ef: canys llawer iawn oeddynt hwy.

23 ¶ Wedi marw Judas, dynion drygionus a dderchafaſant eu pennau o fewn holl derfynau Iſraël, a phawb a'r oeddynt yn gwneuthur anwiredd a gyfodaſant.

24 Yr oedd newŷn mawr iawn yn y dyddiau hynny, a'r holl wlâd a ymadawödd ar eu hôl ‡ hwynt.

‡ Sef, Bacchides a'i wŷr.

25 A Bacchides a ddewiſodd wŷr annuwiol, ac a'i gwnaeth hwy yn arglwyddi ar y wlâd.

26 Y rhai hynny a geiſiaſant, ac a chwiliaſant am garedigion Judas, ac a'i dygaſant hwy at Bacchides, ac eſe a ddialodd arnynt hwy, ac ‡ a'i gwatworodd hwy yn ddirfawr.

‡ a wnaeth ddrwg arnynt.

27 A chyſtudd mawr a ddigwyddodd yn Iſraël; ni bu y fath er pan [b] ni welwyd prophwyd yn eu plith hwy.

b Pen. 4. 46.

28 A holl garedigion Judas a ymgaſglaſant, ac a ddywedaſant wrth Jonathan,

29 Er pan fu farw dy frawd Judas, nid oes gennym neb tebyg iddo ef i fyned allan yn erbyn ein gelynnion, a Bacchides, ac yn erbyn y rhai o'n cenedl ſydd elynnion i ni.

30 Am hynny nyni a'th ddewiſaſom di heddyw yn ei le ef, i fod yn dywyſog, ac yn gapten i ni, i ymladd ein rhyfeloedd ni.

31 A Jonathan a gymmerodd y dywyſogaeth arno yr amſer hwnnw, ac a gododd i fynu yn lle Judas ei frawd.

32 Pan wybu Bacchides hynny, eſe a geiſiodd ei ladd ef.

33 Ond Jonathan a Simon ei frawd, a phawb a'r oedd gyd-a hwy a wybuant hyn, ac a ffoiſant i anialwch Thecoe, ac a werſyllaſant wrth ddwfr llynn Aſphar.

34 ‡ Pan ddeallodd Bacchides hynny, eſe a ddaeth a'i holl lu yn agos i'r Iorddonen ar y dydd Sabboth.

‡ Pan ddeallodd Bacchides hynny ar y dydd Sabboth, eſe &c.

35 A *Jonathan* a ddanfonaſai ei frawd ‡ *Ioan* capten y bobl, i ddymuno ar ei garedigion y Nabathiaid, gaffael o honynt hwy adel eu ‡ hoffer gyd-a hwy i'w cadw, oblegid yr oedd llawer ganddynt hwy.

‡ Ioſ. Ant. l. 13. c. 1.

‡ dodrefn, neu, clud.

36 Ond plant Jambri a ddaethant allan o Medaba, ac a ddaliaſant Ioan, a'r holl bethau oedd ganddo ef, ac a aethant ymaith â hwynt ganddynt.

37 Yn ôl y pethau hyn y daeth gair i Jonathan ac i Simon ei frawd, fod plant Jambri yn gwneuthur neithior fawr, ac yn dwyn y ferch o ‡ Medaba â ‡ chynhebrwng mawr, oblegid merch oedd hi i un o bennaethiaid mawrion Canaan.

‡ Meddaba. ‡ meibion fawr.

38 Yna hwy a gofiaſant Ioan eu brawd, ac a aethant i fynu, ac a ymguddiaſant ynghyſgod y mynydd.

39 A hwy a godaſant eu golwg i fynu, ac a edrychaſant, ac wele, yr oedd ‡ trŵſt ac arlwy mawr: a'r prïodaſ-fâb a ddaethai allan â'i garedigion, ac â'i frodyr, i'w cyfarfod hwy, â thympanau, ‡ ag offer cerdd, ac ag arfau lawer.

‡ llwyr o draſteu. ‡ a gyn wrthgyſtal.

40 Yna Jonathan a'r rhai oedd gyd-ag ef a godaſant i fynu allan o'i llocheſau yn eu herbyn hwy, ac a laddaſant lawer o honynt hwy, a'r lleill a ffoiſant i'r mynydd: a hwy a gymmeraſant eu holl yſpail hwy.

41 Felly y brïodas a droëd yn alar, a llais eu cerddorion hwy yn farw-nâd.

42 Ac felly wedi iddynt hwy lwyr-ddial gwaed eu brawd, hwy a ddychwelaſant i ‡ oror yr Iorddonen.

‡ gyn-ſaſ.

43 Pan glybu Bacchides hynny, eſe a ddaeth i lan yr Iorddonen â llu mawr, ar y dydd Sabboth.

44 A Jonathan a ddywedodd wrth y rhai oedd gyd-ag ef, Cyfodwn heddyw i fynu, ac ymladdwn am ein heneidiau: canys nid ydym heddyw yn ſefyll yn yr un cyflwr ag yr oeddym ni er ys dyddiau:

45 Wele, y mae 'r rhyfel o'n blaen ac o'n hôl ni, a dwfr yr Iorddonen o'r naill du, ac o'r tu arall ſuglennydd a choedydd; ac nid oes i ni le i gilio.

46 Am hynny gwaeddwch yr awr hon tua'r nef, fel yr achuber chwi o law eich gelynnion.

3843 47 Ac felly hwy a darawſant ynghŷd, a Jonathan a eſtynnodd allan ei law i daro Bacchides; ond efe a giliodd yn ôl oddiwrtho ef.

48 Yna Jonathan a'r rhai oedd gyd-ag ef a neidiaſant i'r Iorddonen, ac a nofiaſant troſodd i'r lann draw: ond nid ai y lleill tros yr Iorddonen ar eu hôl hwy.

‡ day ſil of. Ant. 13. c. 1. 49 Ac ynghylch ‡ mîl o wŷr Bacchides a laddwyd y diwrnod hwnnw.

50 Am hynny *Bacchides* a ddychwelodd i Jeruſalem, ac a ‡adeiladodd y dinaſoedd cedyrn oedd yn Judea, a'r amddiffynfa yn Jericho, ac Emmaus, a Bethoron, a Bethel, a Thamnatha, a Pharathoni, a ‡ Thaphon, â chaerau uchel, â phyrth, ac â barrau:

51 Ac a oſododd wŷr ynddynt i'w cadw, ac i wneuthur gelynniaeth ag Iſraël.

52 Efe a adeiladodd gaerau ynghylch y ddinas ‡Bethſura, a Gazara, a'r caſtell, ac a oſododd wŷr a bwyd ynddynt hwy.

53 Efe a gymmerodd hefyd feibion pennaethiaid y wlâd yn wyſtlon, ac a'i rhoddodd hwy yn y caſtell yn Jeruſalem, i'w cadw.

844 54 Wedi hynny, yn y drydedd flwyddyn ar ddeg a deugain a chant, yr ail mîs, Alcimus a orchymynnodd iddynt hwy dynnu i lawr gaerau cyntedd y cyſſegr neſaf i mewn: ac efe a dynnodd i lawr waith y prophwydi.

55 Ond ac efe yn dechreu tynnu i lawr, yr amſer hwnnw y tarawyd Alcimus, a'i orchwyl ef a rwyſtred: a'i enau ef a gauwyd, ac efe a ſyrthiodd yn y parlys; fel na's gallai efe ymddiddan mwy, na gorchymmyn dim ynghylch ei dŷ.

56 Alcimus a fu farw yr amſer hwnnw mewn gofid mawr.

57 Pan welodd Bacchides farw Alcimus, efe
1 Mac. 7. 50. a ddychwelodd at y brenin, a [e]gwlâd Judea a gafodd lonyddwch ddwy flynedd.

846 58 Yna 'r holl wŷr annuwiol a ymgynghoraſant, gan ddywedyd, Wele, y mae Jonathan a'i wŷr mewn eſmwythdra, ac yn trigo mewn diofalwch: am hynny dygwn Bacchides yma yn awr, ac efe a'i deil hwy oll mewn un noſwaith.

59 Ac felly hwy a aethant ac a ymgynghoraſant ag ef.

60 Ac efe a gododd i ddyfod â llu mawr, ac a ddanfonodd lythyrau yn ddirgel at ei holl gyfeillion oedd yn Judea, ar iddynt ddal Jonathan a'r rhai oedd gyd-ag ef: ond ni allent hwy, oblegid y lleill a wybuant eu bwriad hwy.

61 A Jonathan a ddaliodd ddeg a deugain o wŷr y wlâd, y rhai oedd flaenoriaid yn y drwg hwnnw, ac a'i lladdodd hwy.

62 Yna Jonathan, a Simon, a'r rhai oedd gyd-a hwy, a aethant ymaith i Bethbaſi, yr hon ſydd yn yr anialwch; a hwy a adnewyddaſant yr hyn a ſyrthiaſai o honi hi, ac a'i cadarnhaſant hi.

63 Pan wybu Bacchides hyn, efe a gaſglodd
wild ei holl lu, ac a ddanfonodd air i'r rhai ‡ oedd yn Judea.

64 Yna efe a ddaeth ac a werſyllodd yn erbyn Bethbaſi, ac a ymladdodd yn ei herbyn hi lawer o ddyddiau, ac a wnaeth offer rhyfel.

65 A Jonathan a adawödd ei frawd Simon yn y ddinas, ac a aeth allan i'r wlâd, ac a aeth â rhifedi *o wŷr*:

66 Ac a laddodd ‡ Odonarces a'i frodyr, a ‡ *Odmarra.* meibion Phaſiron yn eu llueſt.

67 A phan ddechreuodd efe eu taro hwynt, a dyfod i fynu â'i fyddinoedd, Simon yntef a'r rhai oedd gyd-ag ef a aethant allan o'r ddinas, ac a loſgaſant yr offer rhyfel,

68 Ac a ymladdaſant yn erbyn Bacchides, ac a'i gorchfygaſant ef, ac a'i cyſtuddiaſant ef yn ddirfawr, am fod ei gyngor a'i daith ef yn ofer.

69 Am hynny efe a fu lidiog wrth y gwŷr 3847
annuwiol a'i cynghoraſent ef i ddyfod i'r wlâd, ac a laddodd lawer o honynt hwy: yna efe a fwriadodd fyned ymaith i'w wlâd ei hun.

70 Pan wybu Jonathan hynny, efe a ddanfonodd gennadon atto ef, i wneuthur heddwch rhyngddo ag ef, ac i roddi iddynt hwy y carcharorion.

71 A Bacchides a gyttunodd i hynny, ac a wnaeth fel yr oedd ei ddymuniad ef, ac a dyngodd hefyd na wnai efe niwed fyth iddo ef holl ddyddiau ei enioes;

72 Ac a adferodd iddo ef yr holl garcharorion a ddaliaſai efe o'r blaen o wlâd Judea; ac yna efe a ddychwelodd ac a aeth ymaith i'w wlâd ei hun; ac ni ddaeth efe mŵy i'w terfynau hwynt.

73 Ac felly y peidiodd y cleddyf yn Iſraël. A Jonathan a drigodd ym-Machmas, ac a ddechreuodd ‡ farnu 'r bobl; ac efe a ddiwreiddiodd ‡ *lywodraeth.* y rhai annuwiol allan o Iſraël.

P E N. X.

1 Demetrius yn cynnyg yn helaeth am gael beddioch Jonathan. 25 Ei lythyrau ef at yr Iuddewon. 47 Jonathan yn heddychu ag Alexander, 50 ac ynteu yn lladd Demetrius, 58 ac yn priodi merch Ptolomëus: 62 ac yn danfon am Jonathan, ac yn gwneuthur iddo barch mawr. 75 Jonathan yn cael y maes yn erbyn galluoedd Demetrius ieuangaf, 84 ac yn loſgi teml Dagon.

YN yr wyth-ugeinfed flwyddyn, Alexander 3851
mâb Antiochus a gyfenwid Epiphanes, a aeth i fynu ac a ennillodd Ptolemais; a'r dinaſyddion a'i derbynniaſent ef, ac efe a deyrnaſodd yno.

2 Pan glybu Demetrius hynny, efe a gaſglodd lu mawr anfeidrol, ac a aeth allan yn ei erbyn ef i ryſela.

3 A Demetrius a ddanfonodd lythyrau at Jonathan â geiriau ‡ heddychol, gan ei fawrygu ef. ‡ *caredig.*

4 Canys efe a ddywedodd, Nyni a wnawn dengnheddyf ag ef yn gyntaf, cyn heddychu o hono ef ag Alexander yn ein herbyn ni:

5 O's amgen, efe a gofia yr holl ddrwg a wnaethom ni yn ei erbyn ef, ac yn erbyn ei frodyr a'i bobl.

6 Ac efe a roddes awdurdod i Jonathan i gaſglu llu o wŷr, ac i ddarparu arfau, fel y cynnorthwyai efe ef mewn rhyfel: ac efe a orchymynnodd roddi y gwyſtlon oedd yn y caſtell iddo ef.

7 Yna Jonathan a ddaeth i Jeruſalem, ac a ddarllennodd y llythyrau, lle yr oedd yr holl bobl, a'r rhai oedd yn y caſtell, yn clywed.

8 A hwy a ofnaſant yn ddirfawr pan glywſant hwy roddi o'r brenin awdurdod iddo ef i gaſglu llu.

9 A'r rhai oedd yn y caſtell a roiſant y

gwyſtlon i Jonathan; ac efe a'i hadferodd hwy i'w rhïeni.

10 Jonathan hefyd a drigodd yn Jeruſalem, ac a ddechreuodd adeiladu ac adnewyddu y ddinas.

11 Ac efe a orchymynnodd i'r gweithwŷr adeiladu y caerau, a mynydd Sïon o'i amgylch â cherrig pedwar ochrog i ſod yn lle cadarn: ac felly y gwnaethant hwy.

12 Yna y Cenhedloedd, y rhai oedd yn y ceſtyll a wnaethai Bacchides, a ffoiſant.

13 A phob un a adawödd ei le, ac a aeth ymaith i'w wlâd ei hun.

14 Yn unig yn Bethſura yr arhoſodd rhai o'r rhai a wrthodaſent y gyfraith a'r gorchymynnion: oblegid honno oedd eu noddfa hwy.

15 Pan glywödd Alexander y brenin yr addewidion a wnaethai Demetrius i Jonathan, a phan ſynegaſant hwy iddo ef y rhyfeloedd a'r gwroldeb a wnaethai efe a'i frodyr, a'r boen a gymeraſent hwy;

16 Efe a ddywedodd, A gawn ni y fath ŵr a hwn? gan hynny nyni a'i gwnawn ef yn gyfaill ac yn gydymmaith i ni.

17 Ac ar hyn efe a 'ſgrifennodd ac a ddanfonodd lythyr atto ef o'r geiriau hyn, gan ddywedyd,

18 Y mae 'r brenin Alexander yn cyfarch ei frawd Jonathan.

19 Ni a glywſom am danat ti, dy ſod ti yn ŵr galluog nerthol, ac yn gymmwys i ſod yn un o'n caredigion ni;

20 Am hynny ni a'th oſodaſom di heddyw yn Arch-offeiriad ar dy bobl, ac i'th alw yn garedig-ddyn i'r brenin; (ac efe a ddanfonodd wiſg o borphor, a choron o aur iddo ef;) ac i gymmeryd ein plaid ni, ac i gadw caredigrwydd â nyni.

3852 21 A Jonathan a wiſgodd y wiſg ſanctaidd am dano, y ſeithfed mîs o'r wyth-ugeinfed flwyddyn, ar ŵyl y pebyll; ac efe a gaſglodd lu, ac barottôdd lawer o arfau.

22 Pan glywödd Demetrius y geiriau hyn, efe a driſtâodd yn ddirfawr, ac a ddywedodd,

23 Pa ham y gwnaethom ni hyn, pan ragflaenai Alexander nyni, yn gwneuthur cyfeillach â'r Iuddewön, i'w gryfhau ei hun?

24 Minneu a 'ſgrifennaf attynt eiriau conſſorddus, *ac a addawaf* godiad a rhoddion iddynt hwy, fel y byddont yn gymmorthwŷr i mi.

25 Ac efe a 'ſgrifennodd y geiriau hyn attynt hwy; Y brenin Demetrius at bobl yr Iuddewön, yn anfon annerch.

26 Yn gymmaint a chadw o honoch ammodau â nyni, a glynu yn ein cyfeillach ni, heb fyned at ein gelynnion ni, hyn a glywſom, ac ni a lawenychaſom.

27 Am hynny parhewch, a byddwch ffyddlon i ni, ac ni a dalwn i chwi yn dda am y pethau yr ydych chwi yn eu gwneuthur yn ein plaid ni.

28 Ni a faddeuwn i chwi lawer o bethau dyledus, ac a roddwn i chwi roddion.

29 Ac yn awr yr ydwyf fi yn eich rhyddhau chwi, a'r holl Iuddewön er eich mwyn chwi yr ydwyf yn eu rhyddhau oddïwrth deyrn-ged, ac oddïwrth daledigaethau yr halen, ac oddïwrth drêth y goron;

30 Ac oddïwrth yr hyn ſydd i mi i'w gael am drydedd ran yr hâd, a hanner ffrwyth y coed; yr ydwyf fi yn eu maddeu hwy o'r dydd heddyw allan, fel na's cymerer hwy o wlâd Judea, nac o'r tair talaith a 'chwanegwyd atti, allan o Samaria, a Galilea, o'r dydd heddyw allan yn dragywydd.

31 Bydded Jeruſalem yn ſanctaidd, ac yn rhydd, a'i holl derfynau, oddïwrth ddegymmau ac ardrethion.

32 Ac am y caſtell ſydd yn Jeruſalem, yr ydwyf fi yn rhoddi i fynu fy meddiant arno, ac yn ei roddi ef i'r Arch-offeiriad, fel y gallo efe oſod ynddo y cyfryw wŷr ag a ddewiſo efe i'w gadw ef.

33 Ac yr ydwyf fi yn rhâd yn gollwng yn rhydd bob perchen enaid o ddyn o'r Iuddewön a gaethgluded o wlâd Judea i fan yn y byd o'm teyrnas i: a maddeued pawb *o'm ſwyddogion i* eu teyrn-ged hwy, ſef o'i hanifeiliaid hwy.

34 A'r holl wyliau, a'r Sabbothau, a'r lloerau newŷdd, y dyddiau arferedig, y tridiau ym mlaen, ac yn ôl yr ŵyl, a gânt ſod yn ddyddiau o rydd-did a maddeuant i'r holl Iuddewön yn fy nheyrnas i.

35 Ac ni chaiff neb awdurdod i ymyrryd arnynt, nac i flino neb o honynt am ddim.

36 Yſgrifenner i lawr hefyd o'r Iuddewön, i ſod o lu y brenin, ynghylch deng-mîl ar hugain o wŷr, a rhodder iddynt ‡roddion, fel y mae yn perthyn i bawb o lu y brenin. ‡ dalddiaeth.

37 Goſoder hefyd o honynt hwy, rai yng-heſtyll mawrion y brenin, a rhai o'r rhai 'n a oſodir ar negeſau y brenin, y rhai ydynt o ymddiried. Bydded hefyd y rhai fyddant arnynt hwy, ac yn dywyſogion, o honynt hwy eu hunain, ‡a rhodiant yn eu cyfraith ei hun, megis y gorchymynnodd y brenin yn nhîr Judea. ‡ a fyddan fyw yn ôl.

38 Chwaneger hefyd at Judea y tair talaith a roddwyd o wlâd Samaria at Judea, i'w cyfrif yn un, fel nad ufuddhâont i awdurdod neb arall ond yr Arch-offeiriad.

39 Ptolemais a'i chyffiniau yr ydwyf fi yn ei rhoddi yn rhodd i'r Cyſſegr ſydd yn Jeruſalem, at ‡gymheſur draul y † Cyſſegr. ‡ angenrheidiol. † perthyn i'r ſanctaidd.

40 Ac yr wyf fi yn rhoddi bob blwyddyn bymtheng-mîl o ſiclau arian allan o gyfrif y brenin, o'r lleoedd a berthyn.

41 A'r hyn ſydd ‡yngweddill heb i'r ſwyddwŷr ei dalu i mewn, megis yn y blynyddoedd o'r blaen, o hyn allan rhoddant at waith y Deml. ‡ dros ben.

42 Ac heb law hyn y pum-mîl ſicl o arian, y rhai a gymmeraſant hwy allan o raid y Cyſſegr o'r cyfrif bob blwyddyn, yr ydys yn maddeu y rhai hynny, am eu bod hwy yn perthynu i'r offeiriaid ſydd yn gwaſanaethu.

43 A phwy bynnag a ffoant i'r Deml ſydd yn Jeruſalem, neu i'w holl gyffiniau, ar y mae y brenin yn dylu iddynt ardreth neu ddim arall, gadawër hwynt yn rhyddion, a'r hyn oll ſydd ganddynt yn fy nheyrnas i.

44 Ac fel yr adeilader, ac y cyweirier gwaith y Cyſſegr, fe a roddir traul hefyd o gyfrif y brenin.

45 Felly y rhoddir traul o gyfrif y brenin i adeiladu caerau Jeruſalem, ac i'w chadarnhau o amgylch, aci adeiladu y caerau yn Judea.

46 Ond

46 Ond pan glybu Jonathan a'r bobl y geiriau hyn, ni roddasant goel iddynt, ac ni's derbynniasant hwynt: canys hwy a gofiasant y mawr ddrygioni a wnaethai efe yn Israël, ac mor ddirfawr y cystuddiasai efe hwynt.

3854 47 Am hynny hwy a fuant fodlon i Alexander, oblegid efe a fuasai yn gyntaf yn crybwyll wrthynt am wîr heddwch; a hwy a ryfelasant gyd-ag ef *eu* holl ddyddiau.

48 A'r brenin Alexander a gasglodd lu mawr, ac a wersyllodd ‡ yn erbyn Demetrius.

49 Felly y ddau frenin a darawsant ynghŷd mewn rhyfel, a llu Demetrius a ffôdd: ac Alexander a'i herlidiodd ef, ac a'i gorchfygodd hwynt.

50 Eithr y rhyfel a barhâodd yn frŵd hyd fachlud haul; a lladdwyd Demetrius y dydd hwnnw.

51 Ac Alexander a anfonodd gennadon at Ptolomeus brenin yr Aipht, gan ddywedyd yn ôl y geiriau hyn;

52 Gan ddychwelyd o honof i dîr fy mrenhiniaeth, ac eistedd ar orsedd-faingc fy nhadau, a chael y dywysogaeth, a difetha Demetrius, ac ennill ein gwlâd ni;

53 (Canys wedi cydio o honof fi ag ef mewn câd, difethwyd ef a'i lu gennym ni, ac yr ydwyf yn eistedd ar orsedd-faingc ei deyrnas ef;)

54 Yn awr gan hynny gwnawn gyfeillach rhyngom, ac yr awron dôd i mi dy ferch yn wraig, ac mi a fyddaf ‡ ddaw i ti, ac a roddaf i ti, ac iddi hitheu roddion addas i ti.

55 A'r brenin Ptolomeus a attebodd, gan ddywedyd, Da *yw 'r* dydd y dychwelaist i dîr dy henafiaid, ac yr eisteddaist ar orsedd-faingc eu brenhiniaeth hwynt.

56 Ac yr awron mi a wnâf i ti yr hyn a'sgrifennaist. Eithr tyred i gyfarfod i Ptolemais, fel y gwelom ei gilydd: ac mi a fyddaf chwegrwn i ti, fel y dywedaist.

57 Felly yr aeth Ptolomeus allan o'r Aipht, efe a Chleopatra ei ferch, a hwy a ddaethant i Ptolemais yn yr ail flwyddyn a thrugain a chant.

58 A'r brenin Alexander a'i cyfarfu ef; yntef a roddes ei ferch Cleopatra iddo ef, ac a wnaeth ei neithior hi yn Ptolemais, mewn gogoniant mawr, fel *y mae arfer* brenhinoedd.

54 59 A'r brenin Alexander a 'sgrifennasai at Jonathan i ddyfod i gyfarfod ag ef.

60 Ac efe a aeth i Ptolemais yn ogoneddus, ac a gyfarfu â'r ddau frenin, ac a roddes arian ac aur iddynt hwy ac i'w caredigion, a rhoddion lawer, ac efe a gafodd ffafr yn eu golwg hwynt.

61 A gwŷr 'sgeler o Israël, *sef* gwŷr annuwiol a ymgasglasant yn ei erbyn ef, i achwyn arno ef: ond ni wrandawödd y brenin arnynt hwy.

62 A'r brenin hefyd a archodd ddïosg Jonathan o'i ddillad, a'i wisgo ef â phorphor. A hwy a wnaethant felly.

63 A'r brenin a wnaeth iddo eistedd gyd-ag ef, ac a ddywedodd wrth ei dywysogion, Ewch allan gyd-ag ef i ganol y ddinas, a chyhoeddwch na achwyno neb yn ei erbyn ef am ddim matter, ac na flino neb ef am un achos.

64 A phan welodd y rhai oedd yn achwyn *arno* ei ogoniant ef, y modd y cyhoeddasid, ac yntef wedi ei wisgo â phorphor, hwy a ffoisant oll.

54 65 A'r brenin a'i hanrhydeddodd ef, ac a'i 'sgrifennodd ef ym mysg ei gyfeillion pennaf, ac a'i gwnaeth ef yn dywysog, ac yn ‡ gyfrannog o'i lywodraeth ef. ‡ llywodraeth ar dalaith.

66 A Jonathan a ddychwelodd i Jerusalem, yn heddychlon, ac yn llawen.

67 Ac yn y bummed flwyddyn a thrugain a chant y daeth Demetrius mâb Demetrius, o Creta i dîr eu henafiaid. 3856

68 A'r brenin Alexander a glybu, ac a drist âodd yn ddirfawr, ac efe a ddychwelodd i Antiochia.

69 A Demetrius a osododd Apolonius, yr hwn oedd ar Coelosyria *yn ben-capten*, ac efe a gasglodd lu mawr, ac a wersyllodd yn Jamnia, ac a anfonodd at Jonathan yr Arch-offeiriad, gan ddywedyd,

70 Tydi yn unig yn anad neb ydwyt yn ymdderchafu i'n herbyn ni; minneu a euthym yn watwar-gerdd, ac yn wradwydd o'th achos di: a pha ham yr wyt ti yn cymmeryd awdurdod i'n herbyn ni yn y mynyddoedd?

71 Am hynny yn awr o's ydwyt yn ymddiried yn dy grysder dy hun, tyred i wared attom ni i'r maes, ac yno ymgystadlwn â'i gilydd: canys y mae gennyf fi lu y dinasoedd.

72 Gofyn, a dysg pwy ydwyf fi, a'r lleill sydd yn ein helpio ni; hwy a fynegant i ti nad oes fodd i'th droed ti sefyll yn ein hwyneb ni: oblegid dy henafiaid a yrrwyd i ffoi ddwy-waith yn eu gwlâd eu hun.

73 Ac yr awr hon gan hynny ni elli di aros y fath feirch, a llu yn y maes, lle nid oes na charreg, na maen, na lle i ffoi.

74 A phan glybu Jonathan eiriau Apolonius, efe a gyffrôdd yn ei feddwl, ac a etholodd ddengmîl o wŷr, ac a aeth allan o Jerusalem; a'i frawd Simon a gyfarfu ag ef yn help iddo ef.

75 Ac efe a wersyllodd yn erbyn Joppe; eithr hwy a'i cadwasant ef allan o'r ddinas, am fod gwarcheidwaid Apolonius yn Joppe.

76 A hwy a rhyfelasant yn ei herbyn hi; a'r rhai oedd o'r ddinas a ofnasant, ag a agorasant: a Jonathan a ennillodd Joppe.

77 A phan glybu Apolonius hyn, efe a gymmerodd deir-mîl o wŷr meirch, a llu mawr *o wŷr traed*, ac a aeth i Azotus, megis un ar ei daith; ac efe a ‡ ddaeth a'i lu i'r maes, am fod ganddo lawer o wŷr meirch, yn y rhai yr oedd efe yn ymddiried. ‡ a'i denodd ef.

78 Yna Jonathan a ddilynodd ar ei ôl ef i Azotus, lle y cydiodd y ddau lu mewn rhyfel o'i ôl ef.

79 Ac Apolonius a adawsai fil o wŷr meirch mewn cynllwyn o'i hôl hwynt.

80 A Jonathan a wybu fod cynllwyn o'i ôl ef, a hwy a amgylchasent ei lu ef, ac a daflasent biccellau yn erbyn y bobl, o foreu hyd hwyr.

81 A'r bobl a safodd fel yr archodd Jonathan; a'i meirch hwythau a flinasant.

82 Simon hefyd a ddug allan ei lu yntef, ac a gydiodd â'r fyddin, (canys y meirch a flinasent,) a hwy a orchfygwyd ganddo, ac a ffoisant.

83 A'r gwŷr meirch a wasgarwyd ar hŷd y maes, ac a ffoisant i Azotus, ac a ddaethant i Beth-Dagon, i deml eu heulyn, i fod yn gadwedig.

84 A Jonathan a losgodd Azotus, a'r dinasoedd o'i hamgylch hi, ac a gymmerodd eu hys-

gwyſtlon i Jonathan; ac efe a'i hadferodd hwy i'w rhïeni.

10 Jonathan hefyd a drigodd yn Jeruſalem, ac a ddechreuodd adeiladu ac adnewyddu y ddinas.

11 Ac efe a orchymynnodd i'r gweithwŷr adeiladu y caerau, a mynydd Sïon o'i amgylch â cherrig pedwar ochrog i ſod yn lle cadarn: ac felly y gwnaethant hwy.

12 Yna y Cenhedloedd, y rhai oedd yn y ceſtyll a wnaethai Bacchides, a ffoiſant.

13 A phob un a adawödd ei le, ac a aeth ymaith i'w wlâd ei hun.

14 Yn unig yn Bethſura yr arhoſodd rhai o'r rhai a wrthodaſent y gyfraith a'r gorchymynnion: oblegid honno oedd eu noddfa hwy.

15 Pan glywödd Alexander y brenin yr addewidion a wnaethai Demetrius i Jonathan, a phan ſynegaſant hwy iddo ef y rhyfeloedd a'r gwroldeb a wnaethai efe a'i frodyr, a'r boen a gymeraſent hwy;

16 Efe a ddywedodd, A gawn ni y fath ŵr a hwn? gan hynny nyni a'i gwnawn ef yn gyfaill ac yn gydymmaith i ni.

17 Ac ar hyn efe a 'ſgrifennodd ac a ddanfonodd lythyr atto ef o'r geiriau hyn, gan ddywedyd,

18 Y mae 'r brenin Alexander yn cyfarch ei frawd Jonathan.

19 Ni a glywſom am danat ti, dy fod ti yn ŵr galluog nerthol, ac yn gymmwys i fod yn un o'n caredigion ni;

20 Am hynny ni a'th oſodaſom di heddyw yn Arch-offeiriad ar dy bobl, ac i'th alw yn garedig-ddyn i'r brenin; (ac efe a ddanfonodd wiſg o borphor, a choron o aur iddo ef;) ac i gymmeryd ein plaid ni, ac i gadw caredigrwydd â nyni.

3852 21 A Jonathan a wiſgodd y wiſg ſanctaidd am dano, y ſeithfed mîs o'r wyth-ugeinfed flwyddyn, ar ŵyl y pebyll; ac efe a gaſglodd lu, ac barottôdd lawer o arfau.

22 Pan glywödd Demetrius y geiriau hyn, efe a driſtâodd yn ddirfawr, ac a ddywedodd,

23 Pa ham y gwnaethom ni hyn, pan ragflaenai Alexander nyni, yn gwneuthur cyfeillach â'r Iuddewön, i'w gryfhau ei hun?

24 Minneu a 'ſgrifennaf attynt eiriau conſſorddus, *ac a addawaf* godiad a rhoddion iddynt hwy, fel y byddont yn gymmorthwŷr i mi.

25 Ac efe a 'ſgrifennodd y geiriau hyn attynt hwy; Y brenin Demetrius at bobl yr Iuddewön, yn anfon annerch.

26 Yn gymmaint a chadw o honoch ammodau â nyni, a glynu yn ein cyfeillach ni, heb fyned at ein gelynnion ni, hyn a glywſom, ac ni a lawenychaſom.

27 Am hynny parhewch, a byddwch ffyddlon i ni, ac ni a dalwn i chwi yn dda am y pethau yr ydych chwi yn eu gwneuthur yn ein plaid ni.

28 Ni a faddeuwn i chwi lawer o bethau dyledus, ac a roddwn i chwi roddion.

29 Ac yn awr yr ydwyf fi yn eich rhyddhau chwi, a'r holl Iuddewön er eich mwyn chwi yr ydwyf yn eu rhyddhau oddïwrth deyrn-ged, ac oddïwrth daledigaethau yr halen, ac oddïwrth drêth y goron;

30 Ac oddïwrth yr hyn ſydd i mi i'w gael am drydedd ran yr hâd, a hanner ffrwyth y coed; yr ydwyf fi yn eu maddeu hwy o'r dydd heddyw allan, fel na's cymerer hwy o wlâd Judea, nac o'r tair talaith a 'chwanegwyd atti, allan o Samaria, a Galilea, o'r dydd heddyw allan yn dragywydd.

31 Bydded Jeruſalem yn ſanctaidd, ac yn rhydd, a'i holl derfynau, oddïwrth ddegymmau ac ardrethion.

32 Ac am y caſtell ſydd yn Jeruſalem, yr ydwyf fi yn rhoddi i fynu fy meddiant arno, ac yn ei roddi ef i'r Arch-offeiriad, fel y gallo efe oſod ynddo y cyfryw wŷr ag a ddewiſo efe i'w gadw ef.

33 Ac yr ydwyf fi yn rhâd yn gollwng yn rhydd bob perchen enaid o ddyn o'r Iuddewön a gaethgluded o wlâd Judea i fan yn y byd o'm teyrnas i: a maddeued pawb *o'm ſwyddogion i* eu teyrn-ged hwy, ſef o'i hanifeiliaid hwy.

34 A'r holl wyliau, a'r Sabbothau, a'r lloerau newŷdd, y dyddiau arferedig, y tridiau ym mlaen, ac yn ôl yr ŵyl, a gânt fod yn ddyddiau o rydd-did a maddeuant i'r holl Iuddewön yn fy nheyrnas i.

35 Ac ni chaiff neb awdurdod i ymyrryd arnynt, nac i flino neb o honynt am ddim.

36 Yſgrifenner i lawr hefyd o'r Iuddewön, i fod o lu y brenin, ynghylch deng-mîl ar hugain o wŷr, a rhodder iddynt ‡roddion, fel y mae yn perthyn i bawb o lu y brenin. ‡ *dalddaeth.*

37 Goſoder hefyd o honynt hwy, rai yng-heſtyll mawrion y brenin, a rhai o'r rhai 'n a oſodir ar negeſau y brenin, y rhai ydynt o ymddiried. Bydded hefyd y rhai fyddant arnynt hwy, ac yn dywyſogion, o honynt hwy eu hunain, ‡a rhodiant yn eu cyfraith ei hun, megis y gorchymynnodd y brenin yn nhîr Judea. ‡ *a bydded fyn yn ll.*

38 Chwaneger hefyd at Judea y tair talaith a roddwyd o wlâd Samaria at Judea, i'w cyfrif yn un, fel nad ufuddhâont i awdurdod neb arall ond yr Arch-offeiriad.

39 Ptolemais a'i chyffiniau yr ydwyf fi yn ei rhoddi yn rhodd i'r Cyſſegr ſydd yn Jeruſalem, at ‡gymheſur draul y † Cyſſegr. ‡ *angenrheidiol.* † *perthyn ſanctaidd.*

40 Ac yr wyf fi yn rhoddi bob blwyddyn bymtheng-mîl o ſiclau arian allan o gyfrif y brenin, o'r lleoedd a berthyn.

41 A'r hyn ſydd ‡yngweddill heb i'r ſwyddwŷr ei dalu i mewn, megis yn y blynyddoedd o'r blaen, o hyn allan rhoddant at waith y Deml. ‡ *dros ben.*

42 Ac heb law hyn y pum-mîl ſicl o arian, y rhai a gymmeraſant hwy allan o raid y Cyſſegr o'r cyfrif bob blwyddyn, yr ydys yn maddeu y rhai hynny, am eu bod hwy yn perthynu i'r offeiriaid ſydd yn gwaſanaethu.

43 A phwy bynnag a ffoant i'r Deml ſydd yn Jeruſalem, neu i'w holl gyffiniau, ar y mae y brenin yn dylu iddynt ardreth neu ddim arall, gadawër hwynt yn rhyddion, a'r hyn oll ſydd ganddynt yn fy nheyrnas i.

44 Ac ſel yr adeilader, ac y cyweirier gwaith y Cyſſegr, ſe a roddir traul hefyd o gyfrif y brenin.

45 Felly y rhoddir traul o gyfrif y brenin i adeiladu caerau Jeruſalem, ac i'w chadarnhau o amgylch, aci adeiladu y caerau yn Judea.

46 Ond

46 Ond pan glybu Jonathan a'r bobl y geiriau hyn, ni roddaſant goel iddynt, ac ni's derbynniaſant hwynt: canys hwy a goſiaſant y mawr ddrygioni a wnaethai efe yn Iſraël, ac mor ddirfawr y cyſtuddiaſai efe hwynt.

3854 47 Am hynny hwy a fuant ſodlon i Alexander, oblegid efe a fuaſai yn gyntaf yn crybwyll wrthynt am wîr heddwch; a hwy a ryfelaſant gyd-ag ef *eu* holl ddyddiau.

48 A'r brenin Alexander a gaſglodd lu mawr, ac a werſyllodd ‡ yn erbyn Demetrius.

49 Felly y ddau frenin a darawſant ynghŷd mewn rhyfel, a llu Demetrius a ffôdd: ac Alexander a'i herlidiodd ef, ac a'i gorchſygodd hwynt.

50 Eithr y rhyfel a barhâodd yn frŵd hyd fachlud haul; a lladdwyd Demetrius y dydd hwnnw.

51 Ac Alexander a anſonodd gennadon at Ptolomeus brenin yr Aipht, gan ddywedyd yn ôl y geiriau hyn;

52 Gan ddychwelyd o honof i dîr fy mrenhiniaeth, ac eiſtedd ar orſedd-faingc fy nhadau, a chael y dywyſogaeth, a difetha Demetrius, ac ennill ein gwlâd ni;

53 (Canys wedi cydio o honof fi ag ef mewn câd, difethwyd ef a'i lu gennym ni, ac yr ydwyf yn eiſtedd ar orſedd-faingc ei deyrnas ef;)

54 Yn awr gan hynny gwnawn gyfeillach rhyngom, ac yr awron dôd i mi dy ferch yn wraig, ac mi a fyddaf ‡ ddaw i ti, ac a roddaf i ti, ac iddi hitheu roddion addas i ti.

55 A'r brenin Ptolomeus a attebodd, gan ddywedyd, Da *yw 'r* dydd y dychwelaiſt i dîr dy henafiaid, ac yr eiſteddaiſt ar orſedd-faingc eu brenhiniaeth hwynt.

56 Ac yr awron mi a wnâf i ti yr hyn a 'ſgrifennaiſt. Eithr tyred i gyfarfod i Ptolemais, fel y gwelom ei gilydd: ac mi a fyddaf chwegrwn i ti, fel y dywedaiſt.

57 Felly yr aeth Ptolomeus allan o'r Aipht, efe a Chleopatra ei ferch, a hwy a ddaethant i Ptolemais yn yr ail flwyddyn a thrugain a chant.

58 A'r brenin Alexander a'i cyfarfu ef; yntef a roddes ei ferch Cleopatra iddo ef, ac a wnaeth ei neithior hi yn Ptolemais, mewn gogoniant mawr, fel *y mae arfer* brenhinoedd.

854 59 A'r brenin Alexander a 'ſgrifennaſai at Jonathan i ddyfod i gyfarfod ag ef.

60 Ac efe a aeth i Ptolemais yn ogoneddus, ac a gyfarfu â'r ddau frenin, ac a roddes arian ac aur iddynt hwy ac i'w caredigion, a rhoddion lawer, ac efe a gafodd ffafr yn eu golwg hwynt.

61 A gwŷr 'ſgeler o Iſraël, *ſef* gwŷr annuwiol a ymgaſglaſant yn ei erbyn ef, i achwyn arno ef: ond ni wrandawödd y brenin arnynt hwy.

62 A'r brenin hefyd a archodd ddïoſg Jonathan o'i ddillad, a'i wiſgo ef â phorphor. A hwy a wnaethant felly.

63 A'r brenin a wnaeth iddo eiſtedd gyd-ag ef, ac a ddywedodd wrth ei dywyſogion, Ewch allan gyd-ag ef i ganol y ddinas, a chyhoeddwch na achwyno neb yn ei erbyn ef am ddim matter, ac na flino neb ef am un achos.

64 A phan welodd y rhai oedd yn achwyn *arno* ei ogoniant ef, y modd y cyhoeddaſid, ac yntef wedi ei wiſgo â phorphor, hwy a ffoiſant oll.

854 65 A'r brenin a'i hanrhydeddodd ef, ac a'i 'ſgrifennodd ef ym myſg ei gyfeillion pennaf, ac a'i gwnaeth ef yn dywyſog, ac yn ‡ gyfrannog o'i lywodraeth ef. ‡ *llywodraethwr ar daiarth.*

66 A Jonathan a ddychwelodd i Jeruſalem, yn heddychlon, ac yn llawen.

67 Ac yn y bummed flwyddyn a thrugain a chant y daeth Demetrius mâb Demetrius, o Creta i dîr eu henafiaid. 3856

68 A'r brenin Alexander a glybu, ac a driſtâodd yn ddirfawr, ac efe a ddychwelodd i Antiochia.

69 A Demetrius a oſododd Apolonius, yr hwn oedd ar Coeloſyria *yn ben-capten*, ac efe a gaſglodd lu mawr, ac a werſyllodd yn Jamnia, ac a anfonodd at Jonathan yr Arch-offeiriad, gan ddywedyd,

70 Tydi yn unig yn anad neb ydwyt yn ymddercha fu i'n herbyn ni; minneu a euthym yn watwar-gerdd, ac yn wradwydd o'th achos di: a pha ham yr wyt ti yn cymmeryd awdurdod i'n herbyn ni yn y mynyddoedd?

71 Am hynny yn awr o's ydwyt yn ymddiried yn dy gryſder dy hun, tyred i wared attom ni i'r maes, ac yno ymgyſtadlwn â'i gilydd: canys y mae gennyf fi lu y dinaſoedd.

72 Gofyn, a dyſg pwy ydwyf fi, a'r lleill ſydd yn ein helpio ni; hwy a fynegant i ti nad oes fodd i'th droed ti ſefyll yn ein hwyneb ni: oblegid dy henafiaid a yrrwyd i ffoi ddwy-waith yn eu gwlâd eu hun.

73 Ac yr awr hon gan hynny ni elli di aros y ſath feirch, a llu yn y maes, lle nid oes na charreg, na maen, na lle i ffoi.

74 A phan glybu Jonathan eiriau Apolonius, efe a gyffrôdd yn ei feddwl, ac a etholodd ddengmîl o wŷr, ac a aeth allan o Jeruſalem; a'i frawd Simon a gyfarfu ag ef yn help iddo ef.

75 Ac efe a werſyllodd yn erbyn Joppe; eithr hwy a'i cadwaſant ef allan o'r ddinas, am fod gwarcheidwaid Apolonius yn Joppe.

76 A hwy a rhyfelaſant yn ei herbyn hi; a'r rhai oedd o'r ddinas a ofnaſant, ag a agoraſant: a Jonathan a ennillodd Joppe.

77 A phan glybu Apolonius hyn, efe a gymmerodd deir-mîl o wŷr meirch, a llu mawr *o wŷr traed*, ac a aeth i Azotus, megis un ar ei daith; ac efe a ‡ ddaeth a'i lu i'r maes, am fod ganddo lawer o wŷr meirch, yn y rhai yr oedd efe yn ymddiried. ‡ *a'i denodd ef.*

78 Yna Jonathan a ddilynodd ar ei ôl ef i Azotus, lle y cydiodd y ddau lu mewn rhyfel o'i ôl ef.

79 Ac Apolonius a adawſai fil o wŷr meirch mewn cynllwyn o'i hôl hwynt.

80 A Jonathan a wybu fod cynllwyn o'i ôl ef, a hwy a amgylchaſent ei lu ef, ac a daflaſent biccellau yn erbyn y bobl, o foreu hyd hwyr.

81 A'r bobl a ſafodd fel yr archodd Jonathan; a'i meirch hwythau a flinaſant.

82 Simon hefyd a ddug allan ei lu yntef, ac a gydiodd â'r fyddin, (canys y meirch a flinaſent,) a hwy a orchfygwyd ganddo, ac a ffoiſant.

83 A'r gwŷr meirch a waſgarwyd ar hŷd y maes, ac a ffoiſant i Azotus, ac a ddaethant i Beth-Dagon, i deml eu heulyn, i fod yn gadwedig.

84 A Jonathan a loſgodd Azotus, a'r dinaſoedd o'i hamgylch hi, ac a gymmerodd eu hyſ-

pail hwynt: teml Dagon hefyd, a'r rhai a ffoisent iddi, a losgodd efe â thân.

85 A'r rhai a laddwyd â'r cleddyf, ynghŷd â'r rhai a losgwyd â thân, oedd hyd yn wyth mîl o wŷr.

86 A Jonathan a aeth oddi-yno, ac a wersyllodd wrth Ascalon; a'r rhai oedd o'r ddinas a ddaethant allan i'w gyfarfod ef â gogoniant mawr.

87 A Jonathan a ddychwelodd i Jerusalem, a'r rhai oedd gyd-ag ef, a chanddynt yspail fawr.

88 A phan glybu y brenin Alexander y pethau hyn, efe a roddes fwy o anrhydedd i Jonathan.

89 Ac efe a anfonodd iddo fwccl aur, fel y mae yr arfer roddi i geraint y brenin, ac a roddes iddo Accaron a'i holl gyffiniau mewn meddiant.

PEN. XI.

12 *Ptolomeus yn dwyn ei ferch oddiar Alexander, ac yn gosod ar ei deyrnas ef.* 17 *Lladd Alexander, a Ptolomeus yn marw o fewn tridiau.* 20 *Jonathan yn gwarchae ar y tŵr yn Jerusalem.* 26 *Yr Iuddewon ac yntef yn cael parch mawr gan Demetrius,* 48 *A'r Iuddewon yn ei achub ynteu rhag ei ddeiliaid ei hun yn Antiochia.* 61 *Ei wroliaeth ef mewn amryw leoedd.*

3858 A Brenin yr Aipht a gasglodd lu mawr, fel y tywöd sydd ar lan y môr, a llongau lawer, ac a geisiodd gael teyrnas Alexander trwy dwyll, a'i gosod at yr eiddo ei hun.

2 Ac efe a aeth allan i Syria mewn modd heddychol, a'r rhai oedd yn y dinasoedd a agorasant iddo ef, ac a aethant i'w gyfarfod ef; am fod gorchymyn y brenin Alexander ar gyfarfod ag ef, am ei fod efe yn chwegrwn iddo ef.

3 Ac yn awr, fel yr aeth Ptolomeus i mewn i'r dinasoedd, efe a osododd lu i warchod ym mhob dinas.

4 A phan ddaeth efe yn agos i Azotus, hwy a ddangosasant iddo ef deml Dagon, yr hon a losgasid, ac Azotus a'i phentrefydd wedi eu difetha, a'r cyrph a daflasid allan, a'r rhai llosgedig a losgasai *Jonathan* yn y rhyfel; oblegid hwy a wnaethant bentyrrau o honynt ar ei ffordd ef.

5 Felly y mynegasant i'r brenin yr hyn a wnaethai Jonathan, i'w oganu ef. A thewi a wnaeth y brenin.

6 A Jonathan a ddaeth i gyfarfod â'r brenin i Joppe yn ogoneddus, a hwy a gyfarchasant well i'w gilydd, ac a gysgasant yno.

7 A Jonathan a aeth gyd-a'r brenin hyd yr afon a elwir Eleutherus, ac a ddychwelodd i Jerusalem.

8 A'r brenin Ptolomeus a gasodd feddiant ar ddinasoedd y mor-dîr, hyd Seleucia ar lan y môr, ac a ddychymmygodd gynghorion drwg yn erbyn Alexander.

9 Ac efe a anfonodd gennadon at y brenin Demetrius, gan ddywedyd, Tyred, gwnawn gyfammod rhyngom, ac mi a roddaf i ti fy merch sydd gan Alexander, a thi a gei deyrnasu yn nheyrnas dy dâd.

10 Oblegid y mae yn edifar gennyf roddi o honof fy merch iddo ef: canys efe a geisiodd fy lladd i.

11 Felly efe a'i goganodd ef, am ei fod efe yn chwennychu ei frenhiniaeth ef.

12 Ac efe a ddug ei ferch oddiarno ef, ac a'i rhoddes i Demetrius, ac efe a ymddieithrodd oddiwrth Alexander: felly yr ymddangosodd eu ‡ cas hwynt. ‡ gw'ng gaeth.

13 Yna yr aeth Ptolomeus i Antiochia, ac a osododd ddwy goron ar ei ben; coron Asia, a choron yr Aipht.

14 A'r brenin Alexander oedd yn Cilicia yn yr amser hwnnw: oblegid y rhai oedd o'r lle hwnnw a wrthryfelasent.

15 A phan glybu Alexander, efe a ddaeth yn 3859 ei erbyn ef i ryfel: a'r brenin Ptolomeus a arweiniodd *ei lu* allan, ac a gyfarfu ag ef â llaw gref, ac a'i gyrrodd i ffoi.

16 Yna y ffôdd Alexander i Arabia i gael swccr yno. A'r brenin Ptolomeus a dderchafwyd.

17 A Zabdiel yr Arabiad a gymmerodd ymaith ben Alexander, ac a'i hanfonodd i Ptolomeus.

18 A'r brenin Ptolomeus a fu farw y trydydd dydd ar ôl hynny: a'r rhai oedd yn ei gestyll ef a ‡ ddifethwyd gan y rhai oedd o fewn y cestyll. ‡ laddwy naill yn llall.

19 A theyrnasodd Demetrius y seithfed flwyddyn a thrugain a chant.

20 Yn y dyddiau hynny y casglodd Jonathan y rhai oedd o Judea, i ennill y tŵr yn Jerusalem: ac efe a wnaeth yn ei erbyn lawer o offer rhyfel.

21 Yna yr aeth rhai gwŷr annuwiol, y rhai oedd yn casau eu cenedl eu hun, at y brenin, ac a fynegasant iddo fod Jonathan yn gwarchae ar y tŵr.

22 Pan glybu ynteu, efe a ddigiodd; a chyn gynted ag y clybu efe a gymmerodd ei daith yn ebrwydd, ac a ddaeth i Ptolemais, ac a 'sgrifennodd at Jonathan na warchaei efe *mwy*, ac ar ddyfod o honaw yn fuan i'w gyfarfod ef, i ymddiddan ynghŷd yn Ptolemais.

23 Ond pan glybu Jonathan, efe a archodd warchae, ac a ddewisodd *rai* o henuriaid Israël, ac o'r offeiriaid, ac a ymroddes i'r perygl.

24 Ac efe a gymmerodd aur, ac arian, a gwisgoedd, a llawer o anrhegion eraill, ac a aeth at y brenin i Ptolemais, ac a gafodd ffafr yn ei olwg ef.

25 A [a] rhai annuwiol o'r genedl a achwynasant rhagddo ef. [a] Pen. 61, &c.

26 Eithr y brenin a wnaeth iddo ef fel y gwnaethai y rhai a fuasai o'i flaen ef, ac efe a'i derchafodd ef o flaen ei holl garedigion.

27 Ac efe [b] a siccrhâodd iddo ef yr Archoffeiriadaeth, a pha anrhydedd bynnag oedd ganddo ef o'r blaen, ac a wnaeth ei gyfrif ef yn un o'i garedigion pennaf. [b] 1 Pe. 10. & 14. Ad. 27.

28 Yna y dymmunodd Jonathan ar y brenin wneuthur Judea yn ddidreth, a'r tair talaith ynghŷd â Samaria: ac efe a addawödd iddo ef drychant o dalentau.

29 A'r brenin oedd fodlon, ac a 'sgrifennodd lythyrau at Jonathan am hyn oll, fel hyn;

30 Y brenin Demetrius yn cyfarch gwell i'w frawd Jonathan, a chenedl yr Iuddewön.

31 Coppi o'r llythyr a 'sgrifennasom ni at ein câr Lasthenes yn eich cylch chwi, a 'sgrifennasom attoch chwi hefyd, fel y gallech ei weled.

32 Y

32 Y brenin Demetrius at ei dâd Laſthenes, yn anſon annerch.

33 Y mae yn ein bryd ni wneuthur daioni i genedl yr Iuddewön, ein caredigion, y rhai ſydd yn cadw cyfammodau â nyni, am eu hewyllys da i ni.

‡Joſ. Ant. l. 13. c. 8. 34 ‡ Yr ydym ni wedi ſiccrhau iddynt gyffiniau Judea â'r tair talaith, Apherena, Lida, a Ramathem, y rhai a 'chwanegwyd o Samaria at Judea, [c] a'r hyn oll ſydd yn perthynu iddynt, i'r rhai oll ſydd yn aberthu yn Jeruſalem, yn lle yr ardreth yr oedd y brenin yn ei gael o'r blaen o gnŵd y ddaiar, a ffrwyth y coed, bob blwyddyn ganddynt hwy.

[c] 1 Pe. 10.42. 35 A phethau eraill yn perthynu i ni o ddegymmau a theyrn-ged dyledus i ni, a'r [d] pyllau halen, a thrêth y goron, y rhai ſydd yn perthyn i ni, nyni a'i caniattawn iddynt hwy ei gŷd.

[d] 1 Pe. 10.29. 36 A dim o hyn ni ddiddymmir o hyn allan byth.

37 Am hynny cymmerwch ofal am wneuthur coppi o'r pethau hyn, a rhodder ef at Jonathan, a goſoder ef yn y mynydd ſanctaidd, mewn lle cyfleüs hynod.

38 Yna pan welodd Demetrius fod yr holl dîr o'i flaen ef yn llonydd, ac nad oedd dim yn ei wrthwynebu ef, efe a ollyngodd ei holl lu bob un i'w fangre, ond y dieithr-luoedd y rhai a gaſglaſai efe o ynyſoedd y cenhedloedd. Am hynny holl luoedd ei dadau a aethant yn elynnion iddo ef.

39 Yr oedd un Tryphon hefyd yr hwn a fuaſai ar du Alexander o'r blaen, pan welodd efe fod yr holl luoedd yn grwgnach yn erbyn Demetrius, efe a aeth at Simalcue yr Arabiad, yr hwn a fagaſai Antiochus, mâb ieuangc Alexander;

40 Ac efe a fu daer arno ef, ar iddo roddi *Antiochus ieuangc* atto ef, fel y teyrnaſai yn lle ei dâd. Ac efe a ddangoſodd iddo ef pa bethau a wnaethai Demetrius, a'r câs oedd gan ei lu iddo ef. Ac efe a arhoſodd yno ddyddiau lawer.

860 41 A Jonathan a anfonodd lythyrau at y brenin Demetrius, am fwrw allan o Jeruſalem y rhai oedd yn y caſtell, a'r rhai oedd yn yr amddeffynfeydd: oblegid yr oeddynt hwy yn rhyfela yn erbyn Iſraël.

42 A Demetrius a anfonodd at Jonathan, gan ddywedyd, Nid hyn yn unig a wnâf fi erot ti a'th genedl, eithr mi a'th anrhydeddaf di a'th genedl ag anrhydedd, o's câf fi gyfle.

43 Yn awr gan hynny ti a wnei yn dda, o's anſoni di wŷr i ryfela gyd-a mi: oblegid fy holl luoedd a'm gadawſant i.

44 A Jonathan a anfonodd iddo ef i Antiochia, dair mîl o wŷr cedyrn o nerth. A hwy a ddaethant at y brenin, a llawen iawn fu gan y brenin eu dyfodiad hwy.

45 A'r rhai oedd o'r ddinas a ddaethant ynghŷd i ganol y ddinas, ynghylch deuddeng myrddiwn o wŷr, ac a fynnaſent ladd y brenin.

46 Yna y ffôdd y brenin i'r llys: a'r rhai oedd o'r ddinas a gadwaſant ffyrdd y ddinas, ac a ddechreuaſant ymladd.

47 A'r brenin a alwodd yr Iuddewön i'w helpu; a hwy a ddaethant atto ef oll ar unwaith, ac a ymwaſgaraſant ar hŷd y ddinas, ac a laddaſant y dydd hwnnw yn y ddinas hyd yn neg myrddiwn.

48 A hwy a loſgaſant y ddinas, ac a gymeraſant yſpail fawr y dydd hwnnw, ac a achubaſant y brenin.

49 A'r rhai o'r ddinas a welſant i'r Iuddewön ennill y ddinas fel y mynnent, a hwy lwfrhaſant, ac a waeddaſant wrth y brenin mewn gweddi, gan ddywedyd,

50 ‡ Cymmod â ni, a pheidied yr Iuddewön â rhyfela i'n herbyn ni a'r ddinas. ‡ *Canhiada heddwch i ni.*

51 Felly hwy a fwriaſant ymaith eu harfau, ac a wnaethant heddwch. A'r Iuddewön a gawſant anrhydedd o flaen y brenin a phawb yn ei deyrnas ef, ac a ddychwelaſant i Jeruſalem a chanddynt yſpail fawr.

52 Felly y brenin Demetrius a eiſteddodd ar orſedd-faingc ei frenhiniaeth, a'r wlâd a fu lonydd o'i flaen ef.

53 Eithr efe a ddywedodd gelwŷdd am beth bynnag a ddywedaſai efe, ac a ymddieithrodd oddiwrth Jonathan, ac ni thalodd adref yr ewyllys da a dalaſai efe iddo, eithr efe a'i cyſtuddiodd ef yn ddirfawr.

54 Wedi hyn y dychwelodd Tryphon a'r bachgen ieuangc Antiochus gyd-ag ef; ac efe a deyrnaſodd, ac a wiſgodd y goron.

55 A'r holl luoedd y rhai a waſgaraſai Demetrius a ymgaſglaſant atto ef; a hwy a ryfelaſant yn ei erbyn ef, ac yntef a ffôdd ac a giliodd.

56 Yna Tryphon a gymmerodd yr ‡ aniſeiliaid, ac a ennillodd Antiochia. ‡ *elephantiaid.*

57 Ac Antiochus ieuangc a 'ſgrifennodd at Jonathan, gan ddywedyd, Yr ydwyf fi yn ſiccrhau yr Arch-offeiriadaeth i ti, ac yn dy oſod ar y pedair talaith, ac i fod yn un o garedigion y brenin.

58 Ac efe a anfonodd leſtri aur iddo ef i'w waſanaethu, ac a roddes iddo awdurdod i yfed mewn lleſtri aur, ac i fod mewn porphor, ac i wiſgo bwccl aur.

59 Ac efe a oſododd Simon ei frawd ef yn gapten, ‡ o riw Tyrus hyd derfynau yr Aipht. ‡ *o'r fan a elwir yſcal Tyrus, &c.*

60 A Jonathan a aeth allan ‡ tros yr afon, a thrwy y dinaſoedd; a holl luoedd Syria a ymgaſglaſant atto ef yn help iddo. Ac efe a ddaeth i Aſcalon; a'r rhai oedd o'r ddinas a aethant i'w gyfarfod ef yn anrhydeddus. ‡ *trwy y dinaſoedd y tu hwnt i'r afon.*

61 Ac efe a ddaeth oddi-yno i Gaza; a'r rhai o Gaza a gauaſant arnynt. Yntef a warchâodd arni, ac a loſgodd ‡ ei phentrefydd hi, ac a'i hanrheithiodd hwynt. ‡ *y lleoedd o bob tu.*

62 A'r rhai o Gaza a ymbiliaſant â Jonathan, ac efe a ‡ wnaeth heddwch â hwynt, ac a gymerodd feibion eu tywyſogion hwynt yn wyſtlon, ac a'i hanfonodd hwynt i Jeruſalem, ac a rodiodd y wlâd hyd Damaſcus. ‡ *roddes y ddeheulaw iddynt Gr.*

63 A phan glybu Jonathan ddyfod tywyſogion Demetrius i Cades, yr hon ſydd yn Galilea, â llu mawr, ar fedr ei ‡ yrru ef ymaith o'r wlâd, ‡ *ſymmud ef oddiwrth negeſau y deyrnas.*

64 Yntef a aeth i'w cyfarfod hwynt, ac a adawödd ei frawd Simon yn y wlâd.

65 A Simon a werſyllodd wrth Bethſura, ac a ryfelodd yn ei herbyn ddyddiau lawer, ac a gauodd arni hi.

66 A hwy a ddymmunaſant gael heddwch, ac efe a'i canhiadodd iddynt, ac a'i bwriodd hwynt allan

allan oddi-yno, ac a gymmerodd y ddinas, ac a ofododd warcheidwaid ynddi.

67 Jonathan hefyd a'i lu a werſyllaſant wrth ddyfroedd Geneſar; a hwy a godaſant yn foreu *i ddyfod* i faes Naſor.

68 Ac wele, gwerſyll y dïeithriaid a ddaethant i'w gyfarfod ef yn y maes; a hwy a yrraſant gynllwyn yn ei erbyn ef yn y mynyddoedd, ac a ddaethant eu hunain ar ei gyfer ef.

69 Yna y cynllwyn-wŷr a gyfodaſant o'i lle, ac a gydiaſant ryfel; a'r rhai oedd gyd-a Jonathan a ffoiſant.

70 Ni adawyd un o honynt ond Mattathias *fâb* Abſolon, a Judas *fâb* Chalpi, tywyſogion milwriaeth y lluoedd.

71 A Jonathan a rwygodd ei ddillad, ac a daflodd lŵch ar ei ben, ac a weddïodd.

72 Ond efe a drôdd yn eu herbyn hwynt yn y rhyfel, ac a'i gyrrodd hwy i ffo; a hwy a redaſant ymaith.

73 A'r rhai a ffoiſant oddïwrtho ef a welſant, ac a droiſant atto ef, ac a'u herlidiaſant hwynt gyd-ag ef hyd Cades, hyd at eu gwerſyll hwynt; a hwy a werſyllaſant yno.

74 Ac fe laddwyd o'r dïeithriaid y dydd hwnnw hyd yn nheir-mîl o wŷr. A Jonathan a ddychwelodd i Jeruſalem.

PEN. XII.

1 *Jonathan yn adnewyddu ei heddwch â'r Rhufeiniaid, a'r Lacedemoniaid.* 28 *Llu Demetrius, wrth amcanu rhyfela â Jonathan, yn ffo rhag ofn.* 35 *Jonathan yn cadarnhau y ceſtyll yn Judea,* 48 *a chau arno ef yn Ptolemais, trwy dwyll Tryphon.*

A Jonathan a welodd fod yr amſer yn gwaſanaethu iddo ef, ac a etholodd wŷr, ac a anfonodd i Rufain i wneuthur ac i adnewyddu cyfeillach â hwynt

2 At y Spartiaid hefyd, ac i leoedd eraill, yr anfonodd efe lythyrau ar yr un deſtyn.

3 A hwy a aethant i Rufain, ac a ddaethant i'r cynghordŷ, ac a ddywedaſant, Jonathan yr Arch-offeiriad, a chenedl yr Iuddewön a'n hanfonodd ni attoch chwi i adnewyddu y gyfeillach ar gydymdeithas a fu o'r blaen.

4 A'r Rhufeinwŷr a roddaſant iddynt hwy lythyrau at y ‡bobl o le i le, ar fod iddynt eu hanfon hwy i dîr Judea yn heddychlon. ‡ *llywodraethwyr.*

5 Dyma hefyd goppi o'r llythyr a'ſgrifennodd Jonathan at y Spartiaid.

6 Jonathan yr Arch-offeiriad, a Henuriaid y genedl, a'r Offeiriaid, a'r rhan arall o bobl yr Iuddewön yn cyfarch gwell i'r brodyr y Spartiaid.

3821 7 Cyn hyn yr anfonwyd llythyrau at yr Arch-offeiriad Onias oddïwrth ‡Darius, yr hwn oedd yn frenin arnoch chwi, mai ein brodyr ni ydych chwi, fel y mae y coppi iſod yn cynnwys. ‡ *Areus,* Edrych Joſ. Ant. l. 13. c. 8.

8 Ac Onias a dderbynniodd y gŵr a anfonaſid, yn anrhydeddus, ac a dderbynniodd y llythyrau yn y rhai yr hyſpyſaſid am gyfeillach a a chydymdeithas.

9 Felly ninnau, er nad yw raid i ni wrth hyn, am fod gennym yn gyſſur y llyfrau ſanctaidd ſydd yn ein dwylo,

10 A dybiaſom yn dda anfon attoch chwi i adnewyddu brawdoliaeth, a chyfeillach, rhag i ni fyned yn ddïeithr i chwi: oblegid llawer o amſer a aeth heibio, er pan anfonaſoch attom ni. 3860

11 Am hynny yr ydym ni bob amſer yn ddïbaid, ar y gwyliau a'r dyddiau cymmwys eraill, yn eich cofio chwi, yn yr aberthau yr ydym yn eu hoffrymmu, ac yn ein gweddïau, megis y mae yn weddaidd, ac yn gymmwys cofio brodyr.

12 Ac yr ydym ni yn llawen am eich anrhydedd chwi.

13 Am danom ni, llawer o drallod, a rhyfeloedd lawer, a'n hamgylchynaſant ni, a'r brenhinoedd o'n hamgylch a ryfelaſant i'n herbyn.

14 Nid oeddym ni er hynny yn ewyllyſio eich blino chwi yn y rhyfeloedd hyn, na'n cydymdeithion a'n cyfeillion eraill:

15 O herwŷdd y mae gennym ni gymmorth o'r nef, yr hwn ſydd yn ein cymmorth ni; ac ni a waredwyd oddïwrth ein gelynnion, a'n gelynnion a oſtyngwyd.

16 Am hynny ni a etholaſom Numenius fâb Antiochus, ac Antipater fâb Jaſon, ac a'i hanfonaſom at y Rhufeiniaid, i adnewyddu â hwynt y gyfeillach a'r gymdeithas a fuaſai o'r blaen.

17 Felly y gorchymynnaſom iddynt hefyd ddyfod attoch chwithau, a'ch cyfarch, a rhoddi i chwi ein llythyrau ni am adnewyddu ein brawdoliaeth ni.

18 Ac yr awr hon chwi a wnewch yn dda ar atteb i ni am hyn.

19 Ac dyma goppi y llythyrau a anfonodd ‡Oniares. ‡ *Darllen allan o y riva a ſonaid. Arei as Onias.*

20 Areus brenin y Spartiaid yn cyfarch gwell i Onias yr Arch-offeiriad.

21 Yr ydys yn cael mewn 'ſgrifen am y Spartiaid a'r Iuddewön, mai brodyr ydynt hwy, a'i bod o genedl Abraham.

22 Ac yn awr, gan i ni wybod hyn, da y gwnewch 'ſgrifennu attom ni am eich ‡heddwch. ‡ *llwyddi*

23 Yr ydym ninnau yn 'ſgrifennu attoch chwithau, eich anifeiliaid chwi a'ch golud ſydd eiddom ni, a'r eiddom ninnau yn eiddoch chwi: ac yr ydym ni yn gorchymyn *i'n cennadon ni* iddynt hwy fynegi i chwi fel hyn. 3860

24 A Jonathan a glybu ddychwelyd tywyſogion Demetrius a llu mwy nâ'r cyntaf, i ryfela yn ei erbyn ef.

25 Ac efe a aeth allan o Jeruſalem, ac a aeth i gyfarfod â hwynt i wlâd Amathis: ac ni roddes efe iddynt yſpaid i ‡ddyfod i'w wlâd ef. ‡ *ſeng'o fewn.*

26 Ac efe a anfonodd 'ſpïwŷr i'w gwerſyll hwynt; a hwy a ddychwelaſant, ac a fynegaſant iddo eu bod hwy yn amcanu rhuthro arnynt hwy liw nôs.

27 A Jonathan, pan fachludodd haul, a archodd i'r rhai oedd gyd-ag ef wilied, a bod mewn arfau, i fod yn barod i ryfel ar hŷd y nôs; ac efe a oſododd rag-wilwŷr o amgylch y gwerſyll.

28 A'r gwrthwynebwŷr a glywſant fod Jonathan a'r rhai oedd gyd-ag ef, yn barod i ryfel, ac a ofnaſant, ac a ddychrynnaſant yn eu calon, ac a ‡gynneuaſant dân yn eu gwerſyll. ‡ *Joſ. lib. 13. accenſa accenſa*

29 Ond Jonathan a'r rhai oedd gyd-ag ef, ni wybuant hyd y boreu: oblegid hwy a welent dân yn lloſgi.

30 A Jonathan a ymlidiodd ar eu hôl hwynt, ac

ac ni's goddlweddodd hwynt: oblegid hwy a aethent tros yr afon Eleutherus.

31 Yna y trôdd Jonathan yn erbyn yr Arabiaid, y rhai a elwid y ‡ Zabadiaid, ac a'i tarawödd hwynt, ac a gymmerodd eu hyſpail hwynt.

32 Ac efe a fudodd, ac a ddaeth i Ddamaſcus, ac a rodiodd trwy 'r holl wlâd.

33 Simon hefyd a aeth allan, ac a drammwyodd trwy 'r wlâd hyd Aſcalon, a'r ceſtyll oedd gyfagos, ac a drôdd i Joppe, ac a'i hennillodd hi.

34 O herwŷdd efe a glywai eu bod hwy yn amcanu rhoddi y caſtell i fynu i'r rhai oedd o du Demetrius; ac efe a ofododd yno warcheidwaid i'w gadw ef.

35 A Jonathan a ddychwelodd, ac a gaſglodd henuriaid y bobl, ac a ymgynghorodd â hwynt am adeiladu ‡ ceſtyll yn Judea,

36 Ac am godi caerau Jeruſalem, a chodi ‡ uchder mawr rhwng y twr a'r ddinas, i wahanu rhyngddo ef a'r ddinas, i fod o honaw o'r neilltu, fel na phrynnent hwy, ac na werthent *yno.*

37 A phan ddaethant hwy ynghŷd i adeiladu y ddinas, ‡ efe a aeth i'r mur *neſaf* i'r aber o du 'r dwyrain: a hwy a adeiladaſant yr hyn a elwir Caphenatha.

38 A Simon a adeiladodd Adida yn Sephela, ac a'i cadarnhâodd â phyrth ac â barrau.

39 Triphon hefyd a geiſiodd deyrnaſu yn Aſia, a gwiſgo y goron, ac eſtyn ei law yn erbyn y brenin Antiochus.

40 Ond efe a ofnodd na adawai Jonathan, a rhag iddo ryfela yn ei erbyn ef; ac efe a geiſiodd ffordd i'w ddal ef i'w ddifetha. Am hynny efe a gododd, ac a aeth i Bethſan.

41 A Jonathan a aeth allan i gyfarfod ag ef â deugain-mîl o wŷr wedi eu dethol i ryfel, ac a ddaeth i Bethſan.

42 A phan welodd Tryphon ei ddyfod ef â llu mawr, efe a ofnodd eſtyn ei law yn ei erbyn ef.

43 Am hynny efe a'i derbynniodd ef yn anrhydeddus, ac a'i canmolodd ef wrth ei holl garedigion, ac a roddes iddo roddion, ac a archodd i'w holl garedigion ufuddhau iddo ef megis iddo yntef ei hyn.

44 Ac efe a ddywedodd wrth Jonathan, I ba beth y blinaiſt ti y bobl hyn oll heb fod rhyfel rhyngom ni?

45 Yr awr hon gan hynny anfon y rhai hyn i'w tai, ac ethol i ti ychydig wŷr, y rhai a fyddant gyd-a thi, a thyred gyd-a myfi i Ptolemais; ac mi a'i rhoddaf hi i ti, a'r ceſtyll eraill, a'r lluoedd eraill, a'r ſwyddogion. Ac mi a ddychwelaf, ac a âf ymaith: canys o achos hyn y daethym i yma.

46 Yntef yn ei gredu ef, a wnaeth fel y dywedodd efe, ac a anfonodd ymaith ei lu; a hwy a aethant i dîr Judea.

47 Ac efe a adawödd gyd-ag ef dair mîl o wŷr, o ba rai efe a ‡ adawödd ddwy fil ‡ yn Galilea, a mîl a aeth gyd-ag ef.

48 Er cynted y daeth Jonathan i Ptolemais, y Ptolemaiaid a gauaſant y pyrth, ac a'i daliaſant ef, ac a laddaſant â'r cleddyf y rhai oll a ddaethai i mewn gyd-ag ef.

49 Yna yr anfonodd Tryphon lu, a gwŷr meirch i dîr Galilea, ac i'r maes mawr, i ddifetha y rhai oedd ar du Jonathan.

50 Eithr pan wybuant hwy ei ddal ‡ ef, a difetha y rhai oedd gyd-ag ef, hwy a ymgyſſuraſant, ac a aethant ynghŷd, yn barod i ryfel. ‡ *Jonathan.*

51 Felly pan welodd y rhai oedd yn canlyn arnynt eu bod hwy yn barod i ymladd am eu henioes, hwy a ddychwelaſant.

52 Hwythau a ddaethant oll i wlâd Judea yn ddïangol, ac a alaraſant am Jonathan, a'r rhai oedd gyd-ag ef, a hwy a ofnaſant yn ddirfawr; ac Iſraël oll a alaraſant alar mawr.

53 A'r holl genhedloedd o amgylch a geiſiaſant eu difetha hwynt: canys hwy a ddywedaſant, Nid oes ganthynt na thywyſog na neb i'w helpu: am hynny rhyfelwn yn eu herbyn hwynt yn awr, a dilëwn eu coffadwriaeth o blith dynion.

PEN. XIII.

8 *Gwneuthur Simon yn bennaeth yn lle Jonathan ei frawd.* 19 *Tryphon yn cael gafael ar ddau o feibion Jonathan, ac yn lladd eu tâd hwy.* 27 *Bedd Jonathan.* 36 *Simon yn cael ffafor gan Demetrius,* 43 *ac yn ennill Gaza, a'r twr yn Jeruſalem.*

PAn glybu Simon gaſglu o Tryphon lu mawr i ddyfod i wlâd Judea i'w difetha hi,

2 A gweled fod y bobl yn ddychrynnedig, ac yn ofnus iawn, efe a aeth i fynu i Jeruſalem, ac a gaſglodd y bobl ynghŷd;

3 Ac efe a'i cyſſurodd hwynt, ac a ddywedodd wrthynt, Chwi a wyddoch eich hunain pa bethau eu maint a wneuthym i, a'm brodyr, a thŷ fy nhâd tros y gyfraith, a'r Cyſſegr; a'r rhyfeloedd, a'r ing a welſom ni.

4 O achos hyn y lladdwyd fy mrodyr i oll er mwyn Iſraël, a mi a adawyd fy hunan.

5 Ac yr awr hon na atto Duw i mi arbed fy enioes yn amſer cyſtudd: oblegid nid ydwyf fi well nâ'm brodyr.

6 Eithr mi a ddïalaf fy nghenedl, a'r Cyſſegr, ‡ a'ch gwragedd a'ch plant chwi: oblegid yr holl genhedloedd a ymgaſglaſant i'n difetha ni o wîr elynniaeth. ‡ *a'n gwragedd a'n plant ni.*

7 Ac yſpryd y bobl a adfywiodd er cynted y clywſant y geiriau hyn.

8 A hwy a attebaſant â llef uchel, gan ddywedyd, Tydi yw ein capten ni yn lle Judas a Jonathan dy frodyr.

9 Rhyfela ein rhyfel ni, a pha beth bynnag a ddywedech di wrthym, ni a'i gwnawn.

10 Yntef a gaſglodd yr holl rytelwŷr, ac a fyſiodd [a] i orphen caerau Jeruſalem, ac a'i cadarnhâodd hi o amgylch. [a] Edrych Pen. 12. 36.

11 Ac efe a anfonodd Jonathan *fâb* Abſolom â llu mawr gyd-ag ef i Joppe; ac efe a fwriodd allan y rhai oedd ynddi hi, ac efe a arhôdd yno ynddi hi.

12 A Thryphon a ſymmudodd o Ptolemais â llu mawr i fyned i mewn i dîr Judea; a Jonathan gyd-ag ef yngharchar.

13 A Simon a werſyllodd yn Adida ar gyfer y ‡ maes. ‡ *gwaſtadedd.*

14 Pan wybu Tryphon godi Simon yn lle Jonathan ei frawd, ac y cydiai efe mewn rhyfel ag ef, efe a anfonodd gennadon atto ef, gan ddywedyd,

15 Am yr arian oedd ddyledus ar Jonathan

‡ *pethau a orchymmynnesid iddo ef.*

dy frawd i dryſſor y brenin, am y ‡ ſwyddau oedd ganddo ef, y daliaſom ni ef.

16 Yr awr hon gan hynny anfon gan talent o arian, a dau o'i feibion ef yn wyſtlon, fel pan ollynger ef, na chilio efe oddiwrthym ni, ac ni a'i gollyngwn ef.

17 Ac er bod Simon yn gwybod mai yn dwyllodrus yr oeddynt yn ymddiddan; etto efe a anfonodd yr arian a'r ddau fachgen, rhag iddo gael câs mawr gan y bobl;

18 Y rhai a ddywedent, Am na anfonodd efe yr arian a'r bechgyn y darfu am *Jonathan*.

19 Am hynny efe a anfonodd y bechgyn a'r can talent. Yntef *Tryphon* a fu gelwyddog, ac ni ollyngodd Jonathan ymaith.

20 Ac wedi hyn y daeth Tryphon i fyned yn erbyn y wlâd, ag i'w difetha hi, ac efe a aeth o amgylch y ffordd ſydd yn arwain i Adora. A Simon a'i lu a aethant yn ei erbyn ef, i bob lle ar yr ai yntef iddo.

21 A'r rhai oedd yn y twr a anfonaſant at Tryphon gennadon, i beri iddo fryſio i ddyfod attynt hwy trwy y diffaithwch, ac i yrru iddynt hwy ymborth.

22 Yna y parottôdd Tryphon ei wŷr meirch i ddyfod; a'r noſon honno y bu eira mawr iawn, ac ni ddaeth efe oblegid yr eira. Ac efe a ymadawödd, ac a aeth i wlâd Galaad.

23 A phan neſſâodd efe at Baſcama, efe a laddodd Jonathan; ac yno y claddwyd ef.

24 Yna y dychwelodd Tryphon, ac yr aeth i'w wlâd ei hun.

25 A Simon a yrrodd, ac a gymmerodd eſgyrn ei frawd Jonathan, a hwy a'i claddaſant ym Modin, dinas ei henaſiaid ef.

b Pen. 9.29.

26 Ac [b] Iſraël oll a alaraſant am dano ef â galar mawr, ïe hwy a alaraſant am dano ef ddyddiau lawer.

27 A Simon a wnaeth adeiladaeth ar fedd ei dâd a'i frodyr, ac a'i gwnaeth yn uchel mewn golwg, â cherrig nadd yn ôl ac ym mlaen.

28 Ac efe a oſododd heb law hynny ſaith pyramides, y naill ar gyfer y llall, i'w dâd, a'i fam, a'i bedwar brawd.

29 Ac yn y rhai hyn efe a wnaeth ddychymygion celſydd, ac a oſododd golofnau mawrion o amgylch, ac ar y colofnau efe a wnaeth arfau yn goffadwriaeth tragywyddol, a chyda'r arfau longau cerfiedig i'w gweled gan bawb a fordwyent y môr.

30 Dyma y bedd a wnaeth efe ym Modin, ac y mae yn ſefyll hyd y dydd hwn.

31 A Thryphon a wnaeth yn dwyllodrus ag Antiochus y brenin ieuangc, ac a'i lladdodd ef.

32 Ac efe a deyrnaſodd yn ei le ef, ac a wiſgodd goron Aſia, ac a wnaeth ddialedd mawr yn y wlâd.

33 A Simon a adeiladodd y ceſtyll yn Judea, ac a'i cadarnhâodd hwynt â thyrau uchel, ac â chaerau mawrion, ïe â thyrau, ac â phyrth, ac â chloiau; ac efe a oſododd ymborth ‡ ynddynt.

‡ *yn y ceſtyll l.*

34 Simon hefyd a etholodd wŷr, ac a'i hanfonodd at y brenin Demetrius, i geiſio gollwng y wlâd yn rhydd: oblegid ‡ yſpail oedd holl weithredoedd Tryphon.

‡ *yn oll a wnaeth Tryphon oedd i yſpeilio.*

35 A'r brenin Demetrius a anfonodd atto yntef fel hyn, ac a'i hattebodd ef, ac a 'ſgrifennodd atto ef y llythyr hwn.

36 Y brenin Demetrius yn cyfarch gwell i Simon yr Arch-offeiriad, a charedig i frenhinoedd, a hefyd i henuriaid a chenedl yr Iuddewön.

37 Nyni a ddêrbynniaſom y goron aur, a'r ‡ maen gwerth-fawr, y rhai a anfonaſoch chwi; ac yr ydym ni yn barod i wneuthur heddwch â chwi, ac i 'ſgrifennu at ein ſwyddogion i ſiccrhau y rhydd-fraint a ganiadhaſom ni.

‡ *wîg l. Lat.*

38 A'r hyn oll a ordeiniaſom ni tu-ag attoch chwi, hynny a ſaif: bydded y ceſtyll a adeiladaſoch chwi yn eiddoch chwi.

39 Ac yr ydym ni yn maddeu pob amryfuſedd a bai hyd y dydd hwn, a thrêth y goron yr hon ſydd yn ddyledus arnoch chwi: ac o's oedd teyrn-ged arall yn Jeruſalem, na chroder hi mwy.

40 Ac od oes neb o honoch yn gymmwyſi'w 'ſgrifennu ym myſg y rhai ſy yn ein cylch ni, 'ſgrifenner hwy, a gwneler heddwch rhyngom ni.

41 Y ddegfed flwyddyn a thrugain a chant y tynnwyd ymaith iau y cenhedloedd oddiar Iſraël.

42 A phobl Iſraël a ddechreuaſant [c] 'ſgrifennu yn eu hyſgrifennadau a'i ‡ cyfnewidiadau, Y flwyddyn gyntaf i Simon yr Arch-offeiriad mawr, tywyſog a chapten yr Iuddewön.

c Pe. 14.

‡ *mewn dwedd.*

43 Yn y dyddiau hynny y gwerſyllodd *Simon* wrth Gaza, ac efe a'i hamgylchodd hi â'i luoedd, ac efe a wnaeth ryfel-offeryn, ac a'i neſſâodd at y ddinas, ac a darawödd un twr, ac a'i hennillodd.

44 A'r rhai oedd yn y rhyfel-offeryn a neidiaſant i'r ddinas; ac fe wnaethpwyd cynnwrf mawr yn y ddinas.

45 A'r rhai oedd yn y ddinas a aethant i fynu ar y gaer gyd-a'i gwragedd, a'i plant, wedi rhwygo eu dillad, a hwy a waeddaſant â llef uchel, gan attolwg i Simon ‡ ganhiadu heddwch iddynt.

‡ *roddi i'r eheulan iddynt.*

46 A hwy a ddywedaſant, Na wnâ â ni yn ôl ein drygioni, ond yn ôl dy drugaredd di.

47 A Simon a doſturiodd wrthynt, ac ni ryfelodd mwy yn eu herbyn, eithr efe a'i bwriodd hwynt allan o'r ddinas, ac a lanhâodd y tai lle yr oedd eulynnod, ac a aeth i mewn iddi, dan ganu mawl a diolch.

48 Ac efe a fwriodd allan bob aflendid o honi hi, ac a oſododd yno wŷr oedd yn gwneuthur y gyfraith, ac a'i cadarnhâodd hi, ac a adeiladodd ynddi breſſwylfod iddo ei hun.

49 Lluddiwyd hefyd i'r rhai oedd yn y twr yn Jeruſalem fyned allan, na dyfod i'r wlâd i brynnu a gwerthu: ac yr oedd yn flîn arnynt o eiſiau ymborth, a llawer o honynt a fu feirw o newŷn.

50 A hwy a waeddaſant ar Simon ar ‡ roddi cymmod iddynt; ac efe a'i rhoddes iddynt: ond efe a'i bwriodd hwynt allan, ac a lanhâodd y twr oddiwrth halogedigaeth.

‡ *ganhiadu heddwch.*

51 Ac efe a aeth i mewn iddi hi y trydydd dydd ar hugain o'r ail mîs, yn yr unfed flwyddyn ar ddeg a thrugain a chant, â ‡ mawl, ac â changhennau palmwydd, ac â thelynau, â cymbalau, â nablau, ac â hymnau, ac ag odlau, am ddifetha gelyn mawr allan o Iſraël.

‡ *diolch.*

52 Ac efe a ordeiniodd gadw y dydd hwn yn llawen bob blwyddyn. Ac efe a gadarnhâodd fynydd y Deml, yr hwn oedd yn agos i'r twr, ac a arhoſodd yno, efe a'r rhai oedd gyd-ag ef.

53 A

53 A phan welodd Simon fod ei fâb Ioan yn
wr, efe a'i gosodod ef yn gapten ar yr holl lu-
d Pen. 16. 1. oedd, ac [d] a bresswyliodd yn Gazara.

PEN. XIV.

3 Brenin Persia yn dala Demetrius. 4 Daioni Simon i'w wlâd. 18 Y Lacedemoniaid a'r Rhufeiniaid yn adnewyddu eu heddwch ag ef. 26 Gosod coffa am ei weithredoedd ef yn Sion.

AC yn y ddeuddegfed flwyddyn a thrugain a chant y caſglodd y brenin Demetrius ei luoedd, ac efe a aeth i Media i gaſglu iddo gymmorth, i ryfela yn erbyn Tryphon.

2 Pan glybu Arſaces brenin Perſia a Media ddyfod Demetrius o fewn ei derfynau ef, efe a anfonodd un o'i dywyſogion i'w ddal ef yn fyw.

3 A hwnnw a aeth, ac a darawödd werſyll Demetrius, ac a'i daliodd ef, ac a'i dug ef at Arſaces; ac yntef a'i rhoddes ef yngharchar.

Pen. 7. 50. 4 A gwlâd Judea [a] a gafodd lonydd holl ddyddiau Simon: canys efe a geiſiodd ddaioni i'w genedl, a bodlon oedd ganddynt ei awdurdod ef a'i anrhydedd yr holl amſer.

5 Simon hefyd heb law ei holl ogoniant, a ennillodd Joppe yn borthladd, ac a wnaeth ffordd i ynyſoedd y môr.

6 Ac efe a helaethodd derfynau ei genedl, ac a ennillodd y wlâd.

7 Hefyd efe a gaſglodd gaethglud mawr, ac a feddiannodd Gazara a Bethſura, a'r tŵr, ac a dynnodd yr aflendid allan o honaw ef; ac nid oedd a ſafai yn ei erbyn ef.

8 Felly yr oeddynt hwy yn llafurio eu tîr yn heddychlon, a'r ddaiar a roddes ei chnwd, a choed y maes eu ffrwythau.

9 Yr henuriaid a eiſteddent yn yr heolydd, am ‡ ddaioni yr ymgynghorent hwy oll, a'r gwŷr ieuaingc a wiſgent ddillad parchedig a gwiſgoedd rhyfel.

10 Efe a ddarparodd ymborth i'r dinaſoedd, ac a oſododd ynddynt bob offer cadernid, hyd oni ſonnid am ei enw anrhydeddus ef hyd eithafoedd y ddaiar.

11 Efe a wnaeth heddwch yn y wlâd; ac fe gafodd Iſraël lawenydd mawr:

1 Brenh. 15. ic. 4. 4. ch. 3. 10. 12 [b] Pob un a eiſteddai tan ei winwydden a'i ffigyſ-bren, ac nid oedd a'i dychrynnai hwynt.

13 Ni adâwyd un yn y wlâd i ryfela yn eu herbyn hwynt: a'r brenhinoedd a ddinyſtriwyd yn y dyddiau hynny.

14 Hefyd efe a gadarnhâodd bob un daroſtyngedig o'i bobl. Efe a chwiliodd allan y gyfraith, ac a dynnodd ymaith bob dyn annuwiol a drygionus.

15 Efe a barchodd y Cyſſegr, ac a amlhâodd leſtri y Cyſſegr.

16 A hwy a glywſant yn Rhufain farw Jonathan, a hyd Sparta hefyd, ac athriſt iawn fu ganddynt.

17 Ond pan glywſant hwy wneuthur Simon ei frawd ef yn Arch-offeiriad yn ei le ef, ac ennill o honaw ef y wlâd a'r dinaſoedd oedd ynddi;

18 Hwy a 'ſgrifennaſant atto ef mewn llechau prês, i adnewyddu ag ef y gyfeillach a'r gydymdeithas a wnaethent hwy â Judas, ac â Jonathan ei frodyr ef.

19 A hwy a ddarllennwyd o flaen y gynnulleidfa yn Jeruſalem.

20 Ac dyma goppi y llythyrau a anfonodd y Spartiaid; Tywyſogion a dinas y Spartiaid yn cyfarch yr Arch-offeiriad [c] Simon, a'r henuriaid, [c] Edrych Pen. 12. 6. a'r offeiriaid, a'r rhan arall o'n brodyr, pobl yr Iuddewön.

21 Y cennadon a anfonwyd at ein pobl ni, a fynegaſant i ni am eich gogoniant, a'ch parch chwi; a llawen fu gennym eu dyfodiad hwynt:

22 Ac ni a 'ſgrifennaſom yr hyn a ddywedaſant hwy, ym myſg cynghorion y bobl, ſel hyn; Numenius *mâb* Antiochus, ac Antipater *mâb* Jaſon, cennadon yr Iuddewön a ddaethant attom ni i adnewyddu y gyfeillach oedd rhyngddynt â ni.

23 A bodlon oedd y bobl i dderbyn y gwŷr yn anrhydeddus, ac i 'ſgrifennu coppi o'i hymadrodd hwynt yn y llyfrau a ddangoſir, ſel y cai pobl y Spartiaid goffadwriaeth o hynny. A hwy a 'ſgrifennaſant hefyd goppi o hyn at Simon yr Arch-offeiriad.

24 Wedi hyn ſe anfonodd Simon Numenius i Rufain, a tharian mawr o aur ganddo o bwys mîl o bunnoedd, i ſiccrhau y gyfeillach â hwynt.

25 A phan glybu y bobl y geiriau hyn, hwy a ddywedaſant, Pa ddïolch a roddwn ni i Simon ac i'w feibion?

26 Oblegid efe, a'i frodyr, a thŷ ei dâd, a gryfhaſant Iſraël, ac a ddinyſtriaſant elynnion Iſraël o'i myſg, ac a ſiccrhaſant iddo ef rydd-did.

27 A hwy a'i 'ſgrifennaſant mewn llechau prês, ac a'i goſodaſant ar golofnau ym mynydd Sion. Ac dyma goppi yr 'ſgrifen; Y deunawfed dydd o fis Elul, y ddeuddegfed flwyddyn a thrugain a chant, a'r drydedd flwyddyn er pan yw Simon yr Arch-offeiriad,

28 Yn ‡ Saramel, yn y gynnulleidfa fawr o ‡ Neu, Jeruſalem. offeiriaid, a phobl, a thywyſogion y genedl, a henuriaid y wlâd, yr yſpyſwyd i ni y pethau hyn.

29 O herwydd bod rhyfeloedd yn fynych yn y wlâd, yn y rhai yr ymroddes Simon mâb Mattathias, o feibion Jarib, a'i frodyr, i'r perygl, ac a ſafaſant yn erbyn gwrthwyneb-wŷr eu cenedl, er mwyn cynnal eu Cyſſegr a'i cyfraith, ac a anrhydeddaſant eu cenedl ag anrhydedd mawr.

30 (Canys wedi i Jonathan gaſglu eu cenedl hwynt, a bod yn Arch-offeiriad iddynt, a'i roddi at ei bobl,

31 A'i gelynnion hwynt yn bwriadu dyfod i fynu i'w gwlâd hwynt i ddifetha eu gwlâd, ac i eſtyn eu dwylo yn erbyn eu Cyſſegr hwynt.

32 Yn yr hwn amſer y cyfodod Simon, ac a ryfelodd tros ei genedl, ac a dreuliodd lawer o'i arian ei hun, ac a arfogodd ‡ wŷr nerthol o'i ‡ y rhyfelwyr. genedl, ac a roddes iddynt hwy gyflog,

33 Ac a gadarnhâodd ddinaſoedd Judea, a Bethſura, yr hon ſydd ynghyffiniau Judea, lle y buaſai arfau y gelynnion o'r blaen, ac a oſododd yno wŷr o Iuddewön i warchod.

34 Felly y cadarnhâodd efe Joppe, yr hon ſydd wrth y môr; a ‡ Gazara, yr hon ſydd yng- ‡ Gaza. hyffiniau Azotus, lle yr oedd y gelynnion yn aros o'r blaen: ac efe a oſododd Iuddewön yno, ac a oſododd yno pa bethau bynnag oedd gymmwys i'w cywair hwynt.)

35 Y bobl gan hynny yn gweled ffyddlondeb Simon, a'r anrhydedd yr oedd efe yn amcanu ei wneuthur i'w genedl, a'i gosodasant ef yn gapten, ac yn Arch-offeiriad, am iddo wneuthur hyn oll, ac am y cyfiawnder a'r ffyddlondeb a gadwasai efe i'w genedl, ac am geisio o honaw dderchasu ei bobl trwy bob modd.

36 Canys yn ei ddyddiau ef yr oedd llwyddiant yn ei ddwylaw ef, yn gymmaint a bwrw allan o'i gwlâd hwynt y Cenhedloedd, a'r rhai oedd yn ninas Dasydd ac yn Jerusalem, y rhai a wnaethent iddynt dŵr, allan o'r hwn y deuent, ac yr halogent y cwbl o amgylch y Cyssegr, ‡ yn y cyssegr. ac y gwnaënt ddïaledd mawr ‡ yn erbyn sanctei ddrwydd.

37 Ac efe a osododd ynddi hi wŷr o Iuddewön, ac a'i cadarnhâodd hi yn ddïogelwch i'r wlâd, ac i'r ddinas, ac a gododd gaerau Jerusalem.

38 A'r brenin Demetrius a siccrhâodd yr Arch-offeiriadaeth iddo ef yn hollawl;

39 Ac a'i gwnaeth ef o'i garedigion, ac a'i anrhydeddodd ef ag anrhydedd mawr.

d Pen 8.20. & 12. 3. 40 Oblegid fe glywsid fod [d] y Rhufeinwŷr yn galw yr Iuddewön yn gyfeillion, ac yn gymdeithion, a chyfârfod o honynt â chennadon Simon yn anrhydeddus;

41 A gweled o'r Iuddewön yn dda, a'r offeiriaid hefyd, fod Simon yn gapten iddynt, ac yn Arch-offeiriad byth, hyd oni chodai prophwyd ffyddlon;

42 A'i fod efe yn gapten arnynt hwy, ac i ofalu am y Cyssegr, fel y gosodai efe hwynt ar eu gwaith, ac ar y wlâd, ac ar yr arfau, ac ar y cestyll, fel y byddai, *meddaf*, arno ef y gofal am y Cyssegr;

43 Ac y gwrandawai pawb arno ef, ac yr 'sgrifennid pob 'sgrifen yn y wlâd yn ei enw ef, ac e Pë. 10.20, 89.& 11.58. [e] y dilledid ef mewn porphor, ac y gwisgai aur:

44 Am hynny ni bydd gyfreithlon i neb o'r bobl nac o'r offeiriaid ddiddymmu dim o hyn, na dywedyd yn erbyn dim a ddywedo efe, na galw cymmanfa ynghŷd yn y wlâd hebddo ef, na gwisgo porphor, nac arfer bwcclaur;

45 A phwy bynnag a wnelo yn erbyn hyn, neu a ddiddymmo ddim o hyn, euog fydd efe.

46 A bodlon oedd gan yr holl bobl osod Simon i wneuthur fel hyn.

47 Simon hefyd a gymmerodd *hyn*, ac a fu fodlon i fod yn Arch-offeiriad, ac yn gapten, ac yn dywysog, ar genedl yr Iuddewön, a'r offeiriaid, ac i lywodraethu pawb.

48 A hwy a barasant osod yr ysgrifen hon mewn llechau prês, a'i gosod hwynt o fewn cylch y Cyssegr mewn lle hynod;

49 A gosod coppi o hynny yn y trysor-dŷ, fel y gallai Simon a'i feibion ei gael ef.

PEN. XV.

4 *Antiochus yn deisyf cael cennad i fyned trwy Judea, ac yn rhoi parch mawr i Simon ac i'r Iuddewon.* 16 *Y Rhufeiniaid yn 'sgrifennu at amryw frenhinoedd a Chenhedloedd, i ddangos ffafor i'r Iuddewon.* 27 *Antiochus yn cwerylu â Simon,* 38 *ac yn danfon rhai i ddrygu Judea.*

ANtiochus hefyd mâb y brenin Demetrius a anfonodd lythyrau o ynysoedd y môr at Simon yr Offeiriad, a phen-cenedl yr Iuddewön, ac at y genedl oll:

2 Ac yr oeddynt hwy yn cynnwys y modd hyn; Y brenin Antiochus yn cyfarch gwell i Simon Arch-offeiriad a thywysog ei genedl, a phobl yr Iuddewön.

3 O herwŷdd i wŷr 'sgeler gael gafael ar deyrnas ein henefiaid ni, a bod yn sy mryd roddi hawl i'r frenhiniaeth, i'w hail-osod fel yr oedd o'r blaen; er mwyn hynny mi a gesglais lawer o filwŷr dïeithr, ac a barottoais longau rhyfel;

4 Ac yr ydwyf fi yn ewyllysio myned trwy 'r wlâd, i ddïal ar y rhai a anrheithiasant ein gwlâd ni, ac a wnaethant lawer o ddinasoedd yn anghyfannedd yn y deyrnas.

5 Am hynny yn awr yr ydwyf yn siccrhau i ti yr holl offrymmau, y rhai a ganiadhâodd y brenhinoedd a fuant o'm blaen i ti, a pha bethau bynnag eraill a ganiadhasant hwy i ti.

6 ‡ Megis y gadawsant i ti daro mâth o arian ‡ Ac yr hyn wyf yn rhoddi cennad ti i fathu arian ar dy liw dy hun. prïodol i'th wlâd ti.

7 Ac am Jerusalem a'r Cyssegr, byddant yn rhyddion, a'r holl arfau a wnaethoft ti, a'r cestyll a adeiledaist ti, y rhai yr ydwyt mewn meddiant o honynt, parhaed *hynny* i ti.

8 Maddeuer hefyd i ti bob dylêd i'r brenin, a'r hyn a fyddo dyledus i'r brenin o hyn allan byth.

9 A phan ddarffo gwastadhau ein teyrnas, nyni a'th anrhydeddwn di, a'th genedl, a'r Deml, ag anrhydedd mawr, fel y bydd eglur eich gogoniant chwi trwy yr holl fyd.

10 Y bedwaredd flwyddyn ar ddeg a thrugain a chant yr aeth Antiochus i dîr ei henafiaid: a'r holl luoedd a ddaethant ynghŷd atto ef, fel nad oedd ond ychydig gyd-a Thryphon.

11 A'r brenin Antiochus a'i hymlidiodd ef, ac yntef a ddaeth dan ffoi i Dora sy ar lan y môr.

12 Oblegid efe a wybu ymgasglu o ddrygau yn ei erbyn ef, ac i'r lluoedd ei adel ef.

13 Ac Antiochus a wersyllodd yn erbyn Dora, a chyd-ag ef chwe-ugain mîl o ryfel-wŷr, ac wyth mîl o wŷr meirch.

14 Ac efe a amgylchodd y ddinas, ac a osododd y llongau wrth y ddinas o du 'r môr, ac a flinodd y ddinas o'r tîr a'r môr, fel na adawödd efe i neb fyned allan na dyfod i mewn.

15 Yna y daeth Numenius a'r rhai oedd gyd-ag ef, o Rufain, a llythyrau ganddynt at y brenhinoedd a'r gwledydd, yn y rhai yr oedd hyn yn 'sgrifennedig;

16 Lucius, Consul y Rhufeiniaid, yn annerch y brenin Ptolomeus.

17 Cennadon yr Iuddewön, ein cyfeillion a'n cymdeithion, a ddaethant attom ni i adnewyddu y gyfeillach a'r gymdeithas a fuasai o'r blaen; wedi eu hanfon oddïwrth Simon yr Arch-offeiriad, a phobl yr Iuddewön.

18 A hwy a ddygasant darian o aur o bum mîl o bunnoedd.

19 Am hynny nyni a welsom yn dda 'sgrifennu at y brenhinoedd a'r gwledydd, na cheisient niwed iddynt, ac na ryfelent yn eu herbyn hwynt, na'i dinasoedd, na'i gwlâd, ac na chynnorthwyent y rhai a ryfelent i'w herbyn.

20 Ac ni a welsom yn dda dderbyn y tarian ganddynt hwy.

21 Am hynny o's ffôdd rhai dynion 'sgeler o'i

o'i gwlâd hwynt attoch chwi, rhoddwch hwynt i Simon yr Arch-offeiriad, i ddial arnynt yn ôl eu cyfraith hwynt.

22 A hyn hefyd a 'sgrifennodd efe at Ddemetrius y brenin, ac Attalus, ac ‡ Arathes, ac Arfaces,

‡ Neu, *Ariarathes.*

‡ Neu, *Sampſames.*

23 Ac i bob gwlâd, megis i ‡ Sampſames, at y Spartiaid, i Delus hefyd, ac i Myndus, ac i Sycion, ac i Caria, ac i Samos, a Phamphilia, ac i Lycia, ac i Halicarnaſſus, ac i Rhodus, a ‡ Phaſeilis, ac i Cos, ac i Side, ac i Aradus, ac i Gortyna, a Gnidus, a Cyprus, a Cyrene.

‡ Neu, *Phaſelis.*

24 A hwy a 'sgrifennaſant goppi o hyn at Simon yr Arch-offeiriad.

25 A'r brenin Antiochus a werſyllodd yn erbyn Dora yr ail dydd, gan ‡ ddwyn ei luoedd yn waſtadol yn ei herbyn hi, a gwneuthur offer rhyfel: ac efe a gauodd ar Tryphon fel na allai efe fyned nac i mewn nac allan.

‡ ymladd yn waſtadol.

26 A Simon a anfonodd iddo ef ddwy fil o wŷr dewiſol i'w gynnorthwyo ef, ac aur, ac arian, ac arfau lawer.

27 Ac ni fynnai efe eu cymmeryd hwynt, eithr efe a dorrodd yr ammodau oll a wnaethai efe ag ef o'r blaen, ac a ymddieithrodd oddiwrtho ef.

28 Ac efe a anfonodd Athenobius, un o'i garedigion, i ymddiddan ag ef, gan ddywedyd, Yr ydych chwi yn meddiannu Joppe, a Gazara, a'r tŵr yn Jeruſalem, dinaſoedd fy nheyrnas i.

29 Chwi a wnaethoch eu cyffiniau hwynt yn anghyfannedd, ac a wnaethoch ddïaledd mawr yn y tîr, ac a feddiannaſoch lawer o fannau yn fy nheyrnas i.

30 Am hynny yr awron moeſwch y dinaſoedd a gymmeraſoch chwi, ac ardreth y lleoedd a feddiannaſoch chwi ‡ o'r tu allan i gyffiniau Judea:

‡ neu, *mewn terfynau &c*

31 Ac onid ê, moeſwch i mi bum-cant o dalentau arian am danynt hwy; a phum-cant eraill o dalentau am y dinyſtr a wnaethoch, ac ardreth y lleoedd: onid ê, nyni a ddeuwn, ac ‡ a ymladdwn yn eich erbyn chwi.

‡ Heb *ymgwn yn erbyn chwi.*

32 Felly y daeth Athenobius càredig y brenin, i Jeruſalem, ac efe a welodd ogoniant Simon, a'r cwp-bwrdd, a'r lleſtri arian, a'r arlwy mawr, a rhyfedd fu ganddo: ac efe a fynegodd iddo eiriau y brenin.

33 Yna Simon a attebodd, ac a ddywedodd wrtho ef, Ni chymmeraſom ni dîr neb arall, ac nid attaliaſom yr eiddo eraill, ond etifeddiaeth ein henafiaid; yr hon a fu tros ennyd o amſer ym meddiant ein gelynnion yn anghyfiawn.

34 A phan gawſom ni amſer, ni a fynnaſom dracheſn etifeddiaeth ein tadau.

35 Ac am Joppe a Gazara, y rhai yr wyt ti yn eu ceiſio, er iddynt wneuthur niwed mawr i'n pobl ni, ac i'n gwlâd; etto ni a roddwn am y rhai hynny gan talent. Ac nid attebodd ‡ yntef air † iddo;

‡ neu, *ymbiliaſt.* † neu, *dim.*

36 Eithr efe a ddychwelodd at y brenin yn ddigllon, ac a fynegodd iddo y geiriau hyn, ac anrhydedd Simon, a'r hyn a welſai efe oll. A'r brenin a ddigiodd yn ddirfawr.

37 Yna yr aeth Tryphon i long, ac a ffôdd i Orthoſias.

38 A'r brenin a oſododd Cendebëus yn gapten ar lan y môr, ac a roddes iddo ef luoedd o wŷr traed ac o wŷr meirch.

39 Ac efe a orchymynnodd iddo ef werſyllu o flaen Judea, ac a archodd iddo adeiladu Cedron, a chadarnhau y pyrth, a rhyfela yn erbyn y bobl. A'r brenin yntef a ymlidiodd Tryphon.

40 Yna y daeth Cendebëus i Jamnia, ac efe a ddechreuodd gyffroi y bobl, a goſod ar Judea, a chaeth-gludo y bobl, a'i lladd.

41 Ac wedi iddo adeiladu Cedron, efe a oſododd yno wŷr meirch, a llu *o wŷr traed*, fel y gallent fyned allan oddi-yno, a rhodio 'rhŷd ffyrdd Judea, fel y gorchymynnaſai y brenin iddo ef.

PEN. XVI.

3 Judas ac Ioan yn cael y maes ar luoedd Antiochus. 11 Capten Jericho yn gwahodd Simon a dau o'i feibion i'w gaſtell, ac yno yn eu lladd hwy trwy frâd. 19 Ceiſio gafael ar Ioan, 22 ac yntau yn diangc, ac yn lladd y rhai oedd yn ei geiſio.

AC Ioan a aeth i fynu [a] o Gazara, ac a fynegodd i Simon ei dâd yr hyn a wnaethai Cendebëus. [a] Pë. 13. 53.

2 A Simon a alwodd ei ddau fâb hynaf, Judas ac Ioan, ac a ddywedodd wrthynt hwy, [b] Myfi a'm brodyr a thŷ fy nhâd a ryfelaſom yn erbyn gelynnion Iſraël o'n hieuengctid hyd heddyw: ac [c] fe a ffynnodd gennym ni waredu Iſraël lawer gwaith. [b] Pë. 14. 20. [c] Pen. 3 6. & 14. 36.

3 Ond yr awron mi a heneiddiais, a chwithau trwy drugaredd *Ddaw* ydych yn ddigon oedrannus. Byddwch chwi yn fy lle i a'm brawd, ac ewch allan, a rhyfelwch tros ein cenedl ni; a'r cymmorth o'r nef a fyddo gyd-a chwi.

4 Ac efe a etholodd o'r wlâd ugein-mîl o ryfel-wŷr, a gwŷr meirch: a hwy a aethant yn erbyn Cendebëus, ac a gyſgaſant ym Modin.

5 A hwy a godaſant yn foreu, ac a aethant i'r maes, ac wele lu mawr yn dyfod yn eu herbyn hwynt ar draed, ac ar feirch: ac yr oedd aber ddwfr yn y canol rhyngddynt.

6 Ac efe a werſyllodd o'i blaen hwynt, efe a'i bobl: a phan welodd efe y bobl yn ofni myned trwy 'r aber ddwfr, efe a aeth trwŏdd yn gyntaf; a'r gwŷr a'i gwelſant ef, a hwythau a aethant ar ei ôl ef.

7 Yna y rhannodd efe y bobl, a'r gwŷr meirch *a roddwyd* ynghanol y gwŷr traed; oblegid gwŷr meirch y gelynnion oedd lawer iawn.

8 Yna y canaſant â'r udcyrn ſanctaidd: Ac ar hynny y ffôdd Cendebëus a'i lu, a llawer o honynt a ſyrthiaſant yn archolledig, a'r lleill a ffoiſant i'r caſtell.

9 Yna y clwyfwyd Judas brawd Ioan: eithr Ioan a'i hymlidiodd hwynt hyd oni ddaeth efe i Cedron, yr hon a adeiladaſai *Cendebëus*.

10 ‡ A hwy a ffoiſant hyd y tyrau ſydd ym maes Azotus; ac yntef a'i lloſgodd hi â thân, ac fe ſyrthiodd o honynt hwy gymmaint a dwy fil o wŷr. Ac efe a ddychwelodd i dîr Judea yn heddychlon. ‡ Gwedi iddo roddi hon ar dân, hwy a ffoiſant i'r tyrau ym maeſdd Azotus, ac a laddwyd yno.

11 Ac yr oedd Ptolomëus mâb Abubus wedi ei oſod yn gapten ym maes Jericho; ac yr oedd ganddo ef arian ac aur lawer.

12 Oblegid ‡ daw yr Arch-offeiriad oedd efe. ‡ mâb yng nghyfraith.

13 A'i galon a'i cododd ef, ac efe a chwen-

nychodd feddiannu y wlâd, ac a fwriadodd trwy dwyll yn erbyn Simon a'i feibion, i'w difetha hwynt.

14 Ac yr oedd Simon yn rhodio trwy ddinasoedd y wlâd, ac yn ofalus am eu llywödraeth hwynt: ac efe a aeth i wared i Jericho, efe, a Mattathïas, a Judas, ei feibion, yn yr ail flwyddyn ar bymtheg a thrugain a chant, yn yr unfed mîs ar ddeg, hwn yw 'r mîs Sabat.

15 A mâb Abubus a'i derbynniodd hwynt trwy dwyll i gastell a elwid Docus, yr hwn a adeiladasai efe, ac efe a wnaeth iddynt wledd fawr, ac a guddiodd yno wŷr.

16 Ac wedi yfed o Simon a'i feibion yn dda, y cododd Ptolomëus a'r rhai oedd gyd-ag ef; a hwy a gymmerasant eu harfau, ac a ruthrasant i Simon yn y wledd, ac a'i lladasant ef a'i ddau fâb, a rhai o'i weision.

17 Felly y gwnaeth efe 'sgelerder mawr, ac y talodd ddrwg am dda.

18 A Ptolomeus a 'sgrifennodd hyn, ac a anfonodd at y brenin i anfon atto ef lu yn gymmorth, ac efe a roddai iddo ef y wlâd a'r dinasoedd.

19 Ac efe a yrrodd eraill i Gazara i ddifetha Ioan; ac a anfonodd lythyrau at y ‡ milwriaid, *i erchi* iddynt ddyfod atto ef, fel y rhoddai efe iddynt arian, ac aur, a rhoddion. ‡ capteiniaid ar filoedd.

20 Ac efe a yrrodd eraill i ennill Jerusalem a mynydd y Deml.

21 Ac un a redodd o'r blaen, ac a fynegodd i Ioan yn Gazara ddarfod lladd ei dâd ef, a'i frodyr: ac efe a anfonodd i'th ladd ditheu, *eb efe.*

22 Yntef pan glybu a ofnodd yn ddirfawr, ac a ddaliodd y gwŷr a ddaethai i'w ladd ef, ac a'i lladdodd hwynt: oblegid efe a wybu eu bod hwy yn ceisio ei ddifetha ef.

23 A'r rhan arall o hanes Ioan, a'i ryfeloedd, a'i wrolaeth, yr hyn a wnaeth efe, ac adeiladaeth y caerau a adeiladodd efe, a'i weithredoedd;

24 Wele fe a 'sgrifennwyd hyn yn llyfrau Chronicl ei Arch-offeiriadaeth ef, er pan wnaethpwyd ef yn Arch-offeiriad ar ôl ei dâd.

Ail Llyfr y MACCABEAID.

PENNOD I.

1 *Llythyr oddiwrth yr Iuddewon oedd yn Jerusalem, at y rhai oedd yn yr Aipht, i ddiolch i Dduw am farwolaeth Antiochus.* 19 *Y tân a guddiasid yn y pydew.* 24 *Gweddi Nehemïas.*

Y Mae y brodyr yr Iuddewön sydd yn Jerusalem ac yngwlâd Judea yn dymmuno i'r brodyr o Iuddewön sydd yn yr Aipht iechyd a heddwch.

2 Duw a wnelo ddaioni i chwi, ac a gofio ei gyfammod a wnaeth efe ag Abraham, ag Isaac, ac ag Jacob, ei ffyddlon weision;

3 Ac a roddo galon i chwi oll i'w wasanaethu ef, ac i wneuthur ei ewyllys ef â chalon gyssurus, ac â meddwl ewyllysgar;

4 Ac a agoro eich calon chwi yn ei gyfraith a'i orchymynnion, ac a drefno i chwi dangnheddyf;

5 A wrandawö ar eich gweddïau chwi, a gymmodo â chwi, ac ni'ch gadawö yn amser adfyd.

6 Ac yn awr yr ydym ni yn gweddïo yma trosoch chwi.

3461 7 Pan oedd Demetrius yn teyrnasu yn y nawfed flwyddyn a thrugain a chant, nyni yr Iuddewön a 'sgrifennasom attoch chwi yn y blinder a'r gorthrymder a ddaeth arnom ni o fewn y blynyddoedd hynny, er pan aeth [a] Jason a'r rhai oedd gyd-ag ef allan o'r wlâd sanctaidd a'r frenhiniaeth, a Pen. 4. 7.

8 Ac y llosgasant y porth, ac y tywalltasant waed gwirion: ninnau a weddïasom at yr Arglwydd, ac a gawsom ein gwrando; ac a offrymasom ebyrth a pheillied, ac a oleuasom lusernau, ac a osodasom y bara allan.

9 Am hynny yn awr edrychwch ar gadw dyddiau gŵyl [b] y pebyll yn y mîs Casleu. b Lef. 23. 34.

10 Yr wythfed flwyddyn a phedwar ugain a chant, y bobl oedd yn Jerusalem ac yn Judea, a'r cyngor, a Judas, sydd yn dymmuno llwyddiant ac iechyd i Aristobulus, athro y brenin Ptolomëus, yr hwn sydd o hiliogaeth yr offeiriaid enneiniog, ac i'r Iuddewön yn yr Aipht. 3880

11 Yn gymmaint a bod i Dduw ein gwaredu ni oddiwrth fawr beryglon, yr ydym yn rhoddi mawr ddiolch iddo, megis pe buasem yn rhyfela yn erbyn brenin.

12 Canys efe a'i bwriodd hwynt allan, y rhai a ymladdasant yn erbyn y ddinas sanctaidd.

13 Canys pan ddaethai y capten i Persia â llu a dybid yn anorchfygol gyd-ag ef, fe a'i lladdwyd hwy yn nheml Nanea, trwy ddichell offeiriaid Nanea.

14 Canys Antiochus a ddaeth yno megis i'w phriodi, efe a'i geraint gyd-ag ef, i ddderbyn arian yn enw cynhysgaeth.

15 Ond wedi i offeiriaid Nanea eu rhoso, a myned o honaw i mewn i'r Deml heb nemor gyd-ag ef, hwy a gauasant y Deml, wedi dysod Antiochus i mewn:

16 Ac a agorasant ddrws dirgel ar nen y Deml, ac a daflasant gerrig megis saethu mellt, ac a darawsant i lawr y capten a'i wŷr, ac wedi eu dryllio yn ddarnau, hwy a dorrasant eu pennau, ac a'i taflasant at y rhai oedd oddiallan.

17 Bendigedig fyddo ein Duw ni ym mhob peth, yr hwn a roddes i fynu yr annuwiol.

18 Gan ein bod ni a'n brŷd [c] ar gadw puredigaeth y Deml ar y pummed dydd ar hugain o'r mîs [d] Casleu, ni a welsom fod yn angenrheidiol fynegi hyn i chwi; fel y gallech chwithau hefyd ei gadw fel dydd gŵyl y pebyll, a gŵyl y tân, *yr hwn a roddwyd i ni* pan offrymmodd Nehemïas aberth, wedi iddo adeiladu y Deml a'r allor. c 1 Mac. 59. Pen. 4. d Lef. Num.

19 Canys yn y cyfamser yr arweiniwyd ein tadau i Persia, yr offeiriaid addol-wŷr Duw y pryd

y pryd hynny a gymmeraſant y tân yn ddirgel oddiar yr allor, ac a'i cuddiaſant mewn dyffryn, lle yr oedd pydew dwfn a ſych: ac yno y cadwaſant ef, ſel nas gwyddai neb y man hwnnw.

20 Yn awr wedi llawer o flynyddoedd, pan welodd Duw yn dda, Nehemias (pan yrrwyd ef oddiwrth frenin Perſia) a yrrodd rai o heppil yr offeiriaid a'i cuddiaſai ef, at y tân. Ond pan ſynegaſant wrthym na chawſant ddim tân ond dwfr tew,

21 Yna y gorchymynnodd efe iddynt ei gyrchu i fyny, a'i ddwyn ef. Ac wedi goſod yr aberthau, Nehemias a orchymynnodd i'r offeiriaid daenellu y dwfr ar y coed a'r pethau oedd arnynt.

22 Wedi darfod hyn, a dyfod yr amſer i'r haul i lewyrchu, yr hwn o'r blaen oedd dan gwmmwl, ſe ennynnodd tân mawr; ſel y rhyfeddodd pawb.

23 A thra oedd yr aberth yn darfod, yr holl offeiriaid oedd yn gweddio, Jonathan yn gyntaf, a'r lleill yn atteb ſel Nehemias.

24 A'r weddi oedd ſel hyn, Oh Arglwydd Dduw, Gwneuthurwr pob peth, yr hwn wyt ofnadwy a chadarn, cyfiawn, a thrugarog, a'r unig a'r graſol Frenin.

25 Ti yn unig wyt hael, uniawn, holl-alluog, a thragywyddol: ti yr hwn wyt yn gwaredu Iſraël o'i holl flinder, yr hwn a etholaiſt y tadau, ac a'i ſancteiddiaiſt hwy,

26 Derbyn aberth dros dy holl bobl Iſraël, cadw dy ran, a ſancteiddia hi.

27 Caſgl ynghŷd y rhai a waſgarwyd oddiwrthym ni, a gwared y rhai ſydd yn gwaſanaethu y Cenhedloedd; edrych ar y dirmygus a'r ffiaidd, a gâd i'r Cenhedloedd wybod mai tydi yw ein Duw ni.

28 Coſpa ein gorthrym-wŷr, a'r rhai ſydd drwy falchedd yn gwneuthur cam â ni.

29 Goſod dy bobl eilwaith yn dy le ſanctaidd, [c] megis y lleſarodd Moſes.

30 Yr offeiriaid hefyd a ganent pſalmau diolch.

31 Hefyd wedi yſſu'r aberth, Nehemias a orchymynnodd dywallt y dwfr oedd yngweddill ar y cerrig mawrion.

32 Yr hyn beth pan wnaethpwyd, fe a ennynnodd fflamm: ond hi a ddiffoddwyd gan y goleuni oedd yn llewyrchu oddiar yr allor.

33 Pan wybüwyd y peth hyn, fe ſynegwyd i frenin Perſia mai yn y ſan lle y cuddiaſai 'r offeiriaid a arweinieſid ymaith, y tân, yr ymddangoſodd dwfr, â'r hwn y purodd Nehemias, a'r rhai oedd gyd-ag ef, yr ebyrth.

34 Y brenin a chwiliodd y peth yn ddyfal, ac a amgylchynodd y lle o'i amgylch, ac a'i gwnaeth yn ſanctaidd.

35 A'r brenin a gymmerth roddion lawer, ac a roddes o honynt i'r rhai yr oedd efe yn chwennych gwneuthur cymmwynas iddynt.

36 A Nehemias a alwodd y peth hwnnw Naphthar; yr hwn yw o'i ddeongl, Puredigaeth: ond llawer rhai a'i galwant Nephi.

PEN. II.

1 *Pa beth a wnaeth y prophwyd Jeremi.* 5 *Y modd y cuddiodd efe y Babell, a'r Arch, a'r Allor.* 13 *Pa beth a 'ſgrifennodd Judas a Nehemias.* 20 *Pa beth a 'ſgrifennodd Jaſon mewn pum llyfr,* 25 *a'r modd y talfyrriwyd y rhai hynny gan awdur y llyfr hwn.*

FE a geir hefyd yn yr 'ſgrifennadau erchi o Jeremïas y prophwyd, i'r rhai a arweiniwyd ymaith gymmeryd y tân, [a] megis y mynegwyd; [a] Pen. 1. 19.

2 Ac fel y gorchymynnaſai y prophwyd i'r rhai a arweiniwyd ymaith, gan roddi iddynt gyfraith, nas gollyngent dros gof orchymynnion yr Arglwydd, ac na chyfeiliornent yn eu meddyliau [b] pan welent ddelwau o aur ac arian, a gwiſgoedd. [b] Baruch 6. 4.

3 Cyfryw bethau eraill a lefarodd wrthynt, gan eu cynghori na adawënt i'r gyfraith fynod allan o'i calonnau.

4 Yr oedd hefyd yn yr un 'ſgrifen, ſel y darfu i'r prophwyd, drwy atteb Duw wrtho, orchymyn dwyn y babell a'r Arch gyd-ag ef, hyd oni ddaeth i'r [c] mynydd yr eſgynnodd Moſes iddo, lle y gwelodd efe etifeddiaeth Duw. [c] Deut 32. 49.

5 Ac wedi dyfod Jeremïas yno, efe a gafodd ogof, yn yr hon y goſodes efe y babell, a'r arch, ac allor y poeth-offrwm, ac a gauodd y drws.

6 A rhai a ddaethant i farcio 'r ffordd, o'r rhai a'i dilynent ef; ond nis medrent ei chael.

7 Pan wybu Jeremïas hynny, efe a'i ceryddodd hwy, gan ddywedyd, Ni chaiff neb wybod y lle, hyd oni chaſglo Duw ei bobl drachefn, a bod trugaredd.

8 Yna y dengys yr Arglwydd iddynt y pethau hyn: a gogoniant yr Arglwydd a ymddengys, a'r cwmmwl hefyd, [d] megis ag y datcuddiwyd i Moſes, ac [e] fel y deiſyfiodd Solomon, bod ſancteiddio 'r lle yn anrhydeddus. [d] Exo. 34. 5. [e] 1 Bre. 8. 10.

9 Canys eglur yw, ddarfod iddo megis un a chanddo ddoethineb, [f] offrymmu aberth cyſſegriad, a ſancteiddiad y Deml. [f] 1 Bren. 8. 62, &c.

10 Ac [g] megis, pan weddïodd Moſes ar yr Arglwydd, y daeth tân i lawr o'r nefoedd, ac yſſodd yr aberth; [h] felly Solomon a weddïodd, a thân a ddaeth i lawr o'r nefoedd, ac a yſſodd y poeth-offrwm. [g] Lefit. 9. 23, 24. [h] 2 Chr. 7. 1.

11 A [i] Moſes a ddywedodd, Am na ddylid bwytta yr offrwm tros bechod, am hynny yr yſſwyd ef. [i] Lefit. 10. 16, &c.

12 Ac felly Solomon a gadwodd yr wyth niwrnod hynny.

13 Y pethau hyn hefyd a ſynegir yn 'ſgrifennadau, ac ynghôf-lythyrau Nehemïas, fel y gwnaeth efe lyfr-dŷ, ac y caſglodd actau y brenhinoedd a'r prophwydi, actau Dafydd ac Epiſtolau y brenhinoedd am y rhoddion ſanctaidd.

14 Yn yr un ffunyd Judas a gaſglodd ynghŷd yr holl bethau a golleſid o achos y rhyfel a ddigwyddodd arnom; ac y mae *hynny* gennym ni.

15 Am hynny o's bydd rhaid i chwi wrthynt, danſonwch rai a'i dycco i chwi.

16 Canys o herwŷdd ein bod ni [k] a'n brŷd ar gadw y puredigaeth, ni a 'ſgrifennaſom attoch: am hynny, da y gwnewch chwithau o's cedwch yr un dyddiau. [k] Pen. 1. 18.

17 Duw, yr hwn a waredodd ei holl bobl, ac a roddes etifeddiaeth i bawb, a theyrnas, ac offeiriadaeth, a ſancteiddrwydd,

18 [l] Megis yr addawödd efe yn y gyfraith, yr ydym yn gobeithio y trugarhâ wrthym ar [l] Pen. 1. 29.

fyrder,

fyrder, ac y caſgl ni ynghŷd o bob gwlâd oddi-
tan y neſoedd, i'w le ſanctaidd: canys eſe a'n
gwaredodd ni oddiwrth fawr beryglon, ac a lan-
hâodd y lle.

19 Am Judas Maccabëus a'i frodyr, am bu-
redigaeth y Deml fawr, a chyſſegriad yr allor,

20 A'r rhyfeloedd yn erbyn Antiochus Epi-
phanes, a'i fâb Eupator,

m Pen 3.24. & 5. 2. & 10. 29. & 11. 8. & 15. 12.

21 m A'r eglur arwyddion a ddaethant o'r ne-
ſoedd i'r rhai a ymddygaſant yn wrol i'w han-
rhydedd ynghweryl crefydd yr Iuddewön: ca-
nys er nad oeddynt ond ychydig, etto hwy a
orchfygaſant yr holl wlâd, ac a yrraſant i ffoi
dyrſâu y barbariaid,

22 Ac a adeiladaſant drachefn y Deml, am
yr hon yr oedd mawr ſôn drwy yr holl fyd, ac
a waredaſant y ddinas, ac a ſicrhaſant y cyfrei-
thiau yr oeddid ar eu dirymmu, o herwŷdd bod
yr Arglwydd yn drugarog, ac yn raſawl iawn
wrthynt;

23 Y pethau heſyd a fynegodd Jaſon Cyre-
nëus mewn pum llyfr, ni a brofwn eu talſyrru
mewn un llyfr.

24 Canys wrth yſtyried anfeidrol rifedi y *llyfrau*, a'r dyryſwch y maent hwy yn ei gael
ſydd yn chwennych myned trwy draethawd yr
hiſtori, o herwŷdd amled y matterion;

25 Nyni a gymmeraſom ofal ar gael o'r rhai
a ewyllyſient ddarllen ddiddanwch, a bod eſ-
mwythdra i'r rhai a chwennychent gofio, ac i
bawb a'i darllennent gael budd.

26 Am hynny i ni, y rhai a gymmeraſom
arnom y drafael flîn hon i dalfyrru, nid eſ-
mwythdra oedd, ond gwaith a wnaeth i ni
chwyſu, a gwilio.

27 Fel nad ydyw eſmwyth i'r hwn a wnelo
wledd, ac a geiſio fudd rhai eraill; felly ninnau,
er mwyn gwneuthur cymmwynas i lawer, a gym-
merwn y blinder hyn yn ewyllyſgar;

28 Gan adel bod yn fanwl am bob peth i'r aw-
dur, nyni a geiſiwn grynhoi y cwbl ar fyr eiriau:

29 Canys fel y mae yn rhaid i'r neb a wnelo
dŷ newŷdd ofalu am yr holl adeiladaeth: ond y
neb a gymmero arno ei oſod allan, a'i baentio,
nid rhaid iddo geiſio dim, ond a fyddo anghen-
rheidiol i'w harddu: felly yr ydwyf fi yn meddwl
o'n rhan ninnau,

30 Mai perthynaſol yw i 'ſgrifennŵr cyntaf
yr hiſtori fyned ynddi yn ddyfn i ſôn am bob
peth, gan ſod yn ddieſgeulus ym mhob rhan,

31 Ond y mae yn rhydd i'r neb a'i talfyrro,
arfer ychydig eiriau, ac ymadel â phob manyl-
wch ynddi.

32 Yma am hynny y dechreuwn ein traeth-
awd; am y rhagymadrodd digon yw a ddywe-
daſom ni; canys ffolineb yw arfer hîr ymadrodd
o flaen yr hiſtori, a bod yn fyrr yn yr hiſtori.

PEN. III.

1 *Yr anrhydedd a wnaeth brenhinoedd y Cenhed-
loedd i'r Deml.* 4 *Simon yn mynegi pa dryſo-
rau oedd yn y deml.* 7 *Danfon Heliodorus i'w
dwyn hwy ymaith;* 24 *a Duw yn ei daraw ef;
a'i iachau ef wrth weddi Onias.*

3820 Y Cyfamſer yr oeddid yn preſſwylio y ddi-
nas ſanctaidd mewn heddwch, ac yn cadw
'r cyfreithiau yn dda iawn, oblegid duwioldeb
Onias yr Arch-offeiriad, ac o herwŷdd ei fod
yn caſau pob drygioni,

2 Digwyddodd i'r brenhinoedd a'r tywyſog-
ion farnu 'r lle yn anrhydeddus, ac anrhegu 'r
Deml â'i rhoddion goreu;

3 Yn gymmaint ag i Seleucus brenin Aſia,
dalu o'i ardrethion, yr holl draul a berthynai i
weinidogaeth yr ebyrth.

4 Ond un *a elwid* Simon o lwyth Benjamin, 3821
yr hwn a wnaethid yn orchwyliwr ar y Deml, a
ymraſaeliodd â'r Arch-offeiriad i wneuthur diffei-
thwch yn y ddinas.

5 Ond pryd na's gall ai orchfygu Onias, efe a
aeth at Apolonius fâb Thraſeas, yr hwn oedd
yr amſer hwnnw yn llywodraethwr ar Coeloſyria
a Phenicia,

6 Ac a fynegodd iddo fod tryſſor-dŷ Jeruſa-
lem yn llawn o arian annifeiriol, fel yr oedd
lluoſogrwydd eu cyfoeth yn aneirif, y rhai ni
pherthynent i weinidogaeth yr ebyrth, a bod yn
boſſibl dwyn y cwbl i ddwylo 'r brenin.

7 Wedi ymgyfarfod o Apolonius a'r brenin,
efe a fynegodd iddo am yr arian a ddangoſaſid
iddo: yntef a etholodd Heliodorus golygwr ei
dryſſor-dŷ, ac a'i danfonodd â gorchymyn gan-
ddo i gyrchu 'r arian y dywedwyd am danynt
o'r blaen.

8 Am hynny Heliodorus yn y man a gych-
wynnodd i'w daith, yn rhith myned i ymweled
â dinaſoedd Coeloſyria a Phenicia, ond â'i fe-
ddwl ar gyflawnu arfaeth y brenin.

9 Yn ôl dyfod o honaw i Jeruſalem, a'i
dderbyn yn groeſawus gan Arch-offeiriad y
ddinas, efe a draethodd *iddynt* beth a ddangoſa-
ſid iddo *am yr arian*, ac a fynegodd pa ham y
daethai efe yno, ac efe a ofynnodd a oedd y pe-
thau hyn yn wîr.

10 Yna yr Arch-offeiriad a ddangoſodd iddo
fod yno y cyfryw arian wedi eu rhoi i gadw i
ymgeleddu y gweddwon a'r ymddifaid;

11 A rhai yn eiddo Hyrcanus mâb Tobias,
gŵr ardderchog iawn, ac nid fel y cam-ddyweda-
ſai Simon, y *dyn* annuwiol hwnnw, a bod y cwbl
yn bedwar can talent o arian, a dau gant o aur:

12 Ac nad ydoedd boſſibl gwneuthur y fath
gam â'r rhai a ymddiriedaſent i ſancteiddrwydd
y man hwnnw, ac i fawredd a difrycheulyd gre-
fydd y Deml, yr hon oedd anrhydeddus drwy
'r holl fyd.

13 Ond Heliodorus, o herwŷdd gorchymyn-
nion y brenin, y rhai oedd ganddo, a ddywe-
dodd yn hollawl y byddai raid dwyn yr arian i
dryſſor-dŷ 'r brenin.

14 Ac wedi goſod dydd, efe a aeth i mewn
ar fedr yn ôl eu gweled, gymmeryd treſn am
danynt. Am hynny nid bychan oedd y caledi
yn yr holl ddinas.

15 A'r offeiriaid a ſyrthiaſant i lawr ger bron
yr allor yn eu gwiſgoedd ſanctaidd, ac a alwa-
ſant tu a'r net ar *Dduw*, yr hwn [a] a roiſai gyfraith
am y tryſſor ſanctaidd, ar iddo ei gadw yn gy-
fan i'r rhai a'i rhoddaſai yno i'w gadw.

16 A'r neb a edrychai ar wynebpryd yr Arch-
offeiriad a ddoluriai yn ei galon: canys ei wy-
nebpryd, a newidiad ei liw, oedd yn dangos
cyfyngder ei galon.

17 Ca-

17 Canys rhyw ofn a dychryn corph a amgylchodd y gŵr hwnnw, fel y byddai eglur i'r rhai a edrychent arno, y dolur oedd yn ei galon ef.

18 Rhai eraill hefyd a gyrchafant allan o'i tai, i wneuthur gweddi gyffredin, o herwŷdd bod y lle yn debyg i ddyfod i ddirmyg.

19 Y gwragedd hefyd wedi ymwregyfu â lliain fach dan ei bronnau, a lanwent yr yſtrydoedd: a'r gweryſon, y rhai a gauaſid i mewn, a redent rhai i'r pyrth, a rhai i'r caerau, a rhai eraill a edrychent allan drwy 'r ffeneſtri:

20 A phawb o honynt yn codi eu dwylo tu-a 'r nef, ac yn gweddïo.

21 Galarus oedd gweled nifer y rhai a ſyrthient i lawr o bob math; a diſgwiliad yr Arch-offeiriad yn ei fawr ofid.

22 Am hynny y rhai hyn a alwafant ar yr holl-alluog Arglwydd, ar iddo gadw yn ddïogel ac yn ſiccr y pethau a roddaſid i'w cadw mewn ymddiried, i'r rhai a'i rhoddaſent i'w cadw.

23 Er hynny Heliodorus a gyflawnodd y peth a arfaethafai efe.

24 Eithr fel yr oedd efe ei hun etto yn breſennol gyd-a'i fawdwŷr wrth y tryſſor-dŷ, efe 'r hwn yw Arglwydd yr yſprydion, a thywyſog pob gallu, a wnaeth ryfeddod mawr, yn gymmaint ag i bawb a feiddient ddyfod gyd-ag ef ryfeddu *wrth weled* nerth rhinwedd Duw, a hwy a leſmeiriafant, ac a ddychrynnafant yn ddirfawr.

25 Canys ymddangoſodd iddynt ryw farch mewn gwiſg hardd o'r oreu, ac arno farchog ofnadwy, ac a redodd yn egnïol, ac a darawödd Heliodorus â'i garnau blaen: a'r hwn oedd yn eiſtedd arno a dybid fod ganddo arfau o aur.

26 Hefyd fe a ymddangoſodd ger ei fron ef ddau ŵr ieuaingc eraill, nodedig o nerth, rhagorawl o brŷd, a hardd eu dillad, yn ſefyll yn ei ymyl ef o bob tu iddo, ac a'i ffrewyllafant ef yn waſtad, ac a roiſant iddo lawer gwialennod tôſt.

27 Am hynny pan ſyrthiodd efe i lawr yn ddiſymmwth, ac wedi ei amgylchu â thywyllwch mawr, ei *ŵŷr* a'i cippiafant ef, ac a'i goſodafant mewn elor feirch.

28 Ef, yr hwn a ddaethai ychydig o'r blaen i mewn i'r tryſſor-dŷ â thyrfa fawr, ac â'i holl gard gyd-ag ef, ef meddaf, yr hwn ni allai gael dim cymmorth gan ei arfau, a ddygafant hwy allan: a hwy a gydnabuant allu Duw yn eglur.

29 Canys yr oedd efe yn fud drwy waith Duw, ac yn gorwedd wedi ei ddiddymmu o'i holl obaith am ei iechyd.

30 Hwythau a foliannafant yr Arglwydd, yr hwn yn rhyfeddol a ogoneddafai ei le ei hunan: oblegid y Deml honno, yr hon oedd ychydig o'r blaen yn llawn o ofn a therfyſg, pan ymddangoſodd yr holl-alluog Arglwydd, a lanwyd â llawenydd, ac â gorfoledd.

31 Ond yn y man rhai o gyfneſaf Heliodorus a attolygafant i Onias weddïo ar y Goruchaf, ar iddo ganhiadu yn raſuſol enioes iddo ef, yr hwn oedd yn gorwedd yn agos i farw.

32 Yna yr Arch-offeiriad, yn ofni rhag i'r brenin dybied i'r Iuddewön wneuthur rhyw ddrwg i Heliodorus, a offrymmodd tros iechyd y gŵr hwnnw.

33 Fel yr oedd yr Arch-offeiriad yn gweddïo ar Dduw, yr unrhyw wŷr ieuaingc yn yr unrhyw ddillad a ymddangoſafant tracheſn i Heliodorus, a chan ſefyll a ddywedafant, Dyro fawr ddïolch i Onias yr Arch-offeiriad: canys er ei fwyn ef yn raſuſol y canhiadodd yr Arglwydd i ti dy enioes.

34 Titheu hefyd wedi dy guro o'r nefoedd, mynega i bawb alluoccaf nerth Duw. Ac yn ôl dywedyd hyn, hwy a ddifannafant.

35 Heliodorus hefyd (wedi iddo offrymmu aberth i'r Arglwydd, a gwneuthur mawr addunedau i'r hwn a ganiadhafai iddo ei hoedl, ac wedi iddo gyfarch Onias) a ddychwelodd, efe a'i lu at y brenin;

36 Gan dyſtiolaethu i bawb weithredoedd mawrion Duw, y rhai a welſai efe â'i lygaid.

37 Hefyd pan ofynnodd y brenin i Heliodorus pwy oedd gymheſur i'w ddanfon unwaith dracheſn i Jeruſalem, efe a ddywedodd,

38 Od oes gennyt un gelyn, neu un bradŵr, danfon hwn yno, a thi a'i derbyni wedi ei ffrewyllu, o's dïangc rhag colli ei hoedl: oblegid yn y man hwnnw y mae yn ddïammau enwedig allu Duw.

39 Canys yr hwn ſydd ganddo breſſwylfa nefol, ſydd yn olygŵr ac yn gynnorthwyŵr i'r lle hwnnw; yr hwn ſydd yn curo ac yn diſetha y ſawl ſydd yn dyfod i wneuthur niwed iddo.

40 Hyn a fu am Heliodorus, a chadwedigaeth y dryſorfa.

PEN. IV.

1 Simon yn rhoi enllib i Onias. 7 Jaſon trwy lygru 'r brenin yn cael mynd yn Arch-offeiriad: 24 A Menelaus trwy 'r unrhyw ſoddion yn cael y ſwydd oddïar Jaſon. 34 Andronicus trwy frâd yn lladd Onias: 36 A'r brenin wedi clywed hynny yn peri lladd Andronicus. 39 Annuwioldeb Lyſimachus, trwy annog Menelaus.

Y Simon hwnnw hefyd, am yr hwn y dywedaſom o'r blaen, yr hwn oedd fradychŵr yr arian a'i wlâd, a ddywedodd yn ddrwg am Onias, megis pe cymmhellaſai efe Heliodorus, a phe buaſai yn awdur o'r drygau hyn.

2 Ac efe a feiddiodd alw y gŵr a haeddaſai yn dda ar y ddinas, ac oedd ofalus am ei wladwŷr, a gŵr mawr ei zêl am y cyfreithiau, yn fradychŵr.

3 Pan gynnyddodd y galanaſtra yn gymmaint a lladd o un o'r rhai oedd gymmeradwy gan Simon, gelanedd,

4 Onias gan yſtyrio enbydrwydd y gynnen hon, a bod Apolonius llywodraethŵr Coeloſyria a Phenice yn ynfydu, ac yn 'chwanegu malis Simon;

5 Efe a aeth at y brenin, nid i gyhuddo gwŷr ei wlâd, ond fel un yn ceiſio llês i bawb yn gyffredinol, ac yn naillduol.

6 Canys efe a welodd fod yn amhoſſibl cael heddwch, oddïeithr i'r brenin gymmeryd treſn yn y matterion hyn, ac nad oedd debyg y peidiai Simon â'i ynfydrwydd.

7 Ond wedi marw Seleucus, a chymmeryd 3829
o Antiochus, a gyfenwid Epiphanes, y frenhin-

iaeth, Jaſon brawd Onias a weithiodd yn ddirgel i geiſio bod yn Arch-offeiriad ;

8 Gan addo i'r brenin er cael y ſwydd, dry-chant a thrugain talent o arian, ac o ryw ardreth arall bedwar ugain talent.

9 Am ben hyn, efe a addawödd dalu deg a deugain a chant eraill, o's canhiadid iddo drwy ei awdurdod ef, oſod [a] campfa, ac yſcol i'r gwŷr ieuainge, ac i gyfrif y rhai o Jeruſalem yn Antiochiaid.

[a] 1 Mac. 1. 14.

10 A phan gafodd eſe yr Arch-offeiriadaeth drwy fodd y brenin, yn y man efe a ddenodd ei genedl ei hun i arferion y Groegwŷr,

11 Ac a fwriodd i lawr garedigol ragorfraint yr Iuddewön, a gawſent hwy drwy [b] loan tâd Eupolemus, (yr hwn a fuaſai yn gennadŵr at y Rhufeiniaid, i ddymuno cyfeillach a chymorth,) a chan fwrw i lawr y llywodraeth oedd wrth y gyfraith, efe a wnaeth newŷdd ordeiniadau anghyſreithlawn.

[b] Edrych 1 Mac 8 17.

12 Canys efe a adeiladodd gampfa o'i wirfodd dan y caſtell, ac a ddaroſtyngodd y rhai pennaf o'r gwŷr ieuainge, ac a barodd iddynt wiſgo hettiau.

13 Ac fel hyn y tyfodd ſerch i ganlyn arferau y Cenhedloedd, ac eſtroniaid, drwy ragorol aflendid Jaſon, nid yr Arch-offeiriad, ond y dyn annuwiol ;

14 Yn gymmaint ag nad oedd yr offeiriaid mwyach yn ewyllyſgar i waſanaethu yr allor ; ond gan ddirmygu y Deml, ac eſgeuluſo yr ebyrth, yr oeddynt yn pryſſuro i fod yn gyfrannog o ddogn annuwiol eu campau, yn ôl taflu 'r garreg ;

15 Ac heb ganddynt brîs am anrhydedd eu tadau, gan gyfrifgogoniant y Groegwŷr yn oreu.

16 O achos yr hyn bethau y daeth arnynt adfyd mawr, tra caffent hwy yn elynnion ac yn ddialwŷr iddynt, arferau y rhai yr oeddynt yn eu canlyn, ac yn dymuno eu bod yn gyffelyb iddynt ym mhob peth.

17 Canys nid eſmwyth yw gwneuthur yn erbyn cyfraith Dduw. Ond yr amſer a ddaw a ddengys hyn.

18 Pan chwareid yn Tyrus y campau a arferid bob pum mlhynedd, a'r brenin yn breſennol,

19 Jaſon y dyn 'ſgeler hwnnw a ddanſonai gennadon o Jeruſalem yn rhith Antiochiaid, i ddwyn trychan dryll o arian tu-ag at aberth Hercules, y rhai a ddeiſyfiai y neb oedd yn eu dwyn, na threulid ynghylch yr aberth, oblegid nad gweddaidd oedd, ond eu harbed i anghenrhaid arall.

20 Efe a ddanfonodd y pethau hyn tu-ag at aberth Hercules : ond er mwyn y neb a'i dygent, hwy a roddwyd tu ag at wneuthur llongau.

21 Wedi danfon Apolonius mâb Manaſteus i'r Aipht, i goronedigaeth brenin Ptolomëus Philometor, a phan ddeallodd Antiochus ei fod efe yn anffyddlon yn ei fatterion ef, efe a fu ofalus am ei ddiogelwch ei hun : am hynny efe a ddaeth i Joppe, ac oddi-yno efe a aeth i Jeruſalem :

22 Lle y croeſawyd ef yn fawr gan Jaſon a'r ddinas, ac y dygpwyd ef i mewn â ffaglau ac â lleſain ; ac yn ôl hyn efe a arweiniodd ei lu i Phenice.

23 Hefyd yn ôl tair blynedd, Jaſon a ddanfonodd Menelaus brawd Simon, am yr hwn y ſoniaſom o'r blaen, i ddwyn arian i'r brenin, ac i'w rybuddio ef am bethau anghenrhaid.

24 Ond pan ddygwyd ef ger bron y brenin, efe a'i mawrygodd yn ei wydd, ac a gafodd yr Arch-offeiriadaeth iddo ei hun : canys efe a roddes am dani hi dry-chan talent o arian mwy nâ Jaſon.

25 Felly pan gafodd efe orchymynnion oddiwrth y brenin, efe a ddaeth adref heb ynddo ddim yn haeddu yr Arch-offeiriadaeth, ond calon teiran creulon, a gwyniau anifail gwŷllt.

26 Felly Jaſon, yr hwn a dwyllaſai ei frawd ei hun, wedi ei dwyllo gan arall, a'i fwrw allan, a ffôdd i wlâd yr Ammoniaid.

27 Ond Menelaus, pan gafodd yr oruchafiaeth, ni chymmerodd dreſn iawn am yr arian a addawaſai efe i'r brenin, ond Soſtratus ceidwad y caſtell a'i gofynnodd hwy iddo.

28 Canys i hwn y perthynai codi 'r ardrethion. Am hynny y ddau hyn a gyrchwyd ger bron y brenin.

29 A Menelaus a adawödd yn yr Arch-offeiriadaeth Lyſimachus ei frawd ; a Soſtratus a adawödd Crates, yr hwn oedd lywodraethwr Cyprus, yn ei le.

30 Pan wnelid y pethau hynny, y digwyddodd i wŷr Tharſus a Malot wneuthur terfyſg *yn erbyn y brenin*, oblegid eu rhoddi hwynt i Antiochis gordderch y brenin.

31 Am hynny y brenin a ddaeth ar frŷs i oſtegu y *derfyſg* honno, gan adel Andronicus, un o'r gwŷr pennaf ei awdurdod, yn rhaglaw iddo.

32 Menelaus hefyd, gan dybio cael o honaw amſer cyfaddas, a gymmerth rai o leſtri aur y deml, ac a'i rhoddes i Andronicus, ac a werthodd eraill yn Tyrus, a'r dinaſoedd oddiamgylch.

33 A phan wybu Onias hyn yn hyſpys, efe a'i hargyoeddodd, ac a dynnodd o'r naillu i noddfa yn Daphne, yr hon ſydd yn ymyl Antiochia.

34 Am hynny Menelaus a gymmerth o'r naillu Andronicus, ac a ddymunodd arno ddal Onias. Felly efe a ddaeth at Onias, ac a'i perſwadiodd ef trwy dwyll, gan roddi iddo ei law ddehau, a'i lw, (er ei fod efe yn ei ammau ef,) ac a'i denodd i ddyfod allan o'r noddfa : felly yn ddiſymmwth efe a'i carcharodd ef heb ganddo brîs am gyfiawnder.

35 O herwŷdd pa ham nid yr Iuddewön yn unig, ond hefyd llawer o genhedloedd eraill a gyffroiſant, ac a fu drwm dros ben ganddynt anghyfiawn laddiad y gŵr hwn.

36 Hefyd pan ddychwelodd y brenin o ddeddau Cilicia, yr Iuddewön, y rhai oedd yn y ddinas, a achwynaſant wrtho, gan fod y Groegwŷr hefyd yn cyd-ſynio â hwynt, o achos adcaſrwydd y weithred, oblegid lladd Onias heb achos.

37 Am hynny Antiochus a driſtâodd yn fawr yn ei galon, ac a doſturiodd, ac a wylodd, o herwŷdd mawr diriondeb a goſtyngeiddrwydd yr hwn a laddaſid.

38 Ac am hynny wedi ei ennynnu â digllonedd, efe a ddioſgodd Andronicus o'i borphor, ac a rwygodd ei ddillad, ac a'i arweiniodd ef o amgylch y ddinas, i'r fan lle y lladdaſai efe Onias, ac yno y dieneidiodd efe y llofrudd. Felly yr Arglwydd a dalodd iddo deilwng goſpedigaeth.

39 Ond

39 Ond yn ôl i Lysimachus wneuthur llawer gweithred ddrwg yn y ddinas drwy gyngor Menelaus, a myned o'r chwedl allan; cynnullcidsa a ymdyrrodd ynghŷd yn erbyn Lysimachus, canys yn awr efe a ddygasai allan lawer o lestri aur *y Deml.*

40 Y cyffredin bobl a godasant ar hynny yn llawn llîd, a Lysimachus a wisgodd ag arfau ynghylch teir-mîl o wŷr, ac a ddechreuodd wneuthur trawster; ac un Auranus oedd yn flaenor iddynt, yr hwn oedd wedi myned ymhell mewn oedran, ac nid dim llai mewn ynfydrwydd.

41 Ond pan wybuant amcan Lysimachus, rhai a geisiasant gerrig, rhai bastynau, a rhai a daflasant ddyrneidiau o'r llwch oedd ger llaw at Lysimachus, a'r rhai oedd yn gosod arnynt.

42 Trwy ba fodd y clwysasant lawer o honynt, ac y lladdasant rai, a rhai eraill a yrrasant i ffoi; ond anrheithiwr yr Eglwys a laddasant hwy ger llaw 'r tryssor-dŷ.

43 Oblegid hyn fe achwynwyd yn erbyn Menelaus, o herwŷdd yr achosion hyn.

44 A phan ddaeth y brenin i Tyrus, fe ddanfonwyd trywŷr oddiwrth y Senat, y rhai a achwynasant arno ef.

45 Ond Menelaus, wedi colli 'r maes, a addawödd lawer o arian i Ptolomeus fâb Dorymenes, er gwneuthur y brenin yn foddlon. Mac. 8.

46 Am hynny Ptolomeus a aeth â'r brenin o'r nailltu i ryw gyntedd i ymoeri, ac a droës ei feddwl ef:

47 Yn gymmaint ag iddo ryddhau Menelaus, achos yr holl ddrwg, oddiwrth yr achwynion, a barnu y rhai truain hyn i angau, y rhai pe dadleuasent eu matter ger bron y Scythiaid, hwy a gawsent eu gollwng yn ddieuog.

48 Fel hyn yn fuan y cospwyd hwy yn anghyfiawn, y rhai o'r blaen a ddadleuasant dros y ddinas, dros y bobl, a thros y llestri sanctaidd.

49 Am hynny gwŷr Tyrus, yn gâs ganddynt yr anwiredd hyn, a roddasant yn helaeth bob peth a berthynai i'w claddedigaeth hwy.

50 Ond Menelaus, trwy awŷdd y rhai oedd mewn gallu, a wnaed yn fradychwr y dinas-wŷr, ac a arhoës yn ei swydd, gan 'chwanegu eu falis.

PEN. V.

2 Yr arwyddion a'r argoelion a welwyd yn Jerusalem. 6 Anwiredd a diwedd Jason. 11 Antiochus yn erlid yr Iuddewon. 15 Anrheithio 'r Deml. 27 Maccabëus yn ffo i'r anialwch.

YNghylch yr amser hwnnw Antiochus a ddarparodd ei ail daith i'r Aipht.

2 A'r pryd hynny digwyddodd trwy yr holl ddinas tros ddeugain nhiwrnod agos, fod gwŷr meirch yn rhedeg yn yr awyr, mewn gwisgoedd aur, a lluoedd o wŷr a gawayw-ffyn.

3 A megis tyrfaau o wŷr meirch mewn byddin, yn ymdrechu, ac yn rhedeg y naill yn erbyn y llall, tan ysgwyd eu tariannau, a llawer-oedd o biccellau, a thynnu cleddyfau, a saethu saethau, a disgleirdeb eu harfau aur, a phob math ar lurigau.

4 Am hynny pob dyn a weddïodd ar ddyfod o'r arwyddion hynny i ddaioni.

5 Yr awr hon pan aeth chwedl celwŷdd allan, megis pe newidiasai Antiochus fyd, Jason a gymmerth nid llai nâ mîl o wŷr, ac a ruthrodd yn ddisymmwth ar y ddinas, ac wedi gorchfygu y rhai oedd ar y gaer, ac o'r diwedd ennill y ddinas, fe a ffôdd Menelaus i'r castell.

6 Ond Jason a laddodd ei ddinaswŷr ei hunan, heb arbed un; heb feddwl fod llwyddiant yn erbyn ei genedl yn fwyaf aflwyddiant, ond gan dybied orchfygu o honaw ei elynnion, nid ei gyd-wladwŷr.

7 Er hynny ni chafodd efe yr oruchafiaeth, ond yn niwedd ei gynllwyn efe a gafodd gywilydd, ac a ffôdd drachefn, ac a aeth i wlâd yr Ammoniaid.

8 Am hynny efe a gafodd ddiwedd ei ddrwg fuchedd, *fel* efe a garcharwyd gyd-ag Aretas brenin yr Arabiaid, ac a ffôdd o ddinas i ddinas, a phawb yn ei ymlid, ac yn ei gasau, megis gwrthodwr y gyfraith, ac yn ei felldithio megis gelyn ei wlâd a'i ddinaswŷr, efe a swriwyd allan i'r Aipht.

9 A'r hwn a barasai i lawer gyrwydro allan o'i gwlâd, a ddarfu am dano ei hun allan o'i wlâd, wedi iddo fyned at y Lacedemoniaid, tan obaith cael yno swcor, o herwŷdd caredigrwydd.

10 A'r hwn a fwriasai allan liaws heb eu claddu, ni alarodd neb trosto, ac ni chafodd fedd yn y byd, ïe ni chafodd feddrod ei dadau.

11 Ond pan wybu 'r brenin yr pethau hynny, efe a feddyliodd y syrthiai 'n Iuddewön oddiwrtho am y pethau a wnaethid: am hynny efe a ddaeth yn gynddeiriog o'r Aipht, ac a enillodd y ddinas ag arfau, *a* 1 Mac. 1. 20, &c.

12 Ac a orchymynnodd i'w fil-wŷr nad arbedent neb a gyfarfyddai â hwynt, a lladd y neb a ddringai i'w tai.

13 Felly y gwnaed lladdfa ar wŷr ieuainge a henaf-gwŷr, a dinystr ar wŷr, a gwragedd, a phlant; a gweryson a bechgyn a ddifethwyd.

14 Yn gymmaint a difetha o honynt bedwar-ugain mîl mewn tri diwrnod: deugain mîl a gaethgludwyd, ac eraill nid llai nâ'r rhai a laddasid, a werthwyd.

15 Ac heb fod yn foddlon er hyn, efe a feiddiodd fyned i mewn i'r Deml sanctaiddiaf yn yr holl fyd, gan gael iddo yn flaenor Menelaus, yr hwn oedd fradychwr ei wlâd a'r gyfraith:

16 Ac â dwylo 'sgeler efe a gymmerodd y llestri sanctaidd, a pha beth bynnag a roddasid yno i'w cadw gan frenhinoedd eraill, er cynnydd, a gogoniant, ac anrhydedd i'r man hwnnw, efe a'i teimlodd â dwylo aflan.

17 Balchïodd Antiochus hefyd, heb ystyried, mai oblegid pechodau y rhai a bresswylient yn y ddinas y digiasai 'r Arglwydd dros ychydig, ac am hynny bod dirmyg ar y man hwnnw.

18 Canys oni buasai iddynt hwy ymdroi o'r blaen mewn cynnifer o bechodau, hwn hefyd er cynted ag y daethai i mewn, wedi ei fflan-gellu yn ddisymmwth, a droisid oddiwrth ei hyfder, megis Heliodorus, yr hwn a ddanfonasid oddiwrth Seleucus y brenin, i weled y tryssor-dŷ. 3828 *b* Pen. 3. 25, 26.

19 Ond nid o herwŷdd y lle y dewisasai 'r Arglwydd y bobl, ond o herwŷdd y bobl y dewisasai efe y lle *hwnnw.*

20 Ac am hynny y lle hwnnw, yr hwn a fu yn

gyfrannog o adfyd y bobl, a wnaed wedi hynny yn gyfrannog o ddoniau yr Arglwydd; a'r hwn a wrthodwyd yn nigofaint yr Holl-alluog, a gyweiriwyd trachefn â phob gogoniant drwy gymmod yr Arglwydd goruchaf.

21 Am hynny Antiochus wedi dwyn allan
3834 o'r Deml fil a phedwar ugain talent, a aeth yn gyflym i Antiochia, gan dybied o wîr falchder y gallai efe wneuthur y tîr yn fôr, a'r môr hefyd yn dîr, i'w gerdded ar draed: cyfryw falchder oedd ynddo.

c 1 Mac. 1. 51. 22 Ond [c] efe a adawödd ſwyddogion i orthrymmu 'r bobl, ſef yn Jeruſalem, Philip gŵr o Phrygia, yr hwn oedd yn ei arferion yn greulonach nâ'r hwn a'i goſodaſai ef;

23 Ac yn Garizim, Andronicus; a hefyd Menêlaus, yr hwn oedd flinach i'r dinaſwŷr nâ'r lleill ei gŷd, a chanddo feddwl cynfigennus yn erbyn yr Iuddewön ei wlad-wŷr.

d 1 Mac. 1. 29. 24 Ac efe a ddanfonodd [d] Apolonius tywyſog melldigedig, â llu o ddwy fil ar hugain, gan orchymyn iddynt ladd pawb a'r oedd mewn oedran, ond gwerthu 'r gwragedd a'r rhai ieuaingc.

25 Yntef pan ddaeth i Jeruſalem, a gymmerodd arno ſod yn heddychol, ac a ymattaliodd hyd y ſanctaidd ddydd Sabboth; ac yna yn cael yr Iuddewön yn cadw gŵyl, efe a orchymynnodd i'w tyfel wŷr gymmeryd eu harfau.

26 Ac felly efe a laddodd bawb ar a aethai allan i edrych arnynt, a chan redeg yma a thraw trwy 'r ddinas mewn arfau, efe a laddodd liaws.

27 Ond Judas Maccabëus, a naw eraill gyd-
e 1 Mac. 1. 53. Heb. 11. 38. ‡ lyſiau y ddaiar. ag ef, [e] a giliodd i'r anialwch, ac efe a'i gydymdeithion a fu fyw yn y mynyddoedd fel anifeiliaid, gan fwytta beunydd ‡ y glaſwellt, rhag eu gwneuthur yn gyfrannogion o'r ffeidd-dra hwnnw.

PEN. VI.

1 Cymmell yr Iuddewon i ymadael â chyfraith Dduw. 4 Halogi Teml Dduw. 8 Creulondeb yn erbyn y bobl a'r gwragedd. 12 Cyngor i ddioddef cyſtudd, trwy eſampl o wroldeb Eleazarus, a arteithiwyd yn greulon.

3827 ‡ *Athen.* Y Chydig yn ôl hynny y brenin a ddanfonodd henaf-gŵr o ‡ Antiochia, i gymmell yr Iuddewön i ymado â chyfreithiau eu tadau, fel na's llywodraethid hwy mwyach wrth gyfraith Dduw.

2 Ac i halogi 'r Deml oedd yn Jeruſalem, efe a'i galwodd *yn Deml* Jupiter Olympius; a'r hon oedd yn Garizim (megis y rhai a gyfanneddent yn y man hwnnw) a alwodd efe *yn Deml* Jupiter letteugar.

3 Dyfodiad yr aflwydd yma oedd drwm a blîn i'r bobl.

4 Canys y Deml a lanwyd o lothineb a meddwdod, gan y Cenhedloedd, y rhai oeddynt yn ymchwarae â phutteiniaid, ac oddïamgylch y lleoedd ſanctaidd yn bod iddynt a wnelent â gwragedd, a hefyd yn dwyn i mewn bethau nid ydoedd weddaidd.

a 1 Mac. 1. 47. 5 [a] A'r allor a lanwaſid o bethau anghyfreithlawn, y rhai a waharddaſai y gyfraith.

6 Nid rhydd oedd ychwaith gadw 'r Sabboth, na chadw gwyliau eu hynafiaid, nac yn eglur gyfaddef eu bod yn Iuddewön.

7 Ar ddydd genedigaeth y brenin, yr oedd yn gorfod iddynt heb ddïolch, fyned bob mîs i fwytta o'r ebyrth. A phan gedwid gŵyl Bacchus, fe a orfyddai iddynt fyned yn orfoleddus, ag eiddew ganddynt, er anrhydedd i Bacchus.

8 Ac fe aeth gorchymyn allan i ddinaſoedd cyfneſaf y ‡ Groeg-wŷr, trwy gyngor Ptolomeus, ‡ Cenhedloedd. yn erbyn yr Iuddewön, ar iddynt ddilyn yr unrhyw arferion, a bod yn gyfrannogion o'i hebyrth hwynt;

9 Ac ynghylch lladd y rhai nis mynnent ganlyn arferion y Groeg-wŷr. Y pryd hynny y gallaſai un weled y gofid preſennol.

10 Canys [b] dygwyd allan ddwy o wragedd, y b 1 Mac. 1. 60. rhai a enwaedaſent ar eu plant, ac wedi eu harwain yn amlwg oddiamgylch y ddinas, a'r rhai bychain ynghrôg wrth eu bronnau, hwy a fwriwyd i lawr bendro-mwrwgl oddiar y gaer.

11 Rhai eraill a gyd-redaſent yn eu mŷſg eu hunain i ogfeydd, fel y gallent yn ddirgel ogadw'r ſeithfed dydd, a gyhuddwyd wrth Philip ac a gyd-loſgwyd: oblegid ni feiddient eu helpu eu hunain, o herwŷdd parch ar y dydd anrhydeddus.

12 Am hynny yr wyf yn attolwg i'r rhai a ddarllennant y llyfr hwn, na's digyſturer hwy o herwŷdd yr adfyd hyn; ond meddyliant fod y coſpedigaethau hyn yn perthynu nid i ddinyſtr, ond i geryddiad ein cenedl ni.

13 Canys pan nas goddefir y rhai a wnelant yn annuwiol, ond ſyrthio o honynt yn gyflym i goſpedigaeth, arwŷdd yw hyn o fawr ddaioni Duw.

14 Canys nid yw yr Arglwydd yn hîr-aros wrthym ni, megis wrth genhedloedd eraill, y rhai y mae efe yn eu coſpi pan ddelont i gyflawndra eu pechodau, ond fel hyn y bu dda ganddo wneuthur â ni,

15 Rhag gorfod iddo ddïal arnom pan gyflawnid ein pechodau.

16 Am hynny ni ddŵg byth mo'i drugaredd oddiwrthym; ond tan eu ceryddu ag adfyd, nid ymedy efe â'i bobl ei hun.

17 A bydded hyn a ddywedaſom yn rhybudd i ni. Bellach ni a ddeuwn at y traethawd ar ychydig eiriau.

18 Eleazar, rhyw un o'r 'ſgrifennyddion pennaf, yn ŵr oedrannus, a glân o brŷd, a orfu iddo agoryd ei enau, a bwytta cîg môch.

19 Ond efe yn well ganddo farw mewn parch, nâ byw wedi gwneuthur y fath ffeidd-dra, a aeth yn ewyllyſgar i'r [c] poenau, ac a'i poerodd allan, c Heb. 11. 35.

20 Fel y gweddai iddynt hwy ddyfod, y rhai ſydd yn ymroi yn lân i ſefyll yn erbyn y cyfryw bethau nid cyfreithlawn eu profi, er ſerch ar enioes.

21 Ond y rhai a oſodaſid yn llywodraethwŷr y wlêdd annuwiol honno, oblegid y gydnabod oedd rhyngddynt er ys talm â'r gŵr hwn, a'i cymmeraſant o'r nailldu, ac a'i hannogaſant i gymmeryd y cîg a ddarparai efe ei hun, ac i arfer y pethau oedd gyfreithlon iddo; ond cymmeryd o honaw arno megis pe bwyttaei o gîg y wlêdd, yn ôl y pethau a orchymynnaſid *iddo* gan y brenin:

22 Fel y gallai wrth hyn ei achub ei hun

oddiwrth

oddiwrth angau, a derbyn y caredigrwydd hyn, er mwyn yr hên gydnabod oedd rhyngddynt.

23 Ond efe gan gymmeryd meddwl pwyllog, megis y gweddai i'w oedran, ac i ragoriaeth ei henaint, a'i wallt llwyd parchedig, ac i'w rinweddol fuchedd er yn fachgen, ie yn hyttrach megis ag y gweddai i ſanctaidd a duwiol gyfraith Dduw, a attebodd iddynt, gan attolwg ei ollwng yn fuan i'w feddrod.

24 Canys nid gweddaidd, eb efe, yw i'n hoedran ni ragrithio, fel y tybio llawer o wŷr ieuaingc ddychwelyd o Eleazar yn dden-gmlwydd a phedwar ugain o oed, at arferion dieithr,

25 Ac yr hudid hwythau hefyd oblegid fy rhagrith i, er mwyn ychydig amſer i fyw, ac y byddai i mi ddwyn gwradwydd a dirmyg i'm henaint.

26 Canys er i mi allu diangc tros yr amſer preſennol oddiwrth goſpedigaeth ddynawl: etto ni's gallaf ffoi oddiwrth law yr Holl-alluog, nac yn fyw nac yn farw.

837 27 Am hyn gan newidio bywyd yn ŵrol, mi a'm dangoſaf fy hun yn addas i'm henaint:

28 Yna y gadawäf i'r rhai ieuaingc ſiampl nodedig i farw yn ewyllyſgar ac yn ŵrol tros y ſanctaidd a'r anrhydeddus gyfraith. Ac wedi dywedyd hyn efe a aeth yn gyflym i'w arteithio.

29 Yna y rhai a'i harweinient, a droſſant eu hewyllys da iddo o'r blaen yn llîd wrtho, pan glywſant ei ymadrodd: canys tybio a wnaethant ei fod wedi ynfydu.

30 Hefyd pan oedd ar farw, oblegid y dyrnodiau, efe a ddywedodd, gan ochneidio, Eglur yw i'r Arglwydd, yr hwn ſydd ganddo ſanctaidd wybodaeth, mai pan allaſwn fy ngwaredu fy hun o angau, ddioddef o honof fy nghuro yn dôſt ar hŷd fy nghorph, a'm bod yn ewyllyſgar yn dioddef y pethau hyn o ran fy mod yn ei ofni ef.

31 Fel hyn y bu efe farw, gan adel ei farwolaeth yn ſiampl o galon ddihafarch, ac yn goffa am rinwedd nid yn unig i'r gwŷr ieuaingc, ond i lawer eraill hefyd o'i genedl.

PEN. VII.

Diarwadalwch a marwolaeth ſaith o frodyr a'i mam yn yr un dydd, am na fwyttaënt gîg môch wrth orchymyn y brenin.

DIgwyddodd hefyd ddal ſaith mrodyr a'i mam, a pheri o'r brenin iddynt yn erbyn y gyfraith fwytta cîg môch; a hwy a gurwyd â fflan-gellau a gwiail.

2 Ond un o honynt, yr hwn a ddadleuodd yn gyntaf, a ddywedodd, Pa beth yr wyt ti yn ei geiſio? a pha beth a fynni di ei wybod gennym ni? canys yr ydym ni yn barod i farw yn gynt nag y torrwn ni gyfreithiau ein tadau.

3 Yna y cythruddodd y brenin, ac y parodd dwymno pedyll a pheiriau;

4 Y rhai yn y man a wnaethpwyd yn boeth; ac efe a orchymynnodd dorri allan dafod yr hwn a ddadleuaſai yn gyntaf, a'i flingo ef, a thorri ymaith ei aelodau eithaf yngolwg ei frodyr eraill a'i fam.

5 Weithian pan na ellid dim o honaw ef, efe a barodd ei ddwyn ef i'r tân, a'i ffrïo yn fyw. A thra yr oedd y mwg dros hîr o amſer yn mygu allan o'r pair, y brodyr eraill a'i mam a annogent ei gilydd i farw yn ŵrol, gan ddywedyd fel hyn,

6 Y mae yr Arglwydd Dduw yn edrych arnom, ac yn ddiau efe a gymmer ddiddanwch o honom ni, megis y mynegodd [a] Moſes yn ei ganiad, yn yr hwn y tyſtiolaethodd wrth eu hwynebau hwynt, gan ddywedyd, Ac efe a gymmer ddiddanwch yn ei weiſion. [a Deu. 32. 36]

7 Wedi marw o'r cyntaf felhyn, hwy a ddygaſant yr ail i'w wneuthur yn watwargerdd. Ac wedi iddynt dynnu croen ei ben efe a'i wallt, hwy a ofynnaſant iddo, A fwyttei di cyn merthyru pob aelod o'th gorph?

8 Ond efe a attebodd yn iaith ei wlâd, Na wnâf. Am hynny hwn hefyd fel y cyntaf a ferthyrwyd yn gyflym.

9 A phan oedd yn rhoddi i fynu 'r yſpryd, efe a ddywedoddy Tydi lofrudd wyt yn dwyn ein bywyd preſennol oddiarnom, ond Brenin y byd a'n cyfyd ni (y rhai ydym yn meirw tros ei gyfreithiau ef) i fywyd tragywyddol.

10 Yn ôl hwn y dygwyd y trydydd hefyd i'w watwar. A phan ofynnaſant am ei dafod, efe a'i eſtynnodd allan yn ebrwydd, ac a ledodd ei freichiau yn hŷ, 3837

11 Ac a lefarodd yn ŵrol, Y rhai hyn a gefais i gan *Ddaw* o'r nef, a'r rhai hyn yr ydwyf fi yn eu dirmygu er mwyn ei gyfreithiau ef, ac yr ydwyf yn gobeithio derbyn y rhai hyn eil-waith ganddo ef:

12 Yn gymmaint ag i'r brenin a'r rhai oedd gyd-ag ef ſynnu a rhyfeddu wrth galondid y gŵr ieuangc, oblegid nid oedd efe yn priſio am ei boenau.

13 Ac yn ôl marw hwn hwy a ferthyraſant y pedwerydd hefyd yr un modd.

14 Yr hwn pan ydoedd agos a marw, a ddywedodd felhyn, Da ydyw, pan roddir *ni* i farwolaeth gan ddynion, i ni ddiſgwil am obaith oddiwrth Dduw, fel i'n cyfoder eilwaith drwyddo ef: canys i ti ni bydd cyfodiad i fywyd.

15 Wedihynny hwy a ddygaſant y pummed, ac a'i merthyraſant.

16 Yr hwn gan edrych ar y brenin a ddywedodd, Y mae gennyt allu ym myſg dynion, ac er dy fod ti yn farwol, yr wyt ti yn gwneuthur a fynnech: ond na thybia wrthod o Dduw ein cenedl ni.

17 Ond diſgwil ennyd, a gwêl ei allu mawr ef, fel y coſpa efe dydi a'th hâd.

18 Yn ôl hwn hwy a ddygaſant y chweched; yr hwn pan ydoedd yn marw a ddywedodd, Na ſiomma mo honot dy hun heb achos: canys nyni ydym yn dioddef y pethau hyn o'n plegid ein hunain, oblegid pechu o honom yn erbyn ein Duw: am hynny yr ydys yn gwneuthur *i ni* bethau rhyfedd.

19 Ond na feddwl di y diengi di heb dy goſpi, yr hwn wyt yn ceiſio rhyfela yn erbyn Duw.

20 Ond y fam oedd yn rhyfedd-fawr ragorol, ac yn haeddu coſ ardderchog: oblegid pan welodd hi ei faith mâb wedi eu lladd mewn yſpaid diwrnod, hi a oddefodd hynny â chalon rymmus, oblegid ei gobaith a oſodaſai hi yn yr Arglwydd.

21 A hi a annogodd bob un o honynt yn iaith ei gwlâd, ac yn llawn o yſpryd hi a gynhyrfodd ei meddwl gwreigaidd â chalon ŵrol, ac a ddywedodd wrthynt,

22 Ni wn i pa fodd y daethoch i'm crôth i: canys ni roddais i chwi nac anadl nac enioes, ac nid myfi a lûniodd aelodau eich cyrph chwi.

23 Ond yn ddiau Gwneuthurwr y byd, yr hwn a luniodd anedigaeth dyn, ac a gafodd allan naturiaeth pob peth, a'r hwn a rydd eilwaith i chwi er ei drugaredd anadl a bywyd, yn gymmaint ag ichwi yn awr eich dirmygu eich hunain er mwyn ei gyfreithiau ef.

24 Ond Antiochus, gan dybio ei ddirmygu, a chan feddwl fod ei hymadrodd hi yn wradwyddus, tra ydoedd yr ieuangaf etto yn fyw, a geiſiodd ei ddenu nid yn unig â geiriau, ond hefyd trwy addo â llyfau ei wneuthur ef yn gyfoethog ac yn ddedwŷdd, o's efe a ymwrthodai â chyfreithiau ei dadau; a hefyd y cymmerai efe ef megis yn gâr iddo, ac y rhoddai iddo ſwyddau.

25 Ac oblegid nas gwrandawai y gŵr ieuangc arno er dim, efe a barodd gyrchu ei fam, ac a eiriolodd arni hi gynghori y gŵr ieuangc i achub ei hoedl.

26 Ac wedi iddo ddeiſyfu arni hynny â geiriau lawer, hi a addawŏdd iddo y cynghorai hi ei mâb.

27 Yna ei fam a droës atto, a chan watwar y teiran creulon, hi a ddywedodd yn iaith ei gwlâd, Fy mâb, trugarhâ wrthyf, yr hon a'th ddûg di naw mîs yn ſy mru, yr hon a roddais i ti laeth dair blynedd, yr hon a'th ddûg di i fynu hyd yn hyn, a'r hon a oddefais orthrymderau dy fagwriaeth.

28 Attolwg i ti, fy mâb, edrych ar y nef a'r ddaiar, ac edrych ar bob peth ag ſydd ynddynt, cydnebydd [b] wneuthur o Dduw y pethau hyn o'r pethau nid oeddynt, a gwneuthur rhywogaeth dyn felly hefyd. [b] Rhu. 4 17.

29 Nac ofna mo'r cigydd hwn; ond bydd debyg i'th frodyr, cymmer dy farwolaeth, fel y gallwyf dy dderbyn gyd-a'th frodyr yn yr unrhyw drugaredd.

30 A thra yr ydoedd hi yn dywedyd hyn, y gŵr ieuangc a lefarodd, Beth yr ydych chwi yn ei ddiſgwil? nid oes yn ſy mryd ufuddhau gorchymyn y brenin; ond myfi a ufuddhâf orchymynnion y gyfraith, y rhai a roddwyd i'n tadau ni trwy law Moſes.

31 Titheu hefyd yr hwn wyt ddychymmygwr pob drwg i'r Hebreaid, ni ddïengi rhag llaw Dduw.

32 Canys nyni ydym yn goddef *hyn* oblegid ein pechodau ein hunain.

33 Ond er bod y Duw byw tros ennyd yn digio wrthym er mwyn ein coſpi a'n ceryddu ni, etto efe a gymmyd trachefn â'i weiſion.

34 Ond tydi, ò annuwiol ac 'ſgeleraf o'r holl ddynion, nac ymddercha yn ddïachos, ac nac ymchwydda â gobaith ofer, gan godi dy ddwylaw yn erbyn gweiſion Duw:

35 Canys ni ddïengaiſt ti etto rhag barn Duw oll-alluog, yr hwn ſydd yn gweled *pob peth*.

36 Fy mrodyr, y rhai weithian a oddefaſant lafur byrr, ydynt yr awron dan ſanctaidd gyfammod bywyd tragywyddol: titheu hefyd trwy farn Duw, a dderbynni goſpedigaeth addas oblegid dy falchder.

37 Minneu hefyd, megis ag y gwnaeth fy mrodyr, a roddaf fy nghorph a'm henioes dros gyfreithiau ein teidiau, gan attolwg i Dduw drugarhau o honaw yn gyflym wrth ein cenedl ni, a pheri i titheu trwy benyd a choſpedigaeth gyffeſu, mai efe ſydd Dduw yn unig; c 1 Mac. 6. 13. a Mac 9. 12, &c.

38 A diweddu hefyd ynofi a'm brodyr o ddigofaint yr Holl-alluog, yr hwn yn addas a ſyrthiodd ar ein holl genedl ni.

39 Yna 'r brenin wedi ei ennynnu â chynddaredd, a wynfydodd yn erbyn hwn yn fwy nâ neb, ac a fu drwm ganddo ei watwar.

40 Hwn hefyd a fu farw yn ſanctaidd, gan roddi ei gwbl ymddiried yn yr Arglwydd.

41 Yn ddiwaethaf o'r cwbl, y fam yn ôl ei meibion a fu farw.

42 Weithian bydded digon dywedyd hyn am *eu* gwleddau, a'i creulondeb aruthrol hwy.

PEN. VIII.

1 Judas yn caſglu llu: 9 a danfon Nicanor yn erbyn ef; ac ynteu yn rhyfygu gwneuthur arian lawer o'i gaeharorion. 16 Judas yn rhoi calon yn ei wŷr, ac yn gyrru Nicanor i ffo; 28 ac yn rhannu 'r yſpail. 30 Difuddio gelynnion eraill hefyd. 35 Nicanor trwy ofid yn ffo i Antiochia.

YNa Judas Maccabëus, a'r rhai oedd gyd-ag ef, a aethant yn ddirgel i'r pentrefi, ac a alwaſant eu ceraint ynghŷd, ac a gymmeraſant y rhai oedd yn aros yn nhrefydd yr Iuddewŏn, ac a gaſglaſant ynghŷd ynghylch chwemîl o wŷr.

2 Felly hwy a alwaſant ar yr Arglwydd, ar edrych o honaw ar ei bobl, y rhai yr oedd pawb yn eu ſathru tan draed, ac ar fod o honaw yn drugarog wrth y deml, yr hon a ddarfuaſai i'r dynion drwg ei halogi,

3 Ac ar doſturio o honaw wrth y ddinas, yr hon ydoedd wedi ei dinyſtrio, ac agos yn un â'r llawr; ac ar wrando o honaw ar lef gwaed y rhai a laddaſid yn gweiddi arno ef;

4 Ac ar gofio o honaw anghyfreithlon laddiad y plant gwirion, a'r cabl-eiriau a ddywedaſid yn erbyn ei Enw, ac ar ddangos o hono ei gâs yn erbyn y rhai drygionus.

5 Yna Maccabëus wedi cynnull ynghŷd ei lu, a'r Cenhedloedd heb allu ei wrthwynebu, gan droi o'r Arglwydd ei ddigofaint yn drugaredd,

6 Efe a ddaeth yn ddiſymmwth, ac a loſgodd y dinaſoedd a'r pentrefi, ac a feddiannodd y lleoedd cymhwyſaf, ac a orchfygodd ac a yrrodd lawer o'i elynnion i ffoi;

7 Ond yn bennaf efe a arferodd liw nôs wneuthur cyfryw derfyſgoedd, hyd onid aeth y gair o'i wroldeb ef i bob lle.

8 Ond pan welodd Philip gynnyddu o'r gŵr hwn yn fuan, o feſur ychydig ac ychydig, a'i fod efe yn waſtad yn llwyddo fwy-fwy; efe a 'ſgrifennodd at Ptolomeus llywodraethŵr Coeloſyria a Phenice, i'w ſwccrio ef yn achoſion y brenin.

9 Yna efe a etholodd Nicanor mâb Patroclus, un o'i geraint pennaf, ac a'i danfonodd ef, gan roddi o bob rhai o'r Cenhedloedd nid llai

llai nag ugain mîl, i ddïwreiddio allan holl genedl yr Iuddewön. A hefyd efe a gyflyllodd ynghŷd ag ef Gorgias y capten, gŵr cyfarwydd mewn matterion rhyfel.

10 Felly Nicanor a gymmerth arno wneu-
1 Mac. 3. thur cymmaint o arian o'r Iuddewön [a] a ddelid yn garcharorion, ag a dalai y deyrn-ged o ddwyfil o dalentau, oedd ar y brenin i'r Rhufein-wŷr.

11 Am hynny efe a anfonodd yn y man i'r dinafoedd ar lan y môr, gan gynnyg ar werth yr Iuddewön a ddelid yn garcharorion, i fod yn weifion iddynt, gan addo y gwerthai *iddynt* ddeg a phedwar ugain er un talent: ond nid ydoedd efe yn yftyrio dïal Duw, yr hwn a ddifgynnai arno ef.

12 Pan wybu Judas fod Nicanor yn dyfod, efe a fynegodd i'r rhai oedd gyd-ag ef fod y llu yn agos.

1 Mac. 3. 13 [b] Y rhai *o honynt* a oedd yn ofnus, ac ni choelient i gyfiawnder Duw, ffoi a wnaethant, a myned ymaith o'r fan honno.

14 Rhai eraill hefyd a werthafant yr hyn oll a adawfid, ac a weddiafant hefyd ar yr Arglwydd, ar waredu o honaw ef hwynt oddïwrth Nicanor annuwiol, yr hwn a'i gwerthafai hwynt cyn dyfod o honynt ynghŷd.

15 Ac er na's gwnelai efe hyn er eu mwyn hwynt, etto *ar iddo ei wneuthur* er mwyn ei gyfammod â'i tadau hwynt, ac er mwyn ei fanctaidd a'i ogoneddus Enw, ar yr hwn y gelwid hwy.

16 Yna Maccabëus, wedi galw ei wŷr ynghŷd, hyd yn nifer chwe mîl, a'i hannogodd
1 Mac. 4. 5. hwynt, [c] na ddigalonnent oblegid eu gelynnion, ac nad ofnent amlder y Cenhedloedd oedd yn gofod arnynt ar gam, ond rhyfela o honynt yn ŵrol,

17 Gan ofod ger bron eu llygaid y dirdra a wnaethent ar gam i'r lle fanctaidd, a'r gurfa greulon a roddafid i'r ddinas a watwarefid, a dirymmiad y llywodraeth a dderbynniafent hwy gan eu henafiaid.

18 Canys y maent hwy, eb efe, yn ymddiried mewn arfau a hyfder; ond ein hymddiried ni fydd yn Nuw oll-alluog, yr hwn a all ddifetha y rhai fydd yn dyfod yn ein herbyn, a'r holl fyd hefyd, ag amnaid.

19 A hefyd efe a gofiodd iddynt pa gym-
1 Mac. 7. morth a gawfai eu tadau, a [d] pha fodd yr
2 Mac. 15. achubwyd hwynt pan ddarfu am gant a phedwar ugain a phum mîl tan Sennacherib,

20 A pha ryfel a wnaethant yn Babilon yn erbyn y Galatiaid, fel y daethai o honynt hwy ei gŷd i'r maes ŵyth mîl, gyd-a phedair mîl o'r Macedoniaid; a phan ammheuodd y Macedoniaid, yr ŵyth mîl hynny a laddafant ugain mîl a chant drwy gymmorth a roddafid iddynt o'r nef, trwy ba un y derbynniafant lawer o fudd.

21 Ac wedi iddo eu cyfluro â'r geiriau hyn, a'i gwneuthyd yn barod i farw tros y cyfreithiau a'r wlâd, efe a rannodd ei lu yn bedair rhan;

22 Ac a wnaeth ei frodyr ei hun yn gapteniaid ar y llu, fef Simon, Jofeph, a Jonathan, gan roddi i bob un bymtheg-cant o ryfel-wŷr.

23 Hefyd *efe a bwyntiodd* Eleazar i ddarllen y llyfr fanctaidd. Ac wedi iddo roddi iddynt yn arwŷdd, Drwy help Duw, efe yn gapten y llu blaenaf a aeth ynghŷd â Nicanor.

24 A thrwy gymmorth yr Holl-alluog, hwy a laddafant o'r gelynnion uwch law naw mîl, ac a glwyfafant, ac a gloffafant y rhan fwyaf o lu Nicanor, ac a yrrafant bawb i ffoi;

25 Ac a gymmerafant [e] arian y rhai a ddae- [e] Ad. 10, 11, thent i'w prynnu, ac a'i hymlidiafant ym mhell; 34.
ond am fod arnynt eifiau amfer, hwy a ddychwelafant.

26 Canys y dydd o flaen y Sabboth oedd efe; am hynny ni fynnent eu hymlid hwy ymhellach.

27 Fel hyn hwy a gymmerafant eu harfau, ac a yfpeiliafant y gelynnion, ac a gadwafant y Sabboth, gan roi moliant a dïolch anfeidrol i'r Arglwydd, yr hwn a'i cadwafai hyd y dydd hwnnw, ac a dywalltafai arnynt ddechreuad ei drugaredd.

28 Hefyd yn ôl y Sabboth, hwy a rannafant ran o'r yfpail i'r anafus, i'r gweddwon, ac i'r ymddifaid, a'r hyn oedd yngweddill a rannafant hwy rhyngthynt eu hun a'i gweifion.

29 Ac yn ôl gwneuthur y pethau hyn, a gwneuthur o honynt gyffredin weddi, hwy a attolygafant i'r Arglwydd trugarog gymmodi â'i weifion yn dragywydd.

30 Hefyd o'r rhai oedd gyd-a Thimotheus a Bacchides a fyddent yn ymladd yn eu herbyn hwy, y lladdafant uwchlaw ugain mîl, ac a ennillafant uchel a chadarn geftyll, ac a rannafant yfpail lawer yn gyffredinol rhyngddynt hwy a'r anafus, a'r ymddifaid, a'r gweddwon, a'r oedrannus.

31 Ac wedi iddynt gafglu eu harfau ynghŷd, hwy a'i rhoddafant oll i gadw yn ofalus mewn lleoedd cymmwys: a'r yfpail arall a arweiniafant hwy i Jerufalem.

32 Hwy a laddafant hefyd Philarches, yr hwn ydoedd gyd-a Thimotheus, dyn annuwiol, ac un a wnaethai lawer o niwed i'r Iuddewön.

33 Hefyd pan oeddynt yn cadw gŵyl y fuddugoliaeth yn eu gwlâd, hwy a lofgafant Califthenes, yr hwn a lofgafai 'r pyrth fanctaidd, ac a ffoifai i ryw dŷ bychan i'w achub ei hun: am hynny efe a dderbynniodd wobr addas am ei anwiredd.

34 A Nicanor 'fgeler (yr hwn a ddygafai fil o farfiandwŷr i brynnu 'r Iuddewön)

35 Wedi ei ddaroftwng trwy help yr Arglwydd, gan y rhai nid oedd efe yn gwneuthur ond cyfrif o'r lleiaf o honynt, a ddiofgodd ei ddillad gwychion, ac a ollyngodd ymaith ei wŷr, ac a ddaeth fel gwâs crwydrus trwy ganol y tîr i Antiochia, wedi cael cywilydd mawr o ran colli ei lu.

36 Fel hyn, yr hwn a addawfai dalu teyrnged i'r Rhufeinwŷr o'r carcharorion oedd yn Jerufalem, a ddygodd newyddion fod gan yr Iuddewön amddeffynnŵr, fef Duw: ac oblegid hyn na's gallai neb wneuthur niwed iddynt, o herwŷdd eu bod yn cadw y cyfreithiau a orchymynnafai efe iddynt hwy.

PEN. IX.

1 *Ymlid Antiochus oddiwrth Perſepolis:* 5 *A'i daro ef â chlefyd blîn,* 14 *ac ynteu yn addo myned yn Iuddew,* 28 *ac yn marw yn ofidus.*

YNghylch y cyfamſer hwnnw y daeth Antiochus [a] allan o wlâd Perſia yn wradwyddus.

[a] 1 Mac. 6. 1, &c.

2 Canys pan ddaeth efe i Perſepolis, efe a amcanodd yſpeilio 'r Deml, a dwyn dano y ddinas: ond y bobl a redaſant yn gyffroüs i'w hamddeffyn eu hun â'i harfau, ac a'i gyrraſant ef i ffoi. Felly Antiochus a yrrwyd i ffoi gan y preſſwylwŷr, ac a ddychwelodd â chywilydd.

3 A phan ddaeth efe i Ecbatana y dywedwyd iddo ef y pethau a wnaethid i Nicanor ac i Timotheus.

4 Am hynny wedi chwyddo gan lîd efe a feddyliodd ddïal gwarth y rhai a'i gyrraſai ef i ffo, ar yr Iuddewön. Am hynny efe a barodd i'r hwn ydoedd bob amſer yn gyrru ei gerbyd ef bryſſuro a dibennu ei daith; canys barn Duw ydoedd yn ei annog ef: o herwŷdd efe a ddywedaſai fel hyn yn ei falchedd, Myfi a wnâf Jeruſalem yn gladdfa gyffredin i'r Iuddewön, pan ddelwyf yno.

5 Ond yr Arglwydd oll-alluog, a Duw Iſraël a'i tarawödd ef â dialedd difeddyginiaethol, ac anweledig: canys er cynted ag y dywedaſai efe y geiriau hyn, [b] dolur yn ei berfedd a ddaeth arno, yr hwn ni's gellid ei iachau, a gofid aruthrol yn ei fol.

[b] 1 Mac. 6. 8, 9, 13.

6 Ac iawn oedd hynny: canys efe a boenaſai berfedd gwŷr eraill ag amryw a dieithr boenau.

7 Hwn hefyd ni pheidiai er hynny â'i uchelfryd, ond a lenwid yn fwy â balchedd, gan anadlu allan dân yn ei ddîg yn erbyn yr Iuddewön, a pheri pryſſuro ei daith. Eithr digwyddodd ſyrthio o hono ef i lawr o'i gerbyd, yr hwn ydoedd yn rhedeg yn gyflym, a gwneuthur holl aelodau ei gorph ef yn chwilfriw gan y cwŷmp mawr *hwnnw*.

8 Fel hyn efe, yr hwn a dybiai ychydig o'r blaen y gallai orchymyn tonnau y môr (cymmaint oedd ei falchedd tu hwnt i ddyn) a phwyſo y mynyddoedd uchel mewn clorian, a daflwyd ar y ddaiar, ac a ddygwyd mewn elor feirch, gan ſynegi i bawb amlwg allu Duw:

9 Yn gymmaint ag i [c] bryfed heidio allan o gorph yr annuwiol hwnnw, a thra ydoedd efe etto yn fyw, ei gnawd a ſyrthiai *i lawr* gan boen a gofid, a'i holl lu a ymofidient oblegid ei ddryg-ſawr ef.

[c] Act. 12. 23.

10 Fel hyn nid oedd neb abl i aros i ddwyn yr hwn o'r blaen a dybiai y gallai gyrhaeddyd lêr y nefoedd, oblegid y dryg-ſawr.

11 Am hynny wedi ei glwyfo fel hyn, efe a ddechreuodd beidio â'i falchder mawr, a dyfod i'w adnabod ei hun drwy gurfa Duw, a'i ofid, yr hwn a 'chwanegid bob munudyn *awr*.

12 A phan ni allodd efe aros ei ſawr ei hun, efe a ddywedodd hyn, Iawn yw ymoſtwng i Dduw, ac i'r hwn ſydd yn farwol na feddylio fod yn ogyſuwch â Duw.

13 A'r dyn 'ſgeler hwn a weddïodd at yr Arglwydd, (yr hwn ni chymmerai drugaredd arno mwyach,) gan ddywedyd,

14 Y rhyddhâei efe y ddinas ſanctaidd, i'r hon yr oedd efe yn pryſſuro i'w gwneuthur yn un â'r llawr, ac yn gladdfa;

15 A hefyd y gwnai efe yn ogyfuwch a'r ‡ Antiochiaid yr holl Iuddewön, yr oedd efe *o'r blaen* yn eu barnu yn annheilwng o gladdedigaeth, ond i'w taflu allan i'w llyngcu gan adar a bwyſtfilod, ynghŷd â'i plant;

‡ Atheniaid

16 Ac yr harddai efe y Deml ſanctaidd â rhoddion gwychion, yr hon o'r blaen a ddarfuaſai iddo ei hyſpeilio, ac y 'chwanegai efe y lleſtri ſanctaidd, ac y rhoddai efe [d] o'i ardreth ei hun yr holl gôſt a ydoedd yn perthynu i'r ebyrth;

[d] Felly Ezra 2. 9. 1 Mac. 10. 39, 40.

17 Ac am ben hyn hefyd y byddai efe ei hun yn Iuddew, ac y rhodiai ym mhob lle cyfanneddol, gan ſynegi gallu Duw.

18 Ond er hynny ei gŷd ni pheidiai ei ofidſawr boenau: canys fe ddaethai arno ef gyfiawn farn Duw. Gan anobeithio ei iechyd, efe a 'ſgrifennodd at yr Iuddewön y llythyrau ſy yn canlyn, ac ynddynt y fath ddeiſyfiad a hyn;

19 I'r Iuddewön daionus, ei ddinaſwŷr, llawenydd, ac iechyd, a llwyddiant, oddiwrth Antiochus y brenin a'r pen-llywydd.

20 O's ydych chwi a'ch plant yn iach, ac o's yw pob peth yn ôl eich dymuniant, mi a roddaſ fawr ddiolch i Dduw, gan fod gennyf obaith yn y nef.

21 Am danaf fi, yr oeddwn i yn wan, oni bai hynny myfi a gofiaſwn yn garedig eich parch a'ch ewyllys da. Wrth ddychwelyd o wledydd Perſia, wedi ſyrthio mewn clefyd mawr, mi a dybiais fod yn angenrheidiol i mi ofalu am gyffredin ddïenbydrwydd pawb;

22 Nid gan anobeithio o'm hiechyd, ond gan fod gennyf obaith mawr y dïangaf o'r cletyd hwn.

23 Ond gan yſtyrio hefyd ddarfod i'm tâd yr amſer yr arweiniodd lu i'r tueddau uchaf hyn ſeinio pwy a lywodraethai ar ei ôl;

24 Fel o's digwyddai dim amgen nag yr oedd yn gobeithio, neu o's dywedid newyddion drwg yn y byd, na byddai i wŷr y wlâd derfyſgu, gan eu bod yn gwybod i bwy y rhoiſid llywodraeth y matterion *hynny*;

25 Hefyd gan feddylio bod y pendefigion ſy oddïamgylch, ac yn gymmydogion i'm teyrnas yn diſgwil amſer, ac yn edrych pa beth a ddigwyddo; myfi a ordeiniais fy mâb Antiochus yn frenin, yr hwn pan oeddwn yn myned i'r gwledydd uchaf hyn, a orchymynnais yn ſynych i lawer o honoch chwi, ac a 'ſgrifennais atto ef y modd y mae yn canlyn, yr yſgrifen yma.

26 Am hynny yr wyf yn eiriol arnoch chwi, ac yn deiſyfu ar goffa o honoch y cymmwynaſau a wneuthym i chwi yn amlwg ac yn ddirgel, a bod o bawb o honoch yn waſtad yn ffyddlon i mi ac i'm mâb.

27 Canys dïau gennyf y ceidw efe yn gyſan ac yn ddihalog, y cyngor a roddais iddo yn eich cylch chwi.

28 Fel hyn y llofrudd a'r cabl-wr, wedi iddo oddef gofid lawer, megis ag y gwnaethai efe i eraill, a fu farw trwy farwolaeth ſlîn mewn gwlâd ddïeithr.

29 A Philip ei frawd-maeth ef a ddug ymaith ei gorph ef: yr hwn hefyd rhag ofn mâb Antiochus à ffôdd i'r Aipht at Ptolomeus Philometor.

PEN. X.

1 Judas yn ennill y ddinas yn ei hôl, ac yn glanhau'r Deml. 14 Gorgias yn blino 'r Iuddewon. 16 Judas yn ennill eu hamddiffynfeydd hwy. 29 Gorchfygu Timotheus a'i wŷr. 35 Ynnill Gazara, a lladd Timotheus.

MAccabëus hefyd a'r rhai oedd gyd-ag ef, drwy fod yr Arglwydd yn llywydd *iddynt*, a ennillodd drachefn y ddinas a'r Deml.

2 A hwy a fwriafant i lawr yr allorau a'r cappelau a wnaethai 'r Cenhedloedd yn yr heolydd.

Mac. 7. 3 Ac wedi glanhau 'r Deml, [a] hwy a wnaethant allor arall: ac wedi iddynt daro tân allan o gerrig tanllyd, hwy a offrymmiafant aberth yn ôl dwy flynedd, ac a arlwyafant arogl-darth, a lluſernau, a bara gofod.

4 Wedi hynny hwy a attolygafant i'r Arglwydd, gan fyrthio i lawr ar eu hwynebau, na byddai iddynt mwyach fyrthio mewn cyfryw ddrygau; ond, o's pechent trachefn un amſer, bod iddo ef ei hun eu cofpi drwy drugaredd, ac nas rhoddai ddim o honynt mwy i'r cablaidd a'r creulon genhedloedd.

Mac. 4. 5 [b] A'r dydd hefyd yr halogafid y Deml gan y dieithraid, y digwyddodd gwneuthur puredigaeth y Deml yr un dydd, ſef y pummed dydd ar hugain o fis Caſleu.

6 A hwy a gadwafant â llawenydd wyth niwrnod, megis ar ddydd gŵyl y pebyll, gan gofio fel y gorfuafai iddynt ychydig o'r blaen gadw gŵyl y pebyll yn y mynyddoedd a'r ogfeydd, yn ôl modd anifeiliaid.

7 Am hynny hwy a gymmeraſant ganghennau, a cheingciau hardd, a blodau, ac a ganafant pſalmau i'r hwn a roddafai iddynt rwyddeb i lanhau ei fangre *ei hun.*

Mac. 10. 8 [c] Hwy a ordeiniafant hefyd drwy gyffredin orchymyn a deddf, bod ym myſg holl genedl yr Iuddewön, gadw y dyddiau hyn *yn ŵyl* bob blwyddyn.

9 Ac fel hyn y bu ddiwedd Antiochus a gyfenwid Epiphanes.

10 Weithian hefyd ni a fynegwn y pethau a wnaethpwyd yn amſer Eupator Antiochus, yr hwn ydoedd fâb y gŵr annuwiol hwnnw, gan grynhoi ynghŷd y drygau, y rhai oblegid rhyfeloedd a ganlynafant.

11 Canys hwn, wedi cymmeryd arno y deyrnas, a ofododd ryw un a elwid Lyſias, i fod yn olygŵr ar *ei* fatterion, ac a'i pwyntiodd ef yn ben-Capten ar Coeloſyria a Phenice.

12 Canys Ptolomeus, yr hwn a henwafid Macron, (a'i fryd ar wneuthur cyfiawnder â'r Iuddewön, oblegid y cam a wnaethai iddynt,) a aeth ynghylch dwyn eu matterion hwy i ben yn heddychol.

13 Am hynny efe a gyhuddwyd ger bron Eupator gan ei geraint, ac efe a alwyd yn fynych yn fradychŵr, oblegid gadel o honaw Cyprus, yr hon a roddafai Philometor yn ei gadwriaeth ef, a myned o honaw at Antiochus Epiphanes: am hynny pan welodd nad ydoedd mewn bri ardderchog, efe a ddigalonnodd, ac â'i gwenwynodd ei hun, ac a fu farw.

14 Ond pan wnaethpwyd Gorgias yn benllywydd ar y lleoedd hyn, efe a gyflogodd eſtroniaid, ac a ryfelodd yn waſtad yn erbyn yr Iuddewön.

15 Yr Idumeaid hefyd a flinent yr Iuddewön, gan ennill y lleoedd cedyrn; a thrwy dderbyn y rhai a yrrid ar herw o Jeruſalem, hwy a ymroddafant i gadw rhyfel.

16 Am hynny y rhai oedd gyd-a Maccabëus, drwy weddïo a ddeiſyfiafant ar Dduw fod yn gymmorthŵr iddynt: Ac yna hwy a ruthrafant ar gedyrn leoedd yr Idumeaid.

17 I'r rhai pan redafant yn rymmus, hwy a ennillafant yr amddiffynfeydd, ac wedi iddynt ddal ar yr holl rai oedd ar y gaer, hwy a laddafant y rhai a gyfarfyddent, ac a ddieneidiafant nid llai nag ugain mîl.

18 Canys pan gyd-ffoifai naw mîl o'r lleiaf i ddau gaſtell cadarn tros ben, gan fod ganddynt bob peth anghenrheidiol i ddioddef y gwarchae,

19 Maccabëus a adawödd Simon, a Joſeph, a Zacchëus hefyd, a'r rhai oedd gyd-a hwynt, i amgylchu *y tyrau*, ac efe a aeth ei hun lle yr oedd mwy o eifiau.

20 Ond y rhai oedd gyd-a Simon, am eu bod yn chwannog i arian, a lygrwyd ag arian gan y rhai oedd yn y tyrau: ac wedi cymmeryd deng mîl a thrugain o ddrachmau, hwy a adawſant i rai ffoi.

21 Pan fynegwyd i Maccabëus yr hyn a wnaethid, efe a gynhullodd ynghŷd bendefigion y bobl, ac a achwynodd arnynt hwy ddarfod iddynt werthu eu brodyr am arian, gan ollwng eu gelynnion yn rhydd i ymladd yn eu herbyn hwynt.

22 Am hynny efe a'i lladdodd hwynt wedi eu tittio o draeturiaeth, ac yn ddiſymmwth efe a ennillodd y ddau dŵr hynny.

23 A chan gael llwyddiant â'i arfau yn yr holl bethau a gymmerodd ef mewn llaw, efe a laddodd fwy nag ugain mîl yn y ddau amddeffynfa hynny.

24 Timotheus hefyd, [d] yr hwn a ddarfuafai i'r Iuddewön ei orchfygu o'r blaen, wedi caſglu llawer o luoedd dieithr, a llawer o wŷr meirch o Aſia, a ddaeth megis ar fedr ennill Judea wrth arfau. [d] 1 Mac. 5. 6, 7.

25 Ond ‡ y rhai oedd gyd-a Maccabëus, pan ydoedd efe yn neſſau, a droiſant i weddïo ar Dduw, ac a danafant bridd ar eu pennau, ac a wregyſafant eu lwynau â ſach-liain, ‡ *Maccabëus a'r rhai oedd gyd-ag ef.*

26 Ac a fyrthiafant i lawr wrth droed yr allor, ac a attolygafant iddo drugarhau wrthynt, a bod [e] yn elyn i'w gelynnion, a gwrthwynebu eu gwrthwyneb-wŷr, megis ag y mynega 'r gyfraith. [e] Ex. 23. 22. Deut. 28.

27 Ac wedi diweddu y weddi, hwy a gymmeraſant eu harfau, ac a aethant ym mhellach oddiwrth y ddinas: a phan ddaethant yn agos at eu gelynnion, hwy a arhoſafant ar eu pennau eu hun.

28 Yr awron pan ymddangoſodd cyfodiad haul, hwy a aethant ill dau ynghŷd; y naill

ran a chanddynt ynghŷd â'u rhinwedd, yr Arglwydd yn noddfa, ac yn wyſtl llwyddiant, a buddugoliaeth; a'r tu arall yn gwneuthur eu llîd yn llywydd eu rhyfel.

f Edryeh Pen 2. 21.

29 A phan oedd y gâd yn dôſt, [f] ſe a ymddangoſodd i'r gelynnion o'r nef, bum gŵr hardd-wychion ar feirch â ffrwynau aur, a dau o honynt a flaenoraſant yr Iuddewön;

30 Ac a gymmeraſant Maccabëus rhyngddynt, ac a'i gorchuddiaſant o bob tu â'i harfau, ac a'i cadwaſant yn ddiniwed; eithr ſaethaſant biccellau a mellt yn erbyn y gelynnion: am hynny wedi eu myned yn benbleth gan ddallineb, ac yn llawn trallod, hwy a gwympwyd.

31 Ac ſe laddwyd *o wŷr traed* ugain mîl a phum cant, ac o wŷr meirch chwechant.

32 Ond âm Timotheus, eſe a ffôdd i amddeffynfa gadarn, a elwid Gazara, lle yr ydoedd Chereas yn llywydd.

‡ *bedwar diwrnod ar hugain.*

33 Ond y rhai oedd gyd-a Maccabëus a amgylchynaſant yr amddeffynfa yn galonnog ‡ bedwar diwrnod.

34 A'r rhai oedd oddi-mewn yn ymddiried ynghadernid y lle, a gablaſant yn ddirfawr, ac a ddywedaſant eiriau ffiaidd.

‡ *pummed dydd ar hugain, gwŷr ieuainge o'r rhas.*

35 Ond pan oleuodd hi y ‡ pummed dydd, ugain o wŷr ieuainge o'r rhai oedd gyd-a Maccabëus, yn lloſgi yn eu meddyliau oblegid y cablau, a oſodaſant ar y gaer yn ŵrol, ac â meddwl gwylltaidd a laddaſant bob un a gyfarfyddai â hwynt.

36 Eraill yr un modd yn dringo ar eu hôl hwynt, tra 'r oeddynt hwy yn bryſur â'r rhai oedd oddi-mewn, a loſgaſant y tyrau, ac wedi cynneu tân a loſgaſant y cabl-wŷr yn fyw; ac eraill a dorraſant y pyrth, ac wedi iddynt dderbyn i mewn y darn arall o'r llu, a ennillaſant y ddinas,

37 Ac a laddaſant Timotheus, yr hwn oedd wedi ymguddio mewn rhyw geu-ffôs, a'i frawd Chereas, ac Apolophanes.

38 Wedi darfod iddynt wneuthur y pethau hyn, hwy a foliannaſant yr Arglwydd â hymnau, ac â rhoddi diolch, yr hwn a wnaethai bethau cymmaint i Iſraël, ac a roddaſai iddynt yr oruchafiaeth.

PEN. XI.

3 Lyſias wrth geiſio ynnill Jeruſalem, 8 yn cael ei yrru i ffo. 16 Llythyrau Lyſias at yr Iuddewon: 22 a'r eiddo 'r brenin at Lyſias, 27 ac at yr Iuddewon: 34 A'r eiddo y Rhufeinwŷr at yr Iuddewon.

‡ *ymgeleddwr.*

AR fyrder o amſer yn ôl hyn, Lyſias ‡ gorchwyl-ŵr y brenin a'i gâr, yr hwn hefyd ydoedd lywydd ar ei fatterion ef, a gymmerth ddigoſaint mawr am y pethau a wnaethid.

2 Ac wedi iddo gaſglu ynghŷd ynghylch pedwar ugain mîl, a'r holl wŷr meirch, eſe a ddaeth yn erbyn yr Iuddewön, a'i frŷd ar wneuthur y ddinas yn breſſwylfa i'r ‡ Groegwŷr;

‡ *Cenhedloedd.*

3 A gwneuthur elw o'r Deml, fel o gappelau eraill y Cenhedloedd, ac ar oſod ar fâl yr Archoffeiriadaeth bob blwyddyn;

4 Heb feddwl dim am allu Duw, ond yn ymfyd yn ei feddwl o herwŷdd ei fyrddiwn o wŷr traed, a'i filoedd o wŷr meirch, a'i bedwar ugain Elephant.

5 Felly eſe a ddaeth i Judea, ac a neſſâodd at Bethſura, yr hon ydoedd dref gadarn o fewn pum 'ſtâd at Jeruſalem, ac a'i blinodd hi.

‡ *Maccabeus a'i fyddai.*

6 Ond pan glybu ‡ y rhai oedd gyd-a Maccabëus warchae o honaw ef ar yr amddeffynfeydd, hwy a'r holl bobl drwy lefain a dagrau a weddïaſant ar Dduw, ar iddo ef ddanfon Angel da i waredu Iſraël.

7 Yna Maccabëus, gan gymmeryd arfau yn gyntaf ei hunan, a gyſſurodd eraill i gyd-ddwyn y perygl ag ef i helpu eu brodyr. Felly hwy a ruthraſant gyd-a hwynt yn ewyllyſgar.

8 Ac fel yr oeddynt ger llaw Jeruſalem, [a] ſe a ymddangoſodd iddynt o'i blaen ŵr ar farch, mewn gwiſg wenn, yn yſgwyd ei arfau euraid.

a Pen. 2. 21. & 10. 29.

9 Yna pawb o honynt a gyd-ogoneddodd y trugarog Dduw, ac a gymmeraſant galonnau grymmus, fel yr oeddynt barod i ymladd, nid yn unig â gwŷr, ond hefyd â'r anifeiliaid gwylltaf, ac i drywanu y muriau heiyrn.

10 Felly hwy a aethant rhagddynt mewn byddin, a helpwr o'r nefoedd ganddynt: oblegid yr Arglwydd a gymmeraſai drugaredd arnynt.

11 A than ruthro ar eu gelynnion megis llewöd, hwy a laddaſant un fil ar ddeg o wŷr traed, a mîl a chwechant o wŷr meirch, ac a yrraſant y lleill oll i ffo.

12 Llawer o honynt wedi eu clwyfo, a ddïangaſant yn noethion: a Lyſias ei hun a ffoës drwy gywilydd, ac felly a ddïangodd.

13 Ac fel nad oedd efe yn ŵr angall, gan feddylied ynddo ei hun pa golled a gawſai, a chan gyd-ſynied fod yr Hebreaid heb allel eu gorfod, am fod yr holl-alluog Dduw yn eu helpu hwy, efe a ddanfonodd attynt,

‡ *rynnu*

14 Ac a'i perſwadiodd hwy i ‡ gyttuno i bob peth rheſymmol, ac *a addawodd* am hynny y *d.* denai efe ac y gyrrai y brenin i fod yn ffafrus iddynt.

15 Yna Maccabëus a gyttunodd i bob peth a ddeiſyfiodd Lyſias, gan ofalu am y budd cyffredinol. A pha beth bynnag a 'ſgrifennodd Maccabëus at Lyſias dros yr Iuddewön; hynny a ganiattâodd y brenin.

16 Oblegid yr oedd llythyrau wedi eu hyſgrifennu at yr Iuddewön oddïwrth Lyſias fel hyn; Lyſias yn anfon annerch at bobl yr Iuddewön.

17 Ioan ac Abſalon, y rhai a yrrwyd oddiwrthych, a roddaſant attafi yr atteb 'ſgrifennedig, ac a ddymunaſant arnafi gyflawnu y pethau yr oedd hwnnw yn eu harwyddoccau.

18 Am hynny pa bethau bynnag ydoedd raid eu hadrodd i'r brenin, mi a'i mynegais hwy, a pha beth bynnag a fai gyffelybol ei wneuthur, efe a'i caniadhâodd.

19 Am hynny o's cedwch chwi yr ewyllys da hwn, yn y matterion hyn, ïe yn ôl hyn hefyd mi a wnâf egni ar fod yn achos o ddaioni *i chwi.*

20 Ond am y pethau hyn oll ar eu pennau, mi a roais orchymyn i'r rhai'n, ac i'm cennadon inneu, i gyd-ymddiddan â chwi.

21 Byddwch iach. Y ganfed a'r wythfed flwyddyn a deugain, y pedwerydd dydd ar hugain o'r mîs ‡ Dioſ-corinthius.

‡ *Dioſ*

22 Ond

3841 22 Ond llythyr y brenin ydoedd fel hyn; Antiochus frenin yn danfon annerch at ei frawd Lyſias.

23 Wedi i'n tâd ni ymadel oddi-yma at y duwiau, ein hewyllys ni yw bod preſſwylwŷr ein teyrnas yn ddigyffro, fel y gallo pawb ofalu am yr eiddo ei hun.

24 Yn gymmaint ag i ni glywed i'r Iuddewön, (y rhai ni chyttunent â'r cyfnewidiad a wnaethai fy nhâd yn ôl arfer y ‡ Groeg-wŷr, ond oedd well ganddynt eu harfer eu hun,) fod yn dymuno caniadhau iddynt fyw yn ôl eu cyfreithiau eu hun.

25 O achos hynny ein hewyllys ni yw, cael o'r genedl yma fod yn ddiderfyſg: ac ni a roiſom ein brŷd ar edfryd iddynt eu Teml, fel y gallont fyw yn ôl arferau eu henafiaid.

26 O achos hynny da y gwnei o's danfoni attynt, ‡ a rhoi dy ddeheulaw iddynt, megis panwypont ein meddwl ni, y byddont gyſſurus, ac y gallont drîn yn hyfryd eu matterion eu hun.

27 Ac fel hyn yr oedd llythyr y brenin at genedl yr Iuddewön; Antiochus frenin, at y Cyngor, ác at yr Iuddewön eraill, ſydd yn danfon annerch.

28 O's iach ydych, ein dymmuniant yw, iach ydym ninnau hefyd.

29 Meneläus a ddangoſodd i ni, fod eich deiſyfiad chwi i droi adref, ac i drîn eich matterion eich hun.

30 Am hynny y ſawl a ymadawânt, a gânt addewid ffyddlon, drwy ddioſalwch hyd y degfed dydd ar hugain o fis ‡ Xanthicus:

31 Fel y gallo yr Iuddewön fwynhau eu bwydydd eu hunain, a'i cyfreithiau, megis o'r blaen, ac na chaffo neb o honynt flinder am bethau a wnelid yn amryfus.

32 Ac mi a yrrais hefyd Meneläus i'ch cyſſuro chwi.

33 Byddwch iach. Y ganfed a'r wythfed flwyddyn a deugain, a'r pymthegfed dydd o fis Xanthicus.

34 Danfon hefyd a wnaeth y Rhufeinwŷr lythyr attynt, yn cynnwys y geiriau hyn; Quintus Memmius, Titus Manlius, ‡ cennadon y Rhufeinwŷr at bobl yr Iuddewön, ſydd yn danfon annerch.

35 Y pethau a ganiattâodd Lyſias carŵr y brenin i chwi, yr ydym ninnau hefyd yn eu caniadhau.

36 Eithr am y pethau y mae efe yn barnu eu bod i'w rhoi ar y brenin, gyrrwch yn fuan ryw un, ‡ i yſtyried y pethau hyn, fel y gallom ni fynegi y modd a fyddo addas i chwi: canys yr ydym ni yn myned i Antiochia.

37 Am hynny bryſiwch a gyrrwch ryw rai, fel y gallom wybod eich meddwl.

38 Byddwch iach. Y ganfed a'r wythfed flwyddyn a deugain, a'r pymthegfed dydd o fis Xanthicus.

PEN. XII.

1 Rhaglawiaid y brenin yn blino 'r Iuddewon. 3 Gwŷr Joppe yn boddi deu-cant o Iuddewon. 6 Dial Judas arnynt hwy; 11 Ac ynteu yn heddychu â'r Arabiaid, 16 ac yn ennill Caſpis. 22 Gorchfygu lluoedd Timotheus.

VVEdi gwneuthur yr ammodau hyn, Lyſias a aeth at y brenin, a'r Iuddewön oeddynt ynghylch eu hwſmonnaeth.

2 Ond o'r llywodraeth-wŷr ar amryw leoedd, [a] Timotheus, ac Apolonius *mâb* Genneus, hefyd Hieronymus, a Demophon, ac heb law 'r rhai'n Nicanor pennaeth Cyprus, ni ddioddefent iddynt orphywys a byw yn llonydd. [a] Edrych Pen. 10. 37.

3 Gwŷr Joppe hefyd a ddibennaſant y weithred annuwiol; Hwy a ddymmunaſant ar yr Iuddewön oedd yn trigo gyd-a hwynt, ar iddynt hwy, a'i gwragedd, a'i plant fyned i yſcraff a barottoiſent hwy, megis pe buaſai heb fod creulondeb calon yn eu herbyn hwynt.

4 Felly yn ôl cyfundeb y ddinas, hwy a fuant fodlon i'r peth, fel gwŷr yn dymmuno heddwch, ac heb ddrwg-dybied dim; ond wedi iddynt fyned i'r dyfnder, hwy a foddaſant o honynt nid llai nâ dau-gant o wŷr.

5 Pan glybu Judas wneuthur creulondeb yn erbyn gwŷr ei wlâd, efe a orchymynnodd i'r gwŷr oedd gyd-ag ef eu gwneuthur eu hunain yn barod.

6 Ac wedi galw ar Dduw y Barn-wr cyfiawn, efe a ddaeth yn erbyn lladdwŷr ei frodyr, ác a loſgodd y borthladd o hŷd nôs, ac a loſgodd yr yſcraffau, ác a laddodd y rhai a ffoiſent yno.

7 A phan oedd y dref wedi ei chau o amgylch, efe a aeth yn ei ôl megis ar fedr dyfod eilwaith a diwreiddio allan yr holl rai o ddinas Joppe.

8 Ond pan ddeallodd efe fod y Jamniaid ar fedr dwyn i ben yr unrhyw beth yn erbyn yr Iuddewön oedd yn trigo gyd-a hwynt,

9 Efe a ddaeth am ben y Jamniaid hefyd o hŷd nôs, ac a loſgodd y porthladd a'r llongau, yn gymmaint ag y gwelwyd llewŷreh y tân hyd yn Jeruſalem, ddeu-cant a deugain yſtâd oddi-yno.

10 A phan aethant oddi-yno naw 'ſtâd, yn eu taith yn erbyn Timotheus, fe a ruthrodd o'r Arabiaid arno ef, nid llai nâ phum mîl *o wŷr traed*, a phum cant o wŷr meirch.

11 A hwy a ymladdaſant yn dôſt: eithr rhyfelwŷr Judas trwy gymmorth Duw a gawſant y fuddugoliaeth; felly y Nomadeaid o Arabia wedi eu gorchfygu a ddeiſyfiaſant ‡ ar Judas roi ei ddeheulaw iddynt, dan addo rhoi iddo anifeiliaid, a bod yn fuddiol iddo ef mewn pethau eraill. ‡ *heddweh gan Judas.*

12 A Judas yn tybied y byddent fuddiol iddo mewn llawer o bethau, a ganiadhâodd iddynt heddwch: a phan yſgydwaſant ddwylo, hwy a ‡ ymadawaſant i'w pebyll. ‡ *aethant o le i le â'u teuluoedd ac â'u hanifeiliaid.*

13 Efe a ddaeth hefyd am ben rhyw ddinas wedi ei chadarnhau â phont, a'i chwmpaſſu â chaerau, yr hon a gyfanneddid gan lawer o genhedloedd cymmyſgedig, yr hon a elwid Caſpis.

14 Ond y rhai o'i mewn yn hyderu yng-hadernid eu caerau, ac yn eu 'ſtôr o fwydydd, a fuant ‡ annieſgeulus, ac a ymſerthaſant â'r rhai oedd gyd-a Judas, ac a'i cablaſant hwy, ac a ddywedaſant eiriau anghyfreithlawn eu dywedyd. ‡ *anwybodus.*

15 Am hynny Judas a'r rhai oedd gyd-ag ef,
[b] Jo ſ. 6. 20. gan alw ar Bennadur mawr y byd, (b yr hwn heb na hyrddod, nac offer rhyfel, a fwriodd i lawr Jericho yn amſer Joſua,) a ruthraſant yn awchus yn erbyn y caerau,

16 Ac a orchfygaſant y ddinas trwy ewyllys Duw, ac a wnaethant laddfa anguriol; yn gymmaint a bod llynn ger llaw, yr hwn oedd ddau 'ſtâd o lêd, wedi colli gwaed ynddo, hyd onid oedd yn llawn.

17 Hwy a aethant oddi-yno ſeith-gant a deg a deugain o 'ſtadiau, ac a ddaethant i Characa, at yr Iuddewön a elwir Tubieni.

18 Ond yn wîr ni chawſent afael ar Timotheus yn y lleoedd hynny: oblegid efe a aethai ymaith oddi-yno heb ddwyn dim i ben; ond efe a adawſai lu mewn rhyw amddeffynfa, yn gryf iawn tros ben.

19 Etto Doſitheus a Soſipater, y rhai oedd o gapteniaid Maccabëus, a aethant rhagddynt, ac a laddaſant o'r rhai a adawſai Timotheus yn yr amddeffynfa, fwy na deng-mîl o wŷr.

20 Maccabëus a oſododd ei lu yn finteioedd,
‡ *Doſitheus a Soſipater.* ac a'i goſododd ‡ hwynt ar y minteioedd, ac a aeth yn erbyn Timotheus, yr hwn yr oedd yn ei gylch gant ac ugain mîl o wŷr traed, a dwy fil a phum cant o wŷr meirch.

21 Ond Timotheus pan gafodd wybodaeth o ddyfodiad Judas, a ddanfonodd y gwragedd, a'r plant, a'r glud arall i'r amddeffynfa a elwir
[c] 1 Mac. ſ. 43. [c] Carnion; oblegid y lle hwnnw oedd anhawdd ei gwmpaſu, a dyfod i mewn iddo, o achos y cyfyng-leoedd o bob tu.

22 Eithr pan ymddangoſodd blaen câd Judas, y gelynnion, wedi eu taro ag ofn a dychryn (trwy ymddangoſiad yr un ſydd yn gweled pob peth) a ffoiſant am yr enioes, gan redeg y naill yma, a'r llall accw, fel y cawſant yn ſynych eu clwyfo gan eu pobl eu hunain, a'i gwanu â blaen eu cleddyfau eu hunain.

23 Am hynny yr erlidiodd Judas yn doſtach, ac y gwanodd efe y rhai halogedig hynny, hyd oni laddodd efe o honynt ynghylch deng-mîl ar hugain o wŷr.

24 Heſyd Timotheus ei hunan a ſyrthiodd yn nwylo Doſitheus a Soſipater, a thrwy fawr ddichell a ddeiſyfiodd arnynt ei ollwng ef yn rhydd yn ſyw, am fod tan ei law ef dadau llawer o'r Iuddewön, a brodyr rhai o honynt, ac y digwyddai na byddai gyfrif am y rhai hynny o's lleddid ef.

25 Felly pan roiſai efe iddynt ſiccrwydd trwy laweroedd o eiriau, ar iddo ef eu rhyddhau hwynt heb niwed, yn ôl y cyttundeb, hwy a'i gollyngaſant ef yn rhydd er mwyn iechydwriaeth eu brodyr.

26 Yna yr aeth Maccabëus yn erbyn Carn-
‡ *Sef, Fe nisi.* ion, a themi ‡ Atargatis, ac a laddodd yno bum mîl ar hugain o wŷr.

27 Ac wedi iddo eu gyrru i ffoi a'i dinyſtrio hwynt, efe a ſymmudodd ei lu yn erbyn Ephron, tref gadarn, yn yr hon yr oedd Lyſias yn aros, a lliaws mawr o amryw genhedloedd; a'r gwŷr ieuaingc grymmus a gadwaſant y caerau, ac a'u hamddeffynnaſant yn bybyr: lle yr oedd heſyd fawr barodrwydd o offer rhyfel a phiccellau.

28 Ond wedi ‡ iddynt alw ar yr Holl-alluog ‡ *Judas a'i lu.* Dduw (yr hwn ſydd â'i nerth yn gwanhau grym ei elynnion) hwy a ennillaſant y ddinas, ac a laddaſant o'r rhai oedd ynddi bum mîl ar hugain.

29 Ac oddi-yno yr aethant i Scythopolis, yr hon ſydd oddiwrth Jeruſalem chwe chant 'ſtâd.

30 Ond wedi i'r Iuddewön oedd yno yn preſſwylio dyſtiolaethu mor dda oedd ewyllys y Scythopoliaid tu-ag attynt, ac mor garedig a fuaſent hwy iddynt yn amſeroedd eu blinfyd;

31 Hwy a roiſant ddiolch iddynt, gan ddeiſyf arnynt fod yn gymmwynaſgar i'w cenedl rhag llaw. Ac felly am fod yn gyfagos wŷl yr wythnoſau, hwy a ddaethant i Jeruſalem.

32 Ac wedi yr wŷl a elwir Pentecoſt, hwy a aethant yn erbyn Gorgias ‡ capten Idumea, ‡ *Hynod yn eithaf.*

33 Yr hwn a ddaeth allan â their-mîl o wŷr traed, ac â phedwar cant o wŷr meirch.

34 Ac fe ddigwyddodd, wrth ymladd o honynt ynghŷd, ladd ymbell un o'r Iuddewön.

35 Ar yr hwn amſer Doſitheus, un o lu Bacenor, yr hwn oedd ar farch, ac yn wîr grymmus, a ddaliodd Gorgias, ac a'i lluſgodd ef yn rymmus erbyn ei gochl: ond ac efe a'i ewyllys ar ddal y gwîr meldigedig hwnnw yn fyw, fe ddaeth arno ef ryw wîr march o Thracia, ac a dorrodd ymaith ei ‡ yſgwydd ef, fel y diangodd Gorgias i Mariſa.

36 A phan oedd y rhai oedd ‡ o amgylch yn ddeffygiol i ymladd ychwaneg, Judas a alwodd ar yr Arglwydd ar iddo ef ei ddangos ei hunan yn helpwr iddynt, ac yn flaenor i'r gâd.

37 Ac ar hynny efe a ddechreuodd yn ei iaith ei hun, ac a ganodd pſalmau â llef uchel, a chan ruthro yn ddiſymmwth am ben rhyfelwŷr Gorgias, efe a'i gyrrodd hwy i ffoi.

38 Felly Judas, dan gaſglu ei lu, a ddaeth i ddinas Odolam. A phan ddaeth y ſeithfed dydd, fel yr oedd yr arfer, hwy a'i glanhaſant eu hunain, ac a gadwaſant y dydd Sabboth yn y lle hwnnw.

39 A'r ail dydd, fel yr oedd anghenrhaid, Judas a'i lu a ddaethant i ddwyn ymaith gyrph y rhai a laddaſid, ac i'w claddu hwynt gyd-a'i cyfneſeifiaid, ym meddau eu tadau.

40 Yr awron tan beiſiau pob un o'r rhai a laddaſid, hwy a gawſant bethau wedi eu cyſſegru i eulynnod y Jamniaid, yr hyn ſydd waharddedig i'r Iuddewön yn ôl [d] y gyfraith. Yna fe
[d] Deut. 25, 26. welodd pawb mai hyn oedd yr achos pa ham y lladdeſid hwy.

41 Yna pawb a roës ddiolch i'r Arglwydd y Barnwr cyfiawn, yr hwn a wnaethai y pethau cuddiedig yn amlwg,

42 Ac a droiſant at eu gweddi, ac a ddeiſyfiaſant arno ef, ddileu yn gwbl y pechod a wnaethent. A Judas ardderchawg a gynghorodd i'r gynnulleidfa ymgadw yn lân oddiwrth bechod, gan iddynt weled â'i llygaid y pethau a ddaethai i ben am bechod y rhai a laddaſid.

43 Ac wedi iddo ddarpar trêth o ddwyfil o ddragmau o arian, efe a ddanfonodd i Jeruſalem i offrymmu aberth dros bechod; gan wneuthur yn dda ac yn oneſt, o achos ei fod yn meddwl am yr adgyfodiad:

44 (Oblegid oni buaſai iddo ef obeithio ad-

gyfod-

gyfodiad y rhai a laddeſid, afraid ac oſer fuaſai weddio tros y meirw:)

45 A hefyd am iddo ddeall fod ffafor ynghadw i'r rhai a fuaſai feirw yn dduwiol: (ſanctaidd a duwiol oedd y meddwl:) trwy hyn efe a wnaeth gymmod tros y meirw, fel y rhyddheïd hwy oddiwrth bechod.

PEN. XIII.

1 Eupator yn gofod ar Judea 15 Judas liw nôs yn lladd llawer. 18 Difuddio amcan Eupator; 23 ac ynteu yn heddychu â Judas.

YN y ganfed a'r nawfed flwyddyn a deugain y daeth y gair at Judas, fod Antiochus Eupator yn dyfod â gallu mawr i Judea;

a Pen. 11. 1. 2 A chyd ag ef a Lyſias ei orchwyliwr, a llywydd ei fatterion, a chan bob un o honynt yn ei lu o'r Groegwŷr gant a deng-mil o wŷr traed, a ‡ phum mîl o wŷr meirch, a dau Elephant ar hugain, a thry-chant o gerbydau bachog.

‡ Neu, phum mîl a thrychant.

3 Ac fe a ymgyſſylltodd attynt Menelaus hefyd, a thrwy fawr watwar a gynghorodd Antiochus, nid er diogelwch i'r wlâd, ond o herwŷdd iddo feddwl cael bod ei hun yn bennadur.

4 Ond brenin y brenhinoedd a gynhyrfodd feddwl Antiochus yn erbyn y *gŵr* 'ſgeler hwn. A phan ddangoſodd Lyſias i'r brenin mai hwn oedd achos yr holl ddrygioni, efe a orchymynnodd, fel yr oedd yr arfer yn y lle hwnnw, ei ddwyn ef i Berea, a'i ddiſetha ef.

5 Y mae hefyd yn y lle hwnnw dŵr o ddeg cufydd a deugain o uchder, yn llawn o ludw, yn yr hwn yr oedd rhyw offeryn crwnn, o bob tu yn llithro i lawr ar y lludw.

6 Yno y gyrrai pawb i farwolaeth y neb a fernid yn euog o gyſſegr-ladrad, a'r neb a wnaethai weithredoedd drwg eraill.

7 O'r farwolaeth yma y digwyddodd i'r gŵr annuwiol hwnnw farw, heb gael gymmaint a daiar i'w gorph, a hynny yn wîr gyfiawn.

8 Canys yn gymmaint ag iddo ef wneuthur llawer o bechodau ynghylch yr allor oedd a'i thân a'i lludw yn ſanctaidd, efe a ddioddefodd farwolaeth mewn lludw.

9 Yr awron y brenin a ddaeth â meddwl gwŷllt a balch, i wneuthur rhyw ddialedd ar yr Iuddewŏn, yr hwn ni's gwnaethid erioed yn amſer ei dâd.

d Deut. 25. 16.

10 Ond pan wybu Judas hynny, efe a orchymynnodd i'r lliaws alw ar yr Arglwydd ddydd a nôs, o's helpiaſai ef hwynt amſer arall erioed, ar iddo yn awr helpio y rhai oedd debyg i golli eu cyfraith, eu gwlâd, a'i Teml ſanctaidd:

11 Ac na adawai efe y bobl a gawſent yr awron ychydig lonyddwch, i'w daroſtwng i'r Cenhedloedd cablgar.

12 Ac wedi i bawb o honynt gyd-wneuthur yr un peth, ac ymbil â'r Arglwydd trugarog, drwy wylofain, ac ympryd, dan orwedd ar y llawr dri diwrnod yn ddibaid, Judas a'u cynghorodd hwy, ac a orchymynnodd iddynt fod yn barod.

13 Ac fel yr oedd efe gyd-a'r Henuriaid o'r nailltu, efe a fwriadodd, cyn i lu y brenin ruthro i Judea, a chael meddiannu y ddinas, fyned o honynt hwy allan, a phrofi y matterion *mewn ymdrech* trwy help yr Arglwydd.

14 Felly gan orchymyn *y cwbl* i ‡ Greawdwr y byd, efe a gynghorodd i'r neb oedd gyd-ag ef ymladd yn rymmus, hyd farwolaeth, ynghweryl eu cyfreithiau, eu Teml, eu gwlâd, a'u cyfoeth cyffredin, ac a werſyllodd wrth Modin. ‡ Arglwydd

15 Yna wedi rhoddi o honaw ef i'w ryfelwŷr yn arwŷdd, Goruchafiaeth ſydd o Dduw; gyda'r gwŷr ieuainge gwrolaf a dewiſol, efe a aeth liw nôs i babell y brenin, ac a laddodd yn y gwerſyll ynghylch ‡ dwy fil o wŷr, a'r pennaf o'r Elephantiaid, a'r hyn oll oedd arno ef. ‡ pedair mil.

16 Ac o'r diwedd hwy a lanwaſant yr holl werſyll ag ofn, a thrallod, ac a ymadawſant yn llwyddiannus.

17 Hyn a wnaethpwyd ar y boreu-ddydd, am fod amddeffyn yr Arglwydd yn ei gynnorthwyo ef.

18 Yr awron pan gafodd y brenin brawf o hyſder yr Iuddewŏn, efe a aeth ynghylch ennill yr amddeffynfeydd trwy gyfrwyſdra,

19 Ac a aeth i Bethſura, amddeffynfa gadarn yr Iuddewŏn; ond efe a yrrwyd i ffoi, a dramgwyddodd, ac a wanhâwyd.

20 Canys Judas a ddanfonaſai i'r rhai oedd ynddi, y cyfryw bethau ag oedd angenrheidiol.

21 Ond Rhodocus, o lu yr Iuddewŏn, a ddatcuddiodd y cyfrinachau i'r gelynnion. Am hynny hwy a chwiliaſant am dano; a phan y cawſant ef, hwy a'i rhoiſant yngharchar.

22 Y brenin a ymddiddanodd yr ail waith â hwynt yn Bethſura, a roës ei law ei hun, a gymmerth eu rhai hwythau, a aeth ymaith, a ymladdodd â Judas, a orchfygwyd;

23 A phan wybu wrthryfela o Philip, yr hwn a adawſid ar y matterion yn Antiochia, efe a gywilyddiodd, a ymbiliodd â'r Iuddewŏn, a ymoſtyngodd, ac a dyngodd *iddynt* ym mhob peth cyfiawn, a dangnheddyfodd, a offrymmodd aberth, a anrhydeddodd y Deml, ac a fu gymmwynaſgar i'r lle,

24 Ac a gofleidiodd Maccabëus, a'i gwnaeth ef yn llywodraeth-ŵr pennaf ar Ptolemais hyd y Gerrheniaid;

25 A ddaeth i Ptolemais. Yr oedd yn anfodlon gan bobl Ptolemais yr ammodau; canys hwy a ffrommaſant o herwŷdd eu bod hwy yn chwennych torri eu hammodau.

26 Lyſias a aeth i fynu i'r orſeddfa, a amddeffynnodd y weithred yn drefnus, a'i ennillodd, a'i llonyddodd, a'i gwnaeth hwynt yn ewyllyſgar, a ddychwelodd i Antiochia. Fel hyn y damweiniodd taith y brenin a'i ddychweliad.

PEN. XIV.

6 Alcimus yn achwyn ar Judas. 18 Nicanor yn heddychu â Judas, 39 Ac yn ceiſio dala Rhaſis, 46 ac ynteu yn ei ladd ei hun, rhag ei ddal yn fyw.

YN ôl tair blynedd y daeth y gair at Judas, fod Demetrius mâb Seleucus, wedi dy-

fod i mewn trwy borthladd Tripolis, â chynnulleidfa rymmus, ac â llongau,

2 Oreigyn y wlâd, a lladd Antiochus a'i orchwyliwr Lyſias.

3 Yr awron un Alcimus, yr hwn a fuaſai yn Arch-offeiriad, ac o'i wirfodd a ymddifwynaſai yn amſeroedd eu cymmyſgiad *â'r Cenhedloedd*, pan dybiodd nad ydoedd help iddo, na bod yn rhydd mwyach fyned i'r allor ſanctaidd,

4 A ddaeth at frenin Demetrius, yn y ganfed a'r unfed flwyddyn ar ddeg a deugain, gan roddi iddo goron o aur, a phalmwydden, a hefyd o'r ceingciau a ‡ arferid ar wyliau yn y Deml. A'r dydd hwnnw efe a dawödd â ſôn.

‡ *dybid eu bod o'r Deml.*

5 Ond pan gafodd efe amſer cyfaddas i'w ynfydrwydd, *a* chael gan Demetrius alw am dano ef i'r cyngor, a gofyn iddo ym mha gyflwr a pha gyngor yr oedd yr Iuddewön yn ſefyll, efe a attebodd i hynny;

6 Y rhai o'r Iuddewön a elwir Aſideaid, ar ba rai y mae Judas Maccabëus yn gapten, ſydd yn magu rhyfel, ac ymryſon, ac ni adawänt i'r deyrnas fod yn heddychol.

7 O herwydd hynny myfi, wedi fy yſpeilio am anrhydedd fy henafiaid, (yr wyf yn meddwl yr Arch-offeiriadaeth) yr awron a ddaethym yma;

8 Yn gyntaf, yn wîr oblegid bod gennyf feddwl ffyddlon at y pethau a berthyn i'r brenin; yn ail, oblegid fy mod yn ymroddi i geiſio budd i'm dinaſwŷr. Oblegid y mae anrhefwm y rhai y dywedwyd am danynt yn blino nid ychydig ar ein holl genedl ni.

9 Am hynny, ô frenin, gan dy fod ti yn gwybod yr holl bethau hyn, cymmer ofal tros y wlâd, a'n cenedl ni, yr hon ſydd mewn ing, â'r fath fwynder ag yr wyt ti yn ei ddangos i bawb.

10 Oblegid tra fyddo Judas yn fyw, nid yw boſſibl i'r matterion gael heddwch.

11 Ac wedi iddo ddywedyd hyn, yn y fan cyſeillion eraill, y rhai oedd mewn gelynniaeth â Judas a ennynnaſant Ddemetrius yn fwy.

12 Ac yn ebrwydd gan alw Nicanor, yr hwn a fuaſai yn llywydd ar yr Elephantiaid, a'i wneuthur ef yn llywodraeth-wr ar Judea, efe a'i gyrrodd allan,

‡ *orchymmyn.*

13 Gan roi iddo ‡ lythyrau i ladd Judas, ac i yrru y rhai oedd gyd-ag ef ar waſgar, ac i wneuthur Alcimus yn Arch-offeiriad i'r Deml fawr.

14 Yna y Cenhedloedd, y rhai a ffoiſent o Judea oddiwrth Judas, a ymgaſglaſant yn dyrfaoedd at Nicanor, gan dybied fod blinder a chwŷmp yr Iuddewön yn llwyddiant iddynt hwy.

15 Ond pan glybu yr Iuddewön ddyfod Nicanor, ac ymgaſglu o'r Cenhedloedd yn eu herbyn, hwy a daflaſant ddaiar ar eu pennau, ac a weddiaſant ar yr hwn a ſiccrhaſai ei bobl tros byth, ac fy yn amddeffyn ei ran ei hun bob amſer, trwy amlygu ei breſennoldeb.

16 Felly wrth orchymyn y capten, yn y fan hwy a ſymmudaſant oddi-yno, ac a gyfarfuant

‡ *Deſſaro.*

â hwynt wrth dref ‡ Deſſaro.

17 Yr awron Simon brawd Judas a gyfarfuaſai â Nicanor mewn rhyfel; ond ſe a ſynnodd arno ef beth wrth ddiſymmwth ddiſtawrwydd y gelynnion.

18 Er hynny pan glybu Nicanor ddewrder y rhai oedd gyd-a Judas, a'i gwroldeb i ymdrech ynghweryl eu gwlâd, efe a ofnodd ddibennu y matter trwy ryfel.

19 Am hynny efe a ddanfonodd Poſidonius, a Theodotus, a ‡ Matthias i wneuthur tangnhe- ddyf.

‡ *Mattathias.*

20 Ac wedi cymmeryd o honynt hîr-gyngor âm y pethau hyn, ac i'r capten wneuthur y lliaws yn gydnabyddus â hwynt, ac ymddangos eu bod hwy o'r un meddwl, hwy a gyttunaſant i'r ammodau,

21 Ac a luniaſant ddiwrnod. A phan ddaeth y dydd i ddyfod ynghŷd yn gyfrinachol, ac yſtolion wedi eu goſod i bob un o honynt,

22 Judas a ofododd wŷr arfog yn barod mewn lleoedd cyfleüs, rhag i'r gelynnion wneuthur rhyw fradwriaeth yn ddiſymmwth. Felly hwy a wnaethant gyd-ymreſymmiad heddychol.

23 Yna y trigodd Nicanor yn Jeruſalem, ac heb wneuthur niwed efe a ollyngodd ymaith y bobl a ymgaſglaſai atto ef yn gadfeydd.

24 Ac efe a fynnai Judas bob amſer yn ei olwg: canys yr oedd efe yn caru y gŵr yn ei galon.

25 Ac efe a ddeiſyfiodd arno briodi, ac ennill plant. Felly efe a briododdd, a fu lonydd, ac ‡ a gymmerth ran o'r bywyd yma.

‡ *a fu fyw ynghyd gyd ag ef.*

26 Eithr Alcimus pan ganfu efe ewyllys da 'r naill at y llall, ac yſtyried yr ammodau a wnaethid, a ddaeth at Demetrius, ac a ddywedodd fod Nicanor yn ymyrryd mewn matterion dieithr; canys Judas, *eb efe*, yr hwn oedd yn cynllwyn am ei frenhiniaeth ef, a ordeiniodd efe i fod ar ei ôl.

27 Yna y brenin mewn llidiawgrwydd, ac wedi ei annog trwy achwynion y gŵr llŵyrddrwg hwnnw, a 'ſgrifennodd at Nicanor, gan ddywedyd ei fod efe yn dra anfodlon i'r ammodau, a chan orchymyn iddo ddanfon Maccabëus ar frys yn garcharor i Antiochia.

28 Pan ddaeth hyn at Nicanor, fe a'i cythryblwyd ef ynddo ei hun yn aruthr, a blîn fu ganddo orfod iddo wneuthur yn ofer yr ammodau a fuaſai rhyngddynt, a'r gŵr heb fod ar fai yn y byd.

29 Ond o ran nad oedd gymmwys wrthwynebu 'r brenin, efe a wiliodd amſer cyfaddas i ddwyn hyn i ben drwy gyfrwyſdra.

30 Ond pan welodd Maccabëus fod Nicanor yn arfrywioccach wrtho, a'r gyfeillach arferol yn ddrengach, efe a ddeallodd na ddaeth yr afrywiogrwydd hwnnw o'r meddwl goreu; am hynny efe a gaſglodd lawer o'r rhai oedd yn ei gylch ef, ac a ymnaillduodd oddiwrth Nicanor.

31 Y llall hefyd, gan wybod achub ei flaen yn odidog trwy gytrwyſdra Judas, [a] a ddaeth i'r Deml fawr ſanctaidd, ac a orchymynnodd i'r offeiriaid oedd yn offrymmu yr ebyrth cyfaddas, roddi y gŵr iddo ef.

[a] 1 Mac. 7. 33, &c.

32 Ond pan dyngaſant na wyddent pa le yr oedd y gŵr yr oedd efe yn ei geiſio,

33 Efe a eſtynnodd ei ddeheulaw tu-a'r Deml, ac a dyngodd fel hyn; Oni roddwch chwi Judas i mi ‡ yn rhwym, mi a wnâf y

‡ *ſef carcharor.*

Deml

Deml hon i Dduw yn gyd-waſtad â'r llawr, ac a dorraf i lawr yr allor, ac a adeiladaf yma Deml odidog i Bacchûs.

34 Ac yn ôl y geiriau hyn, eſe a aeth ymaith. Yna 'r offeiriaid a godaſant eu dwylo tu-a'r nef, ac a alwaſant ar yr hwn a fuaſai erioed yn ymddiffynnŵr i'w cenedl hwy, gan ddywedyd fel hyn,

35 Ti Arglwydd pob peth, yr hwn nid oes arnat eiſiau dim, a welaiſt yn dda fod Teml dy breſſwylfa yn ein plîth ni.

36 Am hynny yn awr, ô Arglwydd ſanctaidd pob ſancteiddrwydd, cadw byth y tŷ yma yn ddihalóg, yr hwn yn ddiweddar a lanhâwyd, a chau bob genau anghyfiawn.

37 Yna ſe a gyhuddwyd i Nicanor, Raſis, un o henuriaid Jeruſalem, gŵr yn caru y ddinas, ac o enw da, yr hwn am ei ewyllys da, a elwid yn dâd i'r Iuddewön:

38 Canys yn yr amſeroedd o'r blaen, pan oeddynt heb eu cymmyſgu eu hunain â'r Cenhedloedd, eſe a gyhuddaſid o grefydd Iuddewïg, ac yn hyf a gynnygiodd dreulio ei gorph a'i enioes yn ddianwadal er mwyn crefydd yr Iuddewön.

39 Am hynny Nicanor, gan ewyllyſio dangos yn eglur ei greulondeb yn erbyn yr Iuddewön, a ddanſonodd 'chwaneg i bum-cant o ryfelwŷr i'w ddal ef.

40 Canys eſe a dybiodd wrth ei ddal ef, y gallai eſe ddwyn dinyſtr *ar yr Iuddewon.*

41 Ond pan oedd y dorf a'i bryd ar ennill y tŵr, ac wrth gryfder ar dorri i mewn i'r drws neſaf allan, ac yn peri cyrchu tân i'w loſgi; eſe, pan oeddent o bob tu yn ymyl ei ddal, a ſyrthiodd ar ei gleddyf ei hun,

42 Gan fod yn well ganddo farw yn ŵrol, nâ'i ddaroſtwng tan y rhai 'ſgeler hynny, a goddef traha anweddaidd i'w fonedd ef.

43 Ond pan fethodd ganddo ef gael ei ddyrnod yn uniawn, a'r lliaws hefyd yn rhuthro i mewn i'r dryſau, eſe a redodd yn hyf i'r gaer, ac a'i bwriodd ei hun yn ŵrol bendro-mwnwgl ym myſg y dorf.

44 Ond pan giliaſant hwy yn fuan yn ôl, ac ymrannu, eſe a ſyrthiodd i lawr i'r gwâg-le.

45 Er hynny ac eſe etto yn fyw, yn lloſgi o lîd, eſe a gododd i fynu; ac er bod ei waed yn rhedeg fel ffrydau, a'i weliau yn ofidus, etto eſe a redodd drwy ganol yr ymwaſc, ac a ſafodd ym mhen craig uchel.

46 Wedi yr awron colli ei waed oll, eſe a dynnodd allan ei berfedd, ac a'i cymmerth hwy yn ei ddwylo, ac a'i taflodd at y dyrfa: a chan alw ar Arglwydd y bywyd, a'r yſpryd, ar iddo eu rhoddi hwynt iddo dracheſn, eſe a fu farw fel hyn.

PEN. XV.

5 Cabledd Nicanor. 8 Judas yn rhoi calon yn ei wŷr trwy ddangos ei freuddwyd iddynt. 28 Lladd Nicanor.

ONd Nicanor wrth glywed fod Judas a'i lu yn nhueddau Samaria, a ymrôdd heb ddim perygl i ddyfod ar eu huchaf hwy ar y dydd Sabboth.

2 Er hynny yr Iuddewön, y rhai a gymhellwyd i'w ganlyn, a ddywedaſant, O na ddeſtrywia mor greulon, ac mor annhrugarog; eithr dyro anrhydedd i'r dydd, yr hwn y darfu i'r hwn ſydd yn gweled pob peth, ei anrhydeddu â ſancteiddrwydd, uwch law *dyddiau eraill.*

3 Yna y dyn 'ſgeler yma a oſynnodd, a ydoedd un Galluog yn y nef, yr hwn a orchymynnaſai gadw y dydd Sabboth.

4 A phan attebaſant, Y mae yn y nef Arglwydd bywiol galluog, yr hwn a orchymynnodd gadw y ſeithfed dydd.

5 Yna eb y llall, A minneu hefyd wyf alluog ar y ddaiar, ac yr wyf yn gorchymyn i chwi gymmeryd arfau, a dwyn i ben fatterion y brenin. Er hynny ni allai eſe ddwyn i ben ei annuwiol amcan.

6 Felly Nicanor, gan ymdderchafu â mawr falchedd, a rôdd ei fryd ar wneuthur côf o'r oruchafiaeth a gaffai eſe ar Judas, a'r rhai oedd gyd-ag ef.

7 Ond Maccabëus oedd bob amſer yn ymddiried trwy fawr obaith y byddai 'r Arglwydd yn amddeffynnŵr iddo.

8 Am hynny eſe a gynghorodd ei wŷr nad ofnent ddyfodiad y Cenhedloedd yn eu herbyn, ond gan fod yn eu côf y cynnorthwy a gawſent o'r blaen o'r nef, edrych o honynt yn awr hefyd am yr oruchafiaeth a'r cymmorth a ddeuai iddynt oddiwrth yr Holl-alluog.

9 Ac felly gan eu cyſſuro hwy allan o'r gyfraith a'r prophwydi, ac am ben hynny gan gofio iddynt y rhyfeloedd a wnaethent o'r blaen yn llwyddiannus, eſe a'i gwnaeth hwy yn llawenach.

10 Ac wedi iddo godi calonnau ynddynt, eſe a roddes iddynt eu ſiars, gan ddangos hefyd iddynt ffalſter y Cenhedloedd, a thorriad eu llwön.

11 Felly eſe a arfogodd bob un o honynt nid yn gymmaint â diogelwch tariannau a gwaywffyn, ag â chyſſur trwy eiriau da: a hefyd eſe a ddangoſodd iddynt freuddwyd credadwy, ac a'i llawenychodd yn fawr.

12 A hyn ydoedd ei weledigaeth ef; Fod Onias, yr hwn a fuaſai yn Arch-offeiriad, gŵr rhinweddol a da, parchedig o ymarweddiad, addfwyn o naws, ymadroddus hefyd, ac wedi llafurio er yn fachgen ym mhob pwngc o rinwedd, yn codi ei ddwylo, ac yn gweddïo tros holl gorph yr Iuddewön.

13 Pan ddarfu hyn, yn yr un ffunyd ſe a ymddangoſodd iddo ŵr pen-llwyd, yn rhagori mewn gogoniant, yr hwn oedd o ryfeddol a rhagorol fawredd.

14 Yna 'r attebodd Onias, gan ddywedyd, Dyma un ſydd hoff ganddo y brodyr, yr hwn ſydd yn gweddïo llawer tros y bobl a'r ddinas ſanctaidd, ſef Jeremias prophwyd Duw.

15 Ar hynny, ſe a eſtynnodd Jeremias ei ddeheulaw, ac a roddodd i Judas gleddyf aur, ac wrth ei roddi a ddywedodd fel hyn;

16 Cymmer y cleddyf ſanctaidd yma, rhodd Duw, â'r hwn yr archolli di dy wrthwynebwŷr.

17 Fel hyn wedi eu cyſſuro yn dda trwy eiriau Judas, y rhai oedd dda iawn a nerthol

i'w

i'w cynnhyrfu at wroldeb, ac i gyſſuro calonnau y gwŷr ieuaingc, rhwy a fwriadaſant na werſyllent, ond y goſodent hwy arnynt yn rymmus, ac yn ŵrol y dibennent y matter law i law, yn gymmaint a bod y ddinas, y Cyſſegr, a'r Deml mewn perygl.

18 Canys yr oedd y gofal a gymmeraſant hwy am eu gwragedd, a'i plant, eu brodyr, a'i ceraint, yn y cyfrif lleiaf gyd-a hwynt: ond yr ofn mwyaf a'r pennaf oedd am y Deml ſanctaidd.

19 Hefyd yr oedd yn fawr gofal y rhai oedd yn y ddinas, dros y llu ydoedd allan mewn ymdrech.

20 Ac fel yr oedd pawb yn diſgwil beth a fyddai 'r diben, a'r gelynnion weithian wedi neſſau, a'r llu wedi ymſyddino, a'r anifeiliaid wedi eu naillduo i leoedd cymmwys, a'r gŵyr meirch wedi eu cyfleu yn yr eſgyll;

21 Maccabëus, gan weled dyfodiad y lliaws, a'r amryw barottòad arfau, a chreulondeb y bwyſt-filod, a eſtynnodd allan ei ddwylo tu-a'r nef, ac a alwodd ar yr Arglwydd, yr hwn ſydd yn gwneuthur rhyfeddodau; gan wybod nad yw goruchafiaeth yn dyfod wrth arfau, ond ei fod efe yn ei rhoddi i'r rhai teilwng, megis ag y gwelo efe yn dda.

22 Ac wrth weddïo efe a ddywedodd fel hyn; [a] Pen.8.19. [a] Tydi, Arglwydd, a ddanfonaiſt dy Angel yn amſer Ezecias brenin Judea, yr hwn a ddifethodd o werſyll Sennacherib gant a phump a phedwar ugain mîl.

23 Felly yr awron, ô Arglwydd y nefoedd, anfon Angel da o'n blaen ni, er ofn ac arſwyd iddynt.

24 A thrwy nerth dy fraich di tarawër hwy â dychryn, y rhai ſydd yn dyfod yn erbyn dy ſanctaidd bobl i gablu. Ac fel hyn y diweddodd efe.

25 Yna Nicanor, a'r rhai oedd gyd-ag ef, a ddyneſaſant ag utcyrn, ac â chaniadau.

26 Ond Judas a'r rhai oedd gyd-ag ef a aethant ynghŷd â'r gelynnion drwy weddi ac ymbil.

27 Felly yn wîr, gan ymladd â'i dwylo, a gweddïo ar Dduw â'i calonnau, hwy a laddaſant nid llai nâ phymtheng mîl ar hugain: canys trwy ymddangoſiad Duw yr oeddynt hwy yn llawen iawn.

28 Yr awron pan ddarfu y rhyfel, hwy yn dychwelyd â llawenydd, a wybuant fod [b] Nicanor yn gorwedd yn farw yn ei arfogaeth. [b] 1 Mac.7. 43.

29 Yna hwy a leſaſant yn uchel, ac a fendithiaſant yr Arglwydd yn iaith eu gwlâd.

30 A Judas, pen-ymddiffynnŵr y dinaſwŷr ynghorph ac enaid, yr hwn erioed a ddygaſai ewyllys da i'r rhai oedd o'i genedl, a orchymynnodd dorri pen Nicanor, a'i law, a'i yſgwydd, a'i dwyn i Jeruſalem.

31 A phan ddaeth efe yno, wedi galw ynghŷd ei genedl ei hun, a goſod yr offeiriaid ger bron yr allor, efe a alwodd am y rhai oedd o'r twr;

32 Ac a ddangoſodd iddynt ben Nicanor [c] Pë 14.33. 'ſgeler, a llaw 'r cablwr, [c] yr hon drwy fawr falchedd a eſtynnaſai efe allan yn erbyn tŷ ſanctaidd yr Holl-alluog.

33 Ac wedi iddo dorri ymaith dafod Nicanor annuwiol, efe a ddywedodd y rhoddai efe ef i'r adar yn ddrylliau, ac y crogai efe wobr ei ynfydrwydd ef gyferbyn â'r Deml.

34 Felly pawb a foliannaſant tu-a'r nef y gogoneddus Arglwydd, gan ddywedyd, Bendigedig fyddo yr hwn a gadwodd ei fangre ei hun yn ddihalog.

35 Yna y crogodd ef ben Nicanor ar y twr, yn arwŷdd amlwg ac eglur i bawb o gymmorth yr Arglwydd.

36 A [d] hwy a ordeiniaſant ei gyd drwy ddeddf gyffredin, na ollyngid heibio y dydd hwn mewn modd yn y byd yn anenwog; ond cadw yn ŵyl y trydydd dydd ar ddeg o'r deuddegfed mîs, yr hwn a elwir yn iaith y Syriaid Adar, y dydd o flaen [e] gŵyl Mardochëus. [d] 1 Mac.7. 49. [e] Eſther 9. 17,21.

37 Am hynny gan ddigwyddo fel hyn i Nicanor, a meddiannu o'r Hebreaid y ddinas er yr amſer hynny, minneu hefyd a ddiweddaf yma.

38 Ac o's da y gwneuthym, ac megis y gweddai i'r 'ſtori, hynny yw 'r peth a ewyllyſiais; ond o's yn lleſc ac yn annoeth, hynny yw yr hyn a allwn ei ddwyn i ben.

39 Canys megis ag y mae yn ddrwg yfed gwîn o'r nailldu, ac felly dracheſn ddwfr; ac megis y mae gwîn wedi ei gymmyſgu â dwfr, yn hyfryd ac yn flaſus: felly goſodiad y matter allan ſydd yn flaſus i gluſtiau y rhai a ddarllennant yr yſtori. Ac yma y bydd diwedd.

Diwedd yr Apocrypha.

TESTAMENT NEW
Dat. 14. 6.

YR EFENGYL YN OL SANCT MATTHEW.

4000 **PENNOD I.**

1 *Achau Christ o Abraham i Joseph.* 18 *Ei genhedlu ef o'r Yspryd glân, a'i eni o Fair forwyn, wedi ei dyweddïo hi â Joseph.* 19 *Yr angel yn bodloni camdybus feddyliau Joseph, ac yn deongl enwau Christ.*

[a] Luc 3.23.

LYfr [a] cenhedliad Iesu Grist, fâb Dafydd, fâb Abraham.

[b] Gen. 21.2,3. [c] Gen. 25.26. [d] Gen. 29.35.

2 [b] Abraham a genhedlodd Isaac; ac [c] Isaac a genhedlodd Jacob; ac [d] Jacob a genhedlodd Judas a'i frodyr;

[e] Gen. 38.27. [f] Ruth 4. 18. [g] 1 Chron. 2. 5, 9, &c.

3 A [e] Judas a genhedlodd Phares a Zara o Thamar; a [f] Phares a genhedlodd Esrom; ac Esrom a genhedlodd Aram;

4 Ac Aram a genhedlodd Aminadab; ac Aminadab a genhedlodd Naasson; a Naasson a genhedlodd Salmon;

5 A Salmon a genhedlodd Boos o Rachab; a Boos a genhedlodd Obed o Ruth; ac Obed a genhedlodd Jesse;

[g] 1 Sa. 16.1. [h] 2 Sam. 17. 12. [i] 1 Chron. 3.10, &c.

6 A [g] Jesse a genhedlodd Ddafydd frenin; a [h] Dafydd frenin a genhedlodd Solomon, o'r hon *a fuasai wraig* Urias;

7 A [i] Solomon a genhedlodd Roboam; a Roboam a genhedlodd Abia; ac Abia a genhedlodd Asa;

8 Ac Asa a genhedlodd Josaphat; a Josaphat a genhedlodd Joram; a Joram a genhedlodd Ozias;

9 Ac Ozias a genhedlodd Joatham; a Joatham a genhedlodd Achaz; ac Achaz a genhedlodd Ezecias;

[k] 2 Bren. 20. [l] 2 Chr. 33.13.

10 Ac [k] Ezecias a genhedlodd Manasses; a Manasses a genhedlodd Amon; ac Amon a genhedlodd Josias;

11 A Josias a genhedlodd Jechonias a'i frodyr, ynghylch amser y symmudiad i Babilon:

[l] 1 Chron. 3.15, 17.

12 Ac wedi y symmudiad i Babilon [l] Jechonias a genhedlodd Salathiel; a Salathiel a genhedlodd Zorobabel;

13 A Zorobabel a genhedlodd Abïud; ac Abïud a genhedlodd Eliacim; ac Eliacim a genhedlodd Azor; 4000

14 Ac Azor a genhedlodd Sadoc; a Sadoc a genhedlodd Achim; ac Achim a genhedlodd Eliud;

15 Ac Eliud a genhedlodd Eleazar; ac Eleazar a genhedlodd Matthan; a Matthan a genhedlodd Jacob;

16 Ac Jacob a genhedlodd Joseph, gŵr Mair, o'r hon y ganed Iesu, yr hwn a elwir Christ.

17 Felly yr holl genhedlaethau o Abraham hyd Ddafydd sydd bedair cenhedlaeth ar ddeg; ac o Ddafydd hyd y symmudiad i Babilon pedair cenhedlaeth ar ddeg; ac o'r symmudiad i Babilon hyd Grist pedair cenhedlaeth ar ddeg.

[m] Luc 1.27.

18 ¶ A [m] genedigaeth yr Iesu Grist oedd fel hyn: Wedi dyweddïo Mair ei fam ef â Joseph, cyn eu dyfod hwy ynghŷd, hi a gafwyd yn feichiog [n] o'r Yspryd glân.

[n] Luc 1.35.

[o] Deu. 24.1.

19 A Joseph ei gŵr hi, gan ei fod yn gyfiawn, ac heb chwennych [o] ei gwneuthur hi yn siampl, a ewyllysiodd eu rhoi hi ymaith yn ddirgel.

20 Ac efe yn meddwl y pethau hyn, wele, Angel yr Arglwydd a ymddangosodd iddo mewn breuddwyd, gan ddywedyd, Joseph mâb Dafydd, nac ofna gymmeryd Mair dy wraig: oblegid yr hyn a genhedlwyd ynddi sydd o'r Yspryd glân.

[p] Luc 1. 31. [q] Act. 4.12.

21 [p] A hi a esgor ar fâb, a thi a elwi ei enw ef IESU: oblegid [q] efe a wared ei bobl oddiwrth eu pechodau.

22 (A hyn oll a wnaethpwyd fel y cyflawnid yr hyn a ddywetpwyd gan yr Arglwydd trwy'r prophwyd, gan ddywedyd,

[r] Esay 7.14. ‡ Neu, *gelwir ei enw ef.*

23 [r] Wele, Morwŷn a fydd feichiog, ac a esgor ar fâb, a ‡ hwy a alwant ei enw ef Emmanuel, yr hyn o'i gyfieithu, yw, Duw gyd-a ni.)

24 A Joseph pan ddeffroës o gwsg, a wnaeth megis y gorchymynnasai Angel yr Arglwydd iddo, ac a gymmerodd ei wraig.

25 Ac nid adnabu efe hi, hyd oni esgorodd hi ar ei mâb cyntaf-anedig. A galwodd ei enw ef IESU.

4000

PEN. II.

1. Y doethion yn cael eu cyfarwyddo at Grift drwy weinidogaeth ſeren: 11 yn ei addoli ef, ac yn cyflwyno eu hanrhegion. 14 Joſeph yn ffo i'r Aipht, efe, ac Ieſu a'i fam. 16 Herod yn lladd y plant: 20 ac yn marw. 23 Dwyn Chriſt yn ei ôl i Galilea i Nazareth.

aLuc 2. 6, 7. A C [a] wedi geni yr Ieſu ym Methlehem Judea, yn nyddiau Herod frenin, wele, doethion a ddaethant o'r dwyrain i Jeruſalem,

2 Gan ddywedyd, Pa le y mae 'r hwn a anwyd yn frenin yr Iuddewön? canys gwelſom [b] ei ſeren ef yn y dwyrain, a daethom i'w addoli ef.

b Nu. 24. 17.

3 Ond pan glybu Herod frenin, efe a gyffrôwyd, a holl Jeruſalem gyd-ag ef.

c 2 Chr. 36. 14. d 2 Chron. 34. 13. 1 Mac. 5. 42. & 7. 12.

4 A chwedi dwyn ynghŷd yr holl [c] Archoffeiriaid ac [d] yſgrifennyddion y bobl, efe a ymofynnodd â hwynt pa le y genid Chriſt.

e Mic. 5. 2. Ioan 7. 42.

5 A hwy a ddywedaſant wrtho, Ym Methlehem Judea; canys felly 'r yſgrifennwyd trwy 'r prophwyd,

6 A [e] thitheu Bethlehem tîr Juda, nid lleiaf wyt ym mhlith tywyſogion Juda: canys o honot ti y daw Tywyſog yr hwn a fugeilia fy mhobl Iſraël.

7 Yna Herod wedi galw y doethion yn ddirgel, a'u holodd hwynt yn fanwl am yr amſer yr ymddangoſaſai y ſeren.

8 Ac wedi eu danfon hwy i Bethlehem, efe a ddywedodd, Ewch, ac ymofynnwch yn fanwl am y mâb bychan; a phan gaffoch *ef*, mynegwch i mi, fel y gallwyf finneu ddyfod, a'i addoli ef.

9 Hwythau wedi clywed y brenin, a aethant; ac wele, y ſeren a welſent yn y dwyrain a aeth o'u blaen hwy, hyd oni ddaeth hi a ſefyll goruwch y lle yr oedd y mâb bychan.

10 A phan welſant y ſeren, llawenhaſant â llawenydd mawr dros ben.

f Pſa. 72. 10. Eſay 60. 6. ‡ *gawſant.*

11 A phan ddaethant i'r tŷ, [f] hwy a ‡ welſant y mâb bychan gyd-a Mair ei fam, a hwy a ſyrthiaſant i lawr, ac a'i haddolaſant ef: ac wedi agoryd eu tryſorau, a offrymmaſant iddo anrhegion; aur, a thus, a myrrh.

12 Ac wedi eu rhybuddio hwy gan Dduw trwy freuddwyd na ddychwelant at [g] Herod, hwy a aethant dracheſn i'w gwlâd ar hŷd ffordd arall.

13 Ac wedi iddynt ymado, wele Angel yr Arglwydd yn ymddangos i Joſeph mewn breuddwyd, gan ddywedyd, Cyfod, cymmer y mâb bychan a'i fam, a ffo i'r Aipht, a bydd yno hyd oni ddywedwyf i ti: canys ceiſio a wnâ Herod y mâb bychan i'w ddifetha ef.

14 Ac ynteu pan gyfododd a gymmerth y mâb bychan a'i fam o hŷd nôs, ac a giliodd i'r Aipht:

15 Ac a fu yno hyd farwolaeth Herod; fel y cyflawnid yr hyn a ddywedpwyd gan yr Arglwydd trwy 'r prophwyd, gan ddywedyd, [g] O'r Aipht y gelwais fy mâb.

g Hoſ. 11. 1.

16 ¶ Yna Herod pan weles ei ſiommi gan y doethion, a ffrommodd yn aruthr, ac a ddanfonodd ac a laddodd yr holl fechgyn *oedd* ym Methlehem ac yn ei holl gyffiniau, o ddwyflwydd oed a than hynny, wrth yr amſer yr ymofynnaſai efe yn fanwl a'r doethion. 4002

17 Yna y cyflawnwyd yr hyn a ddywedaſid gan [h] Jeremïas y prophwyd, gan ddywedyd,

h Jer. 31. 15.

18 Llef a glybüwyd yn Rama, galar, ac wylofain, ac ochain mawr, Rachel yn wylo am ei phlant, ac ni fynnai ei chyſſuro, am nad oeddynt.

19 ¶ Ond wedi marw Herod, wele Angel yr Arglwydd mewn breuddwyd yn ymddangos i Joſeph yn yr Aipht,

20 Gan ddywedyd, Cyfod, a chymmer y mâb bychan a'i fam, a dôs i dîr Iſraël: canys y rhai oedd yn ceiſio enioes y mâb bychan a fuant feirw.

21 Ac wedi ei gyfodi, efe a gymmerth y mâb bychan a'i fam, ac a ddaeth i dîr Iſraël.

22 Eithr pan glybu efe fod Archeläus yn teyrnaſu ar Judea yn lle ei dâd Herod, efe a ofnodd fyned yno. Ac wedi ei rybuddio gan Dduw mewn breuddwyd, efe a giliodd i barthau Galilea.

23 A phan ddaeth, efe a drigodd mewn dinas a elwid Nazareth: fel y cyflawnid [i] yr hyn a ddywedaſid trwy y prophwydi, Y gelwid ef yn Nazaread.

i Barn. 13. 5.

PEN. III.

1 Pregeth Ioan, a'i fwydd, a'i fuchedd, a'i fedydd; 7 y mae yn cerydduo y Pharifeaid, 13 ac yn bedyddio Chriſt yn yr Iorddonen.

A C yn y dyddiau hynny y daeth [a] Ioan Fedyddiwr, gan bregethu yn niffaithwch Judea, 4030

a Marc 1. 4. Luc 3. 2.

2 A dywedyd, Edifarhewch; canys neſſaodd teyrnas nefoedd.

3 Oblegid hwn yw efe, yr hwn y dywedwyd am dano gan Eſaias y prophwyd, gan ddywedyd, [b] Llef un yn lleſain yn y diffaithwch, Parottowch ffordd yr Arglwydd, gwnewch yn uniawn ei lwybrau ef.

b Eſay 40. 3. Marc 1. 3. Luc 3. 4. Ioan 1. 23.

4 A'r [c] Ioan hwnnw oedd a'i ddillad o flew camel, a gwregys o groen ynghylch ei lwynau: a'i fwyd oedd locuſtiaid a mêl gwyllt.

c Marc 1. 6. Edrych 2 Bren. 1. 8. Zech. 13. 4.

5 [d] Yna yr aeth allan atto ef Jeruſalem, a holl Judea, a'r holl wlâd o amgylch yr Iorddonen:

d Marc 1. 5.

6 A hwy a fedyddiwyd ganddo ef yn yr Iorddonen, [e] gan gyffeſſu eu pechodau.

e Act 19. 18.

7 A phan welodd efe lawer o'r Phariſeaid ac o'r Saduceaid yn dyfod i'w fedydd ef, efe a ddywedodd wrthynt hwy, [f] O genhedlaeth gwiberod, pwy a'ch rhag-rybuddiodd i ffoi rhag [g] y llîd a fydd?

f Pſ. 12. 34. & 23. 33. Luc 3. 7. g Rhuf 5. 9. 1 Theſ 1. 10.

8 Dygwch gan hynny ffrwythau addas i edifeirwch.

9 Ac na feddyliwch ddywedyd ynoch eich hunain; [h] Y mae gennym ni Abraham yn dâd i ni: canys yr ydwyf yn dywedyd i chwi, y dichon Duw, ïe o'r meini hyn gyfodi plant i Abraham.

h Ioſ 8. 33. 39. Act. 13. 26.

10 Ac yr awr hon hefyd y mae y fwyall wedi ei goſod ar wreiddyn y prennau: [i] pob pren gan hynny yr hwn nid yw yn dwyn ffrwyth da, a dorrir i lawr, ac a deflir yn tân.

i Pſ. 7. 9. Ioan 15. 2. & Mat. 3. 26. Act. 13. 41. & 15. 16.

11 [k] Myfi yn ddiau ydwyf yn eich bedydd-

10

4030 io chwi â dwfr i edifeirwch: eithr yr hwn
ſydd yn dyfod ar fy ôl i, ſydd gryfach na myfi,
Eſay 4. 4. Mal. 3. 2, 3. yr hwn nid ydwyf deilwng i ddwyn ei eſgidiau:
[i] Efe a'ch bedyddia chwi â'r Yſpryd glân ac â
thân.

12 Yr hwn *y mae* ei wyntill yn ei law, ac
efe a lwyr-lanhâ ei lawr-dyrnu, ac a gaſgl ei
wenith i'w yſgubor; eithr yr us a lyſg *efe* â thân
anniffoddadwy.

Mar. 1. 9. Luc 3. 21. 13 ¶ [m] Yna y daeth yr Ieſu o Galilea i'r Ior-
ddonen at Ioan, i'w fedyddio ganddo.

14 Eithr Ioan a orafunodd iddo ef, gan ddy-
wedyd, Y mae arnaf fi eiſiau fy medyddio gen-
nyt ti, ac a ddeui di attaf fi?

15 Ond yr Ieſu a attebodd, ac a ddywedodd
wrtho ef, Gâd yr awr hon; canys fel hyn y
Eſay 11. 2. 42. 1. Mat. 1. 32, 34. mae yn weddus i ni gyflawnu pob cyfiawnder.
Yna efe a adawödd iddo.

16 A'r Ieſu wedi ei fedyddio a aeth yn y fan
i fynu o'r dwfr: ac wele, y nefoedd a agorwyd
Gen. 28. 12. Pſal. 2. 7. Act. 13. 42. 1. Rhuf. 1. 4. Heb. 1. 5. iddo, ac *efe* a welodd [n] Yſpryd Duw yn diſgyn
fel colommen, ac yn dyfod arno ef.

17 Ac wele [o] lef o'r nefoedd, yn dywedyd,
Pſal. 2. 7. Iſa. 42. 1. Mat. 3. 17. Luc 9. 35. 2 Pet. 1. 17. [p] Hwn yw fy anwŷl Fâb, yn yr hwn i'm bod-
lonwyd.

PEN. IV.

1 Ympryd Chriſt, a'i demtiad. 11 Yr Angylion yn gweini iddo. 13 Efe yn trigo yn Capernaum, 17 yn dechreu pregethu, 18 yn galw Petr ac Andreas, 21 Iago ac Ioan: 23 ac yn iachau yr holl gleifion.

Mat. 1. 12. Marc 1. 12. Luc 4. 1. YNa yr [a] Ieſu a arweiniwyd i fynu i'r an-
ialwch gan yr Yſpryd, i'w demptio gan
ddiafol.

2 Ac wedi iddo ymprydio ddeugain nhiwr-
nod a deugain nôs, yn ôl hynny efe a newy-
nodd.

3 A'r temptiwr pan ddaeth atto, a ddywe-
dodd, O's mâb Duw wyt ti, arch i'r cerrig hyn
fod yn fara.

Deut. 3. 3. 4 Ac yntef a attebodd, ac a ddywedodd, Yſ-
grifennwyd, [b] Nid trwy fara yn unig y bydd
byw dyn, ond trwy bob gair a ddaw allan o
enau Duw.

Deut. 11. 18 Pſal. 48. 2. Mat. 27. 53. 5 Yna y cymmerth diafol ef i'r [c] ddinas ſanc-
taidd, ac a'i goſodod ef ar binacl y deml;

Pſal. 91. 11 6 Ac a ddywedodd wrtho, O's mâb Duw
wyt ti, bwrw dy hun i lawr; canys yſgrifen-
nwyd, [d] Y rhydd efe orchymmyn i'w angylion am
danat; a hwy a'th ddygant yn eu dwylo, rhag
Pſ. 12. 3. & 23. 3. Luc 3. 7. Rhuf. 5. 9. 1 Theſ. 1. 10. taro o honot un amſer dy droed wrth garreg.

Deut. 6. 16. 7 Yr Ieſu a ddywedodd wrtho, Yſgrifen-
nwyd drachefn, [e] Na themptia yr Arglwydd dy
Dduw.

8 Tracheſn y cymmerth diafol ef i fynydd
tra uchel, ac a ddangoſodd iddo holl deyrnaſoedd
Ioſ 8. 33. Act. 13. 39. y byd, a'u gogoniant;

9 Ac a ddywedodd wrtho, Hyn oll a roddaf
i ti, o's fyrthi i lawr a'm haddoli i.

Deut. 6. 13. 10. 20. 7. 3. 10 Yna yr Ieſu a ddywedodd wrtho, Ym-
aith Satan; canys yſgrifennwyd, [f] Yr Arglwydd
dy Dduw a addoli, ac ef yn unig a waſanaethi.

11 Yna y gadawödd diafol ef: ac wele, ang-
ylion a ddaethant, ac a weinaſant iddo.

12 ¶ A [g] phan glybu 'r Ieſu draddodi Ioan, efe a aeth i Galilea.

4034
[g] Mar. 1. 14. Luc 3. 19. & 4. 14, 31. Ioan 4. 43.

13 A chan ado Nazareth, efe a aeth ac a
arhoſodd yn Capernäum, yr hon ſydd wrth y
môr, ynghyffiniau Zabulon a Nephthali:

14 Fel y cyflawnid yr hyn a ddywedpwyd
trwy Eſaias y prophwyd, gan ddywedyd,

15 [h] Tîr Zabulon, a thîr Nephthali, *wrth* ffordd y môr, o'r tu hwnt i'r Iorddonen, Ga-
lilea y cenhedloedd.

[h] Eſay 9. 1, 2.

16 Y bobl oedd yn eiſtedd mewn tywyllwch
a welodd oleuni mawr; ac i'r rhai a eiſteddent
ym-mro a chyſgod angau y cyfodod goleuni
iddynt.

17 [i] O'r pryd hynny y dechreuodd yr Ieſu
bregethu, a dywedyd, [k] Edifarhewch: canys
neſſaodd teyrnas nefoedd.

[i] Mar. 1. 14. [k] Pen. 3. 2. & 10. 7.

18 ¶ [l] A'r Ieſu yn rhodio wrth fôr Galilea,
efe a ganfu ddau frodyr, Simon yr hwn [m] a el-
wir Petr, ac Andreas ei frawd, yn bwrw rhwyd
i'r môr; (canys pyſgod-wŷr oeddynt)

[l] Mar. 1. 16. Luc 5. 2. [m] Ioan 1. 42

19 Ac efe a ddywedodd wrthynt, Deuwch ar
fy ôl i, ac mi a'ch gwnâf yn byſgod-wŷr dynion.

20 A hwy yn y fan, gan adel y rhwydau,
a'i canlynaſant ef.

21 Ac wedi myned rhagddo oddi-yno, efe
a welodd ddau frodyr eraill, Iago *fâb* Zebedëus,
ac Ioan ei frawd, mewn llong gyd-a Zebedëus
eu tâd, yn cyweirio eu rhwydau: ac a'u gal-
wodd hwy.

22 Hwythau yn ebrwydd, gan adel y llong
a'u tâd, a'i canlynaſant ef.

23 ¶ A'r Ieſu a aeth o amgylch holl Galilea,
[n] gan ddyſgu yn eu ſynagogau, a phregethu Efeng-
yl y deyrnas, ac iachau pob clefyd a phob afie-
chyd ym-mhlith y bobl.

[n] Pen. 9. 35.

24 Ac aeth ſôn am dano ef trwy holl Syria;
a hwy a ddygaſant atto yr holl rai drwg eu
hŵyl, a'r rhai yr oedd amryw glefydau a chno-
feydd yn eu dala, a'r rhai cythreulig, a'r rhai
lloerig, a'r ſawl oedd a'r parlys arnynt; ac efe
a'u hiachaodd hwynt.

25 A thorfeydd lawer a'i canlynaſant ef o
Galilea, a Decapolis, a Jeruſalem, a Judea, ac
o'r tu hwnt i'r Iorddonen.

PEN. V.

1 Chriſt yn dechreu ei bregeth ar y mynydd: 3 ac yn dangos pwy ſydd ddedwŷdd, 13 Pwy yw halen y ddaiar, 14 goleuni y byd, dinas ar fryn, 15 y canwyll: 17 Ei ddyfod ef i gyflawnu y gyfraith. 21 Beth yw lladd, 27 a godineb, 33 a thyngu. 38 Y mae yn annog i ddioddef cam, 44 i garu, ie ein gelynnion, 48 ac i ymegnïo at berffeithrwydd.

A Phan welodd *yr Ieſu* y tyrfaoedd, efe a eſ-
gynnodd i'r mynydd: ac wedi iddo eiſ-
tedd, ei diſgyblion a ddaethant atto.

2 Ac efe a agorodd ei enau, ac a'u dyſgodd
hwynt, gan ddywedyd,

3 [a] Gwŷnn eu byd y tlodion yn yr yſpryd:
canys eiddynt yw teyrnas nefoedd.

[a] Luc 6. 20. Edrych Dih. 16. 19. & 29. 23. Eſay 57. 15

4 [b] Gwŷnn eu byd y rhai ſydd yn galaru:
canys hwy a ddiddenir.

[b] Eſay 61. 2. Luc 6. 21.

5 [c] Gwŷnn eu byd y rhai addfwyn: canys
[d] hwy a etiſeddant y ddaiar.

[c] Pſa. 37. 11. [d] Edrych Rhuf. 4. 13.

4034 6 Gwŷnn eu byd y rhai ſydd arnynt newŷn
[c] Eſay 55.1. & 65. 13. a ſyched am gyfiawnder: [c] canys hwy a ddiwellir.

[f] Pen. 6. 14. Mar. 11. 25. Iago 2. 13. 7 Gwŷnn eu byd y rhai trugarogion: [f] canys hwy a gânt drugaredd.

[g] Pſa. 15. 2. & 24. 4. Heb. 12. 14. [h] 1 Cor. 13. 12. 1 Ioan 3. 2. 8 [g] Gwŷnn eu byd y rhai pûr o galon: canys [h] hwy a welant Dduw.

9 Gwŷnn eu byd y tangneddyf-wŷr: canys hwy a elwir yn blant i Dduw.

[i] 2 Tim. 2. 12. 1 Pet. 3. 14. 10 [i] Gwŷnn eu byd y rhai a erlidir o achos cyfiawnder: canys eiddynt yw teyrnas nefoedd.

[k] Luc 6. 22. 1 Pet. 4. 14. 11 [k] Gwŷnn eich byd pan i'ch gwradwyddant, ac i'ch erlidiant, ac y dywedant bob drygair yn eich erbyn, er ſy mwyn i, a hwy yn gelwyddog.

12 Byddwch lawen a hyfryd: canys mawr yw eich gwobr yn y nefoedd: oblegid [l] felly yr erlidiaſant hwy y prophwydi a fu o'ch blaen chwi.

[m] Mar. 9. 50. Luc 14. 34. 13 ¶ Chwi yw halen y ddaiar: [m] eithr o diflaſodd yr halen, â pha beth yr helltir ef? ni thâl efe mwy ddim onid i'w fwrw allan, a'i ſathru gan ddynion.

14 Chwi yw goleuni y byd. Dinas a oſodir ar fryn ni ellir ei chuddio.

[n] Mar. 4. 21. Luc 8. 16. & 11. 33. 15 Ac ni [n] oleuant ganwyll, a'i dodi dan leſtr, ond mewn canhwyll-bren: a hi a oleua i bawb ſy yn y tŷ.

[o] 1 Pet. 2. 12. [p] 1 Cor. 14. 25 16 Llewyrched felly eich goleuni ger bron dynion, [o] ſel y gwelont eich gweithredoedd da chwi, ac [p] y gogoneddont eich Tâd yr hwn ſydd yn y nefoedd.

17 ¶ Na thybiwch ſy nyfod i dorri 'r gyfraith neu 'r prophwydi: ni ddaethym i dorri, ond i gyflawnu.

[q] Luc 16. 17. 18 Canys yn wîr meddaf i chwi, [q] Hyd onid êl y nef a'r ddaiar heibio, nid â un iot nac un tippyn o'r gyfraith heibio, hyd oni chwplaër oll.

[r] Iag. 2. 10. 19 [r] Pwy bynnag gan hynny a dorro un o'r gorchymynnion lleiaf hyn, ac a ddyſgo i ddynion felly, lleiaf y gelwir ef yn nheyrnas nefoedd: ond pwy bynnag *a'i* gwnelo, ac *a'i* dyſgo *i eraill*, hwn a elwir yn fawr yn nheyrnas nefoedd.

20 Canys meddaf i chwi, Oni bydd eich cyfiawnder yn helaethach nâ *chyfiawnder* yr yſgrifennyddion a'r Phariſeaid, nid ewch i mewn i deyrnas nefoedd.

‡ Neu, *wrth.* 21 ¶ Clywſoch ddywedyd ‡gan y rhai gynt,
[ſ] Ex. 20. 13. Deut. 5. 17. [ſ] Na ladd: a phwy bynnag a laddo, euog ſydd o farn.

[ſ] 1 Ioã 3. 15. [t] 22 Eithr yr ydwyf fi yn dywedyd i chwi, [t] Pob un a ddigio wrth ei frawd heb yſtyr, a ſydd euog o farn: a phwy bynnag a ddywedo wrth ei frawd, Raca, a fydd euog o gyngor: a phwy bynnag a ddywedo, O ynfyd, a fydd euog o dân uffern.

23 Gan hynny, o's dygi dy rodd i'r allor, ac yno dyſod i'th gof fod gan dy frawd ddim yn dy erbyn;

24 Gâd yno dy rodd ger bron yr allor, a
[u] Edrych Job 42. 8. 1 Pet. 3. 7. [u] dôs ymaith: yn gyntaf cymmoder di â'th frawd, ac yna tyred, ac offrwm dy rodd.

[x] Luc 12. 58 [y] Edrych Pſal. 32. 6. Eſay 55. 6. 25 [x] Cyttuna â'th wrthwyneb-wr ar frys, [y] tra fyddech ar y ffordd gyd-ag ef; rhag un amſer i'th wrthwyneb-wr dy roddi di yn llaw 'r barnwr, ac i'r barn-wr dy roddi at y ſwyddog, a'th daflu yngharchar. 4034

26 Yn wîr meddaf i ti, Ni ddeui di allan oddiyno hyd oni thalech y ffyrling eithaf.

27 ¶ Clywſoch ddywedyd gan y rhai gynt, [z] Na wnâ odineb.

[z] Ex. 20. 14. Deut. 5. 18.

28 Eithr yr ydwyf fi yn dywedyd i chwi, fod pob un ſydd [a] yn edrych ar wraig, i'w chwennychu hi, wedi gwneuthur euſys odineb â hi yn ei galon.

[a] Job 31. 1.

29 [b] Ac o's dy lygad dehau a'th rwyſtra, [c] tynn ef allan, a thafl oddiwrthyt: canys da i ti golli un o'th aelodau, ac na thafler dy holl gorph i uffern.

[b] Pen. 18. 8. Marc 9. 43.—47. [c] Edrych Pen. 19. 12. Rhuf. 8. 13. 1 Cor. 9. 27. Col. 3. 5.

30 Ac o's dy law ddehau a'th rwyſtra, torr hi ymaith, a thafl oddiwrthyt: canys da i ti golli un o'th aelodau, ac na thafler dy holl gorph i uffern.

[d] Deut. 24. 1. Edr. Pen. 19. 3, &c. Mar. 10. 2, &c. [e] Luc. 16. 18. 1 Cor. 7. 10, 11.

31 A dywetpwyd, [d] Pwy bynnag a ollyngo ymaith ei wraig, rhoed iddi lythyr yſgar.

32 Ond yr ydwyf fi yn dywedyd i chwi, fod [e] pwy bynnag a ollyngo ymaith ei wraig, ond o achos godineb, yn peri iddi wneuthur godineb: a phwy bynnag a briodo yr hon a yſgarwyd, y mae efe yn gwneuthur godineb.

[f] Pſ. 23. 6. [g] Exo. 20. 7. Lef. 19. 12. Deut. 5. 11. [h] Deut. 23. 21. Iago 5. 12. [i] Eſay 66. 1.

33 ¶ Trachefn, clywſoch [f] ddywedyd gan y rhai gynt, [g] Na thwng anudon; eithr [h] tâl dy lwön i'r Arglwydd.

34 Ond yr ydwyf fi yn dywedyd wrthych chwi, [i] Na thwng ddim: nac i'r nef; canys [k] gorſeddfa Duw ydyw:

[k] Eſay 66. 1.

35 Nac i'r ddaiar; canys troed-faingc ei draed ydyw: nac i Jeruſalem; canys [l] dinas y brenin mawr ydyw.

[l] Pſa. 48. 2.

36 Ac na thwng i'th ben, am na elli wneuthur un blewyn yn wŷnn, neu yn ddu.

37 Eithr bydded eich ymadrodd chwi, Ië, Ië; Nag ê, nag ê: oblegid beth bynnag ſydd tros ben hyn, o'r drwg y mae.

[m] Exo. 21. 24. Lef. 24. 20. Deut. 19. 21.

38 ¶ Clywſoch ddywedyd, [m] Llygad am lygad, a dant am ddant.

[n] Dih. 24. 29. Luc 6. 29. Rhuf. 12. 17, 19. 1 Cor. 6. 7. 1 Theſſ. 5. 15. 1 Pet. 3. 9.

39 Eithr yr ydwyf fi yn dywedyd wrthych chwi, [n] Na wrthwynebwch ddrwg: ond pwy bynnag a'th darawö ar dy rudd ddehau, tro 'r llall iddo hefyd.

40 Ac i'r neb a fynno ymgyfreithio â thi, a dwyn dy bais, gâd iddo dy gochl hefyd.

[o] Edrych Pen. 27. 31.

41 A phwy bynnag [o] a'th gymmhello un filltir, dôs gyd-ag ef ddwy.

[p] Deut. 15. 8, 10. Luc 6. 34.

42 Dyro i'r hwn a ofynno gennyt: ac [p] na thro oddiwrth yr hwn ſydd yn ewyllyſio echwyna gennyt.

[q] Lef. 19. 18.

43 ¶ Clywſoch ddywedyd, [q] Câr dy gymmydog, a chaſâ dy elyn.

[r] Luc 6. 27. Rhuf. 12. 14, 20. Luc 23. 34. Act. 7. 60. 1 Cor. 4. 12, 13. 1 Pet. 2. 21. & 3. 9.

44 Eithr yr ydwyf fi yn dywedyd wrthych chwi, [r] Cerwch eich gelynnion, bendithiwch y rhai a'ch melldithiant, gwnewch dda i'r ſawl a'ch caſânt, a [ſ] gweddïwch tros y rhai a wnêl niwed i chwi, ac a'ch erlidiant;

45 Fel y byddoch blant i'ch Tâd yr hwn ſydd yn y nefoedd: canys y mae efe yn peri i'w haul godi ar y drwg a'r da, ac yn glawio ar y cyfiawn a'r anghyfiawn.

[t] Luc 6. 32.

46 [t] Oblegid o's cerwch y ſawl a'ch caro, pa wobr ſydd i chwi? oni wnâ 'r Publicanod hefyd yr un peth?

47 Ac

4034 47 Ac o's cyferchwch well i'ch brodyr yn unig, pa ragoriaeth yr ydych chwi yn ei wneuthur? onid ydyw y Publicanod hefyd yn gwneuthur felly?

48 Byddwch chwi gan hynny yn berffaith, fel y mae eich Tâd yr hwn ſydd yn y nefoedd yn berffaith.

PEN. VI.

1 Chriſt yn myned rhagddo yn ei bregeth ar y mynydd, gan draethu am Eluſen, 5 a Gweddi, 14 maddeu i'n brodyr, 16 ac ympryd, 19 p'le y mae i ni roddi ein tryſſor i gadw, 24 ynghylch gwaſanaethu Duw a Mammon: 25 yn annog na bydder gofalus am bethau bydol: 33 ond am geiſio teyrnas Dduw.

GOchelwch rhag gwneuthur eich *eluſen yngŵydd dynion, er mwyn cael eich gweled ganddynt; o's amgen, ni chewch dâl gan eich Tâd yr hwn ſydd yn y nefoedd.

2 Am hynny [a] pan wnelych eluſen, na udcana o'th flaen, fel y gwnâ 'r rhagrith-wŷr, yn y ſynagogau, ac ar yr heolydd, fel y molianner hwy gan ddynion. Yn wîr meddaf i chwi, Y maent yn derbyn eu gwobr.

3 Eithr pan wnelych di eluſen, na wyped dy *law* aſſwy pa beth a wnâ dy *law* ddehau;

4 Fel y byddo dy eluſen yn y dirgel: a'th Dâd yr hwn a wêl yn y dirgel, efe [b] a dâl i ti yn yr amlwg.

5 ¶ A phan weddiech, na fydd fel y rhagrith-wŷr: canys hwy a garant weddio yn ſefyll yn y ſynagogau ac ynghonglau yr heolydd, fel yr ymddangoſont i ddynion. Yn wîr meddaf i chwi, Y maent yn derbyn eu gwobr.

6 Ond tydi pan weddiech, [c] dôs i'th 'ſtafell, ac wedi cau dy ddrws, gweddïa ar dy Dâd yr hwn *ſydd* yn y dirgel; a'th Dâd yr hwn a wêl yn y dirgel a dâl i ti yn yr amlwg.

7 A [d] phan weddïoch na fyddwch ſiaradus, fel y cenhedloedd: canys y maent hwy yn tybied y cânt eu gwrandaw am eu haml eiriau.

8 Na fyddwch gan hynny debyg iddynt hwy: canys gŵyr eich Tâd pa bethau ſy arnoch eu heiſiau cyn gofyn o honoch ganddo.

9 Am hynny gweddïwch chwi fel hyn; [e] Ein Tâd yr hwn *wyt* yn y nefoedd, Sancteiddier dy Enw.

10 Deled dy deyrnas. Gwneler dy ewyllys, megis yn y nef, *felly* ar y ddaiar hefyd.

11 Dyro i ni heddyw ein bara [f] beunyddiol.

12 A maddeu i ni ein dyledion, fel y maddeuwn ninnau i'n dyled-wŷr.

13 Ac nac arwain ni i broſedigaeth, eithr gwared ni rhag drwg. [g] Canys eiddot ti yw 'r deyrnas, a'r nerth, a'r gogoniant, yn oes oeſoedd. Amen.

14 [h] Oblegid o's maddeuwch i ddynion eu camweddau, eich Tâd nefol a faddeu hefyd i chwithau:

15 Eithr [i] oni faddeuwch i ddynion eu camweddau, ni faddeu eich Tâd eich camweddau chwithau.

16 ¶ Hefyd pan ymprydioch, na fyddwch fel y rhagrith-wŷr, yn wyneb-driſt: canys anffurfio eu hwynebau y maent, fel yr ymddangoſont i ddynion eu bod yn ymprydio. Yn wîr meddaf i chwi, Y maent yn derbyn eu gwobr. 4034

17 Eithr pan ymprydiech di, enneinia dy ben, a golch dy wyneb;

18 Fel nad ymddangoſech i ddynion dy fod yn ymprydio, ond i'th Dâd yr hwn ſydd yn y dirgel: a'th Dâd yr hwn ſydd yn gweled yn y dirgel a dâl i ti yn yr amlwg.

19 ¶ [k] Na thryſſorwch iwch' dryſſorau ar y ddaiar, lle y mae gwyfyn a rhŵd yn llygru, a lle y mae lladron yn cloddio trwŏdd ac yn lladratta:

20 [l] Eithr tryſſorwch iwch' dryſſorau yn y nef, lle nid oes na gwyfyn na rhŵd yn llygru, a lle ni's cloddia lladron trwŏdd ac ni's lladrattânt.

21 Canys lle y mae eich tryſſor, yno y bydd eich calon hefyd.

22 [m] Canwyll y corph yw 'r llygad: am hynny o bydd dy lygad yn ſyml, dy holl gorph fydd yn oleu.

23 Eithr o's bydd dy lygad yn ddrwg, dy holl gorph fydd yn dywyll. Am hynny o's bydd y goleuni ſydd ynot yn dywyllwch, pa faint *ſydd* y tywyllwch?

24 ¶ [n] Ni ddichon neb waſanaethu dau arglwydd: canys naill ai efe a gaſlâ y naill, ac a gâr y llall; ai efe a ymlŷn wrth y naill, ac a eſceuluſa 'r llall. [o] Ni ellwch waſanaethu Duw a Mammon.

25 Am hynny meddaf i chwi, [p] Na ofelwch am eich bywyd, pa beth a fwyttaoch, neu pa beth a yfoch; nac am eich corph, pa beth a wiſgoch. Onid yw 'r bywyd yn fwy nâ'r bwyd, a'r corph *yn fwy* nâ'r dillad?

26 [q] Edrychwch ar adar y nefoedd: oblegid nid ydynt yn hau, nac yn medi, nac yn cywain i yſguboriau; ac y mae eich Tâd nefol yn eu porthi hwy. Onid ydych chwi yn rhagori llawer arnynt hwy?

27 A phwy o honoch gan ofalu a ddichon 'chwanegu un cufydd at ei faintioli?

28 A pha ham yr ydych chwi yn gofalu am ddillad? Yſtyriwch lili 'r maes, pa fôdd y maent yn tyfu: Nid ydynt nac yn llafurio, nac yn nyddu;

29 Eithr yr wyf yn dywedyd i chwi, na wiſgwyd Solomon yn ei holl ogoniant fel un o'r rhai hyn.

30 Am hynny o's dillada Duw felly lyſieuyn y maes, yr hwn ſydd heddyw, ac y foru a fwrir i'r ffrwn; oni *ddillada efe* chwi yn hyttrach o lawer, ô chwi o ychydig ffydd?

31 Am hynny na ofelwch, gan ddywedyd, Beth a fwyttawn, neu beth a yfwn, neu â pha beth yr ymddilladwn?

32 (Canys yr holl bethau hyn y mae y cenhedloedd yn eu ceiſio) oblegid gŵyr eich Tâd nefol fod arnoch eiſiau yr holl bethau hyn.

33 Eithr [r] yn gyntaf ceiſiwch deyrnas Dduw, a'i gyfiawnder ef, a'r holl bethau hyn a roddir i chwi yn ychwaneg.

34 Na ofelwch gan hynny tros drannoeth: canys trannoeth a ofala am ei bethau ei hun. Digon i'r diwrnod ei ddrwg ei hun.

PEN.

PEN. VII.

1 Chriſt yn gorphen ei bregeth ar y mynydd, ac yn gwahardd barn ehud, 6 a bwrw pethau ſanctaidd i gŵn, 7 yn annog i weddïo, 13 i fyned i mewn i'r porth cyfyng, 15 i ymgadw rhag gau-brophwydi, 21 na byddom wranda-wŷr, ond gwneuthur-wŷr y gair, 24 a chyffelyb i dai wedi eu hadeiladu ar graig, 26 ac nid ar y tywod.

a Luc 6.37. Rhuf. 2 1. 1Cor. 4.5.5. Iag. 4.11,12. b Mar. 4.24. Luc 6. 38.

NA [a] fernwch, fel na'ch barner.

2 Canys â pha farn y barnoch, i'ch bernir: [b] ac â pha feſur y meſuroch, yr adfeſurir i chwithau.

c Luc 6.41.

3 [c] A pha ham yr wyt yn edrych ar y brycheuyn *ſydd* yn llygad dy frawd, ac nad ydwyt yn yſtyried y trawſt *ſydd* yn dy lygad dy hun?

4 Neu pa fodd y dywedi wrth dy frawd, Gâd i mi fwrw allan y brycheuyn o'th lygad; ac wele drawſt yn dy lygad dy hun?

5 Oh ragrithiwr, bwrw allan yn gyntaf y trawſt o'th lygad dy hun; ac yna y gweli yn eglur fwrw y brycheuyn allan o lygad dy frawd.

d Dih 9.8. & 23. 9.

6 [d] Na roddwch y peth *ſydd* ſanctaidd i'r cŵn, ac na theflwch eich gemmau o flaen y môch; rhag iddynt eu ſathru dan eu traed, a throi, a'ch rhwygo chwi.

e Pſ. 21.22. Mar. 11.24. Luc 11.9. Ioan 14.13. & 15.7. & 16.23,24. Iago 1. 5,6. 1 Ioa 3. 22. & 5. 14. f Dih. 8.17. Jer, 29. 12.

7 ¶ [e] Gofynnwch, a rhoddir i chwi; ceiſiwch, a chwi a gewch; curwch, ac fe agorir i chwi.

8 Canys [f] pob un ſy'n gofyn ſy'n derbyn; a'r neb ſy'n ceiſio ſy'n cael; ac i'r hwn ſydd yn curo yr agorir.

9 Neu a oes un dyn o honoch, yr hwn o's gofyn ei fâb iddo fara, a rydd iddo garreg?

10 Ac o's gofyn efe byſgodyn, a ddyry efe ſarph iddo?

g Gen. 6. 5. & 8. 21.

11 O's chwy-chwi gan hynny, [g] a chwi yn ddrwg, a fedrwch roddi rhoddion da i'ch plant, pa faint mwy y rhydd eich Tâd yr hwn *ſydd* yn y nefoedd bethau da i'r rhai a ofynnant iddo?

b Tob.4.15. Luc 6. 31.

12 Am hynny [h] pa bethau bynnag oll a ewyllyſioch eu gwneuthur o ddynion i chwi, felly gwnewch chwithau iddynt hwy: canys [i] hyn yw 'r gyfraith a'r prophwydi.

i Pſ. 22.4c. Rhuf 13. 8, 9, 10. Gal. 5 14. 1 Tim. 1.5.

13 ¶ [k] Ewch i mewn trwy 'r porth cyfyng: canys ehang *yw* 'r porth, a llydan *yw* 'r ffordd ſydd yn arwain i ddeſtryw; a llawer yw y rhai ſydd yn myned i mewn trwyddi:

k Luc 13. 24.

14 Oblegid cyfyng *yw* 'r porth, a chul *yw* 'r ffordd ſydd yn arwain i'r bywyd; ac ychydig yw y rhai ſydd yn ei chael hi.

l Deu 13.3. Jer.23.16. Pen. 24.4. Rhuf 16 17. Eph. 5. 6. Col. 2. 8. 1 Ioan 4. 1. m Mic. 3. 5. 2 Tim. 3.5. n Luc 6.43. o Pſ. 12.33.

15 ¶ [l] Ymogelwch rhag y gau-brophwydi, [m] y rhai a ddeuant attoch yngwiſgoedd defaid, ond oddi-mewn bleiddiaid rheipus ydynt hwy.

16 Wrth eu ffrwythau yr adnabyddwch hwynt. [n] A gaſgl rhai rawn-wîn oddïar ddrain, neu ffigys oddïar yſcall?

17 Felly [o] pob pren da ſydd yn dwyn ffrwythau da; ond y pren drwg ſydd yn dwyn ffrwythau drwg.

18 Ni ddichon pren da ddwyn ffrwythau drwg, na phren drwg ddwyn ffrwythau da.

p Pen.3.10. Ioan15.2,6.

19 [p] Pob pren heb ddwyn ffrwyth da a dorrir i lawr ac a deflir yn tân.

20 O herwŷdd pa ham, wrth eu ffrwythau yr adnabyddwch hwynt.

21 ¶ [q] Nid pob un ſydd yn dywedyd wrthyf, Arglwydd, Arglwydd, a ddaw i mewn i deyrnas nefoedd; ond yr hwn ſydd yn gwneuthur ewyllys fy Nhâd yr hwn *ſydd* yn y nefoedd.

q Hoſ 8.2. Luc 6. 46. & 13. 25. Act. 19.13. Rhuf. 2.13. Iago 1 22.

22 Llawer a ddywedant wrthyf yn y dydd hwnnw, Arglwydd, Arglwydd, oni [r] phrophwydaſom yn dy enw di? ac oni fwriaſom allan gythreuliaid yn dy enw di? ac oni wnaethom wyrthiau lawer yn dy enw di?

r Nu. 24.4. Ioan 11.51. 1 Cor.13.2.

23 Ac [ſ] yna yr addefaf iddynt, [t] Ni's adnabûm chwi erioed: [u] ewch ymaith oddiwrthyf, chwi weithred-wŷr anwiredd.

ſ Luc 13. 25, 27. t Pſ. 5.5. u Pſal. 6. 8. Pen.25.41.

24 Gan hynny [x] pwy bynnag ſy'n gwrando fy ngeiriau hyn, ac yn eu gwneuthur, mi a'i cyffelybaf ef i ŵr doeth, yr hwn a adeiladodd ei dŷ ar y graig:

x Luc 6.47.

25 A'r glaw a ddiſgynnodd, a'r lifeiriant a ddaethant, a'r gwyntoedd a chwythaſant, ac a ruthraſant ar y tŷ hwnnw, ac ni ſyrthiodd: oblegid ſylfaeneſid ef ar y graig.

26 A phob un ar ſydd yn gwrando fy ngeiriau hyn, ac heb eu gwneuthur, a gyffelybir i ŵr ffôl, yr hwn a adeiladodd ei dŷ ar y tywöd:

27 A'r glaw a ddiſgynnodd, a'r llif-ddyfroedd a ddaethant, a'r gwyntoedd a chwythaſant, ac a guraſant ar y tŷ hwnnw; ac *efe* a ſyrthiodd, a'i gwŷmp a fu fawr.

28 A bu, wedi i'r Ieſu orphen y geiriau hyn, [y] y torfeydd a ſynnaſant wrth ei ddyſgeidiaeth ef.

y Mar.1.22 & 6 2. Luc 4.

29 Canys yr oedd efe yn eu dyſgu hwynt, fel *un* ag awdurdod ganddo, ac nid fel yr yſgrifennyddion.

PEN. VIII.

1 Chriſt yn glanhau y gwahan-glwyfus, 5 yn iachau gwâs y canwriad, 14 a mam gwraig Petr, 16 a llawer o rai clwyfus eraill: 18 yn dangos pa fodd y mae ei ddilyn ef: 23 yn goſtegu y demeſtl ar y môr: 28 yn gyrru cythreuliaid allan o ddau gythreulig, 31 ac yn caniadu iddynt fyned i'r môch.

AC wedi ei ddyfod ef i wared o'r mynydd, torfeydd lawer a'i canlynaſant ef.

a Mat.8. Luc 5.12

2 [a] Ac wele, *un* gwahan-glwyfus a ddaeth, *ac* a'i haddolodd ef, gan ddywedyd, Arglwydd, o's mynni, ti a elli fy nglanhau i.

3 A'r Ieſu a eſtynnodd *ei* law, ac a gyffyrddodd ag ef, gan ddywedyd, Mynnaf, glanhäer di. Ac yn y fan ei wahan-glwyf ef a lanhâwyd.

b Pen. 6. Mar. 1.

4 A dywedodd yr Ieſu wrtho, [b] Gwêl na ddywedych wrth neb; eithr dôs, dangos dy hun i'r offeiriad, ac offrymma y rhodd a orchymynnodd [c] Moſes, er tyſtiolaeth iddynt.

c Leſ.14. 4, 10. d Luc 5.

5 ¶ [d] Ac wedi dyfod yr Ieſu i mewn i Capernäum, daeth atto ganwriad, gan ddeiſyfu arno,

6 A dywedyd, Arglwydd, y mae fy ngwâs yn gorwedd gartref yn glaf o'r parlys, ac mewn poen ddir-fawr.

7 A'r Ieſu a ddywedodd wrtho, Mi a ddeuaf, ac a'i iachâf ef.

4034

8 A'r canwriad a attebodd, ac a ddywedodd, Arglwydd, [e] nid ydwyf fi deilwng i ddyfod o honot tan fy nghronglwyd: eithr yn unig [f] dywed y gair, a'm gwâs a iacheir.

9 Canys dyn ydwyf finneu tan awdurdod, a chennyf filwŷr tanaf: a dywedaf wrth hwn, Cerdda, ac ese a â; ac wrth arall, Tyred, ac ese a ddaw; ac wrth fy ngwâs, Gwna hyn, ac ese a'i gwnâ.

10 A'r Iesu pan glybu a ryfeddodd, ac a ddywedodd wrth y rhai oedd yn canlyn, Yn wir meddaf i chwi, Ni chefais gymmaint ffydd, na ddo yn yr Israël.

11 Ac yr ydwyf yn dywedyd i chwi, y daw [g] llawer o'r dwyrain a'r gorllewin, ac a eisteddant gyd-ag Abraham ac Isaac a Jacob yn nheyrnas nefoedd.

12 Ond [h] plant y deyrnas [i] a deflir i'r tywyllwch eithaf: yno y bydd wylofain a rhincian dannedd.

13 A dywedodd yr Iesu wrth y canwriad, Dôs ymaith; a megis y credaist bydded i ti. A'i wâs a iachâwyd yn yr awr honno.

14 ¶ [k] A phan ddaeth yr Iesu i dŷ Petr, ese a welodd ‡ [l] ei chwegr ef yn gorwedd, ac yn glaf o'r crŷd.

15 Ac *efe* a gyffyrddodd â'i law hi; a'r crŷd a'i gadawödd hi: a *hi* a gododd, ac a wasanaethodd arnynt.

16 ¶ [m] Ac wedi ei hwyrhau hi, hwy a ddygasant atto lawer o rai cythreulig; ac *efe* a fwriodd allan yr ysprydion *â'i* air, ac a iachaodd yr holl gleifion;

17 Fel y cyflawnid yr hyn a ddywedasid trwy Esaias y prophwyd, gan ddywedyd, [n] Efe a gymmerodd ein gwendid ni, ac a ddug ein cletydau.

18 ¶ A'r Iesu, pan welodd dorfeydd lawer o'i amgylch, a orchymynnodd fyned trosodd i'r lan arall.

19 A [o] rhyw ysgrifennydd a ddaeth, ac a ddywedodd wrtho, Athro, mi a'th ganlynaf i ba le bynnag yr elych.

20 A'r Iesu a ddywedodd wrtho, Y mae ffauau gan y llwynogod, a chan ehediaid y nefoedd nythod: ond gan fâb y dyn nid oes le i roddi ei ben i lawr.

21 Ac un arall o'i ddisgyblion a ddywedodd wrtho, Arglwydd, [p] gâd i mi yn gyntaf fyned a chladdu fy nhâd.

22 A'r Iesu a ddywedodd wrtho, Canlyn fi; a gâd i'r meirw gladdu eu meirw.

23 ¶ [q] Ac wedi iddo fyned i'r llong, ei ddisgyblion a'i canlynasant ef.

24 Ac wele, bu cynnwrf mawr yn y môr, hyd oni chuddiwyd y llong gan y tonnau: eithr efe oedd yn cysgu.

25 A'i ddisgyblion a ddaethant atto, ac a'i deffroasant, gan ddywedyd, Arglwydd, cadw ni: darfu am danom.

26 Ac efe a ddywedodd wrthynt, Pa ham yr ydych yn ofnus, ô chwi o ychydig ffydd? Yna [r] y cododd efe, ac y ceryddodd y gwyntoedd a'r môr; a bu dawelwch mawr.

27 A'r dynion a ryfeddasant, gan ddywedyd, Pa ryw un yw hwn, gan fod y gwyntoedd hefyd a'r môr yn ufuddhau iddo?

28 ¶ [s] Ac wedi ei ddyfod ef i'r lan arall, i wlâd y Gergesiaid, dau ddieflig a gyfarfuant ag ef, y rhai a ddeuent o'r beddau, yn dra ffyrnig, fel na allai neb fyned y ffordd honno. 4034 [s] Mar. 5. 1. Luc 8. 26.

29 Ac wele, hwy a lefasant, gan ddywedyd, Iesu Fâb Duw, beth sydd i ni *a wnelom* â thi? a ddaethost ti yma i'n poeni ni cyn yr amser?

30 Ac yr oedd ym mhell oddiwrthynt genfaint o fôch lawer yn pori.

31 A'r cythreuliaid a ddeisyfiasant arno, gan ddywedyd, O's bwri ni allan, caniadhâ i ni fyned ymaith i'r genfaint fôch.

32 Ac ese a ddywedodd wrthynt, Ewch. A hwy wedi myned allan, a aethant i'r genfaint fôch. Ac wele, yr holl genfaint fôch a ruthrodd tros y dibyn i'r môr, ac a fuant feirw yn y dyfroedd.

33 A'r meichiaid a ffoisant: ac wedi eu dyfod hwy i'r ddinas, hwy a fynegasant bob peth; a pha beth a ddarfuasai i'r rhai dieflig.

34 Ac wele, yr holl ddinas a ddaeth allan i gyfarfod â'r Iesu: a phan ei gwelsant, [t] attolygasant *iddo* ymadel o'u cyffiniau hwynt. [t] Act. 16 39. Edrych Deut. 5. 25. 1 Bren. 17. 18. Luc 5. 8.

PEN. IX.

2 Christ yn iachau un clâf o'r parlys, 9 yn galw Matthew o'r dollfa, 10 yn bwyta gyd-a phublicanod a phechaduriaid, 14 yn ymddiffyn ei ddisgyblion am nad ymprydient, 20 yn iachau y difer-lif gwaed, 23 yn cysodi merch Jairus o farw, 27 yn rhoddi eu golwg i ddau ddyn dall, 32 yn iachau mudan cythreulig, 36 ac yn tosturio wrth y dyrfa.

AC ese a aeth i mewn i'r llong, ac a aeth trosodd, ac a ddaeth i'w ddinas ei hun.

2 [a] Ac wele, hwy a ddygasant atto *ŵr* claf o'r parlys, yn gorwedd mewn gwely: a'r Iesu yn gweled eu ffydd hwy, a ddywedodd wrth y claf o'r parlys, Ha fâb, cymmer gyssur; maddeuwyd i ti dy bechodau. [a] Mar. 2. 3. Luc 5. 18.

3 Ac wele, rhai o'r ysgrifennyddion a ddywedasant ynddynt eu hunain, Y mae hwn yn cablu.

4 A phan welodd yr Iesu eu meddyliau, ese a ddywedodd, Pa ham y meddyliweh ddrwg yn eich calonnau?

5 Canys pa un hawsaf? ai dywedyd, Maddeuwyd i ti dy bechodau; ai dywedyd, Cyfod a rhodia?

6 Eithr fel y gwypoch fod awdurdod gan Fâb y dyn ar y ddaiar i faddeu pechodau, (yna y dywedodd ese wrth y claf o'r parlys) Cyfod, cymmer dy wely i fynu, a dôs i'th dŷ.

7 Ac efe a gyfodes, ac a aeth ymaith i'w dŷ ei hun.

8 A'r torfeydd pan welsant, rhyfeddu a wnaethant, a gogoneddu Duw, yr hwn a roisai gyfryw awdurdod i ddynion.

9 ¶ [b] Ac fel yr oedd yr Iesu yn myned oddiyno, efe a ganfu ŵr yn eistedd wrth y dollfa, a elwid Matthew, ac a ddywedodd wrtho, Canlyn fi. Ac efe a gyfodes, ac a'i canlynodd ef. [b] Mar. 2. 14. Luc 5. 27.

10 A bu ac ese yn eistedd i fwytta yn y tŷ, wele hefyd, publicanod lawer a phechaduriaid

4034 a ddaethant, ac a eiſteddaſant gyd-a'r Ieſu a'i ddiſgyblion.

11 A phan welodd y Phariſeaid, hwy a ddywedaſant wrth ei ddiſgyblion ef, Pa ham y bwytty eich Athro chwi gyd-a'r publicanod a'r pechaduriaid?

12 A phan glybu 'r Ieſu, efe a ddywedodd wrthynt, Nid rhaid i'r rhai iach wrth feddyg, ond i'r rhai cleiſion.

13 Ond ewch, a dyſgwch pa beth yw *hyn*, [c] Trugaredd yr ydwyf yn ei ewyllyſio, ac nid aberth: canys ni ddaethym i alw rhai cyfiawn, [d] ond pechaduriaid i edifeirwch.

[c] Hoſ. 6. 6. Mic. 6. 6, 7, 8. Pen. 12. 7. [d] 1 Tim. 1. 15.

14 ¶ Yna y daeth diſgyblion Ioan atto, gan ddywedyd, [e] Pa ham yr ydym ni a'r Phariſeaid yn ymprydio yn fynych, ond dy ddiſgyblion di nid ydynt yn ymprydio?

[e] Mar. 2. 18. Luc 5. 33.

15 A'r Ieſu a ddywedodd wrthynt, A all [f] plant yr yſtafell briodas alaru tra fo y priodfâb gyd-a hwynt? Ond y dyddiau a ddaw, pan ddyger y priod-fâb oddiarnynt, ac yna yr ymprydiant.

[f] Ioſ 3. 29.

16 Hefyd, ni ddŷd neb lain o frethyn newŷdd at hên ddilledyn: canys y cyflawniad a dynn oddiwrth y dilledyn, a'r rhwyg a wneir yn waeth.

17 Ac ni ddodant wîn newŷdd mewn coſtrelau hên: o's amgen, y coſtrelau a dyrr, a'r gwîn a rêd allan, a'r coſtrelau a gollir: eithr gwîn newŷdd a ddodant mewn coſtrelau newyddion, ac *felly* y cedwir y ddau.

[g] Mar 5. 22. Luc 8. 41.

18 ¶ [g] Tra oedd efe yn dywedyd hyn wrthynt, wele, daeth rhyw bennaeth, ac a'i addolodd ef, gan ddywedyd, Bu farw fy merch yr awr hon: eithr tyred a goſod dy law arni, a byw fydd hi.

19 A'r Ieſu a godes, ac a'i canlynodd ef, a'i ddiſgyblion.

[h] Mat. 5. 25. Luc 8. 43.

20 ([h] Ac wele, gwraig y buaſai gwaed-lif arni ddeuddeng mlhynedd, a ddaeth o'r tu cefn iddo, ac a gyffyrddodd ag ymyl ei wiſg ef.

21 Canys hi a ddywedaſai ynddi ei hun, O's câf yn unig gyffwrdd â'i wiſg ef, iach fyddaf.

22 Yna 'r Ieſu a drôdd, a phan ei gwelodd hi, efe a ddywedodd, Ha ferch, bydd gyſſurus; [i] dy ffydd a'th iachaodd. A'r wraig a iachawyd o'r awr honno.)

[i] Luc 7. 50. & 8. 48. & 17. 19. & 18. 42.

23 A phan ddaeth yr Ieſu i dŷ 'r pennaeth, a gweled [k] y cerddorion a'r dyrfa yn terfyſgu,

[k] Edrych 2 Chrô. 35. 25.

24 Efe a ddywedodd wrthynt, [l] Ciliwch: canys ni bu farw 'r llangces, ond cyſgu y mae hi. A hwy a'i gwatwaraſant ef.

[l] Act. 20. 10.

25 Ac wedi bwrw y dyrfa allan, efe a aeth i mewn, ac a ymaflodd yn ei llaw hi; a'r llangces a gyfodes.

26 A'r gair o hyn a aeth tros yr holl wlâd honno.

27 ¶ A phan oedd yr Ieſu yn myned oddi-yno, dau ddeillion a'i canlynaſant ef, gan leſain a dywedyd, Mâb Dafydd, trugarhâ wrthym.

28 Ac wedi iddo ddyfod i'r tŷ, y deillion a ddaethant atto; a'r Ieſu a ddywedodd wrthynt, A ydych chwi yn credu y gallaf fi wneuthur hyn? Hwy a ddywedaſant wrtho, Ydym, Arglwydd.

29 Yna y cyffyrddodd efe â'u llygaid hwy, gan ddywedyd, Yn ôl eich ffydd bydded i chwi.

30 A'u llygaid a agorwyd: a'r Ieſu a orchymynnodd iddynt trwy fygwth, gan ddywedyd, [m] Gwelwch na's gwypo neb.

[m] Pen. 8. 4. & 12. 16. & 17. 9. Luc 5. 14.

31 [n] Ond wedi iddynt ymado, hwy a'i clodforaſant ef trwy 'r holl wlâd honno.

[n] Mar. 7. 36. [o] Luc 11. 14. Edrych Pen. 12. 22.

32 ¶ [o] Ac a hwy yn myned allan, wele rhai a ddygaſant atto ddyn mud cythreulig.

33 Ac wedi bwrw y cythraul allan, lleſarodd y mudan: a'r torfeydd a ryfeddaſant, gan ddywedyd, Ni welwyd y cyffelyb er ioed yn Iſraël.

34 Ond y Phariſeaid a ddywedaſant, [p] Trwy bennaeth y cythreuliaid y mae efe yn bwrw allan gythreuliaid.

[p] Pê. 12. 24. Mar. 3. 22. Luc 11. 15.

35 [q] A'r Ieſu a aeth o amgylch yr holl ddinaſoedd a'r trefydd, [r] gan ddyſgu yn eu ſynagogau hwynt, a chan bregethu Efengyl y deyrnas, ac iachau pob clefyd a phob afiechyd ym mhlith y bobl.

[q] Mar. 6. 6. Luc 13. 22. [r] Pen. 4. 23.

36 A [ſ] phan welodd efe y torfeydd, efe a dofturiodd wrthynt, am eu bod wedi blino, a'u gwaſgaru fel [t] defaid heb ganddynt fugail.

[ſ] Mar. 6. 34. [t] Nu. 27. 17. Zech. 10. 2.

37 Yna y dywedodd efe wrth ei ddiſgyblion, [u] Y cynhaiaf yn ddiau *ſydd* fawr, ond y gweith-wŷr yn anaml.

[u] Luc 10. 2. Ioan 4. 35.

38 Am hynny attolygwch i Arglwydd y cynhaiaf anfon gweith-wŷr i'w gynhaiaf.

PEN. X.

1 Chriſt yn anfon ei ddeuddeg Apoſtl, gan roddi gallu iddynt i wneuthur rhyfeddodau: 5 yn rhoddi gorchymyn iddynt, ac yn eu dyſgu, 16 ac yn eu cyſſuro yn erbyn erlidiau: 40 ac yn addo bendith i'r rhai a'i derbynnio hwynt.

AC [a] wedi galw ei ddeuddeg diſgybl atto, efe a roddes iddynt awdurdod ‡ yn erbyn yſprydion aflan, i'w bwrw hwynt allan, ac i iachau pob clefyd a phob afiechyd.

[a] Mar. 3. 13. & 6. 7. Luc 6. 13. & 9. 1. ‡ gr.

2 A henwau y deuddeg Apoſtolion yw y rhai hyn; Y cyntaf, Simon [b] yr hwn a elwir Petr, ac Andreas ei frawd; Iago *mâb* Zebedëus, ac Ioan ei frawd;

[b] Ioan 1. 42.

3 Philip, a Bartholomëus; Thomas, a Matthew y publican; Iago *mâb* Alphëus, a Lebbëus, yr hwn a gyf-enwid Thadëus;

4 Simon y Cananead, a Judas Iſcariot, yr hwn hefyd a'i bradychodd ef.

5 Y deuddeg hyn a anfonodd yr Ieſu, ac a orchymynnodd iddynt, gan ddywedyd, Nac ewch i ffordd y cenhedloedd, ac i ddinas [c] y Samariaid nac ewch i mewn.

[c] Edrych 2 Bren. 24. Ioſ 4. 9. 1 Pê. 1. 19. Act. 15. 7.

6 Eithr [d] ewch yn hyttrach at gyfrgolledig ddefaid tŷ Iſraël.

[d] Luc 15. 4.

7 [e] Ac wrth fyned, pregethwch, gan ddywedyd, Fod [f] teyrnas nefoedd yn neſſau.

[e] Luc 9. 2. [f] Pen. 3. 2. & 4. 17. Luc 10. 9.

8 Iachewch y cleiſion, glanhewch y rhai gwahan-glwyfus, cyfodwch y meirw, bwriwch allan gythreuliaid: derbyniaſoch [g] yn rhâd, rhoddwch yn rhâd.

[g] Act. 8. 20.

9 [h] Na feddwch aur, nac arian, nac [i] efydd i'ch pyrſau;

[h] Mar. 6. 8. Luc 9. 3. & 22. 35. [i] Edrych Mat. 5. 26. Luc 12. 59.

10 Nac yſcrepan i'r daith, na dwy bais, nac eſgidiau, na ffonn: [k] canys teilwng i'r gweithiwr ei fwyd.

[k] 1 Cor. 9. 14. 1 Tim. 5. 18.

11 [l] Ac i ba ddinas bynnag neu dref yr eloch,

[l] Luc 10. 8.

4034 eloch, ymofynnwch pwy ſydd deilwng ynddi; ac yno trigwch hyd onid eloch ymaith.

12 A phan ddeloch i dŷ, cyferchwch well iddo.

13 Ac o's bydd y tŷ yn deilwng, deued eich tangneddyf arno: ac oni bydd yn deilwng, dychweled eich tangneddyf attoch.

14 [m] A phwy bynnag ni'ch derbynio chwi, ac ni wrandawö eich geiriau, pan ymadawöch o'r tŷ hwnnw, neu o'r ddinas honno, [n] eſgydwch y llwch oddiwrth eich traed.

15 Yn wîr meddaf i chwi, [o] Eſmwythach fydd i dîr y Sodomiaid a'r Gomorriaid yn nydd y farn nag i'r ddinas honno.

16 ¶ Wele, [p] yr ydwyf fi yn eich danfon fel defaid ynghanol bleiddiaid: [q] byddwch chwithau gall fel y ſeirph, a diniwed fel y colomennod.

17 Eithr ymogelwch rhag dynion: canys [r] hwy a'ch rhoddant chwi i fynu i'r cyngor, ac [ſ] a'ch ffrewyllant chwi yn eu ſynagogau.

18 A [t] chwi a ddygir at lywiawd-wŷr a brenhinoedd o'm hachos i, er tyſtiolaeth iddynt hwy ac i'r cenhedloedd.

19 [u] Eithr pan eich rhoddant chwi i fynu, na ofelwch pa fodd, neu pa beth a lefaroch: canys [x] rhoddir i chwi yn yr awr honno pa beth a lefaroch.

20 Canys nid chwy-chwi yw 'r rhai ſy yn llefaru, onid Yſpryd eich Tâd yr hwn ſydd yn llefaru ynoch.

21 [y] A brawd a rydd frawd i fynu i farwolaeth, a thâd ei blentyn: a phlant a godant i fynu yn erbyn eu rhïeni, ac a barant eu marwolaeth hwynt.

22 A [z] chûs fyddwch gan bawb er mwyn fy enw i: ond [a] yr hwn a barhao hyd y diwedd, efe fydd cadwedig.

23 A [b] phan i'ch erlidiant yn y ddinas hon, ffowch i un arall: canys yn wîr y dywedaf wrthych, Na orphennwch ddinaſoedd Iſraël, nes dyfod Mâb y dyn.

24 [c] Nid yw 'r diſgybl yn uwch nâ'i athro, na'r gwâs yn uwch nâ'i arglwydd.

25 Digon i'r diſgybl fod fel ei athro, a'r gwâs fel ei arglwydd. O's [d] galwaſant berchen y tŷ yn † Beelzebub, pa faint mwy ei dylwyth ef?

26 Am hynny nac ofnwch hwynt: oblegid [e] nid oes dim cuddiedig, ar nas datcuddir; na dirgel, ar nas gwybyddir.

27 Yr hyn yr ydwyf yn ei ddywedyd wrthych chwi yn y tywyllwch, dywedwch yn y goleuni: a'r hyn a glywch yn y gluſt, pregethwch ar bennau y tai.

28 [f] Ac nac ofnwch rhag y rhai a laddant y corph, ac ni allant ladd yr enaid: eithr yn hyttrach ofnwch yr hwn a ddichon ddeſtrywio enaid a chorph yn uffern.

29 Oni werthir dau aderyn y tô er ffyrling? ac ni ſyrth un o honynt ar y ddaiar heb eich Tâd chwi.

30 [g] Ac y mae, ïe holl wallt eich pen wedi eu cyfrif.

31 Nac ofnwch gan hynny: chwi a delwch fwy nâ llawer o adar y tô.

32 [h] Pwy bynnag gan hynny a'm cyffeſſo i yngŵydd dynion, [i] minneu a'i cyffeſſaf ynteu yngŵydd ſy Nhâd yr hwn ſydd yn y neſoedd.

33 [k] A phwy bynnag a'm gwado i yngŵydd dynion, minneu a'i gwadaf ynteu yngŵydd ſy Nhâd yr hwn ſydd yn y neſoedd.

34 [l] Na thybygwch ſy nyfod i ddanfon tangneddyf ar y ddaiar: ni ddaethym i ddanfon tangneddyf, onid cleddyf.

35 Canys mi a ddaethym i oſod dyn i ymraſaelio [m] yn erbyn ei dâd, a'r ferch yn erbyn ei mam, a'r waudd yn erbyn ei chwegr.

36 A [n] gelynnion dyn *fydd* tylwyth ei dŷ ei hun.

37 [o] Yr hwn ſydd yn caru tâd neu fam yn fwy nâ myfi, nid yw deilwng o honofi: a'r neb ſydd yn caru mâb neu ferch yn fwy nâ myfi, nid yw deilwng o honofi.

38 [p] A'r hwn nid yw yn cymmeryd ei groes, ac yn canlyn ar ſy ôl i, nid yw deilwng o honofi.

39 [q] Y neb ſydd yn cael ei enioes, a'i cyll: a'r neb a gollo ei enioes o'm plegid i, a'i caiff hi.

40 ¶ [r] Y neb ſydd yn eich derbyn chwi, ſydd yn fy nerbyn i; a'r neb ſydd yn fy nerbyn i, ſydd yn derbyn yr hwn a'm danfonodd i.

41 [ſ] Y neb ſydd yn derbyn prophwyd yn enw prophwyd, a dderbyn wobr prophwyd; a'r neb ſydd yn derbyn *un* cyfiawn yn enw *un* cyfiawn, a dderbyn wobr *un* cyfiawn.

42 [t] A phwy bynnag a roddo i'w yfed i un o'r rhai bychain hyn phïolaid o *ddwfr* oer yn unig yn enw diſgybl, yn wîr meddaf i chwi, ni chyll efe ei wobr.

PEN. XI.

2 Ioan yn anfon ei ddiſgyblion at Griſt. 7 Tyſtiolaeth Chriſt am Ioan. 18 Tyb y bobl am Ioan, a Chriſt. 20 Chriſt yn dannod anniolchgarwch a diedifeirwch Chorâzin, Bethſaida, a Chapernaum: 25 a chan foliannu doethineb ei Dâd yn egluro yr Efengyl i'r rhai gwirion, 28 yn galw atto y rhai ſydd yn clywed baich eu pechodau.

ABu, pan orphennodd yr Ieſu orchymmyn i'w ddeuddeg diſgybl, efe a aeth oddi-yno i ddyſgu ac i bregethu yn eu dinaſoedd hwy.

2 [a] Ac Ioan, pan glybu yn y carchar weithredoedd Chriſt, wedi danfon dau o'i ddiſgyblion,

3 A ddywedodd wrtho, Ai tydi yw 'r hwn ſy yn dyfod? ai un arall yr ydym yn ei ddiſgwil?

4 A'r Ieſu a attebodd, ac a ddywedodd wrthynt, Ewch, a mynegwch i Ioan y pethau a glywch ac a welwch.

5 [b] Y mae 'r deillion yn gweled eil-waith, a'r cloffion yn rhodio, a'r cleifion gwahanol wedi eu glanhau, a'r byddariaid yn clywed; y mae y meirw yn cyfodi, a'r [c] tlodion yn cael pregethu yr Efengyl iddynt.

6 A dedwŷdd yw 'r hwn ni [d] rwyſtrir ynofi.

7 ¶ [e] Ac a hwy yn myned ymaith, yr Ieſu a ddechreuodd ddywedyd wrth y bobloedd am Ioan, Pa beth yr aethoch allan i'r anialwch i edrych am dano? ai corſen yn yſgwyd gan wŷnt?

4034 8 Eithr pa beth yr aethoch allan i'w weled? ai dyn wedi ei wiſgo â dillad eſmwyth? wele, y rhai ſy yn gwiſgo dillad eſmwyth, mewn tai brenhinoedd y maent.

9 Eithr pa beth yr aethoch allan i'w weled? ai prophwyd? ïe meddaf i chwi, a mwy nâ phrophwyd.

10 Canys hwn ydyw efe am yr hwn yr yſgrifennwyd, [f] Wele, yr ydwyf fi yn anfon fy nghennad o flaen dy wyneb, yr hwn a barottoa dy ffordd o'th flaen.

11 Yn wîr meddaf i chwi, Ym-mhlith plant gwragedd ni chododd neb mwy nag Ioan Fedyddiwr: er hynny yr hwn ſydd leiaf yn nheyrnas nefoedd ſydd fwy nag ef.

12 [g] Ac o ddyddiau Ioan Fedyddiwr hyd yn awr yr ydys yn treiſio teyrnas nefoedd, a threiſwŷr ſy yn ei chippio hi.

13 Canys yr holl brophwydi a'r gyfraith a brophwydaſant hyd Ioan.

14 Ac o's ewyllyſiwch *ei* dderbyn, efe yw [h] Elias yr hwn oedd ar ddyfod.

15 [i] Y neb ſydd ganddo gluſtiau i wrando, gwrandawed.

16 [k] Eithr i ba beth y cyffelybaf fi y genhedlaeth hon? Cyffelyb yw i blant yn eiſtedd yn y marchnadoedd, ac yn llefain wrth eu cyfeillion,

17 Ac yn dywedyd, Canaſom bibell i chwi, ac ni ddawnſiaſoch; canaſom alar-nâd i chwi, ac ni chwynſanaſoch.

18 Canys daeth Ioan heb na bwytta nac yfed, ac meddant, Y mae cythraul ganddo.

19 Daeth Mâb y dyn yn bwytta ac yn yfed, ac meddant, Wele ddyn glwth, ac yfwr gwîn, cyfaill publicanod a phechaduriaid. A doethineb a gyfiawnhâwyd gan ei phlant ei hun.

20 ¶ [l] Yna y dechreuodd efe edliw i'r dinaſoedd, yn y rhai y gwnaethid y rhan fwyaf o'i weithredoedd nerthol ef, am nad ediſarhaſent.

21 Gwae di, Chorazin; gwae di, Bethſaida: canys pe gwnaethid yn Nhyrus a Sidon y gweithredoedd nerthol a wnaethpwyd ynoch chwi, hwy a edifarhaſent er ys talm mewn ſach-lïain a lludw.

22 Eithr meddaf i chwi, [m] Eſmwythach fydd i Dyrus a Sidon yn nydd farn nag i chwi.

23 A thydi, Capernäum, yr hon a dderchafwyd hyd y nef, a dynnir i lawr hyd yn uffern: canys pe gwnaethid yn Sodom y gweithredoedd nerthol a wnaethpwyd ynot ti, hi a ſuaſai yn aros hyd heddyw.

24 Eithr yr ydwyf yn dywedyd i chwi, Y bydd eſmwythach i dîr Sodom yn nydd farn nag i ti.

25 ¶ [n] Yr amſer hynny yr attebodd yr Ieſu, ac y dywedodd, I ti yr ydwyf yn diolch, ô Dâd, Arglwydd nef a daear, am i ti ° guddio y pethau hyn rhag y doethion a'r rhai deallus, a'u datcuddio o honot i rai bychain.

26 Ië ô Dâd, canys felly y rhyngodd bodd i ti.

27 [p] Pob peth a roddwyd i mi gan fy Nhâd: ac nid edwŷn neb y Mâb, ond y Tâd; [q] ac nid edwŷn neb y Tâd, ond y Mâb, a'r hwn yr ewyllyſio y Mâb *ei* ddatcuddio iddo.

28 Deuwch attafi bawb ag y ſydd yn flinderog ac yn llwythog, ac mi a eſmwythâf arnoch.

29 Cymmerwch fy iau arnoch, a dyſgwch gennyf; canys addfwyn ydwyf a [r] goſtyngedig o galon: [ſ] a chwi a gewch orphywyſtra i'ch eneidiau. 4034

30 [t] Canys fy iau *ſydd* eſmwyth, a'm baich ſydd yſgafn.

PEN. XII.

1 Chriſt yn ceryddu dallineb y Phariſeaid, o ran torri y Sabbath, 3 trwy Yſgrythyrau, 9 trwy reſwm, 13 a thrwy ryfeddod: 22 yn iachau y dyn cythreulig, mûd, a dall. 31 Ni faddeuir byth gabledd yn erbyn yr Yſpryd glân. 36 Y rhoddir cyfrif am eiriau ſegur. 38 Y mae yn ceryddu yr anffyddloniaid a gèiſient arwŷdd, 49 ac yn dangos pwy yw ei frawd, a'i chwaer, a'i fam.

YR amſer hynny [a] yr aeth yr Ieſu ar y *dydd* Sabbath trwy 'r ŷd: ac yr oedd chwant bwyd ar ei ddiſgyblion, a hwy a ddechreuaſant dynnu tywys, a bwytta.

2 A phan welodd y Phariſeaid, hwy a ddywedaſant wrtho, Wele, y mae dy ddiſgyblion yn gwneuthur yr hyn nid yw ‡rydd ei wneuthur ar y Sabbath.

3 Ac efe a ddywedodd wrthynt, Oni ddarllennaſoch [b] pa beth a wnaeth Dafydd, pan oedd chwant bwyd arno ef, a'r rhai *oedd* gyd-ag ef?

4 Pa fodd yr aeth efe i mewn i dŷ Dduw, ac y bwyttaodd ‡ [c] y bara goſod, yr hwn nid oedd rydd iddo ei fwytta, nac i'r rhai *oedd* gyd-ag ef, [d] ond yn unig i'r offeiriaid?

5 Neu oni ddarllennaſoch yn y [e] gyfraith, fod yr offeiriaid ar y Sabbathau yn y Deml yn halogi y Sabbath, a'u bod yn ddigerydd?

6 Eithr yr ydwyf yn dywedyd i chwi fod yma [f] un mwy nâ'r Deml.

7 Ond pe gwybaſech beth yw *hyn*, [g] Trugaredd a ewyllyſiai, ac nid aberth, ni farnaſech chwi yn erbyn y rhai diniwed.

8 Canys Arglwydd ar y Sabbath hefyd yw Mâb y dyn.

9 ¶ [h] Ac wedi iddo ymadel oddi-yno, efe a aeth i'w ſynagog hwynt.

10 Ac wele, yr oedd dyn a chanddo law wedi gwywo. A hwy a ofynnaſant iddo, gan ddywedyd, [i] Ai ‡rhydd iachau ar y Sabbathau? fel y gallent achwyn arno.

11 Ac efe a ddywedodd wrthynt, Pa ddyn o honoch fydd a chanddo un ddafad, ac [k] oſyrth honno mewn pwll ar y *dydd* Sabbath, nid ymeifl ynddi, a'i chodi allan?

12 Pa faint gwell gan hynny ydyw dyn nâ dafad? Felly ‡rhydd yw gwneuthur yn dda ar y Sabbathau.

13 Yna y dywedodd efe wrth y dyn, Eſtyn dy law. Ac efe a'i heſtynnodd; a hi a wnäed yn iach fel y llall.

14 ¶ Yna 'r aeth [l] y Phariſeaid allan, ac a ‡ymgynghoraſant yn ei erbyn ef, pa fodd y difethent ef.

15 A'r Ieſu gan wybod, [m] a giliodd oddi-yno: [n] a thorfeydd lawer a'i canlynaſant ef, ac efe a'u hiachaodd hwynt oll;

16 Ac ° a orchymynnodd iddynt na ‡wnäent ef yn gyhoedd:

17 Fel

---

[f] Mal. 3. 1. Mar. 1. 2. Luc 7. 27.
[g] Luc 16. 16.
[h] Mal. 4. 5. Luc 1. 17.
[i] Pen. 13. 9. Luc 8. 8. Dat. 2. 7, 11, 17, 29. & 3. 6, 13, 22.
[k] Luc 7. 31.
[l] Luc 10. 13.
[m] Pſ. 10. 15.
[n] Luc 10. 21.
[o] 1 Cor. 1. 27. & 2. 9. Edrych Pſal. 8. 2.
[p] Pſ. 28. 18. Ioan 3. 35. & 13. 3. & 17. 2.
[q] Ioan 1. 18. & 6. 46. & 10. 15.
[r] Zech 9. 9. Phil. 2. 7, 8.
[ſ] Jer. 6. 16.
[t] 1 Ioh 5. 3.
[a] Deut. 23. 25. Mat. 2. 23. Luc 6. 1.
[b] 1 Sa. 21. 6.
[c] Exod. 25. 30. Lef. 24. 5. & Exod. 29. 32. Lef. 8. 31. & 24. 9.
[d] Nu. 28. 9. Ioan 7. 22.
[e] 2 Chr. 6. 18.
[f] Hoſ. 6. 6. Pen. 9. 13.
[g] Mat. 5. 7. Luc 6. 36.
[h] Mat. 9. 1. Luc 8. 40.
[i] Luc 13. 14. & 14. 3. Ioan 5. 10. & 9. 14.
[k] Edrych Exod. 23. 4. Deut. 22. 4.
[l] Mat. 9. 34. Luc 6. 7. Ioan 5. 16. & 10. 39. & 11. 57.
[m] Neu, gymmerodd
[n] Pen. 4. 25.
[o] Pen. 16. 20. Luc 8. 56.
‡ cyfraith Lawn.
‡ rhydd dangos, y rhai nid oedd yn erbyn y frei. klawn.
‡ cyfraith Lawn.
‡ cyfraith Lawn.

17 Fel y cyſlawnid yr hyn a ddywedaſid trwy Eſaias y prophwyd, gan ddywedyd,

18 [p] Wele ſy ngwaſanaethwr, yr hwn a ddewiſais; ſy anwylyd, [q] yn yr hwn y mae ſy enaid yn fodlon: goſodaf ſy Yſpryd arno, ac eſe a draetha farn i'r cenhedloedd.

19 Nid ymryſon eſe, ac ni lefain; ac ni chlyw neb ei lais ef yn yr heolydd.

20 Corſen yſſig ni's tyrr, a llîn yn mygu ni's diffydd; hyd oni ddygo eſe allan farn i fuddugoliaeth.

21 Ac yn ei enw ef y gobeithia y cenhedloedd.

22 ¶ [r] Yna y ducpwyd atto un cythreulig, dall a mud: ac eſe a'i iachaodd ef, fel y llefarodd, ac y gwelodd y dall a mud.

23 A'r holl dorfeydd a ſynnaſant, ac a ddywedaſant, Ai hwn yw mâb Dafydd?

24 [t] Eithr pan glybu y Phariſeaid, hwy a ddywedaſant, Nid yw hwn yn bwrw allan gythreuliaid, onid trwy * Beelzebub pennaeth y cythreuliaid.

25 A'r Ieſu yn gwybod eu meddyliau, a ddywedodd wrthynt, Pob teyrnas wedi ymrannu yn ei herbyn ei hun a anghyfanneddir; a phob dinas neu dŷ wedi ymrannu yn ei erbyn ei hun ni ſaif.

26 Ac o's Satan a fwrw allan Satan, eſe a ymrannodd yn ei erbyn ei hun: pa wedd gan hynny y ſaif ei deyrnas ef?

27 Ac o's trwy Beelzebub yr ydwyf fi yn bwrw allan gythreuliaid, trwy bwy y mae eich plant chwi yn eu bwrw hwynt allan? Am hynny y byddant hwy yn farn-wŷr arnoch chwi.

28 Eithr o's ydwyf fi yn bwrw allan gythreuliaid trwy Yſpryd Duw, yna y daeth teyrnas Dduw attoch.

29 Neu [t] pa fodd y dichon neb fyned i mewn i dŷ un cadarn, a llwyr-yſpeilio ei ddodreſa ef, oddieithr iddo yn gyntaf rwymo y cadarn? ac yna yr yſpeilia eſe ei dŷ ef.

30 Y neb nid yw gyd-a mi ſydd yn fy erbyn; a'r neb nid yw yn caſglu gyd-a mi ſydd yn gwaſgaru.

31 Am hynny y dywedaf wrthych chwi, [u] Pob pechod a chabledd a faddeuir i ddynion: onid cabledd yn erbyn yr Yſpryd ni faddeuir i ddynion.

32 A phwy bynnag a ddywedo air yn erbyn Mâb y dyn, [x] fe a faddeuir iddo: ond pwy bynnag a ddywedo yn erbyn yr Yſpryd glân, ni's maddeuir iddo, nac yn y byd hwn, nac yn y byd a ddaw.

33 Naill ai gwnewch y pren yn dda, [y] a'i ffrwyth yn dda; ai gwnewch y pren yn ddrwg, a'i ffrwyth yn ddrwg: canys y pren a adwaenir wrth ei ffrwyth.

34 [z] Oh eppil gwiberod, pa wedd y gellwch lefaru pethau da, a chwi yn ddrwg? [a] canys o helaethrwydd y galon y llefara y genau.

35 Y dyn da, o dryſſor da y galon, a ddwg allan bethau da: a'r dyn drwg, o'r tryſſor drwg, a ddwg allan bethau drwg.

36 Eithr yr ydwyf yn dywedyd wrthych, Mai am bob gair ſegur a ddywedo dynion, y rhoddant hwy gyfrif yn-nydd farn.

37 Canys wrth dy eiriau i'th gyfiawnheïr, ac wrth dy eiriau i'th gondemnir.

38 ¶ [b] Yna 'r attebodd rhai o'r yſgrifennyddion a'r Phariſeaid, gan ddywedyd, Athro, ni a chwennychem weled arwŷdd gennyt.

39 Ac eſe a attebodd, ac a ddywedodd wrthynt, Cenhedlaeth ddrwg a [c] godinebus ſydd yn ceiſio arwŷdd; ac arwŷdd ni's rhoddir iddi, onid arwŷdd y prophwyd Jonas.

40 [d] Canys ſel y bu Jonas dridiau a thair nôs ym-mol y mor-fil, felly y bydd Mâb y dyn dridiau a thair nôs ynghalon y ddaiar.

41 [e] Gwŷr Nineveh a gyfodant yn y farn gyd-a'r genhedlaeth hon, ac a'i [f] condemnant hi; am iddynt hwy [g] edifarhau wrth bregeth Jonas: ac wele fwy nâ Jonas yma.

42 [h] Brenhines y dehau a gyfyd yn y farn gyd-a'r genhedlaeth hon, ac a'i condemna hi; am iddi hi ddyfod o eithafoedd y ddaiar, i glywed doethineb Solomon: ac wele fwy nâ Solomon yma.

43 [i] A phan êl yr yſpryd aflan allan o ddyn, [k] eſe a rodia ar hŷd lleoedd ſychion, gan geiſio gorphywyſdra; ac nid yw yn ei gael.

44 Yna medd eſe, Mi a ddychwelaf i'm tŷ o'r lle y daethym allan. Ac wedi y delo, y mae yn ei gael yn wâg, wedi ei yſgubo, a'i drwſio.

45 Yna y mae eſe yn myned, ac yn cymmeryd gyd-ag ef ei hun ſaith yſpryd eraill, gwaeth nag ef ei hun; ac wedi iddynt fyned i mewn, hwy a gyfanneddant yno: [l] ac y mae diwedd y dyn hwnnw yn waeth nâ'i ddechreuad. Felly y bydd hefyd i'r genhedlaeth ddrwg hon.

46 ¶ Tra ydoedd eſe yn llefaru wrth y torfeydd, [m] wele, ei fam a'i [n] frodyr oedd yn ſefyll allan, yn ceiſio ymddiddan ag ef.

47 A dywedodd un wrtho, Wele, y mae dy fam di a'th frodyr yn ſefyll allan, yn ceiſio ymddiddan â thi.

48 Ac eſe a attebodd, ac a ddywedodd wrth yr hwn a ddywedaſai wrtho, Pwy yw fy mam i? a phwy yw fy mrodyr i?

49 Ac eſe a eſtynnodd ei law tu-ag at ei ddiſgyblion, ac a ddywedodd, Wele fy mam i, a'm brodyr i.

50 Canys [o] pwy bynnag a wnâ ewyllys fy Nhâd yr hwn ſydd yn y nefoedd, eſe yw fy mrawd i, a'm chwaer, a'm mam.

PEN. XIII.

1 *Dammeg yr hau-wr, a'r hâd;* 18 *a'i ddeongliad.* 24 *Dammeg yr efrau,* 31 *yr hâd mwſtard,* 33 *y ſurdoes,* 44 *y tryſſor cuddiedig,* 45 *y perl,* 47 *a'r rhwyd.* 53 *Y modd y dirmygir Chriſt gan ei wlad-wŷr ei hun.*

Y Dydd hwnnw yr aeth yr Ieſu allan o'r tŷ, [a] ac yr eiſteddodd wrth *lan* y môr.

2 A thorfeydd lawer a ymgynnullaſant atto ef, fel [b] yr aeth eſe i'r llong, ac yr eiſteddodd: a'r holl dyrfa a ſafodd ar y lan.

3 Ac eſe a lefarodd wrthynt lawer o bethau drwy ddamhegion, gan ddywedyd, [c] Wele, yr hauŵr a aeth allan i hau.

4 Ac fel yr oedd eſe yn hau, peth a ſyrthiodd ar fin y ffordd; a'r adar a ddaethant, ac a'i difaſant.

4034 5 Peth arall a ſyrthiodd ar greig-leoedd, lle ni chawſant fawr ddaiar: ac yn y man yr eginaſant, can nad oedd iddynt ddyfnder daiar:

6 Ac wedi codi 'r haul y poethaſant; ac am nad oedd ganddynt wreiddyn, hwy a wywaſant.

7 A pheth arall a ſyrthiodd ym-mhlith y drain; a'r drain a godaſant, ac a'u tagaſant hwy.

8 Peth arall hefyd a ſyrthiodd mewn tîr da, ac a ddygaſant ffrwyth, peth ar ei ganfed, arall ar ei dri-ugeinfed, arall ar ei ddegfed ar hugain.

d Pſ. 11.15. 9 [d] Y neb ſydd ganddo gluſtiau i wrando, gwrandawed.

10 A daeth y diſgyblion, ac a ddywedaſant wrtho, Pa ham yr wyt ti yn llefaru wrthynt trwy ddamhegion?

11 Ac efe a attebodd, ac a ddywedodd wrthynt, Am [e] roddi i chwi wybod dirgelion teyrnas nefoedd, ac ni roddwyd iddynt hwy.

e Pſ. 16.17. 1 Cor. 2.10. 1 Ioſ. 2.17.

f Pſ. 25.29. Mar. 4. 25. Luc 8. 18. & 19. 26.

12 [f] Oblegid pwy bynnag ſydd ganddo, i hwnnw y rhoddir, ac efe a gaiff helaethrwydd: eithr pwy bynnag nid oes ganddo, oddiarno ef y dygir, ïe yr hyn ſydd ganddo.

13 Am hynny yr ydwyf yn llefaru wrthynt hwy ar ddamhegion: canys a hwy yn gweled nid ydynt yn gweled, ac yn clywed nid ydynt yn clywed, nac yn deall.

g Eſay 6. 9. Ezec. 12. 2. Mat. 4. 12. Luc 8. 10. Ioan 12. 40. Act. 28. 26. Rhuf. 11. 8.

14 Ac ynddynt hwy y cyflawnir prophwydoliaeth Eſaias, yr hon ſydd yn dywedyd, [g] Gan glywed y clywch, ac ni ddeellwch; ac yn gweled y gwelwch, ac ni chanfyddwch.

h Heb. 5. 11.

15 Canys braſſawyd calon y bobl hyn, a hwy a glywſant â'u [h] cluſtiau yn drwm, ac a gauaſant eu llygaid; rhag canfod â'u llygaid, a chlywed â'u cluſtiau, a deall â'r galon, a throi, ac i mi eu hiachau hwynt.

i Pſ. 16.17. Luc 10. 23, 24. Ioan 20. 29.

16 Eithr [i] dedwyddyw eich llygaid chwi; am eu bod yn gweled: a'ch cluſtiau; am eu bod yn clywed.

k 1 Pet. 1. 10.

17 Oblegid yn wîr y dywedaf i chwi, [k] chwennychu o lawer o brophwydi, a rhai cyfiawn, weled y pethau a welwch chwi, ac ni's gwelſant; a chlywed yr hyn a glywch chwi, ac ni's clywſant.

l Mar. 4. 44. Luc 8. 11.

18 ¶ [l] Gwrandewch chwithau gan hynny ddammeg yr hau-wr.

m Pſ. 4. 23.

19 Pan glywo neb air [m] y deyrnas, ac heb *ei* ddeall, y mae y drwg yn dyfod, ac yn cippio 'r hyn a hauwyd yn ei galon ef. Dyma yr hwn a hauwyd ar fin y ffordd.

n Eſay 58. 2. Ioan. 5. 38.

20 A'r hwn a hauwyd ar y creig-leoedd, yw 'r hwn ſydd yn gwrando y gair, ac yn ebrwydd [n] drwy lawenydd yn ei dderbyn;

o Pen. 11. 6.

21 Ond nid oes ganddo wreiddyn ynddo ei hun, eithr dros amſer y mae: a phan ddelo gorthrymder neu erlid oblegid y gair, yn y fan [o] efe a rwyſtrir.

p Pſ. 19. 23. Mar. 10. 2. Luc 18. 24. 1 Tim. 6. 9. q Jer. 4. 3.

22 [p] A'r hwn a hauwyd [q] ym-mhlith y drain, yw 'r hwn ſydd yn gwrando y gair; ac y mae gofal y byd hwn, a thwyll cyfoeth yn tagu y gair, ac y mae yn myned yn ddiffrwyth.

23 Ond yr hwn a hauwyd yn y tîr da, yw'r hwn ſydd yn gwrando y gair, ac yn ei ddeall; ſef yr hwn ſydd yn ffrwytho, ac yn dwyn peth ei ganfed, arall ei dri-ugeinfed, arall ei ddegfed ar hugain.

24 ¶ Dammeg arall a oſodes efe iddynt, gan ddywedyd, Teyrnas nefoedd ſydd gyffelyb i ddyn a hauodd hâd da yn ei faes.

25 A thra yr oedd y dynion yn cyſgu, daeth ei elyn ef, ac a hauodd efrau ym-mhlith y gwenith, ac a aeth ymaith. 4034

26 Ac wedi i'r eginyn dyfu, a dwyn ffrwyth, yna 'r ymddangoſodd yr efrau hefyd.

27 A gweiſion gŵr y tŷ a ddaethant, ac a ddywedaſant wrtho, Arglwydd, oni hauaiſt ti hâd da yn dy faes? o ba le gan hynny y mae 'r efrau ynddo?

28 Yntef a ddywedodd wrthynt, Y gelyn ddyn a wnaeth hyn. A'r gweiſion a ddywedaſant wrtho, A fynni di gan hynny i ni fyned, a'u caſglu hwynt?

29 Ac efe a ddywedodd, Na fynnaf; rhag i chwi wrth gaſglu 'r efrau ddiwreiddio 'r gwenith gyd-a hwynt.

30 Gadewch i'r ddau gyd-tyfu hyd y cynhaiaf: ac yn amſer y cynhaiaf y dywedaf wrth y medel-wŷr, Ceſglwch yn gyntaf yr efrau, a rhwymwch hwynt yn yſgubau, i'w llwyr-loſgi; ond [r] ceſglwch y gwenith i'm hyſgubor.

r Pen. 3. 12.

31 ¶ Dammeg arall a oſodes efe iddynt, gan ddywedyd, [s] Cyffelyb yw teyrnas nefoedd i ronyn o hâd mwſtard, yr hwn a gymmerodd dyn, ac a'i hauodd yn ei faes.

s Mar. 4. 30. Luc 13. 19.

32 Yr hwn yn wîr ſydd leiaf o'r holl hadau; ond wedi iddo dyfu, mwyaf un o'r llyſiau ydyw, ac y mae efe yn myned yn bren; fel y mae adar y nef yn dyfod, ac yn nythu yn ei gangau ef.

t Luc 13. 20.

33 ¶ [t] Dammeg arall a lefarodd efe wrthynt, Cyffelyb yw teyrnas nefoedd i ſur-does, yr hwn a gymmerodd gwraig, ac a'i cuddiodd mewn tri pheccaid o flawd, hyd oni ſurodd y cwbl.

u Mar. 4. 33, 34.

34 [u] Hyn oll a lefarodd yr Ieſu trwy ddamhegion wrth y torfeydd; ac heb ddammeg ni lefarodd efe wrthynt:

x Pſ. 78.

35 Fel y cyflawnid yr hyn a ddywedpwyd trwy y prophwyd, gan ddywedyd, [x] Agoraf fy ngenau mewn damhegion, mynegaf bethau cuddiedig er pan ſeiliwyd y byd.

36 ¶ Yna yr anfonodd yr Ieſu y torfeydd ymaith, ac yr aeth i'r tŷ: a'i ddiſgyblion a ddaethant atto, gan ddywedyd, Eglura i ni ddammeg efrau y maes.

37 Ac efe a attebodd, ac a ddywedodd wrthynt, Yr hwn ſydd yn hau yr hâd da yw Mâb y dyn;

y Gen. 3. Ioan 8. 44. Act. 13. 10. 1 Ioan 3.

38 A'r maes yw 'r byd; a'r hâd da, hwynthwy yw plant y deyrnas; a'r efrau yw [y] plant y drwg;

z Joel 3. Dat. 14.

39 A'r gelyn yr hwn a'u hauodd hwynt, yw diafol; [z] a'r cynhaiaf yw diwedd y byd; a'r medel-wŷr yw 'r angylion.

40 Megis gan hynny y cynhullir yr efrau, ac a'u llwyr-loſgir yn tân; felly y bydd yn niwedd y byd hwn.

41 Mâb y dyn a ddenſyn ei angylion, a hwy a gynhullant allan o'i deyrnas ef yr holl dramgwyddiadau, a'r rhai a wnânt anwiredd;

a Pen. 3.

42 Ac a'u bwriant hwy i'r ffwrn dân: [a] yno y bydd wylofain a rhingcian dannedd.

b Dan. 12. Dat. 3. c Cor. 15. Ad 9.

43 [b] Yna y llewyrcha y rhai cyfiawn fel yr haul, yn nheyrnas eu Tâd. [c] Yr hwn ſydd gan-ddo gluſtiau i wrando, gwrandawed.

44 ¶ Dracheſn, cyffelyb yw teyrnas nefoedd i dryſor wedi ei guddio mewn maes; yr hwn wedi

4034 wedi i ddyn ei gaffael, a'i cuddiodd, ac o lawenydd am dano, ſydd yn myned ymaith,
d Phil. 3. 7, 8. d ac yn gwerthu yr hyn oll a ſêdd, ac e yn prynu y maes hwnnw.
e Eſay 55. 1. Dat. 3. 18.

45 ¶ Drachefn, cyffelyb yw teyrnas nefoedd i farchnatta-ŵr, yn ceiſio perlau têg:

46 Yr hwn wedi iddo gaffael un perl gwerthfawr, a aeth, ac a werthodd gymmaint oll ag a feddai, ac a'i prynnodd ef.

47 ¶ Drachefn, cyffelyb yw teyrnas nefoedd i
f Pé. 22. 10. rwyd a fwriwyd yn y môr, ac f a gaſglodd o bob rhyw beth:

48 Yr hon, wedi ei llenwi, a ddygaſant i'r lan, ac a eiſteddaſant, ac a gaſglaſant y rhai da mewn lleſtri, ac a fwriaſant allan y rhai drwg.

49 Felly y bydd yn niwedd y byd: Yr
Pé. 25. 32. angylion a ânt allan, ac g a ddidolant y rhai drwg o blith y rhai cyfiawn;

Ad. 42. 50 Ac a'i bwriant hwy i'r ffwrn dân: h yno y bydd wyloſain a rhingcian dannedd.

51 Ieſu a ddywedodd wrthynt, A ddarfu i chwi ddeall hyn oll? Hwythau a ddywedaſant wrtho, Do, Arglwydd.

52 A dywedodd yntau wrthynt, Am hynny pob 'ſgrifennydd wedi ei ddyſgu i deyrnas nefoedd ſydd debyg i ddyn o berchen tŷ, yr
Can 7. 13. hwn ſydd yn dwyn allan o'i dryſſor i *bethau* newŷdd a hên.

53 ¶ A bu, wedi i'r Ieſu orphen y dammhegion hyn, efe a ymadawödd oddi-yno.

Mar. 6. 1. Luc 4. 16. 54 k Ac efe a ddaeth i'w wlâd ei hun, ac a'u dyſgodd hwynt yn eu ſynagog; ſel y ſynnodd arnynt, ac y dywedaſant, O ba le y daeth y doethineb hyn a'r gweithredoedd nerthol i'r *dyn* hwn?

Ioan 6. 42. 55 l Ond hwn yw mâb y ſaer? Ond Mair y gelwir ei fam ef; ac Iago, a Joſes, a Simon,
Pé 12. 46. a Judas, m ei frodyr ef?

56 Ac onid yw ei chwiorydd ef oll gyd-a ni? O ba le gan hynny y mae gan hwn y pethau hyn oll?

Pen. 11. 6. Mar. 6. 4. Luc 4. 24. Ioan 4. 44. 57 A hwy n a rwyſtrwyd ynddo ef. A'r Ieſu a ddywedodd wrthynt, o Nid yw prophwyd heb anrhydedd, ond yn ei wlâd ei hun, ac yn ei dŷ ei hun.

Mat. 6. 5, 6. 58 Ac p ni wnaeth efe nemmor o weithredoedd nerthol yno, oblegid eu hanghrediniaeth hwynt.

PEN. XIV.

1 *Tyb Herod am Griſt.* 3 *Carchar Ioan, a'i ddihenydd.* 13 *Yr Ieſu yn ymado i le arall;* 15 *lle y mae ef yn porthi pum mîl o bobl â phum torth ac â dau byſgodyn:* 22 *yn rhodio ar y môr at ei ddiſgyblion;* 34 *ac wedi tirio yn Geneſareth yn iachau y cleiſion a gyffyrddai ag ymyl ei wiſg ef.*

Mar. 6. 14. Luc 9. 7. Y Pryd hynny y clybu a Herod y Tetrarch ſôn am yr Ieſu.

2 Ac efe a ddywedodd wrth ei weiſion, Hwn yw Ioan Fedyddiŵr: efe a gyſodes o feirw, ac am hynny y mae nerthoedd yn gweithio ynddo ef.

Luc 3. 19, 20. 3 ¶ b Canys Herod a ddaliaſai Ioan, ac a'i rhwymaſai, ac a'i dodaſai yngharchar, oblegid Herodias gwraig Philip ei frawd ef.

4 Canys Ioan a ddywedodd wrtho, c Nid ‡ cyfreithlawn i ti ei chael hi.

c Lef. 18. 16. & 20. 21. ‡ *rhydd.*

5 Ac efe yn ewyllyſio ei roddi ef i farwolaeth, a ofnodd y dyrfa, d canys hwy a'i cymmerent ef megis prophwyd.

d Pé. 21. 26. Luc 20. 6.

6 Eithr pan gadwyd dydd genedigaeth Herod, y dawnſiodd merch Herodias ger eu bron hwy, ac a ryngodd ſodd Herod.

7 O ba herwŷdd efe a addawödd drwy lŵ roddi iddi beth bynnag a ofynnai.

8 A hithau, wedi ei rhag-ddyſgu gan ei mam, a ddywedodd, Dyro i mi yma ben Ioan Fedyddiŵr mewn dyſgl.

9 A'r brenin a fu driſt ganddo: eithr o herwŷdd y llŵ, a'r rhai a eiſteddent gydag ef wrth y ford, efe a orchymynnodd i roi ef *iddi.*

10 Ac efe a anfonodd, ac a dorrodd ben Ioan yn y carchar.

11 A ducpwyd ei ben ef mewn dyſgl, ac a'i rhoddwyd i'r llangces: a hi a'i dûg ef i'w mam.

12 A'i ddiſgyblion ef a ddaethant, ac a gymmeraſant ei gorph ef, ac a'i claddaſant: ac a aethant, ac a fynegaſant i'r Ieſu.

13 ¶ e A phan glybu 'r Ieſu, efe a ymadawödd oddi-yno mewn llong, i anghyfannedd-le o'r naill tu: ac wedi clywed o'r torfeydd, hwy a'i canlynaſant ef ar draed allan o'r dinaſoedd.

e Pé. 12. 15. Mar. 6. 32. Luc 9. 10.

14 A'r Ieſu a aeth allan, ac a welodd ‡ dyrfa fawr, ac f a doſturiodd wrthynt, ac efe a iachaodd eu cleiſion hwynt.

‡ *lawer.* f Pen. 9. 36.

15 g Ac wedi ei myned hi yn hwyr, daeth ei ddiſgyblion atto, gan ddywedyd, Y lle ſydd anghyfannedd, a'r awr a aeth weithian heibio: gollwng y dyrfa ymaith, ſel yr elont i'r pentrefi, ac y prynnont iddynt fwyd.

g Mar. 6. 35. Luc 9. 12. Ioan 6. 5.

16 A'r Ieſu a ddywedodd wrthynt, Nid rhaid iddynt fyned ymaith: rhoddwch chwi iddynt beth i'w fwytta.

17 A hwy a ddywedaſant wrtho, Nid oes gennym ni yma onid pum torth a dau byſgodyn.

18 Ac efe a ddywedodd, Dygwch hwynt yma i mi.

19 Ac wedi gorchymmyn i'r torfeydd eiſtedd ar y gwellt-glâs, a chymmeryd y pum torth a'r ddau byſgodyn, efe a edrychodd i fynu tu-a'r nêf, ac h a fendithiodd, ac a dorrodd, ac a roddes y torthau i'r diſgyblion, a'r diſgyblion i'r torfeydd.

h Pé. 15. 36.

20 A hwynt oll a fwyttaſant, ac a gawſant eu digon: ac a godaſant o'r briw-fwyd oedd yngweddill, ddeuddeg baſgedaid yn llawn.

21 A'r rhai a fwyttaſent oedd ynghylch pum-mîl o wŷr, heb law gwragedd a phlant.

22 ¶ Ac yn y fan y gyrrodd yr Ieſu ei ddiſgyblion i fyned i'r llong, ac i fyned i'r lan arall o'i flaen ef, tra fyddai efe yn gollwng y torfeydd ymaith.

23 i Ac wedi iddo ollwng y torfeydd ymaith, efe a eſgynnodd i'r mynydd wrtho ei hun, i weddio: k Ac wedi ei hwyrhau hi, yr oedd efe yno yn unig.

i Mar. 6. 46. k Ioan 6. 16.

24 A'r

4035 24 A'r llong oedd weithian ynghanol y môr, yn drallodus gan donnau: canys gwŷnt gwrthwynebus ydoedd.

25 Ac yn y bedwaredd wylfa o'r nôs yr aeth yr Ieſu attynt, gan rodio ar y môr.

26 A phan welodd y diſgyblion ef yn rhodio ar y môr, dychrynnaſant, gan ddywedyd, Drychiolaeth ydyw. A hwy a waeddaſant rhag ofn.

27 Ac yn y man y llefarodd yr Ieſu wrthynt, gan ddywedyd, Cymmerwch gyſſur: myfi ydyw; nac ofnwch.

28 A Phetr a'i attebodd, ac a ddywedodd, O Arglwydd, o's tydi yw, arch i mi ddyfod attat ar y dyfroedd.

29 Ac efe a ddywedodd, Tyred. Ac wedi i Petr ddiſgyn o'r llong, efe a rodiodd ar y dyfroedd, i ddyfod at yr Ieſu.

30 Ond pan welodd efe y gwŷnt yn grŷf, efe a ofnodd: a phan ddechreuodd ſuddo, efe a lefodd, gan ddywedyd, Arglwydd, cadw fi.

31 Ac yn y man yr eſtynnodd yr Ieſu ei law, ac a ymaflodd ynddo ef, ac a ddywedodd wrtho, Tydi o ychydig ffydd, pa ham y petruſaiſt?

32 A phan aethant hwy i mewn i'r llong, peidiodd y gwŷnt.

33 A daeth y rhai oedd yn y llong, ac a'i addolaſant ef, gan ddywedyd, Yn wîr Mâb Duw ydwyt ti.

l Mar.6.53. 34 ¶ [l]Ac wedi iddynt ſyned troſodd, hwy a ddaethant i dîr Genneſaret.

35 A phan adnabu gwŷr y fan honno ef, hwy a anfonaſant i'r holl wlâd honno o amgylch, ac a ddygaſant atto y rhai oll oedd mewn anhwyl:

36 Ac a attolygaſant iddo gael cyffwrdd yn

m Pſ. 9.20. Mar.3 10. Luc 6.19. Act. 19.12. unig ag ymyl ei wiſg ef: a [m]chynniſer ag a gyffyrddodd a iachâwyd.

PEN. XV.

1 *Chriſt yn argyoeddi yr yſgrifennyddion a'r Phariſeaid, am dorri gorchymynnion Duw trwy eu traddodiadau eu hunain:* 11 *yn dyſgu nad yw y peth ſydd yn myned i mewn i'r genau, yn halogi dyn:* 21 *yn iachau merch y wraig o Canaan,* 30 *a thorfoedd eraill lawer:* 32 *ac â ſaith dorth, ac ychydig byſgod bychain, yn porthi ſaith mîl o wŷr, heb law gwragedd a phlant.*

a Mar.7.1. YNa 'r yſgrifennyddion a'r Phariſeaid, y rhai oedd o Jeruſalem, [a]a ddaethant at yr Ieſu, gan ddywedyd,

2 Pa ham y mae dy ddiſgyblion di yn troſeddu traddodiad yr hynafiaid? canys nid ydynt yn golchi eu dwylo pan fwyttâont fara.

3 Ac efe a attebodd, ac a ddywedodd wrthynt, A pha ham yr ydych chwi yn troſeddu gorchymyn Duw trwy eich traddodiad chwi?

b Ex.20.12. Deut. 5 6. Eph.6.2. *c* Ex.21.17. Lef. 20.9. Dih.20.20. 4 Canys Duw a orchymynnodd, gan ddywedyd, [b]Anrhydedda dy dâd a'th fam: [c]a'r hwn a felldithio dâd neu fam, lladder ef yn farw.

d Mar.7.11, 12. 5 Eithr yr ydych chwi yn dywedyd, Pwy bynnag a ddywedo wrth ei dâd neu ei fam, [d]Rhodd *yw* pa beth bynnag y ceit lês oddiwrthyfi, ac ni anrhydeddo ei dâd neu ei fam, *di-fai fydd.*

6 Ac *fel hyn* y gwnaethoch orchymyn Duw yn ddi-rym trwy eich traddodiad eich hun.

7 [e]Oh ragrith-wŷr, da y prophwydodd Eſaias am danoch chwi, gan ddywedyd, 4035 *e* Mar.7.6.

8 [f]Neſſau y mae y bobl hyn attaf â'i genau, a'm hanrhydeddu â'u gwefuſau; a'u calon ſydd bell oddiwrthyf. *f* Eſa.29.13 Eze. 33.31.

9 Eithr yn ofer i'm hanrhydeddant i, [g]gan ddyſgu gorchymynnion dynion yn ddyſgeidiaeth. *g* Col. 2. 18—22.

10 [h]Ac wedi iddo alw y dyrfa atto, efe a ddywedodd wrthynt, Clywch a deellwch. *h* Mar.7.14.

11 [i]Nid yr hyn ſydd yn myned i mewn i'r genau ſydd yn halogi dyn; ond yr hyn ſydd yn dyfod allan o'r genau, hynny ſydd yn halogi dyn. *i* Act.10.15. Rhuf. 14. 17,20. Tit. 1.15.

12 Yna y daeth ei ddiſgyblion atto, ac a ddywedaſant wrtho, A wyddoſt ti ymrwyſtro o'r Phariſeaid wrth glywed yr ymadrodd hyn?

13 Ac yntef a attebodd, ac a ddywedodd, [k]Pob planhigyn yr hwn ni's plannodd ſy Nhâd nefol a ddiwreiddir. *k* Jom 15.2.

14 Gadewch iddynt: [l]tywyſogion deillion i'r deillion ydynt. Ac o's y dall a dywys y dall, y ddau a ſyrthiant yn y ffôs. *l* Pſ. 25.16. Luc 6.39.

15 [m]A Phetr a attebodd, ac a ddywedodd wrtho, Eglura i ni y ddammeg hon. *m* Mat.7.17.

16 A dywedodd yr Ieſu, [n]A ydych chwithau etto heb ddeall? *n* Pen.16.9.

17 Onid ydych chwi yn deall etto, fod [o]yr hyn oll ſydd yn myned i mewn i'r genau yn cilio i'r bola, ac y bwrir ef allan i'r gau-dŷ? *o* 1Cor.6.13.

18 Eithr [p]y pethau a ddeuant allan o'r genau, ſy yn dyfod allan o'r galon, a'r *pethau* hynny a halogant ddyn. *p* Iago 3.6.

19 [q]Canys o'r galon y mae meddyliau drwg yn dyfod allan, lladdiadau, tor-prïodaſau, godineb au, lladradau, cam-dyſtiolaethau, cablau. *q* Gen.6.5. & 8.21. Dih.6.14. Jer. 17.9.

20 Dyma y pethau ſy yn halogi dyn: eithr bwytta â dwylo heb olchi ni haloga ddyn.

21 ¶ [r]A'r Ieſu a aeth oddi-yno, ac a giliodd i dueddau Tyrus a Sidon. *r* Mar.7.24.

22 Ac wele, gwraig o Ganaan a ddaeth o'r parthau hynny, ac a lefodd, gan ddywedyd wrtho, Trugarhâ wrthyf, ô Arglwydd, Fâb Dafydd; y mae fy merch yn ddrwg ei hŵyl gan gythraul.

23 Eithr nid attebodd efe iddi *un* gair. A daeth ei ddiſgyblion atto, ac a attolygaſant iddo, gan ddywedyd, Gollwng hi ymaith; canys y mae hi yn llefain ar ein hôl.

24 Ac efe a attebodd, ac a ddywedodd, [s]Ni'm danfonwyd i ond at ddefaid colledig tŷ Iſraël. *s* Pſ. 119.176. Act. 13.46. Rhuf. 15.8.

25 Ond hi a ddaeth, ac a'i addolodd ef, gan ddywedyd, Arglwydd, cymmorth fi.

26 Ac efe a attebodd, ac a ddywedodd, Nid da cymmeryd bara y plant, a'i fwrw i'r cŵn.

27 Hitheu a ddywedodd, Gwîr *yw*, Arglwydd: canys y mae 'r cŵn yn bwytta o'r briwſion ſy'n ſyrthio oddiar fwrdd eu harglwyddi.

28 Yna yr attebodd yr Ieſu, ac a ddywedodd wrthi, Ha wraig, mawr yw dy ffydd: bydded i ti fel yr wyt yn ewyllyſio. A'i merch a iachâwyd o'r awr honno allan.

29 ¶ [t]A'r Ieſu a aeth oddi-yno, ac a ddaeth ger llaw môr Galilea; ac a eſgynnodd i'r mynydd, ac a eiſteddodd yno. *t* Mar.7.31.

30 A daeth atto dorfeydd lawer, a chanddynt gyd-a hwynt [u] gloffion, deillion, mudion, anafuſion, ac eraill lawer: a hwy a'u bwriaſant i lawr wrth draed yr Ieſu, ac efe a'u hiachaodd hwynt:

31 Fel y rhyfeddodd y torfeydd, wrth weled y mudion yn dywedyd, y rhai anafus yn iach, y cloffion yn rhodio, a'r deillion yn gwelēd: a hwy a ogoneddaſant Dduw Iſraël.

32 ¶ [x] A galwodd yr Ieſu ei ddiſgyblion atto, ac a ddywedodd, Yr ydwyf yn toſturio wrth y dyrfa, canys y maent yn aros gyd-a mi dridiau weithian, ac nid oes ganddynt ddim i'w fwytta: ac nid ydwyf yn ewyllyſio eu gollwng hwynt ymaith ar eu cythlwng, rhag eu llewygu ar y ffordd.

33 A'i ddiſgyblion a ddywedent wrtho, O ba le y caëm ni gymmaint o fara yn y diffaithwch, fel y digonid tyrfa gymmaint?

34 A'r Ieſu a ddywedai wrthynt, Pa ſawl torth ſydd gennych? A hwy a ddywedaſant, Saith, ac ychydig byſgod bychein.

35 Ac efe a orchymynnodd i'r torfeydd eiſtedd ar y ddaiar.

36 A [y] chan gymmeryd y ſaith dorth a'r pyſgod, a [z] diolch, efe a'u torrodd, ac a'u rhoës i'w ddiſgyblion, a'r diſgyblion i'r dyrfa.

37 A hwy oll a fwyttaſant, ac a gawſant eu digon: ac a godaſant o'r briw-fwyd oedd yngweddill ſaith ſaſgedaid yn llawn.

38 A'r rhai a fwyttaſant oedd bedair mîl o wŷr, heb law gwragedd a phlant.

39 Ac wedi iddo ollwng y torfeydd ymaith, efe a aeth i long, ac a ddaeth i barthau Magdala.

PEN. XVI.

1 *Y Phariſeaid yn gofyn arwŷdd.* 6 *Ieſu yn rhybuddio ei ddiſgyblion am lefain y Phariſeaid, a'r Saduceaid.* 13 *Tyb y bobl am Griſt,* 16 *a chyffes Petr am dano.* 21 *Ieſu yn rhag-fynegi ei farwolaeth,* 23 *yn ceryddu Petr am ei gynghori i'r gwrth-wyneb:* 24 *Ac yn rhybuddio y ſawl a fynnent ei ganlyn ef, i ddwyn y groes.*

AC [a] wedi i'r Phariſeaid a'r Saduceaid ddyfod atto, a'i demtio, hwy a attolygaſant iddo ddangos iddynt arwŷdd o'r nef.

2 Ac efe a attebodd, ac a ddywedodd wrthynt, Pan fyddo yr hwyr y dywedwch, Tywydd têg; canys y mae 'r wybr yn gôch.

3 A'r boreu, Heddyw dryg-hin: canys y mae 'r wybr yn gôch, *ac* yn bruddaidd. O ragrithwŷr, chwi a fedrwch ddeall wyneb yr wybren, ac oni fedrwch arwyddion yr amſerau?

4 [b] Y mae cenhedlaeth ddrwg a godinebus yn ceiſio arwŷdd, ac arwŷdd ni's rhoddir iddi, onid arwŷdd y prophwyd Jonas. Ac efe a'u gadawödd hwynt, ac a aeth ymaith.

5 ¶ Ac [c] wedi dyfod ei ddiſgyblion ef i'r lan arall, hwy a ollyngaſent tros gof gymmeryd bara *centhynt.*

6 A'r Ieſu a ddywedodd wrthynt, [d] Edrychwch ac ymogelwch rhag ſurdoes y Phariſeaid a'r Saduceaid.

7 A hwy a ymreſymmaſant yn eu plith eu hunain, gan ddywedyd, *Hyn ſydd* am na chymmeraſom fara *cennym.*

8 A'r Ieſu yn gwybod, a ddywedodd wrthynt, Chwy-chwi o ychydig ffydd, pa ham yr ydych yn ymreſymmu yn eich plith eich hunain, am na chymmeraſoch fara *gyd-a chwi?*

9 Onid ydych chwi yn deall etto, nac yn cofio [e] pum torth y pum-mîl, a pha ſawl baſgedaid a gymmeraſoch *i fynu?*

10 [f] Na ſaith dorth y pedair-mîl, a pha ſawl cawellaid a gymmeraſoch *i fynu?*

11 Pa fodd nad ydych yn deall nad am fara y dywedais wrthych, ar ymogelyd rhag ſurdoes y Phariſeaid a'r Saduceaid?

12 Yna y deallaſant na ddywedaſai efe am ymogelyd rhag ſurdoes bara, ond rhag athrawiaeth y Phariſeaid a'r Saduceaid.

13 ¶ Ac wedi dyfod yr Ieſu i dueddau Cesarea Philippi, efe a oſynnodd i'w ddiſgyblion, gan ddywedyd, [g] Pwy y mae dynion yn dywedyd fy mod i, Mâb y dyn?

14 A hwy a ddywedaſant, [h] Rhai mai Ioan Fedyddiŵr, a rhai mai Elias, ac eraill mai Jeremïas, neu un o'r prophwydi.

15 Efe a ddywedodd wrthynt, Ond pwy meddwch chwi ydwyf fi?

16 A Simon Petr a attebodd, ac a ddywedodd, [i] Ti yw Chriſt, Mâb y Duw byw.

17 A'r Ieſu gan atteb a ddywedodd wrtho, Gwŷnn dy fyd ti, Simon mâb Jona: canys nid cîg a gwaed a ddatcuddiodd *hyn* i ti, ond [k] fy Nhâd yr hwn ſydd yn y nefoedd.

18 Ac yr ydwyf finneu yn dywedyd i ti, mai [l] ti yw Petr, ac [m] ar y graig hon yr adeiladaf fy eglwys; a phyrth uffern ni's gorchfygant hi.

19 [n] A rhoddaf i ti agoriadau teyrnas nefoedd: a pha beth bynnag a rwymech ar y ddaiar a fydd rhwymedig yn y nefoedd; a pha beth bynnag a ryddhaëch ar y ddaiar a fydd wedi ei ryddhau yn y nefoedd.

20 [o] Yna y gorchymynnodd efe i'w ddiſgyblion na ddywedent i neb mai efe oedd Ieſu Griſt.

21 ¶ O hynny allan y dechreuodd yr Ieſu [p] ddangos i'w ddiſgyblion fod yn rhaid iddo fyned i Jeruſalem, a dioddef llawer gan yr Henuriaid, a'r Arch-offeiriaid, a'r yſgrifennyddion, a'i ladd, a chyfodi y trydydd dydd.

22 A Phetr, wedi ei gymmeryd ef atto, a ddechreuodd ei geryddu ef, gan ddywedyd, Arglwydd, trugarhâ wrthyt dy hun; ni's bydd hyn i ti.

23 Ac efe a drôdd, ac a ddywedodd wrth Petr, [q] Dôs yn fy ôl i, Satan: rhwyſtr ydwyt ti i mi: am nad ydwyt yn ſynied y pethau ſy o Dduw, ond y pethau ſy o ddynion.

24 ¶ [r] Yna y dywedodd yr Ieſu wrth ei ddiſgyblion, O's myn neb ddyfod ar fy ôl i, ymwaded ag ef ei hun, a chyfoded ei groes, a chanlyned fi.

25 Canys [s] pwy bynnag a ewyllyſio gadw ei fywyd a'i cyll: a phwy bynnag a gollo ei fywyd o'm plegid i, a'i caiff.

26 Canys pa leſâd i ddyn o's ynnill efe yr holl fyd, a cholli ei enaid ei hun? neu [t] pa beth a rydd dyn yn gyfnewid am ei enaid?

4035 27 Canys [u] Mâb y dyn a ddaw yngogoniant
[u] Pſ. 26.64. Mar. 8. 38. [x] Zech. 14. 5. Pen. 25. 31. Jud. 14. [y] Job 34. 11. Pſal. 62. 12. Rhuf. 2. 6. Dat. 2. 23. [z] Mar. 9. 1. Luc 9. 27.
ei Dâd [x] gyd-a'i Angylion; [y] ac yna y rhydd efe i bawb yn ôl ei weithred.

28 Yn wîr y dywedaf wrthych, [z] Y mae rhai o'r ſawl ſydd yn ſefyll yma ar ni phroſant angau, hyd oni welont Fâb y dyn yn dyfod yn ei frenhiniaeth.

PEN. XVII.

1 *Gwedd-newidiad Chriſt.* 14 *Y mae ef yn iachau y lloerig,* 22 *yn rhag-fynegi ei ddioddefaint,* 24 *ac yn talu teyrn-ged.*

[a] Mar. 9. 2. Luc 9. 28.
AC [a] yn ôl chwe diwrnod y cymmerodd yr Ieſu Petr, ac Iago, ac Ioan ei frawd, ac a'u dûg hwy i fynydd uchel o'r naill-tu.

2 A gwedd-newidiwyd ef ger eu bron hwy: a'i wyneb a ddiſgleiriodd fel yr haul, a'i ddillad oedd cyn wynned a'r goleuni.

3 Ac wele, Moſes ac Elïas a ymddangoſodd iddynt, yn ymddiddan ag ef.

4 A Phetr a attebodd, ac a ddywedodd wrth yr Ieſu, O Arglwydd, da yw i ni fod yma: o's ewyllyſi, gwnawn yma dair pabell; un i ti, ac un i Moſes, ac un i Elïas.

[b] 2 Pet. 1. 17.
5 [b] Ac efe etto yn llefaru, wele, cwmmwl goleu a'u cyſgododd hwynt: ac wele lef o'r
[c] Pen. 3. 17. Mar. 1. 11. Luc 3. 22. [d] Eſay 42. 1. [e] Deu. 18. 19. Act. 3. 23.
cwmmwl, yn dywedyd, [c] Hwn yw fy anwyl fâb, [d] yn yr hwn i'm bodlonwyd: [e] gwrandewch arno ef.

6 A phan glybu y diſgyblion *hynny*, hwy a ſyrthiaſant ar eu hwyneb, ac a ofnaſant yn ddirfawr.

[f] Dan 8. 18. & 9. 21. & 10. 10, 18.
7 A daeth yr Ieſu, ac [f] a gyffyrddodd â hwynt, ac a ddywedodd, Cyfodwch, ac nac ofnwch.

8 Ac wedi iddynt dderchafu eu llygaid, ni welſant neb ond yr Ieſu yn unig.

[g] Pſ. 16. 20.
9 Ac fel yr oeddynt yn diſgyn o'r mynydd, [g] gorchymynnodd yr Ieſu iddynt, gan ddywedyd, Na ddywedwch y weledigaeth i neb, hyd oni adgyfodo Mâb y dyn o feirw.

[h] Mal. 4. 5. Pen. 11. 14. Mar. 9. 11.
10 A'i ddiſgyblion a ofynnaſant iddo, gan ddywedyd, [h] Pa ham gan hynny y mae 'r yſgrifennyddion yn dywedyd, fod yn rhaid dyfod o Elïas yn gyntaf?

11 A'r Ieſu a attebodd, ac a ddywedodd wrthynt, Elïas yn wîr a ddaw yn gyntaf, ac
[i] Luc 1. 16, 17.
[i] a edfryd bob peth.

12 Eithr yr ydwyf fi yn dywedyd i chwi ddyfod o Elïas euſus, ac nad adnabuant hwy ef, ond gwneuthur o honynt iddo beth bynnag a fynnaſant: felly y bydd hefyd i Fâb y dyn ddioddef ganddynt hwy.

13 Yna y deallodd y diſgyblion mai am Ioan Fedyddiwr y dywedaſai efe wrthynt.

[k] Mar. 9. 14. Luc 9. 37.
14 ¶ [k] Ac wedi eu dyfod hwy at y dyrfa, daeth atto ryw ddyn, ac a oſtyngodd iddo ar ei liniau,

15 Ac a ddywedodd, Arglwydd, trugarhâ wrth fy mâb, oblegid y mae efe yn lloerig, ac yn flîn arno: canys y mae efe yn ſyrthio yn y tân yn fynych, ac yn y dwfr yn fynych.

16 Ac mi a'i dugym ef at dy ddiſgyblion di, ac ni allent hwy ei iachau ef.

17 A'r Ieſu a attebodd, ac a ddywedodd, O genhedlaeth anffyddlon a throfaüs, pa hŷd y byddaf gyd-a chwi? pa hŷd y dioddefaf chwi? dygwch ef yma attafi.

18 A'r Ieſu a geryddodd y cythraul; ac efe a aeth allan o honaw: a'r bachgen a iachâwyd o'r awr honno. 4035

19 Yna y daeth y diſgyblion at yr Ieſu o'r nailltu, ac y dywedaſant, Pa ham na allem ni ei fwrw ef allan?

20 A'r Ieſu a ddywedodd wrthynt, Oblegid eich anghrediniaeth: canys yn wîr y dywedaf i chwi, [l] Pe bai gennych ffydd megis gronyn o hâd mwſtard, chwi a ddywedech wrth y mynydd hwn, Symmud oddi-yma draw, ac efe a ſymmudai; ac ni bydd dim amhoſſibl i chwi.

[l] Pſ. 21. 21. Mar. 11. 23. Luc 17. 6. 1 Cor 12. 9. & 13. 2.

21 Eithr nid â y rhywogaeth hyn allan onid trwy weddi ac ympryd.

22 ¶ [m] Ac fel yr oeddynt hwy yn aros yn Galilea, dywedodd yr Ieſu wrthynt, Mâb y dyn a draddodir i ddwylo dynion:

[m] Pſ. 16. 21. & 20. 17. Mar. 8. 31. & 9. 30. & 10. 33. Luc 9. 22. 44. & 18. 31.

23 A hwy a'i lladdant, a'r trydydd dydd y cyfyd efe. A hwy a aethant yn driſt iawn.

[n] Mar. 9. 33
24 ¶ [n] Ac wedi dyfod o honynt i Capernäum, y rhai oedd yn derbyn arian y deyrn-ged a ddaethant at Petr, ac a ddywedaſant, Onid yw eich athro chwi yn talu teyrn-ged?

25 Yntef a ddywedodd, Ydyw. Ac wedi ei ddyfod ef i'r tŷ, yr Ieſu a achubodd ei flaen ef, gan ddywedyd, Beth yr wyt ti yn ei dybied, Simon? gan bwy yn cymmer brenhinoedd y ddaiar deyrn-ged neu dreth? gan eu plant eu hun, ynte gan eſtroniaid?

26 Petr a ddywedodd wrtho, Gan eſtroniaid? Yr Ieſu a ddywedodd wrtho, Gan hynny y mae y plant yn rhyddion.

27 Er hynny, rhag i ni eu rhwyſtro hwy, dôs i'r môr, a bwrw fâch, a chymmer y pyſgodyn a ddêl i fynu yn gyntaf; ac wedi i ti agoryd ei ſafn, ti a gei ddarn o arian: cymmer hwnnw, a dyro iddynt droſoſi a thitheu.

PEN. XVIII.

1 *Chriſt yn rhybuddio ei ddiſgyblion i fod yn oſtyngedig ac yn ddiniwed;* 7 *i ochelyd rhwyſtrau, ac na ddirmygent y rhai bychain:* 15 *yn dyſgu pa fodd y mae i ni ymddwyn tu-ag at ein brodyr, pan wnelont i'n herbyn:* 21 *a pha ſawl gwaith y maddeuwn iddynt:* 23 *yr hyn beth y mae yn ei oſod allan drwy ddammeg y brenin a gymmerai gyfrif gan ei weiſion,* 32 *ac a goſpodd yr hwn ni wnaethai drugaredd â'i gydymaith.*

[a] Mar. 9. 33. Luc 9. 46. & 22. 24.
AR [a] yr awr honno y daeth y diſgyblion at yr Ieſu, gan ddywedyd, Pwy ſydd fwyaf yn nheyrnas nefoedd?

2 A'r Ieſu a alwodd atto fachgennyn, ac a'i goſodes yn eu canol hwynt,

[b] Pſ. 131. Pen. 18. 1 Cor. 14. 20. 1 Pet. 2.
3 Ac a ddywedodd, Yn wîr y dywedaf i chwi, [b] Oddieithr eich troi chwi, a'ch gwneuthur fel plant bychain, nid ewch chwi ddim i mewn i deyrnas nefoedd.

4 Pwy bynnag gan hynny a'i goſtyngo ei hunan fel y bachgennyn hwn, hwnnw yw 'r mwyaf yn nheyrnas nefoedd.

[c] Pſ. 131.
5 A [c] phwy bynnag a dderbynio gyfryw fachgennyn yn fy enw i, a'm derbyn i.

[d] Mar. 9. 42. Luc 17. 2.
6 [d] A phwy bynnag a rwyſtro un o'r rhai bychain hyn a gredant ynofi, da fyddai iddo

pe

5035 pe crogyd maen melin am ei wddf, a'i foddi yn eigion y môr.

7 Gwae 'r byd oblegid rhwyſtrau: canys [e] angenrhaid yw dyfod rhwyſtrau: er hynny [f] gwae y dyn hwnnw drwy 'r hwn y daw y rhwyſtr.

8 [g] Am hynny o's dy law neu dy droed a'th rwyſtra, torr hwynt ymaith, a thafl oddiwrthyt: gwell yw i ti fyned i mewn i'r bywyd yn gloff, neu yn anafus, nag â chennyt ddwy law neu ddau droed, dy daflu i'r tân tragywyddol.

9 Ac o's dy lygad a'th rwyſtra, tynn ef allan, a thafl oddiwrthyt: gwell yw i ti yn un-llygeidiog fyned i mewn i'r bywyd, nag â dau lygad gennyt, dy daflu i dân uffern.

10 Edrychwch na ddirmygoch yr un o'r rhai bychain hyn: canys yr ydwyf yn dywedyd i chwi, fod [h] eu hangylion hwy yn y nefoedd bob amſer yn gweled wyneb fy Nhâd yr hwn ſydd yn y nefoedd.

11 [i] Canys daeth Mâb y dyn i gadw yr hyn a gollaſid.

12 [k] Beth dybygwch chwi? O bydd gan ddyn gant o ddefaid, a myned o un o honynt ar ddiſperod, oni âd efe yr am yn un cant, a myned i'r mynyddoedd, a cheiſio yr hon a aeth ar ddiſperod?

13 Ac o's bydd *iddo* ei chael hi, yn wîr meddaf i chwi, y mae yn llawenhau am honno mwy nag am yr am yn un cant, y rhai nid aethant ar ddiſperod.

14 Felly nid yw ewyllys eich Tâd yr hwn ſydd yn y nefoedd gyfrgolli 'r un o'r rhai bychain hyn.

15 ¶ [l] Ac o's pecha dy frawd i'th erbyn, dôs, ac argyoedda ef rhyngot ti ac ef ei hun. O's efe a wrendy arnat, [m] ti a ennillaiſt dy frawd.

16 Ac o's efe ni wrendy, cymmer gyd-a thi etto un neu ddau, fel [n] yngenau dau neu dri o dyſtion y byddo pob gair yn ſafadwy.

17 Ac o's efe ni wrendy arnynt hwy, dywed i'r Eglwys: ac o's efe ni wrendy ar yr Eglwys ychwaith, bydded ef i ti megis [o] yr ethnic a'r Publican.

18 Yn wîr meddaf i chwi, [p] Pa bethau bynnag a rwymoch ar y ddaiar fyddant wedi eu rhwymo yn y nef: a pha bethau bynnag a ryddhaoch ar y ddaiar a fyddant wedi eu rhyddhau yn y nef.

19 Trachefn meddaf i chwi, O's cyd-ſynnia dau o honoch ar y ddaiar am ddim oll beth bynnag ar a ofynnant, [q] efe a wneir iddynt gan fy Nhâd yr hwn ſydd yn y nefoedd.

20 Canys lle mae dau neu dri wedi ymgynnull yn fy enw i, yno yr ydwyf yn eu canol hwynt.

21 Yna y daeth Petr atto ef, ac a ddywedodd, Arglwydd, pa ſawl gwaith y pecha fy mrawd i'm herbyn, ac y maddeuaf iddo? [r] ai hyd ſeith-waith?

22 Yr Iesu a ddywedodd wrtho, Nid ydwyf yn dywedyd wrthyt, Hyd ſeith-waith: [ſ] onid, Hyd ddeng-waith a thrugain ſeith-waith.

23 Am hynny y cyffelybir teyrnas nefoedd i ryw frenin a fynnai gael cyfrif gan ei weiſion.

24 A phan ddechreuodd gyfrif, fe a ddugpwyd atto un a oedd yn ei ddylêd ef o ddengmîl o dalentau.

25 A chan nad oedd ganddo *ddim* i dalu, 4035
gorchymynnodd ei arglwydd ei werthu ef, a'i wraig, a'i blant, a chwbl ar a feddai, a thalu *'r ddylêd.*

26 A'r gwâs a ſyrthiodd i lawr, ac a'i addolodd ef, gan ddywedyd, Arglwydd, bydd ymarhoüs wrthyf, a mi a dalaf i ti y cwbl oll.

27 Ac Arglwydd y gwâs hwnnw a doſturiodd *wrtho*, ac a'i gollyngodd, ac a faddeuodd iddo y ddylêd.

28 Ac wedi myned o'r gwâs hwnnw allan, efe a gafodd un o'i gyd-weiſion, yr hwn oedd yn ei ddylêd ef o gan ceiniog: ac efe a ymaflodd ynddo, ac a'i llindagodd, gan ddywedyd, Tâl i mi yr hyn ſydd ddyledus arnat.

29 Yna y ſyrthiodd ei gyd-wâs wrth ei draed ef, ac a ymbiliodd ag ef, gan ddywedyd, Bydd ymarhoüs wrthyf, a mi a dalaf i ti y cwbl oll.

30 Ac ni'sgwnai efe: ond myned a'i fwrw ef yngharchar, hyd oni thalai yr hyn oedd ddyledus.

31 A phan weles ei gyd-weiſion y perthau a wnelſid, bu ddrwg dros ben ganddynt: a hwy a ddaethant, ac a fynegaſant i'w harglwydd yr holl bethau a fuaſai.

32 Yna ei arglwydd, wedi ei alw ef atto, a ddywedodd wrtho, Ha wâs drwg, maddeuais i ti yr holl ddylêd honno, am i ti ymbil â mi:

33 Ac oni ddyleſit titheu drugarhau wrth dy gyd-wâs, megis y trugarheais inneu wrthyt ti?

34 A'i arglwydd a ddigiodd, ac a'i rhoddes ef i'r poen-wŷr, hyd oni thalai yr hyn oll oedd ddyledus iddo.

35 Ac [t] felly y gwna fy Nhâd nefol i chwithau, oni faddeuwch o'ch calonnau bob un i'w frawd eu camweddau. [t] Mat. 6.14. Mar. 11.26. Luc 2.13.

PEN. XIX.

2 Chriſt yn iachau y cleiſion; 3 yn atteb y Phariſeaid am yſgariaeth: 10 yn dangos pa brŷd y mae priodas yn angenrheidiol: 13 yn derbyn plant bychain: 16 yn dyſgu i'r gŵr ieuange y modd i gael bywyd tragywyddol, 20 ac i fod yn berffaith: 23 yn dywedyd i'w ddiſgyblion mor anhawdd ydyw i'r goludog fyned i mewn i deyrnas Dduw: 27 ac yn addo gwobr i'r ſawl a ymadawant â dim er mwyn ei ganlyn ef.

A Bu, [a] pan orphennodd yr Iesu yr ymadroddion hyn, efe a ymadawödd o Galilea, ac a ddaeth i derfynau Judea, tu hwnt i'r Iorddonen; [a] Mar. 10. 1.

2 [b] A thorfeydd lawer a'i canlynaſant ef; ac efe a'u hiachaodd hwynt yno. [b] Pſ. 12.15.

3 ¶ A daeth y Phariſeaid atto gan ei demtio, a dywedyd wrtho, Ai ‡ cyfreithlawn i ŵr yſgar ‡ *rhydd.* â'i wraig am bob achos?

4 Ac efe a attebodd, ac a ddywedodd wrthynt, Oni ddarllennaſoch [c] i'r hwn a'i gwnaeth o'r dechreu eu gwneuthur hwy yn wrryw a benyw? [c] Gen. 1 27. & 5. 2. Mal. 2.15.

5 Ac efe a ddywedodd, [d] Oblegid hyn y gâd dyn dâd a mam, ac y glŷn wrth ei wraig: [e] a'r ddau fyddant yn un cnawd. [d] Gen. 2.24. Eph. 5.31. [e] 1 Cor. 6.16.

6 O herwŷdd pa ham, nid ydynt mwy yn ddau, onid yn un cnawd. Y peth gan hynny a gyſſylltodd Duw, nac yſgared dyn.

4035

7 Hwythau a ddywedasant wrtho, [f] Pa ham gan hynny y gorchymynnodd Moses roddi llythyr ysgar, a'i gollwng hi ymaith?

8 Yntef a ddywedodd wrthynt, Moses ‡ o herwydd caledrwydd eich calonnau a oddefodd i chwi ysgar â'ch gwragedd: eithr o'r dechreu nid felly yr oedd.

9 [g] Ac meddaf i chwi, Pwy bynnag a ysgaro â'i wraig, ond am odineb, ac a briodo un arall, y mae efe yn torri priodas: ac y mae yr hwn a briodo yr hon a ysgarwyd yn torri priodas.

10 Dywedodd ei ddisgyblion wrtho, O's felly y mae 'r achos rhwng gŵr a gwraig, nid da gwreica.

11 Ac efe a ddywedodd wrthynt, [h] Nid yw pawb yn derbyn y gair hwn, ond y rhai y rhoddwyd iddynt.

12 Canys y mae Eunuchiaid a aned felly o grôth *eu* mam; ac y mae Eunuchiaid a wnaëd gan ddynion yn Eunuchiaid; ac [i] y mae Eunuchiaid a'u gwnaethant eu hun yn Eunuchiaid er mwyn teyrnas nefoedd. Y neb a ddichon *ei* dderbyn, derbynied.

13 ¶ [k] Yna y dygpwyd atto blant bychain, fel y rhoddai ei ddwylo arnynt, ac y gweddiai: a'r disgyblion a'u ceryddodd hwynt.

14 A'r Iesu a ddywedodd, Gadewch i blant bychain, ac na waherddwch iddynt ddyfod attafi: canys [l] eiddo y cyfryw rai yw teyrnas nefoedd.

15 Ac wedi iddo roddi ei ddwylo arnynt, efe a aeth *ymaith* oddi-yno.

16 ¶ [m] Ac wele, un a ddaeth, ac a ddywedodd wrtho, Athro [n] da, pa beth da a wnâf, fel y caffwyf fywyd tragywyddol?

17 Yntef a ddywedodd wrtho, Pa ham y gelwi fi yn dda? nid da neb ond un, *sef* Duw: ond o's ewyllysi fyned i mewn i'r bywyd, cadw y gorchymynnion.

18 Efe a ddywedodd wrtho yntef, Pa rai? A'r Iesu a ddywedodd, [o] Na ladd, Na odineba, Na ledratta, Na ddŵg gam dystiolaeth,

19 [p] Anrhydedda dy dâd a'th fam, a [q] Châr dy gymmydog fel ti dy hun.

20 Y gŵr ieuangc a ddywedodd wrtho, Mi a gedwais y rhai hyn oll o'm hieuengctid: beth sydd yn eisiau i mi etto?

21 Yr Iesu a ddywedodd wrtho, O's ewyllysi fod yn berffaith, [r] dôs, gwerth yr hyn sydd gennyt, a dyro i'r tlodion; a thi a gei drysor yn y nef: a thyred, canlyn fi.

22 A phan glybu y gŵr ieuangc yr ymadrodd, efe a aeth i ffordd yn drist: canys yr oedd yn berchen da lawer.

23 Yna y dywedodd yr Iesu wrth ei ddisgyblion, Yn wîr y dywedaf i chwi, mai yn anhawdd yr â [s] goludog i mewn i deyrnas nefoedd.

24 A thracheſn meddaf i chwi, Haws yw i gamel fyned trwy grau y nodwydd ddur nag i oludog fyned i mewn i deyrnas Dduw.

25 A phan glybu ei ddisgyblion ef *hyn*, synnu a wnaethant yn ddirfawr, gan ddywedyd, Pwy gan hynny a all fod yn gadwedig?

26 A'r Iesu a edrychodd arnynt, ac a ddywedodd wrthynt, Gyd-a dynion ammhossibl yw hyn, ond [t] gyd-a Duw pob peth sydd bossibl.

27 [u] Yna Pedr a attebodd, ac a ddywedodd wrtho, Wele, [x] nyni a adawsom bob peth, ac a'th ganlynasom di: beth gan hynny a fydd i ni?

28 A'r Iesu a ddywedodd wrthynt, Yn wîr meddaf i chwi, fy cewch chwi y rhai a'm canlynasoch i yn yr adenedigaeth, pan eisteddo Mâb y dyn ar orsedd ei ogoniant, [y] eisteddwch chwithau ar ddeuddeg gorsedd, yn barnu deuddeg-llwyth Israël.

29 A phob un ar a adawödd dai, neu frodyr, neu chwiorydd, neu dâd, neu fam, neu wraig, neu blant, neu diroedd, er mwyn fy enw i, a dderbyn y can cymmaint, a bywyd tragywyddol a etifedda efe.

30 [z] Ond llawer o'r rhai blaenaf a fyddant yn olaf, a'r rhai olaf yn flaenaf.

PEN. XX.

1 Christ trwy ddammeg y gweithwŷr yn y winllan, yn dangos nad ydyw Duw yn ddyled-wr i neb: 17 Yn rhag-fynegi ei ddioddefaint: 20 Trwy atteb i fam meibion Zebedëus, yn dysgu i'w ddisgyblion fod yn ostyngedig; 30 ac yn rhoddi i ddau ddyn dall eu golwg.

CAnys teyrnas nefoedd sydd debyg i ŵr o berchen tŷ, yr hwn a aeth allan a hi yn dyddhau, i gyflogi gweith-wŷr i'w winllan.

2 Ac wedi cyttuno â'r gweith-wŷr er ceiniog y dydd, efe a'u hanfonodd hwy i'w winllan.

3 Ac efe a aeth allan ynghylch y drydedd awr, ac a welodd eraill yn sefyll yn segur yn y farchnadfa;

4 Ac a ddywedodd wrthynt, Ewch chwithau i'r winllan, a pha beth bynnag a fyddo cyfiawn, mi a'i rhoddaf i chwi.

5 A hwy a aethant ymaith. *Ac* efe a aeth allan dracheſn ynghylch y chweched a'r nawfed awr, ac a wnaeth yr un modd.

6 Ac efe a aeth allan ynghylch yr unfed awr ar ddeg, ac a gafas eraill yn sefyll yn segur, ac a ddywedodd wrthynt, Pa ham y sefwch chwi yma ar hŷd y dydd yn segur?

7 Dywedasant wrtho, Am na chyflogodd neb nyni. Dywedodd yntef wrthynt, Ewch chwithau i'r winllan; a pha beth bynnag fyddo cyfiawn, chwi a'i cewch.

8 A phan aeth hi yn hwyr, arglwydd y winllan a ddywedodd wrth ei oruchwiliŵr, Galw 'r gweith-wŷr, a dyro iddynt eu cyflog, gan ddechreu o'r rhai diweddaf hyd y rhai cyntaf.

9 A phan ddaeth y rhai *a gyflogasid* ynghylch yr unfed awr ar ddeg, hwy a gawsant bob un geiniog.

10 A phan ddaeth y rhai cyntaf, hwy a dybiasant y caënt fwy; a hwythau a gawsant bob un geiniog.

11 Ac wedi iddynt gael, grwgnach a wnaethant yn erbyn gŵr y tŷ,

12 Gan ddywedyd, Un awr ‡ y gweithiodd y rhai olaf hyn, a thi a'u gwnaethost hwynt yn gystal a ninnau, y rhai a ddygasom bwys y dydd a'r gwrês.

13 Yntef a attebodd, ac a ddywedodd wrth un o honynt, Y cyfaill, nid ydwyf yn gwneu-

4035 thur cam â thi: onid er ceiniog y cyttunaist â mi?
14 Cymmer yr hyn sydd eiddot, a dôs ymaith: yr ydwyf yn ewyllysio rhoddi i'r olaf hwn megis i titheu.
a Rhuf 9. 21. ‡ *rhydd.* 15 a Ai nid ‡cyfreithlawn i mi wneuthur a fynnwyf â'r eiddof fy hun? neu a ydyw dy b lygad ti yn ddrwg am fy mod i yn dda?
b Deu. 15. 9. Dih. 23. 6. Pen. 6. 23. c Pf. 19. 30. d Pf. 22. 14. 16 c Felly y rhai olaf fyddant yn flaenaf, a'r rhai blaenaf yn olaf: d canys llawer sy wedi eu galw, ac ychydig wedi eu dewis.
e Mar. 10. 32. Luc 18. 31. 17 ¶ e Ac a'r Iesu yn myned i fynu i Jerusalem, ese a gymmerth y deuddeg disgybl o'r neilltu ar y ffordd, ac a ddywedodd wrthynt,
18 Wele, yr ydym ni yn myned i fynu i Jerusalem, a Mâb y dyn a draddodir i'r Archoffeiriaid a'r ysgrifennyddion, a hwy a'i condemniant ef i farwolaeth,
f Pen. 27. 2. Luc 23. 1. Isa 18. 28, &c. g 3. 13. 19 f Ac a'i traddodant ef i'r cenhedloedd, i'w watwar, ac i'w fflan-gellu, ac i'w groes-hoelio: a'r trydydd dydd ese a adgyfyd.
h Mar. 10. 35 i Pen. 4. 21. 20 ¶ g Yna y daeth mam meibion h Zebedëus atto, gyd-a'i meibion, gan addoli, a deisyf rhyw beth ganddo.
21 Ac ese a ddywedodd wrthi, Pa beth a fynni? Dywedodd hitheu wrtho, Dywed am gael o'm dau fâb hyn eistedd, y naill ar dy law ddehau, a'r llall ar dy law asswy, yn dy frenhiniaeth.
22 A'r Iesu a attebodd, ac a ddywedodd, Ni wyddoch chwi beth yr ydych yn ei ofyn. A ellwch chwi yfed o'r i cwppan yr ydwyf fi ar yfed o honaw, a'ch bedyddio â'r k bedydd y bedyddir fi? Dywedasant wrtho, Gallwn.
Pen. 26. 39, 42. Isa 18. 11. Luc 12. 50 23 Ac ese a ddywedodd wrthynt, Dïau yr yfwch o'm cwppan, ac i'ch bedyddir â'r bedydd i'm bedyddir ag ef: eithr eistedd ar fy llaw ddehau ac ar fy llaw asswy nid eiddof *ei* l roddi; ond i'r sawl y darparwyd gan fy Nhâd.
Pf. 25. 34. Mar. 10. 40. 24 m A phan glybu y deg *hyn*, hwy a sorrasant wrth y ddau frodyr.
Luc 22. 25. 25 A'r Iesu a'u galwodd hwynt atto, ac a ddywedodd, Chwi a wyddoch fod pennaethiaid y cenhedloedd yn tra-arglwyddiaethu arnynt, a'r rhai mawrion yn tra-awdurdodi arnynt hwy.
1 Pet. 5. 3. 26 Eithr n nid felly y bydd yn eich plith chwi: ond o pwy bynnag a fynno fod yn fawr yn eich
Mat. 13. 11. Luc 9. 35. Pen. 10. 43. plith chwi, bydded yn weinidog i chwi;
27 A phwy bynnag a fynno fod yn bennaf yn eich plith, bydded yn wâs i chwi:
Phil. 2. 7. 28 Megis na ddaeth p Mâb y dyn i'w wasanaethu, q ond i wasanaethu, ac r i roddi ei enioes yn brid-werth s dros lawer.
Act 22. 27 Pen. 13. 14. Marc. 2. 6. Act 2. 14. 1. 19. 16. 20. 1 Pet. 5. 15, 29 ¶ t Ac a hwy yn myned allan o Jericho, tyrfa fawr a'i canlynodd ef.
Pen. 10. 46 Luc 18. 35. 30 Ac wele, dau ddeillion yn eistedd ar fin y ffordd, pan glywsant fod yr Iesu yn myned heibio, a lefasant, gan ddywedyd, Arglwydd, fâb Dafydd, trugarhâ wrthym.
31 A'r dyrfa a'u ceryddodd hwynt, sel y tawënt; hwythau a lefasant twy-fwy, gan ddywedyd, Arglwydd, fâb Dafydd, trugarhâ wrthym.
32 A'r Iesu a safodd, ac a'u galwodd hwynt, ac a ddywedodd, Pa beth a ewyllysiwch ei wneuthur o honof i chwi?
33 Dywedasant wrtho, Arglwydd, agoryd ein llygaid ni.
34 A'r Iesu a dosturiodd wrthynt, ac a gyffyrddodd â'u llygaid: ac yn ebrwydd y cafodd eu llygaid olwg, a hwy a'i canlynasant ef. 4036

PEN. XXI.

1 Christ yn marchogaeth ar assyn i Jerusalem, 12 Yn gyrru y prynwŷr a'r gwerth-wŷr o'r Deml, 17 yn melldithio y ffigys-bren, 23 yn gosteg yr offeiriaid a'r henuriaid, 28 ac yn eu ceryddu trwy gyffelybrwydd y ddau fâb, 33 a'r llafurwŷr a laddasant y rhai a anfonwyd attynt.

a Marc 11. 1 Luc 19. 29. b Zech. 14. 4. A a Phan ddaethant yn gyfagos i Jerusalem, a'u dyfod hwy i Bethphage, i b fynydd yr Olewydd, yna yr anfonodd yr Iesu ddau ddisgybl,
2 Gan ddywedyd wrthynt, Ewch i'r pentref sydd ar eich cyfer, ac yn y man chwi a gewch assyn yn rhwym ac ebol gyd-a hi: gollyngwch *hwynt*, a dygwch attaf fi.
3 Ac o's dywed neb ddim wrthych, dywedwch, Y mae 'n rhaid i'r Arglwydd wrthynt: ac yn y man ese a'u denfyn hwynt.
4 A hyn oll a wnaethpwyd, sel y cyflawnid yr hyn a ddywedasid trwy 'r prophwyd, yn dywedyd,
c Esa. 62. 11. Zech. 9. 9. Ioan 12. 15. 5 c Dywedwch i ferch Sion, Wele, dy frenin yn dyfod i ti yn addfwyn, ac yn eistedd ar assyn, ac ebol llwdn *assyn* arferol â'r iau.
d Marc. 11. 2 6 Y d disgyblion a aethant, ac a wnaethant fel y gorchymynnasai 'r Iesu iddynt.
e 2 Bren. 9. 13. 7 A hwy a ddygasant yr assyn a'r ebol, ac e a ddodasant eu dillad arnynt, ac a'i gosodasant *ef* i eistedd ar hynny.
f Ioan 12. 13 Edrych 1 Mac. 13. 51 2 Mac. 10. 7. 8 A thyrfa ddirfawr a danasant eu dillad ar y ffordd; f eraill a dorrasant gangau o'r gwydd, ac a'u tanasant ar hŷd y ffordd.
g Pf. 118. 26. Pen. 23. 39. 9 A'r torfeydd, y rhai oedd yn myned o'r blaen, a'r rhai oedd yn dyfod ar ôl, a lefasant, gan ddywedyd, Hosanna i fâb Dafydd; g Bendigedig yw 'r hwn sydd yn dyfod yn enw 'r Arglwydd: Hosanna yn y goruchafion.
h Mar. 11. 15 Luc 19. 45. Ioan 2. 13, 15. 10 h Ac wedi ei ddyfod ef i mewn i Jerusalem, y ddinas oll a gynhyrfodd, gan ddywedyd, Pwy yw hwn?
i Pen. 2. 23. 11 A'r torfeydd a ddywedasant, Hwn yw Iesu y prophwyd i o Nazareth yn Galilea.
12 ¶ A'r Iesu a aeth i mewn i Deml Dduw, ac a dafodd allan bawb a'r oedd yn gwerthu ac yn prynnu yn y Deml, ac a ddymchwelodd i lawr fyrddau y newid-wŷr arian, a chadeiriau y rhai oedd yn gwerthu colommennod,
k Esa. 56. 7. l Jer. 7. 11. 13 Ac a ddywedodd wrthynt, Yfgrifennwyd, k Tŷ gweddi y gelwir fy nhŷ i; eithr l chwi a'i gwnaethoch yn ogof lladron.
14 A daeth y deillion a'r cloffion atto yn y Deml; ac ese a'u hiachaodd hwynt.
15 A phan welodd yr Arch-offeiriaid a'r ysgrifennyddion y rhyfeddodau a wnaethai ese, a'r plant yn llefain yn y Deml, ac yn dywedyd, Hosanna i fâb Dafydd; hwy a lidiasant,
16 Ac a ddywedasant wrtho, A wyt ti yn clywed beth y mae y rhai hyn yn ei ddywedyd? A'r Iesu a ddywedodd wrthynt, Ydwyf. Oni ddarllennasoch chwi erioed, m O enau plant bychain a rhai yn sugno y perffeithiaist foliant?
m Pfal. 8. 2.

4036 17 ¶ Ac efe a'u gadawodd hwynt, ac a aeth allan o'r ddinas i [a] Bethania, ac a letteuodd yno.

[a] Ioſ 11.12.

[b] Mar.11.12. 18 [b] A'r boreu, fel yr oedd efe yn dychwelyd i'r ddinas, yr oedd arno chwant bwyd.

19 A phan welodd efe ffigyſ-bren ar y ffordd, efe a ddaeth atto, ac ni chaſodd ddim arno, onid dail yn unig: ac efe a ddywedodd wrtho, Na thyfed ffrwyth arnat byth mwyach. Ac yn ebrwydd y crinodd y ffigyſ-bren.

20 A phan welodd y diſgyblion, hwy a ryfeddaſant, gan ddywedyd, Mor ddiſymmwth y crinodd y ffigyſ-bren?

21 A'r Ieſu a attebodd ac a ddywedodd wrthynt, Yn wîr meddaf i chwi, [p] O's bydd gennych ffydd, ac [q] heb ammau, ni wnewch yn unig hyn *a wnaethym* i i'r ffigyſ-bren, eithr hefyd o's dywedwch wrth y mynydd hwn, Coder di i fynu, a bwrier di i'r môr; *hynny* a fydd.

[p] Pe. 17.20. Luc 17. 6.

[q] Iago 1.6.

[r] Pen. 7.7. Mar. 11.24. Luc 11.9.

22 A [r] pha beth bynnag a ofynnoch mewn gweddi, gan gredu, chwi a'i derbynniwch.

[ſ] Mar.11.27. Luc. 20. 1.

23 ¶ [ſ] Ac wedi ei ddyfod ef i'r Deml, yr Archoffeiriaid a Henuriaid y bobl a ddaethant atto, fel yr oedd efe yn athrawiaethu, [t] gan ddywedyd, Trwy ba awdurdod yr wyt ti yn gwneuthur y pethau hyn? a phwy a roddes i ti yr awdurdod hon?

[t] Exo.2.14. Actau 4. 7. & 7.27.

24 A'r Ieſu a attebodd, ac a ddywedodd wrthynt, Minneu a ofynnaf i chwithau un gair, yr hwn o's mynegwch i mi, minneu a fynegaf i chwithau drwy ba awdurdod yr wyf yn gwneuthur y pethau hyn.

25 Bedydd Ioan, o ba le yr oedd? ai o'r nef, ai o ddynion? A hwy a ymreſymmaſant yn eu plith eu hunain, gan ddywedyd, O's dywedwn, O'r nef; efe a ddywed wrthym, Pa ham gan hynny na's credaſoch ef?

26 Ond o's dywedwn, O ddynion; y mae arnom ofn y bobl: [u] canys y mae pawb yn cymmeryd Ioan megis prophwyd.

[u] Pen. 14.5. Mar. 6. 20.

27 A hwy a attebaſant i'r Ieſu, ac a ddywedaſant, Ni wyddom ni. Ac yntef a ddywedodd wrthynt, Nid wyf finneu yn dywedyd i chwi drwy ba awdurdod yr wyf yn gwneuthur y pethau hyn.

28 ¶ Ond beth dybygwch chwi? Yr oedd gan wr ddau fâb, ac efe a ddaeth at y cyntaf, ac a ddywedodd, *Fy* mâb, dôs, gweithia heddyw yn fy ngwinllan.

29 Ac yntef a attebodd, ac a ddywedodd, Nid âf. Ond wedi hynny efe a edifarhaodd, ac a aeth.

30 A phan ddaeth efe at yr ail, efe a ddywedodd yr un modd. Ac efe a attebodd, ac a ddywedodd, Myfi *a âf*, Arglwydd; ac nid aeth efe.

31 Pa un o'r ddau a wnaeth ewyllys y tâd? Dywedaſant wrtho, Y cyntaf. Yr Ieſu a ddywedodd wrthynt, [x] Yn wîr meddaf i chwi, yr â 'r Publicanod a'r putteiniaid i mewn i deyrnas Dduw o'ch blaen chwi.

[x] Luc 7. 29, 30.

[y] Pen. 3. 8.

[z] Luc 3. 12, 13.

32 Canys [y] daeth Ioan attoch yn ffordd cyfiawnder, ac ni chredaſoch ef: [z] ond y Publicanod a'r putteiniaid a'i credaſant ef. Chwithau yn gweled nid edifarhaſoch wedi hynny, fel y credech ef.

[a] Pſa.18.9. Can. 8. 11. Eſa. 5. 1. Jer. 2.21. Mar. 12.1. Luc 20. 9.

33 ¶ Clywch ddammeg arall. Yr oedd rhyw ddyn o berchen tŷ, [a] yr hwn a blannodd winllan, ac a oſodod gae yn ei chylch hi, ac a gloddiodd ynddi win-wryf, ac a adeiladodd dŵr, ac a'i goſodod hi allan i lafur-wŷr, ac [b] a aeth oddi-cartref. 4036

[b] Pen. 25. 14, 15.

34 A phan neſſaodd amſer ffrwythau, efe a ddanfonodd ei weiſion at y llafur-wŷr, [c] i dderbyn ei ffrwythau hi.

[c] Can. 8. 11, 12.

35 A'r llafur-wŷr a ddaliaſant ei weiſion ef, ac un a guraſant, ac arall a laddaſant, ac arall a labyddiaſant.

36 Trachefn efe a anfonodd weiſion eraill fwy nâ'r rhai cyntaf: a hwy a wnaethant iddynt yr un modd.

37 Ac yn ddiweddaf oll efe a anfonodd attynt ei fâb ei hun, gan ddywedyd, Hwy a barchant fy mâb i.

38 A phan welodd y llafur-wŷr y mâb, hwy a ddywedaſant yn eu plith eu hun, [d] Hwn yw 'r etifedd, [e] deuwch, lladdwn ef, a daliwn ei etifeddiaeth ef.

[d] Pſal 2.8. Heb. 1. 2.

[e] Pen.26.3 & 27. 1. Ioan 11.53.

39 Ac wedi iddynt ei ddal, hwy a'i bwriaſant ef allan o'r winllan, ac a'i lladdaſant.

40 Am hynny pan ddêl arglwydd y winllan, pa beth a wna efe i'r llafur-wŷr hynny?

41 [f] Hwy a ddywedaſant wrtho, Efe a ddifetha yn llwyr y dynion drwg hynny, ac a eſyd y winllan i lafur-wŷr eraill, y rhai a dalant iddo y ffrwythau yn eu hamſeraû.

[f] Edrych Luc 20. 16.

42 Yr Ieſu a ddywedodd wrthynt, [g] Oni ddarllennaſoch chwi erioed yn yr yſgrythyrau, Y maen a wrthododd yr adeilad-wŷr, hwn a wnaethpwyd yn ben congl. Gan yr Arglwydd y gwnaethpwyd hyn, a rhyfedd yw yn ein golwg ni?

[g] Pſal.118. 22. Act 4.11.

43 Am hynny meddaf i chwi [h] y dygir teyrnas Dduw oddiarnoch chwi, ac a'i rhoddir i genedl a ddygo ei ffrwythau.

[h] Pen 8.12.

44 [i] A phwy bynnag a ſyrthio ar y maen hwn, efe a ddryllir: ac ar bwy bynnag y ſyrthio, efe a'i mâl ef yn chwilfriw.

[i] Eſay 8. 14, 15. Zech. 12. 3. Luc 20. 18. Rhuf. 9.33. 1 Pet. 2.8.

45 A phan glybu 'r Arch-offeiriaid a'r Phariſeaid ei ddamhegion ef, hwy a wybuant mai am danynt hwy y dywedai efe.

46 Ac a hwy yn ceiſio ei ddala, hwy a ofnaſant y torfeydd; am eu bod [k] yn ei gymmeryd ef fel prophwyd.

[k] Luc 7. 16. Ioan 7.40.

PEN. XXII.

1 Dammeg priodas mâb y brenin. 9 Galwedigaeth y Cenhedloedd. 12 Coſpedigaeth yr hwn nid oedd ganddo y wiſg priodas. 15 Y dylid talu tern-ged i Ceſar. 23 Chriſt yn cau ſafnau y Saduceaid ynghylch yr adgyfodiad, 34 yn atteb y Cyfreithiwr, pa un yw y gorchymmyn cyntaf, a'r mawr: 41 ac yn holi y Phariſeaid ynghylch y Meſſias.

A'R Ieſu a attebodd, [a] ac a lefarodd wrthynt drachefn mewn damhegion, gan ddywedyd,

[a] Luc 14. Dat. 19.

2 Cyffelyb yw teyrnas nefoedd i ryw frenin a wnaeth briodas i'w fâb,

3 Ac a ddanfonodd ei weiſion i alw y rhai a wahoddaſid i'r briodas: ac ni fynnent hwy ddyfod.

4 Trachefn efe a anfonodd weiſion eraill, gan ddywedyd,

4036 ddywedyd, Dywedwch wrth y rhai a wahodd-
Dia. 9. 2. wyd, Wele, parottoais fy nghinio: [b] fy ychen a'm
pasgedigion a laddwyd, a phob peth *sydd* barod:
deuwch i'r briodas.

5 A hwy yn ddïystyr ganddynt, a aethant
ymaith, un i'w faes, ac arall i'w fasnach:

6 A'r llaill a ddaliasant ei weision ef, ac a'u
hammharchasant, ac a'u lladdasant.

7 A phan glybu y brenin, efe a lidiodd; ac
Dan. 9. 26. a ddanfonodd [c] ei luoedd, ac a ddinystriodd y
lleiddiaid hynny, ac a losgodd eu dinas hwynt.

8 Yna efe a ddywedodd wrth ei weision, Yn
wir y briodas sydd barod, ond y rhai a wahodd-
asid nid oeddynt deilwng.

‡ i bennau ffyrdd. 9 Ewch gan hynny ‡ i'r prif-ffyrdd, a chyn-
nifer ag a gaffoch gwahoddwch i'r briodas.

Gen. 13. 13. 47. 10 A'r gweision hynny a aethant allan i'r
prif-ffyrdd, ac [d] a gasglasant ynghŷd gynnifer
oll ag a gawsant, drwg a da: a llanwyd y bri-
odas o wahoddedigion.

Lef. 5. 3. Num. 4. 24. 2 Sam. 3. 10, 11 A phan ddaeth y brenin i mewn i weled
y gwahoddedigion, efe a ganfu yno ddyn [e] heb
wisg priodas am dano.

Gen. 3. 4. 6. 15. 19. 8. 12 Ac efe a ddywedodd wrtho, Y cyfaill,
pa fodd y daethost i mewn yma, heb fod gennyt
wisg priodas? Ac yntef a aeth yn fud.

Pſal. 118. 22. Act. 4. 11. 13 Yna y dywedodd y brenin wrth y
gweinidogion, Rhwymwch ei draed a'i ddwylo,
a. 8. 12. a chymmerwch ef ymaith, a theflwch [f] i'r
tywyllwch eithaf: yno y bydd wylofain a
rhingcian dannedd.

20. 16. 14 [g] Canys llawer sy wedi eu galw, ac
ychydig wedi eu dewis.

Rec 12. 13 20. 20. 15 ¶ Yna [h] 'r aeth y Pharisead, ac a gym-
merasant gyngor pa fodd y rhwydent ef yn *ei*
ymadrodd.

16 A hwy a ddanfonasant atto eu disgybl-
ion ynghŷd â'r Herodianiaid, gan ddywedyd,
Athro, ni a wyddom dy fod yn eir-wir, ac yn
dysgu ffordd Dduw mewn gwirionedd, ac nad
oes arnat ofal rhag neb: oblegid nid wyt ti yn
edrych ar wyneb dynion.

17 Dywed i ni gan hynny, Beth yr wyt ti
yn ei dybied? Ai cyfreithlawn rhoddi teyrn-ged
i Cæsar, ai nid yw?

18 Ond yr Iesu a wybu eu drygioni hwy, ac
a ddywedodd, Pa ham yr ydych yn fy nhemptio
i, *chwi* ragrith-wŷr?

19 Dangoswch i mi arian y deyrn-ged. A
hwy a ddygasant atto geiniog.

20 Ac efe a ddywedodd wrthynt, Eiddo pwy
yw y ddelw hon a'r argraph?

17. 25. 13. 7. 21 Dywedasant wrtho, Eiddo Cæsar. Yna
y dywedodd wrthynt, [i] Telwch chwithau
yr eiddo Cæsar i Cæsar, a'r eiddo Duw i
Dduw.

22 A phan glywsant hwy *hyn*, rhyfeddu a
wnaethant, a'i adel ef, a myned ymaith.

Luc 12. 23 ¶ [k] Y dydd hwnnw y daeth atto y Sadu-
20. 27. ceaid, [l] y rhai sy'n dywedyd nad oes adgy-
23. 8. fodiad, ac a ofynnasant iddo,

Deut. 25. 24 Gan ddywedyd, Athro, [m] dywedodd
Mofes, O's bydd marw neb heb iddo blant,
prioded ei frawd ei wraig ef, a chyfoded hâd
i'w frawd.

25 Ac yr oedd gyd-a ni faith o frodyr:
a'r cyntaf a briododd wraig, ac a fu farw; ac
efe heb hiliogaeth iddo a adawödd ei wraig i'w 4036
frawd.

26 Felly hefyd yr ail, a'r trydydd, hyd y
feithfed.

27 Ac yn ddiweddaf oll bu farw y wraig
hefyd.

28 Yn yr adgyfodiad gan hynny gwraig i
bwy o'r faith fydd hi? canys hwynt-hwy oll a'i
cawsant hi.

29 A'r Iesu a attebodd, ac a ddywedodd
wrthynt, Yr ydych yn cyfeiliorni, gan na
wyddoch yr ysgrythyrau, na gallu Duw.

30 Oblegid yn yr adgyfodiad nid ydynt nac
yn gwreica, nac yn gwra; eithr [n] y maent fel
angylion Duw yn y nef.

31 Ac am adgyfodiad y meirw, oni ddar-
llennasoch yr hyn a ddywedpwyd wrthych gan
Dduw, yn dywedyd,

Exod. 3. 6, 16. Act. 7. 32. Heb. 11. 16. 32 [o] Myfi yw Duw Abraham, a Duw Isaac,
a Duw Jacob? nid yw Duw Dduw y rhai meirw,
ond y rhai byw.

Pen. 7. 28. 33 A phan glybu y torfeydd *hynny*, [p] hwy a
synnasant wrth ei athrawiaeth ef.

Marc 12. 28. 34 ¶ [q] Ac wedi clywed o'r Phariseid ddar-
fod *i'r Iesu* ostegu y Saduceaid, hwy a ymgyn-
nullasant ynghŷd i'r un lle.

35 Ac un o honynt, yr hwn oedd gyfreithiwr,
a ofynnodd *iddo*, gan ei demtio, a dywedyd,

36 Athro, pa un yw 'r gorchymyn mawr yn
y gyfraith?

Deut. 6. 5. & 10. 12. & 30. 6. Luc 10. 27. 37 A'r Iesu a ddywedodd wrtho, [r] Cari yr
Arglwydd dy Dduw â'th holl galon, ac â'th holl
enaid, ac â'th holl feddwl.

38 Hwn yw 'r cyntaf, a'r gorchymyn mawr.

Levit. 19. 18. Mar. 12. 31. Rhuf. 13. 9. Gal. 5. 14. Iago 2. 8. 39 A'r ail *sydd* gyffelyb iddo, [s] Câr dy gym-
mydog fel ti dy hun.

Mat. 7. 12. 40 [t] Ar y ddau orchymyn hyn y mae 'r holl
gyfraith a'r prophwydi yn lefyll.

Marc 12. 35. Luc 20 41. 41 ¶ Ac [u] wedi ymgasglu o'r Phariseaid
ynghŷd, yr Iesu a ofynnodd iddynt,

42 Gan ddywedyd, Beth a dybygwch chwi
am Grist? mâb i bwy ydyw? Dywedent wrtho,
Mâb Dafydd.

43 Dywedai yntef wrthynt, Pa fodd gan hyn-
ny y mae Dafydd yn yr yspryd yn ei alw ef yn
Arglwydd? gan ddywedyd,

Pſa. 110. 1. Act. 2. 34. 1 Cor. 15. 25. Heb. 1. 13. & 10. 12, 13. 44 [x] Dywedodd yr ARGLWYDD wrth fy Ar-
glwydd, Eistedd ar fy neheu-law, hyd oni osod-
wyf dy elynnion yn droed-faingc i'th draed ti.

45 O's yw Dafydd gan hynny yn ei alw ef yn
Arglwydd, pa fodd y mae efe yn fâb iddo?

46 Ac ni allodd neb atteb gair iddo; ac ni
feiddiodd neb o'r dydd hwnnw allan ymofyn ag
ef mwyach.

PEN. XXIII.

1 *Christ yn rhybuddio y bobl i ddilyn athrawiaeth dda, ac nid esamplau drwg yr ysgrifennyddion a'r Phariseaid.* 5 *Rhaid i ddisgyblion Christ ochelyd eu rhyfyg hwy.* 13 *Mae efe yn cyhoeddi wyth wae yn erbyn eu rhagrith a'i dallineb hwy,* 34 *ac yn prophwydo dinystr Jerusalem.*

YNa y llefarodd yr Iesu wrth y torfeydd a'i
ddisgyblion,

2 Gan ddywedyd, Ynghadair Moses yr
eistedd yr ysgrifennyddion a'r Phariseaid.

3 Yr

4036

3 Yr hyn oll gan hynny a ddywedant wrthych am eu cadw, cedwch a gwnewch; eithr ar ôl eu gweithredoedd na wnewch: canys [a] dywedant, ac ni's gwnânt.

[a] Rhuf. 2. 19.

[b] Luc 11.46 Act.15.10. Gal. 6.13.

4 [b] Oblegid y maent yn rhwymo beichiau trymion, ac anhawdd eu dwyn, ac yn eu gosod ar ysgwyddau dynion; ond ni ewyllysiant eu syflyd hwy ag *un* o'i bysedd.

[c] Pen. 6. 1, 2, 5, 16.

5 Ond [c] y maent yn gwneuthur eu holl weithredoedd er mwyn eu gweled gan ddynion:

[d] Nu. 15.38. Deu.22.12. Dih.3.3.

[d] canys y maent yn gwneuthur yn llydain eu phylacterau, ac yn gwneuthur ymyl-waith eu gwisgoedd yn helaeth;

[e] Marc 12. 38, 39. Luc 11. 43. & 20.46. 3 Ioan 9.

6 A [e] charu y maent y lle uchaf mewn gwleddoedd, a'r prif-gadeiriau yn y synagogau;

7 A chyfarch yn y marchnadoedd, a'u galw gan ddynion, Rabbi, Rabbi.

[f] Isa. 31. Edrych 2 Cor.1.24. 1 Pet.5. 3.

8 [f] Eithr na'ch galwer chwi Rabbi: canys un yw eich Athro chwi, *sef* Christ; chwithau oll brodyr ydych.

[g] Mal.1.6.

9 Ac na elwch neb yn Dâd i chwi ar y ddaiar: [g] canys un Tâd sydd i chwi, yr hwn *sydd* yn y nefoedd.

10 Ac na'ch galwer yn Athrawön: canys un yw eich Athro chwi, *sef* Christ.

[h] Pen. 20. 16, 27.

11 [h] A'r mwyaf o honoch a fydd yn weinidog i chwi.

[i] Dih 29.23 Luc 14.11. & 18.14. Iago 4.6. 1 Pet.5.5.

12 A [i] phwy bynnag a'i derchafo ei hun a ostyngir, a phwy bynnag a'i gostyngo ei hun a dderchefir.

[k] Luc 11.52

13 ¶ Eithr [k] gwae chwi, 'sgrifennyddion a Phariseaid, ragrith-wŷr; canys yr ydych yn cau teyrnas nefoedd o flaen dynion: canys chwi nid ydych yn myned i mewn, a'r rhai sy yn myned i mewn ni's gadewch i fyned i mewn.

[l] Mar.12.40 Luc 20. 47. 2 Tim. 3.6. Tit. 1.11.

14 Gwae chwi, 'sgrifennyddion a Phariseaid, ragrith-wŷr; canys [l] yr ydych yn llwyrfwytta tai gwragedd gweddwon, a hynny yn rhith hîr weddio: am hynny y derbyniwch farn fwy.

15 Gwae chwi, 'sgrifennyddion a Phariseaid, ragrith-wŷr; canys amgylchu yr ydych y môr a'r tîr, i wneuthur un proselyt; ac wedi y gwneler, yr ydych yn ei wneuthur ef yn fâb uffern, yn ddau mwy nâ chwi eich hunain.

[m] Pë. 15.14.

16 Gwae chwi, dywysogion [m] deillion, y rhai

[n] Pen.5.33, 34.

ydych yn dywedyd, [n] Pwy bynnag a dwng i'r Deml, nid yw ddim; ond pwy bynnag a dwng i aur y Deml, y mae efe mewn dylêd.

17 Ffyliaid, a deillion: canys pa un sydd fwyaf, yr aur, ai 'r Deml sydd yn sancteiddio 'r aur?

18 A phwy bynnag a dwng i'r allor, nid yw ddim; ond pwy bynnag a dyngo i'r rhodd sydd arni, y mae efe mewn dylêd.

19 Ffyliaid, a deillion: canys pa un fwyaf,

[o] Ex.29.37.

y rhodd, ai 'r [o] allor sydd yn sancteiddio y rhodd?

20 Pwy bynnag gan hynny a dwng i'r allor, sydd yn tyngu iddi, ac i'r hyn oll sydd arni.

21 A phwy bynnag a dwng i'r Deml, sydd

[p] 1 Bré 8.13 2 Chrô 6 2.

yn tyngu iddi, ac [p] i'r hwn sydd yn presswylio ynddi.

22 A'r hwn a dwng i'r nef, sydd yn tyngu i

[q] Pen.5.34. Act. 7. 49.

[q] orsedd-faingc Duw, ac i'r hwn sydd yn eistedd arni.

23 Gwae chwi, 'sgrifennyddion a Phariseaid,

[r] Luc 11.42

ragrith-wŷr; [r] canys yr ydych yn degymmu y mintys, a'r anys, a'r cwmin, ac [a] a adawsoch heibio y pethau trymmach o'r gyfraith, barn, a thrugaredd; a ffydd: rhaid oedd wneuthur y pethau hyn, ac na adewid y lleill heibio.

4036 [a] Isa. 1.12. Hos.6.6. Mic. 6.8. Pen. 9.13. & 12. 7.

24 Tywysogion deillion, y rhai ydych yn hidlo gwybedyn, ac yn llyngcu camel.

25 Gwae chwi, 'sgrifennyddion a Phariseaid, ragrith-wŷr; [r] canys yr ydych yn glanhau y tu allan i'r cwppan a'r ddysgl, ac o'r tu mewn y maent yn llawn o drawsedd ac anghymedroldeb.

[r] Mar.7.4. Luc 11. 39.

26 Ti Pharisead dall, glanhâ yn gyntaf yr hyn sydd oddi-fewn i'r cwppan a'r ddysgl, fel y byddo yn lân hefyd yr hyn sydd oddiallan iddynt.

27 [u] Gwae chwi, 'sgrifennyddion a Phariseaid, ragrith-wŷr; canys tebyg ydych chwi i feddau wedi eu gwynnu, y rhai sydd yn ymddangos yn dêg oddi-allan, ond oddi-mewn sydd yn llawn o esgyrn y meirw a phob aflendid.

[u] Luc 11.44.

28 Ac felly chwithau oddi-allan ydych yn ymddangos i ddynion yn gyfiawn, ond o fewn yr ydych yn llawn rhagrith ac anwiredd.

29 [x] Gwae chwi, 'sgrifennyddion a Phariseaid, ragrith-wŷr; canys yr ydych yn adeiladu beddau 'r prophwydi, ac yn addurno beddau y rhai cyfiawn;

[x] Luc 11.47

30 Ac yr ydych yn dywedyd, Pe buasem ni yn nyddiau ein tadau, ni buasem ni gyfrannogion â hwynt yngwaed y prophwydi.

31 Felly yr ydych yn tystiolaethu am danoch eich hunain [y] eich bod yn blant i'r rhai a laddasant y prophwydi.

[y] Act. 7.51. 52. 1 Thes.2.15.

32 [z] Cyflawnwch chwithau hefyd fesur eich tadau.

[z] 1 Thes.2. 16.

33 Oh seirph, [a] hiliogaeth gwiberod, pa fodd y gellwch ddianc rhag barn uffern?

[a] Pen.3.7. & 12.34.

34 Am hynny wele, yr ydwyf yn anfon attoch brophwydi, a doethion, ac ysgrifennyddion: [b] a rhai o honynt a leddwch, ac a groeshoeliwch; [c] a rhai o honynt a ffrewyllwch yn eich synagogau, ac a erlidiwch o dref i dref:

[b] Act. 5.40 & 22. 19. [c] Pen.10.17 2 Cor. 11. 24, 25.

35 Fel y delo arnoch chwi yr holl waed cyfiawn ar a ollyngwyd ar y ddaiar, [d] o waed Abel gyfiawn hyd [e] waed Zacharias fâb Barachias, yr hwn a laddasoch rhwng y Deml a'r allor.

[d] Gen.4.8. [e] 2 Chron. 24. 20, 21.

36 Yn wîr meddaf i chwi, Daw hyn oll ar ‡ y genhedlaeth hon.

‡ yr un hon

37 [f] Jerusalem, Jerusalem, yr hon wyt yn lladd y prophwydi, ac [g] yn llabyddio y rhai a ddanfonir attat, pa sawl gwaith y mynnaswn [h] gasglu dy blant ynghŷd, megis y casgl iâr ei chywion [i] tan ei hadenydd, ac ni's mynnech!

[f] Luc 13.34 [g] 2 Chron. 24.21. [h] 2 Esd.1. [i] Psa.17.8 & 91.4.

38 Wele, yr ydys yn gadel eich tŷ i chwi yn anghyfannedd.

39 Canys meddaf i chwi, Ni'm gwelwch yn ôl hyn, hyd oni ddywedoch, [k] Bendigedig yw yr hwn sydd yn dyfod yn enw yr Arglwydd.

[k] Psa. 118. 26. Pen. 21.9

PEN. XXIV.

1 Christ yn rhag-ddywedyd dinystr y Deml: 3 pa fâth a pha faint o gystuddiau a fydd o'r blaen. 29 Arwyddion ei ddyfodiad ef i farn. 36 Ac o ran bod y dydd a'r awr yn anysgpys, 42 y dylem ni wilied fel gweision da, yn disgwil bob amser am ddyfodiad ein meistr.

A'R [a] Iesu a aeth allan, ac a ymadawödd o'r deml: a'i ddisgyblion a ddaethant atto, i ddangos iddo adeiladau y Deml.

[a] Mar.13.1 Luc 21.5.

2 A'r

4036
2 A'r Ieſu a ddywedodd wrthynt, Oni welwch chwi hyn oll? Yn wîr meddaf i chwi, [b] Ni adewir yma garreg ar garreg ar ni ddattodir.
b Mic. 3.12. Luc 19.44.

3 ¶ Ac eſe yn eiſtedd ar fynydd yr Olewydd, y diſgyblion a ddaethant atto o'r naill-tu, gan ddywedyd, Mynega i ni pa brŷd y bydd y pethau hyn, a pha arwŷdd *fydd* o'th ddyfodiad, ac o ddiwedd y byd?

4 A'r Ieſu a attebodd, ac a ddywedodd wrthynt, [c] Edrychwch rhag i neb eich twyllo chwi.
c Eph. 5.6. Col. 2.8,18. 1 Theſ. 2.3. 1 Ioan 4.1. Jer. 14.14. & 23.25. Ioan 5.43.

5 Canys [d] daw llawer yn fy enw i, gan ddywedyd, Myfi yw Chriſt; ac a dwyllant lawer.
d Hag. 2.22. Zech 14.13.

6 A chwi a gewch glywed am ryfeloedd, a ſôn am ryfeloedd: gwelwch na chyffroër chwi; canys rhaid yw bod *hyn* oll; eithr nid yw y diwedd etto.

7 Canys [e] cyfyd cenedl yn erbyn cenedl, a theyrnas yn erbyn teyrnas: ac fe fydd newŷn, a nodau, a daiar-grynfaau mewn mannau.
e Pſ. 10.17. Marc 13.9. Luc 21.12. Dan 15.20. 16.2. Mat. 2.10.

8 A dechreuad gofidiau *yw* hyn oll.

9 [f] Yna i'ch traddodant chwi i'ch gorthrymmu, ac a'ch lladdant: a chwi a gaſeir gan yr holl genhedloedd er mwyn fy enw i.
f 1 Pet. 2.1.

10 Ac yna y rhwyſtrir llawer, ac y bradychant ei gilydd, ac y caſſânt ei gilydd.

11 [g] A gau-brophwydi lawer a godant, ac a dwyllant lawer.
g Act. 7.51. 1 Theſ. 2.15. 1 Tim. 4.1.

12 Ac o herwŷdd yr amlhâ anwiredd, fe a oera cariad llawer.

13 Eithr [h] y neb a barhao hyd y diwedd, hwnnw a fydd cadwedig.
h Pſ. 10.22. Marc 13.13. Heb. 3.6,14. Dan. 4.23. 9.35. Mat. 10. 1 Tim. 1.6.

14 A'r [i] Efengyl hon *am* y deyrnas [k] a bregethir trwy 'r holl fyd, er tyſtiolaeth i'r holl genhedloedd: ac yna y daw y diwedd.
i Mar. 13.14. Luc 21.20. Dan. 9.27 12.11.

15 [l] Am hynny pan weloch y ffieidd-dra anghyfanneddol, a ddywedpwyd trwy [m] Ddaniel brophwyd, yn ſefyll yn y lle ſanctaidd, (y neb a ddarllenno yſtyried)

16 Yna y rhai a fyddant yn Judea, ffoant i'r mynyddoedd.

17 Y neb *a fyddo* ar ben y tŷ, na ddiſgynned i gymmeryd dim allan o'i dŷ:

18 A'r hwn *a fyddo* yn y maes, na ddychweled yn ei ôl, i gymmeryd ei ddillad.

19 A gwae y rhai beichiogion a'r rhai yn rhoi bronnau yn y dyddiau hynny.

20 Eithr gweddïwch na byddo eich ffoëdigaeth y gaiaf, nac ar y *dydd* Sabbath.

21 Canys [n] y prŷd hynny y bydd gorthrymder mawr, y fath ni bu o ddechreu y byd hyd yr awr hon, ac ni bydd chwaith.

22 Ac oni bai fyrrhau y dyddiau hynny, ni buaſai gadwedig un cnawd oll: eithr er mwyn yr etholedigion fe fyrrheïr y dyddiau hynny.

23 [o] Yna o's dywed neb wrthych, Wele, llyma Griſt, neu llyma: na chredwch.

24 Canys [p] cyfyd gau-Griſtiau, a gau-brophwydi, ac a roddant arwyddion mawrion, a rhyfeddodau, hyd oni thwyllant, [q] pe byddai boſſibl, ïe yr etholedigion.

25 Wele, rhag-ddywedais i chwi.

26 Am hynny o's dywedant wrthych, Wele, y mae eſe yn y diffaithwch; nac ewch allan: Wele, yn yr 'ſtafelloedd; na chredwch.

27 Oblegid fel y daw y fellten o'r dwyrain, ac y tywynna hyd y gorllewin; felly hefyd y bydd dyfodiad Mâb y dyn.

28 [r] Canys pa le bynnag y byddo y gelain, yno 'r ymgaſgl yr eryrod. 5036
r Job 39.30. Luc 17.37.

29 Ac yn y ſan wedi gorthrymder y dyddiau hynny [ſ] y tywyllir yr haul, a'r lleuad ni rydd ei goleuni, a'r ſêr a ſyrth o'r nef, a nerthoedd y nefoedd a yſgydwir.
ſ Eſa. 13.10. Ezec. 32.7. Joel 2.10, 31. & 3.15. Mar. 13.24. Luc 21.25. Act. 2.20. Dat. 6.12.

30 Ac yna yr ymddengys arwŷdd Mâb y dyn yn y nef: ac yna y galara holl lwythau 'r ddaiar, a [t] hwy a welant Fâb y dyn yn dyfod ar gymmylau 'r nef gyd-a nerth a gogoniant mawr.
t Dat. 1.7.

31 Ac [u] efe a ddenſyn ei Angylion ‡ â mawr ſain ud-corn; a hwy a gaſglant ei etholedigion ef ynghŷd o'r pedwar gwŷnt, o eithafoedd y nefoedd hyd eu heithafoedd hwynt.
u Pſ. 13.41. 1 Cor. 15.52. 1 Theſ. 4.16.
‡ Neu, *ag udcorn a ſain mawr.*

32 Ond dyſgwch [x] ddammeg oddiwrth y ffigys-bren; Pan yw ei gangen euſys yn dyner, a'i ddail yn torri allan, chwi a wyddoch fod yr hâf yn agos:
x Luc 21.29.

33 Ac felly chwithau, pan weloch hyn oll, gwybyddwch [y] *ei* fod yn agos, wrth y dryſau.
y Iago 5.9.

34 Yn wîr meddaf i chwi, Nid â y genhedlaeth hon heibio, hyd oni wneler hyn oll.

35 [z] Nef a daiar a ânt heibio, eithr fy ngeiriau i nid ânt heibio ddim.
z Pſ. 102.26. Eſay 51.6. Pen. 5.18. Mar. 13.31. Heb. 1.11.

36 Ond am y dydd hwnnw a'r awr ni's gŵyr neb, nac Angylion y nefoedd, [a] onid fy Nhâd yn unig.
a Zec. 14.7. Mar. 13.32.

37 Ac fel yr oedd dyddiau Noë, felly hefyd y bydd dyfodiad Mâb y dyn.

38 [b] Oblegid fel yr oeddynt yn y dyddiau ym-mlaen y diluw yn bwytta ac yn yfed, yn prïodi ac yn rhoi i brïodas, hyd y dydd yr aeth Noë i mewn i'r arch,
b Gen. 6.3, 4, 5. & 7.5. Luc 17.26. 1 Pet. 3.20.

39. Ac ni wybuânt hyd oni ddaeth y diluw, a'u cymmeryd hwy oll ymaith; felly hefyd y bydd dyfodiad Mâb y dyn.

40 [c] Yna y bydd dau yn y maes; y naill a gymmerir, a'r llall a adewir.
c Luc 17.34, &c.

41 Dwy *a fydd* yn malu mewn melin; un a gymmerir, a'r llall a adewir.

42 [d] Gwiliwch gan hynny; am na wyddoch pa awr y daw eich Arglwydd.
d Pſ. 25.13. Marc 13.33, &c. Luc 21.36.

43 A [e] gwybyddwch hyn, pe gwybaſai gŵr y tŷ pa wiliadwriaeth y deuai y lleidr, efe a wiliaſai, ac ni adawſai gloddio ei dŷ trwŏdd.
e Luc 12.39. 1 Theſ. 5.2. 2 Pet. 3.10. Dat. 3.3. & 16.15.

44 Am hynny byddwch chwithau barod: canys yn yr awr ni thybioch y daw Mâb y dyn.

45 [f] Pwy gan hynny ſydd wâs ffyddlon a doeth, yr hwn a oſodod ei Arglwydd ar ei deulu, i roddi bwyd iddynt mewn prŷd?
f Luc 12.42

46 Gwŷnn ei fŷd y gwâs hwnnw, yr hwn y caiff ei Arglwydd ef pan ddelo yn gwneuthur felly.

47 Yn wîr meddaf i chwi, [g] Ar ei holl dda y geſyd efe ef.
g Pſ. 25.21, 23.

48 Ond o's dywed y gwâs drwg hwnnw yn ei galon, Y mae fy Arglwydd yn oedi dyfod;

49 A dechreu curo ei gyd-weiſion, a bwytta ac yfed gyd-a'r meddwon;

50 Arglwydd y gwâs hwnnw a ddaw yn y dydd nid yw efe yn diſgwil am dano, ac mewn awr ni's gŵyr efe;

51 Ac efe a'i gwahana ef, ac a eſyd ei ran ef gyd-a'r rhagrithwŷr: [h] yno y bydd wylofain, a rhingcian dannedd.
h Pen. 8.12.

PEN. XXV.

1 *Dammeg y deg morwŷn,* 14 *a'r Talentau,* 31 *a dull y farn ddiweddaf.*

YNa tebyg fydd teyrnas nefoedd i ddeg o forwynnion, y rhai a gymmerafant eu lampau, ac a aethant allan i gyfarfod â'r prïod-fâb.

2 A phump o honynt oedd gall, a phump yn ffôl.

3 Y rhai *oedd* ffôl a gymmerafant eu lampau, ac ni chymmerafant olew gyd-a hwynt:

4 A'r rhai call a gymmerafant olew yn eu lleftri gyd-a'u lampau.

5 A thra 'r oedd y prïod-fâb yn aros yn hîr, yr hepiafant oll ac yr hunafant.

6 Ac ar hanner nôs y bu gwaedd, Wele, y mae y prïod-fâb yn dyfod; ewch allan i gyfarfod ag ef.

7 Yna y cyfododd yr hôll forwynnion hynny, ac a drwfiafant eu lampau.

8 A'r rhai ffôl a ddywedafant wrth y rhai call, Rhoddwch i ni o'ch olew chwi: canys y mae ein lampau yn diffoddi.

9 A'r rhai call a attebafant, gan ddywedyd, Rhag na byddo digon i ni ac i chwithau: ond ewch yn hyttrach at y rhai fydd yn gwerthu, a phrynnwch i chwi eich hunain.

10 A thra 'r oeddynt yn myned ymaith i brynnu, daeth y prïod-fâb; a'r rhai oedd barod
[a] Luc 13. 25. a aethant i mewn gyd-ag ef i'r brïodas: [a] a chauwyd y drŵs.

11 Wedi hynny y daeth y morwynnion eraill hefyd, gan ddywedyd, Arglwydd, Arglwydd, agor i ni.

12 Ac efe a attebodd ac a ddywedodd, Yn
[b] Pen. 7. 23. wîr meddaf i chwi, [b] Nid adwaen chwi.

13 [c] Gwiliwch gan hynny; am na wyddoch
[c] Pé. 24. 42. Marc 13. 33. Luc 21. 36. 1 Cor. 16. 13. 1 Thef. 5. 6. 1 Pet. 5. 8. Dat. 16. 15. na'r dydd na'r awr y daw Mâb y dyn.

14 ¶ [d] Canys [e] fel dyn yn myned i wlâd ddïeithr, yr hwn a alwodd ei weifion, ac a
[d] Luc 19. 12. [e] Pé. 21. 33. roddes ei dda attynt.

15 Ac i un y rhoddes efe bum talent, ac i arall ddwy, ac i arall un; i bob un yn ôl ei allu ei hun: ac yn y fan, efe a aeth oddi-cartref.

16 A'r hwn a dderbyniafai y pum talent a aeth, ac a farchnattaodd â hwynt, ac a wnaeth bum talent eraill.

17 A'r un modd yr hwn *a dderbyniafai* y ddwy, a ennillodd yntef ddwy eraill.

18 Ond yr hwn a dderbyniafai un, a aeth, ac a gloddiodd yn y ddaiar, ac a guddiodd arian ei arglwydd.

19 Ac wedi llawer o amfer, y mae arglwydd y gweifion hynny yn dyfod, ac yn cyfrif â hwynt.

20 A daeth yr hwn a dderbyniafai bum talent, ac a ddug bum talent eraill, gan ddywedyd, Arglwydd, pum talent a roddaift attaf: wele, mi a ennillais bum talent eraill attynt.

21 A dywedodd ei arglwydd wrtho, Da, wâs da a ffyddlon: buoft ffyddlon ar ychydig,
[f] Pé. 24. 47. Luc 22. 29, 30. [f] mi a'th ofodaf ar lawer: dôs i mewn i [g] lawenydd dy Arglwydd.
[g] Heb. 12. 2.

22 A'r hwn a dderbyniafai ddwy dalent a ddaeth, ac a ddywedodd, Arglwydd, dwy dalent a roddaift attaf: wele, dwy eraill a ennillais attynt. 4036

23 Ei Arglwydd a ddywedodd wrtho, [h] Da, wâs da a ffyddlon: buoft ffyddlon ar ychydig, mi a'th ofodaf ar lawer: dôs i mewn i lawenydd dy Arglwydd.
[h] Ad. 21.

24 A'r hwn a dderbyniafai 'r un talent, a ddaeth, ac a ddywedodd, Arglwydd, mi a'th adwaenwn di, mai gŵr caled ydwyt, yn medi lle ni's hauaift, ac yn cafglu lle ni wafgeraift:

25 Ac mi a ofnais, ac a aethym, ac a guddiais dy dalent yn y ddaiar: wele, yr wyt yn cael yr eiddot dy hun.

26 A'i arglwydd a attebodd, ac a ddywedodd wrtho, O wâs drwg a dïog, ti a wyddit fy mod yn medi lle ni's hauais, ac yn cafglu lle ni's gwafgerais:

27 Am hynny y dyleîit ti roddi fy arian at y cyfnewid-wŷr, a mi pan ddaethwn a gawfwn dderbyn yr eiddof fy hun gyd-a llôg.

28 Cymmerwch gan hynny y talent oddiwrtho, a rhoddwch i'r hwn fydd ganddo ddeg talent.

29 ([i] Canys i bob un y mae ganddo y rhoddir, ac efe a gaiff helaethrwydd; ac oddiar yr hwn nid oes ganddo y dygir oddiarno, ïe yr hyn fydd ganddo.)
[i] Pé. 13. 12. Marc 4. 25. Luc 8. 18. & 19. 26.

30 A bwriwch allan y gwâs anfuddiol [k] i'r tywyllwch eithaf: yno y bydd wylofain a rhingcian dannedd.
[k] Pé. 8. 12.

31 ¶ [l] A Mâb y dyn pan ddêl yn ei ogoniant, a'r holl Angylion fanctaidd gyd-ag ef, yna yr eiftedd ar orfedd-fainge ei ogoniant.
[l] Zech. 14. 5. Pen. 16. 27. 1 Thef. 4. 16. 2 Thef. 1. 7. Jud. 14.

32 A [m] chyd-geiglir ger ei fron ef yr holl genhedloedd: ac [n] efe a'u didola hwynt oddiwrth ei gilydd, megis y didola y bugail y defaid oddiwrth y geifr:
[m] Dat. 1. 7. [n] Rhuf. 2. 16. 2 Cor. 5. 10. Eze. 20. 37. & 34. 17. Pen. 13. 49.

33 Ac a efyd y defaid ar ei ddeheu-law, ond y geifr ar yr aflwy.

34 Yna y dywed y Brenin wrth y rhai ar ei ddeheu-law, Deuwch, chwi fendigedigion fy Nhâd, etifeddwch y deyrnas [o] a barottowyd i chwi er feiliad y byd.
[o] Pé. 20. 23. Mar. 10. 40.

35 [p] Canys bûm newynog, a chwi a roifoch i mi fwyd: bu arnaf fyched, a rhoifoch i mi ddïod: [q] bûm ddïeithr, a dygafoch fi gyd-a chwi:
[p] Eſay 58. 7. Eze. 18. 7. Iago 1. 27. [q] Heb. 13. 2.

36 [r] Noeth, a dilladafoch fi: bûm glaf, ac ymwelfoch â mi: [s] bûm yngharchar, a daethoch attaf.
[r] Iago 2. 15. 16. [s] 2 Tim. 1. 16.

37 Yna yr ettyb y rhai cyfiawn iddo, gan ddywedyd, Arglwydd, pa brŷd i'th welfom yn newynog, ac i'th borthafom? neu yn fychedig, ac y rhoifom i ti ddïod?

38 A pha brŷd i'th welfom yn ddïeithr, ac i'th ddygafom gyd-a ni? neu yn noeth, ac i'th ddilladafom?

39 A pha brŷd i'th welfom yn glaf, neu yngharchar, ac y daethom attat?

40 A'r Brenin a ettyb, ac a ddywed wrthynt, Yn wîr meddaf i chwi, [t] Yn gymmaint a'i wneuthur o honoch i un o'r rhai hyn fy mrodyr lleiaf, i mi y gwnaethoch.
[t] Dih. 19. 17. Pen. 10. 42. Heb. 6. 10.

41 Yna y dywed efe hefyd wrth y rhai a fyddant ar y llaw aflwy, [u] Ewch oddiwrthyf, rai melldigedig, i'r tân tragywyddol, yr hwn a barottowyd i ddiafol ac i'w angylion.
[u] Pſal. 6. 8. Pen. 7. 23. Luc 13. 27.

42 Canys bûm newynog, ac ni roifoch i mi fwyd: bu arnaf fyched, ac ni roifoch i mi ddïod:

4036 43 Bûm ddieithr, ac ni'm dygasoch gyd-a chwi: noeth, ac ni'm dilladasoch: yn glaf, ac yngharchar, ac ni ymwelsoch â mi.

44 Yna yr attebant hwythau hefyd iddo, gan ddywedyd, Arglwydd, pa bryd i'th welsom yn newynog, neu yn sychedig, neu yn ddieithr, neu yn noeth, neu yn glaf, neu yngharchar, ac ni weinasom i ti?

45 Yna 'r ettyb efe iddynt, gan ddywedyd, Yn wîr meddaf i chwi, [x] Yn gymmaint ag na's gwnaethoch i'r un o'r rhai lleiaf hyn, ni's gwnaethoch i minneu.

46 A'r [y] rhai hyn a ânt i gospedigaeth dragywyddol: ond y rhai cyfiawn i fywyd tragywyddol.

PEN. XXVI.

3 Y llywodraeth-wŷr yn cyd-fwriadu yn erbyn Christ. 6 Y wraig yn enneinio ei ben ef. 14 Judas yn ei werthu ef. 17 Christ yn bwytta y Pasc: 26 yn ordeinio ei swpper sanctaidd: 36 yn gweddio yn yr ardd: 47 ac wedi ei fradychu â chusan, 57 yn cael ei arwain at Caiaphas, 69 a'i wadu gan Betr.

ABu, wedi i'r Iesu orphen y geiriau hyn oll, efe a ddywedodd wrth ei ddisgyblion,

2 [a] Chwi a wyddoch mai gwedi deu-ddydd y mae 'r Pasc, a Mâb y dyn a draddodir i'w groes-hoelio.

3 [b] Yna yr ymgasglodd yr Arch-offeiriaid, a'r 'sgrifennyddion, a Henuriaid y bobl, i lŷs yr Arch-offeiriad, yr hwn a elwid Caiaphas:

4 A hwy a gyd-ymgynghorasant fel y dalient yr Iesu trwy ddichell, ac y lladdent *ef*.

5 Eithr hwy a ddywedasant, Nid ar yr wŷl, rhag bod cynnwrf ym mhlith y bobl.

6 ¶ [c] Ac a'r Iesu yn [d] Bethania, yn nhŷ Simon y gwahan-glwyfus,

7 Daeth atto wraig a chanddi flwch o ennaint gwerth-fawr, ac a'i tywalltodd ar ei ben, ac efe yn eistedd wrth y ford.

8 A phan welodd ei ddisgyblion, hwy a sorrasant, gan ddywedyd, I ba beth *y bu* y golled hon?

9 Canys fe a allasid gwerthu yr ennaint hwn er llawer, a'i roddi i'r tlodion.

10 A'r Iesu a wybu, ac a ddywedodd wrthynt, Pa ham yr ydych yn gwneuthur blinder i'r wraig? canys hi a weithiodd weithred dda arnaf.

11 [e] Oblegid y mae gennych y tlodion bob amser gyd-a chwi; a [f] mi nid ydych yn ei gael bob amser.

12 Canys hi yn tywallt yr ennaint hwn ar fy nghorph, a wnaeth *hyn* i'm claddu i.

13 Yn wîr meddaf i chwi, Pa le bynnag y pregether yr Efengyl hon yn yr holl fyd, mynegir yr hyn a wnaeth hi hefyd, er cofia am dani hi.

14 ¶ [g] Yna 'r aeth un o'r deuddeg, yr hwn a elwid [h] Judas Iscariot, at yr Arch-offeiriaid,

15 Ac a ddywedodd *wrthynt*, [i] Pa beth a roddwch i mi, ac mi a'i traddodaf ef i chwi? A hwy a osodasant iddo ddeg ar hugain o arian.

16 Ac o hynny allan y ceisiodd efe amser cyfaddas i'w fradychu ef.

17 ¶ [k] Ac ar y *dydd* cyntaf o wŷl y bara croyw, y disgyblion a ddaethant at yr Iesu, gan ddywedyd wrtho, Pa le y mynni i ni barottoi i ti fwytta 'r Pasc? 4036 [k] Marc 14. 12. Luc 22. 7.

18 Ac yntef a ddywedodd, Ewch i'r ddinas at ‡ y cyfryw un, a dywedwch wrtho, Y mae 'r Athro yn dywedyd, Fy amser sydd agos: gyd-a thi y cynhaliaf y Pasc, mi a'm disgyblion. ‡ *hwn a hwn.*

19 A'r disgyblion a wnaethant y modd y gorchymynnasai 'r Iesu iddynt, ac a barottoisant y Pasc.

20 [l] Ac wedi ei myned hi yn hwyr, efe a eisteddodd gyd-a'r deuddeg. [l] Mar. 14. 18. Luc 22. 14. Ioan 13. 21.

21 Ac fel yr oeddynt yn bwytta, efe a ddywedodd, Yn wîr yr wyf yn dywedyd i chwi, ‡ mai un o honoch chwi a'm bradycha i. ‡ Neu, *y bradycha un o honoch fi.*

22 A hwythau yn drist iawn, a ddechreuasant ddywedyd wrtho, bob un o honynt, Ai myfi yw, Arglwydd?

23 Ac efe a attebodd, ac a ddywedodd, [m] Yr hwn a wlych ei law gyd-a mi yn y ddysgl, hwnnw a'm bradycha i. [m] Psa 41. 9

24 Mâb y dyn yn ddiau sydd yn myned, fel y mae yn ysgrifennedig am dano: eithr gwae 'r dyn hwnnw trwy 'r hwn y bradychir Mâb y dyn: da a fuasai i'r dyn hwnnw pe na's ganesid ef.

25 A Judas yr hwn a'i bradychodd ef a attebodd, ac a ddywedodd, Ai myfi yw *efe*, Athro? Yntef a ddywedodd wrtho, Ti a ddywedaist.

26 ¶ [n] Ac fel yr oeddynt yn bwytta, [o] yr Iesu a gymmerth y bara, ac wedi iddo ‡ fendithio, efe a'i torrodd, ac a'i rhoddodd i'r disgyblion, ac a ddywedodd, Cymmerwch, bwytewch; hwn yw fy nghorph. [n] Marc 14. 22. Luc 22. 19. [o] 1 Cor. 11. 23, 24. ‡ Neu, *ddioleb.*

27 Ac wedi iddo gymmeryd y cwppan, a diolch, efe a'i rhoddes iddynt, gan ddywedyd, Yfwch bawb o hwn:

28 Canys hwn yw fy ngwaed [p] o'r Testament newydd, yr hwn a dywelltir [q] tros lawer er maddeuant pechodau. [p] Edrych Exod. 24. 8. Jer. 31. 31. [q] Pe. 20. 28. Rhuf 5. 15.

29 Ac [r] yr ydwyf yn dywedyd i chwi, nad yfaf o hyn allan o ffrwyth hwn y win-wydden hyd y dydd hwnnw pan yfwyf ef gyd-a chwi yn newydd yn nheyrnas fy Nhâd. [r] Luc 22. 18.

30 Ac wedi iddynt ganu ‡ hymn, hwy a aethant allan i fynydd yr Olewydd. ‡ Neu, *mawl*, neu, *Psalm.*

31 Yna y dywedodd yr Iesu wrthynt, [s] Chwychwi oll [t] a rwystrir heno o'm plegid i: canys [u] yscrifennedig yw, Tarawaf y bugail, a defaid y praidd a wasgerir. [s] Mar. 14. 27. Ioan 16. 32. [t] Pen. 11. 6. [u] Zech 13. 7.

32 Eithr wedi fy adgyfodi, [x] mi a âf o'ch blaen chwi i Galilea. [x] Pen. 28. 7, 10, 16. Mar. 14. 28. & 16. 7.

33 A Phetr a attebodd, ac a ddywedodd wrtho, Pe rhwystrid pawb o'th blegid ti, *etto* ni'm rhwystrir i byth.

34 Yr Iesu a ddywedodd wrtho, [y] Yn wîr yr wyf yn dywedyd i ti, mai 'r nôs hon, cyn canu o'r ceiliog, i'm gwedi deir-gwaith. [y] Ioã 13. 38

35 Petr a ddywedodd wrtho, Pe gorfyddai i mi farw gyd-a thi, ni'th wadaf ddim. Yr un modd hefyd y dywedodd yr holl ddisgyblion.

36 ¶ [z] Yna y daeth yr Iesu gyd-a hwynt i fan a elwid Gethsemane, ac a ddywedodd wrth ei ddisgyblion, Eisteddwch yma, tra 'r elwyf a gweddio accw. [z] Marc 14. 32. Luc 22. 39. Ioan 18. 1.

4036 37 Ac efe a gymmerth Petr, a [a] dau fâb Zebe-
[a] Pen. 4.21. [b] Ioã 12.27. deus, ac a ddechreuodd driſtâu ac [b] ymofidio.
38 Yna efe a ddywedodd wrthynt, Trîſt iawn yw fy enaid hyd angau; arhoſwch yma, a gwiliwch gyd-a mi.
39 Ac wedi iddo fyned ychydig ym-mlaen, [c] Heb. 5.7. efe a ſyrthiodd ar ei wyneb, [c] gan weddïo, a [d] Ioã 12.27. [e] Pſ. 20.22. dywedyd, [d] Fy Nhâd, o's yw boſſibl, aed [e] y cwppan hwn heibio oddïwrthyf: etto nid fel yr ydwyf fi yn ewyllyſio, ond fel yr ydwyt ti.
40 Ac efe a ddaeth at y diſgyblion, ac a'u cafas hwy yn cyſgu, ac a ddywedodd wrth Petr, Felly, oni ellych chwi wilied un awr gyd-a mi?
41 Gwiliwch a gweddïwch, fel nad eloch i brofedigaeth. Yr yſpryd yn ddïau *ſydd* yn barod, eithr y cnawd ſydd wann.
42 Efe a aeth dracheſn yr ail waith, ac a weddïodd, gan ddywedyd, Fy Nhâd, oni's gall y cwppan hwn fyned heibio oddïwrthyf, na byddo i mi yfed o hono, gwneler dy ewyllys di.
43 Ac efe a ddaeth, ac a'u cafas hwy yn cyſgu dracheſn: canys yr oedd eu llygaid hwy wedi trymhau.
44 Ac efe a'u gadawödd hwynt, ac a aeth ymaith dracheſn, ac a weddïodd y drydedd waith, gan ddywedyd yr un geiriau.
45 Yna y daeth efe at ei ddiſgyblion, ac a ddywedodd wrthynt, Cyſgwch bellach, a gorphywyſwch: wele, y mae 'r awr wedi neſſau, a Mâb y dyn a draddodir i ddwylo pechaduriaid.
46 Codwch, awn: wele, neſſaodd yr hwn ſydd yn fy mradychu.
[f] Mar. 14.43. Luc 22.47. Ioan 18. 3. 47 ¶ Ac [f] efe etto yn llefaru, wele, Judas un o'r deuddeg, a ddaeth, a chyd-ag ef dyrfa fawr â chleddyfau a ffynn, oddïwrth yr Arch-offeiriaid a Henuriaid y bobl.
48 A'r hwn a'i bradychodd ef a roiſai arwŷdd iddynt, gan ddywedyd, Pa un bynnag a guſanwyf, hwnnw yw efe: deliwch ef.
49 Ac yn ebrwydd y daeth at yr Ieſu, ac a ddywedodd, Henffych well, Athro; ac a'i cuſanodd ef.
50 A'r Ieſu a ddywedodd wrtho, Y cyfaill, i ba beth y daethoſt? Yna y daethant, ac y rhoiſant ddwylo ar yr Ieſu, ac a'i daliaſant ef.
[g] Ioã 18.10. 51 Ac wele, [g] un o'r rhai oedd gyd-a'r Ieſu, a eſtynnodd ei law, ac a dynnodd ei gleddyf, ac a darawödd wâs yr Arch-offeiriad, ac a dorrodd ei gluſt ef.
[h] Gene. 9.6. Deut. 15.10. 52 Yna y dywedodd yr Ieſu wrtho, Dychwel dy gleddyf i'w le: [h] canys pawb ar a gymmerant gleddyf a ddifethir â chleddyf.
53 A ydwyt ti yn tybied na's gallaf yr awr hon ddeiſyf ar fy Nhâd, ac efe a rydd yn y ſan i mi fwy nâ deuddeg lleng o Angylion?
[i] Eſay 53. 7, &c. Luc 24. 25, 44, 46. 54 Pa fodd ynte y cyflawnid [i] yr yſgrythyrau, mai felly y gorfydd bod?
55 Yn yr awr honno y dywedodd yr Ieſu wrth y torfeydd, Ai megis at leidr y daethoch chwi allan, â cleddyfau a ffynn i'm dal i? Yr oeddwn i beunydd gyd-a chwi yn eiſtedd yn dyſgu yn y Deml, ac ni'm daliaſoch.
[k] Galar. 4. 20. 56 A hyn oll a wnaethpwyd [k] fel y cyflawnid yſgrythyrau y Prophwydi. Yna [l] 'r holl ddiſgyblion a'i gadawſant ef, ac a ffoiſant.
[l] Ioã 18. 15. [m] Marc 14. 53. Luc 22. 54. Ioan 18. 13, 13, 24. 57 ¶ [m] A'r rhai a ddaliaſent yr Ieſu a'i dygaſant ef ymaith at Caiaphas yr Arch-offeiriad, lle 'r oedd yr yſgrifennyddion a'r Henuriaid wedi ymgaſglu ynghŷd.
58 A Phetr a'i canlynodd ef o hir-bell hyd yn llŷs yr Arch-offeiriad, ac a aeth i mewn, ac a eiſteddodd gyd-a'r gweiſion, i weled y diwedd.
59 A'r Arch-offeiriaid a'r Henuriaid a'r holl gyngor a geiſiaſant gau-dyſtiolaeth yn erbyn yr Ieſu, fel y rhoddent ef i farwolaeth;
60 Ac ni's cawſant: ïe er dyfod *yno* gau-dyſtion lawer, ni chawſant. Eithr o'r diwedd fe a ddaeth dau gau-dyſt,
61 Ac a ddywedaſant, Hwn a ddywedodd, [n] Pſ. 27.40. Ioan 2. 19. [n] Mi a allaf ddinyſtrio Teml Dduw, a'i hadeiladu mewn tri diwrnod.
[o] Marc 14.60. 62 [o] A chyſodod yr Arch-offeiriad, ac a ddywedodd wrtho, A attebi di ddim? beth y mae y rhai hyn yn ei dyſtiolaethu yn dy erbyn.
[p] Eſay 53. Pen. 17. 14. 63 Ond [p] yr Ieſu a dawödd. A'r Arch-offeiriad gan atteb a ddywedodd wrtho, Yr ydwyf yn dy dynghedu di trwy 'r Duw byw, ddywedyd o honot i ni ‡ ai tydi yw y Chriſt Mâb Duw.
‡ ynte.
64 Yr Ieſu a ddywedodd wrtho, Ti a ddywedaiſt. Eithr meddaf i chwi, [q] Ar ôl hyn y gwelwch Fâb y dyn [r] yn eiſtedd ar ddeheu-law 'r Gallu, ac yn dyfod ar gymmylau 'r nef.
[q] Pſ. 16.11. & 24. 7. Rhuf. 14. 11. 1 Theſ. 4. 16. Dan. 7. 13. [r] Pſa. 110.1.
65 Yna y rhwygodd yr Arch-offeiriad ei ddillad, gan ddywedyd, Efe a gablodd: pa raid i ni ‡ mwy wrth dyſtion? Wele, yr awron clywſoch ei gabledd ef.
‡ eto.
66 Beth dybygwch chwi? Hwythau gan atteb a ddywedaſant, [ſ] Y mae efe yn euog o farwolaeth.
[ſ] Lef. 24.16. 67 [t] Yna y poeraſant yn ei wyneb, ac a'i cernodiaſant: [u] eraill a'i tarawſant ef â gwïail,
[t] Eſay 50. 6. Pen. 27. 30. [u] Ioſ 19. 3. [x] Mar. 14. 65. Luc 22. 64.
68 Gan ddywedyd, [x] Prophwyda i ni, ô Chriſt, pwy yw 'r hwn a'th darawödd.
[y] Marc 14. 66. Luc 22. 56. Ioan 18. 25. 69 ¶ A [y] Phetr oedd yn eiſtedd allan yn y llŷs: a daeth morwynig atto, ac a ddywedodd, A thitheu oeddit gyd-ag Ieſu y Galilead.
70 Ac efe a wadodd ger eu bron hwy oll, ac a ddywedodd, Ni's gwn beth yr wyt yn ei ddywedyd.
71 A phan aeth efe allan i'r porth, gwelodd un arall ef; a hi a ddywedodd wrth y rhai oedd yno, Yr oedd hwn hefyd gyd-a'r Ieſu o Nazareth.
72 A thracheſn efe a wadodd trwy lŵ, Nid adwaen i y dyn.
73 Ac ychydig wedi, daeth y rhai oedd yn ſefyll ger llaw, ac a ddywedaſant wrth Petr, Yn wîr yr wyt titheu yn un o honynt; canys y mae [z] dy leferydd yn dy gyhuddo.
[z] Luc 22. 59.
74 Yna y dechreuodd efe regu, a thyngu, Nid adwaen i y dyn. Ac yn y man y canodd y ceiliog.
[a] Ad ly Mar. 14. 72. Ioã 13. 38. 75 A chofiodd Petr air yr Ieſu, yr hwn a ddywedaſai wrtho, [a] Cyn canu o'r ceiliog, ti a'm gwedi deir-gwaith. Ac efe a aeth allan, ac a wylodd ‡ yn chwerw-doſt.
‡ yn fawr.

4036

PEN. XXVII.

1 Rhoddi Christ yn rhwym at Pilat. 3 Judas yn ymgrogi. 19 Pilat wedi ei rybuddio gan ei wraig, 24 yn golchi ei ddwy-law: 26 rhyddhau Barabbas: 29 Coroni Christ â drain, 34 a'i groes-hoelio, 40 a'i ddifenwi, 50 yntef yn marw: ei gladdu ef. 66 Selio a gwilio ei fedd ef.

A Phan ddaeth y boreu, cyd-ymgynghorodd [a] yr holl Arch-offeiriaid, a Henuriaid y bobl, yn erbyn yr Iesu, fel y rhoddent ef i farwolaeth.

a Mar. 15. 1. Luc 22. 66. & 23. 1. Ioan 18. 28.

2 Ac wedi iddynt ei rwymo, hwy a'i dygasant ef ymaith, ac a'i troddodasant ef i Pontius Pilat y rhaglaw.

3 Yna pan weles Judas, yr hwn a'i bradychodd ef, ddarfod ei gondemnio ef, bu edifar ganddo, ac a ddug drachefn y deg ar hugain arian i'r Arch-offeiriaid a'r Henuriaid,

4 Gan ddywedyd, Pechais gan fradychu gwaed gwirion. Hwythau a ddywedasant, Pa beth yw hynny i ni? edrych di.

b Act. 1. 18. 5 Ac wedi iddo daflu 'r arian yn y Deml, [b] efe a ymadawödd, ac a aeth, ac a ymgrogodd.

6 A'r Arch-offeiriaid a gymmerasant yr arian, ac a ddywedasant, Nid cyfreithlawn *yw* eu bwrw hwynt yn y drysorfa; canys ‡ gwerth gwaed ydyw.

‡ Neu, *prîs.*

7 Ac wedi iddynt gyd-ymgynghori, hwy a brynasant â hwynt faes y crochenydd, yn gladdfa dieithraid.

8 Am hynny y galwyd y maes hwnnw, c Act. 1. 19. [c] Maes y gwaed, hyd heddyw.

9 (Yna y cyflawnwyd yr hyn a ddywedpwyd trwy Jeremïas y prophwyd, gan ddywedyd, A [d] hwy a gymmerasant y deg ar hugain arian, ‡ prîs y prisiedig, yr hwn † a brynasant gan feibion Israël,

d Zech. 11. 12, 13. ‡ Neu, *gwerth y gwerthedig.* † Neu, *brisiasai meibion Israel.*

10 Ac a'u rhoisant hwy am faes y crochenydd, megis y gosodes yr Arglwydd i mi.)

11 A'r Iesu a safodd ger bron y rhaglaw: a'r rhaglaw a ofynnodd iddo, gan ddywedyd, Ai ti yw Brenin yr Iuddewön? A'r Iesu a ddywedodd wrtho, [e] Yr wyt ti yn dywedyd.

e Ioan 18. 37. 1 Tim. 6. 13.

12 A phan gyhuddid ef gan yr Arch-offeiriaid a'r Henuriaid, [f] nid attebodd efe ddim.

f Pſ. 26. 63.

13 Yna y dywedodd Pilat wrtho, [g] Oni chlywi di faint o bethau y maent hwy yn eu tystiolaethu yn dy erbyn di?

g Pſ. 26. 62.

14 Ac nid attebodd efe iddo i un gair; fel y rhyfeddodd y rhaglaw yn fawr.

15 [h] Ac ar yr ŵyl *honno* yr arferai y rhaglaw ollwng yn rhydd i'r bobl un carcharor, yr hwn a fynnent.

h Mar. 15. 6. Luc 23. 17. Ioan 18. 39.

16 Ac yna yr oedd ganddynt garcharor hynod, a elwid Barabbas.

17 Wedi iddynt gan hynny ymgasglu ynghŷd, Pilat a ddywedodd wrthynt, Pa un a fynnwch i mi ei ollwng yn rhydd i chwi? Barabbas, ai yr Iesu, yr hwn a elwir Christ.

18 Canys efe a wyddai mai o genfigen y traddodasent ef.

19 Ac efe yn eistedd ar yr orsedd-faingc, ei wraig a ddanfonodd atto, gan ddywedyd, Na fydded i ti a wnelych â'r cyfiawn hwnnw: canys goddefais lawer heddyw mewn breuddwyd o'i achos ef. 4036

20 [i] A'r Arch-offeiriaid a'r Henuriaid a berswadiasant y bobl, fel y gofynnent Barabbas, ac y difethent yr Iesu.

i Ioan. 18. 40. Act. 3. 14.

21 A'r rhaglaw a attebodd, ac a ddywedodd wrthynt, Pa un o'r ddau a fynnwch i mi ei ollwng yn rhydd i chwi? Hwythau a ddywedasant, Barabbas.

22 Pilat a ddywedodd wrthynt, Pa beth gan hynny a wnâf i'r Iesu, yr hwn a elwir Christ? Hwythau oll a ddywedasant wrtho, Croes-hoelier ef.

23 A'r rhaglaw a ddywedodd, Ond pa ddrwg a wnaeth efe? Hwythau a lefasant yn fwy, gan ddywedyd, Croes-hoelier ef.

24 A Philat, pan welodd nad oedd dim yn tyccio, ond yn hyttrach bod cynnwrf, [k] a gymmerth ddwfr, ac a olchodd ei ddwylo ger bron y bobl, gan ddywedyd, Dieuog ydwyf fi oddiwrth waed y cyfiawn hwn: edrychwch chwi.

k Deu. 21. 6.

25 A'r holl bobl a attebodd, ac a ddywedodd, [l] *Bydded* ei waed ef arnom ni, ac ar ein plant.

l Act. 5. 28.

26 Yna y gollyngodd efe Barabbas yn rhydd iddynt: [m] ond yr Iesu a fflan-gellodd efe, ac a'i rhoddes i'w groes-hoelio.

m Luc 23. 16.

27 [n] Yna mil-wŷr y rhaglaw a gymmerasant yr Iesu ‡ i'r dadleu-dŷ, ac a gynnullasant atto yr holl fyddin.

n Ioan 19. 1. ‡ Neu, *i dŷ rhaglaw.*

28 A hwy a'i diosgasant ef, ac [o] a roisant am dano santell o 'scarlat.

o Luc 23. 11

29 A chwedi iddynt blethu coron o ddrain, hwy a'i gosodasant ar ei ben ef, a chorsen yn ei law ddehau, ac a blygasant eu gliniau ger ei fron ef, ac a'i gwatwarasant, gan ddywedyd, Henffych well, brenin yr Iuddewön.

30 A [p] hwy a boerasant arno, ac a gymmerasant y gorsen, ac a'i tarawsant ar ei ben.

p Esay 50. 5. Pen. 26. 67.

31 Ac wedi iddynt ei watwar, hwy a'i diosgasant ef o'r santell, ac a'i gwisgasant â'i ddillad ei hun, ac a'i dygasant ef ymaith i'w groes-hoelio.

32 [q] Ac fel yr oeddynt yn myned allan, hwy a gawsant ddyn o Cyrene, a'i enw Simon; hwn a gymmhellasant i ddwyn ei groes ef.

q Mar. 15. 21 Luc 23. 26.

33 [r] A phan ddaethant i le a elwid Golgotha, yr hwn a elwir, Lle 'r ben-glog,

r Ioan 19. 17

34 [s] Hwy a roisant iddo i'w yfed finegr yn gymmysgedig â bustl; ac wedi iddo ei brofi, ni fynnodd efe yfed.

s Pſ. 69. 21.

35 Ac wedi iddynt ei groes-hoelio ef, hwy a rannasant ei ddillad, gan fwrw coel-bren: er cyflawnu y peth a ddywetpwyd trwy 'r prophwyd, [t] Hwy a rannasant fy nillad yn eu plith, ac ar fy ngwisg y bwriasant goel-bren.

t Pſ. 22. 18. Ioan 19. 24.

36 A chan eistedd hwy a'i gwiliasant ef yno.

37 A [u] gosodasant hefyd uwch ei ben ef ei achos yn 'sgrifennedig, HWN YW IESU BRENIN YR IUDDEWON.

u Marc 15. 26. Luc 23. 38. Ioan 19. 19.

38 [x] Yna y croes-hoeliwyd gyd-ag ef ddau leidr, un ar y llaw ddehau, ac un ar yr asswy.

x Esa. 53. 12 Luc 23. 32, 33.

39 [y] A'r rhai oedd yn myned heibio a'i cablasant ef, gan ysgwyd eu pennau,

y Pſa. 22. 7. Mar. 15. 29. Luc 23 35.

40 A dywedyd, [z] Ti yr hwn a ddinystri 'r Deml, ac a'i hadeiledi mewn tridiau, gwared dy hun. O's ti yw Mâb Duw, disgyn oddiar y groes.

z Pſ. 26. 61. Ioan 2. 19.

4036 41 A'r un modd yr Arch-offeiriaid hefyd, gan watwar, gyd-ar yſgrifennyddion a'r Henuriaid, a ddywedaſant,

42 Efe a waredodd eraill, ei hunan ni's gall efe ei waredu. O's brenin Iſraël yw, diſgynned yr awron oddiar y groes, ac ni a gredwn iddo.

a Pſal.22.8. Doeth 2. 16, 17, 18. 43 [a] Ymddiriedodd yn Nuw; gwareded efe ef yr awron, o's efe a'i mynn ef: canys efe a ddywedodd, Mâb Duw ydwyf.

b Luc 23.39. 44 [b] A'r un peth hefyd a edliwiodd y lladron iddo, y rhai a groeſ-hoeliaſid gyd-ag ef.

45 Ac o'r chweched awr y bu tywyllwch ar yr holl ‡ ddaiar hyd y nawfed awr. ‡ *dir.*

c Heb. 5. 7. 46 Ac ynghylch y nawfed awr [c] y llefodd yr Ieſu â llef uchel, gan ddywedyd, Eli, Eli, lamaſabachthani? hynny yw, d Fy Nuw, fy Nuw, pa ham i'm gadewaiſt?

d Pſal.22.1. 47 A rhai o'r ſawl oedd yn ſefyll yno, pan glywſant, a ddywedaſant, Y mae hwn yn galw am Eliias.

48 Ac yn y fan un o honynt a redodd, ac a gymmerth yſpwrn, e ac a'i llanwodd o finegr, ac a'i rhoddes ar gorſen, ac a'i diododd ef.

e Pſa.69.21. Mar. 15.36. Luc 23.36. Ioan 19.29.

49 A'r llaill a ddywedaſant, Paid, edrychwn a ddaw Elias i'w waredu ef.

f Luc 23.46 50 [f] A'r Ieſu, wedi lleſain dracheſn â llef uchel, a ymadawödd â'r yſpryd.

g Ex.26.31. 2 Chron. 3. 14. Mar. 15.38. 51 Ac wele, [g] llen y Deml a rwygwyd yn ddau oddi-fynu hyd i waered: a'r ddaiar a grynnodd, a'r main a holltwyd:

52 A'r beddau a agorwyd; a llawer o gyrph y ſainct a hunaſent a gyfodaſant,

53 Ac a ddaethant allan o'r beddau ar ôl ei gyfodiad ef, ac a aethant i mewn i'r ddinas ſanctaidd, ac a ymddangoſaſant i lawer.

h Mar.15.39 Luc 23.47. 54 [h] Ond y canwriad, a'r rhai oedd gyd ag ef yn gwilied yr Ieſu, wedi gweled y ddaiargryn, a'r pethau a wnaethid, a ofnaſant yn fawr, gan ddywedyd, Yn wîr Mâb Duw ydoedd hwn.

i Luc 8.2,3. 55 Ac yr oedd yno lawer o wragedd yn edrych o hir-bell, [i] y rhai a ganlynaſent yr Ieſu o Galilea, gan weini iddo ef:

56 Ym-mhlith y rhai yr oedd Mair Magdalen, a Mair mam Iago a Joſes, a mam meibion Zebedëus.

k Mar.15.42 Luc 23.50. Ioan 19.38. 57 ¶ [k] Ac wedi ei myned hi yn hwyr, daeth gŵr goludog o Arimathea, a'i enw Joſeph, yr hwn a fuaſai ynteu yn ddiſgybl i'r Ieſu:

58 Hwn a aeth at Pilat, ac a ofynnodd gorph yr Ieſu. Yna y gorchymynnodd Pilat roddi 'r corph.

59 A Joſeph wedi cymmeryd y corph, a'i hamdôdd â lliain glân,

l Eſay 53.9. 60 Ac [l] a'i goſododd ef yn ei fedd newŷdd ei hun, yr hwn a dorraſai efe yn y graig, ac a dreiglodd faen mawr wrth ddrws y bedd, ac a aeth ymaith.

61 Ac yr oedd yno Mair Magdalen, a Mair arall, yn eiſtedd gyferbyn â'r bedd.

m Pſ.16.21. & 17.23. & 20.19. Mar. 8.31. & 10.34. Luc 9.22. & 18.33. & 24.6. 62 A thrannoeth, yr hwn ſydd ar ôl y darpar-wyl, yr ymgynhullodd yr Arch-offeiriaid a'r Phariſeaid at Pilat,

63 Gan ddywedyd, Arglwydd, y mae yn gôf gennym ddywedyd o'r twyllwr hwnnw, ac efe etto yn fyw, [m] Wedi tri-diau y cyfodaf.

64 Gorchymmyn gan hynny gadw y bedd yn ddiogel hyd y trydydd dydd, rhag dyfod ei ddiſgyblion o hŷd nôs, a'i ladratta ef, a dywedyd wrth y bobl, Efe a gyfododd o feirw: a bydd yr amryfuſedd diweddaf yn waeth nâ'r cyntaf. 4036

65 A dywedodd Pilat wrthynt, Y mae gennych wiliadwriaeth, ewch, gwnewch mor ddiogel ag y medroch.

66 A hwy a aethant, ac a wnaethant y bedd yn ddiogel, ac a ſeliaſant y maen, gyd-a'r wiliadwriaeth.

PEN. XXVIII.

1 Dangos adgyfodiad Chriſt i'r gwragedd gan Angel. 9 Chriſt ei hun yn ymddangos iddynt hwy. 11 Yr Arch-offeiriaid yn rhoddi arian i'r milwŷr, i ddywedyd ddarfod ei ladratta ef ellau o'r bedd. 16 Chriſt yn ymddangos i'w ddiſgyblion, 19 ac yn eu hanfon i fedyddio, ac i ddyſgu yr holl genhedloedd.

AC yn [a] niwedd y Sabbath, a hi yn dyddhau i'r dydd cyntaf o'r ‡ wythnos, daeth Mair Magdalen, a'r Fair arall, i edrych y bedd. a Mat.16.1. Luc 24.1. Ioan 20.1. ‡ *Saboth-rhan.*

2 Ac wele, ‡ bu daiar-gryn mawr: canys [b] diſgynnodd angel yr Arglwydd o'r nef, ac a ddaeth, ac a dreiglodd y maen oddiwrth y drws, ac a eiſteddodd arno. ‡ *Neu, buaſai.* b Edrych Luc 24.4. Ioan 20.12.

3 A'i wyneb-pryd oedd fel mellten, a'i wiſg yn wen fel eira.

4 A rhag ei ofn ef y crynnodd y ceidwaid, ac a aethant megis yn feirw.

5 A'r Angel a attebodd, ac a ddywedodd wrth y gwragedd, Nac ofnwch: canys mi a wn mai ceiſio 'r ydych yr Ieſu, yr hwn a groeſhoeliwyd.

6 Nid yw efe yma: canys cyfododd, [c] megis y dywedodd. Deuwch, gwelwch y fan lle y gorweddodd yr Arglwydd. c Pſ. 12.4. & 16.10. & 17.25. & 20.19.

7 Ac ewch ar ffrwſt, a dywedwch i'w ddiſgyblion gyfodi o hono o feirw. Ac wele, [d] y mae efe yn myned o'ch blaen chwi i Galilea: yno y gwelwch ef. Wele, dywedais i chwi. d Pſ.16.7. Mar. 16.7.

8 Ac wedi eu myned ymaith ar frys oddiwrth y bedd, gyd-ag ofn a llawenydd mawr, rhedaſant i fynegi i'w ddiſgyblion ef.

9 Ac fel yr oeddynt yn myned i fynegi i'w ddiſgyblion ef, wele, [e] yr Ieſu a gyfarfu â hwynt, gan ddywedyd, Henffwch well. A hwy a ddaethant, ac a ymafaelaſant yn ei draed ef, ac a'i haddolaſant. e Mar.16.9. Ioan 20.14.

10 Yna y dywedodd yr Ieſu wrthynt, Nac ofnwch: [f] ewch, mynegwch i'm brodyr, ſel yr elont i Galilea, ac yno i'm gwelant i. f Ioſ 20.17.

11 ¶ Ac wedi eu myned hwy, wele, rhai o'r wiliadwriaeth a ddaethant i'r ddinas, ac a fynegaſant i'r Arch-offeiriaid yr hyn oll a wnaethid.

12 Ac wedi iddynt ymgaſglu ynghŷd gyd-a'r Henuriaid, a chyd-ymgynghori, hwy a roſſant ‡ arian lawer i'r mil-wŷr, ‡ *Neu, arian.*

13 Gan ddywedyd, Dywedwch, Ei ddiſgyblion a ddaethant o hŷd nôs, ac a'i lladratta ſant ef a nyni yn cyſgu.

¶ Ac

4034 ‡ *a barnwn iddo gwiio.*

14 Ac o's clyw y rhaglaw hyn, ni ‡ a'i perſwadiwn ef, ac a'ch gwnawn chwi yn ddiofal.

15 A hwy a gymmeraſant yr arian, ac a wnaethant fel yr addyſgwyd hwynt: ‡ a thanwyd y gair hwnym mhlith yr Iuddewön hyd y dydd heddyw.

‡ *a chyhoeddwyd.*

16 ¶ A'r un diſgybl ar ddeg a aethant i Galilea, i'r mynydd [g] lle 'r ordeiniaſai 'r Ieſu iddynt.

[g] Pé. 26.32.

17 A phan welſant ef, hwy a'i addolaſant ef: ond rhai a ammheuaſant.

18 A'r Ieſu a ddaeth, ac a leſarodd wrthynt, gan ddywedyd, Rhoddwyd i mi [h] bob awdurdod yn y nef ac ar y ddaiar.

[h] Pé. 11.27. Luc 10. 12. Ioan 3. 35. & 5. 22. & 17. 2. Heb. 1. 2. & 2. 8.

19 [i] Ewch gan hynny, a dyſgwch yr holl genhedloedd, gan eu bedyddio hwy yn enw 'r Tâd, a'r Mâb, a'r Yſpryd glân;

[i] Marc 16.15

20 Gan ddyſgu iddynt gadw pob peth ar a orchymynnais i chwi. Ac wele, yr ydwyf fi gyd-a chwi bob amſer hyd ddiwedd y byd. Amen.

Yr Efengyl yn ol Sanct MARC.

PENNOD I.

1 *Swydd Ioan Fedyddiwr.* 9 *Bedyddio yr Ieſu,* 12 *a'i demtio.* 14 *Eſe yn pregethu,* 16 *yn galw Petr, Andreas, Iago, ac Ioan:* 23 *yn iachau dyn ac yſpryd aflan ynddo,* 29 *a mam gwraig Petr,* 32 *a llawer o gleiſion:* 41 *ac yn glanhau y gwahan-glwyfus.*

DEchreu Efengyl Ieſu Griſt, Fâb Duw;

2 Fel yr yſgrifennwyd yn y prophwydi, [a] Wele, yr ydwyf fi yn anfon fy nghennad o flaen dy wyneb, yr hwn a barottoa dy ffordd o'th flaen.

[a] Mal. 3. 1. & 4. 5. Mat. 11 10. Luc 7. 27.

3 [b] Llef un yn llefain yn y diffaithwch, Parottowch ffordd yr Arglwydd, gwnewch yn uniawn ei lwybrau ef.

[b] Eſay 40 3. Mat. 3. 3. Luc 3. 4. Ioan 1. 23.

4 [c] Yr oedd Ioan yn bedyddio yn y diffaithwch, ac yn pregethu bedydd edifeirwch, er maddeuant pechodau.

[c] Mat. 3. 1. Luc 3. 3. Act 13. 24.

5 [d] Ac aeth allan atto ef holl wlâd Judea, a'r Hïeroſolymitiaid, ac a'u bedyddiwyd oll ganddo yn afon yr Iorddonen, gan gyffeſſu eu pechodau.

[d] Mat. 3. 5.

6 Ac Ioan oedd [e] wedi ei wiſgo â blew camel, a gwregys croen ynghylch ei lwynau, ac yn bwytta [f] locuſtiaid a mêl gwŷllt:

[e] 3. 4. [f] Lef. 11. 22. Deut. 14. 11.

7 Ac efe a bregethodd, gan ddywedyd, [g] Y mae yn dyfod ar fy ôl i un cryfach nâ myfi, carrai eſgidiau yr hwn nid wyf fi deilwng i ymoſtwng, ac i'w dattod.

[g] Mat. 3. 11.

8 [h] Myfi yn wîr a'ch bedyddiais chwi â dwfr: eithr efe a'ch bedyddia chwi [i] â'r Yſpryd glân.

[h] Act 1. 5. & 11. 16. [i] Eſay 44. 3. Ioel 2. 28 & 3. 1. Act 2. 4. & 10. 45. & 19. 6. Tit. 3. 5. 1 Ioan 5. 6.

9 [k] A bu yn y dyddiau hynny, ddyfod o'r Ieſu o Nazareth yn Galilea, ac efe a fedyddiwyd gan Ioan yn yr Iorddonen.

[k] Mat. 3. 13. & 21. 11.

10 Ac yn ebrwydd wrth ddyfod i fynu o'r dwfr, efe a welodd y nefoedd yn agored, a'r Yſpryd yn diſgyn arno, megis colommen.

11 A llef a ddaeth o'r nefoedd, [l] Tydi yw fy anwŷl fâb, yn yr hwn i'm bodlonwyd.

[l] Pſ. 2. 7. Eſay 42. 1. & 44. 2. Mat. 17. 5. & 3. 17. Luc 3. 22. & 9. 35. 2 Pet. 1. 17.

12 Ac [m] yn ebrwydd y gyrrodd yr Yſpryd ef i'r diffaithwch.

[m] Mat. 4. 1. Luc 4. 1.

13 Ac efe a fu yno yn y diffaithwch ddeugain nhiwrnod, yn ei demtio gan Satan: ac yr oedd efe gyd-a'r gwylltfilod; a'r Angylion a weinaſant iddo.

14 Ac [n] yn ôl traddodi Ioan, yr Ieſu a ddaeth i Galilea, [o] gan bregethu Efengyl teyrnas Dduw;

[n] Mal 4. 12. [o] Mat. 4. 23.

15 A dywedyd, [p] Yr amſer a gyflawnwyd, a [q] theyrnas Dduw a neſſaodd: edifarhewch, a chredwch yr Efengyl.

[p] Gal. 4. 4. Eph 1. 10. [q] Mat. 3. 2.

16 Ac [r] fel yr oedd efe yn rhodio wrth fôr Galilea, efe a ganfu Simon, ac Andreas ei frawd, yn bwrw rhwyd yn y môr: (canys pyſgodwŷr oeddynt.)

[r] Mat. 4 18.

17 A'r Ieſu a ddywedodd wrthynt, Deuwch ar fy ôl i, a gwnâf iwch' fod yn byſgod-wŷr dynion.

18 Ac yn ebrwydd, [ſ] gan adel eu rhwydau, y canlynaſant ef.

[ſ] Pé. 19.27. Luc 5. 11.

19 Ac wedi iddo fyned rhagddo ychydig oddi-yno, efe a ganfu Iago fâb Zebedëus, ac Ioan ei frawd ef, a hwy yn y llong yn cyweirio y rhwydau:

20 Ac yn y man efe a'u galwodd hwynt. A hwy a adawſant eu tâd Zebedëus yn y llong gyd-a'r cyflog-ddynion, ac a aethant ar ei ôl ef.

21 [t] A hwy a aethant i mewn i Capernäum; ac yn ebrwydd ar y dydd Sabbath, wedi iddo fyned i mewn i'r ſynagog, efe a athrawiaethodd.

[t] Mat. 4 13. Luc 4. 31.

22 A [u] ſynnaſant wrth ei athrawiaeth ef: canys yr oedd efe yn eu dyſgu hwy, megis un ac awdurdod ganddo, ac nid fel yr yſgrifennyddion.

[u] Mat. 7. 28.

23 [x] Ac yr oedd yn eu ſynagog hwy ddyn ac ynddo yſpryd aflan, ac efe a leſodd,

[x] Luc 4. 33.

24 Gan ddywedyd, ‡ Och, [y] beth ſydd i ni *a wnelom* â thi, Ieſu o Nazareth? a ddaethoſt ti i'n difetha ni? mi a'th adwaen pwy ydwyt, Sanct Duw.

‡ *Paid.* [y] Mat 8 29.

25 A'r Ieſu [z] a'i ceryddodd ef, gan ddywedyd, Taw, a dôs allan o honaw.

[z] Ad. 34.

26 Yna wedi i'r yſpryd aflan [a] ei rwygo ef a gwaeddi â llef uchel, efe a ddaeth allan o honaw.

[a] Pé. 9. 20

27 Ac fe a aeth ar bawb fraw, fel yr ymofynnaſant yn eu myſg eu hun, gan ddywedyd, Beth yw hyn? pa athrawiaeth newŷdd yw hon? canys trwy awdurdod y mae efe yn gorchymmyn, ïe yr yſprydion aflan, a hwy yn ufuddhau iddo.

28 Ac yn ebrwydd yr aeth ſôn am dano tros yr holl wlâd o amgylch Galilea.

29 Ac

4034 29 Ac [b]yn y man wedi iddynt fyned allan
[b] Mat.8.14. Luc 4. 38. o'r ſynagog, hwy a aethant i dŷ Simon ac Andreas, gyd-ag Iago ac Ioan.

‡ *mam gwraig Simon.* 30 Ac yr oedd ‡ chwegr Simon yn gorwedd yn glaf o'r crŷd: ac yn ebrwydd y dywedaſant wrtho am dani hi.

31 Ac efe a ddaeth, ac a'i cododd hi i fynu, gan ymaflyd yn ei llaw hi: a'r crŷd a'i gadawödd hi yn y man, a hi a waſanaethodd arnynt hwy.

[c] Mat.8.16. 32 [c] Ac wedi iddi hwyrhau, pan fachludodd yr haul, hwy a ddygaſant atto yr holl rai drwg eu hwyl, a'r rhai cythreulig.

33 A'r holl ddinas oedd wedi ymgaſglu wrth y drws.

34 Ac efe a iachaodd lawer o rai drwg eu hwyl o amryw heintiau, ac a fwriodd allan
[d] Luc 4.41. Act. 16.17, 18. lawer o gythreuliaid; ac [d] ni adawödd i'r cythreuliaid ddywedyd yr adwaenent ef.

[e] Luc 4.42. 35 A'r [e] boreu yn blygeiniol iawn, wedi iddo godi, efe a aeth allan, ac a aeth i le anghyfannedd, ac yno y gweddiodd.

36 A Simon, a'r rhai oedd gyd-ag ef, a'i dilynaſant ef.

37 Ac wedi iddynt ei gael ef, hwy a ddywedaſant wrtho, Y mae pawb yn dy geiſio di.

[f] Luc 4.43. 38 Ac efe a ddywedodd wrthynt, [f] Awn i'r trefydd neſſaf, fel y gallwyf bregethu yno hefyd:
[g] Eſay 61.1. canys [g] i hynny y daethym allan.

39 Ac yr oedd efe yn pregethu yn eu ſynagogau hwynt trwy holl Galilea, ac yn bwrw allan gythreuliaid.

[h] Mat.8.2. Luc 5.12. 40 [h] A daeth atto ef *un* gwahan-glwyfus, gan ymbil ag ef, a goſtwng ar ei liniau iddo, a dywedyd wrtho, O's mynni, ti a elli fy nglanhau.

41 A'r Ieſu gan doſturio a eſtynnodd ei law, ac a gyffyrddodd ag ef, ac a ddywedodd wrtho, Mynnaf, bydd lân.

42 Ac wedi iddo ddywedyd *hynny*, ymadawödd y gwahan-glwyf ag ef yn ebrwydd, a glanhâwyd ef.

43 Ac wedi gorchymyn iddo yn gaeth, ef a'i anfonodd ef ymaith yn y man;

44 Ac a ddywedodd wrtho, Gwêl na ddywedych ddim wrth neb: eithr dôs ymaith, dangos dy hun i'r offeiriad, ac offrymma dros dy
[i] Lef. 14. 4. lanhâd y pethau [i] a orchymynnodd Moſes, er tyſtiolaeth iddynt hwy.

[k] Luc 5.15. 45 [k] Eithr efe a aeth ymaith, ac a ddechreuodd gyhoeddi llawer, a thanu 'r gair ar lêd, fel na allai 'r Ieſu fyned mwy yn amlwg i'r ddinas; eithr yr oedd efe allan mewn lleoedd anghyfannedd: ac o bob parth y daethant atto ef.

PEN. II.

1 *Chriſt yn iachau un claf o'r parlys,* 14 *yn galw Matthew o'r dollfa,* 15 *yn bwytta gyd-a Phublicanod a phechaduriaid,* 18 *yn eſguſodi ei ddiſgyblion am nad ymprydient,* 23 *ac am dynnu y tywys ŷd ar y dydd Sabbath.*

[a] Mat. 9.1. Luc 5. 18. AC efe a [a] aeth drachefn i Capernäum, wedi *rhai* dyddiau, a chlybüwyd ei fod efe yn tŷ.

2 Ac yn y man llawer a ymgaſglaſant ynghŷd, hyd na annent, hyd yn oed yn y lleoedd ynghylch y drws: ac efe a bregethodd y gair iddynt hwy. 4034

3 A daethant atto, gan ddwyn un claf o'r parlys, yr hwn a ddygid gan bedwar:

4 A chan na allent neſſau atto gan y dyrfa, didoi y tô a wnaethant lle 'r oedd efe: ac wedi iddynt dorri trwödd, hwy a ollyngaſant i wared y gwely, yn yr hwn y gorweddai y claf o'r parlys.

5 A phan welodd yr Ieſu eu ffydd hwynt, efe a ddywedodd wrth y claf o'r parlys, Ha fâb, maddeuwyd i ti dy bechodau.

6 Ac yr oedd rhai o'r 'ſgrifennyddion yn eiſtedd yno, ac yn ymreſymmu yn eu calonnau,

7 Beth a wnâ hwn fel hyn yn dywedyd cabledd? [b] pwy a all faddeu pechodau, onid Duw yn unig?
[b] Job 14.4. Eſa. 43.25.

8 Ac yn ebrwydd, pan wybu 'r Ieſu yn ei Yſpryd eu bod hwy yn ymreſymmu felly ynddynt eu hunain, efe a ddywedodd wrthynt, Pa ham yr ydych yn ymreſymmu am y pethau hyn yn eich calonnau?

9 Pa un ſydd hawſaf, ai dywedyd wrth y claf o'r parlys, Maddeuwyd i ti dy bechodau; ai dywedyd, Cyfod, a chymmer i fynu dy wely, a rhodia?

10 Eithr fel y gwypoch fod gan Fâb y dyn awdurdod i faddeu pechodau ar y ddaiar, (eb efe wrth y claf o'r parlys)

11 Wrthyt ti yr wyf yn dywedyd, Cyfod, a chymmer i fynu dy wely, a dôs i'th dŷ.

12 Ac yn y man y cyfododd efe, ac y cymmerth i fynu ei wely, ac a aeth allan yn eu gŵydd hwynt oll; hyd oni ſynnodd pawb, a gogoneddu Duw, gan ddywedyd, Ni welſom ni erioed fel hyn.

13 Ac efe a aeth allan drachefn wrth lan y môr: a'r holl dyrfa a ddaeth atto, ac efe a'u dyſgodd hwynt.

[c] Mat.9.9. Luc 5.27. 14 ¶ Ac [c] efe yn myned heibio, efe a ganfu Lefi *fâb* Alphëus yn eiſtedd wrth y dollfa, ac a ddywedodd wrtho, Canlyn fi. Ac efe a gododd, ac a'i canlynodd ef.

15 A bu, a'r Ieſu yn eiſtedd i fwytta yn ei dŷ ef, i lawer hefyd o Bublicanod a phechaduriaid eiſtedd gyd-a'r Ieſu, a'i ddiſgyblion: canys llawer oeddynt, a hwy a'i canlynaſent ef.

16 A phan welodd yr yſgrifennyddion a'r Phariſeaid ef yn bwytta gyd-a'r Publicanod a'r pechaduriaid, hwy a ddywedaſant wrth ei ddiſgyblion ef, Pa ham y mae efe yn bwytta ac yn yfed gyd-a'r Publicanod a'r pechaduriaid?

17 A'r Ieſu pan glybu, a ddywedodd wrthynt, Y rhai ſy iach nid rhaid iddynt wrth y meddyg, ond y rhai cleifion: [d] ni ddaethym i alw y rhai cyfiawn, ond pechaduriaid, i edifeirwch.
[d] 1 Tim. 1.15.

[e] Mat. 9. Luc 5. 18 ¶ [e] A diſgyblion Ioan a'r Phariſeaid oeddynt yn ymprydio. A hwy a ddaethant, ac a ddywedaſant wrtho, Pa ham y mae diſgyblion Ioan a'r Phariſeaid yn ymprydio, ond dy ddiſgyblion di nid ydynt yn ymprydio?

19 A dywedodd yr Ieſu wrthynt, A all plant yr yſtafell briodas ymprydio, tra fyddo y priodaſ-fâb gyd-a hwynt? Tra fyddo ganddynt y priodaſ-fâb gyd-a hwynt, ni allant ymprydio:

20 Eithr

4034 20 Eithr y dyddiau a ddaw pan ddyger y
priodaſ-fâb oddiarnynt, ac yna 'r ymprydiant
yn y dyddiau hynny.

21 ¶ Heſyd ni wnïa neb ddernyn o frethyn
newŷdd ar ddilledyn hên: o's amgen, ei gyflaw-
niad newŷdd ef a dynn oddiwrth yr hên, a gwaeth
fydd y rhwyg.

22 Ac ni rydd neb wîn newŷdd mewn hên
goſtrelau: o's amgen, y gwîn newŷdd a ddry-
llia 'r coſtrelau, a'r gwîn a rêd allan, a'r coſtrelau
a gollir: eithr gwîn newŷdd ſydd raid ei roi
mewn coſtrelau newyddion.

f Mat. 12. 1. Luc 6. 1. 23 f A bu iddo fyned trwy 'r ŷd ar y Sab-
bath; a'i ddiſgyblion a ddechreuaſant ymdaith
g Deut. 23. 25. g tan dynnu 'r tywys.

24 A'r Phariſeaid a ddywedaſant wrtho, Wele,
pa ham y gwnânt ar y Sabbath yr hyn nid yw
gyfreithlawn?

25 Ac efe a ddywedodd wrthynt, Oni ddar-
h 1 Sa. 21. 6. llennaſoch erioed h beth a wnaeth Dafydd, pan
oedd angen a chwant bwyd arno, efe a'r rhai
oedd gyd-ag ef?

‡ perhaps Abiathar. i Lef. 24. 9. 26 Pa fodd yr aeth efe i dŷ Dduw tan Abï-
athar yr Arch-offeiriad, ac y bwyttaodd y ‡ bara
goſod, i y rhai nid cyfreithlon eu bwytta, ond
i'r offeiriaid yn unig, ac a'u rhoddes hefyd i'r
rhai oedd gyd-ag ef?

27 Ac efe a ddywedodd wrthynt, Y Sabbath
a wnaethpwyd er mwyn dyn, ac nid dyn er
mwyn y Sabbath.

28 Am hynny y mae Mâb y dyn yn Ar-
glwydd hefyd ar y Sabbath.

PEN. III.

1 Chriſt yn iachau y llaw wedi gwywo, 10 *a llawer o glefydau eraill:* 11 *Yn ceryddu yr yſprydion aflan:* 13 *Yn dewis ei ddeuddeg Apoſtol:* 22 *Yn atteb cabledd y rhai a ddywedent ei fod ef yn bwrw allan gythreuliaid trwy Beelzebub:* 31 *ac yn dangos pwy ydyw ei frawd, a'i chwaer, a'i fam.*

Mat. 12. 9. Luc 6. 6. A C a efe a aeth i mewn drachefn i'r ſynagog:
ac yr oedd yno ddyn a chanddo law wedi
gwywo.

2 A hwy a'i gwiliaſant ef, a iachaai efe ef ar
y dydd Sabbath, fel y cyhuddent ef.

3 Ac efe a ddywedodd wrth y dyn yr oedd
ganddo y llaw wedi gwywo, Cyfod i'r canol.

4 Ac efe a ddywedodd wrthynt hwy, Ai
rhydd gwneuthur da ar y dydd Sabbath, ynte
gwneuthur drwg? cadw enioes, ai lladd? A hwy
a dawſant â ſôn.

5 Ac wedi edrych arnynt o amgylch yn ddig-
llon, gan driſtau am galedrwydd eu calon hwynt,
efe a ddywedodd wrth y dyn, Eſtyn allan dy
law. Ac efe a'i heſtynnodd: a'i law ef a wnaëd
yn iach fel y llall.

Mat. 22. 16. 6 A'r Phariſeaid a aethant allan, ac a ym-
gynghoraſant yn ebrwydd gyd-a'r b Herodian-
iaid, yn ei erbyn ef, pa fodd y difethent ef.

7 A'r Ieſu gyd-a'i ddiſgyblion a giliodd tu-a'r
môr, a lliaws mawr a'i canlynodd ef, o Galilea,
ac o Judea,

8 Ac o Jeruſalem, ac o Idumea, ac o'r tu
hwnt i'r Iorddonen; a'r rhai o gylch Tyrus
a Sidon, lliaws mawr, pan glywſant gymmaint 4034
a wnaethai efe, a ddaethant atto.

9 Ac efe a ddywedodd wrth ei ddiſgyblion
am fod llong yn barod iddo, oblegid y dyrfa,
rhag iddynt ei waſgu ef.

10 Canys efe a iachaſai lawer, hyd oni phwy-
ſent arno, er mwyn cyffwrdd ag ef, cynnifer ag
oedd a phlaau arnynt.

11 A'r yſprydion aflan pan welſant ef, a ſyr-
thiaſant i lawr ger ei fron ef, ac a waeddaſant,
gan ddywedyd, Ti yw Mâb Duw.

c Pen. 1. 25. 12 c Yntef a orchymynnodd iddynt yn gaeth
na chyhoeddent ef.

d Mat. 10. 1, Luc 6. 12. & 9. 1. 13 ¶ Ac d efe a eſgynnodd i'r mynydd, ac a
alwodd atto y rhai a fynnodd efe: a hwy a
ddaethant atto.

14 Ac efe a ordeiniodd ddeuddeg, fel y by-
ddent gyd-ag ef, ac fel y danfonai efe hwynt i
bregethu,

15 Ac i fod ganddynt awdurdod i iachau
clefydau, ac i fwrw allan gythreuliaid.

e Ioan 1. 42. 16 Ac i Simon e y rhoddes efe enw Petr.

17 Ac Iago *fâb* Zebedëus, ac Ioan brawd
Iago: (ac efe a roddes iddynt henwau Boaner-
ges, yr hyn yw, Meibion y daran.)

18 Ac Andreas, a Philip, a Bartholomëus, a
Matthew, a Thomas, ac Iago *fâb* Alphëus, a
Thadëus, a Simon y Cananead,

19 A Judas Iſcariot, yr hwn hefyd a'i brady-
chodd ef. A hwy a ddaethant i dŷ.

f Pen. 6. 38. 20 A'r dyrfa a ymgynnullodd drachefn, f fel
na allent gymmaint a bwytta bara.

21 A phan glybu yr eiddo ef, hwy a aethant
i'w ddal ef: canys dywedaſant, Y mae efe allan
o'i bwyll.

g Mat. 9. 34. Luc 11. 15. Ioan 7. 20. & 8. 48, 52. & 10. 20. 22 ¶ A'r 'ſgrifennyddion, y rhai a ddaethent
i wared o Jeruſalem, a ddywedaſant fod g Beel-
zebub ganddo, ac mai trwy bennaeth y cythreu-
liaid yr oedd efe yn bwrw allan gythreu-
liaid.

b Mat. 12. 25. 23 h Ac wedi iddo eu galw hwy atto, efe a
ddywedodd wrthynt mewn damhegion, Pa fodd
y gall Satan fwrw allan Satan?

24 Ac o bydd teyrnas wedi ymrannu yn ei
herbyn ei hun, ni ddichon y deyrnas honno ſe-
fyll.

25 Ac o bydd tŷ wedi ymrannu yn ei erbyn
ei hun, ni ddichon y tŷ hwnnw ſefyll.

26 Ac o's Satan a gyfyd yn ei erbyn ei hun,
ac a fydd wedi ymrannu, ni all efe ſefyll, eithr
y mae iddo ddiwedd.

27 Ni ddichon neb fyned i mewn i dŷ y ca-
darn, ac yſpeilio ei ddodrefn ef, oni bydd iddo
yn gyntaf rwymo 'r cadarn; ac yna yr yſpeilia
ei dŷ ef.

i Mat. 12. 31. Luc 12. 10. 1 Ioan 5. 16. 28 i Yn wîr y dywedaf i chwi, y maddeuir
pob pechod i feibion dynion, a pha gabledd byn-
nag a gablant:

29 Eithr yr hwn a gablo yn erbyn yr Yſpryd
glân, ni chaiff faddeuant yn dragywydd, ond y
mae yn euog o farn dragywydd:

30 Am iddynt ddywedyd, Y mae yſpryd
aflan ganddo.

k Mat. 12. 46. Luc 8. 19. 31 ¶ k Daeth gan hynny ei frodyr ef a'i fam; a
chan ſefyll allan hwy a anfonaſant atto, gan ei
alw ef.

32 A'r bobl oedd yn eiſtedd o'i amgylch, ac

4034 a ddywedaſant wrtho, Wele, y mae dy fam di a'th frodyr allan yn dy geiſio.

33 Ac efe a'u hatteb odd hwynt, gan ddywedyd, Pwy yw fy mam i, neu fy mrodyr i?

34 Ac wedi iddo edrych oddiamgylch ar y rhai oedd yn eiſtedd yn ei gylch, efe a ddywedodd, Wele fy mam i, a'm brodyr i.

35 Canys pwy bynnag a wnelo ewyllys Duw, hwnnw yw fy mrawd i, a'm chwaer, a'm mam i.

PEN. IV.

1 *Dammeg yr hau-wr, 14 a'i ddeongliad. 21 Rhaid i ni gyfrannu goleuni ein gwybodaeth i eraill. 26 Dammeg yr hâd yn tyfu yn ddiarwybod, 30 a'r gronyn mwſtard. 35 Chriſt yn goſtegu y dymeſtl ar y môr.*

a Mat.13 1. Luc 8.4. A C a efe a ddechreuodd drachefn athrawiaethu yn ymyl y môr: a thyrfa fawr a ymgaſglodd atto, hyd oni bu iddo fyned i'r llong, ac eiſtedd ar y môr; a'r holl dyrfa oedd wrth y môr ar y tîr.

2 Ac efe a ddyſgodd iddynt lawer ar ddamb Pſ. 12.38. hegion, ac b a ddywedodd wrthynt yn ei ddyſgeidiaeth ef,

3 Gwrandewch, Wele, hau-wr a aeth allan i hau:

4 A darfu wrth hau, i beth ſyrthio ar fin y ffordd, ac ehediaid yr awyr a ddaethant, ac a'i difaſant.

5 A pheth a ſyrthiodd ar greig-le, lle ni chafodd fawr ddaiar; ac yn y fan yr eginodd, am nad oedd iddo ddyfnder daiar.

6 A phan gododd yr haul y poethwyd ef; ac am nad oedd gwreiddyn iddo, efe a wywodd.

7 A pheth a ſyrthiodd ym-mhlith drain: a'r drain a dyfaſant, ac a'i tagaſant ef, ac ni ddug ffrwyth.

8 A pheth arall a ſyrthiodd mewn tîr da, ac a roddes ffrwyth tyfadwy a chynhyrchol, ac a ddug un ddeg ar hugain, ac un dri-ugain, ac un gant.

9 Ac efe a ddywedodd wrthynt, Y neb ſydd ganddo gluſtiau i wrando, gwrandawëd.

c Mat.13 10. 10 c A phan oedd efe wrtho ei hun, y rhai oedd yn ei gylch ef gyd-a'r deuddeg a oſynnaſant iddo am y ddammeg.

11 Ac efe a ddywedodd wrthynt, I chwi y rhodded gwybod dirgelwch teyrnas Dduw: d 1 Cor. 5. 12. Col. 4. 5. 1 Theſ. 4. 12. 1 Tim. 3. 7. eithr i'r d rhai ſy allan, ar ddamhegion y gwneir pob peth:

e Eſay 6. 9. Mat. 13. 14. Luc 8. 10. Ioan 12. 40. Act. 28. 26. Rhuf. 11. 8. 12 e Fel yn gweled y gwelant, ac na chanfyddant; ac yn clywed y clywant, ac ni ddeallant; rhag iddynt ddychwelyd, a maddeu iddynt eu pechodau.

13 Ac efe a ddywedodd wrthynt, Oni wyddoch chwi y ddammeg hon? a pha fodd y gwybyddwch yr holl ddamhegion?

f Mat. 13. 19. 14 f Yr hau-wr ſydd yn hau y gair:

15 A'r rhai hyn yw y rhai ar fin y ffordd, lle 'r hauir y gair, ac wedi iddynt ei glywed, y mae Satan yn dyfod yn ebrwydd, ac yn dwyn ymaith y gair a hauwyd yn eu calonnau hwynt.

16 A'r rhai hyn yr un ffunyd yw y rhai a hauir ar y creigle; y rhai wedi clywed y gair, ſydd yn ebrwydd yn ei dderbyn ef yn llawen; 4034

17 Ac nid oes ganddynt wreiddyn ynddynt eu hunain, eithr tros amſer y maent: yna pan ddêl blinder neu erlid o achos y gair, yn y man y rhwyſtrir hwynt.

18 A'r rhai hyn yw y rhai a hauwyd ym-myſg y drain; y rhai a wrandawânt y gair,

19 Ac y mae gofalon y byd hwn, a g hu- g 1 Tim. 6. 17. ddoliaeth golud, a chwantau am bethau eraill, yn dyfod i mewn, ac yn tagu 'r gair, a myned y mae yn ddiffrwyth.

20 A'r rhai hyn yw y rhai a hauwyd mewn tîr da; y rhai ſydd yn gwrando y gair, ac yn ei dderbyn, ac yn dwyn ffrwyth, un ddeg ar hugain, ac un dri-ugain, ac un gant.

21 ¶ Ac efe a ddywedodd wrthynt, h A ddaw b Luc 8. 16. & 11. 33. canwyll i'w dodi tan leſtr, neu tan wely? ac nid i'w goſod ar ganhwyll-bren?

22 i Canys nid oes dim cuddiedig ar ni's i Mat. 10. 26. Luc 12. 2. amlygir; ac ni bu ddim dirgel, ond fel y delai i eglurdeb.

23 k Od oes gan neb gluſtiau i wrando, k Mat. 11. 15. gwrandawëd.

24 Ac efe a ddywedodd wrthynt, Edrychwch beth a wrandawöch. l A pha feſur y me- l Mat. 7. 2. Luc 6. 38. ſuroch, y meſurir i chwithau; a 'chwanegir i chwi y rhai a wrandewch.

25 m Canys yr hwn y mae ganddo, y rho- m Mat. 13. 12. & 25. 29. Luc 8. 18. & 19. 26. ddir iddo: a'r hwn nid oes ganddo, ïe yr hyn ſydd ganddo a ddygir oddiarno.

26 ¶ Ac efe a ddywedodd, Felly y mae teyrnas Dduw, fel pe bwriai ddyn hâd i'r ddaiar;

27 A chyſgu, a chodi nôs a dydd, a'r hâd yn egino, ac yn tyfu, y modd ni's gŵyr efe.

28 Canys y ddaiar a ddwg ffrwyth o honi ei hun, yn gyntaf yr eginyn, yn ôl hynny y dywyſen, yna 'r ŷd yn llawn yn y dywyſen.

29 A phan ymddangoſo 'r ffrwyth, yn ebrwydd y rhydd efe y crymman ynddo, am ddyfod y cynhaiaf.

30 ¶ Ac efe a ddywedodd, n I ba beth y cyffe- n Mat. 13. 31. Luc 13. 18 lybem deyrnas Dduw? neu ar ba ddammeg y gwnaëm gyffelybrwydd o honi?

31 Megis gronyn o hâd mwſtard ydyw, yr hwn pan hauer yn y ddaiar ſydd leiaf o'r holl hadau ſydd ar y ddaiar.

32 Eithr wedi 'r hauer, y mae yn tyfu, ac yn myned yn fwy nâ'r holl lyſiau, ac efe a ddwg ganghennau mawrion; fel y gallo ehediaid yr awyr nythu tan ei gyſgod ef.

33 o Ac â chyfryw ddamhegion lawer y o Mat. 13. 34. traethodd efe iddynt y gair, hyd y gallent ei wrando.

34 Ond heb ddammeg ni lefarodd wrthynt: ac o'r nailltu i'w ddiſgyblion efe a eglurodd bob peth.

35 ¶ p Ac efe a ddywedodd wrthynt y dwthwn p Mat. 8. 23. Luc 8. 22. hwnnw, wedi ei hwyrhau hi, Awn troſodd i'r tu draw.

36 Ac wedi iddynt ollwng ymaith y dyrfa, hwy a'i cymmeraſant ef, fel yr oedd, yn y llong: ac yr oedd hefyd longau eraill gyd-ag ef.

37 Ac ſe a gyſodes tymeſtl fawr a wŷnt,

a'r

4034 a'r tonnau a daflasant i'r llong, hyd onid oedd hi yn llawn weithian.

38 Ac yr oedd efe yn y pen ôl i'r llong, yn cysgu ar obennydd: a hwy a'i deffroisant ef, ac a ddywedasant wrtho, Athro, ai difatter gennyt ein colli ni?

39 Ac efe a gododd i fynu, ac a geryddodd y gwŷnt, ac a ddywedodd wrth y môr, Gostega, distawa. A'r gwŷnt a ostegodd, a bu tawelwch mawr.

40 Ac efe a ddywedodd wrthynt, Pa ham yr ydych mor ofnog? pa fodd nad oes gennych ffydd?

41 Eithr hwy a ofnasant yn ddirfawr, ac a ddywedasant wrth ei gilydd, Pwy yw hwn, gan fod y gwŷnt a'r môr yn ufuddhau iddo?

PEN. V.

1 *Christ yn gwaredu y dyn yr oedd ynddo leng o gythreuliaid*: 13 *Hwythau yn myned i'r moch*, 25 *Y mae efe yn iachau y wraig o'r difer-lif gwaed*, 35 *ac yn cyfodi merch Jairus o farw i fyw.*

Mat. 8. 28. Luc 8. 26.

A [a] Hwy a ddaethant i'r tu hwnt i'r môr, i wlâd y Gadareniaid.

2 Ac ar ei ddyfodiad ef allan o'r llong, yn y man cyfarfu ag ef o blith y beddau ddyn ac yspryd aflan ynddo,

3 Yr hwn oedd a'i drigfan ym-mhlith y beddau; ac ni allai neb, ie â chadwynau ei rwymo ef:

4 O herwŷdd ei rwymo ef yn fynych â llyffetheiriau, ac â chadwynau, a darnio o hono 'r cadwynau, a dryllio y llyffetheiriau: ac ni allai neb ei ddofi ef.

5 Ac yn oestad nôs a dydd yr oedd efe yn llefain yn y mynyddoedd, ac ym-mhlith y beddau, ac yn ei dorri ei hun â cherrig.

6 Ond pan ganfu efe yr Iesu o hir-bell, efe a redodd, ac a'i haddolodd ef;

7 A chan waeddi â llef uchel, efe a ddywedodd, Beth fydd i mi *a wnelwyf* â thi, Iesu Fâb y Duw goruchaf? yr ydwyf yn dy dynghedu trwy Dduw na phoenech fi.

8 (Canys dywedasai wrtho, Yspryd aflan, dôs allan o'r dyn.)

9 Ac efe a ofynnodd iddo, Beth yw dy enw? Yntef a attebodd, gan ddywedyd, Lleng yw fy enw: am fod llawer o honom.

10 Ac efe a fawr-ymbiliodd ag ef, na yrrai efe hwynt allan o'r wlâd.

11 Ond yr oedd yno ar y mynyddoedd genfaint fawr o fôch yn pori.

12 A'r holl gythreuliaid a attolygasant iddo, gan ddywedyd, Danfon ni i'r môch, fel y gallom fyned i mewn iddynt.

13 Ac yn y man y caniattaodd yr Iesu iddynt. A'r ysprydion aflan, wedi myned allan a aethant i mewn i'r môch: a rhuthrodd y genfaint tros y dibyn i'r môr (ac ynghylch dwy-fil oeddynt) ac a'u boddwyd yn y môr.

14 A'r rhai a borthent y môch a ffoisant, ac a fynegasant y peth yn y ddinas, ac yn y wlâd. A hwy a aethant allan i weled beth oedd hyn a wnaethid.

15 A hwy a ddaethant at yr Iesu, ac a welsant y cythreulig, yr hwn y buasai y lleng ynddo, yn eistedd, ac yn ei ddillad, ac yn ei iawn bwyll; ac a ofnasant. 4034

16 A'r rhai a welsant a fynegasant iddynt pa fodd y buasai i'r cythreulig, ac am y môch.

17 A [b] dechreuasant ddymuno arno ef fyned ymaith o'u goror hwynt. [b] Felly Act. 16. 39.

18 Ac efe yn myned i'r llong, [c] yr hwn y buasai y cythraul ynddo a ddymunodd arno gael bod gyd-ag ef. [c] Luc 8. 38.

19 Ond yr Iesu ni adawödd iddo, eithr dywedodd wrtho, Dôs i'th dŷ at yr eiddot, a mynega iddynt pa faint a wnaeth yr Arglwydd erot, ac iddo drugarhau wrthyt.

20 Ac efe a aeth ymaith, ac a ddechreuodd gyhoeddi trwy Decapolis, pa bethau eu maint a wnaethai 'r Iesu iddo. A phawb a ryfeddasant.

21 ¶ [d] Ac wedi i'r Iesu dracheſn fyned mewn llong i'r lan arall, ymgasglodd tyrfa fawr atto: ac yr oedd efe wrth y môr. [d] Mat. 9. 1.

22 [e] Ac wele, un o bennaethiaid y synagog a ddaeth, a'i enw Jairus: a phan ei gwelodd, efe a syrthiodd wrth ei draed ef. [e] Mat. 9. 18. Luc 8. 41.

23 Ac efe a fawr-ymbiliodd ag ef, gan ddywedyd, Y mae fy merch feichan ar drangc: *attolwg i ti* ddyfod, a dodi dy ddwylo arni, fel yr iachaër hi; a byw fydd.

24 *A'r Iesu* a aeth gyd-ag ef: a thyrfa fawr a'i canlynodd ef, ac a'i gwasgasant ef.

25 A rhyw wraig, [f] yr hon a fuasai mewn difer-lif gwaed ddeuddeng mlhynedd, [f] Lef. 15. 25.

26 Ac a oddefasai lawer gan laweroedd o feddygon, ac a dreuliasai gymmaint ag oedd ar ei helw, ac ni chawsai ddim lleshâd, eithr yn hytrach myned waeth-waeth,

27 Pan glybu hi am yr Iesu, hi a ddaeth yn y dyrfa o'r tu ôl, ac a gyffyrddodd â'i wisg ef.

28 Canys hi a ddywedasai, O's cyffyrddaf â'i ddillad ef, iach fyddaf.

29 Ac yn ebrwydd y sychodd ffynhonnell ei gwaed hi: a hi a wybu yn ei chorph ddarfod ei hiachau o'r pla.

30 Ac yn y fan, yr Iesu yn gwybod ynddo ei hun fyned [g] rhinwedd allan o honaw, efe a drôdd yn y dyrfa, ac a ddywedodd, Pwy a gyffyrddodd â'm dillad? [g] Luc 6. 19.

31 A'i ddisgyblion a ddywedasant wrtho, Ti a weli y dyrfa yn dy wasgu, ac a ddywedi di, Pwy a'm cyffyrddodd?

32 Ac yntef a edrychodd o amgylch, i weled yr hon a wnaethai hyn.

33 Ond y wraig gan ofni a chrynnu, yn gwybod beth a wnaethid ynddi, a ddaeth ac a syrthiodd ger ei fron ef, ac a ddywedodd iddo 'r holl wirionedd.

34 Ac efe a ddywedodd wrthi, Ha ferch, [h] dy ffydd a'th iachaodd: dôs mewn heddwch, a bydd iach o'th bla. [h] Pe. 10. 52.

35 Ac efe etto yn llefaru, daeth rhai o *dŷ* pennaeth y synagog, gan ddywedyd, Bu farw dy ferch: i ba beth etto 'r aflonyddi 'r Athro?

36 A'r Iesu, yn ebrwydd wedi clywed y gair a ddywedasid, a ddywedodd wrth bennaeth y synagog, Nac ofna, crêd yn unig.

37 Ac ni adawödd efe neb i'w ddilyn, ond Petr, ac Iago, ac Ioan brawd Iago.

4035 38 Ac efe a ddaeth i dŷ pennaeth y ſynagog, ac a ganfu y cynnwrf, a'r *rhai* oedd yn wylo, ac yn ochain llawer.

39 Ac wedi iddo fyned i mewn, efe a ddywedodd wrthynt, Pa ham y gwnewch gynnwrf, ac yr wylwch? ni bu farw yr eneth, eithr [i] cyſgu y mae.

40 A hwy a'i gwatwaraſant ef. Ond efe, gwedi bwrw pawb allan, a gymmerth dâd yr eneth a'i mam, a'r rhai oedd gyd-ag ef, ac a aeth i mewn lle 'r oedd yr eneth yn gorwedd.

41 Ac wedi ymaflyd yn llaw 'r eneth, efe a ddywedodd wrthi, Talitha cwmi; yr hyn o'i gyfieithu yw, Yr eneth, (yr wyf yn dywedyd wrthyt) cyfod.

42 Ac yn y fan y cyfodes yr eneth, ac a rodiodd: canys deuddeng-mlwydd oed ydoedd hi. A ſynnu a wnaeth arnynt â ſyndod mawr.

43 Ac [k] efe a orchymynnodd iddynt yn gaeth na chai neb wybod hyn; ac a ddywedodd am roddi *peth* iddi i'w fwytta.

[i] Ioã. 11. 11.

[k] Mat. 8. 4. & 9. 30. & 12. 16. & 17. 9. Luc 5. 14.

PEN. VI.

1 *Diyſtyru Chriſt gan ei wlad-wŷr ei hun.* 7 *Y mae efe yn rhoddi i'r Deuddeg awdurdod ar yſprydion aflan.* 14 *Amryw dyb am Griſt.* 18 *Torri pen Ioan Fedyddiŵr:* 29 *a'i gladdu.* 30 *Yr Apoſtolion yn dychwelyd o bregethu.* 34 *Gwyrthiau y pum torth bara a'r ddau byſgodyn.* 48 *Chriſt yn rhodio ar y môr:* 53 *ac yn iachau pawb a gyffyrddai ag ef.*

A C [a] efe a aeth ymaith oddi-yno, ac a ddaeth i'w wlâd ei hun; a'i ddiſgyblion a'i canlynaſant ef.

2 Ac wedi dyfod y Sabbath, efe a ddechreuodd athrawiaethu yn y ſynagog: a ſynnu a wnaeth llawer a'i clywſant, gan ddywedyd, [b] O ba le y daeth y pethau hyn i hwn? a pha ddoethineb yw hon a roëd iddo, fel y gwneid y cyfryw nerthoedd trwy ei ddwylo ef?

3 Ond hwn-yw 'r ſaer, mâb Mair, [c] brawd Iago, a Joſes, a Judas, a Simon? ac onid yw ei chwiorydd ef yma yn ein plith ni? A hwy [d] a rwyſtrwyd o'i blegid ef.

4 Ond yr Ieſu a ddywedodd wrthynt, Nad [e] yw prophwyd yn ddibris ond yn ei wlâd ei hun, ac ym-mhlith ei genedl ei hun, ac yn ei dŷ ei hun.

5 [f] Ac ni allai efe yno wneuthyd dim gwyrthiau, ond rhoi ei ddwylo ar ychydig gleifion, a'i hiachau hwynt.

6 Ac [g] efe a ryfeddodd o herwŷdd eu hanghrediniaeth: [h] ac a aeth i'r pentrefi oddiamgylch, gan athrawiaethu.

7 ¶ Ac [i] efe a alwodd y Deuddeg, ac a ddechreuodd eu danfon hwynt bob yn ddau a dau; ac a roddes iddynt awdurdod ar yſprydion aflan;

8 Ac a orchymynnodd iddynt na chymmerent ddim i'r daith, ond llaw-ffon yn unig; nac yſcreppan, na bara, nac arian yn eu pyrſau:

9 Eithr [k] eu bod a ſandalau am eu traed; ac na wiſgent ddwy bais.

10 Ac efe a ddywedodd wrthynt, I ba le bynnag yr eloch i mewn i dŷ, arhoſwch yno hyd onid eloch ymaith oddi-yno.

[a] Mat. 13. 54. Luc 4. 16.

[b] Ioã 6. 42.

[c] Edrych Mat. 12. 46.

[d] Mat. 11. 6.

[e] Ioã 4. 44.

[f] Edrych Gen. 19. 22. & 32 25. Mat. 13. 58. Pen. 9. 23.

[g] Eſa. 59. 16.

[h] Mat. 9. 35. Luc 13. 22.

[i] Mat 10. 1. Pen. 3. 14. Luc 9. 1.

[k] Act. 12. 8.

11 A [l] pha rai bynnag ni'ch derbyniant, ac ni'ch gwrandawânt, pan eloch oddi-yno, [m] ef-gydwch y llwch a *fyddo* tan eich traed yn dyſtiolaeth iddynt. Yn wîr meddaf i chwi, Y bydd eſmwythach i Sodoma a Gomorrha yn nydd y farn nag i'r ddinas honno. 4035 [l] Mat. 10. 14. Luc 10. 10. [m] Act. 13. 51. & 18. 6.

12 A hwy a aethant allan, ac a bregethaſant ar iddynt edifarhau.

13 Ac a fwriaſant allan lawer o gythreuliaid, ac [n] a eliaſant ag olew lawer o gleifion, ac a'u hiachaſant.

[n] Iago. 5. 14.

14 ¶ [o] A'r brenin Herod a glybu, (canys cyhoedd ydoedd ei enw ef:) ac efe a ddywedodd, Ioan Fedyddiŵr a gyfodes o feirw, ac am hynny y mae nerthoedd yn gweithio ynddo ef.

[o] Mat. 14. 1. Luc 9. 7.

15 [p] Eraill a ddywedaſant, Mai Elïas yw. Ac eraill a ddywedaſant, Mai prophwyd yw, neu megis un o'r prophwydi.

[p] Mat. 16. 14.

16 Ond Herod pan glybu, a ddywedodd, Mai 'r Ioan a dorrais i ei ben yw hwn; efe a gyfodes o feirw.

17 Canys [q] yr Herod hwn a ddanfonaſai, ac a ddaliaſai Ioan, ac a'i rhwymaſai ef yn y carchar, o achos Herodias gwraig Philip ei frawd, am iddo ei phriodi hi.

[q] Luc 3. 19.

18 Canys Ioan a ddywedaſai wrth Herod, [r] Nid cyfreithlawn i ti gael gwraig dy frawd.

[r] Lef. 18. 16. & 20. 21.

19 Ond Herodias a ddaliodd ŵg iddo, ac a chwennychodd ei ladd ef; ac ni's gallodd.

20 Canys Herod oedd [ſ] yn ofni Ioan, gan wybod ei fod ef yn ŵr cyfiawn, ac yn ſanctaidd, ac a'i parchai ef: ac wedi iddo ei glywed ef, efe a wnai lawer o bethau, ac a'i gwrandawai ef yn ewyllyſgar.

[ſ] Mat. 14. 5. & 21. 26.

21 Ac wedi dyfod diwrnod cyfaddas, pan wnaeth Herod ar ei ddydd genedigaeth ſwpper i'w bennaethiaid, a'i flaenoriaid, a goreu-gwŷr Galilea:

22 Ac wedi i ferch Herodias honno ddyfod i mewn, a dawnſio, a boddhau Herod, a'r rhai oedd yn eiſtedd gyd-ag ef, y brenin a ddywedodd wrth y llangces, Gofyn i mi y peth a fynnech, ac mi a'i rhoddaf i ti.

23 Ac efe a dyngodd iddi, [t] Beth bynnag a ofynnech i mi, mi a'i rhoddaf i ti, hyd hanner fy nheyrnas.

[t] Eſth. 5. 3, 6.

24 A hitheu a aeth allan, ac a ddywedodd wrth ei mam, Pa beth a ofynnaf? A hitheu a ddywedodd, Pen Ioan Fedyddiŵr.

25 Ac yn y fan hi a aeth i mewn ar frys at y brenin, ac a ofynnodd, gan ddywedyd, Mi a fynnwn i ti roi i mi allan o law ar ddiſgl ben Ioan Fedyddiŵr.

26 A'r brenin yn driſt iawn, ni chwennychai ei bwrw hi heibio, o herwŷdd y llwön, a'r rhai oedd yn eiſtedd gyd-ag ef.

27 Ac yn y man y brenin a ddanfonodd ddïenyddwr, ac a orchymynnodd ddwyn ei ben ef.

28 Ac yntef a aeth ac a dorrodd ei ben ef yn y carchar, ac a ddug ei ben ef ar ddiſgl, ac a'i rhoddes i'r llangces; a'r llangces a'i rhoddes ef i'w mam.

29 A phan glybu ei ddiſgyblion ef, hwy a ddaethant, ac a gymmeraſant ei gorph ef, ac a'i dodaſant mewn bedd.

30 ¶ [u] A'r Apoſtolion a ymgaſglaſant at yr Ieſu, ac a fynegaſant iddo yr holl bethau, y rhai

[u] Luc 9. 10.

a

a wnaethent, ‡ hefyd a'r rhai a athrawiaethaſent.

31 Ac efe a ddywedodd wrthynt, Deuwch eich hunain i le anghyfannedd o'r nailltu, a gorphywyſwch encyd. Canys [x] llawer oedd yn dyfod, ac yn myned, ſel nad oeddynt yn cael ennyd, cymmaint ag i fwytta.

32 [y] A hwy a aethant i le anghyfannedd mewn llong o'r nailltu.

33 A'r bobloedd a'u gwelſant hwy yn myned ymaith, a llawer a'i hadnabuant ef, ac a redaſent yno ar draed o'r holl ddinaſoedd, ac a'u rhag-flaenaſant hwynt, ac a ymgaſglaſant atto ef.

34 [z] A'r Ieſu wedi myned allan a welodd dyrfa fawr, ac a doſturiodd wrthynt, am eu bod ſel defaid heb ganddynt fugail: ac [a] a ddechreuodd ddyſgu iddynt lawer o bethau.

35 [b] Ac yna wedi ei myned hi yn llawer o'r dydd, y daeth ei ddiſgyblion atto ef gan ddywedyd, Y lle ſydd anial, ac weithian y mae hi yn llawer o'r dydd:

36 Gollwng hwynt ymaith, ſel yr elont i'r wlâd oddiamgylch, ac i'r pentrefi, ac y prynnont iddynt eu hunain fara: canys nid oes ganddynt ddim i'w fwytta.

37 Ond efe a attebodd, ac a ddywedodd wrthynt, Rhoddwch chwi iddynt *beth* i'w fwytta. A hwy a ddywedaſant wrtho, A awn ni a phrynnu gwerth deu-can ceiniog o fara, a'i roddi iddynt i'w fwytta?

38 Ac efe a ddywedodd wrthynt, Pa ſawl torth ſydd gennych? ewch ac edrychwch. Ac wedi iddynt wybod, hwy a ddywedaſant, Pump, a dau byſgodyn.

39 Ac efe a orchymynnodd iddynt beri i bawb eiſtedd yn fyrddeidiau ar y glaſ-welltt.

40 A hwy a eiſteddaſant yn finteioedd a minteioedd, o feſur cannoedd, ac o feſur deg a deugeiniau.

41 Ac wedi cymmeryd y pum torth a'r ddau byſgodyn, gan edrych i fynu tu-a'r nef, efe a fendithiodd, ac a dorrodd y bara, ac a'i rhoddes at ei ddiſgyblion, i'w goſod ger eu bronnau hwynt: a'r ddau byſgodyn a rannodd efe rhyngddynt oll.

42 A hwy oll a fwyttaſant, ac a gawſant ddigon.

43 A chodaſant ddeuddeg baſgedaid yn llawn o'r briw-fwyd, ac o'r pyſgod.

44 A'r rhai a fwyttaſent o'r torthau oedd ynghylch pum-mîl o wŷr.

45 [c] Ac yn y man efe a gymmhellodd ei ddiſgyblion i fyned i'r llong, a myned o'r blaen i'r lan arall ‡ i Bethſaida, tra fyddai efe yn gollwng ymaith y bobl.

46 Ac wedi iddo eu danfon hwynt ymaith, efe a aeth i'r mynydd i weddïo.

47 ¶ A [d] phan aeth hi yn hwyr, yr oedd y llong ar ganol y môr, ac yntef ei hun ar y tîr.

48 Ac efe a'u gwelai hwynt yn flîn arnynt yn rhwyfo: (canys y gwŷnt oedd yn eu herbyn:) Ac ynghylch y bedwaredd wylfa o'r nôs efe a ddaeth attynt, gan rodio ar y môr, ac [e] a fynnaſai fyned heibio iddynt.

49 Ond pan welſant hwy ef yn rhodio ar y môr, hwy a dybiaſant mai drychiolaeth yd-oedd: a hwy a waeddaſant.

50 (Canys hwynt oll a'i gwelſant ef, ac a ddychrynnaſant.) Ac yn y man yr ymddiddanodd efe â hwynt, ac y dywedodd wrthynt, Cymmerwch gyſſur: myfi yw; nac ofnwch.

51 Ac efe a aeth i fynu attynt i'r llong; a'r gwŷnt a dawelodd. A hwy a ſynnaſant ynddynt eu hunain yn fwy o lawer, ac a ryfeddaſant.

52 Oblegid ni ddeallaſant am y torthau hynny: canys yr oedd eu calon hwynt wedi caledu.

53 Ac [f] wedi iddynt ddyfod trofodd, hwy a ddaethant i dîr Geneſareth, ac a laniaſant.

54 Ac wedi eu myned hwynt allan o'r llong, hwy a'i hadnabuant ef yn ebrwydd.

55 Ac wedi iddynt redeg trwy gwbl o'r goror hwnnw, hwy a ddechreuaſant ddwyn oddiamgylch mewn gwlâu rai cleifion, pa le bynnag y clywënt ei fod ef.

56 Ac i ba le bynnag yr elai efe i mewn i bentrefi, neu ddinaſoedd, neu ‡ wlâd, hwy a oſodent y cleifion yn yr heolydd, ac a attolygent iddo [g] gael o honynt gyffwrdd cymmaint ac ag ymyl ei wiſg ef: a chynnifer ag a gyffyrddaſant ag ef a iachâwyd.

PEN. VII.

1 Y Phariſeaid yn beio ar y diſgyblion am fwytta heb ymolchi: 8 Yn torri gorchymyn Duw trwy draddodiadau dynion. 14 Nad yw bwyd yn halogi dyn. 24 Chriſt yn iachau merch y wraig o Syrophenicia oddiwrth yſpryd aflan, 31 ac un oedd fyddar, ac ag attal dywedyd arno.

YNa [a] yr ymgaſglodd atto 'r Phariſeaid, a rhai o'r yſgrifennyddion, a ddaethai o Jeruſalem.

2 A phan welſant rai o'i ddiſgyblion ef â dwylo cyffredin (hynny ydyw, heb olchi) yn bwytta bwyd, hwy a argyoeddaſant.

3 Canys y Phariſeaid, a'r holl Iuddewön, oni bydd iddynt olchi eu dwylo yn fynych, ni fwyttânt, gan ddal traddodiad yr hynafiaid.

4 A *phan ddelont* o'r farchnad, oni bydd iddynt ymolchi, ni fwyttânt. A llawer o bethau eraill y ſydd, y rhai a gymmeraſant i'w cadw, *megis* golchi cwppanau, ac yſtenau, ac efyddennau, a ‡ byrddau.

5 Yna y gofynnodd y Phariſeaid a'r yſgrifennyddion iddo, Pa ham nad yw dy ddiſgyblion di yn rhodio yn ôl traddodiad yr hynafiaid, ond bwytta eu bwyd â dwylo heb olchi?

6 Ond efe a attebodd ac a ddywedodd wrthynt, Da y prophwydodd Eſaias am danoch chwi ragrithwŷr, fel y mae yn 'ſgrifennedig, [b] Y mae y bobl hyn yn fy anrhydeddu i â'u gwefuſau, ond eu calon ſydd bell oddiwrthyf.

7 Eithr ofer y maent yn fy addoli, gan ddyſgu *yn lle* dyſgeidiaeth orchymynnion dynion.

8 Canys gan adel heibio orchymyn Duw, yr ydych yn dal traddodiad dynion, ſef golchiadau yſtenau a chwppanau: a llawer eraill o'r cyffelyb bethau yr ydych yn eu gwneuthur.

9 Ac efe a ddywedodd wrthynt, Gwŷch yr ydych yn rhoi heibio orchymyn Duw, fel y cadwoch eich traddodiad eich hunain.

4035 10 Canys Moſes a ddywedodd, [c] Anrhydedda dy dâd a'th fam; [d] a'r hwn a felldigo dâd neu fam, bydded farw 'r farwolaeth.

11 Ac meddwch chwithau, O's dywed dyn [e] wrth ei dâd neu ei fam, [f] Corban, (hynny yw, rhodd) trwy ba beth bynnag y ceit lês oddiwrthyf fi; *difai fydd.*

12 Ac nid ydych mwyach yn gadel iddo wneuthur dim i'w dâd neu i'w fam;

13 Gan ddirymmu gair Duw â'ch traddodiad eich hunain, yr hwn a draddodaſoch chwi: a llawer o gyffelyb bethau a hynny yr ydych yn eu gwneuthur.

14 ¶ A [f] chwedi galw atto yr holl dyrfa, eſe a ddywedodd wrthynt, Gwrandewch chwi oll arnaf, a deellwch.

15 Nid oes dim allan o ddyn yn myned i mewn iddo, a ddichon ei halogi ef: eithr y pethau ſy yn dyſod allan o honaw, y rhai hynny yw 'r pethau ſy yn halogi dyn.

16 [g] Od oes gan neb gluſtiau i wrando, gwrandawëd.

17 [h] A phan ddaeth eſe i mewn i'r tŷ, oddiwrth y bobl, ei ddiſgyblion a ofynnaſant iddo am y ddammeg.

18 Yntef a ddywedodd wrthynt, Ydych chwithau hefyd mor ddi-ddeall? oni wyddoch am bob peth oddi-allan a èl i mewn i ddyn, na all hynny ei halogi ef,

19 Oblegid nid yw yn myned i'w galon ef, ond i'r bol; ac yn myned allan i'r gau-dŷ, gan garthu yr holl fwydydd?

20 Ac eſe a ddywedodd, Yr hyn ſydd yn dyſod allan o ddyn, hynny ſydd yn halogi dyn.

21 [i] Canys oddi-mewn, allan o galon dynion y daw drwg feddyliau, torr-priodaſau, putteindra, llofruddiaeth,

22 Lledradau, cybydd-dod, drygioni, twyll, anlladrwydd, drwg lygad, cabledd, balchder, ynfydrwydd.

23 Yr holl ddrwg bethau hyn ſydd yn dyfod oddi-mewn, ac yn halogi dyn.

24 ¶ Ac [k] eſe a gyfodes oddi-yno, ac a aeth i gyffiniau Tyrus a Sidon; ac a aeth i mewn i dŷ, ac ni fynnaſai i neb wybod: eithr ni allai eſe fod yn guddiedig.

25 Canys pan glybu gwraig, yr hon yr oedd ei merch fechan ac yſpryd aflan ynddi, ſôn am dano, hi a ddaeth, ac a ſyrthiodd wrth ei draed ef.

26 (A groeges oedd y wraig, Syropheniciad o genedl.) A hi a attolygodd iddo fwrw 'r cythraul allan o'i merch.

27 A'r Iesu a ddywedodd wrthi, Gâd yn gyntaf i'r plant gael eu digoni: canys nid cymmwys yw cymmeryd bara 'r plant, a'i daflu i'r cenawön cŵn.

28 Hithau a attebodd, ac a ddywedodd wrtho, Gwîr, ô Arglwydd: ac etto y mae y cenawön tan y bwrdd yn bwytta o friwſion y plant.

29 Ac eſe a ddywedodd wrthi, Am y gair hwnnw dôs ymaith; aeth y cythraul allan o'th ferch.

30 Ac wedi iddi fyned i'w thŷ, hi a gafodd fyned o'r cythraul allan, a'i merch wedi ei bwrw ar y gwely.

31 ¶ [l] Ac eſe a aeth tracheſn ymaith o ddeddau Tyrus a Sidon, ac a ddaeth hyd fôr Galilea, trwy ganol terfynau Decapolis. 4035

32 A [m] hwy a ddygaſant atto un byddar ag attal dywedyd arno, ac a attolygaſant iddo ddodi ei law arno ef.

33 Ac wedi iddo ei gymmeryd ef o'r nailltu allan o'r dyrfa, eſe a eſtynnodd ei fyſedd yn ei gluſtiau ef, ac [n] wedi iddo boeri, eſe a gyffyrddodd â'i dafod ef;

34 A [o] chan edrych tu-a 'r nef, eſe [p] a ocheneidiodd, ac a ddywedodd wrtho, Ephphatha, hynny yw, ymagor.

35 Ac yn ebrwydd ei gluſtiau ef a agorwyd, a rhwym ei dafod a ddattodwyd, ac eſe a leferodd yn eglur.

36 Ac [q] eſe a waharddodd iddynt ddywedyd i neb: ond pa mwyaf y gwaharddodd eſe iddynt, mwy o lawer y cyhoeddaſant.

37 A ſynnu a wnaethant yn anfeidrol, gan ddywedyd, Da y gwnaeth eſe bob peth: y mae eſe yn gwneuthur i'r byddair glywed, ac i'r mudion ddywedyd.

PEN. VIII.

1 Chriſt yn porthi y bobl yn rhyfeddol; 10 yn naccau rhoddi arwydd i'r Phariſeaid: 14 yn rhybuddio ei ddiſgyblion i ochelyd ſurdoes y Phariſeaid, a ſurdoes Herod: 22 yn rhoddi ei olwg i ddyn dall: 27 yn cydnabod mai eſe yw Chriſt yr hwn a ddioddefai; ac a gyfodai eilwaith: 34 ac yn annog i fod yn ddioddefgar mewn erlid o achos proffeſſu yr Efengyl.

YN y dyddiau hynny, [a] pan oedd y dyrfa yn fawr iawn, ac heb ganddynt ddim i'w fwytta, y galwodd yr Iesu ei ddiſgyblion atto, ac a ddywedodd wrthynt,

2 Yr wyf fi yn toſturio wrth y dyrfa, oblegid y maent hwy dridiau weithian yn aros gyd-a mi, ac nid oes ganddynt ddim i'w fwytta:

3 Ac o's gollyngaf hwynt ymaith ar eu cythlwng i'w teiau eu hunain, hwy a lewygant ar y ffordd: canys rhai o honynt a ddaeth o bell.

4 A'i ddiſgyblion ef a'i attebaſant, O ba le y gall neb ddigoni y rhai hyn â bara, yma yn yr anialwch?

5 Ac eſe à ofynnodd iddynt, Pa ſawl torth ſydd gennych? A hwy a ddywedaſant, Saith.

6 Ac eſe a orchymynnodd i'r dyrfa eiſtedd ar y llawr, ac a gymmerodd y ſaith dorth, ac a ddiolchodd, ac a'u torrodd *hwynt*, ac a'u rhoddes i'w ddiſgyblion, ſel y goſodent hwynt ger eu bronnau: a goſodaſant hwynt ger bron y bobl.

7 Ac yr oedd ganddynt ychydig byſgod bychain: ac [b] wedi iddo fendithio, eſe a barodd ddodi y rhai hynny hefyd ger eu bronnau *hwynt*.

8 A hwy a fwyttaſant, ac a ddigonwyd: a hwy a godaſant o'r briw-fwyd gweddill ſaith faſgedaid.

9 A'r rhai a fwyttaſent oedd ynghylch pedair mîl: ac eſe a'u gollyngodd hwynt ymaith.

10 ¶ Ac

---

c Ex. 20. 12. Deu. 5. 16.
d Ex. 21. 17. Lef. 20. 9. Dih. 20. 20.
e Mat. 15. 5.
f Mat. 15. 10.
g Mat. 11. 15.
h Mat. 15. 15.
i Gen. 6. 5. & 8. 21. Mat. 15. 19.
k Mat 15. 21
l Mat. 15. 29
m Mat. 9. 32.
n Pen. 8. 23. Ioan 9. 6.
o Ioſ 11. 41. & 17. 1.
p Ioan 11. 33, 38.
q Pen. 5. 43.
a Mat. 15. 32
b Mat. 14. 19

4035 10 ¶ [c] Ac yn y man wedi iddo ſyned i long
[c] Mat.15.39. gyd-a'i ddiſgyblion, eſe a ddaeth i barthau Dalmanutha.

[d] Mat.12.38. & 16.1. Ioan 6.30. 11 [d] A'r Phariſeaid a ddaethant allan, ac a ddechreuaſant ymholi ag ef, gan geiſio ganddo arwŷdd o'r nef, gan ei demtio.

12 Yntef gan ddwys-ocheneidio yn ei yſpryd, a ddywedodd, Beth a wnâ 'r genhedlaeth yma yn ceiſio arwŷdd? Yn wîr meddaf i chwi, Ni roddir arwŷdd i'r genhedlaeth yma.

13 Ac eſe a'u gadawôdd hwynt, ac a aeth i'r llong drachefn, ac a dynnodd ymaith i'r lan arall.

[e] Mat. 16.5. 14 ¶ [e] A'r *diſgyblion* a adawſent yn angof gymmeryd bara, ac nid oedd ganddynt gyd-a hwynt onid un dorth yn y llong.

[f] Mat. 16.6. Luc 12.1. 15 [f] Yna y gorchymynnodd eſe iddynt, gan ddywedyd, Gwiliwch, ymogelwch rhag ſurdoes y Phariſeaid, a ſurdoes Herod.

16 Ac ymreſymmu a wnaethant y naill wrth
[g] Mat.16.7. y llall, gan ddywedyd, *Hyn ſydd* [g] oblegid nad oes gennym fara.

17 A phan wybu 'r Ieſu, eſe a ddywedodd wrthynt, Pa ymreſymmu 'r ydych, am nad oes
[h] Pen. 5.52. gennych fara? [h] Ond ydych chwi etto yn yſtyried, nac yn deall? ydyw eich calon etto gennwch wedi caledu?

18 A chennych lygaid, oni welwch? a chennych gluſtiau, oni chlywch? ac onid ydych yn cofio?

[i] Mat.14.20. Pen. 6.43. Ioan 6.13. 19 [i] Pan dorrais y pum torth hynny ym myſg y pum mîl, pa ſawl baſged aid yn llawn o friw-fwyd a godaſoch i fynu? Dywedaſant wrtho, Deuddeg.

[k] Mat.15.37 ad 8. 20 A [k] phan *dorrais* y ſaith ym-mhlith y pedair mîl, llonaid pa ſawl baſged o friw-fwyd a godaſoch i fynu? A hwy a ddywedaſant, Saith.

21 Ac eſe a ddywedodd wrthynt, Pa fodd nad ydych yn deall?

22 ¶ Ac eſe a ddaeth i Bethſaida: a hwy a ddygaſant atto un dall, ac a ddeiſyfiaſant arno ar iddo gyffwrdd ag ef.

23 Ac wedi ymaflyd yn llaw y dall, eſe a'i
Pen.7.33. tywyſodd ef allan o'r dref: ac [l] wedi iddo boeri ar ei lygaid ef, a dodi ei ddwylo arno, eſe a ofynnodd iddo, a oedd eſe yn gweled dim.

24 Ac wedi edrych i fynu eſe a ddywedodd, Yr ydwyf yn gweled dynion megis preniau yn rhodio.

25 Wedi hynny y goſodes eſe ei ddwylo drachefn ar ei lygaid ef, ac a barodd iddo edrych i fynu: ac eſe a gafodd ei olwg, ac eſe a welai bawb o bell, ac yn eglur.

Mat. 8.4. 5.43. 26 Ac eſe a'i anfonodd ef adref i'w dŷ, gan ddywedyd, Na ddôs i'r dref, ac [m] na ddywed i neb yn y dref.

Mat.16.13. 9.18. 27 ¶ [n] A'r Ieſu a aeth allan, ef a'i ddiſgyblion, i drefi Ceſarea Philippi: ac ar y ffordd eſe a ofynnodd i'w ddiſgyblion, gan ddywedyd wrthynt, Pwy y mae dynion yn dywedyd fy mod i?

Luc.14.2. 28 A hwy a attebaſant, [o] Ioan Fedyddiwr: a rhai, Eliias; ac eraill, Un o'r prophwydi.

29 Ac efe a ddywedodd wrthynt, Ond pwy yr ydych chwi yn dywedyd fy mod i? A Phetr a attebodd, ac a ddywedodd wrtho, Tiyw 'r Chriſt.

30 Ac eſe a orchymynnodd iddynt na ddywedent i neb ‡ am dano. 4035 ‡ *hynny*.

[p] Mat.16.21. & 17.22. Luc 9.22. 31 Ac [p] eſe a ddechreuodd eu dyſgu hwynt, fod yn rhaid i Fâb y dyn oddef llawer, a'i wrthod gan yr Henuriaid a'r Arch-offeiriaid a'r yſgrifennyddion, a'i ladd, ac wedi tridiau adgyfodi.

32 A'r ymadrodd hwnnw a ddywedodd eſe yn eglur. A Phetr a ymaflodd ynddo, ac a ddechreuodd ei geryddu ef.

33 Eithr wedi iddo droi, ac edrych ar ei ddiſgyblion, eſe a geryddodd Petr, gan ddywedyd, Dôs ymaith yn fy ôl i, Satan; am nad wyt yn ſynnied y pethau ſy o Dduw, ond y pethau ſy o ddynion.

34 ¶ Ac wedi iddo alw atto y dyrfa gyd-a'i
[q] Mat 10.38. & 16.24. Luc 9.23. & 14.27. ddiſgyblion, eſe a ddywedodd wrthynt, [q] Y neb a fynno ddyfod ar fy ôl i, ymwaded ag ef ei hun, a chyfoded ei groes, a dilyned fi.

35 Canys [r] pwy bynnag a fynno gadw ei enioes, a'i cyll hi; ond pwy bynnag a gollo ei enioes er fy mwyn i a'r Efengyl, hwnnw a'i ceidw hi.

[r] Ioſ 12.25.

36 Canys pa leſſâd i ddyn o's ennill yr holl fyd, a cholli ei enaid ei hun?

37 Neu pa beth a rydd dyn yn gyfnewid am ei enaid?

[ſ] Mat.10.33. [t] Edrych Rhn. 1.16. a Tim. 1.8. 38 Canys [ſ] pwy bynnag [t] a fyddo cywilydd ganddo fi a'm geiriau yn yr odinebus a'r bechadurus genhedlaeth hon, bydd cywilydd gan Fâb y dyn yntef hefyd, pan ddêl yngogoniant ei Dâd gyd-ar Angylion ſanctaidd.

PEN. IX.

2 Gwedd-newidiad yr Ieſu. 11 Eſe yn dyſgu ei ddiſgyblion ynghylch dyfodiad Eliias: 14 yn bwrw allan yſpryd mûd a byddar: 30 Yn rhag-fynegi ei farwolaeth a'i adgyfodiad: 33 yn annog ei ddiſgyblion i oſtyngeiddrwydd: 38 gan erchi iddynt, na luddient y rhai nid ydynt yn eu herbyn, ac na roddent rwyſtr i neb o'r ffyddloniaid.

AC eſe a ddywedodd wrthynt, [a] Yn wîr yr wyf yn dywedyd i chwi, ſod rhai o'r rhai ſy yn ſefyll yma, ni phrofant angau, hyd oni welont deyrnas Dduw wedi dyfod mewn nerth. [a] Mat.16.28. Luc 9.27.

2 ¶ Ac [b] wedi chwe diwrnod y cymmerth yr
[b] Mat.17.1. Luc 9.28. Ieſu Betr ac Iago ac Ioan, ac a'u dug hwynt i fynydd uchel, eu hunain o'r nailltu: ac eſe a wedd-newidiwyd yn eu gwydd hwynt.

3 A'i ddillad ef a aethant yn ddiſglair, yn gannaid iawn fel eira, y fath ni fedr un pannwr ar y ddaiar eu cannu.

4 Ac ymddangoſodd iddynt Eliias gyd-a Moſes: ac yr oeddynt yn ymddiddan â'r Ieſu.

5 A Phetr a attebodd ac a ddywedodd wrth yr Ieſu, Rabbi, da yw i ni fod yma: a gwnawn dair pabell, i ti un, ac i Foſes un, ac i Eliias un.

6 Canys ni's gwyddai beth yr oedd yn ei ddywedyd: canys yr oeddynt wedi dychrynnu.

7 A daeth cwmmwl yn cyſgodi troſtynt hwy: a llef a ddaeth allan o'r cwmmwl, gan ddywedyd, Hwn yw fy anwŷl Fâb, gwrandewch ef.

8 Ac yn ddiſymmwth, pan edrychaſant o amgylch,

4035 amgylch, ni welſant neb mwy, ond yr Ieſu yn unig gyd-a hwynt.

9 A phan oeddynt yn dyfod i wared o'r mynydd, efe a orchymynnodd iddynt na ddangoſent i neb y pethau a welſent, hyd pan adgyfodai Mâb y dyn o feirw.

10 A hwy a gadwaſant y gair gyd-a hwynt eu hunain, gan gyd-ymholi beth yw 'r adgyfodi o feirw.

c Mal 4.5. 11 A hwy a ofynnaſant iddo, gan ddywedyd, Pa ham y dywed yr yſgrifennyddion [c] fod yn rhaid i Elias ddyfod yn gyntaf?

12 Ac efe a attebodd, ac a ddywedodd wrthynt, Elias yn ddiau gan ddyfod yn gyntaf a edfryd pob beth; [d] a'r modd yr yſgrifennwyd am Fâb y dyn, y dioddefai lawer o bethau, ac [e] y dirmygid ef.

d Pſ. 22.6. Eſay 53. 2, &c. Dan. 9.6. e Phil. 2.7.

13 Eithr yr wyf yn dywedyd i chwi, ddyfod [f] Elias yn ddiau, a gwneuthur o honynt iddo 'r hyn a ſynnaſant, fel yr yſgrifennwyd am dano.

f Mat 11.14 Luc 1. 17.

14 ¶ A phan ddaeth efe at ei ddiſgyblion, efe a welodd dyrfa fawr yn eu cylch hwynt, a'r yſgrifennyddion yn cyd-ymholi â hwynt.

15 Ac yn ebrwydd yr holl dyrfa, pan ganfuant ef, a ddychrynnaſant, a chan redeg atto a gyfarchaſant iddo.

16 Ac efe a ofynnodd i'r yſgrifennyddion, Pa gyd-ymholi yr ydych ‡ yn eich plith?

‡ â hwynt.

g Mat. 17.14 Luc 9. 38.

17 Ac [g] un o'r dyrfa a attebodd, ac a ddywedodd, Athro, mi a ddugym fy mâb attat, ac yſpryd mud ynddo:

18 A pha le bynnag y cymmero ef, efe a'i rhwyga; ac yntef a fwrw ewyn, ac a yſgyrnyga ddannedd, ac y mae yn dihoeni. Ac mi a ddywedais wrth dy ddiſgyblion ar iddynt ei ſwrw ef allan; ac ni's gallaſant.

19 Ac efe a attebodd iddynt, ac a ddywedodd, O genhedlaeth anffyddlon, pa hŷd y byddaf gyd-a chwi? pa hŷd y goddefaf chwi? dygwch ef attaſi.

h Pen. 1 26. 20 A hwy a'i dygaſant ef atto. A [h] phan welodd ef, yn y man yr yſpryd a'i drylliodd ef; a chan ſyrthio ar y ddaiar, efe a ymdreiglodd tan falu ewyn.

21 A gofynnodd *yr Ieſu* i'w dâd ef, Beth ſydd o amſer er pan ddarfu fel hyn iddo? Yntef a ddywedodd, Er yn fachgen.

22 A mynych y taflodd efe ef yn tân, ac i'r dyfroedd, fel y difethai efe ef: ond o's gelli di ddim, cymmorth ni, gan doſturio wrthym.

i Luc 17.6. 23 A'r Ieſu a ddywedodd wrtho, [i] O's gelli di gredu, pob peth a all fod i'r neb a gredo.

24 Ac yn y fan tâd y bachgen, tan lefain ag wylofain, a ddywedodd, Yr wyf fi yn credu, ô Arglwydd; cymmorth fy anghrediniaeth i.

25 A phan welodd yr Ieſu fod y dyrfa yn cyd-redeg atto, efe a geryddodd yr yſpryd aflan, gan ddywedyd wrtho, *Tydi* yſpryd mud a byddar, yr wyf fi yn gorchymmyn i ti, Tyred allan o honaw, ac na ddôs mwy iddo ef.

26 Ac wedi *i'r yſpryd* lefain a dryllio llawer arno ef, efe a aeth allan: ac yr oedd efe fel *un* marw, fel y dywedodd llawer ei farw ef.

27 A'r Ieſu a'i cymmerodd ef erbyn ei law, ac a'i cyſododd; ac efe a ſafodd i ſynu.

28 Ac wedi iddo ſyned i mewn i'r tŷ, ei ddiſgyblion a ofynnaſant iddo o'r nailltu, Pa ham na allem ni ei fwrw ef allan? 4035

29 Ac efe a ddywedodd wrthynt, Y rhyw hwn ni all er dim ddyfod allan, ond trwy weddi ac ympryd.

k Mat. 17.22 Luc 9. 44. 30 ¶ [k] Ac wedi ymadel oddi-yno, hwy a ymdeithiaſant trwy Galilea: ac ni fynnai efe wybod o neb.

31 Canys yn oedd efe yn dyſgu ei ddiſgyblion, ac yn dywedyd wrthynt, Y traddodid Mâb y dyn i ddwylo dynion, ac y lladdent ef; ac wedi ei ladd, yr adgyfodai y trydydd dydd.

32 Ond nid oeddynt hwy yn deall yr ymadrodd, ac ofni yr oeddynt ofyn iddo.

l Mat. 18.1. Luc 9. 46. 33 ¶ Ac [l] efe a ddaeth i Capernäum: a phan oedd efe yn y tŷ, efe a ofynnodd iddynt, Beth yr oeddych yn ymddadleu yn eich plith eich hunain ar y ffordd?

34 Ond hwy a dawſant â ſôn: canys ymddadleuaſent â'u gilydd ar y ffordd, pwy *a fyddai* fwyaf.

m Mat. 20. 26, 27. Pen. 10.43. 35 Ac efe a eiſteddodd, ac a alwodd y deuddeg, ac a ddywedodd wrthynt, [m] O's myn neb fod yn gyntaf, efe a fydd olaf o'r cwbl, a gweinidog i bawb.

n Pſ. 10.16. 36 Ac [n] efe a gymmerth fachgennyn, ac a'i goſododd ef yn eu canol hwynt: ac wedi iddo ei gymmeryd ef yn ei freichiau, efe a ddywedodd wrthynt,

37 Pwy bynnag a dderbynnio un o'r cyfryw fechgyn yn fy enw i, ſydd yn fy nerbyn i: a [o] phwy bynnag a'm derbyn i, nid myfi y mae yn ei dderbyn, ond yr hwn a'm danfonodd i.

o Mat. 10.40

p Luc 9.49. 38 ¶ Ac [p] Ioan a'i attebodd ef, gan ddywedyd, Athro, ni a welſom un yn bwrw allan gythreuliaid yn dy enw di, yr hwn nid yw yn ein dilyn ni; ac ni a waharddaſom iddo, am nad yw yn ein dilyn ni.

39 A'r Ieſu a ddywedodd, Na waherddwch iddo: q canys nid oes neb a wnâ wyrthiau yn fy enw i, ac a all yn y fan ròi dryg-air i mi.

q 1 Cor. 12.3

r Mat. 12.30 40 [r] Canys y neb nid yw i'n herbyn, o'n tu ni y mae.

s Mat. 10.42 41 [s] Canys pwy bynnag a roddo i chwi i'w yfed gwppanaid o ddwfr yn fy enw i, am eich bod yn perthyn i Griſt, yn wîr meddaf i chwi, ni chyll efe ei obrwy.

t Mat. 18.6 Luc 17. 1. 42 A [t] phwy bynnag a rwyſtro un o'r rhai bychain hyn ſy yn credu ynofi, gwell oedd iddo oſod maen melin o amgylch ei wddf, a'i daflu i'r môr.

u Mat. 5.29 & 18.8. 43 Ac [u] o's dy law a'th rwyſtra, torr hi ymaith: gwell yw i ti fyned i mewn i'r bywyd yn anafus, nag a dwy law gennyt fyned i uffern, i'r tân anniffoddadwy:

x Eſa. 66. 44 [x] Lle nid yw eu pryf hwynt yn marw, na 'r tân yn diffodd.

45 Ac o's dy droed a'th rwyſtra, torr ef ymaith: gwell yw i ti fyned i mewn i'r bywyd yn gloff, nag a dau droed gennyt dy daflu *i* uffern, i'r tân anniffoddadwy:

46 Lle nid yw eu pryf hwynt yn marw, na'r tân yn diffodd.

47 Ac o's dy lygad a'th rwyſtra, bwrw ef ymaith: gwell yw i ti fyned i mewn i deyrnas Dduw yn un-llygeidiog, nag a dau lygad gennyt dy daflu i dân uffern:

48 Lle

4036 48 Lle nid yw eu pryf hwynt yn marw, na'r tân yn diffodd.

y Lef. 2.13. 49 Canys pob un a helltir a thân, y a phob aberth a helltir â halen.

z Mat. 5.13. Luc 14.34. 50 z Da yw 'r halen: ond o's bydd yr halen yn ddihallt, â pha beth yr helltwch ef? Bid gennwch halen ynoch eich hunain, a a Rhuf. 12.18. Heb. 12.14. a byddwch heddychlawn â'i gilydd.

PEN. XI.

2 Chriſt yn ymreſymmu â'r Phariſeaid ynghylch yſgar: 13 yn bendithio y plant a ddygpwyd atto: 17 yn atteb i ŵr goludog, pa fodd y cai etifeddu bywyd tragywyddol: 23 yn dangos i'w ddiſgyblion berygl golud: 28 yn addo gwobrau i'r ſawl a ymadawo â dim er mwyn yr Efengyl: 32 yn rhag-fynegi ei farwolaeth a'i adgyfodiad: 35 yn gorchymyn i feibion Zebedëus a geiſient barch gantho, feddwl yn byttrach am ddioddef gyd-ag ef; 46 ac yn rhoddi ei olwg i Bartimëus.

Mat. 19.1. AC b efe a gyfododd oddi-yno, ac a aeth i dueddau Judea, trwy 'r tu hwnt i'r Iorddonen; a'r bobloedd a gyd-gyrchaſant atto ef drachefn: ac fel yr oedd yn arferu, efe a'u dyſgodd hwynt drachefn.

2 A'r Phariſeaid wedi dyfod atto, a ofynnaſant iddo, Ai rhydd i ŵr roi ymaith ei wraig? gan ei demtio ef.

3 Yntef a attebodd, ac a ddywedodd wrthynt, Beth a orchymynnodd Moſes i chwi?

Deu. 24.1. Mat. 5.31. 4 A hwy a ddywedaſant, b Moſes a ganhiadodd 'ſgrifennu llythyr yſgar, a'i gollwng hi ymaith.

5 A'r Ieſu a attebodd ac a ddywedodd wrthynt, O achos eich calon-galedwch chwi yr 'ſgrifennodd efe i chwi y gorchymyn hwnnw:

Gen. 1.27. 6 Ond o ddechreuad y creadigaeth, c yn wryw a benyw y gwnaeth Duw hwynt.

Gen. 2.24. Cor. 6.16. Eph. 5.31. 7 d Am hyn y gâd dyn ei dâd a'i fam, ac y glŷn wrth ei wraig;

8 A hwy ill dau a fyddant un cnawd: fel nad ydynt mwy ddau, onid un cnawd.

9 Y peth gan hynny a gyſſylltodd Duw na wahaned dyn.

10 Ac yn y tŷ drachefn ei ddiſgyblion a ofynnaſant iddo am yr un peth.

Mat. 5.32. & 19.9. Luc 16.18. Cor. 7.10. 11 Ac efe a ddywedodd wrthynt, e Pwy bynnag a roddo ymaith ei wraig, ac a briodo un arall, y mae yn godinebu yn ei herbyn hi.

12 Ac o's gwraig a ddyry ymaith ei gŵr, a phriodi un arall, y mae hi yn godinebu.

Mat. 19.13. Luc 18. 15. 13 ¶ A f hwy a ddygaſant blant bychain atto, fel y cyffyrddai efe â hwynt: a'r diſgyblion a geryddaſant y rhai oedd yn eu dwyn hwynt.

14 A'r Ieſu pan welodd hynny fu anfodlon, ac a ddywedodd wrthynt, Gedwch i blant bychain ddyfod attaſi, ac na waherddwch iddynt: canys

1 Cor. 14.8 &c. eiddo y cyfryw rai yw teyrnas Dduw.

1 Pet 2.2. Mat. 18.3. 15 Yn wîr meddaf i chwi, h Pwy bynnag ni dderbynio deyrnas Dduw fel dyn bach, nid â efe i mewn iddi.

16 Ac efe a'u cymmerodd hwy yn ei freichiau, ac a roddes *ei* ddwylo arnynt, ac a'u bendithiodd.

17 ¶ i Ac wedi iddo fyned allan i'r ffordd, rhedodd un atto, a goſtyngodd iddo, ac a ofynnodd iddo, O athro da, beth a wnâf fel yr etifeddwyf fywyd tragywyddol? 4036

i Mat. 19.16. Luc 18.18.

18 A'r Ieſu a ddywedodd wrtho, Pa ham y gelwi fi yn dda? nid *ves* neb da ond un, *ſef* Duw.

19 Ti a wyddoſt y gorchymynnion, Na k odineba, Na ladd, Na ledratta, Na cham-dyſtiolaetha, Na cham-golleda, Anrhydedda dy dâd a'th fam.

k Exod. 20. Rhuf. 13.9.

20 Yntef a attebodd ac a ddywedodd wrtho, Athro, y rhai hyn ei gŷd a gedwais o'm hieuengctid.

21 A'r Ieſu gan edrych arno, a'i hoffodd, ac a ddywedodd wrtho, Un peth ſydd ddiffygiol i ti: dôs, gwerth yr hyn ſydd gennyt, a dyro i'r tlodion; a thi a gei dryſor yn y nef: a thyred, a chymmer i fyny y groes, a dilyn fi.

l Mat. 6.19. Luc 12.33. & 16. 9.

22 Ac efe a bruddhaodd wrth yr ymadrodd, ac a aeth ymaith yn athriſt: canys yr oedd ganddo feddiannau lawer.

23 A'r Ieſu a edrychodd o'i amgylch, ac a ddywedodd wrth ei ddiſgyblion, Mor anhawdd yr â y rhai y mae golud ganddynt i deyrnas Dduw!

24 A'r diſgyblion a frawychaſant wrth ei eiriau ef. Ond yr Ieſu a attebodd drachefn, ac a ddywedodd wrthynt, O blant, mor anhawdd yw i'r rhai ſy m a'u hymddiried yn eu golud fyned i deyrnas Dduw!

m Job 31. 24. Pſal. 52. 7. 1 Tim. 6. 17.

25 Y mae yn haws i gamel fyned trwy grau 'r nodwydd nag i oludog fyned i mewn i deyrnas Dduw.

26 A hwy a ſynnaſant yn ddirfawr, gan ddywedyd wrthynt eu hunain, A phwy a all fod yn gadwedig?

27 A'r Ieſu wedi edrych arnynt, a ddywedodd, Gyd-a dynion ammhoſſibl yw, ac nid gyd-a Duw: canys n pob peth ſydd boſſibl gyd-a Duw.

n Jer. 32.17 Luc 1. 37.

28 o Yna y dechreuodd Petr ddywedyd wrtho, Wele, nyni a adawſom bob peth, ac a'th ddilynaſom di.

o Mat. 19.27. Luc 18. 28.

29 A'r Ieſu a attebodd, ac a ddywedodd, Yn wîr meddaf i chwi, Nid oes neb ar a adawödd dŷ, neu frodyr, neu chwïorydd, neu dâd, neu fam, neu wraig, neu blant, neu diroedd, o'm hachos i a'r Efengyl,

30 Ar ni dderbyn y can cymmaint yr awron y pryd hyn, dai, a brodyr, a chwïorydd, a mammau, a phlant, a thiroedd, ynghŷd ag erlidiau; ac yn y byd a ddaw fywyd tragywyddol.

31 p Ond llawer rhai cyntaf a fyddant ddiweddaf; a'r diweddaf *fyddant* gyntaf.

p Mat. 19.30. & 20. 16. Luc 13. 30.

32 ¶ Ac q yr oeddynt ar y ffordd yn myned i fynu i Jeruſalem; ac yr oedd yr Ieſu yn myned o'u blaen hwynt: a hwy a frawychaſant; ac fel yr oeddynt yn canlyn, yr oedd arnynt ofn. Ac wedi iddo drachefn gymmeryd y deuddeg, efe a ddechreuodd fynegi iddynt y pethau a ddigwyddent iddo ef:

q Mat. 20.17 Luc 18. 31.

33 Canys wele, yr ydym ni yn myned i fynu i Jeruſalem, a Mâb y dyn a draddodir i'r Archoffeiriaid, ac i'r 'ſgrifennyddion: a hwy a'i condemnant ef i farwolaeth, ac a'i traddodant ef i'r cenhedloedd:

4036 34 A hwy a'i gwatwarant ef, ac a'i fflangellant, ac a boerant arno, ac a'i lladdant: a'r trydydd dydd yr adgyfyd.

r Mat. 20. 20. 35 ¶ A [r] daeth atto Iago ac Ioan meibion Zebedëus, gan ddywedyd, Athro, ni a fynnem wneuthur o honot i ni yr hyn a ddymunem.

36 Yntef a ddywedodd wrthynt, Beth a fynnech i mi ei wneuthur i chwi?

37 Hwythau a ddywedaſant wrtho, Canhiada i ni eiſtedd, un ar dy ddeheu-law, a'r llall ar dy aſſwy yn dy ogoniant.

38 Ond yr Ieſu a ddywedodd wrthynt, Ni wyddoch pa beth yr ydych yn ei ofyn: a ellwch chwi yfed o'r cwppan yr wyf fi yn ei yfed, a'ch bedyddio â'r bedydd i'm bedyddir i ag ef?

39 A hwy a ddywedaſant wrtho, Gallwn. A'r Ieſu a ddywedodd wrthynt, Diau yr yfwch o'r cwppan yr yfwyf fi; ac i'ch bedyddir â'r bedydd y bedyddir finneu:

40 Ond eiſtedd ar fy neheu-law a'm haſſwy, nid eiddo fi ei roddi, ond i'r rhai y darparwyd.

41 A phan glybu y deg, hwy a ddechreuaſant ‡ fod yn anfodlon ynghylch Iago ac Ioan.

‡ *ſorri wrth.*

42 A'r Ieſu a'i galwodd hwynt atto, ac a ddywedodd wrthynt, [f] Chwi a wyddoch fod y rhai a dybir eu bod yn llywodraethu ar y cenhedloedd yn tra-arglwyddiaethu arnynt; a'u gwŷr mawr hwynt yn tra-awdurdodi arnynt.

f Luc 22. 25.

43 Eithr nid felly y bydd yn eich plith chwi: ond pwy bynnag a ewyllyſio fod yn fawr yn eich plith, ‡ bydded weinidog i chwi;

‡ Gr. *a fydd.*

44 A phwy bynnag o honoch a fynno fod yn bennaf, † bydded wâs i bawb.

† Gr. *a fydd.*

45 Canys [t] ni ddaeth Mâb y dyn i'w waſanaethu, ond i waſanaethu, ac [u] i roi ei enioes yn bridwerth tros lawer.

t Ioſ 13. 14. Phil. 2. 7. u 1 Tim. 2. 6. Tit. 2. 14.

46 ¶ [x] A hwy a ddaethant i Jericho. Ac fel yr oedd efe yn myned allan o Jericho, efe, a'i ddiſgyblion, a bagad o bobl, Bartimëus ddall mâb Timëus, oedd yn eiſtedd ar ſîn y ffordd, yn cardotta.

x Mat. 20. 29. Luc 18. 35.

47 A phan glybu mai 'r Ieſu o Nazareth ydoedd, efe a ddechreuodd lefain, a dywedyd, Ieſu fâb Dafydd, trugarhâ wrthyf.

48 A llawer a'i ceryddaſant ef i *geiſio ganddo* dewi: ond efe a lefodd yn fwy o lawer, Mâb Dafydd, trugarhâ wrthyf.

49 A'r Ieſu a ſafodd, ac a archodd ei alw ef: a hwy a alwaſant y dall, gan ddywedyd wrtho, Cymmer galon, cyfod, y mae efe yn dy alw di.

50 Ond efe wedi taflu ei gochl ymaith, a gyfododd, ac a ddaeth at yr Ieſu.

51 A'r Ieſu a attebodd ac a ddywedodd wrtho, Beth a fynni i mi ei wneuthur i ti? A'r dall a ddywedodd wrtho, ‡ Athro, caffael o honof fy ngolwg.

‡ *Rabboni.* gwel. Ioan 20. 16.

52 A'r Ieſu a ddywedodd wrtho, Dôs ymaith, [y] dy ffydd a'th iachaodd. Ac yn y man y cafodd efe ei olwg, ac efe a ddilynodd yr Ieſu ar hŷd y ffordd.

y Mat. 9. 22. Pen. 5. 34.

PEN. XI.

1 *Chriſt yn marchogaeth mewn goruchafiaeth i Jeruſalem:* 12 *yn melldithio y pren deiliog diffrwyth:* 15 *yn glanhau y Deml:* 20 *yn annog ei ddiſgyblion i fod yn ddiſigl mewn ffydd, ac i faddeu i'w gelynion:* 27 *ac yn amddiffyn fod ei weithredoedd ef yn gyfreithlon, trwy dyſtiolaeth Ioan, yr hwn oedd ŵr wedi ei ddanfon oddiwrth Ddnw.*

4036

AC [a] wedi eu dyfod yn agos i Jeruſalem, i Bethphage a Bethania, hyd fynydd yr Olewydd, efe a anfones ddau o'i ddiſgyblion,

a Mat. 21. 1. Luc 19. 29. Ioan 12. 14.

2 Ac a ddywedodd wrthynt, Ewch ymaith i'r pentref ſydd gyferbyn â chwi; ac yn y man wedi y deloch i mewn iddo, chwi a gewch ebol wedi ei rwymo, ar yr hwn nid eiſteddodd neb; gollyngwch ef yn rhydd, a dygwch yma.

3 Ac o's dywed neb wrthych, Pa ham y gwnewch hyn? dywedwch, Am fod yn rhaid i'r Arglwydd wrtho; ac yn ebrwydd efe a'i denſyn yma.

4 A hwy a aethant ymaith, ac a gawſant yr ebol yn rhwym, wrth y drws oddiallan, mewn croeſ-ffordd; ac a'i gollyngaſant ef yn rhydd.

5 A rhai o'r rhai oedd yn ſefyll yno a ddywedaſant wrthynt, Beth a ynewch chwi yn gollwng yr ebol yn rhydd?

6 A hwy a ddywedaſant wrthynt fel y gorchymynnaſai 'r Ieſu: a hwy a adawſant iddynt fyned ymaith.

7 A hwy a ddygaſant yr ebol at yr Ieſu, ac a fwriaſant eu dillad arno; ac efe a eiſteddodd arno.

8 A llawer a danaſant eu dillad ar hŷd y ffordd: ac eraill a dorraſant gangau o'r gwydd, ac a'u tanaſant ar y ffordd.

9 A'r rhai oedd yn myned o'r blaen, a'r rhai oedd yn dyfod ar ôl, a lefaſant, gan ddywedyd, [b] Hoſanna; Bendigedig *fyddo* yr hwn ſydd yn dyfod yn enw 'r Arglwydd.

b Pſ. 118. 25.

10 Bendigedig yw y deyrnas ſydd yn dyfod yn enw Arglwydd ein tâd Dafydd: Hoſanna yn y goruchaf.

11 A'r Ieſu a aeth i mewn i Jeruſalem, ac i'r Deml; ac wedi iddo edrych ar bob peth o'i amgylch, a hi weithian yn hwyr, efe a aeth allan i Bethania gyd-a'r deuddeg.

12 ¶ [c] A thrannoeth wedi iddynt ddyfod allan o Bethania, yr oedd arno chwant bwyd.

c Mat. 21. 18.

13 Ac wedi iddo ganfod o hirbell ffigyſbren, ac arno ddail, efe a aeth *i edrych* a gaffai ddim arno: a phan ddaeth atto, ni chafodd efe ddim ond y dail; canys nid oedd amſer ffigys.

14 A'r Ieſu a attebodd ac a ddywedodd wrtho, Na fwyttaëd neb ffrwyth o honot byth mwy. A'i ddiſgyblion ef a glywſant.

15 ¶ [d] A hwy a ddaethant i Jeruſalem. A'r Ieſu a aeth i'r Deml, ac a ddechreuodd fwrw allan y rhai a werthent ac a brynnent yn y Deml; ac a ymchwelodd dreſtelau 'r arian-wŷr, a chadeiriau y gwerth-wŷr colomennod.

d Mat. 21. 12. Luc 19. 45. Ioan 2. 14.

16 Ac ni adawai efe i neb ddwyn lleſtr trwy 'r Deml.

17 Ac efe ‡ a'u dyſgodd, gan ddywedyd wrthynt, Onid yw yn 'sgrifennedig, [e] Y gelwir fy nhŷ i yn dŷ gweddi i'r holl genhedloedd? ond [f] chwi a'i gwnaethoch yn ogof lladron.

‡ *a arferai eraiddio.* e Eſay 56. 7. f Jer. 7. 11.

18 [g] A'r yſgrifennyddion a'r Arch-offeiriaid a glywſant hyn, ac a geiſiaſant pa fodd y g Luc 19. 47. diſethant ef: canys yr oeddynt yn ei ofni ei,

am

4036 am fod yr holl bobl yn synnu oblegid ei athrawiaeth ef.

19 A phan aeth hi yn hwyr, efe a aeth allan o'r ddinas.

Mat.21.19. 20 ¶ [h] A'r boreu wrth fyned heibio, hwy a welsant y ffigys-bren wedi crino o'r gwraidd.

21 A Phetr wedi atgofio, a ddywedodd wrtho, Athro, wele y ffigys-bren a felldithiaist wedi crino.

22 A'r Iesu a attebodd ac a ddywedodd wrthynt, Bydded genrydd † ffydd yn Nuw.

Mat.17.20. Luc 17.6. 23 Canys yn wir yr wyf yn dywedyd i chwi, Pwy bynnag a ddywedo wrth y mynydd hwn, Tynner di ymaith, a bwrier di i'r môr; ac nid amheuo yn ei galon, ond credu y daw i ben y pethau a ddywedo efe; beth bynnag a ddywedo a fydd iddo.

Mat. 7.7. Luc 11. 9. Ioan 14.13. 15.7. 16.24. Iago 1. 6. Mat. 6.14. Col. 3.13. 24 Am hynny meddaf i chwi, [k] Beth bynnag oll a geisioch wrth weddio, creddwch y derbyniwch, ac fe fydd i chwi.

25 A phan safoch i weddio, maddeuwch, os bydd gennych ddim yn erbyn neb: fel y maddeuo eich Tâd yr hwn sydd yn y nefoedd i chwithau eich camweddau.

Mat. 18. 26 Ond [m] o's chwi ni faddeuwch, eich Tâd yr hwn sydd yn y nefoedd ni faddeu ychwaith eich camweddau chwithau.

Mat. 21. Luc 20. 1. 27 ¶ [n] A hwy a ddaethant drachefn i Jerusalem: ac fel yr oedd efe yn rhodio yn y Deml, yr Arch-offeiriaid a'r ysgrifennyddion a'r Henuriaid a ddaethant atto,

28 Ac a ddywedasant wrtho, Trwy ba awdurdod yr wyt ti yn gwneuthur y pethau hyn? a phwy a roddes i ti yr awdurdod hon, i wneuthur y pethau hyn?

29 A'r Iesu a attebodd ac a ddywedodd wrthynt, A minnau a ofynnaf i chwithau un gair, ac attebwch fi, ac mi a ddywedaf i chwi trwy ba awdurdod yr wyf yn gwneuthur y pethau hyn:

30 Bedydd Ioan, ai o'r nef yr oedd, ai o ddynion? attebwch fi.

31 Ac ymresymmu a wnaethant wrthynt eu hunain, gan ddywedyd, O's dywedwn, O'r nef; efe a ddywed, Pa ham gan hynny na chredech iddo?

Mat.14.5. 21.6.20. 32 Eithr o's dywedwn, O ddynion; yr oedd arnynt ofn y bobl; canys [o] pawb oll a gyfrifent Ioan mai prophwyd yn ddïau ydoedd.

33 A hwy a attebasant ac a ddywedasant wrth yr Iesu, Ni wyddom ni. A'r Iesu a attebodd ac a ddywedodd wrthynt hwythau, Ac ni ddywedaf finneu i chwithau trwy ba awdurdod yr wyf yn gwneuthur y pethau hyn.

PEN. XII.

1 *Trwy ddammeg y winllan a logwyd i lafur-wŷr anniolchgar, y mae Christ yn rhag-ddangos gwrthodiad yr Iuddewon, a galwad y cenhedloedd:* 13 *Y mae yn gochelyd magl y Pharisead a'r Herodianiaid ynghylch talu teyrn-ged i Cesar:* 18 *Yn argyoeddi amryfusedd y Saduceaid, y rhai a wadent yr adgyfodiad:* 28 *yn atteb yr ysgrifennydd oedd yn ymofyn am y gorchymyn cyntaf:* 35 *yn beio ar dyb yr ysgrifennyddion am Grist:* 38 *ac yn gorchymyn i'r bobl ochelyd ei huchder a'i rhagrith hwy:* 41 *Ac yn canmol y weddw dlawd am ei dwy hatling, yn fwy nâ neb.*

A Chefe a ddechreuodd ddywedyd wrthynt [a] ar ddamhegion; Gŵr a blannodd winllan, ac a ddodes gae o'i hamgylch, ac a gloddiodd le i'r gwin-gasg, ac a adeiladodd dŵr, ac a'i gosododd hi allan i lafur-wŷr, ac a aeth oddi cartref.

[a] Mat. 21. 33. Luc 20. 9.

2 Ac efe a anfonodd wâs mewn amser at y llafur-wŷr, i dderbyn gan y llafur-wŷr o ffrwyth y winllan.

3 A hwy a'i daliasant ef, ac a'i baeddasant, ac a'i gyrrasant ymaith yn wag-law.

4 A thrachefn yr anfonodd efe attynt wâs arall: a hwnnw y ruflasant gerrig atto, ac yr archollasant ei ben, ac a'i gyrasant ymaith † yn amharchus. ‡ wedi ei amharchu.

5 A thrachefn yr anfonodd efe un arall; a hwnnw a laddasant: a llawer eraill; gan faeddu rhai, a lladd y lleill.

6 Am hynny etto, a chanddo un mâb, ei anwylyd, efe a anfonodd hwnnw hefyd attynt yn ddiweddaf, gan ddywedyd, Hwy a barchant fy mâb i.

7 Ond y llafur-wŷr hynny a ddywedasant yn eu plith eu hunain, Hwn yw'r etifedd; deuwch, lladdwn ef, a'r etifeddiaeth fydd eiddom ni.

8 A hwy a'i daliasant ef, ac a'i lladdasant, ac a'i bwriasant allan o'r winllan.

9 Beth gan hynny a wna arglwydd y winllan? Efe a ddaw, ac a ddifetha y llafur-wŷr, ac a rydd y winllan i eraill.

10 Oni ddarllennasoch yr ysgrythyr hon? [b] Y maen a wrthbodddd yr adeilad-wŷr, hwn a wnaethpwyd yn ben y gongl. [b] Pf. 118.22.

11 Hyn a wnaethpwyd gan yr Arglwydd, a rhyfedd yw yn ein golwg ni.

12 A hwy a geisiasant ei ddala ef; ac yr oedd arnynt ofn y dyrfa: canys hwy a wyddent mai yn eu herbyn hwy y dywedasai efe y ddammeg: a hwy a'i gadawsant ef, ac a aethant ymaith.

13 ¶ [c] A hwy a anfonasant atto rai o'r Pharisead ac o'r Herodianiaid, i'w rwydo ef yn ei ymadrodd. [c] Mat. 22. 15. Luc 20. 20.

14 Hwythau pan ddaethant a ddywedasant wrtho, Athro, ni a wyddom dy fod ti yn eirwir, ac nad oes arnat ofal rhag neb: canys nid wyt ti yn edrych ar wyneb dynion, ond yr wyt yn dysgu ffordd Dduw mewn gwirionedd: ai cyfreithlawn rhoi teyrn-ged i Cesar, ai nid yw? a roddwn, ai ni roddwn *hi*?

15 Ond efe, gan wybod eu rhagrith hwynt, a ddywedodd wrthynt, Pa ham y temtiwch fi? dygwch i mi geniog, fel y gwelwyf *hi*.

16 A hwy a'i dygasant. Ac efe a ddywedodd wrthynt, Eiddo pwy yw'r ddelw hon a'r argraph? A hwy a ddywedasant, Eiddo Cesar.

17 A'r Iesu a attebodd, ac a ddywedodd wrthynt, ‡ Rhoddwch yr eiddo Cesar i Cesar, a'r eiddo Duw i Dduw. A rhyfeddu a wnaethant o'i blegid. ‡ Teiwch.

18 ¶ [d] Daeth y Saduceaid hefyd atto, [e] y rhai a ddywedant nad oes adgyfodiad; a gofynnasant iddo, gan ddywedyd, [d] Mat. 22. 23. Luc 20. 27 [e] Act. 23.8.

4036 19 Athro, [f] Moſes a'ſgrifennodd i ni, O bydd
[f] Deu.25.5. marw brawd neb, a gadu *ei* wraig, ac heb adu
plant, am gymmeryd o'i frawd ei wraig ef,
a chodi hâd i'w frawd.

20 Yr oedd gan hynny ſaith o frodyr: a'r
cyntaf a gymmerth wraig, a phan fu farw, ni
adawödd hâd.

21 A'r ail a'i cymmerth hi, ac a fu farw, ac
ni adawödd yntef hâd: a'r trydydd yr un modd.

22 A hwy a'i cymmeraſant hi eill ſaith, ac
ni adawſant hâd. Yn ddiweddaf o'r cwbl bu
farw y wraig hefyd.

23 Yn yr adgyfodiad gan hynny, pan adgyfodant, gwraig i ba un o honynt fydd hi?
canys y ſaith a'i cawſant hi yn wraig.

24 A'r Iesu a attebodd ac a ddywedodd
wrthynt, Ond am hyn yſydych yn cyfeiliorni,
am nad ydych yn gwybod yr yſgrythyrau na
gallu Duw?

25 Canys pan adgyfodant o feirw, ni fwreiccant, ac ni fyrant: eithr y maent fel yr angylion ſydd yn y nefoedd.

26 Ond am y meirw, yr adgyfodir hwynt;
oni ddarllenaſoch chwi yn llyfr Moſes, y modd
y llefarodd Duw wrtho yn y berth, gan ddywe-
[g] Exo. 3.6. dyd, [g] Myfi yw Duw Abraham, a Duw Iſaac, a
Duw Jacob?

27 Nid yw efe Dduw'r meirw, ond Duw y
rhai byw. Am hynny yr ydych chwi yn cyfeiliorni yn fawr.

[h] Mat. 22. 35. 28 ¶ [h] Ac un o'r yſgrifennyddion a ddaeth, wedi eu clywed hwynt yn ymreſymmu, a gwybod
atteb o honaw iddynt yn gymmwys, ac a
ofynnodd iddo, Pa un yw'r gorchymyn cyntaf o'r cwbl?

29 A'r Iesu a attebodd iddo, Y cyntaf o'r
[i] Deu. 6.4. Luc 10.27. holl orchymynnion *yw*, [i] Clyw, Iſraël; Yr Arglwydd ein Duw, un Arglwydd yw.

‡ *o'th.* 30 A châr yr Arglwydd dy Dduw ‡ â'th holl
galon, ac â'th holl enaid, ac â'th holl feddwl, ac â'th
holl nerth. Hwn yw'r gorchymyn cyntaf.

[k] Lef. 19.18. Mat. 22.39. Rhuf. 13.9. Gal. 5.14. Iago 2.8. 31 A'r ail *ſydd* gyffelyb iddo, [k] Câr dy gymmydog fel ti dy hun. Nid oes orchymyn arall
mwy nâ'r rhai hyn.

32 A dywedodd yr yſgrifennydd wrtho, Da,
athro, mewn gwirionedd y dywedaiſt, mai un
Duw ſydd, ac nad oes arall ond efe:

‡ *o'r.* 33 A'i garu ef ‡ â'r holl galon, ac â'r holl
ddeall, ac â'r holl enaid, ac â'r holl nerth, a
charu *ei* gymmydog megis ei hun, ſydd fwy
nâ'r holl boeth-offrymmau a'r aberthau.

34 A'r Iesu pan welodd iddo atteb yn ſynhwyrol, a ddywedodd wrtho, Nid wyt ti bell
oddiwrth deyrnas Dduw. Ac ni feiddiodd neb
mwy ymofyn ag ef.

[l] Mat. 22.41. Luc 20. 41. 35 ¶ [l] A'r Iesu a attebodd ac a ddywedodd,
wrth ddyſgu yn y Deml, Pa fodd y dywed yr
yſgrifennyddion ſod Chriſt yn fâb Dafydd?

[m] Pſ. 110.1. 36 Canys Dafydd ei hun a ddywedodd
trwy 'r Yſpryd glân, [m] Yr ARGLWYDD a ddywedodd wrth fy Arglwydd, Eiſtedd ar fy neheulaw, hyd oni oſodwyf dy elynnion yn droedfaingc i'th draed.

37 Y mae Dafydd ei hun gan hynny yn ei
alw ef yn Arglwydd: ac o ba le y mae efe yn
fâb iddo? A llawer o bobl a'i gwrandawënt ef
yn ewyllyſgar.

38 ¶ [n] Ac [o] efe a ddywedodd wrthynt yn ei athrawiaeth, Ymogelwch rhag yr yſgrifennyddion, y rhai a chwennychant rodio mewn gwiſgoedd llaeſion, a [p] chael cyfarch yn y marchnadoedd,

[n] Mat. 23. 1. Luc 20. 46. [o] Pen. 4. 2. [p] Luc 11. 43.

39 A'r prif-gadeiriau yn y ſynagogau, a'r
prif-eiſteddleoedd mewn ſwpperau:

40 [q] Y rhai ſydd yn llwyr-fwyta tai gwragedd gweddwon, ac mewn rhith yn hîr-weddio;
Yr rhai hyn a dderbyniant farnedigaeth fwy.

[q] Mat. 23. 14.

41 ¶ [r] A'r Iesu a eiſteddodd gyferbyn a'r dryſorfa, ac a edrychodd pa fodd yr oedd y bobl
yn bwrw arian i'r dryſorfa: a'r cyfoethogion
lawer a fwriaſant lawer.

[r] Luc 21. 1.

42 A rhyw wraig weddw dlawd a ddaeth,
ac a fwriodd i mewn ddwy hatling, yr hyn yw
ffyrling.

43 Ac efe a alwodd ei ddiſgyblion atto, ac
a ddywedodd wrthynt, Yn wîr yr wyf yn dywedyd i chwi, [s] fwrw o'r wraig weddw dlawd
hon i mewn mwy na'r rhai oll a fwriaſant i'r
dryſorfa:

[s] 2 Cor. 8. 12.

44 Canys hwynt-hwy oll a fwriaſant o'r hyn
a oedd yngweddill ganddynt: ond hon o'i
heiſiau a fwriodd i mewn yr hyn oll a feddai,
ſef ei holl fywyd.

PEN. XIII.

1 Chriſt yn rhag-fynegi dinyſtr y Deml: 9 yr erlidiau o achos yr Efengyl: 10 y bydd rhaid pregethu yr Efengyl i'r Cenhedloedd oll: 14 y mawr gyſtuddiau a ddigwyddai i'r Iuddewon: 24 a dull ei ddyfodiad ef i'r farn: 32 o ran na wyr neb yr awr, y dylai bob dyn milieiddia gweddio, rhag ein cael yn ammharod pan ddêl ef at bob un trwy farwolaeth.

AC [a] fel yr oedd efe yn myned allan o'r Deml, un o'i ddiſgyblion a ddywedodd
wrtho, Athro, edrych pa ryw feini, a pha fath
adeiladau *ſy yma.*

[a] Mat. 24. 1. Luc 21. 5.

2 A'r Iesu a attebodd ac a ddywedodd wrtho, A weli di yr adeiladau mawrion hyn?
[b] Ni edir maen ar faen ar ni's dattodir.

[b] Luc 19. 44.

3 Ac fel yr oedd efe yn eiſtedd ar ſynydd yr
Olewydd, gyferbyn a'r Deml, Petr ac Iago ac
Ioan ac Andreas a ofynnaſant iddo ‡ *o'r* nailltu,

‡ *yn ddirgel.*

4 [c] Dywed i ni pa bryd y bydd y pethau
hyn, a pha arwydd *ſydd* pan fo y pethau hyn
oll ar ddibennu?

[c] Mat. 24. 3.

5 A'r Iesu a attebodd iddynt, ac a ddechreuodd ddywedyd, [d] Edrychwch rhag twyllo o neb
chwi.

[d] Eph. 5. 6. 1 Theſ. 2. 3.

6 Canys llawer un a ddaw yn fy enw i, gan
ddywedyd, Myfi yw; ac a dwyllant lawer.

7 Ond pan glywoch am ryfeloedd, a ſôn
am ryfeloedd, na chyffroër chwi: canys rhaid
i hynny fod; ond nid *yw* y diwedd etto.

8 Canys cenedl a gyfyd yn erbyn cenedl,
a theyrnas yn erbyn teyrnas: a daiar-grynfâu
fyddant mewn mannau, a newŷn a thrallod
fyddant.

9 Dechreuad gofidiau yw y pethau hyn.
Eithr [e] edrychwch chwi arnoch eich hunain:
Canys traddodant chwi i'r cyngorau, ac i'r
ſynagogau;

[e] Mat. 10. 17, 18.

4036 ſynagogau; chwi a faeddir, ac a ddygir ger bron rhaglawiaid a Brenhinoedd o'm hachos i, er tyſtiolaeth iddynt hwy.

*f*Mat.24.14 10 Ac *f* y mae yn rhaid yn gyntaf bregethu yr Efengyl ym myſg yr holl genhedloedd.

*g*Mat.10.19 Luc 12.11. & 21. 14. 11 *g* Ond pan ddygant chwi a'ch traddodi, na rag-ofelwch beth a ddywettoch, ac na fyſyriwch: eithr pa beth bynnag a rodder i chwi yn yr awr honno, hynny dywedwch: canys nid chwy-chwi ſy yn dywedyd, ond yr Yſpryd glân.

h Mic.7.6. 12 *h* A'r brawd a ddyry frawd i farwolaeth, a thâd ei blentyn: a phlant a gyfyd yn erbyn *eu* rhieni, ac a'u rhoddant hwy i farwolaeth.

*i*Mat.24.13 *k*Mat.10.22 13 *i* A chwi a fyddwch gâs gan bawb er mwyn fy enw i. Eithr *k* y neb a barhao hyd y diwedd, hwnnw a fydd cadwedig.

l Mat.24.15 *m*Dan.9.27 *n*Luc 21.21 14 *l* Ond pan welech chwi y ffieidd-dra anghyfanneddol, *m* yr hwn a ddywetpwyd gan Ddaniel y prophwyd, wedi ei ſefod lle ni's dylid, (y neb a ddarllenno dealled) yna *n* y rhai fyddant yn Judea, ffoant i'r mynyddoedd.

15 A'r neb a fyddo ar ben y tŷ, na ddiſgynned i'r tŷ, ac nac aëd i mewn i gymmeryd dim o'i dŷ.

16 A'r neb a fyddo yn y maes, na throëd yn ei ôl i gymmeryd ei wiſg.

17 Ond gwae y rhai beichiog, a'r rhai yn rhoi bronnau yn y dyddiau hynny.

18 Ond gweddïwch na byddo eich ffoëdigaeth yn y gaiaf.

19 Canys yn y dyddiau hynny y bydd gorthrymder, y cyfryw ni bu y fath o ddechreu y creaduriaeth a greodd Duw hyd y pryd hwn, ac ni bydd 'chwaith.

20 Ac oni bai fod i'r Arglwydd fyrhau y dyddiau, ni chadweſid un cnawd: eithr er mwyn yr etholedigion a etholodd, efe a fyrhaodd y dyddiau.

*o*Mat.24.23 Luc 17. 23. & 21. 8. 21 *o* Ac yna o's dywed neb wrthych, Wele, llyma y Chriſt; neu, Wele, accw; na chredwch.

22 Canys gau-Griſtiau a gau-brophwydi a gyfodant, ac a ddangoſant arwyddion a rhyfeddodau, ‡ i hudo ymaith, pe byddai boſſibl, ïe yr etholedigion.

‡ *i ddidroi pe poſſibl.*

*p*1 Pet.3.17. 23 *p* Eithr ymogelwch chwi: wele, rhagddywedais i chwi bob peth.

*q*Mat.24.29 24 *q* Ond yn y dyddiau hynny, wedi 'r gorthrymder hwnnw, y tywylla 'r haul, a'r lloer ni rydd ei goleuni,

25 A ſêr y nef a ſyrthiant, a'r nerthoedd ſydd yn y nefoedd a ſiglir.

*r*Dan.7.10. Mat. 16.27. & 24.30. Pen.14.62. Luc 21 27. Act. 1 11. 1 Thef. 4.16 2 Thef. 1.10 Dat.1.7. *s*Mat.24.32. Luc 21.29. 26 Ac *r* yna y gwelant Fâb y dyn yn dyfod yn y cymmylau gyd-a gallu mawr a gogoniant.

27 Ac yna yr enfyn efe i Angylion, ac y cynnull ei etholedigion oddïwrth y pedwar gwŷnt, o eithaf y ddaiar hyd eithaf y nef.

28 *s* Ond dyſgwch ddammeg oddïwrth y ffigyſ-bren; Pan ſo ei gangen euſys yn dyner, a'r dail yn torri allan, chwi a wyddoch fod yr hâf yn agos:

29 Ac felly chwithau, pan weloch y pethau hyn wedi dyfod, gwybyddwch ei fod yn agos, wrth y dryſau.

30 Yn wîr yr wyf yn dywedyd i chwi nad â yr oes hon heibio hyd oni wneler y pethau hyn oll.

31 Nef a daiar a ânt heibio: ond y geiriau mau fi nid ânt heibio ddim.

32 Eithr am y dydd hwnnw a'r awr ni wŷr neb, na'r angylion ſydd yn y nef, na'r Mâb, ond y Tâd. 4036

*t*Mat.24 42 & 25.13. 1 Thef. 5.6. 33 *t* Ymogelwch, gwiliwch, a gweddïwch: canys ni wyddoch pa brŷd y bydd yr amſer.

34 *Canys Mâb y dyn ſydd* fel gŵr yn ymdaith i bell, wedi gadel ei dŷ, a rhoi awdurdod i'w weiſion, ac i bob un ei waith ei hun, a gorchymyn i'r dryſor wilio.

35 Gwiliwch gan hynny, (canys ni's gwyddoch pa brŷd y daw meiſtr y tŷ, yn yr hwyr, ai hanner no's, ai ar ganiad y ceiliog, ai 'r boreuddydd)

36 Rhag iddo ddyfod yn ddiſymmwth, a'ch cael chwi yn cyſgu.

37 A'r hyn yr wyf yn eu dywedyd wrthych chwi, yr wyf yn eu dywedyd wrth bawb, Gwiliwch.

PEN. XIV.

1 Cyd-fwriad yn erbyn Chriſt. 3 Gwraig yn tywallt ennaint gwerth-fawr ar ei ben ef. 10 Judas yn gwerthu ei feiſtr am arian. 12 Chriſt ei hun yn rhag-ddywedyd y bradychai ai o'i ddiſgyblion ef. 22 Wedi darparu a lawnta y Paſc, y mae yn ordeinio ei Swpper: 26 yn yſpryſu ymlaen llaw y ffoai ei holl ddiſgyblion, ac yn gwadu Petr ef. 43 Judas yn ei fradychu ef a chuſan. 46 Ei ddala ef yn yr ardd. 53 Cynnulleidfa yr Iuddewon yn achwyn arno ef ar gam, ac yn ei farnu yn annuwiol, 65 ac yn ei ammherchi yn gywilyddus. 66 Petr yn ei wadu ef deir-gwaith.

*a*Mat.26.2 Luc 22.1. Ioan 11.55. & 13.1. AC wedi *a* deu-ddydd yr oedd y Paſc, a *gŵyl* y bara croyw: a'r Arch-offeiriaid a'r yſgrifennyddion a geiſiaſant pa fodd y dalient ef trwy dwyll, ac y lladdent ef.

2 Eithr dywedaſant, Nid ar yr wŷl, rhag bod cynnwrf ym-mhlith y bobl.

*b*Mat.26.6. Ioan 12.3. 3 ¶ *b* A phan oedd efe ym Methania, yn-nhŷ Simon y gwahan-glwyfus, ac efe yn eiſtedd i fwytta, daeth gwraig a chanddi flwch o ennaint o nard gwlyb gwerth-fawr; a hi a dorrodd y blwch, ac a'i tywalltodd ar ei ben ef.

4 Ac yr oedd rhai yn ‡ anfodlon ynddynt eu hunain, ac yn dywedyd, I ba beth y gwnaethpwyd y golled hon o'r ennaint?

‡ *ſorredig.*

5 Oblegid fe a allaſid gwerthu hwn uwchlaw trychan ceiniog, a'u rhoddi i'r tlodion. A hwy a ffrommaſant yn ei herbyn hi.

6 A'r Ieſu a ddywedodd, Gedwch iddi; pa ham y gwnewch flinder iddi? hi a wnaeth weithred dda arnaf fi.

*c*Deu. 15 7 Canys *c* bob amſer y cewch y tlodion gyd-a chwi, a phan fynnoch y gellwch wneuthur da iddynt hwy: ond myfi ni chewch bob amſer.

8 Hyn a allodd hon, hi a'i gwnaeth: hi a achubodd y blaen i enneinio fy nghorph erbyn y claddedigaeth.

9 Yn wîr meddaf i chwi, Pa le bynnag y pregether yr Efengyl hon yn yr holl fyd, yr hyn a wnaeth hon hefyd a adroddir er coffa am dani.

*d*Mat.26.14 Luc 22. 4. 10 ¶ *d* A Judas Iſcariot, un o'r deuddeg, a aeth ymaith at yr Arch-offeiriaid, i'w fradychu ef iddynt.

4036 11 A phan glywsant, se fu lawen ganddynt, ac a addawsant roi arian iddo. Yntef a geisiodd pa fodd y gallai yn gymmwys ei tradychu ef.

e Mat.26.17 12 ¶ [e] A'r dydd cyntaf o'r *wyl* y bara-croyw, pan aberthent y Pasc, dywedodd ei ddisgyblion wrtho, I ba le yr wyt ti yn ewyllysio i ni fyned i barottoi i ti, i fwytta y Pasc?

13 Ac efe a anfonodd ddau o'i ddisgyblion, ac a ddywedodd wrthynt, Ewch i'r ddinas; a chyfersydd â chwi ddyn yn dwyn ystenaid o ddwfr: dilynwch ef.

14 A pha le bynnag yr êl i mewn, dywedwch wrth ŵr y tŷ, Fod yr Athro yn dywedyd, Pa le-y mae'r llettŷ, lle y gallwyf, mi a'm disgyblion, fwytta'r Pasc?

15 Ac efe a ddengys i chwi oruwch-stafell fawr wedi ei thanu yn barod: yno parottowch i ni.

16 A'i ddisgyblion a aethant, ac a ddaethant i'r ddinas, ac a gawsant megis y dywedasai efe wrthynt, ac a barottoisant y Pasc.

17 A phan aeth hi yn hŵyr, efe a ddaeth gyd-a'r deuddeg.

f Mat.26.20 18 [f] Ac fel yr oeddynt yn eistedd, ac yn bwytta, yr Iesu a ddywedodd, Yn wîr meddaf i chwi, un o honoch, yr hwn sydd yn bwytta gyd-a myfi, a'm bradycha i.

19 Hwythau a ddechreuasant dristau, a dywedyd wrtho bob un ac un, Ai myfi? ac arall, Ai myfi?

20 Ac efe a attebodd ac a ddywedodd wrthynt, Un o'r deuddeg, yr hwn sydd yn gwlychu gyd-a mi yn y ddysgl *yw efe.*

21 Mâb y dyn yn wîr sydd yn myned ymaith, fel y mae yn ysgrifennedig am dano: ond gwae'r dyn hwnnw trwy'r hwn y bradychir Mâb y dyn: da fuasai i'r dyn hwnnw pe na's ganesid.

g Mat.26.26 Luc 22. 19. 1 Cor. 11 23. 22 ¶ [g] Ac fel yr oeddynt yn bwytta, yr Iesu a gymmerodd fara, ac a'i bendithiodd, ac a'i torrodd, ac a'i rhoddes iddynt, ac a ddywedodd, Cymmerwch, bwyttewch: hwn yw fy nghorph.

23 Ac wedi iddo gymmeryd y cwppan, a rhoi diolch, efe a'i rhoddes iddynt: a hwynt oll a ysasant o honaw.

24 Ac efe a ddywedodd wrthynt, Hwn yw fy ngwaed i o'r Testament newŷdd, yr hwn a dywelltir tros lawer.

25 Yn wîr yr wyf yn dywedyd wrthych, nad yfaf mwy o ffrwyth y win-wydden hyd y dydd hwnnw pan yfwyf ef yn newŷdd yn nheyrnas Dduw.

‡ *Hymn.* 26 ¶ Ac wedi iddynt ganu ‡ mawl, hwy a aethant allan i fynydd yr Olewydd.

h Mat.26.31 27 [h] A dywedodd yr Iesu wrthynt, Chwi a rwystrir oll o'm plegid i y nôs hon: canys i Zech.13.7. 'sgrifennedig yw, [i] Tarawäf y bugail, a'r defaid a wasgerir.

k Gen. 16.7. 28 Eithr [k] wedi i mi adgyfodi, mi a âf o'ch blaen chwi i Galilea.

l Mat.26.33 Luc 22.33. Joan 13.37. 29 [l] Ond Petr a ddywedodd wrtho, Pe byddai pawb wedi eu rhwystro, etto ni byddaf fi.

30 A dywedodd yr Iesu wrtho, Yn wîr yr ydwyt yn dywedyd i ti, Heddyw o fewn y nôs hon, cyn canu o'r ceiliog ddwy-waith, y gwedi fi deir-gwaith.

31 Ond efe a ddywedodd yn helaethach o lawer, Pe gorfyddai i mi farw gyd-a thi, ni'th wadaf ddim. A'r un modd y dywedasant oll. 4036

32 [m] A hwy a ddaethant i le yr oedd ei enw Gethsemane: ac efe a ddywedodd wrth ei ddisgyblion, Eisteddwch yma tra fyddwyf yn gweddio. m Mat. 26. 36. Luc 22. 39. Joan 18. 1.

33 Ac efe a gymmerth gyd-ag ef Petr ac Iago ac Ioan, ac a ddechreuodd ymofidio a thristau yn ddirfawr.

34 Ac efe a ddywedodd wrthynt, [n] Y mae fy enaid yn athrist hyd angau: arhoswch yma, a gwiliwch. n Ioñ 12.27.

35 Ac efe a aeth ychydig ym-mlaen, ac a syrthiodd ar y ddaiar, ac a weddiodd, o bai bosibl, ar fyned yr awr honno oddiwrtho.

36 Ac efe a ddywedodd, [o] Abba, Dâd, [p] pob peth sydd bosibl i ti: trô heibio y cwppan hwn oddiwrthyf: [q] Eithr nid y peth yr ydwyf fi yn ei ewyllysio, ond y peth yr ydwyt ti. o Rhuf 8.15. Gal. 4.6. p Heb. 5.7. q Ioan 6.38.

37 Ac efe a ddaeth, ac a'u cafodd hwy yn cysgu, ac a ddywedodd wrth Petr, Simon, ai cysgu yr wyt ti? oni allit wilio un awr?

38 Gwiliwch, a gweddiwch, rhag eich myned mewn temtasiwn. [r] Yr yspryd yn ddiau sydd barod; ond y cnawd sydd wan. r Gal. 5.17.

39 Ac wedi iddo fyned ymaith dracheſn, efe a weddiodd, gan ddywedyd yr un ymadrodd.

40 Ac wedi iddo ddychwelyd, efe a'u cafodd hwynt dracheſn yn cysgu; canys yr oedd eu llygaid hwynt wedi trymhau: ac ni wyddent beth a attebent iddo.

41 Ac efe a ddaeth y drydedd waith, ac a ddywedodd wrthynt, Cysgwch weithian, a gorphywyswch: digon yw, daeth yr awr: wele, yr ydys yn bradychu Mâb y dyn i ddwylo pechaduriaid.

42 Cyfodwch, awn: wele, y mae yr hwn sydd yn fy mradychu yn agos.

43 ¶ [s] Ac yn y man, ac efe etto yn llefaru, daeth Judas, un o'r deuddeg, a chyd-ag ef dyrfa fawr â chleddyfau a ffynn oddiwrth yr Arch-offeiriaid a'r ysgrifennyddion a'r Henuriaid. s Mat.26.47 Luc 22.47. Ioan 18.3.

44 A'r hwn a'i bradychodd ef a roddasai arwŷdd iddynt, gan ddywedyd, Pwy bynnag a gusanwyf, hwnnw yw: deliwch ef, a dygwch ymaith yn siccr.

45 A phan ddaeth, yn ebrwydd efe a aeth atto, ac a ddywedodd, Rabbi, Rabbi; ac a'i cusanodd ef.

46 ¶ A hwythau a roisant eu dwylo arno, ac a' idaliasant ef.

47 A rhyw un o'r rhai oedd yn sefyll ger llaw a dynnodd ei gleddyf, ac a darawödd wâs yr Arch-offeiriad, ac a dorrodd ymaith ei glust ef.

48 A'r Iesu a attebodd, ac a ddywedodd wrthynt, Ai megis at leidr y daethoch allan, â chleddyfau ac â ffynn, i'm dala i?

49 Yr oeddwn i beunydd gyd-a chwi yn athrawiaethu yn y Deml, ac ni 'm daliasoch: ond [t] rhaid yw cyflawnu 'r ysgrythyrau. t Psal. 22.6 Esay 53. 7, &c.

50 A hwynt oll a'i gadawsant ef, ac a ffoisant.

51 A rhyw ŵr ieuangc oedd yn ei ddilyn ef, wedi ymwisgo â llïain main ar *ei gorph* noeth; a'r gwŷr ieuaingc a'i daliasant ef.

52 A

4036 52 A hwn a adawödd y lläin, ac a ffôdd oddïwrthynt yn noeth.

aMat.26.57 Luc22.54. Ioan 18.13. 53 ¶ [a] A hwy a ddygasant yr Iesu at yr Arch-offeiriad: a'r holl Arch-offeiriaid a'r Henuriaid a'r ysgrifennyddion a ymgasglasant gyd-ag ef.

54 A Phetr a'i canlynodd ef o hirbell, hyd yn llys yr Arch-offeiriad; ac yr oedd efe yn eistedd gyd-a'r gwasanaeth-wŷr, ac yn ymdwymno wrth y tân.

zMat.26.59 55 [z] A'r Arch-offeiriaid a'r holl gyngor a geisiasant dystiolaeth yn erbyn yr Iesu, i'w roi ef i'w farwolaeth; ac ni chawsant.

56 Canys llawer a ddygasant gau-dystiolaeth yn ei erbyn ef, eithr nid oedd eu tystiolaethau hwy yn gysson.

57 A rhai a gyfodasant, ac a ddygasant gam-dystiolaeth yn ei erbyn ef, gan ddywedyd,

yPs. 15.29. Ioan 2. 19. 58 Ni a'i clywsom ef yn dywedyd, [y] Mi a ddinystriaf y Deml hon o waith dwylo, ac mewn tridiau yr adeiladaf arall heb fod o waith llaw.

59 Ac etto nid oedd eu tystiolaeth hwy felly yn gysson.

60 A chyfodododd yr Arch-offeiriad yn y canol, ac a ofynnodd i'r Iesu, gan ddywedyd, Oni attebi di ddim? beth y mae y rhai hyn yn ei dystiolaethu yn dy erbyn?

cEsay 53.7. 61 Ac [c] efe a dawödd, ac nid attebodd ddim. Drachefn yr Arch-offeiriad a ofynnodd iddo, ac a ddywedodd wrtho, Ai tydi yw Christ, Mâb y Bendigedig?

dMat 24.30 & 26. 64. 62 A'r Iesu a ddywedodd, Myfi yw: [d] a chwi a gewch weled Mâb y dyn yn eistedd ar ddeheu-law y gallu, ac yn dyfod ynghymmylau y nef.

63 Yna 'r Arch-offeiriad, gan rwygo ei ddillad, a ddywedodd, Pa raid i ni mwy wrth dystion?

64 Chwi a glywsoch y gabledd: beth dybygwch chwi? A hwynt oll a'i condemnasant ef, ei fod yn euog o farwolaeth.

65 A dechreuodd rhai boeri arno, a chuddio ei wyneb, a'i gernodio; a dywedyd wrtho, Prophwyda. A'r gweinidogion a'i tarawsant ef â gwïail.

Mat.26.69 Luc22.55. Ioan 18.16. 66 ¶ [b] Ac fel yr oedd Petr yn y llys i wared, daeth un o forwynnion yr Arch-offeiriad:

67 A phan welsu hi Petr yn ymdwymno, hi a edrychodd arno, ac a ddywedodd, Titheu hefyd oeddit gyd-a'r Iesu o Nazareth.

68 Ac efe a wadodd, gan ddywedyd, Nid adwaen i, ac ni wn i beth yr wyt yn ei ddywedyd. Ac efe a aeth allan i'r porth; a'r ceiliog a ganodd.

Mat.26.71. Luc 22. 58. Ioan 18.25. 69 [c] A phan welodd y llangces ef drachefn, hi a ddechreuodd ddywedyd wrth y rhai oedd yn sefyll yno, Y mae hwn yn un o honynt.

70 Ac efe a wadodd drachefn. Ac ychydig wedi, y rhai oedd yn sefyll ger llaw a ddywedasant wrth Petr drachefn, Yn wîr yr wyt ti yn un o honynt: canys Galilead wyt, a'th leferydd sydd debyg.

71 Ond efe a ddechreuodd regu, a thyngu, Nid adwaen i y dyn yma yr ydych chwi yn dywedyd *am dano.*

Mat.26.75 72 A'r ceiliog a ganodd yr ail waith. [d] A Phetr a gofiodd y gair a ddywedasai 'r Iesu wrtho, Cyn canu o'r ceiliog ddwy-waith, ti a'm gwedi deir-gwaith. A chan ystyried hynny, efe a wylodd. 4036

PEN. XV.

1 Dwyn yr Iesu yn rhwym, ac achwyn arno ger bron Pilat. 15 Wrth floedd y bobl gyffredin, gollwng Barabbas y llofrudd yn rhydd, a thraddodi yr Iesu i'w groes-hoelio. 17 Ei goroni ef â drain, 19 poeri arno, a'i watwar: 21 Ef yn deffygio yn dwyn ei groes: 27 Ei grogi ef rhwng dau leidr. 29 Y mae yn dioddef difenwad yr Iuddewon: 39 Etto y Canwriad yn cyffesu ei fod ef yn Fâb Duw: 43 A Joseph yn ei gladdu ef yn barchedig.

AC [a] yn y fan y boreu yr ymgynghorodd yr Arch-offeiriaid gyd-a'r Henuriaid a'r ysgrifennyddion a'r holl gyngor, ac wedi iddynt rwymo 'r Iesu, hwy a'i dygasant ef ymaith, ac a'i traddodasant at Pilat. aPsal. 2.2. Mat. 27. 1. Luc 22. 66. & 23. 1. Ioan 18 28.

2 A gofynnodd Pilat iddo, Ai ti yw Brenin yr Iuddewön? Yntef a attebodd, ac a ddywedodd wrtho, Yr wyt ti yn dywedyd.

3 A'r Arch-offeiriaid a'i cyhuddasant ef ‡ o lawer o bethau: eithr nid attebodd efe ddim. ‡ am lawer.

4 [b] A Philat drachefn a ofynnodd iddo, gan ddywedyd, Onid attebi di ddim? wele faint o bethau y maent yn eu tystiolaethu yn dy erbyn. bMat.27.13

5 Ond yr Iesu etto nid attebodd ddim; fel y rhyfeddodd Pilat.

6 Ac [c] ar yr wŷl *honno* y gollyngai efe yn rhydd iddynt un carcharor, yr hwn a ofynnent iddo. cMat.27.15. Luc 23. 17. Ioan 18.39.

7 Ac yr oedd un a elwid Barabbas yr hwn oedd yn rhwym gyd-a'i gyd-terfysg-wŷr, y rhai yn y derfysg a wnaethent lofruddiaeth.

8 A'r dyrfa gan groch-lefain, a ddechreuodd ddeisyf *arno wneuthur* fel y gwnaethai bob amser iddynt.

9 A Philat a attebodd iddynt, gan ddywedyd, A fynnwch chwi i mi ollwng yn rhydd i chwi Frenin yr Iuddewön?

10 (Canys efe a wyddai mai o gynfigen y traddodasai yr Arch-offeiriaid ef.)

11 [d] A'r Arch-offeiriaid a gynhyrfasent y bobl, fel y gollyngai efe yn hyttrach Barabbas yn rhydd iddynt. dAct. 3.14.

12 A Philat a attebodd, ac a ddywedodd drachefn wrthynt, Beth gan hynny a fynnwch i mi ei wneuthur i'r hwn yr ydych yn ei alw Brenin yr Iuddewön;

13 A hwythau a lefasant drachefn, Croes-hoelia ef.

14 Yna Pilat a ddywedodd wrthynt, Ond pa ddrwg a wnaeth efe? A hwythau a lefasant fwy-fwy, Croes-hoelia ef.

15 ¶ [e] A Philat yn chwennych bodloni 'r bobl, a ollyngodd yn rhydd iddynt Barabbas; a'r Iesu, wedi iddo ei fflan-gellu, a draddododd efe i'w groes-hoelio. eMat.27.26 Ioan 19. 1.

16 A'r milwŷr a'i dygasant ef i fewn y llys, a elwir Pretorium: a hwy a alwasant ynghŷd yr holl fyddin.

17 Ac

4036 17 Ac a'i gwiſgaſant ef â phorphor, ac a blethaſant goron o ddrain, ac a'i dodaſant am ei *ben*;

18 Ac a ddechreuaſant gyfarch iddo, Hanſſych well, Brenin yr Iuddewŏn.

19 A hwy a guraſant ei ben ef â chorſen, ac a boeraſant arno, a chan ddodi eu gliniau *i lawr* a'i addolaſant ef.

20 Ac wedi iddynt ei watwar ef, hwy a ddïoſgaſant y porphor oddïam dano, ac a'i gwiſgaſant ef â'i ddillad ei hun, ac a'i dygaſant allan i'w groeſ-hoelio.

f Mat. 27. 32. Luc 23.26. 21 A [f] hwy a gymmellaſant un Simon o Cyrene, yr hwn oedd yn myned heibio, wrth ddyfod o'r wlâd, ſef tâd Alexander a Ruphus, i ddwyn ei groes ef.

g Luc 23.33. Ioan 19.17. 22 [g] A hwy a'i arweiniaſant ef i le *a elwid* Golgotha; yr hyn o'i gyfieithu yw, Lle 'r benglog:

23 Ac a roiſant iddo i'w yfed wîn myrhllyd: eithr efe ni's cymmerth.

h Pſa. 22.18. Ioan 19.23. 24 Ac wedi iddynt ei groeſ-hoelio, [h] hwy a rannaſant ei ddillad ef, gan fwrw coel-bren arnynt, beth a gai bob un.

i Edrych Mat. 27.45 Luc 23. 44. Ioan 19.14. 25 [i] A'r drydedd awr oedd hi, a hwy a'i croeſ-hoeliaſant ef.

k Mat. 27. 37. Ioan 19.19. 26 Ac [k] yr oedd yſgrifen ei achos ef wedi ei hargraphu, BRENIN YR IUDDEWON.

l Mat. 27. 38. 27 [l] A hwy a groeſ-hoeliaſant gyd-ag ef ddau leidr, un ar y llaw ddehau, ac un ar yr aſſwy iddo.

28 A'r yſgrythyr a gyflawnwyd, yr hon a

m Eſa. 53. 12 Luc 22. 37. ddywed, [m] Ac efe a gyfrifwyd gyd-a'r rhai anwir.

n Pſa. 22.7. 29 [n] A'r rhai oedd yn myned heibio a'i cablaſant ef, gan yſgwyd eu pennau, a dywedyd,

o Pĕ. 14.58. Ioan 2. 19. Och, [o] tydi yr hwn wyt yn dinyſtrio y Deml, ac yn ei hadeiladu mewn tridiau,

30 Gwared dy hun, a diſgyn oddïar y groes.

31 Yr un ffunyd yr Arch-offeiriaid hefyd yn gwatwar, a ddywedaſant wrth ei gilydd gyd-a'r yſgrifennyddion, Eraill a waredodd, ei hun ni's gall ei wared.

32 Diſgynned Chriſt Brenin yr Iſraël yr awr hon oddïar y groes, fel y gwelom, ac y credom.

p Luc 23.39 [p] A'r rhai a groeſ-hoelieſid gyd-ag ef a'i difenwaſant ef.

q Mat. 27.45 ‡ *du.* 33 A [q] phan ddaeth y chweched awr, y bu tywyllwch ar yr holl ‡ddaiar hyd y nawfed awr.

34 Ac ar y nawfed awr y dolefodd yr Ieſu

r Pſa. 22. 1. Mat. 27. 46. â llef uchel, gan ddywedyd, [r] Eloi, Eloi, lama ſabachthani? yr hyn o'i gyfieithu yw, Fy Nuw, fy Nuw, pa ham i'm gadewaiſt?

35 A rhai o'r rhai a ſaſent ger llaw, pan glywſant, a ddywedaſant, Wele, y mae efe yn galw ar Elias.

ſ Ioan 19.29 36 Ac [ſ] un a redodd, ac a lanwodd yſpwrn yn llawn o finegr, ac a'i dododd ar gorſen, ac

t Pſ. 69. 21. [t] a'i diododd ef, gan ddywedyd, Peidiwch, edrychwn a ddaw Elias i'w dynnu ef i lawr.

u Mat. 27. 50 Ioan 19. 30. 37 [u] A'r Ieſu a lefodd â llef uchel, ac a ymadawôdd â'r yſpryd.

x Mat. 27. 51 Luc 23. 45. 38 [x] A llen y Deml a rwygwyd yn ddwy oddi-fynu hyd i wared.

y Mat. 27. 54 Luc 23. 47. 39 [y] A phan welodd y canwriad, yr hwn oedd yn ſefyll ger llaw gyferbyn ag ef, ddarfod iddo yn lleſain felly ymado â'r yſpryd, efe a ddywedodd, Yn wîr Mâb Duw oedd y dyn hwn. 4036

z Mat. 27. 55. 40 [z] Ac yr oedd hefyd wragedd yn edrych o hir-bell, ym-mhlith y rhai yr oedd Mair Magdalen, a Mair mam Iago fychan a Joſe, a a Salome;

a Luc 8. 23. 41 Y rhai hefyd pan oedd efe yn Galilea, [a] a'i dilynaſant ef, ac a weinaſant iddo; a *gwragedd* eraill lawer, y rhai a ddaethant gyd-ag ef i fynu i Jeruſalem.

b Mat. 27. 57 Luc 23. 50. Ioan 19. 38. 42 ¶ [b] Pan ydoedd hi weithian yn hwyr, (am ei bod hi yn ddarpar-wyl, ſef y dydd cyn y Sabbath)

c Luc 2. 25, 38. 43 Daeth Joſeph o Arimathea, cynghorwr pendefigaidd, yr hwn oedd yntef [c] yn diſgwil am deyrnas Dduw; ac a aeth yn hŷ i mewn at Pilat, ac a ddeiſyfodd gorph yr Ieſu.

44 A rhyfedd oedd gan Pilat o buaſai efe farw euſys: ac wedi iddo alw y canwriad atto, efe a ofynnodd iddo a oedd efe wedi marw er yſmeityn.

45 A phan wybu gan y canwriad, efe a roddes y corph i Joſeph.

46 Ac efe a brynnodd lïain main, ac a'i tynnodd ef i lawr, ac a'i hamdôdd yn y lliain main, ac a'i dodes ef mewn bedd a naddaſid o'r graig; ac a dreiglodd faen ar ddrws y bedd.

47 A Mair Fagdalen a Mair *mam* Joſe a edrychaſant pa le y dodid ef.

PEN. XVI.

1 Angel yn mynegi adgyfodiad Chriſt i dair o wragedd. 9 Chriſt ei hun yn ymddangos i Fair Fagdalen, 12 i ddau oedd yn myned i'r wlâd: 14 Yna i'r Apoſtolion, 15 y rhai y mae efe yn eu hanfon allan i bregethu 'r Efengyl: 19 ac yn eſgyn i'r nefoedd.

AC [a] wedi darfod y dydd Sabbath, Mair Fagdalen, a Mair *mam* Iago, a Salome, [b] a brynnaſant ‡ bêr-aroglau, i ddyfod i'w enneinio ef.

a Mat. 28. 1. Luc 24. 1. Ioan 20. 1. *b* Luc 23. 56. ‡ *ſpices.*

2 [c] Ac yn foreu iawn, y dydd cyntaf ‡ o'r wythnos, y daethant at y bedd, a'r haul wedi codi.

c Luc 24. 1. Ioan 20. 1. ‡ o'r Sabbathau.

3 A hwy a ddywedaſant wrth ei gilydd, Pwy a dreigla i ni y maen ymaith oddiwrth ddrws y bedd?

4 (A phan edrychaſant, hwy a ganfuant fod y maen wedi ei dreiglo ymaith:) canys yr oedd efe yn fawr iawn.

5 Ac [d] wedi iddynt fyned i mewn i'r bedd, hwy a welſant fâb ieuangc yn eiſtedd o'r tu dehau, wedi ei ddilladu â gwiſg wen-llaes; ac a ddychrynnaſant.

6 Ac efe a ddywedodd wrthynt, Na ddychrynnwch. Ceiſio yr ydych yr Ieſu o Nazareth, yr hwn a groeſ-hoeliwyd: efe a gyfodes; nid yw efe yma: wele 'r man y dodaſant ef.

7 Eithr ewch ymaith, dywedwch i'w ddiſgyblion ef ac i Betr ei fod ef yn myned o'ch blaen chwi i Galilea: yno y cewch ei weled ef, [e] fel y dywedodd i chwi.

8 Ac wedi myned allan ar frys, hwy a ffoſant oddiwrth y bedd: canys dychryn a

4036 dod oedd arnynt. [f] Ac ni ddywedaſant ddim wrth neb: canys yr oeddynt wedi ofni.

9 ¶ A'r *Ieſu* wedi adgyfodi y boreu, y dydd cyntaf o'r wythnos, [g] eſe a ymddangoſodd yn gyntaf i Fair Fagdalen, [h] o'r hon y bwriaſai eſe allan ſaith o gythreuliaid.

10 Hitheu a aeth ac a ſynegodd i'r rhai a fuaſent gyd-ag ef, ac oeddynt mewn galar ac wylofain.

11 A hwythau pan glywſant ei fod ef yn fyw, ac iddi hi ei weled ef, ni chredent.

12 ¶ Ac wedi hynny yr ymddangoſodd eſe mewn gwedd arall [i] i ddau o honynt, *a hwynt* yn ymdeithio, ac yn myned i'r wlâd.

13 A hwy a aethant ac a ſynegaſant i'r lleill: ac ni chredent iddynt hwythau.

14 ¶ [k] Ac yn ôl hynny, eſe a ymddangoſodd i'r un ar ddeg, a hwynt yn eiſtedd i fwyta, ac a ddannodod iddynt eu hanghrediniaeth, a'u calon-galedwch; am na chredaſent y rhai a'i gwelſent ef wedi adgyfodi.

15 [l] Ac eſe a ddywedodd wrthynt, Ewch i'r holl fyd, a phregethwch yr Efengyl i bob creadur. 4036

16 [m] Y neb a gredo ac a fedyddier a fydd cadwedig: [n] eithr y neb ni chredo a gondemnir.

17 A'r arwyddion hyn a ganlynant y rhai a gredant; [o] Yn fy enw i y bwriant allan gythreuliaid; ac [p] â thafodau newyddion y llefarant;

18 [q] Seirph a godant ymaith, ac o's yfant ddim marwol, ni wnâ iddynt ddim niwed; [r] ar y cleifion y rhoddant eu dwylo, a hwy a fyddant iach.

19 ¶ Ac felly yr Arglwydd, [s] wedi llefaru wrthynt, [t] a gymmerwyd i fynu i'r nef, [u] ac a eiſteddodd ar ddeheu-law Dduw.

20 A hwythau a aethant allan, ac a bregethaſant ym mhob man, a'r Arglwydd yn cydweithio, [x] ac yn cadarnhau 'r gair, trwy arwyddion y rhai oedd yn canlyn. Amen.

[f] Sdrych Mat. 28. 8. Luc 24. 9.
[g] Ioſ 20. 14.
[h] Luc 8. 2.
[i] Luc 24. 13.
[k] Luc 24. 36. Ioan 20. 19. 1 Cor. 15. 7.
[l] Mat. 28. 19
[m] Ioan 3. 18, 36.
[n] Ioan 12. 48.
[o] Luc 10. 17 Act. 5. 16. & 8, 7. & 16. 18. & 19. 12.
[p] Act. 2. 4. & 10. 46. & 19. 6. 1 Cor. 12. 10, 28.
[q] Luc 10. 19.
[r] Act. 28. 8.
[s] Act. 1. 2, 3.
[t] Luc 24. 51.
[u] Pſ. 110. 1.
[x] Act. 14. 3. Heb. 2. 4.

Yr Efengyl yn ol Sanct LUC.

PENNOD I.

1 *Rhag-ymadrodd yr holl Efengyl.* 5 *Cenhedliad Ioan Fedyddiwr,* 26 *a Chriſt.* 39 *Prophwydoliaeth Eliſabeth a Mair am Griſt.* 57 *Genedigaeth ac enwaediad Ioan.* 67 *Prophwydoliaeth Zacharias am Griſt,* 76 *ac Ioan.*

YN gymmaint a darfod i lawer gymmeryd mewn llaw oſod allan mewn trefn draethawd am y pethau a gredir yn ddïammau yn ein plith,

2 [a] Megis y traddodaſant hwy i ni, y rhai [b] oeddynt eu hunain o'r dechreuad yn gweled, ac yn weinidogion y gair;

3 [c] Minneu a welais yn dda, wedi i mi ddilyn pob peth yn ddyfal o'r dechreuad, 'ſgrifennu mewn trefn attat, [d] ô ardderchoccaf Theophilus,

4 Fel y ceit wybod ſiccrwydd am y pethau i'th ddyſgwyd ynddynt.

3398 5 YR oedd [e] yn nyddiau Herod frenin Judea, ryw offeiriad a'i enw Zacharïas, [f] o ‡ ddydd-gylch Abia: a'i wraig *oedd* o ferched Aaron, a'i henw Eliſabeth.

6 Ac yr oeddynt ill dau yn gyfiawn ger bron Duw, yn rhodio yn holl orchymynnion a deddfau 'r Arglwydd yn ddïargyoedd.

7 Ac nid oedd plentyn iddynt, am fod Eliſabeth yn am-mhlantadwy, ac yr oeddynt wedi myned ill dau mewn gwth o oedran.

8 A bu, ac eſe yn gwaſanaethu ſwydd offeiriad ger bron Duw, yn nhrefn ei ‡ ddydd-gylch ef,

9 Yn ôl arfer ſwydd yr offeiriaid, ddyfod o ran iddo [g] arogl-darthu, yn ôl ei fyned i Deml yr Arglwydd.

10 A holl lïaws y bobl oedd allan yn gweddïo ar awr yr arogl-darthiad.

11 Ac ymddangoſodd iddo Angel yr Arglwydd yn ſefyll o'r tu dehau i [h] allor yr arogl-darthu.

12 A Zacharïas pan ganfu, a gythryblwyd, ac ofn a ſyrthiodd arno.

13 Eithr yr Angel a ddywedodd wrtho, Nac ofna, Zacharïas; canys gwrandâwyd dy weddi: a'th wraig Eliſabeth a ddwg i ti fâb, a [i] thi a elwi ei enw ef Ioan.

14 A bydd i ti lawenydd a gorfoledd; a [k] llawer a lawenychant am ei enedigaeth ef.

15 Canys mawr fydd eſe yngolwg yr Arglwydd, ac [l] nid yf na gwîn na diod gadarn; ac eſe a gyflawnir o'r Yſpryd glân, [m] ïe o grôth ei fam:

16 [n] A llawer o blant Iſraël a dry eſe at yr Arglwydd eu Duw.

17 Ac eſe a â o'i flaen ef yn yſpryd a nerth Elïas, [o] i droi calonnau y tadau at y plant, a'r anufudd i ddoethineb y cyfiawn; i ddarparu i'r Arglwydd bobl barod.

18 A dywedodd Zacharïas wrth yr Angel, [p] Pa fodd y gwybyddaf fi hyn? canys henafgŵr wyf fi, a'm gwraig hefyd mewn gwth o oedran.

19 A'r Angel gan atteb a ddywedodd wrtho, Myfi yw [q] Gabriel, yr hwn wyf yn ſefyll ger bron Duw, ac a anfonwyd i lefaru wrthyt, ac ‡ i fynegi i ti y newyddion da hyn.

20 Ac wele, [r] ti a fyddi fud ac heb allu llefaru hyd y dydd y gwneler y pethau hyn, am na chredaiſt i'm geiriau i, y rhai a gyflawnir yn eu hamſer.

21 Ac yr oedd y bobl yn diſgwil am Zacharïas: a rhyfeddu a wnaethant ei fod ef yn aros cyhyd yn y Deml.

22 A phan ddaeth eſe allan, ni allai eſe

[a] Heb. 2. 3.
[b] 1 Ioan 1. 1. Ioſ 15. 27.
[c] Actau 15. 36, 25, 28. 1 Cor. 7. 40.
[d] Act. 1. 1.
[e] Mat. 2. 1. 1 Chron. 24. 10. Neh. 12. 4, 17.
[f] ‡ Gylch-ddydd.
[g] Exo. 30. 7. Leſ. 16. 17.
[h] Exo. 30. 1.
[i] Ad. 60, 63.
[k] Ad. 58.
[l] Num 6 3.
[m] Jer. 1. 5. Gal. 1. 15.
[n] Mal 4. 5, 6. Mat. 11. 14.
[o] Eccl. 48. 10.
[p] Ge. 17. 17.
[q] Dan. 8. 16. & 9. 21.
‡ *i eſbonyllu i ti hyn.*
[r] Eze. 3. 26. & 24. 27.

3399 lefaru wrthynt: a hwy a wybuant weled o honaw weledigaeth yn y Deml: ac yr oedd efe yn gwneuthur amnaid iddynt; ac efe a arhoſodd yn fud.

f Edrych 2 Bré. 11.5. 1 Chr. 9.25.

23 A bu, cyn gynted ag y cyflawnwyd *f* ddiau ei weinidogaeth ef, fyned o hono i'w dŷ ei hun.

24 Ac yn ôl y dyddiau hynny y cafodd Eliſabeth ei wraig ef feichiogi, ac a ymguddiodd bum mîs, gan ddywedyd,

g Gé. 30.23. Eſay 4. 1.

25 Fel hyn y gwnaeth yr Arglwydd i mi yn y dyddiau 'r edrychodd arnaf *g* i dynnu ymaith fy ngwradwydd ym-mhlith dynion.

26 ¶ Ac yn y chweched mîs yr anfonwyd yr Angel Gabriel oddiwrth Dduw i ddinas yn Galilea, a'i henw Nazareth,

h Mat. 1. 18.

27 At forwŷn *h* wedi ei dyweddïo i ŵr a'i enw Joſeph, o dŷ Ddafydd; ac enw 'r forwŷn *oedd* Mair.

28 A'r Angel a ddaeth i mewn atti, ac a ddywedodd, Hanffych well, yr hon a gefaiſt râs; yr Arglwydd ſydd gyd-a thi: bendigaid wyt ym mhlith gwragedd.

29 A hitheu pan *ei* gwelodd, a gythryblwyd wrth ei ymadrodd ef; a meddylio a wnaeth pa fâth gyfarch oedd hwn.

30 A dywedodd yr Angel wrthi, Nac ofna, Mair: canys ti a gefaiſt ffafor gyd-a Duw.

k Eſay 7. 14. Mat. 1. 21. *y* Pen. 2. 21.

31 *k* Ac wele, ti a gei feichiogi yn dy grôth, ac a eſgori ar fâb, ac *y* a elwi ei enw ef IESU.

z Pſ. 132. 11. *a* Eſay 9. 6. & 16. 5.

32 Hwn fydd mawr, ac a elwir yn Fâb y Goruchaf; ac iddo *z* y rhydd *a* yr Arglwydd Dduw orſeddfa ei Dâd Dafydd.

b Dan. 2. 44. & 7. 14, 27. Obad. 21. Mic. 4. 7. Ioan 12. 34. Heb. 1. 8.

33 *b* Ac efe a deyrnaſa ar dŷ Jacob yn dragywydd; ac ar ei frenhiniaeth ni bydd diwedd.

34 A Mair a ddywedodd wrth yr Angel, Pa fodd y bydd hyn, gan nad adwaen i ŵr?

35 A'r Angel a attebodd, ac a ddywedodd wrthi, Yr Yſpryd glân a ddaw arnat ti, a nerth y Goruchaf a'th gyſgoda di: am hynny hefyd y peth ſanctaidd a aner o honoti a elwir yn Fâb Duw.

36 Ac wele, Eliſabeth dy gares, y mae hithau wedi beichiogi ar fâb yn ei henaint: a hwn yw 'r chweched mîs iddi hi, yr hon a elwid yn am-mhlantadwy.

c Gé. 18. 14. Jer. 32. 17. Zech. 8. 6. Mat. 19. 26. Pen. 18. 27.

37 Canys *c* gyd-a Duw ni bydd dim yn amhoſſibl.

38 A dywedodd Mair, Wele waſanaethyddes yr Arglwydd, bydded i mi yn ôl dy air di. A'r Angel a aeth ymaith oddiwrthi hi.

39 ¶ A Mair a gyfododd yn y dyddiau hynny, ac a aeth i'r mynydd-dîr ar frys, i ddinas o Juda;

40 Ac a aeth i mewn i dŷ Zacharïas, ac a gyfarchodd well i Eliſabeth.

41 A bû, pan glybu Eliſabeth gyfarchiad Mair, i'r plentyn yn ei chrôth hi lammu: ac Eliſabeth a lanwyd o'r Yſpryd glân.

42 A llefain a wnaeth â llef uchel, a dywedyd, Bendigedig wyt ti ym mhlith gwragedd, a bendigedig yw ffrwyth dy grôth di.

43 Ac o ba le y mae hyn i mi, fel y delai mam fy Arglwydd attafi?

44 Canys wele, er cynted y daeth lleferydd dy gyfarchiad ti i'm cluſtiau, y plentyn a lammodd o lawenydd yn fy nghrôth.

45 A bendigedig yw 'r hon ‡ a gredodd: canys bydd cyflawniad o'r pethau a ddywetpwyd wrthi gan yr Arglwydd. 3399 ‡ Neu, a gredodd y bydd cyſt.

46 ¶ A dywedodd Mair, Y mae fy enaid yn mawrhau yr Arglwydd,

47 A'm hyſpryd a lawenychodd yn Nuw fy Iachawdr.

d Pſ. 1, 3, 6.

48 Canys *d* efe a edrychodd ar waeledd ei waſanaethyddes: oblegid wele, o hyn allan yr holl genhedlaethau a'm geilw yn wynfydedig.

49 Canys yr hwn ſydd alluog a wnaeth i mi fawredd; a ſanctaidd yw ei enw ef.

e Exo 20.5. Pſa. 103. 17.

50 *e* A'i drugaredd *ſydd* yn oes oeſoedd ar y rhai a'i hofnant ef.

f Eſa. 51. 9. & 52. 10. *g* Pſ. 33. 10. 1 Per. 5. 5.

51 *f* Efe a wnaeth gadernid â'i fraich: *g* efe a waſgarodd y rhai beilchion ym mwriad eu calon.

h 1 Sam. 2. 6, &c. Job 5. 11. Pſa. 113. 6. *i* Pſ. 34. 10.

52 *h* Efe a dynnodd i lawr y cedyrn o'u heiſteddfâu, ac a dderchafodd y rhai iſel-radd.

53 *i* Y rhai newynog a lanwodd efe â phethau da; ac efe a anfonodd ymaith y rhai goludog yn weigion.

k Jer. 31. 3, 20.

54 Efe a gynnorthwyodd ei wâs Iſraël, *k* gan gofio ei drugaredd,

l Gé. 17. 19. Pſ. 132. 11.

55 *l* Fel y dywedodd wrth ein tadau, Abraham a'i hâd, yn dragywydd.

56 A Mair a arhoſodd gyd-a hi ynghylch tri mîs, ac a ddychwelodd i'w thŷ ei hun.

57 ¶ A chyflawnwyd tymp Eliſabeth i eſgor, a hi a eſgorodd ar fâb.

58 A'i chymmydogion a'i chenedl a glybu fawrhau o'r Arglwydd ei drugaredd arni: a *m* hwy a gyd-lawenychaſant â hi.

m Ad. 14.

n Gé. 17. 12. Lef. 12. 3.

59 A bu, *n* ar yr wythfed dydd hwy a ddaethant i enwaedu ar y dyn bach; ac a'i galwaſant ef Zacharïas, ar ôl enw ei dâd.

o Ad. 13.

60 A'i fam a attebodd ac a ddywedodd, *o* Nid felly: eithr Ioan y gelwir ef.

61 Hwythau a ddywedaſant wrthi, Nid ocs neb o'th genedl a elwir ar yr enw hwn.

62 A hwy a wnaethant amnaid ar ei dâd ef, pa fodd y mynnai efe ei henwi ef.

p Ad. 13.

63 Yntef a alwodd am argraph-lech, ac a 'ſgrifennodd, gan ddywedyd, *p* Ioan yw ei enw ef. A rhyfeddu a wnaethant oll.

64 Ac agorwyd ei enau ef yn ebrwydd, a'i dafod ef, ac efe a lefarodd, gan fendithio Duw.

65 A daeth ofn ar bawb oedd yn trigo yn eu cylch hwy: a thrwy holl fynydd-dîr Judea y cyhoeddwyd y geiriau hyn oll.

66 A phawb ar a'u clywſant a'u goſodaſant yn eu calonnau, gan ddywedyd, Beth fydd y bachgennyn hwn? A llaw 'r Arglwydd oedd gyd-ag ef.

q Pen. 1.

67 ¶ A'i dâd ef Zacharïas a gyflawnwyd o'r Yſpryd glân, ac a brophwydodd, gan ddywedyd.

68 Bendigedig *fyddo* Arglwydd Dduw Iſraël; canys *q* efe a ymwelodd, ac a wnaethymwared i'w bobl;

r Pſ. 132.

69 Ac *r* efe a dderchafodd gorn iechydwriaeth i ni, yn-nhŷ Ddafydd ei waſanaethŵr;

ſ Jer. 23. & 30.

70 *ſ* Megis y llefarodd trwy enau ei ſanctaidd brophwydi, y rhai oedd o *ddechreuad* y byd,

71 *Fel y byddai i ni* ymwared rhag ein gelynnion, ac o law pawb o'n caſeion;

3399 72 I gwplau y drugaredd â'n tadau, ac i gofio ei ſanctaidd gyfammod,

[z] Gen. 12. 3. & 17. 4. & 22. 16. Heb. 6. 13. 17. 73 [t] Y llw a dyngodd efe wrth ein tâd Abraham, ar roddi i ni,

[u] Heb. 9. 14. 74 Gwedi ein rhyddhau o law ein gelynnion, [u] ei waſanaethu ef yn ddiofn,

75 Mewn ſancteiddrwydd a chyfiawnder ger ei fron ef, holl ddyddiau ein bywyd.

[x] Mal. 3. 1. & 4. 5. Ad. 17. 76 A thitheu, fachgennyn, a elwir yn brophwyd i'r Goruchaf: canys [x] ti a ei o flaen wyneb yr Arglwydd, i barottoi ei ffyrdd ef;

[y] Pen. 3. 3. 77 I roddi gwybodaeth iechydwriaeth i'w bobl, [y] trwy faddeuant o'u pechodau,

‡ *ymſiſtaredd.* [o] Nu. 24. 17. Eſay 11. 1. Zech. 3. 8. & 6. 12. Mal. 4. 2. 78 O herwŷdd ‡ tiriondeb trugaredd ein Duw, trwy yr hon yr ymwelodd â ni [o] godiad haul o'r uchelder,

[z] Eſay 9. 2. 79 [z] I lewyrchu i'r rhai ſy yn eiſtedd mewn tywyllwch a chyſgod angau, i gyfeirio ein traed i ffordd tangneddyf.

[a] Pen. 2. 40. 80 [a] A'r bachgen a gynnyddodd, ac a gryfhâwyd yn yr yſpryd, ac [b] a fu yn y diffaithwch hyd y dydd yr ymddangoſodd ef i'r Iſraël.

PEN. II.

1 Auguſtus yn trethu holl ymerodraeth Rhufain. 6 Genedigaeth Chriſt. 8 Un Angel yn ei fynegi i'r bugeiliaid, 13 a llawer yn canu moliant i Ddduw am dano. 21 Enwaedu Chriſt. 22 Puredigaeth Mair. 28 Simeon ac Anna yn prophwydo am Griſt: 40 ac ynteu yn cynnyddu mewn doethineb, 46 yn ymreſymmu â'r Doctoriaid yn y Deml, 51 ac yn ufudd i'w rieni.

4000 BU hefyd yn y dyddiau hynny, fyned gorchymyn allan oddiwrth Auguſtus Ceſar, i drethu yr holl fyd.

2 (Y trethiad yma a wnaethpwyd gyntaf, pan oedd Cyrenius yn rhaglaw ar Syria.)

3 A phawb a aethânt i'w trethu, bob un i'w ddinas ei hun.

[c] Ioſ. 7. 42. 4 A Joſeph hefyd a aeth i fynu o Galilea, o ddinas Nazareth, i Judea, i [c] ddinas Dafydd, yr hon a elwir Bethlehem, (am ei fod o dŷ a thylwyth Dafydd)

5 I'w drethu gyd-a Mair, yr hon a ddyweddïaſid yn wraig iddo, yr hon oedd yn feichiog.

6 A bu, tra 'r oeddynt hwy yno, cyflawnwyd y dyddiau i eſgor o honi.

[b] Mat. 1. 25. ‡ *) cyntafanedig.* 7 [b] A hi a eſgorodd ar ei mâb ‡ cyntaf-anedig, ac a'i rhwymodd ef mewn cadachau, ac a'i dodes ef yn y preſeb: am nad oedd iddynt le yn y lletty.

8 ¶ Ac yr oedd yn y wlâd honno fugeiliaid yn aros yn y maes, ac yn gwilied eu praidd liw nôs.

9 Ac wele, Angel yr Arglwydd a ſafodd ger llaw iddynt, a gogoniant yr Arglwydd a ddiſgleiriodd o'u hamgylch: ac ofni yn ddirfawr a wnaethant.

10 A'r Angel a ddywedodd wrthynt, Nac ofnwch: canys wele yr wyf fi yn mynegi i chwi newyddion da o lawenydd mawr, yr hwn a fydd i'r holl bobl:

11 Canys ganwyd i chwi heddyw geidwad yn ninas Dafydd, yr hwn yw Chriſt yr Arglwydd.

12 A hyn *fydd* arwŷdd i chwi, Chwi a gewch 4000 y dyn bach wedi ei rwymo mewn cadachau, a'i ddodi yn y preſeb.

13 Ac yn ddiſymmiwth yr oedd gyd-a'r Angel lïaws o lu nefol, yn moliannu Duw, ac yn dywedyd,

[c] Pſ. 19 38. [d] Eſay 57. 19. Eph. 2. 17. 14 [c] Gogoniant yn y goruchaf i Dduw, ac ar y ddaiar [d] tangneddyf, i ddynion ewyllys da.

15 A bu, pan aeth yr Angylion ymaith oddiwrthynt i'r nef, y bugeiliaid hwythau a ddywedaſant wrth ei gilydd, Awn hyd Bethlehem, a gwelwn y peth hyn a wnaethpwyd, yr hwn a hyſpyſodd yr Arglwydd i ni.

16 A hwy a ddaethant ar frys, ac a gawſant Mair a Joſeph, a'r dyn bach yn gorwedd yn y preſeb.

17 A phan welſant, hwy a gyhoeddaſant y gair a ddywedaſid wrthynt am y bachgen hwn.

18 A phawb ar a'u clywſant, a ryfeddaſant am y pethau a ddywedaſid gan y bugeiliaid wrthynt.

19 Eithr Mair a gadwodd y pethau hyn oll, gan eu hyſtyried yn ei chalon.

20 A'r bugeiliaid a ddychwelaſant, gan ogoneddu a moliannu Duw am yr holl bethau a glywſent ac a welſent, fel y dywedaſid wrthynt.

[e] Gê. 17. 12. Lef. 12. 3. [f] Mat. 1. 21. Pen. 1. 31. 21 ¶ A [e] phan gyflawnwyd wyth niwrnod i enwaedu ar y dyn bach, galwyd ei enw ef [f] IESU, yr hwn a henwaſid gan yr Angel, cyn ei ymddwyn ef yn y grôth.

[g] Lef. 12. 2, 3, 4, 6. 22 Ac wedi cyflawnu [g] dyddiau ei phuredigaeth hi yn ôl deddf Moſes, hwy a'i dygaſant ef i Jeruſalem, i'w ‡ gyflwyno i'r Arglwydd; ‡ *inſentio.*

[h] Exo. 13. 2. & 22. 29. Nu. 3. 13. & 18. 17. ‡ *yn agoryd y grôth.* [i] Lef. 12. 8. 23 (Fel yr yſgrifennwyd yn neddf yr Arglwydd, [h] Pob gwr-ryw ‡ cyntaf-anedig a elwir yn ſanctaidd i'r Arglwydd) 24 Ac i roddi aberth, yn ôl [i] yr hyn a ddywetpwyd yn neddf yr Arglwydd, Pâr o durturod, neu ddau gyw colommen.

[k] Ad. 38. 25 Ac wele, yr oedd gŵr yn Jeruſalem, a'i enw Simeon; a'r gŵr hwn oedd gyfiawn a duwiol, [k] yn diſgwil am ddiddanwch yr Iſraël: a'r Yſpryd glân oedd arno.

26 Ac yr oedd wedi ei hyſpyſu iddo gan yr Yſpryd glân na welai efe angau cyn iddo weled Chriſt yr Arglwydd.

27 Ac efe a ddaeth trwy 'r Yſpryd i'r Deml: a phan ddug ei rïeni y dyn bach Ieſu, i wneuthur troſto yn ôl defod y gyfraith;

28 Yna efe a'i cymmerth ef yn ei freichiau, ac a fendithiodd Dduw, ac a ddywedodd,

[l] Gê. 46. 30. Phil. 1. 23. 29 [l] Yr awr hon, Arglwydd, y gollyngi dy wâs mewn tangneddyf yn ôl dy air:

[m] Eſay 52. 10. Pen. 3. 6. 30 Canys fy llygaid [m] a welſant dy iechydwriaeth,

31 Yr hon a barottoaiſt ger bron wyneb yr holl bobloedd;

[n] Eſay 42. 6. & 49. 6. Act. 13. 47. & 28. 28. 32 [n] Goleuni i oleuo y cenhedloedd, a gogoniant dy bobl Iſraël.

[o] Eſay 8. 14. Mat. 21. 44. Hoſ. 14. 9. Rhuf. 9. 32. 33. 1 Cor. 1. 23, 24. 2 Cor. 2. 16. 1 Pet. 2. 7, 8. [p] Act. 28. 22. 33 Ac yr oedd Joſeph a'i fam ef yn rhyfeddu am y pethau a ddywedwyd am dano ef.

34 A Simeon a'u bendithiodd hwynt, ac a ddywedodd wrth Fair ei fam ef, Wele, hwn a oſodwyd [o] yn gwŷmp ac yn gyfodiad i lawer yn Iſraël, ac [p] yn arwŷdd yr hwn y dywedir yn ei erbyn;

3399 leſaru wrthynt: a hwy a wybuant weled o honaw weledigaeth yn y Deml: ac yr oedd efe yn gwneuthur amnaid iddynt; ac efe a arhoſodd yn fud.

23 A bu, cyn gynted ag y cyflawnwyd [f]dyddiau ei weinidogaeth ef, ſyned o hono i'w dŷ ei hun.

24 Ac yn ôl y dyddiau hynny y cafodd Eliſabeth ei wraig ef feichiogi, ac a ymguddiodd bum mîs, gan ddywedyd,

25 Fel hyn y gwnaeth yr Arglwydd i mi yn y dyddiau 'r edrychodd arnaf [t]i dynnu ymaith fy ngwradwydd ym-mhlith dynion.

26 ¶ Ac yn y chweched mîs yr anfonwyd yr Angel Gabriel oddïwrth Dduw i ddinas yn Galilea, a'i henw Nazareth,

27 At forwŷn [u]wedi ei dyweddïo i ŵr a'i enw Joſeph, o dŷ Ddafydd; ac enw 'r forwŷn *oedd* Mair.

28 A'r Angel a ddaeth i mewn atti, ac a ddywedodd, Hanffych well, yr hon a gefaiſt râs; yr Arglwydd ſydd gyd-a thi: bendigaid wyt ym mhlith gwragedd.

29 A hitheu pan *ei* gwelodd, a gythryblwyd wrth ei ymadrodd ef; a meddylio a wnaeth pa fâth gyfarch oedd hwn.

30 A dywedodd yr Angel wrthi, Nac ofna, Mair: canys ti a gefaiſt ffafor gyd-a Duw.

31 [x] Ac wele, ti a gei feichiogi yn dy grôth, ac a eſgori ar fâb, ac [y] a elwi ei enw ef IESU.

32 Hwn ſydd mawr, ac a elwir yn Fâb y Goruchaf; ac iddo [z] y rhydd [a] yr Arglwydd Dduw orſeddfa ei Dâd Dafydd.

33 [b] Ac efe a deyrnaſa ar dŷ Jacob yn dragywydd; ac ar ei frenhiniaeth ni bydd diwedd.

34 A Mair a ddywedodd wrth yr Angel, Pa fodd y bydd hyn, gan nad adwaen i ŵr?

35 A'r Angel a attebodd, ac a ddywedodd wrthi, Yr Yſpryd glân a ddaw arnat ti, a nerth y Goruchaf a'th gyſgoda di: am hynny hefyd y peth ſanctaidd a aner o honoti a elwir yn Fâb Duw.

36 Ac wele, Eliſabeth dy gares, y mae hithau wedi beichiogi ar fâb yn ei henaint: a hwn yw 'r chweched mîs iddi hi, yr hon a elwid yn am-mhlantadwy.

37 Canys [c] gyd-a Duw ni bydd dim yn amhoſſibl.

38 A dywedodd Mair, Wele waſanaethyddes yr Arglwydd, bydded i mi yn ôl dy air di. A'r Angel a aeth ymaith oddïwrthi hi.

39 ¶ A Mair a gyfododd yn y dyddiau hynny, ac a aeth i'r mynydd-dîr ar frys, i ddinas o Juda;

40 Ac a aeth i mewn i dŷ Zacharïas, ac a gyfarchodd well i Eliſabeth.

41 A bû, pan glybu Eliſabeth gyfarchiad Mair, i'r plentyn yn ei chrôth hi lammu: ac Eliſabeth a lanwyd o'r Yſpryd glân.

42 A llefain a wnaeth â llef uchel, a dywedyd, Bendigedig wyt ti ym mhlith gwragedd, a bendigedig yw ffrwyth dy grôth di.

43 Ac o ba le y mae hyn i mi, fel y delai mam fy Arglwydd attafi?

44 Canys wele, er cynted y daeth lleſerydd dy gyfarchiad ti i'm cluſtiau, y plentyn a lammodd o lawenydd yn fy nghrôth.

45 A bendigedig yw 'r hon ‡a gredodd: canys bydd cyflawniad o'r pethau a ddywetpwyd wrthi gan yr Arglwydd. 3399 ‡ Neu, a gredodd y bydd cyfl.

46 ¶ A dywedodd Mair, Y mae fy enaid yn mawrhau yr Arglwydd,

47 A'm hyſpryd a lawenychodd yn Nuw fy Iachawdr.

48 Canys [d] efe a edrychodd ar waeledd ei waſanaethyddes: oblegid wele, o hyn allan yr holl genhedlaethau a'm geilw yn wynfydedig.

49 Canys yr hwn ſydd alluog a wnaeth i mi fawredd; a ſanctaidd yw ei enw ef.

50 [e] A'i drugaredd *ſydd* yn oes oeſoedd ar y rhai a'i hofnant ef.

51 [f] Efe a wnaeth gadernid â'i fraich: [g] efe a waſgarodd y rhai beilchion ym mwriad eu calon.

52 [h] Efe a dynnodd i lawr y cedyrn o'u heiſteddfâu, ac a dderchafodd y rhai iſel-radd.

53 [i] Y rhai newynog a lanwodd efe â phethau da; ac efe a anfonodd ymaith y rhai goludog yn weigion.

54 Efe a gynnorthwyodd ei wâs Iſraël, [k] gan gofio ei drugaredd,

55 [l] Fel y dywedodd wrth ein tadau, Abraham a'i hâd, yn dragywydd.

56 A Mair a arhoſodd gyd-a hi ynghylch tri mîs, ac a ddychwelodd i'w thŷ ei hun.

57 ¶ A chyflawnwyd tymp Eliſabeth i eſgor, a hi a eſgorodd ar fâb.

58 A'i chymmydogion a'i chenedl a glybu fawrhau o'r Arglwydd ei drugaredd arni: a [m] hwy a gyd-lawenychaſant â hi.

59 A bu, [n] ar yr wythfed dydd hwy a ddaethant i enwaedu ar y dyn bach; ac a'i galwaſant ef Zacharïas, ar ôl enw ei dâd.

60 A'i fam a attebodd ac a ddywedodd, [o] Nid felly: eithr Ioan y gelwir ef.

61 Hwythau a ddywedaſant wrthi, Nid ocs neb o'th genedl a elwir ar yr enw hwn.

62 A hwy a wnaethant amnaid ar ei dâd ef, pa fodd y mynnai efe ei henwi ef.

63 Yntef a alwodd am argraph-lech, ac a 'ſgrifennodd, gan ddywedyd, [p] Ioan yw ei enw ef. A rhyfeddu a wnaethant oll.

64 Ac agorwyd ei enau ef yn ebrwydd, a'i dafod ef, ac efe a leſarodd, gan fendithio Duw.

65 A daeth ofn ar bawb oedd yn trigo yn eu cylch hwy: a thrwy holl fynydd-dîr Judea y cyhoeddwyd y geiriau hyn oll.

66 A phawb ar a'u clywſant a'u goſodaſant yn eu calonnau, gan ddywedyd, Beth fydd y bachgennyn hwn? A llaw 'r Arglwydd oedd gyd-ag ef.

67 ¶ A'i dâd ef Zacharïas a gyflawnwyd o'r Yſpryd glân, ac a brophwydodd, gan ddywedyd.

68 Bendigedig *fyddo* Arglwydd Dduw Iſraël; canys [q] efe a ymwelodd, ac a wnaeth ymwared i'w bobl;

69 Ac [r] efe a dderchafodd gorn iechydwriaeth i ni, yn-nhŷ Ddafydd ei waſanaethŵr;

70 [ſ] Megis y llefarodd trwy enau ei ſanctaidd brophwydi, y rhai oedd o *ddechreuad* y byd,

71 *Fel y byddai i ni* ymwared rhag ein gelynnion, ac o law pawb o'n caſeion;

ſ Edrych 2 Bre. 11.5. 1 Chr. 9.25.

t Gē. 30.23. Eſay 4.1.

u Mat. 1. 18.

x Eſay 7.14. Mat. 1. 21.

y Pen. 2. 21.

z Pſ. 132. 11.

a Eſay 9. 6. & 16. 5.

b Dan. 2. 44. & 7. 14, 27. Obad. 21. Mic. 4. 7. Ioan 12. 34. Heb. 1. 8.

c Gē. 18. 14. Jer. 32. 17. Zech. 8. 6. Mat. 19. 26. Pen. 18. 27.

d Pſ. 138.6.

e Exo 20.6. Pſa. 103.17.

f Eſa. 51.9. & 52. 10.

g Pſ. 33. 10. 1 Pet. 5. 5.

h 1 Sam. 2. 6, &c. Job 5. 11. Pſa. 113. 6.

i Pſ. 34. 10.

k Jer. 31. 3, 20.

l Gē. 17. 19. Pſ. 132. 11.

m Ad. 14.

n Gē. 17. 12. Lef. 12. 3.

o Ad. 13.

p Ad. 13.

q Pen. 1.

r Pſ. 132.

ſ Jer. 23. & 32.

3399 72 I gwplau y drugaredd â'n tadau, ac i
gofio ei ſanctaidd gyfammod,
[z] Gen. 12. 3. & 17. 4. & 22. 16. Heb. 6. 13. 17. 73 [z] Y llw a dyngodd efe wrth ein tâd Abra-
ham, ar roddi i ni,
74 Gwedi ein rhyddhau o law ein gelynnion,
[a] Heb. 9. 14. [a] ei waſanaethu ef yn ddïofn,
75 Mewn ſancteiddrwydd a chyfiawnder ger
ei fron ef, holl ddyddiau ein bywyd.
76 A thitheu, fachgennyn, a elwir yn broph-
[x] Mal. 3. 1. & 4. 5. Ad. 17. wyd i'r Goruchaf: canys [x] ti a ei o flaen wyneb
yr Arglwydd, i barottoi ei ffyrdd ef;
77 I roddi gwybodaeth iechydwriaeth i'w
[y] Pen. 3. 3. bobl, [y] trwy faddeuant o'u pechodau,
‡ *ymſkaredd.* [•] Nu. 24. 17. Eſay 11. 1. Zech. 6. 12. & 6. 12. Mal. 4. 2. 78 ‡ O herwŷdd tiriondeb trugaredd ein
Duw, trwy yr hon yr ymwelodd â ni [•] godiad
haul o'r uchelder,
[z] Eſay 9. 2. 79 [z] I lewyrchu i'r rhai ſy yn eiſtedd mewn
tywyllwch a chyſgod angau, i gyfeirio ein traed
i ffordd tangneddyf.
[a] Pen. 2. 40. 80 [a] A'r bachgen a gynnyddodd, ac a gryf-
[b] Mat. 3. 1. hâwyd yn yr yſpryd, ac [b] a fu yn y diffaithwch
hyd y dydd yr ymddangoſodd ef i'r Iſraël.

PEN. II.

1 Auguſtus yn trethu holl ymerodraeth Rhufain. 6 Genedigaeth Chriſt. 8 Un Angel yn ei fynegi i'r bugeiliaid, 13 a llawer yn canu moliant i Dduw am dano. 21 Enwaedu Chriſt. 22 Puredigaeth Mair. 28 Simeon ac Anna yn prophwydo am Griſt: 40 ac ynteu yn cynnyddu mewn doethineb, 46 yn ymreſymmu â'r Doctoriaid yn y Deml, 51 ac yn ufudd i'w rïeni.

[m] Ad. 14. [n] Gé. 17. 12. Lef. 12. 3. 4000 BU hefyd yn y dyddiau hynny, fyned gor-
chymyn allan oddïwrth Auguſtus Ceſar, i
drethu yr holl fyd.
[o] Ad. 13. 2 (Y trethiad yma a wnaethpwyd gyntaf,
pan oedd Cyrenius yn rhaglaw ar Syria.)
3 A phawb a aethânt i'w trethu, bob un i'w
ddinas ei hun.
4 A Joſeph hefyd a aeth i fynu o Galilea, o
[c] Ioſ. 7. 42. ddinas Nazareth, i Judea, i [c] ddinas Dafydd,
yr hon a elwir Bethlehem, (am ei fod o dŷ a
thylwyth Dafydd)
[p] Ad. 13. 5 I'w drethu gyd-a Mair, yr hon a ddywed-
ddïafid yn wraig iddo, yr hon oedd yn feichiog.
6 A bu, tra 'r oeddynt hwy yno, cyflawn-
[d] Mat. 1. 25. ‡ *y cyntefanedig.* wyd y dyddiau i eſgor o honi.
7 [d] A hi a eſgorodd ar ei mâb ‡ cyntaf-ane-
dig, ac a'i rhwymodd ef mewn cadachau, ac
a'i dodes ef yn y preſeb: am nad oedd iddynt
le yn y lletty.
8 ¶ Ac yr oedd yn y wlâd honno fugeiliaid yn
aros yn y maes, ac yn gwilied eu praidd liw
nôs.
9 Ac wele, Angel yr Arglwydd a ſafodd ger
llaw iddynt, a gogoniant yr Arglwydd a ddiſ-
[q] Pen. 1. gleiriodd o'u hamgylch: ac ofni yn ddirfawr a
wnaethant.
[r] Pſ. 13. 5. 10 A'r Angel a ddywedodd wrthynt, Nac
ofnwch: canys wele yr wyf fi yn mynegi i
chwi newyddion da o lawenydd mawr, yr hwn
a fydd i'r holl bobl:
[ſ] Jer. 31. 3. & 32. 40. 11 Canys ganwyd i chwi heddyw geidwad
yn ninas Dafydd, yr hwn yw Chriſt yr Ar-
glwydd.
12 A hyn *fydd* arwŷdd i chwi, Chwi a gewch 4000
y dyn bach wedi ei rwymo mewn cadachau, a'i
ddodi yn y preſeb.
13 Ac yn ddiſymmwth yr oedd gyd-a'r
Angel lïaws o lu nefol, yn moliannu Duw, ac
yn dywedyd,
14 [e] Gogoniant yn y goruchaf i Dduw, ac ar [e] Pſ. 19 38.
y ddaiar [d] tangneddyf, i ddynion ewyllys da. [d] Eſay 57. 19. Eph. 2. 17.
15 A bu, pan aeth yr Angylion ymaith oddï-
wrthynt i'r nef, y bugeiliaid hwythau a ddy-
wedaſant wrth ei gilydd, Awn hyd Bethlehem,
a gwelwn y peth hyn a wnaethpwyd, yr hwn a
hyſpyſodd yr Arglwydd i ni.
16 A hwy a ddaethant ar frys, ac a gawſant
Mair a Joſeph, a'r dyn bach yn gorwedd yn
y preſeb.
17 A phan welſant, hwy a gyhoeddaſant y
gair a ddywedaſid wrthynt am y bachgen hwn.
18 A phawb ar a'u clywſant, a ryfeddaſant
am y pethau a ddywedaſid gan y bugeiliaid
wrthynt.
19 Eithr Mair a gadwodd y pethau hyn oll,
gan eu hyſtyried yn ei chalon.
20 A'r bugeiliaid a ddychwelaſant, gan ogo-
neddu a moliannu Duw am yr holl bethau a
glywſent ac a welſent, fel y dywedaſid wr-
thynt.
21 ¶ A [e] phan gyflawnwyd wyth niwrnod i [e] Gé. 17. 12. Lef. 12. 3.
enwaedu ar y dyn bach, galwyd ei enw ef [f] IESU, [f] Mat. 1. 21. Pen. 1. 31.
yr hwn a henwaſid gan yr Angel, cyn ei ym-
ddwyn ef yn y grôth.
22 Ac wedi cyflawnu [g] dyddiau ei phuredi- [g] Lef. 12. 2, 3, 4, 6.
gaeth hi yn ôl deddf Moſes, hwy a'i dygaſant
ef i Jeruſalem, i'w ‡ gyflwyno i'r Arglwydd; ‡ *breſentio.*
23 (Fel yr yſgrifennwyd yn neddf yr Ar-
glwydd, [h] Pob gwr-ryw ‡ cyntaf-anedig a elwir [h] Exo. 13. 2. & 22. 29. Nu. 3. 13. & 18. 17.
yn ſanctaidd i'r Arglwydd) ‡ *yn agoryd y grôth.*
24 Ac i roddi aberth, yn ôl [i] yr hyn a ddy- [i] Lef. 12. 8.
wetpwyd yn neddf yr Arglwydd, Pâr o durtu-
rod, neu ddau gyw colommen.
25 Ac wele, yr oedd gŵr yn Jeruſalem, a'i
enw Simeon; a'r gŵr hwn oedd gyfiawn a duw-
iol, [k] yn diſgwil am ddiddanwch yr Iſraël: a'r [k] Ad. 38.
Yſpryd glân oedd arno.
26 Ac yr oedd wedi ei hyſpyſu iddo gan yr
Yſpryd glân na welai efe angau cyn iddo weled
Chriſt yr Arglwydd.
27 Ac efe a ddaeth trwy 'r Yſpryd i'r Deml:
a phan ddug ei rïeni y dyn bach Ieſu, i wneu-
thur troſto yn ôl defod y gyfraith;
28 Yna efe a'i cymmerth ef yn ei freichiau,
ac a fendithiodd Dduw, ac a ddywedodd,
29 [l] Yr awr hon, Arglwydd, y gollyngi dy [l] Gé. 46. 30. Phil. 1. 23.
wâs mewn tangneddyf yn ôl dy air:
30 Canys fy llygaid [m] a welſant dy iechyd- [m] Eſay 52. 10. Pen. 3. 6.
wriaeth,
31 Yr hon a barottoaiſt ger bron wyneb yr
holl bobloedd;
32 [n] Goleuni i oleuo y cenhedloedd, a gogon- [n] Eſay 42. 6. & 49. 6. Act. 13. 47. & 28. 28.
iant dy bobl Iſraël.
33 Ac yr oedd Joſeph a'i fam ef yn rhyfeddu
am y pethau a ddywedwyd am dano ef.
34 A Simeon a'u bendithiodd hwynt, ac a [o] Eſay 8. 14. Mat. 21. 44. Hoſ. 14. 9. Rhuf. 9. 32. 33. 1 Cor. 1. 23, 24. 2 Cor. 2. 16. 1 Pet. 2. 7, 8.
ddywedodd wrth Fair ei fam ef, Wele, hwn a
oſodwyd [o] yn gwŷmp ac yn gyfodiad i lawer
yn Iſraël, ac [p] yn arwŷdd yr hwn y dywedir [p] Act. 28. 22.
yn ei erbyn;

4000 35 (A [q] thrwy dy enaid di dy hun hefyd
[q] Ioſ. 19. 25. yr â cleddyf) fel y datcuddir meddyliau llawer o galonnau.

36 Ac yr oedd Anna brophwydes, merch Phanuel, o lwyth Aſer: hon oedd oedrannus iawn, ac a fuaſai fyw gyd-a gŵr ſaith mlynedd o'i morwyndod;

37 Ac a fuaſai yn weddw ynghylch pedair a phedwar ugain mlhynedd, yr hon nid ai allan o'r Deml, ond gwaſanaethu *Duw* mewn ymprydiau a gweddiau ddydd a nôs.

38 A hon hefyd yn yr awr honno, gan ſefyll ger llaw, a foliannodd yr Arglwydd, ac a
[r] Mar. 15. 43. Ad. 25. leſarodd am dano ef wrth y rhai oll [r] oedd yn diſgwil ymwared yn Jeruſalem.

39 Ac wedi iddynt orphen pob peth yn ôl deddf yr Arglwydd, hwy a ddychwelaſant i Galilea, i'w dinas eu hun Nazareth.

[ſ] Pen. 1. 80. Ad. 52. 40 [ſ] A'r bachgen a gynnyddodd, ac a gryfhaodd yn yr Yſpryd, yn gyflawn o ddoethineb: a grâs Duw oedd arno ef.

[t] Deu. 16. 1, 16. 41 ¶ A'i rieni ef a aënt i Jeruſalem [t] bob blwyddyn ar wŷl y Paſc.

4011 42 A phan oedd efe yn ddeuddeng-mlwydd oed, hwynt-hwy a aethant i fynu i Jeruſalem yn ôl defod yr wŷl.

43 Ac wedi gorphen y dyddiau, a hwy yn dychwelyd, arhoſodd y bachgen Ieſu yn Jeruſalem; ac ni wyddai Joſeph a'i fam ef.

44 Eithr gan dybied ei fod ef yn y fintai, hwy a aethant daith diwrnod, ac a'i ceiſiaſant ef ym-mhlith eu cenedl a'i cydnabod.

45 A phryd na chawſant ef, hwy a ddychwelaſant i Jeruſalem, gan ei geiſio ef.

46 A bu, yn ôl tri-diau, gael o honynt hwy ef yn y Deml, yn eiſtedd ynghanol y doctoriaid, yn gwrando arnynt, ac yn ei holi hwynt.

[u] Mat. 7. 21. Marc 1. 22. Pſ. 4. 22, 23. Ioan 7. 15, 46. 47 [u] A ſynnu a wnaeth ar bawb ar a'i clywſant ef, o herwŷdd ei ddeall ef a'i attebion.

48 A phan welſant ef, bu aruthr ganddynt. A'i fam a ddywedodd wrtho, Fy mâb, pa ham y gwnaethoſt felly â ni? wele, dy dâd a minneu yn ofidus a'th geiſiaſom di.

49 Ac efe a ddywedodd wrthynt, Pa ham y ceiſiech fi? oni wyddech fod yn rhaid i mi fod ynghylch y pethau a berthyn i'm Tâd?

[x] Pen 9. 45. & 18. 34. 50 A [x] hwy ni ddeallaſant y gair a ddywedaſai efe wrthynt.

51 Ac efe a aeth i wared gyd-a hwynt, ac a ddaeth i Nazareth, ac a fu oſtyngedig iddynt. A'i fam ef a gadwodd yr holl eiriau hyn yn ei chalon.

[y] 1 Sa. 2. 26. Ad. 40. 52 A'r Ieſu [y] a gynnyddodd mewn doethineb, a chorpholaeth, a ffafor gyd-a Duw a dynion.

PEN. III.

1 *Pregeth a bedydd Ioan:* 15 *a'i dyſtiolaeth ef am Griſt.* 20 *Herod yn carcharu Ioan.* 21 *Chriſt wedi ei fedyddio yn derbyn tyſtiolaeth o'r nef.* 23 *Oedran ac achau Chriſt, o Joſeph i fynu.*

4030 YN y bymthegfed flwyddyn o ymmerodraeth Tiberius Ceſar, a Phontius Pilat yn rhaglaw Judea, a Herod yn detrarch Galilea, a'i frawd Philip yn detrarch Iturea a gwlâd Trachonitis, a Lyſanias yn detrarch Abilene,

2 [a] Tan yr Arch-offeiriaid Annas a Chaiaphas, y daeth gair Duw at Ioan fâb Zacharïas, yn y diffaithwch.

[a] Ioſ. 11. 49, 51. & 18. 13. Act. 4. 6.

3 [b] Ac efe a ddaeth i bob goror ynghylch yr Iorddonen, gan bregethu bedydd edifeirwch er maddeuant pechodau;

[b] Mat. 3. 1. Marc 1. 4.

4 Fel y mae yn 'ſgrifennedig yn llyfr ymadroddion Eſaias y prophwyd, yr hwn ſydd yn dywedyd, [c] Llef un yn llefain yn y diffaithwch, Parottowch ffordd yr Arglwydd, gwnewch ei lwybrau ef yn uniawn.

[c] Eſa. 40. 3. Mat. 3. 3. Ioan 1. 23.

5 Pob pant a lenwir, a phob mynydd a bryn a oſtyngir, a'r gŵyr-geimion a wneir yn uniawn, a'r geirwon yn ffyrdd gwaſtad.

6 A [d] phob cnawd a wêl iechydwriaeth Duw.

[d] Eſa. 52. 10.

7 Am hynny efe a ddywedodd wrth y bobloedd yn dyfod i'w bedyddio ganddo, [e] O genhedlaeth gwiberod, pwy a'ch rhag-rybuddiodd chwi, i ffoi oddiwrth y digoſaint ſydd ar ddyfod?

[e] Mat. 3. 7.

8 Dygwch gan hynny ffrwythau addas i edifeirwch, ac na ddechreuwch ddywedyd ynoch eich hunain, Y mae gennym ni Abraham yn dâd: canys yr ydwyf yn dywedyd i chwi, y dichon Duw o'r cerrig hyn godi plant i Abraham.

9 Ac yr awr hon y mae 'r fwyall wedi ei goſod ar wreiddyn y prennau: [f] pob pren gan hynny ar nid yw yn dwyn ffrwyth da a gymmynir i lawr, ac a fwrir yn tân.

[f] Mat. 7. 19.

10 A'r bobloedd a ofynnaſant iddo, gan ddywedyd, [g] Pa beth gan hynny a wnawn ni?

[g] Act. 2. 37.

11 Ac efe a attebodd ac a ddywedodd wrthynt, [h] Y neb ſydd ganddo ddwy bais, rhodded i'r neb ſydd heb yr un; a'r neb ſydd ganddo fwyd, gwnaed yr un modd.

[h] Iago 2. 15, 16. 1 Ioſ. 3. 17. & 4. 20.

12 A'r publicanod hefyd a ddaethant i'w bedyddio, ac a ddywedaſant wrtho, Athro, beth a wnawn ni?

13 Ac efe a ddywedodd wrthynt, Na cheiſiwch ddim mwy nag ſydd wedi ei oſod i chwi.

14 A'r milwŷr hefyd a ofynnaſant iddo, gan ddywedyd, A pha beth a wnawn ninnau? Ac efe a ddywedodd wrthynt, Na fyddwch draws wrth neb, ac na cham-achwynwch ar neb, a byddwch fodlon i'ch cyflogau.

15 Ac fel yr oedd y bobl yn diſgwil, a phawb yn meddylied yn eu calonnau am Ioan, ai efe oedd y Chriſt;

16 Ioan a attebodd, gan ddywedyd wrthynt oll, [i] Myfi yn ddïau wyf yn eich bedyddio â dwfr; ond y mae un cryfach nâ myfi yn dyfod, yr hwn nid wyf fi deilwng i ddattod carrai ei eſgidiau; Efe a'ch bedyddia chwi â'r Yſpryd glân, ac â thân.

[i] Mat. 3. 11.

17 Yr hwn y mae ei wyntyll yn ei law, ac efe a lwyr-lanhâ ei lawr-dyrnu, ac a gaſgl y gwenith i'w yſgubor; ond yr us a lŷſg efe â thân anniffoddadwy.

18 A llawer o bethau eraill a gynghorodd efe, ac a bregethodd i'r bobl.

4034 19 [k] Ond Herod y tetrarch, pan gerydd-
[k] Mat. 14. 3. Marc 6. 17. wyd ef ganddo am Herodias gwraig Philip ei frawd, ac am yr holl ddrygioni a wnaethai Herod,

20 A

20 A chwanegodd hyn hefyd heb law 'r cwbl, ac a gauodd ar Ioan yn y carchar.

21 ¶ [1] A bu, pan oeddid yn bedyddio yr holl bobl, a'r Iesu yn ei fedyddio hefyd, ac yn gweddio, agoryd y nef;

22 A diſgyn o'r Yſpryd glân mewn rhith corphorawl, megis colommen, arno ef; a dyfod llef o'r nef yn dywedyd, Ti yw fy anwŷl Fâb; ynot ti i'm bodlonwyd.

23 A'r Iesu ei hun oedd [m] ynghylch dechreu ei ddeng-mlwydd ar hugain oed, [n] mâb (fel y tybid) i Joſeph *fab* Eli,

24 *Fab* Matthat, *fab* Lefi, *fab* Melchi, *fab* Janna, *fab* Joſeph,

25 *Fab* Mattathias, *fab* Amos, *fab* Naum, *fab* Eſli, *fab* Naggai,

26 *Fab* Maath, *fab* Mattathias, *fab* Semei, *fab* Joſeph, *fab* Juda,

27 *Fab* Joanna, *fab* Rheſa, *fab* Zorobabel, *fab* Salathiel, *fab* Neri,

28 *Fab* Melchi, *fab* Adi, *fab* Coſam, *fab* Elmodam, *fab* Er,

29 *Fab* Joſe, *fab* Eliezer, *fab* Jorim, *fab* Matthat, *fab* Lefi,

30 *Fab* Simeon, *fab* Juda, *fab* Joſeph, *fab* Jonan, *fab* Eliacim,

31 *Fab* Melea, *fab* Mainan, *fab* Mattatha, [o] *fab* Nathan, [p] *fab* Dafydd,

32 [q] *Fab* Jeſſe, *fab* Obed, *fab* Booz, *fab* Salmon, *fab* Naaſſon,

33 *Fab* Aminadab, *fab* Aram, *fab* Eſrom, *fab* Phares, *fab* Juda,

34 *Fab* Jacob, *fab* Iſaac, *fab* Abraham, [r] *fab* Thara, *fab* Nachor,

35 *Fab* Saruch, *fab* Ragau, *fab* Phalec, *fab* Heber, *fab* Şala,

36 *Fab* Cainan, *fab* Arphaxad, [s] *fab* Sem, *fab* Noë, *fab* Lamech,

37 *Fab* Mathuſala, *fab* Enoch, *fab* Jared, *fab* Maleleel, *fab* Cainan,

38 *Fab* Enos, *fab* Seth, *fab* Adda, *fab* Duw.

PEN. IV.

1 *Temtiad, ac ympryd Chriſt.* 13 *Y mae efe yn gorchfygu y cythraul:* 14 *Yn dechreu pregethu:* 16 *Pobl Nazareth yn rhyfeddu am ei eiriau graſuſol ef:* 33 *y mae efe yn iachau un cythreulig,* 38 *a mam gwraig Petr,* 40 *a llawer o gleifion eraill.* 41 *Y cythreuliaid yn cydnabod Chriſt, ac yn cael cerydd am hynny.* 43 *Y mae ef yn pregethu trwy y dinaſoedd.*

A'r [a] Iesu yn llawn o'r Yſpryd glân, a ddychwelodd oddiwrth yr Iorddonen, ac a arweiniwyd gan yr yſpryd i'r anialwch,

2 Yn cael ei demtio gan ddiafol ddeugain nhiwrnod. Ac [b] ni fwyttaodd efe ddim o fewn y dyddiau hynny: ac wedi eu diweddu hwynt, yn ôl hynny y daeth arno chwant bwyd.

3 A dywedodd diafol wrtho, O's mâb Duw ydwyt ti, dywed wrth y garreg hon, fel y gwneler hi yn fara.

4 A'r Iesu a attebodd iddo, gan ddywedyd, [c] Yſgrifennedig yw, nad ar fara yn unig y bydd dyn fyw, ond ar bob gair Duw.

5 A diafol wedi ei gymmeryd ef i fynu i fynydd uchel, a ddangoſodd iddo holl deyrnaſoedd y ddaiar mewn munyd awr. 4034

6 A diafol a ddywedodd wrtho, Iti y rhoddaf yr awdurdod hon oll, a'u gogoniant hwynt: canys [d] i mi y rhoddwyd; ac i bwy bynnag y mynnwyf y rhoddaf finneu hi.

7 O's tydi gan hynny a addoli o'm blaen, eiddo ti fyddant oll.

8 A'r Iesu a attebodd ac a ddywedodd wrtho, Dôs ymaith Satan yn fy ôl i: canys [e] 'ſgrifennedig yw, Addoli yr Arglwydd dy Dduw, ac ef yn unig a waſanaethi.

9 [f] Ac efe a'i dug ef i Jeruſalem, ac a'i goſodes ar binacl y Deml, ac a ddywedodd wrtho, O's mâb Duw ydwyt, bwrw dy hun i lawr oddiyma.

10 Canys [g] 'ſgrifennedig yw, Y gorchymyn efe i'w Angylion o'th achos di, ar dy gadw di:

11 Ac y cyſodant di yn eu dwylo, rhag i ti un amſer daro dy droed wrth garreg.

12 A'r Iesu a attebodd ac a ddywedodd wrtho, [h] Dywedpwyd, Na themptia 'r Arglwydd dy Dduw.

13 Ac wedi i ddiafol orphen yr holl demtaſiwn, efe a ymadawödd ag ef ‡ [i] tros amſer.

14 ¶ A'r Iesu a ddychwelodd trwy nerth yr Yſpryd i [k] Galilea: a ſôn a aeth am dano ef trwy 'r holl fro oddiamgylch.

15 Ac yr oedd efe yn athrawiaethu yn eu ſynagogau hwynt, ac yn cael anrhydedd gan bawb.

16 ¶ Ac efe a ddaeth i [l] Nazareth, lle y mageſid ef: ac yn ôl ei arfer, efe a aeth i'r ſynagog ar y Sabbath, ac a gyſodod i fynu i ddarllain.

17 A rhodded atto lyfr y prophwyd Eſaias: ac wedi iddo agoryd y llyfr, efe a gafodd y lle yr oedd yn 'ſgrifennedig,

18 [m] Yſpryd yr Arglwydd arnaf fi, ‡ o herwŷdd iddo fy enneinio i; i bregethu i'r tlodion yr anfonodd fi, i iachau y dryllïedig o galon; i bregethu gollyngdod i'r caethion, a chaffaeliad golwg i'r deillion, i ollwng y rhai yſſig mewn rhydd-deb;

19 I bregethu blwyddyn gymmeradwy 'r Arglwydd.

20 Ac wedi iddo gau 'r llyfr, a'i roddi i'r gweinidog, efe a eiſteddodd. A llygaid pawb oll yn y ſynagog oedd yn craffu arno.

21 Ac efe a ddechreuodd ddywedyd wrthynt, Heddyw y cyflawnwyd yr yſgrythyr hon yn eich cluſtiau chwi.

22 Ac yr oedd pawb yn dwyn tyſtiolaeth iddo, ac yr oeddynt [n] yn rhyfeddu am y geiriau graſuſol a ddaeth allan o'i enau ef. A hwy a ddywedaſant, [o] Onid hwn yw mâb Joſeph?

23 Ac efe a ddywedodd wrthynt, Yn hollawl y dywedwch y ddihareb hon wrthyf, Y meddyg, iachâ di dy hun: y pethau a glywſom ni eu gwneuthur yn [p] Capernäum, gwnâ yma hefyd yn [q] dy wlâd dy hun.

24 Ac efe a ddywedodd, Yn wîr meddaf i chwi, [r] Nad yw un prophwyd yn gymmeradwy yn ei wlâd ei hun.

25 Eithr mewn gwirionedd meddaf i chwi, [s] Llawer o wragedd gweddwon oedd yn Iſraël yn nyddiau Elias, pan gauwyd y nef dair

4034 blynedd a chwe mîs, fel y bu newŷn mawr trwy
'r holl dîr;

26 Ac nid at yr un o honynt yr anfonwyd
Elïas, ond i Sarepta yn Sidon, at wraig weddw.

t 1 Bre. 5. 14. 27 A t llawer o wahan-gleifion oedd yn Iſraël yn amſer Eliſëus y prophwyd; ac ni lanhâwyd yr un o honynt, ond Naaman y Syriad.

28 A'r rhai oll yn y ſynagog, wrth glywed y
pethau hyn, a lanwyd o ddigofaint,

29 Ac á godaſant i fynu, ac a'i bwriaſant ef
allan o'r ddinas, ac a'i dygaſant ef hyd ar ael y
bryn, yr hwn yr oedd eu dinas wedi ei hadeiladu
arno, ar fedr ei fwrw ef bendramwnwgl i lawr.

u Ioã 8. 59. 30 Ond efe, u gan fyned drwy eu canol hwynt,
a aeth ymaith;

x Mat. 4. 13. Mar. 1. 21. 31 Ac x a ddaeth i wared i Capernäum, dinas
yn Galilea: ac yr oedd yn eu dyſgu hwynt ar
y dyddiau Sabbath.

y Mat. 7. 29. 32 A bu aruthr ganddynt wrth ei athraw-
iaeth ef: y canys ei ymadrodd ef oedd gyd-ag
awdurdod.

z Mar. 1. 23. 33 ¶ z Ac yn y ſynagog yr oedd dyn a chan-
ddo yſpryd cythraul aflan; ac efe a waeddodd
â llef uchel,

‡ *paid.* 34 Gan ddywedyd, ‡ Och, beth *ſydd* i ni
a wnelom a thi, Ieſu o Nazareth? a ddaethoſt
ti i'n diſetha ni? myfi a'th adwaen pwy ydwyt,
Sanct Duw.

35 A'r Ieſu a'i ceryddodd ef, gan ddywedyd,
Diſtawa, a dôs allan o honaw. A'r cythraul,
wedi ei daflu ef i'r canol, a aeth allan o honaw,
heb wneuthur dim niwed iddo.

36 A daeth braw arnynt oll: a chyd-ym-
ddiddanaſant â'i gilydd, gan ddywedyd, Pa
ymadrodd yw hwn, gan ei fod ef trwy awdurdod
a nerth yn gorchymmyn yr yſprydion aflan, a
hwythau yn myned allan?

37 A ſôn am dano a aeth allan i bob man o'r
wlâd oddïamgylch.

a Mat. 8. 14. Mar. 1. 29. 38 ¶ a A phan gyſododdyr *Ieſu* o'r ſynagog,
efe a aeth i mewn i dŷ Simon. Ac yr oedd
‡ *mam ei wraig ef.* ‡ chwegr Simon yn glâf o grŷd blîn: a hwy a
attolygaſant arno troſti hi.

39 Ac efe a ſafodd uwch *ei phen* hi, ac a
geryddodd y crŷd; a *'r crŷd* a'i gadawödd hi:
ac yn y fan hi a gyfodes, ac a waſanaethodd
arnynt hwy.

b Mat 8. 16. Mar. 1. 32. 40 ¶ b A phan ſachludodd yr haul, pawb a'r
oedd ganddynt rai cleifion, o amryw glefydau,
a'u dygaſant hwy atto ef: ac efe a roddes ei ddwylo
ar bob un o honynt, ac a'u hiachaodd hwynt.

c Mar. 1. 34. & 3. 11. 41 c A'r cythreuliaid hefyd a aethant allan
o lawer, dan lefain a dywedyd, Ti yw Chriſt
d Mar. 1. 25, 34. Mâb Duw. Ac d efe a'u ceryddodd hwynt, ac
ni adawai iddynt ddywedyd ‡ y gwyddent mai
‡ Neu, *canys, gwyddai.* efe oedd y Chriſt.

e Mar. 1. 35. 42 e Ac wedi ei myned hi yn ddydd, efe a
aeth allan, ac a gychwynnodd i le diffaith: a'r
bobloedd a'i ceiſiaſant ef, a hwy a ddaethant
hyd atto, ac a'i attaliaſant ef rhag myned ymaith
oddïwrthynt.

43 Ac efe a ddywedodd wrthynt, Yn wîr y
mae yn rhaid i mi bregethu teyrnas Dduw i
ddinaſoedd eraill hefyd: canys i hyn i'm dan-
ſonwyd.

44 Ac yr oedd efe yn pregethu yn ſyna-
gogau Galilea.

PEN. V.

4034

1 *Chriſt yn dyſgu y bobl allan o long Petr:* 4 *Trwy helfa ryfeddol o byſgod, yn dangos pa fodd y gwnai efe ef a'i gyfeillion yn byſgodwŷr dynion:* 12 *yn glanhau y gwahan-glwyfus:* 16 *yn gweddïo yn y diffaithwch:* 18 *yn iachau un claf o'r parlys:* 27 *yn galw Matthew y Publican:* 29 *Megis Phyſygwr eneidiau yn bwytta gyd-a phechaduriaid:* 34 *Yn rhag-fynegi ymprydiau a chyſtuddiau i'r Apoſtolion, ar ôl ei dderchafiad ef:* 36 *ac yn cyffelybu diſgyblion llwrf gweniaid i goſtrelau hên, a dillad wedi treulio.*

BU a hefyd a'r bobl yn pwyſo atto i wrando a Mat. 4. 18. Mar. 1. 16.
gair Duw, yr oedd yntef yn ſefyll yn ymyl
llyn Geneſareth;

2 Ac efe a welai ddwy long yn ſefyll wrth y
llyn: a'r pyſgod-wŷr a aethent allan o honynt,
ac oeddynt yn golchi eu rhwydau.

3 Ac efe a aeth i mewn i un o'r llongau,
yr hon oedd eiddo Simon, ac a ddymunodd
arno wthio ychydig oddïwrth y tîr: ac efe a
eiſteddodd, ac a ddyſgodd y bobloedd allan o'r
llong.

4 A phan beidiodd â llefaru, efe a ddywe-
dodd wrth Simon, b Gwthia i'r dwfn, a bwriwch b Ioan 21. 6.
eich rhwydau am helfa.

5 A Simon a attebodd, ac a ddywedodd
wrtho, O feiſtr, er i ni boeni ar hŷd y nôs, ni
ddaliaſom ni ddim: etto ar dy air di, mi a fwriaf
y rhwyd.

6 Ac wedi iddynt wneuthur hynny, hwy a
ddaliaſant lïaws mawr o byſgod: a'u rhwyd
hwynt a rwygodd.

7 A hwy a amneidiaſant ar eu cyfeillion oedd
yn y llong arall, i ddyfod i'w cynnorthwyo
hwynt. A hwy a ddaethant, a llanwaſant y
ddwy long, onid oeddynt hwy ar ſoddi.

8 A Simon Petr pan welodd hynny, a ſyr-
thiodd wrth liniau 'r Ieſu, gan ddywedyd, c Dôs c Edryd
ymaith oddïwrthyf; canys dyn pechadurus wyf 2 Bren.
fi, ô Arglwydd.

9 Oblegid braw a ddaethai arno ef, a'r rhai
oll oedd gyd-ag ef, o herwŷdd yr helfa byſgod a
ddaliaſent hwy:

10 A'r un ffunyd ar Iago ac Ioan hefyd,
meibion Zebedëus, y rhai oedd gyfrannogion â
Simon. A dywedodd yr Ieſu wrth Simon, Nac
ofna: d o hyn allan y deli ddynion. d Mat.

11 Ac wedi iddynt ddwyn y llongau i dîr, e Mat. 19.
e hwy a adawſant bob peth, ac a'i dilynaſant ef. Luc 18.

12 ¶ A f bu fel yr oedd efe mewn rhyw f Mat.
ddinas, wele ŵr yn llawn o'r gwahan-glwyf: Mar.
a phan welodd efe yr Ieſu, efe a ſyrthiodd ar
ei wyneb, ac a ymbiliodd ag ef, gan ddywe-
dyd, O Arglwydd, o's ewyllyſi, ti a elli ſy
nglanhau.

13 Yntef a eſtynnodd ei law, ac a gyffyrdd-
odd ag ef, gan ddywedyd, Yr wyf yn ewyllyſio;
bydd lân. Ac yn ebrwydd y gwahan-glwyf a
aeth ymaith oddïwrtho.

14 Ac efe a orchymynnodd iddo na ddy-
wedai i neb: eithr dôs ymaith a dangos dy
hun i'r offeiriad, ac offrwm tros dy lanhâd,

g fel

4034 fel y gorchymmynnodd Moſes, er tyſtiolaeth iddynt. [f] Lef. 14. 4. 10, 21, 22.

15 A'r gair am dano a aeth yn fwy ar lêd: a llawer o bobloedd a ddaethant ynghŷd i'w wrando ef, ac i'w hiachau ganddo o'u clefydau.

16 Ac yr oedd efe yn cilio o'r nailltu yn y diffaithwch, ac yn gweddio.

17 ¶ A bu ar ryw ddiwrnod, fel yr oedd efe yn athrawiaethu, fod Phariſeaid a Doctoriaid y gyfraith yn eiſtedd *yno*, y rhai a ddaethent o bob pentref yn Galilea, a Judea, a Jeruſalem: ac yr oedd gallu yr Arglwydd i'w hiachau hwynt.

[h] Mat. 9. 2. Marc 2. 3. 18 [h] Ac wele wŷr yn dwyn mewn gwely ddyn a oedd glaf o'r parlys: a hwy a geiſiaſant ei ddwyn ef i mewn, a'i ddodi ger ei fron ef.

19 A phan na fedrent gael pa ffordd y dygent ef i mewn, o achos y dyrfa, hwy a ddringaſant ar nen y tŷ, ac a'i gollyngaſant ef i wared yn y gwely trwy y pridd-lechau yn y canol ger bron yr Iefu.

20 A phan welodd efe eu ffydd hwynt, efe a ddywedodd wrtho, Y dyn, maddeuwyd i ti dy bechodau.

21 A'r yſgrifennyddion a'r Phariſeaid a ddechreuaſant ymreſymmu, gan ddywedyd, Pwy yw hwn ſydd yn dywedyd cabledd? [i] pwy a ddichon faddeu pechodau ond Duw yn unig?

[i] Pſa. 32. 5. Eſay 43. 25. ‡ *meddyliau.* 22 A'r Iefu yn gwybod eu ‡ hymreſymmiadau hwynt, a attebodd ac a ddywedodd wrthynt, Pa reſymmu yn eich calonnau yr ydych?

23 Pa un hawſaf, ai dywedyd, Maddeuwyd i ti dy bechodau, ai dywedyd, Cyfod a rhodia?

24 Ond fel y gwypoch fod gan Fâb y dyn awdurdod ar y ddaiar i faddeu pechodau, (eb efe wrth y claf o'r parlys) Yr wyf yn dywedyd wrthyt, Cyfod, a chymmer dy wely, a dôs i'th dŷ.

25 Ac yn y man y cyfodes efe i fynu yn eu gŵydd hwynt, ac efe a gymmerth yr hyn y gorweddai arno, ac a aeth ymaith i'w dŷ ei hun, gan ogoneddu Duw.

26 A ſyndod a ddaeth ar bawb, a hwy a ogoneddaſant Dduw; a hwy a lanwyd o ofn, gan ddywedyd, Gwelſom bethau anhygoel heddyw.

Mat. 9. 9. Mar. 2. 14. 27 ¶ [k] Ac yn ôl y pethau hyn yr aeth efe allan, ac a welodd Bublican a'i enw Lefi, yn eiſtedd wrth y dollfa; ac efe a ddywedodd wrtho, Dilyn fi.

28 Ac efe a adawödd bob peth, ac a gyfodes i fynu, ac a'i dilynodd ef.

29 A gwnaeth Lefi iddo wlêdd fawr yn ei dŷ: ac yr oedd tyrfa fawr o Bublicanod ac eraill yn eiſtedd gyd-a hwynt ar y bwrdd.

30 Eithr eu 'ſgrifennyddion a'u Phariſeaid hwynt a furmuraſant yn erbyn ei ddiſgyblion ef, gan ddywedyd, Pa ham yr ydych chwi yn bwytta ac yn yfed gyd-a Phublicanod a phechaduriaid?

31 A'r Iefu a attebodd ac a ddywedodd wrthynt, Nid rhaid i'r rhai iach wrth feddyg, ond i'r rhai cleifion.

[l] 1 Tim. 1. 15 32 [l] Ni ddaethym i alw rhai cyfiawn, ond pechaduriaid i edifeirwch.

[m] Mat. 19. 14. Mar. 2. 18. 33 ¶ A hwy a ddywedaſant wrtho, [m] Pa ham y mae diſgyblion Ioan yn ymprydio yn fynych, ac yn gwneuthur gweddïau, a'r un modd yr eiddo y Phariſeaid; ond yr eiddo ti yn bwytta ac yn yfed? 4034

34 Yntef a ddywedodd wrthynt, A ellwch chwi beri i blant yr yſtafell briodas ymprydio, tra fyddo 'r priodaſ-fâb gyd-a hwynt?

35 Ond y dyddiau a ddaw pan ddyger y priodaſ-fâb oddiarnynt; ac yna yr ymprydiant yn y dyddiau hynny.

[n] Mat. 9. 16, 17. Mar. 2. 21, 22. 36 ¶ [n] Ac efe a ddywedodd hefyd ddammeg wrthynt; Ni rydd neb lain o ddilledyn newŷdd mewn hên ddilledyn: o's amgen, y mae y newŷdd yn gwneuthur rhwygiad, a'r llain o'r newŷdd ni chyttuna â'r hên.

37 Ac nid yw neb yn bwrw gwîn newŷdd i hên goſtrelau: o's amgen, y gwîn newŷdd a ddryllia 'r coſtrelau, ac efe a rêd allan, a'r coſtrelau a gollir.

38 Eithr gwîn newŷdd ſydd raid ei fwrw mewn coſtrelau newyddion; a'r ddau a gedwir.

39 Ac nid oes neb gwedi iddo yfed *gwîn* hên, a chwennych y newŷdd yn y fan: canys efe a ddywed, Gwell yw 'r hên.

PEN. VI.

1 Chriſt yn argyoeddi dallineb y Phariſeaid ynghylch cadw y Sabbath, trwy 'ſgrythyrau, a theſtom, a gwyrthiau: 13 yn dewis deuddeg Apoſtol, 17 Yn iachau y cleifion: 20 a chyr bron y bobl, yn pregethu i'w ddiſgyblion fendithion a melldithion. 27 Pa fodd y mae i ni garu ein gelynnion: 46 a chyſylltu ufudd-dod gweithredoedd da ynghŷd a gwrandaw y gair; rhag yn nyg-ddydd profedigaeth i ni ſyrthio fel tŷ wedi ei adeiladu ar wyneb y ddaiar, heb ddim ſylfaen.

[a] Mat. 12. 1. Mar. 2. 23. A [a] Bu ar yr ail prif Sabbath, fyned o honaw trwy 'r yd: a'i ddiſgyblion a dynnaſant y tywys, ac a'u bwyttaſant, gwedi eu rhwbio â'u dwylo.

2 A rhai o'r Phariſeaid a ddywedaſant wrthynt, Pa ham yr ydych yn gwneuthur yr hyn nid yw gyfreithlon ei wneuthur ar y Sabbathau?

3 A'r Iefu gan atteb iddynt a ddywedodd, Oni ddarllennaſoch hyn ychwaith, [b] yr hyn a wnaeth Dafydd pan oedd chwant bwyd arno ef, a'r rhai oedd gyd-ag ef;

[b] 1 Sa. 21. 6.

4 Y modd yr aeth efe i mewn i dŷ Dduw, ac y cymmerth, ac y bwyttaodd y ‡ bara goſod, ac a'i rhoddes hefyd i'r rhai oedd gyd-ag ef; ‡ [c] yr hwn nid yw gyfreithlon ei fwytta, ond i'r offeiriaid yn unig?

‡ *torthau dangos.* ‡ *y rhai.* [c] Lef. 24. 9.

5 Ac efe a ddywedodd wrthynt, Y mae Mâb y dyn yn Arglwydd ar y Sabbath hefyd.

[d] Mat. 12. 9. Marc 3. 1. 6 ¶ [d] A bu, hefyd ar Sabbath arall, iddo fyned i mewn i'r ſynagog, ac athrawiaethu: ac yr oedd yno ddyn, a'i law ddehau ‡ wedi gwywo.

‡ *yn ddiffrwyth.*

7 A'r 'ſgrifennyddion a'r Phariſeaid ‡ a'i gwiliaſant ef, a iachâi efe ef ar y *dydd* Sabbath; fel y caffent achwyn yn ei erbyn ef.

‡ *a ddaliaſant arno.*

8 Eithr efe a wybu eu meddyliau hwynt, ac a ddywedodd wrth y dyn oedd â'r llaw ‡ wedi gwywo, Cyfod i fynu, a ſâ yn y canol. Ac efe a gyfododd i fynu, ac a ſafodd.

‡ *ddiffrwyth.*

9 Yr Iefu am hynny a ddywedodd wrthynt,

Myfi

4034 Myfi a ofynnaf i chwi, Beth ſydd gyfreithlon ar y Sabbathau? gwneuthur da, ynte gwneuthur drwg? cadw enioes, ai colli?

10 Ac wedi edrych arnynt oll oddiamgylch, efe a ddywedodd wrth y dyn, Eſtyn dy law. Ac efe a wnaeth felly: a'i law ef a wnaed yn iach fel y llall.

11 A hwy a lanwyd o ynfydrwydd, ac a ymddiddanaſant y naill wrth y llall, pa beth a wnaënt i'r Ieſu.

12 ¶ A bu yn y dyddiau hynny, fyned o honaw ef allan i'r mynydd i weddio; a pharhau ar hŷd y nôs ‡ yn gweddio Duw.

‡ Gr. *mewn gweddi ar Dduw.*

13 A phan aeth hi yn ddydd, efe a alwodd atto ei ddiſgyblion: ac [c] o honynt efe a etholes ddeuddeg, y rhai hefyd a enwodd efe yn Apoſtolion;

[c] Mat. 10.1.

14 Simon, ([f] yr hwn hefyd a henwodd efe Petr) ac Andreas ei frawd; Iago, ac Ioan; Philip, a Bartholomëus;

[f] Ioan 1.42.

15 Matthew, a Thomas; Iago *fâb* Alphëus, a Simon a elwir Zelotes;

16 Judas [g] *brawd* Iago; a Judas Iſcariot, yr hwn hefyd a aeth yn fradwr.

[g] Judas 1.

17 Ac efe a aeth i wared gyd-a hwynt, ac a ſaſodd mewn gwaſtattir; a'r dyrfa o'i ddiſgyblion, a lliaws mawr o bobl, o holl Judea a Jeruſalem, ac o ddedd môr Tyrus a Sidon, y rhai a ddaeth ‡ i wrando arno, ac i'w hiachau o'u clefydau;

‡ i'w glyioed ef.

18 A'r rhai a flinid gan yſprydion aflan: a hwy a iachâwyd.

19 A'r holl dyrfa [h] oedd yn ceiſio cyffwrdd ag ef: am [i] fod nerth yn myned o honaw allan, ac yn iachau pawb.

[h] Mat. 14.36
[i] Mat 5.30. Pen. 8.46

20 ¶ Ac efe a dderchafodd ei olygon ar ei ddiſgyblion, ac a ddywedodd, [k] Gwŷnn eich byd y tlodion: canys eiddoch chwi yw teyrnas Dduw.

[k] Mat. 5. 3.

21 [l] Gwŷnn eich byd y rhai ydych yn dwyn newŷn yr awr hon: canys chwi a ddigonir.

[l] Eſay 55.1. & 65.13.

[m] Eſa.61.3.

[m] Gwŷnn eich byd y rhai ydych yn wylo yr awr hon: canys chwi a chwerddwch.

22 [n] Gwŷnn eich byd pan i'ch caſſao dynion, a phan i'ch [o] didolant oddiwrthynt, ac i'ch gwradwyddant, ac y bwriant eich enw allan megis drwg, ‡ er mwyn Mâb y dyn.

[n] Mat.5.11. 1 Pet. 2.19. & 3.14.
[o] Ioan 16.2.
‡ *o achos.*

23 [p] Byddwch lawen y dydd hwnnw, a llemmwch; canys wele, eich gwobr ſydd fawr yn y nef: oblegid [q] yr un ffunyd y gwnaeth eu tadau hwynt i'r prophwydi.

[p] Act. 5.41.
[q] Act 7.51.

24 [r] Eithr gwae chwi 'r [ſ] cyfoethogion: canys [t] derbyniaſoch eich diddanwch.

[r] Amos 6.1. Eccl. 31.8. Iago 5.1.
[ſ] Pſ. 12.21.

25 [u] Gwae chwi y rhai llawn: canys chwi a ddygwch newŷn. Gwae chwi y rhai a chwerddwch yr awr hon: canys chwi a alerwch, ac a wylwch.

[t] Mat.6.2, 5, 16.
[u] Eſa.65.13

26 Gwae chwi pan ddywedo pob dyn yn dda am danoch: canys felly y gwnaeth eu tadau hwynt i'r gau-brophwydi.

27 [x] Ond yr wyf yn dywedyd wrthych chwi, y rhai ydych yn gwrando, Cerwch eich gelynnion, gwnewch dda i'r rhai a'ch caſſânt:

[x] Mat.5.44. Rhu.12.20.

28 Bendithiwch y rhai a'ch melldithiant; a [y] gweddiwch tros y rhai a'ch drygant.

[y] Pſ. 23.34. Act. 7.60.

29 [z] Ac i'r hwn a'th darawö ar y *naill* gern, cynnyg y llall hefyd; [a] ac i'r hwn a ddygo ymaith dy gochl, na wahardd dy bais hefyd.

[z] Mat.5.39.
[a] 1 Cor.6.7.

30 [b] A dyro i bob un a geiſio gennyt; a chan y neb a fyddo yn dwyn yr eiddot, na chais eilchwel.

[b] Mat 5.42.

31 [c] Ac fel y mynnech wneuthur o ddynion i chwi, gwnewch chwithau iddynt yr un ffunyd.

[c] Tob 4.15. Mat. 7.12.

32 [d] Ac o's cerwch y rhai a'ch carant chwithau, pa ddioleh ſydd i chwi? oblegid y mae pechaduriaid hefyd yn caru y rhai a'u câr hwythau.

[d] Mat 5.46.

33 Ac o's gwnewch dda i'r rhai a wnânt dda i chwithau, pa ddioleh ſydd i chwi? oblegid y mae 'r pechaduriaid hefyd yn gwneuthur yr un peth.

34 [e] Ac o's rhoddwch echwyn i'r rhai yr ydych yn gobeithio y cewch chwithau ganddynt, pa ddioleh ſydd i chwi? oblegid y mae 'r pechaduriaid hefyd yn rhoddi echwyn i bechaduriaid, fel y derbyniont y cyffelyb.

[e] Mat.5.42.

35 Eithr [f] cerwch eich gelynnion, a gwnewch dda, a rhoddwch echwyn, heb obeithio dim drachefn; a'ch gwobr a fydd mawr, a [g] phlant fyddwch i'r Goruchaf: canys daionus yw efe i'r rhai anniolchgar a drwg.

[f] Act 27.
[g] Mat 5.45.

36 Byddwch gan hynny drugarogion, megis ag y mae eich Tâd yn drugarog.

37 Ac [h] na fernwch, ac ni'ch bernir: na chondemnwch, ac ni'ch condemnir: maddeuwch, a maddeuir i chwithau:

[h] Mat 7.1.

38 [i] Rhoddwch, a rhoddir i chwi: meſur da, dwyſedig, ac [k] wedi ei yſgwyd, ac yn myned troſodd, a roddant yn eich mynwes: canys [l] â'r un meſur ag y meſuroch, y meſurir i chwi drachefn.

[i] Dih 19.17
[k] Pſ 79.12.
[l] Mat. 7.2. Mar.4.24.

39 Ac efe a ddywedodd ddammeg wrthynt; [m] A ddichon y dall dywyſo 'r dall? oni ſyrthiant ill dau yn y clawdd?

[m] Mat.15. 14.

40 [n] Nid yw 'r diſgybl uwch law ei athro: eithr pob un ‡ perffaith a fydd fel ei athro.

[n] Mat.10.24. Ioan 13.16 & 15.20.
‡ Neu, *a fydd perffaith ſe'n*

41 [o] A pha ham yr wyt ti yn edrych ar y brycheuyn ſydd yn llygad dy frawd, ac nad ydwyt yn yſtyried y trawſt ſydd yn dy lygad dy hun?

[o] Mat.7.3.

42 Neu pa fodd y gelli di ddywedyd wrth dy frawd, *Fy* mrawd, gâd i mi dynnu allan y brycheuyn ſydd yn dy lygad, a thithau heb weled y trawſt ſydd yn dy lygad dy hun? O ragrithiwr, [p] bwrw allan y trawſt o'th lygad dy hun yn gyntaf, ac yna y gweli yn eglur dynnu allan y brycheuyn ſydd yn llygad dy frawd.

[p] Edrych Dih.18.17

43 Canys [q] nid yw pren da yn dwyn ffrwyth drwg; na phren drwg yn dwyn ffrwyth da.

[q] Mat. 7. 16, 17.

44 Oblegid [r] pob pren a adwaenir wrth ei ffrwyth ei hun: canys nid oddiar ddrain y caſglant ffigys, nac oddiar berth yr heliant rawnwîn.

[r] Mat.12.

45 [ſ] Y dyn da o ddaionus dryſſor ei galon a ddwg allan ddaioni; a'r dyn drwg o ddrygionus dryſſor ei galon a ddwg allan ddrygioni: canys [t] o helaethrwydd y galon y mae ei enau yn llefaru.

[ſ] Mat.12.
[t] Mat.12.

46 [u] Pa ham hefyd yr ydych yn fy ngalw i, Arglwydd, Arglwydd, ac nad ydych yn gwneuthur yr hyn yr wyf yn ei ddywedyd?

[u] Mal.1.6. Mat 7.21. Pen.13.

47 [x] Pwy bynnag a ddêl attaf fi, ac a wrendy fy ngeiriau, ac a'u gwnelo hwynt, mi a ddangoſaf i chwi i bwy y mae efe yn gyffelyb.

[x] Mat.7.

48 Cyffe-

4034 48 Cyffelyb yw i ddyn yn adeiladu tŷ, yr hwn a gloddiodd, ac a aeth yn ddwfn, ac a oſododd ei ſail ar y graig: a phan ddaeth llifeiriant, y llif-ddyfroedd a gurodd ar y tŷ hwnnw, ac ni allai ei ſiglo: canys yr oedd wedi ei ſeilio ar y graig.

49 Ond yr hwn a wrendy, ac ni wnâ, cyffelyb yw i ddyn a adeiladai dŷ ar y ddaiar, heb ſail; ar yr hwn y curodd y llif-ddyfroedd, ac yn y ſan y ſyrthiodd, a chwŷmp y tŷ hwnnw oedd fawr.

PEN. VII.

1 Chriſt yn caffael mwy o ffydd yn y Canwriad, un o'r cenhedloedd, nag yn yr un o'r Iuddewon: 10 yn iachau ei wâs ef yn ei abſen: 11 yn cyfodi o farw i fyw fâb y wraig weddw o Nain: 19 Yn atteb cennadon Ioan, trwy ddangos ei wyrthiau: 24 yn tyſtiolaethu i'r bobl ei feddwl am Ioan: 30 yn bwrw bai ar yr Iuddewon, y rhai ni ellid ei hynnill na thrwy ymarweddiad Ioan, na'r eiddo'r Ieſu: 36 ac yn dangos trwy achlyſyr Mair Magdalen, pa fodd y mae efe yn gyfaill i bechaduriaid, nid i'w maentumio mewn pechodau, ond i faddeu iddynt eu pechodau, ar eu ffydd a'i hedifeirwch.

[a] Mat. 8. 5. AC wedi iddo orphen ei holl ymadroddion, lle y clywai y bobl, [a] efe a aeth i mewn i Capernäum.

2 A gwâs rhyw Ganwriad, yr hwn oedd anwŷl ganddo, oedd yn ddrwg ei hwyl ym mron marw.

3 A phan glybu efe ſôn am yr Ieſu, efe a ddanfonodd atto henuriaid yr Iuddewön, gan attolwg iddo ddyfod ac iachau ei wâs ef.

4 Y rhai pan ddaethant at yr Ieſu, a attolygaſant arno yn daer, gan ddywedyd, Oblegid y mae efe yn haeddu cael gwneuthur o honot hyn iddo.

5 Canys y mae yn caru ein cenedl ni, ac efe a adeiladodd i ni ſynagog.

6 A'r Ieſu a aeth gyd-a hwynt. Ac efe weithian heb fod neppell oddiwrth y tŷ, y Canwriad a anfonodd gyfeillion atto, gan ddywedyd wrtho, Arglwydd, na phoena: canys nid wyf fi deilwng i ddyfod o honot tan fy nghronglwyd;

7 O herwŷdd pa ham ni'm tybiais fy hun yn deilwng i ddyfod attat: eithr dywed y gair, ac iach fydd fy ngwâs.

8 Canys dyn wyf finneu wedi fy ngoſod tan awdurdod, a chennyf filwŷr tanaf, ac meddaf wrth hwn, Dôs, ac efe a â; ac wrth arall, Tyred, ac efe a ddaw; ac wrth fy ngwâs, Gwnâ hyn, ac efe a'i gwnâ.

9 Pan glybu 'r Ieſu y pethau hyn, efe a ryfeddodd wrtho, ac a drôdd, ac a ddywedodd wrth y bobl oedd yn ei ganlyn, Yr ydwyf yn dywedyd i chwi, Ni chefais gymmaint ffydd, na ddo yn yr Iſraël.

10 A'r rhai a anfonaſid, wedi iddynt ddychwelyd i'r tŷ, a gawſant y gwâs a fuaſai glâf, yn holliach.

11 ¶ A bu drannoeth, iddo ef fyned i ddinas a elwid Naïn: a chyd-ag ef yr aeth ‡ llawer o'i ddiſgyblion, a thyrfa fawr.

12 A phan ddaeth efe yn agos at borth y ddinas, wele un marw a ddygid allan, *yr hwn oedd* unig fâb ei fam, a honno yn weddw: a bagad o bobl y ddinas oedd gyd-a hi. 4034

13 A'r Arglwydd pan y gwelodd hi, a gymmerodd drugaredd arni, ac a ddywedodd wrthi, Nac wyla.

14 A phan ddaeth *attynt*, efe a gyffyrddodd â'r elor: (a'r rhai oedd yn ei dwyn a ſafaſant.) Ac efe a ddywedodd, Y mâb ieuangc, yr wyf yn dywedyd wrthyt, [b] Cyfod. [b] Act. 9. 40.

15 A'r marw a gyfododd yn ei eiſtedd, ac a ddechreuodd leſaru. Ac efe a'i rhoddes i'w fam.

16 Ac ofn a ddaeth ar bawb: a hwy a ogoneddaſant Dduw, gan ddywedyd, [c] Prophwyd mawr a gyfodwdd yn ein plith; ac, [d] Ymwelodd Duw â'i bobl. [c] Pſ. 24. 19. Ioan 4. 19. & 6. 14. & 9. 17. [d] Pen. 1. 68.

17 A'r gair hwn a aeth allan am dano drwy holl Judea, a thrwy gwbl o'r wlâd oddiamgylch.

18 ¶ [e] A'i ddiſgyblion a fynegaſant i Ioan hyn oll. [e] Mat. 11. 2.

19 Ac Ioan wedi galw rhyw ddau o'i ddiſgyblion atto, a anfonodd at yr Ieſu, gan ddywedyd, Ai ti yw 'r hwn ſy'n dyfod, ai un arall yr ŷm yn ei ddiſgwil?

20 A'r gwŷr pan ddaethant atto, a ddywedaſant, Ioan Fedyddiwr a'n danfonodd ni attat ti, gan ddywedyd, Ai ti yw 'r hwn ſy'n dyfod, ai arall yr ŷm yn ei ddiſgwil?

21 A'r awr honno efe a iachaodd lawer oddiwrth gleſydau, a phlaau, ac yſprydion drwg; ac i lawer o ddeillion y rhoddes efe eu golwg.

22 A'r Ieſu a attebodd ac a ddywedodd wrthynt, Ewch a mynegwch i Ioan y pethau a welſoch, ac a glywſoch; [f] fod y deillion yn gweled eilwaith, y cloffion yn rhodio, y gwahan-glwyfus wedi eu glanhau, y byddariaid yn clywed, y meirw yn cyfodi, a tlodion yn derbyn yr Eſengyl. [f] Eſay 35. 5.

23 A gwŷnn ei fyd y neb ni rwyſtrir ynofi.

24 ¶ [g] Ac wedi i gennadon Ioan fyned ymaith, efe a ddechreuodd ddywedyd wrth y bobloedd am Ioan, Beth yr aethoch allan i'r diffaithwch i'w weled? Ai corſen yn ſiglo gan wŷnt? [g] Mat. 11. 7.

25 Ond pa beth yr aethoch allan i'w weled? Ai dyn wedi ei ddilladu â dillad eſmwyth? Wele, y rhai ſy yn arfer dillad anrhydeddus a moethau, mewn palaſau brenhinoedd y maent.

26 Eithr beth yr aethoch allan i'w weled? Ai prophwyd? Yn ddïau meddaf i chwi, a llawer mwy nâ phrophwyd.

27 Hwn yw efe am yr un yr yſgrifennwyd, [h] Wele, yr wyf fi yn anfon fy nghennad o flaen dy wyneb, yr hwn a barottoa dy ffordd o'th flaen. [h] Mal. 3. 1.

28 Canys meddaf i chwi, Ym mhlith y rhai a aned o wragedd nid oes brophwyd mwy nag Ioan Fedyddiŵr: eithr yr hwn ſydd leiaf yn nheyrnas Dduw ſydd fwy nag ef.

29 A'r holl bobl a'r oedd yn gwrando, a'r Publicanod, a gyfiawnhaſant Dduw, gwedi eu bedyddio â bedydd Ioan.

4034 ‡ Neu, *ynddynt eu hunain.* [i] Act. 20. 27. [k] Mat. 11. 16.

30 Eithr y Pharisead a'r cyfreith-wŷr, ‡ yn eu herbyn eu hunain a ddiystyrasant [i] gyngor Duw, heb eu bedyddio ganddo.

31 A dywedodd yr Arglwydd, I [k] bwy gan hynny y cyffelybaf ddynion y genhedlaeth hon? ac i ba beth y maent yn debyg?

32 Tebyg ydynt i blant yn eistedd yn y farchnad, ac yn llefain wrth ei gilydd, ac yn dywedyd, Canafom bibau i chwi, ac ni ddawnsiasoch; cwynfanasom i chwi, ac nid wylasoch.

[l] Mat. 3. 4. Marc 1. 6.

33 Canys daeth [l] Ioan Fedyddiwr heb na bwytta bara nac yfed gwîn; a chwi a ddywedwch, Y mae cythraul ganddo.

34 Daeth Mâb y dyn yn bwytta ac yn yfed, ac yr ydych yn dywedyd, Wele ddyn glwth, ac yfwr gwîn, cyfaill Publicanod a phechaduriaid.

35 A doethineb a gyfiawnhâwyd gan bawb o'i phlant.

[m] Mat. 26. 6. Mar 14. 3. Ioan 11. 2.

36 ¶ [m] Ac un o'r Pharisead a ddymunodd arno fwytta gyd-ag ef: ac yntef a aeth i dŷ 'r Pharisead, ac a eisteddodd i fwytta.

37 Ac wele, gwraig yn y ddinas, yr hon oedd bechadures, pan wybu hi fod yr Iesu yn eistedd ar y bwrdd yn nhŷ 'r Pharisead, a ddug flwch o ennaint:

38 A chan sefyll wrth ei draed ef o'r tu ôl, ac wylo, hi a ddechreuodd olchi ei draed ef â dagrau, ac a'u sychodd â gwallt ei phen: a hi a gusanodd ei draed ef, ac a'u hirodd â'r ennaint.

39 A phan welodd y Pharisead, yr hwn a'i gwahoddasai, efe a ddywedodd ynddo ei hun, gan ddywedyd, Pe bai [n] hwn brophwyd, efe a wybasai pwy, a pha fath wraig yw 'r hon sydd yn cyffwrdd ag ef: canys pechadures yw hi.

[n] Pen. 15. 2.

40 A'r Iesu gan atteb a ddywedodd wrtho, Simon, y mae gennyf beth i'w ddywedyd wrthyt. Yntef a ddywedodd, Athro, dywed.

41 Dau ddyledwr oedd i'r un echwynwr: y naill oedd arno bum can ceiniog o ddylêd, a'r llall, ddeg a deugain.

42 A phryd nad oedd ganddynt ddim i dalu, efe a faddeuodd iddynt ill dau. Dywed gan hynny, pwy o'r rhai hyn a'i câr ef yn fwyaf?

43 A Simon a attebodd ac a ddywedodd, Yr wyf fi yn tybied mai 'r hwn y maddeuodd efe iddo fwyaf. Yntef a ddywedodd wrtho, Uniawn y bernaist.

44 Ac efe a drôdd at y wraig, ac a ddywedodd wrth Simon, A weli di y wraig hon? mi a ddaethym i'th dŷ di, ac ni roddaist i mi ddwfr i'm traed: ond hon a olchodd fy nhraed â dagrau, ac a'u sychodd â gwallt ei phen.

45 Ni roddaist i mi gusan: ond hon, er pan ddaethym i mewn, ni pheidiodd â chusanu fy nhraed.

46 Fy mhen ag olew nid iraist: ond hon a irodd fy nhraed ag ennaint.

47 O herwŷdd pa ham y dywedaf wrthyt, Maddeuwyd ei haml bechodau hi; oblegid hi a garodd yn fawr: ond y neb y maddeuer ychydig iddo, a gâr ychydig.

48 Ac efe a ddywedodd wrthi, Maddeuwyd i ti dy bechodau.

49 A'r rhai oedd yn cyd-eistedd i fwytta, a ddechreuasant ddywedyd ynddynt eu hunain, [o] Pwy yw hwn sydd yn maddeu pechodau hefyd? 4034 [o] Mat. 9. 3. Mar. 2. 7.

50 Ac efe a ddywedodd wrth y wraig, [p] Dy ffydd a'th gadwodd; dôs mewn tangneddyf. [p] Mat 9. 22. Mar. 5. 34. & 10. 52. Luc. 8. 48. & 18. 42.

PEN. VIII.

1 Y gwragedd yn gweini i Grist & i golud. 4 Christ wedi iddo bregethu o fan i fan, a'i Apostolion yn ei ganlyn, yn gosod allan ddammeg yr hauwr: 16 a'r ganwyll: 21 yn dangos pwy ydyw ei fam a'i frodyr: 22 yn ceryddu y gwyntoedd: 26 yn bwrw y lleng gythreuliaid allan o'r dyn, i'r genfaint foch. 37 Y Gadareniaid yn ei wrthod ef: 43 Yntau yn iachau y wraig o'i diferlif gwaed, 39 ac yn bywhau merch Jairus.

ABu wedi hynny, iddo fyned trwy bob dinas a thref, gan bregethu, ac efangylu teyrnas Dduw: a'r deuddeg *oedd* gyd-ag ef;

2 A [a] gwragedd rai, ar a iachesid oddiwrth ysprydion drwg a gwendid, Mair yr hon a elwid Magdalen, [b] o'r hon yr aethai saith gythraul allan; [a] Mat. 27. 55, 56. [b] Mat. 16. 9.

3 Joanna, gwraig Chusa, goruchwiliwr Herod; a Susanna, a llawer eraill, y rhai oedd yn gweini iddo o'r pethau oedd ganddynt.

4 ¶ [c] Ac wedi i lawer o bobl ymgynnull ynghŷd, a chyrchu atto o bob dinas, efe a ddywedodd ar ddammeg: [c] Mat. 13. 2. Mar. 4. 1.

5 Yr hauwr a aeth allan i hau ei hâd: ac wrth hau, peth a syrthiodd ar ymyl y ffordd; ac a fathrwyd, ac ehediaid y nef a'i bwyttaodd.

6 A pheth arall a syrthiodd ar graig: a phan eginodd y gwywodd, am nad oedd iddo wlybwr.

7 A pheth arall a syrthiodd ym mysg drain; a'r drain a gyd-tyfasant, ac a'i tagasant ef.

8 A pheth arall a syrthiodd ar dîr da, ac a eginodd, ac a ddug ffrwyth ar ei ganfed. Wrth ddywedyd y pethau hyn efe a lefodd, Y neb sydd â chlustiau ganddo i wrando, gwrandawëd.

9 [d] A'i ddisgyblion a ofynnasant iddo, gan ddywedyd, Pa ddammeg oedd hon? [d] Mat. 13. 10. Mar. 4. 10.

10 Yntef a ddywedodd, I chwi y rhoddwyd gwybod dirgeloedd teyrnas Dduw: eithr i eraill ar ddamhegion; [e] fel yn gweled na welant, ac yn clywed na ddeallant. [e] Esay 6. 9. Mar. 4. 12.

11 Ac [f] dyma 'r ddammeg: Yr hâd yw gair Duw. [f] Mat. 13. 18.

12 A'r rhai ar ymyl y ffordd ydyw y rhai sy yn gwrando; wedi hynny y mae diafol yn dyfod, ac yn dwyn ymaith y gair o'u calon hwynt, rhag iddynt gredu a bod yn gadwedig.

13 A'r rhai ar y graig *yw* y rhai pan glywant, a dderbyniant y gair yn llawen; a'r rhai hyn nid oes ganddynt wreiddyn, y rhai sydd yn credu tros amser, ac yn amser profedigaeth yn cilio.

14 A'r hwn a syrthiodd ym mysg drain yw y rhai a wrandawsant, ac wedi iddynt fyned

4034 fyned ymaith, hwy a dagwyd gan ofalon, a golud, a melyſwedd buchedd, ac nid ydynt yn dwyn ffrwyth i berffeithrwydd.

15 A'r hwn ar y tîr da yw y rhai hyn, y rhai
‡ *onest.* â chalon ‡ hawddgar a da ydynt yn gwrando y gair, ac yn ei gadw, ac yn dwyn ffrwyth trwy amynedd.

g Mat. 5. 15. Mar. 4. 21. Pen. 11. 33. 16 [g] Nid yw neb wedi goleu canwyll, yn ei chuddio hi â lleſtr, neu yn ei dodi tan wely; eithr yn ei goſod ar ganhwyllbren, fel y caffo y rhai a ddêl i mewn weled y goleuni.

h Mat. 10. 26 Pen. 12. 2. 17 [h] Canys nid oes dim dirgel, a'r ni bydd amlwg; na dim cuddiedig, a'r ni's gwybyddir, ac na ddaw i'r goleu.

i Mat. 13. 12. & 25. 29. Pen. 19. 26. 18 Edrychwch am hynny pa fodd y clywoch: [i] canys pwy bynnag y mae ganddo y rhoddir iddo; a'r neb nid oes ganddo, ïe yr hyn y mae yn tybied ei fod ganddo, a ddygir oddiarno.

k Mat. 12. 46 Marc 3. 31. ‡ *ymddidlan ag ef.* 19 ¶ [k] Daeth atto hefyd ei fam a'i frodyr, ac ni allent ‡ ddyfod hyd atto gan y dorf.

20 A mynegwyd iddo, *gan rai* yn dywedyd, Y mae dy fam a'th frodyr yn ſefyll allan, yn ewyllyſio dy weled.

21 Ac efe a attebodd ac a ddywedodd wrthynt, Fy mam i a'm brodyr i yw y rhai hyn ſy 'n gwrando gair Duw, ac yn ei wneuthur.

l Mat. 8. 23. Mar. 4. 35. 22 ¶ A [l] bu ar ryw ddiwrnod, ac efe a aeth i long, efe a'i ddiſgyblion: a dywedodd wrthynt, Awn troſodd i'r tu hwnt i'r llynn. A hwy a gychwynnaſant.

23 Ac fel yr oeddynt yn hwylio, efe a hunodd: a chafod o wŷnt a ddiſgynnodd ar y llynn; ac yr oeddynt yn llawn *o ddwfr*, ac mewn enbydrwydd.

24 A hwy a aethant atto, ac a'i deffroiſant ef, gan ddywedyd, O feiſtr, feiſtr, darfu am danom. Ac efe a gyfododd, ac a geryddodd y gwŷnt a'r tonnau dwfr: a hwy a beidiaſant, a hi a aeth yn dawel.

25 Ac efe a ddywedodd wrthynt, Pa le y mae eich ffydd chwi? A hwy wedi ofni a ryfeddaſant, gan ddywedyd wrth ei gilydd, Pwy yw hwn, gan ei fod yn gorchymyn i'r gwyntoedd ac i'r dwfr hefyd, a hwyntau yn ufuddhau iddo?

m Mat. 8. 28. Marc 5. 1. 26 ¶ A [m] hwy a hwyliaſant i wlâd y Gadareniaid, yr hon ſydd o'r tu arall, ar gyfer Galilea.

27 Ac wedi iddo fyned allan i dîr, cyfarfu ag ef ryw ŵr o'r ddinas, yr hwn oedd ganddo gythreuliaid er ys talm o amſer; ac ni wiſgai ddillad, ac nid arhoſai mewn tŷ, ond yn y beddau.

28 (*Hwn* gwedi gweled yr Ieſu, a dolefain, a ſyrthiodd i lawr ger ei fron ef, ac a ddywedodd â llef uchel, Beth ſydd i mi â thi, ô Ieſu, Fâb Duw goruchaf? yr wyf yn attolwg i ti na'm poenech.)

29 Canys efe a orchymynnaſai i'r yſpryd aflan ddyfod allan o'r dyn. Canys llawer o amſerau y cippiaſai ef: ac efe a gedwid yn rhwym â chadwynau, ac â llyffetheiriau; ac wedi dryllio y rhwymau, efe a yrrwyd gan y cythraul i'r diffaithwch.

30 A'r Ieſu a ofynnodd iddo, gan ddywedyd, Beth yw dy enw di? Yntef a ddywedodd, Lleng: canys llawer o gythreuliaid a aethant iddo ef.

31 A hwy a ddeiſyfiaſant arno, na orchymynnai iddynt fyned i'r dyfnder. 4034

32 Ac yr oedd yno genfaint o foch lawer, yn pori ar y mynydd: a hwynt-hwy a attolygaſant iddo adel iddynt fyned i mewn i'r rhai hynny. Ac efe a adawödd iddynt.

33 A'r cythreuliaid a aethant allan o'r dyn, ac a aethant i mewn i'r moch: a'r genfaint a ruthrodd oddiar y dibyn i'r llyn, ac a foddwyd.

34 A phan welodd y meichiaid yr hyn a ddarfuaſai, hwy a ffoiſant, ac a aethant, ac a fynegaſant yn y ddinas, ac yn y wlâd.

35 A hwy a aethant allan, i weled y peth a wnelſid, ac a ddaethant at yr Ieſu, ac a gawſant y dyn, o'r hwn yr aethai y cythreuliaid allan, yn eiſtedd wrth draed yr Ieſu: a hwy a ofnaſant.

36 A'r rhai a welſent a fynegaſant hefyd iddynt pa fodd yr iachaëſid y cythreulig.

37 A'r holl liaws o gylch gwlâd y Gadareniaid [n] a ddymunaſant arno fyned ymaith oddi- *n* Act. 16. 39. wrthynt; am eu bod mewn ofn mawr. Ac efe wedi myned i'r llong, a ddychwelodd.

38 [o] A'r gŵr o'r hwn yr aethai y cythreu- *o* Marc 5. 18. liaid allan, a ddeiſyfiodd arno gael bod gyd-ag ef: eithr yr Ieſu a'i danfonodd ef ymaith, gan ddywedyd,

39 Dychwel i'th dŷ, a dangos faint o bethau a wnaeth Duw i ti. Ac efe a aeth tan bregethu trwy gwbl o'r ddinas, faint a wnaethai 'r Ieſu iddo.

40 A bu, pan ddychwelodd yr Ieſu, dderbyn o'r bobl ef: canys yr oeddynt oll yn diſgwil am dano ef.

41 ¶ [p] Ac wele, daeth gŵr a'i enw Jairus, ac *p* Mat. 9. 18. Mar. 5. 22. efe oedd lywodraethwr y ſynagog: ac efe a ſyrthiodd wrth draed yr Ieſu, ac a attolygodd iddo ddyfod i'w dŷ ef:

42 O herwŷdd yr oedd iddo ferch unig-anedig ynghylch deuddeng-mlwydd oed, a hon oedd yn marw. (Ond fel yr oedd efe yn myned, y bobloedd a'i gwaſgent ef.

43 [q] A gwraig, yr hon oedd mewn diferlif *q* Mat. 9. 20. gwaed er ys deuddeng mlhynedd, yr hon a dreuliaſai ar phyſygwŷr ei holl fywyd, ac ni's gallai gael gan neb ei hiachau,

44 A ddaeth o'r tu cefn, ac a gyffyrddodd ag ymyl ei wiſg ef: ac yn y fan y ſafodd diferlif ei gwaed hi.

45 A dywedodd yr Ieſu, Pwy yw a gyffyrddodd â mi? Ac a phawb yn gwadu, y dywedodd Petr, a'r rhai oedd gyd-ag ef, O feiſtr, y mae y bobloedd yn dy waſgu, ac yn dy flino; ac a ddywedi di, Pwy yw a gyffyrddodd â mi?

46 A'r Ieſu a ddywedodd, Rhyw un a gyffyrddodd â mi: canys mi a wn fyned ‡ [r] rhinwedd ‡ *nerth.* allan o honof. *r* Mar. 5. 30. Pen. 6. 19.

47 A phan welodd y wraig nad oedd hi guddiedig, hi a ddaeth tan grynnu, ac a ſyrthiodd ger ei fron ef, ac a fynegodd iddo yngnghŵydd yr holl bobl, am ba achos y cyffyrddaſai hi ag ef, ac fel yr iachaëſid hi yn ebrwydd.

48 Yntef a ddywedodd wrthi, Cymmer gyſſur, ferch; dy ffydd a'th iachaodd: dôs mewn tangneddyf.)

4035 49 [f] Ac eſe etto yn llefaru, daeth un o *dŷ*
[f] Mar. 5. 35. llywodraethwr y ſynagog, gan ddywedyd wrtho, Bu farw dy ferch: na phoena mo'r Athro.

50 A'r Iefu pan glybu hyn, a'i attebodd ef, gan ddywedyd, Nac ofna: crêd yn unig, a hi a iacheïr.

51 Ac wedi ei ſyned ef i'r tŷ, ni adawödd i neb ddyfod i mewn, ond Petr ac Iago ac Ioan, a thâd yr eneth a'i mam.

‡ *galaru.* 52 Ac wylo a wnaethant oll, a ‡ chwynfan am dani. Eithr eſe a ddywedodd, Nac wylwch:
[t] Ioã 11. 11, 13. nid marw hi, [t] eithr cyſgu y mae.

53 A hwy a'i gwatwaraſant ef, am iddynt wybod ei marw hi.

54 Ac eſe a'u bwriodd hwynt oll allan, ac a'i cymmerth hi erbyn ei llaw, ac a lefodd, gan ddywedyd, Herlodes, cyfod.

55 A'i hyſpryd hi a ddaeth drachefn, a hi a gyfododd yn ebrwydd: ac eſe a orchymynnodd roi bwyd iddi.

[u] Mat. 8. 4. & 9. 30. Mar. 5. 43. 56 A ſynnu a wnaeth ar ei rhïeni hi: ac [u] eſe a orchymynnodd iddynt na ddywedent i neb y peth a wnaethid.

PEN. IX.

1 Chriſt yn anfon ei Apoſtolion i wneuthur rhyfeddodau, ac i bregethu. 7 Herod yn chwennych gweled Chriſt: 17 Chriſt yn porthi pum mîl: 18 yn ymofyn beth yr oedd y byd yn ei dybied am dano: 22 yn rhag-fynegi ei ddioddefaint: 23 yn goſod allan i bawb ſiampl o'i ddioddefgarwch. 28 Ei wedd-newidiad ef. 37 Mae eſe yn iachau y lloerig: 43 a thrachefn yn rhag-rybuddio ei ddiſgyblion am ei ddioddefaint: 46 yn canmol goſtyngeiddrwydd: 51 yn gorchymmyn iddynt ddangos llarieidd-dra tu-ag at bawb, heb chwennych dïal. 57 Rhai yn chwennych ei ganlyn ef, ond tan ammod.

[a] Mat. 10. 1. Mar. 3. 13. & 6. 7. AC [a] eſe a alwodd ynghŷd ei ddeuddeg diſgybl, ac a roddes iddynt feddiant ac awdurdod ar yr holl gythreuliaid, ac i iachau clefydau.

[b] Mat. 10. 7. Marc 6. 11. Pen. 10. 11. 2 Ac [b] eſe a'u hanfonodd hwynt i bregethu teyrnas Dduw, ac i iachau y rhai cleifion.

3 Ac eſe a ddywedodd wrthynt, Na chymmerwch ddim i'r daith, na ffyn, nac yſcreppan, na bara, nac arian; ac na fydded gennych ddwy bais bob un.

4 Ac i ba dŷ bynnag yr eloch i mewn, arhoſwch yno, ac oddi-yno ymadewch.

[c] Mat. 10. 14. [d] Act. 13. 51. 5 [c] A pha rai bynnag ni'ch derbyniant, pan eloch allan o'r ddinas honno, [d] eſgydwch hyd yn oed y llwch oddiwrth eich traed, yn dyſtiolaeth yn eu herbyn hwynt.

6 Ac wedi iddynt fyned allan, hwy a aethant trwy 'r trefi, gan bregethu 'r Efengyl, ac iachau ym mhob lle.

[e] Mat. 14. 1. Mar. 6. 14. 7 ¶ [e] A Herod y Tetrarch a glybu y cwbl oll a wnaethid ganddo; ac eſe a betruſodd, am ſod rhai yn dywedyd gyſodi Ioan o feirw;

8 A rhai eraill, ymddangos o Elïas; a rhai eraill, mai prophwyd, un o'r rhai gynt, a adgyfodaſai.

9 A Herod a ddywedodd, Ioan a dorrais i ei ben: ond pwy ydyw hwn yr wyf yn clywed y cyfryw bethau am dano? Ac yr oedd eſe yn ceiſio ei weled ef. 4035

10 ¶ [f] A'r Apoſtolion wedi dychwelyd, a fynegaſant iddo y cwbl a wnaethent. [g] Ac eſe a'u cymmerth hwynt, ac a aeth o'r nailltu, i le anghyfannedd *yn perthynu* i'r ddinas a elwir Bethſaida.

[f] Mar. 6. 30. [g] Mat. 14. 13.

11 A'r bobloedd pan wybuant, a'i dilynaſant ef: ac eſe a'i derbyniodd hwynt, ac a lefarodd wrthynt am deyrnas Dduw, ac a iachaodd y rhai oedd arnynt eiſiau eu hiachau.

12 * A'r dydd a ddechreuodd hwyrhau; a'r deuddeg a ddaethant, ac a ddywedaſant wrtho, Gollwng y dyrfa ymaith, fel y gallont fyned i'r trefi, ac i'r wlâd oddiamgylch i lettyu, ac i gael bwyd: canys yr ydym ni yma mewn lle anghyfannedd.

* Mat. 14. 15. Marc 6. 35. Ioan 6. 5.

13 Eithr eſe a ddywedodd wrthynt, Rhoddwch chwi iddynt *beth* i'w fwytta. A hwythau a ddywedaſant, Nid oes gennym ni ond pum torth a dau byſgodyn, oni bydd i ni fyned a phrynnu bwyd i'r bobl hyn oll.

14 Canys yr oeddynt ynghylch pum mîl o wŷr. Ac eſe a ddywedodd wrth ei ddiſgyblion, Gwnewch iddynt eiſtedd yn fyrddeidiau, bob yn ddeg a deugain.

15 Ac felly y gwnaethant, a hwy a wnaethant iddynt oll eiſtedd.

16 Ac eſe a gymmerodd y pum torth, a'r ddau byſgodyn, ac a edrychodd i fynu i'r nef, ac a'u bendithiodd hwynt, ac a'u torrodd, ac a'u rhoddodd i'r diſgyblion, i'w goſod ger bron y bobl.

17 A hwynt-hwy oll a fwyttaſant, ac a gawſant ddigon: a chyfodwyd a weddillaſai iddynt o friw-fwyd, ddeuddeg baſgedaid.

[h] Mat. 16. 13. Mar. 8. 27. 18 ¶ [h] Bu hefyd, fel yr oedd eſe yn gweddïo ei hunan, fod ei ddiſgyblion gyd-ag ef: ac eſe a ofynnodd iddynt, gan ddywedyd, Pwy y mae 'r bobl yn dywedyd fy mod i?

19 Hwythau gan atteb a ddywedaſant, [i] Ioan Fedyddiwr; ond eraill, mai Elias; ac eraill, mai rhyw brophwyd o'r rhai gynt a adgyfododd.

[i] Mat. 14. 2.

20 Ac eſe a ddywedodd wrthynt, Ond pwy yr ydych chwi yn dywedyd fy mod i? [k] A Phetr gan atteb a ddywedodd, Chriſt Duw.

[k] Ioã 6. 69.

21 Ac eſe a roës orchymyn arnynt, ac a archodd iddynt na ddywedent hynny i neb.

[l] Mat. 17. 22. 22 Gan ddywedyd, [l] Mae yn rhaid i Fâb y dyn oddef llawer, a'i wrthod gan yr Henuriaid, a'r Arch-offeiriaid, a'r yſgrifennyddion, a'i ladd, a'r trydydd dydd adgyfodi.

[m] Mat. 10. 38. & 16. 24. Mar. 8. 34. Pen. 14. 27. 23 ¶ Ac eſe a ddywedodd wrth bawb, [m] O's ewyllyſia neb ddyfod ar fy ôl i, ymwaded ag ef ei hun, a choded ei groes beunydd, a dilyned fi.

24 Canys pwy bynnag a ewyllyſio gadw ei enioes, a'i cyll; ond pwy bynnag a gollo ei enioes o'm hachos i, hwnnw a'i ceidw hi.

[n] Mat. 16. 26. 25 [n] Canys pa leſſâd i ddyn er ennill yr holl fyd, a'i ddifetha ei hun, neu fod wedi ei golli?

[o] Mat. 10. 32. Marc 8. 38. 2 Tim. 2. 12. 26 [o] Canys pwy bynnag fyddo cywilydd ganddo fi a'm geiriau, hwnnw fydd gywilydd gan Fâb y dyn, pan ddelo yn ei ogoniant ei hun, a'r Tâd, a'r Angylion ſanctaidd.

[p] Mat. 16. 28. Mar. 9. 1. 27 [p] Eithr dywedaf i chwi yn wîr, y mae rhai

4035 rhai o'r ſawl ſy yn ſefyll yma a'r ni archwaethant angau, hyd oni welont deyrnas Dduw.

g Mat. 17. 1. Marc 9. 2. 28 ¶ [g] A bu ynghylch wyth niwrnod wedi y geiriau hyn, gymmeryd o honaw ef Petr ac Ioan ac Iago, a myned i fynu i'r mynydd i weddio.

29 Ac fel yr oedd efe yn gweddio, gwedd ei wyneb-pryd ef a newidiwyd, a'i wiſg oedd yn wenn ddiſglair.

30 Ac wele, dau ŵr a gyd-ymddiddanodd ag ef, y rhai oedd Moſes ac Elias:

31 Y rhai a ymddangoſaſant mewn gogoniant, ac a ddywedaſant am ei ymadawiad ef, yr hwn a gyflawnai efe yn Jeruſalem.

r Dan. 8. 18, & 10. 9. 32 A Phetr a'r rhai oedd gyd-ag ef, oeddynt [r] wedi trymhau gan gyſgu: a phan ddihunaſant, hwy a welſant ei ogoniant ef, a'r ddau ŵr, y rhai oedd yn ſefyll gyd-ag ef.

33 A bu, a hwy yn ymadaw oddiwrtho ef, ddywedyd o Betr wrth yr Ieſu, O feiſtr, da yw i ni fod yma: a gwnawn dair pabell, un i ti, ac un i Moſes, ac un i Elias: heb wybod beth yr oedd yn ei ddywedyd.

34 Ac fel yr oedd efe yn dywedyd hyn, daeth cwmmwl ac a'i cyſgododd hwynt: a hwynt-hwy a ofnaſant wrth fyned o honynt i'r cwmmwl.

35 A daeth llef allan o'r cwmmwl, gan ddy-
s Mat. 3. 17. t Act. 3. 22. wedyd, [s] Hwn yw fy Mâb anwŷl; [t] gwrandewch ef.

‡ A clyd-a wd, &c. 36 ‡ Ac wedi bod y llef, cafwyd yr Ieſu yn unig. A hwy a gelaſant, ac ni fynegaſant i neb y dyddiau hynny ddim o'r pethau a welſent.

a Mat. 17. 14. Marc 9. 17. 37 ¶ A [u] darfu drannoeth, pan ddaethant i wared o'r mynydd, i dyrfa fawr gyfarfod ag ef.

38 Ac wele gŵr o'r dyrfa a ddolefodd, gan ddywedyd, O Athro, yr wyf yn attolwg i ti, edrych ar fy mâb; canys fy unig-anedig yw.

39 Ac wele, y mae yſpryd yn ei gymmeryd ef, ac yntef yn ddiſymmwth yn gwaeddi; ac y mae yn ei ddryllio ef, hyd oni falo ewyn; a braidd yr ymedy oddiwrtho, wedi iddo ei yſſigo ef.

40 Ac mi a ddeiſyfiais ar dy ddiſgyblion di ei fwrw ef allan, ac ni's gallaſant.

41 A'r Ieſu gan atteb a ddywedodd, O genhedlaeth anffyddlon a throfaüs, pa hŷd y byddaf gyd-a chwi, ac i'ch goddefaf? dŵg dy fâb yma.

42 Ac fel yr oedd efe etto yn dyfod, y cythraul a'i rhwygodd ef, ac a'i drylliodd: a'r Ieſu a geryddodd yr yſpryd aflan, ac a iachaodd y bachgen, ac a'i rhoddes ef i'w dâd.

43 A brawychu a wnaethant oll gan fawredd Duw. Ac a phawb yn rhyfeddu am yr holl bethau a wnaethai yr Ieſu, efe a ddywedodd wrth ei ddiſgyblion,

44 [x] Goſodwch chwi yn eich cluſtiau yr ymadroddion hyn: canys Mâb y dyn a draddodir i ddwylo dynion.

y Mar. 9. 32. Luc. 2. 50. & 18. 34. 45 [y] Eithr hwy ni wybuant y gair hwn, ac yr oedd yn guddiedig oddiwrthynt, fel na's deallent ef: ac yr oedd arnynt arſwyd ymofyn ag ef am y gair hwn.

z Mat. 18. 1. Marc 9. 34. 46 ¶ [z] A dadl a gyfododd yn eu plith, pwy a fyddai fwyaf o honynt.

47 A'r Ieſu wrth weled meddwl eu calon hwynt, a gymmerth fachgennyn, ac a'i goſododd yn ei ymyl,

48 Ac a ddywedodd wrthynt, Pwy bynnag 4035
a dderbynio y bachgennyn hwn yn fy enw i, fydd yn fy nerbyn i; a phwy bynnag a'm derbynio i, fydd yn derbyn yr hwn a'm hanfonodd i: canys yr hwn fydd leiaf yn eich plith chwi oll, hwnnw a fydd mawr.

a Marc 9. 38 Edrych Nu. 11. 28. 49 ¶ [a] Ac Ioan a attebodd ac a ddywedodd, O feiſtr, ni a welſom ryw un yn dy enw di yn bwrw allan gythreuliaid; ac a waharddaſom iddo, am nad oedd yn canlyn gyd-a ni.

b Mat. 12. 30 Pen. 11. 23. 50 A'r Ieſu a ddywedodd wrtho, Na waherddwch iddo: canys [b] y neb nid yw i'n herbyn, trofom ni y mae.

c Mar. 16. 19 Act. 1. 2. ‡ Yſ. oſododd ei wyneb i fyned. 51 ¶ A bu, pan gyflawnwyd [c] y dyddiau y cymmerid ef i fynu, yntef ‡ a roddes ei fryd ar fyned i Jeruſalem.

52 Ac efe a ddanfonodd gennadon o flaen ei wyneb: a hwy wedi myned, a aethant i mewn i dref y Samariaid, i barottoi iddo ef.

d Ioſ 4. 4. 9. † Gr. yn myned. 53 Ac [d] ni's derbyniaſant hwy ef, oblegid fod ei wyneb ef † yn tueddu tu-a Jeruſalem.

54 A'i ddiſgyblion ef, Iago ac Ioan, pan welſant, a ddywedaſant, Arglwydd, a fynni di ddywedyd o honom am ddyfod tân i lawr o'r nef, a'u diſa hwynt, [e] megis y gwnaeth Elias?

e 2 Bren. 1. 10, 12. 55 Ac efe a drôdd, ac a'u ceryddodd hwynt, ac a ddywedodd, Ni wyddoch o ba yſpryd yr ydych chwi.

f Ioan 3. 17. & 12. 47. 56 Canys [f] ni ddaeth Mâb y dyn i ddiſtrywio eneidiau dynion, ond i'w cadw. A hwy a aethant i dref arall.

g Mat. 8. 19. 57 ¶ [g] A bu, a hwy yn myned, ddywedyd o ryw un ar y ffordd wrtho ef, Arglwydd, mi a'th ganlynaf i ba le bynnag yr elych.

58 A'r Ieſu a ddywedodd wrtho, Y mae gan y llwynogod ffauau, a chan adar yr awyr nythod; ond gan Fâb y dyn nid oes lle y rhoddo ei ben i lawr.

b Mat. 8. 22. 59 Ac [h] efe a ddywedodd wrth un arall, Dilyn fi. Ac yntef a ddywedodd, Arglwydd, gâd i mi yn gyntaf fyned a chladdu fy nhâd.

60 Eithr yr Ieſu a ddywedodd wrtho, Gâd i'r meirw gladdu eu meirw; ond dôs di a phregetha deyrnas Dduw.

i 1 Bren. 19. 20. 61 Ac un arall hefyd a ddywedodd, [i] Mi a'th ddilynaf di, ô Arglwydd; ond gâd i mi yn gyntaf ganu yn iach i'r rhai ſy yn fy nhŷ.

62 A'r Ieſu a ddywedodd wrtho, Nid oes neb ac ſydd yn rhoi ei law ar yr aradr, ac yn edrych ar y pethau ſydd o'i ôl, yn gymmwys i deyrnas Dduw.

PEN. X.

1 Chriſt yn anfon allan ar un-waith ddeg diſgybl a thrugain i wneuthur gwyrthiau, ac i bregethu: 17 Yn eu rhybuddio hwy i fod yn oſtyngedig, ac ymmha beth y gorfoleddent: 21 Yn diolch i'w dâd am ei râs: 23 yn mawrygu dedwydd gyflwr ei Eglwys: 25 yn dyſgu y cyfreithiwr y modd i gael bywyd tragywyddol, ac i gymmeryd pawb yn gymmydog iddo, a'r a fo ac eiſiau ei drugaredd ef arno: 41 yn argyoeddi Martha, ac yn canmol Mair ei chwaer hi.

VVEdi y pethau hyn yr ordeiniodd yr Arglwydd ddeg a thrugain eraill he-

4036 fyd, ac a'u danfones hwynt bob yn ddau o flaen
ei wyneb i bob dinas a man lle 'r oedd efe ar
fedr dyfod.

2 Am hynny efe a ddywedodd wrthynt, Y
a Mat.9.37. [a] cynhaiaf yn wîr ſydd fawr, ond y gweith-
Ioan 4. 35. b 2 Theſ. 3. 1. wŷr yn anaml: [b] gweddïwch gan hynny ar Ar-
glwydd y cynhaiaf am ddanfon allan weithwŷr
i'w gynhaiaf.

c Mat. 10. 16. 3 Ewch: [c] wele, yr wyf fi yn eich danfon
chwi fel wŷn ym myſg bleiddiaid.

d Mat. 10. 9, 10. Marc 6. 8. e 2 Bren. 4. 29. 4 [d] Na ddygwch gôd, nac yſcreppan, nac eſgi-
diau: ac [e] na chyfarchwch well i neb ar y ffordd.

f Mat. 10. 11 5 [f] Ac i ba dŷ bynnag yr eloch i mewn, yn
gyntaf dywedwch, Tangneddyf i'r tŷ hwn.

6 Ac o bydd yno fâb tangneddyf, eich tang-
neddyf a orphywys arno: o's amgen, hi a
ddychwel attoch chwi.

g 1 Cor. 10. 27. 7 [g] Ac yn y tŷ hwnnw arhoſwch, gan fwytta
ac yfed y cyfryw bethau ag *a gaffoch* ganddynt:
h 1 Cor. 9. 4, &c. 1 Tim. 5. 18. canys [h] teilwng yw i'r gweithwr ei gyflog. Na
threiglwch o dŷ i dŷ.

8 A pha ddinas bynnag yr eloch iddi, a hwy
yn eich derbyn, bwyttewch y cyfryw bethau
ag a rodder ger eich bronnau:

9 Ac iachewch y cleifion a fyddo ynddi, a
i Mat. 3. 2. & 4. 17. dywedwch wrthynt, [i] Daeth teyrnas Dduw yn
agos attoch.

10 Eithr pa ddinas bynnag yr eloch iddi, a
hwy heb eich derbyn, ewch allan i'w heolydd, a
dywedwch,

k Mat. 10. 14. Pen. 9. 5. Act. 13. 51. & 18. 6. ‡ *yn eich erbyn chwi*; fel Pen. 9. 5. 11 [k] Hyd yn oed y llwch, yr hwn a lynodd
wrthym o'ch dinas, yr ydym yn ei ſychu ym-
aith ‡ i chwi: er hynny gwybyddwch hyn, fod
teyrnas Dduw wedi neſſau attoch.

12 Eithr dywedaf wrthych, mai eſmwythach
fydd i Sodom yn y dydd fwnnw nag i'r ddi-
nas honno.

l Mat 11 21. ‡ *y nerth-oedd.* 13 [l] Gwae di, Chorazin; gwae di, Bethſaida:
canys pe gwnaethid yn Nhyrus a Sidon ‡ y
gweithredoedd nerthol a wnaethpwyd yn eich
plith chwi, hwy a ediſarhaſent er ys talm, gan
eiſtedd mewn ſachlïain a lludw.

14 Eithr eſmwythach fydd i Dyrus a Sidon
yn y farn nag i chwi.

15 A thitheu, Capernäum, yr hon a dderchaf-
wyd hyd y nef, a dynnir i lawr hyd yn uffern.

m Mat. 10. 40. Ioan 13. 20. n 1 Theſ. 4 8. 16 [m] Y neb ſydd yn eich gwrando chwi,
ſydd yn ſy ngwrando i; [n] a'r neb ſydd yn eich
dirmygu chwi, ſydd yn ſy nirmygu i; a'r neb
ſydd yn ſy nirmygu i, ſydd yn dirmygu yr hwn
a'm hanfonodd i.

17 ¶ A'r deg a thrugain a ddychwelaſant gyd-
a llawenydd, gan ddywedyd, Arglwydd, hyd
yn oed y cythreuliaid a ddaroſtyngir i ni, yn dy
enw di.

18 Ac efe a ddywedodd wrthynt, Mi a welais
Satan megis mellten, yn ſyrthio o'r nef.

o Mar. 16 18. Act. 28. 5. 19 Wele, [o] yr ydwyf fi yn rhoddi i chwi
awdurdod i ſathru ar ſeirph, ac yſcorpionau, ac
ar holl gryfder y gelyn: ac nid oes dim a wnâ
ddim niwed i chwi.

p Ex. 32. 32. Pſal. 69 28. Eſay 4. 3 Dan. 12. 1. Phil. 4. 3. Heb. 12. 23. Dat. 13. 8. & 20. 12. & 21. 27. 20 Eithr yn hyn na lawenhewch, fod yr
yſprydion wedi eu daroſtwng i chwi; ond
llawenhewch yn hyttrach, am fod [p] eich henwau
yn 'ſgrifennedig yn y nefoedd.

q Mat 11 25 21 ¶ [q] Yr awr honno yr Ieſu a lawenychodd
yn yr yſpryd, ac a ddywedodd, Yr wyf yn
diolch i ti, ô Dâd, Arglwydd nef a daear, am 4036
guddio o honot y pethau hyn oddiwrth y
doethion a'r deallus, a'u datcuddio o honot i rai
bychain: yn wîr, ô Dâd; oblegid felly ‡ y ‡ Gr. yr
gwelid yn dda yn dy olwg di. *oedd bodlonwydd.*

r Mat. 28 18 Ioan 3. 35. & 17. 2. ſ Ioan 1. 18. & 6. 44, 46. 22 [r] Pob peth a roddwyd i mi gan fy Nhâd:
ac [ſ] ni wyr neb pwy yw 'r Mâb, ond y Tâd;
na phwy yw 'r Tâd, ond y Mâb, a'r neb y mynno
'r Mâb ei ddatcuddio iddo.

t Mat. 13. 16. 23 ¶ Ac efe a drôdd at ei ddiſgyblion, ac a
ddywedodd o'r nailltu, [t] Gwŷnn fyd y llygaid
ſy yn gweled y pethau yr ydych chwi yn eu
gweled.

u 1 Pet. 1. 10. 24 Canys yr wyf yn dywedyd i chwi,
[u] ewyllyſio o lawer o brophwydi a brenhinoedd
weled y pethau yr ydych chwi yn eu gweled, ac
ni's gwelſant; a chlywed y pethau yr ydych
chwi yn eu clywed, ac ni's clywſant.

x Mat. 19. 17 & 22. 35. 25 ¶ Ac wele, rhŷw gyfreithwr a gododd,
gan ei demtio ef, a dywedyd, [x] Athro, pa beth a
wnâf i gael etifeddu bywyd tragywyddol?

26 Yntef a ddywedodd wrtho, Pa beth ſydd
yſgrifennedig yn y gyfraith? pa fodd y dar-
lleni?

y Deut. 6. 5. 27 Ac efe gan atteb a ddywedodd, [y] Ti a geri
yr Arglwydd dy Dduw â'th holl galon, ac â'th
holl enaid, ac â'th holl nerth, ac â'th holl feddwl;
z Lef. 19. 18. [z] a'th gymmydog fel ti dy hun.

a Lef. 18. 5. Eſec. 20. 11. 13. 21. 28 Yntef a ddywedodd wrtho, Ti a attebaiſt
yn uniawn: gwnâ hyn, a [a] byw fyddi.

29 Eithr efe, yn ewyllyſio ei gyfiawnhau ei
hun, a ddywedodd wrth yr Ieſu, A phwy yw
fy nghymmydog?

30 A'r Ieſu gan atteb a ddywedodd, Rhyw
ddyn oedd yn myned i wared o Jeruſalem i
Jericho, ac a ſyrthiodd ym myſg lladron, y rhai
wedi ei ddïoſg ef a'i archolli, a aethant ymaith,
gan ei adael yn hanner marw.

b Pſ. 31 11 31 Ac ar ddamwain rhyw offeiriad a ddaeth
i wared y ffordd honno; a phan ei gwelodd,
[b] efe a aeth o'r tu arall heibio.

32 A'r un ffunyd Leſiad hefyd, wedi dyfod
i'r fan, a'i weled ef, a aeth o'r tu arall heibio.

33 Eithr rhyw Samariad wrth ymdaith, a
ddaeth atto ef; a phan ei gwelodd, a dofturiodd,

34 Ac a aeth atto, ac a rwymodd ei archoll-
ion ef, gan dywallt ynddynt olew a gwîn; ac a'i
goſodod ef ar ei anifail ei hun, ac a'i dûg ef i'r
llettŷ, ac a'i ymgeleddodd.

35 A thrannoeth wrth fyned ymaith, efe
a dynnodd allan ddwy geiniog, ac a'u rhoddes
i'r lletteu-wr, ac a ddywedodd wrtho, Cym-
mer ofal troſto: a pha beth bynnag a dreuliech
yn ychwaneg, pan ddelwyf drachefn mi a'i
talaf i ti.

36 Pwy gan hynny o'r tri hyn yr ydwyt ti
yn tybied ei fod yn gymmydog i'r hwn a
ſyrthiaſai ym-mhlith y lladron?

37 Ac efe a ddywedodd, Yr hwn a wnaeth
drugaredd ag ef. A'r Ieſu am hynny a ddywedodd
wrtho, Dôs, a gwnâ ditheu yr un modd.

c Mar. 16 20. 38 ¶ A bu, a hwy yn ymdeithio, ddyfod o
honaw i ryw dref: a rhyw wraig a'i henw [c] Mar-
tha, a'i derbyniodd ef i'w thŷ.

d 1 Cor. 7. 35. e Luc. 8. 35. & 10. 39. 39 Ac i hon yr oedd chwaer a elwid Mair,
[d] yr hon hefyd [e] a eiſteddodd wrth draed yr Ieſu,
ac a wrandawödd ar ei ymadrodd ef.

40 Ond

4036 40 Ond Martha oedd drafferthus ynghylch llawer o waſanaeth: a chan ſefyll ger llaw, hi a ddywedodd, Arglwydd, onid oes ofal gennyt am i'm chwaer fy ngadael i fy hun i waſanaethu? dywed wrthi gan hynny am fy helpio. 4036

41 A'r Iesu a attebodd ac a ddywedodd wrthi, Martha, Martha, gofalus a thrafferthus wyt ynghylch llawer o bethau:

f Pſal. 27. 4. 42 Eithr *f* un peth ſydd angenrheidiol. A Mair a ddewiſodd y rhan dda, yr hon ni ddygir oddiarni.

PEN. XI.

1 Chriſt yn dyſgu gweddio, a hynny heb ddiffygio: 11 gan ſicrhau y rhydd Duw ſelly i'm bethau da. 14 Wrth fwrw allan gythraul mûd, y mae efe yn ceryddu y Phariſeaid cablaidd: 28 ac yn dangos pwy ſydd fendigedig: 29 ac yn pregethu i'r bobl, 37 ac yn argyoeddi ffiaſ ſancteiddrwydd y Phariſeaid, a'r yſgrifennyddion, a'r cyfreithwŷr.

A Bu, ac efe mewn rhyw fan yn gweddio, pan beidiodd, ddywedyd o un o'i ddiſgyblion wrtho, Arglwydd, dyſg i ni weddio, megis ag y dyſgodd Ioan i'w ddiſgyblion.

Mat. 6. 9. 2 Ac efe a ddywedodd wrthynt, *a* Pan weddïoch, dywedwch, Ein Tâd yr hwn wyt yn y nefoedd, Sanctеiddier dy enw. Deued dy deyrnas. Gwneler dy ewyllys, megis yn y nef, felly ar y ddaiar hefyd.

Neu, *yn y dirwyniad.* 3 Dyro i ni ‡ o ddydd i ddydd ein bara beunyddiol.

4 A maddeu i ni ein pechodau: canys yr ydym ninnau yn maddeu i bawb ſy yn ein dylêd. Ac nac arwain ni i brofedigaeth, eithr gwared ni rhag drwg.

5 Ac efe a ddywedodd wrthynt, Pwy o honoch fydd iddo gyfaill, ac a â atto hanner nôs, ac a ddywed wrtho, O gyfaill, moes i mi dair torth yn echwyn:

6 Canys cyfaill i mi a ddaeth attaf wrth ymdaith, ac nid oes gennyf ddim i'w ddodi ger ei fron ef:

7 Ac yntef oddi-mewn a ettyb ac a ddywed, Na flina fi: yn awr y mae 'r drws yn gauad, a'm plant gyd-a mi yn y gwely; ni allaf godi a'u rhoddi i ti?

Pen. 18. &c. 8 Yr wyf yn dywedyd i chwi, *b* Er na chyfyd efe a rhoddi iddo am ei fod yn gyfaill iddo, etto o herwŷdd ei daerni efe a gyfyd ac a rydd iddo gynnifer ag y ſydd arno eu heiſiau.

Mat. 7. 7. &c. 21. 22. Mar. 11. 24. Ioan 15. 7. & 16. 6. 1 Ioan 3. 22. 9 *c* Ac yr ydwyf yn dywedyd i chwi, Gofynnwch, a rhoddir i chwi; ceiſiwch, a chwi a gewch; curwch, ac fe a agorir i chwi.

10 Canys pob un ſydd yn gofyn, ſydd yn derbyn; a'r neb ſydd yn ceiſio, ſydd yn cael; ac i'r hwn ſydd yn curo, yr agorir.

Mat. 7. 9. 11 *d* O's bara a ofyn mâb i un o honoch chwi ſy dâd, a ddyry efe garreg iddo? ac o's pyſgodyn, a ddyry efe iddo ſarph yn lle pyſgodyn?

12 Neu o's gofyn efe ŵy, a ddyry efe ſcorpion iddo?

13 O's chwy-chwi gan hynny, y rhai ydych ddrwg, a fedrwch roi rhoddion da i'ch plant chwi, pa faint mwy y rhydd eich Tâd o'r nef yr Yſpryd glân i'r rhai a ofynno ganddo?

14 ¶ *e* Ac yr oedd efe yn bwrw allan gythraul, a hwnnw oedd fud. A bu wedi i'r cythraul fyned allan, i'r mudan lefaru; a'r bobloedd a ryfeddaſant. *e* Mat. 9. 32. & 12. 22.

15 Eithr rhai o honynt a ddywedaſant, *f* Trwy * Beelzebub pennaeth y cythreuliaid y mae efe yn bwrw allan gythreuliaid. *f* Mat. 9. 34. & 12. 24. * Gr. *Beelzebub*, ac felly Ad. 18, 19.

16 Ac eraill gan ei demtio *g* a geiſiaſant ganddo arwŷdd o'r nef. *g* Mat. 12. 38. & 16. 1.

17 *h* Yntef *i* yn gwybod eu meddyliau hwynt, a ddywedodd wrthynt, Pob teyrnas wedi ymrannu yn ei herbyn ei hun a anghyfanneddir; a thŷ yn erbyn tŷ, a ſyrth. *h* Mat. 12. 25 Mar. 3. 24. *i* Ioan 2. 25.

18 Ac o's Satan hefyd ſydd wedi ymrannu yn ei erbyn ei hun, pa fodd y ſaif ei deyrnas ef? gan eich bod yn dywedyd, mai trwy Beelzebub yr wyf fi yn bwrw allan gythreuliaid.

19 Ac o's trwy Beelzebub yr wyf fi yn bwrw allan gythreuliaid, trwy bwy y mae eich plant chwi yn eu bwrw hwynt allan? am hynny y byddant hwy yn farn-wŷr arnoch chwi.

20 Eithr o's myfi * trwy fŷs Duw ydwyf yn bwrw allan gythreuliaid, diammau ddyfod teyrnas Dduw atroch chwi. * Exo. 8. 19.

21 *k* Pan fyddo un cryf arfog yn cadw ei neuadd, y mae yr hyn ſydd ganddo mewn heddwch. *k* Mat. 12. 29

22 Ond *l* pan ddêl un cryfach nag ef arno, a'i orchfygu, efe a ddwg ymaith ei holl arfogaeth ef, yn yr hon yr oedd yn ymddiried, ac a rana ei anrhaith ef. *l* Eſay 53. 12. Col. 2. 15.

23 *m* Y neb nid yw gyd-a mi ſydd yn fy erbyn: a'r neb nid yw yn caſglu gyd-a mi ſydd yn gwaſgaru. *m* Mat. 12. 30.

24 *n* Pan êl yr yſpryd aflan allan o ddyn, efe a rodia mewn lleoedd ſychion, gan geiſio gorphywyſdra: a phryd na chaffo, efe a ddywed, Mi a ddychwelaf i'm tŷ o'r lle y daethym allan. *n* Mat. 12. 43

25 A phan ddêl, y mae yn ei gael wedi ei yſgubo a'i drefnu.

26 Yna yr â efe ac y cymmer atto ſaith yſpryd eraill, gwaeth nag ef ei hun; a hwy a ânt i mewn, ac a arhoſant yno: a *o* diwedd y dyn hwnnw fydd gwaeth nâ'i ddechreuad. *o* Ioan 5. 14. Heb. 5. 4. & 10. 26. 2 Pet. 2. 20.

27 ¶ A bu, fel yr oedd efe yn dywedyd hyn, rhyw wraig o'r dyrfa a gododd ei llêf, ac a ddywedodd wrtho, Gwŷnn fyd y grôth a'th ddug di, a'r bronnau a ſugnaiſt.

28 Ond efe a ddywedodd, *p* Yn hyttrach gwŷnn fyd y rhai ſydd yn gwrando gair Duw, ac yn ei gadw. *p* Mat. 7. 21.

29 ¶ *q* Ac wedi i'r bobloedd ymdyrru ynghŷd, efe a ddechreuodd ddywedyd, Y genhedlaeth hon ſydd ddrwg: y mae hi yn ceiſio arwŷdd, ac arwŷdd ni roddir iddi, ond arwŷdd Jonas y prophwyd. *q* Mat. 12. 38

30 Canys fel y bu *r* Jonas yn arwŷdd i'r Ninifeaid, felly y bydd Mâb y dyn hefyd i'r genhedlaeth hon. *r* Ioan 1. 17. & 2. 10.

31 *s* Brenhines y dehau a gyfyd yn y farn gyd-a gwŷr y genhedlaeth hon, ac a'u condemna hwynt: am iddi hi ddyfod o eithafoedd y ddaiar i wrando doethineb Solomon; ac wele, un mwy nâ Solomon yma. *s* 1 Bre. 10. 1

32 Gwŷr

4036 32 Gwŷr Nineſe a godant i fynu yn y farn gyd-a'r genhedlaeth hon, ac a'i condemnant hi: am [t] iddynt edifarhau wrth bregeth Jonas; ac wele, un mwy nâ Jonas yma.

Jon. 3.5.

33 [u] Ac nid yw neb wedi goleu canwyll, yn ei goſod mewn lle dirgel, na than leſtr; eithr ar ganhwyll-bren, fel y gallo y rhai a ddelo i mewn weled y goleuni.

u Mat.5.15. Mar.4.21. Pen.8.16.

34 [x] Canwyll y corph yw'r llygad: am hynny pan ſyddo dy lygad yn ſyml, dy holl gorph hefyd fydd oleu; ond pan fyddo *dy lygad* yn ddrwg, dy gorph hefyd fydd tywyll.

x Mat.6.22.

35 Edrych am hynny rhag i'r goleuni ſydd ynot ſod yn dywyllwch.

36 O's dy holl gorph gan hynny *ſydd* oleu, heb un rhan dywyll ynddo, bydd y cwbl yn oleu, megis pan ſo canwyll â'i llewyrch yn dy oleuo di.

37 ¶ Ac fel yr oedd efe yn llefaru, rhyw Phariſead a ddymunodd arno giniawa gyd-ag ef. Ac wedi iddo ddyfod i mewn, efe a eiſteddodd i fwytta.

38 [y] A'r Phariſead pan welodd, a ryfeddodd nad ymolchaſai efe yn gyntaf o flaen ciniaw.

y Mat.7.3.

39 [z] A'r Arglwydd a ddywedodd wrtho, Yn awr chwychwi'r Phariſeaid ydych yn glanhau y tu allan i'r cwppan a'r ddyſgl; ond [a] eich tu mewn ſydd yn llawn o drais a drygioni.

z Mat.23.25

a Tit. 1.15.

40 O ynfydion, ond yr hwn a wnaeth yr hyn ſydd oddi-allan, a wnaeth yr hyn ſydd o fewn hefyd?

41 [b] Yn hyttrach rhoddwch eluſen o'r pethau ſy gennych: ac wele, pob peth ſydd lân i chwi.

b Eſa. 58.7. Dan.4.27. Pen. 12.33.

42 [c] Eithr gwae chwi 'r Phariſeaid: canys yr ydych chwi yn degymmu y mintys, a'r ryw, a phob llyſieuyn, ac yn myned heibio i farn a chariad Duw. Y pethau hyn oedd raid eu gwneuthur, ac na adewid y lleill heb wneuthur.

c Mat.23.23

43 [d] Gwae chwi 'r Phariſeaid; canys yr ydych yn caru y prif-gadeiriau yn y ſynagogau, a chyfarch yn y marchnadoedd.

d Mat.23.6. Marc 12. 38, 39.

44 [e] Gwae chwi 'ſgrifennyddion a Phariſeaid, ragrith-wŷr; am eich bod fel beddau anamlwg, a'r dynion a rodiant arnynt heb wybod *oddiwrthynt*.

e Mat.23.27

45 ¶ Ac un o'r cyfreithwŷr a attebodd, ac a ddywedodd wrtho, Athro, wrth ddywedyd hyn yr wyt ti yn ein gwradwyddo ninnau hefyd.

46 [f] Yntef a ddywedodd, Gwae chwithau hefyd y cyfreith-wŷr; canys yr ydych yn llwytho dynion â beichiau anhawdd eu dwyn, a chwi nid ydych yn cyffwrdd â'r beichiau, ag un o'ch byſedd.

f Mat. 23.4.

47 [g] Gwae chwy-chwi; canys yr ydych yn adeiladu beddau 'r prophwydi, a'ch tadau chwi a'u lladdodd hwynt.

g Mat.23.29

48 Yn wîr yr ydych yn tyſtiolaethu, ac yn gyd-fodlon i weithredoedd eich tadau: canys hwynt-hwy yn wîr a'u lladdaſant hwy, a chwithau ydych yn adeiladu eu beddau hwynt.

49 Am hynny hefyd y dywedodd doethineb Duw, [h] Anfonaf attynt brophwydi, ac Apoſtolion, a *rhai* o honynt a laddant, ac a erlidiant:

h Mat.23.34

50 Fel y gofynner i'r genhedlaeth hon, waed yr holl brophwydi, yr hwn a dywalltwyd o ddechreuad y byd;

51 [i] O waed Abel hyd [k] waed Zacharias, yr hwn a laddwyd rhwng yr allor a'r Deml: diau meddaf i chwi, Gofynnir ef i'r genhedlaeth hon. 4036

i Gen.4.8. k 2 Chro. 24.20,21. f Mat 23.35.

52 [l] Gwae chwy-chwi y cyfreith-wŷr: canys chwi a ddygaſoch ymaith agoriad y gwybodaeth: nid aethoch i mewn eich hunain, a'r rhai oedd yn myned a ‡ wahârddaſoch chwi.

‡ Neu, rwyſtr-aſoch.

53 Ac fel yr oedd efe yn dywedyd y pethau hyn wrthynt, y dechreuodd yr yſgrifennyddion a'r Phariſeaid fod yn daer iawn arno, a'i annog i ymadrodd am lawer o bethau:

54 Gan ei gynllwyn ef, a cheiſio hela rhyw beth o'i ben ef, i gael achwyn arno.

PEN. XII.

1 Chriſt yn pregethu i'w ddiſgyblion am ochel rhagrith, ac ofn wrth ddatcan ei athrawiaeth ef: 13 Yn rhybuddio y bobl i ochelyd cybydd-dra, trwy ddammeg y gŵr goludog a adeiladodd ysguboriau mwy. 22 Ni waſanaetha i ni fod yn rhy ofalus am bethau bydol, 31 ond ceiſio teyrnas Ddduw, 33 a rhoddi eluſen, 36 a bod yn barod i agoryd i'n Harglwydd pan guro, pa bryd bynnag y delo. 41 Y dylai gweinidogion Chriſt edrych ar eu ſiars, 49 a diſgwil am erlid. 54 Rhaid i'r bobl ddderbyn yr amſer hwn o râs, 58 oblegid peth ofnadwy yw marw heb gymmodi.

YN [a] y cyfamſer, wedi i fyrddiwn o bobl ymgaſglu ynghŷd, hyd oni ymſathrai y naill y llall, efe a ddechreuodd ddywedyd wrth ei ddiſgyblion, Yn gyntaf gwiliwch arnoch rhag ſurdoes y Phariſeaid, yr hwn yw rhagrith.

a Mat. 16.6. Mar. 8.15.

2 [b] Canys nid oes dim cuddiedig ar na's datcuddir; na dirgel, ar ni's gwybyddir.

b Mat.10.26. Mar.4.22. Pen. 8.17.

3 Am hynny pa bethau bynnag a ddywedaſoch yn y tywyllwch, a glywir yn y goleu; a'r peth a ddywedaſoch yn y gluſt mewn yſtafell-oedd, a bregethir ar bennau tai.

4 [c] Ac yr wyf yn dywedyd wrthych, [d] fy nghyfeillion, Nac ofnwch y rhai ſy yn lladd y corph, ac wedi hynny heb ganddynt ddim mwy i'w wneuthur.

c Mat.10.28 d Ioan 15. 14, 15.

5 Ond rhag-ddangoſaf i chwi pwy a ofnwch: Ofnwch yr hwn wedi y darffo iddo ladd, ſydd ac awdurdod ganddo i fwrw i uffern; ïe meddaf i chwi, Hwnnw a ofnwch.

6 Oni werthir pump o adar y tô er dwy ffyrling, ac nid oes un o honynt mewn angof ger bron Duw?

7 Ond y mae hyd yn oed blew eich pennau chwi yn gyfrifedig oll. Am hynny nac ofnwch: yr ydych chwi yn well nâ llawer o adar y tô.

8 [e] Ac meddaf i chwi, Pwy bynnag a'm haddefo i ger bron dynion, Mâb y dyn hefyd a'i addef ynteu ger bron Angylion Duw.

e Mat.10.32 Mar.8.38 2 Tim.2.12

9 A'r hwn a'm gwado i ger bron dynion, a wedir ger bron Angylion Duw.

10 A [f] phwy bynnag a ddywedo air yn erbyn Mâb y dyn, fe a faddeuir iddo: eithr i'r neb a gablo yn erbyn yr Yſpryd glân, ni faddeuir.

f Mat.12. 32. Marc 3.28 1 Ioan 5.16.

11 [g] A phan i'ch dygant i'r ſynagogau, ac at y llywiawdwŷr, a'r awdurdodau, na ofelwch pa fodd, neu pa beth a atteboch, neu beth a ddywedoch:

g Mat.10.19 Luc 21.14 Pen.21.14.

12 Ca-

4036 12 Canys yr Yſpryd glân a ddŷſg i chwi yn yr awr honno beth ſydd raid ei ddywedyd.

13 ¶ A rhyw un o'r dyrfa a ddywedodd wrtho, Athro, dywed wrth fy mrawd am rannu â myfi 'r etifeddiaeth.

14 Yntef a ddywedodd wrtho, Y dyn, pwy a'm goſodod i yn farn-wr, neu yn rhannwr arnoch chwi?

b 1 Tim. 6. 7, &c. 15 Ac efe a ddywedodd wrthynt, [b] Edrychwch, ac ymogelwch rhag cybydd-dod: canys nid yw bywyd neb yn ſefyll ar amlder y pethau ſydd ganddo.

16 ¶ Ac efe a draethodd wrthynt ddammeg, gan ddywedyd, Tîr rhyw wr goludog a gnydiodd yn dda.

17 Ac efe a ymreſymmodd ynddo ei hun, gan ddywedyd, Beth a wnâf, am nad oes gennyf le i gaſglu fy ffrwythau iddo?

18 Ac efe a ddywedodd, Hyn a wnâf: Mi a dynnaf. i lawr fy yſguboriau, ac a adeiladaf rai mwy; ac yno y caſglaf fy holl ffrwythau, a'm da.

i Preg 11.9. 1 Cor. 15.32 Iago 5. 5. 19 A dywedaf wrth fy enaid, [i] Fy enaid, y mae gennyt dda lawer wedi eu rhoi i gadw tros lawer o flynyddoedd: gorphywys, bwytta, ŷf, bydd lawen.

k Iob 20.22 & 27. 8. Pſal. 52.7. l Pſal. 39.6. Jer. 17. 11. 20 Eithr Duw a ddywedodd wrtho, O ynfyd, y nôs hon [k] y goſynnant dy enaid oddiwrthyt; [l] ac eiddo pwy ſydd y pethau a barottoaiſt?

21 Felly y mae 'r hwn ſydd yn tryſſori iddo ei hun, ac nid yw [m] gyfoethog tu-ag at Dduw.

a Mat. 6.20. Mat. 19.21. 1 Tim. 6. 18, 19. Iago 2. 5. b Mat 6.25. 22 ¶ Ac efe a ddywedodd wrth ei ddiſgyblion, Am hyn yr wyf yn dywedyd wrthych, [n] Na chymmerwch ofal am eich bywyd, beth a fwyttaoch; nac am eich corph, beth a wiſgoch.

23 Y mae 'r bywyd yn fwy nâ'r ymborth, a'r corph yn fwy nâ'r dillad.

c Mat. 10.26. Mar. 4.22. Luc. 8.17. Iob 38.41. Pſal. 147.9. 24 Yſtyriwch y brain: canys nid ydynt yn hau, nac yn medi; i'r rhai nid oes gell, nac yſgubor; ac y mae [o] Duw yn eu porthi hwynt: o ba faint mwy yr ydych chwi yn well nâ'r adar?

25 A phwy o honoch gan gymmeryd gofal a ddichon 'chwanegu un cufydd at ei faintioli?

26 Am hynny, oni ellwch wneuthur y peth lleiaf, pa ham yr ydych yn cymmeryd gofal am y lleill?

27 Yſtyriwch y lili, pa fodd y maent yn tyfu: Nid ydynt yn llafurio, nac yn nyddu; ac yr wyf yn dywedyd i chwi na wiſgwyd Solomon yn ei holl ogoniant fel un o'r rhai hyn.

28 Ac o's yw Duw felly yn dilladu y llyſieuyn, yr hwn ſydd heddyw yn y maes, ac y foru a deflir i'r ffwrn; pa faint mwy *y dillada efe* chwy-chwi, ô rai o ychydig ffydd?

29 Chwithau na cheiſiwch beth a fwyttaoch, neu pa beth a yſoch; ac na fyddwch amheuus.

30 Canys y pethau hyn oll y mae cenhedloedd y byd yn eu hargeiſio: ac y mae eich Tâd chwi yn gwybod fod arnoch chwi eiſiau 'r pethau hyn.

f Mat. 6.33. 31 [p] Yn hyttrach ceiſiwch deyrnas Dduw, a'r pethau hyn oll a roddir i chwi yn ychwaneg.

q Mat. 11. 26. Luc. 19.21. Act. 2.45. & 4.34. & 6.20. 1 Tim. 6.19. 32 Nac ofna, braidd bychan: canys [q] rhyngodd bodd i'ch Tâd roddi i chwi y deyrnas.

r Mat. 19.21. Luc. 12.33. & 18.22. s Luc. 16. 9. 33 [r] Gwerthwch yr hyn ſydd gennych, a rhoddwch eluſen. [s] Gwnewch i chwi byrſau, y rhai ni heneiddiant; tryſſor yn y nefoedd, yr hwn ni dderfydd, lle ni ddaw lleidr yn agos, ac ni lygra prŷf. 4036

34 Canys lle y mae eich tryſſor chwi, yno y bydd eich calon hefyd.

t Eph. 6.14. 1 Pet. 1.13. u Mat. 25.1. ‡ *yn llosgi.* 35 [t] Bydded eich lwynau wedi eu hamwregyſu, a'ch [u] canhwyllau ‡ wedi eu goleu:

36 A chwithau yn debyg i ddynion yn diſgwil eu harglwydd, pa brŷd y dychwel o'r neithior; fel pan ddelo a churo, yr agoront iddo yn ebrwydd.

37 Gwŷnn eu byd y gweiſion hynny, y rhai a gaiff eu harglwydd pan ddêl, yn neffro: yn wîr meddaf i chwi, efe a ymwregyſa, ac a wnâ iddynt eiſtedd i lawr i fwytta, ac a ddaw, ac a waſanaetha arnynt hwy.

38 Ac o's daw efe ar yr ail wiliadwriaeth, ac *o's* ar y drydedd wiliadwriaeth y daw, a'u cael *hwynt* felly, gwŷnn eu byd y gweiſion hynny.

x Mat. 24. 43. 1 Theſ. 5.2. 2 Pet. 3.10. Dat. 3. 3. & 16. 15. y Mat. 24 44 & 25. 13. Mar. 13.33. Pen. 21. 34. 1 Theſ. 5.6. 39 [x] A hyn gwybyddwch, pe gwybaſai gŵr y tŷ pa awr y deuai 'r lleidr, efe a wiliaſai, ac ni adawſai gloddio ei dŷ trwodd.

40 [y] A chwithau gan hynny, byddwch barod: canys yr awr ni thybioch, y daw Mâb y dyn.

z Mat. 24. 45. & 25. 21. 1 Cor. 4. 2. 41 ¶ A Phetr a ddywedodd wrtho, Arglwydd, ai wrthym ni yr wyt ti yn dywedyd y ddammeg hon, ai wrth bawb hefyd?

42 A'r Arglwydd a ddywedodd, [z] Pwy yw y goruchwiliwr ffyddlawn, a phwyllog, yr hwn a eſyd ei arglwydd ar ei deulu, i roddi cyfluniaeth *iddynt* mewn prŷd.

43 Gwŷnn ei fyd y gwâs hwnnw, yr hwn y caiff ei arglwydd ef pan ddêl, yn gwneuthur felly.

44 Yn wîr meddaf i chwi, Efe a'i geſyd ef *yn llywodraethwr* ar gwbl ag ſydd eiddo.

45 Eithr o's dywed y gwâs hwnnw yn ei galon, Y mae fy arglwydd yn oedi dyfod; a dechreu curo y gweiſion a'r morwynnion, a bwytta ac yfed a meddwi:

46 Daw arglwydd y gwâs hwnnw mewn dydd nad yw efe yn diſgwil, ac ar awr nad yw efe yn gwybod, ac a'i ‡ gwahana ef, ac a eſyd ei ran ef gyd-a'r anffyddloniaid. ‡ *yr ef ymauth.*

a Iago 4.17. 47 [a] A'r gwâs hwnnw, yr hwn a wybu ewyllys ei arglwydd, ac nid ymbarottôdd, ac ni wnaeth yn ôl ei ewyllys ef, a gurir â llawer *ffonnod.*

48 Eithr yr hwn ni wybu, ac a wnaeth bethau yn haeddu ffonnodiau, a gurir ag ychydig *ffonnodiau.* Ac i bwy bynnag y rhoddwyd llawer, llawer a ofynnir ganddo; a chyd-a'r neb y gadawſant lawer, ychwaneg a ofynnant ganddo.

49 ¶ Mi a ddaethym i lwrw tân ar y ddaiar, a pheth a fynnaf o's cynneuwyd ęf euſus?

b Mat. 20.22 50 Eithr [b] y mae gennyf fedydd i'm bedyddio ag ef, ac mor gyfyng yw arnaf hyd oni orphenner!

c Mat. 10.34 51 [c] Ydych chwi yn tybied mai heddwch y daethym i i'w roddi ar y ddaiar? nag ê, meddaf i chwi; [d] ond yn hyttrach ‡ ymrafael.

d Mic. 7.6. ‡ *ymbleidio.* 52 Canys bydd o hyn allan bump yn yr un tŷ wedi ymrannu, tri yn erbyn dau, a dau yn erbyn tri.

53 Y tâd a ymranna yn erbyn y mâb, a'r mâb yn erbyn y tâd; y fam yn erbyn y ferch, a'r ferch yn erbyn y fam; y chwegr yn erbyn ei gwaudd, a'r waudd yn erbyn ei chwegr.

4036 54 ¶ Ac efe a ddywedodd hefyd wrth y bo-
e Mat.16.2. bloedd, e Pan weloch gwmmwl yn codi o'r gorllewin, yn y fan y dywedwch, Y mae cafod yn dyfod: ac felly y mae.

55 A phan *weloch* y deheu-wŷnt yn chwythu, y dywedwch, Y bydd gwrês: ac fe fydd.

56 O ragrith-wŷr, chwi a fedrwch ddeall wyneb-prŷd y ddaiar a'r wybr: ond yr amſer hwn, pa fodd nad ydych yn ei ddeall?

57 A pha ham nad ydych, ïe o honoch eich hunain, yn barnu yr hyn ſydd gyfiawn?

f Dih.25.8. Mat. 5.25. 58 ¶ f Canys tra fyddech yn myned gyd-a'th wrthwynebwr at lywodraeth-wr, gwnâ dy oreu
g Edrych Pſal. 32.6. Eſay 55.6. g ar y fford i gael myned yn rhydd oddïwrtho; rhag iddo dy ddwyn at y barnwr, ac i'r barnwr dy roddi at y ſwyddog, ac i'r ſwyddog dy daflu yngharchar.

59 Yr wyf yn dywedyd i ti, nad ai di ddim oddi-yno, hyd oni thelych, ïe'r hatling eithaf.

PEN. XIII.

1 Chriſt yn pregethu edifeirwch, wrth goſpedigaeth y Galileaid ac eraill. 6 Y ffigyſ-bren diffrwyth ni chaiff ſefyll. 11 Chriſt yn iachau y wraig oedd wedi crymmu: 18 yn dangos galluog weithrediad y gair ynghalonnau ei etholedigion, trwy ddammeg y gronyn mwſtard, a'r ſurdoes: 24 yn annog i fyned i mewn i'r porth cyfyng, 31 ac yn argyoeddi Herod, a Jeruſalem.

AC yr oedd yn breſennol y cyfamſer hwnnw rai yn mynegi iddo am y Galileaid, y rhai y cymmyſgaſai Pilat eu gwaed ynghŷd â'u haberthau.

2 A'r Ieſu gan atteb a ddywedodd wrthynt, Ydych chwi yn tybied fod y Galileaid hyn yn bechaduriaid mwy nâ'r holl Galileaid, am iddynt ddioddef y cyfryw bethau?

3 Nac oeddynt, meddaf i chwi: eithr onid edifarhewch, chwi a ddifethir oll yn yr un modd.

4 Neu 'r deu-naw hynny, ar y rhai y ſyrthiodd y tŵr yn Siloam, ac a'u lladdodd hwynt; a ydych chwi yn tybied eu bod hwy yn bechaduriaid mwy nâ'r holl ddynion oedd yn cyfanneddu yn Jeruſalem?

5 Nac oeddynt, meddaf i chwi: eithr onid edifarhewch, chwi a ddifethir oll yn yr un modd.

6 ¶ Ac efe a ddywedodd y ddammeg hon,
a Eſay 5.2. Mat.21.19. a Yr oedd gan un ffigyſ-bren wedi ei blannu yn ei winllan; ac efe a ddaeth i geiſio ffrwyth arno, ac ni's cafodd.

7 Yna efe a ddywedodd wrth y gwin-llannydd, Wele, tair blynedd yr ydwyf yn dyfod, gan geiſio ffrwyth ar y ffigyſ-bren hwn, ac nid ydwyf yn cael *dim*: torr ef i lawr; pa ham y mae efe yn diffrwytho 'r tîr?

8 Ond efe gan atteb a ddywedodd wrtho, Arglwydd, gâd ef y flwyddyn hon hefyd, hyd oni ddarffo i mi gloddio o'i amgylch, a bwrw tail:

9 Ac o's dwg efe ffrwyth, *da*: onid ê, gwedi hynny torr ef i lawr.

10 ¶ Ac yr oedd efe yn dyſgu yn un o'r ſynagogau ar y Sabbath.

11 Ac wele, yr oedd gwraig ac ynddi yſ- 4036
pryd gwendid ddeu-naw mlynedd, ac oedd wedi cyd-grymmu, ac ni allai hi mewn modd yn y byd ‡ym-uniawnu. ‡ Neu, ymddadſtymmu.

12 Pan welodd yr Ieſu hon, efe a'i galwodd hi atto, ac a ddywedodd wrthi, Ha wraig, rhyddhawyd ti oddïwrth dy wendid.

13 Ac efe a roddes ei ddwylo arni: ac yn ebrwydd hi a uniawnwyd, ac a ogoneddodd Dduw.

14 A'r Arch-ſynagogydd a attebodd yn ddigllon, am i'r Ieſu iachau ar y Sabbath, ac a ddywedodd wrth y bobl, b Chwe diwrnod ſydd b Exo.20.9. yn y rhai y dylid gweithio; ar y rhai'n gan hynny deuwch, ac iachaër chwi, ac c nid ar y c Mat.12. 10. dydd Sabbath. Marc 3.2. Pen. 6.7. & 14.3.

15 Am hynny yr Arglwydd a'i attebodd ef, ac a ddywedodd, O ragrithiwr, d oni ollwng d Pen.14.5. pob un o honoch ar y Sabbath ei ŷch neu ei aſſyn o'r preſeb, a'u harwain i'r dwfr?

16 Ac oni ddylai hon, e a hi yn ferch i Abra- e Pen.19.9. ham, yr hon a rwymodd Satan, wele ddeunaw mlynedd, gael ei rhyddhau o'r rhwym hwn ar y dydd Sabbath?

17 Ac fel yr oedd efe yn dywedyd y pethau hyn, ei holl wrthwyneb-wŷr ef a gywilyddiaſant: a'r holl bobl a lawenychaſant am yr holl bethau gogoneddus a wnaid ganddo.

18 ¶ f Ac efe a ddywedodd, I ba beth y mae f Mat.13. 31. teyrnas Dduw yn debyg? ac i ba beth y cyffe- Marc 4.30. lybaf hi?

19 Tebyg yw i ronyn o hâd mwſtard, yr hwn a gymmerodd dyn, ac a'i hauodd yn ei ardd; ac efe a gynnyddodd, ac a aeth yn bren mawr, ac adar yr awyr a nythaſant yn ei ganghennau ef.

20 A thrachefn y dywedodd, I ba beth y cyffelybaf deyrnas Dduw?

21 Cyffelyb yw i ſurdoes, yr hwn a gymmerodd gwraig, ac a'i cuddiodd mewn tri meſur o flawd, hyd oni ſurodd y cwbl oll.

22 g Ac efe a dramwyodd drwy ddinaſoedd g Mat.9.35. Marc 6.6. a threfi, gan athrawiaethu, ac ymdeithio tu-a Jeruſalem.

23 ¶ A dywedodd un wrtho, Arglwydd, ai ychydig yw y rhai cadwedig? Ac efe a ddywedodd wrthynt,

24 h Ymdrechwch am fyned i mewn trŵy h Mat.7.13. 'r porth cyfyng: canys i llawer, meddaf i chwi, i Edrych Ioan 7.34. & 8.21. a geiſiant fyned i mewn, ac ni's gallant. & 13.33. Rhuf.9.31. & Pſa.32.6.

25 k Gwedi cyfodi gŵr y tŷ, a l chau y drws, Eſay 55.6. a dechreu o honoch ſefyll oddi-allan, a chu- k Mat.25.10. ro 'r drws, gan ddywedyd, m Arglwydd, Ar- m Pen 6.46. glwydd, agor i ni; ac iddo yntef atteb a dywedyd wrthych, n Nid adwaen ddim o honoch n Mat. 25. 12. o ba le yr ydych:

26 Yna y dechreuwch ddywedyd, Ni a fwyttaſom ac a yfaſom yn dy ŵydd di, a thi a ddyſgaiſt yn ein heolydd ni.

27 o Ac efe a ddywed, Yr wyf yn dywe- o Mat.7.23 & 25.41. dyd i chwi, Nid adwaen chwi o ba le yr ydych: Ad.25. p Pſal.6.8. p ewch ymaith oddïwrthyf, chwi holl weithred- Mat.12.46. wŷr anwiredd.

28 q Yno y bydd wylofain a rhingcian dan- q Mat.8.12 & 13.42. & 24.51. nedd, r pan weloch Abraham ac Iſaac ac Jacob r Mat.8.11. a'r holl brophwydi yn nheyrnas Dduw, a chwithau wedi eich bwrw allan.

4036 29 A daw y rhai o'r dwyrain ac o'r gorllewin, ac o'r gogledd ac o'r dehau, ac a eiſteddant yn nheyrnas Dduw.

30 [f] Ac wele, olaf ydyw y rhai a fyddant flaenaf, a blaenaf ydyw y rhai a fyddant olaf.

31 ¶ Y dwthwn hwnnw y daeth atto ryw Phariſeaid, gan ddywedyd wrtho, Dôs allan, a cherdda oddi-yma: canys y mae Herod yn ewyllyſio dy ladd di.

32 Ac eſe a ddywedodd wrthynt, Ewch a dywedwch i'r cadnaw hwnnw, Wele, yr wyf yn bwrw allan gythreuliaid, ac yn iachau heddyw ac y foru, a'r trydydd dydd i'm perffeithir.

33 Er hynny, rhaid i mi ymdaith heddyw ac y foru a thrennydd: canys ni all fod y derfydd am brophwyd allan o Jeruſalem.

34 [t] O Jeruſalem, Jeruſalem, yr hon wyt yn lladd y prophwydi, ac yn llabyddio y rhai a anfonir attat, pa ſawl gwaith y mynnaſwn gaſglu dy blant ynghŷd, y modd y caſgl yr iâr ei ‡ chywion tan ei hadenydd, ac ni's mynnech?

35 Wele, eich tŷ a adewir i chwi yn anghyfannedd. Ac yn wîr yr wyf yn dywedyd wrthych, Na welwch fi, hyd oni ddêl yr amſer pan ddywettoch, [u] Bendigedig *yw* yr hwn ſydd yn dyfod yn enw yr Arglwydd.

PEN. XIV.

2 Chriſt yn iachau y dropſi ar y Sabbath: 7 yn dyſgu goſtyngeiddrwydd: 12 a gwneuthur ciniawau i'r tlodion: 16 wrth ddammeg y Swpper mawr, yn dangos pa fodd y cauir dynion â meddyliau bydol, y rhai a ddïyſtyrant air Duw, allan o'r nef. 25 Rhaid i'r rhai a fynnai fod yn ddiſgyblion iddo, i ddwyn eu croes, a gwneuthur eu cyfrifon ymlaen llaw, rhag iddynt trwy gywilydd ſyrthio oddïwrtho ar ôl hynny, 34 a myned yn gwbl ddilês, mal halen wedi colli ei flâs.

BU hefyd, pan ddaeth eſe i dŷ un o bennaethiaid y Phariſeaid ar y Sabbath, i fwytta bara, iddynt hwythau ei wilied ef.

2 Ac wele, 'r oedd ger ei fron ef ryw ddyn yn glaf o'r dropſi.

3 A'r Ieſu gan atteb a lefarodd wrth y cyfreith-wŷr a'r Phariſeaid, gan ddywedyd, [a] Ai rhydd iachau ar y Sabbath?

4 A thewi a wnaethant. Ac eſe a'i cymmerodd atto, ac a'i iachaodd ef, ac a'i gollyngodd ymaith;

5 Ac a attebodd iddynt hwythau, ac a ddywedodd, [b] Aſſyn neu ŷch pa un o honoch a ſyrth i bwll, ac yn ebrwydd ni's tynn ef allan ar y dydd Sabbath?

6 Ac ni allent roi atteb yn ei erbyn ef am y pethau hyn.

7 ¶ Ac eſe a ddywedodd wrth y gwahoddedigion ddammeg, pan yſtyriodd fel yr oeddynt yn dewis yr eiſteddleoedd uchaf; gan ddywedyd wrthynt,

8 Pan i'th wahodder gan neb i neithior, nac eiſtedd yn y lle uchaf, rhag bod un anrhydeddusach nâ thi, wedi ei wahodd ganddo;

9 Ac i hwn a'th wahoddodd di ac yntef, ddyfod a dywedyd wrthyt, Dyro le i hwn; ac yna dechreu o honot ti trwy gywilydd gymeryd y lle iſaf. 4036

10 [c] Eithr pan i'th wahodder, dôs ac eiſtedd yn y lle iſaf, fel pan ddelo 'r hwn a'th wahoddodd di, y gallo eſe ddywedyd wrthyt, Y cyfaill, eiſtedd yn uwch i fynu. Yna y bydd i ti glôd yngŵydd y rhai a eiſteddant gyd-a thi ar y bwrdd.

11 [d] Canys pob un ar a'i derchafo ei hun a oſtyngir; a'r hwn ſydd yn ei oſtwng ei hun a ddercheſir.

12 ¶ Ac eſe a ddywedodd hefyd wrth yr hwn a'i gwahoddaſai ef, Pan wnelych ginio neu ſwpper, na alw dy gyfeillion, na'th frodyr, na'th geraint, na'th gymmydogion goludog; rhag iddynt hwythau eilchwel dy wahodd ditheu, a gwneuthur taledigaeth i ti.

13 Eithr [e] pan wnelych wlêdd, galw y tlodion, yr efryddion, y cloffion, y deillion:

14 A dedwydd fyddi; am nad oes ganddynt ddim i dalu i ti: canys fe a delir i ti yn adgyfodiad y rhai cyfiawn.

15 ¶ A phan glywodd rhyw un o'r rhai oedd yn eiſtedd ar y bwrdd y pethau hyn, eſe a ddywedodd wrtho, [f] Gwŷnn ei fyd y neb a fwyttao fara yn nheyrnas Dduw.

16 Ac [g] yntef a ddywedodd wrtho, Rhyw wŕ a wnaeth ſwpper mawr, ac a wahoddodd lawer:

17 Ac [h] a ddanfonodd ei wâs brŷd ſwpper, i ddywedyd wrth y rhai a wahoddaſid, Deuwch; canys weithian y mae pob peth yn barod.

18 A hwy oll a ddechreuaſant yn un-fryd ymeſguſodi. Y cyntaf a ddywedodd wrtho, Mi a brynnais dyddyn, ac y mae yn rhaid i mi fyned a'i weled: attolwg i ti, cymmer fi yn eſguſodol.

19 Ac arall a ddywedodd, Mi a brynnais bum iau o ychen, ac yr ydwyf yn myned i'w profi hwynt: attolwg i ti, cymmer fi yn eſguſodol.

20 Ac arall a ddywedodd, Mi a briodais wraig, ac am hynny ni's gallaf fi ddyfod.

21 A'r gwâs hwnnw, pan ddaeth *adref*, a fynegodd y pethau hyn i'w arglwydd. Yna gŵr y tŷ wedi digio, a ddywedodd wrth ei wâs, Dôs allan ar frys i heolydd ac yſtrydoedd y ddinas, a dwg i mewn yma y tlodion, a'r anafus, a'r cloffion, a'r deillion.

22 A'r gwâs a ddywedodd, Arglwydd, gwnaethpwyd fel y gorchymynnaiſt, ac etto y mae lle.

23 A'r Arglwydd a ddywedodd wrth y gwâs, Dôs allan i'r prif-ffyrdd a'r cauau, a chymmell *hwynt* i ddyfod i mewn, fel y llanwer fy nhŷ.

24 Canys yr wyf yn dywedyd i chwi, na chaiff yr un o'r gwŷr hynny a wahoddwyd, brofi o'm ſwpper i.

25 ¶ A llawer o bobl a gyd-gerddodd ag ef: ac eſe a droës, ac a ddywedodd wrthynt,

26 [i] O's daw neb attafi, ac ni chaſſao ei dâd, a'i fam, a'i wraig, a'i blant, a'i frodyr, a'i chwiorydd, ïe a'i enioes ei hun hefyd, ni all eſe fod yn ddiſgybl i mi.

27 A [k] phwy bynnag ni ddycco ei groes, a dyfod ar fy ôl i, ni all eſe fod yn ddiſgybl i mi.

28 ¶ Canys [l] pwy o honoch chwi a'i frŷd ar adeiladu tŵr, nid eiſtedd yn gyntaf, a bwrw 'r draul, a oes ganddo a'i gorphenno?

4036 29 Rhag wedi iddo osod y sail, ac heb allu ei orphen, ddechreu o bawb a'i gwelant ei watwar ef,

30 Gan ddywedyd, Y dyn hwn a ddechreuodd adeiladu, ac ni allodd ei orphen.

31 Neu pa frenin yn myned i ryfel yn erbyn brenin arall, nid eistedd yn gyntaf, ac ymgynghori a all ese â deng mil gyfarfod â'r hwn sydd yn dyfod yn ei erbyn ef ag ugain mil?

32 Ac o's amgen, tra fyddo ese ym mhell *oddiwrtho*, ese a enfyn gennadwri, ac a ddeisyf ammodau heddwch.

33 Felly hefyd, pob un o honoch chwithau nid ymwrthodo â chymmaint oll ag a feddo, ni all fod yn ddisgybl i mi.

m Mat. 5. 13. Marc 9. 50. 34 [m] Da *yw* 'r halen: eithr o bydd yr halen yn ddiflas, â pha beth yr helltir ef?

35 Nid yw ese gymmwys nac i'r tîr, nac i'r dommen; ond ei fwrw ef allan y maent. Y neb sydd ganddo glustiau i wrando, gwrandawed.

PEN. XV.

1 *Dammeg y ddafad a gollesid*, 8 *y darn arian*, 11 *a'r mâb afradlon.*

a Mat. 9. 10. A [a] C yr oedd yr holl Bublicanod a'r pechaduriaid yn nessau atto ef, i wrando arno.

2 A'r Pharisead a'r ysgrifennyddion a rwgnachasant, gan ddywedyd, Y mae hwn yn derbyn pechaduriaid, ac yn bwytta gyd-a hwynt.

3 ¶ Ac ese a adroddodd wrthynt y ddammeg hon, gan ddywedyd,

b Mat. 18. 12. 4 [b] Pa ddyn o honoch a chanddo gant o ddefaid, ac o's cyll un o honynt, nid yw yn gadel yr am yn un pum ugain yn yr anialwch, ac yn myned ar ôl yr hon a gollwyd, hyd oni chaffo ese hi?

5 Ac wedi iddo ei chael, ese a'i dŷd hi ar ei ysgwyddau ei hun yn llawen.

6 A phan ddêl adref, ese a eilw ynghŷd ei gyfeillion a'i gymmydogion, gan ddywedyd wrthynt, Llawenhewch gyd-a mi; canys cefais

c 1 Pet. 2. 10, 25. fy nafad [c] a gollasid.

7 Yr wyf yn dywedyd i chwi, mai felly y bydd llawenydd yn y nef am un pechadur a

d Pen. 5. 32. edifarhao, [d] *mwy* nag am onid un pum ugain o rai cyfiawn, y rhai nid rhaid iddynt wrth edifeirwch.

‡ o *ddiachmenau.* 8 ¶ Neu pa wraig, a chanddi ddeg ‡ dryll o arian, o's cyll hi un dryll, ni oleu ganwyll, ac ysgubo 'r tŷ, a cheisio yn ddyfal, hyd onis caffo *ef*?

9 Ac wedi iddi ei gael, hi a eilw ynghŷd ei chyfeillesau a'i chymmydogesau, gan ddywedyd, Cyd-lawenhewch â mi; canys cefais y dryll a gollasŵn.

10 Felly, meddaf i chwi, y mae llawenydd yngŵydd Angylion Duw am un pechadur a edifarhao.

11 ¶ Ac ese a ddywedodd, Yr oedd gan ryw ŵr ddau fâb:

12 A'r ieuangaf o honynt a ddywedodd wrth ei dâd, Fy nhâd, dyro i mi y rhan a ddigwydd o'r da. Ac ese a rannodd iddynt ei fywyd.

13 Ac yn ôl ychydig ddyddiau y mâb ieuangaf a gasglodd y cwbl ynghŷd, ac a gymmerth ei daith i wlâd bell; ac yno ese a wasgarodd ei dda, gan fyw yn afradlon. 4036

14 Ac wedi iddo dreulio 'r cwbl, y cododd newŷn † mawr trwy 'r wlâd honno; ac yntef a ddechreuodd fod mewn eisiau. † Gr. *cryf.*

15 Ac ese a aeth, ac a lynodd wrth un o ddinas-wŷr y wlâd honno: ac ese a'i anfonodd ef i'w faesydd i borthi môch.

16 Ac ese a chwenychai lenwi ei fol â'r cibau a fwyttai 'r môch; ac ni roddodd neb iddo.

17 A phan ddaeth atto ei hun, ese a ddywedodd, Pa fawl gwâs cyflog o'r eiddo fy nhâd sydd yn cael eu gwala a'i gweddill o fara, a minneu yn marw o newŷn?

18 Mi a godaf, ac a âf at fy nhâd, ac a ddywedaf wrtho, Fy nhâd, pechais yn erbyn y nef, ac o'th flaen dithau;

19 Ac mwyach nid ydwyf deilwng i'm galw yn fâb i ti: gwnâ fi fel un o'th weision cyflog.

20 Ac ese a gododd, ac a aeth at ei dâd. A e Act. 2. 39. Eph. 2. 13, 17. [e] phan oedd ese etto ym-mhell oddiwrtho, ei dâd a'i canfu ef, ac a dosturiodd, ac a redodd, ac a syrthiodd ar ei wddf ef, ac a'i cusanodd.

21 A'r mâb a ddywedodd wrtho, Fy nhâd, pechais yn erbyn y nef, ac o'th flaen ditheu, ac nid ydwyf mwy deilwng i'm galw yn fâb i ti.

22 A'r tâd a ddywedodd wrth ei weision, Dygwch allan y wisg oreu, a gwisgwch am dano ef, a rhoddwch fodrwy ar ei law, ac esgidiau am ei draed.

23 A dygwch y llô pasgedig, a lleddwch ef: a bwyttawn, a byddwn lawen.

24 Canys fy mâb hwn oedd farw, ac aeth yn fyw drachefn, ac ese a gollesid, ac a gaed. A hwy a ddechreuasant fod yn llawen.

25 Ac yr oedd ei fâb hynaf ef yn y maes; a phan ddaeth ese a nessau at y tŷ, ese a glywai gynghanedd, a dawnsio.

26 Ac wedi iddo alw un o'r gweision, ese a ofynnodd beth oedd hyn.

27 Yntef a ddywedodd wrtho, Dy frawd a ddaeth; a'th dâd a laddodd y llô pasgedig, am iddo ei dderbyn ef yn iach.

28 Ond ese a ddigiodd, ac nid ai i mewn. Am hynny y daeth ei dâd allan, ac a ymbiliodd ag ef.

29 Yntef a attebodd ac a ddywedodd wrth ei dâd, Wele, cynnifer o flynyddoedd yr ydwyf yn dy wasanaethu di, ac ni throseddais i un amser dy orchymyn; ac ni roddaist synn erioed i mi, i fod yn llawen gyd-a'm cyfeillion:

30 Eithr pan ddaeth dy fâb hwn, yr hwn a ddifaodd dy fywyd ti gyd-a phutteiniaid, ti a leddaist iddo ef y llô pasgedig.

31 Ac ese a ddywedodd wrtho, Fy mâb, yr wyt ti yn oestadol gyd-a mi, a'r eiddof fi oll ydynt eiddot ti.

32 Rhaid oedd lawenychu a gorfoleddu; oblegid dy frawd hwn oedd yn farw, ac a aeth yn fyw drachefn; ac a fu golledig, ac a gafwyd.

PEN.

4036

PEN. XVI.

1 *Dammeg y goruchwiliwr anghyfiawn.* 14 *Christ yn ceryddu rhagrith y Pharisëaid cybydd.* 19 *Y glwth goludog, a Lazarus y cardottyn.*

AC efe a ddywedodd hefyd wrth ei ddisgyblion, Yr oedd rhyw ŵr goludog, yr hwn oedd ganddo oruchwiliwr; a hwn a gyhuddwyd wrtho, ei fod efe megis yn afradloni ei dda ef.

2 Ac efe a'i galwodd ef, ac a ddywedodd wrtho, Pa beth yw hyn yr wyf yn ei glywed am danat? dyro gyfrif o'th oruchwiliaeth: canys ni elli fod mwy yn oruchwiliwr.

3 A'r goruchwiliwr a ddywedodd ynddo ei hun, Pa beth a wnâf? canys y mae fy arglwydd yn dwyn yr oruchwiliaeth oddiarnaf? cloddio ni's gallaf, *a* chardotta fydd gywilyddus gennyf.

4 Mi a wn beth a wnâf, fel, pan i'm bwrier allan o'r oruchwiliaeth, y derbyniont fi i'w tai.

5 Ac wedi iddo alw atto bob un o ddyledwŷr ei arglwydd, efe a ddywedodd wrth y cyntaf, Pa faint sydd arnat ti o ddylêd i'm harglwydd?

6 Ac efe a ddywedodd, Can mesur o olew. Ac efe a ddywedodd wrtho, Cymmer dy 'sgrifen, ac eistedd ar frŷs, ac ysgrifenna ddeg a deugain.

7 Yna y dywedodd wrth *un* arall, A pha faint o ddylêd sydd arnat tithau? Ac efe a ddywedodd, Can mesur o wenith. Ac efe a ddywedodd wrtho, Cymmer dy 'sgrifen, ac ysgrifenna bedwar ugain.

8 A'r arglwydd a ganmolodd y goruchwiliwr anghyfiawn, am iddo wneuthur yn gall: oblegid y mae plant y byd hwn [a] yn gallach yn eu cenhedlaeth nâ phlant y goleuni.

9 Ac yr wyf yn dywedyd i chwi, [b] Gwnewch i chwi gyfeillion o'r ‡ Mammon anghyfiawn: fel, pan fo eisiau arnoch, i'ch derbyniont i'r tragywyddol bebyll.

10 [c] Y neb sydd ffyddlon yn y lleiaf, sydd ffyddlon hefyd mewn llawer; a'r neb sydd anghyfiawn yn y lleiaf, sydd anghyfiawn hefyd mewn llawer.

11 Am hynny, oni buoch ffyddlon yn y ‡ Mammon anghyfiawn, pwy a ymddiried i chwi am y gwîr *olud*?

12 Ac oni buoch ffyddlon yn yr eiddo arall, pwy a rydd i chwi yr eiddoch eich hun?

13 ¶ [d] Ni ddichon un gwâs wasanaethu dau arglwydd: canys naill ai efe a gasâ y naill, ac a gâr y llall; ai efe a lŷn wrth y naill, ac a ddirmyga 'r llall: ni ellwch wasanaethu Duw a ‡ Mammon.

14 A'r Pharisëaid hefyd, [e] y rhai oedd arian-gar, a glywsant y pethau hyn oll, ac a'i gwatwarasant ef.

15 Ac efe a ddywedodd wrthynt, Chwychwi yw y rhai sydd yn eich cyfiawnhau eich hunain ger bron dynion; eithr [f] Duw a wŷr eich calonnau chwi: canys [g] y peth sydd uchel gyd-a dynion, sydd ffiaidd ger bron Duw.

16 [h] Y gyfraith a'r prophwydi *oedd* hyd Ioan: er y prŷd hynny y pregethir teyrnas Dduw, a phob dyn sydd yn ymwthio iddi.

17 [i] A haws yw i nef a daiar fyned heibio, nag i un tippyn o'r gyfraith ‡ ballu.

18 [k] Pwy bynnag a ollyngo ymaith ei wraig, ac a briodo un arall, y mae efe yn godinebu; a phwy bynnag a briodo yr hon a ollyngwyd ymaith oddiwrth ei gŵr, y mae efe yn godinebu.

19 ¶ Yr oedd rhyw ŵr goludog, ac a wisgid â phorphor a ‡ lliain main, ac yr oedd yn cymmeryd byd da yn helaeth-wych beunydd:

20 Yr oedd hefyd ryw gardottyn, a'i enw Lazarus, yr hwn a fwrid wrth ei borth ef yn gornwydlyd,

21 Ac yn chwennychu cael ei borthi â'r briwsion a syrthiai oddiar fwrdd y gŵr cyfoethog; ond y cŵn a ddaethant, ac a lyfasant ei gornwydydd ef.

22 A bu, i'r cardottyn farw, a'i ddwyn gan yr Angylion i fynwes Abraham. A'r goludog hefyd a fu farw, ac a gladdwyd:

23 Ac yn uffern efe a gododd ei olwg, ac efe mewn poenau, ac a ganfu Abraham o hirbell, a Lazarus yn ei fynwes.

24 Ac efe a lefodd, ac a ddywedodd, O dâd Abraham, trugarhâ wrthyf, a danfon Lazarus, i drochi pen ei fys mewn dwfr, ac i [l] oeri fy nhafod: canys fe a'm [m] poenir yn y fflam hon.

25 Ac Abraham a ddywedodd, Ha fâb, [n] cofia i ti dderbyn dy wynfyd yn dy fywyd, ac felly Lazarus ei adfyd; ac yn awr y diddenir ef, ac y poenir ditheu.

26 Ac heb law hyn oll, rhyngom ni a chwithau y siccrhâwyd gagendor mawr: fel na allo y rhai a fynnent, drammwy oddi-yma attoch chwi, na'r rhai oddi-yna, drammwy attom ni.

27 Ac efe a ddywedodd, Yr wyf yn attolwg i ti gan hynny, ô dâd, ddanfon o honot ef i dŷ fy nhâd:

28 Canys y mae i mi bump o frodyr: fel y tystiolaetho iddynt hwy, rhag dyfod o honynt hwythau hefyd i'r lle poenus hwn.

29 Abraham a ddywedodd wrtho, [o] Y mae ganddynt Moses a'r prophwydi; gwrandawânt arnynt hwy.

30 Yntef a ddywedodd, Nag ê, y tâd Abraham: eithr o's â un oddiwrth y meirw attynt, hwy a edifarhânt.

31 Yna *Abraham* a ddywedodd wrtho, Oni wrandawânt ar Moses a'r prophwydi, ni chredant 'chwaith pe codai un oddiwrth y meirw.

PEN. XVII.

1 *Christ yn dysgu gochelyd achosion rhwystr.* 3 *Am faddeu bawb i'w gilydd.* 6 *Gallu ffydd.* 7 *Pa fodd yr ydym ni yn rhwymedig i Dduw, ac nid efe i ni.* 11 *Y mae yn iachau deg o wahan-gleifion.* 22 *Am deyrnas Dduw, a dysfodiad mâb y dyn.*

AC efe a ddywedodd wrth y disgyblion, [a] Ni all na ddêl rhwystrau; ond gwae efe trwy 'r hwn y deuant.

2 Gwell fyddai iddo pe rhoddid maen melin

i Psal. 102. 26, 27. Esay 40.8. & 51. 6. Mat. 5.18.
‡ Syrthio.
k Mat. 5.32. & 19.9. Mar. 10. 11. 1 Cor. 7. 10, 11.
‡ fidus.
l Zech. 14. 12
m Esa. 66. 24 Mar. 9. 44, &c.
n Job 21. 13.
o Esay 8. 20. & 34. 16. Ioan 5. 39, 45. Act. 15. 21. & 17. 11.
a Mat. 18. 6, 7. Mar 9. 42.

1036 o amgylch ei wddf ef, a'i dafiu i'r môr, nac iddo rwyftro un o'r rhai bychain hyn.

Mat. 18. 5, 21. Dih. 17. 10. go. 5. 19. 3 Edrychwch arnoch eich hunain: [b] O's pecha dy frawd yn dy erbyn, [c] cerydda ef; ac o's edifarhâ efe, maddeu iddo.

4 Ac o's pecha yn dy erbyn feith-waith yn y dydd, a feithwaith yn y dydd droi attat, gan ddywedyd, Y mae yn edifar gennyf; maddeu iddo.

5 ¶ A'r Apoftolion a ddywedafant wrth yr Arglwydd, Anghwanega ein ffydd ni.

a Mat. 17. 20. Mar. 9. 23. & 11. 23. 6 [d] A'r Arglwydd a ddywedodd, Pe byddai gennych ffydd gymmaint a gronyn o hâd mwftard, chwi a ellych ddywedyd wrth y fycamor-wydden hon, Ymddadwreiddia, a phlanner di yn y môr; a hi a ufuddhai i chwi.

7 Eithr pwy o honoch chwi ac iddo wâs yn aredig, neu yn bugeilio, a ddywed wrtho yn y man pan ddêl o'r maes, Dôs ac eiftedd i lawr i fwytta?

8 Ond yn hyttrach a ddywed wrtho, Arlwya i mi i fwpperu, ac ymwregyfa, a gwafanaetha arnafi, nes i mi fwytta ac yfed; ac wedi hynny y bwytteï, ac yr yfi ditheu.

9 Oes ganddo ddiolch i'r gwâs hwnnw, am wneuthur o hono y pethau a orchymynnafid iddo? Nid wyf yn tybied.

10 Felly chwithau hefyd, gwedi i chwi wneuthur y cwbl oll ag a orchymynnwyd i

e Mat. 25. 30 Rhuf. 3 12. Phile. 11. chwi, dywedwch, Gweifion [e] anfuddiol ydym: oblegid yr hyn a ddylafem ei wneuthur a wnaethom.

11 ¶ Bu hefyd, ac efe yn myned i Jerufalem, fyned o hono ef trwy ganol Samaria a Galilea.

12 A phan oedd efe yn myned i mewn i ryw dref, cyfarfu ag ef ddeg o wŷr gwahan-gleifion, y rhai a fafafant o hirbell:

13 A hwy a godafant eu llef, gan ddywedyd, Iefu feiftr, trugarhâ wrthym.

14 A phan welodd efe *hwynt*, efe a ddywed-

f Lef. 13. 2. & 14. 2. Mat. 8. 4. odd wrthynt, [f] Ewch a dangofwch eich hunain i'r offeiriaid. A bu fel yr oeddynt yn myned, fe a'i glanhâwyd hwynt.

15 Ac un o honynt, pan welodd ddarfod ei iachau, a ddychwelodd, gan foliannu Duw â llef uchel.

16 Ac efe a fyrthiodd ar ei wyneb wrth ei draed ef, gan ddiolch iddo: a Samariad oedd ef.

17 A'r Iefu gan atteb a ddywedodd, Oni lanhâwyd y deg? ond pa le *y mae* 'r naw?

18 Ni chaed a ddychwelafant i roi gogoniant i Dduw, ond yr eftron hwn.

g Mat. 9. 22. Marc 5. 34. & 10. 52. Pen. 7. 50. & 8. 48. & 18. 42. 19 [g] Ac efe a ddywedodd wrtho, Cyfod, a dôs ymaith, dy ffydd a'th iachaodd.

20 ¶ A phan ofynnodd y Phariseaid iddo pa brŷd y deuai deyrnas Dduw, efe a attebodd iddynt, ac a ddywedodd, Ni ddaw teyrnas Dduw wrth ddifgwil.

21 Ac ni ddywedant, Wele yma, neu wele

‡ Neu, *yn eich plith chwi.* accw: canys wele, teyrnas Dduw, ‡ o'ch mewn chwi y mae.

22 Ac efe a ddywedodd wrth y difgyblion,

h Edrych Mat. 9. 15. Ioan 17. 12. [h] Y dyddiau a ddaw pan chwennychoch weled un o ddyddiau Mâb y dyn, ac ni's gwelwch.

i Mat. 24. 23 Mar. 13. 21. Pen. 21. 8. 23 A [i] hwy a ddywedant wrthych, Wele yma, neu wele accw: nac ewch, ac na chanlynwch *hwynt*.

24 [k] Canys megis y mae y fellten a fellteuna o'r naill ran tan y nef, yn difglairio hyd y rhan arall tan y nef; felly y bydd Mâb y dyn hefyd yn ei ddydd ef. 4036 k Mat. 24. 27

25 [l] Eithr yn gyntaf rhaid iddo ddioddef llawer, a'i wrthod gan y genhedlaeth hon. l Mar. 8. 31. & 9. 31. & 10. 33. Pen. 9. 22.

26 [m] Ac megis y bu yn nyddiau Noë, felly y bydd hefyd yn nyddiau Mâb y dyn. m Gen. 7. Mat. 24. 37.

27 Yr oeddynt yn bwytta, yn yfed, yn gwreica, yn gwra, hyd y dydd yr aeth Noë i mewn i'r arch; a daeth y diluw, ac a'u difethodd hwynt oll.

28 [n] Yr un modd hefyd ag y bu yn nyddiau Lot: yr oeddynt yn bwytta, yn yfed, yn prynnu, yn gwerthu, yn plannu, yn adeiladu; n Gen. 19.

29 Eithr y dydd yr aeth Lot allan o Sodoma, y glawiodd tân a brwmftan o'r nef, ac a'u difethodd hwynt oll.

30 Fel hyn y bydd yn y dydd y datcuddir Mâb y dyn.

31 Yn y dydd hwnnw y neb [o] a fyddo ar ben y tŷ, a'i ddodrefn o fewn y tŷ, na ddifgynned i'w cymmeryd hwynt: a'r hwn *a fyddo* yn y maes, yr un ffunyd na ddychweled yn ei ôl. o Mat. 24. 17.

32 [p] Cofiwch wraig Lot. p Gê. 19. 26.

33 [q] Pwy bynnag a geifio gadw ei enioes, a'i cyll; a phwy bynnag a'i cyll, a'i bywhâ hi. q Mat. 10. 39 & 16. 25. Marc 8. 35. Pen. 9. 24. Ioan 12. 25.

34 [r] Yr wyf yn dywedyd i chwi, Y nôs honno y bydd dau yn yr un gwely; y naill a gymmerir, a'r llall a adewir. r Mat. 24. 40, 41. 1 Thef. 4. 15.

35 Dwy a fydd yn malu yn yr un lle; y naill a gymmerir, a'r llall a adewir.

36 Dau a fyddant yn y maes; y naill a gymmerir, a'r llall a adewir.

37 A hwy a attebafant ac a ddywedafant wrtho, [f] Pa le, Arglwydd? Ac efe a ddywedodd wrthynt, Pa le bynnag y *byddo 'r* corph, yno yr ymgafgl yr eryrod. f Iob 39. 30. Mat. 24. 28.

PEN. XVIII.

3 Am y weddw daer. 9 Am y Phariſead a'r Publican. 15 Dwyn plant at Griſt. 18 Y llywydd a fynnai ganlyn Chriſt, ond a rwyſtrir gan ei gyfoeth. 28 Gwobr y rhai a ymadawant â'r cwbl oll er ei fwyn ef. 31 Y mae efe yn rhag-fynegi ei farwolaeth, 35 ac yn rhoddi i ddyn dall ei olwg.

AC efe a ddywedodd hefyd ddammeg wrthynt, fod yn rhaid gweddio [a] yn waftad, ac heb ddeffygio; a Pf. 31. 16. Rhuf. 12. 12. Eph. 6. 18. Col. 4. 2. 1 Thef. 5. 17.

2 Gan ddywedyd, Yr oedd rhyw farn-wr mewn rhyw ddinas, yr hwn nid ofnai Dduw, ac ni pharchai ddyn.

3 Yr oedd hefyd yn y ddinas honno wraig weddw, a hi a ddaeth atto ef, gan ddywedyd, Dial fi ar fy ngwrthwyneb-wr.

4 Ac efe ni's gwnai dros amfer: eithr wedi hynny, efe a ddywedodd ynddo ei hun, Er nad ofnaf Dduw, ac na pharchaf ddyn;

5 Etto am fod y weddw hon yn peri i mi flinder, mi a'i dialaf hi; rhag iddi yn y diwedd ddyfod a'm fyfrdanu i.

6 A'r Arglwydd a ddywedodd, Gwrandewch beth a ddywed y barn-wr anghyfiawn.

7 Ac

4036 7 Ac [b] oni ddïal Duw ei etholedigion, ſy yn
b Dat. 6.10. llefain arno ddydd a nôs, er ei fod yn hîr oedi troſtynt?

c Heb.10.37 2 Pet.3.8,9. 8 Yr wyf yn dywedyd i chwi [c] y dïal efe hwynt ar frŷs. Eithr Mâb y dyn pan ddêl, a gaiff efe ffydd ar y ddaiar?

9 Ac efe a ddywedodd y ddammeg hon hefyd, wrth y rhai oedd yn hyderu arnynt eu hunain eu bod yn gyfiawn, ac yn dïyſtyru eraill:

10 Dau ŵr a aeth i fynu i'r Deml i weddïo; un yn Phariſead, a'r llall yn Bublican.

d Eſay 1.15. & 58. 2. Dat. 3. 17. 11 Y Phariſead o'i ſefyll a weddïodd rhyngddo ac ef ei hun fel hyn, * O Dduw, yr wyf yn diolch i ti nad wyf fi fel y mae dynion eraill, yn drawſion, yn anghyfiawn, yn odinebwŷr; neu fel y Publican hwn 'chwaith.

12 Yr wyf yn ymprydio ddwy-waith yn yr wyth-nos, yr wyf yn degymmu cymmaint oll ag a feddaf.

13 A'r Publican gan ſefyll o hirbell, ni fynnai cymmaint a chodi ei olygon tu-a'r nef, eithr efe a gurodd ei ddwyfron, gan ddywedyd, O Dduw, bydd drugarog wrthyf bechadur.

14 Dywedaf i chwi, Aeth hwn i wared i'w dŷ, wedi ei gyfiawnhau *yn fwy* na'r llall: d Job 22.29. Mat. 23.12. Pen. 14. 11. Iago 4. 6. 1 Pet. 5. 5. [d] canys pôb un ac ſydd yn ei dderchafu ei hun, a oſtyngir; a phob un ac ſydd yn ei oſtwng ei hun, a dderchefir.

e Mat.19.13. Mar. 10.13. 15 ¶ [e] A hwy a ddygaſant atto blant bychain hefyd, fel y cyffyrddai efe â hwynt: a'r diſgyblion pan welſant, a'u ceryddaſant hwy.

16 Eithr yr Ieſu a'u galwodd hwynt atto, ac a ddywedodd, Gadewch i'r plant bychain ddyfod attafi, ac na waherddwch hwynt: canys f 1 Cor. 14. 20. 1 Pet. 2. 2. [f] eiddo y cyfryw rai yw teyrnas Dduw.

g Mat.10.15 17 [g] Yn wîr meddaf i chwi, Pwy bynnag ni dderbynio deyrnas Dduw fel dyn bach, nid â efe i mewn iddi.

h Mat.19.16. Mar. 10 17. 18 ¶ [h] A rhyw lywodraeth-ŵr a ofynnodd iddo, gan ddywedyd, Athro da, wrth wneuthur pa beth yr etifeddaf fi fywyd tragywyddol?

19 A'r Ieſu a ddywedodd wrtho, Pa ham i'm gelwi yn dda? nid oes neb yn dda ond un, *ſef* Duw.

i Exod. 20. 12, 13. Rhuf. 13.9. k Eph. 6. 2. Col. 3. 20. 20 Ti a wyddoſt y gorchymynnion, [i] Na odineba, Na lâdd, Na ledratta, Na ddwg gam dyſtiolaeth, [k] Anrhydedda dy dâd a'th fam.

21 Ac efe a ddywedodd, Hyn oll a gedwais o'm hieuengctid.

l Mat. 6.19, &c. & 19.21. 1 Tit. 6.19. 22 A'r Ieſu pan glybu hyn, a ddywedodd wrtho, Y mae un peth etto yn ôl i ti: [l] Gwerth yr hyn oll ſydd gennyt, a dyro i'r tlodion, a thi a gai dryſor yn y nef: a thyred, canlyn fi.

23 Ond pan glybu efe y pethau hyn, efe a aeth yn athriſt: canys yr oedd efe yn gyfoethog iawn.

m Dih. 11. 28. 24 A'r Ieſu, pan welodd ef wedi myned yn athriſt, a ddywedodd, [m] Mor anhawdd yr â y rhai y mae golud ganddynt i mewn i deyrnas Dduw!

25 Canys haws yw i gamel fyned trwy grau y nodwydd ddur nag i oludog fyned i mewn i deyrnas Dduw.

26 A'r rhai a glywſent a ddywedaſant, A phwy a all fod yn gadwedig?

n Jer.32.17. Zech. 8. 6. Pen. 1. 37. 27 Ac efe a ddywedodd, [n] Y pethau ſy amhoſſibl gyd-a dynion, ſydd boſſibl gyd-a Duw.

28 [o] A dywedodd Petr, Wele, nyni a adawſom bob peth, ac a'th ganlynaſom di. 4036 o Mat.19.27.

29 Ac efe a ddywedodd wrthynt, Yn wîr meddaf i chwi, p Deu.33.9. [p] Nid oes neb ar a adawödd dŷ, neu rïeni, neu frodyr, neu wraig, neu blant, er mwyn teyrnas Dduw,

q Job 42. 12. 30 [q] Ar ni's derbyn lawer cymmaint yn y prŷd hwn, ac yn y byd a ddaw fywyd tragywyddol.

r Mat.16.21. & 17. 22. & 20. 17. Mar. 10.32. 31 ¶ [r] Ac efe a gymmerodd y deuddeg atto, ac a ddywedodd wrthynt, Wele, yr ydym ni yn myned i fynu i Jeruſalem, a chyflawnir pob peth ſ a'r ſydd yn yſgrifennedig trwy 'r prophwydi am Fâb y dyn.

ſ Pſal. 22. Eſay 53.

t Mat. 27.2. Pen. 23. 1. Ioan 18.28. Act. 3. 13. 32 Canys [t] efe a draddodir i'r cenhedloedd, ac a watwerir, ac a amherchir, ac a boerir arno:

33 Ac wedi iddynt ei fflan-gellu y lladdant ef: a'r trydydd dydd efe a adgyfyd.

34 A hwy ni ddeallaſant ddim o'r pethau hyn; a'r gair hwn oedd guddiedig oddiwrthynt, ac ni wybuant y pethau a ddywetpwyd.

u Mat.20.29 Mar. 10.46 35 ¶ [u] A bu, ac efe yn neſſau at Jericho, i ryw ddyn dall fod yn eiſtedd yn ymyl y ffordd yn cardotta.

36 A phan glybu efe y dyrfa yn myned heibio, efe a ofynnodd pa beth oedd hyn.

37 A hwy a ddywedaſant iddo mai Ieſu o Nazareth oedd yn myned heibio.

38 Ac efe a lefodd, gan ddywedyd, Ieſu Fâb Dafydd, trugarhâ wrthyf.

39 A'r rhai oedd yn myned o'r blaen a'i ceryddaſant ef i dewi: eithr efe a lefodd yn fwy o lawer, Mâb Dafydd, trugarhâ wrthyf.

40 A'r Ieſu a ſafodd, ac a orchymynnodd ei ddwyn ef atto: a phan ddaeth yn agos, efe a ofynnodd iddo,

41 Gan ddywedyd, Pa beth a fynni di i mi ei wneuthur i ti? Yntef a ddywedodd, Arglwydd, cael o honof fy ngolwg.

x Pſ. 17.19 42 A'r Ieſu a ddywedodd wrtho, Cymmer dy olwg: [x] dy ffydd a'th iachaodd.

43 Ac allan o law y cafodd efe ei olwg, ac a'i canlynodd ef, gan ogoneddu Duw: a'r holl bobl pan welſant, a roiſant foliant i Dduw.

PEN. XIX.

1 Am Zacchëus y Publican. 11 Y deg darn o arian. 28 Chriſt yn marchogaeth i Jeruſalem mewn gorfoledd: 41 yn wylo troſti: 45 yn gyrru y prynwŷr a'r gwerthwŷr allan o'r Deml: 47 gan athrawiaethu beunydd ynddi. Y llywodraeth-wŷr a fynnent ei ddifetha ef, oni bai rhag ofn y bobl.

A'R *Ieſu* a aeth i mewn, ac a aeth trwy Jericho.

2 Ac wele ŵr a elwid wrth ei enw Zacchëus, ac efe oedd Ben-publican, a hwn oedd gyfoethog.

3 Ac yr oedd efe yn ceiſio gweled yr Ieſu, pwy ydoedd: ac ni allai gan y dyrfa, am ei fod yn fychan o gorpholaeth.

4 Ac efe a redodd o'r blaen, ac a ddringodd i ſycomorwydden, fel y gallai ei weled ef: oblegid yr oedd efe i ddyfod y ffordd honno.

5 A phan ddaeth yr Ieſu i'r lle, efe a edrychodd i fynu, ac a'i canfu ef, ac a ddywedodd wrtho,

4036 wrtho, Zacchëus, disgyn ar frŷs: canys rhaid i mi heddyw aros yn dy dŷ di.

6 Ac efe a ddisgynnodd ar frŷs, ac a'i derbyniodd ef yn llawen.

7 A phan welsant, grwgnach a wnaethant oll, gan ddywedyd, Fyned o hono ef i mewn i letteua at ŵr pechadurus.

8 A Zacchëus a safodd, ac a ddywedodd wrth yr Arglwydd, Wele, hanner fy nâ, ô Arglwydd, yr ydwyf yn ei roddi i'r tlodion; ac o's dugym
a Pen.3.14. ddim o'r eiddo neb drwy [a] gam-achwyn, yr ydwyf yn ei dalu ar ei bedwerydd.

9 A'r Iesu a ddywedodd wrtho, Heddyw y daeth iechydwriaeth i'r tŷ hwn, o herwŷdd
b Rhu.4.11, 12, 16. Gal. 3.7. [b] ei fod yntef [c] yn fâb i Abraham.

c Ps. 13.16. d Mat. 18.11 Edrych Mat. 10 6. & 15.24. 10 [d] Canys Mâb y dyn a ddaeth i geisio, ac i gadw yr hyn a gollasid.

11 ¶ Ac a hwy yn gwrando ar y pethau hyn, efe a 'chwanegodd ac a ddywedodd ddammeg, am ei fod efe yn agos at Jerusalem, ac am iddynt dybied yr ymddangosai teyrnas Dduw yn y fan.

e Mat. 25.14 12 [e] Am hynny y dywedodd efe, Rhyw ŵr bonheddig a aeth i wlâd bell, i dderbyn teyrnas iddo ei hun, ac i ddychwelyd.

13 Ac wedi galw ei ddeg gwâs, efe a roddes iddynt ddeg punt, ac a ddywedodd wrthynt, Marchnattewch hyd oni ddelwyf.

14 Eithr ei ddinas-wŷr a'i casasant ef, ac a ddanfonasant gennadwri ar ei ôl ef, gan ddywedyd, Ni fynnwn ni hwn i deyrnasu arnom.

15 A bu, pan ddaeth efe yn ei ôl wedi derbyn y deyrnas, erchi o hono ef alw y gweision hyn atto, i'r rhai y rhoddasai efe yr arian, fel y gwybyddai beth â elwasai bob un wrth farchnatta.

16 A daeth y cyntaf, gan ddywedyd, Arglwydd, dy bunt a ynnillodd ddeg punt.

f Pë 16.10. 17 Yntef a ddywedodd wrtho, Da, wâs da; am i ti fod [f] yn ffyddlon yn y lleiaf, bydded i ti awdurdod ar ddeg dinas.

18 A'r ail a ddaeth, gan ddywedyd, Arglwydd, dy bunt di a wnaeth bum punt.

19 Ac efe a ddywedodd hefyd wrth hwnnw, Bydd ditheu ar bum dinas.

20 Ac un arall a ddaeth, gan ddywedyd, Arglwydd, wele dy bunt, yr hon oedd gennyf wedi ei dodi mewn napcyn.

21 Canys mi a'th ofnais, am dy fod yn ŵr tôst: yr wyt ti yn cymmeryd i fynu y peth ni roddaist i lawr, ac yn medi y peth ni heuaist.

g 2 Sa.1.16. Mat.12.37. 22 Yntef a ddywedodd wrtho, [g] O'th enau dy hun i'th farnaf, tydi wâs drwg: ti a wyddit fy môd i yn ŵr tôst, yn cymmeryd i fynu y peth ni roddais i lawr, ac yn medi y peth ni heuais:

23 A pha ham na roddaist fy arian i i'r bwrdd *cyfnewid*, fal pan ddaethwn, y gallasŵn ei gael gyd-a llôg?

24 Ac efe a ddywedodd wrth y rhai oedd yn sefyll ger llaw, Dygwch oddiarno ef y bunt, a rhoddwch i'r hwn sydd a deg punt ganddo.

25 A hwy a ddywedasant wrtho, Arglwydd, y mae ganddo ef ddeg punt.

i Mat. 13.12 & 25.29. Marc 4.25. Pen. 8.18 26 Canys yr wyf fi yn dywedyd i chwi, [h] Mai i bob un y mae ganddo y rhoddir iddo; eithr oddiar yr hwn nid oes ganddo, y dygir oddiarno, ïe yr hyn sydd ganddo. 4036

27 A hefyd, fy ngelynnion hynny, y rhai ni fynnasent i mi deyrnasu arnynt, dygwch hwynt yma, a lleddwch ger fy mron i.

28 ¶ Ac wedi iddo ddywedyd y pethau hyn, [i] efe a aeth o'r blaen, gan fyned i fynu i Jeru- i Mar. 10 32 salem.

k Mat. 21.1. Marc 11.1. 29 [k] Ac fe a ddigwyddodd pan ddaeth efe yn agos at Bethphage a Bethania, i'r mynydd a elwir Olewydd, efe a anfonodd ddau o'i ddisgyblion,

30 Gan ddywedyd, Ewch i'r pentref ar eich cyfer; yn yr hwn gwedi eich dyfod i mewn, chwi a gewch ebol yn rhwym, ar yr hwn nid eisteddodd dyn erioed; gollyngwch ef, a dygwch yma.

31 Ac o's gofyn neb i chwi, Pa ham yr ydych yn ei ollwng? fel hyn y dywedwch wrtho, Am fod yn rhaid i'r Arglwydd wrtho.

32 A'r rhai a ddanfonasid a aethant ymaith, ac a gawsant fel y dywedasai efe wrthynt.

33 Ac fel yr oeddynt yn gollwng yr ebol, ei berchennogion a ddywedasant wrthynt, Pa ham yr ydych yn gollwng yr ebol?

34 A hwy a ddywedasant, Mae yn rhaid i'r Arglwydd wrtho ef.

35 A hwy a'i dygasant ef at yr Iesu: ac wedi iddynt fwrw eu dillad ar yr ebol, hwy a ddodasant yr Iesu arno.

36 Ac fel yr oedd efe yn myned, hwy a danasant eu dillad ar hŷd y ffordd.

37 Ac weithian, ac efe yn nessau at ddisgynfa mynydd yr Olewydd, dechreuodd yr holl lïaws ddisgyblion lawenhau, a chlodfori Duw â llef uchel, am yr holl weithredoedd nerthol a welsent,

l Ps. 118. 26. m Pen 2.14. Eph 2.14. 38 Gan ddywedyd, [l] Bendigedig *yw* 'r Brenin sydd yn dyfod yn enw 'r Arglwydd: [m] Tangneddyf yn y nef, a gogoniant yn y goruchaf.

Mat. 21 Mar. 11

39 A rhai o'r Pharisëaid o'r dyrfa a ddywedasant wrtho, Athro, cerydda dy ddisgyblion.

40 Ac efe a attebodd ac a ddywedodd wrthynt, Yr ydwyf yn dywedyd i chwi, pe tawai y rhai hyn, [n] y lleisai y cerrig yn y fan.

n Hab 2.11.

41 ¶ Ac wedi iddo ddyfod yn agos, pan welodd efe y ddinas, efe a wylodd trosti,

42 Gan ddywedyd, Pe gwybasit ditheu, ïe yn dy ddydd hwn, y pethau *a berthynent* i'th heddwch: eithr y maent yn awr yn guddiedig oddiwrth dy lygaid.

43 Canys daw y dyddiau arnat, a'th elynnion à fwriant glawdd o'th amgylch, ac a'th amgylchant, ac a'th warchaeant o bob parth,

o Brë 9.5 Mic. 3.12. Mat 24.2 Mar. 13.2 Pen. 21.6. 44 Ac [o] a'th wnânt yn gyd-wastad â'r llawr, a'th blant o'th fewn; ac [p] ni adawânt ynot faen ar faen: o herwŷdd nad adnabuost amser dy ymweliad.

q Mat. 21.12 Marc 11.15 45 [q] Ac efe a aeth i mewn i'r Deml, ac a ddechreuodd fwrw allan y rhai oedd yn gwerthu ynddi, ac yn prynnu;

r Esay 56.7 46 Gan ddywedyd wrthynt, [r] Y mae yn 'sgrifennedig, Fy nhŷ i, tŷ gweddi yw: eithr [s] chwi a'i gwnaethoch yn ogof lladron.

s Jer. 7.11

47 Ac yr oedd efe beunydd yn athrawiaethu yn y Deml: a'r [t] Arch-offeiriaid a'r ysgrifennyddion, a phennaethiaid y bobl, a geisient ei

t Mat. 21. Ioan 7.19 & 8.37 ddifetha ef;

48 Ac

4036 48 Ac ni fedraſant gael beth a wnaënt: canys yr holl bobl oedd yn glynu wrtho, i wrando arno.

PEN. XX.

1 Chriſt yn profi ei awdurdod, trwy ymofyn am fedydd Ioan. 9 Dammeg y winllan. 19 Am roddi teyrn-ged i Ceſar. 27 Y mae efe yn gorchfygu y Saduceaid, y rhai a wadent yr adgyfodiad. 41 Y modd y mae Chriſt yn fâb Dafydd. 45 Y mae efe yn rhybuddio ei ddiſgyblion i ochelyd yr yſgrifennyddion.

a Mat.21.23 A [1] Digwyddodd ar un o'r dyddiau hynny, ac efe yn dyſgu y bobl yn y Deml, ac yn pregethu yr Efengyl, ddyfod arno yr Arch-offeiriaid a'r yſgrifennyddion, gyd-a'r Henuriaid,

2 A llefaru wrtho, gan ddywedyd, Dywed i ni, [b] Drwy ba awdurdod yr wyt yn gwneuthur y pethau hyn? neu pwy yw yr hwn a roddodd i ti yr awdurdod hon?

b Act. 4.7. & 7.27.

3 Ac efe a attebodd ac a ddywedodd wrthynt, A minneu a ofynnaf i chwithau un gair; a dywedwch i mi:

4 Bedydd Ioan, ai o'r nef yr ydoedd, ai o ddynion?

5 Eithr hwy a ymreſymmaſant yn eu plith eu hunain, gan ddywedyd, O's dywedwn, O'r nef; efe a ddywed, Pa ham gan hynny na chredech ef?

6 Ac o's dywedwn, O ddynion; yr holl bobl a'n llabyddiant ni: canys y maent hwy yn cwbl-gredu fod Ioan yn brophwyd.

7 A hwy a attebaſant na's gwyddent o ba le.

8 A'r Ieſu a ddywedodd wrthynt, Ac nid wyf finneu yn dywedyd i chwi, trwy ba awdurdod yr wyf yn gwneuthur y pethau hyn.

Mat.21.33. Mar. 12. 1. 9 ¶ Ac efe a ddechreuodd ddywedyd y ddammeg hon wrth y bobl; [c] Rhyw ŵr a blannodd winllan, ac a'i goſodod i lafur-wŷr, ac a aeth oddi-cartref tros dalm o amſer.

10 Ac mewn amſer efe a anfonodd wâs at y llafur-wŷr, fel y rhoddent iddo o ffrwyth y winllan: eithr y llafur-wŷr a'i curaſant ef, ac a'i anfonaſant ymaith yn wag-law.

11 Ac efe a 'chwanegodd anfon gwâs arall: eithr hwy a guraſant, ac a amharchaſant hwnnw hefyd, ac a'i anfonaſant ymaith yn wag-law.

12 Ac efe a 'chwanegodd anfon y trydydd: a hwy a glwyfaſant hwn hefyd, ac a'i bwriaſant ef allan.

13 Yna y dywedodd Arglwydd y winllan, Pa beth a wnâf? mi a anfonaf fy anwyl fâb: fe allai pan welant ef y parchant ef.

14 Eithr y llafur-wŷr, pan welſant ef, a ymreſymmaſant â'u gilydd, gan ddywedyd, Hwn yw yr etifedd: deuwch, lladdwn ef, fel y byddo yr etifeddiaeth yn eiddom ni.

15 A hwy a'i bwriaſant ef allan o'r winllan, ac a'i lladdaſant. Pa beth gan hynny a wnâ arglwydd y winllan iddynt hwy?

16 Efe a ddaw ac a ddifetha y llafur-wŷr hyn, ac a rydd ei winllan i eraill. A phan glywſant hyn, hwy a ddywedaſant, Na atto Duw.

17 Ac efe a edrychodd arnynt, ac a ddywedodd, Beth gan hynny yw hyn a 'ſgrifennwyd,

d Pſ. 118.22. Mat. 21.42. [d] Y maen a wrthodod yr adeilad-wŷr, hwn a wnaethpwyd yn ben y gongl?

18 Pwy bynnag a ſyrthio ar y maen hwnnw, a ddryllir: ac [e] ar bwy bynnag y ſyrthio, efe a'i mâl ef.

e Dan. 2. 34, 35.

19 ¶ A'r Arch-offeiriaid a'r yſgrifennyddion, a geiſiaſant roddi dwylo arno yr awr honno; ac yr oedd arnynt ofn y bobl: canys gwybuant mai yn eu herbyn hwynt y dywedaſai efe y ddammeg hon.

20 [f] A hwy â'i gwiliaſant ef, ac a yrraſant gynllwyn-wŷr, y rhai a gymmerent arnynt eu bod yn gyfiawn; fel y dalient ef yn ei ymadrodd, i'w draddodi ym-meddiant ac awdurdod y rhaglaw.

f Mat.22.15

21 A hwy a ofynnaſant iddo ef, gan ddywedyd, [g] Athro, ni a wyddom mai uniawn yr ydwyt ti yn dywedyd, ac nad wyt yn derbyn wyneb, eithr yn dyſgu ffordd Dduw mewn gwirionedd.

g Mat.22.16. Mar. 12.14.

22 Ai cyfreithlon i ni roi teyrn-ged i Ceſar, ai nid yw?

23 Ac efe a ddeallodd eu cyfrwyſtra hwy, ac a ddywedodd wrthynt, Pa ham y temtiwch fi?

24 Dangoſwch i mi geiniog. Llun ac argraff pwy ſydd arni? A hwy a attebaſant ac a ddywedaſant, Yr eiddo Ceſar.

25 Ac efe a ddywedodd wrthynt, Rhoddwch chwithau yr eiddo Ceſar i Ceſar, a'r eiddo Duw i Dduw.

26 Ac ni allaſant feio ar ei eiriau ef ger bron y bobl: a chan ryfeddu wrth ei atteb ef, hwy a dawſant â ſôn.

h Mat.22.23 Mar. 12.18. i Act.23.6,8. 27 ¶ [h] A rhai o'r Saduceaid, ([i] y rhai ſy yn gwadu nad oes adgyfodiad) a ddaethant atto ef, ac a ofynnaſant iddo,

k Deu 25.5. 28 Gan ddywedyd, Athro, [k] Moſes a 'ſgrifennodd i ni, O's byddai farw brawd neb, ac iddo wraig, a marw o hono yn ddiblant, ar gymmeryd o'i frawd ei wraig ef, a chodi hâd i'w frawd.

29 Yr oedd gan hynny ſaith o frodyr: a'r cyntaf a gymmerodd wraig, ac a fu farw yn ddi-blant.

30 A'r ail a gymmerth y wraig, ac a fu farw yn ddi-blant.

31 A'r trydydd a'i cymmerth hi: ac yr un ffunyd y ſaith hefyd, ac ni adawſant blant, ac a fuant feirw.

32 Ac yn ddiweddaf oll bu farw y wraig hefyd.

33 Yn yr adgyfodiad gan hynny gwraig i bwy un o honynt yw hi? canys y ſaith a'i cawſant hi yn wraig.

34 A'r Ieſu gan atteb a ddywedodd wrthynt, Plant y byd hwn ſydd yn gwreica, ac yn gwra.

35 Eithr y rhai a gyfrifer yn deilwng i gael y byd hwnnw, a'r adgyfodiad oddiwrth y meirw, nid ydynt nac yn gwreica nac yn gwra.

36 Canys ni's gallant farw mwy: oblegid [l] cyd-ſtad ydynt â'r Angylion; a phlant Duw ydynt, gan eu bod yn blant yr adgyfodiad.

l 1 Ioan 3.2.

37 Ac y cyfyd y meirw, [m] Moſes hefyd a hyſpyſodd wrth y berth, pan yw ef yn galw yr Arglwydd yn Dduw Abraham, ac yn Dduw Iſaac, ac yn Dduw Jacob.

m Exo.3.6.

4036 38 Ac nid yw efe Dduw y meirw, ond y
n Rhuf. 6. 10. byw: canys n pawb ſydd fyw iddo ef.

39 Yna rhai o'r yſgrifennyddion gan atteb a ddywedaſant, Athro, da y dywedaiſt.

40 Ac ni feiddiaſant mwyach ofyn dim iddo ef.

o Mat. 22. 42. Mar. 12. 35. 41 ¶ Ac efe a ddywedodd wrthynt, o Pa fodd y maent yn dywedyd fod Chriſt yn fâb i Ddafydd?

42 Ac y mae Dafydd ei hun yn dywedyd yn
p Pſ. 110. 1. llyfr y Pſalmau, p Yr ARGLWYDD a ddywedodd wrth fy Arglwydd, Eiſtedd ar fy neheu-law,

43 Hyd oni oſodwyf dy elynion yn droedfainge i'th draed ti.

44 Y mae Dafydd gan hynny yn ei alw ef yn Arglwydd, a pha fodd y mae efe yn fâb iddo?

q Mar. 12. 38. 45 ¶ q Ac a'r holl bobl yn clywed, efe a ddywedodd wrth ei ddiſgyblion,

r Mat. 23. 5. 46 r Ymogelwch rhag yr yſgrifennyddion, y rhai a ewyllyſiant rodio mewn dillad lleiſion,
ſ Pſ. 11. 43. ac ſ a garant gyfarchiadau yn y marchnadoedd, a'r prif-gadeiriau yn y ſynagogau, a'r prif-eiſteddleoedd yn y gwleddoedd;

t Mat. 23. 14. 47 t Y rhai ſydd yn llwyr-fwytta tai gwragedd gweddwon, ac mewn rhith yn hîr-weddio; y rhai hyn a dderbyniant farn fwy.

PEN. XXI.

1 Chriſt yn canmol y weddw dlawd: 5 Yn rhag-fynegi dinyſtr y Deml, a dinas Jeruſalem, 25 a'r arwyddion a fydd o flaen y dydd dimaethaf: 34 yn eu hannog hwy i fod yn wiliadwrus. 37 Arfer Chriſt tra fû yn Jeruſalem.

a Mar. 12. 41. AC wedi iddo edrych i fynu, efe a ganfu y rhai goludog yn bwrw eu rhoddion i'r dryſorfa.

2 Ac efe a ganfu hefyd ryw wraig weddw dlawd yn bwrw yno ddwy hatling.

3 Ac efe a ddywedodd, Yn wîr meddaf i
b 2 Cor. 8. 12. chwi, b fwrw o'r wraig weddw dlawd hon i mewn fwy nâ hwynt oll.

4 Canys y rhai hyn oll o'r hyn oedd weddill ganddynt a fwriaſant at offrymmau Duw: eithr hon o'i phrinder a fwriodd i mewn yr holl fywyd a oedd ganddi.

c Mat. 24. 1. Marc 13. 1. 5 ¶ c Ac fel yr oedd rhai yn dywedyd am y Deml, ei bod hi wedi ei harddu â meini têg a rhoddion, efe a ddywedodd,

6 Y pethau hyn yr ydych yn edrych arnynt,
d Pſ. 19. 44. daw y dyddiau yn y rhai d ni adewir maen ar faen ar ni's dattodir.

7 A hwy a ofynnaſant iddo, gan ddywedyd, Athro, pa brŷd gan hynny y bydd y pethau hyn, a pha arwŷdd fydd pan fo 'r pethau hyn ar ddyfod?

e Eph. 5. 6. 2 Theſ. 2. 3. 8 Ac efe a ddywedodd, e Edrychwch na thwyller chwi: canys llawer a ddeuant yn fy enw i, gan ddywedyd, Myfi yw *Chriſt*; a'r amſer a neſſaodd: nac ewch gan hynny ar eu hôl hwynt.

9 A phan glywoch ſôn am ryfeloedd a therfyſgoedd, na chymmerwch fraw: canys rhaid i'r pethau hyn fod yn gyntaf; ond ni *ddaw* y diwedd yn y man.

f Mat. 24. 7. 10 f Yna y dywedodd efe wrthynt, Cenedl a gyfyd yn erbyn cenedl, a theyrnas yn erbyn teyrnas: 4036

11 A daiar-grynſaau mawrion a fyddant yn amryw leoedd, a newŷn, a heintiau, a phethau ofnadwy, ac arwyddion mawrion a fydd o'r nef.

g Mar. 13. 9. Dat. 2. 10. 12 g Eithr o flaen hyn oll, hwy a roddant eu dwylo arnoch, ac *aich* erlidiant, gan eich traddodi i'r ſynagogau, ac h i garcharau, i wedi eich dwyn ger bron brenhinoedd a llywodraethwŷr o achos fy enw i.

h Act. 4. 3. & 5. 18. & 12. 4. & 16. 24. i Act. 25. 23. k Phil. 1. 28. 2 Theſ. 1. 5. 13 Eithr k fe a ddigwydd i chwi yn dyſtiolaeth.

l Mat. 10. 19. Mar. 13. 11. Luc. 12. 11. ‡ *gyſodwch yn eich calonnau &c.* m Act. 6. 10. 14 l Am hynny ‡ rhoddwch eich brŷd ar na rag-fyfyrioch beth a attebioch.

15 Canys myfi a roddaf i chwi enau, a doethineb, m yr hon ni's gall eich holl wrthwyneb-wŷr na dywedyd yn ei herbyn, na'i gwrth-ſefyll.

n Mic. 7. 6. o Act. 7. 59. & 12. 2. 16 n A chwi a fradychir, ïe gan rieni, a brodyr, a cheraint, a chyfeillion; ac o i rai o honoch y parant farwolaeth.

p Mat. 10. 22. 17 A p châs fyddwch gan bawb o herwŷdd fy enw i.

q Mat. 10. 30. 18 q Ond ni chyll blewin o'ch pen chwi.

19 Yn eich amynedd meddiennwch eich eneidiau.

r Mat. 24. 15. Mar. 13. 14. 20 r A phan welloch Jeruſalem wedi ei hamgylchu gan luoedd, yna gwybyddwch fod ei hanghyfannedd-dra hi wedi neſſau.

21 Yna y rhai *fyddant* yn Judea, ffoant i'r mynyddoedd; a'r rhai *a fyddant* yn ei chanol hi, ymadawânt: a'r rhai *a fyddant* yn y meuſydd, nac elont i mewn iddi:

ſ Dan. 9. 26, 27. Zech. 11. 1. 22 Canys dyddiau dial yw y rhai hyn, f i gyflawnu yr holl bethau a 'ſgrifennwyd.

23 Eithr gwae y rhai beichiogion a'r rhai yn rhoi bronnau yn y dyddiau hynny: canys bydd angen mawr yn y tîr, a digoſaint ar y bobl hyn.

24 A hwy a ſyrthiant drwy fin y cleddyf, a chaeth-gludir hwynt at bob cenhedlaeth: a Jeruſalem a fydd wedi ei mathru gan y cenhedloedd, t hyd oni chyflawner amſer y cenhedloedd.

t Rhuf. 11. 25. u Mat. 24. 29. Mar. 13. 24. 2 Pet. 3. 10. 25 A u bydd arwyddion yn yr haul, a'r lleuad, a'r ſêr; ac ar y ddaiar ing cenhedloedd gan gyfyng-gyngor; a'r môr a'r tonnau yn rhuo.

26 A dynion yn llewygu gan ofn, a diſgwil am y pethau ſy yn dyfod ar y ddaiar: oblegid nerthoedd y nefoedd a yſgydwir.

x Dan. 1. 7. 27 Ac yna y gwelant Fâb y dyn x yn dyfod mewn cwmmwl, gyd-a gallu a gogoniant mawr.

28 A phan ddechreuo 'r pethau hyn ddyfod, edrychwch i fynu, a chodwch eich pennau: canys y y mae eich ymwared yn neſſau.

y Rhuf. 8. 23. z Mat. 24. 30. Mar. 13. 26. 29 z Ac efe a ddywedodd ddammeg iddynt; Edrychwch ar y ffigyſ-bren, a'r holl breniau;

30 Pan ddeiliant hwy weithian, chwi a welwch, ac a wyddoch o honoch eich hun, fod yr hâf yn agos.

31 Felly chwithau, pan weloch y pethau hyn yn digwydd, gwybyddwch fod teyrnas Dduw yn agos.

32 Yn wîr meddaf i chwi, Nid â yr oes hon heibio, hyd oni ddêl y cwbl i ben.

33 a Y

4036 33 [a] Y nef a'r ddaiar a ânt heibio; ond fy
[a] Mat. 24. 35 ngeiriau i nid ânt heibio ddim.

[b] Rhu. 13. 13
1 Theſ. 5. 6.
1 Pet. 4. 7.

34 Ac [b] edrychwch arnoch eich hunain, rhag i'ch calonnau un amſer drymhau drwy lothineb, a meddwdod, a gofalon y bywyd *hwn*, a dyfod y dydd hwnnw arnoch yn ddiſymmwth.

[c] 1 Theſ. 5. 2
2 Pet. 3. 10.
Dat. 3. 3.
& 16. 15.

35 Canys [c] efe a ddaw fel magl, ar wartha pawb oll a'r ſy yn trigo ar wyneb yr holl ddaiar.

[d] Mat. 24. 42
Mar. 13. 33.
[e] Pen. 18. 1.

36 [d] Gwiliwch gan hynny a [e] gweddïwch bob amſer, ar gael eich cyfrif yn deilwng i ddiangc rhag y pethau hyn oll ſy ar ddyfod, ac [f] i ſefyll ger bron Mâb y dyn.

[f] Pſal. 1. 5.
Eph. 6. 13.

37 [g] A'r dydd yr ydoedd efe yn athrawiaethu
[g] Ioſ. 8. 1, 2.
[h] Pſ. 22. 39.
yn y Deml; a'r [h] nôs yr oedd efe yn myned ac yn aros yn y mynydd, a elwid yr Olewydd.

38 A'r holl bobl a foreu-gyrchent atto ef yn y Deml i'w glywed ef.

PEN. XXII.

1 Yr Iuddewon yn cyd-fwriadu yn erbyn Chriſt. 3 Satan yn parottoi Judas i'w fradychu ef. 7 Yr Apoſtolion yn arlwyo y Paſc. 19 Chriſt yn ordeinio ei Swpper ſanctaidd, 21 yn guddiedig yn rhag-ddywedyd am y bradychwr, 24 yn annog y rhan arall o'i Apoſtolion i ochelyd rhyfyg, 32 yn ſiccrhau Petr na phallai ei ffydd ef, 34 ac er hynny y gwadai efe ef dair gwaith: 39 yn gweddïo yn y mynydd, ac yn chwyſu 'r gwaed, 47 yn cael ei fradychu â chuſan, 50 yn iachau cluſt Malchus, 54 yn cael ei wadu dair gwaith gan Betr, 63 a'i amherchi yn gywilyddus; 66 ac yn cyfaddef ei fod yn Fâb Duw.

[a] Mat. 26. 2.
Mar. 14. 1.

A [a] Neſſaodd gŵyl y bara croyw, yr hon a elwir y Paſc.

Pſal. 2. 2.
Dan 11. 47.
Iſa. 4. 27.

2 A'r [b] Arch-offeiriaid a'r yſgriſennyddion a geiſiaſant pa fodd y diſethent ef: oblegid yr oedd arnynt ofn y bobl.

[c] Mat. 26. 14.
Ioan 13. 2, 27.

3 ¶ [c] A Satan a aeth i mewn i Judas, yr hwn a gyfenwid Iſcariot, yr hwn oedd o riſedi 'r deuddeg.

4 Ac efe a aeth ymaith, ac a ymddiddanodd â'r Arch-offeiriaid a'r ‡ blaenoriaid, pa fodd y bradychai efe ef iddynt.

‡ capteniaid.

5 Ac yr oedd yn llawen ganddynt: a hwy a gyttunaſant ar roddi arian iddo.

6 Ac efe a addawödd, ac a geiſiodd amſer cyfaddas i'w fradychu ef iddynt yn abſen y bobl.

[d] Mat. 26. 17
Mar. 14. 12.
[x] Dat. 1. 7.

7 ¶ [d] A daeth dydd y bara croyw, ar yr hwn yr oedd rhaid lladd y Paſc.

8 Ac efe a anfonodd Petr ac Ioan, gan ddywedyd, Ewch, parottowch i ni 'r Paſc, fel y bwyttaom.

9 A hwy a ddywedaſant wrtho, Pa le y mynni barottoi o honom?

10 Ac efe a ddywedodd wrthynt, Wele, pan ddeloch i mewn i'r ddinas, cyferfydd â chwi ddyn yn dwyn yſtenaid o ddwfr: canlynwch ef i'r tŷ lle yr êl efe i mewn.

11 A dywedwch wrth ŵr y tŷ, Y mae 'r Athro yn dywedyd wrthyt, Pa le y mae 'r lletty, lle y gallwyf fwytta 'r Paſc gyd-a'm diſgyblion?

12 Ac efe a ddengys i chwi oruwch-yſtafell fawr, wedi eu thanu: yno parottowch.

13 A hwy a aethant, ac a gawſant fel y dywedaſai efe wrthynt, ac a barottoiſant y Paſc. 4036

14 [e] A phan ddaeth yr awr, efe a eiſteddodd i lawr, a'r deuddeg Apoſtol gyd-ag ef. [e] Mat. 26. 20
Mar. 14. 17.

15 Ac efe a ddywedodd wrthynt, Mi ‡ a chwennychais yn fawr fwytta 'r Paſc hwn gyd-a chwi, cyn dioddef o honof. ‡ *gan chwennych a chwennychais.*

16 Canys yr ydwyf yn dywedyd i chwi, Ni fwyttâf fi mwŷach o honaw, [f] hyd oni chyflawner yn nheyrnas Dduw. [f] Pen 14. 15.
Dat. 19. 9.

17 Ac wedi iddo gymmeryd y cwppan, a rhoddi diolch, efe a ddywedodd, Cymmerwch hwn, a rhennwch yn eich plith,

18 Canys [g] yr ydwyf yn dywedyd i chwi, nad yfaf o ffirwyth y winwydden hyd oni ddêl teyrnas Dduw. [g] Mat. 26. 29
Mar. 14. 25.

19 ¶ [h] Ac wedi iddo gymmeryd bara, a rhoi diolch, efe a'i torrodd, ac a'i rhoddes iddynt, gan ddywedyd, Hwn yw fy nghorph, yr hwn yr ydys yn ei roddi troſoch: gwnewch hyn er coffa am danaf. [h] Mat. 26. 26
Mar. 14. 22.
1 Cor. 11. 23

20 Yr un modd y cwppan hefyd wedi ſwpperu, gan ddywedyd, Y cwppan hwn yw 'r Teſtament newŷdd yn fy ngwaed i, yr hwn yr ydys yn ei dywallt troſoch.

21 ¶ [i] Eithr wele law 'r hwn ſydd yn fy mradychu gyd-a mi ar y bwrdd. [i] Pſal. 41. 9.
Mat. 26. 21, 23.
Mar. 14. 18.

22 Ac yn wîr, y mae Mâb y dyn yn myned, [k] megis y mae wedi ei luniaethu: eithr gwae 'r dyn hwnnw trwy 'r hwn y bradychir ef. [k] Act. 2. 23.
& 4. 28.

23 Hwythau a ddechreuaſant ymoſyn yn eu plith eu hun, pwy o honynt oedd yr hwn a wnai hynny.

24 ¶ A bu ymryſon yn eu plith, pwy o honynt a dybygid ei fod yn fwyaf.

25 [l] Ac efe a ddywedodd wrthynt, Y mae brenhinoedd y cenhedloedd yn arglwyddiaethu arnynt; a'r rhai ſy mewn awdurdod arnynt, a elwir yn bendefigion. [l] Mat. 20. 25
Mar. 10. 42.

26 [m] Ond na *ſyddwch* chwi felly: [n] eithr y mwyaf yn eich plith chwi, bydded megis yr ieuangaf; a'r pennaf, megis yr hwn ſydd yn gweini. [m] 1 Pet. 5. 3.
[n] Pen. 9. 48.

27 Canys pa un fwyaf, ai 'r hwn ſydd yn eiſtedd ar y bwrdd, ai 'r hwn ſydd yn gwaſanaethu? ond yr hwn ſydd yn eiſtedd ar y bwrdd? eithr [o] yr ydwyf fi yn eich myſg fel un yn gwaſanaethu. [o] Mat. 20. 28.
Ioan 13. 13, 14.
Phil. 2. 7.

28 A chwy-chwi yw y rhai a arhoſaſoch gyd-a mi yn [p] ſy mhrofedigaethau. [p] Heb. 4. 15.

29 Ac [q] yr wyf fi yn ordeinio i chwi deyrnas, megis yr ordeiniodd ſy Nhâd i minneu; [q] Mat. 24. 47
Pen. 12. 32.

30 Fel [r] y bwyttaoch ac yfoch ar fy mwrdd i yn fy nheyrnas, [ſ] ac yr eiſteddoch ar orſeddfeydd, yn barnu deuddeg-llwyth Iſraël. [r] Mat. 8. 11.
Pen. 14. 15.
Dat. 19. 9.
[ſ] Pſa. 49. 14.
Mat. 19. 28.
Dat. 3. 21.

31 ¶ A'r Arglwydd a ddywedodd, Simon, Simon, wele, [t] Satan a'ch ceiſiodd chwi, i'ch nithio fel gwenith: [t] 1 Pet. 5. 8.

32 Eithr mi a weddïas troſot, na ddiffygiai dy ffydd di: [u] ditheu pan i'th droër, cadarnhâ dy frodyr. [u] Ioan 21. 15, 16, 17.

33 Ac efe a ddywedodd wrtho, Arglwydd, yr ydwyf fi barod i fyned gyd-a thi i garchar, ac i angau.

34 [x] Yntef a ddywedodd, Yr wyf yn dywedyd i ti, Petr, Na chân y ceiliog heddyw, nes i ti wadu dair gwaith yr adweini fi. [x] Mat. 26. 34
Mar. 14. 30.
Ioan 13. 38.

4036 35 Ac efe a ddywedodd wrthynt, [y] Pan eich anfonais heb na phwrs, na chôd, nac eſgidiau; a fu arnoch eiſiau dim? A hwy a ddywedaſant, Na ddo ddim.

y Mat. 10. 9. Pen. 10. 4.

36 Yna y dywedodd wrthynt, Ond yn awr, y neb ſydd ganddo bwrs, cymmered, a'r un modd gôd: a'r neb nid oes ganddo, gwerthed ei bais, a phrynned gleddyf.

37 Canys yr wyf yn dywedyd i chwi, fod yn rhaid etto gyflawnu ynofi y peth hyn a [z] ſgrifennwyd, ſef, [z] A chyd-a'r anwir y cyfrifwyd ef. Canys y mae diben i'r pethau am danafi.

z Eſay 53. 12. Mar. 15. 28.

38 A hwy a ddywedaſant, Arglwydd, wele ddau gleddyf yma. Ac efe a ddywedodd wrthynt, Digon yw.

a Mat. 26. 36. Mar. 14. 32. Ioan. 18. 1. b Pſ. 21. 37.

39 ¶ [a] Ac wedi iddo fyned allan, [b] efe a aeth, yn ôl ei arfer, i fynydd yr Olewydd; a'i ddiſgyblion hefyd a'i canlynaſant ef.

c Mat. 26. 41. Mar. 14. 38. Ad. 46.

40 [c] A phan ddaeth efe i'r man, efe a ddywedodd wrthynt, Gweddïwch nad eloch mewn profedigaeth,

d Mat. 26. 39.

41 [d] Ac efe a dynnodd oddïwrthynt tu-ag ergyd carreg, ac wedi iddo fyned ar ei liniau, efe a weddïodd,

42 Gan ddywedyd, O Dâd, o's ewyllyſi droi heibio y cwppan hwn oddïwrthyf: er hynny e Ioſ. 6. 38. [e] nid fy ewyllys i, ond yr eiddot ti a wneler.

43 Ac Angel o'r nef a ymddangoſodd iddo, yn ei nerthu ef.

f Ioſ. 12. 27. Heb. 5. 7.

44 [f] Ac efe mewn ymdrech meddwl a weddïodd yn ddyfalach; a'i chwŷs ef oedd fel defnynnau gwaed yn diſgyn ar y ddaiar.

45 A phan gododd efe o'i weddi, a dyfod at ei ddiſgyblion, efe a'u cafodd hwynt yn cyſgu gan driſtwch;

46 Ac a ddywedodd wrthynt, Pa ham yr g Ad. 40. ydych yn cyſgu? codwch a [g] gweddïwch nad eloch mewn profedigaeth.

h Mat. 26. 47. Mar. 14. 43. Ioan 18. 3.

47 ¶ Ac efe etto yn llefaru, [h] wele dyrfa, a hwn a elwir Judas, un o'r deuddeg, oedd yn myned o'i blaen hwynt, ac a neſſaodd at yr Ieſu, i'w guſanu ef.

48 A'r Ieſu a ddywedodd wrtho, Judas, ai â chuſan yr wyt ti yn bradychu Mâb y dyn?

49 A phan welodd y rhai oedd yn ei gylch ef, y peth oedd ar ddyfod, hwy a ddywedaſant wrtho, Arglwydd, a darawn ni â chleddyf?

i Mat. 26. 51. Mar. 14. 47. Ioſ 18. 10.

50 A [i] rhyw un o honynt a darawödd wâs yr Arch-offeiriad, ac a dorrodd ymaith ei gluſt ddehau ef.

51 A'r Ieſu a attebodd ac a ddywedodd, Goddefwch hyd yn hyn. Ac efe a gyffyrddodd â'i gluſt, ac a'i iachaodd ef.

k Mat. 26. 55. Mar. 14. 48. ‡ *chapteiniaid.*

52 [k] A'r Ieſu a ddywedodd wrth yr Arch-offeiriaid, a ‡ blaenoriaid y Deml, a'r henuriaid, y rhai a ddaethent atto, Ai fel at leidr y daethoch chwi allan, â chleddyfau ac â ffyn?

53 Pan oeddwn beunydd gyd-a chwi yn y Deml, nid eſtynnaſoch ddwylo i'm herbyn: eithr hon yw eich awr chwi, a gallu'r tywyllwch.

l Mat. 26. 57.

54 ¶ [l] A hwy a'i daliaſant ef, ac a'i arweiniaſant, ac a'i dygaſant i mewn i dŷ 'r Archoffeiriad. A Phetr a ganlynodd o hirbell.

m Mat. 26. 69. Mar. 14. 66.

55 [m] Ac wedi iddynt gynneu tân ynghanol y neuadd, a chyd-eiſtedd o honynt, eiſteddodd Petr yntef yn eu plith hwynt.

56 A phan ganfu rhyw langces ef yn eiſtedd wrth y tân, a dal ſulw arno, hi a ddywedodd, Yr oedd hwn hefyd gyd-ag ef. 4036

57 Yntef a'i gwadodd ef, gan ddywedyd, O wraig, nid adwaen i ef.

58 Ac ychydig wedi, un arall a'i gwelodd ef, ac a ddywedodd, Yr wyt titheu hefyd yn un o honynt. A Phetr a ddywedodd, O ddyn, nid ydwyf.

59 Ac ar ôl megis yſpaid un awr, rhyw un arall a daerodd, gan ddywedyd, Mewn gwirionedd yr oedd hwn hefyd gyd-ag ef: canys Galilead yw.

60 A Phetr a ddywedodd, Y dyn, ni's gwn beth yr wyt yn ei ddywedyd. Ac yn y man, ac efe etto yn llefaru, canodd y ceiliog.

61 A'r Arglwydd a drôdd, ac a edrychodd ar Betr. A Phetr a gofiodd ymadrodd yr Arglwydd, fel y dywedaſai efe wrtho, [n] Cyn canu o'r ceiliog, y gwedi fi deir-gwaith. n Mat. 26. 34. 75.

62 A Phetr a aeth allan, ac a wylodd yn chwerw-doſt.

63 ¶ [o] A'r gwŷr oedd yn dal yr Ieſu a'i gwaraſant ef, gan ei daro. o Mat. 26. 67.

64 Ac wedi iddynt guddio ei lygaid ef, hwy a'i tarawſant ef ar ei wyneb, ac a ofynnaſant iddo, gan ddywedyd, Prophwyda, Pwy yw 'r hwn a'th darawödd di?

65 A llawer o bethau eraill gan gablu a ddywedaſant yn ei erbyn ef.

66 ¶ [p] A phan aeth hi yn ddydd, ymgynullodd Henuriaid y bobl a'r Arch-offeiriaid a'r yſgrifennyddion, ac a'i dygaſant ef i'w ‡ Cyngor hwynt, p Mat. 27. 1. ‡ *Synedd.*

67 Gan ddywedyd, ‡ Ai ti yw Chriſt? dywed i ni. Ac efe a ddywedodd wrthynt, O's dywedaf i chwi, ni chredwch ddim: ‡ *O'r nefoedd Chriſt.*

68 Ac o's gofynnaf hefyd *i chwi*, ni'm hattebwch, ac ni'm gollyngwch ymaith.

69 [q] Yn ôl hyn y bydd Mâb y dyn yn eiſtedd ar ddeheu-law gallu Duw. q Mat. 26. 64. Heb. 1. 3. & 8. 1.

70 A hwy oll a ddywedaſant, Ai Mâb Duw gan hynny ydwyt ti? Ac efe a ddywedodd wrthynt, [r] Yr ydych chwi yn dywedyd fy mod. r Mat. 14. 62.

71 Hwythau a ddywedaſant, Pa raid i ni mwyach wrth dyſtiolaeth? canys clywſom ein hunain o'i enau ef ei hun.

PEN. XXIII.

1 Cyhuddo 'r Ieſu ger bron Pilat, a'i anfon at Herod; 8 A Herod yn ei watwar ef. 12 Herod a Philat yn cymmodi â'i gilydd. 18 Y bobl yn deiſyf cael Barabbas, a Philat yn ei ollwng ef iddynt, ac yn rhoddi yr Ieſu i'w groeſ-hoelio. 27 Yntef yn mynegi i'r gwragedd a alarent o'i blegid ef, ddinyſtr Jeruſalem: 34 yn gweddio tros ei elynnion. 39 Crogi dau ddrwg-weithredwr gyd-ag ef. 46 Ei farwolaeth, 50 a'i gladdedigaeth ef.

A'R [a] holl lïaws o honynt a gyfodaſant, ac a'i dygaſant ef at Pilat: a Mat. 27. 2. Mar. 15. 1. Ioan 18. 28.

2 Ac a ddechreuaſant ei gyhuddo ef, gan ddywedyd, Ni a gawſom hwn [b] yn gwŷr-droi 'r bobl, ac [c] yn gwahardd rhoi teyrn-ged i Cesar, gan ddywedyd mai efe ei hun yw Chriſt Frenin. b Act. 17. 7. c Deut. 17. 15. Mat. 17. 25. & 22. 21.

4036 3 A [d] Philat a ofynnodd iddo, gan ddywedyd, Ai ti yw Brenin yr Iuddewön? Ac efe a attebodd iddo ac a ddywedodd, Yr wyt ti yn dywedyd.

‡ *arbar yn.* 4 A dywedodd Pilat wrth yr Arch-offeiriaid a'r bobl, Nid wyf fi yn cael dim ‡ bai ar y dyn hwn.

5 A hwy a fuant daerach, gan ddywedyd, Y mae efe yn cyffroi 'r bobl, gan ddysgu trwy holl Judea, wedi dechreu o Galilea hyd yma.

6 ¶ A phan glybu Pilat sôn am Galilea, efe a ofynnodd ai Galilead oedd y dyn.

7 A phan wybu efe ei fod ef o lywodraeth [e] Herod, efe a'i anfonodd ef at Herod, yr hwn oedd yntef yn Jerusalem y dyddiau hynny.

8 A Herod, pan welodd yr Iesu, a lawenychodd yn fawr: canys [f] yr oedd efe yn chwennych er ystalm ei weled ef, oblegid [g] iddo glywed llawer am dano ef; ac yr ydoedd yn gobeithio cael gweled gwneuthur rhyw arwŷdd ganddo ef.

9 Ac efe a'i holodd ef mewn llawer o eiriau: eithr efe nid attebodd ddim iddo.

10 A'r Arch-offeiriaid a'r ysgrifennyddion a safasant gan ei gyhuddo ef yn haerllyg.

11 A Herod a'i filwŷr, wedi iddo ei ddiystyru ef, a'i watwar, a'i wisgo â gwisg glaerwen, a'i danfonodd ef drachefn at Pilat.

‡ *aeth eymmod rhwng Pilat a Herod.* 12 A'r dythwn hwnnw yr ‡ aeth [h] Pilat a Herod yn gyfeillion: canys yr oeddynt o'r blaen mewn gelyniaeth â'i gilydd.

13 ¶ [i] A Philat, wedi galw ynghŷd yr Arch-offeiriaid a'r llywiawd-wŷr a'r bobl,

14 A ddywedodd wrthynt, Chwi a ddygasoch y dyn hwn attaf fi, fel un a fyddai yn gwŷr-droi 'r bobl: ac wele, myfi a'i holais ef yn eich gŵydd chwi, ac ni chefais yn y dyn hwn ddim ‡ bai, o ran y pethau yr ydych chwi yn ei gyhuddo ef am danynt:

‡ *achos.* 15 Na Herod 'chwaith: canys anfonais chwi atto ef; ac wele, dim yn haeddu marwolaeth ni's gwnaed iddo.

16 [k] Am hynny mi a'i ceryddaf ef, ac a'i gollyngaf ymaith.

17 [l] Canys yr ydoedd yn rhaid iddo ollwng un yn rhydd iddynt ar yr ŵyl.

18 [m] A'r holl liaws a lefasant ar unwaith, gan ddywedyd, Bwrw hwn ymaith, a gollwng i ni Barabbas yn rhydd:

19 (Yr hwn, am ryw derfysg a wnelsid yn y ddinas, a llofruddiaeth, oedd wedi ei daflu i garchar.)

20 Am hynny Pilat a ddywedodd wrthynt drachefn, gan ewyllysio gollwng yr Iesu yn rhydd.

21 Eithr hwy a lefasant arno, gan ddywedyd, Croes-hoelia, croes-hoelia ef.

22 Ac efe a ddywedodd wrthynt y drydedd waith, Canys pa ddrwg a wnaeth efe? ni chefais i ddim achos marwolaeth ynddo; am hynny mi a'i ceryddaf ef, ac a'i gollyngaf yn rhydd.

A hwy a lefasant. 23 ‡ Hwythau a fuant daerion â llefau uchel gan ddeisyfu ei groes-hoelio ef. A'u llefau hwynt a'r Arch-offeiriaid a orfuant.

24 [n] A Philat a farnodd wneuthur eu deisyfiad hwynt.

25 Ac efe a ollyngodd yn rhydd iddynt yr hwn am derfysg a llofruddiaeth a fwriasid yngharchar, yr hwn a ofynnasant: eithr yr Iesu a draddododd efe i'w hewyllys hwynt. 4036

26 [o] Ac fel yr oeddynt yn ei arwain ef ymaith, hwy a ddaliasant un Simon o Cyrene, yn dyfod o'r wlâd, ac a ddodasant y groes arno ef, i'w dwyn ar ôl yr Iesu.

27 ¶ Ac yr oedd yn ei ganlyn ef liaws mawr o bobl, ac o wragedd; y rhai hefyd oedd yn cwynfan, ac yn galaru o'i blegid ef.

28 A'r Iesu wedi troi attynt, a ddywedodd, Merched Jerusalem, nac wylwch o'm plegid i; eithr wylwch o'ch plegid eich hun, ac oblegid eich plant.

29 Canys wele, y mae 'r dyddiau yn dyfod yn y rhai y dywedant, Gwŷnn eu byd y rhai amhlantadwy, a'r crothau ni heppiliasant, a'r bronnau ni roisant sugn.

30 [p] Yna y dechreuant ddywedyd wrth y mynyddoedd, Syrthiwch arnom: ac wrth y bryniau, Cuddiwch ni.

31 [q] Canys o's gwnânt hyn yn y pren îr, pa beth a wneir yn y crîn?

32 [r] Ac arweinwyd gyd-ag ef hefyd ddau ddrwg-weithred-wŷr eraill, i'w rhoi i'w marwolaeth.

33 A [s] phan ddaethant i'r lle a elwir ‡ Calfaria, yno y croes-hoeliasant ef, a'r drwg-weithred-wŷr; un ar y llaw ddehau, a'r llall ar yr asswy.

34 ¶ A'r Iesu a ddywedodd, O dâd, [t] maddeu iddynt: canys [u] ni wyddant pa beth y maent yn ei wneuthur. A [x] hwy a rannasant ei ddillad ef, ac a fwriasant goelbren.

35 A'r [y] bobl a safodd yn edrych. [z] A'r pennaethiaid hefyd gyd-a hwynt a watwarasant, gan ddywedyd, Eraill a waredodd efe, gwared ef ei hun, o's hwn yw Christ, etholedig Duw.

36 A'r milwŷr hefyd a'i gwatwarasant ef, gan ddyfod atto, a chynnyg iddo finegr,

37 A dywedyd, O's tydi yw Brenin yr Iuddewön, gwared dy hun.

38 [a] Ac yr ydoedd hefyd arsgrifen wedi ei 'sgrifennu uwch ei ben ef, â llythyrennau Groeg, a Lladin, ac Ebrew, HWN YW BRENIN YR IUDDEWON.

39 ¶ Ac un o'r drwg-weithred-wŷr a grogasid a'i cablodd ef, gan ddywedyd, O's tydi yw Christ, gwared dy hun a ninnau.

40 Eithr y llall a attebodd, ac a'i ceryddodd ef, gan ddywedyd, Onid wyt ti yn ofni Duw, gan dy fod dan yr un ddamnedigaeth?

41 A nyni yn wîr yn gyfiawn; canys yr ydym yn derbyn yr hyn a haeddai y pethau a wnaethom: eithr hwn ni wnaeth ddim allan o'i le.

42 Ac efe a ddywedodd wrth yr Iesu, Arglwydd, cofia fi pan ddelych i'th deyrnas.

43 A'r Iesu a ddywedodd wrtho, Yn wîr meddaf i ti, Heddyw y byddi gyd-a mi ym mharadwys.

44 [b] Ac yr ydoedd hi ynghylch y chweched awr, a thywyllwch a fu ar yr holl ‡ ddaiar hyd y nawfed awr.

45 A'r haul a dywyllwyd, a [c] llen y Deml a rwygwyd yn ei chanol.

46 A'r Iesu gan lefain â llef uchel a ddywe-

dodd,

4036 dodd, [d] O Dâd, i'th ddwylo di y gorchymynnaf fy yſpryd. [e] Ac wedi iddo ddywedyd hyn, eſe a drengodd.

47 [f] A'r canwriad, pan welodd y peth a wnaethpwyd, a ogoneddodd Dduw, gan ddywedyd, Yn wîr yr oedd hwn yn ŵr cyfiawn.

48 A'r holl bobloedd, y rhai a ddaethent ynghŷd i edrych hyn, wrth weled y pethau a wnaethpwyd, a ddychwelaſant, gan guro eu dwyfronnau.

49 A'i holl gydnabod ef a ſaſaſant o hirbell, a'r gwragedd, y rhai a'i canlynaſent ef o Galilea, yn edrych ar y pethau hyn.

50 ¶ [g] Ac wele, gŵr a'i enw Joſeph, *yr hwn* oedd gynghorwr, gŵr da a chyfiawn,

51 (Hwn ni chyttunaſai â'u cyngor, ac â'u gweithred hwynt) o Arimathea dinas yr Iuddewön, ([h] yr hwn oedd yntef yn diſgwil hefyd am deyrnas Dduw.)

52 Hwn a ddaeth at Pilat, ac a ofynnodd gorph yr Ieſu.

53 Ac eſe a'i tynnodd i lawr, ac a'i hamdôdd mewn lliain main, ac a'i rhoddes mewn bedd wedi ei naddu mewn carreg, yn yr hwn ni roddaſid ‡ dyn erioed.

54 A'r dydd hwnnw oedd [i] ddarparwyl, a'r Sabbath oedd yn neſſau.

55 A'r gwragedd hefyd, [k] y rhai a ddaethent gyd-ag ef o Galilea, a ganlynaſant, ac a welſant y bedd, a pha fodd y dodwyd ei gorph ef.

56 A hwy a ddychwelaſant, ac a barottoiſant bêr-aroglau ac ennaint; ac a orphywyſaſant ar y Sabbath [l] yn ôl y gorchymyn.

PEN. XXIV.

1 Y ddau Angel yn mynegi adgyfodiad Chriſt i'r gwragedd oedd yn dyfod at y bedd; 9 a'r rhai hynny yn ei adrodd i eraill. 13 Chriſt ei hun yn ymddangos i'r ddau ddiſgybl oedd yn myned i Emmaus: 36 ac wedi hynny i'r Apoſtolion, ac yn ceryddu eu hanghrediniaeth hwy: 47 yn rhoddi gorchymmyn iddynt: 49 ac yn addo yr Yſpryd glân: 51 ac felly yn eſgyn i'r nefoedd.

A'r [a] dydd cyntaf o'r wythnos, ar y cynddydd, hwy a ddaethant at y bedd, gan ddwyn y pêr-aroglau a barottoiſent, a rhai gyd-a hwynt.

2 A hwy a gawſant y maen wedi ei dreiglo ymaith oddiwrth y bedd.

3 Ac wedi iddynt fyned i mewn, ni chawſant gorph yr Arglwydd Ieſu.

4 A bu, a hwy yn petruſo am y peth hyn, wele, dau ŵr a ſafodd yn eu hymyl mewn gwiſgoedd diſglair.

5 Ac wedi iddynt ofni, a goſtwng eu hwynebau tu-a'r ddaiar, hwy a ddywedaſant wrthynt, Pa ham yr ydych yn ceiſio y byw ym myſg y meirw?

6 Nid yw efe yma, ond efe a gyfododd. [b] Cofiwch pa fodd y dywedodd wrthych, ac efe etto yn Galilea,

7 Gan ddywedyd, Rhaid yw rhoi Mâb y dyn yn nwylo dynion pechadurus, a'i groeſ-hoelio, a'r trydydd dydd adgyfodi.

8 A [c] hwy a gofiaſant ei eiriau ef;

9 [d] Ac a ddychwelaſant oddiwrth y bedd, ac a fynegaſant hyn oll i'r un ar ddeg, ac i'r lleill oll:

10 A Mair Fagdalen, a [e] Joanna, a Mair *mam* Iago, a'r lleill gyd-a hwynt, oedd y rhai a ddywedaſant y pethau hyn wrth yr Apoſtolion.

11 A'u geiriau a welid yn eu golwg hwynt fel gwegi, ac ni chredaſant iddynt.

12 [f] Eithr Petr a gododd i fynu, ac a redodd at y bedd; ac wedi ymgrymmu eſe a ganfu y lliein iau wedi eu goſod o'r nailltu, ac a aeth ymaith, gan ryfeddu rhyngddo ac ef ei hun am y peth a ddarfuaſai.

13 ¶ [g] Ac wele, dau o honynt oedd yn myned y dydd hwnnw i dref a'i henw Emmäus, yr hon oedd ynghylch trugain 'ſtâd oddiwrth Jeruſalem.

14 Ac yr oeddynt hwy yn ymddiddan â'i gilydd am yr holl bethau hyn a ddigwyddaſent.

15 A bu, fel yr oeddynt yn ymddiddan, ac yn ymoſyn â'i gilydd, [h] yr Ieſu ei hun hefyd a neſſaodd, ac a aeth gyd-a hwynt.

16 Eithr [i] eu llygaid hwynt a attaliwyd, fel na's adwaenent ef.

17 Ac eſe a ddywedodd wrthynt, Pa ryw ymadroddion yw y rhai hyn yr ydych yn eu bwrw at ei gilydd, dan rodio, ac yn wynebdriſt?

18 Ac un *o honynt* a'i enw Cleopas, gan atteb a ddywedodd wrtho, A wyt ti yn unig yn ymdeithydd yn Jeruſalem, ac ni wybuoſt y pethau a wnaethpwyd ynddi hi yn y dyddiau hyn?

19 Ac eſe a ddywedodd wrthynt, Pa bethau? Hwythau a ddywedaſant wrtho, Y pethau ynghylch Ieſu o Nazareth, [k] yr hwn oedd ŵr brophwyd, [l] galluog mewn gweithred a gair gerbron Duw a'r holl bobl:

20 A'r modd y traddodes yr Arch-offeiriaid a'n llywodraeth-wŷr ni ef, i farn marwolaeth, ac a'i croeſ-hoeliaſant ef.

21 Ond yr oeddym ni yn gobeithio [m] mai efe oedd yr hwn a waredai 'r Iſraël. Ac heb law hyn oll, heddyw yw 'r trydydd dydd er pan wnaethpwyd y pethau hyn.

22 A hefyd [n] rhai gwragedd o honom ni a'n dychrynaſant ni, gwedi iddynt fod yn foreu wrth y bedd:

23 A phan na chawſant ei gorph ef, hwy a ddaethant, gan ddywedyd weled o honynt weledigaeth o Angylion, y rhai a ddywedent ei fod efe yn fyw.

24 A rhai o'r rhai oedd gyd-a nyni a aethant at y bedd, ac a gawſant felly, fel y dywedaſai y gwragedd: ond ef ni's gwelſant.

25 Ac eſe a ddywedodd wrthynt, O ynfydion, a hwyr-frydig o galon, i gredu 'r holl bethau a ddywedodd y prophwydi.

26 [o] Ond oedd raid i Griſt ddioddef y pethau hyn, a myned i mewn i'w ogoniant?

27 A chan ddechreu ar [p] Moſes, a'r [q] holl brophwydi, eſe a eſponiodd iddynt yn yr holl yſgrythyrau y pethau am dano ei hun.

28 Ac yr oeddynt yn neſſau i'r dref lle yr oeddynt yn myned: ac [r] yntef a gymmerth arno ei fod yn myned ym-mhellach.

29 A [s] hwy a'i cymmellaſant ef, gan ddywe-

dyd,

4036 dyd, Aros gyd-a ni; canys y mae hi yn hwyrhau, a'r dydd yn darfod. Ac efe a aeth i mewn i aros gyd-a hwynt.

30 A darfu, ac efe yn eiſtedd gyd-a hwynt, efe a gymmerodd fara, ac a'i bendithiodd, ac a'i torrodd, ac a'i rhoddes iddynt.

31 A'u llygaid hwynt a agorwyd, a hwy a'i adnabuant ef: ac efe ‡ a ddiflannodd allan o'i golwg hwynt.

‡ Neu, *aeth yn anweledig oddiwrthynt.*

32 A hwy a ddywedaſant wrth ei gilydd, Onid oedd ein calon ni yn lloſgi ynom, tra yddoedd efe yn ymddiddan â ni ar y ffordd, a thra 'r ydoedd efe yn agoryd i ni 'r ysgrythyrau?

33 A hwy a godaſant yr awr honno, ac a ddychwelaſant i Jeruſalem, ac a gawſant yr un ar ddeg wedi ymgaſglu ynghŷd, a'r ſawl *oedd* gyd-a hwynt,

34 Yn dywedyd, Yr Arglwydd a gyfododd yn wîr, ac [t] a ymddangoſodd i Simon.

t 1 Cor. 15. 5.

35 A hwythau a adroddaſant y pethau *a wnaethbeſid* ar y ffordd, a pha fodd yr adnabüwyd ef ganddynt wrth dorriad y bara.

u Mar. 16. 14. Ioan 20. 19.

36 ¶ [u] Ac a hwy yn dywedyd y pethau hyn, yr Ieſu ei hun a ſafodd yn eu canol hwynt, ac a ddywedodd wrthynt, Tangneddyf i chwi.

37 Hwythau wedi brawychu, ac ofni, a dybiaſant weled o honynt yſpryd.

38 Ac efe a ddywedodd wrthynt, Pa ham i'ch trallodir? a pha ham y mae meddyliau yn codi yn eich calonnau?

39 Edrychwch fy nwylo a'm traed, mai myfi fy hun ydyw. [x] Teimlwch fi, a gwelwch: canys nid oes gan yſpryd gnawd ac eſgyrn, fel y gwelwch fod gennyf fi.

x Ioan 20. 20, 27.

40 Ac wedi iddo ddywedyd hyn, efe a ddangoſodd iddynt ei ddwylo a'i draed.

41 Ac a hwy etto heb gredu gan lawenydd, ac yn rhyfeddu, efe a ddywedodd wrthynt, [y] A oes gennych chwi yma ddim bwyd?

y Ioã 21. 10

42 A hwy a roiſant iddo ddarn o byſgodyn wedi ei roſtio, ac o ddil mêl.

43 Yntef a'i cymmerodd, ac a'i bwyttaodd yn eu gŵydd hwynt.

44 Ac efe a ddywedodd wrthynt, [z] Dyma 'r geiriau a ddywedais i wrthych, pan oeddwn etto gyd-a chwi, bod ynrhaid cyflawnu pob peth a 'sgrifennwyd ynghyfraith Moſes, a'r prophwydi, a'r Pſalmau, am danaſi.

z Mat 16. 21 & 17. 22. & 20. 18. Pen 9. 22. & 18. 31. Act. 6.

45 Yna [a] yr agorodd efe eu deallhwynt, fel y deallent yn yſgrythyrau.

a Act. 16. 14.

46 Ac efe a ddywedodd wrthynt, [b] Felly yn yſgrifennwyd, ac felly yr oedd raid i Griſt ddioddef, a chyfodi o feirw y trydydd dydd:

b Pſal. 22. Eſay 53. Act. 17. 3.

47 A phregethu edifeirwch a [c] maddeuant pechodau yn ei enw ef ym-mhlith yr holl genhedloedd, gan ddechreu yn Jeruſalem.

c Act 13. 38. 1 Ioã 2. 12.

48 Ac yr ydych [d] chwi yn dyſtion o'r pethau hyn.

d Ioã 15 27.

49 ¶ Ac wele, [e] yr yduwf fi yn anfon addewid fy Nhâd arnoch: eithr arhoſwch chwi yn ninas Jeruſalem, hyd oni wiſger chwi â nerth o'r uchelder.

e Ioã 14. 16, 26. & 15. 26. & 16. 7. Act. 1. 4. & 2. 1, &c.

50 ¶ Ac efe a'u dûg hwynt allan [f] hyd yn Bethania; ac a gododd ei ddwylo, ac a'i bendithiodd hwynt.

f Act. 1. 12.

51 [g] Ac fe a ddarfu, tra 'r oedd efe yn eu bendithio hwynt, ymadel o honaw ef oddiwrthynt, ac efe a ddugpwyd i fyny i'r nef.

g Mar. 16. 19 Act. 1. 9.

52 Ac wedi iddynt ei addoli ef, hwy a ddychwelaſant i Jeruſalem gyd-a llawenydd mawr.

53 Ac yr oeddynt yn waſtadol yn y Deml, yn moli, ac yn bendithio Duw. Amen.

Yr Efengyl yn ol Sanct IOAN.

PENNOD I.

1 *Duwdab, dyndab, a ſwydd Ieſu Griſt.* 15 *Tyſtiolaeth Ioan.* 39 *Galwad Andreas, Petr, Philip, a Nathanaël.*

YN y dechreuad [a] yr oedd y Gair, a'r Gair oedd [b] gyd-a Duw, a Duw oedd y Gair.

a Dih. 8. 22, & Col. 1. 17. Ioan. 1. 1. & 17. 5. Dih. 8. 30.

2 [c] Hwn oedd yn y dechreuad gyd-a Duw.

c Ioan 1. 2. Gen. 1. 1. Col. 1. 16. Heb. 1. 2. & 11. 3.

3 [d] Trwyddo ef y gwnaethpwyd pob peth; ac hebddo ef ni wnaethpwyd dim ar a wnaethpwyd.

d Pen. 5. 26. & 17. 5. 11. Act. 8. 12. & 17. 5. Pſa. 33. 6. Pen. 5. 19. Dyn. 9. 10. Mic. 7. 18. Edr. 2. Ioan 1. 49. Gen. 22. 16. Mar. 6. 4. Gen. 19. 24. Act. 16. 15.

4 [e] Ynddo ef yr oedd bywyd; a'r [f] bywyd oedd oleuni dynion:

e Ioan 5. 26. f Pen. 8. 12.

5 A'r [g] goleuni ſydd yn llewyrchu yn y tywyllwch; a'r tywyllwch nid oedd yn ei ‡ amgyffred.

g Pen. 3. 19. ‡ Neu, *ddeallwyd.*

6 ¶ [h] Yr ydoedd gŵr wedi ei anfon oddiwrth Dduw, a'i enw Ioan.

h Mal. 3. 1. & 4. 5. Mat. 3. 1. & 11. 10.

7 Hwn a ddaeth yn dyſtiolaeth, fel y tyſtiolaethai am y Goleuni, fel y credai pawb trwyddo ef.

8 Nid efe oedd y Goleuni, eithr *efe a anfonaſid* fel y tyſtiolaethai am y Goleuni.

9 [i] Hwn ydoedd y gwîr Oleuni, yr hwn ſydd yn goleuo pob dyn ar y ſydd yn dyfod i'r byd.

i Ad. 4.

10 Yn y byd yr oedd efe, [k] a'r byd a wnaethpwyd trwyddo ef; a'r byd nid adnabu ef.

k Heb. 1. 2. & 11. 3.

11 At ei eiddo ei hun y daeth, a'r eiddo ei hun ni dderbyniaſant ef.

l Eſay 56. 5. Rhuf. 8. 15. Gal. 3. 26. 2 Pet. 1. 4. 1 Ioan 3. 1.

12 Ond [l] cynnifer ag a'i derbyniaſant ef, efe a roddes iddynt ‡ allu i fod yn feibion i Dduw, *ſef* i'r ſawl a gredant yn ei enw ef.

‡ Neu, *fraint.*

13 [m] Y rhai ni aned o waed, nac o ewyllys y cnawd, nac o ewyllys gŵr, eithr o Dduw.

m Pen. 3. 5. Iago 1. 18. 1 Pet. 1 23.

14 [n] A'r Gair [o] a wnaethpwyd [p] yn gnawd, ac a drigodd yn ein plith ni, (ac [q] ni a welſom ei ogoniant ef, gogoniant megis yr unig-anedig oddiwrth y Tâd) [r] yn llawn grâs a gwirionedd.

n Mat. 1 15. Luc 1. 31. & 2. 7. o Rhuf 1. 3. Gal. 4. 4. p 1 Tim. 3. 16. Heb. 2. 14. q Act. 17. 2 2 Pet. 1. 17 r Col. 1. 19. & 2. 3, 9.

15 Ioan a dyſtiolaethodd am dano ef, ac a leſodd, gan ddywedyd, Hwn oedd yr un y dywedais

4033 dywedais am dano, [f]Yr hwn ſydd yn dyfod ar
[f]Ad.27,30. Pen. 3.31. fy ôl i, a aeth o'm blaen i: canys yr oedd efe o'm blaen i.

[r]Col.1.19. & 2.9,10. 16 Ac o'i [r] gyflawnder ef y derbyniaſom ni oll, a grâs am râs.

[s]Exod.20. 1, &c. 17 Canys [s]y gyfraith à roddwyd trwy Moſes, ond y grâs a'r gwirionedd a ddaeth trwy Ieſu Griſt.

[x]Mat.11.27 Luc 10.22. [1]Tim.6.16 [1]Ioan 4.12. 18 [x] Ni welodd neb Dduw erioed: yr unig-anedig Fâb, yr hwn ſydd ym-mynwes y Tâd, hwnnw a'i hyſpyſodd *ef*.

[y]Pen.5.33. 19 A hon yw [y] tyſtiolaeth Ioan, pan anfonodd yr Iuddewön o Jeruſalem offeiriaid a Leſiaid i ofyn iddo, Pwy wyt ti?

[z]Pen.3.28. Act. 13.25. 20 Ac [z] efe a gyffeſſodd, ac ni wadodd; a chyffeſſodd, Nid myfi yw'r Chriſt.

21 A hwy a ofynnaſant iddo, Beth ynte? Ai Elïas wyt ti? Yntef a ddywedodd, Nag ê. Ai 'r [a]Deu. 18. 15, 18. [a]Prophwyd wyt ti? Ac efe a attebodd, Nag ê.

Pen. 6.14. 22 Yna y dywedaſant wrtho, Pwy wyt ti? fel y rhoddom atteb i'r rhai a'n danfonodd. Beth yr wyt ti yn ei ddywedyd am danat dy hun?

[b]Mat.3.13. 23 [b] Eb efe, Myfi *yw* llef un yn gwaeddi yn y diffaithwch, Uniawnwch ffordd yr Arglwydd,

[c]Eſay 40.3. fel [c] y dywedodd Eſay y prophwyd.

24 A'r rhai a anfonaſid oedd o'r Phariſeaid.

25 A hwy a ofynnaſant iddo, ac a ddywedaſant wrtho, Pa ham gan hynny yr wyt ti yn bedyddio, onid ydwyt ti na'r Chriſt, nac Elïas, na'r prophwyd?

[d]Mat.3.11. 26 Ioan a attebodd iddynt, gan ddywedyd, [d] Myfi ſy yn bedyddio â dwfr; ond y mae *un* yn ſefyll yn eich plith chwi, yr hwn nid adwaenoch *chwi:*

[e]Ad 15, 38. Act.19.4. 27 [e] Efe yw 'r hwn ſydd yn dyfod ar fy ôl i, yr hwn a aeth o'm blaen i; yr hwn nid ydwyf fi deilwng i ddattod carrai ei eſgid.

28 Y pethau hyn a wnaethpwyd yn Bethabara, y tu hwnt i'r Iorddonen, lle yr oedd Ioan yn bedyddio.

[f]Eſa. 53.7. Act 8.32. 1Pet.1.19. 29 Trannoeth Ioan a ganfu yr Ieſu yn dyfod atto, ac efe a ddywedodd, Wele [f] oen Duw, yr hwn ſydd yn tynnu ymaith bechodau 'r byd.

[g]Ad.15,27. 30 [g] Hwn yw efe am yr hwn y dywedais i, Ar fy ôl i y mae gŵr yn dyfod, yr hwn a aeth o'm blaen i: canys yr oedd efe o'm blaen i.

31 Ac myfi nid adwaenwn ef: eithr fel yr amlygid ef i Iſraël, i hynny y daethym i, gan fedyddio â dwfr.

[h]Mat.3.16. Mar.1.10. Luc 3.22. 32 Ac Ioan a dyſtiolaethodd, gan ddywedyd, Mi a welais [h] yr Yſpryd yn diſgyn megis colommen o'r nef, ac efe a arhoſodd arno ef.

[i]Mat.3.11. 33 A myfi nid adwaenwn ef; eithr yr hwn a'm hanfonodd i fedyddio â dwfr, efe a ddywedodd wrthyf, Ar yr hwn y gwelych yr Yſpryd yn diſgyn ac yn aros arno, [i] hwnnw yw 'r un ſy 'n bedyddio â'r Yſpryd glân.

34 Ac mi a welais, ac a dyſtiolaethais, mai hwn yw Mâb Duw.

35 ¶ Trannoeth dracheſn y ſafodd Ioan, a dau o'i ddiſgyblion:

[k]Ad.29. 36 A chan edrych ar yr Ieſu yn rhodio, efe a ddywedodd, [k] Wele oen Duw.

37 A'r ddau ddiſgybl a'i clywſant ef yn lleſaru, ac a ganlynaſent yr Ieſu.

38 Yna 'r Ieſu a droës, a phan welodd hwynt yn canlyn, efe a ddywedodd wrthynt, Beth yr ydych chwi yn ei geiſio? A hwy a ddywedaſant wrtho ef, Rabbî (yr hyn o'i gyfieithu yw Athro) pa le yr wyt ti yn trigo? 4033

39 Efe a ddywedodd wrthynt, Deuwch a gwelwch. A hwy a ddaethant, ac a welſant lle yr oedd efe yn trigo, ac a arhoſaſant gyd-ag ef y diwrnod hwnnw: ac yr oedd hi ynghylch y ddegfed awr.

[l]Mat. 4.18. 40 [l] Andreas brawd Simon Petr oedd un o'r ddau a glywſent *hynny* gan Ioan, ac a'i dilynaſent ef.

41 Hwn yn gyntaf a gafodd ei frawd ei hun Simon, ac a ddywedodd wrtho, Nyni a gawſom y Meſſias, yr hyn o'i ddeongl yw, y Chriſt.

42 Ac efe a'i dug ef at yr Ieſu. A'r Ieſu wedi edrych arno ef, a ddywedodd, Ti yw Simon mâb Jona, [m] ti a elwir Cephas, yr hwn a gyfieithir ‡ carreg.

[m]Mat.16.18 ‡Neu, Pedr.

43 ¶ Trannoeth yr ewyllyſiodd yr Ieſu fyned allan i Galilea, ac efe a gafodd Philip, ac a ddywedodd wrtho, Dilyn fi.

[n]Pe.12.21. 44 A [n] Philip oedd o Bethſaida, o ddinas Andreas a Phetr.

[o]Pen.21.2. 45 Philip a gafodd [o] Nathanaël, ac a ddywedodd wrtho, Cawſom yr hwn yr yſgrifennodd [p] Moſes yn y gyfraith, a'r [q] prophwydi, am dano, Ieſu [r] o Nazareth, mâb Joſeph.

[p]Gen.3.15, & 49.10. Deu.18.18. Edr. ar Luc 24.27. [q]Eſa.42. & 7.14. & 9.6. & 53.2. Mic 5.2. Zech. 6.12. & 9.9. Edr. ar Luc 24.27. [r]Mat 2.23. Luc 2.4.

46 A Nathanaël a ddywedodd wrtho, [f] A ddichon dim da ddyfod o Nazareth? Philip a ddywedodd wrtho, Tyred a gwêl.

[f]Iſê.7.41,42 [t]Pſa.32.2 & 73.1. Rhuf.2 38, 39.

47 Ieſu a ganfu Nathanaël yn dyfod atto, ac a ddywedodd am dano, Wele Iſraëliad yn wîr, [t] yn yr hwn nid oes dwyll.

48 Nathanaël a ddywedodd wrtho, Pa fodd i'm hadwaenoſt? Ieſu a attebodd, ac a ddywedodd wrtho, Cyn i Philip dy alw di, pan oeddit tan y ffigyſ-bren, mi a'th welais di.

49 Nathanaël a attebodd ac a ddywedodd wrtho ef, Rabbi, ti yw Mâb Duw; ti yw Brenin Iſraël.

50 Ieſu a attebodd, ac a ddywedodd wrtho ef, O herwŷdd i mi ddywedyd i ti, Myfi a'th welais di tan y ffigyſ-bren, a ydwyt ti yn credu? ti a gei weled pethau mwy nâ'r rhai hyn.

[u]Gê.28.12. Mat 4.11. Luc 2.9,13 & 22.43. & 24.4. Act. 1.10. 51 Ac efe a ddywedodd wrtho, Yn wîr yn wîr meddaf i chwi, [u] Ar ôl hyn y gwelwch y nef yn agored, ac Angylion Duw yn eſgyn ac yn diſgyn ar Fâb y dyn.

PEN. II.

1 Chriſt yn troi y dwfr yn wîn, 12 yn myned i wared i Capernaum a Jeruſalem, 14 ac yno yn bwrw y prynwŷr a'r gwerthwŷr allan o'r Deml: 19 Yn rhag-fynegi ei farwolaeth, a'i adgyfodiad. 23 Lawer yn credu ynddo, o herwŷdd ei wyrthiau, ond er hynny nid ymddiriedai ef iddynt am dano ei hun.

[a]Edryd Joſ.19.28 A'R trydydd dydd yr oedd priodas [a] yn Cana Galilea: a mam yr Ieſu oedd yno.

2 A galwyd yr Ieſu heſyd a'i ddiſgyblion i'r briodas.

3 A phan ballodd y gwîn, mam yr Ieſu a ddywedodd wrtho efe, Nid oes ganddynt mo'r gwîn.

4 Ieſu

4033 4 Ieſu a ddywedodd wrthi, [b] ‡ Beth ſydd i mi *a wnelwyf* â thi, wraig? [c] ni ddaeth fy awr i etto.

5 Ei fam ef a ddywedodd wrth y gwaſanaeth-wŷr, Beth bynnag a ddywedo efe wrthych, gwnewch.

6 Ac yr oedd yno chwech o ddyfr-leſtri meini, wedi eu goſod, [d] yn ôl defod puredigaeth yr Iuddewön, y rhai a ddalient bob un ddau ffircyn neu dri.

7 Ieſu a ddywedodd wrthynt, Llenwch y dyfr-leſtri o ddwfr. A hwy a'u llanwaſant hyd yr ymyl.

8 Ac efe a ddywedodd wrthynt, Gollyngwch yn awr, a dygwch at lywodraeth-wr y wledd. A hwy a ddygaſant.

9 A phan brofodd llywodraeth-wr y wledd y dwfr a wnaethid yn win, (ac ni wyddai o ba le yr ydoedd, eithr y gwaſanaeth-wŷr, y rhai a ollyngaſent y dwfr, a wyddent) llywodraeth-wr y wledd a alwodd ar y priod-fâb,

10 Ac a ddywedodd wrtho, Pob dyn a eſyd y gwin da yn gyntaf, ac wedi iddynt yfed yn dda, yna un a ſo gwaeth: titheu a gedwaiſt y gwin da hyd yr awr hon.

11 Hyn o ddechreu gwyrthiau a wnaeth yr Ieſu yn Cana Galilea, ac a eglurodd ei ogoniant, a'i ddiſgyblion a gredaſant ynddo.

12 ¶ Wedi hyn, efe a aeth i wared i Capernäum, efe a'i fam, [e] a'i frodyr, a'i ddiſgyblion: ac yno nid arhoſaſant nemmor o ddyddiau.

13 ¶ A Phaſc yr Iuddewön oedd yn agos: a'r Ieſu a aeth i fynu i Jeruſalem;

14 [f] Ac a gafodd yn y Deml rai yn gwerthu ychen, a defaid, a cholomennod, a'r newid-wŷr arian yn eiſtedd:

15 Ac wedi gwneuthur fflan-gell o ſân reffynnau, efe a'i gyrrodd hwynt oll allan o'r Deml, y defaid hefyd a'r ychen; ac a dywalltodd allan arian y newid-wŷr, ac a ddymchwelodd y byrddau;

16 Ac a ddywedodd wrth y rhai oedd yn gwerthu colomennod, Dygwch y rhai hyn oddiyma, na wnewch dŷ fy Nhâd i, yn dŷ marchnad.

17 A'i ddiſgyblion a goſiaſant fod yn 'ſgrifennedig, [g] Zêl dy dŷ di a'm hyſodd i.

18 ¶ Yna 'r Iuddewön a attebaſant, ac a ddywedaſant wrtho ef, [h] Pa arwŷdd yr ydwyt ti yn ei ddangos i ni, gan dy fod yn gwneuthur y pethau hyn?

19 Yr Ieſu a attebodd ac a ddywedodd wrthynt, [i] Dinyſtriwch y Deml hon, ac mewn tri-diau y cyfodaf hi.

20 Yna 'r Iuddewön a ddywedaſant, Chwe blynedd a deugain y büwyd yn adeiladu y Deml hon, ac a gyfodi di hi mewn tri-diau?

21 Ond efe a ddywedaſai am Deml ei gorph.

22 Am hynny, pan gyfododd efe o feirw, [k] ei ddiſgyblion ef a goſiaſant iddo ddywedyd hyn wrthynt hwy: a hwy a gredaſant yr yſgrythyr, a'r gair a ddywedaſai yr Ieſu.

23 ¶ Ac fel yr oedd efe yn Jeruſalem ar y Paſc yn yr wŷl, llawer a gredaſant yn ei enw ef, wrth weled ei arwyddion a wnaethai efe.

24 Ond nid ymddiriedodd yr Ieſu iddynt am dano ei hun, am yr adwaenai efe hwynt oll;

25 Ac nad oedd raid iddo dyſtiolaethu o neb *iddo* am ddyn: o herwŷdd [l] yr oedd efe yn gwybod beth oedd mewn dyn. 4033

PEN. III.

1 Chriſt yn dyſgu Nicodemus mor angenrheidiol yw adenedigaeth. 14 Am ffydd yn ei farwolaeth ef. 16 Mawr gariad Duw tu-ag at y byd. 18 Condemniad am anghrediniaeth. 23 Bedydd, tyſtiolaeth, ac athrawiaeth Ioan am Griſt.

AC yr oedd dyn o'r Phariſeaid, a'i enw Nicodemus, pennaeth yr Iuddewön:

2 [a] Hwn a ddaeth at yr Ieſu liw nôs, ac a ddywedodd wrtho, Rabbi, nyni a wyddom mai dyſgawdur ydwyt ti, wedi dyfod oddiwrth Dduw: canys [b] ni allai neb wneuthur y gwyrthiau hyn yr wyt ti yn eu gwneuthur, oni bai fod [c] Duw gyd-ag ef.

3 Ieſu a attebodd ac a ddywedodd wrtho, Yn wîr yn wîr meddaf i ti, [d] Oddieithr geni dyn ‡ dracheſn, ni ddichon efe weled teyrnas Dduw.

4 Nicodemus a ddywedodd wrtho, Pa fodd y dichon dyn ei eni, ac efe yn hên? a ddichon efe fyned i grôth ei fam eilwaith, a'i eni?

5 Ieſu a attebodd ac a ddywedodd, Yn wîr yn wîr meddaf i ti, Oddieithr geni dyn o ddwfr ac o'r Yſpryd, ni ddichon efe fyned i mewn i deyrnas Dduw.

6 Yr hyn a aned o'r cnawd ſydd gnawd; a'r hyn a aned o'r Yſpryd ſydd yſpryd.

7 Na ryfedda ddywedyd o honof wrthyt, Y mae yn rhaid eich geni chwi ‡ dracheſn.

8 [e] Y mae 'r gwynt yn chwythu lle y mynno; a thi a glywi ei ſŵn ef, ond ni wyddoſt o ba le y mae yn dyfod, nac i ba le y mae yn myned: felly y mae pob un ar a aned o'r Yſpryd.

9 Nicodemus a attebodd ac a ddywedodd wrtho, [f] Pa fodd y dichon y pethau hyn fod?

10 Ieſu a attebodd ac a ddywedodd wrtho, A wyt ti yn ddyſgawdur yn Iſraël, ac ni wyddoſt y pethau hyn?

11 [g] Yn wîr yn wîr meddaf i ti, Mai yr hyn a wyddom yr ydym yn ei lefaru, a'r hyn a welſom yr ydym yn ei dyſtiolaethu; [h] a'n tyſtiolaeth ni nid ydych yn ei derbyn.

12 O's dywedais i chwi bethau daiarol, a chwithau nid ydych yn credu; pa fodd, o's dywedaf i chwi bethau nefol, y credwch?

13 Ac [i] ni eſgynnodd neb i'r nef, oddieithr yr hwn a ddiſgynnodd o'r nef, *ſef* Mâb y dyn, yr hwn ſydd yn y nef.

14 Ac [k] megis y derchafodd Moſes y ſarph yn y diffaithwch, felly [l] y mae yn rhaid derchafu Mâb y dyn:

15 Fel na choller, pwy bynnag a gredo ynddo ef, onid [m] caffael o honaw fywyd tragywyddol.

16 [n] Canys felly y carodd Duw y byd, fel y rhoddodd efe ei unig-anedig Fâb, fel na choller pwy bynnag a gredo ynddo ef, onid caffael o honaw fywyd tragywyddol.

17 [o] Oblegid ni ddanfonodd Duw ei Fâb i'r byd, i ddamnio 'r byd, ond fel yr achubid y byd trwyddo ef.

4033 18 [f] Yr hwn ſydd yn credu ynddo ef, ni
[f] Pen. 5.24. & 6.40,47. & 20.31. ddemnir: eithr yr hwn nid yw yn credu, a ddamnwyd euſys; o herwŷdd na chredodd yn enw unig-anedig Fâb Duw.

[g] Pe.1.4, 10, 11. 19 A hon yw 'r ddamnedigaeth, [g] ddyfod goleuni i'r byd, a charu a ddynion y tywyllwch yn fwy na 'r goleuni: canys yr oedd eu gweithredoedd hwy yn ddrwg.

[h] Job 24.13, 17. 20 O herwŷdd [h] pob un ar ſydd yn gwneuthur drwg, ſydd yn caſſau y goleuni, ac nid yw yn dyfod i'r goleuni, fel ‡ nad argyoedder ei weithredoedd ef.

‡ Neu, na ddatcuddier.

21 Ond yr hwn ſydd yn gwneuthur gwirionedd, ſydd yn dyfod i'r goleuni, fel yr eglurhaër ei weithredoedd ef, mai yn Nuw y gwnaëd hwynt.

22 ¶ Wedi y pethau hyn, daeth yr Ieſu a'i ddiſgyblion i wlâd Judea; ac a arhoſodd yno
[f] Pen. 4.2. gyd-a hwynt, [f] ac a fedyddiodd.

23 Ac yr oedd Ioan hefyd yn bedyddio yn Ainon, yn agos i Salim; canys dyfroedd lawer oedd yno: a hwy a ddaethant ac a'u bedyddiwyd.

[i] Mat. 14.3. 24 Canys [i] ni fwriaſid Ioan etto yngharchar.

25 Yna y bu ymoſyn rhwng rhai o ddiſgyblion Ioan a'r Iuddewön, ynghylch puredigaeth.

26 A hwy a ddaethant at Ioan, ac a ddywedaſant wrtho, Rabbi, yr hwn oedd gyd-a thi y
[u] Pe.1.7,15, 27,34. tu hwnt a'r Iorddonen, [u] am yr hwn y tyſtiolaethaiſt ti, wele, y mae hwnnw yn bedyddio, a phawb yn dyfod atto ef.

[x] 1 Cor.4.7. Heb. 5.4. Iago 1.17. 27 Ioan a attebodd ac a ddywedodd, [x] Ni ddichon dyn dderbyn dim, oni bydd wedi ei roddi iddo o'r nef.

28 Chwy-chwi eich hunain ydych dyſtion
[y] Pen.1.20, 27. [z] Mal. 3.1. Marc 1.2. Luc 1.17. i mi, ddywedyd o honofi, [y] Nid myfi yw y Chriſt, eithr [z] fy mod wedi fy anfon o'i flaen ef.

29 Yr hwn ſydd ganddo y briod-ferch, yw
[a] Can 5.1. 'r priod-fâb: ond [a] cyfaill y priod-fâb, yr hwn ſydd yn ſefyll ac yn ei glywed ef, ſydd yn llawenychu yn ddirfawr oblegid llef y priod-fâb. Y llawenydd hwn mau fi gan hynny a gyflawnwyd.

30 Rhaid ydyw iddo ef gynnyddu, ac i minneu leihau.

[b] Pen. 1.15, 27. 31 Yr hwn a ddaeth oddi-uchod, [b] ſydd goruwch pawb oll: yr hwn ſydd o'r ddaiar, ſydd o'r ddaiar, ac am y ddaiar y mae yn lle-
[c] 1 Cor. 15. 47. faru: [c] yr hwn ſydd yn dyfod o'r nef, ſydd goruwch pawb.

[d] Ad. 11. Pen. 8. 26. 32 [d] A'r hyn a welodd efe ac a glywodd, hynny y mae efe yn ei dyſtiolaethu: ond nid oes neb yn derbyn ei dyſtiolaeth ef.

[e] Rhu. 3.4. 1 Ioſ 5.10. 33 Yr hwn a dderbyniodd ei dyſtiolaeth ef, [e] a ſeliodd mai geirwir yw Duw.

34 Canys yr hwn a anfonodd Duw, ſydd yn llefaru geiriau Duw: oblegid nid wrth feſur y mae Duw yn rhoddi *iddo ef* yr Yſpryd.

[f] Mat.11.27. & 28.18. Pen. 5.20, 22. & 17.2. Heb. 2.8. 35 [f] Y mae y Tâd yn caru y Mâb, ac efe a roddodd bob peth yn ei law ef.

[g] Heb. 2.4. Ad. 15, 16. Rhuf. 1.17. 1 Ioan 5.10. 36 [g] Yr hwn ſydd yn credu yn y Mâb, y mae ganddo fywyd tragywyddol: a'r hwn ſydd heb gredu i'r Mâb, ni wêl fywyd; eithr y mae digolaint Duw yn aros arno ef.

PEN. IV. 4034

1 Chriſt yn ymddiddan â gwraig o Samaria, ac yn ei ddatcuddio ei hun iddi. 27 Ei ddiſgyblion yn rhyfeddu. 31 Ac ynteu yn yſpyſu iddynt ei zêl tu-ag at ogoniant Duw. 39 Llawer o'r Samariaid yn credu ynddo. 43 Ac ynteu yn myned ymaith i Galilea, ac yn iachau mâb y llywydd oedd yn gorwedd yn glaf yn Capernaum.

PAn wybu 'r Arglwydd gan hynny glywed o'r Phariſeaid fod yr Ieſu yn gwneuthur ac [a] yn bedyddio mwy o ddiſgyblion nag Ioan; [a] Pen. 3.22, 26.

2 (Er na fedyddiaſai yr Ieſu ei hun, eithr ei ddiſgyblion ef)

3 Efe a adawödd Judea, ac a aeth dracheſn i Galilea.

4 Ac yr oedd yn rhaid iddo fyned trwy Samaria.

5 Efe a ddaeth gan hynny i ddinas yn Samaria a elwid Sichar, ger llaw y rhandir [b] a roddaſai Jacob i'w fâb Joſeph. [b] Gé. 33.19, & 48.22. Joſ. 24.32.

6 Ac yno yr oedd ffynnon Jacob. Yr Ieſu gan hynny yn ddeffygiol gan y daith, a eiſteddodd felly ar y ffynnon. Ac ynghylch y chwech awr ydoedd hi.

7 Daeth gwraig o Samaria i dynnu dwfr: a'r Ieſu a ddywedodd wrthi, Dyro i mi i yfed.

8 (Canys ei ddiſgyblion ef a aethent i'r ddinas i brynnu bwyd.)

9 Yna 'r wraig o Samaria a ddywedodd wrtho ef, Pa fodd yr ydwyt ti, a thi yn Iuddew, yn gofyn diod gennyfi, a myfi yn wraig o Samaria? Oblegid [c] nid yw 'r Iuddewön yn ymgyfeillach a'r Samariaid. [c] 2 Bre. 17. 24. Luc 9.52, 53. Act. 10.28.

10 Yr Ieſu a attebodd ac a ddywedodd wrthi, Pe'd adwaenit ti ddawn Duw, a phwy yw 'r hwn ſydd yn dywedyd wrthyt, Dyro i mi i yfed; tydi a ofynnaſit iddo ef, ac efe a roddaſai i ti [d] ddwfr bywiol. [d] Jer. 2.13.

11 Y wraig a ddywedodd wrtho, Arglwydd, nid o's gennyt ti ddim i godi *dwfr*, a'r pydew ſydd ddwfn: o ba le gan hynny y mae gennyt ti y dwfr bywiol hwnnw?

12 Ai mwy wyt ti nâ'n Tâd Jacob, yr hwn a roddodd i ni y pydew, ac efe ei hun a yfodd o honaw, a'i feibion, a'i anifeiliaid?

13 Ieſu a attebodd ac a ddywedodd wrthi, Pwy bynnag ſydd yn yfed o'r dwfr hwn, efe a ſycheda dracheſn:

14 Ond [e] pwy bynnag a yfo o'r dwfr a roddwyf fi iddo, ni ſycheda yn dragywydd; eithr y dwfr a roddwyf iddo [f] a fydd ynddo yn ffynnon o ddwfr, yn tarddu i fywyd tragywyddol. [e] Pen. 6.35, 58. [f] Pen. 7.38.

15 [g] Y wraig a ddywedodd wrtho, Arglwydd, dyro i mi y dwfr hwn, fel na ſychedwyf, ac na ddelwyf yma i godi *dwfr*. [g] Edrych Pen. 6.34.

16 Ieſu a ddywedodd wrthi, Dôs, galw dy wŷr, a thyred yma.

17 Y wraig a attebodd ac a ddywedodd, Nid oes gennyf wŷr. Ieſu a ddywedodd wrthi, Da y dywedaiſt, Nid oes gennyf wŷr:

18 Canys pump o wŷr a fu i ti, a'r hwn ſydd gennyt yr awron, nid yw wŷr i ti: hyn a ddywedaiſt yn wîr.

19 Y

4034 19 Y wraig a ddywedodd wrtho ef, Arglwydd,
• Luc 7.16. * Mi a welaſt mai prophwyd wyt ti.
& 24. 19. Pen. 6. 14. 20 Ein tadau a addolaſant yn y mynydd hwn;
b Deu. 12. 5, 11. ac yr ydych chwi yn dywedyd mai [h] yn Jeru-
1 Bren. 9. 3. 2 Chr. 7. 12. ſalem y mae 'r man lle y mae 'n rhaid addoli.
21 Ieſu a ddywedodd wrthi hi, O wraig, crêd fi, y mae 'r awr yn dyfod, prŷd nad addoloch y Tâd, nac yn y mynydd hwn, nac yn Jeruſalem.
i 2 Bren. 17. 29. 22 Chwy-chwi ydych yn addoli [i] y peth ni wyddoch; ninnau ydym yn addoli y peth a
k Eſay 2. 3. Rhuf 9. 4, 5. wyddom: canys [k] iechydwriaeth ſydd o'r Iuddewön.
23 Ond dyfod y mae 'r awr, ac yn awr y mae hi, pan addolo y gwîr addol-wŷr y Tâd mewn yſpryd a gwirionedd: canys y cyfryw y mae 'r Tâd yn eu ceiſio i'w addoli ef.
l 2 Cor. 3. 17. 24 [l] Yſpryd *yw* Duw: a rhaid i'r rhai a'i addolant ef, addoli mewn yſpryd a gwirionedd.
25 Y wraig a ddywedodd wrtho, Mi a wn fod y Meſſias yn dyfod, yr hwn a elwir Chriſt: pan ddelo hwnnw, efe a fynega i ni bob peth.
m Pſ. 9. 37. 26 Ieſu a ddywedodd wrthi hi, [m] Myfi, yr hwn wyf yn ymddiddan â thi, yw hwnnw.
27 ¶ Ac ar hyn y daeth ei ddiſgyblion, a buryfedd ganddynt ei fod ef yn ymddiddan â gwraig: er hynny ni ddywedodd neb, Beth a geiſi? neu, Pa ham yr ydwyt yn ymddiddan â hi?
28 Yna 'r wraig a adawödd ei dwfr-leſtr, ac a aeth i'r ddinas, ac a ddywedodd wrth y dynion,
29 Deuwch, gwelwch ddyn, yr hwn a ddywedodd i mi yr hyn oll a wneuthym; onid hwn yw 'r Chriſt?
30 Yna hwy a aethant allan o'r ddinas, ac a ddaethant atto ef.
31 ¶ Yn y cyfamſer, y diſgyblion a attolygaſant iddo, gan ddywedyd, Rabbi, bwytta.
32 Ac efe a ddywedodd wrthynt, Y mae gennyf fi fwyd i'w fwytta, yr hwn ni wyddoch chwi oddiwrtho.
33 Am hynny y diſgyblion a ddywedaſant wrth ei gilydd, A ddug neb iddo *ddim* i'w fwytta?
34 Ieſu a ddywedodd wrthynt, Fy mwyd i yw gwneuthur ewyllys yr hwn a'm hanfonodd, a gorphen ei waith ef.
35 Onid ydych chwi yn dywedyd, Y mae etto bedwar mîs, ac *yna* y daw 'r cynhaiaf? Wele, yr ydwyf fi yn dywedyd wrthych, Derchefwch eich llygaid ac edrychwch ar y meu-
n Mar. 9. 37. Luc 10. 2. ſydd; [n] canys gwynnion ydynt euſus i'r cynhaiaf.
36 A'r hwn ſydd yn medi, ſydd yn derbyn cyflog, ac yn caſglu ffrwyth i fywyd tragywyddol: fel y byddo i'r hwn ſydd yn hau, ac i'r hwn ſydd yn medi, lawenhau ynghŷd.
37 Canys yn hyn y mae 'r gair yn wîr, Mai arall yw yr hwn ſydd yn hau, ac arall yr hwn ſydd yn medi.
38 Myfi a'ch anfonais chwi i ſedi yr hyn ni lafuriaſoch: eraill a lafuriaſant, a chwithau a aethoch i mewn i'w llafur hwynt.
39 ¶ A llawer o'r Samariaid o'r ddinas honno a gredaſant ynddo, o herwŷdd gair y wraig, yr hon oedd yn tyſtiolaethu, Efe a ddywedodd i mi 'r hyn oll a wneuthym.
40 Am hynny pan ddaeth y Samariaid atto 4034
ef, hwy a attolygaſant iddo aros gyd-a hwynt: ac efe a arhoſodd yno ddeu-ddydd.
41 A mwy o lawer a gredaſant ynddo ef, oblegid ei air ei hun.
42 A hwy a ddywedaſant wrth y wraig, Nid ydym ni weithian yn credu oblegid dy ymadrodd di: canys • ni a'i clywſom *ef* ein hunain, • Pen. 17. 8. ac a wyddom mai hwn yn ddïau yw 'r Chriſt, Iachawdur y byd.
43 ¶ Ac ym mhen y ddeu-ddydd, efe a aeth ymaith oddi-yno, ac a aeth i Galilea.
p Mar. 13. 57. Marc 6. 4. Luc 4. 24. 44 Canys [p] yr Ieſu ei hun a dyſtiolaethodd nad ydyw prophwyd yn cael anrhydedd yn ei wlâd ei hun.
45 Yna pan ddaeth efe i Galilea, y Galileaid a'i derbyniaſant ef, wedi iddynt weled yr holl bethau a wnaeth efe yn Jeruſalem ar yr ŵyl: canys hwythau a ddaethant i'r ŵyl.
q Pſ. 2. 1, 11. 46 Felly yr Ieſu a ddaeth drachefn i Cana yn Galilea, [q] lle y gwnaeth efe y dwfr yn wîn. Ac yr oedd rhyw bendefig yr hwn yr oedd ei fâb yn glaf yn Capernäum.
47 Pan glybu hwn ddyfod o'r Ieſu o Judea i Galilea, efe a aeth atto ef, ac a attolygodd iddo ddyfod i wared, ac iachau ei fâb ef: canys yr oedd efe ym-mron marw.
r 1 Cor. 1. 22. 48 Yna Ieſu a ddywedodd wrtho ef, [r] Oni welwch chwi arwyddion a rhyfeddodau, ni chredwch.
49 Y pendefig a ddywedodd wrtho ef, O Arglwydd, tyred i wared cyn marw fy machgen.
50 Ieſu a ddywedodd wrtho ef, Dòs ymaith; y mae dy fâb yn fyw. A'r gŵr a gredodd y gair a ddywedaſai Ieſu wrtho, ac efe a aeth ymaith.
51 Ac fel yr oedd efe yr awron yn myned i wared, ei weiſion a gyfarfuant ag ef, ac a fynegaſant, gan ddywedyd, Y mae dy fachgen yn fyw.
52 Yna efe a ofynnodd iddynt yr awr y gwellhaſai arno. A hwy a ddywedaſant wrtho, Doe, y ſeithfed awr y gadawödd y crŷd ef.
53 Yna y gwybu 'r tâd mai yr awr honno oedd, yn yr hon y dywedaſai Ieſu wrtho ef, Y mae dy fâb yn fyw. Ac efe a gredodd, a'i holl dŷ.
54 Yr ail arwŷdd yma drachefn a wnaeth yr Ieſu, wedi dyfod o Judea i Galilea.

PEN. V.

1 Yr Ieſu ar y dydd Sabbath yn iachau 'r hwn a fuaſai glaf nam yn dwy flynedd deugain: 10 A'r Iuddewon am hynny yn cwerylu, ac yn ei erlid ef. 17 Ac yntef yn atteb troſto ei hun, ac yn eu hargyoeddi hwy, gan ddangos pwy ydyw ef, trwy dyſtiolaeth ei Dâd, 32 ac Ioan, 36 a'i weithredoedd ei hun, 39 a'r yſgrythyrau.

VVEdi hynny yr oedd [a] gŵyl yr Iuddewön, a'r Ieſu a aeth i fynu i Jeruſalem. a Lef. 23. 2. Deut. 16. 1.
2 Ac y mae yn Jeruſalem, wrth ‡ *farchnad* y defaid, lynn a elwir yn Hebreaeg Bethesda, ac iddo bum porth: ‡ *Gorth.*

4034 3 Yn y rhai y gorweddai lliaws mawr o rai cleifion, deillion, cloffion, gwywedigion, yn diſgwil am gynnhyrfiad y dwfr.

4 Canys Angel oedd ar amſerau yn diſgyn i'r llynn, ac yn cynnhyrfu 'r dwfr: yna yr hwn a elai i mewn yn gyntaf ar ôl cynnhyrfu y dwfr, a ai yn iach o ba gleſyd bynnag a ſyddai arno.

‡ *mewn gwendid.* 5 Ac yr oedd rhyw ddyn yno, yr hwn a fuaſai ‡ glâf nam yn dwy flynedd deugain:

6 Yr Ieſu pan welodd hwn yn gorwedd, a gwybod ei fod ef felly yn hîr o amſer bellach, a ddywedodd wrtho, A fynni di dy wneuthur yn iach?

7 Y claf a attebodd iddo, Arglwydd, nid oes gennyf ddyn i'm bwrw i'r llynn, pan gynnhyrfer y dwfr: ond tra fyddwyf fi yn dyfod, arall a ddiſgyn o'm blaen i.

b Mat 9.6. Marc 2.11. Luc 5.24. 8 Yr Ieſu a ddywedodd wrtho, [b] Cyfod, cymmer dy wely i fynu, a rhodia.

c Pen. 9.14. 9 Ac yn ebrwydd y gwnaed y dyn yn iach: ac efe a gododd ei wely, ac a rodiodd. A'r [c] Sabbath oedd y diwrnod hwnnw.

d Ex. 20.10. Neh. 13.19. Jer. 17.21, &c. 10 Am hynny yr Iuddewön a ddywedaſant wrth yr hwn a wnaethid yn iach, [d] Y Sabbath yw hi: nid cyfreithlon i ti godi dy wely.

Mat. 12.2. Marc 2.24. Luc 6.2. 11 Efe a attebodd iddynt, Yr hwn a'm gwnaeth i yn iach, efe a ddywedodd wrthyf, Cyfod dy wely, a rhodia.

12 Yna hwy a ofynnaſant iddo, Pwy yw 'r dyn a ddywedodd wrthyt ti, Cyfod dy wely, a rhodia?

‡ Neu, *er bod tyrfa* (neu, *a thyrfa*) *yn y fan honno.* 13 A'r hwn a iachaſid ni wyddai pwy oedd efe: canys yr Ieſu a giliaſai ‡ o'r dyrfa oedd yn y fan honno.

14 Wedi hynny 'r Ieſu a'i cafodd ef yn y Deml, ac a ddywedodd wrtho, Wele, ti a

e Mat 12.45. Pen. 8.11. wnaethpwyd yn iach: [e] na phecha mwyach, rhag digwydd i ti beth a fyddo gwaeth.

15 Y dyn a aeth ymaith, ac a fynegodd i'r Iuddewön mai 'r Ieſu oedd yr hwn a'i gwnaethai ef yn iach.

16 Ac am hynny yr Iuddewön a erlidiaſant yr Ieſu, ac a geiſiaſant ei ladd ef, oblegid iddo wneuthur y pethau hyn ar y Sabbath.

f Pſ. 14.10. 17 Ond yr Ieſu a'u hattebodd hwynt, [f] Y mae fy Nhâd yn gweithio hyd yn hyn, ac yr ydwyf finneu yn gweithio.

g Pen. 7.19. 18 Am hyn gan hynny yr Iuddewön [g] a geiſiaſant yn fwy ei ladd ef, oblegid nid yn unig iddo dorri 'r Sabbath, ond hefyd iddo ddywe-

h Pſ. 10.33. Phil. 2.6. dyd fod Duw yn Dâd iddo, [h] gan ei wneuthur ei hun yn gyſtal a Duw.

19 Yna 'r Ieſu a attebodd ac a ddywedodd wrthynt, Yn wîr yn wîr meddaf i chwi,

i Ad. 30. Pen. 8.38. & 5.4. & 12.49. & 14.10. [i] Ni ddichon y Mâb wneuthur dim o honaw ei hunan, eithr yr hyn a welo efe y Tâd yn ei wneuthur: canys beth bynnag y mae efe yn ei wneuthur, hynny hefyd y mae y Mâb yr un ffunyd yn ei wneuthur.

k Pen. 3.35. 20 Canys [k] y Tâd ſydd yn caru y Mâb, ac yn dangos iddo yr hyn oll y mae efe yn ei wneuthur: ac efe a ddengys iddo ef weithredoedd mwy nâ 'r rhai hyn, fel y rhyfeddoch chwi.

21 Oblegid megis y mae y Tâd yn cyfodi y rhai meirw, ac yn eu bywhau; felly hefyd y mae 'r Mâb yn bywhau y rhai a fynno.

22 Canys y Tâd nid yw yn barnu neb; eithr 4034
l efe a roddes bob barn i'r Mâb: *l* Mat. 11.27. & 28.18. Ad. 27.

23 Fel yr anrhydeddai pawb y Mâb, fel y maent yn anrhydeddu y Tâd. [m] Yr hwn nid yw yn anrhydeddu y Mâb nid yw yn anrhydeddu y Tâd yr hwn a'i hanfonodd ef. Pen. 3.35. & 17.2. *m* 1 Ioan 2.23.

24 Yn wîr yn wîr meddaf i chwi, [n] Y neb ſydd yn gwrando fy ngair i, ac yn credu i'r hwn a'm hanfonodd i, a gaiff fywyd tragywyddol, ac ni ddaw i farn; eithr efe a aeth trwödd o farwolaeth i fywyd. *n* Pen. 3.18. & 6.40,47. & 8.51.

25 Yn wîr yn wîr meddaf i chwi, Y mae 'r awr yn dyfod, ac yn awr y mae, [o] pan glywo y meirw lef Mâb Duw: a'r rhai a glywant a fyddant byw. *o* Eph 2.1,5.

26 Canys megis y mae gan y Tâd fywyd ynddo ei hunan, felly y rhoddes efe i'r Mâb hefyd fod ganddo fywyd ynddo ei hun;

27 Ac [p] a roddes awdurdod iddo i wneuthur barn hefyd, o herwydd ei fod yn Fâb dyn. *p* Ad. 22. & 17.31. Edr. Dan. 7.13,14.

28 Na ryfeddwch am hyn: canys y mae 'r awr yn dyfod yn yr hon y caiff pawb a'r ſydd yn y beddau glywed ei leferydd ef.

29 A [q] hwy a ddeuant allan, y rhai a wnaethant dda, i adgyfodiad bywyd; ond y rhai a wnaethant ddrwg, i adgyfodiad barn. *q* Dan. 12.2. Mat. 25.33, 46. 1 Thef. 4.16.

30 [r] Ni allaf fi wneuthur dim o honof fy hunan: fel yr ydwyf yn clywed, yr ydwyf yn barnu: a'm barn i ſydd gyfiawn; canys [ſ] nid ydwyf yn ceiſio fy ewyllys fy hunan, ond ewyllys y Tâd yr hwn a'm hanfonodd i. *r* Ad. 19. *ſ* Pen. 6.38.

31 [t] O's ydwyf fi yn tyſtiolaethu am danaf fy hunan, nid yw fy nhyſtiolaeth i wîr. *t* Pen 8.14.

32 [u] Arall ſydd yn tyſtiolaethu am danaf, ac mi a wn mai gwîr yw y dyſtiolaeth y mae efe yn ei thyſtiolaethu am danaf. *u* Mat. 3.17. & 17.5.

33 [x] Chwy-chwi a anfonaſoch at Ioan, ac efe a ddug dyſtiolaeth i'r gwirionedd. *x* Pen. 1.15, 19, 27.

34 Ond myfi nid ydwyf yn derbyn tyſtiolaeth gan ddyn: eithr y pethau hyn yr ydwyf yn eu dywedyd, fel y gwareder chwi.

35 Efe oedd ganwyll yn lloſgi, ac [y] yn goleuo: a [z] chwithau oeddych ewyllyſgar i orfoleddu tros amſer yn ei oleuni ef. *y* 2 Pet. 1.19. *z* Edrych Mat. 13.20.

36 Ond [a] y mae gennyf dyſtiolaeth fwy nag Ioan: canys [b] y gweithredoedd a roddes y Tâd i mi i'w gorphen, y gweithredoedd hynny y rhai yr ydwyf fi yn eu gwneuthur ſy 'n tyſtiolaethu am danaf, mai 'r Tâd a'm hanfonodd i. *a* 1 Ioſ 5.9. *b* Pſ. 10.25.

37 A'r Tâd, yr hwn a'm hanfonodd i, [c] efe a dyſtiolaethodd am danaf. Ond ni chlywſoch chwi ei lais ef tn amſer, [d] ac ni welſoch ei wedd ef. *c* Mat. 3.17. & 17.5. Pen. 8.18. *d* Deu. 4.12. 1 Tim. 1.16. 1 Ioan 4.12.

38 Ac nid oes gennych chwi mo'i air ef yn aros ynoch: canys yr hwn a anfonodd efe, hwnnw nid ydych chwi yn credu iddo.

39 [e] Chwiliwch yr yſgrythyrau; canys yn ddynt hwy yr ydych chwi yn meddwl cael bywyd tragywyddol: a [f] hwynt-hwy yw y rhai ſy 'n tyſtiolaethu am danafi. *e* Eſay 8.20. & 34.16. Luc 16.29. Act. 17.11. *f* Deu. 18.15, 18. Luc 24.27. Pen. 1.45.

40 Ond ni fynnwch chwi ddyfod attafi, fel y caffoch fywyd.

41 Nid ydwyf fi yn derbyn gogoniant oddiwrth ddynion.

42 Ond myfi a'ch adwaen chwi, nad oes gennych gariad Duw ynoch.

43 Myfi a ddaethym yn enw fy Nhâd, ac nid

4035 nid ydych yn fy nerbyn i: o's arall a ddaw yn ei enw ei hun, hwnnw a dderbyniwch.

g Pſ.12.43. 44 [g] Pa fodd y gellwch chwi gredu, y rhai ydych yn derbyn gogoniant gan ei gilydd, ac

h Rhu.2.29. heb geiſio [h] y gogoniant ſydd oddiwrth Dduw yn unig?

45 Na thybiwch y cyhuddaf fi chwi wrth y

i Rhu.2.12. Tâd: [i] y mae a'ch cyhudda chwi, *ſef* Moſes, yn yr hwn yr ydych yn gobeithio.

46 Canys pe credaſech chwi i Moſes, chwi

k Gen.3.15. & 12.3. & 18.18. & 22.18. & 49.10. Deu.18.15, 18. a gredaſech i minneu: oblegid [k] am danaf fi yr yſgrifennodd efe.

47 Ond o's chwi ni chredwch i'w 'ſgrifennadau ef, pa fodd y credwch i'm geiriau i?

PEN. VI.

1 Chriſt yn porthi pum mîl o bobl â phum torth a dau byſgodyn. 15 A'r bobl o herwŷdd hynny yn ceiſio ei wneuthur ef yn frenin. 16 Ac yntau yn cilio o'r nailltu, ac yn rhodio ar y môr at ei ddiſgyblion: 26 Ac yn ceryddu y bobl oedd yn heidio ar ei ôl, a holl gnawdol wrandawwŷr ei air: 32 ac yn dangos mai efe yw bara y bywyd i'r ffyddloniaid. 66 Llawer o ddiſgyblion yn ymadel ag ef. 68 Petr yn ei gyffeſſu ef. 70 Bod Judas yn gythraul.

VVEdi y pethau hyn yr aeth yr Ieſu tros fôr Galilea, *hwnnw yw môr* Tiberias.

2 A thyrfa fawr a'i canlynodd ef, canys hwy a welſent ei arwyddion, y rhai a wnaethai efe ar y cleiſion.

3 A'r Ieſu a aeth i fynu i'r mynydd, ac a eiſteddodd yno gyd-a'i ddiſgyblion.

Lef.23.5,37 Deut. 16.1. Mat.14.14. Marc 6.35. Luc 9.12. 4 [a] A'r Paſc, gŵyl yr Iuddewŏn, oedd yn agos.

5 ¶ [b] Yna 'r Ieſu a dderchafodd *ei* lygaid, ac a welodd fod tyrfa fawr yn dyfod atto, ac a ddywedodd wrth Philip, O ba le y prynnwn ni fara, fel y caffo y rhai hyn fwytta?

6 (A hyn a ddywedodd efe i'w broſi ef: canys efe a wyddai beth yr oedd efe ar fedr ei wneuthur.)

Edrych Num. 11. 21. 1 Ioſ 5.9. Pſ. 10 25. 7 Philip a'i hattebodd ef, [c] Gwerth dau can ceiniog o fara nid yw ddigon iddynt hwy, fel y gallo pob un o honynt gymmeryd ychydig.

8 Un o'i ddiſgyblion a ddywedodd wrtho, Andreas brawd Simon Petr,

Mat.3.17. & 17.5. Pen. 8.18. Deu.4.12. 1 Tim.1.16. 1 Ioan 4.12. Dré.4.43 9 Y mae yma ryw fachgennyn, a chanddo bum torth haidd, a dau byſgodyn: [d] ond beth yw hynny rhwng cynnifer?

10 A'r Ieſu a ddywedodd, Perwch i'r dynion eiſtedd i lawr. Ac yr oedd glaſ-wellt lawer yn y fan *honno*. Felly y gwŷr a eiſteddaſant i lawr, ynghylch pum mîl o nifer.

Eſay 8.22. & 34. 16. Luc 16.29. Act. 17.11. f Deu. 18. 15, 18. Luc 24.27. Pen. 1.45. 11 A'r Ieſu a gymmerth y torthau, ac wedi iddo ddiolch, efe a'u rhannodd i'r diſgyblion, a'r diſgyblion i'r rhai oedd yn eiſtedd; felly hefyd o'r pyſgod cymmaint ag a fynnaſant.

12 Ac wedi eu digoni hwynt, efe a ddywedodd wrth ei ddiſgyblion, Ceſglwch y briwfwyd gweddill, fel na choller dim.

13 Am hynny hwy a'i caſglaſant, ac a lanwaſant ddeuddeg baſgedaid o'r briw-fwyd, o'r pum torth haidd, a weddillaſai gan y rhai a fwyttaſent.

14 Yna y dynion, pan welſant yr arwŷdd a wnaethai 'r Ieſu, a ddywedaſant, Hwn yn ddïau yw [e] y Prophwyd oedd ar ddyfod i'r byd. 4035

e Deu. 18. 15, 18. Pen. 1.21. & 7.40.

15 ¶ Yr Ieſu gan hynny, pan wybu eu bod hwy ar fedr dyfod, a'i gippio ef i'w wneuthur yn frenin, a giliodd dracheſn i'r mynydd, ei hunan yn unig.

f Mat.14.23. Mar.6.47. 16 [f] A phan hwyrhaodd hi, ei ddiſgyblion a aethant i wared at y môr.

17 Ac wedi iddynt ddringo i long, hwy a aethant tros y môr i Capernäum. Ac yr oedd hi weithian yn dywyll; a'r Ieſu ni ddaethai attynt hwy.

18 A'r môr, gan wŷnt mawr yn chwythu, a gododd.

19 Yna, wedi iddynt rwyfo ynghylch pump ar hugain, neu ddeg ar hugain o 'ſtadiau, hwy a welent yr Ieſu yn rhodio ar y môr, ac yn neſau at y llong; ac a ofnaſant.

20 Ond efe a ddywedodd wrthynt, Myfi yw; nac ofnwch.

21 Yna y derbyniaſant ef yn chwannog i'r llong: ac yn ebrwydd yr oedd y llong wrth y tîr yr oeddynt yn myned iddo.

22 ¶ Trannoeth pan welodd y dyrfa oedd yn ſefyll y tu hwnt i'r môr nad oedd un llong arall yno ond yr un honno i'r hon yr aethai ei ddiſgyblion ef, ac nad aethai 'r Ieſu gyd-a'i ddiſgyblion i'r llong, ond myned o'i ddiſgyblion ymaith eu hunain;

23 Eithr llongau eraill a ddaethent o Tiberias yn gyſagos i'r ſan lle y bwyttaſent hwy fara, wedi i'r Arglwydd roddi diolch:

24 Pan welodd y dyrfa gan hynny nad oedd yr Ieſu yno, na'i ddiſgyblion, hwythau a aethant i longau, ac a ddaethant i Capernäum, dan geiſio 'r Ieſu.

25 Ac wedi iddynt ei gael ef y tu hwnt i'r môr, hwy a ddywedaſant wrtho, Rabbi, pa bryd y daethoſt ti yma?

26 Yr Ieſu a attebodd iddynt, ac a ddywedodd, Yn wîr yn wîr meddaf i chwi, Yr ydych chwi yn fy ngheiſio i, nid o herwŷdd i chwi weled y gwyrthiau, eithr o herwŷdd i chwi fwytta o'r torthau, a'ch digoni.

27 Llafuriwch nid am y bwyd a ‡ dderfydd, eithr am [g] y bwyd a beri i fywyd tragywyddol, yr hwn a ddyry Mâb y dyn i chwi: [h] canys hwn a ſeliodd Duw Tâd.

‡ Gr. ll.
g Pen.14.14 Ad. 54.
h Mat.3.17. & 17.5. Marc 1.11. & 9.7. Luc 3.22. & 9.36. Pen.1.33. & 5.37. & 8.18. 1 Pet.1.17. *i* 1 Ioſ 3.23.

28 Yna y dywedaſant wrtho, Pa beth a wnawn ni, fel y gweithredom weithredoedd Duw?

29 Yr Ieſu a attebodd ac a ddywedodd wrthynt, [i] Hyn yw gwaith Duw, credu o honoch yn yr hwn a anfonodd efe.

k Mat.12.38 & 16.1. Marc 8.11. 1 Cor.1.22. 30 Dywedaſant gan hynny wrtho ef, [k] Pa arwŷdd yr ydwyt ti yn ei wneuthur, fel y gwelom, ac y credom i ti? pa beth yr wyt ti yn ei weithredu?

l Ex. 16.15. Num.11.7. Doc.16.20. 1 Cor.10.3. *m* Pſal.7.8, 24, 25. 31 [l] Ein tadau ni a fwyttaſant y Manna yn yr anialwch, fel y mae yn 'ſgrifennedig, [m] Efe a roddodd iddynt fara o'r nef i'w fwytta.

32 Yna 'r Ieſu a ddywedodd wrthynt, Yn wîr yn wîr meddaf i chwi, Nid Moſes a roddodd i chwi y bara o'r nef: eithr fy Nhâd ſydd yn rhoddi i chwi y gwîr fara o'r nef.

33 Canys bara Duw ydyw yr hwn ſydd yn dyfod i wared o'r nef, ac yn rhoddi bywyd i'r byd.

4035 34 [n] Yna hwy a ddywedaſant wrtho, Arglwydd, dyro i ni y bara hwn yn oeſtadol.

n Edrych Pen 4. 15.

35 A'r Ieſu a ddywedodd wrthynt, Myfi yw
o Pen. 4. 14. & 7. 31. bara 'r bywyd. [o] Yr hwn ſydd yn dyfod attafi, ni newyna; a'r hwn ſydd yn credu ynofi, ni ſycheda un amſer.

36 Eithr dywedais wrthych, i chwi ſy ngweled, ac nad ydych yn credu.

37 Yr hyn oll y mae 'r Tâd yn ei roddi i
p Mat. 24. 24 Pen. 10. 28, 29. mi, a ddaw attafi: a'r [p] hwn a ddêl attafi, ni's bwriaf ef allan ddim.

2 Tim. 2. 19. 1 Ioſ 2. 19. q Mat. 26. 39 Pen. 5. 30. 38 Canys myfi a ddiſgynnais o'r nef, [q] nid i wneuthur fy ewyllys fy hun, ond ewyllys yr hwn a'm hanfonodd.

39 A hyn yw ewyllys y Tâd a'm hanfonodd
r Pſ. 10. 28. & 17. 12. & 18. 9. i, [r] o'r cwbl a roddes *efe* i mi, na chollwn ddim o honaw, eithr bod i mi ei adgyfodi ef yn y dydd diweddaf.

40 A hyn yw ewyllys yr hwn a'm hanfo-
ſ Pen. 3. 16. & 4. 14. Ad. 27, 54. nodd i, [ſ] cael o bob un ſydd yn gweled y Mâb, ac yn credu ynddo ef, fywyd tragywyddol rac myfi a'i hadgyfodaf ef yn y dydd diweddaf.

‡ *am hynny.* 41 Yna yr Iuddewön a rwgnachaſant ‡ yn ei erbyn ef, o herwŷdd iddo ddywedyd, Myfi yw 'r bara a ddaeth i wared o'r nef.

t Mat. 13. 55. Marc 6. 3. Luc 4. 22. 42 A hwy a ddywedaſant, [t] Ond hwn yw Ieſu mâb Joſeph, tâd a mam yr hwn a adwaenom ni? pa fodd gan hynny y mae efe yn dywedyd, O'r nef y diſgynnais?

43 Yna 'r Ieſu a attebodd ac a ddywedodd wrthynt, Na furmurwch wrth ei gilydd.

u Can. 1. 4. Ad. 65. 44 [u] Ni ddichon neb ddyfod attafi, oddieithr i'r Tâd, yr hwn a'm hanfonodd, ei dynnu ef: a myfi a'i hadgyfodaf ef y dydd diweddaf.

x Eſay 54. 13. Jer. 31. 34. Heb. 8. 10. & 10. 16. 45 [x] Y mae yn 'ſgrifennedig yn y prophwydi, A phawb a fyddant wedi eu dyſgu gan Dduw. Pob un gan hynny a glywodd gan y Tâd, ac a ddyſgodd, ſydd yn dyfod attafi.

y Mat 11. 27. Luc 10. 22. Pen. 1. 18. & 7. 29. & 8. 19. 46 [y] Nid o herwŷdd gweled o neb y Tâd, ond yr hwn ſydd o Dduw, efe a welodd y Tâd.

z Pen. 3. 16, 18, 36. 47 Yn wîr yn wîr meddaf i chwi, [z] Yr hwn ſydd yn credu ynofi ſydd ganddo fywyd tragywyddol.

48 Myfi yw bara 'r bywyd.

a Ad. 31. 49 [a] Eich tadau chwi a fwyttaſant y Manna yn yr anialwch, ac a fuant feirw.

b Ad. 51, 58. 50 [b] Hwn yw 'r bara ſydd yn dyfod i wared o'r nef, fel y bwyttao dyn o honaw, ac na byddo marw.

c Pen. 3. 13. 51 Myfi yw 'r bara bywiol, [c] yr hwn a ddaeth i wared o'r nef. O's bwytty neb o'r bara hwn, efe a fydd byw yn dragywydd. A'r
d Heb. 10. 5, 10. [d] bara a roddaf fi, yw fy nghnawd i, yr hwn a roddaf fi tros fywyd y byd.

e Pen. 7. 43. & 9. 16. & 10. 19. 52 Yna 'r Iuddewön [e] a ymryſonaſant â'i gilydd, gan ddywedyd, [f] Pa fodd y dichon hwn
f Pen. 3. 9. roddi i ni *ei* gnawd i'w fwytta?

53 Yna 'r Ieſu a ddywedodd wrthynt, Yn
g Mat. 26. 26, 28. wîr yn wîr meddaf i chwi, Oni [g] fwyttewch gnawd Mâb y dyn, ac *oni* yfwch ei waed ef, nid oes gennych fywyd ynoch.

h Pen. 4. 14. Ad. 27. 54 [h] Yr hwn ſydd yn bwytta fy nghnawd i, ac yn yfed fy ngwaed i, ſydd ganddo fywyd tragywyddol: ac myfi a'i hadgyfodaf ef yn y dydd diweddaf.

55 Canys fy nghnawd i ſydd fwyd yn wîr, a'm gwaed i ſydd ddiod yn wîr.

56 Yr hwn ſydd yn bwytta fy nghnawd i, ac yn yfed fy ngwaed i, ſydd yn aros ynofi, a minneu ynddo yntef. 4035

57 Fel yr anfonodd y Tâd byw fi, ac yr ydwyf fi yn byw drwy 'r Tâd: felly yr hwn ſydd yn fy mwytta i, yntef a fydd byw trwöfi.

i Ad. 13, 51. 58 [i] Dyma 'r bara a ddaeth i wared o'r nef: nid megis y bwyttaodd eich tadau chwi y Manna, ac y buant feirw. Y neb ſydd yn bwytta 'r bara hwn a fydd byw yn dragywydd.

59 Y pethau hyn a ddywedodd efe yn y ſynagog, wrth athrawiaethu yn Capernäum.

60 Llawer gan hynny o'i ddiſgyblion, pan glywſant, a ddywedaſant, Caled yw 'r ymadrodd hwn; pwy a ddichon wrando arno?

61 Pan wybu 'r Ieſu ynddo ei hun fod ei ddiſgyblion yn grwgnach am hyn, efe a ddywedodd wrthynt, A ydyw hyn yn eich rhwyſtro chwi?

62 *Beth* gan hynny o's gwelwch Fâb y dyn yn derchafu [k] lle 'r oedd efe o'r blaen?

k Pen. 3. 13. Act. 1. 9. Eph. 4. 8.

63 [l] Yr Yſpryd yw 'r hyn ſydd yn bywhau; y cnawd nid yw yn lleſau dim: y geiriau yr ydwyf fi yn eu lleſaru wrthych, Yſpryd ydynt, a bywyd ydynt.

l 2 Cor. 3. 6.

64 Ond y mae o honoch chwi rai nid ydynt yn credu. Canys [m] yr Ieſu a wyddai o'r dechreuad, pwy oedd y rhai nid oedd yn credu, a phwy oedd yr hwn a'i bradychai ef.

m Pen. 2. 24, 25. & 13. 11.

65 Ac efe a ddywedodd, Am hynny [n] y dywedais wrthych, na ddichon neb ddyfod attafi, oni bydd wedi ei roddi iddo oddiwrth fy Nhâd.

n Ad. 44, 65.

66 ¶ O hynny allan llawer o'i ddiſgyblion ef a aethant yn eu hôl, ac ni rodiaſant mwyach gyd-ag ef.

67 Am hynny yr Ieſu a ddywedodd wrth y deuddeg, A fynnwch chwithau hefyd fyned ymaith?

68 Yna Simon Petr a'i hattebodd ef, O Arglwydd, at bwy yr awn ni? gennyt ti y mae
o geiriau bywyd tragywyddol.

o Act. 5. 20.

69 Ac yr ydym ni yn credu, ac yn gwybod, mai [p] tydi yw y Chriſt, Mâb y Duw byw.

p Mat. 16. 16. Pen. 11. 27. q Luc 6. 13.

70 Ieſu a'u hattebodd hwynt, [q] Oni ddewiſais i chwy-chwi y deuddeg, ac o honoch y mae un yn ddiafol?

71 Eithr efe a ddywedaſai am Judas Iſcariot, *mâb* Simon: canys hwn oedd ar fedr ei fradychu ef; ac efe yn un o'r deuddeg.

PEN. VII.

1 Ieſu yn argyoeddi rhyfyg a hyfder ei geraint: 10 yn myned i fynu o Galilea i ŵyl y Pebyll, 14 yn dyſgu yn y Deml. 40 Amryw dyb am dano ef ymhlith y bobl. 45 Y Phariſeaid yn ddigllon am na ddaliaſai eu ſwyddogion hwy ef, ac yn rhoddi ſen i Nicodemus am gymmeryd ei blaid ef.

A'R Ieſu a rodiodd ar ôl y pethau hyn yn Galilea: canys nid oedd efe yn chwennych rhodio yn Judea, oblegid bod yr Iuddewön yn ceiſio ei ladd ef.

2 [a] A gŵyl yr Iuddewön, *ſef* gŵyl y Pebyll oedd yn agos.

a Lef. 23. 34.

3 [b] Am

4036 3 [b] Am hynny ei frodyr ef a ddywedaſant wrtho, Cerdda ymaith oddi-yma, a dôs i Judea, fel y gwelo dy ddiſgyblion dy weithredoedd di, y rhai yr ydwyt yn eu gwneuthur.

4 Canys nid oes neb yn gwneuthur dim yn ddirgel, ac yntef yn ceiſio bod yn gyhoedd: od wyt ti yn gwneuthur y pethau hyn, amlyga dy hun i'r byd.

5 Canys [c] nid oedd ei frodyr yn credu ynddo.

6 Yna 'r Ieſu a ddywedodd wrthynt hwy, [d] Ni ddaeth fy amſer i etto: ond eich amſer chwi ſydd yn waſtad yn barod.

7 [e] Ni ddichon y byd eich caſáu chwi; ond myfi y mae yn ei gaſáu, [f] o herwŷdd fy mod i yn tyſtiolaethu am dano, fod ei weithredoedd ef yn ddrwg.

8 Ewch chwi i fynu i'r ŵyl hon: nid wyf fi etto yn myned i fynu i'r ŵyl hon, [g] oblegid ni chyflawnwyd fy amſer i etto.

9 Gwedi iddo ddywedyd y pethau hyn wrthynt, eſe a arhoſodd yn Galilea.

10 ¶ Ac wedi myned o'i frodyr ef i fynu, yna yntef hefyd a aeth i fynu i'r ŵyl, nid yn amlwg, ond megis yn ddirgel.

11 [h] Yna 'r Iuddewön a'i ceiſiaſant ef yn yr ŵyl, ac a ddywedaſant, Pa le y mae eſe?

12 A [i] murmur mawr oedd am dano ef ym myſg y bobl. Canys [k] rhai a ddywedent, Gŵr da yw: ac eraill a ddywedent, Nag-è; eithr twyllo y bobl y mae.

13 Er hynny ni leſarodd neb yn eglur am dano ef, [l] rhag ofn yr Iuddewön.

14 ¶ Ac yr awron ynghylch canol yr ŵyl, yr Ieſu a aeth i fynu i'r Deml, ac a athrawiaethodd.

15 A'r Iuddewön a ryfeddaſant, gan ddywedyd, Pa fodd y ‡ medr hwn ddyſgeidiaeth, *ac ynteu* heb ddyſgu?

16 Yr Ieſu a attebodd iddynt, ac a ddywedodd, [m] Fy nyſgeidiaeth, nid eiddo fi yw, eithr eiddo yr hwn a'm hanfonodd i.

17 O's ewyllyſia neb wneuthur ei ewyllys ef, eſe a gaiff wybod am y ddyſgeidiaeth, pa un ai o Dduw y mae hi, ai myfi o honof fy hun ſydd yn lleſaru.

18 [n] Y mae 'r hwn ſydd yn lleſaru o honaw ei hun, yn ceiſio ei ogoniant ei hun: ond yr hwn ſydd yn ceiſio gogoniant yr hwn a'i hanfonodd, hwnnw ſydd eir-wîr, ac anghyfiawnder nid oes ynddo ef.

19 [o] Oni roddes Moſes i chwi y gyfraith, ac nid oes neb o honoch yn gwneuthur y gyfraith? [p] Pa ham yr ydych yn ceiſio fy lladd i?

20 Y bobl a attebodd, ac a ddywedodd, [q] Y mae gennyt ti gythraul: pwy ſydd yn ceiſio dy ladd di?

21 Yr Ieſu a attebodd ac a ddywedodd wrthynt, Un weithred a wneuthym, ac yr ydych oll yn rhyfeddu.

22 [r] Am hynny y rhoddes Moſes i chwi yr enwaediad, (nid o herwŷdd ei ſod o Moſes, [ſ] eithr o'r tadau) ac yr ydych yn enwaedu ar ddyn ar y Sabbath.

23 O's yw dyn yn derbyn enwaediad ar y Sabbath, heb dorri cyfraith Moſes, a ydych yn llidiog wrthyf fi, am [t] i mi wneuthur dyn yn holliach ar y Sabbath?

24 [u] Na fernwch wrth y golwg, eithr bernwch farn gyfiawn.

25 Yna y dywedodd rhai o'r Jeroſolymitaniaid, Ond hwn yw 'r un y maent hwy yn ceiſio ei ladd?

26 Ac wele, y mae yn lleſaru ar gyhoedd, ac nid ydynt yn dywedyd dim wrtho ef: a wybu y pennaethiaid mewn gwirionedd, mai hwn yw Chriſt yn wîr?

27 [x] Eithr nyni a adwaenom hwn o ba le y mae: eithr pan ddêl Chriſt, ni'n gŵyr neb o ba le y mae.

28 Am hynny yr Ieſu wrth athrawiaethu yn y Deml a lefodd, ac a ddywedodd, [y] Chwi a'm hadwaenoch i, ac a wyddoch o ba le yr ydwyf fi: ac [z] ni ddaethym i o honof fy hun, eithr y mae [a] yn gywir yr hwn a'm hanfonodd i, [b] yr hwn nid adwaenoch chwi.

29 Ond [c] myfi a'i hadwen; oblegid o honaw ef yr ydwyf fi, ac efe a'm hanfonodd i.

30 Am hynny [d] hwy a geiſiaſant ei ddal ef: ond [e] ni oſodod neb law arno, am na ddaethai ei awr ef etto.

31 A [f] llawer o'r bobl a gredaſant ynddo, ac a ddywedaſant, Pan ddelo Chriſt, a wna efe fwy o arwyddion nâ'r rhai hyn a wnaeth hwn?

32 ¶ Y Phariſeaid a glywſant fod y bobl yn murmur y pethau hyn am dano ef; a'r Phariſeaid a'r Arch-offeiriaid a anfonaſant ſwyddogion i'w ddal ef.

33 Am hynny y dywedodd yr Ieſu wrthynt hwy, [g] Yr ydwyf fi ychydig amſer etto gyda chwi, ac yr wyf yn myned at yr hwn a'm hanfonodd.

34 [h] Chwi a'm ceiſiwch, ac ni'm cewch: a lle yr ydwyf fi, ni ellwch chwi ddyfod.

35 Yna y dywedodd yr Iuddewön yn eu myſg eu hun, I ba le y mae hwn ar fedr myned, fel na chaffom ni ef? ai at [i] y rhai ſydd ar waſgar ymmhlith ‡ y Groegiaid y mae eſe ar fedr myned, a dyſgu 'r Groegiaid?

36 Pa ymadrodd yw hwn a ddywedodd eſe, Chwi a'm ceiſiwch, ac ni'm cewch: a lle 'r ydwyf fi, ni ellwch chwi ddyfod.

37 [k] Ac ar y dydd diwetddaf, y *dydd* mawr o'r ŵyl, y ſafodd yr Ieſu, ac a lefodd, gan ddywedyd, [l] Od oes ar neb ſyched, deued attaſi, ac yfed.

38 [m] Yr hwn ſydd yn credu ynoſi, megis y dywedodd yr yſgrythyr, [n] afonydd o ddwfr bywiol a ddylifant o'i grôth ef.

39 (A hyn a ddywedodd eſe [o] am yr Yſpryd, yr hwn a gai y rhai a gredent ynddo ef ei dderbyn: canys etto nid oedd yr Yſpryd glân *wedi ei roddi*, o herwŷdd na ogoneddaſid [p] yr Ieſu etto.)

40 ¶ Am hynny llawer o'r bobl, wedi clywed yr ymadrodd *hwn*, a ddywedaſant, Yn wîr hwn [q] yw 'r Prophwyd.

41 Eraill a ddywedaſant, [r] Hwn yw Chriſt. Eraill a ddywedaſant, Ai [ſ] o Galilea y daw Chriſt?

42 [t] Oni ddywedodd yr yſgrythyr mai o hâd Dafydd, ac o Bethlehem, [u] y dref lle y bu Ddafydd, y mae Chriſt yn dyfod?

43 Felly [x] yr aeth ymrafael ym-myſg y bobl o'i blegid ef.

4036 44 A [y]rhai o honynt a fynnaſent ei ddal ef:
[y] Ad. 30. ond ni oſododd neb ddwylo arno.

45 ¶ Yna y daeth y ſwyddogion at yr Archoffeiriaid a'r Phariſeaid; a hwy a ddywedaſant wrthynt hwy, Pa ham na ddygaſoch chwi ef?

46 A'r ſwyddogion a attebaſant, Ni lefarodd dyn er ioed fel y dyn hwn.

47 Yna y Phariſeaid a attebaſant iddynt, A hudwyd chwithau hefyd?

2 Pe. 12. 42. Actau 6. 7. 1 Cor. 1. 20. & 2. 8. 48 [z] A gredodd neb o'r pennaethiaid ynddo ef, neu o'r Phariſeaid?

49 Eithr y bobl hyn, y rhai ni wyddant y gyfraith, melldigedig ydynt.

a Pen. 3. 2. ‡ alias ef. 50 Nicodemus ([a] yr hwn a ddaethai ‡at yr Ieſu o hŷd nôs, ac oedd un o honynt) a ddywedodd wrthynt,

b Deu. 1. 17. & 17. 8, &c. & 19. 15. 51 [b] A ydyw ein cyfraith ni yn barnu dyn, oddieithr clywed ganddo ef yn gyntaf, a gwybod beth a wnaeth efe?

52 Hwythau a attebaſant, ac a ddywedaſant wrtho, A ydwyt titheu o Galilea? Chwilia a gwêl, na chododd prophwyd [c] o Galilea.

c Iſa. 9. 1, 2. Mat. 4. 15. Pen. 1. 46. 53 A phob un a aeth i'w dŷ ei hun.

PEN. VIII.

1 Chriſt yn gwaredu y wraig a ddalieſid mewn godineb: 12 Yn pregethu ei fod ef ei hun yn oleuni y byd, ac yn gwirio ei athrawiaeth: 33 Yn atteb 'r Iuddewon a wnaënt ei bôſt o Abraham, 59 ac yn gochelyd eu creulondeb hwy.

A'R Ieſu a aeth i fynydd yr Olewydd:

2 Ac a ddaeth dracheſn y boreu i'r Deml, a'r holl bobl a ddaeth atto ef: yntef a eiſteddodd, ac a'u dyſgodd hwynt.

3 A'r yſgrifennyddion a'r Phariſeaid a ddygaſant atto ef wraig, yr hon a ddaliaſid mewn godineb; ac wedi ei goſod hi yn y canol,

4 Hwy a ddywedaſant wrtho, Athro, y wraig hon a ddaliwyd ar y weithred yn godinebu.

a Lef 20. 10. Deu. 22. 22. 5 [a] A Moſes yn y gyfraith a orchymynnodd i ni labyddio y cyfryw: beth gan hynny yr wyt ti yn ei ddywedyd?

6 A hyn a ddywedaſant hwy gan ei demtio ef, fel y gallent ei gyhuddo ef. Eithr yr Ieſu wedi ymgrymmu tu-a'r llawr, a 'ſgriſennodd â'i fys ar y ddaiar, heb gymmeryd arno *eu clywed*.

7 Ond fel yr oeddynt hwy yn parhau yn gofyn iddo, efe a ymuniawnodd, ac a ddywe-
b Deu. 17. 7. dodd wrthynt, [b] Yr hwn ſydd ddi-bechod o honoch, tafled yn gyntaf garreg atti hi.

8 Ac wedi iddo eilwaith ymgrymmu tu-a 'r llawr, efe a 'ſgriſennodd ar y ddaiar.

9 Hwythau pan glywſant hyn, wedi hefyd eu hargyhoeddi gan eu cydwybod, a aethant allan o un i un, gan ddechreu o'r hynaf hyd yr olaf: a gadâwyd yr Ieſu yn unig, a'r wraig yn ſefyll yn y canol.

10 A'r Ieſu wedi ymuniawnu, ac heb weled neb ond y wraig, a ddywedodd wrthi, Ha wraig, pa le y mae dy gyhudd-wŷr di? oni chondemnodd neb di?

11 Hitheu a ddywedodd, Na ddo neb, Arglwydd. A dywedodd yr Ieſu wrthi, Nid wyf finneu yn dŷ gondemno di: dôs, ac na phecha mwyach. 4036

12 ¶ Yna y llefarodd yr Ieſu wrthynt drachefn, gan ddywedyd, [c] Goleuni y byd ydwyf fi: yr hwn a'm dilyno i, ni rodia mewn tywyllwch, eithr efe a gaiff oleuni y bywyd. c Pen. 1. 4, 5. & 9. 5. & 12. 35, 36, 46.

13 Am hynny y Phariſeaid a ddywedaſant wrtho, [d] Tydi ſydd yn tyſtiolaethu am danat dy hun; nid yw dy dyſtiolaeth di wîr. d Pen. 5. 31.

14 Yr Ieſu a attebodd, ac a ddywedodd wrthynt hwy, Er fy mod i yn tyſtiolaethu am danaf fy hun, y mae fy nhyſtiolaeth i yn wîr: oblegid mi a wn o ba le y daethym, ac i ba le yr ydwyf yn myned; [e] chwithau ni's gwyddoch o ba le yr wyf fi yn dyfod, nac i ba le yr wyf fi yn myned. e Pen. 7. 28. & 9. 29.

15 Chwy-chwi ſydd yn barnu yn ôl y cnawd, [f] nid ydwyf fi yn barnu neb. f Pen. 3. 17. & 12. 47.

16 Ac ëtto o's wyf fi yn barnu, y mae fy marn i yn gywir: oblegid [g] nid wyf fi yn unig, ond myfi a'r Tâd yr hwn a'm hanfonodd i. g Ad. 29.

17 [h] Y mae hefyd yn 'ſgrifennedig yn eich cyfraith chwi, mai gwîr yw tyſtiolaeth dau ddyn. h Deu. 17. 6. & 19. 15. Mat. 18. 16. 2 Cor. 13. 1. Heb. 10. 28.

18 Myfi yw 'r hwn ſydd yn tyſtiolaethu am danaf fy hun, ac [i] y mae 'r Tâd, yr hwn a'm hanfonodd i, yn tyſtiolaethu am danaf fi. i Pen. 5. 37.

19 Yna y dywedaſant wrtho, Pa le y mae dy Dâd ti? Yr Ieſu a attebodd, [k] Nid adwaenoch na myfi na'm Tâd: [l] ped adnabuaſech fi, chwi a adnabuaſech fy Nhâd i hefyd. k Pen. 16. 3. l Pen. 14. 7.

20 Y geiriau hyn a lefarodd yr Ieſu yn [m] y tryſſor-dŷ, wrth athrawiaethu yn y Deml: ac [n] ni ddaliodd neb ef, am [o] na ddaethai ei awr ef etto. m Mar. 12. 41. n Pen. 7. 30. o Pen. 7. 6.

21 Yna y dywedodd yr Ieſu wrthynt hwy dracheſn, Yr wyf fi yn myned ymaith, a [p] chwi a'm ceiſiwch i, ac a fyddwch feirw yn eich pechod. Lle yr wyf fi yn myned, ni ellwch chwi ddyfod. p Pen. 7. 34. & 13. 33.

22 Am hynny y dywedodd yr Iuddewön, A ladd efe ef ei hun? gan ei fod yn dywedyd, Lle yr wyf fi yn myned, ni ellwch chwi ddyfod.

23 Ac efe a ddywedodd wrthynt hwy, [q] Chwy-chwi ſydd oddi-iſod; minneu ſydd oddiuchod: chwy-chwi ſydd o'r byd hwn; minneu nid wyf o'r byd hwn. q Pen. 3. 31.

24 Am hynny [r] y dywedais wrthych, y byddwch chwi feirw yn eich pechodau: oblegid oni chredwch chwi mai myfi yw *efe*, chwi a fyddwch feirw yn eich pechodau. r Ad 21.

25 Yna y dywedaſant wrtho, Pwy wyt ti? A'r Ieſu a ddywedodd wrthynt, Yr hyn yr wyf yn ei ddywedyd hefyd wrthych o'r dechreuad.

26 Y mae gennyf fi lawer o bethau i'w dywedyd, ac i'w barnu am danoch chwi: eithr [ſ] cywir yw 'r hwn a'm hanfonodd i; [t] a'r pethau a glywais i ganddo, y rhai hyn yr ydwyf fi yn eu dywedyd i'r byd. ſ Pen. 7. 28. t Pen. 3. 32. & 15. 15.

27 Ni wyddent hwy mai am y Tâd yr oedd efe yn dywedyd wrthynt hwy.

28 Am hynny y dywedodd yr Ieſu wrthynt, Pan [u] dderchafoch chwi Fâb y dyn, [x] yna y cewch wybod mai myfi yw *efe*, ac [y] nad wyf fi yn gwneuthur dim o honof fy hun; ond [z] megis y dyſgodd fy Nhâd fi, yr wyf yn llefaru y pethau hyn. u Pen. 12. & 13. 31. x Rhuf. 14. y Pen. 5. 30. z Pen. 12. 50.

29 A'r

4036 29 A'r [a] hwn a'm hanfonodd i sydd gyd-a myfi: [b] ni adawödd y Tâd fi yn unig; oblegid yr wyf fi yn gwneuthur bob amser y pethau sy fodlon ganddo ef.

30 Fel yr oedd efe yn llefaru y pethau hyn, [c] llawer a gredasant ynddo ef.

31 Yna y dywedodd yr Iesu wrth yr Iuddewön a gredasant ynddo, O's arhosweh chwi yn fy ngair i, disgyblion i mi ydych yn wîr;

32 A chwi a gewch wybod y gwirionedd, [d] a'r gwirionedd a'ch rhyddhâ chwi.

33 *Hwythau a* attebasant iddo, [e] Hâd Abraham ydym ni, ac ni wasanaethasom ni neb erioed: pa fodd yr wyt ti yn dywedyd, Chwi a wneir yn rhyddion?

34 Yr Iesu a attebodd iddynt, Yn wîr yn wîr meddaf i chwi, [f] Pwy bynnag sydd yn gwneuthur pechod, y mae efe yn wâs i bechod.

35 Ac [g] nid yw y gwâs yn aros yn tŷ byth: y Mâb sydd yn aros byth.

36 [h] O's y Mâb gan hynny a'ch rhyddhâ chwi, rhyddion fyddwch yn wîr.

37 Mi a wn mai hâd Abraham ydych chwi: ond yr ydych chwi yn ceisio fy lladd i, am ‡ nad yw fy ngair i yn genni ynoch chwi.

38 [i] Yr wyf fi yn llefaru yr hyn a welais gyd-a'm Tâd i: a chwithau sydd yn gwneuthur yr hyn a welsoch gyd-a'ch tâd chwithau.

39 Hwythau a attebasant ac a ddywedasant wrtho, [k] Ein tâd ni yw Abraham. Yr Iesu a ddywedodd wrthynt, [l] Pe plant Abraham fyddech, gweithredoedd Abraham a wnaëch.

40 Eithr yn awr yr ydych chwi yn ceisio fy lladd i, dyn a ddywedais i chwi y gwirionedd, yr hwn a glywais i gan Dduw: hyn ni wnaeth Abraham.

41 Yr ydych chwi yn gwneuthur gweithredoedd eich tâd chwi. Am hynny y dywedasant wrtho, Nid trwy butteindra y cenhedlwyd ni: [m] un Tâd sydd gennym ni, *sef* Duw.

42 Yna y dywedodd yr Iesu wrthynt hwy, [n] Pe Duw fyddai eich Tâd, chwi a'm carech i: canys oddïwrth Dduw y deilliais, ac y daethym i; [o] oblegid nid o honof fy hun y daethym i, ond efe a'm hanfonodd i.

43 Pa ham nad ydych yn deall fy lleferydd i? am na ellwch wrando fy ymadrodd i.

44 [p] O'ch tâd diafol yr ydych chwi, a thrachwantau eich tâd a fynnwch chwi eu gwneuthur. Lleiddiad dyn oedd efe o'r dechreuad, ac [q] ni safodd yn y gwirionedd, oblegid nid oes gwirionedd ynddo ef. Pan yw yn dywedyd celwŷdd, o'r eiddo ei hun y mae yn dywedyd: canys y mae yn gelwyddog, ac yn dâd iddo.

45 Ac am fy mod i yn dywedyd y gwirionedd, nid ydych yn credu i mi.

46 Pwy o honoch a'm hargyoedda i o bechod? Ac od wyf fi yn dywedyd y gwîr, pa ham nad ydych yn credu i mi?

47 [r] Y mae yr hwn sydd o Dduw yn gwrando geiriau Duw: am hynny nid ydych chwi yn eu gwrando, am nad ydych o Dduw.

48 Yna 'r attebodd yr Iuddewön, ac y dywedasant wrtho ef, Ond da yr ydym ni yn dywedyd, mai Samaritan wyt ti, a [s] bod gennyt gythraul?

49 Yr Iesu a attebodd, Nid oes gennyf gythraul; ond yr wyf fi yn anrhydeddu fy Nhâd, ac yr ydych chwithau yn fy ni-anrhydeddu inneu. 4036

50 Ac [t] nid wyf fi yn ceisio fy ngogoniant fy hun: y mae a'i cais, ac a farn.

51 Yn wîr yn wîr meddaf i chwi, [u] O's ceidw neb fy ymadrodd i, ni wêl efe farwolaeth ‡ yn dragywydd.

52 Yna y dywedodd yr Iuddewön wrtho, Yr awr hon y gwyddom sod gennyt gythraul. [x] Bu Abraham farw, a'r prophwydi; ac meddi di, O's ceidw neb fy ymadrodd i, nid archwaetha efe farwolaeth ‡ yn dragywydd.

53 Ai mwy wyt ti nag Abraham ein tâd ni, yr hwn a fu farw? a'r prophwydi a fuant feirw: pwy yr wyt ti yn dy wneuthur dy hun?

54 Yr Iesu a attebodd, [y] O's wyf fi yn fy ngogoneddu fy hun, fy ngogoniant i nid yw ddim: fy Nhâd yw 'r hwn sydd yn fy ngogoneddu i, yr hwn yr ydych chwi yn dywedyd mai eich Duw chwi yw:

55 Ond [z] nid adnabuoch chwi ef: eithr myfi a'i hadwaen ef. Ac o's dywedaf nad adwaen ef, myfi a fyddaf debyg i chwi, yn gelwyddog: ond mi a'i hadwaen ef, ac yr wyf yn cadw ei ymadrodd ef.

56 [a] Gorfoledd oedd gan eich tâd Abraham weled fy nydd i: ac efe a'i gwelodd hefyd, ac a lawenychodd.

57 Yna y dywedodd yr Iuddewön wrtho, Nid wyt ti ddeng-mlwydd a deugain etto, ac a welaist ti Abraham?

58 Yr Iesu a ddywedodd wrthynt, Yn wîr yn wîr meddaf i chwi, Cyn bod Abraham, yr wyf fi.

59 Yna [b] hwy a godasant gerrig i'w taflu atto ef. A'r Iesu ‡ a ymguddiodd, ac a aeth allan o'r Deml, [c] gan fyned trwy eu canol hwynt: ac felly yr aeth efe heibio.

PEN. IX.

1 *Y dyn a aneſid yn ddall, yn cael ei ohwg:* 8 *a'r ddwyn ef at y Phariſeaid;* 13 *Hwythau yn ymrwyſtro, ac yn ei eſcymmuno ef:* 35 *Ac yntau yn cael ei dderbyn gan yr Ieſu, ac yn ei gyffeſſu ef.* 39 *Pwy yw y rhai y mae Chriſt yn eu goleuo.*

AC wrth fyned heibio, efe a ganfu ddyn dall o'i enedigaeth.

2 A'i ddisgyblion a ofynnasant iddo, gan ddywedyd, Rabbi, pwy a bechodd, ai hwn, ai ei rïeni, fel y genid ef yn ddall?

3 Yr Iesu a attebodd, Nid hwn a bechodd, na'i rïeni 'chwaith: [a] eithr fel yr amlygid gweithredoedd Duw ynddo ef.

4 [b] Rhaid i mi weithio gwaith yr hwn a'm hanfonodd, tra ydyw hi yn ddydd: y mae y nôs yn dyfod, pan na ddichon neb weithio.

5 Tra yr ydwyf yn y byd, [c] goleuni y byd ydwyf.

6 Wedi iddo ef ddywedyd hyn, [d] efe a boerodd ar lawr, ac a wnaeth glai o'r poeryn, ac a irodd y clai ar lygaid y dall;

7 Ac a ddywedodd wrtho, Dôs, ac ymolch

4036 yn [e] llynn Siloam, (yr hwn a gyfieithir, Anfonedig.) Am hynny efe a aeth ymaith, ac a ymolchodd, ac a ddaeth yn gweled.

e Neh. 3. 15.

8 Y cymmydogion gan hynny, a'r rhai a'i gwelſent ef o'r blaen, mai dall oedd efe, a ddywedaſant, Onid hwn yw 'r un oedd yn eiſtedd, ac yn cardotta?

9 Rhai a ddywedaſant, Hwn yw *efe*: ac eraill, Y mae efe yn debyg iddo. Yntef a ddywedodd, Myfi yw *efe*.

10 Am hynny y dywedaſant wrtho, Pa fodd yr agorwyd dy lygaid ti?

11 Yntef a attebodd ac a ddywedodd, Dyn a elwir Ieſu a wnaeth glai, ac a irodd fy llygaid i, ac a ddywedodd wrthyf, Dôs i lynn Siloam, ac ymolch. Ac wedi i mi fyned ac ymolchi, mi a gefais fy ngolwg.

12 Yna y dywedaſant wrtho, Pa le y mae efe? Yntef a ddywedodd, Ni wn i.

13 *Hwythau* a'i dygaſant ef at y Phariſeaid, yr hwn gynt *a fuaſai* yn ddall.

14 A'r Sabbath oedd hi pan wnaeth yr Ieſu y clai, a phan agorodd efe ei lygaid ef.

15 Am hynny y Phariſeaid hefyd a ofynnaſant iddo dracheſn, pa fodd y cawſai efe ei olwg. Yntef a ddywedodd wrthynt, Clai a oſododd efe ar fy llygaid i, ac mi a ymolchais, ac yr ydwyf yn gweled.

16 Yna rhai o'r Phariſeaid a ddywedaſant, Nid yw y dyn hwn o Dduw, gan nad yw efe yn cadw y Sabbath. Eraill a ddywedaſant, [f] Pa fodd y gall dyn pechadurus wneuthur y cyfryw arwyddion? Ac [g] yr oedd ymrafael yn eu plith.

f Pen. 3. 2. Ad. 33.

g Pen. 7. 12, 43. & 10. 19.

17 Hwy a ddywedaſant dracheſn wrth y dall, Beth yr wyt ti yn ei ddywedyd am dano ef, am agoryd o honaw dy lygaid ti? Yntef a ddywedodd, [h] Mai Prophwyd yw *efe*.

h Pen. 4. 19. & 6. 14.

18 Am hynny ni chredai yr Iuddewön am dano ef, mai dall fuaſai, a chael o honaw ef ei olwg, nes galw o honynt ei rïeni ef, yr hwn a gawſai ei olwg.

19 A hwy a ofynnaſant iddynt, gan ddywedyd, Ai hwn yw eich mâb chwi, yr hwn yr ydych chwi yn dywedyd ei eni yn ddall? pa fodd gan hynny y mae efe yn gweled yn awr?

20 Ei rïeni ef a attebaſant iddynt hwy, ac a ddywedaſant, Nyni a wyddom mai hwn yw ein mâb ni, ac mai yn ddall y ganwyd ef:

21 Ond pa fodd y mae efe yn gweled yr awron, ni's gwyddom ni; neu pwy a agorodd ei lygaid ef, ni's gwyddom ni: y mae efe mewn oedran, gofynnwch iddo ef, efe a ddywed am dano ei hun.

22 Hyn a ddywedodd ei rïeni ef, am [i] eu bod yn ofni yr Iuddewön: oblegid yr Iuddewön a gyd-ordeiniaſent euſys, o's cyfaddefai neb ef yn Griſt, ‡ [k] y bwrid ef allan o'r ſynagog.

i Pen. 7. 13. & 12. 42. & 19. 38. Act. 5. 13.

‡ yr eſeymmaid ef.

k Pen. 16. 2.

23 Am hynny y dywedodd ei rïeni ef, Y mae efe mewn oedran, gofynnwch iddo ef.

24 Am hynny hwy a alwaſant eilwaith y dyn a fuaſai yn ddall, ac a ddywedaſant wrtho, Dyro 'r gogoniant i Dduw: nyni a wyddom mai pechadur yw y dyn hwn.

25 Yna yntef a attebodd ac a ddywedodd, Ai pechadur yw, ni's gwn i: un peth a wn i, lle yr oeddwn i yn ddall, yr wyf fi yn awr yn gweled.

26 Hwythau a ddywedaſant wrtho dracheſn, Beth a wnaeth efe i ti? pa fodd yr agorodd efe dy lygaid ti? 4036

27 Yntef a attebodd iddynt, Mi a ddywedais i chwi euſys, ac ni wrandawſoch: pa ham yr ydych yn ewyllyſio clywed tracheſn? a ydych chwithau yn ewyllyſio bod yn ddiſgyblion iddo ef?

28 Hwythau a'i difenwaſant ef, ac a ddywedaſant, Tydi ſydd ddiſgybl iddo ef; eithr diſgyblion Moſes ydym ni.

29 Nyni a wyddom leſaru o Dduw wrth Moſes: eithr hwn [l] ni's gwyddom ni o ba le y mae efe.

l Pen. 8. 14.

30 Y dyn a attebodd ac a ddywedodd wrthynt, Yn hyn yn ddiau y mae yn rhyfedd, na wyddoch chwi o ba le y mae efe, ac efe a agorodd fy llygaid i.

31 Ac ni a wyddom [m] nad yw Duw yn gwrando pechaduriaid: ond o's yw neb yn addol-wr Duw, ac yn gwneuthur ei ewyllys ef, hwnnw y mae yn ei wrando.

m Job 27. 9. & 35. 12. Pſal. 18. 41. Dih. 1. 28. & 28. 9. Eſay 1. 15. Jer. 11. 11. & 41. 12. Ezec. 8. 18. Mic. 3. 4. Zech 7. 13. n Act. 16.

32 Ni chlybüwyd erioed agoryd o neb lygaid un a aneſid yn ddall.

33 [n] Oni bai fod hwn o Dduw, ni allai efe wneuthur dim.

34 Hwy a attebaſant ac a ddywedaſant wrtho, Mewn pechodau y ganwyd ti oll; ac a wyt ti yn ein dyſgu ni? A hwy a'i ‡ bwriaſant ef allan.

‡ Neu, eſeymmaſant ef.

35 Clybu yr Ieſu ddarfod iddynt ei ‡ fwrw ef allan: a phan ei cafodd, efe a ddywedodd wrtho, A wyt ti yn credu ym-Mâb Duw?

‡ eſeymmaw.

36 Yntef a attebodd ac a ddywedodd, Pwy yw *efe*, ô Arglwydd, fel y credwyf ynddo?

37 A'r Ieſu a ddywedodd wrtho, Ti a'i gwelaiſt ef, a'r hwn ſydd yn ymddiddan â thi, hwnnw ydyw efe.

38 Yntef a ddywedodd, Yr wyf fi yn credu, ô Arglwydd. Ac efe a'i addolodd ef.

39 A'r Ieſu a ddywedodd, [o] I farn y daethym i'r byd hwn: [p] fel y gwelai y rhai nid ydynt yn gweled, ac yr elai y rhai ſy yn gweled yn ddeillion.

o Pen. 5. 22. 27. Edr. Pen. 3. 17. & 15. 47. p Mat. 15. 13.

40 A rhai o'r Phariſeaid a oedd gyd-ag ef, a glywſant y pethau hyn, ac a ddywedaſant wrtho, Ydym ninnau hefyd yn ddeillion?

41 Yr Ieſu a ddywedodd wrthynt, [q] Pe deillion fyddech, ni byddai arnoch bechod: eithr yn awr meddwch chwi, Yr ydym ni yn gweled; am hynny y mae eich pechod yn aros.

q Edrych Pen. 15. 22.

PEN. X.

1 Chriſt yw 'r drws, a'r bugail da. 19 Amryw dŷb am dano. 24 Y mae efe yn profi trwy ei weithredoedd, mai efe yw Chriſt Mâb Duw: 39 ac yn diangc rhag yr Iuddewon, 40 ac yn myned trachefn tros yr Iorddonen, lle y credodd llawer ynddo ef.

YN wîr yn wîr meddaf i chwi, Yr hwn nid yw yn myned i mewn drwy 'r drws i gorlan y defaid, eithr ſydd yn dringo ffordd arall, lleidr ac yſpeiliwr yw.

2 Ond yr hwn ſydd yn myned i mewn drwy 'r drws, bugail y defaid ydyw.

3 I hwn y mae y dryſſor yn agoryd, ac y mae

4036 mae y defaid yn gwrando ar ei lais ef: ac y mae efe yn galw ei ddefaid ei hun erbyn eu henw, ac yn eu harwain hwy allan.

4 Ac wedi iddo yrru allan ei ddefaid ei hun, y mae efe yn myned o'u blaen hwy: a'r defaid ſydd yn ei ganlyn ef, oblegid y maent yn adnabod ei lais ef.

5 Ond y dieithr ni's canlynant, eithr ffoant oddiwrtho; oblegid nad adwaenant lais dieithriaid.

6 Y ddammeg hon a ddywedodd yr Iefu wrthynt; ond hwy ni wybuant pa bethau ydoedd y rhai yr oedd efe yn eu llefaru wrthynt.

7 Am hynny yr Iefu a ddywedodd wrthynt drachefn, Yn wîr yn wîr meddaf i chwi, Myfi yw drws y defaid.

8 Cynnifer oll ag a ddaethant o'm blaen i, lladron ac yſpeil-wŷr ŷnt: eithr ni wrandawödd y defaid arnynt.

a Pen. 14.6. 9 [a] Myfi yw y drws: o's â neb i mewn drwöfi, efe a fydd cadwedig; ac efe a â i mewn ac allan, ac a gaiff borfa.

10 Nid yw lleidr yn dyfod ond i ledratta, ac i ladd, ac i ddeſtrywio: myfi a ddaethym fel y caënt fywyd, ac y caënt ef yn helaethach.

b Eſa. 40.11. Ezec. 34.23. & 37.24. Heb. 13.20. 1 Petr 5.4. 11 [b] Myfi yw'r bugail da: y bugail da ſydd yn rhoddi ei enioes dros y defaid.

c Zech. 11. 16,17. 12 Eithr y gwâs cyflog, a'r hwn nid yw fugail, yr hwn nid eiddo y defaid, ſydd yn gweled y blaidd yn dyfod, ac [c] yn gadel y defaid, ac yn ffoi: a'r blaidd ſydd yn eu 'ſglyfio hwy, ac yn tarfu y defaid.

13 Y mae 'r gwâs cyflog yn ffoi, oblegid mai gwâs cyflog yw, ac nid oes ofal arno am y defaid.

d 2 Tim. 2. 19. 14 Myfi yw y bugail da; ac [d] a adwaen yr eiddof fi, ac a'm hadweinir gan yr eiddofi.

e Mat. 11.27. 15 [e] Fel yr edwŷn y Tâd fyfi, *felly* yr adwaen inneu y Tâd: ac yr ydwyf yn rhoddi fy enioes dros y defaid.

f Eſay 56.8. 16 A [f] defaid eraill ſy gennyf, y rhai nid ŷnt o'r gorlan hon: y rhai hynny hefyd ſy raid i mi eu cyrchu, a'm llais i a wrandawânt; g Ezec. 37. 22. [g] a bydd un gorlan, *ac* un bugail.

h Eſay 53. 7,8, 12. 17 Am hyn y mae y Tâd yn fy ngharu i [h] am fy mod i yn dodi fy enioes, fel y cymmerwyf hi drachefn.

18 Nid oes neb yn ei dwyn oddiarnafi: ond myfi ſydd yn ei dodi hi i lawr o honof fy hun. Y mae gennyf feddiant i'w dodi hi i lawr, ac [*] y mae gennyf feddiant i'w chymmeryd hi drachefn. i Pſ. 15. 31. Act. 2. 24. [i] Y gorchymyn hwn a dderbyniais i gan fy Nhâd.

k Pen. 7.43. & 9. 16. 19 ¶ [k] Yna y bu drachefn ymrafael ym myſg yr Iuddewön, am yr ymadroddion hyn.

l Pen. 7.20. & 8.48,52. 20 A llawer o honynt a ddywedaſant, [l] Y mae cythraul ganddo, ac y mae efe yn ynfydu: pa ham y gwrandewch chwi arno ef.

m Exod. 4. 11. Pſal. 94. 9. & 146. 8. n Pen. 9.6,7. 21 Eraill a ddywedaſant, Nid yw y rhai hyn eiriau un a chythraul ynddo: [m] a all cythraul [n] agoryd llygaid y deillion?

22 ¶ Ac yr oedd [o] y Gyſſegr-wŷl yn Jeruſalem, a'r gaiaf oedd hi. 4036

o 1 Mac. 4. 59.

23 Ac yr oedd yr Iefu yn rhodio yn y Deml, p ym mhorth Solomon.

p Act. 3. 11; & 5. 12.

24 Am hynny y daeth yr Iuddewön yn ei gylch ef, ac a ddywedaſant wrtho, Pa hŷd yr wyt yn peri i ni ammau? o's tydi yw y Chriſt, dywed i ni yn eglur.

25 Yr Iefu a attebodd iddynt, Mi a ddywedais i chwi, ac nid ydych yn credu. q Y gweithredoedd yr wyf fi yn eu gwneuthur yn enw fy Nhâd, y mae y rhai hyn yn tyſtiolaethu am danafi.

q Pen. 5.36; Ad. 38.

r Pen. 8.47. 26 Ond r chwi nid ydych yn credu: canys nid ydych chwi o'm defaid i, fel y dywedais i chwi.

27 Y mae fy nefaid i yn gwrando fy llais i, ac mi a'u hadwaen hwynt, a hwy a'm canlynant i:

28 A minneu ydwyf yn rhoddi iddynt fywyd tragywyddol; ac [s] ni chyfrgollant byth, ac ni ddŵg neb hwynt allan o'm llaw i.

s Pen. 6.37. & 17.11,12. & 18.9.

t Pſ. 14.18. 29 [t] Fy Nhâd i, yr hwn a'u rhoddes i mi, ſydd fwy na phawb: ac ni's gall neb eu dwyn hwynt allan o law fy Nhâd i.

u Pen. 17. 11, 22. 30 [u] Myfi a'r Tâd un ydym.

x Pen. 8.59. 31 Am hynny [x] y cododd yr Iuddewön garrig drachefn, i'w labyddio ef.

32 Yr Iefu a attebodd iddynt, Llawer o weithredoedd da a ddangoſais i chwi oddiwrth fy Nhâd: am ba un o'r gweithredoedd hynny yr ydych yn fy llabyddio i?

33 Yr Iuddewön a attebaſant iddo, gan ddywedyd, Nid am weithred dda yr ydym yn dy labyddio, ond am gabledd, ac am dy fod ti, a thitheu yn ddyn, y yn dy wneuthur dy hun yn Dduw.

y Pen. 5.18.

z Pſal. 82.6. 34 Yr Iefu a attebodd iddynt, [z] Onid yw yn 'ſgrifennedig yn eich cyfraith chwi, Mi a ddywedais, Duwiau ydych?

35 O's galwodd *efe* hwy yn dduwiau, at y rhai y daeth gair Duw, a'r yſgrythyr ni's gellir ei thorri;

a Gen. 6.27. 36 A ddywedwch chwi am yr hwn [a] a ſanctteiddiodd y Tâd, ac a'i anfonodd i'r byd, Yr wyt ti yn cablu; [b] am i mi ddywedyd, [c] Mâb Duw ydwyf?

b Pen. 3.17, 18. c Luc 1. 35.

d Pſ. 15.24. 37 [d] Onid wyf fi yn gwneuthur gweithredoedd fy Nhâd, na chredwch i mi.

38 Ond o's ydwyf yn eu gwneuthur, er nad ydych yn credu i mi, [e] credwch y gweithredoedd; fel y gwybyddoch ac y credoch, [f] fod y Tâd ynofi, a minneu ynddo yntef.

e Pen. 5.36. & 14. 10. f Pſ. 14.11. & 17.21.

g Pen. 7. 30, 44. & 8.59. 39 [g] Am hynny y ceiſiaſant drachefn ei ddal ef: ac efe a ddïangodd allan o'u dwylo hwynt.

40 Ac efe a aeth ymaith drachefn tros yr Iorddonen i'r man [h] lle y buaſai Ioan ar y cyntaf yn bedyddio; ac a arhoſodd yno.

h Pen. 1.28. b Pen. 2.23.

41 A llawer a ddaethant atto ef, ac a ddywedaſant, Ioan yn wîr ni wnaeth un arwŷdd: ond yr holl bethau ar a ddywedodd Ioan am hwn oedd wîr.

42 A llawer yno a gredaſant ynddo.

PEN. XI.

1 Christ yn cyfodi Lazarus, yr hwn a gladdesid er ys pedwar diwrnod. 45 Llawer o Iuddewon yn credu. 47 Yr Arch-offeiriaid a'r Pharisead yn casglu cyngor yn erbyn Christ. 49 Caiaphas yn prophwydo. 54 Iesu yn ymguddio: 55 Hwythau er y Pasc yn ymofyn am dano, ac yn gosod cynllwyn iddo.

a Luc 10. 38, 39.
b Mat 26. 7. Marc 14. 3. Pen. 12. 3.

AC yr oedd un yn glaf, Lazarus o Bethania, o dref [a] Mair a'i chwaer Martha.

2 (([b] A Mair ydoedd yr hon a enneiniodd yr Arglwydd ag ennaint, ac a sychodd ei draed ef â'i gwallt; yr hon yr oedd ei brawd Lazarus yn glaf)

3 Am hynny y chwiorydd a ddanfonasant atto ef, gan ddywedyd, Arglwydd, wele, y mae yr hwn sydd hoff gennyt ti yn glaf.

c Pen. 9. 3. Ad. 40.

4 A'r Iesu pan glybu, a ddywedodd, Nid yw y clefyd hwn i farwolaeth, [c] ond er gogoniant Duw, fel y gogonedder Mâb Duw trwy hynny.

5 A hoff oedd gan yr Iesu Fartha, a'i chwaer, a Lazarus.

6 Pan glybu ef gan hynny ei fod ef yn glaf, efe a arhosodd yn y lle yr oedd, ddau ddiwrnod.

7 Yna wedi hynny efe a ddywedodd wrth y disgyblion, Awn i Judea drachefn.

d Pe. 10. 31.

8 Y disgyblion a ddywedasant wrtho, Rabbi, [d] yr oedd yr Iuddewön yn awr yn ceisio dy labyddio di, ac a wyt ti yn myned yno drachefn?

9 Yr Iesu a attebodd, Onid oes deuddeg awr o'r dydd? o's rhodia neb y dydd, ni thramgwydda, am ei fod yn gweled goleuni y byd hwn:

e Pe. 12. 35.

10 Ond [e] o's rhodia neb y nôs, efe a dramgwydda, am nad oes goleuni ynddo.

11 Hyn a lefarodd efe: ac wedi hynny efe a ddywedodd wrthynt, Y mae ein cyfaill

f Mat. 9. 24.

Lazarus [f] yn huno; ond yr wyf fi yn myned i'w ddihuno ef.

12 Yna ei ddisgyblion a ddywedasant wrtho, Arglwydd, o's huno y mae, efe a fydd iach.

13 Ond yr Iesu a ddywedasai am ei farwolaeth ef: eithr hwy a dybiasant mai am hûn cwsg yr oedd efe yn dywedyd.

14 Yna y dywedodd yr Iesu wrthynt yn eglur, Bu farw Lazarus;

15 Ac y mae yn llawen gennyf nad oeddwn i yno, er eich mwyn chwi (fel y credoch:) ond awn atto ef.

16 Yna y dywedodd Thomas, yr hwn a elwir Didymus, wrth ei gyd-ddisgyblion, Awn ninnau hefyd, fel y byddom feirw gyd-ag ef.

17 Yna yr Iesu wedi dyfod, a'i cafodd ef wedi bod weithian bedwar diwrnod yn y bedd.

18 A Bethania oedd yn agos i Jerusalem, ynghylch pymtheg ffâd oddiwrthi:

19 A llawer o'r Iuddewön a ddaethent at Martha a Mair, i'w cysuro hwy am eu brawd.

20 Yna Martha, cyn gynted ag y clybu hi fod yr Iesu yn dyfod, a aeth i'w gyfarfod ef: ond Mair a eisteddodd yn y tŷ.

21 Yna y dywedodd Martha wrth yr Iesu, Arglwydd, pe buasit ti yma, ni buasai farw fy mrawd.

22 Eithr mi a wn hefyd yr awr hon, pa bethau bynnag a ddymunech di gan Dduw, y dyry Duw i ti.

4036

23 Yr Iesu a ddywedodd wrthi, Adgyfodir dy frawd drachefn.

24 Dywedodd Martha wrtho, [g] Myfi a wn yr adgyfodir ef yn yr adgyfodiad, y dydd diweddaf.

g Luc. 14. Pen. 5. 29.

25 Yr Iesu a ddywedodd wrthi, Myfi yw yr adgyfodiad, a'r [h] bywyd: [i] yr hwn sydd yn credu ynofi, er iddo farw, a fydd byw:

h Pen. 6. 35. i Pen. 3. 36. 1 Ioan 5. 10, &c.

26 A phwy bynnag sydd yn fyw, ac yn credu ynofi, ni bydd marw yn dragywydd. A wyt ti yn credu hyn?

27 Dywedodd hithau wrtho, Ydwyf, Arglwydd: [k] yr wyf fi yn credu mai ti yw y Christ, Mâb Duw, yr hwn sydd yn dyfod i'r byd.

k Mat. 16. 16. Pen. 4. 42. & 6. 69.

28 Ac wedi iddi ddywedyd y pethau hyn, hi a aeth ymaith, ac a alwodd yn ddirgel ei chwaer Mair, gan ddywedyd, Fe ddaeth yr Athro, ac y mae yn galw am danat.

29 Er cynted ag y clybu hi, hi a gododd yn ebrwydd, ac a ddaeth atto ef.

30 (A'r Iesu ni ddaethai etto i'r dref; ond yr oedd efe yn y man lle y cyfarfuasai Martha ag ef.)

31 Yna yr Iuddewön, y rhai oedd gyd-a hi yn y tŷ, ac yn ei chysuro hi, pan welsant Mair yn codi ar frys, ac yn myned allan, a'i canlynasant hi, gan ddywedyd, Y mae hi yn myned at y bedd, i wylo yno.

32 Yna Mair, pan ddaeth lle yr oedd yr Iesu, a'i weled ef, a syrthiodd wrth ei draed ef, gan ddywedyd wrtho, Arglwydd, pe buasit ti yma, ni buasai fy mrawd farw.

33 Yr Iesu gan hynny, pan welodd hi yn wylo, a'r Iuddewön y rhai a ddaethai gyd-a hi, yn wylo, a riddfanodd yn yr ysbryd, ac a †gynhyrfwyd;

† Gr. ymgynhyrfodd.

34 Ac a ddywedodd, Pa le y dodasoch chwi ef? Hwy a ddywedasant wrtho, Arglwydd, tyred a gwêl.

35 [l] Yr Iesu a wylodd.

l Luc 19. 41.

36 Am hynny y dywedodd yr Iuddewön, Wele fel yr oedd efe yn ei garu ef.

37 Eithr rhai o honynt a ddywedasant, Oni allasai hwn, [m] yr hwn a agorodd lygaid y dall, beri na buasai hwn farw 'chwaith?

m Pen. 9. 6

38 Yna 'r Iesu drachefn a riddfanodd ynddo ei hun, ac a ddaeth at y bedd. Ac ogof oedd, a maen oedd wedi ei ddodi arno.

39 Yr Iesu a ddywedodd, Codwch ymaith y maen. Martha chwaer yr hwn a fuasai farw, a ddywedodd wrtho, Arglwydd, y mae efe weithian yn drewi: herwŷdd y mae *yn farw* er ys pedwar diwrnod.

40 Yr Iesu a ddywedodd wrthi, Oni ddywedais i ti, pes credit, y cait ti [n] weled gogoniant Duw?

n Ad. 4.

41 Yna y codasant y maen lle yr oedd y marw wedi ei osod. A'r Iesu a gododd ei olwg i fynu, ac a ddywedodd, Y Tâd, yr wyf yn diolch i ti am i ti wrando arnaf.

42 Ac myfi a wyddwn dy fod ti yn fy ngwrando bob amser: eithr [o] er mwyn y bobl sydd yn sefyll o amgylch, y dywedais, fel y credont mai tydi a'm hanfonaist i.

o Pe. 12. 30.

4036 43 Ac wedi iddo ddywedyd hyn, efe a lefodd â llef uchel, Lazarus, tyred allan.

44 A'r hwn a fuasai farw a ddaeth allan, yn rhwym ei draed a'i ddwylo mewn amdo: a'i [p] wyneb oedd wedi ei rwymo â napcin. Yr Iesu a ddywedodd wrthynt, Gollyngwch ef yn rhydd, a gedwch iddo fyned ymaith.

45 Yna llawer o'r Iuddewön, y rhai a ddaethant at Mair, ac a welsent y pethau a wnaethai yr Iesu, a gredasant ynddo ef.

46 Eithr rhai o honynt a aethant ymaith at y Pharisèaid, ac a ddywedasant iddynt y pethau a wnaethai yr Iesu.

47 ¶ [q] Yna yr Arch-offeiriaid a'r Pharisèaid a gasglasant gyngor, ac a ddywedasant, [r] Pa beth yr ydym ni yn ei wneuthur? canys y mae y dyn yma yn gwneuthur llawer o arwyddion.

48 O's gadawn ni ef fel hyn, pawb a gredant ynddo, ac fe a ddaw y Rhufeiniaid, ac a ddifethant ein lle ni a'n cenedl hefyd.

49 A rhyw un o honynt [f] Caiaphas, yr hwn oedd Arch-offeiriad y flwyddyn honno, a ddywedodd wrthynt, Nid ydych chwi yn gwybod dim oll,

50 Nac yn ystyried [t] mai buddiol yw i ni farw o un dyn dros y bobl, ac na ddifether yr holl genedl.

51 Hyn ni ddywedodd efe o honaw ei hun; eithr ac efe yn Arch-offeiriad y flwyddyn honno, efe a brophwydodd y byddai yr Iesu farw dros y genedl;

52 Ac [u] nid tros y genedl yn unig, [x] eithr fel y casglai efe ynghŷd yn un, blant Duw hefyd y rhai a wasgarasid.

53 Yna, o'r dydd hwnnw *allan*, y cyd-ymgynghorasant, fel y lladdent ef.

54 Am hynny [y] ni rodiodd yr Iesu mwy yn amlwg ym mysg yr Iuddewön; ond efe a aeth oddi-yno i'r wlâd yn agos i'r anialwch, i ddinas a elwir [z] Ephraïm: ac a arhosodd yno gyda'i ddisgyblion.

55 ¶ A Phasc yr Iuddewön oedd yn agos: a llawer a aethant o'r wlâd i fynu i Jerusalem, o flaen y Pasc, i'w glanhau eu hunain.

56 [a] Yna y ceisiasant yr Iesu, a dywedasant wrth ei gilydd, fel yr oeddynt yn sefyll yn y Deml, Beth a dybygwch chwi, gan na ddaeth efe i'r wŷl?

57 A'r Arch-offeiriaid a'r Pharisèaid a roisant orchymyn, o's gwyddai neb pa le yr oedd efe, ar fynegi o hono, fel y gallent ei ddal ef.

PEN. XII.

1 Yr Iesu yn esgusodi Mair am enneinio ei draed ef. 9 Y bobl yn ymgasglu i weled Lazarus. 10 Yr Arch-offeiriaid yn ymgynghori i'w ladd ef. 12 Christ yn marchogaeth i Jerusalem. 20 Groeg-wŷr yn ewyllysio gweled yr Iesu. 23 Y mae efe yn rhag-fynegi ei farwolaeth. 37 Yr Iuddewon ei gyd gan-mwyaf wedi eu dallu: 42 Er hynny llawer o bennaethiaid yn credu, ond heb ei gyffesu ef: 44 Yr Iesu gan hynny yn galw yn daer am gyffesu ffydd.

YNa 'r Iesu, chwe diwrnod cyn y Pasc, a ddaeth i Bethania, lle yr oedd Lazarus, yr hwn a fuasai farw, yr hwn a godasai efe o 4035 feirw.

2 Ac [a] yno y gwnaethant iddo swpper. A Martha oedd yn gwasanaethu: a Lazarus oedd un o'r rhai a eisteddent gyd-ag ef. [a] Mat 26.6. Marc 14. 3.

3 Yna y cymmerth [b] Mair bwys o ennaint nard gwlyb gwerthfawr, ac a enneiniodd draed yr Iesu, ac a sychodd ei draed ef â'i gwallt: a'r tŷ a lanwyd gan arogl yr ennaint. [b] Luc 10. 38, 39. Pen 11. 2.

4 Am hynny y dywedodd un o'i ddisgyblion ef, Judas Iscariot *mâb* Simon, yr hwn oedd ar fedr ei fradychu ef,

5 Pa ham na werthwyd yr ennaint hwn er trychan ceiniog, a'i roddi i'r tlodion?

6 Eithr hyn a ddywedodd efe, nid o herwŷdd bod arno ofal dros y tlodion; ond am el fod yn lleidr, a [c] bod ganddo y pwrs, a'i fod yn ‡ dwyn yr hyn a fwrid ynddo. [c] Pen. 13 29 ‡ *arwedd.*

7 A'r Iesu a ddywedodd, Gâd iddi: erbyn dydd fy nghladdedigaeth y cadwodd hi hwn.

8 Canys [d] y mae gennych y tlodion gyd-a chwi bob amser, eithr myfi nid oes gennych bob amser. [d] Mat 26.11

9 Gwybu gan hynny dyrfa fawr o'r Iuddewön ei fod efe yno: a hwy a ddaethant, nid er mwyn yr Iesu yn unig, ond fel y gwelent Lazarus hefyd, [e] yr hwn a godasai efe o feirw. [e] Pen. 11. 44

10 Eithr yr Arch-offeiriaid a ymgynghorasant, fel y lladdent Lazarus hefyd.

11 Oblegid llawer o'r Iuddewön a aethant ymaith o'i herwŷdd ef, ac a gredasant yn yr Iesu.

12 ¶ [f] Trannoeth, tyrfa fawr, yr hon a ddaethai i'r wŷl, pan glywsant fod yr Iesu yn dyfod i Jerusalem, [f] Mat 21.8. Marc 11.8. Luc 19.35.

13 A gymmerasant gangau o'r palmwydd, ac a aethant allan i gyfarfod ag ef, ac a lefasant, [g] Hosanna; Bendigedig ‡ yw Brenin Israël yr hwn sydd yn dyfod yn enw yr Arglwydd. [g] Psa. 118. 25, 26. ‡ Neu, *yw'r hwn fydd yn dyfod yn enw yr Arglwydd, yn Frenin yr Israel.*

14 A'r Iesu wedi cael asslynnan, a eisteddodd arno, megis y mae yn ysgrifennedig,

15 [h] Nac ofna, ferch Sion; wele, y mae dy Frenin yn dyfod, yn eistedd ar ebol assyn. [h] Zech. 9. 9.

16 Y pethau hyn ni wybu ei ddisgyblion ef ar y cyntaf: eithr [i] pan ogoneddwyd yr Iesu, [k] yna y cofiasant fod y pethau hyn yn ysgrifennedig am dano, ac iddynt wneuthur hyn iddo. [i] Pen. 7. 39 [k] Pe. 14. 26.

17 Tystiolaethodd gan hynny y dyrfa, yr hon oedd gyd-ag ef, ‡ pan alwodd efe Lazarus o'r bedd, a'i godi ef o feirw. ‡ *alw o honaw ef Lazarus o'r bedd, a'i godi o feirw.*

18 Am hyn y daeth y dyrfa hefyd i gyfarfod ag ef, am glywed o honynt iddo wneuthur yr arwŷdd hwn.

19 Y Pharisèaid gan hynny a ddywedasant yn eu plith eu hunain, [l] A welwch chwi nad ydych yn tyccio ddim? wele, fe aeth y byd ar ei ôl ef. [l] Pen. 11. 47.

20 ¶ Ac yr oedd rhai Groegiaid ym mhlith y rhai [m] a ddaethai i fynu i addoli ar yr wŷl: [m] Act. 8. 27.

21 Y rhai hyn gan hynny a ddaethant at Philip, [n] yr hwn oedd o Bethsaida yn Galilea, ac a ddymunasant arno, gan ddywedyd, Syre, ni a ewyllysiem weled yr Iesu. [n] Pen. 1. 44.

22 Philip a ddaeth, ac a ddywedodd i Andreas: a thrachefn Andreas a Philip a ddywedasant i'r Iesu.

23 A'r Iesu a attebodd iddynt, gan ddywedyd, [o] Daeth yr awr y gogonedder Mâb y dyn. [o] Pe. 13. 32. & 17 1.

4036 24 Yn wîr yn wîr meddaf i chwi, [p] Oni
[p] 1 Cor. 15. 36. ſyrth y gronyn gwenith i'r ddaiar, a marw, hwnnw a erys yn unig: eithr o's bydd eſe marw, eſe a ddwg ffrwyth lawer.

[q] Mat. 10. 39 & 16. 25. Marc 8. 35. Luc 9. 24. & 17. 33. [r] Pen. 14. 3. & 17. 24. 25 [q] Yr hwn ſydd yn caru ei enioes, a'i cyll hi; a'r hwn ſydd yn caſſau ei enioes yn y byd hwn, a'i ceidw hi i fywyd tragywyddol.

26 O's gwaſanaetha neb fi, dilyned fi: a [r] lle yr wyf fi, yno y bydd ſy ngweinidog hefyd: ac o's gwaſanaetha neb fi, y Tâd a'i hanrhydedda ef.

[ſ] Mat. 26. 38, 39. Luc 12. 50. Pen. 13. 21. 27 [ſ] Yr awron y cynhyrfwyd ſy enaid: a pha beth a ddywedaf? O Dâd, gwared fi allan o'r awr hon: eithr o herwŷdd hyn y daethym i'r awr hon.

28 O Dâd, gogonedda dy enw. Yna y daeth [t] Mat. 3. 17. llef o'r nef, Mi a'i gogoneddais, ac a'i gogoneddaf drachefn.

29 Y dyrfa gan hynny, yr hon oedd yn ſefyll ac yn clywed, a ddywedodd mai taran oedd: eraill a ddywedaſant, Angel a lefarodd wrtho.

30 Yr Ieſu a attebodd, ac a ddywedodd, [u] Pſ. 31. 42. Nid o'm hachos i y bu y llef hon, ond o'ch achos chwi.

31 Yn awr y mae barn y byd hwn: yn awr [x] Mat. 12. 29 Luc 10. 18. Pen. 14. 30. & 16. 11. Eph. 6. 12. y bwrir allan [x] dywyſog y byd hwn.

32 A minneu, [y] o's derchefir fi oddiar y ddaiar, [y] Pen. 3. 14. & 8. 28. a dynnaf [z] bawb attaf fy hun.

[z] Rhu. 5. 18. Heb. 2. 9. 33 (A hyn a ddywedodd efe, gan arwyddo o ba angau y byddai farw.)

[a] Pſ. 89. 36, 37. & 110. 4. Eſay 9. 7. & 53. 8. Ezec. 37. 25. Dan. 2. 44. & 7. 14, 27. Mic. 4. 7. 34 Y dyrfa a attebodd iddo, [a] Ni a glywſom o'r ddeddf, fod Chriſt yn aros yn dragywyddol; a pha wedd yr wyt ti yn dywedyd fod yn rhaid derchafu Mâb y dyn? Pwy ydyw hwnnw Mâb y dyn?

[b] Pen. 8. 12. & 9. 5. Ad. 46. [c] Jer. 13. 16. Eph. 5. 8. [d] Pſ. 11. 10. 35 Yna yr Ieſu a ddywedodd wrthynt, Etto y chydig ennyd [b] y mae 'r goleuni gyd-a chwi: [c] rhodiwch tra ſyddo gennych y goleuni, fel na ddalio 'r tywyllwch chwi: [d] a'r hwn ſydd yn rhodio mewn tywyllwch, ni wŷr i ba le y mae yn myned.

[e] Luc 16. 8. Eph. 5. 8. 1 Theſ. 5. 5. 1 Ioan 2. 9, 10. [f] Pen. 8. 59. & 11. 54. 36 Tra ſyddo gennych oleuni, credwch yn y goleuni, fel y byddoch [e] blant y goleuni. Hyn a ddywedodd yr Ieſu, ac eſe a ymadawŏdd, ac [f] a ymguddiodd rhagddynt.

37 ¶ Ac er gwneuthur o honaw ef gymmaint o arwyddion yn eu gŵydd hwynt, ni chredaſant ynddo:

[g] Eſay 53. 1. Rhu. 10. 16. 38 Fel y cyflawnid ymadrodd Eſaias y prophwyd, yr hwn a ddywedodd eſe, [g] Arglwydd, pwy a gredodd i'n hymadrodd ni? ac i bwy y datcuddiwyd braich yr Arglwydd?

39 Am hynny ni allent gredu, oblegid dywedyd o Eſaias drachefn,

[h] Eſay 6. 9. Mat. 13. 14. 40 [h] Eſe a ddallodd eu llygaid, ac a galedodd eu calon; fel na welent â'u llygaid, a deall â'u calon, ac ymchwelyd o honynt, ac i mi eu hiachau hwynt.

[i] Eſay 6. 1. 41 [i] Y pethau hyn a ddywedodd Eſaias, pan welodd ei ogoniant ef, ac y llefarodd am dano ef.

[k] Pen. 7. 13. & 9. 22. 42 ¶ Er hynny llawer o'r pennaethiaid hefyd a gredaſant ynddo: ond [k] oblegid y Phariſeaid ni chyffeſſaſant ef, rhag eu bwrw allan o'r ſynagog.

[l] Pen. 5. 44. 43 [l] Canys yr oeddynt yn caru gogoniant dynion yn fwy na gogoniant Duw.

44 A'r Ieſu a lefodd, ac a ddywedodd, [m] Yr hwn ſydd yn credu ynof fi, nid yw yn credu ynof fi, ond yn yr hwn a'm danfonodd i. 4036 [m] Mat. 9. 37 1 Pet. 1. 21.

45 [n] A'r hwn ſydd yn fy ngweled i, ſydd yn gweled yr hwn a'm danfonodd i. [n] Pen. 14. 9.

46 [o] Mi a ddaethym yn oleuni i'r byd, fel *y bo i* bob un ſydd yn credu ynof fi, nad arhoſo yn y tywyllwch. [o] Pen. 3. 19. & 8. 12. & 9. 5, 39. Ad. 26.

47 Ac o's clyw neb fy ngeiriau, ac ni chrêd, [p] myfi nid wyf yn ei farnu ef: canys [q] ni ddaethym i farnu 'r byd, eithr i achub y byd. [p] Pen. 5. 45. & 8. 15, 26. [q] Pen. 3. 17.

48 Yr hwn ſydd yn fy nirmygu i, ac heb dderbyn fy ngeiriau, y mae iddo un yn ei farnu: [r] y gair a leferais i, hwnnw a'i barn ef yn y dydd diweddaf. [r] Deut. 18. 18.

[ſ] Pen. 8. 38. & 14. 10. 49 Canys [ſ] myfi ni leferais o honof fy hun, ond y Tâd yr hwn a'm danfonodd i, efe a roddes orchymyn i mi beth a ddywedwn, a pheth a lefarwn.

50 Ac mi a wn fod ei orchymyn ef yn fywyd tragywyddol: am hynny y pethau yr wyf fi yn eu llefaru, fel y dywedodd y Tâd wrthyf, felly yr wyf yn llefaru.

PEN. XIII.

1 Yr Ieſu yn golchi traed ei ddiſgyblion: yn eu hannog i oſtyngeiddrwydd, a chariad perffaith: 18 yn rhag-ddywedyd, ac yn datcuddio i Ioan trwy arwŷdd, y bradychai Judas ef: 31 yn gorchymmyn iddynt garu ei gilydd: 36 ac yn rhybuddio Petr y gwadai efe ef.

[a] Mat. 26. 2. A [a] Chyn gŵyl y Paſc, yr Ieſu yn gwybod ddyfod ei awr ef i ymadel â'r byd hwn at y Tâd, efe yn caru yr eiddo, y rhai oedd yn y byd, a'u carodd hwynt hyd y diwedd.

[b] Luc 22. 3. Ad. 27. 2 Ac wedi darfod ſwpper, ([b] wedi i ddiafol eiſus roi ynghalon Judas Iſcariot, *fâb* Simon, ei fradychu ef.)

[c] Mat. 11. 27 & 28. 18. Pen. 3. 35. & 17. 2. 3 Yr Ieſu yn gwybod [c] roddi o'r Tâd bob peth oll yn ei ddwylo ef, a'i fod wedi dyfod oddiwrth Dduw, ac yn myned at Dduw;

4 Efe a gyfododd oddiar ſwpper, ac a roës heibio ei gochl-wiſg, ac a gymmerodd dywel, ac a ymwregyſodd.

5 Wedi hynny efe a dywalltodd ddwfr i'r cawg, ac a ddechreuodd olchi traed y diſgyblion, a'u ſychu â'r tywel, â'r hwn yr oedd efe wedi ei wregyſu.

[d] Edrych Mat. 3. 14. 6 Yna y daeth efe at Simon Petr: ac efe a ddywedodd wrtho, Arglwydd, [d] wyt ti yn golchi fy nhraed i?

7 Yr Ieſu a attebodd ac a ddywedodd wrtho, Y peth yr wyf fi yn ei wneuthur, ni wyddoſt ti yr awron: eithr ti a gei wybod yn ôl hyn.

8 Petr a ddywedodd wrtho, Ni chei di olchi fy nhraed i byth. Yr Ieſu a attebodd iddo, [e] Oni olchaf di, nid oes i ti gyfran gyd-a myfi. [e] Pen. 3. 5. 1 Cor. 6. 11. Eph. 5. 26. Tit. 3. 5. Heb. 10. 22.

9 Simon Petr a ddywedodd wrtho, Arglwydd, nid fy nhraed yn unig, eithr fy nwylo a'm pen hefyd.

10 Yr Ieſu a ddywedodd wrtho, Yr hwn a olchwyd, nid rhaid iddo ond golchi ei draed, eithr y mae yn lân oll: ac [f] yr ydych chwi yn lân, eithr nid pawb oll. [f] Pen. 15. 3.

4036

11 Canys eſe a wyddai pwy a'i bradychai ef: am hynny y dywedodd, Nid ydych chwi yn lân bawb oll.

12 Felly wedi iddo olchi eu traed hwy, a chymmeryd ei gochl-wiſg, eſe a eiſteddodd drachefn, ac a ddywedodd wrthynt, A wyddoch chwi pa beth a wnaethym i chwi?

13 [h] Yr ydych chwi yn fy ngalw i, Yr Athro, a'r Arglwydd: a da y dywedwch: canys *felly* yr ydwyf.

14 [i] Am hynny o's myfi yn Arglwydd ac yn Athro a olchais eich traed chwi; [k] chwithau a ddylech olchi traed eu gilydd.

15 Canys [l] rhoddais eſampl i chwi, fel y gwnelech chwithau megis y gwneuthym i chwi.

16 [m] Yn wîr yn wîr meddaf i chwi, Nid yw'r gwâs yn fwy nâ'i arglwydd, na'r hwn a ddanfonwyd yn fwy nâ'r hwn a'i danfonodd.

17 [n] O's gwyddoch y pethau hyn, gwŷnn eich byd o's gwnewch hwynt.

18 Nid wyf fi yn dywedyd am danoch oll: mi a wn pwy a etholais; ond fel y cyflawnid yr yſgrythyr, [o] Yr hwn fydd yn bwyta bara gyd-a mi a gododd ei ſodl yn fy erbyn.

19 [p] ‡ Yn awr yr wyf yn dywedyd wrthych cyn ei ddyfod, fel pan ddêl y credoch mai myfi yw *efe*.

20 [q] Yn wîr yn wîr meddaf i chwi, Yr hwn fydd yn derbyn y neb a ddanfonwyf fi ſydd yn fy nerbyn i; a'r hwn ſydd yn fy nerbyn i, ſydd yn derbyn yr hwn a'm danfonodd i.

21 [r] Wedi i'r Iefu ddywedyd y pethau hyn, ef a gynhyrfwyd yn yr yſpryd, ac a dyſtiolaethodd, ac a ddywedodd, Yn wîr yn wîr y dywedaf wrthych, [s] y bradycha un o honoch fi.

22 Yna y diſgyblion a edrychaſant ar ei gilydd, gan ammeu am bwy yr oedd efe yn dywedyd.

23 Ac [u] yr oedd un o'i ddiſgyblion yn pwyſo ar fynwes yr Iefu, yr hwn yr oedd yr Iefu yn ei garu.

24 Am hynny yr amneidiodd Simon Petr ar hwnnw, i ofyn pwy oedd efe, am yr hwn yr oedd efe yn dywedyd.

25 Ac yntef yn pwyſo ar ddwyfron yr Iefu a ddywedodd wrtho, Arglwydd, pwy yw efe?

26 Yr Iefu a attebodd, Hwnnw yw efe, i'r hwn y rhoddaf fi dammaid wedi i mi ei wlychu. Ac wedi iddo wlychu y tammaid, efe a'i rhoddodd i Judas Iſcariot *fâb* Simon.

27 Ac ar ôl y tammaid, yna yr aeth Satan i mewn iddo. Am hynny y dywedodd yr Iefu wrtho, Hyn yr wyt yn ei wneuthur, gwnâ ar frys.

28 Ac ni wyddai neb o'r rhai oedd yn eiſteddd, i ba beth y dywedaſai efe hyn wrtho.

29 Canys rhai oedd yn tybied, am fod [x] Judas a'r gôd ganddo, fod yr Iefu yn dywedyd wrtho, Pryn y pethau ſy arnom eu heiſiau erbyn yr wŷl; neu, ar roi o honaw beth i'r tlodion.

30 Ynteu gan hynny wedi derbyn y tammaid a aeth allan yn ebrwydd. Ac yr oedd hi yn nôs.

31 Yna gwedi iddo fyned allan, yr Iefu a ddywedodd, Yn awr y gogoneddwyd Mâb y dyn, a Duw a ogoneddwyd ynddo ef.

32 [y] O's gogoneddwyd Duw ynddo ef, Duw hefyd a'i gogonedda ef ynddo ei hun, ac [z] efe a'i gogonedda ef yn ebrwydd.

33 O blant bychain, etto yr wyf emyd fechan gyd-a chwi. Chwi a'm ceiſiwch: ac [a] megis y dywedais wrth yr Iuddewon, Lle yr wyf fi yn myned, ni ellwch chwi ddyfod; yr ydwyf yn dywedyd wrthych chwithau hefyd yr awron.

34 [b] Gorchymyn newydd yr wyf yn ei roddi i chwi, ar garu o honoch ei gilydd; fel y cerais i chwi, ar garu o honoch chwithau bawb ei gilydd.

35 [c] Wrth hyn y gwybydd pawb mai diſgyblion i ni ydych, o's bydd genwych gariad i'w gilydd.

36 A Simon Petr a ddywedodd wrtho, Arglwydd, i ba le yr wyt ti yn myned? Yr Iefu a attebodd iddo, Lle yr ydwyf fi yn myned, ni elli di yr awron fy nghanlyn: eithr [d] yn ôl hyn i'm canlyni.

37 Petr a ddywedodd wrtho, Arglwydd, pa ham na allaf fi dy ganlyn yr awron? [e] mi a roddaf fy enioes droſot.

38 Yr Iefu a attebodd iddo, A roddi di dy enioes droſot fi? Yn wîr yn wîr meddaf i ti, Ni chân y ceiliog nes i ti fy ngwadu dair gwaith.

PEN. XIV.

1 Chriſt yn cyffuro ei ddiſgyblion i gobaith y tŷr-nas nef: 6 yn proffeſſu mai efe yw'r ffordd, a'r gwirionedd, a'r bywyd; a'i fod yn un â'r Tâd: 13 yn gwarantu y bydd eu gweddiau hwy yn ei enw ef yn ffrwyth-lawn: 15 yn dymuno cariad ac ufudd-dod: 16 yn addo yr Yſpryd glân y Diddanydd, 27 ac yn gadel ei dangneddyf gyd-a hwynt.

NA thralloder eich calon: yr ydych yn credu yn Nuw, credwch ynof finneu hefyd.

2 Yn nhŷ fy Nhâd y mae llawer o drigfannau: a phe amgen, mi a ddywedaſwn i chwi. Yr wyf fi yn myned i barottoi lle i chwi.

3 Ac [a] o's myfi a âf, ac a barottoaf le i chwi, mi a ddeuaf drachefn, ac a'ch cymmeraf chwi attaf fy hun: fel [b] lle yr wyf fi, y byddoch chwithau hefyd.

4 Ac i ba le yr wyf fi yn myned, chwi a wyddoch, a'r ffordd a wyddoch.

5 Dywedodd Thomas wrtho, Arglwydd, ni wyddom ni i ba le yr wyt ti yn myned; a pha fodd y gallwn wybod y ffordd?

6 Yr Iefu a ddywedodd wrtho ef, Myfi yw 'r [c] ffordd, a'r [d] gwirionedd, a'r [e] bywyd: [f] nid yw neb yn dyfod at y Tâd, ond trwŏf fi.

7 Ped adnabaſech fi, fy Nhâd hefyd a adnabaſech: ac o hyn allan yr adwaenoch ef, a chwi a'i gwelſoch ef.

8 Dywedodd Philip wrtho, Arglwydd, dangos i ni y Tâd, a digon yw i ni.

9 Yr Iefu a ddywedodd wrtho, A ydwyf gyhyd o amſer gyd-a chwi, ac nid adnabuoſt fi, Philip? [g] Y neb a'm gwelodd i, a welodd y Tâd; a pha fodd yr wyt ti yn dywedyd, Dangos i ni y Tâd?

10 Onid wyt ti yn credu [h] fy mod i yn y Tâd,

4036 Tâd, a'r Tâd ynof ſinneu? y geiriau yr wyf fi
[i] Pen.5.19. & 8.38. & 12.49. yn eu llefaru wrthych, [i] nid o honof fy hun yr wyf yn eu llefaru; ond y Tâd yr hwn ſydd yn aros ynof, efe ſydd yn gwneuthur y gweithredoedd.

11 Credwch fi, fy mod i yn y Tâd, a'r Tâd ynof ſinneu: ac onid ê, credwch fi er mwyn y gweithredoedd eu hun.

[k] Mat 21.21 12 [k] Yn wîr yn wîr meddaf i chwi, Yr hwn ſydd yn credu ynof fi, y gweithredoedd yr wyf fi yn eu gwneuthur, ynteu hefyd a'u gwnâ, a mwy na'r rhai hyn a wnâ efe; oblegid yr wyf fi yn myned at fy Nhâd.

[l] Mat. 7.7. & 21. 22. Mar. 11.24. Pé. 15.7,16. & 16.23. 1Ioan 3.22. & 5.14. 13 A pha beth bynnag a ofynnoch yn fy enw i, hynny a wnâf: ſel y gogonedder yr Tâd yn y Mâb.

14 O's gofynnwch ddim yn fy enw i, mi a'i gwnâf.

[m] Pen.15. 10, 14. 1Ioan 5.3. Ad.21,23. [n] Pé.15.26. & 16.7. Rhuf.8.25, 26. [o] Pen.15.26. & 16.13. 15 [m] O cherwch fi, cedwch fi ngorchymynnion.

16 A mi a weddiaf ar y Tâd, ac [n] efe a rydd i chwi Ddiddanydd arall, ſel yr arhoſo gyd-a chwi yn dragywyddol;

17 [o] Yſpryd y gwirionedd, yr hwn ni ddichon y byd ei dderbyn, am nad yw yn ei weled, nac yn ei adnabod ef: ond chwi a'i hadwaenoch ef; o herwydd y mae yn aros gyd-a chwi, ac ynoch y bydd efe.

[p] Mat.28.20 [q] Ad.3,28. 18 [p] Nis gadawaf chwi yn ymddifaid: [q] mi a ddeuaf attoch chwi.

[r] Pé. 16.16. 19 Etto ennyd bach, a'r byd ni'm gwêl mwy: eithr [r] chwi a'm gwelwch; canys byw wyf fi, a byw fyddwch chwithau hefyd.

[ſ] Pé. 10,38. & 17.21,23, 26. Ad. 10. 20 Y dydd hwnnw y gwybyddwch [ſ] fy mod i yn fy Nhâd, a chwithau ynof fi, a minneu ynoch chwithau.

[t] 1Ioan 2.5. & 5. 3. Ad. 15. 21 [t] Yr hwn ſydd a'm gorchymynnion i ganddo, ac yn eu cadw hwynt, efe yw'r hwn ſydd yn fy ngharu i: a'r hwn ſydd yn fy ngharu i, a gerir gan fy Nhâd i: a minneu a'i caraf ef, ac a'm hegluraf fy hun iddo.

22 Dywedodd Judas wrtho, (nid yr Iſcariot) Arglwydd, pa beth yw 'r achos yr wyt ar fedr dy eglurhau dy hun i ni, ac nid i'r byd?

[u] Ad. 15. [x] Dat. 3.20. 23 Yr Ieſu a attebodd ac a ddywedodd wrtho, [u] O's câr neb fi, efe a geidw fy ngair; a'm Tâd a'i câr yntef, a [x] nyni a ddeuwn atto, ac a wnawn ein trigfa gyd-ag ef.

[y] Pen. 5.28, 38. Ad. 10. 24 Yr hwn nid yw yn fy ngharu i, nid yw yn cadw fy ngeiriau: [y] a'r gair yr ydych yn ei glywed, nid eiddof fi ydyw, ond eiddo y Tâd a'm hanfonodd i.

25 Y pethau hyn a ddywedais wrthych, a mi yn aros gyd-a chwi.

[z] Ad. 16. [a] Pé. 12.16. & 16. 13. 1Ioan 2.20, 27. 26 Eithr [z] y Diddanydd, yr Yſpryd glân, yr hwn a enfyn y Tâd yn fy enw i, [a] efe a ddŷſg i chwi yr holl bethau, ac a ddwg ar gof i chwi yr holl bethau a ddywedais i chwi.

27 Yr wyf yn gadel i chwi dangneddyf, fy nhangneddyf yr ydwyf yn ei rhoddi i chwi: nid fel y mae y byd yn rhoddi, yr wyf fi yn rhoddi i chwi. Na thralloder eich calon, ac nac ofned.

[b] Ad 3,18. 28 Clywſoch fel [b] y dywedais wrthych, Yr wyf yn myned ymaith, ac mi a ddeuaf attoch. Pe carech fi, chwi a lawenhaëch am i mi ddywedyd, Yr wyf yn myned at y Tâd: canys y mae [c] fy Nhâd yn fwy nâ myfi.

[c] Edrych Pen. 5.18. Phil 2.6. 29 Ac [d] yr awron y dywedais i chwi cyn ei ddyfod, ſel pan ddêl y credoch. [d] Pé.13.19.

30 Nid ymddiddanaf â chwi nemmawr bellach: [e] canys tywyſog y byd hwn ſydd yn dyfod, ac nid oes iddo ddim ynof fi. [e] Pé.12.31.

31 Ond fel y gwypo 'r byd fy mod i yn caru y Tâd, ac [f] megis y gorchymynnodd y Tâd i mi, felly yr wyf yn gwneuthur. Codwch, awn oddi-yma. [f] Pé.10 18.

PEN. XV.

1 Y diddanwch, a'r caredigrwydd ſydd rhwng Chriſt a'i ddyſcyblaid, trwy ddammeg y winwydden. 18 Cyffur mewn caſineb, ac erlid bydol. 26 Swydd yr Yſpryd glân, a'r Apoſtolion.

MYfi yw y wîr win-wydden, a'm Tâd yw 'r llafurwr.

[a] Mat 15.13. 2 [a] Pob cangen ynof fi heb ddwyn ffrwyth, y mae efe yn ei thynnu ymaith: a phob un a ddygo ffrwyth, y mae efe yn ei glanhau, ſel y dygo fwy o ffrwyth.

[b] Pé. 13.10. & 17.17. Eph.5.26. 1 Pet.1.22. 3 [b] Yr awr hon yr ydych chwi yn lân trwy 'r gair a leferais i wrthych.

[c] Hoſ.14.8. Phil.1.11. 4 Arhoſwch ynof fi, a mi ynoch chwi. Megis na all y gangen ddwyn ffrwyth o honi ei hun, onid erys yn y win-wydden; felly ni ellwch chwithau, onid arhoſwch ynof fi.

5 Myfi yw 'r win-wydden, chwithau yw 'r canghennau. Yr hwn ſydd yn aros ynof fi, a minneu ynddo yntef, hwnnw ſydd yn dwyn ffrwyth lawer: oblegid [c] hebof fi ni ellwch chwi wneuthur dim.

[d] Mat. 3.10. & 7.19. 6 Onid erys un ynof fi, [d] efe a daflwyd allan megis cangen, ac a wywodd; ac y maent yn eu caſglu hwynt, ac yn eu bwrw yn tân, a hwy a loſgir.

[e] Pé. 14.13. Ad. 16. 7 O's arhoſwch ynof fi, ac aros o'm geiriau ynoch, [e] beth bynnag a ewyllyſioch, goſynnwch, ac efe a fydd i chwi.

[f] Mat.5.16. Phil.1 11. 8 [f] Yn hyn y gogoneddwyd fy Nhâd, ar ddwyn o honoch ffrwyth lawer; a diſgyblion fyddwch i mi.

9 Fel y carodd y Tâd fi, felly y cerais inneu chwithau: arhoſwch yn fy ngharîad i.

[g] Pé. 14.15, 21,23. 10 [g] O's cedwch fy ngorchymynnion, chwi a arhoſwch yn fy ngharîad; fel y cedwais i orchymynnion fy Nhâd, ac yr wyf yn aros yn ei gariad ef.

‡ arloſa. [h] Pé. 16.24. ‡ byddai. 11 Hyn a ddywedais wrthych, fel yr ‡ arhoſai fy llawenydd ynoch, ac [h] y ‡ byddai eich llawenydd yn gyflawn.

[i] Pen 13.14. 1 Theſ. 4.9. 1Pet 4.8. 1Ioan 3.11 & 4.21. [k] Rhu.5.7,8 Eph.5.2. 1 Ioſ 3. 16. [l] Pen.14.15. 23. Edr. Mat 12.50. 12 [i] Dyma fy ngorchymyn i, Ar i chwi garu ei gilydd, ſel y cerais i chwi.

13 [k] Cariad mwy nâ hwn nid oes gan neb, ſef bod i un roi ei enioes dros ei gyfeillion.

14 [l] Chwy-chwi yw fy nghyfeillion, o's gwnewch pa bethau bynnag yr wyf yn eu gorchymmyn i chwi.

[m] Edrych Gen.18.17. [n] 1 Ioan 4. 10, 19. [o] Mat 28.19. Mar. 16.15. Col. 1.6. 15 Nid ydwyf mwyach yn eich galw yn weiſion; oblegid y gwâs ni ŵyr beth y mae ei arglwydd yn ei wneuthur: ond mi a'ch gelwais chwi yn gyfeillion; oblegid [m] pob peth ar a glywais gan fy Nhâd, a yſpyſais i chwi.

16 [n] Nid chwi a'm dewiſaſoch i, ond myfi a'ch dewiſais chwi, ac a'ch [o] ordeiniais chwi, fel

fel yr elech ac y dygech ffrwyth, ac yr arhoſai eich ffrwyth, megis [p] pa beth bynnag a ofynnoch gan fy Nhâd yn fy enw i, y rhoddo efe i chwi.

17 Hyn yr wyf yn ei orchymyn i chwi, garu o honoch ei gilydd.

18 [q] O's yw 'r byd yn eich caſſau chwi, ‡ chwi a wyddoch gaſſau o honaw fyfi o'ch blaen chwi.

19 [r] Pe byddech o'r byd, y byd a garai 'r eiddo: ond [ſ] oblegid nad ydych o'r byd, eithr i mi eich dewis allan o'r byd, am hynny y mae 'r byd yn eich caſſau chwi.

20 Cofiwch yr ymadrodd a ddywedais i wrthych, [t] Nid yw 'r gwâs yn fwy nâ'i Arglwydd. O's erlidiaſant fi, hwy a'ch erlidiant chwithau; [u] o's cadwaſant fy ngair i, yr eiddoch chwithau hefyd a gadwant.

21 Eithr [x] hyn oll a wnânt i chwi er mwyn fy enw i, am nad adwaenant yr hwn a'm hanfonodd i.

22 [y] Oni bai fy nyfod a lleſaru wrthynt, ni buaſai arnynt bechod: [z] ond yr awr hon nid oes ganddynt eſgus am ei pechod.

23 [a] Yr hwn ſydd yn fy nghaſſau i, ſydd yn caſſau fy Nhâd hefyd.

24 Oni bai wneuthur o honof yn eu plith y gweithredoedd ni wnaeth neb arall, ni buaſai arnynt bechod: ond yr awron hwy a welſant, ac a'm caſſaſant i, a'm Tâd hefyd.

25 Eithr fel y cyflawnid y gair ſydd 'ſgrifennedig yn eu cyfraith hwynt, [b] Hwy a'm caſſaſant yn ddïachos.

26 [c] Eithr pan ddêl y Diddanydd, yr hwn a anfonaf i chwi oddiwrth y Tâd, (*ſef* Yſpryd y gwirionedd, yr hwn ſydd yn deilliaw oddiwrth y Tâd,) efe a dyſtiolaetha am danaſi.

27 A [d] chwithau hefyd a dyſtiolaethwch, am [e] eich bod o'r dechreuad gyd-a mi.

PEN. XVI.

1 *Chriſt yn cyſſuro ei ddiſgyblion yn erbyn blinder, trwy addewid o'r Yſpryd glân, a thrwy ei Ailgyfodiad, a'i eſgynniad:* 23 *yn eu ſiccrhau y bydd eu gweddiau hwy yn ei enw ef yn gymeradwy gan ei Dâd.* 33 *Tangneddyf ynghriſt, ac yn y byd gorthrymder.*

Y Pethau hyn a ddywedais i chwi, fel [a] na rwyſtrer chwi.

2 [b] Hwy a'ch bwriant chwi allan o'r ſynagogau: ac y mae 'r awr yn dyfod, y tybia pwy bynnag a'ch lladdo, ei fod yn gwneuthur gwaſanaeth i Dduw.

3 A'r [c] pethau hyn a wnânt i chwi, oblegid nad adnabuant y Tâd, na myfi.

4 Eithr [d] y pethau hyn a ddywedais i chwi, fel pan ddêl yr awr, y cofioch hwynt, ddarfod i mi ddywedyd i chwi: [e] a'r pethau hyn ni ddywedais i chwi o'r dechreuad, am fy mod gyd-a chwi.

5 Ac yn awr yr wyf yn myned at yr hwn a'm hanfonodd, ac nid yw neb o honoch yn gofyn i mi, I ba le yr wyt ti yn myned?

6 Eithr am i mi ddywedyd y pethau hyn i chwi, triſtwch a lanwodd eich calon.

7 Ond yr wyf fi yn dywedyd gwirionedd i chwi; Buddiol yw i chwi fy myned iymaith: canys onid âf fi, [f] ni ddaw y Diddanydd attoch: eithr [g] o's mi a âf, mi a'i anfonaf ef attoch.

8 A phan ddêl, efe a argyoedda y byd o bechod, ac o gyfiawnder, ac o farn:

9 O bechod, am nad ydynt yn credu ynofi;

10 O gyfiawnder, am fy mod yn myned at fy Nhâd, ac ni'm gwelwch i mwyach;

11 O farn, oblegid [h] tywyſog y byd hwn a farnwyd.

12 Y mae gennyf etto lawer o bethau i'w dywedyd i chwi, ond ni ellwch eu dwyn yr awron.

13 Ond pan ddêl efe, *ſef* [i] Yſpryd y gwirionedd, [k] efe a'ch tywys chwi i bob gwirionedd: canys ni lefara o honaw ei hun; ond pa bethau bynnag a glywo a lefara efe: a'r pethau ſy i ddyfod a fynega efe i chwi.

14 Efe a'm gogonedda i: canys efe a gymmer o'r eiddof, ac a'i mynega i chwi.

15 * Yr holl bethau ſy eiddo 'r Tâd, ydynt eiddofi: o herwydd hyn y dywedais mai o'r eiddofi y cymmer, ac y mynega i chwi.

16 [l] Ychydig ennyd, ac ni'm gwelwch: a thracheſn ychydig ennyd, a chwi a'm gwelwch, am fy mod yn myned at y Tâd.

17 Am hynny y dywedodd rhai o'i ddiſgyblion wrth ei gilydd, Beth yw hyn y mae efe yn ei ddywedyd wrthym, Ychydig ennyd, ac ni'm gwelwch: a thracheſn ychydig ennyd, a chwi a'm gwelwch: ac, Am fy mod yn myned at y Tâd?

18 Am hynny hwy a ddywedaſant, Beth yw hyn y mae efe yn ei ddywedyd, Ychydig ennyd? ni wyddom ni beth y mae efe yn ei ddywedyd.

19 Yna y gwybu 'r Iefu eu bod hwy yn ewyllyſio gofyn iddo, ac a ddywedodd wrthynt, Ai ymofyn yr ydych â'i gilydd am hyn, oblegid i mi ddywedyd, Ychydig ennyd, ac ni'm gwelwch: a thracheſn ychydig ennyd, a chwi a'm gwelwch?

20 Yn wîr yn wîr meddaf i chwi, Chwi a wylwych ac a alerwch, a'r byd a lawenycha: eithr chwi a fyddwch driſtion, ond eich triſtwch a droir yn llawenydd.

21 [m] Gwraig wrth eſgor, ſydd mewn triſtwch, am ddyfod ei hawr: eithr wedi geni y plentyn, nid yw hi yn cofio ei gofid mwyach, gan lawenydd geni dyn i'r byd.

22 A chwithau am hynny ydych yr awron mewn triſtwch: eithr mi a ymwelaf â chwi drachefn, [n] a'ch calon a lawenycha, a'ch llawenydd ni ddwg neb oddïarnoch.

23 A'r dydd hwnnw ni ofynnwch ddim i mi. [o] Yn wîr yn wîr meddaf i chwi, Pa bethau bynnag a ofynnoch i'r Tâd yn fy enw, efe a'u rhydd i chwi.

24 Hyd yn hyn ni ofynnaſoch ddim yn fy enw i: gofynnwch, a chwi a gewch, [p] fel y byddo eich llawenydd yn gyflawn.

25 Y pethau hyn a leferais wrthych mewn damhegion: eithr y mae yr awr yn dyfod, pan na lefarwyf wrthych mewn damhegion mwyach, eithr y mynegaf i chwi yn eglur am y Tâd.

26 Y dydd hwnnw y gofynnwch yn fy enw: ac nid wyf yn dywedyd i chwi, y gweddiaf fi ar y Tâd troſoch:

4036 27 Canys y Tâd ei hun ſydd yn eich caru
q Pen. 17.8. chwi, am i chwi ſy ngharu i, a q chredu ſy
nyfod i allan oddiwrth Dduw.
r Pen. 13.3. 28 r Mi a ddaethym allan oddiwrth y Tâd,
ac a ddaethym i'r byd: trachefn yr wyf yn
gadel y byd, ac yn myned at y Tâd.
29 Ei ddiſgyblion a ddywedaſant wrtho,
Wele, yr wyt ti yn awr yn dywedyd yn eglur,
ac nid wyt yn dywedyd un ddammeg.
ſ Pſ. 21. 17. 30 Yn awr y gwyddom ſ y gwyddoſt bob
peth, ac nad rhaid it' ymoſyn o neb â thi: wrth
t Pen. 17.8. hyn t yr ydym yn credu ddyfod o honot allan
oddiwrth Dduw.
31 Yr Iesu a'u hatteb odd hwynt, A ydych
chwi yn awr yn credu?
32 Wele, y mae yr awr yn dyfod, ac yr
u Mat. 26. 31. awron hi a ddaeth, u y gwaſgerir chwi x bob un
Mar. 14.27. at yr eiddo, ac y gadewch fi yn unig: ac y nid
x Pſ. 22.10. wyf yn unig, oblegid y mae y Tâd gyd-a myfi.
y Pen. 8.29. & 14. 10. 33 Y pethau hyn a ddywedais wrthych,
z Eſay 9. 6. Pen. 14.27. Rhuf. 5. 1. Eph. 2. 14. Col. 1. 20. fel z y caffech dangneddyf ynof. Yn y byd
gorthrymder a gewch: eithr cymmerwch gyſ-
ſur, myfi a orchfygais y byd.

PEN. XVII.

1 Christ yn gweddio ar ei Dad um ei ogoneddu ef, 6 am gadw ei Apostolion 11 mewn undeb, 17 a gwirioneddi: 20 am eu gogoneddu hwy, a'r holl ffyddloniaid eraill gyd-a hwynt, yn y nefoedd.

Y Pethau hyn a leſarodd yr Iesu: ac eſe a go-
a Pſ. 12.23. & 13. 32. ddodd ei lygaid i'r nef, ac a ddywedodd, Y
Tâd, a daeth yr awr: gogonedda dy Fâb, fel y
gogoneddo dy Fâb ditheu.
b Mat. 11. 27. & 28. 18. Pen. 3. 35. & 5. 27. 1 Cor. 15. 25. Phil. 2. 10. Heb. 2. 8. 2 b Megis y rhoddaiſt iddo awdurdod ar
bob cnawd, fel am y cwbl a roddaiſt iddo, y
rhoddai eſe iddynt fywyd tragywyddol.
c Eſa. 53. 11. Jer. 9. 24. 3 A c hyn yw 'r bywyd tragywyddol, iddynt
dy adnabod di yr unig wîr Dduw, a'r hwn a
anfonaiſt ti Iesu Griſt.
d Pſ. 13. 32. & 14. 13. e Pen. 4. 34. & 19. 30. 4 d Mi a'th ogoneddais di ar y ddaiar: e mi a
gwplheais y gwaith a roddaiſt i mi i'w wneuthur.
f Pſ. 1. 1,2. & 10. 30. & 14. 9. g Pen. 6. 37, 39. & 10. 29 5 Ac yr awron, o Dâd, gogonedda di fyſi
gyd-a thi dy hun, â'r gogoniant f oedd i mi gyd-
a thi, cyn bod y byd.
6 Mi a eglurais dy enw i'r dynion g a roddaiſt
i mi allan o'r byd: eiddot ti oeddynt, a thi a'i rho-
ddaiſt hwynt i mi, a hwy a gadwaſant dy air di.
7 Yr awron y gwybuant, mai oddiwrthyt
ti y mae 'r holl bethau a roddaiſt i mi:
h Pen. 8.28. & 12. 49. & 14. 20. 8 Canys y geiriau h a roddaiſt i mi, a ro-
ddais iddynt hwy; a hwy a'u derbyniaſant,
i Pſ. 16. 27, 30. i ac a wybuant yn wîr mai oddiwrthyt ti y
daethym i allan, ac a gredaſant mai tydi a'm
hanfonaiſt i.
9 Troſtynt hwy yr wyf fi yn gweddio: nid
tros y byd yr wyf yn gweddio, ond tros y
rhai a roddaiſt i mi; canys eiddoti ydynt.
k Pſ. 16. 15. 10 A'r eiddofi oll ſy eiddot ti, a'r k eiddot ti
ſy eiddo fi: ac mi a ogoneddwyd ynddynt.
11 Ac nid wyf mwyach yn y byd, ond y
l 1 Pet. 1. 5. Jud. 1. ‡ yn. m Ad. 21, &c. n Pſ. 10.30. rhai hyn ſy yn y byd, a myfi ſydd yn dyfod
attat ti. Y Tâd ſanctteiddiol, l cadw hwynt
‡ trwy dy enw, y rhai a roddaiſt i mi; m fel y
byddont un, n megis ninnau.
12 Tra fum gyd-a hwynt yn y byd, o mi a'u
o Pen. 6.39. & 10. 28. Heb. 2. 13. p Pen. 18.9. 1 Ioſ. 2. 19. q Pen. 6.70. & 13. 18. r Pſ. 109. 8. cedwais yn dy enw: y rhai a roddaiſt i mi a
gedwais, ac r ni chollwyd o honynt q ond mâb y
golledigaeth; r fel y cyflawnid yr yſgrythyr.
13 Ac yr awron yr wyf yn dyfod attat: a'r
pethau hyn yr wyf yn eu lleſaru yn y byd, fel
y caffont fy llawenydd i yn gyflawn ynddynt
eu hunain.
ſ Pſ. 15. 18, 19. 14 Myfi a roddais iddynt hwy dy air di:
ſ a'r byd a'u caſſaodd hwynt, oblegid nad ydynt
o'r byd, megis nad ydwyf finneu o'r byd.
t Mat. 6.13. 1 Ioſ. 5. 18. 15 Nid wyf yn gweddio ar i ti eu cym-
meryd hwynt allan o'r byd, eithr t ar i ti eu
cadw hwynt rhag y drwg.
16 O'r byd nid ydynt, megis nad wyf fi-
neu o'r byd.
u 1 Cor. 1. 2. Eph. 5. 26. 1 Pet. 1. 22. ‡ a'th wirioneddi. x 2 Sa. 7. 28. Pen. 8. 40. y Pſ. 20 11. z 1 Cor. 1. 2, 30. 1 Theſ. 4. 7. ‡ Neu, 5. 26. 17 u Sanctteiddia hwynt ‡ yn dy wirioned: x dy air ſydd wirioneddi.
18 y Fel yr anfonaiſt fi i'r byd, felly yr an-
fonais inneu hwythau i'r byd.
19 Ac z er eu mwyn hwy yr wyf yn fy ſanc-
a Ad. 11, 12, 23. Gal. 3. 28. b Pſ. 10. 38. & 14. 11. teiddio fy hun, fel y bônt hwythau wedi eu
ſanctteiddio ‡ yn y gwirioned.
20 Ac nid wyf yn gweddio dros y rhai hyn
yn unig, eithr dros y rhai hefyd a gredant
ynofi, trwy eu hymadrodd hwynt.
21 a Fel y byddont oll yn un; megis b yr wyt
c Pſ. 14. 19 ti y Tâd ynof fi, a minneu ynot ti, fel y by-
ddont hwythau un ynom ni: fel y credo y
byd mai tydi a'm hanfonaiſt i.
22 A'r gogoniant a roddaiſt i mi, a roddais
iddynt hwy; c fel y byddont un, megis yr ydym
ni yn un:
23 Myfi ynddynt hwy, a thithau ynof fi,
fel y bônt wedi eu perffeithio yn un, ac fel y
gwypo 'r byd mai tydi a'm hanfonaiſt i, a
charu o honot hwynt megis y ceraiſt fi.
d Pſ. 12.26. & 14. 3. 1 Theſ. 4. 17. 24 d Y Tâd, y rhai a roddaiſt i mi, yr wyf
yn ewyllyſio, lle yr wyf fi, fod o honynt hwy-
thau hefyd gyd-a myfi; fel y gwelont fy
ngogoniant a roddaiſt i mi: oblegid ti a'm
ceraiſt cyn ſeiliad y byd.
e Pſ. 17.12. & 16. 3. f Pen. 7.29. & 8. 55. & 10. 15. g Pſ. 16.17. Ad. 8. 25 Y Tâd cyfiawn, e nid adnabu y byd dydi:
eithr f mi a'th adnabûm, g a'r rhai hyn a wybu
mai tydi a'm hanfonaiſt i.
26 Ac mi a yſpyſais iddynt dy enw, ac a'i
hyſpyſaf: fel y byddo ynddynt hwy y cariad,
h Pen. 15.9. h â 'r hwn y ceraiſt fi, a minneu ynddynt hwy.

PEN. XVIII.

1 Judas yn bradychu 'r Iesu. 6 Y ſwyddogion yn ſyrthio i'r llawr. 10 Petr yn torri clust Malchus. 12 Dal yr Iesu, a'i ddwyn at Annas, a Chaiaphas. 15 Petr yn gwadu Christ. 19 Holi 'r Iesu ger bron Caiaphas: 28 a cher bron Pilat. 36 Ei deyrnas ef. 40 Yr Iuddewon yn dymuno cael gollwng Barabbas yn rhydd.

GWedi a i'r Iesu ddywedyd y geiriau hyn,
a Mat. 26. 36. Mar. 14. 32. Luc. 22. 39. b Sam. 15. 23. eſe a aeth allan, ef a'i ddiſgyblion, tros
b afon Cedron, lle 'r oedd gardd, i'r hon yr aeth
eſe a'i ddiſgyblion.
2 A Judas hefyd yr hwn a'i bradychodd ef,
a adwaenai y lle: oblegid mynych y cyrchaſai
yr Iesu a'i ddiſgyblion yno.

3 c Judas

4036 3 [c] Judas gan hynny, wedi iddo gael byddin, a ſwyddogion, gan yr Arch-offeiriaid, a'r Pha-
[c] Mat. 26.47 Mar. 14.43. Luc 22.47. Act. 1. 16. riſeaid, a ddaeth yno â lanternau, a lampau, ac arfau.

4 Yr Ieſu gan hynny yn gwybod pob peth a oedd ar ddyfod arno, a aeth allan, ac a ddywedodd wrthynt, Pwy yr ydych yn ei geiſio?

5 Hwy a attebaſant iddo, Ieſu o Nazareth. Yr Ieſu a ddywedodd wrthynt, Myfi yw. A Judas, yr hwn a'i bradychodd ef, oedd hefyd yn ſefyll gyd-a hwynt.

6 Er cynted gan hynny ag y dywedodd efe wrthynt, Myfi yw, hwy a aethant yn wyſg eu cefnau, ac a ſyrthiaſant i lawr.

7 Am hynny efe a ofynnodd iddynt drachefn, Pwy yr ydych yn ei geiſio? A hwy a ddywedaſant, Ieſu o Nazareth.

8 Yr Ieſu a attebodd, Mi a ddywedais i chwi mai myfi yw: am hynny o's myfi yr ydych yn ei geiſio, gedwch i'r rhai'n ſyned ymaith:

9 Fel y cyflawnid y gair a ddywedaſai efe, [d] O'r rhai a roddaiſt i mi, ni chollais i'r un.
[d] Pſ. 17.12.

10 [e] Simon Petr gan hynny a chanddo gleddyf, a'i tynnodd ef, ac a darawodd wâs yr Arch-offeiriad, ac a dorrodd ymaith ei gluſt ddehau ef: ac enw y gwâs oedd Malchus.
[e] Mat. 26.51. Mar. 14.47. Luc 22. 50.

11 Am hynny yr Ieſu a ddywedodd wrth Petr, Dôd dy gleddyf yn y wain: [f] y cwppan a roddes y Tâd i mi, onid yſaf ef?
[f] Mat. 20.22 & 26.39.42

12 Yna 'r fyddin, a'r milwriad, a ſwyddogion yr Iuddewön, a ddaliaſant yr Ieſu, ac a'i rhwymaſant ef,

13 Ac [g] a'i dygaſant ef at [h] Annas yn gyntaf; canys chwegrwn Caiaphas, yr hwn oedd Arch-offeiriad y flwyddyn honno, ydoedd efe.
[g] Edrych Mat. 26.57. [h] Luc 3. 2.

14 [i] A Chaiaphas oedd yr hwn a gynghoraſai i'r Iuddewön, mai buddiol oedd ſarw un dyn tros y bobl.
[i] Pſ. 11.50.

15 ¶ [k] Ac yr oedd yn canlyn yr Ieſu Simon Petr, a diſgybl arall: a'r diſgybl hwnnw oedd adnabyddus gan yr Arch-offeiriad, ac efe a aeth i mewn gyd-a'r Ieſu, i ‡ lŷs yr Arch-offeiriad.
[k] Mat. 26.58 Mar. 14.54. Luc 22. 54. ‡ neuadd.

16 [l] A Phetr a ſafodd wrth y drws allan. Yna y diſgybl arall, yr hwn oedd adnabyddus gan yr Arch-offeiriad, a aeth allan, ac a ddywedodd wrth y ddryſores, ac a ddug Petr i mewn.
[l] Mat. 26.69.

17 Yna y dywedodd y llangces oedd ddryſores wrth Betr, Onid wyt titheu o ddiſgyblion y dyn hwn? Dywedodd yntef, Nac wyf.

18 A'r gweiſion a'r ſwyddogion gwedi gwneuthur tân glo, o herwŷdd ei bod hi yn oer, oeddynt yn ſefyll, ac yn ymdwymno: ac yr oedd Petr gyd-a hwynt yn ſefyll, ac yn ymdwymno.

19 ¶ A'r Arch-offeiriad a ofynnodd i'r Ieſu am ei ddiſgyblion, ac am ei athrawiaeth.

20 Yr Ieſu a attebodd iddo, [m] Myfi a leferais yn eglur wrth y byd: yr oeddwn bob amſer yn athrawiaethu yn y ſynagog, ac yn y Deml, lle mae 'r Iuddewön yn ymgynnull bob amſer: ac yn ddirgel ni ddywedais i ddim.
[m] Pſ. 7.26.

21 Pa ham yr wyt ti yn gofyn i mi? gofyn i'r rhai a'm clywſant, beth a ddywedais wrthynt: wele, y rhai hynny a wyddant pa bethau a ddywedais i.

22 Wedi iddo ddywedyd y pethau hyn, un o'r ſwyddogion, a'r oedd yn ſefyll ger llaw, [n] a roddes ‡ gernod i'r Ieſu, gan ddywedyd, Ai felly yr wyt ti yn atteb yr Arch-offeiriad? 4036
[n] Jer. 20.2. Act. 23. 2. ‡ ffonnod.

23 Yr Ieſu a attebodd iddo, O's drwg y dywedais, tyſtiolaetha o'r drwg; ac o's da, pa ham yr wyt yn fy nharo i?

24 (° Ac Annas a'i anfonaſai ef yn rhwym at Caiaphas yr Arch-offeiriad.)
° Mat 26.57

25 [p] A Simon Petr oedd yn ſefyll, ac yn ymdwymno: hwythau a ddywedaſant wrtho, Onid wyt titheu hefyd o'i ddiſgyblion ef? Yntef a wadodd, ac a ddywedodd, Nac wyf.
[p] Mat. 26.71. Mar. 14.69. Luc 22. 58.

26 Dywedodd un o weiſion yr Arch-offeiriad, câr i'r hwn y torraſai Petr ei gluſt, Oni welais i di gyd-ag ef yn yr ardd?

27 Yna Petr a wadodd drachefn, ac [q] yn y man y canodd y ceiliog.
[q] Pſ. 13.38.

28 ¶ [r] Yna y dygaſant yn Ieſu oddi wrth Caiaphas, i'r ‡ dadleu-dŷ: a'r bore yddoedd hi; [ſ] ac nid aethant hwy i mewn i'r dadleu-dŷ, rhag eu halogi, eithr fel y gallent fwyta y Paſc.
[r] Mat. 27.2. Mar. 15. 1. Luc 23. 1. ‡ Neu, *y Pilat.* Mat. 27.27. [ſ] Act. 10.28. & 11. 3.

29 Yna Pilat a aeth allan attynt, ac a ddywedodd, Pa achwy'n yr ydych chwi yn ei ddwyn yn erbyn y dyn hwn?

30 Hwy a attebaſant, ac a ddywedaſant wrtho, Oni bai fod hwn yn ddrwg-weithredwr, ni thraddodaſem ni ef atat ti.

31 Am hynny y dywedodd Pilat wrthynt, Cymmerwch chwi ef, a barnwch ef yn ôl eich cyfraith chwi. Yna yr Iuddewön a ddywedaſant wrtho, Nid cyfreithlon i ni ladd neb:

32 [t] Fel y cyflawnid gair yr Ieſu, yr hwn a ddywedaſai efe, gan arwyddoccau o ba angau y byddai farw.
[t] Mat 20.19 Pen. 12. 32.

33 [u] Yna Pilat a aeth drachefn i'r dadleu-dŷ, ac a alwodd yr Ieſu, ac a ddywedodd wrtho, Ai ti yw Brenin yr Iuddewön?
[u] Mat. 27. 11.

34 Yr Ieſu a attebodd iddo, Ai o honot dy hun yr wyt ti yn dywedyd hyn, ai eraill a'i dywedaſant i ti am danaſi?

35 Pilat a attebodd, Ai Iuddew ydwyf fi? Dy genedl dy hun a'r Arch-offeiriaid a'th draddodaſant i mi: beth a wnaethoſt ti?

36 [x] Yr Ieſu a attebodd, [y] Fy mrenhiniaeth i nid yw o'r byd hwn: pe o'r byd hwn y byddai fy mrenhiniaeth i, fy ngweiſion i a ymdrechent, fel na'm rhoddid i'r Iuddewön: ond yr awr hon nid yw fy mrenhiniaeth i oddi-yma.
[x] 1 Tim. 6. 13. [y] Pen. 6. 15.

37 Yna y dywedodd Pilat wrtho, Wrth hynny ai Brenin wyt ti? Yr Ieſu a attebodd, Yr ydwyt ti yn dywedyd mai Brenin wyf fi. Er mwyn hyn i'm ganed, ac er mwyn hyn y daethym i'r byd, fel y tyſtiolaethwn i'r gwirionedd: pob un a'r [z] ſydd o'r gwirionedd, ſydd yn gwrando fy lleferydd i.
[z] 1 Ioã 3 19

38 Pilat a ddywedodd wrtho, Beth yw gwirionedd? Ac wedi iddo ddywedyd hyn, efe a aeth allan drachefn at yr Iuddewön, ac a ddywedodd wrthynt, [a] Nid wyf fi yn cael dim ‡ achos ynddo ef.
[a] Mat. 27.24 Luc 23. 4. ‡ *bai arno.*

39 [b] Eithr y mae gennwch chwi ddefod i mi ollwng i chwi un yn rhydd ar y Paſc: a fynnwch chwi gan hynny i mi ollwng yn rhydd i chwi Frenin yr Iuddewön.
[b] Mat. 27. 15 Marc 15. 6. Luc 23. 17.

40 [c] Yna y lleſaſant oll drachefn, gan ddywedyd, Nid hwnnw, ond Barabbas. [d] A'r Barabbas hwnnw oedd leidr.
[c] Act. 3. 14. [d] Luc 23. 19

PEN. XIX.

1 *Fflan-gellu Chriſt, a'i goroni â drain, a'i guro.* 4 *Pilat yn chwennych ei ollwng ef yn rhydd, etto wedi ei orchfygu gan lefain yr Iuddewon, yn ei roddi ef i'w groeſ-hoelio.* 23 *Bwrw coel-brennau ar ei ddillad ef.* 26 *Yntef yn gorchymmyn ei fam i Ioan,* 28 *ac yn marw.* 31 *Gwanu ei yſtlys ef.* 38 *Joſeph a Nicodemus yn ei gladdu ef.*

[a] Mat. 27. 26. Mar. 15. 15. 1 YNa gan hynny [a] y cymmerodd Pilat yr Ieſu, ac a'i fflan-gellodd ef.

2 A'r mil-wŷr a blethaſant goron o ddrain, ac a'i goſodaſant ar ei ben ef, ac a roiſant wiſg o borphor am dano;

‡ *Gwnnodi ai.* 3 Ac a ddywedaſant, Henffych well, Brenin yr Iuddewön; ac a roiſant iddo ‡ gernodiau.

4 Pilat gan hynny a aeth allan drachefn, ac a ddywedodd wrthynt, Wele yr wyf fi yn ei ddwyn ef allan i chwi, fel y gwypoch nad

‡ *achos.* wyf fi yn cael ynddo ef un ‡ bai.

5 Yna y daeth yr Ieſu allan, yn arwain y goron ddrain, a'r wiſg borphor. A Philat a ddywedodd wrthynt, Wele y dyn.

6 Yna yr Arch-offeiriaid a'r ſwyddogion, pan welſant ef, a lefaſant, gan ddywedyd, Croeſ-hoelia, croeſ-hoelia ef. Pilat a ddywedodd wrthynt, Cymmerwch chwi ef a chroeſ-hoeliwch: canys nid wyf fi yn cael dim bai ynddo.

[b] Lef. 24. 16. 7 Yr Iuddewön a attebaſant iddo, [b] Y mae gennym ni gyfraith, ac wrth ein cyfraith ni efe

[c] Pen. 5. 18. & 10. 33. a ddylai farw, am iddo [c] ei wneuthur ei hun yn Fâb Duw.

8 A phan glybu Pilat yr ymadrodd hwnnw, efe a ofnodd yn fwy;

9 Ac a aeth drachefn i'r dadleu-dŷ, ac a ddywedodd wrth yr Ieſu, O ba le yr wyt ti? Ond ni roës yr Ieſu atteb iddo.

10 Yna Pilat a ddywedodd wrtho, Oni ddywedi di wrthyf fi? Oni wyddoſt ti fod gennyf awdurdod i'th groeſ-hoelio di, a bod gennyf awdurdod i'th ollwng yn rhydd?

11 Yr Ieſu a attebodd, Ni byddai i ti ddim awdurdod arnafi, oni bai ei fod wedi ei roddi i ti oddi-uchod: am hynny yr hwn a'm traddodes i ti ſydd fwy ei bechod.

12 O hynny allan y ceiſiodd Pilat ei ollwng ef yn rhydd: ond yr Iuddewön a lefaſant, gan ddywedyd, O's gollyngi di hwn yn

[d] Act. 17. 7. rhydd, nid wyt ti yn garedig i Ceſar: [d] pwy bynnag a'i gwnelo ei hun yn frenin, y mae yn dywedyd yn erbyn Ceſar.

13 Yna Pilat pan glybu yr ymadrodd hwn, a ddug allan yr Ieſu, ac a eiſteddodd ar yr orſedd-faingc, yn y lle a elwir y Palmant, ac yn Hebrew Gabbatha.

[e] Mat. 27. 62. 14 A [e] darpar-wŷl y Paſc oedd hi, ac ynghylch y chweched awr: ac efe a ddywedodd wrth yr Iuddewön, Wele eich Brenin.

15 Eithr hwy a lefaſant, Ymaith ag ef, ymaith ag ef, croeſ-hoelia ef. Pilat a ddywedodd wrthynt, A groeſ-hoeliaf fi eich Brenin chwi? A'r Arch-offeiriaid a attebaſant,

[f] Gen. 49. 10. [g] Mat. 27. 26. Mar. 15. 15. Luc 23. 24. [f] Nid oes i ni frenin ond Ceſar.

16 [g] Yna gan hynny, efe a'i traddodes ef iddynt i'w groeſ-hoelio: a hwy a gymmeraſant yr Ieſu, ac a'i dygaſant ymaith. 4036

17 [h] Ac efe gan ddwyn ei groes, a ddaeth i le a elwid ‡ Lle 'r Ben-glog, ac a elwir yn Hebrew Golgotha:

[h] Mat. 27. 32, 33. ‡ *Yr Benglogfa.*

18 Lle y croeſ-hoeliaſant ef, a dau eraill gyda ag ef, un o bob tu, a'r Ieſu yn y canol.

[i] Mat. 27. 37. Mar. 15. 26. Luc 23. 38. 19 [i] A Philat a 'ſgrifennodd ditl, ac a'i dododd ar y groes. A'r yſgrifen oedd, IESU O NAZARETH, BRENIN YR IUDDEWON.

20 Y titl hwn gan hynny a ddarlleunodd llawer o'r Iuddewön: oblegid agos i'r ddinas oedd y fan lle y croeſ-hoeliwyd yr Ieſu, ac yr oedd wedi ei 'ſgrifennu yn Hebrew, Groeg, a Lladin.

21 Yna Arch-offeiriaid yr Iuddewön a ddywedaſant wrth Bilat, Na 'ſgrifenna, Brenin yr Iuddewön; eithr dywedyd o hono ef, Brenin yr Iuddewön ydwyf fi.

22 Pilat a attebodd, Yr hyn a 'ſgrifennais, a 'ſgrifennais.

[k] Mat. 27. 35. Mar. 15. 24. Luc 23. 34. 23 [k] Yna 'r mil-wŷr wedi iddynt groeſ-hoelio yr Ieſu, a gymmeraſant ei ddillad ef, (ac a wnaethant bedair rhan, i bob milwr ran) a'i bais ef: a'i bais ef oedd ddi-wniad, wedi ei gwau o'r cwrr uchaf trwyddi oll.

24 Hwythau a ddywedaſant wrth ei gilydd, Na thorrwn hi, ond bwriwn goel-brennau am deni, eiddo pwy fydd hi: fel y cyflawnid yr yſgrythyr ſydd yn dywedyd, [l] Rhannaſant fy nillad yn eu myſg, ac am fy mhais y bwriaſant goel-brennau. A'r mil-wŷr a wnaethent y pethau hyn.

[l] Pſ. 22. 18.

[m] Mat. 27. 55. Mar. 15. 40. Luc 23. 49. ‡ *Clopas.* 25 [m] Ac yr oedd yn ſefyll wrth groes yr Ieſu, ei fam ef, a chwaer ei fam ef, Mair *gwraig* ‡ Cleophas, a Mair Fagdalen.

[n] Pſ. 13. 23. & 21. 24. [o] Pen. 2. 4. [p] Pſ. 69. 21. 26 Yr Ieſu gan hynny pan welodd ei fam, [n] a'r diſgybl yr hwn a garai efe yn ſefyll ger llaw, a ddywedodd wrth ei fam, [o] O wraig, wele dy fâb.

27 Gwedi hynny y dywedodd wrth y diſgybl, Wele dy fam. Ac o'r awr honno allan y cymmerodd y diſgybl hi i'w gartref.

28 Wedi hynny yr Ieſu yn gwybod fod pob peth wedi ei orphen weithian, [p] fel y cyflawnid yr yſgrythyr, a ddywedodd, Y mae ſyched arnaf.

[q] Mat. 27. 48. 29 Yr oedd gan hynny leſtr wedi ei oſod yn llawn o finegr: a [q] hwy a lanwaſant yſpwrn o finegr, ac a'i rhoddaſant ynghylch yſop, ac a'i doddaſant wrth ei enau ef.

[r] Pen. 17. 4. 30 Yna pan gymmerodd yr Ieſu y finegr, efe a ddywedodd, [r] Gorphennwyd; a chan ogwyddo ei ben, efe a roddes i fynu yr yſpryd.

31 Yr Iuddewön gan hynny, fel nad arhoai y cyrph ar y groes ar y Sabbath, o herwŷdd ei bod yn ddarpar-wŷl, (canys mawr oedd y dydd Sabbath hwnnw) a ddeiſyfiaſant ar Bilat, gael torri eu heſgeiriau hwynt, a'u tynnu i lawr.

32 Yna y mil-wŷr a ddaethant, ac a dorraſant eſgeiriau y cyntaf, a'r llall, yr hwn a groeſ-hoeliaſid gyd-ag ef.

33 Eithr wedi iddynt ddyfod at yr Ieſu, pan welſant ef wedi marw euſys, ni thorraſant ei eſgeiriau ef.

34 Ond un o'r mil-wŷr a wanodd ei yſtlys ef

â gwayw-

4036 â gwayw-ffon, ac yn y fan [f]daeth allan waed
[f]1 Ioan 5.6. a dwfr.

35 A'r hwn a'i gwelodd a dystiolaethodd, a gwîr yw ei dystiolaeth: ac efe a wyr ei fod yn dywedyd gwîr, fel y credoch chwi.

[f]Ex.12.46. Num.9.12. Psa.34.20. 36 Canys y pethau hyn a wnaethpwyd, [f]fel y cyflawnid yr ysgrythyr, Ni thorrir asgwrn o honaw.

[a]Zech.12. 10. 37 A thrachefn, [a]ysgrythyr arall sydd yn dywedyd, Hwy a edrychant ar yr hwn a wanasant.

[x]Mat.27. 57. Mar.15.42. Luc 23.50. [y]Pen.9.22. & 12.42. 38 ¶ [x]Ac yn ôl hyn, Joseph o Arimathea, (yr hwn oedd ddisgybl i'r Iesu, eithr yn guddiedig [y]rhag ofn yr Iuddewŏn) a ddeisyfiodd ar Bilat gael tynnu i lawr gorph yr Iesu. A Philat a ganiadhaodd iddo. Yna y daeth efe, ac a ddug ymaith gorph yr Iesu.

[z]Pen.3.1,2 & 7.50. 39 A daeth [z]Nicodemus hefyd, (yr hwn ar y cyntaf a ddaethai at yr Iesu o hŷd nôs) ac a ddug myrr ac aloës ynghymmysg, tu-a chan-pwys.

40 Yna y cymmerasant gorph yr Iesu, ac a'i rhwymasant mewn llïeiniau, gyd-ag aroglau, fel y mae arfer yr Iuddewŏn ar gladdu.

41 Ac yn y fangre lle y croes-hoeliasid ef, yr oedd gardd, a bedd newŷdd yn yr ardd, yn yr hwn ni ddodasid dyn erioed.

42 Ac yno, rhag nesed oedd darpar-wŷl yr Iuddewŏn, am fod y bedd hwnnw yn agos, y rhoddasant yr Iesu.

PEN. XX.

1 *Mair yn dyfod at y bedd, 3 A Phetr hefyd ac Ioan heb wybod adgyfodi o'r Iesu.* 11 *Yr Iesu yn ymddangos i Mair Magdalen,* 19 *Ac i'w ddisgyblion.* 24 *Anghredinieth* ‖ *a chyffes Thomas.* 30 *Bod yr ysgrythyr lân yn ddigonol i iechydwriaeth.*

[a]Mat.28.1. Marc 16. 1. Luc 24.1. ‡Sabbathau Y [a]Dydd cyntaf o'r ‡wythnos, Mair Magdalen a ddaeth y boreu, a hi etto yn dywyll, at y bedd, ac a weles y maen wedi ei dynnu ymaith oddiar y bedd.

[b]Pe. 13.23. & 21.7,20, 24. 2 Yna y rhedodd hi, ac a ddaeth at Simon Petr, a'r [b]disgybl arall, yr hwn yr oedd yr Iesu yn ei garu, ac a ddywedodd wrthynt, Hwy a ddygasant yr Arglwydd ymaith o'r bedd, ac ni wyddom ni pa le y dodasant ef.

[c]Luc24.12. 3 [c]Yna Petr a aeth allan, a'r disgybl arall, a hwy a ddaethant at y bedd:

4 Ac a redasant ill dau ynghŷd: a'r disgybl arall a redodd o'r blaen, yn gynt nâ Phetr, ac a ddaeth yn gyntaf at y bedd.

[d]Lu.19.40. 5 Ac wedi iddo grymmu, efe a ganfu [d]y llïeiniau wedi eu gosod: er hynny nid aeth efe i mewn.

6 Yna y daeth Simon Petr yn ei ganlyn ef, ac a aeth i mewn i'r bedd, ac a ganfu y llïeiniau wedi eu gosod;

[e]Lu.19.44 7 [e]A'r napcin a fuasai am ei ben ef, wedi ei osod, nid gyd-a'r llïeiniau, ond o'r nailltu, wedi ei blygu mewn lle arall.

8 Yna yr aeth y disgybl arall hefyd i mewn, yr hwn a ddaethai yn gyntaf at y bedd, ac a welodd, ac a gredodd.

[f]Pe.16.10. Ps.2.25,31 & 15.35. 9 Canys hyd yn hyn ni wyddent [f]yr ysgrythyr, fod yn rhaid iddo gyfodi o feirw.

10 Yna y disgyblion a aethant ymaith drachefn at yr eiddynt.

[g]Mar. 16.5 11 ¶ [g]Ond Mair a safodd wrth y bedd oddiallan, yn wylo: ac fel yr oedd hi yn wylo, hi a ymostyngodd i'r bedd;

12 Ac a ganfu ddau Angel mewn *gwisgoedd* gwynnion, yn eistedd, un wrth ben, ac un wrth draed y lle y dodasid corph yr Iesu.

13 A hwy a ddywedasant wrthi, O wraig, pa ham yr wyt ti yn wylo? Hithau a ddywedodd wrthynt, Am ddwyn o honynt hwy fy Arglwydd i ymaith, ac nas gwn pa le y dodasant ef.

[h]Mat.28.9. Marc 16. 9. [i]Luc 24.16, 31. Pen.21.4. 14 [h]Ac wedi dywedyd o honi hyn, hi a droes drach ei chefn, ac a welodd yr Iesu yn sefyll: ac [i]ni's gwyddai *hi* mai yr Iesu oedd efe.

15 Yr Iesu a ddywedodd wrthi, O wraig, pa ham yr wyt ti yn wylo? pwy yr wyt ti yn ei geisio? Hithau yn tybied mai 'r garddwr oedd efe, a ddywedodd wrtho, Syre, o's tydi a'i dygaist ef, dywed i mi pa le y dodaist ef, a myfi a'i cymmeraf ef ymaith.

16 Yr Iesu a ddywedodd wrthi, Mair. Hithau a droes, ac a ddywedodd wrtho, Rabboni, yr hyn yw dywedyd, Athro.

17 Yr Iesu a ddywedodd wrthi, Na chyffwrdd â mi: (oblegid ni dderchefais i etto at fy Nhâd) eithr dôs at [k]fy mrodyr, a dywed wrthynt, [l]Yr wyf yn derchafu at fy Nhâd i a'ch Tâd chwithau, [m]a'm Duw i a'ch Duw chwithau.

[k]Psa.22.22. Mat. 28.10. Heb.2.11. [l]Pe. 16.28. [m]Eph.1. 17. 18 Mair Magdalen a ddaeth, ac a fynegodd i'r disgyblion, weled o honi hi yr Arglwydd, a dywedyd o honaw y pethau hyn iddi.

[n]Mar. 16. 14. Luc 24.36. 1 Cor.15.5. ‡Sabbathau 19 ¶ [n]Yna, a hi yn hŷwr y dydd cyntaf hwnnw o'r ‡wythnos, a'r drysau yn gauad, lle yr oedd y disgyblion wedi ymgasglu ynghŷd, rhag ofn yr Iuddewŏn, daeth yr Iesu, ac a safodd yn y canol, ac a ddywedodd wrthynt, Tangneddyf i chwi.

[o]Mat.28.18 Pen. 17.18. 20 Ac wedi iddo ddywedyd hyn, efe a ddangosodd iddynt ei ddwylo, a'i ystlys. [n]Yna 'r [n]Pe. 16.22. disgyblion a lawenychasant, pan welsant yr Arglwydd.

21 Yna y dywedodd yr Iesu wrthynt drachefn, Tangneddyf i chwi: [o]megis y danfonodd y Tâd fi, yr wyf finneu yn eich danfon chwi.

22 Ac wedi iddo ddywedyd hyn, efe a anadlodd arnynt, ac a ddywedodd wrthynt, Derbyniwch yr Yspryd glân.

[p]Mar.16.16 & 18.18, 23 [p]Pwy bynnag y maddeuoch eu pechodau, maddeuir iddynt: a'r eiddo pwy bynnag a attalioch, hwy a attaliwyd.

[q]Pen.11.16 24 ¶ Eithr Thomas, un o'r deuddeg, yr hwn [q]a elwir Didymus, nid oedd gyd-a hwynt, pan ddaeth yr Iesu.

25 Y disgyblion eraill gan hynny a ddywedasant wrtho, Ni a welsom yr Arglwydd. Yntef a ddywedodd wrthynt, Oni châf weled yn ei ddwylo ef ôl yr hoelion, a dodi fy mŷs yn ôl yr hoelion, a dodi fy llaw yn ei ystlys ef, ni chredaf fi.

26 Ac wedi wyth niwrnod, drachefn yr oedd ei ddisgyblion ef i mewn, a Thomas gyd-a hwynt. *Yna* yr Iesu a ddaeth a'r drysau yn

4036 gauad, ac a ſafodd yn y canol, ac a ddywedodd, Tangneddyf i chwi.

27 Wedi hynny y dywedodd efe wrth Thomas, Moes yma dy fŷs, a gwêl fy nwylo; ac
r 1 Ioan 1.1. r eſtyn dy law, a dôd yn fy yſtlys: ac na fydd anghredadyn, ond credadyn.

28 A Thomas a attebodd ac a ddywedodd wrtho, Fy Arglwydd a'm Duw.

29 Yr Ieſu a ddywedodd wrtho, Am i ti fy
ſ 1 Pet. 1.8. ngweled, Thomas, y credaiſt: ſ bendigedig yw y rhai ni welſant, ac a gredaſant.

t Pſ. 22. 25. 30 ¶ t A llawer hefyd o arwyddion eraill a wnaeth yr Ieſu ynghŵydd ei ddiſgyblion, y rhai nid ydynt 'ſgrifennedig yn y llyfr hwn.

31 Eithr y pethau hyn a 'ſgrifennwyd, fel y credoch chwi mai yr Ieſu yw Chriſt, Mâb Duw, a chan gredu y caffoch fywyd yn ei enw ef.

PEN. XXI.

1 Ei ddiſgyblion yn adnabod Chriſt ar ei attlyniad, wrth yr ddalfa lwyddiannus o byſgod.
12 Yntef yn ciniawa gyda hwynt: 15 Yn rhoddi gorchymmyn maeſtar i Betr i borthi ei wyn ef: 18 a'r modd y rhaid iddo ef o'i farwolaeth: 22 yn cerydda ei bryſurdeb ef ynghylch Ioan. 25 Diben.

GWedi y pethau hyn yr Ieſu a ymddangoſodd drachefn i'w diſgyblion wrth fôr Tiberias: ac fel hyn yr ymddangoſodd.

2 Yr oedd ynghŷd Simon Petr, a Thomas
a Pen. 1.45. yr hwn a elwir Didymus, a a Nathanael o Cana
b Mat. 4.21. yn Galilea, a b meibion Zebedëus, a dau eraill o'i ddiſgyblion ef.

3 Dywedodd Simon Petr wrthynt, Yr wyf fi yn myned i byſgota. Dywedaſant wrtho, Yr ydym ninnau hefyd yn dyfod gyd-a thi. A hwy a aethant allan, ac a ddringaſant i long yn y man: a'r nôs honno ni ddaliaſant ddim.

4 A phan ddaeth y boreu weithian, ſafodd yr
c Pſ. 20.14. Ieſu ar y lan: eithr y diſgyblion c ni wyddent mai 'r Ieſu ydoedd.

d Luc 24.41. ‡ Neu, *Ha wyr.* 5 Yna d yr Ieſu a ddywedodd wrthynt, ‡ O blant, a oes gennwch ddim bwyd? Hwythau a attebaſant iddo, Nac oes.

e Luc 5.4, 6,7. 6 Yntef a ddywedodd wrthynt, e Bwriwch y rhwyd i'r tu dehau i'r llong, a chwi a gewch. Hwy a fwriaſant gan hynny, ac ni allent bellach ei thynnu, gan y lliaws pyſgod.

f Pſ. 13.23. & 20. 2. 7 Am hynny f y diſgybl hwnnw yr oedd yr Ieſu yn ei garu, a ddywedodd wrth Betr, Yr Arglwydd yw. Yna Simon Petr, pan glybu mai yr Arglwydd oedd, a wregyſodd ei amwiſg, (canys noeth oedd efe) ac a'i bwriodd ei hun i'r môr.

8 Eithr y diſgyblion eraill a ddaethant mewn llong, (oblegid nid oeddynt bell oddiwrth dîr, ond megis dau can cufydd) dan luſgo y rhwyd â'r pyſgod.

9 A chyn gynted ag y daethant i dîr, hwy a welent dân o farwor wedi ei oſod, a phyſgod wedi eu dodi arno, a bara.

10 Yr Ieſu a ddywedodd wrthynt, Dygwch o'r pyſgod a ddaliaſoch yr awron.

11 Simon Petr a eſgynnodd, ac a dynnodd y rhwyd i dîr, yn llawn o byſgod mawrion, cant a thriar ddeg a deugain: ac er bod cymmaint, ni thorrodd yr rhwyd. 4036

12 Yr Ieſu a ddywedodd wrthynt, Deuwch, ciniewch. Eithr ni feiddiai neb o'r diſgyblion ofyn iddo, Pwy wyt ti? am eu bod yn gwybod mai yr Arglwydd oedd.

13 Yna y daeth yr Ieſu, ac a gymmerth fara, ac a'i rhoddes iddynt, a'r pyſgod yr un modd.

14 h Y drydedd waith hyn yn awr yr ym- h Edr. Pen. 20. 19, 26.
ddangoſodd yr Ieſu i'w ddiſgyblion wedi iddo gyfodi oreifrw.

15 ¶ Yna gwedi iddynt giniawa, yr Ieſu a ddywedodd wrth Simon Petr, Simon *mâb* Jona, a wyt ti yn fy ngharu i yn fwy na'r rhai hyn? Dywedodd yntef wrtho, Ydwyf, Arglwydd; ti a wyddoſt fy môd yn dy garu di. Dywedodd ynteu wrtho, Portha fy wyn.

16 Efe a ddywedodd wrtho drachefn yr ail waith, Simon *mâb* Jona, a wyt ti yn fy ngharu i? Dywedodd yntef wrtho, Ydwyf, Arglwydd; ti a wyddoſt fy môd yn dy garu di. Dywedodd ynteu wrtho, Bugeilia fy nefaid.

17 Efe a ddywedodd wrtho y drydedd waith, Simon *mâb* Jona, a wyt ti yn fy ngharu i? Petr a driſtaodd am iddo ddywedyd wrtho y drydedd waith, A wyt ti yn fy ngharu i? Ac efe a ddywedodd wrtho, Arglwydd, i ti a wyddoſt
b Pſ. 16.30. bob peth: ti a wyddoſt fy môd i yn dy garu di. Yr Ieſu a ddywedodd wrtho, Portha fy nefaid.

18 i Yn wîr yn wîr meddaf i ti, Pan oeddit
i Pſ. 13.36. Act. 12.34. ieuangach, ti a'th wregyſaiſt dy hun, ac a rodiaiſt lle y mynnaiſt: eithr pan elech yn hên, ti a eſtynni dy ddwylo, ac arall a'th wregyſa, ac a'th arwain lle ni fynnit.

19 A hyn a ddywedodd efe, gan arwyddo
k 2 Pet. 1.14. k drwy ba farth angau y gogoneddai efe Dduw. Ac wedi iddo ddywedyd hyn, efe a ddywedodd wrtho, Canlyn fi.

20 ¶ A Phetr a drôdd, ac a welodd l y diſgybl
l Pſ. 13.23, 25. & 20.2. yr oedd yr Ieſu yn ei garu, yn canlyn; yr hwn hefyd a bwyſaſai ar ei ddwyfron ef ar ſwpper, ac a ddywedaſai, Pwy, Arglwydd, yw yr hwn a'th fradycha di?

21 Pan welodd Petr hwn, efe a ddywedodd wrth yr Ieſu, Arglwydd, ond beth a wnâ hwn?

22 Yr Ieſu a ddywedodd wrtho, O's mynnaf iddo aros hyd oni ddelwyf, beth *yw* hynny i ti? canlyn di fyfi.

23 Am hynny yr aeth y gair yma allan ym mhlith y brodyr, na fyddai y diſgybl hwnnw farw: ac ni ddywedaſai yr Ieſu wrtho na fyddai efe farw: ond, O's mynnaf iddo aros hyd oni ddelwyf, beth *yw* hynny i ti?

24 Hwn yw 'r diſgybl ſydd yn tyſtiolaethu am y pethau hyn, ac a 'ſgrifennodd y pethau hyn: ac m ni a wyddom fod ei dyſtiolaeth
m Pſ. 19.36. ef yn wîr.

25 n Ac y mae hefyd lawer o bethau eraill a
n Ioan 20.30. wnaeth yr Ieſu, y rhai pe yſgrifennid hwy bob yn un ac un, nid wyf yn tybied y cynhwyſai y byd y llyfrau a 'ſgrifennid. Amen.

¶ Actau, neu, Weithredoedd yr APOSTOLION.

PENNOD I.

Chriſt, er mwyn paratoi ei Apoſtolion i weled ei dderchafiad ef, yn eu caſglu hwy ynghyd i ſynnydd yr Olewydd, ac yn gorchymmyn iddynt ddiſgwil yn Jeruſalem am ddanfon yr Yſpryd glân, ac yn addo cyn nemmawr o ddyddiau ei anfon ef; trwy rinwedd yr hwn y byddynt yn dyſtion iddo ef hyd eithafiedd y ddaiar. 9 Ar ôl ei ymdderchafiad ef, y mae dau Angel yn eu rhybuddio hwy i ymadel, ac i roddi eu meddyliau ar ei ail-ddyfodiad ef. 12 Hwythau felly yn dychwelyd, a chan ymrei i weddi, yn dewis Matthias yn Apoſtol yn lle Judas.

4036 Traethawd cyntaf a wnaethym, ô [a] Theophilus, am yr holl bethau a ddechreuodd yr Ieſu eu gwneuthur a'u dyſgu,

[a] Luc 1. 3.

2 [b] Hyd y dydd y derbyniwyd ef i fynu, wedi iddo trwy yr Yſpryd glân [c] roddi gorchymynnion i'r Apoſtolion a etholaſai.

[b] Mar. 16. 19. Luc 9. 51. 1 Tim. 3. 16. [c] Act 2. 8, 19. Mat. 16. 19. Ioan 20. 21.

3 [d] I'r rhai hefyd yr ymddangoſodd efe yn fyw wedi iddo ddioddef, trwy lawer o arwyddion ſicer, gan fod yn weledig iddynt tros ddeugain nhiwrnod, a dywedyd y pethau a berthynent i deyrnas Dduw.

[d] Mat. 16. 14. Ioan 20. 19. & 21. 1. 1 Cor. 15. 5.

4 [e] Ac ‡ wedi ymgynnull gyd-a hwynt, efe a orchymynnodd iddynt nad ymadawënt o Jeruſalem, eithr diſgwil am addewid y Tâd, [f] yr hwn, *eb efe*, a glywſoch gennyfi.

[e] Luc 24. 43, 49. ‡ Neu, *gynnal, neu, gyd-fwyta â hwynt.* [f] Ioa 14. 16, 26. & 15. 26. & 16. 7. Mat. 3. 11. & Joel 3. 18. Pen. 2. 4. & 11. 15.

5 [g] Oblegid Ioan yn ddiau a fedyddiodd â dwfr; [h] ond chwi a fedyddir â'r Yſpryd glân cyn nemmawr o ddyddiau.

[g] Mat. 24. 36

6 Gan hynny wedi eu dyfod hwy ynghŷd, hwy a ofynnaſant iddo, gan ddywedyd, [i] Arglwydd, ai 'r pryd hyn y rhoddi drachefn y frenhiniaeth i Iſraël?

[i] Mat. 24. 3.

7 Ac efe a ddywedodd wrthynt, [k] Ni pherthyn i chwi wybod yr amſeroedd, na'r prydiau, y rhai a oſodes y Tâd yn ei feddiant ei hun.

[k] Mat. 24. 36

8 [l] Eithr chwi a dderbyniwch nerth ‡ yr Yſpryd glân wedi y delo efe arnoch; [m] ac a fyddwch dyſtion i mi yn Jeruſalem, ac yn holl Judea, a Samaria, ac hyd eithaf y ddaiar.

[l] Pen. 2. 1, 4. ‡ Neu, *yn ddêl yr Yſpryd glân arnoch.* [m] Luc 24. 48. Ioan 15. 27. Pen. 2. 32. & Luc 24. 51.

9 [n] Ac wedi iddo ddywedyd y pethau hyn, a hwynt-hwy yn edrych, efe a dderchafwyd i fynu: a chwmmwl a'i derbyniodd ef allan o'u golwg hwynt.

[n] Mat. 28. 3.

10 Ac fel yr oeddynt yn edrych yn ddyfal tu-â'r nef, ac efe yn myned i fynu, wele, dau ŵr a ſafodd ger llaw iddynt mewn [o] gwiſg wen;

11 Y rhai hefyd a ddywedaſant, Chwi wŷr o Galilea, pa ham y ſefwch yn edrych tu-a'r nef? yr Ieſu hwn, yr hwn a gymmerwyd i fynu oddiwrthych i'r nef, [p] a ddaw felly yn yr un modd ag y gwelſoch ef yn myned i'r nef.

4036

[p] Dan. 7. 13. Mat. 24. 30. Mar. 13. 36. Luc 21. 27. 1 Theſ. 1. 10. 2 Theſ. 1. 10. Dat. 1. 7.

12 Yna y troiſant i Jeruſalem, o'r mynydd a elwir Olewydd, yr hwn ſydd yn agos i Jeruſalem, *ſef* taith *dirwnod* Sabbath.

13 Ac wedi eu dyfod i mewn, hwy a aethant i fynu i'r oruch-ſtafell, lle yr oedd [q] Petr, ac Iago, ac Ioan, ac Andreas, Philip, a Thomas, Bartholomew, a Matthew, Iago *mâb* Alphëus, a Simon Zelotes, a [r] Judas *brawd* Iago, yn aros.

[q] Mat. 10. 3. [r] Jud. 1.

14 [ſ] Y rhai hyn oll oedd yn parhau yn gyttun mewn gweddi ac ymbil, gyd-a'r gwragedd, a Mair mam yr Ieſu, a [t] chyd-a'i frodyr ef.

[ſ] Pen. 2. 1. [t] Mat. 13. 55.

15 ¶ Ac yn y dyddiau hynny Petr a gyſodd i fynu ynghanol y diſgyblion, ac a ddywedodd, (a nifer yr henwau yn yr un man oedd ynghylch ugain a chant)

16 Ha wŷr frodyr, yr oedd yn rhaid cyflawnu yr yſgrythyr yma [u] a rag-ddywedodd yr Yſpryd glân trwy enau Dafydd, am Judas, [x] yr hwn a fu flaenor i'r rhai a ddaliaſant yr Ieſu:

[u] Pſa. 41. 9. [x] Ioa 13. 18. & 18. 3.

17 Canys [y] efe a gyfrifwyd gyd-a ni, ac a gawſai ran o'r weinidogaeth hon.

[y] Luc 6. 16.

18 [z] A hwn a bwrcaſodd faes â gwobr anwiredd, ac wedi ymgrogi, a dorrodd yn ei ganol: a'i holl ymyſgaroedd ef a dywalltwyd allan.

[z] Mat. 27. 5, 7, 8.

19 A bu hyſpys hyn i holl breſſwyl-wŷr Jeruſalem, hyd oni elwir y maes hwnnw yn eu tafod priodol hwy, Aceldama, hynny yw, Maes y gwaed.

20 Canys 'ſgrifennwyd yn llyfr y Pſalmau, [a] Bydded ei drigfan ef yn ddiffaithwch, ac na bydded a drigo ynddi: [b] A chymmered arall ei ‡ eſgobaeth ef.

[a] Pſ. 69. 25. [b] Pſ 109. 8. ‡ *ſwydd.*

21 Am hynny mae yn rhaid, o'r gwŷr a fu yn cyd-ymdaith â ni yr holl amſer yr aeth yr Arglwydd Ieſu i mewn ac allan yn ein plith ni,

22 Gan ddechreu o fedydd Ioan hyd y dydd [c] y cymmerwyd ef i fynu oddiwrthym ni; bod un o'r rhai hyn gyd-a ni [d] yn dyſt o'i adgyfodiad ef.

[c] Ad. 9. [d] Pen. 4. 33.

23 A hwy a oſodaſant ddau ger bron, Joſeph yr hwn a henwid Barſabas, ac a gyfenwid Juſtus, a Matthïas.

24 A chan weddïo, hwy a ddywedaſant, Tydi, Arglwydd, [e] yr hwn a wyddoſt galonnau pawb, dangos pa un o'r ddau hyn a etholaiſt,

[e] 1 Sa. 16. 7. 1 Chr. 28. 9. & 29. 17. Jer. 11. 20. & 17. 10.

25 I dderbyn rhan o'r weinidogaeth hon, a'r Apoſtoliaeth, o'r hon y cyfeiliornodd Judas, i fyned i'w le ei hun.

Pen. 15. 8. Dat. 2. 23.

26 A hwy a fwriaſant eu coel-brennau hwynt: ac ar Matthïas y ſyrthiodd y coel-bren; ac efe a gyfrifwyd gyd-a'r un Apoſtol ar ddeg.

PEN.

4036

PEN. II.

1 Yr Apoſtolion wedi eu llenwi â'r Yſpryd glân, yn llefaru ag amryw dafodau, a rhai yn rhyfeddu o'i plegid, ac eraill yn eu gwatwar: 14 A Phetr yn eu hargyoeddi hwy, ac yn dangos fod yr Apoſtolion yn llefaru trwy nerth yr Yſpryd glân, a bod yr Ieſu wedi cyfodi oddiwrth y meirw, a derchafu i'r nefoedd, a thywallt o hono yr Yſpryd glân, ac mai efe oedd y Meſſias, gŵr a wyddent hwy ei fod yn brofedig gan Dduw, trwy ei wyrthiau, a'i ryfeddodau, a'i arwyddion, a chwedi ei groeſ-hoelio, nid heb ei derfynedig gyngor, a'i rag-wybodaeth ef: 37 Petr yn bedyddio llawer o'r rhai a droiſid: 41 Y rhai wedi hynny fydd yn cyttal yn ddiwriol ac yn gariadus: yr Apoſtolion yn gwneuthur gwyrthiau lawer, a Duw beunydd yn ychwanegu ei Eglwys.

AC wedi dyfod [a] dydd y Pentecoſt, [b] yr oeddynt hwy oll yn gyttun yn yr un lle.

a Lef.23.15 Deut. 16.9.
b Pen. 1.14.

2 Ac yn ddiſymmwth y daeth ſŵn o'r nef, megis gwŷnt nerthol yn rhuthro, ac [c] a lanwodd yr holl dŷ lle yr oeddynt yn eiſtedd.

c Pen. 4.31.

3 Ac ymddangoſodd iddynt dafodau gwahanedig megis o dân, ac efe a eiſteddodd ar bob un o honynt.

4 A [d] hwy oll a lanwyd â'r Yſpryd glân; ac a ddechreuaſant [e] lefaru â thafodau eraill, megis y rhoddes yr Yſpryd iddynt ymadrodd.

d Pen.1.5.
e Mar.16.17 Pen.10.46. 1Cor.12.10, 28, 30. & 13.1. & 14.2,&c.

5 Ac yr oedd yn trigo yn Jeruſalem Iuddewön, gwŷr bucheddol o bob cenedl dan y nef.

6 Ac wedi myned y gair o hyn, daeth y lliaws ynghŷd, ac a drallodwyd, o herwŷdd bod pob un yn eu clywed hwy yn llefaru yn ei iaith ei hun.

7 Synnodd hefyd ar bawb, a rhyfeddu a wnaethant, gan ddywedyd wrth ei gilydd, Wele, onid Galileaid yw y rhai hyn oll ſy yn llefaru?

8 A pha fodd yr ydym ni yn eu clywed hwynt, bob un yn ein hiaith ein hun yn yr hon i'n ganed ni?

9 Parthiaid, a Mediaid, ac Elamitiaid, a thrigolion Meſopotamia, a Judea, a Chappadocia, Pontus, ac Aſia,

10 Phrygia, a Phamphylia, yr Aipht, a pharthau Libya, yr hon ſydd ger llaw Cyrene, a dieithriaid o Ruſein-wŷr, Iuddewön a phroſelytiaid,

11 Cretiaid, ac Arabiaid, yr ydym ni yn eu clywed hwynt yn llefaru yn ein hiaith ni fawrion weithredoedd Duw.

12 A ſynnaſant oll, ac a ammheuaſant, gan ddywedyd y naill wrth y llall, Beth a all hyn fôd?

13 Ac eraill gan watwar a ddywedaſant, Llawn o wîn melys ydynt.

14 ¶ Eithr Petr yn ſefyll gyd-a'r un ar ddeg, a gyfododd ei leferydd, ac a ddywedodd wrthynt, O wŷr o Iuddewön, a chwi oll ſydd yn trigo yn Jeruſalem, bydded hyſpyſol hyn i chwi, a chluſt-ymwrandewch â'm geiriau:

15 Canys nid yw y rhai hyn yn feddwon, fel yr ydych chwi yn tybied, (oblegid y drydedd awr o'r dydd yw hi.)

16 Eithr hyn yw y peth a ddywetpwyd trwy y prophwyd Joël,

4036

17 [f] A bydd yn y dyddiau diweddaf, medd Duw, [g] y tywalltaf o'm Hyſpryd ar bob cnawd: a'ch meibion chwi [h] a'ch merched a brophwydant, a'ch gŵyr ieuaingc a welant weledigaethau, a'ch hynaf-gwŷr a freuddwydiant freuddwydion:

f Eſay 44.3. Ezec.11.19 & 36.27. Joel 2.28. Zech.12.10 Ioan 7.38. g Pſ. 10.45. h Pen.21.9.

18 Ac ar fy ngweiſion ac ar fy llaw-forwynion y tywalltaf o'm Hyſpryd yn y dyddiau hynny; a hwy a brophwydant:

19 Ac mi a roddaf ryfeddodau yn y nef uchod, ac arwyddion yn y ddaiar iſod, gwaed, a thân, a tharth mŵg.

20 * Yr haul a droir yn dywyllwch, a'r lloer yn waed, cyn i ddydd mawr ac eglur yr Arglwydd ddyfod.

21 A bydd, [i] pwy bynnag a alwo ar enw yr Arglwydd a fydd cadwedig.

i Rhu.10.13

22 Ha wŷr Iſraël, clywch y geiriau hyn; Ieſu o Nazareth, gŵr profedig gan Dduw yn eich plith chwi, trwy nerthoedd a rhyfeddodau ac arwyddion, y rhai a wnaeth Duw trwyddo ef yn eich canol chwi, megis ag y gwyddoch chwithau:

23 Hwn [k] wedi ei roddi trwy derfynedig gyngor a rhag-wybodaeth Duw, [l] a gymmeraſoch chwi, a thrwy ddwylo anwir a groeſ-hoeliaſoch, ac a laddaſoch:

k Pen.4.28. l Pen. 5.30.

24 [m] Yr hwn a gyfodes Duw, gan ryddhau gofidiau angau: canys nid oedd boſſibl ei attal ef ganddo.

m Ad. 32. Pen. 3.15. & 4.10. & 10.40. & 13.30,36. & 17.31. Rhuf.4.24. & 8. 11. 1Cor.6.14. & 15.15. Gal. 1.1. Eph.1.20. Col.2.12. 1Theſ.1.10. Heb.13.20. 1Pet.1.21. nPſa.16.8.

25 Canys Dafydd ſydd yn dywedyd am dano, [n] Rhag-welais yr Arglwydd ger fy mron yn oeſtad, canys ar fy neheu-law y mae, fel na'm hyſgoger.

26 Am hynny y llawenhaodd fy nghalon, ac y gorfoleddodd fy nhafod; ïe, a'm cnawd hefyd a orphywys mewn gobaith:

27 Am na adewi fy enaid yn uffern, ac na oddefi i'th Sanct weled llygredigaeth.

28 Gwnaethoſt yn hyſpys i mi ffyrdd y bywyd: ti a'm cyflawni o lawenydd â'th wyneb-pryd.

29 Ha wŷr frodyr, y mae yn rhydd i mi ddywedyd yn hŷ wrthych, [o] am y Patriarch Dafydd, ei farw ef a'i gladdu, ac y mae ei feddrod ef gyd-a ni hyd y dydd hwn.

o Bſa.2 10. Pen. 13.36.

30 Am hynny, ac efe yn brophwyd, [p] yn gwybod dyngu o Dduw iddo trwy lw, mai o ffrwyth ei lwynau ef o ran y cnawd, y cyfodai efe Grift, i eiſtedd ar ei orſeddfa ef.

p Pſa.132 11 Luc 1.32. Rhu. 1.3. 2Tim. 2 8.

31 Ac efe yn rhag-weled, a lefarodd am adgyfodiad Chriſt, [q] na adawyd ei enaid ef yn uffern, ac na's gwelodd ei gnawd ef lygredigaeth.

q Pſa.16.10

32 [r] Yr Ieſu hwn a gyfododd Duw i fynu, [ſ] o'r hyn yr ydym ni oll yn dyſtion.

r Ad. 24. ſ Pen 1.8.

33 Am hynny [t] wedi ei dderchafu ef drwy ddeheulaw Duw, ac [u] iddo derbyn gan y Tâd yr addewid o'r Yſpryd glân, efe [x] a dywalltodd y peth yma yr ydych chwi yr awron yn ei weled, ac yn ei glywed.

t Pen 5.31. Phil.2 9. uIoſ 14.26. & 15.26. Pen. 1.4 x Pen 10.45

34 Oblegid ni dderchafodd Dafydd i'r nefoedd: ond y mae efe yn dywedyd ei hun, [y] Yr ARGLWYDD a ddywedodd wrth fy Arglwydd, Eiſtedd ar fy neheu-law,

y Pſa. 110 1 Mat.22 44 1Cor.15 25 Eph.1.20. Heb.1.13.

35 Hyd

4036 35 Hyd oni oſodwyf dy elynnion yn droedfaingc i'th draed.

36 Am hynny, gwybydded holl dŷ Iſraël yn ddiogel, ddarfod i Dduw wneuthur yn Arglwydd ac yn Griſt, yr Ieſu hwn a groeſ-hoeliaſoch chwi.

z Zec.12.10 Luc 3.10. Pen. 9.6. & 16.30. 37 Hwythau wedi clywed hyn, [z] a ddwyſbigwyd yn eu calon, ac a ddywedaſant wrth Petr, a'r Apoſtolion eraill, Ha wŷr frodyr, beth a wnawn ni?

a Pen.3.19. 38 A Phetr a ddywedodd wrthynt, [a] Edifarhewch, a bedyddier pob un o honoch yn enw Ieſu Griſt er maddeuant pechodau; a chwi a dderbyniwch ddawn yr Yſpryd glân.

b Joel 2.28. 39 Canys i chwi y mae yr addewid, ac [b] i'ch

c Eph.2.13. plant, ac [c] i bawb ym mhell, cynniſer ag a alwo yr Arglwydd ein Duw ni atto.

40 Ac â llawer o ymadroddion eraill y tyſtiolaethodd ac y cynghorodd efe, gan ddywedyd, Ymgedwch rhag y genhedlaeth drofaüs hon.

41 Yna y rhai a dderbyniaſant ei air ef yn ewyllyſgar a fedyddiwyd: a 'chwanegwyd attynt y dwthwn hwnnw ynghylch tair mil o eneidiau.

d Ad. 46. 42 Ac yr oeddynt yn parhau yn athrawiaeth ac ynghymdeithas yr Apoſtolion, ac [d] yn torri bara, ac mewn gweddïau.

e Mar.16.17. Pen. 5.12. 43 Ac ofn a ddaeth ar bob enaid: a [e] llawer o ryfeddodau ac arwyddion a wnaethpwyd gan yr Apoſtolion.

f Pen.4.32, 34. 44 A'r rhai a gredent oll oeddynt yn yr un man, a [f] phob peth ganddynt yn gyffredin;

g Eſay 58.7 45 A hwy a werthaſant eu meddiannau a'u da, ac [g] a'u rhannaſant i bawb, fel yr oedd yr eiſiau ar neb.

h Pen. 20.7. ‡ Gorref. 46 A hwy beunydd yn parhau yn gyttûn yn y Deml, ac [h] yn torri bara ‡ o dŷ i dŷ, a gymeraſant eu lluniaeth mewn llawenydd a ſymledd calon;

i Luc 2.52. Pen. 4.33. Rhu.14.18. k Pen. 5.14. 47 Gan foli Duw, a [i] chael ffafor gan yr holl bobl. [k] A'r Arglwydd a 'chwanegodd beunydd at yr Eglwys y rhai fyddent gadwedig.

PEN. III.

1 Petr wrth bregethu i'r bobl a ddaethai i weled y clôff a roiſid ar ei draed, 12 yn proffeſſu nad trwy ei rym a'i dduwioldeb ef, neu Ioan, y gwnaethid ef yn iach, ond trwy Dduw, a'i Fâb Ieſu, a thrwy ffydd yn ei enw ef: 13 gan eu ceryddu hwy hefyd am groeſ-hoelio yr Ieſu. 17 Yr hyn beth gan iddynt ei wneuthur mewn anwybod, ac wrth hynny gyflawnu terfynedig gyngor Duw, a'r yſgrythyrau, 19 Y mae efe yn eu hannog hwy trwy edifeirwch a ffydd, i geiſio maddeuant o'i pechodau, ac iechydwriaeth yn yr unrhyw Ieſu.

Pſ.55.17. PEtr hefyd ac Ioan a aethant i fynu i'r Deml ynghŷd, ar yr awr weddi, [a] ſef y

a Pen.14.8. nawfed.

2 A [b] rhyw ŵr clôff o grôth ei fam a ddygid, yr hwn a ddodent beunydd wrth borth y

b Ioan 9.8. Deml, yr hwn a elwid Prydferth, [c] i ofyn eluſen gan y rhai a elai i mewn i'r Deml.

3 Yr hwn, pan welodd ef Petr ac Ioan ar fedr myned i mewn i'r Deml, a ddeiſyfiodd gael 4036 eluſen.

4 A Phetr yn dal ſulw arno gyd-ag Ioan, a ddywedodd, Edrych arnom ni.

5 Ac efe a ddaliodd ſulw arnynt, gan obeithio cael rhyw beth ganddynt.

6 Yna y dywedodd Petr, Arian ac aur nid oes gennyf; eithr yr hyn ſydd gennyf, hynny yr wyf yn ei roddi i ti: [d] Yn enw Ieſu Griſt o Nazareth cyfod a rhodia. d Pen. 4.10.

7 A chan ei gymmeryd ef erbyn ei ddeheulaw, efe a'i cyfododd ef i fynu: ac yn ebrwydd ei draed ef a'i ffêrau a gadarnhâwyd.

8 A chan neidio i fynu, efe a ſaſodd, ac a rodiodd, ac a aeth gyd-a hwynt i'r Deml, dan rodio, a neidio, a moli Duw.

9 A'r holl bobl a'i gwelodd ef yn rhodio, ac yn moli Duw.

10 Ac yr oeddynt hwy yn ei adnabod, mai hwn oedd yr un a eiſteddai am eluſen, wrth borth Prydferth y Deml: a hwy a lanwyd o fraw a ſynnedigaeth am y peth a ddigwyddaſai iddo.

11 Ac fel yr oedd y clôff a iachaſid yn artal Petr ac Ioan, yr holl bobl yn frawychus a gyd-redodd attynt i'r porth [e] a elwir *porth* Solomon. e Ioſ 10.23. Pen. 5.12.

12 A phan welodd Petr, efe a attebodd i'r bobl, Ha wŷr Iſraëliaid, beth a wnewch chwi yn rhyfeddu am hyn? neu beth a wnewch chwi yn dal ſulw arnom ni, fel pe trwy ein nerth ein hun neu *ein* duwioldeb y gwnaethem i hwn rodio?

13 * Duw Abraham, ac Iſaac, ac Jacob, Duw ein tadau ni, [f] a ogoneddodd ei Fâb Ieſu, yr hwn a draddodaſoch chwi, ac [g] a'i gwadaſoch ger bron Pilat, pan farnodd efe ef i'w ollwng yn rhydd. * Pen.5.30. f Ioan 17.1. g Mat.27.20 Mar. 15 11. Luc 23. 18. Ioan 18.40. & 19. 15.

14 Eithr chwi a wadaſoch y Sanct a'r Cyfiawn, ac a ddeiſyfiaſoch roddi i chwi ŵr llofruddiog;

15 A * thywyſog y bywyd a laddaſoch, [h] yr hwn a godes Duw o feirw; [i] o'r hyn yr ydym ni yn dyſtion. * Heb.2.10. h Pen. 2.24. i Pen. 2.32.

16 A'i enw ef, trwy ffydd yn ei enw ef, a nerthodd y dyn yma a welwch, ac a adwaenoch chwi: a'r ffydd yr hon *ſydd* drwyddo ef, a roës iddo ef yr holl iechyd hwn yn eich gŵydd chwi oll.

17 Ac yn awr, frodyr, mi a wn mai [k] trwy anwybod y gwnaethoch, megis y *gwnaeth* eich pendefigion chwi hefyd. k Luc 23. 34. 1 Cor.2.8. 1 Tim.1.13.

18 Eithr [l] y pethau a rag-fynegodd Duw [m] trwy enau ei holl brophwydi, y dioddefai Chriſt, a gyflawnodd efe fel hyn. l Luc 24. 44. m Eſa.50.6. & 53.5,&c.

19 [n] Edifarhewch gan hynny, a dychwelwch, fel y deleer eich pechodau, pan ddelo yr amſeroedd i orphywys o olwg yr Arglwydd; n Pen.2.38.

20 Ac yr anfono efe Ieſu Griſt, yr hwn a bregethwyd o'r blaen i chwi:

21 Yr hwn ſydd raid i'r nef ei dderbyn, hyd amſeroedd adferiad pob peth, y rhai a ddywedodd Duw drwy enau ei holl ſanctaidd brophwydi, erioed.

22 Canys Moſes a ddywedodd wrth y tadau, ° Yr Arglwydd eich Duw a gyfyd i chwi Brophwyd o'ch brodyr, megis myfi: arno ef y gwrandewch ‡ ym mhobpeth a ddywetto wrthych. ° Deut. 18. 15, 18, 19. Pen. 7. 37. ‡ *yn ôl pob peth.*

4036 23 A bydd, pob enaid ni wrandawö ar y Prophwyd hwnnw a lwyr-ddifethir o blith y bobl.

24 A'r holl brophwydi hefyd o Samuel, ac o'r rhai wedi, cynnifer ag a leſarafant, a ragfynegafant hefyd am y dyddiau hyn.

25 Chwy-chwi ydych blant y prophwydi, a'r cyfammod, yr hwn a wnaeth Duw â'n
f Gen. 12.3. & 18.18. & 22. 18. & 26. 4. tadau ni, gan ddywedyd wrth Abraham, [f] Ac yn dy hâd ti y bendithir holl dylwythau y ddaiar.

g Pſ. 13 46. 26 [g] Duw gwedi cyfodi ei Fâb Ieſu, a'i hanfonodd ef i chwi yn gyntaf, gan eich bendithio chwi, trwy droi pob un o honoch ymaith oddiwrth eich drygioni.

PEN. IV.

1 Llywodraethwŷr yr Iuddewon yn anfodlon i bregeth Petr, 4 (er troi miloedd i'r ffydd o'r bobl a glywſent y gair) ac yn ei garcharu ef, ac Ioan. 5 Wedi bynny Petr wrth ei holi, yn dywedyd yn hyderus, mai trwy enw yr Ieſu yr iachaſid y cloff, ac mai trwy Ieſu yn unig y bydd rhaid i ninnau gael iechydwriaeth dragywyddol: 13 hwythau yn gorchymmyn iddo ef ac i Ioan, na phregethent mwyach yn yr enw hwnnw, ac yn eu bygwth hwy. 23 Yr Eglwys ar bynny yn ymroi i weddio: 31 A Duw trwy gynnhyrfu y lle 'r oeddynt wedi ymgynnull ynddo, yn tyſtiolaethu glywed o hono ef eu gweddi hwynt: ac yn cadarnhau yr Eglwys trwy roddi yr Yſpryd glân, a chariad perffaith tu-ag at ei gilydd.

‡ *a chapten.* Luc. 22. 4. AC fel yr oeddynt yn llèfaru wrth y bobl, yr offeiriaid ‡ a blaenor y Deml, a'r Saduceaid, a ddaethant arnynt hwy;

2 Yn flîn ganddynt am eu bod hwy yn dyſgu y bobl, ac yn pregethu trwy yr Ieſu yr adgyfodiad o feirw.

3 A hwy a oſodafant ddwylo arnynt hwy, ac a'u dodafant mewn dalfa, hyd trannoeth; canys yr oedd hi yn awr yn hwyr.

4 Eithr llawer o'r rhai a glywſant y gair a gredafant. A rhifedi y gwŷr a wnaed ynghylch pum mîl.

5 ¶ A digwyddodd drannoeth ddarfod i'w llywodraeth-wŷr hwy, a'r Henuriaid, a'r yſgrifennyddion, ymgynnull i Jeruſalem:

a Luc 3. 2. Ioan 11. 49. 6 Ac [a] Annas yr Arch-offeiriad, a Chaiaphas, ac Ioan, ac Alexander, a chymmaint ag oedd o genedl yr Arch-offeiriad.

b Exo. 2. 14. Mat. 21. 23. Pen. 7. 27. 7 Ac wedi iddynt eu goſod hwy yn y canol, hwy a ofynnafant, [b] Trwy ba awdurdod, neu ym mha enw y gwnaethoch chwi hyn?

8 Yna Petr, yn gyflawn o'r Yſpryd glân, a ddywedodd wrthynt, *Chwy-chwi* bennaethiaid y bobl, a henuriaid Iſraël.

9 Od ydys yn ein holi ni heddyw am y weithred dda i'r dyn claf, *ſef* pa wedd yr iachawyd ef,

10 Bydded hyſpys i chwi oll, ac i bawb o bobl Iſraël, mai trwy enw Ieſu Griſt o Nazareth, yr hwn a groeſ-hoeliaſoch chwi, *c* yr hwn a gyfododd Duw o feirw, trwy hwnnw y mae hwn yn ſefyll yn iach ger eich bron chwi.

d Pſ 118. 22. Mat. 21. 42. 11 [d] Hwn yw 'r maen a lyſwyd gennych chwi yr adeiladwŷr, yr hwn a wnaëd yn ben i'r gongl. 4036

e Mat. 1. 21. Pen. 10. 43. *1* Tim. 2. 5, 6. 12 [e] Ac nid oes iechydwriaeth yn neb arall: canys nid oes enw arall tan y nef, wedi ei roddi ym mhlith dynion, drwy yr hwn y mae yn rhaid i ni fod yn gadwedig.

13 ¶ A phan welſant hyſder Petr ac Ioan, a deall mai gwŷr anllythyrennog ac annyſgedig oeddynt, hwy a ryfeddafant. A hwy a'i hadwaenent, eu bod hwy gyd-a'r Ieſu.

14 Ac wrth weled y dyn a iachafid yn ſefyll gyd-a hwynt, nid oedd ganddynt ddim i'w ddywedyd yn erbyn hynny.

15 Eithr wedi gorchymmyn iddynt fyned allan o'r gynghorfa, hwy a ymgynghorafant â'i gilydd,

f Ioſ 11. 47. 16 Gan ddywedyd, [f] Beth a wnawn ni i'r dynion hyn? canys yn ddiau arwŷdd hynod a wnaëd trwyddynt hwy, hyſpys i bawb a'r ſydd yn preſſwylio yn Jeruſalem, ac nis gallwn ni ei wadu.

17 Eithr fel na's taner ymmhellach ym mhlith y bobl, gan fygwth bygythiwn hwy, na leſaront mwyach wrth un dyn yn yr enw hwn.

18 A hwy a'u galwafant hwynt, ac a orchymynnafant iddynt nad ynganent ddim, ac na ddyſgent yn enw 'r Ieſu.

19 Eithr Petr ác Ioan a attebafant iddynt, ac a ddywedafant, *g* Ai cyfiawn yw ger bron Duw, wrando arnoch chwi yn hytrach nag ar Dduw? bernwch chwi.

g Pen. 5. 29.

20 Canys ni allwn ni na ddywedom y pethau a welſom ac a glywſom.

21 Eithr wedi eu bygwth ymmhellach, hwy a'u gollyngafant hwy yn rhyddion, heb gael dim i'w coſpi hwynt, [h] oblegid y bobl: canys yr oedd pawb yn gogoneddu Duw am yr hyn a wnaethid.

h Mat. 21. 26. Luc 20. 6, 19. & 22. 2. Pen. 5. 26.

i Pſ. 3. 7.

22 Canys yr oedd y dyn uwch-law deugain oed, ar yr hwn y gwnaethid yr arwŷdd hwn o iechydwriaeth.

k Pſ. 12. 1.

23 ¶ A hwythau wedi eu gollwng ymaith, [k] a ddaethant at yr eiddynt, ac a ddangoſafant yr holl bethau a ddywedafai yr Arch-offeiriaid, a'r Henuriaid wrthynt.

24 Hwythau pan glwyſant, o un-frŷd a gyfodafant eu llef at Dduw, ac a ddywedafant, O Arglwydd, tydi yw y Duw yr hwn a wnaethoſt y nef a'r ddaiar a'r môr ac oll ſydd ynddynt;

l Pſal. 2. 1. 25 Yr hwn trwy yr Yſpryd glân yngenau dy wâs Dafydd, a ddywedaiſt, [l] Pa ham y terfyſgodd y cenhedloedd, ac y bwriadodd y bobloedd bethau ofer?

26 Brenhinoedd y ddaiar a ſafafant i fynu, a'r llywodraethwŷr a ymgaſglafant ynghŷd, yn erbyn yr Arglwydd, ac yn erbyn ei Griſt ef.

m Mat. 26. 3. Luc 23. 1. 27 Canys [m] mewn gwirionedd, yn y ddinas hon yr ymgynhullodd yn erbyn dy Sanct Fâb Ieſu, yr hwn a enneiniaiſt ti, Herod a Phontius Pilat, gyd-a'r cenhedloedd, a phobl Iſraël:

n Pen. 2. 23. 28 [n] I wneuthur pa bethau bynnag a raglunioddo dy law a'th gyngor di eu gwneuthur.

29 Ac yn awr, Arglwydd, edrych ar eu bygythion hwy, a chaniadhâ i'th weiſion draethu dy air di gyd-a phob hyfder;

30 Trwy eſtyn o honot dy law i iachau, ac fel

4036 fel y gwneler arwyddion a rhyfeddodau, trwy enw dy ſanctaidd Fâb Ieſu.

[o] Pen. 1. 2, 4. & 16. 26. 31 Ac wedi iddynt weddïo, [o] ſiglwyd y lle yr oeddynt wedi ymgynnull ynddo; a hwy a lanwyd oll o'r Yſpryd glân; a hwy a leferaſant air Duw yn hyderus.

[p] 1 Pet. 3. 8. [q] Pen. 2. 44. 32 A lliaws y rhai a gredaſent [p] oedd o un galon ac un enaid; [q] ac ni ddywedodd neb o honynt, fod dim ar a feddai, yn eiddo ei hunan, eithr yr oedd ganddynt bob peth yn gyffredin.

[r] Pen. 1. 22. [ſ] Pen. 2. 47. 33 A'r Apoſtolion trwy nerth mawr a roddaſant [r] dyſtiolaeth o adgyfodiad yr Arglwydd Ieſu: a [ſ] grâs mawr oedd arnynt hwy oll.

34 Canys nid oedd un anghenus yn eu plith hwy: oblegid cynnifer ag oedd berchen tiroedd neu dai, a'u gwerthaſant, ac a ddygaſant werth y pethau a werthaſid,

35 Ac a'i goſodaſant wrth draed yr Apoſtolion: a rhannwyd i bob un megis yr oedd yr angen arno.

‡ *Joſes.* 36 A ‡ Joſeph, yr hwn a gyfenwid Barnabas gan yr Apoſtolion, (yr hyn o'i gyfieithu yw, Mâb diddanwch) yn Lefiad, ac yn Cypriad o genedl,

37 A thîr ganddo, a'i gwerthodd, ac a ddug yr arian, ac a'i goſodes wrth draed yr Apoſtolion.

PEN. V.

1 *Wedi i Ananias a Sapphira ei wraig, am eu rhagrith gwympo i lawr yn feirw, wrth gerydd Petr,* 12 *ac i'r Apoſtolion eraill wneuthur llawer o wyrthiau,* 14 *er cynnydd i'r ffydd:* 17 *y mae yr Apoſtolion yn cael eu carcharu eilwaith,* 19 *ac er hynny yn cael eu gwaredu gan Angel, yr hwn ſydd yn erchi iddynt bregethu i bawb ar gyhoedd:* 21 *bwythau wedi iddynt bregethu felly yn y Deml,* 29 *a cher bron y Cyngor,* 33 *mewn perygl o gael eu lladd, eithr trwy gyngor Gamaliel, cynghorwr mawr ymhlith yr luddewon, yn cael eu cadw yn fyw,* 40 *ac yn unig eu curo; a bwythau yn gogoneddu Duw am hynny, ac heb beidio â phregethu.*

‡ *ſoddiant.* EIthr rhyw wr, a'i enw Ananias, gyd-a Sapphira ei wraig, a werthodd ‡ dîr,

‡ *yn gwybod.* 2 Ac a ddarn-guddiodd beth o'r gwerth, a'i wraig hefyd ‡ o'r gyfrinach, ac a ddug ryw gyfran, ac a'i goſododd wrth draed yr Apoſtolion.

3 Eithr Petr a ddywedodd, Ananias, pa ham y llanwodd Satan dy galon di, i ddywedyd celwŷdd wrth yr Yſpryd glân, ac i ddarnguddio peth o werth y tîr?

4 Tra ydoedd yn aros, onid i ti yr oedd yn aros? ac wedi ei werthu, onid oedd yn dy feddiant ti? Pa ham y goſodaiſt y peth hyn yn dy galon? Ni ddywedaiſt ti gelwŷdd wrth ddynion, onid wrth Dduw.

5 Ac Ananias pan glybu y geiriau hyn, a ſyrthiodd i lawr, ac a drengodd. A daeth ofn mawr ar bawb a glybu y pethau hyn.

‡ *hamdaiſant.* 6 A'r gwŷr ieuaingc a gyfodaſant, ac a'i ‡ cymmeraſant ef, ac a'i dygaſant allan, ac a'i claddaſant.

7 A bu megis yſpaid tair awr, a'i wraig ef heb wybod y peth a wnaethid, a ddaeth i mewn. 4036

8 A Phetr a attebodd iddi, Dywed ti i mi, ai er cymmaint y gwerthaſoch chwi y tîr? Hitheu a ddywedodd, Ië, er cymmaint.

9 A Phetr a ddywedodd wrthi, Pa ham y cuttunaſoch i demtio Yſpryd yr Arglwydd? wele draed y rhai a gladdaſant dy wŷr di wrth y drws, a hwy a'th ddygant ditheu allan.

10 Ac yn y man hi a ſyrthiodd wrth ei draed ef, ac a drengodd: a'r gwŷr ieuaingc wedi dyfod i mewn, a'i cawſant hi yn farw, ac wedi iddynt ei dwyn hi allan, hwy a'i claddaſant hi yn ymyl ei gŵr.

11 A bu ofn mawr ar yr holl Eglwys, ac ar bawb oll a glybu y pethau hyn.

[a] Pen. 2. 43. 12 ¶ A [a] thrwy ddwylaw yr Apoſtolion y gwnaed arwyddion a rhyfeddodau lawer ym mhlith y bobl. (Ac yr oeddynt oll yn gyttûn ym-mhorth [b] Solomon.

[b] 1 Kon. 3. 14.

[c] Ioan 9. 22. & 12. 42. & 19. 38. 13 Eithr [c] ni feiddiai neb o'r lleill ymgyſylltu â hwynt: ond y bobl oedd yn eu mawrhau.

14 A 'chwanegwyd attynt rai yn credu yn yr Arglwydd, lliaws o wŷr a gwragedd hefyd.)

15 Hyd oni ddygent y rhai cleifion allan ar hŷd yr heolydd, a'u goſod ar welyau a glythau, fel [d] o'r hyn lleiaf y cyſgodai cyſgod Petr, pan ddelai heibio, rai o honynt.

[d] Mat. 9. 21. & 14. 36. Pen. 19. 12.

16 A lliaws a ddaeth hefyd ynghŷd, o'r dinaſoedd o amgylch Jeruſalem, gan ddwyn rhai cleifion, a [e] rhai a drallodid gan yſprydion afiân, y rhai a iachâwyd oll.

[e] Mar. 16. 17.

17 ¶ A'r Arch-offeiriaid a gyfododd, a'r holl rai oedd gyd-ag ef (yr hon yw hereſi y Saduceaid) a lanwyd o ‡ gynfigen,

‡ *Ild.*

18 Ac a ddodaſant eu dwylo ar yr Apoſtolion, ac a'u rhoiſant yn y carchar cyffredin.

[f] Pen. 12. 7. & 16. 26. 19 Eithr [f] Angel yr Arglwydd o hŷd nôs a agorodd ddryſau y carchar, ac a'u dûg hwynt allan, ac a ddywedodd,

20 Ewch, ſefwch a lleferwch yn y Deml wrth y bobl holl eiriau y fuchedd hon.

21 A phan glywſant, hwy a aethant yn foreu i'r Deml, ac a athrawiaethaſant. Eithr daeth yr Arch-offeiriad, a'r rhai oedd gyd-ag ef, ac a alwaſant ynghŷd y Cyngor, a holl Henuriaid plant yr Iſraël, ac a ddanfonaſant i'r carchar, i'w dwyn hwy *ger bron.*

22 A'r ſwyddogion pan ddaethant, ni chawſant hwynt yn y carchar, eithr hwy a ddychwelaſant, ac a ſynegaſant,

23 Gan ddywedyd, Yn wîr ni a gawſom y carchar wedi ei gau o'r fath ſiccraf, a'r ceidwaid yn ſefyll allan o flaen y dryſau; eithr pan agoraſom, ni chawſom neb i mewn.

‡ *Capten.* * *Luc 22. 4.* 24 A phan glybu yr Arch-offeiriad a ‡ *blaenor y Deml a'r offeiriaid pennaf yr ymadroddion hyn, ammau a wnaethant yn eu cylch hwy, beth a ddoe o hyn.

25 Yna y daeth un ac a ſynegodd iddynt, gan ddywedyd, Wele, y mae y gwŷr a ddodaſoch chwi yngharchar yn ſefyll yn y Deml, ac yn dyſgu y bobl.

‡ *Capten.* 26 Yna y ‡ blaenor gyd-a'r ſwyddogion, a

4036 aeth ac a'u dug hwy heb drais: (oblegid [g] yr oedd arnynt ofn y bobl, rhag eu llabyddio)

[g] Mat. 21. 26.

Pen. 4. 21. 27 Ac wedi eu dwyn, hwy a'u goſodaſant o flaen y Cyngor, a'r Arch-offeiriad a ofynnodd iddynt,

[h] Pen. 4. 18. 28 Gan ddywedyd, [h] Oni orchymynnaſom ni, gan orchymmyn i chwi na athrawiaethech yn yr enw hwn? ac wele, chwi a lanwaſoch Jeruſalem â'ch athrawiaeth, ac yr ydych yn ewyllyſio dwyn arnom ni waed y dyn hwn.

[i] Pen. 4. 19. 29 A Phetr a'r Apoſtolion a attebaſant, ac a ddywedaſant, [i] Rhaid yw ufuddhau i Dduw yn fwy nag i ddynion.

[k] Pen. 3. 13, 15. [l] Pe. 10. 39. & 13. 29. 1 Pet. 2. 24. [m] Pe. 2. 33. Heb. 2. 10. Edrych Luc 24. 47. 30 [k] Duw ein tadau ni a gyfododd i fynu Ieſu, yr hwn a laddaſoch chwi, ac [l] a groes-hoeliaſoch ar bren.

31 [m] Hwn a dderchafodd Duw â'i ddeheulaw, yn Dywyſog, ac yn Iachawdwr, i roddi edifeirwch i Iſraël, a maddeuant pechodau.

[n] Ioſ 15. 26, 27. [o] Pen. 2. 4. 32 A [n] nyni ydym ei dyſtion ef o'r pethau hyn, a'r Yſpryd glân heſyd, [o] yr hwn a roddes Duw i'r rhai ſydd yn ufuddhau iddo ef.

[p] Pen. 7. 54. 33 A [p] phan glywſant hwy hynny, hwy a ffrommaſant, ac a ymgynghoraſant am eu lladd hwynt.

[q] Pen 22. 3. 34 ¶ Eithr rhyw Phariſead a'i enw [q] Gamaliel, Doctor o'r gyfraith, parchedig gan yr holl bobl, a gyfododd i fynu yn y Cyngor, ac a archodd ynu yr Apoſtolion allan dros ennyd fechan;

35 Ac a ddywedodd wrthynt, Ha wŷr o Iſraël, edrychwch arnoch eich hunain, pa beth yr ydych ar fedr ei wneuthur am y dynion hyn.

36 Canys o flaen y dyddiau hyn, cyfododd Theudas i fynu, gan ddywedyd ei fod ef yn rhyw un, wrth yr hwn y glynodd rhifedi o wŷr, ynghylch pedwar cant; yr hwn a laddwyd, a chynnifer oll a [‡] ufuddhaſant iddo a wafgarwyd, ac a wnaed yn ddiddim.

[‡] Neu, gredaſant.

37 Yn ôl hwn y cyfododd Judas y Galilead, yn nyddiau y drêth, ac efe a drôdd bobl lawer ar ei ôl; ac yntef heſyd a ddarfu am dano, a chynnifer oll a ufuddhaſant iddo a wafgarwyd.

38 Ac yr awron, meddaf i chwi, ciliwch oddiwrth y dynion hyn, a gadewch iddynt: oblegid [r] o's o ddynion y mae y cyngor hwn, neu 'r weithred hon, fe a ddiddymmir:

[r] Dih. 21. 30. Eſay 8. 10. Mat. 15. 13.

39 Eithr o's o Dduw y mae, ni ellwch chwi ei ddiddymmu, rhag eich cael [ſ] yn ymladd yn erbyn Duw.

[ſ] Pen. 9. 5. & 23. 9.

40 A chyttuno ag ef a wnaethant. Ac wedi iddynt alw yr Apoſtolion attynt, a'u curo, hwy a orchymmynnaſant iddynt na leſarent [t] yn enw yr Ieſu, ac a'u gollyngaſant ymaith.

[t] Mat. 5. 12. Heb. 10. 34. Iago 1. 2. 1 Petr 4. 13, 16.

41 A hwy a aethant allan o olwg y Cyngor yn llawen, am eu cyfrif hwynt yn deilwng i ddioddef ammarch o achos ei enw ef.

42 A beunydd yn y Deml, ac o dŷ i dŷ, ni pheidiaſant â dyſgu, a phregethu Ieſu Grift.

PEN. VI.

1 *Yr Apoſtolion yn chwennych nad eſgeuluſid y tlodion, o ran eu lluniaeth corphorol, ac yn eſaus beſyd eu hunain am gyfrannu gair Duw, lluniaeth yr enaid,* 3 *yn ordeinio ſwydd Diaconiaeth i ſaith o wŷr etholedig:* 5 *o'r rhai y mae Stephan, gŵr llawn o ffydd ac o'r Yſpryd glân, yn un:* 12 *ei ddal ef gan y rhai a wradwyddodd efe wrth ymreſymmu:* 13 *ac achwyn arno ar gam, am gabla yn erbyn y gyfraith, a'r Deml.*

AC yn y dyddiau hynny, a'r diſgyblion yn amlhau, bu grwgnach gan y Groegiaid yn erbyn yr Hebreaid, am ddirmygu eu gwragedd gweddwon hwy, yn y weinidogaeth feunyddol. 4036

2 Yna 'r deuddeg a alwaſant ynghŷd y lliaws diſgyblion, ac a ddywedaſant, [a] Nid yw gymheſur i ni adel gair Duw, a gwaſanaethu byrddau.

[a] Ex. 18. 17.

3 Am hynny, frodyr, [b] edrychwch yn eich plith, am feithwŷr da eu gair, yn llawn o'r Yſpryd glân, a doethineb, y rhai a oſodom ar hyn o orchwyl.

[b] Deu 1. 13. Peſ. 1. 21. & 16. 2. 1 Tim. 3. 7.

4 Eithr nyni a barhawn mewn gweddi, a gweinidogaeth y gair.

5 A bodlon fu 'r ymadrodd gan yr holl liaws: a hwy a etholaſant Stephan, [c] gŵr llawn o ffydd, ac o'r Yſpryd glân, a [d] Philip, a Phrochorus, a Nicanor, a Thimon, a Pharmenas, a Nicholas, proſelyt o Antiochia:

[c] Pe. 11. 24. [d] Pe. 8. 5, 26. & 21. 8.

6 Y rhai a oſodaſant hwy ger bron yr Apoſtolion; ac wedi iddynt weddio, [e] hwy a ddodaſant eu dwylo arnynt hwy.

[e] Pen. 8. 17. & 13. 3. 1 Tim. 4. 14. & 5. 22. 2 Tim. 1. 6.

7 A [f] gair Duw a gynnyddodd; a rhifedi y diſgyblion yn Jeruſalem a amlhaodd yn ddirfawr, a thyrfa fawr o'r offeiriaid a ufuddhaſant i'r ffydd.

[f] Pe. 12. 24. & 19. 20. Col. 1. 6.

8 Eithr Stephan yn llawn ffydd, a nerth, a wnaeth ryfeddodau, ac arwyddion ym-mhlith y bobl.

9 ¶ Yna y cyfodes rhai o'r ſynagog a elwir eiddo y Libertiniaid, a'r Cyreniaid, a'r Alexandriaid, a'r rhai o Cilicia, ac o Aſia, gan ymddadleu ag Stephan.

10 Ac [g] ni allent wrthwynebu y doethineb a'r Yſpryd, drwy yr hwn yr oedd efe yn lleſaru.

[g] Luc 21. 15. Edrych Exod 4. 12. Eſay 54. 17.

11 Yna y goſodaſant wŷr i ddywedyd, Nyni a'i clywſom ef yn dywedyd geiriau cablaidd yn erbyn Moſes a Duw.

12 A hwy a gynhyrfaſant y bobl a'r henuriaid a'r yſgrifennyddion, a chan ddyfod arno, a'i cippiaſant ef ac a'i dygaſant i'r Gynghorfa;

13 Ac a oſodaſant gau dyſtion, y rhai a ddywedent, Nid yw y dyn hwn yn peidio â dywedyd cabl-eiriau yn erbyn y lle ſanctaidd hwn a'r gyfraith.

14 Canys nyni a'i clywſom ef yn dywedyd, y deſtrywiai yr Ieſu hwn o Nazareth y lle yma, ac y newidiai efe y defodau a draddododd Moſes i ni.

15 Ac fel yr oedd yr holl rai a eiſteddent yn y Cyngor yn dal ſulw arno, hwy a welent ei wyneb ef fel wyneb Angel.

PEN.

4937

PEN. VII.

1 *Stephan wrth gael cennad i atteb troſto ei bun am y gabledd,* 2 *yn dangos ddarfod i Abraham addoli Duw yn iawn, a pha fodd y dewiſodd Duw y Tadau,* 20 *cyn geni Moſes, a chyn adeiladu y Babell a'r Deml:* 37 *a thyſtiolaethu o Moſes ei hun am Grift:* 44 *ac na pharhâi y Ceremoniau oddiallan, y rhai a ordeiniefid ar ddull y portreiad nefawl, ond tros amſer:* 51 *Gan eu ctryddu hwy, am eu gwaith yn gwrthwynebu ac yn lladd Chriſt y Cyfiawn hwnnw, am yr hwn y rhag-ddywedaſai y prophwydi y doe efe i'r byd:* 54 *Hwythau ar hynny, yn ei labyddio ef i farwolaeth, ac yntef yn gorchymmyn ei enaid i'r Iefu, ac yn gweddio troſtynt hwy.*

YNa y dywedodd yr Arch-offeiriaid, A ydyw y pethau hyn felly?

a Pen.22.1. 2 Yntef a ddywedodd, [a]Ha wŷr, frodyr, a thadau, gwrandewch, Duw y gogoniant a ymddangoſodd i'n tâd Abraham, pan oedd efe ym Meſopotamia, cyn iddo drigo yn Charran;

b Gen.12.1, 3,6. 3 Ac a ddywedodd wrtho, [b]Dôs allan o'th wlâd ac oddiwrth dy dylwyth, a thyred i'r tîr a ddangoſwyf i ti.

c Gē.11.31. 4 Yna [c]y daeth efe allan o dîr y Caldeaid, ac y preſſwyliodd yn Charran: ac oddi-yno wedi marw ei dâd, efe a'i ſymmudodd ef i'r tîr yma, yn yr hwn yr ydych chwi yn preſſwylio yr awr hon.

d Gen.12.7. & 13.15. 5 Ac ni roës iddo etifeddiaeth ynddo, na ddo lêd troed; ac [d]efe a addawödd ei roddi iddo i'w feddiannu, ac i'w hâd yn ei ôl, pryd nad oedd plentyn iddo.

e Gē.15.13, 16. ‡ Neu, *a hâd ef.* f Ex.12.40. Gal.3.17. 6 A Duw a lefarodd fel hyn, [e]‡Dy hâd ti a fydd ymdeithydd mewn gwlâd ddïeithr, a hwy a'i caethiwant ef, ac a'i drygant, [f]bedwar can mlynedd.

g Exo.3.12. 7 Eithr y genedl yr hon a waſanaethant hwy, a farnaf fi, medd Duw; ac wedi hynny y dônt allan, ac [g]a'm gwaſanaethant i yn y lle hwn.

h Gen.17.9, 10. i Gen.21.2, 3,4. k Gen.25.26 l Gen. 29. 31, &c. & 30.5, &c. & 35.23. m Gen.37. 4,28. Pſa.105.17. 8 [h]Ac efe a roddes iddo gyfammod yr enwaediad. Felly [i]*Abraham* a genhedlodd Iſaac, ac a enwaedodd arno yr wythfed dydd; [k]ac Iſaac a genhedlodd Jacob; ac [l]Jacob a genhedlodd y deuddeg Patriarch.

9 [m]A'r Patrieirch gan gynfigennu a werthaſant Joſeph i'r Aipht: ond yr oedd Duw gyd-ag ef,

n Gē.41.37. 10 Ac a'i hachubodd ef o'i holl orthrymderau, [n]ac a roës iddo hawddgarwch a doethineb yngolwg Pharao brenin yr Aipht: ac efe a'i goſododdef yn llywodraethwr ar yr Aipht, ac ar ei holl dŷ.

o Gē.41.54. 11 Ac [o]ſe ddaeth newŷn dros holl dîr yr Aipht a Chanaan, a gorthrymder mawr: a'n tadau ni chawſant luniaeth.

p Gen.42.1. 12 [p]Ond pan glybu Jacob fod ŷd yn yr Aipht, efe a anfonodd ein tadau ni allan yn gyntaf.

q Gen.45. 4,16. 13 [q]A'r ail waith yr adnabüwyd Joſeph gan ei frodyr; a chenedl Joſeph a aeth yn hyſpys i Pharao.

14 Yna yr anfonodd Joſeph, ac a gyrchodd ei dâd Jacob, [r]a'i holl genedl, pymtheg enaid a thrugain. 4037

r Gē.46.27; Deu 10..22

15 [ſ]Felly yr aeth Jacob i wared i'r Aipht, ac a fu farw, efe a'n tadau hefyd. ſ Gen.46.5, & 49.33.

16 A [t]hwy a'ſymmudwyd i Sichem, ac a ddodwyd yn [u]y bedd a brynnaſai Abraham er arian, gan feibion Emor *tâd* Sichem.

t Ex.13.19. Joſ.24.32. u Gē.23.16. & 33.19.

17 A phan neſſaodd amſer yr addewid, yr hwn a dyngaſai Duw i Abraham, [x]y bobl a gynnyddodd, ac a amlhaodd yn yr Aipht,

x Exod.1.7, 8, 9. Pſa.105.24.

18 Hyd oni chyſodod brenin arall, yr hwn nid adwaenai mo Joſeph.

19 Hwn a fu ddichellgar wrth ein cenedl ni, ac a ddrygodd ein tadau, [y]gan beri iddynt fwrw allan eu plant, fel na heppilient.

y Exo.1.22.

20 [z]Ar yr hwn amſer y ganwyd Moſes, [a]ac efe oedd ‡dlwſ i Dduw, ac a fagwyd dri mis ynnhŷ ei dâd.

z Exod.2.2. a Heb.11.23 ‡ *dlws iawn*

21 Ac wedi ei fwrw ef allan, merch Pharao a'i cyfodes ef i fynu, ac a'i magodd ef yn fâb iddi ei hun.

22 A Moſes oedd ddyſgedig yn holl ddoethineb yr Aiphtiaid; ac [b]oedd nerthol mewn geiriau, ac mewn gweithredoedd.

b Act.7.22.

23 A [c]phan oedd efe yn llawn ddeugeinmlwydd oed, daeth i'w galon ef ymweled â'i frodyr plant yr Iſraël.

c Ex. 2. 11.

24 A phan welodd efe un yn cael cam, efe a'i hamddiffynnodd ef, ac a ddialodd gam yr hwn a orthrymmid, gan daro yr Aiphtiwr.

25 Ac efe a dybiodd fod ei frodyr yn deall, fod Duw yn rhoddi iechydwriaeth iddynt trwy ei law ef; eithr hwynt-hwy ni ddeallaſant.

26 [d]A'r dydd neſaf yr ymddangoſodd efe iddynt, a hwy yn ymraſaelio, ac a'i hannogodd hwynt i heddychu, gan ddywedyd, Ha wŷr, brodyr ydych chwi, pa ham y gwnewch gam â'i gilydd?

d Ex.2.13.

27 Ond yr hwn oedd yn gwneuthur cam â'i gymmydog, a'i cilgwthiodd ef, gan ddywedyd, [e]Pwy a'th oſodod di yn llywodraethwr ac yn farnwr arnom ni?

e Edrych Pen. 4.7.

28 A leddi di fi, y modd y lleddaiſt yr Aiphtiwr ddoe?

29 A Moſes a ffodd ar y gair hwn, ac a fu ddïeithr yn nhîr Madian, lle y cenhedlodd efe ddau o feibion.

30 [f]Ac wedi cyflawnu deugain mlhynedd yr ymddangoſodd iddo, yn anialwch mynydd Sina, Angel yr Arglwydd, mewn fflam dân mewn perth.

f Exo.3.2.

31 A Moſes pan welodd, a fu ryfedd ganddo y golwg, a phan neſſaodd i yſtyried, daeth llef yr Arglwydd atto, *gan ddywedyd,*

32 [g]Myfi yw Duw dy dadau, Duw Abraham, a Duw Iſaac, a Duw Jacob. A Moſes wedi myned yn ddychrynnedig, ni feiddiai yſtyried.

g Mat.22.32 Heb.11.16.

33 [h]Yna y dywedodd yr Arglwydd wrtho, Dattod dy eſgidiau oddiam dy draed; canys y lle yr wyt yn ſefyll ynddo, ſydd dîr ſanctaidd.

h Joſ.5.15.

34 Gan weled y gwelais ddryg-fyd fy mhobl, y rhai ſy yn yr Aipht, ac mi a glywais eu griddfan, ac a ddiſgynnais i'w gwared hwy. Ac yn awr tyred, mi a'th anfonaf di i'r Aipht.

4037 35 Y Moſes yma, yr hwn a wrthodaſant hwy, gan ddywedyd, Pwy a'th oſododd di yn llywodraethŵr, ac yn farnwr? hwn a anfonodd Duw yn llywydd, ac yn waredwr, trwy law yr Angel, yr hwn a ymddangoſodd iddo yn y berth.

i Exod. 7, & 8, & 9. & 10, & 11, & 14. k Exo. 16. 1. 36 Hwn a'u harweiniodd hwynt allan, i gan wneuthur rhyfeddodau ac arwyddion, yn nhîr yr Aipht, ac yn y môr côch, ac k yn y diffaithwch, ddeugain mlhynedd.

l Deut. 18. 15, 18. Pen 3. 22. m Mat. 17. 5. 37 Hwn yw'r Moſes a ddywedodd i feibion Iſraël, l Prophwyd a gyfyd yr Arglwydd eich Duw i chwi o'ch brodyr fel myfi, m arno ef y gwrandewch.

n Exod. 19. 3, 17. ‡ y gynnulleidfa. o Gal. 3. 19. 38 n Hwn yw efe a fu yn ‡ yr Eglwys yn y diffaithwch, gyd-a'r o Angel a ymddiddanodd ag ef ym mynydd Sina, ac â'n tadau ni, yr hwn a dderbyniodd ymadroddion bywiol i'w rhoddi i ni.

39 Yr hwn ni fynnai ein tadau fod yn ufudd iddo, eithr cilgwthiaſant ef, a throiſant yn eu calonnau i'r Aipht,

p Exo. 32. 1. 40 p Gan ddywedyd wrth Aaron, Gwnâ i ni ddduwiau i'n blaenori: oblegid y Moſes yma, yr hwn a'n dûg ni allan o dîr yr Aipht, ni wyddom ni beth a ddigwyddodd iddo.

41 A hwy a wnaethant lô yn y dyddiau hynny, ac a offrymmaſant aberth i'r eulyn, ac a ymlawenhaſant yngweithredoedd eu dwylo ei hun.

q Pſa. 81. 12. Eze. 20. 25, 39. Rhuf. 1. 24. 2 Theſ. 2. 11. * Jer. 19. 13. r Am. 5. 25. 42 Yna q y trôdd Duw, ac a'u rhoddes hwy i fynû i waſanaethu * llu y nef, fel y mae yn ſgrifennedig yn llyfr y prophwydi; r A offrymmaſoch i mi laddedigion ac aberthau, ddeugain mlhynedd yn yr aniałwch, chwi tŷ Iſraël?

43 A chwi a gymmeraſoch babell Moloch, a ſeren eich Duw Remphan, lluniau y rhai a wnaethoch i'w haddoli, minneu a'ch ſymmudaf chwi tu hwnt i Babilon.

44 Tabernacl y dyſtiolaeth oedd ymmhlith ein tadau yn yr aniałwch, fel y gorchymynnaſai yr hwn a ddywedai wrth Moſes, ſam ei wneuthur ef yn ôl y portreiad a welſai.

s Ex. 25. 40. Heb. 8. 5. t Joſ. 3. 14. 45 t Yr hwn a ddarfu i'n tadau ni ei gymmeryd, a'i ddwyn i mewn gyd-ag Ieſu i berchennogaeth y cenhedloedd, y rhai a yrrodd Duw allan o flaen ein tadau, hyd yn nyddiau Dafydd;

u 1 Sa. 16. 1. Pen. 13. 22. x Pſ. 132. 4. 46 u Yr hwn a gafodd ffafor ger bron Duw, ac x a ddymunodd gael Tabernacl i Dduw Jacob.

y 1 Brē. 6. 1. 1 Chr 17. 12. z 1 Bren. 8. 27. Pen. 17. 24. 47 y Eithr Solomon a adeiladodd dŷ iddo ef.

48 z Ond nid yw y Goruchaf yn trigo mewn temlau o waith dwylo, fel y mae y prophwyd yn dywedyd,

a Eſay 66. 1, 2. Mat. 5. 34. & 23. 22. 49 a Y nef *yw* fy ngorſedd-faingc, a'r ddaiar yw troed-faingc iy nhraed. Pa dŷ a adeiledwch i mi, medd yr Arglwydd; neu pa le fydd i'm gorphywyſfa i?

50 Ond fy llaw i a wnaeth hyn oll?

b Exo. 32. 9. Eſay 48. 4. c Lef 26. 41. Deu. 10. 16. Ier. 4. 4. & 6. 10. & 9. 26. 51 Chwi rai b gwar-galed, a c dienwaededig o galon ac o gluſtiau, yr ydych chwi yn waſtad yn gwrthwynebu yr Yſpryd glân, megis eich tadau, felly chwithau.

52 Pa un o'r prophwydi ni ddarfu i'ch tadau chwi ei erlid? a hwy a laddaſant y rhai oedd yn rhag-fynegi dyfodiad d y Cyfiawn, i'r hwn yr awron y buoch chwi fradwŷr a llofruddion: 4037

c Exo. 20. 1. Gal. 3. 19. Heb. 2. 2. 53 c Y rhai a dderbyniaſoch y gyfraith drwy drefnid angylion, ac ni's cadwaſoch.

f Pen. 5. 33. 54 ¶ A f phan glywſant hwy y pethau hyn, hwy a ffrommaſant yn eu calonnau, ac a yſgrynygaſant ddannedd arno.

55 Ac efe yn gyflawn o'r Yſpryd glân, a edrychodd yn ddyfal tu-a'r nef, ac a welodd ogoniant Duw, a'r Ieſu yn ſefyll ar ddeheulaw Dduw.

g Ezec. 1. 1. Mat 3. 16. Pen. 10. 11. 56 Ac efe a ddywedôdd, Wele, g mi a welaf y nefoedd yn agored, a Mâb y dyn yn eiſtedd ar ddeheu-law Dduw.

57 Yna y gwaeddaſant â llef uchel, ac a gauaſant eu cluſtiau, ac ŧ ruthraſant yn unfryd arno,

b 1 Bren. 21. 13. Luc 4. 29. i Pē. 22. 20. 58 Ac b a'i bwriaſant allan o'r ddinas, ac a'i llabyddiaſant: i a'r tyſtion a ddodaſant eu dillad wrth draed dyn ieuangc a elwid Saul.

59 A hwy a labyddiaſant Stephan, ac efe yn galw ar Dduw, ac yn dywedyd, Arglwydd Ieſu, k derbyn fy yſpryd.

k Pſ. 31. 6. Luc 23. 46. l Mat. 5. 44. Luc 23. 34. 60 Ac efe a oſtyngodd ar ei liniau, ac a lefodd â llef uchel, l Arglwydd, na ddôd y pechod hyn yn eu herbyn. Ac wedi iddo ddywedyd hyn, efe a hunodd.

PEN. VIII.

1 Yr Eglwys, o achos yr erlid yn Jeruſalem, wedi ei phlannu yn Samaria, 5 trwy waith Philip y Diacon, yr hwn a bregethodd, ac a wnaeth wyrthiau, ac a fedyddiodd lawer, ymmhlith eraill Simon y ſwynwr, hudol mawr ymmyſg y bobl: 14 Petr ac Ioan yn dyfod i gadarnhau, ac i 'chwanegu 'r Eglwys, gan roddi yr Yſpryd glân trwy weddi ac arddodiad dwylaw: 18 A Simon yn ceiſio prynnu y cyffelyb awdurdod ganthynt; 20 a Phetr yn ei geryddu ef yn dôſt, am ei ragrith a'i gybydd-dod, ac yn ei annog ef i edifarhau, 25 ac yn dychwelyd i Jeruſalem, tan bregethu gair yr Arglwydd, efe ac Ioan. 26 Ac Angel yn anfon Philip i ddyſgu, ac i fedyddio yr Eſnuch o Ethiopia.

a Pē. 22. 20. A a Saul oedd yn cyttuno i'w ladd ef. A bu yn y dyddiau hynny erlid mawr ar yr Eglwys oedd yn Jeruſalem: a b phawb a waſgarwyd ar hŷd gwledydd Judea a Samaria, ond yr Apoſtolion. b Pē. 11. 19.

2 A gwŷr bucheddol a ddygaſant Stephan *i'w gladdu*, ac c a wnaethant alar mawr am dano ef.

c Gē 23. 2. & 50. 10. 2 Sa. 3. 31.

3 Eithr Saul d oedd yn anrheithio yr eglwys, gan fyned i mewn i bob tŷ, a lluſgo allan wŷr a gwragedd, efe a'u rhoddes yngharchar.

d Pen. 22. 4. & 26. 10, 11. 1 Cor. 15. 9. Gal. 1. 13. 1 Tim. 1. 13.

4 c A'r rhai a waſgaraſid, a dramwyaſant gan bregethu y gair.

e Mat. 10. 23. Pen. 11. 19.

5 Yna Philip a aeth i wared i ddinas Samaria, ac a bregethodd Griſt iddynt.

6 A'r bobl yn gyttûn a ddaliodd ar y pethau a ddywedid gan Philip, wrth glywed o honynt, a gweled yr arwyddion yr oedd efe yn eu gwneuthur.

f Mat. 16. 7. 7 Canys f yſprydion aflan, gan lefain â llef uchel,

4037 uchel, a aethant allan o lawer a berchennogid ganddynt: a llawer yn gleifion o'r parlys, ac yn gloffion, a iachawyd.

8 Ac yr oedd llawenydd mawr yn y ddinas honno.

9 Eithr rhyw ŵr a'i enw Simon, oedd o'r
[f] Pen. 13.6. blaen yn y ddinas, [g] yn ſwyno, ac yn hudo pobl Samaria, gan ddywedyd ei *fod* ef ei hun yn rhyw un mawr.

10 Ar yr hwn yr oedd pawb, o'r lleiaf hyd y mwyaf, yn gwrando, gan ddywedyd, Mawr allu Duw yw hwn.

11 Ac yr oeddynt a'u coel arno, o herwŷdd iddo dalm o amſer eu hudo hwy â ſwynion.

12 Eithr pan gredaſant i Philip, yn pregethu y pethau a berthynent i deyrnas Dduw, ac i enw Ieſu Griſt, hwy a fedyddiwyd, yn wŷr ac yn wragedd.

13 A Simon yntef hefyd a gredodd; ac wedi ei fedyddio, a lynodd wrth Philip; a ſynnodd arno wrth weled yr arwyddion a'r nerthoedd mawrion a wneid.

14 ¶ A phan glybu yr Apoſtolion yn Jeruſalem dderbyn o Samaria air Duw, hwy a anfonaſant attynt Petr ac Ioan.

15 Y rhai wedi eu dyfod i wared, a weddiaſant droſtynt, ar iddynt dderbyn yr Yſpryd glân.

[h] Pen. 19.2. 16 Canys [h] etto nid oedd efe wedi ſyrthio ar
[i] Mat. 28.19. Pen. 2. 38. neb o honynt: ond yr oeddynt yn unig [i] wedi eu bedyddio yn enw yr Arglwydd Ieſu.

[k] Pen. 6.6. & 19 6. 17 Yna [k] hwy a ddodaſant eu dwylaw arnynt, a hwy a dderbyniaſant yr Yſpryd glân.

‡ arddodiad. 18 A phan welodd Simon mai trwy ‡ oſodiad dwylaw yr Apoſtolion y rhoddid yr Yſpryd glân, efe a gynnygiodd iddynt arian,

19 Gan ddywedyd, Rhoddwch i minneu hefyd yr awdurdod hon, fel ar bwy bynnag y goſodwyf fy nwylo, y derbynio efe yr Yſpryd glân.

[l] Mat. 10.8. Edrych 2 Bré. 5.16. ‡ feddwl. 20 Eithr Petr a ddywedodd wrtho, Bydded dy arian gyd-a thi i ddeſtryw, âm [l] i ti ‡ dybied y meddiennir dawn Duw trwy arian.

21 Nid oes i ti na rhan na chyfran yn y gorchwyl hyn: canys nid yw dy galon di yn uniawn ger bron Duw.

[m] 2 Tim. 2.25. 22 Edifarhâ gan hynny am dy ddrygioni hyn, a gweddia Dduw [m] a faddeuir i ti feddyl-fryd dy galon.

23 Canys mi a'th welaf mewn buſtl chwerwder, ac mewn rhwymedigaeth anwiredd.

[n] Nu. 21.7. 1 Bré. 13.6. 24 A Simon a attebodd ac a ddywedodd, [n] Gweddïwch chwi droſoſi at yr Arglwydd, fel na ddêl dim arnaf o'r pethau a ddywedaſoch.

25 Ac wedi iddynt dyſtiolaethu, a llefaru gair yr Arglwydd, hwy a ddychwelaſant i Jeruſalem, ac a bregethaſant yr Efengyl yn llawer o bentrefi y Samariaid.

26 ¶ Ac Angel yr Arglwydd a lefarodd wrth Philip, gan ddywedyd, Cyfod a dôs tu-a'r deau i'r ffordd ſydd yn myned i wared o Jeruſalem i Gaza; yr hon ſydd anghyfannedd.

[o] Zeph. 3.10. 27 Ac efe a gyfododd ac a aeth. Ac wele [o] gŵr o Ethiopia, Efnuch galluog dan Candace brenhines yr Ethiopiaid, yr hwn oedd ar ei
Joſ 12.20. holl dryſſor hi, [p] yr hwn a ddaethai i Jeruſalem i addoli;

28 Ac oedd yn dychwelyd, ac yn eiſtedd 4037
yn ei gerbyd, ac yn darllain y prophwyd Eſaias.

29 A dywedodd yr Yſpryd wrth Philip, Dôs yn nês, a glŷn wrth y cerbyd yma.

30 A Philip a redodd atto, ac a'i clybu ef yn darllain y prophwyd Eſaias, ac a ddywedodd, A wyt ti yn deall y pethau yr wyt yn eu darllain?

31 Ac efe a ddywedodd, Pa fodd y gallaf, oddieithr i ryw un fy nghyfarwyddo i? Ac efe a ddymunodd ar Philip ddyfod i fyny, ac eiſtedd gyd-ag ef.

32 A'r lle o'r yſgrythyr yr oedd efe yn ei ddarllain, oedd hwn, [q] Fel dafad i'r lladdfa yr [q] Eſay 53.7. arweinwyd ef: ac fel oen ger bron ei gneifi-wr yn fud, felly nid agorodd efe ei enau.

33 Yn ei oſtyngiad, ei farn ef a dynnwyd ymaith; eithr pwy a draetha ei genhedlaeth ef? oblegid dygir ei fywyd ef oddiar y ddaiar.

34 A'r Efnuch a attebodd Philip, ac a ddywedodd, Attolwg i ti, am bwy y mae'r prophwyd yn dywedyd hyn? am dano ei hun, ai am ryw un arall?

35 A Philip a agorodd ei enau, ac a ddechreuodd ar yr yſgrythyr honno, ac a bregethodd iddo yr Ieſu.

36 Ac fel yr oeddynt yn myned ar hŷd y ffordd, hwy a ddaethant at ryw ddwfr. A'r Efnuch a ddywedodd, Wele ddwfr, [r] beth ſydd [r] Pſ. 10.47. yn lluddias fy medyddio?

37 A Philip a ddywedodd, O's wyt ti yn credu â'th holl galon, fe a ellir. Ac efe a attebodd ac a ddywedodd, [s] Yr wyf yn credu fod Ieſu [s] Mat. 16.16. Ioan 6.69. & 11.27. Griſt yn Fâb Duw. Pen 9.20.

38 Ac efe a orchymynnodd ſefyll o'r cerbyd: 1 Ioſ 4.15. & 5.5. a hwy a aethant i wared ill dau i'r dwfr, Philip a'r Efnuch; ac efe a'i bedyddiodd ef.

39 A phan ddaethant i fyny o'r dwfr, [t] Yſpryd [t] 1 Bren. 18.12. yr Arglwydd a gippiodd Philip ymaith, ac ni 2 Bré. 2.16. welodd yr Efnuch ef mwyach. Ac efe a aeth ar Ezec 3.12, 14. hŷd ei ffordd ei hun yn llawen.

40 Eithr Philip a gaed yn Azotus: a chan dramwy, efe a efangylodd ym mhob dinas, hyd oni ddaeth efe i Cefarea.

PEN. IX.

1 Saul yn myned i Ddamaſcus; a'i daraw ef i lawr i'r ddaiar, 10 a'i alw i fod yn Apoſtol, 18 a'i fedyddio gan Ananias. 20 Yntef yn pregethu Chriſt yn hyderus. 23 Yr Iuddewon yn cynlluyn i'w ladd ef; 29 a'r Groeg-wŷr hefyd: yntef yn diangc rhag y ddwy blaid. 31 Yr Eglwyſi yn cael llonyddwch. 32 Petr yn iachau Aeneas o'r parlys, 36 ac yn codi Tabitha o farw i fyw.

A [a] Saul etto yn chwythu bygythiau a chelanedd yn erbyn diſgyblion yr Arglwydd, a aeth at yr Arch-offeiriad, [a] Pen. 8. 3. Gal. 1. 13. 1 Tim. 1. 13.

2 A a ddeiſyfodd ganddo lythyrau i Ddamaſcus, at y ſynagogau, fel o's cai efe neb o'r ffordd ‡ *hon*, na gwŷr, na gwragedd, y gallai efe eu dwyn hwy yn rhŵym i Jeruſalem. ‡ honno. Pen. 19. 9, 23.

3 Ac [b] fel yr oedd efe yn ymdaith, bu iddo [b] Pen. 22. 6 & 26. 12. 1 Cor. 15. 8.

ddyfod

4038 ddyfod yn agos i Ddamaſcus: ac yn ddiſymmwth llewyrchodd o'i amgylch oleuni o'r nef.

4 Ac efe a ſyrthiodd ar y ddaiar, ac a glybu lais yn dywedyd wrtho, Saul, Saul, pa ham yr wyt yn fy erlid i?

5 Yntef a ddywedodd, Pwy wyt ti, Arglwydd? A'r Arglwydd a ddywedodd, Myfi yw Ieſu, yr hwn yr wyt ti yn ei erlid. [c] Caled *yw* i ti wingo yn erbyn y ſwmbylau.

6 Ynteu gan grynnu, ac â braw arno, a ddywedodd, Arglwydd, [d] beth a fynni di i mi ei wneuthur? A'r Arglwydd *a ddywedodd* wrtho, Cyfod, a dôs i'r ddinas, ac fe a ddywedir i ti pa beth ſy raid i ti ei wneuthur.

7 [e] A'r gwŷr oedd yn cyd-teithio ag ef, a ſafaſant yn †ſtûd; gan glywed y llais, ac heb weled neb.

8 A Saul a gyfododd oddiar y ddaiar: a phan agorwyd ei lygaid, ni welai efe neb: eithr hwy a'i tywyſaſant ef erbyn ei law, ac a'i dygaſant ef i mewn i Ddamaſcus.

9 Ac efe a fu dridiau heb weled, ac ni wnaeth na bwytta nac yfed.

10 Ac yr oedd rhyw ddiſcybl yn Namaſcus, a'i enw Ananias. A'r Arglwydd a ddywedodd wrtho ef mewn gweledigaeth, Ananias. Yntef a ddywedodd, Wele fi, Arglwydd.

11 A'r Arglwydd *a ddywedodd* wrtho, Cyfod, a dôs i'r heol a elwir Uniawn, a chais yn nhŷ Judas, un a'i enw Saul, [f] o Tharſus: canys wele y mae yn gweddio,

12 Ac ef a welodd mewn gweledigaeth ŵr a'i enw Ananias, yn dyfod i mewn, ac yn dodi ei law arno, fel y gwelai eilwaith.

13 Yna yr attebodd Ananias, O Arglwydd, mi a glywais gan lawer am y gŵr hwn, [g] faint o ddrygau a wnaeth efe i'th Sainct di yn Jeruſalem:

14 Ac yma y mae ganddo awdurdod oddiwrth yr Arch-offeiriaid, i rwymo pawb ſy'n galw ar dy enw di.

15 A dywedodd yr Arglwydd wrtho, Dôs ymaith; canys [h] y mae hwn yn lleſtr etholedig i mi, i ddwyn fy enw ger bron [i] cenhedloedd, a [k] brenhinoedd, a phlant Iſraël.

16 Canys [l] myfi a ddangoſaf iddo pa bethau eu maint ſydd raid iddo ef eu dioddef er mwyn fy enw i.

17 Ac [m] Ananias a aeth ymaith, ac a aeth i mewn i'r tŷ; ac [n] wedi dodi ei ddwylo arno, efe a ddywedodd, Y brawd Saul, yr Arglwydd a'm hanfonodd i, (Ieſu yr hwn a ymddangoſodd i ti ar y ffordd y daethoſt) fel y gwelych drachefn, ac [o] i'th lanwer â'r Yſpryd glân.

18 Ac yn ebrwydd y ſyrthiodd oddiwrth ei lygaid ef, megis cenn: ac efe a gafodd ei olwg yn y man; ac efe a gyfododd, ac a fedyddiwyd.

19 Ac wedi iddo gymmeryd bwyd, efe a gryfhaodd. A bu Saul gyd-a'r diſcyblion oedd yn Namaſcus dalm o ddyddiau.

20 Ac yn ebrwydd yn y ſynagogau, efe a bregethodd Griſt, mai [p] efe yw Mâb Duw.

21 A phawb ar a'i clybu ef, a ſynnaſant ac a ddywedaſant, Ond hwn yw 'r un oedd yn difetha yn Jeruſalem, y rhai a alwent ar yr enw hwn, ac a ddaeth yma er mwyn hyn, fel y dygai hwynt yn rhwym at yr Arch-offeiriaid? 4038

22 Eithr Saul a gynnyddodd fwy-fwy o nerth, ac a orchfygodd yr Iuddewön oedd yn preſſwylio yn Namaſcus, gan gadarnhau mai hwn yw 'r Chriſt.

23 Ac wedi cyflawnu llawer o ddyddiau, cydymgynghorodd yr Iuddewön i'w ladd ef.

24 [q] Eithr eu cyd-fwriad hwy a wybüwyd gan Saul. A hwy a ddiſgwiliaſant y pyrth ddydd a nôs, i'w ladd ef.

25 Yna y diſgyblion a'i cymmeraſant ef o hŷd nôs, ac [r] a'i gollyngaſant i wared ‡ dros y mûr mewn baſged.

26 [ſ] A Saul, wedi ei ddyfod i Jeruſalem, a geiſiodd ymwaſgu â'r diſgyblion; ac yr oeddynt oll yn ei ofni ef, heb gredu ei fod efe yn ddiſcybl.

27 Eithr [t] Barnabas a'i cymmerodd ef, ac a'i dug at yr Apoſtolion, ac a fynegodd iddynt, pa fodd y gwelſai efe yr Arglwydd ar y ffordd, ac ymddiddan o honaw ag ef, ac mor hŷ a fuaſai efe yn Namaſcus, yn enw yr Ieſu.

28 Ac [u] yr oedd efe gyd-a hwynt, yn myned i mewn, ac yn myned allan, yn Jeruſalem.

29 A chan ſod yn hŷ yn enw 'r Arglwydd Ieſu, efe a leſarodd, ac a ymddadleuodd yn erbyn y Groegiaid; a hwy a geiſiaſant ei ladd ef.

30 A'r brodyr pan wybuant, a'i dygaſant ef i wared i Ceſarea, ac a'i hanfonaſant ef ymaith i Tharſus.

31 Yna 'r Eglwyſi drwy holl Judea a Galilea a Samaria a gawſant heddwch, ac a adeiladwyd; a chan rodio yn ofn yr Arglwydd, ac yn niddanwch yr Yſpryd glân, hwy a amlhâwyd.

32 ¶ A bu, a Phetr yn tramwy ‡ drwy 'r holl *wledydd*, iddo ddyfod i wared at y Sainct hefyd, y rhai oedd yn trigo yn Lyda.

33 Ac efe a gafodd yno ryw ddyn a'i enw Aeneas, er ys wyth mlynedd yn gorwedd ar wely, yr hwn oedd glaf o'r parlys.

34 A Phetr a ddywedodd wrtho, Aeneas, y mae Ieſu Griſt yn dy iachau di: cyfod a chyweiria dy wely. Ac efe a gyfododd yn ebrwydd.

35 A phawb a'r oedd yn preſſwylio yn Lyda a Saron a'i gwelſant ef, ac a ymchwelaſant at yr Arglwydd.

36 ¶ Ac yn Joppa yr oedd rhyw ddiſcybles, a'i henw Tabitha, (yr hon, o's cyfieithir, a elwir Dorcas,) hon oedd yn llawn o weithredoedd da, ac eluſenau, y rhai a wnaethai hi.

37 A digwyddodd yn y dyddiau hynny iddi fod yn glaf, a marw: ac wedi iddynt ei golchi, hwy a'i dodaſant hi mewn llofft.

38 Ac o herwŷdd bod Lyda yn agos i Joppa, y diſcyblion a glywſant fod Petr yno, ac a anfonaſant ddau ŵr atto ef, gen ddeiſyf ‡ nad oedai ddyfod hyd attynt hwy.

39 A Phetr a gyfodes, ac a aeth gyd-a hwynt. Ac wedi ei ddyfod, hwy a'i dygaſant ef i fynu i'r lloft: a'r holl wragedd gweddwon a ſafaſant yn ei ymyl ef yn wylo, ac yn dangos y peiſiau, a'r gwiſgoedd a wnaethai Dorcas, tra ydoedd hi gyd-a hwynt.

40 Eithr Petr wedi eu bwrw hwy ei gŷd allan, a dodi ei liniau *ar lawr*, a weddïodd, a chan

c Pen.5.39.
d Luc 3.10. Pen. 2.37. & 16.30.
e Dan.10.7. Edrych Pen. 22.9. & 26.13. †*ſyn.*
f Pé. 21.39. & 22.3.
g Ad 1.
h Pen.13.2. & 22.21. Rhuf.1.1. Gal 1.15. Eph.3.8.
i Tim.2.7. 2 Tim.2.11
k Rhuf.1.5. Pé. 25.22.
l Pé. 21.11. 2 Cor.11.23
m Pé.22.12.
n Pen. 8.17.
o Pen.8.15.
p Pen. 8.37.
q 2 Cor.11. 32.
r Joſ 2.15. 1 Sa.19.12. ‡ *ar hyd.*
ſ Pen.22.17.
t Pen.4.36.
u Gal.1.18.
‡ *berlleis hawb.*
‡ *ys fyddai ſîrioganddi.*

4041 a chan droi at y corph, a ddywedodd, Tabitha, cyfod. A hi a agorodd ei llygaid, a phan welodd hi Petr, hi a gododd yn ei heiſtedd.

41 Ac efe a roddodd ei law iddi, ac a'i cyfododd hi i fynu. Ac wedi galw y Sainct, a'r gwragedd gweddwon, efe a'i gofodd hi ger bron yn fyw.

42 Ac yſpys fu drwy holl Joppa: a llawer a gredaſant yn yr Arglwydd.

43 A bu iddo aros yn Joppa lawer o ddyddiau, gyd-ag un Simon barcer.

PEN. X.

1 *Cornelius, gŵr defoſionol,* 5 *wrth orchymyn Angel, yn danfon i gyrchu Petr:* 11 *Ynteu, trwy weledigaeth,* 15, 20 *a ddyſgir na ddiyſtyrai mo'r Cenhedloedd.* 34 *Ac efe yn pregethu Chriſt i Cornelius, a'r rhai oedd gyd-ag ef,* 44 *yr Yſpryd glân yn diſgyn arnynt,* 48 *a'i bedyddio hwy.*

4045 YR oedd rhyw ŵr yn Ceſarea, a'i enw Cornelius, Canwriad o'r fyddin a elwid yr Italaidd,

2 *Gŵr* defoſionol, ac yn ofni Duw, ynghŷd â'i holl dŷ, ac yn gwneuthur llawer o eluſenau i'r bobl, ac yn gweddïo Duw yn waſtadol.

3 Efe a welodd mewn gweledigaeth yn eglur, ynghylch y nawfed awr o'r dydd, Angel Duw yn dyfod i mewn atto, ac yn dywedyd wrtho, Cornelius.

4 Ac wedi iddo graffu arno, a myned yn ofnus, efe a ddywedodd, Beth fydd, Arglwydd? Ac efe a ddywedodd wrtho, Dy weddiau di a'th eluſenau a dderchafaſant yn goffadwriaeth ger bron Duw.

5 Ac yn awr anfon wŷr i Joppa, a gyrr am Simon, yr hwn a gyfenwir Petr.

6 Y mae efe yn lletteua gyd-ag un Simon barcer, tŷ 'r hwn ſydd wrth y môr: efe a ddywed i ti pa beth ſydd raid i ti ei wneuthur.

7 A phan ymadawödd yr Angel oedd yn ymddiddan â Chornelius, efe a alwodd ar ddau o dylwyth ei dŷ, a milwr defoſionol, o'r rhai oedd yn aros gyd-ag ef:

8 Ac wedi iddo fynegi iddynt y cwbl, efe a'u hanfonodd hwynt i Joppa.

9 A thrannoeth, fel yr oeddynt hwy yn ymdeithio, ac yn neſſau at y ddinas, [a] Petr a aeth i fynu ar y tŷ i weddïo, ynghylch y chweched awr. [a] Pen. 11. 5, &c.

10 Ac fe ddaeth arno newŷn mawr, ac efe a chwennychai gael bwyd. Ac a hwynt yn parottoi iddo, fe ſyrthiodd arno lewyg:

11 Ac [b] efe a welai y nef yn agored, a rhyw leſtr yn diſgyn arno, fel llen-lliain fawr, wedi rhwymo ei phedair congl, a'i gollwng i wared hyd y ddaiar: [b] Pen. 7. 56. Dat. 19. 11.

12 Yn yr hon yr oedd pob rhyw bedwarcarnolion y ddaiar, a gwyllt-filod, ac ymluſgiaid, ac ehediaid y nef.

13 A daeth llef atto, Cyfod, Petr; lladd, a bwytta.

14 A Phetr a ddywedodd, Nid felly, Arglwydd: canys [c] ni fwytteais i erioed ddim cyffredin neu aflan. [c] Lef. 11. 4. Deut. 14. 7. Ezec. 4. 14.

15 A'r llef drachefn *a ddywedodd* wrtho yr ail waith, [d] Y pethau a lanhaodd Duw, na alw di yn gyffredin. 4045 [d] Mat. 15. 11. Rhuf. 14. 17, 20. 1 Tim. 4. 4. Tit. 1. 15.

16 A hyn a wnaed dair gwaith: a'r lleſtr a dderbyniwyd drachefn i fynu i'r nef.

17 Ac fel yr oedd Petr yn ammau ynddo ei hun, beth oedd y weledigaeth a welſai; wele, y gwŷr a anfonaſid oddiwrth Cornelius, wedi ymofyn am dŷ Simon, oeddynt yn ſefyll wrth y porth:

18 Ac wedi iddynt alw, hwy a ofynnaſant a oedd Simon, yr hwn a gyfenwid Petr, yn lletteua yno.

19 Ac fel yr oedd Petr yn meddwl am y weledigaeth, dywedodd yr Yſpryd wrtho, Wele dry-wŷr yn dy geiſio di.

20 Am hynny, [e] cyfod, diſgyn, a dôs gyd-a hwynt, heb ammau dim: o herwŷdd myfi a'u hanfonais hwynt. [e] Pen. 15. 7.

21 A Phetr wedi diſgyn at y gwŷr a anfonaſid oddiwrth Cornelius atto, a ddywedodd, Wele, myfi yw yr hwn yr ydych chwi yn ei geiſio: beth yw yr achos y daethoch o'i herwŷdd?

22 Hwythau a ddywedaſant, Cornelius y Canwriad, gŵr cyfiawn, ac yn ofni Duw, ac a gair da iddo gan holl genedl yr Iuddewön, a rybuddiwyd gan Angel ſanctaidd, i ddanfon am danati i'w dŷ, ac i wrando geiriau gennyt.

23 Am hynny efe a'u galwodd hwynt i mewn, ac a'u lletteuodd hwy. A thrannoeth yr aeth Petr ymaith gyd-a hwy, a rhai o'r brodyr o Joppa a aeth gyd-ag ef.

24 A thrannoeth yr aethant i mewn i Ceſarea. Ac yr oedd Cornelius yn diſgwil am danynt, ac efe a alwaſai ei geraint a'i anwŷl gyfeillion ynghŷd.

25 Ac fel yr oedd Petr yn dyfod i mewn, Cornelius a gyfarfu ag ef, ac a ſyrthiodd wrth ei draed, ac a'i haddolodd ef.

26 Eithr Petr a'i cyfododd ef i fynu, gan ddywedyd, [f] Cyfod; Dyn wyf finneu hefyd. [f] Pen. 14. 14. Dat. 19. 10. & 22. 9.

27 A than ymddiddan ag ef, efe a ddaeth i mewn, ac a gafodd lawer wedi ymgynnull ynghŷd.

28 Ac efe a ddywedodd wrthynt, Chwi a wyddoch [g] mai anghyfreithlawn yw i ŵr o Iuddew ymwaſgu neu ddyfod at alltud: eithr [h] Duw a ddangoſodd i mi na alwn neb yn gyffredin neu yn aflan. [g] Ioan 4. 9. & 18. 28. Pen. 11. 3. [h] Pen. 10. 28. Eph. 3. 6.

29 O ba herwŷdd, ïe yn ddi-nâg y daethym, pan-anſonwyd am danaf: yr wyf gan hynny yn gofyn am ba achos y danfonaſoch am danaf.

30 A Chornelius a ddywedodd, Er ys pedwar diwrnod i'r awr hon *o'r dydd*, yr oeddwn yn ymprydio, ac ar y nawfed awr yn gweddïo yn fy nhŷ: ac wele, ſafodd gŵr ger fy mron [i] mewn gwiſg ddiſglair, [i] Mat. 28. 3. Mar. 16. 5. Luc 24. 4.

31 Ac a ddywedodd, Cornelius, gwrandawyd dy weddi di, a'th eluſenau a ddaethant mewn coffa ger bron Duw.

32 Am hynny anfon i Joppa, a galw am Simon, yr hwn a gyfenwir Petr: y mae efe yn lletteua yn nhŷ Simon barcer, ynglann y môr, yr hwn pan ddelo attat a lefara wrthyt.

33 Am hynny yn ddïoed myfi a anfonais attat, a thi a wnaethoſt yn dda ddyfod. Yr

4045 awron gan hynny, yr ŷm ni oll yn breſennol ger bron Duw, i wrando yr holl bethau a orchymynnwyd i ti gan Dduw.

34 ¶ Yna yr agorodd Petr ei enau, ac a ddywedodd, [k] Yr wyf yn deall mewn gwirionedd, nad ydyw Duw dderbyniwr wyneb.

35 Ond ym mhob cenedl, y neb ſydd yn ei ofni ef, ac yn gweithredu cyfiawnder, ſydd gymmeradwy ganddo ef.

36 Y gair yr hwn a anfonodd *Duw* i blant Iſraël, [l] gan bregethu tangneddyf trwy Ieſu Griſt; [m] Efe yw Arglwydd pawb oll.

37 Chwy-chwi a wyddoch y ‡ gair a fu yn holl Judea, [n] gan ddechreu o Galilea, wedi y bedydd a bregethodd Ioan;

38 Y modd yr enneiniodd Duw Ieſu ó Nazareth â'r Yſpryd glân, ac â nerth; yr hwn a gerddodd o amgylch gan wneuthur daioni, ac iachau pawb a'r oedd wedi eu gorthrymmu gan ddiafol: oblegid yr oedd Duw gyd-ag ef.

39 A ninnau ydym dyſtion o'r pethau oll a wnaeth efe yngwlâd yr Iuddewön, ac yn Jeruſalem; yr hwn a laddaſant, ac a groeſ-hoeliaſant ar bren.

40 [o] Hwn a gyfododd Duw y trydydd dydd, ac a'i rhoddes ef i'w wneuthur yn amlwg.

41 Nid i'r bobl oll, eithr i'r tyſtion etholedig o'r blaen gan Dduw, *ſef* i ni, y rhai a fwyttaſom, ac a yfaſom gyd-ag ef, wedi ei adgyfodi ef o feirw.

42 Ac [p] efe a orchymynnodd i ni bregethu i'r bobl, a thyſtiolaethu mai [q] efe yw 'r hwn a ordeiniwyd gan Dduw, [r] yn farn-wr byw a meirw.

43 [s] I hwn y mae 'r holl brophwydi yn dwyn tyſtiolaeth, y derbyn pawb a gredo ynddo ef faddeuant pechodau, drwy ei enw ef.

44 ¶ A Phetr etto yn llefaru y geiriau hyn, ſyrthiodd [t] yr Yſpryd glân ar bawb a oedd yn clywed y gair.

45 A'r rhai o'r enwaediad a oeddynt yn credu, cynnifer ag a ddaethent gyd-a Phetr, a ſynnaſant, am dywallt dawn yr Yſpryd glân ar y Cenhedloedd hefyd.

46 Canys yr oeddynt yn eu clywed hwy yn llefaru â thafodau, ac yn mawrygu Duw. Yna yr attebodd Petr,

47 A all neb luddias dwfr, fel na fedyddier y rhai hyn, y rhai a dderbyniaſant yr Yſpryd glân, fel ninnau?

48 Ac efe a orchymynnodd eu bedyddio hwynt yn enw yr Arglwydd. Yna y deiſyfiaſant arno aros tros ennyd o ddyddiau.

PEN. XI.

1 *Petr wedi achwyn arno am fyned i mewn at y Cenhedloedd, yn gwneuthur ei amddiffyn,* 18 *ac yn cael ei dderbyn.* 19 *Wedi cyrheuddyd o'r Efengyl hyd Phenice, a Cyprus, ac Antiochia, yr ydys yn danfon Barnabas i'w cadarnhau hwynt:* 26 *Y diſgyblion yno yn cael yn gyntaf rhai eu galw yn Griſtianogion:* 27 *Ac yn anfon ymwared i'r brodyr yn Judea yn amſer newŷn.*

A'R Apoſtolion a'r brodyr oedd yn Judea a glywſant ddarfod i'r Cenhedloedd hefyd dderbyn gair Duw.

2 A phan ddaeth Petr i ſynu i Jeruſalem, 4045
[a] y rhai o'r enwaediad a ymryſonaſant yn ei erbyn ef,

3 Gan ddywedyd, [b] Ti a aethoſt i mewn at wŷr dienwaededig, ac a fwytteaiſt gyd-a hwynt.

4 Eithr Petr a ddechreuodd, ac a eglurodd *y peth* iddynt mewn trefn, gan ddywedyd,

5 [c] Yr oeddwn i yn ninas Joppa yn gweddïo, ac mewn llewyg y gwelais weledigaeth, Rhyw leſtr megis llenlliain fawr yn diſgyn, wedi ei gollwng o'r nef, erbyn ei phedair congl; a hi a ddaeth hyd attaf fi.

6 Ar yr hon pan edrychais, yr yſtyriais, ac mi a welais bedwar-carnolion y ddaiar, a gwyllt-filod, ac ymluſgiaid, ac ehediaid y nef.

7 Ac mi a glywais lef yn dywedyd wrthyf, Cyfod, Petr; lladd, a bwytta.

8 Ac mi a ddywedais, Nid felly, Arglwydd; canys dim cyffredin neu aflan nid aeth un amſer i'm genau.

9 Eithr y llais a'm hattebodd i eilwaith o'r nef, Y pethau a lanhaodd Duw, na alw di yn gyffredin.

10 A hyn a wnaed dair gwaith: a'r holl bethau a dynnwyd i ſynu i'r nef drachefn.

11 Ac wele, yn y man yr oedd try-wŷr yn ſefyll wrth y tŷ yr oeddwn ynddo, wedi eu hanfon o Ceſarea attafi.

12 [d] A'r Yſpryd a archodd i mi fyned gyd-a hwynt heb ammau dim. A'r chwe brodyr hyn a ddaethant gyd-a mi, ac nyni a ddaethom i mewn i dŷ y gŵr.

13 Ac efe a fynegodd i ni pa ſodd y gwelſai efe Angel yn ei dŷ, yn ſefyll, ac yn dywedyd wrtho, Anfon wŷr i Joppa, a gyrr am Simon a gyfenwir Petr:

14 Yr hwn a lefara eiriau wrthyt, trwy y rhai i'th iacheïr di, a'th holl dŷ.

15 Ac a myfi yn dechreu llefaru, ſyrthiodd yr Yſpryd glân arnynt, [e] megis arnom ninnau yn ŷ dechreuad.

16 Yna y cofiais air yr Arglwydd, y modd y dywedaſai efe, [f] Ioan yn wîr a fedyddiodd â dwfr; eithr [g] chwi a fedyddir â'r Yſpryd glân.

17 [h] O's rhoddes Duw gan hynny iddynt hwy gyffelyb rodd ag i ninnau, y rhai a gredaſom yn yr Arglwydd Ieſu Griſt, pwy oeddwn i, i allu lluddias Duw?

18 A phan glywſant y pethau hyn, diſtawu a wnaethant, a gogoneddu Duw, gan ddywedyd, Fe roddes Duw gan hynny i'r Cenhedloedd hefyd edifeirwch i fywyd.

19 ¶ [i] A'r rhai a waſgaraſid o herwŷdd y blinder a godaſai ynghylch Stephan, a dramwyaſant hyd yn Phenice, a Cyprus, ac Antiochia, heb lefaru y gair wrth neb, ond wrth yr Iuddewön yn unig. 4037

20 A rhai o honynt oedd wŷr o Cyprus, ac o Cirene, y rhai wedi dyfod i Antiochia, a lefaraſant wrth y Groegiaid, gan bregethu yr Arglwydd Ieſu.

21 [k] A llaw yr Arglwydd oedd gyd-a hwynt: a nifer mawr a gredodd, ac a drôdd at yr Arglwydd.

22 A'r gair a ddaeth i gluſtiau yr Eglwys oedd yn Jeruſalem, am y pethau hyn: a 4046

hwy

---

k Deu. 10. 17. Job 34. 19. Rhuf. 2. 11. Gal. 2. 6. Eph. 6. 9. Col. 3. 25. 1 Pet. 1. 17.

l Eſ. 57. 19. Eph. 2. 14, 16, 17. Col. 1. 20.

m Rhu. 10. 12.

‡ Neu, *perth.*

n Luc 4. 14.

o Pen. 2. 24.

p Mat. 28. 19. Pen. 1. 8.

q Ioã 5. 22, 27. Pen. 17. 31.

r Rhu. 14. 9. 2 Tim. 4. 1. 1 Pet. 4. 5.

ſ Jer. 31. 34. Mic. 7. 18.

t Pen. 4. 31. & 8. 15, 16.

a Pe. 10. 45.

b Pe. 10. 28. Gal. 2. 12.

c Pen. 10. 9, &c.

d Pe. 10. 19. & 15. 7.

e Pen. 2. 4.

f Ioan 1. 26. Pen. 1. 5.

g Eſa. 44. 3. Joel 2. 28. & 3. 18.

h Pen. 15. 9.

i Pen. 8. 1.

k Pen. 2. 47.

4046 hwy a anfonasant Barnabas i fynied hyd Antiochia.

23 Yr hwn pan ddaeth, a gweled grâs Duw,
/Pſ. 13.45. & 14. 22. a fu lawen ganddo, ac [l] a gynghorodd bawb oll, trwy lwyr-fryd calon i lynu wrth yr Arglwydd.

m Pen. 6. 5. 24 Oblegid yr oedd efe yn ŵr da, ac [m] yn llawn o'r Yspryd glân, ac o ffydd: a llawer o bobl a 'chwanegwyd i'r Arglwydd.

n Pen. 9. 30. 25 Yna yr aeth Barnabas i [n] Tharsus, i geisio Saul: ac wedi iddo ei gael, efe a'i dug i Antiochia.

26 A bu iddynt flwyddyn gyfan ymgynnull
‡ Neu, tyd-a'r Eglwys. ‡ yn yr Eglwys, a dysgu pobl lawer, a bod galw y disgyblion yn Gristianogion yn gyntaf yn Antiochia.

27 ¶ Ac yn y dyddiau hynny, daeth prophwydi o Jerusalem i wared i Antiochia.

o Pſ. 21. 10. 28 Ac un o honynt, a'i enw [o] Agabus, a gyfododd, ac a arwyddoccaodd drwy yr Yspryd, y byddai newyn mawr dros yr holl fyd; yr hwn hefyd a fu tan Claudius Cesar.

4047 ‡ a lunieithasant. 29 Yna 'r disgyblion, bob un yn ôl ei allu, a ‡ fwriadasant anfon cymmorth i'r brodyr oedd yn presswylio yn Judea.

p Pſ. 18. 25. 30 [p] Yr hyn beth hefyd a wnaethant, gan ddanfon at yr Henuriaid, drwy law Barnabas a Saul.

PEN. XII.

1 *Brenin Herod yn erlid y Christianogion, yn lladd Iago, ac yn carcharu Petr: a'r Angel yn ei waredu ef wrth weddiau yr Eglwys.* 20 *Herod trwy falchder yn cymmeryd iddo ei hun y gogoniant oedd ddyledus i Dduw, ac yn cael ei daro gan yr Angel, ac yn marw yn resynol.* 24 *A'r Eglwys yn llwyddo, ar ôl ei farwolaeth ef.*

AC ynghylch y pryd hynny yr estynnodd Herod frenin *ei* ddwylo, i ddrygu rhai o'r Eglwys.

a Mat. 4. 21. 2 Ac efe a laddodd Jacob [a] brawd Ioan â'r cleddyf.

3 A phan welodd fod yn dda gan yr Iuddewön hynny, efe a 'chwanegodd ddala Petr hefyd:
b Ex. 23. 15. (A [b] dyddiau y bara croyw ydoedd hi)

c Ios 21. 18. 4 [c] Yr hwn wedi ei ddal a roddes efe yngharchar, ac a'i traddododd at bedwar pedwariad o fil-wŷr, i'w gadw, gan ewyllysio ar ôl y Pasc ei ddwyn ef allan at y bobl.

5 Felly Petr a gadwyd yn y carchar: eithr
‡ Neu, ddibaid, neu, ddifrif. gweddi ‡ ddyfal a wnaethpwyd gan yr Eglwys at Dduw drosto ef.

6 A phan oedd Herod a'i fryd ar ei ddwyn ef allan, y nôs honno yr oedd Petr yn cysgu rhwng dau filwr, wedi ei rwymo â dwy gadwyn, a'r ceidwaid o flaen y drws oeddynt yn cadw y carchar.

d Pen. 5. 19. ‡ 7. 7. 7 Ac wele, [d] Angel yr Arglwydd a safodd ger llaw, a goleuni a ddisgleiriodd yn ‡ y carchar, ac efe a darawödd ystlys Petr, ac a'i cyfododd ef, gan ddywedyd, Cyfod yn fuan: a'i gadwyni ef a syrthiasant oddiwrth ei ddwylo.

8 A dywedodd yr Angel wrtho, Ymwregysa, a rhwym dy sandalau. Ac felly y gwnaeth efe. Yna y dywedodd, Bwrw dy wisg am danat, a 4047
chanlyn fi.

9 Ac efe a aeth allan, ac a'i canlynodd ef, ac [e] ni's gwybu mai gwîr oedd y peth a wnaethid gan yr Angel; eithr yr oedd yn tybied mai gweled gweledigaeth yr oedd. e Psa. 126. 1.

10 Ac wedi myned o honynt heb law y gyntaf a'r ail wiliadwriaeth, hwy a ddaethant i'r porth haiarn, [f] yr hwn sydd yn arwain i'r ddinas, yr hwn a ymagorodd iddynt o'i waith ei hun: ac wedi eu myned allan, hwy a aethant ar hŷd un heol: ac yn ebrwydd yr Angel a aeth ymaith oddiwrtho. f Pſ. 16. 26.

11 A Phetr, wedi dyfod atto ei hun, a ddywedodd, Yn awr y gwn yn wîr [g] anfon o'r Arglwydd ei Angel, a'm gwared i allan o law Herod, ac oddiwrth holl ddisgwiliad pobl yr Iuddewön. g Da 6. 22

12 Ac wedi iddo ‡ gymmeryd pwyll, [h] efe a ddaeth i dŷ Mair, mam [i] Ioan, yr hwn oedd a'i gyfenw Marcus, lle yr oedd llawer wedi ymgasglu, ac yn gweddio. ‡ Neu, ystyried y peth. h Pen. 4. 23. i Pſ. 13. 37.

13 Ac fel yr oedd Petr yn curo drws y porth, morwŷn a ddaeth ‡ i ymwrando, a'i henw Rhode. ‡ Neu, a ymofyn pwy oedd yna.

14 A phan adnabu hi lais Petr, nid agorodd hi y porth gan lawenydd, eithr hi a redodd i mewn, ac a fynegodd fod Petr yn sefyll o flaen y porth.

15 Hwythau a ddywedasant wrthi, Yr wyt ti yn ynfydu. Hitheu a daerodd mai felly yr oedd. Eithr hwy a ddywedasant, Ei Angel ef ydyw.

16 A Phetr a barhaodd yn curo: ac wedi iddynt agori, hwy a'i gwelsant ef, ac a synnasant.

17 Ac efe [k] a amneidiodd arnynt â llaw i dewi, ac a adroddodd iddynt pa wedd y dygasai yr Arglwydd ef allan o'r carchar: ac efe a ddywedodd, Mynegwch y pethau hyn i Iago, ac i'r brodyr. Ac efe a ymadawödd, ac a aeth i le arall. k Pſ. 13. 16. & 19. 33. & 21. 40.

18 Ac wedi ei myned hi yn ddydd, yr oedd trallod nid bychan ym mhlith y mil-wŷr, pa beth a ddaethai o Betr.

19 Eithr Herod pan ei ceisiodd ef, a heb ei gael, a holodd y ceidwaid, ac a orchymynnodd eu cymmeryd hwy ymaith. Yntef a aeth i wared o Judea i Cesarea, ac a arhosodd yno.

20 ¶ Eithr Herod oedd ‡ yn llidiog iawn yn erbyn gwŷr Tyrus a Sidon: a hwy a ddaethant yn gyttûn atto, ac wedi ennill Blastus, yr hwn oedd 'stafellydd y brenin, hwy a ddeisyfiasant dangneddyf: am fod [l] eu gwlâd hwynt yn cael ei chynhaliaeth o wlâd y brenin. ‡ Neu, a'i fryd ar rysela yn erbyn. l 1 Bren. 5. 9, 11. Eze. 27. 17.

21 Ac ar ddydd nodedig, Herod gwedi gwisgo dillad brenhinol, a eisteddodd ar orsedd-faingc, ac a araithiawdd wrthynt.

22 A'r bobl a roës floedd, Lleferydd Duw, ac nid dyn ydyw.

23 Ac allan o law y tarawödd Angel yr Arglwydd ef, am na roisai y gogonedd i Dduw: a chan bryfed yn ei ysu, efe a drengodd.

24 ¶ A [m] gair Duw a gynnyddodd, ac a amlhaodd. m Esay 55. 11. Pen. 6. 7. & 19. 20. Col. 1. 6.

25 A Barnabas a Saul, wedi cyflawnu eu * gweinidogaeth, a ddychwelasant o Jerusalem, [n] gan gymmeryd gyd-a hwynt Ioan hefyd, yr hwn a gyfenwid Marc. * Pen. 11. 26, 30. n Pen. 13. 5, 13.

PEN. XIII.

1 Dewis Paul a Barnabas i fyned at y Cenhedloedd. 7 Sergius Paulus, ac Elymas y ſwynwr. 14 Paul yn pregetha yn Antiochia, mai Ieſu yw Chriſt. 42 Y Cenhedloedd yn credu: 45 Yr Iuddewon yn gwrthwynebu, ac yn cablu: 46 Paul a Barnabas ar hynny yn troi at y Cenhedloedd. 48 Y rhai a ordeiniefid i fywyd yn credu.

a Pen. 4.36. YR oedd hefyd [a] yn yr Eglwys ydoedd yn Antiochia, rai brophwydi ac athrawön, Barnabas, a Simeon, yr hwn a elwid Niger, a Lucius o Cirene, a Manaën brawd-maeth Herod y Tetrarch, a Saul.

2 Ac fel yr oeddynt hwy yn gwaſanaethu yr Arglwydd, ac yn ymprydio, dywedodd yr b Pen. 9.15. & 22. 21. Rhuf. 1.1. Gal. 2. 9. c Mat. 9.38. Rhu. 10.15. Heb. 5. 4. Yſpryd glân, [b] Neilldüwch i mi Barnabas a Saul, i'r gwaith [c] y gelwais hwynt iddo.

3 [d] Yna wedi iddynt ymprydio, a gweddio, a dodi eu dwylo arnynt, hwy a'u gollyngaſant ymaith.

d Pen. 6. 6.

4 A hwythau wedi eu danfon ymaith gan yr Yſpryd glân, a ddaethant i Seleucia, ac oddi-yno a fordwyaſant i Cyprus.

5 A phan oeddynt yn Salamis, hwy a bregethaſant air Duw yn ſynagogau yr Iuddewön. Ac e Pé. 12.25. & 15. 37. yr oedd hefyd ganddynt [e] Ioan yn weinidog.

6 Ac wedi iddynt dramwy trwy 'r ynys hyd Paphus, hwy a gawſant ryw ſwyn-wr, gau-brophwyd o Iuddew, a'i enw Bar-ieſu:

7 Yr hwn oedd gyd-a 'r Rhaglaw, Sergius Paulus, gŵr call: hwn wedi galw atto Barnabas a Saul, a ddeiſyfiodd gael clywed gair Duw.

f Exo. 7.11. 2 Tim. 3.8. 8 Eithr [f] Elymas y ſwyn-wr (canys felly y cyfieithir ei enw ef) a'i gwrthwynebodd hwynt, gan geiſio gŵyr-droi y Rhaglaw oddiwrth y ffydd.

9 Yna Saul, yr hwn hefyd *a elwir* Paul, yn llawn o'r Yſpryd glân, a edrychodd yn graff arno ef,

10 Ac a ddywedodd, O gyflawn o bob twyll, a phob 'ſgelerder, *tydi* g mâb diafol, a gelyn pob cyfiawnder, oni pheidi di â gwyro uniawn ffyrdd yr Arglwydd?

g Mat. 13. 38. Ioan 8.44. 1 Ioan. 3.8.

11 Ac yn awr wele, *y mae* llaw yr Arglwydd arnati, a thi a fyddi ddall heb weled yr haul dros amſer. Ac yn ddiattreg y ſyrthiodd arno niwlen, a thywyllwch; ac efe a aeth oddiamgylch gan geiſio rhai i'w arwain erbyn ei law.

12 Yna y Rhaglaw, pan welodd yr hyn a wnaethid, a gredodd, gan ryfeddu wrth ddyſgeidiaeth yr Arglwydd.

13 A Phaul a'r rhai oedd gyd-ag ef, a aethant ymaith o Paphus, ac a ddaethant i b Pé. 15.38. Perga yn Pamphilia; eithr [h] Ioan a ymadawödd oddiwrthynt, ac a ddychwelodd i Jeruſalem.

h Ad. 27.

14 ¶ Eithr hwynt-hwy, wedi ymado o Perga, a ddaethant i Antiochia yn Piſidia, ac a aethant i mewn i'r ſynagog ar y dydd Sabbath, ac a eiſteddaſant.

15 Ac yn ôl [i] darllain y gyfraith a'r prophwydi, llywodraethwŷr y ſynagog a anfonaſant attynt, gan ddywedyd, Ha wŷr frodyr, od oes gennych air o gyngor i'r bobl, traethwch.

16 Yna y cyfododd Paul i fynu, a [k] chan amneidio â'i law am oſteg, a ddywedodd, O wŷr o Iſraël, a'r rhai ydych yn ofni Duw, gwrandewch.

k Pé. 12 17.

17 Duw y bobl hyn Iſraël, a etholodd ein tadau ni, ac a ddyrchafodd y bobl, [l] pan oedd yn ymdeithio yngwlâd yr Aipht, [m] ac â braich uchel y dug efe hwynt oddi-yno allan.

l Exod. 1.1. m Exo. 6.6. & 13.14,16.

18 Ac [n] ynghylch deugain mlhynedd o amſer, y goddefodd efe eu harferion hwynt yn yr anialwch.

n Ex. 16.35. Pſal. 95.10.

19 Ac wedi iddo ddinyſtrio ſaith genedl yn nhîr Canaan, [o] â choel-bren y parthodd efe dîr y rhai hynny iddynt hwy.

o Joſ. 14.1,2.

20 [p] Ac wedi y pethau hyn, dros yſpaid ynghylch pedwar cant a deng mlhynedd a deugain, efe a roddes farn-wŷr *iddynt* hyd Samuel y prophwyd.

p Barn. 3.9.

21 [q] Ac yn ôl hynny y dymunaſant gael brenin: ac efe a roddes Duw iddynt Saul fâb Cis, gŵr o lwyth Benjamin, ddeugain mlhynedd.

q 1 Sa. 8. 5. & 10. 1.

22 Ac wedi ei ddiſwyddo ef, [r] y cyfododd efe Ddafydd yn frenin iddynt, am yr hwn y tyſtiolaethodd, ac y dywedodd, [ſ] Cefais Ddafydd fâb Jeſſe, [t] gŵr yn ôl fy nghalon, yr hwn a gyflawna fy holl ewyllys.

r 1 Sa. 16.13. ſ Pſ. 89. 20. t 1 Sam. 13. 14.

23 [u] O hâd hwn, Duw yn ôl ei addewid a gyfododd i Iſraël *yr* Iachawdr Ieſu.

u Eſay 11.1.

24 [x] Gwedi i Ioan rag-bregethu o flaen ‡ ei ddyfodiad ef i mewn, fedydd edifeirwch i holl bobl Iſraël.

x Mat. 3. 1. ‡ *mynedfa ei ddyfodiad.*

25 Ac fel yr oedd Ioan yn cyflawnu ei redfa, efe a ddywedodd, [y] Pwy yr ydych chwi yn tybied fy mod i? nid myfi yw *efe*: eithr wele, y mae yn dyfod ar fy ôl i, yr hwn nid wyf fi deilwng i ddattod eſgidiau ei draed.

y Mat. 3.11. Luc 3. 16. Ioan. 1.20, 27.

26 Ha wŷr frodyr, plant o genedl Abraham, a'r rhai yn eich plith ſydd yn ofni Duw, [z] i chwi y danfonwyd gair yr iechydwriaeth hon.

z Mat. 10.6. Pen. 3.26. Ad. 46.

27 Canys y rhai oedd yn preſſwylio yn Jeruſalem, a'u tywyſogion, [a] heb adnabod hwn, a lleferydd y prophwydi, [b] y rhai a ddarllennid bob Sabbath, gan ei farnu ef, a'u cyflawnaſant.

a Pen. 3.17. 1 Cor. 2. 8. b Pé. 15.21.

28 [c] Ac er na chawſant *ynddo* ddim achos angau, hwy a ddymunaſant ar Bilat ei ladd ef.

c Mat. 27. 22. Mar. 15.13. Luc 23. 21. 22. Ioan 19.6.

29 Ac wedi iddynt gwblhau pob peth ar a 'ſgrifennaſid am dano ef, [d] hwy a'i diſgynaſant ef oddiar y pren, ac a'i dodaſant mewn bedd.

d Mat. 27. 59. Mar. 15.46. Luc 23. 53. Ioan 19.38.

30 [e] Eithr Duw a'i cyfododd ef oddiwrth y meirw.

e Mat. 28.6. Pen. 2. 24.

31 [f] Yr hwn a welwyd dros ddyddiau lawer gan y rhai a ddaethai i fynu gyd-ag ef o Galilea i Jeruſalem, y rhai ſydd dyſtion ‡ iddo wrth y bobl.

f Mat. 28. 16. Pen. 1. 3. 1 Cor. 15. 5, 6. ‡ *o hono.*

32 Ac yr ydym ni yn efangylu i chwi yr addewid a wnaed i'r tadau, ddarfod i Dduw gyflawnu hwn i ni eu plant hwy, gan iddo adgyfodi 'r Ieſu:

33 Megis ag yr yſgrifennwyd yn yr ail Pſalm, [g] Fy mâb i ydwyt ti, myfi heddyw a'th genhedlais.

g Pſal. 2.7. Heb. 1. 5.

34 Ac

4048 34 Ac am iddo ei gyfodi ef o'r meirw, nid i ddychwelyd mwy i lygredigaeth, y dywedodd fel hyn, [f]Rhoddaf i chwi ſiccr drugareddau Dafydd.

f Eſa.55.3.

35 Ac am hynny y mae yn dywedyd mewn *pſalm* arall, [g]‡Ni adewi i'th Sanct weled llygredigaeth.

g Pſa.16.10 Pen. 2.31. ‡ *Ni roddi dy Sanct i weled.*

36 Canys Dafydd ‡wedi iddo waſanaethu ei genhedlaeth ei hun trwy ewyllys Duw, [h]a hunodd, ac a ddodwyd at ei dadau, ac a welodd llygredigaeth.

‡ *wedi iddo yn ei oes ei hun waſanaethu Ewyllys Duw.*

h 1 Bre. 2.10 Pen. 2.29.

37 Eithr yr hwn a gyfodes Duw, ni welodd llygredigaeth.

38 Am hynny, bydded hyſpys i chwi, Ha wŷr frodyr, mai [i]trwy hwn yr ydys yn pregethu i chwi faddeuant pechodau:

i Luc 24.47. Ioan. 2.12.

39 A [k]thrwy hwn y cyfiawnheir pob un ſydd yn credu, oddiwrth yr holl bethau, y rhai ni allech drwy gyfraith Moſes gael eich cyfiawnhau oddiwrthynt.

k Rhu. 3.28. & 8.3. Heb. 7.19.

40 Gwiliwch gan hynny, na ddêl arnoch y peth a ddywedpwyd yn [l]y prophwydi,

l Hab. 1.5.

41 Edrychwch, ô ddirmyg-wŷr, a rhyfeddwch, a diflennwch: canys yr wyf yn gwneuthur gweithred yn eich dyddiau, gwaith ni chredwch ddim, er i neb ei ddangos i chwi.

42 A phan aeth yr Iuddewön allan o'r ſynagog, y Cenhedloedd a attolygaſant gael pregethu y geiriau hyn iddynt y Sabbath neſaf.

43 Ac wedi gollwng y gynnulleidfa, llawer o'r Iuddewön, ac o'r proſelytiaid crefyddol, a ganlynaſant Paul a Barnabas, y rhai gan leſaru wrthynt, [m]a gynghoraſant iddynt aros yngrâs Duw.

m Pê. 11.23. & 14.22.

44 ¶ A'r Sabbath neſaf, yr holl ddinas agos a ddaeth ynghŷd i wrando gair Duw.

45 Eithr yr Iuddewön pan welſant y torfeydd, a lanwyd o gynfigen, ac [n]a ddywedaſant yn erbyn y pethau a ddywedid gan Paul, gan wrthddywedyd a chablu.

n Pen. 18.6. 1 Petr 4.4.

46 Yna Paul a Barnabas a aethant yn hŷ, ac a ddywedaſant, [o]Rhaid oedd leſaru gair Duw wrthych chwi yn gyntaf; eithr [p]o herwŷdd eich bod yn ei wrthod, ac yn eich barnu eich hunain yn annheilwng o fywyd tragywyddol, wele [q]yr ydym yn troi at y Cenhedloedd.

o Mat. 10.6. Pen. 3.26. Rhuſ. 1.16. p Ex. 32.10. Eſa. 55.5. Mat. 21.43. Rhu. 10.19. q Pen. 18.6. & 28.28.

47 Canys felly y gorchymynnodd yr Arglwydd i ni, *gan ddywedyd*, [r]Mi a'th oſodais di yn oleuni i'r Cenhedloedd, i fod o honot yn iechydwriaeth hyd eithaf y ddaiar.

r Eſa. 49.6. Luc 2.32.

48 A'r Cenhedloedd pan glywſant, a fu lawen ganddynt, ac a ogoneddaſant air yr Arglwydd; a chynnifer ag oedd wedi eu hordeinio i fywyd tragywyddol a gredaſant.

49 A gair yr Arglwydd a danwyd trwy 'r holl wlâd.

50 A'r Iuddewön a annogaſant y gwragedd crefyddol ac anrhydeddus, a phennaethiaid y ddinas, ac [s]a godaſant erlid yn erbyn Paul a Barnabas, ac a'u bwriaſant hwy allan o'u terfynau.

s 2 Tim. 3.11

51 [t]Eithr hwy a eſgydwaſant y llŵch oddiwrth eu traed yn eu herbyn hwy, ac a ddaethant i Iconium.

t Mat. 10.14 Pen. 18.6.

52 A'r diſgyblion a gyflawnwyd o lawenydd, ac o'r Yſpryd glân.

PEN. XIV.

1 Erlid Paul a Barnabas allan o Iconium. 8 Paul yn iachau y cloff efrydd yn Lyſtra: ac ar hynny y bobl yn tybied mai Duwiau oeddynt hwy. 19 Llabyddio Paul. 21 Hwynt-hwy yn myned trwy fagad o Eglwyſi gan gadarnhau y diſgyblion yn y ffydd, ac mewn dioddefgarwch: 26 ac wedi dychwelyd i Antiochia, yn mynegi yno beth a wnaethai Duw trwyddynt hwy.

A Digwyddodd yn Iconium iddynt fyned ynghŷd i ſynagog yr Iuddewön, a lleſaru felly, fel y credodd lliaws mawr o'r Iuddewön ac o'r Groeg-wŷr hefyd. 4049

2 Ond yr Iuddewön anghredadyn a gyffroiſant ffeddyliau y Cenhedloedd, ac a'u gwnaethant yn ddrwg yn erbyn y brodyr.

3 Am hynny hwy a arhoſaſant *yno* amſer mawr, gan fod yn hŷ yn yr Arglwydd, [u]yr hwn oedd yn dwyn tyſtiolaeth i air ei râs, ac yn canhiadu gwneuthur arwyddion a rhyfeddodau trwy eu dwylo hwynt.

u Mar. 16.20 Heb. 2.4.

4 Eithr lliaws y ddinas a rannwyd; a rhai oedd gyd-a'r Iuddewön, a rhai gyd-a'r Apoſtolion.

5 A phan wnaethpwyd rhuthr gan y Cenhedloedd, a'r Iuddewön, ynghŷd â'u llywodraethwŷr, [b]i'w hammerchi hwy, ac i'w llabyddio,

b 2 Tim. 3.11

6 Hwythau a ddeallaſant *hyn*, ac [c]a ffoiſant i Lyſtra a Derbe, dinaſoedd o Lycaonia, ac i'r wlâd oddiamgylch.

c Mat. 10.23

7 Ac yno y buant yn efangylu.

8 ¶ Ac [d]yr oedd gŵr yn eiſtedd yn Lyſtra yn ddiffrwyth ei draed, yr hwn oedd glôff o grôth ei fam, ac ni rodiaſai erioed.

d Pen. 3.2.

9 Hwn a'glybu Paul yn lleſaru, yr hwn wrth edrych yn grâff arno, a gweled fod ganddo ffydd i gael iechyd,

10 A ddywedodd â llef uchel, [e]Sâ ar dy draed yn uniawn: ac efe a neidiodd i fynu, ac a rodiodd.

e Eſay 35.6.

11 A phan welodd y bobloedd y peth a wnaethai Paul, hwy a godaſant eu lleſ, gan ddywedyd yn iaith Lycaonia, [f]Y Duwiau yn rhith dynion a ddiſgynnaſant attom.

f Pen. 28.6.

12 A hwy a alwaſant Barnabas yn Jupiter, a Phaul yn Mercurius; oblegid efe oedd yr ymadroddwr pennaf:

13 Yna offeiriad Jupiter, yr hwn oedd o flaen eu dinas, a ddug deirw a garlantau i'r pyrth, ac a fynnaſai gyd-a'r bobl, aberthu.

14 A'r Apoſtolion Barnabas, a Phaul, pan glywſant hynny, a rwygaſant eu dillad, ac a neidiaſant ymmhlith y bobl, gan leſain,

15 A dywedyd, Ha wŷr, [g]pa ham y gwnewch chwi y pethau hyn? [h]Dynion hefyd ydym ninnau, yn gorfod goddef fel chwithau, ac yn pregethu i chwi, ar i chwi droi oddiwrth y pethau gweigion yma, at Dduw byw, [i]yr hwn a wnaeth nef a daiar a'r môr, a'r holl bethau ſydd ynddynt.

g Pê. 10.26. h Iago 5.17. i Gen. 1.1. Pſal. 33.6. & 146.6. Dit. 14.7.

16 [k]Yr hwn yn yr oeſoedd gynt a oddefodd i'r holl Genhedloedd fyned yn eu ffyrdd eu hunain.

k Pſa. 81.12. Pen. 17.30.

17 [l]Er hynny ni adawödd efe mo honaw ei hun yn ddi-dyſt, gan wneuthur daioni, a

l Rhu. 1.20.

4049 rhoddi glaw o'r nefoedd i ni, a thymhorau ffrwythlon, a llenwi ein calonnau ni â llunniaeth, ac â llawenydd.

18 Ac er dywedyd y pethau hyn, braidd yr attaliaſant y bobl rhag aberthu iddynt.

19 ¶ A daeth yno Iuddewŏn o Antiochia ac Iconium, a hwy a berſwadiaſant y bobl, [m] ac wedi llabyddio Paul, a'i lluſgaſant ef allan o'r ddinas, gan dybied ei fod ef wedi marw.

[m] 2 Cor. 11. 25. 2 Tim. 3. 11.

20 Ac fel yr oedd y diſgyblion yn ſefyll o'i amgylch, efe a gyfododd, ac a aeth i'r ddinas: a thrannoeth efe a aeth allan, efe a Barnabas, i Derbe.

21 Ac wedi iddynt bregethu yr Efengyl i'r ddinas honno, ac ennill llawer o ddiſgyblion, hwy a ddychwelaſant i Lyſtra, ac Iconium, ac Antiochia,

22 Gan gadarnhau eneidiau y diſgyblion, [n] a'u cynghori i aros yn y ffydd, ac [o] mai trwy lawer [o] orthrymderau y mae yn rhaid i ni fyned i deyrnas Dduw.

[n] Pé. 11. 23. [o] Luc 22. 28, 29. Rhuf. 8. 17. 2 Tim. 2. 11. & 3. 12.

23 Ac wedi [p] ordeinio iddynt Henuriaid ym mhob Eglwys, a gweddïo gyd-ag ymprydiau, hwy a'u gorchymynnaſant hwynt i'r Arglwydd, yr hwn y credaſent ynddo.

[p] Tit. 1. 5.

24 Ac wedi iddynt drammwy drwy Piſidia, hwy a ddaethant i Pamphilia.

25 Ac wedi pregethu y gair yn Perga, hwy a ddaethant i wared i Attalia.

26 Ac oddi-yno a fordwyaſant i Antiochia, [q] o'r lle yr oeddynt wedi eu gorchymmyn i râs Duw, i'r gorchwyl a gyflawnaſant.

[q] Pé. 13. 1, 3.

27 Ac wedi iddynt ddyfod a chynnull yr Eglwys ynghŷd, [r] adrodd a wnaethant faint o bethau a wnaethai Duw gyd-a hwy, ac iddo ef agoryd i'r Cenhedloedd ddrws y ffydd.

[r] Pen. 15. 4, 12.

28 Ac yno yr arhoſaſant hwy dros hîr o amſer, gyd-a'r diſgyblion.

PEN XV.

1 *Ymryſon mawr yn cyfodi ynghylch yr Enwaediad.* 6 *Yr Apoſtolion yn ymgynghori ynghylch hynny,* 22 *ac yn anfon eu meddwl trwy lythyrau at yr Eglwyſi.* 36 *Paul a Barnabas wedi bwriadu myned i ymweled â'r brodyr, yn ymrafaelio ac yn ymadel â'i gilydd.*

4055 A Rhai wedi dyfod i wared o Judea, a ddyſgaſant y brodyr, *gan ddywedyd,* [a] Onid enwaedir chwi [b] yn ôl defod Moſes, ni ellwch fod yn gadwedig.

[a] Gal. 5. 2. Phil. 3. 2. Col. 2. 8, 11, 16. [b] Gĕ. 17. 10. Leſit. 12. 3.

2 A phan ydoedd ymryſon a dadlau nid bychan gan Paul a Barnabas, yn eu herbyn, hwy a ordeiniaſant fyned o [c] Paul a Barnabas, a rhai eraill o honynt, i fynu i Jeruſalem, at yr Apoſtolion, a'r Henuriaid, ynghylch y cweſtiwn yma.

[c] Gal. 2. 1.

3 Ac wedi eu hebrwng gan yr Eglwys, hwy a dramwyaſant drwy Phenice, a Samaria, gan fynegi troad y Cenhedloedd. A hwy a baraſant lawenydd mawr i'r brodyr oll.

4 Ac wedi eu dyfod hwy i Jeruſalem, hwy a dderbyniwyd gan yr Eglwys, a chan yr Apoſtolion, a chan yr Henuriaid, a [d] hwy a fynegaſant yr holl bethau a wnaethai Duw gyd-a hwynt.

[d] Pé. 14. 27. Ad. 12.

5 Eithr cyfodod rhai o ſect y Phariſeaid, y rhai oedd yn credu, gan ddywedyd, mai rhaid iddynt eu henwaedu, a gorchymmyn cadw Deddf Moſes. 4055

6 A'r Apoſtolion a'r Henuriaid a ddaethant ynghŷd, i edrych am y matter yma.

7 Ac wedi bod ymddadleu mawr, cyfodod Petr ac a ddywedodd wrthynt, Ha wŷr frodyr, chwi a wyddoch ddarfod i [e] Dduw er ys talm o amſer yn ein plith ni, fy ethol i, i gael o'r Cenhedloedd drwy fy ngenau i, glywed gair yr Efengyl, a chredu.

[e] Pé. 10. 20. & 11. 12.

8 A Duw, [f] adnabydd-ŵr calonnau, a ddûg dyſtiolaeth iddynt, [g] gan roddi iddynt yr Yſpryd glân, megis ag i ninnau.

[f] 1 Chr. 28. 9. Pen. 1. 24. [g] Pé. 10. 44.

9 Ac ni wnaeth efe ddim gwahaniaeth rhyngom ni a hwynt, [h] gan buro eu calonnau hwy trwy ffydd.

[h] Pé. 10. 43. 1 Cor. 1. 2. 1 Petr 1. 22.

10 Yn awr gan hynny, pa ham yr ydych chwi yn temtio Duw, [i] i ddodi iau ar warrau y diſgyblion, yr hon ni allodd ein tadau ni, na ninnau ei dwyn?

[i] Mat. 23. 4. Gal. 5. 1.

11 [k] Eithr trwy râs yr Arglwydd Ieſu Griſt, yr ydym ni yn credu ein bod yn gadwedig, yr un modd a hwythau.

[k] Eph. 2. 8. Tit. 3. 4.

12 A'r holl liaws a ddiſtawödd, ac a wrandawödd ar Barnabas a Phaul yn mynegi pa arwyddion a rhyfeddodau eu maint, a wnaethai Duw ym mhlith y Cenhedloedd trwyddynt hwy.

13 Ac wedi iddynt ddiſtewi, attebodd Iago, gan ddywedyd, Ha wŷr frodyr, gwrandewch arnaf fi.

14 Simeon a fynegodd pa wedd yr ymwelodd Duw ar y cyntaf, i gymmeryd o'r Cenhedloedd bobl i'w Enw.

15 Ac â hyn y cyttuna geiriau y prophwydi; megis y mae yn 'ſgrifennedig,

16 [l] Yn ôl hyn y dychwelaf, ac yr adeiladaf drachefn Dabernacl Dafydd, yr hwn ſydd wedi ſyrthio, a'i fylchau ef a adeiladaf drachefn, ac a'i cyfodaf eil-chwyl:

[l] Amos 9. 11, 12.

17 Fel y byddo i hyn a weddiller o ddynion, geiſio yr Arglwydd, ac i'r holl Genhedloedd, y rhai y gelwir fy enw i arnynt, medd yr Arglwydd, yr hwn ſydd yn gwneuthur yr holl bethau hyn.

18 Yſpys i Dduw yw ei weithredoedd oll erioed.

19 O herwŷdd pa ham, [m] fy marn i yw, na flinom y rhai o'r Cenhedloedd a droiſant at Dduw:

[m] Edryd Ad. 28.

20 Eithr 'ſgrifennu o honom ni attynt, ar ymgadw o honynt [n] oddïwrth halogrwydd delwau, a [o] godineb, ac [p] oddïwrth y peth a dagwyd, ac oddïwrth waed.

[n] Ex. 20. 3. 1 Cor. 8. 1. & 10. 20. 1 Theſſ. 4. 3. [p] Gen. 9. 4. Leſic. 3. 17.

21 Canys y mae i Moſes, ym mhob dinas, er yr hên amſeroedd, rai a'i pregethant ef, [q] gan fod yn ei ddarllen yn y ſynagogau bob Sabbath.

[q] Pen. 13. 15, 27.

22 Yna y gwelwyd yn dda gan yr Apoſtolion a'r Henuriaid, ynghŷd â'r holl Eglwys, anfon gwŷr etholedig o honynt eu hunain, i Antiochia, gyd-a Phaul a Barnabas, *ſef* Judas a gyfenwir Barſabas, a Silas, gwŷr rhagorol ymmhlith y brodyr.

23 A hwy a 'ſgrifennaſant gyd-a hwynt fel hyn, Yr Apoſtolion, a'r Henuriaid, a'r brodyr, at y brodyr

4055 y brodyr y rhai ſy o'r Cenhedloedd yn Antiochia, a Syria, a Cilicia, yn anſon annerch.

24 Yn gymmaint a chlywed o honom ni, i rai a aethant allan oddïwrthym ni eich trallodi chwi à geiriau, gan ddymchwelyd eich eneidiau chwi, a dywedyd *fod* yn rhaid enwaedu arnoch, a chadw y Ddeddf, i'r rhai ni roiſem ni *gyfryw* orchymmyn:

25 Ni a welſom yn dda, wedi i ni ymgynnull yn gyttûn, anſon gwŷr etholedig attoch, gyd-a'n hanwylyd Barnabas a Phaul:

†Pſ. 13.50. & 14. 19. 26 † Gwŷr a roiſant eu heneidiau dros enw ein Harglwydd ni Ieſu Griſt.

27 Ni a anfonaſom gan hynny Judas a Silas, a hwythau ar air a fynegant i chwi yr un pethau.

28 Canys gwelwyd yn dda gan yr Yſpryd glân, a chennym ninnau, na ddodid arnoch faich ychwaneg nâ'r pethau angenrheidiol hyn:

‖Pſ. 22.25. 29 ‖ Bod i chwi ymgadw oddïwrth yr hyn
‡Lef. 17.14. a aberthwyd i eulynnod, a ‡ gwaed, ac oddïwrth y peth a dagwyd, ac oddïwrth odineb; oddïwrth yr hyn bethau o's ymgedwch, da y gwnewch. Byddwch iach.

30 Felly, wedi eu gollwng hwynt ymaith, hwy a ddaethant i Antiochia: ac wedi cynnull y lliaws ynghŷd, hwy a roiſant y llythyr.

31 Ac wedi iddynt ei ddarllen, llawenychu a
‡Neu, ogyr. wnaethant am y ‡ diddanwch.

32 Judas hefyd a Silas, a hwythau yn Brophwydi, trwy lawer o ymadrodd, a ddiddanaſant y brodyr, ac a'u cadarnhaſant.

33 Ac wedi iddynt aros *yno* dros amſer, hwy a ollyngwyd ymaith mewn heddwch, gan y brodyr, at yr Apoſtolion.

34 Eithr gwelodd Silas yn dda aros *yno*.

35 A Phaul a Barnabas a arhoſaſant yn Antiochia, gan ddyſgu ac efangylu gair yr Arglwydd, gyd-a llawer eraill hefyd.

4056 36 ¶ Ac wedi rhai dyddiau, dywedodd Paul wrth Barnabas, Dychwelwn, ac ymwelwn â'n brodyr, ym mhob dinas y pregethaſom air yr Arglwydd ynddynt, *i weled* pa fodd y maent hwy.

37 A Barnabas a gynghorodd gymmeryd
ªPſ. 12.12, 25. & 13. 5. Col. 4. 10. ªTim. 4. 11. Phile. 24. gyd-a hwynt ª Ioan, yr hwn a gyfenwid Marcus.

38 Ond ni welai Paul yn addas gymmeryd
ªPſ. 13. 13. hwnnw gyd-a hwynt, ª yr hwn a dynnaſai oddïwrthynt o Pamphilia, ac nid aethai gyd-a hwynt i'r gwaith.

39 A bu gymmaint cynnwrf *rhyngddynt*, fel yr ymadawſant oddïwrth ei gilydd, ac y cymmerth Barnabas Marc gyd-ag ef, ac y mordwyodd i Cyprus:

40 Eithr Paul a ddewiſodd Silas, ac a aeth ymaith, wedi ei orchymmyn i râs Duw gan y brodyr.

41 Ac efe a dramwyodd trwy Syria a Cilicia, gan gadarnhau yr Eglwyſi.

PEN. XVI.

1 *Paul wedi enwaedu ar Timotheus, 7 ac wedi ei alw gan yr Yſpryd, 14 yn troi Lydia: 16 Yn bwrw allan yſpryd dewiniaeth: 19 Ac am hynny Silas ac yntef yn cael eu fflan-gellu, a'i carcharu: 26 Egoryd dryſau y carchar: 31 Troi ceidwad y carchar, 37 a'i gwaredu hwythau.* 4056

YNa y daeth efe i ª Derbe ac i Lyſtra. Ac wele, yr oedd yno ryw ddiſgybl, ᵇ a'i enw Timotheus, ᶜ mâb i ryw wraig, yr hon oedd Iuddewës, ac yn credu, ᶜ a'i dâd oedd Roegwr:

ª Pen. 14. 6. ᵇ Rhu. 16. 21 Phil. 2. 19. 1 Theſ. 3. 2. ᶜ 2 Tim. 1. 5.

2 Yr hwn ᵈ oedd yn cael gair da gan y brodyr oedd yn Lyſtra, ac yn Iconium.

ᵈ Pen. 6. 3.

3 Paul a fynnai i hwn fyned allan gyd-ag ef; ac efe ᵉ a'i cymmerth, ac a'i enwaedodd ef, o achos yr Iuddewön oedd yn y lleoedd hynny: canys hwy a wyddent bawb, mai Groegwr oedd ei dâd ef.

ᵉ 1 Cor. 9. 20. Gal. 2. 3. Edrych Gal. 5. 2.

4 Ac fel yr oeddynt yn ymdaith trwy y dinaſoedd, hwy ‡ a roiſant arnynt gadw y gorchymynnion ᶠ a ordeiniaſid gan yr Apoſtolion a'r Henuriaid, y rhai oedd yn Jeruſalem.

‡ a draddodaſant iddynt. ᶠ Pen. 15. 20, 29.

5 Ac felly yr Eglwyſi a gadarnhâwyd yn y ffydd, ac a gynnyddaſant mewn rhifedi beunydd.

6 Ac wedi iddynt dramwy trwy Phrygia a gwlâd Galatia, a gwarafun iddynt gan yr Yſpryd glân bregethu y gair yn Aſia:

7 Pan ddaethant i Myſia, hwy a geiſiaſant fyned i Bithynia; ac ni oddefodd Yſpryd yr Ieſu iddynt.

8 Ac wedi myned heibio i Myſia, ᵍ hwy a aethant i wared i Troas.

ᵍ 2 Cor. 2. 12.

9 A gweledigaeth a ymddangoſodd i Paul liw nôs: Rhyw ŵr o Macedonia a ſafai, ac a ddeiſyfai arno, ac a ddywedai, Tyred troſodd i Macedonia, a chymmorth ni.

10 A phan welodd efe y weledigaeth, yn ebrwydd ni a geiſiaſom fyned i Macedonia, gan gwbl-gredu alw o'r Arglwydd nyni, i efangylu iddynt hwy.

11 Am hynny, wedi myned ymaith o Troas, 4057
ni a gyrchaſom yn uniawn i Samothracia, a thrannoeth i Neapolis:

12 Ac oddi-yno i Philippi, yr hon ‡ ſydd brif-ddinas o barth o Macedonia, ‡ dinas rydd; ac ni a fuom yn aros yn y ddinas honno ddyddiau rai.

‡ yw y ddinas gyntaf. ‡ Colonia.

13 Ac ar y dydd Sabbath, ni a aethom allan o'r ddinas i lan afon, lle y byddid arferol o weddio; ac ni a eiſteddaſom, ac a lefaraſom wrth y gwragedd a ddaethant ynghŷd.

14 A rhyw wraig a'i henw Lydia, un yn gwerthu porphor, o ddinas y Thïatyriaid, yr hon oedd yn addoli Duw, a wrandawödd; yr hon yr agorodd yr Arglwydd ʰ ei chalon, i ddal ar y pethau a leferid gan Paul.

ʰ Luc 24. 45

15 Ac wedi ei bedyddio hi a'i theulu, hi a ddymunodd arnom, gan ddywedyd, O's barnaſoch fy mod i yn ffyddlawn i'r Arglwydd, dewch i mewn i'm tŷ, ac arhoſwch yno. A ⁱ hi a'n cymmhellodd ni.

ⁱ Gen. 19. 3. & 33. 11. Barn. 19 21. Luc 24. 29. Heb. 13. 2.

16 ¶ A digwyddodd, a ni yn myned i weddio, i ryw langces, yr hon ᵏ oedd ganddi yſpryd ‡ dewiniaeth, gyfarfod â ni; yr hon oedd yn peri ˡ llawer o elw i'w meiſtraid, wrth ddywedyd dewiniaeth.

ᵏ 1 Sa. 28. 7. ‡ Neu, Python. ˡ Pſ. 19. 24.

17 Hon a ddilynodd Paul a ninnau, ac a lefodd, gan ddywedyd, Y dynion hyn ydynt weiſion y Duw goruchaf, y rhai ſydd yn mynegi i chwi ffordd iechydwriaeth.

18 A hyn a wnaeth hi dros ddyddiau lawer.

4057 er. Eithr Paul [m] yn flîn ganddo, a drôdd, ac a
[m] Edrych Mar. 1. 25, 34. ddywedodd wrth yr yſpryd, Yr ydwyf yn
gorchymmyn i ti, yn enw Ieſu Griſt, fyned allan
[n] Mar. 16. 17. o honi. [n] Ac efe a aeth allan yr awr honno.

19 A phan welodd ei meiſtreid hi, fyned
[o] 2 Cor. 6. 5. gobaith eu helw hwynt ymaith, [o] hwy a ddaliaſant Paul a Silas, ac a'u lluſgaſant hwy i'r farchnadfa, at y llywodraeth-wŷr;

20 Ac a'i dygaſant hwy at y ſwyddogion, ac a ddywedaſant, Y mae y dynion hyn, y rhai
[p] 1 Bren. 18. 17. Pen. 17. 6. ydynt Iuddewön, [p] yn llwyr-gythryblio ein dinas ni;

21 Ac yn dyſgu defodau, y rhai nid ydyw rydd i ni eu derbyn, na'u gwneuthur, y rhai ydym Rufein-wŷr.

22 A'r dyrfa a ſafodd i fynu ynghŷd yn eu herbyn hwy, a'r ſwyddogion gan rwygo eu dillad,
[q] 2 Cor. 11. 25. [r] Theſ. 2. 2. [q] a orchymynnaſant eu curo hwy â gwïail.

23 Ac wedi rhoddi gwïalennodiau lawer iddynt, hwy a'u taflaſant i garchar; gan orchymmyn i geidwad y carchar eu cadw hwy yn ddïogel.

24 Yr hwn wedi derbyn y cyfryw orchymmyn, a'u bwriodd hwy i'r carchar nefaf i mewn, ac a wnaeth eu traed hwy yn ſiccr yn y cyffion.

25 Ac ar hanner nôs, Paul a Silas oedd yn
‡ Hymn. gweddïo, ac yn canu ‡ mawl i Dduw: a'r carcharorion a'u clywſant hwy.

[r] Pen. 4. 31. 26 [r] Ac yn ddiſymmwth y bu daiar-gryn mawr, hyd oni ſiglwyd ſeiliau y carchar: ac yn
[ſ] Pen. 5. 19. & 12. 7. ebrwydd [ſ] yr holl ddryſau a agorwyd, a rhwymau pawb a aethant yn rhyddion.

27 A phan ddeffrôdd ceidwad y carchar, a chanfod dryſau y carchar yn agored, efe a dynnodd ei gleddyf, ac a amcanodd ei ladd ei hun; gan dybied ffoi o'r carcharorion ymaith.

28 Eithr Paul a lefodd â llef uchel, gan ddywedyd, Na wnâ i ti dy hun ddim niwed; canys yr ydym ni yma oll.

29 Ac wedi galw am oleu, efe a ruthrodd i mewn, ac yn ddychrynnedig ef a ſyrthiodd i lawr ger bron Paul a Silas,

30 Ac a'u dug hwynt allan, ac a ddywe-
[t] Luc 5. 10. Pen. 2. 37. & 9. 6. dodd, [t] O feiſtred, beth ſydd raid i mi ei wneuthur, fel y byddwyf gadwedig?

[u] Ioan 3. 16, 36. & 6. 47. 1 Ioan 5. 10. 31 A hwy a ddywedaſant, [u] Crêd yn yr Arglwydd Ieſu Griſt, a chadwedig fyddi, ti a'th deulu.

32 A hwy a draethaſant iddo air yr Arglwydd, ac i bawb oedd yn ei dŷ ef.

33 Ac efe a'u cymmerth hwy yr awr honno o'r nôs, ac a olchodd eu briwiau; ac efe a fedyddiwyd, a'r eiddo oll, yn y man.

[x] Luc 5. 29. & 19. 6. 34 Ac wedi iddo eu dwyn hwynt i'w dŷ, [x] efe a oſodod ſwyd ger eu bron hwy, ac a fu lawen, gan gredu i Dduw, efe a'i holl deulu.

35 A phan aeth hi yn ddydd, y ſwyddogion a anfonaſant y ceiſiaid, gan ddywedyd, Gollwng ymaith y dynion hynny.

36 A cheidwad y carchar a fynegodd y geiriau hyn wrth Paul, Y ſwyddogion a anfonaſant i'ch gollwng chwi ymaith: yn awr gan hynny cerddwch ymaith; ewch mewn heddwch.

37 Eithr Paul a ddywedodd wrthynt, Wedi iddynt ein curo yn gyhoedd heb ein barnu, [y] a ninnau yn Rhufein-wŷr, hwy a'n bwriaſant ni i garchar, ac yn awr a ydynt hwy yn ein bwrw ni allan yn ddirgel? Nid felly: ond deuant hwy eu hunain, a dygant ni allan. [y] Pſ. 22. 25. 4057

38 A'r ceiſiaid a fynegaſant y geiriau hyn i'r ſwyddogion. A hwy a ofnaſant, pan glywſant mai Rhufeiniaid oeddynt.

39 A hwy a ddaethant ac a attolygaſant arnynt, ac a'i dygaſant allan, ac [z] a ddeiſyfiaſant [z] Mat. 8. 34. arnynt fyned allan o'r ddinas.

40 Ac wedi myned allan o'r carchar, hwy [a] a aethant i mewn at Lydia; ac wedi gweled [a] Act. 14. y brodyr, hwy a'u cyſſuraſant, ac a ymadawſant.

PEN. XVII.

1 Paul yn pregethu yn Theſſalonica: 4 lle y mae rhai yn credu, ac eraill yn ei erlid ef. 10 Ei anfon ef i Berea, ac yntef yn pregethu yno. 13 Ac wedi ei erlid yn Theſſalonica, 15 yn dyfod i Athen, ac yno yn ymreſymmu, ac yn pregethu iddynt hwy y Duw byw, yr hwn nid adwaenent: 34 ac wrth hynny bagad yn troi at Griſt.

GWedi iddynt dramwy drwy Amphipolis, ac Apolonia, hwy a ddaethant i Theſſalonica, lle yr oedd ſynagog i'r Iuddewön.

2 A Phaul, yn ôl ei arfer, a aeth i mewn attynt, a thros dri Sabbath a ymreſymmodd â hwynt, allan o'r yſgrythyrau,

3 Gan egluro, a dodi ger eu bronnau, [a] mai [a] Luc 24. 26, 46. rhaid oedd i Griſt ddioddef, a chyfodi oddïwrth y meirw: ac mai hwn yw y Chriſt, Ieſu, yr hwn yr wyf fi yn ei bregethu i chwi.

4 [b] A rhai o honynt a gredaſant, ac a ym- [b] Pſ. 28. 24.
waſgaſant â Phaul a Silas, ac o'r Groeg-wŷr crefyddol lïaws mawr, ac o'r gwragedd pennaf nid ychydig.

5 Eithr yr Iuddewön, y rhai oedd heb gredu, gan gynfigennu, a gymmeraſant attynt ryw ddynion drwg o gyrwydriaid; ac wedi caſglu tyrfa, hwy a wnaethant gyffro yn y ddinas, ac a oſodaſant ar dŷ Jaſon, ac a geiſiaſant eu dwyn hwynt allan at y bobl.

6 A phan na chawſant hwynt, hwy a luſgaſant Jaſon, a rhai o'r brodyr, at bennaethiaid y ddinas, gan lefain, [c] Y rhai ſydd yn aflon- [c] Pſ. 16. 20.
yddu y byd, y rhai hynny a ddaethant yma hefyd;

7 Y rhai a dderbyniodd Jaſon, ac y mae y rhai hyn oll yn gwneuthur yn erbyn ordeiniadau Ceſar, [d] gan ddywedyd fod Brenin arall, [d] Luc 23. 2. Ioan 19. 12. *ſef* Ieſu.

8 A hwy a gyffroiſant y dyrfa, a llywodraethwŷr y ddinas hefyd, wrth glywed y pethau hyn.

9 Ac wedi iddynt ‡ gael † ſiccrwydd gan ‡ derbyn. † indemnity. Jaſon a'r llaill, hwy a'u gollyngaſant hwynt ymaith.

10 ¶ [e] A'r brodyr yn ebrwydd o hŷd [e] Pſ. 91. 11.
nôs, a anfonaſant Paul a Silas i Berea: y rhai wedi eu dyfod yno, a aethant i ſynagog yr Iuddewön.

11 Y rhai hyn oedd foneddigeiddiach nâ'r rhai

4057 rhai oedd yn Theſſalonica, y rhai a dderbyniaſant y gair gyd-a phob parodrwydd meddwl,
f Eſay 34. 16. Luc 16. 19. Ioan 5. 39. f gan chwilio beunydd yr yſgrythyrau, a oedd y pethau hyn felly.

12 Felly llawer o honynt a gredaſant, ac o'r Groegeſau parchedig, ac o wŷr nid ychydig.

13 A phan wybu yr Iuddewŏn o Theſſalonica fod gair Duw yn ei bregethu gan Paul yn Berea hefyd, hwy a ddaethant yno hefyd, gan gyffroi y dyrfa.

14 Ac yna yn ebrwydd, y brodyr a anfonaſant Paul ymaith, i fyned megis i'r môr: ond Silas a Thimotheus a arhoſaſant yno.

15 ¶ A chyfarwydd-wŷr Paul a'i dygaſant
g Pen. 18. 5. g hyd Athen: ac wedi derbyn gorchymyn at Silas a Thimotheus, ar iddynt ddyfod atto ar ffrwſt, hwy a aethant ymaith.

16 A thra ydoedd Paul yn aros am danynt yn Athen, ei yſpryd a gynhyrfwyd ynddo,
‡ yn llawn eilynnod. wrth weled y ddinas ‡ wedi ymroi i eulynnod.

17 O herwŷdd hynny yr ymreſymmodd efe yn y ſynagog â'r Iuddewŏn, ac â'r rhai crefyddol, ac yn y farchnad beunydd â'r rhai a gyfarfyddent ag ef.

18 A rhai o'r Philoſophyddion, o'r Epicuriaid, ac o'r Stoiciaid, a ymddadleuaſant ag efe: a rhai
‡ hau-wr geiriau. a ddywedaſant, Beth a fynnai y ‡ fiaradwr hwn ei ddywedyd? a rhai, Tebyg yw ei fod ef yn mynegi duwiau dieithr, am ei fod yn pregethu yr Ieſu, a'r adgyfodiad, iddynt.

19 A hwy a'i daliaſant ef, ac a'i dygaſant i
‡ Hol Feurth, neu, Mars Hyls uchaf yn Athen gynt. ‡ Areopagus, gan ddywedyd, A allwn ni gael gwybod beth yw y ddyſg newŷdd hon, a draethir gennyt?

20 Oblegid yr wyt ti yn dwyn rhyw bethau dieithr i'n cluſtiau ni: am hynny ni a fynnem wybod beth a allai y pethau hyn fod.

21 (A'r holl Atheniaid, a'r dieithriaid, y rhai oedd yn ymdeithio yno, nid oeddynt yn cymmeryd hamdden i ddim arall, ond i ddywedyd, neu i glywed rhyw newŷdd.)

22 Yna y ſafodd Paul ynghanol Areopagus, ac a ddywedodd, Ha wŷr Atheniaid, mi a'ch gwelaf chwi ym mhob peth yn dra-choel-grefyddol.

‡ Neu, nid dewisan a addoliweh, a Theſ. 2. 4. 23 Canys wrth ddyfod heibio, ac edrych ar ‡ eich defoſionau, mi a gefais allor, yn yr hon yr yſgrifennaſid; I'R DUW NID ADWAENIR. Yr hwn, gan hynny, yr ydych chwi heb ei adnabod, yn ei addoli, hwnnw yr wyf fi yn ei fynegi i chwi.

b Pſ. 14. 15. 24 h Y Duw a wnaeth y byd, a phob peth
i Pen. 7. 48. ſydd ynddo, gan ei fod yn Arglwydd nef a daiar, i nid yw yn trigo mewn temlau o waith dwylo.

k Pſal. 50. 8. l Gen. 2. 7. 25 Ac nid â dwylo dynion y gwaſanaethir ef, k fel pe bai arno eiſiau dim, l gan ei fod efe yn rhoddi i bawb fywyd, ac anadl, a phob peth oll.

26 Ac efe a wnaeth o un gwaed bob cenedl o ddynion, i breſſwylio ar holl wyneb y ddaiar,
m Deu. 32. 8. x Rhu. 1. 20 ac a bennodd yr amſeroedd rhag-oſodedig, a m therfynau eu preſſwylfod hwynt;

27 n Fel y ceiſient yr Arglwydd, o's gallent ymbalfalu am dano ef, a'i gael, er nad yw efe yn ddiau neppell oddiwrth bob un o honom:

28 Oblegid o ynddo ef yr ydym ni yn byw, 4057
yn ſymmud, ac yn bod; p megis y dywedodd o Col. 1. 17. Heb. 1. 3.
rhai o'ch Poëtau chwi eich hunain, Canys ei p Tit. 1. 12.
hiliogaeth ef hefyd ydym ni.

29 Gan ein bod ni gan hynny yn hiliogaeth
Duw, q ni ddylem ni dybied fod y Duwdod yn q Eſay 40. 18.
debyg i aur, neu arian, neu faen, o gerfiad celfyddyd, a dychymmyg dyn.

30 r A Duw wedi eſgeuluſo amſeroedd yr an- r Pſ. 74. 16. Rhuf. 3. 25.
wybodaeth hon, ſydd s yr awr hon yn gorch- s Luc 24. 47
ymmyn i bob dyn ym mhob man edifarhau:

31 O herwŷdd iddo oſod diwrnod, yn yr
hwn t y barna efe y byd mewn cyfiawnder, t Pſ. 10. 42. Rhuf. 2. 16.
drwy y gŵr a ordeiniodd efe, gan roddi ffydd i bawb, o herwŷdd darfod iddo u ei gyfodi ef oddi- u Pen. 2. 24.
wrth y meirw.

32 A phan glywſant ſôn am adgyfodiad y meirw, rhai a watwaraſant, a rhai a ddywedaſant, Ni a'th wrandawn drachefn am y peth hyn.

33 Ac felly Paul a aeth allan o'u plith hwynt.

34 Eithr rhai gwŷr a lynaſant wrtho, ac a gredaſant, ym mhlith y rhai yr oedd Dionyſius Areopagita, a gwraig a'i henw Damaris, ac eraill gyd-a hwynt.

PEN. XVIII.

1 Paul yn gweithio â'i ddwylaw, ac yn pregethu yn Corinth i'r Cenhedloedd. 9 Yr Arglwydd yn ei gyſſuro ef trwy weledigaeth. 12 Achwyn arno ef ger bron Galio y rhaglaw: ynteſ yn cael ei ollwng ymaith: 18 ac wedi hynny yn traddodi o ddinas i ddinas, ac yn nerthu y diſgyblion. 24 Apollos wedi ei ddyſgu yn fanylach gan Acuila a Phriſcilla, 28 yn pregethu Chriſt, gyd-a nerth mawr.

YN ôl y pethau hyn, Paul a ymadawŏdd ag Athen, ac a ddaeth i Corinth.

2 Ac wedi iddo gael rhyw Iuddew a'i enw
a Acuila, un o Pontus o genedl, wedi dyfod yn a Rhu. 16. 3. 1 Cor. 16. 19.
hwyr o'r Ital, a'i wraig Priſcilla, (am orchymyn o Claudius i'r Iuddewŏn oll fyned allan o Rufain) efe a ddaeth attynt.

3 Ac o herwŷdd ei fod o'r un gelfyddyd,
efe a arhoës gyd-a hwynt, ac b a weithiodd; b Pſ. 20. 34. 1 Cor. 4. 12. 1 Theſ. 2. 9. a Theſ. 3. 8.
(canys gwneuthur-wŷr pebyll oeddynt wrth eu celfyddyd.)

4 Ac efe a ymreſymmodd yn y ſynagog bob Sabbath, ac a ‡ gynghorodd yr Iuddewŏn, a'r Groegiaid. ‡ berſwadodd.

5 A phan ddaeth c Silas a Thimotheus o Ma- c Pen. 17. 14, 15.
cedonia, bu gyfyng ar Paul yn yr Yſpryd, ac efe a dyſtiolaethodd i'r Iuddewŏn, mai Ieſu oedd Chriſt.

6 A d hwythau gwedi ymoſod yn ei erbyn, d Pſ. 13. 45. 1 Pet. 4. 4.
a chablu, e efe a eſgydwodd ei ddillad, ac a ddy- e Neh. 5. 13. Mat. 10. 14. Pen. 13. 51.
wedodd wrthynt, f Bydded eich gwaed chwi ar f Eze. 18. 13.
eich pennau eich hunain, g glân ydwyf fi; o hyn g Ezec. 3. 18, 19.
allan mi a âf at y Cenhedloedd. Pen. 20. 26.

7 Ac wedi myned oddi-yno, efe a ddaeth i
dŷ un a'i enw Juſtus, un oedd yn addoli Duw, tŷ yr hwn oedd yn cyffwrdd â'r ſynagog.

8 h A Chriſpus yr Arch-ſynagogydd a gre- h 1 Cor. 1. 14.
dodd yn yr Arglwydd, a'i holl dŷ: a llawer o'r Corinthiaid wrth wrando, a gredaſant, ac a fe-
dyddiwyd.

4057 9 i A'r Arglwydd a ddywedodd wrth Paul
Pſ.23.11. trwy weledigaeth liw nôs, Nac ofna, eithr lefara, ac na thaw:

10 Canys yr wyf fi gyd-a thi, ac ni eſyd neb arnat, i wneuthur niwed i ti: o herwydd y mae i mi bobl lawer yn y ddinas hon.

‡ Gr. eiſteddodd. 11 Ac eſe a ‡ arhoës *yno* flwyddyn a chwe mîs, yn dyſgu gair Duw yn eu plith hwynt.

4058 12 ¶ A phan oedd Gal-lio yn thagflaw yn Achaia, cyfodbdd yr Iuddewön yn un-fryd yn erbyn Paul, ac a'i dygaſant ef i'r frawdle,

13 Gan ddywedyd, Y mae hwn yn arnog dynion i addoli Duw yn erbyn y Ddeddf.

14 Ac ſel yr oedd Paul yn amcanu agoryd ei enau, dywedodd Gal-lio wrth yr Iuddewön,

k Pſ.25.11. k Pe buaſai gam, neu ddrwg weithred, o Iuddewön, wrth refwm myfi a gyd-ddygaſwn â chwi:

15 Eithr o's y cweſtiwn ſydd am ymadrodd, ac enwau, a'r Ddeddf ſydd yn eich plith chwi, edrychwch eich hunain; canys ni fyddaf fi farnwr am y pethau hyn.

16 Ac efe a'u gyrrodd hwynt oddiwrth y frawdle.

l 1Cor. 1.1. 17 A'r holl Roeg-wŷr a gymmeraſant l Soſthenes yr Arch-ſynagogydd, ac a'i curaſant o flaen y frawdle. Ac nid oedd Gal-lio yn gofalu am ddim o'r pethau hynny.

18 ¶ Eithr Paul wedi aros etto ddyddiau lawer, a ganodd yn iach i'r brodyr, ac a fordwyodd ymaith i Syria, a chyd-ag ef Priſcilla

m Nu. 6.18. Pen. 21.24. ac Acuila; gwedi iddo m gneifio ei ben yn Cenchrea; canys yr oedd arno adduned.

19 Ac efe a ddaeth i Epheſus, ac a'u gadawödd hwynt yno; eithr efe a aeth i'r ſynagog, ac a ymreſymmodd â'r Iuddewön.

20 A phan ddymunaſant arno aros gyd-a hwynt dros amſer hŵy, ni chaniattâodd efe:

21 Eithr efe a ganodd yn iach iddynt, gan

n Pſ. 19.21. ddywedyd, n Y mae yn anghenrhaid i mi gadw
o 1Cor.4.19. Heb. 6. 3. Iago 4. 15. yr wŷl ſy'n dyfod yn Jeruſalem; ond o o's myn Duw, mi a ddeuaf yn fy ôl attoch chwi drachefn: ac efe a aeth ymaith o Epheſus.

22 Ac wedi iddo ddyfod i wared i Ceſarea, efe a aeth i fynu, ac a gyfarchodd yr Eglwys, ac a ddaeth i wared i Antiochia.

4060 23 Ac wedi iddo dreulio talm o amſer, efe a aeth ymaith gan dramwy trwy wlâd Galatia, a Phrygia, mewn treſn, a chadarnhau yr holl ddiſgyblion.

p 1Cor.1.12. 24 ¶ p Eithr rhyw Iuddew, a'i enw Apollos, Alexandriad o genedl, gŵr ymadroddus, cadarn yn yr ſgrythyrau, a ddaeth i Epheſus.

25 Hwn oedd wedi dechreu dyſgu iddo ffordd yr Arglwydd, ac efe yn wreſog yn yr Yſpryd, a lefarodd, ac a athrawiaethodd yn ddiwyd y pethau a berthynent i'r Arglwydd,

q Pen. 19 3. q heb ddeall ond bedydd Ioan yn unig.

26 A hwn a ddechreuodd lefaru yn hŷ yn y ſynagog: a phan glybu Acuila a Phriſcilla, hwy a'i cymmeraſant ef attynt, ac a agoraſant iddo ffordd Duw yn fanylach.

27 A phan oedd efe yn ewyllyſio myned i Achaia, y brodyr gan annog, a 'ſgrifennaſant at y diſgyblion i'w dderbyn ef. Yr hwn wedi

r 1 Cor.3.6. ei ddyfod, r a gynnorthwyodd lawer ar y rhai a gredaſent trwy râs.

28 Canys efe a orchfygodd yr Iuddewön yn 4060
egnïoi, ar gyhoedd, gan ddangos trwy yr ſgrythyrau mai Ieſu yw Chriſt.

PEN. XIX.

6 Rhoddi'r Yſpryd glân trwy ddwylaw Paul. 9 Yr Iuddewon yn cablu ei athrawiaeth ef, yr hon a gadarnheir trwy wyrthiau. 13 Y Conſurwŷr Iuddewaidd 16 yn cael eu curo gan y cythraul. 19 Lloſgi y llyfrau conſurio. 24 Demetrius a chwant elw yn tynni terfyſg mawr yn erbyn Paul: 35 ac yſgolheigiad y ddinas yn llonyddu'r derfyſg.

A Digwyddodd tra fu Apollos yn Corinth, wedi i Paul dramwy trwy a y parthau uchaf, ddyfod o honaw ef i Epheſus, ac wedi iddo gael rhyw ddiſgyblion,

a 1 Mac. 3. 37. & 6. 1.

2 Efe a ddywedodd wrthynt, *A* derbyniaſoch chwi yr Yſpryd glân, er pan gredaſoch? A hwy a ddywedaſant wrtho, b Ni chawſom ni gymmaint a chlywed a oes Yſpryd glân.

b Pen. 8.16. Edrych 1 Sam. 3.7.

3 Ac efe a ddywedodd wrthynt, I ba beth gan hynny y bedyddiwyd chwi? Hwythau a ddywedaſant, c I fedydd Ioan.

c Pen. 18. 25.

4 *A* dywedodd Paul, d Ioan yn ddiau a fedyddiodd â bedydd edifeirwch, gan ddywedyd wrth y bobl am gredu yn yr hwn oedd yn dyfod ar ei ôl ef, ſef yn Ghriſt Ieſu.

d Mat.3.11. Pen. 1.5. & 13.16.

5 A phan glywſant hwy *hyn*, hwy a fedyddiwyd yn enw yr Arglwydd Ieſu.

6 Ac wedi i Paul e ddodi ei ddwylaw arnynt, yr Yſpryd glân a ddaeth arnynt; a hwy f a draethaſant â thafodau, ac a brophwydaſant.

e Pen. 6.6. & 8.17. f Pen. 2.4. & 10.46.

7 *A*'r gwŷr oll oeddynt ynghylch deuddeg.

8 Ac efe a aeth i mewn i'r ſynagog, ac a lefarodd yn hŷ dros dri mîs, gan ymreſymmu a chynghori y pethau a *berthynent* i deyrnas Dduw.

9 Eithr g pan oedd rhai wedi caledu, ac heb gredu, gan ddywedyd yn ddrwg am ‡ y ffordd *honno*, ger bron y lliaws, efe a dynnodd ymaith oddiwrthynt, ac a nailltuodd y diſgyblion, gan ymreſymmu beunydd yn yſgol un Tyrannus.

g 2 Tim. 1. 15. ‡ Edrych Pen. 9.2. Ad. 23. Pen. 24.14.

10 A h hyn a fu dros yſpaid dwy flynedd, hyd 4061
oni ddarfu i bawb a oedd yn trigo yn Aſia, yn Iuddewön a Groegiaid, glywed gair yr Arglwydd Ieſu.

h Edrych Pen. 20.31.

11 A i gwyrthiau rhagorol a wnaeth Duw drwy ddwylo Paul;

i Mar. 16. 20. Pen. 14. 3.

12 k Hyd oni ddygid at y cleifion oddiwrth ei gorph ef, napcynnau neu ‡ foledau, a'r cleſydau a ymadawai â hwynt, a'r yſprydion drwg a aënt allan o honynt.

k Pen. 5.15. Edrych 2 Bré. 4.29. ‡ *cwrſian.*

13 ¶ Yna rhai o'r Iuddewön cyrwydraidd, y *rhai oedd* gonſur-wŷr, l a gymmeraſant arnynt henwi uwch ben y rhai oedd ac yſprydion drwg ynddynt, enw 'r Arglwydd Ieſu, gan ddywedyd, Yr ydym ni yn eich tynghedu chwi trwy yr Ieſu, yr hwn y mae Paul yn ei bregethu.

l Edrych Mat 9. 34.

14 Ac yr oedd rhyw ſaith o feibion i Sceſa, Iuddew *ac* arch-offeiriad, y rhai oedd yn gwneuthur hyn.

15 A'r yſpryd drwg a attebodd ac a ddywedodd, Yr Ieſu yr wyf yn ei adnabod, a Phaul a adwaen; eithr pwy ydych chwi?

16 A'r

4061 16 A'r dyn, yr hwn yr oedd yr yſpryd drwg ynddo, a ruthrodd arnynt, ac a'u ‡ gorchfygodd, ac a fu drwm yn eu herbyn, hyd oni ffoiſant hwy allan o'r tŷ hwnnw, yn noethion, ac yn archolledig.

‡ meiſtroladd.

17 A hyn a fu hyſpys gan yr holl Iuddewön a'r Groegiaid hefyd, y rhai oedd yn preſſwylio yn Epheſus; ac ofn a ſyrthiodd arnynt oll, ac enwyr Arglwydd Ieſu a fawrygwyd.

18 A llawer o'r rhai a gredaſent a ddaethant, ac [m] a gyffeſſaſant, ac a fynegaſant eu gweithredoedd.

m Mat. 3.6.

19 Llawer hefyd o'r rhai a fuaſai yn gwneuthur ‡ rhodreſwaith, a ddygaſant eu llyfrau ynghŷd, ac a'u lloſgaſant yngŵydd pawb: a hwy a fwriaſant eu gwerth hwy, ac a'u cawſant yn ddeng-mîl a deugain *o ddarnau* arian.

‡ meyl-waith.

20 [n] Mor gadarn y cynnyddodd gair yr Arglwydd, ac y crythaodd.

n Pen. 6. 7. & 12. 24.

21 [o] A phan gyflawnwyd y pethau hyn, [p] arfaethodd Paul yn yr Yſpryd, gwedi iddo drammwy trwy Macedonia ac Achaia, fyned i Jeruſalem, gan ddywedyd, Gwedi i mi fod yno,

o Rhu 15.25 Gal. 2. 1. p Pé. 20.22.

4062

[q] rhaid i mi weled Rhufain hefyd.

q Pé. 18.21.

4063 22 Ac wedi anfon i Macedonia ddau o'r [r] rhai oedd yn gweini iddo, *ſef* Timotheus ac [ſ] Eraſtus, efe ei hun a arhoſodd dros amſer yn Aſia.

r Pen. 13.5. ſ Rhu. 16.23 2 Tim. 4.20

23 ¶ A bu ar [t] yr amſer hwnnw drallod nid bychan ynghylch y ffordd * honno.

t 2 Cor 1.8. * Edrych Pen. 9. 2.

24 Canys rhyw un a'i enw Demetrius, gôf arian, yn gwneuthur temlau arian i Ddiana, oedd yn peri elw [u] nid bychan i'r crefftwŷr.

u Pé. 16.16.

25 Y rhai a alwodd efe ynghŷd â gweithwŷr y cyfryw bethau hefyd, ac a ddywedodd, Ha wŷr, chwi a wyddoch mai oddiwrth yr elw hwn y mae ein golud ni.

26 Chwi a welwch hefyd ac a glywch, nid yn unig yn Epheſus, eithr agos tros Aſia oll, ddarfod i'r Paul yma berſwadio a throi llawer o bobl ymaith, wrth ddywedyd [x] nad ydyw dduwiau y rhai a wnair â dwylo.

x Pſ. 115.4. Jer. 10. 3.

27 Ac nid yw yn unig yn enbyd i ni ddyfod y rhan hon i ddirmyg, eithr hefyd bod cyfrif Teml y dduwies fawr Diana yn ddiddim, a bod hefyd ddeſtrywio ei mawrhydi hi, yr hon y mae Aſia oll, a'r byd yn ei haddoli.

28 A phan glywſant, hwy a lanwyd o ddigofaint, ac a lefaſant, gan ddywedyd, Mawr yw Diana yr Epheſiaid.

29 A llanwyd yr holl ddinas o gythryfwl: a hwy a ruthraſant yn un-fryd i'r ‡ orſedd, gwedi cippio Gaius ac [y] Ariſtarchus o Macedonia, cydymdeithion Paul.

‡ Theatr golygfa. y Pen. 20.4. & 27. 2. Col. 4. 10.

30 A phan oedd Paul yn ewyllyſio myned i mewn i blith y bobl, ni adawödd y diſgyblion iddo.

31 Rhai hefyd o bennaethiaid Aſia, y rhai oedd gyfeillion iddo, a yrraſant atto i ddeiſyf arno, nad ymroddai efe i fyned i'r orſedd.

32 A *rhai* a lefaſant *un peth*, ac eraill beth arall: canys y gynnulleidfa oedd yn gymmyſg; a'r rhan fwyaf ni wyddent o herwŷdd pa beth y daethent ynghŷd.

33 A hwy a dynnaſant Alexander allan o'r dyrfa, a'r Iuddewön yn ei yrru ef ym mlaen. Ac Alexander [z] a amneidiodd â'i law am oſteg, ac a fynnaſai ei amddiffyn ei hun wrth y bobl.

z Pé. 12.17.

34 Eithr pan wybuant mai Iuddew oedd efe, pawb ag un llef a lefaſant megis dros ddwy awr, Mawr yw Diana yr Epheſiaid. 4063

35 Ac wedi i yſgolhaig y *ddinas* lonyddu y bobl, efe a ddywedodd, Ha wŷr Epheſiaid, pa ddyn ſydd ni's gŵyr fod dinas yr Epheſiaid yn ‡ addoli y dduwies fawr Diana, a'r *ddelw* a ddiſgynnodd oddiwrth Jupiter?

‡ yn geidwad Teml.

36 A chan fod y pethau hyn heb allu dywedyd i'w herbyn, rhaid i chwi fod yn llonydd, ac na wneloch ddim mewn byr-bwyll.

37 Canys dygaſoch yma y gwŷr hyn, y rhai nid ydynt, nac yn yſpeil-wŷr temlau, nac yn cablu eich duwies chwi.

38 Od oes gan hynny gan Ddemetrius a'r crefftwŷr ſydd gyd-ag ef, un hawl yn erbyn neb, y mae cyfraith i'w chael, ac y mae rhaglawiaid, rhodded pawb yn erbyn ei gilydd.

39 Ac o's gofynnwch ddim am bethau eraill, mewn cynnulleidfa gyfreithlawn y terfynir *hynny*.

40 O herwŷdd enbyd yw rhag achwyn arnom am y derfyſg heddyw, gan nad oes un achos, trwy yr hwn y gallom roddi rheſwm o'r ymgyrch hwn.

41 Ac wedi iddo ddywedyd hyn, efe a ollyngodd y gynnulleidfa ymaith.

PEN. XX.

1 *Paul yn myned i Macedonia, 7 yn gwaſanaethu ſwpper yr Arglwydd, ac yn pregethu. 9 Eutychus wedi cwympo i lawr yn farw, yn cael ei godi i fynu yn fyw. 17 Paul ym Miletus yn galw yr Henuriaid ynghŷd, ac yn mynegi iddynt beth a ddigwyddai iddo, 28 yn gorchymmyn praidd Duw iddynt, 29 yn eu rhybuddio bwynt am y gau athrawon, 36 yn gweddio gyd-a hwynt, ac yn myned ymaith.*

AC ar ôl goſtegu y cythryfwl, Paul wedi galw y diſgyblion atto a'u cofleidio, [a] a ymadawödd i fyned i Macedonia. a 1 Tim. 1.3.

2 Ac wedi iddo fyned tros y parthau hynny, a'i cynghori hwynt â llawer o ymadrodd, efe a ddaeth i dîr Groeg:

3 Ac wedi aros dri-mîs, a gwneuthur o'r Iuddewön gynllwyn iddo, fel yr oedd ar fedr morio i Syria, efe a arfaethodd ddychwelyd trwy Macedonia.

4 A chyd-ymdeithiodd ag ef hyd yn Aſia, Sopater o Berea; ac o'r Theſſaloniaid [b] Ariſtarchus, a Secundus, a Gaius o Derbe, a Timotheus; ac o'r Aſiaid [c] Tychicus, a [d] Throphimus. b Pé. 19.29. & 27. 2. Col. 4. 10. c Eph. 6. 21. Col. 4. 7. 2 Tim. 4. 12. Tit. 3. 12. d Pé 21.29. 2 Tim. 4 20

5 Y rhai hyn a aethant o'r blaen, ac a arhoſaſant am danom yn Troas.

6 A ninnau a fordwyaſom ymaith oddiwrth Philippi, yn ôl dyddiau y bara croyw, ac a ddaethom attynt hwy i Troas mewn pum nhiwrnod, lle yr arhoſaſom ſaith niwrnod.

7 Ac ar [e] y dydd cyntaf o'r ‡ wythnos, wedi i'r diſgyblion ddyfod ynghŷd [f] i dorri bara, Paul a ‡ ymreſymmodd â hwynt, ar fedr myned ymaith drannoeth; ac efe a barhaodd yn ymadrodd hyd hanner nôs. e 1 Cor. 16. 2. Dat. 1. 10. ‡ Sabbathau. f Pen. 2 42. 46. 1 Cor. 10. 16. & 11. 20, &c. ‡ bregethu iddynt.

8 Ac yr oedd llawer o lampau yn y llofft lle yr oeddynt wedi ymgaſglu.

4063 9 A rhyw ŵr ieuangc, a'i enw Eutychus, a eiſteddai mewn ffeneſtr, ac eſe a ſyrthiodd mewn trym-gwſg, tra yr oedd Paul yn ymreſymmu yn hîr, wedi ei orchfygu gan gwſg, ac a gwympodd i lawr o'r drydedd lofft, ac a gyfodwyd i fynu yn farw.

g 1 Bren. 17. 21. h Mat. 9. 24. 10 A Phaul a aeth i wared, ac g a ſyrthiodd arno ef, a chan ei gofleidio, a ddywedodd, h Na chyffroëd arnoch; canys y mae ei enaid ynddo ef.

11 Ac wedi iddo ddyfod i fynu, a thorri bara, a bwytta, ac ymddiddan llawer hyd toriad y dydd; felly eſe a aeth ymaith.

12 A hwy a ddygaſant y llangc yn fyw, ac a gyſſurwyd yn ddirfawr.

13 ¶ Ond nyni a aethom o'r blaen i'r llong, ac a hwyliaſom i Aſſos, ar fedr oddi-yno derbyn Paul: canys felly yr oedd eſe wedi ordeinio, ar fedr myned ei hun ar ei draed.

14 A phan gyfarfu ef â ni yn Aſſos, nyni a'i derbyniaſom ef i mewn, ac a ddaethom i Mitylene.

15 A morio a wnaethom oddi-yno, a dyfod trannoeth gyferbyn â Chïos, a thradwy y tiriaſom yn Samos, ac a arhoſaſom yn Trogilium, a'r ail dydd y daethom i Miletus.

16 Oblegid Paul a roddaſai ei fryd ar hwylio heibio i Epheſus, fel na byddai iddo dreulio amſer yn Aſia. i Pen. 21. 4, 12. Canys i bryſſio yr oedd, o's bai boſſibl iddo, i fod yn Jeruſalem erbyn dydd y ‡ Pentecoſt. ‡ Sulgwyn.

17 ¶ Ac o Miletus eſe a anfonodd i Epheſus, ac a alwodd atto Henuriaid yr Eglwys.

18 A phan ddaethant atto, eſe a ddywe- k Pen. 19. 1, 10. dodd wrthynt, Chwi a wyddoch k er y dydd cyntaf y daethym i Aſia, pa fodd y bum i gyd-a chwi dros yr holl amſer,

19 Yn gwaſanaethu yr Arglwydd gyd-a phob goſtyngeiddrwydd; a llawer o ddagrau, a phrofedigaethau; y rhai a ddigwyddodd i mi trwy gynllwynion yr Iuddewön:

l Ad. 27. 20 Y modd l nad atteliais ddim o'r pethau buddiol heb eu mynegi i chwi, a'ch dyſgu ar gyhoedd, ac o dŷ i dŷ,

21 Gan dyſtiolaethu i'r Iuddewön, ac i'r m Mar. 1. 15. Luc 24. 47. Groegiaid hefyd, m yr edifeirwch ſydd tu-ag at Dduw, a'r ffydd ſydd tu-ag at ein Harglwydd Ieſu Griſt.

n Pë. 19. 21. 22 Ac yn awr, wele n fi yn rhwym yn yr yſpryd yn myned i Jeruſalem, heb wybod y pethau a ddigwydd i mi yno:

o Pen. 21. 4, 11. 23 Eithr bod o yr Yſpryd glân yn tyſtio i mi ym-mhob dinas, gan ddywedyd, fod rhwymau a blinderau yn fy aros.

p Pë. 21. 13. 24 Ond p nid wyf fi yn gwneuthur cyfrif o ddim, ac nid gwerthfawr gennyf fy enioes fy hun, o's gallaf orphen fy ngyrfa trwy lawen- q Gal. 1. 1. Tit. 1. 3. ydd, a'r weinidogaeth q a dderbyniais gan yr Arglwydd Ieſu, i dyſtiolaethu Efengyl gràs Duw.

r Ad. 38. 25 Ac yr awron, wele, mi a wn r na chewch chwi oll (ymmyſg y rhai y bum i yn trammwy yn pregethu teyrnas Dduw) weled fy wyneb i mwyach.

26 O herwŷdd pa ham, yr ydwyf yn tyſtio f Pë. 18. 6. i chwi y dydd heddyw, f fy mod i yn lân oddiwrth waed pawb oll.

27 Canys t nid ymatteliais rhag mynegi i chwi holl u gyngor Duw.

28 x Edrychwch gan hynny arnoch eich hunain, ac ar yr holl braidd, ar yr hwn y goſododd yr Yſpryd glân chwi yn olygwŷr, i fugeilio Eglwys Dduw, y yr hon a bwrcaſodd eſe z â'i briod waed.

29 Canys myfi a wn hyn, y daw yn ôl fy ymadawiad i, a fleiddiau ‡ blinion i'ch plith, heb arbed y praidd.

30 Ac o honoch chwi eich hunain y cyfyd gwŷr yn lleſaru pethau gwyr-draws, i dynnu diſgyblion ar eu hôl.

31 Am hynny gwiliwch a chofiwch, b dros b Pë. 19. 10. dair blynedd na pheidiais i nôs a dydd â rhybuddio pob un *o honoch* â dagrau.

32 Ac yr awr hon, frodyr, yr ydwyf yn eich gorchymmyn i Dduw, ac i air ei râs ef, yr hwn a all c adeiladu 'chwaneg, a rhoddi i c Pen. 9. 31. chwi d etifeddiaeth ym-mhlith yr holl rai a ſanc- d Eph. 1. 18. teiddiwyd.

33 e Arian, neu aur, neu wiſg neb, ni chwe- e 1 Sa. 12. 3. nychais.

34 Ië chwi a wyddoch eich hunain f ddar- f Pen. 18. 3. 1 Cor. 4. 12. 1 Theſ. 2. 9. 2 Theſ. 3. 8. fod i'r dwylo hyn waſanaethu i'm cyfreidiau i, ac i'r rhai oedd gyd-a mi.

35 Mi a ddangoſais i chwi bob peth, g mai g 1 Cor. 9. 12. a Cor. 11. 9. & 12. 13. wrth lafurio felly y mae yn rhaid cynnorthwyo y gweiniaid, a chofio geiriau yr Arglwydd Ieſu, ddywedyd o honaw ef, mai dedwydd yw rhoddi yn hyttrach nâ derbyn.

36 Ac wedi iddo ddywedyd y pethau hyn, eſe h a roddodd ei liniau i lawr, ac a weddïodd h Pen. 21. 5. gyd-a hwynt oll.

37 Ac wyloyn doſt a wnaeth pawb, a hwy a ſyrthiaſant ar wddf Paul, ac a'i cuſanaſant ef,

38 Gan ofidio yn bennaf am y gair i a ddy- i Ad. 25. wedaſai efe, na chaënt weled ei wyneb ef mwy. A hwy a'i hebryngaſant ef i'r llong.

PEN. XXI.

1 Paul yn gwrthod ei gynghori i beidio a myned i Jeruſalem. 9 Merched Philip yn Brophwydeſau. 15 Paul yn dyfod i Jeruſalem: 27 lle y daliwyd ef, ac y bu mewn mawr berygl: 31 a'r pen-capten yn ei achub ef, ac yn rhoi cennad iddo i leſaru wrth y bobl.

A Digwyddodd wedi i ni oſod allan, ac ymadel â hwynt, ddyfod o honom ag uniawngyrch i Coos, a thrannoeth i Rhodos, ac oddiyno i Patara.

2 A phan gawſom long yn hwylio troſodd i Phenice, ni a ddringaſom iddi, ac a aethom ymaith.

3 Ac wedi ymddangos o Cyprus i ni, ni a'i gadawſom hi ar y llaw aſſwy, ac a hwyliaſom i Syria, ac a diriaſom yn Tyrus; canys yno yr oedd y llong yn dadlwytho y llwyth.

4 Ac wedi i ni gael diſgyblion, nyni a arhoſaſom yno ſaith niwrnod, a y rhai a ddywe- a Pë. 20. daſant i Paul, trwy yr Yſpryd, nad elai i fynu i Jeruſalem.

5 A phan ddarfu i ni orphen y dyddiau, ni a ymadawſom, ac a gychwynnaſom: a phawb ynghŷd â'r gwragedd, a'r plant, a'n hebryngaſant

4063 hebryngasant ni hyd allan o'r ddinas, ac wedi i ni
a Pé. 20.36. bostwng ar ein gliniau ar y traeth, ni a weddïasom.
6 Ac wedi i ni ymgyfarch â'i gilydd, ni a ddringasom i'r llong; a hwythau a ddychwelasant i'w cartref.
7 Ac wedi i ni orphen hwylio o Tyrus, ni a ddaethom i Ptolemais: ac wedi i ni gyfarch y brodyr, ni a drigasom un diwrnod gyd-a hwynt.
‡ *Paul a'r rhai oedd gyd-ag ef.* Pen. 13.13. ‡ *gwedi myned allan nyni a ddaethom i Cesarea.*
8 A thrannoeth ‡ y rhai oedd ynghylch Paul a ymadawsant, ac a ddaethant i Cesarea. Ac wedi i ni fyned i mewn i dŷ Philip c yr Esengylwr, (d yr hwn oedd un o'r saith) ni a arhosasom gyd-ag ef.
c Eph. 4.11. 2 Tim. 4.5. d Pen. 6.5. & 8.26.
9 Ac i hwn yr oedd pedair merched o forwynion e yn prophwydo.
e Pen. 2.17.
10 Ac fel yr oeddem yn aros yno ddyddiau lawer, daeth i wared o Judea brophwyd a'i enw
f Pé. 11.28. f Agabus.
11 Ac wedi dyfod attom, a chymmeryd gwregys Paul, a rhwymo *ei* ddwylaw ef *a'i* draed, efe a ddywedodd, Hyn a ddywed yr Yspryd
g Pé. 20.23. Ad. 33. glân, g Y gŵr biau y gwregys hwn, a rwym yr Iuddewön fel hyn yn Jerusalem, ac a'i traddodant i ddwylo y Cenhedloedd.
12 A phan glywsom y pethau hyn, nyni a'r rhai oedd o'r fan honno hefyd, a ddeisyfiasom nad elai efe i fynu i Jerusalem.
h Pé. 20.24.
13 Eithr Paul a attebodd, h Beth a wnewch chwi yn wylo, ac yn torri fy nghalon i? canys parod wyf fi, nid i'm rhwymo yn unig, ond i farw hefyd yn Jerusalem, er mwyn Enw yr Arglwydd Iesu.
i Mat. 6.10. Luc 11.2. & 22.42.
14 A chan na ellid ei berswadio, ni a beidiasom, gan ddywedyd, i Ewyllys yr Arglwydd a wneler.
15 Hefyd, yn ôl y dyddiau hynny, ni a gymmerasom ein beichiau, ac a aethom i fynu i Jerusalem.
16 A *rhai* o'r disgyblion o Cesarea a ddaeth gyd-a ni, gan ddwyn un Mnason o Cyprus, hên ddisgybl, gyd-a'r hwn y lletteuem.
17 Ac wedi ein dyfod i Jerusalem, y brodyr a'n derbyniasant yn llawen.
k Pé. 15.13. Gal. 1.19.
18 A'r dydd nesaf yr aeth Paul gyd-a ni i mewn at k Iago; a'r holl Henuriaid a ddaethant yno.
19 Ac wedi iddo gyfarch gwell iddynt, efe a fynegodd iddynt bob yn un ac un, bob peth a wnaethai Duw ym-mhlith y Cenhedloedd trwy ei weinidogaeth ef.
20 A phan glywsant, hwy a ogoneddasant yr Arglwydd, ac a ddywedasant wrtho, Ti a weli, frawd, pa sawl myrddiwn sydd o'r Iuddewön
l Rhu. 10.2. Gal. 1.14. y rhai a gredasant; ac y maent oll l yn dwyn zêl i'r Ddeddf.
21 A hwy a glywsant am danat ti, dy fod ti yn dysgu yr Iuddewön oll, y rhai sydd ym mysg y Cenhedloedd i ymwrthod â Moses, ac yn dywedyd, na ddylent hwy enwaedu ar eu plant, na rhodio yn ôl y defodau.
Angheneidiol yw dyfod.
22 Pa beth gan hynny? nid ‡ oes fodd na ddêl y lliaws ynghŷd: canys hwy a gânt glywed dy ddyfod ti.
23 Gwnâ gan hynny yr hyn a ddywedwn wrthyt; Y mae gennym ni bedwar-gwŷr a chanddynt adduned arnynt:
24 Cymmer y rhai hyn, a glanhaër di gyd-a hwynt; a gwnâ draul arnynt fel yr m eillion eu pennau, ac y gwypo pawb am y pethau a glywsant am danat ti, nad ydynt ddim, ond dy fod ti dy hun hefyd yn rhodio, ac yn cadw y Ddeddf. 4063 m Num. 6.2,13,18. Pen. 18.18.
25 Eithr am y Cenhedloedd, y rhai a gredasant, n ni a 'sgrifennasom, ac a farnasom na bo iddynt gadw dim o'r cyfryw beth, eithr iddynt ymgadw oddiwrth y pethau a aberthwyd i eulynnod, a gwaed, a rhag peth tagedig, a rhag putteindra. n Pen. 15. 20, 29.
26 Yna Paul a gymmerth y gwŷr, a thrannoeth gwedi iddo ymlanhau gyd-a hwynt, efe o a aeth i mewn i'r Deml; p gan yspysu cyflawnu dyddiau y glanhâd, hyd oni offrymmid offrwm dros bob un o honynt. o Pé. 14.18. p Nu. 6.13.
27 A phan oedd y saith niwrnod ar ddarfod, yr Iuddewön oeddent o Asia, pan welsant ef yn y Deml, a derfysgasant yr holl bobl, ac a ddodasant ddwylo arno,
28 Gan lefain, Ha wŷr Israëliaid, cynnorthwywch, dyma 'r dyn sydd yn dysgu pawb ym mhob man yn erbyn y bobl, a'r gyfraith, a'r lle yma: ac ym mhellach, q y Groegiaid hefyd a ddug efe i mewn i'r Deml, ac a halogodd y lle sanctaidd hwn. q Pen. 24.6.
29 Canys hwy a welsent o'r blaen r Trophimus yr Ephesiad yn y ddinas gyd-ag ef, yr hwn yr oeddynt hwy yn tybied ddarfod i Paul ei ddwyn i mewn i'r Deml. r Pen. 20.4.
30 A s chynnhyrfwyd y ddinas oll, ‡ a'r bobl a redodd ynghŷd, ac wedi ymaelyd yn Paul, hwy a'i tynnasant ef allan o'r Deml. Ac yn ebrwydd cauwyd y drysau. s Pen. 26.21. ‡ *a bu arnabr gan y bobl, ac wedi &c.*
31 Ac fel yr oeddynt hwy yn ceisio ei ladd ef, daeth y gair at ben-capten y fyddin fod Jerusalem oll mewn terfysg.
32 Yr hwn allan o law a gymmerodd filŵyr, a chanwriaid, ac a redodd i wared attynt: hwythau, pan welsant y pen-capten a'r mil-wŷr, a beidiasant a churo Paul.
33 Yna y daeth y pen-capten yn nês, ac a'i daliodd ef, ac t a archodd ei rwymo ef â dwy gadwyn, ac a ymofynnodd pwy oedd efe, a pha beth a wnaethai? t Ad. 11.
34 Ac amryw rai a lefent amryw beth yn y dyrfa: ac am nas gallai wybod yspysrwydd, o herwŷdd y cythryfwl; efe a orchymynnodd ei ddwyn ef i'r castell.
35 A phan oedd efe ar y grisiau, fe a ddigwyddodd gorfod ei ddwyn ef gan y milwŷr, o achos trais y dyrfa.
36 Canys yr oedd lliaws y bobl yn canlyn, gan lefain, u Ymaith ag ef. u Luc 23.18 Ioan 19.15. Pen. 22.22.
37 A phan oedd Paul ar ei ddwyn i mewn i'r castell, efe a ddywedodd wrth y pen-capten, Ai rhydd i mi ddywedyd peth wrthyt? Ac efe a ddywedodd, A fedri di Roeg?
38 x Ond tydi yw yr Aipht-wr, yr hwn o flaen y dyddiau hyn a gyfodaist derfysg, ac arweiniaist i'r anialwch bedair mîl o wŷr llofruddiog? x Pen. 5.36.
39 A Phaul a ddywedodd, y Gŵr ydwyf fi yn wîr o Iuddew, *un* o Tharsus, dinesydd o ddinas nid anenwog, o Cilicia; ac yr wyf yn deisyf arnat ti, dyro gennad i mi i lefaru wrth y bobl. y Pen. 9.11. & 22.3.

4063 40 Ac wedi iddo roi cennad iddo, Paul a
z Pé.12.17. ſaſodd ar y griſiau, ac z a amneidiodd â llaw ar y bobl. Ac wedi gwneuthur diſtawrwydd mawr, eſe a lefarodd wrthynt yn Hebre-aeg, gan ddywedyd,

PEN. XXII.

1 Paul yn mynegi yn helaeth y modd y troiſid ef i'r ffydd, 17 ac y galweſid ef i fod yn Apoſtol. 22 Y bobl wrth glywed crybwyll am y Cenhedloedd, yn llefain yn ei erbyn ef: 24 Ac ynteu yn debyg i gael ei fflan-gellu, 25 ac etto yn diangc trwy ymbonni o ddinaſfraint Rufain.

a Pen. 7. 2. a HA wŷr, frodyr a thadau, gwrandewch fy amddiffyn wrthych yr awr hon.

2 A phan glywſant mai yn Hebre-aeg yr oedd efe yn llefaru wrthynt, hwy a roiſant iddo oſteg gwell. Ac efe a ddywedodd,

b Pé. 21.39. 2 Cor. 11.22. 3 b GŴr wyf fi yn wîr o Iuddew, yr hwn a aned yn Tharſus yn Cilicia, ac wedi fy meithrin yn y ddinas hon, c wrth draed d Gamaliel, ac
c Deu. 33. 3. Luc 10. 39. d Pen. 5. 34. wedi fy athrawiaethu yn ôl manylaf gyfraith
e Gal. 1. 14. f Rhu. 10. 2. y tadau, e yn dwyn zêl i Dduw, f fel yr ydych chwithau oll heddyw.

g Pen. 8. 3. h Pen. 9. 2. 4 g A mi a erlidiais h y ffordd hon hyd angau, gan rwymo a dodi yngharchar wŷr a gwragedd hefyd.

5 Megis ag y mae yr Arch-offeiriad yn dyſt i mi, a'r holl henaduriaeth, gan y rhai hefyd y derbyniais lythyrau at y brodyr, ac yr aethym i Ddamaſcus, ar fedr dwyn y rhai oedd yno hefyd, yn rhwym i Jeruſalem, i'w coſpi.

4038 6 Eithr i digwyddodd, a myfi yn myned, ac
i Pé. 9. 3. & 26. 12. yn neſſau at Ddamaſcus, ynghylch hanner dydd, yn ddiſymmwth, i fawr oleuni o'r nef ddiſgleirio o'm hamgylch.

7 A mi a ſyrthiais ar y ddaiar, ac a glywais lais yn dywedyd wrthyf, Saul, Saul, pa ham yr wyt yn fy erlid?

8 A minneu a attebais, Pwy wyt ti, ô Arglwydd? Yntef a ddywedodd wrthyf, Myfi yw Ieſu o Nazareth, yr hwn yr wyt ti yn ei erlid.

k Pen. 9. 7. 9 Hefyd k y rhai oedd gyd-a myfi a welſant y goleuni yn ddiau, ac a ofnaſant; ond ni chlywſant hwy lais yr hwn oedd yn llefaru wrthyf.

10 Ac myfi a ddywedais, Beth a wnâf, ô Arglwydd? A'r Arglwydd a ddywedodd wrthyf, Cyſod, a dôs i Ddamaſcus, ac yno y dywedir i ti bob peth ar a ordeinwyd i ti eu gwneuthur.

11 A phryd nad oeddwn yn gweled gan ogoniant y goleuni hwnnw, a'r rhai oedd gyd-a mi yn fy nhywys erbyn fy llaw, myfi a ddaethym i Ddamaſcus.

l Pen. 9. 17. 12 Ac l un Ananias, gŵr deſoſionol yn ôl y Ddeddf, ac iddo air da gan yr Iuddewön oll, a'r oeddynt yn preſſwylio *yno*,

13 A ddaeth attaf, ac a ſaſodd ger llaw, ac a ddywedodd wrthyf, Y brawd Saul, cymmer dy olwg. Ac mi a edrychais arno yn yr awr honno.

m Pé. 26. 16. n 1 Cor. 9. 1. & 15. 8. o Pen. 3. 14. & 7. 52. 14 Ac efe a ddywedodd, Duw ein tadau ni m a'th rag-ordeiniodd di i wybod ei Ewyllys ef, ac i n weled o y Cyfiawn *hwnnw*, ac i glywed lleferydd ei enau ef.

15 Canys ti a fyddi dyſt iddo wrth bob dyn, 4038
o'r *pethau* a welaiſt, ac a glywaiſt.

16 Ac yr awr hon, ‡ beth yr wyt ti yn ei ‡ *beth yr wyt ti yn ei amcanu.*
aros? cyſod, bedyddier di, a golch ymaith dy bechodau, gan alw ar Enw yr Arglwydd.

17 A p darfu wedi i mi ddyfod yn ſy ôl i p Pen 9.28.
Jeruſalem, fel yr oeddwn yn gweddïo yn y Deml, i mi ſyrthio mewn llewyg;

18 A'i weled ef yn dywedyd wrthyf, q Bry- q Mat. 10.14.
ſia, a dôs ar frŷs allan o Jeruſalem: o herwŷdd ni dderbyniant dy dyſtiolaeth am danaf fi.

19 A minneu a ddywedais, O Arglwydd, r hwy r Ad. 4.
a wyddant fy mod i yn carcharu, ac yn baeddu ym-mhob ſynagog, y rhai a gredent ynot ti.

20 s A phan dywalltwyd gwaed Stephan dy 4037
ferthyr di, yr oeddwn i hefyd yn ſefyll ger llaw, s Pen 7.58. & 8. 1.
ac yn cyd-ſynio i'w ladd ef, ac yn cadw dillad y rhai a'i lladdent ef.

21 Ac efe a ddywedodd wrthyf, Dôs ymaith: t canys mi a'th anfonaf ymmhell at y Cenhedloedd. t Pen. 9.15. & 13. 2.

22 A hwy a'i gwrandawſant ef hyd y gair Gal. 1. 15. & 2. 8.
hwn. A hwy a godaſant eu llef, ac a ddywe- Eph. 3. 8.
daſant, u Ymaith â'r cyfryw un oddiar y ddai- 1 Tim. 2. 7. 2 Tim. 1. 11.
ar: canys nid cymmwys ei fod ef yn fyw. u Pé. 21. 36.

23 Ac ſel yr oeddynt yn llefain, ac yn bwrw eu dillad, ac yn taflu llwch i'r awyr,

24 Y pen-capten a orchymmynnodd ei ddwyn efe i'r caſtell, gan beri ei holi ef trwy fflan-gellau fel y gallai wybod am ba achos yr oeddynt yn llefain arno felly.

25 Ac fel yr oeddynt yn ei rwymo ef â charreiau, dywedodd Paul wrth y Canwriad, yr hwn oedd yn ſefyll ger llaw, x Ai rhydd i chwi x Pé. 16. 37.
fflan-gellu gŵr o Ruſeiniad, ac heb ei gondemno hefyd?

26 A phan glybu y Canwriad, efe a aeth ac a fynegodd i'r pen-capten, gan ddywedyd, Edrych beth yr wyt yn ei wneuthur: canys Rhufeiniad yw y dyn hwn.

27 A'r pen-capten a ddaeth ac a ddywedodd wrtho, Dywed i mi, ai Rhufeiniad wyt ti? Ac efe a ddywedodd, Ië.

28 A'r pen-capten a attebodd, A ſwm mawr y cefais i y ddinaſ-fraint hon. Eithr Paul a ddywedodd, A minnau a anwyd *yn freiniol.*

29 Yn ebrwydd gan hynny yr ymadawödd oddiwrtho y rhai oedd ar fedr ei holi ef. A'r pen-capten hefyd a ofnodd, pan wybu ei fod ef yn Rhufeiniad, ac oblegid darfod iddo ei rwymo ef.

30 A thrannoeth, ac efe yn ewyllyſio gwybod hyſpyſrwydd am ba beth y cyhuddid ef gan yr Iuddewön, efe a'i gollyngodd ef o'r rhwymau, ac a archodd i'r Arch-offeiriaid a'u Cyngor oll ddyfod *yno*; ac efe a ddug Paul i wared, ac a'i goſodod ger eu bron hwy.

PEN. XXIII.

1 Paul yn atteb troſto ei hun. 2 Ananias yn gorchymmyn ei daro ef. 7 Ymryſon ymyſg ei gyhuddwŷr ef. 11 Duw yn ei gyſſuro ef. 14 Yr Iuddewon yn cynllwyn iddo: 20 a dangos hynny i'r pen-capten: 27 Yntef yn ei anfon ef at Phelix y Rhaglaw.

A Phaul yn edrych yn graff ar y Cyngor a ddywedodd, Ha wŷr, frodyr, a mi a wa- a Pé. 24. 16. & 1 Tim. 1. 5.
ſanaethais

4063 sanaethais Dduw mewn pob cydwybod dda, hyd y dydd heddyw.

2 A'r Arch-offeiriad Ananias a archodd i'r [a] rhai oedd yn sefyll yn ei ymmyl [b] ei daro ef ar ei enau.

3 Yna y dywedodd Paul wrtho, Duw a'th dery di, bared wedi ei wyn-galchu: canys a ydwyt ti yn eistedd i'm barnu i yn ôl y Ddeddf, a [c] chan drosseddu y Ddeddf yn peri fy nharo i?

4 A'r sefyll-wŷr a ddywedasant wrtho, A ddifenwi di Arch offeiriad Duw?

5 A dywedodd Paul, Ni wyddwn i, frodyr, mai yr Arch-offeiriad oedd efe: canys [d] sgrifennedig yw, Na ddywaid yn ddrwg am bennaeth dy bobl.

6 A phan wybu Paul fod y naill ran o'r Sadduceaid, a'r llall o'r Pharisead, efe a lefodd yn y Cyngor, Ha wŷr frodyr, [e] Pharisead wyf fi, mâb i Pharisead: [f] am obaith ac adgyfodiad y meirw yr ydys yn fy marnu i.

7 Ac wedi iddo ddywedyd hyn, bu ymryson rhwng y Pharisead a'r Saduceaid: a rhannwyd y lliaws.

8 [g] Canys y Saduceaid yn wîr a ddywedant nad oes nac adgyfodiad, nac Angel, nac yspryd: eithr y Pharisead sydd yn addef pob un o'r ddau.

9 A bu llefain mawr, a'r ysgrifennyddion o ran y Pharisead a godasant i fynu, ac a ymrysonasant, gan ddywedyd, [h] Nid ydym ni yn cael dim drwg yn y dyn hwn; eithr [i] o's yspryd a lefarodd wrtho, neu Angel, [k] nac ymrysonwn â Duw.

10 Ac wedi cyfodi terfysg mawr, y pencapten yn ofni rhag tynnu Paul yn ddarnau ganddynt, a archodd i'r mil-wŷr fyned i wared, a'i gipio ef o'i plith hwynt, a'i ddwyn i'r castell.

11 [l] Yr ail nôs, yr Arglwydd a safodd ger llaw iddo, ac a ddywedodd, Paul, cymmer gyssur: canys megis y tystiolaethaist am danaf yn Jerusalem, felly y mae yn rhaid i ti dystiolaethu yn Rhufain hefyd.

12 A phan aeth hi yn ddydd, [m] rhai o'r Iuddewön, wedi llunio cyfarfod, a'i rhwymasant eu hunain â diofryd, gan ddywedyd, na fwyttaënt, ac nad yfent, nes iddynt ladd Paul.

13 Ac yr oedd mwy nâ deugain, o'r rhai a wnaethant y cyngrair hwn.

14 A hwy a ddaethant at yr Arch-offeiriaid a'r Henuriaid, ac a ddywedasant, Ni a'n rhwymasom ein hunain â diofryd, na arch-waethem ddim, hyd oni laddem Paul.

15 Yn awr gan hynny, hyspysswch gyd-a'r Cyngor i'r pen-capten, fel y dygo efe ef i wared y foru attoch chwi, fel pe byddech ar fedr cael gwybod yn fanylach ei hanes ef: a ninnau cyn y delo efe yn agos, ydym barod i'w ladd ef.

16 Eithr pan glybu mâb chwaer Paul y cynllwyn yma; efe a aeth i mewn i'r castell, ac a fynegodd i Paul.

17 A Phaul a alwodd un o'r Canwriaid atto, ac a ddywedodd, Dŵg y gŵr ieuangc hwn at y pen-capten: canys y mae ganddo beth i'w fynegi iddo.

18 Ac efe a'i cymmerth ef, ac a'i dug at y pen-capten, ac a ddywedodd, Paul y carcharor a'm galwodd i atto, ac a ddymunodd arnaf ddwyn y gŵr ieuangc yma attati, yr hwn sydd ganddo beth i'w ddywedyd wrthyt. 4063

19 A'r pen-capten a'i cymmerodd ef erbyn ei law, ac a aeth ag ef o'r naill du, ac a ofynnodd, Beth yw yr hyn sydd gennyt i'w fynegi i mi?

20 Ac efe a ddywedodd, [n] Yr Iuddewön a gyd-fwriadasant ddeisyf arnat ddwyn Paul i wared y foru i'r Cyngor, fel pe baënt ar fedr ymofyn yn fanylach yn ei gylch ef.

21 Ond na chytuna di â hwynt: canys y mae yn cynllwyn iddo mwy nâ deugein-wr o honynt, y rhai a roisant ddiofryd na bwytta nac yfed, nes ei ladd ef: ac yn awr y maent hwy yn barod yn disgwil am addewid gennyt ti.

22 Y pen-capten gan hynny a ollyngodd y gŵr ieuangc ymaith, wedi gorchymyn iddo ‡ na ddywedai i neb, ddangos o hono y pethau hyn iddo ef.

23 Ac wedi galw atto ryw ddau Ganwriad, efe a ddywedodd, Parottowch ddau gant o filwŷr, i fyned hyd yn Cesarea, a deg a thrugain o wŷr meirch, a deu-cant o ffyn-wewyr, ar y drydedd awr o'r nôs.

24 A pharottowch ysgrubliaid iddynt i osod Paul arnynt, i'w ddwyn ef yn ddiogel at Phelix y Rhaglaw.

25 Ac efe a 'sgrifennodd lythyr yn cynnwys yr ystyriaeth yma.

26 Claudius Lysias at yr ardderchoccaf Raglaw Phelix, yn anfon annerch.

27 [o] Y gŵr hwn a ddaliwyd gan yr Iuddewön, ac a fu agos a'i ladd ganddynt, ac a achubais i, gan ddyfod a llu arnynt, gwedi deall mai Rhufeiniad oedd.

28 A chan ewyllysio gwybod yr achos yr oeddynt yn achwyn arno, mi a'i dugym ef i wared i'w Cyngor hwynt.

29 Yr hwn y cefais fod yn achwyn arno am arholion o'u cyfraith hwy, heb fod un cwyn arno yn haeddu angau neu rwymau.

30 A phan fynegwyd i mi fod yr Iuddewön ar fedr cynllwyn i'r gŵr, myfi a'i hanfonais ef allan o law attati; ac a rybuddiais y cyhuddwŷr i ddywedyd y pethau oedd yn ei erbyn ef, ger dy fron di. Bydd iach.

31 Yna y milwŷr, megis y gorchymynnasid iddynt, a gymmerasant Paul, ac a'i dygasant o hŷd nôs i Antipatris.

32 A thrannoeth, gan adel i'r gwŷr meirch fyned gyd-ag ef, hwy a ddychwelasant i'r castell.

33 Y rhai gwedi dyfod i Cesarea, a rhoddi y llythyr at y Rhaglaw, a osodasant Paul hefyd ger ei fron ef.

34 Ac wedi i'r Rhaglaw ddarllen *y llythyr*, ac ymofyn o ba dalaith yr oedd efe, a gwybod mai o Cilicia yr ydoedd,

35 Mi a'th wrandawâf, eb efe, pan ddelo dy gyhuddwŷr hefyd. Ac efe a orchymynnodd ei gadw ef yn nadleu-dŷ Herod.

PEN.

---

[a] 1 Bren. 22. 24. Jer. 20. 2. Joan 18. 22.

[b] Lef. 19. 35. Deu. 25. 1, 2.

[c] Ex. 22. 28.

[d] Pſ. 24. 7, 22. & 26. 9. Phil. 3. 5.

[e] Act. 24. 21.

[f] Mat. 22. 23 Mar. 12. 18. Luc 20. 27.

[g] Act 25. 25. & 26. 31.

[h] Pen. 22. 7, 17, 18.

[i] Pen 5. 39.

[k] Act. 18. 9.

[l] Act. 21, 30.

[m] Act. 12.

‡ Gwêl a ddywedaeth i neb ddangos o hono y pethau hyn i mi.

[o] Act. 21. 33.

4063

PEN. XXIV.

1 Paul wedi ei gyhuddo gan Tertulus yr araithiwr, 10 yn atteb tros ei ſuchedd a'i athrawiaeth, 24 Yn pregethu Chriſt i'r Rhaglaw a'i wraig. 26 Y Rhaglaw yn gobeithio cael brib, eithr yn ofer: 27 ac o'r diwedd wrth fyned allan o'i ſwydd yn gadel Paul yngharchar.

a Pen. 23.2. AC yn ôl pum nhiwrnod y daeth [a] Ananias yr Arch-offeiriad i wared, a'r Henuriaid, ac un Tertulus areithiwr, y rhai a ymddangoſâſant ger bron y Rhaglaw yn erbyn Paul.

2 Ac wedi ei alw ef ger bron, Tertulus a ddechreuodd ei gyhuddo ef, gan ddywedyd,

3 Gan ein bod ni yn cael trwŏt ti heddwch mawr, a bod pethau llwyddiannus i'r genedl hon trwy dy ragwelediad di, yr ydym ni yn gwbl, ac ym-mhob man yn eu cydnabod, (ô ardderchoccaf Phelix) gyd-a phob diolch.

4 Eithr, fel na rwyſtrwyf di ymmhellach, yr ydwyf yn deiſyf arnat, o'th hynawſedd, wrando arnom ar ſyrr eiriau.

5 Oblegid ni a gawſom y gŵr hwn yn blâ, ac yn cyſodi terfyſg ym-myſg yr holl Iuddewŏn drwy y byd, ac yn ben ar ſect y Nazareniaid:

b Pſ. 21.28. 6 [b] Yr hwn a amcanodd halogi y Deml; yr hwn hefyd a ddaliaſom ni, ac a ſynnaſem ei farnu yn ôl ein cyfraith ni.

7 Eithr Lyſias y pen-capten a ddaeth, a thrwy orthrech mawr a'i dug ef allan o'n dwylo ni:

8 Ac a archodd i'w gyhudd-wŷr ddyfod ger dy fron di, gan yr hwn wrth ei holi, y gelli dy hun gael gwybodaeth o'r holl bethau am y rhai yr ydym ni yn achwyn arno.

9 A'r Iuddewŏn a gyd-ſyniaſant hefyd, gan ddywedyd, fod y pethau hyn felly.

10 A Phaul a attebodd, wedi i'r rhaglaw amneidio arno i ddywedyd, Gan i mi wybod dy fod ti yn farn-wŷr i'r genedl hon, er ys llawer o flynyddoedd, yr ydwyf yn fwy cyſſurus yn atteb troſof fy hun.

11 Canys ti a elli wybod nad oes tros ddeuddeg diwrnod er pan ddaethym i fynu i addoli yn Jeruſalem.

c Pen. 25.8. & 28. 17. 12 [c] Ac ni chawſant fi yn y Deml yn ymddadleu â neb, nac yn gwneuthur terfyſg i'r bobl, nac yn y ſynagogau, nac yn y ddinas.

13 Ac ni allant brofi y pethau y maent yn awr yn achwyn arnaf o'i plegid.

d Edrych Am. 8. 14. Pen. 9. 2. 14 Ond hyn yr ydwyf yn ei gyffeſſu i ti, mai yn ôl [d] y ffordd y maent hwy yn ei galw yn hereſi, felly yr wyf fi yn addoli Duw fy nhadau, gan gredu yr holl bethau ſy 'ſgrifennedig yn y Ddeddf a'r prophwydi,

e Dan. 12.2. Ioan 5. 28, 29. 15 A chennyf obaith ar Dduw, yr hon y mae y rhai hyn eu hunain yn ei diſgwil, [e] y bydd adgyfodiad y meirw, i'r cyfiawnion, ac i'r anghyfiawnion.

f Pen. 23.1. 16 Ac [f] yn hyn yr ydwyf fi fy hun yn ymarfer, i gael cydwybod ddirwyſtr tu-ag at Dduw a dynion, yn waſtadol.

g Pſ. 11.29, 30. Rhu. 15 25 Gal. 2. 10. 17 Ac yn ôl llawer o flynyddoedd [g] y daethym i wneuthur eluſenau i'm cenedl, ac offrymmau.

18 [h] Ar hynny rhai o'r Iuddewŏn o Aſia a'm cawſant i wedi fy nglanhau yn y Deml, nid gyd a thorf na therfyſg. 4063 h Pſ. 21.26, 27.

19 Y rhai a ddylaſent fod ger dy fron di ac achwyn, o's oedd ganddynt ddim i'm herbyn.

20 Neu ddyweded y rhai hyn eu hunain, o's cawſant ddim camwedd ynof, tra fûmi yn ſefyll o flaen y Cyngor,

21 Oddieithr yr un lleſ hon a leſais pan oeddwn yn ſefyll yn eu plith, [i] Am adgyfodiad y meirw i'm bernir heddyw gennych. i Pen. 23.6; & 24. 20.

22 Pan glybu Phelix y pethau hyn, efe a'u hoedodd hwynt, gan wybod yn yſpyſach y pethau a berthynent i'r ffordd hon, ac a ddywedodd, Pan ddêl Lyſias y pen-capten i wared, mi a gâf wybod eich matterion chwi yn gwbl.

23 Ac efe a archodd i'r Canwriad gadw Paul, a chael o hono eſmwythdra, ac [k] na leſteiriai neb o'r eiddo ef i'w waſanaethu, nac i ddyfod atto. k Pen. 27.3; & 28. 16.

24 Ac yn ôl talm o ddyddiau, y daeth Phelix gyd-a'i wraig Druſilla, yr hon ydoedd Iuddewës, ac a yrrodd am Paul, ac a'i gwrandawodd ef ynghylch y ffydd yn Ghriſt.

25 Ac ſel yr oedd efe yn ymreſymmu am gyfiawnder, a dirweſt, a'r farn a fydd, Phelix a ddychrynnodd, ac a attebodd, Dôs ymaith am hyn o amſer; a phan gaffwyf fi amſer cyfaddas, mi a alwaf amdanat.

26 A chan obeithio hefyd y rhoddid arian iddo gan Paul, er ei ollwng ef yn rhydd: o herwŷdd pa ham efe a anfonodd am dano yn fynychach, ac a chwedleuodd ag ef.

27 Ac wedi cyflawnu dwy flynedd, y daeth Portius Ffeſtus yn lle Phelix. A [l] Phelix yn ewyllyſio gwneuthur cymmwynas i'r Iuddewŏn, a adawŏdd Paul yn rhwym. l Pſ. 25.14.

PEN. XXV.

2 Yr Iuddewon yn achwyn ar Paul ger bron Ffeſtus: 8 ac ynteu yn atteb troſto ei hun, 11 ac yn appelio at Ceſar: 14 Ac wedi hynny Ffeſtus yn yſpyſſu ei achos ef i frenin Agrippa, 23 a'i ddwyn ef ger bron: 25 Ffeſtus yn ei ddiheuro ef, na wnaethai efe ddim a haeddai farwolaeth.

FFeſtus gan hynny, wedi dyfod i'r dalaith, yn ôl tri diwrnod a aeth i fynu i Jeruſalem o Ceſarea. 4065

2 Yna yr ‡ymddangoſodd yr Arch-offeiriad a phennaethiaid yr Iuddewŏn, ger ei fron ef, yn erbyn Paul, ac a ymbiliaſant ag ef, ‡ yſbyſiaſd.

3 Gan geiſio ffafor yn ei erbyn ef, ſel y cyrchai efe ef i Jeruſalem, gan wneuthur cynllwyn i'w ladd ef ar y ffordd.

4 A Ffeſtus a attebodd, y cedwid Paul yn Ceſarea, ac yr ai efe ei hun yno ar fyrder.

5 Y rhai gan hynny a allant yn eich myſg, eb efe, deuant i wared gyd-a ni, ac od oes dim *drwg* yn y gŵr hwn, cyhuddant ef.

6 A phryd na thrigaſai efe gyd-a hwy dros ‡ ddeng nhiwrnod, efe a aeth i wared i Ceſarea; a thrannoeth efe a eiſteddodd yn yr orſedd, ac a archodd ddwyn Paul atto. ‡ wyth neu ddeg.

7 Ac wedi ei ddyfod, yr Iuddewŏn a ddaethent o Jeru-

4065 o Jeruſalem i wared, a ſafaſant o'i amgylch, ac a ddygaſant lawer o achwynion trymion yn erbyn Paul, y rhai ni's gallent eu profi.

a Pſ. 24.12. & 28. 17. 8 Ac yntef yn ei amddiffyn ei hun, [a] Ni phechais i ddim, nac yn erbyn cyfraith yr Iuddewön, nac yn erbyn y Deml, nac yn erbyn Ceſar.

9 Eithr Ffeſtus yn chwennych dangos ffafor i'r Iuddewön, a attebodd Paul, ac a ddywedodd, A fynni di fyned i fynu i Jeruſalem i'th farnu yno ger fy mron i, am y pethau hyn?

10 A Phaul a ddywedodd, O flaen gorſeddfaingc Ceſar yr wyf fi yn ſefyll, lle y mae yn rhaid fy marnu; ni wnaethym i ddim cam â'r Iuddewön, megis y gwyddoſt ti yn dda.

b Pſ. 18.14. 11 [b] Canys o's ydwyf yn gwneuthur cam, ac *o's* gwneuthym ddim yn haeddu angau, nid wyf yn gwrthod marw: eithr onid oes dim o'r pethau y mae y rhai hyn yn fy nghyhuddo, ni ddichon neb fy rhoddi iddynt. Appelio yr wyf at Ceſar.

12 Yna Ffeſtus, wedi ymddiddan â'r Cyngor, a attebodd, A appeliaiſt ti at Ceſar? at Ceſar y cei di fyned.

13 Ac wedi talm o ddyddiau, Agrippa y brenin, a Bernice, a ddaethant i Ceſarea i gyfarch Ffeſtus.

14 Ac wedi iddynt aros yno lawer o ddyddiau, Ffeſtus a fynegodd i'r brenin hanes Paul,

c Pſ. 24.27. gan ddywedyd, [c] Y mae *yma* ryw ŵr wedi ei adel gan Phelix yngharchar:

15 Ynghylch yr hwn, pan oeddwn yn Jeruſalem, yr ‡ ymddangoſodd Arch-offeiriaid a henuriaid yr Iuddewön ger bron, gan ddeiſyf cael barn yn ei erbyn ef.

‡ Neu, *ſſyſſodd.*

16 I'r rhai yr attebais, nad oedd arfer y Rhufein-wŷr, roddi neb rhyw ddyn i'w ddifetha, nes cael o'r cyhuddol ei gyhudd-wŷr yn ei wyneb, a chael lle i'w amddeffyn ei hun rhag y cŵyn.

17 Wedi eu dyfod hwy yma gan hynny, heb wneuthur dim oed, trannoeth mi a eiſteddais ar yr orſedd-faingc, ac a orchymynnais ddwyn y gŵr ger bron.

18 Am yr hwn ni ddûg y cyhudd-wŷr *i fynu* ddim achwyn, o'r pethau yr oeddwn i yn tybied.

19 Ond yr oedd ganddynt yn ei erbyn ef ryw ymoſynion ynghylch eu coel-grefydd eu hunain, ac ynghylch un Ieſu a fuaſai farw, yr hwn a daerai Paul ei fod yn fyw.

‡ Yeruſo ynghylch y cyfryw queſtion.

20 A myfi yn ‡ anhyſpys i ymoſyn am hyn, a ddywedais, A fynnai efe fyned i Jeruſalem, a'i farnu yno am y pethau hyn.

‡ Neu, *farn.*

21 Eithr gwedi i Paul appelio i'w gadw i ‡ wybyddiaeth Auguſtus, mi a erchais ei gadw ef hyd oni allwn ei anfon ef at Ceſar.

d Edrych Pen. 9. 15.

22 Yna [d] Agrippa a ddywedodd wrth Ffeſtus, Minneu a ewyllyſiwn glywed y dyn. Yntef a ddywedodd, Ti a gei ei glywed ef y foru.

23 Trannoeth gan hynny wedi dyfod Agrippa, a Bernice, a rhwyſg fawr, a myned i mewn i'r orſedd, a'r pen-capteniaid, a phendefigion y ddinas, wrth orchymyn Ffeſtus fe a ddugpwyd Paul ger bron.

24 A Ffeſtus a ddywedodd, O frenin Agrippa, a chwi wŷr oll ſydd gyd-a ni yn breſennol, chwi a welwch y dyn hwn, oblegid pa un y galwodd holl liaws yr Iuddewön arnafi, yn Jeruſalem ac yma, gan lefain, na ddylai efe fyw yn hŵy.

25 Eithr pan ddeellais [e] na wnaethai efe ddim yn haeddu angau, ac yntef ei hun wedi appelio at Auguſtus, mi a fernais ei ddanfon ef.

e Pen. 23.9. & 26. 31.

26 Am yr hwn nid oes gennyf ddim ſiccr-wydd i'w 'ſgrifennu at *fy* Arglwydd. O herwŷdd pa ham, mi a'i dugym ef ger eich bron chwi, ac yn enwedig ger dy fron di, ô frenin Agrippa, fel wedi ei holi ef, y caffwyf ryw beth i'w 'ſgrifennu.

27 Canys allan o reſwm y gwelaf fi anfon carcharor, heb hyſpyſu hefyd yr achwynion a fyddo yn ei erbyn ef.

PEN. XXVI.

2 Paul yngŵydd Agrippa yn dangos ei fuchedd o'i febyd, 12 ac mor rhyfeddol y troiſid ac y galweſid ef i fod yn Apoſtol. 24 Ffeſtus yn teuru ei fod ef wedi ynfydu, yntef ar hynny yn atteb yn llariaidd. 28 Agrippa ymron myned yn Griſtion. 31 Yr holl gynnulleidfa yn ei farnu ef yn ddieuog.

AC Agrippa a ddywedodd wrth Paul, Y mae cennad i ti i ddywedyd troſot dy hunan. Yna Paul a eſtynnodd ei law, ac a'i hamddeffynnodd ei hun.

2 Yr ydwyf yn fy nhybied fy hun yn ddedwydd, ô frenin Agrippa, gan fy mod yn cael fy amddeffyn fy hun ger dy fron di heddyw, am yr holl bethau yr achwynir arnaf gan yr Iuddewön.

3 Yn bendifaddeu gan wybod dy fod ti yn gydnabyddus â'r holl ddefodau, a'r holion ſydd ym mhlith yr Iuddewön: o herwŷdd pa ham, yr ydwyf yn deiſyf arnat fy ngwrando i yn ddioddefgar.

4 Fy muchedd i o'm mebyd, yr hon oedd o'r dechreuad, ym mhlith fy nghenedl yn Jeruſalem, a ŵyr yr Iuddewön oll,

5 Y rhai a'm hadwaenent i o'r dechreu, (o's mynnant dyſtiolaethu) mai yn ôl [a] y ſect fanylaf o'n crefydd ni, y bum i fyw, yn Phariſead.

a Pen. 23.6. & 24.15,21. Phil. 3. 5.

6 Ac yn awr, am obaith [b] yr addewid a wnaed i'n tadau gan Dduw, yr wyf yn ſefyll i'm barnu:

b Gen. 3.15. & 22. 18. & 26. 4. & 49. 10. Deu. 18. 15. 2 Sa. 7. 12. Pſal. 132. 11. Eſay 4. 2. & 7. 14. & 9. 6. & 40. 10. Jer. 23. 5. & 33. 14. Ezec. 34. 23 & 37. 24 Dan. 9. 24. Mic. 7. 20.

7 I'r hwn *addewid* y mae ein deuddegllwyth ni, ‡ heb dorr yn gwaſanaethu *Duw* nôs a dydd, yn gobeithio dyfod; am yr hon obaith yr achwynir arnaf, ô frenin Agrippa, gan yr Iuddewön.

‡ *yn oſtwid.*

8 Pa beth? ai anghredadwy y bernir gennych chwi, y cyfyd Duw y meirw?

9 Minneu yn wîr a dybiais ynof fy hun, fod yn rhaid *i mi* wneuthur llawer o bethau yn erbyn enw Ieſu o Nazareth.

10 [c] Yr hyn hefyd a wneuthym yn Jeruſalem: a llawer or Sainct a geuais i mewn carcharau, wedi derbyn awdurdod gan yr Arch-offeiriaid; ac wrth eu difetha, mi a roddais farn yn eu herbyn.

c Pen. 8. 3

11 Ac ym mhob ſynagog yn ſynych mi a'i coſpais hwy, ac a'u cymhellais i gablu: a

4065 chan ynfydu yn fwy yn eu herbyn, mi a'u herlidiais hyd ddinaſoedd dieithr hefyd.

d Pen. 9. 2. & 22. 6. 12 d Ac yn hyn, a myfi yn myned i Ddamaſcus, ag awdurdod a chennad oddiwrth yr Arch-offeiriaid;

13 Ar hanner dydd, ô frenin, ar y ffordd, y gwelais oleuni o'r nef, mwy nâ diſglairdeb yr haul, yn diſglairio o'm hamgylch, a'r rhai oedd yn ymdaith gyd-a mi.

14 Ac wedi i ni oll ſyrthio ar y ddaiar, mi a glywais leferydd yn llefaru wrthyf, ac yn dywedyd yn Hebre-aeg, Saul, Saul, pa ham yr ydwyt yn fy erlid i? caled *yw* i ti wingo yn erbyn y ſymbylau.

15 Ac mi a ddywedais, Pwy wyt ti, Arglwydd? Ac efe a ddywedodd, Myfi yw Ieſu, yr hwn yr wyt ti yn ei erlid.

16 Eithr cyfod, a ſâ ar dy draed; canys i hyn yr ymddangoſais i ti, i'th oſod ti yn weinidog, ac yn dyſt o'r pethau a welaiſt, ac o'r pethau yr ymddangoſaf i ti ynddynt;

17 Gan dy ware ti oddiwrth y bobl a'r Cenhedloedd, at y rhai yr ydwyf yn dy anfon di yr awron,

e Eſay 35. 5. & 42. 7. Eph. 1. 8. f Col. 1. 13. 1 Pet. 2. 25. g Eph. 1. 11. Col. 1. 12. 18 e I agoryd eu llygaid, ac f i'w troi o dywyllwch i oleuni, ac o feddiant Satan at Dduw; fel y derbyniont faddeuant pechodau, a g chyfran ym-myſg y rhai a ſancteiddiwyd trwy y ffydd ſydd ynof fi.

19 Am ba achos, ô frenin Agrippa, ni bûm anufudd i'r weledigaeth nefol.

h Pen. 9. 19, 22. & 13. & 14. & 22. 17, 21. 20 Eithr h mi a bregethais i'r rhai yn Namaſcus yn gyntaf, ac yn Jeruſalem, a thros holl wlâd Judea, ac i'r Cenhedloedd; ar iddynt edifarhau, a dychwelyd at Dduw, a gwneuthur i gweithredoedd addas i edifeirwch.

i Mat. 2. 8.

k Pſ. 21. 30. 21 O achos y pethau hyn, k yr Iuddewŏn a'm daliaſant i yn y Deml, ac a geiſiaſant fy lladd i â'u dwylo *eu hun*.

22 Am hynny wedi i mi gael help gan Dduw, yr wyf fi yn aros hyd y dydd hwn, gan dyſtiolaethu i ſychan a mawr, ac heb ddywedyd dim amgen nag a ddywedaſai y prophwydi a Moſes, y delent i ben;

l 1 Cor. 15. 20. Col. 1. 18. Dat. 1. 5. m Luc 2. 32. 23 Y dioddefai Chriſt, ac l y byddai efe yn gyntaf o adgyfodiad y meirw, ac m y dangoſai oleuni i'r bobl, ac i'r Cenhedloedd.

n 2 Bren. 9. 11. 1 Cor. 4. 10. 24 Ac fel yr oedd efe yn dywedyd y pethau hyn troſto, Ffeſtus a ddywedodd â llef uchel, Paul, n yr wyt ti yn ynfydu: llawer o ddyſg ſydd yn dy yrru di yn ynfyd.

25 Ac efe a ddywedodd, Nid wyf fi yn ynfydu, ô ardderchoccaf Ffeſtus; eithr geiriau gwirionedd a ſobrwydd yr wyf fi yn eu hadrodd.

26 Canys y brenin a wyr oddiwrth y pethau hyn, wrth yr hwn yr wyf fi yn llefaru yn hŷf: o herwŷdd nid wyf yn tybied fod dim o'r pethau hyn yn guddiedig rhagddo; oblegid nid mewn congl y gwnaed hyn.

27 Oh frenin Agrippa, A wyt ti yn credu i'r prophwydi? mi a wn dy fod yn credu.

28 Ac Agrippa a ddywedodd wrth Paul, Yr wyt ti o fewn ychydig i'm hynnill i fod yn Griſtion.

o 1 Cor. 7. 7. 29 A Phaul a ddywedodd, o Mi a ddymunwn gan Dduw, o fewn ychydig, ac yn gwbl oll, fod nid tydi yn unig, ond pawb hefyd a'r ſydd yn fy ngwrando heddyw, yn gyfryw ag wyf fi, ond y rhwymau hyn. 4065

30 Ac wedi iddo ddywedyd hyn, cyfododd y brenin, a'r Rhaglaw, a Bernice, a'r rhai oedd yn eiſtedd gyd-a hwynt.

31 Ac wedi iddynt fyned o'r neilltu, hwy à leſaraſant wrth ei gilydd, gan ddywedyd, p Nid yw 'r dyn hwn yn gwneuthur dim yn haeddu angau neu rwymau. p Pen. 23. 9. & 25. 25.

32 Yna y dywedodd Agrippa wrth Ffeſtus, Fe allaſid gollwng y dyn yma ymaith, oni buaſai iddo appelio at Ceſar.

PEN. XXVII.

1 Paul wrth forio tu-a Rhufain, 10 yn rhagddywedyd perygl y daith, 11 ac heb gael ei goelio. 14 Hwythau yn cael eu taflu draw ac yma gan y dymeſtl: 41 y llong yn torri arnynt: 22, 34, 44 ac er hynny yn dyfod ei gyd i dîr yn ddiangol.

APhan a gyttunwyd forio o honom ymaith i'r Ital, hwy a roiſant Paul, a rhyw garcharorion eraill, at Ganwriad a'i enw Julius, o fyddin Auguſtus, a Pſ. 25. 12.

2 Ac wedi dringo i long o Adramyttium, ar fedr hwylio i dueddau Aſia, ni a aethom allan o'r porth-ladd, a chyd-a ni yr oedd b Ariſtarchus, Macedoniad o Theſſalonica. b Pſ. 19. 29.

3 A thrannoeth ni a ddygpwyd i ware i Sidon. A Julius a ymddûg c yn garedigol tu-ag at Paul, ac a roddes iddo gennad i fyned at ei gyfeillion, i gael ymgeledd. c Pſ. 24. 23. & 28. 16.

4 Ac wedi myned oddi-yno, ni a hwyliaſom tan Cyprus, am fod y gwyntoedd yn wrthwynebus.

5 Ac wedi hwylio o honom tros y môr ſydd ger llaw Cilicia a Phamphilia, ni a ddaethom i Myra, *dinas* yn Lycia.

6 Ac yno y Canwriad wedi cael llong o Alexandria, yn hwylio i'r Ital, a'n goſodes ni ynddi.

7 Ac wedi i ni hwylio yn anniben lawer o ddyddiau, a dyfod yn brin ar gyfer Gnidus, am na adawai y gwŷnt i ni; ni a hwyliaſom is law Creta, ar gyfer Salmône.

8 Ac wedi i ni yn brin fyned heibio iddo, ni a ddaethom i ryw le a elwir y porthladdoedd prydferth, yr hwn yr oedd dinas Laſea yn agos iddo.

9 Ac wedi i dalm o amſer fyned heibio, a bod morio weithian yn enbyd, o herwŷdd hefyd ddarfod yr ympryd weithian, Paul a gynghorodd, 4066

10 Gan ddywedyd wrthynt, Ha wŷr, yr wyf yn gweled y bydd yr hynt hon ynghŷd â ſarhâed a cholled fawr, nid yn unig am y llwyth a'r llong, eithr am ein henioes ni hefyd.

11 Eithr y Canwriad a gredodd i lywydd, ac i berchen y llong, yn fwy nag i'r pethau a ddywedid gan Paul.

12 A chan fod y porthladd yn anghyfleüs i aiafu, y rhan fwyaf a roiſant gyngor i ymado oddi-yno hefyd, o's gallent ryw fodd gyrhaeddyd hyd Phenice, i aiafu *yno*; yr hwn ſydd borthladd yn Creta, ar gyfer y deau-orllewin, a'r gogledd-orllewin.

4066 13 A phan chwythodd y deheu-wynt yn araf, hwynt-hwy yn tybied cael eu meddwl, gan godi *hwyliau* a foriaſant heibio yn agos i Creta.

14 Ond cyn nemmawr, cyfododd yn ei herbyn hi wynt temheſtlog, yr hwn a elwir Euroclydon.

15 A phan gippiwyd y llong, ac heb allu gwrthwynebu y gwynt, ni a ymroiſom, ac a dducpwyd *gyd-a'r gwynt.*

16 Ac wedi i ni redeg goris ynys fach, a elwir Clauda, braidd y gallaſom gael y bâd:

17 Yr hwn a godaſant i fynu, ac a wnaethant gynnorthwyon, gan wregyſu y llong oddidani; a hwy yn ofni rhag ſyrthio ar ſugndraeth, wedi goſtwng yr hwyl, a dducpwyd felly.

18 A ni yn flin iawn arnom gan y demeſtl, trannoeth hwy a yſgafnhaſant y llong.

* Ioan 1. 5. 19 A'r trydydd dydd * y bwriaſom â'n dwylo ein hunain daclau y llong allan.

20 A phan nad oedd na haul na ſer yn ymddangos dros lawer o ddyddiau, a thymeſtl nid bychan yn pwyſo arnom, pob gobaith y byddem cadwedig a dducpwyd oddiarnom o hynny allan.

21 Ac wedi bod hîr ddirweſt, yna y ſafodd Paul yn eu canol hwy, ac a ddywedodd, Ha wŷr, chwi a ddylaſech wrando arnafi, a bod heb ymadaw o Creta, ac ennill y ſarhâed yma, a'r golled.

22 Ac yr awr hon yr wyf yn eich cynghori chwi i fod yn gyſſurus: canys ni bydd colled am enioes *un* o honoch, ond am y llong yn unig.

23 Canys ſafodd yn fy ymyl y nôs hon Angel Duw yr hwn a'm piau, a'r hwn yr wyf yn ei addoli,

24 Gan ddywedyd, Nac ofna, Paul; rhaid i ti ſefyll ger bron Ceſar: ac wele, rhoddes Duw i ti y rhai oll ſydd yn morio gyd-a thi.

25 Am hynny, Ha wŷr, cymmerwch gyſſur: canys yr wyf fi yn credu i Dduw, mai felly y bydd, yn ôl y modd y dywedpwyd i mi.

d Pen. 28. 1. 26 Ond d mae yn rhaid ein bwrw ni i ryw ynys.

27 Ac wedi dyfod y bedwaredd nôs ar ddeg, fe a ddigwyddodd a ni yn morio yn Adria, yng-hylch hanner nôs, dybied o'r morwŷr eu bod yn neſſau i ryw wlâd.

28 Ac wedi iddynt blymmio, hwy a'i cawſant yn ugain gwrhyd, ac wedi myned ychydig pellach, a phlymio dracheſn, hwy a'i cawſant yn bymtheg gwrhyd.

‡ *iddynt.* 29 Ac a hwy yn ofni rhag ‡ i ni ſyrthio ar leoedd geirwon, wedi iddynt fwrw pedair angor allan o'r llyw, hwy a ddeiſyfiaſant ei myned hi yn ddydd.

30 Ac fel yr oedd y llong-wŷr yn ceiſio ffoi allan o'r llong, ac wedi gollwng y bâd i wared i'r môr, yn rhith bod ar fedr bwrw angorau o'r pen blaen i'r llong,

31 Dywedodd Paul wrth y Canwriad a'r mil-wŷr, Onid erys y rhai hyn yn y llong, ni ellwch chwi fod yn gadwedig.

32 Yna y torrodd y mil-wŷr raffau y bâd, ac a adawſant iddo ſyrthio ymaith.

33 A thra 'r ydoedd hi yn dyddhau, Paul a eiriolodd ar bawb gymmeryd lluniaeth, gan 4066
ddywedyd, Heddyw yw y pedwerydd dydd ar ddeg yr ydych chwi yn diſgwil, ac yn aros ar eich cythlwng, heb gymmeryd dim.

34 O herwŷdd pa ham, yr ydwyf yn dymuno arnoch gymmeryd lluniaeth; oblegid hyn ſydd er iechyd i chwi; canys * blewyn i'r un o honoch ni ſyrth oddiar ei ben. * 1 Bre. 1. 52. Mat. 10. 30.

35 Ac wedi iddo ddywedyd hyn, efe a gymmerodd fara, ac f a ddiolchodd i Dduw yn eu gŵydd hwynt oll, ac a'i torrodd, ac a ddechreuodd fwytta. f 1 Sa. 9. 13. Ioan 6. 11. 1 Tim. 4. 3, 4.

36 Ac yn oeddynt bawb wedi myned yn gyſſurol, a hwy a gymmeraſant luniaeth hefyd.

37 Ac yr oeddem yn y llong ei gyd, yn ddau cant, ac un ar bymtheg a thrugain o eneidiau.

38 Ac wedi eu digoni o luniaeth, hwy a yſgafnhaſant y llong, gan fwrw y gwenith allan i'r môr.

39 A phan aeth hi yn ddydd, nid oeddynt yn adnabod y tîr: ond hwy a ganfuant ryw gilfach, a glan iddi, i'r hwn y cynghoraſant, o's *gallent* wthio y llong iddo.

40 *Ac* wedi iddynt ‡ goſli yr angorau, ‡ hwy a ymollyngaſant i'r môr, ac a ollyngaſant hefyd yn rhydd rhwymau y llyw, ac a godaſant yr hwyl i'r gwynt, ac a geiſiaſant y lan. ‡ *derri.* ‡ *gollyngaſant i'r môr.*

41 Ac wedi i ni ſyrthio ar le deu-for-gyfarfod, § hwy a wthiaſant y llong i'r pen blaen iddi a lynodd, ac a ſafodd yn ddiyſgog, eithr y pen ôl a ymddattodd gan nerth y tonnau. § 2 Cor. 11. 25.

42 A chyngor y milwŷr oedd ladd y carcharorion, rhag i neb o honynt nofio allan, a diangc ymaith.

43 Ond y Canwriad yn ewyllyſio cadw Paul, a rwyſtrodd iddynt eu hamcan, ac a archodd i bawb ar a fedrai nofio, ymfwrw yn gyntaf i'r *môr*, a myned allan i'r tîr:

44 Ac i'r lleill, rhai ar yſtylloa; ac eraill, ar ryw *ddrylliau* o'r llong. Ac felly y digwyddodd dyfod o bawb i dîr yn ddiangol.

PEN. XXVIII.

1 Paul wedi torri y llong arno, yn cael ei dderbyn yn rhywiogaidd gan y Barbariaid. 5 Y wiber ar ei law ef, heb wneuthur iddo niwed: 8 ac ynteu yn iachau llawer o glefydau yn yr ynys. 11 Hwynt-hwy yn myned ymaith tu-a Rhufain. 17 Yntef yn mynegi i'r Iuddewon achos ei ddyfodiad. 24 Wedi iddo bregethu, rhai yn credu, a rhai heb gredu: 30 ac ynteu er hynny yn pregethu yno ddwy flynedd.

AC wedi iddynt ddiangc, yna y gwybuant mai Melita y gelwid a yr ynys. a Pe. 27. 26.

2 A'r Barbariaid a ddangoſaſant i ni fwyneidddra nid bychan; oblegid hwy a gynneuaſant dân, ac a'n derbyniaſant ni oll o herwŷdd y gafod gynnyrchiol, ac o herwŷdd yr oerfel.

3 Ac wedi i Paul gynnull ynghŷd lawer o ‡ friwydd, a'i dodi ar y tân, gwiber a ddaeth allan o'r gwrês, ac a lynodd wrth ei law ef. ‡ *grinellau.*

4 A phan welodd y Barbariaid y bwyſt-fil ynghrôg wrth ei law ef, hwy a ddywedaſant

4066 fam wrth ei gilydd, Yn ſicer, llawruddiog yw y dyn hwn, yr hwn er ei ddiange o'r môr, ni adawödd dialedd iddo fyw.

5 Ac efe a yſgydwodd y bwyſt-fil i'r tân,
[b] Mar. 16. 18. Luc 10. 19. ac [b] ni oddefodd ddim niwed.

6 Ond yr oeddynt hwy yn diſgwil iddo ef chwyddo, neu ſyrthio yn ddiſymmwth yn farw. Eithr wedi iddynt hîr-ddiſgwil, a gweled nad oedd dim niwed yn digwydd iddo, *hwy* a ne-
[c] Pſ. 14. 1. widiaſant eu meddwl, ac [c] a ddywedaſant mai Duw oedd efe.

7 Ynghylch y man hwnnw yr oedd tiroedd i bennaeth yr ynys, a'i enw Publius, yr hwn a'n derbyniodd ni, ac a'n llettyodd dridiau yn garedig.

8 A digwyddodd, fod tâd Publius yn gorwedd yn glâf o gryd a gwaedlif, at yr hwn
[d] Iago 5. 14, 15. wedi i Paul ſyned i mewn, a [d] gweddio, efe a ddododd ei ddwylo arno ef, ac a'i iachaodd.

9 Felly wedi gwneuthur hyn, y lleill hefyd y rhai oedd a heintiau arnynt yn yr ynys, a ddaethant atto, ac a iachâwyd.

10 Y rhai hefyd a'n parchaſant ni â llawer o urddas, a phan oeddym yn ymadel, hwy a'n llwythaſant ni â phethau angenrheidiol.

11 Ac wedi tri mis yr aethom ymaith mewn llong o Alexandria, yr hon a aiaſaſai yn yr ynys: a'i harwydd hi oedd Caſtor a Pholux.

12 Ac wedi ein dyfod i Syracuſa, ni a drigaſom *yno* dridiau.

13 Ac oddi-yno wedi myned oddiamgylch, ni a ddaethom i Rhegium, ac yn ôl un diwrnod y deheu-wynt a chwythodd, ac ni a ddaethom yr ail dydd i Puteoli;

14 Lle y cawſom frodyr, ac y dymunwyd arnom aros gyd-a hwynt ſaith niwrnod: ac felly ni a ddaethom i Rufain.

15 Ac oddi-yno pan glybu 'r brodyr am danom, hwy a ddaethant i'n cyfarfod ni hyd Appii-fforum, a'r tair Tafarn: y rhai pan welodd Paul, efe a ddïolchodd i Dduw, ac a gymmerodd gyſſur.

16 Eithr pan ddaethom i Rufain, y Canwriad a roddes y carcharorion at ben-capten y
[e] Pſ. 24, 23. & 27. 3. llu: eithr [e] canhiadwyd i Paul aros wrtho ei hun, gyd-a milwr oedd yn ei gadw ef.

17 A digwyddodd yn ôl tridiau, alw o Paul ynghŷd y rhai oedd bennaf o'r Iuddewön. Ac wedi iddynt ddyfod ynghŷd, efe a ddywedodd wrthynt, Ha wŷr frodyr, er na wnaethym i ddim yn erbyn y bobl, na defodau y
[f] Pſ. 21. 33. tadau, etto [f] mi a roddwyd yn garcharor o Jeruſalem i ddwylo y Rhufein-wŷr.

18 Y rhai [g] wedi darſod fy holi, a fynnaſant 4066
[g] Pſ. 22. 24. & 24. 10. & 25. 8. & 26. 31. fy ngollwng ymaith, am nad oedd dim achos angau ynof.

19 Eithr am fod yr Iuddewön yn dywedyd yn erbyn hyn, [h] mi a yrrwyd i appelio at Ce-
[h] Pſ. 25. 11. ſar, nid fel pettai gennyf beth i achwyn ar fy nghenedl.

20 Am yr achos hwn gan hynny y gelwais am danoch chwi, i'ch gweled, ac i ym-
[i] Pſ. 26. 6, 7. ddiddan â *chwi*: canys [i] o achos gobaith Iſraël i'm rhwymwyd i â'r [k] gadwyn hon.
[k] Pſ. 26. 29. Eph. 6. 20. 2 Tim. 1. 16.

21 A hwythau a ddywedaſant wrtho, Ni dderbyniaſom ni lythyrau o Judea yn dy gylch di, ac ni ſynegodd ac ni leſarodd neb o'r brodyr a ddaeth oddi-yno ddim drwg am danat ti.

22 Ond yr ydym ni yn deiſyf cael clywed gennyt ti beth yr ydwyt yn ei ſynied, oblegid
[l] Pen. 24, 5, 14. am y ſect hon, y mae yn hyſpys i ni fod [l] ymmhob man yn dywedyd yn ei herbyn.

23 Ac wedi iddynt ‡ nodi diwrnod iddo, ‡ *benn.* llawer a ddaeth atto ef, i'w lettŷ, i'r rhai y tyſtiolaethodd ac yr eglurodd efe deyrnas Dduw, gan gynghori iddynt y pethau am yr Ieſu, [m] allan o gyfraith Moſes, a'r prophwydi,
[m] Edrych ar Pſ. 26. 6. o'r boreu hyd yr hwyr.

24 A [n] rhai a gredaſant i'r pethau a ddywe-
[n] Pen. 17. 4. daſid, a rhai ni chredaſant.

25 Ac a hwy yn anghyttûn â'u gilydd, hwy a ymadawſant, wedi i Paul ddywedyd un gair, mai da y lleſarodd yr Yſpryd glân trwy Eſaias y prophwyd wrth ein tadau ni,

26 Gan ddywedyd, [o] Dôs at y bobl yma, a dywed, Yn clywed y clywch, ac ni ddeellwch;
[o] Eſay 6. 9. Mat. 13. 14. Mar. 4. 12. Luc 8. 10. Ioan 12. 40. Rhu. 11. 8. ac yn gweled y gwelwch, ac ni chanfyddwch.

27 Canys braſhâwyd calon y bobl hyn, a thrwm y clywſant â'u cluſtiau, a'u llygaid a gauaſant, rhag iddynt weled â'u llygaid, a chlywed â'u cluſtiau, a deall â'r galon, a dychwelyd, ac i mi eu hiachau hwynt.

28 Bydded hyſpys i chwi gan hynny, anſon
[p] Pſ. 13. 46, & 18. 6. iechydwriaeth Dduw [p] at y Cenhedloedd, a hwy a wrandawänt.

29 Ac wedi iddo ddywedyd hyn, ymadawödd yr Iuddewön, a chanddynt ddadl mawr yn eu plith.

30 A Phaul a arhoës ddwy flynedd gyfan 4068
yn ei dŷ ardrethol ei hun, ac a dderbyniodd bawb a'r oedd yn dyfod i mewn atto,

31 Gan bregethu teyrnas Dduw, ac athrawiaethu y pethau am yr Arglwydd Ieſu Griſt, gyd-a phob hyfder, yn ddïwahardd.

Diwedd Gweithredoedd yr Apoſtolion.

Epiſtol

Epiſtol PAUL yr Apoſtol at y RHUFEINIAID.

PENNOD I.

1 Paul yn dangos ei alwedigaeth i'r Rhufeiniaid, 10 a'i chwant i ddyfod attynt hwy. 16 Beth yw ei Efengyl ef, a'r cyfiawnder y mae hi yn ei ddangos. 18 Bod Duw yn ddigllon wrth bob mâth ar bechod. 21 Pa beth oedd pechodau y Cenhedloedd.

4068 PAul gwaſanaethwr Ieſu Griſt, wedi ei alw *i fod* yn Apoſtol, ac wedi ei [a] nailltuo i Efengyl Dduw;

[a] Act. 9.15. & 13. 2. Gal. 1. 15.

2 [b] Yr hon a rag-addawſai efe trwy ei brophwydi, yn yr yſgrythyrau ſanctaidd,

[b] Edr. at Act. 26. 6.

3 Am ei Fâb ef Ieſu Griſt ein Harglwydd ni, [c] yr hwn [d] a wnaed o hâd Dafydd o ran y cnawd,

[c] Mat. 1. 6, 16 Luc 1. 32. [d] 2 Tim. 2. 8. Ioan 1. 14 Gal. 4. 4.

4 Ac [e] a ‡ eglurwyd yn Fâb Duw mewn gallu, yn ôl Yſpryd ſancteiddiad, trwy 'r adgyfodiad oddiwrth y meirw:

[e] Act. 13. 33. ‡ derfynwyd. [f] Pen. 12. 3. & 15. 15. 1 Cor. 15. 10. Eph. 3. 8. [g] Pſ. 16. 26.

5 Trwy yr hwn [f] y derbyniaſom râs ac apoſtoliaeth i [g] ufudd-dod ffydd, ym mhlith yr holl Genhedloedd, er mwyn ei enw ef:

6 Ym myſg y rhai yr ydych chwithau yn alwedigion Ieſu Griſt.

7 At bawb ſydd yn Rhufain, yn anwŷl gan Dduw, [h] wedi eu galw *i fod* yn Sainct; [i] Grâs i chwi a thangneddyf oddiwrth Dduw ein Tâd ni, a'r Arglwydd Ieſu Griſt.

[h] 1 Cor. 1. 2. [i] 1 Theſ. 4 7. Gal. 1. 3.

8 Yn gyntaf [k] yr wyf yn dïolch i'm Duw trwy Ieſu Griſt troſoch chwi oll, oblegid [l] bod eich ffydd chwi yn gyhoeddus yn yr holl fyd.

[k] Phile. 4. [l] 1 Theſ. 1. 8.

9 Canys [m] tyſt i mi yw Duw, [n] yr hwn yr ydwyf yn ei waſanaethu ‡ yn fy yſpryd, yn Efengyl ei Fâb ef, fy mod i [o] yn ddibaid yn gwneuthur coffa o honoch,

[m] Pen. 9. 1. 1 Theſ. 2. 5. 2 Cor. 1. 23. ‡ Neu, *o'm hyſpryd.* [n] 1 Theſ. 3. 10.

10 [p] bob amſer yn ſy ngweddïau,

[p] Pen. 15. 23, 32. 1 Theſ. 3. 10.

11 Canys yr wyf yn hiraethu am eich gweled, fel [q] y gallwyf gyfrannu i chwi ryw ddawn yſprydol, fel i'ch cadarnhaër.

[q] Pſ. 15. 29.

12 A hynny ſydd i'm cyd-ymgyſſuro ‡ ynoch chwi, trwy [r] ffydd ei gilydd; yr eiddoch chwi, a'r eiddof finnau.

‡ *cyd-a chwi.* [r] Tit. 1. 4. 2 Petr 1. 1.

13 Eithr ni fynnwn i chwi fod heb wybod, frodyr, i mi yn fynych arfaethu dyfod attoch, (ond [ſ] fo'm lluddiwyd i hyd yn hyn) fel y cawn ryw ffrwyth ynoch chwi hefyd, megis ag yn y Cenhedloedd eraill.

[ſ] Edrych Act. 16. 7.

14 [t] Dyled-ŵr ydwyf i'r Groegiaid, ac i'r Barbariaid hefyd, i'r doethion, ac i'r annoethion hefyd.

[t] 1 Cor. 9. 16

15 Felly, hyd y mae ynoſi, parod ydwyf, i bregethu yr Efengyl i chwithau hefyd, y rhai ydych yn Rhufain.

16 Canys [u] nid oes arnaf gywilydd o Efengyl Griſt: oblegid [x] gallu Duw yw hi er iechydwriaeth, i bob un a'r ſydd yn credu; i'r Iuddew [y] yn gyntaf, a hefyd i'r Groeg-wr.

[u] Pſ. 119. 46. [x] 1 Cor. 1. 18 & 15. 2. [y] Act. 13. 46

17 Canys [z] ynddi hi y datcuddir cyfiawnder Duw, o ffydd i ffydd, megis y mae yn ſgrifennedig, [a] Y cyfiawn a fydd byw trwy ffydd.

[z] Pen. 3. 21. [a] Hab 2. 4. Gal. 3. 11. Col. 3. 6. Heb. 10. 38.

18 Canys digoſaint Duw a ddatcuddiwyd o'r nef, yn erbyn pob annuwioldeb, ac anghyfiawnder dynion, y rhai ſydd yn attal y gwirionedd mewn anghyfiawnder.

19 O herwŷdd [b] yr hyn a ellir ei wybod am Dduw ſydd eglur ynddynt hwy: canys [c] Duw a'i heglurodd iddynt.

[b] Act. 14. 17 [c] Ioan 1. 9.

20 Canys [d] ei anweledig bethau ef, er creduriaeth y byd, wrth eu hyſtyried yn y pethau a wnaed, a welir yn amlwg; Ie ei dragywyddol allu ef, a'i Dduwdod, ‡ hyd onid ydynt yn ddieſgus.

[d] Pſal. 19. 1. Act. 14. 17. & 17. 27. ‡ *fel y bydent.*

21 Oblegid a hwy yn adnabod Duw, ni's gogoneddaſant ef megis Duw, ac na buant ddiolchgar iddo; eithr [e] ofer fuant yn eu rheſymmau, a'u calon anneallus hwy a dywyllwyd.

[e] Eph. 4. 17, 18.

22 Pan dybient eu bod yn ddoethion, hwy a aethant yn ffyliaid;

23 Ac [f] a newidiaſant ogoniant yr anllygredig Dduw, i gyffelybiaeth llun dyn llygredig, ac ehediaid, ac aniſeiliaid pedwar carnol, ac ymluſgiaid.

[f] Pſ. 106. 20. Jer. 2. 11. Ezec. 8. 10.

24 [g] O ba herwŷdd, Duw hefyd a'u rhoddes hwy i fynu yn nhrachwantau eu calonnau, i aflendid, i ammherchi eu cyrph eu hun yn eu plith eu hunain:

[g] Pſa. 81. 12. Act. 7. 42. 2 Theſ. 2. 11

25 Y rhai a newidiaſant wirionedd Duw yn gelwŷdd, ac a addolaſant, ac a waſanaethaſant y creadur yn fwy nâ'r Creawdr, yr hwn ſydd fendigedig yn dragywyddol. Amen.

26 Oblegid hyn y rhoddes Duw hwynt i fynu i [h] wyniau gwarthus: canys eu ‡ gwragedd hwy a newidiaſant yr arfer ‡ anianol, i'r hon ſydd yn erbyn † anian.

[h] Lef. 18. 22, 23. Eph. 5. 12. ‡ *cenyweid.* ‡ *naturiol.* † *naturiaeth.* ‡ *gwryw-iaid.*

27 Ac yn gyffelyb y ‡ gwŷr hefyd, gan adel yr arfer naturiol o'r wraig, a ymloſgent yn eu hawydd i'w gilydd: y gwŷr ynghŷd â gwŷr yn gwneuthur brynti, ac yn derbyn ynddynt eu hunain y cyfryw dâl am eu cyfeiliorni ag yd-oedd raid.

28 Ac megis nad oedd gymmeradwy ganddynt ‡ gadw Duw yn eu gwybodaeth, Duw a'u rhoddes hwynt i fynu i feddwl anghymmeradwy, i wneuthur y pethau nid oedd weddaidd:

‡ Neu, [g] *dnabod Duw.*

29 Wedi eu llenwi â phob anghyfiawnder, godineb, anwiredd, cybydd-dod, drygioni; yn llawn cynfigen, llofruddiaeth, cynnen, twyll, drwg-anwydau;

30 Yn huſtyng-wŷr, yn athrodwŷr, yn gâs ganddynt Dduw, yn drahaüs, yn feilchion, yn ffroſtwŷr, yn ddychymygwŷr drygioni, yn anufudd i rïeni,

31 Yn anneallus, yn dorrwŷr ammod, yn ‡ angharedig, yn anghymmodlon, yn annhrugarogion:

‡ *ddigariad.*

32 Y rhai yn gwybod cyfiawnder Duw, (fod y rhai ſy yn gwneuthur y cyfryw bethau, yn haeddu marwolaeth) *ydynt* nid yn unig yn gwneuthur y pethau hyn, eithr hefyd [i] yn ‡ cydymfodloni â'r rhai ſy yn eu gwneuthur hwynt.

[i] Hoſ. 7. 3.
‡ Neu, *cydſymio.*

PEN. II.

1 *Na all y rhai ſydd yn pechu, ei eu bod yn condemnio pechod mewn erail, mo'i heſguſodi eu hunain, 6 ac mai anhawsa o lawer iddynt ddiange rhag barn Duw: 9 pa un bynnag ſônt ai Iuddewon ai Cenhedloedd. 14 Nas gall y Cenhedloedd ddiange, 17 Na'r Iuddewon chwaith, 25 ac na wnâ eu Henwaediad leſhâd iddynt, oni chadwant y Ddeddf.*

O Herwŷdd pa ham dieſgus wyt ti, ô ddyn, pwy bynnag wyt yn barnu: [a] canys yn yr hyn yr wyt yn barnu arall, yr wyt yn dy gondemnio dy hun: canys ti yr hwn wyt yn barnu, wyt yn gwneuthur yr un pethau.

[a] 1 Sa. 12. 5. Mat. 7. 2.

2 Eithr ni a wyddom ſod barn Duw yn ôl gwirionedd, yn erbyn y rhai a wnânt gyfryw bethau.

3 Ac a wyt ti yn tybied hyn, ô ddyn, yr hwn wyt yn barnu y rhai ſy yn gwneuthur y cyfryw bethau, a thithau yn gwneuthur yr un pethau, y dïengi di rhag barn Duw?

4 Neu a wyt ti yn dïyſtyru golud ei ddaioni ef, a'i ddioddefgarwch, [b] a'i ymaros, [c] heb wybod fod daioni Duw yn dy dywys di i edifeirwch?

[b] 2 Pet. 3. 15.
[c] Eſay 30. 18.

5 Eithr yn ôl dy galedrwydd, a'th galon ddïedifeiriol, wyt [d] yn tryſori i ti dy hun ddigofaint, erbyn dydd y digofaint, a datcuddiad cyfiawn farn Duw,

[d] Iago 5. 3.

6 [e] Yr hwn a dâl i bob un yn ôl ei weithredoedd:

[e] Job 34. 11. Pſal. 62. 12. Jer. 17. 10. & 32. 19. Mat. 16. 27. Pen. 14. 12. Dat. 22. 12.

7 *Sef* i'r rhai trwy barhau yn gwneuthur da, a geiſiant ogoniant, ac anrhydedd, ac anllygredigaeth, bywyd tragywyddol;

[f] 2 Theſ. 1. 8.

8 Eithr i'r rhai ſy gynhennus, ac [f] anufudd i'r gwirionedd, eithr yn ufudd i anghyfiawnder, *y bydd* llîd, a digofaint:

9 Trallod, ac ing, ar bob enaid dyn ſydd yn gwneuthur drwg; yr Iuddew [g] yn gyntaf, a'r Groegwr hefyd;

[g] Amos 3. 2. Luc 12. 47, 48. 1 Pet. 4. 17.

10 Eithr gogoniant, ac anrhydedd, a thangneddyf, i bob un ſydd yn gwneuthur daioni; i'r Iuddew yn gyntaf, ac i'r Groegwr hefyd.

11 Canys [h] nid oes derbyn wyneb ger bron Duw.

[h] Deu. 10. 17. 2 Chr. 19. 7. Job 34. 19. Act. 10. 34. Gal. 2. 6. Eph. 6. 9. Col. 3. 25. 1 Pet. 1. 17.

12 Oblegid cynniſer ag a bechaſant yn ddidddeddf, a gyſrgollir hefyd yn ddi-ddeddf: a chynniſer ag a bechaſant yn y Ddeddf, a fernir wrth y Ddeddf.

13 (Canys [i] nid gwranda-wŷr y Ddeddf *ſydd* gyfiawn ger bron Duw, ond gwneuthur-wŷr y Ddeddf a gyfiawnheir.

[i] Mat. 7. 21. Iago 1. 22, 23, 25.

14 Canys pan yw 'r Cenhedloedd y rhai nid yw y Ddeddf ganddynt, wrth naturiaeth yn gwneuthur y pethau ſydd yn y Ddeddf, y rhai hyn heb fod y Ddeddf ganddynt, ydynt ddeddf iddynt eu hunain.

15 Y rhai ſydd yn dangos gweithred y Ddeddf yn 'ſgrifennedig yn eu calonnau, a'u cydwybod yn cyd-tyſtiolaethu, a'u meddyliau ‡ yn cyhuddo ei gilydd, neu yn eſguſodi.)

‡ *rhyng ddynt a'i gilydd yn cyhuddo, neu, yn eſguſodi.*

16 [k] Yn y dydd y barno Duw ddirgeloedd dynion, yn ôl fy Efengyl i, [l] trwy Ieſu Griſt.

[k] Mat. 25. 31 1 Cor. 4. 5. [l] Ioan 5. 22. Act. 17. 31. [m] Mic. 3. 11. Pen. 9. 4.

17 Wele, Iuddew i'th elwir di, ac [m] yr wyt yn gorphywys yn y Ddeddf, ac yn gorfoleddu yn Nuw;

18 Ac yn gwybod ei ewyllys ef, ac [n] yn ‡ darbod pethau rhagorol, gan fod wedi dy addyſgu o'r Ddeddf.

[n] Phil. 1. 10. ‡ *groſ pethau a gwahaniaeth rhyngddynt.*

19 Ac yr wyt yn coelio dy fod yn dywyſog i'r deillion, yn llewyrch i'r rhai ſydd mewn tywyllwch:

20 Yn athro i'r anghall, yn ddyſgawdr i'r rhai bach, a chennyt [o] ffurf y gwybodaeth, a'r gwirionedd yn y Ddeddf.

[o] Pen. 6. 17. 2 Tim. 1. 13.

21 [p] Tydi, gan hynny, yr hwn wyt yn addyſgu arall, oni'th ddyſgi dy hun? yr hwn wyt yn pregethu, Na ladratter; a ladretti di?

[p] Pſal. 50. 16, &c.

22 Yr hwn wyt yn dywedyd, Na odineber, a odinebi di? yr hwn wyt yn ffieiddio delwau, a gyſſegr-yſpeili di?

23 Yr hwn wyt [q] yn gorfoleddu yn y Ddeddf, drwy dorri y Ddeddf a ddïanrhydeddi di Dduw?

[q] Ad. 17.

24 Canys Enw Duw o'ch plegid chwi a geblir ym-mhlith y Cenhedloedd; megis y mae [r] yn 'ſgrifennedig,

[r] 2 Sam. 12. 14. Eſay 52. 5. Eze. 36. 20, 23.

25 Canys Enwaediad yn wîr a wnâ lês, o's cedwi y Ddeddf: eithr o's troſſeddwr y Ddeddf ydwyt, aeth dy Enwaediad yn ddïenwaediad.

26 O's y dïenwaediad gan hynny a geidw gyfiawnderau y Ddeddf, oni chyfrifir ei ddïenwaediad ef yn enwaediad?

27 Ac oni bydd i'r dïenwaediad, yr hwn ſydd [o] naturiaeth, (o's ceidw y Ddeddf) dy farnu di, yr hwn wrth y llythyren, a'r enwaediad, wyt yn troſeddu y Ddeddf?

28 Canys [ſ] nid yr hwn *ſydd* yn yr amlwg ſydd Iuddew: ac nid Enwaediad *yw* yr hyn ſydd yn yr amlwg, yn y cnawd:

[ſ] Ioan 8. 39. Pen. 9. 6, 7. Gal. 6. 16. Bar. 2. 9.

29 Eithr [t] yr hwn ſydd yn y dirgel ſydd Iuddew; ac [u] enwaediad y galon ſydd [x] yn yr yſpryd, nid yn y llythyren; [y] yr hwn *y mae* ei glôd nid o ddynion, ond o Dduw.

[t] 1 Pet. 3. 4. [u] Col. 2. 11. [x] Pen. 7. 6. 2 Cor. 3. 6. [y] 1 Cor. 4. 5. 2 Cor. 10. 18. 1 Theſ. 2. 4.

PEN. III.

1 *Rhagor-fraint yr Iuddewon: 3 yr hwn ni chollaſant: 9 Er hynny y mae y Ddeddf yn eu barnu hwythau hefyd yn euog o bechod: 20 gan hynny ni chyfiawnheir un cnawd trwy 'r Ddeddf; 28 Eithr pawb heb wahaniaeth, trwy ffydd yn unig: 31 ac etto ni ddiddymwyd y Ddeddf.*

PA ragoriaeth gan hynny ſydd i'r Iuddew? neu pa fûdd ſydd o'r Enwaediad?

2 Llawer ym mhob rhyw fodd: Yn gyntaf o herwŷdd [a] darfod ymddiried iddynt hwy am ymadroddion Duw.

[a] Pſal. 147. 19, 20. Pen. 9. 4.

3 Oblegid beth o's [b] anghredodd rhai? [c] a wnâ eu hanghrediniaeth hwy ffydd Duw yn ofer?

[b] Heb. 4. 2. [c] Nu. 23. 19. Pen. 9. 6. 2 Tim. 2. 13. [d] Ioan 3. 33.

4 Na atto Duw. Eithr [d] bydded Duw yn eirwîr, a [e] phob dyn yn gelwyddog: megis yr yſgrifennwyd, [f] Fel i'th gyfiawnhaër yn dy eiriau, ac y gorfyddech ‡ pan i'th farner.

[e] Pſa. 62. 9. & 116. 11. [f] Pſa. 51. 4.

‡ *Eithr.*

5 Eithr.

5 Eithr o's yw ein hanghyfiawnder ni yn canmol cyfiawnder Duw, pa beth a ddywedwn? Ai anghyfiawn yw Duw, yr hwn ſydd yn dwyn arnom ddigoſaint? (yn ôl dyn yr wyf yn dywedyd)

f Gē. 18. 25. 6 Na atto Duw. Canys wrth hynny, [g] pa fodd y barna Duw y byd?

7 Canys o's bu gwirionedd Duw drwy ſy nghelwŷdd i, yn helaethach i'w ogoniant ef, pa ham i'm bernir inneu etto megis pechadur?

8 Ac nid (megis i'n ceblir, ac megis y dywed rhai ein bod yn dywedŷd) gwnawn ddrwg fel y dêl daioni; y rhai y mae eu damnedigaeth yn gyfiawn.

9 Beth gan hynny? A ydym ni fwy rhagorol? Nac *ydym* ddim. Canys ni a broſaſom o'r h Gal. 3. 22. blaen [h] fod pawb, yr Iuddewön, ar Groegwŷr, tan bechod;

i Pſal. 14. 1, 2, 3. & 53. 1. 10 Megis y mae yn 'ſgrifennedig, [i] Nid oes neb cyfiawn, nac oes un:

11 Nid oes *neb* yn deall; nid oes *neb* yn ceiſio Duw.

12 Gwyraſant oll, aethant ei gyd yn anfuddiol; nid oes un yn gwneuthur daioni, nac oes un:

k Pſal. 5. 9. l Pſ. 140. 3. 13 [k] Bedd agored yw eu cêg; â'u taſodau y gwnaethant ddichell; [l] gwenwyn aſpiaid ſydd tan eu gwefuſau:

m Pſ. 10. 7. 14 [m] Y rhai y mae eu genau yn llawn melldith a chwerwedd.

n Dih. 1. 16. Eſay 59. 7, 8. 15 [n] Buan yw eu traed i dywallt gwaed.

16 Deſtryw ac aflwydd ſydd yn eu ffyrdd:

17 A ffordd tangneddyf nid adnabuant.

o Pſa. 36. 1. 18 [o] Nid oes ofn Duw ger bron eu llygaid.

19 Ni a wyddom hefyd am ba bethau bynnag y mae y Ddeddf yn ei ddywedyd, mai wrth y rhai ſy tan y Ddeddf y mae hi yn ei p Exc. 16. 63. ddywedyd: fel [p] y cauer pob genau, ac y byddo yr holl ſyd tan farn Duw.

q Gal. 2. 16. 20 Am hynny [q] trwy weithredoedd y Ddeddf ni chyfiawnheïr un cnawd yn ei olwg ef; canys r Pen. 7. 7. [r] trwy y Ddeddf *y mae* adnabod pechod.

s Pen. 1. 17. Phil. 3. 9. 21 Ac yr awr hon [s] yr eglurwyd cyfiawnder Duw heb y Ddeddf, wrth gael tyſtiolaeth gan y Ddeddf a'r prophwydi,

22 Sef cyfiawnder Duw, yr hon ſydd trwy ffydd Ieſu Griſt i bawb, ac ar bawb a gredant: t Pē. 10. 12. Gal. 3. 28. Col. 3. 11. canys [t] nid oes gwahaniaeth.

u Pē. 11. 32. Gal. 3. 22. 23 Oblegid [u] pawb a bechaſant, ac ydynt yn ôl am ogoniant Duw;

24 A hwy wedi eu cyfiawnhau yn rhâd trwy ei râs ef, trwy 'r prynedigaeth ſydd yng Nghriſt Ieſu:

‡ *cymmod, gymmodwr.* 25 Yr hwn a oſododd Duw yn ‡ iawn, trwy ffydd yn ei waed ef, i ddangos ei gyfiawnder ef, x Act. 17. 30. Heb. 9. 15. trwy faddeuant [x] y pechodau a wnaethid o'r blaen, trwy ddioddefgarwch Duw;

26 I ddangos ei gyfiawnder ef y pryd hyn, fel y byddai efe yn gyfiawn, ac yn cyfiawnhau y neb ſydd o ffydd Ieſu.

y 1 Cor. 1. 29, 31. Eph. 2. 9. 27 [y] Pa le gan hynny *y mae* y gorfoledd? Ef a gauwyd allan. Trwy ba Ddeddf? Ai *Deddf* gweithredoedd? Nag ê, eithr trwy Ddeddf ffydd.

z Act. 13. 38. Pen. 8. 3. Gal. 2. 16. 28 Yr ydym ni gan hynny yn cyfrif [z] mai trwy ffydd y cyfiawnheïr dyn, heb weithredoedd y Ddeddf.

29 Ai i'r Iuddewön y mae efe yn Dduw yn unig? Onid yw i'r Cenhedloedd hefyd? Yn wîr *y mae efe* i'r Cenhedloedd hefyd.

30 Gan. mai un Duw *ſydd*, yr hwn a gyfiawnhâ yr Enwaediad wrth ffydd, a'r dienwaediad trwy ffydd.

31 Wrth hynny, a ydym ni yn gwneuthur y Ddeddf yn ddirym trwy ffydd? Na atto Duw: eithr yr ydym yn cadarnhau y Ddeddf.

PEN. IV.

1 Ffydd Abraham a gyfrifwyd iddo yn gyfiawnder, 10 cyn enwaedu arno. 13 Trwy ffydd yn unig y derbyniodd ef a'i hâd yr addewid. 16 Abraham yw Tâd pawb ag ſydd yn credu. 24 Ein ffydd ninnau hefyd a gyfrifir i ni yn gyfiawnder.

a Eſay 51. 2. PA beth gan hynny a ddywedwn ni ddarfod i [a] Abraham ein tâd ni ei gael, yn ôl y cnawd?

2 Canys o's Abraham a gyfiawnhâwyd trwy weithredoedd, y mae iddo orfoledd, eithr nid ger bron Duw.

b Gen. 15. 6. Gal. 3. 6. Iago 2. 23. 3 Canys pa beth a ddywed yr yſgrythyr? [b] Credodd Abraham i Dduw, a chyfrifwyd iddo yn gyfiawnder.

c Pen. 11. 6. 4 Eithr [c] i'r neb ſydd yn gweithio, ni chyfrifir y gwobr o râs, onid o ddyled.

5 Eithr i'r neb nid yw yn gweithio, onid yn credu yn yr hwn ſydd yn cyfiawnhau yr annuwiol, ei ffydd ef a gyfrifir yn gyfiawnder.

6 Megis y mae Dafydd hefyd yn datcan dedwyddwch y dyn y mae Duw yn cyfrif cyfiawnder iddo heb weithredoedd, *gan ddywedyd*,

d Pſ. 32. 1, 2. 7 [d] Dedwydd *yw* y rhai y maddeuwyd eu hanwireddau, a'r rhai y cuddiwyd eu pechodau.

8 Dedwydd *yw* y gŵr nid yw yr Arglwydd yn cyfrif pechod iddo.

9 A *ddaeth* y dedwyddwch hwn gan hynny ar yr Enwaediad *yn unig*, ynte ar y dienwaediad hefyd? Canys yr ydym yn dywedyd *ddarfod* cyfrif ffydd i Abraham yn gyfiawnder.

10 Pa fodd gan hynny y cyfrifwyd hi? Ai pan oedd yn yr Enwaediad, ynte yn y dienwaediad? Nid yn yr Enwaediad, ond yn y dienwaediad.

e Gē. 17. 10. 11 Ac [e] efe a gymmerth arwŷdd yr Enwaediad yn inſel cyfiawnder y ffydd, yr hon *oedd ganddo* yn y dienwaediad: fel f Luc 19. 9. Ad. 12, 16. Gal. 3. 7. [f] y byddai efe yn dâd pawb a gredent yn y dienwaediad, fel y cyfrifid cyfiawnder iddynt hwythau hefyd;

12 Ac yn dâd yr Enwaediad, nid i'r rhai o'r Enwaediad yn unig, onid i'r ſawl hefyd a gerddant lwybrau ffydd Abraham ein tâd ni, yr hon oedd *ganddo* yn y dienwaediad.

13 Canys nid trwy y Ddeddf *y daeth* yr addewid i Abraham, neu i'w hâd, y byddai ef yn etifedd y byd, eithr trwy gyfiawnder ffydd.

g Gal. 3. 18. 14 Canys [g] o's y rhai ſydd o'r Ddeddf, yw 'r etifeddion, gwnaed ffydd yn ofer, a'r addewid yn ddirym.

h Pen. 3. 20. & 5. 13, 20. & 7. 8, 10. 1 Cor. 15. 56. 2 Cor. 7. 9. Gal. 3. 19. 15 Oblegid [h] y mae y Ddeddf yn peri digoſaint; canys lle nid oes Deddf, nid oes gamwedd.

16 Am hynny o ffydd *y mae*, fel *y byddai* yn ôl gras, fel y byddai yr addewid yn ſiccr i'r holl

holl hâd; nid yn unig i'r hwn ſydd o'r Ddeddf,
ᵍEſay 51.2. onid hefyd i'r hwn ſydd o ffydd Abraham, ʰyr
hwn yw ein tâd ni oll,
ᵏGen.17,5. 17 (Megis y mae yn ⁱſgrifennedig, ᵏMi a'th
wnaethym yn dâd llawer o Genhedloedd) ger
bron y neb y credodd efe iddo, *ſef* Duw, yr hwn
ˡPen.8. 11. ſydd yn bywhau y meirw, ac ſydd ˡyn galw y
pethau nid ydynt, fel pe byddent:
18 Yr hwn yn erbyn gobaith, a gredodd tan
obaith, fel y byddai efe yn dâd Cenhedloedd
ᵐGen.15.5 lawer, yn ôl yr hyn a ddywedaſid, ᵐFelly y
bydd dy hâd ti.
ⁿGē.17.17. & 18. 11. Heb. 11. 11, 12. 19 Ac efe yn ddiegwan o ffydd, ⁿnid yſtyriodd ei gorph ei hun, *yr hwn oedd* yr awron wedi marweiddio, ac ef ynghylch can-mlwydd oed, na marweidd-dra bru Sara.
20 Ac nid amheuodd efe addewid Duw drwy anghrediniaeth; eithr efe a nerthwyd yn y ffydd, gan roddi gogoniant i Dduw:
21 Ac yn gwbl ſiccr ganddo, am yr hyn a
ᵒPſa. 115.3. addawſai *efe*, ᵒei fod ef yn abl i'w wneuthur
hefyd.
22 Ac am hynny y cyfrifwyd iddo yn gyfiawnder.
ᵖPen.15.4. 1 Cor. 10. 6, 11. 23 Eithr ᵖnid yſgrifennwyd hynny er ei fwyn ef yn unig, ddarfod ei gyfrif iddo;
ᵍAct.2.24. 24 Ond er ein mwyn ninnau hefyd, i'r rhai y cyfrifir, y rhai ydym yn credu yn yr hwn ᵍa gyfodes Ieſu ein Harglwydd ni o ſeirw:
25 Yr hwn a draddodwyd tros ein pechodau ni, ac a gyfodwyd i'n cyfiawnhau ni.

PEN. V.

1 Wedi ein cyfiawnhau trwy ffydd, y mae i ni dangneddyf ʳhyngom a Duw, 2 a llawenydd yn ein gobaith: 8 gan ein cymmodi trwy ei waed ef, a nyni yn elynnion iddo, 10 y cawn yn hytrach fod yn gadwedig wedi ein cymmodi. 12 Megis y daeth pechod a marwolaeth trwy Adda, 17 Felly yn hytrach y daw cyfiawnder a bywyd trwy Ieſu Grift. 20 Lle'r amlhaodd pechod, y rhagor-amlhaodd grâs.

ᵃEſa 32.17. Ioan 16.33. AM hynny ᵃgan ein bod wedi ein cyfiawnhau trwy ffydd, y mae gennym heddwch tu-ag at Dduw, trwy ein Harglwydd Ieſu Grift.
ᵇEph 2.18. & 3. 12. 2 ᵇTrwy yr hwn hefyd y cawſom ddyfodfa trwy ffydd, i'r grâs hyn, yn yr hwn yr ydym yn ſefyll, ac
ᶜHeb 3.6. ᶜyn gorfoleddu tan obaith gogoniant Duw.
3 Ac nid *felly* yn unig, eithr yr ydym yn
ᵈRo. 5. gorfoleddu mewn gorthrymderau; ᵈgan wybod
iod gorthrymder yn peri dioddefgarwch;
4 A dioddefgarwch brofiad; a phrofiad obaith:
5 A gobaith ni chywilyddia, am fod cariad Duw wedi ei dywallt yn ein calonnau ni, trwy yr Yſpryd glân, yr hwn a roddwyd i ni.
6 Canys Chriſt, pan oeddym ni etto yn wein-
‡ mewn amſer cyſaddas. iaid, ‡mewn pryd a fu farw dros yr annuwiol.
7 Oblegid braidd y bydd neb farw dros un cyfiawn; oblegid dros y da ys gatſydd fe feiddiai un farw hefyd.
ᵉRo5 15.13. ¹Pe. 5 18. ²Ioan 3.1. & 4 9. 8 Eithr ᵉy mae Duw yn canmol ei gariad tuag attom, oblegid a nyni etto yn bechaduriaid, i Griſt farw troſom ni.
9 Mwy ynteu o lawer, a nyni yn awr wedi ein cyfiawnhau trwy ei waed ef, i'n hachubir rhag digoſaint trwyddo ef.
ᶠEdrych Pen.8.32. ᵍ2Cor.5.19 10 Canys ᶠo's pan oeddym yn elynnion, ᵍi'n heddychwyd â Duw trwy farwolaeth ei Fâb ef, mwy o lawer wedi ein heddychu, i'n hachubir ʰtrwy ei fywyd ef.
ʰIoan 5.57. & 14. 19. 2 Cor. 4. 10, 11. 11 Ac nid *hynny* yn unig, eithr gorfoleddu *yr ydym* hefyd yn Nuw trwy ein Harglwydd Ieſu Grift, trwy yr hwn yr awr hon y derbyniaſom y cymmod.
ⁱGen.3.6. 1Cor.15.21. ᵏGen. 2.17. Pen. 6.23. 12 Am hynny, megis ⁱtrwy un dyn y daeth pechod i'r byd, a ᵏmarwolaeth trwy bechod; ac felly yr aeth marwolaeth ar bob dyn, yn gymmaint a phechu o bawb.
13 Canys hyd y Ddeddf yr oedd pechod yn
ˡPen. 4.15; 1Ioan 3.4. y byd: eithr ˡni chyfrifir pechod, pryd nad oes Deddf.
14 Eithr teyrnaſodd marwolaeth, o Adda hyd Moſes, ïe arnynt hwy, y rhai ni phechaſant yn ôl cyffelybiaeth camwedd Adda, ᵐyr
ᵐ1Cor.15. 21,22,25. hwn yw ffurf yr un oedd ar ddyfod.
15 Eithr nid megis y camwedd, felly y mae y dawn hefyd; canys o's drwy gamwedd un y bu feirw llawer, mwy o lawer yr amlhaodd grâs Duw, a'r dawn trwy râs yr un dyn Ieſu Grift, ⁿi laweroedd.
ⁿMat.20.28 & 26.28. 16 Ac nid megis *y bu* drwy un a bechodd, *y mae* 'r dawn; canys y farn a ddaeth o un *camwedd* i gondemniad, eithr y dawn *fydd* o gamweddau lawer i gyfiawnhâd.
‡ trwy un camwedd. 17 Canys o's ‡trwy gamwedd un y teyrnaſodd marwolaeth trwy un, mwy o lawer y caiff y rhai ſydd yn derbyn lluoſogrwydd o râs, ac o ddawn cyfiawnder, deyrnaſu mewn bywyd trwy un, Ieſu Grift.
‡ un camwedd. † unſyſtawnder. ᵒIoann.1.32; Heb.2.9. 18 Felly gan hynny, megis trwy ‡gamwedd un *y daeth barn* ar bob dyn i gondemniad, felly hefyd trwy †gyfiawnder un *y daeth y dawn* °ar bob dyn i gyfiawnhâd bywyd.
19 Oblegid megis trwy anufudd-dod un dyn y gwnaethpwyd llawer yn bechaduriaid, felly trwy ufudd-dod un y gwneir llawer yn gyfiawn.
ᵖIoan 15.22 Pen.4.15. & 7. 8. Gal.3.19, 23. 20 Eithr ᵖy Ddeddf a ddaeth i mewn fel yr amlhaai y camwedd: eithr lle 'r amlhaodd y pechod, y rhagor-amlhaodd grâs.
21 Fel megis y teyrnaſodd pechod i farwolaeth, felly hefyd y teyrnaſai grâs trwy gyfiawnder, i fywyd tragywyddol, trwy Ieſu Grift ein Harglwydd.

PEN. VI.

1 Na ddylem ni fyw mewn pechod, 2 a ninnau wedi marw iddo, 3 megis y mae ein bedydd ni yn dangos. 12 Na theyrnaſed pechod mwyach, 18 gan ddarfod i ni ymroi i waſanaeth cyfiawnder, 23 ac o herwŷdd mai cyflog pechod yw marwolaeth.

BEth wrth hynny a ddywedwn ni? a drigwn ni yn waſtad mewn pechod, fel yr amlhao grâs?
2 Na atto Duw. A ninnau wedi meirw i bechod, pa wedd y byddwn fyw etto ynddo ef?
ᵃGal.3.27. 3 Oni wyddoch chwi ᵃam gynnifer o honom ag a fedyddiwyd i Griſt Ieſu, ein bedyddio ni i'w farwolaeth ef?

4 ᵇCladd-

b Col. 2.12.

4 [b] Cladd wyd ni gan hynny gyd-ag ef trwy fedydd i farwolaeth; fel [c] megis ag y cyfodwyd
c Pen. 8.11. 2 Cor. 13.4. Phil. 3.10, 11.
Chriſt o feirw trwy ogoniant y Tâd, [d] felly y rhodiom ninnau 'hefyd mewn newydd-deb buchedd.
d Eph. 4. 22, 23. Col. 3.10.

5 Canys o's gwnaed ni yn gyd-blanhigion i gyffelybiaeth ei farwolaeth ef, felly y byddwn *i gyffelybiaeth ei* adgyfodiad *ef*.

e Gal. 2. 20. & 5. 24. & 6. 14.

6 Gan wybod hyn, ddarfod [e] croeſ-hoelio ein hên ddyn ni gyd-ag ef, er mwyn dirymmu
f Col. 2.11.
[f] corph pechod, fel rhag llaw na waſanaethom bechod.

g 1 Pet. 4.1.

7 Canys [g] y mae yr hwn a fu farw, wedi ei
‡ Gr. ἐξ-δικαίωται.
‡ ryddhau oddiwrth bechod.

h 2 Tim. 2. 11.

8 Ac [h] o's buom feirw gyd-a Chriſt, yr ydym ni yn credu y byddwn fyw hefyd gyd-ag ef.

i Dat. 1.18.

9 Gan wybod nad yw [i] Chriſt, yr hwn a gyfodwyd oddiwrth y meirw, yn marw mwyach, nad arglwyddiaetha marwolaeth arno mwyach.

k Heb. 9.27, 28. l Luc 20.38

10 Canys fel y bu efe farw, [k] efe a fu farw unwaith i bechod: ac fel *y mae yn* byw, [l] byw y mae i Dduw.

m Gal. 2.19.

11 Felly chwithau hefyd cyfrifwch eich hunain yn feirw i bechod, eithr [m] yn fyw i Dduw, ynGhriſt Ieſu ein Harglwydd.

n Pſal. 119. 133.

12 [n] Na theyrnaſed pechod gan hynny yn eich corph marwol, i ufuddhau o honoch iddo yn ei chwantau.

o Pen. 7.5. Col. 3.5. Iago 4.1.

13 Ac na [o] roddwch eich aelodau yn arfau anghyfiawnder i bechod, eithr [p] rhoddwch eich
p Pen. 12.1. 1 Pet. 4.2.
hunain i Dduw, megis rhai o feirw yn fyw, a'ch aelodau yn arfau cyfiawnder i Dduw.

14 Canys nid arglwyddiaetha pechod arnoch chwi: oblegid nid ydych chwi tan y Ddeddf, eithr tan râs.

q 1 Cor. 9. 21. Gal. 5. 18.

15 Beth wrth hynny? A bechwn ni [q] o herwydd nad ydym tan y Ddeddf eithr tan râs? Na atto Duw.

r Mat. 6.24. Ioan 8, 34. 2 Pet. 2.19.

16 Oni wyddoch chwi, mai [r] i bwy bynnag yr ydych yn eich rhoddi eich hunain yn weiſion i ufuddhau iddo, eich bod yn weiſion i'r hwn yr ydych yn ufuddhau iddo, pa un bynnag ai i bechod i farwolaeth, ynte i ufudd-dod i gyfiawnder?

17 Ond i Dduw y bo'r diolch, eich bod chwi *gynt* yn weiſion i bechod, eithr ufuddhau o hon-
r 2 Tim. 1. 13.
och o'r galon i'r [r] ffurf o athrawiaeth ‡ a ddodwyd i chwi.
‡ i'r hon y'ch traddodwyd.

ſ Ioſ 8. 32. 1 Cor. 7.22. Gal. 5. 1.

18 Ac [ſ] wedi eich rhyddhau oddiwrth bechod, fe a'ch gwnaethpwyd yn weiſion i gyfiawnder.

19 Yn ôl dull dynol yr ydwyf yn dywedyd, oblegid gwendid eich cnawd chwi. Canys megis ag y rhoddaſoch eich aelodau yn weiſion i aflendid ac anwiredd, i anwiredd; felly yr awr hon, rhoddwch eich aelodau yn weiſion i gyfiawnder, i ſancteiddrwydd.

‡ i gyfiawnder.

20 Canys pan oeddych yn weiſion pechod, rhyddion oeddych ‡ oddiwrth gyfiawnder.

t Pen. 7.5.

21 [t] Pa ffrwyth gan hynny oedd i chwi y pryd hynny o'r pethau y mae arnoch yr awr hon gywilydd o'u plegid? canys diwedd y pethau hynny yw marwolaeth.

22 Ac yr awr hon, wedi eich rhyddhau oddiwrth bechod, a'ch gwneuthur yn weiſion i Dduw, y mae i chwi eich ffrwyth yn ſanctei-ddrwydd, a'r diwedd yn fywyd tragywyddol.

u Gen. 2.17. Pen. 5. 12. Iago 1.15.

23 Canys [u] cyflog pechod yw marwolaeth: eithr dawn Duw yw bywyd tragywyddol, trwy Ieſu Griſt ein Harglwydd.

PEN. VII.

1 Nad oes un Ddeddf yn arglwyddiaethu ar ddyn, ond tra fyddo byw: 4 ond ein bod ni wedi meirw i'r ddeddf. 7 Etto nad yw 'r Ddeddf bechod, 12 eithr ſanctaidd, a chyfiawn, a da, 16 fel yr ydwyf fi yn tydnabod, ac yn ddrwg genyf nas gallaf ei chadw.

ONi wyddoch chwi, frodyr, (canys wrth y rhai fy'n gwybod y Ddeddf yr wyf yn dywedyd) fod y Ddeddf yn arglwyddiaethu ar ddyn tra fyddo efe byw?

a 1 Cor. 7. 39.

2 Canys [a] y wraig y mae iddi wr, fydd yn rhwym wrth y Ddeddf i'r gŵr, tra fyddo efe byw: ond o bydd marw y gŵr, hi a ryddhâwyd oddiwrth ddeddf y gŵr.

b Mat. 5.32.

3 Ac felly, [b] o's a'r gŵr yn fyw, y bydd hi yn eiddo gŵr arall, hi a elwir yn odinebus: eithr o's marw fydd ei gŵr hi, y mae hi yn rhydd oddiwrth y ddeddf, fel nad yw hi odinebus, er bod yn eiddo gŵr arall.

c Pen. 8. 2. Gal. 2.19. & 5. 18.

4 Ac felly chwithau, fy mrodyr, ydych [c] wedi meirw i'r Ddeddf trwy gorph Chriſt, fel y byddech eiddo un arall, *ſef* eiddo yr hwn a gyfodwyd o feirw, fel [d] y dygem ffrwyth i Dduw.

d Gal. 5.22.

5 Canys pan oeddym yn y cnawd, gwyniau pechodau, y rhai oedd trwy'r Ddeddf, oedd [e] yn gweithio yn ein haelodau ni, [f] i ddwyn ffrwyth i farwolaeth.

e Pen. 6. 13.
f Pen. 6.21. Gal. 5. 19.

6 Eithr yn awr y rhyddhâwyd ni oddiwrth y Ddeddf, * wedi ein meirw i'r peth i'n hattelid, fel y gwaſanaethem mewn [g] newydd-deb yſpryd, ac nid yn hender y llythyren.

* Pen. 6.2.
g Pen. 2 29. 2 Cor. 3. 6.

7 Beth wrth hynny a ddywedwn ni? Ai pechod yw 'r Ddeddf? Na atto Duw. Eithr [h] nid adnabûm i bechod, ond wrth y Ddeddf: canys nid adnabuaſwn i drachwant, oni bai ddywedyd o'r Ddeddf, [i] Na thrachwanta.

h Pen. 3.20.
i Ex. 20.17. Deut. 5 21. AS. 20. 33.

8 Eithr [k] pechod wedi cymmeryd achlyſur drwy 'r gorchymyn, a weithiodd ynofi bob trachwant.

k Pen. 4.15. & 5. 20.

9 Canys [l] heb y Ddeddf, marw *oedd* bechod. Eithr yr oeddwn i gynt yn fyw heb y Ddeddf: ond pan ddaeth y gorchymyn, yr adfywiodd pechod, a minneu a fûm farw.

l 1 Cor. 15. 56.

10 A'r gorchymyn [m] yr hwn *ydoedd* i fywyd, hwnnw a gaed i mi i farwolaeth.

m Lef. 18.5. Ezec. 20.11, 13, 21.

11 Canys pechod, wedi cymmeryd achlyſur trwy 'r gorchymyn, a'm twyllodd i, a thrwy hwnnw a'm lladdodd.

12 Felly yn wîr, [n] *y mae* 'r Ddeddf yn ſanctaidd, a'r gorchymyn yn ſanctaidd, ac yn gyfiawn, ac yn dda.

n 1 Tim 1.8

13 Gan hynny a wnaethpwyd y peth oedd dda, yn farwolaeth i mi? Na atto Duw. Eithr pechod, fel yr ymddangoſai yn bechod, gan weithio marwolaeth ynofi, drwy 'r hyn fydd dda, fel y byddai pechod drwy 'r gorchymyn yn dra phechadurus.

14 Canys ni a wyddom fod y Ddeddf yn yſprydol; eithr myfi ſydd gnawdol, [o] wedi fy ngwerthu tan bechod.

o 1 Bren. 21. 20, 25 1 Mac. 1.15

15 Canys yr hyn yr wyf yn ei wneuthur,
p Gal. 5.17. nid yw fodlon gennyf: canys p nid y peth yr wyf yn ei ewyllyſio, hynny yr wyf yn ei wneuthur; eithr y peth ſydd gâs gennyf, hyn yr ydwyf yn ei wneuthur.

16 Ac o's y peth nid wyf yn ei ewyllyſio, hynny yr wyf yn ei wneuthur, yr wyf fi yn cyd-ſynio â'r Ddeddf, mai da ydyw.

17 Felly yr awron, nid myfi ſydd mwy yn gwneuthur hynny, eithr y pechod yr hwn ſydd yn trigo ynofi.

q Gen. 6. 5. & 8. 21. 18 Canys mi a wn nad oes q ynofi, hynny yw yn fy nghnawd i, ddim da yn trigo: oblegid yr ewyllyſio ſydd barod gennyf; eithr cwplau yr hyn ſydd dda, nid wyf yn medru arno.

19 Canys nid wyf yn gwneuthur y peth da yr wyf yn ei ewyllyſio, ond y drwg, yr hwn nid wyf yn ei ewyllyſio, hynny yn wyf yn ei wneuthur.

20 Ac o's ydwyf fi yn gwneuthur y peth nid wyf yn ei ewyllyſio, nid myfi mwyach ſydd yn ei wneuthur, ond y pechod ſydd yn trigo ynofi.

21 Yr ydwyf fi gan hynny yn cael deddf, a mi yn ewyllyſio gwneuthur da, fod drwg yn breſennol gyd-a mi.

22 Canys ymhyfrydu yr wyf ynghyfraith
r 2 Cor. 4. 16. Eph. 3. 16. Col. 3. 9, 10. Dduw yn ôl r y dyn oddi-mewn.

f Gal. 5. 17. 23 Eithr f yr wyf yn gweled deddf arall yn fy aelodau, yn gwrthryſela yn erbyn deddf fy meddwl, ac yn fy nghaethiwo i ddeddf pechod, yr hon ſydd yn fy aelodau.

‡ oddiwrth y corph marwolaeth hwn. 24 Ys truan o ddyn wyf fi: pwy a'm gwared i ‡ oddiwrth gorph y farwolaeth hon?

25 Yr wyf fi yn diolch i Dduw trwy Ieſu Griſt ein Harglwydd. Felly gan hynny, yr wyf fi fy hun â'r meddwl yn gwaſanaethu cyfraith Dduw, ond â'r cnawd cyfraith pechod.

PEN. VIII.

1 Bod y rhai ſydd ynGhriſt, ac yn byw yn ôl yr Yſpryd, yn rhyddion oddiwrth ddamnedigaeth. 5, 13 Pa niwed ſydd yn digwydd oddiwrth y cnawd, 6, 14 a pha lês oddiwrth yr Yſpryd, 17 ac o fod yn blentyn i Dduw: 19 yr hwn y mae pob peth yn hiraethu am ei ogoneddus ymwared: 29 yr hwn a rag-ordeinwyd gan Dduw. 38 Na all dim ein gwahanu ni oddiwrth ei gariad ef.

NId oes gan hynny yn awr ddim damne-
a Gal. 5. 16, 25. digaeth i'r rhai ſy ynGhriſt Ieſu, y rhai ſydd a yn rhodio, nid yn ôl y cnawd, eithr yn ôl yr Yſpryd.

b Ioã 8. 36. Rô. 6. 18, 22. Gal. 2. 19. & 5. 1. c 1 Cor. 15. 45. 2 Cor. 3. 6. 2 Cor. 3. 17. 2 Cor. 5. 5. 2 Cor. 5. 17. 2 Cor. 5. 18. 2 Cor. 5. 19. 2 Cor. 5. 20. 2 Cor. 5. 21. 2 Cor. 6. 1. 2 Cor. 6. 2. 2 Cor. 6. 3. 2 Cor. 6. 4. 2 Cor. 6. 5. 2 Cor. 6. 6. 2 Cor. 6. 7. 2 Cor. 6. 8. 2 Cor. 6. 9. 2 Cor. 6. 10. 2 Cor. 6. 11. 2 Cor. 6. 12. 2 Cor. 6. 13. 2 Cor. 6. 14. 2 Cor. 6. 15. 2 Cor. 6. 16. 2 Cor. 6. 17. 2 Cor. 6. 18. 2 Cor. 7. 1. 2 Cor. 7. 2. 2 Cor. 7. 3. 2 Cor. 7. 4. 2 Cor. 7. 5. 2 Cor. 7. 6. 2 Cor. 7. 7. 2 Cor. 7. 8. 2 Cor. 7. 9. 2 Cor. 7. 10. 2 Cor. 7. 11. 2 Cor. 7. 12. 2 Cor. 7. 13. 2 Cor. 7. 14. 2 Cor. 7. 15. 2 Cor. 7. 16. 2 Cor. 8. 1. 2 Cor. 8. 2. 2 Cor. 8. 3. 2 Cor. 8. 4. 2 Cor. 8. 5. 2 Cor. 8. 6. 2 Cor. 8. 7. 2 Cor. 8. 8. 2 Cor. 8. 9. 2 Cor. 8. 10. 2 Cor. 8. 11. 2 Cor. 8. 12. 2 Cor. 8. 13. 2 Cor. 8. 14. 2 Cor. 8. 15. 2 Cor. 8. 16. 2 Cor. 8. 17. 2 Cor. 8. 18. 2 Cor. 8. 19. 2 Cor. 8. 20. 2 Cor. 8. 21. 2 Cor. 8. 22. 2 Cor. 8. 23. 2 Cor. 8. 24. 2 Cor. 9. 1. 2 Cor. 9. 2. 2 Cor. 9. 3. 2 Cor. 9. 4. 2 Cor. 9. 5. 2 Cor. 9. 6. 2 Cor. 9. 7. 2 Cor. 9. 8. 2 Cor. 9. 9. 2 Cor. 9. 10. 2 Cor. 9. 11. 2 Cor. 9. 12. 2 Cor. 9. 13. 2 Cor. 9. 14. 2 Cor. 9. 15. 2 Cor. 10. 1. 2 Cor. 10. 2. 2 Cor. 10. 3. 2 Cor. 10. 4. 2 Cor. 10. 5. 2 Cor. 10. 6. 2 Cor. 10. 7. 2 Cor. 10. 8. 2 Cor. 10. 9. 2 Cor. 10. 10. 2 Cor. 10. 11. 2 Cor. 10. 12. 2 Cor. 10. 13. 2 Cor. 10. 14. 2 Cor. 10. 15. 2 Cor. 10. 16. 2 Cor. 10. 17. 2 Cor. 10. 18. 2 Cor. 11. 1. 2 Cor. 11. 2. 2 Cor. 11. 3. 2 Cor. 11. 4. 2 Cor. 11. 5. 2 Cor. 11. 6. 2 Cor. 11. 7. 2 Cor. 11. 8. 2 Cor. 11. 9. 2 Cor. 11. 10. 2 Cor. 11. 11. 2 Cor. 11. 12. 2 Cor. 11. 13. 2 Cor. 11. 14. 2 Cor. 11. 15. 2 Cor. 11. 16. 2 Cor. 11. 17. 2 Cor. 11. 18. 2 Cor. 11. 19. 2 Cor. 11. 20. 2 Cor. 11. 21. 2 Cor. 11. 22. 2 Cor. 11. 23. 2 Cor. 11. 24. 2 Cor. 11. 25. 2 Cor. 11. 26. 2 Cor. 11. 27. 2 Cor. 11. 28. 2 Cor. 11. 29. 2 Cor. 11. 30. 2 Cor. 11. 31. 2 Cor. 11. 32. 2 Cor. 11. 33. 2 Cor. 12. 1. 2 Cor. 12. 2. 2 Cor. 12. 3. 2 Cor. 12. 4. 2 Cor. 12. 5. 2 Cor. 12. 6. 2 Cor. 12. 7. 2 Cor. 12. 8. 2 Cor. 12. 9. 2 Cor. 12. 10. 2 Cor. 12. 11. 2 Cor. 12. 12. 2 Cor. 12. 13. 2 Cor. 12. 14. 2 Cor. 12. 15. 2 Cor. 12. 16. 2 Cor. 12. 17. 2 Cor. 12. 18. 2 Cor. 12. 19. 2 Cor. 12. 20. 2 Cor. 12. 21. 2 Cor. 13. 1. 2 Cor. 13. 2. 2 Cor. 13. 3. 2 Cor. 13. 4. 2 Cor. 13. 5. 2 Cor. 13. 6. 2 Cor. 13. 7. 2 Cor. 13. 8. 2 Cor. 13. 9. 2 Cor. 13. 10. 2 Cor. 13.

a Mat. 20. 22. Iago 4. 3. e Zech. 12. 10. Eph. 6. 18. cynnorthwyo ein gwendid ni. Canys [b] ni wyddom ni beth a weddiom, megis y dylem: eithr [c] y mae 'r Yſpryd ei hun yn erfyn troſom ni, ag ocheneidiau anhraethadwy.

d 1 Chron. 28 9. Pſal. 7. 9. Jer. 11. 20. & 17. 10. Act. 1. 24. Dat. 2. 23. e 1 Ioa 5. 14. 27 [d] A'r hwn ſydd yn chwilio y calonnau, a wyr beth yw meddwl yr Yſpryd; canys y mae efe [e] yn ôl *ewyllys* Duw yn erfyn tros y Sainct.

28 Ac ni a wyddom fod pob peth yn cydweithio er daioni, i'r rhai ſy yn caru Duw, *ſef* i'r rhai ſydd wedi eu galw yn ôl ei arfaeth ef.

f Edr. Exo. 33. 12, 17. Pſal. 1. 6. Jer. 1. 5. Mat. 7. 23. 2 Tim. 2. 19 1 Petr 1. 2. g Eph. 1. 5, 11. h Ioa 17. 12. 2 Cor. 3. 18. Phil. 3. 21. 1 Ioan 3. 2. i Col. 1. 15, 18. Heb. 1. 6. Dat. 1. 5. k Eph. 2. 6. l Nu. 14. 9. 29 Oblegid y rhai [f] a ragwybu, [g] a ragluniodd efe hefyd, [h] i fod yn un ffurf â delw ei Fâb ef, [i] fel y byddai efe yn gyntaf-anedig ym mhlith brodyr lawer.

30 A'r rhai a ragluniodd efe, y rhai hynny hefyd a alwodd efe; a'r rhai a alwodd efe, y rhai hynny hefyd a gyfiawnhaodd efe; a'r rhai a gyfiawnhaodd efe, y rhai hynny hefyd [k] a ogoneddodd efe.

31 Beth gan hynny a ddywedwn ni wrth y pethau hyn? [l] O's *yw* Duw troſom, pwy *a all fod* i'n herbyn?

m Pen. 5. 6, 10. n Pen. 4. 25. 32 [m] Yr hwn nid arbedodd ei briod Fâb, ond [n] a'i traddododd ef troſom ni oll; pa wedd gydag ef hefyd na ddyry efe i ni bob peth?

o Eſay 58. 9. Dat. 12. 10, 11. 33 Pwy a rydd ddim yn erbyn etholedigion Duw? [o] Duw *yw* 'r hwn ſydd yn cyfiawnhau:

p Job 34. 29 34 [p] Pwy yw 'r hwn ſydd yn damnio? Chriſt yw 'r hwn a fu farw, ie yn hyttrach, yr hwn a

q Mar. 16. 19 Col. 3. 1. Heb. 1. 3. & 8. 1. & 12. 2. gyfodwyd hefyd: [q] yr hwn hefyd ſydd ar ddeheu-law Duw, [r] yr hwn hefyd ſydd yn erfyn troſom ni.

r Heb. 7. 25. & 9. 24 35 Pwy a'n gwahana ni oddiwrth gariad Chriſt? ai gorthrymder, neu ing, neu ymlid, neu newyn, neu noethni, neu enbydrwydd, neu gleddyf?

ſ Pſa. 44. 22. 2 Cor. 4. 11. 36 [ſ] Megis y mae yn 'ſgrifennedig, [f] Er dy fwyn di yr ydys yn ein lladd ni ar hŷd y dydd; cyfrifwyd ni fel defaid i'r lladdfa.

t 1 Cor. 15. 57. 2 Cor. 2. 14. 1 Ioan 4. 4. & 5. 4, 5. Dat. 12. 11. 37 [t] Eithr yn y pethau hyn oll yr ydym ni yn fwy nâ chwncwer-wŷr, trwy 'r hwn a'n carodd ni.

u Eph. 1. 21. & 6. 12. Col. 1. 16. & 2. 15. 1 Pet. 3. 22. 38 Canys y mae yn ddiogel gennyf, na all nac angau, nac enioes, nac Angylion, na [u] thywyſogaethau, na meddiannau, na phethau preſennol, na phethau i ddyfod,

39 Nac uchder, na dyfnder, nac un creadur arall, ein gwahanu ni oddiwrth gariad Duw, yr hwn ſydd ynGhriſt Ieſu ein Harglwydd.

PEN. IX.

1 *Paul yn ddrwg ganddo tros yr Iuddewon.* 7 *Nad oedd holl hâd Abraham yn blant yr addewid.* 18 *Bod Duw yn trugarhau wrth y neb y mynno.* 21 *Y gall y crochenydd wneuthur â'i bridd y peth a fynno.* 25 *Darfod rhag-fynegi galwedigaeth y Cenhedloedd, a gwrthodiad yr Iuddewon.* 32 *Yr achos pa ham y croeſawodd cyn lleied o'r Iuddewon gyfiawnder ffydd.*

a Pen. 1. 9. a 2 Cor. 1. 23. & 11. 31. Gal. 1. 20. Phil. 1. 8. 1 Tim. 2. 7. YGwirionedd yr wyf fi yn ei ddywedyd ynGhriſt, nid wyf yn dywedyd celwŷdd, a'm cydwybod hefyd yn cyd-tyſtiolaethu â mi, yn yr Yſpryd glân,

2 [b] Fod i mi driſtyd mawr, a gofid dibaid i'm calon. b Pen. 10. 1.

3 Canys [c] mi a ddymunwn fy mod fy hun ‡ yn anathema oddiwrth Griſt, dros fy mrodyr, ſef fy nghenedl yn ôl y cnawd: c Ex. 32. 32. ‡ medi fy ngwahanu.

d Deut. 7. 6. e Ex. 4. 22. Jer. 31. 9. f 1 Sa. 4. 21. g Pſ. 147. 19. h Pen. 3. 2. Eph. 2. 12. i Pen. 1. 3. k Jer. 23. 6. Ioan 1. 1. Act. 20. 28. Heb. 1. 8. 4 [d] Y rhai ſydd Iſraëliaid; [e] eiddo y rhai yw y mabwyſiad, [f] a'r gogoniant, a'r cyſammodau, a [g] dodiad y Ddeddf, a'r gwaſanaeth, [h] a'r addewidion:

5 Eiddo y rhai yw 'r tadau, ac [i] o'r rhai *yr hanoedd* Chriſt yn ôl y cnawd, [k] yr hwn ſydd uwch-law pawb, yn Dduw bendigedig yn oes oeſoedd. Amen.

l Pen. 3. 3. m Pen. 2. 28, 29. & 4. 12, 16. Gal. 6. 16. ‡ yw y rhai hyn oll Iſraël, ar a ydynt o Iſrael. 6 [l] Eithr nid poſſibl yw myned gair Duw yn ddirym: canys [m] nid ‡ Iſraël yw pawb ac ſydd o Iſraël.

n Gal. 4. 23. o Gen 21. 12. Heb. 11. 18. p Gal. 4. 28. 7 [n] Ac nid ydynt, oblegid eu bod yn hâd Abraham, ei gŷd yn blant: eithr [o] yn Iſaac y gelwir i ti hâd.

8 Hynny ydyw, nid plant y cnawd, y rhai hynny ſy blant i Dduw; eithr [p] plant yr addewid a gyfrifir yn hâd.

q Gé. 18. 10. 9 Canys gair yr addewid yw hwn, [q] Ar yr amſer hwn y deuaf, a bydd mâb i Sara.

r Gé. 25. 21. 10 Ac nid hyn yn unig; eithr [r] Rebecca hefyd, wedi iddi feichiogi o un, *ſef* o'n tâd Iſaac;

11 Canys cyn geni *y plant* etto, na gwneuthur o honynt dda na drwg, fel y byddai i'r arfaeth yn ôl etholedigaeth Duw ſefyll, nid o weithredoedd, eithr

ſ Pen. 4. 17. t Gé. 25. 23. o'r hwn ſydd yn galw, [ſ] 12 Y dywedwyd wrthi, [t] Yr hynaf a waſanaetha yr ieuangaf.

u Mal. 1. 2, 3 13 Megis yr yſgrifennwyd, [u] Jacob a gerais, eithr Eſau a gaſſeais.

x Deu. 32. 4. 2 Chr. 19. 7. Job 34. 10. Pſal. 92. 15. 14 Beth gan hynny a ddywedwn ni? [x] a oes anghyfiawnder gyd-a Duw? Na atto Duw.

y Ex. 33. 19. 15 Canys y mae yn dywedyd wrth Moſes, [y] Mi a drugarhâf wrth yr hwn y trugarhâwyf, ac a doſturiaf wrth yr hwn y toſturiwyf.

16 Felly gan hynny, nid o'r hwn ſydd yn ewyllyſio y mae, nac o'r hwn ſydd yn rhedeg 'chwaith, ond o Dduw, yr hwn ſydd yn trugarhau.

z Eſay 19. 12. Gal. 4. 8, 22. a Exo. 9. 16. 17 Canys [z] y mae yr yſgrythyr yn dywedyd wrth Pharao, [a] I hyn yma i'th gyfodais di, fel y dangoſwn fy ngallu ynot ti, ac fel y datcenid fy Enw trwy 'r holl ddaiar.

18 Felly gan hynny, y neb y mynno y mae efe yn trugarhau wrtho, a'r neb y mynno y mae efe yn ei galedu.

19 Ti a ddywedi gan hynny wrthyf, Pa ham y mae efe etto yn beio? canys pwy a wrthwynebodd ei ewyllys ef?

b Eſay 45. 9. & 64. 8. 20 Yn hyttrach, ô ddyn, pwy wyt ti yr hwn a ddadleui yn erbyn Duw? [b] A ddywed y peth ffurfiedig wrth yr hwn a'i ffurfiodd, Pa ham i'm gwnaethoſt fel hyn?

c Dih. 16. 4. Jer. 18. 6. Doc. 15. 7. d 2 Tim. 2. 20. 21 Onid oes awdurdod [c] i'r crochenydd ar y pridd-giſt, i wneuthur o'r un telpyn pridd, [d] un lleſtr i barch, ac arall i ammharch?

e 1 Petr 2. 8. Jud 4. ‡ Neu, gorphen. f Col. 1. 27. 22 *Beth* o's Duw yn ewyllyſio dangos ei ddigofaint, a pheri adnabod ei allu, a oddefodd drwy hir-ymaros lleſtri digofaint, [e] wedi eu ‡ cymhwyſo i golledigaeth:

23 Ac [f] i beri gwybod golud ei ogoniant ar lleſtri trugaredd, y rhai a rag-barottôdd efe i ogoniant?

24 *Sef* nyni y rhai a alwodd efe, nid o'r Iuddewön yn unig, eithr hefyd o'r Cenhedloedd.

25 Megis hefyd y mae efe yn dywedyd yn Hoſea, [g] Mi a alwaf yr hwn nid yw bobl i mi, yn Bobl i mi; a'r hon nid yw anwyl, yn Anwyl.

26 [h] A bydd yn y fangre lle y dywedwyd wrthynt, Nid fy mhobl i *ydych* chwi, yno y gelwir hwy yn Feibion i'r Duw byw.

27 Hefyd, y mae Eſaias yn llefain am yr Iſraël, [i] Cyd byddai nifer meibion Iſraël fel tywod y môr, [k] gweddill a achubir.

28 Canys *efe* a orphen ac a gwttoga y ‡gwaith mewn cyfiawnder: oblegid byrr ‡waith a wnâ yr Arglwydd ar y ddaiar.

29 Ac megis y dywedodd Eſaias yn y blaen, [l] Oni buaſai i Arglwydd y Sabbath adel i ni hâd, [m] megis Sodoma y buaſem, a gwneuthid ni yn gyffelyb i Gomorra.

30 Beth gan hynny a ddywedwn ni? bod y Cenhedloedd, y rhai nid oeddynt yn dilyn cyfiawnder, wedi derbyn cyfiawnder, *ſef* y cyfiawnder *ſydd* o ffydd:

31 Ac Iſraël, [n] yr hwn oedd yn dilyn Deddf cyfiawnder, ni chyrhaeddodd Ddeddf cyfiawnder.

32 Pa ham? am nad *oeddynt yn ei cheiſio* trwy ffydd, ond megis trwy weithredoedd y Ddeddf: canys [o] hwy a dramgwyddaſant wrth y maen tramgwydd;

33 Megis y mae yn 'ſgrifennedig, [p] Wele fi yn goſod yn Sion faen tramgwydd, a chraig rhwyſtr: a [q] phob un a gredo ynddo ni chywilyddir.

PEN. X.

5 Bod yr yſgrythyr lân yn dangos y rhagor ſy rhwng cyfiawnder y gyfraith, a'r hwn ſydd o ffydd, 11 ac na chywilyddir neb a gredo, pa un bynnag ai Iuddew ai Cenedl-ddyn fyddo; 18 ac y derbyn y Cenhedloedd y gair, ac y credant. 19 Nad oedd y pethau hyn anyſpys i'r Iuddewön.

OH frodyr, gwîr ewyllys fy nghalon, a'm gweddi ar Dduw dros yr Iſraël, ſydd ‡ er iechydwriaeth.

2 Canys yr wyf fi yn dyſt iddynt, [a] fod ganddynt zêl Duw, eithr nid ar ôl gwybodaeth.

3 Canys hwynt-hwy heb wybod cyfiawnder Duw, ac yn ceiſio goſod eu cyfiawnder eu hunain, nid ymoſtyngaſant i gyfiawnder Duw.

4 Canys [b] Chriſt yw diwedd y Ddeddf, er cyfiawnder i bob un ſy'n credu.

5 Canys y mae Moſes yn 'ſgrifennu *am* y cyfiawnder ſydd o'r Ddeddf, [c] Mai 'r dyn a wnêl y pethau hynny a fydd byw trwyddynt.

6 Eithr y mae y cyfiawnder ſydd o ffydd yn dywedyd fel hyn, [d] Na ddywed yn dy galon, Pwy a eſgyn i'r nef? hynny yw, dwyn Chriſt i wared *oddi-uchod.*

7 Neu, Pwy a ddiſgyn i'r dyfnder? hynny yw, dwyn Chriſt drachefn i fynu oddiwrth y meirw.

8 Eithr pa beth y mae efe yn ei ddywedyd? [e] Mae 'r gair yn agos attat, yn dy enau, ac yn dy galon; hwn yw gair y ffydd, yr hwn yr ydym ni yn ei bregethu,

9 Mai [f] o's cyffeſſi â'th enau yr Arglwydd Ieſu, a chredu yn dy galon, i Dduw ei gyfodi ef o feirw, cadwedig fyddi.

10 Canys â'r galon y credir i gyfiawnder, ac â'r genau y ceffeſſir i iechydwriaeth.

11 Oblegid y mae 'r yſgrythyr yn dywedyd, [g] Pwy bynnag ſydd yn credu ynddo ef, ni chywilyddir.

12 Canys [h] nid oes gwahaniaeth rhwng Iuddew a Groeg-wr; oblegid [i] yr un Arglwydd ar bawb, [k] *ſydd* oludog i bawb ag ſydd yn galw arno.

13 [l] Canys pwy bynnag a alwo ar Enw yr Arglwydd, cadwedig fydd.

14 Pa fodd gan hynny y galwant ar yr hwn ni chredaſant ynddo? a pha fodd y credant yn yr hwn ni chlywſant am dano? a pha fodd y clywant heb bregeth-wr?

15 A pha fodd y pregethant, onis danfonir *hwynt*? megis y mae yn 'ſgrifennedig, [m] Mor brydferth yw traed y rhai ſy yn efangylu tangneddyf, y rhai ſydd yn efangylu pethau daionus!

16 Eithr [n] nid ufuddhaſant hwy oll i'r Efengyl: canys y mae Eſaias yn dywedyd, [o] O Arglwydd, pwy a gredodd i'n hymadrodd ni?

17 Am hynny ffydd ſydd trwy glywed, a chlywed trwy air Duw.

18 Eithr meddaf, Oni chlywſant hwy? [p] Yn ddïau i'r holl ddaiar yr aeth eu ſŵn hwy, a'u geiriau hyd derfynau y byd.

19 Eithr meddaf, Oni wybu Iſraël? Yn gyntaf y mae Moſes yn dywedyd, [q] Mi a baraf i chwi wynfydu trwy rai nid yw genedl; trwy genedl anneallus i'ch digiaf chwi.

20 Eithr y mae Eſaias yn ymhyfhau, ac yn dywedyd, [r] Cafwyd fi gan y rhai nid oeddynt yn fy ngheiſio; a gwnaed fi yn eglur i'r rhai nid oeddynt yn ymofyn am danaf.

21 Ac wrth yr Iſraël y mae yn dywedyd, [ſ] Ar hŷd y dydd yr eſtynnais fy nwylo at bobl anufudd, ac yn gwrth-ddywedyd.

PEN. XI.

1 Na fwriodd Duw ymaith holl Iſraël: 7 ond rhai a ddewiſwyd, er darfod caledu 'r lleill. 16 Y mae gobaith y troir hwynt. 18 Na ddylai y Cenhedloedd orfoleddu yn eu herbyn hwy: 26 oblegid y mae addewid o'i hiechydwriaeth hwythau. 33 Bod barnedigaethau Duw yn anchwiliadwy.

AM hynny meddaf, [a] A wrthododd Duw ei bobl? Na atto Duw. Canys [b] yr wyf finneu hefyd yn Iſraëliad, o hâd Abraham, o lwyth Benjamin.

2 Ni wrthododd Duw ei bobl, yr hwn [c] a adnabu efe o'r blaen. Oni wyddoch chwi pa beth y mae yr yſgrythyr yn ei ddywedyd am Eliâs? pa fodd y mae efe yn erfyn ar Dduw yn erbyn Iſraël, gan ddywedyd,

3 [d] Oh Arglwydd, hwy a laddaſant dy brophwydi, ac a gloddiaſant dy allorau i lawr; ac myfi a adawyd yn unig, ac y maent yn ceiſio fy enioes inneu.

4 Eithr pa beth y mae atteb Duw yn ei ddywedyd

---

g Hoſ. 2. 23. 1 Pet. 2. 20.
h Hoſ 1. 10.
i Eſay 10. 22, 23.
k Pen. 11. 5.
‡ Neu, *cyfrif.*
‡ Neu, *gyfrif.*
l Eſay 19. Galar. 3. 22.
m Eſa. 13. 19. Jer. 50. 40.
n Pen. 10. 2. & 11. 7.
o Luc 2. 34 1 Cor. 1. 23
p Eſa. 8. 14. & 28. 16. Mat. 21. 42. 1 Pet. 2. 6, 7, 8.
q Pſ. 10. 11.
‡ *ar eu bod yn gadwedig.*
a Act. 21. 20. & 22. 3. Gal. 1. 14. & 4. 17. Edrych Pen. 9. 31.
b Gal. 3. 24.
c Lef. 18. 5. Ezec. 20. 11, 13, 21. Gal 3. 12.
d Deut. 30. 12, 13.
e Deut. 30. 14
f Mat. 10. 32.
g Eſa. 28. 16. & 49. 23. Jer. 17. 7. Pen. 9. 33.
h Pen. 3. 22.
i Act. 10. 36. Pen. 3. 29. 1 Tim. 2. 5.
k Eph. 1. 7. & 2. 4, 7.
l Joel 2. 32. Act. 2. 21.
m Eſa. 52. 7. Nah. 1. 15.
n Heb. 4. 2.
o Eſay 53. 1. Ioh 12. 38.
p Pſal. 19. 4. Mat. 24. 14. Col. 1. 6, 23.
q Deu. 32. 21.
r Eſay 65. 1.
ſ Eſay 65. 2.
a Jer. 31. 37.
b 2 Cor. 11. 22. Phil. 3. 5.
c Pen. 8. 29.
d 1 Bre. 19. 10, 14

ddywedyd wrtho? [e] Mi a adewais i mi fy hun ſaith mîl o wŷr, y rhai ni phlygaſant eu gliniau i Baal.

5 [f] Felly gan hynny, y pryd hyn hefyd, y mae gweddill yn ôl etholedigaeth grâs.

6 Ac [g] o's o râs, nid o weithredoedd mwyach: o's amgen, nid yw grâs yn râs mwyach. Ac o's o weithredoedd, nid yw yn râs mwyach: o's amgen, nid yw gweithred yn weithred mwyach.

7 Beth gan hynny? [h] ni chaſas Iſraël yr hyn y mae yn ei geiſio; eithr yr etholedigaeth a'i caſas, a'r lleill a ‡ galedwyd.

8 Megis y mae yn 'ſgriſennedig, [i] Rhoddes Duw iddynt yſpryd trym-gwſg; [k] llygaid fel na welent, a chluſtiau fel na chlywent, hyd y dydd heddyw.

9 Ac y mae Dafydd yn dywedyd, [l] Bydded eu bord hwy yn rhwyd, ac yn fagl, ac yn dramgwydd, ac yn daledigaeth iddynt.

10 Tywyller eu llygaid hwy, fel na welant, a chyd-grymma di eu ceſnau hwy bob amſer.

11 Gan hynny meddaf, A dramgwyddaſant hwy fel y cwympent? Na atto Duw. Eithr [m] trwy eu cwŷmp hwy *y daeth* iechydwriaeth i'r Cenhedloedd, i yrru eiddigedd arnynt.

12 O herwŷdd pa ham, o's ydyw eu cwŷmp hwy yn olud i'r byd, a'u lleihâd hwy yn olud i'r Cenhedloedd, pa faint mwy *y bydd* eu cyflawnder hwy?

13 Canys wrthych chwi y Cenhedloedd yr wyf yn dywedyd, yn gymmaint [n] a'm bod i yn Apoſtol y Cenhedloedd, yr wyf yn mawrhau fy ſwydd:

14 O's gallaf ryw fodd yrru eiddigedd ar fy nghîg *a'm gwaed fy hun*, ac [o] achub rhai o honynt.

15 Canys o's yw eu gwrthodiad hwy yn gymmod i'r byd, beth *fydd* eu derbyniad hwy, ond bywyd o feirw?

16 Canys o's ſanctaidd y blaen-ffrwyth, y mae 'r clamp toes hefyd *yn ſanctaidd*. Ac o's ſanctaidd y gwreiddyn, y mae 'r canghennau hefyd *felly*.

17 Ac o's [p] rhai o'r canghennau a dorrwyd ymaith, a thydi yn olewydden wŷllt a impiwyd i mewn ‡ yn eu plith hwy, ac a'th wnaethpwyd yn gyfrannog o'r gwreiddyn, ac o fraſder yr olew-wydden;

18 [q] Na orfoledda yn erbyn y canghennau. Ac o's gorfoleddi, nid tydi ſydd yn dwyn y gwreiddyn, eithr y gwreiddyn dydi.

19 Ti a ddywedi gan hynny, Torrwyd y canghennau ymaith, fel yr impid fi i mewn.

20 Da; trwy anghrediniaeth y torrwyd hwynt ymaith, a thitheu ſydd yn ſefyll trwy ffydd. Na fydd uchel-fryd, eithr [r] ofna.

21 Canys onid arbedodd Duw y canghennau naturiol, *gwilia* rhag nad arbedo ditheu 'chwaith.

22 Gwêl am hynny ddaioni a thoſter Duw, ſef i'r rhai a gwympaſant, toſter; eithr daioni i ti, [s] o's arhoſi yn ei ddaioni ef: o's amgen, [t] torrir ditheu hefyd ymaith.

23 A hwythau, onid arhoſant yn anghrediniaeth, a impir i mewn: canys fe all Duw [u] eu himpio hwy i mewn drachefn.

24 Canys o's tydi a dorrwyd ymaith o'r olewydden, yr hon oedd wŷllt wrth naturiaeth, a'th impio yn erbyn naturiaeth mewn gwîr olewydden; pa faint mwy y caiff y rhai hyn *ſydd* wrth naturiaeth, eu himpio i mewn yn eu holewydden eu hun?

25 Canys ni ewyllyſiwn, frodyr, eich bod heb wybod y dirgelwch hyn, (fel na byddoch ddoethion yn eich golwg eich hun) ddyfod ‡ dallineb o ran i Iſraël, [x] hid oni ddêl caſlawnder y Cenhedloedd i mewn.

26 Ac felly holl Iſraël a fydd cadwedig, fel y mae yn 'ſgriſennedig, [y] Y gwaredwr a ddaw allan o Sïon, ac a dry ymaith annuwioldeb oddi wrth Jacob.

27 A hyn yw 'r ammod ſydd iddynt gennyf fi, pan gymmerwyf ymaith eu pechodau hwynt.

28 Felly o ran yr Efengyl, gelynnion *ydynt* o'ch plegid chwi; eithr o ran yr etholedigaeth, caredigion *ydynt* oblegid y tadau.

29 Canys [z] diedifarus yw doniau a galwedigaeth Dduw.

30 Canys megis y buoch chwithau gynt yn ‡ anufudd i Dduw, eithr yr awron a gawſoch drugaredd, drwy † anufudd-dod y rhai hyn:

31 Felly hwythau hefyd yr awron a ‡ anufuddhaſant, ſel y caënt hwythau drugaredd, drwy eich trugaredd chwi.

32 Canys [a] Duw a'i cauodd hwynt oll mewn ‡ anufudd-dod, fel y trugarhaai wrth bawb.

33 Oh ddyfnder golud doethineb a gwybodaeth Duw! [b] mor anchwiliadwy yw ei farnau ef! [c] a'i ffyrdd mor anolrheinadwy ydynt!

34 [d] Canys pwy a wybu feddwl yr Arglwydd? neu [e] pwy a fu gynghor-ŵr iddo ef?

35 Neu [f] pwy a roddes iddo ef yn gyntaf, ac fe a delir iddo drachefn?

36 Canys [g] o honaw ef, a thrwyddo ef, ac iddo ef *y mae* pob peth: iddo ef *y byddo* gogoniant yn dragywydd. Amen.

PEN. XII.

1 Y dylai trugareddau Duw ein cynhyrfu ni i ryngu ei fodd ef. 3 Na ddylai neb feddwl yn rhydda o hono ei hun, 6 eithr bod yn ddiwyd yn yr alwedigaeth y goſodwyd ef ynddi. 9 Cariad a llawer eraill o rinweddau a ofynnir cennym ni: 19 A dïal yn bendifaddeu a warafunir i ni.

AM hynny [a] yr wyf yn attolwg i chwi, frodyr, er trugareddau Duw, [b] roddi o honoch eich cyrph yn aberth byw, ſanctaidd, cymeradwy gan Dduw; *yr hyn yw* eich rheſymmol waſanaeth chwi.

2 Ac [c] na chyd-ymffurfiwch â'r byd hwn, eithr [d] ymnewidiwch trwy adnewyddiad eich meddwl, fel [e] y profoch beth yw daionus, a chymmeradwy, a pherffaith ewyllys Duw.

3 Canys yr wyf yn dywedyd, [f] trwy y grâs a roddwyd i mi, wrth bob un ſydd yn eich plith, [g] na byddo i neb uchel-fynied yn amgen nag y dylid fynied; eithr fynied i ſobrwydd, [h] fel y rhannodd Duw i bob un feſur ffydd.

e 1 Bren. 19. 18.
f Pen. 9. 27.
g Pen. 4. 4, 5. Gal. 5. 4. Edrych Deut. 9. 4.
h Pen. 9. 31. & 10. 3.
‡ *ddallwyd.*
i Eſa. 29. 10.
k Eſa. 6. 9. Exc 12. 2. Mat. 13. 14.
l Pſal. 69. 22, 23.
m Act. 13. 46
n Pen. 15. 16 Gal. 1. 16. & 2. 2, 8. Eph. 3. 8. 1 Tim. 2. 7. 2 Tim. 1. 11.
o 1 Cor. 7. 16. & 9. 22. 1 Tim. 4. 16 Iago 5. 20.
p Jer. 11. 16.
‡ *yn eu lle hwynt.*
q 1 Cor. 10. 12.
r Dih. 28. 14 Eſa. 66. 2. Phil. 2. 12.
s 1 Cor. 15. 2. Heb. 3. 6, 14 Ioan 15. 2.
t 1 Cor. 3. 15.
u Eſa. 29. 10. Edrych Eſa. 27. 9. Jer. 31. 31, &c. Heb. 8. 8. & 10. 16.
y Eſa. 59. 20. Edrych Pſal. 14. 7. Eſa. 27. 9. Jer. 31. 31, &c. Heb. 8. 8. & 10. 16.
z Nu. 23. 19
‡ *anghredadwy.* † *anghredinïaeth.* ‡ *anghredaſant.*
a Pen. 3. 9. Gal. 3. 22. ‡ *anghredinïaeth.*
b Pſa. 36. 6.
c Job. 8. 7.
d Eſa. 40. 13. Jer. 23. 18. Doeth. 9. 13 1 Cor. 2. 16.
e Job 36. 22. Job 35. 7. & 41. 11.
f 1 Cor 8. 6. Col. 1. 16.
a 2 Cor. 10. 1.
b 1 Per. 2. 5. Pſ. 6. 13, 16.
c Ioan 2. 15.
d Eph. 1. 18. & 4. 23. Col. 1. 21, 22 & 3. 10.
e Eph. 5. 10, 17. 1 Theſ 4. 3.
f Pen. 1. 5. 1 Cor 3. 10.
g Dih 25. 27 Preg. 7. 16.
h 1 Cor 12. 7, 11. Eph. 4. 7.

4 Canys [i] megis y mae gennym aelodau lawer mewn un corph, ac nad oes gan yr holl aelodau yr un ſwydd;

5 Felly [k] *ninnau*, a ni yn llawer, ydym un corph ynGhriſt, a phob un yn aelodau i'w gilydd.

6 A [l] chan fod i ni amryw ddoniau, yn ôl y grâs a roddwyd i ni, pa un bynnag ai [m] prophwydoliaeth, *prophwydwn* yn ôl cyſſondeb y ffydd;

7 Ai gweinidogaeth, *byddwn ddyfal* yn y weinidogaeth; [n] neu 'r hwn ſydd yn athrawiaethu, yn yr athrawiaeth;

8 Neu 'r hwn ſydd yn cynghori, yn y cynghor: [o] yr hwn ſydd yn cyfrannu, *gwnaed* mewn ſymlrwydd; [p] yr hwn ſydd yn llywodraethu, mewn diwydrwydd; yr hwn ſydd yn trugarhau, [q] mewn llawenydd.

9 [r] *Bydded* cariad yn ddiragrith: [ſ] caſſewch y drwg, a glynwch wrth y da.

10 [t] Mewn cariad brawdol byddwch garedig i'w gilydd, [u] yn rhoddi parch yn blaenori ei gilydd,

11 Nid yn ddïog mewn diwydrwydd, yn wreſog yn yr Yſpryd, yn gwaſanaethu yr Arglwydd,

12 [x] Yn llawen mewn gobaith, yn ddioddefgar mewn cyſtudd, [y] yn dyfal-barhau mewn gweddi,

13 [z] Yn cyfrannu i gyfreidiau 'r Sainct, ac [a] yn dilyd lletteugarwch.

14 [b] Bendithiwch y rhai ſydd yn eich ymlid: bendithiwch, ac na felldithiwch.

15 Byddwch lawen gyd-a'r rhai ſydd lawen, ac wylwch gyd-a'r rhai ſy 'n wylo.

16 [c] Byddwch yn un-fryd â'i gilydd: [d] heb roi eich meddwl ar uchel-bethau; eithr ‡ yn gydoſtyngedig â'r rhai iſel-radd. [e] Na fyddwch ddoethion yn eich tŷb eich hunain.

17 [f] Na thelwch i neb ddrwg am ddrwg. [g] Darperwch bethau oneſt yngolwg pob dyn.

18 O's *yw* boſſibl, hyd y mae ynoch chwi, ‡ [h] byddwch heddychlawn â phob dyn.

19 [i] Nac ymddïelwch, rai anwyl, onid rhoddwch le i ddigoſaint: canys y mae yn 'ſgrifennedig, [k] I mi y mae dïal, myfi a dalaf, medd yr Arglwydd.

20 Am hynny, [l] o's dy elyn a newyna, portha ef; o's ſycheda, dyro iddo ddïod: canys wrth wneuthur hyn, ti a bentyrri ‡ farwor tanllyd am ei ben ef.

21 Na orchfyger di gan ddrygioni, eithr gorchfyga di ddrygioni trwy ddaioni.

PEN. XIII.

1 *Ymddaroſtwng, a llawer o bethau eraill ſydd ddyledus i'r llywodraethwŷr.* 8 *Mai cariad yw cyflawnder y Ddeddf.* 11 *Bod glothineb, a meddwdod, a gweithredoedd y tywyllwch, yn annhymmoraidd yn amſer yr Efengyl.*

[a] YMddaroſtynged pob enaid i'r awdurdodau goruchel. Canys [b] nid oes awdurdod onid oddiwrth Dduw: a'r awdurdodau ſydd, gan Dduw y maent wedi eu hordeinio.

2 Am hynny, pwy bynnag ſydd yn ymoſod yn erbyn yr awdurdod, ſydd yn gwrthwynebu ordinhâd Duw: a'r rhai a wrthwynebant, a dderbyniant farnedigaeth iddynt eu hunain.

3 Canys tywyſogion nid ydynt ofn i weithredoedd da, eithr i'r rhai drwg. A fynni di nad ofnech yr awdurdod? gwna 'r hyn ſydd dda, a [c] thi a gai glod ganddo.

4 Canys gweinidog Duw ydyw ef i ti er daioni. Eithr o's gwnei ddrwg, ofna: canys nid yw efe yn dwyn y cleddyf yn ofer: oblegid gweinidog Duw yw efe, dialydd llîd i'r hwn ſydd yn gwneuthur drwg.

5 Herwŷdd pa ham, [d] anghenrhaid yw ymddaroſtwng, nid yn unig o herwŷdd llîd, eithr o herwŷdd cydwybod hefyd.

6 Canys am hyn yr ydych yn talu teyrnged hefyd: oblegid gwaſanaeth-wŷr Duw ydynt hwy, yn gwilied ar hyn yma.

7 [e] Telwch gan hynny i bawb *eu* dyledion: teyrn-ged, i'r hwn y mae teyrn-ged *yn ddyledus*; toll, i'r hwn y mae toll; ofn, i'r hwn y mae ofn; parch, i'r hwn y mae parch *yn ddyledus*.

8 Na fyddwch yn nlêd neb o ddim, onid o garu bawb ei gilydd: canys [f] yr hwn ſydd yn caru arall, a gyflawnodd y gyfraith.

9 Canys hyn, [g] Na odineba, Na ladd, Na ledratta, Na ddwg gam dyſtiolaeth, Na thrachwanta; ac od oes *un* gorchymmyn arall, y mae wedi ei gynnwys yn gryno yn yr ymadrodd hwn, * Câr dy gymmydog fel ti dy hun.

10 Cariad ni wna ddrwg i'w gymmydog: am hynny [h] cyflawnder y gyfraith yw cariad.

11 A hyn, gan wybod yr amſer, *ei bod* hi weithian yn brŷd i ni [i] i ddeffroi o gyſgu: canys yr awr hon y mae ein hiechydwriaeth ni yn nês nâ phan gredaſom.

12 Y nôs a gerddodd ym-mhell, a'r dydd a neſſaodd: am hynny [k] bwriwn oddiwrthym weithredoedd y tywyllwch, a [l] gwiſgwn arfau y goleuni.

13 [m] Rhodiwn yn weddus, *megis wrth* liw dydd; [n] nid mewn cyfeddach a meddwdod, ° nid mewn cyd-orwedd ac anlladrwydd, [p] nid mewn cynnen a chynfigen.

14 Eithr [q] gwiſgwch am danoch yr Arglwydd Ieſu Griſt, ac [r] na wnewch rag-ddarbod tros y cnawd, er mwyn *cyflawnu* ei chwantau ef.

PEN. XIV.

1 *Na ddylai dynion na dirmygu, na chondemnio ei gilydd, am bethau nid ydynt na da na drwg o honynt eu hunain:* 13 *Eithr gochelyd rhoddi achos tramgwydd ynddynt:* 15 *oblegid hynny y mae 'r Apoſtol yn ei brofi ei fod yn anghyfreithlawn trwy lawer o reſymmau.*

YR hwn ſydd [a] wan yn y ffydd, derbyniwch attoch, ‡ nid i ymrafaelion rheſymmau.

2 Canys y mae un yn credu y gall fwytta pob peth; ac y mae arall, yr hwn ſydd wan, yn bwytta dail.

3 [b] Yr hwn ſydd yn bwytta, na ddirmyged yr hwn nid yw yn bwytta; a'r hwn nid yw yn bwytta, na farned ar yr hwn ſydd yn bwytta: canys Duw a'i derbyniodd ef.

4 [c] Pwy wyt ti yr hwn wyt yn barnu gwâs un arall? I'w arglwydd ei hun y mae efe yn ſefyll, neu yn ſyrthio: ac efe a gynhelir; canys ſe a all Duw ei gynnal ef.

5 [d] Y mae un yn barnu diwrnod uwch-law diwrnod; ac arall yn barnu pob diwrnod yn *ogyſuwch*. Bydded pob un yn ſiccr yn ei feddwl ei hun.

6 Yr hwn ſydd yn yſtyried diwrnod, i'r Arglwydd y mae yn ei yſtyried; a'r hwn ſydd heb yſtyried diwrnod, i'r Arglwydd y mae heb ei yſtyried. Yr hwn ſydd yn bwytta, i'r Arglwydd y mae yn bwytta; canys [e] y mae yn diolch i Dduw: a'r hwn ſy heb fwytta, i'r Arglwydd y mae heb fwytta, ac y mae yn diolch i Dduw.

7 Canys [f] nid oes yr un o honom yn byw iddo ei hun, ac nid yw yr un yn marw iddo ei hun.

8 Canys pa un bynnag yr ydym ai byw, i'r Arglwydd yr ydym yn byw; ai marw, i'r Arglwydd yr ydym yn marw. Am hynny, pa un bynnag yr ydym ai byw ai marw, eiddo yr Arglwydd ydym.

9 Oblegid [g] er mwyn hyn y bu farw Chriſt, ac yr adgyfodes, ac y bu fyw drachefn hefyd, fel yr arglwyddiaethai ar y meirw, a'r byw hefyd.

10 Eithr pa ham yr wyt ti yn barnu dy frawd? neu pa ham yr wyt yn dirmygu dy frawd? canys [h] gofodir ni oll ger bron gorſedd-faingc Chriſt.

11 Canys y mae yn 'ſgrifennedig, [i] Byw wyf fi, medd yr Arglwydd; Pob glîn a blyga i mi, a phob tafod a gyffeſſa i Dduw.

12 Felly gan hynny [k] pob un o honom ‡troſto ei hun a rydd gyfrif i Dduw.

13 Am hynny na farnwn ei gilydd mwyach: ond bernwch hyn yn hytrach, [l] na bo i neb roddi tramgwydd i'w frawd, neu rwyſtr.

14 Mi a wn, ac y mae yn ſiccr gennyf trwy'r Arglwydd Ieſu, [m] nad oes dim yn ‡ aflan o honaw ei hun: onid [n] i'r hwn ſydd yn tybied fod peth yn aflan, i hwnnw y mae yn aflan.

15 Eithr o's o achos bwyd y triſteïr dy frawd, nid wyt ti mwyach yn rhodio yn ôl cariad. [o] Na ddeſtrywia ef â'th fwyd, tros yr hwn y bu Chriſt farw.

16 Na chabler gan hynny eich daioni chwi.

17 Canys nid yw teyrnas Dduw fwyd a dïod, ond cyfiawnder, a thangneddyf, a llawenydd yn yr Yſpryd glân.

18 Canys yr hwn ſydd yn gwaſanaethu Chriſt yn y pethau hyn, ſydd hoff gan Dduw, a chymmeradwy gan ddynion.

19 Felly gan hynny dilynwn y pethau a berthynant i heddwch, a'r pethau a berthynant i adeiladaeth ei gilydd.

20 O achos bwyd na ddinyſtria waith Duw. [p] Pob peth yn wîr ſydd lân; eithr drwg yw i'r dyn ſydd yn bwytta drwy dramgwydd.

21 Da yw na fwyttaër [q] cîg, ac nad yſer gwîn, na dim drwy 'r hyn y tramgwydder, neu y rhwyſtrer, neu y gwanhaër dy frawd.

22 A oes ffydd gennyt ti? bydded hi gyd-a thi dy hun ger bron Duw. Gwŷnn ei fyd yr hwn nid yw yn ei farnu ei hun, yn yr hyn y mae yn ei dybied yn dda.

23 Eithr yr hwn ſydd yn petruſo, o's bwytty, ef a gondemnwyd, am nad yw *yn bwytta* o ffydd. A [r] pheth bynnag nid yw o ffydd, pechod yw.

PEN. XV.

1 Rhaid i'r cryf gyd-ddwyn â'r gwan. 2 Na ddylem ni ryngu ein bodd ein hunain, 3 gan na wnaeth Chriſt hynny, 7 ond derbyn bob un ei gilydd megis y derbyniodd Chriſt ninnau ei gyd, 8 Iuddewon, 9 a Chenhedloedd. 15 Paul yn eſguſodi ei 'ſgrifen, 28 ac yn addaw ymweled â hwynt, 30 ac yn deiſyf eu gweddiau.

A [a] Nyni y rhai ydym gryfion, a ddylem gynnal gwendid y rhai gweniaid, ac nid rhyngu ein bodd ein hunain.

2 [b] Boddhaëd pob un o honom ei gymmydog, yn yr hyn ſy dda *iddo* er adeiladaeth.

3 Canys Chriſt nis boddhaodd ef ei hun; eithr megis y mae yn 'ſgrifennedig, [c] Gwarthwyddiadau y rhai a'th wradwyddent ti, a ſyrthiaſant arnafi.

4 Canys [d] pa bethau bynnag a 'ſgrifennwyd o'r blaen, er addyſg i ni yr yſgrifennwyd hwynt, fel trwy ammynedd a diddanwch yr yſgrythyrau, y gallem gael gobaith.

5 [e] A Duw yr ammynedd a'r diddanwch, a roddo i chwi ſynied yr un peth tu-ag at ei gilydd ‡ yn ôl Chriſt Ieſu;

6 Fel y galloch yn un-fryd, o un genau, ogoneddu Duw, a Thâd ein Harglwydd Ieſu Griſt.

7 O herwŷdd pa ham [f] derbyniwch ei gilydd, megis ag y derbyniodd Chriſt ninnau i ogoniant Duw.

8 Ac yr wyf yn dywedyd, [g] wneuthur Ieſu Griſt yn weinidog i'r enwaediad, er mwyn gwirionedd Duw, er mwyn cadarnhau yr addewidion a *wnaethpwyd* i'r tadau.

9 Ac fel y byddai i'r Cenhedloedd ogoneddu Duw am ei drugaredd, fel y mae yn 'ſgrifennedig, [h] Am hyn y cyffeſſaf i ti ym-mhlith y Cenhedloedd, ac y canaf i'th Enw.

10 A thrachefn y mae yn dywedyd, [i] Ymlawenhewch, Genhedloedd, gyd-a'i bobl ef.

11 A thrachefn, [k] Molwch yr Arglwydd, yr holl Genhedloedd; a chlodforwch ef, yr holl bobloedd.

12 A thrachefn y mae Eſaias yn dywedyd, [l] Fe fydd gwreiddyn Jeſſe, a'r hwn a gyfyd i lywodraethu y Cenhedloedd: ynddo ef y gobeithia y Cenhedloedd.

13 A Duw 'r gobaith a'ch cyflawno o bob llawenydd a thangneddyf gan gredu, fel y cynnyddoch mewn gobaith trwy nerth yr Yſpryd glân.

14 Ac [m] yr wyf fi fy hun, fy mrodyr, yn credu am danoch chwi, eich bod chwithau yn llawn daioni, wedi eich cyflawnu o bob gwybodaeth, ac yn abl i rybuddio ei gilydd hefyd.

15 Eithr mi a 'ſgrifennais yn hyfach o beth attoch, ô frodyr, fel un yn dwyn ar gof i chwi, [n] trwy y gràs a roddwyd i mi gan Dduw.

16 Fel [o] y byddwn weinidog i Ieſu Griſt at y Cenhedloedd, gan weini i Eſengyl Dduw, fel y byddai

---

[a] Gal. 6. 1.
[b] 1 Cor. 9. 19, 22. & 10. 24, 33. & 12. 5. Phil. 2. 4, 5.
[c] Phil. 2. 9.
[d] Pen. 4. 23. 1 Cor. 10. 11.
[e] Ef. 11. 16. 1 Cor. 1. 10. Phil. 3. 16.
‡ Neu, *yn ôl efrydiaeth Chriſt Ieſu.*
[f] Pſ. 14. 1, 3.
[g] Mat. 15. 24. Act. 3. 25, 26.
[h] Pſ. 14. 49.
[i] Deu. 32. 43
[k] Pſ. 117. 1.
[l] Eſay 11. 1, 10.
[m] 2 Pet. 1. 12. 1 Ioan 2. 21.
[n] Pen. 1. 5. & 12. 3. Eph. 3. 8.
[o] Pſ. 11. 15. Gal. 2. 7, 8, 9. 1 Tim. 2. 7. 2 Tim. 1. 11.

[r] Tit. 1. 15.

[1] Cor. 10. 31. 1 Tim. 4. 3.
[f] 1 Cor. 6. 19, 20. Gal. 2. 20. 1 Theſ. 5. 10. 1 Petr 4. 2.
[g] 2 Cor. 5. 15.
[h] 2 Cor. 5. 10.
[i] Eſay 45. 23 Phil. 2. 10.
[k] Mat. 12. 36. Gal. 6. 5. ‡ *am dano ei hun.*
[l] 1 Cor. 10. 32
[m] Tit. 1. 15. ‡ *gyffredin.*
[n] 1 Cor. 8. 7, 10.
[o] 1 Cor. 8. 11.
[p] Mat. 15. 11. Act. 10. 15. Ad. 14. Tit. 1. 15.
[q] 1 Cor. 8. 13.

byddai [p] offrymiad y Cenhedloedd yn gymmeradwy, wedi ei ſancteiddio gan yr Yſpryd glân.

17 Y mae i mi gan hynny orfoledd yng Ghriſt Ieſu, o ran y pethau *a berthyn* i Dduw.

18 Canys ni feiddiaf fi ddywedyd dim o'r pethau ni weithredodd Chriſt trwôf fi [q] i *wneuthur* y Cenhedloedd yn ufudd, ar air a gweithred:

19 Trwy nerth arwyddion a rhyfeddodau, gan nerth Yſpryd Duw; hyd pan o Jeruſalem, ac o amgylch hyd Illyricum, y llenwais Efengyl Griſt.

20 Ac felly gan ymorcheſtu i bregethu 'r Efengyl, nid lle yr henwid Chriſt, [r] fel nad adeiladwn ar ſail un arall:

21 Eithr [ſ] megis y mae yn 'ſgrifennedig, [ſ] I'r rhai ni ſynegwyd am dano, hwynt *hwy a'i* gwelant ef; a'r rhai ni chlywſant, a ddeallant.

22 Am hynny hefyd [t] i'm lluddiwyd yn fynych i ddyfod attoch chwi.

23 Eithr yr awr hon, gan nad oes gennyf le mwyach yn y gwledydd hyn, a hefyd [u] bod arnaf hiraeth er ys llawer o flynyddoedd am ddyfod attoch chwi:

24 Pan elwyf i'r Hiſpaen, myfi a ddeuaf attoch chwi. Canys yr wyf yn gobeithio wrth fyned heibio, y câf eich gweled, a'm hebrwng gennych yno, o's byddaf yn gyntaf o ran wedi ſy llenwi ‡ o honoch.

25 Ac yr awr hon [x] yr wyf fi yn myned i Jeruſalem, i weini i'r Sainct.

26 Canys [y] rhyngodd bodd i'r rhai o Macedonia ac Achaia wneuthur rhyw gymmorth i'r rhai tlodion o'r Sainct *ſydd* yn Jeruſalem.

27 Canys rhyngodd bodd iddynt, a'u dyledwŷr hwy ydynt: oblegid [z] o's cafodd y Cenhedloedd gyfran o'u pethau yſprydol hwynt, [a] hwythau hefyd a ddylent weini iddynt hwythau mewn pethau cnawdol.

28 Wedi i mi gan hynny orphen hyn, a ſelio iddynt [b] y ffrwyth hwn, mi a ddeuaf heboch i'r Hiſpaen.

29 [c] Ac mi a wn pan ddelwyf attoch y deuaf â chyflawnder bendith Efengyl Griſt.

30 Eithr yr wyf yn attolwg i chwi, frodyr, er mwyn ein Harglwydd Ieſu Griſt, ac [d] er cariad yr Yſpryd, [e] ar gyd-ymdrech o honoch gyda myfi mewn gweddïau troſof fi at Dduw,

31 [f] Fel i'm gwareder oddïwrth y rhai ‡ anufudd yn Judea, ac ar fod fy ngweinidogaeth, yr hon ſydd gennyf i Jeruſalem, yn gymmeradwy gan y Sainct.

32 [g] Fel y delwyf attoch mewn llawenydd, [h] trwy ewyllys Duw, ac i'm cyd-lonner gyd-a chwi.

33 A [i] Duw 'r heddwch *fyddo* gyd-a chwi oll. Amen.

PEN. XVI.

3 Paul yn ewyllyſio i'r brodyr annerch llawer, 17 ac yn eu cynghori hwy i ochelyd y rhai ſydd yn peri anghydfod, a rhwyſtrau, 21 ac ar ôl amryw annherchion, yn diweddu gyd-a moliant a diolch i Dduw.

YR wyf yn gorchymmyn i chwi Phebe ein chwaer, yr hon ſydd weinidoges i Eglwys Cenchrea:

2 Dderbyn o honoch hi yn yr Arglwydd, [a] *megis y mae* yn addas i Sainct, a'i chynnorthwyo hi ym mha beth bynnag y byddo rhaid iddi wrthych: canys hithau hefyd a fu gymmorth i lawer, ac i minneu fy hun hefyd.

3 Annherchwch [b] Priſcilla, ac Acuila, fy nghydweithwŷr ynGhriſt Ieſu.

4 (Y rhai dros fy mywyd i a ddodaſant eu gyddfau eu hunain i lawr; i'r rhai nid wyf fi yn unig yn diolch, onid hefyd holl Eglwyſydd y Cenhedloedd)

5 *Annherchwch* hefyd [c] yr Eglwys ſydd yn eu tŷ hwy. Annherchwch fy anwŷl Epenetus, yr hwn yw [d] blaen-ffrwyth Achaia ynGhriſt.

6 Annherchwch Mair, yr hon a gymmerodd lawer o boen erom ni.

7 Annherchwch Andronicus, a Junia, fy ngheraint, a'm cyd-garcharorion, y rhai ſy hynod ym-mhlith yr Apoſtolion, y rhai hefyd [e] oedd ent ynGhriſt o'm blaen i.

8 Annherchwch Amplias fy anwylyd yn yr Arglwydd.

9 Annherchwch Urbanus ein cyd-weithwr ynGhriſt, ac Stachys fy anwylyd.

10 Annherchwch Apelles y profedig yng Ghriſt. Annherchwch y rhai ſy o *dylwyth* Ariſtobulus.

11 Annherchwch Herodion, fy nghâr. Annherchwch y rhai ſy o *dylwyth* Narciſſus, y rhai ſydd yn yr Arglwydd.

12 Annherchwch Tryphena a Thryphoſa, y rhai a gymmeraſant boen yn yr Arglwydd. Annherchwch yr anwyl Perſis, yr hon a gymmerodd lawer o boen yn yr Arglwydd.

13 Annherchwch Rufus etholedig yn yr Arglwydd, a'i fam ef a minneu.

14 Annherchwch Aſyncritus, Phlegon, Hermas, Patrobas, Mercurius, a'r brodyr *ſy* gyd-a hwynt.

15 Annherchwch Philologus, a Julia, Nereus a'i chwaer, ac Olympas, a'r holl Sainct, y rhai ſydd gyd-a hwynt.

16 [f] Annherchwch y naill y llall â chuſan ſanctaidd. Y mae Eglwyſi Chriſt yn eich annerch.

17 Ac yr wyf yn attolwg i chwi, frodyr, graffu ar y rhai ſy yn peri anghydfod a rhwyſtrau, yn erbyn yr athrawiaeth a ddyſgaſoch chwi, a [g] chiliwch oddïwrthynt.

18 Canys y rhai ſy gyfryw, nid ydynt yn gwaſanaethu ein Harglwydd Ieſu Griſt, eithr [h] eu bol eu hunain; a thrwy ymadrodd têg a gweniaith yn twyllo calonnau y rhai diddrwg.

19 Canys [i] eich ufudd-dod chwi a ddaeth ar lêd at bawb. Yr wyf fi gan hynny yn llawen o'ch rhan chwi; eithr myfi a ewyllyſiwn i chwi fod [k] yn ddoethion tu-ag at y peth ſy dda, ac yn wirion tu-ag at y peth ſy ddrwg.

20 A [l] Duw y tangneddyf a [m] ‡ ſathr Satan tan eich traed chwi ar frys. [n] Grâs ein Harglwydd Ieſu Griſt fyddo gyd-a chwi. Amen.

21 [o] Y mae Timotheus fy nghyd-weithiwr, a Lucius, a Jaſon, a Soſipater, fy ngheraint, yn eich annerch.

22 Yr wyf fi Tertius, yr hwn a 'ſgrifennais yr Epiſtol hwn, yn eich annerch yn yr Arglwydd.

23 Y mae Gaius fy lletteu-wr i, a'r holl Eglwys,

[p] Eſa.66.20 Phil.2.17.
[q] Pen.1.5. & 16.26.
[r] 2Cor.10. 13, 15, 16.
[ſ] Eſa.52.15.
[t] Pen.1.13. 1 Theſ.2. 17, 18.
[u] Pen.1.11. Ad. 32.
‡ Neu, o'ch *eymdeithas*, Gr. *ā chwi*. Ad. 32.
[x] Act.19.21 & 24.17.
[y] 1 Cor.16. 1, 2. 2Cor.9.2, 12
[z] Pſ 11.17.
[a] 1Cor.9.11 Gal.6.6.
[b] Phil.4.27.
[c] Pen.1.11.
[d] Phil. 2.1.
[e] 2Cor.1, 11. Col.4.12.
[f] 2Theſ.3.2 ‡ *heb. gredu.*
[g] Pen. 1.10. [h] Act. 18.21.
[i] 1 Cor.4.19. Iago. 4.15. [j] Pſ.16.20. 1Cor.14.33 2Cor.13.11. Phil.4.9. 1Theſ.5.23 2Theſ.3.16 Heb.13.20.
3 Ioan 6.
[k] Act.18 2, 26. 2Tim 4.20
[l] 1 Cor. 16. 19. Col. 4.15. Phile. 2.
[m] 1Cor.16. 15.
[n] Gal.2.22.
[o] 1Cor.16. 20. 2 Cor.13.12 1Theſ.5.26 1Pet.5.14.
[ſ] 1Cor.5.9, 11.
[t] 2 Theſ.3.6, 14. 2 Tim.3.5. 2 Ioan 10. [u] Phil.3.19.
[i] Pen. 1.8.
[k] Mat.10.16 1Cor.14.20
[l] Pen.15.33. [m] Gen.3.15. ‡ ysgrâ. [n] Ad.20. 1Cor.16.23 Phil.4.23. Dat. 22.21. [o] Act.16.1. Phil.2.19. 1Theſ.3.2.

Eglwys, yn eich annerch. Y mae Eraſtus, goruchwiliwr y ddinas, yn eich annerch, a'r brawd Quartus.

24 [p] Grâs ein Harglwydd Ieſu Griſt a fyddo gyd-a chwi oll. Amen.

25 [q] I'r hwn a ddichon eich cadarnhau, yn ôl fy Efengyl i, a phregethiad Ieſu Griſt, yn ôl datcuddiad [r] y dirgelwch, yr hwn ni ſoniwyd am dano er ‡ dechreuad y byd;

26 Ac [s] yr awron a eglurwyd, a thrwy yſgrythyrau y prophwydi yn ôl gorchymyn y tragywyddol Dduw, a gyhoeddwyd ym mhlith yr holl Genhedloedd, er mwyn [t] ufudd-dod ffydd,

27 I [u] Dduw yr unig ddoeth *y byddo* gogoniant trwy Ieſu Griſt yn dragywydd. Amen.

¶ At y Rhufeiniaid yr yſgrifennwyd o Corinthus, gyd-a Phebe gweinidoges yr Eglwys yn Cenchrea. 4063

[p] Act. 20. 1 Theſſ. 5. 28. [q] Eph. 3. 20. Jud 24. [r] 1 Cor. 2. 7. Eph. 3. 3, 9. Col. 1. 26. ‡ *amſeroedd tragywyddol.* [s] 2 Tim. 1. 10. Tit. 1. 2, 3. 1 Pet. 1. 20. [t] Act. 6. 7. Pen. 1. 5. & 15. 18. [u] 1 Tim. 1. 17. Jud 25.

Epiſtol cyntaf PAUL yr Apoſtol at y CORINTHIAID.

PENNOD I.

1 *Ar ôl iddo gyfarch iddynt a diolch troſtynt,* 10 *y mae efe yn eu hannog i undeb,* 12 *ac yn beio ar eu anghyttundeb hwy.* 18 *Bod Duw yn diſetha doethineb y doethion,* 21 *trwy ffolineb pregethu,* 26 *ac nad yw efe yn galw y doethion, na'r galluog, na'r boneddigion, ond* 27, 28 *y ffôl, a'r gwan, a'r diſtadl.*

4063 PAul wedi ei álw *i fod* yn Apoſtol Ieſu Griſt, trwy ewyllys Duw, a'r brawd [a] Soſthenes,

2 At Eglwys Dduw, yr hon ſydd yn Corinth, at [b] y rhai [c] a ſancteiddiwyd yn Ghriſt Ieſu, [d] a alwyd yn Sainct, gyd-a phawb ag ſydd [e] yn galw ar enw ein Harglwydd Ieſu Griſt, ym-mhob man, ‡ o'r eiddynt hwy a ninnau:

3 [f] Grâs ſyddo i chwi a thangneddyf oddiwrth Dduw ein Tâd ni, a'r Arglwydd Ieſu Griſt.

4 [g] Yr ydwyf yn diolch i'm Duw bob amſer droſoch chwi, am y grâs Duw a rodded i chwi yng-Ghriſt Ieſu:

5 Am eich bod ym-mhob peth wedi eich cyfoethogi ynddo ef, [h] mewn pob ymadrodd a phob gwybodaeth;

6 Megis y cadarnhâwyd [i] tyſtiolaeth Chriſt ynoch.

7 Fel nad ydych yn ôl mewn un dawn, [k] yn diſgwil am ‡ ddatcuddiad ein Harglwydd Ieſu Griſt:

8 [l] Yr hwn heſyd a'ch cadarnhâ chwi hyd y diwedd, [m] yn ddiargyoedd, yn nydd ein Harglwydd Ieſu Griſt.

9 [n] Ffyddlawn yw Duw, trwy yr hwn i'ch galwyd i [o] gymdeithas ei Fâb ef Ieſu Griſt ein Harglwydd ni.

10 Ac yr wyf yn attolwg i chwi, frodyr, trwy enw ein Harglwydd Ieſu Griſt, [p] ddywedyd o bawb o honoch chwi yr un peth, ac na byddo ‡ ymbleidio yn eich plith; eithr bod o honoch wedi eich cyſan-gyſſylltu yn yr un meddwl ac yn yr un farn.

11 Canys ſe ddangoſwyd i mi am danoch chwi, fy mrodyr, gan y rhai *ſy o dŷ* Chloë, fod cynhennau yn eich plith chwi.

12 A hyn yr ydwyf yn ei ddywedyd, [q] bod pob un o honoch yn dywedyd, Yr ydwyf fi yn eiddo Paul, minneu yn eiddo [r] Apollos, minneu yn eiddo [s] Cephas, minneu yn eiddo Chriſt.

13 A rannwyd Chriſt? ai Paul a groeſhoeliwyd troſoch? neu ai yn enw Paul i'ch bedyddiwyd chwi?

14 Yr ydwyf yn diolch i Dduw, na fedyddiais i neb o honoch, ond [t] Criſpus a [u] Gaius:

15 Fel na ddywedo neb fedyddio o honofi yn fy enw fy hun.

16 Mi a fedyddiais hefyd dylwyth [x] Stephanas: heb law hynny ni's gwn a fedyddiais i neb arall. 4057

17 Canys ni anfonodd Chriſt fi i fedyddio, onid i efangylu; [y] nid mewn doethineb ymadrodd, fel na wnelid croes Chriſt yn ofer.

18 Canys ‡ yr ymadrodd am y groes, [z] i'r rhai colledig ynſydrwydd yw; eithr i ni y rhai cadwedig, [a] nerth Duw ydyw.

19 Canys 'ſgrifennedig yw, [b] Mi a ddifethaf ddoethineb y doethion, a deall y rhai deallus a ddileaf.

20 [a] Pa le y mae 'r doeth? pa le mae 'r yſgrifennydd? pa le y mae ymholydd y byd hwn? [b] oni wnaeth Duw ddoethineb y byd hwn yn ynſydrwydd?

21 [c] Canys o herwŷdd yn noethineb Duw nad adnabu y byd trwy ddoethineb mo Dduw, fe welodd Duw yn dda trwy ffolineb pregethu gadw y rhai ſy yn credu.

22 Oblegid y mae [d] yr Iuddewön yn gofyn arwŷdd, a'r Groegwŷr yn ceiſio doethineb:

23 Eithr nyni ydym yn pregethu Chriſt wedi ei groeſ-hoelio, [e] i'r Iuddewön yn dramgwydd, ac i'r Groeg-wŷr yn ffolineb;

24 Ond iddynt hwy y rhai a alwyd, Iuddewön a Groeg-wŷr, yn Griſt, [f] gallu Duw, a [g] doethineb Duw.

25 Canys y mae ffolineb Duw yn ddoethach na dynion, a gwendid Duw yn gryfach na dynion.

26 Canys yr ydych yn gweled eich galwedigaeth, frodyr, [h] nad llawer *o rai* doethion yn ôl y cnawd, nad llawer *o rai* galluog, nad llawer *o rai* boneddigion, *a alwyd.*

27 Eithr [i] Duw a etholodd ffôl-bethau y byd, fel

[a] Act. 18. 17. [b] Jud 1. [c] Act. 15. 9. [d] Rhuf. 1. 7. 1 Tim. 1. 9. [e] 2 Tim. 2. 22. ‡ Neu, *ſef eu Harglwydd hwy a ninnau.* [f] 2 Cor. 1. 2. Eph. 1. 2. 1 Pet. 1. 2. [g] Rhuf. 1. 8. [h] Pen. 12. 8. 2 Cor. 8. 7. [i] Dat. 1. 2. [k] Phil. 3. 20. Tit. 2. 13. ‡ Neu, *ddyfodiad.* Col. 3. 4. [l] 1 Theſſ. 3. 13. [m] Col. 1. 22. 1 Theſſ. 5. 23 [n] Pen. 10. 13 1 Theſſ. 5. 24 [o] 2 Theſſ. 3. 3. 1 Ioan 1. 3. [p] Rhuf. 12. 16. Phil. 2. 2. & 3. 16. ‡ *ſchiſmau.* Pen. 11. 18. [q] Pen. 3. 4. [r] Act 18. 24. [s] Ioan 1. 42. [t] Act. 18. 8. [u] Rhuf. 16. 23. [x] Pen. 16. 15, 17. [y] Pen. 2. 1, 4, 13. 2 Pet. 1. 16. ‡ *pregeth y groes.* [z] 2 Cor. 2. 15. [a] Rhu. 1. 16. [b] Job 5. 12, 13. Eſay 29. 14. [a] Eſay 33. 18. [b] Job 12. 17, 20, 24. [c] Rhu. 1. 21, 28. Edr. Mat. 11. 25. Luc 10. 21. [d] Mat. 12. 38 & 16. 1. Ioan 4. 48. [e] Mat. 11. 6. Ioan 6. 66. Pen. 2. 14. [f] Rhu. 1. 16. [g] Col. 2. 3. [h] Ioan 7. 48. [i] Mat. 11. 25 Iago 2. 5. Edrych Pſal. 8. 2.

ſel y gwradwyddai y doethion; a gwan-bethau y byd a etholodd Duw, ſel y gwradwyddai y pethau cedyrn;

28 A phethau diſtadl y byd, a phethau dirmygus, a ddewiſodd Duw, a'r pethau nid ydynt, ſel y diddymai y pethau ſydd.

4Rhu.3.27. Eph. 2. 9. ‡ *pob amawd.* 29 [k]Fel na orfoleddai ‡un cnawd ger ei fron ef.

30 Eithr yr ydych chwi o honaw ef yng-Ghriſt Ieſu, [l]yr hwn [o]a wnaethpwyd i ni gan Dduw yn ddoethineb, ac yn gyfiawnder, ac yn ſancteiddrwydd, ac yn brynedigaeth:

31 Fel, megis ag y mae yn 'ſgrifennedig, [m]Yr hwn ſydd yn ymffroſtio, ymffroſtied yn yr Arglwydd.

l Ier.23.5,6. Ioan.17.19. *m* Jer. 9.23, 24. 2Cor.10.17.

PEN. II.

1 Mae efe yn dangos fod ei bregeth ef, er nad ydoedd yn dwyn gyd-a hi odidawgrwydd ymadrodd, 4 neu ddoethineb dynawl: etto yn ſefyll mewn 4, 5 nerth Duw, ac yn rhagori cymmaint 6 ar ddoethineb y byd yma, 9 a ſynwyr dynawl, ag nas 14 gall y dyn anianol mo'i deall.

[a]Pen.1.17 A Myfi pan ddaethym attoch, frodyr, [a]a ddaethym nid yn ôl godidawgrwydd ymadrodd neu ddoethineb, gan fynegi i chwi dyſtiolaeth Dduw.

2 Canys ni fernais i mi wybod dim yn eich plith, [b]ond Ieſu Griſt, a hwnnw wedi ei groeſhoelio.

3 A [c]mi a fûm yn eich myſg [d]mewn gwendid, ac ofn, a dychryn mawr.

4 A'm hymadrodd, a'm pregeth i, [e]*ni bu* mewn geiriau ‡denu, o ddoethineb ddynawl, ond yn eglurhâd yr Yſpryd, a nerth:

5 Fel na byddai eich ffydd mewn doethineb dynion, ond [f]mewn nerth Duw.

6 A doethineb yr ydym ni yn ei lleſaru ym-myſg [g]rhai perffaith: eithr nid doethineb y byd hwn, na thywyſogion y byd hwn, y rhai ſy yn diflannu:

7 Eithr yr ydym ni yn lleſaru doethineb Duw mewn dirgelwch, *ſef y ddoethineb* guddiedig, [h]yr hon a rag-ordeiniodd Duw cyn yr oeſoedd, i'n gogoniant ni:

8 [i]Yr hon ni adnabu neb o dywyſogion y byd hwn, o herwŷdd [k]pes adwaenaſant, ni chroeſ-hoeliaſent Arglwydd y gogoniant.

9 Eithr ſel y mae yn 'ſgrifennedig, [l]Ni welodd llygad, ac ni chlywodd cluſt, ac ni ddaeth i galon dyn, y pethau a ddarparodd Duw i'r rhai a'i carant ef.

10 Eithr [m]Duw a'u heglurodd i ni trwy ei Yſpryd; canys yr Yſpryd ſydd yn chwilio pob peth; ïe, dyfnion bethau Duw hefyd.

11 Canys pa ddyn a edwŷn bethau dyn, [n]ond yſpryd dyn yr hwn ſydd ynddo ef? felly hefyd, pethau Duw nid edwŷn neb ond Yſpryd Duw.

12 A nyni a dderbyniaſom, nid yſpryd y byd, ond [o]yr Yſpryd ſydd o Dduw; ſel y gwypom y pethau a râd-roddwyd i ni gan Dduw.

13 [p]Y rhai yr ydym yn eu lleſaru

b Gal. 6 14. *c* Act. 18. 1, 6, 12. *d* 2 Cor. 11. 30. & 12. 5, 9. Gal. 4. 13. *e* 2Pet. 1.16. ‡ *hygoel.* *f* 2 Cor. 4.7. & 6.7. *g* Phil. 3.15. Heb. 5. 14. *h* Rhûf. 16. 25, 26. Eph. 3. 9. Col. 1. 26. 2Tim. 1. 9. *i* Mat 11.25. Act. 13. 27. *k* Act. 3.17. Edrych Ioan 16. 3. *l* Eſay 64.4. *m* Mat. 13. 11. & 16. 17. 1 Ioa 2. 27. *n* Dih. 20. 27. & 27. 19. Jer. 17. 9. *o* Rhu. 8.15. *p* 2Pet.1.16. Edrych Pen. 1. 17

hefyd, nid â'r geiriau a ddyſgir gan ddoethineb ddynol, ond a ddyſgir gan yr Yſpryd glân; gan gyd-farnu pethau yſprydol â phethau yſprydol.

14 Eithr dyn anianol nid yw yn derbyn y pethau ſy o Yſpryd Duw; canys ffolineb ydynt ganddo ef; [q]ac nis gall eu gwybod, oblegid yn yſprydol y bernir hwynt.

15 [r]Ond yr hwn ſydd yſprydol ſydd yn barnu pob peth, eithr efe nis bernir gan neb.

16 [ſ]Canys pwy a wybu feddwl yr Arglwydd, yr hwn a'i cyfarwydda ef? Ond y mae gennym ni feddwl Chriſt.

q Rhuf. 8. 5, 6, 7. Jud. 19. *r* Dih. 28.5. 2Thef.5.21. 1 Ioan 4. 1. *ſ* Eſa. 40.13. Jer. 23. 18. Doc. 9 13. Rhu.11.34.

PEN. III.

1 Bod llaeth yn gymmwys i blant; 3 Cynhen ac ymbleidio yn arwyddion o feddwl bydol. 7 Nad yw 'r hwn ſydd yn plannu, na'r hwn ſydd yn dyfrhau ddim. 9 Bod y gweinidogion yn gyd-weithwŷr i Dduw. 11 Chriſt yw yr unig ſylfaen. 16 Bod dynion yn Demlau Duw, y rhai 17 ſydd raid eu cadw yn ſanctaidd. 19 Nad yw doethineb y byd yma ond ffolineb gyd-a Duw.

A Myfi, frodyr, ni allwn leſaru wrthych megis wrth rai yſprydol, ond megis rhai cnawdol, megis wrth rai bâch yngHriſt.

2 Mi a roddais i chwi [a]laeth i'w yfed, ac nid bwyd: canys hyd yn hyn ni's gallech, ac ni's gellwch 'chwaith etto yr awron *ei dderbyn.*

3 Canys cnawdol ydych chwi etto. Canys [b]tra fyddo yn eich plith chwi gynfigen, a chynnhen, ac ymbleidio, onid ydych yn gnawdol, ac yn rhodio yn ‡ddynol?

4 Canys tra dywedo un, [c]Myfi ydwyf eiddo Paul; ac arall, Myfi wyf eiddo Apollos; ond ydych chwi yn gnawdol?

5 Pwy gan hynny yw Paul, a phwy Apollos, ond gweinidogion, trwy y rhai y credaſoch chwi, ac ſel y rhoddes yr Arglwydd i bob un?

6 Myfi a blennais, Apollos a ddyfrhaodd; ond Duw a roddes y cynnydd.

7 Felly nid yw yr hwn ſydd yn plannu ddim, na'r hwn ſydd yn dyfrhau; ond Duw yr hwn ſydd yn rhoi y cynnydd.

8 Eithr yr hwn ſydd yn plannu, a'r hwn ſydd yn dyfrhau, un ydynt; [d]a phob un a dderbyn ei briod wobr ei hun, yn ôl ei lafur ei hun.

9 Canys [e]cyd-weithwŷr Duw ydym ni: llafur-waith Duw, [f]adeiladaeth Duw, ydych chwi.

10 [g]Yn ôl y grâs Duw a roddwyd i mi, megis pen-ſaer celſydd, myfi a oſodais [h]y ſylfaen, ac y mae arall yn goruwch-adeiladu. Ond [i]edryched pob un pa wedd y mae yn goruwch-adeiladu.

11 Canys ſylfaen arall ni's gall neb ei oſod, heb law [k]yr un a oſodwyd, [l]yr hwn yw Ieſu Griſt.

12 Eithr o's goruwch-adeilada neb ar y ſylfaen hwn, aur, arian, meini gwerthfawr, coed, gwair, ſoſl:

13 [m]Gwaith pob dyn a wneir yn [illegible] canys y dydd a'i dengys, oblegid [n]trwy [illegible]

a Heb 5.12, 13. 1 Pet. 2. 2. *b* Gal. 5 20. Iago 3. 16. ‡ *yn ôl dyn.* *c* Pen. 1. 12. *d* Pſ. 62. 12. Rhuf. 2. 6. Gal. 6. 5. Dat. 2. 23. *e* 2 Cor. 6. 1. *f* Eph. 2 20. Heb. 3. 3, 4. 1 Pet. 2. 5. *g* Rhuf. 15. & 1. 5. *h* Rhu. 15. 20. Dat. 21. 14. *i* 1 Pet. 4. 11. *k* Eſa. 28. 16. Mat. 16. 18. *l* Eph. 2 20.

datcuddir ef; a'r tân a brawf waith pawb, pa fath ydyw.

14 O's gwaith neb a erys, yr hwn a oruwchadeiladodd ef; efe a dderbyn wobr.

15 O's gwaith neb a loſgir, efe a gaiff golled; eithr efe ei hun a fydd cadwedig, etto felly megis trwy dân.

a Pen. 6.19. 2 Cor. 6.16. Eph. 2.21, 22. Heb. 3.6. 16 a Oni wyddoch chwi, mai Teml Dduw ydych, a bod Yſpryd Duw yn trigo ynoch?

17 O's llygra neb Deml Dduw, Duw a lygra hwnnw. Canys ſanctaidd yw Teml Dduw, yr hon ydych chwi.

b Dih. 3.7. Eſay 5.21. 18 b Na thwylled neb ei hunan. Od oes neb yn eich myſg yn tybied ei fod ei hun yn ddoeth yn y byd hwn, bydded ffôl fel y byddo doeth.

19 Canys doethineb y byd hwn *ſydd* ffolineb gyd-a Duw: o herwydd 'ſgrifennedig yw,

g Job 5.13. g Y mae efe yn dal y doethion yn eu cyfrwyſtra.

h Pſa. 94.11. 20 A thracheſn, h Y mae 'r Arglwydd yn gwybod meddyliau y doethion, mai ofer ydynt.

21 Am hynny na orfoledded neb mewn dynion. Canys pob peth ſydd eiddoch chwi:

22 Pa un bynnag ai Paul, ai Apollos, ai Cephas, ai 'r byd, ai bywyd, ai angau, ai pethau preſennol, ai pethau i ddyfod; y mae pob peth yn eiddoch chwi;

i Pen. 11.3. 23 A i chwithau yn eiddo Chriſt; a Chriſt yn eiddo Duw.

PEN. IV.

Pa gyfrif a ddyleid ei wneuthur o weinidogion. 7 Nad oes gennym ni ddim a'r nas derbyniaſom. 9 Bod yr Apoſtolion yn ddrychau i'r byd, i'r Angylion, ac i ddynion, 13 yn yſgubion, ac yn ſorod y byd: 15 ac er hynny eu bod yn dadau i ni ynGhriſt, 16 ac y dylem ni eu dilyn hwy.

a Mat. 24.45 2 Cor. 6.4. Col. 1.25. b Luc 12.42. Tit. 1.7. 1 Pet. 4.10. 1 Elly cyfriſed dyn nyni, megis a gweinidogion i Griſt, a b goruchwyl-wŷr ar ddirgeledigaethau Duw.

2 Am ben hyn, yr ydys yn diſgwil mewn goruchwyl-wŷr, gael un yn ffyddlon.

‡ *ddydd dyn.* 3 Eithr gennyf fi bychan iawn yw fy marnu gennych chwi, neu gan ‡ farn dyn: ac nid wyf 'chwaith yn fy marnu fy hun.

c Pſa. 130.3. & 143.2. Rhuf. 3.20. & 4.2. 4 Canys ni wn i ddim arnaf fy hun; c ond yn hyn ni'm cyfiawnhâwyd; eithr yr Arglwydd yw yr hwn ſydd yn fy marnu.

d Mat. 7.1. Rhu 2.1,16. Dat. 20.12. 5 d Am hynny, na fernwch ddim cyn yr amſer, hyd oni ddelo yr Arglwydd, yr hwn a oleua ddirgelion y tywyllwch, ac a eglura fwriadau y calonnau: ac yna y bydd e y glôd i bob un gan Dduw.

e Rhu. 2.29. f Pen. 1.12. & 3.4. 6 A'r pethau hyn, frodyr, f mewn cyffelybiaeth a fwriais i attaf fy hun, ac at Apollos, o'ch achos chwi, fel y gallech ddyſgu ynom ni, na ſynier mwy nag ſydd 'ſgrifennedig, fel na bôch y naill tros y llall yn ymchwyddo yn erbyn arall.

g Ioan 3.27. Iago 1.17. 7 Pwy ſydd yn gwneuthur rhagor rhyngoti ac *arall*? a g pha beth ſydd gennyt a'r na's derbyniaiſt? Ac o's derbyniaiſt, pa ham yr wyt ti yn gorfoleddu, megis pe bait heb dderbyn?

8 Yr ydych chwi yr awr hon wedi eich diwallu, h yr ydych chwi yr awr hon wedi eich cyfoethogi, chwi a deyrnaſaſoch hebom ni; ac och Dduw na baëch yn teyrnaſu, fel y caëm ninnau deyrnaſu gyd-a chwi.

h Dat. 3.17.

9 Canys tybied yr wyf, ddarfod i Dduw ein dangos ni, yr Apoſtolion diweddaf, i fel rhai wedi eu bwrw i angau; oblegid k nyni a wnaethpwyd yn ‡ ddrych i'r byd, ac i'r Angylion, ac i ddynion.

i Pſ. 44.22. Rhuf. 8.36. 2 Cor. 4.11. k Heb. 10.33. ‡ *theatr.*

10 l Yr ydym ni m yn ffyliaid er mwyn Chriſt, a chwithau yn ddoethion ynGhriſt; n nyni yn weiniaid, a chwithau yn gryfion; chwychwi yn anrhydeddus, a ninnau yn ddirmygus.

l Pen. 2.3. m Act. 17.18. & 26.24. Edrych 2 Bre. 9.11. n 2 Cor. 13.9.

11 o Hyd yr awr hon yr ydym ni yn dwyn newyn a ſyched, ac yr ydym ni yn noethion, ac p yn cael cernodiau, ac yn gyrwydraidd;

o 2 Cor. 4.8. & 11.23. p Act. 23.2.

12 q Ac yr ydym yn llafurio, gan weithio â'n dwylo ein hunain. r Pan i'n difenwir, yr ydym yn bendithio; pan i'n herlidir, yr ydym yn ei ddioddef;

q Act. 18.3. & 20.34. 1 Theſ. 2.9. 2 Theſ. 3.8. r Mat. 5.44. Luc 6.28. & 23.34. Act. 7.60. Rhuf. 12.14, 20. ſ Galar. 3.45.

13 Pan i'n ceblir, yr ydym yn gweddio: ſ fel yſgubion y byd y gwnaethpwyd ni, a ſorod pob dim hyd yn hyn.

14 Nid i'ch gwradwyddo chwi yr ydwyf yn 'ſgrifennu y pethau hyn, ond eich rhybuddio yr wyf, t fel fy mhlant anwyl.

t 1 Theſ. 2.11.

15 Canys pe byddai i chwi ddeng-mîl o athrawön ynGhriſt, er hynny nid oes i chwi nemmawr o dadau: canys u myfi a'ch cenhedlais chwi ynGhriſt Ieſu trwy yr Efengyl.

u Act. 18.11. Gal. 4.19. Philc. 10. Iago 1.18.

16 Am hynny yr wyf yn attolwg i chwi; x byddwch ddilyn-wŷr i mi.

x Pen. 11.1. 2 Theſ. 3.9.

17 Oblegid hyn yr anfonais attoch Timotheus, y yr hwn yw fy anwyl fâb, a ffyddlawn yn yr Arglwydd, yr hwn a ddwg ar gôf i chwi fy ffyrdd i ynGhriſt; megis yr wyf ym mhob man yn athrawiaethu ym-mhob Eglwys.

y 1 Tim. 1.2. 2 Tim. 1.2.

18 Ac y mae rhai wedi ymchwyddo, fel pe bawn i heb fod ar fedr dyfod attoch chwi.

19 z Eithr mi a ddeuaf attoch ar fyrder, a o's yr Arglwydd a'i mynn, ac a ſynnaf wybod, nid ymadrodd y rhai ſy wedi chwyddo, ond *eu* gallu.

z Act. 19.21. a Act. 18.21. Rhu. 15.32. Iago 4.15.

20 Canys b nid mewn ymadrodd y mae teyrnas Dduw, eithr mewn gallu.

b Pen. 2.4. 1 Theſ. 1.5.

21 Beth a fynnwch chwi? c ai dyfod o honofi attoch chwi â gwialen, ynte mewn cariad, ac yſpryd addfwynder?

c 2 Cor. 10.2. & 13.10.

PEN. V.

1 Bod y gŵr godinebus yn achos o gywilydd iddynt, yn hyttrach nag o orfoledd. 7 Rhaid yw ymlanhau oddiwrth yr hên Lefain. 10 Y dylid cilio oddiwrth anfad ddrwg-weithredwŷr.

MAe 'r gair yn hollawl, fod yn eich plith chwi odineb, a chyfryw odineb ag na henwir un-waith ym myſg y Cenhedloedd; *ſef* a cael o un wraig ei dâd.

a Lef. 18.8. Deu. 27.20.

2 Ac yr ydych chwi wedi ymchwyddo, ac ni alaraſoch yn hyttrach, fel y tynnid o'ch myſg chwi y neb a wnaeth y weithred hon.

3 Canys myfi yn ddiau b fel abſennol yn y corph, etto yn breſennol yn yr yſpryd, a fernais euſys, fel pe bawn breſennol, am yr hwn a wnaeth y peth hyn felly:

b Col. 2.5.

4 Yn enw ein Harglwydd Ieſu Griſt, pan ymgynnulloch ynghŷd, a'm hyſpryd inneu, c gyd-a gallu ein Harglwydd Ieſu Griſt,

c Mat. 16. 19. & 18.18. Ioan 20.23.

5 d Draddodi y cyfryw un i Satan, i ddinyſtr y cnawd, fel y byddo yr yſpryd yn gadwedig yn nydd yr Arglwydd Ieſu.

d 1 Tim. 1. 20.

6 e Nid da eich gorfoledd chwi. Oni wyddoch chwi fod f ychydig leſain yn leſeinio yr holl does?

e Iago 4.16. f Gal. 5.9.

7 Am hynny certhwch allan yr hên leſain, fel y byddoch does newydd, megis yr ydych ddileſeinllyd. Canys g Chriſt ein Paſc ni a ‡aberthwyd troſom ni.

g Eſa. 53.7. Ioan 1.29. Pen. 15. 3. ‡ Neu, *laddwyd.*

8 Am hynny h cadwn ŵyl, i nid â hên leſain, nac â leſain malis a drygioni, ond *â bara* croyw purdeb a gwirionedd.

h Ex. 12.15. i Deut. 16.3.

9 Mi a 'ſgrifennais attoch mewn llythyr, k na chyd-ymgymmyſgech â godineb-wŷr.

k 2 Cor. 6.14. Eph. 5. 11. 2 Theſ 3.14. Edrych Ad. 2, 7.

10 Ac nid yn hollawl â godineb-wŷr y byd hwn, neu â'r cybyddion, neu â'r cribddeilwŷr, neu ag eulyn-addolwŷr; oblegid felly, rhaid fyddai i chwi fyned allan o'r byd.

11 Ond yn awr mi a 'ſgrifennais attoch na chyd-ymgymmyſgech, l o's bydd neb a henwir yn frawd yn odineb-wŵr, neu yn gybydd, neu yn eulyn-addolwr, neu yn ddifennwr, neu yn feddw, neu yn gribddeiliwr; gyd-a'r cyfryw ddyn na chyd-fwytta 'chwaith.

l Mat. 18.27. Rhuf 16.17. 2 Theſ. 3.14. 2 Ioan 10.

12 Canys beth ſydd i mi a farnwŷf m ar y rhai ſy oddi allan? onid y rhai ſy oddi-mewn yr ydych chwi yn eu barnu?

m Mar. 4.11. Col. 4.4. 1 Theſ 4.12. 1 Tim. 3.7.

13 Eithr y rhai ſy oddi-allan, Duw ſy yn eu barnu. n Bwriwch chwithau ymaith y dyn drygionus hwnnw o'ch plith chwi.

n Deu. 13 5. & 22.21, 22, 24.

PEN. VI.

1 Na ddylai y Corinthiaid ſino eu brodyr trwy fyned i'r gyfraith â hwynt: 6 yn enwedig ger bron rhai digrêd. 9 Na chaiff y rhai anghyfiawn etifeddu teyrnas Dduw. 15 Bod ein cyrph ni yn aelodau i Griſt, 19 ac yn demlau i'r Yſpryd glân: 16, 17 ac am hynny na ddylid mo'i halogi.

A Feiddiai neb o honoch, a chanddo fatter yn erbyn arall, ymgyfreithio o flaen y rhai anghyfiawn ac nid o flaen y Sainct?

a Pſ. 49.14. Dan. 7. 22. Mat. 19.28. Luc 22. 30. Dat. 2. 26. & 3.21. & 20. 4.

2 Oni wyddoch chwi a y barna a y Sainct y byd? Ac o's trwöch chwi y bernir y byd, a ydych chwi yn anaddas i farnu y pethau lleiaf?

3 Oni wyddoch chwi y barnwn ni Angylion? pa faint mwy y pethau a berthyn i'r bywyd *hwn*?

4 Gan hynny, od oes gennwch farnedigaethau am bethau a berthyn i'r bywyd *hwn*, dodwch ar y faingc y rhai gwaelaf yn yr Eglwys.

5 Er cywilydd i chwi yr ydwyf yn dywedyd. Felly, onid oes yn eich plith cymmaint ag un doeth, yr hwn a fedro farnu rhwng ei frodyr?

6 Ond bod brawd yn ymgyfreithio â brawd, a hynny ger bron y rhai digrêd.

7 Yr awron gan hynny y mae yn hollawl ddiffyg yn eich plith, am eich bod yn ymgyfreithio â'i gilydd. b Pa ham nad ydych yn hyttrach yn dioddef cam? pa ham nad ydych yn hyttrach mewn colled?

c Dih. 20 22. Mat. 5. 39, 40. Luc 6. 29. Rhu. 12. 17, 19. 2 Theſ. 5. 15.

8 Eithr chwy-chwi ſydd yn gwneuthur cam, a cholled, a hynny i'r brodyr.

9 Oni wyddoch chwi c na chaiff y rhai anghyfiawn etifeddu teyrnas Dduw? Na thwyller chwi; d ni chaiff na godineb-wŷr, nac eulyn-addolwŷr, na thorwŷr priodas, na maſwedd-wŷr, na gwrryw-gydwŷr,

c 1 Theſ. 4. 6. d Gal. 5.21. Eph. 5. 5. 1 Tim. 1.9. Heb. 12. 14. Dat. 22.15.

10 Na lladron, na chybyddion, na meddwon, na difenwŷr, na chribddeil-wŷr, etifeddu teyrnas Dduw.

11 A e hyn fu rai o honoch chwi: f eithr chwi a olchwyd; eithr chwi a ſancteiddiwyd; eithr chwi a gyfiawnhâwyd, yn Enw yr Arglwydd Ieſu, a thrwy Yſpryd ein Duw ni.

e Eph. 2. 2. Col. 3.7. Tit. 3. 3. f Heb. 10.22.

12 g Pob peth ſydd gyfreithlon i mi, ond nid yw pob peth yn lleſhau; pob peth ſydd gyfreithlon i mi, eithr ni'm dygir i dan awdurdod gan ddim.

g Pen. 10.23.

13 h Y bwydydd i'r bol, a'r bol i'r bwydydd; eithr Duw a ddinyſtria hwn, a hwythau. A'r corph nid yw i odineb, ond i i'r Arglwydd; a'r Arglwydd i'r corph.

h Mat. 15. 17. Rhu. 14.17. Col. 2. 22, 23. i Ad. 19.20. 1 Theſ 4.7.

14 Eithr k Duw a gyfododd yr Arglwydd, ac a'n cyfyd ninnau trwy ei nerth ef.

k Rhu 6.5. 8. & 8.11. 2 Cor. 4.14.

15 Oni wyddoch chwi fod l eich cyrph yn aelodau i Griſt? Gan hynny a gymmeraf fi aelodau Chriſt, a'u gwneuthur yn aelodau puttain? Na atto Duw.

l Pſ. 12.27. Eph. 4. 12, 15, 16. & 5. 30.

16 Oni wyddoch chwi fod yr hwn ſydd yn cydio â phuttain yn un corph? canys m y ddau (medd efe) ſyddant un cnawd.

m Gen 2.24. Mat. 19.5. Eph. 5. 31.

17 Ond yr hwn a gyſſylltir â'r Arglwydd, n un yſpryd yw.

n Ioſ 17 21, 22, 23. Eph 4.4. & 5. 30.

18 Gochelwch odineb. Pob pechod a wnelo dyn, oddi-allan i'w gorph y mae: ond yr hwn ſydd yn godinebu, ſydd yn pechu yn erbyn ei gorph ei hun.

19 o Oni wyddoch chwi fod eich corph yn Deml i'r Yſpryd glân ſydd ynoch, yr hwn yr ydych yn ei gael gan Dduw, ac nad ydych yn eiddoch eich hunain?

o Pen. 3.16. 2 Cor. 6.16.

20 Canys p er gwerth y prynwyd chwi; gan hynny gogoneddwch Dduw yn eich corph, ac yn eich yſpryd, y rhai ſydd eiddo Duw.

p Pen. 7.23. Heb. 9.12. 1 Pet. 1.18.

PEN. VII.

2 Y mae eſe yn crybwyll am briodas, 4 ac yn dangos mai rhwymedi yw yn erbyn godineb: 10 as na ddylid dattod y cwlwm hwnnw mewn yſgafnder. 18, 20 Rhaid i bob dyn fod yn fodlon i'w alwedigaeth. 25 Pa ham y dylid mawrhau gwyryfdod: 35 ac ar ba achoſion y gallwn ni briodi neu beidio a phriodi.

AC am y pethau yr yſgrifennaſoch attaf; a da i ddyn na chyffyrddai â gwraig.

a Ad. 8, 16.

2 Ond rhag godineb, bydded i bob gŵr ei wraig ei hun, a bydded i bob gwraig ei gŵr ei hun.

3 b Rhodded y gŵr i'r wraig ddyledus ewyllys da; a'r un wedd y wraig i'r gŵr.

b 1 Pet 3.7.

4 Nid oes i'r wraig feddiant ar ei chorph ei hun, ond i'r gŵr; ac yr un ffunyd, nid oes i'r gŵr feddiant ar ei gorph ei hun, ond i'r wraig.

5 c Na

e Joel 2.16. Edrych Ex. 19.15. 1Sa.21.4,5.

5 [c]Na thwyllwch ei gilydd, oddieithr o gyd-syniad tros amser, fel y galloch ymroi i ympryd a gweddi: a deuwch drachefn yng-hŷd, rhag temptio o Satan chwi o herwŷdd eich anllad rwydd.

d Ad. 12. 2Cor.11.17 e Act.26.39. f Pen.9.5. g Mat.19.12 Pen. 12.11.

6 A hyn yr wyf yn ei ddywedyd o ganiad-hâd, [d]nid o orchymmyn.

7 Canys [e]mi a fynnwn fod pob dyn [f]fel fi fy hyn. Eithr [g]y mae i bob un ei ddawn ei hun gan Dduw; i un fel hyn, ac i arall fel hyn.

b Ad. 1,26.

8 Dywedyd yr wyf wrth y rhai heb briodi, a'r gwragedd gweddwon; [h]Da yw iddynt o's arhosant fel finneu.

i 1Tim.5.14

9 Eithr [i]oni allant ymgadw, priodant: canys gwell yw priodi nag ymlosgi.

k Edr. Ad. 12,25, 40. l Mal.2.14. Mat.5.32. & 19.6.9. Mar. 10.11, 12. Luc 16. 18.

10 Ac i'r rhai a briodwyd yr ydwyf yn gorchymmyn, [k]nid myfi 'chwaith ond yr Arglwydd, [l]Nad ymadawö gwraig oddiwrth *ei* gŵr.

11 Ac o's ymedy hi, arhoëd heb priodi, neu gymmoder hi a'i gŵr: ac na ollynged y gŵr ei wraig ymaith.

m Ad. 6.

12 Ac wrth y lleill, dywedyd yr wyf fi, [m]nid yr Arglwydd; O's bydd i un brawd wraig ddigrêd, a hithau yn fodlon i drigo gyd-ag ef, na ollynged hi ymaith.

‡ *adawed.*

13 A'r wraig, yr hon y mae iddi ŵr digrêd, ac yntef yn fodlon i drigo gyd-a hi, na ‡ wrthoded hi ef.

14 Canys y gŵr digrêd a sancteiddir trwy y wraig: a'r wraig ddigrêd a sancteiddir trwy y gŵr. Pe amgen, aflan yn ddiau fyddai eich plant; eithr yn awr sanctaidd ydynt.

15 Eithr o's yr angbredadyn a ymedy, ymadawed; nid yw y brawd neu y chwaer gaeth yn y cyfryw *bethau*: eithr Duw a'n galwodd ni †i heddwch.

† Gr. *mewn heddwch.*

n 1 Pet. 3.1.

16 Canys beth a wyddost ti, wraig, [n]a gedwi di dy ŵr? a pheth a wyddost titheu, ŵr, a gedwi di dy wraig?

17 Ond megis y darfu i Dduw rannu i bob un, megis y darfu i'r Arglwydd alw pob un, felly rhodied. Ac fel hyn yr wyf yn ordeinio yn yr Eglwysi oll.

o Mac.1.15.

18 A alwyd neb wedi ei enwaedu? [o]nac adgeisied *ddienwaediad*. A alwyd neb mewn dienwaediad? nac enwaeder arno.

p Gal. 5.6. & 6.15.

19 [p]Enwaediad nid yw ddim, a dienwaediad nid yw ddim, ond cadw gorchymynnion Duw.

20 Pob un yn y galwedigaeth y galwyd ef, yn honno arhosed.

21 Ai yn wâs i'th alwyd? na fydded gwaeth gennyt; etto o's gelli gael bod yn rhydd, mwynhâ *hynny* yn hyttrach.

q Ioan 8.36. Rhu. 6. 18, 22.

22 Canys yr hwn, ac ef yn wâs, a alwyd yn yr Arglwydd, gŵr rhydd [q]i'r Arglwydd ydyw. A'r un ffunyd yr hwn, ac efe yn ŵr rhydd a alwyd, gwâs i [r]Grist yw.

r Pen.9.21. Gal.5.13. Eph. 6. 6. 1Pet.2.16. s Pen.6.20. 1Pet.1.18, 19.

23 [s]Er gwerth i'ch prynnwyd; na fyddwch weision dynion.

t Ad. 6, 10, 40. u Cor. 8. 8, 10.

24 Yn yr hyn y galwyd pob un, frodyr, yn hynny arhosed gyd-a Duw.

25 Eithr am wyryson, [t]nid oes gennyf orchymyn yr Arglwydd. Ond barn yr ydwyf yn ei roi, fel un a gafas drugaredd gan yr Arglwydd, i fod yn ffyddlon.

26 Am hynny yr wyf yn tybied mai da yw hyn, o herwŷdd yr angenrhaid presennol; [u]mai da *meddaf* i ddyn fod felly.

u Ad, 1. 2.

27 A wyt ti yn rhwym i wraig? na chais dy ollwng yn rhydd. A wyt ti yn rhydd oddiwrth wraig? na chais wraig.

28 Ac o's priodi hefyd, ni phechaist; ac o's prïoda gwyryf, ni phechodd. Er hynny y cyfryw rai a gânt flinder yn y cnawd: eithr yr wyf yn eich arbed chwi.

x Rhu. 13, 11. 1 Pet. 4. 7. a Per.3.8,9.

29 A [x]hyn yr ydwyf yn ei ddywedyd, frodyr, am fod yr amser yn fyrr. Y mae yn ôl, fod o'r rhai sy a gwragedd iddynt, megis pe byddent hebddynt;

30 A'r rhai a wylant, megis heb wylo; a'r rhai a lawenhânt, megis heb lawenhau; a'r rhai a brynnant, megis heb feddu;

y Psa. 39.6. z Ios 2. 17.

31 A'r rhai a arferant y byd hwn, megis heb ei gam-arfer. Canys [y]y mae dull y byd hwn yn myned heibio.

c 1Tim.5.5.

32 Eithr mi a fynnwn i chwi fod yn ddïofal. [z] Yr hwn sydd heb priodi, sydd yn gofalu am bethau yr Arglwydd, pa wedd y bodlona 'r Arglwydd:

33 Ond y neb a wreicca'odd, sydd yn gofalu am bethau y byd, pa wedd y bodlona ei wraig.

‡ *marwyo ieuange.* a Luc 10. 40. &c.

34 Y mae gwahaniaeth hefyd rhwng gwraig a ‡ gwyryf. Y mae yr hon sydd heb briodi, [a] yn gofalu am y pethau sydd yn perthyn i'r Arglwydd, fel y byddo hi sanctaidd ynghorph ac yspryd; ac y mae yr hon sydd wedi priodi, yn gofalu am bethau bydol, pa fodd y rhynga hi fodd i'r gŵr.

35 A hyn yr ydwyf yn ei ddywedyd er lles-âd i chwi eich hunain; nid i osod magl i chwi, eithr er mwyn gweddeidd-dra, a dyfal lynu wrth yr Arglwydd yn ddïwahan.

36 Ond o's yw neb yn tybied ei fod yn anweddaidd tu ag at ei wyryf, od â hi tros flodau ei hoedran, a bod yn rhaid gwneuthur felly; gwnaed a fynno; nid yw yn pechu: priodant.

37 Ond yr hwn sydd yn sefyll yn sicr yn ei galon, ac yn afraid iddo, ac a meddiant ganddo ar ei ewyllys ei hun, ac a rôdd ei frŷd ar hynny yn ei galon, ar gadw o honaw ei wyryf; da y mae yn gwneuthur.

38 Ac am hynny, yr hwn sydd yn *ei* rhoddi yn briod, sydd yn gwneuthur yn dda; ond yr hwn nid yw yn ei rhoddi yn briod, sydd yn gwneuthur yn well.

b Rhuf.7.2.

39 [b]Y mae gwraig yn rhwym wrth y gyfraith, tra fyddo byw ei gŵr: ond o bydd marw ei gŵr, y mae hi yn rhydd i briodi y neb a fynno; yn unig yn yr Arglwydd.

c Ad. 25. d 1Thes.4.8.

40 Eithr dedwyddach yw hi, o's erys hi felly, [c]yn fy marn i: ac [d]yr ydwyf finneu yn tybied fod Yspryd Duw gennyf.

PEN. VIII.

1 Bod iddynt ymgadw oddiwrth y bwydydd a offrymmir i eulynnod. 8, 9 Na ddylem ni gam-arferu ein rhydd-did Christianogaidd, i rwystro ein brodyr; 11 Eithr ffrwyno ein gwybodaeth â chariad perffaith.

EIthr [a]am yr hyn a aberthwyd i eulynnod, ni a wyddom fod gan bawb o honom [b]wybodaeth.

a Act. 15. 20, 29. 1Cor. 10. 19. b Rhuf. 14 14, 22.

bodaeth. [c] Gwybodaeth ſydd yn chwyddo, eithr cariad ſydd yn adeiladu.

2 Eithr [d] o's yw neb yn tybied ei fod yn gwybod dim, ni wyr efe etto ddim fel y dylai wybod.

3 Ond od oes neb yn caru Duw, hwnnw a [e] adwaenir ganddo ef.

4 Am fwytta gan hynny o'r pethau a aberthir i eulynnod, ni a wyddom nad yw * eulyn ddim yn y byd, ac nad oes un Duw arall, onid un.

5 Canys er bod rhai a elwir yn dduwiau, pa un bynnag ai yn y nef ai ar y ddaiar, (megis y mae duwiau lawer, ac arglwyddi lawer)

6 Eithr [f] i ni nid oes ond un Duw, y Tâd, [g] o'r hwn y mae pob peth, a ninnau ‡ ynddo ef; ac [h] un Arglwydd Ieſu Griſt, [i] trwy yr hwn *y mae* pob peth, a ninnau trwyddo ef.

7 Ond nid yw yr wybodaeth *hon* gan bawb; ‡ canys rhai [k] a chanddynt gydwybod o'r eulyn, hyd y pryd hyn, ſydd yn bwytta fel peth a aberthwyd i eulynnod; a'u cydwybod hwy, a hi yn wan [l] a halogir.

8 Eithr [m] nid yw bwyd yn ein gwneuthur ni yn gymmeradwy gan Dduw: canys nid ydym, o's bwyttawn, yn ‡ helaethach; nac onis bwyttawn, yn ‡ brinnach.

9 Ond [n] edrychwch rhag mewn un modd i'ch rhydd-did hwn, fod [o] yn dramgwydd i'r rhai ſy weiniaid.

10 Canys o's gwêl neb dydi ſydd a gwybodaeth gennyt, yn eiſtedd i fwytta yn nheml yr eulynnod, oni chadarnheir ei gydwybod ef, ac ynteu yn wan, i fwytta y pethau a aberthwyd i eulynnod?

11 Ac a ddifethir y brawd gwan [p] trwy dy wybodaeth di, tros yr hwn y bu Chriſt farw?

12 A chan bechu felly yn erbyn y brodyr, a churo eu gwan gydwybod hwy, yr ydych chwi yn pechu yn erbyn Chriſt.

13 O herwŷdd pa ham, [q] o's yw bwyd yn rhwyſtro ſy mrawd, ni fwyttâf fi gîg fyth, rhag i mi rwyſtro ſy mrawd.

PEN. IX.

1 Y mae efe yn dangos ei rydd-did, 7 ac y dylai y gweinidog fyw wrth yr Efengyl: 15 Etto ddarfod iddo ef o'i wir-fodd ymgadw 18 rhag na'i gyrru hwy mewn traul, 22 na bod yn achos o rwyſtr i neb, mewn pethau cyffredin. 24 Bod ein bywyd ni yn debyg i yrfa.

ONid wyf fi yn Apoſtol? onid wyf fi yn rhydd? [a] oni welais i Ieſu Griſt ein Harglwydd? [b] onid fy ngwaith i ydych chwi yn yr Arglwydd?

2 Onid wyf yn Apoſtol i eraill, etto yr wyf i chwi: canys [c] ſêl fy Apoſtoliaeth i ydych chwi yn yr Arglwydd.

3 Fy amddiffyn i i'r rhai a'm holant, yw hyn:

4 [d] Onid oes i ni awdurdod i fwytta ac i yfed?

5 Onid oes i ni awdurdod i arwain o amgylch wraig *a fyddai* chwaer, megis ag *y mae* i'r Apoſtolion eraill, ac [e] i frodyr yr Arglwydd, ac [f] i Cephas?

6 Ai myfi yn unig a Barnabas [g] nid oes genym awdurdod i fod heb weithio?

7 Pwy ſydd un amſer [h] yn rhyfela ar ei draul ei hun? pwy ſydd [i] yn plannu gwinllan, ac nid yw yn bwytta o'i ffrwyth hi? neu pwy ſydd [k] yn porthi praidd, ac nid yw yn bwytta o laeth y praidd?

8 Ai yn ôl dyn yr wyf fi yn dywedyd y pethau hyn? neu onid yw y Ddeddf hefyd yn dywedyd hyn?

9 Canys 'ſgrifennedig yw yn Neddf Moſes, [l] Na chau ſafn yr ŷch ſydd yn dyrnu. Ai tros ychen y mae Duw yn gofalu?

10 Ynte er ein mwyn ni yn hollawl y mae yn dywedyd? Canys er ein mwyn ni yr yſgrifennwyd, mai [m] mewn gobaith y dylai yr arddwr aredig, a'r dyrnwr mewn gobaith, i fod yn gyfrannog o'i obaith.

11 [n] O's nyni a hauaſom i chwi bethau yſprydol, ai mawr yw o's nyni a fedwn eich pethau cnawdol?

12 O's yw eraill yn gyfrannogion o'r awdurdod hon arnoch; onid *ydym* ni yn hyttrach? [o] Eithr nid arferaſom ni yr awdurdod hon: ond goddef yr ydym bob peth, [p] fel na roddom ddim rhwyſtr i Efengyl Chriſt.

13 [q] Oni wyddoch chwi fod y rhai ſy yn gwneuthur pethau cyſſygredig, yn bwytta o'r cyſſygr? a'r rhai ſy yn gwaſanaethu yr allor, yn gyd-gyfrannogion o'r allor?

14 Felly hefyd [r] yr ordeiniodd yr Arglwydd, [ſ] i'r rhai ſy'n pregethu yr Efengyl, fyw wrth yr Efengyl.

15 Eithr [t] myfi nid arferais yr un o'r pethau hyn: ac nid yſgrifennais y pethau hyn, fel y gwnelid felly i mi: canys [u] gwell yw i mi farw, nâ gwneuthur o neb fy ngorfoledd yn ofer.

16 Canys o's pregethaf yr Efengyl, nid oes orfoledd i mi: canys [x] angenrhaid a oſodwyd arnaf; a gwae fydd i mi, oni phregethaf yr Efengyl.

17 Canys o's gwnâf hyn o'm bodd, y mae i mi wobr: ond o's o'm hanfodd, [y] ymddiriedwyd i mi am y gorchwyl.

18 Pa wobr ſydd i mi gan hynny? Bod i mi pan efangylwyf, oſod Efengyl Chriſt yn rhâd, fel na cham-arferwyf fy awdurdod yn yr Efengyl.

19 Canys er fy mod yn rhydd oddiwrth bawb, mi a'm gwneuthym fy hun yn wâs i bawb, [z] fel yr ennillwn fwy.

20 Ac [a] mi a ymwneuthym i'r Iuddewön megis yn Iuddew, fel yr ennillwn yr Iuddewön; i'r rhai tan y Ddeddf, megis tan y Ddeddf, fel yr ennillwn y rhai ſy tan y Ddeddf;

21 [b] I'r [c] rhai di-ddeddf, megis di-ddeddf (d a minnau heb fod yn ddi-ddeddf i Dduw, ond tan y Ddeddf i Griſt) fel yr ennillwn y rhai di-ddeddf.

22 [e] Ymwneuthym i'r rhai gweiniaid, megis yn wan, fel yr ennillwn y gweiniaid: [f] Mi a ymwneuthym yn bob peth i bawb, [g] fel y gallwn yn hollawl gadw rhai.

23 A hyn yr wyf fi yn ei wneuthur er mwyn yr Efengyl: fel i'm gwneler yn gyd-gyfrannog o honi.

24 Oni wyddoch chwi fod y rhai ſy yn rhedeg

---

[c] Rhu. 14. 9, 10.
[d] Gal. 6. 3. [e] Tim. 6. 4.
[e] Gal. 4. 9.
[a] Eſay 41. 24 Pen. 10. 19.
[f] Mal. 2. 10. Eph. 4. 6.
[g] Act. 17. 28. Rhu. 11. 36. ‡ *iddo ef*
[h] Ioſ 13. 13. Pen. 12. 3. Eph. 4. 5. Phil. 2. 11.
[i] Ioan. 1. 3. Col. 1. 16. Heb. 1. 2. ‡ *ond.*
[k] Pe. 10. 28.
[l] Rhuf. 14. 14, 23.
[m] Rhuf. 14. 17. ‡ *well.* ‡ *waeth.*
[n] Gal. 5. 13.
[o] Rhu. 14. 13, 20.
[p] Rhu. 14. 15, 20.
[q] Rhu. 14. 21 2 Cor. 11. 29.
[a] Act. 9. 3, 17. & 22. 14, 18. & 25. 11. Pen. 15. 8.
[b] Pen. 4. 15.
[c] 2 Cor. 3. 2. & 12. 12.
[d] Ad. 14. 1 Theſ 2. 6. 2 Theſ. 3. 9.
[e] Marc 6. 3. Luc 6. 15. Gal. 1. 19.
[f] Mat. 8. 14. [g] 2 Theſ. 3. 9.
[h] 2 Cor. 10. 4.
[i] Dih. 27. 18. Pe. 3. 6, 7, 8.
[k] Ioſ 21. 15. 1 Per. 5. 2.
[l] Deu. 25. 4. 1 Tim. 5. 18.
[m] 2 Tim. 2. 6
[n] Rhu. 15, 27. Gal. 6. 6.
[o] Act. 15. 2 Cor. 11. 9. & 12. 13.
[p] 2 Cor. 11. 12.
[q] Num. 18. 8, 20. Deut. 10. 9. & 18. 1.
[r] Mat. 10. 10. Luc 10. 7.
[ſ] Gal. 6. 6. 1 Tim. 5. 17.
[t] Act. 18. 3. & 20. 34. Pen. 4. 12. 1 Theſ. 2. 9. 2 Theſ. 3. 8. 2 Cor 11. 10.
[u] Rhu. 14.
[x] Pen. 4. 1.
[y] Pen. 4. 1.
[z] Mat. 18. 15 1 Per. 3. 1.
[a] Act. 16. 3. & 18. 18. & 21. 23, &c.
[b] Gal. 2. 3.
[c] Rhu. 2. 12, 14.
[d] Pen. 7. 22.
[e] Rhu. 15. 2 Cor. 11. 29.
[f] Fe 1. 23. [g] Rhu. 11. 14. Pen. 7. 16.

rhedeg mewn gyrfa, ei gyd yn rhedeg, ond bod un yn derbyn y gamp? [h] Felly rhedwch fel y caffoch afael.

25 Ac y mae pob un a'r ſydd [i] yn ymdrechu, yn ymgadw ym-mhob peth; a hwyntbwy yn wîr, fel y derbyniont goron lygredig; eithr nyni, [k] un anllygredig.

26 Yr wyf fi gan hynny felly yn rhedeg, nid megis ar amcan; felly yr wyf yn ymdrechu, nid fel un yn curo yr awyr.

27 [l] Ond yr wyf fi yn coſpi fy nghorph, ac [m] yn ei ddwyn yn gaeth; rhag i mi mewn un modd, wedi i mi bregethu i eraill, fod fy hun yn anghymmeradwy.

PEN. X.

1 *Bod Sacramentau yr Iuddewon, 6 yn gyſgodau i ni, 7 a'i coſpedigaethau hwy, 11 yn ſiamplau i ni.* 14 *Rhaid i ni ochelyd gau-ddduwiaeth.* 31 *Na ddylem ni wneuthur bwrdd yr Arglwydd yn fwrdd cythreuliaid:* 24 *ac y dylem mewn pethau cyffredin, ymſtyried ein brodyr.*

AC ni fynnwn i chwi fod heb wybod, frodyr, fod ein tadau [a] oll tan y cwmwl, a'u myned [b] oll trwy y môr;

2 A'u bedyddio *hwy* oll i Moſes, yn y cwmwl, ac yn y môr;

3 A bwytta o bawb *o honynt* yr un bwyd [c] yſprydol;

4 Ac yfed o bawb *o honynt* yr un ddiod [d] yſprydol: (canys hwy a yfaſant o'r graig yſprydol [*] a oedd yn canlyn; a'r graig oedd Chriſt.)

5 Eithr ni bu Dduw fodlon ‡ i'r rhan fwyaf o honynt: canys [e] cwympwyd hwynt yn y diffaithwch.

6 A'r pethau hyn a wnaed yn ſiamplau i ni, fel na chwennychem ddrygioni, megis ag [f] y chwennychaſant hwy.

7 Ac na fyddwch eulyn-addolwŷr, megis rhai o honynt hwy, fel y mae yn 'ſgrifennedig, [g] Eiſteddodd y bobl i fwytta ac i yfed, ac a gyfodaſant i chwarau.

8 Ac na odinebwn, fel y godinebodd [h] rhai o honynt hwy, ac y ſyrthiodd mewn un dydd dair mîl ar hugain.

9 Ac na themtiwn Griſt, megis ag y temtiodd [i] rhai o honynt hwy, ac a'i [k] deſtrywiwyd gan ſeirph.

10 Ac na rwgnechwch, megis y grwgnachodd [l] rhai o honynt hwy, ac a'i [m] deſtrywiwyd gan y dinyſtrydd.

11 A'r pethau hyn oll a ddigwyddaſant yn ſiamplau iddynt hwy, ac [n] a 'ſgrifennwyd yn rhybydd i ninnau, [o] ar y rhai y daeth terfynau yr oeſoedd.

12 Am hynny, [p] yr hwn ſydd yn tybied ei ſod yn ſefyll, edryched na ſyrthio.

13 Nid ymaflodd ynoch demtaſiwn, onid un dynol: eithr [q] ffyddlon yw Duw, [r] yr hwn ni âd eich temtio uwch-law yr hyn a alloch, eithr [ſ] a wnâ ynghŷd â'r temtaſiwn ddiangfa hefyd, fel y galloch ei ddwyn.

14 O herwŷdd pa ham, fy anwylyd, [t] ffowch oddiwrth eulyn-addoliaeth.

15 Dywedyd yr wyf fel wrth rai ſynhwyrol: bernwch chwi beth yr wyf fi yn ei ddywedyd.

16 [u] Phïol y ſendith yr hon a ſendigwn, onid cymmun gwaed Chriſt ydyw? y bara yr ydym yn ei dorri, onid cymmun corph Chriſt yw?

17 Oblegid [x] nyni yn llawer ydym un bara, *ac* un corph; canys yr ydym ni oll yn gyfrannogion o'r un bara.

18 Edrychwch ar [y] yr Iſraël yn ôl y cnawd. [z] Onid yw y rhai ſy yn bwytta yr ebyrth, yn gyfrannogion o'r allor?

19 Beth gan hynny yr ydwyf yn ei ddywedyd? [a] bod yr eulyn yn ddim? neu 'r hyn a aberthwyd i eulyn yn ddim?

20 Ond y pethau y mae y Cenhedloedd yn eu [b] haberthu, i gythreuliaid y maent yn eu haberthu, ac nid i Dduw. Ni fynnwn i chwi fod yn gyfrannogion â'r cythreuliaid.

21 [c] Ni ellwch yfed o phïol yr Arglwydd, a [d] phïol y cythreuliaid. Ni ellwch fod yn gyfrannogion o fwrdd yr Arglwydd, a bord y cythreuliaid.

22 Ai [e] gyrru 'r Arglwydd i eiddigedd yr ydym? [f] a ydym ni yn gryfach nag ef?

23 [g] Pob peth ſydd gyfreithlawn i mi, eithr nid yw pob peth yn lleſſâu: pob peth ſydd gyfreithlon i mi, eithr nid yw pob peth yn adeiladu.

24 [h] Na cheiſied neb yr eiddo ei hun, ond pob un ‡ yr eiddo arall.

25 Beth bynnag a werthir yn y gigfa, bwyttewch, heb ofyn dim er mwyn cydwybod.

26 Canys [i] eiddo 'r Arglwydd y ddaiar, a'i chyflawnder.

27 O's bydd i neb o'r rhai di-grêd eich gwahodd, ac o's mynnwch fyned; [k] bwyttewch beth bynnag a rodder ger eich bron, heb ymofyn dim er mwyn cydwybod.

28 Eithr o's dywed neb wrthych, Peth wedi ei aberthu i eulynnod yw hwn; na fwyttewch, [l] er mwyn hwnnw, yr hwn a'i mynegodd, ac er mwyn cydwybod: [m] canys eiddo 'r Arglwydd y ddaiar, a'i chyflawnder.

29 Cydwybod meddaf, nid yr eiddot ti, ond yr eiddo arall: canys [n] pa ham y bernir fy rhydd-did i gan gydwybod un arall?

30 Ac o's wyf fi trwy ‡ râs yn cymmeryd cyfran, pa ham i'm ceblir [o] am y peth yr wyf yn rhoddi diolch amdano?

31 [p] Pa un bynnag gan hynny ai bwytta, ai yfed, ai beth bynnag a wneloch, gwnewch bob peth er gogoniant i Dduw.

32 [q] Byddwch ddiachos tramgwydd i'r Iuddewön ac i'r ‡ Cenhedloedd hefyd, ac i Eglwys Dduw.

33 Megis [r] yr ydwyf finneu yn rhyngu bodd i bawb ym-mhob peth, heb geiſio fy lleſſâd fy hun, ond *lleſſâd* llaweroedd, fel y byddont hwy gadwedig.

PEN. XI.

1 Y mae efe yn eu ceryddu hwy, 4 am fod eu gwŷr yn y cynnulleidfaoedd ſanctaidd yn gweddio â pheth am eu pennau, 6 a'u gwragedd yn ben-noethion: 17 Ac o ran eu bod hwy yn gyffredinawl yn cyfarfod nid i'r gwell ond i'r gwaeth, 21 gan halogi ſwpper yr Arglwydd â'u gwleddoedd eu hunain. 23 Yn ddiweddaf y mae efe yn eu galw hwy yn eu hôl, at ordinhâd cyntaf y Swpper hunnw.

[a] Pen.4.16. Eph.5.1. Phil.3.17. 2 Theſ.3.9.

[a] BYddwch ddilyn-wŷr i mi, megis yr wyf finnau i Grift.

2 Yr ydwyf yn eich canmol, frodyr, eich bod yn fy nghofio i ym-mhob peth, ac yn dal y traddodiadau, fel y traddodais i chwi.

[b] Eph.5.23. [c] Ioan 14.28 Pen. 3.23. & 15. 27, 28. Phil.2.7,8,9

3 Eithr mi a fynnwn i chwi wybod, mai [b] pen pob gŵr yw Chriſt, a phen y wraig *yw* [c] 'r gŵr, a [c] phen Chriſt *yw* Duw.

4 Pob gŵr yn gweddio, neu yn prophwydo â pheth am ei ben, ſydd yn cywilyddio ei ben.

5 Eithr pob gwraig yn gweddio, neu yn prophwydo, yn bennoeth, ſydd yn cywilyddio ei phen; canys yr ün yw a phe byddai wedi ei heillio.

[d] Nu.5.18. Deut. 22 5.

6 Canys o's y wraig ni wiſg *am ei phen*, cneifier hi hefyd: eithr o's [d] brwnt i wraig ei chneifio, neu ei heillio, gwiſged.

[e] Gen.1.26,27

7 Canys gŵr yn wîr ni ddylai wiſgo am ei ben, am [e] ei fod yn ddelw a gogoniant Duw: a'r wraig yw gogoniant y gŵr.

[f] Gen.2.22.

8 Canys [f] nid yw y gŵr o'r wraig, ond y wraig o'r gŵr.

[g] Gen.2.18,21

9 Ac [g] ni chrëwyd y gŵr er mwyn y wraig, eithr y wraig er mwyn y gŵr.

10 Am hynny y dylai y wraig fod ganddi awdurdod ar ei phen, o herwŷdd yr Angylion.

11 Er hynny nid *yw* na'r gŵr heb y wraig, na'r wraig heb y gŵr, yn yr Arglwydd.

12 Canys un wedd ag *y mae* y wraig o'r gŵr, felly *y mae* y gŵr drwy y wraig: a phob peth *ſydd* o Dduw.

13 Bernwch ynoch eich hunain, ai hardd yw i wraig weddio Duw yn bennoeth?

14 Ond yw naturiaeth ei hun yn eich dyſgu chwi, o's gwallt-laes a fydd gŵr, mai ammharch yw iddo?

15 Eithr o's gwraig a fydd gwallt-laes, clôd yw iddi: oblegid ei llaeſ-wallt a ddodwyd yn orchudd iddi.

[h] 1 Tim.6.4

16 Od [h] oes neb a fyn fod yn ymryſon-gar, [i] Pen 14.33. nid oes gennym ni gyfryw ddefod; [i] na chan Eglwyſi Duw.

‡ *orchymmyn.*

17 Eithr wrth ‡ ddywedyd hyn, nid ydwyf yn eich canmol, eich bod yn dyfod ynghŷd, nid er gwell, ond er gwaeth.

[k] Pen.1.10, 11, 12. ‡ *ſchiſmau.*

18 Canys yn gyntaf, pan ddeloch ynghŷd yn yr Eglwys, [k] yr ydwyf yn clywed fod ‡ amrafaelion yn eich myſg chwi; ac o ran yr wyf fi yn credu.

[l] Mat. 18.7. Luc 17.1. [m] Luc 2.35. 1 Ioan 2.19. Edr. Deut. 33. 5. Act. 20. 30.

19 Canys [l] rhaid yw bod hefyd hereſiau yn eich myſg; [m] fel y byddo y rhai cymmeradwy yn eglur yn eich plith chwi.

20 Pan fyddoch chwi gan hynny yn dyfod ynghŷd i'r un lle, nid bwytta ſwpper yr Arglwydd ydyw *hyn*.

21 Canys y mae pob un wrth fwytta yn cymmeryd ei ſwpper ei hun o'r blaen; ac un ſydd a newyn arno, ac arall ſydd yn feddw.

[n] Lag. 2.6.

22 Onid oes gennych dai i fwytta ac i yfed? ai dirmygu yr ydych chwi Eglwys Dduw, a [n] gwradwyddo y rhai nid oes ganddynt? Pa beth a ddywedaf wrthych? a ganmolaf fi chwi yn hyn? Nid wyf yn eich canmol.

[o] Pen.15.3.

23 Canys [o] myfi a dderbyniais gan yr Arglwydd yr hyn hefyd a draddodais i chwi; [p] bod i'r Arglwydd Ieſu y nôs y bradychwyd ef, gymmeryd bara,

[p] Mat.26.26 Mar.14.22. Luc 22. 19.

24 Ac wedi iddo ddïolch, efe a'i torrodd, ac a ddywedodd, Cymmerwch, bwyttewch; hwn yw fy nghorph, yr hwn a dorrir troſoch: gwnewch hyn er coffa am danaf.

25 Yr un modd *efe a gymmerodd* y cwppan wedi ſwpperu, gan ddywedyd, Y cwppan hwn yw 'r Teſtament newŷdd yn fy ngwaed, gwnewch hyn cynnifer gwaith bynnag yr yfoch, er coffa am danaf:

26 Canys cynnifer gwaith bynnag y bwyttaoch y bara hwn, ac yr yfoch y cwppan hwn, y dangoſwch ſarwolaeth yr Arglwydd [q] oni ddelo.

[q] Ioan 14.3 Act. 1. 11.

[r] Num. 9. 10, 13. Ioan 6.51, 63, 64. & 13.27. Pen. 10.21.

27 [r] Am hynny, pwy bynnag a fwyttao y bara hwn, neu a yfo gwppan yr Arglwydd yn annheilwng, euog fydd o gorph a gwaed yr Arglwydd.

[s] 1 Cor.13.5. Gal. 6.4.

28 Eithr [s] holed dyn ef ei hun, ac felly bwyttaëd o'r bara, ac yfed o'r cwppan.

29 Canys yr hwn ſydd yn bwytta, ac yn yfed yn annheilwng, ſydd yn bwytta ac yn yfed barnedigaeth iddo ei hun, am nad yw yn iawn farnu corph yr Arglwydd.

30 Oblegid hyn y mae llawer yn weiniaid ac yn lleſg yn eich myſg, a llawer yn huno.

[t] Pſa.31.5.

31 Canys [t] pe iawn farnem ni ein hunain, ni 'n bernid.

[u] Pſal. 94. 12, 13. Heb. 12. 5, 10.

32 Eithr pan i'n bernir, [u] i'n ceryddir gan yr Arglwydd, fel na'n damner gyd-a'r byd.

33 Am hynny, fy mrodyr, pan ddeloch ynghŷd i fwytta, arhoſwch ei gilydd.

34 Eithr o's bydd newyn ar neb, bwyttaëd gartref, fel na ddeloch ynghŷd i farnedigaeth. Ond y pethau eraill mi a'u trefnaf pan ddelwyf.

PEN. XII.

1 Bod amryw ddoniau yſprydawl, 7 Eithr y cwbl er lleſhâd; 8 ac o ran hynny hwy a gyfrennir mewn amryw foddion: 12 Megis y mae aelodau 'r corph naturiol yn gwaſanaethu bob un 16 er harddwch i'w gilydd, 22 er gwaſanaeth, 26 a chymmorth i'r un corph: 27 felly yr un modd y dylem ni wneuthur y naill er y llall, er mwyn gorphen dirgel gorph Chriſt.

EIthr am yſprydol *ddoniau*, frodyr, ni fynnwn i chwi fod heb wybod.

[a] Eph.2. 11, 12. 1 Theſ.1.9

2 Chwi a wyddoch [a] mai Cenhedloedd oeddych, yn eich arwain ymaith at yr eulynnod mudion, fel i'ch tywyſid.

‡ *ſchiſm*

[b] Mat 5.19.

3 Am hynny yr wyf yn hyſpyſu i chwi, [b] nad oes neb yn llefaru trwy Yſpryd Duw, yn

galw

‡ *anathema.* galw yr Ieſu yn ‡ eſgymmun-beth: ac [c] ni all
[c] 2 Cor. 3. 5. neb ddywedyd ‡ yr Arglwydd Ieſu, eithr trwy
‡ *mai Ieſu yw yr Arglwydd.* yr Yſpryd glân.

[d] Rhuf. 12. 4, &c. Heb. 2. 4. 1 Pet. 4. 10. 4 Ac [d] y mae amryw ddoniau, eithr [e] yr un Yſpryd.

[e] Eph. 4. 4. [f] Rhuf. 12. 6, 7, 8. Eph. 4. 11. 5 Ac [f] y mae amryw weinidogaethau, eithr yr un Arglwydd.

‡ *Neu, yr un Duw yw yr &c.* 6 Ac y mae amryw weithrediadau, ond yr un ‡ yw Duw, [g] yr hwn ſydd yn gweithredu pob peth ym mhawb.

[g] Eph. 1. 23. 7 Eithr eglurhâd yr Yſpryd a roddir i bob un er lleſ-hâd.

8 Canys i un trwy yr Yſpryd y rhoddir ymadrodd doethineb; ac i arall, ymadrodd gwybodaeth trwy yr un Yſpryd:

[h] Mat. 17. 19. Pen. 13. 2. [i] Mar. 16. 18. Iago 5. 14. 9 Ac i arall [h] ffydd, trwy yr un Yſpryd; ac i arall [i] ‡ ddawn i iachau, trwy yr un Yſpryd:

‡ *doniau.* 10 Ac i arall, wneuthur gwyrthiau; ac i arall, brophwydoliaeth; ac i arall, wahaniaeth yſpryddoedd; ac i arall, [k] amryw dafodau; ac i arall, gyfieithiad tafodau.

[k] Act. 2. 4. 11 A'r holl bethau hyn, y mae 'r un a'r unrhyw Yſpryd yn eu gweithredu, [l] gan rannu i
[l] Pen. 7. 7. 2 Cor. 10. 13 [m] Ioan 3. 8. Heb. 2. 4. bob un o'r nailltu, [m] megis y mae yn ewyllyſio.

[n] Rhu. 12. 4. Eph. 4. 4, 16. 12 Canys [n] fel y mae 'r corph yn un, ac iddo aelodau lawer, a holl aelodau 'r un corph, cyd
[o] Gal. 3. 16. bônt lawer, ydynt un corph; felly *y mae* [o] Chriſt hefyd.

[p] Rhuf. 6. 5. [q] Gal. 3. 28. Eph. 2. 13, 14, 16. Col. 3. 11. [r] Ioan 6. 63. 13 O herwŷdd [p] trwy un Yſpryd y bedyddiwyd ni oll yn un corph, [q] pa un bynnag ai Iuddewön ai Groegwŷr, ai caethion ai rhyddion; ac [r] ni a ddïodwyd oll i un Yſpryd.

14 Canys y corph nid yw un aelod, eithr llawer.

15 O's dywed y troed, Am nad wyf law, nid wyf o'r corph; ai am hynny nid yw efe o'r corph?

16 Ac o's dywed y gluſt, Am nad wyf lygad, nid wyf o'r corph; ai am hynny nid yw hi o'r corph?

17 Pe yr oll gorph *fyddai* lygad, pa le y byddai 'r clywed? pe 'r cwbl *fyddai* glywed, pa le y byddai 'r arogliad?

18 Eithr yr awr hon Duw a oſododd yr aelodau, bob un o honynt yn y corph, fel yr ewyllyſiodd efe.

19 Canys pe baënt oll un aelod, pa le y byddai 'r corph?

20 Ond yr awr hon, llawer *yw* 'r aelodau, eithr un corph.

21 Ac ni all y llygad ddywedyd wrth y llaw, Nid rhaid i mi wrthyt; na'r pen 'chwaith wrth y traed, Nid rhaid i mi wrthych.

22 Eithr yn hyttrach o lawer, yr aelodau o'r corph y rhai a dybir eu bod yn wannaf, ydynt angenrheidiol.

23 A'r rhai a dybiwn ni eu bod yn ammharchediccaf o'r corph, ynghylch y rhai hynny y goſodwn ychwaneg o barch; ac y mae *'n haelodau* anhardd yn cael ychwaneg o harddwch.

24 Oblegid ein *haelodau* hardd ni, nid rhaid iddynt *wrtho*. Eithr Duw a gyd-tymherodd y corph, gan roddi parch ychwaneg i'r hyn oedd ddeffygiol:

‡ *ſchiſm.* 25 Fel na byddai ‡ anghydfod yn y corph, eithr bod i'r aelodau ofalu 'r un peth tros ei gilydd.

26 A pha un bynnag ai dioddef a wnâ un aelod, y mae 'r holl aelodau yn cyd-ddioddef; ai anrhydeddu a wneir un aelod, y mae 'r holl aelodau yn cyd-lawenhau.

[s] Rhu. 12. 5. Eph. 1. 23. & 4. 12. & 5. 23, 30. Col. 1. 24. [t] Eph. 4. 11. [u] Eph. 2. 20. 27 Eithr [s] chwy-chwi ydych gorph Chriſt, ac aelodau o ran.

28 A [t] rhai yn wîr a oſododd Duw yn yr Eglwys, yn gyntaf Apoſtolion, [u] yn ail Prophwydi, yn drydydd Athrawön, yna gwyrthiau, wedi hynny doniau i iachau, cynnorthwyau, [x] llywodraethau, rhywiogaethau tafodau.

[x] Rhu. 12. 8. 1 Tim. 5. 17. Heb. 13. 17, 24. ‡ *Neu, nerthoedd.* 29 Ai Apoſtolion pawb? ai Prophwydi pawb? ai Athrawön pawb? ai ‡ gwneuthurwŷr gwyrthiau pawb?

30 A oes gan bawb ddoniau i iachau? a yw pawb yn lleſaru â thafodau? a yw pawb yn cyfieithu?

[y] Pen. 14. 1. 31 Eithr [y] deiſyfiwch y doniau goran. Ac etto yr wyf yn dangos i chwi ffordd dra rhagorol.

PEN. XIII.

1 Nad yw 'r doniau godidawcaf ddim heb gariad. 4 Canmoliaeth cariad perffaith, 13 a'i arddercharogrwydd thagor gobaith a ffydd.

[a] Pen. 12. 8, 9, 10. Edrych Mat. 7. 22. [b] Mat. 17. 20 Luc 17. 6. PE lleſarwn â thafodau dynion ac Angylion, ac heb fod gennyf gariad, yr wyf fel eſydd yn ſeinio, neu ſymbal yn tingcian.

2 A phe byddai gennyf [a] brophwydoliaeth, a gwybod o honof y dirgelion oll, a phob gwybodaeth; a phe bai gennyf yr holl ffydd, [b] fel y gallwn ſymmudo mynyddoedd, ac heb gennyf gariad; nid wyf fi ddim.

[c] Mar. 6. 1, 2 3 A [c] phe porthwn y tlodion â'm holl dda; a phe rhoddwn ſy nghorph i'm lloſgi, ac heb gariad gennyf, nid yw ddim lleſſâd i mi.

[d] Dih. 10 12. 1 Petr 4. 8. 4 [d] Y mae cariad yn hîr-ymaros, yn gymwynaſgar; cariad nid yw yn cynfigennu; nid yw cariad yn ‡ ymffroſtio, nid yw yn ymchwyddo;

‡ *anwadalu.*

[e] Pſ. 10. 24. Phil. 2. 4. 5 Nid yw yn gwneuthur yn anweddaidd; [e] nid yw yn ceiſio yr eiddi ei hun; ni chythruddir; ni feddwl ddrwg;

[f] Pſal. 10. 3. Rhuf. 1. 32. [g] 2 Ioan 4. 6 [f] Nid yw lawen am anghyfiawnder, onid [g] cyd-lawenhau y mae â'r gwirionedd.

7 Y mae yn dioddef pob dim, yn credu pob dim, yn gobeithio pob dim, yn ymaros â phob dim.

8 Cariad byth ni chwŷmp ymaith: Eithr pa un bynnag ai prophwydoliaethau, hwy a ballant; ai tafodau, hwy a beidiant; ai gwybodaeth, hi a ddiflanna.

9 Canys o ran y gwyddom, ac o ran yr ydym yn prophwydo.

10 Eithr pan ddelo yr hyn ſydd berffaith, yna yr hyn ſydd o ran a ddeleuir.

‡ *Neu, yr ymreſymmwn.* 11 Pan oeddwn fachgen, fel bachgen y lleſarwn, fel bachgen y deallwn, fel bachgen ‡ y meddyliwn: ond pan aethym yn ŵr, mi a rois heibio bethau bachgennaidd.

[h] 2 Cor. 3. 18. & 5. 7. Phil. 3. 12. [i] 1 Ioſ. 3. 2. 12 Canys [h] gweled yr ydym yr awr hon trwy ddrych mewn dammeg; ond yna, [i] wyneb yn wyneb: yn awr yr adwaen o ran; ond yna yr adnabyddaf megis i'm hadwaenir.

13 Yr awr hon y mae yn aros, ffydd, gobaith, cariad, y tri hyn; a'r mwyaf o'r rhai hyn yw cariad.

PEN. XIV.

1 *Canmol prophwydoliaeth,* 2, 3, 4 *a'i ofod o flaen llefaru â thafodau,* 6 *trwy gyffelybrwydd oddiwrth offer cerdd:* 12 *Rhaid yw cyfeirio pob un o'r ddau tu-ag at adeiladaeth,* 22 *megis tuag at eu gwîr a'u priodawl bennod.* 26 *Iawn arfer pob un o'r ddau,* 29 *a'u camarfer.* 34 *Gorafun gwragedd i lefaru yn yr Eglwys.*

a Pé. 22. 31. b Num. 11. 25, 29. c Act. 2. 4. & 10. 46.

DIlynwch gariad, a [a] deisyfiwch *ddoniau* yſprydol, [b] ond yn hyttrach fel y prophwydoch.

2 Canys yr hwn ſydd [c] yn llefaru â thafod *dieithr*, nid wrth ddynion y mae yn llefaru, onid wrth Dduw: canys nid oes neb yn gwrando; er hynny yn yr yſpryd y mae efe yn llefaru dirgeledigaethau.

3 Eithr yr hwn ſydd yn prophwydo ſydd yn llefaru wrth ddynion, *er* adeiladaeth, a chyngor, a chyſſur.

4 Yr hwn ſydd yn llefaru â thafod *dieithr*, ſydd yn ei adeiladu ei hunan; eithr yr hwn ſydd yn prophwydo, ſydd yn adeiladu yr Eglwys.

5 Mi a fynnwn ped faëch chwi oll yn llefaru â thafodau *dieithr*, ond yn hyttrach brophwydo o honoch: canys mwy yw yr hwn ſydd yn prophwydo, nâ'r hwn ſydd yn llefaru â thafodau, oddieithr iddo *ei* gyfieithu, fel y derbynio yr Eglwys adeiladaeth.

6 Ac yr awr hon, frodyr, o's deuaf attoch gan lefaru â thafodau, pa leſſâd a wnâf i chwi, oni lefaraf wrthych naill ai trwy [d] weledigaeth, neu trwy wybodaeth, neu trwy brophwydoliaeth, neu trwy athrawiaeth?

d Ad. 25.

7 Hefyd, pethau di-enaid wrth roddi ſain, pa un bynnag ai pibell ai telyn, oni roddant wahaniaeth yn y ſain, pa wedd y gwyddir y peth a genir ar y bibell, neu ar y delyn?

8 Canys o's yr udcorn a rydd ſain anhynod, pwy a ymbarottoa i ryfel?

9 Felly chwithau, oni roddwch â'r tafod ymadrodd deallus, pa wedd y gwybyddir y peth a leferir? canys chwi a ſyddwch yn llefaru wrth yr awyr.

10 Y mae cymmaint, yſgatfydd, o rywogaethau lleiſiau yn y byd, ac nid oes un o honynt yn aflafar.

11 Am hynny, oni wn i rym y llais, myfi a fyddaf Farbariad i'r hwn ſydd yn llefaru; a'r hwn ſydd yn llefaru a *fydd* i mi yn Farbariad.

12 Felly chwithau, gan eich bod yn awyddus i ‡ddoniau yſprydol, ceiſiwch ragori tuag at adeiladaeth yr Eglwys.

‡ *yſprydau.*

13 O herwŷdd pa ham, yr hwn ſydd yn llefaru â thafod *dieithr*, gweddïed ar iddo allu cyfieithu.

14 Canys o's gweddïaf â thafod *dieithr*, y mae fy yſpryd yn gweddïo, ond y mae fy neall yn ddiffrwyth.

15 Beth gan hynny? mi a weddïaf â'r yſpryd, ac a weddïaf â'r deall hefyd: [e] canaf â'r yſpryd, a chanaf â'r deall hefyd.

e Pſa. 47. 7. Eph. 5. 19. Col. 3. 16.

16 Canys o's bendithi â'r yſpryd, pa wedd y dywed yr hwn ſydd yn cyflawnu lle'r ‡ anghyfarwydd, Amen, ar dy ddodiad diolch, gan nas gŵyr beth yr wyt yn ei ddywedyd?

‡ *annyſgedig.*

17 Canys tydi yn ddïau ydwyt yn diolch yn dda, ond y llall nid yw yn cael ei adeiladu.

18 Yr ydwyf yn diolch i'm Duw fy môd i yn llefaru â thafodau yn fwy nâ chwi oll.

19 Ond yn yr Eglwys, gwell gennyf lefaru pum gair trwy fy neall, fel y dyſgwyf eraill hefyd, na myrddiwn o eiriau mewn tafod *dieithr*.

20 O frodyr, [d] na fyddwch fechgyn mewn deall: eithr mewn drygioni byddwch blant; ond mewn deall byddwch berffaith.

d Pſ. 131. 2. Mat. 11. 25. & 18. 3. Rhu. 16. 19.

21 Yn y Ddeddf y mae yn 'ſgrifennedig, [e] Trwy rai eſtroniaithus, a thrwy wefuſau eſtronol y llefaraf wrth y bobl hyn; ac ni'm gwrandawânt felly, medd yr Arglwydd.

e Eſay 28. 11, 12.

22 Am hynny tafodau ydynt arwŷdd, nid i'r rhai ſy yn credu, ond i'r rhai di-grêd; eithr prophwydoliaeth nid i'r rhai di-grêd, ond i'r rhai ſy yn credu.

23 Gan hynny o's daw yr Eglwys oll ynghŷd i'r un lle, a llefaru o bawb â thafodau *dieithr*, a dyfod o rai annyſgedig neu ddi-grêd i mewn; oni ddywedant eich bod yn ynfydu?

24 Eithr o's prophwyda pawb, a dyfod o un di-grêd neu annyſgedig i mewn, *efe* a argyoeddir gan bawb, a fernir gan bawb:

25 Ac felly y gwneir dirgelion ei galon ef yn amlwg; ac felly gan ſyrthio ar ei wyneb, *efe* a addola Dduw, gan ddywedyd [f] fod Duw yn wîr ynoch.

f Eſay 45. 14. Zech. 8. 23.

26 Beth gan hynny, frodyr? pan ddeloch ynghŷd, y mae gan bob un o honoch Pſalm, [g] y mae ganddo athrawiaeth, y mae ganddo datcuddiad, y mae ganddo ddatcuddiad, y mae ganddo gyfieithiad: gwneler pob peth er adeiladaeth.

g Pen. 12. 8, 9, 10. Ad. 6.

27 O's llefara neb â thafod *dieithr*, *gwneler* bob yn ddau, neu o'r mwyaf *bob* yn dri, a *hynny* ar gylch; a chyfieithed un.

28 Eithr oni bydd cyfieithydd, tawed yn yr Eglwys; eithr llefared wrtho ei hun, ac wrth Dduw.

29 A llefared y prophwydi, ddau neu dri, a barned y llaill.

30 Ac o's datcuddir *dim* i *un* arall a fo yn eiſtedd yno, tawed y cyntaf.

31 Canys chwi a ellwch oll brophwydo bob yn un, fel y dyſgo pawb, ac y cyſſurer pawb.

32 Ac y mae yſprydoedd y prophwydi yn ddaroſtyngedig i'r prophwydi.

33 Canys nid yw Duw *awdur* anghydfod, ond tangneddyf, [h] fel yn holl Eglwyſi y Sainct.

h Pé. 11. 16. i 1 Tim. 2. 11, 12.

34 [i] Tawed eich gwragedd yn yr Eglwyſi; canys ni chaniadhâwyd iddynt lefaru, ond [k] bod yn ddaroſtyngedig, megis ag y mae [l] y gyfraith yn dywedyd.

k Pen. 11. 3. Eph. 5. 22. Col. 3. 18. 1 Pet. 3. 1. l Gen. 3. 16.

35 Ac o's mynnant ddyſgu dim, ymofynnant â'u gŵŷr gartref; oblegid anweddaidd yw i wragedd lefaru yn yr Eglwys.

36 Ai oddïwrthych chwi yr aeth gair Duw allan? neu ai attoch chwi yn unig y daeth ef?

37 [m] O's ydyw neb yn tybied ei fod yn brophwyd neu yn yſprydol, cydnabydded y pethau yr wyf yn eu hyſgrifennu attoch, mai gorchymynion yr Arglwydd ydynt.

m 2 Cor. 10. 7. 1 Ioan 4. 6.

38 Eithr od yw neb heb wybod, bydded heb wybod.

39 Am

39 Am hynny, frodyr, byddwch awyddus i brophwydo, ac na waherddwch lefaru â thafodau *dieithr*.

40 Gwneler pob peth yn weddaidd, ac mewn trefn.

PEN. XV.

4 Wrth Adgyfodiad Chriſt, 12 *y mae efe yn profi y bydd rhaid i ninnau adgyfodi, yn erbyn y rhai a wadant adgyfodiad y cnawd.* 21 *Ffrwyth,* 35 *a dull yr adgyfodiad;* 51 *ac fel y newidir y rhai a gaffer yn fyw ar y dydd diweddaf.*

a Gal. 1.11. HEfyd yr ydwyf yn yſpyſu i chwi, frodyr, yr Eſengyl a bregethais i chwi, [a] yr hon hefyd a dderbyniaſoch, ac yn yr hon yr ydych yn ſefyll,

b Rhu. 1.16. Pen. 1.21. 2 [b] Trwy yr hon i'ch cedwir hefyd, o's ydych yn dal *yn eich côf* â pha ymadrodd yr efangylais i chwi, oddieithr c darfod i chwi gredu yn ofer.

c Gal. 3.4.

d Pſ. 11.23. 3 Canys [d] mi a draddodais i chwi ar y cyntaf, e Gal. 1.12. [e] yr hyn hefyd a dderbyniais, ſarw o Griſt tros ein pechodau ni, f Pſal. 22. 15, &c. Eſay 53. 5, &c. Dan. 9.26. Luc 24. 26. 1 Pet. 1.11. & 2. 24. [f] yn ôl yr yſgrythyrau;

g Pſ. 16. 10. Eſay 53.10. Hoſ. 6. 2. h Luc 24. 34. i Mar. 16.14. Luc 24. 36. Ioan 20.19. Act. 10. 41. 4 A'i gladdu, a'i gyfodi y trydydd dydd [g] yn ôl yr yſgrythyrau;

5 [h] A'i weled ef gan Cephas, yna [i] gan y deuddeg.

k Luc 24.50 l Act. 9.4. & 22.14,18. Pen. 9. 1. 6 Wedi hynny y gwelwyd ef gan fwy nâ phum-cant brodyr ar un-waith, o'r rhai y mae y rhan fwyaf yn aros hyd yr awr hon; eithr rhai a hunaſant.

m Eph. 3.8. 7 Wedi hynny y gwelwyd ef gan Iago, yna [k] gan yr holl Apoſtolion.

8 [l] Ac yn ddiweddaf oll y gwelwyd ef gennyf finneu hefyd, megis gan un an-nhymmig.

n Act. 9.1. Gal. 1. 13. 1 Tim. 1.30. o Eph. 3.7,8. 9 Canys [m] myfi yw 'r lleiaf o'r Apoſtolion, yr hwn nid wyf addas i'm galw yn Apoſtol, am [n] i mi erlid Eglwys Dduw.

p 2 Cor. 11 23. & 12.11. q Mat. 10.20 2 Cor. 3. 5. Phil. 2, 13. 10 Eithr [o] trwy râs Duw yr ydwyf yr hyn ydwyf: a'i râs ef, yr hwn *a roddwyd* i mi, ni bu yn ofer; ond [p] mi a lafuriais yn helaethach nâ hwynt oll: ac [q] nid myfi 'chwaith, ond grâs Duw yr hwn *oedd* gyd-a mi.

11 Am hynny pa un bynnag, ai myfi ai hwynt-hwy; felly yr ydym yn pregethu, ac felly y credaſoch chwi.

12 Ac o's pregethir Chriſt, ei gyfodi *ef* o feirw, pa fodd y dywed rhai yn eich plith chwi nad oes adgyfodiad y meirw?

13 Eithr onid oes adgyfodiad y meirw, ni chyfodwyd Chriſt 'chwaith.

14 Ac o's Chriſt ni chyfodwyd, ofer yn wîr yw ein pregeth ni, ac ofer hefyd yw eich ffydd chwithau.

r Actau 2. 24, 32. 15 Fe a'n ceir hefyd yn gau-dyſtion i Dduw: canys [r] ni a dyſtiaſom am Dduw, ddarfod iddo gyfodi Chriſt, yr hwn nis cyfododd efe, o's y meirw ni chyfodir.

16 Canys o's y meirw ni chyfodir, ni chyfodwyd Chriſt 'chwaith.

17 Ac o's Chriſt ni chyfodwyd, ofer yw eich ffydd chwi; yr ydych etto yn eich pechodau.

18 Yna hefyd y cyſrgollwyd y rhai a hunaſant ynGhriſt.

19 O's yn y byd yma yn unig y gobeithiwn ynGhriſt, truanaſ o'r holl ddynion ydym ni.

s 1 Petr 1.3. t Act. 26 23. Ad. 23. Col. 1. 18. Dat. 1. 5. u Rhuf. 5. 12, 17. x Ioſ 11.23. 20 Eithr yn awr [s] Chriſt a gyfodwyd oddiwrth y meirw, *ac* a wnaed [t] yn flaen-ffrwyth y rhai a hunaſant.

21 Canys [u] gan *fod* marwolaeth trwy ddyn, [x] trwy ddyn hefyd y *mae* adgyfodiad y meirw.

22 Oblegid megis yn Adda y mae pawb yn meirw, felly hefyd ynGhriſt y bywheir pawb.

y Ad. 20. 1 Theſ. 4. 15, 16, 17. 23 Eithr [y] pob un yn ei drefn ei hun: y blaen-ffrwyth yw Chriſt; wedi hynny y rhai ydynt eiddo Chriſt, yn ei ddyfodiad ef.

24 Yna y *bydd* y diwedd, wedi y rhoddo *efe* y deyrnas i Dduw a'r Tâd, wedi iddo ddileu pob pendefigaeth, a phob awdurdod a nerth.

z Pſ. 110.1. Act. 2. 34. Heb. 1. 13. & 10. 13. a Dan. 2.44. 25 Canys rhaid iddo deyrnaſu, [z] hyd oni oſodo ei holl elynnion tan ei draed.

26 [a] Y gelyn diweddaf a ddinyſtrir yw yr angau.

b Pſal. 8. 6 Mat. 28. 18 Heb. 2. 8. 27 Canys [b] efe a ddaroſtyngodd bob peth tan ei draed ef. Eithr pan yw yn dywedyd fod pob peth wedi eu daroſtwng, amlwg *yw* mai oddieithr yr hwn a ddaroſtyngodd bob peth iddo.

c Pen. 3.23. & 11. 3. 28 A phan ddaroſtynger pob peth iddo, yna [c] y Mâb ei hun hefyd a ddaroſtyngir, i'r hwn a ddaroſtyngodd bob peth iddo ef, fel y byddo Duw oll yn oll.

d Gal. 5.11. 29 O's amgen, beth a wnâ y rhai a fedyddir tros y meirw, o's y meirw ni chyfodir ddim? pa ham ynte y bedyddir hwy tros y meirw?

30 A [d] pha ham yn ydym ninnau mewn perygl bob awr?

e Rhu. 8.36. Pen. 4. 9. 2 Cor. 4. 10, 11. ‡ *yſb yw.* f 1 Theſ. 2. 19. g 2 Cor. 1. 8. 31 [e] Yr ydwyf beunydd yn marw, ‡ myn [f] eich gorfoledd yr hon ſydd gennyf ynGhriſt Ieſu ein Harglwydd.

32 O's yn ôl dull dyn [g] yr ymleddais âg anifeiliaid yn Epheſus, pa pef hâd fydd i mi oni chyfodir y meirw? [h] Bwyttawn ac yfwn; canys y foru marw yr ydym.

h Eſay 22. 13. & 56.12. Docth. 2. 6. 33 Na thwyller chwi, y mae ymddiddanion drwg yn llygru moeſau da.

i Rhuf. 13. 11. Eph. 5. 14. k Pen. 6. 5. l Eze. 37. 3. 34 [i] Deffrowch yn gyfiawn, ac na phechwch: canys nid oes gan rai wybodaeth am Dduw. [k] Er cywilydd i chwi yr wyf yn dywedyd hyn.

35 Eithr fe a ddywaid rhyw un, [l] Pa fodd y cyfodir y meirw? ac â pha ryw gorph y deuant?

m Ioan 12. 24. 36 Oh ynfyd, [m] y peth yr wyt ti yn ei hau, ni fywheir oni bydd efe marw.

37 A'r peth yr wyt yn ei hau, nid y corph a fydd yr ydwyt yn ei hau, ond gronyn noeth, yſgatfydd o wenith, neu o ryw *rawn* arall.

38 Eithr Duw ſydd yn rhoddi iddo gorph fel y mynnodd efe, ac i bob hedyn ei gorph ei hun.

39 Nid *yw* pob cnawd un-rhyw gnawd: eithr arall yw cnawd dynion, ac arall yw cnawd anifeiliaid, a *chnawd* arall ſydd i byſgod, ac arall i adar.

40 Y mae hefyd gyrph nefol, a chyrph daiarol: ond arall yw gogoniant y rhai nefol, ac arall y rhai daiarol.

41 Arall *yw* gogoniant yr haul, ac arall *yw* gogoniant y lloer, ac arall *yw* gogoniant y ſêr: canys y mae rhagor rhwng ſeren a ſeren mewn gogoniant.

n Dan 12.3. Mat. 13.43. o Phil. 3.20.

42 n Felly hefyd *y mae* adgyfodiad y meirw. o Efe a heuir mewn llygredigaeth, ac a gyfodir mewn anllygredigaeth:

43 Efe a heuir mewn ammarch, ac a gyfodir mewn gogoniant: efe a heuir mewn gwendid, ac a gyfodir mewn nerth: efe a heuir yn gorph anianol, ac a gyfodir yn gorph yſprydol.

44 Y mae corph anianol, ac y mae corph yſprydol.

p Gen. 2. 7. q Rhu. 5. 14.

45 Felly hefyd y mae yn 'ſgrifennedig, p Y dyn cyntaf Addaf *a wnaed* yn enaid byw, q a'r Adda diweddaf yn yſpryd yn bywhau.

46 Eithr nid cyntaf yr yſprydol, ond yr anianol; ac wedi hynny yr yſprydol.

r Ioan 3. 13, 31.

47 Y dyn cyntaf o'r ddaiar yn ddaiarol; yr ail dyn yr Arglwydd r o'r nef.

48 Fel y mae y daiarol, felly y mae y rhai daiarol; ac fel y mae y nefol, felly y mae y rhai nefol hefyd.

ſ Gen. 5. 3. t Rhu. 8. 28. 2 Cor. 3. 18. & 4. 11. Phil. 3. 21. 1 Ioan 3. 2. u Ioſ 3. 3, 5.

49 Ac ſ megis y dygaſom ddelw y daiarol, t ni a ddygwn hefyd ddelw y nefol.

50 Eithr hyn meddaf, ô frodyr, na ddichon u cîg a gwaed etifeddu teyrnas Dduw; ac nad yw llygredigaeth yn etifeddu anllygredigaeth.

x 1 Theſ. 4. 15, 16, 17.

51 Wele, yr wyf yn dywedyd i chwi ddirgelwch; x Ni hunwn ni oll, eithr ni a newidir oll mewn moment, ar darawiad llygad, wrth yr udcorn diweddaf.

y Mat. 24. 31. 1 Theſ. 4. 16.

52 Canys y yr udcorn a gân, a'r meirw a gyfodir yn anllygredig, a ninnau a newidir.

z 2 Cor. 5. 4.

53 O herwŷdd rhaid i'r llygradwy hwn wiſgo anllygredigaeth, ac z i'r marwol hwn wiſgo anfarwoldeb.

54 A phan ddarffo i'r llygradwy hwn wiſgo anllygredigaeth, ac i'r marwol hwn wiſgo anfarwoldeb, yna y bydd yr ymadrodd a 'ſgrifennwyd, a Angau a lyngcwyd mewn buddugoliaeth.

a Eſay 25. 8. Dat. 20. 14.

b Hoſ. 13. 14.

55 b O angau, pa le y mae dy golyn? ô ‡ uffern, pa le mae dy fuddugoliaeth?

‡ Neu, *y bedd.*

c Rhu. 5. 13. & 7. 5, 15.

56 Colyn angau yw pechod, a c grym pechod *yw* 'r gyfraith.

d 1 Ioſ 5. 5.

57 Ond i Dduw y byddo 'r diolch, yr hwn ſydd yn rhoddi i ni d fuddugoliaeth trwy ein Harglwydd Ieſu Griſt.

‡ yn *ymbaethu.* ‡ gan *wybod.*

58 Am hynny, fy mrodyr anwyl, byddwch ſiccr, a diymmod, ‡ *a* helaethion yngwaith yr Arglwydd yn oeſtadol, ‡ a *chwi* yn gwybod nad yw eich llafur chwi yn ofer yn yr Arglwydd.

PEN. XVI.

1 Y mae yn eu hannog i borthi angen y brodyr yn Jeruſalem: 10 yn canmol Timotheus, 13 ac ar ôl rhybuddion caredig, 16 yn diweddu ei Epiſtol ag amryw annherchion.

4057 a Act. 11. 29. & 24. 17. Rhu. 15. 26. 2 Cor. 8. 4. & 9. 1, 2, 12. b Act. 20. 7. Dat. 1. 10.

HEfyd am a y gaſgl i'r ſainct, megis yr ordeiniais i Eglwyſi Galatia, felly gwnewch chwithau.

2 b Y *dydd* cyntaf o'r wythnos, pob un o honoch rhodded heibio yn ei ymyl gan dryſſori, fel y llwyddodd *Duw* ef, fel na byddo caſgl pan ddelwyf fi.

c 2 Cor. 8. 16, 19.

3 A c phan ddelwyf, pa rai bynnag a ddanoſoch eu bod yn gymmeradwy trwy lythyrau, y rhai hynny a ddanfonaf i ddwyn eich rhôdd i Jeruſalem.

‡ Neu, *o'a bydd a ddas.*

4 Ac ‡ o's bydd y peth yn haeddu i minneu hefyd fyned, hwy a gânt fyned gyd-a mi.

d Act. 19. 21. 2 Cor. 1. 16.

5 Eithr mi a ddeuaf attoch, d gwedi yr elwyf trwy Macedonia: (canys trwy Macedonia yr wyf yn myned.)

6 Ac nid hwyrach yr arhoſaf gyd-a chwi, neu y gaiaſaf hefyd, fel i'm hebryngoch i ba le bynnag yr elwyf.

e Act. 18. 21. Pen. 4. 19. Iago 4. 15.

7 Canys nid oes i'm bryd eich gweled yn awr ar fy hynt; ond yr wyf yn gobeithio 'r arhoſaf ennyd gyd-a chwi, e o's canhiada yr Arglwydd.

8 Eithr mi a arhoſaf yn Epheſus hyd y Sulgwŷnn.

f Act. 14. 27. 2 Cor. 2. 12. Col. 4. 3.

9 Canys f agorwyd i mi ddrŵs mawr a grymmus, ac *y mae* gwrthwyneb-wŷr lawer.

g Pen. 4. 17. b Rhu. 16. 2. Phil. 2. 22. i 1 Theſ. 3. 2. i 1 Tim. 4. 12.

10 Ac g o's Timotheus a ddaw, edrychwch ar ei fod yn ddiofn gyd-a chwi: canys h gwaith yr Arglwydd y mae yn ei weithio, fel finneu.

11 i Am hynny na ddiyſtyred neb ef; ond hebryngwch ef mewn heddwch, fel y delo attafi: canys yr wyf fi yn ei ddiſgwil ef gyd-a'r brodyr.

12 Ac am y brawd Apollos, mi a ymbiliais lawer ag ef am ddyfod attoch chwi gyd-a'r brodyr: eithr er dim nid oedd ei ewyllys ef i ddyfod yr awron; ond efe a ddaw pan gaffo amſer cyfaddas.

13 Gwiliwch, ſefwch yn y ffydd, ymwrolwch, ymgryfhewch.

14 Gwneler eich holl bethau chwi mewn cariad.

k Rhu. 16. 5.

15 Ond yr ydwyf yn attolwg i chwi, frodyr, (chwi a adwaenoch dŷ Stephanas mai k blaen-ffrwyth Achaia ydyw, ac iddynt ymoſod i weinidogaeth y Sainct)

l Heb. 13. 17.

16 l Fod o honoch chwithau yn ddaroſtyngedig i'r cyfryw, ac i bob un ſydd yn cyd-weithio, ac yn llafurio.

17 Ac yr ydwyf yn llawen am ddyfodiad Stephanas, a Ffortunatus, ac Achaicus: canys m eich diffyg chwi hwy a'i cyflawnaſant.

m Phil. 2. 30 Phile. 13.

18 Canys hwy a eſmwythaſant ar fy yſpryd i, a'r eiddoch chwithau: n cydnabyddwch gan hynny y cyfryw rai.

n 1 Theſ. 5. 12.

19 Y mae Eglwyſi Aſia yn eich annerch chwi. Y mae Acuila a Phriſcilla, o gyd-a'r Eglwys ſydd yn eu tŷ hwynt, yn eich annerch chwi yn yr Arglwydd, yn ‡ fynych.

o Rhu. 16. 5. ‡ Neu, *fawr.*

20 Y mae y brodyr oll yn eich annerch. P Annherchwch ei gilydd â chuſan ſancteiddiol.

p Rhu. 16. 16.

21 q Yr annerch â'm llaw i Paul fy hun.

q Col. 4. 18. 2 Theſ. 3. 17.

22 Od oes neb nid yw yn caru yr Arglwydd Ieſu Griſt, bydded Anathema Maranatha.

r Rhu. 16. 20.

23 r Gras ein Harglwydd Ieſu Griſt a fyddo gyd-a chwi.

24 Fy ſerch inneu a fo gyd-a chwi oll yng-Ghriſt Ieſu. Amen.

¶ Yr *Epiſtol* cyntaf at y Corinthiaid a 'ſgrifennwyd o Philippi, gyd-ag Stephanas, a Ffortunatus, ac Achaicus, a Thimotheus.

Ail

Ail Epiſtol PAUL yr Apoſtol at y CORINTHIAID.

PENNOD I.

3 Y mae 'r Apoſtol yn eu cyſſuro hwy yn erbyn trallod, trwy 'r diddanwch a'r ymwared a roiſai Duw iddo ef, megis yn ei holl gyſyngderau, 8 felly yn enwedig yn ei berygl diweddar yn Aſia: 12 a chan gymmeryd tyſtiolaeth o'i gydwybod ei hun, a'r eiddynt hwythau, am ei ddidwyll ddull yn pregethu angbyfnewidiol wirionedd yr Efengyl, 15 y mae efe yn ei eſguſodi ei hun nas daethai attynt, gan iddo wneuthur hynny nid o yſgafnder meddwl, eithr o'i dynerwch tu-ag attynt hwy.

4063 PAul Apoſtol Ieſu Griſt, trwy ewyllys Duw, a'r brawd Timotheus, at Eglwys Dduw yr hon ſydd yn Corinth, gyd-a'r holl Seinctiau, y rhai ſy yn holl Achaia:

a Gal. 1. 3. 2 [a] Grâs fyddo i chwi, a thangneddyf oddiwrth Dduw ein Tâd, a'r Arglwydd Ieſu Griſt.

b Eph. 1. 3. 1 Pêtr 1. 3. 3 [b] Bendigedig *fyddo* Duw, a Thâd ein Harglwydd ni Ieſu Griſt, Tâd y trugareddau, a Duw pob diddanwch;

4 Yr hwn ſydd yn ein diddanu ni yn ein holl orthrymder, fel y gallom ninnau ddiddanu y rhai ſy mewn dim gorthrymder, trwy y diddanwch, â'r hwn i'n diddenir ni ein hunain gan Dduw.

c Actau 9. 4. Pen. 4. 10. Col. 1. 24. 5 Oblegid fel [c] y mae dioddefiadau Chriſt yn amlhau ynom ni; felly trwy Griſt y mae ein diddanwch ni hefyd yn amlhau.

d Pen. 4. 15. 6 A pha un bynnag ai ein gorthrymmu yr ydys, [d] er diddanwch ac iechydwriaeth i chwi y *mae*, yr hon a weithir trwy ymaros tan yr un dioddefiadau, y rhai yr ydym ninnau yn eu dioddef; ai ein diddanu yr ydys, er diddanwch ac iechydwriaeth i chwi *y mae hynny*.

7 Ac *y mae* ein gobaith yn ſiccr am danoch, gan i ni wybod, mai megis yr ydych yn gyfrannogion o'r dioddefiadau, felly *y byddwch* hefyd o'r diddanwch.

e Act. 19. 23. 1 Cor. 15. 32. 8 Canys ni ſynnem i chwi fod heb wybod, frodyr, am [e] ein cyſtudd a ddaeth i ni yn Aſia, bwyſo arnom yn ddirfawr uwch ben *ein* gallu, hyd onid oeddem yn ammau cael byw hefyd.

f Jer. 17. 5, 7. 9 Eithr ni a gawſom ynom ein hunain farn angau, fel [f] na byddai i ni ymddiried ynom ein hunain, ond yn Nuw, yr hwn ſydd yn cyfodi y meirw.

10 Yr hwn a'n gwaredodd ni oddiwrth gyfryw ddirfawr angau, ac ſy yn ein gwaredu; yn yr hwn yr ydym yn gobeithio, y gwared ni hefyd rhag llaw:

g Rhu. 15. 30. Phil. 1. 19. Phile. 22. h Pen. 4. 15. 11 A chwithau hefyd [g] yn cyd-weithio troſom mewn gweddi, fel, [h] am y rhoddiad a rodded i ni o herwŷdd llawer, y rhodder diolch gan lawer troſom.

12 Canys ein gorfoledd ni yw hyn, *ſef* tyſtiolaeth ein cydwybod, mai mewn ſymlrwydd, a phurdeb duwiol, [i] nid mewn doethineb cnawdol, ond trwy râs Duw, yr ymddygaſom yn y byd, ond yn hyttrach tu-ag attoch chwi. i 1 Cor. 6. 4, 13.

13 Canys nid ydym yn 'ſgrifennu amgen bethau attoch, nag yr ydych yn eu darllain, neu yn eu cydnabod, ac yr wyf yn gobeithio a gydnabyddwch hyd y diwedd hefyd.

14 Megis y cydnabuoch ni o ran, [k] mai nyni *yw* eich gorfoledd chwi, fel [l] chwithau yr eiddom ninnau hefyd, yn nydd yr Arglwydd Ieſu. k Pen. 5. 12. l Phil. 2. 16. & 4. 1. 1 Theſ. 2. 19, 20.

15 Ac yn yr hyder hyn, yr oeddwn yn ewyllyſio dyfod attoch o'r blaen, fel y caffech [m] ail grâs; 4062 m Rhu. 1. 11

16 A myned heb eich llaw chwi i Macedonia, a [n] dyfod trachefn o Macedonia attoch, a chael ſy hebrwng gennwch i Judea. n 1 Cor. 16. 5

17 Gan hynny pan oeddwn yn bwriadu hyn, a arferais i yſgafnder? neu y pethau yr wyf yn eu bwriadu, ai ar ôl y cnawd yr wyf yn eu bwriadu? fel y byddai gyd-a mi, Iê, ïe, ac Nag ê, nag ê.

18 Eithr ffyddlon *yw* Duw, a'n hymadrodd ni wrthych chwi ni bu Iê, a Nag ê.

19 Canys Mâb Duw Ieſu Griſt, yr hwn a bregethwyd yn eich plith gennym ni, *ſef* gennyf fi a Silfanus, a Thimotheus, nid ydoedd Iê, ac Nag ê, eithr ynddo ef Iê ydoedd. 4057

20 Oblegid holl addewidion Duw ynddo ef *ydynt* Iê, ac ynddo ef Amen, er gogoniant i Dduw trwöm ni.

21 A'r hwn ſydd yn ein cadarnhau ni gyd-a chwi ynGhriſt, ac [o] a'n heneiniodd ni, *yw* Duw: o 1 Ioan 2. 20, 27.

22 Yr hwn hefyd [p] a'n ſeliodd, ac [q] a roës ‡ ernes yr Yſpryd yn ein calonnau. p Eph. 1. 13. & 4. 30. 2 Tim. 2. 19. Dat. 2. 17. q Pen. 5. 5. Eph. 1. 14. ‡ *neu* arwyddion.

23 Ac [r] yr wyf fi yn galw Duw yn dyſt ar fy enaid, [ſ] mai er eich arbed chwi na ddaethym etto i Corinth. r Rhu. 1. 9. ſ 1 Cor. 4. 21 Pen. 2. 3. & 12. 20. & 13. 2, 10. 2 Cor. 3. 5. 1 Petr 5. 3.

24 Nid am [t] ein bod yn arglwyddiaethu ar eich ffydd chwi, ond yr ydym yn gyd-weithwŷr i'ch llawenydd: oblegid [u] trwy ffydd yr ydych yn ſefyll. t Rhu. 11. 20

PEN. II.

1 Wedi iddo ddangos yr achos na ddaethai efe attynt, 6 y mae efe yn erchi iddynt faddeu i'r dyn a eſgymmunaſid, a'i gyſſuro: 10 megis y maddeuaſai yntef iddo, ar ei wîr edifeirwch: 12 gan ddangos hefyd yr achos pa ham yr aethai efe o Troas i Macedonia, 14 a'r llwyddiant a'r ffynniant a roiſai Duw i'w bregeth ef ym mhob lle.

EIthr mi a fernais hyn ynof fy hunan, na ddelwn drachefn mewn triſtwch attoch.

2 Oblegid o's myfi a'ch triſtâf chwi, pwy yw 'r hwn a'm llawenhâ i, ond yr hwn a driſtâwyd gennyfi.

3 Ac mi a 'ſgrifennais hyn yma attoch, fal pan ddelwn [a] na chawn driſtwch oddiwrth y rhai y dylwn lawenhau; [b] gan hyderu am danoch oll, fod fy llawenydd i *yn llawenydd* i chwi oll.

4063 4 Canys o orthrymder mawr, a chyfyngder calon yr yſgrifennais attoch â dagrau lawer, nid fel i'ch triſtaid chwi, eithr fel y gwbyddech y cariad ſydd gennyf yn helaethach tu-ag attoch chwi.

5 Ac [c] o's gwnaeth neb driſtau, ni wnaeth efe i mi driſtau, ond o ran; rhag i mi bwyſo arnoch chwi oll.

6 Digon i'r cyfryw *ddyn* y cerydd yma *a ddaeth* oddiwrth laweroedd.

7 Yn gymmaint ag y dylech yn y gwrthwyneb, yn hytrach faddeu *iddo*, a'i ddiddanu, rhag llyngcu y cyfryw gan ormod triſtwch.

8 Am hynny yr ydwyf yn attolwg i chwi gadarnhau eich cariad tu-ag atto ef.

9 Canys er mwyn hyn hefyd yr yſgrifennais, fel y gwybyddwn brawf o honoch, a ydych ufudd ym mhob peth.

10 I'r hwn yr ydych yn maddeu dim iddo, *yr wyf* finneu: canys o's maddeuais ddim, i'r hwn y maddeuais, er eich mwyn chwi *y maddeuais*, yngolwg Chriſt.

11 Fel na'n ſiommer gan Satan: canys nid ydym heb wybod ei ddichellion ef.

12 Eithr [d] gwedi i mi ddyfod i Troas, i *bregethu* Efengyl Criſt, ac [e] wedi agoryd i mi ddrws gan yr Arglwydd,

13 Ni chefais lonydd yn fy yſpryd, am na chefais [f] Titus fy mrawd, eithr gan ganu yn iach iddynt, mi a euthym ymaith i Macedonia.

14 Ond i Dduw *y byddo 'r* diolch, yr hwn yn oeſtad ſydd yn peri i ni oruchafiaeth yngGhriſt, ac ſydd yn eglurhau [g] arogledd ei wybodaeth trwöm ni ym mhob lle.

15 Canys per-arogl Chriſt ydym ni i Dduw, [h] yn y rhai cadwedig, ac yn y rhai colledig:

16 [i] I'r naill yr *ydym* yn arogl marwolaeth i farwolaeth; ac i'r llaill, yn arogl bywyd i fywyd. A [k] phwy ſydd ddigonol i'r pethau hyn?

17 Canys nid ydym ni, megis llawer, [l] yn gwneuthur maſnach o air Duw: eithr megis o burdeb, eithr megis o Dduw, yngwydd Duw yr ydym yn llefaru ynGhriſt.

PEN. III.

1 *Rhag i'w gau-athrawon hwy roi gwâg-orfoledd yn ei erbyn ef, y mae efe yn dangos fod ffydd a doniau y Corinthiaid yn canmol ei weinidogaeth ef yn ddigon helaeth.* 6 *Ac ar hyn trwy gyffelybrwydd rhwng gweinidogion y ddeddf a'r Efengyl,* 12 *y mae efe yn profi fod ei weinidogaeth ef yn rhagori, o gymmaint ag y mae Efengyl y bywyd, a rhydd-did, yn fwy gogoneddus nâ chyfraith damnedigaeth.*

A I dechreu yr ydym dracheſn ein canmol ein hunain? Ai rhaid i ni, megis i rai, wrth lythyrau canmoliaeth attoch chwi, neu rai canmoliaeth oddiwrthych chwi?

2 [b] Ein llythyr ni ydych chwi, yn 'ſgrifennedig yn ein calonnau, yr hwn a ddeellir, ac a ddarllennir gan bob dyn.

3 Gan fod yn eglur mai llythyr Chriſt ydych, wedi ei weini gennym ni, wedi ei 'ſgrifennu nid ag inc, ond ag Yſpryd y Duw byw; nid [c] mewn llechau cerrig, eithr [d] mewn llechau cnawdol y galon.

4 A chyfryw hyder ſydd gennym trwy Griſt ar Dduw:

5 [e] Nid o herwŷdd ein bod yn ddigonol o honom ein hunain, i feddwl dim megis o honom ein hunain; eithr [f] ein digonedd ni ſydd o Dduw:

6 Yr hwn hefyd a'n gwnaeth ni [g] yn weinidogion cymmwys [h] y Teſtament newŷdd, nid [i] i'r llythyren ond i'r Yſpryd: canys [k] y mae y llythyren yn lladd, ond yr Yſpryd ſydd yn bywhau.

7 Ac o's bu gweinidogaeth angau mewn llythyrennau [l] wedi ei hargraphu ar gerrig mewn gogoniant, [m] fel na allai plant yr Iſraël edrych yn graff yn wyneb Moſes, gan ogoniant ei wynebpryd, yr hwn *ogoniant* a ddilëwyd;

8 Pa fodd yn hyttrach na bydd gweinidogaeth yr Yſpryd mewn gogoniant?

9 Canys o's bu gweinidogaeth damnedigaeth *yn* ogoniant, mwy o lawer y mae gweinidogaeth [n] cyfiawnder yn rhagori mewn gogoniant.

10 Canys hefyd ni ogoneddwyd yr hyn a ogoneddwyd, yn y rhan hon, o herwŷdd y gogoniant tra rhagorol.

11 Oblegid o's bu yr hyn a ddeleuid yn ogoneddus, mwy o lawer *y bydd* yr hyn ſydd yn aros yn ogoneddus.

12 Am hynny gan fod gennym gyfryw obaith, [o] yr ydym yn arfer hyfder mawr.

13 Ac nid megis [p] y goſodod Moſes orchudd ar ei wyneb, fel nad edrychai plant Iſraël yn graff ar [q] ddiwedd yr hyn a ddeleuid.

14 Eithr ‡ [r] dallwyd eu meddyliau hwynt. Canys hyd y dydd heddyw y mae yr un gorchudd, wrth ddarllen yr hên Deſtament, yn aros heb ei ddatcuddio, yr hwn ynGhriſt a ddileuir.

15 Eithr hyd y dydd heddyw pan ddarllennir Moſes, y mae 'r gorchudd ar eu calon hwynt.

16 Ond [ſ] pan ymchwelo at yr Arglwydd, [t] tynnir ymaith y gorchudd.

17 Eithr yr Arglwydd yw 'r Yſpryd: a lle *mae* Yſpryd yr Arglwydd, yno *y mae* rhyddid.

18 Eithr nyni oll, ag wyneb agored yn edrych ar [u] ogoniant yr Arglwydd [x] megis mewn drych, [y] a newidir i'r un-rhyw ddelw, o ogoniant i ogoniant, megis ‡ gan Yſpryd yr Arglwydd.

PEN. IV.

1 *Y mae efe yn dangos arferu o honaw ef bob mâth ar burdeb a diwydrwydd ffyddlawn, wrth bregethu yr Efengyl;* 7 *a bod y blinderau a'r erlid yr oedd efe beunydd yn eu dioddef o achos*

a Pé. 12.21.
b Pen. 8.22. Gal. 5.10.
c 1 Cor. 5.1.
d Act. 16.8.
e 1 Cor. 16.9.
f Edrych Pen. 7.6.
g Can. 1.3.
h 1 Cor. 1.18.
i Luc 2.34. Ioan 9.39. 1 Pet. 2.7,8.
k Pen. 3.5,6.
l Pen. 4.2.
a Pen. 5.12. & 10.8,12.
b 1 Cor. 9.2,3.
c Ex. 24.12. & 34.1.
d Pſa. 40.8. Jer. 31.33. Eze. 11.19 & 36.26. Heb. 8.10.
e Pen. 2.16.
f Phil. 2.13.
g Pen. 5.18.
h Jer. 31.31. Mat. 26.28.
i Rhuf. 2.27,29. & 7.6.
k Rhu. 3.20. & 4.12. & 7.9,10,11.
l Deut. 10.1, &c.
m Exod. 34.29,30.
n Rhu. 1.17. & 3.21.
o Eph. 6.19.
p Exod. 34.33,35.
q Rhu. 10.4. Gal. 3.23.
‡ *eddelwyd.*
r Eſay 6.10. Rhu. 11.8.
ſ Rhuf. 11.23,26.
t Eſay 25.7.
u Pen. 4.4,6. 1 Tim. 1.11.
x 1 Cor. 13.12.
y Rhu. 8.28. 1 Cor. 15.49 Col. 3.10.
‡ *gan yr Arglwydd, yr Yſpryd.*

achos yr Efengyl, er moliant i allu Duw, 12 *a lleſ-hâd i'r Eglwys,* 16 *a gogoniant tragywyddol iddo yntef.*

a 1 Cor. 7. 25. AM hynny gan ſod i ni y weinidogaeth hon, [a] megis y cawſom drugaredd, nid ydym yn pallu.

b Rhu. 1. 16. 2 Eithr ni a ymwrthodaſom â chuddiedig bethau [b] cywilydd, heb rodio mewn cyfrwyſtra,
c Pen. 2. 17. 1 Theſ. 2. 3, 5. d Pen. 5. 11. e Pen. 6. 4. [c] na thrin gair Duw yn dwyllodrus; eithr [d] trwy eglurhâd y gwirionedd [e] yr ydym yn ein canmol ein hun wrth bob cydwybod dynion yng-olwg Duw.

f 1 Cor. 1. 18. Pen. 2. 15. 2 Theſ. 2. 10. 3 Ac o's cuddiedig yw ein Hefengyl ni, [f] yn y rhai colledig y mae yn guddiedig.

g Eſay 6. 10. b Ioa 12. 31. & 14. 30. Eph. 6. 12. i Pen. 3. 18. k Ioan 1. 18. & 12. 45. & 14. 9. Phil. 2. 6. Col. 1. 15. Heb. 1. 3. l Pen. 1. 24, 4 Yn y rhai y [g] dallodd [h] Duw y byd hwn feddyliau y rhai digrêd, fel na thywynnai iddynt lewyrch Efengyl [i] gogoniant Chriſt, [k] yr hwn yw delw Dduw.

5 Canys nid ydym yn ein pregethu ein hunain, ond Chriſt Ieſu yr Arglwydd, a [l] ninnau yn weiſion i chwi er mwyn Ieſu.

m Gen. 1. 3. n 2 Pet. 1. 19. 6 Canys Duw [m] yr hwn a orchymynnodd i'r goleuni lewyrchu o dywyllwch, *yw* yr hwn [n] a lewyrchodd yn ein calonnau, i roddi goleuni gwybodaeth gogoniant Duw yn wyneb Ieſu Griſt.

o Pen. 5. 1. p 1 Cor. 2. 5. 7 Eithr y mae gennym y tryſſor hwn mewn [o] lleſtri pridd, [p] fel y byddai godidowgrwydd y gallu o Dduw, ac nid o honom ni.

8 Ym mhob peth *yr ŷm* yn gyſtuddiol, ond nid mewn ing; *yr ydym* mewn cyfyng-gyngor, ond nid yn ddiobaith;

q Pſ 37. 24. 9 Yn cael ein herlid, ond heb ein llwyr-adel; [q] yn cael ein bwrw i lawr, eithr heb ein difetha;

r Pen. 1. 5. ſ Rhu. 8. 17. 2 Tim. 2. 11, 12. 1 Pet. 4. 13. t Pſ. 44. 22. Rhu. 8. 36. 1 Cor. 15. 31, 49. 10 Gan gylch-arwain yn y corph bob amſer [r] farweiddiad yr Arglwydd Ieſu, [ſ] fel yr eglurer hefyd fywyd Ieſu yn ein corph ni.

11 Canys [t] yr ydys yn ein rhoddi ni, y rhai ydym yn fyw, yn oeſtad i farwolaeth er mwyn Ieſu, fel yr eglurer hefyd fywyd Ieſu yn ein marwol gnawd ni.

u Pen. 13. 9. 12 Felly [u] y mae angau yn gweithio ynom ni, ac enioes ynoch chwithau.

x Rhu 1. 12. 2 Petr 1. 1. y Pſ. 116. 10. 13 A chan ſod gennym [x] yr un yſpryd ffydd, yn ôl yr hyn a 'sgrifennwyd, [y] Credais, am hynny y lleferais; yr ydym ninnau hefyd yn credu, ac am hynny yn llefaru.

z Rhu 8. 11. 1 Cor. 6. 14. 14 Gan wybod y bydd [z] i'r hwn a gyfododd yr Arglwydd Ieſu, ein cyfodi ninnau hefyd trwy Ieſu, a'n goſod ger bron gyd-a chwi.

a Pen. 1. 6. Col. 1. 24. 2 Tim. 2. 10 b Pen. 1. 11. 15 Canys [a] pob peth *ſydd* er eich mwyn chwi, fel [b] y byddo i râs wedi amlhau, trwy ddiolchgarwch llaweroedd, ymhelaethu i ogoniant Duw.

c Rhu. 7. 22. Eph. 3. 16. Col. 3. 10. 1 Petr 3. 4. d Rhu 8. 19. e Petr 1. 6. k 5. 10. 16 O herwŷdd pa ham nid ydym yn pallu; eithr er llygru ein dyn oddi-allan, er hynny [c] y dyn oddi-mewn a adnewyddir o ddydd i ddydd.

17 Canys [d] ein byrr yſgafn gyſtudd ni, ſydd yn odidog ragorol yn gweithredu tragywyddol bwys gogoniant i ni:

18 Tra na bôm yn edrych ar y pethau a welir, ond ar y pethau ni welir: canys y pethau a welir ſy tros amſer, ond y pethau ni welir ſy dragywyddol.

PEN. V.

1 *Ei fod ef mewn ſicrwydd obaith o'r gogoniant tragywyddol,* 6 *a diſgwil am dano, ac am y farn gyffredinawl, yn ymegnio i gadw cydwybod dda,* 12 *nid er mwyn ymffroſtio yn hynny,* 14 *Eithr megis un wedi derbyn bywyd oddiwrth Griſt, yn ceiſio byw fel creadur newydd i Griſt yn unig,* 18 *a chymmodi eraill â Duw ynGhriſt, trwy weinidogaeth y cymmod.*

a Job 4. 19. Pen. 4. 7. 2 Petr 1. 13, 14. CAnys ni a wyddom, o's [a] ein daiarol dŷ o'r babell *hon* a ddattodir, fod i ni adeilad gan Dduw, *ſef* tŷ nid o waith llaw, tragywyddol yn y nefoedd.

b Rhu 8. 23. 2 Canys am hynny [b] yr ydym yn ocheneidio, gan ddeiſyfu cael ein harwiſgo â'n tŷ ſydd o'r nef:

c Dat. 3. 18. & 16. 15. 3 O's hefyd wedi [c] ein gwiſgo, nid yn noeth-ion i'n ceir.

‡ o herwydd nad. d 1 Cor. 15. 53, 54. 4 Canys ninnau hefyd y rhai ŷm yn y babell hon, ydym yn ocheneidio, yn llwythog, ‡ yn yr hyn nid ŷm yn chwennych ein diosg, ond [d] ein harwiſgo, fel y llyngcer yr hyn ſydd farwol gan fywyd.

e Eſay 29. 23. Eph. 2 10. f Rhu 8. 23. Pen. 1. 22. Eph 1. 14. & 4. 30. ‡ wyſtl. 5 [e] A'r hwn a'n gweithiodd ni i hyn yma, yw Duw, yr hwn hefyd [f] a roddodd i ni ‡ ernes yr Yſpryd.

6 Am hynny *yr ydym* yn hyderus bob amſer, ac yn gwybod tra ydym yn gartrefol yn y corph, ein bod oddi-cartref oddiwrth yr Arglwydd.

g Rhu. 8. 23, 24. 1 Cor. 13. 12. Heb. 11. 1. h Phil 1 23. 7 Canys [g] wrth ffydd yr ydym yn rhodio, ac nid wrth olwg.

8 Ond yr ydym yn hŷ, ac [h] yn gweled yn dda yn hyttrach fod oddi-cartref o'r corph, a chartrefu gyd-a'r Arglwydd.

9 Am hynny hefyd yr ydym yn ymorcheſtu, pa un bynnag ai gartref y byddom, ai oddi-cartref, ein bod yn ‡ gymmeradwy ganddo ef.

‡ rhyngu bodd yn dda iddo ef. i Rhu 14. 10. k Rhu. 2 6. Gal. 6. 7. Eph. 6. 8. Col. 3. 24, 25. 10 [i] Canys rhaid i ni oll ymddangos ger bron brawdle Chriſt, [k] fel y derbynio pob un y pethau a *wnaethpwyd* yn y corph, yn ôl yr hyn a wnaeth, pa un bynnag ai da, ai drwg.

l Dat. 22. 12. Job 31. 23. Jud. 23. m Pen. 4. 2. 11 A ni gan hynny yn gwybod [l] ofn yr Arglwydd, yr ydym yn perſwadio dynion; [m] eithr i Dduw i'n gwnaed yn hyſpys; ac yr ydwyf yn gobeithio ddarfod ein gwneuthur yn hyſpys yn eich cydwybodau chwithau hefyd.

n Pen. 3. 1. 12 Canys [n] nid ydym yn ein canmol ein hunain drachefn wrthych, ond yn rhoddi i chwi achlyſur [o] gorfoledd o'n plegid ni, fel y caffoch *beth i atteb* yn erbyn y rhai ſy yn gorfoleddu yn † y golwg, ac nid yn y galon.

o Pen. 1. 14. † Gr. yr wyneb. p Pen. 11. 1, 16, 17. & 12. 6, 11. 13 Canys [p] pa un bynnag ai amhwyllo yr ydym, i Dduw *yr ydym*: ai yn ein pwyll yr ydym, i chwi *yr ydym*.

q Rhu. 5. 15. 14 Canys y mae cariad Chriſt yn ein cymhell ni, gan farnu o honom hyn, [q] o's bu un farw tros bawb, yna meirw oedd pawb.

r Rhuf. 6. 11, 12. Gal. 2. 20. 1 Thel 5. 10. 1 Petr 4. 2. 15 Ac efe a ſu farw tros bawb, [r] fel na byddai i'r rhai byw, fyw mwyach iddynt eu hunain, ond i'r hwn a ſu farw troſtynt, ac a gyfodwyd.

ſ Mat. 12. 50. Ioan 15. 14. Gal 5. 6. 16 [ſ] Am hynny nyni o hyn allan nid adwaenom

nom neb yn ôl y cnawd; ac o's buom hefyd yn adnabod Chriſt yn ôl y cnawd, etto yn awr nid ydym yn ei adnabod ef mwyach.

17 Gan hynny od oes neb [t] ynGhriſt, *y mae efe* yn greadur newŷdd: [u] Yr hên bethau a aethant heibio; wele, gwnaethpwyd pob peth yn newŷdd.

18 A phob peth *ſydd* o Dduw, [x] yr hwn a'n cymmododd ni ag ef ei hun trwy Ieſu Griſt, ac a roddodd i ni weinidogaeth y cymmod;

19 Sef bod [y] Duw ynGhriſt, yn cymmodi y byd ag ef ei hun, heb gyfrif iddynt eu pechodau, ac wedi goſod ynom ni air y cymmod.

20 Am hynny yr ydym ni [z] yn gennadon tros Griſt, megis pe byddai Duw yn deiſyf arnoch trwyddom ni, yr ydym yn erfyn tros Griſt, cymmoder chwi â Duw.

21 Canys yr hwn nid adnabu bechod, [a] a wnaeth efe yn bechod troſom ni, fel i'n gwnelid ni [b] yn gyfiawnder Duw ynddo ef.

PEN. VI.

1 *Darfod iddo ei ddangos ei hun yn weinidog ffyddlawn i Griſt, trwy ei gynghorion,* 3 *a diniweidrwydd ei fuchedd,* 4 *a'i ddioddefgarwch mewn pob mâth ar gyſtudd, ac ammarch, er mwyn yr Efengyl:* 10 *am yr hon y mae ef yn hyſach yn llefaru yn eu plith, am fod ei galon ef yn agored iddynt:* 13 *ac y mae efe yn diſgwil am y cyfryw ewyllyſgarwch drachefn oddiwrthynt hwy,* 14 *gan eu hannog i ochelyd cymdeithas ac aflendid eulyn-addolwŷr, a hwythau yn Demlau y Duw byw.*

ANinnau [a] gan gyd-weithio, ydym yn attolwg i chwi, [b] na dderbynioch râs Duw yn ofer:

2 (Canys y mae efe yn dywedyd, [c] Mewn amſer cymmeradwy i'th wrandewais, ac yn nydd iechydwriaeth i'th gynnorthwyais: wele, yn awr yr amſer cymmeradwy; wele, yn awr ddydd yr iechydwriaeth)

3 [d] Heb roddi dim achos tramgwydd mewn dim, fel na feier ar y weinidogaeth:

4 Eithr gan ein † dangos ein hunain ymmhob peth, [e] fel gweinidogion Duw, mewn ammynedd mawr, mewn cyſtuddiau, mewn anghenion, mewn cyfyngderau,

5 [f] Mewn gwialennodiau, mewn carcharau, mewn terfyſgau, mewn poenau, mewn gwiliadwriaethau, mewn ymprydiau,

6 Mewn purdeb, mewn gwybodaeth, mewn hîr-ymaros, mewn tiriondeb yn yr Yſpryd glân, mewn cariad diragrith,

7 Yngair y gwirionedd, yn [g] nerth Duw, trwy [h] arfau cyfiawnder, ar ddehau, ac ar aſſwy,

8 Trwy barch ac amharch, trwy anglod a chlôd: megis twyllwŷr, ac *er hynny* yn eir-wîr;

9 Megis anadnabyddus, ac [i] *er hynny* yn adnabyddus; [k] megis yn meirw, ac wele byw ydym; [l] megis wedi ein ceryddu, a heb ein lladd;

10 Megis wedi ein triſtau, ond yn oeſtad yn llawen; megis yn dlodion, ond yn cyfoethogi llawer; megis heb ddim cennym, ond *etto* yn meddiannu pob peth.

11 Ein genau ni a agorwyd wrthych chwi, ô Gorinthiaid, [m] ein calon ni a ehengwyd.

12 Ni chyfyngwyd arnoch ynom ni, eithr [n] cyfyngwyd arnoch yn eich ymyſgaroedd eich hunain.

13 Ond am yr un tâl, (°yr ydwyf yn dywedyd megis wrth *fy* mhlant) ehenger chwithau hefyd.

14 [p] Na iauer chwi yn anghymharus gyd-a'r rhai di-grêd. Canys [q] pa gyfeillach ſydd †*rhwng* cyfiawnder ac anghyfiawnder? a pha gymmundeb ‡ *rhwng* goleuni a thywyllwch?

15 A pha gyſſondeb ſydd rhwng Chriſt a Belial? neu pa ran ſydd i gredadyn gyd-ag anghredadyn?

16 A pha gydfod *ſydd* rhwng Teml Dduw ac eulynnod? Canys [r] Teml y Duw byw ydych chwi; fel y dywedodd Duw, [ſ] Mi a breſſwyliaf ynddynt, ac a rodiaf yn *eu myſg*, ac a fyddaf yn Dduw iddynt hwy, a hwy a fyddant yn bobl i mi.

17 [t] O herwŷdd pa ham deuwch allan o'u canol hwy, ac ymddidolwch, medd yr Arglwydd, ac na chyffyrddwch â dim aflan; ac mi a'ch derbyniaf chwi;

18 [u] Ac a fyddaf yn Dâd i chwi, a chwithau a fyddwch yn feibion ac yn ferched i mi, medd yr Arglwydd Holl-alluog.

PEN. VII.

1 *Y mae efe yn mhellach yn eu hannog hwy i burdeb buchedd,* 2 *ac i ddwyn y cyfryw ewyllys da tu-ag atto ef, ac yr oedd yntau yn ei ddwyn tu-ag attynt hwy.* 3 *A rhag iddynt hwy feddwl ei fod ef yn ammau hynny, y mae efe yn dangos pa gyſſur a gymmerodd efe yn ei flinderau, pan fynegodd Titus y triſtwch duwiol a weithiaſai ei Epiſtol cyntaf ef ynddynt hwy,* 13 *a'u caredigrwydd hwynt, a'u hufudd-dod tuag at Titus, megis y boſtiaſai efe o'r blaen am danynt hwy.*

AM hynny [a] gan fod gennym yr addewidion hyn (anwylyd) ymlanhawn oddiwrth bob halogrwydd cnawd ac yſpryd, gan berffeithio ſancteiddrwydd yn ofn Duw.

2 Derbyniwch ni. Ni wnaethom gam i neb, ni lygraſom neb, [b] nid yſpeiliaſom neb.

3 Nid i'ch condemnio yr wyf yn dywedyd: canys [c] mi a ddywedais o'r blaen eich bod chwi yn-ein calonnau ni, i farw ac i fyw gyd-a *chwi*.

4 Y *mae* hyfder fy ymadrodd yn fawr wrthych. Y *mae gennyf* orfoledd mawr o'ch plegid chwi; [d] yr wyf yn llawn o ddiddanwch, yn drachyflawn o lawenydd yn ein holl orthrymder.

5 Canys [e] wedi ein dyfod ni i Macedonia, ni chafodd ein cnawd ni ddim llonydd, eithr ym mhob peth cyſtuddiedig *fuom*; [f] oddi-allan *yr oedd* ymladdau, oddi-fewn ofnau.

6 Eithr [g] Duw yr hwn ſydd yn diddanu y rhai cyſtuddiedig, a'n diddanodd ni wrth [h] ddyfodiad Titus.

7 Ac nid yn unig wrth ei ddyfodiad ef, ond hefyd wrth y diddanwch â'r hwn y diddanwyd ef ynoch chwi, pan fynegodd efe i ni eich awydd-

t Rhuf. 8. 9. Gal. 6. 15. *u* Eſay 43. 18, 19. ‖ & 65. 17. Dat. 21. 5. *x* Col. 1. 20. 1 Ioan 2. 2. & 4. 10. *y* Rhuf. 5. 24, 25. *z* Job 33. 23. Mal. 2. 7. Pen. 3. 6. *a* Eſay 53. 6, 9, 12. Gal. 3. 13. 1 Petr 2. 22, 24. *a* 1 Ioan 3. 5. *b* Rhu. 1. 17. *a* 1 Cor. 3. 9. *b* Heb. 12. 15 *c* Eſay 49. 8. *d* 1 Cor. 10. 32. † *canmol.* Pen. 4. 2. *e* 1 Cor. 4. 1. *f* Pſ. 11. 23. *g* 1 Cor. 2. 4. *h* Pen. 10. 4. Eph. 6. 11, 13 a Tim. 4. 7. *i* Pen. 4. 2. *k* Pen. 4. 10, 11. *l* Pſ. 118. 18. *m* Pſ. 7. 2, 3. *n* Pſ. 12. 15. *o* 1 Cor. 4. 14. *p* Deut. 7. 2. 1 Cor 5. 9. *q* 1 Sam. 5, 2, 3. 1 Bre. 18. 21. Eccl. 13. 17. 1 Cor. 10. 21. Eph. 5. 11. † Gr. *igyfiawnder.* ‡ Gr. *i oleuni.* *r* 1 Cor. 3. 16. Heb. 3. 6. *ſ* Lef. 26. 12. Ezec. 37. 26, &c. *t* Eſa. 52. 11. Dat. 18. 4. *u* Jer. 31. 1, 9. Dat. 21. 7. *a* 1 Ioſ 33. *b* Act. 20. 33. Pen. 12. 17. *c* Pen. 6. 11, 12. *d* Phil. 2. 17. Col. 1. 24 *e* Pen. 2. 13. *f* Deut. 32. 25. *g* Pen. 1. 4 *h* Eidyn Pen 2. 13.

awydd-fryd chwi, eich galar chwi, eich zêl tuag attafi, fel y llawenheais i yn fwy.

8 Canys er i mi eich triſtâu chwi mewn llythyr, nid yw edifar gennyf, [i] er bod yn edifar gennyf; canys yr wyf yn gweled driſtau o'r llythyr hwnnw chwi, er *nad oedd ond* tros amſer. [i] Pen. 2. 4.

9 Yn awr yr ydwyf yn llawen, nid am eich triſtau chwi, ond am eich triſtau i edifeirwch: canys triſtau a wnaethoch ‡ yn dduwiol, fel na chaëch golled mewn dim oddiwrthym ni. ‡ *yn ôl Duw.*

10 Canys duwiol driſtwch ſydd yn gweithio edifeirwch, er iechydwriaeth ‡ ni bydd edifeirwch o honi: eithr triſtwch y byd ſydd yn gweithio angau. ‡ *diedifar.*

11 Canys wele hyn yma, eich triſtau chwi ‡ yn dduwiol, Pa aſtudrwydd ei faint a weithiodd ynoch, ïe pa amddiffyn, ïe pa ſoriant, ïe pa ofn, ïe pa awydd-fryd, ïe pa zêl, ïe pa ddïal. Ym mhob peth y dangoſaſoch eich bod yn bur yn y peth hyn. ‡ *yn ôl Duw.*

12 O herwŷdd pa ham, er 'ſgrifennu o honof attoch, ni *'ſgrifennais* o'i blegid ef a wnaethai y cam, nac oblegid yr hwn a gawſai gam, ond er mwyn bod yn eglur i chwi ein gofal troſoch ger bron Duw.

13 Am hynny ni a ddiddanwyd yn eich diddanwch chwi: a mwy o lawer y buom lawen am lawenydd Titus; oblegid eſmwythau ar ei yſpryd ef gennych chwi oll.

14 Oblegid o's boſtiais ddim wrtho ef am danoch, ni'm cywilyddiwyd: eithr megis y dywedaſom wrthych bob dim mewn gwirionedd, felly hefyd gwirionedd oedd ein bôſt ni, yr hwn *a fu* wrth Titus.

15 Ac y mae ei ymyſgaroedd ef yn helaethach tu-ag attoch, wrth gofio o honaw eich ufudd-dod chwi oll, pa fodd trwy ofn a dychryn y derbyniaſoch ef.

16 Am hynny llawen wyf, [k] am fod i mi hyder arnoch ym mhob dim. [k] Pen. 2. 9. Phil. 2. 12. 2 Theſ. 3. 4. Phile. 8, 21.

PEN. VIII.

1 *Y mae efe yn eu hannog hwynt i gyfrannu yn helaeth i'r Sainct tlodion yn Jeruſalem, trwy ſiampl y Macedoniaid,* 7 *trwy ganmol eu parodrwydd hwy o'r blaen,* 9 *trwy ſiampl Chriſt,* 14 *a thrwy y leſſâd yſprydawl a ddaw iddynt hwy o hynny:* 16 *gan ddangos iddynt burdeb ac ewyllyſgarwch Titus, ac eraill o'r brodyr, y rhai ar ei ddeiſyfiad, a'i annog, a'i orchymyn ef, a ddaethent attynt hwy yn bwrpaſol ynghylch y peth hyn.*

YR ydym ni hefyd yn yſpyſu i chwi, frodyr, y gràs Duw a roddwyd yn Eglwyſi Macedonia;

2 Ddarfod mewn mawr brofiad cyſtudd, i helaethirwydd eu llawenydd hwy, [a] a'u dwfn dlodi, ymhelaethu i gyfoeth eu ‡ haelioni hwy. [a] Mar. 12. 44. ‡ *ſymlrwydd.*

3 Oblegid yn ôl eu gallu, (yr wyf fi yn dyſt) ac uwch-law eu gallu, *yr oeddynt* yn ewyllyſgar o honynt eu hunain;

4 Gan ddeiſyfu arnom trwy lawer o ymbil, ar dderbyn o honom ni ‡ y rhodd, a [b] chymdeithas gweinidogaeth y Sainct. ‡ *y rhâd.* [b] Act. 11. 29. Rhuf. 15. 26. 1 Cor. 16. 1. Pen. 9. 1.

5 A *hyn a wnaethant* nid fel yr oeddym ni yn gobeithio, ond hwy a'i rhoddaſant eu hunain yn gyntaf i'r Arglwydd, ac i ninnau trwy ewyllys Duw:

6 Fel y dymunaſom ni ar Titus, megis y dechreuaſai efe o'r blaen, felly hefyd orphen o honaw ‡ yn eich plith chwi y gràs hwn hefyd. ‡ *ynoch chwi.*

7 Eithr, fel [c] yr ydych ym mhob peth yn helaeth, mewn ffydd, a gair, a gwybodaeth, a phob aſtudrwydd, ac yn eich cariad tu-ag attom ni, *edrychwch* ar fod o honoch yn y gràs hwn hefyd yn ehelaeth. [c] 1 Cor. 1. 5.

8 Nid trwy orchymyn yr ydwyf yn dywedyd, ond oblegid diwydrwydd rhai eraill, a chan brofi gwirionedd eich cariad chwi.

9 Canys chwi a adwaenoch râs ein Harglwydd Ieſu Griſt, [d] iddo ef, ac ynteu yn gyfoethog, fyned er eich mwyn chwi yn dlawd, fel y cyfoethogid chwi trwy ei dlodi ef. [d] Luc 9. 58. Phil. 2. 7.

10 Ac [e] yr ydwyf yn rhoddi cyngor yn hyn: canys [f] hyn ſy dda i chwi, y rhai a rag-ddechreuaſoch, nid yn unig wneuthur, ond hefyd [g] ewyllyſio er y llynedd. [e] 1 Cor. 7. 25. [f] Dih. 19. 17. Mat. 10. 42. [g] Pen. 9. 2.

11 Ac yn awr gorphennwch wneuthur hefyd; fel megis ag yr oedd y parodrwydd i ewyllyſio, felly *y byddo* i gwplau hefyd, o'r hyn ſydd gennych.

12 Canys [h] o's bydd parodrwydd *meddwl* o'r blaen, yn ôl yr hyn ſydd gan un, y mae yn gymmeradwy, nid yn ôl yr hyn nid oes ganddo. [h] Mar. 12. 43. Luc 21. 3.

13 Ac nid fel y byddai eſmwythdra i eraill, a chyſtudd i chwithau;

14 Eithr o gymhwyſdra: y pryd hyn *bydded* eich helaethrwydd chwi yn *diwallu* eu diffyg hwy, fel y byddo eu helaethrwydd hwythau yn *diwallu* eich diffyg chwithau; fel y byddo cymhwyſdra:

15 Megis y mae yn 'ſgrifennedig, [i] Yr hwn *a gaſglodd* lawer, nid oedd ganddo ‡ weddill, ac *a gaſglodd* ychydig, nid oedd ‡ arno eiſiau. [i] Ex. 16. 18. ‡ *ormod.* ‡ *rhy fychan ganddo.*

16 Eithr i Dduw y byddo 'r diolch, yr hwn a roddodd yr un diwydrwydd troſoch ynghalon Titus.

17 Oblegid yn wîr efe a dderbyniodd [k] y dymuniad, a chan fod yn fwy diwyd, a aeth attoch o'i wir-fodd ei hun. [k] Act. 6.

18 [l] Ni a anfonaſom hefyd gyd-ag ef y brawd, yr hwn *y mae* ei glôd yn yr Efengyl trwy 'r holl Eglwyſi: [l] Pe. 12, 18. & 13. 14.

19 Ac nid *hynny* yn unig, eithr hefyd a ddewiſwyd gan yr Eglwyſi i gyd-ymdaith â ni, â'r gràs hyn, yr hwn a waſanaethir gennym, er gogoniant i'r Arglwydd ei hun, ac *i amlygu* parodrwydd eich *meddwl* chwi:

20 Gan ochelyd hyn, rhag i neb feio arnom yn yr helaethrwydd yma, yr hwn a waſanaethir gennym:

21 [m] Y rhai ydym yn rhag-ddarpar pethau oneſt, nid yn unig yngolwg yr Arglwydd, ond hefyd yngolwg dynion. [m] Rhuf. 12. 17. Phil. 4. 8. 1 Pet. 2. 12.

22 Ac ni a anfonaſom gyd-a hwynt ein brawd, yr hwn a brofaſom mewn llawer o bethau, lawer gwaith, ei fod ef yn ddyfal, ac yn awr yn ddyfalach o lawer, am y mawr ymddiried y ſydd ‡ gennyf ynoch. ‡ *Neu gyndde*

23 O's *gofynnir* am Titus, fy nghydymaith *yw*, a chyd-weithydd tu-ag attoch chwi; neu *am* ein brodyr, cennadon yr Eglwysi *ydynt*, a gogoniant Chriſt.

24 Am hynny dangoſwch iddynt hwy yſpyſrwydd o'ch cariad, ac o'n bôſt ninnau am danoch chwi, yngolwg yr Eglwyſi.

PEN. IX.

1 *Y mae efe yn dangos yr achos pa ham y danfonaſai efe Titus a'i frodyr o'r blaen, er ei fod yn gwybod eu parodrwydd hwy. 6 Ac y mae efe yn eu cynhyrfu hwy i roddi eluſen yn helaeth, gan fod hyn megis math ar hauad hâd, 10 yr hwn a ddwg iddynt gynnyrch, 13 at a bair aberth mawr o foliant i Dduw.*

[a] 1 Cor. 16. 1. Pen. 8. 4.

CAnys tu-ag at am [a] y weinidogaeth i'r Sainct, afraid yw i mi 'ſgrifennu attoch.

2 O herwŷdd mi a adwaen barodrwydd eich *meddwl* chwi, yr hwn yr ydwyf yn ei foſtio wrth y Macedoniaid am danoch chwi,

[b] Pen. 8. 10. fod [b] Achaia wedi ymbarottoi er y llynedd: a'r zêl *a ddaeth* oddiwrthych chwi a annogodd lawer iawn.

3 A mi a ddanfonais y brodyr, fel na byddo ein bôſt ni am danoch chwi yn ofer yn y rhan hon, fel, megis y dywedais, y byddoch wedi ymbarottoi:

4 Rhag, o's y Macedoniaid a ddeuant gyda mi, a'ch cael chwi yn ammharod, bod i ni (ni ddywedaf, i chwi) gael cywilydd yn y fôſt hyderus yma.

5 Mi a dybiais gan hynny yn anghenrheidiol attolwg i'r brodyr, ar iddynt ddyfod o'r blaen attoch, a rhag-ddarparu eich bendith chwi, yr hon a fynegwyd, fel y byddo parod, megis bendith, ac nid megis o gybydd-dra.

[c] Dih. 11. 24. & 22. 9. Gal. 6. 7, 9. ‡ *dan eiriach.* ‡ *gyd-a bendithion.*

6 A hyn *yr wyf yn ei ddywedyd*, [c] Yr hwn ſydd yn hau yn ‡ brin, a fêd hefyd yn brin; a'r hwn ſydd yn hau ‡ yn helaeth, a fêd hefyd yn helaeth.

[d] Deu. 15. 7. Dih. 11 25. Eccl. 35. 9, 10. Rhuf. 12. 8. † *o driſtwch.* ‡ *o angenrhaid.* [e] Exo. 25. 2. & 35. 5.

7 Pob un megis y mae yn rhag-arfaethu yn ei galon, *felly rhodded*, [d] nid † yn athriſt, neu ‡ trwy gymmell: canys [e] rhoddwr llawen y mae Duw yn ei garu.

8 Ac y mae Duw yn abl i beri i bob grâs fod yn helaeth tu-ag attoch chwi, fel y byddoch chwi ym mhob peth, bob amſer, a chennych bob digonoldeb, yn helaeth i bob gweithred dda:

[f] Pſ. 112. 9.

9 (Megis yr yſgrifennwyd, [f] Efe a waſgarodd, rhoddodd i'r tlodion, ei gyfiawnder ef ſydd yn aros yn dragywydd.

[g] Eſ. 55. 10. ‡ *a roddo hefyd fara yn ymborth ac a amlhao, &c.* [h] Mat. 6. 1.

10 A'r hwn ſydd [g] yn rhoddi hâd i'r hauwr, ‡ rhodded hefyd fara yn ymborth, ac amlhaëd eich hâd, a 'chwaneged ffrwyth eich [h] cyfiawnder)

‡ *Llafur.* [i] Pen. 1. 11. & 4. 15.

11 Wedi eich cyfoethogi ym mhob peth, i bob ‡ haelioni, [i] yr hwn ſydd yn gweithio trwŏm ni ddiolch i Dduw;

12 Canys y mae gweinidogaeth y ſwydd hon, nid yn unig yn cyflawnu diffygion y Sainct, ond hefyd yn ymhelaethu trwy aml roddi diolch i Dduw;

13 Gan eu bod trwy brofiad y weinidogaeth hon yn gogoneddu Duw o herwŷdd daroſtyngiad eich cyffes chwi i Efengyl Chriſt, ac *o herwŷdd* ‡ haelioni eich cyfranniad iddynt hwy, ac i bawb: ‡ *fynlerwydd.*

14 A thrwy eu gweddi hwythau troſoch chwi, *y rhai ydynt* yn hiraethu am danoch chwi, am y rhagorol râs Duw, *yr hwn ſydd* ynoch.

15 Ac i Dduw y byddo 'r diolch am ei ddawn annhraethol.

PEN. X.

1 *Yn erbyn y gau-Apoſtolion, y rhai a ddiyſtyrent wendid ei breſennoldeb corphorawl ef, y mae efe yn goſod allan y nerth a'r awdurdod yſprydawl, y gwiſgid ef â hwynt yn erbyn pob gwrthwyneb allu; 7 gan eu ſicrhau hwy y ceir ef ar ei ddyfodiad, mor nerthol mewn gair, ac ydyw ef yr awr hon yn abſennol yn ei 'ſgrifen; 12 a chan feio ar y gau-athrawon am ymgyrhaeddyd y tu hwnt i'w meſur, ac ymffroſtio yn llafur gwŷr eraill.*

[a] Rhu. 12. 1.

A [a] Myfi Paul wyf fy hun yn attolwg i chwi, er addfwynder a hynawſedd Chriſt, yr hwn ‡ yn breſennol *wyf* wael yn eich plith, ond yn abſennol ydwyf yn hŷ arnoch. ‡ *wrth olwg.*

[b] 1 Cor. 4. 21. Pen. 13. 10. ‡ *i'm tybir fy mod.*

2 Ac yr ydwyf yn dymuno [b] na byddwyf yn breſennol yn hyf, a'r hyder ‡ yr wyf yn meddwl bod tu-ag at rai, y ſy yn ein cyfrif ni megis rhai yn rhodio ar ôl y cnawd.

3 Canys er ein bod ni yn rhodio yn y cnawd, nid ydym yn milwrio yn ôl y cnawd.

4 Canys arfau ein milwriaeth ni nid *ydynt* gnawdol, ond nerthol ‡ trwy Dduw [c] i fwrw ceſtyll i'r llawr: ‡ Neu, *i.* [c] Jer. 1. 10.

5 Gan fwrw ‡ dychymmygion i lawr, a phob uchder ag ſy yn ymgodi yn erbyn gwybodaeth Dduw, a chan gaethiwo pob meddwl i ufuddod Chriſt; ‡ *rhaſymmiadau.*

6 Ac yn barod gennym ddïal ar bob anufudd-dod, pan gyflawner eich ufudd-dod chwi.

7 Ai edrych yr ydych chwi ar bethau yn ôl y golwg? [d] O's ymddiried neb ynddo ei hun, ei fod efe yn eiddo Chriſt, meddylied hyn drachefn o honaw ei hun, megis ag *y mae* efe yn eiddo Chriſt, felly *ein bod* ninnau hefyd yn eiddo Chriſt.

[d] 1 Cor. 4. 37. 1 Ioan 4. 6.

8 Oblegid pe boſtiwn beth ychwaneg hefyd [e] am ein hawdurdod, yr hon a roddodd yr Arglwydd i ni er adeilad, ac nid er eich dinyſtr chwi, [f] ni'm cywilyddid:

[e] Pſ. 13. 10.

[f] Pen. 12. 6.

9 Fel na thybier fy mod megis yn eich dychrynnu chwi trwy lythyrau.

10 Oblegid y llythyrau yn wîr, meddant, *ſy* drymion a chryfion, eithr preſennoldeb y corph ſydd wan, a'r ymadrodd yn ddirmygus.

11 Y cyfryw un, meddylied hyn, mai y fath ydym ni ar air drwy lythyrau yn abſennol, yr un fath hefyd *a fyddwn* ar weithred yn breſennol.

[g] Pen. 5. 12. & 5. 12.

12 [g] Canys nid ŷm ni yn beiddio ein cyd-ſtadlu, neu ein cyffelybu ein hunain, i rai ſy yn eu canmol eu hunain: eithr hwynt-hwy gan eu meſur eu hunain wrthynt eu hunain, a'i cyffelybu eu hunain iddynt eu hunain, nid ydynt yn deall.

13 Eithr ni foſtiwn ni hyd at bethau allan

o'r meſur, ond yn ôl meſur y rheol a rannodd Duw i ni, meſur i gyrhaeddyd hyd attoch chwi hefyd.

14 Canys nid ydym, megis *rhai* heb gyrrhaeddyd hyd attoch chwi, yn ymyſtyn allan tu hwnt i'n meſur: canys hyd attoch chwi hefyd y daethom ag Efengyl Griſt.

15 Nid gan foſtio hyd at bethau allan *o'r* meſur, [b] yn llafur *rhai* eraill; eithr gan obeithio pan gynnyddo eich ffydd chwi, gael ynoch chwi ein mawrygu yn ôl ein rheol, ‡ yn ehelaeth;

16 I bregethu yr Efengyl tu hwnt i chwi: ac nid i foſtio yn rheol un arall, am bethau parod euſys.

17 [i] Eithr yr hwn ſydd yn ymffroſtio, ymffroſtied yn yr Arglwydd.

18 Canys [k] nid yr hwn ſydd yn ei ganmol ei hun ſydd gymmeradwy, ond [l] yr hwn y mae yr Arglwydd yn ei ganmol.

[b] Rhuf. 15. 20.
‡ *i helaethrwydd.*
[i] Eſa. 65. 16. Jer. 9. 24. 1 Cor. 1. 31.
[k] Dih. 27. 2.
[l] Rhu. 2. 29. 1 Cor. 4. 5.

PEN. XI.

1 Allan o'i eiddigedd tros y Corinthiaid, y rhai oedd yn dangos eu bod yn gwneuthur mwy o gyfrif o'r gau-Apoſtolion nag o hono ef, y mae yn gorfod arno yn erbyn ei ewyllys, ei ganmol ei hun, 5 trwy ei gyſtadlu ei hun â'r Apoſtolion pennaf, 7 a'i fod yn pregethu yr Efengyl yn rhâd, ac yn ddigoſt, iddynt hwy: 13 gan ddangos nad oedd efe ddim gwaeth nâ'r gweithredwŷr twyllodrus hynny, mewn un rhagorfraint o'r ddedaf, 23 a'i fod yn rhagori arnynt yngwaſanaeth Chriſt, ac ym mhob math ar ddioddefiadau o achos ei weinidogaeth.

O Na chyd-ddygech â myfi ychydig yn [a] fy ffolineb; eithr hefyd cyd-ddygwch â myfi.

2 Canys [b] eiddigus wyf troſoch, ag eiddigedd duwiol: canys mi a'ch † dyweddiais chwi i un gŵr, [c] i'ch ‡ rhoddi chwi [d] megis morwŷn bûr i Griſt.

3 Ond y mae arnaf ofn, rhag mewn modd yn y byd, megis y twyllodd [e] y ſarph Efe trwy ei chyfrwyſdra, felly bod eich meddyliau chwi wedi eu llygru oddiwrth y ſymlrwydd ſydd yng-Ghriſt.

4 Canys yn wîr o's ydyw yr hwn ſydd yn dyfod yn pregethu Ieſu arall yr hwn ni phregethaſom ni, neu o's ydych yn derbyn yſpryd arall yr hwn ni's derbyniaſoch, neu [f] Efengyl arall yr hon ni dderbyniaſoch, têg y cyd-ddygech *ag ef.*

5 Canys yr ydwyf yn meddwl [g] na bum i ddim yn ôl i'r Apoſtolion pennaf.

6 Ac o's *ydwyf* hefyd [h] yn anghyfarwydd ar ymadrodd, etto nid *wyf* felly [i] mewn gwybodaeth; eithr [k] yn eich plith chwi nyni a eglurhâwyd yn hollawl ym mhob dim.

7 A wneuthym i [l] fai wrth fy ngoſtwng fy hun, ſel y derchefid chwi; oblegid pregethu o honof i chwi Efengyl Dduw yn rhâd?

8 Eglwyſi eraill a yſpeiliais, gan gymmeryd cyflog ganddynt hwy, i'ch gwaſanaethu chwi.

9 A phan oeddwn yn breſennol gyd-a chwi, ac arnaf eiſau, [m] ni ormeſais ar neb: canys fy eiſau i a gyflawnodd [n] y brodyr a ddaethent o Macedonia: ac ym mhob dim i'm cedwais fy hun heb pwyſo arnoch, ac mi a ymgadwaf.

10 [o] Fel y mae gwirionedd Chriſt ynof, [p] ni argauir yr ymffroſt hyn yn fy erbyn yngwledydd Achaia.

11 Pa ham? *ai* am nad wyf yn eich caru chwi? Duw a'i gŵyr.

12 Eithr yr hyn yr wyf yn ei wneuthur, a wnâf hefyd; [q] fel y torrwyf ymaith achlyſur oddiwrth y rhai ſy yn ewyllyſio cael achlyſur; fel yn yr hyn y maent yn ymffroſtio, y caer hwynt megis ninnau hefyd.

13 Canys y cyfryw gau-Apoſtolion *ſy* weithwŷr twyllodrus, wedi ymrithio yn Apoſtolion i Griſt.

14 Ac nid rhyfedd: canys y mae Satan yntef yn ymrithio yn Angel goleuni.

15 Gan hynny nid mawr yw, er ymrithio ei weinidogion ef ſel gweinidogion cyfiawnder, [r] y rhai y bydd eu diwedd yn ôl eu gweithredoedd.

16 [ſ] Tracheſn meddaf, Na thybied neb fy mod i yn ffôl: o's amgen, etto ‡ derbyniwch fi fel ffôl, fel y gallwyf finneu hefyd ymffroſtio ychydig.

17 Yr hyn yr wyf yn ei ddywedyd, [t] nid ydwyf yn ei ddywedyd yn ôl yr Arglwydd, eithr megis mewn ffolineb, yn hyn o ſoft hyderus.

18 [u] Gan fod llawer yn ymffroſtio yn ôl y cnawd, minneu a ymffroſtiaf hefyd.

19 Canys yr ydych yn goddef ffyliaid yn llawen, gan fod eich hun yn ſynhwyrol.

20 Canys yr ydych yn goddef, o's bydd un i'ch caethiwo, o's bydd un i'ch llwyr-fwyta, o's bydd un yn cymmeryd *gennych*, o's bydd un yn ymdderchafu, o's bydd un yn eich taro chwi ar *eich* wyneb.

21 Am ammarch yr ydwyf yn dywedyd, [x] megis pe buaſem ni weiniaid: eithr ym mha beth bynnag y mae neb yn hyf, (mewn ffolineb yr wyt yn dywedyd) hŷ wyf finneu hefyd.

22 Ai Hebreaid ydynt hwy? [y] felly finneu. Ai Iſraëliaid ydynt hwy? felly finneu. Ai hâd Abraham ydynt hwy? felly finneu.

23 Ai gweinidogion Chriſt ydynt hwy? (yr ydwyf yn dywedyd yn ffôl) [z] mwy *wyf* fi; [a] mewn blinderau yn helaethach, mewn gwialennodiau tros feſur, mewn carcharau yn amlach, [b] mewn marwolaethau yn fynych.

24 Gan yr Iuddewŏn bum-waith y derbyniais [c] ddeugain *gwialennod* onid un.

25 Tair gwaith [d] i'm curwyd â gwïail; [e] unwaith i'm llabyddiwyd; teir-gwaith [f] y torrodd llong arnaf; noſwaith a diwrnod y bum yn y dyfn-fôr;

26 Mewn teithiau yn fynych; ym mheryglon llif-ddyfroedd; ym mheryglon lladron; ym mheryglon fy nghenedl *fy hun*; ym mheryglon gan y Cenhedloedd; ym mheryglon yn y ddinas; ym mheryglon yn yr anialwch; ym mheryglon ar y môr; ym mheryglon ym mhlith brodyr gau:

27 Mewn llafur a lludded; mewn anhunedd yn fynych; mewn newŷn a ſyched; mewn

[a] Pen. 5. 13. Ad. 16.
[b] Gal. 4. 17, 18.
† Gr. *cymmwyſtis.*
[c] Col. 1. 28.
‡ *preſentio.*
[d] Lef. 21. 13.
[e] Gen. 3. 4. Ioan 8. 44.
[f] Gal. 1. 7, 8.
[g] 1 Cor. 15. 10. Pen. 12. 11. Gal. 2. 6.
[h] 1 Cor. 1. 17. & 2. 1, 13. [i] Eph. 3. 4.
[k] Pen. 4. 2. & 5. 11. & 12. 12.
[l] 1 Cor. 9. 6, 12.
[m] Pé. 12. 13. 1 Theſ. 2. 9. 2 Theſ. 3. 8, 9.
[n] Phil. 4. 15, 15.
[o] Rhuf. 9. 1.
[p] 1 Cor. 9. 15.
[q] 1 Cor. 9. 12.
[r] Phil. 3. 19.
[ſ] Pen. 12. 6.
‡ Neu, *goddefwch.*
[t] 1 Cor. 7. 6, 12.
[u] Phil. 3. 3, 4.
[x] Pſ. 10. 10.
[y] Act. 22. 3. Rhuf. 11. 1. Phil. 3. 5.
[z] 1 Cor. 15. 10.
[a] Act. 9. 16. & 21. 11. Pen. 6. 4.
[b] 1 Cor. 15. 31. Pen. 1. 10. & 4. 11.
[c] Deu 25. 3.
[d] Act. 16. 22.
[e] Act. 14. 19.
[f] Act. 27. 41.

ymprydiau yn fynych; mewn anwyd a noethni.

28 Heb law y pethau *fy yn digwydd* oddiallan, yr ymofod yr hwn *fydd arnaf* beunydd, *g* y gofal tros yr holl Eglwyfi.

g Edr. Act. 20. 18, &c.

29 *h* Pwy fy wan, nad wyf finneu wan? pwy a dramgwyddir, nad wyf finneu yn llofgi?

h 1 Cor. 8. 13 & 9. 22.

i Pen. 12. 5.

30 O's rhaid ymffroftio, *i* mi a ymffroftiaf am y pethau fy yn perthyn i'm gwendid.

k Rhuf. 1. 9. & 9. 1. 1 Theff. 2. 5.

31 *k* Duw, a Thâd ein Harglwydd ni Iefu Grift, yr hwn fydd fendigedig yn oes oefoedd, a wyr nad wyf yn dywedyd celwydd.

l Act. 9. 24.

32 *l* Yn Namafcus, y llywydd tan Aretas y brenin a wiliodd ddinas y Damafciaid, gan ewyllyfio fy nal i:

33 A thrwy ffeneftr mewn bafged i'm gollyngwyd ‡ ar hŷd y mur, ac y dïengais o'i ddwylaw ef.

‡ *tros y mur.*

P E N. XII.

1 *Er gallu o hono ef orfoleddu yn ei ddatcuddiadau rhyfeddawl, er mwyn gofod allan ei Apoftoliaeth,* 9 *Etto mae yn well gantho orfoleddu yn ei wendid: Oi gan fwrw bai arnynt hwy am ei yrru ef i wag-foftio fel hyn.* 14 *Mae efe yn addo dyfod attynt hwy drachefn, ac er hynny trwy dadawl garedigrwydd,* 20 *er ei fod yn ofni y caiff efe yno lawer o ddrwg-weithredwŷr, ac annhrefn cyffredinawl.*

YMffroftio yn ddïau nid yw fuddiol i mi; canys myfi a ddeuaf at weledigaethau a datcuddiedigaethau yr Arglwydd.

4049 2 Mi a adwaenwn ddyn ynGhrift, er ys rhagor i bedair blynedd ar ddeg, (pa un ai yn y corph, ni wn; ai allan o'r corph, ni wn i: Duw

a Act. 22. 17. a wŷr) y cyfryw *un* [a] a gippiwyd i fynu hyd y drydedd nef.

3 Ac mi a adwaenwn y cyfryw ddyn (pa un ai yn y corph, ai allan o'r corph, ni wn i: Duw a wŷr)

4 Ei gippio ef i fynu i Baradwys, ac iddo glywed geiriau annhraethadwy, y rhai nid yw

‡ *hofibl.* ‡ gyfreithlon i ddyn eu hadrodd.

b Pf. 11. 30.

5 Am y cyfryw *un* yr ymffroftiaf; *b* eithr am danaf fy hun nid ymffroftiaf, oddieithr yn fy ngwendid.

c Pen. 10. 8. & 11. 16.

6 Canys *c* o's ewyllyfiaf ymffroftio, ni byddaf ffol; canys mi a ddywedaf y gwîr: eithr yr wyf yn arbed, rhag i neb wneuthur cyfrif o honofi, uwch law y mae yn gweled fy mod, neu yn ei glywed gennyf.

7 Ac fel na'm tra-derchafer gan odidowgrwydd y datcuddiedigaethau, rhoddwyd i mi

d Edrych Eze. 28. 24. [d] fwmbwl yn y cnawd, cennad Satan, i'm cernodio, fel na'm tra-derchefid.

e Edr. Deut. 3. 23---27.

8 *e* Am y peth hyn mi a attolygais i'r Arglwydd deir-gwaith, ar fod iddo ymadel â mi.

9 Ac efe a ddywedodd wrthyf, Digon i ti fy ngrâs i; canys fy nerth i a berffeithir mewn gwendid: yn llawen iawn gan hynny yr ymffroftiaf fi, yn hyttrach yn fy ngwendid, fel y preffwylio nerth Chrift ynofi.

10 Am hynny yr wyf yn fodlawn mewn gwendid, mewn ammarch, mewn anghenion, mewn erlidiau, mewn cyfyngderau er mwyn Chrift: canys pan wyf wan, yna yr wyf gadarn.

11 Mi a euthym yn *f* ffol wrth ymffroftio; chwychwi a'm ‡ gyrrafoch. Canys myfi a ddylafwn gael fy nghanmol gennych chwi: canys *g* ni bûm i ddim yn ôl i'r Apoftolion pennaf, er *h* nad ydwyf fi ddim.

f Pen. 11. 1. ‡ *cymmellafoch.* *g* Pen. 11. 5. *h* 1 Cor. 4. 9. & 15. 8, 9. Eph. 3. 8.

12 *i* Arwyddion Apoftol yn wîr a weithredwyd yn eich plith chwi, mewn pob amynedd, mewn arwyddion, a rhyfeddodau, a gweithredoedd nerthol.

i Cor. 9. 2. Pen. 4. 2. & 6. 4. & 11. 6.

13 Canys beth yw yr hyn y buoch chwi yn ôl am dano, mwy nâ'r Eglwyfi eraill, oddieithr am *k* na bûm i fy hun ormefol arnoch? Maddeuwch i mi hyn o gam.

k Pen. 11. 9.

14 *l* Wele, y drydedd waith yr wyf fi yn barod i ddyfod attoch; ac ni byddaf ormefol arnoch: canys *m* nid ydwyf yn ceifio yr eiddoch chwi, ond chwy-chwi. Canys ni ddylai y plant gafglu tryffor i'r rhïeni, ond y rhïeni i'r plant.

l Pen. 13. 1. *m* Act. 20. 33.

15 A *n* myfi yn ewyllyfgar iawn a dreuliaf, ac a ymdreuliaf *o* tros eich eneidiau chwi, er *p* fy mod yn eich caru yn helaethach, ac yn cael fy ngharu yn brinnach.

n 1 Theff. 2. 8. *o* Pen. 1. 6. Col. 1. 24. 2 Tim. 2. 10. *p* Pen. 6. 12, 13.

16 Eithr bid, Ni phwyfais i arnoch: ond gan fod yn gyfrwys, mi a'ch deliais chwi trwy ddichell.

17 *q* A wneuthym i elw o honoch chwi drwy neb o'r rhai a ddanfonais attoch?

q Pen. 7. 2.

18 *r* Mi a ddeifyfiais ar Titus, a chyd *ag ef* mi a anfonais frawd. A elwodd Titus ddim arnoch? onid yn yr un yfpryd y rhodiafom? onid yn yr un llwybrau?

r Pen. 8. 6, 16, 18, 22. & 13. 14.

19 *f* Drachefn, a ydych chwi yn tybied mai ymefgufodi yr ydym wrthych? *t* Ger bron Duw ynGhrift yr ydym yn llefaru: a phob peth, anwylyd, er adeiladaeth i chwi.

f Pen. 5. 12. *t* Rhuf. 9. 1.

20 Canys ofni yr wyf, rhag pan ddelwyf, na'ch caffwyf yn gyfryw rai ag a fynnwn; *u* a'm cael inneu i chwithau yn gyfryw ag nis mynnech: rhag *bod* cynhennau, cynfigennau, llidiau, ymryfonau, ‡ goganau, huftingau, ymchwyddiadau, anghydfyddiaethau:

u 1 Cor. 4. 21. Pen. 10. 2. & 13. 2, 10. ‡ *abfennau.*

21 Rhag pan ddelwyf drachefn, fod i'm Duw fy naroftwng yn eich plith, ac i mi ddwyn galar dros lawer, y rhai a bechafant eufys, ac nid edifarhafant am yr aflendid, a'r godineb, a'r anlladrwydd a wnaethant.

P E N. XIII.

1 *Y mae efe yn bygwth pechaduriaid diedifeiriol â thoftet a gallu ei Apoftoliaeth:* 5 *a chan eu cynghori hwynt i brofi eu ffydd,* 7 *ac i ddiwygio eu beiau cyn ei ddyfod ef,* 11 *y mae efe yn diweddu ei Epiftol trwy eu hannog hwy yn gyffredinawl, a gweddio.*

[a] YDrydedd waith hon yr ydwyf yn dyfod attoch. [b] Yngenau dau neu dri o dyftion y bydd fafadwy pob gair.

a Pé. 12. 14. *b* Deu. 17. 6. & 19. 15.

2 *c* Rhag-ddywedais i chwi, ac yr ydwyf yn rhag-ddywedyd, fel *pe bawn* yn bresennol yr ail waith, ac yn abfennol yr awron, yr ydwyf yn 'fgrifennu at y rhai [d] a bechafant eufys, ac at y lleill ei gŷd, o's deuaf drachefn, [e] nad arbedaf:

c Pen. 10. 2. *d* Pé. 12. 21. *e* Pen. 1. 23.

3 Gan eich bod yn ceifio profiad o Grift, [f] yr hwn fydd yn llefaru ynof, yr hwn tu-ag attoch chwi nid yw wan, eithr fydd nerthol ynoch chwi.

f Mat. 10. 20.

4 *g* Canys

g Phil.2.7,8
1 Pet. 3.18.
h Rhuf.6.4.
i Edrych Pen.10.3,4.
‡ yd-ag ef.

4 g Canys er ei groeſ-hoelio ef o ran gwendid, etto h byw ydyw drwy nerth Duw. Canys i ninnau hefyd ydym weiniaid ‡ynddo ef, eithr byw fyddwn gyd-ag ef, trwy nerth Duw tu-ag attoch chwi.

k 1 Cor. 11. 28.

5 k Profwch chwychwi eich hunain, a ydych yn y ffydd; holwch eich hunain. Ai nid ydych yn eich adnabod eich hunain, *ſef* bod Ieſu Griſt ynoch, oddieithr i chwi ſod yn anghymmeradwy?

6 Ond yr wyf yn gobeithio y gwybyddwch nad ydym ni yn anghymmeradwy.

7 Ac yr wyf yn gweddïo ar Dduw na wneloch chwi ddim drwg; nid fel yr ymddangoſom ni yn gymmeradwy, ond fel y gwneloch chwi yr hyn ſydd dda, er l bod o honom ni megis rhai anghymmeradwy.

l Pen.6.9.

8 Canys ni allwn ni ddim yn erbyn y gwirionedd, ond tros y gwirionedd.

m 1 Cor.4.10 Pen.11.30. & 12.5, 9, 10.

9 Canys llawen ydym, m pan fyddom ni yn weiniaid, a chwithau yn gryfion. A hyn hefyd yr ydym yn ei ddymuno, *ſef* eich perffeithrwydd chwi.

n 1 Cor.4.21 Pen. 2.3. & 10.2. & 12.20,21. o Pen. 10.8.

10 n Am hynny, myfi yn abſennol ydwyf yn 'ſgrifennu y pethau hyn, fel pan fyddwyf breſennol nad arferwyf doſter, o yn ôl yr awdurdod a roës yr Arglwydd i mi, er adeilad, ac nid er dinyſtr.

‡ iach.

11 Bellach, frodyr, byddwch ‡ wych. Byddwch berffaith, diddaner chwi, p ſyniwch yr un peth, byddwch heddychol; a Duw y cariad a'r heddwch a fydd gyd-a chwi.

p Rhu.12.16 1 Cor.1.10. 1 Petr 3. 8.

12 q Annherchwch ei gilydd â chuſan ſanctaidd. Y mae 'r holl Saint yn eich annerch chwi.

q Rhu.16.16 1 Cor.16.20 1 Theſ.5.26. 1 Pet.5 14.

13 Gras ein Harglwydd Ieſu Griſt, a chariad Duw, a chymdeithas yr Yſpryd glân a fyddo gyd-a chwi oll. Amen.

¶ Yr ail at y Corinthiaid a 'ſgrifennwyd o Philippi ym-Macedonia, gyd-â Thitus a Luc.

¶ Epiſtol PAUL yr Apoſtol at y GALATIAID.

PENNOD I.

6 Y mae efe yn rhyfeddu iddynt ei adel ef a'r Efengyl cyn gynted: 8 ac yn melltithio y rhai a bregethant Efengyl amgen na'r hon a bregethai efe. 11 Nad gan ddyn y dyſgodd efe yr Efengyl, eithr gan Dduw: 13 Ac y mae efe yn dangos pa beth ydoedd efe cyn ei alw, 17 a pha beth a wnaeth efe yn y man wedi ei alw.

4061
a Ad.11,12.
b Tit.1.3.
c Act. 2.24.

PAul Apoſtol, (a nid o ddynion, na thrwy ddyn, eithr b trwy Ieſu Griſt, a Duw Tâd, c yr hwn a'i cyfododd ef o feirw,)

2 A'r brodyr oll, y rhai ſy gyd-a mi, at Eglwyſi Galatia:

d Rhuf.1.7. 1 Cor. 1. 3. 2 Cor.1.2. Eph. 1. 2. Phil.1.2. Col. 1.2. 1 Theſ. 1.1. 2 Thef 1.2.

3 d Gras fyddo i chwi, a heddwch oddïwrth Dduw Tâd, a'n Harglwydd Ieſu Griſt;

e Tit. 2.14. f Edrych Eſay 65.17. Heb. 2.5. & 6.5.

4 e Yr hwn a'i rhoddes ei hun tros ein pechodau, fel i'n gwaredai ni oddïwrth f y byd drwg preſennol, yn ôl ewyllys Duw a'n Tâd ni:

5 I'r hwn y byddo gogoniant yn oes oeſoedd. Amen.

‡ yngras.

6 Y mae yn rhyfedd gennyf eich ſymmud mor fuan oddïwrth yr hwn a'ch galwodd ‡ i râs Chriſt, at Efengyl arall:

g 2 Cor 11.4. h Act. 15.1, 24. Ff. 5.10,12. i 1 Cor.16. 22.

7 g Yr hon nid yw arall; ond bod rhai h yn eich trallodi chwi, ac yn chwennych dattroi Efengyl Griſt.

8 Eithr pe byddai i ni, neu i Angel o'r nef, efangylu i chwi amgen nâ'r hyn a efangylaſom i chwi, bydded ‡ anathema.

‡ felldigedig

9 Megis y rhag-ddywedaſom, felly yr ydwyf yr awron drachefn yn dywedyd, O's efangyla neb i chwi amgen k nâ'r hyn a dderbyniaſoch, bydded anathema.

k Deut.4.2. & 12.32. Dih.30.6. Dat. 22.18.

10 Canys yr awron, l ai ‡ peri credu dynion yr wyf, ynte Duw? neu m a ydwyf fi yn ceiſio rhyngu bodd dynion? canys pe rhyngwn fodd dynion etto, ni byddwn wâs i Griſt.

l 1 Theſ.2.4. ‡ perſwadio. m Iago 4.4.

11 Eithr yr ydwyf yn hyſpyſu i chwi, frodyr, am yr Efengyl a bregethwyd gennyf fi, nad yw hi ‡ ddynol.

‡ yn ôl dyn.

12 Canys n nid gan ddyn y derbyniais i hi, nac i'm dyſgwyd; eithr o trwy ddatcuddiad Ieſu Griſt.

4038
n 1 Cor.15. 1, 3. Ad. 1. o Eph. 3.3. p Act. 8.3. & 9. 1. & 22.4.

13 Canys chwi a glywſoch p fy ymarweddiad i gynt yn y Grefydd Iuddewig, i mi allan o feſur erlid Eglwys Dduw, a'i hanrheithio hi;

14 Ac i mi gynyddu yn y Grefydd Iuddewig, yn fwy nâ llawer o'm cyfoedion, yn fy nghenedl fy hun, gan ‡ fod yn fwy awyddus i draddodiadau fy nhadau.

‡ ddwyn zel yn fwy.

q Jer.1.5. Rhuf. 1.1.

15 Ond pan welodd Duw yn dda, q yr hwn a'm nailltuodd i o grôth fy mam, ac a'm galwodd i trwy ei râs,

r 2 Cor.4.6. ſ Act.9.15. Eph.3.8. t Mat.16.17. Eph.6.12.

16 r I ddatcuddio ei Fâb ef ynof fi, fel ſ y pregethwn ef ym mhlith y Cenhedloedd; yn y fan nid ymgynghorais â t chîg a gwaed:

‡ i fynu.

17 Ac nid aethym ‡ yn fy ôl i Jeruſalem, at y rhai oedd o'm blaen i yn Apoſtolion: ond mi a aethym i Arabia, a thrachefn y dychwelais i Ddamaſcus.

u Act.9.26.

18 Yna yn ôl tair blynedd u y daethym ‡ yn fy ôl i Jeruſalem i ymweled â Phetr; ac a arhoſais gyd-ag ef bymtheng nhiwrnod.

‡ i fynu.

19 Eithr *neb* arall o'r Apoſtolion ni's gwelais, ond x Iago, brawd yr Arglwydd.

x Mar.6.3.

20 A'r pethau yr wyf yn eu hyſgrifennu attoch, y wele, ger bron Duw nad wyf yn dywedyd celwŷdd.

y Rhuf.9.1.

21 Wedi hynny y daethym i wledydd Syria a Cilicia;

22 Ac yr oeddwn heb fy adnabod wrth *fy*

z Rhu.16.7. wyneb yn Eglwyſi Judea, y rhai z *oedd* yng-Ghriſt.

23 Ond yn unig hwy a glywſent, fod yr hwn oedd gynt yn ein herlid ni, yr awron yn pregethu y ffydd, yr hon gynt a anrheithiaſai.

24 A hwy a ogoneddaſant Dduw ynoſi.

PEN. II.

1 Y mae efe yn dangos pa bryd yr aeth efe i fynu i Jeruſalem, ac i ba beth: 3 ac nad enwaedaſid ar Titus, 11 a gwrthwynebu o hono ef Petr. 14 Pa ham y mae efe ac eraill, a hwythau yn Iuddewon, yn credu y cânt ei cyfiawnhau yn Ghriſt trwy ffydd, ac nid trwy weithredoedd, 20 ac na bo iddynt hwy, y rhai a gyfiawnhâwyd felly, fyw mewn pechod.

YNa wedi pedair blynedd ar ddeg yr aethym drachefn i fynu i Jeruſalem gyd-a Barnabas, gan gymmeryd Titus hefyd gyd-a *mi*.

2 Ac mi a aethym i fynu yn ôl datcuddiad, ac a fynegais iddynt yr Efengyl, yr hon yr wyf yn ei phregethu ym mhlith y Cenhedloedd; ond o'r a Phil.2.16. nailltu, i'r rhai cyfrifol, rhag mewn un modd a fy mod yn rhedeg yn ofer, neu ddarfod i mi redeg.

3 Eithr Titus yr hwn *oedd* gyd-a mi, er ei fod yn Roegwr, ni chymmhellwyd 'chwaith i enwaedu arno:

b 2Cor.11.26 4 A *hynny* o herwydd b y gau-frodyr a ddygaſid i mewn, y rhai a ddaethent i mewn i yſpïo ein c rhydd-did ni, yr hon ſydd gennym c Pen. 3.25. & 5. 1, 13. ynGhriſt Ieſu, fel i'n caethiwent ni:

5 I ba rai nid ymroiſom trwy ddaroſtyngiad, na ddo tros awr; fel yr arhoſai d gwirion- d Ad. 14. edd yr Efengyl gyd-a chwi.

6 A chan y rhai a dybid eu bod yn rhyw beth, e Act. 10.34. Rhuf. 2.11. (pa fath gynt oeddynt, nid yw ddim i mi; e nid yw Duw yn derbyn wyneb dyn:) canys y rhai ‡ a dybid eu bod yn rhyw beth. ‡ cyfrifôl ni 'chwanegaſant ddim i mi.

7 Eithr yn y gwrthwyneb, f pan welſant ddar- f Act.13.46. Rhu.11.13. 1 Tim.2.7. 2Tim.1.11. fod ymddiried i mi am Efengyl y dienwaediad, megis am *Efengyl* yr Enwaediad i Betr;

8 (Canys yr hwn oedd yn gweithredu yn g Act. 9.15. & 13.2. & 22. 21. Pen. 1. 16. nerthol yn Petr, i apoſtoliaeth yr Enwaediad, g a nerthol-weithredodd ynof finnau hefyd tu-ag at y Cenhedloedd.)

9 A phan wybu Iago, a Cephas, ac Ioan, y rhai h Mat.16.18. Eph. 2. 20. Dat. 21.14. a dybid eu bod h yn golofnau, i y grâs a roddwyd i Rhuf. 1.5. & 12. 3. & 15. 15. Eph. 3. 8. i mi, hwy a roddaſant i mi ac i Barnabas, ddeheu-ddwylo cymdeithas; fel *yr elem* ni at y Cenhedloedd, a hwythau at yr Enwaediad.

k Act.24.17. Rhu.15.25. 1 Cor.16.1. 2Cor.8,&9. 10 Yn unig ar fod i ni gofio 'r tlodion; k yr hyn hefyd y bûm i ddïwyd i'w wneuthur.

4055 11 A phan ddaeth Petr i Antiochia, mi a'i gwrthwynebais yn ei wyneb, am ei fod i'w feio.

l Act.10.28. & 11.3 12 Oblegid cyn dyfod rhai oddïwrth Iago, l efe a fwyttaodd gyd-a'r Cenhedloedd: ond wedi iddynt ddyfod, efe a giliodd ac a'i nailltuodd ei hun oddïwrthynt, gan ofni y rhai oedd o'r Enwaediad.

13 A'r Iuddewön eraill hefyd a gyd-ragrithiaſant ag ef; yn gymmaint ag y dygwyd Barnabas hefyd i'w rhagrith hwy.

m Ad 5. u 1 Tim. 5. 20. o Act 10 28. 14 Eithr pan welais i nad oeddynt yn iawn- m droedio at wirionedd yr Efengyl, mi a ddywedais wrth Betr u yn eu gwydd hwy oll, o O's wyt ti, a thi yn Iuddew, yn byw fel y Cenhedloedd, ac nid fel yr Iuddewön, pa ham yr wyt ti yn cymmell y Cenhedloedd i fyw yn Iuddewaidd?

15 Nyni y rhai wrth naturiaeth ydym p Iuddewön, ac nid o'r Cenhedloedd q yn bechaduriaid; p Act. 15. 10, 11. q Eph.2.11.

16 r Yn gwybod nad ydys yn cyfiawnhau dyn trwy weithredoedd y Ddeddf, ond t trwy ffydd Ieſu Griſt: minnau hefyd a gredaſom yng-Ghriſt Ieſu, fel i'n cyfiawnhäer trwy ffydd Griſt, ac nid trwy weithredoedd y Ddeddf: oblegid s ni chyfiawnheir un cnawd trwy weithredoedd y Ddeddf. r Act.13.38. f Rhu.1.17. & 3.22,28. & 8. 3. Heb. 7. 18, 19. s Pſ. 143.2. Rhuf. 3.20. Pen 3. 11.

17 Ac o's wrth geiſio ein cyfiawnhau yng-Ghriſt, i'n caed ninnau hefyd u yn bechaduriaid, a ydyw Chriſt am hynny yn weinidog pechod? Na atto Duw. u 1 Ioan 3. 8, 9.

18 Canys o's wyf fi yn adeiladu drachefn y pethau a ddeſtrywiais, yr wyf yn fy ngwneuthur fy hun yn droſeddwr.

19 Canys yr wyf fi x trwy y Ddeddf y wedi marw i'r Ddeddf, fel y byddwn z fyw i Dduw. x Rhuf.8.2. y Rhu.6.14. & 7.4,6. z Rhu.6.11. 2 Cor.5.15. 1 Theſſ.5.10. 1 Petr 4.2.

20 Mi a groeſ-hoeliwyd gyd-a Chriſt: Eithr byw ydwyf; etto nid myfi, ond Chriſt ſydd yn byw ynofi: a'r hyn yr ydwyf yr awron yn ei fyw yn y cnawd, ei fyw yr ydwyf trwy ffydd Mâb Duw, b yr hwn a'm carodd, ac a'i dodes ei hun drofofi. a Rhuf.6.6. Pen. 5. 24. b Pen. 1. 4. Eph. 5. 2. Tit. 2. 14.

21 Nid wyf yn dirymmu grâs Duw: canys c o's o'r Ddeddf *y mae* cyfiawnder, yna y bu Chriſt farw yn ofer. c Heb. 7. 11. Edrych Rhuf. 11.6. Pen. 5.4

PEN. III.

1 Y mae efe yn gofyn pa beth a'i cynhyrfodd hwy i ymadel â'r ffydd, ac i lynu wrth y gyfraith. 6 Y rhai a gredant a gyfiawnheir, 9 ac a fendithir gyd-ag Abraham: 10 a hyn y mae efe yn ei ddangos trwy lawer o reſymmau.

OY Galatiaid ynfyd, a pwy a'ch ‡ llygadynodd chwi, fel nad ufuddhaëch i'r gwirionedd, i ba rai o flaen eu llygaid y portreiadwyd Ieſu Griſt, wedi ei groeſ-hoelio yn eich plith? a Pen. 5.7. ‡ rhoiſi dd.

2 Hyn yn unig a ewyllyſiaf ei ddyſgu gennwch, Ai wrth weithredoedd y Ddeddf y derbyniaſoch b yr Yſpryd, ynte wrth wrandawiad ffydd? b Act. 2.38. & 8. 15. & 15. 8. Eph. 1. 13.

3 A ydych chwi mor ynfyd? gwedi i chwi ddechreu yn yr Yſpryd, a berffeithir chwi yr awron yn y cnawd?

4 c A ddioddefaſoch gymmaint yn ofer? o's c 2 Ioan 8. yw ofer hefyd.

5 Yr hwn gan hynny ſydd yn trefnu i chwi yr Yſpryd, ac yn gwneuthur gwyrthiau yn eich plith, ai o weithredoedd y Ddeddf, ynte o wrandawiad ffydd *y mae*?

6 Megis y credodd d Abraham i Dduw, ac y cyfrifwyd iddo yn gyfiawnder. d Gen.15.6. Rhuf.4.3. Iago 2.23.

7 Gwybyddwch felly mai e y rhai ſy o ffydd, y rhai hynny yw plant Abraham. e Rhuf.4. 11, 12, 16. f Edrych Rhuf. 9.7. Ad 22.

8 f A'r yſgrythyr yn rhag-weled mai trwy ffydd y mae Duw yn cyfiawnhau y Cenhedloedd, a rag-efangylodd i Abraham, *gan ddywedyd*, g Ynot ti y bendithir yr holl Genhedloedd. g Gen.12.3. & 18.18. & 22.18. Eccl.44.21. Act. 3.25.

9 Felly

9 Felly gan hynny, y rhai ſy o ffydd a fendithir gyd-ag Abraham ffyddlon.

10 Canys cynnifer ag y ſy o weithredoedd y Ddeddf, tan felldith y maent: canys 'ſgrifennwyd, [h] Melldigedig yw pob un nid yw yn aros yn yr holl bethau a 'ſgrifennir yn llyfr y Ddeddf, i'w gwneuthur hwynt.

11 Ac [i] na cyfiawnheir neb trwy 'r Ddeddf ger bron Duw, eglur *yw*: oblegid, [k] Y cyfiawn a fydd byw trwy ffydd.

12 [l] A'r Ddeddf nid yw o ffydd: eithr [m] y dyn a wnâ y pethau hynny, a fydd byw ynddynt.

13 [n] Chriſt a'n llwyr-brynnodd oddiwrth felldith y Ddeddf, gan ei wneuthur yn felldith troſom: canys y mae yn 'ſgrifennedig, [o] Melldigedig yw pob un *ſydd* ynghrôg ar bren:

14 Fel y delai bendith Abraham ar y Cenhedloedd, trwy Griſt Ieſu; fel y derbyniem [p] addewid yr Yſpryd trwy ffydd.

15 Y brodyr, dywedyd yr wyf ar wedd ddynol, [q] Cyd na byddo ond ‡ ammod dyn, wedi y cadarnhaër, nid yw neb yn ei ddirymmu, neu yn rhoddi atto.

16 [r] I Abraham y gwnaethpwyd yr addewidion, ac i'w hâd ef. Nid yw yn dywedyd, Ac i'w hadau, megis am lawer; ond megis am un, Ac i'th hâd ti; yr hwn yw [ſ] Chriſt.

17 A hyn yr wyf yn ei ddywedyd, am yr ammod a gadarnhâwyd o'r blaen gan Dduw ynGhriſt, nad yw y Ddeddf [t] oedd bedwar cant a deg ar hugain o flynyddoedd wedi, yn ei ddirymmu, [u] i wneuthur yr addewid yn ofer.

18 Canys [x] o's o'r Ddeddf *y mae* yr etifeddiaeth, nid yw hayach o'r addewid: ond Duw a'i rhâd-roddodd i Abraham drwy addewid.

19 Beth gan hynny *yw* 'r Ddeddf? [y] Oblegid troſſeddau y rhoddwyd hi yn ychwaneg, hyd oni ddelai yr hâd, i'r hwn y gwnaethid yr addewid; a hi [z] a drefnwyd trwy Angylion, yn llaw [a] Cyfryngwr.

20 A chyfryngwr nid yw i un; ond Duw ſydd un.

21 *A ydyw* y Ddeddf gan hynny yn erbyn addewidion Duw? Na atto Duw: canys pe rhoiſid Deddf a allaſai fywhau, yn wîr o'r Ddeddf y buaſai cyfiawnder.

22 Eithr [b] cyd-gauodd [c] yr yſgrythyr bob peth tan bechod, fel y rhoddid yr addewid trwy ffydd Ieſu Griſt, i'r rhai ſy yn credu.

23 Eithr cyn dyfod ffydd, i'n cadwyd tan y Ddeddf, wedi ein cyd-gau i'r ffydd, yr hon oedd i'w datcuddio.

24 [d] Y Ddeddf gan hynny oedd ein hathro ni at Griſt, fel i'n cyfiawnhaid drwy ffydd.

25 Eithr wedi dyfod ffydd, nid ydym mwyach tan athro.

26 Canys chwi oll [e] ydych blant i Dduw drwy ffydd ynGhriſt Ieſu.

27 Canys [f] cynnifer o honoch ag a fedyddiwyd ynGhriſt, [g] a wiſgaſoch Griſt.

28 [h] Nid oes nac Iuddew na Groegwr, nid oes na chaeth na rhydd, nid oes na gwr-ryw na benyw: canys chwi oll [i] un ydych ynGhriſt Ieſu.

29 Ac [k] os eiddo Chriſt *ydych*, yna hâd Abraham ydych, ac [l] etifeddion yn ôl yr addewid.

PEN. IV.

1 *Ein bod ni tan y Ddeddf hyd ddyfodiad Chriſt, fel y mae 'r etifedd tan ei ymgeleddwr, nes ei ddyfod i'w oed: 5 Eithr darfod i Griſt ein rhyddhau ni oddiwrth y Ddeddf: 7 Nad ydym ni gan hynny weiſion iddi mwyach. 14 Y mae efe yn coſio eu hewyllys da hwynt tu-ag atto ef, a'r eiddo yntef tu-ag attynt hwythau, 22 ac yn dangos mai meibion i Abraham ydym ni, o'r wraig rydd.*

A *Hyn* yr wyf yn ei ddywedyd: dros gymmaint o amſer ag y mae 'r etifedd yn fachgen, nid oes dim rhagor rhyngddo a gwâs, er ei fod yn Arglwydd ar y cwbl;

2 Eithr y mae efe tan ymgeledd-wŷr a llywodraeth-wŷr, hyd yr amſer a oſodwyd gan y tâd.

3 Felly ninnau hefyd pan oeddym fechgyn, oeddym gaethion tan [a] wyddorion y byd:

4 Ond [b] pan ddaeth cyflawnder yr amſer, y danfonodd Duw ei Fâb, [c] wedi ei wneuthur [d] o wraig, [e] wedi ei wneuthur tan y Ddeddf;

5 Fel y prynnai y rhai *oedd* tan y Ddeddf, [f] fel y derbyniem y mabwyſiad.

6 Ac o herwŷdd eich bod yn feibion, yr anfonodd Duw [g] Yſpryd ei Fâb i'ch calonnau chwi, yn llefain, Abba, Dâd.

7 Felly nid wyt ti mwy yn wâs, ond yn fâb; [h] ac os mâb, etifedd hefyd i Dduw trwy Griſt.

8 Eithr y pryd hynny pan oeddych heb adnabod Duw, [i] chwi a waſanaethaſoch y rhai wrth naturiaeth nid ydynt dduwiau.

9 Ac yn awr, [k] a chwi yn adnabod Duw, ond yn hyttrach yn adnabyddus gan Dduw, [l] pa fodd yr ydych yn troi dracheſn at [m] y gwyddorion lleſg a thlodion, y rhai yr ydych yn chwennych dracheſn o newŷdd eu gwaſanaethu?

10 [n] Cadw yr ydych ddiwrnodiau, a miſoedd, ac amſeroedd, a blynyddoedd.

11 Y mae arnaf ofn am danoch, rhag darfod i mi boeni wrthych yn ofer.

12 Byddwch fel fyfi, canys yr wyf fi fel chwi, y brodyr, attolwg i chwi; [o] ni wnaethoch i mi ddim cam.

13 A chwi a wyddoch mai [p] trwy wendid y cnawd yr efangylais i chwi y waith gyntaf.

14 A'm profedigaeth, yr hon *oedd* yn fy nghnawd, ni ddiyſtyraſoch, ac ni ddirmygaſoch; eithr chwi a'm derbyniaſoch [q] megis Angel Duw, [r] megis Chriſt Ieſu.

15 Beth wrth hynny oedd eich dedwyddwch chwi? canys tyſtio yr wyf i chwi, pe buaſai boſſibl, y tynnaſech eich llygaid, ac a'u rhoiſech i mi.

16 A aethym i gan hynny yn elyn i chwi, wrth ddywedyd i chwi y gwîr?

17 Y maent yn rhoi [ſ] mawr-ſerch arnoch, ond nid yn dda; eithr chwennych y maent ‡ eich cau chwi allan, fel y rhoddoch fawr-ſerch arnynt hwy.

18 Eithr da yw dwyn mawr-ſerch mewn peth da yn waſtadol, ac nid yn unig tra fyddwyf breſennol gyd-a chwi.

19 [t] Fy mhlant bychain, y rhai yr wyf yn eu heſgor dracheſn, hyd oni ffurfier Chriſt ynoch,

20 Ac

---

[b] Deu. 27. 26.
[h] Hab. 2. 4. Rhuf. 1. 17. Heb. 10. 38.
[i] Pen. 2. 16.
[k] Lef. 18. 5. Rhuf. 10. 5.
[l] Rhu. 4 4, 5. & 10. 5, 6. & 11 6.
[m] Rhuf. 8. 3. 2 Cor. 5. 21.
[n] Deu. 21. 23.
[o] Eſay 32. 15 & 44. 3. Jer. 31. 33. & 32. 40. Ezec. 11. 19. & 36. 27. Joel 2. 28, 29. Zech. 12. 10. Heb. 9 17.
[p] ‡ *Teſtament.*
[q] Gen. 17. 7. Ad. 8.
[r] 1 Cor 12. 12.
[ſ] Exod. 12. 40, 41.
[t] Rhuf. 4. 13, 14.
[u] Rhu. 8. 17.
[x] Ioſ 15. 20. Rhuf. 4. 15. & 5. 20. & 7. 8. 1 Tim. 1. 9.
[y] Act. 7. 53.
[z] Deut. 5. 5. Ioan 1. 17. Act. 7. 38.
[a] 1 Tim 2. 5.
[b] Rhuf. 3. 9, 19, 23. & 11. 32.
[c] Ad. 8.
[d] Rhu. 10 4.
[e] Ioan 1. 12. Pen. 4. 5.
[f] Rhuf. 6. 3.
[g] Rhu. 13. 14
[h] Rhu. 10. 12 1 Cor. 12 13 Col. 3. 11.
[i] Eph. 2. 14, 15.
[k] Gē. 22 1. 12. Rhuf. 9. 7. Heb. 11 18.
[l] Eph. 3. 6.
[a] Col. 2. 20.
[b] Mar. 1. 15. Eph. 1. 10.
[c] Ioan 1. 14. Rhuf. 1. 3. Phil. 2. 7.
[d] Gen. 3. 15. Eſay 7. 14. Mic. 5. 3.
[e] Mat. 5. 17.
[f] Ioan 1. 12. Pen. 3. 26. Eph. 2. 5.
[g] Rhu 8. 15.
[h] Rhuf 8. 16, 17.
[i] 1 Cor. 12. 2. Eph. 2. 11, 12.
[k] 1 Cor. 8. 3. & 13. 12.
[l] Col. 2. 20.
[m] Heb. 7. 18.
[n] Rhu 14 5. Col. 2. 16.
[o] 2 Cor. 2. 5.
[p] 1 Cor. 2. 3. 2 Cor. 11. 30
[q] Mal. 2. 7. Ediych Zech. 12. 8.
[r] Mat. 10. 40. Ioan 13. 20.
[ſ] Rhu. 10. 2. 2 Cor. 11. 2.
‡ *ein cau ni.*
[t] 1 Cor. 4. 15. Philem. 10. Iago 1. 18.

20 Ac mi a ſynnwn pe bawn yn awr gyd-a chwi, a newidio fy llais: o herwŷdd yr wyf yn ammeu ‡ o honoch.

‡ *amdanoch.*

21 Dywedwch i mi, y rhai ydych yn chwennych bod tan y Ddeddf, onid ydych chwi yn clywed y Ddeddf?

22 Canys y mae yn 'ſgrifennedig fod i Abraham ddau fâb; [u]un o'r waſanaeth-ferch, ac [x]un o'r *wraig* rydd.

[u] Gé. 16.15. [x] Gen. 21.2. Heb. 11.11.

23 Eithr yr hwn *oedd* o'r waſanaeth-ferch, [y]a aned yn ôl y cnawd; a'r hwn *oedd* o'r *wraig* rydd, trwy 'r addewid.

[y] Rhu. 9.7,8

‡ *cyffelybiaeth.*

24 Yr hyn bethau ydynt mewn ‡ alegori: canys y rhai hyn yw y ddau Deſtament; un yn ddïau o fynydd Sina, yn cenhedlu i gaethiwed, yr hon yw Agar:

25 Canys yr Agar yma yw mynydd Sina yn Arabia, ac y mae yn cyf-atteb i'r Jeruſalem *ſydd* yn awr, ac y mae yn gaeth *hi* a'i phlant.

[z] Eſay 2.2. Heb. 12.22. Dat. 3.12. & 21. 2,10.

26 Eithr [z]y Jeruſalem honno uchod, ſydd rydd, yr hon yw ein mam ni oll.

[a] Eſa. 54.1.

27 Canys [a]'ſgrifennedig yw, [a] Llawenhâ, di yr ammhlantadwy, yr hon nid wyt yn heppilio; torr allan a lleſa, yr hon nid wyt yn eſgor: canys i'r ‡ unig y mae llawer mwy o blant nag i'r hon y mae iddi ŵr.

‡ *ymddifad.*

28 A ninnau, frodyr, megis *yr oedd* Iſaac, ydym [b]blant yr addewid.

[b] Rhu. 9.8. [c] Gen. 21.9.

29 Eithr megis y pryd hynny, [c]yr hwn a anwyd yn ôl y cnawd a erlidiai yr hwn *a anwyd* yn ôl yr Yſpryd, felly yr awr hon hefyd.

[d] Pé. 3.8,22 [e] Gen. 21. 10, 12. [f] Ioã 8.35.

30 Ond beth y mae [d]'r yſgrythyr yn ei ddywedyd? [e]Bwrw allan y waſanaeth-ferch, a'i mâb: canys [f]ni chaiff mâb y waſanaeth-ferch etifeddu gyd-a mâb y *wraig* rydd.

31 Felly, frodyr, nid plant i'r waſanaeth-ferch ydym, ond i'r *wraig* rydd.

PEN. V.

1 *Y mae efe yn eu hannog hwy i ſefyll yn eu rhyddid,* 3 *ac nad arferont Enwaediad;* 13 *Eithr yn hyttrach cariad, yr hwn yw cyflawnder y Gyfraith.* 19 *Y mae efe yn rhifo gweithredoedd y Cnawd,* 22 *a ffrwythau yr Yſpryd,* 25 *ac yn eu hannog i rodio yn yr Yſpryd.*

[a] Ioan 8.32 Rhuf. 6.8.

SEfwch gan hynny yn [a]y rhydd-did â'r hon y rhyddhaodd Chriſt ni, ac na ddalier chwi

[b] Act. 15.10. dracheſn [b]dan iau caethiwed.

2 Wele, myfi Paul wyf yn dywedyd wrthych,

[c] Act. 15.1. Edrych Act. 16,3.

[c]o's enwaedir chwi, ni leſ-hâ Chriſt ddim i chwi.

3 Ac yr wyf yn tyſtiolaethu dracheſn i bob dyn ar a enwaedir, ei fod efe yn ddyledwr i

‡ *gwneuthur*

‡ gadw yr holl Ddeddf.

4 Chwi a aethoch yn ddiſudd oddïwrth Griſt, y rhai ydych yn ymgyfiawnhau yn y Ddeddf: chwi a ſyrthiaſoch ymaith oddïwrth râs.

5 Canys nyni yn yr Yſpryd drwy ffydd

[d] 2 Tim. 4.8

ydym yn diſgwil [d]gobaith cyfiawnder.

[e] 1 Cor. 7.19 Pen. 6.15. Col. 3.11. [f] 1 Theſ. 1.3

6 Canys [e]yn Ghriſt Ieſu ni all enwaediad ddim, na dienwaediad, ond [f]ffydd yn gweithio trwy gariad.

[g] 1 Cor. 9.24 [h] 1 Tim. 3.1.

7 Chwi [g]a redaſoch yn dda, [h]pwy a'ch rhwyſtrodd chwi, fel nad ufuddhäech i'r gwirionedd?

8 Y cyngor *hyn* nid yw oddïwrth yr hwn

[i] Pen. 1.6

[i]ſydd yn eich galw chwi.

9 [k]Y mae ychydig lefain yn lefeinio yr holl does.

[k] 1 Cor. 5.6.

10 [l]Y mae gennyf fi hyder am danoch yn yr Arglwydd, na ſyniwch chwi ddim arall: ond [m]y neb ſydd yn eich trallodi a ddwg farnedigaeth, pwy bynnag fyddo.

[l] 2 Cor. 2,3. & 8. 22. [m] Pen. 1.7.

11 A myfi, frodyr, o's yr enwaediad etto yr wyf yn ei bregethu, [n]pa ham i'm herlidir etto? yn wîr tynnwyd ymaith [o]dramgwydd y groes.

[n] 1 Cor. 15. 30. [o] 1 Cor. 1.23.

12 [p]Mi a fynnwn, ïe pe torrid ymaith y rhai ſy yn aflonyddu arnoch.

[p] Joſ. 7.25. 1 Cor. 5.13.

13 Canys i rydd-did i'ch galwyd chwi, frodyr: yn unig [q]nac *arferwch* y rhydd-did yn achlyſur i'r cnawd, ond [r]trwy gariad gwaſanaethwch ei gilydd.

[q] 1 Cor. 8.9 1 Pet. 2.16. 2 Pet. 2.19. Judas 4. [r] 1 Cor. 9.19. Pen. 6. 2.

14 Canys [ſ]yr holl Ddeddf a gyflawnir mewn un gair, *ſef* yn hwn, [t]Câr dy gymmydog fel ti dy hun.

[ſ] Mat. 7 12. Iago 2.8. [t] Lef. 19.18. Mat. 22.37, 39.

15 Ond o's ‡ cnoi a thraflyngcu ei gilydd yr ydych, gwiliwch na ddifether chwi gan ei gilydd.

Rhu. 13.8,9 ‡ *brathu.*

16 Ac yr wyf yn dywedyd, [u]Rhodiwch yn yr Yſpryd, ac ‡ na chyflawnwch drachwant y cnawd.

[u] Rhu. 6.12. & 8.1,4. & 13.14. 1 Pet. 2.11. ‡ *ni.*

17 Canys y mae * y cnawd yn chwennychu yn erbyn yr Yſpryd, a'r Yſpryd yn erbyn y cnawd: a'r rhai hyn a wrthwynebant ei gilydd, [x]fel na alloch wneuthur beth bynnag a ewyllyſioch.

* Rhu. 7.23 & 8.6,7. [x] Rhu. 7.15, 19.

18 Ond [y]o's gan yr Yſpryd i'ch arweinir, nid ydych tan y Ddeddf.

[y] Rhu. 6.14 & 8.2.

19 Hefyd [z]amlwg yw gweithredoedd y cnawd, y rhai yw, Tor-prïodas, godineb, aflendid, anlladrwydd,

[z] 1 Cor. 3.3 Iago 3. 14.

20 Delw-addoliaeth, ſwyn-gyfaredd, ‡ caſineb, cynhennau, gwynſydau, llîd, ymryſonau, ymbleidio, hereſiau,

‡ *gelyniaeth*

21 Cynfigennau, llofruddiaeth, meddwdod, cyfeddach; a cheffelyb i'r rhai hyn: *am* y rhai yr wyf fi yn rhag-ddywedyd wrthych, megis ag y rhag-ddywedais, [a]na chaiff y rhai ſy yn gwneuthur y cyfryw bethau etifeddu teyrnas Dduw.

[a] 1 Cor. 6.9 Eph. 5.5. Col. 3.6. Dat. 22.15.

22 Eithr [b]ffrwyth yr Yſpryd yw Cariad, llawenydd, tangneddyf, hîr-ymaros, cymmwynaſgarwch, daioni, ffydd, addfwynder, dirweſt:

[b] Eph. 5.9.

23 [c]Yn erbyn y cyfryw nid oes Ddeddf.

[c] 1 Tim. 1.9

24 A'r rhai *ſydd* yn eiddo Chriſt, [d]a groeſhoeliaſant y cnawd, a'i wyniau, a'i chwantau.

[d] Rhu. 6.6. Pen. 2.20.

25 [e]O's byw yr ydym yn yr Yſpryd, rhodiwn hefyd yn yr Yſpryd.

[e] Rhuf. 8.5.

26 [f]Na fyddwn wâg-ogonedd-gar, gan ymannog ei gilydd, gan ymgynfigennu wrth ei gilydd.

[f] Phil. 2.3.

PEN. VI.

1 *Y mae efe yn eu hannog hwy i ymddwyn yn llariaidd tu-ag at frawd a lithrodd,* 2 *ac i ddwyn bob un faich ei gilydd:* 6 *i fod yn haelfryd tu-ag at eu dyſgawdwŷr,* 9 *ac na ddeffygiont yn gwneuthur da.* 12 *Y mae efe yn dangos pa beth yw amcan y rhai ſy'n pregethu 'r Enwaediad.* 14 *Nad yw efe yn gorfoleddu mewn dim, ond ynghroes Chriſt.*

[a] Rhu. 15.1 [b] 1 Cor. 2.15. & 3.1.

YBrodyr, [a]o's goddiweddir dyn ar ryw fai, chwy-chwi [b]y rhai yſprydol adgyweiriwch

weiriwch y cyfryw un mewn yſpryd addfwynder; gan dy yſtyried dy hun, rhag dy demtio ditheu.

2 Dygwch feichiau ei gilydd, ac felly cyflawnwch [c] gyfraith Chriſt.

3 Oblegid [d] o's tybia neb ei fod yn rhyw beth, ac yntef heb fod yn ddim, y mae efe yn ei ‡ dwyllo ei hun.

4 Eithr [e] profed pob un ei waith ei hun; ac yna y caiff orfoledd ynddo ei hun yn unig, ac [f] nid mewn arall.

5 Canys [g] pob un a ddŵg ei faich ei hun.

6 A [h] chyfranned yr hwn a ddyſgwyd yn y gair, a'r hwn ſydd yn ei ddyſgu, ym mhob peth da.

7 [i] Na thwyller chwi. Ni watworir Duw: canys [k] beth bynnag a hauo dyn, hynny hefyd a fêd efe.

8 Oblegid [l] yr hwn ſydd yn hau i'w gnawd ei hun, o'r cnawd a fêd lygredigaeth: eithr yr hwn ſydd yn hau i'r Yſpryd, o'r Yſpryd a fêd fywyd tragywyddol.

9 Eithr [m] yn gwneuthur daioni na ddiogwn: canys yn ei iawn bryd y medwn, [n] oni ddeffygiwn.

10 [o] Am hynny tra ydym yn cael amſer cyfaddas, gwnawn dda i bawb, ond yn enwedig i'r rhai ſy o [p] deulu 'r ffydd.

11 Gwelwch cyhŷd y llythyr a 'ſgrifennais attoch â'm llaw fy hun.

12 Cynnifer ag ſy yn ewyllyſio ymdeccau yn y cnawd, y rhai hyn ſy yn eich cymmell i'ch enwaedu, [q] yn unig fel nad erlidier hwy oblegid croes Chriſt.

13 Canys nid yw y rhai a enwaedir, eu hunain yn cadw y Ddeddf; ond ewyllyſio y maent enwaedu arnoch chwi, fel ‡ y gorfoleddont yn eich cnawd chwi.

14 Eithr na atto Duw i mi ymffroſtio, ond ynghroes ein Harglwydd Ieſu Griſt, drwy yr hwn [r] y croeſ-hoeliwyd y byd i mi, a minneu i'r byd.

15 Canys [ſ] ynGhriſt Ieſu ni ddichon Enwaediad ddim, na dienwaediad, ond [t] creadur newŷdd.

16 [u] A chynnifer ag a rodiant yn ôl y rheol hon, tangneddyf arnynt a thrugaredd, ac ar [x] Iſraël Duw.

17 O hyn allan na flined neb ſi: canys [y] dwyn yr wyf fi yn fy nghorph nodau 'r Arglwydd Ieſu.

18 Gras ein Harglwydd Ieſu Griſt *a fyddo* gyd-a'ch yſpryd chwi, frodyr. Amen.

¶ At y Galatiaid yr 'ſgrifennwyd o Rufain.

¶ Epiſtol PAUL yr Apoſtol at yr EPHESIAID.

PENNOD I.

1 *Ar ôl cyfarch yr Epheſiaid,* 3 *a diolch troſtynt,* 4 *y mae efe yn crybwyll am ein hetholedigaeth ni,* 6 *a'n mabwyſiad trwy râs,* 11 *yr hyn yw gwîr ffynnon iechydwriaeth dyn:* 13 *ac am na ellir yn hawdd gyrrhaeddyd uchder y dirgelwch hwn,* 16 *y mae efe yn gweddïo ar iddynt ddyfod* 18 *i gyflawn wybodaeth,* 20 *a meddiant o bono ynGhriſt.*

PAul Apoſtol Ieſu Griſt trwy ewyllys Duw, [a] at y Sainct ſydd yn Epheſus, a'r ffyddloniaid ynGhriſt Ieſu:

2 [b] Gras *fyddo* i chwi a thangneddyf oddïwrth Dduw ein Tâd, a'r Arglwydd Ieſu Griſt.

3 [c] Bendigedig *fyddo* Duw, a Thâd ein Harglwydd Ieſu Griſt, yr hwn a'n bendithiodd ni â phob bendith yſprydol, yn y nefolion ‡ *leoedd* ynGhriſt:

4 Megis [d] yr etholodd efe ni ynddo ef, cyn ſeiliad y byd, fel [e] y byddem yn ſanctaidd ac yn ddifeius ger ei fron ef mewn cariad:

5 [f] Wedi iddo ein rhagluniaethu ni [g] i fabwyſiad trwy Ieſu Griſt iddo ei hun, yn ôl bodlonrwydd ei ewyllys ef,

6 Er mawl gogoniant ei râs ef, trwy yr hwn ‡ y gwnaeth ni yn gymmeradwy yn [h] yr Anwylyd:

7 [i] Yn yr hwn y mae i ni brynnedigaeth trwy ei waed ef, *ſef* maddeuant pechodau, yn ôl [k] cyfoeth ei râs ef;

8 Trwy yr hwn y bu efe helaeth i ni ym mhob doethineb a deall,

9 [l] Gwedi iddo yſpyſu i ni ddirgelwch ei ewyllys, yn ôl el fodlonrwydd ei hun, yr hon a arfaethaſai efe ynddo ei hun:

10 ‡ Fel yngorchwiliaeth [m] cyflawnder yr amſeroedd, y gallai grynhoi ynghŷd ynGhriſt [n] yr holl bethau ſydd yn y nefoedd, ac ar y ddaiar, ynddo ef;

11 Yn yr hwn ‡ i'n [o] dewiſwyd hefyd, wedi ein rhagluniaethu yn ôl arfaeth yr hwn ſydd yn gweithio pob peth wrth gyngor ei ewyllys ei hun:

12 Fel y byddem ni er mawl i'w ogoniant ef, y rhai o'r blaen a obeithiaſom ynGhriſt.

13 Yn yr hwn *y gobeithiaſoch* chwithau hefyd, wedi i chwi glywed gair y gwirionedd, Efengyl eich iechydwriaeth: yn yr hwn hefyd, wedi i chwi gredu, [p] i'ch ſeliwyd trwy lân Yſpryd yr addewid,

14 [q] Yr hwn yw ‡ ernes ein hetifeddiaeth ni, hyd [r] brynniad † y pwrcas, i fawl ei ogoniant ef.

15 O herwŷdd hyn minneu hefyd, [ſ] wedi clywed eich ffydd yn yr Arglwydd Ieſu, a'ch cariad tu-ag at yr holl Sainct,

16 [t] Nid wyf yn peidio â diolch troſoch, gan wneuthur coffa am danoch yn fy ngweddïau;

n Ioſ 20.17. 17 Ar [n] i Dduw ein Harglwydd Ieſu Griſt, Tâd y gogoniant, roddi i chwi yſpryd doethineb, a datcuddiad, trwy ei adnabod ef:

18 Wedi goleuo llygaid eich meddyliau; fel y gwypoch beth yw gobaith ei alwedigaeth ef, a pheth *yw* golud gogoniant ei etifeddiaeth ef yn y Sainct,

x Col. 2.12. 19 A pheth yw rhagorol ſawredd ei nerth ef, tu-ag attom ni y rhai ym yn credu, [x] yn ôl gweithrediad nerth ei gadernid ef;

y Act. 2.24. z Pſ. 110.1. 20 Yr hon a weithredodd efe ynGhriſt, pan [y] y cyfododd ef o feirw, ac [z] a'i goſodod i eiſtedd ar ei ddeheu-law ei hun, yn y neſolion *leoedd*,

a Phil. 2.9. Col. 2. 10. b Rhu. 8.38. Col. 1.16. & 2. 15. c Pſal. 8. 6. 1 Cor. 15.27. Heb 2. 8. d Pen. 4.15, 16. e 1 Cor. 12. 27. Pen. 4. 12. & 5. 23, 30. Col. 1. 18. f 1 Cor. 12. 6. Pen. 4. 10. Col. 3. 11.

21 [a] Goruwch pob [b] tywyſogaeth, ac awdurdod, a gallu, ac arglwyddiaeth, a phob enw a henwir, nid yn unig yn y byd hwn, ond hefyd yn yr hwn a ddaw,

22 Ac [c] a ddaroſtyngodd bob peth tan ei draed ef, ac a'i rhoddes ef [d] yn ben, uwch law pob peth i'r Eglwys,

23 [e] Yr hon yw ei gorph ef, ei gyflawnder ef, [f] yr hwn ſydd yn cyflawnu oll yn oll.

PEN. II.

1 Trwy gyffelybu yr hyn oeddym ni wrth 3 naturiaeth, a'r hyn ydym ni 5 trwy râs: 10 Y mae efe yn dangos ddarfod ein crëu ni i weithredoedd da; a 13 chan ein bod ni wedi ein dwyn yn agos trwy Griſt, na ddylem ni fyw megis 11 Cenhedloedd, ac 12 eſtroniaid gynt, ond megis 19 cyd-ddinaſyddion â'r Sainct, a theulu Duw.

a Col. 2.13. A [a] Chwithau *a fywhaodd efe,* pan oeddych feirw mewn camweddau a phechodau;

b 1 Cor. 6.11. Col. 3. 7. c Pen. 6. 12. d Pen. 5. 6. Col. 3. 6. 2 [b] Yn y rhai y rhodiaſoch gynt yn ôl helynt y byd hwn, yn ôl [c] tywyſog llywodraeth yr awyr, yr yſpryd ſydd yr awron yn gweithio [d] ymmhlant anufudd-dod:

e Tit. 3. 3. 3 [e] Ym myſg y rhai hefyd y bu ein hymarweddiad ni oll gynt yn chwantau ein cnawd, gan wneuthur ewyllyſiau y cnawd, a'r meddyliau; ac [f] yr oeddym ni wrth naturiaeth yn blant digofaint, megis eraill.

f Pſa. 51. 5. Rhuf. 5.12, 14. g Rhu. 10. 12. 4 Eithr Duw, [g] yr hwn ſydd gyfoethog o drugaredd, o herwŷdd ei fawr gariad trwy yr hwn y carodd efe ni,

h Rhu. 5, 6. 8, 10. i Rhu. 6. 4, 5. Col. 2. 12, 13. & 3. 1, 3. * Edrych Act. 15. 11. 5 [h] Ië pan oeddym feirw mewn camweddau, a'n [i] cyd-ſywhaodd ni gyd-a Chriſt: (*trwy râs yr ydych yn gadwedig;)

6 Ac a'n cyd-gyfododd, ac a'n goſodod i gyd-eiſtedd yn y neſolion *leoedd* ynGhriſt Ieſu:

k Rhu. 4. 16. l Mat 16.17. Pen. 1. 19. m Rhuf. 3. 20, 26, 27. & 4. 2. & 9. 12, & 11. 6. 1 Cor. 1 30, 31. 2 Tim. 1. 9. Tit. 3. 5. n Pſ. 100. 3. Eſa. 19. 25. & 29. 23. Ioan 3. 3, 5. 2 Cor. 5. 5, 17. o 1 Cor. 12. 2. Col. 1. 21. 7 Fel y gallai ddangos yn yr oeſoedd a ddeuai, ragorol olud ei râs ef, trwy ei gymmwynaſgarwch i ni ynGhriſt Ieſu.

8 Canys trwy râs yr ydych yn gadwedig, [k] trwy ffydd; a hynny nid o honoch eich hunain: [l] rhodd Duw *ydyw*:

9 [m] Nid o weithredoedd, fel nad ymffroſtiai neb.

10 Canys [n] ei waith ef ydym, wedi ein crëu ynGhriſt Ieſu i weithredoedd da, y rhai a raddarparodd Duw, fel y rhodiem ni ynddynt.

11 Am hynny [o] coſiwch, a chwi gynt yn Genhedloedd yn y cnawd, y rhai a elwid yn ddienwaediad gan yr hyn a elwir Enwaediad o waith llaw yn y cnawd;

p Edrych Ezec 13.9. q Rhu 9.4, 8. 12 Eich bod chwi y pryd hynny heb Griſt, [p] wedi eich dieithro oddiwrth wladwriaeth Iſraël, ac yn eſtroniaid oddiwrth [q] ammodau yr addewid, heb obaith gennych, ac heb Dduw yn y byd:

13 Eithr yr awron ynGhriſt Ieſu, chwychwi, y rhai oeddych gynt ym-mhell, a wnaethpwyd yn agos trwy waed Chriſt.

r Mic. 5. 5. Ioan 16.33. 1 Ioſ 10. 16. Gal. 3. 28. 14 Canys [r] efe yw ein tangneddyf ni, [f] yr hwn a wnaeth y ddau yn un, ac a ddattododd ganolfûr y gwahaniaeth rhyngom ni;

f Col. 2.14. 15 [f] Ac a ddirymmodd drwy ei gnawd ei hun y gelyniaeth, *ſef* Deddf y gorchymynnion mewn ordeiniadau, fel y creai y ddau yn ddo ei hun yn un dyn [u] newŷdd, gan wneuthur heddwch;

u 2 Cor. 5. 17. Gal. 6. 15. * Col 1.22. x Rhuf. 6.6. & 8. 3. Col. 2. 14. ‡ Neu, *yndde ei hun.* 16 Ac fel y cymmodai y ddau â Duw, *yn un corph, trwy 'r groes, [x] wedi lladd y gelyniaeth ‡ trwyddi hi.

y Eſay 57. 19. Zech. 9.10. z Pſ. 48. 14. a Rhuf. 5.2. Pen. 3. 12. Heb. 4. 16. & 10.19, 20. b Phil. 3.20. Heb. 11. 22, 23. c Gal. 6.10. d 1 Cor. 3.9, 10. e Pet. 2. 4, 5. e Mat. 16. 18. Dat. 21. 14. f Pſ. 118 22. Eſa. 28 16. g Pen 4.16. h 1 Cor. 3. 17, & 6. 19. 2 Cor. 6 16. i 1 Pet. 2. 5. 17 Ac efe a ddaeth, ac [y] a bregethodd dangneddyf i chwi y rhai pell, ac [z] i'r rhai agos.

18 Oblegid [a] trwyddo ef y mae i ni ein dau ddyfodfa mewn un Yſpryd at y Tâd.

19 Weithian gan hynny nid ydych chwi mwyach yn ddieithriaid a dyfodiaid, ond [b] yn gyd-ddinaſyddion â'r Sainct, ac [c] yn deulu Duw;

20 Wedi eich [d] goruwch-adeiladu [e] ar ſail yr Apoſtolion a'r prophwydi, ac Ieſu Griſt ei hun [f] yn ben-congl-faen;

21 [g] Yn yr hwn y mae yr holl adeilad wedi ei chymmwys gyd-gyſſylltu yn cynnyddu [h] yn Deml ſanctaidd yn yr Arglwydd:

22 [i] Yn yr hwn i'ch cyd-adeiladwyd chwithau, yn breſſwylfod i Dduw trwy yr Yſpryd.

PEN. III.

3 Darfod yſpyſſu i Paul trwy ddatcuddiad, guddiedig ddirgelwch 6 cadwedigaeth y Cenhedloedd: 8 ac mai iddo efe y rhoiſid y grâs i'w 9 bregethu ef. 13 Y mae efe yn dymuno arnynt na lwfrhaont oblegid ei flinderau ef, 14 ac yn gweddio 19 ar iddynt wybod mawr gariad Duw tu-ag attynt.

a Pen. 4. 1. Phil. 1. 7, 13, 14, 16. Col. 4. 3. b Col. 1.24. 2 Tim. 2. 10. c 1 Cor. 4. 1. d Act 9 15. & 13. 2. Gal. 1. 16. e Act. 22. 17, 21. f Gal 1.12. g Rhu. 16. 25. Col. 1. 26. h Pen. 1. 9, 10. i Act. 10 28. ER mwyn hyn myfi Paul, [a] carcharor Ieſu Griſt [b] troſoch chwi y Cenhedloedd;

2 O's clywſoch am [c] orchwiliaeth grâs Duw, [d] yr hon a roddwyd i mi tu-ag attoch chwi:

3 [e] Mai trwy [f] ddatcuddiad yr yſpyſodd [g] efe i mi y dirgelwch, ([h] megis yr 'ſgrifennais o'r blaen ar ychydig *eiriau*,

4 Wrth yr hyn y gellwch, pan ddarllennoch, wybod fy neall i yn nirgelwch Chriſt)

5 [i] Yr hwn yn oeſoedd eraill nid eglurwyd i feibion dynion, fel y mae yr awron wedi ei ddatcuddio i'w ſanctaidd Apoſtolion a'i brophwydi trwy 'r Yſpryd;

k Gal. 3. 28, 29. l Pen. 2.15, 16. m Gal. 3.14. n Rhuf. 1.5. 6 Y byddai y Cenhedloedd [k] yn gyd-etifeddion, ac [l] yn gyd-gorph, ac [m] yn gyd-gyfrannogion o'i addewid ef ynGhriſt, trwy 'r Efengyl:

o Pen. 1.19. p 1 Cor. 15. 9. 1 Tim. 1. 13, 15. 7 I'r hon i'm gwnaed i yn weinidog, [n] yn ôl rhodd grâs Duw, yr hwn a roddwyd i mi, yn ôl [o] grymmus weithrediad ei allu ef.

8 I mi [p] y llai nâ'r lleiaf o'r holl Sainct y rhoddwyd

q Gal. 1.16. & 2. 8. 1 Tim. 2. 7. 2 Tim. 1. 11. r Pen. 1. 9. Ad. 3. s Pſal. 33. 6. Col. 1. 16. Heb. 1. 2. t 1 Pet. 1. 12. u Rhuf. 8. 38 Pen. 1. 21. x 1 Pet. 3. 22.

rhoddwyd y grâs hyn, q i efangylu ym myſg y Cenhedloedd anchwiliadwy olud Chriſt;

9 Ac i egluro i bawb beth *yw* cymdeithas r y dirgelwch, yr hwn oedd guddiedig o ddechreuad y byd yn Nuw, s yr hwn a greodd bob peth trwy Ieſu Griſt:

10 t Fel y byddai yr awron yn hyſpys i'r u tywyſogaethau, ac i'r awdurdodau, yn y nefolion *leoedd*, trwy 'r Eglwys, fawr amryw ddoethineb Duw,

11 Yn ôl yr arfaeth dragywyddol, yr hon a wnaeth efe ynGhriſt Ieſu ein Harglwydd ni:

12 Yn yr hwn y mae i ni hyfdra, a x dyfodfa mewn hyder, trwy ei ffydd ef.

y Edrych Phil. 1. 14. 1 Theſ. 3. 3. 2 Ad. 1.

13 y O herwŷdd pa ham yr wyf yn dymuno na Iwfrhaoch oblegid fy mlinderau i z troſoch, yr hyn yw eich gogoniant chwi.

14 O herwŷdd hyn yr wyf yn plygu fy ngliniau at Dâd ein Harglwydd Ieſu Griſt,

‡ *dadgaeth.*

15 O'r hwn yr henwir yr holl ‡ deulu yn y nefoedd ac ar y ddaiar,

a Rhuf. 9. 23 Pen. 1. 7. Phil. 4. 19. Col. 1. 27. b Rhuf. 7. 22. c 2 Cor. 4. 16.

16 Ar roddi o honaw ef i chwi yn ôl a cyfoeth ei ogoniant, fod wedi ymgadarnhau mewn nerth, trwy ei Yſpryd ef, yn b y dyn oddi-mewn;

17 Ar fod Chriſt yn trigo trwy ffydd yn eich calonnau chwi;

d Col. 2. 7.

18 Fel y galloch d wedi eich gwreiddio, a'ch ſeilio mewn cariad, ymgyffred gyd-a'r holl Sainct, beth yw 'r llêd, a'r hŷd, a'r dyſnder, a'r uchder;

19 A gwybod cariad Chriſt, yr hwn ſydd uwchlaw gwybodaeth, fel i'ch cyflawner â holl gyflawnder Duw.

e Rhuf. 16. 25 Judas 24.

20 Ond e i'r hwn a ddichon wneuthur yn drarhagorol, y tu hwnt i bob peth yr ydym ni yn eu dymuno, neu yn eu meddwl, yn ôl y nerth ſydd yn gweithredu ynom ni,

21 Iddo efe *y byddo* y gogoniant yn yr Eglwys trwy Griſt Ieſu, tros yr holl genhedlaethau, hyd yn oes oeſoedd. Amen.

PEN. IV.

1 Y mae yn eu hannog hwynt i undeb: 7 ac yn dangos bod Duw yn rhoddi amryw 11 ddoniau i ddynion er mwyn 13 adeiladaeth ei Eglwys, a'i 16 chynnydd ynGhriſt. 18 Y mae efe yn eu galw hwynt oddiwrth amhurdeb y Cenhedloedd, 24 i wiſgo y dyn newŷdd, 25 ac i fwrw ymaith gelwŷdd, 29 ac ymadrodd llygredig.

a Pen. 3. 1. b Phil. 1. 27. Col. 1. 10. 1 Theſ. 2. 12.

DEiſyf gan hynny arnoch yr wyf fi a y carcharor yn yr Arglwydd, b ar rodio o honoch yn addas i'r alwedigaeth i'ch galwyd iddi,

c Col. 3. 12, 13.

2 c Gyd-a phob goſtyngeiddrwydd ac addfwynder, ynghŷd â hîr-ymaros, gan oddef ei gilydd mewn cariad;

3 Gan fod yn ddyfal i gadw undeb yr Yſpryd, ynghwlwm tangneddyf.

d Rhu. 12. 5. 1 Cor. 12. 12, 13. Pen. 2. 16. e 1 Cor. 12. 4. f 1 Cor. 8. 6. & 12. 5. g Mal. 2. 10. 1 Cor. 12. 6. h Rhu. 12. 6. 1 Cor. 12. 11.

4 d Un corph ſydd, ac e un yſpryd, megis ag i'ch galwyd yn un gobaith eich galwedigaeth;

5 f Un Arglwydd, un ffydd, un bedydd,

6 g Un Duw a Thâd oll, yr hwn ſydd goruwch oll, a thrwy oll, ac ynoch oll.

7 Eithr h i bob un o honom y rhoëd grâs, yn ôl meſur dawn Chriſt.

i Pſa 68. 18. k Col. 2. 15.

8 O herwŷdd pa ham y mae efe yn dywedyd, i Pan dderchafodd i'r uchelder, k efe a gaethiwodd gaethiwed, ac a roddes roddion i ddynion.

l Ioan 3. 13.

9 (l Eithr, Efe a dderchafodd, beth yw ond darfod iddo hefyd ddiſgyn yn gyntaf i barthau iſaf y ddaiar?

m Act. 2. 33. ‡ *llanwai.*

10 Yr hwn a ddiſgynnodd, yw yr hwn hefyd a eſgynnodd goruwch yr holl nefoedd, m fel y ‡ cyflawnai bob peth.)

n 1 Cor. 12. 28. o Act. 11. 28. p 2 Tim. 4. 5. q Rhu 12. 7.

11 n Ac efe a roddes rai yn Apoſtolion, a rhai yn Brophwydi, a rhai o yn Efangylwŷr, a rhai yn Fugeiliaid ac p yn Athrawŏn;

12 I berffeithio y Sainct, i waith y weinidogaeth, i adeilad q corph Chriſt;

r Pen. 1. 23, Col. 1. 24. ‡ *ſ.*

13 Hyd oni ymgyfarfyddom oll ‡ yn undeb ffydd, a gwybodaeth Mâb Duw, yn ŵr perffaith, at feſur ‡ oedran cyflawnder Chriſt.

‡ *maintioli.*

s Eſa. 28. 9. 1 Cor 14. 20. t Heb. 13. 9. ‡ *twyll.*

14 Fel na byddom mwyach r yn blantos, ſ yn bwhwmman ac yn ein cylch-arwain â phob awel dyſgeidiaeth, trwy hocced dynion, trwy gyfrwyſdra, i gynllwyn ‡ i dwyllo:

u Zech. 8. 16 ‡ *airwir.* x Pen. 5. 22. & 2. 21. y Col. 1. 18. z Col. 2. 19. ‡ *cyſſylltu.*

15 Eithr t gan fod yn ‡ gywir mewn cariad, u cynyddu o honom iddo ef ym mhob peth, x yr hwn yw 'r pen, *ſef* Chriſt:

16 y O'r hwn y mae yr holl gorph wedi ei gyd-ymgynnull a'i gyd-gyſylltu, trwy bob ‡ cymmal cynhaliaeth, yn ôl y nerthol weithrediad ym meſur pob rhan, yn gwneuthur cynnydd y corph, i'w adeilad ei hun mewn cariad.

a Rhu. 1. 21. b Pen. 2. 12.

17 Hyn gan hynny yr wyf yn ei ddywedyd, ac yn ei dyſtiolaethu yn yr Arglwydd, z na rodioch chwi mwyach fel y mae y Cenhedloedd eraill yn rhodio a yn oferedd eu meddwl;

‡ *galedrwydd.* c Rhu. 1. 21. d Rhuſ. 1. 24, 26.

18 Wedi tywyllu eu deall, b wedi ymddieithro oddiwrth fuchedd Dduw, drwy 'r anwybodaeth ſydd ynddynt, trwy ‡ c ddallineb eu calon:

19 Y rhai wedi diddarbodi, d a ymroiſant i drythyllwch, i wneuthur pob aflendid yn unchwant.

20 Eithr chwy-chwi nid felly y dyſgaſoch Griſt;

21 O's bu i chwi ei glywed ef, ac o's dyſgwyd chwi ynddo, megis y mae 'r gwirionedd yn yr Ieſu:

e Col. 2. 11. & 3. 8. f Pen. 2. 2, 3. 1 Pet. 4. 3. g Rhu. 6. 6. h Rhu. 12. 2.

22 e Dodi o honoch heibio, o ran f yr ymarweddiad cyntaf, g yr hên ddyn, yr hwn ſydd lygredig yn ôl y chwantau twyllodrus;

23 Ac h ymadnewyddu yn yſpryd eich meddwl,

i Rhuf. 6. 4. 2 Cor 5. 17. Col. 3. 10. ‡ *a ſancteiddrwydd y gwirionedd.*

24 A i gwiſgo y dyn newŷdd, yr hwn yn ôl Duw a grëwyd mewn cyfiawnder ‡ a gwîr ſanctеiddrwydd.

k Zec. 8. 16. ‡ *gyd-a'i.* l Rhu. 12. 5.

25 O herwŷdd pa ham, gan fwrw ymaith gelwŷdd, k dywedwch y gwîr bob un ‡ wrth ei gymmydog: oblegid l aelodau ydym i'w gilydd.

m Pſal. 4. 4. & 37. 8.

26 m Digiwch, ac na phechwch: na fachluded yr haul ar eich digofaint chwi:

n Iago 4. 7. 1 Petr 5. 9.

27 Ac n na roddwch le i ddiafol.

o Act 20. 35. 1 Theſ. 4. 11 2 Theſ. 3. 8, 11, 12.

28 Yr hwn a ledrattâodd, na ledratted mwyach, eithr yn hyttrach o cymmered boen, gan weithio â'i ddwylo yr hyn ſydd dda, fel y byddo ganddo beth i'w gyfrannu i'r hwn y mae angen arno.

29 [p] Na ddeued un ymadrodd llygredig allan o'ch genau chwi; ond [q] y cyfryw un ag a fyddo da i adeiladu yn ſuddiol, fel y paro râs i'r gwrandawŷr.

30 Ac [r] na thriſtewch lân Yſpryd Duw, [ſ] trwy 'r hwn i'ch ſeliwyd hyd ddydd [t] prynnedigaeth.

31 [u] Tynner ymaith oddiwrthych bob chwerwedd, a llîd, a dîg, a llefain, a chabledd, gyd-a phob drygioni.

32 [x] A byddwch gymmwynaſgar i'w gilydd, yn doſturiol, [y] yn maddeu i'w gilydd, megis y maddeuodd Duw ‡ er mwyn Chriſt i chwithau.

PEN. V.

2 Ar ôl cynghorion cyffredinawl i garu ei gilydd, 3 ac i ochelyd godineb, a 4 phob aflendid, 7 ac i beidio a chyttal â'r annuwiol, 15 ac i rodio yn ddieſceulus, 18 ac i fod yn llawn o'r Yſpryd; 22 y mae eſe yn dyſod at ddledion gwahanredol, pa ſodd y dylai gwragedd ufuddhau i'w gwŷr, 25 a gwŷr garu eu gwragedd, 32 megis y mae Chriſt yn caru ei Eglwys.

[a] Mat. 5. 45. [b] Ioſ 13. 34. & 15. 12. 1 Thef. 4. 9. 1 Ioã 3. 23. & 4. 21. [c] Gal. 2. 20. Heb. 9. 14. [d] Col. 3. 5. 1 Thef. 4. 3, &c. [e] Mat. 12. 35. Pen. 4. 29. ‡ *brynti.* [f] 1 Cor. 6. 9. Gal. 5. 21. [g] Col. 3. 5. [h] Mat. 24. 4. Col. 2. 4, 18. [i] Rhu. 1. 18. [k] Pen. 2. 2. ‡ *ryw amſer.* [l] 2 Cor. 3. 18. 1 Theſ. 5. 5. [m] Luc 16. 8. Ioan 12. 36. [n] Gal. 5. 22 [o] Rhu. 12. 2. [p] 1 Cor. 5. 9. & 10. 20. [q] Rhu. 6. 21. & 13. 12. Gal. 6. 8. [r] Ioan 3. 20, 21. Heb. 4. 13. [ſ] Eſay 60. 1. Rhuf. 13. 11, 12. 1 Cor 15. 34. 1 Theſ. 5. 6. [t] Ioan 5. 25. Rhu. 6. 4, 5. Pen. 2. 5. Col. 3. 1. [u] Col. 4. 5. ‡ *Sbrychwch.*

BYddwch gan hynny ddilynwŷr Duw, fel plant anwŷl;

2 A [b] rodiwch mewn cariad, [c] megis y carodd Chriſt ninnau, ac a'i rhoddodd ei hun troſom ni yn offrwm ac yn aberth i Dduw, o arogl peraidd.

3 Eithr [d] godineb, a phob aflendid, neu gybydd-dra, na henwer 'chwaith yn eich plith, megis y gweddai i Sainct;

4 [e] Na ‡ ſerthedd, nac ymadrodd ffôl, na chhoeg-ddigrifwch, pethau nid ydynt weddus: eithr yn hyttrach rhoddi diolch.

5 Canys yr ydych chwi yn gwybod hyn, am [f] bob puttein-wr, neu aflan, neu gybydd, [g] yr hwn ſydd ddelw-addolwr, nad oes iddynt etifeddiaeth yn nheyrnas Chriſt a Duw.

6 [h] Na thwylled neb chwi â geiriau ofer: canys oblegid y pethau hyn [i] y mae digoſaint Duw yn dyfod [k] ar blant yr anufudd-dod.

7 Na fyddwch gan hynny gyfrannogion â hwynt.

8 Canys yr oeddych chwi ‡ gynt yn dywyllwch, ond yr awron [l] goleuni *ydych* yn yr Arglwydd: rhodiwch fel [m] plant y goleuni;

9 (Canys [n] ffrwyth yr Yſpryd *ſydd* ym mhob daioni, a chyfiawnder, a gwirionedd)

10 Gan brofi [o] beth ſydd gymmeradwy gan yr Arglwydd.

11 Ac [p] na fydded i chwi gyd-gyfeillach â [q] gweithredoedd anffrwythlawn y tywyllwch, eithr yn hyttrach argyoeddwch hwynt.

12 Canys brwnt yw adrodd y pethau a wneir ganddynt hwy yn ddirgel.

13 Eithr [r] pob peth, wedi 'r argyoedder, a eglurir gan y goleuni: canys beth bynnag ſydd yn egluro, goleuni yw.

14 O herwŷdd pa ham y mae eſe yn dywedyd, [ſ] Deffro di yr hwn wyt yn cyſgu, a [t] chyfod oddiwrth y meirw; a Chriſt a oleua i ti.

15 [u] ‡ Gwelwch gan hynny, pa ſodd y rhodioch yn ddieſceulus; nid fel annoethion, ond fel doethion;

16 Gan brynnu 'r amſer, [x] oblegid y dyddiau ſy ddrwg.

17 Am hynny na fyddwch annoethion, eithr [y] yn deall beth *yw* ewyllys yr Arglwydd.

18 Ac [z] na feddwer chwi gan wîn, yn yr hyn y mae gormodedd; eithr llanwer chwi â'r Yſpryd;

19 Gan leſaru wrth ei gilydd [a] mewn Pſalmau, a Hymnau, ac odlau yſprydol; gan ganu a phyngcio yn eich calon i'r Arglwydd;

20 [b] Gan ddiolch yn waſtad i Dduw a'r Tâd am bob peth [c] yn enw ein Harglwydd Ieſu Griſt;

21 [d] Gan ymddaroſtwng i'w gilydd yn ofn Duw.

22 [e] Y gwragedd, ymoſtyngwch i'ch gwŷr priod, [f] megis i'r Arglwydd.

23 Oblegid [g] y gŵr yw pen y wraig, megis ag *y mae* [h] Chriſt yn ben i'r Eglwys; ac eſe yw lachawdur [i] y corph.

24 Ond fel y mae yr Eglwys yn ddaroſtyngedig i Griſt, felly hefyd *bydded* y gwragedd i'w gwŷr priod [k] ym mhob peth.

25 [l] Y gwŷr, cerwch eich gwragedd, megis ag y carodd Chriſt yr Eglwys, ac [m] a'i rhoddes ei hun troſti;

26 Fel y ſanctеiddiai eſe hi, a'i glanhau [n] â'r olchfa ddwfr, [o] trwy 'r gair;

27 Fel y goſodai eſe hi yn ‡ ogoneddus iddo ei hun, yn Eglwys [p] heb arni na brycheuyn na chrychni, na dim o'r cyfryw; ond fel y byddai yn ſanctaidd ac yn ddifeius.

28 Felly y dylai y gwŷr garu eu gwragedd, megis eu cyrph eu hunain. Yr hwn a garo ei wraig, ſydd yn ei garu ei hun.

29 Canys ni chaſſaodd neb erioed ei gnawd ei hun, eithr ei fagu a'i feithrin y mae, megis ag *y mae* 'r Arglwydd am yr Eglwys:

30 Oblegid [q] aelodau ydym o'i gorph ef, o'i gnawd ef, ac o'i eſgyrn ef.

31 [r] Am hynny y gâd dyn ei dâd a'i fam, ac y glŷn wrth ei wraig, a hwy a fyddant [ſ] ill dau yn un cnawd.

32 Y dirgelwch hwn ſydd fawr: eithr am Griſt, ac am yr Eglwys yr wyf fi yn dywedyd.

33 Ond chwithau hefyd cymmain un, felly cared pob un o honoch ei wraig, fel ef ei hunan: a'r wraig *edrycbed* ar iddi berchi ei gŵr.

PEN. VI.

1 Dled-ſwydd plant tu-ag at eu rhïeni, 5 a gweiſion tu-ag at eu harglwyddi. 10 Mai milwriaeth yw ein bywyd ni, 12 nid yn unig yn erbyn cîg a gwaed, eithr hefyd yn erbyn gelynnion yſprydawl: 13 Cyflawn arfogaeth Chriſtion, 18 a'r modd yr arferir. 21 Canmol Tychicus.

[x] Preg. 11. 2. Ioan 12. 35. Gal. 6. 10. [y] Rhu. 12. 2. [z] Dih 20. 1. & 23. 29. Eſay 5. 11, 22. Luc 21. 34. [a] Col. 3. 16. [b] Pſal. 34. 1. 1 Theſ. 5. 18. [c] Heb. 13. 15. 1 Petr 2. 5. & 4. 11. [d] 1 Pet 5. 5. [e] 1 Cor. 14. 34. Col. 3. 18. Tit. 2. 5. 1 Petr 3. 1. [f] Pen. 6. 5. [g] 1 Cor. 11. 3. [h] Pen. 1. 22. & 4. 15. Col. 1. 18. [i] Pen. 1. 23. [k] Col. 3. 20, 22. Tit. 2. 9. [l] Col. 3. 19. 1 Petr 3. 7. [m] Gal. 1. 4. Ad 2. [n] Ioan 3. 5. Tit. 3. 5. Heb. 10. 22. 1 Ioan 5. 6. [o] Ioan 15. 3. & 17. 17. ‡ *Eglwys ogoneddus iddo ei hun heb &c.* [p] Can. 4. 7. Col. 1. 22.

[q] 1 Cor. 6. 15. & 12. 27. [r] Gen. 2. 24. Mat. 19. 5. Mar. 10. 7. [ſ] 1 Cor. 6. 16.

[a] Col. 3. 20. [b] Ex. 20. 12. Deut. 5. 16. & 27. 16. Eccl. 3. 8. Mat. 15. 4 Marc 7. 10. [c] Col. 3. 21. [d] Deut 6. 7, 20. Pſal. 78. 4. Dih 15. 18. ‡ *a rhybydd*

[a] YPlant, ufuddhewch i'ch rhïeni yn yr Arglwydd: canys hyn ſydd gyfiawn.

2 [b] Anrhydedda dy dâd a'th fam, (yr hwn yw y gorchymyn cyntaf mewn addewid)

3 Fel y byddo yn dda i ti, ac fel y byddech hîr-hoedlog ar y ddaiar.

4 A [c] *chwithau* dadau, na yrrwch eich plant i ddigio; ond [d] maethwch hwynt yn addyſg ‡ ac athrawiaeth yr Arglwydd.

5 [e] Y

5 [e] Y gweiſion, uſuddhewch i'r rhai *ſydd* ar-
glwyddi *i chwi* yn ôl y cnawd, gyd-ag ofn a
dychryn, yn ſymlrwydd eich calon, megis i
Griſt;

6 Nid â golwg-waſanaeth, fel bodlonwŷr
dynion, ond fel gweiſion Chriſt, yn gwneu-
thur ewyllys Duw o'r galon;

7 Trwy ewyllys da yn gwneuthur gwaſa-
naeth, megis i'r Arglwydd, ac nid i ddynion:

8 [f] Gan wybod mai pa ddaioni bynnag a
wnelo pob un, hynny a dderbyn *efe* gan yr
Arglwydd, pa un bynnag ai caeth ai rhydd
ſydd.

9 A *chwithau* [g] feiſtred, gwnewch yr un pe-
thau tu-ag attynt hwy, gan roddi bygwth hei-
bio: gan wybod fod eich Arglwydd ‡ chwi a
hwythau yn y neſoedd; ac ‡ [h] nid oes derbyn
wyneb gyd-ag ef.

10 Heb law hyn, ſy mrodyr, ymnerthwch
yn yr Arglwydd, ac [i] ynghadernid ei allu ef.

11 [k] Gwiſgwch oll arfogaeth Duw, fel y gall-
och ſefyll yn erbyn cynllwynion diafol.

12 Oblegid nid yw ein hymdrech ni yn
erbyn gwaed a chnawd, ond yn erbyn tywy-
ſogaethau, yn erbyn awdurdodau, yn erbyn
[l] bydol-lywiawdwŷr tywyllwch y byd hwn,
yn erbyn ‡ drygau yſprydol yn y neſolion
† *leoedd.*

13 Am hynny cymmerwch attoch holl
arfogaeth Duw, fel y galloch wrth-ſefyll yn y
dydd drwg, ac wedi gorphen pob peth, ſefyll.

14 Sefwch gan hynny, [m] wedi amgylch-wre-
gyſu eich lwynau â gwirionedd, a [n] gwiſgo dwy-
fronneg cyfiawnder;

15 A gwiſgo am eich traed eſgidiau parot-
tôad Efengyl tangneddyf;

16 ‡ Uwch law pob dim, wedi cymmeryd
[o] tarian y ffydd, â'r hwn y gellwch ddiffoddi
holl biccellau tanllyd y ‡ fall.

17 [p] Cymmerwch hefyd helm yr iechyd-
wriaeth, a [q] chleddyf yr Yſpryd, yr hwn yw
gair Duw;

18 [r] Gan weddio bob amſer â phob rhyw
weddi a deiſyfiad yn yr yſpryd, a [ſ] bod yn
wiliadwrus at hyn yma, trwy bob dyfal-bara, a
deiſyfiad tros yr holl Sainct;

19 [t] A throſof finneu, fel y rhodder i mi ym-
adrodd drwy agoryd fy ngenau [u] yn hŷ, i yſpy-
ſu dirgelwch yr Efengyl:

20 Tros yr hon [x] yr wyf yn gennad [y] mewn
cadwyn: fel y traethwyf yn hŷ am dani, fel y
perthyn i mi draethu.

21 Ond [z] fel y gwypoch chwithau hefyd fy
helynt, beth yr wyf yn ei wneuthur, [a] Tychicus
y brawd anwŷl, a'r gweinidog ffyddlon yn yr
Arglwydd, a yſpyſa i chwi bob peth:

22 Yr hwn a anfonais attoch er mwyn hyn
yma, fel y caech wybod ein helynt ni, ac fel y
diddanai efe eich calonnau chwi.

23 Tangneddyf i'r brodyr, a chariad gyd-a
ffydd oddiwrth Dduw Tâd, a'r Arglwydd Ieſu
Griſt.

24 Gras fyddo gyd-a phawb ſy yn caru
ein Harglwydd Ieſu Griſt mewn ‡ purdeb.
Amen.

¶ At yr Epheſiaid yr yſgrifennwyd o Ru-
ſain gyd-a Thychicus.

Epiſtol PAUL yr Apoſtol at y PHILIPPIAID.

PENNOD I.

3 *Y mae efe yn tyſtiolaethu ei ddiolchgarwch i Dduw, a'i ſerch tu-ag attynt hwythau, am ffrwythau ei ffydd hwynt, a'u cymdeithas yn ei ddioddefiadau ef,* 9 *gan weddio beunydd, ar iddynt gynnyddu mewn gras.* 12 *Y mae efe yn dangos pa ddaioni a ddaeth i ffydd Griſt trwy ei flinderau ef yn Rhufain,* 21 *ac mor barod ydyw ef i ogoneddu Chriſt, pa un bynnag ai trwy fywyd, ai trwy farwolaeth:* 27 *gan eu hannog hwy i undeb,* 28 *ac i fod yn gryfion mewn erlid.*

4068 PAul a Thimotheus gweiſion
Ieſu Griſt, at yr holl Sainct
[a] ynGhriſt Ieſu, y rhai ſy yn
Philippi, gyd-a'r Eſgobion
a'r Diaconiaid:

2 [b] Gras i chwi a thang-
neddyf oddiwrth Dduw ein
Tâd ni, a'r Arglwydd Ieſu
Griſt.

3 [c] I'm Duw yr ydwyf yn diolch, ym mhob
coffa am danoch,

4 Bob amſer ym mhob deiſyfiad o'r eiddof
troſoch chwi oll, gan wneuthur fy neiſyfiad
gyd-a llawenydd,

5 Oblegid eich cymdeithas chwi yn yr Efe-
ngyl, o'r dydd cyntaf hyd yr awr hon;

6 Gan fod yn hyderus yn hyn, y bydd i'r
hwn a ddechreuodd ynoch [d] waith da, ei orphen
[e] hyd ddydd Ieſu Griſt:

7 Megis y mae yn iawn i mi ſynied hyn am
danoch oll, ‡ am eich bod gennyf yn fy ngha-
lon, yn gymmaint a'ch bod chwi oll, yn gyſtal
[f] yn fy rhwymau ag yn fy amddiffyn a chadarn-
hâd yr Efengyl, [g] yn gyfrannogion † â mi o ras.

8 Canys [h] Duw ſydd dyſt i mi, mor hiraethus
wyf am danoch oll yn ymyſgaroedd Ieſu Griſt.

9 A hyn yr wyf yn ei weddio, ar amlhau
o'ch cariad chwi etto fwy-fwy mewn gwybodaeth
a phob ſynwyr;

10 Fel [i] y profoch y pethau ſy ‡ a gwahan-
iaeth rhynggdynt; fel [k] y byddoch bur a di-
dramgwydd hyd ddydd Chriſt;

11 Wedi eich cyflawnu â ffrwythau cyfiawn-
der, [l] y rhai *ſydd* trwy Ieſu Griſt, [m] er gogo-
niant a moliant i Dduw.

[b] Col. 3.22.
[c] 1 Tim. 6.1. Tit. 2.9. 1 Pet. 2.18.
[f] Rhu 2.6. 2 Cor. 5.10.
[g] Col. 4.1.
‡ *chwithau hefyd.*
‡ *nad.*
[h] Doc. 6.7. Eccl. 35.12. Rhuf. 2.11.
[i] Pen. 1.19.
[k] Rhu. 13.12. 2 Cor. 6.7. 1 Theſ. 5.8.
[l] Ioan 12.31 & 14.30. Col. 1.13.
‡ *yſprydion drwg.*
† Bethau.
[m] Eſay 11.5 Luc 12. 35. 1 Pet. 1.13.
[n] Eſa. 59.17 2 Cor. 6.7. 1 Theſ. 5.8.
[a] 1 Cor. 1.2.
[b] Rhuf. 1.7. 1 Pet. 1.2.
[c] Rhuf. 1.8. 1 Cor. 1.4. Eph. 1. 15, 16. Col. 1.3. 1 Theſ. 1.2.
[d] Ioan 6.29. 1 Theſ. 1.3.
[e] Ad. 10.
‡ *am fod gennych ſi yn eich calon.*
[f] Eph. 3.1. 2 Tim. 1.8.
[g] Pen. 4.14.
† *o'm gras.*
[h] Rhuf. 1.9. Gal. 1.20.
[i] Rhuf. 2.18
‡ *rhagorol.*
[k] 1 Theſ. 3. 13. & 5.23.
Ioã 15.4,5. Eph. 2.10.
[m] Ioã 15.8. Eph 1.12.

Heb law] neu, *ymmhob peth.*
[o] 1 Ioan 5.4.
‡ *drwg.*
[p] Eſa. 59.17.
[q] Heb. 4.12
[r] Luc 18.1. Rhu. 12.12. Col. 4.2. 1 Theſ. 5.17.
[ſ] Mar. 13.33
[t] Act. 4.29. Col. 1.3. 2 Theſ. 3.1. 2 Cor. 3.12
[u] 2 Cor. 5.20
[x] Act 28.20. Pen. 3.1.
[y] Col. 4.7.
[z] 2 Tim. 4. 12. Tit. 3. 12.
[a] anſiygrifiaeth.
‡ *anſiygrifiaeth.*

12 Ac mi a ewyllysiwn i chwi wybod, frodyr, am y pethau a ddigwyddodd i mi, ddyfod o honynt yn hyttrach er llwyddiant i'r Efengyl;

13 Yn gymmaint a bod fy rhwymau i ‡ ynGhrist yn eglur yn yr holl lys, ac † ymmhob *lle* arall;

‡ o achos Christ. † i bawb eraill.

14 Ac i lawer o'r brodyr yn yr Arglwydd fyned yn hyderus wrth fy rhwymau i, a bod yn hyfach o lawer i draethu y gair yn ddiofn.

15 Y mae rhai yn wîr yn pregethu Christ trwy gynfigen ac ymryson; a rhai hefyd o ewyllys da.

16 Y naill fy'n pregethu Christ o gynnen, nid yn bur, gan feddwl dwyn mwy o flinder i'm rhwymau i:

17 A'r lleill o gariad, gan wybod mai er amddeffyn yr Efengyl i'm gofodwyd.

18 Beth er hynny? etto ym mhob modd, pa un bynnag ai mewn rhith, ai mewn gwirionedd, yr ydys yn pregethu Christ: ac yn hyn yr ydwyf fi yn llawen, ie a llawen fyddaf.

19 Canys mi a wn y digwydd hyn i mi er [n] 2 Cor. 1. 11. iechydwriaeth, [n] trwy eich gweddi chwi, a [o] Rhuf. 8. 9. chynnorthwy [o] Yſpryd Ieſu Grist,

[p] Rhuf. 5. 5. 20 Yn ôl fy awydd-fryd a'm gobaith, [p] na'm gwradwyddir mewn dim, eithr mewn pob hyder, fel bob amſer, *felly* yr awron hefyd, y mawrygir Christ yn fy nghorph i, pa un bynnag ai trwy fywyd, ai trwy farwolaeth.

21 Canys byw i mi *yw* Christ, a marw *ſydd* elw.

22 Ac o's byw fyddaf yn y cnawd, hyn *yw* ffrwyth *fy* llafur: a pha beth a ddewiſaf, ni's gwn.

[q] 2 Cor. 5. 8. 2 Tim. 4. 6. 23 Canys [q] y mae yn gyfyng arnaf o'r ddeu *tu*, gan fod gennyf chwant i'm dattod, ac i

‡ mwy. fod gyd-a Christ: canys llawer ‡ iawn gwell *ydyw*.

24 Eithr aros yn y cnawd *ſydd* fwy angenrheidiol o'ch plegid chwi.

[r] Pen 2. 24. 25 A [r] chennyf yr hyder hyn, yr wyf yn gwybod yr arhoſaf, ac y cyd-trigaf gyd-a chwi oll, er cynnydd i chwi, a llawenydd y ffydd;

[ſ] 2 Cor. 1. 14. & 5. 12. 26 Fel y byddo [ſ] eich gorfoledd chwi yn helaethach ynGhrist Ieſu o'm plegid i, drwy fy nyfodiad i drachefn attoch.

[t] Eph. 4. 1. Col. 1. 10. 1 Theſ. 2. 12. & 4. 1. 27 Yn unig [t] ymddygwch yn addas i Efengyl Grist; fel pa un bynnag *a wnelwyf* ai dyfod a'ch gweled chwi, ai bod yn abſennol, y clywyf oddiwrth eich helynt chwi, eich bod yn ſefyll yn un

[u] Jud. 3. ‡ Neu, *tros*, neu, *trwy*. yſpryd, ag un enaid, gan [u] gyd-ymdrech ‡ gyd-a ffydd yr Efengyl;

28 Ac heb eich dychrynnu mewn un dim gan eich gwrthwynebwŷr: [x] yr hyn iddynt

[x] 2 Theſ. 1. 5. hwy yn wîr ſydd arwŷdd ſiccr o golledigaeth, [y] Rhuf. 8. 17. 2 Tim. 2. 11. [y] ond i chwi o iechydwriaeth, a hynny gan Dduw.

[z] Act. 5. 41. 29 Canys i chwi [z] y rhoddwyd *bod i chwi* er Christ, nid yn unig gredu ynddo ef, ond hefyd dioddef erddo ef;

[a] Act. 16. 29, &c. 30 Gan fod i chwi yr un ymdrin [a] ag a welſoch ynofi, ac yr awron a glywch *ei fod* ynofi.

PEN. II.

1 *Y mae eſe yn eu hannog hwynt i undeb, ac i bob goſtyngeiddrwydd meddwl, trwy ſiampl ufuddodd a derchafiad Christ; 12 ac i fyned rhagddynt yn ofalus yn ffordd iechydwriaeth, fel y bônt megis yn oleuadau i'r byd annuwiol, 16 ac yn ddiddanwch iddo yntef, eu Apoſtol hwynt, yr hwn ſydd bellach barod i'w offrymmu i Dduw. 19 Y mae eſe yn gobeithio danfon Timotheus attynt, yr hwn y mae eſe yn ei ganmol yn fawr, 25 ac felly Epaphroditus, yr hwn y mae eſ ar fedr ei ddanfon attynt yn ddiattreg.*

OD oes gan hynny ddim diddanwch yng Ghrist, od oes dim cyſſur cariad, od oes dim cymdeithas yr Yſpryd, od oes dim ymyſgaroedd a thoſturiaethau,

[a] Rhuf. 12. 16. & 15. 5. [b] 1 Cor. 1. 10. [c] 1 Pet. 3. 8. 2 Cyflawnwch fy llawenydd, [a] fel y byddoch yn meddwl yr un peth, a'r un cariad gennych, yn gyttûn, yn ſynnied yr un peth.

[b] Rhuf. 12. 10. 1 Pet. 5. 5. 3 Na *wnelor* dim drwy gynnen neu wâgogoniant, eithr [b] mewn goſtyngeiddrwydd, gan dybied ei gilydd yn well nâ chwi eich hunain.

[c] 1 Cor. 10. 24. & 13. 5. 4 [c] Nac edrychwch bob un ar yr eiddoch eich hunain, eithr pob un ar yr eiddo eraill hefyd.

[d] Mar. 11. 29. Ioan 13. 5. 1 Pet. 2. 21. [e] 1 Ioan 2. 6. [f] 1 Ioan 1. 1, 2. & 17. 5. ‡ gwaſgedd. [g] Pſ. 22. 6. Eſa. 53. 3. Dan. 9. 26. Mar. 9. 12. [h] Eſay 42. 1. & 49. 3, 6. & 52. 13. & 53. 11. Ezec. 34. 23, 24. Zech. 3. 8. [i] Ioan 1. 14. Rhuf. 1. 4. Gal. 4. 4. Heb. 2. 14, 17. ‡ Neu, goſgedd. [k] Mat. 26. 39, 42. Ioan 10. 18. Heb. 5. 8. [l] Ioan 17. 1, 2, 5. Heb 2. 9. [m] Eph. 1. 21. Heb. 1. 4. [n] Eſay 45. 23. Rhuf. 14. 11. Dat 5. 13. [o] Ioã 13. 13. ‡ gyd-ag. [p] 2 Cor. 3. 5. Heb. 13. 21. 5 Canys [d] bydded ynoch y meddwl yma, yr hwn *oedd* hefyd ynGhrist Ieſu:

6 Yr hwn ac [e] eſe yn ffurf Duw, [f] ni thybiodd yn drais fod yn ogyfuwch â Duw;

7 Eithr eſe a'i ‡ [g] dibriſiodd ei hun, gan gymeryd arno agwedd [h] gwâs, ac [i] a wnaed mewn ‡ cyffelybiaeth dynion:

8 A'i gael mewn dull fel dyn, eſe a'i daroſtyngodd ei hun, gan fod [k] yn ufudd hyd angau, ïe angau 'r groes.

9 O herwŷdd pa ham Duw [l] a'i tra-dercha-fodd yntef, ac [m] a roddes iddo Enw, yr hwn *ſydd* goruwch pob enw;

10 [n] Fel yn Enw Ieſu y plygai pob glîn o'r nefolion, a'r daiarolion, a than-ddaiarolion

‡ Neu, goſgedd. [k] Mat. 26. bethau;

11 Ac [o] y cyffeſſai pob tafod *fod* Ieſu Griſt yn Arglwydd, er gogoniant Duw Tâd.

12 Am hynny, fy anwylyd, megis bob amſer yr ufuddhaſoch, nid fel yn fy ngwŷdd yn unig, eithr yr awron yn fwy o lawer yn fy abſen, gweithiwch allan eich iechydwriaeth eich hunain ‡ drwy ofn a dychryn.

13 Canys [p] Duw yw 'r hwn ſydd yn gweithio ynoch ewyllyſio a gweithredu, o'i ewyllys da ef.

[q] 1 Pet. 4. 9. 14 Gwnewch bob dim [q] heb rwgnach, ac ymddadleu;

‡ Neu, phurion. [r] Mat. 5. 45. [ſ] Mat. 5. 14. 1 2 Cor. 1. 12. 1 Theſ. 2. 15 ‡ Neu, kyd ddyfu, neu, crŷm dyfu [u] Gal. 2. 2. 1 Theſ. 3. 5. 1 Tim. 4. 6. ‡ aberthid. [y] Rhuf. 15. 16. 15 Fel y byddoch ddiargyoedd, a ‡ diniwed, [r] yn blant diffeius i Dduw, ynghanol cenhedlaeth ddrygionus a throfaüs, ym-mhlith y rhai yr ydych [ſ] yn diſglairio megis goleuadau yn y byd,

16 Yn cynnal gair y bywyd; [t] er gorfoledd i mi ‡ yn nydd Christ, [u] na redais yn ofer, ac na chymmerais boen yn ofer.

17 Ië, a phe [x] i'm ‡ hoffrymmid ar [y] aberth a gwaſanaeth

z 2 Cor. 7. 4. gwaſanaeth eich ffydd, z llawenhau 'r wyf, a chyd-lawenhau â chwi oll.

18 Oblegid yr un *peth* hefyd, byddwch chwithau lawen, a chyd-lawenhewch â minneu.

19 Ac yr wyf yn gobeithio yn yr Arglwydd Ieſu, anfon a Timotheus ar fyrder attoch, fel i'm cyſſurer inneu hefyd, wedi i mi wybod eich helynt chwi.

a Rhuf. 16. 21.

20 Canys nid oes gennyf neb o gyffelyb feddwl, yr hwn ‡ a wir-ofala am y pethau a berthyn i chwi.

‡ Neu, *yn naturiol a ofala.*

21 Canys pawb b ſy yn ceiſio yr eiddynt eu hunain, nid yr eiddo Chriſt Ieſu.

b 1 Cor. 10. 24, 33. 2 Tim. 4. 10, 16.

22 Eithr y prawf o honaw ef, chwi a'i gwyddoch, mai fel plentyn gyd-a thâd, y gwaſanaethodd efe gyd-a myfi yn yr Efengyl.

23 Hwn gan hynny yr ydwyf yn gobeithio ei ddanfon, cyn gynted ag y gwelwyf yr hyn a fydd i mi.

c Pen. 1. 25. Philem. 22. 24 c Ac y mae gennyf hyder yn yr Arglwydd, y deuaf finneu hefyd ar fyrder attoch.

25 Eithr mi a dybiais yn angenrheidiol ddanfon attoch Epaphroditus fy mrawd, a'm cyd-weithwr, a'm d cyd-filwr, ond eich ‡ cennad chwi, a e gweinidog i'm cyfreidiau inneu.

d Phile. 2. ‡ *Apoſtol.* e Pen. 4. 18.

26 Canys yr oedd efe yn hiraethu am danoch oll, ac yn athriſt iawn, oblegid i chwi glywed ei fod ef yn glâf.

27 Canys yn wîr efe a fu glâf, yn agos i angau: ond Duw a drugarhaodd wrtho ef; ac nid wrtho ef yn unig, ond wrthyf finnau hefyd, rhag cael o honof driſtwch ar driſtwch.

‡ *gofalus.*

28 Yn fwy ‡ diwyd gan hynny yr anfonais i ef, fel gwedi i chwi ei weled ef dracheſn, y byddech chwi lawen, ac y byddwn inneu yn llai fy nhriſtwch.

29 Derbyniwch ef gan hynny yn yr Arglwydd, gyd-a phob llawenydd: a'r cyfryw rai

‡ *anrhydeddwch.* ‡ f gwnewch gyfrif o honynt.

f 1 Cor. 16. 18. 1 Theſ. 5. 12. 1 Tim. 5. 17. g 1 Cor. 16. 17. 30 Canys oblegid gwaith Chriſt y bu efe yn agos i angau, ac y bu di-ddarbod am ei enioes, g fel y caſlawnai efe eich diffyg chwi, o'ch gwaſanaeth tu-ag attafi.

PEN. III.

1 *Y mae efe yn eu rhybuddio hwy i ochelyd gau-Athrawon yr Enwaediad, ac* 4 *yn dangos fod iddo ef fwy o achos nag iddynt hwy, i hyderu ynghyfiawnder y Ddeddf:* 7 *yr hyn, er hynny, y mae efe yn ei gyfrif yn dom ac yn golled, er mwyn ynnill Chriſt, a'i gyfiawnder ef,* 12 *gan gydnabod ei amherffeithrwydd ei hun yn hyn.* 15 *Y mae efe yn eu hannog hwy i fod o'r meddwl hwn,* 17 *ac i'w ddynwared ef,* 18 *ac i ochelyd ffyrdd Chriſtianogion cnawdol.*

a 2 Cor 13. 11 Pen. 4. 4. VVEithian, fy mrodyr, a byddwch lawen yn yr Arglwydd. Yſgrifennu yr un pethau attoch, gennyfi yn wîr nid *yw* flîn, ac i chwithau *y mae* yn ddiogel.

b 2 Cor. 11. 13 c Rhuf. 2. 28, 29. & 4. 11, 12. Col. 2. 11. d Ioan 4. 23, 24. 2 Gochelwch gŵn, gochelwch b ddrwg-weithwŷr, gochelwch y cyd-torriad.

3 Canys c yr enwaediad ydym ni, d y rhai ydym yn gwaſanaethu Duw yn yr yſpryd, ac yn gorfoleddu ynGhriſt Ieſu, ac nid yn ymddiried yn y cnawd:

4 Ac e er bod gennyf *achos i* ymddiried, ïe yn y cnawd. O's yw neb arall yn tybied *y gall* ymddiried yn y cnawd, myfi yn fwy:

e 2 Cor. 11. 18.

5 f Wedi enwaedu arnaf yr wythfed dydd, g o genedl Iſraël, h o lwyth Benjamin, yn Hebrëwr o'r Hebreaid; yn ôl y Ddeddf, i yn Phariſead;

f Gĕ. 17. 12. g 2 Cor. 11. 22. h Rhu. 11. 1. i Act 23. 6. & 26. 4, 5.

6 k Yn ôl zêl, l yn erlid yr Eglwys; yn ôl y cyfiawnder ſydd yn y Ddeddf, yn ‡ ddiargyoedd.

k Act. 22. 3. Gal. 1. 13, 14 l Act. 8. 3. & 9. 1. ‡ *ddiarchwyn grwſ.*

7 Eithr m y pethau oedd elw i mi, y rhai hynny a gyfrifais i yn golled er mwyn Chriſt.

m Mat. 13. 44.

8 Ië yn ddiammau yr wyf hefyd yn cyfrif pob peth yn golled, n o herwydd ardderchowgrwydd gwybodaeth Chriſt Ieſu fy Arglwydd: er mwyn yr hwn i'm colledwyd ym mhob peth, ac yr wyf yn eu cyfrif yn dom, fel yr ennillwyf Griſt,

n Eſay. 53. 11 Jer. 9. 23, 24 Ioan 17. 3. Col. 2. 2.

9 Ac i'm caër ynddo ef heb fy nghyfiawnder fy hun, o yr hwn *fydd* o'r gyfraith, ond p yr hwn *fydd* trwy ffydd Griſt, *ſef* y cyfiawnder *fydd* o Dduw trwy ffydd:

o Rhuf. 10. 5. p Rhuf 1, 17. & 3. 21, 22.

10 Fel yr adnabyddwyf ef, a grym ei adgyfodiad ef, a q chymdeithas ei ddioddefiadau ef, gan fod wedi fy nghyd-ffurfio â'i farwolaeth ef;

q Rhuf. 6. 3, 4, 5. 2 Cor. 4. 10, 11. 2 Tim. 2. 11, 12. 1 Pet. 4. 13.

11 O's mewn un modd y gallwn gyrrhaeddyd adgyfodiad y meirw:

12 Nid fel pe bawn r wedi ei gyrrhaeddyd euſys, neu fod euſys r wedi fy mherffeithio: eithr dilyn yr wyf, fel y gallwyf ymaflyd *yn y peth* hwn hefyd yr ymaflwyd ynof gan Griſt Ieſu.

r 1 Tim. 6. 12. ſ Heb. 12. 23.

13 Y brodyr, nid wyf fi yn bwrw ddarfod i mi gael gafael: ond un peth, t gan anghofio y pethau ſy o'r tu cefn, ac u ymeſtyn at y pethau o'r tu blaen,

t Pſ. 45. 10. Luc 9. 62. u 1 Cor 9. 24, 26. Heb. 6. 1.

14 Yr ydwyf yn cyrchu at y nôd, am gamp x uchel alwedigaeth Duw ynGhriſt Ieſu.

x Heb. 3. 1.

15 Cynniſer gan hynny *ag ydym* y berffaith, fyniwn hyn: ac o's ydych yn fynied dim yn amgenach, hyn hefyd a ddatcuddia Duw i chwi.

y 1 Cor. 2. 6. & 14. 20.

16 Er hynny y peth y daethom atto, z cerddwn wrth yr un rheol, fyniwn yr un peth.

z Rhuf. 12. 16. & 15. 5. a 1 Cor. 4. 16 & 11. 1. 1 Theſ. 1. 6. b 1 Pet. 5. 3. c Gal. 6. 12. d 2 Cor 11. 15. e Rhuf. 16. 18 f Hoſ 4. 7. 2 Cor 11. 12 Gal 6. 13. g Rhuf 8. 5. h Eph 2 6. Col 3. 1, 3. i 1 Cor. 1. 7. 1 Theſ 1. 16. Tit 2. 13. k 1 Cor. 15. 43, 48, 49. Col 3. 4. 1 Ioan 3. 2. ‡ *corph ein gwaeledd ni.* ‡ *a chorph ei ogoneddf.* † *hefyd,* neu, *hyd yn oed.* l 1 Cor. 15. 26, 27.

17 a Byddwch ddilynwŷr i mi, frodyr, ac edrychwch ar y rhai ſy yn rhodio felly, megis b yr ydym ni yn ſiampl i chwi.

18 (Canys y mae llawer yn rhodio, am y rhai y dywedais i chwi yn fynych, ac yr ydwyf yr awron hefyd tan wylo yn dywedyd, *mai* c gelynnion croes Chriſt *ydynt*;

19 d Diwedd y rhai *yw* deſtryw, e duw y rhai *yw* eu bol, f a'u gogoniant yn eu cywilydd, g y rhai *ſydd* yn fynied pethau daiarol.)

20 Canys h ein hymarweddiad ni ſydd yn y nefoedd, o'r lle hefyd i yr ydym yn diſgwil yr Iachawdwr, yr Arglwydd Ieſu Griſt:

21 k Yr hwn a gyfnewidia ‡ ein corph gwael ni, fel y gwneler ef yr un ffurf ‡ a'i gorph gogoneddus ef, yn ôl y nerthol weithrediad trwy 'r hwn y dichon efe † l ïe ddaroſtwng pob peth iddo ei hun.

PEN. IV.

1 Yn ôl rhybuddion nailltuol 4 y mae efe yn myned rhagddo at gynghorion cyffredinawl, 10 ac yn dangos pa fodd y llawenychodd efe wrth eu haelioni hwy tu-ag atto ef, pan oedd yngharchar, nid yn gymmaint am iddynt borthi ei anghenion ef, ag am y grâs Duw oedd ynddynt hwy. 19 Ac felly y mae efe yn diweddu, gan weddio, a'i hannerch hwy.

[a] 2Cor.1 14. Pen 2.16. 1 Thef. 2. 19, 20.

AM hynny, fy mrodyr anwŷl a hoff, [a] fy llawenydd a'm coron, felly ſefwch yn yr Arglwydd, anwylyd.

2 Yr ydwyf yn attolwg i Euodias, ac yn attolwg i Syntyche fynied yr un peth yn yr Arglwydd.

3 Ac yr ydwyf yn dymuno arnat titheu, fy ngwîr gymmar, cymmorth *y gwragedd* hynny, y rhai yn yr Efengyl [b] a gyd-lafuriaſant â mi, ynghŷd â Chlement hefyd, a'm cyd-weithwŷr eraill, [c] y rhai *y mae* eu henwau yn llyfr y bywyd.

[b] Pen.1.27.

[c] Ex.32.32 Pſa.69.28. Dan.12.1. Luc 10.20. Dat. 3.5. & 20.12. & 21 27.

4 [d] Llawenhewch yn yr Arglwydd yn waſtadol: a thracheſn meddaf, Llawenhewch.

[d] Pen 3.1. 1Theſ 5.16

5 Bydded eich arafwch yn hyſpys i bob dyn. [e] *Y mae* 'r Arglwydd yn agos.

[e] Iag.5.9. 2Pet. 3.8,9.

6 [f] Na ofelwch am ddim: eithr ym mhob peth mewn gweddi ac ymbil gyd-a diolchgarwch, gwneler eich deiſyfiadau chwi yn hyſpys ger bron Duw.

[f] Pſa.55.22. Dih. 16.3. Mat.6.25. 1 Pet 5.7.

7 A [g] thangneddyf Dduw, yr hwn ſydd uwch law pob deall, a geidw eich calonnau a'ch meddyliau ynGhriſt Ieſu.

[g] Ioſ 14.27. Rhuf.5.1.

8 Yn ddiweddaf, frodyr, pa bethau bynnag ſydd wîr, pa bethau bynnag ſydd ‡ oneſt, pa bethau bynnag ſydd gyfiawn, pa bethau bynnag ſydd bûr, pa bethau bynnag ſydd hawddgar, pa bethau bynnag ſydd ganmoladwy, od *oes* un rhinwedd, ac od *oes* dim clôd, meddyliwch am y pethau hyn.

‡ *barchedig.*

9 Y rhai a ddyſgaſoch, ac a dderbyniaſoch, ac a glywſoch, ac a welſoch ynof fi; y pethau hyn gwnewch: a [h] Duw 'r heddwch a fydd gyd-a chwi.

[h] Rhu.15.33 2Cor.13.11

10 Mi a lawenychais hefyd yn yr Arglwydd yn fawr oblegid ‡ i'ch [i] gofal chwi am danaf fi yr awr hon o'r diwedd adnewyddu; yn yr hyn y buoch ofalus hefyd, ond ‡ eiſiau amſer cyſaddas oedd arnoch.

‡ *adnewyddu o bunoch, o ran gofalu am danaf fi* [i] 2Cor.11 9. ‡ *yr oeddych heb gael cyfle enyd.*

11 Nid am fy mod yn dywedyd o herwŷdd eiſiau: canys myfi a ddyſgais, ym mha gyflwr bynnag y byddwyf, fod [k] yn fodlon *iddo.*

[k] 1 Tim. 6. 8, 9.

12 Ac [l] mi a fedraf ymoſtwng, ac a fedraf ymhelaethu: ym mhob lle ac ym mhob peth i'm haddyſgwyd, i fod yn llawn ac i fod yn newynog, i fod mewn helaethrwydd ac i fod mewn prinder.

[l] 1 Cor.4.11 2Cor.11.27

13 Yr wyf yn gallu pob peth trwy Griſt, yr hwn ſydd yn fy nerthu i.

14 Er hynny da y gwnaethoch [m] gyd-gyfrannu â'm gorthrymder i.

[m] Pen 1.7.

15 A chwithau Philippiaid hefyd a wyddoch yn nechreuad yr Efengyl, pan aethym i ymaith o Macedonia, [n] na chyfrannodd un Eglwys â mi, o ran rhoddi a derbyn, ond chwy-chwi yn unig.

[n] 2 Cor.11. 8, 9.

16 Oblegid yn Theſſalonica hefyd yr anfonaſoch i mi unwaith, ac eilwaith wrth fy anghenrhaid.

17 Nid o herwŷdd fy mod i yn ceiſio rhodd: eithr yr ydwyf yn ceiſio [o] ffrwyth yn amlhau erbyn eich cyfrif chwi.

[o] Rhu.15.28 Tit. 3.14.

18 Ond y mae gennyf bob peth, ac y mae gennyf helaethrwydd: mi a gyflawnwyd, wedi i mi dderbyn gan Epaphroditus y pethau *a ddaethant* oddiwrthych chwi, *ſef* [p] arogl ‡ peraidd, [q] aberth cymmeradwy, bodlon gan Dduw.

[p] Heb.13.16 ‡ Neu, *peraidd-dra.* [q] 2Cor.9.12

19 A'm Duw i [r] a gyflawna eich holl ‡ raid chwi, [s] yn ôl ei olud ef mewn gogoniant yng-Ghriſt Ieſu.

[r] Pſa. 23.1. 2 Cor.9.8. ‡ *eiſiau.* [s] Eph.3.16.

20 Ond i Dduw a'n Tâd ni *y byddo* gogoniant yn oes oeſoedd. Amen.

21 Annherchwch yr holl Sainct ynGhriſt Ieſu: y mae y brodyr ſy gyd-a mi, yn eich annerch.

22 Y mae y Sainct oll yn eich annerch chwi, ac yn bennaf [t] y rhai ſydd o deulu Ceſar.

[t] Edrych Pen.1. 13.

23 [u] Grâs ein Harglwydd Ieſu Griſt fyddo gyd-a chwi oll. Amen.

[u] Rhuf. 16. 24.

¶ At y Philippiaid yr yſgrifennwyd o Rufain gyd-ag Epaphroditus.

Epiſtol

Epistol PAUL yr Apostol at y COLOSSIAID.

PENNOD I.

1 Ar ôl cyfarch iddynt, y mae Paul yn diolch i Dduw am eu ffydd hwy: 7 ac yn cadarnhau dysgeidiaeth Epaphras; 9 ac yn gweddio ymhellach ar iddynt gynnyddu mewn grâs: 14 yn portreiadu y gwîr Grist, 21 ac yn eu hannog hwy i dderbyn Iesu Grist, ac yn canmol ei weinidogaeth ei hun.

4068 PAul Apostol Iesu Grist trwy ewyllys Duw, a Thimotheus ein brawd,

a Eph. 1. 1. 2 a At y Sainct a'r ffyddlon frodyr ynGhrist, y rhai *sydd* yn Colossa: b Gras i chwi a thangneddyf oddiwrth Dduw

b Gal. 1. 3. ein Tâd, a'r Arglwydd Iesu Grist.

c Eph. 1. 16. Phil. 1. 3. 3 c Yr ydym yn diolch i Dduw a Thâd ein Harglwydd Iesu Grist, gan weddio trosoch chwi yn wastadol;

4 Er pan glywsom am eich ffydd ynGhrist Iesu, ac am y cariad *sydd gennych* tu-ag at yr holl Sainct;

d 1 Pet. 1. 4. 5 Er mwyn y gobaith d a roddwyd i gadw i chwi yn y nefoedd, am yr hon y clywsoch o'r blaen yngair gwirionedd yr Efengyl;

e Mat. 24. 14. Rhuf. 10. 18. Ad. 23. f Marc 4. 8. Ioan 15. 16. 6 Yr hon sydd wedi dyfod attoch chwi, megis ag e *y mae* yn yr holl fyd: ac f sydd yn dwyn ffrwyth, megis ag yn eich plith chwithau, er y dydd y clywsoch, ac y gwybuoch râs Duw mewn gwirionedd:

g Pen. 4. 12. Phile. 23. 7 Megis ag y dysgasoch gan g Epaphras ein hanwyl gyd-wâs, yr hwn sydd trosoch chwi yn ffyddlon weinidog i Grist;

h Rhu. 15. 30 8 Yr hwn hefyd a amlygodd i ni eich h cariad chwi yn yr Yspryd.

i Eph. 1. 15. 9 i O herwydd hyn, ninnau hefyd, er y dydd y clywsom, nid ydym yn peidio â gweddio trosoch, a deisyf k eich cyflawnu chwi â l gwybodaeth ei ewyllys ef, ym mhob doethineb a deall ysprydol;

k 1 Cor. 1. 5. l Rhu. 12. 2. m Eph. 4. 1. Phil. 1. 27. 1 Thef. 2. 12. 10 m Fel y rhodioch yn addas i'r Arglwydd, i bob rhyngu bodd, gan ddwyn ffrwyth ym mhob gweithred dda, a chynnyddu yngwybodaeth am Dduw;

‡ *cadernid ei ogoniant ef.* 11 Wedi eich nerthu â phob nerth, yn ôl ‡ ei gadernid gogoneddus ef, i bob dioddefgarwch a hîr-ymaros, gyd-a llawenydd;

n Act. 26. 18. 12 Gan ddiolch i'r Tâd, yr hwn a'n gwnaeth ni yn gymmwys i *gael* rhan o n etifeddiaeth y Sainct yn y goleuni:

o Eph. 6. 12. Heb. 2. 14. 1 Pet. 2. 9. ‡ *Mâb ei gariad.* p Eph. 1. 7. 13 Yr hwn a'n gwaredodd ni allan o o feddiant y tywyllwch, ac a'n symmudodd i deyrnas ‡ ei anwŷl Fâb:

14 p Yn yr hwn y mae i ni brynnedigaeth trwy ei waed ef, *sef* maddeuant pechodau:

q 2 Cor. 4. 4. Heb. 1. 3. r Dar. 3. 14. 15 Yr hwn yw q delw y Duw anweledig, r cyntaf-anedig pob creadur:

s Ioan 1. 3. 1 Cor. 8. 6. Heb. 1. 2. 16 Canys s trwyddo ef y crëwyd pob dim a'r sydd yn y nefoedd, ac sydd ar y ddaiar, yn weledig, ac yn anweledig, *pa un bynnag* ai Thronau, ai t Arglwyddiaethau, ai Tywysogaethau, ai Meddiannau; pob dim a grëwyd u trwyddo ef, ac erddo ef.

t Rhu. 8. 38. Eph. 1. 21. Pen. 2. 10, 15. 1 Pet. 3. 22. u Rhu. 11. 36 x Ioan 1. 1, 3, 4. 17 x Ac y mae efe cyn pob peth, ac ynddo ef y mae pob peth yn cyd-sefyll.

y 1 Cor. 8. 6. y Eph. 1. 22. ‡ *y mysg, yr Eglwys.* z 1 Cor. 15. 20, 23. Dar. 1. 5. ‡ *milium pawl.* a Ioan 1. 16. & 3. 34. Pen. 2. 9. ‡ Neu, *o chwi nyni chwi.* b Eph 2. 14, 15. c 2 Cor 5. 18. d Eph. 2. 10. e Eph. 2. 1, 2, 12. ‡ Neu, *trwy ffaldal-rau.* 18 Ac efe y yw pen ‡ corph yr Eglwys, efe yr hwn yw 'r dechreuad, z y cyntaf-anedig oddiwrth y meirw, fel y byddai efe yn blaenori ym ‡ mhob peth.

19 Oblegid rhyngodd bodd *i'r Tâd*, drigo o bob cyflawnder a ynddo ef.

20 ‡ Ac (b wedi iddo wneuthur heddwch trwy waed ei groes ef) c trwyddo ef gymmodi d pob peth ag ef ei hun, trwyddo ef, *meddaf*, pa un bynnag ai pethau ar y ddaiar, ai pethau yn y nefoedd.

21 A chwithau, e y rhai oeddych ddieithraid, a gelynnion ‡ mewn meddwl, trwy weithredoedd drwg, yr awr hon ‡ hefyd a gymmododd efe,

f Eph. 2. 15. g Luc 1. 75. Eph. 1. 4. & 5. 27. Tit. 2. 14. ‡ *ai bun.* 22 f Ynghorph ei gnawd ef, trwy farwolaeth, g i'ch cyflwyno chwi yn sanctaidd, ac yn ddiargyoedd ger ei fron ‡ ef:

h Ad. 6. 23 O's ydych yn parhau yn y ffydd, wedi eich seilio a'ch siccrhau, ac heb eich symmud oddiwrth obaith yr Efengyl, yr hon a glywsoch, ac a bregethwyd h ym mysg pob creadur a'r sydd tan y nef; i'r hon i'm gwnaethpwyd i Paul yn weinidog:

i 2 Cor. 7. 4. k Eph. 3. 1, 13. l 2 Cor. 1. 5, 6. 2 Tim. 2. 10. m Eph. 1. 23. 24 i Yr hwn ydwyf yn awr yn llawenychu yn fy nioddefiadau k trosoch, ac yn cyflawnu l yr hyn *sydd* yn ôl o gystuddiau Christ yn fy nghnawd i, er mwyn m ei gorph ef, yr hwn yw 'r Eglwys:

n Eph. 3. 2. * *lenwi* Rhu. 15. 19. o Rhu. 16. 25 Eph. 3. 9. p Mat. 13. 11 25 I'r hon i'm gwnaethpwyd i yn weinidog, yn ôl n gorchwyliaeth Duw, yr hon a roddwyd i mi tu-ag attoch chwi, i * gyflawnu gair Duw;

26 *Sef* o y dirgelwch oedd guddiedig er oesoedd, ac er cenhedlaethau, p ond yr awr hon a eglurwyd i'w Sainct ef:

q 2 Cor. 2. 14. r Rhu. 9. 23. Eph. 1, 7. ‡ *yn eich plith chwi.* s 1 Tim. 1. 1. 27 q I'r rhai yr ewyllysiodd Duw hyspysu beth yw r golud gogoniant y dirgelwch hyn, ymmhlith y cenhedloedd; yr hwn yw Christ ‡ ynoch chwi, s gobaith y gogoniant:

t 2 Cor. 11. 2 Eph. 5. 27. 28 Yr hwn yr ydym ni yn *ei* bregethu, gan rybuddio pob dyn, a dysgu pob dyn, ym mhob doethineb, t fel y cyflwynom bob dyn yn berffaith ynGhrist Iesu:

‡ Ys. 29 ‡ Am hyn yr ydwyf hefyd yn llafurio, gan ymdrechu yn ôl ei weithrediad ef, yr hon sydd yn gweithio ynofi yn nerthol.

PEN. II.

1 *Y mae efe etto yn eu hannog hwy i fod yn ddianwadal ynGhriſt,* 8 *ac i ochelyd Philoſophyddiaeth, a thraddodiadau ofer,* 18 *ac addoli Angylion,* 20 *a Ceremoniau y Gyfraith, y rhai ſy wedi terfynu ynGhriſt.*

CAnys mi a ewyllyſiwn i chwi wybod pa
a Phil.1.30. 1 Theſ.2.2. faint o [a] ymdrech ſydd arnaf er eich mwyn chwi, a'r rhai yn Laodicea, a chynnifer ag ni welſant fy wyneb i yn y cnawd:

b 2 Cor.1.6. 2 [b] Fel y cyſſurid eu calonnau hwy, wedi eu cyd-gyſſylltu mewn cariad, ac i bob golud ſicrwydd deall, c Phil. 3. 8. [c] i gydnabyddiaeth dirgelwch Duw, a'r Tâd, a Chriſt:

d 1 Cor. 1. 24. 3 [d] Yn yr hwn y mae holl dryſſorau doethineb a gwybodaeth yn guddiedig.

e Eph. 5.6. Ad. 18. 4 A hyn yr ydwyf yn ei ddywedyd, [e] fel na thwyllo neb chwi ag ymadrodd hygoel.

f 1 Cor.5.3. 5 Canys [f] er fy mod i yn abſennol yn y cnawd, er hynny yr ydwyf gyd-a chwi yn yr

g 1 Cor. 14. 40. yſpryd, yn llawenychu, ac yn gweled [g] eich treſn chwi, a chadernid eich ffydd ynGhriſt.

h 1 Theſ.4. 1. Judas 3. 6 [h] Megis gan hynny y derbyniaſoch Griſt Ieſu yr Arglwydd, *felly* rhodiwch ynddo;

i Eph. 2.21, 22. & 3.17. 7 [i] Wedi eich gwreiddio, a'ch adeiladu ynddo ef, a'ch cadarnhau yn y ffydd, megis i'ch dyſgwyd, gan gynnyddu ynddi mewn diolchgarwch.

k Rhu. 16. 17. Heb. 13. 9. 8 [k] Edrychwch na bo neb yn eich anrheithio

l Mat 15.2. Gal. 1. 14. trwy philoſophi, a gwâg dwyll, yn ôl [l] traddodiad dynion, yn ôl

m Gal. 4. 3, 9. Ad. 20. [m] gwyddorion y byd, ac nid yn ôl Chriſt.

n Pen.1.19. 9 Oblegid [n] ynddo ef y mae holl gyflawnder y Duwdod yn preſſwylio yn gorphorol:

o Eph.1.20. p Pen. 1.16. 10 Ac yr ydych chwi wedi eich cyflawnu ynddo ef, [o] yr hwn yw pen pob [p] tywyſogaeth ac awdurdod:

q Deu. 30.6. Jer. 4. 4. Rhu. 2. 29. Phil. 3. 3. r Rhuf.6.6 Eph. 4. 22. Pen. 3. 8,9. 11 Yn yr hwn hefyd i'ch [q] enwaedwyd, ag Enwaediad nid o waith llaw, trwy [r] ddiofg corph pechodau y cnawd, yn Enwaediad Chriſt:

ſ Rhuf. 6.4. 12 [ſ] Wedi eich cyd-gladdu ag ef yn y Bedydd, yn yr hwn hefyd i'ch cyd-gyfodwyd

t Eph. 1.19. & 3.7. u Act. 2.24. trwy [t] ffydd gweithrediad Duw, [u] yr hwn a'i cyfodes ef o feirw.

x Eph. 2. 1, 5, 6, 11. y Eph 2.15, 16. 13 [x] A chwithau, pan oeddych yn feirw mewn camweddau a dienwaediad eich cnawd, a gyd-fywhaodd efe gyd-ag ef, gan faddeu i chwi yr holl gamweddau,

‡ *Tr'ſgrifen-law mewn ordeiniadau.* z Gen. 3.15. Pſa. 68. 19. Eſay 53. 12. Mat.12.29. Luc 11. 22. Ioan 12.31. & 16. 11. Eph. 4 8. † *Ddadwiſgo.* a Eph 6.12. ‡ Neu, *ynddo ei hun.* b Rhuf. 14. 3, 10, 13. c Gal 4.10. d Heb. 8. 5. & 10. 1. e Ad. 4. ‡ *farned neb ſ'ch erbyn.* † *ymplwy.* ‡ *a chrefydd.* 14 [y] Gan ddileu ‡ yſgrifen-law yr ordeiniadau, yr hon *oedd* i'n herbyn ni, yr hon oedd yngwrthwyneb i ni, ac a'i cymmerodd hi oddiar y ffordd, gan ei hoelio wrth y groes;

15 [z] Gan †yſpeilio [a] y tywyſogaethau, a'r awdurdodau, efe a'u herddangoſodd hwy ar gyhoedd, gan ymorfoleddu arnynt ‡ arni hi.

16 Am hynny na farned neb arnoch chwi [b] am ſwyd, neu am ddiod, neu o ran [c] dydd gŵyl, neu newydd-loer, neu Sabbathau:

17 [d] Y rhai ydynt gyſgod pethau i ddyfod: ond y corph *ſydd* o Griſt.

18 [e] Na ‡thwylled neb chwi am eich gwobr, wrth ei †ewyllys, mewn goſtyngeiddrwydd, ‡ac addoliad Angylion, gan ruthro i bethau

f Exe. 13. 3, ni's gwelodd, wedi ymchwyddo yn ofer gan ei feddwl cnawdol ei hun;

g Eph. 4.15, 16. 19 Ac heb gyfattal [g] y Pen, o'r hwn y mae yr holl gorph, trwy 'r cymmalau a'r cyſſylltiadau, yn derbyn lluniaeth, ac wedi ei gyd-gyſſylltu, yn cynnyddu gan gynnydd Duw.

h Rhu. 6.3, 5. & 7.4,6. Gal. 2. 19. i Ad. 8. 20 Am hynny o's ydych [h] wedi meirw gyda Chriſt oddiwrth [i] wyddorion y byd, pa ham yr ydych megis pettych yn byw yn y byd, yn

k Eſay 29. 13. Mat. 15.9. Tit. 1. 14. l 1 Tim.4.8. m Ad. 18. ymroi i ordeiniadau;

21 Na chyffwrdd; ac na archwaetha; ac na theimla;

22 Y rhai ydynt oll yn llygredigaeth wrth eu harfer; [k] yn ôl gorchymynnion ac athrawiaethau dynion?

23 [l] Yr hyn bethau ſydd ganddynt rith doethineb mewn [m] ewyllyſ-grefydd a goſtyngeiddrwydd a bod heb arbed y corph, nid mewn bri i ddigoni y cnawd.

PEN. III.

1 *Y mae efe yn dangos pa le y dylem ni geiſio Chriſt;* 5 *ac yn ein hannog i'n marwolaethu ein hunain,* 10 *i ddïoſg yr hên ddyn, ac i wiſgo Chriſt am danom:* 12 *yn ein cynghori ni i gariad perffaith, a goſtyngeiddrwydd, ac amryw rinweddau eraill.*

AM hynny o's [a] cyd-gyfodaſoch gyd-a Chriſt, ceiſiwch y pethau *ſydd* uchod, lle mae [b] Chriſt yn eiſtedd ar ddeheu-law Duw.

a Rhu. 6. 5. Eph. 2. 6. Pen. 2. 12. b Eph.1.20.

2 Rhoddwch eich ‡ſerch ar bethau *ſydd* uchod, nid ar bethau *ſy* ar y ddaiar.

‡ *bryd.*

c Rhuf.6.2. Gal. 2.20. Pen. 2.20. 3 [c] Canys meirw ydych, a'ch bywyd a guddiwyd gyd-a Chriſt yn Nuw.

d 1 Ioſ 3.2. e 1 Cor. 15. 43. 4 [d] Pan ymddangoſo Chriſt, ein bywyd ni, yna hefyd yr ymddangoſwch chwithau gyd-ag ef [e] mewn gogoniant.

f Rhu.8.15. g Rhu.6.13. h Eph. 5. 3. i Eph. 5. 5. 5 [f] Marwhewch gan hynny [g] eich aelodau, y rhai ſy ar y ddaiar, [h] godineb, aflendid, gwŷn, dryg-chwant, a chybydd-dod, [i] yr hon ſydd eulyn-addoliaeth:

k Eph. 5.6. Dat. 22.15. l Eph. 2. 2. 6 [k] O achos yr hyn bethau y mae digoſaint Duw yn dyfod ar [l] blant yr anufudd-dod.

m Rhuf.7.5. 1 Cor.6.11. 7 [m] Yn y rhai hefyd y rhodiaſoch chwithau gynt, pan oeddych yn byw ynddynt.

n Eph.4.22. 1 Peter 2. 1. 8 Ond [n] yr awron rhoddwch chwithau ymaith yr holl bethau *hyn*, digter, Llîd, drygioni, cabledd, ſerthedd, allan o'ch genau.

o Eph.4.25. p Eph.4.22, 24. 9 [o] Na ddywedwch gelwŷdd wrth ei gilydd, [p] gan ddarfod i chwi ddïoſg yr hên ddyn ynghŷd â'i weithredoedd;

q Rhu.12.2. r Eph.4.23, 24. ſ Eph.2.10. 10 A gwiſgo 'r newŷdd, yr hwn [q] a adnewyddir mewn gwybodaeth, [r] yn ôl delw yr hwn [ſ] a'i creawdd ef.

r Rhu.10.12. 1 Cor. 12. 13. Gal. 3. 28. & 5. 6. 11 Lle nid oes na [r] Groegwr nac Iuddew, enwaediad na dienwaediad, Barbariad na Scythiad, caeth na rhydd: ond Chriſt ſydd bob peth, ac ym mhob peth.

t Eph.4.32. 12 [t] Am hynny megis etholedigion Duw, ſanctaidd ac anwyl, gwiſgwch am danoch ymyſgaroedd trugareddau, cymmwynaſgarwch, goſtyngeiddrwydd, addfwynder, ymaros;

13 Gan gyd-ddwyn â'i gilydd, a maddeu i'w gilydd, o's bydd gan neb gweryl yn erbyn neb: megis ag y maddeuodd Chriſt i chwi, felly *gwnewch* chwithau.

14 Ac

14 Ac am ben hyn oll, *gwiſgwch* gariad, yr hwn yw rhwymyn perffeithrwydd.

15 A llywodraethed [x] tangneddyf Dduw yn eich calonnau, i'r hwn hefyd i'ch galwyd [y] yn un corph; a byddwch ddiolchgar.

16 Preſſwylied gair Chriſt ynoch yn ‡ helaeth, ym mhob doethineb; gan ddyſgu, a rhybuddio bawb ei gilydd, [z] mewn pſalmau, a hymnau, ac odlau yſprydol, gan ganu ‡ [a] trwy râs yn eich calonnau i'r Arglwydd.

17 A [b] pha beth bynnag a wneloch, ar air neu ar weithred, *gwnewch* bob peth yn Enw 'r Arglwydd Ieſu, [c] gan ddiolch i Dduw a'r Tâd trwyddo ef.

18 [d] Y gwragedd, ymoſtyngwch i'ch gŵŷr priod, megis y mae yn weddus yn yr Arglwydd.

19 [e] Y gŵŷr, cerwch eich gwragedd, ac na fyddwch chwerwon wrthynt.

20 [f] Y plant, ufuddhewch i'ch rhïeni, [g] ym mhob peth: canys hyn ſydd yn rhyngu bodd i'r Arglwydd yn dda.

21 [h] Y tadau, na chyffrowch eich plant, fel na ddigalonnont.

22 [i] Y gweiſion, ufuddhewch [k] ym mhob peth i'ch meiſtred yn ôl y cnawd; nid â llygadwaſanaeth, fel bodlon-wŷr dynion, eithr, mewn ſymlrwydd calon, yn ofni Duw:

23 A pha beth bynnag a wneloch, gwnewch o'r galon, megis i'r Arglwydd, ac nid i ddynion;

24 Gan wybod mai gan yr Arglwydd y derbyniwch daledigaeth yr etifeddiaeth: canys yr Arglwydd Griſt yr ydych yn ei waſanaethu.

25 Ond yr hwn ſydd yn gwneuthur cam, a dderbyn *am* y cam a wnaeth: ac [l] nid oes derbyn wyneb.

PEN. IV.

1 *Y mae eſe yn eu hannog hwy i fod yn wreſog mewn gweddi, 5 i rodio yn ddoeth tu-ag at y rhai ni ddaethant etto i wîr wybodaeth am Griſt:* 10 *Ac yn eu hannerch hwy, ac yn ewyllyſio iddynt bob rhyw lwyddiant.*

Y Meiſtred, gwnewch i'ch gweiſion yr hyn ſydd gyfiawn ac uniawn, gan wybod fod i chwithau Feiſtr yn y neſoedd.

2 [b] Parhewch mewn gweddi, gan wilied yn ddi ‡ gyd-a diolchgarwch;

3 [c] Gan weddio hefyd troſom ninnau, ar i Dduw [d] agori i ni ddrws ymadrodd, i adrodd [e] dirgelwch Chriſt, am yr hwn yr ydwyf hefyd mewn rhwymau:

4 Fel yr eglurhâwyf ef, megis y mae yn rhaid i mi *ei* draethu.

5 [f] Rhodiwch mewn doethineb tu-ag at y rhai *ſy* allan, [g] gan brynnu 'r amſer.

6 *Bydded* eich ymadrodd bob amſer ‡ [h] yn raſol, [i] wedi ei dymheru â halen, fel y gwypoch pa fodd y mae yn rhaid i chwi atteb i ‡ bob dyn.

7 [k] Fy holl helynt i a fynega Tychicus i chwi, y brawd anwŷl, a'r gweinidog ffyddlon, a'r cyd-wâs yn yr Arglwydd:

8 Yr hwn a ddanfonais attoch er mwyn hyn, fel y gwybyddai eich helynt chwi, ac y diddanai eich calonnau chwi;

9 Gyd-ag [l] Oneſimus y ffyddlon a'r anwŷl frawd, yr hwn ſydd o honoch chwi. Hwy a hyſpyſſant i chwi bob peth *a wneir* yma.

10 Y mae [m] Ariſtarchus fy nghyd-garcharor yn eich annerch, a [n] Marcus nai Barnabas ſâb ei chwaer, (am yr hwn y derbyniaſoch orchymynnion: o's daw eſe attoch, derbyniwch ef.)

11 A Jeſus, yr hwn a elwir Juſtus, y rhai ydynt o'r Enwaediad: y rhai hyn yn unig *yw* fy nghyd-weithwŷr i deyrnas Dduw, y rhai a fuant yn gyſſur i mi.

12 Y mae [o] Epaphras, yr hwn ſydd o honoch, gwâs Chriſt, yn eich annerch, [p] gan ymdrechu yn waſtadol troſoch mewn gweddiau, ar i chwi ſefyll [q] yn berffaith ac yn gyflawn, ynghwbl o ewyllys Duw.

13 Canys yr ydwyf yn dyſt iddo, fod ganddo zêl mawr troſoch chwi, a'r rhai o Laodicea, a'r rhai o Hierapolis.

14 Y mae [r] Luc y phyſygwr anwŷl, a [ſ] Demas yn eich annerch.

15 Annherchwch y brodyr *ſydd* yn Laodicea, a Nymphas, [t] a'r Eglwys *ſydd* yn ei dŷ ef.

16 Ac wedi darllain [u] yr Epiſtol *hwn* gyd-a chwi, perwch ei ddarllain hefyd yn eglwys y Laodiceaid; a darllain o honoch chwithau yr un o Laodicea.

17 A dywedwch wrth [x] Archippus, Edrych at y weinidogaeth a dderbyniaiſt yn yr Arglwydd, ar i ti ei chyflawnu hi.

18 [y] Yr annerch â'm llaw i Paul fy hun. [z] Cofiwch fy rhwymau. Grâs fyddo gyd-a chwi. Amen.

¶ At y Coloſſiaid yr 'ſgrifennwyd o Rufain gyd-a Thychicus ac Oneſimus.

Epiſtol cyntaf PAUL yr Apoſtol at y THESSALONIAID.

PENNOD I.

S. Paul cybyd yn abſennol oddiwrthynt hwy, a pha ham yr ydoedd efe mor chwannog i'w gweled hwynt.

1 *Paul yn dwyn ar ddeall i'r Theſſaloniaid, nid yn unig mor ſeddylgar oedd efe am danynt hwy bob amſer, mewn diolchgarwch a gweddi: 5 Eithr hefyd gyſtal yr oedd ef yn tybied am wirionedd a phurdeb eu ffydd hwynt, a'i dychweliad at Dduw.*

4057 a 2 Cor. 1. 19. 1 Pet. 5. 12. b Eph. 1. 2.

PAul a [a] Silfanus a Thimotheus at Eglwys y Theſſaloniaid, yn Nuw Tâd, a'r Arglwydd Ieſu Griſt: [b] Grâs i chwi a thangneddyf, oddiwrth Dduw ein Tâd, a'r Arglwydd Ieſu Griſt.

c Rhuf. 1. 8. Eph. 1. 16. Phile. 4.

2 [c] Yr ydym yn diolch i Dduw yn waſtadol troſoch chwi oll, gan wneuthur coffa am danoch yn ein gweddiau,

d Gal. 5. 6. Iago 2. 17.

3 Gan gofio yn ddibaid [d] waith eich ffydd chwi, a llafur *eich* cariad, ac ymaros *eich* gobaith yn ein Harglwydd Ieſu Griſt, ger bron Duw a'n Tâd;

‡ *a garwyd gan Dduw, eich etholedigaeth chwi* e 2 Theſ. 2. 13. f 1 Cor. 4. 20. g 2 Cor. 6. 6. h Pen. 2. 1.

4 Gan wybod, frodyr ‡ anwŷl, [e] eich etholedigaeth chwi gan Dduw.

5 Oblegid [f] ni bu ein Hefengyl ni tu-ag attoch mewn gair yn unig, eithr hefyd mewn nerth, ac [g] yn yr Yſpryd glân, ac mewn ſiccrwydd mawr; megis [h] y gwyddoch chwi pa fath rai a fuom ni yn eich plith, er eich mwyn chwi.

i Phil 3. 17. 2 Theſ. 3. 9.

6 A [i] chwi a aethoch yn ddilynwŷr i ni, ac i'r Arglwydd, wedi derbyn y gair mewn gorthrymder mawr, k gyd-a llawenydd yr Yſpryd glân:

k Act. 5. 41. Heb. 10. 34.

7 Hyd onid aethoch yn ſiamplau i'r rhai oll ſydd yn credu ym Macedonia ac yn Achaia.

8 Canys oddiwrthych chwi y ſeiniodd gair yr Arglwydd, nid yn unig ym Macedonia ac yn Achaia, ond [l] ym mhob man hefyd eich ffydd chwi ar Dduw a aeth ar lêd, ſel nad rhaid i ni ddywedyd dim.

l Rhuf. 1. 8.

9 Canys y maent hwy yn mynegi am danom ni, pa ryw ddyfodiad i mewn a gawſom ni attoch chwi, a pha ſodd y troiſoch at Dduw oddiwrth eulynnod, i waſanaethu 'r bywiol a'r gwîr Dduw;

m Rhuf. 1. 7. Phil. 3. 20. n Act. 2. 24. o Mat. 3. 7. Rhuf. 5. 9.

10 Ac [m] i ddiſgwil am ei Fâb ef o'r nefoedd, [n] yr hwn a gyfododd efe o feirw, *ſef* Ieſu, yr hwn a'n gwaredodd ni [o] oddiwrth y digoſaint ſydd ar ddyfod.

PEN. II.

S. Paul cybyd yn abſennol oddiwrthynt hwy, a pha ham yr ydoedd efe mor chwannog i'w gweled hwynt.

1 *Pa ſodd y dacth, ac y pregethwyd yr Efengyl i'r Theſſaloniaid, a pha ſodd y derbyniaſant hwythau hi.* 18 *Yr achos pa ham y bu*

CAnys [a] chwi eich hunain a wyddoch, frodyr, ein dyfodiad ni i mewn attoch, nad ofer fu: a Pen. 1. 5, 9.

2 Eithr wedi i ni ddioddef o'r blaen, a [b] chael ammharch, ſel y gwyddoch chwi, yn Philippi, ni a fuom hŷ yn ein Duw [c] i lefaru wrthych chwi Efengyl Duw [d] trwy fawr ymdreech. 4057 b Act. 16. 22. c Act. 17. 2. d Phil. 1. 30. Col. 2. 1.

3 Canys ein cyngor ni nid *oedd* o hudoliaeth, nac o aflendid, nac mewn twyll:

4 Eithr megis [e] i'n ‡ cyfrifwyd ni gan Dduw yn addas [f] i ymddiried i ni am yr Efengyl, felly yr ydym yn llefaru; [g] nid megis yn rhyngu bodd i ddynion, ond i Dduw, yr hwn ſydd yn profi ein calonnau ni. e 1 Tim. 1. 11, 12. ‡ *dewiſwyd gan Dduw i ymddiried.* f Gal. 2. 7. Tit. 1. 3. g Gal. 1. 10.

5 Oblegid [h] ni buom ni un amſer mewn ymadrodd gweniaithus, ſel y gwyddoch chwi, nac mewn rhith cybydd-dod; [i] Duw yn dyſt: h Act. 20. 33. 2 Cor. 2. 17. & 4. 2. & 7. 2. & 12. 17. i Rhuf. 1. 9.

6 [k] Nac yn ceiſio moliant gan ddynion, na chennych chwi, na chan eraill; lle [l] y gallaſem [m] bwyſo *arnoch*, ſel Apoſtolion Chriſt. k Ioan. 5. 41, 44. & 12. 43. l 2 Cor. 10. m 1 Cor. 9. 1.

7 Eithr [n] ni a fuom addfwyn yn eich myſg chwi, megis mammaeth yn maethu ei phlant. 1, 2, 10, 11. Phil. 1. 9.

8 Felly, gan eich hoffi chwi, ni a welſom yn dda gyfrannu â chwi, nid yn unig Efengyl Dduw, ond [o] ein heneidiau ein hunain hefyd, am eich bod yn anwŷl gennym. n 1 Cor. 2. 3. 2 Theſ. 2. 9. 2 Cor. 13. 4. o 2 Cor. 12. 15.

9 Canys cof yw gennych, frodyr, ein llafur a'n lludded ni: canys [p] gan weithio nôs a dydd, ſel na phwyſem ar neb o honoch, ni a bregethaſom i chwi Efengyl Dduw. p Act. 20. 34. 1 Cor. 4. 12. 2 Cor. 11. 9. 2 Theſ. 3. 8.

10 Tyſtion *ydych* chwi, a Duw *hefyd*, [q] mor ſanctaidd, ac mor gyfiawn, a diargyoedd yr ymddygaſom yn eich myſg chwi, y rhai ydych yn credu: q 2 Theſ. 3. 7.

11 Megis y gwyddoch, y modd *y buom* yn eich cynghori, ac yn eich cyſſuro, bob un o honoch, ſel tâd ei blant ei hun,

12 Ac yn ‡ ymbil [r] ar rodio o honoch yn ‡ deilwng i Dduw, yr hwn a'ch galwodd chwi i'w deyrnas a'i ogoniant. ‡ *tyſtiolaethu.* r Eph. 4. 1. Phil. 1. 27. Col. 1. 10.

13 Oblegid hyn yr ydym ninnau hefyd yn ddiolch i Dduw yn ddibaid, o herwŷdd i chwi, pan dderbyniaſoch air Duw, yr hwn a glywſoch gennym ni, ei dderbyn ef [s] nid *fel* gair dyn, eithr (fel y mae yn wîr) yn air Duw, yr hwn hefyd ſydd yn nerthol-weithio ynoch chwi y rhai ſydd yn credu. ‡ *addas.* s Mat. 10. 40. Gal. 4. 14. 2 Petr 3. 2.

14 Canys chwy-chwi, frodyr, a wnaethpwyd yn ddilyn-wŷr i Eglwyſi Duw, y rhai yn Judea ſydd yn Ghriſt Ieſu; oblegid [t] chwithau a ddioddefaſoch y pethau hyn gan eich cyd-genedl, megis hwythau gan yr Iuddewön: t Act. 17. 5, 13.

15 Y

15 Y rhai a laddasant yr Arglwydd Iesu, [a] a'i prophwydi eu hunain, ac a'n herlidiasant ninnau ymaith; ac *ydynt* heb ryngu bodd Duw, ac yn erbyn pob dyn;

16 [x] Gan warafyn i ni lefaru wrth y Cenhedloedd, fel yr iacheid hwy, [y] i gyflawnu eu pechodau hwynt yn wastadol: canys digofaint *Duw* a ddaeth arnynt hyd yr eithaf.

17 A ninnau, frodyr, wedi ein gwneuthur yn ymddifaid am danoch dros ennyd awr, yngolwg nid ynghalon, a fuom fwy astud i weled eich wyneb chwi mewn awydd mawr.

18 Am hynny 'r ewyllysiasom ddyfod attoch, (myfi Paul) yn ddiau, un-waith a dwywaith hefyd; eithr [z] Satan a'n lluddiodd ni.

19 Canys [a] beth *yw* ein gobaith ni, neu ein llawenydd, neu goron ein gorfoledd? onid chwychwi, ger bron ein Harglwydd Iesu Grist, yn ei ddyfodiad ef?

20 Canys chwy-chwi yw ein gogoniant a'n llawenydd ni.

PEN. III.

1 S. Paul yn tystiolaethu ei fawr gariad tu-ag at y Thessaloniaid, trwy anfon Timotheus attynt hwy i'w cadarnhau, ac i'w diddanu: trwy lawenychu yn ei gweithredoedd da hwy: 10 a thrwy weddïo trostynt, a dymuno cael dyfod yn ddiogel attynt.

AM hynny [a] gan na allem ymattal yn hwy, ni a welsom yn dda ein gadel ni ein hunain yn Athen;

2 Ac a ddanfonasom [b] Timotheus ein brawd, a gweinidog Duw, a'n cyd-weithwr yn Efengyl Grist, i'ch cadarnhau chwi, ac i'ch diddanu ynghylch eich ffydd;

3 [c] Fel na chynhyrfid neb yn y gorthrymderau hyn: canys chwy-chwi eich hunain a wyddoch, [d] mai i hyn i'n gosodwyd ni.

4 Canys yn wîr pan oeddym gyd-a chwi, ni a rag-ddywedasom *i chwi* y gorthrymmid ni: megis y bu, ac y gwyddoch chwi.

5 O herwŷdd hyn, [e] minneu heb allu ymattal yn hwy, a ddanfonais i *gael* gwybod eich ffydd chwi: rhag darfod i'r temtiwr eich temtio chwi, a [f] myned ein llafur ni yn ofer.

6 Eithr yr awron wedi dyfod Timotheus attom oddïwrthych, a dywedyd i ni newyddion da am eich ffydd chwi a'ch cariad, a bod gennych gofia da am danom ni yn wastadol, gan hiraethu am ein gweled ni, megis *yr ydym* ninnau am *eich gweled* chwithau;

7 Am hynny y cawsom gysur, frodyr, ‡ am danoch chwi, yn ein holl orthrymder a'n hangenoctid, trwy eich ffydd chwi.

8 Oblegid yr awron byw ydym ni, o's ydych chwi yn sefyll yn yr Arglwydd.

9 Canys pa ddiolch a allwn *ni* ei adtalu i Dduw ‡ am danoch chwi, am yr holl lawenydd, â'r hwn yr ydym ni yn llawen o'ch achos chwi, ger bron ein Duw ni,

10 [g] Gan weddïo mwy nâ mwy, nôs a dydd, ar *gael* gweled eich wyneb chwi, a chyflawnu diffygion eich ffydd chwi?

11 A Duw ei hun, a'n Tâd ni, a'n Harglwydd Iesu Grist, a gyfarwyddo ein ffordd ni attoch chwi.

12 A'r Arglwydd a'ch lluosogo, ac a'ch 'chwanego ym mhob cariad [h] i'w gilydd ac i bawb, megis ag *yr ydym* ninnau i chwi:

13 I [i] gadarnhau eich calonnau chwi yn ddiargyoedd mewn sancteiddrwydd ger bron Duw a'n Tâd, yn nyfodiad ein Harglwydd Iesu Grist gyd-a'i holl Sainct.

PEN. IV.

1 Y mae efe yn eu hannog hwynt i fyned rhagddynt mewn pob mâth ar ddduwioldeb, 6 i fyw yn sanctaidd, ac yn gyfiawn, 9 i garu ei gilydd, 11 a thrwy lonyddwch i wneuthur y pethau a berthyn iddynt eu hunain: 13 ac yn ddiweddaf i drïstau yn gymhedrol tros y meirw. 15 A chyd-a'r cyngor diwaethaf hwn, y mae efe yn cyssylltu dosparth byrr o'r Adgyfodiad, ac o'r ddyfodiad Christ i'r farn.

YM mhellach gan hynny, frodyr, yr ydym yn attolwg i chwi, ac yn deisyf yn yr Arglwydd Iesu, megis y derbyniasoch gennym [k] pa fodd y dylech rodio a bodloni Duw, ar ychwi gynnyddu fwy-fwy.

2 Canys chwi a wyddoch pa orchymmynnion a roddasom i chwi trwy 'r Arglwydd Iesu.

3 Canys hyn yw [l] ewyllys Duw, *sef* eich sancteiddiad chwi, ar ymgadw o honoch rhag godineb:

4 Ar fedru o bob un o honoch feddiannu ei lestr ei hun mewn sancteiddrwydd a pharch;

5 Nid mewn gwŷn trachwant, [m] megis y Cenhedloedd [n] y rhai nid adwaenant Dduw:

6 [o] Na byddo *i neb* orthrymmu na thwyllo ei frawd mewn dim: canys dialydd *yw* 'r Arglwydd ‡ ar y rhai hyn oll, megis y dywedasom i chwi o'r blaen, ac y tystiasom.

7 Canys ni alwodd Duw nyni i aflendid, ond [p] i sancteiddrwydd.

8 Am hynny, [q] y neb sydd yn dirmygu, nid dyn y mae yn ei ddirmygu, ond Duw, [r] yr hwn hefyd a roddes ei Yspryd glân ynom ni.

9 Ond am frawdgarwch, nid rhaid i chwi 'sgrifennu *o honof* attoch: canys [s] yr ydych chwi eich hunain wedi eich dysgu gan Dduw [t] i garu ei gilydd.

10 Oblegid yr ydych yn gwneuthur hyn i bawb o'r brodyr, y rhai sy trwy holl Macedonia. Ond yr ydym yn attolwg i chwi, frodyr, gynnyddu o honoch fwy-fwy;

11 A rhoddi o honoch eich brŷd ar fod yn llonydd, a [u] gwneuthur *eich gorchwylion* eich hunain, a [w] gweithio â'ch dwylo eich hunain, (megis y gorchymynnasom i chwi:)

12 Fel [x] y rhodioch yn weddaidd tu-ag at y rhai *sy* oddi-allan, ac na byddo arnoch eisiau ‡ dim.

13 Ond ni ewyllysiwn, frodyr, i chwi fod heb wybod am y rhai a hunasant, na thristaoch, [y] megis eraill, y rhai nid oes ganddynt obaith.

14 Canys [z] o's ydym yn credu farw Iesu a'i adgy-

a Mat. 23. 34. 37. Luc 13. 33.
x Act. 13. 50 & 14. 5, 19. & 17. 5, 13. & 18. 12. & 19. 9.
y Mat. 23. 32
z 2 Cor. 12. 7. 1 Thes. 2. 18.
a 1 Cor. 8. Phil. 2. 16. Pen. 5. 23. 2 Thes. 2. 19
b Rhu. 1. 13 & 15. 22. 2 Cor. 1. 14. Phil. 4. 1.
a Act. 5.
b Rhu. 16. 21
c Eph. 3. 13.
d Act. 14. 22. 2 Tim. 3. 12 1 Pet. 2. 21.
e Act. 1.
f Phil. 2. 16.
‡ ynoch.
g Rhuf. 1. 10, 11.
‡ trosoch chwi.
b 1 Pen. 5. 15. 2 Pet. 1. 7.
i 1 Cor. 1. 8. Phil. 2. 16. Pen. 5. 23. 2 Thes. 2. 17
k Pen. 2. 12.
l Rhu. 12. 2
m Eph. 4. 17, 18. d 1 Cor. 15.
n Eph. 4. 18. e 1 Cor. 6. 7, &c.
‡ am.
f Lef. 11. 44. & 19. 2. 1 Cor. 1. 2.
g Luc 10. 16 h 1 Cor. 7. 40
i Jer. 31. 34. Ioan 6. 45. & 14. 26. Heb. 8. 11. 1 Ioan 2. 20, 27.
k Ioſ 13. 34. & 15. 12. Eph. 5. 2. 1 Pet. 4. 8.
l 2 Thes. 3. 11 1 Pet. 4. 15.
m 2 Thes. 3. 7, 8, 12.
n Col. 4. 5.
‡ nab.
o Edrych Deu. 14. 1, 2 2 Sa. 12. 20.
p 1 Cor. 15. 13

adgyfodi, felly [q] y rhai a hunaſant yn yr Ieſu, a ddûg Duw hefyd gyd-ag ef.

15 Canys hyn yr ydym yn ei ddywedyd wrthych [r] yngair yr Arglwydd, [ſ] na bydd i ni y rhai byw, y rhai a adewir hyd ddyfodiad yr Arglwydd, ragflaenu y rhai a hunaſant.

16 Oblegid [t] yr Arglwydd ei hun a ddiſgyn o'r nef gyd-a ‡bloedd, â llef yr Archangel, ac [u] ag udcorn Duw: a'r meirw yn Ghriſt a gofodant yn gyntaf:

17 Yna ninnau y rhai byw, y rhai a adawyd, a gippir i fynu gyd-a hwynt [x] yn y cymmylau, i gyfarfod â'r Arglwydd yn yr awyr: ac felly [y] y byddwn yn waſtadol gyd-a'r Arglwydd.

18 Am hynny ‡ diddenwch ei gilydd â'r ymadroddion hyn.

PEN. V.

1 Y mae efe yn myned rhagddo, ac yn dangos (fel o'r blaen) ddull dyfodiad Chriſt i'r farn, 12 *ac yn rhoddi amryw orchymynnion,* 23 *ac felly yn dirweddu ei Epiſtol.*

EIthr am [z] yr amſerau a'r prydiau, frodyr, nid rhaid i chwi'ſgrifennu *o honof* attoch.

2 Oblegid chwi a wyddoch eich hunain yn hyſpys, mai [b] felly y daw dydd yr Arglwydd, fel lleidr yn y nôs.

3 Canys pan ddywedant, Tangneddyf, a diogelwch; yna [c] y mae dinyſtr diſymmwth yn dyfod ar eu gwartha, megis gwewyr eſgor ar un a fo beichiog; ac ni ddiangant hwy ddim.

4 Ond chwy-chwi, frodyr, nid ydych mewn tywyllwch, fel y goddiweddo y dydd hwnnw chwi megis lleidr.

5 Chwy-chwi oll [d] plant y goleuni ydych, a phlant y dydd: nid ydym ni o'r nôs, nac o'r tywyllwch.

6 Am hynny na chyſgwn, fel ‡ rhai eraill; eithr [e] gwiliwn, a byddwn ſobr.

7 Canys [f] y rhai a gyſgant, y nôs y cyſgant; a'r rhai a feddwant, y nôs y meddwant.

8 Eithr nyni, gan ein bod o'r dydd, byddwn ſobr, [g] wedi ymwiſgo â dwyfronneg ffydd a chariad, ac â gobaith iechydwriaeth yn lle helm.

9 Canys [h] nid appwyntiodd Duw nyni i ddigofaint, ond i gaffael iechydwriaeth trwy ein Harglwydd Ieſu Griſt,

10 [i] Yr hwn a fu farw troſom; fel pa un bynnag a wnelom ai gwilied, ai cyſgu, y byddom fyw gyd-ag ef.

11 O herwŷdd pa ham cynghorwch ei gilydd, ac adeiledwch bob un ei gilydd, megis ag yr ydych yn gwneuthur.

12 Ac yr ydym yn attolwg i chwi, frodyr, [k] adnabod y rhai ſy yn llafurio yn eich myſg, ac yn eich llywodraethu chwi yn yr Arglwydd, ac yn eich ‡ rhybuddio;

13 A gwneuthur cyfrif mawr o honynt mewn cariad, er mwyn eu gwaith. Byddwch dangneddyfus yn eich plith eich hunain.

14 Ond yr ydym yn deiſyf arnoch, frodyr, [l] rhybuddiwch y rhai ‡ afreolus, diddenwch y gwan eu meddwl, [m] cynhaliwch y gweiniaidd, byddwch ymarhoüs wrth bawb.

15 [n] Gwelwch na thalo neb ddrwg dros ddrwg i neb: eithr yn waſtadol [o] dilynwch yr hyn ſydd dda, tu-ag attoch ei gilydd, a thu-ag at bawb.

16 [p] Byddwch lawen yn waſtadol.

17 [q] Gweddïwch yn ddibaid.

18 [r] Ym mhob dim diolchwch: canys hyn *yw* ewyllys Duw yn Ghriſt Ieſu ‡ tu-ag attoch chwi.

19 [ſ] Na ddiffoddwch yr yſpryd.

20 Na ddirmygwch brophwydoliaethau.

21 [t] Profwch bob peth, deliwch yr hyn ſy dda.

22 [u] Ymgedwch rhag pob ‡ rhith drygioni.

23 A [x] gwîr Dduw y tangneddyf [y] a'ch ſanctteiddio yn gwbl oll: a chadwer eich yſpryd oll, a'ch enaid, a'ch corph, yn ddiargyoedd yn nyfodiad ein Harglwydd Ieſu Griſt.

24 [z] Ffyddlon *yw* 'r hwn a'ch galwodd, yr hwn hefyd a'i gwnâ.

25 O frodyr, gweddïwch droſom.

26 [a] Annherchwch yr holl frodyr â chuſan ſancteiddiol.

27 Yr ydwyf yn eich tynghedu yn yr Arglwydd, ar ddarllen [b] y llythyr hwn i'r holl frodyr ſanctaidd.

28 [c] Grâs ein Harglwydd Ieſu Griſt fyddo gyd-a chwi. Amen.

¶ Y cyntaf at y Theſſaloniaid a 'ſgrifennwyd o Athen.

Ail Epiſtol PAUL yr Apoſtol at y THESSALONIAID.

PENNOD I.

1 Y mae S. Paul yn yſpyſu iddynt ddaied yr oedd efe yn meddwl am eu ffydd, a'i cariad, a'i hamynedd hwynt: 11 a chyd-a hyny yn gofod llawer o reſymmau ar lawr, i'w cyſſuro hwy mewn erlid; a'r pennaf o'r rhai hyn a gymmerir oddiwrth gyſiawn farn Duw.

4057

PAul, a Silfanus, a Thimotheus, at Eglwys y Theſſaloniaid, [a] yn Nuw ein Tâd, a'r Arglwydd Ieſu Griſt:

a 1 Theſ. 1. 1.

b 1 Cor. 1. 3.

2 [b] Grâs i chwi, a thangneddyf, oddiwrth Dduw ein Tâd ni, a'r Arglwydd Ieſu Griſt.

c 1 Theſ. 2. 3. Pen. 2. 13.

3 [c] Diolch a ddylem i Dduw yn waſtadol droſoch, frodyr, fel y mae yn addas, oblegid bod eich ffydd chwi yn mawr-gynnyddu, a chariad pob un o honoch oll tu-ag at ei gilydd yn 'chwanegu:

d 2 Cor. 7. 14. & 9. 2. i Theſ. 2. 19 ‡ *ymffroſtia.*

4 Hyd onid ydym [d] ni ein hunain yn ‡ gorfoleddu ynoch chwi yn Eglwyſi Duw, o herwŷdd eich amynedd chwi a'ch ffydd yn eich oll erlidiau, a'r gorthrymderau yr ydych yn eu goddef:

e Phil. 1. 28.

f 1 Theſ. 2. 14.

5 *Yr hyn ſydd* [e] argoel goleu o gyfiawn farn Duw, fel i'ch cyfrifer yn deilwng i deyrnas Dduw, [f] er mwyn yr hon yr ydych hefyd yn goddef:

6 Canys cyfiawn *yw* ger bron Duw, dalu cyſtudd i'r rhai ſy yn eich cyſtuddio chwi;

g 1 Theſ. 4. 16. ‡ *gyd-ag angylion ei nerth.*

7 Ac i chwithau y rhai a gyſtuddir, eſmwythdra gyd-a ni, [g] yn ymddangoſiad yr Arglwydd Ieſu o'r nef, ‡ gyd-a'i angylion nerthol,

‡ *Mewn tân.* h 2 Pet. 3. 7. i Rhuf. 2. 8.

8 ‡ [h] A thân fflamllyd, gan roddi dïal i'r ſawl nid adwaenant Dduw, ac [i] nid ydynt yn ufuddhau i Efengyl ein Harglwydd Ieſu Griſt:

9 Y rhai a ddioddefant yn goſpedigaeth, ddinyſtr tragywyddol oddi-ger bron yr Arglwydd, ac oddiwrth ogoniant ei gadernid ef;

10 Pan ddêl efe i'w ogoneddu yn ei Sainct, ac i ſod yn rhyfeddol yn y rhai oll ſy 'n credu (o herwŷdd i'n tyſtiolaeth ni yn eich myſg chwi gael ei chredu) yn y dydd hwnnw.

11 Am ba achos yr ydym hefyd yn gweddïo yn waſtadol troſoch, ar fôd i'n Duw ni eich cyfrif chwi yn deilwng o'r alwedigaeth ‡ *hon*, a chyflawnu holl fodlonrwydd ‡ *ei* ddaioni, a gwaith ffydd, yn nerthol:

‡ *i ddaioni.*

12 Fel y gogonedder Enw ein Harglwydd Ieſu Griſt ynoch chwi, a chwithau ynddo yntef, yn ôl grâs ein Duw ni, a'r Arglwydd Ieſu Griſt.

PEN. II.

1 Mae efe yn anyllyſio iddynt barhau yn ddiſigl yn y gwirionedd a dderbyniaſant, 3 ac yn dangos y bydd ymadawiad oddiwrth y ffydd, 9 ac y datcuddir Anghriſt, cyn dyfod dydd yr Arglwydd: 15 ac yno yn cynhadledd ei gyngor o'r blaen, ac yn gweddïo troſtynt hwy.

AC yr ydym yn attolwg i chwi, frodyr, er dyfodiad ein Harglwydd Ieſu Griſt, a'n cydgynhulliad ninneu attò ef,

a Mat. 24. 4. Eph. 5. 6. 1 Ioan 4. 1. ‡ *o'ch meddwl neu, yn ddiſol.*

2 [a] Na'ch ſigler yn fuan ‡ oddiwrth *eich* meddwl, ac na'ch cynhyrfer, na chan yſpryd, na chan air, na chan lythyr megis oddiwrthym ni, fel pe bai ddydd Chriſt yn gyfagos.

3 Na thwylled neb chwi mewn un modd: oblegid *ni ddaw y dydd hwnnw* hyd oni ddêl ymadawiad yn gyntaf, a [b] datcuddio dyn pechod, mâb y golledigaeth;

b Ioan 2. 18. Dan. 7. 11. Edr. 1 Mac. 2. 48, 62.

4 Yr hwn ſydd yn gwrthwynebu, ac [c] yn ymdderchafu ‡ goruwch pob † peth a elwir yn Dduw, neu a addolir; hyd onid yw [d] efe megis Duw, yn eiſtedd yn Nheml Dduw, ac yn ei ddangos ei hun mai Duw ydyw.

c Dan. 11. 36 ‡ *yn erbyn.* † *un.* d Edrych Ezec. 28. 2.

5 Onid côf gennych chwi, pan oeddwn i etto gyd-a chwi, ddywedyd o honof y pethau hyn i chwi?

6 Ac yr awron chwi a wyddoch yr hyn ſydd yn attal, fel y datcuddier ef yn ei bryd ei hun.

7 Canys y mae [e] dirgelwch yr anwiredd yn gweithio euſys: yn unig yr hwn ſydd yr awron yn attal, *a ettyl* nes ei dynnu ymaith.

e 1 Ioſ 4. 3.

8 Ac yna y datcuddir yr Anwir *hwnnw*, yr hwn a ddifetha 'r Arglwydd [f] ag yſpryd ei enau, ac a ddilea â diſgleirdeb ei ddyfodiad:

f Eſay 11 4. Hoſ 6. 5. Dat. 2. 16. & 19. 15, 20, 21.

9 *Sef* yr hwn y mae ei ddyfodiad [g] yn ôl gweithrediad Satan gyd-a phob nerth, ac [h] arwyddion, a rhyfeddodau gau,

g Eph. 2. 2. h Mat. 24. 24 Edrych Deut. 13. 1.

10 A phob dichell anghyfiawnder, yn [i] y rhai colledig; am na dderbyniaſant gariad y gwirionedd, fel y byddent gadwedig.

i 2 Cor. 2. 15. & 4. 3.

11 Ac [k] am hynny y denfyn Duw iddynt hwy ‡ amryfuſedd cadarn, [l] fel y credont gelwŷdd:

k Rhuf. 1. 24, &c. Edrych 1 Bré. 20. 22. Ezec 14. 9. ‡ *nerthol weithrediad cyfeiliorni.*

12 Fel y barner yr holl rai nid oeddynt yn credu i'r gwirionedd, ond yn ymfodloni mewn anghyfiawnder.

l 1 Tim. 4. 1.

13 Eithr [m] nyni a ddylem ddïolch yn waſtad i Dduw troſoch chwi, frodyr caredig gan yr Arglwydd, oblegid i Dduw [n] o'r dechreuad eich [o] ethol chwi i iechydwriaeth, [p] trwy ſancteiddiad yr Yſpryd a ffydd ‡ i'r gwirionedd:

m Pen. 1. 3. n Eph. 1. 4. o 1 Theſ 1 4. p 1 Pet. 1. 2. ‡ *y.*

14 I'r hyn y galwodd efe chwi trwy ein Hefengyl ni, i [q] feddiannu gogoniant ein Harglwydd Ieſu Griſt.

q Ioſ 17. 22.

15 Am hynny, frodyr, ſefwch, a deliwch [r] y tra-

r Pen. 3.6. r y traddodiadau a ddyſgaſoch, *pa un bynnag* ai trwy ymadrodd, ai trwy ein Hepiſtol ni.

16 A'n Harglwydd Ieſu Griſt ei hun, a Duw a'n Tâd, yr hwn a'n carodd ni, ac a roddes *i ni* ddiddanwch tragywyddol, a gobaith da trwy râs,

17 A ddiddano eich calonnau chwi, ac a'ch ſ 1Theſ.3.13 ſ ſicrhâo ym mhob gair a gweithred dda.

PEN. III.

1 Y mae eſe yn dâiſyfu eu gweddiau hwy troſto ei hun, 3 yn tyſtiolaethu pa hyder oedd gantho arnynt, 5 ac yn gweddio ar Dduw troſtynt hwy, 6 ac yn rhoddi amryw orchymynnion, yn enwedig i wahelyd ſeguryd, a chymdeithas rhai drwg; 16 ac yn diweddu trwy weddio, a'i hannerch hwy.

a Eph.6.19. Col.4.3. BEllach, frodyr, a gweddïwch troſom ni, ar fod i air yr Arglwydd redeg, a chael gogoneddu, megis gyd-a chwithau;

b Rhu.15.13 2 Ac b ar ein gwared ni oddiwrth ddynion ‡anhywaith a drygionus: canys nid *oes* ffydd gan bawb.

‡ Neu, allan o'i lle.

c 1 Cor.1.9. 1 Theſ.5.24 d Ioſ 17.15. e 2 Cor.7.16 3 Eithr c ffyddlon yw 'r Arglwydd, yr hwn a'ch ſicrhâ chwi, ac *a'ch* d ceidw rhag drwg.

4 Ac e y mae gennym hyder yn yr Arglwydd am danoch, eich bod yn gwneuthur, ac y gwnewch, y pethau yr ydym yn eu gorchymyn i chwi.

5 A'r Arglwydd a gyfarwyddo eich calonnau chwi at gariad Duw, ac i ymaros am Griſt.

f Rhu.16.17 Ad. 14. 2 Ioan 10. g 1 Cor.5.11 † allan o dreſn. h Pen. 5.14. Ad.11,12,14 i Pen. 2,15. 6 Ac yr ydym yn gorchymmyn i chwi, frodyr, yn enw ein Harglwydd Ieſu Griſt, f dynnu o honoch ymaith g oddiwrth bob brawd a'r ſydd yn rhodio †h yn afreolus, ac nid yn ôl i y traddodiad a dderbyniodd *eſe* gennym ni.

7 Canys *chwi* a wyddoch eich hunain, k pa fodd y dylech ein dilyn ni: oblegid l ni buom ‡ afreolus yn eich plith chwi,

k 1 Cor.4.16 & 11.1. l 1 Theſ.1.6,7 l 1 Theſ.2.10 ‡ allan o dreſn.

8 Ac ni fwyttaſom fara neb yn rhâd; ond m trwy weithio mewn llafur a lludded, nôs a dydd, fel na phwyſem ar neb o honoch chwi.

m Act.18.3. & 20.34. 2 Cor.11.9. 1 Theſ.2.9.

9 n Nid o herwŷdd nad oes gennym awdurdod, ond fel i'n rhoddem o ein hunain yn ſiampl i chwi i'n dilyn.

n 1 Cor.9.6. o Ad.7.

10 Canys pan oeddym hefyd gyd-a chwi, hyn a orchymynnaſom i chwi, p o's byddai neb ni fynnai weithio, na chai fwytta 'chwaith.

p Gen.3.19.

11 Canys yr ydym yn clywed fod rhai yn rhodio yn eich plith chwi ‡ yn afreolus, heb weithio dim, ond bod yn rhodreſgar.

‡ allan o dreſn.

12 q Ond i'r cyfryw gorchymyn yr ydym, a'u hannog trwy ein Harglwydd Ieſu Griſt, r ar *iddynt* weithio trwy lonyddwch, a bwytta eu bara eu hunain.

q 1 Theſ.4.11 r Eph.4.28.

13 A chwithau, frodyr, ſ na ddiffygiwch yn gwneuthur daioni.

ſ Gal.6.9.

14 Ond od oes neb heb ufuddhau i'n gair, ‡ trwy 'r llythyr *yma*, hyſpyſwch hwnnw: ac t na fydded i chwi gymdeithas ag ef, megis y cywilyddio efe.

‡ trwy y llythyr yſgrifenedig yn hwn. t Mat.18.17 1 Cor.5.9,11 Ad. 6.

15 Er hynny na chymmerwch *ef* megis gelyn, eithr ‡ cynghorwch *ef* fel brawd.

‡ rhybuddiwch.

16 Ac u Arglwydd y tangneddyf ei hun a roddo i chwi dangneddyf yn waſtadol, ym mhob modd. Yr Arglwydd a *fyddo* gyd-a chwi oll.

u Rhu. 13. 33.

17 x Yr eſ annerch â'm llaw i Paul fy hun; yr hyn ſydd arwŷdd ym mhob Epiſtol: fel hyn yr ydwyf yn 'ſgrifennu.

x 1 Cor.16, 21. Col.4.18.

18 y Gràs ein Harglwydd Ieſu Griſt gyd-a chwi oll. Amen.

y Rhu. 15, 24.

¶ Yr ail at y Theſſaloniaid a 'ſgrifennwyd o Athen.

Epiſtol cyntaf PAUL yr Apoſtol at TIMOTHEUS.

PENNOD I.

1 Y mae Paul yn dwyn ar gof i Timotheus y ſiars a roddaſai efe iddo, wrth fyned i Macedonia. 5 Iawn arfer a diwedd y Gyfraith. 11 Ynghylch galw S. Paul i fod yn Apoſtol. 20 Am Hymenëus ac Alexander.

4069 a Act. 9.15. PAul Apoſtol Ieſu Griſt a yn ôl gorchymyn Duw ein Hiachawdr, a'r Arglwydd Ieſu Griſt, b ein gobaith;

b Col. 1.27

c Act. 16.1. 1 Cor. 4.17. 1 Theſ. 3.2. d Gal. 1.3. 1 Pet. 1.2. 2 At c Timotheus *fy* mâb naturiol yn y ffydd: d Gràs, trugaredd, *a* thangneddyf oddiwrth Dduw ein Tâd, a Chriſt Ieſu ein Harglwydd.

e Act. 10.1,3 f Gal. 1.6,7. Pen. 6.3. 3 Megis y deiſyfiais arnat aros yn Epheſus, e pan aethym i Macedonia, fel y gellit rybuddio rhai f na ddyſgont ddim amgen,

4 Ac g na ddaliont ar chwedlau, ac achau anorphen, h y rhai ſy 'n peri cweſtiwnau yn hyttrach nag adeiladaeth dduwiol, yr hon ſydd ‡ trwy ffydd; *gwnâ felly.*

g Pen.4.7. & 6.20. 2 Tim. 2. 16,23. Tit. 1.14. & 3.9. h Pen.6.4. ‡ mewn.

5 Eithr i diwedd y gorchymmyn yw cariad o galon bur, a chydwybod dda, a ffydd ddiragrith.

i Rhu. 13. 8, 10. Gal. 5.14.

6 Oddiwrth yr hyn bethau y gwyrodd rhai, ac y troiſant heibio at k ofer-ſiarad;

k Pe. 6.4,20.

7 Gan ewyllyſio bod yn athrawŏn o'r Ddeddf, heb ddeall na pha bethau y maent yn eu dywedyd, nac am ba bethau y maent yn taeru.

l Rhu. 7.12.

8 Eithr *nyni* a wyddom mai l da *yw* 'r Gyfraith, o's arfer dyn hi yn gyfreithlon;

9 m Gan wybod hyn, nad i'r cyfiawn y rhoddwyd y Gyfraith, eithr i'r *rhai* digyfraith ac anufudd, i'r rhai annuwiol a phechaduriaid, i'r *rhai* diſanctaidd a halogedig, i dâd-leiddiaid a mam-leiddiaid, i leiddiaid dynion,

m Gal 3.19. & 5. 23.

10 I buttein-wŷr, i wrryw-gydwŷr, i ladron dynion, i gelwydd-wŷr, i anudon-wŷr; ac

ac o's *oes* dim arall yn wrthwyneb i athrawiaeth
n Pen.6.3. n iachus,
1 Tim.1.14. Tit. 1. 9. & 2. 1. ‡ *gogeneddus.* 11 Yn ôl Efengyl ‡ gogoniant o y bendigedig Dduw, p am yr hon yr ymddiriedwyd i mi.
o Pen. 6.15. 12 Ac yr ydwyf yn diolch i'r hwn a'm nerthodd i, *ſef* Chriſt Ieſu ein Harglwydd, q am iddo fy nghyfrif yn ffyddlon, gan fy ngoſod yn y weinidogaeth;
p 1 Theſ. 2.4 q 1 Cor. 7.25
r Act. 8.3. & 9. 1. 1 Cor. 15.9. Phil. 3. 6. ſ Ioan 9. 39, 41. Act. 3. 17. ‡ *mewn.* 13 r Yr hwn oeddwn o'r blaen yn gablwr, ac yn erlidiwr, ac yn drahaüs. Eithr mi a gefais drugaredd, am ſ i mi yn ddïarwybod ei wneuthur ‡ trwy anghrediniaeth:
14 A grâs ein Harglwydd ni a dra-amlhâodd
2 Tim. 1. 13. t gyd-a ffydd a chariad, yr hwn ſydd ynGhriſt Ieſu.
‡ *erw'r.* 15 Gwîr *yw'r* gair, ac yn haeddu pob ‡ derbyniad, u ddyfod Chriſt Ieſu i'r byd i gadw pechaduriaid, o ba rai, † pennaf ydwyf fi.
u Mat. 9.13. Marc 2. 17. Luc 19. 10. 1 Ioan 3. 5. † *blaenaf.* 16 Eithr o achos hyn y cefais drugaredd, fel
‡ Neu, *y blaenaf.* y dangoſai Ieſu Griſt ynoſi ‡ yn gyntaf, bob hîr-oddef, er ſiampl i'r rhai a gredant rhag llaw ynddo ef i fywyd tragywyddol.
x Pſal. 10. 6. & 145. 13. y Rhuf 16. 27. z 1 Chron. 29. 11. 17 Ac x i'r Brenin tragywyddol, anfarwol, anweledig, y i'r Duw unig ddoeth, z *y byddo* anrhydedd a gogoniant yn oes oeſoedd. Amen.
18 Y gorchymyn hwn yr ydwyf yn ei roddi i ti, *fy* mâb Timotheus, a yn ôl y prophwydoliaethau a gerddaſant o'r blaen am danat, ar
a Pen. 4. 14. b Pen. 6. 12. a Tim. 4. 7. b filwrio o honot ynddynt filwriaeth dda,
c Pen. 3. 9. 19 c Gan fod gennyt ffydd, a chydwybod dda; yr hon a wrthododd rhai, ac a wnaethant longddrylliad am y ffydd:
d 2 Tim. 2. 17. e 2 Tim. 4. 14. f 1 Cor. 5. 5. 20 O ba rai y mae d Hymenëus ac e Alexander; y rai f a roddais i Satan, fel y dyſgent na chablent.

PEN. II.

1 Bod yn iawn gweddïo a diolch tros bob dyn. 9 Pa fodd y dylai gwragedd ymdrwſio. 12 Nad ydys yn canhiadu iddynt na dyſgu na bod yn ben: 15 y byddant hwy gadwedig, er bod ynddynt arwŷdd o ddigofaint Duw, wrth ddwyn plant i'r byd, o's hwy a arhoſant yn y ffydd.

‡ *Attolwg.* ‡ CYnghori yr ydwyf am hynny ym mlaen pob peth fod ymbiliau, gweddïau, deiſyfiadau, *a* thalu diolch, dros bob dyn;
a Jer. 29.7. ‡ Neu, *amdurdod.* 2 a Dros frenhinoedd, a phawb ſy mewn ‡ goruchafiaeth; fel y gallom ni fyw yn llonydd ac yn heddychol, mewn pob duwioldeb a goneſtrwydd.
3 Canys hyn ſydd dda a chymmeradwy ger bron Duw ein Ceidwad;
b 2 Pet. 3.9. 4 b Yr hwn ſydd yn ewyllyſio bod pob dyn yn gadwedig, a'i dyfod i wybodaeth y gwirionedd.
c Ioan 17.3. Rhuf. 3.29. & 10. 12. d Heb. 9.15. e Mat. 20. 28. ‡ *yn dyſtiolaeth.* f 1 Cor. 1.6. 2 Theſ. 1. 10. g Eph. 1. 9. & 3. 5. h 2 Tim. 1. 11. i Rhuf. 9. 1. k Rhu 11. 13. & 15. 16. Gal. 1. 16. 5 Canys c un Duw *ſydd*, ac d un Cyfryngŵr hefyd rhwng Duw a dynion, y dyn Chriſt Ieſu;
6 e Yr hwn a'i rhoddes ei hunan yn bridwerth dros bawb, ‡ f i'w dyſtiolaethu g yn yr amſeroedd priawd.
7 h I'r hyn i'm goſodwyd i yn bregeth-wr ac yn Apoſtol, (i y gwîr yr wyf yn ei ddywedyd ynGhriſt, nid wyf yn dywedyd celwŷdd) k yn Athro y Cenhedloedd, mewn ffydd a gwirionedd.
8 Am hynny yr wyf yn ewyllyſio i'r gwŷr weddïo l ym mhob man, m gan dderchafu dwylo ſanctaidd, heb na digter ‡ na dadl.
l Mal. 1. 11. Ioan 4. 21. m Eſa. 1. 15. ‡ *nac ammau.*
9 Yr un modd hefyd, bod n i'r gwragedd eu trefnu eu hunain mewn dillad gweddus, gyd-a gwylder a ſobrwydd; nid â gwallt plethedig, neu aur, neu emmau, neu ddillad gwerthfawr,
n 1 Pet 3.3.
10 Ond (yr hyn ſydd yn gweddu i wragedd a fo yn proffeſſu duwioldeb) â gweithredoedd da.
11 Dyſged gwraig mewn diſtawrwydd gyd-a phob goſtyngeiddrwydd.
12 Ond o nid wyf yn canhiadu i wraig athrawiaethu, p nac ymawdurdodi ar y gŵr, eithr bod mewn diſtawrwydd.
o 1 Cor. 14. 34. p Eph. 5.24.
13 Canys q Addaf a luniwyd yn gyntaf, yna Eſa.
q Gen. 1.27. & 2. 18. 1 Cor. 11. 8, 9.
14 Ac nid r Addaf a dwyllwyd; eithr y wraig wedi ei thwyllo, oedd yn y camwedd.
r Gen. 3.6.
15 Etto cadwedig fydd ‡ wrth ddwyn plant, o's arhoſant hwy mewn ffydd, a chariad, a ſancteiddrwydd, ynghŷd â ſobrwydd.
‡ *yn planta.*

PEN. III.

2 Cynneddfau Eſgobion, a Diaconiaid, a'i gwragedd; 14 A pha ham y mae'r Apoſtol yn ſgrifennu'r pethau hyn at Timotheus. 15 Ynghylch yr Eglwys, a'r gwirionedd a ddyſgir ynddi.

GWîr *yw'r* gair, Od yw neb yn chwennych ſwydd s Eſgob, gwaith da y mae yn ei chwennych.
s Act. 20. 28.
2 Rhaid gan hynny i b Eſgob fod yn ddiargyoedd, yn wŕ un wraig, yn wiliadwrus, yn ſobr, yn weddaidd, yn lletteugar, c yn athrawaidd;
b Tit. 1. 6, &c. c 2 Tim. 2. 24.
3 Nid yn wîn-gar, nid yn darawydd, d nid yn budr-elwa; eithr yn dirion, e yn anymladdgar, yn ddïarian-gar;
d 1 Pet. 5.2 e 2 Tim. 2. 24.
4 Yn llywodraethu ei dŷ ei hun yn dda, yn dal ei blant mewn uſudd-dod, ynghŷd â phob goneſtrwydd:
5 (Oblegid oni fedr un lywodraethu ei dŷ ei hun, pa fodd y cymmer efe ofal dros Eglwys Dduw?)
6 Nid yn newyddian *yn y ffydd*, rhag iddo ymchwyddo, a ſyrthio i ddamnedigaeth diafol.
7 Ac y mae yn rhaid iddo ef hefyd gael tyſtiolaeth dda f gan y rhai oddi-allan; rhag iddo ſyrthio i wradwydd, ac i fagl diafol.
f 1 Cor. 5. 12.
8 *Rhaid* i'r g Diaconiaid yr un ffunyd *fod* yn oneſt, nid yn ddau-eiriog, nid yn ymroi i wîn lawer, nid yn budr-elwa;
g Act. 6.3.
9 h Yn dala dirgelwch y ffydd mewn cydwybod bur.
h Pen. 1.19.
10 A phrofer y rhai hynny hefyd yn gyntaf; yna gwaſanaethant ſwydd Diaconiaid, o's byddant ddïargyoedd.
11 *Y mae yn rhaid i'w* gwragedd yr un modd *fod* yn oneſt, nid yn enllibaidd, yn ſobr, yn ffyddlon ym mhob peth.
12 Bydded y Diaconiaid yn wŷr un wraig, yn llywodraethu eu plant a'i tai eu hunain yn dda.
13 Canys i y rhai a waſanaethant ſwydd Diaconiaid yn dda, ydynt yn ennill iddynt eu
i Edrych Mat. 25. 21.

hunain radd dda, a hyfder mawr yn y ffydd *fydd* ynGhrist Iesu.

14 Y pethau hyn yr ydwyf yn eu hysgrifennu attat, gan obeithio dyfod attat ar fyrder.

15 Ond o's tariaf yn hîr, fel y gwypech pa fodd y mae yn rhaid *i ti* ymddwyn yn nhŷ Dduw, yr hwn yw Eglwys y Duw byw, colofn a ‡ fylfaen y gwirionedd.

16 Ac yn ddi-ddadl, mawr yw dirgelwch duwioldeb; [k] Duw a ymddangosodd yn y cnawd, [l] a gyfiawnhâwyd yn yr Yspryd, [m] a welwyd gan Angylion, [n] a bregethwyd i'r Cenhedloedd, a gredwyd iddo yn y byd, [o] a gymmerwyd i fynu mewn gogoniant.

‡ Neu, *ehynhaliad.*
k Ioan 1. 14. 1 Ioan 1. 2.
l Rhuf. 1. 4. 1 Pet. 3. 18.
m Mat. 28. 2. Marc 16. 5. Luc 24. 4. Ioan 20. 12. Eph. 3. 10. 1 Pet. 1. 12.
n Eph. 3. 5, 6.
o Luc 24. 51. Actau 1. 9.

PEN. IV.

1 Y mae efe yn prophwydo ymadawiad oddiwrth y ffydd, yn yr amseroedd diwaethaf: 6 Ac er mwyn na byddai i Timotheus ballu yn ei swydd, y mae efe yn rhoi iddo amryw gynghorion ynghylch hynny.

AC y mae 'r Yspryd yn eglur [a] yn dywedyd yr ymedy rhai [b] yn yr amseroedd diweddaf oddiwrth y ffydd, gan roddi coel i ysprydion cyfeiliornus, ac i athrawiaethau cythreuliaid,

2 Yn dywedyd celwŷdd mewn rhagrith, a'u cydwybod eu hunain wedi ei ‡ ferio â haiarn poeth;

3 Yn gwahardd priodi, *ac yn erchi* ymattal oddiwrth fwydydd, y rhai a greawdd Duw [c] i'w derbyn [d] trwy roddi diolch gan y ffyddloniaid, a'r rhai a adwaenant y gwirionedd.

4 Oblegid *y mae* [e] pob peth a greodd Duw yn dda, ac nid *oes* dim i'w wrthod, o's cymmerir trwy dalu diolch.

5 Canys y mae wedi ei fancteiddio gan air Duw a gweddi.

6 ‡ O's gosodi y pethau hyn o flaen y brodyr, ti a fyddi weinidog da i Iesu Grist, [f] wedi dy fagu yngeiriau 'r ffydd, ac athrawiaeth dda, yr hon a ddilynaist.

7 Eithr [g] gâd heibio halogedig a gwrachïaidd chwedlau; ac ymarfer dy hun i dduwioldeb.

8 Canys ‡ i ychydig y mae [h] ymarfer corphorol yn fuddiol: eithr duwioldeb fydd fuddiol i bob peth, a chenddi addewid o'r bywyd y *fydd* yr awron, ac o'r hwn a fydd.

9 [i] Gwîr *yw* 'r gair, ac yn haeddu pob ‡ derbyniad.

10 Canys er mwyn hyn yr ydym yn poeni, ac yn cael ein gwradwyddo, o herwŷdd i ni obeithio yn y Duw byw, [k] yr hwn yw achubydd pob ‡ dyn, yn enwedig y ffyddloniaid.

11 Y pethau hyn gorchymmyn a dysg.

12 [l] Na ddiystyred neb dy ieuengctid ti, eithr [m] bydd yn esampl i'r ffyddloniaid, mewn gair, mewn ymarweddiad, mewn cariad, mewn yspryd, mewn ffydd, mewn purdeb.

13 Hyd oni ddelwyf, glŷn wrth ddarllain, wrth gynghori, wrth athrawiaethu.

14 [n] Nac esceuluса y dawn sydd ynot, yr hwn a rodded i ti [o] trwy brophwydoliaeth, [p] gyd-ag arddodiad dwylo yr Henuriaeth.

15 Myfyria ar y pethau hyn, ac yn y pethau hyn aros; fel y byddo dy gynnydd yn eglur ‡ i bawb.

16 Gwilia arnat dy hun, ac ar yr athrawiaeth; aros ynddynt: canys o's gwnei hyn, ti [q] a'th gedwi dy hun [r] a'r rhai a wrandawânt arnat.

‡ *yn mhob peth.*
q Eze. 33. 9.
r Rhu. 11. 14. 1 Cor. 9. 22. Iago 5. 20.

PEN. V.

1 Rheolau i'w dilyn wrth geryddu. 3 Ynghylch gwragedd gweddwon, 17 a Henuriaid. 23 Cyngor ynghylch iechyd Timotheus. 24 Bod pechodau rhai yn myned o'r blaen i farn, a'r eiddo eraill yn canlyn.

[a] NA cherydda Henaf-gŵr, eithr cynghora *ef* megis tâd; a'r rhai ieuaingc, megis brodyr;

2 Yr hên wragedd, megis mammau; y rhai ieuaingc, megis chwïorydd, ‡ gyd-a phob purdeb.

‡ *mewn pob diweirdeb.*

3 Anrhydedda 'r gwragedd gweddwon, [b] y rhai fy wîr-weddwon.

4 Eithr o bydd un weddw ac iddi blant neu wyrion, dysgant yn gyntaf arfer duwioldeb gartref, a [c] thalu 'r pwyth i'w rhïeni: canys hynny fydd dda a chymmeradwy ger bron Duw.

5 [d] Eithr yr hon *fydd* wîr-weddw ac unig, fydd yn gobeithio yn Nuw, ac [e] yn parhau mewn ymbiliau, a gweddïau, nôs a dydd.

6 Ond yr hon *fydd* ‡ drythyll, a fu farw, er ei bod yn fyw.

‡ *yn bywyd foethus.*

7 A gorchymyn y pethau hyn, fel y byddont ddiargyoedd.

8 Ac od oes neb heb ddarbod tros yr eiddo, ac yn enwedig ei deulu, [f] efe a wadodd y ffydd, a gwaeth yw nâ'r di-ffydd.

9 ‡ Na ddewiser yn weddw *un* a fo tan driugein-mlwydd oed, yr hon fu wraig i un gŵr,

10 Yn dda ei gair am weithredoedd da; o's dygodd hi blant i fynu, o's [g] bu letteugar, o [h] golchodd hi draed y Sainct, o chynnorthwyodd hi y rhai cystuddiol, o dilynodd hi bob gorchwyl da.

‡ *Nacnefyrier ymmhlith rhai gweddwon.*

11 Eithr gwrthod y gweddwon ieuaingc: canys pan ddechreuont ymdrythyllu yn erbyn Christ, priodi a fynnant;

12 Gan gael barnedigaeth, am iddynt ddirmygu y ffydd gyntaf.

13 A hefyd y maent yn dysgu *bod* yn segur, gan rodio o amgylch o dŷ i dŷ; ac nid yn segur yn unig, ond hefyd yn wâg-siaradus, ac yn rhodresgar, gan adrodd pethau nid ŷnt gymmwys.

14 [i] Yr wyf yn ewyllysio gan hynny i'r rhai ieuaingc briodi, planta, gwarchod y tŷ, [k] heb roi dim achlysur i'r gwrthwyneb-ŵr i ddifenwi.

15 Canys y mae rhai eusys wedi gwyro ar ôl Satan.

16 Od oes gan ŵr neu wraig flyddlon, *wragedd* gweddwon, cynnorthwyant hwynt, ac na phwyser ar yr Eglwys; fel y gallo hi ddiwallu [l] y gwir-weddwon.

17 [m] Cyfrifer yr Henuriaid fy'n llywodraethu yn dda, yn deilwng o barch dau-ddyblyg; yn enwedig y rhai fy yn poeni yn y gair a'r athrawiaeth.

18 Canys y mae yr ysgrythyr yn dywedyd,

[n] Na

a 2 Thef. 2. 3. 2 Tim. 3. 1. 2 Pet. 3. 3. 1 Ioan 2. 18. Jud. 18.
b 1 Pet. 1. 20.
‡ *Ilosgi.*
c Gen. 1. 30. & 9. 3.
d Rhu. 14. 6. 1 Cor. 10. 30.
e Rhuf. 14. 14, 20. 1 Cor. 10. 25. Tit. 1. 15.
‡ *O's dygi y pethau hyn ar gof i'r brodyr.*
f 2 Tim. 3. 14, 15.
g Pen. 1. 4. Tit. 1. 14.
‡ Neu, *tros ychydig.*
h Col. 2. 23
i Pen. 1. 15.
‡ *croefo.*
k Pfa. 36. 6. & 107. 2, 10, &c.
‡ *dynion.*
l 1 Cor. 16. 11. Tit. 2. 15.
m Tit. 2. 7. 1 Pet. 5. 3.
n 2 Tim. 1. 6.
o Pen. 1. 18.
p Actau 6. 6.

a Lef. 19. 32.
b Ad. 5, 16.
c Edr. Gen 45. 10, 11. Mat. 15. 4. Eph. 6. 1, 2. *d* 1 Cor. 7. 32.
e Luc. 2. 37. & 18. 1.
f 2 Tim. 3. 5. Tit. 1. 16.
g 1 Pet. 4. 9. *h* Gen. 18. 4. & 19. 2. Luc. 7. 38, 44.
i 1 Cor. 7. 9
k Tit. 2. 8.
l Ad. 6. 1.
m Rhu. 12. 8. 1 Cor. 9. 14. Gal. 6. 6. Phil. 2. 29. 1 Thef. 5. 12, 13.

[a] Deu 25.4. 1 Cor 9. 9. [o] Leſ.19.13. Deut.24.14 Mat. 10.10. Luc 10. 7. [p] Deu 19.15 ‡ Neu, *ger bron dau.* [q] Gal. 2.14. † *arfygoeddo.* ‡ *Dir-dyſtiolaethu.* [r] Pen. 6.13. 2 Tim.2.14. & 4. 1. † *o duedd.* [ſ] Act. 6. 6. & 13. 3. Pen. 4. 14. 2. Tim.1.6.

[a] Na chau ſafn yr ŷch ſydd yn dyrnu yr ŷd. Ac, [o] Y mae 'r gweithiŵr yn haeddu ei gyflog.

19 Yn erbyn Henuriad na dderbyn achwyn, oddieithr [p] ‡ tan ddau neu dri o dyſtion.

20 [q] Y rhai ſy'n pechu † cerydda yngŵydd pawb, fel y byddo ofn ar y llaill.

21 ‡ [r] Gorchymyn yr ydwyf ger bron Duw, a'r Arglwydd Ieſu Griſt, a'r etholedig Angylion, gadw o honot y pethau hyn heb rag-farn, heb wneuthur dim † o gyd-bartïaeth.

22 [ſ] Na ddôd ddwylo yn ebrwydd ar neb, ac na fydd gyfrannog o bechodau rhai eraill: cadw dy hun yn bur.

23 Nac ŷf ddwfr yn hŵy; eithr arfer ychydig wîn, [t] er mwyn dy gylla, a'th fynych wendid.

[t] Pſ. 104 15.

24 Pechodau rhyw ddynion ſydd amlwg o'r blaen, yn rhag-flaenu i farn; eithr rhai ſydd yn eu canlyn hefyd.

25 Yr un ffunyd hefyd y mae gweithredoedd da yn amlwg o'r blaen; a'r rhai ſy amgenach, ni's gellir eu cuddio.

PEN. VI.

1 *Dylêd gweiſion i'w meiſtred.* 3 *Am ochelyd athrawon newŷdd.* 6 *Duwioldeb ſydd elw mawr:* 10 *a chwant arian ydyw gwreiddyn pob drwg.* 11 *Beth a ddylai Timotheus ei ochelyd a'i ddilyn:* 17 *Am ba beth yr oedd iddo rybuddio y cyfoethogion.* 20 *Am gadw yr athrawiaeth iawn, a gochelyd ſiaradach ofer.*

[a] Eph. 6. 5. Col. 3.22. 1 Pet. 2.18. [b] Tit.2.5,8.

CYnnifer ag ſy [a] waſanaeth-wŷr tan yr iau, tybiant eu meiſtred eu hun yn deilwng o bob anrhydedd; [b] fel na chabler Enw Duw, a'i athrawiaeth ef.

2 A'r rhai ſy a meiſtred ganddynt yn credu, na ddïyſtyrant *hwynt*, o herwŷdd eu bod yn frodyr; eithr yn hyttrach gwaſanaethant *hwynt*, am eu bod yn credu, ac yn anwŷl, yn gyfrannogion o'r lleſâd. Y pethau hyn dyſg, a chynghora.

[c] Pen. 1.3. [d] Pen.1. 10. Tit. 1. 9. [e] Tit. 1.1.

3 Od oes neb [c] yn dyſgu yn amgenach, ac heb gyttuno ag [d] iachus eiriau ein Harglwydd Ieſu Griſt, ac â'r athrawiaeth [e] ſydd ar ôl duwioldeb,

[f] 1 Cor.8.2. ‡ Gr. *yn gleſ.* [g] 2 Tim. 2. 23. Tit. 3. 9. [h] 1 Cor. 11. 16. [i] 2Tim.3.8. [k] Tit. 1.11. 2 Pet. 2.3. [l] 2Tim.3.5. [m] Dih. 15. 16.

4 Chwyddo y mae, [f] heb wybod dim, eithr ‡ ammhwyllo ynghylch cweſtiwnau, ac ymryſon ynghylch geiriau; [g] o'r rhai y mae cynfigen, ymryſon, cableddau, drwg-dybiau, yn dyfod,

5 [h] Cyndyn ddadlau [i] dynion llygredig eu meddwl, heb fod y gwirionedd ganddynt; [k] yn tybied mai elw yw duwioldeb. [l] Cilia oddïwrth y cyfryw.

6 Ond elw mawr yw [m] duwioldeb gyd-a bodlonrwydd.

7 Canys [n] ni ddygaſom ni ddim i'r byd, *ac* eglur *yw* na allwn ddwyn dim allan 'chwaith.

[n] Job 1. 21. Pſal. 49.17. Preg 5. 15.

8 Ac [o] o bydd gennym ymborth a dillad, ymfodlonwn ar hynny.

[o] Heb. 13.5.

9 Ond [p] y rhai *ſydd* yn ewyllyſio ymgyfoethogi, ſydd yn ſyrthio i brofedigaeth a magl, a llawer o chwantau ynfyd, a niweidiol, y rhai ſy yn boddi dynion i ddinyſtr a cholledigaeth.

[p] Dih 15 27 & 20. 21. & 28. 20. Mat. 13 22. Iago 5. 1.

10 Canys gwreiddyn pob drwg yw ariangarwch: yr hon, a rhai yn chwannog iddi, hwy a gyfeiliornaſant oddïwrth y ffydd, ac a'i gwanaſant eu hunain â llawer o ofidiau.

11 [q] Eithr tydi, gŵr Duw, gochel y pethau hyn; a dilyn gyfiawnder, duwioldeb, ffydd, cariad, ammynedd, addfwyndra.

[q] 2 Tim. 2. 22.

12 [r] Ymdrecha hardd-deg ymdrech y ffydd, [ſ] cymmer afael ar y bywyd tragywyddol, i'r hwn hefyd i'th alwyd, ac y proffeſſaiſt broffes dda ger bron llawer o dyſtion.

[r] 1 Cor. 9. 25, 26. Pen. 1. 18. 2 Tim. 4 7. [ſ] Phil. 3. 12, 14. Ad. 19.

13 [t] Yr ydwyf yn gorchymyn i ti ger bron Duw [u] yr hwn ſydd yn bywhau pob peth, a *cher bron* Chriſt Ieſu, [x] yr hwn tan Bontius Pilat a dyſtiodd ‡ broffeſſ dda;

[t] Pen. 5.21. [u] Deut. 32. 39. 1 Sam. 2.6. [x] Mat. 27. 11. Ioan 18.37. ‡ *gyſtus.*

14 Gadw o honot y gorchymyn *hwn*, yn ddifeius, yn ddiargyoedd, [y] hyd ymddangoſiad ein Harglwydd Ieſu Griſt:

[y] Phil. 1. 6, 10. 1 Theſ.3.13 & 5. 23.

15 Yr hwn yn ei amſerau priod a ddengys [z] y bendigedig a'r unig Bennaeth, [a] Brenin y brenhinoedd, a Arglwydd yr arglwyddi:

[z] Pen. 1. 11, 17. [a] Dat 17.14 & 19. 16.

16 Yr hwn yn unig ſydd ganddo anfarwoldeb, *ſydd* yn trigo yn y goleuni ni ellir dyfod atto; [b] yr hwn ni's gwelodd un dyn, ac ni's dichon ei weled: [c] i'r hwn *y bydd* anrhydedd, a gallu tragywyddol. Amen.

[b] Ex. 33.20. Ioan 1.18. 1 Ioan 4. 12, 20. [c] Dat. 1.6.

17 Gorchymyn i'r rhai ſy oludog yn y byd yma, na byddont uchel-feddwl, ac [d] na obeithiont mewn ‡ golud anwadal, ond yn y Duw byw, yr hwn ſydd yn helaeth yn rhoddi i ni bob peth i'w mwynhau;

[d] Job 31.24. Pſal. 62.10. Mar. 10.24. ‡ *anwadalweb golud.*

18 Ar iddynt wneuthur daioni, [e] ymgyfoethogi mewn gweithredoedd da, fod yn hawdd ganddynt roddi, *a* chyfrannu;

[e] Luc 12.21. Iago 2. 5.

19 [f] Yn tryſſori iddynt eu hunain ſail dda erbyn *yr amſer* ſydd ar ddyfod, fel y caffont [g] afael ar y bywyd tragywyddol.

[f] Mat. 6.20. Luc 12.33. & 16. 9. [g] Ad. 12.

20 O Timotheus, [h] cadw yr hyn a roddwyd i'w gadw attat, [i] gan droi oddïwrth halogedig ofer-ſain, a gwrthwyneb gwybodaeth, a gamhenwir *felly*:

[h] 2 Tim. 1. 14. [i] Dat. 3. 5. 1 Pĕ. 1. 4,6. & 4. 7. 2 Tim. 2. 16, 23.

21 Yr hon tra yw rhai yn ei ‡ phroffeſſu, hwy [k] a gyfeiliornaſant o ran y ffydd. Grâs fyddo gyd-a thi. Amen.

‡ *hadde.* [k] 2 Tim. 2. 18.

¶ Y cyntaf at Timotheus a 'ſgrifennwyd o Laodicea, yr hon yw prîf-ddinas Phrygia Pacatiana.

Ail Epiſtol PAUL yr Apoſtol at TIMOTHEUS.

PENNOD I.

1 Serch Paul tu-ag at Timotheus: 5 a'r ffydd ddiffuant oedd yn Timotheus, ac yn ei fam, a'i nain. 6 Ei annog ef i gyffroi rhoddiad Duw oedd ynddo ef: 8 I fod yn ddianwadal, ac yn ddioddefgar mewn erlid: 13 Ac i barhau yn y wîr athrawiaeth a ddyſgaſai ganddo ef. 15 Ynghylch Phygelus a Hermogenes, a chlôd Oneſiphorus.

4069 PAul Apoſtol Ieſu Griſt trwy ewyllys Duw, yn ôl addewid y bywyd, yr hwn ſydd yn Ghriſt Ieſu,

a 1 Tim. 1. 2. 2 At Timotheus, *fy* mâb anwŷl: [a]Gràs, trugaredd, *a* thangneddyf, oddïwrth Dduw Tâd, a Chriſt Ieſu ein Harglwydd.

b Rhuf. 1. 8. Eph. 1. 16. c Act. 22. 3. & 23. 1. & 24. 14. Rhuf. 1. 9. d 1 Theſ. 1. 2 & 3. 10.

3 [b]Y mae gennyf ddiolch i Dduw, [c]yr hwn yr ydwyf yn ei waſanaethu o'm rhïeni â chydwybod bur, mor [d]ddibaid y mae gennyf goffa am danat ti yn fy ngweddïau nôs a dydd;

4 Gan fawr-ewyllyſio dy weled, gan gofio dy ddagrau, fel i'm llanwer o lawenydd:

e Act. 16. 1. 5 Gan alw i'm cof y ffydd ddi-ffuant ſydd ynot ti, yr hon a drigodd yn gyntaf yn dy nain Loïs, ac yn [e]dy fam Eunice; a diammau gennyf *ei bod* ynot titheu hefyd.

f 1 Theſ. 5. 19. 1 Tim. 4. 14. g Rhu. 8. 15. 6 O herwŷdd pa achos yr ydwyf yn dy goffau [f]i ail-ennyn dawn Duw, yr hwn ſydd ynot, trwy arddodiad fy nwylo i.

7 Canys [g]ni roddes Duw i ni yſpryd ofn, onid *yſpryd* nerth, a chariad, a phwyll.

h Rhu. 1. 16. i 1 Tim. 2. 6. k Phil. 1. 7. 8 Am hynny [h]na fid arnat gywilydd o [i]dyſtiolaeth ein Harglwydd, nac o honof finneu [k]ei garcharor ef: eithr cyd-oddef di gyſtudd â'r Efengyl, yn ôl nerth Duw;

l Rhu. 9. 12. Tit. 3. 5. m Rhu. 8. 28. n Eph. 1. 4. & 3. 11. Tit. 1. 2. 1 Pet. 1. 20. o Rhu. 16. 26. Col. 1. 26. p 1 Cor. 15. 54, 55. Heb. 2. 14. q Act. 9. 15. 1 Tim. 2. 7. r Eph. 3. 1. ‡ yr ymddiriedais. ſ Pen. 4. 8. t Pen. 3. 14. u Rhu. 2. 20. & 6. 17. x Tit. 1. 9. y 1 Tim. 1. 14.

9 Yr hwn a'n hachubodd ni, ac a'n galwodd â galwedigaeth ſanctaidd, [l]nid yn ôl ein gweithredoedd ni, ond [m]yn ôl ei arfaeth ei hun a'i râs, yr hwn a roddwyd i ni ynGhriſt Ieſu, [n]cyn dechreu 'r byd,

10 Eithr [o]a eglurwyd yr awron trwy ymddangoſiad ein Hiachawdr Ieſu Griſt, [p]yr hwn a ddiddymmodd angau, ac a ddug fywyd ac anllygredigaeth i oleuni trwy 'r Efengyl:

11 [q]I'r hon i'm goſodwyd i yn bregethŵr ac yn Apoſtol, ac yn athro y Cenhedloedd.

12 [r]Am ba achos yr ydwyf hefyd yn dioddef y pethau hyn: ond nid oes arnaf gywilydd: canys mi a wn i bwy ‡y credais, ac [ſ]y mae yn ddiammau gennyf ei ſod ef yn abl i gadw yr hyn a roddais atto erbyn y dydd hwnnw.

13 [t]Bydded gennyt [u]ffurf [x]yr ymadroddion iachus, y rhai a glywaiſt gennyf fi, [y]yn y ffydd a'r cariad *ſydd* ynGhriſt Ieſu.

z 1 Tim. 6. 20. 14 [z]Y peth da a rodded i'w gadw attat, cadw trwy 'r Yſpryd glân, yr hwn ſydd yn preſſwylio ynom.

a Pen. 4. 10, 16. 15 Ti a wyddoſt hyn, ddarfod [a]i'r rhai oll ſy yn Aſia droi oddïwrthyf fi; o'r ſawl y mae Phygelus a Hermogenes.

b dŷ b Pen. 4. 19. 16 Rhodded yr Arglwydd drugaredd i dŷ Oneſiphorus; canys eſe a'm llonnodd i yn fynych, ac nid oedd gywilydd ganddo [c]fy nghadwyn i.

c Act. 28. 20. Eph. 6. 20. 17 Eithr pan oedd yn Rhufain, *eſe* a'm ceiſiodd yn ddiwyd iawn, ac a'm cafodd.

18 Rhodded yr Arglwydd iddo gael trugaredd gan yr Arglwydd, yn y dydd hwnnw: a maint a wnaeth eſe o waſanaeth yn Epheſus, ‡ gorau y gwyddoſt ti.

‡ well.

PEN. II.

1 Ei annog ef i ddïanwadalwch, ac i barhau, ac i wneuthur rhan gweinidog ffyddlon yr Arglwydd, gan gyfrannu gair Duw yn iawn, ac attal ſiaradach ofer. 17 Am Hymenëus a Philetus. 19 Bod ſylfaen yr Arglwydd yn ſiccr. 22 Y mae yn dyſgu iddo beth ſydd i'w oſbelyd ac i'w ddilyn, a pha fodd y gweddai i weinidog yr Arglwydd ymddwyn.

TYdi gan hynny, fy mâb, ymnertha yn y gràs ſydd ynGhriſt Ieſu.

a 1 Tim. 5. 2. Tit. 1. 9. b Pen. 1. 8. & 4. 5. 2 A'r pethau a glywaiſt gennyf trwy lawer o dyſtion, traddoda y rhai hynny i ddynion ffyddlon, y rhai a fyddant [a]gymmwys i ddyſgu eraill hefyd.

3 [b]Tydi gan hynny goddef gyſtudd, megis mil-wr da i Ieſu Griſt.

4 Nid yw neb a'r ſydd yn milwrio yn ymrwyſtro â negeſeuau y bywyd *hwn*, fel y rhyngo fodd i'r hwn a'i dewiſodd yn fil-wr.

c 1 Cor. 9. 25. 5 Ac [c]od ymdrech neb hefyd, ni choronir ef, onid ymdrech yn gyfreithlon.

d 1 Cor. 9. 10. ‡ gan lafurio. ‡ fod yn gyfrannog a'r ffrwythau 6 [d]Y llafur-wr ‡ſydd yn llafurio, ſydd raid iddo yn gyntaf ‡ dderbyn y ffrwythau.

7 Yſtyria yr hyn yr ydwyf yn ei ddywedyd; a'r Arglwydd a roddo i ti ddeall ym mhob peth.

e Rhu. 1. 5. 4. 8 Cofia gyfodi Ieſu Griſt [e]o hâd Dafydd, o feirw, yn ôl fy Efengyl i:

f Eph. 3. 6. Phil. 1. 7. Col. 4. 3. g Eph. 3. 8. Col. 1. 24. 9 Yn yr hon yr ydwyf yn goddef cyſtudd [f]hyd rwymau, fel drwg-weithred-wr; eithr gair Duw nis rhwymir.

10 Am hynny [g]yr ydwyf yn goddef pob peth er mwyn yr etholedigion, fel y gallent hwythau gael yr iechydwriaeth ſydd ynGhriſt Ieſu, gyd-a gogoniant tragywyddol.

h Rhuf. 6. 5, 8. 2 Cor. 4. 10. i Rhu. 1. 4. k 1 Pet. 4. 13. 11 Gwîr yw 'r gair: canys [h]o's buom feirw gyd-ag *ef*, byw fyddwn hefyd *gyd-ag ef*:

12 [i]O's dioddefwn, ni a deyrnaſwn *gyd-ag ef*:

O's

k Nu.23.19. Mat.10.33. Mar.8.38. l Rhu.3.3. & 9.6.

k o's gwadwn *ef*, ynteu hefyd a'n gwâd ninnau:

13 l O's ŷm ni heb gredu, *etto* y mae efe yn aros yn ffyddlon: ni's gall efe ei wadu ei hun.

m 1 Tim.5.21. & 6.13. Pen.4.1. ‡ *ddirdyfiolaethu.* n 1 Tim.6.4.

14 Dwg y pethau hyn ar gôf, m gan ‡orchymyn ger bron yr Arglwydd n na byddo iddynt ymryson ynghylch geiriau, *yr hyn* nid yw fuddiol i ddim, *ond* i ddadymchwelyd y gwrandawŷr.

15 Bydd ddyfal i'th oſod dy hun yn broſedig gan Dduw, yn weithiwr diſeſl, yn iawn-gyfrannu gair y gwirionedd.

o 1 Tim. 6. 29.

16 Ond o halogedig ofer-ſain, gochel: canys cynnyddu a wnânt i fwy o annuwioldeb.

17 A'u hymadrodd hwy a yſſa fel cancr; ac o'r cyfryw rai y mae p Hymenëus a Philetus;

p 1 Tim. 1. 20. q 1 Tim. 6. 21.

18 Y rhai q o ran y gwirionedd a gyfeiliornaſant, gan ddywedyd ddarfod yr adgyfodiad euſys; ac y maent yn dadymchwelyd ffydd rhai.

‡ *ſail Duw yn ſefyll yn ſicr.* r Mar.24.24 1 Ioan 2.19 ſ Ioſ 10.14, 27. Edr. Num.16.5.

19 Eithr y mae ‡r cadarn ſail Duw yn ſefyll, a chanddo y ſêl hon, ſ Yr Arglwydd a edwyn y rhai ſydd eiddo ef: a, Phob un ſydd yn henwi enw Chriſt, ymadawëd oddiwrth anghyfiawnder.

t Rhu.9.21 u Edrych Eſa. 52.11.

20 Eithr mewn tŷ mawr nid oes yn unig leſtri o aur ac o arian, ond hefyd o bren ac o bridd; a t rhai i barch, a rhai i ammarch.

21 u Pwy bynnag gan hynny a'i glanhao ei hun oddiwrth y pethau hyn, efe a fydd yn lleſtr i barch, wedi ei ſancteiddio, ac yn gymmwys ‡i'r Arglwydd, x wedi ei ddarparu i bob gweithred dda.

‡ *i waith yr Arglwydd.* x Pen.3.17.

22 Ond chwantau ieuengctid, ffô *oddiwrthynt*: a y dilyn gyfiawnder, ffydd, cariad, tangneddyf, gyd-a'r rhai ſy yn galw ar yr Arglwydd o galon bûr.

y 1 Tim. 6. 11. z 1 Tim. 1.4 & 4.7. Tit.3.9.

23 Eithr z gochel ynfyd ac annyſgedig gweſtiwnau, gan wybod eu bod yn magu ymryſonau.

a Tit. 3, 2. b 1 Tim.3.2 Tit. 1.9.

24 Ac a ni ddylai gwâs yr Arglwydd ymryſon, ond bod yn dirion wrth bawb, b yn athrawus, yn ddioddefgar,

c Gal. 6.1. d Act.8.22.

25 c Mewn addfwynder yn dyſgu y rhai gwrthwynebus; *iedrych* d a roddo Duw iddynt hwy ryw amſer edifeirwch i gydnabod y gwirionedd;

‡ *ddeffroi.* † *ddaliwyd, yn garcharorion, neu, yn fyw.*

26 A bod iddynt ‡ddyfod i'r iawn allan o fagl diafol, y rhai a †ddelid ganddo wrth ei ewyllys ef.

PEN. III.

1 Y mae yn ei rybuddio ef am amſeroedd blinion: 6 yn dangos pa fath ydyw gelynnion y gwirionedd: 10 yn ei oſod ei hun yn ſiampl iddo: 16 Ac yn canmol yr yſgrythyr lân.

a 1 Tim.4.1 2 Pet. 3.3. Judas 18.

GWybydd hyn hefyd, y daw amſeroedd enbyd a yn y dyddiau diweddaf.

2 Canys bydd dynion a'u ſerch arnynt eu hunain, yn arian-gar, yn ymffroſt-wŷr, yn feilchion, yn gabl-wŷr, yn anufuddion i rïeni, yn anniolch-gar, yn annuwiol,

b Rhu.1.31 ‡ *ddiaſtiaid.*

3 Yn angharedig, b yn torri cyfammod, yn ‡enllibaidd, yn anghymheſur, yn anfwyn, yn ddiſerch i'r rhai da.

4 Yn frâd-wŷr, yn waed-wŷllt, yn chwyddedig, yn caru melyſ-chwant yn fwy nag yn caru Duw;

5 A chanddynt rith duwioldeb, eithr c wedi gwadu ei grym hi: d a'r rhai hyn gochel di.

c 1 Tim.5.8 Tit. 1. 16. d 2 Theſ.3.6 Pen. 2.16, 23.

6 Canys e o'r rhai hyn y mae y rhai *ſy* yn ymluſgo i deiau, ac yn dwyn yn gaeth wrageddos llwythog o bechodau, wedi eu harwain gan amryw chwantau,

e Mat.23.14 Tit. 1. 11.

7 Yn dyſgu bob amſer, ac heb allu dyfod un amſer i wybodaeth y gwirionedd.

8 f Eithr megis y ſafodd Jannes a Jambres yn erbyn Moſes, felly y mae y rhai hyn hefyd yn ſefyll yn erbyn y gwirionedd; g dynion o feddwl llygredig, h yn anghymmeradwy o ran y ffydd.

f Ex. 7.11. g 1 Tim.6.5 h Tit.1.16.

9 Eithr nid ânt rhagddynt ym mhellach: canys eu hynfydrwydd fydd amlwg i bawb, megis y bu yr eiddynt hwythau.

10 Eithr i ti a ‡ lwyr-adwaenoſt fy nyſgeidiaeth, fy muchedd, fy arfaeth, ffydd, hîr-ymaros, cariad, ammynedd,

i 1 Tim.4.6 ‡ *ddilynaiſt, ddilynaiſt.*

11 Yr erlidiau, y dioddefiadau, y rhai a ddigwyddaſant i mi k yn Antiochia, l yn Iconium, yn Lyſtra; pa erlidiau a ddioddefais: eithr m oddiwrthynt oll i'm gwaredodd yr Arglwydd.

k Act. 13.14. l Act. 14.2, 5, 19. m 2 Cor.1.10

12 Ië, a n phawb ar ſy yn ewyllyſio byw yn dduwiol yn Ghriſt Ieſu, a erlidir.

n Pſ.34.19. Act. 14.22. 1 Theſ.3.3.

13 Eithr drwg-ddynion a thwyll-wŷr a ânt rhagddynt waeth-waeth, gan dwyllo a chael eu twyllo.

14 Eithr aros di yn y pethau a ddyſgaiſt, ac a ymddiriedwyd i ti amdanynt, gan wybod o gan bwy y dyſgaiſt;

o Pen 2.2.

15 Ac i ti er yn fachgen wybod yr yſgrythyr lân, yr hon ſydd abl i'th wneuthur di yn ddoeth i iechydwriaeth, trwy 'r ffydd ſydd yn Ghriſt Ieſu.

16 p Yr holl yſgrythyr *ſydd* wedi ei rhoddi gan yſprydoliaeth Dduw, ac *ſydd* fuddiol i athrawiaethu, i argyoeddi, i geryddu, i hyfforddi mewn cyfiawnder:

p 2 Pet.1. 20, 21.

17 Fel y byddo dyn Duw yn berffaith, wedi ei berffeithio i bob gweithred dda.

PEN. IV.

1 Y mae yn ei annog ef i fod yn ofalus ac yn ddiwyd i gwplau ei ſwydd: 6 Yn ei rybuddio nefed oedd ei farwolaeth ef; 9 yn ewyllyſio iddo ddyfod atto ef ar fyrder: 14 ac yn ei rybuddio ef i ochelyd Alexander y gof: 16 Yn dangos iddo beth a ddigwyddaſai iddo wrth ei atteb cyntaf: 19 Ac ar ôl hynny y mae efe yn dibennu.

a 1 Tim.6. 13. Pen.2.14. ‡ *dir-deſtiolaethu:* b Act. 10.42.

a YR ydwyf fi gan hynny yn ‡gorchymmyn ger bron Duw, a'r Arglwydd Ieſu Griſt, b yr hwn a farna y byw a'r meirw yn ei ymddangoſiad a'i deyrnas;

2 Pregetha 'r gair; bydd daer, mewn amſer, allan o amſer; argyoedda, cerydda, annog gyd-a phob hîr-ymaros ac athrawiaeth.

3 Canys daw yr ymſer pryd na ddioddefont athrawiaeth iachus; eithr yn ôl eu chwantau eu hunain, y pentyrrant iddynt eu hunain athrawön, gan fod eu cluſtiau yn merwino;

4 Ac oddiwrth y gwirionedd y troant ymaith eu cluſtiau, ac [c] at chwedlau y troant.

5 Eithr gwilia di ym mhob peth, [d] dioddef adfyd, gwnâ waith [e] Efangyl-wr, ‡ cyflawna dy weinidogaeth.

6 Canys [f] myfi yr awron a aberthir, ac amſer [g] fy ymddattodiad i a neſſâodd.

7 [h] Mi a ymdrechais ymdrech dêg, mi a orphennais fy ngyrſa, mi a gedwais y ffydd.

8 O hyn allan rhoddwyd [i] coron cyfiawnder i'w chadw i mi, yr hon a rydd yr Arglwydd, y Barnwr cyfiawn, i mi yn y dydd hwnnw: ac nid yn unig i mi, ond heſyd i bawb a garant ei ymddangoſiad ef.

‡ *Cais ddyfod.*

9 ‡ Bydd ddyſal i ddyfod attaf yn ebrwydd:

4069

10 Canys [k] Demas a'm gadawödd, gan garu y byd preſennol, ac a aeth ymaith i Theſſalonica; Creſcens i Galatia, Titus i Dalmatia.

11 [l] Lucas [m] yn unig ſydd gyd-a mi. Cymmer [n] Marc, a dŵg gyd-a thi: canys buddiol yw *efe* i mi i'r weinidogaeth.

12 [o] Tychicus hefyd a ddanfonais i Epheſus.

13 Y cochl a adewais i yn Troas gyd-a Charpus, pan ddelych dŵg *gyd-a thi*, a'r llyfrau, yn enwedig y memrwn.

4069

14 [p] Alexander y gôf copr a wnaeth i mi ddrygau lawer: [q] taled yr Arglwydd iddo yn ôl ei weithredoedd.

15 Yr hwn hefyd gochel ditheu: canys efe a ſafodd yn ddirfawr yn erbyn ein ‡ hymadroddion ni.

‡ *Neu, pregeth.*

16 Yn ſy atteb cyntaf ni ſafodd neb gyd-a mi, 4063
eithr pawb a'm gadawſant: *mi a archaſ i Dduw* na's cyfrifer iddynt.

17 Eithr yr Arglwydd a ſafodd gyd-a mi, ac a'm nerthodd; fel trwöfi y byddai y pregethiad yn ‡ llawn hyſpys, ac y clywai yr holl Genhedloedd: ac mi [r] a waredwyd o enau y llew.

‡ *Cyflawn.*

18 A'r Arglwydd a'm gwared i rhag pob gweithred ddrwg, ac a'm ceidw i'w deyrnas nefol: i'r hwn *y byddo* gogoniant yn oes oeſoedd. Amen.

19 Annerch [ſ] Priſca, ac Acuila, a [t] ‡ theulu Oneſiphorus.

‡ *tŷ.*

20 [u] Eraſtus a arhoſodd yn Corinth: ond [x] Trophimus a adewais ym Miletum yn glâf.

21 ‡ Bydd ddyſal i ddyfod cyn y gaiaf. Y mae Eubulus yn dy annerch, a Phudens, a Linus, a Chlaudia, a'r brodyr oll.

‡ *Cais ddyfod.*

22 Yr Arglwydd Ieſu Griſt *fyddo* gyd-a'th yſpryd di. Grâs *fyddo* gyd-a chwi. Amen.

¶ Yr ail *epiſtol* at Timotheus, yr Eſgob cyntaf a ddewiſwyd ar Eglwys yr Epheſiaid, a 'ſgrifennwyd o Rufain, pan ddygpwyd Paul yr ail waith ger bron Ceſar Nero.

Epiſtol PAUL yr Apoſtol at TITUS.

PENNOD I.

5 I ba beth y gadawodd Paul Titus yn Creta. 6 Pa gynneddfau a ddylai fod mewn eglwyſwŷr. 11 Rhaid yw cau ſafnau y rhai a ddyſgant y pethau ni ddylent: 12 A pha fath wŷr ydynt.

PAul gwâs Duw, ac Apoſtol Ieſu Griſt, yn ôl ffydd etholedigion Duw, ac adnabyddiaeth y gwirionedd, [a] yr hon *ſydd* yn ôl duwioldeb;

[a] 1 Tim. 3. 16. & 6. 3.

‡ *Mewn gobaith.*

2 ‡ I obaith bywyd tragywyddol, yr hon a addawödd [b] y di-gelwyddog Dduw [c] cyn dechreu 'r byd,

[b] Nu. 23. 19. [c] 2 Tim. 1. 9, 10. Tit. 1. 2.

3 Eithr mewn amſeroedd prïodawl efe a eglurhâodd ei air trwy bregethu, [d] am yr hyn yr ymddiriedwyd i mi, yn ôl gorchymyn Duw ein Hiachawdwr;

[d] 1 Theſ. 3. 4

4 At [e] Titus [f] fy mâb naturiol yn ôl [g] y ffydd gyffredinol: Grâs, trugaredd, tangneddyf oddïwrth Dduw Tâd, a'r Arglwydd Ieſu Griſt ein Hiachawdwr ni.

[e] 2 Cor. 2. 12. & 7. 14. & 8. 6, 16. Gal. 2. 3. [f] 1 Tim. 1. 2 [g] 2 Cor. 4. 13. 1 Pet. 1. 1.

5 Er mwyn hyn i'th adewais yn Creta, fel yr iawn-dreſnit y pethau ſy yn ‡ ôl, ac [h] y goſodit henuriaid ym mhob dinas, megis yr ordeiniais i ti.

‡ *ddeſſyngiol.* [h] Act. 14. 23.

6 [i] O's yw neb yn ddïargyoedd, yn ŵr un wraig, a chanddo blant ffyddlon, heb gael y gair o fod yn afradlon, neu yn anufudd.

[i] 1 Tim. 3. 2, &c.

7 Canys rhaid i Eſgob fod yn ddïargyoedd, fel [k] gorchwyliwr Duw; nid yn gyndyn, nid yn ddigllon, [l] nid yn wîn gar, nid yn darawŷdd, [m] nid yn budr-elwa;

[k] 1 Cor. 4. 1, 2. [l] Lef. 10. 9. [m] 1 Pet. 5. 2.

8 Eithr yn lletteugar, yn caru ‡ daioni, yn ſobr, yn gyfiawn, yn ſanctaidd, yn dymmherus;

‡ *y rhai da.*

9 Yn dal yn lew [n] y gair ffyddlon yn ôl yr addyſg, fel y gallo gynghori yn yr athrawiaeth iachus, ac argyoeddi y rhai ſy yn gwrthddywedyd.

[n] 1 Tim. 1. 10. & 6. 3. 2 Tim. 1. 13. & 4. 3. Pen. 2. 1.

10 Canys [o] y mae llawer yn anufudd, yn ofer-ſiaradus, ac yn dwyllwŷr meddyliau, yn enwedig y rhai o'r Enwaediad:

[o] 1 Tim. 1. 6.

11 Y rhai y mae yn rhaid cau eu ſafnau, [p] y rhai ſy yn dymchwelyd tai cyfan, gan athrawiaethu y pethau ni ddylid, [q] er mwyn budr-elw.

[p] 2 Tim. 3. 6. [q] Tit. 1. 5. [r] Act. 17. 28.

12 [r] Un o honynt hwy eu hunain, un o'i prophwydi hwy eu hunain, a ddywedodd, Y Cretiaid *ſydd* bob amſer yn gelwyddog, drwg fwyſt-filod, boliau ‡ gorddiog.

‡ *ſegurllyd.*

13 Y dyſtiolaeth hon ſydd wîr. Am ba achos argyoedda hwy yn llym, fel y byddont iach yn y ffydd;

14 [ſ] Heb

14 [f] Heb ddal ar chwedlau Iuddewaidd, a [t] gorchymynnion dynion yn troi oddiwrth y gwirionedd.

15 [u] Pur-yn ddiau *yw* pob peth i'r rhai pur: eithr [x] i'r rhai halogedig a'r di-ffydd, nid pur dim, eithr halogedig yw hyd yn oed eu meddwl a'u cydwybod hwy.

16 Y maent yn proffessiu yr adwaenant Dduw, eithr [y] ar weithredoedd ei wadu y maent, gan fod yn ffiaidd, ac yn anufudd, ac at bob gweithred dda [z] yn anghymmeradwy.

PEN. II.

1 Y mae efe yn hyfforddi Titus yn ei athrawiaeth, ac yn ei fuchedd. 9 Rhan gweifion, a phob math ar Gristianogion.

EIthr llefara di y pethau a weddo i [a] athrawiaeth iachus:

2 Bod o'r henaf-gwŷr ‡yn ſobr, yn oneſt, yn gymheſur, yn iach yn y ffydd, yngharIad, mewn ammynedd:

3 Bod o'r [b] henaf-wragedd yr un ffunyd mewn ymddygiad, fel y gweddai i ‡ ſancteiddrwydd, nid yn † enllibaidd, nid wedi ymroi i wîn lawer, yn rhoi athrawiaeth o ddaioni;

4 Fel y gallont wneuthur y gwragedd ieuainge yn bwyllog, i garu eu gwŷr, i garu eu plant,

5 Yn ‡ ſobr, yn † pur, yn gwarchad gartref, yn dda, [c] yn ddaroſtyngedig i'w gwŷr priod; [d] fel na chabler gair Duw.

6 Y gwŷr ieuainge yr un ffunyd, cynghora i fod yn ſobr:

7 [e] Gan dy ddangos dy hun ym mhob peth yn eſampl i weithredoedd da: *a dangos* mewn athrawiaeth anllygredigaeth, gweddeidd-dra, purdeb,

8 [f] Ymadrodd iachus, yr hwn ni aller beio arno; [g] fel y byddo i'r hwn *ſydd* yn y gwrthwyneb gywilyddio, heb ganddo ddim drwg i'w ddywedyd am danoch chwi.

9 *Cynghora* [h] weiſion i fod yn ddaroſtyngedig i'w meiſtreid eu hun, ac i ryngu bodd *iddynt* [i] ym mhob peth; nid yn gwrthddywedyd,

10 Nid yn darn-guddio, ond yn dangos pob ffyddlondeb da; fel yr harddont athrawiaeth Dduw ein Hiachawdur ym mhob peth.

11 Canys ymddangoſodd [k] grâs Duw, yr hon ſydd yn dwyn iechydwriaeth i bob dyn,

12 Gan ein dyſgu ni [l] i wadu annuwioldeb a chwantau bydol, a byw yn ſobr, ac yn gyfiawn, ac yn dduwiol, yn y byd ſydd yr awron;

13 [m] Gan ddiſgwil am y gobaith gwynfydedig, ac ymddangoſiad gogoniant y Duw mawr, a'n Hiachawdur Ieſu Griſt:

14 [n] Yr hwn a'i rhoddes ei hun troſom, i'n prynnu ni oddiwrth bob anwiredd, ac i'n puro ni iddo ei hun, [o] yn bobl briodol, [p] awyddus i weithredoedd da.

15 Y pethau hyn llefara, a chynghora, ac argyoedda gyd-a phob awdurdod. [q] Na ddiyſtyred neb di.

PEN. III.

1 Y mae Paul yn hyfforddi Titus pa bethau a ddyſg, a pha bethau ni ddyſg efe iddynt. 10 Am ochelyd Heretic cyndyn. 12 Y mae yn dangos iddo i ba fan, a pha bryd y deuai atto ef: ac felly y mae yn dibennu.

DWg ar gof iddynt fod [a] yn ddaroſtyngedig i'r tywyſogaethau a'r awdurdodau, fod yn ufudd, fod yn barod i bob gweithred dda.

2 Bod heb gablu neb, [b] yn anymladdgar, yn dirion, gan ddangos pob addfwynder tu-ag at bob dyn.

3 Canys [c] yr oeddym ninnau hefyd gynt yn annoethion, yn anufudd, yn cyfeiliorni, yn gwaſanaethu chwantau ac amryw felyſwedd, gan fyw mewn drygioni a chynfigen, yn ddigaſeg, yn caſlau ei gilydd.

4 Eithr parr ymddangoſodd [d] daioni a ‡ charIad Duw ein Hachubwr tu-ag at ddyn,

5 [e] Nid o weithredoedd cyfiawnder y rhai a wnaethom ni, eithr yn ôl ei drugaredd yr achubodd efe nyni, trwy [f] olchiad yr adenedigaeth, ac adnewyddiad yr Yſpryd glân;

6 [g] Yr hwn a dywalltodd efe arnom ni yn helaeth, trwy Ieſu Griſt ein Hiachawdur:

7 Fel gwedi ein cyfiawnhau trwy ei râs ef, i'n gwneid yn etifeddion [h] yn ôl gobaith bywyd tragywyddol.

8 Gwîr *yw* 'r gair, ac am y pethau hyn yr ewyllyſiwn i ti fod yn daer, fel y byddo [i] i'r ſawl a gredaſant i Dduw ofalu ar flaenori mewn gweithredoedd da: y pethau hyn ſydd dda a buddiol i ddynion.

9 Eithr [k] gochel gweſtiwnau ffôl, ac achau, a chynnhennau, ac ymryſonau ynghylch y Ddeddf: canys anfuddiol ydynt, ac ofer.

10 [l] Gochel y dyn a fyddo Heretic, wedi un ac ail rhybudd:

11 Gan wybod fod y cyfryw un wedi ‡ ei wŷr-droi, ac yn pechu, gan fod yn ei ddamnio ei hunan.

12 Pan ddanfonwyf Artemas attat, neu [m] Tychicus, bydd ddyfal i ddyfod attaf i Nicopolis: canys yno yr arfaethais aiafu.

13 Hebrwng Zenas y cyfreithiwr, ac [n] Apollos yn ddiwyd, fel na byddo arnynt eiſiau dim.

14 A dyſged [o] yr eiddom ninnau flaenori mewn gweithredoedd da i angenrheidiau, fel na byddont [p] yn ddi-ffrwyth.

15 Y mae yr holl rai ſy gyd-a mi yn dy annerch. Annerch y rhai ſy yn ein caru ni yn y ffydd. Grâs ſyddo gyd-a chwi oll. Amen.

¶ At Titus, yr Eſgob cyntaf a ddewiſwyd ar Eglwys y Cretiaid, yr yſgrifennwyd o Nicopolis ym Macedonia.

Epiſtol

Epistol S. PAUL at PHILEMON.

PENNOD I.

Y mae yn wych gantho ef glywed am ffydd a chariad Philemon: 9 *Ac yn dymuno arno faddeu i'w wâs Onesimus,* 12 *a'i gymmeryd ef adref yn garedig drachefn.*

4068
[a] Eph. 3. 1. & 4. 1. 2 Tim. 1. 8.

PAul [a] carcharor Christ Iesu, a'r brawd Timotheus, at Philemon ein hanwylyd, a'n cydweithiwr:

2 Ac at Apphia *ein* hanwylyd, ac at [b] Archippus [c] ein cyd-filwr, ac at [d] yr Eglwys sydd yn dy dŷ di:

[b] Col. 4. 16. [c] Phil. 2. 25. [d] Rhu. 16. 5.

3 Grâs i chwi a thangneddyf oddiwrth Dduw ein Tâd, a'r Arglwydd Iesu Grist.

[e] 1 Thes. 1. 2. 2 Thes. 1. 3.

4 [e] Yr wyf yn diolch i'm Duw, gan wneuthur coffa am danat yn wastadol yn fy ngweddiau,

[f] Eph. 1. 15. Col. 1. 4.

5 [f] Wrth glywed dy gariad, a'r ffydd sydd gennyt tu-ag at yr Arglwydd Iesu, a thu-ag at yr holl Sainct:

6 Fel y gwneler cyfranniad dy ffydd di yn nerthol, trwy adnabod pob peth daionus, a'r sydd ynoch chwi ynGhrist Iesu.

7 Canys y mae gennym lawer o lawenydd a diddanwch yn dy gariad ti, herwŷdd bod ymysgaroedd y Sainct wedi eu llonni trwŏt ti, frawd.

[g] 1 Thes. 2. 6.

8 O herwŷdd pa ham, [g] er bod gennyf hyfdra lawer ynGhrist, i orchymmyn i ti y peth sydd weddus,

9 Etto o ran cariad yr ydwyf yn hyttrach yn attolwg, er fy mod yn gysryw un a Phaul yr henaf-gŵr, ac yr awron hefyd yn garcharor Iesu Grist.

[h] Col. 4. 9. [i] 1 Cor. 4. 15. Gal. 4. 19.

10 Yr ydwyf yn attolwg i ti dros fy mâb [h] Onesimus, [i] yr hwn a genhedlais i yn fy rhwymau:

11 Yr hwn gynt *a fu* i ti yn anfuddiol, ond yr awron yn fuddiol i ti ac i minneu hefyd:

12 Yr hwn a ddanfonais drachefn: a derbyn ditheu ef, yr hwn yw fy ymysgaroedd i.

13 Yr hwn yr oeddwn i yn ewyllysio ei ddal gyd-a mi, [k] fel trosot ti y gwasanaethai efe fi yn rhwymau yr Efengyl.

[k] 1 Cor. 16. 17. Phil. 2. 30.

14 Eithr heb dy [l] feddwl di, ni ewyllysiais wneuthur dim; [l] fel na byddai dy ddaioni di megis o anghenrhaid, onid o fodd.

‡ *gyngor.* [l] 2 Cor. 9. 7.

15 Canys ysgatfydd er mwyn hyn yr ymadawŏdd tros amser, fel y derbynnit ef yn dragywydd;

16 Nid fel gwâs bellach, eithr uwch-law gwâs, yn frawd anwyl, yn enwedig i mi, eithr pa faint mwy i ti, yn y cnawd, ac yn yr Arglwydd hefyd?

17 O's wyt ti gan hynny yn fy nghymmeryd i yn ‡ gydymmaith, derbyn ef fel myfi.

‡ *cyfranog.*

18 Ac o's gwnaeth efe ddim cam â thi, neu o's yw yn dy ddylêd, cyfrif hynny arnaf fi.

19 Myfi Paul a'i 'sgrifennais â'm llaw fy hun, myfi a'i talaf: fel na ddywedwyf wrthyt dy fod yn fy nylêd i ym mhellach am danat dy hun hefyd.

20 Ië frawd, gâd i mi dy fwynhau di yn yr Arglwydd: llonna fy ymysgaroedd i yn yr Arglwydd.

21 [m] Gan hyderu ar dy ufudd-dod yr 'sgrifennais attat, gan wybod y gwnei ie mwy nag yr wyf yn ei ddywedyd.

[m] 2 Cor. 7. 16.

22 Heb law hyn hefyd, parottoa i mi lettŷ: canys [n] yr ydwyf yn gobeithio [o] trwy eich gweddiau chwi, y rhoddir fi i chwi.

[n] Phil. 1. 25. & 2. 24. [o] 2 Cor. 1. 11.

23 Y mae yn dy annerch [p] Epaphras, fy nghyd-garcharor ynGhrist Iesu;

[p] Col. 1. 7. & 4. 11.

24 [q] Marcus, [r] Aristarcus, [s] Demas, Lucas, fy nghyd-weithwŷr.

[q] Act. 12. 12. [r] Act. 19. 29. [s] Col. 4. 13.

25 Grâs ein Harglwydd Iesu Grist gyd-a'ch yspryd chwi. Amen.

¶ At Philemon yr 'sgrifennwyd o Rusain gyd-a'r gwâs Onesimus.

Epis-

Epiſtol PAUL yr Apoſtol at yr HEBREAID.

PENNOD I.

1 Duw yn y dyddiau diweddaf a leſarodd wrthym ni trwy ei Fâb ei hun: 4 yr hwn o ran ei berſon a'i ſwydd ſydd yn rhagori ar yr Angylion. 14 Swydd yr Angylion.

DUw wedi iddo leſaru lawer gwaith, a [a] llawer modd gynt wrth y tadau trwy y prophwydi, [b] yn y dyddiau diweddaf hyn [c] a leſarodd wrthym ni yn *ei* Fâb,

2 [d] Yr hwn a wnaeth efe yn etifedd pob peth, [e] trwy 'r hwn hefyd y gwnaeth efe y bydoedd.

3 [f] Yr hwn ac efe yn ddiſglairdeb ei ogoniant ef, ac yn wîr lun ei berſon ef, ac [g] yn cynnal pob peth trwy air ei nerth, [h] wedi puro ein pechodau ni trwyddo ef ei hun, [i] a eiſteddodd ar ddeheu-law y mawredd, yn y goruwchleoedd;

4 Wedi ei wneuthur o hynny yn well nâ'r Angylion, o gymmaint ag [k] yr etiſeddodd efe Enw mwy rhagorol nâ hwynt-hwy.

5 Canys wrth bwy o'r Angylion y dywedodd efe un amſer? [l] Fy Mâb ydwyt ti, myfi heddyw a'th genhedlais di. A thrachefn, [m] Myfi a fyddaf iddo ef yn Dâd, ac efe a fydd i mi yn Fâb.

6 A thrachefn, pan yw yn dwyn [n] y Cyntafanedig i'r byd, y mae yn dywedyd, [o] Ac addoled holl Angylion Duw ef.

7 Ac ‡ am yr Angylion y mae yn dywedyd, [p] Yr hwn ſydd yn gwneuthur ei Angylion yn yſprydion, a'i weinidogion yn fflam dân.

8 Ond wrth y Mâb, [q] Dy orſeddfaingc di, ô Dduw, *ſydd* yn oes oeſoedd: teyrn-wialen uniondeb *yw* teyrn-wialen dy deyrnas di.

9 Ti a geraiſt gyfiawnder, ac a gaſſeaiſt anwiredd: am hynny i'th enneiniodd Duw, *ſef* dy Dduw di, ag olew gorfoledd tu hwnt i'th gyfeillion.

10 Ac, [r] Tydi yn y dechreuad, Arglwydd, a ſylfaenaiſt y ddaiar; a gwaith dy ddwylo di yw y nefoedd.

11 [ſ] Hwynt-hwy a ddarfyddant; ond tydi ſydd yn parhau: a *hwynt-hwy* oll fel dilledyn a heneiddiant;

12 Ac megis gwiſg y plygi di hwynt, a *hwy* a newidir: ond tydi yr un ydwyt, a'th flynyddoedd ni phallant.

13 Ond wrth ba un o'r Angylion y dywedodd efe un amſer, [t] Eiſtedd ar fy neheu-law, hyd oni oſodwyf dy elynnion yn droed-faingc i'th draed?

14 [u] Onid yſprydion gwaſanaethgar ydynt hwy oll, wedi eu danfon i waſanaethu er mwyn y rhai a gânt etifeddu iechydwriaeth?

PEN. II.

1 Y dylem ni fod yn ufudd i Griſt Ieſu, 5 gan fod yn wiw ganddo ef ei hun gymmeryd ein naturiaeth ni arno, 14 fel yr oedd yn angenrhaid.

AM hynny y mae yn rhaid i ni ddal yn well ar y pethau a glywſom, rhag un amſer i ni † eu gollwng hwy i golli.

2 Canys o's bu gadarn y gair [a] a leſarwyd trwy Angylion, ac o's derbyniodd [b] pob trofedd ac anufudd-dod gyfiawn daledigaeth;

3 [c] Pa fodd y diangwn ni, o's eſgeuluſwn iechydwriaeth gymmaint, [d] yr hon wedi dechreu ei thraethu trwy 'r Arglwydd, [e] a ſiccrhâwyd i ni gan y rhai a'i clywſant *ef*;

4 [f] A Duw hefyd yn cyd-tyſtiolaethu trwy arwyddion a rhyfeddodau, ac amryw nerthoedd, a ‡ [g] doniau yr Yſpryd glân, yn ôl ei ewyllys ei hun?

5 Canys nid i'r Angylion y daroſtyngodd efe [h] y byd a ddaw, am yr hwn yr ydym yn lleſaru.

6 Eithr un mewn rhyw fan a dyſtiolaethodd, gan ddywedyd, [i] Pa beth yw dyn, i ti i feddwl am dano? neu fâb dyn, i ti i ymweled ag ef?

7 Ti a'i gwnaethoſt ef ychydig îs nâ'r Angylion: â gogoniant ac anrhydedd y coronaiſt ti ef, ac a'i goſodaiſt ef ar weithredoedd dy ddwylo:

8 [k] Ti a ddaroſtyngaiſt bob peth tan ei draed ef. Canys wrth ddaroſtwng pob peth iddo, ni adawödd efe ddim heb ddaroſtwng iddo. Ond yr awron [l] nid ydym ni etto yn gweled pob peth wedi eu daroſtwng iddo.

9 Eithr yr ydym ni yn gweled Ieſu, [m] yr hwn a wnaed ychydig yn îs nâ'r Angylion, ‡ o herwŷdd dioddef marwolaeth, [n] wedi ei goroni â gogoniant ac anrhydedd; fel trwy râs Duw y profai efe farwolaeth [o] tros bob dyn.

10 Canys gweddus oedd iddo ef, [p] o herwŷdd yr hwn *y mae* pob peth, a thrwy 'r hwn *y mae* pob peth, wedi *iddo* ddwyn meibion lawer i ogoniant, [q] berffeithio [r] tywyſog eu hiechydwriaeth hwy trwy ddioddefiadau.

11 Canys [ſ] yr hwn ſydd yn ſancteiddio, a'r rhai a ſancteiddir, [t] o'r un *y maent* oll: am ba achos nid yw gywilyddus ganddo eu galw hwy yn frodyr,

12 Gan ddywedyd, [u] Myfi a fynegaf dy Enw di i'm brodyr, ynghanol yr Eglwys ‡ i'th folaf di.

13 A thrachefn, [x] Myfi a fyddaf yn ymddiried ynddo. A thrachefn, [y] Wele fi a'r plant a roddes Duw i mi.

14 Oblegid hynny, gan fod y plant yn

a Num. 12. 6, 8.
b Gal. 4. 4. Eph. 1. 10.
c Ioſ 15. 15.
d Pſal. 2. 8. Mat. 28. 18.
e Ioan 1. 3. 1 Cor. 8. 6. Col. 1. 16.
f Doc. 7. 26. 2 Cor. 4. 4. Col. 1. 15.
g Ioan 1. 4. Col. 1. 17.
Dat. 4. 11.
h Pen. 9. 12, 14, 26.
i Pſa. 110. 1. Pen. 10. 12.
k Eph. 1. 21. Phil. 2. 9, 10
l Pſal. 2. 7. Act. 13. 33. Pen. 5. 5.
m 2 Sa. 7. 14. 1 Chr. 22. 10.
Pſal. 89. 26, 27.
n Rhu. 8. 29.
o Pſal. 97. 7.
‡ Gr. *wrth.*
p Pſa 104.
q Pſ 45. 6, 7.
r Pſal. 102. 25, &c.
ſ Eſay 34. 4. & 51. 6. 2 Petr 3. 7, 10.
t Pſ. 110. 1. Mat. 22. 44. Act 3. Pen. 10. 12.
u Pſal 34. 7. & 91. 11. & 103. 20, 21. Dan. 7. 10. Mat. 18. 10.

a Gr. *dlawd ſut llefaru amdanyſt.* Act. 7. 53. Gal. 3, 19. e Deut. 27. 26.
b Pſ. 11. 25.
c Mat. 4. 17. Marc 1. 14.
d Luc 1. 2.
e Luc 1. 2.
f Marc. 16. 20 Act. 14. 3.
‡ *Amrannolion.*
g 1 Cor. 12. 4, 7, 11.
h Pen. 6. 5.
i Pſal. 8. 4, &c.
k 1 Cor. 15. 27. Eph. 1. 22.
l 1 Cor. 15. 25.
m Phil. 2. 7, 8, 9.
‡ *trwy ddioddef.*
n Act. 2. 33.
o Ioſ 12. 32. Rhuf. 5. 18.
p Rhu. 11. 36
q Pen. 5. 9. r Act. 3. 15. & 5. 31.
ſ Pen. 10. 10, 14. t Act. 17. 26.
u Pſal. 22. 22, 25.
‡ *y canaf hymnau i ti.*
x Pſal. 18. 2.
y Eſay 8. 18.

z Ioan.1.14. Phil. 2.7. a 1 Cor. 15. 54, 55.

gyfrannogion o gîg a gwaed, [z] yntef hefyd yr un modd a fu gyfrannog o'r un pethau; [a] fel trwy farwolaeth y dinyſtriai efe yr hwn oedd â nerth marwolaeth ganddo, hynny yw, diafol,

b Rhu.8.15.

15 Ac y gwaredai hwynt y rhai [b] trwy ofn marwolaeth oeddynt tros eu holl fywyd tan gaethiwed.

‡ Gr. *nid yw yn cymmeryd gafael ar Angylion, eithr ar hâd Abraham y mae efe yn cymmeryd gafael.*

16 Canys ‡ ni chymmerodd efe *naturiaeth* Angylion; eithr hâd Abraham a gymmerodd efe.

c Pen. 4. 15. & 5. 1, 2.

17 Am ba achos y dylai *efe* ym mhob peth fod yn gyffelyb i'w frodyr, fel y byddai [c] drugarog, ac Arch-offeiriad ffyddlon mewn pethau yn perthyn i Dduw, i wneuthur cymmod tros bechodau'r bobl.

18 Canys yn gymmaint a dioddef o honaw ef, gan gael ei demtio, efe a ddichon gynnorthwyo y rhai a demtir.

PEN. III.

1 Bod Chriſt yn rhagori ar Moſes: 7 am hynny oni chredwn ni iddo ef, yr ydym ni yn haeddu ychwaneg goſpedigaeth nâr Iſraëliaid gwrthnyſig.

d Phil.3.14. e Rhu.15.8. Pen. 4. 14. & 6. 20. & 8. 1. & 9. 11. ‡ *gwnaeth* f Sa. 12. 6. g Nu. 12. 7.

O Herwŷdd pa ham, frodyr ſanctaidd, cyfrannogion o'r [d] galwedigaeth nefol, yſtyriwch [e] Apoſtol ac Arch-offeiriad ein cyffes ni, Chriſt Ieſu;

2 Yr hwn ſydd ffyddlon i'r hwn a'i ‡ ordeiniodd ef, megis ag *y bu* [f] Moſes yn ei holl dŷ ef.

h Zech.6.12. Mat. 16.18.

3 Canys ſe a gyfrifwyd hwn yn haeddu mwy gogoniant nâ Moſes, o gymmaint ag [h] y mae'r hwn a adeiladodd y tŷ, yn cael mwy o barch nâ'r tŷ.

i Eph.2.10.

4 Canys pob tŷ a adeiledir gan ryw un: ond [i] yr hwn a adeiladodd bob peth *yw* Duw.

5 A Moſes yn wîr *a fu* ffyddlon yn ei holl dŷ ef, megis gwâs, er tyſtiolaeth i'r pethau oedd i'w llefaru;

k 1Cor.3.16. & 6. 19. 2 Cor 6.16. Eph. 2. 21, 22. 1Tim. 3 15. 1 Pet. 2. 5.

6 Eithr Chriſt, megis Mâb ar ei dŷ ei hun: [k] tŷ yr hwn ydym ni, [l] o's nyni a geidw ein hyfder, a gorfoledd ein gobaith, yn ſiccr hyd y diwedd.

l Mat. 24. 13. Rhuf. 5. 2. Ad. 14. Pen. 6. 11.

7 Am hynny megis y mae yr Yſpryd glân yn dywedyd, [m] Heddyw o's gwrandewch ar ei leſerydd ef,

m Iſa. 65. 7 Ad. 15. Pen. 4. 7.

8 Na chaledwch eich calonnau, megis yn y cyffroad, yn nydd y profedigaeth yn y diffaithwch:

9 Lle y temtiodd eich tadau fyfi, y profaſant fi, ac y gwelſant fy ngweithredoedd ddeugain mlhynedd.

10 Am hynny y digiais wrth y genhedlaeth honno, ac y dywedais, Y maent bob amſer yn cyfeiliorni yn eu calonnau; ac nid adnabuant fy ffyrdd i:

‡ Gr. o's cant.

11 Fel y tyngais yn fy llîd, ‡ na chaënt ddyfod i mewn i'm gorphywyſfa.

12 Edrychwch, frodyr, na byddo un amſer yn neb o honoch galon ddrwg anghrediniaeth, gan ymado oddiwrth Dduw byw.

13 Eithr cynghorwch ei gilydd bob dydd, tra y gelwir hi heddyw; fel na chaleder neb o honoch trwy dwyll pechod.

14 Canys ſe a'n gwnaed ni yn gyfrannogion o Griſt, [i] o's daliwn ddechreuad ein hyder yn ſiccr hyd y diwedd. i Ad. 6.

15 Tra y dywedir, [k] Heddyw o's gwrandewch ar ei leſerydd ef, na chaledwch eich calonnau, megis yn y cyffroad. k Ad 7.

16 Canys rhai wedi gwrando a'i digiaſant ef; ond nid pawb an a ddaethant o'r Aipht trwy Moſes.

l Num. 14. 22, 29, &c. & 26. 65. Judas 5.

17 Ond wrth bwy y digiodd efe ddeugain mlhynedd? onid wrth y rhai a bechaſent, [l] y rhai y ſyrthiodd eu cyrph yn y diffaithwch?

m Num. 14. 30. Deut. 1. 34, 35. ‡ *nid a-ſuddhaſant.*

18 Ac [m] wrth bwy y tyngodd efe, na chaënt hwy fyned i mewn i'w orphywyſfa ef, onid wrth y rhai ‡ ni chredaſant?

19 Ac yr ydym ni yn gweled na allant hwy fyned i mewn o herwŷdd anghrediniaeth.

PEN. IV.

1 Trwy ffydd y mae cael gorphywyſfa y Chriſtianogion. 12 Gallu gair Duw. 14 Trwy ein Harch-offeiriad Ieſu Fâb Duw, yr hwn oedd heb pechod, ond nid heb ei wendid, 16 y mae i ni gyrchu yn hyf at orſeddfainge grâs.

OFnwn gan hynny, gan fod addewid wedi ei adel i ni i fyned i mewn i'w orphywyſfa ef, rhag bod neb o honoch yn debyg i fod yn ôl.

2 Canys i minnau y pregethwyd yr Efengyl, megis ag iddynt hwythau: eithr y gair a ‡ glybüwyd ni bu fuddiol iddynt hwy, am nad oedd wedi ei gyd-tymheru â ffydd yn y rhai a'i clywſant. ‡ *bregethwyd.*

3 Canys yr ydym ni, y rhai a gredaſom, yn myned i mewn i'r orphywyſfa, megis y dywedodd efe, [a] Fel y tyngais yn fy llîd, o's ânt i mewn i'm gorphywyſfa i: er bod y gweithredoedd wedi eu gwneuthur er ſeiliad y byd. a Pſ. 95. 11.

4 Canys efe a ddywedodd mewn man am y ſeithfed *dydd* fel hyn, [b] A gorphywyſodd Duw y ſeithfed dydd oddiwrth ei holl weithredoedd. b Gen. 2. 2. Exo. 31. 17.

5 Ac yma dracheſn, O's ânt i mewn i'm gorphywyſfa i.

6 Gan hynny gan fod *hyn* wedi ei adel, fod rhai yn myned i mewn iddi, ac nad aeth y rhai y pregethwyd yn gyntaf iddynt i mewn, o herwŷdd ‡ anghrediniaeth; ‡ *anufuddod.*

c Pſa. 95. 7. Pen. 3. 7.

7 Tracheſn y mae efe yn pennu rhyw ddiwrnod, gan ddywedyd yn Nafydd, Heddyw, ar ôl cymmaint o amſer; megis y dywedir, [c] Heddyw o's gwrandewch ar ei leſerydd ef, na chaledwch eich calonnau.

‡ Sef, *Joſuah.*

8 Canys pe dygaſai ‡ Jeſus hwynt i orphywyſfa, ni ſoniaſai efe ar ôl hynny am ddiwrnod arall.

9 Y mae gan hynny orphywyſfa etto yn ôl i bobl Dduw.

10 Canys yr hwn a aeth i mewn i'w orphywyſfa ef, hwnnw hefyd a orphywyſodd oddiwrth ei weithredoedd ei hun, megis *y gwnaeth* Duw oddiwrth yr eiddo yntef.

11 Byddwn ddyfal gan hynny i fyned i mewn i'r orphywyſfa honno; fel na ſyrthio neb, yn ôl yr un ſiampl o ‡ anghrediniaeth. ‡ *anufuddod.*

12 Canys

d 2 Cor. 10. 4, 5.
e Dih. 5. 4.
f Dat. 1. 16. & 2. 16.
g 1 Cor. 14. 24.

12 Canys [d] bywiol *yw* gair Duw a nerthol, a [e] llymmach nag un cleddyf [f] dau-finiog, ac yn cyrhaeddyd trwŏdd hyd wahaniad yr enaid a'r yſpryd, a'r cymmalau a'r mêr; ac [g] yn barnu meddyliau a bwriadau y galon.

h Pſ. 33. 13, 14. & 90. 8. & 139. 11, 12.

13 Ac [h] nid oes greadur anamlwg yn ei olwg ef: eithr pob peth *ſydd* yn noeth, ac yn agored i'w lygaid ef, am yr hwn yr ydym yn ſôn.

i Pen. 3. 1.
k Pen. 7. 26. & 9. 12, 24.
l Pen. 10. 23.

14 Gan fod wrth hynny i ni [i] Arch-offeiriad mawr, [k] yr hwn a aeth i'r neſoedd, Ieſu Mâb Duw, [l] glynwn yn ein proffeſs.

m Pen. 2. 18.
n Luc 22. 28.
o 2 Cor. 5. 21.
p Eph. 2. 18. & 3. 12. Pen. 10. 19, 21, 22.
‡ *i'n cymmorth mewn pryd.*

15 Canys [m] nid oes i ni Arch-offeiriad, heb fedru cyd-ddioddef gyd-a'n gwendid ni, ond [n] wedi ei demtio ym mhob peth yr un ffunyd *a ninnau*, [o] *etto* heb pechod.

16 Am hynny, [p] awn yn hyderus at orſeddfaingc y grâs, fel y derbyniom drugaredd, ac y caffom râs ‡ yn gymmorth cyſamſerol.

PEN. V.

1 Awdurdod a braint Offeiriadaeth ein Hachubwr. 11 Y mae eſe yn beio arnynt am eu bod mor eſgeulus, ac mor ddiwybod yn y pethau hynny.

a Pen. 8. 3.
b Pen. 2. 17.

CAnys pob Arch-offeiriad wedi ei gymmeryd o blith dynion, [a] a oſodir tros ddynion [b] yn y pethau ſy tu-ag at Dduw, fel yr offrymmo roddion ac aberthau tros bechodau:

c Pen. 2. 18. & 4. 15.
‡ *cyd-ddwyn a'r rhai.*
d Pen. 7. 28.
e Lef. 9. 7. & 16. 6, 17. Pen. 7. 27.

2 [c] Yr hwn a ddichon ‡ doſturio wrth y rhai ſy mewn anwybodaeth ac amryſuſedd; am ei fod [d] ynteu hefyd wedi ei amgylchu â gwendid.

3 Ac [e] o achos hyn y dylai, megis tros y bobl, felly hefyd troſto ei hun offrymmu tros bechodau.

f 2 Chron. 26. 18.
g Exo. 28. 1. 1 Chron. 25. 13.
h Ioan 8. 54.
i Pſal. 2. 7. Pen. 1. 5.

4 [f] Ac nid yw neb yn cymmeryd yr anrhydedd *hwn* iddo ei hun, ond yr hwn a alwyd gan Dduw, megis [g] Aaron:

5 [h] Felly Chriſt hefyd ni's gogoneddodd ei hun i fod yn Arch-offeiriad; ond yr hwn a ddywedodd wrtho, [i] Tydi yw fy Mâb, myfi heddyw a'th genhedlais di.

k Pſ. 110. 4. Pen. 7. 17.

6 Megis y mae yn dywedyd mewn *lle* arall, [k] Offeiriad *wyt* ti yn dragywydd yn ôl urdd Melchiſedec.

m Pſ. 22. 1.
n Mar. 26. 39, 42, 44. & 27. 46, 50. Ioan 17. 1.
o Mat. 26. 53. Mar. 14. 36.
‡ *o achos ei ddiwioldeb.*
p Mat. 26. 37 Mar. 14. 33. Luc 22. 43. Ioan 12. 27.
q Phil. 2. 8.
r Pen. 2. 10.
‡ *achos.*

7 Yr hwn yn nyddiau ei gnawd, gwedi iddo [m] trwy lefain cryf a dagrau, [n] offrwm gweddïau ac erfyniau at yr hwn [o] oedd abl i'w achub ef oddïwrth farwolaeth, a chael ei wrando ‡ [p] yn yr hyn a ofnodd,

8 Er ei fod yn Fâb, a ddyſgodd [q] ufudd-dod trwy y pethau a ddioddefodd:

9 Ac [r] wedi ei berffeithio, eſe a wnaethpwyd yn ‡ awdur iechydwriaeth dragywyddol i'r rhai oll a ufuddhânt iddo;

10 Wedi ei gyfenwi gan Dduw yn Arch-offeiriad yn ôl urdd Melchiſedec.

11 Am yr hwn y mae i ni lawer i'w dywedyd, ac anhawdd eu traethu: o achos eich bod

ſ Mat. 13. 15.

chwi [ſ] yn hwyr-drwm eich cluſtiau.

12 Canys lle dylech fod yn athrawŏn o ran amſer, y mae arnoch dracheſn eiſiau dyſgu i chwi beth *ydyw* gwyddorion dechreuad ymadroddion Duw; ac yr ydych yn rhaid i chwi

t 1 Cor. 3. 1, 2, 3.

wrth [t] laeth, ac nid bwyd cryf.

u 1 Cor. 14. 20. Eph. 4. 14.

13 Canys pob un ag ſy yn ymarfer â llaeth, *ſydd* anghynefin â gair cyfiawnder: canys [u] maban yw.

14 Eithr bwyd cryf a berthyn i'r rhai ‡ perffaith, y rhai o herwŷdd cynnefindra y mae ganddynt ſynwyr, wedi ymarfer i ddoſparthu drwg a da.

‡ *mewn oedran.*

PEN. VI.

1 Y mae eſe yn eu cynghori bwy na chilient oddiwrth y ffydd: 11 ond bod yn ddianwadal, 12 yn ddiwyd, ac yn ddioddefgar, i ddiſgwil wrth Dduw, 13 am fod Duw yn ſicr yn ei addewid.

a Phil. 3. 13, 14.
‡ *ymadrodd dechreuad Chriſt.*
b Pen. 9. 14.

AM hynny [a] gan roddi heibio yr ‡ ymadrodd ſydd yn dechreu rhai yn Ghriſt, awn thagom at berffeithrwydd; heb oſod i lawr dracheſn ſail i edifeirwch oddïwrth [b] weithredoedd meirwon, ac i ffydd tu-ag at Dduw,

c Act. 18. 21.

2 I athrawiaeth bedyddiadau, ac arddodiad dwylo, ac adgyfodiad y meirw, a'r farn dragywyddol.

3 A hyn a wnawn, [c] o's caniadhâ Duw.

d Mat. 12. 31, 32. Pen. 10. 26. 2 Pet. 2. 21. 1 Ioan 5. 16.
e Ioan 4. 10.

4 Canys [d] amhoſſibl *yw* i'r rhai a oleuwyd unwaith, ac a brofaſant [e] y rhodd nefol, ac a wnaethpwyd yn gyfrannogion o'r Yſpryd glân,

f Pen. 2. 5.

5 Ac a brofaſant ddaionus air Duw, a nerthoedd [f] y byd a ddaw,

‡ *mewnbwr yn ſiampl.*

6 Ac a ſyrthiant ymaith, ymadnewyddu dracheſn i edifeirwch; gan eu bod yn ail-croeſhoelio iddynt eu hunain Fâb Duw, ac yn ei ‡ oſod yn watwor.

7 Canys y ddaiar, yr hon ſydd yn yfed y glaw ſy yn mynych-ddyfod arni, ac yn dwyn llyſiau cymmwys i'r rhai y llafurir hi ganddynt, ſydd yn derbyn bendith gan Dduw:

8 Eithr yr hon ſydd yn dwyn drain a mieri, *ſydd* anghymmeradwy, ac agos i felldith; diwedd yr hon *yw* ei lloſgi.

9 Eithr yr ydym ni yn coelio am danoch chwi, anwylyd, bethau gwell, a *phethau* ynglŷn wrth iechydwriaeth, er ein bod yn dywedyd fel hyn.

g Dih. 14. 31. Mat. 10. 41. & 25. 40. Ioan 13. 20.
h Rhuf. 3. 4.
i 2 Theſ. 1. 6, 7.
‡ 1 Theſ. 1. 3. *a llafur y cariad.*
k Pen. 3. 6, 14.

10 [g] Canys [h] nid yw Duw yn anghyfiawn, fel yr anghofio [i] eich gwaith, ‡ a'r llafurus gariad, yr hwn a ddangoſaſoch tu-ag at ei Enw ef, y rhai a weiniaſoch i'r Sainct, ac ydych yn gweini.

11 Ac yr ydym yn chwennych fod i [k] bob un o honoch ddangos yr un diwydrwydd, er mwyn llawn-ſiccrwydd gobaith hyd y diwedd:

12 Fel na byddoch fuſgrell, eithr yn ddilynwŷr i'r rhai trwy ffydd ac ammynedd ſy yn etifeddu yr addewidion.

13 Canys Duw wrth wneuthur addewid i Abraham, oblegid na allai dyngu i neb *oedd* fwy,

l Gen. 22. 16, 17.

[l] a dyngodd iddo ei hun,

14 Gan ddywedyd, Yn ddïau gan fendithio i'th fendithiaf, a chan amlhau i'th amlhâf.

15 Ac felly wedi iddo hîr-ymaros efe a gafodd yr addewid.

16 Canys dynion yn wîr ſydd yn tyngu i un a fo mwy: a [m] llŵ er ſiccrwydd *ſydd* derfyn iddynt ar bob ymryſon.

m Exod. 22. 11.

17 Yn yr hyn, Duw yn ewyllyſio yn helaethach ddangos i etifeddion yr addewid ddianwadalwch ei gyngor ef, a gyfryngodd trwy lŵ:

18 Fel trwy ddau beth dianwadal, yn y rhai *yr oedd* yn ammhoſſibl i Dduw fod yn gelwyddog, y gallem ni gael cyſſur cryf, y rhai a ffoiſom i gymmeryd gafael yn y gobaith a oſodwyd o'n blaen:

19 Yr hwn ſydd gennym ni megis angor yr enaid, yn ddïogel ac yn ſiccr, ac yn myned i mewn hyd at yr hyn ſydd o'r tu-fewn i'r llen,

n Pen. 9.24. 20 [n] I'r man yr aeth y rhag-flaenor troſom ni,
o Pen. 5. 1. *ſef* Ieſu, [o] yr hwn a wnaethpwyd yn Arch-offeiriad yn dragywyddôl, ar ôl urdd Melchiſedec.

PEN. VII.

1 Chriſt Ieſu ſydd Offeiriad yn ôl urdd Melchiſedec: 11 ac felly yn rhagori llawer ar yr Offeiriaid oedd ar ôl urdd Aaron.

a Gen. 14. 18, &c. CAnys [a] y Melchiſedec hwn, brenin Salem, Offeiriad y Duw Goruchaf, yr hwn a gyfarfu ag Abraham wrth ddychwelyd o ladd y brenhinoedd, ac a'i bendigodd ef;

2 I'r hwn hefyd y cyfrannodd Abraham ddegwm o bob peth; yr hwn yn gyntaf, o'i gyfieithu, *yw* Brenin cyfiawnder, ac wedi hynny hefyd Brenin Salem, yr hyn yw Brenin heddwch;

3 Heb dâd, heb fam, heb achau, heb fod iddo na dechreu dyddiau, na diwedd enioes; eithr wedi ei wneuthur yn gyffelyb i Fâb Duw, ſydd yn aros yn Offeiriad yn dragywydd.

b Ge. 14. 20. 4 Edrychwch faint oedd hwn, [b] i'r hwn hefyd y rhoddodd Abraham y patriarch ddegwm o'r anrhaith.

c Nu. 18. 21, 26. 5 [c] A'r rhai yn wîr *ſy* o feibion Lefi yn derbyn ſwydd yr Offeiriadaeth, y mae ganddynt orchymyn i gymmeryd degwm gan y bobl, ar ôl y Gyfraith, ſef gan eu brodyr, er eu bod wedi dyfod o lwynau Abraham:

6 Eithr yr hwn nid *oedd* ei achau o honynt hwy, a gymmerodd ddegwm gan Abraham,

d Rhu. 4. 13. Gal. 3. 16. ac a fendithiodd [d] yr hwn yr oedd yr addewidion iddo.

7 Ac yn ddi-ddadl, yr hyn *ſydd* leiaf a fendithir gan ei well.

8 Ac yma y mae dynion, y rhai ſy yn meirw, yn cymmeryd degymmau: eithr yno, yr hwn y tyſtiolaethwyd am dano ei fod efe yn fyw.

9 Ac (fel y dywedwyf felly) yn Abraham y talodd Lefi hefyd ddegwm, yr hwn oedd yn cymmeryd degymmau.

10 Oblegid yr ydoedd efe etto yn lwynau ei dâd pan gyfarfu Melchiſedec ag ef.

e Gal. 2. 21. Ad. 18, 19. Pen. 8. 7. 11 [e] O's ydoedd gan hynny berffeithrwydd trwy offeiriadaeth Lefi, (oblegid tan honno y rhoddwyd y gyfraith i'r bobl) pa raid oedd mwyach godi offeiriad arall ar ôl urdd Melchiſedec, ac na's gelwid ef ar ôl urdd Aaron?

12 Canys wedi newidio yr Offeiriadaeth, angenrhaid *yw* bod cyfnewid ar y gyfraith hefyd.

13 Oblegid am yr hwn y dywedir y pethau hyn, efe a berthyn i lwyth arall, o'r hwn nid oedd neb yn gwaſanaethu yr allor.

14 Canys hyſpys yw mai o Juda y cododd

f Mat. 1. 5. Luc 3. 33. [f] ein Harglwydd ni; am yr hwn lwyth ni ddywedodd Moſes ddim tu-ag at offeiriadaeth.

‡ *O herwydd bod.* 15 Ac y mae yn eglurach o lawer etto, ‡ od oes ar ôl cyffelybrwydd Melchiſedec Offeiriad arall yn codi,

16 Yr hwn a wnaed, nid yn ôl cyfraith gorchymyn cnawdol, eithr yn ôl nerth bywyd annherfynol.

g Pſ. 110. 4. 17 Canys tyſtiolaethu y mae, [g] Offeiriad *wyt* ti yn dragywydd, ar ôl urdd Melchiſedec.

18 Canys yn ddïau y mae dirymmiad i'r gorchymyn ſydd yn myned o'r blaen, o herwŷdd [h] ei leſgedd, a'i afles.

h Gal. 4. 9.

i Act 13. 39. Rhuf. 8. 3. Gal. 2. 16. *k* Eph. 2. 18. & 3. 12. Pen. 4. 16. 19 Oblegid [i] ni pherffeithiodd y Gyfraith ddim, namyn dwyn gobaith gwell i mewn *a berffeithiodd;* trwy yr hwn [k] yr ydym yn neſau at Dduw.

20 Ac yn gymmaint nad heb lw;

21 (Canys y rhai hynny yn wîr ydynt wedi eu gwneuthur yn offeiriaid heb lw: ond hwn, trwy lw, gan yr hwn a ddywedodd wrtho;

l Pſa. 110. 4. [l] Tyngodd yr Arglwydd, ac ni bydd edifar ganddo, Ti *ſydd* Offeiriad yn dragywydd ar ôl urdd Melchiſedec.)

22 Ar Deſtament gwell o hynny [m] y gwnaethpwyd Ieſu yn fachnïydd.

m Pen. 8 6. & 9. 15.

23 A'r rhai hynny yn wîr, llawer ſydd wedi eu gwneuthur yn offeiriaid, o herwŷdd lluddio iddynt gan farwolaeth barhau;

24 Ond hwn, am ei fod ef yn aros yn dragywydd, ſydd ag offeiriadaeth dragywyddol ganddo.

25 Am hynny efe a ddichon hefyd yn gwbl iachau y rhai trwyddo ef ſy yn dyfod at Dduw, gan ei fod ef yn byw bob amſer [n] i eiriol troſtynt hwy.

n Rhu. 8. 34. Pen. 9. 24. 1 Ioan. 2. 1. 26 Canys y cyfryw Arch-offeiriad ſanctaidd, diddrwg, dihalog, didoledig oddiwrth bechaduriaid, ac wedi ei wneuthur yn uwch nâ'r nefoedd, oedd weddus i ni;

o Lef. 9. 7. & 16. 6. Pen. 5. 3. *p* Pen. 9. 12, 28, & 10. 12. 27 Yr hwn nid yw raid iddo beunydd, megis i'r [o] offeiriaid *hynny*, offrymmu aberthau yn gyntaf tros ei bechodau ei hun, ac yna tros yr eiddo 'r bobl: canys [p] hynny a wnaeth efe unwaith, pan offrymmodd efe ef ei hun.

q Pen. 5. 1, 2. 28 Canys y gyfraith ſydd yn gwneuthur [q] dynion a gwendid ynddynt, yn Arch-offeiriaid: eithr gair y llw, yr hwn *a fu* wedi y gyfraith, *ſydd yn gwneuthur* y Mâb, [r] yr hwn a berffeithiwyd yn dragywydd.

r Pen. 2. 10. & 5. 9.

PEN. VIII.

1 Offeiriadaeth Aaron a ddiflannodd, pan ddaeth Chriſt yr Offeiriad tragywyddol: 7 a'r ammod a wnaed a'r tadau tros amſer a roddes le i gyfammod tragywyddol yr Efengyl.

‡ *Sum yr pethau a ddywedwyd yw hyn.* A ‡ Phen ar *y pethau* a ddywedwyd, *yw hyn:* Y mae gennym y fath Arch-offeiriad, [a] yr hwn a eiſteddodd ar ddeheulaw gorſeddfaingc y mawredd yn y nefoedd,

a Pen. 1. 3. & 10. 12. & 12. 2. *b* Pen. 9. 8, 12, 24. ‡ *pethau ſanctaidd.* *c* Pen. 9. 11. *d* Pen. 5. 1. 2 Yn weinidog [b] y ‡ gyſſegrfa, a'r [c] gwîr Dabernacl, yr hwn a oſodes yr Arglwydd, ac nid dyn.

3 Canys [d] pob Arch-offeiriad a oſodir i offrymmu rhoddion ac aberthau: o herwŷdd pa ham [e] rhaid *oedd* bod gan hwn hefyd yr hyn a offrymmai.

e Eph. 5. 2. 4 Canys yn wîr pe bai efe ar y ddaiar, ni byddai

‡ *ereſyddai.* byddai yn offeiriad 'chwaith, ‡ gan ſod offeiriaid, y rhai ſydd yn offrymmu rhoddion yn ôl y Ddeddf:

† *bortreiad.* 5 Y rhai ſy yn gwaſanaethu i † ſiampl a
f Col. 2. 17. Pen. 10. 1. *f* chyſgod y pethau nefol, megis y rhybuddiwyd Moſes gan Dduw, pan oedd efe ar fedr
‡ *tabernacl.* gorphen y ‡ babell. *g* Canys, gwêl, medd *efe*,
g Ex. 25. 40. Act. 7. 44. ar wneuthur o honot bob peth ar ôl y portreiad a ddangoſwyd i ti yn y mynydd.

h 2 Cor. 3. 6. Pen. 7. 22. 6 Ond yn awr *h* efe a gafodd weinidogaeth mwy rhagorol, o gymmaint ag y mae yn Gyfryngwr
‡ Neu, *teſtament.* ‡ cyfammod gwell, yr hwn ſydd wedi ei oſod ar addewidion gwell.

7 Oblegid yn wir pe buaſai y cyntaf hwnnw yn ddiffeius, ni cheiſiaſid lle i'r ail.

8 Canys yn beio arnynt hwy y dywed *efe*,
i Jer. 31. 31—34. *i* Wele, y mae y dyddiau yn dyfod, medd yr Arglwydd, ac mi a wnâf â thŷ Iſraël ac â thŷ Juda gyfammod newŷdd:

9 Nid fel y cyfammod a wnaethym â'u tadau hwynt, yn y dydd yr ymaflais yn eu llaw hwynt, i'w dwyn hwy o dîr yr Aipht: oblegid ni thrigaſant hwy yn fy nghyfammod i, minneu a'u hefgeuluſais hwythau, medd yr Arglwydd.

10 Oblegid hwn *yw* y cyfammod a ammodaf fi â thŷ Iſraël ar ôl y dyddiau hynny, medd
‡ Neu, *ar.* yr Arglwydd, Myfi a ddodaf ‡ y nghyfreithiau yn eu meddwl, ac yn eu calonnau
k Zech. 8. 8. *k* mi a fyddaf iddynt hwy yn Dduw, a hwythau a fyddant i minneu yn bobl.

l Ioan 6. 45. 1 Ioan 2. 27. † Gr. *ddineſydd.* 11 Ac *l* ni ddyſgant bob un ei † gymmydog, a phob un ei frawd, gan ddywedyd, Adnebydd yr Arglwydd; oblegid hwynt-hwy oll a'm hadnabyddant i, o'r lleiaf o honynt hyd y mwyaf o honynt.

12 Canys trugarog fyddaf wrth eu hanghyfiawnderau, a'u pechodau hwynt a'u hanwireddau ni chofiaf ddim o honynt mwyach.

13 Wrth ddywedyd, *Cyfammod* newŷdd, efe a farnodd y cyntaf yn hên. Eithr yr hyn a aeth yn hên ac yn oedrannus, *ſydd* agos i ddiflannu.

PEN. IX.

1 *Y mae yn dangos dull ceremoniau ac aberthau gwaedlyd y Gyfraith:* 11 *A'i bod yn llai eu teilyngdod a'i perffeithrwydd nag Aberth Chriſt a'i waed.*

AM hynny yn wîr yr ydoedd hefyd i'r Tabernacl cyntaf ddefodau gwaſanaeth *Duw*, a chyſſegr bydol.

2 Canys yr oedd tabernacl wedi ei wneu-
a Exod. 40. *b* Ex. 26. 35. *c* Ex. 25. 30. Lef. 24. 5, 6. ‡ Neu, *Sanctaidd.* thur; *a* y cyntaf, *b* yn yr hwn yr oedd y canhwyllbren, a'r bwrdd, a'r *c* bara goſod; yr hwn *dabernacl* a elwid y ‡ Cyſſegr.

3 Ac yn ôl yr ail llen, *yr oedd* y Babell, yr hon a elwid y Cyſſegr ſancteiddiolaf;

d Ex. 25. 10. & 26. 33. *e* Exod. 16. 33, 34. *f* Nu. 17. 10. *g* Ex. 25. 21. Deu. 10. 2, 5. 1 Bren. 8. 9. 2 Chr. 5. 10. *h* Exod. 25. 18, 22. 4 Yr hwn yr oedd y thuſſer aur ynddo, ac *d* Arch y Cyfammod wedi ei goreuro o amgylch; yn yr hon *yr oedd* *e* y crochan aur a'r Manna ynddo, *f* a gwialen Aaron, yr hon a flaguraſai, a *g* llechau y Cyfammod;

5 Ac *h* uwch ei phen Cherubiaid y gogoniant, yn cyſgodi y Drugareddfa. Am y rhai ni ellir yn awr ddywedyd bôb yn rhan.

6 A'r pethau hyn wedi eu trefnu felly, *i* i'r *i* Nu. 28. 3. tabernacl cyntaf yn ddïau yr ai bob amſer yr offeiriaid, y rhai oedd yn cyflawnu gwaſanaeth Duw:

7 Ac i'r ail *k* unwaith bob blwyddyn yr ai *k* Ex 30. 10. Lef. 16. 2, 15, 34. Ad. 25. yr Arch-offeiriad yn unig; nid heb waed, yr hwn a offrymmai efe troſto ei hun, a thros anwybodaeth y bobl.

8 *l* A'r Yſpryd glân yn hyſpyſu hyn, *m* nad *l* Pen. 10. 19, 20. *m* Ioſ 14. 6. oedd y ffordd i'r Cyſſegr ſancteiddiolaf yn agored etto, tra fyddai y tabernacl cyntaf yn ſefyll:

9 Yr hwn *ydoedd* gyffelybiaeth tros yr amſer preſennol, yn yr hwn yr offrymmid rhoddion ac aberthau, *n* y rhai ni allent o ran cydwy- *n* Pen. 10. 1. bod berfleithio yr addolydd,

10 *Y rhai oedd yn ſefyll* yn unig ar *o* fwydydd, *o* Lef. 11. 2. a diodydd, ac *p* amryw olchiadau, a defodau *p* Num. 19. 2, &c. cnawdol, wedi eu goſod arnynt hyd amſer y diwygiad.

11 Eithr Chriſt wedi dyfod *q* yn Arch-offeir- *q* Pen. 3. 1. iad y daionus bethau a fyddent, trwy Dabernacl mwy a pherffeithiach, nid o waith llaw, hynny yw, nid o'r adeiladaeth yma,

12 Nid 'chwaith trwy waed geifr a lloi, eithr *r* trwy ei waed ei hun, a aeth *s* unwaith *r* Act. 20. 28. 1 Pet. 1. 9. Dat. 1. 5. & 5. 9. i mewn i'r Cyſſegr, gan gael *t ni* dragywyddol ryddhâd. *s* Zech. 3. 9. Ad. 26, 28. *t* Lef. 16. 14, 16.

13 Oblegid o's ydyw *u* gwaed teirw a geifr, *u* Num. 19. a lludw anner wedi ei daenellu ar y rhai a halogwyd, yn ſancteiddio i bureiddiad y cnawd, 2, 17, &c.

14 Pa faint mwy y bydd i *x* waed Chriſt, *x* 1 Pet. 1 19. 1 Ioan 1. 7. yr hwn trwy yr Yſpryd tragywyddol a'i hoffrymmodd ei hun yn ddifai i Dduw, *y* buro cich *y* Dat. 1. 5. 1 Pe. 1. 22. cydwybod chwi oddiwrth *z* weithredoedd meirwon, *a* i waſanaethu y Duw byw?

15 Ac am hynny *b* y mae efe yn Gyfryngwr y *z* Pen. 6. 1. *a* Luc 1 74. 1 Pet. 4. 2. cyfammod newŷdd, *c* megis trwy fod marwolaeth *b* Pen. 7. 22. & 8. 6. *c* Rhuf 5. 6. 1 Pet. 3. 18. yn ymwared oddiwrth y troſſeddau oedd tan y cyfammod cyntaf, y cai y rhai a alwyd derbyn addewid yr etifeddiaeth dragywyddol.

16 Oblegid lle *byddo* Teſtament, rhaid *yw* digwyddo marwolaeth y Teſtament-wr.

17 Canys *d* wedi marw *dynion y mae* Teſta- *d* Gal. 3. 15. ment mewn grym; oblegid nid oes etto nerth ynddo, tra fyddo y Teſtament-wr yn fyw.

18 O ba achos ni chyſſegrwyd y cyntaf heb waed.

19 Canys gwedi i Moſes adrodd yr holl orchymyn yn ôl y gyfraith wrth yr holl bobl, *e* efe a gymmerodd waed lloi a geifr, gyd-a *e* Ex. 24. 5, 6 Lef. 16. 14, 15, 18. dwfr a gwlân porphor ac yſſop, ac a'i taenellodd ar y llyfr a'r bobl oll,

20 Gan ddywedyd, *f* Hwn yw gwaed y *f* Exo. 24. 8. Mat. 26. 28. Teſtament a orchymynnodd Duw i chwi.

21 *g* Y tabernacl hefyd a holl leſtri y gwaſa- *g* Exod. 29. 12, 36. naeth a daenellodd efe â gwaed yr un modd. Lef. 8. 15. & 16. 14, 16.

22 A chan mwyaf trwy waed y purir pob peth wrth y Gyfraith, ac *h* heb ollwng gwaed *h* Lef. 17. 11. nid oes maddeuant.

23 Rhaid *oedd* gan hynny i bortreiadau y pethau ſy yn y nefoedd gael eu puro â'r pethau hyn; a'r pethau nefol eu hunain ag aberthau gwell nâ'r rhai hyn.

24 Canys *i* nid i'r Cyſſegr o waith llaw, por- *i* Pen. 6. 20. treiad *k* y gwîr *Gyſſegr*, yr aeth Chriſt i mewn; *k* Pen. 8. 2.

/ Rhu.8.34. Pen. 7.25. 1 Ioan 2. 1. ond i'r nef ei hun, / i ymddangos yn awr ger bron Duw troſom ni:

m Ad. 7. 25 Nac ſel yr offrymmai ef ei hun yn fynych, megis *m* y mae yr Arch-offeiriad yn myned i mewn i'r Cyſſegr bob blwyddyn â gwaed arall:

n Ad. 12. 1 Pet. 3.18. *n* unwaith *o* yn niwedd y byd yr ymddangoſes 1Cor.10.11. Eph. 1. 10. efe, i ddeleu pechod, trwy ei aberthu ei hun.

26 Oblegid yna rhaid fuaſai iddo yn fynych ddioddef er dechreuad y byd: eithr yr awron

27 Ac megis y goſodwyd i ddynion farw unwaith, ac wedi hynny *bod* barn:

p Rhu.6.10. 2 Pet. 3.18. *q* 1Pet.2.24. *r* Mat.26.28 Rhuf.5.15. 28 Felly *p* Chriſt hefyd, *q* wedi ei offrymmu unwaith i ddwyn ymaith bechodau *r* llawer, a ymddengys yr ail waith heb pechod, i'r rhai ſy yn ei ddiſgwil, er iechydwriaeth.

PEN. X.

1 Gwendid aberthau y Gyfraith. 10 Aberth corph Chriſt a offrymmwyd unwaith, 14 ſydd byth yn tynnu ymaith bechodau. 19 Cyngor i lynu yn lew yn y ffydd trwy ammynedd a diolch.

a Col.2.17. Pen. 8. 5. *b* Pen. 9.9. OBlegid y gyfraith, yr hon ſydd ganddi *a* gyſgod daionus bethau i ddyfod, ac nid gwîr-ddelw y pethau, *b* ni's gall trwy yr aberthau hynny, y rhai y maent bob blwyddyn yn eu hoffrymmu yn waſtadol, byth berffeithio y rhai a ddêl atti.

2 Oblegid yna hwy a beidiaſent â'u hoffrymmu, am na buaſai gydwybod pechod mwy gan y rhai a addolaſent, wedi eu glanhau unwaith.

3 Eithr yn *yr aberthau* hynny *y mae* adcoffa pechodau bob blwyddyn.

c Pen. 9.13. 4 Canys *c* ammhoſſibl *yw* i waed teirw a geifr dynnu ymaith bechodau.

d Pſal. 40. 6, &c. Eſay 1. 11. Jer. 6. 20. Am. 5. 21. 5 O herwŷdd pa ham y mae efe wrth ddyfod i'r byd yn dywedyd, *d* Aberth ac offrwm ni's mynnaiſt, eithr corph a gymmhwyſaiſt i mi:

6 Offrymmau poeth, a thros bechod, ni buoſt fodlon iddynt:

7 Yna y dywedais, Wele fi yn dyfod (Y mae yn 'ſgrifennedig yn nechreu y llyfr am danaf) i wneuthur dy ewyllys di, ô Dduw.

8 Wedi iddo ddywedyd uchod, Aberth, ac offrwm, ac offrymmau poeth, a thros bechod ni's mynnaiſt, ac nid ymfodlonaiſt ynddynt, y rhai yn ôl y Gyfraith a offrymmir;

9 Yna y dywedodd, Wele fi yn dyfod i wneuthur dy ewyllys di, ô Dduw. Y mae yn tynnu ymaith y cyntaf, fel y goſodai yr ail.

e Pen. 9.12. 10 Trwy yr hwn ewyllys yr ydym ni wedi ein ſancteiddio, *e* trwy offrymmiad corph Ieſu Griſt unwaith.

11 Ac y mae pob offeiriad yn ſefyll beunydd yn gwaſanaethu, ac yn offrymmu yn fynych yr un aberthau, y rhai ni allant fyth ddeleu pechodau:

f Pen. 1. 3. ‡ *bechodau yn dragywydd, a eiſteddodd.* *g* Pſa. 110.1. 1Cor.15.25. Pen. 1. 13. 12 *f* Eithr hwn, wedi offrymmu un aberth dros ‡ bechodau, yn dragywydd a eiſteddodd ar ddeheu-law Duw;

13 O hyn allan yn diſgwil *g* hyd oni oſoder ei elynnion ef yn droed-faingc i'w draed ef.

14 Canys ag un offrwm y perffeithiodd efe yn dragywyddol y rhai ſy wedi eu ſancteiddio.

15 Ac y mae yr Yſpryd glân hefyd yn tyſtiolaethu i ni: canys wedi iddo ddywedyd o'r blaen,

h Jer.31.33, 34. Pen. 8. 10, 12. 16 *h* Dyma 'r cyfammod, yr hwn a ammodaf fi â hwynt ar ôl y dyddiau hynny, medd yr Arglwydd, Myfi a oſodaf fy nghyfreithiau yn eu calonnau, ac a'u hyſgrifennaf yn eu meddyliau;

17 A'u pechodau a'u hanwireddau ni chofiaf mwyach.

18 A lle *y mae* maddeuant am y rhai hyn, nid *oes* mwyach offrwm tros bechod.

‡ *hyfder.* *i* Eph. 2.18. & 3. 12. *k* Pe. 9.8,12. 19 Am hynny, frodyr, gan fod i ni ‡ *i* rydd-did i fyned i mewn i'r *k* Cyſſegr trwy waed Ieſu,

20 Ar hŷd ffordd newŷdd a bywiol, yr hon a gyſſegrodd efe i ni, trwy 'r llen, ſef ei gnawd ef;

l Pen. 4.14, 16. 21 A *bod i ni* / Offeiriad mawr ar dŷ Dduw;

m Eph.3.12. Iago. 1. 6. *n* 1 Ioã 3. 21. *n* Pen.9.14. ‡ *taenellu.* *o* Exe.36 25. 22 Neſſawn â chalon gywir, *m* mewn llawn hyder ffydd, *n* wedi ‡ glanhau ein calonnau oddiwrth gydwybod ddrwg, a *o* golchi ein corph â dwfr glân.

p Pen. 4.14. *q* 1 Cor.1 9. 1 The.5.24. 23 *p* Daliwn gyffes ein gobaith yn ddiſigl: (canys *q* ffyddlon yw 'r hwn a addawŏdd.)

24 A chyd-yſtyriwn bawb ei gilydd, i ymannog i gariad a gweithredoedd da:

‡ *wrthod.* *r* Rhu.13.11. *ſ* 2 Pet. 3.9, 11, 14. *t* Nu.15.30. Pen. 6.4. *u* 2 Pet. 2. 20, 21. 25 Heb ‡ eſgeuluſo ein cyd-gynhulliad ein hunain, megis *y mae* arfer rhai; ond annog bawb ei gilydd: a *r* hynny yn fwy, o gymmaint a'ch bod yn gweled *ſ* y dydd yn neſſau.

26 Canys *t* o's o'n gwir-fodd y pechwn, *u* ar ôl derbyn gwybodaeth y gwirionedd, nid oes aberth tros bechodau wedi ei adel mwyach,

x Exe.36 ſ. Zeph 1.18. & 3. 8. 27 Eithr rhyw ddiſgwil ofnadwy am farnedigaeth, ac *x* angerdd tân, yr hwn a ddifa y gwrthwyneb-wŷr.

y Deu.17.2, 6. & 19.15. 28 *y* Yr un a ddirmygai Gyfraith Moſes a fyddai farw heb drugaredd, tan ddau neu dri o dyſtion:

‡ *gwaeth.* *z* 1 Cor.11, 29. 29 Pa faint ‡ mwy coſpedigaeth (dybygwch chwi) y bernir haeddu o'r hwn a fathrodd Fâb Duw, ac *z* a farnodd yn aflan waed y cyfammod, trwy 'r hwn y ſancteiddiwyd ef, ac a ddifenwodd Yſpryd y grâs?

*Deu 32.35 Rhu. 12.19. *a* Deu 32.36 Pſal. 50. 4 30 Canys nyni a adwaenom y neb a ddywedodd, *Myfi piau dial, myfi a dalaf, medd yr Arglwydd. A thrachefn, *a* Yr Arglwydd a farna ei bobl.

31 Peth ofnadwy *yw* ſyrthio yn nwylo y Duw byw.

b Gal. 3.4. 2 Ioan 8. 32 Ond *b* gelwch i'ch cof y dyddiau o'r blaen, yn y rhai wedi eich goleuo, y dioddefaſoch

c Phil.1.29. Col. 2. 1. *c* ymdrech mawr o helbulon;

d Phil. 1. 7. & 4. 14. 33 Wedi eich gwneuthur weithiau yn wawd, trwy wradwyddiadau a chyſtuddiau; ac weithiau *d* yn bod yn gyfrannogion â'r rhai a drinid felly.

e Act.5.41. Iago 1. 2. 34 Canys chwi a gyd-ddioddefaſoch â'm rhwymau i hefyd, ac *e* a gymmeraſoch eich yſpeilio am y pethau oedd gennych yn llawen;

‡ *mybod yneoch eich hunain fod gennych olud gwell &c.* *f* Mat.6.20. & 19. 21. Luc 12. 33 1 Tim 6.19. *g* Mat.10.22. gan ‡ wybod *f* fod gennych i chwi eich hunain olud gwell yn y nefoedd, ac un parhäus.

35 Am hynny na fwriwch ymaith eich hyder, *g* yr hon ſydd iddi fawr wobr.

36 Canys rhaid i chwi wrth ammynedd; fel wedi i chwi wneuthur ewyllys Duw, y derbynioch yr addewid.

37 Oblegid

37 Oblegid [b] ychydig bachigyn etto, [i] a'r hwn fydd yn dyfod a ddaw, ac nid oeda.

38 [k] A'r cyfiawn a fydd byw trwy ffydd: eithr o thynn *neb* yn ôl, nid yw fy enaid yn ymfodloni ynddo.

39 Eithr nid ydym ni o'r rhai fy yn tynnu yn ôl i golledigaeth, namyn o ffydd i gadwedigaeth yr enaid.

PEN. XI.

1 *Beth ydyw ffydd.* 6 *Heb ffydd ni allwn ni ryngu bodd Duw.* 7 *Ei ffrwythau rhagorol hi yn yr hên dadau gynt.*

‡ *hanfod.*

FFydd yn wîr yw ‡ fail y pethau yr ydys yn eu gobeithio, a ſiccrwydd [a] y pethau nid ydys yn eu gweled.

2 Oblegid [b] trwyddi hi y cafodd yr Henuriaid air da.

3 Wrth ffydd yr ydym yn deall [c] wneuthur y bydoedd trwy air Duw, yn gymmaint nad o bethau gweledig y gwnaed y pethau a welir.

4 Trwy ffydd [d] yr offrymmodd Abel i Dduw aberth rhagorach nâ Chain, trwy 'r hon y cafodd efe dyſtiolaeth ei ſod yn gyfiawn, gan i Dduw ddwyn tyſtiolaeth i'w roddion ef: a thrwyddi hi y mae efe wedi marw [e] yn llefaru etto.

5 Trwy ffydd [f] y ſymmudwyd Enoch, fel na welai farwolaeth; ac ni chaed ef, am ddarfod i Dduw ei ſymmud ef: canys cyn ei ſymmud, efe a gawſai dyſtiolaeth, ddarfod iddo ryngu bodd Duw.

6 Eithr heb ffydd ammhoſſibl *yw* rhyngu ei fodd ef: oblegid rhaid yw i'r neb ſydd yn dyfod at Dduw gredu ei fod ef, a'i fod yn obrwywr i'r rhai ſy yn ei geiſio ef.

7 Trwy ffydd [g] Noë, wedi ei rybuddio gan Dduw am y pethau ni's gwelſid etto, gyd-a pharchedig ofn [h] a ddarparodd arch i achub ei dŷ: trwy 'r hon y condemnodd *efe* y byd, ac a wnaethpwyd yn etifedd [i] y cyfiawnder ſydd o ffydd.

8 Trwy ffydd [k] Abraham pan ei galwyd a ufuddhaodd, ‡ gan fyned i'r man yr oedd efe i'w dderbyn yn etifeddiaeth; ac a aeth allan, heb wybod i ba le yr oedd yn myned.

9 Trwy ffydd yr ymdeithiodd efe yn nhîr yr addewid, megis *mewn tîr* dieithr, gan drigo mewn llueſtai gyd-ag Iſaac ac Jacob, cyd-etifeddion o'r un addewid.

10 Canys diſgwil yr ydoedd am [l] ddinas ac iddi ſylfeini, [m] ſaer ac adeiladydd yr hon *yw* Duw.

11 Trwy ffydd [n] Sara hithau yn amhlantadwy, a dderbyniodd nerth i ymddwyn hâd, ac wedi amſer oedran [o] a eſgorodd, oblegid ffyddlon y barnodd hi yr hwn a addawſai.

12 O herwŷdd pa ham hefyd y cenhedlwyd o un, a [p] hwnnw yn gyſtal a marw, [q] cynnifer a ſêr y nef mewn lliaws, ac megis y tywöd ar lân y môr, *y ſydd* yn aneirif.

13 ‡ Mewn ffydd y bu farw y rhai hyn oll, heb dderbyn yr addewidion, eithr [r] o bell eu gweled hwynt, a chredu, a chyfarch, a [s] chyfaddef mai dieithriaid a phererinion oeddynt ar y ddaiar.

14 Canys y mae y rhai ſy yn dywedyd y cyfryw bethau, yn dangos yn eglur eu bod yn ceiſio gwlâd.

15 Ac yn wîr pe buaſent yn meddwl am y *wlâd* honno, o'r hon y daethant allan, hwy a allaſent gael amſer i ddychwelyd:

16 Eithr yn awr *gwlâd* well y maent hwy yn ei chwennych, hynny ydyw, *un* nefol. O achos pa ham nid cywilydd gan Dduw [t] ei alw yn Dduw iddynt hwy: oblegid efe a barottôdd ddinas iddynt.

17 Trwy ffydd [u] yr offrymmodd Abraham Iſaac, pan ei profwyd: a'i unig-anedig fab a offrymmodd *efe*, yr hwn a dderbyniaſai yr addewidion;

18 Wrth yr hwn y dywedaſid, [x] Yn Iſaac y gelwir i ti hâd:

19 Gan gyfrif bod Duw yn abl [y] fyſhull *ef* o feirw; o ba le y cawſai efe ef hefyd mewn cyffelybiaeth.

20 Trwy ffydd [y] y bendithiodd Iſaac Jacob ac Eſau am bethau a fyddent.

21 Trwy ffydd Jacob wrth farw [z] a fendithiodd bob un o feibion Joſeph; ac [a] a addolodd *a'i bwys* ar ben ei ffon.

22 Trwy ffydd [b] Joſeph wrth farw a goffaodd am ymadawiad plant Iſrael, ac a roddodd orchymyn am ei eſgyrn.

23 Trwy ffydd [c] Moſes pan anwyd a guddiwyd dri-mis gan ei rieni, o achos eu bod yn ei weled yn faehgen lûs: ac nid ofnaſant [d] orchymyn y brenin.

24 Trwy ffydd [e] Moſes wedi myned yn fawr, a wrthodes ei alw yn fab merch Pharao;

25 [f] Gan ddewis yn hyttrach oddef adſyd gyd-a phobl Dduw, nâ chael mwynant pechod tros amſer;

26 Gan farnu yn fwy golud [g] ddirmyg Chriſt, nâ thryſſorau yr Aipht: canys edrych yr oedd efe ar daledigaeth y gobrwy.

27 Trwy ffydd [h] y gadawôdd efe yr Aipht, heb ofni llîd y brenin: canys efe a ymwrolodd fel un [i] yn gweled yr anweledig.

28 Trwy ffydd [k] y gwnaeth efe y Paſc, a gollyngiad y gwaed, rhag i'r hwn ydoedd yn dinyſtrio y rhai cyntaf-anedig gyffwrdd â hwynt.

29 Trwy ffydd [l] yr aethant trwy 'r môr coch, megis ar hŷd tîr ſych: yr hyn pan brofodd yr Aiphtiaid, boddi a wnaethant.

30 Trwy ffydd [m] y ſyrthiodd caerau Jericho, wedi eu hamgylchu tros ſaith niwrnod.

31 Trwy ffydd [n] ni ddifethwyd Rahab y buttain gyd-a'r rhai ‡ ni chredent, pan [o] dderbyniodd hi yr yſpiwŷr yn heddychol.

32 A pheth mwy a ddywedaf? canys yr amſer a ballai i mi i ſynegi am [p] Gedeon, am [q] Barac, ac am [r] Samſon, ac am [s] Jephthae; am [t] Ddafydd hefyd, a [u] Samuel, a'r proffwydi:

33 Y rhai trwy ffydd a oreſgynnaſant deyrnaſoedd, a wnaethant gyfiawnder, a gawſant addewidion, [x] a gauaſant ſafnau llewöd,

34 [y] A ddiffoddaſant angerdd y tân, [z] a ddiangaſant rhag min y cleddyf, [a] a nerthwyd o wendid, a wnaethpwyd yn gryfion mewn rhyfel, a yrraſant fyddinoedd yr eſtroniaid i gilio.

35 [b] Gwragedd a dderbyniodd eu meirw trwy adgyfodiad: ac [c] eraill a ddirdynnwyd, heb

---

[b] Luc 18. 8. a Pet. 3. 9. [i] Hab. 2. 3, 4. [k] Rhu. 1. 17 Gal. 3. 11.

[a] Rhuf. 8. 24, 25.

[b] Ad. 39.

[c] Gen. 1. 1. Pſal. 33. 6. Ioan. 1. 3. Pen. 1. 2. 2 Pet. 3. 5.

[d] Gen. 4. 4.

[e] Gen. 4. 10. Mat. 23. 35. Pen. 12. 24.

[f] Gen 5. 24. Baeth. 4. 10. Eccl. 44. 16. & 49. 14.

[g] Gen 6. 13. Eccl. 44. 17.

[h] 1 Pet. 3. 20.

[i] Rhu. 3. 22. & 4. 13. Phil. 3. 9.

[k] Gê. 12. 1, 4. ‡ *i fyned.*

[l] Pê. 12, 22. & 13. 14.

[m] Pen. 3. 4. Dat. 21. 2.

[n] Gen. 17. 19 & 21. 2.

[o] Edrych Luc 1. 36.

[p] Rhu. 4. 19.

[q] Gê. 22. 17. Rhuf. 4. 18.

‡ Neu, *Yn ôl ffydd.*

[r] Ad. 27.

[s] Gen. 23. 4. & 47. 9. 1 Chron. 29. 15. Pſal. 39. 12. & 119. 19. 1 Pet. 1. 17. & 2. 11.

[t] Exod 3. 6. Mat. 22. 32. Act. 7. 32.

[u] Gê. 22. 2, 9.

[x] Gê. 21. 12. Rhuf. 9. 7.

[y] Gen. 27. 27, 39.

[z] Gen. 48. 5, 16, 20.

[a] Gê. 47. 31.

[b] Gen. 50. 24, 25.

[c] Exod. 2. 2. Act. 7. 20.

[d] Exod. 1. 16, 22.

[e] Exod. 2. 10, 11.

[f] Pen 14. 10.

[g] Pê. 13. 13.

[h] Exod. 10. 28, 29. & 13. 17, 18.

[i] Ad. 13.

[k] Exod. 12. 21, &c.

[l] Ex. 14. 22.

[m] Jos. 6. 20.

[n] Jos. 6. 23. Iago 2. 25.

‡ *anufudd.*

[o] Jos. 2. 1.

[p] Barn. 6. 11.

[q] Barn. 4. 6.

[r] Barn 13. 2, 6.

[s] Barn. 11. 8. & 12. 7.

[t] 1 Sa. 16. 13. & 17. 45.

[u] 1 Sa. 1. 20. & 12. 20.

[x] Barn. 14. 5 1 Sa. 17. 34. Dan 6. 22.

[y] Dan. 3. 25.

[z] 1 Sa. 20. 1. 1 Bren 19. 3 2 Bren. 6. 16

[a] 2 Brê 20. 7 Job 42 10. Pſal. 6. 8.

[b] 1 Bren. 17. 22. 2 Brê. 4. 35.

[c] 2 Mac. 6. 19, 28. & 7. 7, &c. Act. 22 25.

heb dderbyn ymwared, fel y gallent hwy gael adgyfodiad gwell.

36 Ac eraill a gawsant brofedigaeth trwy watwar a fflan-gellau, ïe, [d] trwy rwymau hefyd a charchar.

37 [e] *Hwynt-hwy* a labyddiwyd, a dorrwyd â llif, a demtiwyd, a laddwyd yn feirw â'r cleddyf, [f] a gyrwydrasant mewn crwyn defaid a chrwyn geifr, yn ddiddim, yn gystuddiol, yn ddrwg eu cyflwr;

38 (Y rhai nid oedd y byd yn deilwng o honynt) yn cyrwydro mewn anialwch, a mynyddoedd, a thyllau, ac ogofeydd y ddaiar.

39 A'r rhai hyn oll, [g] wedi cael tystiolaeth trwy ffydd, ni dderbyniasant yr addewid;

40 Gan fod Duw yn rhag-weled [h] rhyw beth gwell am danom ni, fel na pherffeithid hwynt hebom ninnau.

d Jer.20.2.
e 1 Bren. 21. 13.
f 2 Pet.1.8. Mat. 3. 4.
g Ad. 2.
h Pen.7.22. & 8. 6.

PEN. XII.

1 *Cyngor i ffydd ddïanwadal, ammynedd, a duwioldeb.* 22 *Canmol y Testament newydd rhagor yr hên.*

OBlegid hynny, ninnau hefyd gan fod cymmaint cwmmwl o dystion wedi ei ofod o'n hamgylch, [a] gan roi heibio bob pwys, a'r pechod sydd barod i'n hamgylchu, [b] trwy ammynedd [c] rhedwn yr yrfa a osodwyd o'n blaen ni;

2 Gan edrych ar Iesu pen-tywysog a pherffeithydd *ein* ffydd *ni*, [d] yr hwn yn lle y llawenydd a osodwyd iddo, a ddioddefodd y groes, gan ddïystyru gwradwydd, ac [e] a eisteddodd ar ddeheulaw gorsedd-faingc Duw.

3 Ystyriwch am hynny yr hwn a ddioddefodd gyfryw ddywedyd yn ei erbyn gan bechaduriaid, fel na flinoch, ac nad ymollyngoch yn eich eneidiau.

4 [f] Ni wrthwynebasoch etto hyd at waed, gan ymdrech yn erbyn pechod.

5 A chwi a ollyngasoch tros gof y cyngor, yr hwn sydd yn dywedyd wrthych megis wrth blant, [g] Fy mâb,n a ddirmyga gerydd yr Arglwydd, ac nac ymollwng pan i'th argyoedder ganddo.

6 Canys [h] y neb y mae yr Arglwydd yn ei garu, y mae yn ei geryddu; ac yn fflan-gellu pob mâb a dderbynio.

7 O's goddefwch gerydd, y mae Duw yn ymddwyn tu-ag attoch, megis tu-ag at feibion: canys pa fâb sydd, yr hwn nid yw ei dâd yn ei geryddu?

8 Eithr o's heb gerydd yr ydych, [i] o'r hon y mae pawb yn gyfrannog, yna bastardiaid ydych, ac nid meibion.

9 Heb law hynny, ni a gawsom dadau ein cnawd i'n ceryddu, ac *a'u* parchasom hwy: onid mwy o lawer y byddwn ddarostyngedig i [k] Dâd yr ysprydoedd, a byw?

10 Canys hwynt-hwy yn wîr tros ychydig ddyddiau a'n ceryddent, fel y gwelent hwy yn dda; eithr hwn er lles*â*d *i ni*, fel y byddem gyfrannogion o'i sancteiddrwydd ef.

11 Etto ni welir un cerydd tros yr amser presennol yn hyfryd; eithr yn anhyfryd: ond gwedi *hynny* y mae yn rhoi [l] heddychol ffrwyth cyfiawnder i'r rhai sy wedi eu cynnefino ag ef.

12 O herwydd pa ham [m] cyfodwch i fynu y dwylo a laesasant, a'r gliniau a ymollyngasant:

13 A gwnewch lwybrau ‡ unionn i'ch traed; fel na throër y cloff allan *o'r ffordd*, ond yn hytrach iachaër efe yn hyttrach.

14 [n] Dilynwch heddwch â phawb, a sancteiddrwydd, [o] heb yr hwn ni chaiff neb weled yr Arglwydd:

15 [p] Gan edrych yn ddyfal na *bo* neb yn pallu oddiwrth râs Duw; [q] rhag bod un gwreiddyn chwerwedd yn tyfu i fynu, ac yn peri blinder, a thrwy hwnnw llygru llawer;

16 [r] Na *bo* un putteiniwr, neu halogedig, megis Esau, [s] yr hwn am un daig o fwyd a werthodd ei enedigaeth-fraint.

17 Canys chwi a wyddoch ddarfod wedi hynny hefyd ei wrthod ef, [t] pan oedd efe yn ewyllysio etifeddu y fendith: oblegid ni chafodd efe le i ediferwch, er iddo trwy ddagrau ei thaer-geisio hi.

18 Canys ni ddaethoch chwi at [u] y mynydd teimladwy sydd yn llosgi gan dân, a chwmmwl, a thywyllwch, a thymestl,

19 A sain udcorn, a llef geiriau; yr hon pwy bynnag a'i clywsant [x] a ddeisyfasant na 'chwanegid yr ymadrodd wrthynt.

20 Oblegid ni allent hwy oddef yr hyn a orchymynnasid, [y] Ac o's bwyst-fil a gyffyrddai â'r mynydd, *efe* a lybyddir, neu a wenir â phiccell.

21 Ac mor ofnadwy oedd y golwg, ag y dywedodd Moses, Yr ydwyf yn ofni ac yn crynnu.

22 Eithr chwi a ddaethoch [z] i fynydd Sïon, ac i ddinas y Duw byw, y Jerusalem nefol, ac at fyrddiwn o Angylion,

23 I gymmanfa a chynnulleidfa y rhai cyntaf-anedig, [a] y rhai a 'sgrifennwyd yn y nefoedd, ac at Dduw Barnwr pawb, ac at ysprydoedd y cyfiawn y rhai a berffeithiwyd,

24 Ac at Iesu [b] Cyfryngwr y Testament newydd, a [c] gwaed y taenelliad, yr hwn sydd yn dywedyd pethau gwell [d] nâ 'r eiddo Abel.

25 Edrychwch na wrthodoch yr hwn sydd yn llefaru. Oblegid [e] oni ddïangodd y rhai a wrthodasant yr hwn oedd yn llefaru ar y ddaiar, mwy o lawer *ni's dïangwn* ni, y rhai ydym yn troi ymaith oddiwrth yr hwn *sydd yn llefaru* o'r nef:

26 [f] Llef yr hwn y pryd hynny a ysgydwodd y ddaiar: ac yn awr a addawödd, gan ddywedyd, [g] Etto unwaith yr wyf yn cynhyrfu, nid yn unig y ddaiar, ond y nef hefyd.

27 A'r etto unwaith hynny sydd yn yspysu [h] symmudiad y pethau a ‡ ysgydwir, megis pethau wedi eu gwneuthur, fel yr arhoso y pethau nid ysgydwir.

28 O herwydd pa ham, gan ein bod ni yn derbyn teyrnas ddisigl, bydded gennym râs, drwy 'r hwn y gwasanaethom Dduw wrth ei fodd gyd-a gwylder a pharchedig ofn.

29 Oblegid [i] ein Duw ni sydd dân yssol.

l Iago 3 18.
m Job. 4.3,4. Esa.35.3. Edrych Eccl.25.23. † gwaflad.
n Rhu. 12.18 2 Tim.2 22
o Mat.5.8.
p 2 Cor 6.1.
q Deu 29.18 Pen. 3.12.
r Eph.5.3. Col. 3.5.
s Ge. 25.33.
t Gen. 27. 36, 38.
u Ex.19.12, 18, 19.
x Ex.20.19 Deu.5.5,25 & 18.16.
y Ex.19.13.
z Gal.4.26. Dat. 3.12. &11.2,10.
a Luc10.20. Phil.4.3.
b Pen.8.6. & 9. 15.
c Exo.24.8. 1 Petr. 1.2.
d Gen.4.10.
e Pen.12. & 3. 17. & 10.28.
f Ex.19.18.
g Hag.2.6.
h Pf.102.26 Mat.24.35. 2 Pet.3.10. Dat.21.1.
‡ Neu, *ellir eu hysgwyd.*
i Deu.4.24 & 9.3.

a 1 Pet.2.1,2
b Rhu.12.12 Pen.10.36.
c 1 Cor.9.24 Phil. 3. 13, 14.
d Luc 24.26 Phil.2.8, &c.
e 1 Petr 1.11. Pfa.110.1. Pen.1.3,13. & 8.1.
f Pen. 10. 33, 34.
g Job 5. 17. Dih. 3. 11.
h Dat.3.15.
i Pfa.73.15. 1 Petr 5.9.
k Nu.16.22 & 27.16. Preg. 12.7. Efa.57.16. Zech. 12,1.

PEN. XIII.

1 *Amryw gynghorion, megis i garu ei gilydd:* 4 *i fyw yn oneſt:* 5 *i ochelyd cybydd-dra:* 7 *i barchi pregethwŷr Duw:* 9 *i ochel athrawon dieithr:* 10 *i gyfaddef Chriſt:* 16 *i roi elusen:* 17 *i ufuddhau i ſwyddogion:* 18 *i weddio tros yr Apoſtol.* 20 *Y diwedd.*

a Rhuf. 12. 10. 1 Pet. 1.22. & 2. 17. & 4. 8.

PArhaëd [a] brawd-garwch.

b Rhuf. 12. 13. 1 Pet. 4.9. c Gen. 18.3. & 19. 2. d Mat. 25. 36. Rhu. 12.15. 1 Cor. 12. 26.

2 [b] Nac anghofiwch letteugarwch; canys wrth hynny [c] y lletteuodd rhai Angylion yn ddiarwybod.

3 [d] Cofiwch y rhai ſy yn rhwym, fel pettech yn rhwym gyd-a hwynt; y rhai cyſtuddiol, megis yn bod eich hunain hefyd yn y corph.

4 Anrhydeddus *yw* priodas ym mhawb, a'r gwely dihalogedig: eithr putteinwŷr a godinebwŷr a farna Duw.

e Mat. 6. 25, 34. Phil. 4. 12. 1 Tim. 6. 6, 8. f Deut. 31. 6, 8. Joſ. 1. 5. 1 Chr. 28. 20 g Pſal. 56. 4, 12. & 118. 6. h Ad. 17. ‡ *Llymodraethwyr.*

5 *Bydded* eich ymarweddiad yn ddiarian-gar; [e] gan fod yn fodlon i'r hyn ſydd gennych. Canys efe a ddywedodd, [f] Ni'th roddaf di i ſynu, ac ni'th lwyr-adawäf 'chwaith.

6 Fel y gallom ddywedyd yn hŷ, [g] Yr Arglwydd *ſydd* gymmorth i mi, ac nid ofnaf beth a wnêl dyn i mi.

7 [h] Meddyliwch am eich ‡ blaenoriaid, y rhai a draethaſant i chwi air Duw: ffydd y rhai, dilynweh, gan yſtyried diwedd eu hymarweddiad hwynt.

i Dat. 1.4.

8 Iesu Griſt ddoe a heddyw [i] yr un, ac yn dragywydd.

k Eph. 4. 14. & 5. 6. 1 Ioan 4. 1. l Rhu. 14. 17. Col. 2. 16. 1 Tim. 4. 3.

9 [k] Na'ch arweinier oddiamgylch ag athrawiaethau amryw a dieithr; canys da yw bod y galon wedi ei chryſhau â grâs, [l] nid â bwydydd, yn y rhai ni chafodd y ſawl a rodiaſant ynddynt, fudd.

10 Y mae gennym ni allor, o'r hon nid oes awdurdod i'r rhai ſy yn gwaſanaethu y Tabernacl i fwytta.

m Ex. 29. 14. Leſit. 4. 11, 12, 21. & 6. 30. & 16. 27. Num. 19. 3.

11 Canys [m] cyrph yr aniſeiliaid hynny, y rhai y dygir eu gwaed gan yr Arch-offeiriad i'r Cyſſegr tros bechod, a loſgir y tu allan i'r gwerſyll.

12 O herwŷdd pa ham Iesu hefyd, fel y ſancteiddiai y bobl trwy ei waed ei hun, [n] a ddioddefodd y tu allan i'r porth.

n Ioan 19. 17, 18.

13 Am hynny awn atto ef o'r tu allan i'r gwerſyll, gan ddwyn [o] ei wradwydd ef.

o Pſ. 11.26.

14 [p] Canys nid oes i ni yma ddinas barhäus, eithr un i ddyfod yr ym ni yn ei diſgwil.

p Mic. 2.10. Phil. 3. 20. Pſ. 11.10,16.

15 [q] Trwyddo ef gan hynny offrymmwn [r] aberth moliant yn waſtadol i Dduw, yr hyn yw [ſ] ffirwyth gwefuſau yn cyffeſſu i'w Enw ef.

q Eph. 5 20. 1 Petr 2. 5. r Lef. 7. 12. Pſ. 50. 14, 23 & 69. 30, 31. & 107. 22. ſ Hoſ. 14. 2. t 2 Cor 9. 13. Phil. 4. 18.

16 Ond gwneuthur daioni a chyfrannu nac anghofiwch: canys [t] â chyfryw ebyrth y rhyngir bodd Duw.

17 [u] Ufuddhewch i'ch ‡ blaenoriaid, ac ymddaroſtyngwch. Oblegid [x] y maent hwy yn gwilio tros eich eneidiau chwi, megis rhai a fydd rhaid iddynt roddi cyfrif: fel y gallont wneuthur hynny yn llawen, ac nid yn driſt: canys difudd i chwi yw hynny.

u Phil. 2. 29. 1 The. 5. 12. 1 Tim. 5. 17 Ad. 7. ‡ *Llymodraethwyr.* x Ezec. 3. 17. & 33. 2, 7.

18 Gweddiwch trofom ni: canys yr ydym yn credu fod gennym gydwybod dda, gan ewyllyſio byw yn ‡ oneſt ym mhob peth.

‡ *Ddi.*

19 Ond yr ydwyf [y] yn helaethach yn dymuno gwneuthur o honoch hyn, i gael fy rhoddi i chwi drachefn yn gynt.

y Philm. 22.

20 A Duw 'r heddwch, [z] yr hwn a ddug drachefn oddiwrth y meirw ein Harglwydd Iesu, [a] Bugail mawr y defaid, [b] trwy waed y ‡ Cyfammod tragywyddol,

z Aſa. 2.24. a Eſa. 40. 11. Jere. 31. 10. Ioan 10. 11. 1 Pet. 2. 25. & 5. 4. b Zech. 9. 11. ‡ Neu, *Teſtament.*

21 [c] A'ch perfeithio ym mhob gweithred dda, i wneuthur ei ewyllys ef; gan weithio ynoch yr hyn ſydd gymmeradwy yn ei olwg ef, trwy Iesu Griſt: I'r hwn *y bydo* y gogoniant yn oes oeſoedd. Amen.

c Phil. 2. 13. 1 Pet. 5. 10.

22 Ac yr ydwyf yn attolwg i chwi, frodyr, goddefwch air y cyngor: oblegid ar fyr *eiriau* [d] yr ‡ yſgrifennais attoch.

d 1 Pet. 5. 12. ‡ *englynion.*

23 Gwybyddwch ollwng cin brawd Timotheus yn rhydd, gyd-a'r hwn, o's daw efe ar fyrder, yr ymwelaf â chwi.

24 Annherchwch eich holl ‡ flaenoriaid, a'r holl Sainct. Y mae y rhai o'r Ital yn eich annerch.

‡ *Llymodraethwyr.*

25 Grâs fyddo gyd-a chwi oll. Amen.

¶ At yr Hebreaid yr yſgrifennwyd o'r Ital gyd-a Thimotheus.

Epiſtol cyffredinol IAGO yr Apoſtol.

PENNOD I.

2 *Cyngor i lawenychu mewn blinder,* 5 *i ofyn doethineb gan Ddaw:* 13 *Na fwrier y bai arno ef o ran ein gwendid ni'n pechodau ni:* 22 *I wrando ac i fyfyrio ar air Duw: ac i wneuthur ar ei ôl:* 26 *O's amgen, fe all rhai ymddangos yn grefyddol oddi allan, ond ni allant fod felly mewn gwirionedd.*

IAgo, gwaſanaethwr Duw a'r Arglwydd Ieſu Griſt, at y deuddeg-llwyth [a] ſydd ar waſgar, annerch.

[a] Ioſ 7. 35. Act. 8. 1. 1 Petr 1. 1.

2 [b] Cyfrifwch yn bob llawenydd, fy mrodyr, pan ſyrthioch mewn amryw broſedigaethau;

[b] Mat. 5. 12. Act 5. 41. Heb 10. 34.

3 [c] Gan wybod fod profiad eich ffydd chwi yn gweithredu ammynedd.

[c] Rhuf 5. 3. 1 Pet. 1. 6.

4 Ond caffed ammynedd ei pherffaith waith, fel y byddoch berffaith a chyfan, heb ddiffygio mewn dim.

5 [d] O bydd ar neb o honoch eiſiau doethineb, [e] gofynned gan Dduw, yr hwn ſydd yn rhoi yn ‡ haelionus i bawb, ac heb ddannod; a [f] hi a roddir iddo ef.

[d] Dih. 2. 3. [e] Mat. 7. 7 & 21. 22. Mar. 11. 24. Luc 11. 9. Ioan 14. 13. & 15. 7. & 16. 26. ‡ *rhwydd.* [f] Jer. 29. 12. 1 Ioſ 5. 14.

6 Eithr gofynned mewn ffydd, heb ammau dim. Canys yr hwn ſydd yn ammau, ſydd gyffelyb i donn y môr, a chwelir ac a deflir gan y gwynt.

7 Canys na feddylied y dyn hwnnw y derbyn efe ddim gan yr Arglwydd.

8 Gŵr dau-ddyblyg ei feddwl *ſydd* anwaſtad yn ei holl ffyrdd.

9 Y brawd o radd iſel, llawenyched yn ei oruchafiaeth:

10 A'r cyfoethog, yn ei ddaroſtyngiad: canys [g] megis blodeuyn y glâſ-welltyn y diflanna efe.

[g] Job 14. 2. Pſa. 103. 15. Eſay 40. 6. 1 Cor. 7. 31. 1 Pet. 1 24. 1 Ioan 1 17.

11 Canys cyfododd yr haul gyd-a gwrês, a gwywodd y glâſ-welltyn, a'i flodeuyn a gwympodd, a thegwch ei brŷd ef a gollodd: felly hefyd y diflanna y cyfoethog yn ei ffyrdd.

12 [h] Gwynn ei fyd y gŵr ſydd yn goddef profedigaeth: canys pan fyddo profedig, efe a dderbyn [i] goron y bywyd, [k] yr hon a addawödd yr Arglwydd i'r rhai a'i carant ef.

[h] Job 5. 17. Dih 3 11, 12 Heb. 12. 5. Dat. 3. 19. [i] 1 Cor 9. 25. Pen. 2. 5. 1 Pet 5. 4. Dat. 2. 10. [k] Mat. 10. 22. & 19. 28, 29.

13 Na ddyweded neb pan demptier ef, Gan Dduw i'm temptir: canys Duw ni's gellir ei demptio â drygau, ac nid yw efe yn temptio neb.

14 Canys yna y temptir pob un, pan y tynner ef, ac y llithier, gan ei chwant ei hun.

15 Yna chwant, wedi ymddwyn, a eſgor ar bechod: pechod hefyd, pan orphenner, a eſgor ar farwolaeth.

16 Fy mrodyr anwŷl, na chyfeiliornwch.

17 [l] Pob rhoddiad daionus, a phob rhodd berffaith, oddi uchod y mae, yn diſgyn oddiwrth Dâd y goleuni, [m] gyd-a'r hwn nid oes gyfnewidiad, na chyſgod troëdigaeth.

[l] Ioan 3. 27. 2 Cor. 4. 7 [m] Mal. 3. 6.

18 [n] O'i wîr ewyllys yr ennillodd efe nyni trwy air y gwirionedd, fel y byddem ryw [o] flaenffrwyth o'i greaduriaid ef.

[n] Ioan 1. 13. & 3. 3. 1 Cor. 4. 15. 1 Pet. 1. 23. [o] Jer. 2. 3. Dat. 14. 4.

19 O achos hyn, fy mrodyr anwŷl, [p] bydded pob dyn eſgud i wrando, [q] diog i leſaru, [r] diog i ddigoſaint.

[p] Preg. 5. 1. [q] Dih. 17. 27. [r] Preg. 7. 9.

20 Canys digoſaint gŵr nid yw yn cyflawnu cyfiawnder Duw.

21 O herwŷdd pa ham [s] rhoddwch heibio bob budreddi, a helaethrwydd malis, a thrwy addfwynder derbyniwch yr impiedig air, yr hwn a ddichon gadw eich eneidiau.

[s] Col. 3. 8. 1 Pet. 2. 1.

22 A [t] byddwch wneuthur-wŷr y gair, ac nid gwrandawŷr yn unig, gan eich twyllo eich hunain.

[t] Mat. 7. 21. Luc 11. 28. Rhuf 2. 13.

23 Oblegid [u] o's yw neb yn wrandawŵr y gair, a heb fod yn wneuthur-wŵr, y mae hwn yn debyg i wŵr yn edrych ei wyneb-pryd naturiol mewn drych.

[u] Luc 6. 47, &c. Edr. Pen 2. 14, &c.

24 Canys efe a'i hedrychodd ei hun, ac a aeth ymaith, ac yn y man efe a anghofiodd pa fath ydoedd.

25 Eithr [x] yr hwn a edrych ar berffaith [y] gyfraith rhydd-did, ac a barhao *ynddi*, hwn heb fod yn wrandawŵr anghofus, ond gwneuthur-wŵr y weithred, [z] efe a fydd dedwŷdd yn ei weithred.

[x] 2 Cor. 3. 18. [y] Pen. 2. 12. [z] Ioan 13. 17.

26 O's yw neb yn eich myſg yn cymmeryd arno fod yn grefyddol, heb ‡ [a] attal ei dafod, ond twyllo ei galon ei hun, ofer *yw* crefydd hwn.

‡ *ffrwyno.* [a] Pſ. 34. 13. & 39. 1. 1 Pet. 3. 10.

27 Crefydd bur a dihalogedig ger bron Duw a'r Tâd, yw hyn, Ymweled â'r ymddifaid a'r gwragedd gweddwon yn eu hadfyd, a'i gadw ei hun yn ddifrycheulyd oddiwrth y byd.

PEN. II.

1 *Nad gweddol i Griſtianogion ddiyſtyru eu brodyr tlodion:* 13 *Ond bod yn gariadus, ac yn drugarogion.* 14 *Na ddylid ymffroſtio o ffydd lle ni byddo gweithredoedd da:* 17 *nad yw 'r ffydd honno ond ffydd farw,* 19 *a ffydd y cythreuliaid:* 21 *Ac nid ffydd Abraham,* 25 *a Rahab.*

FY mrodyr, na fydded gennych ffydd ein Harglwydd ni Ieſu Griſt, *ſef Arglwydd* y gogoniant, gyd-a [a] derbyn wyneb.

[a] Lef. 19. 15. Deu. 1. 17. & 16. 19. Dih. 24. 23. Mat. 22. 16. Ad. 9. ‡ *ſnagu.*

2 Oblegid o's daw i mewn i'ch ‡ cynnulleidfa chwi wŵr â modrwy aur mewn dillad gwychion, a dyfod hefyd *un* tlawd mewn dillad gwael;

3 Ac edrych o honoch ar yr hwn ſydd yn gwiſgo y dillad gwychion, a dywedyd wrtho, Eiſtedd di yma mewn lle da; a dywedyd wrth y tlawd, Sâ di yna, neu eiſtedd yma iſlaw fy ſtôl-droed i:

4 Onid ydych chwi dueddol ynoch eich hunain, ac *onid* aethoch yn farn-wŷr meddyliau drwg?

5 Gwrandewch,

5 Gwrandewch, fy mrodyr anwŷl, [b] Oni ddewisodd Duw dlodion y byd hwn, [c] yn gyfoethogion mewn ffydd, ac yn etifeddion y deyrnas, [d] yr hon a addawödd efe i'r rhai sydd yn ei garu ef?

6 Eithr [e] chwithau a ammharchasoch y tlawd. Onid yw y cyfoethogion yn eich gorthrymmu chwi, ac yn eich tynnu ger bron brawdleoedd?

7 Onid ydynt hwy yn cablu yr Enw rhagorol, yr hwn a elwir arnoch chwi?

8 O's cyflawnu yr ydych y gyfraith frenhinol, yn ôl yr ysgrythyr, [f] Câr dy gymmydog fel ti dy hun, da yr ydych yn gwneuthur.

9 Eithr [g] o's derbyn wyneb yr ydych, yr ydych yn gwneuthur pechod, ac yn cael eich argyoeddi gan y gyfraith, megis trosedd-wŷr.

10 Canys pwy bynnag a gadwo 'r gyfraith ei gyd oll, ac a ballo mewn un pwngc, [h] y mae efe yn euog o'r cwbl.

11 Canys y ‡ neb a ddywedodd, [i] Na odineba, a ddywedodd hefyd, Na ladd. Ac o's ti ni odinebi, etto a leddi, yr wyt ti yn trosseddu y gyfraith.

12 Felly dywedwch, ac felly gwnewch, megis rhai a fernir wrth [k] gyfraith rhydd-did.

13 Canys [l] barn ddi-drugaredd *fydd* i'r hwn ni wnaeth drugaredd; ac [m] y mae trugaredd yn gorfoleddu yn erbyn barn.

14 [n] Pa fudd yw, fy mrodyr, o dywed neb fod ganddo ffydd, ac heb fod ganddo weithredoedd? a ddichon ffydd ei gadw ef?

15 Eithr [o] o's bydd brawd neu chwaer yn noeth, ac mewn eisiau beunyddol ymborth,

16 A [p] dywedyd o un o honoch wrthynt, Ewch mewn heddwch, ymdwymnwch, ac ymddigonwch, etto heb roddi iddynt angenrheidiau 'r corph, pa lês *fydd*?

17 Felly ffydd hefyd, oni bydd ganddi weithredoedd, marw ydyw, *a bi* ‡ yn unig.

18 Eithr rhyw un a ddywed, Tydi ffydd sydd gennyt, minneu gweithredoedd sy gennyf; dangos i mi dy ffydd di ‡ heb dy weithredoedd, a minneu wrth fy ngweithredoedd i a ddangosaf i ti fy ffydd inneu.

19 Credu yr wyt ti mai un Duw sydd; da yr wyt ti yn gwneuthur. [q] Y mae y cythreuliaid hefyd yn credu, ac yn crynnu.

20 Eithr a fynni di wybod, ô ddyn ofer, am ffydd heb weithredoedd, mai marw yw?

21 Abraham ein Tâd ni, onid o weithredoedd y cyfiawnhâwyd ef, [r] pan offrymmodd efe Isaac ei fâb ar yr allor?

22 ‡ Ti a weli [s] fod ffydd yn cyd-weithio â'i weithredoedd ef, a thrwy weithredoedd fod ffydd wedi ei pherffeithio.

23 A chyflawnwyd yr ysgrythyr, yr hon sydd yn dywedyd, [t] Credodd Abraham i Dduw, a chyfrifwyd iddo yn gyfiawnder: a [u] chyfaill Duw y galwyd *ef*.

24 Chwi a welwch gan hynny mai o weithredoedd y cyfiawnheir dyn, ac nid o ffydd yn unig.

25 Yr un ffunyd hefyd, [x] Rahab y buttain, onid o weithredoedd y cyfiawnhâwyd hi, pan dderbyniodd hi y cennadau, a'u danfon ymaith ffordd arall?

26 Canys megis y mae y corph heb yr ‡ yspryd yn farw, felly hefyd ffydd heb weithredoedd, marw yw.

PEN. III.

1 *Na ddylem ni fod yn brysur i feio ar eraill: 5 ond yn byttrach ffrwyno y tafod, yr hwn er nad ydyw ond aelod bychan, etto y mae efe yn achos llawer o ddaioni, ac o ddrygioni. 13 Y rhai sydd wîrsynhwyrol, y maent yn fwyniant, yn heddychlon, heb gynfigennu, a heb ymrysson.*

1 NA fyddwch feistreid lawer, fy mrodyr, [a] gan wybod y derbyniwn ni farnedigaeth fwy.

2 Canys [b] mewn llawer o bethau yr ydym ni bawb yn llithro. [c] Od oes neb heb lithro ar air, [d] gŵr perffaith *yw* hwnnw, yn gallu ffrwyno 'r holl gorph hefyd.

3 Wele, [e] yr ydym *ni* yn rhoddi ffrwynau ymmhenniau 'n meirch, i'w gwneuthur yn ufudd i ni, ac yr ydym yn troi eu holl gorph hwy oddiamgylch.

4 Wele, y llongau hefyd er eu maint, ac er eu gyrru gan wyntoedd creulon, a droir oddiamgylch â llyw bychan, lle y mynno 'r llywyddo.

5 Felly hefyd [g] y tafod, aelod bychan yw, ac [h] yn ffrostio pethau mawrion: wele faint o ddefnydd y mae ychydig dân yn ei ennyn!

6 A'r tafod, tân *ydyw*, byd o anghyfiawnder. Felly y mae y tafod wedi ei osod ym-mhlith ein haelodau ni, fel [i] y mae yn halogi 'r holl gorph, ac yn gosod troell naturiaeth yn fflamm, ac wedi ei wneuthur yn fflamm gan uffern.

7 Canys holl natur gwyllt-filod, ac adar, ac ymlusgiaid, a'r pethau yn y môr, a ddofir, ac a ddofwyd gan natur ddynol:

8 Eithr y tafod ni ddichon un dyn ei ddofi: drwg anllywodraethus *ydyw*, yn llawn gwenwŷn marwol.

9 Ag ef yr ydym yn bendithio Duw, a'r Tâd; ag ef hefyd yr ydym yn melldithio dynion [k] a wnaethpwyd ar lun Duw.

10 O'r un genau y mae yn dyfod allan fendith a melldith. Fy mrodyr, ni ddylai y pethau hyn fod felly.

11 A ydyw ffynnon o'r un llygad yn rhoi *dwfr* melus a chwerw?

12 A ddichon y pren ffigys, fy mrodyr, ddwyn olifaid? neu wîn-wydden, ffigys? Felly ni *ddichon* un ffynnon roddi dwfr hallt a chroyw.

13 Pwy *sydd* ŵr doeth a ‡ deallus yn eich plith? dangosed drwy ymarweddiad da, ei weithredoedd mewn mwyneidd-dra doethineb.

14 Eithr od oes gennych [l] gynfigen chwerw, ac ymryson yn eich calon, [m] na fyddwch ffrostwŷr, a chelwyddog yn erbyn y gwirionedd.

15 Nid yw y doethineb hyn yn disgyn oddiuchod; ond daiarol, * anianol, cythreulig *yw*.

16 Canys [n] lle *mae* cynfigen ac ymryson, yno y mae terfysg, a phob gweithred ddrwg.

17 Eithr [o] y ddoethineb *sydd* oddi-uchod, yn gyntaf pur ydyw, wedi hynny heddychol, boneddigaidd, hawdd ei thrîn, llawn trugaredd a ffrwythau da, di-duedd, a di-ragrith.

18 A [p] ffrwyth cyfiawnder a heuir mewn heddwch, i'r rhai sy 'n gwneuthur heddwch.

PEN. IV.

1 Rhaid i ni ymryſſon yn erbyn trachwant; 4 ac anghymmedrolder; 5 a balchder; 11 ac enllib, a barnu ar eraill; 13 ac na reddom ormod hyder ar lwyddiant bydol; nac ar enioes dyn: ond rhai y cwbl ar Dduw.

O Ba le y mae rhyfeloedd ac ymladdau yn eich plith chwi? onid oddiwrth hyn, *ſef* eich melyſ-chwantau, [a] y rhai ſydd yn rhyfela yn eich aelodau?

2 Chwennychu yn ydych, ac nid ydych yn cael: ‡ cynſigennu yr ydych, ac eiddigeddu, ac nid ydych yn gallu cyrhaeddyd: ymladd a rhyfela yr ydych, ond nid ydych yn cael, am nad ydych yn gofyn.

3 [b] Gofyn yr ydych, ac nid ydych yn derbyn, [c] o herwŷdd eich bod yn gofyn ar gam, ſel y galloch eu treulio ar eich melyſ-chwantau.

4 [d] Chwi odineb-wŷr a godineb-wragedd, oni wyddoch chwi fod [e] cyfeillach y byd yn elyniaeth i Dduw? [f] pwy bynnag gan hynny a ewyllyſio fod yn gyfaill i'r byd, y mae yn elyn i Dduw.

5 A ydych chwi yn tybied fod yr yſgrythyr yn dywedyd yn ofer, * At gynſigen y mae chwant yr yſpryd a gartrefa ynom ni?

6 Eithr rhoddi grâs mwy y mae. O herwŷdd pa ham y mae yn dywedyd, [g] Y mae Duw yn gwrthwynebu 'r beilchion, ond yn rhoddi grâs i'r *rhai* goſtyngedig.

7 Ymddaroſtyngwch gan hynny i Dduw. [h] Gwrthwynebwch ddiafol, ac *efe* a ffŷ oddiwrthych.

8 [i] Neſſewch at Dduw, ac efe a neſſâ attoch chwi. [k] Glanhewch *eich* dwylo, chwi bechaduriaid; a phurwch *eich* calonnau, *chwi* [l] â'r meddwl dau-ddyblyg.

9 [m] Ymofidiwch, a galerwch, ac wylwch: troër eich chwerthin chwi yn alar, a'ch llawenydd yn driſtwch.

10 [n] Ymddaroſtyngwch ger bron yr Arglwydd, ac *efe* a'ch derchafa chwi.

11 Na ddywedwch yn erbyn ei gilydd, frodyr. Y neb ſydd yn dywedyd yn erbyn *ei* frawd, ac [o] yn barnu ei frawd, y mae efe yn dywedyd yn erbyn y gyfraith, ac yn barnu 'r gyfraith: ac od wyt *ti* yn barnu 'r gyfraith, nid wyt *ti* wneuthur-wr y gyfraith, eithr barn-wr.

12 Un Goſodwr cyfraith ſydd, yr hwn a ddichon gadw a cholli. [p] Pwy wyt ti yr hwn wyt yn barnu arall?

13 [q] ‡ Iddo yn awr, y rhai ydych yn dywedyd, Heddyw neu y foru ni a awn i gyfryw ddinas, ac a arhoſwn yno flwyddyn, ac a farchnattâwn, ac a ennillwn;

14 Y rhai ni wyddoch beth *a fydd* y foru. Canys beth *ydyw* eich enioes chwi? [r] canys tarth ydyw, yr hwn ſydd tros ychydig yn ymddangos, ac wedi hynny yn diflannu.

15 Lle y dylech ddywedyd, [ſ] O's yr Arglwydd a'i mynn, ‡ ac *o's* byddwn byw, ni a wnawn hyn neu hynny.

16 Eithr yn awr gorfoleddu yr ydych yn eich ymffroſt: [t] pob cyfryw orfoledd, drwg ydyw.

17 Am hynny [u] i'r neb a fedr wneuthur daioni, ac nid yw yn ei wneuthur, pechod ydyw iddo.

PEN. V.

1 Rhaid i wŷr cyfoethogion drygionus ofni dialedd Duw. 7 Ni a ddylem fod yn ddioddefgar mewn adfyd, yn ôl eſampl y prophwydi a Job: 12 a gochelyd tyngu: 13 a gweddio mewn adfyd, a chanu mewn hawddfyd: 16 a chyfaddef ein beiau i'w gilydd, a gweddio tros ei gilydd, 19 o dwyn i'r iawn y brawd a fyddo yn myned ar gyfeiliorn.

‡ [1] IDdo yn awr, *chwi* gyfoethogion, wylwch ac udwch am eich trueni ſydd yn dyfod arnoch.

2 Eich cyfoeth a bydrodd, [b] a'ch gwiſgoedd a fwyttâwyd gan bryfed.

3 Eich aur a'ch ariant a rydodd; a'u rhwd hwynt a fydd yn dyſtiolaeth ‡ yn eich erbyn chwi, ac a fwytty eich cnawd chwi fel tân. [c] Chwi a gaſglaſoch dryſſor yn y dyddiau diweddaf.

4 Wele, [d] y mae cyflog y gweithwŷr a fedaſant eich meuſydd chwi, yr hwn a gam-attaliwyd gennych, yn llefain: a [e] llefain y rhai a fedaſant a ddaeth i mewn i gluſtiau Arglwydd y lluoedd.

5 [f] Moethus fuoch ar y ddaiar, a thrythyll; meithrin eich calonnau a wnaethoch, megis mewn dydd lladdedigaeth.

6 Condemnaſoch, *a* lladdaſoch y cyfiawn; ac ynteu heb ſefyll i'ch erbyn.

7 Byddwch gan hynny yn ymarhöus, frodyr, hyd ddyfodiad yr Arglwydd. Wele, y mae y llafur-wr yn diſgwil am werth-fawr ffrwyth y ddaiar, yn dda ei ammynedd am dano, nes iddo dderbyn [g] y glaw cynnar a'r diweddar.

8 Byddwch chwithau hefyd dda eich ammynedd; cadarnhewch eich calonnau: oblegid dyfodiad yr Arglwydd a neſſâodd.

9 Na ‡ rwgnechwch yn erbyn ei gilydd, frodyr, fel na'ch condemner: wele, y mae y Barnwr [h] yn ſefyll wrth y drŵs.

10 Cymmerwch, fy mrodyr, y prophwydi, y rhai a lefaraſant yn Enw 'r Arglwydd, yn ſiampl o ddioddef blinder, ac o hîr-ymaros.

11 Wele, [i] dedwŷdd yr ydym yn ‡ gadel y rhai ſy ddioddefus. Chwi a glywſoch am [k] ammynedd Job, ac a welſoch [l] ddiwedd yr Arglwydd, oblegid [m] toſturiol iawn yw 'r Arglwydd, a thrugarog.

12 Eithr o flaen pob peth, fy mrodyr, [n] na thyngwch, nac i'r nef, nac i'r ddaiar, nac un llw arall: eithr bydded eich Ië chwi, yn Ië; a'ch Nag-ê, yn Nag-ê; fel na ſyrthioch i farnedigaeth.

13 A oes neb yn eich plith mewn adfyd? gweddïed. A oes neb yn eſmwyth arno? [o] caned Pſalmau.

14 A oes neb yn eich plith yn glaf? galwed atto Henuriaid yr Eglwys, a gweddïant hwy ‡ troſto, [p] gan ei enneinio ef ag olew yn enw 'r Arglwydd:

a Rhuf. 7. 23. Gal. 5. 17. 1 Pet. 2. 11.
‡ *Iladd.*
b Iob 27. 9. & 35. 12. Pſal. 18. 41. Eſay 1. 15. Jer. 11. 11. Zech. 7. 13.
c Pſ. 66. 18. 1 Ioa 3. 22. & 5. 14.
d Pſ. 73. 27.
e 1 Ioa 2. 15.
f Ioa 15. 19. & 17. 14. Gal. 1. 10.
* Edrych Gen. 6. 5. & 8. 21. Nu. 11. 29. Dih. 21. 10.
g Pſa. 138. 6. Dih. 3. 34. 1 Pet. 5. 5.
h Eph. 4. 27. 1 Pet. 5. 9.
i 2 Chr. 15. 2.
k Eſay 1. 16.
l Pen. 1. 8.
m Mat. 5. 4.
n Luc 14. 11. & 18. 14.
1 Pet. 5. 6.
o Mat. 7. 1. Luc 6. 37. Rhuf. 2. 1. Iac 4. 11.
p Rhu. 14. 4.
q Dih. 27. 1. Luc 12. 18.
‡ *Felly.*
r Iob 7. 7. Edrych Pen. 1. 10.
ſ Act. 18. 21. 1 Cor. 4. 19.
‡ *byddwn fyw ac a wnawn.*
t 2 Cor. 5. 6.
u Luc 12. 47. Ioan 9. 41. Rhuf. 1. 20, 21, 32, & 2. 27, 18, 23.
‡ *Felly.*
a Dih. 11. 28. Luc 6. 24. 1 Tim. 6. 9.
b Mat. 6. 20.
‡ *i chwi.*
c Rhuf. 2. 5.
d Lef. 19. 13.
e Deu. 24. 15.
f Luc 16. 19, 25.
g Deu. 11. 14.
‡ *roddoch ochenaid ar ei gilydd.*
h Mat. 24. 33.
i Mat. 5. 10, 11.
‡ *cyfrif.*
k Iob 1. 21, 22.
l Iob 42. 12.
m Nu. 14. 18. Pſa. 103. 8.
n Mat 5. 34.
o Eph. 5. 18. Col. 3. 16.
p Mar 6. 13. & 16. 18.
‡ *neu fe bon.*

15 A gweddi 'r ffydd a iachâ 'r claf, a'r Arglwydd a'i cyſyd ef i ſynu; ac o's bydd wedi gwneuthur pechodau, hwy a feddeuir iddo.

16 Cyffeſſwch eich camweddau bawb i'w gilydd, a gweddïwch tros ei gilydd, ſel i'ch iachaër. [q] Llawer a ddichon taer-weddi y cyfiawn.

17 Elias oedd ddyn [r] yn rhaid iddo ddioddef ſel ninnau, ac [ſ] mewn gweddi *eſe* a weddiodd na byddai law; ac ni bu glaw ar y ddaiar dair blyneedd a chwe mîs.

18 Ac *eſe* [t] a weddïodd drachefn, a'r nef a roddes law, a'r ddaiar a ddug ei ffrwyth.

19 Fy mrodyr, [u] od aeth neb o honoch ar gyfeiliorn oddïwrth y gwirionedd, a throi o ryw un ef;

20 Gwybydded y bydd i'r hwn a drôdd bechadur oddïwrth gyfeiliorni ei ffordd, [x] gadw enaid rhag angau, a [y] chuddio lliaws o bechodau.

q Pſa. 10.17 & 34.15,18. & 145. Dih. 15.29. & 28.9. Ioan 9.31. 1Ioan 3.22.
r Act. 14.15
ſ 1Bre. 17.1.
t 1Bren. 18. 42,45.
u Mat. 18.15
x Rhu. 11.14 1Cor. 9.22. 1Tim. 4.16.
y Dih. 10.12 1 Pet. 4 8.

Epiſtol cyntaf cyffredinol PETR yr Apoſtol.

PENNOD I.

1 Y mae eſe yn bendithio Duw am ei amryw rhâd yſprydol: 10 Gan ddangos nad ydyw yr iechydwriaeth ynGhriſt beth newŷdd, eithr peth a brophwydwyd am dano er yſtalm. 13 Cyngor i fyw yn ddïwiol, gan eu bod hwy wedi eu geni o newŷdd trwy air Duw.

a Ioan 7.35 Iago 1.1.
b Rhu. 8.29
c 2 Thef. 2. 13.
d Heb 12.24
e Rhuf. 1.7. 2 Petr 1.2.
f 2 Cor. 1.3. Eph. 1. 3.
g Ioan 3.3,5 Iago 1.18.
h 1Cor. 15. 20.
i Col. 1.5.
‡ *mi.*
k Ioſ 10.28, 29. & 17. 11, 12,15. Judas 1.
‡ *ydym.*
l 2Cor. 4. 17.
m Iago. 1. 2
n Pen. 4. 12.
o Dih. 17.3. Zech. 13.9.
p 1Ioan 4.20.
q Ioſ 20.29 2 Cor. 5.7. Heb. 11.1,27
r Gē. 49. 10. Dan. 2.44. Hag. 2.8. Zech. 6.12. Mat. 13.17. Luc. 10.24.

PEtr, Apoſtol Ieſu Griſt, at y dieithriaid [a] ſy ar walgar ar hŷd Pontus, Galatia, Cappadocia, Aſia, a Bithynia,

2 Etholedigion [b] yn ôl rhagwybodaeth Duw Tâd, [c] trwy ſancteiddiad yr Yſpryd, i ufudd-dod a [d] thaenelliad gwaed Ieſu Griſt: [e] Grâs i chwi a heddwch a amlhaër.

3 [f] Bendigedig *fyddo* Duw a Thâd ein Harglwydd Ieſu Griſt, yr hwn yn ôl ei fawr drugaredd [g] a'n hadgenhedlodd ni i obaith bywiol [h] trwy adgyfodiad Ieſu Griſt oddïwrth y meirw,

4 I etifeddiaeth anllygredig, a dihalogedig, a di-ddiflannedig, ac [i] ynghadw yn y nefoedd i ‡ chwi,

5 [k] Y rhai trwy allu Duw ‡ ydych gadwedig trwy ffydd i iechydwriaeth, parod i'w datcuddio yn yr amſer diweddaf.

6 Yn yr hyn yr ydych yn mawr-lawenhau, er eich bod [l] ychydig yr awron (o's rhaid yw) [m] mewn triſtwch, trwy amryw brofedigaethau:

7 Fel y caffer [n] profiad eich ffydd chwi, yr hwn ſydd werthfawrufach nâ'r aur colladwy, cŷd [o] profer ef trwy dân, er mawl, ac anrhydedd, a gogoniant, yn ymddangoſiad Ieſu Griſt:

8 [p] Yr hwn, er na's gwelſoch, yr ydych yn ei garu; [q] yn yr hwn heb fod yr awron yn *ei* weled, ond yn credu, yr ydych yn mawr-lawenhau â llawenydd annhraethadwy a gogoneddus:

9 Gan dderbyn diwedd eich ffydd, *ſef* iechydwriaeth eich eneidiau.

10 [r] Am yr hon iechydwriaeth yr ymofynnodd, ac y manwl-chwiliodd y prophwydi, y rhai a brophwydaſant am y grâs a *ddeuai* i chwi:

11 Gan chwilio pa *brŷd* neu pa ryw amſer, yr oedd [ſ] Yſpryd Chriſt yr hwn oedd yn ddynt, yn ei yſpyſu, pan oedd eſe yn rhagdyſtiolaethu [t] dioddefaint Chriſt, a'r gogoniant ar ôl hynny.

12 [u] I'r rhai y datcuddiwyd [x] nad iddynt hwy eu hunain, ond i ni yr oeddynt yn ‡ gweini *yn* y pethau a ſynegwyd yn awr i chwi gan y rhai a efangylaſant i chwi [y] trwy 'r Yſpryd glân, yr hwn a ddanfonwyd o'r nef; [z] ar yr hyn *bethau* y mae 'r Angylion yn chwennychu edrych.

13 O herwŷdd pa ham, [a] gan wregyſu lwynau eich meddwl, [b] bod yn ſobr, gobeithiwch yn berffaith am y grâs a ddygir i chwi yn datcuddiad Ieſu Griſt:

14 Fel plant ufudd-dod, heb gyd-ymagweddu â'r trachwantau o'r blaen [c] yn eich anwybodaeth:

15 Eithr megis y mae y neb a'ch galwodd chwi yn ſanctaidd, byddwch chwithau hefyd ſanctaidd ym mhob ymarweddiad;

16 Oblegid y mae 'n 'ſgrifennedig, [d] Byddwch ſanctaidd; canys ſanctaidd ydwyf fi.

17 Ac o's ydych yn galw ar y Tâd, [e] yr hwn ſydd heb dderbyn wyneb yn barnu yn ôl gweithred pob un, [f] ymddygwch mewn ofn tros amſer eich [g] ymdeithiad:

18 Gan wybod [h] nad â phethau llygredig, megis arian neu aur, i'ch prynnwyd oddïwrth eich ofer ymarweddiad, [i] *yr hon a gamſoch* trwy draddodiad y tadau;

19 Eithr [k] â gwerthfawr waed Chriſt, [l] megis oen diſeius a difrycheulyd:

20 [m] Yr hwn yn wîr a ‡ rag-ordeiniwyd cyn ſylfaenu y byd, eithr a eglurwyd [n] yn yr amſeroedd diweddaf er eich mwyn chwi;

21 Y rhai ydych trwyddo ef yn credu yn Nuw, [o] yr hwn a'i cyfododd ef oddïwrth y meirw, ac [p] a roddodd iddo ef ogoniant, fel y byddai eich ffydd chwi a'ch gobaith yn Nuw,

22 Gwedi [q] puro eich eneidiau, gan ufuddhau i'r gwirionedd trwy 'r Yſpryd, [r] i frawdgarwch diragrith, cerwch ei gilydd o galon bur yn helaeth:

23 [ſ] Wedi eich ail-eni, nid o hâd llygredig, eithr anllygredig, [t] trwy air Duw, *yr hwn ſydd* yn byw, ac yn parhau yn dragywydd.

24 Canys [u] pob cnawd fel glâſ-welltyn

f 1Pet. 1 11.
g Rhu. 22.6. Eſa 53.3. &c. Luc 24.26. a Dan. 9 24 &c. 11 9. 13. b Heb. 12. 2. 13. 39. ‡ *yn y pethau.*
i Act. 2.4. 2 Eph. 3.10
a Luc 12.35 Eph. 6.14.
b Luc 21.34. Rhu. 13.13 1 Thef. 5.6.
c Eſa. 27.30.
d Lef. 11.44. & 19.2. & 20. 7. e Deu. 10.17 Act 10. 34. Rhuf. 2. 11.
f 2Cor. 7.1. Phil. 2. 12.
g 2Cor. 5.6. Heb. 11.13. h 1Cor. 6.20 & 7. 23.
i Eze. 20.18.
k Heb. 9. 12, 14. Dat. 5.9.
l Exo. 12.5. Ioan 1.29, 36. 1 Cor. 5.7.
m Rhu. 3.25 Dat. 13.8. ‡ *ragwybuſ.*
n Gal. 4.4. Eph. 1.10. Heb. 1. 2.
o Act. 2. 24. p Phil. 2. 9. q Act. 15.9. r Rhu. 12.10 1 Tim. 1.5. Heb. 13.1. Pen. 2.17.
ſ Ioan 1.13 & 3. 5. t Iag. 1.18. 1 Ioan 3.9.
u Eſa. 40.6. Iago 1.10.

yw, a holl ogoniant dyn fel blodeuyn y glâſwelltyn: gwywodd y glâſ-welltyn, a'i flodeuyn a ſyrthiodd:

25 Eithr gair yr Arglwydd ſydd yn aros yn dragywydd: a hwn yw 'r gair a bregethwyd i chwi.

PEN. II.

1 *Y mae efe yn eu cynghori na wnelont ddim yn erbyn cariad:* 4 *ac yn dangos mai Chriſt ydyw 'r ſylfaen yr adeiladwyd hwynt arno:* 11 *ac yn dymuno arnynt ymgadw rhag chwantau cnawdol:* 13 *a bod yn ufudd i ſwyddogion.* 18 *Ac y mae yn dyſgu i weiſion ufuddhau i'w meiſtred,* 20 *a bod yn ddioddefgar wrth eſampl Chriſt, er eu bod yn cael cam.*

[a] Eph. 4. 22, 25. Col. 3. 8. Heb. 12. 1.

[a] VVEdi rhoi heibio gan hynny bob drygioni, a phob twyll, a rhagrith, a chynfigen, a phob gogan-air,

‡ *y rhe ſymol a'r ddwyd laeth.*

2 Fel rhai bychain newŷdd-eni, chwennychwch ‡ ddidwyll laeth y gair, fel y cynnyddoch trwyddo ef:

[b] Pſal. 34. 8.

3 O's [b] profaſoch fod yr Arglwydd yn dirion.

4 At yr hwn *yr ydych* yn dyfod *megis* at faen

[c] Pſ. 118. 22.

bywiol, [c] a wrthodwyd gan ddynion, eithr etholedig gan Dduw, *a* gwerthfawr.

[d] Eph. 2. 21, 22.

5 [d] A chwithau megis meini bywiol ydych

[e] Heb. 3. 6.

wedi eich adeiladu [e] yn dŷ yſprydol, [f] yn offeiriadaeth ſanctaidd, i offrymmu aberthau [g] yſprydol, [h] cymmeradwy gan Dduw trwy Ieſu Griſt.

[f] Eſay 61. 6. & 66. 21. Ad. 9. [g] Hoſ. 14. 2. Mal. 1. 11. Rhuf. 12. 1. Heb. 13. 15, 16. [h] Pen. 4. 11.

6 O herwŷdd pa ham y cynnhwyſir yn yr yſgrythyr, * Wele, yr wyf yn goſod yn Sïon

[*] Eſa. 28. 16.

ben-conglfaen, etholedig, *a* gwerthfawr: a'r hwn a grêd ynddo, ni's gwradwyddir.

‡ *werthfawr.* † *rhai nid ydynt yn credu.*

7 I chwi gan hynny y rhai ydych yn credu, *y mae* yn ‡ urddas: eithr i'r † anufuddion, [i] y maen a wrthododd yr adeilad-wŷr, hwnnw a wnaed yn ben y gongl,

[i] Pſ. 118. 22. [k] Eſay 8. 14. Luc 2. 34. Rhuf. 9. 33. [l] 1 Cor. 1. 23. [m] Ex. 9. 16. Rhuf. 9. 22. 1 Theſ. 5. 9. Judas 4.

8 [k] Ac yn faen tramgwydd, ac yn graig rhwyſtr [l] i'r rhai ſy yn tramgwyddo wrth y gair, gan fod yn anufudd: [m] i'r hwn beth yr ordeiniwyd hwynt hefyd.

[n] Ex. 19. 5, 6. Dat. 1. 6. & 5. 10. [o] Eph. 5. 8. Col. 1. 13.

9 Eithr chwychwi *ydych* rywogaeth etholedig, [n] brenhinol offeiriadaeth, cenedl ſanctaidd, pobl briodol *i Dduw*; fel y mynegoch rinweddau yr hwn a'ch galwodd allan o [o] dywyllwch i'w ryfeddol oleuni ef:

[p] Hoſ. 1. 9, 10. & 2. 23. Rhuf. 9. 25, 26.

10 [p] Y rhai gynt nid *oeddych* bobl, ond yn awr *ydych* bobl i Dduw: y rhai ni chawſech drugaredd, ond yr awron a gawſoch drugaredd.

[q] 1 Chron. 29. 15. Pſal. 39. 12. & 119. 19. Pen. 1. 17. [r] Rhu 13. 14 [ſ] Iago 4. 1. [t] 2 Cor. 8. 21 Pen. 3. 16.

11 Anwylyd, yr wyf yn attolwg *i chwi* [q] megis dieithriaid a phererinion, [r] ymgedwch oddiwrth chwantau cnawdol, [ſ] y rhai ſy yn rhyſela yn erbyn yr enaid;

[u] Mat 5. 16.

12 [t] Gan fod a'ch ymarweddiad yn oneſt ymmyſg y Cenhedloedd: fel, lle maent yn eich goganu megis drwg-weithredwŷr, [u] y gallont o herwŷdd eich gweithredoedd da a welant, ogoneddu Duw yn nydd yr ymweliad.

[x] Rhu. 13. 1 Tit. 3. 1.

13 [x] Ymddaroſtyngwch oblegid hyn i bob dynol ordinhâd, o herwŷdd yr Arglwydd: pa un bynnag ai i'r brenin, megis goruchaf;

[y] Rhu 13. 4. [z] Rhu. 13. 3.

14 Ai i'r llywiawd-wŷr, megis trwyddo ef wedi eu danſon [y] er dïal ar y drwg-weithredwŷr, a [z] mawl i'r gweithredwŷr da.

15 Canys felly y mae ewyllys Duw, fod i chwi [a] trwy wneuthur daioni oſtegu anwybodaeth dynion ffolion:

[a] Tit. 2. 8.

16 [b] Megis yn rhyddion, ac nid â rhyddid gennych megis cochl malis, eithr fel [c] gwaſanaeth-wŷr Duw.

[b] Gal 5. 1, 13 [c] 1 Cor. 7. 22

17 [d] Perchwch bawb. [e] Cerwch y brawdoliaeth. [f] Ofnwch Dduw. Anrhydeddwch y brenin.

[d] Rhuf. 12. 10. Phil. 2. 3. [e] Pen. 1. 22. [f] Mat. 22. 21

18 [g] Y gweiſion, *byddwch* ddaroſtyngedig gyd-a phob ofn i'ch meiſtred, nid yn unig i'r *rhai* da a chyweithas, eithr i'r *rhai* anghyweithas hefyd.

[g] Eph. 6. 5.

19 Canys hyn ſydd [b] ‡ rafol, o's yw neb o herwŷdd cydwybod i Dduw yn dwyn triſtwch, gan ddioddef ar gam.

[b] Mat. 5. 10. ‡ *râs*, neu, *ddiolch.*

20 Oblegid 'pa glôd *yw*, o's pan bechoch a chael eich cernodio, y byddwch dda eich ammynedd? eithr o's a chwi yn gwneuthur yn dda, ac yn dioddef, y byddwch dda eich ammynedd, hyn *ſydd* ‡ rafol ger bron Duw.

[i] Pen. 3. 14. & 4. 14, 15. ‡ *râs*, neu, *ddiolch*

21 Canys [k] i hyn i'ch galwyd hefyd: oblegid [l] Chriſt yntef a ddioddefodd troſom ni, [m] gan adel i ‡ ni eſampl, fel y canlynech ei ôl ef:

[k] Mat. 16. 24 [l] 1 Theſ. 3. 3. [l] Pen. 3. 18. [m] Ioã 13. 15 ‡ Neu, *chwi.*

22 [n] Yr hwn ni wnaeth bechod, ac ni chaed twyll yn ei enau:

[n] Eſa. 53. 9. 2 Cor. 5. 21.

23 [o] Yr hwn pan ddifenwyd, ni ddifenwodd dracheſn, pan ddioddefodd ni fygythiodd; eithr rhoddodd ar y neb fydd yn barnu yn gyfiawn.

[o] Mat. 27. 39 Ioã 8. 48, 49

24 [p] Yr hwn, ei hun a ddûg ein pechodau ni yn ei gorph ar y pren; [q] fel gwedi ein marw i bechodau, y byddem byw i gyfiawnder: [r] trwy gleiſiau yr hwn yr iachâwyd chwi.

[p] Eſay 53. 4. Heb. 9. 28. [q] Rhuf. 6. 2, 11. & 7. 6. [r] Eſay 53. 5.

25 Canys [ſ] yr oeddych megis defaid yn myned ar gyfeiliorn: eithr yn awr chwi a ddychwelwyd [t] at Fugail ac Eſgob eich eneidiau.

[ſ] Eſay 53. 6. [t] Ezr. 34. 23 & 37. 24. Ioan 10. 11. Heb. 13. 20.

PEN. III.

1 *Y mae yn dyſgu i wŷr a gwragedd eu dylêd i'w gilydd;* 8 *yn annog pawb i undeb a chariad;* 14 *ac i ddioddef erlid;* 19 *ac yn adrodd daioni Duw i'r hên ſyd gynt.*

YR un ffunyd [a] *bydded* y gwragedd oſtyngedig i'w gwŷr priod; fel od oes rhai heb gredu i'r gair, [b] y galler trwy ymarweddiad y gwragedd, [c] eu hynnill hwy heb y gair,

[a] Eph. 5. 22. Col. 3. 18. Tit. 2. 5. [b] 1 Cor. 7. 16. [c] Mat. 18. 15 1 Cor. 9. 19--22.

2 Wrth edrych ar eich ymarweddiad diwair chwi ynghŷd ag ofn.

[d] 1 Tim 2. 9 Tit. 2. 3.

3 [d] Trwſiad y rhai bydded nid yr un oddiallan, o blethiad gwallt, ac amgylch-oſodiad aur, neu wiſgad dillad;

4 Eithr *bydded* [e] cuddiedig ddyn y galon, mewn anllygredigaeth yſpryd addfwyn a llonydd, yr hwn ſydd ger bron Duw yn werthfaw

[e] Pſa 45. 13. Rhuf. 2. 29. & 7. 22. 2 Cor. 4. 16.

5 Canys felly gynt yr oedd y gwragedd ſanctaidd hefyd, y rhai oedd yn gobeithio yn Nuw, yn ymdrwſio, gan fod yn ddaroſtyngedig i'w gwŷr priod;

6 Megis yr ufuddhâodd Sara i Abraham, [f] gan ei alw ef yn arglwydd: ‡ merched yr hon ydych chwi, tra fyddoch yn gwneuthur yn dda, ac heb ofni dim dychryn.

[f] Gê. 18. 12. ‡ Gr. *plant.*

7 [g] Y gwŷr yr un ffunyd, cyd-gyfannedd-wch â hwynt yn ôl gwybodaeth, gan roddi parch i'r wraig, [h] megis i'r lleſtr gwannaf, fel rhai ſy gyd-etifeddion gràs y bywyd; [i] rhag rhwyſtro eich gweddïau.

[g] 1 Cor. 7. 3. Eph. 5. 25. Col. 3. 19. [h] 1 Cor. 12. 23. [i] Pdrych Job 42. 8. Mat. 5. 24. & 18. 19.

8 Am

8 Am ben hyn, [k] *byddweh* oll yn un-fryd, yn cyd-oddef *â'i gilydd*, yn caru ‡fel brodyr, yn drugarogion, yn fwynaidd:

9 [l] Nid yn talu drwg am ddrwg, neu ſenn am ſenn: eithr yngwrthwyneb, yn bendithio; gan wybod mai i hyn i'ch galwyd [m] fel yr etifeddoch fendith.

10 Canys [n] y neb a ewyllyſio hoffi bywyd, a gweled dyddiau da, attalied ei dafod oddiwrth ddrwg, a'i wefuſau rhag adrodd twyll.

11 [o] Gocheled y drwg, a gwnaed y da; ceiſied heddwch, a dilyned ef.

12 Canys *y mae* llygaid yr Arglwydd ar y rhai cyfiawn, a'i gluſtiau ef tu-ag at eu gweddi hwynt: eithr *y mae* wyneb yr Arglwydd yn erbyn y rhai ſy yn gwneuthur drwg.

13 A phwy a'ch dryga chwi, o's byddwch yn dilyn yr hyn ſydd dda?

14 [p] Eithr o bydd i chwi hefyd ddioddef o herwŷdd cyfiawnder, dedwŷdd *ydych*: ond [q] nac o nwch rhag eu hofn hwynt, ac na'ch cynnhyrfer;

15 Eithr ſanctteiddiwch yr Arglwydd Dduw yn eich calonnau: a [r] *byddwch* barod bob amſer i atteb i bob un a ofynno i chwi reſwm am y gobaith ſydd ynoch, gyd-ag addfwynder ‡ac ofn:

16 [ſ] A chennych gydwybod dda: fel yn yr hyn y maent yn eich goganu megis drwg-weithredwŷr, y cywilyddio y rhai ſydd yn beio ar eich ymarweddiad da chwi ynGhriſt.

17 Canys gwell *ydyw*, o's ewyllys Duw a'i mynn, i chwi ddioddef yn gwneuthur daioni, nag yn gwneuthur drygioni.

18 Oblegid Chriſt hefyd [t] unwaith a ddioddefodd tros bechodau, y Cyfiawn tros yr anghyfiawn; fel y dygai ni at Dduw, [u] wedi ei farwolaethu yn y cnawd, eithr ei fywhau yn yr Yſpryd:

19 Trwy'r hwn yr aeth efe hefyd ac [x] a bregethodd i'r yſprydion yngharchar;

20 [y] Y rhai a fu gynt anufudd, pan un-waith yr oedd hîr-ammynedd Duw yn aros yn nyddiau Noë, tra [z] y darperid yr arch, [a] yn yr hon ychydig, ſef wŷth enaid, a achubwyd trwy ddwfr.

21 [b] Cyffelybiaeth cyf-attebol i'r hwn, ſydd yr awron yn ein hachub ninnau, *ſef* bedydd, (nid bwrw ymaith fudreddi y cnawd, eithr ymatteb cydwybod dda tu-ag at Dduw) trwy adgyfodiad Ieſu Griſt:

22 Yr hwn ſydd [c] ar ddeheu-law Duw, wedi myned i'r nef, a'r [d] Angylion a'r awdurdodau a'r galluoedd wedi eu daroſtwng iddo.

PEN. IV.

1 *Y mae yn eu hannog hwy i beidio â phechu, trwy eſampl Chriſt, a thrwy yſtyried fod diwedd pob peth yn pwyſo yn agos.* 12 *Y mae yn eu cyſſuro yn erbyn erlid.*

AM hynny, gan ddioddef o Griſt troſom ni yn y cnawd, chwithau hefyd byddwch wedi eich arfogi â'r un meddwl: oblegid [a] yr hwn a ddioddefodd yn y cnawd, a beidiodd â phechod;

2 [b] Fel na byddo mwyach [c] fyw i chwantau dynion, ond i ewyllys Duw, tros yr amſer ſydd yn ôl yn y cnawd.

3 Canys digon i ni [d] yr amſer a aeth heibio o'r enioes [e] i weithredu ewyllys y Cenhedloedd, gan rodio mewn trythyllwch, trachwantau, meddwdod, cyfeddach, ‡ diotta, a ffiaidd eulyn-addoliad:

4 Yn yr hyn y maent yn ddieithr [f] yn eich cablu chwi, am nad ydych yn cyd-redeg gyd-a hwynt i'r unrhyw ormod rhyfedd:

5 Y rhai a roddant gyfrif i'r hwn ſydd barod [g] i farnu y byw a'r meirw.

6 Canys er mwyn hynny [h] yr efangylwyd i'r meirw hefyd, fel y bernid hwy yn ôl dynion yn y cnawd, ac y byddent fyw yn ôl Duw yn yr yſpryd.

7 Eithr [i] diwedd pob peth a neſſâodd: [k] am hynny byddwch ſobr, a gwiliadwrus i weddiau.

8 Eithr o flaen pob peth *bydded* gennych gariad ‡ helaeth tu-ag at ei gilydd: canys [l] cariad a guddia liaws o bechodau.

9 *Byddwch* [m] letteugar y naill i'r llall, [n] heb rwgnach.

10 [o] Pob un megis y derbynniodd rodd, cyfrennwch â'i gilydd, [p] fel daionus orchwylwŷr [q] amryw râs Duw.

11 [r] O's llefaru a wnâ neb, *llefared* megis ‡ geiriau Duw: o's gweini y mae neb, *gwnaed* megis o'r gallu y mae Duw yn ei roddi: fel [f] ym mhob peth y gogonedder Duw trwy Ieſu Griſt: [t] I'r hwn y byddo 'r gogoniant a'r gallu, yn oes oeſoedd. Amen.

12 Anwylyd, na fydded ddieithr gennwch am [u] y profiad tanllyd ſydd ynoch, yr hwn a wneir er profedigaeth i chwi, fel pe bai beth dieithr yn digwydd i chwi:

13 Eithr [x] llawenhewch, yn gymmaint a'ch bod [y] yn gyfrannogion o ddioddefiadau Chriſt; fel pan ddatcuddier ei ogoniant ef, y byddoch yn llawen, ac yn gorfoleddu.

14 [z] O's difenwir chwi er mwyn Enw Chriſt, gwŷnn eich byd: oblegid y mae Yſpryd y gogoniant, ac *Yſpryd* Duw yn gorphywys arnoch. Ar eu rhan hwynt yn wîr *efe* a geblir, ond ar eich rhan chwi *efe* a ogoneddir.

15 Eithr [a] na ddioddefed neb o honoch fel llofrudd, neu leidr, neu ddrwg-weithredŵr, neu fel un yn ymmyrreth â matterion rhai eraill:

16 Eithr o's fel Chriſtion, na fydded gywilydd ganddo; ond gogonedded Dduw yn hyn o ran.

17 Canys *daeth* yr amſer [b] i ddechreu o'r farn o dŷ Dduw: ac [c] o's *dechreu* hi yn gyntaf arnom ni, [d] beth *fydd* diwedd y rhai nid ydynt yn ‡ credu i Efengyl Duw?

18 [e] Ac o's braidd y mae 'r cyfiawn yn gadwedig, pa le yr ymddengys yr annuwiol a'r pechadur?

19 Am hynny y rhai hefyd ſy yn dioddef yn ôl ewyllys Duw, [f] gorchymynnant eu heneidiau *iddo ef*, megis i Greawdwr ffyddlon, gan wneuthur yn dda.

PEN.

---

[k] Rhu.12.16 & 15. 5. Phil. 3. 16.
‡ Neu, *y brodyr.*
[l] Dih.17.13. & 20. 22. Mat. 5. 39. Rhu.12.17. 1 Theſſ.5.15.
[m] Mat. 25. 34.
[n] Pſal. 34. 12, &c.
[o] Pſ. 37. 27. Eſay 1. 16.
[ſ] Ioan 11.
[p] Mat.5.10, 11, 12. Pen. 4. 14.
[q] Eſay 8. 12, 13. Jer. 1. 8.
[r] Pſ 119.46. Act. 4. 8.
‡ *a pharch.*
[ſ] Pen. 2.12.
[t] Rhu. 5 6. Heb. 9. 26, 28.
[u] Rhuf. 1.4. 2 Cor.13.4.
[x] Pen. 4.6.
[y] Gen. 6. 3, 13.
[z] Heb. 11.7.
[a] Gen. 7. 7. & 8. 18. 2 Pet. 2. 5.
[b] Eph.5.26.
[c] Pſa.110.1. Eph.1.20, 21.
[d] Rhu.8.38.
[a] Rhuf.6.7.
[b] Rhu 14.7.
[c] Gal. 2.20.
[d] Eze.44.6. & 45.9.
[e] Eph.4.17.
‡ *ymyſfed.*
[f] Act. 13.45. & 18.6.
[g] Act. 10.42. 1 Cor. 15. 51, 52.
[h] Pen. 3. 19.
[i] Rhu.13.11. Phil. 4. 5.
[k] 1 Pet. 3.9, 11. Mat.26.41 Col. 4. 2. Pen. 5. 8.
‡ *gwyliwch.*
[l] Dih.10.12. Iago 5. 20.
[m] Rhu. 12. 10.
[n] Heb. 13. 2.
[o] Phil 2.14.
[p] Rhu.12.6. Mat.25.14. Luc 12.42.
[q] 1 Cor.4.1. Tit. 1. 7.
[r] 1 Cor.10.4. Eph. 4. 11. Rhuf. 12. 6, 7, 8.
‡ *Oracles.*
[ſ] Eph. 5.20. Pen. 2. 5.
[t] 1 Tim.6.16
[u] 1 Cor.3.13. Pen. 1. 7.
[x] Act. 5.41.
[y] 2 Cor.4.10. Col. 1. 24. 2 Tim.2.10 Dat. 1. 9.
[z] Mat.5.11. Pen. 2. 20. & 3. 14.
[a] Pen.2.20.
[b] Eſay 10.12. Jer. 25. 29. & 49. 12. Mal. 3. 5.
[c] Luc 23.31.
[d] Luc 10. 12, 14.
‡ *ufuddiaw.*
[e] Dih. 11. 31.
[f] Pſa. 31. 5. Luc 23. 46.

PEN. V.

1 *Y mae yn annog yr Henuriaid i borthi defaid Christ:* 5 *a'r ieuainge i ufuddhau:* 8 *A phawb i milied, ac i fod yn ſobr, ac yn ddïanwadal yn y ffydd:* 9 *Ac i wrthwynebu y cythraul, y gwrthwynebwr creulon.*

YR Henuriaid ſy yn eich plith, attolwg iddynt yr ydwyf fi, yr hwn *wyf* [a] gyd-henuriad, a [b] thyſtio ddioddefiadau Christ, yr hwn hefyd *wyf* [c] gyfrannog o'r gogoniant a ddatcuddir,

2 [d] Porthwch braidd Duw, ‡ yr hwn ſydd yn eich plith, gan fwrw golwg arnynt nid trwy gymmell, eithr yn ewyllyſgar; [e] nid er mwyn budr-elw, eithr o barodrwydd meddwl;

3 Nid fel rhai [f] yn tra-arglwyddiaethu ar [g] etifeddiaeth *Dduw*, ond [h] gan fod yn eſamplau i'r praidd.

4 A phan [i] ymddangoſo y Pen-bugail, chwi a gewch dderbyn anniſſannedig [k] goron y gogoniant.

5 Yr un ffunyd yr ieuainge, byddwch oſtyngedig i'r Henuriaid. A *byddwch* [l] bawb yn oſtyngedig i'w gilydd, ac ymdrwſiwch oddifewn â goſtyngeiddrwydd: oblegid [*] y mae Duw yn gwrthwynebu y beilchion, ac yn rhoddi grâs i'r rhai goſtyngedig.

6 [m] Ymddaroſtyngwch gan hynny tan alluog law Dduw, fel i'ch derchafo mewn amſer cyfaddas:

7 [n] Gan fwrw eich holl ofal arno ef; canys y mae efe yn gofalu troſoch chwi.

8 [o] Byddwch ſobr, gwiliwch: oblegid y mae [p] eich gwrth-wynebwr diafol, megis llew rhuadwy, yn rhodio oddi-amgylch, gan geiſio y neb a allo ei lyngcu.

9 [q] Yr hwn gwrthwynebwch yn gadarn yn y ffydd, gan wybod fod yn cyflawnu yr un blinderau yn eich ‡ brodyr, y rhai ſydd yn y byd.

10 A Duw pob grâs, yr hwn a'ch galwodd chwi i'w dragywyddol ogoniant † trwy Grift Ieſu, wedi i chwi ddioddef [r] ychydig, [ſ] a'ch perffeithio chwi, a'ch cadarnhâo, a'ch cryfhâo, a'ch ſefydlo.

11 [t] Iddo ef *y byddo* y gogoniant, a'r gallu, yn oes oeſoedd. Amen.

12 Gyd-a Silfanus brawd ffyddlon i chwi (fel yr wyf yn tybied) [u] yr 'ſgrifennais ar ychydig *eiriau*, gan gynghori a thyſtiolaethu mai gwîr râs Duw yw yr hwn yr ydych yn ſefyll ynddo.

13 Y mae 'r *Eglwys* ſydd yn Babilon, yn gydetholedig *â chwi*, yn eich annerch; a [x] Marcus fy mâb i.

14 [y] Annherchwch ei gilydd â chuſan cariad. Tangneddyf i chwi oll, y rhai ydych yn Ghrift Ieſu. Amen.

a Phil. 1. 9.
b Luc 24. 48.
c Rhu. 8. 17, 18. Dat. 1. 9.
d Act. 20. 28. ‡ *hyd y gallech.*
e 1 Tim. 3. 3, 8. Tit. 1. 7.
f Mat. 20. 25, 26. 1 Cor. 3. 5. 2 Cor. 1. 24.
g Pſ. 33. 12. & 74. 2.
h Phil. 3. 17. 2 Theſ. 3. 9. 1 Tim. 4. 12. Tit. 2. 7. 1 Heb. 13. 20.
i 1 Cor. 9. 25. k Rhu. 12. 10. Eph. 5. 21.
* Iago 4. 6.
m Iag 4. 10.
n Pſa. 37. 5. & 55. 22. Doe. 12. 13. Mat. 6. 25. o Luc 21. 36. 1 Theſ. 5. 6. Pen. 4. 7.
p Job 1. 7. & 2. 2.
q Eph. 6. 11, 13. Iago 4. 7.
‡ *brawdoliaeth, yr hon ſydd.*
† *yn Ghrift Ieſu.*
r 2 Cor. 4. 17 Pen. 1. 6.
ſ Heb. 13. 21
t Pen. 4. 11. Dat. 1. 6.
u Heb. 13. 14
x Act. 12. 12, 25.
y Rhu. 16. 16 1 Cor. 16. 20 2 Cor. 13. 12 1 Theſ. 5. 26

Ail Epiſtol cyffredinol PETR yr Apoſtol.

PENNOD I.

1 *Y mae efe yn eu cadarnhau mewn gobaith o gynnydd grâs Duw:* 5 *ac yn eu hannog i wneuthur eu galwedigaeth yn ſiccr trwy ffydd a gweithredoedd.* 12 *Y mae yn ofalus i ddwyn hynny ar gof iddynt, gan wybod fod ei farwolaeth ef ei hun yn agos.* 16 *Y mae yn eu rhybuddio hwy i fod yn ddïanwadal yn ffydd Grift, gwîr Fâb Duw, trwy dyſtiolaeth yr Apoſtolion a welſant ei ogoniant ef, a thrwy dyſtiolaeth y Tâd, a'r prophwydi.*

SImon Petr, gwaſanaeth-wr ac Apoſtol Ieſu Grift, at y rhai a gawſant [a] gyffelyb werthfawr ffydd â ninnau, trwy gyfiawnder ein Duw ni, a'n Hachubwr Ieſu Grift:

2 [b] Grâs i chwi, a thangneddyf a amlhaër, trwy adnabod Duw, ac Ieſu ein Harglwydd ni,

3 Megis y rhoddes ei dduwiol allu ef i ni bob peth *a berthyn* i fywyd a duwioldeb, [c] trwy ei adnabod ef, yr hwn a'n galwodd ni ‡ i ogoniant a rhinwedd;

4 Trwy 'r hyn y rhoddwyd i ni addewidion mawr iawn a gwerthfawr; fel trwy y rhai hyn y byddech [d] gyfrannogion o'r duwiol anian, [e] wedi diangc oddiwrth y llygredigaeth *ſydd* yn y byd trwy drachwant.

5 A hyn yma hefyd, gan roddi cwbl-ddiwydrwydd, 'chwanegwch ‡ at eich ffydd rinwedd, ac † at rinwedd wybodaeth,

6 Ac ‡ at wybodaeth gymmedrolder, ac † at gymmedrolder ammynedd, ac ‡ at ammynedd duwioldeb,

7 Ac at dduwioldeb garedigrwydd brawdol, ac [f] at garedigrwydd brawdol cariad.

8 Canys o's yw y pethau hyn gennych, ac yn † aml hwynt, y maent yn peri na bôch na ſegur [g] na diffrwyth yngwybodaeth ein Harglwydd Ieſu Grift.

9 Oblegid yr hwn nid yw y rhai hyn ganddo, [h] dall ydyw, heb weled ym-mhell, wedi gollwng tros gof ei lanhau oddiwrth ei bechodau gynt.

10 O herwŷdd pa ham yn hyttrach, frodyr, byddwch ddiwyd [i] i wneuthur eich galwedigaeth a'ch etholedigaeth yn ſiccr: canys tra fôch yn gwneuthur y pethau hyn, ni lithrwch chwi ddim byth.

11 Canys felly yn helaeth y trefnir i chwi fynediad i mewn i dragywyddol deyrnas ein Harglwydd a'n Hachubwr Ieſu Grift.

a Rhu 1. 12 2 Cor. 4. 13. Tit. 1. 4.
b 1 Pet. 1. 2. Jud. 2.
c Ioan 17. 3. ‡ *trwy.*
d 2 Cor. 3. 18 Eph. 4. 24. Heb. 12. 10. 1 Ioan 3. 2.
e Pen. 2. 18, 20.
‡ *yn.*
† *mewn rhinwedd.*
‡ *mewn gwybodaeth.*
† *mewn cymmedrolder.*
‡ *mewn.*
f Gal. 6. 10. 1 Theſ. 3. 12 & 5. 15.
† *helaeth.*
g Tit. 3. 14.
h 1 Ioan 2. 9, 11.
i 2 Ioa 3. 10

12 O herwŷdd pa ham, [k] nid eſgeuluſaf eich coffau bob amſer am y pethau hyn, er eich bod yn eu gwybod, ac wedi eich ſiccrhau yn y gwirionedd preſennol.

13 Eithr yr ydwyf yn tybied *fod* yn iawn, tra fyddwyf yn [l] y tabernacl hwn, [m] eich cyffroi chwi, trwy ddwyn ar gôf *i chwi*;

14 [n] Gan wybod y bydd i mi ar frŷs roddi fy nhabernacl hwn heibio, megis ag yr yſpyſodd [o] ein Harglwydd Ieſu Griſt i mi.

15 Ac mi a wnâf fy ngoreu hefyd ar allu o honoch bob amſer, ar ôl fy ymadawiad i wneuthur coffa am y pethau hyn.

16 Canys nid gan ddilyn [p] chwedlau cyfrwys yr yſpyſaſom i chwi nerth a dyfodiad ein Harglwydd Ieſu Griſt, eithr [q] wedi gweled ei fawredd ef â'n llygaid.

17 Canys efe a dderbynniodd gan Dduw Tâd barch a gogoniant, pan ddaeth y cyfryw lef atto oddiwrth y mawr-ragorol ogoniant, [r] Hwn yw fy anwŷl Fâb i, yn yr hwn i'm bodlonwyd.

18 A'r llef yma, yr hon a ddaeth o'r nef, a glywſom ni, pan oeddym gyd-ag ef yn [ſ] y mynydd ſanctaidd.

19 Ac y mae gennym air ſiccraeh y prophwydi; yr hwn da y gwnewch fod yn dal arno, megis ar [t] ganwyll yn llewyrchu mewn lle tywyll, hyd oni wawrio 'r dydd, ac oni chodo 'r [u] ſeren ddydd yn eich calonnau chwi:

20 Gan wybod hyn yn gyntaf, [x] nad oes un brophwydoliaeth o'r yſgrythyr o ddeongliad priod.

21 Canys [y] nid trwy ewyllys dyn y daeth ‡ gynt brophwydoliaeth: eithr dynion ſanctaidd Duw a leſaraſant megis y cynnhyrfwyd hwy gan yr Yſpryd glân.

PEN. II.

1 *Y mae efe yn prophwydo am athrawon ffeilſion, ac yn dangos eu hanwiredd a'i dialedd hwy, a'i dilynŵyr: 7 oddiwrth y rhai y gwaredir y rhai duwiol, fel y gwaredwyd Lot o Sodom. 10 Y mae efe yn dangos yn helaethach gynneddfau y twyllwŷr annuwiol hynny, fel y galler eu hadnabod hwy yn haws, a'i gochelyd.*

Eithr [a] bu gau-brophwydi hefyd ym mhlith y bobl, megis ag [b] y bydd gau-athrawŏn yn eich plith chwithau, y rhai yn ddirgel a ddygant i mewn hereſiau dinyſtriol, a [c] chan wadu yr Arglwydd, [d] yr hwn a'u prynnodd hwynt, *ydynt* yn tynnu arnynt eu hunain ddinyſtr buan.

2 A llawer a ganlynant eu ‡ deſtryw hwynt, o herwŷdd y rhai y ceblir ffordd y gwirionedd:

3 Ac [e] mewn cybydd-dod trwy chwedlau gwneuthur, y gwnânt farſiandïaeth o honoch: [f] barnedigaeth y rhai er yſtalm nid yw ſegur, a'u colledigaeth hwy nid yw yn heppian.

4 Canys [g] onid arbedodd Duw 'r Angylion [h] a bechaſent, eithr [i] eu taflu *hwynt* i uffern, a'u rhoddi i gadwynau tywyllwch, i'w cadw i farnedigaeth;

5 Ac onid arbedodd efe yr hên fyd, eithr [k] Noë pregethŵr cyfiawnder a gadwodd efe ar ei wythfed, pan ddug efe y Diluw ar fyd y rhai anwir;

6 A [l] chan droi dinaſoedd Sodoma a Gomorrha yn lludw, a'u damnodd *hwy* â dymchweliad, [m] gan eu goſod yn eſampl i'r rhai a fyddent yn annuwiol;

7 Ac [n] a waredodd Lot gyfiawn, yr hwn oedd mewn gofid trwy anniwair ymarweddiad yr anwiriaid:

8 (Canys y cyfiawn *hwnnw* yn trigo yn eu myſg hwynt, [o] yn gweled ac yn clywed, ydoedd yn poeni ei enaid cyfiawn o ddydd i ddydd, trwy eu hanghyfreithlon weithredoedd *hwynt*)

9 [p] Yr Arglwydd a fedr wared y rhai duwiol rhag profedigaeth, a chadw y rhai anghyfiawn i ddydd y farn i'w poeni:

10 Ac yn bennaf [q] y rhai ſy'n rhodio ar ôl y cnawd mewn chwant afiendid, ac yn diyſtyru ‡ llywodraeth. Rhyſygus *ydynt*, cyndyn, nid ydynt yn arſwydo cablu urddas:

11 Lle nid yw 'r [r] Angylion, y rhai ſy fwy mewn gallu a nerth, yn rhoddi cablaidd farn yn eu herbyn hwynt ger bron yr Arglwydd.

12 Eithr y rhai hyn, [ſ] megis aniſeiliaid anrheſymmol uniaul, y rhai a wnaed i'w dal ac i'w difetha, a gablant y pethau ni wyddant oddiwrthynt, ac a ddifethir yn eu llygredigaeth eu hunain;

13 *Ac* a dderbyniaſant gyflog anghyfiawnder, a hwy yn cyfrif moethau † beunydd yn hyfrydwch. [t] Brychau a meſlau *ydynt*, yn ymddigrifo yn eu twyll eu hunain, [u] gan wledda gyd-a chwi;

14 A llygaid ganddynt yn llawn † godineb, ac heb ſedru peidio â phechod; yn llithio eneidiau anwadal: a chanddynt galon wedi ymgynnefino â chybydd-dra; plant y felldith;

15 Wedi gadel y ffordd uniawn, *hwy* a aethant ar gyfeiliorn, gan ganlyn ffordd [x] Balaam, *mâb* Boſor, yr hwn a garodd wobr anghyfiawnder;

16 Ond efe a gafodd gerydd am ei gamwedd: *aſſyn* fud arferol â'r iau, gan ddywedyd â llef ddynol, a waharddodd ynfydrwydd y prophwyd.

17 [y] Y rhai hyn ydynt ffynhonnau diddwfr, cymmylau a yrrid gan dymeſtl, i'r rhai y mae niwl tywyllwch ynghadw yn dragywydd.

18 Canys [z] gan ddywedyd chwyddedig *eiriau* gorwagedd, y maent hwy trwy chwantau 'r cnawd, *a* thrythyllwch, yn llithio y rhai [a] a ddïangaſai yn gwbl oddïwrth y rhai ſy yn byw ar gyfeiliorn:

19 Gan addo [b] rhydd-did iddynt, a hwythau eu hunain [c] yn waſanaeth-wŷr llygredigaeth: canys gan bwy bynnag y gorchfygwyd neb, i hwnnw hefyd yr aeth efe yn gaeth.

20 Canys [d] o's wedi iddynt [e] ddïangc oddïwrth halogedigaeth y byd, trwy adnabyddiaeth yr Arglwydd a'r Achubwr Ieſu Griſt, y rhwyſtrir hwy drachefn â'r pethau hyn, a'u gorchfygu, aeth diwedd y rhai hynny yn waeth nâ'i dechreuad.

21 Canys [f] gwell fuaſai iddynt, fod heb adnabod ffordd cyfiawnder, nag wedi ei hadnabod, troi oddïwrth y gorchymyn ſanctaidd, yr hwn a draddodwyd iddynt.

22 Eithr digwyddodd iddynt yn ôl y wîr ddihareb, [g] Y cî a ymchwelodd at ei chwydiad ei hun; a'r Hŵch wedi ei golchi, i'w hymdreiglfa yn y dom.

PEN. III.

Y mae efe yn eu ſiccrhau hwy am ddyfodiad Chriſt i'r farn, yn erbyn y gwatwarwŷr a ymreſymmai yn y gwrthwyneb: 8 *gan rybuddio y rhai duwiol i bryſuro eu hedifeirwch, o ran hîr-ammynedd Duw:* 10 *Ac y mae yn dangos pa fodd y dinyſtrir y byd:* 11 *Ac yn eu hannog hwy i ſanctеiddrwydd buchedd, trwy ddiſgwil hynny:* 15 *A hefyd i feddwl mai er mwyn eu hiechydwriaeth hwynt y mae Duw yn ddioddefgar, megis yr yſgrifennodd Paul atttynt.*

‡ *yn mhob un o'r ddau.*

YY ail Epiſtol hwn, anwylyd, yr ydwyf yn awr yn ei 'ſgrifennu attoch, ‡yn yr hwn [a] yr ydwyf yn cyffroi eich meddwl puraidd, trwy ddwyn ar gôf *i chwi*:

[a] 1 Pen. 1. 13.

2 Fel y byddo cofus gennych y geiriau a ragddywedwyd gan y prophwydi ſanctaidd, a'n gorchymyn ninnau, Apoſtolion yr Arglwydd a'r Iachawdwr:

[b] 1 Tim. 4. 1. 2 Tim. 3. 1. Judas 18.

3 [b] Gan wybod hyn yn gyntaf, y daw yn y dyddiau diweddaf watwar-wŷr, yn rhodio yn ôl eu chwantau eu hunain,

[c] Eſay 5. 19. Jer. 17. 15. Eze. 12. 22, 27.

4 Ac yn dywedyd, [c] Pa le y mae addewid ei ddyfodiad ef? canys er pan hunodd y tadau, y mae pob peth yn parhau ‡fel yr oeddynt o ddechreuad y creaduriaeth.

‡ *fel hyn.*

[d] Gen. 1. 6, 9. Pſal. 33. 6.

5 Canys y mae hyn yn ddïarwybod iddynt o'u gwîr-fodd, mai [d] trwy air Duw yr oedd y

[e] Pſa. 24. 2. & 136. 6.

nefoedd er yſtalm, a'r ddaiar [e] yn cyd-ſefyll o'r dwfr, a thrwy 'r dwfr.

[f] Gen. 7. 11.

6 [f] O herwŷdd pa ham y byd *a oedd* y pryd hynny, wedi ei orchguddio â dwfr, a ddifethwyd.

[g] Ad. 10.

7 Eithr [g] y nefoedd a'r ddaiar *ſy* yr awr hon, ydynt trwy 'r un gair wedi eu rhoddi i gadw

[h] 2 Theſ. 1. 8.

[h] i dân, erbyn dydd y farn, a diſtryw yr anwir ddynion.

[i] Pſa. 90. 4.

8 Eithr yr un peth hyn na fydded yn ddïarwybod i chwi, anwylyd, [i] fod un dydd gyd-a'r Arglwydd megis mîl o flynyddoedd, a mîl o flynyddoedd megis un dydd.

[k] Hab. 2. 3. Heb. 10. 37.

9 [k] Nid ydyw 'r Arglwydd yn oedi ei addewid, (fel y mae rhai yn cyfrif oed) ond [l] hîr-

[l] Eſa. 30. 18. [m] Eze. 18. 23, 32. & 33. 11.

ymarhöus yw efe tu-ag attom ni, [m] heb ewyllyſio bod neb yn golledig, ond [n] dyfod o bawb i ediſeirwch.

[n] 1 Tim. 2. 4.

[o] Mat. 24. 43. [p] 1 Theſ. 5. 2. Dat. 3. 3. & 16. 15. [q] Ioſ. 14. 12. Pſ. 102. 26. Eſay 51. 6. Mat. 24. 35. Rhuf. 8. 20. Dat. 20. 11. & 21. 1.

10 Eithr [o] dydd yr Arglwydd a ddaw megis lleidr y nôs, yn yr hwn [p] y nefoedd a ânt heibio gyd-a thwrwf, a'r ‡defnyddiau gan wîr wrês a doddant, a'r ddaiar a'r gwaith *a fyddo* ynddi a loſgir.

‡ *elementa.*

11 A chan ſod yn rhaid i hyn ei gŷd ymollwng, pa ryw fath ddynion a ddylech chwi fod, mewn ſanctaidd ymarweddiad a duwioldeb,

‡ *trwy.*

12 Yn diſgwil ac yn bryſſio at ddyfodiad dydd Duw, ‡yn yr hwn y nefoedd gan loſgi a ymollyngant, a'r ‡defnyddiau gan wîr wrês a doddant?

‡ *elementa.*

[q] Eſa. 65. 17. & 66. 22. Dat. 21. 1, 27.

13 Eithr [q] nefoedd newŷdd, a daiar newŷdd yr ydym *ni*, yn ôl ei addewid ef, yn eu diſgwil, yn y rhai y mae cyfiawnder yn cartrefu.

14 O herwŷdd pa ham, anwylyd, gan eich bod yn diſgwil y pethau hyn, gwnewch eich go-

[r] 1 Cor. 1. 8. Phil. 1. 10. 1 Theſ. 3. 13. & 5. 23. [ſ] Rhuf. 2. 4. Ad. 9.

reu [r] ar eich cael ganddo ef mewn tangneddyf, yn ddifrycheulyd, ac yn ddïargyoedd:

15 A chyfrifwch [ſ] hîr-ammynedd ein Harglwydd, yn iechydwriaeth; megis ag yr yſgrifennodd ein hanwŷl frawd Paul attoch chwi, yn ôl y doethineb a rodded iddo ef;

[t] Rhu 8. 19. 1 Cor. 15. 24. [u] 1 Theſ. 4. 15.

16 Megis yn ei holl epiſtolau hefyd, [t] yn lefaru ynddynt am y pethau hyn: Yn y rhai y mae rhyw bethau anhawdd eu deall, y rhai y mae yr annyſgedig a'r anwaſtad yn eu gŵyrdroi, megis yr yſgrythyrau eraill, i'w dinyſtr eu hunain.

[u] Mar. 13. 2.

17 Chwychwi gan hynny, anwylyd, a [u] chwi yn gwybod *y pethau hyn* o'r blaen, ymgedwch rhag eich arwain ymaith trwy amryfuſedd yr annuwiol, a chwympo o honoch oddïwrth eich ſiccrwydd eich hun.

18 Eithr cynnyddwch mewn grâs a gwybodaeth ein Harglwydd a'n Hiachawdwr Ieſu Griſt. Iddo ef *y byddo* gogoniant yr awr hon, ac ‡yn dragywyddol. Amen.

‡ *hyd ddiddiwedd dragywyddoldeb.*

Epiſtol

Epiſtol cyntaf cyffredinol I O A N yr Apoſtol.

PENNOD I.

1 *Y mae efe yn goſod allan berſon Chriſt, yn yr hwn y mae i ni fywyd tragywyddol, trwy gymdeithas â Duw.* 5 *Rhaid i ni ymroi i ſanctteiddrwydd buchedd, i dyſtiolaethu gwirionedd y gymdeithas honno, a'n ffydd; a hefyd i'n ſicrhau ein hunain o faddeuant pechodau, trwy farwolaeth Chriſt.*

a Ioan 1. 1. YR [a] hyn oedd o'r dechreuad, yr hyn a glywſom, yr hyn a welſom â'n llygaid, b yr hyn a edrychaſom arno, ac [c] a deimlodd ein dwylo am air y bywyd;

b Ioan 1.14. 2 Pet. 1.16. c Luc 24.39 Ioan 20.27.

d 1 Tim. 3. 16. 2 (Canys y bywyd [d] a eglurhâwyd, ac ni a welſom, ac ydym yn tyſtiolaethu, ac yn mynegi i chwi y bywyd tragywyddol, e yr hwn oedd gyd-a'r Tâd, ac a eglurhâwyd i ni)

e Ioan 1.1,2 3 Yr hyn a welſom ac a glywſom, yr ydym yn ei ſynegi i chwi, fel y caffoch chwithau hefyd gymdeithas gyd-a ni: a'n cymdeithas ni yn wîr *ſydd* gyd-a'r Tâd, a chyd-a'i Fâb ef Ieſu Griſt.

4 A'r pethau hyn yr ydym yn eu hyſgrifennu

f 2 Ioan 12. attoch, f fel y byddo eich llawenydd yn gyflawn.

g Pen. 3.11. 5 g A hon yw'r gennadwri a glywſom ganddo

b Ioan 1. 9. & 8. 12. & 9. 5. & 12.35,36. i Pen. 2.4. ef, ac yr ydym yn ei hadrodd i chwi, mai h goleuni yw Duw, ac nad oes ynddo ddim tywyllwch.

6 i O's dywedwn fod i ni gymdeithas ag ef, a rhodio yn y tywyllwch, celwyddog ydym, ac nid ydym yn gwneuthur y gwirionedd.

7 Eithr o's rhodiwn yn y goleuni, megis y

k 1Cor.6.11 Heb. 9.14. 1 Pet. 1. 19. mâe efe yn y goleuni, y mae i ni gymdeithas â'i gilydd, a k gwaed Ieſu Griſt ei Fâb ef ſydd yn ein glânhau ni oddiwrth bob pechod.

Dat. 1. 5. l 1 Bren. 8. 46. 2 Chron. 6. 36. Dih. 20. 9. Preg. 7. 20. Iago 3. 2. m Pſa. 32.5. Dih. 28.13. 8 l O's dywedwn nad oes ynom bechod, yr ydym yn ein twyllo ein hunain, a'r gwirionedd nid yw ynom.

9 m O's cyfaddefwn ein pechodau, ffyddlon yw efe a chyfiawn, fel y maddeuo i ni ein pechodau, ac i'n glanhâo oddiwrth bob anghyfiawnder.

10 O's dywedwn na phechaſom, yr ydym yn ei wneuthur ef yn gelwyddog, a'i air ef nid yw ynom.

PEN. II.

1 *Y mae efe yn eu cyſſuro hwy yn erbyn pechodau o wendid.* 3 *Adnabod Duw yn iawn yw cadw ei orchymynnion ef:* 9 *a charu ein brodyr:* 15 *ac na roddom ein ſerch ar y byd.* 18 *Rhaid i ni ochelyd twyllwŷr:* 20 *y rhai y mae y duwiol yn ddiogel oddiwrth eu twyll, trwy barhau yn y ffydd, ac mewn ſanctteiddrwydd buchedd.*

FY mhlant bychain, y pethau hyn yr wyf yn eu hyſgrifennu attoch, fel na phechoch. Ac o phecha neb, a y mae i ni Eiriolwr gyd-a'r Tâd, Ieſu Griſt y Cyfiawn:

a Rhuf. 8. 34. 1 Tim. 2. 5. Heb. 7.25. & 9. 24.

2 Ac b efe yw 'r ‡ iawn tros ein pechodau ni: ac nid tros yr eiddom ni yn unig, eithr c tros *beebodau* yr holl fyd.

b Rhuf.3.25. 2 Cor.5. 18. Pen. 4. 10. ‡ *cymmod.* c Ioſ 4. 42. Pen. 4.14.

3 Ac wrth hyn y gwyddom yr adwaenom ef, o's cadwn ni ei orchymynnion ef.

4 d Yr hwn ſydd yn dywedyd, Mi a'i hadwaen ef, ac heb gadw ei orchymynnion ef, celwyddog yw, a'r gwirionedd nid yw ynddo.

d Pen. 1, 6. & 4. 20.

5 Eithr e yr hwn a gadwo ei air ef, yn wîr f yn hwn y mae cariad Duw yn berffaith. g Wrth hyn y gwyddom ein bod ynddo ef.

e Ioan 14. 21, 23. f Pen. 4. 12. g Pen. 4.13.

6 Yr hwn a ddywed ei fod yn aros ynddo ef, h a ddylai yntef felly rodio, megis ag y rhodiodd ef.

h Ioſ 13.15. 1 Pet. 2. 21.

7 Y brodyr, i nid gorchymmyn newŷdd yr wyf yn ei 'ſgrifennu attoch, eithr gorchymmyn hên, k yr hwn oedd gennych o'r dechreuad. Yr hên orchymmyn yw 'r gair a glywſoch o'r dechreuad.

i 2 Ioan 5. (Pen. 3.11. 2 Ioan 5.

8 Tracheſh, l gorchymmyn newŷdd yr wyf yn ei 'ſgrifennu attoch, yr hyn ſydd wîr ynddo ef ac ynoch chwithau: m oblegid y tywyllwch ‡ a aeth heibio, n a'r gwîr-oleuni ſydd yr awron yn tywynnu.

l Ioſ 13 34. m Rhuf.13. 12. n 1Thef.5.5,8 ‡ *ſydd yn myned.*

9 o Yr hwn a ddywed ei fod yn y goleuni, ac a gaſſâo ei frawd, yn y tywyllwch y mae hyd y pryd hyn.

o 1 Ioan 1. 9. & 8. 12. 1Cor.13.2. 2 Pet. 1. 9. Pſ.3.14,15.

10 P Yr hwn ſydd yn caru ei frawd, ſydd yn aros yn y goleuni, ac q nid oes rhwyſtr ynddo.

p Pen.3. 14. q 2 Pet.1.10.

11 Eithr yr hwn ſydd yn caſſau ei frawd, yn y tywyllwch y mae, ac r yn y tywyllwch y mae yn rhodio: ac ni wŷr i ba le y mae yn myned, oblegid y mae y tywyllwch wedi dallu ei lygaid ef.

r Ioſ 12.35.

12 Yſgrifennu yr wyf attoch chwi, blant bychain, oblegid f maddeu i chwi eich pechodau er mwyn ei Enw ef.

f Luc 24.47 Act. 4. 12. & 13. 38.

13 Yſgrifennu yr wyf attoch chwi, dadau, am adnabod o honoch yr hwn *ſydd* o'r dechreuad. Yſgrifennu yr wyf attoch chwi, wŷr ieuaingc, am orchfygu o honoch yr un drwg. Yſgrifennu yr wyf attoch chwi, rai bychain, am i chwi adnabod y Tâd.

14 Yſgrifennais attoch chwi, dadau, am adnabod o honoch yr hwn *ſydd* o'r dechreuad. Yſgrifennais attoch chwi, wŷr ieuaingc, am t eich bod yn gryfion, a bod gair Duw yn aros ynoch, a gorchfygu o honoch yr un drwg.

t Eph. 6.10.

15 Na cherwch y byd, na'r pethau *ſy* yn y byd. u O chân neb y byd, nid yw cariad y Tâd ynddo ef.

u Mat.6.24. Iago 4. 4.

16 Canys pob peth ar ſydd yn y byd, *megis* chwant y cnawd, a chwant y llygaid, a balchder y bywyd; nid yw o'r Tâd, eithr o'r byd y mae.

17 x A'r byd ſydd yn myned heibio, a'i

x 1Cor.7.31. Iago 1. 10.

chwant hefyd: ond yr hwn ſydd yn gwneuthur ewyllys Duw, ſydd yn aros yn dragywydd.

y Heb. 1. 2.
z 2 Theſ. 2. 3, &c. Pen. 4. 3.

18 O blant bychain, *y* yr awr ddiweddaf ydyw: ac megis y clywſoch *z* y daw 'Anghriſt, yr awron hefyd y mae Anghriſtiau lawer; wrth yr hyn y gwyddom mai yr awr ddiweddaf ydyw.

a Deu. 13. 13 Pſal. 41. 9. Act. 20. 30.
b Mat 24. 24 Ioan 6. 37. & 10. 28, 29.
a Tim. 2. 19
c 1 Cor. 11. 19.

19 *a* Oddïwrthym ni yr aethant hwy allan, eithr nid oeddynt o honom ni: canys *b* pe buaſent o honom ni, hwy a arhoſaſent gyd-a ni: eithr *hyn a fu,* *c* fel yr eglurid nad ydynt hwy oll o honom ni.

d 2 Cor. 1. 21. Heb. 1. 9.
e Ioſ 14. 26. & 16. 13. Act. 27.

20 Eithr *d* y mae gennych chwi enneiniad oddïwrth y Sanctaidd hwnnw, a *e* chwi a wyddoch bob peth.

21 Ni 'sgrifennais attoch oblegid na wyddech y gwirionedd, eithr oblegid eich bod yn ei wybod, ac nad oes un celwŷdd o'r gwirionedd.

f Pen. 4. 3. 2 Ioan 7.

22 *f* Pwy yw 'r celwyddog, ond yr hwn ſydd yn gwadu nad Ieſu yw 'r Chriſt? Eſe yw 'r Anghriſt, yr hwn ſydd yn gwadu y Tâd a'r Mâb.

g Ioſ 25. 23.
h Pen. 4. 15.

23 *g* Pob un ag ſydd yn gwadu y Mâb, nid oes ganddo y Tâd 'chwaith: *h yr hwn ſydd yn cyffeſſu y Mâb, y mae y Tâd ganddo hefyd.*

i 2 Ioan 6.

24 Arhoſed gan hynny ynoch chwi *i* yr hyn a glywſoch o'r dechreuad. Od erys ynoch yr hyn a glywſoch o'r dechreuad, chwithau hefyd a gewch aros yn y Mâb ac yn y Tâd.

25 A hwn yw 'r addewid a addawödd efe i ni, *ſef* bywyd tragywyddol.

26 Y pethau hyn a 'sgrifennais attoch ynghylch y rhai ſy yn eich hudo.

k Ad. 20.
l Jer. 31. 33, 34. Heb. 8. 10, 11
m Ioſ 14. 26 & 16. 13.

27 Ond y mae *k* yr enneiniad a dderbynniaſoch ganddo ef, yn aros ynoch chwi, ac *l* nid oes arnoch eiſiau dyſgu o neb chwi: eithr fel y mae yr un enneiniad *m* yn eich dyſgu chwi am bob peth, a gwîr yw, ac nid yw gelwŷdd: ac megis i'ch dyſgodd chwi, yr arhoſwch ynddo.

n Pen. 3. 2.
‡ *na'n cymhylyddier ganddo.*

28 Ac yr awron, blant bychain, arhoſwch ynddo: fel *n* pan ymddangoſo efe, y byddo hyder gennym, ac ‡ na chywilyddiom ger ei fron ef yn ei ddyfodiad.

‡ *gwybyddwch.*
o Pen. 3. 7, 10.

29 O's gwyddoch ei fod ef yn gyfiawn, ‡ chwi a wyddoch fod *o* pob un ſydd yn gwneuthur cyfiawnder, wedi ei eni o honaw ef.

PEN. III.

1 *Y mae efe yn dangos rhagorol gariad Duw tu-ag attom ni, yn ein gwneuthur ni yn blant iddo ei hun.* 3 *Ac am hynny y byddai raid i ninnau fod yn ufudd i gadw ei orchymynnion:* 11 *A charu bawb ei gilydd fel brodyr.*

‡ *i ni.*
a Ioan 1. 12.
b Ioan 16. 3. & 17. 25.

GWelwch pa fath gariad a roës y Tâd ‡ arnom, fel *a* i'n gelwid yn feibion i Dduw. Oblegid hyn nid edwŷn y byd chwi, *b* oblegid nad adnabu efe ef.

c Eſay 56. 5. Rhuf. 8. 15. Gal. 3. 26. & 4. 6.
d Rhuf. 8. 18 2 Cor. 4. 17.
e Rhu. 8. 29 1 Cor 15. 49 Phil. 3. 21. Col. 3. 4.
f Pſa. 16. 11. 1 Cor. 13. 12 2 Cor. 5. 7.

2 Anwylyd, *c* yr awr hon meibion i Dduw ydym, ac *d* nid amlygwyd etto beth a fyddwn: eithr ni a wyddom pan ymddangoſo ef, *e* y byddwn gyffelyb iddo; oblegid *f* ni a gawn ei weled ef megis ag y mae.

3 Ac y mae pob un ſydd ganddo y gobaith hyn ynddo ef, yn ei buro ei hun, megis y mae yntef yn bûr.

4 Pob un ag ſydd yn gwneuthur pechod, ſydd hefyd yn gwneuthur anghyfraith: ‡ oblegid *g* anghyfraith yw pechod.

‡ *ac.*
g Pen. 5. 17.
b Eſay 53. 6, &c. 1 Tim. 1. 15. *i* 2 Cor. 5. 21. 1 Pet. 2. 22.
k Pen. 2. 4. & 4. 8. 3 Ioan 11.

5 A chwi a wyddoch *h* ymddangos o honaw ef, fel y deleai ein pechodau ni: ac *i* ynddo ef nid oes pechod.

6 Pob un ag ſydd yn aros ynddo ef, nid yw yn pechu: *k* pob un ag ſydd yn pechu, ni's gwelodd ef, ac ni's adnabu ef.

l Pen. 2. 29.

7 O blant bychain, na thwylled neb chwi. *l* Yr hwn ſydd yn gwneuthur cyfiawnder, ſydd gyfiawn, megis y mae yntef yn gyfiawn.

m Mat. 13. 38. Ioan 8. 44.

8 *m* Yr hwn ſydd yn gwneuthur pechod, o ddiafol y mae: canys y mae diafol yn pechu o'r dechreuad. I hyn yr ymddangoſodd Mâb Duw, fel y dattodai weithredoedd diafol.

n Pen. 5. 18.
o 1 Pet. 1. 23.

9 *n* Pob un a aned o Dduw, nid yw yn gwneuthur pechod; oblegid *o* y mae ei hâd ef yn aros ynddo ef, ac ni all efe bechu, am ei eni ef o Dduw.

p Pen. 4. 8.

10 Yn hyn y mae yn amlwg plant Duw, a phlant diafol: Pob un ag ſy heb wneuthur cyfiawnder, nid yw o Dduw, *p* na'r hwn nid yw yn caru ei frawd.

q Pen. 1. 5. & 2. 7.
r Ioſ 13. 54. & 15. 12. Ad 23.
ſ Gen. 4. 8.

11 Oblegid *q* hon yw 'r gennadwri a glywſoch o'r dechreuad, *r* Bod i ni garu ei gilydd.

12 Nid fel *ſ* Cain, *yr hwn* oedd o'r drwg, ac a laddodd ei frawd. A pha ham y lladdodd ef? Oblegid bod ei weithredoedd ef yn ddrwg, a'r eiddo ei frawd yn dda.

t Ioſ 15. 18.

13 Na ryfeddwch, fy mrodyr, o's *t* yw 'r byd yn eich caſſau chwi.

u Pen. 2. 10.
x Pſ. 2. 9, 11.

14 *u* Nyni a wyddom ddarfod ein ſymmud ni o farwolaeth i fywyd, oblegid ein bod yn caru y brodyr. *x* Yr hwn nid yw yn caru ei frawd, y mae yn aros ym marwolaeth.

y Mat. 5. 21, 22.
z Gal. 5. 21.

15 *y* Pob un ag ſydd yn caſſau ei frawd, lleiddiad dyn yw: a chwi a wyddoch nad oes i *z* un lleiddiad dyn fywyd tragywyddol yn aros ynddo.

a Ioan 3. 16. & 15. 13. Rhuf. 5. 8. Eph. 5. 2. Pen. 4. 9.

16 *a* Yn hyn yr adnabuom gariad Duw, oblegid dodi o honaw ef ei enioes droſom ni: a ninnau a ddylem ddodi ein henioes tros y brodyr.

b Deu. 15. 7. Luc. 3. 11.
‡ *ymſtaroedd.*
c Pen. 4. 20.

17 Eithr *b* yr hwn ſydd ganddo ddâ 'r byd hwn, ac a welo ei frawd mewn eiſiau, ac a gauo ei ‡ doſturi oddïwrtho, *c* pa fodd y mae cariad Duw yn aros ynddo ef?

d Iago 2. 15.

18 Fy mhlant bychain, *d* na charwn ar air, nac ar dafod *yn unig*, eithr mewn gweithred a gwirionedd.

‡ *yn.*
e Ioſ 18. 37.
‡ *perſwadiwn.*

19 Ac ‡ wrth hyn y gwyddom ein *e* bod o'r gwirionedd, ac y ‡ ſiccrhawn ein calonnau ger ei fron ef.

20 Oblegid o's ein calon a'n condemna, mwy yw Duw nâ'n calon, ac efe a wŷr bob peth.

21 Anwylyd, o's ein calon ni'n condemna, *f* y mae gennym hyder ar Dduw.

f Heb. 10. 22. Pen. 4. 17.
g Mat. 21. 22. Ioſ 14. 13. & 15. 7. & 16. 23. Iago 5. 16. Pen. 5. 14.
h Ioſ 6. 29. & 16. 3.
‡ *i.*
i Ad. 11. Pen. 4. 21.
k Ioſ 14. 23. & 15. 10. Pen. 4. 12.
l Rhuf. 8. 9. Pen. 4. 13

22 A *g* pha beth bynnag o oſynnom, yr ydym yn ei dderbyn ganddo ef, oblegid ein bod yn cadw ei orchymynnion ef, ac yn gwneuthur y pethau ſydd yn rhyngu bodd yn ei olwg ef.

23 A *h* hwn yw ei orchymyn ef, Gredu o honom ‡ yn Enw ei Fâb ef Ieſu Griſt, a *i* charu ei gilydd, megis y rhoës efe orchymyn i ni.

24 *k* A'r hwn ſydd yn cadw ei orchymynnion ef, ſydd yn trigo ynddo ef, ac yntef ynddo yntef. Ac *l* ‡ wrth hyn y gwyddom ei fod ef yn aros ynom, *ſef* o'r Yſpryd a roddes efe i ni.

PEN. ‡ *iv.*

PEN. IV.

1 Y mae efe yn eu rhybuddio hwynt na wnaënt goel ar bob athro ſydd yn ymffroſtio o'r Yſpryd, eithr eu profi hwy yn byttrach trwy reolau y ffydd Gatholic. 7 Ac y mae efe trwy amryw reſymmau yn eu hannog hwy i gariad brawdol.

[a] Jer. 29. 8. Mat. 24. 4. [b] 1 Thef. 5. 21. Dat. 2. 2. [c] Mat. 24. 5, 24. 2 Petr 2. 1. [d] Ioan 7. ‡ *Yn.* [e] 1 Cor. 12. 3 Pen. 5. 1. [f] Pen. 2. 22. [g] Ioan 7.

A Nwylyd, [a] na chredwch bob yſpryd, eithr [b] profwch yr yſprydion ai o Dduw y maent: oblegid [c] y mae gau-brophwydi lawer wedi myned allan i'r byd.

2 ‡ Wrth hyn adnabyddwch Yſpryd Duw; [d] Pob yſpryd ag ſydd yn cyffeſſu ddyfod Ieſu Griſt yn y cnawd, o Dduw y mae:

3 A [e] phob yſpryd ar nid yw yn cyffeſſu ddyfod Ieſu Griſt yn y cnawd, nid yw o Dduw. Eithr hwn yw *yſpryd* Anghriſt, yr hwn y clywſoch ei fod yn dyfod, [f] a'r awron y mae *efe* yn y byd euſys.

[f] 1 Thef. 2. 7 Pſ. 2. 18, 22. [g] Ioan 12. 31 1 Cor. 2. 12. Eph. 2. 2. & 6. 12. [h] Ioan 3. 31 [i] Ioan 15. 19 & 17. 14. [k] Ioan 8. 47 & 10. 27. [l] Cor. 14. 37 2 Cor. 10. 7. [l] Eſa. 8. 20.

4 Chwy-chwi ydych o Dduw, blant bychain, ac a'u gorchfygaſoch hwy: oblegid mwy yw 'r hwn ſydd ynoch chwi nâ'r [g] hwn ſydd yn y byd.

5 [h] Hwynt-hwy o'r byd y maent: am hynny y llefarant am y byd, [i] a'r byd a wrendy arnynt.

6 Nyni o Dduw yr ydym. [k] Yr hwn ſydd yn adnabod Duw, ſydd yn ein gwrando ni: yr hwn nid yw o Dduw, nid yw yn ein gwrando ni. [l] Wrth hyn yr adwaenom yſpryd y gwirionedd ac yſpryd y cyfeiliorni.

7 Anwylyd, carwn ei gilydd: oblegid cariad o Dduw y mae; a phob un ag ſydd yn caru, o Dduw y ganwyd ef, ac y mae efe yn adnabod Duw.

[m] Pen. 2. 4. & 3. 6. [n] Ad. 16. [o] Ioan 5. 16. Pen. 3. 16.

8 Yr hwn nid yw yn caru, [m] nid adnabu Dduw: oblegid [n] Duw cariad yw.

9 [o] Yn hyn yr eglurwyd cariad Duw tu-ag attom ni, oblegid danfon o Dduw ei unig-anedig Fâb i'r byd, fel y byddem ſyw trwyddo ef.

[p] Ioſ 15. 16. Rhu 5. 8, 10 [q] Pen 2. 2. ‡ *gymmod.* [r] Mat. 18 33 Ioan 15. 12, 13.

10 Yn hyn y mae cariad, [p] nid am i ni garu Duw, ond am iddo ef ein caru ni, ac anfon ei Fâb [q] *i fod* yn ‡ iawn dros ein pechodau.

11 Anwylyd, [r] o's felly y carodd Duw ni, ninnau hefyd a ddylem garu ei gilydd.

[ſ] Ioan 1. 18. 1 Tim. 6. 16 [t] Pen. 2. 5. ‡ *Yn.* [u] Pen. 3 24.

12 [ſ] Ni welodd neb Dduw erioed. O's carwn ni ei gilydd, y mae Duw yn trigo ynom, ac [t] y mae ei gariad ef yn berffaith ynom.

13 ‡ [u] Wrth hyn y gwyddom ein bod yn trigo ynddo ef, ac yntef ynom ninnau, am ddarfod iddo roddi i ni o'i Yſpryd.

[x] Pen 1. 1.

14 A [x] ninnau a welſom, ac ydym yn tyſtiolaethu, ddarfod i'r Tâd ddanfon y Mâb *i fod* yn Iachawdwr i'r byd.

15 Pwy bynnag a gyffeſſo fod Ieſu yn Fâb Duw, y mae Duw yn aros ynddo ef, ac yntef yn Nuw.

‡ *ynom ni.* [y] Ad. 8. [z] Ad. 12.

16 A nyni a adnabuom, ac a gredaſom y cariad ſydd gan Dduw ‡ tu-ag attom ni. [y] Duw cariad yw: [z] a'r hwn ſydd yn aros mewn cariad, ſydd yn aros yn Nuw, a Duw ynddo yntef.

‡ Gr *cariad gyd-a nyni.* [a] Iago 2. 13 Pſ. 3. 19, 21.

17 Yn hyn y perffeithiwyd ‡ ein cariad ni, fel [a] y caffom hyder ddydd farn: oblegid megis ag y mae efe, yr ydym ninnau hefyd yn y byd hwn.

18 Nid oes ofn mewn cariad; eithr y mae perffaith gariad yn bwrw allan ofn: oblegid y mae i ofn boenedigaeth: a'r hwn ſydd yn ofni ni pherffeithiwyd mewn cariad.

19 Yr ydym ni yn ei garu ef, am iddo ef yn gyntaf ein caru ni.

[b] Pen 2. 4. & 3. 17.

20 [b] O's dywed neb, Yr wyf yn caru Duw, ac efe yn caſlau ei frawd, celwyddog yw. Canys yr hwn nid yw yn caru ei frawd yr hwn a welodd, pa fodd y gall efe garu Duw yr hwn ni's gwelodd?

[c] Mat. 22. 37, 36. Ioan 13. 34. & 15. 12. Pen. 3. 23.

21 A'r [c] gorchymyn hwn ſydd gennym oddiwrtho ef, Bod i'r hwn ſydd yn caru Duw, garu ei frawd hefyd.

PEN. V.

Y neb ſydd yn caru Duw ſydd yn caru ei blant ef hefyd, ac yn cadw ei orchymynnion ef; 3 y rhai ſydd yſgafn, ac nid trymmion i'r ffyddloniaid. 9 Y mae Ieſu yn Fâb Duw, ac yn abl i'n hachub ni: 14 ac i wrando ein gweddiau, y rhai yr ydym yn eu gwneuthur troſom ein hunain, a thros eraill.

[a] Ioan 1. 12 [b] 1 Pet. 1. 22, 23 & 4. 2, 15. [c] Ioan 1. 13.

POb un ag ſydd yn credu mai [b] Ieſu yw 'r Chriſt, o Dduw y [c] ganed ef: a phob un ag ſy yn caru yr hwn a genhedlodd, ſydd hefyd yn caru yr hwn a genhedlwyd o honaw.

[d] Ioan 14. 15, 21, 23. [e] Ioan 6.

2 Yn [d] hyn y gwyddom ein bod yn caru plant Duw, pan ſom yn caru Duw, ac yn cadw ei orchymynnion ef.

[e] Mat. 11. 30

3 Canys hyn yw cariad Duw, bod i ni gadw ei orchymynnion: [e] a'i orchymynnion ef nid ydynt drymmion.

[f] Pen. 4. 4.

4 Oblegid [f] beth bynnag a aned o Dduw, y mae yn gorchfygu 'r byd: a hon yw 'r oruchafiaeth ſydd yn gorchfygu y byd, *ſef* ein ffydd ni.

[g] 1 Cor. 15. 57. Pen. 4. 15.

5 Pwy yw 'r hwn ſydd yn gorchfygu 'r byd, onid [g] yr hwn ſydd yn credu mai Ieſu yw Mâb Duw?

6 Dyma yr hwn a ddaeth trwy ddwfr a gwaed, *ſef* Ieſu Griſt: nid trwy ddwfr yn unig, ond trwy ddwfr a gwaed. A'r Yſpryd yw 'r hwn ſydd yn tyſtiolaethu, oblegid yr Yſpryd ſydd wirionedd.

[h] Ioan 1. 1.

7 Oblegid y mae tri yn tyſtiolaethu yn y nef, y Tâd, [h] y Gair, a'r Yſpryd glân: a'r tri hyn un ydynt.

8 Ac y mae tri yn tyſtiolaethu ar y ddaiar, yr yſpryd, a'r dwfr, a'r gwaed: a'r tri hyn, yn un y maent *yn cyttuno.*

[i] Ioſ 8. 17, 18

9 O's [i] tyſtiolaeth dynion yr ydym yn ei dderbyn, y mae tyſtiolaeth Duw yn fwy: canys hyn yw tyſtiolaeth Duw, yr hon a dyſtiolaethodd efe am ei Fâb.

[k] Rhu. 8. 15. Gal. 4. 6. [l] Ioan 3. 33

10 Yr hwn ſydd yn credu ym Mâb Duw, [k] ſydd ganddo y dyſtiolaeth ynddo ei hun: yr hwn nid yw yn credu i Dduw, [l] a'i gwnaeth ef yn gelwyddog, oblegid na chredodd y dyſtiolaeth a dyſtiolaethodd Duw am ei Fâb.

[m] Ioan 1. 4.

11 A hon yw 'r dyſtiolaeth, roddi o Dduw i ni fywyd tragywyddol: [m] a'r bywyd hwn ſydd yn ei Fâb ef.

[n] Ioan 3. 36 & 5. 24.

12 [n] Yr hwn y mae y Mâb ganddo, y mae y bywyd ganddo: a'r hwn nid yw ganddo Fâb Duw, nid oes ganddo fywyd.

o Ioã 20. 31. 13 ° Y pethau hyn a 'sgrifennais attoch chwi, y rhai ydych yn credu yn Enw Mâb Duw: fel y gwypoch fod i chwi fywyd tragywyddol, ac fel y credoch yn Enw Mâb Duw.

14 A hyn yw 'r hyfder ſydd gennym tu-ag p Pen. 3.22. atto ef, ei fod ef yn ein gwrando ni, P o's gofynnwn ddim yn ôl ei ewyllys ef.

15 Ac o's gwyddom ei fod ef yn ein gwrando ni, pa *beth* bynnag a ddeiſyfom, ni a wyddom ein bod yn cael y deiſyfiadau a ddeiſyfiaſom ganddo.

16 O's gwêl neb ei frawd yn pechu pechod nid yw i farwolaeth, efe a ddeiſyf, ac q efe a rydd iddo fywyd, i'r rhai ſy 'n pechu nid i farwolaeth. r Y mae pechod i farwolaeth; nid am hwnnw yr wyf yn dywedyd ar ddeiſyf o honaw.

q Iago 5. 14, 15. r Mar. 12. 31, 32. Mar. 3. 29. Heb. 6. 4. & 10. 26.

17 s Pob anghyfiawnder pechod yw: ac y mae pechod nid *yw* i farwolaeth. s Pen. 3. 4.

18 Ni a wyddom nad yw 'r t neb a aned o Dduw yn pechu: eithr y mae yr hwn a aned o Dduw yn ei gadw ei hun, a'r drwg hwnnw nid yw yn cyffwrdd ag ef. t Pen. 3. 9.

19 Ni a wyddom ein bod o Dduw, ac y mae yr holl fyd yn gorwedd mewn drygioni.

20 Ac a wyddom ddyfod Mâb Duw, ac efe u a roës i ni feddwl, fel yr adnabyddom yr hwn ſydd gywir. Ac yr ydym yn y Cywir hwnnw, *ſef* yn ei Fâb ef Ieſu Griſt. x Hwn yw y gwîr Dduw, a'r bywyd tragywyddol. u Luc 24. 45. x Eſay 9. 6. & 44. 6. & 54. 5. Ioã 20. 28. Rhuf. 9. 5. 1 Tim. 3. 16. Tit. 2. 13.

21 Y plant bychain, y ymgedwch oddiwrth eulynnod. Amen. y 1 Cor. 10. 14.

Ail Epiſtol IOAN yr Apoſtol.

Y mae efe yn annog rhyw arglwyddes urddaſol a'i phlant, i barhau mewn cariad a ffydd Griſt, 8 rhag iddynt golli gwobr eu proffeſs o'r blaen: 10 Ac na byddai iddynt a wnelent â'r twyllwŷr nid oedd yn dyſgu gwîr-athrawiaeth Chriſt Ieſu.

a 3 Ioan 1. YR Henuriad at yr etholedig arglwyddes, a'i phlant, a y rhai yr wyf fi yn eu caru yn y gwirionedd; ac nid myfi yn unig, ond pawb hefyd a adnabuant y gwirionedd;

2 Er mwyn y gwirionedd, yr hwn ſydd yn aros ynom ni, ac a fydd gyd-a ni yn dragywydd:

3 Bydded gyd-a chwi râs, trugaredd, a thangneddyf, oddiwrth Dduw Tâd, ac oddiwrth yr Arglwydd Ieſu Griſt, Mâb y Tâd, mewn gwirionedd a chariad.

4 Bu lawen iawn gennyf i mi gael o'th blant b 3 Ioan 3. di *rai* b yn rhodio mewn gwirionedd, fel y derbynniaſom orchymyn gan y Tâd.

c 1 Ioã 27, 8. & 3. 11. d Ioã 13. 34. & 15. 12. Eph. 5. 2. 1 Pet. 4. 8. 1 Ioã 5. 23. e Ioã 15. 10. 1 Ioan 5. 3. 5 Ac yn awr yr wyf yn attolwg i ti, arglwyddes, c nid fel *un* yn 'sgrifennu gorchymyn newŷdd i ti, eithr yr hwn oedd gennym o'r dechreuad, d garu o honom ei gilydd.

6 A e hyn yw 'r cariad, bod i ni rodio yn ôl ei orchymynnion ef. Hwn yw 'r gorchymyn, f megis y clywſoch o'r dechreuad, fod i chwi rodio ynddo. f Ioã 2. 24.

7 Oblegid y mae twyll-wŷr g lawer wedi dyfod i mewn i'r byd, h y rhai nid ydynt yn cyffeſſu ddyfod Ieſu Griſt yn y cnawd. i Hwn yw 'r twyll-wr a'r Anghriſt. g 1 Ioã 4. 1. h 1 Ioan 4. 2, 3. i 1 Ioan 2. 22. & 4. 3.

8 Edrychwch arnoch eich hunain, k fel na chollom y pethau a wnaethom, ond bod i ni dderbyn llawn wobr. k Gal. 3. 4. Heb. 10. 32.

9 l Pob un ag ſy yn troſſeddu, ac heb aros yn nyſgeidiaeth Chriſt, nid yw Duw ganddo ef. Yr hwn ſydd yn aros yn nyſgeidiaeth Chriſt, hwnnw y mae y Tâd a'r Mâb ganddo. l 1 Ioã 2. 23.

10 Od oes neb yn dyfod attoch, ac heb ddwyn y ddyſgeidiaeth hon, na dderbynniwch ef i dŷ, ac m na ddywedwch, Duw yn rhwydd, wrtho. m Rhuf. 16. 17. 1 Cor. 5. 11. & 16. 22. Gal. 1. 8, 9. Tit. 3. 10.

11 Canys yr hwn ſydd yn dywedyd wrtho, Duw yn rhwydd, ſydd gyfrannog o'i weithredoedd drwg ef.

12 n Er bod gennyf lawer o bethau i'w 'sgrifennu attoch, nid oeddwn yn ewyllyſio *'sgrifennu* â phapir ac ingc: eithr gobeithio 'r ydwyf ddyfod attoch, a llefaru † wyneb yn wyneb, o fel y byddo ein llawenydd yn gyflawn. n 3 Ioan 13. † Gr. ex ore ad os. o Ioã 17. 13. 1 Ioan 1. 4.

13 Y mae plant dy chwaer etholedig yn dy annerch. Amen.

Trydydd Epiſtol IOAN yr Apoſtol.

Y mae efe yn canmol Gaius am ei ddaioldeb, 5 ac am groeſawu pregeth-wŷr. 9 Y mae efe yn achwyn rhag angharedigrwydd ac uchder Diotrephes, 11 yr hwn ni ddylyd dilyn ei ddrwg eſampl. 12 Y mae efe yn rhoi canmoliaeth mawr i Ddemetrius.

a 2 Ioan 1. ‡ Neu, yn gywir. ‡ gweddia.

YR Henuriad at yr anwŷl Gaius, a yr hwn yr wyf yn ei garu ‡ mewn gwirionedd.

2 Yr anwylyd, yr ydwyf yn bennaf dim yn ‡ dymuno dy fod yn llwyddo, ac yn iach, fel y mae dy enaid yn llwyddo.

3 Canys mi a lawenychais yn fawr, pan ddaeth y brodyr, a thyſtiolaethu am dy wirionedd di, megis ag b yr ydwyt yn rhodio mewn gwirionedd.

b 2 Ioan 4.

4 Mwy llawenydd nâ hyn nid oes gennyf, ſef cael clywed bod c fy mhlant yn rhodio mewn gwirionedd.

c 1 Cor. 4. 15. Phile. 10.

5 Yr anwylyd, yr ydwyt yn gwneuthur yn ffyddlon yr hyn yr ydwyt yn ei wneuthur, tu-ag at y brodyr, a thu-ag at ddieithriaid;

6 Y rhai a dyſtiolaethaſant am dy gariad ti ger bron yr Eglwys: y rhai o's hebryngi, fel y gweddai i Dduw, da y gwnei.

7 Canys er mwyn ei Enw yr aethant allan, heb gymmeryd dim gan y Cenhedloedd.

8 Ni a ddylem gan hynny dderbyn y cyſryw rai, fel y byddom ‡ gyd-gynnorthwy-wŷr i'r gwirionedd. ‡ gyd-weithwyr.

9 Mi a'ſgrifennais at yr Eglwys: eithr Diotrephes, yr hwn ſydd yn chwennych y blaen yn eu plith hwy, ni dderbyn ddim o honom.

10 O herwŷdd hyn, o's deuaf, mi a ddygaf ar gôf ei weithredoedd y mae efe yn eu gwneuthur, gan wâg-ſiarad i'n herbyn â geiriau drygionus: ac heb fod yn fodlon ar hynny, nid yw efe ei hun yn derbyn y brodyr, a'r rhai ſy yn ewyllyſio, y mae yn eu gwahardd, ac yn eu bwrw allan o'r Eglwys.

11 Anwylyd, * na ddilyn yr hyn ſydd ddrwg, ond yr hyn ſydd dda. d Yr hwn ſydd yn gwneuthur daioni, o Dduw y mae: ond yr hwn ſydd yn gwneuthur drygioni, ni welodd Dduw.

* Pſ. 37. 27. Eſay 1. 16. 1 Pet. 3. 11. d 1 Ioan 3. 6, 9.

12 Y mae i Ddemetrius air da gan bawb, a chan y gwirionedd ei hun: a ninnau hefyd ein hunain ydym yn tyſtiolaethu, a chwi a wyddoch fod ein tyſtiolaeth ni yn wîr.

13 e Yr oedd gennyf lawer o bethau i'w 'ſgrifennu, ond nid wyf yn chwennych 'ſgrifennu ag inge a phin attat ti:

e 2 Ioan 12.

14 Eithr gobeithio yr ydwyf gael dy weled ar fyrder, ac ni a ymddiddanwn † wyneb yn wyneb. † Gr. genau wrth genau.

15 Tangneddyf i ti. Y mae y cyfeillion i'th annerch. Annerch y cyfeillion wrth eu henwau.

Epiſtol

Epiſtol cyffredinol JUDAS yr Apoſtol.

Y mae yn eu hannog i broffeſſu ffydd Criſt yn ddïanwadal: 4 *Bod gau-athrawon wedi ymluſgo i mewn i'w hudo hwynt: a bod dïaledd creulon wedi ei ddarparu i'w hathrawiaeth a'i cynneddfau melltigedig hwynt:* 20 *Ond bod y rhai duwiol trwy gynnorthwy yr Yſpryd glân, a thrwy weddio ar Dduw, yn abl i barhau, ac i gynnyddu mewn grâs; ac i'w cadw eu hunain, ac i achub eraill rhag maglau y twyllwŷr hynny.*

a Luc 6.16. Act. 1. 13.

‡ *a gadwyd*
b Ioan 17. 11, 12, 15.
i Petr 1. 5.

JUdas, gwaſanaethwr Ieſu Criſt, a [a] brawd Iago, at y rhai a ſancteiddiwyd gan Dduw Tâd, ac ‡ [b] a gadwyd *yn* Ieſu Criſt, *ac* a alwyd:

2 Trugaredd i chwi, a thangneddyf, a chariad a luoſoger.

3 Anwylyd, pan roddais bob diwydrwydd ar 'ſgrifennu attoch am yr iechydwriaeth gyffredinol, anghenrhaid oedd i mi 'ſgrifennu attoch,

a Phil. 1. 27. 1 Tim. 1. 18. & 6. 12. 2 Tim. 4. 7.

gan eich annog [c] i ymdrech ymmhlaid y ffydd, yr hon a rodded un-waith i'r Sainct.

d Rhuf. 9. 21, 22. 1 Petr 2. 8. e 2 Pet. 2. 19. f Tit. 1. 16. 2 Pet. 2. 1.

4 Canys y mae rhyw ddynion wedi ymluſgo i mewn, [d] y rhai a rag-ordeiniwyd er yſtalm i'r farnedigaeth hon, annuwolion, [e] yn troi grâs ein Duw ni i drythyllwch, ac [f] yn gwadu ‡ yr unig Arglwydd Dduw, a'n Harglwydd Ieſu Criſt.

‡ *yr unig Dduw ac Arglwydd ein Harglwydd Ieſu Criſt.*

g Nu. 14. 29, 37. & 26. 64. Heb. 3. 17, 19. h Ioſ 8. 44.

5 Ewyllyſio gan hynny yr ydwyf eich coffâu chwi, gan eich bod un-waith yn gwybod hyn, i'r Arglwydd, wedi iddo waredu y bobl o dîr yr Aipht, [g] ddiſtrywio eilwaith y rhai ni chredaſant.

‡ *gorueha-ſiaeth.*

6 [h] Yr angylion hefyd y rhai ni chadwaſant eu ‡ dechreuad, eithr a adawſant eu trigfa eu hun,

i 2 Pet. 2. 4.

[i] a gadwodd efe mewn cadwynau tragywyddol tan dywyllwch, i farn y dydd mawr.

k Gē. 19. 24. Deu. 29. 23. 2 Pet. 2. 6.

7 Megis y mae [k] Sodoma a Gomorrha, a'r dinaſoedd o'i hamgylch mewn cyffelyb fodd â hwynt wedi putteinio a myned ar ôl cnawd arall, wedi eu goſod yn eſampl, gan ddioddef dïaledd tân tragywyddol.

l 2 Pet. 2. 10.

8 [l] Yr un ffunyd hefyd y mae y ‡ breuddwydwŷr hyn, yn halogi 'r cnawd, yn dïyſtyru

‡ *y rhai hyn trwy eu hun.*

† llywodraeth, ac [m] yn cablu y rhai ſy mewn ‡ awdurdod.

† *arglwyddiaeth.*
m Ex. 22. 28
‡ *urddas.*

9 Eithr [n] Michaël yr Arch-angel, pan oedd efe wrth ymddadleu â diafol, yn ymreſymmu ynghylch corph Moſes, [o] ni feiddiodd ddwyn barn ‡ gablaidd arno, eithr efe a ddywedodd, [p] Cerydded yr Arglwydd dydi.

n Dan. 10. 13 & 12. 1. Dat. 12. 7. o 2 Pet 2. 11.
‡ *cabledd.*
p Zech. 3. 2.

10 [q] Eithr y rhai hyn ſydd yn cablu y pethau ni's gwyddant; a pha bethau bynnag y maent yn anianawl, fel anifeiliaid di-reſwm, yn *eu* gwybod, yn y rhai hynny ymlygru y maent.

q 2 Pet 2. 12.

11 Gwae hwynt-hwy: oblegid hwy a gerddaſant yn ffordd [r] Cain, ‡ ac [ſ] a'u collwyd trwy dwyll gwobr Balaam, ac a'u difethwyd [t] yngwrthddywediad Core.

r Gen. 4. 5.
‡ *a thrwy dwyll gwobr Balaam a redaſant allan.*
ſ Num. 22. 7, 21. 2 Pet. 2. 15. t Nu. 16. 1. u 2 Pet. 2. 13. x 1 Cor. 11. 21. y Dih. 25. 14 2 Pet. 2. 17. z Mat. 15. 13. a Eſa. 57. 20.

12 [u] Y rhai ſydd frychau yn eich [x] cariadwleddoedd chwi, yn cyd-wledda â chwi, yn ddïofn yn eu peſgi eu hunain: [y] cymmylau diddwfr ydynt, a gylch-arweinir gan wyntoedd; preniau diflannedig, heb ffrwyth, dwy-waith yn feirw, [z] wedi eu dïwreiddio;

13 [a] Tonnau cynddeiriog y môr, yn ewynnu allan eu cywilydd eu hunain; ſêr gwibiog, i'r rhai y cadwyd niwl y tywyllwch yn dragywydd.

14 Ac Enoch hefyd [b] y ſeithfed o Addaf, a brophwydodd am y rhai hyn, gan ddywedyd, Wele, [c] y mae 'r Arglwydd yn dyfod gyd-a myrddiwn o'i Sainct.

b Gen. 5. 18. c Zech. 14. 5 Mat. 25. 31. 1 Theſ. 3. 13.

15 I wneuthur barn yn erbyn pawb, ac i lwyr-argyoeddi yr holl rai annuwiol o honynt, am holl weithredoedd eu hannuwioldeb, y rhai a wnaethant hwy yn annuwiol, ac am yr holl *eiriau* [d] caledion, y rhai a leſaredd pechaduriaid annuwiol yn ei erbyn ef.

d Sam. 2. 3. Pſa. 31. 18. & 94. 4. Mal. 3. 13.

16 Y rhai hyn ſydd rwgnach-wŷr, tuchan-wŷr, yn cerdded yn ôl eu chwantau eu hunain; ac [e] y mae eu genau yn lleſaru *geiriau* chwyddedig, yn mawrygu wynebau *dynion* er mwyn budd.

e 2 Pet. 2. 18.

17 Eithr chwi, ô rai anwŷl, cofiwch y geiriau a rag-ddywedpwyd gan Apoſtolion ein Harglwydd Ieſu Criſt;

18 Ddywedyd o honynt i chwi [f] y bydd yn yr amſer diweddaf watwar-wŷr, yn cerdded yn ôl eu chwantau ‡ annuwiol eu hunain.

f 1 Tim. 4. 1. 2 Tim. 3. 1. 2 Pet. 3. 3.
‡ *annuwioldeb.*

19 Y rhai hyn yw [g] y rhai ſy yn eu didoli eu hunain, [h] yn anianol, heb fod yr Yſpryd ganddynt.

g Dih. 18. 1. Eze. 14. 7. Hoſ. 4. 14. & 9. 10. h 1 Cor. 2. 14.

20 Eithr chwy-chwi, anwylyd, gan eich adeiladu eich hunain ar eich ſancteiddiaf ffydd, a gweddïo yn yr Yſpryd glân,

21 Ymgedwch ynghariad Duw, gan ddiſgwil trugaredd ein Harglwydd Ieſu Criſt, i fywyd tragywyddol.

22 A thrugarhewch wrth rai, gan wneuthur rhagor:

23 Eithr rhai [i] cedwch ‡ trwy ofn, gan *eu* cippio hwy allan o'r tân; gan gaſſau hyd yn oed [k] y wiſg a halogwyd gan y cnawd.

i Rhu. 11. 14 1 Tim. 4. 16.
‡ *mewn.*
k Dat. 3. 4.

24 [l] Eithr i'r hwn a ddichon eich cadw chwi yn ddi-gwŷmp, a'ch goſod ger bron ei ogoniant ef yn ddïfeius mewn gorfoledd,

l Rhuf. 16. 25, 27. Eph. 3. 20. 1 Tim. 1. 17.

25 I'r unig ddoeth Dduw, ein Hiachawdur ni, *y byddo* gogoniant a mawredd, gallu ac awdurdod, yr awr hon ac yn dragywydd. Amen.

Datcudd-

¶ Datcuddiad S. IOAN y Difinydd.

PENNOD I.

4 Ioan yn ſgrifennu ei Ddatcuddiad at y ſaith Eglwys o Aſia, yr rhai a arwyddocceir wrth y ſaith ganhwyll-bren aur. 7 Dyfodiad Chriſt: 14 a'i allu gogoneddus, a'i arddêrchawgrwydd ef.

DAtcuddiad Ieſu Griſt, yr hon a roddes Duw iddo ef, i ddangos i'w waſanaethwŷr y pethau ſy raid eu dyfod i ben ar fyrder; a 2 chan ddanfon trwy ei Angel, *efe a'i* hyſpyſodd i'w waſanaeth-wr Ioan:

2 Yr hwn a dyſtiolaethodd air Duw, a thyſtiolaeth Ieſu Griſt, a'r holl bethau a welodd.

3 Dedwŷdd *yw* 'r hwn ſydd yn darllen, a'r rhai ſy 'n gwrando geiriau y brophwydoliaeth hon, ac yn cadw y pethau ſy yn 'ſgrifennedig ynddi. Canys *y mae* 'r amſer yn agos.

4 IOan at y ſaith Eglwys *ſydd* yn Aſia: Gràs fyddo i chwi a thangneddyf, oddiwrth yr hwn ſydd, a'r hwn a fu, a'r hwn ſydd ar ddyfod; ac oddiwrth y ſaith yſpryd ſydd ger bron ei orſedd-faingc ef;

5 Ac oddiwrth Ieſu Griſt, *yr hwn yw* y tyſt ffyddlon, y cyntaf-anedig o'r meirw, a Thywyſog brenhinoedd y ddaiar. *Iddo ef* yr hwn a'n carodd ni, ac a'n golchodd ni oddiwrth ein pechodau yn ei waed ei hun,

6 Ac a'n gwnaeth ni yn frenhinoedd ac yn offeiriaid i Dduw, a'i Dâd ef, iddo ef *y byddo* y gogoniant a'r ‡ gallu yn oes oeſoedd. Amen.

7 Wele, y mae efe yn dyfod gyd-a'r cymylau; a phob llygad a'i gwêl ef, ïe y rhai a'i gwanaſant ef: a holl lwythau y ddaiar a alarant o'i blegid ef: felly, Amen.

8 Mi yw Alpha ac Omega, y dechreu a'r diwedd, medd yr Arglwydd, yr hwn ſydd, a'r hwn oedd, a'r hwn ſydd i ddyfod, yr Holl-alluog.

9 Myfi Ioan, yr hwn *wyf* hefyd eich brawd, a'ch cydymmaith mewn cyſtudd, ac yn nheyrnas ac ammynedd Ieſu Griſt, oeddwn yn yr ynys a elwir Patmos, am air Duw, ac am dyſtiolaeth Ieſu Griſt.

10 Yr oeddwn i yn yr yſpryd ar ddydd yr Arglwydd; ac a glywais o'r tu ôl i mi lef fawr, fel *llais* udcorn,

11 Yn dywedyd, Mi yw Alpha ac Omega, y cyntaf a'r diweddaf: a'r Hyn yr wyt yn ei weled, 'ſgrifenna mewn llyfr, a danfon i'r ſaith Eglwys, y rhai ſy 'n Aſia; i Epheſus, ac i Smyrna, ac i Pergamus, ac i Thyatira, ac i Sardis, a Philadelphia, a Laodicea.

12 Ac mi a droais i weled y llef a lefarai wrthyf. Ac wedi i mi droi, mi a welais ſaith ganhwyllbren aur;

13 Ac ynghanol y ſaith ganhwyllbren, *un* tebyg i Fâb y dyn, wedi ymwiſgo â gwiſg laes hyd ei draed, ac wedi ymwregyſu ynghylch ei fronnau â gwregys aur.

14 Ei ben ef a'i wallt *oedd* wynnion fel gwlân, ‡ cyn wynned a'r eira; a'i lygaid fel fflamm dân;

15 A'i draed yn debyg i brês coeth, megis yn lloſgi mewn ‡ ffwrn; a'i lais fel ſŵn llawer o ddyfroedd.

16 Ac *yr oedd* ganddo yn ei law ddehau ſaith ſeren: ac o'i enau yr oedd cleddau llym dauſiniog yn dyfod allan: a'i wyneb-pryd fel yr haul yn diſgleirio yn ei nerth.

17 A phan welais ef, mi a ſyrthiais wrth ei draed ef fel marw. Ac efe a oſododd ei law ddehau arnaſi, gan ddywedyd wrthyf, Nac ofna: Myfi yw y cyntaf a'r diweddaf:

18 A'r hwn *wyf* fyw, ac a fûm farw; ac wele, byw ydwyf yn oes oeſoedd, Amen; ac y mae gennyf agoriadau uffern a marwolaeth.

19 Yſgrifenna y pethau a welaiſt, a'r pethau ſydd, a'r pethau a fydd ar ôl hyn,

20 Dirgelwch y ſaith ſeren a welaiſt yn fy llaw ddehau, a'r ſaith ganhwyllbren aur. Y ſaith ſeren, Angylion y ſaith Eglwys ydynt: a'r ſaith ganhwyllbren a welaiſt, y ſaith Eglwys ydynt.

PEN. II.

Pa beth a orchymynnir ei 'ſgrifennu at Angylion, hynny yw, gweinidogion Eglwyſi 1 Epheſus, 8 Smyrna, 12 Pergamus, 18 Thyatira: a pha beth ſydd ganmoladwy, neu ddiffygiol ynddynt.

AT Angel yr Eglwys ſydd yn Epheſus, 'ſgrifenna; Y pethau hyn y mae yr hwn ſydd yn dal y ſaith ſeren yn ei law ddehau, yr hwn ſydd yn rhodio ynghanol y ſaith ganhwyllbren aur, yn eu dywedyd;

2 Mi a adwaen dy weithredoedd di, a'th lafur, a'th ammynedd, ac na elli oddef y rhai drwg: a phrofi o honot y rhai ſy'n dywedyd eu bod yn Apoſtolion, ac nid ydynt; a chael o honot hwynt yn gelwyddog.

3 A thi a oddefaiſt, ac y mae ammynedd gennyt, ac a gymmeraiſt boen er mwyn fy Enw i, ac ni ddiffygiaiſt.

4 Eithr y mae gennyf *beth* yn dy erbyn, am i ti ymadel â'th gariad cyntaf.

5 Cofia gan hynny o ba le y ſyrthiaiſt, ac ediſarhâ, a gwnâ y gweithredoedd cyntaf: ac onid ê, yr wyf fi yn dyfod attat ti ar frys, ac mi a ſymmudaf dy ganhwyllbren di allan o'i le, oni ediſarhei di.

6 Ond hyn ſydd gennyt, dy fod ti yn caſſau gweithredoedd y Nicolaiaid, y rhai yr wyf fi hefyd yn eu caſſau.

7 Yr hwn ſydd ganddo gluſt, gwrandawëd

pa beth y mae 'r Yſpryd yn ei ddywedyd wrth yr Eglwyſi; I'r hwn ſydd yn gorchfygu y rhoddaf iddo [g] fwytta o [h] bren y bywyd, yr hwn ſydd ynghanol Paradwys Dduw.

8 ¶ Ac at Angel yr Eglwys ſydd yn Smyrna, 'ſgrifenna; Y pethau hyn y mae [i] y cyntaf a'r diweddaf, yr hwn a fu farw, ac ſydd fyw, yn eu dywedyd;

9 [k] Mi a adwaen dy weithredoedd di, a'th gyſtudd, a'th dlodi, (eithr [l] cyfoethog wyt) ac *mi a adwaen* gabledd [m] y rhai ſy yn dywedyd eu bod yn Iuddewön, ac nid ydynt ond ſynagog Satan.

10 Nac ofna ddim o'r pethau yr ydwyt i'w dioddef. Wele, y cythraul a fwrw rai o honoch chwi i garchar, fel i'ch profer; a chwi a gewch gyſtudd ddeng-nhiwrnod. Bydd ffyddlon hyd angau, ac mi a roddaf i ti [n] goron y bywyd.

11 [o] Yr hwn ſydd ganddo gluſt, gwrandawëd beth y mae 'r Yſpryd yn ei ddywedyd wrth yr Eglwyſi; Yr hwn ſydd yn gorchfygu ni chaiff ddim niwed gan [p] yr ail farwolaeth.

12 ¶ Ac at Angel yr Eglwys ſydd yn Pergamus, 'ſgrifenna; Y pethau hyn y mae [q] yr hwn ſydd ganddo y cleddyf llym dau-finiog, yn eu dywedyd;

13 [r] Mi a adwaen dy weithredoedd di, a pha le yr wyt yn trigo, ſef lle *mae* gorſedd-faingc Satan: ac yr wyt yn dal fy Enw i, ac ni wedaiſt fy ffydd i, ïe yn y dyddiau *y bu* Antipas yn ferthyr ffyddlon i mi, yr hwn a laddwyd yn eich plith chwi, lle y mae Satan yn trigo.

14 Eithr y mae gennyf ychydig bethau yn dy erbyn di, oblegid bod gennyt yno *rai* yn dal athrawiaeth [s] Balaam, yr hwn a ddyſgodd i Balac fwrw rhwyſtr ger bron meibion Iſraël, [t] i fwytta pethau wedi eu haberthu i eulynnod, ac i odinebu.

15 Felly y mae gennyt titheu heſyd *rai* yn dal athrawiaeth [u] y Nicolaiaid, yr hyn beth yr wyf fi yn ei gaſſau.

16 Edifarhâ; ac o's amgen, yr wyf fi yn dyfod attat ar frys, ac [x] a ryfelaf ‡ yn eu herbyn hwynt â chleddyf fy ngenau.

17 [y] Yr hwn ſydd ganddo gluſt, gwrandawëd beth y mae 'r Yſpryd yn ei ddywedyd wrth yr Eglwyſi; I'r hwn ſydd yn gorchfygu y rhoddaf iddo fwytta o'r Manna cuddiedig, ac a roddaf iddo garreg wen, ac ar y garreg [z] henw newŷdd wedi ei 'ſgrifennu, yr hwn nid edwŷn neb, ond yr hwn ſydd yn ei dderbyn.

18 ¶ Ac at Angel yr Eglwys ſydd yn Thyatira, 'ſgrifenna; Y pethau hyn y mae Mâb Duw yn eu dywedyd, [a] yr hwn ſydd a'i lygaid fel fflamm dân, a'i draed yn debyg i brês coeth;

19 [b] Mi a adwaen dy weithredoedd di, a'th gariad, a'th waſanaeth, a'th ffydd, a'th ammynedd di, ‡ a'th weithredoedd; a *bod* y rhai diweddaf yn fwy nâ'r rhai cyntaf.

20 Eithr y mae gennyf ychydig bethau yn dy erbyn, oblegid dy fod yn gadel i'r wraig honno, [c] Jezabel, yr hon ſydd yn ei galw ei hun yn brophwydes, ddyſgu, a thwyllo fy ngwaſanaeth-wŷr, [d] i odinebu, ac [e] i fwytta pethau wedi eu haberthu i eulynnod.

21 Ac mi a roddais iddi amſer i edifarhau ‡ am ei godineb; ac nid edifarhâodd hi.

22 Wele, yr wyf fi yn ei bwrw hi ar wely, a'r rhai ſydd yn godinebu gyd-a hi, i gyſtudd mawr, onid edifarhânt ‡ am eu gweithredoedd.

23 A'i phlant hi a laddaf â marwolaeth: a'r holl Eglwyſi a gânt wybod mai [f] myfi yw yr hwn ſydd yn chwilio yr arennau a'r calonnau: ac [g] mi a roddaf i bob un o honoch yn ôl eich gweithredoedd.

24 Eithr wrthych chwi yr wyf yn dywedyd, ac wrth y lleill yn Thyatira, y ſawl nid oes ganddynt y ddyſgeidiaeth hon, a'r rhai ni adnabuant ddyfnderau Satan, fel y dywedant; Ni fwriaf arnoch ‡ faich arall.

25 Eithr, [h] yr hyn ſydd gennwch, deliwch hyd oni ddelwyf.

26 A'r hwn ſydd yn gorchfygu, ac yn cadw [i] fy ngweithredoedd hyd y diwedd, mi a roddaf [k] iddo awdurdod ar y Cenhedloedd:

27 ([l] Ac *efe* a'u bugeilia hwy â gwialen haiarn: fel lleſtri pridd y dryllir hwynt;) fel y derbynniais inneu gan fy Nhâd:

28 Ac mi a roddaf iddo [m] y ſeren foreu.

29 [n] Yr hwn ſydd ganddo gluſt, gwrandawëd beth y mae 'r Yſpryd yn ei ddywedyd wrth yn Eglwyſi.

PEN. III.

2 Argyoeddi Angel Eglwys Sardis, 3 a'i annog ef i edifarhau, a'i fygwth oni edifarhâe. 8 Angel Eglwys Philadelphia 10 yn cael ei ganmol am ei ddiwydrwydd, a'i ammynedd. 15 Angel Laodicea yn cael ei geryddu am na bai na brwd nac oer, 19 a'i rybuddio i fod yn fwy ei zêl. 20 Chriſt yn ſefyll wrth y drws, ac yn curo.

AC at Angel yr Eglwys ſydd yn Sardis, yſgrifenna; Y pethau hyn y mae [a] yr hwn ſydd a ſaith Yſpryd Duw, a'r ſaith ſeren ganddo, yn eu dywedyd; [b] Mi a adwaen dy weithredoedd di; oblegid y mae gennyt enw dy fod yn fyw, a marw ydwyt.

2 Bydd wiliadwrus, a ſiccrhâ y pethau ſy yn ôl, y rhai ſydd barod i farw: canys ni chefais dy weithredoedd yn gyflawn ger bron Duw.

3 Cofia gan hynny pa fodd y derbynniaiſt ac y clywaiſt, a chadw, ac [c] edifarhâ. [d] O's tydi gan hynny ni wili, mi a ddeuaf arnati fel lleidr, ac ni chei di wybod pa awr y deuaf arnat.

4 Eithr y mae gennyt ychydig enwau, ïe yn Sardis, y rhai ni [e] halogaſant eu dillad; a *hwy* a rodiant gyd-a mi mewn *dillad* [f] gwynnion: oblegid teilwng ydynt.

5 Yr hwn ſydd yn gorchfygu, hwnnw a wiſgir mewn dillad gwynnion; ac ni [g] ddeleuaf ei enw ef allan o [h] lyfr y bywyd, ond [i] mi a gyffeſſaf ei enw ef ger bron fy Nhâd, a cher bron ei Angylion ef.

6 [k] Yr hwn ſydd ganddo gluſt, gwrandawëd beth y mae 'r Yſpryd yn ei ddywedyd wrth yr Eglwyſi.

7 ¶ Ac at Angel yr Eglwys ſydd yn Philadelphia, 'ſgrifenna; Y pethau hyn y mae y Sanctaidd, [l] y Cywir, yn eu dywedyd; [m] yr hwn ſydd ganddo agoriad Dafydd; yr hwn ſydd yn agoryd, ac nid yw neb yn cau; ac [n] yn cau, ac nid yw neb yn agoryd;

8 [o] Mi

[a] Ad. 1. 8 [a] Mi a adwaen dy weithredoedd: wele, rhoddais ger dy fron ddrŵs agored, ac ni ddichon neb ei gau: canys y mae gennyt ychydig nerth, a thi a gedwaiſt fy ngair, ac ni wedaiſt fy Enw.

[b] Pen. 2.9. 9 Wele, mi a wnâf [b] iddynt hwy o ſynagog Satan, y rhai ſydd yn dywedyd eu bod yn Iuddewön, ac nid ydynt, ond dywedyd celwŷdd

[c] Eſa. 49.23. & 60. 14. y maent; wele, *meddaf*, [c] gwnâf iddynt ddyfod, ac addoli o flaen dy draed, a gwybod fy mod i yn dy garu di.

10 O achos cadw o honot air fy ammynedd i,

[d] 2 Pet. 2.9. [d] minneu a'th gadwaf di oddiwrth awr y broſedigaeth, yr hon a ddaw ar yr holl fyd, i broſi y rhai ſydd yn trigo ar y ddaiar.

[e] Phil. 4.5. Pen. 1.3. & 22.7,12. 11 Wele, [e] yr wyf yn dyfod ar frys: [f] dal yr hyn ſydd gennyt, fel na ddygo neb dy goron di.

[g] Pen. 2.25. 12 Yr hwn ſydd yn gorchfygu, mi a'i gwnâf [g] yn golofn yn Nheml fy Nuw i, ac allan nid â

[h] Bren. 7.21. [i] Pen. 2.17. & 14.1. & 22.4. [k] Gal. 4.26. Heb. 12.22. Pê. 21.2,10. efe mwyach; ac [h] mi a 'ſgrifennaf arno ef henw fy Nuw i, a henw dinas fy Nuw i, yr hon ydyw Jeruſalem [i] newŷdd, yr hon ſydd yn diſgyn o'r nef oddiwrth fy Nuw i: ac *mi a 'ſgrifennaf arno ef* fy Enw newŷdd i.

[l] Pen. 2.7. 13 [l] Yr hwn ſydd ganddo gluſt, gwrandawëd beth y mae 'r Yſpryd yn ei ddywedyd wrth yr Eglwyſi.

14 ¶ Ac at Angel Eglwys y Laodiceaid, 'ſgrifenna; Y pethau hyn y mae Amen yn eu dywedyd, [m] y Tyſt ffyddlon a chywir, [n] dechreuad

[m] Pen. 1.5. [n] Col. 1.15. creaduriaeth Duw;

[o] Ad. 1. 15 [o] Mi a adwaen dy weithredoedd di, nad ydwyt hac oer na brŵd: mi a fynnwn pe bait oer neu frŵd.

16 Felly, am dy fod yn glaiar, ac nid yn oer nac yn frŵd, mi a'th chwydaf di allan o'm genau:

[p] 1 Cor. 4.8. 17 Oblegid dy fod yn dywedyd, [p] Goludog wyf, ac mi a gyfoethogais, ac nid oes arnaf eiſiau dim; ac ni wyddoſt dy fod yn druan, ac yn reſynol, ac yn dlawd, ac yn ddall, ac yn noeth.

[q] Eſay 55.1. Mat. 13.44. & 25.9. 18 Yr wyf yn dy gynghori [q] i brynnu gennyf fi aur wedi ei buro trwy dân, fel i'th gyfoethoger; a [r] dillad gwynnion, fel i'th wiſger, ac fel nad ymddangoſo gwarth dy noethder di; îra hefyd dy lygaid ag eli llygaid, fel y gwelech.

[r] 2 Cor. 5.3. Pen. 7.13. & 16. 15. & 19.8.

[s] Job 5.17. Dih. 3.11, 12. Heb. 12.5,6. Iago 1.12. 19 [s] Yr wyf fi yn argyoeddi, ac yn ceryddu y ſawl yr wyf yn eu caru: am hynny bydded zêl gennyt, ac edifarhâ.

20 Wele, yr wyf yn ſefyll wrth y drws ac yn curo. O's clyw neb fy llais i, ac agoryd y drws,

[t] Can. 5.2. Ioan 14.23. [t] mi a ddeuaf i mewn atto ef, ac a ſwpperaf gyd-ag ef, ac yntef gyd-a minneu.

[u] Mat. 19.28. Luc 22.30. 1 Cor. 6.2. 2 Tim. 2.12 Pê. 2.16,27. 21 Yr hwn ſydd yn gorchfygu, [u] rhoddaf iddo ef eiſtedd gyd-a mi ar fy ngorſedd-faingc, megis y gorchfygais inneu, ac yr eiſteddais gyd-a'm Tâd ar ei orſedd-faingc ef.

[k] Pen. 2.7. 22 [k] Yr hwn ſydd ganddo gluſt, gwrandawëd beth y mae 'r Yſpryd yn ei ddywedyd wrth yr Eglwyſi.

PEN. IV.

1 Ioan yn gweled gorſedd-faingc Duw yn y Nef: 4 Y pedwar Henuriad ar hugain: 6 Y pedwar anifail yn llawn llygaid ymlaen ac yn ôl: 10 Yr Henuriaid yn bwrw i lawr eu coronau, ac yn addoli 'r hwn oedd yn eiſtedd ar yr orſedd-faingc.

YN ôl y pethau hyn yr edrychais, ac wele ddrws wedi ei agoryd yn y nef: a'r llais

[a] Pen. 1.10. [a] cyntaf a glywais, *oedd* ſel *llais* udcorn yn ymddiddan â mi; gan ddywedyd, Dring i fynu yma, a mi a ddangoſaf i ti y pethau ſy raid eu ‡ bod ar ôl hyn.

‡ *gwneuthur.*

[b] Pen. 1.10. & 20.12. [c] Eze. 1.26. & 10.1. 2 Ac yn y man [b] yr oeddwn yn yr yſpryd: ac wele, [c] yr oedd gorſedd-faingc wedi ei goſod yn y nef, ac *un* yn eiſtedd ar yr orſedd-faingc.

3 A'r hwn oedd yn eiſtedd oedd yn debyg yr olwg arno i faen Jaſpis a Sardin; ac *yr oedd* enfys o amgylch yr orſedd-faingc, yn debyg yr olwg arno i Smaragdus.

[d] Pen. 3.4,5. & 6.11. & 7.9 14. 4 Ac ynghylch yr orſedd-faingc *yr oedd* pedair gorſedd-faingc ar hugain: ac ar y gorſedd-feingciau y gwelais bedwar Henuriad ar hugain yn eiſtedd, [d] wedi eu gwiſgo mewn dillad gwynnion; ac yr oedd ganddynt ar eu pennau goronau aur.

[e] Pê. 16.18. 5 Ac yr oedd yn dyfod allan o'r orſedd-faingc, [e] fellt, a tharanau, a lleiſiau: ac *yr oedd* ſaith o lampiau tân yn llofgi ger bron yr orſedd-faingc, y rhai yw [f] ſaith Yſpryd Duw.

[f] Pen. 1.4. & 3.1. [g] Pen. 15.2. 6 Ac o flaen yr orſedd-faingc *yr oedd* [g] môr o wydr, yn debyg i gryſtal. Ac ynghanol yr orſedd-faingc, ac ynghylch yr orſedd-faingc, *yr oedd* pedwar anifail yn llawn o lygaid o'r tu blaen ac o'r tu ôl.

[h] Edrych Eze. 1. 10. 7 A'r [h] anifail cyntaf *oedd* debyg i lew, a'r ail anifail yn debyg i lo, a'r trydydd anifail oedd ganddo wyneb fel dyn, a'r pedwerydd anifail *oedd* debyg i eryr yn ehedeg.

[i] Eſay 6.2. 8 A'r pedwar anifail oedd ganddynt, bob un o honynt, [i] chwech o adenydd o'u hamgylch; ac *yr oeddynt* oddifewn yn llawn llygaid: ac nid oeddynt yn gorphywys ddydd a nôs, gan ddywedyd, [k] Sanct, Sanct, Sanct, Arglwydd Dduw Holl-alluog, [l] yr hwn oedd, a'r hwn ſydd, a'r hwn ſydd i ddyfod.

[k] Eſay 6.3. [l] Pen. 1.4. 9 A phan fyddo yr anifeiliaid yn rhoddi gogoniant, ac anrhydedd, a diolch i'r hwn oedd yn eiſtedd ar yr orſedd-faingc, yr hwn ſydd yn byw yn oes oeſoedd,

10 Y mae y pedwar Henuriad ar hugain yn ſyrthio ger bron yr hwn oedd yn eiſtedd ar yr orſedd-faingc, ac yn addoli yr hwn ſydd yn byw yn oes oeſoedd, ac yn bwrw eu coronau ger bron yr orſedd-faingc, gan ddywedyd,

[m] Pê 5.12. 11 [m] Teilwng wyt, ô Arglwydd, i dderbyn gogoniant, ac anrhydedd, a gallu: canys ti a greaiſt bob peth, ac o herwŷdd dy ewyllys di y maent, ac y crëwyd hwynt.

PEN. V.

1 Y llyfr wedi ei ſelio â ſaith ſêl: 9 yr hwn yr oedd yr Oen a laddeſid yn unig yn deilwng i'w agoryd. 12 Yr Henuriaid o ran hynny yn ei foliannu ef, 9 ac yn cyfaddef mai efe a'i prynnaſai hwy â'i waed.

AC mi a welais yn neheu-law yr hwn oedd yn eiſtedd ar yr orſedd-faingc, [a] lyfr wedi ei 'ſgrifennu oddifewn ac ‡ oddiallan, wedi ei ſelio â ſaith ſêl.

[a] Eze. 2.10. ‡ *ar y tu cefn.*

2 Ac mi a welais Angel cryf yn cyhoeddi â llef ‡ uchel, Pwy ſydd deilwng i agoryd y llyfr, ac i ddattod ei ſeliau ef?

3 Ac nid oedd neb [b] yn y nef, nac yn y ddaiar, na than y ddaiar, yn gallu agoryd y llyfr, nac edrych arno.

4 Ac mi a wylais lawer, o achos na chaed neb yn deilwng i agoryd, ac i ddarllen y llyfr, nac i edrych arno.

5 Ac un o'r Henuriaid a ddywedodd wrthyf, Nac wyla: Wele, [c] y Llew yr hwn ſydd o lwyth Juda, [d] Gwreiddyn Dafydd, a orchfygodd i agoryd y llyfr, ac i ddattod ei ſaith ſêl ef.

6 Ac mi a edrychais, ac wele, ynghanol yr orſedd-faingc a'r pedwar anifail, ac ynghanol yr Henuriaid *yr oedd* [e] Oen yn ſefyll, megis wedi ei ladd, a chanddo ſaith goron, a [f] ſaith lygad, y rhai ydyw [g] ſaith Yſpryd Duw, wedi eu danfon allan i'r holl ddaiar.

7 Ac efe a ddaeth, ac a gymmerth y llyfr o ddeheu-law yr hwn oedd yn eiſtedd ar yr orſedd-faingc.

8 A phan gymmerth efe y llyfr, y pedwar anifail a'r pedwar Henuriad ar hugain a ſyrthiaſant ger bron yr Oen, a chan bob un o honynt yr oedd [h] telynau, a phialau aur, yn llawn o arogl-darth, [i] y rhai ydyw gweddiau 'r Sainct.

9 A [k] hwy a ganaſant ganiad newŷdd, gan ddywedyd, [l] Teilwng wyt ti i gymmeryd y llyfr, ac i agoryd ei ſeliau ef: oblegid ti a laddwyd, ac [m] a'n prynnaiſt ni i Dduw trwy dy waed, allan o bob llwyth, ‡ ac iaith, a phobl, a chenedl;

10 [n] Ac a'n gwnaethoſt ni i'n Duw ni, yn frenhinoedd, ac yn offeiriaid: ac ni a deyrnaſwn ar y ddaiar.

11 Ac mi a edrychais, ac a glywais lais Angylion lawer ynghylch yr orſedd-faingc, a'r aniſeiliaid, a'r Henuriaid: a'u rhifedi hwynt oedd [o] fyrddiwnau o fyrddiwnau, a miloedd o filoedd;

12 Yn dywedyd â llef ‡ uchel, [p] Teilwng yw 'r Oen, yr hwn a laddwyd, i dderbyn gallu, a chyfoeth, a doethineb, a chadernid, ac anrhydedd, a gogoniant, a bendith.

13 A [q] phob creadur ag ſydd yn y nef, ac ar y ddaiar, a than y ddaiar, a'r pethau ſydd yn y môr, ac oll ag ſy ynddynt, a glywais i yn dywedyd, [r] I'r hwn ſydd yn eiſtedd ar yr orſedd-faingc, ac i'r Oen *y byddo* y fendith, a'r anrhydedd, a'r gogoniant, a'r gallu, yn oes oeſoedd.

14 A'r pedwar anifail a ddywedaſant, Amen. A'r pedwar Henuriad ar hugain a ſyrthiaſant *i lawr*, ac a addolaſant yr hwn ſydd yn byw yn oes oeſoedd.

PEN. VI.

1 *Agoryd y ſeliau, y naill ar ôl y llall, a pha beth a ddigwyddodd ar hynny, yr hyn ſydd yn cynnwys prophwydoliaeth hyd ddiwedd y byd.*

AC mi a welais pan agorodd yr Oen un o'r ſeliau, ac mi a glywais un o'r pedwar anifail yn dywedyd, fel trŵſt taran, Tyred, a gwêl.

2 Ac mi a welais, ac wele [a] farch gwŷnn: a'r hwn oedd yn eiſtedd arno, a bwä ganddo; a rhoddwyd iddo goron: ac efe a aeth allan yn gorchfygu, ac i orchfygu.

3 A phan agorodd efe yr ail ſêl, mi a glywais yr ail anifail yn dywedyd, Tyred, a gwêl.

4 Ac fe aeth allan farch arall, *un* côch: a'r hwn oedd yn eiſtedd arno y rhoddwyd iddo gymmeryd heddwch oddiar y ddaiar, fel y lladdent ei gilydd: a rhoddwyd iddo ef gleddyf mawr.

5 A phan agorodd efe y drydedd ſêl, mi a glywais y trydydd anifail yn dywedyd, Tyred, a gwêl. Ac mi a welais, ac wele farch dû, a'r hwn oedd yn eiſtedd arno, â chlorian ganddo yn ei law.

6 Ac mi a glywais lais ynghanol y pedwar anifail yn dywedyd, ‡ Meſur o wenith er ceiniog, a thri meſur o haidd er ceiniog; [b] a'r olew a'r gwîn, na wnâ niwed iddynt.

7 A phan agorodd efe y bedwaredd ſêl, mi a glywais lais y pedwerydd anifail yn dywedyd, Tyred, a gwêl.

8 Ac mi a edrychais, ac wele farch gwelwlâs: a henw yr hwn oedd yn eiſtedd arno oedd Marwolaeth; ac yr oedd Uffern yn canlyngyd-ag ef. A rhoddwyd ‡ iddynt awdurdod ar y bedwaredd *ran* o'r ddaiar, i ladd â chleddyf, ac â newŷn, ac â marwolaeth, ac â bwyſtfilod y ddaiar.

9 A phan agorodd efe y bummed ſêl, mi a welais [c] tan yr allor [d] eneidiau y rhai a laddeſid [e] am air Duw, ac am [f] y dyſtiolaeth oedd ganddynt.

10 A hwy a lefaſant â llef ‡ uchel, gan ddywedyd, [g] Pa hyd, Arglwydd, ſanctaidd a chywir, nad ydwyt yn barnu, ac yn dial ein gwaed ni ar y rhai ſy yn trigo ar y ddaiar?

11 A [h] gynau gwynnion a roëd i bob un o honynt; a dywedpwyd wrthynt ar iddynt orphywys etto ychydig amſer, hyd oni chyflawnid *rhif* eu cyd-weiſion, a'u brodyr, y rhai oedd *i gael* eu lladd, megis ag y *cawſent* hwythau.

12 Ac mi a edrychais pan agorodd efe y chweched ſêl, ac wele, bu daiar-gryn mawr; [i] a'r haul a aeth yn ddu fel ſachlen flew, a'r lleuad a aeth fel gwaed.

13 A ſêr y nef a ſyrthiaſant ar y ddaiar, fel y mae 'r ffigyſ-bren yn bwrw ei ffigys gleiſion, pan ei hyſgydwer gan wŷnt mawr.

14 [k] A'r nef a aeth heibio fel llyfr wedi ei blygu ynghŷd, a [l] phob mynydd ac ynys a ſymmudwyd allan o'u lleoedd.

15 A brenhinoedd y ddaiar, a'r gwŷr mawr, a'r cyfoethogion, a'r pen-capteniaid, a'r gwŷr cedyrn, a phob gŵr caeth, a phob gŵr rhydd, [m] a ymguddiaſant yn yr ogfeydd, ac ynghreigiau y mynyddoedd;

16 [n] Ac a ddywedaſant wrth y mynyddoedd a'r creigiau, Syrthiwch arnom ni, a chuddiwch ni o wŷdd yr hwn ſydd yn eiſtedd ar yr orſedd-faingc, ac oddiwrth lîd yr Oen:

17 Canys daeth dydd mawr ei ddigter ef; a phwy a ddichon ſefyll?

PEN.

PEN. VII.

3 Angel yn selio gwasanaethwŷr Duw yn eu talcennau. 4 Nifer y rhai a seliwyd: o lwythau Israël rhifedi ysprysawl: 9 o bob Cenhedloedd eraill tyrfa aneirif, y rhai sydd yn sefyll ger bron yr orsedd-faingc, a gynau gwynnion am danynt, ac a phalmwydd yn eu dwylaw. 14 Bod eu gynau wedi eu golchi yngwaed yr Oen.

AC yn ôl y peth au hyn, mi a welais bedwar Angel yn sefyll ar bedair congl y ddaiar, yn dal pedwar gwŷnt y ddaiar, fel na chwythai 'r gwynt ar y ddaiar, nac ar y môr, nac ar un pren.

2 Ac mi a welais Angel arall yn dyfod i fynu oddiwrth godiad haul, a sêl y Duw byw ganddo. Ac efe a lefodd â llef ‡uchel ar y pedwar Angel, i'r rhai y rhoddasid *gallu* i ddrygu 'r ddaiar a'r môr,

‡*fawr.*

3 Gan ddywedyd, [a] Na ddrygwch y ddaiar, na'r môr, na'r prennau, nes darfod i ni [b] selio gwasanaeth-wŷr ein Duw ni yn eu talcennau.

[a] Pen. 6. 6. & 9. 4. [b] Ezec. 9. 4. Pen. 14. 1.

4 Ac mi a glywais nifer y rhai a seliwyd: *yr oedd* wedi eu selio gant a phedair a deugain o filoedd o holl lwythau meibion Israël.

5 O lwyth Juda yr oedd deuddeng-mil wedi eu selio. O lwyth Ruben yr oedd deuddeng-mil wedi eu selio. O lwyth Gad yr oedd deuddeng-mil wedi eu selio.

6 O lwyth Aser yr oedd deuddeng-mil wedi eu selio. O lwyth Nephthali yr oedd deuddeng-mil wedi eu selio. O lwyth Manasses yr oedd deuddeng-mil wedi eu selio.

7 O lwyth Simeon yr oedd deuddeng-mil wedi eu selio. O lwyth Lefi yr oedd deuddeng-mil wedi eu selio. O lwyth Isachar yr oedd deuddeng-mil wedi eu selio.

8 O lwyth Zabulon yr oedd deuddeng-mil wedi eu selio. O lwyth Joseph yr oedd deuddeng-mil wedi eu selio. O lwyth Benjamin yr oedd deuddeng-mil wedi eu selio.

9 Wedi hyn mi a edrychais, ac wele dyrfa fawr, yr hon ni allai neb ei rhifo, o bob cenedl, a llwythau, a phobloedd, ‡ac ieithoedd, yn sefyll ger bron yr orsedd-faingc, a cher bron yr Oen, [c] wedi eu gwisgo mewn gynau gwynnion, a phalm-wydd yn eu dwylo;

‡*a thafodau*

[c] Pen. 3. 5, 18. & 6. 11. Ad. 14.

10 Ac yn llefain â llef ‡uchel, gan ddywedyd, [d] Iechydwriaeth i'n Duw ni, yr hwn sydd yn eistedd ar yr orsedd-faingc, ac i'r Oen.

‡*fawr.*

[d] Psal. 3. 8. Esa. 43. 11. Jer. 3. 23. Hos. 13. 4.

11 A'r holl Angylion a safasant o amgylch yr orsedd-faingc a'r Henuriaid a'r pedwar anifail, ac a syrthiasant ger bron yr orsedd-faingc ar eu hwynebau, ac a addolasant Dduw,

12 Gan ddywedyd, Amen: Y fendith, a'r gogoniant, a'r doethineb, a'r diolch, a'r anrhydedd, a'r gallu, a'r nerth, *a fyddo* i'n Duw ni yn oes oesoedd. Amen.

13 Ac un o'r Henuriaid a attebodd, gan ddywedyd wrthyf, Pwy ydyw y rhai hyn sy wedi eu gwisgo [e] mewn gynau gwynnion? ac o ba le y daethant?

[e] Ad. 9.

14 Ac mi a ddywedais wrtho ef, Arglwydd, ti a wyddost. Ac *efe* a ddywedodd wrthyf, Y rhai hyn yw y rhai a ddaethant allan o'r cystudd mawr, ac [f] a olchasant eu gynau, ac a'u cannasant hwy yngwaed yr Oen.

[f] Esa. 1. 18. Heb. 9. 14. 1 Ioan 1. 7. Pen. 1. 6. Edrych Zech. 3. 3, 4, 5.

15 O herwŷdd hynny y maent ger bron gorsedd-faingc Duw, ac yn ei wasanaethu ef ddydd a nôs yn ei Deml: a'r hwn sydd yn eistedd ar yr orsedd-faingc [g] a ‡ drîg yn eu plith hwynt.

[g] Esa. 4. 5, 6. Pen. 21. 3. ‡ *osyd au babell arnynt, neu, trosynt*

16 [h] Ni sydd arnynt na newŷn mwyach, na syched mwyach; ac [i] ni ddisgyn arnynt na'r haul, na dim gwrês.

[h] Esa. 49. 10. [i] Psa. 121. 6.

17 Oblegid yr Oen, yr hwn *sydd* ynghanol yr orsedd-faingc, [k] a'u bugeilia hwynt, ac a'u harwain [l] hwynt at ffynnhonnau ‡bywiol o ddyfroedd: a [l] Duw a sych ymaith bob deigr oddiwrth eu llygaid hwynt.

[k] Psa. 23. 1. Ioan 10. 11. ‡ *byw.* [l] Esa. 25. 8. Pen. 21. 4.

PEN. VIII.

1 Wrth agoryd y seithfed sêl, 2 y rhoddwyd saith o udcyrn i saith o Angylion. 6 Pedwar o honynt yn udcanu â'i hudcyrn, 4 phlaau mawr yn canlyn. 3 Angel arall yn rhoddi arogl-darth at weddiau y Saint ar yr Allor aur.

A Phan agorodd efe y seithfed sêl, yr ydoedd ‡gosteg yn y nef, megis tros hanner awr.

‡ *distawrwydd.*

2 Ac mi a welais y saith Angel, y rhai oedd yn sefyll ger bron Duw; a rhoddwyd iddynt saith o udcyrn.

3 Ac Angel arall a ddaeth, ac a safodd ger bron yr allor, a thusser aur ganddo: a rhoddwyd iddo arogl-darth lawer, fel ‡yr offrymai ef gyd-a [a] gweddiau yr holl Saint ar yr allor aur, yr hon *oedd* ger bron yr orsedd-faingc.

‡ *i roddai at weddiau.* [a] Pen. 5. 8.

4 Ac fe aeth [b] mŵg yr arogl-darth gyd-a gweddiau 'r Saint, o law 'r Angel, i fynu ger bron Duw.

[b] Psa. 141. 2.

5 A'r Angel a gymmerth y thusser, ac a'i llanwodd hi o dân yr allor, ac a'i bwriodd i'r ddaiar: a [c] bu lleisiau, a tharanau, a mellt, a daiar-gryn.

[c] Pe. 16. 18.

6 A'r saith Angel, y rhai oedd â'r saith udcorn ganddynt, a ymbarottoisant i udcanu.

7 A'r Angel cyntaf a udcanodd, a bu cenllysg, a thân, wedi eu cymmysgu â gwaed, a hwy a fwriwyd i'r ddaiar: a thraian y ‡prenniau a losgwyd, a'r holl laswellt a losgwyd.

‡ *ddaiar.*

8 A'r ail Angel a udcanodd, a megis mynydd mawr yn llosgi gan dân a fwriwyd i'r môr: a thraian y môr a aeth yn waed;

9 A bu farw traian y creaduriaid, y rhai oedd yn y môr, ac â byw ynddynt; a thraian y llongau a ddinystriwyd.

10 A'r trydydd Angel a udcanodd, a syrthiodd o'r nef seren fawr, yn llosgi fel lamp, a hi a syrthiodd ar draian yr afonydd, ac ar ffynnhonnau y dyfroedd:

11 A henw 'r seren a elwir Wermod; ac aeth traian y dyfroedd yn wermod; a llawer o ddynion a fuant feirw gan y dyfroedd, oblegid eu myned yn chwerwon.

12 A'r pedwerydd Angel a udcanodd, a tharâwyd traian yr haul, a thraian y lleuad, a thraian y sêr; fel y tywyllwyd eu traian hwynt,

ac ni lewyrchodd y dydd ei draian, a'r nôs yr un ffunyd.

13 Ac mi a edrychais, ac a glywais Angel yn ehedeg ynghanol y nef, gan ddywedyd â llef ‡ uchel, Gwae, gwae, gwae i'r rhai fy 'n trigo ar y ddaiar, rhag lleifiau eraill udcorn y tri Angel, y rhai fydd etto i udcanu.

‡ *fawr.*

PEN. IX.

1 Seren yn fyrthio o'r Nef, wrth udcanu o'r pummed Angel, i'r hwn y rhoddwyd agoriad y pwll dyb waelod: 2 Yntef yn agoryd y pwll, a locuſtiaid fel ſcorpionau yn dyfod allan. 12 Y wae gyntaf wedi myned heibio. 13 Y chweched udcorn yn canu: 14 a gollwng pedwar Angel yn rhydd, y rhai oedd wedi eu rhwymo.

AR pummed Angel a udcanodd, ac mi a welais ſeren yn fyrthio o'r nef i'r ddaiar: a rhoddwyd iddo ef agoriad [a] y pydew heb waelod.

a Luc 8.31. Pen. 17. 8.

2 Ac *efe* a agorodd y pydew heb waelod, a chododd mŵg o'r pydew, fel mŵg ffwrnes fawr: a thywyllwyd yr haul, a'r awyr, gan fŵg y pydew.

3 Ac o'r mŵg y daeth allan locuſtiaid ar y ddaiar; a rhoddwyd awdurdod iddynt, fel y mae gan ſcorpionau 'r ddaiar awdurdod.

b Pen. 6. 6.

4 A dywedpwyd wrthynt [b] na wnaënt niwed i laſ-wellt y ddaiar, nac i ddim gwyrdd-las, nac i un pren; ond yn unig i'r dynion oedd heb [c] ſêl Duw yn eu talcennau.

c Pen 7. 3. Edrych Exo 12. 23, Eze. 9. 4.

5 A rhoddwyd iddynt na laddent hwynt, ond bod iddynt eu blino hwy bum mîs: ac y byddai eu gofid hwy, fel gofid oddiwrth ſcorpion, pan ddarfyddai iddi frathu dyn.

d Job 3. 21. Eſay 2. 19. Pen. 6. 16.

6 Ac yn y dyddiau hynny [d] y cais dynion farwolaeth, ac ni's cânt; ac a chwennychant farw, a marwolaeth a gilia oddiwrthynt.

e Joel 2. 4.

7 A [e] dull y locuſtiaid *oedd* debyg i feirch wedi eu parottoi i ryfel: ac *yr oedd* ar eu pennau megis coronau yn debyg i aur, a'u hwynebau fel wynebau dynion.

8 A gwallt oedd ganddynt fel gwallt gwragedd, f a'u dannedd oedd fel *dannedd* llewôd.

f Joel 1. 6.

9 Ac yr oedd ganddynt lurigau fel llurigau haiarn; a llais eu hadenydd *oedd* fel llais cerbydau llawer o feirch yn rhedeg i ryfel.

10 Ac yr oedd ganddynt gynffonnau tebyg i ſcorpionau, ac yr oedd colynnau yn eu cynffonnau hwy: a'u gallu *oedd* i ddrygu dynion bum mîs.

11 Ac yr oedd ganddynt frenin arnynt, *ſef* [g] Angel y *pydew* di-waelod: a'i henw ef yn Ebrew *ydyw* Abad-don, ac yn Roëg y mae iddo enw ‡ Apol-lyon.

g Ad. 1.

‡ Sef, *dinyſtrydd.*

12 [h] Un wae a aeth heibio, wele y mae yn dyfod etto ddwy wae yn ôl hyn.

h Pen. 8. 13.

13 A'r chweched Angel a udcanodd, ac mi a glywais lef allan o bedwar corn yr allor aur, yr hon ſydd ger bron Duw,

14 Yn dywedyd wrth y chweched Angel, yr hwn oedd a'r udcorn ganddo, Gollwng yn rhydd y pedwar Angel ſydd yn rhwym yn yr afon fawr Euphrates.

15 A gollyngwyd y pedwar Angel, y rhai oedd wedi eu parottoi erbyn awr, a diwrnod, a mîs, a blwyddyn, fel y lladdent y traian o'r dynion.

16 A [i] rhifedi y llu o wŷr meirch *oedd* ddwy fyrddiwn o fyrddiwnau: ac mi a glywais eu rhifedi hwynt.

i Pſ. 68. 17. Dan. 7. 10.

17 Ac fel hyn y gwelais i y meirch yn y weledigaeth, a'r rhai oedd yn eiſtedd arnynt, a chanddynt lurigau tanllyd, ac o *liw* hyacint a brwmſtan: a phennau 'r meirch *oedd* fel pennau llewôd; ac yr oedd yn myned allan o'u ſafnau dân, a mŵg, a brwmſtan.

18 Gan y tri hyn y llâs traian y dynion, gan y tân, a chan y mŵg, a chan y brwmſtan oedd yn dyfod allan o'u ſafnau hwynt.

19 Canys eu gallu hwy ſydd yn eu ſafn, ac yn eu cynffonnau: canys eu cynffonnau *oedd* debyg i feirph, a phennau ganddynt; ac â'r rhai hynny y maent yn drygu.

20 A'r dynion eraill, y rhai ni laddwyd gan y plaau hyn, nid edifarhaſant oddiwrth weithredoedd eu dwylo eu hun, fel nad addolent [k] gythreuliaid, a [l] delwau aur, ac arian, a phrês, a main, a phrennau, y rhai ni allant na gweled, na chlywed, na rhodio:

k Lef. 17. 7. Deu. 32. 17. Pſa. 106. 37. 1 Cor. 10. 20. lPſ. 115. 4. & 135. 15.

21 Ac nid edifarhaſant oddiwrth eu llofruddiaeth, nac oddiwrth eu cyfareddion, nac oddiwrth eu godineb, nac oddiwrth eu lledrad.

PEN. X.

1 Angel cryf tadarn yn ymddangos, a llyfr agored yn ei law: 6 Ac yn tyngu i'r hwn ſydd yn byw yn dragywydd, na bydd amſer mwy. 9 Gorchynyn i loan gymmeryd y llyfr a'i fwytta.

AC mi a welais Angel cryf arall yn diſgyn o'r nef, wedi ei wiſgo â chwmmwl: ac enfys *oedd* ar ei ben, [a] a'i wyneb *ydoedd* fel yr haul, [b] a'i draed fel colofnau o dân.

a Mat. 17. 2. b Pen. 1. 15.

2 Ac yr oedd ganddo yn ei law lyfr bychan wedi ei agoryd: ac *efe* a oſododd ei droed dehau ar y môr, a'i aſſwy ar y tîr,

3 Ac a lefodd â llef ‡ uchel, fel y rhua llew: ac wedi iddo lefain, y ſaith daran a lefaraſant eu llefau hwythau.

‡ *fawr.*

4 Ac wedi darfod i'r ſaith daran lefaru eu llefau, yr oeddwn ar fedr 'ſgrifennu: ac mi a glywais lef o'r nef yn dywedyd wrthyf, [c] Selia y pethau a lefarodd y ſaith daran, ac na 'ſgrifenna hwynt.

c Dan. 8. 26. & 12. 4, 9.

5 A'r Angel, yr hwn a welais i yn ſefyll ar y môr, ac ar y tîr, [d] a gododd ei law i'r nef,

d Dan. 12. 7.

6 Ac a dyngodd i'r hwn ſydd yn byw yn oes oeſoedd, yr hwn a greodd y nef, a'r pethau ſydd ynddi, a'r ddaiar a'r pethau ſydd ynddi, a'r môr a'r pethau ſy ynddo, na byddai amſer mwyach.

7 Ond [e] yn nyddiau llef y ſeithfed Angel, pan ddechreuo efe udcanu, gorphennir dirgelwch Duw, fel y mynegodd efe i'w waſanaethwŷr y prophwydi.

e Pſ. 11 15.

8 A'r [f] llef a glywais o'r nef, a lefarodd drachefn wrthyf, ac a ddywedodd, Dôs, cymmer y llyfr bychan ſydd wedi ei agoryd yn llaw 'r Angel, yr hwn ſydd yn ſefyll ar y môr ac ar y tîr.

f Ad 4

9 Ac

9 Ac mi a aethym at yr Angel, gan ddywedyd wrtho, Moes i mi y llyfr bychan. Ac efe
g Ezec. 2 8. & 3. 1, 2, 3. a ddywedodd wrthyf, g Cymmer a bwytta ef yn llwyr; ac *efe* a chwerwa dy fol di, eithr yn dy enau y bydd yn felys fel mêl.

10 Ac mi a gymmerais y llyfr bychan o law'r Angel, ac a'i bwytteais ef: ac yr oedd efe yn fy ngenau megis mêl yn felys; ac wedi i mi ei fwytta ef, fy mol a aeth yn chwerw.

11 Ac efe a ddywedodd wrthyf, Rhaid i ti dracheſn brophwydo i bobloedd, a chenhedloedd,
‡ *a thafodau.* ‡ ac ieithoedd, a brenhinoedd lawer.

PEN. XI.

3 Y ddau Dyſt yn prophwydo. 6 Bod ganthynt awdurdod i gau'r nef, rhag iddi lawio: 7 Yr ymladd y Bwyſtfil yn eu herbyn, ac y lladd hwynt; 8 Hwythau yn gorwedd heb eu claddu, 11 ac ar ôl tridiau a hanner yn adgyfodi. 14 Yr ail wae yn myned heibio. 15 Y ſeithfed udcorn yn canu.

a Ezec. 40. 3, &c. A Rhoddwyd i mi a gorſen debyg i wialen: A'r Angel a ſafodd, gan ddywedyd, Cyfod, a meſura Deml Dduw, a'r allor, a'r rhai ſy yn addoli ynddi.

2 Ond y cyntedd ſydd o'r tu allan i'r Deml,
‡ Neu, gâd allan. ‡ bwrw allan, ac na feſura ef: oblegid *efe* a roddwyd i'r Cenhedloedd: a'r ddinas ſanctaidd
b Pen. 13.5. a fathrant hwy b ddeu-fis a deugain.

3 Ac mi a roddaf *allu* i'm dau dyſt, a hwy
c Pen. 12.6. a brophwydant c fil a deu-cant *a* thrugain o ddyddiau, wedi ymwiſgo â ſachliain.

d Zech. 4. 3, 11, 14. 4 Y rhai hyn yw d y ddwy olewydden, a'r ddau ganhwyll-bren ſydd yn ſefyll ger bron Duw 'r ddaiar.

5 Ac o's ewyllyſia neb wneuthur niwed iddynt, y mae tân yn myned allan o'u genau hwy, ac yn difetha eu gelynnion: ac o's ewyllyſia neb eu drygu hwynt, fel hyn y mae 'n rhaid ei ladd ef.

e 1 Brē. 17. 1. 6 e Y mae gan y rhai hyn awdurdod i gau y nef, fel na lawio hi yn nyddiau eu pro-
f Exo. 7. 19. phwydoliaeth hwynt: ac f awdurdod ſydd ganddynt ar y dyfroedd, i'w troi hwynt yn waed, ac i daro 'r ddaiar â phob plâ, cyn fynyched ag y mynnont.

7 A phan ddarfyddo iddynt orphen eu
g Pē. 13. 1, 11. & 17. 8. tyſtiolaeth, g y Bwyſtfil, yr hwn ſydd yn dyfod
h Dan. 7. 21. Zech. 14. 2. allan o'r *pwll* di-waelod h a ryfela â hwynt, ac a'u gorchfyga hwynt, ac a'u lladd hwynt.

i Pē. 17. 1, 5. & 18. 10. 8 A'u cyrph hwynt *a orwedd* ar heolydd i y ddinas fawr, yr hon yn yſprydol a elwir Sodoma a'r Aipht; lle hefyd y croeſ-hoeliwyd ein Harglwydd ni.

‡ *tafodau.* 9 A'r rhai o'r bobloedd, a'r llwythau, a'r ‡ ieithoedd, a'r Cenhedloedd, a welant eu cyrph hwynt dri-diau a hanner, ac ni oddefant roi eu cyrph hwy mewn beddau.

10 A'r rhai ſydd yn trigo ar y ddaiar a lawenhânt o'u plegid, ac a ymhyfrydant, ac a anfonant roddion i'w gilydd: oblegid y ddau brophwyd hyn oedd yn poeni y rhai oedd yn trigo ar y ddaiar.

11 Ac yn ôl tridiau a hanner, Yſpryd bywyd oddiwrth Dduw a aeth i mewn iddynt hwy; a *hwy* a ſafaſant ar eu traed, ac ofn mawr a ſyrthiodd ar y rhai a'i gwelodd hwynt.

12 A *hwy* a glywſant lef ‡ uchel o'r nef yn ‡ *fawr.* dywedyd wrthynt, Deuwch i fynu yma. A *hwy* a aethant i fynu i'r nef mewn cwmmwl: a'i gelynnion a edrychaſant arnynt.

13 Ac yn yr awr honno y bu daiargryn mawr, a degfed *ran* y ddinas a ſyrthiodd, a lladdwyd yn y ddaiar-gryn ſaith mîl o † wŷr: a'r lleill † *Gr. henwau gwŷr.* a ddychrynnaſant, ac a roddaſant ogoniant i Dduw 'r nef.

14 k Yr ail wae a aeth heibio; wele, y mae k Pen. 8. 13. & 9. 12. & 15. 1. y drydedd wae yn dyfod ar frys.

15 A'r l ſeithfed Angel a udcanodd, a bu lleſau l Pen. 10. 7. ‡ uchel yn y nef, yn dywedyd, m Aeth teyr- ‡ *mawrion.* naſoedd y byd *yn eiddo* ein Harglwydd ni, a'i Griſt ef; ac *efe* a deyrnaſa yn oes oeſoedd. m Pē. 12. 10.

16 A'r n pedwar Henuriad ar hugain, y rhai n Pen. 4. 4. & 5. 8. oedd ger bron Duw yn eiſtedd ar eu gorſedd-feingciau, a ſyrthiaſant ar eu hwynebau, ac a addolaſant Dduw,

17 Gan ddywedyd, Yr ydym yn diolch i ti, ô Arglwydd Dduw Holl-alluog, o yr hwn wyt, o Pen. 1. 4. a'r hwn oeddit, a'r hwn wyt yn dyfod; oblegid ti a gymmeraiſt dy allu mawr, ac a deyrneſaiſt.

18 A'r Cenhedloedd a ddigiaſant, a daeth dy ddîg di, ‡ a'r amſer i farnu 'r meirw, ac i roi ‡ Neu, *ac amſer y meirw i gael eu barnu.* gwobr i'th waſanaethwŷr y prophwydi, ac i'r Sainct, ac i'r rhai ſydd yn ofni dy Enw, ſychain a mawrion; ac i † ddifetha y rhai ſydd yn † *llygru.* ‡ difetha 'r ddaiar. ‡ *llygru.*

19 Ac agorwyd p Teml Dduw yn y nef, a p Pen. 15. 5. gwelwyd arch ei gyfammod ef yn ei Deml ef: a q bu mellt, a lleſau, a tharanau, a daiar-gryn, q Pē. 16. 18. a r chenllyſg mawr. r Pē. 16. 21.

PEN. XII.

1 Gwraig wedi ei gwiſgo â'r haul yn trafaelu or ei thymp i eſgor. 4 Y ddraig fawr gôch yn ſefyll o'i blaen hi i ddifa ei phlentyn hi. 6 Wedi iddi eſgor, y mae hi yn cilio i'r diffaithwch. 7 Michaël a'i angylion yn ymladd â'r ddraig, ac yn myned yn drêch nâ hi. 13 Y ddraig wedi ei thaflu i'r ddaiar yn erlid y wraig.

A ‡ Rhyfeddod mawr a welwyd yn y nef; ‡ *arwydd.* Gwraig wedi ei gwiſgo â'r haul, a'r lleuad tan ei thraed, ac ar ei phen goron o ddeuddeg ſeren:

2 A hi yn feichiog, a lefodd gan fod mewn gwewyr, a gofid i eſgor.

3 A gwelwyd ‡ rhyfeddod arall yn y nef, ac ‡ *arwydd.* wele ddraig gôch fawr, a a ſaith ben iddi, a deg a Pen. 13. 1. corn; ac ar ei phennau ſaith goron.

4 A'i chynffon hi a dynnodd draian ſêr y nef, ac a'u bwriodd hwynt i'r ddaiar. A'r ddraig a ſafodd ger bron y wraig yr hon ydoedd yn barod i eſgor, i ddifa ei phlentyn hi, pan eſgorai hi arno.

5 A hi a eſgorodd ar fâb gwr-ryw, b yr hwn b Pſal. 2. 9. Pen. 2. 27. & 19. 15. oedd i fugeilio yr holl Genhedloedd â gwialen haiarn: a'i phlentyn hi a gymmerwyd i fynu at Dduw, ac at ei orſedd-faingc ef.

6 c A'r wraig a ffôdd i'r diffaithwch, lle mae c Ad 14. genddi le wedi ei barottoi gan Dduw, fel y

porthent

porthent hi yno [d] fil a deu-cant *a* thrugain o ddyddiau.

7 A bu rhyfel yn y nef; [e] Michaël a'i angylion a ryfelaſant yn erbyn y ddraig, a'r ddraig a ryfelodd a'i hangylion hithau,

8 Ac ni orſuant; a'u lle hwynt ni's cafwyd mwyach yn y nef.

9 A bwriwyd allan [f] y ddraig fawr, [g] yr hên ſarph, yr hon a elwir diaſol, a Satan, yr hwn ſydd yn twyllo 'r holl fyd: efe a fwriwyd allan i'r ddaiar, a'i angylion a fwriwyd allan gyd-ag ef.

‡ *fawr.*

10 Ac mi a glywais lef ‡ uchel yn dywedyd yn y nef; [h] Yr awron y daeth iechydwriaeth, a nerth, a theyrnas ein Duw ni, a gallu ei Griſt ef: canys cyhuddwr ein brodyr ni a fwriwyd i'r llawr, [i] yr hwn oedd yn eu cyhuddo hwy ger bron ein Duw ni ddydd a nôs.

11 A [k] hwy a'i gorchfygaſant ef trwy waed yr Oen, a thrwy air eu tyſtiolaeth hwynt; ac ni charaſant eu henioes hyd angau.

12 O herwŷdd hyn [l] llawenhewch, y nefoedd, a'r rhai ydych yn trigo ynddynt. Gwae y rhai ſydd yn trigo ar y ddaiar a'r môr: canys diaſol a ddiſgynnodd attoch chwi, a chanddo lîd mawr, o herwŷdd ei fod yn gwybod nad oes iddo ond ychydig amſer.

13 A phan welodd y ddraig ei bwrw i'r ddaiar, hi a erlidiodd y wraig a eſgoraſai ar y mâb.

14 A rhoddwyd i'r wraig ddwy o adenydd eryr mawr, [m] fel yr ehedai hi i'r diffaithwch i'w lle ei hun: lle yr ydys yn ei maethu hi yno [n] tros amſer, ac amſeroedd, a hanner amſer, oddiwrth wyneb y ſarph.

15 A'r ſarph [o] a fwriodd allan o'i ſafn ar ôl y wraig ddwfr megis afon, fel y gwnai ei dwyn hi ymaith gyd-a'r afon.

16 A'r ddaiar a gynnorthwyodd y wraig, a'r ddaiar a agorodd ei genau, ac a lyngcodd yr afon, yr hon a fwriodd y ddraig allan o'i ſafn.

17 A llidiodd y ddraig wrth y wraig, ac a aeth i wneuthur rhyfel ‡ à'r lleill o'i hâd hi, y rhai ſydd yn cadw gorchymynnion Duw, ac ſy [p] â thyſtiolaeth Ieſu Griſt ganddynt.

‡ *a gweddill ei had hi.*

PEN. XIII.

1 Bwyſtfil yn cyfodi allan o'r môr, a ſaith ben gantho, a deg corn, i'r hwn y mae y ddraig yn rhoddi ei gallu. 11 Bwyſtfil arall yn dyfod i fynu allan o'r ddaiar: 14 ac yn peri gwneuthur delw y bwyſtfil cyntaf: 15 ac yn peri i ddynion ei addoli ef, 16 a derbyn ei nôd ef.

AC mi a ſefais ar dywöd y môr, ac a welais [a] fwyſtfil yn codi o'r môr, [b] a chanddo ſaith ben a deg corn, ac ar ei gyrn ddeg coron, ac ar ei bennau ‡ henw cabledd.

‡ *henwau.*

2 A'r bwyſtfil a welais i [c] oedd debyg i lewpard, a'i draed fel *traed* arth, a'i ſafn fel ſafn llew: [d] a'r ddraig a roddodd iddo ef ei gallu, a'i gorſeddfaingc, ac awdurdod mawr.

3 Ac mi a welais un o'i bennau ef megis wedi ei ladd yn farw; a'i friw marwol ef a iachâwyd: [e] a'r holl ddaiar a ryfeddodd ar ôl y bwyſtfil.

4 A hwy a addolaſant y ddraig, yr hon a roës allu i'r bwyſtfil: ac a addolaſant y bwyſtfil, gan ddywedyd, [f] Pwy ſydd debyg i'r bwyſtfil? pwy a ddichon ryſela ag ef?

5 A rhoddwyd iddo ef [g] enau yn llefaru *pethau* mawrion, a chabledd; a rhoddwyd iddo awdurdod i ‡ weithio [h] ddau fis a deugain.

‡ *barhau, neu, ryſela.*

6 Ac efe a agorodd ei enau mewn cabledd yn erbyn Duw, i gablu ei Enw ef a'i Dabernacl, a'r rhai ſy yn trigo yn y nef.

7 A rhoddwyd iddo [i] wneuthur rhyfel â'r ſainct, a'u gorchfygu hwynt: a rhoddwyd iddo awdurdod ar bob llwyth, ‡ ac iaith, a chenedl.

‡ *a thafod.*

8 A holl drigolion y ddaiar a'i haddolant ef, [k] y rhai nid yw eu henwau yn 'ſgrifennedig yn llyfr bywyd yr Oen, yr hwn a laddwyd [l] er dechreuad y byd.

9 [m] Od oes gan neb gluſt, gwrandawëd.

10 [n] O's yw neb yn ‡ tywys i gaethiwed, ‡ efe a â i gaethiwed: [o] O's yw neb yn lladd â chleddyf, rhaid yw ei ladd ynteu â chleddyf. [p] Dyma ammynedd a ffydd y Sainct.

‡ *caſglu caethgludiad* ‡ *y mae efe yn myned.*

11 Ac mi a welais fwyſt-fil arall [q] yn codi o'r ddaiar; ac yr oedd ganddo ddau gorn, tebyg i oen: a llefaru yr oedd fel draig.

12 A holl allu y bwyſt-fil cyntaf y mae efe yn ei wneuthur ger ei fron ef, ac yn peri i'r ddaiar, ac i'r rhai ſy yn trigo ynddi, addoli y bwyſt-fil cyntaf, [r] yr hwn yr iachâwyd ei glwyf marwol.

13 Ac [ſ] y mae efe yn gwneuthur ‡ rhyfeddodau mawrion, hyd onid yw yn peri i dân ddiſgyn o'r nef i'r ddaiar yngolwg dynion.

‡ *arwyddion*

14 Ac [t] y mae efe yn twyllo y rhai ſy yn trigo ar y ddaiar, trwy ‡ y rhyfeddodau y rhai a roddwyd iddo ef eu gwneuthur ger bron y Bwyſt-fil, gan ddywedyd wrth drigolion y ddaiar, am iddynt wneuthur delw i'r Bwyſtfil, yr hwn a gafodd friw gan gleddyf, ac a fu fyw.

‡ *yr arwyddion.*

15 A chaniattâwyd iddo ef roddi anadl i ddelw y bwyſtfil, fel y llefarai delw y bwyſtfil hefyd, ac y parai gael o'r ſawl nid addolent ddelw y bwyſtfil, eu lladd.

16 Ac y mae yn peri i bawb, ſychain a mawrion, cyfoethogion a thlodion, rhyddion a chaethion, ‡ dderbyn nôd ar eu llaw ddehau, neu ar eu talcennau:

‡ *roddir.*

17 Ac na allai neb na phrynnu na gwerthu, ond yr hwn a fyddai ganddo nôd, neu [u] henw y bwyſtfil, neu rifedi ei henw ef.

18 [x] Yma y mae doethineb. Yr hwn ſydd ganddo ddeall, bwried [y] rifedi y bwyſtfil: canys rhifedi dyn ydyw; a'i rifedi ef *yw* chwe chant, a thrugain, *a* chwech.

PEN. XIV.

1 Tra 'r oedd yr Oen yn ſefyll ar fynydd Sïon gyd-a'i fintai, 6 Angel yn pregethu'r Efengyl. 8 Cwŷmp Babilon. 15 Cynhaiaf y byd, a dodiad y crymman i mewn. 20 Gwin-gynhaiaf, a gwin-wryf digofaint Duw.

AC mi a edrychais, ac wele Oen yn ſefyll ar fynydd Sïon, a chyd-ag ef [a] bedair mîl a ſaithugen-mîl, a chanddynt Enw ei Dâd ef yn 'ſgrifennedig yn eu talcennau.

2 Ac mi a glywais lef o'r nef, [b] fel llef dyfroedd

d Pen. 11.3. Ad. 14.
e Dan. 10. 13, 21. & 12. 1. Judas 9.
f Luc 10. 18. Ioã 12. 31.
g Gen. 3. 1, 4 Pen. 20. 2.
h Pẽ. 11. 15.
i Job 1. 9. & 2. 5. Zech. 3. 1.
k Rhuſ. 8. 33, 34, 37. & 16. 20.
l Pſa 96 11. Eſa. 49. 13.
m Ad. 6.
n Dan. 7. 25. & 12. 7. Ad. 6.
o Eſa. 59. 19.
p 1 Cor. 2. 1. 1 Ioan 5. 10
a Dan. 7. 7. Pen. 12. 3.
b Pen. 17. 3, 9, 12.
c Edr. Dan. 7. 4, 5, 6.
d Pen. 12. 9
e Pen. 17. 8.
f Pen 18. 18
g Dan. 7. 8, 11. & 11. 36.
h Pen. 11. 2.
i Dan 7. 21. Pen 11. 7.
k Ex. 32. 32 Phil. 4. 3. Pen. 2. 5. & 20. 12. & 21. 27.
l Pen. 17. 8.
m Pen 2. 7.
n Eſa 33. 1.
o Gen. 9 6. Mat. 26. 52
p Pen. 14. 12
q Pen. 11. 7.
r Ad. 3.
ſ Deu. 13. 3. Mat. 24. 24. 2 Theſ. 2. 9. Pen 16. 14.
t Pẽ. 19 20.
u Pẽ. 14. 11.
x Pen. 17. 9.
y Pen. 15. 2.
a Pen. 7 4.
b Pen 14 2 & 19 6.

froedd lawer, ac fel llef taran fawr: ac mi a
c Pen. 5. 8. glywais lef [c] telynorion yn canu ar eu telynau.
d Pen. 5. 9. 3 A [d] hwy a ganafant megis caniad newydd
ger bron yr orfedd-faingc, a cher bron y pedwar
anifail, a'r Henuriaid: ac ni allodd neb ddyfgu
y gân, ond y pedair mil a'r faithugein-mil, y
rhai a brynnwyd oddiar y ddaiar.

‡ *gyd-a.* 4 Y rhai hyn yw y rhai ni halogwyd ‡ â
e 2 Cor. 11. 2. gwragedd: [e] canys gwyryfon ydynt. Y rhai hyn
f Pen. 3. 4. yw y rhai [f] fy'n dilyn yr Oen, pa le bynnag yr
g Pen. 5. 9. elo. Y rhai hyn [g] a brynnwyd oddiwrth ddynion,
h Iago 1. 18. [h] yn flaen-ffrwyth i Dduw ac i'r Oen.
i Pfal. 32. 2. Zeph. 3. 13. 5 Ac [i] yn eu genau ni chaed twyll: canys
k Eph. 5. 27. [k] difai ydynt ger bron gorfedd-faingc Duw.

6 Ac mi a welais Angel arall yn ehedeg yngha-
‡ *a thafod.* † *fawr.* nol y nef, a'r Efengyl dragywyddol ganddo, i
efangylu i'r rhai fy yn trigo ar y ddaiar, ac i
bob cenedl a llwyth ‡ ac iaith a phobl,

7 Gan ddywedyd â llef † uchel, Ofnwch
l Neh 9. 6. Pf. 146. 5, 6. Act. 14. 15. & 17. 24. Dduw, a rhoddwch iddo ogoniant; oblegid
daeth awr ei farn ef: ac [l] addolwch yr hwn a
wnaeth y nef, a'r ddaiar, a'r môr, a'r ffynhon-
nau dyfroedd.

m Eſa. 21. 9. Jer. 51. 8. Pen. 18. 2. n Pſ. 16. 29. & 17. 5. & 18. 10, 21. 8 Ac Angel arall a ddilynodd, gan ddywe-
dyd, [m] Syrthiodd, fyrthiodd Babilon, [n] y ddinas
fawr honno, oblegid hi a ddiododd yr holl Gen-
hedloedd â gwîn llîd ei godineb.

‡ *fawr.* 9 A'r trydydd Angel a'u dilynodd hwynt,
gan ddywedyd â llef ‡ uchel, O's addola neb y
bwyſtfil, a'i ddelw ef, a derbyn ei nôd ef yn
ei dalcen, neu yn ei law,

o Pſal. 75. 8. Eſay 51. 17. Jer. 25. 15. p Pen. 18. 6. q Pſ. 16. 19. r Pſ. 20. 10. ſ Pſ. 19. 20. 10 Hwnnw hefyd [o] a yf o wîn digofaint Duw,
yr hwn yn ddi-gymmyſg [p] a dywalltwyd yn
[q] phïol ei llîd ef; ac [r] efe a boenir mewn [ſ] tân a
brwmſtan yngolwg yr Angylion ſanctaidd ac
yngolwg yr Oen:

t Eſa. 34. 10. Pen. 19. 3. 11 A [t] mŵg eu poenedigaeth hwy fydd yn
myned i fynu yn oes oeſoedd: Ac nid ydynt
hwy yn cael gorphywyſdra ddydd a nôs, y rhai
fydd yn addoli y bwyſtfil a'i ddelw ef, ac o's
u Pſ. 15. 10. yw neb yn derbyn nôd ei enw ef.

12 [u] Yma y mae ammynedd y Sainct: yma
y mae y rhai fy yn cadw gorchymynnion Duw,
a ffydd Iefu.

13 Ac mi a glywais lef o'r nef, yn dywedyd
x 1 Cor. 15. 18. 1 Theſ. 4. 17. wrthyf, Yſgrifenna, Gwŷnn eu byd y meirw y
rhai [x] fy yn marw yn yr Arglwydd o hyn allan,
medd yr Yſpryd, fel y gorphywyſont oddiwrth
‡ *yn canlyn gyd-a hwynt.* eu llafur; a'u gweithredoedd fy ‡ yn eu canlyn
hwynt.

14 Ac mi a edrychais, ac wele gwmmwl
y Pen. 1. 13. gwŷnn, ac ar y cwmmwl *un* yn eiſtedd [y] tebyg
i Fab y dyn, a chanddo ar ei ben goron o aur,
ac yn ei law grymman llym.

‡ *fawr.* 15 Ac Angel arall a ddaeth allan o'r Deml,
gan lefain â llef ‡ uchel, wrth yr hwn oedd yn
z Joel 3. 13. Mat. 13. 39. eiſtedd ar y cwmmwl, [z] Bwrw dy grymman i
‡ *a chynhaſa.* † *gynhaiafu.* mewn, ‡ a meda: canys daeth yr amſer i ti i
† fedi; oblegid addfedodd cynhaiaf y ddaiar.

16 A'r hwn oedd yn eiſtedd ar y cwmmwl a
fwriodd ei grymman ar y ddaiar: a'r ddaiar a
fedwyd.

17 Ac Angel arall a ddaeth allan o'r Deml fydd
yn y nef, a chanddo ynteu hefyd grymman llym.

18 Ac Angel arall a ddaeth allan oddiwrth yr
Allor, yr hwn oedd a gallu ganddo ar y tân, ac
‡ *fawr.* a lefodd â bloedd ‡ uchel ar yr hwn oedd a'r
crymman llym ganddo, gan ddywedyd, Bwrw
i mewn dy grymman llym, a chaſgl ganghen-
nau gwinwydden y ddaiar; oblegid addfedodd
ei grawn hi.

19 A'r Angel a fwriodd ei grymman ar y
ddaiar, ac a gaſglodd win-wydden y ddaiar, ac
a'i bwriodd i [a] gerwŷn fawr digofaint Duw. a Pſ. 19. 15.

20 A'r [b] gerwŷn a fathrwyd o'r tu allan i'r
ddinas, a gwaed a ddaeth allan o'r gerwŷn hyd
b Eſay 63. 3. Galar. 1. 15. at ffrwynau y meirch, ar hŷd mil a chwechant
o ſtadau.

PEN. XV.

1 Y ſaith Angel, a'r ſaith blâ diweddaf. 3 Caniad y rhai a orchfygant y bwyſtfil. 7 Y ſaith phïol yn llawn o ddigofaint Duw.

AC mi a welais arwŷdd arall yn y nef, mawr
a rhyfeddol, ſaith Angel, a chanddynt y
ſaith blâ diweddaf: oblegid ynddynt hwy y
cyflawnwyd llîd Duw.

a Pen. 4. 6. 2 Ac mi a welais megis [a] môr o wydr wedi
ei gymmyſgu â thân; a'r rhai oedd yn cael y
maes ar y bwyſtfil, ac ar ei ddelw ef, ac ar ei
nôd ef, ac ar rifedi ei enw ef, yn ſefyll ar y môr
b Pen. 5. 8. & 14. 2. c Exod. 15. 1. d Pſ. 111. 2. & 139. 14. gwydr, [b] a thelynau Duw ganddynt.

3 A chanu y maent [c] gân Moſes gwaſanaeth-
wr Duw, a chân yr Oen, gan ddywedyd, [d] Mawr
a rhyfedd *yw* dy weithredoedd, ô Arglwydd
e Pſ. 145. 17. Pen. 16. 7. Dduw Holl-alluog; [e] cyfiawn a chywir *yw* dy
ffyrdd di, Brenin y Sainct.

f Jer. 10. 7. 4 [f] Pwy ni'th ofna di, ô Arglwydd, ac *ni*
ogonedda dy Enw? Oblegid *tydi* yn unig *wyt*
ſanctaidd: oblegid [g] yr holl genhedloedd a ddeu-
g Eſay 66. 23. ant ac a addolant ger dy fron di: oblegid dy
farnau di a eglurwyd.

5 Ac yn ôl hyn mi a edrychais, ac wele, yr
h Pſ. 11. 191. Edrych. Num. 1. 50. ydoedd [h] Teml pabell y dyſtiolaeth yn y nef, yn
agored.

6 A daeth y ſaith Angel, y rhai yr oedd y
ſaith blâ ganddynt, allan o'r Deml, wedi eu gwiſgo
i Pen. 1. 13. mewn lliain pûr a diſglair, a [i] gwregyſu eu dwy-
fronnau â gwregyſau aur.

7 Ac un o'r pedwar anifail a roddodd i'r ſaith
Angel ſaith phïol aur, yn llawn o ddigofaint
Duw, yr hwn ſydd yn byw yn oes oeſoedd.

k Ex. 40. 34. 1 Bre. 8. 10. Eſay 6. 4. 8 A llanwyd [k] y Deml o fŵg oddiwrth ogo-
niant Duw, ac oddiwrth ei nerth ef: ac ni allai
neb fyned i mewn i'r Deml, nes darfod cyflawnu
ſaith blâ y ſaith Angel.

PEN. XVI.

2 Yr Angylion yn tywallt allan ei phïoleidiau digofaint. 6 Y plaau yn canlyn ar hyn. 15 Chriſt yn dyfod fel lleidr. Gwŷnn eu byd y rhai a wiliant.

AC mi a glywais lef ‡ uchel allan o'r Deml, ‡ *fawr.*
yn dywedyd wrth y ſaith Angel, Ewch
ymaith a thywelltwch phïolau digofaint Duw ar
y ddaiar.

a Exod. 9. 9. 2 A'r cyntaf a aeth, ac a dywalltodd ei phïol
ar y ddaiar; a [a] bu cornwyd drwg a blîn, ar y
b Pen. 13. 16, 17. dynion [b] oedd a nôd y bwyſtfil arnynt, a'r rhai
c Pen 13. 14. [c] a addolafent ei ddelw ef.

3 A'r ail Angel a dywalltodd ei phiol ar y
d Exod. 7. 17, 20. môr; ac d ese a aeth fel gwaed dyn marw: a phob enaid byw a fu farw yn y môr.

4 A'r trydydd Angel a dywalltodd ei phiol ar yr afonydd, ac ar y ffynnhonnau dyfroedd; a hwy a aethant yn waed.

5 Ac mi a glywais Angel y dyfroedd yn dy-
e Pen. 1. 4. 8. & 4. 8. & 11. 17. wedyd, Cyfiawn, O Arglwydd, ydwyt ti, e yr hwn wyt, a'r hwn oeddit, ‡ a'r hwn a fyddi, oblegid
‡ Neu, a Sanctaidd. barnu o honot y pethau hyn:
f Mat. 23. 34. 6 Oblegid f gwaed Sainct a phrophwydi a dywalltasant hwy, a gwaed a roddaist iddynt i'w yfed: canys y maent yn ei haeddu.

7 Ac mi a glywais *un* arall allan o'r allor yn
g Pen. 15. 3. dywedyd, Ie, g Arglwydd Dduw Holl-alluog, cywir a chyfiawn *yw* dy farnau di.

8 A'r pedwerydd Angel a dywalltodd ei phiol ar yr haul; a *gallu* a roed iddo i boethi dynion â thân.

9 A phoethwyd y dynion â gwres mawr, a
h Ad. 11, 21. h hwy a gablasant Enw Duw, yr hwn fydd ag awdurdod ganddo ar y plaau hyn: ac nid edifarhasant i roi gogoniant iddo ef.

10 A'r pummed Angel a dywalltodd ei phiol ar orsedd-faingc y bwyst-fil; a'i deyrnas ef a aeth yn dywyll: a hwy a gnoisant eu tafodau gan ofid,

i Ad 9, 21. 11 Ac i a gablasant Dduw y nef, o herwydd eu poenau, ac o herwydd eu cornwydydd: ac nid edifarhasant oddiwrth eu gweithredoedd.

12 A'r chweched Angel a dywalltodd ei phiol
k Edrych Jer. 50. 38. & 51. 32. †Gr. *y rhai fydd o gadiad haul.* ar yr afon fawr Euphrates; a k fychodd ei dwfr hi, fel y parottoid ffordd brenhinoedd † y dwyrain.

13 Ac mi a welais dri yſpryd aflan, tebyg i
l Pen. 12. 9. m Pe. 19. 20. & 20. 10. lyffaint *yn dyfod* allan o safn l y ddraig, ac allan o safn y bwyst-fil, ac allan o enau m y gau-brophwyd.

n 2 Thef. 2. 9. Pen. 13. 13. & 19. 20. 14 Canys yſprydion cythreuliaid n yn gwneuthur gwyrthiau ydynt, y rhai ſy 'n myned allan at frenhinoedd y ddaiar, a'r holl fyd, i'w casglu
o Pé. 17. 14. & 19. 19. & 20. 8. hwy i o ryfel y dydd hwnnw, *dydd* mawr Duw Holl-alluog.

p Mat. 24. 45. Pen. 3. 3. q 2 Cor. 5. 3. Pé. 3. 4, 18. 15 p Wele, yr wyf fi yn dyfod fel lleidr. Gwŷnn ei fyd yr hwn ſydd yn gwilio, ac yn cadw ei ddillad, q fel na rodio yn noeth, ac iddynt weled ei anharddwch ef.

16 Ac ese a'u casglodd hwynt ynghŷd i le a elwir yn Ebrew, Armaged-don.

17 A'r ſeithfed Angel a dywalltodd ei phiol
‡ *fawr.* i'r awyr; a daeth lleſ ‡ uchel allan o Deml y nef, oddiwrth yr orſedd-faingc, yn dywedyd,
r Pen 21 6. r Darfu.

s Pen. 4. 5. & 8. 5. & 11. 19 18 Ac s yr oedd lleiſiau, a tharanau, a mellt: ac yr oedd daiar-gryn mawr, y fath ni bu er pan yw dynion ar y ddaiar, cymmaint daiar-gryn, *ac* mor fawr.

t Pen. 14. 8. 19 A t gwnaethpwyd y ddinas fawr yn dair rhan, a dinaſoedd y Cenhedloedd a ſyrthiaſant:
u Pen. 18. 5. a Babylon fawr u a ddaeth mewn côf ger bron
x Eſa 51 23. Jer. 25. 15, 16. Duw, x i roddi iddi gwppan gwîn digofaint ei lid ef.

Pen. 14. 10. y Pen. 6. 14. 20 A y phob ynys a ffôdd ymaith, ac ni chafwyd y mynyddoedd.

z Pé. 11. 19. ‡ o *bwys talentau.* 21 z A chenllyſg mawr ‡ ſel talentau a ſyrthiaſant o'r nef ar ddynion: a a dynion a gablaſant Dduw am blâ 'r cenllyſg; oblegid mawr iawn ydoedd eu plâ hwynt.
a Ad. 9, 11.

PEN. XVII.

3, 4 Gwrdig wedi ei gwiſgo â phorphor ac yſcarlad, a thwppan aur yn ei llaw, yn eiſtedd ar y Bwyſtfil, 5 yr hon yw Babilon fawr, mam pob ffeidddra. 9 Deongliad y ſaith ben: 12 a'r deg corn. 14 Gorwchafiaeth yr Oen. 16 Coſpedigaeth y Buttain.

A Daeth un o'r ſaith Angel, oedd â'r ſaith phiol ganddynt, ac a ymddiddanodd â mi, gan ddywedyd wrthyf, Tyred, mi a ddangoſaf i ti farnedigaeth a y Buttain fawr b ſydd yn eiſtedd ar ddyfroedd lawer;
a Mat. 3. 4. b Jer. 51. 13. Ad. 15.

2 c Gyd-a'r hon y putteiniodd brenhinoedd y
c Pen. 18. 3. ddaiar, ac d y meddwyd y rhai ſy yn trigo ar y
d Jer. 51. 7. Pen. 14. 8. ddaiar gan win ei phutteindra hi.

3 Ac ese a'm dygodd i i'r diffaithwch yn yr yſpryd, ac *mi* a welais wraig yn eiſtedd ar fwyſtfil o liw 'ſcarlad, yn llawn o e henwau cabledd,
e Pen. 13. 1. f Ad. 9. g Ad. 12. h Pé. 18. 16. ‡ *gwaun.* â f ſaith ben g iddo, a deg corn.

4 A'r wraig h oedd wedi ei dilladu â phorphor ac yſcarlad, ac wedi ei ‡ gwychu ag aur, ac â main gwerth-fawr a pherlau, a chanddi gwppan aur yn ei llaw, yn llawn o ffeidd-dra, ac aflendid ei phutteindra.

5 Ac ar ei thalcen *yr oedd* henw wedi ei 'ſgri-
i 2 Theſ. 2. 7. ‡ *Putteindra* fennu, i DIRGELWCH, BABYLON FAWR, MAM ‡ PUTTEINIAID, A FFIEIDD-DRA 'R DDAIAR.

6 Ac mi a welais k y wraig yn feddw gan waed y Sainct, a chan waed merthyron Ieſu: a phan ei gwelais, mi a ryfeddais â rhyfeddod mawr.
k Pé. 18. 24.

7 A'r Angel a ddywedodd wrthyf, Pa ham y rhyfeddaiſt? myfi a ddywedaf i ti ddirgelwch y wraig, a'r bwyſtfil ſydd yn ei dwyn hi, yr hwn ſy a'r ſaith ben ganddo, a'r deg corn.

8 Y bwyſtfil a welaiſt, a fu ac nid yw; a
l Pen. 13. 1. m Pé. 13. 18. n Pen. 13. 3. o Pen. 13. 6. l bydd iddo ddyfod i fyny o'r *pydew* heb waelod, a m myned i ddeſtryw: a n rhyfeddu a wnâ y rhai ſy yn trigo ar y ddaiar, (o y rhai ni 'ſgrifennwyd eu henwau yn llyfr y bywyd er ſeiliad y byd) pan welont y bwyſtfil, yr hwn a fu, ac nid yw, ‡ er ei fod.
‡ *ac a ſydd.*

9 p Dyma 'r meddwl ſydd â doethineb gan-
p Pé. 13. 18. q Pen. 13. 1. ddo. q Y ſaith ben, ſaith fynydd ydynt, lle mae 'r wraig yn eiſtedd arnynt.

10 Ac y ‡ mae ſaith frenin: pump a gwympaſant, ac un ſydd, a'r llall ni ddaeth etto; a phan ddêl, rhaid iddo aros ychydig.
‡ *maent yn.*

11 A'r bwyſtfil, yr hwn oedd, ac nid ydyw, yntef yw 'r wythfed, ac o'r ſaith y mae, ac i ddeſtryw y mae yn myned.

12 r A'r deg corn a welaiſt, deg brenin ydynt,
r Dan 7. 20, Pen. 13. 1. y rhai ni dderbynniaſant frenhiniaeth etto; eithr awdurdod fel brenhinoedd, un awr y maent yn ei derbyn gyd-a'r bwyſtfil.

13 Yr un meddwl ſydd i'r rhai hyn, a *hwy* a roddant eu nerth, a'u hawdurdod, i'r bwyſtfil.

14 s Y rhai hyn a ryfelant â'r Oen, a'r Oen
s Pé. 16. 14. t Deu. 10. 17. 1 Tim 6. 15. Pen. 19. 16. a'u gorchſyga hwynt: oblegid t Arglwydd arglwyddi ydyw, a Brenin brenhinoedd; a'r rhai *ſy* gyd-ag ef *ſydd* alwedig ac etholedig a ffyddlon.

15 Ac

[a] Esay 3. 7. 15 Ac efe a ddywedodd wrthyf, [a] Y dyfroedd a welaiſt, lle mae 'r Buttain yn eiſtedd, pobloedd a thorfeydd ydynt, a chenhedloedd ‡ ac ieithoedd.

‡ a thafodau.

16 A'r deg corn a welaiſt ar y bwyſtfil, y rhai hyn a gaſânt y Buttain, ac a'i gwnânt hi yn unig ac yn noeth, a'i chnawd hi a fwyttânt hwy, ac [b] a'i lloſgant hi â thân.

[a] Pen. 18. 8.

17 Canys Duw a roddodd yn eu calonnau hwynt wneuthur ei ewyllys efe, a gwneuthur yr un ewyllys, a rhoddi eu teyrnas i'r bwyſtfil, hyd oni chyflawner geiriau Duw.

[y] Pſ. 46. 19. 18 A'r wraig a welaiſt, [y] yw y ddinas fawr ſydd yn teyrnaſu ar frenhinoedd y ddaiar.

PEN. XVIII.

2 *Cwymp Babilon:* 4 *Gorchymyn pobl Dduw i gilio allan o honi hi.* 9 *Brenhinoedd y ddaiar,* 11 *gyd-a 'r marſiandwŷr, a'r llongwŷr, yn ddrwg ganddynt troſti hi.* 20 *Y Sainct yn llawenychu o achos barn Duw arni hi.*

AC yn ôl y pethau hyn, mi a welais Angel arall yn dyfod i wared o'r nef, ac awdurdod mawr ganddo; a'r ddaiar a oleuwyd gan ei ogoniant ef.

‡ fawr.

2 Ac [a] efe a lefodd yn groch â llef ‡ uchel, gan ddywedyd, [a] Syrthiodd, ſyrthiodd Babilon fawr honno, ac [b] aeth yn drigfa cythreuliaid, ac yn gadwriaeth pob yſpryd aflan, ac [c] yn gadwriaeth pob aderyn aflan ac atcas.

[a] Eſay 21. 9. Jer. 51. 8. Pen. 14. 8. [b] Eſa. 13. 21. & 34. 14. Jer. 50. 39. & 51. 37. [c] Eſa. 34. 11.

3 Oblegid yr holl Genhedloedd [d] a yfaſant o win digofaint ei godineb hi, a brenhinoedd y ddaiar a butteiniaſant gyd-a hi, a marchnattawŷr y ddaiar a gyfoethogwyd gan ‡ amlder ei moethau hi.

[d] Pen 14 8. & 17. 2. ‡ nerth.

4 Ac mi a glywais lef arall o'r nef yn dywedyd, [e] Deuwch allan o honi hi, fy mhobl i, fel na byddoch gyd-gyfrannogion o'i phechodau hi, ac na dderbynnioch o'i phlaau hi:

[e] Eſa. 48. 20. & 52. 11. Jer. 50. 8. & 51. 6, 45. 2 Cor. 6. 17.

5 Oblegid ei phechodau hi a gyrrhaeddaſant hyd y nef, a [f] Duw a gofiodd ei hanwireddau hi.

[f] Pſ. 16. 19.

6 [g] Telwch iddi fel y talodd hithau i chwi, a dyblwch iddi y dau cymmaint yn ôl ei gweithredoedd: [h] yn y cwppan a lanwodd hi, llenwch iddi yn ddau-ddyblyg.

[g] Pſ. 137. 8. Jer. 50. 15, 29. [h] Pſ. 14. 10. 2 Tim 4. 14.

7 Cymmaint ag yr ymogoneddodd hi, ac y bu mewn moethau, y cymmaint arall rhoddwch iddi o ‡ ofid a galar: oblegid y mae hi yn dywedyd yn ei chalon, Yr wyf yn eiſtedd yn [i] frenhines, a gweddw nid ydwyf, a galar ni's gwelaf ddim.

‡ boenedigaeth. [i] Eſay 47. 7, 8.

8 Am hynny yn un dydd y daw ei phlaau hi, *ſef* marwolaeth, a galar, a newŷn; a [k] hi a lwyr-loſgir â thân: oblegid cryf *yw* yr Arglwydd Dduw, yr hwn ſydd yn ei barnu hi.

[k] Pſ. 17. 16.

9 Ac wylo am dani, a galaru troſti, a wnâ [l] brenhinoedd y ddaiar, y rhai a butteiniaſant ac a fuant fyw yn foethus gyd-a hi, [m] pan welont fŵg ei lloſgiad hi,

[l] Ezec. 26. 16, 17. Pen. 17. 2. Ad. 3. [m] Ad. 18.

10 Gan ſefyll o hirbell gan ofn ei ‡ gofid hi, a dywedyd, [n] Gwae, gwae y ddinas fawr honno, Babilon, y ddinas gadarn! oblegid mewn un awr y daeth dy farn di.

‡ phoenedigaeth. [n] Eſay 21. 9 Pen. 14. 8.

11 A [o] marchnattawŷr y ddaiar a wylant ac a alarant troſti; oblegid nid oes neb mwyach yn prynnu eu marſiandïaeth hwynt:

[o] Ezec. 27. 27—36.

12 Marſiandïaeth o aur, ac arian, a meini gwerth-fawr, a pherlau, a lliain main, a phorphor, a ſidan, ac yſcarlad, a phob coed ‡ Thynon, a phob lleſtr o Iſori, a phob lleſtr o goed gwerth-fawr iawn, ac o brês, ac o haiarn, ac o faen marmor,

‡ peraidd.

13 A cinamon, a phêr-aroglau, ac ennaint, a thus, a gwîn, ac olew, a pheillïeid, a gwenith, ac yſgrybliaid, a defaid, a meirch, a cherbydau, a ‡ chaeth-weiſion, ac [p] eneidiau dynion.

‡ chyrph. [p] Eze. 27. 13

14 A'r aeron a chwennychodd dy enaid a aethant ymaith oddiwrthyt, a phob peth dainteithiol a gwŷch a aethant ymaith oddiwrthyt; ac ni chei hwynt ddim mwyach.

15 Marchnattawŷr y pethau hyn, y rhai a gyfoethogwyd ganddi, a ſafant o hirbell oddiwrthi, gan ofn ei ‡ gofid hi, gan wylo a galaru,

‡ phoenidgaeth.

16 A dywedyd, Gwae, gwae y ddinas fawr honno, [q] yr hon oedd wedi ei gwiſgo â lliain main a phorphor ac yſcarlad, ac wedi ei ‡ gwychu ag aur a meini gwerth-fawr a pherlau!

[q] Pen. 17. 4. ‡ addurno.

17 Oblegid mewn un awr yr anrheithiwyd cymmaint cyfoeth. A [r] phob *llong*-lywydd, a phob cwmpeini mewn llongau, a llong-wŷr, a chynnifer ag y ſy a'u gwaith ar y môr, a ſafaſant o hirbell,

[r] Eſay 23. ‡ Ezc. 27. 29.

18 Ac a lefaſant, [s] pan welſant fŵg ei lloſgiad hi, gan ddywedyd, [t] Pa *ddinas* debyg i'r ddinas fawr honno?

[s] Act. 9. [t] Pen. 13. 4.

19 A [u] hwy a fwriaſant lwch ar eu pennau, ac a lefaſant, gan wylo a galaru, *a* dywedyd, Gwae, gwae y ddinas fawr honno, yn yr hon y cyfoethogodd yr holl rai oedd ganddynt longau ar y môr, ‡ trwy ei chôſt hi! oblegid mewn un awr yr anrheithiwyd *hi*.

[u] Joſ. 7. 16. Job 2. 12. ‡ o herwydd ei thrwmhad hi.

20 [x] Llawenhâ o'i phlegid hi y nef, a *chwi* Apoſtolion ſanctaidd a phrophwydi; oblegid † [y] dialodd Duw arni troſoch chwi.

[x] Eſay 44. 23. & 49. 13. Jer. 51. 48. † barnodd. [y] Duw eich barn chwi allan o honi hi.

21 Ac Angel cadarn a gododd faen, megis maen melin mawr, ac a'i bwriodd i'r môr, gan ddywedyd, [z] Fel hyn gyd-a rhuthr y teflir Babilon y ddinas fawr, ac ni cheir hi mwyach.

[z] Pen. 19. 2. Jer. 51. 64.

22 A [a] llais telynorion, a cherddorion, a phibyddion, ac udcanwŷr, ni chlywir ynot mwyach; ac un crefft-wr o ba grefft bynnag y bo, ni cheir ynot mwyach; a thrŵſt maen melin ni chlywir ynot mwyach;

[a] Eſay 24. 8. Jer. 7. 34. & 16. 9. & 25. 10. Eze. 26. 13.

23 A llewŷrch canwyll ni welir ynot mwyach; a llais prïodaſ-fâb a phrïodaſ-ferch ni chlywir ynot mwyach. Oblegid [b] dy farchnattawŷr di oedd wŷr mawr y ddaiar: oblegid trwy dy ſwyn-gyfaredd di y twyllwyd yr holl Genhedloedd.

[b] Eſay 23. 8.

24 Ac [c] ynddi y caed gwaed prophwydi a Sainct, a phawb ar a laddwyd ar y ddaiar.

[c] Pen. 17. 6.

PEN. XIX.

1 *Clodfori Duw yn y nefoedd am farnu y Buttain fawr, a dial gwaed ei Sainct.* 7 *Priodas yr Oen.* 10 *Yr Angel heb ynnu ei addoli.* 17 *Galw 'r ehediaid i'r lladdfa fawr.*

AC yn ôl y pethau hyn mi a glywais megis llef uchel gan dyrfa fawr yn y nef, yn dywedyd,

a Pen 7.10. & 12. 10. wedyd, Aleluia; a Iechydwriaeth, a gogoniant, ac anrhydedd, a gallu, i'r Arglwydd ein Duw ni:

b Pen. 15.3. & 16. 7. 2 Oblegid b cywir a chyfiawn *yw* ei farnau ef: oblegid efe a farnodd y Buttain fawr, yr hon a lygrodd y ddaiar â'i phutteindra, ac c a ddialodd waed ei weifion ar ei llaw hi.

c Deut. 32. 43. Pen. 18. 20.

d Eſa. 34. 10. Pen. 14. 11. & 18. 9, 18. 3 Ac eilwaith y dywedaſant, Aleluia. d A'i mwg hi a gododd yn oes oeſoedd.

e Pſ 4. 4, 6. 4 A ſyrthiodd e y pedwar Henuriad ar hugain, a'r pedwar aniſail i lawr, ac a addolaſant Dduw, yr hwn oedd yn eiſtedd ar yr orſedd-faingc, gan ddywedyd, Amen; Aleluia.

5 A llef a ddaeth allan o'r orſedd-faingc yn dywedyd, Moliennwch ein Duw ni, ei holl weiſion ef, a'r rhai ydych yn ei ofni ef, bychain a mawrion hefyd.

6 Ac mi a glywais megis llef tyrfa fawr, ac megis llef dyfroedd lawer, ac megis llef taranau

f Pen. 11. 15. & 12. 10. cryfion, yn dywedyd, Aleluia: f oblegid teyrnaſodd yr Arglwydd Dduw Holl-alluog.

7 Llawenychwn, a gorfoleddwn, a rhoddwn

g Mat. 22. 2. & 25. 10. ogoniant iddo ef: oblegid daeth g priodas yr Oen, a'i wraig ef a'i parottôdd ei hun.

h Pſal. 45. 13, 14. Eze 16. 10. Pen. 3. 18. 8 A h chaniattâwyd iddi gael ei gwiſgo â lliain main glân a diſglair: canys y lliain main ydyw cyfiawnder y Sainct.

9 Ac efe a ddywedodd wrthyf, Yſgrifenna,

i Mat. 22. 2. Luc. 14. 15. i Bendigedig *yw* y rhai a elwir i ſwpper neithior

k Pen. 21. 5. & 22. 6. yr Oen. Ac efe a ddywedodd wrthyf, k Gwîr eiriau Duw yw y rhai hyn.

l Pen. 22. 8. 10 Ac l mi a ſyrthiais wrth ei draed ef, i'w

m Act 10. 26 & 14. 14. Pen. 22. 9. addoli ef. Ac efe a ddywedodd wrthyf, m Gwêl na *wnelych hyn*: cyd-wâs ydwyf i ti, ac i'th fro-

n 1 Ioã 5. 10. Pen. 12. 17. dyr, n y rhai ſy ganddynt dyſtiolaeth Ieſu. Addola Dduw: canys tyſtiolaeth Ieſu ydyw yſpryd y brophwydoliaeth.

11 Ac mi a welais y nef yn agored, ac wele

o Pen 6. 2. o farch gwŷnn, a'r hwn oedd yn eiſtedd arno a

p Pen. 3. 14. elwid p Ffyddlon a Chywir, ac mewn cyfiawnder y mae efe yn barnu ac yn rhyfela.

q Pen. 1. 14. & 2. 18. 12 q A'i lygaid *oedd* fel fflamm dân, ac ar ei ben *yr oedd* coronau lawer: *ac* yr oedd ganddo henw yn 'ſgrifennedig, yr hwn ni wyddai neb ond efe ei hun:

r Eſay 63. 2, 3. 13 Ac r *yr oedd* wedi ei wiſgo â gwiſg wedi ei throchi mewn gwaed: a gelwir ei enw ef,

ſ Ioan 1. 1. 1 Ioan 5. 7. ſ Gair Duw.

t Mat. 28. 3. Pen. 4. 4. & 7. 9. 14 A'r lluoedd *oedd* yn y nef a'i canlynaſant ef ar feirch gwynnion, t wedi eu gwiſgo â lliain main, gwŷnn, a glân.

u Pen. 1. 16. Ad 21. 15 Ac u allan o'i enau ef yr oedd yn dyfod gleddyf llym, i daro y Cenhedloedd ag ef: ac

x Pſal. 2. 9. Pen 2. 27. & 12. 5. efe x a'u bugeilia hwynt â gwialen haiarn: ac

y Eſay 63. 3. Pen. 14. 19, 20. y efe ſydd yn ſathru cerwŷn wîn digoſaint a llîd Duw Holl-alluog.

16 Ac y mae ganddo ar ei wiſg, ac ar ei

z 1 Tim 6. 15. Pen. 17. 14. forddwyd henw wedi ei 'ſgrifennu, z BRENIN BRENHINOEDD, AC ARGLWYDD ARGLWYDDI.

17 Ac mi a welais Angel yn ſefyll yn yr haul;

a ſewn. ac efe a lefodd â llef ‡ uchel, gan ddywedyd

‡ yngnawl. wrth yr holl adar oedd yn ehedeg † trwy ganol

a Eze. 39. y nef, a Deuwch ac ymgeſglwch ynghŷd i ſwpper y Duw mawr;

18 Fel y bwyttaoch gîg brenhinoedd, a chîg pen-capteniaid, a chîg y cedyrn, a chîg meirch, a'r rhai ſy yn eiſtedd arnynt, a chîg holl ryddion a chaethion, a bychain a mawrion.

19 Ac mi a welais y bwyſtfil, a brenhinoedd y ddaiar, a'u lluoedd wedi ymgynnull ynghŷd i wneuthur rhyfel yn erbyn yr hwn oedd yn eiſtedd ar y march, ac yn erbyn ei lu ef.

20 A daliwyd y bwyſtfil, a chyd-ag ef b y gau-broplrwyd, yr hwn a wnaeth wyrthiau ger bron ei fron ef, trwy y rhai y twyllodd efe y rhai a dderbynniaſent nôd y bwyſtfil, c a'r rhai a addolaſent ei ddelw ef. d Yn fyw y bwriwyd hwy ill dau i'r llynn tân e yn lloſgi â brwmſtan.

b Pen. 16. 13, 14. c Pé. 13. 15. d Pé. 20. 10. Edrych Dan. 7. 11. e Pé. 14. 10.

21 A'r lleill a laddwyd â chleddyf yr hwn oedd yn eiſtedd ar y march, yr hwn oedd yn dyfod allan o'i enau ef: a'r holl adar a gawſant eu gwala o'u cîg hwynt.

PEN. XX.

2 Rhwymo Satan tros fil o flynyddoedd. 6 Yr adgyfodiad cyntaf: mai gwŷnn eu byd y rhai ſydd iddynt gyfran ynddo. 7 Gollwng Satan yn rhydd drachefn. 8 Gog a Magog. 10 Bwrw diafol i'r pwll o dân a brwmſtan. 12 Yr adgyfodiad diwaethaf cyffredinawl.

A Chmi a welais Angel yn diſgyn o'r nef, a a chanddo agoriad *y pydew* di-waelod, a chadwyn fawr yn ei law.

a Pen. 1. 18.

2 Ac *efe* a ddaliodd b y ddraig, yr hên ſarph, yr hon yw diafol a Satan, ac a'i rhwymodd ef *tros* fil o flynyddoedd,

b Pen 12. 9. Edrych 1 Per. 2. 4.

3 Ac a'i bwriodd ef i'r *pydew* di-waelod, ac a gauodd arno, ac a ſeliodd arno ef, c fel na thwyllai efe y Cenhedloedd mwyach, nes cyflawnu 'r mîl o flynyddoedd: ac yn ôl hynny rhaid yw ei ollwng ef yn rhydd *tros* ychydig amſer.

c Pé. 16. 14, 16. Ad. 8.

4 Ac mi a welais d orſedd-feingciau, a hwy a eiſteddaſant arnynt, a e barn a roëd iddynt hwy: ac mi a *welais* f eneidiau y rhai a dorrwyd eu pennau am dyſtiolaeth Ieſu, ac am air Duw, g a'r rhai ni addolaſent y bwyſtfil h na'i ddelw ef, ac ni dderbynniaſent ei nôd ef ar eu talcennau, neu ar eu dwylo; a hwy a fuant fyw, ac i a deyrnaſaſant gyd-a Chriſt fil o flynyddoedd.

d Dan. 7. 9, 22, 27. Mat. 19. 28. Luc 22. 30. e 1 Cor. 6. 2, 3. f Pen. 6. 9. g Pſ. 13. 12. h Pen. 13. 15, 16. i Rha 8. 17. 2 Tim. 2. 12. Pen. 5. 10.

5 Eithr y lleill o'r meirw ni fuant fyw drachefn, nes cyflawnu 'r mîl blynyddoedd. Dyma 'r adgyfodiad cyntaf.

6 Gwynfydedig a ſanctaidd *yw* 'r hwn ſydd a rhan iddo yn yr adgyfodiad cyntaf: y rhai hyn nid oes i'r k ail farwolaeth awdurdod arnynt, eithr hwy a fyddant l offeiriaid i Dduw ac i Griſt, ac a deyrnaſant gyd-ag ef fil o flynyddoedd.

k Pen. 2. 11. l Eſa. 61. 6. 1 Pet. 2. 9. Pen. 1. 6. & 5. 10.

7 A phan gyflawner y mîl blynyddoedd, gollyngir Satan allan o'i garchar.

8 Ac efe a â allan i dwyllo y Cenhedloedd ſydd ym mhedair congl y ddaiar, m Gog a Magog, n i'w caſglu hwy ynghŷd i ryfel; rhif y rhai *ſydd* fel tywöd y môr.

m Eze. 38. & 39. 1. n Pé. 16. 14.

9 A hwy a aethant i fynu ar lêd y ddaiar, ac a amgylchaſant werſyll y Sainct, a'r ddinas anwŷl: a thân a ddaeth oddïwrth Dduw i wared o'r nef, ac a'u hyſodd hwynt.

10 A diaſol, yr hwn oedd yn eu twyllo hwynt, a fwriwyd i'r llynn o dân a brwmſtan, o lle *y mae* y bwyſtfil a'r gau-brophwyd: ‡ a p hwy a boenir ddydd a nôs yn oes oeſoedd.

o Pê. 19.20. ‡ *ac y poenir hwynt.* p Pê 14.10.

11 Ac mi a welais orſedd-faingc wen fawr, a'r hwn oedd yn eiſtedd arni, oddiwrth wyneb yr hwn y ffôdd q y ddaiar a'r nef; a lle ni chafwyd iddynt.

q 2 Pet. 2.19.

12 Ac mi a welais y meirw, fychain a mawrion, yn ſefyll ger bron Duw; r a'r llyſrau a agorwyd: a ſ llyfr arall a agorwyd, yr hwn yw *llyfr* y bywyd: t a barnwyd y meirw wrth y pethau oedd wedi eu hyſgrifennu yn y llyfrau, u yn ôl eu gweithredoedd.

r Dan 7.10. ſ Pen. 3.5. & 13.8. & 21.27. t Jer. 17.10. & 32.19. Mat. 16.27. Rhûf. 2.6. Pen. 2.23.

13 A rhoddodd y môr i fynu y meirw oedd ynddo; a marwolaeth ac uffern a roddaſant i fynu y meirw oedd ynddynt hwythau: a *hwy* a farnwyd bob un yn ôl eu gweithredoedd.

14 A x marwolaeth ac uffern a fwriwyd i'r llynn o dân. Hon yw'r ail farwolaeth.

x 1 Cor. 15. 26, 54, 55.

15 A phwy bynnag ni chafwyd wedi ei ſgrifennu yn llyfr y bywyd, bwriwyd ef i'r llynn o dân.

PEN. XXI.

1 *Nef newydd, a daiar newydd.* 10 *Jeruſalem nefol, a'i chyflawn portreiad.* 23 *Nid rhaid iddi wrth haul: Gogoniant Duw yw ei goleuni hi.* 24 *Brenhinoedd y ddaiar yn dwyn eu cyfoeth iddi hi.*

A a mi a welais nef newydd, a daiar newydd: canys y nef gyntaf a'r ddaiar gyntaf a aeth heibio; a'r môr nid oedd mwyach.

a Eſa. 65.17 & 66.22. 2 Pet. 3.13.

2 A myfi Ioan a welais b y ddinas ſanctaidd, Jeruſalem newydd, yn dyfod oddiwrth Dduw i wared o'r nef, wedi ei pharottoi c fel priodaſ-ferch wedi ei thrwſſio i'w gŵr.

b Gal. 4.26. Heb. 11.10. & 12.22. & 13.14. Pen. 3.12. c 2 Cor. 11.2

3 Ac mi a glywais lef ‡ uchel allan o'r nef yn dywedyd, Wele, *y mae* d pabell Duw gyd-a dynion, ac efe a drîg gyd-a hwynt, a hwy a fyddant bobl iddo ef, a Duw ei hun a fydd gyd-a hwynt, *ac a fydd* yn Dduw iddynt.

‡ *fawr.* d Lefit. 26. 11, 12. Ezec. 43.7. 2 Cor. 6.16.

4 e Ac fe ſych Duw ymaith bob deigr oddiwrth eu llygaid hwynt; a f marwolaeth ni bydd mwyach, g na ‡ thriſtwch, na llefain, na phoen ni bydd mwyach: oblegid y pethau cyntaf a aeth heibio.

e Eſa. 25.8. Pen. 7.17. f 1 Cor. 15. 26, 54. g Eſa. 35.10. ‡ *galar.*

5 A dywedodd h yr hwn oedd yn eiſtedd ar yr orſedd-faingc, i Wele, yr wyf yn gwneuthur pob peth yn newydd. Ac efe a ddywedodd wrthyf, Yſgrifenna: canys y mae k y geiriau hyn yn gywir ac yn ffyddlon.

h Pen. 4.2. & 20.11. i Eſa. 43.19 2 Cor. 5.17. k Pen. 19.9.

6 Ac efe a ddywedodd wrthyf, l Darfu. m Myfi yw Alpha ac Omega, y dechreu a'r diwedd. n I'r hwn ſydd ſychedig y rhoddaf o ffynnon dwfr y bywyd yn rhâd.

l Pen. 16.17. m Pen. 1.8. n Eſa. 55.1. Ioã. 4.10, 14 & 7.37. Pen. 22.17.

7 Yr hwn ſydd yn gorchfygu a etifedda bob peth: ac o mi a fyddaf iddo ef yn Dduw, ac yntef a fydd i minneu yn fâb.

o Heb. 8.10.

8 p Ond i'r rhai ofnog, a'r di-grêd, a'r ffiaidd, a'r llofruddion, a'r puttein-wŷr, a'r ſwyn-gyfareddwŷr, a'r eulyn-addolwŷr, a'r holl gelwydd-wŷr, *y bydd* eu rhan yn q y llynn ſydd yn lloſgi â thân a brwmſtan, yr hwn yw'r ail farwolaeth.

p 1 Cor. 6.9. Gal. 5.21. Eph. 5.5. 1 Tim. 1.9. Heb. 12.14. Pen 22.15. q Pen. 20. 14, 15.

9 A daeth attaf un o'r r ſaith Angel yr oedd y ſaith phïol ganddynt yn llawn o'r ſaith blâ diweddaf, ac a ymddiddanodd â mi, gan ddywedyd, Tyred, mi a ddangoſaf i ti s y briodaſ-ferch, gwraig yr Oen.

r Pen. 15. 1, 6, 7. ſ Pen. 19.7.

10 Ac efe a'm dûg i ymaith t yn yr yſpryd i fynydd mawr ac uchel, ac a ddangoſodd i mi u y ddinas ſawr, Jeruſalem ſanctaidd, yn diſgyn allan o'r nef oddiwrth Dduw,

t Pen. 1.10. u Ad. 2.

11 A gogoniant Duw ganddi: a'i goleu hi *oedd* debyg i faen o'r gwerthfawroccaf, megis maen Jaſpis, yn loyw fel Griſial;

12 Ac iddi fûr mawr ac uchel, ac iddi x ddeuddeg porth, ac wrth y pyrth ddeuddeg Angel, a henwau wedi eu hyſgrifennu arnynt, y rhai yw *henwau* deuddeg-llwyth plant Iſrael:

x Ezc. 48. 31

13 O du y dwyrain, tri phorth; o du y gogledd, tri phorth; o du y dehau, tri phorth; o du y gorllewin; tri phorth.

14 Ac *yr oedd* mûr y ddinas a deuddeg ſylfaen iddo, ac ‡ y ynddynt henwau deuddeg Apoſtol yr Oen.

‡ *arnynt.* y Mat. 16. 18 Eph. 2. 20.

15 A'r hwn oedd yn ymddiddan â mi, z oedd a chorſen aur ganddo, i feſuro y ddinas, a'i phyrth hi, a'i mûr.

z Ezc. 40. 3.

16 A'r ddinas ſydd wedi ei goſod yn bedeirongl, a'i hŷd ſydd gymmaint a'i llêd. Ac efe a feſurodd y ddinas â'r gorſen, yn ddeuddeng-mil o ſtadau. A'i hŷd, a'i llêd, a'i huchder, ſydd yn ogymmaint.

17 Ac efe a feſurodd ei mûr hi yn gant a phedwar cufydd a deugain, wrth feſur dyn, hyny yw, eiddo'r Angel.

18 Ac adeilad ei mûr hi oedd o faen Jaſpis: a'r ddinas oedd aur pûr, yn debyg i wydr gloyw.

19 A ſeiliau mûr y ddinas *oedd* wedi eu harddu â phob rhyw faen gwerthfawr. Y ſail cyntaf, *oedd* faen Jaſpis; yr ail, Saphyr; y trydydd, Calcêdon; y pedwerydd, Smaragdus;

20 Y pummed, Sardonyx; y chweched, Sardius; y ſeithfed, Chryſolythus; yr wythfed, Beril; y nawfed, Topazion; y degfed, Chryſopraſus; yr unfed ar ddeg, Hyacinthus; y deuddegfed, Amethyſtus.

21 A'r deuddeg porth, deuddeg perl *oeddynt*; a phob un o'r pyrth oedd o un perl: a heol y ddinas oedd aur pûr fel gwydr gloyw.

22 A Theml ni welais ynddi: canys yr Arglwydd Dduw Holl-alluog, a'r Oen, yw ei Theml hi.

23 a A'r ddinas nid rhaid iddi wrth yr haul, na'r lleuad i oleuo ynddi: b canys gogoniant Duw a'i goleuodd hi, a'i goleuni hi *ydyw* yr Oen.

a Eſa 60.19 b Pen. 22 5.

24 c A chenhedloedd y rhai cadwedig a rodiant yn ei goleuni hi: ac y mae brenhinoedd y ddaiar yn dwyn eu gogoniant a'u hanrhydedd iddi hi.

c Eſa 60.3, 5 & 66.12. d Eſa. 60.11 e Eſa. 60.20 Zech. 14.7. Pen 22.5. f Eſa 35.8. Joël 3.17. Pen. 22.14, 15.

25 d A'i phyrth hi ni cheuir ddim y dydd: canys e ni bydd nôs yno.

‡ *A phebyeth a fyn, sc yn gwneuthur ffieidd-dra a chelwydd, nid â ddim i mewn iddi, and &c.*

26 A hwy a ddygant ogoniant ac anrhydedd y Cenhedloedd iddi hi.

27 f ‡ Ac nid â i mewn iddi ddim aflan, nac yn gwneuthur ffieidd-dra, na chelwydd: ond y rhai ſydd wedi eu hyſgrifennu g yn llyfr bywyd yr Oen.

g Phil. 4.3. Pen. 3 5. & 20.12.

PEN. XXII.

1 *Afon dwfr y bywyd.* 2 *Pren y bywyd.* 5 *Duw fydd oleuni i'w ddinas ei hun.* 9 *Yr Angel heb fynnu ei addoli.* 18 *Ni ellir rhoddi dim at air Duw, na thynnu dim oddiwrtho ef.*

[a] Eze. 47. 1. Zech 14. 8. AC efe a ddangosodd i mi [a] afon bur o ddwfr y bywyd, disglair fel grisial, yn dyfod allan o orsedd-faingc Duw a'r Oen.

[b] Eze 47. 12. Pen. 21. 21. [c] Gen. 2. 9. *yr oedd* [c] pren y bywyd, yn dwyn deuddeg *rhyw* ffrwyth, bob mîs yn rhoddi ei ffrwyth: a dail y pren *oedd* i iachau y Cenhedloedd.

[d] Zech. 14. 11. ‡ 4. 3 A [d] phob melldith ni bydd mwyach: ‡ ond gorsedd-faingc Duw a'r Oen a fydd ynddi hi; a'i weision ef a'i gwasanaethant ef.

[e] Mat. 5. 8. 1 Cor. 13. 12. 1 Ioan 3. 2. [f] Pen. 3. 12. & 14. 1. [g] Pen. 21. 23, 25. [h] Psa. 36. 9. 4 A [e] hwy a gânt weled ei wyneb ef; [f] a'i Enw ef *a fydd* yn eu talcennau hwynt. 5 [g] Ac ni bydd nôs yno; ac nid rhaid iddynt wrth ganwyll, na goleuni haul; oblegid [h] y mae yr Arglwydd Dduw yn goleuo iddynt: a hwy a deyrnasant yn oes oesoedd.

[i] Pen. 19. 9. & 21. 5. [k] Pen. 1. 1. 6 Ac *efe* a ddywedodd wrthyf fi, [i] Y geiriau hyn *sy* ffyddlon a chywir. Ac Arglwydd Dduw y prophwydi sanctaidd [k] a ddanfonodd ei Angel i ddangos i'w wasanaethwŷr y pethau sy raid iddynt fod ar frys.

[l] Pen. 3. 11. [m] Pen. 1. 3. 7 [l] Wele, yr wyf yn dyfod ar frys: [m] gwŷnn ei fyd yr hwn sydd yn cadw geiriau prophwydoliaeth y llyfr hwn.

8 A myfi Ioan a welais y pethau hyn, ac *a'u* clywais. A phan ddarfu i mi glywed a gweled, [n] Pé. 19. 10. [n] mi a syrthiais i lawr i addoli ger bron traed yr Angel oedd yn dangos i mi y pethau hyn.

[o] Pé. 19. 10. 9 Ac efe a ddywedodd wrthyf fi, [o] Gwêl na *wnelych*: canys cyd-wâs ydwyf i ti, ac i'th frodyr y prophwydi, ac i'r rhai sy yn cadw geiriau y llyfr hwn. Addola Dduw.

[p] Dan. 8. 26. & 12. 4. Pen. 10. 4. [q] Pen. 1. 3. 10 [p] Ac efe a ddywedodd wrthyf fi, Na selia eiriau prophwydoliaeth y llyfr hwn: [q] oblegid y mae 'r amser yn agos.

[r] 2 Tim. 3. 13. 11 [r] Yr hwn sydd anghyfiawn, bydded anghyfiawn etto; a'r hwn sydd frwnt, bydded frwnt etto: a'r hwn sydd gyfiawn, bydded gyfiawn etto; a'r hwn sydd sanctaidd, bydded sanctaidd etto.

[s] Esa. 40. 10. & 62. 11. [t] Rhuf. 2. 6. & 14. 12. 12 Ac wele, yr wyf yn dyfod ar frys; [s] a'm gwobr *sydd* gyd-a mi, [t] i roddi i bob un fel y byddo ei waith ef.

[u] Esa. 41. 4. & 44. 6. Pen. 1. 8, 11. & 21. 6. 13 [u] Myfi yw Alpha ac Omega, y dechreu a'r diwedd, y cyntaf a'r diweddaf.

‡ yfiawnder. neu, sanctaidd. 14 Gwŷnn eu byd y rhai sy yn gwneuthur ei orchymynnion ef, fel y byddo iddynt ‡ fraint ym mhren y bywyd, ac y gallont fyned i mewn trwy 'r pyrth i'r ddinas.

[x] 1 Cor. 6. 9, 10. Col. 3. 5. Pen. 21. 8. 15 [x] Oddiallan y mae 'r cŵn, a'r swyn-gyfareddwŷr, a'r putteinwŷr, a'r llofruddion, a'r eulyn-addolwŷr, a phob un ag sy yn caru ac yn gwneuthur celwŷdd.

[y] 1 Pen. 1. 1. [z] 2 Pen. 3. 3. [a] Nu. 24. 17. 2 Pet. 1. 19. Pen. 2. 28. 16 [y] Myfi Iesu a ddanfonais fy Angel i dystiolaethu i chwi y pethau hyn yn yr Eglwysi. [z] Myfi yw Gwreiddyn a hiliogaeth Dafydd, a'r [a] seren foreu eglur.

[b] Esay 55. 1. Pen. 21. 6. 17 Ac y mae yr Yspryd a'r briodas-ferch yn dywedyd, Tyred. A'r hwn sydd yn clywed, dyweded, Tyred. [b] A'r hwn sydd a syched arno, deued: a'r hwn sydd yn ewyllysio, cymmered ddwfr y bywyd yn rhâd.

[c] Deut. 4. 2. & 12. 32. Dih. 30. 6. 18 Canys yr wyf fi yn tystiolaethu i bob un sydd yn clywed geiriau prophwydoliaeth y llyfr hwn, [c] O's rhydd neb *ddim* at y pethau hyn, Duw a rydd atto ef y plaau sy wedi eu hysgrifennu yn y llyfr hwn:

[d] Ex. 32. 33. Psa. 69. 28. 19 Ac o thynn neb ymaith *ddim* oddiwrth eiriau llyfr y brophwydoliaeth hon, [d] Duw a dynn ymaith ei ran ef allan o lyfr y bywyd, ac allan o'r ddinas sanctaidd, ac oddiwrth y pethau sy wedi eu hysgrifennu yn y llyfr hwn.

20 Yr hwn sydd yn tystiolaethu y pethau hyn, sydd yn dywedyd, Yn wîr yr wyf yn dyfod ar frys. Amen. Yn wîr, tyred, Arglwydd Iesu.

[c] Rhu. 16. 20, 24. 2 Thes. 3. 18 21 [c] Gras ein Harglwydd ni Iesu Grist fyddo gyd-a chwi oll. Amen.

DIWEDD.

I'r unig Dduw y byddo 'r gogoniant.